

Hakikat Kitâbevi Yayını

TAM İLMİHÂL SE'ÂDET-İ EBEDİYYE

YÜZOTUZBEŞİNCİ BASKI

Hâzırlayan

HÜSEYN HİLMİ İŞİK

“Rahmetullahi aleyh”

[1911-2001 Eyyûb-İstanbul]

Hakikat Kitâbevi

Darüşşefeka Cad. No: 53 P.K.: 35 34083

Fâtih-İSTANBUL

Tel: 0212 523 45 56-532 58 43 Fax: 0212 523 36 93

<http://www.hakikatkitabevi.com.tr>

e-mail: bilgi@hakikatkitabevi.com.tr

MART-2017

Derin âlim, fazîletli merhûm seyyid Ahmed Mekki efendi hazretlerinin, (Se'âdet-i Ebediyye) kitâbının beşinci baskısı başına yazdığı arabî takrîz tercemesi.

Bismillâhirrahmânirrahîm ve bihi sikatî

Beyândan bilmediklerimizle bizleri ni'metlendiren Allahü teâlâya hamd olsun! Doğru söyleyenlerin en iyisi ve kendilerine Fasl-ı hitâb ve hikmet verilenlerin en üstünü olan sâhibimiz ve efendimiz Muhammed aleyhisselâma ve Onun temiz Âline ve insanlar arasından Onun için seçilmiş olan Eshâbına, salât ve selâm olsun!

Asrımızın fâdıllarından, zemânımızın bir dânesinin yazmış olduğu (Se'âdet-i Ebediyye) kitâbına göz gezdirdim. Bu kitâbda, kelâm, fikh ve tesavvuf bilgilerini buldum. Bunların hepsinin, bilgilerini nübüvvet kaynağından almış olanların kitâblarından toplanmış olduğunu gördüm. Bu kitâbda, Ehl-i sünnet velcemâ'at i'tikâdına uygun olmıyan hiçbir bilgi, hiçbir söz yoktur. Allahü teâlâ, Ehl-i sünnet âlimlerinin çalışmalarına ve bu kitâbın yazarının çalışmasına iyi karşılıklar ihsân buyursun! Âmîn.

Ey Temiz gençler! Dînî ve millî bilgilerinizi, bu latîf, benzeri bulunmıyan, belki de, ileride bir benzeri yazılamıyacak olan, bu kitâbdan alınız!

Yâ Rabbî! Bu kıymetli kitâbın yazarı olan Lofçalı merhûm Muhammed Sa'îd bin İbrâhîm efendinin oğlu Hüseyin Hilmi Işık mes'ûd ve mubârek et, yümünlü eyle! Âmîn. Allahım! Onun anasından, babasından ve kerîm olan merhûm hocalarından râzî ol! Peygamberlerin en üstünü hurmetine "sallallahü aleyhi ve sellem" bu düâyı kabûl buyur! Âmîn.

7 Temmuz 1967

*Cum'a
29 Rebî'ul-evvel 1387*

Kulların en aşağısı, islâm âlimlerinin hizmetcisi,

İstanbulda Kadıköy müftüsü,

Arvâsî zâde

Esseyid Ahmed Mekki Üçışık

Baskı: İhlâs Gazetecilik A.Ş.

Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlâs Plaza No: 11 A/41
34197 Yenibosna-İSTANBUL Tel: 0.212.454 30 00

TAM İLMİHÂL

SE'ÂDET-İ EBEDİYYE

Ö N S Ö Z Ü

*İşte budur, miftâh-ı genc-i kadîm;
Bismillâhirrahmânirrahîm.*

(Se'âdet-i Ebediyye) kitâbını yazmağa E'ûzü ve Besmele okuyarak başlıyorum. E'ûzü okumak, (E'ûzü billâhi mineşşeytânirracîm) demektir. Besmele okumak, (Bismillâhirrahmânirrahîm) demektir. Abdüllah ibni Abbâs diyor ki, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(Kur'ân-ı kerîme saygı göstermek, E'ûzü okuyarak başlamakla olur ve Kur'ân-ı kerîmin anahtarı, Besmeledir)**. Bunun için, bu kitâba bu ikisini okuyarak başlanmasını, okuyucularımdan istirhâm ederim. Böylece kitâbı, bu iki zînet ile süslemiş ve bu iki hazîne, dostlar için toplanmış olan fâidelere kavuşmuş olursunuz! Allahü teâlâya yaklaşmak isteyenler, E'ûzüye yapışmakta, Ondan korkanlar da, E'ûzüye sarılmaktadır. Günâhı çok olanlar E'ûzüye sığınmıştır. Allahü teâlâ, Nahl sûresinin doksanyedinci âyetinde meâlen, Peygamberine "sallallahü aleyhi ve sellem" **(Kur'ân-ı kerîm okuyacağın zemân E'ûzü... söyle)** buyurmuşdur. Bu emr, (Allahın rahmetinden uzak olan ve gazabına uğrayarak dünyâda ve âhîretde helâk olan şeytândan, Allahü teâlâya sığınırım, korunurum, yardım beklerim. Ona haykırır, feryâd ederim de!) demektir.

Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: **(Hoca çocuğa, Besmele okur, çocuk da söyleyince, Allahü teâlâ, çocuğun ve anasının ve babasının ve hocasının Cehennem girmemesi için sened yazdırır)**. Abdüllah ibni Mes'ûd "radıyallahü anh" diyor ki, (Cehennemde azâb yapan ondokuz melekten kurtulmak isteyen, Besmele okusun! Besmele, ondokuz harftir). Levh-i mahfûzda, ilk yazılan, Besmeledir. Âdeme "aleyhisselâm" ilk gelen, Besmeledir. Mü'minler, Besmele yardımı ile, Sırâtdan geçer. Cennet da'vetiyyesinin imzâsı Besmeledir.

Besmelenin ma'nâsı: (Her var olana, onu yaratmakla iyilik etmiş ve varlıkta durdurmakla, yok olmaktan korumakla iyilik etmiş olan Allahü teâlânın yardımı ile, bu kitâbı yazabiliyorum. Ârifler, Onu ilah olarak tanıdı. Âlemler, Onun merhameti ile rızık buldu. Günâh işliyenler, Onun rahmeti ile Cehennemden kurtuldu) demektir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîme bu üç ismi ile başladı. Çünkü, insanın üç hâli vardır. Dünyâ, kabr ve âhîret hâlleri. İnsan, Allahü teâlâya ibâdet ederse, dünyâda işlerini kolaylaştırır. Kabrde ona acır, âhîretde günâhlarını afv eder.

Elhamdülillah! Herhangi bir kimse, herhangi bir zemânda, herhangi bir yerde, herhangi bir kimseye, herhangi bir şeyden dolayı, herhangi bir sûretle hamd ederse, bu hamd ve senâların, medhlerin hepsi, Allahü teâlânın hakkıdır. Hamd, bütün ni'metleri Allahü teâlânın yaratdığına ve gönderdiğine inanmak ve söylemek demektir.

Şükr, bütün ni'metleri islâmiyyete uygun olarak kullanmak demektir. Ni'met, fâide-li şey demektir. Ni'metler, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarında yazılıdır. Ehl-i sünnet âlimleri, meşhûr olan dört mezhebin âlimleridir. Herşeyi yaratan, terbiye eden, yetiştiren, her iyiliği yapdıran, gönderen hep Odur. Kuvvet ve kudret sâhibi yalnız Odur. O hâtırlatmazsa, kimse, iyilik ve kötülük yapmağı irâde, arzû edemez. Kulun irâdesinden sonra, O da istemedikçe, kuvvet ve fırsat vermedikçe, hiçbir kimse, hiçbir kimseye, zerre kadar, iyilik ve kötülük yapamaz. Kulun istediğı herşeyi, O da irâde ederse, dilerse yaratır. Yalnız Onun dilediğı olur. İyilik ve kötülük yapmağı, çeşidli sebeblerle hâtırlatmaktadır. Merhamet etdiğı kulları kötülük yapmak irâde edince, O irâde etmez ve yaratmaz. İyilik yapmak irâde etdikleri zemân, O da irâde eder ve yaratır. Böyle kullardan hep iyilik meydâna gelir. Gazab etdiğı düşmanlarının kötü irâdelerinin yaratılmasını, O da irâde eder ve yaratır. Bu kötü kullar, iyilik yapmak irâde etmedikleri için, bunlardan hep fenâlık hâsıl olur. Demek oluyor ki, insanlar, bir âlet, bir vâsıtaadır. Kâtibin elindeki kalem gibidir. Şu kadar var ki, kendilerine ihsân edilmiş olan (**İrâde-i cüz'iyeye**)lerini kullanarak, iyilik yaratılmasını isteyen, sevâb, kötülük yaratılmasını isteyen, günâh kazanır. Allahü teâlâ, insanların istekli işlerini onların irâdeleri ile yaratmasını ezelde dilemiştir. İşlerin insan irâdesi ile yaratılması, ezeldeki ilâhî irâde ile yaratılması demektir.

Bütün düâlar, iyilikler, Onun Peygamberi ve en sevdiğı kulu, insanların her bakımdan en güzeli, en üstünü olan Muhammed Mustafâya "sallallahü aleyhi ve sellem" ve Ehl-i beytine ve Eshâbına "rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma'in" ve bunları sevenlere ve izlerinde gidenlere olsun!

İlk tahsîlimi, baba yerim olan İstanbulda, Eyyûb sultânda, Reşâdiyye nümüne mektebinde yaptım. Evimden ve ilk mektebden din terbiyesi, din bilgisi aldım. Halıcıoğlu Askerî lisesi Orta ve Lise kısmında okurken, mekteblerden Kur'ân-ı kerîm ve din dersleri kaldırıldı. Allahü teâlânın, sevgili Peygamberimizin ve islâm âlimlerinin isimleri söylenmez oldu. Hiçbir hocamız din bilgisi vermiyordu. Onları yüksek, olgun tanıyor, çok saygılı olmak istiyordum. Fekat, mukaddesâtıma saldıranları görünce, hayâl kırıklığına uğradım. İmân ile küfr arasında bocaladım. Küçük aklımla düşünerek, müslimânlık olarak öğrendiğim bütün bilgilerimi inceliyordum. Hepsinin fâideli, iyi, kıymetli olduğunu görüyor, bunları fedâ edemiyordum. Altı sene, bu iki te'sîr altında sarsıldım. Birkaç sene önce, berâber oruc tutduğumuz, nemâz kıldığımız arkadaşlarım, öğretmenlerin ve gazetelerin iftirâlarına aldanarak, ibâdetden vazgeçdiler. Yalnız kalmak, beni dahâ da üzdü. Acabâ haksız mıyım, yanlış yoldam mıyım diyordum. (m. 1929) senesinde, lise son sınıfda, onsekiz yaşında idim. Kadr gecesi, mektebe yatmışdık. Uyuyamadım. Şaşkın olarak, yatağımdan fırladım. Düşüncelerimde, îmânda yalnız kalmışdım. Sıkılıyordum, bunalıyordum. Bağçeye çıktım. Gökyüzü yıldızlarla dolu idi. Eyyûb sultânın, ya'nî Hâlid bin Zeydin türbesine karşı, Halîcin ışıklı dalgaları, sanki bana, üzülmeye, sen haklısın diyorlardı. Hıçkırarak ağladım. (**Yâ Rabbî! Sana inanıyorum. Seni ve Peygamberlerini seviyorum. İslâm bilgilerimi öğrenmek istiyorum. Beni, din düşmanlarına aldanmaktan koru!**) diye yalvardım. Allahü teâlâ, bu ma'sûm ve hâlis düâmî kabûl buyurdu. Kerâmetler, hârikalar hazînesi, ilm deryâsı Abdülhakîm efendi, önce rû'yâda, sonra câmi'de karşıma çıktı. Beni, cezbe etdi. Eczâci mektebinde talebe iken, Bâyezîd câmi'i şerîfinde va'zlarına, sonra evine gitdim. Bana acıdı. Sarf, nahy, mantık, fıkıh öğretti. Çok kitâb okutdu. Fransızca Maten gazetesine de abone etdirdi. Arabî ve fârisî öğretti. (**Emâlî kasîdesi**)ni, (**Hâlid-i Bağdâdî dîvânı**)nın bir kısmını ezberletti. Sohbetleri o kadar tatlı, o kadar fâideli idi ki, çok def'a, sabâhdan gece yarısına kadar yanından ayrılmazdım. Şimdi, o sohbetleri hâtırladığım ânlar, hayâtımın en zevkli dakikaları olmaktadır. (m. 1936)ya kadar askerî tıbbiyye mektebinde müzâkereci iken, hem kimyâ yüksek mühendisliğine devâm etdim, hem de o islâm âliminin va'zlarından, sohbetinden ilm ve zevk topladım. Kalbimdeki küfr pislikleri temizlendi. İslâmiyyetin dünyâ ve âhret se'âdeti için, biricik kaynak olduğunu anladım. Önceleri, büyük sandığım kimseleri, islâm âlimle-

rinin büyüklükleri yanında, çocuk gibi gördüm. Onların ilm diye söyledikleri ba'zı şeylerin, ilmden, fenden çok uzak, alçakça düzülmüş plânlar, iftirâlar olduğunu anladım. (m. 1936) dan sonra, Ankarada, Mamak kimyâhânesinde vazîfeli iken, almanca öğrenmemi ve İmâm-ı Rabbânînin "kuddise sirruh" (**Mektûbât**)ını devâmlı okumamı söyledi. Her fırsatda İstanbula gelip, ma'rifetler deryâsından inci, mercân topladım. O ilm güneşinin üfûlünden sonra, mahdûm-i mükerremi, Üsküdar, sonra Kadıköyü müftîsi, fazîletli seyyid Ahmed Mekki efendinin halka-i tedrisine kabûl buyurdum. Büyük bir şefkat ve mehâret ile, (**fikh**), (**tefsîr**), (**hadîs**), ma'kûl ve menkûl, üsûl ve furû' ilmlerini ta'lîm buyurup beni, 27 Ramezân-ı mubârek 1373 [m. 1953] pazar günü icâzet-i mutlaka ile, tedrise me'zûn eyledi.

(m. 1947) den sonra, öğretmenlik hayâtımda, engin denizden bir damla gibi olan bilgilerimi, gençlerin temiz rûhlarına, onların gonca gibi açılmakda olan körpe dimâğlarına akıtmak için çırpındım. İçimde yanan îmân ışığından, onların saf kalblerine birer kıvılcım salmak istedim. Elhamdülillah! Rabbim kolaylık gösterdi. Senelerce uğraşarak hâzırladığım ve fâideli ve nefis kokulu çiçeklerden toplanarak doldurulan tatlı ve şifâli bal gibi, birkaç sahîfeye yerleşdirdiğim (**Se'âdet-i Ebediyye**) kitâbı birinci kısmının basılması (m. 1956) senesinde nasîb oldu.

Hanefî mezhebine göre hâzırlanmış olan bu küçük kitâbın, gazete ve mec-mû'alarda reklâmı yapılmamış, dıvârlara i'lânları asılmamış, kösedeki bir dükkânın raflarına emânet edilivermişti. Müslimân ecdâdının nûrlu ve uğurlu yolundan ayrılmayan, mukaddes dînini öğrenmek aşkı ile dâimâ kalbi yanan, asîl ve îmânli gençler, bu küçük kitâbı aradı, buldu. Az zemânda kapıştı.

Vatanına saldıran düşmana karşı, kükremiş arslanlar gibi döğüşerek, istiklâl savaşını kazanan şehîdlerin ve gâzîlerin temiz çocukları, bugün de, aynı aşk ve îmânla, babalarının yolunda yürüyerek, istiklâlleri gibi, îmânlarını da, her çeşid tecâvüzdten kormağa çalışıyor. Hakka, hakîkate, doğruya koşuyor. Kur'ân-ı kerîme sarılıyor.

Târîh gösteriyor ki, yalnız kendi râhatlarını, keyflerini düşünen krallar, diktatörler, islâm dîninini, kendi zulmlerini, kötülüklerini meydâna çıkardığını görerek, cinâyetlerini, hıyânetlerini gizliyebilmek ve yalanlarına herkesi inandırabilmek için, islâmîyete saldırmışlardır. Zâlim düşman kumandanları, müte'assıb haçlı orduları, her zemân, karşılarında müslimân türk kahramanlarını bulmuşlar, ecdâdımızın îmân dolu göğüslerini aşamamış, silâhlarını, ölümlerini bırakarak hep kaçmışlardır.

Târîh yine gösteriyor ki, islâmîyette, her zemân dahâ üstün, dahâ yeni ve dahâ fennî harb vâsıtalarının ve medenî cihâzların yapılmasına ve dahâ akllı, dahâ kahraman milletlerin yetişmesine sebep olmuş; dinsizler, ilmde, fende, silâhda ve seçâ'atde dâimâ geri kalmışlardır. Hattâ, bir islâm ordusu, her cihetden adâlete bağlılığı nisbetinde gâlib geldiği hâlde, aynı orduda adâletten uzaklaşıldıkça, başarının azaldığı görülmüştür. İslâm devletlerinin, kurulması, yükselmesi, durması ve çökmeleri de hep, adâlete bağlılıkları nisbetinde olmuşdur.

Dinsiz diktatörler, ellerini kana boyayıp, memleketlere hâkim olmuş, zulm, fesâd ile insanları inleterek ve hayvan gibi çalışdırarak, ağır harb sanâyi'i, büyük fabrikalar, üstün silâhlar yapmış, dünyâyı korkutmuş iseler de, çabuk yıkılmışlar ve târîh boyunca, la'netle anılmışlardır. Örümcek yuvası gibi çabuk kurulan tuzakları, sabâh rüzgârı gibi ferâhlatici, haff bir kuvvetle uçmuş, insanlığa yarar birşey bırakmamışlardır. Şimdi de, dinsiz bir temele dayanan devletler, ne kadar büyük ve kuvvetli görünseler de, elbette yıkılacak, zulm pâyidâr olamayacaktır. Böyle kâfirler, bir ânda parlıyan kibrite benzer ki, etrâfındaki saman, talaş gibi haff şeyleri tutuşturur, eli yakar, evleri harâb edebilir. Kendi ise, hemen söner, biter. Adâlete dayanan milletler ise, kaloriferlerin radyatörü gibidir. Radyatör, birşeyi yakmaz, odaları ısıtarak, insanlara râhatlık verir. Sıcaklığı aşırı, zararlı değildir. Fekat harâret, enerji kaynağına mâlikdir. İslâmîyette de, böyle fâideli bir enerji kaynağı olup, kendisine bağlanan ferdlere, âilelere ve cem'iyetleri besler, kuvvetlendirir.

Allahü teâlânın merhameti, ihsânı, ni'metleri, o kadar çokdur ki, sonsuzdur.

Kullarına çok acıdığı için, onların dünyâda râhat, huzûr içinde, kardeşçe yaşamaları, âhretde de, sonsuz se'âdete, bitmez, tükenmez ni'metlere kavuşmaları için, yapılması lâzım olan iyilikleri ve sakınılması lâzım olan kötülükleri, Peygamberlerine, melek vâsıtası ile bildirmiş, bunları bildiren bir çok kitâb da göndermiştir. Bu kitâblardan, yalnız Kur'ân-ı kerîm bozulmamış, diğerlerinin hepsi, kötü kimseler tarafından değiştirilmiştir. Dinli olsun, dinsiz olsun, inansın inanmasın, herhangi bir kimse, bilerek veyâ bilmeyerek, Kur'ân-ı kerîmdeki ahkâma, ya'nî emr ve yasaklara uyduğu kadar, dünyâda râhat ve huzûr içinde yaşar. Bu, fâideli bir ilâcı kullanan herkesin, derdden, sıkıntıdan kurtulması gibidir. Şimdi, dinsiz, îmânsız çok kimsenin ve müslimân olmıyan, hattâ islâm düşmanı olan ba'zı milletlerin birçok işlerinde, muvaffak olmaları, râhat, huzûr içinde yaşamaları, inanmadıkları, bilmedikleri hâlde, Kur'ân-ı kerîmin ahkâmına uygun olarak çalışdıkları içindir. Müslimân olduklarını söyleyen, âdet olarak ibâdetleri yapan, çok kimselerin ise, sefâlet, sıkıntılar içinde yaşamalarının sebebi de, Kur'ân-ı kerîmin gösterdiği ahkâma ve güzel ahlâka uymadıkları içindir. Kur'ân-ı kerîme uyarak âhretde sonsuz se'âdete kavuşabilmek için ise, önce buna îmân etmek, inanmak ve bilerek, niyyet ederek uymak lâzımdır.

İslâm dînini bilmedikleri için, ona karşı olanlar, asrlar boyunca yaptıkları kanlı ve acı tecrübelerle anladılar ki, îmânını yıkmadıkça, müslimân milleti yıkmağa, imkân yokdur. Hakîkatde her ilerlemenin ve yükselmenin hâmîsi ve teşvîkçisi olan islâmiyeti, ilmin, fennin ve yeğitliğin düşmanı gibi göstermeğe yeltendiler. Genç neslerin, bilgisiz, dinsiz kalmasını, onları ma'nevî cebheden vurmağı hedef edindiler. Bu yolda milyonlar dökdüler. İlm ve îmân silâhları çürümüş, hırs ve şehvetlerine kapılmış olan ba'zı câhillere, kâfirlerin bu hücumları ile hemen bozuldu. Bunlardan bir kısmı, isimlerini siper edinip, müslimân görünerek, fen adamı, kalem sâhibi ve din âlimi, hattâ müslimânların hâmîsi şekline girip, temiz gençlerin îmânlarını çalmağa koyuldular. Kötülükleri hüner şeklinde, îmânsızlığı moda şeklinde gösterdiler. Dîni, îmânı olanlara softa, gerici denildi. Din bilgilerine, islâmın kıymetli kitâblarına, irticâ', gericilik ve te'assub diyenler oldu. Kendilerinde bulunan ahlâksızlık ve şerefsizlikleri, müslimânlara, islâm büyüklerine atf ve isnâd ederek, o temiz insanları kötülemeğe, evlâdları babalarından soğutmağa uğraşdılar. Târîhimize de dil uzatıp, parlak ve şerefli sahîfelerini karartmağa, temiz yazılarını lekelemeğe, vak'a ve vesîkaları değışdirmeye kalkışdılar. Böylece, gençleri dinden, îmândan ayırmağa, islâmiyeti ve müslimânları yok etmeye çalışdılar. İlmî, fennî, güzel ahlâkı, fazîleti ve yeğitliği ile dünyâya şân ve şeref saçıyan, ecdâdımızın sevgisini genç kalblere yerleşdiren mukaddes bağları çözmek, gençliği dedelerinin kemâlâtından, ululuğundan mahrûm ve habersiz bırakmak için, kalblere, rûhlara ve vicdânlara hücum etdiler. Hâlbuki, anlıyamıyorlardı ki, islâmiyetten uzaklaşdıkça, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" yolundan ayrıldıkça, ahlâk bozulduğu gibi, her vâsitayı yapmakda ve her asrın icâb etdirdiği yeni bilgilerde, üstünlüğü gayb ediyor, ecdâdımızın askerlikdeki, fen ve san'atdaki başarılarını gösteremiyor, hattâ geri kalmağa başlıyorduk. Bu maskeli dinsizler, böylece, bir taraftan ilimde, fende geri kalmamıza çalışıyor, diğer taraftan da, islâmiyet geriliğe sebep oluyor. Garb sanâyî'ine yetişebilmemiz için, bu kara perdeyi kaldırmamız, şark dîninden, çöl kanûnlarından kurtulmamız lâzımdır, diyorlardı. Bu sûretle maddî ve ma'nevî kıymetlerimizi yıkarak, vatanımıza, milletimize, dışardaki düşmanların, asrlarca yapmak istedikleri, fekat yapamadıkları kötülüğü yaptılar. Müslimân ismini taşıyan islâm düşmanlarına (**Zındık**) denir. Zındıkların islâmiyete zararları, kâfirlerin, misyonerlerin zararlarından dahâ çok oldu.

Cenâb-ı Hak, bütün insanlara, sayılamıyacak kadar çok ni'met, iyilik vermiştir. Bunların en büyüğü ve en kıymetlisi olarak da, Resûller ve Nebîler "aleyhimüssalvâtü vetteslîmât" göndererek, islâmiyeti, se'âdet-i ebediyye yolunu göstermiştir ve İbrâhîm sûresinin yedinci âyetinde meâlen, (**Ni'metlerimin kıymetini bilir, şükkr ederseniz, ya'nî emr etdiğim gibi kullanırsanız, onları arttırırım. Kıymetlerini bilmez, bunları beğenmezseniz, elinizden alır, şiddetli azâb ederim**) buyurmuş-

dur. Bir asrda beri islâmiyyetin garîb olması ve son zemânlarda büsbütün uzaklaşarak, dünyânın küfr ve irtidâd karanlığı ile kaplanması, hep islâm ni'metlerinin kıymetlerini bilmeyip, onlara şükr etmemenin, arka çevirmenin netfcesidir.

Allahü teâlâ, sevdiklerini hayrlı işlere vâsita kıldığı gibi, kendisine inanmayanları, düşmanlık edenleri de, fenâ yerlerde çalıştırmaktadır.

İslâm ni'metlerinin elden çıkmasına sebep olanlar iki kısımdır:

Birincileri, küfrlerini, düşmanlıklarını açıklayan kâfirler olup, bunlar bütün silâhli kuvvetleri ile, bütün propaganda vâsıtaları ve siyâsî oyunları ile, islâmiyyeti yıkmağa uğraşıyorlar. Müslimânlar, bunları biliyor ve onlardan üstün olmağa çalışıyor.

İkinci kısım kâfirler, kendilerine müslimân ismini ve süsünü verip, din adamı ta-nıtırıp, müslimânlığı, kendi aklları ile, keyflerine ve şehvetlerine uygun bir şekle çevirmeğe uğraşiyor, müslimânlık ismi altında, yeni, uydurma bir din kurmak istiyorlar. Hile ve yalanları ile, sözlerini isbât etmeğe, yaldızlı, yaltakçı yazılar ile, müslimânları aldatmağa çalışıyorlar. Müslimânların çoğu bu düşmanları, ba'zı sözlerinden ve islâmiyyeti yıkıcı davranışlarından seziyor ise de, çok kurnaz idâre edildikleri için, birçok sözleri revâc bulup, müslimânlar arasında yerleşiyor. Müslimânlık dîni, yavaş yavaş bozulurken, bu zındıkların istedikleri, plânladıkları şekle dönüyor.

Ba'zıları da: (Bu asrda yaşayabilmemiz için, milletce, topluca garblılaşmalıyız) diyor. Bu sözün iki ma'nâsı vardır: Birincisi, garblıların fende, tecrübeye, san'atda, i'mâr ve terfih vâsıtalarında bulduklarını öğrenmek, yapmak, bunlardan istifâdeye çalışmaktır ki, bunu islâmiyyet de, zâten emr etmektedir. Fen bilgilerini öğrenmenin farz-ı kifâye olduğu, kitâbımın çeşidli yerlerinde, vesikaları ile bildirilmiştir. Resûl-i ekrem "sallallahü aleyhi ve sellem", bir hadîs-i şerîfde, (**Hikmet** [ya'nî fen ve san'at], **mü'minin gayb ettiği malıdır. Nerede bulursa alsın!**) buyurdu. Fekat bu, garba uymak değil, ilmi, fenni onlarda bile arayıp almak ve onların üstünde olmağa çalışmaktır. İkinci ma'nâda garblılaşmak ise, ecdâdımızın doğru ve mukaddes yolunu bırakıp, garbın bütün an'anesini, âdetlerini, ahlâksızlıklarını, pisliklerini ve hepsinden dahâ acı, dahâ şaşkın olarak, dinsizliklerini ve putlarını alıp, câmi'leri kilise ve eski san'at eseri şekline sokmak, müslimânlığa şark dîni, gerilik dîni, Kur'ân-ı kerîme çöl kanûnu, puta tapmağa, ibâdete müzik karışdırmağa garb dîni, modern ve medenî din demek ve islâmiyyeti bırakıp, hristiyanlığa, mûsikî âletleri ile ibâdete dönmeğe, (**Dinde reform**) ismini vermektedir.

Herkes şunu iyi bilsin ki, bu milletin damarlarında dolaşan asîl kan, ne bugün, ne de, onların ümmîd ile bekledikleri günlerde, bu ma'nâda aslâ garblılaşmayacak ve dinsiz olmayacak, zındıkların yalanlarına aldanmayacaktır. Ecdâdının mukaddesâtını ayaklar altında çiğnetmeyecektir!

İslâmiyyeti yıkmağa çalışan diğer bir kuvvet de, din bilgisi vermek için, din düşmanlarını (gûyâ) susdurmak için yazılan mecmû'alar ve kitâblardır. İmândan ve islâmdan haberi olmayan, tesavvufun hakîkatine, rûhuna, inceliklerine ermemiş olan zındıklar, dünyâ işlerinde söz sâhibi olunca, kendilerini din âlimi görüyor, bozuk düşüncelerini yaymak için veyâ yalnız para kazanmak için, din kitâbları yazıyorlar. Bu kitâblarında, din büyüklerinin sözlerini anlamadıkları, birçok bilgileri yanlış ve ters yazdıkları, acı acı görülüyor. Zındıkları islâm âlimi olarak tanıtıyorlar. Bunların câhil kafaları ile, sapık düşünceleri ile yazdıkları yıkıcı ve bölücü kitâblarını terceme ederek, din bilgisi diye gençliğin önüne sürüyorlar. Bunların zararlarını, bozuk olduklarını ortaya koyan, yüzkaralarını meydâna çıkararak, böylece kazançlarına, milleti sömürmelerine mâni' olan kitâblarımın basılmasına, yayılmasına mâni' olmak için bu fakîre câhilce, ahmakca iftirâ ediyorlar. Dünyâ çıkarları için dinlerini satan münâfıklardan bir kısmının, dahâ da aşırı giderek, tarikatçılık yapıyor gibi yalanları yaydıklarını, böylece beni kanûna karşı suçlu duruma düşürerek, kitâblarımın yasaklatılmasına uğraşdıklarını işitdim. Hâlbuki, hiçbir kitâbımda böyle birşey yazılı değildir. Kitâbımda tarikatler üzerinde bilgiler varsa da, bunlar, eski asrarda yaşamış olan, tesavvuf âlimlerinin yazmış oldukları ki-

tâblardan terceme edilmiştir. Ben de, bunları okuyup anlamağa çalışmaktayım. Bir tarikat ile ve bir şeyh ile hiçbir ilgim olmamıştır ve yoktur.

Evet, islâm âlimi gördüm. Müslimânlığın ne olduğunu ve islâmiyyetin yüksek bilgilerini ondan öğrenmekle şereflendim. Onun islâm ilmlerinde ve fen ve târîh bilgilerinde engin bir denize benzediğini ve islâm dîninden kaynaklanan güzel ahlâkı görerek hayrân oldum. Bu büyük zâtdan, şeyhlikle, mürîdlikle ilgisi olduğunu gösteren bir söz işitmedim. Tekkelerin kapatılmasından önce ve sonra ismi-leri duyulan ba'zı tarikatçıların, islâmiyyete ve tesavvuf bilgilerine uymadıklarını, zararlı olduklarını söylediler. Dünyânın her yerinde, her dilde tesavvuf kitâbları yazılmaktadır. Kanûnlar, tesavvuf kitâbı yazmağı ve tesavvuf ilmini övmeğı değıl, tesavvuf perdesi altında, şahsî menfe'at sağlamağı ve tesavvufda bulunmayan kötülükleri yapmağı suç saymaktadır. Tesavvuf âlimleri de, böyle tarikatçıları red etmişler, bunların din hırsızları olduklarını, islâmiyyeti içerden yıkdıklarını bildirmişlerdir. Kitâblarımda ve konuşmalarımda hep, (Müslimânın kanûnlara uyması lâzımdır. Fitne çıkarmak harâmıdır) diyorum. Böyle söyliyene kimse, kanûna uymayan iş yapar mı? Hasedcilerimin, beni kendileri gibi münâfık zan ettikleri anlaşılıyor. Çok yanılıyorlar! Münâfık kelimesini, burada kâfir ma'nâsına kullanmıyorum. Dışı içine uymayan, iki yüzlü demek istiyorum. Söz ile olan bu nifâkın küfr olmadığı, harâm olduğu, (**Hadîka**)da, dil âfetlerinde yazılıdır. Bu zevallılar, bileerek veyâ bilmiyerek, islâm düşmanlarının ekmeklerine yağ sürüyor ve islâmiyyete, onlardan dahâ çok zararlı oluyorlar. Çünkü, bunların kitâblarını ve dergilerini okuyan sâf müslimânlar ve hele asil ve kahramân ecdâdının mukaddes dînini öğrenmeğe susamış olan temiz gençler, bunların yaldızlı kelimelerle övdükleri zındıkları, din âlimi sanıp, bozuk ve yanlış yazılarına din ve îmân diye sarılıyor. Böyle, para kazanmak, mevki', etiket ele geçirmek için, kısacası dünyâlığa kavuşmak için, mukaddes dînimizi âlet eden câhillere (**Ulemâ-i sû'**), ya'nî (**Zındık**) denir. Bu din yobazları ve fen adamı olarak ortaya çıkıp, fen bilgilerini değışdirerek ve kendi hâin düşüncelerini fen bilgisi imiş gibi söyliyerek, islâmiyyeti yıkmağa çalışan (**Fen yobazları**) ya'nî (**Zındık**)lar, bu millete çok zarar verdiler. Kardeşi kardeşe düşman yaptılar. İç harblere sebep oldular. Hâlbuki, islâm dîni, birleşmeğı, sevişmeğı, yardımlaşmağı, hükûmete, kanûnlara karşı gelmemeğı, fitne, ya'nî anarşi çıkarmamağı, kâfirlerin haklarını da gözetmeğı, kimseyi incitmemeğı emr etmektedir. Islâm âlimleri, bütün istirahatlerini, menfe'atlerini fedâ ederek, dînimizin bu güzel emrini bildirmek ve torunlarının dinlerini, îmânlarını korumak için, çok sayıda ve çok kıymetli kitâb yazmış ve bizlere yâdigâr bırakmıştır. Sonra gelen âlimler, bu kitâblara açıklamalar yapmış, bunlara (hocamızın tarikati) denilerek çeşitli tarikatlar meydana gelmiştir. Ehl-i sünnet düşmanları, bid'at sâhiblerinin kitâblarına da bu mübarek isimleri koymuşlardır. Bid'at sâhibleri, Kur'ân'dan ve hadîs-i şeriflerden yanlış ma'nâ çıkarıyorlar. Zındıklar, kendi anladıklarına, düşüncelerine âyet ve hadîs diyor. Güzel ahlâkı, adâleti, çalışkanlığı, fende, san'atda birinciliğı ve yeğıtliğı dünyâ târîhlerinde, parlak kelimelerle yazılı olan, şanlı ve şerefli ecdâdımızın, düşman elinin dokunmaması için, mübarek kanını dökdüğü ve bütün temizliğı, doğruluğı ile bizlere mîrâs bıraktığı mukaddes dînimizi, yine onların mübarek elleri ile yazdıkları, hâlis ve affif kitâblarından okuyup öğrenmeliyiz. İngiliz câsûslarının tuzaklarına düşmüş olan, satılmış zındıkların kalemlelerinden çıkan, süslü kelimelerle örtülmüş, aynı ismi taşıyan kitâbları okuyarak, azîz ve sevgili îmânımızı kapdırmamağa, aldanmamağa çok dikkat etmeliyiz!

Şunu da bildireyim ki, hadîs-i şerifler ve islâm âlimlerinin açıklamaları, din adamlarının siyâsete karışmalarını şiddetle men' etmektedir. Ehl-i sünnet âlimleri "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in", bu yasağa titizlikle uymuşlardır. Müslimânlar, dîni siyâsete âlet etmez. Bunun için ben, hiçbir zemân siyâsete karışmadım. Hiçbir yazımda, şu veyâ bu devlet şeklinin savunuculuğunu yapmadım. Ba'zı kimselerin, böyle davranışımı beğenmediklerini, bu yüzden de kitâblarıma bozuktur diyerek, vatandaşların okuyup öğrenmelerine mâni' olduklarını, (neresi bo-

zuktur?) diyenlere karşı, bir cevâb veremiyerek, şaşırıp kaldıklarımı işitiyorum. Hased edenler, satılmış olanlar, her zemân Ehl-i sünnet kitâblarına saldırdı. Sonunda rezîl oldular. Bana iftirâ edenlerin gafletten uyanmaları, hidâyete kavuşmaları için **(Yüz karası)** kitâbını hâzırladım. m. 1970 de basıldı.

Otuz madde ve altmış sahîfe olan **(Se'âdet-i Ebediyye)** kitâbımı okuyanların teşvîki ile, ikinci kısmını da, üç yüz sahîfe olarak hâzırladım. Bu da, (m. 1957) de basıldı. Bu iki kitâb, temiz gençlikde, islâmiyyete karşı, öyle bir alâka ve câzibe uyanırdı ki, süâl yağmuru altında kaldım. Bu çeşidli soruları cevâblandırmak için, mu'teber kitâblardan terceme ederek yaptığım açıklamalar ve ilâvelerle, birinci kısmın otuz maddesine yetmiş madde dahâ ekliyerek ikinci baskısı meydâna geldi ve dört yüz sahîfe oldu. Nihâyet Allahü teâlâ, ihsân ederek, yıpratıcı çalışmakla, üçüncü kısmın hâzırlanması da müyesser oldu ve 1379 [m. 1960] da basıldı.

Salâhiyyetim olmadığını bildiğim hâlde, yalnız İslâm âlimlerinin, akları durduran üstünlüklerine hayrânlığımın ve onlara karşı taşıdığım sevgi ve saygının mukâfâtı olarak ve bu temiz milletin, asıl gençlerin, din simsarlarının tuzaklarından kurtulmaları, dünyâ ve âhret se'âdetine kavuşmaları için, kalbim sızlayarak ettiğim düâların karşılığı olarak, Allahü teâlânın tevfikî ile meydâna gelen bu üç kitâbı, (m. 1963) de bir araya getirip, **(Tam İlmihâl)** adını verdim. Devamlı süâller sebebi ile, kitâbımın her baskısına yeni ilâveler yapıldı. Hepsini ingilizceye de terceme edilerek **(Endless Bliss)** ismi verildi ve Hakîkat Kitâbevi tarafından altı cild olarak basdırılmışdır. Bu kitâbda, bu fakîre âid hiçbir bilgi ve fikr yoktur. Terceme ve toplamaktan başka nasîbim olmamıştır. Büyük, mübârek zâtların yazıları olduğu için, okuyanların fâidelendiklerini, zevk aldıklarını ve bölücülere, kitâblarıma saldıran, iftirâ eden zındıklara aldanmadıklarını görmekle, cenâb-ı Hakka şükr ediyorum. Böylece, temiz rûhlu, sâf kanlı, mübârek gençlerin, müstecâb düâlarına kavuşacağımı düşünerek seviniyor, bu kitâbı ve düâları kıyâmet günü için, biricik sermâyem biliyorum.

(Se'âdet-i Ebediyye) ya'nî **(Tam İlmihâl)** kitâbımdaki fikh bilgileri, hanefî mezhebine göre yazılmışdır. Bu bilgilerin çoğu, Muhammed Emîn ibni Âbidînîn **(Redd-ül-muhtâr)** kitâbının 1272 [m. 1856] senesinde Mısırda Bulak matba'asında beş cild olarak yapılan baskısından terceme edilmiş, sahîfe numaraları bu baskıya göre bildirilmiştir. Hanefî mezhebindeki fikh kitâblarının en kıymetlisi olan **(Redd-ül-muhtâr)**ın çoğunu muhterem Ahmed Davudoğlu türkçeye terceme etmiş, Şâmil kitâbevi tarafından [m. 1982-1986] arasında onyedici cild olarak basdırılmışdır. Kitâblarımızda âyet-i kerîmelerin tercemeleri değil, tefsîrleri ve meâlleri yazılmışdır. Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" bildirdiği ma'nâlara **(Tefsîr)** denir. Bir kelimenin, Allahü teâlâ ve Resûlullah tarafından, açık bildirilmemiş ma'nâlarından, ahkâm-ı islâmiyyeye uygun olanı seçmeğe **(Te'vil)** ve bu ma'nâyâ meâl denir. Âyet-i kerîmeyi başka lisâna nakl edince, tercemesi denir. Âyet-i kerîmeler kısa ve tam terceme edilemez. İslâm âlimleri, âyet-i kerîmelerin tercemelerini değil, uzun tefsîr ve te'villerini bildirmişlerdir. Kitâbıma, en çok **(Tefsîr-i Mazherî)** ve **(Tefsîr-i Hüseyinî)**deki açıklamalardan aldım. Âyet-i kerîmelerin sıra numaralarını hâfız Osmânın "rahmetullahi aleyh" yazdığı Kur'ân-ı kerîme göre koydum.

Bu **(Tam İlmihâl)**i okuyanlar, dedelerinin dînini şu'ûrlu olarak öğrenip, bölücülerin iftirâlarına aldanmıyacak, câhillerin, münâfıkların ve tarikatçı ismi altında gençliği zehirliyen zındıkların, maddî ve ma'nevî soygunculuğundan kurtulacaklardır. Hak yolda birleşecekler, sevgili kardeşler olacaklardır.

Müslimân, iyi insan, akli başında kimse demektir. Hakîkî müslimân, Allahü teâlânın emrlerine itâat eder. Allahü teâlânın emrlerine uymamak günâh olur. Kul haklarını, devlete olan borçlarını öder. Devletin kanûnlarına karşı gelmez. Kanûna karşı gelmek suç olur. Müslimân günâh yapmaz ve suç işlemez. Vatânını, milletini ve bayrağını sever. Herkese iyilik eder. Kötülük yapanlara nasîhat verir. Böyle olan müslimânı Allah da sever, kullar da sever. Râhat ve huzûr içinde yaşar.

(**Se'âdet-i Ebediyye**) kitâbının her üç kısmının şimdi yüzotuzbeşinci baskısı yapıldı. Birinci kısımda doksansekiz madde, ikinci kısımda yetmişüç madde, üçüncü kısımda yetmiş madde vardır. Bu ikiyüzkırkbir [241] maddeden yüzsekiz [108] maddesi, büyük islâm âlimi, tesavvuf bilgilerinin, zevklerinin kaynağı, Muhammed aleyhisselâmın hakîkî vârisi, imâm-ı Rabbânî, müceddid-i elf-i sâni, Ahmed-i Fârûkînin (**Mektûbât**) kitâbının ikinci ve üçüncü cildlerinden, yüzotuzüç [133] maddesi de, salâhiyyetli islâm âlimlerinin kitâblarından toplanmıştır. Mektûbâtın birinci cildinin hepsini türkçeye terceme ederek, (**Mektûbât Tercemesi**) ismi ile basdırdım. İslâm bilgilerinin deryâsı ve tesavvuf ma'rifetlerinin mütehasısı seyyid Abdülhakîm efendi, (Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs kitâblarından sonra, islâm kitâblarının en üstünü imâm-ı Rabbânînin Mektûbâtıdır) ve (İslâm âleminde, imâm-ı Rabbânînin Mektûbâtı kadar kıymetli bir kitâb dahâ yazılmamıştır) buyururdu. Bir mektûbunda diyor ki, (Hilmi! Mektûbunuza müteşekkir oldum. Sıhhatinize şükr etdim. Din ve dünyânıza en ziyâde yarayan ve dîn-i islâmda misli te'lîf olmıyan (**Mektûbât**) kitâbını okuyup, ba'zısını anlamak, pek ziyâde bir fadl ve ihsân-ı ilâhîdir. Hilminin bu ihsâna kavuşduğunu öğrenince, Rabbime çok şükr eyledim.) Kitâbımda yazılı isimlerden binyirmi [1020] adedinin hâl tercemeleri de sonuna eklenmiştir.

Bu kitâb bir ilm kitâbıdır. Her ilimde olduğu gibi, din bilgisinin de kendine mahsûs kelimeleri vardır. Bu kelimelerin ma'naları, sırası geldikçe bildirildi. Bunlar, kitâbı temâmen okuyunca, öğrenilir. Bunları öğrenmeyen, kafasını yormıyan bir câhil, kitâbdaki ilmleri anlıyamaz. (Bu kitâb anlaşılmıyor) diyerek, kendi kusûrunu kitâba yükler. (Câhil kimse, anlıyamadığı şeyi beğenmez) sözü meşhûrdur. Gü-lün kıymetini bülbül bilir. Altının hâlisini sarrâf seçer. Bir kayada ne cevher bulunduğunu kimyâger anlar. Bunun için, bu kitâbı, gazete okur gibi, bir göz gezdirip elinden bırakmamalı. Her kelimesini iyi düşünmelidir. Her cümlesinin ma'nasını iyi anlamağa çalışmalı, her maddeyi bitirince tekrârlamalı, bir hülâsa hâlinde hâfızaya yerleştirmelidir. Evlâda, ahbâba da öğretmelidir. Çalışmalı, bu yolda ilerlemelidir. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" (**İki gün aynı hâlde bulunan**, [ya'nî hergün ilerlemiyen, yeni bir şey öğrenmeyen], **aldandı, ziyân etdi**) buyurdu. Görülüyor ki, islâm dîni, gerilemeği değil, duraklamağı bile red ediyor. Dâimâ ilerlemeği ve yükselmeği emr ediyor. Bu kitâbı hâzırlamakdan ve neşretmekden hâsıl olan sevâbları ve okuyup istifâde eden müslimânların düâlarının hepsini, kitâbdaki ilmlerin kaynağı olan seyyid Abdülhakîm Arvâsînin mubârek rûhuna hediye ediyorum. Allahü teâlâ vâsil eylesin. Âmîn! Bu kitâbda yazarın boş kafasından çıkan hiçbir yazı yoktur. Seyyid Abdülhakîm efendinin sohbetlerinden hâsıl olan bilgilerdir. Kıyâmet günü, Onun kölesi olarak yanında bulunmağı, kendime se'âdet biliyorum. Hakikat Kitâbevinin neşr etdiği kitâblar, (İnternet) ve bilgisayar vâsıtası ile her memlekete gönderilmektedir. (**Kıymetsiz Yazılar**) kitâbımızın sonuna bakınız!

TENBÎH: Bugün müslimân ismi altında üç büyük islâm fırkası vardır. Şî'liği yehûdiler kurdu. Vehhâbîliği ingilizler kurdu. İslâmiyeti türkler korudu. Misyonerler, hristiyanlığı yaymağa, yehûdîler, Talmûtu yaymağa, İstanbuldaki Hakikat Kitâbevi, islâmiyeti yaymağa, masonlar ise, dinleri yok etmeğe çalışıyorlar. Aklı, ilmi ve insâfı olan, bunlardan doğrusunu iz'ân, idrâk eder, anlar. Bunun yayılmasına yardım ederek, bütün insanların dünyâda ve âhîretde se'âdete kavuşmalarına sebep olur. İnsanlara bundan dahâ kıymetli ve dahâ fâideli bir hizmet olamaz. Bugün hristiyanların ve yehûdîlerin ellerindeki Tevrât ve İncil denilen din kitâblarının, insanlar tarafından yazılmış olduklarını kendi adamları da söylüyor. Kur'ân-ı kerîm ise, Allahü teâlâ tarafından gönderildiği gibi tertemizdir. Bütün papasların ve hahamların, Hakikat Kitâbevinin neşr etdiği kitâbları dikkat ile ve insâf ile okuyup anlamağa çalışmaları lâzımdır.

SE'ÂDET-İ EBEDİYYE

KİTÂBINDA BULUNAN BİLGİLER

(Se'âdet-i Ebediyye) kitabında ikiyüzkırkbir [241] madde vardır. Kitâb üç kısma ayrılmıştır. Birinci kısımda bulunan doksansekiz maddenin kırkbir adedi, ikinci kısımdaki yetmişüç maddeden otuzdört adedi ve üçüncü kısımda bulunan yetmiş maddeden otuzüç adedi, imâm-ı Rabbânînin ve birkaçı da, Muhammed Ma'sûm-i Serhendînin "rahmetullahi aleyh" fârisî olan (**Mektûbât**) kitâblarından terceme edilmiştir. Diğer maddeler, başka kıymetli kitâblardan alınmıştır. İmâm-ı Rabbânînin "rahmetullahi aleyh" (**Mektûbât**) kitâbı üç cildir. Birinci cildi, (1025) senesinde, ikinci cildi, (1028) de, üçüncü cildi ise, (1040) senesinde toplanmıştır. Hepsî beşyüzotuzaltı [536] mektûbdan meydana gelmiştir. Son olarak, 1392 [m. 1972] senesinde Pâkistânda, hepsi iki cild hâlinde basdırılmış ve 1397 [m. 1977] de, İstanbulda ofset baskısı yapılmıştır. Muhammed Ma'sûm-i Serhendî "rahmetullahi aleyh" (**Mektûbât**) da üç cildir. Hepsî 652 mektûbdur. Son olarak, 1396 [m. 1976] senesinde Pâkistânda basdırılmışdır. Terceme edilen mektûbların, bu altı cildten hangisinde buldukları ve mektûb numaraları, aşağıdadır. Mütercim tarafından ilâve edilen bilgiler, bir köşeli mu'teriza [ ] içine yazılmışdır.

BİRİNCİ KISM İÇİNDEKİLER

Madde No.	Mektûb No.	Maddenin Öz ü	Sahîfe No:
1	1—114	Muhammed aleyhisselâma uymak, se'âdete kavuşdurur.....	17
2	1—152	Allahü teâlâya itâ'at için, Resûlüne itâ'at lâzımdır.....	21
3		Müslimân olmak için, ne yapmalı? Kelime-i şehâdet.....	21
4	1—193	Ehl-i sünnet âlimleri.....	22
5	2—55	Ehl-i sünnetin reîsi, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfedir.....	22
6		İmâm-ı a'zamin büyüklüğü. (Dürr-ül-muhtâr)ın önsözünden ve (Hayrât-ül-hisân)dan alınmıştır.....	22
7		İslâm âlimlerinin kitâbları.....	22
8	1—234	Uydurma tefsîr yazan kâfir olur.....	23
9	1—193	Kur'ân tercemelerinden hangisine güvenileceği.....	23
10	1—213	Din hırsızları.....	23
11	1—163	İmânın gitmesine sebep olan şeyler.....	23
12	1—191	Kalbde imân bulunmasına alâmet, ahkâm-ı islâmiyyeye uymaktır.....	30
13	1—164	Allahü teâlânın ni'metleri, dünyâda herkesedir.....	30
14		Âhirette kâfire merhamet yokdur.....	32
15	1—165	Muhabbetin alâmetleri.....	32
16	1—41	Muhammed "aleyhisselâm", Allahü teâlânın sevgilisidir.....	33
17		Peygamberimizin mu'cizeleri. Kur'ân-ı kerîmin üstünlüğü.....	33
18	1—165	Resûle tâbi' olmak nasıl olur? Evlâd terbiyesi.....	34
19		Hubb-i fillah, buğd-i fillah. Kazâyâ rızâ nasıl olur?.....	38
20		Kâfirler iki kısımdır.....	39
21	1—184	Cennete girmek için Muhammed aleyhisselâma uymak lâzımdır.....	40
22		Kâfirlerin iyiliği dünyâda kalır.....	40
23	1—214	Dünyâ, âhiretin tarlasıdır.....	40
24		Âhiret bilgileri, aklın dışındadır. Bunlara akl ermez.....	41
25		Kur'ân-ı kerîm nedir? Kur'ân tercemeleri.....	43
26	2—55	İctihâd hatâları. İmâm-ı a'zamin büyüklüğü.....	48
27		İctihâd ne demektir? Müctehid kime denir?.....	50
28	1—231	Sünnet-i müekke, sünnet-i zevâid.....	51
29		Kâfirlerin kullandığı şeyler iki dürlüdür.....	52
30	2—54	Resûlullaha uymak yedi derecedir.....	53

31	2—67	Ehl-i sünnet i'tikâdı, harâmlar. Tevbe. Mehdî "aleyhirrahme" Fukahâ-i seb'â 54
32	3—38	Bu ümmet yetmişüç fırkaya ayrılacaktır.....68
33	3—101	Kur'an-ı kerîmi felsefecilere göre tefsîr câiz değildir 68
34	2—19	Sünnete yapışmak, bid'atlerden sakınmak lâzımdır 69
35	3—22	Müşriklerin bedenleri pis değildir. İ'tikâdları pisdir 70
36		Bir üniversiteye cevâb. Fen bilgileri, bir yaratıcının var olduğunu bildirmektedir 73
37	2—31	Dünyâya, burada kalacak kadar, âhirete de orada kalacak kadar çalışmalıdır 77
38	2—89	Dünyâda âhirete yarar iş görmek lâzımdır 79
39	2—58	Tenâsuh ve iki rûhluluk yoktur. Âlem-i misâl, Fen adamlarının sözleri 79
40	3—31	Âlem-i ervâh ve âlem-i misâl ve âlem-i ecsâd. Kabr azâbı 87
41	4—29	Emr-i bil-ma'rûf, nehy-i anil-münker ve cihâd sevâbı çoktur 89
42	2—81	Vera' ve takvâ. Hâlis ibâdetin alâmeti nedir? 96
43	2—66	Tevbe, vera' ve takvâ 98
44	2—82	Farz, sünnet ve nâfilelerin ehemmiyetleri ve farkları 100
45	3—1	Allahü teâlânın yakın olması ne demektir? 101
46	3—17	Îmân, ibâdetler ve lüzümlü nasihatler 102
47	3—34	Îmân, ibâdetler, harâmlar 115
48	3—35	Gençlikde yapılan ibâdetlerin kıymeti 116
49	3—57	Âlemler, herşey yokdan var edildi. Yunan felesofları 116
50	4—14	Tesavvuf yolunda çalışmak istiyenin yapması lâzım olan şeyler...118
51		Beş vakt nemâz, otuzüç farz.....121
52		Abdest almak. Abdesti bozan şeyler.....122
53		Mest üzerine mesh, özl sâhibi olmak 128
54		Gusl abdesti nasıl alınır? Ne zemân alınır? 132
55		Teyemmüm. Su bulamamak nasıl olur? 149
56		Necâsetden tahâret. İstincâ. İstibrâ.....153
57		Sular, temiz su, pis su, artıklar 160
58		Setr-i avret. Kadınların örtünmesi.....163
59		İstikbâl-i kible. Kible ta'yîni 170
60		Nemâz vaktleri. Takvîmler. Ezân 175
61		Ezân ve ikâmet. Hoparlörle nemâz 204
62	1—303	Ezân kelimelerinin ma'nâları.....209
63		Nemâzın ehemmiyeti. Nemâz kılmyanlar.....210
64		Nemâz nasıl kılınır? Nemâzın beş rûknü, niyyet 214
65		Yolculukda, otobüsde, gemide, tayyârede nemâz.....221
66		Nemâzın vâcibleri, secde-i sehv, secde-i tilâvet ve vitr nemâzı 227
67		Nemâzi bozan şeyler. Kâfirlere teşebbüh 231
68		Nemâzın mekrûhları, nemâzi bozmak için özl.....236
69		Câmi'de yapılması câiz olmıyan şeyler. Terâvih nemâzı 243
70		Cemâ'at ile nemâz kılmak. Hoparlörle, radyo ile nemâz 248
71		Cum'a nemâzı. İbâdet ne demektir? 257
72		Bayram nemâzı. Kurban bayramı tekbîrleri.....266
73	1—312	Nemâzda otururken parmak kaldırmak 267
74		Kazâ nemâzları. Nemâz kılmyanın cezâsı 272
75	2—20	Nemâz ibâdetlerin en üstünüdür.....287
76	2—87	Nemâzın ta'dîl-i erkânı. Kul hakkı 288
77	2—69	Nemâzi doğru kılmalı. Halâl lokma. Şehîd kime denir? 289
78		Zekât vermek. Para, mal, hayvan ve toprak mahsûllerinin zekâtı 292
79		Ramezân-ı şerîfin kıymeti. Oruc nasıl tutulur? 313
80		Sadaka-i fitrı kimler verir? Kimlere vermelidir?.....322
81		Kurban kesmek lâzımdır. Kimler keser? Nasıl kesilir?.....324
82		Adak ne demektir? Günâh olan adaklar 330

83	Yemîn nasıl edilir? Yemînin çeşidleri. Yemîn keffâreti	334
84	Hacca gitmek. Hac nasıl yapılır?	339
85	Mübârek geceler. Kandiller. Peygamberimizin mi'râcı nasıl oldu?	352
86	Şemsî seneleri kamerî seneye çevirmek	358
87	Kamerî seneyi mîlâdî seneye çevirmek	358
88	Hicrî sene başının, hangi gün olduğunu bulmak	359
89	Arabî ayların birinci gününü bulmak	359
90	Selâmlaşmak nasıl olur? Mûsâfeha nasıl yapılır?	363
91	Kur'ân-ı kerîm, Allah kelâmıdır	367
92	Îsâ "aleyhisselâm" insan idi, Ona tapılmaz	369
93	Îsâ "aleyhisselâm" Peygamber idi, Ona tapılmaz	370
94	2—9 Allahü teâlâ akl ile, hayâl ile anlaşamaz. Gayba îmân etmek lâzımdır	372
95	Hilye-i se'âdet. Siyer kitâbları. Resûlullahın zevceleri	374
96	Muhammed aleyhisselâmın güzel ahlâkı	383
97	Resûlullahın ana, baba ve bütün dedeleri hep mü'min, sâlih idi ...	386
98	Sühbâne rabbike âyet-i kerîmesi nasıl okunur?	392

İKİNCİ KISM İÇİNDEKİLER

Madde No.	Mektûb No.	Maddenin Öz ü	Sahîfe No:
1	3—105	Unutulmuş sünnetleri meydâna çıkarmağı ve bid'atden sakınmağı teşvîk etmektedir	397
2	3—47	Düâ etmekdeki gizli bilgileri açıklamaktadır	400
3	3—13	Resûlullaha uymağı ve dînini öğrendiğı kimseyi sevmeğı teşvîk etmektedir	401
4		Îmân, akl, zekâ, halâl, harâm, adâlet, zulm, kazâ, kader	402
5		Tefsîr, hadîs ne demektir? Dîn âlimi kime denir?	413
6		Hadîs-i şerîflerin çeşidleri ve hadîs âlimleri	422
7	3—54	Dünyâ işlerini yaparken islâmîyete dikkat etmelidir	425
8	3—59	Derd ve belânın Allahü teâlâdan geldiğini düşünmelidir	425
9	3—7	İnsanlardan gelen sıkıntılara sabretmek lâzımdır	426
10	2—29	Üzüntü ve sıkıntıları ni'met bilmelidir	426
11	2—32	Zâhir işlerin bozuk olması, kalbin dağılmasına yol açar	427
12	2—75	Derd ve belâlar, günâhlara keffâretidir	427
13	3—27	Kendi dileklerimizi bırakıp sâhibimizin arzûsuna uymalıyız	428
14	2—53	Kibr ve ucb, kalbin tehlikeli hastalığıdır	429
15		Allahü teâlânın isimleri. Yaratmak ne demektir?	431
16		Fıkh ilmi. Mezheb nedir? İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe	437
17		Vehhâbîler ve çeşidleri. Kıymetli din kitâblarını okumalı. Bozuk kitâblara aldanmamalı	447
18		Kabr ziyâreti lâzımdır. Olgun rûhlardan istifâde edilir	475
19	2—60	Lüzûmsuz, fâidesiz işlerden vazgeçmelidir	480
20	3—36	Kabr azâbına inanmıyanlara cevâb vermektedir	481
21		Şâmânîler, Behâîler, Ahmediyye, Dürzîler, Yezîdîler, Selefilere	483
22		Hurûfîlik	499
23	2—96	Resûlullahın vefât ederken kâğıd istemesi, Eshâb-ı kirâmın üstünlüğü	505
24	5—36	Eshâb-ı kirâm birbirini çok sevdi. Şî'ilerin iftirâları	512
25	2—99	Eshâb-ı kirâmın büyüklüğü. Dostlara çok derd gelmesi	515
26		Sosyal adâlet. Sosyalizm. Kapitalizm. Komünizm	523
27		İslâmîyyet, din ve dünyâ se'âdetlerinin kaynağıdır	528
28		Nefs ve akl	529
29		Müslimânlar niçin geri kaldılar?	532
30		İslâmîyyet fenni emr etmektedir. Fen yobazları	537
31		Madde, atom üzerinde yeni bilgiler. Radyo-aktivite. Radar	546

32	Atom kuvveti ve sulh zemânında kullanılması	554
33	Atom bombası yapılması, te'sîri, korunma çâreleri	560
34	İslâmiyyetde nikâh. Evlenmesi câiz olmıyan kadınlar	564
35	Kâfirlerin evlenmesi. Çocuğa îmânı, islâmı öğretmelidir	577
36	İslâmiyyetdeki talâk. Hul'. Zihâr. Li'ân. İddet. Hıdâne	580
37	Süt kardeşlik. Süt ile akrabâ olanlar	586
38	Nafaka nedir? Kimler verir? Kimlere verilir? Lakît, Komşu hakkı.....	588
39	İslâmiyyetde kadının kıymeti ve hakları çok büyüktür.....	598
40	Halâl, harâm ve şübheli şeyler. Vera' ve takvâ.....	607
41	Yimesi ve kullanması harâm olan şeyler	618
42	İçmesi harâm olan içkiler.....	624
43	Tütün, sigara içmek günâh mıdır?	629
44	İsrâf nedir? Tütün isrâf mıdır? Fâiz harâmdır	640
45	Yemek, içmek âdâbı	648
46	Hasta yemekleri. Ba'zı hastalıkların tedâvîsi	652
47	Tevekkül. Evlilerin tevekkülü. Bekârların tevekkülü.....	677
48	Levh-il-mahfûz ve Ümm-ül-kitâb. İnsan ömrünün değişmesi	698
49	İrade-i cüz'îyye. Bir ihtiyâr müslimânın kızına nasîhatı ve münâcâtı.	701
50	Ebüs'sü'üd efendinin (Kazâ-kader) risâlesi.....	714
51	2—33 Sevgilinin her işi sevilir. Hamd, şükrden üstündür	716
52	Tegannî, müzik. Radyoda, teybde Kur'ân-ı kerîm okumak ve dinlemek. Hoparlörle nemâz kılmak.....	718
53	Cin hakkında geniş bilgi. Evliyânın rûhları	735
54	Rûhların hâzır olması. Allahü teâlânın sıfatları	743
55	2—38 Allah adamlarının gönlünde zerre kadar dünyâ düşüncesi yoktur .745	
56	2—28 Rûhlar insan şeklinde görünür. Tenâsüh yoktur	745
57	2—62 İnsan medenî olmak için yaratılmışdır. Medenî olmak için ve ya- şamak için, başka insanlara muhtâcdır. İnsanın üstünlüğü bu ihtiyâcındandır	746
58	2—25 Resûlullah'a uygun her iş zikirdir	747
59	Mu'cize. Kerâmet. Firâset. İstidrâc. Sihir	747
60	3—86 Hârikaların, kerâmetlerin çok veyâ az olmasının sebebi.....	748
61	2—92 Vefî olmak için hârikalar ve kerâmetler lâzım değildir	749
62	2—8 Seçilmişlerin ve câhillerin ve bu ikisi arasında olan tesavvuf- cuların gaybdan îmânları	753
63	2—13 Zâhir âlimlerinin ve tesavvufcuların ve râsih ilmi seçilmişlerin hâlleri	754
64	3—62 İnsanın aslı ademdir. Ademde hiç iyilik yoktur.....	754
65	3—98 Güzel sûretlerin tatlı olmalarının sebebi nedir?	755
66	2—34 Allahü teâlâ hiçbirşeye benzemez ve akl ile anlaşılabilir	755
67	3—44 Cennetde Allahü teâlânın görüleceğine inanmıyanlara cevâbdır.....	756
68	3—39 Tesavvufcuların ve felsefecilerin (İlm-ül yakîn) bilgileri	763
69	3—50 Ulemâ-i râsihîn ve diğer din âlimlerinin istidlâlleri	763
70	2—59 Akla, hayâle gelen ve keşf ile, şühûd ile anlaşılan herşey mah- lûkdur	764
71	Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin (Mekâtib-i şerîfe) kitâbından 61. ci mektûbun tercemesidir	765
72	Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin (Mekâtib-i şerîfe) kitâbından 85. ci mektûbun tercemesidir	766
73	Abdullah-ı Dehlevî hazretlerinin (Mekâtib-i şerîfe) kitâbından 88. ci mektubun son kısmının tercemesidir.....	771

ÜÇÜNCÜ KISM İÇİNDEKİLER

Madde No.	Mektûb No.	Maddenin Özü	Sahîfe No:
1	2—23	İşin başı, sünnet-i seniyyeye yapışmak ve bid'atden sakınmaktır.	775
2	3—41	Resûlullahın kadınlarla yaptığı sözleşme: Şirk, insan için hayvan kesmek, hırsızlık, zinâ, çocuk öldürmek, iftirâ, mıska kullanmak.	778
3		İslâmiyyetde kesb ve ticâret. Halâl kazanmak.....	786
4		Bey' ve şirâ. Halâl ve harâm satışları.....	792
5		Alış-verişde muhayyerlik.....	806
6		Bâtıl, fâsid, mekrûh satışlar. Sarraflık.....	808
7		Ölüm hastasının satış ve hediye yapması.....	816
8		Komşu, şüf'a ve diğer haklar üzerinde çeşidli bilgiler.....	817
9		Şart ile söylenen şeyler.....	819
10		Selem ile satış.....	821
11		İstisnâ', ısmarlama yaptırmak.....	822
12		Karz-ı hasen, ödünç vermek. Kim ödünç isteyebilir?.....	824
13		Kefâlet, havâle, bono, sened kırdırmak. Polîçe.....	830
14		Vekâlet. Alış-verişde, zekât vermekte vekil tutmak.....	834
15		Ticâretde adâlet. İhtikâr nedir?.....	840
16		Ticâretde ihsân etmek. Borç ödemek. Din kitâbları.....	845
17		Ticâretde dînini kayırmak. Harâmdan sakınmak.....	847
18	3—116	Allahü teâlânın kullarına hizmet etmemiz lâzımdır.....	850
19		İslâmiyyetde fâiz, bankalar, bono kırdırmak ve vakf.....	851
20		İslâmiyyetde şirket kurmak. Şirketler.....	865
21		Kirâ, ücret, işçilik. Sigortacılık. Emânetciye verilen para.....	869
22		Ukûbât: Zinâ, içki, kazf, sirkat ve yol kesmek cezâları.....	879
23		Ta'zir cezâları, tefsîr kitâblarını değil, fıkıh kitâblarını okumak lâzımdır.....	884
24		Cinâyetler, katlin çeşidleri ve cezâları. Kısâs.....	892
25		Diyet cezâları. Katl keffâreti.....	896
26		İkrâh, zorla yaptırmak. Hicr, birşeyi yasaklamak.....	897
27	2—46	Ahkâm-ı islâmiyyesiz evliyâlık olmaz. Kelime-i tevhîd.....	902
28	3—3	Kelime-i tevhîdin ma'nâsını bildirmekdedir.....	906
29	2—37	Kelime-i tevhîdin üstünlüklerini bildirmekdedir.....	910
30	2—94	Fenâ ve bekâyı bildirmekdedir. Mahlûkların aslı, hakikatleri.....	911
31	2—39	Eshâb-ı yemîn, eshâb-ı şimâl ve sâbikûn.....	913
32	3—45	Mü'minin kalbi kıymetlidir. Hiç kimsenin kalbini kırmamalıdır.....	914
33	2—76	Arş ve Kürsî. Kalbin üstünlükleri.....	915
34	3—11	Âlem-i emrdeki beş cevheri açıklamaktadır.....	917
35		Fenâ-fillâh.....	918
36	3—123	Allahü teâlâyâ kavuşduran tesavvuf yolu ikidir.....	919
37		Bir tesavvuf mütehasşısının mektûbu.....	921
38	3—52	Tesavvuf yolu. Sülûk dereceleri. Fenâ, bekâ.....	924
39	3—63	Allahü teâlânın ihâta, kurb ve ma'iyet sıfatları.....	925
40	3—68	Âlem vehm mertebesinde yaratılmışdır.....	926
41	3—90	Âlimlerin kalpleri ile Allahü teâlâyı görmesi. Âlem-i misâl.....	927
42	3—92	Büyüklerin Allahü teâlâ ile konuşmaları.....	929
43	2—98	Allahü teâlânın mahlûklara yakın olması. Adem. İblîs.....	930
44	2—42	Nihâyet, âfâk ve enfüsün dışındadır. Evliyâ kimlere denir?.....	933
45	2—35	Fenâ fillâh, vasl-ı uryânî. Ayn-ül-yakîn.....	940
46	3—77	Kâ'be-i mu'azzamanın ve nemâzın kemâlâtı.....	941
47	2—44	Vahdet-i vücûd bilgisi. Vücûd-i vehmî.....	943
48	2—24	Madde, Allahü teâlâyâ ayna olamaz.....	947
49	3—67	Dünyâ görünüştür. Âhret, dünyânın aslıdır.....	947

50	2—50	Tesavvuf yolunun başında da, sonunda da islâmiyyete uymak lâzımdır.....	948
51	3—121	Üçüncü cildin seksenyedinci mektûbundaki bilgileri açıklamakdadır	953
52	4—230	Zât-ı ilâhînin bu âlem ile ilişiği yoktur. Nemâzda olanın, Allahü teâlâyâ yakınlığı. Nemâzın hakîkati	959
53	2—45	Âlemin, maddenin, zât-i ilâhîden nasibi yoktur	966
54		Madde üzerinde yeni bilgiler. Hüceyre, hayât, mikrop, zehr	971
55		Ölüm, ölüme hâzırlanmak. Şifâ âyetleri.....	988
56		Meyyit için yapılacak dîni vazife, kefen	994
57		Cenâze nemâzı. Nemâzlarını kılmak câiz olmıyanlar	999
58		Cenâze taşımak ve defn	1003
59		Kabr ziyâreti, ibâdet sevâbı hediye edilir	1008
60		Kabr ziyâretinin fâideleri	1013
61		Resûlullahın yazdığı baş sağlığı mektûbu	1017
62	1—104	Baş sağlığı mektûbu. Meyyite yapılacak hediyeler	1018
63		Meyyit için iskat ve devr yapmak. Defn izni nasıl alınır?	1019
64		Ferâiz bilgisi. Mîrâs alacak kimlerdir? Vasî ta'yi'ni	1025
65		Ferâiz hesâbları. Mîrâsı bölmek	1030
66	2—16	Kabr hayâtı ve tâ'ûndan ölmenin kıymeti.....	1034
67	2—17	Dünyâ sıkıntılarının fâidesi. Tâ'ûnun sevâbı.....	1035
68	2—88	Kazâyâ râzı olmalıdır, hattâ lezzet duymalıdır	1035
69	3—15	Sevgiliden gelen sıkıntılar, iyiliklerinden dahâ tatlıdır	1036
70		(Se'âdet-i Ebediyye)nin son sözü	1040
		(Se'âdet-i Ebediyye)de adı geçenlerin hâl tercemeleri.....	1059
		(Se'âdet-i Ebediyye) içindeki kitâblar.....	1208
		(Se'âdet-i Ebediyye)nin umûmî fihristi.....	1221

TENBİH:

Önsözde bildirildiği gibi, bu kitâbda yalnız, ibâdetlerin sahîh olmaları için lâzım olan ve günlük işlerin doğru olarak yapılmasını sağlıyan bilgiler kısaca yazılmıştır. Bu kadar bilginin her ihtiyâca cevâb vermesi imkânsızdır. Fazla bilgi edinmek için, bu kitâbda tavsiye edilen, mu'teber kitâblara mürâce'at ediniz!

***Herkese üç şey çok lâzımdır önce,
biri, îmân edinmekdir iyice,***

***Biri, islâma uymaktır her yerde,
fıkhı iyi öğrenmeli elbette.***

***Bir de ihlâsdır, her işde dâimâ,
söyle ki, hiç olmıya uc-ü riyâ.***

***Bu üçü birden tehakkuk etmeli,
böyledir, islâmiyyetin temeli.***

***Hem bu ihlâs olmasa, makbûl değil,
tesavvufdur ihlâsın kaynağı bil!***

Yukarıdaki şi'r, îmâm-ı Rabbânînin (**Mektûbât Tercemesi**) kitâbının birinci cild, otuzaltıncı, kırkıncı, ellidokuzuncu ve yüzyetmişyedinci mektûblarından ve (**Hadîka-tün-ne-diyye**) cild 1. sahîfe 366 dan özetlenmiştir.

İslâmiyyetin temeli üçdür: İlm, amel ve ihlâs. 1- İlm, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarından öğrenilir. 2- İlme uygun olan ameldir. 3- İlmde ve amelde ihlâs sâhibi olmaktır. İhlâs, ilmin ve amelin Allah rızâsı, Allah sevgisi ile olmasıdır. Mal, mevki' ve şöret için olmamasıdır. Bu üçüne sâhib olan müslimâna (**Hakîkî müslimân**) ve (**İslâm âlimi**) denir. Bunların yükseklerine (**Müctehid**) denir. Biri noksan olup da, kendini din adamı tanıtan (**Kötü din adamı**), (**Bid'at sâhibi**) veyâ (**Zındık**) denir. Kur'ândan ve hadîsden yanlış ma'nâ çıkarana (**Bid'at sâhibi**) denir. Kendi düşüncelerine Kur'ân, hadîs diyene (**Zındık**) denir.

TAM İLMİHÂL

SE'ÂDET-İ EBEDİYYE

*Besmeleyle başlayalım kitâba!
Allah adı, en iyi bir sığınaktır.
Ni'metleri sığmaz ölçü hisâba
Çok acıyan, afvı seven bir Rabdır!*

(Se'âdet-i Ebediyye) kitâbını yazmağa, Besmele ile başlıyorum. Dünyâda bütün insanlara acıyarak, fâideli şeyleri yaratıp göndermekdedir. Âhıretde, Cehennem gitmesi gereken mü'minlerden dilediklerini, ihsân ederek, afv edecek, Cennete kavuşturacaktır. Her canlıyı yaratan, her vârı, her ân varlıkta durduran, hepsini korku ve dehşetden koruyan yalnız Odur. Böyle bir Allahın şerefli ismine sığınarak, bu kitâbı yazmağa başlıyorum.

BİRİNCİ KISM

1 — Cenâb-ı Hak, hepimizi dünyâ ve âhıretin efendisi ve bütün insanların her bakımından en yükseği ve en iyisi olan, Muhammed Mustafâya “sallallahü aleyhi ve sellem” tâbi' olmak se'âdetiyle şereflemdirsin. Çünkü cenâb-ı Hak, Ona tâbi' olmağı, Ona uymağı çok sever. Ona uymanın ufak bir zerresi, bütün dünyâ lezzetlerinden ve bütün âhıret ni'metlerinden dahâ üstündür. Hakîkî üstünlük, Onun sünnet-i seniyyesine tâbi' olmakdır ve insanlık şerefi ve meziyyeti, Onun dînine uymakdır. [Sünnet kelimesi, üç ayrı ma'nâyâ gelir. Burada, (**Ahkâm-ı islâmiyye**) demektir.]

[Ona tâbi' olmak, ya'nî Ona uymak, Onun gitdiği yolda yürümektir. Onun yolu, Kur'ân-ı kerîmin gösterdiği yoldur. Bu yola (**Dîn-i islâm**) denir. Ona uymak için, önce îmân etmek, sonra müslimânlığı iyice öğrenmek, sonra farzları edâ edip harâmlardan kaçınmak, dahâ sonra, sünnetleri yapıp mekrûhlardan kaçınmak lâzımdır. Bunlardan sonra, mubâhlarda da Ona uymağa çalışmalıdır.

Îmân etmek, bütün insanlara lâzımdır. Herkes için îmân zarûrdır. Îmân edenlerin, farzları yapıp harâmlardan kaçınması lâzımdır. Her mü'min, farzları yapmağa ve harâmlardan kaçınmağa, ya'nî müslimân olmağa me'mûrdur. Her mü'min, Peygamberimizi “sallallahü aleyhi ve sellem”, malından ve cânından dahâ çok sever. Bu sevgisinin bir alâmeti, sünnetleri yapıp mekrûhlardan kaçınmaktır. Bir mü'min, bütün bunlara tâbi' olduktan sonra, mubâhlarda da, ne kadar Ona uyar-sa, o derece kâmil ve olgun bir müslimân olur. Allahü teâlâyâ, o derece yakın, ya'nî sevgili olur.

Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” söylediklerinin hepsini beğenip kalbin kabûl etmesine, ya'nî inanmasına (**Îmân**) denir. Böylece inanan insanlara, (**Mü'min**) denir. Onun sözlerinden birine bile inanmamağa veyâ iyi ve doğru olduğunda şüphe etmeğe (**Küfr**) denir. Böyle inanmayan kimselere (**Kâfir**) [Allah düşmanı] denir. Allahü teâlânın, Kur'ân-ı kerîmde, yapılmasını açıkça emr ettiği şeylere, ya'nî bu emrlere (**Farz**) denir. Yapmayınız diye açıkça men' ve yasak et-

diği şeylere (**Harâm**) denir. Allahü teâlânın, açıkca bildirmeyip, yalnız Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” yapılmasını övdüğü, yâhud devâm üzere yaptığı, yâhud yapılırken görüp de mâni’ olmadığı şeylere (**Sünnet**) denir. Sünneti beğenmemek küfrdür. Beğenip de yapmamak suç değildir. Onun beğenmediği şeylere ve ibâdetin sevâbını gideren şeylere (**Mekrûh**) denir. Yapılması emr olunmayan ve yasak da edilmeyen şeylere (**Mubâh**) denir. Bu emr ve yasakların hepsine (**Ahkâm-ı ilâhiyye**) veyâ (**Ef’âl-i mükellefin**) ve (**Ahkâm-ı islâmiyye**) denir.

(**Ef’âl-i mükellefin**) sekizdir. Farz, vâcib, sünnet, müstehab, mubâh, harâm, mekrûh, müfsid. Yasak edilmiş olmıyan, yâhud yasak edilmiş ise de, islâmiyyetin ömr, mâni’ ve mecbûriyyet tanıdığı sebeplerden birisi ile yasaklığı kaldırılmış olan şeylere (**Halâl**) denir. Bütün mubâhlar halâldir. Meselâ, iki müslimânı barışdırmak için yalan söylemek halâl olur. Her halâl mubâh olmıyabilir. Meselâ ezân okunurken, alış veriş, mubâh değil, mekrûhdur. Hâlbuki halâldir.

Îmânî ve farzları ve harâmları öğrenmek, bilmek de farzdır. Otuzüç farz meşhûrdur. Bunlardan dördü esâs olup, nemâz kılmak, oruc tutmak, zekât vermek ve hac etmektir. Îmân ile berâber bu dört farz, islâmın şartıdır. Îmân edip de ibâdet edene, ya’nî bu dört farzı yapana (**Müslim**) veyâ (**Müslimân**) denir. Dördünü birden yapıp da, harâmlardan kaçınan, tam müslimândır. Bunlardan biri bozuk olur veyâ hiç olmazsa, müslimânlık bozuk olur. Dördünü de yapmıyan, mü’min olsa da müslimânlığı tam değildir. Böyle îmân, insanı yalnız dünyâda korursa da, âhrette îmânla gitmek güç olur. Îmân, muma benzer, (**Ahkâm-ı islâmiyye**) mum etrâfindaki fener gibidir. Mum ile birlikte fener de, (**İslâmiyyet**)dir ve (**Dîn-i islâm**)dır. Fenersiz mum çabuk söner. Îmânsız, islâm olamaz. İslâm olmayınca, îmân da yokdur.

(**Din**), insanları se’âdet-i ebediyyeye götürmek için Allahü teâlâ tarafından gösterilen yol demektir. Din ismi altında insanların uydurduğu iğri yollara din denmez, dinsizlik ve kâfirlik denir. Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmdan beri, her bin senede, bir Peygamber vâsıtası ile, insanlara bir din göndermiştir. Bu Peygamberlere “salevâtullahi teâlâ aleyhim ecma’în” (**Resûl**) denir. Her asrda, en temiz bir insanı Peygamber yaparak, bunlar ile dinleri kuvvetlendirmiştir. Resûllere tâbi olan bu Peygamberlere de, (**Nebî**) denir. Bütün Peygamberler, hep aynı îmânı söylemiş, hepsi ümmetlerinden aynı şeylere îmân etmeği istemişlerdir. Fekat, dinleri, ya’nî kalb ile, beden ile yapılması ve sakınılması lâzım olan şeyleri başka başka olduğundan, islâmlıkları, müslimânlıkları da ayrıdır.

Îmân edip de kendini ahkâm-ı islâmiyyeye uyduran müslimândır. Ahkâm-ı islâmiyyeyi kendi arzularına, keyflerine uydurmak istiyen kâfirdir. Bunlar bilmezler ki, Allahü teâlâ, dinleri, nefsin arzularını, keyflerini kırmak ve taşkınlıklarını önlemek için göndermiştir.

Her din, kendisinden önce gelen dîni nesh etmiş, değiştirmiştir. En son gelen ve her dîni değiştirmiş, dahâ doğrusu dinlerin hepsini kendinde toplamış olup, kıyâmete kadar hiç değişmeyecek olan din, Muhammed aleyhisselâmın dînidir. Bugün, Allahü teâlânın sevdiği, beğendiği din de, bu ahkâm ile kurulmuş olan İslâm dînidir. Bu dînin bildirdiği farzları yapanlara ve harâmlardan kaçınanlara Allahü teâlâ, âhrette ni’metler, iyilikler verecektir. Ya’nî bunlar, sevâb kazanır. Farzları yapmıyanlara ve harâmlardan kaçınmıyanlara, âhrette cezâlar, acılar vardır. Ya’nî böyle kimseler, günâha girer. Îmânî olmıyanların farzları kabûl olmaz. Ya’nî bunlara sevâb verilmez. Farzları yapmıyan mü’minlerin, sünnetleri kabûl olmaz. Ya’nî bunlara sevâb verilmez. Bunlar Peygamberimize “sallallahü aleyhi ve sellem” tâbi’ olmuş olmaz. Bir kimse, bütün farzları yapıp da, bir farzı özsüz terk ederse, bu borcunu ödemedikçe, bu cinsden olan hiç bir nâfile ibâdetine ve sünnetine sevâb verilmez. (**Miftâh-un-necât**)daki (**Yâ Alî, insanlar fedâil ile meşgûl oldukları zemân, sen farzları temâmlamağa çalış!**) ve imâm-ı Gazâlînin (**Dürret-ül fâhi-**

re) kitâbının üçüncü faslı sonundaki (**Allahü teâlâ, kazâyâ kalmış nemâz borcu bulunan ve harâm elbise giyen kimsenin [Nâfile] nemâzını kabûl etmez**) hadîs-i şerîfleri, bunu açık olarak bildirmektedir. (**Miftâh-un-necât**), Hakîkat kitâbevi tarafından basdırılmışdır. Mubâhlar iyi niyyet ile güzel düşünceler ile yapılıncâ, insan sevâb kazanır. Kötü niyyetlerle yapılırsa veyâ bunları yapmak, bir farzı vaktinde edâ etmeğe mâni' olursa, günâh olurlar. Farzlar yapılırken, kötü niyyetler karışırsa, borç ödenmiş, cezâdan kurtulmuş olunur ise de, sevâb kazanılmaz. Belki günâh da olur. Harâm işleyenlerin farzları ve sünnetleri sahîh olur. Ya'nî borçlarını ödemiş olurlar ise de, sevâb kazanmazlar. (**Hadîka**)da, (**Bid'at sâhiblerinin ibâdetleri kabûl olmaz**) hadîs-i şerîfini anlatırken buyuruyor ki, (Günâhlardan sakınmayan müslimânların ibâdetleri sahîh olsa da kabûl olmaz). Harâmlar iyi niyyet ile yapılırsa da, mubâh olamaz. Ya'nî harâmlara hiçbir zemân sevâb verilemeyeceği gibi, özrsüz harâm işleyen herhâlde günâha girer. Harâmdan iyi niyyet ile, ya'nî Allahü teâlâdan korkarak sakınan, vazgeçen sevâb kazanır. Başka bir sebep ile harâm işlemezse, sevâb kazanmaz. Yalnız, günâhından kurtulur. Harâm işleyenlerin, (Sen kalbime bak, kalbim temizdir. Allahü teâlâ kalbe bakar) demeleri boşdur. Fâidesizdir. Müslimânları aldatmaktır. Kalbin doğru ve temiz olmasına alâmet, ahkâm-ı islâmiyyeye yapışmak, ya'nî emrlere ve yasaklara uymak olduğu (**Mektûbât**)ın birinci cildinin otuzdokuzuncu mektûbunda uzun yazılıdır. (**Şir'at-ül-islâm**)ın 246. cı sahîfesinde ve (**Hadîka**)da, takvâyı anlatırken diyor ki, (Harâmların iyi niyyet ile yapılması, bunları harâmlıktan çıkarmaz. İyi niyyet, harâmlara ve mekrûhlara te'sîr etmez. Bunları tâ'at hâline çevirmez).

(**Mir'ât-ül-mekâsîd**) kitâbı, yetmişüçüncü sahîfede ve İbni Âbidîn "rahmetullahi aleyh" abdestin niyyetinde ve (**Milel-Nihal**) tercemesi, ellidördüncü sahîfesinde diyor ki, amel, ya'nî iş üçe ayrılır: (**Ma'siyet**) ya'nî günâh olan işler. Bunlar, Allahü teâlânın beğenmediği şeylerdir. Allahü teâlânın emr ettiği şeyi yapmamak veyâ yasak ettiğini yapmak ma'siyettir. (**Tâ'at**) ya'nî Allahü teâlânın beğendiği şeylerdir. Bunlara (**Hasene**) de denir. Tâ'at yapan müslimâna (**Ecr**) ya'nî (**Sevâb**), ni'met, iyilik vereceğini va'd buyurdu. Üçüncüsü (**Mubâh**) ya'nî günâh veyâ tâ'at olduğu bildirilmemiş olan işlerdir. Yapanın niyyetine göre, tâ'at veyâ günâh olurlar.

Günâhlar, niyyetsiz veyâ iyi niyyet ederek işlenirse, günâh olmaktan çıkmaz. (**Ameller, niyyete göre iyi veyâ kötü olur**) hadîs-i şerîfi, tâ'atlara ve mubâhlara niyyete göre sevâb verileceğini bildirmektedir. Bir kimse, birinin gönlünü almak için başkasını incitse veyâ başkasının malı ile sadaka verse, yâhud harâm para ile mekteb, câmi' yapdırsa, bunlara sevâb verilmez. Bunlara sevâb beklemek, câhilîk olur. Zulm, günâh, iyi niyyet ile işlenirse, yine günâh olur. Böyle işleri yapmamak sevâbdır. Bilerek yaparsa, büyük günâh olur. Günâh olduğunu bilmiyerek yaparsa, müslimânların çoğunun bildiği şeyleri onun bilmemesi, öğrenmemesi de günâh olur. Dâr-ül-harbde dahî olsa, islâm bilgilerinin şâyı', ya'nî yaygın olduğu yerde, cehl özlü olmaz, günâh olur.

Tâ'atlar, niyyetsiz veyâ Allah için niyyet ederek yapılıncâ, sevâb hâsıl olur.

Tâ'at yaparken, Allahü teâlâ için yapıldığını bilse de, bilmese de kabûl olur. Ya'nî sevâb hâsıl olur. Bir kimse Allahü teâlâ için yapıldığını bilerek tâ'at yaparsa, buna (**Kurbet**) denir. Kurbet olan işi de yaparken sevâb hâsıl olması için niyyet etmek şart değildir. Sevâb hâsıl olması için, Allah rızâsı için niyyet etmek lâzım olan tâ'ate (**İbâdet etmek**) denir. Niyyetsiz alınan abdest ibâdet olmaz, kurbet olur. Bununla, hadesden tahâret hâsıl olup nemâz kılınır. Görülüyor ki, her ibâdet kurbettir ve tâ'atdır. Kur'ân-ı kerîm okumak, vakf, köle âzâd etmek ve sadaka ve hanefî mezhebinde abdest almak ve benzerleri yapılırken sevâb hâsıl olmak için, niyyet lâzım olmadığından, kurbetdirler ve tâ'atdırlar. Fekat, ibâdet değildirler. Tâ'at veyâ kurbet olan bir iş yapılırken, Allah için niyyet edilirse, ibâdet yapılmış olur. Fekat bunlar, ibâdet olarak emr olunmadı. Allahü teâlâyı tanımağa yarayan fizik, kim-

yâ, bioloji, astronomi gibi bilgileri öğrenmek tâ'atdır, kurbet değildir. Çünkü kâfir, Allahü teâlânın varlığını, bunları öğrenirken değil, öğrendikten sonra anlar. Tâ'at, kötü niyet ile yapılırsa, günâh olur. Güzel niyetlerle tâ'atın sevâbı arttırılır. Meselâ, câmi'de oturmak, tâ'atdır. Mescidin, Allahü teâlânın evi olduğunu düşünerek, Allahü teâlânın evini ziyâreti de niyet ederse, sevâbı dahâ çok olur. Nemâz kılmağı beklemek için de niyet ederse ve dışarda gözü, kulağı günâh işlemesin diye de ve mescidde i'tikâf ederek âhireti düşünmeğı de, mescidde, Allahü teâlânın adını zikir etmeğı de, orada emr-i ma'rûf ve nehy-i münker etmeğı, ya'nî va'z etmeğı de, va'z dinlemeğı de, yâhud Allahü teâlâdan hayâ ederek edebli olmağı da niyet ederse, her niyeti için ayrı sevâblara kavuşur. Her tâ'atda böyle çeşidli niyetler ve sevâblar da vardır. İbni Âbidîn "rahmetullahi aleyh", hacca ve kıl göndermeğı anlatırken de, bunları ta'rîf etmektedir.

Her mubâh, iyi niyet ile yapılıncâ tâ'at olur. Kötü niyet ile yapılıncâ, günâh olur. Koku sürünen, iyi giyinen kimse, dünyâ lezzeti için veyâ gösteriş yapmak, öğünmek için veyâ kendini kıymetlendirmek için, yâhud yabancı kadınları, kızları avlamak için şık giyinirse, günâh işlemiş olur. Dünyâ lezzetini tatmak için olan niyetine azâb verilmez ise de, âhiret ni'metlerinin azalmasına sebep olur. Başka niyetleri için azâb görür. Bu kimse, sünnet olduğu için koku sürünür, şık giyinirse, câmi'e saygı için, câmi'de yanına oturan müslimânları incitmemek için, temiz olmak için, sıhhatli olmak için, islâmın vakârını, şerefini korumak için niyet edince, her niyeti için ayrı sevâblar kazanır. Ba'zı âlimler buyuruyor ki, her mubâh işde, hattâ yimede, içmede, uyumada ve halâya girmekte bile iyi niyet etmeğı unutmamalıdır. İnsan, mubâh bir işe başlarken, niyetine dikkat etmelidir. Niyeti iyi ise, o işi yapmalıdır. Niyeti, yalnız Allahü teâlâ için olmazsa, yapmamalıdır. Hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlâ, sizin sûretlerinize, mallarınıza, bakmaz. Kalblerinize ve amellerinize bakar)** buyuruldu. Ya'nî, Allahü teâlâ, insanın yeni, temiz elbisesine, hayrât ve hasenâtına, malına, rütbesine bakarak sevâb ve ikrâm vermez. Bunları ne düşünce ile, ne niyet ile yapığına bakarak, sevâb veyâ azâb verir.

O hâlde, her mü'mine önce lâzım, birinci farz olan şey, îmânı, farzları, harâmları öğrenmektir. Bunlar öğrenilmedikçe, müslimânlık olamaz. İmân elde tutulamaz. Hak borçları ve kul borçları ödenilemez. Niyet, ahlâk düzeltilemez ve temizlenemez. Düzgün niyet edinilmedikçe, hiçbir farz kabûl olmaz. **(Dürr-ül-muhtâr)**daki hadîs-i şerîfde, **(Bir sâat ilm öğrenmek veyâ öğretmek, sabâha kadar ibâdet etmekden dahâ sevâbdır)** buyuruldu. **(Hadarât-ül-kuds)** müellifi, doksandokuzuncu sahîfede diyor ki, (İmâm-ı Rabbânîden **(Buhârî), (Mişkât), (Hidâye), (Şerh-i Mevâkıf)** kitâblarını okudum. Gençleri ilm öğrenmeğı teşvîk ederdi. Önce ilm, sonra tarîkat buyururdu. Benim, ilmden kaçındığımı, tarîkâtden zevk aldığımı görünce, hâlîme merhamet ederek, kitâb oku! İlm öğren! Câhil sofû, şeytânın maskarası olur, **[Rütbetül-İlmi a'ler rüteb]** ya'nî, rütbelerin en üstünü, ilm rütbesidir buyurdu).

İhlâs ile, ya'nî Allahü teâlânın rızâsına, sevgisine kavuşmak ve sevâb kazanmak niyeti ile, farzları, sünnetleri yapmağı ve harâmlardan ve mekrûhlardan kaçınmağı, ya'nî ahkâm-ı islâmiyyeyi yerine getirmeğı **(İbâdet etmek)** denir. Niyetsiz, ibâdet olamaz. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" tâbî' olmak için, önce îmân etmek, sonra ahkâm-ı islâmiyyeyi öğrenmek ve yapmak lâzımdır.

İmân etmek, Ona tâbî' olmağı başlamak ve se'âdet kapısından içeri girmek demektir. Allahü teâlâ Onu, dünyâdaki bütün insanları se'âdete davet için gönderdi ve Sebe' sûresi, yirmisekizinci âyetinde meâlen, **(Ey sevgili Peygamberim "sallallahü aleyhi ve sellem"! Seni, dünyâdaki bütün insanlara ebedî se'âdeti müjdelemek ve bu se'âdet yolunu göstermek için, beşeriyete gönderiyorum)** buyurdu.]

Meselâ, Ona uyan bir kimsenin, gün ortasında bir parça uyuması, Ona uymaksızın, birçok geceleri ibâdetle geçirmekten, katkat dahâ kıymetlidir. Çünkü, **(Kaylûle)** etmek, ya'nî öğleden önce biraz yatmak âdet-i şerîfesi idi. Meselâ, Onun dî-

ni emr ettiği için, bayram günü oruc tutmamak ve yiyip içmek, Onun dîninde bulunmayıp senelerce tutulan oruclardan dahâ kıymetlidir. Onun dîninin emri ile fakîre verilen az bir şey ki, buna zekât denir, kendi arzûsu ile, dağ kadar altın sadaka vermekten dahâ efdaldır. Emîr-ül-mü'minîn Ömer “radiyallahü anh”, bir sabâh nemâzını cemâ'at ile kıldıkdan sonra, cemâ'ate bakıp, bir kimseyi göremeyince sordu: Es-hâbî dediler ki, geceleri sabâha kadar ibâdet ediyor. Belki şimdi uyku basdırmıştır. Emîr-ül-mü'minîn buyurdu ki, (Keşki bütün gece uyuyup da, sabâh nemâzını cemâ'at ile kılsaydı, dahâ iyi olurdu). İslâmiyyetden sapıtmış olanlar, sıkıntı çekip ve mücâhede edip, nefslerini körletiyor ise de, bu dîne uygun yapmadıklarından kıymetsizdir ve hakîrdir. Eğer bu çalışmalarına ücret hâsil olursa, dünyâda birkaç menfe'atden ibâret kalır. Hâlbuki, dünyânın hepsinin kıymeti ve ehemmiyeti nedir ki, bunun bir kaçının i'tibârı olsun. Bunlar, meselâ çöpçüye benzer ki, çöpçüler herkesden dahâ çok çalışır ve yorulur. Ücretleri de herkesden aşağıdır. Ahkâm-ı islâmiyyeye tâbî olanlar ise, latif cevâhir ve kıymetli elmaslar ile meşgûl olan mücevherciler gibidir. Bunların işi az, kazançları pek çoktur. Ba'zan bir sâatlik çalışmaları, yüzbinlerce senenin kazancını hâsil eder. Bunun sebebi şudur ki, ahkâm-ı islâmiyyeye uygun olan amel, Hak teâlânın makbûlüdür, mardîsidir, çok beğenir.

[Böyle olduğunu kitâbının çok yerinde bildirmiştir. Âl-i İmrân sûresi, otuzbirinci âyetinde meâlen, **(Ey sevgili Peygamberim “sallallahü aleyhi ve sellem”! Onlara de ki, eğer Allahü teâlâyı seviyorsanız ve Allahü teâlânın da, sizi sevmesini istiyorsanız, bana tâbî olunuz! Allahü teâlâ bana tâbî olanları sever)** buyuruldu.]

İslâmiyyete uymıyan şeylerin hiç birisini Hak teâlâ sevmez, beğenmez. Sevilmeyen, beğenilmeyen şeye sevâb verilir mi? Belki cezâyâ sebep olur.

2 — Cenâb-ı Hak, Kur'ân-ı kerîmde, Nisâ sûresi, sekseninci âyetinde, Muhammed aleyhisselâma itâ'at etmenin, kendisine itâ'at etmek olduğunu bildiriyor. O hâlde, Onun Resûlüne “sallallahü aleyhi ve sellem” itâ'at edilmedikce, Ona itâ'at edilmiş olmaz. Bunun pek kat'î ve kuvvetli olduğunu bildirmek için, âyet-i kerîmede **(Elbette muhakkak böyledir)** buyurdu ve ba'zı doğru düşünmeyenlerin, bu iki itâ'ati birbirinden ayrı görmelerine meydân bırakmadı. Allahü teâlâ, yine Nisâ sûresinin yüzellinci ve yüzellibirinci âyet-i kerîmelerinde meâlen, **(Kâfirler, Allahü teâlânın emri ile Peygamberlerinin emrini birbirinden ayırmak istiyorlar. Yehûdîler diyor ki, biz Mûsâ aleyhisselâma inanırız. İsâ ile Muhammed aleyhisselâma inanmayız. Hıristiyanlar ise, yalnız İsâ aleyhisselâma inanıp, Ona, hâşâ, Allahü teâlânın oğlu diyor. Bu inanışları ve dinleri kıymetsizdir. Onların hepsi kâfirdir. Kâfirlerin hepsine Cehennem azâbını, çok acı azâbları hâzırladık)** buyurarak, bunlardan şikâyet etmektedir.

3 — Se'âdet-i ebediyeye kavuşmak için, müslimân olmak lâzımdır. Müslimân olmak için, hiçbir formaliteye, müftîye, imâma gitmeğe lüzûm yoktur. **(Makâmât-i mazheriyye)** onikinci faslında diyor ki, (Allahü teâlâyâ ve Resûlüne ve Onun Allahü teâlâdan getirdiklerinin hepsine inandım. Allahü teâlânın ve Resûlünün dostlarını severim ve düşmanlarını sevmem demek kâfîdir. Her bilgiyi delil ile isbât etmek, ya'nî Kur'ân-ı kerîmdeki veyâ hadîs-i şerîflerdeki yerlerini göstermek, âlimlerin vazifesidir. Her müslimâna lâzım değildir). İbni Âbidîn de, **(Kâfirin nikâhu)** bahsi sonunda, böyle buyurmaktadır. [İmâna gelen yaşlı adamın sünnet olması şart değildir. Hiç olmasa da olur denildi. Çünkü sünnet, avret yerinin görünmesi için özlü olmaz diyenler de vardır. **(Hadîka)** da ve **(Berîka)** da diyor ki, (Müslimân olan yaşlı adam ve hastalar, sünnetin acısına dayanamazlarsa, sünnet edilmezler.) Doktor Necmüddîn Ârif beğ, 1343 [m. 1925] de İstanbulda basılan **(Amelî Cerrâhi)** kitâbında diyor ki, (Yehûdîler çocuk yedi günlük akren, müslimânlar, herhangi bir zemânda sünnet yapar. Sıhîh fâidesinden dolayı Avrupa ve Amerikada birçok hıristiyanlar da, kendilerini ve çocuklarını sünnet ettirmektedir.) Sünnetin nasıl yapılacağı, bu kitâbda ve Sinop meb'ûsu doktor Rızâ Nûr beğ'in **(Fenn-i hitân)** kitâbında uzun yazılıdır.]

4 — Bütün insanlara önce lâzım olan şey, **(Ehl-i sünnet)** âlimlerinin kitâblarında bildirdikleri gibi, bir îmân ve i'tikâd edinmektir. Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmın yolunu bildiren, Kur'ân-ı kerîmden murâd-ı ilâhîyi anlayan, hadîs-i şerîflerden murâd-ı peygamberîyi çıkararak bu büyük âlimlerdir. Kıyâmetde kurtuluş yolu, bunların gösterdiği yoldur. Allahü teâlânın Peygamberinin ve Onun Eshâbının “radiyallahü teâlâ anhüm ecma'in” yolunu kitâblara geçiren, değiştirilmekten ve bozulmaktan koruyan, **(Ehl-i sünnet)** âlimleridir.

5 — Dört mezhebde ictihâd derecesine yükselmiş olan müctehidlere ve bunların yetişdirmiş oldukları büyük âlimlere **(Ehl-i sünnet)** âlimleri denir. Ehl-i sünnetin reîsi ve kurucusu, **(İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe Nu'mân bin Sâbit)** ve iki imâm, Ebû Mensûr Mâ-türîdî ve Ebül-Hasen-i Eş'arîdir.

6 — Hakikate varmış Evliyânın büyüklerinden olan Sehl bin Abdüllah Tüsterî “rahmetullahi aleyh” diyor ki, (Eğer Mûsâ ve İsâ aleyhisselâmın ümmetlerinde, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfe “rahmetullahi teâlâ aleyh” gibi bir zât bulunsaydı, bunlar yehûdîliğe ve hıristiyanlığa dönmezdi).

7 — Bu büyük imâmın ve yüzlerce talebesinin ve bunların da yetişdirdiği binlerce büyük insanın yazdığı milyonlarca kitâb, Peygamberimizin yolunu, bütün dünyâya doğru olarak yaymış, tanıtdırmıştır. Şimdi, internet vâsıtası ile, dünyânın her yerinde islâmîyyet çok kolay öğrenilmektedir. Bugün islâm dînini, duyamayacak, hür dünyâda bir şehir, bir köy ve bir kimse kalmamıştır. İslâmîyyeti işitince, doğru olarak öğrenmek istiyene, Allahü teâlâ, bunu nasîb edeceğini va'd buyurmuştur. Bugün, dünyâ kütübhânelerini doldurmuş olan bu kitâbların isimlerini bildiren fihristler mevcûddur. Meselâ, Kâtib Çelebînin **(Keşf-üz-zunûn)** kitâbında, onbeşbine yakın kitâb ve onbin kadar müellif ismi vardır. Bu kitâb, iki cild olup, arabîdir. Bağdâdî İsmâ'îl pâşa, bu kitâba, iki cild zeyl, ya'nî ilâve yazmıştır. Bu zeyllerde, onbine yakın kitâb ve müellif ismi vardır. Keşf-üz-zunûn, 1250 [m. 1835] de, üstde arabî, altta latince tercemesi olarak, Leipzigde basılmıştır. Dahâ önce 1112 [m. 1700] de fransızcaya terceme edilmişti. Hemen yine o târîhde Mısırda da basılmıştı. Son olarak, iki zeyli ile berâber 1360-1366 [m. 1941-1947] arasında İstanbulda arabî basılmıştır. Kitâblar, elifbâ sırası iledir. Dördü de me'ârif kütübhânelerinde satılmakta idi. İsmâ'îl pâşanın **(Esmâ'-ül-müellifin)** isimindeki arabî, iki cild kitâbı, 1370 ve 1374 [m. 1951 ve 1955] de İstanbulda basılmıştır. Bu iki kitâbda, Keşf-üz-zunûn ve zeyllerindeki kitâbların müellifleri, elifbâ sırası ile yazılmış ve her ismin yanında, yazdığı eserleri bildirilmiştir. Bugün, bütün dünyâda mevcûd, yalnız arabî islâm kitâblarını ve yazarlarını ve her memleketde hangi kütübhânelerde ve numarasını gösteren, çok istifâdeli ve kıymetli bir kitâb da, 1362 [m. 1943] de Leiden şehrinde basılmış olan, Carl Brockelmannın (Geschichte der Arabischen Litteratur) isimindeki almanca kitâbıdır. Osmânî devletinde yetişmiş âlimlerin hâl tercemesini bildiren **(Şakâ'ik-ı Nu'mâniyye)** kitâbının sâhibi, Taşköprü zâde Ahmed efendinin “rahmetullahi teâlâ aleyh” **(Miftâh-us-se'âde)** kitâbı, beşyüze yakın çeşidli ilmi ta'rîf ve îzâh edip, her ilmde yazılmış kitâb ve bunları yazarlarında bilgi vermektedir. İslâm âlimlerini ve eserlerini tanıtan bu kıymetli kitâbı, oğlu, Kemâleddîn Muhammed, arabcadan türkçeye çevirmiş ve **(Mevdû'ât-ül-ulûm)** ismini vermiştir. **(Mevdû'ât-ül-ulûm)**, [1313] senesinde, İkdâm gazetesi matba'asında basılmıştır. Piyasada mevcûddur. Bu kitâbı okuyan, anlayışlı ve insâflı bir kimse, islâmîyyetin yirmi ana ilmini ve bunların kolları olan, seksen ilmi ve bu ilmlerin âlimlerini ve herbirinin yazdığı kitâbları görerek, durmadan, yılmadan yazan, islâm âlimlerinin çokluğu ve herbirinin, ilm deryâsına dalmakdaki mehâretleri karşısında, hayrân kalmaktan kendini men' edemez.

[Bu kitâblarında tabî'iyecilerin ve maddîcilerin sözlerini ve müslimân olmaları için islâmîyyete sokmak istedikleri uydurmaları deliller ve tartışmalar ile red ederek hepsini susdurmuşlar, din düşmanı olan zındıkların hâzırladıkları fitne ve

fesâd ateşlerini söndürmüşlerdir. Ayrıca, kötü maksadlarla Kur'ân-ı kerîme yanlış ma'nâlar vermeğe, bozuk tercemeler yapmağa kalkışanların yüz karalarını meydâna çıkarıp, bir taraftan îmân edilmesi lâzım gelen şeyleri birer birer ve açıkça yazmışlar, bir taraftan da, bütün dünyâda olmuş ve kıyâmete kadar olacak her vak'a ve hareketin ahkâm-ı islâmiyyesini, pek doğru olarak, insanlığın önüne koymuşlardır.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin "rahmetullahi teâlâ aleyh" dersinde hâzır bulunan talebesinden sekizyüzden fazlasının isimleri ve hâl tercemeleri kitâblarda yazılıdır. Bunlardan beşyüzaltmış fikh ilminde derin âlim olarak şöhret bulmuş, içlerinden otuzaltısı ictihâd makâmına yükselmiştir.]

8 — Her bid'at sâhibi, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde ma'nâları açık olmayan i'tikâd bilgilerinde, yanlış te'vîl yaparak, yanlış ma'nâ çıkardığı için, hak yoldan ayrılmıştır. Hâlbuki, Peygamberimiz "aleyhisselâm" buyurdu ki, **(Kur'ân-ı kerîmden kendi aklı ile, kendi düşüncesi ve bilgisi ile ma'nâ çıkaran kâfirdir). (Berika) ve (Hadîka)da, dil âfetlerinin ellincisini okuyunuz! Nemâzdan, îmândan haberi olmıyanların, para kazanmak için, piyasaya sürdükleri, uydurma tefsîrlere, yaldızlı reklâmlarına aldanmamalı, bunları almamalı, okumamalıdır.**

9 — Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden çıkarılan ilmler içinde, kıymetli ve doğru olan, yalnız **(Ehl-i sünnet)** âlimlerinin anladıkları ve bildirdikleridir. Ehl-i sünnet âlimleri, bu ilmleri, Eshâb-ı kirâmdan öğrendi. Bunlar da, Resûlullahdan öğrendiler. Her mülhid, her bid'at sâhibi ve her câhil, tuttuğu yolun, Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere uygun olduğunu sanır ve iddi'â eder. Bu hâlde, Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden çıkarılan her ma'nâ, makbûl ve mu'teber değildir.

10 — Ehl-i sünnet âlimlerinin, o büyük ve dindâr insanların bildirdikleri i'tikâddan, îmândan kıl kadar ayrılanların, kıyâmetde azâbdan kurtulmaları imkânsızdır. Böyle olduğu akl ile, Kur'ân-ı kerîm ile ve hadîs-i şerîfler ile ve din büyüklerinin **(Basîretleri)** ile ya'nî kalb gözleri ile görmeleri ile anlaşılmaktadır. Yanlışlık ihtimâli yoktur. Bu büyüklerin kitâblarında bildirdikleri doğru yoldan kıl kadar ayrılanların sözleri ve kitâbları, zehrdir. Hele dünyâlık toplamak için, dîni âlet edenlerin ve kendilerine din adamı ismini verip, her akllarına geleni yazan zındıkların hepsi, din hırsızdır. Bu kitâbları ve mecmû'aları okuyanların îmânlarını çalarlar. Bunlara aldananlar, kendilerini müslimân sanıp nemâz kılar. Hâlbuki, îmânları çalınmış, gitmiş olduğundan nemâzları ve hiçbir ibâdetleri ve iyilikleri kabûl olmaz ve âhretde işe yaramaz.

Dinlerini dünyâyâ satanlar hakkında, Bekara sûresinde meâli, **(Câhiller, ahmaklar, dünyâdaki zevk ve lezzetlere kavuşmak için, dinlerini, îmânlarını verdi. Âhîretlerini satıp, dünyâyı, şehvetlerinin istediklerini aldılar. Kurtuluş yolunu bırakıp, helâke koşdular. Bu alış verişlerinde birşey kazanmadılar. Bunlar, ticâret ve kazanç yolunu bilmedi. Çok ziyân etdi)** olan onaltıncı âyet-i kerîmesi gönderildi.

11 — İki cihân se'âdetine kavuşmak, ancak ve yalnız, dünyâ ve âhretin efendisi olan, Muhammed aleyhisselâma tâbi' olmağa bağlıdır. Ona tâbi' olmak için, îmân etmek ve ahkâm-ı islâmiyyeyi öğrenmek ve yapmak lâzımdır. Kalbde doğru îmânın bulunmasına alâmet, kâfirleri düşman bilip, onlara mahsûs olan ve kâfirlik alâmeti olan şeyleri yapmamaktır. Çünkü islâm ile küfr, birbirinin aksidir, zıddıdır. Birinin bulunduğu yerde, diğeri bulunamaz, gider. Bu iki zıd şey, bir arada bulunmaz. Bunlardan birisine kıymet vermek, diğeri hakâret ve kötölemek olur. Allâhü teâlâ, sevgilisi olan Muhammed aleyhisselâma, huluk-ı azîm sâhibi olan, çok merhametli olan Peygamberine "sallallahü aleyhi ve sellem", islâm düşmanları ile cihâd ve muhârebe etmeği ve onlara sertlik göstermeği emr ediyor. Demek ki, islâm düşmanlarına sert davranmak huluk-ı azîmdendir. İslâmiyyetin izzeti ve şerefi, küfrün ve kâfirlerin hakîr ve zelîl olmasındadır. Kâfirlere izzet veren, hurmet eden,

müslimânları tahkîr etmiş, alçaltmış olur. [Hak teâlâ, Âl-i İmrân sûresinde kâfirlerle kıymet verenlerin ve küfre tâbî olanların aldandıklarını ve pişmân olacaklarını beyân buyurarak meâli, **(Ey benim sevgili Peygamberime “sallallahü aleyhi ve sellem” inananlar! Eğer, kâfirlerin sözlerine aldanıp da, Resûlümün “sallallahü aleyhi ve sellem” yolundan ayrılırsanız, kendilerine müslimân süsü veren din düşmanlarının, ya’ni zındıkların uydurma ve yaldızlı sözlerine kapılarak, îmânınızı çaldırırsanız, dünyâda ve âhretde ziyân edersiniz)** olan yüz kırkdokuzuncu âyet-i kerîmeyi gönderdi.]

Allahü teâlâ, kâfirlerin, kendi düşmanı ve Peygamberinin “sallallahü aleyhi ve sellem” düşmanı olduklarını bildiriyor. Allahü teâlânın düşmanlarını sevmek ve onlarla kaynaşmak, insanı Allahü teâlâyâ ve Onun Peygamberine “sallallahü aleyhi ve sellem” düşman olmağa sürükler. Bir kimse, kendini müslimân zan eder. Kelime-i tevhîdi söyleyip, inanıyorum der. Nemâz kılar ve her ibâdeti yapar. Hâlbuki, bilmez ki, böyle çirkin hareketleri, onun îmânını ve islâmını temelinden götürür.

[Kâfirler, ya’ni Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” bildirdiği islâm dîni ni beğenmeyenler, zemâna, asra ve fenne uymuyor diyenler ve mürtedler, müslimânlarla ve müslimânlıkla, açıkça ve alçakça alay ediyor, müslimânları aşağı görüyorlar. Müslimânlığın dışında kalmak, keyflerine, şehvetlerine ve içlerindeki kötü isteklerine uygun geldiğinden, müslimânlığa gericilik, îmânsızlığa, dinsizliğe asrılık, münevverlik ve ışıklı yol diyorlar. **(Mürted)** demek, müslimân evlâdı oldukları hâlde, müslimânlıktan haberleri olmadığından ve hiç bir din âliminin kitâbını okumadıklarından ve anlamadıklarından, yalnız bir lutfe, bir teveccühe ve dünyâlığa kavuşmak için ve akıntıya kapılmış olmak için, müslimânlığı beğenmeyenler, terakkîye mâni’dir diyenlerdir.

Bunlardan ba’zısı, temiz yavruları aldatmak için (İslâmiyyetde herşey “miş” ile bitiyor. Şöyle imiş, böyle imiş diye, hep mışa dayanıyor. Bir sened ve vesîkaya dayanmıyor. Diğer ilmler ise, isbât edilip, bir vesîkaya dayanmaktadır) diyorlar. Bu sözleri ile, ne kadar câhil olduklarını gösteriyorlar. Hiç de, bir islâm kitâbı okumamışlar. İslâmiyyet ismi altında, hayâllerinde, birşeyler tasarlayıp, din bu düşüncelerden ibâretdir sanıyorlar. Bilmiyorlar ki, hayâllere tapınan, hıristiyanlardır. Birkaç yehûdînin ortaya çıkardığı, heykellere, taşlara tapınıyorlar. Hâlbuki müslimânlar, peygamberlerin en üstünü Muhammed aleyhisselâma tâbî olmakta, haber verdiği, mi’râc gecesinde görüp konuştuğu ve hergün Cebrâîl ismindeki melek vâsıtası ile haberleştiği bir Allaha ibâdet etmektedir. Bunların, islâmiyyetden ayrı ve uzak gördükleri ilmler, fenler, vesîkalar, senedler, hep islâm dîninin birer şu’besi, dallarıdır. Meselâ liselerde okunan bütün fen bilgileri, kimyâ, bioloji kitâbları, ilk sahîfelerinde, (Dersimizin esâsı, müşâhede [gözetleme], tedkîk [inceleme] ve tecrîbedir) diyor. Ya’ni fen derslerinin esâsı, bu üç şeydir. Hâlbuki, bu üçü de, islâmiyyetin emrettiği şeylerdir. Ya’ni, dînimiz, fen bilgilerini emretmektedir. Kur’ân-ı kerîmin çok yerinde, tabî’atı, ya’ni mahlûkâtı, canlı ve cansız varlıkları görmek, incelemek emr edilmektedir. Eshâb-ı kirâm “aleyhimürriðvân”, birgün Peygamberimize “sallallahü aleyhi ve sellem” sordu ve: (Yemene gidenlerimiz, orada hurma ağaçlarını, başka dürlü aşıladıklarını ve dahâ iyi hurma aldıklarını gördük. Biz Medîne’deki ağaçlarımızı babalarımızdan gördüğümüz gibi mi aşılalım, yoksa, Yemende gördüğümüz gibi aşılıp da, dahâ iyi ve dahâ bol mu elde edelim?) dediler. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, bunlara şöyle diyebilirdi: Biraz bekleyin! Cebrâîl “aleyhisselâm” gelince, ona sorar, anlar, size bildiririm. Veyâ, biraz düşüneyim. Allahü teâlâ, kalbime doğrusunu bildirir. Ben de, size söylerim, demedi ve **(Tecrîbe edin! Bir kısım ağaçları, babalarımızın üsûlü ile, başka ağaçları da, Yemende öğrendiğiniz üsûl ile aşılın! Hangisi dahâ iyi hurma verirse, her zemân o üsûl ile yapın!)** buyurdu. Ya’ni tecrîbeyi, fennin esâsı olan tecrîbeye güvenmeği emr buyurdu. Kendisi meleklenden anlar veyâ mübârek kalbine elbette doğar idi. Fekat, dünyânın her tarafında, kıyâmete kadar gelecek müslimânların, tecrîbeye, fenne güvenmelerini işâret buyurdu. Hurma ağaçlarını aşılama kıssası **(Kimyâ-i se’âdet)**de ve **(Ma’rifet-**

nâme)nin yüzonsekizinci sahifesinde yazılıdır. İslâmiyyet, bütün fen kollarında, ilm ve ahlâk üzerinde, her çeşid çalışması ehemmiyyetle emr etmektedir. Bunlara çalışmak, farz-ı kifâye olduğu, kitâblarda yazılıdır. Hattâ, bir islâm şehrinde, fennin yeni bulduğu bir âlet, bir vâsita yapılmayıp, bu yüzden bir müslimân zarar görürse, o şehrin idârecilerini, âmirlerini, islâmiyyet mes'ûl tutmaktadır. Hadîs-i şerîfde, **(Oğullarımıza yüzmek ve ok atmak öğretiniz! Kadınların, evinde iplek iğirmesi ne güzel eğlencedir)** buyruldu. Bu hadîs-i şerîf, harb için lâzım olan her çeşid bilgi ve âleti edinmeği, hiç boş durmamağı ve fâideli eğlenceleri emr etmektedir. Bunun içindir ki, bugün, bir islâm milletinin, atom bombası, sun'î peyk yaparak müslimânlığı dünyâya tanıtması farzdır. Yapmağa çalışılmazsa, büyük günâh olur.

Müslimânların bilmesi, öğrenmesi lâzım olan bilgilere **(Ulûm-i islâmiyye)** müslimânlık bilgileri denir. Bu bilgilerin kimisini öğrenmek farzdır. Kimisini öğrenmek sünnet, bir kısmını öğrenmek de mubâhdır. İslâm bilgileri, başlıca iki büyük kısma ayrılır: Birincisi **(Ulûm-i nakliyye)**dir. Bunlara **(Din bilgileri)** de denir. Ehl-i sünnet âlimleri, bu bilgileri, Eshâb-ı kirâmdan, Onlar da Resûlullahdan öğrendiler. Din bilgileri de ikiye ayrılır: Zâhirî ilmler ve bâtinî ilmler. Birincilere, **(İmân bilgileri)** ve **(Fıkh bilgileri)** veyâ **(Ahkâm-ı islâmiyye)**, ikincilere **(Tesavvuf bilgileri)** veyâ **(Ma'rifet)** denir. İmân bilgileri ve ahkâm-ı islâmiyye bilgileri, müşidlerden, akâid ve fıkh kitâblarından öğrenilir. Ma'rifet, kalblere, müşidlerin kalblerinden akar, gelir.

İslâm bilgilerinin ikinci kısmı **(Ulûm-i akliyye)**dir. Canlıları öğretilene **(Ulûm-i tıbbiyye)**, cansızları öğretilene **(Ulûm-i hikemiyye)** denir. Semâları, yıldızları öğretilene **(Ulûm-i felekiyye)**, Erd bilgilerine **(Ulûm-i tabî'yye)** demişlerdir. Ulûm-i akliyye, matematik, mantık ve tecribî bilgilerdir. Bunlar, his organları ile duyularak, akl ile incelenerek, tecribe ve hesâb edilerek elde edilir. Bu bilgiler, din bilgilerinin anlaşılmasına ve onların tabtık edilmesine yardımcıdır. Bu bakımdan lüzümlüdürler. Bunlar, zemânla artar, değişir, ilerler. Bunun içindir ki, (Tekmîl-i sinâ'ât, telâhuk-ı efkâr ile) buyurulmuştur. Bunun ma'nâsı (San'atın, fennin, tekniğin ilerlemesi, fikrlerin, deneylerin birbirlerine eklenmesi ile olur) demektir.

Nakl yolu ile edinilen bilgiler, ya'nî din bilgileri çok yüksektir. Aklın, insan dimâğı gücünün dışında ve üstündedir. Bunlar, hiçbir zemânda, kimse tarafından değışdirilemez. Dinde reform olmaz sözünün ma'nâsı da budur. Akl ile elde edilen bilgileri, islâmiyyet yasaklamamış, sınırlamamış, ancak, bunların nakl bilgileri ile birlikde öğrenilmesini ve sonuçlarının ahkâm-ı islâmiyyeye uygun, insanlara fâideli olarak kullanılmasını, zulm, işkence, felâket vâsıtası yapılmamasını emr etmiştir. Müslimânlar, birçok fen vâsıtası yapmışlar ve kullanmışlardır. Pusula 687 [m. 1288] de keşf edildi. İğneli tüfek 1282 [m. 1866] da ve top 762 [m. 1361] de keşf edildi ve Fâtih tarafından kullanıldı. İslâmiyyet, islâma karşı olanların, islâm ahlâkını bilmiyenlerin, ilm şekline sokdukları, ders, vazîfe adını verdikleri ahlâksızlıkların, uydurma târiflerin, islâmiyyete yapılan iftirâların okutulmasını, öğrenilmesini yasaklamakda, zararlı, kötü propagandalardan kaçınılmasını, fâideli, iyi bilgilerin öğrenilmesini istemektedir.

İslâmiyyet, fâideli olan her ilmi, her fenni ve her tecribeyi emr eden bir dindir. Müslimânlar, fenni sever, fen adamının tecribelerine inanır. Fekat, fen adamıyım diyen fen taklîdçilerinin iftirâlarına, yalanlarına aldanmaz.]

Kâfirler ellerinden gelirse, müslimânları ezer, imhâ eder. Veyâhud, müslimânları, kendi uydurdukları yola sokarlar.

[Nitekim masonların [m. 1900] senesi ictimâ'ına âid zabtların yüzikinci sahifesinde, (Dindârlara ve ma'bedlere galebe çalmak kâfi değildir. Asl maksadımız, dinleri yok etmektir) yazılıdır.

Bunlar, kitâblarında ve konuşmalarında, din düşmanlıklarını açıkca ve hayâsızca bildiriyorlar. İlmden, fenden haberleri olmadığı için, çocukca şeyler söylüyorlar. Meselâ, eski insanlar câhil imiş, tabî'at kuvvetleri karşısında âciz, zevallı kalarak, hayâlî şeylere inanmışlar. Uydurdukları şeylere tapınarak, yalvararak, kü-

çüklüklerini göstermişler. Hâlbuki, bugün atom asrındayız. Tabî'ate hâkim olup istediğimizi yapıyoruz. Tabî'at kuvvetleri hâricinde birşey yokdur. Cennet, Cehennem, cin, melek, eski insanların uydurduğu şeylerdir. Gidip gören var mı? Görülmiyen, tecribe edilmiyen şeylere inanılır mı, diyorlar. Dinsizlerin bu sözleri, târihden de haberleri olmadığını gösteriyor. Târih boyunca, her asrda gelen câhiller, kendilerini akllı, bilgili, eski insanları câhil sanmış. Âdem aleyhisselâmdan beri, her asrda gönderilen dinleri, eski câhillerin sözleri diyerek bozmuşlar, inkâr etmişlerdir. Kur'ân-ı kerîmin birçok yerinde, kâfirlerin böyle sözleri bildirilmekte ve cevâb verilmektedir. Meselâ Mü'minûn sûresinin otuzuncu âyet-i kerîmesinden sonra, **(Nûh aleyhisselâma inanmadılar. Onları suda boğduk. Ondan sonra yarattığımız insanlara, içlerinden Peygamber gönderdik ve Allahü teâlâyâ ibâdet ediniz. İbâdet edilecek, Ondan başkası yokdur. Onun azâbından korkunuz! dedik. Dinlemiyenlerden, öldükden sonra tekrâr dirilmeğe inanmıyanlardan, dünyâ ni'metlerini bol bol vermiş olduğumuz birçoğu, bu Peygamber, sizin gibi yiyip içiyor. Kendiniz gibi bir çok şeye muhtâc olan birine inanırsanız, aldanmış, ziyân etmiş olursunuz. Peygamber, size ölüp, kemikleriniz çürüyüp, toz toprak olduktan sonra, tekrâr dirilerek kabrden kalkacaksınız diyor. Hiç böyle şey olur mu? Ne varsa, ancak bu dünyâdadır. Cennet, Cehennem, hep buradadır. Bu dünyâ böyle gelmiş böyle gider. Öldükden sonra, bir dahâ dirilmek yokdur, dediler)** meâlindeki âyet-i kerîmeleri gönderdi. Komünist memleketlerde, milletin dînini, ahlâkını yıkmak için, mekteplerde öğretmenler ve askerlikde de subaylar, çocuklara, kızlara, askerlere, Allah var olsaydı görürdük. İstedüğimizi iştir, verirdi. Benden şeker isteyiniz, hemen iştir, veririm. Ondan isteyin, bakın vermiyor. O hâlde yokdur. Ananız, babanız câhildir. Eski, örümcek kafalıdır. Onlar gericedir. Siz ise, aydın kafalı, ilerici gençlersiniz. Sakın öyle hurâfelere inanmayın! Cennet, Cehennem, melek, cin uydurma şeylerdir diyorlar. Böyle yalanlarla, gençlerin dînini, îmânını, baba ocağından almış oldukları edeb ve hayâlarını yok etmeğe çalışıyorlar. Zevallı yavruları aldatıp, kendi alçak istekleri, zevkleri, kötü kazançları uğruna, gençleri fedâ ediyorlar. Cenneti, Cehennemi kim görmüş, görülmiyen şeye inanılmaz, diyerek his uzvlarına tâbî' olduklarını bildiriyorlar. Hâlbuki, hayvanlar, his uzvlarına tâbî' olur. İmâm-ı Gazâlî buyuruyor ki, (İnsanlar, akla tâbî' olur. İnsanların his uzvları, hayvanlardan geridedir. İnsan, kedi, köpek kadar koku alamaz. Karanlıkta, onların gördüğü gibi göremez. Sonra, herşeyde, göze nasıl inanılır ki, çok yerde akl, gözün yanlışını çıkarmaktadır. Meselâ göz, güneşi pencere içinden görüp, pencereden küçük sanıyor. Akl ise, dünyâdan da büyük olduğunu söylüyor). Bu kâfirler acabâ, biz gördüğümüze inanırız, güneş dünyâdan dahâ büyük olur mu diyerek, akla inanmıyorlar mı? Hayır, burada onlar da, müslimânlar gibi akla inanıyor. Görülüyor ki, insanlar, dünyâ işlerinde, hislerine değil, akllarına uyarak, hayvanlardan ayrılmaktadır. Bunlar, âhiretdeki şeylere inanmayız diyerek, his organlarına bağlı kalıyorlar da, niçin akla uymuyor, burada da, insanlık derecesine yükselmek istemiyorlar? İslâmiyyet, insanların tekrâr yaratılıp, sonsuz yaşayacaklarını, hayvanların ise, kıyâmetde hesâblaşdıktan sonra, yok olacaklarını bildiriyor. İnsanlara ebedî hayât va'd ederek, hayvanlardan ayırıyor. Bu kâfirler ise, hayvanlar gibi, ebedî hayâtdan mahrûm kalmağı beğeniyorlar. Bugün, fabrikalarda binlerce ilâc, ev eşyası, sanâyi' ve ticâret maddeleri, elektronik âletler, harb vâsıtaları yapılıyor. Bunların çoğu, ince hesâblardan, yüzlerce tecribeden sonra elde ediliyor. Bunlardan birine dahî, kendi kendine var oldu diyorlar mı? Bunların bilerek ve isteyerek yaptıklarını söylüyorlar ve hepsinin bir yapıcısının bulunması lâzımdır diyorlar da, canlılarda, cansızlarda görülen ve her asrda, dahâ yenileri, dahâ inceleri keşf edilen ve çoğunun yapısı henüz anlaşılamayan milyonlarca maddenin ve hâdisenin kendi kendilerine tesâdüfen var olduklarını söylüyorlar. Bu iki yüzlülük, koyu bir inâddan veyâ açık bir ahmaklıktan başka ne olabilir?

Rusyada bir komünist mu'allim, ders arasında, (Ben sizi görüyorum. Siz de be-

ni görüyorsunuz. O hâlde, biz varız. Karşıdaki dağlar da var. Çünkü, bu dağları da görüyoruz. Yok olan şey görünmez. Görülmiyen şeye var denilmez. Bu sözüm, bir fen bilgisidir. İlerici, aydın olan kimse, fen bilgisine inanır. Gericiler, bu varlıkların bir yaratıcısı olduğunu söylüyorlar. Bu yaratıcının var olduğuna inanmak yanlıştır. Fenne uygun değildir. Görülmiyen şeye var demek, gericilikdir) der. Bir türkmen çocuğu söz istiyerek: (Bunları akl ile mi söylüyorsun? Sende akl olduğuna inanmak, bunları akl ile söylediğini kabul etmek fenne uygun değildir. Çünkü, aklın ol saydı, görürdük) der. Mu'allim, bu haklı söze cevâb veremeyip, mağlûbiyyetinden hâsıl olan öfke ile, çocukçağızı, tekme tokat dershânededen dışarı atar. Çocuk bir da-hâ hiçbir yerde görülememiştir.

Bugün, dünyadaki kâfirler, iki dürlüdür: Birincisi (**Kitâblı kâfirler**), ya'nî yehûdiler ve hıristiyanların az bir kısmı olup, bir peygambere ve bunun Allahü teâlâdan getirdiği kitâba ve öldükden sonra dirilmeğe, âhıretdeki sonsuz hayâta inanıyorlar. Ellerindeki bozuk kitâba Allah kelâmı diyorlar.

İkincisi, (**Kitâbsız kâfirler**) ya'nî (**Müşrik**)ler olup, herşeyi yapan bir Allah bulunduğuna inanmıyorlar. Taş, ağaç, güneş, yıldız ve insan, inek gibi ba'zı mahlûklarda (**ülûhiyyet sıfatı**) bulunduğuna inanıyorlar. Bu inkârcılardan bir kısmı, kanûn ile, devlet baskısı ile, zulm, işkence ederek, ibâdet etmeği, dîni öğretmeği yasak ediyor. Bir kısmı da, insanlık, iyilik duygularını okşayıcı sözlerle, herkesi, zevk, safâya daldırıyor. Ma'nevîyyâtın, din bilgilerinden mahrum bırakıyorlar. Düzme hikâyeler, yalan örnekler göstererek, milyonlarca insanı aldatıyor, din câhili yetiştiriyorlar. Bir taraftan, medeniyetden, fenden, insan haklarından bahs edip, bir taraftan da, insanları hayvanlaştırıyorlar. İngiliz câsûsları, böyle yapıyor. (**İngiliz Câsûsunun İ'tirâfları**) kitâbını ve (**Fâideli Bilgiler**) kitâbınının 27.ci sahifesini ve devâmını okuyunuz!

Avrupa ve Amerika milletlerinin çoğu hıristiyandır. Yehûdilerin ve hıristiyanların bir kısmı, kitâblıdır. Yeni astronominin kurucusu Kopernik, Fraynburg şehrinde papas idi. İngilterenin büyük fizik adamı Bacon, Fransisken tarikatında, papas idi. Meşhûr Fransız fizikçisi Paskal, papas olup, fizik ve geometri kanûnları keşf ederken, din kitâbları yazmıştı. Fransanın en büyük başvekîli olup, memleketine Avrupa birinciliğini kazandıran, meşhûr Rişliyö, papas olup, ruhbân sınıfında ileri derece sâhibi idi. Meşhûr Alman doktor ve şâ'iri Şiller de, papas idi. Bugün, bütün dünyâca büyük felesof tanınan, Fransız fikr adamı Bergson, kitâblarında, maddîcilerin hücumlarına karşı, rûhânîleri müdâfe'a etmiştir. (**Madde ve hâfıza**) ve (**Din ve ahlâkın iki kaynağı**) ve (**Su'ûrun vergileri**) kitâblarını okuyanlar dîne, kıyâmete seve seve inanır.

Amerikanın büyük felesofu William Ceyms, Pragmatisme mezhebini kurmuş, (**Dî-nî tecribeler**) ve diğer kitâblarında, îmânlı olmağı övmüştür. Bulaşıcı hastalıklar, mikroblar ve aşular üzerinde buluşları olan, Fransız doktoru Pasteur, cenâzesinin dîni merâsim ile kaldırılmasını vasiyyet etmişti. Nihâyet, ikinci cihân harbinde dünyâyı idâre eden, Amerika Cumhûrreîsi F.D.Ruzvilt ile İngiliz başvekîli Çörçil, dindâr idi. İsmi hâtırlayamadığımız dahâ nice fen ve siyâset adamları hep, yaratana, kıyâmete, meleklerle inanan kimselerdi. İnanmıyanların, bütün bunlardan da-hâ akllı olduğunu kim iddi'â edebilir? Bunlar, islâm kitâblarını görüp okumuş olsalardı, iyi müslimân olurlardı. Fekat papaslar islâm kitâblarını okumağı, hattâ el sürmeği yasak etmişler, büyük suç saymışlardı. İnsanların dünyâ ve âhıret se'âdetine kavuşmalarına mâni' olmuşlardı. İkinci kısımda yirmialtıncı maddeye bakınız!

İmâm-ı Alî "radiyallahü anh" buyurdu ki, (Müslimânlar, âhırete inanıyor. Kitâbsız kâfirler, inkâr ediyor. Tekrâr dirilmek olmasaydı, inanmıyanlar birşey kazanmaz, müslimânlar da, zarar etmezdi. Fekat, kâfirlerin dediği olmayınca, sonsuz azâb çekeceklerdir). İslâm âlimleri, sözlerini isbât etmekte, inanmıyanların hücumlarına akl, ilm ve fen ile cevâb vermektedir. Müslimânlar, sözlerini isbât etmeseydi dahî, kıyâmet inkâr olunabilir mi idi? Sonsuz azâbda kalmak, bir ihtimâl bile olsa, bunu hangi akl kabul eder? Hâlbuki, âhıret azâbları, bir ihtimâl değil, mey-

dânda olan hakîkatdir. O hâlde, inanmamak, aklısızlık oluyor.

İslâm dînini bilmeyenlerin ba'zısı ise, milletin sağlam îmânını, ilme ve akla dayanarak bozamıyacaklarını, islâma hücum ettikçe, kendi yüz karalarının meydâna çıktığını görerek, hîle, yalan yoluna sapıyor. Müslimân görünüp ve müslimânlığı beğenici ve medh edici yaldızlı yazılar yazıp, fekat, bu yazıları ve sözleri arasında müslimânlığın esâs ve temel mes'elelerini, sanki müslimânlık değilmiş gibi ele alıp kötülüyorlar. Okuyucuları ve dinleyicileri bunlardan soğutmağa ve ayırmağa çalışıyorlar. Allahü teâlânın emr ettiği ibâdetlerin vaktlerini, mikdârlarını ve şekillerini uygunsuz görerek, böyle olacağına, şöyle olsaydı, dahâ iyi olurdu diyorlar. İbâdetlerin rûhlarından, içlerinde saklı bulunan inceliklerden, fâidelerden ve kıymetlerden haberleri olmadığı için, bunları basît ve ibtidâî fâidelere âlet sanarak, sanki düzeltmeğe yelteniyorlar. Birşeyi bilmemek, insanlar için kusûr ise de, anlamadığına karışmak, ayrıca pek gülünç ve acınacak bir hâl oluyor. Böyle câhilleri, akllı sanarak, sözlerini dinleyen ve inanan müslimânlar ise, bunlardan dahâ zevallı ve dahâ ahmakdır. Müslimân ismini taşıyan böyle sinsî kâfirlere (**Yobaz**) denir. Zemânımızdaki yobazlardan bir kısmı da, (Evet, islâmiyyet iyi ahlâkî emr etmekte, insanları olgunlaştırmaktadır. Fekat, islâmiyyetde sosyal hükmler, âile ve cem'iyet hakları da vardır. Bunlar ise, o zemânın şartlarına göre konmuşdur. Bugün milletler büyümüş, şartlar değişmiş, ihtiyaçlar artmıştır. Bugünkü, teknik ve sosyal ilerlemeleri karşılayabilecek yeni hükmler, kanûnlar lâzımdır. Kur'ânın hükmleri bu ihtiyâcları karşılayamaz) diyorlar. Böyle sözler, islâm hukûkunu bilmeyen, islâm bilgilerinden haberi olmayan câhillerin boş ve yersiz düşünüşleridir. İslâmiyyet, adâleti, zulmü, insanların birbirlerine karşı, âile ve komşuların birbirlerine, milletin hükûmete ve birbirlerine karşı haklarını, vazîfelerini, suçları açıkça bildirmiş, bu değişmez kavramlar üzerinde, temel hükmler kurmuşdur. Bu değişmez hükmlerin, hâdiselere, vak'alara tatbîkını sınırlamamış, örf ve âdetlere göre kullanılmasını emr etmiştir. (**Mecelle**)nin 36. cı ve sonraki maddelerinin (**Dürrer-ül-hükkâm**) şerhinde diyor ki, (Zemânın değişmesi ile, örf ve âdete dayanan ahkâm değişebilir. Nassa, delîle dayanan ahkâm, zemânla değişmez. Hük-m-i külfî değişmeyip, bu hükümün hâdiselere tatbîkî, zemânla değişebilir. İbâdetlerde, Nass ile bildirilmiş olmanın bir hükmü anlamak ve bildirmek için, umûmî âdetler delîl olur. Âdetin umûmî olması için Eshâb-ı kirâm zemânından kalma ve müctehidlerin kullanmış olmaları ve devâmlı olmaları lâzımdır. Mu'âmelâtadaki hükmler için, bir beldenin, Nassa muhâlîf olmanın âdetleri de delîl olur. Bunları, fık'h âlimleri anlayabilir). Allahü teâlâ islâm dînini, her memleketde, her yeniliği ve buluşu karşılayacak şekilde kurmuşdur. İslâm dîni, yalnız sosyal hayâtda değil, ibâdetlerde bile tolerans, müsâmaha göstermiş, insanlara serbestlik vermiş, başka şartlar ve zarûretler karşısında, ictihâd hakkı tanımıştır. Hazret-i Ömer ve Emevîler zemânında ve koca Osmânî imperatorluğunda, kıt'alara yayılan çeşidli milletler toplulukları, bu ilâhî hükmlerle idâre edilerek, başarıları, şânları, târihlerle ün salmıştır. Gelecek zemânlarda, büyük, küçük her millet de, islâmiyyetin bildirdiği, değişmez olan güzel ahlâka sarılacağı, bunları uygulayacağı kadar, râhata, huzûra, se'âdete kavuşacaktır. İslâmiyyetin bildirdiği sosyal ve ekonomik ahlâkdan, ahkâmından ayrılan insanlar, milletler, sıkıntıdan, ızdırâbdan, felâketden kurtulamamışlardır. Geçmiş milletlerde böyle olduğunu târihler yazmaktadır. Gelecekte de, elbette böyle olacaktır. Târîh, tekerrürden ibâretidir. Müslimânlar, millî birlik ve berâberliğe çok ehemmiyyet vermeli, memleketlerinin kalkınması için maddî, mânevî çalışmalı, din bilgilerinin iyi öğrenmeli, harâmlardan sakınmalı, Allaha ve devlete ve kullara karşı olan vazîfelerini, borçlarını yerine getirmelidir. İslâmın güzel ahlâkî ile bezenmeli, kimseye zarar vermemelidir. Fitne, ya'nî anarşi çıkarmamalı, vergilerini ödemelidir. Dînimiz, böyle olmamızı emr ediyor. Müslimânın birinci vazîfesi, nefesine, şeytâna uymayıp ve kötü arkadaşlara, azgın, âsî kimselere, anarşistlere aldanmayıp, kanûna karşı suçlu olmaktan, Allahü teâlâyâ karşı da

günâh işlemekten sakınmaktır. Allahü teâlâ kullarına üç vazîfe verdi: Birincisi, şahsî vazifesidir. Her müslimân, kendini iyi yetiştirecek, sıhhatli, edebli, iyi huy-lu olacak, ibâdetlerini yapacak, ilm ve güzel ahlâk öğrenecek, halâl lokma kazan-mak için çalışacaktır. İkinci vazîfesi, âile içindeki vazîfesidir. Zevcesine, ana-ba-basına, çocuklarına, kardeşlerine olan haklarını yapacaktır. Üçüncü vazîfesi, cem'iyet içindeki vazîfeleridir. Komşularına, hocalarına, talebesine, âilesine, emrinde olanlara, hükûmete ve devlete, bütün vatandaşlara, dîni ve milleti başka olanlara karşı vazîfeleridir. Herkese iyilik etmesi, eli ile, dili ile kimseyi incitme-mesi, kimseye zarar vermemesi, hiyânet etmemesi, herkese fâideli olması, devle-te, hükûmete, kanûnlara karşı, hiç isyân etmemesi, herkesin hakkını, vergilerini hemen ödemesi lâzımdır. Allahü teâlâ, hükûmet, devlet işlerine karışmayı emr et-medi. Hükûmete yardım etmeği, fitne çıkarmamağı emr etdi.]

O hâlde müslimânların Allahü teâlâdan hayâ etmeleri, sıkılmaları lâzımdır. Ha-yâ îmândandır. Müslimânlık hayâsı zarûrî lâzımdır. Kâfirleri ve kâfirliği ve islâmi-yete uymıyan hangi inanış, hangi nazariyye, hangi teori olursa olsun, hepsini yan-lış bilmek ve zararlı olduğuna inanmak lâzımdır. Cenâb-ı Hak, kâfirlerden cizye almağı, ya'nî vergi vermelerini emr buyurmuşdur. Bundan maksad, onları tahkîr-dir. Bu hakâret, o derece te'sîrlidir ki, cizye vermek korkusundan, kıymetli elbi-se giyemezler, süslenemezler. Hakîr ve sefîl yaşarlar. Cizyenin gâyesi, kâfirlerin hakâret ve rüsvâlığdır. Müslimânlığın izzet ve şerefini göstermekdir. Zimmî, müslimân olursa, cizye vermesi sâkît olur. Bir kalbde îmân bulunduğuna lâzîmet, kâfirleri sevmemektir. [Sevmemek kalble olur. Onlarla ve herkesle iyi geçinme-li, kimseyi incitmemelidir.

Ancak, zarûret ve ihtiyâc îcâbı, geçici işbirlikleri yapılabilir ise de, bu, kalb ile sevişmek olmamalı ve zarûret bitince, sona ermelidir.

Süâl: Kimseye sû'î zan etmemeli, kötü gözle bakmamalı, kâfir olduğunu göste-ren işine, sözüne değil, îmânı olduğunu gösteren işine ve sözüne bakmalıdır. İmân kalbde bulunur. Kalbde îmân olduğunu Allah bilir. Başka kimse bilemez. Kalbin-de îmân bulunan kimseye kâfir diyenin kendisi kâfir olur. Müslimânlığı açıkca kö-tülemiyen herkese müslimân gözü ile bakmak, onu sevmek lâzımdır, deniliyor. Bu söz doğru mudur?

Cevâb: Kimseye sû'î zan etmemeli sözü yanlıştır. Bunun doğrusu (**Müslimâna sû'î zan etmemeli**)dir. Ya'nî, müslimân olduğunu söyleyen ve küfre sebep olan bir söz-de ve işde bulunmıyan kimsenin bir sözünden veyâ işinden hem îmânı olduğu, hem de îmânsız olduğu anlaşılırsa, îmânı olduğunu anlamalı, dinden çıkdı dememelidir. Fekat bir kimse, dîni yıkmaya, gençleri kâfir yapmaya uğraşır veyâ harâmlardan bir-inin iyi olduğunu söyleyerek bunun yayılması, herkesin yapması için uğraşır, yâ-hud Allahü teâlânın emrlerinden birinin gericilik, zararlı olduğunu söylerse, buna kâfir denir. Müslimân olduğunu söyler, nemâz kılar, hacca giderse, (**Zındık**) denir. Müslimânları aldatan böyle iki yüzlüleri müslimân sanmak, ahmaklık olur.]

Hak teâlâ, Kur'an-ı kerîmde Tevbe sûresinin yirmisekizinci âyetinde kâfirlere Neces ve doksanbeşinci âyetinde Rics ya'nî pis buyurdu. O hâlde, müslimânların yanında, kâfirlik pis ve aşağı olmalıdır. Ra'd sûresinin ondördüncü ve Mü'min sû-resinin ellinci âyetlerinde meâlen, (**Bu düşmanların düâları nefcesizdir. Kabûl ol-mak ihtimâli yoktur**) buyuruldu. Müslimânlardan, Allahü teâlâ râzıdır ve Peygam-beri "sallallahü aleyhi ve sellem" râzıdır. Allahü teâlânın rızâsına, sevgisine kavuş-makdan dahâ büyük ni'met olmaz.

İmân ile küfr birbirlerine zıd olduğu gibi, âhîret de, dünyânın zıddıdır. Dünya ve âhîret bir araya getirilemez. Âhîreti kazanmak için, dünyâyı [ya'nî harâmları] terk etmek lâzımdır. Dünyâyı terk etmek, iki dürlüdür: Birisi, bütün harâm olan şeyler ile berâber, mubâhları da, ya'nî günâh olmayan lezzetlerin çoğunu da bırakıp, ya-şamak için zarûrî olan mikdârını kullanmaktır. [Ya'nî tenbel ve işsiz olarak oturup

da, dünyânın zevk, keyf ve eğlencelerine dalmak yolunu bırakarak, her dürlü zevk ve lezzetinden vazgeçip, bütün zemânını, ibâdet ile ve müslimânların râhatları ve islâm dînini bilmeyenlerin, doğru yola kavuşmaları için lâzım olan ilmî ve teknik üsûl-leri ve vâsıtaları, en ileri ve en üstün şekilde yapmak ve kullanmakla geçirmek ve durmadan çalışmaktır ve dünyâ zevkını böyle çalışmada aramak ve bulmaktır. Es-hâb-ı kirâmın hepsi ve büyüklerimizin çoğu, böyle idi. Dünyâyı, bu söylediğimiz şekle terk etmek, pekâlâ ve pek fâidelidir. Tekrâr edelim ki, bundan maksad, islâmiyyetin emr ettiği şeyleri yapmak için, bütün râhatı ve zevkleri fedâ etmektir.]

İkincisi, dünyâda harâm ve şüheli şeylerden kaçıp mubâhları kullanmaktır. Bu kısım da, hele bu zemânda, çok kıymetlidir.

O hâlde, islâmiyyetin harâm ettiği şeylerden kaçınmak, her müslimân için lâzımdır. Yediyüzseksendokuzuncu [789] sahîfeye bakınız!

[Bunların harâm olmasına ehemmiyet vermeyen ve kaçınmağa lüzûm görmeyen, ya'nî Allahü teâlânın yasak etmesine aldırmış ve kaçınmayan veya bunları beğenen, ne güzel diyen (**Kâfir**) [Allaha düşman] olur. Bunlar Cehennemde, sonsuz kalacaktır. Allahü teâlânın harâm etmesine ehemmiyet verip, kabûl edip de, nefsi-ne mağlûb olarak, aldanarak, bunları yapan ve sonra akıllarını toparlayıp pişmân olanlar kâfir olmaz ve îmânlarını gayb etmezler. Böyle kimselere (**Âsî**) ve (**Fâsık**) [kötü kimse] denir ve (**Günâhkâr**) denir. Bunlar, günâhları sebebiyle, belki Cehenneme girip cezâlarını çekerse de, Cehennemde sonsuz kalmıyacaklar, çıkıp Cennete kavuşacaklardır.]

Allahü teâlânın mubâh ettiği, ya'nî müsâ'ade ettiği şeyler pek çoktur. Bunlarda bulunan lezzet, harâmı bulanlardan, fazladır. Mubâh kullananları Allahü teâlâ sever. Harâm kullananları sevmez. Akıllı olan, doğru düşünebilen bir kimse, geçici bir zevk için, sâhibinin, yaratıcısının sevgisini teper mi? Zâten, harâm olan şeylerin sayısı pek azdır. Bunlarda bulunan lezzet, mubâhlarda da vardır.

[Dünyâ, ednâ kelimesinin müennesidir. Ya'nî, ism-i tafdüldür. Masdarı, dünüv veya denâetdir. Birinci masdardan gelince, çok yakın demektir. (**Biz en yakın olan gök-kü, çırağlarla süsledik**) âyet-i kerîmesindeki dünyâ kelimesi böyledir. Ba'zı yerde de, ikinci ma'nâ ile kullanılmışdır. Meselâ (**Denî, alçak şeyler mel'ündür**) hadîs-i şerîfnde böyledir. Ya'nî (Dünyâ mel'ündür) demektir. Alçak şeyler, cenâb-ı Hak-kın nehy-i iktizâf ve nehy-i gayr-i iktizâfsidir. Ya'nî, harâm ile mekrûhlardır. Şu hâlde, Kur'ân-ı kerîmde, zem edilen, kötü denilen dünyâ, harâmı bulanlar ve mekrûhlardır. Mal kötülenmemişdir. Çünkü, cenâb-ı Hak mala hayr adını vermektedir. Bu sözümüzü isbât eden vesîka, bütün mahlûkların ve insanlığın üstünlükde ikincisi olan İbrâhîm halîl-ür-rahmânın malıdır. Yalnız yarım milyonu sığır olmak üzere, davarları, ova ve vâdîleri dolduruyordu. Görülüyor ki, islâmiyyet dünyâ malını kötülenmemektedir. İbrâhîm peygamberin bu kadar zengin olması, sözümüzü isbât etmektedir.]

12 — Harâm işlemek ve bütün ahkâm-ı islâmiyyeyi yerine getirmek, çok kolaydır. Kalbi bozuk olana güç gelir. Evet, birçok işler vardır ki, sağlam insanlara kolaydır. Hastalara ise güçtür. Kalbin bozuk olması, islâmiyyete temâm inanmaması demektir. Bu gibi insanlar, inandım dese de, hakîkî tasdik değildir. Lâf ile tasdikdir. Kalbde hakîkî tasdikın, doğru îmânın bulunmasına bir alâmet, dîn-i islâm yolunda yürümekte kolaylık duymaktır.

13 — Allahü teâlânın feyzleri, ni'metleri, ihsânları, ya'nî iyilikleri, her ân, insanların iyisine, kötüsüne, herkese gelmektedir. Herkese mal, evlâd, rızık, hidâyet, irşâd ve selâmet ve dahâ her iyiliği fark gözetmeksizin göndermektedir.

Fark, bunları kabûlde, alabilmekte ve ba'zılarını da almamak sûretiyle, insanlardadır. Nahl sûresinin otuzüçüncü âyetinde meâlen, (**Allahü teâlâ, kullarına zulm etmez, haksızlık etmez. Onlar, kendilerini azâba, acılara sürükleyen bozuk düşünceleri, çirkin işleri ile kendilerine zulm ve işkence ediyorlar**) buyurulmuştur.

Nitekim güneş, hem çamaşır yıkayan adama, hem de çamaşırlara, aynı şekilde, parlamakta iken, adamın yüzünü yakıp karartır, çamaşırlarını ise beyâzlatır.

[Bunun gibi, elmaya ve bibere aynı şekilde parladığı hâlde, elmayı kızartınca tatlılaşdırır. Biberi kızartınca acılaştırır. Tatlılık ve acılık hep güneşin ışıkları ile ise de, aralarındaki fark, güneşden değil, kendilerindedir. Allahü teâlâ, bütün insanlara çok acıdığı için ve bir ananın yavrusuna olan merhametinden dahâ çok acıdığı için, dünyânın her tarafındaki, her insanın, her âilenin, her cem'iyetin ve milletin her zemânda ve her işlerinde nasıl hareket etmeleri lâzım geleceğini, dünyâda ve âhiretde râhat etmeleri ve se'âdet-i ebediyeye kavuşmaları için, işlerini ne yolda yürütmeleri ve nelerden kaçınmaları lâzım geldiğini, Kur'ân-ı kerimde bildirdi. Ehl-i sünnet âlimleri, bunların hepsini, keskin görüşleri ile bulup, milyonlarca kitâb yazarak, bütün dünyâya bildirdi. Demek ki, Allahü teâlâ, insanları işlerinde başı boş bırakmamış, islâmiyyetin girmediği bir yer kalmamıştır. Demek ki, islâmiyyeti dünyâ işlerinden ayırmak mümkün değildir. İslâmiyyeti dünyâ işlerinden ayırmağa kalkışmak, islâmiyyeti ve müslimânları yeryüzünden kaldırmağa çalışmak demek olmaz mı?]

İnsanların, âhiretdeki ni'metlere nâil olmamaları, Ondan yüzçevirdikleri içindir. Yüzçeviren, elbette birşey alamaz. Ağzı kapalı bir kap, Nisan yağmuruna elbette kavuşamaz. Evet, yüzçeviren birçok kimsenin, dünyâ ni'metleri içinde yaşadığı görülüp, mahrûm kalmadıkları zan olunuyor ise de, bunlara dünyâ için çalışmalarının karşılığını vermektedir. Yalnız dünyâ için çalışanlara verdiği dünyâlıklar hakîkatde azâb ve felâket tohumlarıdır. Mekr-i ilâhî ile, istidrâc olarak, ya'nî Allahü teâlânın aldatarak, ni'met şeklinde gösterdiği musibetlerdir. Nitekim, Mü'minûn sûresi, elli altıncı âyetinde meâlen, **(Kâfirler, mal ve çok evlâd gibi dünyâlıkları verdiğimiz için, kendilerine iyilik mi ediyoruz, yardım mı ediyoruz sanıyor. Peygamberime "sallallahü aleyhi ve sellem" inanmadıkları ve dîn-i islâmî beğenmedikleri için, onlara mükâfât mı ediyoruz, diyorlar? Hayır öyle değildir. Aldanıyorlar. Bunların ni'met olmayıp, musibet olduğunu anlamıyorlar)** buyurdu. Kalbleri [gönülleri] Hak teâlâdan yüzçevirenlere verilen dünyâlıklar, hep harâblıktır, felâketdir. Şeker hastasına verilen tatlılar, helvalar gibidir.

[Kalb, yürek denilen et parçasında bulunan bir kuvvettir. Elektriğin aküde, pilde bulunması gibidir. Rûh [can] ise, bedenin her yerinde bulunur. Kalb, nefse uyup, küfr veya günâh yapmak isteyince, Allahü teâlâ, bu kula acırsa, küfr ve günâh işlemesini istemez. O da, yapamaz. Acımazsa, işlemesini ister ve yaratır. Karşılığını da verir. O hâlde insanın azâblara, felâketlere sürüklenmesine sebep, kendisidir. Kalbinin islâmiyyete uymayıp, nefesine uymasıdır.

Süâl: Allahü teâlâ, nefsi yaratmasaydı, insanlar onun aldatmasından kurtulurdu. Kimse kötülük yapmaz, herkes Cennete giderdi. İyi olmaz mı idi?

Cevâb: Bu dünyâda, her mahlûkda, herşeyde, Allahü teâlânın hem rahmet sıfatı, hem de kahr, gadab sıfatı tecellî, zuhûr etmektedir. Su, insanların, hayvanların ve nebâtâtın yaşamaları için, temizlik için, yemek, ilâc yapmak için lâzım olduğu gibi, denizde binlerce insan boğulmakta, sel suları evleri yıkmaktadır. Soğuk su içen, hasta olmaktadır. Ateş, ekmek, yemek pişirmek için, kışın ısınmak için lâzım olduğu gibi, içine düşeni yakmaktadır. Elektrik, çok yerde işimize yaradığı hâlde, yangına sebep olmakda, insana çarpınca, hemen öldürmektedir. Her ilâc, bir derde devâ olduğu hâlde, fazlası zararlı olmaktadır. Herşey de böyledir. Nefs de bunlar gibidir. Hem fâideli, hem zararlı tarafları vardır. Nefsin yaratılması, insanların yaşamaları, üremesi ve dünyâ için çalışmaları ve âhiret için cihâd sevâbı kazanmaları içindir. Allahü teâlâ, nefsi böyle nice fâideler için yarattı. Fekat, nefis, tegaddî ve tenâsül lezzetlerine doymaz. Allahü teâlâ bütün insanlara merhamet ederek, acıyarak, nefse hâkim olup, zararlı arzularını önlemeleri için, akl da yarattı.

Akl, insan dimâgı vâsıtası ile, his uzvlarından, şeytândan ve nefsdan kalbe gelen arzûları inceliyerek, iyilerini kötülerinden ayıran bir kuvvettir. Ayırırken yanılmazsa (Akl-ı selîm) denir. Allahü teâlâ, ayrıca Peygamberler göndererek, hangi şeylerin fâideli, iyi ve hangi şeylerin zararlı, fenâ olduklarını ve nefsin bütün arzûlarının kötü olduğunu bildirdi. Akl, nefsin isteklerini, Peygamberlerin iyi dedikleri şeylerden ayırıp, kalbe bildirir, kalb de, aklın bildirdiğini ihtiyâr ederse, ya'nî tercih ederse, nefsin arzûlarını yapmağı irâde etmez. Ya'nî dimâg [beyin] vâsıtası ile, hareket uzvlarına bunu yaptırmaz. Kalb, islâmiyyetin iyi dediklerini, ihtiyâr ve irâde eder ve yaptırsa, insan se'âdete kavuşur. Kalbin, iyiden, kötüden birini ihtiyâr ve irâde etmesine (**Kesb**) denir. İnsanın hareket organları, dimâgına, dimâg da kalbine tâbi'dir. Kalbin emrine uygun hareket ederler. Kalb, dimâg vâsıtası ile his organlarından ve rûh vâsıtası ile taraf-ı ilâhîden ve akıldan, melekten, hâfızadan, nefsdan ve şeytândan gelen te'sîrlerin toplandığı bir merkezdir. Kalb, akla uyunca, nefsin yaratılmış olması, insanların sonsuz ni'metlere kavuşmalarına mâni' olmaz. (**Herkes Lâzım Olan İmân**) 64.cü sahîfeye bakınız! Kalbin nefse aldanmaması, ona uymaması, nefis ile (**Cihâd-ı ekber**) olur. Allahü teâlâ, cihâd edenlere, Cennette yüksek dereceler vereceğini bildiriyor. Nefs, insanların cihâd sevâbına kavuşmalarına, meleklerden üstün olmalarına sebep olmaktadır.]

14 — Allahü teâlânın rahmeti, şefkati dünyâda mü'minlere ve kâfirlere, herkesle birlikte yetiştiği ve herkesin çalışmasına ve iyiliklerine dünyâda karşılığını verdiği hâlde, âhirette kâfirlere merhametin zerresi bile yoktur. Nitekim Hûd sûresi, onbeşinci âyetinde meâlen, (**Görüşleri kısa, akları eksik olanlar, âhireti düşünmeyip her iyiliği, şöhrat, mevki' ve hurmet gibi dünyâ râhatlıklarını ve lezzetlerini kazanmak için yapıyor. Bu yaptıklarının karşılıklarını dünyâda kendilerine temâmen verir, umduklarından birini esirgemeyiz. Bunların âhiretteki kazançları, yalnız Cehennem ateşidir. Çünkü, iyiliklerinin karşılıklarını almışlardır. Alacakları yalnız, bozuk niyyetlerinin karşılığı olan, Cehennem ateşi kalmıştır. Hırs ve şehvetleri için, gösteriş için yaptıkları iyilikleri âhirette kendilerine yaramıyacak, bunları Cehennemden kurtaramıyacaktır**) buyuruldu.

İsrâ sûresinde, onsekizinci âyetinde meâlen, (**Görüşleri ve akları, bu dünyâ çerçevesine sıkışmış olanlar, âhireti bırakarak dünyânın çabuk geçici zevklerinin arkasında koşuyor. Gece gündüz düşündükleri ve sıkıntılara katlanarak özledikleri bu ni'metlerden, dilediğimizi, istediklerimize kolaylıkla ve bol bol veririz. Fakat, bunlara böylece iyilik etmiyoruz. Cehennem azâbını hazırlıyoruz. Bunlar âhirette rahmetden uzaklaşdırılıp, kötü bir hâlde, Cehenneme sürükleneceklerdir. Herbiri çabuk biten ve arkasından sıkıntılar ve felâketler bırakan bu dünyâ lezzetlerine bağlanmayıp da, va'd ettiğim sonsuz ve hakîkî ve hiç değişmeyen âhiret ni'metlerini isteyerek, gösterdiğim ve beğendiğim iyilikleri yapanlara gelince, bunlar, Kur'ân-ı kerîmde bildirdiğim yolda yürüdükleri için, bütün iyiliklerini beğeniriz. Dünyâda, hem dünyânın âşiklarına, hem de sözlerime inanıp emrlerini yapanlara istediklerini veririz. Kimseyi umduğundan mahrûm bırakmayız. Ni'metlerimizi hepsine serperiz. Senin Rabbinin ni'metlerinin yetişmediği kimse yoktur**) buyuruldu.

15 — Muhammed aleyhissalâtü vesselâma tâm ve kusûrsuz tâbi' olabilmek için, Onu tâm ve kusûrsuz sevmek lâzımdır. Bunun alâmeti de, Onun düşmanlarını düşman bilmek, Onu beğenmeyenleri sevmemektir. Muhabbete müdâhene, ya'nî gevşeklik sığmaz. Âşıklar, sevgililerinin divânesi olup, onlara aykırı birşey yapamaz. Aykırı gidenlerle uyşamaz. İki zıd şeyin muhabbeti bir kalbde, bir arada yerleşemez. İki zıddan birini sevmek, diğeri için icâb eder.

Bu dünyâ ni'metleri geçicidir ve aldatıcıdır. Bugün senin ise, yarın başkasının. Âhirette ele girecekler ise sonsuzdur ve dünyâda iken kazanılır. Bu birkaç günlük hayât, eğer dünyâ ve âhiretin en kıymetli insanı olan, Muhammed aleyhisse-

lâma tâbi' olarak geçirilirse, se'âdet-i ebediyye, sonsuz necât, kurtuluş umudur. Yoksa Ona tâbi' olmadıkça, herşey, hiçdir. Ona uymadıkça, her yapılan hayr, iyilik, burada kalır, âhretde ele birşey geçmez.

16 — Muhammed Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, mahbûb-i Rab-bil'âlemîndir. Ya'nî Allahü teâlânın sevgilisidir. Her şeyin en iyisi, sevgiliye verilir.

[Seyyid Abdülhakîm efendi buyurdu ki: (Her Peygamber, kendi zemânında, kendi mekânında, kendi kavminin hepsinden, her bakımdan üstündür. Muhammed “aleyhisselâm” ise, her zemânda, her memleketde, ya'nî dünyâ yaratıldığı günden, kıyâmet kopuncaya kadar, gelmiş ve gelecek, bütün varlıkların, her bakımdan en üstünüdür. Hiç kimse, hiçbir bakımdan Onun üstünde değildir. Bu güç birşey değildir. Dilediğini yapan, her istediğini yaratan, Onu böyle yaratmıştır. Hiçbir insanın Onu medh edecek gücü yoktur. Hiçbir insanın, Onu tenkîd edecek iktidârı yoktur). Allahü teâlânın, **(Sen olmasaydın, gökleri yaratmazdım!)** buyurduğu, **(Ma'ri-fetnâme)** önsözünde ve **(Mevâhib-i ledünniyye)**nin 6. cı ve 13. cü ve **(Envâr-ı Muhammediyye)**nin 13. cü ve 15. ci sahîfelerinde yazılıdır. İmâm-ı Rabbânînin **(Mektûbât)**ının üçüncü cildindeki, 122. ci ve 124. cü mektûblarında da yazılıdır.]

17 — Allahü teâlâ, bir insanda bulunabilecek, görünür görünmez bütün iyilikleri, bütün üstünlükleri, bütün güzellikleri, sevgilisinde toplamıştır. Meselâ, insanların en güzel yüzlüsü ve gâyet nûrânî benizlisi idi. Mubârek yüzü, kırmızı ile karışık beyâz olup, ay gibi nûrlanırdı. Sözleri gâyet tatlı olup, gönülleri alır, rûhları cezb ederdi. Aklı o kadar çokdu ki, Arabistân yarım adasında, sert, inâdcı insanlar arasında gelip, çok güzel idâre ederek ve cefâlarına sabr ederek, onları yumuşaklığa ve itâ'ate getirdi. Çoğu dinlerini bırakıp müslimân oldu ve dîn-i islâm yolunda babalarına ve oğullarına karşı harb etdi. Onun uğrunda mallarını, yurtlarını fedâ edip, kanlarını akıttı. Hâlbuki, böyle şeylere alışık değildiler. Güzel huyu, yumuşaklığı, afvı, sabrı, ihsânı, ikrâmı, o kadar çokdu ki, herkesi hayrân bırakırdı. Görenler ve işitenler seve seve müslimân olurdu. Hiçbir hareketinde, hiçbir işinde, hiçbir sözünde, hiçbir zemân, hiçbir çirkinlik, hiçbir kusûr görülmemiştir. Kendisi için kimseye gücenmediği hâlde, din düşmanlarına, dîne dil ve el uzatanlara karşı sert ve şiddetli idi. Herkese karşı yumuşak olmasaydı, Peygamberlik heybetinden, büyüklük hâllerinden, kimse yanında oturmağa ve sözünü dinlemeğe tâkat getiremezdi.

Kimseden birşey okumamış, öğrenmemiş, hiç yazı yazmamış iken ve seyâhat etmeyen ve geçişlerden ve etrafdakilerden haberi olmayan insanlar arasında hâsıl olmuş iken, Tevrâtda ve İncilde ve bütün başka kitâblarda yazılı şeyleri bildirdi. Geçmişlerin hâllerinden haber verdi. Her dinden, her meslekten ileri gelenlerin hepsini huccet ve burhânlar söyliyerek susdurdu. En büyük mu'cize olarak Kur'ân-ı kerîmi ortaya koydu ki, altıbinikiyüzotuzaltı âyetinden biri gibi söyliyemezsiniz diye meydân okuduğu hâlde, kimse, bindörtüüz bu kadar seneden beri, dünyânın her tarafında bütün islâm düşmanları elele vererek, mallar, servetler dökerek uğraşdıkları hâlde, söyliyemedi. Şimdi de, milyonlar dökerek ve yehûdî, papas, mason güçlerini kullanarak, çalışdıkları hâlde söyliyemiyorlar. Hele o zemân, arablarda, şî'r, edebiyât, fesâhat ve belâgat, herşeyden ileri gidip en güvendikleri başarıları olduğu hâlde, Kur'ân-ı kerîm karşısında, birşey söyliyemediler. Kur'ân-ı kerîme böyle galebe çalamayınca, çocukları insâfa gelip müslimân oldu. İmân etmeyenleri de, islâmîyyetin yayılmasını önlemek için, döğüşmeğe mecbûr oldu.

Kur'ân-ı kerîmde kimsenin yapamıyacağı, söyliyemeyeceği şeyler sayılamıyacak kadar çokdur. Burada altısını bildirelim:

Birincisi: İcâz ve belâgatdır. Ya'nî az söz ile ve pürüzsüz ve kusûrsuz olarak, çok şey anlatmaktır.

İkincisi: Harfleri ve kelimeleri, arab harflerine ve kelimelerine benzediği hâl-

de, âyetler, ya'nî sözler ve cümleler, onların sözlerine ve şi'rlere ve hutbelerine hiç benzemiyor. Kur'ân-ı kerîm, insan sözü değildir. Allah kelâmıdır. Kur'ân-ı kerîmin yanında onların sözleri, cam parçalarının elmasa benzemesi gibidir. Dil mütehasısları bunu pek iyi görüyor ve teslim ediyor.

Üçüncüsü: Bir insan, Kur'ân-ı kerîmi ne kadar çok okursa okusun bıkmıyor, usanmıyor. Arzûsu, hevesi, sevgisi ve zevkî artıyor. Hâlbuki, Kur'ân-ı kerîmin tercemelerinin ve başka şekillerde yazmalarının ve diğer bütün kitâbların okunmasında, böyle arzû ve lezzet artması olmuyor. Usanç hâsıl oluyor. Yorulmak başkadır, usanmak başkadır.

Dördüncüsü: Geçmiş insanların hâllerinden bilinen ve bilinmeyen birçok şey Kur'ân-ı kerîmde bildirilmektedir.

Beşincisi: İlerde olacak şeyleri bildirmektedir ki, bunlardan çoğu zemânla meydâna çıkmış ve çıkmaktadır.

Altıncısı: Kimsenin hiçbir zemânda, hiçbir sûretle bilemeyeceği ilmlerdir ki, Allahü teâlâ, ulûm-î evvelîni ve âhırîni Kur'ân-ı kerîmde bildirmiştir.

Kur'ân-ı kerîmin mu'cize olduğu (**Hakikat Kitâbevi**)nin türkçe ve ingilizce neşr ettiği (**Herkeseye Lâzım Olan İmân**) kitâbında çok güzel îzâh edilmektedir.

Demek oluyor ki, büyük bir şehrdi, herkesin arasında doğup, yetişmiş, kırk sene birlikde yaşayıp, bir kitâb okumamış, seyâhat etmemiş, şi'r söylememiş ve nutk vermemiş iken, birdenbire, kimsenin söyleyemeyeceği ve altısını bildirdiğimiz incelikleri ile, her sözün ve her kitâbın üstünde bir kitâb getiren ve güzel huyları ve üstün hâlleri ile, bütün insanların ve Peygamberlerin "salevâtullahi teâlâ aleyhim ecma'in", her bakımdan en iyisi olan bir kimsenin, Allahü teâlânın sevgili Peygamberi olduğu, akl ve vicdân sâhibleri için, pek açık bir hakîkattir.

18 — Ona tâbi' olmak (**Ahkâm-ı islâmiye**)yi beğenip, seve seve yapmak ve Onun emrlerini ve islâmiyyetin kıymet verdiği, üstün tuttuğu şeyleri ve âlimlerini, sâlihlerini büyük bilip, hurmet etmektir ve Onun dînini yaymağa uğraşmak demektir ve Allahü teâlânın emrlerine uymak istemeyenleri sevmemektir.

[Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyuruyor ki, (**Hepiniz bir sürünün çobanı gibisiniz. Çoban sürüsünü koruduğu gibi, siz de evlerinizde ve emriniz altında olanları Cehennemden korumalısınız! Onlara müslimânlığı öğretmelisiniz! Öğretmez iseniz mes'ûl olacaksınız**). Bir kerre de buyurdu ki, (**Çok müslimân evlâdı, babaları yüzünden Veyl ismindeki Cehenneme gideceklerdir. Çünkü, bunların babaları, yalnız para kazanmak ve keyf sürmek hırsına düşüp ve yalnız dünyâ işleri arkasında koşup, evlâdlarına müslimânlığı ve Kur'ân-ı kerîmi öğretmediler. Ben böyle babalardan uzağım. Onlar da, benden uzaktır. Çocuklarına dinlerini öğretmeyenler, Cehenneme gideceklerdir**). Yine buyurdu ki, (**Çocuklarına Kur'ân-ı kerîm öğretenlere veya Kur'ân-ı kerîm hocasına gönderenlere, öğretilen Kur'ânın her harfi için, on kerre Kâ'be-i mu'azzama ziyâreti sevâbı verilir ve kıyâmet günü, başına devlet tâcı konur. Bütün insanlar görüp imrenir**). Yine buyurdu ki, (**Çocuklarınıza nemâz kılmasını öğretiniz. Yedi yaşına gelince, nemâzı emr ediniz. On yaşına gelince kılmağalar ise, döverek kaldırınız**). Yine buyurdu ki, (**Bir müslimânın evlâdı ibâdet edince, kazandığı sevâb kadar, babasına da verilir. Bir kimse, çocuğuna fîsk, günâh öğretirse, bu çocuk ne kadar günâh işlerse, babasına da o kadar günâh yazılır**). İbni Âbidîn nemâzın mekrûhları sonunda buyuruyor ki, (Kendinin yapması harâm olan şeyi çocuğa yaptırarak kimse, harâm işlemiş olur. Oğluna ipek elbise giydiren, altın takan ve içki içiren, kibleye karşı abdest bozduran, kibleye ayak uzatmasına sebep olan kimse, günâh işlemiş olur). (**Mürşid-ün-nisâ**)daki hadîs-i şerîfde, (**Zevcesinin ve çocuklarının haklarını ifâ etmeyen nemâzları, oruçları kabûl olmaz**) buyuruldu.

İmâm-ı Gazâlî "rahmetullahi aleyh", (**Kimyâ-i se'âdet**) kitâbında buyuruyor ki,

(Meselâ kızların, kadınların açık gezmeleri harâmıdır. İnce, dar, süslü, renkli şeylerle örtünerek gezmeleri de harâmıdır. Böyle gezenler, Allahü teâlâyâ âsî oldukları, günâha girdikleri gibi, bunların başında bulunan, baba, zevce, birâder ve amcadan hangisi, böyle gezmeğe rızâ verir ise, bu da, isyân ve günâhda ortak olur).

Dîn-i islâmın temeli, îmânı, farzları ve harâmları öğrenmek ve öğretmektir. Allahü teâlâ, Peygamberleri “aleyhimüssalevatü vetteslîmât” bunun için göndermiştir. Gençlere bunlar öğretilmediği zemân, islâmiyyet yıkılır, yok olur. Allahü teâlâ, müslimânlara (**Emr-i ma'rûf**) yapmağı emr ediyor. Ya'nî, benim emrlerimi, bildiriniz, öğretiniz diyor ve (**Nehy-i anilmünker**) emr ediyor. Ya'nî, yasak etdiğim harâmları bildiriniz ve yapılmasına râzı olmayınız, diyor.

Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyuruyor ki, (**Birbirinize müslimânlığı öğretiniz. Emr-i ma'rûfu bırakır iseniz, Allahü teâlâ, en kötünüzü başınıza musallat eder ve düâlarınızı kabûl etmez**). Ve buyurdu ki, (**Bütün ibâdetlere verilen sevâb, Allah yolunda gazâyâ verilen sevâba göre, deniz yanında bir damla su gibidir. Gazânın sevâbı da, emr-i ma'rûf ve nehy-i anilmünker sevâbı yanında, denize nazaran bir damla su gibidir**). İbni Âbidîn, beşinci cild sonunda (Fıkh âliminin müslimânlara sağladığı fâidenin sevâbı, cihâd sevâbından çokdur) diyor.

Hülâsa evlâd, ana baba elinde bir emânetdir. Çocukların temiz kalbleri kıymetli bir cevher gibidir. Mum gibi, her şekli alabilir. Küçük iken, hiçbir şekle girmemiştir. Temiz bir toprak gibidir. Temiz toprağa hangi tohum ekilirse, onun meyvesi hâsıl olur. Çocuklara îmân, Kur'ân ve Allahü teâlânın emrleri öğretilir ve yapmağı alışdırılırsa, dîn ve dünyâ se'âdetine ererler. Bu se'âdetde anaları, babaları ve hocaları da ortak olur. Eğer bunlar öğretilmez ve alışdırılmaz ise, bedbaht olurlar. Yapacakları her fenâlığın günâhı, ana, baba ve hocalarına da verilir. Tahrîm sûresinde altıncı âyet-i kerîmenin meâl-i şerîfi, (**Kendinizi ve evlerinizde ve emrlerinizde olanları ateşden koruyunuz!**)dur. Bir babanın, evlâdını Cehennem ateşinden koruması, dünyâ ateşinden korumasından dahâ mühimdir. Cehennem ateşinden korumak da, îmânı ve farzları ve harâmları öğretmekle ve ibâdete alışdırılmakla ve dinsiz, ahlâksız arkadaşlardan korumakla olur. Bütün fenâlıkların başı, fenâ arkadaşdır.

Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” (**Bütün çocuklar müslimânlığa uygun ve elverişli olarak dünyâyâ gelir. Bunları, sonra anaları, babaları hıristiyan, ye-hûdî ve dinsiz yapar**) sözü ile müslimânlığın yerleşdirilmesinde ve yok edilmesinde en mühim işin, gençlikde olduğunu bildiriyor. O hâlde, her müslimânın birinci vazîfesi, evlâdına islâmiyyeti ve Kur'ân-ı kerîmi öğretmektir. Evlâd, büyük ni'mettir. Ni'metin kıymeti bilinmezse, elden gider. Bunun için (**Pedagogie**), ya'nî çocuk terbiyesi, islâm dîninde çok kıymetli bir ildir.

İslâm dînine karşı olanlar da, bu mühim noktayı anladıkları içindir ki, asrımızın en tehlikeli dinsizlik ocağı olan mason ve komünistler, (Gençliğin ele alınması birinci hedefimizdir. Çocukları dinsiz olarak yetiştirmeliyiz) diyorlar. Masonlar, İslâmiyyeti yok etmek ve Allahü teâlânın emrlerinin öğretilmesini ve yapıldırılmasını engellemek için (Gençlerin kafalarını yormamalıdır. Din bilgilerini büyüyünce kendileri öğrenirler) ve (Hepimiz bütün kudretimiz ile, îmân hürriyyeti fikrini dünyâyâ yaymağı sarılmamız ve localarımızda verdiğimiz kararları her memlekete yerleşdirmeliyiz. Din kardeşliğini yok edip, bunun yerine mason kardeşliği getirmeliyiz. Dinleri yok etmekten ibâret olan mukaddes gayemize, bu sûretle kavuşacağı) diyorlar.

O hâlde, müslimânlar din câhillerinin hîlelerine, yalanlarına aldanmamalı, onların okşayıcı, aldatici, yardımsever sözlerine inanmamalıdır. Müslimânlar, birbirlerine (**Emr-i ma'rûf**) eder ve (**Nehy-i münker**) eder.

Bugün, her memlekette gençlere, kemiklerinin, adalelerinin, ellerinin, ayaklarının, hâsılı her uzvunun kuvvetlenmesi, güzelleşmesi ve âhenkli olması için, be-

den hareketleri, kültür-fizik öğretiliyor ve yapıdırılıyor. Beyin çalışmalarının ve rûhî fe'âliyyetlerinin inkişâf etmesi ve tâzelenmesi için hesâb, hendese, psikoloji kâideleri ve tatbîkâtı ve kanlarını harekete getirerek hücrelerini temizletecek ekzersiz fizikler ezberletiliyor ve yapıdırılıyor. Bütün bunlar ve dünyâ işlerinde lâzım olacak bilgiler, bir ders ve vazîfe hâline konup çalışdırılırken, dünyâ ve âhiretin hakîkî se'âdetini ve insanların râhat, huzûr ve her dürlü inkişâf ve terakkîlerini ve Allahü teâlânın rızâsını ve sevgisini kazandıracak olan îmânın, islâmın, farzların, vâciblerin ve sünnetlerin ve halâlin öğretilmesi ve yapıdırılması ve harâmların ve kâfirliğe sebep olan şeylerin öğretilip, bunlardan sakınılması bir kabâhat ve vicdân-lara tecâvüz şeklinde gösterilir ise, doğru mu olur? Bugün, bütün hıristiyan memleketlerinde, bir çocuk dünyâya gelir gelmez, buna kendi dinlerinin îcâblarını yapıyorlar. Her yaşdaki insanlara, yehûdîliği ve hıristiyanlığı titizlikle aşılıyorlar. Müslimânların îmânlarını, dinlerini çalmak ve yok etmek ve onları da, hıristiyan yapmak için, sandık doluları kitâb, broşür ve sinema filmlerini islâm memleketlerine gönderiyorlar. Meselâ, hıristiyanlar, Îsâ aleyhisselâmu, Allahü teâlânın [hâşâ] oğlu sanıyor ve Allahü teâlâyâ (Baba), (Allah baba) diyorlar. Yazdıkları romanlarda ve filmlerde, (Allah baba bizi kurtarır) gibi şeyler söylüyorlar. Hâlbuki, Allahü teâlâyâ (Baba), (Allah baba) diyen kimsenin îmânı gider, kâfir olur. Müslimânlar, böyle hîleli filmlere gitmemeli, romanları okumamalıdır. İşte bunun gibi, dahâ nice yollarla, gençliğin îmânını, sinsice çalışıyorlar. Bu uğraşmalarına, insanlığa hizmet, demokrasi rejiminin bahş ettiği bir hak ve hürriyyet diyorlar da, bir müslimânın, bir din kardeşine, Allahü teâlânın emrlerini hâtırlatmasına, din propagandası, gericilik ve vicdân hürriyyetine tecâvüz denirse, haksızlık olmaz mı?

Müslimân olmıyanların, müslimânlığa karşı nazariyyeler, fikrler yürütmesi, gâyet tabî'î karşılanıp da, müslimânların, **(Ehl-i sünnet)** âlimlerinin bildirdikleri hakîkî, doğru müslimânlıktan bahs etmesine ve Muhammed aleyhisselâmın ışıklı yolunu göstermesine irticâ', te'assub, gericilik ve yobazlık gibi isimler takarak, cürm, bölücülük şeklini vermeğe, bu ma'sûmları, lekelemeğe kalkışmak, bir gericilik, bir yobazlık, bir te'assub değil midir? Bu temiz rûhlu, ileriye görüşlü, ilme, ahlâka, fenne, fazîlete koşan fâideli insanlara ibtidâî, gayr-ı tabî'î adam demek ve müslimânlığı beğenmiyenlere asrî, aydın ve uyanık insan demek, bir kin ve bozgunculuk olmaz mı? Bir taraftan, din serbestdir, Allah ile kul arasına girilmez, herkes vicdânının ilhâmına göre Allahını tanır ve tapar sözünü ileri sürerek, Emr-i ma'rûfu ve Nehy-i münkeri durdurup, ecdâdımızdan mîrâs kalan îmânımızı söndürmeğe çalışıp, diğer taraftan, müslimânlığı bozmak, yok etmek için, (Yahova şahidleri) denilen misyonerlerin, hîleler ve plânlar ile hâzırladıkları zehirli kitâb ve mecmû'alar, yaldızlı i'lânlarla, reklâmlarla gençliğin önüne sürülürse, müslimânlar incinmez mi?

Kâfirler, müslimânlığı dünyâdan kaldırmağa uğraşiyor, bu çalışmalarında öncülüğü ingilizler yapıyor. Bütün gayretlerine rağmen, gençlerin, müslimânlığı merâk edip araştırmaya başlamasına bile, tehammül edemiyerek, Ehl-i sünnet âlimlerinin "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în" sözleri kulaklarına gelince, tepeden turnağa kadar gayz, kin ve intikâm ateşi ile kızıyorlar. Mecmû'alarında, gazetelelerinde, televizyonlarında sarık, tesbîh, sakal resimleri yaparak, hortlatılan kara kuvvet: İrticâ', diyorlar. Îmânsızlıklarının cezâsı olarak, vücûdları ve rûhları, Cehennem ateşinde, sonsuz yanacağı gibi, habîs rûhları, dünyâda da, böyle kızıp yanmaktadır. Böyle gazete ve televizyon çok zararlıdır.

Müslimânlar, birbirine hurmet eder, yardıma koşar. Din yolunda ve dünyâ işlerinde sıkıntıda görünce kurtarırlar. Ramezân-ı şerîfe, oruc tutanlara, câmi'lere, ezâna, nemâz kılanlara, Allah yolunda yürüyenlere sevgi ve saygı gösterir. Kur'ân-ı kerîm okunurken, sessizce ve saygı ile dinlerler. Kur'ân-ı kerîmi her kitâbın üstünde bulundurup, üstüne birşey koymazlar. Çalgı ve içki âlemlerinde, oyun arasın-

da, eğlence yerlerinde okumazlar. Uygunuz okunurken, susduramazlar ise, dinlemeyip uzaklaşırlar. Kur'ân-ı kerîmi veyâ yapraklarını veyâ sayfalarını veyâ kelemelerini ve bütün muhterem ve mübârek isimleri ve yazıları, hakîr ve aşağı yerlerde görünce, kalbleri sızlayıp hemen kaldırırlar. Kul ve hayvan haklarını gözetirler. Kâfirlerin, turistlerin de mallarına, canlarına ve ırzlarına saldırmazlar. Vergilerini zemânında öderler. Kanûnlara karşı gelmezler. İslâmın güzel ahlâkı ile yaşıyarak herkesin sevgi ve saygısını toplarlar. Kâfirler ise, Kur'ân-ı kerîmi ve mevlidi ve bütün mübârek isimleri ve yazıları, hurmetden, kıymetden düşürmeğe çalışır. Bunları, Allahü teâlânın yasak ettiği yerlerde ve şekillerde okurlar ve okuturlar. Müslimânlığın aşağı gördüğü, pis dediği şeyler arasına yazarlar. Paketlerde, eğlence masalarında, örtü olarak kullanılmaları ve horlanılmaları ve yerlerde sürüklenmeleri için, mecmû'alara, kâğıd parçalarına ve gazetelere basarlar. Temsillerde, mizâhlarda, komedilerde, karikatürlerde, filmlerde, plâklarda, televizyonlarda ve radyolarda, müslimânlarla ve din büyükleri ile ve Allahü teâlânın emreleri ile alay ederler. Bütün buralarda müslimân olarak pis, gülünç bir serseriye gösterirler. Ya'nî, müslimânları ve müslimânlığı tahkîr ederek, onu sevimsiz ve nefrete şâyân olarak tanıtır. Müslimân büyüklerine ve müslimânlığın büyük tanıdığı şeylere çirkin isimler takarlar. Müslimânlar, bu gibi gösterileri ve sözleri ve yazıları ve gazeteleri görmeğe, dinlemeğe gitmemeli ve almamalıdır. İmânlarını çaldırmamak için, çok uyanık olmalıdır. Bir din âlimini beğenmeyen veyâ bir din kitâbını kusûrlu, hatâlı bulan bir kimse, eğer nemâz kılıyor, oruc tutuyor, harâmlardan sakınıyor ise, bu kimsenin sözü veyâ yazısı incelenmeğe, o âlim veyâ kitâb üzerinde durulmağa değer. Din kitâbına, din adamına, dil uzatan kimse, ibâdet yapmıyor ve harâmdan sakınmıyor ise, onun sözünün bir iftirâ, bir din düşmanlığı olduğunu anlamalı ve inanmamalıdır. Din adamlarını "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in", din kitâblarını lekelemek, bugün din düşmanlarının âdeti ve silâhı olmuştur. Âlimin kıymetini ancak âlim anlar. Gülün kıymetini bülbül, altının ayârını kuyumcu, incinin hâlisini de ancak kimyâger anlar.

Müslimânlar, Allahü teâlânın yasak ettiği, zararlı şeyleri almaz, kullanmaz, dinlemez, okumaz ve bakmaz. Kimseye kötülük yapmaz. Kendine zarar verene karşılık yapmaz. Sabr eder. Ona tatlı dil ile, güler yüz ile nasîhat verir. Müslimânlar, Allahü teâlânın emr ettiği iyi şeyleri öğrenmek, öğretmek ve yapmak için uğraşır. Fen bilgilerini kâfirlerde de araşdırır. Târîh boyunca, insanlığın üstün bir varlık olduğunu düşünemiyenler, islâm dînine düşmanlık etmiş, gençleri aldatmağa uğraşmış ve hiç ummadıkları bir zemânda yıkılıp, o, sınıksız sarıldıkları dünyâ zevklerini bırakmış, Cehenneme gitmişlerdir. Çoğunun ismi unutulmuş, nâm ve nişanları kalmamış, fekat islâm güneşi nûrunu dünyâyâ yaymağa devâm etmiştir.

Kâfirler, dünyânın dışı tatlı, içi acı olan ve dışı yaldızlı, içi zehirli olan ve başlangıcı hoş, sonu boş olan râhatlığına ve güzelliğine sarılıyor. Müslimânlar, Kur'ân-ı kerîmin emrelerine, ya'nî Peygamberimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" yoluna sarılmalı ve bu ışıklı yolda ilerlemeğe durmadan çalışmalıdır. Dinde sonradan meydana çıkan, din düşmanları, **(Dinde reformcular)** tarafından ve câhil, ahmak kimseler tarafından uydurulan, bid'atlerden sakınmalıdır.]

Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", **(Bid'at sâhibi olanlara, [ya'nî Peygamberimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" zemânında ve onun dört halîfesi zemânlarında bulunmayıp da, dinde sonradan meydana çıkarılan, uydurulan sözleri, yazıları, usûlleri ve işleri, ibâdet olarak, inananlara, yapanlara ve yaptırnanlara] hurmet eden, dirilerini ve ölülerini medh eden, bunları büyük bilen, dîn-i islâmı yıkmağa, dünyâdan kaldırmağa yardım etmiş olur)** buyuruyor.

Her müslimân, hem îmânını korumağa, kapdırmamağa çalışmalı, hem de, Allahü teâlâyâ ve Onun Peygamberine inanmıyan kâfirleri sevmemelidir. [Fekat, sevmediklerine de, kötülük, zulm yapmamalı, kâfirlere ve bid'at sâhiblerine tatlı dil

ve güler yüz ile nasihat etmelidir. Onların felâketden kurtulmalarına, se'âdete kavuşmalarına çalışmalıdır.] Mazher-i Cân-ı Cânân buyuruyor ki, (Kâfirleri ve bid'at sâhiblerini ve açıkca günâh işlemeğe devâm eden fâsıkları sevmememiz emr olundu. Bunlarla konuşmamalı, evlerine, toplantılarına gitmemeli, selâm vermemeli, arkadaşlık yapmamalıdır. Zarûret ve ihtiyâc olduğu zemân, zarûret mikdârı kadar, bu yasaklara izn verilmiştir. Bu zemân, onlarla ihtilât câiz olur ise de, kalbin yine onları sevmemesi lâzımdır).

Cihâd, câhil ana, babaların ve dünyâ çıkarları için uğraşan papasların ve keyfleri, zevkleri için zulm, işkence yapan şeflerin aldatdığı, inlediği insanları küfrden, felâket yolundan kurtarmak, onları güç kullanarak, islâm ile şereflendirmekdir. Cihâd, küfr, işkence ve kötülük içinde yetiştirilmiş, karanlığa atılmış zevallıları, islâm ışığı ile aydınlanmalarına mâni' olan diktatörlerin, sömürücülerin zararlarını yok etmek için, cânını, malını fedâ etmektedir. İnsanları, sonsuz Cehennem azâbından kurtarmak, sonsuz Cennet ni'metlerine kavuşturmak için, zor kullanmaktır. Cihâdı ferdler değil, devlet yapar. Ferdlerin başkalarına saldırmalarına cihâd değil, çapulculuk, barbarlık denir. Cihâda katılamayanın, mücâhidlere düâ etmesi farzdır. Kâfirler, cihâd sâyesinde zâlimlerin işkencelerinden kurtularak îmân ile şereflenir. İslâmiyeti duyup, anladıkdan sonra, îmân etmeyenlerden, islâm devletinin adâleti altında yaşamağı kabûl edenlerin dînine, cânına, mâlına dokunulmaz. Bunlar, islâmın adâleti, şefkati altında hür ve râhat yaşar. Cihâd sâyesinde, hiçbir kâfir, işitmedim, bilseydim inanırdım diyemeyecektir. Müslimânların cihâd etmek için çalışması, kuvvetlenmesi farzdır. Çalışmaz, cihâd etmezse, bütün insanlığa büyük kötülük etmiş olur.

19 — **(Kimyâ-i se'âdet)** kitâbı, beşinci aslında diyor ki: Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(İmânın temeli ve en kuvvetli alâmeti, müslimânları sevmek ve müslimânlara düşmanlık edenleri sevmemektir)**. Cenâb-ı Hakkın Îsâ aleyhisselâma emr-i ilâhîsinin meâl-i şerîfi, **(Eğer yerlerde ve göklerde bulunan bütün mahlûkların ibâdetlerini yapsan, dostlarını sevmedikce ve düşmanlarına düşmanlık etmedikce, hiç fâidesi olmaz)**dır. Her mü'min, Allahü teâlâyâ düşman olanları sevmemeli, islâmiyete yapışanları sevmelidir. Bunu sözlerinde ve mümkün ise, hareketlerinde belli etmelidir. Âsî ve fâsıklarla arkadaşlık etmemeli, fısık çok olanlardan, çok kaçınmalıdır. Zâlimlerden, müslimânlara eziyet edenlerden dahâ ziyâde kaçınmalıdır. Fekat, yalnız kendisine zulm edenleri afv ve zulmlerine sabr etmek lâzımdır ve çok iyidir. Büyüklerimizden ba'zıları, fâsıklara ve zâlimlere çok sert davranırdı. Ba'zıları da, hepsine şefkat ve merhamet gösterip, nasihat ederd. Ya'nî her şeyin kazâ ve kader ile olduğunu düşünerek, fâsıklara ve zâlimlere acılardı. Bu hâl, büyük ve kıymetli ise de, câhiller, ahmaklar, burrada aldanır. İmânları za'îf ve islâmiyete uymakta gevşek olanlar, kendilerini Allahü teâlânın kazâ ve kaderine râzî sanır. Hâlbuki, bu rızâ ve bağlılığın alâmeti vardır: Bir kimseyi döverler, malını alırlar, hakâret ederler de, hiç kızmaz, bunları afv eder, acırsa, kazâyâ rızâsı olduğu anlaşılır. Fekat, kendine yapılanlara kızıp da, Allahü teâlâyâ karşı gelenlere acıyarak, kaderleri böyle imiş derse, dinde gevşeklik, münâfıklık ve ahmaklık etmiş olur. İşte, kazâ ve kaderi bilmeyenlerin, fâsıklara ve kâfirlere acımaları ve bunlara muhabbet etmeleri, îmânlarının sağlam olmadığına alâmetdir. İslâmiyete karşı duranları ve müslimânlara düşman olanları sevmemek, bunları düşman bilmek farzdır. Cizye vermeği kabûl edenleri de, sevmemek farzdır. Mücâdele sûresinin son âyetinde meâlen, **(Allahü teâlâyâ ve kıyâmet gününe îmân edenler, Allahü teâlânın ve resûlünün düşmanlarını sevmezler. O kâfirler ve münâfıklar, mü'minlerin anaları, babaları, oğulları, kardeşleri ve başka yakınları olsa da, bunları sevmezler. Böyle olan mü'minleri Cennete koyacağım)** buyuruldu.

Kâfirlere i'timâd ederek, bunları müslimânların başına ta'yîn etmek, müslimân-

lığı aşılamak olup büyük günâhdır. Bid'at sâhiblerini, ya'nî müslimân görünüp, müslimânların îmânlarını bozmak istiyenleri sevmemek, selâmlarını bile almamak, bunların zararlarını müslimânlara duyurmak lâzımdır. Îmânı olup ve ibâdet edip ve günâhlardan kaçıp da, yalancı şâhidlik, haksız hâkimlik, yalan, dedikodu, iftirâ, alay gibi hareket ve söz ve yazıları ile müslimânları incitenlerle konuşmamak, sevişmemek lâzımdır. Îmânı olup da ibâdet etmeyenlere, fâiz almak ve vermek, alkollü içkileri içmek, kumar oynamak gibi harâm işliyen, fekat müslimânları incitmiyen fâsiklara karşı yumuşak davranıp, nasîhat etmeli, yola gelmezlerse, selâm vermemeli, görüşmemeli, fekat hasta olunca ziyâret etmeli ve selâmına cevâb vermelidir. [Söz ile, yazı ile ve kaba kuvvet ile müslimânlara saldırmayan kâfirlere tatlı söz, güler yüz göstermeli, kimseye kötülük yapmamalıdır.]

20 — İslâmiyyet karşısında, kâfirler dürlü yollar tutmuş, kollara ayrılmış ise de, iki kısımda toplanırlar: Birinci kısımdakiler, dünyâ işlerini ve ibâdetlerini yapıp müslimânlara saldırmaz. Bunlar, islâmın kuvveti ve büyüklüğü karşısında, küçüklüklerini anlamış, cizye vermeği kabûl ederek islâmın hâkimiyetine ve adâletine sığınmışdır. Bu kâfirlere **(Ehl-i zimmet)** veyâ **(Zimmî)** denir. Böyle kâfirleri sevmemek, düşman bilmek lâzım ise de, bunlara eziyyet etmek, kalblerini incitmek harâmıdır. **(Fetâvâ-i Hayriyye)**de, **(Siyer)** kısmında diyor ki, (Müslimânın yapması yasak olan şeyi, zimmînin de yapması yasaktır. Zinâ, açıkda oruc yimek, oyun, çalgı, fâiz, açık gezmek onlara da yasaktır. Yalnız içki ve domuz onlara yasak değildir. Hastalarına, ziyâfetlerine gitmek, onlarla yolculuk etmek câizdir). **(Mültekâ)** ve **(Dürr-ül-muhtâr)**da ve diğer fıkîh kitâblarında, ta'zîr bahsinde diyor ki, (Kâfirlere, sen zinâ yapıcısın veyâ bu ma'nâda fenâ söyleyen, onları da gîbet eden, bunlara kâfir diyerek inciten müslimân ta'zîr olunur. Ya'nî sopa ile döğülür. Çünkü, bunları incitmek de günâhdır. Bunların malına dokunmak da günâhdır). **(Dürr-ül-muhtâr)**, beşinci cildde diyor ki, (Zimmîye, ya'nî gayr-i müslim vatandaşa zulm etmek, müslimâna zulm etmekten dahâ fenâdır. Hayvana zulm, işkence etmek, zimmîye etmekten dahâ fenâdır. Zimmîyi eziyyetlendirmemek için selâm vermek ve müsâfaha etmek câiz olur. Açıkça günâh işliyen fâsıka selâm vermek de böyledir).

(Berîka) kitâbı, el âfetlerini anlatırken diyor ki, (İnsana ve yemeklere zarar veren karıncaları, eziyyet etmeden ve suya atmadan öldürmek câizdir. İçinde karınca bulunan odunu, yere vurup silkeledikten sonra yakmak câizdir. Fâre, bit, pire, akreb ve çekirgeyi her zemân öldürmek câizdir. Biti diri olarak yere atmak ve her canlıyı yakmak mekrûhdur. Zarar veren kediyi, kuduz köpeği ve yırtıcı hayvanları keskin bıçakla kesmek ve vurmak, zehrlemek câizdir. Döğmek câiz değildir. Döğmek, terbiye için olur. Hayvanın aklı olmadığı için terbiye edilmez. Öldürülmesi vâcib olanı, başka çâre bulunmadığı zemân yakarak öldürmek câiz olur).

Gangren gibi hastalığı tedâvî için insanın bu uzvunu kesmek câiz olur. Taş almak için mesâneyi [böbreği, safra kesesini] yarmak câizdir. Hiçbir sebeble, hiçbir canlının yüzüne vurmak câiz değildir.

İkinci kısım kâfirlere gelince, bunlar, islâm güneşinin parlamasına dayanamaz. Bütün devlet kuvvetleri ile, propaganda vâsıtaları ile, yalan ve çirkin iftirâlar yaparak, islâm dînini yıkmaya çalışırlar. Bu zevallılar, anlıyamıyor ki, islâmiyyeti dünyâdan kaldırmak, insanları se'âdetden, râhatlıktan ve kurtuluşdan mahrûm bırakmak demektir ve kendilerini ve bütün beşeriyeti, felâketlere, sıkıntılara sürüklemek, kısaca bindiği dalı kesmek demektir. Enfâl sûresi, altmışıncı âyetinde meâlen, **(Kâfirlerin hücum ve işkencelerine uğramamak, onları da, se'âdet-i ebediyyeye kavuşturmak için, insan gücünün yetdiği kadar durmadan çalışınız. En mükemmel harb vâsıtalarını yapınız!)** buyurulmuştur. Burada kâfirleri müslimân olmakla şereflendirmeği veyâ cizye kabul ederek islâmiyyetin himâyesi altına girerlerin çalışmalarına, ibâdetlerine karışmayıp, canlarını, mallarını, nâmûslarını korumağı emr ediyor. Bu sûretle, bütün dünyânın islâm bayrağı altında birleşme-

sini, îmân etmesini, sevişmesini istiyor. İslâmiyeti anladığı hâlde inâd edip, inanmayanları da içine alan, umûmî bir adâlet ve se'âdet kurmağı, bütün insanlara, hayvanlara, dirilere, ölülere, ya'nî herşeye, bir râhatlık kazandıрмаğı emr ediyor.

21 — Âhıretde Cehennemden kurtulmak, yalnız Muhammed aleyhisselâma tâbi' olanlara mahsûsdur. Dünyâda yapılan hayrât ve hasenât, ya'nî bütün iyilikler, bütün keşfler, bütün hâller ve bütün ilmler Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" yolunda bulunmak şartı ile, âhıretde işe yarar. Yoksa, Allahü teâlânın Peygamberine tâbi' olmyanların yaptığı her iyilik, dünyâda kalır ve âhıretin harâb olmasına sebep olur. Ya'nî, iyilik şeklinde görünen, birer istidrâcdan başka birşey olamaz.

22 — Nitekim, dünyâdaki fâideli ve hayrlı işlerden cenâb-ı Hakkın, en çok beğendiği, câmi' yapmaktır. Câmi' yapmanın, çok sevâb olduğunu bildiren hadîs-i şerîfler vardır. Böyle olmakla beraber, Tevbe sûresi, onsekizinci âyetinde meâlen, **(Kâfirlerin câmi' yapmaları câiz değildir. Yerinde ve yarar bir iş değildir. Onların câmi' yapmaları ve diğer bütün beğendikleri işleri, kıyâmetde kendilerine yararı-yacak ve Muhammed aleyhisselâma tâbi' olmadıkları için, Cehenneme girip, çok acı azâblarda sonsuz olarak cezâlandırılacaklardır)** buyuruldu.

Âl-i İmrân sûresi, seksenbeşinci âyetinde meâlen, **(Muhammed aleyhisselâmın getirdiği İslâm dîninden başka din isteyenlerin, dinlerini Allahü teâlâ sevmez ve kabûl etmez. Dîn-i islâma arka çeviren, âhıretde ziyân edecek, Cehenneme girecektir)** buyuruldu.

Bir kimse, binlerce sene ibâdet etse ve ömrünü, nefisini temizlemekle geçirse ve güzel huyları ile yanındakilere ve keşf ettiği âletler ile, bütün insanlara fâideli olsa, Muhammed aleyhisselâma tâbi' olmadıkça ebedî se'âdete kavuşamaz.

Nisâ sûresi, onüçüncü âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Allahü teâlânın ve Peygamberi Muhammed aleyhisselâmın emrlerine aldırış etmeyenler, beğenmeyenler, asra, fenne uygun değildir, modern ihtiyâclara kâfi değildir diyenler, kıyâmetde Cehennem ateşinden kurtulamıyacaklardır. Bunlara, Cehennemde, çok acı azâb vardır)** buyuruldu.

23 — Bu dünyâ, âhıretin tarlasıdır. Burada tohumlarını ekmeyip yiyenler, böylece bir tohumdan katkat meyve kazanmaktan mahrûm kalanlar, ne kadar tâli'siz ve ahmakdır. Kardeşin kardeşden kaçacağı, ananın evlâdını tanımayacağı o gün için, hâzırlanmıyorlar. Böyle kimseler, dünyâda da, âhıretde de zarardadırlar ve sonunda pişmân olacaklardır. Akli başında olan, bu dünyâyı fırsat bilir. Bu kısa zemânda, yalnız dünyâ lezzetleri ile zevklenmek için değil, belki bu fırsatta, tohum ekme ve bir hayrlı iş, ya'nî Allahü teâlânın beğendiği işi yaparak, âyet-i kerîmede bildirilen katkat fazla meyveleri toplamak istemelidir. Cenâb-ı Hak, bu kısa zemânda yapılacak, hayrlı işlere ve ibâdetlere sonsuz ni'metler ihsân edecektir. Peygamberine tâbi' olmyan, islâmiyeti beğenmeyenlere de, sonsuz azâb yapacaktır.

[Nitekim, Nisâ sûresi yüzyetmişikinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Muhammed aleyhisselâma inanıp, âhırete yarayan işleri yapanlara [ya'nî ahkâm-ı islâmiyyeye uyanlara], Allahü teâlâ, va'd ettiklerini verecek ve ayrıca çok ihsân yapacaktır. Allahü teâlâyâ ibâdet etmeği, ya'nî Muhammed aleyhisselâma itâ'at etmeği, aşâğılık, gericilik samıp, kendilerine asrî ve münevver diyerek, büyüklük tashyanlara, çok azâb edecektir. Kendilerini herkesin üstünde sanan bu kâfirleri, Cehennemden kurtaracak bir yardımcı, Allahü teâlâdan başka bir kuvvet sâhibi bulunmıyacaktır)** buyuruldu.]

Niçin böyle sonsuz azâb yapacağını kendisi bilir. İnsanların kısa akları, bunun sebebini kavrayamaz. Meselâ, dünyâda yapılan cinâyetlere de, çeşidli cezâlar emr etmiştir. Bunların sebebini ve hikmetini hiçbir insan anlayamaz. İşte, böyle geçici kısa bir zemândaki küfre, sonsuz azâb edecektir.

Kur'ân-ı kerîmdeki emrlerini ve islâmiyyetin hükmlerinin hepsini akla uydurmağa, akla beğendirmeye kalkışan, Peygamberlik makâmının derecesini anlamamış ve inanmamış olur. Böyle, islâmiyyeti akl ile, felsefe ile îzâha ve inandırmağa çalışan kitâbları okumamalıdır.

24 — **(Elmünküzü-aniddalâl)** kitâbında diyor ki: Akl ile anlaşılan şeyler, his uzvları ile anlaşılanların üstünde olduğu ve bunların yanlısını çıkardığı gibi, ya'nî his uzvlarımız, akl ile anlaşılan şeyleri anlıyamıyacağı gibi, akl da, Peygamberlik makâmında anlaşılan şeyleri kavramaktan âcizdir. İnanmaktan başka çâresi yoktur. Akl, anlıyamadığı şeyleri nasıl ölçebilir. Bunların doğru ve yanlış olduğuna nasıl karâr verebilir? **(Gadâ-ül-mülâhazât)** kitâbında akla uygun bir yazı bulunmadığı **(Cevâb Veremedi)** kitâbımızda uzun yazılıdır.

Nakl yolu ile anlaşılan, ya'nî Peygamberlerin “aleyhimüsselâm” söyledikleri şeyleri, akl ile araştırmaya uğraşmak, düz yolda güç giden, yüklü bir arabayı, yokuşa çıkarmak için zorlamağa benzer. Yokuşa doğru at, kamçılansa, çabalaya çabalaya, yâ yıkılıp canı çıkar. Yâhud, alışmış olduğu düz yola kavuşmak için sağa, sola ve geriye kıvrılarak arabayı yıkar ve eşyâlar harâb olur. Akl da, yürüyemediği, anlıyamadığı âhret bilgilerini çözmeğe zorlanırsa, yâ yıkılıp, insan aklını kâçırır veyâ bunları alışmış olduğu, dünyâ işlerine benzetmeğe kalkışarak, yanıılır, aldanır ve herkesi aldatır. Akl, his kuvveti ile anlaşılabilen veyâ hissedilenlere benzeyen ve onlara bağılılıkları bulunan şeyleri birbirleri ile ölçerek, iyilerini kötülerinden ayırmağa yarayan, bir mi'yârdır, bir âletdir. Böyle şeylere bağılılıkları olmayan varlıklara erimeyeceğinden, şaşırıp kalır. O hâlde, Peygamberlerin bildirdikleri şeylere, akla danışmaksızın inanmaktan başka çâre yoktur. Görülüyor ki, Peygamberlere “aleyhimüsselâtü vesselâm” tâbî olmak, aklın gösterdiği bir lüzümdür ve aklın istediği ve beğendiği bir yoldur. Peygamberlerin, aklın dışında ve üstünde bulunan sözlerini, akla danışmağa kalkışmak, akla aykırı bir iş olur. Gecenin koyu karanlığında bilinmeyen yerlerde, pervâsızca yürümeğe ve engin denizde, acemi kaptanın, pusulasız yol almasına benzer ki, her ân uçuruma, girdâba düşebilirler. Nitekim, felsefeciler ve tecribeleri hayâlleri ile îzâha kalkışan maddeciler, aklları dışında bulunan sözlerinin çoğunda yanıılmış, bir yandan birçok hakikatleri meydâna çıkarırken, bir taraftan da, insanların se'âdet-i ebediyyeye kavuşmalarına mâni' olmuşlardır. Tecribelerin dışına taşmıyan akl sâhibleri, bu acıklı hâli, her zemân görmüş ve bildirmişdir. Misâlleri çoktur. Felsefecilerin üstâdlarından olan Aristo için meşhûr Alman kimyâgeri profesör (F.Arnd)ın da, İstanbulda çıkan türkçe **(Tecribî kimyâ)** kitâbındaki (Fen ve ilm terakkîsinin, hemen hemen binbeşyüz sene içinde durmuş olması, kısmen Aristo felsefesinin kabâhatidir) yazısı, bu doğru sözlerden biridir.

Dîn-i islâmda aklın ermediği şeyler çoktur. Fekat, akla uymayan birşey yoktur. Âhret bilgileri ve Allahü teâlânın beğenip beğenmediği şeyler ve Ona ibâdet şeklleri, eğer aklın çerçevesi içinde olsalardı ve akl ile doğru olarak, bilinebilselerdi, binlerce Peygamberin gönderilmesine lüzûm kalmazdı. İnsanlar, dünyâ ve âhret se'âdetini kendileri görebilir, bulabilirdi ve Allahü teâlâ, hâsâ Peygamberleri boş yere ve lüzûmsuz göndermiş olurdu. Hiçbir akl, âhret bilgilerini bulamıyacağı, çözemeyeceği içindir ki, Allahü teâlâ, her asrda, dünyânın her tarafına, Peygamber göndermiş ve en son ve kıyâmete kadar değışdirmemek üzere ve bütün dünyâyâ, Peygamber olarak, Muhammed aleyhisselâmı göndermişdir. Bütün Peygamberler, akl ile bulunacak dünyâ işlerine dokunmayıp, yalnız bunları araştırmak, bulup fâidelenmek için çalışmağı emr ve teşvîk buyurmuş, kendileri dünyâ işlerinden her birinin, insanları ebedî se'âdete ve felâkete nasıl sürüklileyebileceklerini anlatmış ve Allahü teâlânın beğendiği ve beğenmediği şeyleri açık olarak bildirmişlerdir. O hâlde, insâf etmeli ki, Allahü teâlânın sonsuz kudretinin inceliklerini meydâna çıkaran, bugünkü teknik bilgilerden ve tecribelerden haberi olmayan ve is-

lâm büyüklerinin kitâblarını okuyup anlamak şöyle dursun, bunların isimlerini bile işitmemiş olduğu, sözlerinden anlaşılan, bir câhilin, felesof maskesi, profesör etiketi, gazete yazarı perdesi altında çalışan bir kâfirin, tâm olmayan aklı ile, ortaya atdığı bir düşünce, nasıl olur da, Allahın Peygamberinin “sallallahü aleyhi ve sellem” sözlerinden üstün tutulur? Peygamberimizin kitâblarımızda yazılı ilm, sıhhat, fen, ahlâk, hak, adâlet ve bütün se’âdet kollarını kavrayan ve bindörtüyz seneden beri dünyânın her tarafında gelmiş, ilm, tecrube ve akl sâhiblerini hurmet ve hayrânlıkta bırakan ve hiç birisinde kimse tarafından bir kusûr ve hatâ bulunmamış olan, emrleri ve sözleri, bir câhil sözü ile nasıl lekelenebilir? Bundan daha büyük bedbahtlık ve zevallılık olabilir mi? Tâam akl, şaşmıyan, yanılmayan akıldır. Etrâfa düşünceler savuran bu câhil, değil aklın erişemeyeceği şeylerde, belki kendi günlük işlerinde, hiç yanılmadığını iddi’â edebilir mi? Böyle bir iddi’âya, kimse inanır mı? Değil bir insan, bugün en akllı tanınan hıristiyanların, kendi aralarında, en akllıları olarak, seçtikleri meb’ûsları, bütün aklları ile, bütün ilmleri ile, başbaşa vererek, yaptıkları kanûnları, az zemân sonra, yine kendileri beğenmeyip değiştiriyor. Yeryüzünde hiç bozulmıyan ve değışdirilemeyecek birşey vardır ki, o da Allahü teâlânın Kur’ân-ı kerîmi ve Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” hadîs-i şerîfleri, ya’nî mubârek sözleridir.

Ahkâm-ı islâmiyyeyi iyice kavramış ve bugünkü medeniyetin temelini teşkil eden, fen kollarının târîhçesini incelemiş bir fen adamı, pek açık olarak görür ki, târîh boyunca hiçbir zemânda, hiçbir teknik başarı, hiçbir fennî hakikat, islâmiyete karşı durmamış, dâimâ ona uygun bulunmuştur. Nasıl uygun olmasın ki, tabî’ati incelemek ve madde ile kuvvet üzerinde çalışmak ve fen bilgilerinde akla güvenmek, islâmiyyetin emr ettiği şeydir. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmin birçok yerlerinde, **(Sizden evvel gelip geçenlerin hayâtlarını, gittikleri yolları ve başlarına gelenleri, gözden geçirip, onlardan ders alınız. Yerleri, gökleri, canlıları, cansızları ve kendinizi inceleyiniz! Gördüklerinizin içini, özünü araştırmız. Bütün bunlarda yerleşdirmiş olduğum kuvvetimi, kudretimi, büyüklüğümü ve hâkimiyetimi bulunuz, görünüz, anlayınız!)** meâlinde emrler buyurmaktadır.

Îmânın altı şartından birincisi, Allahü teâlânın var olduğuna inanmaktır. Fen bilgisi olan akllı bir kimse, bunu düşünerek kolayca anlayabilir. Îmânın diğer şartları ve bütün ibâdetler, bundan sonra öğrenilir. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmin birçok yerinde, kâfirleri, neden akllarını kullanmadıkları için ve neden yerleri, gökleri ve kendilerini inceliyerek düşünmedikleri ve böylece îmâna kavuşmadıkları için, azarlamakda ve aşağılamaktadır. **(Ma’rifetnâme)**de diyor ki, (Büyük islâm âlimi Seyyid Şerîf Cürçânî, akllı olan, iyi düşünen bir kimse için, astronomi ilmi, Allahü teâlânın varlığını anlamağa, çok yardım eder diyor. Îmâm-ı Gazâlî “rahmetullahi teâlâ aleyh” buyuruyor ki, astronomi ve anatomi bilmiyen, Allahü teâlânın varlığını ve kudretini anlayamaz).

Evet, Îsâ aleyhisselâmın hak olan dîni, az zemân sonra düşmanları tarafından sinsice değışdirilmişdi. Bolüs adındaki bir yehûdî, Îsâya inandığını söyleyerek ve İsevîliği yaymaya çalışıyor görünerek, gökden inen İncîli yok etdi. Dört kişi ortaya çıkıp, oniki Havârîden işitdiklerini yazarak, İncîl adında dört kitâb meydâna geldi ise de, Bolüsün yalanları, bunlara da karışdı. Barnabas [Barnabée] adındaki bir Havârî, Îsâ aleyhisselâmdan işitdiklerini ve gördüklerini doğru olarak yazdı ise de, bu Barnabas İncîli de yok edildi. Uydurma İncîller zemânla çoğalarak, her yerde başka bir İncîl okunur oldu. [Kitâbın sonundaki ism cedvelinde **(Barnabas)** ismine bakınız!] Büyük Kostantin putperest iken, nasrâniyeti kabûl etmiş ve İstanbul şehrinin büyültüp i’mar etmiş ve Kostantiniyye ismini vermişdi. Bütün İncîllerin birleşdirilmesini emr etmiş, milâdin 325. ci senesinde, İznikde 318 papası toplayıp, yazdırdığı yeni İncîle eski dîni olan putperestlikden de birçok şey sokdurmuşdu. Noel gecesinin yılbaşı olmasını da kabûl etmiş, yeni bir hıristiyanlık dîni

kurulmuşdu. İsa aleyhisselâmin İncilinde ve Barnabasın yazdığı İncilde Allahın bir olduğu bildirilmişdi. Eflâtunun ortaya atdığı teslîs [Trinite] fikri, ilk yazılan dört bozuk İncilde yer almışdı. Kostantin, bu teslîs fikrini de yeni İncile koydurdu. Aryüs ismindeki bir papas, bu yeni İncilin yanlış olduğunu, Allahın bir olup, İsa aleyhisselâmin, Onun oğlu değil, kulu olduğunu söyledi ise de, bunu dinlemediler, hat-tâ aforoz etdiler. Aryüs Mısra kaçdı ve orada tevhîdi neşr etdi ise de, öldürüldü.

Kostantinden sonra gelen krallar, Aryüsün mezhebi ile, yeni hıristiyanlık arasında şaşkın oldu. İstanbulda ikinci ve sonra üçüncü, dahâ sonra, İzmir ile Aydın arasında bulunan Efes [Ephesus]de dördüncü ve Kadıköyde beşinci ve İstanbulda altıncı meclisler kurulup, yeni yeni İnciller meydâna çıkdı. Nihâyet, Alman papası, Luther Martin ve Calvin [Kalven] 931 [m. 1524] senesinde son değişiklikleri yaptı. Bu yeni İncile inanan hıristiyanlara (Protestan) denildi. Böylece, hıristiyanlık dîni, akl ve hakikat dışında, acâib bir şekl aldı. Avrupada hıristiyanlığa karşı, yerinde olarak yapılmış olan hücumlar, İslâmiyyete karşı nasıl tevcîh olunabilir?

Âhiretde azâblardan kurtulmak, ancak Muhammed aleyhisselâma tâbi' olmağa bağlıdır. Onun gösterdiği yolda giden, Allahü teâlânın sevgisine kavuşur. Ona tâbi' olan, Allahü teâlâyâ sâdık kul olmak se'âdetine erer. Dünâyâ gelmiş olan yüzymidörtbinden ziyâde Peygamberin en büyükleri, Ona tâbi' olmağı istemişdir. Mûsâ "aleyhisselâm" Onun zemânında bulunsaydı, O büyüklüğü ile berâber, Ona tâbi' olmağı severdi. İsa aleyhisselâmin gökden inip, Onun dîni yolunda yürüyeceğini herkes bilir. Onun ümmeti olan müslimânlar, Ona tâbi' oldukları için, bütün insanların hayrlısı ve en iyileri oldu. Cennete gireceklerin çoğu bunlar oldu ve Cennete herkesden önce gireceklerdir.

25 — Kur'ân-ı kerîm, nazm-ı ilâhîdir. Nazm, lügatda, incileri ipliğe dizmeğe denir. Kelimeleri de, inci gibi, yanyana dizmeğe nazm denilmişdir. Şi'rler birer nazmdır. Kur'ân-ı kerîmin kelimeleri arabîdir. Fekat, bu kelimeleri yanyana dizen, Allahü teâlâdır. Bu kelimeler, insan dizisi değildir. Muhammed "aleyhisselâm", Allahü teâlâ tarafından, mubârek kalbine bildirilen şeyleri, arabca olarak anlatırsa, Kur'ân-ı kerîm olmaz. Bunlara (**Hadîs-i kudsî**) denir. Kur'ân-ı kerîmdeki arabî kelimeler, Allahü teâlâ tarafından dizilmiş olarak âyetler hâlinde gelmişdir. Ceb-râil ismindeki bir melek, bu âyetleri, bu kelimelerle ve bu harflerle okumuş, Muhammed "aleyhisselâm" da, mubârek kulakları ile işiterek, ezberlemiş ve hemen Eshâbına okumuşdur. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmi Kureyş kabîlesinin lügatı ile, dili ile gönderdi. (**Redd-ül-muhtâr**) kitâbı, üçüncü cild, yemîn bahsinde buyuruyor ki, ((**Feth-ul-kadîr**) kitâbında da denildiği gibi, Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmi, harf ve kelime olarak gönderdi. Bu harfler mahlûkdur. Bu harf ve kelimelerin ma'nâsı, kelâm-ı ilâhîyi taşımaktadır. Bu harflere, kelimelere Kur'ân denir. Kelâm-ı ilâhîyi gösteren ma'nâlar da Kur'ândır. Bu kelâm-ı ilâhî olan Kur'ân mahlûk değildir. Allahü teâlânın, başka sıfatları gibi, ezeli ve ebedîdir). Kur'ân-ı kerîm, Kadr gecesinde inmeğe başlamış ve hepsinin inmesi yirmüç sene sürmüşdür. Tevrât, İncil ve bütün kitâblar ve sahifeler ise, hepsi birden, bir def'ada inmişdi. Hepsi, insan sözüne benziyordu ve lafzları mu'cize değildiler. Onun için çabuk bozuldu, değışdirildiler. Kur'ân-ı kerîm ise, Muhammed aleyhisselâmın mu'cizelerinin en büyüğüdür ve insan sözüne benzememekdedir. Bunlar, imâm-ı Rabbânî (**Mektûbât**)nın, üçüncü cildi, yüzüncü mektûbunda ve (**Huccet-ullahi alel'âlemîn**)de ve Zerkânînin (**Mevâhib**) şerhı, beşinci cildinde uzun yazılıdır.

Ceb-râil "aleyhisselâm" her sene bir kerre gelip, o âna kadar inmiş olan Kur'ân-ı kerîmi, Levh-il-mahfûzdaki sırasına göre okur, Peygamber "sallallahü aleyhi ve sellem" efendimiz dinler ve tekrâr ederdi. Âhirete teşrîf edeceği sene, iki kerre gelip, temâmını okudular. Muhammed "aleyhisselâm" ve Eshâb-ı kirâmdan çoğu, Kur'ân-ı kerîmi temâmen ezberlemişdi. Ba'zıları da, ba'zı kısımları ezberlemiş, bir-

çok kısımlarını yazmışlardı. Muhammed “aleyhisselâm”, âhirete teşrîf ettiği sene, halîfe Ebû Bekr “radiyallahü anh”, ezber bilenleri toplayıp ve yazılı olanları getirtip bir hey’ete, bütün Kur’ân-ı kerîmi, kâğıd üzerine yazdırdı. Böylece, (**Mushaf**) veyâ (**Mishaf**) denilen bir kitâb meydâna geldi. Otuzüçbin Sahâbî “radiyallahü teâlâ anhüm ecma’in” bu Mushafın her harfinin, tâm yerinde olduğuna söz birliği ile karâr verdi. Süreler belli değildi. Üçüncü halife Osmân “radiyallahü anh”, hicretin yirmibeşinci [25] senesinde, süreleri birbirinden ayırdı. Yerlerini sıraladı. Altı dâne dahâ Mushaf yazdırıp, Bahreyn, Şâm, Mısır, Kûfe, Yemen, Mekte ve Medfneye verdi. Bugün, bütün dünyâda bulunan mushaflar, hep bu yedisinden yazılıp, çoğalmıştır. Aralarında bir nokta farkı bile yoktur.

Kur’ân-ı kerîmde yüzondört sûre ve altıbinikiyüzotuzaltı âyet vardır. Âyetlerin sayısının 6236 dan az veyâ dahâ çok olduğu da bildirildi ise de, bu ayrılıklar, büyük bir âyetin, birkaç küçük âyet sayılmasından veyâ birkaç kısa âyetin, bir büyük âyet, yâhud sürelerin evvelindeki Besmelelerin bir veyâ ayrı ayrı âyet sayılmasından ileri gelmiştir. Bu husûsda (**Bostân-ül-ârifin**)de geniş bilgi vardır.

Her şâ’irin, nazm yapmak kâbiliyeti başkadır. Meselâ, Mehmed Âkifin ve Nâbînin şi’rlerini iyi bilen usta bir edebiyâtçıya, Mehmed Âkifin, son yazdığı bir şi’rini götürüp, bu, Nâbînin şi’ridir desek, bu şi’ri, hiç işitmemiş olduğu hâlde, okuyunca: (Yanıyorsunuz! Ben Nâbî efendinin ve Mehmed Âkifin, tabî’at-ı şi’riyelerini iyi bilirim. Bu şi’r Nâbînin değil, Mehmed Âkifindir) demez mi? Elbette der. İki Türk şâ’irinin türkçe kelimeleri nazm etmesi, dizmesi çok farklı olduğu gibi, Kur’ân-ı kerîm hiçbir insan sözüne benzemiyor. Kur’ân-ı kerîmin insan sözü olmadığı tecrübe ile de isbât edilmiştir ve her zemân edilebilir. Şöyle ki, bir arab şâ’iri, bir sahîfede, edebî san’at inceliklerini göstererek, birşey yazmış, bunun arasına birkaç satır hadîs-i şerîf ve başka yerinde de, aynı şeyi anlatan bir âyet-i kerîme koyup, hepsi bir arada, islâmdan ve Kur’ândan haberi olmayan, arabîsi kuvvetli birisine, bir adamın yazısı diye okutdurulmuştur. Okurken, hadîs-i şerîfe gelince, durmuş ve (Burası, yukarısına benzemiyor. Buradaki san’at dahâ yüksek) demiştir. Sıra, âyet-i kerîmeye gelince, şaşkın bir hâlde (Burası hiçbir söze benzemiyor. Ma’nâ içinde, ma’nâ çıkıyor. Hepsini anlamaya imkân yok) demiştir.

Kur’ân-ı kerîm, hiçbir dile, hattâ arabcaya da terceme edilemez. Herhangi bir şi’rin, kendi diline bile, tâm tercemesine imkân yoktur. Ancak meâlî ve izâhî olur. Kur’ân-ı kerîmin ma’nasını anlamak için tercemesini okumamalıdır. Bir âyetin ma’nasını anlamak demek, Allahü teâlânın, bu âyetde, ne demek istediğini anlamak demektir. Bu âyetin herhangi bir tercemesini okuyan kimse, murâd-ı ilâhîyi öğrenemez. Terceme edenin, bilgi derecesine göre yaptığı meâlîni öğrenir. Bir câhilin, bir dinsizin yaptığı tercemeyi okuyan da, Allahü teâlânın dediğini değil, terceme edenin, anladım sanarak, kendi kafasından anlatmak istediğini öğrenir.

Köylüye âid bir kanûnu, hükûmet, doğruca köylüye göndermez. Çünkü, köylü okuyabilse bile, anlayamaz. Bu kanûn önce, vâflilere gönderilir. Vâfliler, iyi anlayıp, izâhını ekliyerek, kaymakamlara, bunlar da dahâ açıklayarak, muhtârlara anlatır. Muhtâr, yalnız okumakla anlayamaz. Muhtâr da, ancak, köylü dili ile, köylüye söyler. İşte, Kur’ân-ı kerîm de, ahkâm-ı ilâhiyedir. Kanûn-ı rabbânîdir. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde kullarına se’âdet yolunu göstermiş ve kendi kelâmını insanların en yükseğine göndermiştir. Kur’ân-ı kerîmin ma’nasını, yalnız Muhammed “aleyhisselâm” onlar. Başka kimse, tâm anlayamaz. Eshâb-ı kirâm “aleyhimürrıdvân”, ana dili olarak arabî bildikleri, edîb ve belîğ oldukları hâlde, ba’zı âyetleri anlayamaz, Resûlullaha “sallallahü aleyhi ve sellem” sorarlardı.

Meselâ Ömer “radiyallahü anh”, bir yerden geçerken, Resûlullahın “sallallahü

aleyhi ve sellem”, Ebû Bekr-i Sıddîka “radiyallahü anh” birşey anlatdığını gördü. Yanlarına gidip dinledi. Sonra, başkaları da, gördü ise de, gelip dinlemeğe çekindiler. Ertesi gün, Ömeri “radiyallahü anh” görünce, (Yâ Ömer, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, dün size bir şey anlatıyordu. Bize de söyle, öğrenelim) dediler. Çünkü, dâimâ, **(Benden duyduklarınızı, din kardeşlerinize de anlatınız! Birbirinize duyurunuz!)** buyururdu. Ömer “radiyallahü anh”, (Dün Ebû Bekr “radiyallahü anh”, Kur’ân-ı kerîmden anlıyamadığı bir âyetin ma’nâsını sormuş, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, ona anlatıyordu. Bir sâat dinledim, birşey anlıyamadım) dedi. Çünkü, Ebû Bekrin yüksek derecesine göre anlatıyordu. Ömer “radiyallahü anhümâ”, o kadar yüksek idi ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Ben, Peygamberlerin sonuncusuyum. Benden sonra Peygamber gelmeyecektir. Eğer, benden sonra Peygamber gelseydi, Ömer Peygamber olurdu)** buyurdu. Böyle yüksek olduğu hâlde ve arabîyi çok iyi bildiği hâlde, Kur’ân-ı kerîmin tefsîrini bile anlıyamadı. Çünkü, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, herkeşe, derecesine göre anlatıyordu. Ebû Bekrin derecesi, ondan çok dahâ yüksekti. Fekat, bu da, hattâ Cebrâîl “aleyhisselâm” dahî, Kur’ân-ı kerîmin ma’nâsını, esrârını, Resûlullah’a sorardı. **[(Hadîka)**da, dil âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, (... Resûlullahın, Kur’ân-ı kerîmin hepsinin tefsîrini Eshâbına bildirdiğini imâm-ı Süyûtî haber vermektedir.)]

Hülâsa, Kur’ân-ı kerîmin ma’nâsını yalnız Muhammed “aleyhisselâm” anlamış ve hadîs-i şerîfleri ile bildirmişdir. Kur’ân-ı kerîmi tefsîr eden Odur. Doğru tefsîr kitâbı da, Onun hadîs-i şerîfleridir. Din âlimlerimiz, uyumiyarak, dinlenmiyerek, istirahatlarını fedâ ederek, bu hadîs-i şerîfleri toplayıp, tefsîr kitâblarını yazmışlardır. **(Beydâvî)** tefsîri bunların en kıymetlilerindedir. Bu tefsîr kitâblarını da anlıyabilmek için, otuz sene durmadan çalışıp, yirmi ana ilmi, iyi öğrenmek lâzımdır. Bu yirmi ana ilmin kolları, seksen ilmdir. Ana ilmlerden biri, **(Tefsîr)** ilmidir. Bu ilmlerin ayrı ayrı âlimleri ve çok kitâbları vardır. Bugün kullanılan ba’zı arabî kelimeler, fikh ilminde başka ma’nâya, tefsîr ilminde ise dahâ başka ma’nâya gelmektedir. Hattâ aynı bir kelime, Kur’ân-ı kerîmdeki yerine, aldığı edâtlara göre, başka ma’nâlar bildirmektedir. Bu geniş ilmleri bilmiyenlerin, bugünkü arabcaya göre, yaptıkları Kur’ân tercemeleri, Kur’ân-ı kerîmin ma’nâsından bambaşka birşey oluyor. Kur’ân-ı kerîmin ma’nâsından, mezâyâsından, rumûzundan, işâretlerinden, herkes îmânının kuvveti kadar, birşey anlıyabilir. Tefsîr, anlatmakla, yazmakla olmaz. Tefsîr, din büyüklerinin kalblerine doğan bir nûrdur. Tefsîr kitâbları, bu nûrun anahtarlarıdır. Çekmeceyi anahtarla açınca, mücevherler meydâna çıktığı gibi, o tefsîrleri okumakla, kalbe bu nûr doğar. Seksen ilmi iyi bilenler, tefsîrleri anlayıp, bizim gibi din câhillerine bildirmek için, çeşidli derecedeki insanlara göre, binlerle kitâb yazmışlardır. **(Mevâkib), (Tibyân)** ve **(Ebülleys)** gibi, türkçe kıymetli tefsîrler, bu kitâblardandır. **(Tibyân tefsîri)**, hicretin [1110] senesinde yapılmış bir tercemedir. Konyalı Vehbî efendinin tefsîri, bir va’z kitâbıdır. Yeni yazılan türkçe tefsîrlerin ve ilmihâllerin, en kıymetlisi sanılanlarında bile, şahsî düşünceler bulunmakta, okuyanlara zararı, fâidesinden çok olmaktadır. Hele islâm düşmanlarının, bid’at sâhiblerinin, Kur’ân-ı kerîmin ma’nâsını bozmak için yaptıkları tefsîr ve terceme kitâbları, birer zehrdir. Bunları okuyan genç zihnlere, bir takım şübeler, i’tirâzlar hâsıl oluyor. Zâten, bizim gibi, din bilgisi az olanların, islâmiyyeti öğrenmek için, tefsîr ve hadîs-i şerîf okuması uygun değildir. Çünkü, Kur’ân-ı kerîmi ve hadîs-i şerîfi yanlış anlamak veyâ şübhe etmek insanın îmânını giderir. Yalnız arabca bilmekle, tefsîr ve hadîs anlaşılmaz. Arabca bilenleri, din âlimi sanan, aldanır. Beyrut ve başka yerlerde ana dili arabca olan, arab edebiyâtını iyi bilen, çok papas var. Fekat, hiçbirinin islâmiyyetden haberi yok. Çıkardıkları, m. 1956 baskılı **(El-müncid)** ismindeki lûgat kitâbında, islâm isimlerini, hattâ Medînenin Bakî’ mezârlığının ismini ve hattâ, Resûlullah efendimizin vefât târîhini bile yanlış yazmışlardır.

Kur'ân-ı kerîmin hakîkî ma'nâsını anlamak, öğrenmek isteyen bir kimse, din âlimlerinin kelâm ve fikh ve ahlâk kitâblarını okumalıdır. Bu kitâbların hepsi, Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden alınmış ve yazılmışdır. Kur'ân tercemesi diye yazılan kitâblar, doğru ma'nâ veremez. Okuyanları, bunları yazanların fikrine, düşüncelerine ve maksadlarına esîr eder ve dinden ayrılmalarına sebep olur.

Kur'ân-ı kerîmin, latin harfleri ile yazılmasına da imkân olmuyor. Çünkü bu harflerde, Kur'ân-ı kerîm harflerinin hepsinin karşılığı yoktur. Bunun için, ma'nâ bozuluyor. Okunan, Kur'ân olmayıp, ma'nâsız bir ses yığını olacağı m. 1986 baskılı **(El-muallim)** mecmû'asında da uzun yazılıdır. Meselâ, ehad yerine ehat derse, nemâz fâsîd oluyor.

Bugün, çok kimsenin, böyle bozuk tercemeleri ve latin harfi ile yazılmış, ne olduğu belirsiz kitâbları **(türkçe Kur'ân)** diye gençliğin önüne sürdükleri, köylere dağıttıkları görülüyor. (Arabca Kur'ân, yabancı dildir. Onu okumayın! Öz dilimizle bunu okuyun) diyorlar. Böyle söyliyene dikkat edilirse, çoğunun nemâz kılmadığı, oruc tutmadığı, harâmlara, hattâ dinsizliğe dalmış bulunduğu, müslimânlığa, yalnız lâf ile bağlı olduğu anlaşılıyor. Bu kimseler, radyoda, barlarda Beethovenin 9 senphonisini, Mozartın Figarosunu ve Molyerin şi'rleri niçin almanca, italyanca, fransızca söylüyorlar ve dinliyorlar? Bunlar yabancı dildir. Öztürkçe söylemek lâzımdır demiyorlar? Bu senfonileri, komedileri türkçeye terceme etmiyorlar. Çünkü, türkçeye tâm çevrilemeyeceğini biliyorlar. Türkçesinden, nefleri zevk alamıyor. Türkçelerine Beethovenin, Şopenin eseri denilemiyor. İşte müslimânlar da, bu tercemelerden Kur'ân-ı kerîmin zevkını alamaz, rûhlarını besleyemez.

Diyânet İşleri Başkanlığı tarafından hâzırlanıp 1381 [m. 1961] de neşr edilen, **(Kur'ân-ı kerîmin türkçe meâli)** adındaki tercemenin önsözünde de, yukarıda bildirdiklerimiz çok güzel dile getirilmiştir. Diyânet işleri reîsi muhterem H.Hüs-nü Erdem imzâsını taşıyan bu önsözde diyor ki, (Kur'ân-ı kerîm gibi ilâhî belâgat ve îcâzî hâiz bir kitâb, yalnız türkçeye değil, hiçbir dile hakkıyla çevrilemez. Eski tefsîrlerin ışığı altında verilen ma'nâlara da terceme değil, meâl demek uygundur. Kur'ânın yalnız ma'nâsını ifâde eden sözleri, Kur'ân hükmünde tutmak, nemâzda okumak ve aslına hakkıyla vâkîf olunmadan ahkâm çıkarmak câiz olmaz. Hiçbir terceme, aslının yerini tutamaz. Kur'ân-ı kerîmde, muhtelif ma'nâlara gelen lafzlar vardır. Böyle bir lafzı terceme etmek, çeşidli ma'nâlarını bire indirmek olur ki, verilen tek ma'nânın, murâd-ı ilâhî olduğu bilinemez. Bunun için, Kur'ân tercemesi demeye cesâret edilemez. Kur'ân-ı kerîmi terceme etmek başka, tercemeyi Kur'ân yerine koymağa kalkışmak başkadır). Önsözden sonra yapılan açıklamalarda diyor ki, (Bu ilâhî, beşer üstü ve müciz kitâbın tam hakkını vererek aynen türkçeye çevrilmesi mümkün değildir. Bu i'tibârla, en isâbetli yol, âyetleri kelime kelime aynen terceme etmek yerine, arabca aslından anlaşılın ma'nâ ve meâlî türkçe ile ifâde yolu olsa gerektir. Kur'ân-ı kerîmin nazm-ı celîlini, aslındaki îcâz ve belâgatini muhâfaza ederek terceme etmek mümkün değildir. Fekat, meâl olarak tercemesi mümkündür. Bir dilden başka bir dile yapılan tercemelerde, her iki dilin husûsiyyetlerini hakkıyla belirtmeğe imkân yoktur. Avrupada ilk Kur'ân tercemesi 537 [m. 1141] de lâtinçeye yapılmıştır. 919 [m. 1513] da italyancaya, 1025 [m. 1616] de almanca, 1056 [m. 1647] da fransızca ve 1057 [m. 1648] de ingilizceye terceme edilmiştir. Bugün, bu dillerin herbirinde otuz kadar tercemeleri vardır. Ancak çeşidli eğilimli kimselerin yaptıkları tercemelerde, pek yanlış, hattâ garazkârâne olanlar vardır. Kur'ân-ı kerîmi başka dillere terceme etmek câizdir. Fekat, tercemedi islâm dîninin ahkâmının hepsi öğrenilemez. Hadîs-i şerîflerle, icmâ' ve kıyâs yolu ile sâbit olan hükmler de vardır. Bunlar, tafsîlâtı ile, fikh kitâblarından öğrenilir).

Seyyid Abdülhakîm Arvâsî "rahmetullahi aleyh" buyurdu ki, İstanbul'da, Bâyezîd umûmî kütübhânesi, şeyhul-islâm Veliyyüddîn efendi kısmında, binyedi-

yüzaltı numaralı kitâbın 224.cü sahîfesinde diyor ki, (Kur'ân tercemesi, Kur'ân değildir. Çünkü Kur'ân, ma'lûm muciz olan nazmdır. Terceme edilince, icâzî zâil olmaktadır. Bir şi'r terceme edilince, şi'r olmaktan çıkar). Kitâb, imâm-ı Nevevînin (**Ezkâr**) kitâbının şerhidir. Müellifi, Ebû Abdûllah Muhammed Şemsüddîn Ukaylî Behnesî şâfi'î nakşî 1001 [m. 1592] de vefât etmiştir. Behnes, Mısır-ı vüstâda bir kasabadır.

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde, (**Benim kitâbım arabîdir**) diyor. (**Muhammed aleyhisselâma, bu Kur'ânı arabî dil ile indirdim**) buyuruyor. O hâlde, Allahü teâlânın melek ile indirdiği kelimelerin, harflerin ve ma'nâların toplamı Kur'ândır. Böyle olmyan kitâblara, Kur'ân-ı kerîm denemez. Bu kitâblara Kur'ân diyen müslimânlıktan çıkar. Kâfir olur. Başka dile, hattâ arabîye çevrilirse, Kur'ân açıklaması denir. Ma'nâsı bozulmadan da, bir harfi bile değişince, Kur'ân olmaz. Hattâ hiçbir harfi değişmeden, okunmasında ufak değişiklik yapılırsa, Kur'ân denmez.

(**Rıyâd-ün-nâsîhîn**)de diyor ki: Arabî gramer şartlarına uyan ve ma'nâyı değiştirmiyen, fekat ba'zı kelimeleri Osmân radiyallahü anının topladığına benzemiyen Kur'ân-ı kerîme (**Kırâet-i şâzze**) denir. Bunu nemâzda da, başka yerde de okumak câiz değildir, günâhdır. Kırâet-i şâzzeyi, Eshâb-ı kirâmdan "radiyallahü teâlâ an-hüm ecma'in" birkaçı okumuş, fekat sözbirliği olmamıştır. Eshâb-ı kirâmdan birinin okuduğu bildirilmeyen bir okumağa (**Kırâet-i şâzze**) denmez. Böyle okuyamı habs etmek, dögmek lâzımdır. Din âlimlerinden hiçbirinin okumadığı şekilde okumak, ma'nâyı ve kelimeleri bozmasa bile, küfrdür.

Kur'ân-ı kerîmin başka dillere yapılan çevirmelerine Kur'ân denmez. Bunlara, Kur'ân-ı kerîmin meâlî, ya'nî açıklaması denir. Bunlar, mütehasıs olan ve iyi niyetli, hâlis müslimânlar tarafından hâzırlanmış ise, Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsını anlamak için okunabilir. Buna birşey denmez. Bunlar, Kur'ân diye okunamaz. Bunları, Kur'ân diye okumak, sevâb olmaz. Günâh olur. Müslimânlar, Kur'ân-ı kerîmi, Allahü teâlânın indirdiği gibi okumalıdır. Ma'nâsını bilmeden okumak da sevâbdır. Ma'nâsını anlıyarak okumak, elbette dahâ çok sevâb ve dahâ iyidir.

Mısır, Irâk, Hicâz, Fas arabcaları birbirine benzemiyor. Kur'ân-ı kerîm, bunlardan hangisinin dili ile açıklanacak? Kur'ân-ı kerîmi anlamak için, şimdiki arabca'yı değil, Kureyş dilini bilmek lâzımdır. Kur'ân-ı kerîmi anlamak için, yıllarca dirsek çürütmek, çalışmak lâzımdır. Biz, böyle çalışıp anlıyan, islâm âlimlerinin yazmış oldukları tefsîrlerden, açıklamalardan okuyup anlamalıyız. Derme çatma tercemeleri okuyan gençler, Kur'ân-ı kerîmi, mitolojik hikâyeler, lüzûmsuz, fâidesiz düşünceler, bayağı sözler sanır. Kur'ândan, islâmdan soğuyup, kâfir olur. Demek ki, gençlerin önüne Kur'ân tercemelerini sürerek, öztürkçe Kur'ân okuyunuz, yabancı dil olan arabca Kur'ânı okumayınız demek, müslimân yavrularının, şehîd evlâdlarının dinsiz yetişmesini istiyen islâm düşmanlarının, zındıkların yeni bir taktiği, hîlesi olsa gerekdir.

İbni Hacer-i Mekki hazretleri, (**Fetâvâ-i fıkhiyye**) kitâbının otuzyedinci sahîfesinde buyuruyor ki, (Kur'ân-ı kerîmi arabîden başka harf ile yazmak ve başka dile terceme edip, Kur'ân-ı kerîm yerine bunu okumak, sözbirliği ile harâmdır. Selmân-ı Fârisî "radiyallahü anh" Fâtihayı İrânlılara fârisî harflerle yazmadı. Tercemesini de yazmadı. Fâtîha sûresinin fârisî tefsîrini yazdı. Arabîden başka harf ile yazmak ve böyle yazılmış Kur'ânı okumak harâmdır. Kur'ân-ı kerîmi arabî harflerle, okuduğu gibi yazmak sûreti ile değiştirmek bile, sözbirliği ile harâmdır. Böyle yapmak (**Selef-i sâlihîn**)in, ya'nî ilk yıllardaki müslimânların yaptıklarını beğenmemek, onları câhil bilmek olur. Meselâ, Kur'ân-ı kerîmde, (**Ribû**) yazılı ise de, (**Ribâ**) okunur. Bunu, okuduğu gibi (**Ribâ**) yazmak câiz değildir. Kur'ân-ı kerîmi böyle yazarken ve başka dile terceme ederken, Allah kelâmının icâzî bozulmakta, nazm-ı ilâhî değişmektedir. Herhangi bir sûrede bulunan âyetlerin yerlerini de-

ğışdirmek harâmıdır. Çünkü, âyetlerin sırası kat'î olarak doğrudur. Sûrelerin sıralarının doğruluğu ise zannıdır. Bunun için, sûrelerin yerini değışdirerek okumak, yazmak mekrûh olmuştur. Kur'ân-ı kerîmi başka harflerle veyâ tercemesini yazmak, okumak, öğrenmesini kolaylaştırır demek doğru değildir. Kolay olsa bile, câiz olmasına sebep olamaz.

(Mevdû'ât-ül-ulûm) da diyor ki, (Kur'ân-ı kerîmdeki bilgiler üç kısımdır: Birincisini hiçbir kuluna bildirmemiştir. Kendisini, isimlerini ve sıfatlarını kendinden başka kimse bilemez. İkinci kısım bilgileri, yalnız Muhammed aleyhisselâma bildirmiştir. Bu yüce Peygamberden ve Onun vârisi olan râsih âlimlerden başka kimse bunları anlayamaz. Müteşâbih âyetler böyledir. Üçüncü kısım bilgileri, Peygamberine bildirmiş ve ümmetine öğretmesini emr buyurmuştur. Bu ilmler de ikiye ayrılır: Birinciler, geçmiş insanların hâllerini bildiren (**Kısas**) ve dünyâda, âhırette yaratmış olduğu ve yaratacağı şeyleri bildiren haberler (**Ahbâr**)dır. Bunlar, ancak Resûlullahın bildirmesi ile anlaşılır. Akl ile, tecrübe ile anlaşılabilir. Üçüncü kısım bilgilerin ikincileri, akl, tecrübe ve arabî ilmler ile anlaşılabilir. Kur'ân-ı kerîmden ahkâm çıkarmak ve fen bilgilerini anlamak böyledir. İmâm-ı Neseff "rahmetullahi teâlâ aleyh" (**Akâid**)de buyuruyor ki, arabî ilmlere göre ma'nâ verilir. İsmâilî sapıkları gibi, başka ma'nâlar vermek, ilhâd ve küfr olur.

Kendi aklı ve görüşleri ile bozuk tefsîrlere yapanlar beş dürlüdü:

- 1 — Tefsîr için lâzım olan bilgileri bilmiyen câhillerdir.
- 2 — Müteşâbih âyetleri tefsîr edenlerdir.
- 3 — Sapık fırkalardakilerin, zındıkların ve dinde reformcuların, bozuk düşünce ve isteklerine uygun tefsîr yapanlardır.

4 — Delîl ve sened ile iyi anlamadan tefsîr yapanlardır.

5 — Nefse ve şeytâna uyarak yanlış tefsîr yapanlardır).

26 — Ahkâm-ı islâmiyenin hepsi Kur'ân-ı kerîmden çıkmaktadır. Kur'ân-ı kerîm, bütün Peygamberlere "sahavâtullahi aleyhim" gönderilmiş olan, bütün kitâblardaki ahkâmı ve dahâ fazlasını kendisinde toplamaktadır. Gözleri kör, ilmleri az, akları kısa olanlar, bunu göremez. Kur'ân-ı kerîmdeki bu ahkâm üç kısımdır:

Birinci kısım ahkâmı, ilm ve akl sâhibi, (**İbâret-i nass**) ile ve (**İşâret-i nass**) ile ve (**Delâlet-i nass**) ile ve (**Mazmûn-i nass**) ile ve (**İltizâm-i nass**) ile ve (**İktizâ-i nass**) ile kolayca anlayabilir. Ya'nî, her âyet-i kerîmede, ibâret, delâlet, işâret, iltizâm, iktizâ ve tazammün bakımından çeşitli ma'nâlar ve hükümler vardır. (**Nass**), ma'nâları açık ve meydâna olan âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere denir.

Kur'ân-ı kerîmdeki ahkâmdan ikinci kısmı açıkça anlaşılır. İctihâd ve istinbât yolu ile meydâna çıkarılabilir.

Ahkâm-ı ictihâdiyyede, Eshâb-ı kirâmdan biri, Peygamberimize "sallallahü aleyhi ve sellem" uymayabilirdi. Fekat bu ahkâm, Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" zemânında hatâli ve şübheli olamazdı. Çünkü, Cebrâil "aleyhisselâm" gelecek, yanlış olan ictihâdlar, Allahü teâlâ tarafından hemen düzeltilir, hak ile bâtil birbirinden hemen ayrılırdı. Peygamberimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" âhırete teşrifinden sonra meydâna çıkarılan ahkâm ise, böyle olmayıp, doğru ile yanlış ictihâdlar karışık kaldı. Bundan dolayıdır ki, vahy zemânında ictihâd olunan ahkâmı, hem yapmak, hem de inanmak lâzımdır. Peygamberimizden sonra ictihâd olunan ahkâmı da yapmak lâzım ise de, icmâ' hâsil olmıyan ictihâdlarda şüphe etmek, îmânı gidermez. [Bu husûs (**Mektûbât**)ın ikinci cild, 36. cı mektûb sonunda da yazılıdır.]

Kur'ân-ı kerîmde bulunan ahkâmdan üçüncü kısmı, o kadar derin ve gizlidir ki, bunları anlayıp çıkarmağa insan gücü yetişemiyor. Bunlar, Allahü teâlâ tarafından bildirilmediğe, anlaşılabilir. Bu da ancak Peygamberimize "sallallahü aleyhi ve sellem" gösterilmiş, bildirilmiştir. Başkasına bildirilmez. Bu ahkâm da, Kur'ân-ı kerîmden çıkarılıyor ise de, Peygamber "sallallahü aleyhi ve sellem" tarafından

açıklanmış olduklarından, bunlara (**Sünnet**) denir. Birinci ve üçüncü kısım ahkâmı kimse, Peygamberden “sallallahü aleyhi ve sellem” ayrılmaz. Bütün müslimânların, bunlara inanması ve tâbî’ olması lâzımdır. Ahkâm-ı ictihâdiyyede ise, her müctehidin kendi çıkardığı hükme tâbî’ olması lâzımdır. Başka müctehidler ahkâmına tâbî’ olamaz. Bir müctehid, başka müctehide, ictihâdından dolayı yanıldı, doğru yoldan ayrıldı diyemez. Zîrâ, her müctehide, kendi ictihâdı hakdır ve doğrudur. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” uzak memleketlere gönderdiği Eshâb-ı kirâma, karşılaştıkları mes’elelerde, Kur’ân-ı kerîmin hükmü ile hareket etmelerini, Kur’ân-ı kerîmde bulamazlar ise, hadîs-i şerîflerde aramalarını, burada da bulamazlar ise, kendi re’y ve ictihâdları ile amel etmelerini emr buyururdu. Kendilerinden dahâ âlim, dahâ yüksek olsalar bile, başkalarının fikr ve ictihâdlarına tâbî’ olmakdan men’ ederdi. Hiçbir müctehid ve Eshâb-ı kirâmdan hiçbirisi “radiyallahü teâlâ anhüm ecma’in” başkalarının ictihâdlarına bozuk demedi. Kendilerine uymayanlara, fâsık ve sapık gibi kötü şeyler söylemedi.

Eshâb-ı kirâmdan “radiyallahü teâlâ anhüm ecma’in” sonra gelen müctehidler en büyüğü, imâm-ı a’zam Ebû Hanîfedir “radiyallahü anh”. Bu büyük imâm, her hareketinde, vera’ ve takvâ üzere idi. Her işinde Peygamberimize “sallallahü aleyhi ve sellem” tâm ma’nası ile tâbî’ idi. İctihâd ve istinbâtda, öyle yüksek bir dereceye ulaşmıştı ki, buraya kimse varamadı.

[Kendisinden dahâ önceleri, dahâ âlim ve dahâ yüksek kimseler geldi ise de, onların zamanında sapıtmalar yayılmamış olduğundan, doğruyu ayıracak mi’yârlar hâzırlamamışlar, diğer dahâ kıymetli işlerle uğraşmışlardır.]

İmâm-ı Şâfi’î hazretleri, İmâm-ı a’zamin ictihâdının inceliğinden, az birşey anılabildiği içindir ki, (Bütün müctehidler, imâm-ı a’zam Ebû Hanîfenin çocuklarıdır) demiştir. İsâ “aleyhisselâm”, kıyâmete yakın bir zemânda, gökden inerek, Muhammed aleyhisselâmın dînine göre hareket edecek ve Kur’ân-ı kerîmden ahkâm çıkaracaktır. İslâm büyüklerinden imâm-ı Muhammed Pârisâ hazretleri bu yuruyor ki, (İsâ “aleyhisselâm” gibi büyük bir Peygamberin, ictihâd ile çıkaracağı bütün ahkâm, Hanefî mezhebindeki ahkâma benziyecek, ya’nî, İmâm-ı a’zamin ictihâdına uygun olacaktır). Bu da, İmâm-ı a’zamin “radiyallahü anh” ictihâdının, ne kadar çok isâbetli ve doğru olduğunu bildiriyor. Evliyâ, kalb gözleriyle, Hanefî mezhebini, büyük deniz gibi, diğer mezhepleri, ufak dereler, ırmaklar gibi görmüş olduklarını söylemişlerdir. İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe hazretleri, ictihâdında da sünnete tâbî’ olmakda, herkesden ileri gitmiş, Mürsel hadîsleri bile, Müsned hadîsleri gibi, sened olarak almışdır ve Eshâb-ı kirâmın sözlerini, kendi görüşlerinin, buluşlarının üstünde tutmuşdur. Onların, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” yanında, sohbetinde bulunmak şerefi ile kazandıkları derecelerin büyüklüğünü, herkesden dahâ iyi anlamışdır. Diğer hiç bir müctehid böyle yapamamışdır. İmâm-ı a’zam için, kendi görüşü ile ahkâm çıkarıp, Kur’ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere bağlı kalmamışdır diyenler, yeryüzünde asrlardan beri ibâdet etmekte olan milyonlarca müslimânı, yanlış ve uydurma yolda bulundurmamakla ve hattâ müslimânlıktan ayrı kalmakla lekelemiş oluyor. Bunu ise, yâ kendi cehllerini de bilmeyen kara kafalı câhiller, yâhud dîn-i islâmı yıkmak, bozguna uğratmak isteyen islâm düşmanları, zındıklar söyler. Birkaç câhil, birkaç zındık, birkaç hadîs ezberleyip, ahkâm-ı islâmiyyeyi bu kadarcık sanarak, işitmedikleri ve bilmedikleri hükmleri inkâr ediyor. Evet, bir kaya kovuğunda ilişmiş kalmış bir böcek, yerleri ve gökleri, bu delikten ibâret sanır.

Ehl-i sünnetin reîsi, fikhın kurucusu, imâm-ı a’zam Ebû Hanîfedir “rahmetul-lahi teâlâ aleyh”. Bütün dünyâda tatbîk olunan ahkâm-ı islâmiyyenin dörtde üçü, onundur. Kalan dörtde birinde de, ortakdır. İslâmiyyetde ev sâhibi, âile reîsi odur. Bütün diğer müctehidler, onun çocuklarıdır.

[Bir müctehidin çıkardığı ahkâmın hepsine (**Mezheb**) denir. Ehl-i sünnetin

yüzlere mezhebinden, bugün dört imâmın mezhebi kitâblara geçmiş olup, diğerleri kısmen unutulmuştur. Bu dört imâmın isimleri ve vefât târihleri: Ebû Hanîfe 150, Mâlik bin Enes Esbahî 179, Muhammed Şâfi'î 204 ve Ahmed bin Hanbel 241 dir. Müctehid olmaları bütün hareketlerinde ve ibâdetlerinde, bu dört mezhebden birinde bulunması lâzımdır. Demek ki, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” yolu, Kur’ân-ı kerîm ile ve hadîs-i şerîfler ile, ya’nî sünnet ile ve müctehidlerin ictihâdları ile gösterilen yoldur. Bu üç vesîkadan başka, bir de, **(İcmâ’-ı ümmet)** vardır ki, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi’nin sözbirliği olduğu, İbni Âbidînde **(Habs)** bahsinde yazılıdır. Ya’nî gördükleri ve işitdikleri zemân, hiçbirisinin red ve inkâr etmediği şeylerdir. Şî’îlerin **(Minhâc-üs-sâlihîn)** kitâbında, ölmüş olana tâbi’ olmak câiz değildir demeleri doğru değildir.]

Dîn-i islâm, bu dört vesîka ile bizlere gelmiştir. Bu dört vesîkaya **(Edille-i şer’iyye)** denir. Bunların dışında kalan herşey bid’atdır, zındıklıktır ve dinsizliktir. Tesavvuf büyüklerinin kalblerine gelen ilhâm, keşfler, ahkâm-ı islâmiyye için sened ve vesîka olamaz. Keşflerin, ilhâmın doğru olup olmadığı, islâmiyyete uygun olup olmamaları ile anlaşılır. Tesavvufun, vilâyetin yüksek tabakalarında bulunan Evliyâ da, ilmi olmaları, aşağı derecelerdeki müslimânlar gibi, bir müctehide tâbi’ olmak mecbûriyetindedir. Bistâmî, Cüneyd, Celâleddîn-i Rûmî ve Muhyiddîn-i Arabî gibi Evliyâ, herkes gibi, bir mezhebe tâbi’ olarak yükselmişlerdir. Ahkâm-ı islâmiyyeye yapışmak, bir ağaç dikmek gibidir. Evliyâyâ hâsıl olan ilmler, ma’rifetler, keşfler, tecellîler, aşk-ı ilâhî ve muhabbet-i zâtiyye, bu ağacın meyveleri gibidir. Evet, ağaç dikmekten maksad, meyve elde etmektir. Fekat, meyve kazanmak için, ağaç dikmek şarttır. Ya’nî, îmân olmazsa ve ahkâm-ı islâmiyye yapılmazsa, tesavvuf ve evliyâlık hâsıl olamaz. Böyle iddî’ada bulunanlar, zındıktır, dinsizdir. Böyle kimselerden, arslandan kaçmaktan dahâ çok kaçmalıdır. Arslan, insanın yalnız canını alır. Bunlar ise, dînini ve îmânını alır. **[(Merec-ül-bahreyn)**de, Ahmed Zerrûkdan alarak diyor ki, imâm-ı Mâlik “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (Fıkh öğrenmeyip, tesavvuf ile uğraşan, dinden çıkar. **(Zındık)** olur. Fıkh öğrenip tesavvufdan haberi olmaları **[(Bid’at sâhibi)**, ya’nî] sapık olur. Her ikisini edinen, hakîkate varır) buyurdu. Fıkhî doğru öğrenen ve tesavvufun zevkini alan, kâmil insan olur. Tesavvuf büyüklerinin hepsi kemâle gelmeden önce bir fıkh âliminin mezhebinde idi. Tesavvufunun mezhebi yokdur demek, mezheplerin hepsini bilir, hepsini gözetir, evlâ olanı, ihtiyâtlı olanı yapar demektir. Cüneyd-i Bağdâdî, Süfyân-ı Sevrînin mezhebinde idi. Abdülkâdir-i Geylânî, hanbelî idi. Ebû Bekr-i Şiblî, mâlikî idi. İmâm-ı Rabbânî ve Cerîrî, hanefî idi. Hâris-i Muhâsibî, şâfi’î idi “Kaddesallahü teâlâ esrârehüm”.]

27 — Seyyid Abdülhakîm efendi “rahmetullahi aleyh” **(Eshâb-ı Kirâm)** kitâbında buyuruyor ki, (İctihâd, insan gücünün yetdiği kadar, ya’nî cehd ile zahmet çekeerek çalışmak demektir. Ya’nî, Kur’ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde sarf ve açık bildirilmemiş bulunan ahkâmı ve mes’eleleri, açık ve geniş anlatılmış mes’elelere benzeterek, meydâna çıkarmağa uğraşmaktır. Bunu ancak Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” ve Onun Eshâbının hepsi ve diğer müslimânlardan ictihâd makâmına yükselenler yapabilir ki, bu çok yüksek insanlara, **(Müctehid)** denir. Cenâb-ı Hak, Kur’ân-ı kerîmin birçok yerinde, ictihâd etmeği emr ediyor. O hâlde, ma’nâları açıkça anlaşılmayan âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerin derinliklerinde bulunan ahkâm-ı islâmiyyeyi ve mesâil-i dîniyyeyi, mefhûm ile ve delâlet ile anlayabilen büyüklere, ya’nî mutlak müctehidlere, ictihâd etmek farzdır. Müctehid olmak için, arabî yüksek ilmleri temâmen bilip, Kur’ân-ı kerîmi ezber bilmek, her âyet-i kerîmenin ma’nây-ı murâdîsini, ma’nây-ı işârîsini ve ma’nây-ı zımnî ve iltizâmîsini bilmek ve âyet-i kerîmelerin geldikleri zemânları ve gelme sebeplerini ve ne hakkında geldiklerini, küllî ve cüz’î olduklarını, nâsîh veyâ mensûh olduklarını, mukayyed veyâ mutlak olduklarını ve kırâet-i seb’â ve aşereden ve kırâet-i şâzzeden nasıl çıkarıldıkları

rını bilmek, Kütüb-i sittedeki ve diğer hadîs kitâblarındaki, yüzbinlerce hadîsi ezberden bilmek ve her hadîsin ne zemân ve ne için frâd buyurulduğunu ve ma'nâsının ne kadar genişlediğini ve hangi hadîsin diğerinden önce veyâ sonra olduğunu ve bağlı bulunduğu hâdiseleri ve hangi vak'a ve hâdiseler üzerine buyurulduğunu ve kimler tarafından nakl ve rivâyet olunduğunu ve nakleden kimselerin ne hâlde ve ne ahlâkda olduklarını bilmek, fıkıh ilminin üsûl ve kâ'idelerini tanımak, oniki ilmi ve Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin işâretlerini, rumûzlarını ve açık ve kapalı ma'nâlarını kavramak ve bu ma'nâlar kalbinde yer etmiş olmak, kuvvetli îmân sâhibi olmak ve itmînân ile dolu, nûrlu ve sâf bir kalbe ve vicdâna mâlik olmak lâzımdır. İctihâd ve tefsîr hakkında, fârisî (**Redd-i Vehhâbî**) kitâbında uzun bilgi vardır. (**Redd-i Vehhâbî**) kitâbı, 1264 h. de Delhîde ve 1415 de İstanbul'da tab' edilmiştir.

Bütün bu üstünlükler, ancak Eshâb-ı kirâm'da ve sonra, ikiyüz sene içinde yetişen, ba'zı büyüklerde bulunabildi. Dahâ sonraları, fikrler, re'ylar dağılıp, bid'atlar çıkıp yayıldı. Böyle üstün kimseler azala azala, dörtyüz sene sonra, bu şartları hâiz kimse, ya'nî mutlak müctehid olarak meshûr olan görülmedi). Hiçten dörtyüz sene sonra, müctehide ihtiyâc da kalmadı. Çünkü, Allahü teâlâ ve Onun Resûlü Muhammed aleyhisselâm, kıyâmete kadar hayât şekillerinde ve fen vâsıtalarında yapılacak değişikliklerin, yeniliklerin hepsine şâmil olan ahkâmın hepsini bildirdiler. Müctehidler de, bunların hepsini anlayıp, açıkladılar. Sonra gelen âlimler, bu ahkâmın, yeni hâdiselere nasıl tatbîk edileceklerini, tefsîr ve fıkıh kitâblarında bildirirler. (**Müceddid**) denen bu âlimler kıyâmete kadar mevcûddur. (Fen vâsıtaları değişti. Yeni hâdiselerle karşılaşılıyor. Din adamları toplanarak yeni tefsîrler yazılmalı, yeni ictihâdlar yapılmalıdır) diyerek, nasrlara ilâveler, değişiklikler yapmak lâzım olduğunu savunanların (**Zındık**) ve islâm düşmanı oldukları anlaşılır. İslâm düşmanlarının en zararlısı ingilizlerdir.

İslâm düşmanlığı, zulm, istibdât, hîle ve hiyânet üzerine kurulmuş olan İngiliz İmparatorluğu, Kanada ve Avustralya ile Asyada ve Afrikada kırk memleketi kültür emperyalizmi ve kuvvet yolu ile işgâl ederek, ingiliz sömürgesi yaptı. İğrenç ingiliz politikası gereği olarak önce bu ülkelerin dilleri, dinleri, örf ve âdetleri tahrib edildi. Sonra da yeraltı ve yerüstü zenginlikleri sömürüldü. Her dürlü direnme kanlı bir şekilde basdırıldı. İslâm dînini öğreten bütün medrese ve mektepleri de kapatdılar. Halka doğru yolu gösterebilecek bütün âlimleri ve din adamlarını, hattâ talebeleri bile öldürdüler. Yalnız Çanakkale harbinde ingilizlerin 274 bin müsîmânî şehîd ettiği, 18.3.2000 târihli Türkiye gazetesinde yazılıdır. Yeni nesillerin dinsiz yetişmesi için de İslâm dînini öğreten kitâbları imhâ etdiler.

1877 de Osmânlı-Rus harbi esnâsında, İngiltere, Hindistânın ilhâkını îlân ederken, Midhat Pâşanın desteğini dahâ önceden garantilemişti. Çünkü, Midhat Pâşa, meshûr İskoç locasına kayıtlı olması sebebi ile ingiliz hükûmeti tarafından ingiliz ajanı gibi kullanılarak, Osmânlı Devletini harbe sokmuş ve Sultân Abdül'azîz Hânî da şehîd etdirmişti.

Batıya şartlandırılan devlet adamları ile Batılı uzman olarak görevlendirilen ajanların işbirliği sâyesinde; "Fen bilgisi din adamına lâzım olmaz!" iftirâsında bulunarak, medreselerden fen dersleri kaldırıldı. Ondan sonra da, fen bilgilerinden mahrûm edilen din adamlarını, "Fen bilgilerinden anlamadıkları" gerekçesi ile, câhilîk ile suçlayıp, horlamak sûretiyle gençleri dinden soğuttular.

28 — Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" yaptığı ve kaçındığı şeyler iki kısımdır:

Birisi, ibâdet olarak yaptığı ve kaçındığı şeylerdir. Her müsîmânın bunlara tâbi' olması lâzımdır. Bunlara uymayan şeyler bid'atdır. İkincisi, âdet olarak ya'nî, buldukları şehrin ve o memleketlerdeki insanların yapmakta oldukları şeylerdir. Bunları da beğenmeyen, çirkin diyen, kâfir olur. Fekat, bunları yapmak, mec'bûrî değildir. Bunlara uymayan şey, bid'at değildir. Bunları yapıp yapmamak, memleketlerin ve insanların âdetlerine bağlıdır. Mubâh kısmındadırlar. Din ile

bağlılıkları yoktur. Her memleketin âdeti, başka başkadır. Hattâ, bir memleketin âdeti, zemânla değişir.

[İbni Âbidîn “rahmetullahi aleyh” abdestin sünnetlerini anlatırken, buyuruyor ki, (Meşrû’ât, ya’nî ibâdetler, ya’nî müslimânlara yapılması emr olunan şeyler, dört kısımdır: Farz, vâcib, sünnet, nâfile. Allahü teâlânın açık olarak bildirdiği emrlere (**Farz**) denir. Açık olmayıp, zan ederek anlaşılan emrlere (**Vâcib**) denir. Farz veyâ vâcib olmayıp, Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” kendiliğinden emr ettiği veyâ yaptığı ibâdetlere (**Sünnet**) denir. Bunları devâmlı yaparak, nâdiren terk etmiş ve terk edenlere birşey dememiş ise, (**Sünnet-i hüdüâ**) veyâ (**Müekked sünnet**) denir. Bunlar, islâm dîninin şî’âridir. [Ya’nî, bu dîne mahsûsdurlar. Başka dinlerde yokdurlar.] Vâcibleri terk edeni görünce, terk etmesine mâni’ olurdu. Kendisi ara sıra terk etmiş ise, (**Sünnet-i gayr-ı müekkede**) denir. Müekked sünneti, özrsüz olarak devâmlı terk etmek mekrûh olur. Küçük günâh olur. Allahü teâlâ, bütün ibâdetlere sevâb vereceğini va’d etdi. Söz verdi. Fekat, ibâdete sevâb verilmesi için, niyyet etmek lâzımdır. Niyyet, emre itâat ve Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için yaptığını kalbinden geçirmek demektir. [Bu üç kısım ibâdeti belli zemânlarda yapmağa (**Edâ etmek**) denir. Zemânında yapmayıp, zemân geçtikten sonra yapmağa (**Kazâ etmek**) denir. Edâ veyâ kazâ etdikten sonra, kendiliğinden tekrâr yapmağa (**Nâfile ibâdet**) denir.] Farzları ve vâcibleri nâfile olarak yapmak, müekked sünnetleri yapmaktan dahâ çok sevâb olur. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” ibâdet olarak değil de, âdet olarak, devâmlı yaptığı şeylere (**Sünnet-i zevâid**) denir. Elbiseleri, oturması, kalkması, iyi şeyleri yapmağa sağdan başlaması böyledir. Bunları yapanlara da sevâb verilir. Bunlara sevâb verilmesi için, niyyet etmek lâzım değildir. Niyyet edilirse, sevâbları çoğalır. Zevâid sünnetleri ve nâfile ibâdetleri terk etmek mekrûh olmaz.])

Bunlarla berâber, âdete bağlı şeylerde de Resûlullah’a “sallallahü aleyhi ve sellem” tâbi’ olmak, dünyâda ve âhiretde, insana çok şey kazandırır ve çeşidli se’âdetlere yol açar.

29 — İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh”, nemâzın mekrûhlarını anlatırken buyuruyor ki; (Kâfirlerin yaptıkları ve kullandıkları şeyler de iki kısımdır:

Birisi, âdet olarak, ya’nî her kavmin, her memleketin âdeti olarak yaptıkları şeylerdir. Bunlardan, harâm olmayıp, insanlara fâideli olanları yapmak ve kâfirlere benzemeği düşünmiyerek kullanmak hiç günâh değildir. [Pantolon, fes ve çeşidli ayakkabı, çatal, kaşık kullanmak, yemeği masada yimek ve herkesin önüne tabaklar içinde koymak ve ekmeği bıçak ile dilimlere ayırmak ve çeşidli eşyâ ve âletleri kullanmak, hep âdete bağlı şeyler olup mübâhdırlar. Bunları kullanmak, bid’at olmaz, günâh olmaz.] Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” papasların kullandığı ayakkabıyı kullanmışdır). Bunlardan, fâideli olmyanları ve çirkin ve mezmûm olanları kullanmak ve yapmak harâm olur. Fekat, iki müslimân bunları kullandıkça (**Âdet-i islâm**) olur ve üçüncü kullanan müslimâna harâm olmaz. Birinci ve ikinci müslimân günâhkâr olursa da, başkaları olmaz. (**Kâmûs-ül-a’lâm**)da, Timürtaş pâşada diyor ki, (Osmânlı sancağının rengini ve [bugünkü ay-yıldızlı Türk bayrağının] şeklini ta’yîn eden ve o zemâna kadar beyâz olan fesi kırmızıya boyayan, Timürtaş pâşadır). Abbâsî devletinin bayrağı siyâh idi. Halîfe Memûn zemânında yeşile çevrildi. Görülüyor ki, fes macarlardan alınmamışdır. Türk yapısıdır.

(**Birgivî vasıyyetnâmesi**)nde diyor ki, (Kâfirlerin kullandıkları şeylerin ikinci kısmı, ibâdet olarak yaptıkları ve kâfirlik alâmeti olan ve islâmıyyeti inkâr etmek ve inanmamak alâmeti olan ve tahkîr etmemiz vâcib olan şeylerdir ki, bunları yapan ve kullanan kâfir olur. Bunlar, ölümle veyâ bir uzvun kesilmesi ile veyâ bunlara sebeb olan, şiddetli dayak, habs, bütün malını almak ile tehdîd edilmedikçe kullanılmaz. Bunlardan meşhûr olanlarını bilmiyerek veyâ şaka olarak veyâ herkesi güldürmek için yapan da, kâfir olur. Meselâ, papasların ibâdetlerine mahsûs şeyi kul-

lanmak küfr olur. Buna (**Küfr-i hükmi**) denir.) Onlara mahsûs olan şeyleri kullanmanın küfr olduğu, islâm âlimlerinin temel kitâblarında yazılıdır. (**İbnî Âbidîn**) “rahmetullahi teâlâ aleyh” beşinci cild, dörtyüzseksenbirinci sahîfeyi okuyunuz! Din düşmanları, müslimânları aldatmak için, kâfirlerin âdetlerini, bayramlarını, müslimân âdeti, müslimânların mübârek günü diyerek, bunların gâvurluk ve kâfirlik olduğunu örtmeğe uğraşıyorlar. Büyük Kostantin’in hıristiyanlık dînine karıştırdığı Noel gecesini ve Cemşidin ortaya çıkardığı Nevruz günü mecûsî bayramını, millî bayram olarak tanıtıyorlar. Müslimânların bu günlerde bayram yapmalarını istiyorlar. Genç ve sâf müslimânlar bunlara aldanmamalıdır. Güvendikleri hâlis müslimânlarla, nemâz kılan akrabâlarına, dînini bilen baba dostlarına sorup öğrenmelidir. Bugün bütün dünyâda, gerek îmânı ve küfrü tanımakda, gerekse ibâdetleri doğru yapmakda, câhillik özr değildir. Meşhûr olan din bilgilerini bilmediği için aldanan, Cehennemden kurtulamıyacaktır. Allahü teâlâ, bugün, dînini dünyânın her tarafına duyurmuş, îmânı, halâli, harâmı, farzları, güzel ahlâkı öğrenmek pek kolaylaşmıştır. Bunları, lüzûmu kadar öğrenmek farzdır. Öğrenmeyip câhil kalan farzı terk etmiş olur. Öğrenmeğe lüzûm görmiyen, ehemmiyet vermeyen kâfir olur.

30 — Resûlullah’a “sallallahü aleyhi ve sellem” tâbi’ olmak yedi derecedir: Birincisi, ahkâm-ı islâmiyyeye inanarak, bunları öğrenmek ve yapmaktır. Bütün müslimânların ve âlimlerin ve zâhidlerin ve âbidlerin “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’in” tâbi’ olması, bu derecededir. Bunların nefsleri îmân etmemişdir. Allahü teâlâ, merhamet ederek, yalnız kalbin îmânını kabûl etmektedir.

İkincisi, emrleri yapmakla berâber, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” bütün sözlerini ve âdetlerini yapmak ve kalbi kötü huylardan temizlemektir. Tesavvuf yolunda yürüyenler bu derecededir.

Üçüncüsü, Resûlullahda “sallallahü aleyhi ve sellem” bulunan hâllere, zevklerle ve kalbe doğan şeylere de tâbi’ olmasıdır. Bu derece, tesavvufun (**Vilâyet-i hâssa**) dediği makâmda ele geçer. Burada, nefis de îmân ve itâ’at eder ve bütün ibâdetler, hakîkî ve kusûrsuz olur.

Dördüncüsü, ibâdetler gibi bütün hayrî işler hakîkî ve kusûrsuz olmasıdır. Bu derece, (**Ulemâ-i râsihîn**) denilen büyüklere mahsûsdur. Bu râsih ilmi âlimler, Kur’ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin derin ma’nâlarını ve işâretlerini anlar. Bütün Peygamberlerin Eshâbî “radıyallahü teâlâ anhüm ecma’in”, böyle idi. Hepsinin nefsleri îmân etmiş, mutmainne olmuşdur. Böyle tâbi’ olmak, yâ tesavvuf ve vilâyet yolundan ilerleyenlere veyâ bütün sünnetlere yapışarak bütün bid’atlerden kaçanlara nasîb olur. Bugün, dünyâyı bid’at kaplamış, sünnetler gayb olmuşdur. Bugün, sünnetleri bulup yapışmak ve bid’at deryâsından kurtulmak, imkân hâricinde kalmışdır. Bid’atler, âdet hâlini almışdır. Hâlbuki, âdetler ne kadar yerleşmiş ve yayılmış olsalar ve ne kadar güzel görünseler de, din ve ahkâm-ı islâmiyye olamaz. Küfre sebep olan ve harâm olan şeyler, âdet hâlini alsalar, halâl ve câiz olmazlar. [Demek ki, bu dereceye kavuşmak için, tesavvuf yolundan ilerlenir. Bu yola, tarîkat denir. İlk asrlarda, sünnetlerin hepsine uymak kolay idi. Tesavvufa lüzûm yokdu.]

Beşincisi, Resûlullah’a “sallallahü aleyhi ve sellem” mahsûs kemâlâta, yüksekliklere tâbi’ olmasıdır. Bu kemâlât, ilm ve ibâdet ile ele geçemez. Ancak, Allahü teâlâdan, lutf ve ihsân ile gelir. Bu derecede olanlar, büyük Peygamberler “salevâtullahi teâlâ aleyhim ecma’in” ve bu ümmetin pek az büyükleridir.

Altıncısı, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” mahbûbiyyet ve ma’sûkiyyet kemâlâtına tâbi’ olmasıdır ki, Allahü teâlânın çok sevdiklerine mahsûsdur ve lutf ile ele geçmez, muhabbet lâzımdır.

Yedinci derece, insan vücûdünün her zerresinin tâbi’ olmasıdır. Tâbi’ metbû’a o kadar benzer ki, tâbi’ olmaklık aradan kalkar. Bunlar da, sanki Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” gibi, aynı kaynaktan, herşeyi alır.

31 — İKİNCİ CİLD, 67. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Hân-ı Hânân-ı cihâna yazılmış olup, Ehl-i sünnet i'tikâdını ve islâmın beş şartını ve günâhlardan tevbe etmeği bildirmektedir:

Mektûbuma Besmele ile başlıyorum. [Ya'nî, dünyâda, bütün insanlara fâideli şeyleri yaratıp göndermekle merhamet eden ve âhîretde, Cehennemî hak etmiş olan mü'minleri, afv ve inâyet buyuran, mahlûkâtı yaratan ve her ân varlıkta durduran ve korku ve dehşetden muhâfaza buyuran Allahü teâlânın ism-i şerîfi ile, bu mektûbu yazmağa başlıyorum.] Onun seçtiği, beğendiği iyi insanlara selâmetler olsun!

[İbni Âbidîn, birinci cild, altıncı sahîfede buyuruyor ki, (Hayvan keserken, av hayvanına ok atarken, ava ta'lîm edilmiş köpeği gönderirken, **(Bismillâh)** veyâ **(Al-lahü ekber)** demek vâcibdir. Besmeleyi temâm söylemek de olur. Her rek'atde, Fâtihadan önce, Besmele çekmek vâcib diyenler vardır. Fekat, sünnet olduğu dahâ doğrudur. Abdest almağa, yimeğe, içmeğe ve her fâideli işe başlarken, Besmele çekmek sünnettir. Fâtîha ile sûre arasında Besmele çekmek, câiz veyâ müstehabdır. Yürümeğe, oturmağa, kalkmağa başlarken okumak mubâhdır. **(Bismillâhillezi lâ-yedurru ma' asmihi şey'ün fil-erdi velâ fissemâi ve hüves-semi'ul'alîm)**, ya'nî besmele okuyarak başlanan her şey, zarar vermez.

Avret yerini açarken, necâset bulunan yere girerken ve Berâe sûresini, evvelki sûreye bitişik okurken ve sigara içmeğe ve bunun gibi, fenâ kokulu şeyleri, meselâ soğan, sarmısak gibi şeyleri yimeğe [ve sakal traşı olmağa başlarken], Besmele çekmek mekrûhdur. [Sigaranın, soğan ve sarmısak gibi fenâ kokulu şeylere benzetilmesi, tütünün, bu şeyler gibi, tab'an mekrûh olduğunu, şer'an mekrûh olmadığını göstermektedir.] Harâm işlemeğe başlarken besmele çekmek, harâmdır. Hat-tâ, kat'î harâm olan şeye, bile bile, Besmele çeken kâfir olur dediler. Kur'ân-ı kerîm niyyeti ile, cünübün Kur'ân-ı kerîm okuması harâmdır.

Hamd etmek, nemâzda vâcib, hutbede ve her düâdan önce ve yimekten, içmekten sonra sünnettir. Her hâtırladıkça söylemek mubâhdır. Pis yerlerde söylemek mekrûh, harâm yidikden, içdikden sonra söylemek, harâmdır ve belki, küfre sebeb olur.]]

Lutf ederek göndermiş olduğunuz kıymetli mektûbunuz geldi. Allahü teâlâyâ hamd ve şükrlere olsun ki, şübhelerin arttığı şu zemânda, hiçbirşeye ihtiyâcı olmayan sizin gibi bahtiyârlar, temiz mayalarının îcâbı olarak, hiçbir münâsebet olmadığı hâlde, bir köşede kalmış, unutulmuş olan bu fakîrlere düşünmekle, iltifât buyuruyor ve bu tâîfeye îmân ediyorsunuz. Ne büyük ni'mettir ki, çeşidli meşgûliyet ve bağılıklarınız, sizleri bu devletden alıkoymamış ve dağınık işleriniz, onlara muhabbetinize mâni' olmamış. Bu büyük ni'metin şükürünü yerine getirmelisiniz ve **(El mer'ü me'a men ehabbe)**, ya'nî, **(Herkes, âhîretde, dünyâda iken sevmiş olduğu kimselerle berâber bulunacaktır)** hadîs-i şerîfinden ümmîdli olmalısınız!

Ey kıymetli ve bahtiyâr insan! Yetmişüç fırka içinde, Cehennemden kurtulan, yalnız **(Ehl-i sünnet vel-cemâ'at)** fırkasıdır. Her müslimân, Ehl-i sünnet i'tikâdını öğrenmeli, îmânını buna göre düzeltmelidir. Asrlardan beri dünyâyâ yayılmış olan müslimânların çoğu, Ehl-i sünnet idi. [Gelmiş olan yüzbinlerle Ehl-i sünnet âlimlerinin, milyonları aşan kitâbları, dünyânın her tarafına, islâmiyeti yaymış, tanıtdırmıştır. Cehennemden kurtulmak isteyen, bu doğru kitâbları bulup, okuyup i'tikâdını düzeltmelidir.] Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarında yazılı olan i'tikâda uymıyan fenâ, bozuk i'tikâdlar, îmânlar, ya'nî bunlara gönül bağlamak, gönlü öldüren bir zehrdir. İnsanı sonsuz ölüme, ebedî azâba götürür. Amelde, ibâdetlerde tenbellik, gevşeklik olursa, afv olunabilir. Ammâ, i'tikâdda gevşek davranmak afv olunmaz. **(Şirki, ya'nî küfrü, aslâ afv etmiyeceğim. Diğer bütün günâhları, istediğim kimselerden afv ederim!)** meâlindeki âyet-i kerîme meşhûrdur.

Ehl-i sünnet i'tikâdını kısa ve öz olarak bildiriyorum. Buna göre i'tikâdî düzeltmelidir. Hak teâlâdan, yalvararak, bu i'tikâd üzere dâim olmayı istemelidir.

[Herşeyin yokdan var olduğunu, bütün varlıkların yok olduğunu görüyoruz. Bu hâl sonsuzdan böyle gelmiş olamaz. Herşeyi yokdan var eden ve hiç yok olmıyan bir yaratıcı yaratmıştır. Bu yaratıcı, varlığını bildirmek için, Peygamberler ve kitâblar göndermiştir. Peygamberler ve kitâblar, meşhûrdur. İsmeleri, dünyânın her yerindeki kütübhânelerde yazılıdır. Meydânda olan şey, inkâr olunamaz. Allahü teâlânın, varlığına inanmamak, meydânda olan şeyi inkâr etmek olur. Allahü teâlânın varlığına ve birliğine inanmamak, günlük hâdiseleri, kitâbda okuyup, inanmamak gibidir. Bu da, akllı bir kimsenin yapacağı birşey değildir.] Biliyorsunuz ki, Allahü teâlâ, kadîm olan Zâtı ile vardır. Ondandır başka herşey, Onun var etmesi ile var olmuştur. Onun yaratması ile yokluktan varlığa gelmiştir. O, sonsuz olarak var idi. Kadîmdir, ezeldir. Ya'nî hep var idi. Varlığından evvel yokluk olamaz. Ondandır başka herşey yok idi. Bunların hepsini, O, sonradan yarattı. Kadîm ve ezeli olan, bâkî ve ebedî olur. Hâdis ve mahlûk olan, fânî ve muvakkat olur, ya'nî yok olur. Allahü teâlâ birdir. Ya'nî, varlığı lâzım olan, yalnız Odur. İbâdete hakkı olan da, yalnız Odur. Ondandır başka herşeyin var olmasına lüzûm yoktur. Olsalar da olur, olmasalar da. Ondandır başka hiçbirşey, ibâdet olunmağa lâyık değildir.

Allahü teâlânın kâmil sıfatları vardır. Bu sıfatları: **Hayât, İlm, Sem', Basar, Kudret, İrâde, Kelâm** ve **Tekvîndir**. Bu sıfatları da, kadîmdir, ezeldir. Varlıkları Zât-i ilâhî iledir. Mahlûkların sonradan yaratılması ve onlarda her ân meydâna gelen değişiklikler, bu sıfatların kadîm olmasını bozmadı. Sıfatların bağlandığı şeylerin sonradan var olması, sıfatların ezeli olmasına mâni' olmaz. Felsefeciler, yalnız akla güvendiklerinden, aklları da noksân olduğundan, müslimânlardan mu'tezile fırkası da, iyi göremediğinden, eşyâ hâdis olduğu için, bunları var eden ve idâre eden sıfatlar da hâdisdir deyip geçdiler. Bu sûretle kadîm olan (**Sıfât-ı kâmile**)yi, inkâr etdiler. İlm sıfatı, zerrelere kadar işlemez. Ya'nî, Allahü teâlâ, ufak tefek şeyleri bilmez. Çünkü, eşyâdaki değişiklikler, ilm sıfatında değişiklik yapar. Kadîm olan da ise, değişiklik olamaz, dediler. Hâlbuki bilmediler ki, sıfatlar ezeldir. Bunların eşyâya te'allukları, bağlantıları hâdisdir.

Noksân sıfatlar, Onda yoktur. Allahü teâlâ, maddelerin, cisimlerin, arazların, ya'nî hâllerin sıfatlarından ve bunlara lâzım olan şeylerden münezzehtir, uzaktır. Allahü teâlâ, zemânlı değildir, mekânlı değildir, cihetli değildir. Bir yerde, bir tarafta değildir. Zemânları, yerleri, cihetleri O yaratmıştır. Birşey bilmiyen bir kimse, Onu, Arşın üstünde sanır, yukarıda bilir. Arş da, yukarısı da, aşağısı da, Onun mahlûkudur. Bunların hepsini, sonradan yaratmıştır. Sonradan yaratılan birşey, kadîm olana, her zemân var olana, yer olabilir mi? Yalnız şu kadar var ki, Arş, mahlûkların en şerefliisidir. Herşeyden dahâ sâf ve dahâ nûrludur. Bunun için, ayna gibidir. Allahü teâlânın büyüklüğü orada görünür. Bunun içindir ki, ona (**Arşullah**) denir. Yoksa, Allahü teâlâyâ göre, Arş da, diğer eşyâ gibidir. Hepsini, Onun mahlûkudur. Yalnız Arş, ayna gibidir. Diğer eşyâda bu kâbiliyyet yoktur. Aynada görünen bir insana, aynanın içindedir denilir mi? O insanın aynaya olan nisbeti, karşısında bulunan diğer eşyâya olan nisbeti gibidir. İnsanın, hepsine olan münâsebeti aynıdır. Yalnız, ayna ile diğer eşyâ arasında fark vardır. Ayna, insanın sûretini gösterebiliyor, diğer eşyâ ise, göstermiyor.

Allahü teâlâ, madde değildir, cism değildir, araz, hâl değildir. Hudûdlu, boyutlu değildir. Uzun, kısa, geniş, dar değildir. Ona, (Vâsi') ya'nî geniş deriz. Fekat; bu genişlik, bizim bildiğimiz, anladığımız gibi değildir. O, (**Muhît**)dir. Ya'nî herşeyi çevirmiştir. Fekat, bu ihâta, çevirmek, bizim anladığımız gibi değildir. O, (**Karîb**)dir. Yakındır ve bizimledir. Fekat, bizim anladığımız gibi değil! Onun vâsi', muhît, karîb ve bizim ile berâber olduğuna inanırız. Fekat, bu sıfatların ne demek olduğunu bilemeyiz. Akla gelen herşey yanlıştır, deriz. Allahü teâlâ, hiçbirşeyle ittihâd

etmez, birleşmez. Hiçbirşey de Onunla birleşmez. Ona hiçbirşey hulûl etmez. O da, birşeye hulûl etmez. Allahü teâlâ, ayrılmaz, parçalanmaz, tahlîl [analiz], terkîb [sentez] edilmez. Onun benzeri, eşi yokdur. Kadını, çocukları yokdur. O, bildiğimiz, düşünebileceğimiz şeyler gibi değildir. Nasıl olduğu anlaşılamaz, düşünülemez. Benzeri, nümûnesi, olamaz. Şu kadar biliriz ki, Allahü teâlâ vardır. Bildirdiği sıfatları da vardır. Fekat kendisinde, varlığında ve sıfatlarında akla gelen, hayâlimize gelen herşeyden münezzehdir, uzakdır. İnsanlar Onu anlıyamaz. Fârisî beyt tercemesi:

Rabbiniz değil miyim? Sorulduğunda, Onu anlayanlar, O vardır diyip kesdiler sözü.

[İmâm-ı Rabbânî 266.cı mektûbda diyor ki, (Allahü teâlâ vardır, birdir. Hayy- dir, diridir. Her şeyi görür. Hareketleri, düşünceleri, dünyâ ve âhîretdeki şeyleri, ezelde, bir anda bilir. O ve sıfatları ve işleri, akl ile anlaşılamaz ve anlatılamaz. İnsan birşey yapmak irâde edince, O da isterse, hemen yaratır. İnsanın istemesine (**Kesb**) denir. Onun istemesine (**Halk**) denir. Onun söylemesi de, hep bir kelimedir.)]

İslâm âlimlerinin, (Allahü teâlânın gönderdiği ni'metleri düşününüz. Allahü teâlânın nasıl olduğunu düşünmeyiniz), sözleri meşhûrdur. Allahü teâlânın isimleri, (**Tevkîfî**)dir. Ya'nî dînin sâhibinin bildirmesine mevkûfdur, bağlıdır. İslâmiyyetin söylediği ismi söylemelidir. İslâmiyyetin bildirmedeği ism söylenemez. Ne kadar kâmil, güzel ism olsa da, söylenmemelidir. Cevâd denir. Çünkü islâmiyyet, Cevâd demekdedir. Fekat, yine cömerd ma'nâsında olan (Sahî) ismi söylenemez. Çünkü islâmiyyet, Ona sahî dememiştir. [Şu hâlde, tanrı da denemez. Hele ibâdet ederken, ezân okurken, Allah ismi yerine, tanrı demek, çok günâh olur.]

Kur'ân-ı kerîm Allah kelâmıdır. Onun sözüdür. Sözüünü, islâm harflerinin ve seslerinin içine sokarak, Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma göndermiştir. Bununla kullarına emrlerini, nehy [ya'nî yasak]lerini bildirmiştir.

Biz mahlûklar, [buğazımızdaki ses iplikcikleri], dil ve damağımız ile konuşuyor, arzularımızı harf ve ses şeklinde meydâna çıkarıyoruz. Allahü teâlâ da ses zarları, ağız dil olmaksızın, kendi kelâmını, büyük kudreti ile, harf ve ses içinde kullarına göndermiştir. Emrlerini, nehylerini harf ve ses içinde meydâna çıkarmıştır. Her iki kelâm da Onundur. Ya'nî harf ve ses içine sokulmadan evvelki (**Kelâm-ı nefsi**)si ve harf ve ses içinde bulunan (**Kelâm-ı lafzî**)si hep Onun kelâmıdır. Her ikisine de kelâm demek doğrudur. Nitekim bizim de, nefsi ve lafzî kelâmımızın ikisi de, sözüümüzdür. Nefsîye hakîkî deyip, lafzîye mecâz demek, ya'nî kelâm gibi demek, yanlışdır. Çünkü, mecâz olan şeyler red edilebilir. Allahü teâlânın kelâm-ı lafzîsini red edip, buna, Allah kelâmı değildir demek, küfrdür. Evvelce gelen Peygamberlere "âlâ nebiyyinâ ve aleyhimüssalevâtü vetteslîmât" gönderilen kitâblar ve sahîfeler de, hep Allah kelâmıdır. O kitâblarda ve sahîfelerde ve Kur'ân-ı kerîmde bulunanların hepsi, (**Ahkâm-ı ilâhî**)dir. Her vakte uygun olan hükmleri, o zemânın insanlarına göndermiş ve onları bunlardan mes'ûl tutmuştur.

Allahü teâlâyı mü'minler Cennetde, cihetsiz olarak ve karşısında bulunmıyarak ve nasıl olduğu anlaşılmıyarak ve ihâtasız, ya'nî bir şekilde olmıyarak görecektir. Allahü teâlâyı âhîretde görmeğe inanınız. Nasıl görüleceğini düşünmeyiz. Çünkü, Onu görmeği akl anlıyamaz. İnanmaktan başka çâre yokdur. Felsefecilere ve mu'tezile ismindeki müslimânlara ve Ehl-i sünnetden başka bütün fırkalara yazıklar olsun ki, kör olduklarından, buna inanmaktan mahrûm kaldılar. Görmedikleri, bilmedikleri şeyi gördükleri şeylere benzetmeğe kalkarak îmân şerefine kavuşamadılar.

Allahü teâlâ, insanları yarattığı gibi, insanların işlerini de, O yaratıyor. İyi ve fenâ şeylerin hepsi Onun takdîri, dilemesi ile. Fekat, iyi işlerden râzıdır, beğenir. Fenâlardan râzi değildir, beğenmez. İyi ve kötü her iş, Onun istemesi ve yaratması ile ise de, Onu yalnız, bir kötü şeyin yaratıcısı olarak adlandırmak edebisizlik olur. Kötülüklerin yaratıcısı dememelidir. İyi ve kötünün yaratıcısıdır demelidir. Meselâ, herşeyin hâlikıdır demeli. Fekat, pisliklerin veyâ domuzların hâlikı dememelidir. Ona karşı edeb, böyle olur. Mu'tezile fırkası [ve ba'zı sapık kimseler] ne kadar bayağı düşünüyor! İyi, kötü her işini, insan, kendi yaratır diyor. Akl da, din de bunun yanlış olduğunu gösteriyor. Doğru söyleyen âlimler, ya'nî Ehl-i sünnetin büyükleri "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in" insanın, yaptığı işde, kendi kuvveti de te'sir ediyor dedi ve bu te'sire **(Kesb)** ismini verdiler. Çünkü, elin titremesi ile, istekle kaldırılması arasında elbette fark vardır. Titremele-re insan kudreti ve kesbi karışmıyor. İhtiyârî hareketlere ise karışıyor. İşte, bu kadar karışmaları, süâl ve cezâyâ sebep olmakda, insan, sevâb veyâ günâh kazanmakdadır. İnsanların kudret ve ihtiyârına inanmayan, insanları âciz ve mecbûr zan eden kimse, din âlimlerinin sözlerini anlamamıştır. Bu büyüklerin insanda kudret ve irâde var demeleri, insan her istediğini yapar ve istemediklerini yapmaz demek değildir. Böyle olmak kullukdan uzaktır. Büyüklerin sözü, insanlar, emr olunan şeyleri yapabilir demektir. Meselâ, beş vakt nemâz kılabilir. Malın kırkda birini zekât verebilir. Oniki ayda, bir ay oruc tutabilir. Yol ve yiyecek parası olan, ömründe bir kerre hac yapabilir. Bunlar gibi, ahkâm-ı islâmiyyenin hepsini yapabilir. Allahü teâlâ, çok merhametli olduğu için, insanların za'ffliğine ve kuvvetlerinin azlığına göre, bütün ibâdetlerde en hafif, en kolay olanları emr etmiştir. **(Allahü teâlâ, sizlere kolaylık istiyor, güçlük istemiyor)** ve **(Allahü teâlâ sizlere hafif, kolay emr etmek istiyor. İnsanlar, za'ff, kuvveti az yaratılmışdır)** meâlindeki âyet-i kerîmeler meşhûrdur.

[Dinde harac, zorluk yoktur, demenin ma'nâsı da budur. Ya'nî, Allahü teâlâ kolaylık emr etmiştir, demektir. Yoksa, herkes, hoşuna giden şeyleri yapsın, nefsi-ne zor gelen şeyleri yapmasın, ibâdetleri râhat ve kolay ve keyfine göre değiştirsin demek değildir. Dinde ufak bir değişiklik yapmak, küfrdür, dinsizliktir.]

Peygamberler "aleyhimüssalevatü vetteslîmât" Allahü teâlâ tarafından kullarına gönderilmiş insanlardır. Ümmetlerini Allahü teâlâyâ çağırmak, azgın, yanlış yoldan, doğru, se'âdet yoluna çekmek için gönderilmişlerdir. Da'vetlerini kabûl edenlere, Cenneti müjdelemişler, inanmayanları ve inanıp da yapmayanları Cehennem azâbı ile korkutmuşlardır. Onların Allahü teâlâdan getirdikleri her haber doğrudur, yanlışlık yoktur. Peygamberlerin sonuncusu, Muhammed aleyhisselâmdır "sallallahü aleyhi ve selleme aleyhi ve aleyhim ecma'in". Onun dîni bütün dinleri nesh etmiş, yürürlükten kaldırmıştır. Onun kitâbı, geçmiş kitâbların en iyisidir. Onun dîni kıyâmete kadar bâkîdir. Kimse tarafından değiştirilmeyecektir. İsa "aleyhisselâm" gökden incek, Onun dîni ile amel edecek, ya'nî Onun ümmeti olacaktır.

[Ba'zı kimseler, din, zemâna göre değişir, islâm ahkâmı tefessüh etmiş, eskimiştir. Asrımızın icâblarını karşılayacak bir din lâzımdır diyor. Evet, din, zemânla değişir. Fekat bunu, sâhibi, ya'nî Allahü teâlâ değiştirir. Nitekim Âdem aleyhisselâmdan beri, çok kerre değiştirmiş ve en son olarak ve kıyâmete kadar bütün icâbları, ihtiyâcları karşılayacak, en mükemmel, en üstün bir din olarak, Muhammed aleyhisselâmın dînini göndermiştir. Zevallı insanlar, Allahü teâlânın mükemmel dediği dinden dahâ iyisini mi yapabilecek? Evet milletlerin kanûnları da, zemânla değişir. Fekat, bunu ancak millet meclisleri değiştirebilir. Her bekçi ve çoban değil! **(Mecelle)**nin otuzdokuzuncu maddesinde ve şerhinde diyor ki, (Ahkâm zemânla değişir. Örf ve âdete tâbi' olan ahkâm değişir. Nass ile anlaşılan ahkâm zemânla değişmez.)]

Muhammed aleyhisselâmın kıyâmetden haber verdiği şeylerin hepsi doğrudur. Kabr azâbı, kabrin ölüyü sıkması, kabrde Münker ve Nekîr denilen iki meleğin sü-

âl sorması, kıyâmetde herşeyin yok olacağı, göklerin yarılabacağı, yıldızların yollarından çıkıp dağılabacakları, küre-i Erdin, dağların parçalanması ve herkesin mezârdan çıkması, mahşer yerine toplanması, ya'nî rûhların cesedlere gelmesi, kıyâmet gününün zelzelesi, o günün dehşeti, korkusu ve kıyâmetde süâl ve hesâb ve dünyâda yapılmış olan şeylere orada, ellerin, ayakların ve her a'zânın şehâdet etmesi ve iyilik ve kötülük defterlerinin uçarak sağ veyâ sol taraftan verilmesi ve iyiliklerin ve günâhların, oraya mahsûs bir terâzide tartılması hakdır, doğrudur. Orada sevâbı ağır gelen, Cehennemden kurtulacak, az gelen, ziyân edecektir. Oradaki terâzî, bilinmeyen bir terâzî olup, ağır ve hafif gelmesi dünyâ terâzîsinin aksinedir. Yukarı çıkan kefe ağırdır, aşağı inen hafiftir. [Orada yer çekimi kuvveti yokdur.]

Orada önce Peygamberler “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât”, sonra sâlih kullar ya'nî Evliyâ-i kirâm “kaddesallahü teâlâ esrârehümül'azîz”, Allahü teâlânın izni ile, günâhı çok olan mü'minlere şefâ'at edecektir. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Ümmetinden büyük günâhları olanlara şefâ'at edeceğim)**. Cehennem üzerinde sırât köprüsü vardır. Mü'minler, bu köprüden geçip, Cennete gidecektir. Kâfirlerin ayakları kayarak, Cehenneme düşeceklerdir.

[Sırât köprüsü deyince, bildiğimiz köprüler gibi sanmamalıdır. Nitekim, sınıf geçmek için, imtihân köprüsünden geçilir diyoruz. Her talebe imtihân köprüsünden geçer. Hepsini buradan geçtiği için köprü diyoruz. Hâlbuki, imtihânın, köprüye benzeyen hiçbir tarafı yokdur. İmtihân köprüsünden geçenler olduğu gibi, geçemeyip, yuvarlananlar da olur. Fekat bu, köprüden denize yuvarlanmağa benzemez. İmtihân köprüsünün nasıl olduğunu, buradan geçenler bilir. Sırât köprüsünden de herkes geçecek, ba'zıları da geçemeyip Cehenneme yuvarlanacaktır. Fekat, bu köprü ve buradan geçmek ve Cehenneme düşmek, dünyâ köprüleri gibi ve imtihân köprüsü gibi değildir. Bunlara hiç benzemez.]

Mü'minlere mükâfât ve ni'met için hâzırlanmış olan Cennet ve kâfirlere azâb için hâzırlanmış olan Cehennem [şimdi] vardır. Her ikisini de, Allahü teâlâ, yokdan var etmiştir. [Kıyâmetde herşey yok edilip, tekrâr yaratıldıktan sonra] ebedî olarak varlıkta kalacaklar, hiç yok olmayacaklardır. Süâl ve hesâbdan sonra, mü'minler Cennete girince, burada sonsuz kalacaklar, Cennetden hiç çıkmıyacaklardır. Bunun gibi, kâfirler de, Cehenneme girince, Cehennemde sonsuz kalacaklar, ebedî olarak azâb çekeceklerdir. Bunların azâblarının azaltılması câiz değildir. [İbni Teymiyye, kâfirlerin Cehennemde sonsuz kalacaklarını inkâr etmektedir.] **(Onların azâbları hafifletilmeyecek, onlara hiç yardım olunmayacaktır)** meâlindeki âyet-i kerîme meşhûrdur. Kalbinde zerre kadar îmânı bulunani, günâhlarının çokluğu sebebi ile Cehenneme soksalar da, günâhları kadar azâb edip, sonunda, Cehennemden çıkarılır ve onun yüzünü siyâh yapmazlar. Kâfirlerin yüzleri ise, siyâh yapılır. Mü'minleri Cehennemde zincirlere bağlamazlar. Boyunlarına tasma takmazlar. Böylece kalblerindeki zerre îmânın hurmeti, kıymeti belli olur. Kâfirleri ise, kelepçe ve zincirlere bağlarlar.

Melekler, Allahü teâlânın kıymetli kullarıdır. Allahü teâlânın emrlerine ısyân etmeleri câiz değildir. Emr olunduklarını yaparlar. Evlenmeleri yokdur. Doğurmazlar, çoğalmazlar. Allahü teâlâ, bunlardan ba'zılarını peygamber olarak seçmiştir. [Diğer meleklerle] Vahy [haber] götürmek vazîfesi ile şerefletirmiştir. Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” kitâblarını ve sahîfelerini getiren bunlardır. [Meselâ En'âm sûresini Cebrâil “aleyhisselâm” ile birlikte yetmişbin melek getirmiştir.] Bunlar hatâ etmez, unutmaz. Hîle yapmaz, aldatmazlar. Bunların Allahü teâlâdan getirdikleri hep doğrudur. Şüheli, ihtimâli değildir. Melekler, Allahü teâlânın azameti, celâli, büyüklüğünden korkudadır. Kendilerine verilen emrleri yapmaktan başka işleri yokdur.

İMÂN: Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarında yazılı olan, Peygamberimizden “sallallahü aleyhi ve sellem” gelen haberlere inanmak ve inandığını söylemek demek-

dir. [Her lisan ile söylemenin câiz olduğu, (**Dürr-i yektâ**)da yazılıdır.] İbâdetler, îmândan değildir. Fekat, îmânın kemâlini arttırır ve güzelleştirirler. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe “aleyhirrahme”, îmân artmaz ve azalmaz, buyuruyor. Çünkü îmân, kalbin tasdik etmesi, kabûl etmesi, inanması demektir. İnanmanın azı, çoğu olmaz. Azalan ve çoğalan bir inanışa, inanmak değil, zan ve vehm denir. İmânın kâmil veyâ noksan olması, ibâdetlerin çok ve az olması demektir. İbâdet çok olunca, îmânın kemâli çok denir. O hâlde, mü'minlerin îmânları, Peygamberlerin “aleyhimüssalevatü vetteslîmât” îmânları gibi olmaz. Çünkü, bunların îmânları ibâdetler sebebi ile kemâlin tepesine varmıştır. Diğer mü'minlerin îmânları oraya yaklaşamaz. Her ne kadar, her iki îmân, îmân olmakda ortak iseler de, birincisi, ibâdetler vâsıtası ile, başka dürlü olmuştur. Sanki aralarında benzerlik yoktur. Mü'minlerin hepsi, insan olmakda, Peygamberler “aleyhimüssalevatü vetteslîmât” ile ortakdır. Fekat, başka kıymetler, üstünlükler bunları yüksek derecelere çıkarmıştır. İnsanlıkları, sanki başka dürlü olmuştur. Sanki, müşterek olan insanlıktan daha yüksek insandırlar. Belki, insan bunlardır. Başkaları sanki insan değildir.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe “aleyhirrahme” (Ben elbette mü'minin) demelidir, diyor. İmâm-ı Şâfi'î “aleyhirrahme” ise (Ben inşaallah mü'minin) demelidir, buyuruyor. Bunun ikisi de doğrudur. İnsan şimdiki îmânını söylerken (Ben elbette mü'minin) demelidir. Son nefesdeki îmânını söylerken (Ben inşaallah mü'minin) der. Fekat, burada da, şüheli söylemekdence, elbette demek dahâ iyidir.

Mü'minin, büyük dahî olsa, günâh işlemekle îmânı gitmez. Kâfir olmaz. İştidigime göre, İmâm-ı a'zam, Bağdâdın büyük âlimleri ile, bir yerde oturmuşlardı. Biri gelip dedi ki: (Bir mü'min, babasını haksız olarak öldürse, (ve sonra şerâb içerek) serhoş olsa ve zinâ etse, îmânı gider mi?). İştiten âlimlerin hepsi, o mü'mine kızdı. Bunu sormağa lüzûm yok! İmânı elbet gider. Kâfir olur dediler. İmâm-ı a'zam “aleyhirrahme” buyurdu ki, (O kimse yine mü'mindir. Günâh işlemekle, îmânı gitmez). Âlimler, bu cevâbı beğenmeyip, İmâm-ı a'zama dil uzatdılar. Sonra, İmâm sözünü isbât edince, hepsi kabûl etti. Günâhı çok olan bir mü'min, son nefesi buğazına gelmeden evvel, tevbe ederse, kurtulması çok umulur. Çünkü, Allahü teâlâ, tevbeyi kabûl edeceğini va'd buyurmuştur. Eğer tevbe etmek şerefine kavuşamadı ise, onun işi, Allahü teâlânın irâdesine kalmıştır. İsterse günâhlarının hepsini afv ederek Cennete sokar. İsterse Cehennem ateşi ile veyâ sıkıntılar ile günâhları kadar, azâb yapar. Fekat sonunda kurtularak, yine Cennete girer. Çünkü, âhiretde merhamete kavuşamayan, yalnız kâfirlerdir. Zerre kadar îmânı olan, rahmete kavuşacaktır. Eğer günâhlarından dolayı önceleri rahmete kavuşamazsa, sonunda Allahü teâlânın lutfü, inâyeti ile kavuşacaktır. [Onbirinci maddeye bakınız!] Yâ Rabbî! Sen bizlere hidâyet verdikten sonra, doğru yolu gösterdikden sonra, kalbimizin, mürtedler tarafına kaymasından, bizleri koru! Bizlere merhamet et! Şu hâlimize acı! Bizleri bu küfr ve irtidât karanlığından ancak sen koruyabilirsin!

Ehl-i sünnet âlimlerine “Allahü teâlâ onların çalışmasına bol bol mükâfât versin!” göre halifelikten konuşmak, dînin esâs bilgilerinden değildir. Ya'nî îmâna bağlı bir şey değildir. Fekat, ba'zıları bunda taşkınlık yapığundan, [hoca şekline giren, çenesi kuvvetli birkaç zındık, kendilerine âlim deyiş, sözleri ile, kitâb ve mecmû'aları ile, iftirâ ederek, müslimânları zehrlediklerinden], doğru müslimânların âlimleri, halîfelîğe âid bilgileri, kelâm ilmine, ya'nî îmân bilgisine sokmuş, işin doğrusunu bildirmişlerdir. Peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed Mustafâdan sonra “aleyhi ve aleyhimüssalevatü vetteslîmât” müslimânların halîfesi, ya'nî Peygamber efendimizin “aleyhisselâm” vekîli ve müslimânların reîsi, Ebû Bekr-i Sıddîkdir “radiyallahü anh”. Ondandır, halîfe Ömer-ül-Fârûkdur “radiyallahü anh”. Ondandır, Osmân-ı Zinnüreyn “radiyallahü anh”, ondan sonra, Alî ibni Ebî Tâlibdir “radiyallahü anh”. Bu dördünün üstünlük sıraları, halîfelikleri sırası gibidir. Bunlardan

Şeyhaynın [ya'nî ilk ikisinin], diğer ikisinden dahâ üstün olduğunu, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'în-i izâmın hepsi söylemiştir. Bu sözbirliğini, din imâmlarımız bildirmektedir. Meselâ imâm-ı Şâfi'nin “aleyhirrahme” sözü meshûrdur. Ehl-i sünnetin reislerinden olan Ebül-Hasen-i Eş'arî buyuruyor ki, (Şeyhaynın, diğer bütün ümmetden üstün olduğu muhakkaktır. Buna inanmayan, yâ câhildir veyâ zındıktır). İmâm-ı Alî “radiyallahü anh” buyuruyor ki, (Beni, Ebû Bekr ile Ömerden “radiyallahü anhümâ” üstün tutan, iftirâ etmiş olur. İftirâ edenleri dövdükleri gibi, onu döverim). Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, (**Gunye-tüt-tâlibîn**) kitâbında buyuruyor ki: Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: (**Allahü teâlâdan istedim ki, benden sonra Alî “radiyallahü anh” halife olsun. Melekler dedi ki: Yâ Muhammed “sallallahü aleyhi ve sellem”! Allahü teâlânın dilediği olur. Senden sonra halife, Ebû Bekr-i Sıddıktır.**) Abdülkâdir-i Geylânî “kuddise sirruh” yine buyurdu ki, Alî “radiyallahü anh” dedi ki, Peygamber “sallallahü aleyhi ve sellem” bana buyurdu ki: (**Benden sonra halife Ebû Bekr olacaktır. Ondan sonra Ömer, ondan sonra Osmân, ondan sonra da sen “radiyallahü anhüm” olacaksınız!**).

İmâm-ı Hasen, İmâm-ı Hüseynden dahâ üstündür “radiyallahü anhümâ”. Ehl-i sünnet âlimleri “rahmetullahi aleyhim ecma'in” buyurdu ki: İlmde ve ictihâdda Âişe “radiyallahü anhâ”, Fâtımadan “radiyallahü anhâ” üstündür. Abdülkâdir-i Geylânî “radiyallahü anh”, (**Gunye**) kitâbında diyor ki, (Âişe “radiyallahü anhâ” dahâ üstündür). Bu fakîre göre ise, ilmde ve ictihâdda Âişe, zühd ve dünyâdan kesilmekte ise, Fâtıma dahâ ileridir. Bunun içindir ki, hazret-i Fâtıma (**Betül**) [ya'nî çok temiz] demişlerdir “radiyallahü anhümâ”. Âişe “radiyallahü anhâ” ise, Eshâb-ı kirâma islâmiyeti öğretirdi. Eshâb-ı kirâm, bütün müşkillerini, ondan sorup öğrenirdi.

Eshâb-ı kirâm “aleyhimürrıdvân” arasındaki muhârebeler, meselâ Deve vak'ası ve Sıffin vak'ası, iyi niyetlerle, güzel sebeplerle yapılmış olup, nefsin arzuları ile, inâd ve düşmanlık ile değildi. Çünkü, onların hepsi büyük idi. Kalpleri Peygamber efendimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” sohbetinde ve mubârek nazarları karşısında temizlenmiş, hırs, kin ve düşmanlık gibi şeyler kalmamıştı. Bunların sulhları da, ayrılık ve muhârebeleri de, Hak için idi. Herbiri, kendi ictihâdına göre hareket etmiştir. İctihâdlarına uymayanlara inâd ve düşmanlık etmiyerek, onlardan ayrılmıştır. İctihâdi doğru olanlara iki veyâ on sevâb, isâbet etmiyenlere de, bir sevâb vardır. O hâlde, doğruyu bulmağa çalışıp da bulamayıp yanılanlarına da, doğru olanlar gibi, dil uzatmamak lâzımdır. Çünkü, bunlar da, sevâb kazanmıştır. Ehl-i sünnet âlimleri buyuruyor ki, bu muhârebelerde Emîr [ya'nî Alî] “radiyallahü anh” haklı idi. Ona uymayan ictihâdlar doğru değildi. Fekat, hiçbirine dil uzatılmaz. Nerde kaldı ki, kâfir ve fâsık denilebilsin! Bu muhârebelerde Alî “radiyallahü anh” buyurdu ki, (Kardeşlerimiz bizden ayrıldı. Onlar kâfir, fâsık değildir. Çünkü, ictihâdlarına göre hareket ediyorlar). Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, (**Eshâbıma dil uzatmaktan sakınınız!**). Görülüyor ki, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” Eshâb-ı kirâmının hepsini büyük bilmemiz ve hepsini hurmetle, iyilikle söylememiz lâzımdır. Bu büyüklerden hiçbirini fenâ bilmemeli, kötü sanmamalıyız! Onların birbirleri ile olan muhârebelerini, başkalarının sulhlarından dahâ iyi bilmelidir. Kurtuluş yolu budur. Çünkü, Eshâb-ı kirâmı sevmek, Peygamber efendimizi “sallallahü aleyhi ve sellem” sevmekten ileri gelir. Onlara düşmanlık, Ona düşmanlık olur. [Büyük âlim, Ebû Bekr-i Şiblî “kuddise sirruh” buyurdu ki: (Eshâb-ı kirâma hurmet etmiyen bir kimse, Muhammed aleyhisselâma îmân etmiş olmaz “radiyallahü teâlâ anhüm ecma'in”).].

[Âlûsî, (**Gâliyye**) kitâbında diyor ki, (Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Eshâb-ı kirâmı övmektedir. İlk hicret edenlerden ve Ensârdan ve iyilikde bunların izinde olanlardan râzi olduğunu bildirmektedir. Allahü teâlâ, ancak mü'min olarak öleceğini bildiği kulundan râzi olur. Kâfir olarak öleceğini bildiği kulundan râzi olduğunu bildirmesine imkân yoktur. Bunun için, Eshâb-ı kirâmı öven âyet-i kerîmeler, onların

âdil olmadıklarını ve Resûlullahın vefâtından sonra mürted olduklarını söyleyenleri red etmekte, böyle söyleyenlerin kötü niyetli, zındık olduklarını bildirmektedir. Eshâb-ı kirâmın hepsini öven hadîs-i şerîfler pek çoktur. Bunların meshûrlarından biri, Dârimîn ve İbni Adînin bildirdikleri, **(Eshâbım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarırsanız hidâyete kavuşursunuz!)** hadîs-i şerîfidir. Ahmed Nâmîkî Câmînin “rahmetullahi aleyh” **(Üns-üt-tâibîn)** kitâbı fârisîdir. Rızâ şâh zemânında Tahranda basılmış olan kırkdördüncü sahifesinde, dört halife ismleri ile yazılarak herbiri ve Eshâb-ı kirâmın hepsi çok övülmekte ve hepsini sevmemiz lâzımdır demektedir. Eshâb-ı kirâmın “aleyhimürrıdvân” kıymetini, büyüklüğünü bilemeyen, bu büyükleri kendileri gibi sanıp, kötüleyen sapıklara çok şaşılır. Cehenneme gidecekleri bildirilen, yetmişiki bid’at fırkasının en kötüsü bunlardır. Bunlar, hazret-i Alînin “radıyallahü anh” izinde gidiyoruz diyerek, müslimânların çok sevdiği, mübârek **(Alevî)** ismini kendilerine takıyorlar. İslâm düşmanlığını bu mübârek ismin maskesi altında yapıyorlar. Şunu iyi bilmelidir ki, **(Alevî)** ismini taşıyan kimseler iki kısımdır. Biri, müslimân ismini taşıyan sinsi islâm düşmanları, ya’nî zındıklardır. Bunların ismine aldanmamalıdır. İkinci kısım **(Alevîler)**, hazret-i Alîyi seven hakîkî müslimânlardır. Yalancı alevîler, temiz gençleri aldatıyorlar. [m. 1958] de, İstanbulda türkçe basırdıkları **(Hüsniyye)** isimli bir kitâbdaki, uydurma hikâyeleri, câhiller ve en çok köylü kadınlar arasında yayarak, islâm büyüklerini kötüliyorlar. Bu kitâbın, Mürtezâ adındaki bir yehûdî tarafından arabî olarak yazıldığı, **(Tuhfe)** kitâbında bildirilmektedir. Sonra, İbrâhîm Esterâbâdî isminde bir hurûfnin fârisiye terceme ettiği ve 958 [m. 1551] de öldüğü **(Esmâ-ül müellifin)** de yazılıdır. **(Eshâb-ı Kirâm)** da ve **(Hak Sözü Vesîkaları)** kitâbındaki **(Tezkiye-i Ehl-i beyt)** risâlesinde o bozuk yazılar, çirkin iftirâlar, vesîkalarla çürütülmüş, Mürtedâ, 436 [m. 1044] de, kardeşi Radî bin Tâhir de, [406] da Bağdâdda ölmüştür. Türkçe **(Menâkıb-ı Cihâr Yâr-i Güzin)** kitâbında, Eshâb-ı kirâmın üstünlükleri uzun yazılıdır. Bu kitâb, m. 1998 de İstanbulda (Hakikat Kitâbevi) tarafından basdırılmıştır.

Hurûfî denilen zındıkların i’tikâdda ve amelde birçok noktaları, Ehl-i sünnetten ayrılıyor ise de, bunların taşkınlık yapanları, kâfir olmaktadır. Bunlar, yok olmak üzere iken, içlerinden, şâh İsmâ’îlin devlet kurması ile, çoğaldılar. Memleketimize de sokularak, hemen hemen bütün tekkelere bulaşmış ve birçok ma’sûmlar bu sârî hastalığa yakalanarak, ebedî ölüme sürüklenmiştir. Cenâb-ı Hak, bizleri, Ehl-i sünnetin doğru, temiz i’tikâdından ayırmasın. Müslimânlar arasında bölücülük yapan vehhâbîlik ve kızılbaşlık tehlikesinden muhâfaza buyursun! Âmîn. **(Tuhfe-i isnâ aşeriyye)** başında diyor ki: Bu sapık inancı kuran, Abdûllah bin Sebe’ adında Yemenli bir yehûdîdir. Sen tanrısın dediği için hazret-i Alî bunu Medâyine sürdü. [Bunun yehûdî olduğu, 34 [m. 654] senesinde Mısrda Medîneye gelip, müslimân olduğunu söylediği, **(Müncid)** de yazılıdır.] Bu dalâlet fırkası, her asrda başka bir hâl almış, şâh İsmâ’îl zemânında, belli bir şekle sokularak, kitâblar yazılmıştır. Şî’lik, hazret-i Alî zemânında kuruldu. İnsanlar arasında yayılması daha sonra başladı. Hicretin altmış senesinde **(Kisâniyye)**, altmışaltı senesinde **(Muhtâriyye)** ve yuzdokuz senesinde **(Hişâmiyye)** fırkaları ortaya çıktı ise de, tutunamadılar, yok oldular. Asrlar boyunca müslimânları doğru yoldan ayıran **(Zeydiyye)** fırkası, yuzoniki senesinde ve öteki fırkaların hepsi daha sonra meydana çıktı. Müslimânlar arasında bölücülük yapan bid’at fırkalarının birkaçı Eshâb-ı kirâm zemânında ortaya çıkmış, diğerlerinin ortaya çıkması ve hepsinin kuvvetlenerek müslimânlar arasında yayılması, Eshâb-ı kirâmın hepsinin ölümünden sonra olmuştur. Eshâb-ı kirâma iftirâ edenler, üç grubda toplanmaktadır:

- 1) **(Tafdîliyye)**, hazret-i Alî, Eshâbın en üstünüdür, diyorlar.
- 2) **(Sebbiyye)**, Eshâb-ı kirâmdan birkaçından başkası, zâlim, kâfir oldular, diyorlar. Bunları sebb ediyorlar. Ya’nî kötülüyorlar.
- 3) **(Gulât)**, hazret-i Alî “kerremallahü teâlâ vecheh” tanrıdır diyorlar. **(Sebeiy-**

ye) ve (Nusayriyye) fırkaları böyledir. İbâdet etmezler. Bu fırkayı, Abdüllah bin Sebe' ismindeki bir yehûdî kurmuştur.

Bunlar, her zemân, hazret-i Alînin ve hazret-i Abbâsın “radiyallahü anhümâ” torunlarından birinin etrâfına toplanıp çeşidli fırkalara ayrıldılar. İmâm-ı Zeynel'âbidîn vefât edince, çoğu bunun oğlu Zeydin yanında toplandı. Emevî hükümdârı Hişâm bin Abdümelik tarafından Irâk vâlisî olan Yûsûf-i Sekafî ile harb etmeğe giderlerken, bir kısmı Zeydden ayrıldı. Zeyd bunlara (**Râfizî**) dedi. Kendileri ise (**İmâmiyye**) adını aldılar. Zeydin yanında kalanlara (**Zeydî**) denildi. Her ikisi de, (Resûlullahdan sonra hilâfet oniki imâmdadır) dediler.

(Oniki imâm): Alî bin Ebî Tâlib, Hasen, Hüseyin, Zeynel'âbidîn, Muhammed Bâkır, Ca'fer-i Sâdık, Mûsâ Kâzım, Alî Rızâ, Muhammed Cevâd Takîy, Alî Nakîy, Hasen Askerî Zekiy ve Muhammed Mehdîdir. Bu oniki imâmın çeşidli oğullarına bağlanarak başka başka fırka oldular. Bugün, çoğu imâmiyye olup üç ana inançdan birincisinde iseler de, inançlarında, zemânla çeşidli değişiklikler olmuştur. Bunlar, şimdi kendilerine (**Ca'ferî**) diyorlar. Ca'ferîler hakkında, kitâbın sonundaki ism cedvelinde, (**Ca'fer-i Sâdık**) kelimesinde uzun bilgi vardır].

Muhbir-i sâdık [ya'nî hep doğru haber verici] “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” kıyâmet alâmetlerinden her ne haber verdi ise, hepsi doğrudur. Yanlışlık olamaz. O zemân güneş, âdet dışı olarak garbdan doğacaktır. Hazret-i Mehdî “aleyhirridvân” çıkacak, İsâ “aleyhisselâm” gökden inecek, Deccâl çıkacak, (**Ye'cûc** ve **Me'cûc**) denilen insanlar yeryüzüne yayılacaktır.

(Huccet-ullahi alel'âlemîn)de diyor ki, (Ye'cûc ve Me'cûc denilen kimseler, Nûh aleyhisselâmın oğlu Yâfesin soyundandırlar. Yüzleri yassı, gözleri küçük, kulakları çok büyük, boyları kısadır. Herbirinin bin çocuğu olur. Cin ve insanların adedlerinin onda dokuzu Ye'cûc ve Me'cûcdur. Arkasında kaldıkları seddi hergün oyarlar. Gece eskisi gibi olur. Kâfirdirler. Sed arkasından çıkınca insanlara saldırırlar. İnsanlar şehrlere, binâlara saklanırlar. Hayvanları bitirirler. Nehrleri içip kuruturlar. İsâ aleyhisselâm ve Eshâbı bunlara karşı düâ ederler. Boyunlarında yara hâsıl olup, bir gecede hepsi ölür. Hayvanlar bunları yiyerek çoğalırlar. Pis kokularından yer yüzü yaşanamıyacak bir hâl alır). (**Ye'cûc**) ve (**Me'cûc**) çok eski zemânda, bir divâr arkasına bırakılmış, kıyâmete yakın, yeryüzüne yayılacak, iki kötü millet olduğu, Kur'ân-ı kerîmde haber verilmiştir. Arkeolojik araştırmalar, yer altında kalmış şehrleri, dağ tepelerindeki deniz fosillerini bulduğuna göre, o divârın bugün meydânda bulunması ve bu insanların çok sayıda olmaları lâzım gelmez. Nitekim, bugünkü milyarlarca insan nasıl iki kişiden meydâna geldi ise, o iki milletin de, bugün nerde oldukları bilinemiyen birkaç kişiden üreyerek yeryüzünü kaplıyacakları düşünülebilir].

(Dabbetülerd) denilen hayvân çıkacak, gökleri bir duman kaplayıp, bütün insanlara gelip, cânlarını yakacak, herkes bunun acısından düâ edip, (Yâ Rabbî! Bu azâbı üzerimizden kaldır. Sana imân ediyoruz!) diyecektir. Alâmetlerin sonuncusu, bir ateştir ki, Adenden çıkacaktır. [Aden, Yemendedir.] Hindistânda birisi, Mehdî olduğunu iddi'â etmişti. Mezârı da Fere şehrinde imiş. Meşhûr, hattâ ma'nâsı tevâtür derecesine varmış birçok hadîs-i şerîfler böylelerinin bu i'tikâd ve sözlerini yalanlamaktadır. [Memleketimizde de, ba'zı câhiller, tesavvuf kitâblarından terceme ederek söyleyen ve yazan kimselere Mehdî diyor. Bunları, kendisi yazıyor sanıyorlar.] Hâlbuki birçok hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: (**Mehdînin başı hizâsında bir bulut olacaktır. Bulutdan bir melek: Bu Mehdîdir, sözünü dinleyiniz! diyecektir.**) Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: (**İsmini duyduğunuz kimselerden, yeryüzüne** [ya'nî, o zemân bilinen memleketlerin çoğuna] **dört kişi mâlik oldu. İki mü'min, ikisi de kâfir idi. Mü'min olan iki kişi, Zülkarneyn ile Süleymân “aleyhimesselâm” idi. Kâfir olan ikisi de, Nemrûd ile Buhtunnasar idi. Beşinci olarak, yeryüzüne, benim evlâdımdan biri, ya'nî Mehdî de, mâlik olacaktır.**)

Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: **(Kıyâmet kopmadan önce, Allahü teâlâ, benim evlâdımdan birini yaratır ki, ismi benim ismim gibi, babasının ismi, benim babamın ismi gibi olur ve dünyâyı adâletle doldurur. Ondan önce dünyâ zulmle dolu iken, onun zemânında adl ile dolar).** Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: **(Eshâb-ı Kehf, hazret-i Mehdînin yardımcıları olacaktır ve İsâ “aleyhisselâm” bunun zemânında gökden inecektir. İsâ “aleyhisselâm”, Deccâl ile harb ederken, hazret-i Mehdî, onunla berâber olacaktır. Bunun hükümdârlığı zemânında, her zemânkinin aksine olarak ve hesâbların tersine olarak, Ramezân-ı şerîfin ondördüncü günü güneş tutulacaktır ve birinci gecesinde ay tutulacaktır).** O hâlde, insâf etsinler ki, bu âlâmetler, [câhillerin, Mehdî zan ettikleri kimselerde ve] o ölen adamda var mıdır, yok mudur. Hazret-i Mehdînin dahâ birçok âlâmetlerini, Muhibir-i sâdik “aleyhissalâtü vesselâm” haber vermiştir. Ahmed ibni Hacer-i Mekkî hazretleri **(Elkavlülmuhstasar fî alâmâtîl-Mehdî)** isimindeki kitâbında, hazret-i Mehdînin ikiyüze yakın âlâmetlerini yazmıştır. Geleceği bildirilen Mehdînin âlâmetleri meydânda iken, başkalarını Mehdî sananlar, ne kadar câhildir. Allahü teâlâ, onlara, doğruyu görmek nasîb eylesin! [Celâleddîn-i Süyûtînin **(Cüz’ün minel-ehâdis vel-âsâr-il-vâride-ti fî hakk-ıl-Mehdî)** kitâbında da hazret-i Mehdînin âlâmetleri bildirilmektedir].

Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Benî İsrâîl, yetmiş bir fırkaya ayrılmıştı. Bunlardan yetmiş Cehenneme gidip, ancak bir fırkası kurtulmuştur. Nasârâ da, yetmişiki fırkaya ayrılmıştı. Yetmişbiri Cehenneme gitmiştir. Bir zemân sonra, benim ümmetim de yetmişüç kısma ayrılır. Bunlardan yetmişikisi, Cehenneme gidip, yalnız bir fırkası kurtulur).** Eshâb-ı kirâm, bu bir firkanın kimler olduğunu sordukda, **(Cehennemden kurtulan fırka, benim ve Eshâbımın gittiği yolda gidenlerdir)** buyurdu. [Bu hadîs-i şerîfin dört **(Sünen)** kitâbında bulunduğu **(Milel-Nihâl)** tercemesinde yazılıdır.] O kurtulan fırka, Ehl-i sünnet velcemâ’atdır ki, insanların en iyisinin “sallallahü aleyhi ve sellem” yoluna sarılmışlardır. Yâ Rabbî! Bizleri, Ehl-i sünnet âlimlerinin “rahmetullahi aleyhim ecma’ın” bildirdiği îmândan, i’tikâddan ayırma! Onlarla birlik olduğumuz hâlde, bu dünyâdan çıkar! Bizi onlarla haşr eyle, yâ Rabbî! Bize hidâyet verdikten sonra, kalblerimizi doğrudan kaydırma ve bize yüce katından rahmet ver. Sen ihsân edenlerin en büyüğüsün!

İslâmın birinci şartı, Allahü teâlâyâ ve Peygamberine “sallallahü aleyhi ve sellem” îmândır. Ya’nî onları sevmek ve sözlerini beğenip, kabûl etmektir.

İ’tikâdı düzelttikden sonra, islâmiyyetin emrlerini yapmak ve yasak ettiği şeylerden kaçınmak, ya’nî ahkâm-ı islâmiyyeyi yapmak, elbette lâzımdır. Beş vakt nemâzı, gevşek ve tenbel olmaksızın, kılmalıdır. Ta’dîl-i erkân ile kılmalıdır ve cemâ’at ile kılmalıdır. **(Müslimân ile kâfiri birbirinden ayıran nemâzdır).** [Nemâzı doğru ve iyi kılan bir kimse müslimândır. Nemâzı doğru kılmıyan veyâ hiç kılmıyan kimsenin müslimânlığı şübhelidir.] Bir kimse, nemâzı doğru ve iyi kılınca, islâm ipine yapışmış olur. Çünkü, nemâz, islâmın beş şartından ikincisidir.

İslâmın üçüncü şartı, zekât vermektir.

İslâmın dördüncü şartı, Ramezân-ı şerîf ayında hergün oruc tutmaktır.

Beşinci şart, Kâ’be-i mu’azzamayı hac etmektir.

İslâmın birinci şartı, îmân olup, kalb ile inanmak ve dil ile de söylemektir. Diğer dört şart ise, vücûd ile yapılacak ve kalb ile niyyet edilecek ibâdetlerdir. Nemâz, bütün ibâdetleri kendisinde toplamıştır ve hepsinden dahâ üstündür. Kıyâmetde evvelâ nemâz sorulacaktır. Nemâz doğru ise, diğerlerinin hesâbı, Allahü teâlânın yardımı ile, kolay geçecektir.

Dinde yapılması yasak edilenlerden, mümkün olduğu kadar sakınmalıdır. Allahü teâlânın râzı olmadığı şeyleri, öldürücü zehr bilmelidir. Kusûrlarını düşünüp,

bunları yaptığına mahcûb olmalı, utanmalıdır. Pişmân olup üzülmelidir. Hiç günâh yapmamağa karâr vermelidir. [Bu üzülmeye ve karâra (**Tevbe etmek**) denir. Günâhlarını afv etmesi için Allahü teâlâyâ yalvarmağa (**İstigfâr etmek**) denir.] Allahü teâlânın beğenmediği şeyleri utanmadan, sıkılmadan söyleyen ve yapan, Allahü teâlâyâ karşı durmuş, inâd etmiş olur. Bu inâdları, hemen hemen onları islâmîyyetden çıkarır.

[(**Riyâd-un-nâsihîn**) kitabının dördüncü kısmı, ikinci bâbının, üçüncü faslında buyuruyor ki: (Harâmları, büyük günâh ve küçük günâh diye ikiye ayırmışlar ise de, küçük günâhlardan da, büyük günâh gibi kaçınmak, hiçbir günâhı küçümsemek gerektir. Çünkü, Allahü teâlâ, intikâm alıcıdır ve ganîdir. İstedğini yapmakta hiç kimseden çekinmez. Gazabını, düşmanlığını günâhlar içinde gizlemiştir. Küçük sanılan bir günâh, intikâmına, gadabına sebep olabilir).

(**Riyâd-un-nâsihîn**) üçüncü bâbı, birinci faslında buyuruyor ki: (Küfrden ve bid'atden başka günâhlar ikiye ayrılır: Birinci kısım, Allahü teâlâ ile kul arasında olan günâhlardır. İçki içmek, nemâz kılmamak ve bunlar gibi. Bu günâhların, büyüğünden ve küçüğünden, çok sakınmalıdır. Resûlullah "aleyhisselâm" buyurdu ki: (**Bir zerrecik [ya'nî çok az] bir günâhdan kaçınmak, bütün cin ve insanların ibâdetleri toplamından dahâ iyidir**). Günâhların hepsi, Allahü teâlânın emrini yapmamak olduğundan, büyüktür. Fekat, ba'zısı, ba'zısına göre küçük görünür. Meselâ, yabancı kadına şehvetle bakmak, zinâ yapmaktan dahâ küçüktür. [El ile, ihtiyâcını gidermek, her ikisinden dahâ küçüktür.] Bir küçük günâhı yapmak bütün cihânın nâfile ibâdetlerinden dahâ sevâbdır. Çünkü, nâfile ibâdet yapmak farz değildir. Günâhlardan kaçınmak ise, herkese farzdır. Büyük günâhlardan kaçınabilmek için, başka çâre yoksa, küçük günâhı işlemek câiz olur.

Her günâhı yaptıktan sonra tevbe ve (**istigfâr etmek**) de farzdır. Her günâhın tevbesi kabûl olur. (**Kimyâ-i se'âdet**)de buyuruyor ki: (Şartlarına uygun yapılan tevbe, muhakkak kabûl olur. Tевbenin kabûl edileceğinde şübhe etmemelidir. Tевbenin şartlarına uygun olmasında şübhe etmelidir). Tевbe edilmeyen herhangi bir günâhdan Allahü teâlâ intikâm alabilir. Çünkü, Allahü teâlânın gadabı, günâhlar içinde saklıdır. Allahü teâlâ pek kuvvetli, herkese gâlib ve intikâm alıcıdır. Yüzbin sene ibâdet eden makbûl bir kulunu, bir günâh için, sonsuz olarak red edebilir ve hiçbirşeyden çekinmez. Bunu Kur'ân-ı kerîm bildiriyor ve ikiyüzbin sene itâ'at eden iblîsin [şeytânın], kibr edip, secde etmediği için, ebedî mel'ûn olduğunu, haber veriyor. Yeryüzünde halîfesi olan, Âdem aleyhisselâmın oğlunu, bir adam öldürdüğü için, ebedî tard eyledi. Mûsâ "aleyhisselâm" zemânında, Bel'am bin Bâ-ûrâ (**İsm-i a'zam**)ı biliyordu. Her düâsı kabûl olurdu. İlmî ve ibâdeti, o derecede idi ki, sözlerini yazıp istifâde etmek için, ikibin kişi hokka, kalem ile yanında bulunurdu. Bu Bel'am, Allahü teâlânın bir harâmına, az bir meyl etdiği için, îmânsız gitdi. (Onun gibiler köpek gibidir) diye dillerde kaldı. Kârûn, Mûsâ aleyhisselâmın akrabâsı idi. Mûsâ "aleyhisselâm" buna hayr düâ edip ve kimyâ ilmi öğretilip, o kadar zengin olmuştu ki, yalnız hazînelerinin anahtarlarını kırk katır taşırdı. Birkaç kuruş zekât vermediği için, bütün malı ile birlikde, yer altına sokuldu. Sa'lebe, sahâbe arasında çok zâhid idi. Çok ibâdet ederdi. Câmî'den çıkmazdı. Bir kerre sözünde durmadığı için, sahâbîlik şerefine kavuşamadı, îmânsız gitdi. Peygamber efendimize "sallallahü aleyhi ve sellem" onun için düâ etmemesi emrî olundu. Allahü teâlâ, nice kimselerden, bir günâh sebebi ile, böyle intikâm almıştır. O hâlde, her mü'minin günâh işlemekten çok korkması lâzımdır. Ufak bir günâh işledikde tevbe, istigfâr etmesi, yalvarması lâzımdır.

[(**Riyâd-un-nâsihîn**) ikinci kısım, ikinci bâbı, birinci fasla diyor ki, (Tevbe ve istigfâr kalb ile, dil ile ve günâh işleyen a'zâ ile birlikde olmalıdır. Kalb pişmân olmalı. Dil, düâ etmeli, yalvarmalı. A'zâ da günâhdan çekilmelidir.) Birçok âyet-i kerîmede (**Beni çok zikir edin**) ve (**İzâ câe**) sûresinde (**Bana istigfâr edin. Düâlarımı-**

zı kabûl ederim, günâhlarınızı afv ederim) buyuruldu. Görülüyor ki, Allahü teâlâ, çok istigfâr edilmesini emr ediyor. Bunun için, Muhammed Ma'sûm hazretleri, ikinci cild, 80.ci mektûbunda (Bu emre uyarak, her nemâzdan sonra yetmiş kerre istigfâr ediyorum. Ya'nî, **(Estagfirullah)** diyorum. Siz de bunu çok okuyunuz! Herbirini söylerken ma'nâsını (Beni afv et Allahım) olarak düşünmelidir. Okuyanı ve yanındakileri, derdlerden, sıkıntılardan, hastalıklardan kurtarır. Çok kimse, okudu. Fâidesi hep görüldü) buyurdu. Yatarken, sağ tarafa yatıp, bir E'üzü ve Besmele, bir Âyet-el-kürsî, üç İhlâs, bir Fâtiha, bir Kul-e'üzûler, bir **(tevekkeltü alellah lâ havle velâ kuvvete illâ billah)** oku. Büyüklerimiz, cinleri def için, bu kelime-i teme'di okurdu. Sonra, bir istigfâr düâsı ya'nî, **(Estagfirullâhel'azîm, ellezî lâ ilâhe illâ hüv el hayyel kayyûme ve etûbü ileyh)**, bir **(Allahümmagfiril ve li-vâlideyye ve lil mü'minîne vel mü'minât)** ve bir salevât-ı şerife ve bir **(Allahümme rabbenâ âtinâ fiddünyâ haseneten ve fil-âhireti haseneten ve kinâ azâbennâr bi-rahmetike yâ Erhamerrâhimîn)** ve üç veyâ on veyâ kırk yâhud yetmiş kerre istigfâr ve bir kelime-i tevhd okuyup uyumalıdır. Bütün gece okuyup uykusuz kalmamalıdır. Hastaya şifâ için, yetmiş istigfâr okumalı, temâm olunca, başı üzerine üfürmeli ve kısa bir düâ etmelidir. Düâların ve istigfârın kabûl olması için, nemâzları kılmak ve harâmlardan sakınmak ve abdestli okumak lâzımdır. İstigfârı ve düâları abdestli okumak müstehabdır. Ey büyüklerin büyüğü Allahım! Muhammed aleyhisselâmın haber verdiği gibi, Sana inanıyorum. Beni kabûl et! Beni afv et! Muhammed aleyhisselâm, Seni bize haber vermeseydi, bu noksan aklımızla, kendimiz bulmak, Seni tanımak şerefine kavuşamazdık. Hayvanlardan aşağı olur, Cehennem ateşinde yanmak, cezâmız olurdu. Ey büyük Peygamber! Senin bizim üzerimizdeki hakkın sonsuzdur. Bizi, Allahımızı tanımakla şereflendirdin. Müslimân olmak se'âdetine kavuşurdun. Sonsuz yanmak azâbından kurtardın. Bunun için, benden sana sonsuz selâmlar, sonsuz düâlar olsun! Allahım! Bu büyük Peygamberi bize tanıtan, analarımıza, babalarımıza ve hocalarımıza ve Ehl-i sünnet kitâblarını yazanlara ve yayanlara rahmet eyle yâ Rabbî! Âmîn.]

İkinci kısım günâhlar, kullar arasındadır ki, bunlara tevbe etmek için, o kulu hoşnûd etmek, râzı etmek de lâzımdır). **(Kimyâ-i se'âdet)** kitâbında buyuruyor ki, hadîs-i şerifde buyuruldu ki: **(Gizli yapılan günâhın tevbesini gizli yapınız! Âşikâre yapılan günâhın tevbesini âşikâre yapınız! Günâhınızı bilenlere, tevbenizi duyurunuz!).**

O hâlde islâm dînine inanmıyanlar, müslimânlara sıkıntı verenler öldükten sonra, bunlar için, (Belki tevbe etmişdir, irtidâddan vaz geçmiştir) demek boşdur. Bunların zulm yapan a'zâlarının iyilik yapması, dili ile düâ etmesi ve mazlûmları hoşnûd edecek vasiyyetde bulunmaları lâzımdır. Böyle tevbe etmeyen mürtedlerin ölümlerine hüsn-i zan edilmez].

Oradaki insanların bilmediği, belki sizin dahî anlamadığınız, Cenâb-ı Hakkın size mahsûs kıldığı bir devlete, bir ni'mete sâhibsiniz. Şöyle ki, vaktin sultânı yedinci ceddinden i'tibâren müslimân olup, Ehl-i sünnetdendir ve hanefî mezhebindedir. Her ne kadar, kıyâmetin yakın olduğu, Resûlullahın zemânından uzak bulunan zemânımızda, bir kaç seneden beri ba'zı ilm talebeleri, içlerindeki pislikden doğan ihtirâs ve çirkin isteklerini tatmin için devlet adamlarına ve sultânlara yaklaşmış ve onların gözlerine girmeğe çalışmış ve böylece sağlam dinde şek ve şübeler ortaya çıkarmışlar, ahmakları doğru yoldan ayırmışlar ise de, böyle şâni büyük bir pâdişâhın, sizin sözünüzü dinleyip, kabûl buyurması büyük bir se'âdetdir. Ehl-i sünnet ve cemâ'at i'tikâdına uygun olan hak ve islâm kelimesini açık veyâ işâret ile ona anlatınız! Onun huzûrunda imkân nisbetinde hak ehlinin, doğru yolun âlimlerinin sözlerini arz ediniz! Hattâ dâimâ, bir yolunu bulup, mezheb ve dinle ilgili bilgileri anlatmak için fırsat kollayınız! Böylece, İslâmın hakîkati ortaya çıkar. Sapıklık, bâtıllık ve küfrün ve kâfirliğin çirkinliği ve kötülüğü anlaşılmalı

olur. Küfrün bâtil olduğu zâten âşikârdır. Aklı olan bir kimse onu beğenmez. Küfrün bâtil olduğunu çekinmeden söylemeli, onların tapındıkları bâtil ilâhları, tanrıları, en ağır dille nefy ve red etmelidir. Çünkü hak üzere ilâh, ancak ve ancak te-reddütsüz ve şübhesiz, göklerin yaratıcısıdır. Kâfirlerin tapındıkları, yaratıcı diye övdükleri şeyler, bir sivrisineği yaratmış mıdır? Hepsini bir araya gelse, birşey yaratamaz. İbâdet ettikleri şeylerden birini, bir sivrisinek ısırsa, kendini bundan koruyamaz. Nasıl olur da, başkalarını zarardan koruyabilir? Kâfirler, bu yaptıklarının kötü olduğunu işitince, kabâhatlerini anlıyarak, putlarımız, heykellerimiz, Allahü teâlânın yanında bize şefâ'at edecek. Bizi Ona yaklaştıracaklar. Onun için, bunlara ibâdet ediyoruz diyorlar. Bunlar, ne kadar abdalıdır. Bu cânsız şeylerin, kendilerine şefâ'at edeceklerini nereden bilmişler? Hak teâlânın, kendisine ortak yapılan ve büyük düşmanı olan bu putların, şefâ'atlerini kabûl edeceğini, nereden anlamışlardır? Bunların hâli, şu ahmaklara benzer ki, hükûmete karşı isyân edenlere, yardım eder. Sıkıştığımız zemân, hükûmetin yardımına kavuşmamız için, bu âsiler, bize şefâ'at ve iltimâs edecekler derler. Ne kadar ahmaklıktır ki, âsilere hurmet ediyor ve bunların şefâ'ati ile hükûmet bizi afv edecekler diyorlar. Hâlbuki, bunların hükûmete yardım etmesi ve âsileri basdırması lâzım idi. Ancak böylece hükûmete yaklaşır ve doğru yolda yürümüş olur ve emniyete ve râhata kavuşmuş olurlardı. Ahmaklar, birkaç taşı elleri ile yontarak, senelerle ona tapıyor. Kıyâmet günü, ondan yardım bekliyorlar. O hâlde, kâfirlerin dinlerinin bozukluğu meydândadır. [Putperestliğin ne zemân başladığı (**Mesmû'ât**)ın 41.ci sahifesinde yazılıdır.]

Müslimânlardan, doğru yoldan ayrılanlara, (**Bid'at sâhibi**) denir. Doğru yol, Muhammed "sallallahü aleyhi ve sellem" in ve Onun dört halîfesinin "aleyhimürrıdvân" yoludur. Abdülkâdir Geylânî "kuddise sirruh" (**Gunye**) kitâbında buyuruyor ki: (Yetmişiki bid'at yolunun esâsı, dokuz fırkadır ki, hâricî, şî'î, mu'tezile, mür-ci'e, müşebbihe, cehmiyye, dırâriyye, neccâriyye ve kilâbiyyedir. Peygamberimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" ve Çihâr yâr-i güzînin "aleyhimürrıdvân" zemânında bunların hiçbiri yoktu. Bunların meydâna çıkması, ayrı ayrı yollara ayrılması, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'în-i izâmın ve Fûkahâ-i seb'anın "rıdvânullahi aleyhim ecma'in" ölümlerinden senelerce sonra idi).

[(**Fûkahâ-i seb'a**), yedi büyük âlim demektir. Buhârî muhtasarı olan (**Tecrîd-i sarîh**) tercemesi, birinci cild, otuzdördüncü sahifesinde diyor ki, (Medîne-i münevverenin bu yedi âlimi, Sa'îd ibni Mûseyyib, Kâsım bin Muhammed bin Ebî Bekr-i Sıddîk, Urve-tebniz-Zübeyr, Hârice-tebni-Zeyd, Ebû Seleme-tebni-Abdürrahmân bin Avf, Ubeydüllah ibni Utbe ve Ebû Eyyûb Süleymân "radiyallahü anhüm" idi)].

Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: (**Benden sonra müslimânlar arasında çok ayrılık olacaktır. O zemânlarda yaşayanlar benim yoluma ve Hulefâ-i râşidînin "aleyhimürrıdvân" yoluna yapışsın! Sonradan meydâna çıkan, moda olan şeylerden kaçsın! Çünkü, dinde yenilik, reform yapmak doğru yoldan çıkmaktır. Benden sonra, dinde yapılacak değişikliklerin hepsi dinsizliktir.**)

Bu hadîs-i şerîf gösteriyor ki, Peygamberimizden "sallallahü aleyhi ve sellem" ve Hulefâ-i râşidînden sonra, dinde meydâna çıkarılan bu bozuk mezhepler, kıymetsizdir. Bunlara güvenilmez. Allahü teâlâyâ çok şükür edelim ki, bizi, Cehennemden kurtulan (**Ehl-i sünnet vel-cemâ'at**) fırkasından eyledi. Cehenneme gidecek olan yetmişiki bid'at fırkasından etmedi. Onların bozuk i'tikâdlarına kapılmaktan muhâfaza buyurdu ve ba'zı kimseleri Allahlık derecesine çıkararak, [Sen yaratdın, senden din isteriz] diyenlerden eyledi. İnsan kendi işini, hareketini kendi yaratıyor diyenlerden de eyledi. Cennetde Allahü teâlâyı görmeğe inanmayanlardan da etmedi. Hâlbuki bu görmek, dünyâ ve âhret ni'metlerinin en büyüğüdür. Şu iki fırkadan da etmedi ki, insanların en iyisinin "sallallahü aleyhi ve sel-

lem” Eshâbına dil uzatarak, onları incitiyor. Bu din büyüklerini fenâ sanıyor. Onları, birbirine düşman idi, düşmanlıklarını ve kinlerini gizliyerek iki yüzlülükle geçiniyorlardı biliyorlar. Hâlbuki, Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerimde, Eshâb-ı kirâmın “aleyhimürrıdvân” birbirlerini her zemân sevdiklerini bildiriyor. Bu iki fırka, Kur’ân-ı kerime inanmamış oluyor. Aralarında kin ve düşmanlık vardır diyorlar. Allahü teâlâ akl ve insâf versin ve doğru yolu göstersiz! Yine şükrlersun ki, bizleri, Allahü teâlâyâ madde ve cism diyen, Onu zemânlı, mekânlı bilenlerden, yaratana, mahlûklarına benzetenlerden etmedi ve [paraya, mevki’â, rütbeye, râhata kavuşmak, keyf sürmek için, dinlerini satan, ecdâdının mukaddesâtını ayaklar altına alan (**Mürted**)lerden, ahmaklardan eylemedi].

Şunu da iyi bilmek lâzımdır ki, idâreciler, cem’iyyetleri idâre edenler, rûh gibidir, cân gibidir. Millet, ya’nî bütün insanlar da, cesed, beden gibidir. Rûh iyi ise, beden de sâlih, iyi olur. Rûh bozuk ise, beden de bozuk olur. O hâlde, âmirlerin iyi olmalarına, [milleti idâre için, islâm düşmanı olmıyanların seçilmesine] çalışmak, herkesin iyiliğine çalışmak olur. Herhangi bir kimseyi islâm etmeğe çalışmak, ona islâmiyyeti bildirmekle olur. Her ne yolla olursa olsun, milleti idâre edeceklerin müslimân olmalarına çalışmak lâzımdır. Müslimân olduktan sonra, onlara, (**Ehl-i sünnet vel-cemâ’at**) i’tikâdını bildirmelidir. Bozuk fikrlerin ortadan kalkmasına çalışmalıdır. Bunları yapmak nasîb olan bir kimse, Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” vârisi olur. Bu fırsat, size bedâva nasîb olmuştur. Bunun kıymetini biliniz! Bu yolda ne kadar çok yazsam, yeridir. Fekat size bu kadar yetiştir. İnsanları herşeye kavuşduran, ancak Allahü teâlâdır.

[(**Mecelle**)nin otuzdokuzuncu (39) maddesinde, (Zemânın değişmesi ile, âdetle dayanarak hükümler değişebilir) diyor. Fekat, (**Nass**) ile bildirilmiş olan ahkâm hiçbir zemân değişmez. Her âdet, delîl-i şer’î olamaz. Bir âdetden hüküm çıkarılabilmesi için, bu âdetin Nasslara muhâlif olmaması ve sâlih müslimânlar arasında Selefden gelmiş olması lâzımdır. Harâm işleyenler çoğalır, harâmlar âdet hâline gelirse, yine halâl olmazlar. Küfr alâmetleri de âdet olur, müslimânlar arasına yayılırsa, islâm âdeti olmaz. Küfr alâmeti olmaktan çıkmazlar. Mubâh olan âdetlerde ve fen bilgilerinde zemâna uyulur. Teknikde ilerliyenlere ayak uydurulur. Din bilgilerinde, ibâdetlerde zemâna uyulmaz. İmân bilgileri, din bilgileri zemânla değişmez. Bunları değiştirmek, zemâna uydurmak isteyenler, Ehl-i sünnetden ayrılır, kâfir veyâ sapık olurlar].

ÇOK MÜHİM TENBİH

Erkek olsun, kadın olsun, her insanın, her sözünde, her işinde, Allahü teâlânın emrlerine, ya’nî farzlara ve yasak ettiklerine [harâmlara] uyması lâzımdır. Bir farzın yapılmasına, bir harâmdan sakınmağa ehemmiyyet vermıyenin îmânı gider, kâfir olur. Kâfir olarak ölen kimse, kabrde azâb çeker. Âhıretde Cehennem gider. Cehennemde sonsuz yanar. Afv edilmesine, Cehennemden çıkmasına imkân ve ihtimâl yoktur. Kâfir olmak çok kolaydır. Her sözde, her işde kâfir olmak ihtimâli çokdur. Küfrden kurtulmak da çok kolaydır. Küfrün sebebi bilinmese dahî, hergün bir kerre istigfâr etse, ya’nî (Estagfirullah) dese, muhakkak avf olur, ya’nî, (Yâ Rabbî! Bilerek veyâ bilmıyerek küfre sebep olan bir söz söyledim veyâ iş yaptım ise, nâdim oldum, pişmân oldum. Beni avf et) diyerek tevbe etse, Allahü teâlâyâ yalvarsa, muhakkak avf olur. Cehennemden gitmekten kurtulur. Cehennemde sonsuz yanmamak için, hergün muhakkak tevbe ve istigfâr etmelidir. Bu tevbeden dahâ mühim bir vazife yoktur. Kul hakkı bulunan günâhlara tevbe ederken, bu hakları ödemek ve terk edilmiş nemâzlara tevbe ederken, farzları kazâ etmek lâzımdır. Kitâbımızda 276 dan 287 ortasına kadar okuyunuz!

***İnsan beşer, durmaz şaşar, eyler hatâ, üçer beşer.
Düz ovada yürür iken, ayağını sürter, düşer.***

32 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 38. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Molla İbrâhîm için yazılmıştır. Bu ümmetin yetmişüç fırkaya ayrılacağını bildiren hadîs-i şerîfi açıklamaktadır:

Hadîs-i şerîfde bu ümmetin yetmişüç fırkaya ayrılacağı, bunlardan yetmişiki fırkanın Cehennem gidecekleri bildirildi. Bu hadîs-i şerîf, yetmişiki fırkanın Cehennem ateşinde azâb göreceklerini bildiriyor. Cehennemde sonsuz kalacaklarını bildirmiyor. Cehennem ateşinde sonsuz azâbda kalmak, îmânî olmıyanlar içindir. Ya'nî kâfirler içindir. Yetmişiki fırka, i'tikâdları bozuk olduğu için Cehenneme girecekler ve i'tikâdlarının bozukluğu kadar yanacaklardır. Yetmişüçüncü olan bir fırkanın i'tikâdı bozuk olmadığı için, Cehennem ateşinden kurtulacaklardır. Bu bir fırkada bulunanlar arasında kötü iş yapmış olanlar varsa ve bu kötü işleri tevbe ve istigfâr ile veyâ şefâ'at ile afv olunmadı ise, bunların da günâhları kadar Cehennemde yanmaları câizdir. Yetmişiki fırkada olanların hepsi Cehenneme girecektir. Fekat hiçbir Cehennemde sonsuz kalmıyacaktır. Bir fırkada bulunanların hepsi Cehenneme girmeyecektir. Bunlardan yalnız kötü iş yapanlar Cehenneme girecektir. Cehenneme girecekleri bildirilmiş olan yetmişiki (**Bid'at fırkaları**), (**Ehl-i kible**) oldukları için, bunların hepsine kâfir dememelidir. Fekat bunların, dinde inanması zarûrî lâzım olan şeylere inanmıyanları ve (**Ahkâm-ı islâmiyye**)den her müslimânın işitdiği, bildiği şeyleri te'vîlini bilmeden red edenleri kâfir olur. (**Ehl-i sünnet**) âlimleri "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in" bildiriyor ki, (Bir müslimânın bir sözünden veyâ bir işinden yüz şey anlaşılrsa, bunlardan doksandokuzu küfre sebep olsa ve biri müslimân olduğunu gösterse, bu bir şeyi anlamak, onu küfrden kurtarmak lâzımdır). Herşeyin doğrusunu Allahü teâlâ bilir. En sağlam söz Onun sözüdür.

Bu ümmetin fakîrlerinin zenginlerinden yarım gün önce Cennete girecekleri bildirildi. Bu yarım gün, beşyüz dünyâ senesidir. Çünkü, Allahü teâlânın bildirdiği bir gün, bin dünyâ senesi kadar zemândır. Böyle olduğu Hac sûresinde açıkca bildirilmiştir. Niçin bu kadar zemân olduğunu ancak Allahü teâlâ bilir. Çünkü âhiretde, dünyâda bulunan gece, gündüz, ay, sene yoktur. Cennete erken girecekleri bildirilen fakîrler, islâmiyyete uyan ve sabr eden fakîrlerdir. İslâmiyyete uymak, islâmiyyetin emr etdiklerini yapmak ve yasak etdiklerinden sakınmak demektir. Fakîrliğin de dereceleri ve mertebeleri vardır. Mertebelerinin en yükseği, fenâ makâmında ele geçer. Bu mertebede olan fakîr, Allahü teâlâdan başka herşeyi fakîr, muhtâc bilir. [Allahü teâlâyâ muhtâc olmıyan, ya'nî Ona karşı fakîr olmıyan hiçbir mahlûk yoktur.] Mahlûkların hepsini unuttur. Hiçbirini hâtırına getirmez. Fakîrlik mertebelerinin hepsine kavuşan, birkaçına kavuşandan dahâ üstündür. Bunun içindir ki, fenâ makâmına kavuşan kimsenin zâhiren fakîr, muhtâc olması, fenâ makâmına kavuşup da zâhiren fakîr olmıyandan dahâ efdaldir, dahâ kıymetlidir.

33 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 101. ci MEKTÛB

Bu mektûb şeyh Abdüllaha yazılmıştır. Kur'ân-ı kerîmin âyetlerini felsefecilerin anladıklarına göre tefsîr ve te'vîl etmek câiz olmadığını bildirmektedir:

Allahü teâlâ size selâmet versin ve belâlardan korusun! (**Tebisîr-ür-rahmân**) adındaki kitâbı göndermişsiniz. Ba'zı yerlerini okudum. Geri gönderiyorum. [**(Tebisîr-ür-rahmân ve Teysîr-ül-menân)** tefsîr kitâbıdır. Hanbelî âlimlerinden Zeyn-üd-dîn Alî bin Ahmed Ermevî yazmıştır. Yediyüzon (710) senesinde vefât etmiştir.]

Kıymetli kardeşim! Bu kitâbı yazanın, eski yunan felsefecilerinin yoluna oldukça kaymış olduğu anlaşılıyor. Hemen hemen, onları Peygamberlerle bir derecede tutacak "aleyhimüssalevatü vetteslîmât". Hûd sûresindeki bir âyet-i kerîmeye verdiği ma'nâ gözüme ilişti. Bu âyete, Peygamberlerin hâline uymıyarak eski yunan felsefecileri gibi ma'nâ vermektedir. Peygamberlerin sözü ile felsefecilerin

sözünü bir değerde tutmakta, **(Onlar için âhiretde yokdur)** âyet-i kerîmesine (Peygamberlerin ve felsefecilerin söz birliği ile) ve **(Ancak ateş ile azâb)** âyet-i kerîmesine, (his ederek yâhud aklı, nazarı olarak .....) demektedir. Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vettehyyât” sözbirliği bulunan yerde, eski yunan felsefecilerinin söz birliğinin ne kıymeti vardır? Âhiretdeki azâbı bildiren ve hele Peygamberlerin sözlerine uymayan sözlerinin ne ehemmiyeti olur. Onun bildirdiği gibi felsefeciler, Cehennem azâbının aklı, nazarı olduğunu söylüyor. Bu sözleri, cesedin azâbı his edeceğine inanmadıklarını göstermektedir. Hâlbuki Peygamberler, azâbın his edileceğini söz birliği ile bildirmişlerdir. Bu kitâb, başka yerlerinde de, Kur’ân-ı kerîmin âyetlerini, felsefecilerin bildirdikleri gibi yazmaktadır. Peygamberlerin yolunda olanlara uymayan yazılarından dolayı bu kitâb, gizli hattâ açık zararları taşımaktadır. Bunu size bildirmeği lüzümlü gördüğüm için, birkaç kelime ile başınızı ağrıtdım. Selâm ederim.

34 — İKİNCİ CİLD, 19. cı MEKTÛB

Bu mektûb, Mîr Muhibbullah yazılmıştır. Sünnet-i seniyyeye yapışmağı ve bid’atlerden sakınmağı bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun Peygamberlerine salât ve size düâlar ederim. Kıymetli kardeşim seyyid Mîr Muhibbullah! Buradaki fakîrlerin hâlleri, gidişleri çok iyidir. Bunun için Allahü teâlâyâ sonsuz hamd etmek lâzımdır. Sizin de selâmetiniz için ve hâlinizin değişmemesi için ve doğru yolda ilerlemeniz için Allahü teâlâyâ düâ ederim. Bu günlerde, ne hâlde bulunduğunuzu bildirmediniz. Mesâfenin uzaklığı, haberleşmeyi güçleştiriyor. Nasîhat vermek, dînimizin birinci vazifesidir ve Peygamberlerin en üstününe uymaktır “Ona ve hepsine üstün düâlar ve selâmlar olsun!”. Ona uymak için Onun sünnetlerini, ya’nî bütün emr ve yasaklarını yerine getirmek ve Onun beğenmediği bid’atlerden sakınmak lâzımdır. O bid’atler, gecenin karanlığını yok eden, tan yerinin ağarması gibi parlak görünse de hepsinden kaçmak lâzımdır. Çünkü, hiçbir bid’atte nûr yokdur, ışık yokdur. Hiçbir hastaya şifâ yokdur. Hiçbir hastaya ilâc olamazlar. Çünkü, her bid’at, yâ bir sünneti yok eder, yâhud sünnetle ilgisi olmaz. Fekat, sünnetle ilgisi olmıyan bid’atler, sünnetden aşırı, artık oldukları için, sünneti yok etmiş olmaktadır. Çünkü, bir emri emr olunandan ziyâde yapmak, bu emri değiştirmek olur. Bundan anlaşılıyor ki, nasıl olursa olsun, her bid’at sünneti yok etmektedir. Sünnete ters düşmektedir. Hiçbir bid’atte iyilik ve güzellik yokdur. Keşki bilseydim ki, kâmil olan bu dinde ve Allahü teâlânın râzı olduğu islâmiyyetde, ni’metler temâm olduktan sonra, ortaya çıkan bid’atlerden ba’zılarına, nasıl olmuş da güzel demişler? Bunlar niçin bilmemişler ki, birşey yükseldikten, temâm olduktan, beğenildikten sonra, buna yapılacak eklemeler güzel olamaz. Hak olan, doğru olan birşeyde yapılacak her değişiklik, dalâlet ve sapıklık olur. Kâmil olan, temâm olan bu dinde sonradan meydana çıkarılan birşeye güzel demenin, dînin kemâle ermediğini gösterceğini ve ni’metin temâm olmadığını bildireceğini anlamış olsalardı, hiçbir bid’ate güzel diyemezlerdi. Yâ Rabbî, unuttuğumuz ve yanıldığımız şeyler için bizleri hesâba çekme! Size ve yanınızda olanlara selâm ederim.

[Sünnet kelimesinin dînimizde üç ma’nâsı vardır: **(Kitâb ve sünnet)** birlikte söylenince, kitâb, Kur’ân-ı kerîm, sünnet de, hadîs-i şerîfler demektir. **(Farz ve sünnet)** denilince, farz, Allahü teâlânın emrleri, sünnet ise, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” sünneti, ya’nî emrleri demektir. Sünnet kelimesi yalnız olarak söylenince, islâmiyyet, ya’nî bütün ahkâm-ı islâmiyye demektir. Fıkh kitâbları böyle olduğunu bildiriyor. Meselâ **(Kudûrî muhtasarı)**nda (Sünneti en iyi bilen imâm olur) diyor. **(Cevhere)** kitâbında burayı açıklarken (Sünnet demek, burada ahkâm-ı islâmiyye demektir) diyor. Yetmişdördüncü maddenin sonuna bakınız!

Kalbi temizlemek için islâmiyyete uymak lâzım olduğu anlaşıldı. İslâmiyyete uymak da, emrleri yapmakla ve yasaklardan ve bid'atlerden sakınmakla olur.

Bid'at, dinde sonradan yapılan şey demektir. Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” ve dört halifesinin “radiyallahü anhüm” zemânlarında bulunmayıp da, onlardan sonra, dinde meydâna çıkarılan, ibâdet olarak yapılmaya başlanan şeylerdir. Meselâ, nemâzlardan sonra hemen (**Âyet-el-kürsî**) okumak lâzım iken, önce (**Salâten tüncînâ**)yı ve başka düâları okumak bid'atdır. Bunları, (**Âyet-el-kürsî**)den ve tesbîhlerden sonra okumalıdır. Nemâzdan, düâdan sonra secde edip de kalkmak bid'atdır. Ezânı ho-parlörle okumak bid'atdır. Ho-parlör, ses çıkaran bir âletdir. Lugat kitâblarında, meselâ (**Müncid**)de diyor ki, (Ses çıkaran âletlere (**Mizmâr**) denir). Ho-parlör, mizmârın bir nev'idir. (**Hâd-id-dâllîn**)de diyor ki, (Ebû Nu'aym İsfehânînin (**Hilyetül-Evliyâ**)sında yazılı hadîs-i şerîfde, şeytâna (**Senin müezzinin mizmârdır**) buyuruldu). Ho-parlör ile okunan ezânın, şeytân ezânı olduğu, bu hadîs-i şerîfden anlaşılmaktadır. Dinde yapılan her değişiklik ve reform bid'atdır. Yoksa, çatal, kaşık, boyun bağı kullanmak, kahve, çay, tütün içmek bid'at değildir. Çünkü, bunlar ibâdet değil, âdetdir ve mubâhdırlar. Harâm değildirler. Bunları yapmak, dînin emr ettiği şeyi terk etmeğe veya nehy [yasak] ettiği şeyi yapmaya sebep olmazlar. (**Hadîka-tün-nediyye**)de diyor ki, (Bid'at, dinden olmıyan, ibâdet olmıyan, âdet olan birşey ise, dînimiz bunu red etmez. Yimekte, içmekte, elbisede, seyrü sefer vâsıtalarında ve binâ, mesken, ev işlerinde, ibâdet yapmak, ya'nî Allahü teâlâyâ tekarrüb niyyet etmeyip, yalnız dünyâ işi düşünülürse, bunlar bir ibâdeti yapmaya mâni' olmadıkça veya bir harâmı işlemeğe sebep olmadıkça, bid'at olmazlar. Dînimiz bunları men' etmez). Bid'at üç dürlüdür:

1 — İslâmiyyetin küfr alâmeti dediği şeyleri zarûret olmadan kullanmak, en kötü bid'atdır. Dâr-ül-harbde kâfirlere hud'a olarak kullanmak câiz olur denildiği (**Be-rika**)da, 467. ci sahîfede ve (**Mecmâ'ul-enhür**)ün 696. cı sahîfesinde yazılıdır.

2 — Ehl-i sünnet âlimlerinin “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în” bildirdiklerine uymıyan inanışlar da kötü bid'atdır.

3 — İbâdet olarak yapılan yenilikler, reformlar, amelde bid'at olup büyük günâhdır. Âlimler, ameldeki, ibâdetdeki bid'atleri ikiye ayırmışlar, hasene ve seyyie demişlerdir. İmâm-ı Rabbânî “rahmetullahi aleyh” âlimlerin hasene dedikleri bid'atlere bid'at dememiş, sünnet-i hasene demiştir. Bid'at-i seyyie dediklerine bid'at demiş, bunları çok kötülemiştir. Vehhâbîler ise, hasene denilen, beğenilen bid'atlere de, seyyie demiş, bunları yapanlara kâfir, müşrik demişlerdir. Üçüncü kısımda birinci maddeye bakınız!]

35 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 22. ci MEKTÛB

Bu mektûb, molla Maksûd Alf Tebrîzîye yazılmış olup, müşriklerin pis olması, rûhlarının, i'tikâdlarının pis olmasıdır. Bedenlerinin, a'zâlarının pis olmayabileceğini bildirmektedir:

Her hamd, Allahü teâlânın hakkıdır. Onun seçtiği temiz insanlara selâm ederim. Şefkatli efendim! Hüseyin Vâ'izî tefsîrini niçin gönderdiğinizi anlıyamadık. Bu tefsîrde, Tevbe sûresi, yirmidokuzuncu âyetini tefsîr ederken (Müşriklerin içleri, inanışları pis olduğu için, onlar elbette pisdir) buyurmaktadır. Hanefî mezhebi âlimleri de, böyle tefsîr etmiştir. Ya'nî, Allahü teâlânın (Müşrikler pisdir) buyurması, kalblerinin, i'tikâdlarının pis olduğu içindir demişlerdir. (**Hüseyin tefsîri**)nde de yazılı olduğu gibi, ba'zî âlimler, (Müşrikler, necâsetden sakınmadıkları için pisdir) demiş ise de, böyle tefsîr etmek uygun değildir. Çünkü, bugün müslimânların çoğu da necâsetden sakınmıyor. Müslimânların câhilleri de, kâfirlere gibi temizliğe ehemmiyet vermiyor. Necâsetden sakınmamak, insanın pis olmasına sebep olsaydı, müslimânların işi güç olurdu. Hâlbuki, (Müslimânlıkta güçlük yoktur) buyu-

ruldu. **(Hüseyin tefsiri)**nde (Abdullah ibni Abbâs “radiyallahü anhümâ” buyurdu ki, müşriklerin bedenleri, köpekler gibi pisdir) diye de yazıyorsa da, din büyüklerinden böyle umûma uymayan, herkesin söylediğine benzemiyen haberler çok gelmiştir. Böyle haberleri evirip çevirip, ana haberlere uydurmak lâzımdır. Kâfirlerin dışları, bedenleri nasıl pis olur ki, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, bir yehûdî evinde yemek yidi. Bir müşrikin kabı ile tahâretlendi. Ömer “radiyallahü anh” da, hıristiyan kadınının kabından tahâretlendi. Bunlar, âyet-i kerîme gelmeden önce yapılmış olabilir denirse, zan etmekle cevâb verilmiş olmaz. Âyet-i kerîmenin sonra geldiğini isbât etmek lâzımdır. Eğer isbât edilebilirse, onların necs, pis olduğunu, dokundukları şeyleri pis ve harâm yapacağını göstermez. Nihâyet, i’tikâdlarının pis olduğunu gösterir. Çünkü, hiçbir Peygamber kendi dîninde veyâ başka dinlerde harâm olmuş veyâ olacak birşeyi hiç yapmaz. Ya’nî sonradan harâm olacak şeyi, önceden, halâl iken yine kullanmaz. Meselâ, şerâb içmek önce halâl idi. Sonra harâm oldu. Hiçbir Peygamber hiçbir zemânda şerâb içmedi. Eğer kâfirlerin bedenlerinin, köpekler gibi pis olduğu, sonradan bildirilecek olsaydı, Allahü teâlânın sevgilisi olan Muhammed “aleyhisselâm”, onların kablalarına hiçbir zemân dokunmaz idi. Nerde kaldı ki, sularını içmiş ve yemeklerini yemiş olsun! Sonra, birşeyin kendisi pis olunca, her zemân pisdir. Bir vakt pis olması, başka vakt temiz olması düşünülemez. Müşriklerin bedenleri pis olsaydı, her zemân pis olurdu ve Muhammed “aleyhisselâm” hiçbir vakt dokunmazdı. Nerede kaldı ki, onlardan su için ve yemek yisin. Bir de aynî necs olan her zemân necsdir. Önce ve sonra mubâh olamaz. Müşrikler aynî necs olsalardı, evvelden beri böyle olmaları gerekirdi ve Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” önceden de buna uygun olarak onlara muâmele ederdi. O olmayınca, bu nasıl olsun. Bundan başka, bunların bedenini pis bilmek, müslimânları, çok sıkıntıya sokar. Hanefî mezhebi âlimlerine Allahü teâlâ sonsuz iyilik versin ki, müslimânların işini kolaylaştırdı. Onları harâm işlemekten kurtardılar. Bu büyük âlimlere teşekkür edilecek yerde, dil uzatmak, yaptıkları isâbetli tefsîri ayblamak nasıl doğru olabilir? Müctehidler karşı birşey söylenebilir mi? Çünkü onların yanlış buluşlarına da, bir sevâb verilmektedir. Onların yanlış bulduklarını yapan müslimânlar, azâbdan kurtulacakdır. Kâfirler pis olunca, onların dokunduğu, yaptığı şeyler de pis ve harâm olur. Kâfirlere pis diyenler, onların yaptıkları yemek ve şerbetlere harâm demiş olur ki, böyle söyliyener, kendilerini bu harâmdan koruyamaz. Hele Hindistândaki müslimânların korunmaları imkânsız gibidir. Müslimânlar, her yerde, kâfirlerle temâs hâlinde olduğundan, en kolay olan fetvâyı vermek dahâ iyidir. Hattâ, kendi mezhebine uygun olmasa da, başka mezhebdaki kolay fetvâ söylenmelidir. Bekara sûresi, yüzseksenbeşinci âyetinde meâlen, **(Allahü teâlâ, size kolay olan şeyleri yaptırmak istiyor, güç olanı istemiyor)** ve Nisâ sûresi, yirmisekizinci âyetinde meâlen, **(Allahü teâlâ, ibâdetlerinizin haff, kolay olmasını istiyor. İnsan za’îf, dayanıksız yaratıldı)** buyuruldu. Müslimânları sıkıştırmak, onları incitmek harâmdır ve Allahü teâlânın beğenmediği şeydir. Şâfi’î âlimleri, kendi mezheplerinde yapılması güçleşen şeylerin hanefî mezhebine göre yapılmasına fetvâ vermiş, müslimânların işini kolaylaştırmışlardır. Meselâ, şâfi’î mezhebine göre, zekât vermek için, zekâtın, Tevbe sûresi, altmışıncı âyetinde bildirilen sekiz sınıf insanın her sınıfına verilmesi lâzımdır. Bunlardan, gönlünü alması lâzım gelen kâfir sınıfı [ve zekât toplıyan me’mûr sınıfı ve kölelikten kurtarılacak borclu sınıfı] bugün yokdur. Bunları bulup zekât vermek imkânsız olmuştur. Bunun için, şâfi’î âlimleri “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’in”, hanefî mezhebine göre zekât verilmesine fetvâ verdi. Çünkü, hanefî mezhebinde, bu sınıflardan herhangi birine vermek yetiştir.

[Bunun gibi, gusl abdesti alırken, hanefî mezhebinde ağzın içini, dişlerin arasını ve diş çukurunu yıkamak farzdır. Kaplama ve dolguların içine su girmediği için, bunların gusl abdestleri sahîh olmaz, pis kalırlar. Şâfi’î ve mâlikî mezhebinde ise, ağız içini yıkamak farz değildir. Hanefî mezhebinde olan kimse, dişlerini zarûret

ile kaplatınca veyâ doldurunca, gusl abdesti alırken (Yâ Rabbî! Şâfi'î veyâ mâlikî mezhebine göre gusl abdesti alıyorum) diye kalbinden geçirse, gusl abdesti sahîh olur ve temiz temiz nemâz kılabilir. **(Hadîka)** kitâbının yediyüzdokuzuncu sahîfesinde diyor ki, (Abdest ve guslde başka mezhebi taklîd etmek câizdir. Bunun için, o mezhebin şartlarına da uymak lâzımdır. Bütün şartlarına uymazsa, taklîd câiz olmaz. Kendi mezhebine uymıyan işi yaptıktan sonra bile, taklîd yapmak câiz olur. Meselâ Ebû Yûsûf hazretlerine, Cum'a nemâzını kıldıktan sonra, gusl abdesti aldığı kuyuda fâre ölüsü görüldü dediler. (Şâfi'î mezhebine göre guslümüz sahîhtir. Çünkü, hadîs-i şerîfde kulleteyn olan suya necâset karışınca, üç sıfatından biri değişmedikce necs olmaz buyuruldu) dedi.) Kulleteyn, iki büyük testi dolusu, beş yüz rıttır. İkiyüzyirmi [220] kilogram sudur. **(Berîka)** kitâbı, burayı açıklarken, zarûret olan her işde de başka mezhebi taklîd câizdir, diyor. **(Dürr-ül-muhtâr)**da, nemâz vaktlerinin sonunda diyor ki, (Zarûret zemânında, başka mezhep taklîd edilir). İbni Âbidîn, bunu açıklarken, diyor ki, (Burada, iki kavlden biri bildirilmiştir. İkinci kavle göre, zarûret olsa da, olmasa da, harac, güçlük olduğu zemân, diğer üç mezhebden biri taklîd edilir. Muhtâr olan da budur. Yapılmasında güçlük olduğu zemân, kendi mezhebi kolaylık gösteriyorsa veyâ yapılmasını afv ediyorsa, başka mezhebi taklîd etmeğe lüzûm kalmaz). **(Hadîka)**nın ikiyüzonbirinci sahîfesinde, **(Hüsn-üt-tenebbüh fit-teşebbüh)** kitâbından alarak diyor ki, (Bir kimşenin nefsi, kolaylıkları yapmak istemezse, bunun azîmetleri bırakıp, ruhsatla amel etmesi efdal olur. Fekat ruhsatla amel etmek, ruhsatları araştıрмаğa yol açmamalıdır. Çünkü nefse, şeytâna uyarak, mezheblerin kolay yerlerini araştırdırıp toplamak, ya'nî **(Telfîk)** etmek harâmıdır.)]

Müşriklerin kendileri pis olsaydı, îmân edince, temiz olmamaları lâzım gelirdi. O hâlde, onlara pis denilmesi, kalblerinin pis olduğunu bildirmek içindir. Îmân edince, bu pislik gider, temiz olurlar. İ'tikâdlarının, kalblerinin pis olması, bedenlerinin pis olması demek değildir. Bu âyet-i kerîme, müşriklerin pis olduğunu haber vermektedir. Haberi değiştirmek olmaz. Emrde ve yasakda değişiklik yapılabilir. Bir şeyin nasıl olduğunu haber vermekde değişiklik yapılmaz. [**(Hadîka)**da dil âfetlerini anlatırken diyor ki, (Allahü teâlâ, emr ve yasakları bildiren yirmi âyet-i kerîmede nesh, değişiklik yapmıştır). Kısasda ve haberlerde nesh yapmamıştır.] Haber değişmediği için, müşriklerin her zemân pis olması lâzım olur. Bu da, müşriklik, i'tikâd pislîğidir. Böylece, ana bilgiye uygun tefsîr yapılmış olur. Bilgiler çatışmaz. Kâfirlere ve onların eşyasına dokunmak harâm olmaz. Birgün, bunları anlatırken, meâl-i şerîfi, **(Ehl-i kitâbın, ya'nî yehûdî ve nasârânın pişirdiklerini, kesdiklerini yimeniz halâldir)** olan, Mâide sûresinin beşinci âyetini okumuşum. Siz, halâl olan, buğday, nohud ve mercimekdir demişdiniz. Bugün, bu hâle düşen müslimânlardan biri, bu sözünüzü beğenirse birşey diyemem. Fekat insâf edilirse, sözün doğrusu meydândadır. O hâlde, müslimânlara merhamet edip, kâfirlerin pis olduğunu anlamamalı ve kâfirlerle karışan, alış veriş eden müslimânları, pis bilmemelidir. Böyle müslimânları, pis oldu sanarak, bunların yemek ve içmelerinden sakınmamalı, müslimânlardan kaçınmak, ayrılmak yoluna sapmamalıdır. Bu hâl, ihtiyât değildir. Bu hâlden kurtulmak, ihtiyâtdır. Başınızı fazla ağırtımayayım.

Beyt:

***Az söyledim, dikkat etdim, kalbini kırmamağa,
Çekindim kalb kırmaktan, yoksa sözüm çokdur sana!***

Selâm ederim.

Sabâh düâsı:

(Allahümme mâ esbaha bî min ni'metin ev bi-ehadin min halkıke, fe minke vahdeke, lâ şerîke leke, fe lekel hamdü ve lekeşşükr). 111.ci sahîfeye bakınız!

36 — BİR ÜNİVERSİTELİYE CEVÂB

Abdülhakîm efendinin, İstanbulda, Sultân Selîm Câmî-i şerîfi bağçesindeki, (Medrese-tül-mütehasşisîn)de tesavvuf müderrisi [Ya'nî, ilâhiyyât fakültesinde, tesavvuf kürsisi, ordinaryüs profesörü] iken, bir üniversitelinin sualine karşı, yazmış olduğu mektûbu, kelimelerini sâdeleştirek, aşağıya yazıyoruz:

Bütün kuvvetinizle, Allahü teâlânın kudreti sâhasından dışarı çıkabilerseniz, çıkınız! Fekat, çıkamazsınız. Bu sâhanın dışı, adem diyâridir. O adem [ya'nî yokluk] diyârı da, Onun kudreti içindedir.

Bir sırası düşerek, İbrâhîm-i Edhemden “kuddise sirruh”, birisi nasîhat istedi. Buyurdu ki, altı şeyi kabûl edersen, hiçbir işin sana zarar vermez. O altı şey şudur:

1 — Günâh yapacağın zemân, Onun rızkını yime! Rızkını yiyip de, Ona ısyân etmek, doğru olur mu?

2 — Ona âsî olmak istersen, Onun mülkünden çık! Mülkünde olup da, Ona ısyân etmek, lâıyk olur mu?

3 — Ona ısyân etmek istersen, gördüğü yerde günâh yapma! Görmediği bir yerde yap! Onun mülkünde olup, rızkını yiyip, gördüğü yerde günâh yapmak, uygun değildir.

4 — Can alıcı melek, rûhunu almağa geldiği zemân, tevbe edinceye kadar izn iste! O meleği kovamazsın. Kudretin var iken, o gelmeden önce tevbe et! O da, bu saatdir. Zîrâ, Melek-ül-mevt, ânî gelir.

5 — Mezârda, Münker ve Nekîr ismindeki iki melek, sül için geldikleri vakt, onları kov, seni imtîhân etmesinler! Soran kimse dedi ki, (Buna imkân yokdur). Şeyh buyurdu ki, (Öyle ise, şimdiden onlara cevâb hâzırla!)

6 — Kıyâmet günü Allahü teâlâ (Günâhı olanlar, Cehenneme gitsin!) diye emr edince, ben gitmem de! Soran kimse dedi ki, (Bu sözümü dinlemezler). Bunun üzerine, o kimse, tevbe etdi ve ölünceye kadar, tevbesinden vazgeçmedi. Evliyânın sözünde, rabbânî te'sîr vardır.

İbrâhîm-i Edhemden “kuddise sirruh” sordular ki, Allahü teâlâ, (Ey kullarım! Benden isteyiniz! Kabûl ederim, veririm) buyuruyor. Hâlbuki, istiyoruz, vermiyor? Cevâb buyurdu ki, Allahü teâlâyı çağırırız, Ona itâ'at etmezsiniz. Peygamberini “sallallahü aleyhi ve sellem” tanırınız, Ona uymazsınız. Kur'ân-ı kerîmi okursunuz, gösterdiği yolda gitmezsiniz. Cenâb-ı Hakkın ni'metlerinden fâidelelersiniz, Ona şükr etmezsiniz. Cennetin, ibâdet edenler için olduğunu bilirsiniz, hâzırhıkda bulunmazsınız. Cehennemi, âsîler için yaratıldığını bilirsiniz, Ondandır sakınmazsınız. Babalarımızın, dedelerimizin ne olduklarını görür, ibret almazsınız. Aybımıza bakmayıp, başkalarının ayblarını araştırmazsınız. Böyle olan kimseler, üzerlerine taş yağmadığına, yere batmadıklarına, gökden ateş yağmadığına şükr etsin! Dahâ ne isterler? Düâlarının netîcesi, yalnız bu olursa, yetmez mi?

[Allahü teâlâ, Mü'min sûresinin altmışıncı âyetinde, (Düâ ediniz, kabûl ederim), isteyiniz, veririm buyuruyor. Düânın kabûl olması için, beş şart vardır: Düâ edenin müslimân olması, Ehl-i sünnet i'tikâdında olması, harâm işlemekten, bilhâssa harâm yimekten, içmekten sakınması, farzları yapması, bilhâssa beş vakt nemâz kılması, Ramezân oruçlarını tutması, zekât vermesi, Allahü teâlâdan istediği şeyin sebebini öğrenip, bunu araması lâzımdır. Allahü teâlâ, herşeyi bir sebep ile yaratmaktadır. Birşey istenince, o şeyin sebebini gönderir ve bu sebebe te'sîr ihşân eder. İnsan bu sebebi kullanarak, o şeye kavuşur. Evliyânın hatırı için, âdetini bozarak, bunlar düâ edince veyâ Evliyâyı kirâm vesîle edilerek düâ edilince, bunlara (Kerâmet) olarak, sebebe hâcet kalmadan, doğruca istenileni verir.]

Siz, adem diyârından, bu varlık âlemine, kendiliğinizden gelmediğiniz gibi, oraya, kendiniz gidemezsiniz. Gördüğünüz gözler, işittiğiniz kulaklar, duygu

edindiğiniz organlar, düşündüğünüz zekâlar, kullandığınız eller ve ayaklar, geçeceğinize bütün yollar, girip çıktığınız bütün mahaller, hulâsa, rûh ve cesedinize bağlı bütün âletler, sistemler, hepsi ve hepsi, Allahü teâlânın mülk ve mahlûkudur. Siz Ondan hiçbir şey gasb edemez, mülk edinemezsiniz! O, hayy ve kayyûmdur. Ya'nî, görür, bilir, iştir ve her var olan şeyi, her ân varlıkta durdurmaktadır. Hepsinin idâresinden, hâllerinden bir ân gâfil olmaz. Mülkünü kimseye çaldırmaz. Emrlerine uymayanların cezasını vermekten de, âciz kalmaz. Meselâ, Ayda, Merihde ve diğer yıldızlarda insan olmadığı gibi, bu Erd küresinde de bulunmasaydı, bir şey lâzım gelmezdi. Bundan dolayı, büyüklüğünden birşey eksilmezdi.

Hadîs-i kudsîde buyuruyor ki, **(Önce gelenleriniz, sonra gelenleriniz; küçüğünüz, büyüğünüz; dirileriniz, ölüleriniz; insanlarımız, cinleriniz; en müttekî, itâ'atli kulum gibi olsanız, büyüklüğüm artmaz. Aksine olarak, hepiniz, bana karşı duran, Peygamberlerimi "aleyhimüsselâm" aşağı gören, düşmanım gibi olsanız, ülûhiyyetimden bir şey eksilmez. Allahü teâlâ, sizden ganîdir, Ona hiçbiriniz lâzım değildir. Siz ise, var olmanız için ve varlıkta kalabilmeniz için ve her şeyinizle, hep Ona muhtâcsınız).**

Güneşden ziyâ ve harâret gönderiyor. Aydan ışık dalgaları aks etdiriyor. Siyâh topraktan, tatlı renkli, hoş kokulu nice çiçekler, güzel yüzler yaratıyor. Rüzgâr-dan gönüllere ferahlık veren nefesler döküyor. Birçok senelik uzaklıkdaki yıldızlardan, şu çıktığınız, sonunda gömüleceğiniz topraklara nûrlar yağıyor. Zerrelerinde nice nice titreşimlerle te'sîrler uyandırıyor. [Bir taraftan, beğenmediğiniz, öğrendiğiniz pislikleri, en küçük, en hakîr mahlûkları [mikroplar] vâsıtası ile, toprağa çevirip, çiğnediğiniz bu toprakları bitki fabrikasında, vücûdünüz makinasının yapı taşı olan, protein, ya'nî yumurta akı maddesi hâline döndürüyor. Bir taraftan da yine nebâtât fabrikasında, toprağın suyunu, havânın boğucu gazı ile birleştirerek ve içerisine, semâdan gönderdiği enerjiyi, kudreti depo ederek, nişastalı, şekerli maddeleri ve yağları, ya'nî vücûdünüz makinesini işletecek kudret kaynağını yaratıyor.] Böylece, tarlalarda, çöllerde, dağlarda, derelerde, bitirdiği nebâtlarda ve yer yüzünde ve denizlerin dibinde gezdirdiği hayvanlarda, mi'delerinize gidecek, sizi besleyecek rızk, gıdâ hâzırlıyor. Akciğerlerinizde kimyâhâneler açarak, burada kanınızın zehrini ayırıp, yerine oksijen yakıcı maddesini sokuyor. Dimâğlarınızda, fizik laboratuvarları açarak, burada his uzvlarından, sinirlerden gelen haberler alınıp, demir taşına miknâtis kuvvetini yerleşirdiği gibi, beyninize yerleşirdiği akl ve yüreğinize yerleşirdiği kalb kuvvetleri te'sîri ile, bir ânda, çeşidli plânlar hâzırlanıp, emrler, hareketler meydana getiriyor. Yüreğinizi çok karışık ve hârîka dediğiniz te'sîrlerle, geceli gündüzlü çalışdırıp, damarlarınızda kan nehrleri akıtıyor. Sinirlerinizde, akllarınızı şaşırtan, nice nice yol şebekeleri dokuyor. Adalelerinizde sermâyeler gizliyor. Dahâ ve dahâ birçok hârîkalarla, vücûdünüzü techîz ediyor, temâmlıyor. Hepsine fizik kanûnları, kimyâ reaksiyonları ve bioloji olayları gibi isimler takdığınız, bir nizâm ve âhenkle, te'sîs ediyor, montaj yapıyor. Kuvvet merkezlerini içinize yerleşdiriyor. Gereken tedbîrleri rûh ve şu'ûrunuza tersîm ediyor. Zihn denilen bir hazîne, akl nâmında bir mi'yâr, fikr dedikleri bir âlet, irâde dediğiniz bir anahtar da, ihsân ediyor. Her birini yerinde kullanabilmeniz için size tatlı, acı ihtârlar, işâretler, meyller, şehvetler de veriyor. Dahâ büyük bir ni'met olarak, sâdık ve emîn Resûllerle açıkca, ta'lîmât gönderiyor. Nihâyet, vücûdünüz makinesini işletip ve tecrübelerini gösterip, maksada göre kullanmanız ve istifâde etmeniz için elinize teslîm ediyor. Bütün bunları, size ve irâdenize ve yardımınıza muhtâc olduğundan değil, mahlûkları arasında size ayrı bir mevki', bir salâhiyyet vererek, mes'ûd ve bahtiyâr olmanız için yapıyor. Ellerini, ayaklarınızı, kullanabildiğiniz her uzvunuzu, arzunuza bırakmayıp da, yüreğinizin atması, ciğerlerinizin şişmesi, kanlarınızın dolaşması gibi, sizden habersiz kullansaydı, her işinizde, zorla, refleks hareketleri ile, çolak el, kuru ayak ile yuvar-

lasaydı, her hareketiniz bir titreme, her kıvılcığınız bir siğirme olsaydı, kendiliğimize ve emânetlere mâlik olduğunuzu iddi'â edebilir mi idiniz? Sizi, cansızlar gibi, sâde dış kuvvetler te'sîri ile veyâ hayvanlar gibi, yalnız dış ve iç kuvvetler ile aksız, şu'ûrsuz hareket etdirse idi ve evlerinize taşıdığınız ni'metlerden, yük hayvanı gibi, ağzınıza bir lokma verseydi, onu alıp yiyebileceğiniz mi idiniz?

Doğmadan evvelki, doğduğunuz zemânki hâlinizi düşünüyor musunuz? Üzerinde yatıp kalktığınız, yiyip içtiğiniz, gezip dolaştığınız, gülüp oynadığınız, dardlerinize devâ, korkulara, sıcağa, soğuğa, açlığa, susuzluğa, yırtıcı ve zehirli hayvanların ve düşmanların hücumlarına karşı koyacak vâsıtaları bulduğunuz şu yer küresi yapılırken, taşları, toprakları hilkat fırınlarının ateşlerinde pişirilirken, suyu ve havâsı, kudret kimyâhânesinde inbiklerden çekilirken, siz nerede idiniz, ne içinde idiniz, hiç düşünüyor musunuz? Bugün, bizim dediğiniz karaların, denizlerden süzülüp ayrıldığı, dağların, derelerin, ovaların, tepelerin döşenildiği zemân, acabâ nerede idiniz? Denizlerin acı suları, Hakkın kudreti ile buhârlaştırılarak, gökde bulutlar yapılırken, o bulutlardan yağın yağmurlar, [çakan şimşeklerin ve güneşden gelen kudret, enerji dalgalarının hâzırladığı gıdâ maddelerini,] yanmış, kurumuş toprakların zerrelere işletip, o maddeler, [ziyâ ve harâret şu'âları te'sîri ile] oynayıp titreşerek hayâtın hücrelerini yetiştirirken, nerede idiniz ve nasıldınız?

Bugün kendinize maymun tohumu derler, inanırsınız. Allah yaratır, yaşatır, öldürür, herşeyi O yapar derler inanmak istemezsiniz.

Ey insan! Acabâ sen nesin? Babanın damarlarında neyin? Bunak, örümcek kafalı, gerici diye hakâret ettiği babana, vaktiyle damarları içinde sıkıntı verirdin. O zemân, seni oynatan kimdi ve sen onu, niçin râhatsız ediyordun? O, istese idi, seni bir çöplüğe atabilirdi, fekat atmadı. Seni, bir emânet gibi sakladı. Bol bol besleneceğin bir gülşen serây-ı ismete tevdi' etdi ve nice zemân himâyene uğraşdı ise, sen niçin sıkıntılılarından babanı mes'ûl tutarak tahkîr ediyorsun da, ni'metlerinden ona ve yaratana bir şükür payı ayırmıyorsun? Sonra sen, emânetini niçin herkesin kirlettiği çöplüklere döküyorsun?

Etrâfın, arzû ve emellerine uyduğu zemân, herşeyi, aklınla, ilminle, fenninle, gücünle, kuvvetinle yaratarak yaptığına, bütün başarıları icâd ettiğine inanıyorsun. Hakkın sana verdiği vazifeyi unutuyor ve o yüksek me'mûrlukdan isti'fâ ediyor ve emânete sâhib çıkmağa kalkıyorsun. Kendini mâlik ve hâkim tanımak ve tanıtmak istiyorsun. Öte taraftan, etrâfın, arzularına uymaz, dış kuvvetler seni mağlûb etmeğe başlarsa, o zemân da, kendinde hasret ve husrândan, acz ve yeisden başka birşey görmüyorsun. Hiçbir irâde ve ihtiyâra sâhib olmadığını, herşeyin cebr elinde esîr olduğunu ve varlığının, otomatik ve fekat zembereği kırık bir makina gibi olduğunu iddi'â ediyorsun. Kaderi bir (**İlm-i mütekaddim**) değil, bir (**cebr-i mütehakim**) ma'nâsında anlıyorsun. Bunu söylerken, ağzının, gramofon gibi olmadığını da, sezmez değilsin.

Sofrana, sevdiğin yemekler gelmediği zemân eline geçirebileceğin kuru ekmeği yimekle, yimeyip açlıktan ölmek arasında hür ve serbest bulunduğun ve kuru lokmalar, ağzına zorla tıkmadığı hâlde, elini, dilini uzatır, onları yirsin. Hem yirsin, hem de birşey yapmadığına hükm edersin. Düşünmezsin ki, elin ve ağzın, yine arzûnla oynamış ve bu oynayış bir sıtma, bir titreme olmamıştır. Fekat, böyle mecbûr olduğun zemânlarında bile, irâdene mâlik olduğun hâlde, seni âciz bırakan, hâricî kuvvetler karşısında kendini mecbûr, esîr, hâsılı bir hiç bilirsin.

Yâhû! İşin yolunda, muvaffakiyyet ve muzafferiyet yanında olunca (Hep), işlerin aksi, ters olduğu zemânında ise, kaderin cebri altında oyuncak bir (Hiç) diye iddi'â ettiği o sen, bunlardan hangisisin? Hep misin, hiç misin?

Ey Âdem oğlu! Ey noksanlık ve taşkınlık içinde yüzen insan! Siz, ne hepsiniz, ne de hiçsiniz! Her hâlde ikisi arası bir şeysiniz. Evet siz, icâd etmekden, herşeye

hâkim ve gâlib olmakdan, şübhesiz uzaksınız. Fekat, inkâr olunamayan bir hürriyet ve ihtiyârınız, sizi hâkim kılan, bir arzû ve seçim hakkınız vardır. Siz, eşi ortağı bulunmayan bir hâkim ve mutlak, başlı başına bir mâlik olan, Hak teâlânın emri altında, ayrı ayrı ve müşterek vazîfeler alan, birer me'mûrsunuz! Onun koyduğu ahkâm ve nizâm ile, Onun ta'yîn ettiği mevkî'leriniz ve halk edip emânet olarak verdiği salâhiyyet ve vâsitalarınız nisbetinde vazîfe yaparsınız. Âmir ancak O, hâkim yalnız O, mâlik yine Odur. Ondan başka âmir, Ona benzer hâkim, Ona ortak mâlik yoktur. Sizin o kadar benimseyerek, hevesle atıldığınız maksadlar, gâyeler, giriştiğiniz mücâdeleler, sarf ettiğiniz gayretler, duyduğunuz iftihârlar, kazandığınız başarılar, Onun için olmadıkça, hep yalan, hep boşdur. O hâlde kalblerinizde, niçin yalana yer veriyorsunuz da, şirkere sapıyorsunuz? Niçin, eşsiz hâkim olan, Hak teâlânın emrlerine uymuyor, Onu ma'bûd tanımıyorsunuz da, binlerce, hayâl olan, ma'bûdlar arkasında koşuyor, hepiniz sıkıntılar içinde boğuluyorsunuz? Her neye koşuyorsanız, sizi sürükleyen bir emel, bir ihtiyâr, bir îmân değil midir? Niçin o emeli Hakdan başkasında arıyorsunuz? Niçin, o îmânı Hakka tahsîs etmiyor, o ihtiyârı bu îmâna ve îmânın netîcesi olan amellere sarf etmiyorsunuz?

Hak teâlânın hâkimliğini tanıdığınız, emâneti ve emniyeti bozmayarak çalıştığınız zemân, birbirinizi ne kadar sevecek, ne kadar bağlı kardeşler olacaksınız. Sizin o kardeşliğinizden, Allahın merhameti, neler yaratacaktır. Kavuşduğunuz her ni'met, hep Hakka îmânın hâsıl ettiği kardeşliğin netîcesi ve Allahü teâlânın merhameti ve ihsânıdır. Gördüğünüz her musîbet ve felâket de, hep kızgınlığın, nefretin ve düşmanlığın netîcesidir. Bunlar ise, hakkı tanımamanın, zulm ve haksızlık etmenin cezâsıdır. Bu da, hukûku kendiniz kurmağa kalkışmanın, Hak teâlâ ile yarış edebilecek şerîklere tâbi' olmanın, hâsılı, hâlis tevhit ile, yalnız Hak teâlâya îmân etmemenin netîcesidir.

Hulâsa, insanlığı kaplayan sıkıntıların birinci sebebi, Hakka karşı şirk ve müşriklikdir. İlm ve fen, ilerlediği hâlde, insanlığın ufklarını sarmış olan fesâd karantlığı, hep şirkin, îmânsızlığın, vahdetsizliğin ve sevişmezliğin netîcesidir. Beşeriyet ne kadar uğraşırsa uğraşsın, sevip sevilmedikçe, ızdırâb ve felâketden kurtulamaz. Hakkı tanımadıkça, Hakkı sevmedikçe, Hak teâlâyı hâkim bilip, Ona kulluk etmedikçe, insanlar, birbiri ile sevişemez. Hakdan ve Hak yolundan başka her ne düşünülse, hepsi ayrılık ve perîşanlık yoludur. Görmez misiniz, câmi'e gidenler sevişir, meyhâneye gidenler döğüşür.

Hak teâlâdan başka her neye gönül verseniz, her neye tapınsanız, hepsinin zıddı, mukâbili vardır. Bunların hepsi de, Hakkın kudreti ve irâdesi altındadır. Şerîki, nazîri, misli, zıddı, mukâbili olmayan, yegâne hâkim, ancak Hak teâlâdır ve ancak Onun mukâbili bâtıldır, yanlıştır ve varlığı mümkün olmayan bir yoklukdur.

Hak teâlâdan başka, her neye tâbi' olur, her neye tapınır, Onun yerine, her neyi sever ve hakîkî hâkim tanırırsanız, biliniz ki, onlar da sizinle berâber yanacaktır. [Yukarıdaki mektûbun ingilizce tercemesi, Abdülhakîm efendinin ingilizce hâl tercemesi ile birlikde, **(The Proof of Prophethood)** kitâbının içinde, Hakîkat Kitâbevi tarafından neşr edilmiştir.]

Merkez-i dâire-i iflâs ve bî nevâf
Ser şâr-ı sahbây-ı hodgâmî ve nâ âşinâi
esseyyid
Abdülhakîm efendi

Kâfirin topu çok, hîlesi çok, azâbı çokdur.
Mü'minin ilmi çok, hayâsı çok, râhatı çokdur.

37 — İKİNCİ CİLD, 31. ci MEKTÛB

Bu mektûb, hâce Şerefüddîn Hüseyne yazılmışdır. Nasihat etmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun seçtiği kullarına selâm olsun! Sevgili oğlum! Fırsat ganîmetdir. Ya'nî, zemân çok kıymetlidir. Bu kıymetli zemânları fâidesiz şeylere harc etmemelidir. Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği şeyleri yapmakla geçirmelidir. Beş vakt nemâzı, dünyâ işlerini düşünmiyerek ve cemâ'at ile kılmalıdır. **(Ta'dîl-i erkân)** ile kılmağa dikkat etmelidir. Teheccüd nemâzını kaçırmamalıdır. [Teheccüd, gece nâfile nemâz kılmak demektir. Farz nemâz borcu olan geceleri de, kazâ nemâzlarını kılmalıdır.] Seher vaktleri istiğfâr etmelidir. Gafletten, nefse uymaktan lezzet almamalıdır. Dünyânın geçici lezzetlerine aldanmamalıdır. Ölümü hâtırlamalı, âhiretin dehşet ve şiddetini göz önüne getirmelidir. Kısacası, yüzümüzü dünyâdan âhirete çevirmelidir. Dünyâ işleri ile zarûret mikdârı uğraşmalı, başka zemânlarda, hep âhireti kazandıracak işleri yapmalıdır. Sözü'n özü, gönül Allahdan gayrisine tutulmaktan kurtulmalı, beden ve a'zâları da, ahkâm-ı islâmiyyeye uymakla süslemelidir.

İş budur, bundan başka herşey hiçdir!

[**(Ma'rifetnâme)**de yazılı hadîs-i şerîflerde buyuruyor ki, **(Mes'ûd o kimsedir ki, dünyâ onu terk etmezden önce, o dünyâyı terk etmiştir), (Arzusu âhret olup, âhret için çalışana, Allahü teâlâ dünyâyı hizmetçi yapar), (Yalnız dünyâ için çalışana, yalnız kaderinde olan kadar gelir. İşleri karışık, üzüntüsü çok olur), (Âhretin sonsuz olduğuna inanan kimsenin, bu dünyâyâ sarılması, çok şaşılacak şeydir), (Dünyâ sizin için yaratıldı. Siz de âhret için yaratıldınız! Âhrette ise, Cennetden ve Cehennem ateşinden başka yer yoktur), (Paraya, yiyeceğe tapınan kimse helâk olsun!), (Sizlerin fakîr olacağınızı düşünmüyor, bunun için üzülmiyorum. Sizden önce gelmiş olanlara olduğu gibi, dünyânın elinize bol bol geçerek, Allahü teâlâyâ âsî ve birbirinize düşman olmanızdan korkuyorum), (Mal ve şöhret hırsının insana zararı, koyun sürüsüne giren iki aç kurdun zararından dahâ çoktur), (Dünyâyı terk eyle ki, Allahü teâlâ seni sevsin. İnsanların malına göz dikme ki, herkes seni sevsin!), (Dünyâ, geçilecek bir köprü gibidir. Bu köprüyü ta'mîr etmekle uğraşmayın. Hemen geçip gidin!), (Dünyâyâ, burada kalacağınız kadar, âhirete de, orada kalacağınız kadar çalışınız!)**

Dünyâ zıll-i zâildir. Ona güvenen nâdimdir. O seninle kalsa da, sen onunla kalmazsın. Dünyâdan çıkmadan önce, kalbinden dünyâ sevgisini çıkar. Dünyâ lezzetlerine aldanmıyan, Cennet ni'metlerine kavuşur. İki âlemde azîz ve muhterem olur. Dünyâ harâbdır. Şerbetleri serâbdır. Ni'metleri zehirli, safâları kederlidir. Bedenleri yıpratır. Emelleri artdırır. Kendini kovalyandan kaçır. Kaçanı kovalar. Dünyâ bala, içine düşenler de sineğe benzer. Ni'metleri geçici, hâlleri değişicidir. Dünyâyâ ve buna düşkün olanlara inanılmaz. Çünkü, bunlarda vefâ ve safâ bulunmaz. Fânî olanın sevgisini kalbinden çıkar ki, bâkî olanı alsın. Kendini bilen kişinin bu dünyâyâ düşkün olmasına şaşılır. Şakîler dünyâyâ sarılır. Sa'îdler bâkî olana sarılır. Bedeninle dünyâda ol, kalbinle âhireti bul! Nefsin arzularını terk eden pâk olur, âfetlerden selâmet bulur. Allahü teâlânın râzı olmadığını terk edene, Allahü teâlâ ondan iyisini ihsân eder. Dünyâyı anlıyan, onun sıkıntılarından üzülmez. Dünyâyı anlıyan, ondan sakınır. Ondak sakınan, nefsinin tanır. Nefsinin tanıyan, Rabbinin bulur. Mevlâsına hizmet edene, dünyâ hizmetçi olur. Dünyâ insanın gölgesine benzer. Kovalarsan kaçır. Kaçarsan, seni kovalar. Dünyâ, âşıklarına mihnet yeridir. Lezzetlerine aldanmıyanlara, ni'met yeridir. İbâdet edenlere kazanç yeridir. İbret alanlara hikmet yeridir. Onu tanıyanlara selâmet yeridir. Ana rahmine nisbetle, Cennet gibidir. Âhirete nisbetle çöplük gibidir. Yediyüzseksenaltıncı [786] sahîfeye bakınız!

Ölümünden önce olan herşeye dünyâ denir. Bunlardan, ölümünden sonra fâidesi olanlar, dünyâdan sayılmaz. Âhiretten sayılırlar. Çünkü dünyâ, âhret için tarladır. Âhirete yaramıyan dünyâlıklar, zararlıdır. Harâmlar, günâhlar ve mubâhların fazlası böyledir. Dünyâda olanlar ahkâm-ı islâmiyyeye uygun kullanılırsa, âhirete fâide-li olurlar. Hem dünyâ lezzetine, hem de âhret ni'metlerine kavuşulur. Mal iyi de değildir, kötü de değildir. İyilik, kötülük, onu kullanandır. O hâlde, mel'ûn olan, kötü olan dünyâ, Allahü teâlânın râzı olmadığı, âhreti yıkıcı yerlerde kullanılan şeyler demektir. Kendini ve Rabbini unutup, lezzetlerine, şehvetlerine düşkün olanlar, yolda hayvanının süsü ile, palanı ile, otu ile uğraşıp, arkadaşlarından geri kalan yolcuya benzer. Çölde yalnız kalıp, helâk olur. İnsan da, ne için yaratılmış olduğunu unutup, dünyâ zînetlerine aldanır, âhret hâzırlığı yapmazsa, ebedî felâkete sürüklenir. Dünyâ sevgisi âhirete hâzırlanmağa mâni' olur. Çünkü, kalb onu düşünmekle, Allahı unuttur. Beden, onu elde etmeğe uğraşarak ibâdet yapamaz olur. Dünyâ ile âhret, doğu ile batı gibidir ki, birine yaklaşan, ötekenden uzak olur. Bir kimse, ibâdetini yapmaz ve geçiminde, kazancında Allahü teâlânın emrlerini ve yasaklarını gözetmezse, dünyâya düşkün olmuş olur. Allahü teâlâ herkesin kalbini bundan söğütür. Bunu kimse sevmeyiz. **(Ma'rifetnâme)**nin yazısı temâm oldu.

Dünyâ, arabî bir kelimedir. Fen ilminde (En yakın şey) demektir. Erd küresi, güneşden, aydan, yıldızlardan dahâ yakın olduğu için, Erd küresine dünyâ denir. Kıyâmetden önceki zemân, kıyâmetden sonraki zemândan dahâ yakın olduğu için, birincisine (Dünyâ hayâtı), ikincisine (Âhret hayâtı) denir. Dünyâ kelimesinin din bilgisindeki ma'nâsı, (En zararlı, fenâ şey) demektir. Küfre sebep olan şeyler, harâmlar, mekrûhlar, dünyâ demektir. Mubâhlar, islâmiyyete uymağa mâni' olunca, dünyâ olurlar. Muhabbet, sevmek, hep berâber olmağı istemek, berâber olmakdan zevk, lezzet duymak demektir. İnsan sevdiğini hiç unutmaz. Muhabbetin yeri kalbdır. Kalb, yürek dediğimiz et parçasında bulunan bir kuvvettir. Bu kuvvete gönül diyoruz. Birşeyi öğrenmek, akl ile olur. Akl, dimâg, beyn dediğimiz et parçasında bulunur. Küfür, harâmları, mekrûhları sevmek, beğenmek küfr olur. Farzları, sünnetleri, beğenmemek de küfr olur, dünyâ olur. Müslimân olmak için, dünyâya ya'nî harâmlara kıymet vermemek lâzımdır. Dünyâyı hâtırlamağı da kalbinden çıkarana (**Sâlih**) müslimân denir. Halâl olsun, mubâh olsun, mâ-sivâyı, ya'nî Allahü teâlâdan başka herşeyi hâtırlamağı kalbinden çıkarmağa (**Fenâ-fillah**) denir. Buna kavuşan müslimâna (**Velî**) denir, (**Evlîyâ**) denir. İnsanları müslimân ve sâlih yapmak için uğraşan velîye (**Mürşid**) denir. Evliyâ, herşeyi öğrenir, bilir. Ahkâm-ı islâmiyyeye uymakda, dünyâ işlerinde aklını kullanır. Hesabını yapmakda, san'atında, ticâretinde hiç hatâ yapmaz. Fakat, aklındaki düşünceler, kalbine sirâyet etmez, bulaşmaz. Dünyâyı seven, hâtırlayan kalb, hastadır. Kalbin temiz olması, dünyâ dediğimiz şeyleri sevmekten, hâtırlamaktan kurtulması demektir. Kalb hastalığının ilâcı, ahkâm-ı islâmiyyeye uymak ve Allahü teâlâyı çok zikir etmek, ya'nî ismini ve sıfatlarını hâtırlamak, kalbe yerleştirmekdir. (**Mektûbât Tercemesi**) 236.cı sahîfeye bakınız! Mürşid-i kâmilin sohbeti veyâ kitâblarını okumak, bu tedâvîyi kolaylaştırır. Bu sohbeta, bu kitâblara kavuşmak, dünyâ ve âhret se'âdetlerine kavuşmağa sebebedir. Bu tedâvîye fâidesi olmayan sohbetin ve kitâbların, taklîd, sahte ve zararlı olduğu, felâkete sebep olacağı anlaşılır.

İmâm-ı Rabbânî hazretleri (**Mektûbât**) kitâbının 1.ci cild, 275.ci mektûbunda buyuruyor ki: Sizin bu ni'mete kavuşmanız, islâmiyyet bilgilerinizi öğretmekle ve fikh hükmlerini yaymakla olmuşdur. Oralara cehâlet yerleşmişti ve bid'atler yayılmıştı. Allahü teâlâ, sevdiklerinin sevgisini size ihsân etdi. İslâmiyyeti yaymağa sizi vesîle eyledi. Öyle ise, din bilgilerinizi öğretmeğe ve fikh ahkâmını yaymağa elinizden geldiği kadar çalışınız. Bu ikisi bütün se'âdetlerin başı, yükselmenin vâsıtası ve kurtuluşun sebebidir. Çok uğraşınız! Din adamı olarak ortaya çıkınız! Oradakilere emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yaparak, doğru yolu gösteriniz! Müzzemmil sûresinin ondokuzuncu âyetinde meâlen, (**Rabbinin rızâsına kavuşmak isteyen için, bu elbette bir nasihatdir**) buyuruldu.]

38 — İKİNCİ CİLD, 89. cu MEKTÛB

Bu mektûb, seyyid Mîr Muhibbullah'a yazılmıştır. Dünyâda âhirete yarar iş görmek lâzım olduğu bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Allahü teâlâ bizi ve sizi, dedelerinizin doğru yolunda bulundursun! İnsanların en üstünü, sevgili Peygamberinin “aleyhissalâtü ves-selâm” sadakası olarak, düâmızı kabul eyesin! Burada bulunan fakîrlerin hâli ve işleri çok iyidir. Allahü teâlâyâ dâimâ hamd ve minnet ederiz ve Onun Peygamberine sonsuz salât ve selâm ederiz. Selâmetde ve âfiyette olmanız ve doğru yolda bulunmanız ve ilerlemeniz için Allahü teâlâyâ düâ ederim. Kıymetli ve merhametli efendim! Kazanç zemânı geçip gidiyor. Her geçen an, ömrümüzü azaltmakta, ecel zemânını yaklaşırmaktadır. Bugün aklımızı başımıza toplamazsak, yarın âh etmekten ve pişmânlıktan başka elimize birşey geçmez. Bu birkaç günlük sağlık zemânında, parlak dîne uygun yaşamağa çalışmalıyız! Ancak böylece kurtulmamız umulur. Dünyâ hayâtı, iş yapacak zemândır. Keyf yapacak, eğlenecek zemân ileride gelmektedir. Orada, dünyâda yapılan işlerin karşılığı ele geçecektir. İş zemânını eğlence ile geçirmek, çiftçinin tohum ekmemesi ve mahsûl almaması gibidir. Dahâ uzatarak başınızı ağrıtmaktan çekiniyorum.

39 — İKİNCİ CİLD, 58. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Muhammed Takıyye cevâb olarak yazılmış olup, âlem-i misâl hakkında bilgi vermekte ve tenâsüh olmadığını bildirmekte ve insan rûhlarının nakl edilmediğini ve kümûn ve Bürûz ne demek olduğunu bildirmektedir:

Bütün âlemlerin rabbi, sâhibi olan, Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Peygamberlerinin en yükseği, Muhammed aleyhisselâma ve tertemiz akrabasının ve Eshâbının hepsine selâmlar olsun! Güzel ahlâkınızın ve ulvî fitratınızın eseri olan kıymetli mektûbunuzu okumakla şereflendik. Allahü teâlâ, sizi bütün ayb ve kusûrlardan muhâfaza buyursun! Soruyorsunuz ki, şeyh Muhyiddîn-i Arabî “kuddise sirruh”, (**Fütûhât-ı mekkiyye**) kitâbında, bir hadîs-i şerîf bildiriyor. Bu hadîs-i şerîfde, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, (**Allahü teâlâ, yüzbin Âdem yaratmıştır**) buyurmaktadır. Muhyiddîn-i Arabî “rahmetullahi aleyh” sonra âlem-i misâlden gördüğü birkaç şeyi yazıyor ve diyor ki, (Kâ’be-i mu’azzamayı tavâf ederken, yanımda birkaç kişi vardı. Bunları hiç tanıımıyordum. Tavâf yaparken, arabî iki beyt okudular. Bir beytin ma’nâsı şöyle idi:

***Yıllarca, biz de sizin gibi,
Hepimiz, tavâf etdik bu evi.***

Bu beyti duyunca, bu kimselerin âlem-i misâlden olması hâtırına geldi. Böyle düşünürken, içlerinden biri, bana bakarak, ben, senin dedelerinden birisiyim, dedi. Sen öleli kaç sene oldu? dedim. Kırkbin seneden çok dedi. Bu sözüne şaşdım ve târihciler, insanların ilk babası olan Âdemden “aleyhisselâm”, bugüne kadar, yedibin sene geçmediğini söylüyor dedim. Sen, hangi Âdemi diyorsun? Ben, yedibin seneden çok önceki zemânlarda yaşayan Âdem’in evlâdındanım, dedi. Bunu işitince, yukarıdaki hadîs-i şerîfi hâtırladım).

[**Tenbîh:** Erd küresinin ömrünü, ya’nî yaratıldığı günden kıyâmete kadar olan zemânı, eski müneccimler, ya’nî astronomlar, seyyâre yıldızların adedince bin sene, ya’nî yedibin sene demişlerdir. Zîrâ onlar, gezegen adedini yedi biliyordu. Târihlerin çoğunda yazılı bulunan ve ba’zı din kitâblarına da geçmiş olan yedibin sene, buradan gelmektedir. Ba’zıları da, burc adedince, onikibin sene, bir kısmı da, meridyen derecesi adedince, üçyüztüzyüksek [360] bin sene dedi ki, bu üç aded de, zan ve faraziyye hâlidir. İdrîs “aleyhisselâm” buyurmuş ki, (Bizler, Peygamber olduğumuz hâlde, dünyânın ömrünü bilemedik).

Endülüs âlimlerinin büyüklerinden, Ebû Abdüllah-i Kurtubînin (**Tezkire**)sinden Abdülvehhâb-ı Şa'rânînin "kuddise sirruhümâ" hülâsa ettiği (**Muhtasar**) ismindeki kitâbında (360 bin x 360 bin) ya'nî yüzyirmidokuz milyar, altıyüz milyon sene olduğu yazılıdır. Bugün fen adamları, (Radyoaktiflik sâati) denilen usûl ile, ya'nî Pechblend filizinde şimdi mevcûd olan kurşun ve uran ma'denlerinin mikdârları nisbeti bulunup, bu kadar kurşunun, şimdiki uran ile, bu kurşuna tebeddül etmiş bulunan uran mikdârlarından teşekkülü için lâzım olan zemânı, Uran l'in bozulma sâbitesine göre hesâb ederek, Erd kabuğunun yaşını ya'nî dünyânın ömrünü, dörtmilyarbeşyüz milyon sene olarak bulmaktadırlar.]

Kıymetli yavrum! Bu mes'ele üzerinde, Allahü teâlânın bu fakîre ihsân ettiği bilgi şöyledir: İlk insan ve ilk Peygamber olan Âdemden "aleyhisselâm" önce yaşayan Âdemler, hep âlem-i misâlde idi. Âlem-i şehâdetde değildi. Âlem-i şehâdetde, ya'nî gördüğümüz madde âleminde bulunan, yalnız bildiğimiz bir Âdem vardı ki, Peygamber idi. Melekler kendisine karşı secde etmişlerdi. Allahü teâlâ, balçık çamurundan insan şeklinde bir heykel yapıp, bunu ete ve kemiğe çevirmişti.

[Bugün biliyoruz ki, Allahü teâlâ, toprak maddelerini, azotlu, fosforlu tuzları, bitki fabrikasında, proteinlere (yumurta akı maddelerine) döndürmekte, bu nebâtî proteinleri de, hayvan vücûdünde, ete ve kemiğe ve a'zâ şekline çevirmektedir. Bugün fen bunu anlayabildiği gibi, katalizör ismini verdiğimiz maddeler yardımı ile, binlerce sene sürecek olan kimyâ reaksiyonlarını, bir sâniyede, pek çabuk, yapabiliyoruz. İnsanlar binlerce senelik bir işi bir ânda yapıyor da, Allahü teâlânın, toprak maddelerini, birkaç senede, et, kemik maddelerine çevirdiğini, bugün bildiğimize göre, bir ânda çevireceği fen yolu ile kolayca anlaşılmalıdır. Allahü teâlâ toprak maddelerini, bir ânda organik hâle çevirip, rûhu bu bedene bağlayarak, ilk Âdemi yarattığı gibi, kıyâmetde de, elemanları, bir ânda, bir araya toplayıp, insan vücûdünü yapacak ve zâten mevcûd olan önceki rûhları, bu vücûdlara verecektir. İnsanın ölmesi, rûhun bedenden ayrılması demektir. Rûh ölmez. Kıyâmetde, herşeyle berâber, rûhlar da yok edilip tekrâr yaratılacaktır. Bugün, fizik, kimyâ, fizyoloji ve astronomi gibi ilmlerde Allahü teâlânın kudretini iyi anlıyan, zekî kimseler, Âdem aleyhisselâmın ve kıyâmetde bütün insan ve hayvanların topraktan çıkarılacaklarını, bir fen olayı olarak, kolayca anlayabilir. Bir asr evvel, müslimânlar, buna, anlamadan inanıyordu. Bugün ise, basît bir fennî olay şeklinde görüyor ve pek bedîhî olarak, inanıyoruz.

Allahü teâlâ Cenneti ve Cehennemi yaratmış, her ikisini de, cin ve insan ile dolduracağını haber vermiştir. Bunun için, ilk insan olan Âdemden "aleyhisselâm" beri, her zemân, yeryüzünde îmânlılar ve dinsizler bulunmuş ve birbirleri ile atışmıştır. Dinsizler, Allahdan başka şeylere tapınmış, îmânlılar ise, Allahü teâlânın gönderdiği Peygamberlere ve kitâblara tâbi' olmuşdur. İlk insanlar, ba'zı târifcilerin zan ettiği gibi ve islâm dînine inanmıyanların uydurduğu, filmlerde görüldüğü gibi, ilmsiz, fensiz, görgüsüz, çıplak, vahşî kimseler değildi. Evet bugün, Asya, Afrika çöllerinde ve Amerika ormanlarında tunç devrindekilere benzeyen vahşîler yaşadığı gibi, ilk insanlarda da bilgisiz, basît yaşayanlar vardı. Fekat, bundan dolayı, ne bugünkü, ne de ilk insanların hepsi için, vahşîdir denilemez. Âdem "aleyhisselâm" ve ona îmân edenler şehirlerde yaşardı. Okumak, yazmak bilirdi. Demircilik, iplik yapmak, kumaş dokumak, çiftçilik, ekmek yapmak gibi san'atları vardı. Âdem "aleyhisselâm"ın boyu ve ömrü kesin olarak bildirilmedi. Bir rivâyetde, bin sene yaşayıp, beşyüz yaşında iken Peygamber oldu. Allahü teâlâ, kendisine on kitâb gönderdi. Cebrâîl "aleyhisselâm", oniki kerre gelmişti. Bu kitâblarda, îmân edilecek şeyler, çeşidli dillerde lûgatlar, hergün bir vakt nemâz kılmak, [Bunun sabâh nemâzi olduğu İbni Âbidinde yazılıdır.], gusl abdesti almak, oruc tutmak, leş, kan, domuz yimemek, birçok san'atlar, tıb, ilâçlar, hesâb, hendese [ya'nî geomet-

ri] gibi şeyler bildirilmişdi. Altın üzerine para dahî basmış, ma'den ocakları işletilip âletler yapılmışdı. Nûh aleyhisselâmın gemisinin, ateş yanarak, kazanı kaynatarak hareket ettiğini, Kur'ân-ı kerîm açıkça bildiriyor. Ba'zı târifçiler, hiçbir vesîka ve incelemeğe dayanmadan, yalnız dinleri inkâr etmek, Peygamberleri küçültmek maksadı ile, ilk insanlar vahşî idi, birşey bilmezdi diyerek, Âdem, Şis [Şît] ve İdrîs "aleyhimüsselâm" gibi Peygamberlerin birer masal, birer hurâfe olduğunu göstermek, böylece müslimân evlâdlarını dinsiz, îmânsız yetiştirmek istiyorlar.

Hiçbir dîne inanmayanlardan bir kısmı da, fen adamı görünerek bozuk düşüncelerini, fen perdesi altında, etrâfa saçıyor. Meselâ (Bütün canlıların yapı taşı olan hücre, milyonlarca sene evvel, denizlerde, tesâdüfen kendi kendine meydana gelip, zemânla küçük deniz nebâtları ve hayvanları ve sonra karadakiler meydana gelmiş, en son insan hâline dönmüşdür) gibi şeyler söylüyorlar. Böylece, Âdem aleyhisselâmın topraktan yaratılmadığını, Kur'ân-ı kerîmin ve mukaddes kitâbların, hâsâ, hikâye olduklarını, ilk canlı maddeyi vücûde getiren büyük bir kudretin varlığına inanmanın fenne uymıyacağını anlatıyorlar. Böyle kâfirlere (**Dehrî**) denir. Bunlardan müslimân görünenlere (**Zındık**) ve (**Fen yobazı**) denir.

Bu fen yobazları ne kadar zevallıdır. Evet, fizyolojist Haldene, (Bundan milyonlarca sene evvel, sıcak denizlerde, güneşden gelen ultra viole şua'lar te'sfîri ile, inorganik gazlardan, uzvî bileşikler meydana gelmiş ve ekviproduktif hâssası olan ilk molekülün, ya'nî aldığı gıdâ maddelerini, kendi gibi canlı şekle çeviren hücre molekülünün de, bu arada, bir tesâdüf eseri teşekkül etmiş) olmak ihtimâlini söylemişdir. Fekat, bu bir hipotez [faraziyye] olup, bir tecrîbe ve hattâ bir teori [nazariyye] bile değildir. Ekviproduktif özelliği olan bir molekülün nasıl meydana geldiğini gösteren bir bilgi, hattâ bir nazariyye bugün mevcûd değildir. Fen bilgileri, müşâhede ve tedkîk ilimleridir. Fen olayları, önce his uzvları ile veyâ bunları takviye eden âletlerle gözlenir ve olayın sebepleri tahmîn olunur. Sonra, bu olay, tecrîbe ve tekrâr edilerek, bu sebeplerin te'sîrleri, rolleri tesbît edilir. Bir hâdisenin sebebi ve oluş tarzı biliniyorsa, buna inanırız. Fekat tecrîbe edildiği hâlde, sebepleri anlaşılamayan hâdiseler de vardır. Bunlara sebep olarak, birçok fikrler ileri sürülür. Bu fikrler mutlak değildir. Bir hâdiseyi, muhtelif adamların başka başka tefsîr ettikleri de olur.

Aynı sebeplerle îzâh edilen çeşidli hâdiselerin hepsini birden îzâh edebilecek umûmî bir fikre, faraziyye [hipotez] diyoruz. Bir veyâ birkaç hipotez ile, birçok hâdiseleri îzâh etmek ve bunlardan yeni hâdiselere varmak ve bu hâdiseleri tecrîbe ile tahkîk ederek, hipotezlerin doğru görülenlerine nazariyye [teori] denir. Bir teori, az hipoteze dayanır ve ne kadar çok hâdiseye îzâh ederse, o derece mükemmeldir. Haldenenin sözü, nihâyet bir hipotezdir, teori olmaktan da, çok uzaktır. İnsanlar, bugünkü derecede kalmayıp, ilk canlıların ne sûretle yaratıldığı hakkında doğru bilgi edinilirse, İslâmiyyete zararlı değil, fâideli olur. Çünkü, canlı ve cansız, herşey yok idi. Hepsî, sonradan yaratıldı. Bir âyet-i kerîmenin meâl-i şerifi, (**Herşeyi nasıl yarattığımı arayın, işlerimdeki intizâmı, incelikleri görün! Böylece varlığma, kudretim, bilgimin sonsuzluğuna inanın!**)dir. Evet, din düşmanları, ilk canlı, kendi kendine meydana gelmiş dedikleri gibi, güneş sisteminin, yıldızların, çeşidli fizik, kimyâ ve biolojî hâdiselerinin de, hep kendiliklerinden olduğunu söylüyor. Ehl-i sünnet âlimleri, binlerle kitâblarında, bunlara, gerekli cevâbları verip, hepsini susdurmuşdur. Aldandıklarını vesîkalarla isbât etmişlerdir. Dînimiz, Âdem aleyhisselâmın balçıkdan yaratıldığını bildiriyor. Diğer hayvanların ve nebâtların ne sûretle yaratıldığını bildirmiyor ki, Haldene faraziyyesinin, dîne zararı dokunsun. İster o söylesin, isterse Darwin veyâ İbni Sînâ söylesin, herşeyi hareket ettiren, yapan, yaratan Allahü teâlâdır. Bütün enerji şekilleri, hep Onun kudretinin tezâhürüdür. İmânı gideren; herhangi bir hâdisenin kendi kendine olduğuna inanmak ve hayvanların, tek hücrelilerden, yüksek yapılılara doğru, birbirlerine

ve nihâyet insana döndüğünü söylemekdir ki, fen bunu göstermiyor ve fen adamları böyle söylemiyor.

İmâm-ı Gazâlînin “rahmetullahi aleyh” (**Tehâfüt-ül-felâsife**) kitâbından bir parçası arabîden türkçeye terceme edilerek (**Ma’rifetnâme**)nin kırkbeşinci sahîfesine yazılmıştır. (**Ma’rifetnâme**)de diyor ki: (Fen adamlarının sözleri üç kısımdır: Birinci kısımdaki sözleri, fennin, tecribenin meydâna çıkardığı hakikatleri bildiriyor. Bu sözleri, islâmiyete uyuyor ise de, yanlış kelimeler kullanıyorlar. Meselâ bir şey kendiliğinden hareket edemez. Her cismi harekete getiren bir kuvvet vardır. Bu kuvvetler, tabî’at kuvvetleridir. Herşeyi tabî’at kuvvetleri yapıyor diyorlar. İslâmiyyet de hiçbirşey, kendiliğinden hareket edemez. Her cismi harekete getiren bir kuvvet vardır. Bu kuvvetler, Allahü teâlânın kudretidir. Herşeyi Allahü teâlâ yapıyor, diyor. Görülüyor ki, islâmiyyet ve fen, aynı şeyi söylemekte olup, arada yalnız, ism farkı vardır. Böyle sözlerine i’tirâz etmeyiz. Yalnız, ism değiştirip kabûl ederiz. İkinci kısımdaki sözleri, islâmiyyetin haber vermeyip, arayıp bulunuz! dediği şeylerdir. Bu sözlerine inanıp inanmamak, îmânın gitmesine sebep olmaz. Meselâ, ay tutulması, Erd küremizin Güneş ile Ay arasına girmesinden oluyor, diyor ve zemânını önceden hesâb ediyorlar. Çünkü Ay, Güneş karşısında olduğu vakt, parlak görünür. Ay, Erd küresinin gölgesine girince, Güneşden ziyâ alamayıp kararır ve görünmez, diyorlar. Güneş tutulması da, Ayın Erd ile Güneş arasına girerek, Erd üzerinde Güneşin görünmesine mâni’ olması sebebiyledir. Ay tutulması, arabî ayların ortasında, Güneş tutulması ise, ayın ilk veyâ son günü olur, diyorlar. [Güneş, Erd ve Ay, karpuz gibi, küre şeklinde olup hepsi, birinci semâda hareket etmektedir. Eski fizikçiler, yedi seyyâre yıldızdan her birinin, birer semâda bulunduğunu söylerdi. Hâlbuki, yıldızların hepsinin yer kürenin de içinde bulunduğu birinci semâda buldukları, Tebâreke sûresinde, bildirilmektedir.] Fen adamlarının, ikinci kısımdan olan, böyle sözlerine de i’tirâz etmeyiz. Müslimânların, böyle sözlere inanmaması lâzımdır diyerek, i’tirâz eden bir kimse, dîne zarar vermeğe ve islâmiyyeti yıkmaya uğraşmış olur. Çünkü, hesâb ve fizik, kimyâ kanunları ve tecrübeler, bu sözlerin doğruluğunu gösterirken, bunlar islâmiyyete uygun değildir derince, fen adamları bu sözlerinde şübhe etmeyip, bunlara uymayan islâmiyyetin doğru olduğuna şübhe eder. Görülüyor ki, islâmiyyete yersiz ve yolsuz yardım etmek isteyen câhillerin zararı, yolu ile hücum edenlerin zararlarından dahâ büyüktür. [Medîneli Muhammed Osmân efendi de, 1341 [m. 1923] de İstanbulda basılmış (**Basîret-üs-sâlikîn**) kitâbında, Erdin döndüğünü red etmekte, sahîh hadîslere mevdu’ diyerek de, gençleri yanıltmaktadır. Hâlbuki islâm âlimleri, dünyânın yuvarlak olduğunu, döndüğünü, birçok kitâblarında, meselâ Ebû Bekr Râzî (**Kürîyet-ül-Erd**) kitâbında ve (**Şerh-ı Mevâkıf**)de isbât etmişlerdir. Fıkh âlimleri bunun üzerine mes’eleler kurmuşlardır. Bekara sûresinin 22. ci âyetinde meâlen, (**Rabbiniz Erdi sizin için, yatak gibi döşedi**) buyuruldu. (**Tefsîr-i Azîzi**)de, (Üzerinde oturmanız, uyuyabilmeniz için, yeryüzünü sâkin, hareketsiz yaptı) diyor. Nahl sûresinin onbeşinci âyetinde meâlen, (**Erdin sizi sarsmaması için, üzerinde dağlar döşedim**) buyuruldu. (**Sâvî tefsîri**), burada (Erdin hareket etmemesi, size ızdırâb yapmaması için dağları yarattı) ve (**Beydâvî**)de, (Dağlar yaratılmadan evvel, Erd, yüzü düz küre idi. Dönerken yâhud başka sebep ile hareket eder idi. Dağlar yaratılınca, hareketine, ızdırâbına, sarsılmasına mâni’ oldular) diyor. Mü’min sûresinin 64. cü âyetinde meâlen, (**Allah, Erdi size karâr yaptı**) buyuruldu. (**Şeyhzâde**), (Abdullah ibni Abbâs, karâr menzil, konacak yer demekdir dedi) diyor. Görülüyor ki, âyet-i kerfemeler ve tefsîrler, Erd yüzünün bir beşik, yatak gibi, sarsıntısız, râhat olduğunu bildiriyor. Erdin sarsıntısız, hareketsiz olmasından, bunun mihveri etrâfında dönmediğini ve güneş etrâfında hareket etmediğini anlamak doğru değildir. Erdin bu iki hareketi bugün kat’î olarak bilinmekte, nemâz vaktleri hesâb edilmektedir. Üçüncü kısımda, 54. cü maddeye bakınız!] İmâm-ı Gazâlî, sözüne devâm ederek, buyuruyor ki: Kat’î ve doğru oldukları, hesâb ve tecrîbe ile anlaşılan

hâdiseler karşısında, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfleri **(Te'vîl etmek)**, ya'nî ma'nâlarını çevirip, bunlara uydurmak lâzımdır. Böyle te'vîller çok yapılmıştır. [Şunu da söyleyelim ki, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflere ma'nâ vermek, bizim gibi, câhillerin işi değildir. Din âlimi olmak, ya'nî dinde söz sâhibi olmak için, ictihâd derecesine yükselmek lâzımdır. Şimdi dünyâda böyle bir âlim yoktur. Şimdi, âlim olmayanlar, çeşitli maksadlarla, din kitâbları yazıyor ve âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflere, çala kalem, ma'nâlar verip, Allahü teâlâ böyle söylüyor, Peygamber “sal-lallahü aleyhi ve sellem” böyle emr ediyor, diyorlar. İslâmiyeti oyun hâline sokuyorlar. Böyle din kitâblarını almamalı, okumamalıdır. Din âlimlerinin sözlerini değiştirmeden yazan kitâb bulup okumak lâzımdır. Fekat, ne yazık ki, böyle din kitâbı, bugün hemen yok gibidir. Din büyüklerinin ismini koyarak, onlardan terceme diyerek satılan kitâbların çoğunda da, ilâveler, değiştirmeler veyâ çıkarmalar yapılarak, kitâbların zararlı bir şekle sokulduğu acı acı görülüyor. Asrlardan beri câhillerin bu şekilde kitâblar yazmış olduğunu, hele âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflere, kendi zemânlarındaki, fen bilgilerinden yanlış olanlarına uydurarak, yanlış ve gülünç ma'nâlar vermiş oldukları, mevcûd ve hattâ meşhûr ba'zı kitâblarda esefle görülmektedir.] İslâm dînine inanmayanları en çok sevindiren şey, fen ile isbât edilen, meydânda olan hakîkatleri, müslimânların red etmesi, bunlar kâfirlikdir, demesidir. Çünkü, bu sûretle gençleri aldatmaları çok kolay olur. Fen adamları, maddenin, hücrenin, canlının ve cansızın yok iken, sonradan var olduğunu söyledikten sonra, ister denizde tesâdüfen olsun, ister başka dürlü meydâna gelsin, islâmiyete zarar vermez. Çünkü, herşeyi yapan Allahü teâlâdır.

Üçüncü kısımdan olan sözleri, islâmiyette açıkça bildirilmiş olanlara uymayan sözlerdir. Bunların hepsi faraziyye, ya'nî zan ile veyâ fen perdesi altında, koyu bir te'assub ve fen yobazlığı ile söyledikleridir. Herşeyin yokdan yaratılmış olduğu, Âdem aleyhisselâmın çamurdan yapılan bedeninin, et ve kemiğe dönüp canlanması, Allahü teâlânın var olduğu ve sıfatları ve kıyâmetde olacak şeyler, tekrâr dirilmek, îmânın esâslarındandır. Bunlara uymayan, bunlara olan îmânı bozacak sözlerle inanılmaz. Fen adamı, bunlara uymayan söz söylemez. Çünkü bunlar, fenne uymayan şeyler değildir. Herkesi bunlara inandırmak ve aksini söyleyenleri red etmek lâzımdır).

Âdem aleyhisselâmın evlâdı çoğalarak Arabistân, Mısır, Anadolu ve Hindistâna yayılmıştı. Nûh “aleyhisselâm” zemânında tûfanda, hepsi boğularak, yalnız gemidekiler kurtuldu. İnsanlar bunlardan türedi. Zemânla çoğalarak, Asya, Afrika, Avrupa, Amerika ve Okyanusyaya, ya'nî bütün yeryüzüne yayıldı. Bu yayılma, hem karadan, hem büyük gemilerle, denizden olmuştu. O zemânlarda Asyadan Amerikaya ve Okyanus adalarına, belki kara yolları vardı.

Fen ilerledikçe, müslimânların, görmeden, akl ermeden, inandıkları birçok şeyler, birer ikişer, fen yolu ile anlaşılmalıdır. Meselâ, bugün Avrupa ve Amerikada, mekteplerde, şöyle okutuluyor: (Eski jeolojik devrlerde, güney kıt'aları arasında kara yollarının bulunduğu kabûl edilmiştir. Meşhûr Meteoroloji âlimi Alfred Wegener, Kontinentverschiebung [karaların kayması] nazariyyesini kurmuş ve beş [bugün için altı] kıt'anın evvelce birbirine bağlı olup, sonra yavaş yavaş ayrıldıklarını söylemiştir. Başka bir profesör, kıt'alar arasında köprü gibi kara parçaları olduğunu, Zoocoğrafik tecribelere dayanarak, iddi'â etmiştir. Wegener göre, Paleozoikum ve Mezozoikum devrlerinde, kıt'alar birbirlerine yapışık idi. Paleozoikum sonuna kadar, hayvanlar, Cenûbî Amerika ile Afrika, Asya [doğruca Hindistândan] ve Avustralya arasında kara yolculuğu yapmışlar, Eosenden i'tibâren Afrikada yaşayan hayvanlar, karadan, Cenûbî Amerikaya geçmişlerdir) teorileri öğretilmektedir.

Görülüyor ki, Âdem aleyhisselâmın topraktan yaratıldığı ve insanların, yeryüzüne, Sûriye, Irâk ve orta Asyadan yayıldıkları, fen bilgileri ile de, anlaşılmalıdır.

dır. Hâdiseleri değil de, propagandaları yazan ve hakîkatlere değil de, siyâsî menfe'atlere koşan ba'zı târifçiler, islâmiyyete ve islâm büyüklerine, körü körüne hakâret etmekde hâlâ inâd ederken, fen adamları, fen bilgileri, islâmın büyüklüğünü, doğruluğunu, gün geçdikce dahâ yakından görmekte ve anlamaktadır].

Allahü teâlâ, Âdem aleyhisselâmda herşeyin bir nümûnesini, misâlini yaratmıştır. Onda birçok sıfatlar, latîfeler, kuvvetler vardır. Allahü teâlâ, Onu yaratmadan çok önce, Onun bir latîfesini, bir sıfatını, uzun zemân için âlem-i misâlde Onun şeklinde yaratmış, Onun ismini vermiş, Onun bütün işlerini ve kıyâmete kadar olacak evlâdlarını, isimleri ile birlikde, âlem-i misâlde meydâna çıkarmıştır. Hepsî zemânlarında yaşamıştır. Hattâ Cennetlik veyâ Cehennemlik olmuşlar, kıyâmetleri kopmuş, hesâbları görülmüş, Cennete ve Cehenneme gitmişlerdir. Allahü teâlânın dilediği çok uzun zemân sonra, Âdem aleyhisselâmın sıfatlarından ve latîfelerinden başka birisi, yine âlem-i misâlde, evvelki gibi yaratılıp, bunun da vakti temâm olunca sıfatlarından ve latîfelerinden, üçüncüsünün devresi başlamıştır. Bunun devresi bitince, dördüncü sıfat, âlem-i misâlde gösterilmiştir. Böyle devâm etmiş ve bütün sıfatları ve latîfeleri temâm olunca, en son, bütün sıfatları ve latîfeleri kendisinde toplamış olan Âdem “aleyhisselâm”, âlem-i şehâdetde, ya'nî madde âleminde yaratılmıştır. Allahü teâlâ, kendisini kıymetli eylemiştir. Önceden gelen yüzbinlerce Âdemler, hep bu Âdem aleyhisselâmın parçaları ve başlangıçlarıdır. [Güneş doğmadan önce, ziyâsının sıfatlarının yavaş yavaş görünmesi gibidir.]

Muhyiddîn-i Arabînin “kuddise sirruh”, kırkbin sene önce ölen dedesi, âlem-i şehâdetdeki dedesinin latîfe ve sıfatlarından birinin, âlem-i misâldeki varlığı idi. Kâ'be-i mu'azzamayı âlem-i misâlde tavâf etmişti. Çünkü, her şey gibi, Kâ'benin de âlem-i misâlde sûreti, benzeri vardır. Bu fakîr, [ya'nî İmâm-ı Rabbânî “kuddise sirruh”] çok düşünüyor, araştırıyorum, âlem-i şehâdetde, bir Âdemden başka göremiyorum. Âlem-i misâldeki görünüşlerden gayri birşey bulamıyorum. Kırkbin sene önce yaşadığını söyleyen kimsenin, ben senin dedelerinden biriyim, demesi de gösteriyor ki, Âdem aleyhisselâmdan önce bulunan Âdemler, Âdem aleyhisselâmın latîfelerinin ve sıfatlarının görünüşleridir. Âdem aleyhisselâmdan başka birer varlık değildirler. Çünkü, başka Âdemin oğulları, bu Âdem aleyhisselâmın oğullarının dedesi olamaz.

Kalbleri hasta, bilgileri az olan ba'zı kimseler, bu vak'a ve benzerlerini iştince, tenâsüh sanıyor. Böylece âlemin kadîm olduğunu, yokdan var edilmediğini söylüyorlar ve tekrâr yok olacağını, kıyâmetin kopacağını inkâr ediyorlar. Kendilerini, şeyh, mürrîd olarak tanıtan ba'zı dinsizler, tenâsüha inanıyor. Rûhlar olgunlaşmadan önce, bir bedenden ayrılınca, başka bir bedene geçer. Kemâle geldikten sonra, insanlara gelmezler, tenâsüh yolu ile olgunlaşmış olurlar, diyor ve tenâsühü gösteren birçok hikâyeler uyduruyorlar. Hâlbuki tenâsüha, ya'nî ölen insan rûhunun başka bir çocuğa geçerek tekrâr dünyâyâ gelmesine inanmak küfrdür. Tenâsüh vardır diyen, dîn-i islâma inanmamış olur. Ya'nî, müslimânlıktan çıkar. Anlamıyorlar ki, tenâsüh ile rûhlar kemâle gelirse, Cehennem kimler için olur, kimler azâb görür? Buna inanmak, Cehennemi inkâr etmek ve hattâ öldükten sonra tekrâr dirilmeğe inanmamak olur. Zîrâ onlara göre, rûhun olgunlaşmasına vâsita olan bedene ihtiyâcı kalmamıştır ki, bedenle haşr olunsun. Bu yalancı şeyhlerin sözleri, tıbki, eski felsefecilerin [ve şimdiki spritzmacıların, medyumların] sözlerine benziyor. Eski felsefeciler, bedenlerin tekrâr dirileceklerine inanmıyordu. Cennet ni'metleri ve Cehennem azâbları yalnız rûhlara olacak, diyordu. Bunlar, o felsefecilerden de dahâ fenâdır. Çünkü, onlar tenâsühu red edip, azâbın sâdece rûha olacağını söylüyorlar. Bunlar ise, hem tenâsüha inanıyor, hem de âhîret azâbını inkâr ediyor. Bunlara göre azâb, sâdece dünyâdadır ve rûhların temizlenmesi içindir. [Cin nin heykellere, hasta ve çocuklara girerek konuşdukları görülmüştür. Böyle konuşanları iki rûhlu sanıyorlar. Böyle sanmak da, tenâsüha inanmak demektir.]

Süâl: Emîrden “kerremallahü vecheh” ve ba’zı Evliyâdan “kaddesallahü esrârehümül’azîz” gelen haberlere göre, bunlar, dünyâyâ gelmeden yıllarca önce, yapılacak işler yapmışlar. Tenâsüh yokdur dersek, bu haberlere nasıl inanılabilir?

Cevâb: Bu din büyüklerinin yapmış oldukları işleri, yalnız rûhları yapmıştır. Allahü teâlâ, bunların rûhlarını insan şekline sokarak, bu şekiller, insan gibi iş görmüştür. Yoksa, mubârek rûhları, başka bedenlere girmiş değildir. Tenâsüh ise, bir insan rûhunun, kendi bedenine gelmeden önce, başka bedene te’alluk etmesine denir. Bir rûhun, beden şekli alması, tenâsüh değildir. Melekler ve cin de, insan şekline girip birçok şey yapmaktadır ki, hiç tenâsüh değildir. Bir insana hulûl etmek değildir. Bir bedene girmek değildir.

Meleklerle, cinne çeşidli şekil alabilmek kuvveti verdiği gibi, Allahü teâlâ çok sevdiği kullarının rûhlarına da, bu kuvveti vermektedir. Başka bedene ihtiyâc yoktur. [Havâda, her zemân su buhârı vardır ve görünmez. Kaynar sudan, kazan borusundan çıkan beyâz sis, buhâr değildir. Çok küçük su damlacıklarıdır. Renksiz gazlar görünmez. Havâdaki renksiz su buhârı, soğuk sabâhlarda çiğ hâlinde dâneler şeklinde görüldüğü gibi, rûhlar da, görülecek şekiller alabilmektedir.] İşittiğimize, okuduğumuza göre, Evliyâdan bir çoğu, bir ânda çeşidli yerlerde görülmüş, birbirine uymayan işler yapmışlar. Burada da latîfeleri, insan şekline girmekte, başka başka bedenler hâlini almaktadır. Bunun gibi, meselâ Hindistânda oturan ve şehirden hiç çıkmamış olan bir Velîyi, hâcılar Kâ’bede görüp konuştuklarını, başkaları da, meselâ aynı günde İstanbulda, bir kısım kimseler de, bu Velî ile, yine o gün, Bağdâdda görüşdüklerini söylemişlerdir. Bu da, o Velînin latîfelerinin muhtelif şekiller almasıdır. Ba’zan o Velînin bunlardan haberi olmaz. Seni gördük diyenlere, yanılıyorsunuz, o zemân, evimde idim. O memleketlere gitmemişdim, o şehirleri bilmiyorum ve sizleri de tanımıyorum der. Yine bunlar gibi, güç hâlde bulunan kimseler, korku ve tehlikelerden kurtulmak için, ölü veya diri olan ba’zı Evliyâdan yardım istemiştir. O büyüklerin, kendi şekillerinde olarak, hemen orada bulduklarını ve imdâdlarına yetişdiklerini görmüşlerdir. Bu Evliyânın “kaddesallahü teâlâ esrârehümül’azîz”, yaptıkları yardımdan ba’zan haberi olmakda, ba’zan da olmamaktadır. [Bu hâl, bilhâssa muhârebelerde görülmüştür.] Böyle yardımları yapanlar, o din büyüklerinin rûhları ve latîfeleridir. Latîfeleri ba’zan, bu âlem-i şehâdetde, ba’zan da âlem-i misâlde şekil almaktadır. Nitekim Peygamberimizi “sallallahü aleyhi ve sellem” bir gecede, binlerce kimse, rû’yâda görüp istifâde etmektedir. Bu gördükleri, hep Onun “sallallahü aleyhi ve sellem” latîfelerinin ve sıfatlarının âlem-i misâldeki şekilleridir. Yine bunlar gibi, sâlikler, mürşidlerinin âlem-i misâldeki sûretlerinden istifâde ederler ve bu yolla müşkillerini çözerler.

Ehî-zâde Abdülhalîm efendi (**Riyâdüssâdât fî isbât-il-kerâmât lil-Evliyâ-i hâlel-hayât ve ba’del-memât**) kitabında Evliyânın vefâtdan sonra da kerâmetleri olduğunu isbât etmektedir.

Ba’zı Evliyânın kümûn ve bürûz etmesi, (Tenâsüh) değildir. Çünkü, tenâsühde rûh, ikinci bir bedene hayât vermek, onda his ve hareket hâsil etmek için te’alluk eder. Bürûz etmekte ise, rûhun başka bir bedene te’alluk etmesi; bunları hâsil etmek için değil, bu bedeni olgunlaştırmak, derecesini yükseltmek içindir. Nitekim cin de, bir insana te’alluk eder, onda bürûz eder. Fekat, bu te’alluku, bu kimseye hayât vermek için değildir. Çünkü, bu kimse, cin te’alluk etmeden önce diridir ve duyar, hareket eder. Te’allukdan sonra, bu kimsenin hareketleri ve ba’zı sözleri, o cinnin sıfatlarının, hareketlerinin görünmesidir. Evliyânın büyükleri “kaddesallahü teâlâ esrârehümül’azîz” kümûn ve bürûz için, birşey söylememiş, böylece, câhilleri yanlış inanışlara sürüklemeye sebep olmamışlardır.

Bu fakîre “rahmetullahi aleyh” göre, kümûn ve bürûza lüzûm yokdur. Bir Velî, bir câhili terbiye etmek, yetiştirmek için, onda bürûz etmeksizin, Allahü teâlâ-

nın verdiği bir kuvvetle, kendi yüksek sıfatlarını, o kimseye aks ettirir. Teveccüh ve iltifât buyurarak, o iyi sıfatları onda yerleşdirir. Böylece, o aşağı derecedeki insan, yükselerek kâmil olur. Âdî sıfatlardan kurtulup iyi sıfatlara kavuşur. Bunun için de, kümûn ve bürûza hiç hâcet yokdur. Bu, öyle büyük bir ni'metdir ki, Allahü teâlâ, dilediği kimselere ihsân eder. Onun ni'metleri, ihsânları pek çokdur.

Ba'zı kimseler de, rûhlar nakl edilir diyor. Bir rûh, kemâle erdikden sonra, kendi bedenini bırakıp başka bir bedene girebilir diyor. Misâl olarak, bu kemâle ermiş, bu kuvveti kazanmış bir zâtın komşusu bulunan bir genç ölmüşdü. Bu zâtın rûhu, ihtiyârlamış olan bedeninden ayrılıp, gencin ölü bedenine girdi. İhtiyârın bedeni ölüp, genç dirildi, diyorlar. Böyle sözler, doğru değildir. Tenâsüha dayanan hikâyelerdir. Çünkü, bir rûhın ölü bir bedene hayât vermesi için te'alluk etmesi, tenâsüh demektir. Rûh naklinin tenâsühden farkı, tenâsüha inananlar, rûhın, noksan olduğunu, tenâsüh yolu ile kemâl bulduğunu sanıyor. Bunlar ise, rûhu kâmil bilip kemâle erdikden sonra, başka bedene nakl edebiliyor, diyor. Bu fakîre göre, rûhın nakline inanmak, tenâsüha inanmaktan dahâ kötüdür. Çünkü, tenâsüh, rûhu olgunlaştırmak içindir diyorlar. Bu sözleri yanlış olmakla berâber, rûh kemâle erdikden sonra, başka bedene niçin geçsin? Kemâl bulan kimse, dünyâyı seyr ve temâsâ için genç bedenlere neden nakl etsin? Kemâl bulan rûh, bedenlere girmek değil, bedenlerden kurtulmak ister. Çünkü, rûhın bedene te'alluk etmesinden maksad ele geçmiş, kemâl hâsıl olmuşdur. Bundan başka, rûh naklinde, birinci beden ölerik ikinci beden dirilmektedir. Hâlbuki, birinci beden, kabrde azâb veyâ sevâb görmesi lâzımdır. İkinci beden, tekrâr dirilmesi, dünyâda, kıyâmet kopup, haşr olması demektir. Bilmiyorum ki, rûh nakline inananlar, kabr azâbına ve kıyâmet gününe îmân ediyorlar mı? Yazıklar olsun ki, böyle îmânsızlar, kendilerini din adamı tanıtmış, kitâbları, mecmû'aları ile, millete müslimânlık öğretmeğe kalkışmışlardır. Gençleri, kendileri gibi dinsiz, îmânsız yapmağa çalışıyorlar. Yâ Rabbî, bizleri böyle yazılara inanmaktan, aldanmaktan korusun! Sevgili dînimizden, kıymetli îmânımızdan ayırma! Bu küfr ve şaşkınlıktan insanı ancak sen korusun.

EK: Sırası gelmişken, (**Âlem-i misâl**) için de, birkaç şey bildireyim: Âlem-i misâl, bütün âlemlerin en genişidir. Âlemlerin hepsinde bulunan herşeyin, âlem-i misâlde bir sûreti, bir görünüşü vardır. Akla, hayâle gelen şeylerin, ma'nâların, düşüncelerin de bu âlemde bir sûreti vardır. Âlimlerimiz, Allahü teâlânın misli, benzeri yokdur, fekat misâli vardır demişlerdir. Bu fakîr, mektûblarımda yazmışımdır ki, tâm tenzîh mertebesinde, misli olmadığı gibi, misâli de yokdur. Nahl sûresinde, (**Allahü teâlâ için misâller getirmeyin**) meâlindeki âyet-i kerîme, bu mertebeye işâret etmektedir. İnsana, (**Âlem-i sagîr**) denir. Âlem-i kebîrdeki herşeyin, insanda bir nümûnesi vardır. Âlem-i misâlin de, âlem-i sagîrdeki nümûnesi, benzeri, insanın hayâlidir. Çünkü, herşeyin hayâlimizde bir sûreti vardır. Tesavvuf yolunda ilerleyen sâliklerin, hâllerinin, derecelerinin de hayâlde birer sûreti vardır. Sâliklere, hâllerini haber veren hayâldir. Hayâl olmasaydı veyâ vazifesini yapmasaydı, tesavvufcular, hâllerini bilemezdi. Bunun içindir ki, zillerin, görünüşlerin üstündeki mertebelere ilerleyenler, kendi hâllerine câhil ve şaşkın olur. Çünkü, insan hayâli, zillerin sûretini gösterebilir. Hayâl zillın dışına çıkamaz. Zât-ı ilâhînin âlem-i misâlde sûretinin olmadığını bildirmişdik. Âlem-i misâlin örneği olan hayâlde, sûret-i ilâhî olabilir mi? Bunun için, Zât-ı ilâhîden insanın nasîbi, ancak cehldir, bilmemekdir. Bilinmeyen şey için, birşey söylenemez. Bundan dolayı, (Allahü teâlâyı tanıyanların dilleri söyleyemez) buyurmuşlardır. Bilinen şey anlatılır. Bundan dolayı, ziller âleminde çok şeyler söylenir. Zıl âleminde çıkanların dili söylemez olur. Allahü teâlânın fi'llerinin, sıfatlarının, isimlerinin zillerine ve aslarına yükselenlerin hâlleri, işte böyledir. Görülüyor ki, hayâlde bulunabilen herşey, zilden hâsıl olmaktadır. Fekat, matlûbun [ya'nî Zât-ı ilâhînin] nişânları, alâ-

metleri olduklarından (**İlm-ül-yakîn**) denilen bilgiye sebep olurlar. (**Ayn-ül-yakîn**) ve (**Hakk-ul-yakîn**) denilen bilgiler, zıllerin üstünde, hayâlin dışında hâsıl olan bilgilerdir. Hayâl bilgilerinden kurtulmak için, tesavvufun (**Seyr-i enfüsî**) dediği yolu ve dereceleri de, (**Seyr-i âfâkî**) denilen yol gibi aşmak, âfâk ve enfüsün dışında ilerlemek lâzımdır. Evliyânın çoğu, ancak öldükden sonra, buraya varmaktadır. Bu dünyâ hayâtında, hayâlden kurtulmaları imkânsızdır. Evliyânın büyüklerinden, pek az seçilmişleri, bu dünyâ hayâtında iken, bu devlete erdirmekle şereflendirirler. Dünyâda oldukları hâlde, bilgilerine hayâl karışmaz. Hayâl araya girmeden matlûba kavuşurlar. Başkalarına, şimşek gibi çakıp geçen Zât-ı ilâhînin tecellîleri, bu büyüklere dâimî olur. (**Vasl-ı uryânî**)ye kavuşurlar.

**Nî'mete kavuşanlara, bol bol, âfiyet olsun,
Zevallı, fakîr âşıklar, birkaç lokmayla doysun!**

Süâl: Ba'zı kimseler, uykuda, rü'yâda, âlem-i misâl ve hayâlin sûretlerini görek, kendilerini büyük bir hükümdâr veyâ yüksek mevki' sâhibi görür. Veyâhud büyük din âlimi olmuş, herkes, ilm öğrenmek için, etrâfına toplanmış görür. Hâlbuki, âlem-i şehâdetde, ya'nî uyanık iken, bunların hiçbirisi hâsıl olmamaktadır. Böyle rü'yâlar doğru mudur, yoksa aslı, esâsı yok mudur?

Cevâb: Böyle rü'yâlar boş ve esâsız değildir. Bu rü'yâyı gören kimsede, mevki' sâhibi olmak, âlim olmak hâli ve kâbiliyeti var demektir. Fekat, kuvveti az olup, âlem-i şehâdetde hâsıl olacak kadar değildir. Eğer, bu hâl, zemânla kuvvetlenirse, Allahü teâlânın lütfu ile, âlem-i şehâdetde de hâsıl olur. Eğer âlem-i şehâdetde hâsıl olacak kadar kuvvetlenmezse âlem-i misâlde görünmekle kalır. Kuvveti mikdârınca, orada görünür. Tesavvuf yolunun sâliklerinin rü'yâları da böyledir. Kendilerini yüksek makâmlarda, Velîlerin mertebelerinde görürler. Bu hâl, âlem-i şehâdetde nasîb olursa, pek büyük nî'mettir. Yok eğer, âlem-i misâlde görünmekle kalırsa, hiç kıymeti yoktur. Çöpçüler, hammallar, rü'yâda, kendilerini hâkim, pâşa görür. Hâlbuki, uyanık iken, ellerine birşey geçmez. Rü'yâları üzülmeğe, pişmânlıktan başka birşeye yaramaz. O hâlde, rü'yâlara güvenmemeli, uyanık iken ele geçene sevinmelidir.

**Ben güneşi severim, ne dersem ondan derim,
Geceyle işim yokdur, ben rü'yâyı neyerim.**

Bunun içindir ki, büyüklerimiz rü'yâlara ehemmiyet vermemiş, talebenin rü'yâsını ta'bir etmeğe lüzûm görmemişlerdir. Uyanık iken ele geçene kıymet vermişlerdi. Bundan dolayı, devâmlı görünenlere ehemmiyet vermişler, hiç gayb olmıyan huzûru, kazanc bilmişlerdi. Allahü teâlâdan başka herşeyi unutmak, hiç bir şeyi hâtırlamamak, bunlar için dâimî idi. Başlangıcında nihâyetde ele geçecekler derc edilmiş olanlara, bu kemâller zor ve uzak değildir.

40 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 31. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Molla Bedreddîne yazılmıştır. Âlem-i ervâh ve âlem-i misâl ve âlem-i ecsâd üzerinde bilgi vermekte, kabr azâbını anlatmaktadır:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği, sevdiği kimselere selâm olsun! Diyorsunuz ki, rûh bu bedene bağlanmadan önce, âlem-i misâlde idi. Bedenden ayrıldıktan sonra da, âlem-i misâle gidecektir. Bunun için, kabr azâbı âlem-i misâlde olacaktır. Âlem-i misâldeki elemi, acıları, rü'yâda duymak gibi olacaktır. Sonra, bu bilginin çeşitli kolları vardır. Eğer izn verirseniz, bu konuda size çok şeyler yazarım.

Cevâb: Böyle hayâller, aslsız sözler, doğru olmaktan çok uzaktır. Böyle düşüncelerin, sizi doğru yoldan sapdırmasından korkuyorum. Hiç vaktim yok ise de, bu

konuda birkaç kelime yazmak için kendimi zorlayacağım. İnsanları doğru yola kavuşturan, yalnız Allahü teâlâdır.

Kıymetli kardeşim! Mümkünler âlemini, ya'nî mahlûkları, üç kısma ayırmışlardır: (**Âlem-i ervâh**), (**Âlem-i misâl**) ve (**Âlem-i ecsâd**). Âlem-i misâle (**Âlem-i berzah**) da demişlerdir. Çünkü bu âlem, (**Âlem-i ervâh**) ile (**Âlem-i ecsâd**) arasındadır. Bu âlem, ayna gibidir. Diğer iki âlemdeki hakîkî varlıklar ve ma'nâlar, bu âlemde latîf şekillerde görünürler. Çünkü, iki âlemdeki her hakîkate ve her ma'nâya uygun birer şekil, heyet, bu âlemde bulunur. Bu âlemde, kendiliğinden hiçbir hakikat, hiçbir madde ve ma'nâ yoktur. Buradaki şekiller, heyetler, öteki âlemlerden aks eden görüntülerdir. Aynada hiçbir şekil ve sûret yoktur. Aynada bir şekil görünürse, başka yerden gelen bir görünüşdür. Âlem-i misâl de böyledir. Bu iyi anlaşılınca, deriz ki, rûh bu bedene te'alluk etmeden önce, kendi âleminde idi. Rûh âlemi, âlem-i misâlden dahâ üstündür. Rûh, bedene te'alluk edince, bedene âşık olarak, bu madde âlemine iner. Âlem-i misâl ile bir ilgisi yoktur. Rûh bu bedene te'alluk etmeden, ilgilenmeden önce, âlem-i misâl ile ilgisi olmadığı gibi, bedene olan ilgisi bitdikden sonra da, bu âlem ile ilgisi olmaz. Şu kadar var ki, Allahü teâlânın dilediği zemânlarda, rûhun ba'zı hâlleri, bu âlemin aynasında görünür. Rûhun hâllerinin iyiliği, kötülüğü buradan anlaşılır. Keşf ve rü'yâlar, böyle hâsıl olmaktadır. İnsanın hisleri, duyguları gayb olmadan da, âlem-i misâldeki şekilleri gördüğü çok olmuştur. Rûh, bedenden ayrıldıktan sonra, ulvî ise, yükselir. Süflî ise, alçalır. Âlem-i misâl ile bir ilişkisi olmaz. Âlem-i misâl, görünen bir âlemdir. Bir varlık âlemi değildir. Varlık âlemleri ikidir. Âlem-i ervâh ve Âlem-i ecsâd. Ya'nî rûh âlemi ile madde âlemi, varlık âlemdir. Bunlarda bulunan şeyler, yalnız görünüş değildir. Kendileri de vardır. Âlem-i misâlde ise, hiçbir varlık yoktur. Yalnız, âlem-i ervâhda ve âlem-i ecsâdda bulunan varlıklar için bir ayna gibidir. Rü'yâda, âlem-i misâldeki elem, acı, sıkıntı görünür. Bu da, görenin hak ettiği azâbın, âlem-i misâldeki görüntüsünün görülmesidir. Onu gafletten uyandırmak için, kendini düzeltmesi için, kendisine gösterirler.

Kabr azâbı, rü'yâda, âlem-i misâldeki görüntüleri görmek değildir. Kabr azâbı, rü'yâ gibi değildir. Kabr azâbı, azâbın görüntüsü değildir. Azâbın kendisidir. Bundan başka, rü'yâda görülen acı, azâb, azâbın kendisidir denilse bile, dünyâdaki acılar, azâblar gibidir. Kabr azâbı ise, âhîret azâblarındandır. Birbirlerine hiç benzemezler. Çünkü, dünyâ azâbları, âhîret azâbları yanında hiç kalır. Allahü teâlâ, o azâblardan bizi korusun! Eğer, âhîret azâblarından bir kıvılcım dünyâyâ gelse, herşeyi yakar, yok eder. Kabr azâbını, rü'yâda görülen azâb gibi sanmak, kabr azâbını bilmemekden, anlamamış olmaktan ileri gelmektedir. Azâbın kendisi ile, görünüşünü karıştırmaktan hâsıl olmaktadır. Böyle yanlış düşünmek, dünyâ azâbı ile âhîret azâbını aynı sanmaktan da olur. Böyle sanmak, pek yanlıştır. Yanlış ve bozuk olduğu meydândadır.

Süâl: Zümer sûresinin kırkikinci âyetinin meâli, (**Allahü teâlâ, insan ölürken rûhunu bedeninden ayırır. Ölmediği zemân, uykuda da, rûhunu ayırır**)dir. Bu âyet-i kerîmeden anlaşılıyor ki, insan ölürken rûhu ayrıldığı gibi, uyurken de ayrılmaktadır. Böyle olunca, rü'yâdaki azâbı, dünyâ azâblarından saymak, kabr azâbını ise, âhîret azâblarındandır demek nasıl doğru olur?

Cevâb: Uykuda iken, rûhun bedenden ayrılması, bir kimsenin, geziye, eğlenmek için, kendi vatanından, gülererek, sevinerek ayrılmasına benzer ki, gezdikden sonra, sevinç içinde yine vatanına döner. Rûhun gezinti yeri, âlem-i misâldir. Bu âlemde görececek meraklı ve tatlı şeyler vardır. Ölürken rûhun ayrılması böyle değildir. Bu ayrılık, vatani yıkılan, evleri, binâları yok olan kimsenin vatanından ayrılması gibidir. Bunun içindir ki, uykudaki ayrılmasında, sıkıntı ve acı yoktur. Tersine, sevinç ve râhatlık vardır. Ölürken ayrılmasında ise, çok acılar ve güçlükler hâsıl olur. Uyuyan insanın vatani dünyâdır. Ona, dünyâdaki işler gibi iş yaparlar. Ölen

kimsenin ise, vatani yıkılır. Âhirete göç eder. Ona âhiret işleri yaparlar. Bunun içindir ki, [Deylemînin “rahmetullahi aleyh” bildirdiği hadîs-i şerîfde], **(İnsan ölünce, kıyâmeti kopmuş olur)** buyuruldu.

Sakin, hayâlde hâsıl olan keşflere ve âlem-i misâlde görünen şeylere aldanarak, **(Ehl-i sünnet ve cemâ’at)** fırkası âlimlerinin bildirdikleri i’tikâddan ayrılmayınız! Allahü teâlâ, o büyük âlimlerin çalışmalarına bol bol mükâfât versin! Rü’yâlara, hayâllere aldanmayınız! Çünkü, bu kurtuluş fırkasına uymadıkca, âhiretde azâb-lardan kurtulmak düşünülemez. Kıyâmetde kurtulmak isteyenler, kendi görüşlerini bırakarak, bu büyüklerle uymağa canla başla çalışmalıdır. [Ehl-i sünnet fırkası âlimlerinin bildirdikleri doğru i’tikâdı anlatan, her lisânda binlerce kitâb yazılmıştır. Arabî **(Emâlî kasîdesi)** ve bunun arabî şerhi olan **(Nuhbe)** kitâbı ve fârisî **(Türpüşti risâlesi)** meshûrdur. Türkçe **(Birgivi vasiyyetnâmesi)** ve Hüseyin Hilmi Işıkın **(Ehl-i sünnet kasîdesi)** çok fâidelerdir. Bu kasîde **(Fâideli Bilgiler)** ve **(Ce-vâb Veremedi)** kitâblarında mevcûddur.] Habercinin vazîfesi, bildiğini söyle-mekdir. Yazınızdaki gevşekliği görünce, hayâllerinize kapılarak, bu büyüklerle uy-mak se’âdetinden ayrılmak felâketine düşeceğinizden ve kendi keşflerinizin akın-tısına kapılacağınızdan çok korktum. Nefslerimizin kötülüklerinden ve işlerimi-zin bozukluğundan Allahü teâlâyâ sığınırız. Şeytân, büyük düşmanımızdır. Doğru yoldan kaydırıp sapdırmaması için, çok uyanık olmalıyız! Ayrılık bir sene ol-madan, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” sünnetine [ya’nî Ehl-i sünnet fır-kası âlimlerinin gösterdikleri yola] uymak için yaptığımız titizlikler ve kurtuluşun, ancak o büyüklerin yoluyla sarılmakda olduğunu gösteren çalışmalarınız ne olmuş? Bunlar ne çabuk unutulmuş. Hayâllerinizin arkasında sürükleniyorsunuz. Sizin-le buluşmamızın çok gecikeceği anlaşılıyor. Yaşayışına öyle düzen vermelisin ki, kendini kurtarmak ümmîdi yok olmasın! Yâ Rabbî! Bizlere merhamet et! İşleri-mizin iyi olmasını nasîb eyle! Doğru yolda bulunanlara bizden selâm olsun.

41 — DÖRDÜNCÜ CİLD, 29. cu MEKTÛB

Bu mektûb Muhammed Ma’sûm “kuddise sirruh” tarafından, mirzâ Ubeydül-lah beğe yazılmıştır. Nasîhatin lâzım olduğunu, cihâdın kıymetini bildirmektedir:

Ba’zıları zan eder ki, tesavvuf, kendi hâline bakıp, başkasına karışmamak, kimseye ilişmemektir. Bu, doğru değildir ve dinde yara açmağa sebep olur. Böyle söyleyen, acabâ tesavvuf adamı ve tesavvufcu sözü deyince, kimleri hâtirliyor? Eğer, Ebû Bekr-i Sıddîka “radıyallahü anh” bağlanan büyükleri demek istiyorsa, bu büyüklerin yolu, sünnet-i seniyyeye yapışmak ve bid’atlerden kaçmak olduğu, kitâblarında yazılıdır. Hâlbuki, **(Emr-i ma’rûf)** ve **(Nehy-i münker)** ve **(Buğd-ı fillâh)** ve **(Cihâd-ı fi sebîlillâh)**, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” sünnetinden, belki islâmiyyetin vâciblerinden ve farzlarından. O hâlde, emr-i ma’rûfu terk etmek, bu büyüklerin yolunu terk etmek olur. Nitekim, bunlardan İmâm-ı Muhammed Behâeddîn-i Buhârî “kuddise sirruh” (Bizim yolumuz urve-i vüskâya yapışmak, ya’nî Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” yolunda ve Onun Eshâbının izinde gitmektir) buyurdu. Bunun içindir ki, bu yolda az bir iş, büyük kazanç hâsıl ediyor. Bu yoldan ayrılan, büyük tehlikelere düşüyor. Eğer tesavvuf, emr-i ma’rûfu terk etmek olsaydı, tesavvufun reislerinden olan Muhammed Behâeddîn-i Buhârî “kuddise sirruh” kendi hocası, üstâdı olan Seyyid Emîr Gilâl hazretlerine emr-i ma’rûfda bulunmazdı. Hocasına karışmak edebe muhâlif iken, yine emr-i ma’rûf yaptı ve Buhârânın âlimlerini toplayarak, Allahü teâlânın ismini yüksek sesle tekrâr etmenin islâmiyyetde makbûl olmadığını, hepsinin huzûrunda isbât etdi ve hocasına bundan vazgeçmesini lüzûmunu bildirdi. Hocası da, dîni güzel ve doğru söze âşik olduğundan, kabûl edip, terk eyledi. Tesavvuf ehli, insanı necâta kavuşturacak ve helâke götürecektir şeyleri bildirmek

için, binlerle kitâb yazdı. Bu çalışmalarını, emr-i ma'rûf değildir de nedir? Tesavvuf büyüklerinden hâce Mu'înüddîn-i Çeştiye hocası, (Dostun yolu çok ince ve tehlikelidir. Herkese nasihat et ve tehlikeyi bildir!) buyurmuşdu. Şeyh-i ekber Muhyiddîn-i Arabî “kuddise sirruh” vahdet-i vücûdü dünyâya yaydığı hâlde, zemânındaki sôfileri simâ' ve raksdan ya'nî mûsikîden ve dans etmekden niçin men' ediyordu? Bir kısmı itâ'at edip vazgeçti. Bir çoğu da dinlemedi, vazgeçmedi. Fekat, kabâhatlerini i'tirâf eder oldular. [(Hadîka)da ve Ehî Çelebî (Hediyeye) kitâbında buyuruyor ki, (Emr-i ma'rûf yapmak farzdır. Ancak, münkere, fitneye yol açan emr-i ma'rûfu yapmamak lâzım olur).]

Gavs-i samedânî seyyid Abdülkâdir-i Geylânî “kuddise sirruh” (Gunset-üt-tâlibîn) kitâbında, uzun uzadıya emr-i ma'rûfu anlatıyor. Bir yerinde diyor ki: (Bir kimse, bir günâh işliyeni görüp de men' edince, kendine zarar gelmek ihtimâli bulunduğu zemân, acabâ men' etmesi câiz olur mu? Bize kalırsa olur. Hattâ çok kıymetli olur. Allahü teâlâ için kâfirlerle cihâd etmek gibi sevâb verilir. Hele zâlim hükûmet adamları elinden mazlûmu kurtarmak ve memleketi kâfirlik kapladığı bir zemânda îmânî izhâr için olunca, böyle zemânlarda, nehy-i münker yapılmasını ulemâ da söylüyor) buyuruyor. Evliyânın büyükleri, sôfiyenin imâmları, emr-i ma'rûfu ve nehy-i münkeri terk edici olsalardı, kitâblarında bunları yazarlar mı ve bu derece mübâlega ederler mi idi? Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri buyuruyor ki: Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere ve akla uygun şeylere (Ma'rûf), bunlara uymayan şeylere (Münker) denir. [(Hadîka)da dil âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, (Nass ile ve müctehidlerin sözbirliği ile yasak edilen şeylere (Münker) denir).] Bunun beheri iki kısımdır. Birinci kısım ma'rûf ve münkerler meydânda olup, âlim olan ve olmayan bunları bilir. Beş vakt nemâz kılmak, Ramezân-ı şerîf ayında oruc tutmak, zekât vermek, hac etmek gibi şeylerin farz olduğu (Ma'rûf) ve zinâ, alkollü içkilerin içilmesi, hırsızlık, yankesicilik, fâiz alıp vermek, başkasının malını gasb etmek ve bunlar gibi şeylerin harâm olduğu (Münker)dir. Bunları her mü'minin emr ve nehy etmesi lâzımdır. İkinci kısmı, yalnız âlimler bilir. Allahü teâlâ için, ne gibi şeylere ve nasıl inanmak lâzım olduğu gibi. Bu kısımda olanları, âlimler emr ve nehy eder. Eğer bir âlim, bunları bildirdi ise, âlim olmayanın da, gücü yeterse, bildirmesi câiz olur. Münkerin ikinci kısmı, dahâ ziyâde îmânda, i'tikâdda olan bozukluklardır. Her mü'minin Ehl-i sünnet i'tikâdına yapışması, bozuk îmândan, ya'nî dalâletden, i'tikâdda bid'atden kaçınması lâzımdır. Din bilgilerinde âlim olmayan kimse, bid'at sâhibleri ile münâkaşa etmemeli, onlardan uzaklaşmalı, selâm vermemelidir. Bayramlarda, sevinçli zemânlarda ziyâretlerine gitmemeli, cenâzelelerine nemâz kılmamalı, onlara acımamalıdır. İ'tikâdları bozuk olduğu için, onları sevmemeği ibâdet bilmelidir. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, bir hadîs-i şerîfde, (Îmânında veyâ ibâdetinde bid'at, bozukluk bulunan bir kimseye, Allah için sert bakanın kalbini, Allahü teâlâ îmânla doldurur ve korkudan korur) buyurdu.

[(Kenz-i mahfî)de diyor ki, (Cehl ve hayvâniyyet, ya'nî bid'at ve fîsk çoğalan yerlerde oturmak nehy olundu. Dînini muhâfaza için hicret eden Cennet ile müjdelendi. Bir mahallede sâlih, ârif kimse kalmayıp, fesâd ve bid'at artınca, başka mahalleye hicret etmek veyâ böyle bir şehirden başka şehre hicret etmek vâcib olur. Bütün şehirlerde, müslimânlara saldırılıyorsa, başka islâm memleketine hicret edilir. Böyle bir idâre yoksa, insan haklarına riâyet edilen, ibâdet etmek serbest olan bir memlekete yerleşmek lâzım olur. İkinci kısım, otuzsekizinci maddeye bakınız! Zîrâ onların arasında bulunan, gelecek belâyâ ortak olur. Enfâl sûresinin yirmibeşinci âyet-i kerîmesinde meâlen, (Zulm edenlere ve etmiyenlere birlikte gelen fitne ve belâdan korkunuz, sakınınız) buyuruldu.)]

Tesavvuf büyüklerinden Fudayl bin İyâd “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (Bid'at söyleyenleri ve yapanları sevenlerin ibâdetlerini, Allahü teâlâ kabul etmez ve kalb-

lerinden îmânlarını çıkarır. Bid'at sâhibini sevmeyenin ibâdeti az olsa da, Allahü teâlânın bunu afv buyurmasını ümmîd ederim. Yolda bid'at sâhibine karşı gelersen, yolunu değişdir ve (Süfyân bin Uyeyneden işitdim, buyurdu ki, bid'at sâhibinin cenâzesinde bulunan kimseye cenâzeden ayrılıncaya kadar, Allahü teâlâ gazab eder) buyurdu. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” **(Bir kimse, bir bid'at meydâna çıkarsa veya bir bid'ati işlese, Allahü teâlânın ve melekların ve bütün insanların la'neti, onun üzerine olsun. Onun ne farzları, ne de, nâfile ibâdetleri kabûl olmaz)** buyurdu. Abdülkâdir-i Geylânînin sözü burada temâm oldu.

Sôfiyye-i kirâmın yolu kimseye karışmamak olsaydı, bunların birisi (Sôfiyye arandan nikâr kalkınca bunlarda hayr kalmaz) buyurmazdı. Şeyh-ul islâm Hirevî Abdüllah Ensârî buyurdu ki, (Sôfiyye arasında emr-i ma'rûfa ve nehy-i münkere nikâr denir). [Nikâr kalkınca diyen, Ebül-Hasen Alî bin Muhammed Müzeyyen olduğu, **(Nefehât)**de Ebû Sa'îd-i Harrâz anlatılırken yazılıdır.] Sôfiyye-i aliyyeye bu sûretle iftirâ eden, düşünmüyor mu ki, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler, kıyâmetdeki sevâblar ve azâblarla doludur. Günâh işliyenlere hâzırlandığı bildirilen şiddetli azâblara inanan kimse, din kardeşini bu tehlükeden kurtarmak istemez mi? Ona, elîm azâbdan kurtulmak yolunu göstermez mi? Bir a'mânın yolunda kuyu veya ateş bulunursa, yâhud bir kimse, başka bir dünyâ tehlükesine düşerse, bunlar elbette bu kimseye bildirir ve kurtuluş yolunu gösterir. Kendi hâline bırakmazlar. O hâlde, dahâ elîm ve şiddetli ve sonsuz olan âhîret azâbını niçin bildirmesinler ve kurtuluş yolunu göstermesinler? Bildirmeyen ve göstermeyen, âhîret azâbını kabûl etmiyor, inanmıyor ve kıyâmet gününe îmân etmiyor demektir.

Allahü teâlâ, kimseye karışılmamasını sevseydi, Peygamberleri göndermez, dinleri bildirmez, insanları islâm dînine da'vet etmez ve diğer dinlerin yanlış, bozuk olduğunu haber vermezdi ve geçmiş Peygamberlere inananları azâblarla helâk eylemezdi. Herkesi kendi hâline bırakır, kimseye birşey emr etmez ve inananlara azâb yapmazdı. Allahü teâlâ, müslimânlar [ya'nî islâm devletine, insanların islâmîyyeti işitmelerine, müslimân olmalarına mâni' olan] kâfirler ile cihâd etmeği niçin emr eyledi? Hâlbuki, cihâdda kâfirler için eziyyet ve ölüm olduğu gibi, müslimânlar da vardır. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde cihâd için ve cihâd eden devletler için ve şehîdler için fazîletler, meziyyetler ne sebepten bildirildi? İslâm düşmanlığı yapan zâlim krallara saldırmak, onlara sıkıntı vermek ve Allahü teâlânın bu mahlûklarını harâb etmek, niçin emr olundu? Nitekim insana, kendi nefesine düşmanlık etmesini ve nefslerin, Allahü teâlâyâ düşman olduğunu bildirdi ve nefis ile cihâd etmeğe cihâd-ı ekber ismini verdi ve Allahü teâlâ neden rızasını ve yakınlığını bu cihâda bağladı? Allahü teâlâ, niçin nefsleri kendi başına bırakmadı? Demek ki bunlar, Allahü teâlânın düşmanlarıdır. Allahü teâlâ, düşmanlarından intikâm alınmasını istemektedir. Allahü teâlâ nihâyetsiz merhametinden dolayı, evvelâ Peygamberleri “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” sonra bunların yerine, Evliyâyı ve Ulemâyı da'vetci gönderdi. Bunların dilleri ve kalemleri ile sevâblarını ve azâblarını bildirerek, özre ve behâneye yol bırakmadı. Allahü teâlânın irâdesini ve âdetini kimse değişdiremez. Hakîkati bilmeyenlerin ve görmiyenlerin sözü ile, nizâm-ı âlem bozulmaz. Allahü teâlâ, isteseydi, herkesi doğru yola hidâyet eder, Cennete sokardı. Fekat, ezelde Cehennemî insanla ve cinle doldurmak istedi. Allahü teâlânın büyüklüğünü anlayabilen bir kimse, Ona sebebini soramaz.

***Korkusundan Ona kim ağız açabilir;
Teslîm olmakdan başka ne yapılabilir?***

Peygambere “sallallahü aleyhi ve sellem” tâbi' olan, insanları da'vet etmekte ve emr-i ma'rûf, nehy-i münker etmekte de tâbi' olur. Bunları yapmayan, Ona tâbi' olmuş değildir. Azgın kâfirler, Allahü teâlânın düşmanı olmasaydı, **(Buğd-ı fil-**

lâh) farz olmazdı. İnsanı Allahü teâlâyâ yaklaştıran şeylerin birincisi olmazdı. İmânın temâmlayıcısı olmazdı. Vilâyetin ele geçmesine ve Allahü teâlânın rızâsının ve hubbunun husûlüne sebep olmazdı. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” (**İbâdetlerin efdali, müslimânları müslimân oldukları için sevmek, kâfirleri, kâfir oldukları için, sevmemektir**) buyurdu. Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma, (**Benim için ne işledin**) diye sordukda, (Yâ Rabbî! Senin için nemâz kıldım, oruc tuttum, zekât verdim, ismini çok zikr etdim) deyince, (**Yâ Mûsâ, nemâzların sana burhândır. Orucuların Cehennemden siperdir. Zekât kıyâmet gününün sıcaklığından koruyan gölgedir. İsmimi söylemen de, kabr ve kıyâmet karanlığında seni aydınlatan nûrdur. Ya'nî bunların fâideleri hep sanadır. Benim için ne yaptın?**) buyurdukda, Mûsâ “aleyhisselâm”, (Yâ Rabbî! Senin için olan ameli bana bildir!) diye yalvardı. Cenâb-ı Hak: (**Yâ Mûsâ! Dostlarımı benim için sevdiğin mi ve düşmanlarımı benim için düşmanlık ettin mi?**) meâlindeki âyet-i kerîme ile cevâb verdi. Mûsâ “aleyhisselâm” da, Allah için amelin, (**Hubb-i fillâh**) ve (**Buğd-i fillâh**) olduğunu anladi.

Muhabbet, sevgilinin dostlarını sevmegi, düşmanlarına düşmanlık etmegi icâb eder. Bu sevgi ve düşmanlık, sâdik olan âşıkların elinde ve irâdesinde değıldir. Çalışmaksızın, zahmet çekmeksizin kendiliğinden hâsıl olur. Dostun dostları güzel görünür ve düşmanları cirkin ve fenâ görünür. Dünyânın güzel görünüşlerine kapılanlara hâsıl olan muhabbet de, bunu icâb ettiriyor. Seviyorum diyen bir kimse, sevgilisinin düşmanlarından kesilmedikce sözünün eri sayılmaz. Buna münâfık, ya'nî yalancı denir. Şeyh-ul-islâm Abdüllah-i Ensârî “kuddise sirruh” buyuruyor ki, (Ebül-Hüseyn bin Sem'un, bir gün hocam Husrîyi incitmişti. O ândan beri, kalbimde ona karşı soğukluk duyuyorum). Büyüklerin meşhûr olan, (Üstâdını incitene darılmaz, güvenmez isen, köpek senden dahâ iyidir) sözünü burada hâtırlatmak yerinde olur. Muhabbetin bu iki şartı, Kur'an-ı kerîmde ve hadîs-i şerîfde bildirilmektedir. [Arzû edenler, yirmidokuzuncu mektûbun Fârisî olan aslına veyâ Arabî ve Türkî tercemelerine mürâce'at buyursun.] Bu âyet-i kerîmelerden anlaşıldığına göre, Allahü teâlânın düşmanlarını sevmek, insanı Allahü teâlâdan uzaklaştırır. Teberri etmedikce, tevelli olmaz. Ya'nî uzaklaşmadıkça, dostluk olmaz. Fekat bu, ba'zılarının yaptığı gibi, insanı, Eshâb-ı kirâmı sevmemek yoluna sapdırmamalıdır. Çünkü, düşmanlık, düşmanlara olacaktır. Bunların zan ettiği gibi, dostlara düşmanlık merdûddur. Sahâbe-i kirâmın hepsi, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” huzûrlarına ve sohbetlerine ve kalbe, rûha şifâ olan mübârek nazarlarına kavuşmakla şereflendiklerinden birbirlerini sever, kâfirlere düşmanlık ederdi. Hepsi Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” sevgilileri idi. Bunlardan birine bile düşmanlık, Resûlullahı “sallallahü aleyhi ve sellem” muhabbetin şartı olabilir mi? Böyle söyleyenler, sevgi yerine düşmanlıklarını bildirmiş olmuyor mu?

Süâl: Evliyâ-i kirâmdan “kaddesallahü teâlâ esrârehümül'azîz” (**vahdet-i vücûd**) vardır diyenler, bu dünyâda herşey, Allahü teâlâyı gösteren birer aynadır. Hepsinde, Hak teâlânın kemâl sıfatlarından başka, birşey görünmüyor. O hâlde, herşeyi iyi bilmek, herşeyi sevmek, hiçbir şeyi fenâ görmemek lâzım gelmez mi? Nitekim,

Mutlak fenâlık yokdur cihânda.

demişlerdir. [Felemenkli felesof Spinozanın panteizm felsefesi, müslimânların vahdet-i vücûd kitâblarından kopyadır.]

Cevâb: Kâfirleri sevmemek, onlara kalb ile düşmanlık etmek ve harbilere sert davranmak ve onlarla muhârebe etmek, Kur'an-ı kerîmde, açık olarak emr edilmiştir. Bunda şübheye imkân yokdur. Kâfirlerin aslı ne olursa olsun, bizlere Kur'an-ı kerîme tâbi' olmak farzdır ve zarûrîdir. Bizim işimiz nass iledir, fuss ile

değildir. [Ya'nî Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler ile dir. Evliyânın kitâbı ile değildir. Meselâ Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin (**Füsûs**) kitâbında bildirdiği, nassa muhâlif keşfleri bize sened olamaz.] Kıyâmetde Cehennemden kurtuluş, se'âdet-i ebediyyeye kavuşmak, nassa bağlıdır. Fussa bağlı değildir. Hayâller, rü'yâlar, Evliyânın kalblerine doğan keşfler ve ilhâmalar, nass yerine geçemez. Keşfi, ilhâmı hatâlı olanlar, kendilerini nassa uydurmağa ve vicdân ve keşflerine uymasa dahî nass ile amel etmeğe mecbûrdur. Bunlar, doğru keşflerin hâsıl olması için ve kalb gözlerinin, Peygamberlerin "aleyhimüssalevâtü vesselâm", ayaklarının tozları ile sürmelenmesi için Allahü teâlâyâ durmadan, yalvarmalıdır. Şunu da söyleyelim ki, vahdet-i vücûd tanıyan Evliyâ, mevcûdâtı mertebelere ayırıyor. Her mertebenin hâli ve hükmü başka başkadır diyor. İslâmiyyetin esâsı olan kesret, ya'nî çokluk ahkâmını elden bırakmıyor. Bunu terk etmeği, ilhâd ve zındıklık, ya'nî müslimânlıktan ayrılmak biliyorlar. Emr-i ma'rûf yapmak ve fâsıkları ve kâfirleri fenâ bilmek, diğer ahkâm-ı islâmiyye gibi, kesret ahkâmı olduğundan, bunları terk edenleri, (**mülhid**) ve (**zındık**) bilmiş oluyorlar. Mutlak fenâlık yokdur diyenlerin de, nisbî [bir bakımdan] fenâlık vardır demesi lâzımdır. Kâfirleri fenâ bilmekdeki ve onlardan uzaklaşmaktaki nisbî fenâlık kâfîdir.

Vahdet-i vücûd tanıyanlar, zehr yimiyor. Başkalarının yimesine de mâni' oluyor. Akrebi, yılanı öldürüyor ve başkalarına, bunlardan korkmalarını ve sakınmalarını söylüyorlar. Kendilerine itâ'at edenleri beğenip, dinlemeyenleri, karşı gelenleri sevmiyorlar. Vahdet-i vücûd sâhiblerinin büyüklerinden, Celâleddîn-i Rûmî "kuddise sirruh" (**Mesnevî**)de:

***Bu söze inanmayı, şu ânda,
görüyorum, baş aşağı Cehennemde.***

buyuruyor. Bu büyükler, tatlı yemekleri, lezîz şerbetleri, nefis kumaşları, hazîn sesleri, nazîf kokuları, latîf manzaraları, melîh sûretleri, tatsızlarından, çirkinlerinden dahâ çok istiyor ve seviyorlar. Kendilerine yakın olanları gözetiyor, bunları himâyeye ediyor, kendilerini ve bunları tehlikelerden koruyor, fâideli şeyleri çekip, zararlı şeylerden kaçınıyorlar. İhtiyâclarını elde etmeğe uğraşıyorlar. Çocuklarını terbiye ediyorlar. Mühim işlerinde birbirlerine danışıyor ve kızlarını ve âilelerini açık gezdirmeyip, yabancıların bunlara yaklaşmasına müsâ'ade etmiyorlar. Çocuklarını fenâ arkadaşlardan koruyorlar. Zâlimlere ve düşmanlarına cezâlarını veriyor ve hastalarını zararlı gıdâlardan perhîz ediyorlar. Bunlar, vahdet-i vücûd mudur? Yoksa kesret-i vücûd mu? O hâlde, bu alçak dünyâ işlerinde, kesret ahkâmına riâyeti terk etmek mubâh olduğu hâlde, bunları gözetip de, âhîret işlerinde bu ahkâma riâyet farz olduğu hâlde, terk etmek ve vahdet-i vücûd hilesi ile, kulluk vazîfelelerinden kurtulmak istemek, insâfa yakışır mı ve akla uygun olur mu? Bunun sebebi, ahkâm-ı ilâhiyyeye inanmamak ve Peygamberlere i'tikâd etmemektir ve kıyâmete ve kıyâmetdeki azâblara ve ni'metlere îmânsızlıktır. Vahdet-i vücûd tanıyanlardan, hâlleri doğru olanların, dinlerindeki kuvvet, işlerinin ahkâm-ı islâmiyyeye uygunluğu, kitâblarda uzun uzadıya yazılıdır. Pederim ve üstâdım, sebab-i hayâtım ve se'âdetim abdestde, tahâretde ve nemâzda pek ziyâde dikkat ve edeble-re riâyet ederdi ve (Bunları, babamdan görerek öğrendim. Herbir edebe, bütün incelikleri ile riâyeti, kitâblardan öğrenmek kolay değildir) buyururdu. Babaları, ya'nî bu fakîrin dedesi, vahdet-i vücûd sâhibi ve (**Füsûs**) kitâbının ma'rîfetlerinde, eşî bulunmayan bir ârif iken, ahkâm-ı islâmiyyeyi gözetmesi, fevkal'âde çok idi. Kendileri bu davranışı, üstâdı Rûkneddîn-i Çeştî hazretlerinin hareketlerinden görerek öğrendiklerini, onun ise, vahdet-i vücûd Evliyâsının büyüklerinden olduğu ve hâl ve keşflerine mağlûb olduğu hâlde, ahkâm-ı islâmiyyeye yapışmakta ferd-i kâmil idiği, herkesle ma'lûm idi, buyururlardı. Ubeydüllah-i Ahrâr hazretleri vahdet-i vücûde mâil oldukları hâlde, ahkâm-ı islâmiyyeye yapışmakta ve islâmiyyeti yaymakta, misli yok idi. Çok def'a buyururdu ki, (Eğer ben şeyhlik etseydim,

hiç bir şeyh, kendisine talebe bulamazdı. Fekat, şeyh olmak için değil, dîni, islâmiyyeti yaymak için emr olundum). Şeyh-i ekber Muhyiddîn-i Arabî, hadîs ilminde sâhib-i isnâd ve fikh ilminde icthâd makâmında idi. Buyurur idi ki, (Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Hesâba çekilmeden evvel, hesâbınızı görünüz)** emrleri ile, ba’zı meşâyih, hergün ve her gece yaptıkları işlerden kendilerini hesâba çekiyor. Ben, hesâbda onları geçtim ve işlediklerimle berâber, düşüdüklerimizde de, hesâbımı görüyorum). Vahdet-i vücûdun kurucusu ve reîsi gibi olan, Sultân-ül-ârifîn Bâyezîd-i Bistâmî ve Seyyidüttâife Cüneyd-i Bağdâdî, tepeden turnağa kadar, islâmiyyete uymuş idiler. Bâyezîd nemâz kılariken göğüs kemiklerinin hırılıtsı işitilirdi. Hallâc-ı Mansûrun sözlerini herkes işitmişdir. Bununla berâber, her gece gündüzde bin rek’at nemâz kılardı ve i’dâm olunduğu günün gecesinde beşyüz rek’at kılmışdı. [**(Ma’rifetnâme)** de diyor ki, (Evliyânın iki alâmeti vardır: Etta’zîm-ü li-emrillah veşşefakatü li-halkillah. Ya’nî, Allahü teâlânın emrlerine ta’zîm ve hurmet ve mahlûklarına şefkatdir).]

Ne kadar şaşılır ki, kimseye karışmamalı, vicdânlara tecâvüz etmemeli diyenlerden ba’zıları, her biri başka yola sapmış bulunan Yehûdî, Cûkiyye, Berehmen, Mülhid, Zındık, Ermeni, [Mason] ve mürted kâfirleri ile iyi görüşüyor ve seviyorlar da, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” sünnetine, ya’nî yoluna yapışan Ehl-i sünnet vel-cemâ’ate mürteci’, gerici ve yobaz diyor ve **(Cehennemden kurtulacak yalnız bunlardır)** diye müjdelenen ve **(Benim ve Eshâbımın yolunda yürüyenler yalnız bunlardır)** diye medh-u senâya mazhar olan bu hakîkî müslimânlarla düşmanlık ediyorlar. Kâfirler ile sulh ve dostluk edip, bu doğru müslimânları incitmekden ve bunları tahkîr ve yok etmekden zevk alıyorlar. Âlemlere rahmet olan Muhammed aleyhisselâmın izinde gidenlere düşmanlık, Kur’ân-ı kerîmde adâvetle emr olunan kâfirlere dostluk, nasıl vahdet-i vücûddur ve nasıl berâberlikdir? Bu düpedüz kâfirlik ve islâm düşmanlığı değil midir? [Altıncı cildde 55. ci mektûba bakınız! Bu mektûbun tercemesi **(Hak Sözüün Vesîkaları)** kitâbımıza ilâve edilmiştir.]

Peygamberlerin, Eshâb-ı kirâmın, Tâbi’înin ve Selef-i sâlihînin “radiyallahü anhüm ecma’în” hepsi, emr-i ma’rûf ve nehy-i münker yapmak için ne kadar uğraşdı. Bu yolda ne kadar eziyetlere ve cefâlara katlandılar. Kimseye karışmamak dînimizde iyi olsaydı, kalbin bir günâhı inkâr etmesi, îmânın alâmeti buyurulmazdı. Nitekim, hadîs-i şerîfde, **(Günâh işleyeni, eliniz ile men’ ediniz, buna kuvvetiniz yetmezse, söz ile mâni’ olunuz. Bunu da yapamaz iseniz, kalbiniz ile keğnemeyiniz! Bu ise, îmânın en aşağısıdır)** buyuruldu. Emr-i ma’rûf yapmamak iyi olsaydı, günâh işleyen bir kavim helâk olurken, bunlara emr-i ma’rûf yapmayan âbid de, birlikde helâk olmazdı. Nitekim, bir hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlâ, Cebrâîl aleyhisselâma, filân şehri yerin dibine geçir, diye emr etdi. Cebrâîl, yâ Rabbî! Bu şehirdeki filânca kulun sana bir ân isyân etmedi. Hep itâ’at ve ibâdet ediyor deyince, onu da berâber geçir! Zîrâ günâh işleyenleri görünce, bir kerrecik yüzünü değiştirmedim)** buyuruldu.

Süâl: Mâide sûresi, yüzsekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen; **(Ey îmân eden kullarım! Kendinize dikkat ediniz! Doğru yolu bulursanız, başkasının sapıtması size zarar vermez)** buyurulmaktadır. Burada, emr-i ma’rûf ve nehy-i münker yapmağa müsâ’ade edilmiyor denirse?

Cevâb: Buradaki doğru yolu bulmak için, emr-i ma’rûf ve nehy-i münkeri de yapmak lâzımdır. Ya’nî âyet-i kerîmede meâlen; **(Ey mü’min kullarım! Emr ettiğim işleri, ibâdetleri yapar ve emr-i ma’rûf ve nehy-i münker eder iseniz, başkalarının yoldan çıkması, size zarar vermez)** buyurulmaktadır. Bu âyet-i kerîmenin, ne zemân ve ne için geldiği ve bundan sonra emr-i ma’rûf ve nehy-i münker hakkında, nice âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfler emr buyurulduğu, kitâblarda yazılıdır.

Süâl: Emr-i ma’rûf ve nehy-i münker ve kâfirler ile cihâd, Peygamberlerin yoludur. Evliyânın yolu, vicdânlara dokunmamak, kimseye karışmamak değil midir?

Cevâb: Bunlar nass ile farzdır. Farzlar herkes içindir. Ba'zı kimselere mahsûs değildir. Farzları yapmakda, Peygamberler, Evliyâ, âlimler ve câhillere müsâvîdir. Tekrâr söyleyelim ki, Cehennemden kurtulmak ve se'âdet-i ebediyyeye kavuşmak, Peygamberlere tâbi' olmağa bağlıdır. Evliyânın vilâyetden, muhabbetden, ma'rifetden ve kurb-i ilâhîden ellerine her ne geçerse, bunları Peygamberlere tâbi' ve tufeyl olmak sâyesinde kazanırlar. Bu yolun gayrısı dalâlet yoludur, şeytânların yoludur. Abdüllah ibni Mes'ûd "radiyallahü anh", buyuruyor ki, birgün Peygamber "sallallahü aleyhi ve sellem" bize bir doğru çizgi çizdi ve **(Bu, insanı Allahü teâlânın rızâsına kavuşduran doğru yoldur)** buyurdu. Sonra, bu hattın iki tarafına, balık kılıcı gibi, eğik çizgiler çizip, **(Bunlar da, şeytânların sapdırdığı yollardır)** buyurdu. O hâlde, bir kimse, Peygamberlere tâbi' olmadan, doğru yolda yürümek isterse, muhakkak eğri yola sapar. Eğer eline bir şeyler geçerse, istidrâcdır. Ya'nî, sonu zarar ve ziyândır. Ubeydüllah-i Ahrâr "kuddise sirruh" buyurdu ki, (Kalbe gelen bütün keşfleri, hâlleri bize verseler, fekat kalbimizi Ehl-i sünnet itikâdı ile süslemeseler, kendimi mahv olmuş ve hâlimi harâb bilirim. Bütün harâblıkları, felâketleri üzerime yığsalar, lâkin kalbimi Ehl-i sünnet vel-cemâ'at itikâdı ile şereflendirseseler, hiç üzülmem). Evliyâyâ hâsıl olan hâller, keşfler, eğer Peygamberimize "sallallahü aleyhi ve sellem" tâbi' olmakla berâber ise, nûr üstüne nûr olur ve islâmiyyetin incelikleri, esrârı hâsıl olmağa başlar. Sahâbe-i kirâmın hepsi "radiyallahü teâlâ anhüm ecma'in" ve Selef-i sâlihîn ve Meşâyih-i müstakîm-ül ahvâl, böyle idi. Tesavvufda, nübüvvet yolu ve vilâyet yolu diye ayrılan iki yol, hakîkatde islâmiyyetin gösterdiği tek bir yoldur. Zîrâ her ikisi de, insanı Peygambere "sallallahü aleyhi ve sellem" tâbi' olmak şartı ile erdiriyor. Bunun gibi, Allahü teâlânın rızâsına, ma'rifetine götüren yollar, mahlûkların nefesleri kadardır, sözü de doğrudur. Çünkü, her hayâli, aslına kavuşduran bir yol vardır ve her mahlûkun **(Ayn-ı sâbite)**si, ya'nî **(Mebde-i te'ayyün)**ü, ya'nî yaratılmasına ve vücûdda kalmasına vâsıtâ olan ism-i ilâhî başkadır. Bu yolların hepsinden vâsıl olmak, ahkâm-ı islâmiyyeyi yapmağa bağlıdır. Islâmiyyetden ayrılan, yolda kalır veyâ yoldan çıkar. O hâlde, bütün yolların başlangıcı islâmiyyetdir. Ya'nî islâmiyyet, bir ağacın gövdesine benzer. Bütün tarikatler, ya'nî yollar, bu ağacın dalları, damarları, filizleri, yaprakları ve çiçekleri gibidir.

[Emr-i ma'rûf iki sûret ile yapılır: Birincisi, söz, yazı ve her nev' yayın vâsıtâsı iledir. Bunu yaparken, bilgi az ise ve şahsa, âdetlere, kanûnlara dikkat ve ri'âyet edilmese, fitneye sebep olabilir. İkinci yol, hâl ile, islâmın güzel ahlâkına uyarak, nümüne olmaktır. Herkese tatlı dil, güler yüz göstermek, kimseyi incitmemek, kimsenin malına, ırzına göz dikmemek, kanûnlara uymak, vergilerini, borçlarını ödemek, en te'sîrli, en fâideli nasîhat yapmak olur. Bunun içindir ki, (lisân-ı hâl, lisân-ı kalden entakdir) demişlerdir. Görülüyor ki, islâmın güzel ahlâkına uygun yaşamak, emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmanın en güzel yoludur. Mühim bir farzı yapmaktır. İbâdet etmektir. Tesavvuf, insanı, Rabbine yaptığı ibâdetlerde lâzım olan ihlâsa ve insanlara karşı lâzım olan güzel ahlâka kavuşduran yoldur. İnsana bu yolu Mürşid-i kâmil öğretir. Her ilmin mütehasısları vardır. İnsan, bir ilmi, bunun mütehasıslarından öğrenir. Tesavvuf ilminin mütehasısları, İnsân-ı kâmilidir. Başka ilmlerin mütehasıslarına kâmil denmez.]

***Hudâ Rabbim, nebîm hakkâ Muhammeddir Resûlullah,
hem islâm dînidir dînim, kitâbımdır kelâmullah.
Akâidde, ehl-i sünnet oldu mezhebim, hamdolsun,
amelde, Ebû Hanîfe mezhebi, mezhebim vallah.***

***Dahî zürriyyetiyim Âdem aleyhisselâmın hem,
Halîlin milletiyim, dahî kiblem Kâ'be, Beytullah.
Hep eshâb-ı güzîn, tâbî'in ve müctehidlerin,
nekim var ehl-i sünnet vel-cemâ'at, cümle ehlullah.***

42 — İKİNCİ CİLD, 81. ci MEKTÛB

Bu mektûb Muhammed Murâda gönderilmiş olup, nasihat vermekte ve vera' ile takvâyı övmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçip beğendiği kimselere selâm olsun! Kıymetli dostlarımla, dünyânın yaldızlı, süslü günâhlarına aldanmış olmasından korkuyorum. Bunların güzel ve tatlı görünüşlerine, çocuklar gibi kapılacaklarını düşünerek üzülüyorum. İblîs mel'ûnunun [ve insan şeytânlarının] dürtmesi ile, mubâhlardan şübhelilere, şübhelilerden harâmlara kaymalarından ve sâhibine karşı mahcûb ve utanacak hâle düşeceklerinden çok sıkılıyorum. Tевbe ve istiğfâr devâmli olmak lâzımdır. Harâmları ve şübheli şeyleri, öldürücü zehr bilmelidir. Nazm:

***Sana söyleyecek sözüm hep şudur,
ki, çocuksun ve ev çok süslüdür.***

Allahü teâlâ lutf ederek, kerem ederek, acıyarak, kullarına çok şeyleri mubâh etmiş, izn vermiştir. Rûhu hasta, kalbi bozuk olduğu için, mubâhlarla doymayıp, bitmez tükenmez mubâhları bırakarak, ahkâm-ı islâmiyyenin hudûdundan dışarı taşanlar, şübheli ve harâmlara uzananlar, ne kadar bedbaht ve zevallıdır. Ahkâm-ı islâmiyyenin hudûdunu gözetmek, buradan dışarı taşmamak lâzımdır. Âdet üzere, alışkanlık ile nemâz kılan ve oruc tutan çoktur. Fekat, ahkâm-ı islâmiyyenin hudûdunu gözetken, harâm ve şübhelilere düşmeğe dikkat eden pek azdır. Doğru ve hâlis ibâdet edenleri, âdet üzere, bozuk ibâdet edenlerden ayıran fark, Allahü teâlânın emrlerini gözetmektir. Çünkü, nemâz ve orucun hâlisi de, bozuğu da görünüşde berâberdir. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Dîninizin direği, temeli vera'dır)**. Bir hadîs-i şerîfde, **(Hiçbir şey vera' gibi olamaz)** buyurdu.

[İbni Âbidîn, imâmlığın şartlarında buyuruyor ki, (Şübhelilerden sakınmağa, ya'nî şübhelilerden ittikâyâ **(Vera')** denir. Harâmlardan sakınmağa, **(Takvâ)** denir. Şübheli olmak korkusu ile mubâhların çoğunu terk etmeğe de **(Zühhd)** denir). **(Hadîka)** sonunda diyor ki, (Zemânımızda vera' ve takvâ sâhibi olmak güçleşti. Şimdi, kalbini ve dilini ve a'zâyı harâmlardan koruyan ve insanlara, hayvanlara haksız olarak zulm etmeyen ve ücretsiz olarak bir iş yaptırmıyan ve herkesin elindekini onun halâl mülkü bilen kimse, takvâ sâhibi olur. Bir kimsenin elindeki malın gasb edilmiş, çalınmış, fâiz [kumar, rüşvet], zulm, hıyânet ile alınmış harâm malın kendisi olduğu bilinmedikçe, mallarını bu yollardan edinmekde olduğu bilinse dahî, elindeki bu malın onun halâl mülkü olduğunu kabûl etmek lâzımdır. Bunu verince, mülk-i habîs ise de, almak câiz olur. Verilenin harâm mal olduğu bilinirse, bunu ondan hiç bir sûretle almak câiz olmaz. Çeşitli kimselerden aldığı harâm malları birbirleri ile veyâ kendi halâl malı ile, yâhud kendinde emânet bulunan mallar ile karıştırsa ve bunları birbirlerinden kolayca ayıramazsa, bu karışımlar, kendi mülkü olur. Bu karışımlara **(mülk-i habîs)** denir. Harâm malları ayrılabilirse kendilerini, sâhiblerine veyâ bunların vârislerine vermesi, ayıramaz ise, tazmîn etmesi lâzım olur. Tazmîn etmek, kendi halâl zekât malından onların mislini, misline mâlik değilse, gasb ettiği gündeki kıymetini ödemekle olur. Tazmîn etmeden evvel, habîs malı kullanmak câiz olmadığı için, tam mülk değildir. Tam mülk olmayan malın zekâtı verilmez. Tazmînden sonra, habîs karışımı kullanması mubâh olur [Ve zekâtını vermesi lâzım olur. Sâhibini bildiği hâlde, tazmîn etmeden evvel kullanamaz ve sadaka ve hediye veremez ve zekât nisâbına katması lâzım olmaz. Sâhiblerini, vârislerini bilmiyorsa, mâl-ı harâmın ve habîs karışımın hepsini sadaka vermesi vâcib olur. Sâhibi sonra zuhûr ederse, kendisine tazmîn etmesi de lâzım olur.]. Harâm malı, bey', hediye, kirâ, âriyyet, borc ödemek ve başka sûretlerle bir kimseye verirse, habîs malın kendisi olduğunu bilenin, bunu alması câiz olmaz. Sadaka olarak verdiği fakîr, harâm malı kendisine hediye ederse, bunu kendisi de kullanabilir. Sâhibi bilinen habîs malı da, sadaka ve hibe olarak almak câiz ol-

madığı gibi, bey' ve icâre gibi yollar ile almak da câiz değildir. Bu yollar ile halâl hâle dönmez. Eline, sâhibi bilinen harâm mal, meselâ para geçen, bunu sâhibine vermeli, sâhibi bilinmiyorsa, fakîre sadaka vermelidir. Başka yere vermesi günâh olur. Bu malı almak, fakîrlerden başka kimseye câiz olmaz. Yalnız vârisin, harâm mal olduğunu bildiği hâlde, mîrâsı alması câiz olur, denildi. Yetmişsekizinci madde başına bakınız! Bey' ve şîrâda kolaylık olmak için, imâm-ı Kerhînin kavli ile fetvâ verilmiştir. Şöyle ki, bir satışta semen [para] gösterilmeden akd yapılıp da, semen olarak harâm olduğu bilinen şey verilirse, bu şey karşılığı alınan mebî' halâl ve tîb olur. Fekat, harâm olduğu bilinen veyâ kendinde vedf'a [emânet] bulunan şey, semen olarak gösterilerek söz kesilir ve bu semen verilirse, satın alınan mebî', harâm olur. Harâm semene işâret edip, başka şeyi verirse veyâ başka semene işâret edip, harâm semeni verirse, mebî' harâm ve habîs olmaz.) **(İbni Âbidîn)** "rahmetullahi teâlâ aleyh", gasbı anlatırken diyor ki, (Gasb, bir kimsenin malını zor ile almak veyâ kendindeki emânet malı inkâr etmektir. Büyük günâhdır. Malda değişiklik oldu ise, sâhibi, malı ile kıymetindeki değişikliği veyâ yalnız kıymetini ister. Gasb ettiği yerde ödemesi lâzım olur. Tazmînden sonra kullanması câiz ise de, satarak ettiği kâr yine halâl olmaz. Kârı sadaka vermesi lâzımdır. Muhtelif kimselerden gasb ettiklerini birbirleri ile veyâ kendi mülkü ile karışdırır ve ayırlamazlarsa, hepsi kendi habîs mülkü olur. Fekat, tazmîn etmedikçe, bu karışımı kullanması halâl olmaz. Tazmîn etmekle, gasb günâhından kurtulmaz.) Şernblâlî **(Dürrer)** hâşiyesinde diyor ki, (Zâlim, gasb ettiği malları kendi malı ile karışdırırsa, kendi mülkü olurlar. Kendi halâl malı, sâhiblerine ödeyecek mikdârdan nisâb mikdârı fazla kalırsa, tazmîn etmeden evvel de, karışımın zekâtını vermesi lâzım olur. Karışım nisâb mikdârı ise, fekat tazmîn edecek ve nisâb mikdârı artacak kadar kendinin ayrı halâl malı yoksa, zekâtı lâzım olmaz.)]

Oradaki sevdiğimiz, her ne kadar tatlı yemeklere, süslü elbiseye düşkün ise de, hakîkî lezzet ve fâide vera' sâhiblerinin yidiklerinde ve giydiklerindedir. Mısra':

***Makâm sâhiblerine veren onu,
Vera' sâhiblerine, veriyor bunu.***

Onun ile bunun arasındaki fark, çok büyüktür. Çünkü, Allahü teâlâ, onu beğenmez, bundan ise râzıdır. Sonra, kıyâmetde onun hesabı güç, bunun ise kolaydır. Yâ Rabbî, bizlere acı, doğru yoldan ayırma!

43 — İKİNCİ CİLD, 66. cı MEKTÛB

Bu mektûb, arabî olarak Hindistân vâlilerinden Hân-ı hânâna "rahmetullahi teâlâ aleyh" yazılmış olup, tevbe, inâbet, vera' ve takvâyı anlatmaktadır:

Mektûbuma Besmele ile başlıyorum. Ya'nî bu mektûbu yazabilmek için, rahmeti, ihsânî bol olan Allahü teâlâyâ sığınırım, Ona güveniyorum. Her hamd, şükr Onun hakkıdır. Onun seçtiği, sevdiği iyi insanlara selâm ederim. Kıymetli ömrümüz, günâh işlemekle, kusûr, kabâhat yapmakla, yanılmakla, fâidesiz, lüzümsüz konuşmakla geçip gidiyor. Bunun için; tevbeden, Allahü teâlâyâ boyun bükmekden söyleşmemiz, vera' ve takvâdan konuşmamız hoş olur. Nûr sûresi, otuzbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Ey mü'minler! Hepiniz, Allahü teâlâyâ tevbe ediniz! Tevbe etmekle kurtulabilirsiniz)** buyurmuştur. Yirmisekizinci cüz' sonundaki, Tahrîm sûresi, sekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Ey îmân eden seçilmişler! Allahü teâlâyâ dönünüz! Hâlis tevbe edin! Ya'nî tevbenizi bozmayın! Böyle tevbe edince, Rabbiniz, sizi belki afv eder ve ağaçlarının, köşklerinin altından [önünden] sular akan Cennetlere sokar)** buyurmuştur. En'âm sûresi, yüzyirminci âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Açık olsun, gizli olsun günâhlardan sakınınız!)** buyurmuştur. Günâhlarına tevbe etmek, herkese farz-ı ayndır. Hiç kimse tevbeden kurtulamaz. Nasıl kurtulur ki, Peygamberlerin "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât" hepsi tevbe ederdi.

Peygamberlerin sonuncusu ve en yükseği olan Muhammed “aleyhi ve aleyhimüs-salevât” buyuruyor ki, **(Kalbimde [envâr-ı ilâhiyyenin gelmesine engel olan] perde hâsıl oluyor. Bunun için hergün, yetmiş kerre istigfâr ediyorum)**. Yapılan günâhda, kul hakkı bulunmayıp, zinâ yapmak, alkollü içki içmek, çalgı dinlemek, yabancı kadınlara bakmak, Kur’ân-ı kerîmi abdestsiz tutmak ve [şîî, nusayrî, vehâbî ve başka] yanlış inanışlara saplanmak gibi, yalnız Allahü teâlâ ile kendi arasında olursa, böyle günâhlara tevbe etmek, pişmân olmakla, istigfâr okumakla, Allahü teâlâdan utanıp, sıkılıp, Ondan afv dilemekle olur. Farzlardan birini özsüz terk etdi ise, tevbe için, bunlarla birlikte, o farzı da yapmak lâzımdır.

[(Tergîb-üs-salât)da diyor ki, Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (Bir nemâzı özsüz, vaktinden sonra kılan, seksen hukbe Cehennemde yanacaktır. Bir hukbe seksen senedir. Her senesi üçyüztaltmış gündür. Her günü, seksen dünyâ senesidir). Kazâya kalan nemâzı kılacak kadar vaktlerin herbiri geçtikçe, bu bir nemâzın günâhı katkat artar. Yâ birkaç nemâz olursa, çok çetin olur. Her ne behâsına olursa olsun, bir ân önce, kazâ etmek ve afvı için tevbe etmek, çok yalvarmak lâzımdır. Nemâz kılmıyanın, Allahü teâlânın büyüklüğü karşısında titremesi, erimesi lâzımdır.

Allahü teâlânın emrine **(Farz)**, yasak ettiği şeylere **(Harâm)** denir. Farzları yapmağa, harâmdan sakınmağa **(İbâdet etmek)** denir. Allahü teâlâ, ibâdet yapanları sever. Bunları âhirette Cennete sokacağını, sonsuz ni’metler vereceğini Kur’ân-ı kerîmde bildiriyor. Kur’ân-ı kerîm Allah kelâmıdır. İnsan sözü değildir. Harâm işleyen, Cehennemde yanacaktır. Harâmlar derece derecedir. Büyük harâmın cezâsı çok olacaktır. Büyük harâmlardan biri, beş vakt nemâzdan birini vaktinde kılmamaktır. Nemâzın farz olduğuna inanmıyan **(Kâfir)** olur. Kâfir, müslimân değildir. Cehennemde sonsuz yanacaktır. İnanıp da, tenbellikle kılmıyan, kâfir olmaz. Buna **(Fâsık)** denir. Fâsık, yine müslimândır. Harâm işlediği için, bir müddet Cehennemde yanacaktır. Bir nemâzı vaktinde kılmıyanın bunu kazâ etmesi farzdır. Kazâ etmezse, bir nemâz için seksen hukbe yanacaktır. Hiç bir ibâdeti, hiç bir iyiliği onu Cehennemden kurtarmaz. Yalnız, bir müslimâna, bir farzı öğretirse, bu azâbdan kurtulur. Fekat, bunun hem kazâ kılması, hem de harâm işlemekle meşhûr olmaması lâzımdır. Meselâ, kadınların başı, saçı, kolu, bacağı açık sokağa çıkması harâmdır. Buna nasîhat vererek veyâ Ehl-i sünnet âliminin yazmış olduğu doğru bir din kitâbı vererek, harâm işlemesine mâni’ olanın bütün günâhları afv olur. Fekat, kendisinin bir harâm işlememesi lâzımdır. Ancak bunun kazâ borçları afv olur. Cehennemde yanmaktan kurtulur. **(Hakikat Kitâbevi)**nin bütün kitâbları doğrudur.]

Günâhda kul hakkı da varsa, buna tevbe için, kul hakkını hemen ödemek, onunla halâllaşmak, ona iyilik ve düâ etmek de lâzımdır. Mal sâhibi, hakkı olan ölmüş ise, ona düâ, istigfâr edip çocuklarına, vârislerine verip ödemeli, bunlara iyilik yapmalıdır. Çocukları, vârisleri bilinmiyorsa, mal ve cinâyet mikdârı parayı fakirlere, miskînlere sadaka verip, sevâbını hak sâhibine ve eziyyet yapılanı niyyet etmelidir. Alî “radıyallahü anh” buyuruyor ki, Ebû Bekr “radıyallahü anh” doğru sözlüdür. Ondan işitdim ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” **(Günâh işliyen biri, pişmân olur, abdest alıp nemâz kılar ve günâhı için istigfâr ederse, Allahü teâlâ, o günâhı elbette afv eder. Çünkü, Allahü teâlâ, Nisâ sûresi yüzdokuzuncu âyetinde: Bir günâh işler veyâ kendine zulm eder, sonra pişmân olup, Allahü teâlâyâ istigfâr ederse, Allahü teâlâyı çok merhametli ve afv ve magfîret edici bulur, buyurmaktadır)** dedi. Bir hadîs-i şerîfde, **(Bir kimse, bir günâh işler, sonra pişmân olursa, bu pişmânlığı, günâhına keffâret olur. Ya’nî, afvına sebep olur)** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Günâhı olan kimse, istigfâr eder ve tevbe eder, sonra bu günâhı tekrâr yapar, sonra yine istigfâr söyler, tevbe eder. Üçüncüye yine yapar ve yine tevbe ederse, dördüncü olarak yapınca, büyük günâh yazılır)** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Müsevvifler helâk oldu)** buyurdu. Ya’nî, ileride tevbe ederim diyen-

ler, tevbeyi gecikdirenler ziyân etdi. Lokman hakîm Velî veyâ Peygamber idi “radıyallahü teâlâ anh”. Oğluna nasihat ederek, (Oğlum, tevbeyi yarına bırakma! Çünkü, ölüm ânsızın gelip yakalar) dedi. İmâm-ı Mucâhid buyuruyor ki, (Her sabâh ve akşam tevbe etmiyen kimse, kendine zulm eder). Abdüllah ibni Mubârek buyurdu ki, (Harâm olarak ele geçen bir kuruşu, sâhibine geri vermek, yüz kuruş sadaka vermektен dahâ sevâbdır). Âlimlerimiz buyuruyor ki, (Haksız alınan bir kuruşu sâhibine geri vermek, kabûl olan altıyüz hacdan dahâ sevâbdır). Yâ Rab-bî! Kendimize zulm etdik. Bize acımaz, avf etmezsen, hâlimiz pek fenâ olur.

Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Allahü teâlâ buyuruyor ki: Ey kulum! Emr ettiğim farzları yap, insanların en âbidi olursun. Yasak ettiğim harâmlardan sakın, vera’ sâhibi olursun. Verdiğim rızka kanâ’at eyle, insanların en ganîsi olursun, kimseye muhtâc kalmazsın)**. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” Ebû Hüreyreye “radıyallahü anh” buyurdu ki, **(Vera’ sâhibi ol ki, insanların en âbidi olursun!)**. Hasen-i Basrî “rahmetullahi aleyh” buyurur ki, (Zerre kadar vera’ sâhibi olmak, bin nâfile oruc ve nemâzdan dahâ hayrlıdır). Ebû Hüreyre “radıyallahü anh” buyurdu ki, (Kıyâmet günü Allahü teâlânın huzûrunda kıymetli olanlar vera’ ve zühd sâhibleridir). Mûsâ aleyhisselâma vahy edilmiştir ki, **(Bana yaklaşanlar, sevgime kavuşanlar içinde, vera’ sâhibleri gibi yaklaşan olmaz)**. Büyük âlimlerden ba’zısı buyurdu ki, (Bir kimse, şu on şeyi, kendine farz bilmedikçe, tam vera’ sâhibi olmaz: Gîbet etmemeli. Mü’minlere sû-i zan etmemeli, kötü bilmemeli. Kimse ile alay etmemeli. Yabancı kadınlara, kızlara bakmamalı. Doğru söylemeli. Kendini beğenmemek için, Allahü teâlânın, kendisine yaptığı ihsânları, ni’metleri düşünmeli. Malını halâl yere harc edip, harâmlara vermemeli. Nefsi, keyfi için, mevkî’ makâm istemeyip, buraları insanlara hizmet yeri bilmeli. Beş vakt nemâzı vaktinde kılmağı birinci vazîfe bilmeli. Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiği îmân ve işleri iyi öğrenip, kendini bunlara uydurmalı. Yâ Rabî! Bizlere ihsân ettiğin nûru, hidâyeti arttır. Bizi avf et! Sen herşeyi yapabilirsin).

Kerem, şefkat ve ihsân sâhibi kıymetli efendim! Bütün günâhlara tevbe etmek nasîb olur ve vera’ ile takvâ [ya’nî harâmların ve şüheli olanların hepsinden sakınmak] müyesser olursa, büyük ni’met, yüksek devlet ele geçmiş olur. Bu, ele geçmezse, ba’zı günâhlara tevbe etmek ve ba’zı harâmlara vera’ eylemek de ni’metdir. Bu ba’zıların bereket ve nûrları, belki hepsine sirâyet eder de, bütün günâhlara tevbe etmeğe ve tam vera’ sâhibi olmağa yol açar. (Birşeyin bütünü ele geçmezse, hepsini elden kaçırmamalıdır) buyuruldu. Yâ Rabî, bize beğendiğin şeyleri yapmak nasîb eyle! Peygamberlerin en yükseği, efendisi, izzet, şeref yolcularının reîsi olan Muhammed Mustafânın “aleyhi ve aleyhim ve alâ âl-i küllin minesalevâti efdalühâ ve minetteslîmâtî ekmelühâ” sadakası olarak, bizleri senin dîninde bulunmaktan ve sana itâ’at etmekten ayırma!

[Dünyâyâ milyarlarca insan gelmiş. Bir müddet yaşamışlar. Sonra, ölüp gitmişler. Bunların ba’zıları zengin imiş, ba’zıları fakîr. Kimi güzel imiş, kimi çirkin. Kimi zâlim imiş, kimi mazlûm. O hâllerinin de hepsi geçdi, unutuldu. Onların bir kısmı inanmış, müslimân idi. Geri kalanları, inanmamış kâfirlerdi. Hepsi, yâ sonsuz yok olacak. Yâhud kıyâmet kopup, tekrâr dirilip inanmıyanlar sonsuz azâb çekecek. Her iki hâlde de, inanmış olanlara hiç azâb, hiç sıkıntı yok. Ammâ ikinci hâlde inanmıyanlar sonsuz ve pek acı azâb çekecekler. İnanmış olarak ölmüş olanlar, şimdi tâm râhat ve huzûr içindeler. İmânsız olanlar ise, sonsuz olarak ateşde yanmak ihtimâli, korkusu içindeler. Ey insan! İyi düşün! Birkaç sene sonra, sen de, bunlardan biri olacaksın. Şimdi, geçmiş senelerin nasıl bir hayâl oldu ise, o zemân, bütün ömrün, bütün hayâtın, çalışmaların, didinmelerin hep hayâl, bir rü’yâ gibi olacak. O zemân, sen o iki kısmın hangisinden olmak istersin? Hiçbirinden olmak istemem diyemezsin. Buna imkân yok! Çâresiz, onların arasına gideceksin! Sonsuz

ateşde yanmağı, ihtimâl bile olsa, ister misin? Allahın var olduğunu, Cennete, Cehenneme inanmağı, akl da, ilm de, fen de red edemiyor. Böyle şey olamaz diye-miyorlar. İnanmıyanlar, inkâr etmelerine akl ile, fen ile bir vesîka gösteremiyorlar. Hâlbuki inanmak lâzım olduğunu gösteren vesîkalar sayılamıyacak kadar çokdur. Dünyâ kütübhâneleri bu vesîkaları bildiren kitâblarla doludur. Onlar nefslerine, zevklerine aldanarak inkâr ediyorlar. Zevklerinden başka birşey düşünmüyorlar. Hâl-buki, islâmîyyet zevkı yasak etmemiştir. Zevklenmenin zararlı olmasını yasaklamış-dır. O hâlde, aklı olan kimse, zevklerini Allahü teâlânın gösterdiği yoldan te'mîn e-der. İslâmın güzel ahlâkı ile süslenir. Herkese iyilik eder. Kendisine kötülük yapan-lara iyilikle karşılık verir. İyilik yapamazsa, hiç olmazsa sabr eder. Bölücü olmaz. Yapıcı olur. Böylece, kendisi de hem zevklerine, hem de râhata, huzûra kavuşur. Hem de, âhiretin sonsuz azâblarından kurtulur. Görülüyor ki, bütün râhatlıkların, se'âdetlerin başı, îmân etmekte, müslimân olmaktadır. [Ya'nî, ahkâm-ı islâmîyye-ye uymak lâzımdır. Allahü teâlâ, kullarına çok acıdığı için, fâideli şeyleri yapmalar-ını emr etmiştir. Bu emrlere (**Farz**) denir. Zararlı şeyleri yasak etmiştir. Bunlara (**Harâm**) denir. Farzların ve harâmların hepsine (**Ahkâm-ı islâmîyye**) denir. Dinler, Allahü teâlânın kullarına rahmetidir, ihsânıdır. Ahkâm-ı islâmîyyeye uyanın düâla-rı muhakkak kabûl olur. Nemâz kılmıyanın, açık kadınlara bakanın ve harâm yiye-nin, içenin, ahkâm-ı islâmîyyeye uymadığı anlaşılır. Bunun düâları kabûl olmaz. İslâmîyyete inanan ve uyan, Allahü teâlânın ihsânına kavuşur, mes'ûd olur. İnanmı-yan, bu se'âdetden mahrûm kalır.] İmân etmek de, çok kolaydır. İmân etmek için, bir yere para vermek, mal vermek, zor bir iş yapmak, birisinden izn almak gibi, hiçbir şey yapmak lâzım değildir. Hattâ, îmânlı olduğunu kimseye bildirmek, belli etmek bile lâzım değildir. İmân, altı şeyi öğrenip, bunlara kalbinden, gizlice inanmak demek-dir. İmân eden, Allahü teâlânın emrlere teslîm olur. Ya'nî seve seve yapar. Böy-lece, müslimân olur. Kısacası, her mü'min müslimândır. Her müslimân, mü'mindir.]

44 — İKİNCİ CİLD, 82. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Hâce Şerefeddîn Hüseyne gönderilmiş olup, harâmlardan sakınma-ğı, ahkâm-ı islâmîyyeye yapışmağı bildirmektedir:

Yâ Rabbî, dünyâyı gözümüzde küçült ve âhiretin büyüklüğünü, ehemmiyyetini kalblerimize yerleşdir! Ey akıllı oğlum! Harâmların süsüne, yaldızına sakın aldan-ma ve çabuk geçen, tükenen lezzetlerine kapılma! Bütün hareketlerinin, duruşla-rının, gidişlerinin, islâmîyyete uygun olmasına çok dikkat et! Onun ışıkları altında yaşamağa çalış! Her şeyden önce, Ehl-i sünnet vel-cemâ'at âlimlerinin "Allahü te-âlâ onların durmadan çalışmalarına, çok mükâfât versin" bildirdiği, kitâblarında yaz-dığı i'tikâdı öğrenmek ve îmânını buna göre düzeltmek lâzımdır. Ondan sonra, fikh ahkâmını öğrenmeli, farzları yapmağa sarılmalı, halâle, harâma dikkat etmelidir. Farzların yanında, nâfile ibâdetlerin, hiç kıymeti yoktur. Zemânımızın müslimân-ları, farzları bırakıp, nâfile ibâdetlere sarılıyor, nâfile ibâdetleri yapmağa [meselâ, kadın erkek karışık olarak mevlid okutmağa, câmi' yapmağa, sadaka ve hayrât yap-mağa] ehemmiyyet verip, farzları [meselâ beş vakt nemâz kılmağı, Ramezân-ı şe-rîf ayında oruc tutmağı, zekât vermeği, uşr vermeği, borç ödemeği, halâli, harâm-ları öğrenmeği ve kadınların, kızların sokağa çıkarken, başlarını, sarkan saçlarını, kollarını, bacaklarını örtmelerini, radyo ve televizyonda, din düşmanlarının îmâ-nı ve ahlâkı bozan sözlerini dinlemelerini] hafif ve ehemmiyyetsiz görüyorlar.

[Fransada, Liyon şehrine bağlı Charvieu kasabasının belediye reisi Gerard, câmi'e gelen müslimânların hergün arttığını, kiliseye giden fransızların azaldığını görünce, kudurarak, câmi'i dozerle yıkdırılmışdır. Bu vahşeti, bu alçaklığı 18.8.1989 târîhli ga-zeteler yazdı. Hiçbir islâm kitâbını okumamış, islâmın ışıklı yolundan haberi olmayan, bu câhil, ahmak, âdf, pis kâfirlerin, islâmîyyete saldıran radyolarını, televizyonlarını, kitâblarını eve sokmamalı, temiz kadınlarımızı, ma'sûm çocuklarımızı, bunların hü-

cûmlarından, yalanlarından, iftirâlarından korumalıyız! Bunların, din hürriyetini, insan haklarını, yardımlaşmağı medh eden yaldızlı yalanlarına aldanmamalıyız!]

Olur olmaz yerlere birçok para sarf ediyorlar da, bir kuruş zekâtı bir müslimâna vermeğı benimsemiyorlar. Hâlbuki, bilmiyorlar ki, bir kuruş zekâtı yerine vermek, binlerle lira sadaka vermekden, katkat dahâ sevâbdır. Zekât vermek, Allahü teâlânın emrini yapmaktır. Sadaka ve hayrâtın çoğu ise, şöret, hurmet ve nefsin şehvetlerini kazanmak için olur. Farzlar yapılırken araya riyâ, gösteriş karışmaz. Nâfile ibâdetlerde ise, gösteriş çok olur. Bunun içindir ki, zekâtı, âşikâre vermek lâzımdır. Bu sûretle insan iftirâdan kurtulur. Nâfile sadakayı, gizli vermelidir ki, kabûl ihtimâli fazla olur. Sözü öz şudur ki, dünyânın zararından kurtulabilmek için, ahkâm-ı islâmiyyeye yapışmaktan başka çâre yoktur. Dünyâ zevklerini büsbütün bırakamayanların, hiç olmazsa, hükmen terk etmesi, ya'nî dünyâyı terk etmiş sayılmaları lâzımdır. Bunun için de, her sözü ve her işi islâmiyyete uygun yapmalıdır.

[Kâfirlerin, mürtedlerin, ba'zı emellerine kavuşmak için, islâmiyyete uygun işler yapmaları, dünyâda fâideli olur, râhat, mes'ûd yaşamalarına sebep olur ise de, kıyâmet gününde fâide vermez. Çünkü onlar, îmânla şereflenmemişdir. İbâdetlerin kabûl olması için, iyiliklere sevâb kazanabilmek için, îmân sâhibi olmak lâzımdır. (İfsâh)da diyor ki, (İbâdetlerin en kıymetlisi, farz-ı ayn olanlardır. Farzlardan sonra en kıymetlisi, şâfi'îde sünnet nemâzlar, hanbelîde cihâddır. Hanefîde ve mâlikîde ise, ilm öğrenmek ve öğretmek ve sonra cihâddır.)].

45 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 1. ci MEKTÛB

Esseyid, Mîr Muhammed Nu'mân hazretlerine yazılmış olup, Allahü teâlânın ve sıfatlarının ve fi'llerinin kullarına çok yakın olduğunu bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği, beğendiği kimselere iyilikler, selâmlar olsun! Kıymetli mektûbunuz geldi. Çok zahmet buyurmuşsunuz. Cenâb-ı Hak sa'yinizi meşkûr eylesin! Allahü teâlânın fi'llerinin ve sıfatlarının ve zâtının bu âleme, herşeyden dahâ yakın olduğunun açıklanmasını, tekrâr tekrâr, soruyorsunuz ve cevâbını çok merak ediyorsunuz. Bunun için, biraz bildirmeğe mecbûr oldum:

Herşey, kendi mâhiyyeti, hakîkati, özü ile şeydir. Bir şey'e kendi mâhiyyetini vermeğe ve bir vericiye lüzûm yoktur. Çünkü, herşeyin mâhiyyeti, kendisindedir. Bunun içindir ki, hiçbirşeyin mâhiyyeti yapılmaz denilmiştir. Her cismin, bir özü, mâhiyyeti vardır. Cismlere, mâhiyyetlerini vermek için, bir iş yapmak lâzım değildir. Fekat, mâhiyyetleri vücûda getirmek için, bir iş yapılır. Meselâ, boyacının işi, kumaşı boyamak içindir. Yoksa, kumaşı kumaş yapmak ve boyayı boya yapmak için değildir ki, buna lüzûm yoktur. O hâlde, birşeye mâhiyyeti, sonradan verilmez. O şeyin ve mâhiyyetinin, birlikte meydâna gelmesi için iş yapılır. Herşey, kendi mâhiyyeti ile şeydir. Bu sözü müz, zılda, gölgede doğru olmuyor. Bir şeyin zıllı, aksı, gölgesi, hayâli, aynadaki görüntüsü, kendi mâhiyyeti ile zıl ve aks olmayıp, kendilerini meydâna getiren aslın mâhiyyeti ile zıl ve aks olmuşdur. Çünkü, görüntünün, gölgenin mâhiyyeti yoktur. Gölgede bulunan mâhiyyet onu meydâna getiren asl şeyin mâhiyyetidir. O hâlde asl, gölgesine, gölgenin kendinden dahâ yakındır. Çünkü, gölge aslın mâhiyyeti ile ya'nî, asl ile gölge olmuşdur. Kendi mâhiyyeti ile değil. Çünkü, kendi mâhiyyeti yoktur.

Bu âlem, mahlûkların hepsi Allahü teâlânın fi'llerinin, işlerinin zılleri, aksleri, görünüşleri olduğundan, bu âlemin aslı olan fi'ller, âleme, âlemden dahâ yakındır. Fi'ller de, sıfât-ı ilâhiyenin zılleri olduğundan, Allahü teâlânın sıfatları âleme, âlemden ve âlemin aslı olan, fi'llerden dahâ yakındır. Çünkü, aslın aslıdırlar. Sıfât-ı ilâhiyye de, Zât-ı ilâhînin zılleri olduğu için ve Allahü teâlânın zâtı, kendisi, bütün aslların aslı olduğu için, Allahü teâlânın zâtı, âleme, âlemden ve ef'âl ve sıfât-ı ilâhiyyeden dahâ yakındır. Bunları dikkatle okuyup anlıyan akl sâhibleri, insâf ederlerse, sözü müzü kabûl ederler. Eğer inanmayan olursa, ne ehemmiyeti vardır. Çünkü bizim onlara sözü müz yoktur.

46 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 17. ci MEKTÛB

Bu mektûb, dînine çok bağı olan bir hanıma yazılmış olup, i'tikâdları bildirmekte, ibâdetlere teşvik etmektedir:

Görünen, görünmeyen, bilinen, bilinmeyen bütün ni'metleri gönderen, bizlere kurtuluş yolunu gösteren ve çok sevdiği Muhammed aleyhisselâmın ümmeti yapmakla şerefliendiren Allahü teâlâyâ hamd-ü senâlar olsun!

Bütün mahlûklara her ni'meti, iyilikleri veren yalnız Allahü teâlâdır. Herşeyi var eden, var olmak ni'metini veren Odur. Her ân, varlıkta durduran da Odur. Kâmil, iyi sıfatlar, insanlara, Onun rahmeti ile, acıması ile verildi. Hayât, ilm, sem', basar, kudret ve kelâm sıfatlarımız hep Ondandır. Sayılamıyan ni'metleri hep O vermektedir. İnsanları sıkıntıdan kurtaran Odur. Dûâları kabûl eden, belâlardan kurtaran hep Odur. Öyle bir Razzaktır ki, kullarının rızklarını, günâhlarından dolayı kesmiyor. Afvı ve merhameti o kadar boldur ki, günâh işliyenlerin yüz karalarını meydâna çıkarmıyor. Hilmi o kadar çoktur ki, kullarının cezâlarını vermekde acele etmiyor.

Öyle bir ihsân sâhibidir ki, kerem ve ihsânlarını dost ve düşman, herkese saçıyor. Bütün ni'metlerinin en şerefli, en kıymetlisi, en üstünü olarak da, kullarına müslimânlığı açıkca bildiriyor ve beğendiği yolu gösteriyor. Mahlûkların en iyisine uyarak se'âdet-i ebediyeye kavuşmağı emr buyuruyor. İşte, Onun ni'metleri, ihsânları Güneşden dahâ açık ve Aydan dahâ âşikârdır. Başkalarından gelen ni'metleri de gönderen Odur. Başkalarının ihsân etmesi, bir emânetcinin, birisine emânet vermesi gibidir. Başkasından birşey istemek, fakîrden birşey beklemektir. Câhil de, bunu âlim gibi bilir. Kalın kafalı da, zekî kimse gibi anlar.

Nazm:

***Vücûdümün her zerresi, gelse de dile,
şükrünün binde birini yapamaz bile.***

İyilik yapana teşekkür edileceğini, herkes bilir. Bu, insanlık îcâbıdır. İyilik edenlere hurmet edilir. Ni'met sâhibleri, büyük bilinir. O hâlde, her ni'metin hakîkî sâhibi olan Allahü teâlâyâ şükr etmek, insanlık îcâbıdır. Aklın lüzûm gösterdiği bir vazîfe, bir borcudur. Fekat, Allahü teâlâ, her ayb ve kusûrdan uzak, insanlar ise, ayb kirlerine ve noksanlık lekelerine bulaşmış olduğundan, Onunla hiç münâsebetleri, alâkaları yoktur. Onu nasıl büyük bileceklerini, nasıl şükr edeceklerini anlıyamazlar. Ona karşı söylenmesini güzel sandıkları şeyler, Ona çirkin gelebilir. Onu büyütmek, hurmet etmek sandıkları, hakâret ve küçültmek olabilir. Ona hurmet ve şükr şekli, yine Ondandır bildirilmedikçe, Ona lâyük olacağına güvenilemez ve Onun kabûl edeceği bir ibâdet olamaz. Çünkü, insanların hamd etmeleri, Ona belki hakâret olur. İşte, Onun tarafından bildirilen, ta'zîm, hurmet ve şükr şekli, Peygamberlerin "aleyhimüssalevatü vetteslîmât" bildirdikleri dinlerdir. Ona kalb ile yapılacak hurmetler, dinde bildirilmiş, dil ile yapılacak şükürler, orada gösterilmişdir. Her uzvun yapacağı işleri, açık ve geniş olarak, beyân buyurmuşlardır. O hâlde, Allahü teâlâyâ inanmak ile ve kalbin ve bedeninin yapması ile şükr etmek, ancak dîne uymakla olur. Allahü teâlâyâ, dînin dışında yapılacak hurmete ve ibâdete güvenilemez. Çok def'a tersine olup, sevâb sanılan, günâh olur. Bu söylenenlerden anlaşılıyor ki, dîne uymak, insanlık îcâbıdır ve aklın istediği ve beğendiği birşeydir. Allahü teâlâyâ, Onun dîninin dışında şükr edilemez.

Allahü teâlânın bildirdiği her din, iki kısımdır: İ'tikâd ve amel. Ya'nî îmân ve ahkâm. Bunlardan i'tikâd, her dinde aynıdır. İ'tikâd, dînin aslı ve temelidir. Din ağacının gövdesidir. Amel ise, ağacın dalları, yaprakları gibidir. [Eski dinlerde bildirilmiş olan i'tikâdlar zamanla bozulmuştur. Şimdi doğru i'tikâd, yalnız islâm dîninin bildirdiği i'tikâddır. Bu doğru] İ'tikâdı olmıyan, Cehennemden kurtulamaz. Kıyâmetde azâbdan kurtulmasına imkân yoktur. Ameli olmıyanların kurtulma-

sı umulur. Bunların işi, Allahü teâlânın irâdesine kalmış olup, isterse afv eder, isterse, günâhları kadar azâb ederek, sonra Cehennemden çıkarır. Cehennemde ebedî kalmak, islâm dîninin bildirdiği doğru i'tikâdı olmayanlar, ya'nî, Muhammed aleyhisselâmin bildirdiği islâm dîninden olan şeylere inanmıyanlar içindir. Bu i'tikâdı olup da, ameli olmıyanlar, ya'nî kalb ile beden ahkâmını yerine getirmiyenler, Cehenneme girseler bile, sonsuz kalmıyacaklardır.

İ'tikâd edilecek şeyler, dînin esâsı, müslimânlığın zarûrî, lâzım temeli olduğundan, bunları bildirmek ve öğrenmek herkese lâzımdır. [Bunları öğrenmek, her insanın birinci vazifesidir. İmân ve ahkâm bilgilerini öğrenmeyen ve çocuklarına öğretmeyen, insanlık vazifesini yapmamış olur. Bunları öğrenmek herkesin hakkıdır. İnsan haklarının birincisidir.]

Ahkâmı, ya'nî emrleri ve yasakları yerine getirmek, temel olmayıp, uzun ve geniş de olduğundan, bunları fikh [ve ahlâk] kitâblarına bırakarak, yalnız pek lâzım olanları bildirilecektir, inşaallahü teâlâ.

[İmân ve i'tikâd aynıdır. Bunları anlatan geniş ve derin ilme (**İlm-i kelâm**) denir. Kelâm ilmi âlimleri, çok büyük insanlardır ve kelâm kitâbları pek çoktur. Bu kitâblara, (**Akâid kitâbı**) da denir. Amel edilecek, ya'nî kalb ile ve beden ile yapılacak ve sakınılacak şeylere, (**Ahkâm-ı islâmiyye**) veyâ sâdece (**İslâmiyyet**) deriz. Beden ile yapılacak ahkâm-ı islâmiyyeyi bildiren ilme (**İlm-i fikh**) denir. Dört mezhebin kelâm kitâbları aynı olup, fikh kitâbları başka başkadır. Halk için, ya'nî tahsîli olmayanlar için yazılmış olan ve herkesin bilmesi, inanması ve yapması gereken kelâm (ya'nî imân) ve ahlâk ve fikh bilgilerini kısaca ve açıkca anlatan kitâblara (**İlm-i hâl**) kitâbları denir. Dînini bilen ve seven ve kayıran mübârek insanların ilm-i hâl kitâblarını alıp, çoluğuna ve çocuğuna öğretmek, her müslimânın birinci vazifesidir. Kendilerine din adamı ismini ve süsünü veren câhil ve sapık kimselerin sözlerinden ve yazılarından din öğrenmeğe kalkışmak, kendini Cehenneme atmadır].

İ'TİKÂD EDİLMESİ ÇOK LÂZIM OLANLAR: Allahü teâlâ zâtı ile vardır. Varlığı kendi kendiyedir. Şimdi var olduğu gibi, hep var idi ve hep var olacaktır. Varlığının önünde ve sonunda yokluk olamaz. Çünkü, Onun varlığı lâzımdır. Ya'nî (**Vâcib-ül vücûd**)dur. O makâmında, yokluk olamaz. Allahü teâlânın varlığı ilmî ve aklî yollar ile anlaşılır. İlmî yola (**Limmî yol**)da denir. Bu iki yol ile anlamak, (**Es-se'âdet-ül ebediyye**) kitâbının sonundaki risâlede isbât edilmektedir. Allahü teâlâ birdir. Ya'nî şerîki, benzeri yokdur. Vâcib-ül vücûd olmakda ve ülûhiyyetde ve ibâdet olunmağa hakkı olmakda ortağı yokdur. Ortağı olmak için, Allahü teâlânın kâfî olmaması, müstekıl olmaması lâzımdır. Bunlar ise kusûrdur, noksanlıktır. Vücûb ve ülûhiyyet için noksanlık olamaz. O kâfîdir, müstekıldır. Ya'nî kendi kendinedir. O hâlde şerîke, ortağa lüzûm yokdur. Şerîkin, ortağın lüzûmlu olması ise, bir kusûrdur ve vücûba ve ülûhiyyete yakışmaz. Görülüyor ki, şerîki olduğunu düşünmek, ortaklardan her birinin noksan olacağını gösteriyor. Ya'nî şerîk bulunmasını düşünmek, şerîk bulunamayacağını meydâna çıkarıyor. Demek ki, Allahü teâlânın şerîki yokdur. Ya'nî birdir.

Allahü teâlânın kâmil, noksan olmıyan sıfatları vardır. Bunlara (**Ülûhiyyet sıfatları**) denir. Bunlar, hayât [diri olmak], ilm [bilmek], sem' [işitmek], basar [görmek], kudret [gücü yetmek], irâde [istemek], kelâm [söylemek] ve tekvîn [yaratmak]dır. Bu sekiz sığata, (**Sıfât-ı sübûtiyye**) ve (**Sıfât-ı hakîkiyye**) denir. Bu sıfatları da kadîmdir. Ya'nî, sonradan olma değildir. Kendinden ayrı olarak, ayrıca vardır. Ehl-i sünnet âlimleri böyle bildirmektedir. "Allahü teâlâ, onların çalışmalarını meşkûr eylesin!". Ehl-i sünnetden başka, yetmişiki fırkadan hiçbiri, Allahü teâlânın ayrıca sıfatları olduğunu bilememiştir. Hattâ, Sôfiyye-i aliyyenin, ya'nî tesavvuf büyüklerinin sonradan gelenleri, Ehl-i sünnetden oldukları hâlde, bu sıfatlara, Zât-ı ilâhînin aynıdır diyerek yetmişiki fırkaya benzemişlerdir. Evet bunlar onlar gibi, sıfatları yok demiyor ise de, sözlerinin gelişinden sıfatları yok bildikleri anlaşılıyor.

Yetmişiki fırka, sıfatları yok bilmekle, Allahü teâlâyı kusûrdan koruyor, Onu kâmil bilmiş oluyoruz diyor. Akllarınca kusûru kemâl sanarak, Kur'ân-ı kerîmden ayrılıyorlar. Allahü teâlâ, onları doğru yola, Kur'ân-ı kerîme kavuşturdu!

Allahü teâlânın, bunlardan başka sıfatları, yâ i'tibârî [var kabûl edilen] veyâ selbî [bulunması câiz olmıyan]dir. Meselâ kıdem [varlığının evvelinde yokluk olmamak], ezeliyyet [varlığının başlangıcı olmamak] ve vücûb [yokluğu mümkün olmıyan] ve ülühiyyet gibi. Meselâ, Allahü teâlâ cism değildir. Cismden değildir. Madde değildir. A'raz, ya'nî hâl değildir. Mekânı yoktur. Zemânlı değildir. Birşeye girmiş, bir yere yerleşmiş değildir. Hudûdlu, birşeyle çevrilmiş değildir. Bir tarafda, bir cihette değildir. Birşeye mensûb değildir. Birşeye benzemez. Misli, ortağı ve zıddı yoktur. Anası, babası, zevcesi, çocukları yoktur. [Allah baba diyen kâfir olur.] Bunların hepsi mahlûkda, sonradan yaratılanlarda olan şeylerdir. Hepsi noksanlık ve kusûr alâmetleridir. Bütün bunlar, (**Sıfât-ı selbiyye**)dir. Bütün kemâl sıfatları, Allahü teâlâda vardır. Bütün noksan sıfatlar, yoktur.

Allahü teâlâ küllîleri, cüz'îleri, büyükleri, zerrelere, âlimdir, bilir. Her gizliyi bilir. Yerlerde ve göklerde en küçük zerrelere bilir. Herşeyi yaratan, Odur. Yaratıklarını elbette bilir. Yaratmak için, bilmek lâzımdır. Ba'zı zevallılar, zerrelere bilmez diyor. Zerrelere bilmemeği, kemâl, büyüklük sanıyor. Bunun gibi, Allahü teâlâ ister istemez, akl-ı fe'âl dedikleri birşeyi yaratmışdır diyerek bunu da, kemâl sanıyorlar. Bunlar, ne kadar câhildir ki, câhilliği kemâl sanıyor. Fizik ilminin tanıdığı kuvvetler gibi, ister istemez iş yapmağı büyüklük zan ediyorlar. Akl-ı fe'âl diye birşey uydurmuşlar. Herşey, bundan hâsıl oluyor diyorlar. Yerleri, gökleri ve bunlarda bulunan herşeyi yaratanı, kuvvetsiz, te'sîrsiz biliyorlar. Bu fakîre göre, dünyâda, bunlardan dahâ câhil ve dahâ alçak kimse yoktur. Ba'zıları da, bu ahmakları fen adamı, müsbet ilm sâhibi sanıp, birşey bilir zan ediyor ve doğru söyleyici sanıyorlar.

Allahü teâlâ, ezelden ebede, ya'nî öndeki sonsuzdan, sonraki sonsuza kadar, bir kelâm ile söyleyicidir. Bütün emrleri, o bir sözdendir. Bütün yasakları, yine o bir sözdendir. Bunun gibi, bütün haberleri, sұâlleri, hep o bir sözden çıkmaktadır. Tevrât ve İncil kitâbları o bir sözü gösteriyor. Zebûr ve Kur'ân-ı kerîm de, o söze işâret ediyor. Bunun gibi, diğer Peygamberlere nâzil olan kitâblar ve sahîfeler, hep o bir sözün açılmasıdır. Ezel ve ebed, o sonsuzlukları ile berâber, o makâmda bir ân olunca, hattâ ân demek bile sığmaz ise de, başka kelime olmadığından ân deniliyor, o ânda bulunan söz de, elbette bir kelime, hattâ harf, belki de bir noktadır. Nokta demek de, ân demek gibi, başka kelime bulunmadığı içindir. Yoksa nokta demek de, yerinde olmaz. Allahü teâlânın kendindeki ve sıfatlarındaki genişlik ve darlık, bizim bildiğimiz ve alışdığımız gibi değildir. O, mahlûkların sıfatı olan genişlik ve darlıktan münezzehdir, uzaktır.

Allahü teâlâyı mü'minler Cennette göreceklerdir. Fekat, nasıl olduğu bilinmiyen bir görmekle göreceklerdir. Nasıl olduğu bilinmiyeni, anlaşılmiyeni görmek de, nasıl olduğu anlaşılmiyan bir görmek olur. Belki, gören de, nasıl olduğu bilinmiyen bir hâl alır ve öyle görür. Bu, bir mu'ammâ, bir bilmecedir ki, bu dünyâda, Evliyânın büyüklerinden seçilmişlere bildirilmişdir. Bu derin, güç mes'ele herkese gizli iken, bunlara hakikat olmuşdur. Bunu, Ehl-i sünnetden başka, ne mü'minlerin fırkaları, ne de kâfirlerin bir ferdi anlıyamamışdır. Bu büyüklerden başkası, Allahü teâlâ görülemez, demişdir. Bunlar, bilmedikleri şeyleri, gördükleri şeylere benzeterek düşündükleri için, yanılmışdır. Böyle benzetmelerin, ölçmelerin, bozuk netîce vereceğı meydândadır. [Bugün birçok kimse de, bu yanlış ölçü ve benzetmekden dolayı îmânlarını gayb edip, ebedî felâkete sürükleniyor.] Bu gibi derin mes'elelerde îmân şerefine kavuşmak, ancak Muhammed aleyhisselâmın sünnetine [ya'nî yoluna] uymak işi ile nasîb olur. Allahü teâlâyı Cennette görmeye inanmak şerefinden mahrûm olanlar, bu se'âdete kavuşmakla nasıl şereflenebilir ki, (inkâr eden, mahrûm kalır) sözü meşhûrdur. Cennette olup da görmemek

de uygun değildir. Çünkü, islâmiyyet, Cennetde olanların hepsi görecektir diyor. Bir kısmı görecektir, bir kısmı görmeyecek demiyor. Bunlara, Mûsâ aleyhisselâmın Fir'avna verdiği cevâbı söyleriz ki, Tâhâ sûresi 51 ve 52. âyetlerinde meâlen bu yuruyor ki: **(Fir'avn dedi ki: Bizden evvel gelip geçenlerin hâlleri ne oldu?)**. Cevâbında dedi ki: **(Onların hâlleri ve istikbâllerini, Rabbim bilir. Levh-il-mahfûz-da yazılmıştır. Rabbim hiçbir şeyde yanılmaz ve unutmaz.)** Ben ise, sizin gibi bir kulum. Ancak, bana bildirdiği kadar bilirim.

Cennet de, herşey gibi, Allahü teâlânın mahlûkudur. Allahü teâlâ, mahlûklarının hiçbirisine girmez, birinde bulunmaz. Fekat mahlûklarının ba'zısında Onun nûrları zuhûr eder. Ba'zısında ise, o kâbiliyyet yokdur. Aynada, karşısındaki cisimlerin görünüşleri, zuhûr ediyor. Taşda, toprakda ise etmiyor. Allahü teâlâ, her mahlûkuna aynı nisbetde ise de, mahlûklar, birbirlerinin aynı değildir. Allahü teâlâ, dünyâda görülemez. Bu âlem, Onu görmek ni'metine kavuşmağa elverişli değildir. Dünyâda görülür diyen, yalancıdır, iftirâcıdır. Doğruyu anlayamamıştır. Bu dünyâda, bu ni'met nasîb olsaydı, herkesden önce, Mûsâ "aleyhisselâm" görürdü. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" mi'râcdâ, bu devletle şereflendi ise de, bu dünyâda değildi. Cennete girdi. Oradan gördü. Ya'nî, âhiretde görmüş oldu. Dünyâda görmedi. Dünyâda iken, dünyâdan çıktı, âhirete karıştı ve gördü.

Allahü teâlâ, yerlerin, göklerin yaratıcısıdır. Dağları, denizleri, ağaçları, meyveleri, ma'denleri, [mikropları, hayvanları, atomları, elektronları, moleküllemi] yaratan Odur. Birinci semâyı yıldızlarla süslediği gibi, yeryüzünü, insanları yaratmakla süslemiştir. Basîf cisimleri, elemanları, O yaratmıştır. Bileşik cisimler, Onun yaratması ile hâsıl olmuşdur. Herşeyi yokdan var eden Odur. Ondân başka herşey yok idi. Hiçbiri kadîm değildir. Bütün doğru dinler, Allahdan başka, herşeyin yok iken, sonradan var olduğunu, Ondân başka kadîm bulunmadığını bildirmektedir. Başkasını kadîm bilenlere kâfir demişlerdir. Huccet-ül islâm, İmâm-ı Gazâlî, **(El-münkız-ü anid-dalâl)** kitâbında, Allahü teâlâdan başkasını kadîm bilene, kâfir dedi. [Bu kitâbı, Hakîkat Kitâbevi, ofset ile basdırmıştır.]

Gökleri, yıldızları ve başka şeyleri kadîm bilenlerin, yalan söylediklerini Kur'ân-ı kerîm bildirmektedir. Yerlerin yokdan var edildiğini gösteren âyet-i kerîmeler çokdur. Her zemân yanılan akla uyararak, Kur'ân-ı kerîme inanmayan kimse, ne kadar sefîhdür. **(Allahü teâlâ, bir kimseye nûr vermezse, o münevver olamaz.)**

İnsanlar, mahlûk olduğu gibi, bütün işleri, hareketleri de, Allahü teâlânın mahlûkudur. Çünkü Ondân başka, kimse birşey yapamaz, yaratamaz. Kendi mahlûk, yaratılmış olan, başkasını nasıl yaratabilir? Yaratılmak damgası, kudretin az olduğuna alâmetdir ve ilmin noksan olduğuna işâretidir. Bilgisi, kuvveti az olan, yaratamaz. İcâd edemez. İnsanın işinde, kendine düşen pay, kendi kesbidir. Ya'nî o iş, kendi kudreti ve irâdesi ile olmuşdur. O işi, yaratan, yapan, Allahü teâlâdır. Kesb eden, kuldür. Görülüyor ki, insanların ihtiyârî işleri, isteyerek yaptıkları şeyler, insanın kesbi ile Allahü teâlânın yaratmasından meydâna gelmektedir. İnsanın yaptığı işde, kendi kesbi, ihtiyârî [ya'nî beğenmesi] olmasa, o iş, titreme şeklini alır. [Mi'denin, kalbin hareketi gibi olur.] Hâlbuki, ihtiyârî hareketlerin, bunlar gibi olmadığı meydândadır. Her ikisini de, Allahü teâlâ yarattığı hâlde, ihtiyârî hareketle, titreme hareketi arasında görülen bu fark, kesbden ileri gelmektedir. Allahü teâlâ, kullarına merhamet ederek, onların işlerinin yaratılmasını, onların kasdlarına, arzularına tâbi' kılmıştır. Kul isteyince, kulun işini yaratmaktadır. Bunun için de, kul mes'ûl olur. İşin sevâbı ve cezâsı, kula olur. Allahü teâlânın kullarına verdiği kasd ve ihtiyâr, işi yapıp yapmamakda müsâvîdir. Her işi yapmanın ve yapmanın iyi veyâ fenâ olduğunu, Peygamberleri "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât" ile kullarına açıkca bildirmiştir. Kul, her işinde, yapıp yapmamakda serbest olup, ikisinden birini elbette seçecek, iş, işi veyâ fenâ olacak, günâh veyâ sevâb kazanacaktır. Allahü teâlâ kullarına, emrlerini ve yasaklarını yerine getirecek kadar kudret

[ya'nî enerji] ve ihtiyâr [ya'nî beğenmek, seçmek] vermişdir. Dahâ çok vermesine, lüzûm yokdur. Lüzûmu kadar vermişdir. Buna inanmayan, kolay şeyleri anlayamıyan kimsedir. Kalbi hasta olduğundan, ahkâm-ı islâmiyyeye uymamağa behâne aramaktadır.

[Allahü teâlâ, insanlara irâde denilen kuvveti vermeği ve insanların, istediklerini yapmakda, istemediklerini yapmamakda serbest olmalarını ezelde irâde etmişdir. Hiçbirşeyi zorla yaptırmamaktadır. İnsanların irâde sâhibi olmaları, Allahü teâlâ böyle istediği içindir. İnsanın, dilediğini yapabilmesi, insanın irâde sâhibi olduğunu gösterdiği gibi, Allahü teâlânın da ezelde bu irâdeyi irâde etmiş olduğunu göstermektedir. Allahü teâlâ, insanda irâde olmasını ezelde irâde etmeseydi, insanda irâde yaratmasaydı, insan bir işi yapmakda serbest olamaz, mecbûr olurdu. Böyle olmakla beraber, insan birşey yapmağı irâde edince, dileyince, Allahü teâlâ da irâde ediyor ve yaratıyor. İnsanların irâde ettiklerini yaratan, Allahü teâlâdır. İnsan, hiçbir dileğini yaratamaz, yapamaz. İnsanın irâde ettiğini, sonra Allahü teâlâ da, irâde ediyor ve yaratıyor. Herşeyi yapan, yaratan, yalnız Allahü teâlâdır. Ondan başka yaratıcı yokdur. Ondan başkasına yaratıcı demek, yarattı demek, hem yanlışdır, hem de, Allahü teâlâyâ başkasını şerîk, ortak yapmak olur ki, en çok yasak ettiği, en şiddetli ve sonsuz azâb yapacağını bildirdiği birşeydir.]

Bu söylediklerimiz, kelâm ilminin derin mes'elelerindenidir. Bunun en kolay, en açık bildirilmesi de, yazdığımızdır. Doğru yolun âlimlerinin bildirdiklerine inanmak lâzımdır. Bu konuda münâkaşa etmekle, araştırmakla uğraşmamalıdır.

Nazm:

***Hücûm edilemez, her meydânda,
siperlenmek lâzımdır, ba'zan da!***

Allahü teâlâ, kullarına merhamet ederek, Peygamberler “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” göndermişdir. Bunlarla kullarına doğru yolu, se'âdet-i ebediyye yolunu göstermiş, kullarını kendine çağırışdır. Rızâsının, sevgisinin yeri olan Cennete da'vet etmişdir. Böyle bir ihsân sâhibinin da'vetini kabûl etmeyen, ne kadar zevalıdır. Onun ni'metlerinden mahrûm kalan ne kadar ahmakdır. Bu büyüklerin, Allahü teâlâdan bildirdikleri haberlerin hepsi doğrudur. Hepsine îmân etmek lâzımdır. Akl, doğruyu, iyiyi bulan bir âlet ise de, yalnız başına bulamaz, noksandır. Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” gelmesi ile temâmlanmışdır. Kullara öwr, behâne kalmamışdır. Peygamberlerin birincisi hazret-i Âdemdir. Sonuncusu ise, hazret-i Muhammed Resûlullahdır “aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vetteslîmât”. Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” hepsine îmân etmek lâzımdır. Hepsini ma'sûm [ya'nî günâhsız] ve doğru sözlü bilmelidir. Bunlardan birine inanmamak, hepsine inanmamak demektir. Çünkü, hepsi aynı îmânı söylemiştir. Ya'nî, hepsinin dinlerinin aslı, temeli [ya'nî îmân edilecek şeyleri] birdir. [Vehhâbîler, Adem aleyhisselâmın peygamber olduğunu inanmıyorlar. (**Keşf-üş-şübühât**) kitâblarının başında, (Peygamberlerin evveli Nûh aleyhisselâmdır) diyor. Bozuk inanışlarından biri de budur.] İ'sâ “aleyhisselâm” ölmedi. Yehûdîler, kendisini öldürmek istedikleri zemân, Allahü teâlâ onu diri olarak göke kaldırdı. Kıyâmete yakın bir zemânda gökden [Şâma] inecek ve Muhammed aleyhisselâmın dînine tâbi' olacaktır. Evliyânın büyüğü, tesavvuf deryâsının dalgıcı Muhammed Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin yetiştirdiği Evliyânın büyüklerinden olan hâce Muhammed Pârisâ hazretleri (**Füsûl-i sitte**) kitâbında buyuruyor ki: (İ'sâ “alâ nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm” gökden inip, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfe mezhebine uygun ictihâd edecek, onun halâl dediğine halâl diyecek, harâm dediğine harâm diyecektir).

MELEKLER: Allahü teâlânın kıymetli kullarıdır. [İçlerinden bir kısmı, diğer meleklerle ve insanların] Peygamberlerine “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” haber getirmek vazifesi ile şereflenmişlerdir. Emr olunduklarını yaparlar. İsyân etmez-

ler. Yimeleri, içmeleri yokdur. Evlenmezler. Erkek, dişi değildirler. Çocukları olmaz. Kitâbları ve sahîfeleri, onlar getirmişdir. Emîn oldukları için, getirdikleri de doğrudur. Müslimân olmak için, meleklerle, böyle inanmak lâzımdır. Doğru yol da bulunan âlimlerin çoğuna göre, insanların yükseği, meleklerin yükseğinden da hâ üstündür. Çünkü insanlar, şeytân ve nefsleri ile savaşıyor. İhtiyâcları olduğu hâlde yükseliyor. Melekler ise, zâten yüksek yaratılmışlardır. Melekler, tesbîh, takdîs ediyorsa da, buna cihâdî da katmak, insanların yükseklerine mahsûsdur. Nisâ sûresi, doksandördüncü âyetinde meâlen, **(Mallarını, canlarını fedâ ederek din düşmanları ile, Allah rızâsı için cihâd eden müslimânlar, oturup, ibâdet edenlerden dahâ üstündür. Hepsine de, Cenneti söz veriyorum)** buyuruldu.

Muhbir-i sâdıkm [ya'nî hep doğru haber verici] "aleyhi ve alâ âlihissalâtü ves-selâm" kabr ve kıyâmet hâllerinden, Haşrdan [kabrden kalkınca arasât meydânında toplanmak] ve Neşrdan [hesâbdan sonra Cennete, Cehenneme dağılmak], Cennetden, Cehennemden haber verdiği şeylerin hepsi doğrudur. Âhirete inanmak, Allahü teâlâyâ inanmak gibi, îmânın şartıdır. Âhireti inkâr eden, Allahü teâlâyı inkâr etmiş gibi, kâfirdir [Allaha düşmandır].

Kabr azâbı ve kabrin sıkması vardır. Buna inanmayan kâfir olmaz. Bid'at sâhibi olur. Çünkü, meşhûr olan hadîslere inanmamış olur. [Bunlar, bu hadîslerin, doğru hadîs olmasında şübhe etdikleri için, kabr azâbına inanmıyor. Hadîs olduklarını kabûl etselerdi, inanırlardı. Bundan dolayı, kâfir olmuyor, yalnız Ehl-i sünnetden ayrılmış oluyorlar. Hâlbuki, hadîs olsa da, olmasa da, kabr azâbına inanmam. Akl ve tecrîbe, bunu kabûl etmiyor, diyen kâfir olur. Şimdi böyle inanmayanlar, kâfir oluyor.] Kabr, dünyâ ile âhiret arasında geçid olduğundan, kabr azâbı, dünyâ azâbları gibi geçicidir ve âhiret azâbları cinsindedir. Ya'nî, bir bakımdan dünyâ azâblarına, bir bakımdan da, âhiret azâblarına benzemektedir. Kabr azâbı en çok, dünyâda üstüne idrâr sıçratanlara ve müslimânlar arasında söz taşıyanlara olacaktır. **(Münker)** ve **(Nekîr)** ismindeki iki melek kabrde sül soracaktır. Bu sülâle cevâb vermek, bir derddir. [Münker ve Nekîr, nasıl olduğu bilinmeyen demektir. Cum'a nemâzı sonundaki yazıyı okuyunuz!]

Kıyâmet günü vardır. O gün, elbette gelecektir. O gün, gökler parçalanacak, yıldızlar dağılacak, yeryüzü ve dağlar, parça parça olacaktır ve yok olacaktır. Kur'ân-ı kerîm, bunları haber veriyor ve müslimânların bütün fırkaları, buna inanıyor. Buna inanmayan kâfir olur. Bir takım hayâlî şeylerle, inkârını güzel gösterse de, ilmi ve fenni araya katıp, câhilleri aldatsa da, yine kâfirdir. Kıyâmetde, bütün mahlûklar, yok olup, tekrâr yaratılacak, herkes mezârdan kalkacaktır. Allahü teâlâ çürümüş toz olmuş kemikleri yine diriltecektir. O gün, terâzî kurulacak, herkesin hesâb defterleri uçarak, iyilere sağ taraflarından, fenâlara sol taraflarından gelecektir. Cehennem üzerindeki sırât köprüsünden geçilecek, iyiler geçip Cennete gidecek, Cehennemlikler, Cehenneme düşecektir. Bu bildirdiklerimiz, olmayacak şeyler değildir. Muhbir-i sâdıkm "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" haber verdiği için, hemen kabûl etmek, inanmak lâzımdır. Hayâle kapılarak şübheye düşmemelidir. Allahü teâlâ, Haşr sûresi yedinci âyetinde meâlen, **(Resûlümün "sallallahü aleyhi ve sellem" getirdiklerini alınız!)** ya'nî, her söylediğine inanınız! buyuruyor. Kıyâmet günü Allahü teâlânın izni ile, iyiler, kötülere şefâ'at edecek, araya gireceklerdir. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" **(Şefâ'atim, ümmetimden, günâhı büyük olanlardır)** buyuruyor. Kâfirler, hesâbdan sonra, Cehenneme girecek, Cehennemde ve azâbda ebedî kalacaklardır. Mü'minler, Cennetde ve Cennet ni'metlerinde sonsuz kalacaklardır. Günâhı, sevâbından çok olan mü'minlerin, Cehenneme girip, günâhlarına karşılık, bir müddet azâb görmeleri câiz ise de, bunlar, Cehennemde sonsuz kalmıyacaklardır. Kalbinde zerre kadar îmân bulunan bir kimse, Cehennemde sonsuz kalmıyacak, rahmet-i ilâhiyyeye kavuşarak Cennete girecektir.

[Kâdî zâde Ahmed efendinin yazdığı (**Âmentü şerhi**) kitâbı, ikiyüzdokuzuncu sahîfede diyor ki, (Cehennemde bir yer vardır ki, Zemherîr derler. Ya'nî, soğuk Cehennemdir. Soğukluğu pek şiddetlidir. Bir ân dayanılmaz. Kâfirlere, bir soğuk, bir sıcak, sonra soğuk, sonra sıcak Cehenneme atılarak, azâb yapılacaktır). Cehennemde soğuk Zemherîr azâbları bulunduğu, (**Kimyâ-i se'âdet**) kitâbı, dördüncü rûkn, altıncı aslında ve İmâm-ı Muhammed Gazâlînin (**Dürret-ül-fâhire**) kitâbının tercemesi olan (**Kıyâmet ve Âhret hâlleri**) kitâbının sonunda, (**Nefs muhâsbesi**) bahsinde de yazılıdır. Hadîs-i şeriflerde açıkça bildirilmektedir.

Din câhilleri, islâmiyyete, yalan ve iftirâ ile saldırırken (Peygamberler, hep sıcak memleketlerde geldiği için, Cehennem azâbının ateş olduğunu söylemişler, hep ateşle korkutmuşlar. Kutblarda, şimâl soğuk memleketlerde gelselerdi, buz ile azâb yapılacağını söylerlerdi) diyor. Bunlar, hem çok câhil, hem de ahmak kâfirlerdir. Zâten Kur'ân-ı kerîmden haberleri olsaydı ve islâm büyüklerinin sözlerini duysalardı ve biraz akları olsaydı, hemen müslimân olurlardı. Hiç olmazsa, böyle ulu orta, yalanları yazmaktan, belki sıkılırlardı. Dînimiz, hem Cehennemde, soğuk azâblar olduğunu bildiriyor, hem de Peygamberlerin “aleyhimüsselâm” yalnız sıcak memleketlere değil, yeryüzünde, sıcak ve soğuk, her memlekete gönderildiğini haber veriyor. Kur'ân-ı kerîm, Peygamberimize sorulan sâüllere, soranların bilgilerine ve anlayışlarına göre cevâb vermektedir. Âhretdeki bilinmeyen varlıkları da, dünyâda gördüklerine, bildiklerine benzeterek anlatmaktadır. Mekkeliler, kutubları, buz memleketlerini duymadıkları için, Cehennemin soğuk azâblarını onlara bildirmek, fâidesiz olurdu. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şeriflerde bu inceliğe uygun haberlerin bulunması, şimdiki kâfirlerin dahâ çok sapıtmasına sebep olmaktadır].

Mü'min ve kâfir, son nefesde belli olur. Birçok kimse, bütün ömrünce kâfir kâlip, sonunda îmâna kavuşur. Bütün ömrü îmân ile geçip, sonunda tersine dönen de olur. Kıyâmetde, son nefesdeki hâle bakılır. Yâ Rabbî! Bize doğru yolu gösterdikden, îmân ile şereflendirdikten sonra, şaşırılmaktan, yoldan çıkmaktan kuru! Bize rahmet et, acı! Yol gösteren ancak sensin!

İMÂN: Dinden olduğu sözbirliği ile bildirilmiş olan şeylere, kalb ile inanmağa ve dil ile de îmânını söylemeğe derler. İmân edilecek şeyler, Allahü teâlânın var olduğuna, bir olduğuna, kitâblarına, sahîfelere ve Peygamberlere, Meleklerle îmândır. Âhretde Haşra, Neşre, Cennetde ebedî ni'metlere, Cehennemde ebedî azâblara, göklerin yarılmasına, yıldızların dağılmasına, arzın parça parça olmasına inanmaktır. Beş vakt nemâzın farz olduğuna ve bu nemâzların rek'atlarının adedlerine, malın zekâtını vermek farz olduğuna ve Ramezân-ı şerîf ayında hergün oruc tutmanın ve gücü yetene, Mekke-i mükerreme şehrine gidip, hac etmenin farz olduğuna inanmaktır. Şerâb içmenin, [domuz eti yimenin,] haksız yere adam öldürmenin ve anaya babaya karşı gelmenin ve hırsızlık ve zinâ etmenin ve yetim malı yimenin ve fâiz alıp vermenin [ve kadınların açık, çıplak gezmelerinin ve kumar oynamanın] harâm olduklarına îmân lâzımdır. İmânî olan bir kimse, büyük bir günâh işlerse, îmânî gitmez ve kâfir olmaz. Günâha, ya'nî harâma halâl diyen kâfir olur. Harâm işliyen fâsık olur. Ben elbette mü'minin demelidir. İmânî olduğunu söylemelidir. Mü'minin derken, inşâallah dememelidir. Bundan, şübhe ma'nâsı çıkabilir. Evet, son nefes için inşâallah denirse de, dememek dahâ iyidir.

Dört halîfenin birbirinden yükseklikleri, hilâfetleri sırası iledir. Çünkü, doğru yolda olan âlimlerin hepsi diyor ki, (Peygamberlerden “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” sonra, insanların en üstünü, Ebû Bekr-i Sıddîk “radıyallahü anh” hazretleridir. Ondan sonra, Ömer-ül-Fârûk “radıyallahü anh” hazretleridir). Efdâl olmak, ya'nî üstünlük, bu fakîre göre fazîleti, meziyyeti, iyi sıfatları çok olmak değildir. Önce îmâna gelmek, din için herkesden çok mal vermek ve cânını tehlikelere atmakdır. Ya'nî dinde, sonra gelenlere, üstâd olmakdır. Sonra gelenler, herşeyi, öncekilerden öğrenir. Bu üç şartın hepsi, Sıddîk “radıyallahü anh” hazretlerinde toplanmıştır. Herkes-

den önce îmâna gelmiş, malını ve cânını din için fedâ etmiştir. Bu ni'met, bu ümmet-
de, ondan başkasına nasîb olmamıştır. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" ve-
fâtına yakın, buyurdu ki: **(Bana malını, cânını, Ebû Bekr kadar çok fedâ eden, baş-
kası yoktur. Eğer, dost edinseydim, elbette Ebû Bekri dost edinirdim).** Bir hadîs-i
şerîfde buyuruldu ki: **(Allahü teâlâ, beni size Peygamber gönderdi. İnanmadınız. Ebû
Bekr inandı. Bana malı ile, cânı ile yardım etdi. Onu hiç incitmeyin ve Ona hurmet
ve ta'zîm edin!).** Bir hadîs-i şerîfde buyurdu ki: **(Benden sonra Peygamber gelmiye-
cektir. Eğer gelseydi, elbette Ömer Peygamber olurdu).** Emîr [Alî] "radiyallahü anh"
buyurdu ki: (Ebû Bekr ile Ömerden, her biri, bu ümmetin en yükseğidir. Beni onlar-
dan üstün tutan, iftirâcıdır. İftirâ edenler dövüldüğü gibi, onu döverim).

Eshâb-ı kirâm "aleyhimürrıdvân" arasında olan muhârebeleri, iyi sebeplerden do-
layı bilmelidir. Bu ayrılıkları, nefsin arzûları, mevkı', rütbe, sandalye kapmak, ba-
şa geçmek sevgisinden değildi. Çünkü, bütün bunlar nefs-i emmârenin kötülükleri-
dir. Onların nefsi ise, insanların en iyisinin "aleyhi ve aleyhimüssalevat" sohbe-
tinde, karşısında tertemiz olmuştu. Şu kadar var ki, Emîrin "radiyallahü anh" hi-
lâfeti zemânında olan muhârebelerde, o haklı idi. Ondandır ayrılanlar, hatâ etdi. Fe-
kat, ictihâd hatâsı olduğundan, birşey denemez. Nerde kaldı ki, fâsık denilsin! On-
ların hepsi âdil idi. Her birinin verdiği haber, makbûl idi. Emîre uyanların ve ondan
ayrılanların verdikleri haberler, doğrulukta ve güvenilmekte farksız idi. Araların-
daki muhârebeler, i'timâdın gitmesine sebep olmamıştır. O hâlde, hepsini sevmek
lâzımdır. Çünkü, onları sevmek, Peygamber efendimizin "sallallahü aleyhi ve sellem"
sevgisinden dolaydır. Bir hadîs-i şerîfde, **(Onları seven, beni sevdiği için sever)** bu-
yurmuşdur. Onları sevmemekden, herhangi birine düşmanlık etmekden çok sak-
kınımalıdır. Çünkü, onlara düşmanlık, Peygamberimize "sallallahü aleyhi ve sel-
lem" düşmanlık olur. Hadîs-i şerîfde, **(Onlara düşmanlık eden, bana düşman oldu-
ğu için eder)** buyurmuşdur. O büyükleri ta'zîm etmek, hurmet etmek, insanların en
iyisini ta'zîm etmek, hurmet etmektir. Onlara hurmetsizlik, tahkîr etmek, Onu
tahkîr olur. İnsanların en iyisinin "aleyhissalâtü vesselâm" sohbetini, sözlerini
ta'zîm etmek, kıymet vermek için Eshâb-ı kirâmın hepsine ta'zîm etmek, kıymet ver-
mek lâzımdır. Evliyânın büyüklerinden Ebû Bekr-i Şiblî "kuddise sirruh" buyuru-
yor ki, (Eshâb-ı kirâma "radiyallahü teâlâ anhüm ecma'in" ta'zîm etmiyen, kıymet
vermiyen bir kimse, Resûlullah'a "sallallahü aleyhi ve sellem" îmân etmemiş olur).

A'MÂL-İ ŞER'İYYE: İ'tikâdi düzelttikden sonra, islâmiyyetin emr ettiği şey-
leri yapmak lâzımdır. Resûl-i ekrem "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: **(İslâ-
mın binâsı beş direk üzerine kurulmuştur. Birincisi, Eshedü en lâ ilâhe illallah ve eş-
hedü enne Muhammed abdühu ve resûlüh, demek ve bunun ma'nâsına inan-
maktır).** Bu şehâdet kelimesinin ma'nâsı, (Görmüş gibi bilir ve inanırım ki, Allahü
teâlâdan başka, varlığı lâzım olan, ibâdet ve itâ'at olunmağa hakkı olan, hiç ilâh, hiç-
bir kimse yoktur. Görmüş gibi bilir, inanırım ki, Muhammed "sallallahü aleyhi ve
sellem" Allahü teâlânın hem kulu, hem Peygamberidir. Onun gönderilmesi ile, On-
dan önceki Peygamberlerin dinleri temâm olmuş, hükmleri kalmamıştır. Se'âdet-i
ebediyeye kavuşmak için, ancak Ona uymak lâzımdır. Onun her sözü, Allahü te-
âlâ tarafından kendisine bildirilmiştir. Hepsî doğrudur. Yanlışlık ihtimâli yoktur)
demektir. [Müslimân olmak istiyen bir kimse, önce bu kelime-i şehâdeti ve ma'nâ-
sını söyler. Sonra guslü, nemâzı ve lâzım oldukca, farzları, harâmları öğrenir.]

İmân edilecek, i'tikâd edilecek şeyleri, yukarıda bildirdik.

İslâmın ikinci şartı, dînin direği olan, beş vakt nemâzı vaktinde kılmaktır. Ne-
mâz, ibâdetlerin en üstünüdür. İmândan sonra, en kıymetli ibâdet, nemâzdır.
İmân gibi, onun da güzelliği, kendindedir. Başka ibâdetlerin güzelliği ise, kendi-
lerinden değildir. Nemâzı doğru kılmağa çok dikkat etmelidir. Önce, kusûrsuz bir
abdest almalı, gevşeklik göstermeden, nemâza başlamalıdır. Kirâetde, rükû'da, sec-
delerde, kavmede, celsede ve diğer yerlerinde, en iyi olarak yapmağa uğraşmalıdır.

Rükû'da, secdelede, kavmede ve celsede tumânîneti [her uzvun hareketsiz durmasını] lâzım bilmelidir. Nemâzı vaktin evvelinde kılmalı, gevşeklik yapmamalıdır.

Makbûl olan, sevilen kul, sâhibinin emrlerini, yalnız Onun emri olduğu için yapan kuldür. Emri yapmakda gecikmek, inâdcılık ve edepsizlik olur. Fârisî yazılmış fıkıh kitâblarından meselâ, **(Tergîbüssalât ve teysîrül-ahkâm)** kitâbı ve bunun benzeri bir kitâb, her vakt yanınızda bulunmalıdır. [**(Tergîbüssalât)** kitâbı, yüz kadar kitâbdan toplanmışdır ve üç kısımdır. Birinci kısım, nemâzın farz olması, ikincisi abdest, üçüncüsü abdesti bozanlardır. Bu kitâb, Nûr-i Osmâniyye Kütübhânesinde vardır. Hakîkat Kitâbevi tarafından yeniden tab' edilmiştir.] Din mes'elelerini bu kitâblardan bakıp öğrenmelidir. [Olur olmaz kimselerin, para kazanmak için yazdığı kitâb ve mecmû'alardan din öğrenen, yanlış şeyler öğrenir. Doğru müslimânların, Allah rızâsı için yazmış oldukları kitâbları bulup okumalıdır. İslâmiyeti öğrenmek için, en iyi türkçe kitâb, Kâdî zâdenin **(Birgivî vasıyyetnâmesi şerhi)** ve yine Kâdî zâdenin **(Âmentü şerhi)** kitâbları ile **(Mevkûfât)**, **(Dürr-i Yektâ şerhi)**, **(Ey oğul ilmihâli)** ve **(Mevâhib-i ledünniyye tercemesi)** ve **(Mecmû'a-i zühdiyye)** ve **(Miftâh-ul-Cennet ilm-i hâli)**dir. Fâtih câmi'i şerfi ders-i âmlarından, ibtidâ-i dâhil medresesi müdür-i umûmîsi İskilibli Muhammed Âtîf efendinin **(İslâm yolu)** ilmihâl kitâbı da çok fâidelidir. 1959 senesinde basılmışdır. 1926 da Ankarada i'dâm edilmişdir. Bunlar, islâm harfleri ile basılmışdır. Bir kitâba güvenebilmek için, yalnız ismine değil, kitâbı yazanın ismine de bakmalıdır.] Ehl-i sünnet i'tikâdını ve fıkıh bilgilerini öğrenmeden önce, Gülistân kitâbı ve hikâye kitâbları okumalıdır. Fıkıh kitâbları yanında, Gülistân ve benzeri kitâblar lüzûmsuzdur. [Gülistân lüzûmsuz olursa, din düşmanı olan gazetelerin ve mecmû'aların tiryâkilerine acabâ ne denir.] Dinde lâzım olanları, önce okumak ve öğrenmek ve öğretmek lâzımdır. Bunlardan fazlası ikinci derecede kalır. [Yâ, din bilgilerini öğrenmeden, başka şeyler öğrenenler ve çocuklarına doğru din bilgisi öğretmiyerek, para, mal, mevki' kazanmalarına uğraşanlar, ne kadar aldanyor. İstikbâli te'mîn etmek, acabâ bunları kazanmak mıdır? Yoksa, Allahü teâlânın rızâsını kazanmak mıdır?]

Teheccüd nemâzını zarûret olmadıkca, elden kaçırmamalıdır. [**Teheccüd**, gecenin üçde ikisi geçtikden sonra, kılınan nemâza denir, imsâk vaktinden önce kılınır. Teheccüd, uykuyu terk etmek demektir. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" muhârebelerde bile, teheccüd kılardı. Kazâ nemâzları olan, teheccüd zemânında, kazâ nemâzı kılmalıdır. Hem kazâ borcu ödenir, hem de teheccüd sevâbına kavuşur. Teheccüd ve diğer nâfile nemâzların nasıl kılınacakları **(İslâm Ahlâkı)** kitâbımızda yazılıdır.] Gece uyanmak güç olursa, hizmetçilerinizden birkaçına emr ediniz! Sizi o zemân uyandırınlar, uykuda bırakmasınlar. Birkaç gece kalkınca, artık âdet olur, uyanırsınız. Teheccüd ve sabâh nemâzlarına uyanmak isteyen, yatsıyı kılınca hemen yatmalıdır ve gece, boş şeylerle uykusuz kalmamalıdır. Teheccüd zemânında tevbe, istigfâr etmek, Allahü teâlâyâ ilticâ etmek, yalvarmak, günâhlarını düşünmek, aybılarını, kusurlarını hâtırlamak, kıyâmetdeki azâbları düşünüp korkmak, Cehennemin sonsuz acılarından titremek lâzımdır. Afv ve magfiret için çok yalvarmalıdır. O zemân ve her zemân yüz kerre **(Estagfirullahel'azîm ellezî lâ ilâhe illâ hüv el hayyel kayyûme ve etübü ileyh)** demeli ve ma'nâsını düşünerek söylemelidir. [Azîm, zâtı ve sıfatları kemâlde demektir. Kebîr, zâtı kemâlde, celîl, sıfatları kemâlde demektir.] Bunu ikinci nemâzından sonra [tesbîhlerden ve düâdan sonra] yüz def'a okumalıdır. Abdestsiz okunabilir. Hadîs-i şerifde buyuruldu ki, **(Kıyâmetde, sahîfesinde çok istigfâr bulunanlara, müjdeler olsun!)**. [Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî, ikinci cildin 80. ci mektûbunda buyuruyor ki, (Belâlardan, sıkıntılardan kurtulmak için, istigfâr okumak çok fâidelidir ve tecrîbe edilmiştir. Ölümden başka, her derdden kurtarır. Eceli gelenin de, ağrısız, sıkıntısız ölümüne yardım eder. Her sıkıntından kurtaracağı ve rızıkı artıracığı, hadîs-i şerifde bildirildi. Her farz nemâzdan sonra, bunu üç kerre okumalı ve yalnız **(Estagfirullah)** diyerek yetmiş temâmlamalıdır). **(Hak Sözü Vesîkaları)** kitâbının 344.cü sahîfesine bakınız! İstigfârı ve bütün düâları, ma'nâlarını dü-

şünmeden, temiz kalb ile söylemezse, yalnız ağız ile söylerse, hiç fâidesi olmaz. Ağız ile üç kerre söyleyince, temiz kalb de söylemeğe başlar. Günâh işlemekle kararmış olan kalbin söylemesi için, ağız ile çok söylemek lâzımdır. Nemâz kılmıyanın ve harâm lokma yiyenin kalbi simsiyâh olur. Böyle kalbler de söylemeğe başlaması için, ağız ile en az yetmiş kerre söylemelidir.] Duhâ ya'nî kuşluk vakti, hiç olmazsa iki rek'at nemâz kılmak lâzımdır. Teheccüd ve kuşluk nemâzlarının en çoğu oniki rek'atdır. [Nâfile nemâzlarda, gece iki rek'atde, gündüz dört rek'atde selâm verilir.]

Her farz nemâzı kılınca, Âyet-el-kürsî okumağa çalışmalıdır. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(Farz nemâzlarından sonra Âyet-el-kürsî okuyan kimse ile Cennet arasında, ölümden başka mâni' yokdur)**. Beş vakt nemâzdan sonra, sessizce, otuzüç kerre kelime-i tenzîh (**Sübhânallah**) ve otuzüç kerre tahmîd (**Elhamdülillah**) ve otuzüç def'a tekbîr (**Allahü ekber**) ve en sonra, bir kerre (**Lâ ilâhe illallahü vahdehu lâ şerîke leh, lehülmülkü velehül hamdü yüh-yî ve yümît ve hüve alâ külli şey'in kadîr**) demelidir ki, hepsi yüz olur.

Hergün ve her gece yüz kerre (**Sübhânallahi ve bi-hamdihi sübhânallahil'azîm**) demelidir. Çok sevâbdır. Her sabâh bir kerre (**Allahümme mâ esbaha bî min ni'metin ev bi-ehadin min halkıke, fe minke vahdeke, lâ şerîke leke, fe lekel hamdü ve le-keşşükr**) demeli ve her akşam (Mâ esbaha) yerine (Mâ emsâ) diyerek, hepsini aynen okumalıdır. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(Bu dü-âyî gündüz okuyan, o günün şükürünü yapmış olur. Gece okuyunca, o gecenin şükürünü ifâ etmiş olur)**. Abdestli okumak şart değildir. Hergün ve her gece okumalıdır.

İslâmın üçüncü şartı, malın zekâtını vermektir. Zekât vermek, elbette lâzımdır. Zekâtı seve seve ve islâmiyyetin emr etdiği kimselere vermelidir.

Bütün ni'metlerin, malların hakîkî sâhibi olan Allahü teâlâ, zenginlere verdiği ni'metlerin kırkda birini, müslimânların fakîrlere vermelerini, buna karşılık, çok sevâb, katkat mükâfât vereceğini [ve zekâtı verilen malı elbette arttırırım ve hayrlı yerlerde kullanmanızı nasîb ederim. Zekâtı verilmeyen mâlî, derd ile, belâ ile istemiyerek harc etdiririm, elinizden alır, düşmanlarınıza veririm, siz de bu hâli görür, kendinizi yer, yanıp kavrulursunuz!] buyurup da, bu kadar az bir şeyi [istediğin herhangi bir din kardeşine] vermek, ne büyük insâfsızlık ve inâdcılık olur.

Allahü teâlânın emrlerini yapmamak, hep kalbin bozuk olmasındandır. Kalbin bozuk olması, islâmiyyete tam inanılmamasıdır. Mü'min olmak için, yalnız kelime-i şehâdeti [Eşhedü en lâ...] söylemek yetişmez. Münâfıklar [kalbi kâfir olduğu hâlde, müslimân görünen zındıklar] da bunu söylüyor. Kalbde îmân bulunduğuna alâmet, islâmiyyetin emrlerini seve seve yapmaktır. Zekât niyyeti ile fakîre bir altın vermek, yüzbin altın sadaka vermekden dahâ sevâbdır. Çünkü, zekât vermek, farzı yapmaktır. Zekât niyyeti olmadan verilenler ise, nâfile ibâdetdir. Farz ibâdetin yanında nâfile ibâdetlerin hiç kıymeti yokdur. Deniz yanında, damla kadar bile değildir. Şeytân aldatarak, kazâları kıldırılmıyor, nâfile kılmağı, [nâfile hacca ve umreye gitmeği] güzel gösteriyor. Zekât verilmeyip, nâfile hayrları, göze güzel gösteriyor. [Sünnetlerin ve nâfilelerin, söz verilen büyük sevâbları, farz borcu olmıyanlar, kazâlarını ödeyenler içindir. Kazâsı olanların, farzlardan başka hiçbir ibâdetlerine, hiç sevâb verilmez.]

İslâmın şartının dördüncüsü, mubârek Ramezân ayında, hergün oruc tutmaktır. Mubârek Ramezân ayında hergün, muhakkak oruc tutmalıdır. Olur olmaz sebeblerle, bu mühim farzı elden kaçırmamalıdır. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(Oruc, mü'mini Cehennemden koruyan bir kalkandır)**. Hastalık gibi, mecbûrî bir sebeble oruc tutulmazsa, [gizli yimeli ve özr bitince] hemen kazâ etmelidir. Hepimiz Onun kuluyuz. Başı boş, sâhibsiz değiliz. Sâhibimiz emrlerine, yasaklarına göre yaşamalıyız ki, azâbdan kurtulabilelim. İslâmiyyete uymıyanlar, inâcî kul, aksî, âsî me'mûr olur ki, cezâ çekmeleri lâzım gelir.

İslâmın beşinci şartı hacdır [ömründe bir kerre, Mekke şehrine gidip, hac vazîfelerini yapmaktır]. Hac vazîfesinin şartları vardır. Hepsî, fikh kitâblarında yazılıdır. Hadîs-i şerîfde, **(Kabûl olan bir hac, geçmiş günâhları yok eder)** buyuruldu.

Cehennemden kurtulmak isteyen, halâl ve harâmları iyi öğrenmeli, halâl kazanıp, harâmdan kaçınmalıdır. İslâmiyyetin sâhibinin yasak ettiği şeylerden sakınmalıdır. İslâmiyyetin hudûdunu aşmamalıdır. Gaflet uykusu ne zemâna kadar sürecek, kulaklardan pamuk ne vakt atılacak? Ecel gelince, insanı uyandıracaklar, gözleri kulakları açacaklar. Fekat, o zemân pişmânlık işe yaramıyacak. Rezîl olmaktan başka, ele birşey geçmiyecektir. Hepimize ölüm yaklaşıyor. Âhretin çeşid çeşid azâbları, insanları bekliyor. İnsan öldüğü zemân, kıyâmeti kopmuş demektir. Ölüm uyandırmadan ve iş işden geçmeden önce uyanalım! Allahü teâlânın emrlerini ve yasaklarını öğrenip, şu birkaç günlük ömrümüzü, bunlara uygun geçirelim. Kendimizi âhretin çeşidli azâblarından kurtaralım! Tahrîm süresi altıncı âyetinde meâlen, **(Ey îmân edenler, kendinizi ve çoluk çocuğunuzu öyle bir ateşten koruyun ki, onun tutuşdurucusu insanlarla taşlardır)** buyuruldu.

Îmânî, i'tikâdî düzelttikden ve islâmiyyete uygun ibâdetleri yaptıktan sonra, vaktleri, kalbi temizlemek ile ma'mûr etmek lâzımdır. Allahü teâlâyı hâtırlamadan, bir ân geçirmemelidir. Vücûd, eller, ayaklar dünyâ işleri ile uğraşırken, kalb hep Allahü teâlâ ile olmalı, Onu hâtırlamakla lezzet duymalıdır. Bu devlet, büyüklerimizin gösterdiği yolda, herkese, az zemânda nasîb oluyor. Elhamdülillah siz, böyle olduğunu biliyorsunuz. Belki de, çok az olsa bile, birşey hâsıl olmuşdur. Ele geçeni bırakmamak ve şükr etmek lâzımdır ve artmasına çalışmalıdır. Herkesin, sonradan kavuşabildiği şeyler, bu yolda, başlangıçta ele geçer. O hâlde, kazançlarının azı da, pek çokdur. Çünkü, dahâ başlangıçta nihâyetden haberleri olur. Fekat, ele geçen, ne kadar çok olsa da, az görmelidir. Ama şükr etmeği elden bırakmamalıdır. Hem şükr etmeli, hem de dahâ artmasını istemelidir. Kalbin temiz olmasından maksad, Ondan başkasının sevgisini kalbden çıkarmaktır. Kalbin hasta olması, işte bu çeşidli bağluluklardır. Bu bağluluklar kesilip atılmadıkca, hakîkî îmân nasîb olmaz. İslâmiyyetin emrlerini ve yasaklarını yerine getirmek kolay ve râhat olmaz.

Nazm:

***Onu düşün, oldukça cânın!
Kalbin temizliği, zikri iledir ânın!***

[Zikr etmek, Allahü teâlâyı hâtırlamak demektir. Bu da, kalb ile olur. Zikr edince, kalb temizlenir. Ya'nî kalbden dünyâ sevgisi çıkar. Allah sevgisi yerleşir. Birçok kimselerin, bir araya toplanarak hayhuy etmesi, oynaması, dönmesi, zikr değildir. Yüz seneden beri, tarîkat diyerek, birçok şey uyduruldu. Din büyüklerinin, Eshâb-ı kirâmın yolu unutuldu. Câhiller, hattâ fâsıklar şeyh olarak zikr ve ibâdet ismi altında, günâh işledi. Hele son zemânlarda, harâm girmeyen, kızılbaşlık, mezhebsizlik karışmayan bir tekke kalmamışdı. Bugün ne İstanbulda, ne de Anadolu'da ve Mısır, Irâk, İrân, Sûriye ve Hicazda, ya'nî hiçbir islâm memleketinde, tesavvuf âlimi yok gibidir. Fekat sahte mürşidler, müslimânları sömüren tarîkatçılar çokdur. Din büyüklerinin, eskiden kalma, hâlis kitâblarını okuyup, ibâdetleri bunlara göre doğrultmalıdır. Tarîkatçılık, şeyhlik, mürîdlik gibi isimlerin perdesi altında iş gören zındıklara, mal ve din hırsızlarına aldanmamalı, bunlardan kaçınmalıdır].

Yemekleri, keyf için, lezzet için yimemeli, Allahü teâlânın emrlerini yerine getirmeğe kuvvet bulmak için yimelidir. Eğer önceleri, böyle niyet edemezseniz, her yemekde, zor ile böyle niyet ediniz. Hakîkî niyet yapabilmemiz için, Allahü teâlâyı yalvarınız! Tesavvuf, az yemek, az içmek değildir. Herkesin halâlden kazanıp, doyuncaya kadar yimesi lâzımdır. Ubeydullah-i Ahrâr "rahmetullahi aleyh" **(Mesmû'ât)** kitabında, 110.cu sahîfede diyor ki, (Şâh-ı Nakşibend Behâüddîn-i Buhârî buyurdu ki, birşey yemek, aç kalmaktan iyidir. Alâüddevlü Rükneddîn buyurdu ki, birşey yemek, aç kalmaktan iyi olduğunu, önceden bilseydim, az yiyiniz demezdim.) Yeni ve temiz giyinmeli ve giyinirken ibâdet için, nemâz için süslenmeğe niyet etmelidir. Bir âyet-i kerîmede meâlen, **(Her nemâzı kılariken süslü, temiz, sevilen elbiselerinizi giyiniz!)** buyurulmuşdur. Elbiseyi herkese gösteriş için giymemelidir ki,

günâhdır. [İbni Âbidîn orucun mekrûhlarını anlatırken, güzel giyinmek mübâhdır diyor.] Bütün hareketler, işler, sözler, okumak, dinlemek, [oğlunu mektebe göndermek] hep Allah rızâsı için olmalıdır. Onun dînine uygun olmasına çalışmalıdır. Böyle olunca, insanın her a'zâsı ve kalbi Allahü teâlâyâ müteveccih olur. Onu zikir eder [ya'nî hâtırlar]. Meselâ, büsbütün gaflet olan uyku, ibâdetleri kuvvetle ve sağlam yapmak niyeti ile uyunursa, bütün uyku ibâdet olur. Çünkü, ibâdet niyeti ile uyumaktadır. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(Âlimlerin uykusu ibâdetdir)**. Evet, bunları yapmak, size bugün için güç olacağını biliyorum. Çünkü, çeşidli mâni'ler etrâfınızı sarmışdır. Âdete, moda kapılmış bulunuyorsunuz. Ayblanmak, izzet-i nefse dokunmak kuruntularına tutulmuşsunuz. Bütün bunlar, ahkâm-ı islâmiyyeyi yerine getirmenize mâni' olmaktadır. Hâlbuki, Allahü teâlâ, islâmiyyeti, bozuk âdetleri, çirkin modaları kaldırmak için ve nefsi emmârenin benlik, izzet-i nefsi çılgınlıklarını yatıştırmak için gönderdi. Fekat, Allahü teâlânın ismini, kalbde hâtırlamağa devâm nasîb olursa ve beş vakt nemâz gevşek davranmadan, şartları ile kılınırsa ve halâl ve harâma, elden geldiği kadar dikkat edilirse, bu mâni'lerden kurtulmanız, oraya çekilmeniz umulur. Bu nasihatleri yazmanın ikinci bir sebebi de, bunlar yapılmasa bile, kendi kusûr ve kabâhatini anlamağa yarar ki, bu da büyük ni'mettir. Bulmayıp da, bulmadığını anlamamaktan ve kusûrunu bilmemekten ve vazîfeyi yapmadığına utanmamaktan, Allahü teâlâyâ sığınırız. Böyle kimseler, islâmiyyeti tanımayan, kulluğunu yapmayan inâdci câhillerdir.

[Muhammed Ma'sûm Serhendî "rahmetullahi aleyh", ikinci cildin yüz kırkıncı mektûbunda diyor ki, (Hadîs-i kudsîde **(Bir Velî kuluma düşmanlık eden, benimle harb etmiş olur. Kulumu bana yaklaştıran şeyler arasında, en sevdiğim, ona farz ettiğim şeydir. Nâfile ibâdet [de] yaparak, bana yaklaşan kulumu çok severim. Çok sevdiğim kulumun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. İstedğini elbette veririm. Bana sığındığı zemân, elbette korurum)** buyuruldu.) Bu hadîs-i kudsî, ikinci kısmın onyedinci maddesinin üçüncü sahîfesinde ve Nevevînin **(Hadîs-i erba'în)**i, 38. ci hadîsinde ve **(Hadîka)**nın yüzseksenikinci ve **(Kıyâmet ve Âhret)**in yüzaltmışdördüncü ve **(Fâideli Bilgiler)**in altmışbirinci sahîfesinde îzâh edilmektedir. Farzlarla hâsıl olan kurb, ya'nî Allahü teâlâyâ yaklaşmak, nâfilelerle hâsıl olandan, elbette dahâ çokdur. Fekat, ihlâs ile yapılan farzlar kurb hâsıl eder. İhlâs, ibâdetleri, Allahü teâlâ emrettiği için yapmaktır. Ehl-i sünnet olan her mü'minde biraz ihlâs vardır. Takvâ ile ve ibâdet yapmakla, kendisine **(Feyz)** denilen kalb nûrları gelir. Bir Velînin kalbinden saçılan bu feyzlerden alırsa, ihlâsî çabuk ve çok artar. **(Takvâ)**, harâmlardan nefret etmek, harâm işlemeği hâtıra bile getirmemektir. Allahü teâlâyâ yaklaşmak, Onun rızâsına, sevmesine kavuşmak demektir. Son sözün sonuna bakınız! Allahü teâlânın mü'minlerin kalblerine gönderdiği nûrlar, feyzler, ibâdetleri ve takvâsı çok olanlara, gelmektedir. Ya'nî, bunların feyz almak isti'dâdları, kâbiliyyetleri artar. Feyzler, Resûlullahın mübârek kalbinden yayılmaktadır. Gelen feyzleri almak için, Resûlullahı sevmek lâzımdır. Sevmek de, Onun ilmini, güzel ahlâkını, mu'cizelerini, kemâlâtını öğrenmekle hâsıl olur. Resûlullah da, onu görüp severse, feyz alması çoğalır. Bunun için, sohbetinde bulunup, güzel yüzünü görenler, tatlı sözlerini işitenler, dahâ çok feyz aldılar. Eshâb-ı kirâm, bunun için, çok feyz alıp, kalbleri dünyâ sevgisinden temizlenerek, ihlâs sâhibi oldular. Kavuşdukları nûrlar, feyzler, Evliyânın kalblerinden dolaşarak, zemânımıza kadar geldi. Bir kimse, kendi zemânında bulunan bir Velîyi tanıyıp, çok sever ve sohbetinde bulunarak, kendini sevdirse, Resûlullahın mübârek kalbinden Velînin kalbine gelmiş olan nûrlar, bunun kalbine de akarak kalbi temizlenir. Sohbetine kavuşamazsa, onu düşünmesi, ya'nî Velînin şeklini, yüzünü hâtırına getirmesi de, sohbetinde bulunmuş gibi olur. Mazher-i Cân-ı Cânân, Delhîden Kâbildeki şâh Behîke teveccüh ederek, yüksek derecelere kavuşurdu. Mazher-i Cân-ı Cânân hazretleri, (Bütün feyzlere, bütün ni'metlere, üstâd-larına olan sevgim sebebi ile kavuştum. Kusûrlu ibâdetlerimiz, bizi Allahü teâlâ-

ya yaklaştırmağa sebep olabilir mi?) dedi. Ya'nî, mürşidi sevmek, onun kalbinden saçılan feyzleri almağa sebep olur. Feyz alınca, ihlâs hâsil olur. İhlâs ile yapılan ibâdet de, insânı hakîkî îmâna kavuşdurur. **(Künûz-üd-dekâk)**deki hadîs-i şerîfde, **(Herşeyin menba'ı vardır. İhlâsın, takvânın menba'ı, kaynağı, Âriflerin kalbleridir)** buyuruldu. Velî olmak için, ya'nî Allahü teâlâyâ yakın olmak, ya'nî Onun sevgisine kavuşmak için, ihlâs ile ahkâm-ı islâmîyyeye uymak lâzımdır. Ahkâm-ı islâmîyyeye uymak, önce Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleri gibi îmân etmek, sonra harâmlardan sakınmak ve farz olan ibâdetleri, ihlâs ile yapmaktır.]

*(Ehl-i sünnet) i'tikâdı, nazm üzre ey civân,
oldu aşağıda sana, açık dil ile beyân:
Doğru olan i'tikâdı, ister isen kardeşim,
gece gündüz, bu kitâbı oku hem de, pek candan!
Rûhuna rahmet eylesin, Hak, Ebû Hanîfenin,
Kur'ân yolunu gösterdi, bize o yüce Nu'mân.
Dünyâyâ gönül bağlama, akar ömür su gibi,
İslâmîyyete uyan kimse, her dem olur şâdümân.
Önce ilmihâli öğren, çocuğuna da öğret.
din bilgisi öğrenmezsen, olursun sonra pişmân!
Düşmanlarımız sinsice, nasıl saldırıyor bak,
sen de dîni yaymak için, çalış gayb etme zemân!
Dinsizler hep yalanla, gençleri aldatıyor,
İslâmı yok edecekler, artık gafletten uyan!
Müslimânlar da şaşırmış, tuzağa düşmüş çoğu,
(Ehl-i kible) sözde hepsi, ayrılmışlar hak yoldan,
İlm-i hâli öğrenmiyen, kendini koruyamaz.
Kâfir veyâ sapık olur, (Ehl-i sünnet) olmiyan!
Doğru olan bilgileri, yayanlara yardım et!
cihâd sevâbını kazan, olsun bunda mal revân.
Resûlullah hiç durdu mu. Eshâbı uyudu mu?
dîni yaymak için hepsi, olmuşdu bir kahramân!
Çalış boş durma sen dahî, din düşmanı pek kavî,
içden dışdan ezecekler, gidecek, dinle îmân.
Eshâba çirkin söyleme, hepsinin kadrini bil,
birbirini severlerdi, buna şâhiddir Kur'ân!
En üstün Ebû Bekrdir, Ömer, Osmân, Alî hem,
Mu'âviyeyi de çok sev, Odur Kur'ânı yazan!
Rabbimiz cism değildir, zemânı, mekânı yok,
maddeye hulûl eylemez, böyle olmalı îmân!
Mahlûka muhtâc değildir, ortağı, benzeri yok,
herşeyi Odur yaratan, hem de varlıkta tutan.
İyi, kötü, îmân, küfr, madde, kuvvet, enerji,
hepsini O var ediyor, yaratamaz hiç insan!
herkese akl, irâde verdi, hem yol gösterdi,
kim iyilik diler ise, yaratır hemen Rahmân.
Önce, i'tikâdı düzelt, emri, yasağı gözet,
se'âdete kavuşamaz, islâmîyyetden ayrılan!
Tâ önceden âdet oldu, kim ekerse o biçer,
pek aldıandı, ziyân etdi, ekmeden buğday uman!
Yetmişüç fırkadan ancak (Ehl-i sünnet) kurtulan,
Resûlullahın yolunu onlardır bize sunan!*

47 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 34. cü MEKTÛB

Bu mektûb, mîr Muhammed Emînin annesine yazılmışdır.

Nasihatlerin birincisi, Ehl-i sünnet âlimlerinin, kitâblarında bildirdiklerine göre, i'tikâdı düzeltmekdir. Çünkü, Cehennemden kurtulan yalnız bu fırkadır. Allahü teâlâ, o büyük insanların çalışmalarına, bol bol mükâfât versin! [Dört mezheb- bin icthâd derecesine yükselmiş müctehidlerine ve bunların yetiştirdikleri büyük âlimlere (**Ehl-i sünnet**) âlimi denir. Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâbları çoktur. Meârif nezâretinin 465 numaralı ruhsatı ile 1217 senesinde İstanbulda yazılmış olan türkçe (**Necât-ül müsallî**) kitâbında Ahmed Şevkî efendi çok güzel anlatmaktadır.] İ'tikâdı (İmânî) düzelttikden sonra, fıkıh ilminin bildirdiği ibâdetleri yapmak, ya'nî islâmiyyetin emrlerini yapmak, yasak ettiklerinden kaçınmak lâzımdır. Beş vakt nemâzı, üşenmeden, gevşeklik yapmadan, şartlarına ve ta'dîl-i erkâna dikkat ederek, kılmalıdır. Nisâb mikdârı malı ve parası olan, zekât vermelidir. İmâm-ı a'zam buyuruyor ki: (Kadınların süs olarak kullandıkları altın ve gümüşün de zekâtını vermek lâzımdır).

Kıymetli ömrü, lüzûmsuz mubâhlara bile harcamamalıdır. Harâm ile geçirmek, elbette lâzımdır. Tegannî ve şarkı [ve çalgı âletleri] ile meşgûl olmamalı, bunların nefse verecekleri lezzete aldanmamalıdır. Bunlar bal karışdırılmış, şekerle kaplanmış zehrdir.

(**Gîbet**) etmemelidir. Gîbet harâmıdır. [Gîbet, bir müslimânın veyâ zimmînin gizli bir kusûrunu, arkasından söylemekdir. Harbîlerin ve bid'at sâhiblerinin ve açıkca günâh işleyenlerin bu günâhlarını ve müslimânlara zulm edenlerin ve alış verişde onları aldatanların bu fenâlıklarını müslimânlara duyurarak, bunların şerrinden sakınmalarına sebep olmak ve müslimânlığı yanlış söyleyenlerin ve yazanların bu iftirâlarına söylemek lâzımdır, gîbet olmaz (**Redd-ül muhtâr: 5-263**).]

Nemîme, ya'nî müslimânlar arasında söz taşımamalıdır. Bu iki günâhı işleyenlere çeşidli azâblar yapılacağı bildirilmiştir. Yalan söylemek ve iftirâ etmek de harâmıdır, sakınmak lâzımdır. Bu iki fenâlık, her dinde de harâm idi. Cezâları çok ağırdır. Müslimânların ayblarını örtmek, gizli günâhlarını yaymamak ve kusûrlarını afv etmek çok sevâbdır. Küçüklere, emr altında bulunanlara [zevceye, çocuklara, talebeye, askere], fakîrlere merhamet etmelidir. Kusûrlarını yüzlerine vurmamalıdır. Olur olmaz sebeplerle o zevallıları incitmemeli, dövmemeli ve sövmemelidir. [Hiç kimsenin dînine, malına, canına, şerefine, nâmûsuna saldırmamalı, herkese ve hükûmete olan borçları ödemelidir. Rüşvet almak ve vermek harâmıdır. Yalnız zâlimin zulmünden kurtulmak için ve ikrâh edilince vermek rüşvet olmaz. Fekat, bunu almak da harâm olur.] Herkes, kendi kusûrlarını görmeli, Allahü teâlâyâ karşı yaptığı kabâhatleri düşünmelidir. Allahü teâlânın, kendisine cezâ vermekde acele etmediğini, rızkını kesmediğini bilmelidir. [Ananın, babanın, hükûmetin, ahkâm-ı islâmiyyeye uygun emrlerine itâ'at etmeli, ahkâm-ı islâmiyyeye uygun olmıyanlara ısyân etmemeli, karşı gelmemeli, fitneye sebep olmamalıdır.] [(**Mektûbât-ı Ma'sûmiyye**) ikinci cild, 123. cü mektûba bakınız!]

İ'tikâdı düzelttikden ve fıkıhın emrlerini yaptıktan sonra, bütün zemânları, Allahü teâlâyı zikir ile geçirmelidir. Buna, büyüklerin bildirdiği gibi, devâm etmelidir. Buna, ya'nî kalbin, Allahü teâlâyı zikir etmesine mâni olan herşeyi, düşman bilmelidir. Ahkâm-ı islâmiyyeye ne kadar çok yapılırsa, Onu anmanın lezzeti artar. Ahkâm-ı islâmiyyeye uymakda, gevşeklik, tenbellik arttıkça, o lezzet de azalır ve kalmaz olur. [Zikrin çeşidleri vardır. Bunlardan biri, (Allahü ekber, Allahü ekber. Lâ ilâhe illallahü vallahü ekber. Allahü ekber ve lillâhilhamd)dir. Buna (**Tekbîr-i teşrîk**) de denir. Her gün çok söylemelidir. (**İstıfâr düâsı**) da, fâidesi pek çok olan bir zikirdir. İslâm düşmanlarının yalanlarına, iftirâlarına aldanıp da, onların tuzaklarına düşmemeğe çok dikkat etmelidir.] Dahâ ne yazayım? Akıllı olana bu kadar yetişir. Allahü teâlâ hepimize se'âdet-i ebediyyeye kavuşduran şeyleri yapmak nasîb eylesin! Âmîn.

48 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 35. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Mirzâ Menû Cehre yazılmış olup, nasihat vermektedir:

Allahü teâlâ, hayrlı ömürler ihsân buyursun! Se'âdet, iyilikler verip, başınızdaki geçen acıları unuttursun!

Yavrum! Gençlikde, nefsin arzûları, insanı kapladığı gibi, ilm öğrenilecek, ibâdet yapılacak en kârlı zemân da gençlikdir. Gençlikde, şehvetin, asabiyyetin kapladığı ânlarda, islâmiyyetin bir emrini yerine getirmek, ihtiyârlıkda yapılan aynı ibâdetden çok üstün ve kıymetli olur. [Hele başka mâni'ler de araya katılırsa, bunları dinlemeyip yapılan ibâdetin sevâbı o kadar çoktur ki, ancak Allahü teâlâ bilir.] Çünkü, mâni'ler karşısında, ibâdeti yapmak güçlüğü, sıkıntısı, o ibâdetlerin, şânını, şerefini göklere çıkarır. Mâni' olmayarak, kolay yapılan ibâdetler, aşağıda kalır. Bunun içindir ki, insanların yüksekleri, meleklerin yükseklerinden dahâ üstün olmuştur. Çünkü insan, mâni'ler arasında ibâdet ediyor. Melekler ise, mâni' olmadan emre itâ'at ediyor. Harb zemânında, askerın kıymeti artar ve muhârebede ufak bir hizmetleri, sulh zemânındaki büyük gayretlerinden dahâ kıymetli olur. Gençlik arzûları, Allahü teâlânın düşmanı olan nefsin ve şeytânın sevdiği şeylerdir. İslâmiyyete uygun şeyler ise, Allahü teâlânın sevdiği şeylerdir. Allahü teâlânın düşmanlarını sevdirip, bütün ni'metleri veren, hakîkî sâhibi gazaba getirmek, akllı ve zekî insanların yapacağı şey değildir. Allahü teâlâ, hepimize akla uygun hareketler nasîb edip, nefse, şeytâna ve zındıkların, ya'nî müslimân ismini taşıyan din düşmanlarının sözlerine ve yazılarına aldanmaktan muhâfaza buyursun! [Hele dinsizlerin, müslimânlarla alay edenlerin çoğaldığı, müslimân evlâdlarını dinden çıkararak propagandaların yayıldığı zemânda yapılan az bir ibâdetle, doğru olmak şartı ile, kat kat çok sevâb verilecektir. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(Ey Eshâm! Siz öyle bir zemânda geldiniz ki, Allahü teâlânın emrlerinden onda dokuzunu yapıp, birini yapmazsanız, helâk olursunuz, Cehenneme gidersiniz! Bir zemân gelecek ki, o zemânın mü'minleri, emrlerin birini yapabilir, dokuzunu bırakmalar, Cehennemden kurtulurlar. O zemânda îmânı olanlara müjdelersun!)]**

49 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 57. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mevlânâ Hamîd Ahmedî için yazılmışdır. Âlemin yokdan var edilmiş olduğunu bildirmekte ve Yunan felsefecilerinin akl-ı fe'âl dedikleri şeyi red etmektedir:

Âlemlerin rabbi olan Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Peygamberlerin en üstününe salât ve selâm olsun. Allahü teâlâ kendiliğinden vardır. Allahü teâlânın varlığı kendisindedir. Şimdi var olduğu gibi, geçmişde de hep vardı. İleride de hep vardır. Varlığından önce ve varlığının sonunda yok olması mümkün değildir. Hep var olması lâzımdır. Yokluk, Ona yaklaşamaz. Allahü teâlâdan başka herşeye **(Âlem)** denir. Âlemin hepsi, maddenin fizik hâlleri, [ya'nî, katı, sıvı ve gaz cisimler ve atomlar, moleküller, enerjiler], gökler, aklılar, nefsler, [hücreler, bütün canlılar], elementler ve bileşik cisimler, Onun yaratması ile var olmuşlardır. Yok iken, sonradan vücûde gelmişlerdir. Sonsuz var olan yalnız Odur. Ondaki başka herşey, yok idiler. Sonradan var oldular. Sonra, yine yok olacaklardır. Yer küresini iki günde yarattı. Sonra, gökleri ve yıldızları da iki günde yarattı. Ya'nî yokdan var eyledi. **(Ha-mîm Secde)** sûresinin dokuzuncu âyetinde meâlen, **(Yeri iki günde yarattı)** ve onikinci âyetinde meâlen, **(Sonra, yedi gökü de iki günde var eyledi)** buyuruldu. Bir kimse ortaya çıkıp, Kur'ân-ı kerîmin bu âyetlerini inkâr ederek, mahlûklardan bir kısmına ve göklere, yıldızlara ve elementlere, aklılara, rûhlara kadîm derse, bunun ahmak olduğu anlaşılır. Bütün dinler, Allahdan başka herşeyin hâdis olduklarını, ya'nî yok iken, sonradan var edilmiş olduklarını bildirmişlerdir. Bütün dinlerin bu söz-birliğini, Huccet-ül-islâm imâm-ı Muhammed Gazâlî, **(El-münkzû aniddalâ)** ki-

tâbında bildirmektedir. Âlemde bulunan şeylerden birkaçına kadîm diyenin kâfir olacağını yazmıştır. Görülüyor ki, mümkün, ya'nî mahlûk olan şeylerden birinin kadîm olduğunu söylemek, dinden çıkmak ve felsefeci olmak demektir. Allahü teâlâdan başka herşey yok idi ve hepsi yine yok olacaklardır. Kıyâmet kopacağı zemân, yıldızlar yerlerinden ayrılıp dağılacak, gökler parçalanacak, yeryüzü ve dağlar da parça parça olacak, hepsi yok olacaklardır. Böyle olacaklarını Kur'ân-ı kerîm açıkça bildirmektedir. Müslimânların bütün fırkaları, bunu sözbirliği ile haber vermiştir. **(El-hâkka)** sûresinde, bir âyet-i kerîmede meâlen, **(Sûra bir kerre üfürülünce, yeryüzü ve dağlar, yerlerinden kaldırılıp silkilecektir. O gün kıyâmet kopacak, gök yarılacak ve dağılacaktır)** ve **(Tekvîr)** sûresinde, bir âyet-i kerîmede meâlen, **(Güneşin karardığı, yıldızların yerlerinden ayrılıp döküldükleri ve dağların dağılıp saçıldıkları zemâna...)** ve **(İnfîtâr)** sûresinde, bir âyet-i kerîmede meâlen, **(Gökün yarıldığı ve yıldızların dağılıp yok oldukları zemân...)** ve **(Kasas)** sûresinin son âyetinde meâlen, **(Herşey yok olacaktır. Yalnız O kalacaktır!)** buyurulmuştur.

Kur'ân-ı kerîmde, bunlar gibi, dahâ nice âyetler vardır. Bunların yok olmalarına inanmamak, câhillik olur. Yâhud, Kur'ân-ı kerîme inanmayan felsefecilerin, yaldızlı yalanlarına aldanmaktır. Görülüyor ki, mahlûkların yok olmalarına inanmak, yokdan var edildiklerine inanmak gibi, îmânın şartıdır. İnanmak elbet lâzımdır. Âlimlerden birkaçı, yedi şey, ya'nî Arş, Kürsî, Levh, Kalem, Cennet, Cehennem ve Rûh denilen mahlûklar yok olmayacak, sonsuz var olacaklardır dediler. Bu sözleri, bunlar yok olamaz demek değildir. Allahü teâlâ, var etmiş olduğu şeylerden, dilediklerini tekrâr yok edecek, dilediklerini de, yalnız kendi bileceği fâide ve sebeplerden dolayı, hiç yok etmeyecek, bunlar ebedî, ya'nî sonsuz var olacaklardır demektir. Allahü teâlâ, dilediğini yapar ve istediğini emr eder. Bütün bu yazılanlardan anlaşılıyor ki, âlem ya'nî herşey, Allahü teâlânın dilemesi ve kudreti ile vardır. Var olmaları için ve varlıkta kalmaları için Allahü teâlâyâ muhtâcdırlar. Çünkü, bâkî olmak demek, varlığın her an devâm etmesi demektir. Başka birşey olmak demek değildir. Hem var olmak, hem de varlıkta kalabilmek, Allahü teâlânın irâdesi, dilemesi ile olur. Eski felsefecilerin **(Akl-ı fe'âl)** dedikleri [ve şimdiki din düşmanlarının **(Tabî'at kuvvetleri)** dedikleri] şey ne oluyor ki, mahlûkların varlığı ve yokluğu, onun emrinde olsun? Bunun varlığında bile çeşidli lâflar ediyorlar. Çünkü, bu ismi koydukları şey, kısa akları ile ortaya atılmıştır. İslâmın doğru bilgilerine göre, bunlar, Allahü teâlânın yaratmasına sebep olan şeylerdir. Bu sebepleri de, Allahü teâlâ yaratmıştır ve yaratmaktadır. Mahlûkların varlıklarının, Allahü teâlâdan olduklarına inanmayıp, böyle hayâlî, uydurma isimlere bağlamak, büyük ahmaklıktır. Hattâ varlıklar, Allahın mahlûkları olmayıp da, aklarının esîri olan kısa görüşlülerin uydurdukları birşeyin kulları, köleleri olmağı aşağılık bilir, utanırlar. Böyle kul olmakdansa, yok olmağı isterler. Herşeye gücü yeten, dilediğini yapabilen bir yaratıcının mahlûku olmayıp da, uydurma birşeyin kulu olarak var olmak istemezler. Böyle ahmaklara, ancak Kehf sûresindeki âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, **(Ağızlarından çıkan söz, çok kötüdür. Hep yalan söylüyorlar)** denilir.

**İmânın tohumu beş vakt nemâzdir,
müslimânım diyen, kılsa gerektir.**

**Nemâzın lezzetini duyamıyanlar,
rûhunu tedâvî, etse gerektir.**

**Bilmek istersen kim, necât bulmayan,
nemâza hiç ehemmiyyet vermiyen!**

**Mizân terâzide hayrın bulmiyan,
ezâm işitip, gelmiyenlerdir.**

50 — KAYYÛM-İ RABBÂNÎ, MUHAMMED MA'SÛM FÂRÛKÎNİN BİRİNCİ (4. cü) CİLD, 14. cü MEKTÛBU

Allahü teâlânın emrlerine yapışmağı, nemâzın ehemmiyyetini bildirmektedir:

Bu bir köşede unutulmuşu hâtırlıyarak, kardeşim mevlânâ Muhammed Hanîf Kâbilî ile gönderdiğiniz mektûb geldi. Okuyunca, çok sevindirdi. Ortağı, benzeri olmıyan cenâb-ı Hakka bağıllığınızı ve Onun muhabbetinin ateşi ile yandığınızı anlayınca, sevincimiz katkat arttı. Bu âhır zemân fitne ve zulmeti içinde, Allahü teâlâ, bir kulunun kalbine, kendi sevgisini yerleşdirir ve kendi hicrânı, ayrılığı ile onu yakarsa ne büyük ni'mettir! Bu ni'metin kıymetini bilip şükrünü yapma lâzımdır. Durmayıp, bunun artmasına çalışarak, aşk-ı ilâhînin, en son derecesine yükselmesini beklemelidir. Hakîkî matlûbdan başka, hiçbir şeye gönül bağlamamalı, fâidesi olmıyan şeylerle uğraşmamalıdır. Muhabbet ateşi, nefsi emmârenin azgınlığından meydâna gelen, benlik, izzet-i nefis perdesini yakarak, ezelf ve ebedî kemâlâtın nûrları, kalbi aydınlatmalıdır. Bir âyet-i kerîmede meâlen, **(Ni'metlerime şükr ederseniz, onları arttırırım)** buyurulmaktadır.

Ey mes'ûd ve bahtiyâr kardeşim! Mâdem ki, Allahü teâlânın sevdiği kullarının yolunda yürümek arzûsundasın, bu yolun şartlarını ve edeblerini gözetmelisin! En önce, sünnet-i seniyyeye yapışmak ve bid'atlerden sakınmak lâzımdır. Çünkü, Allahü teâlânın sevgisine ulaşıran yolun esâsı, bu ikisidir. İşlerinizi, sözlerinizi ve ahlâkınızı, dînini bilen ve seven, dindâr âlimlerin sözlerine ve kitâblarına uydurmalısınız. Sâlih kullar gibi olmalısınız ve onları sevmelisiniz. Uykuda, yemekde ve söylemekte aşırı gitmeyip orta derecede olmalısınız. Seher vakti, [ya'nî gecelerin sonunda] kalkmağa gayret etmelisiniz. Bu vaktlerde istigfâr etmeği, ağlamağı, Allahü teâlâyâ yalvarmağı ganîmet bilmelisiniz. Sâlihlerle düşüp kalkmağı aramalısınız. **(İnsanın dîni, arkadaşının dîni gibidir)** hadîs-i şerîfini unutmayınız! Şunu, iyi biliniz ki, âhıreti [se'âdet-i ebediyyeyi] istiyenlerin dünyâ lezzetlerine düşkün olmaması lâzımdır.

Mubâh olan lezzetleri bırakamazsanız, hiç olmazsa, harâmlardan ve şübhelilerden kaçınınız ki, âhırette kurtulmak umulsun. Fekat, her dürlü altın ve gümüş eşyânın ve çayırdan otlıyan hayvanların ve ticâret eşyâsının zekâtını ve toprakdan, tarladan, ağaçdan alınan mahsûllerin uşrunu da herhâlde vermek lâzımdır. Bunların verilecek mikdârları, fikh kitâblarında bildirilmiştir.

Zekâtı ve fitraları, islâmîyyetin emr ettiği kimselere seve seve vermelidir. Ak-rabâyı ziyâret etmeli, mektûbla gönüllerini almalıdır. Komşuların haklarını gözetmelidir. Fakîrlere ve borç istiyenlere merhamet etmelidir. Malı, parayı, islâmîyyetin izn vermediği yerlere harc etmemeli, izn verilen yere de, isrâf etmemelidir. [Ribâdan ya'nî fâizden, kumarlı ve kumarsız oyunlardan sakınmalıdır.] Parayı oyunlara, harâmlara, çalgılara, süslenmeğe, gösteriş yapmağa, öğünmeğe, mal toplamağa kullanmamalıdır. Bunlara dikkat edince, mal, zarardan kurtulur ve dünyâlıklar, âhıretlik hâlini alır. Belki de bunlara dünyâ denmez.

İyi biliniz ki, nemâz, dînin direğidir. Nemâz kılan bir insan, dînini doğrultmuş olur. Nemâz kılmayanın, dîni yıkılır. Nemâzları, müstehab zemânlarında ve şartlarına ve edeblerine uygun olarak kılmalıdır. Bunlar, fikh kitâblarında bildirilmiştir. Nemâzları cemâ'at ile kılmalı ve birinci tekbîri imâm ile birlikde almağa çalışmalıdır ve birinci safda yer bulmalıdır. [Câmi'e geç gelip, birinci safa geçmek için, safları yarmak, cemâ'ate eziyyet vermek harâmdır.] Bunlardan biri yapılmazsa, mâtem tutmalıdır. Kâmil bir müslimân, nemâza durunca, sanki dünyâdan çıkıp âhırete girer. Çünkü, dünyâda Allahü teâlâyâ yaklaşmak, çok az nasîb olur. Eğer nasîb olursa, o da zille, gölgeye, sûrete yakınlıktır. Âhıret ise, asla yakınlıktır. İşte nemâzda, âhırete girerek, burada nasîb olan devletden hisse alır. Bu dünyâda hasret ve firâk ateşi ile yanan susuzlar, ancak nemâz çeşmesinin hayât suyu ile

serinleyip râhat bulur. Büyüklük ve ma'bûdluk sahrâsında şaşırmış kalmış olanlar, nemâz gelininin çadır etekleri altında vuslatın [matlûba kavuşmanın] kokusunu duyarak hayrân olurlar. Allahü teâlânın Peygamberi "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: **(Bir mü'min nemâz kılmağa başlayınca, Cennet kapıları onun için açılır. Rabbi ile onun arasında bulunan perdeler kalkar. Cennette olan hûru'în onu karşılar. Bu hâl, nemâz bitinceye kadar devâm eder).**

Bu yolun büyüklerinden birini buluncaya kadar, Kur'ân-ı kerîm okuyarak, ibâdetleri yaparak ve kıymetli kitâblarda ve hadîs-i şerîflerde bildirilen düâları, tesbîhleri okuyarak vaktlerinizi ma'mûr ediniz! Bu düâ ve tesbîhlerden ve ibâdetlerden bir kısmını, bu fakîr toplamışdım. Mevlânâ Muhammed Hanîf almışdı. Zemânınızın çoğunu, **(Lâ ilâhe illallah)** kelimesini söylemekle geçiriniz. Nefsi ve kalbi temizlemekte çok te'sîrlidir. Hergün, belli mikdâr okursanız iyi olur. Abdestli ve abdestsiz söylenebilir. Bu yolun büyüklerini sevmeği se'âdetin sermâyesi biliniz. Bu yolda ilerleten en kuvvetli vâsitanın, bu muhabbet olduğunu biliniz! Fârisî nazm tercemesi:

***Aradığın hazînenin nişânını verdim sana!
Belki sen kavuşursun, biz varamadıksa da!***

Allahü teâlâ size ve doğru yolda gidenlere selâmet ve râhatlıklar versin!

(Dürr-i yektâ şerhi)nde diyor ki, (Kur'ân-ı kerîmin birçok yerinde emr olunan **(Salât)** kelimesi, hergün beş vaktde, herkesin bildiği şekilde kılınan nemâzdır. Bu salâtın, husûsî hareketleri yapmak ve husûsî şeyleri okumak olduğu, Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" tarafından bildirilmiş, kendisi de böyle kılmış olduğunu, Eshâb-ı kirâm, Tâbi'îne, onlar da, Tebe'i tâbi'îne bildirmişler, her asrda bulunan âlimlerin haberleri, tevâtür ile bizlere kadar gelmiştir. [Tevâtür, bir haberin ağızdan ağıza yayılması demektir. Bu tevâtür haberleri, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâbları ile, bütün dünyâya yayılmıştır.] Tarîkat şeyhi olduğunu söyleyen ba'zı mühlid ve zındıklar, câhil müslimânlara, (Sana nemâzı bağışladım. Artık kılma) yâhud (Allahın ve Peygamberin emr ettiği nemâz, herkesin yaptığı, yatıp kalkmak ve belli şeyleri okumak değildir. Allahın ismini zikir etmek ve Onun büyüklüğünü düşünmek demektir) derse, nemâzı inkâr ve müslimânları ifsâd etmiş olur. Mahkeme kararı ile katli lâzım olur. Tutulduktan sonra yaptığı tevbesi kabûl olmaz. Nemâzı inkâr eden, ya'nî vazîfe olduğuna inanmayan kâfir olur. İnanıp da, tenbellik ile terk eden **(fâsık)** olur. Ya'nî büyük günâh işlemiş olur. Kılmağa başlayıncaya kadar habs olunur. Kılmağa başlayınca, kılmadıklarını da kazâ etmesi ve ayrıca tevbe etmesi lâzım olur.) Dürr-i yektânın yazısı temâm oldu. Nemâzın nasıl kılınacağını, kazâ nemâzlarını, bütün din bilgilerini, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarından öğrenmeli, sinsi düşmanların ve zındıkların yaldızlı yazılarına ve tatlı sözlerine aldanmamalıdır.

İslâmiyyetde şeyh-ul-islâm, ya'nî diyânet işleri reisleri ve islâm müftleri vardı. Müftî adını taşıyan devlet me'mûrlarının da bulunduğu zemânlar oldu. İslâm müftisi ile müftî denilen me'mûrları birbirine karıştırmamalıdır. İslâm müftileri, Allahü teâlânın emrlerini ve yasaklarını, ya'nî ahkâm-ı islâmiyyeyi bildiren âlimler idi. Müftî denilen devlet me'mûrları ise, zâten ahkâm-ı islâmiyyeyi bilmezlerdi. Allahü teâlânın yasak ettiği birşeyi, kanûn emr etseydi, bu şeyi yapmak câiz değildir demezlerdi. Allahü teâlânın emr ettiği birşeyi, bir zâlim terk etseydi, bu şeyi yapmak lâzım olduğunu söyleyemezlerdi. Susarlar veyâ tersini söylerlerdi. Böylece, kendileri dinden çıkar, müslimânları da günâha veyâ küfre sürüklerlerdi. Cengiz askerinin, islâm memleketlerine yayılıp, câmi'lerin yıkıldığı, müslimânların öldürüldüğü zemânlarda ve Fâtımîler ve Resûlîler zemânlarında, hattâ Abbâsîler zemânında, böyle müftî denilen devlet me'mûrları, harâmlara câizdir dediler. Hattâ, Kur'ân-ı kerîme mahlûkdur dediler. Müftî adı verilen bu me'mûrların böyle uydurma fetvâlar vererek dînin yıkıldığı zemânlarda, fıkıh, ilmihâl kitâblarına uyanlar, doğru yolda kaldı. Dinlerini kurtarabildi.

Fetvâ demek, herhangi birşeyin ahkâm-ı islâmiyyeye uygun olup olmadığını bildirmek demektir. Yalnız, (uygundur) veyâ (câiz değildir) demek, fetvâ olmaz. Bu cevâbın, hangi fikh kitâbının, hangi yazısından alındığını da bildirmek lâzımdır. Fikh kitâblarına uymıyan fetvâlar yanlıştır. Bunlara bağlanmak câiz değildir. İslâm bilgilerini öğrenmeden, bilmeden, âyet-i kerîme veyâ hadîs-i şerîf okuyup da, bunlara kendi kafasına, kendi görüşüne göre ma'nâ verenlere islâm âlimi denmez. Bunlar Beyrutdaki papaslar gibi, arabca bilen bir tercüman olabilir. Ne kadar yalızlı, parlak söyleseler ve yazsalar da, hiç kıymeti yoktur. **(Ehl-i sünnet âlimleri)**nin anladıklarına ve bunların yazdığı fikh kitâblarına uymıyan sözleri ve yazıları Allahü teâlâ beğenmez.

İbni Âbidîn, dördüncü cild, üçyüzbirinci sahîfe, kâdî, ya'nî hâkimleri anlatırken buyuruyor ki, (Fâsıkın müftî olması uygun değildir. Bunun verdiği fetvâlara güvenilmez. Çünkü fetvâ vermek, din işlerindedir. Din işlerinde fâsıkın sözü kabûl edilmez. Diğer üç mezhebde de böyledir. Böyle müftîlere birşey sormak câiz değildir. Müftînin müslimân olması ve akllı olması da, sözbirliği ile şarttır. Âdile, sâliha olan kadının ve dilsizin fetvâsı kabûl olunur. Müftî ve hâkim, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin sözüne uygun olarak fetvâ verir. Aradığını onun sözlerinde açıkça bulamazsa, imâm-ı Ebû Yüsûfün sözünü alır. Onun sözlerinde bulamazsa, imâm-ı Muhammed Şeybânînin sözünü alır. Ondan sonra imâm-ı Züferin, dahâ sonra Hasen bin Ziyâdın sözünü alır. Müctehid-i fil-mezheb âlimlerinden eshâb-ı tercih olan müftîler, ictihâdlar arasında delilleri kuvvetli olanları seçerler. Müctehid olmıyanlar, bunların tercih etmiş oldukları söze uyar. Böyle yapmıyan müftîlerin ve hâkimlerin sözü kabûl edilmez. Demek ki, tercih ehlinin seçmemiş olduğu şeylerde, İmâm-ı a'zamin sözünü almak lâzımdır. Müftînin müctehid-i fil-mezheb olması lâzımdır. Böyle olmıyana müftî denilemez, nâkil, fetvâyı iletici denir. Nâkîller fetvâları, meşhûr fikh kitâblarından alır. Bu kitâblar, meşhûr olan mütevâtir haberler gibi kıymetlidirler). **(Mecelle)**nin önsözündeki mazbata [kararnâme]nin sonunda diyor ki, (Nasıl yapılacağı Nass ile açıkça bildirilmemiş olup, ictihâd ile anlaşılabilir bir iş için, çeşidli ictihâdlar bulunduğu zemân, imâm-ı müslimîn hazretleri, bu ictihâdlardan hangisi ile amel olunmasını emr ederse, o işi bu emre göre yapmak vâcib olur.)

(Redd-i vehhâbî) kitâbında diyor ki, Nisâ sûresinde, **(Bir işde anlaşamazsanız, bu işin hükmünü Allahdan ve Resûlullahdan anlayınız!)** meâlindeki ellisekizinci âyet-i kerîme, (Bir işde anlaşamazsanız, bu işin nasıl yapılacağını, âlim olanlarınız Allahın kitâbından ve Resûlullahın sünnetinden anlasınlar. Âlim olmıyanlarınız ise, âlimlerin anladıklarına uyarak yapınlar) demektir. Görülüyor ki, bu âyet-i kerîme, mezheb imâmalarını taklîd etmeği emr etmektedir. İbni Hümâm, **(Feth-ul-kadîr)** kitâbında diyor ki, (Müftînin müctehid olması lâzımdır. İctihâd decesine yükselmiş âlim olmıyan din adamı müftî olamaz. Müctehid olmıyan din adamı müftî yapılırsa, bunun müctehidlerin bildirdiklerini okuyup, öğrenip, bunları söylemesi lâzımdır). **(Kifâye)** kitâbında, orucu anlatırken diyor ki, (Müctehid olmıyan din adamı, bir hadîs işitince, bu hadîsden kendi anladığına uyarak amel edemez. Müctehidlerin âyet-i kerîmelerden ve hadîs-i şerîflerden anlıyarak, öğrenerek verdikleri fetvâ ile amel etmesi lâzımdır. Böyle yapmazsa, vâcibi terk etmiş olur). **(Tahrîr)** kitâbında da böyle yazılmıştır. **(Mekâtib-i şerife)** kitâbının seksensekizinci mektûbunda buyuruyor ki, (Hadîs-i şerîfde, **(Her yüz senede bir müceddid zâhir olur. Ümmetimin işlerini yeniler)** buyuruldu. Meselâ, sultânlar içinde Ömer bin Abdül'Azîz, din bilgilerinde imâm-ı Şâfi'î, tesavvufda Ma'rûf-i Kerhî, esrâr bilgilerinde imâm-ı Muhammed Gazâlî, feyz vermekde ve hârikalar, kerâmetler göstermekde, Abdülkâdir Geylânî, hadîs ilminde Celâlüddîn-i Süyûtî, tarîkat, hakîkat ve akâid bilgilerinin inceliklerini açıklamakda ve kalblere akıtmakda imâm-ı Ahmed Rabbânî müceddid-i elf-i sâni, müceddid idiler. Hepsi, islâmiyyetin yayılmasına, kuvvetlenmesine hizmet etdiler.)]

51 — BEŞ VAKT NEMÂZ

Her müslimânın, otuzüç farzı bilmesi lâzımdır. Otuzüç farz şunlardır:

Îmânın şartı	: ALTI	(6)
İslâmın şartı	: BEŞ	(5)
Nemâzın farzı	: ONİKİ	(12)
Abdestin farzı	: DÖRT	(4)
Guslün farzı	: ÜÇ	(3)
Teyemmümün farzı	: ÜÇ	(3)

Teyemmümün farzına iki diyenler de vardır. Bu zemân, hepsi otuziki farz olur. Ellidört farz başka olup, (**İslâm Ahlâkı**) kitâbımızda yazılıdır. Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yapmak ve kötü, çirkin söz söylememek, ellidört farzdadır.

Âkıl ve bâliğ olan her müslimânın hergün beş nemâz vaktinin her birinde, bir kerre nemâz kılması farzdır. Bir nemâzın vakti gelince, bu nemâzı edâya [kılma-ğa] başladığı vakt, kılması farz olur. Kılmadı ise, vaktin sonunda, ya'nî vaktin çıkmasına, abdest alıp nemâza başlayacak kadar zemân kalınca, kılması farz olur. Özü yok iken kılmadan vakt çıkarsa, büyük günâh olur. Özü olanın da, olmıyanın da, vaktinde kılmadığı nemâzı, vakti çıkdıktan sonra, kazâ etmeleri farz olur. Çocuk bâliğ olunca, kâfir veyâ mürted müslimân olunca, kadın temizlenince, deli ve baygın şifâ bulunca, uykuda olan uyanınca da böyledir. Yeni müslimân olana evvelâ nemâzın şartlarını öğrenmesi farz olur. Öğrendikten sonra, kılması da farz olur. Vakt girdikten sonra, kılmadan uyumak özl olmaz. Bunun, vakt çıkmadan uyanması için tedbîr alması farz, vakt girmeden uyuyanın alması ise, müstehabdır. Beş nemâz, kırk rek'at eder. Bunlardan onyediyek rek'ati vaktlerinde kılmak farzdır. Üç rek'ati vâcibdir. Yirmi rek'ati sünnettir. Beş vaktin her birinde sünnet nemâz kılmak da emr olundu. Sünnetler farzdan başka oldukları için, bunlara ayrıca niyyet edilir. Şöyle ki:

1— Sabâh nemâzı dört rek'atdır. Önce, iki rek'at sünneti, sonra iki rek'at farzı kılınır. Bu sünnet, çok kuvvetlidir. Vâcib diyenler de vardır.

2— Öğle nemâzı, on rek'atdır. Önce, dört rek'at ilk sünneti, sonra dört rek'at farzı, farzdan sonra da iki rek'at son sünneti kılınır.

3— İkinci nemâzı, sekiz rek'atdır. Önce, dört rek'at sünneti, sonra dört rek'at farzı kılınır.

4— Akşam nemâzı, beş rek'atdır. Önce üç rek'at farzı, sonra iki rek'at sünneti kılınır.

5— Yatsı nemâzı onüç rek'atdır. Önce, dört rek'at sünnet, sonra dört rek'at farz, sonra iki rek'at son sünnet, bundan sonra üç rek'at vâcib olan (**Vitr nemâzı**) kılınır.

İkinci ve yatsının ilk sünnetleri, (**Gayr-ı müekke**)dir. Bunların ikinci rek'atlerinde otururken, ettehiyyâtü... den sonra, Allahümme salli alâ... sonra... bârik alâ... sonuna kadar okunur. Ayağa kalkınca, üçüncü rek'atde, önce Besmele çekmeden, Sübhâneke... okunur. Hâlbuki, öğle nemâzının ilk sünneti (**Müekke**)dir. Ya'nî, kuvvetle emr olunmuşdur. Sevâbı dahâ çokdur. Bunda, birinci oturuşda, farzlar da olduğu gibi, yalnız ettehiyyâtü okunup, sonra üçüncü rek'at için, hemen ayağa kalkılır. Kalkınca, önce Besmele çekip, doğruca Fâtiha okunur.

Öğlenin ve yatsının farzından sonra dört rek'at ve akşamın farzından sonra altı rek'at dahâ kılmak müstehabdır, çok sevâbdır. Hepsini bir selâm ile veyâ iki rek'atde birer selâm ile kılabilir. Her iki şekilde de, ilk iki rek'atleri, son sünnetler yerine sayılır. Bu müstehab nemâzları, son sünnetlerden sonra ayrıca kılmak da olur.

Birinci rek'at, nemâza durunca, diğer rek'atler ayağa kalkınca başlar ve tekrâr ayağa kalkıncaya kadar devâm eder. Son rek'at ise, selâm verinciye kadar devâm eder. İki rek'atden az nemâz olmaz. Akşamın farzı ile vitreden başka, her nemâz, çift rek'atlıdır. İkinci secdeden sonra, çift rek'atlerde oturulur.

Herbir rek'atde nemâzın farzları, vâcibleri, sünnetleri, müfsidleri ve mekrûhları vardır. İlerideki sahîfelerde bunları (**Hanefî**) mezhebine göre bildireceğiz.

52 — NEMÂZIN FARZLARI (ABDEST ALMAK)

Nemâzın farzı oniki olup, yedisi dışındadır. Ya'nî, nemâza başlamadan öncedir. Bunlara (**Nemâzın şartları**) da denir ki, şunlardır: **Hadesden tahâret, necâsetden tahâret, setr-i avret, istikbâl-i kible, vakt, niyyet, tahrîme tekbîri**. Her şeyin vücûdü, ya'nî var olması, bir işin yapılmasına bağlıdır. Bu bağıklık, beş dürlü olur: İş, bu şeyin mâhiyyetinin içinde ise, onun bir parçası ise, bu işe, (**Rükn**) denir. Dışında ise, bu şeye te'sîr ediyorsa, (**İllet**) denir. Nikâh, evlenmenin illetidir. Te'sîr etmiyorsa, işin yapılması, bu şeyin vücûdünü icâb ediyorsa, (**Sebeb**) denir. Vakt, nemâzın sebebidir. İcâb etmiyorsa, işin yapılmaması ile, o şey de yok olursa, (**Şart**) denir. Yok olmazsa, (**Alâmet**) denir. Ezân, nemâzın alâmetidir. Nemâzın farzlarından beşi, nemâzın içindedir. Bu beş farzdan her birine (**Rükn**) de denir. [Ba'zı âlimler, tahrîme tekbîrinin, nemâzın içinde olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre, nemâzın şartları da, rüknlere de, altı olmaktadır.]

Hadesden tahâret ikidir:

1— Abdestsiz olanın abdest almasıdır.

2— Cünüb olanın, gusl etmesidir.

Vüdü, abdest; teveddî, abdest almak; gasl, birşeyi yıkamak; igtisâl, gusl abdesti almak; gusl de, gusl abdesti demektir. Abdesti olmyana (**Muhdis**) denir. Gusl abdesti olmyana (**Cünüb**) denir.

(**Halebî-i sagîr**)de buyruluyor ki, (Abdestin farzları, sünnetleri, edebleri ve menhî, ya'nî memnû' olan şeyleri vardır. Abdestsiz olduğunu bilerek zarûretsiz nemâz kılan kâfir olur. Nemâz kılarken abdesti bozulan hanefî, hemen omuzuna selâm verip, nemâzdan çıkar. Vakt çıkmadan abdest alıp, nemâzını başdan tekrâr kılar. Mâlikî mezhebinde, nemâzi bozulmaz. O anda özlü sahîbi olur).

Hanefî mezhebinde, **abdestin farzı dördtür**: Yüzü, bir kerre yıkamak. Yüz, iki kulak memesi ve saç kesimi ile çene arasındadır. İki kolu, dirsekleri ile birlikte, bir kerre yıkamak. Başın dörtde bir kısmını mesh etmek, ya'nî yaş eli başa sürmek. İki ayağı, iki yandaki topuk kemikleri ile birlikte, bir kerre yıkamaktır. [Şâfi'îde ve mâlikîde niyyet de farzdır. Niyyet, kalb ile istemektir. Söylemek farz değildir. Mâlikîde abdeste başlarken niyyet şarttır. Kâfirin niyyet etmesi sahîh değildir. Kulak memesi hizâsındaki deri ve saçlar, hanefîde yüzdendir. Yıkamak farzdır. Mâlikîde başdandır. Mesh etmesi farz olur. Şâfi'îde yüzü yıkarken niyyet etmek lâzımdır. Su yüze değmeden önce niyyet ederse, abdesti sahîh olmaz.] Yüz üzerindeki sakalı yıkamak farzdır. Sarkan sakalı, diğer üç mezhebde yıkamak farzdır. Şî'îler, ayaklarını yıkamıyor, çiplak ayak üzerine mesh ediyorlar.

Abdestin sünnetleri onsekizdir:

1 — Halâya girerken ve abdeste başlarken, Besmele çekmek. Tenhâ yer bulamıyan, sıkışınca başkaları yanında örtünerek, abdest bozabilir.

2 — Elleri, bilekleri ile beraber, üç kerre yıkamak.

3 — Ağız, ayrı ayrı su ile, üç kerre yıkamak. Buna (**Mazmaza**) denir.

4 — Burnu, ayrı ayrı su ile, üç kerre yıkamak. Buna (**İstînsâk**) denir.

5 — Kaşların, sakalın, bıyığın altındaki görünmeyen deriyi ıslatmak sünnettir, farz değildir. Bunların üzerini yıkamak farzdır. Kollar seyrek olup altlarındaki deri görünüyorsa, deriyi yıkamak, ya'nî ıslatmak farz olur.

6 — Yüzünü yıkarken, iki kaşın altını ıslatmak.

7 — Sakalın sarkan kısmını mesh etmektir. Bunu yıkamak hanefîde farz değildir. Şâfi'îde çene altındaki deriyi yıkamak farzdır.

8 — Sakalın, sarkan kısmının içine, sağ elin yaş parmaklarını, tarak gibi sokmak [tahlîl etmek].

9 — Dışleri, birşey ile oğmak, temizlemek.

10 — Başın her tarafını, bir kerre mesh etmek.

11 — İki kulağı, bir kerre mesh etmek. Kulakla yanak arasını yıkamak farzdır.

12 — Enseyi, üçer bitişik parmaklarla, bir kerre mesh etmek.

Son üçünü birlikde yapmak için, iki el ıslatılıp, iki elde de, üç bitişik ince parmak birbirine yapışdırılıp, iç tarafları, başın önünde, saçların başlangıcına konmak üzere iki el başa konur. İki elin bu üç parmağının uçları, birbirine dokunmalıdır. Baş ve şehâdet parmakları ve avuç içleri havada olup, başa dokunmaz. İki el, arkaya doğru çekilerek, üçer parmak, başı mesh eder. Eller, arkadaki saç kenârına gidince, üçer parmak, başdan ayrılıp, iki elin avuç içleri, kafanın yan tarafındaki saçlar üzerine yapışdırılıp, arkadan öne çekilerek, başın yan tarafları mesh edilir. Sonra şehâdet parmakları kulakların iç tarafına ve baş parmakların iç yüzü, kulak arkasına konup, kulaklar yukarıdan aşağı mesh edilir. Sonra, diğer üç parmakların dış yüzleri enseye konup, ensenin ortasından, iki tarafına doğru çekilerek mesh edilir. [Başı bu şekilde mesh etmek, Mâlikî mezhebinde farzdır.]

13 — El ve ayak parmaklarının arasını tahlîl etmektir. Ayak parmaklarını tahlîl için, sol elin küçük parmağı sağ ayağın küçük parmağından ve sonra, sol ayağın büyük parmağından başlayarak, ayak parmakları arasına, sıra ile, alt taraftan sokulur.

14 — Yıkınacak yerleri, üç kerre yıkamaktır. Her birinde, uzvun her yeri ıslanmalıdır. Üç kerre su dökmek değil, üç kerre tam yıkamak sünnetdir. Üçden fazla yıkamak mekrûhdur. Üçü sayarken şaşırırsa, üç yapar. Fazla oldu ise, mekrûh olmaz.

15 — Hanefîde, yüzü yıkayacağı zemân, kalb ile niyyet etmek sünnetdir. [Ağız ile de niyyet etmek, kalb ile yapılmış olan niyyeti tekrâr etmek olur ki, bid'at olur. Ağız ile de niyyet etmeğe sünnetdir, müstehabdır veyâ bid'atdır denildiği (**İbni Âbidîn**)de yazılıdır. Sünnetdir veyâ bid'atdır denilen bir şeyi yapmamak lâzım olduğu, (**Berîka**), (**Hadîka**)da ve (**İbni Âbidîn**)de bildirilmektedir. Bunun için, ağız ile de niyyet etmemelidir. Her ibâdet yapılırken niyyet etmek farzdır ve sonra inşâallah demek câizdir. Yalnız yemîn, tilâvet [Kur'ân-ı kerîm okumak], zıkr ve ezân için ve bir ibâdetin parçası yapılırken, meselâ abdest ve gusl için ayrı ayrı niyyet şart değildir.]

16 — Tertîbdir. Ya'nî, sıra ile iki eli, ağzı, burnu, yüzü, kolları, başı, kulakları, enseyi ve ayakları yıkamak ve mesh etmektir. Tertîb şâfi'îde farzdır.

17 — Delk, yıkanan yerleri oğmaktır. Delk ve muvâlât mâlikîde farzdır.

18 — Müvâlât, her uzvu, birbiri arkasından yıkayıp ara vermemektir.

Abdestin edebleri: Edeb, burada yapılması sevâb olup, yapılmazsa hiç günâh olmayan şeyler demektir. Hâlbuki, sünneti yapmak sevâb olup, yapmamak, tenzîhî mekrûhdur. Edeblere, mendûb ve müstehab da denir. Abdestin edeblerinden, (**Halebî-yi sagîr**)de bildirilenler şunlardır:

1 — Abdesti, nemâz vakti girmeden önce almaktır. Özr sâhiblerinin, vakt girdikten sonra alması lâzımdır.

2 — Halâda tahâretlenirken, kıbleyi sağ veyâ sol tarafa almaktır. Abdest bozarken, kıbleye önünü ve arkasını dönmek tahrîmen mekrûhdur. Ayakları açıp çömelmek edebdir.

3 — Necâset bulaşmamış ise, su ile tahâretlenmek edebdir. Necâset, dirhem mikdârından [ya'nî bir miskalden, dört gram ve seksen santigramdan] az ise, yıkamak

sünnetdir. Dirhem mikdârı bulaşmış ise, yıkamak vâcib, fazlasını yıkamak farzdir. Yıkamakta aded yokdur. Temizleninceye kadar yıkamalıdır. Sol elin, bir veyâ iki veyâ üç parmağının içi ile yıkanır.

4 — Tahâretlendikten sonra, bez ile kurulanmaktır. Bez yok ise, el ile kurulmalıdır.

5 — Tahâretlendikten sonra, avret mahallini, hemen örtmektir. Tenhâda lüzumsuz açmak, edebi bozar.

6 — Başkasından yardım istemeyip, abdesti kendisi almaktır. İstmeden su döken olursa, câizdir.

7 — Kibleye karşı, abdest almaktır.

8 — Abdest alırken konuşmamaktır.

9 — Her uzvu yıkarken, kelime-i şehâdet okumaktır.

10 — Abdest düâlarını okumaktır.

11 — Ağızına sağ el ile su vermektir.

12 — Burnuna sağ el ile su vermek, sol el ile temizlemektir.

13 — Ağız yıkarken, dişleri (**Misvâk**) ile temizlemektir. Sağ el parmakları uzatılıp, baş parmakla küçük parmak misvâkın altından, diğer üç parmak da üstünden tutarak, üç kerre sağ, üç kerre de sol yandaki dişler üzerine hafifçe sürülür. Kuvvetle sürmemeli, dişleri bozar. Hafif sürülünce dişleri ve diş etlerini kuvvetlendirir. Misvâk, Arabistânda bulunan Erâk ağacının dalından, bir karış uzunlukta kesilen parçadır. Erâk dalı bulunmazsa, zeytin veyâ başka dallardan da olabilir. Nar dalı olmaz. Çünkü acıdır. Yinilen ve içilen şeyler acı olmamalıdır. Misvâk bulunmazsa, fırça da kullanılabilir. Bu da yoksa, sağ elin baş parmağını sağ yandaki dişler üzerine, ikinci küçük parmağını sol dişler üzerine üç kerre sürerek temizlemelidir. Birinin misvâkini, tarağını, bunun izni ile, başkasının kullanması şer'an mekrûh değildir. Tab'an mekrûhdur. Sigara içmek de şer'an değil, tab'an mekrûhdur.

14 — Ağız yıkarken, oruçlu değilse, ağız çalkalamaktır. Buğazında hafif gargara yapmak abdestde de, guslde de sünnetdir. Oruçlu iken mekrûhdur.

15 — Burnu yıkarken, suyu kemiğe yakın çekmektir.

16 — Kulağı mesh ederken birer parmağı, kulak deliğine sokmaktır.

17 — Ayak parmaklarının aralarını tahlil ederken, sol elin küçük parmağı ile ve alt taraflarından tahlil etmektir.

18 — Elleri yıkarken, geniş yüzüğü yerinden oynatmaktır. Dar, sıkı yüzüğü oynatmak ise lâzım olup, farzdir.

19 — Su bol ise de, isrâf etmemektir.

20 — Suyu, yağ sürer gibi az kullanmamaktır. Üç def'ada da, yıkanan yerden en az iki damla su damlamalıdır.

21 — Abdest aldığı kabı dolu bırakmaktır. İbriğin ağızını kibleye karşı durdurmalıdır. Yolcu, kible cihetini, ibriğin ağızına bakarak kolayca anlar.

22 — Abdest bitince veyâ ortasında (Allahümmecc'alnî minettevvâbîn...) düâsını okumaktır.

23 — Abdestden sonra (**Sübhâ**), ya'nî iki rek'at nemâz kılmaktır.

24 — Abdestli iken, abdest almaktır. Ya'nî nemâz kıldıktan sonra, abdestli iken, yeni nemâz için, bir dahâ abdest almaktır.

25 — Yüzü yıkarken, göz pınarını, çapakları temizlemektir.

26 — Yüzü, kolları, ayakları yıkarken, farz olan yerlerden biraz fazlasını yıkamak. Kolları yıkarken, avuca su doldurmalı, bunu dirseğe doğru akıtmalıdır.

27 — Abdest alırken, kullanılan sudan, elbiseye, üste, başa sıçratmamaktır.

28 — İbni Âbidîn, abdesti bozanlarda diyor ki, (Kendi mezhebinde mekrûh olmayan birşey, başka mezhebe farz ise, bunu yapmak müstehabdır). İmâm-ı Rab-bânî, 286. cı mektûbda diyor ki, (Mâlikîde, abdest a'zâsını uğmak farz olduğu için, muhakkak uğmalıdır). İbni Âbidîn, ric'î talâkı anlatırken diyor ki, (Hanefî mezhebinde olanın, mâlikî mezhebini taklîd etmesi evlâdır. Çünkü, imâm-ı Mâlik, İmâm-ı a'zamın talebesi gibidir).

Abdest alırken, yapılması menhî, ya'nî yasak olanlar, onikidir. Bunları yapmak harâm veyâ mekrûhdur ki, şunlardır:

1 — Halâda, kırdâ abdest bozarken, kıbleyi öne, arkaya getirmemelidir.

Kıbleye ve mîshafa karşı ayak uzatmak da, mekrûhdur. Mîshaf yüksekde ise, mekrûh olmaz. Ayrı bir şeye sarılı mîshaf, mıska ile halâya girilebilir.

2 — Tahâretlenmek için, biri yanında avret yerini açmak harâmıdır.

3 — Sağ el ile tahâretlenmemelidir.

4 — Su olmadığı zemân, gıdâ maddesi ile, gübre ile, kemik ile, hayvan gıdâsı ile, kömür ile ve başkasının malı ile, saksı, kiremit parçası ile, kamış ile ve yaprak ile ve bez ile, kâğıd ile tahâretlenmek mekrûhdur.

5 — Abdest alınan havuza tükürmemeli ve sümkürmemelidir.

6 — Abdest a'zâsını, hudûdundan pek aşırı veyâ eksik olarak yıkamamalı ve üçden az veyâ çok yıkamamalıdır.

7 — Abdest a'zâsını, tahâretde kuruladığı bez ile kurulamamalıdır.

8 — Yüzü yıkarken, suyu yüze çarpmamalı, alın üstünden dökmelidir.

9 — Suya üflememelidir.

10 — Ağzı ve gözleri sıkı kapamamalıdır. Dudağın görünen kısmında ve göz kağıdında ıslanmadık az bir yer kalırsa, abdest kabûl olmaz.

11 — Sağ el ile sümkürmemelidir.

12 — Baş, kulaklar veyâ enseden birini, her def'asında eli ayrı ayrı ıslatarak, birden fazla mesh etmemelidir. Her def'asında ıslatmadan tekrârlanabilir.

Tenbîh: Zarûret, mecbûriyyet olmadıkça aşağıdaki onbir şeye ri'âyet etmelidir:

1 — İki eli çolak olan, tahâretlenemez. Kolları toprağa, yüzünü dıvara sürerek teyemmüm eder. Yüzünde de yara varsa, nemâzı abdestsiz kılar, terk etmez.

2 — Hasta olana, zevcesi, câriyesi, çocukları, kardeşleri abdest aldırır.

3 — Taş ve benzerleri ile tahâretlenmek, su yerine geçer.

4 — Deli olan veyâ bayılan kimse, yirmidört sâatde ayılamazsa, iyi olunca, nemâzlarını kazâ etmez. İçki, afyon, ilâc ile akli giden, her nemâzı kazâ eder. Yata-rak başı ile îmâ edemeyecek kadar ağır hastalığı yirmidört sâatden çok devâm eden kimseden, akli başında olsa bile, nemâz sâkit olur.

5 — Halâya husûsî şalvar ile ve başı örtülü girmek müstehabdır.

6 — Halâya girerken elinde, Allahü teâlânın ismi ve Kur'ân-ı kerîm yazılı bir şey bulunmamalıdır. Birşeye sarılmış veyâ cebde olmalıdır. Mıska böyledir.

7 — Halâya sol ayakla girip, sağ ayakla çıkmalıdır.

8 — Halâda avret yerini, çömelince açmalı, konuşmamalıdır.

9 — Avret yerine ve necâsete bakmamalı, halâya tükürmemelidir.

10 — Halâda birşey yimemeli, içmemeli, şarkı söylememeli, ıslık çalmamalı, [si-gara içmemeli], sakız çiğnememelidir.

11 — Hiçbir suya, câmi' dıvarına, kabristâna ve yola abdest bozmamalıdır.

ABDESTİ BOZAN ŞEYLER: (Halebî) kitâbında diyor ki, (Hanefî mezhebinde yedi şey, abdesti bozar: Birincisi, önden ve arkadan çıkan şeyler, meselâ yellenmek, abdesti bozar. Yalnız, erkeğin ve kadının önünden çıkan yel, abdesti bozamaz. Bu, az kimsede olur. Ağzından, kulaktan ve derideki yaradan çıkan kurdlar, boz-

maz. İhtikan, ya'nî lâvman âletinin ucu ve insan parmağı, arkadan sokup çıkarılınca, etrâfi yaş ise bozar. Kuru ise, yine abdesti tâzelemek iyi olur. Bir parçası sokulup, bir parçası dışarda kalan herşey de, böyledir. Birşeyin hepsi girip çıkarsa, abdesti de, orucu da bozar. Bâsur memesi çıkan, eli ile veyâ bez gibi birşey ile sokarsa, abdesti bozulur.

Erkek, idrâr yoluna yağ sokup, sonra dışarı akarsa, İmâm-ı a'zama göre bozulmaz. Kadın, vajinal lâvaj yapınca, çıkan sıvı, abdesti bozar.

Erkek, idrâr kaçırmamak için, idrar yoluna nebâtî pamuk koyması câizdir. Sızdığında vesvese, şübhe ederse, koyması müstehab olur. Sızmağa mâni' olursa, koyması vâcib olur. Sun'î pamuk kullanmamalıdır. Pamuğun dışarda kalan kısmı ıslanmadıkça, abdesti bozulmaz. Pamuk, kuru olarak çıkarsa, yine bozulmaz. Kadınların önlerine sokduğu, kürsüf denilen bez de böyledir. Fekat sokmayıp, aralığa koyarsa, iç tarafı ıslanınca, bozulur. Pamuğun hepsi girmişse, yaş olarak çıkınca, bozar. Arkaya sokulup, gayb olan nebâtî pamuk, kuru çıkınca da bozar. Bâki-re kızların yalnız hayz zemânında, evli ve dul olanların ise, her zemân kürsüf kullanmaları müstehabdır. İstincâdan sonra, çamaşırında leke olanlar, iki kaba eti arasına uzunca pamuk koyarak, mak'adı örtmeli, abdest alacağı zemân pamuğa bakıp, temiz ise tekrâr yerine koymalı, kirlenmiş ise, değışdirmelidir.

İdrâr kaçırın, çamaşırının kirlenmemesine çok dikkat etmelidir. Kenâr uzunluğu onbeş santimetre kadar murabba' [kare] şeklinde bir bezin bir köşesine elli santimetre kadar ip bağlanır. İpin diğer ucu halka yapıp, dona takılı olan çengel-i iğneye geçirilir. Bez zekerin ucuna sarılır. Kenârları üzerine ipi sarılıp, ilmik yapılır. İdrâr, fazla sızıyorsa, bezin içine pamuk konur. İdrâr kaçırınca, yaş pamuk atılır. Beze de bulaşmış ise, ipin ucundan çekilir, ilmik açılır. Bez yerinden çıkar. İpin diğer ucu, iğneden çıkarılıp, bez yıkanıp ve kurutulup, tekrâr kullanmak için saklanır. Bir bez, bağı ile birlikte aylarca kullanılabilir. İhtiyârlarda zeker küçülüp, ucuna bez sarılamıyor. Bunlar, küçük bir naylon torbaya bez koyup, zekeri ve husyeleri torbaya sokar. Ağzını bir ip ile bağlar. İdrâr yapacağı zemân, ipi çözer. İçindekileri çıkarır. Bez ıslanmış ise değışdirir. Böyle temizlik yapan, prostat hastalığına yakalanmaz. 158. ci sahîfeye bakınız!

Abdesti bozanların ikincisi, ağızdan çıkan necs şeylerdir. Bunlardan kay ve katı kan, kan, safra, mi'deden gelen yemek, su, ağız dolusu olunca, abdesti bozarlar. Hepsi kaba necsdirler. Süt emen çocuğun kusduğu şey de, kaba necsdir. Balgam kusmak bozmaz. Başdan gelen sıvı kanı kusunca, tükürükden az ise bozmaz. Ağzın içi, abdestin bozulmasında, iç organ sayılır. Orucun bozulmasında, bedenın dışı sayılır. Bunun için, dişden ve ağızdaki yaradan çıkıp ağızdan dışarı çıkmıyan kan abdesti bozmaz. Ağızdan dışarı çıkınca, tükürükden çoksa bozar. Başdan gelen katı kan, çok olsa dahî bozmaz. Mi'deden, ciğerden gelen kan sıvı ise, Şeyhayna göre "rahmetullahi aleyhimâ", az olsa dahî abdesti bozar. Kulağa damlatılan yağ, kulakdan veyâ burundan çıkınca bozmaz. Ağızdan çıkarsa bozar. Buruna çekilen şey, burundan, günlerce sonra da, geri gelirse bozmaz.

Üçüncüsü, deriden çıkan kan, cerâhat, sarı su, ağırlı çıkan renksiz su, hanefîde bozar. Bunların, mâlikîde ve şâfi'îde abdesti bozmadıkları, fârisî (Menâhic-ül-ibâd) kitâbında yazılıdır. Çiçek hastasından ve herhangi bir çibandan, kulakdan, burundan, yaradan çıkan kan, sarı su ve elem ile, ağırlı ile akan renksiz su, gusl abdestinde yıkanması lâzım olan yere yayılırsa bozar. Meselâ, burundan gelen kan, kemikleri geçerse, kulakdan gelen, kulak deliğinden çıkarsa bozar. Çıbandaki, yaradaki kanı, sarı suyu pamukla emerse bozar. Bunlardan elemsiz, ağrısız olarak çıkan, akan renksiz su bozmaz [Tahtâvî]. Birşeyi ısırınca, o şey üzerinde kan görürse, bozulmaz. Misvâk, kürdan üzerinde kan görünce, ağzına bulaşmadı ise, bozulmaz. Ya'nî oraya parmağını koyunca, parmağında kan görürse bozulur. Gözü ağrıyan kimseden, hep yaş akarsa, özr sâhibi olur. Ağrı olmadan, herhangi bir sebeble ağ-

lamakla ve soğan, duman, gazlar te'siri ile, göz yaşı akınca bozmaz. Şâfi'îde ikisi de bozmaz. Kadın, çocuğunu emzirince bozmaz. Çok da olsa, terlemekle bozulmaz. Kulak, göbek, memeden ağrı, hastalık ile gelen sıvı bozar. Sülük, çok kan emerse, bozar. Sinek, sivrisinek, pire, tahta biti gibi haşereler, çok emseler de bozulmaz. Az olup yayılmıyan derideki kan ve ağızda hâsıl olup, ağız dolusu olmiyan kan ve dışarı çıkan az kay, abdesti bozmadıkları için, necs değildirler.

Abdesti bozanların dördüncüsü, uyumak, dört mezhebde de bozar. Hanefîde, mak'adın gevşek olacağı bir hâlde, meselâ yan veyâ sırt üstü yatarak veyâ dirseğine yâhud birşeye dayanıp uyumaktır. Dayandığı şey çekilince düşmezse, bozulmaz. Nemâzda uyumak, dizleri dikip, başını dizlerine koyarak, diz çökerek, bağdaş kurarak, teverrük ederek uyursa, bozulmaz. Teverrük, kadınların nemâzda oturdukları gibi oturmaktır. Bir dizini dikip, diğer uyluğu üzerine oturup uyursa bozulur. Çıplak hayvan üstünde uyursa, hayvan yokuş çıkıyor veyâ düz yerde gidiyorsa, bozulmaz. Palan ve eğer üzerinde uyursa hiç bozulmaz.

Beşincisi, bayılmak ve deli olmakla ve sar'a tutmakla bozulur. Yürürken sallanacak kadar serhoş olmak da bozar.

Altıncısı, rükü' ve secdeleri olan nemâzda kakhaha ile gülmek, abdesti de bozar. Çocuğun bozulmaz. Nemâzda tebessüm, nemâzı da, abdesti de bozmaz. Yanındakiler iştirirse, kakhaha denir. Kendi de iştirmezse, tebessüm denir. Yalnız kendi iştirirse (**Dahk**) denir. Dahk, yalnız nemâzı bozar.

Yedincisi, (**Mübâşeret-i fâhişe**) ya'nî çıplak olarak, (**Sev'eteyn**)i, ya'nî çirkin yerlerini sürtmek, erkeğin de, kadının da abdestini bozar). Kadının derisine şehvet ile dokunmak, hanefîde abdesti bozmaz.

Saç, sakal, bıyık, tırnak kesmek abdesti bozmaz. Kesilen yerleri yıkamak lâzım olmaz. (**Fıkh-i Gîdânî**)nin fârisî şerhinde diyor ki, (Tırnak kesince, abdest bozulmaz. Elleri yıkamak müstehab olur). Yara kabuğunun düşmesi ile de bozulmaz.

Abdest alırken, deri üzerindeki yarık yıkanır. Su değdiremezse, mesh eder. Mesh edemezse, terk olunur. Ayağındaki yarığa merhem sürmüş ise, merhem üstünü yıkar. Yıkamak yaraya zarar verirse, mesh eder. Yıkadıktan sonra merhem düşerse, altı iyi olmuş ise, altını yıkar. İyi olmamış ise, yıkamaz. [55. ci maddeye bakınız!] İki elinde yarık, yara olup su zarar verirse teyemmüm eder. Bir eli sağlam ise, bunun ile abdest alır. Eli dirsekden, ayağı topukdan kesilmiş ise, kesik yeri yıkar.

(**Halebî-i kebîr**)de diyor ki, (Abdest aldığını bilip, sonra bozulduğunda şübhe ederse, abdesti var kabûl edilir. Abdesti bozulduğunu bilip, sonra abdest aldığında şübhe ederse, abdest alması lâzım olur. Abdest arasında, ba'zı yerini yıkadığında şübhe ederse, orasını yıkar. Abdest aldıktan sonra şübhe ederse, yıkamak lâzım değildir. Abdest aldıktan sonra, üzerinde yaşlık gören, idrâr mı, su mu şübhe etse, ilk olarak başına geldi ise, yeniden abdest alır. Birkaç def'a, böyle şübhe etdi ise, şeytânın vesvesesi olduğu anlaşılır ve abdesti tâzelemez. Vesveseyi önlemek için, abdest aldıktan sonra, donuna, peştemalına su serpilmesi (**Kimyâ-yı se'âdet**)de de yazılıdır. Veyâ nebâtî pamuk kullanılmalıdır. Kab, kakak, elbise, beden, suyun, kuyunun, havuzun ve câhillerin, kâfirlerin hâzırladığı yağ, ekmek, elbise, yemek ve sâirenin pis olmasında şübhe etse, temiz kabûl edilir.)

Kur'ân-ı kerîmi abdestsiz tutmak harâmdır. Ezberden okumak câizdir. Yatağa abdestli girmek sünnettir. (**Sir'at-ül-islâm**) şerhinde diyor ki, (Kur'ân-ı kerîmi yatağda, yatarak ezberden abdestsiz okumak câizdir ve sevâbdır. Fekat, başını yorğandan dışarı çıkarmalı ve bacakları bitişmelidir.)

Vedî, mezî çıkınca dört mezhebde de abdest bozulur. Hanbelîde gusl abdesti de lâzım olur. (**İnâye**). Cünüb ve hayzlı olarak câmi'e girmek harâmdır. Abdestsiz girmek mekrûhdur. (**Dürer Gurer**). Önden, arkadan çıkarak abdesti bozanlar, has-

talikle çıkar, sızarsa ve abdest almakda, şiddetli soğuk, hastalık, ihtiyârlık gibi sebeplerle, harac [güçlük] olursa, Mâlikîde abdest bozulmaz.

(**Kitâbürrahme**)de diyor ki, (Devâmlı idrâr kaçıрмаğa (silis-ül-bevl) denir. Bundan korunmak için, bir kaba bir fincan nohud ve iki fincan sirke konur. Üç gün sonra, her gün üç kerre üçer nohud yinir ve birer çay kaşığı sirke içilir. Yâhud, bir kaşık yüzerlik tohumu ve zencefil ve tarçın ve karabiber, ince toz edilip karıştırılır. Sabâh aç karna ve yatarken bir çay kaşığı toz, su ile yutulur.) 986 [m. 1578] da yazılmış olan türkçe (**Menâfi' unnâs**) da, silis-ül-bevl için muhtelif ilâclar vardır. Bunlardan biri, iki dirhem günnük, iki dirhem çörek otu, dört dirhem bal ile karışdırıp, sabâh akşam birer ceviz mikdârı yinir. Günnük, bir ağaç zamkıdır. Sakız gibidir. Kokusundan belli olur.

53 — MEST ÜSTÜNE MESH, ÖZR SÂHİBİ OLMAK

MEST ÜZERİNE MESH — Abdest alırken ayakları yıkamak yerine, hiç öZR ve zarûret olmasa bile, yaş el ile, bir kerre, mest üzerine mesh edilmesi, erkek için de, kadın için de câizdir. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” mubârek ayaklarına mest giyip, bunların üstüne mesh etdi ve câiz olduğunu da söyledi. Gusl abdesti alırken, mest üzerine mesh edilmez. Teyemmüm ederken, ayakları mesh etmek farz değildir.

Mest, ayağın yıkaması farz olan yerini örten, su geçirmez ayakkabı demektir. Mest, büyük olup da, parmaklar, mestin ucuna kadar gitmez ve mesh, boş yer üzerine rastlarsa câiz olmaz. Mestin ağız kısmı geniş olup, yukardan bakınca, ayak görünürse zararı olmaz. Mestin, bir sâat yol yürüyünce, ayakdan çıkmayacak şekilde sağlam ve ayağa uygun olması lâzımdır. Ağaçdan, camdan, ma'denden mest olmaz. Zîrâ sert şeyle bir sâat yürünemez. Tabanı ile ayak üstü veyâ yalnız tabanı deri kaplanmış çorap üstüne veyâ sert olup, yürürken aşağı düşmiyen çorap üzerine mesh câizdir. [Mâlikîde, mestin deriden olması şarttır.] Mestli kimsenin, abdesti bozulunca, bu abdestsizlik, abdest uzvlarına yayılırken, ayaklara değil, mestlere yayılır. Mestlerin hadesden temizlenmesi de, mesh etmekle olur. Demek ki, mestler abdestsizliğin ayaklara geçmesine mâni' olmaktadır. Yalnız ayaklarını yıkayıp, mest giyen bir kimse, sonra diğer uzvlarını yıkayıp abdestini temâmlasa, sonra, abdesti bozulsa, sonra abdest alırken, bunlar üzerine mesh edebilir. Çünkü, mestleri giyerken, tam abdest almış olmak şart değildir. Fekat, abdesti bozulduğu zemân, bozulan abdestin, tam alınmış olması şarttır. Meselâ, teyemmüm ederek, mest giydi ise, suyu görünce, bozulan abdesti tam olmadığından, su ile abdest alırken, mesh edemez. Ayaklarını da yıkar. ÖZR sâhibi olan kimse, tam abdest alıp, öZR akmadan önce, mestlerini giyerse, sonra abdesti öZrlle bozulsa da, yirmidört sâat mesh edebilir. ÖZrü akdıktan sonra giyerse, yalnız o nemâz vakti içinde mesh edebilir.

Mest üzerine mesh müddeti, mukîm olan için, yirmidört sâatdır. Müsâfir için, üç gün üç gece, ya'nî yetmişiki sâatdır. Bu müddet, mesti giydiği zemân değil, mest giydikten sonra, abdesti bozulduğu zemân başlar. ÖZR sâhibi için mesh müddeti, nemâz vakti çıkıncaya kadar olduğu (**Fetâvâ-i Hayriyye**)de yazılıdır. ÖZR sâhibi, öZre sebep olan şeyi durduğu zemân, abdest alıp, o şey tekrâr başlamadan önce, mestlerini giyse, tahâret-i kâmile ile giymiş olur [Mâlikîde, gusl abdesti için çıkarılınca kadar mesh etmek câizdir.].

Hanefî mezhebinde mesh, mestlerin yukarıdaki yüzlerine yapılır. Taban altına yapılmaz. Sünnet üzere mesh etmek için, sağ elin yaş beş parmağı, sağ mest üzerine, sol elin parmakları da, sol mest üzerine, boylu boyunca yapışdırılıp, ayak parmakları üzerine gelen ucundan, bacağı doğru çekilir. El ayaları meste değdirilmez. Meshin üç el parmağı eninde ve boyunda olması farzdır. Bunun için de, üç parmağı veyâ yaş olup suyu damlamakda olan parmak uçları veyâ parmaklarla birlikde el ayasını veyâ yalnız el ayasını mest ucuna koyup, bacağı doğru çekmek yetiştir.

Parmakları, mestin yan kenârına koyup, mest üzerinde genişliğine kaydırmak da câiz olur. Mesh, elin dış yüzü ile de câiz ise de, içleri ile yapmak sünnettir. Mestlin altına veyâ topukların yanlarına veyâ bacak tarafına mesh câiz değildir. [Mâlikîde, sağ eli ıslatıp, parmak dipleri sağ mestin üst ucuna konur. Baş parmak ucu sol, diğer üç parmak uçları sağ kenârında olarak, ağzına kadar çekmek ve sol eli altına böyle koyup, topuğa ve buradan ağzına kadar çekmek ve sonra sol eli sol mestin üstüne, sağ eli altına koyup çekmek vâcibdir.] Bir uzvu yıkadıktan sonra, elde kalan yaşlıkla, mesh edilmez. Abdest alıp, mest giymiş bir kimse, yeniden abdest alıp, mesh etmiyerek, mestli ayaklarını suya soksa, bir ayağı veyâ yarından fazlası ıslanmazsa, mesh yerine geçer. İçine su girip, ayağı ıslanırsa, mestleri çıkarıp, ayaklarını da yıkamak lâzım olur. Yaş ot üstünde yürüyerek veyâ yağmur ile, mestlerin üstü ıslanırsa, mesh yerine geçer ve niyyet lâzım olmaz. Mestli kimse, abdesti bozulduktan yirmidört saat geçmeden, sefere çıksa, bu mestlere üç gün ve gece mesh edebilir. Müsâfir iken mukîm olsa, yirmidört saat geçmiş ise, mestleri çıkarıp, ayaklarını yıkayarak abdest alır. Mâlikîde mest üzerine mesh müddeti, gusl abdesti için çıkarılınca kadardır. Mest üzerine, birinci abdest bozulmadan önce, ikinci bir mest, çizme, plâstik, naylon, lâstik ayakkabı giyse, dışdaki, su geçirmezse, bunun üzerine mesh edebilir. Suyu çok geçirirse yine edebilir. Çünkü, içindeki ıslanarak, içdekine mesh etmiş olur. İkinciye, abdesti bozulunca giymiş ise, yalnız içdeki meste, mesh edebilir. İkinciye, ya'nî dışdaki ayakkabalara mesh etdikden sonra bunun biri çıksa, ikincisini de çıkarıp, içindeki mestlere hemen mesh etmesi lâzım gelir. Diğer ayağındakini çıkarmayıp bunun üzerine ve çıkan ayağındaki birinci mest üzerine, birlikde mesh etmesi de câizdir. Ayağın üç parmağı sığacak kadar yırtığı bulunan bir mest üzerine mesh etmek câiz değildir. Yırtık, bundan az ise, mesh câiz olur. [Mâlikîde, yırtık, ayağın üçde birinden az ise, mesh câiz olur. Mâlikîde, beden, elbisenin temiz olması sünnet olduğu hâlde, mestin temiz olması farzdır.] Bir mestin birkaç yerinde, küçük yırtıklar varsa, bunlar toplanınca, üç parmak olursa, buna mesh câiz olmaz. Bir mestde, iki parmak, diğer mestde de iki veyâ bir parmak görünecek kadar yırtık olsa, bunlara mesh edilebilir. Çünkü, üç parmak, iki mest için değil, bir mest içindir. Hâlbuki, muhtelif uzvlardaki necâset veyâ görünen avret yerleri mikdârları bir araya toplanıp, hepsi üzerine hüküm olunur. Mesh câiz olmayan yırtık, üç parmağın ucu değil, üç parmağın bütünü görünecek kadardır. Yırtık, parmak üzerinde ise, o parmaklar sayılır. Yırtık başka yerde ise, üç küçük parmak görünecek kadar olmamalıdır. Yırtık, üç parmakdan uzun olsa, açılan kısmı, üç parmakdan az olsa, mesh câiz olur. Mestlin dikiş yeri, uzun sökülse, fekat açılmayıp ayak görünmese, mesh câiz olur. Yırtık veyâ sökülen yer, yürürken açılıp, ayakdan üç parmak görünür, durunca açılmazsa, mesh edilmez. Bunun tersine olursa, mesh câiz olur. Topuk kemikleri yukarıdaki yırtık, ne kadar olursa olsun, meshe mâni' olmaz. Çünkü, mestlerin, burasını örtmesi lâzım değildir. Üstden veyâ yandan ilikli, bağlı veyâ fermuvarla kapalı mestler, ayakkabılar üzerine mesh câizdir. [Şâfi'îde, mestin hiç yırtığı, deliği olmaması lâzımdır.]

Ayağın topuğu, mestin topuğundan çıkınca, mest ayakdan çıkdı sayılır. Fekat ekserî kitâblar, ayağın yarından fazlası, mestin topuk kemikleri hizâsından yukarı çıkmadıkca, ayakdan çıkdı sayılmaz diyor. Buna göre, mest geniş olup, yürürken, topuğu mestden çıkıp, giren kimsenin meshi câiz olur. Yürürken abdesti bozulmaz.

Yırtığı, üç parmakdan fazla açık olan mestin astarı sağlam olsa ve meste dikilmiş olup, ayak görünmese, mesh câiz olur.

Bir veyâ iki ayağı mestden çıkınca, abdesti, o ânda bozulmaz. Abdestin bozulması şimdi ayaklara sirâyet eder. Yalnız ayaklarını yıkasa, mesh ederek almış olduğu abdesti temâmlamış olur. Mesh müddeti bitince de, yalnız ayaklarını yıkar. Fekat, her iki sûretde de, yeniden abdest almak dahâ iyi olur denildi. Çünkü, mu-

vâlât hanefîde sünnet, mâlikî mezhebinde ise farzdır.

İmâme, ya'nî sarık ve kalensüve, ya'nî takke ve her başlık ve bürka' ya'nî peçe ve maske üstüne ve eldiven üstüne mesh etmek câiz değildir.

Cebîre ya'nî kırık kemiğin iki yanına bağlanan tahtalar üzerine mesh câizdir. Yaranın, çibanın, derideki çatlak veyâ yarıkların üzerine veyâ içine konan merhem, pamuk, fitil, gaz bezi, flaster, sargı bağı gibi şeylerin çözülmesi, çıkarılması yaraya zarar verirse veyâ bunlar çıkınca, yıkamak veyâ mesh etmek zarar verirse, bunlardan merhem, lâstik gibi, su geçirmiyenler üzerine su akıtılır. Su geçirenler üzerine mesh edilir. Yaraya soğuk su zarar verirse, sıcak su ile yıkamak lâzım olur. Sıcak su da zarar verirse, mesh etmek lâzım olur. Mesh de zarar verirse, üzerinde bulunan şey üzerine mesh edilir. Sargı bezinin, sağlam deri üstüne rastlayan kısmı üzerine de ve sargılar arasındaki deriye de, mesh edilir. Bunların yaridan fazlasına mesh câizdir. Bunlara mesh etmek de, yaraya zarar verirse, mesh edilmez. Bunları mesh, yaraya zarar vermezse, bunları mesh lâzım olur. Bunları kaldırıp altlarındaki sağlam deriyi yıkamak, yaraya zarar vermezse, yıkamak lâzım olur. [Yara üstündeki sargıya veyâ merheme meshin câiz olması için, yarayı yıkamanın veyâ mesh etmenin, yaraya zarar vermesi, dört mezhebe de şart olduğu, (El-fık-h-u alel-mezâhib-il-erbe'a)da yazılıdır. Zarar, şifânın gecikmesi yâhud elemin ya'nî ağrının artması demektir.] Mesh etdikden sonra, bunlar, yara iyi olmadan alınır veyâ düşerlerse, mesh bozulmaz. Yara iyi olup da düşerlerse, altlarını yıkamak lâzım olur. Bütün bunlar üzerine mesh, altlarını yıkamak yerine geçer. Bunlara mesh edenler özr sâhibi olmaz. Bunlar, sağlam kimselere imâm olabilir. Tabî-i müslim-i hâzıkın ıslatılmaması lâzımdır dediği bir yer, yara gibi olur. Bunlara mesh etmekte, erkek, kadın, muhdîs ve cünüb hep birdir. Hiçbiri için niyyet lâzım değildir. İbni Âbidîn "rahmetullahi aleyh" abdestin farzları sonunda diyor ki, (Elinde, yara, yarık bulunan kimse, suyu kullanamaz ise, ya'nî ellerine su alamaz ve yüzünü, başını, kulaklarını, ayaklarını suya sokamaz ise, teyemmüm eder. Kollundan, ayağından bir kısmı kesik olan kimse, kalan yerin yüzeyini yıkar). Habsde, eli ayağı bağlı olan, teyemmüm edemezse, abdestsiz, birşey okumadan, rükû' ve secde yapar. Bunu da yapamazsa, ayakda îmâ eder. Kurtulunca îade eder.

ÖZR SÂHİBİ olan, istediği zemân abdest alır. Bu abdest ile, istediği kadar farz ve nâfile nemâz kılar ve Kur'ân-ı kerîm okur. Nemâz vakti çıkınca abdesti bozulmuş olur. Her nemâz vakti girdikten sonra, yeni abdest alıp, bu vakt çıkıncaya kadar her ibâdeti yapar. Öğleden başka dört nemâzdan birinin vakti girmeden evvel aldığı abdest ile, bu nemâzi kılamaz. Çünkü, öğle nemâzının vakti başlarken, bir nemâzın vakti çıkmıyor. Özr sâhiblerinin, devâm eden özrleri, abdestini bozamaz. Fekat, başka bir abdest bozan sebep ile bozulur. Vakt çıkınca, özr sebebi ile de bozulmuş olur.

Özr sâhibi olmak için, abdesti bozan bir şeyin, devâm üzere mevcûd olması lâzımdır. Edâsı farz olan herhangi bir nemâz vakti içinde, nemâz vaktinin başından sonuna kadar, abdest alıp, yalnız farzı kılacak kadar bir zemân, abdestli kalamayan kimse, özrü gördüğü andan itibâren, özr sâhibi olur. Meselâ, istihâda kanı, idrâr ve başka akıntılar, iç sürmesi, yel kaçması, yaradan kan, irin ve memeden, göbekden, burundan, gözden, kulaktan kan veyâ ağrı ile herhangi bir sıvı, irin akması gibi, abdesti bozan şeylerden biri, hep mevcûd olur, ya'nî bir nemâz vaktinin başından sonuna kadar, bir abdest alıp, farzı kılacak kadar, durdurulamazsa, o kimse, özr sâhibi olur. Bir nemâz vakti girdikten, farzı kılacak kadar zemân sonra özr başlasa, vaktin sonu yaklaşıncaya kadar bekler, hiç durmadı ise, vaktin sonunda abdest alıp, o vaktin nemâzını kılar. Nemâz vakti çıkdıktan sonra, sonraki nemâz vakti içinde durursa, önceki nemâzını i'âde eder. İkinci nemâz vaktinin başından sonuna kadar hiç kesilmezse, özr sâhibi olduğu anlaşılır ve kılmış olduğu önceki vaktin nemâzını i'âde etmez.

[(El-fık-h-u alel-mezâhibil-erbe'a)da diyor ki, (Mâlikî mezhebinin ikinci kavli-

ne göre, özr sâhibi olmak için, hastalık sebebi ile çıkan, abdesti bozan birşeyin bir kerre çıkması kâfîdir. Bir nemâz vakti içinde devâmlı çıkması lâzım değildir. Nemâzdan evvel veyâ nemâz içinde idrâr, yel kaçırın hastaların ve ihtiyârların abdestlerinin ve nemâzlarının bozulmaması için, harac ve meşakkat hâlinde, bunların mâlikî mezhebini taklîd etmeleri ve imâm olmaları sahîh olur.)]

Özr sâhibinin özrü, sonraki her nemâz vaktinde, bir kerre, biraz akınca, özrü devâm ediyor sayılır. Bir farz nemâzın vaktinde hiç gelmezse, ya'nî nemâz vakti başından sonuna kadar özrsüz geçerse, o kimse özr sâhibi olmaktan kurtulur. Abdest alırken veyâ nemâz kılarırken, özrü kesilip, sonraki ikinci vaktin sonuna kadar hiç gelmezse, özrlü iken aldığı abdesti ve nemâzı i'âde eder. Nemâz bitdikden veyâ teşehhüd mikdârı oturduktan sonra kesilirse, nemâzını i'âde etmez. Teyemmüm ederek nemâz kıldıktan sonra, suyu gören kimse de, nemâzını i'âde etmez. Bir ilâc-la veyâ bağlamakla veyâ nemâzı oturarak îmâ ile kılmakla, özrü durdurmak vâcibdir. Bir dirhem mikdârı kan ve sâire, yıkanınca, nemâz kılcaya kadar, tekrâr buluşmayacağı zan olunursa, yıkamak vâcibdir. [Özr, yalnız abdesti bozan şeylerdir. Abdest veyâ gusl abdesti alamıyan hasta, özrlü olmaz. Yerine göre, mesh ederek veyâ teyemmüm ederek, nemâzlarını sağlam kimse gibi kılar.]

Cemâ'at ile nemâz anlatılırken, özrlü kimsenin sağlam kimselere imâm olamayacağı bildirilmektedir. Orada, devâmlı abdestsiz olmaktan başka, üzerinde dirhemden çok necâset bulunanın, çıplak olanın, Kur'ân-ı kerîmi doğru okuyamayanın da, böyle olmıyanlara imâm olamayacakları bildirilmektedir. Kaplama ve dolgu dışı bulunan kimsenin, kaplama ve dolgu olmıyan hanefîlere imâm olabilemesi için, şâfi'îyi veyâ mâlikîyi taklîd etmesi lâzımdır. Yetmişinci maddeyi okuyunuz!

Özrsüz, sağlam iken kılmadığı nemâzlar, hasta ve özrlü iken de kazâ edilir. Sada ve hiçbir hayrî iş, kazâ nemâzı yerine geçemez. İbni Teymiyyenin sapık yazılarına aldanmamalıdır.

***Gel kardeşim, dinle benden hoş sözü,
söylüyorum sana, esrârî özü:***

***Ahmed-i Serhendî, bunu şerh eyledi,
gör de (Mektûbât)ı bak neyledi.***

***O kitâbda neler söyler, hem neler,
Onda oynatmış ne zevkli cilveler.***

***İlm-i nâfî', cümle (Mektûbât)dadır.
Her ne varsa mahzende, hepsi andadır.***

***O kitâbdır, se'âdet hazînesi,
Onda tevhid, madde, ma'nâ bilgisi.***

***Mektûbât-ı Ahmedî sâyesinde,
Onun ulûm-i bî-nihâyesinde.***

***Geldi (Se'âdet-i Ebediyye) vücûde,
teşekkür eylerim Rabb-i vedûde.***

***İlâhî! Bu kitâbı eyle mebrûr!
Berât olsun bana, mahşerde, hem nûr!***

***Salât olsun, selâm olsun Resûle! ki,
vücûde geldi, (Se'âdet-i Ebediyye).***

54 — GUSL ABDESTİ

Nemâzın doğru olması için, abdestin ve guslün doğru olması lâzımdır. İbni Âbidîn, (**Dürr-ül-muhtâr**) şerhinde buyuruyor ki: (Cünüb olan her kadının ve erkeğin ve hayzdan ve nifâsdan kurtulan kadınların, nemâz vaktinin sonuna o nemâzi kılacak kadar zemân kalınca, gusl abdesti alması farzdır).

Farzları yapanlara çok sevâb vardır. Yapmayanlara da, büyük günâh vardır. (**Gunyet-üt-tâlibîn**) kitâbının bildirdiği hadîs-i şerîfde, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyuruyor ki: (**Gusl abdesti almağa kalkan bir kimseye, üzerindeki kıl adedince** [ya`nî pekçok demektir] **sevâb verilir. O kadar günâhı afv olur. Cennetdeki derecesi yükselir. Guslü için ona verilecek sevâb, dünyâda bulunan her şeyden dahâ hayrlı olur. Allahü teâlâ, Meleklerle, bu kuluma bakınız! Gece, uşenmeden kalkıp, benim emrimi düşünerek, cenâbetden gusl ediyor. Şâhid olunuz ki, bu kulumun günâhlarını afv ve magfîret eyledim buyurur.**)

(**Ey Oğul İlmihâli**)nin doksanbirinci sahîfesinde yazılı hadîs-i şerîfde, (**Kirlenince, çabuk gusl abdesti alın! Çünkü kirâmen kâtibîn melekleri, cünüb gezen kimse-den incinir**) buyuruldu. Yine, aynı sahîfede: İmâm-ı Gazâlî buyurdu ki, bir kimse, rü`yâda bana dedi ki, (Bir mikdâr zemân, cünüb kaldım. Şimdi üzerime ateşden gömlek giydirdiler. Hâlâ ateş içindeyim). (**Zevâcir**) ve (**Risâle-i ünsiyye**) kitâblarındaki hadîs-i şerîfde, (**Resim, köpek ve cünüb kimse bulunan eve rahmet melekleri girmez**) buyuruldu. Nemâz kılan ve kılmiyan herkes, bir nemâz vaktini cünüb geçirirse, çok acı azâb göreceği (**Zevâcir**)de yazılıdır. Öğle ezânından sonra cünüb olan, öğle nemâzını kılmamış ise, ikinci vaktine kadar; kılmış ise, akşam nemâzına kadar gusl etmelidir. Yıkanamazsa, teyemmüm etmelidir. Hanefî mezhebinde guslün farzı üçdür:

1 — Ağzın hepsini iyice yıkamak. Ağız dolusu su içmekle de olur ise de, yutmak mekrûhdur diyen de olmuştur.

2 — Burnu yıkamak. Burundaki kuru kir altını ve ağızdaki, çiğnenmiş ekmek altını yıkamazsa gusl sahîh olmaz. Hanbelî mezhebinde, mazmaza ve istinşâk, abdest alırken de, guslde de farzdır.

3 — Bedenin her yerini yıkamaktır. Bedenin, ıslatılmasında harac olmiyan yerlerini yıkamak farzdır. Yıkanan yerleri oğalamak lâzım değil ise de, müstehabdır. İmâm-ı Mâlik ile İmâm-ı Ebû Yûsûf lâzımdır buyurdu. Göbek içini, bıyık, kaş ve sakalı ve altlarındaki derileri ve başdaki saçları ve ferci yıkamak farzdır. Gözleri, kapalı küpe deliğini, sünnet derisi altını yıkamak farz değildir, müstehabdır. Kadınlar, örülü saçın diblerini ıslatınca, örgüyü yıkamak lâzım değildir. Saç dibleri ıslanmazsa, örgüyü açmak lâzım olur. Örülmemiş saçların her tarafını da yıkamak farzdır. Traş olursa, kesilen saçları [ve diğer kılları ve tırnakları] yıkamak lâzım değildir. İbni Âbidîn “rahmetullahi aleyh” beşinci cild ikiyüzyetmişbeşinci sahîfede diyor ki, (Cünüb iken, kasıkları traş etmek mekrûhdur). [Cünüb iken saç, tırnak kesmenin de mekrûh olduğu buradan anlaşılmaktadır.] Pire, sinek kirlerinin ve kınanın ve insan kirinin, akıcı yağların, çamurun altını yıkamak farz değildir. Deriye yapışmış, hamur, mum, sakız, katı yağ, balık pulu, çiğnenmiş ekmek, [Tırnakdaki oje denilen boya] gibi su geçirmiyen şeylerin altını yıkamak lâzımdır. Dişlerin arasında ve diş çukurunda bulunan yemek artıklarının altına su geçmezse, altı yıkanmazsa gusl abdesti câiz olmaz. Yüzük sıkı ise, çıkarmak veyâ hareket ettirmek lâzımdır. Küpe de böyledir. Küpe deliğinde, küpe yoksa ve delik açıksa kulağı ıslatırken, delik ıslanırsa, yetişir. Islanmazsa, deliği parmakla ıslatmalıdır. Bütün bunlarda ıslandığını çok zan etmek yetişir. Ağzını veyâ başka yerini yıkamağı unutup, nemâz kılsa, sonra hâtırlasa, orasını yıkayıp farzı tekrâr kılar. Tenhâ yer yoksa, başkasının yanında avret yerini açmaz. Tenhâ oluncuya kadar bekler. Nemâz vakti daralır ise, başkalı yanında tahâretlenmez. Donunu da yıkamaz.

Necâset ile nemâz kılar. Çünkü, harâmdan kaçmak, farzı yapmaktan dahâ çok sevâbdır. Sonra tenhâ yer bulunca tahâretlenir, donunu yıkar ve nemâzı îde eder. Abdestin ve guslün vâcibleri yokdur. Guslün sünnetleri, abdestin sünnetleri gibidir. Yalnız guslde, abdestdeki sıra ile yıkamak, sünnet değildir. Müstehabları da, aynı olup yalnız, guslde kıbleye dönülmez ve düâ okunmaz. Yalnız besmele çekilir ve kelime-i şehâdet söylenir. Havuzda, nehrde, denizde, yağmur altında ıslanan, ağzını ve burnunu da yıkasa, abdest ve gusl almış olur.

Sünnet üzere gusl abdesti almak için, önce, temiz olsalar dahî, iki eli ve avret yerini yıkamalıdır. Sonra bedeninde necâset varsa yıkamalı, sonra, tam bir abdest almali, yüzünü yıkarken, gusle niyyet etmeli, ayakları altında su toplanmıyorsa, ayakları da yıkamalıdır. Sonra bütün bedene üç def'a su dökmelidir. Önce üç def'a başa, sonra sağ omuza, sonra sol omuza dökmeli, her döküşde, o taraf temâm ıslanmalıdır. Birinci dökmede oğmalıdır. Guslde, bir uzva dökülen suyu, başka uzvulara akıtmak câiz olup, orası da temizlenir. Çünkü, guslde bütün beden, bir uzv sayılır. Abdest alırken bir uzva dökülen su ile, başka uzv ıslanırsa, yıkanmış sayılmaz. Gusl temâm olunca, tekrâr abdest almak mekrûhdur. Gusl ederken abdesti bozursa, bir dahâ almak lâzım olur. Şâfi'îyi ve mâlikîyi taklîd edenler buna dikkat etmelidir. Abdest bozulmadan, başka yerde almak veyâ nemâz kılıp sonra almak câizdir.

Abdestde ve guslde, lüzûmundan fazla su kullanmak isrâf olup, harâmdır. Sekiz ritl [ya'nî binkırk dirhem-i şer'î veyâ üç buçuk kilo] su ile, sünnete uygun gusl edilebilir. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" bir Müd [ya'nî iki ritl, ya'nî 875 gr.] su ile abdest alır, bir sâ' hacminde su ile gusl ederdi. [Bir sâ' 4200 gram sudur. Çünkü, bu fakîr, mercimekle yaptığım tecribelere göre, bir sâ' 4,2 litredir. Ya'nî, dört litre ve bir litrenin beşde biridir.]

[Hanefî mezhebinde dişlerin arası ve diş çukuru ıslanmazsa gusl temâm olmaz. Bunun için, diş kaplatınca ve doldurunca, gusl abdesti sahîh olmaz. İnsan cenâbetlikden kurtulmaz. Evet, imâm-ı Muhammede göre sallanan dişleri altın tel ile bağlamak ve düşen, çıkarılan diş yerine altın diş takmak câizdir. İmâm-ı a'zam ise, altın câiz olmadığını ictihâd buyurmuşdur. İmâm-ı Ebû Yüsûf, bir rivâyetde, imâm-ı Muhammed gibi buyurmuşdur. Eshâb-ı kirâmdan Arfece bin Sa'da, altın burun takması için izn verilmesi, İmâm-ı a'zama göre, yalnız Arfeceye mahsûsdur denilmiştir. Nitekim Zübeyr ve Abdürrahmân "radiyallahü teâlâ anhümâ" için, ipek giymelerine izn verilmişdi ve yalnız bunlara mahsûsdu, denilmiştir. Fekat, fetvâ, İmâm-ı Muhammed kavli ile olup, gusl abdesti alırken çıkarılabilen takma diş, kulak ve burunun, altından olmaları câiz görülmüşdür. İmâmlarımızın bu ayrılığı, takma dişin ve sallanan dişe sarılan tellerin altından olup olmamasındadır ve gusle mâni' olmayacak şekilde çıkarılması mümkün olduğu hâldedir. Yoksa, gusl bahsinde, hanefî mezhebinin bütün imâmları, dişlerin ıslanması lâzım olduğunu söylemektedir. Ya'nî, altın, gümüş ve necs olmıyan başka maddelerden yapılan kaplama ve dolguların altlarına su geçmeyince, hanefî mezhebi âlimlerinin hepsine göre, gusl abdesti câiz olmaz.

(Halebî-yi kebîr)de diyor ki, (Dişler arasında yemek artığı kalıp, altı yıkanamazsa, gusl câiz olur. Çünkü, su akıcı olup, bu artıkların altına sızar. Fekat bu artıklar, çiğnenerek katılmış ise, gusl abdesti câiz olmaz. Doğrusu da, budur. Çünkü, su, bunun altına sızmaz. Bunda zarûret ve harac da yokdur). **(Kâdîhân), (Nâtîfî)**den alarak diyor ki, (Diş arasında yemek artığı bulunursa, gusl temâm olmaz. Bunu çıkarıp altını yıkamak lâzımdır).

(Mecmû'a-i Zühdiyye)de diyor ki, (Gerek az, gerek çok, dişlerin arasında kalan yemek kırıntısı, katı hamur gibi olup da, suyu geçirmezse, gusle mâni'dir).

(Dür-ül-muhtâr)da diyor ki, (Dişlerin arasında veyâ diş çukurunda bulunan şey, gusl abdestine zarar vermez diye fetvâ veren olmuş ise de, bu şey, katı olup, altı-

na su geçmez ise, gusl abdesti câiz olmaz. En doğrusu da budur). İbni Âbidîn “rahmetullahi aleyh” bunu açıklarken buyuruyor ki, (Zararı olmaz diye fetvâ verilmesi, su, dişdeki şeyin altına sızıp, ıslatacağı içindir. **(Hulâsat-ül-fetâvâ)**da da, böyle yazmaktadır. Bu fetvâdan da anlaşılıyor ki, altına su geçmezse, gusl câiz olmaz. **(Hilye)** kitabı da böyle diyor. **(Münyet-ül-musallî)** şerhinde de böyle yazılıdır. Çünkü, su dişe sızmadığı gibi, burda zarûret ve harac yokdur demektedir).

(Merâkıl-felâh)ı açıklıyan Tahtâvî buyuruyor ki, (Diş çukurunda veyâ dişler arasındaki yemek artıklarının altına su geçerse, gusl câiz olur. Bunlar, sert olup altına su geçmez ise, gusl câiz olmaz. **(Feth-ul-kadîr)**de de böyle yazılıdır).

Tahtâvî **(Dürr-ül-muhtâr)** hâşiyesinde diyor ki, (Dişleri arasına veyâ diş çukuruna giren yemek parçası altına su sızacağı için gusle mâni’ olmaz. Suyun sızdığında şübhe ederse, bunları çıkarıp dişlerin arasını ve çukurunu yıkamalıdır).

Her müslimânın ibâdet yaparken ve harâmdan sakınırken, kendi mezhebi âlimlerinin, (Fetvâ böyledir), (En iyisi budur), (En doğru söz budur) gibi bildirdiklerine uyması lâzımdır. Kendi arzûsu ile yaptığı bir şey, buna uymasına mâni’ olur ve bu mâni’ olmanın önlenmesinde **(harac)**, meşakkat bulunursa, kendi mezhebinde doğru olduğu bildirilen başka bir söze uyması lâzımdır. Meselâ, ödünç verdiğinin senedine ödeme târîhi koymak harâmıdır. Fâiz olur. Fekat başkasına havâle edilmek yolu ile, ikisinin de belli târîhde ödemeleri câiz olur. Böyle de yapamazsa, hanefî mezhebinde bulunan kimse, hanefî mezhebindeki âlimlerin fetvâ olarak seçilmemiş za’fif sözlerine uyararak, işini görür. İkinci kısım, 1. ci maddeye ve üçüncü kısım, 12. ci maddeye bakınız! Böyle kurtuluş yolu da bulamazsa, diğer üç mezhebden birini taklîd ederek, ya’nî bir mezhebe uyararak o işi yapar. Hanefî mezhebinin âlimleri, bu kimsenin başka mezhebi taklîd etmesinin vâcib olduğunu bildiriyor. Meselâ, **(İbni Âbidîn)**, üçüncü cildin 190. cı sahifesinde ta’zîri anlatırken buyuruyor ki, (Büyük âlim İbni Emîr Hâc, **(Tahrîr)** şerhinde: Şer’î delîl gösteriyor ki, bir müctehidin sözü ile amel etmek ve ihtiyâc olunca, başka bir müctehidi taklîd etmek lâzımdır. Bu delîl, **(Bilenlerden sorunuz!)** âyet-i kerîmesidir. Belli bir hâdis ile karşılaşılınca, bunun nasıl yapılacağı sorulur. Bu iş hakkında, bir müctehidin sözü biliniyorsa, o işi bu söze uyararak yapmak vâcib olur demektedir). Görülüyor ki, başka mezhebi taklîd etmesi vâcib olmaktadır. Başka bir mezhebi taklîd etmesi de mümkün olmazsa, haraca sebep olan şeyi yapmasında zarûret olup olmadığına bakılır:

A — Haraca sebep olan şeyi yapmasında zarûret varsa, o farzı terk etmesi veyâ harâmı zarûret mikdârı işlemesi câiz olur. Zarûret ile yapılan şeyde, zarûret bitince harac devâm ederse, yine böyledir.

B — Haraca sebep olan şey, zarûret olmadan yapılmış veyâ zarûret ile birkaç şey yapılabilir ve bunlardan harac bulunan şeyi yapmağı seçerse, farzı terk etmesi câiz olmaz. Fıkh âlimleri, bu kâ’ideye uyararak birçok mes’eleği çözmüşlerdir:

1 — Sallanan dış gümüş tel ile bağlanınca, imâm-ı Muhammed, gümüş koku yapar, altın tel ise yapmaz dedi. Zarûret olduğu için altın ile bağlamak harâm olmaz dedi. İmâm-ı a’zam ise, gümüş tel de koku yapmaz. Altın tel ile bağlamak zarûret olmadığı için, harâm olur dedi. İmâm-ı Muhammedin “rahmetullahi teâlâ aleyh” kavli ile amel olunur. Başka mezhebi taklîde ihtiyâc yokdur.

2 — Bir erkeğin, zevcesi ile süt kardeş oldukları, fekat birinin veyâ her ikisinin bir kerre emmiş olduğu anlaşılınca, hanefî mezhebine göre nikâhları bozulur. Yâ, ayrılırlar. Yâhud, şâfi’î mezhebinin taklîd ederler. Nikâhlarında velîleri bulunmamış ise, yeniden şâfi’î mezhebine göre nikâh yaparak evli kalırlar. Doyuncuya kadar beş kerre emmiş ise, şâfi’î mezhebini taklîd mümkün olmaz. Ayrılmaları lâzım olur.

3 — Akşam nemâzı için otobüsü durduramıyan, inip yerde vaktinde kılar. Sonra gelen başka otobüse biner. Yâhud, vaktinden sonra, şâfi’îyi taklîd ederek, yat-

sı ile birlikde kılması câiz olur. İkinci nemâzı için otobüsü durduramıyanın, inip yerde kılması şarttır. Çünkü, şâfi'îde de ikinci akşam ile birlikde kılınmaz.

4 — Fakîr olup, nafaka te'mîn edemiyen kimseyi, zevcesi mahkemeye verip, boşanmak isterse, hanefî olan hâkim boşayamaz. Şâfi'î mezhebinde olan hâkim boşar. Hanefî olan zevce, şâfi'î olan hâkime mürâce'at eder. Bu hâkim, boşar. Bu hâkimin hükmü nâfiz olur. İkinci kısımda, otuzsekizinci maddeye bakınız!

İnsanı birşey yapmağa zorlayan semâvî sebebe, ya'nî insanın elinde olmayarak hâsıl olan sebebe (**Zarûret**) denir. İslâmiyyetin emr ve yasak etmesi ve tedâvî edilemiyen şiddetli ağrı ve bir uzvun yâhud hayâtın telef olmak tehlikesi ve başka birşey yapamamak mecbûriyeti hep zarûrettdir. Bir farzın yapılmasına mâni' veyâ harâm işlemeğe sebep olanı önlemenin meşakkatli, güç olmasına (**Harac**) denir.

Herhangi bir sebep ile dış kaplatan veyâ dış doldurtan kimsenin, hanefî mezhebi âlimlerinin “rahmetullahi aleyhim ecma'în” sözbirliğı ile gusl abdestinin sahîh olmayacağı yukarıda bildirilmişdi. Bunun gusl abdestinin sahîh olmasını sağlamak için uyulacak hanefî mezhebi âlimlerinin başka sözleri de yokdur. Ba'zı kimseler, bunun dış kaplatmadan veyâ doldurtmadan evvel, gusl abdesti alması ve her zemân bunlar üzerine mesh etmesi câiz olur diyor ise de, bu söz doğru değildir. Çünkü, mest üzerine mesh ayaklara mahsûsdur ve guslde değil, abdest almaktadır. Kaplama ve dolgunun yara üzerindeki sargıya benzemediğı de birkaç sahîfe ileride bildirilecektir.

İbâdet yapmakda veyâ harâmdan sakınmakda, harac olunca, harac bulunmıyan başka mezhebi taklîd etmek lâzım olduğı, birçok kitâblarda, meselâ (**İbni Âbidîn**)de ellibirinci ve ikiyüzellialtıncı ve ikinci cild beşyüzkırkikinci ve üçüncü cild yüzdoksanıncı sahifelerde ve (**Mîzân**)ın onsekizinci sahifesinde ve (**Hadîka**) ve (**Berîka**) kitâblarının sonunda ve (**Fetâvâ-yı hadîsiyye**)de ve (**Fetâvâ-yı Hayriyye**)nin edeb-ül-kâdî kısmı sonunda ve imâm-ı Rabbânî (**Mektûbât**)ı üçüncü cildinin 22. ci mektûbunda yazılıdır. Bu mektûb birinci kısım 35.ci maddededir. Bu maddeye bakınız! Şâfi'î âlimlerinden molla Halîl Si'ridîn’in “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Ma'füvât**) kitâbında ve şerhinde de yazılıdır. Taklîde niyyet eden kimsenin, niyyet etmeden önce kılmış olduğı, o vaktin nemâzı sahîh olur. Dahâ önceki vaktlerinkini [ya'nî, kendi mezhebine uygun kıldığı nemâzları sahîh olur. Kendi mezhebine uygun kılmadığı nemâzları] kazâ etmesi lâzım gelir. Tahtâvî, (**Merâkıl-felâh**) hâşiyesi, doksanaltıncı sahifesinde ve ayrıca bunun tercemesi olan (**Nî'met-i islâm**)da şöyle yazıyor: (Bir hanefînin kendi mezhebine göre yapamadığı bir işi yapabilmesi için şâfi'î mezhebini taklîd etmesinde bir be's yokdur. (**Bahrürrâk**) ve (**Nehrülfâk**)da da böyle yazılıdır. Fekat bu işi yaparken, şâfi'î mezhebinin şartlarını da yerine getirmesi lâzımdır. Harac olunca ve şartlarını yapmadan taklîd ederse, buna (**Müleffık**) denir ki, kolayları arayıp toplayıcıdır. Bu, câiz değildir. Hanefî yolunun şâfi'î mezhebini taklîd ederek öğle ile ikinci nemâzlarını ve akşam ile yatsı nemâzlarını birlikde kılabilmesi için, bunları kılariken, imâm arkasında Fâtîha okuması, kendi (**Sev'eteyn**)ine, ya'nî iki çirkin yerine eli ayası ve nikâh ile alması ebedî harâm olan onsekiz kadından başka kadının derisine derisi değerse, abdest alması, abdeste niyyet etmiş olması ve az necâsetden de sakınması lâzımdır). Mâlikîyi de taklîd edebilir.

Mâlikî veyâ şâfi'î mezhebini taklîd etmek için, guslde, abdest almakda ve nemâzda niyyet ederken, bu mezhebe de tâbî' olduğunu hâtırlamak yetişir. Ya'nî, gusl abdesti almağa başlarken (Niyyet etdim gusl abdesti almağa ve mâlikî veyâ şâfi'î mezhebine uymağa) sözünü kalbinden geçiren bir kimsenin gusl abdesti sahîh olur. Ağzında kaplama veyâ dolgu bulunan hanefî mezhebindeki bir kimse, böyle niyyet edince, boy abdesti sahîh olur. Cünüblükden kurtulur, temiz olur. Böyle kimsenin, nemâz kılacağı ve Kur'ân-ı kerîmi tutacağı zemân, mâlikî veyâ şâfi'î mezhebine göre de abdest alması lâzımdır. Şâfi'î mezhebini taklîd edince, çok ihtiyâr veyâ bâlig olmamış gösterişli çocuk da olsa, nikâhlanmaları câiz olan erkekle kadının de-

rileri birbirlerine dokununca ikisi de ve kendinin veyâ başkasının iki abdest bozma uzvlarına el ayası ile dokununca, nemâz abdesti almalıdır. Cemâ'at ile nemâz kılarken de, her rek'atde Fâtiha okumalıdır. Necâsetden çok sakınmalıdır. Cemâ'ate geç gelince, imâmla birlikte rükû'a eğilir. Fâtihanın bir kısmını veyâ hepsini okumaz. Mâlikîyi veyâ şâfi'î mezhebini taklîd etmesi, takvâ değildir, fetvâdır, ruhsattır. Takvâ, kaplama ve dolguları, takma dişle değışdirmege denir.

Kaplama ve dolgusu olan hanefiler, dört mezheb için söylenmiş olan (**Ümmetin müctehidleri arasındaki ayrılık, rahmet-i ilâhiyedir**) hadîs-i şerîfindeki rahmete kavuşarak, mâlikî veyâ şâfi'î mezhebine uymakla, cenâbetlikden kurtuluyor. Çünkü, şâfi'î ve mâlikî mezheplerinde gusl abdesti alırken, ağzı, burnu yıkamak farz değildir. Niyet etmek, farzdır. Başka mezhebi taklîd ederken, o işin o mezhebe sahîh olmasına mâni' olan, fekat kendi mezhebinde veyâ diğer bir üçüncü mezhebe mâni' olmıyan ikinci bir harac hâsıl olursa, bu işi her üç mezhebe göre yapmağa devâm eder. İzzeddîn bin Abdisselâm şâfi'î ve imâm-ı Sübkî ve İbni Hümâm ve Kâsım gibi âlimlerin câiz dedikleri telfik, böyle iki öwr ile yapılan taklîddir. Üçüncü mezhebi taklîde imkân yoksa, kendi mezhebindeki öwrü zarûret hâline girerek ibâdeti sahîh olur. İkinci öwr devâmlı değil ise, bu öwr bulunmadığı zemânlardaki ibâdeti, bu mezhebe göre sahîh olur. Görülüyor ki, ikinci mezhebe göre de öwrü hâsıl olanın, üçüncü mezhebi taklîd etmesi telfik değildir.

Hanefî mezhebindeki bir kimsenin, dişleri kaplama ve dolgulu iken gusl abdesti sahîh olmadığından, nemâzları da sahîh olmaz. Şâfi'î veyâ mâlikî mezhebini taklîde başlayıncaya kadar kılması olduğu nemâzları kazâ etmelidir. Nemâzların sünnetleri yerine kazâ nasıl kılınacağı yetmişdördüncü maddede bildirilmiştir.

Ba'zıları, dişlerin yıkanması için âyet ve hadîs var mı diyor. Şunu iyi bilmeli ki, (**Edille-i şer'ıyye**) dördüdür. Yalnız ikisini söylemek mezhebsizlik olur. Âyet-i kerîmeden ve hadîs-i şerîfden ma'nâ çıkaracak âlim, bugün yok gibidir. Bizler, âyetlerin ve hadîslerin ma'nâlarını iyi anlamış ve fıkıh kitâblarında bildirmiş olan büyük âlimlerden birini, kendimize, imâm, rehber edindik. Onun gösterdiği gibi ibâdet ediyoruz. Bizim rehberimiz, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfedir. Dört mezhebden birini taklîd eden kimse, Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere uymuş olur.]

Onbir dürlü gusl abdesti vardır: Beşi farzdır. Bunlardan ikisi, kadının hayz ve nifâsdan kurtulunca gusl abdesti almasıdır.

(**Hayz**), akmak demektir. Sekiz yaşını bitirip, dokuz yaşına basdıktan birkaç gün veyâ ay, yâhud seneler sonra, sıhhatli bir kızın veyâ âdet zemânı son dakîkasından i'tibâren (**Tam temizlik**) geçmiş olan kadının önünden çıkan ve en az üç gün, ya'nî ilk görülmesinden i'tibâren yetmişiki mu'tedil ya'nî vasatî sâat devâm eden kana denir. Buna (**Sahîh kan**) da denir. Âdet zemânından sonra başhyan onbeş veyâ dahâ ziyâde gün içinde hiç kan görülmezse ve öncesi ve sonrası hayz günleri olursa, bu temiz günlere (**Sahîh temizlik**) denir. Onbeş veyâ dahâ ziyâde temiz gün içinde fâsid kan ya'nî istihâza kanı bulunursa, bu günlerin hepsine (**Hükmî temizlik**) veyâ (**Fâsid temizlik**) denir. Hayz müddeti içinde kan görülmiyen günlere de (**Fâsid temizlik**) denir. Sahîh temizliğe ve hükmî temizliğe (**Tam temizlik**) denir. Tam temizlikden önce ve sonra görülüp, üç vasatî gün devâm eden kanlar iki ayı hayz olurlar. Beyâzdan başka her renge ve bulanık olana hayz kanı denir. Bir kız, hayz görmeye başlayınca (**bâliga**) olur. Ya'nî kadın olur. Hayz görmiyen kızın ve menîsi olmıyan oğlanın, onbeş yaş temâm olunca, bâlig sayılacağı (**Dürr-i Yektâ**) şerhinde yazılıdır. Hayz kanı görüldüğü andan, kesildiği güne kadar olan günlerin sayısına (**Âdet zemânı**) denir. Âdet zemânı en çok on gündür. En az üç gündür. Şâfi'î ve hanbelî mezheplerinde, en çoğu onbeş, en azı bir gün, mâlikîde en çoğu 15 gün ise de, ilk görülen kan hayz olur. Mâlikî ve şâfi'î mezhebini taklîd eden hanefî mezhebindeki bir kadının âdeti on günü aşarsa, bu günlerde kılmadığı nemâzlarını temizlendikten sonra kazâ eder.

Hayz kanının durmadan hep akması lâzım değildir. İlk görülen kan kesilip, üç gün sonra tekrâr görülürse, aradaki temizlik, fâsid temizlik olup, sözbirliği ile hep akdı kabûl edilir. Onuncu gününden önce görülürse, imâm-ı Muhammedin imâm-ı a'zam Ebû Hanîfeden rivâyet ettiğine göre, on gün içinde hep akdı kabûl edilir. İmâm-ı Muhammedin bildirdiği başka bir rivâyet de vardır. İmâm-ı Ebû Yûsûfe ve şâfi'ye ve mâlikîye göre ise, onbeşinci günden önce görülünce, bütün temizlik günlerinde hep akdı kabûl edilir. Bir kız, bir gün kan, sonra ondört gün temizlik, sonra bir gün kan görse ve bir kadın, bir gün kan, on gün temizlik ve bir gün kan görse veyâ üç gün kan, beş gün temizlik ve bir gün kan görse, imâm-ı Ebû Yûsûfe göre, kızın ilk on günü hayz olur. Birinci kadının âdet günü kadarı hayz olup, sonraki günlerin hepsi istihâza olur. İkinci kadında, dokuz günün hepsi hayz olur. İmâm-ı Muhammedin birinci rivâyetine göre, yalnız ikinci kadının dokuz günü hayz olur. İmâm-ı Muhammedin ikinci rivâyetine göre, yalnız ikinci kadının ilk üç günü hayz olup, diğerleri hayz olmazlar. Biz, aşağıdaki bilgilerin hepsini, (**Mültekâ**) kitabından terceme ederek, imâm-ı Muhammedin birinci rivâyetine göre yazdık. Bir gün, tam yirmidört mu'tedil, ya'nî vasatî sâat demektir. Evlenmemiş (**Bâkire**) kadınların, yalnız hayz zemânında, evli olanların ise her zemân, fercin ağzına (**Kürsüf**) denilen bez veyâ saf nebâtî pamuk koymaları ve buna koku sürmeleri müstehabdır. Sun'î pamuk sıhate zararlıdır. Kürsüf hepsini fercin içine sokmaları mekrûhdur. Kürsüf üzerinde, aylarca, hergün kan lekesi gören kız, ilk on gün hayzlı, sonra yirmi gün istihâzalı kabûl edilir. (**İstimirâr**) denilen bu kan kesilinceye kadar, hep böyle devâm eder.

Bir kız, üç gün kan görüp, bir gün görmese, sonra bir gün görse, iki gün görmese, bir gün dahâ görüp bir gün görmese, yine birgün görse, bu on günün hepsi hayz olur. Her ay, bir gün kan görse, bir gün görmese, böyle on gün birer gün görüp görmese, gördüğü günlerde nemâzı ve orucu terk eder. Ertesi günlerde gusl abdesti alıp nemâzlarını kılar (**Mesâil-i şerh-i vikâye**). Mâlikî mezhebi s.889 dadır.

Üç günden, ya'nî yetmişiki sâatden, beş dakîka bile az olan ve yeni başlıyan için on günden çok sürünce, onuncu günden sonra ve yeni olmyanlarda âdetden çok olup, on günü de aşınca, âdetden sonraki günlerde gelmiş olan ve hâmile ve âyise [ihtiyâr] kadınlardan ve dokuz yaşından küçük kızlardan gelen kanlar, hayz olmaz. Buna (**İstihâza**) veyâ (**Fâsid kan**) denir. Kadın ellibeş yaşlarında (**Âyise**) olur. Âdeti beş gün olan, güneşin yarısı doğunca kan görüp, onbirinci sabâhı güneşin üçde ikisi doğarken kan kesilse, ya'nî on gününü birkaç dakîka aşmış olsa, âdet zemânı olan beş günden sonra gelenler, istihâza olur. Çünkü, güneşin doğma zemânının altıda biri kadar, on günü ve on geceyi aşmıştır. On gün temâm olunca gusl edip, âdetden sonraki günlerde kılmadığı nemâzları kazâ eder.

İstihâza günlerinde bulunan bir kadın, idrârını tutamıyan veyâ sık sık burnu kanyayan kimse gibi, özr sâhibi olur. Elliüçüncü maddede bildirildiği gibi, nemâz kılması ve oruc tutması lâzım olur ve kan gelirken dahî vaty câiz olur. İstihâza kanı hastalık alâmetidir. Uzun zemân akması, tehlikeli olur. Tabîbe mürâce'at etmek lâzım olur. Kardeş kanı (Sang-dragon) denilen kırmızı sakızı toz edip sabâh, akşam birer gramı su ile yutulursa, kanı keser. Günde beş gram alınabilir.

İmâm-ı Muhammedin bir kavline göre, bir kız, ömründe ilk olarak, bir gün kan görse, sonra sekiz gün görmese ve onuncu gün yine görse, on günün hepsi hayz olur. Fekat, bir gün görse, dokuz gün görmese, onbirinci günü yine görse, hiçbir hayz olmaz. Kan görülen iki gün istihâza olur. Çünkü, onuncu günden sonra görülen kandan önceki temizlik günlerinin, imâm-ı Muhammede göre hayz sayılmıyacağı yukarıda bildirilmişti. Onuncu ve onbirinci günleri kan görürse, aradaki temizlikler de hayz sayılarak, on günü hayz, onbirinci günü istihâza olur.

Bir kadının hayz ve temizlik zemânı çok def'a, her ay aynı gün sayısında olur. Burada bir ay demek, bir hayz başından, ikinci hayz başına kadar geçen zemân de-

mekdir. Âdet zemânı belli olan kadın, bir kerre, başka sayıda sahîh kan görünce âdeti değişir. Temizlik sayısı da, bir kerre, başka sayıda sahîh temizlik görmekte değişir. Fâsid kan ve fâsid temizlik, âdeti değiştirmez.

Yeni hayzdaki kan müddeti, on günü geçerse ve bunun üç veyâ ziyâde günü, önceki âdet zemânı günlerine rastlamazsa, âdet zemânı değişirse de, gün sayısı değişmez. Âdet zemânına rastlarsa, rastladığı gün sayısı hayz, kalanı istihâza olur. Âdeti beş gün kan ve ellibeş gün temizlik olan kadın, beş kan, kırkaltı temizlik, onbir kan görse, âdet zemânı değişir, sayısı değişmez. Beş kan, elliyedi temizlik, üç kan, ondört temizlik, bir kan görse, sayısı üç olur. Zemânı değişmez. Buradaki ondört günlük fâsid temizlik, devâmlı kan demektir. Yeni hayzdaki kan müddeti, on günü geçmezse ve sonra sahîh temizlik olursa, kan günlerinin hepsi yeni hayz olur. Sonra sahîh temizlik olmazsa, önceki âdet sayısı değişmez. Âdetden sonra ve on günden önce kesildiği nemâz vaktinin sonu yaklaşınca kadar beklemesi müstehab olur. Sonra gusl edip, o vaktin nemâzını kılar. Sonra vaty câiz olur. Beklerken, guslü ve nemâzı kaçırsa, nemâz vakti çıkınca guslsüz vaty câiz olur.

Kızda ilk olarak ve kadında âdetinden onbeş gün sonra görülen kan üç günden önce kesilince, nemâz vaktinin sonu yaklaşınca kadar bekler. Sonra gusl etmeden yalnızca abdest alıp, o nemâzı kılar ve önce kılmadıklarını kazâ eder. O nemâzı kıldıkdan sonra kan yine gelirse, nemâz kılmaz. Yine kesilirse, vakt sonuna doğru yalnız abdest alıp, o nemâzı kılar ve kılmadıkları varsa kazâ eder. Üç gün temâm oluncuya kadar böyle yapar. Fekat gusl etse bile, vaty halâl olmaz.

Kan gelmesi üç günü geçdi ise, âdetden önce kesilince, âdet zemânı geçinceye kadar, gusl etse bile, vaty halâl olmaz. Fekat nemâz vakti sonuna kadar kan lekesi görmezse, gusl edip o nemâzı kılar. Kılmadıklarını kazâ etmez. Oruc tutar. Kan kesildiği günden sonra, onbeş gün hiç gelmezse, kesildiği gün, yeni âdetinin sonu olur. Fekat, kan yine başlarsa, nemâzı bırakır. Tutmuş olduğu orucu Ramezândan sonra kazâ eder. Kan durursa, yine nemâz vaktinin sonuna yakın gusl edip, nemâzını kılar. Oruc tutar. On güne kadar böyle devâm eder. On günden sonra, kan görse de, tekrâr gusl etmeden kılar ve guslden önce vaty halâl olur. Fekat vatyden önce gusl abdesti almak müstehab olur. Fecr doğmadan önce kan kesilse, fecrin doğmasına, yalnız gusl abdesti alıp elbisesini giyecek kadar zemân olur da, Allahü ekber diyecek kadar fazla zemân kalmazsa, o günün orucunu tutar. Fekat, yatmayı kazâ etmesi lâzım olmaz. Tekbîri söyleyecek kadar da zemân olursa, yatmayı kazâ etmesi de lâzım olur. İftârdan önce hayz başlarsa, orucu bozulur. Ramezândan sonra kazâ eder. Nemâz içinde hayz başlarsa, nemâzı bozulur. Temizlenince farz nemâzı kazâ etmez. Nâfileyi kazâ eder. Fecr doğduktan sonra, uyanınca kürsüfünde kan lekesi gören, o anda hayzlı olur. Uyanınca, yatarken koyduğu kürsüfünü temiz gören, yatarken hayzdan kurtulmuştur. İkisine de yatmayı kılmak farzdır. Çünkü, nemâzın farz olması, vaktinin son dakîkasında temiz olmağa bağlıdır. Vakt nemâzını kılmadan önce hayz gören, bu nemâzı kazâ etmez.

İki hayz arasında (**Tam temizlik**) bulunması lâzımdır. Bu tam temizlik (**Sahîh temizlik**) ise, önceki ve sonraki kanların başka iki hayz olacakları, sözbirliği ile bildirildi. On günlük hayz müddeti içinde, kan görülen günler arasında bulunan temizlik günleri hayz kabûl edilmekte, on günden sonraki istihâzalı günler ise, temiz kabûl edilmektedir. Bir kız üç gün kan görüp, sonra onbeş gün kesilse, sonra bir gün kan, sonra bir gün temizlik, sonra üç gün kan görse, kan görülen ilk ve son üç günler, iki ayrı hayz olurlar. Çünkü, âdeti üç gün olacağından, ikinci hayz, aradaki bir günlük kandan başlayamaz. Bu bir gün, önündeki tam temizliği fâsid yapar. Molla Hüsrev “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Gurer**)inin şerhinde diyor ki, (Bir kız, bir gün kan, ondört gün temizlik, bir gün kan, sekiz gün temizlik, bir gün kan, yedi gün temizlik, iki gün kan, üç gün temizlik, bir gün kan, üç gün temizlik, bir gün kan, iki gün temizlik, bir gün kan görse, imâm-ı Muhammede göre, bu kırkbeş gün-

den yalnız, ondört günden sonra olan, on gün hayz olup, diğerleri istihâza olur). Çünkü, bu on günden sonra tam temizlik olmadığı için, yeni hayz başlamaz. Sonraki temiz günler, hayz zemânında olmadıkları için, hep akdı kabûl edilmez. (İmâm-ı Ebû Yûsufe göre ise, ilk on gün ve iki tarafı temizlik olan dördüncü on gün hayz olurlar). Çünkü, sonraki fâsid temizlik günleri, imâm-ı Ebû Yûsufe göre, hep akdı kabûl edilir. Aşağıdaki birinci maddeye göre, on gün hayzdan sonra, yirmi gün temizlik, sonra on gün [dördüncü on gün] hayz olur.

Onbeş gün içinde hiç temiz gün olmadan, kan (**İstîmrâr**) ederse, âdetine göre hesâb olunur. Ya'nî, âdetinden sonra başlayarak bir evvelki ay içindeki temizlik günü kadar temizlik ve sonra âdeti kadar hayz kabûl edilir.

İstîmrâr kııda olursa, arabî (**Menhel-ül-vâridîn**) ve türkçe (**Mürşid-ün-nisâ**) kitâblarında, bunun dört dürlü olduğu bildirilmektedir:

1 — İlk görülen kan istîmrâr ederse, ilk on gün hayz, sonra yirmi gün temiz kabûl edilir.

2 — Kız, sahîh kan ve sahîh temizlik gördükden sonra istîmrâr ederse, bu kız, âdeti belli olan kadın olur. Meselâ, beş gün kan görse, sonra kırk gün temiz olsa, istîmrâr başından beş gün hayz, sonra kırk gün temiz kabûl edilir. Kan kesilinceye kadar böyle devâm eder.

3 — Fâsid kan ve fâsid temizlik görürse, ikisi de âdet kabûl edilmez. Temizlik onbeş günden az olduğu için fâsid ise, ilk görülen kan istîmrâr etmiş gibi kabûl edilir. Onbir gün kan ve ondört gün temiz olsa, sonra istîmrâr etse, birinci kan, on günü aşdığı için fâsiddir. Onbirinci ve istîmrârın ilk beş kan günleri temizlik günleri olup, bu beşinci günden sonra, on gün hayz, yirmi gün temizlik olmak üzere devâm eder. Temizlik tam olup, kanlı gün karıştığı için fâsid ise, böyle fâsid temizlik ile kan günleri toplamı otuzu geçmezse, yine ilk kan istîmrâr etmiş gibi kabûl edilir. Onbir gün kan ve onbeş gün temizlikden sonra istîmrâr etmesi böyledir. Onaltı günün ilk günü kanlı olduğu için, fâsid temizlikdir. İstîmrârın ilk dört günleri temizlik olur. Toplamları otuzu aşar ise, ilk on gün hayz olup, sonra istîmrârâ kadar olan günlerin hepsi temiz kabûl edilip, istîmrârdan sonra on gün hayz, yirmi gün temiz olarak devâm eder. Onbir gün kan, sonra yirmi gün temizlik, sonra devâm etmek böyledir.

4 — Sahîh kan ve fâsid temizlik görürse, sahîh kan günleri âdet olur. Sonra otuz güne kadar temizlik kabûl edilir. Meselâ, beş gün kan ve ondört gün temizlikden sonra istîmrâr etse, ilk beş gün kan ve bundan sonra yirmibeş gün temiz olur. Bu yirmi beş günü temâmlamak için, istîmrârın ilk onbir günü temiz kabûl edilir. Bundan sonra, beş günü hayz, yirmibeş günü temiz olarak devâm edilir. Bunun gibi, üç gün kan, onbeş gün temizlik, bir gün kan ve sonra onbeş gün temizlikden sonra istîmrâr etse, ilk üç gün sahîh kan ve sonra istîmrârâ kadar olan günlerin hepsi fâsid temizlik olup, üç gün hayz, sonra otuzbir gün temiz olur. İstîmrâr zemânında ise, üç gün hayz, sonra yirmi yedi gün temiz olarak devâm eder. İkinci temizlik ondört gün olsaydı, imâm-ı Ebû Yûsufe göre hep akdı kabûl edileceğinden, bunun ilk iki günü de hayz, sonra onbeş gün temizlik olmak üzere devâm edilir. Çünkü, ilk üç gün kan ve onbeş gün temizlik sahîh olduklarından, âdet kabûl olunurlar.

Âdet zemânını unutan kadına (**Muhayyire**) veyâ (**Dâlle**) denir.

(**Nifâs**), lohusa demektir. Elleri, ayakları, başı belli olan düşükde gelen kan da nifâsıdır. Nifâs zemânının azı yoktur. Kan kesildiği zemân, gusl edip nemâza başlar. Fekat, âdeti kadar gün geçmeden, cimâ' edemez. En çok zemânı kırk gündür. Kırk gün temâm olunca, kan kesilmese de, gusl edip, nemâza başlar. Kırk günden sonra gelen kan, istihâza olur. Birinci çocuğunda, yirmibeş günde temizlenen kadının âdeti, yirmibeş gün olur. Bu kadının ikinci çocuğunda kan, kırkbeş gün gel-

se nifâsı yirmibeş gün sayılıp, yirmi günü istihâza olur. Yirmi günlük nemâzlarını kazâ eder. O hâlde nifâs gününü de ezberlemek lâzımdır. İkinci çocukda kan, kırk günden önce, meselâ otuzbeş günde kesilirse, bunun hepsi nifâs olur ve âdeti yirmibeş günden, otuzbeş güne değişmiş olur. Ramezânda, sahûrdan [ya'nî fecrden] sonra, hayzdan veyâ nifâsdan kesilen o gün yemez, içmez. Fekat, o günü kazâ eder. Hayz ve nifâs sahûrdan sonra başlarsa, ikindiden sonra da olsa, o gün yiyip, içer.

Hayz ve nifâs günlerinde nemâz, oruc, câmi' içine girmek, Kur'ân-ı kerîmi okumak ve tutmak, tavâf, cimâ', dört mezhepde de harâmdır. Orucuları kazâ eder. Nemâzları kazâ etmez. Nemâzları afv olur. Her nemâz vaktinde abdest alıp, o nemâzı kılacak kadar zemân oturup zikir, tesbîh ederse, en iyi nemâzın sevâbını kazanır.

[Sekiz yaşını temâmlıyan kıza, anasının, anası yoksa, ninelerinin, ablalarının, hâla ve teyzelerinin hayz ve nifâs ilmini bildirmeleri farzdır. Bildirmezlerse, kendileri ve zevcleri büyük günâha girerler.]

(Cevhere) kitâbında buyuruyor ki, (Kadının, hayz başladığını kocasına bildirmesi lâzımdır. Kocasını sorunca bildirmezse, büyük günâh olur. Temiz iken, hayz başladı demesi de, büyük günâhdır. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", **(Hayzın başladığını ve bittiğini kocasından saklayan kadın mel'ündür)** buyurdu. Hayz hâlinde de, temiz iken de kadına dübüründen yaklaşmak harâmdır. Büyük günâhdır). Böyle yapan, mel'ündür. Puştluk, ya'nî cinsî sapıklık denilen oğlan kirletmek dahâ büyük günâhdır. Buna **(Livâta)** denir. Enbiyâ sûresinde, livâtaya **(Habîs işdir)** buyuruyor. Kâdî zâdenin, **(Birgivi)** şerhinde, Peygamberimiz, **(Lût kavmi gibi livâta yapanları, suç üstü yakalarsanız, ikisini de öldürünüz!)** buyurdu. Ba'zı âlimler, ikisini de yakmalıdır, dedi. Livâta yapanlar arasında sür'at ile yayılan Aids denilen korkunç hastalığın domuz eti yiyenlerde dahâ vahîm olduğu Amerikada tesbît edilmiştir. 1985 de virüsü teşhîs olunan bu hastalığın ilâcı bulunamamıştır.

Farz olan guslün üçüncüsü, cünüb olduktan sonra, nemâz kılması lâzım olduğu zemân yıkanmaktır. Cünüb olmak üç dürlüdür: Haşefe, ya'nî zekerin ucu [sünnet derisi altındaki, yuvarlak kısım] ferce dâhil olunca veyâ erkekde koyu beyâz ve kadında akıcı sarı menî, yerinden şehvetle kopup çıkınca veyâ ihtilâm ile, ya'nî rü'yâda şehvetlenip uyandığı zemân, menî veyâ mezy akmış olduğunu görünce, erkek ve kadın cünüb olur. Hanefîde ve şâfi'îde, vedî ve mezy çıkınca cünüb olmaz. Fekat, çıkmış olan menî sıcaktan incelererek mezy gibi görünür.

Cum'a, fıtır bayramı ve kurban bayramı nemâzları için ve Arefe günü, Arafât meydânında gusl abdesti almak sünnet-i zevâiddir. Cünüb olduğunu unutan, Cum'a nemâzı için gusl ederse, temiz olur. Fekat, farz sevâbına kavuşamaz.

Meyyiti gasl etmek, vâcib-i kifâyedir. Cenâze yıkanmadan, nemâzı kılınmaz.

Kâfir, müslimân olunca, gusl abdesti alması müstehabdır.

Bu onbirden başka, hac ve umre için ihrâma girerken, Mekkeye, Medîneye girerken, Müzdelifede vakfeye dururken, cenâze yıkayacağı zemân, hacamat olduktan sonra, Kadr, Arefe, Berât gecesi ve deli iyi olunca, çocuk onbeş yaşına girince gusl etmek müstehabdır. Hayz bitince, cimâ' ederse ikisi için bir gusl yetişir. Cum'a ve bayramda, başka sebeble gusl edince, bu nemâzların gusl sevâbı hâsıl olur.

Dayak yimek, ağır birşey kaldırmak veyâ bir yerden düşmek gibi sebeblerle menî çıkınca, hanefîde ve mâlikîde gusl lâzım olmaz. Şâfi'î mezhebinde ise, lâzım olur. Şâfi'î mezhebini taklîd eden hanefînin, buna da dikkat etmesi lâzımdır.

Şehvet ile yerinden ayrılan menî, idrâr yolunda kalıp, dışarı çıkmazsa, gusl lâzım olmaz. Sonra buradan, şehvetsiz de çıkınca, gusl lâzım olur. İhtilâm olan, ya'nî rü'yâda şehvetlenen kimse, uyanıp, eli ile zekerini sıkıp, menî akmasa, şehveti geçtikten sonra akınca, gusl lâzım olur. Cünüb olup, bevl yapmadan gusl eden

kimseden, sonra menînin geri kalan kısmı, şehvetsiz aksa, tekrâr gusl lâzım olur. Nemâz kılınmışsa, kazâ etmez. Bunun için, hanefîde ve hanbelîde guslden önce, idrâr çıkararak, idrâr yolunda kalmış olan menî parçasını çıkarmak, sonra gusl etmek lâzımdır. Şâfiîde, bevl etmiş ise de, tekrâr gusl abdesti alması lâzımdır. Mâlikîde, bevl etmemiş ise de, tekrâr gusl abdesti lâzım olmaz.

Haşefe, ferce veyâ kadının veyâ erkeğin dübürüne girince, menî aksa da, akmasa da, her ikisine gusl etmek farz olur. (**Sodomie**)de, ya'nî hayvâna idhâl edince ve (**Nekrofilî**)de, ya'nî ölüye idhâl edince akmazsa, hanefîde gusl lâzım olmaz. İdhâl edilen hayvan, kesilip yakılır. Etini yemek de câizdir. Bu ikisini, (**Sadist**) denilen rûh hastaları yapar. Çok çirkin ve büyük günâhdır.

İhtilâm olan kimse, uyanınca, yatakda, elbise veyâ bacağında yaşlık görse, bunun mezy denilen beyâz akıcı sıvı olduğunu anlarsa veyâ uyanık iken mezy aksa, gusl lâzım olmaz. İhtilâm olduğunu hâtırlamadan, menî görse, gusl lâzım olduğu, sözbirliği ile bildirildi. Mezy sansa ihtiyâten gusl lâzım olur. İhtilâm olduğunu, hâtırlayan kimse, bir yerde menî görmezse, gusl etmez. Kadın, gusl etdikden sonra, zevcinin menîsinin arttığı çıksa, gusl etmez. Serhoş ayıldığı zemân, üstünde menî görse, gusl lâzım olur. Bayılan da böyledir. Kadın erkek uyanıp, yatakda menî görse, ikisi de ihtilâm hâtırlamasa, ikisi de gusl eder. Cin, insan şeklinde cimâ' yarsa, insana gusl lâzım olur. İnsan şeklinde gelmezse, bundan lezzet alan, gusl etmez. Fercden başka yerine sürtmekle çıkan erkek menîsi, rahme girse, kadın gusl etmez. Bu sûretle hâmile kalsa, gusl eder ve o günden beri kıldığı nemâzları kazâ eder.

Çocuk zekeri, hayvan zekeri, ölü zekeri, zeker gibi herşey veyâ parmak ve prezervatif kullanınca ferce sokuldukları zemân, lezzet duyarsa, gusl lâzım olur. Lezzet duymazsa, gusl etmesi iyi olur. (**Merâkıl-felâh**)da diyor ki, (Kadın erkek, birbirini görmekle, düşünmekle, menî akınca cünüb olur). Kadının gusl ve abdest suları ve hamâm parasını zevci verir. İhtiyâc maddelerini, kadın zengin olsa da, erkeğin alması lâzımdır. İdrâr yaparken, menî de çıkarsa, zekeri münteşir ise, gusl eder.

Kadın cünüb iken hayz görürse, isterse hemen gusl eder. İsterse, hayz bitinceye kadar bekleyip, sonra ikisi için bir gusl eder.

(**Dürr-ül-müntekâ**)da diyor ki, (Erkeklerin erkek hamâmına, kadınların kadın hamâmına gitmeleri câizdir. Avret mahallini kalın ve bol havlı ile örtmek farzdır. Başkasının ince ve dar havlı ile örtülü avret mahalline bakmak da harâmdır. Hamâmcının uylukları keselemesi ve örtülü iken bakması câizdir. Havlı altındaki avret mahalline temâs etmesi, bakması harâmdır. Erkek erkeğin, kadın kadının avret olmıyan yerlerine şehvetsiz bakması ve temâs etmesi câizdir. Erkeğin kâfir kadınlarına da, şehvetsiz bakması da harâmdır). Nass ile veyâ icmâ' ile bildirilmiş olan harâma ehemmiyyet vermiyenin îmânı gider, mürted olur.

Cünüb kimse, kılmadığı nemâz vakti çıkıncaya kadar gusl etmezse, günâh olmaz. Dahâ geciktirmesi büyük günâhdır. Cünüb iken uyumak, cimâ' yapmak günâh değildir. Zevce ile birlikde, bir kurnadan, bir kapdan gusl etmek câizdir. Cünübün elini ve ağzını yıkamadan yiyip içmesi tenzihen mekrûhdur. Çünkü ağzına, eline sürülen su, müsta'mel olur. Müsta'mel suyu içmek ise mekrûhdur. Hayz gören kadın böyle değildir. Çünkü hayz hâlinde iken gusl abdesti alması emr olunmadı. [Hayz hâlindeki kadın, göğsünü yıkamadan, çocuğunu emzirebilir. Cünüb kadının, yıkamadan emzirmesi mekrûh olur.] Çocuk emziren kadının abdesti bozulmaz.

Kendi avret yeri açık iken ve avret yeri açık olanlar yanında Kur'ân-ı kerim okumak mekrûhdur. Bir yeri açık olan, başını yorgandan çıkarıp okumalıdır.

Müsâfir olduğu evde cünüb olan kimse, gusl abdesti alırsa iftirâyâ, şübheye uğrayacağından korkarsa, gusl etmez. Su varken teyemmüm etmesi de câiz olmaz. Pis

olarak, niyyet etmeden, iftitâh tekbîri söylemeden, ayakda birşey okumadan, rükû' ve secde gibi hareket yaparak nemâz kılar görünmesi câizdir. [Mezhebsiz, reformcu imâm arkasında kılmak zorunda olan da böyle yapar.]

Cünüb veyâ hayzlı iken câmi'e girmek, hattâ câmi' içinden geçmek harâmıdır. Gececek başka yol bulamazsa veyâ câmi'de cünüb olursa veyâ câmi'den başka yerde su bulamazsa, teyemmüm edip girer ve çıkar. Kur'ân-ı kerîm okuması ve Mushafı tutması ve Kâ'be-i mu'azzamayı tavâf etmesi, dört mezhebde de harâmıdır. Kur'ân-ı kerîmi ve âyet-i kerîme yazılı şeyleri abdestsiz tutmak da harâmıdır. Yayıpışık olmayan birşey içinde, meselâ çantada iken tutmak câizdir. Fâtihayı ve düâ âyetlerini, düâ niyyeti ile okuması ve her düâyı okuması harâm değil ise de, düâyı abdestli okumak müstehabdır. Tefsîrler, Kur'ân-ı kerîm gibidir. Başka din kitâbları, düâ gibidir. Fıkıh yazılı kâğıdlara birşey sarmak câiz değildir. Allahü teâlânın ve Peygamberlerin "aleyhimüsselâm" isimleri yazılı ise, bunları silip, sonra birşey sarılabilir. Fekat, bunlara da sarmamak lâyıktır. Çünkü, Kur'ân-ı kerîmin harfleri de muhteremdir. **(Hadîka)** da ve **(Letâif-ül-işârât)** kitâbında (Meselâ, Hûd aleyhisselâma gelen kitâb islâm harfleri ile idi) buyuruyor. **(Hadîka)**, ikinci cildi, altıyüzotuzüçüncü sahifesinde diyor ki, (Üzerinde, dokuyarak veyâ boya ile mubârek yazı bulunan halıyı, hasırı, musallâyı ya'nî seccâdeyi yere sermek, üzerine oturmak ve her ne sûret ile olursa olsun kullanmak ve paralar, mihrâblar ve divarlar üzerlerine yazmak mekrûhdur. Bunları divara asmak mekrûh olmaz). [Kâ'be-i mu'azzama resmi de, yazı gibidir. Resm, nakş bulunmayan seccâde kullanmalıdır.]

Tekrâr bildirelim ki, gusl abdesti alırken ağzın içini yıkamak, hanefî ve hanbelî mezheplerinde farzdır. O hâlde hanefîler, muhtâk olmadıkça, diş kapatmamalı ve doldurtmamalıdır. Dişleri çürütmemelidir. Bunun için de dişlere, dînimizin emr ettiği gibi bakmalı ve misvâk kullanmalıdır. (Larousse illustré medical) ismindeki Fransanın kıymetli tıp kitâbı, ağız temizliği husûsunda diyor ki, (Bütün diş ma'cûnları ve tozları ve suları, dişlere zarar verir. En iyi diş temizleme vâsıtası, sert bir fırçadır. Önce, dişleri kanatırsa da, korkmamalıdır. Diş etlerini kuvvetlendirir ve artık kanamaz). Herkese uyararak, ma'cûn kullanıyordum. İki dişim çürümeye başladı. Fransızca kitâbı okuyunca, misvâk kullanmağa başladım. Dişlerimin çürümesi durdu. Altmış seneyi geçti, dişlerimden ve mi'demden hiç şikâyetim olmadı. İbni Âbidîn, **(Redd-ül-muhtâr)** da buyuruyor ki, (Abdest alırken misvâk kullanmak sünnet-i müekkededir. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Misvâk kullanarak kılınan nemâz, misvâksız nemâzdan yetmiş kat üstündür)**. Misvâk, düz ve ikinci küçük parmak kalınlığında, bir karış boyunda olmalıdır. Misvâk, Arabistânda yetişen Erâk ağacının dalıdır. [Düzgün ucundan, iki santimetre kadar, kabuğu soyulup, burası birkaç sâat suda tutulur. Sonra, ezilince, fırça gibi açılır.] Erâk ağacı bulunmazsa, zeytin dalından yapılır. Nar ağacından yapmamalıdır. Bunlar da bulunmaz ise veyâ bir kimsenin dişleri yok ise, parmakları ile, bu sünneti îfâ etmelidir. Misvâkın otuzdan çok fâidesi vardır. Tahtâvînin **(Merâkıl-felâh hâşiyesi)**nde hepsi yazılıdır. Birincisi, son nefesde îmân ile gitmeğe sebep olur. Erkeklerin, orucuz iken de, özrsüz sakız çiğnemeleri mekrûhdur. Kadınlar, misvâk yerine, orucuz iken, sünnete niyyet ederek sakız kullanmalıdır.)

Süâl: Dînimizde diş yapıdırmanın câiz olduğunda bütün fukahâ ve müctehidlerin ittifâkı vardır deniliyor. Gümüşden mi, yoksa altından mı yapıdırılacağı husûsundaki ihtilâfları, bu ittifâka te'sîr eder mi?

Cevâb: Diş yapıdırarak deyince, düşen dişin yerine konulan ve istenilince çıkarılabilen takma diş veyâ sallanan diş bağlamak anlaşıldığı gibi, diş doldurtmak ve kapatmak da anlaşılır. Hanefî âlimlerinin "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în" sallanan dişleri altın ile de bağlamak câiz olduğuna fetvâ vermelerini, (Diş yapıdırmanın câiz olduğunda ittifâk vardır. Diş doldurtmak ve kapatmak câizdir) şeklinde değiştirmek, yâ fukahânın beyânâtını anlamamak veyâ bu beyânları, kendi sin-

si ve âdf isteklerine göre değişdirmek olur ki, her ikisi de hem ayb, hem de günâhdır. Müctehidlerimiz, altın ile veyâ gümüş ile bağlamakda ihtilâf etmişdir. Hanefî mezhebinin fıkıh kitâblarında, sallanan dişi (**Şed etmek**), (**Tadbîb etmek**) deniliyor. Şed, tel ile kuvvetli bağlamak demektir. Meselâ (**Şedd-üz-zünnâr**), papasların kuşağını bağlamağa denir. Tadbîb, şerit ile, dadbe gibi, ya'nî kapı sürgü demiri gibi, enli, yassı birşey ile şed etmek, sarmak demek olduğu, Tahtâvînin ve (**İbni Âbidîn**)in (**Dürr-ül-muhtâr**) hâşiyelerinde, tadbîb edilmiş kürsi üzerine oturmağı bildirirken ve (**Dürr-ül-müntekâ**) ve (**Câmi'ur-rumûz**)da yazılıdır. (**Bezzâziyye**) ve (**Hindiyye**)de diyor ki, (Gümüş ve altın şekiller ile süslenmiş kapdan yemek, içmek câizdir. Fekat, elini, ağzını gümüşe, altına değdirmemek lâzımdır. İmâmeyn, böyle kapları kullanmak mekrûhdur dedi. Tadbîb edilmiş kap da böyledir. Kürsîyi [kanepeyi] ve hayvan semerini tadbîb etmek câiz ise de, altın ve gümüş bulunan yerlerine oturmamak lâzımdır. Mushafın cildini tadbîb etmek câizdir. Fekat, altına, gümüşe dokunmamak lâzımdır). Buradan da anlaşılıyor ki, tadbîb etmek, bütün yüzeyi kaplamak demek değildir. Etrâfına metal şerid çevirmek demektir. Fıkıh kitâblarında, (Sallanan dişi altın ile tadbîb etmek câizdir) diyor. Bu söz, sallanan dişi, düşmekden korumak için altın tel veyâ şerid ile bağlamak câizdir demektir. Çünkü, bu tellerin altına su sızar. Hem de, gusl abdesti alırken, şimdi takma dişler çıkarıldığı gibi, tel ve şerid bağlar da yerlerinden çıkarılmakta, temizlenip, guslden sonra yerlerine konulmaktadır. Çıkarılıp temizlenmezlerse, aralarında kalan yemek artıkları ağızda fenâ koku ve tahrîbat yaparlar. (Sallanan dişi kaplatmak câiz olur dediler) demek, fıkıh âlimlerine iftirâ olur. Çünkü, sallanan dişi kaplanamaz, bağlanabilir. Görülüyor ki, (**Tadbîb**) sözüne kaplatmak diyerek bundan (dişi kaplatmak câizdir) fetvâsını uydurmak, hakîkî bir din adamının yapacağı şey değildir. Fıkıh kitâblarında, (çürüyen dişleri kaplatmak veyâ doldurtmak câizdir) diye bir yazı bulunmadığı gibi, altın ile, gümüş ile doldurtmak ve kaplatmak sözü de yokdur.

Fıkıh bilgisi az olan ve müctehidlerin beyânâtını anlamıyanlar, (sallanan dişleri bağlamak veyâ takma dişi yaptırmak) sözü ile, (dişi kaplatmak ve doldurtmak) sözünü birbirine karışdırıyor. Müctehidlerin beyânlarını, hepsine yaymağa çabalıyorlar. Zarûret olduğu için, hepsi câizdir diyorlar. Bu zevallılar anlıyamıyor ki, oynayan dişi bağlamak ve çıkan dişi yerine müteharrik dişi [protez] takdırmak için zarûret aramağa zâten lüzûm yokdur. Çünkü, yapması câiz olmıyan bir şeyi yapabilmek için, zarûret aranır. Dişleri bağlamak veyâ dişi takmak yasak edilmemiştir ki, bunları yapmak için zarûret aransın. Kendi ağzındaki kaplama ve dolguların gusl abdestine zarar vermediğine müslimânları inandıрмаęa kalkışan ba'zı kimseler, gümüş yerine altın ile bağlamak için zarûret bulunduğunu görünce, bu zarûret kelimesini büyük bir silâh olarak yakalamışlar. (Dişi yaptırmamanın zarûret olduğu ittifâkla bildirilmiştir) yaygarasını koparmışlardır. Böylece, hanefî mezhebindeki müslimânları şaşırtmış, kâtı'-i tarf-ı ilâhî olmuşlardır. Bunlar, sallanan dişlerin kaydsız şartsız bağlanacağının beyân buyurulmasını biricik delil olarak gösteriyorlar. Hâlbuki, dişleri sallanmaz şekilde bağlayan teller ve çıkarılan dişi yerine protez denilen sun'î takma dişler, kolayca çıkarılabilmekde, temizlenip tekrâr yerine konmaktadır. Âlimlerimiz "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in", gusl abdesti alırken çıkarılabilen bağları ve takma dişleri beyân buyurmaktadır. (Gusl abdesti alırken, dişi çukurlarını ve dişlerin arasını ıslatmak farzdır) buyuran âlimlerin, kaplama ve dolgu gibi suyu geçirmiyen mâni'lere cevâz verdiklerini söylemek, bu büyük insanlara, çok çirkin iftirâ olur. Bu âlimler, gümüş yüzük takmanın da câiz olduğunu söylemişlerdir. Yüzük takmanın câiz olması, altındaki derinin ıslanması avf olur demek olmamıştır. Yüzüğü, çıkararak veyâ oynatarak altını ıslatmak lâzımdır demişlerdir. Dar yüzüğün altı ıslanmazsa, abdest ve gusl sahîh olmaz buyurmuşlardır. Dişi kaplatmak da yüzük takmak gibidir. Kaplamanın ve dolgunun altı ıslanmadığı için, gusl sahîh olmaz.

Süâl: Gusl abdesti alırken zarûret ve meşakkat olan yere suyu ulaştırmak şart değildir. Gözlerin içini, sünnet derisinin içini ve kadınların örgülü saçlarını yıkamak, bunun için, sâkit oluyor. Baş ağrıyan kimse mesh edemezse, başını mesh etmesi sâkit oluyor. Zarûret ile diş yapıdırınca, dişlerin ıslanması sâkit olmaz mı?

Cevâb: İslatılmasında (**Harac**) bulunan bir yer ıslanmazsa, gusl abdestinin kabûl olacağı hükmü genel değildir. Bu hüküm, bedende zarûrî, kendiliğinden hâsıl olan veyâ islâmîyyetin emri ile yapılan bir şey içindir. İnsanın yaptığı şey için değildir.

İnsan tarafından yapılan şeylerde harac olduğu zemân, harac bulunmayan mezheb taklîd edilir. Şiddetli baş ağrısı, kendiliğinden hâsıl olan bir zarûretidir. Bu başa el dokunduramamak haracdır. Bunun için, bunun başını yıkaması, mesh etmesi sâkit olmaktadır. Bir yara iyi olduktan sonra, üzerindeki ilâca, merheme, sarıya mesh etmek câiz olmayacağı, bunları çıkarıp, altını yıkamak lâzım geldiği, cebîre bahsinde bildirildi. Bunları kaldırmakda harac olursa bunlar, kendiliğinden hâsıl olan bir zarûret olmadıkları için, başka mezheb taklîd edilir. Başka üç mezhebde de harac varsa, altlarını yıkamak sâkit olur denildi. Çünkü, bunlar, zarûret ile konulmuş idiler. Ya'nî yarayı tedâvî etmek, eski hâline getirmek için konulmuşlardı. Gusl abdesti alırken, diğer üç mezhebde de, bütün bedeni ve sudan zarar görmiyen yarayı yıkamak farz olduğu için, diğer üç mezhebden birini taklîd etmeğe imkân yokdur. Harac, ya'nî meşakkat, zorluk bulunduğu zemân haraca sebep olan şey zarûrî var ise, buraları yıkamak sâkit olur. Saçları örgülü kadının, yalnız saç diplerini ıslatması farz oldu. İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh” buyuruyor ki, (Kadınların saçlarını kazımaları yasak olduğu için, örgüyü çözmeleri afv edildi. Erkeklerde ise, bu zarûret yokdur.) Saçlarını kazımalarının sünnet olduğu İbni Âbidîn'in beşinci cildinde yazılıdır. Bunun için, erkeklerin örgülü saçını açmaları lâzımdır. Kadınların örgülü saçlarını açmaması, erkeklerin örgüsünü açmamasına sebep olmuyor. Çünkü, birincisinde zarûret ve harac birlikte vardır. Erkek saçında da harac varsa da, zarûret yokdur.

Sun'î takılan protez dişlerin guslde çıkarılmasında harac [herhangi bir zorluk] yokdur. Kolayca çıkarılıp altlarındaki deri yıkanır. Böyle diş yapıdırılması câizdir. Bunların başka mezhebi taklîd etmelerine lüzûm yokdur.

Süâl: İmâm-ı a'zam, diş yapıdırma husûsundaki zarûretin, gümüş kullanmak sûreti ile giderileceğini buyurmuş. Bunu bir vâ'ızın kitâbında okudum. Yine o kitâbda, İtkânî diyor ki, imâm-ı Muhammedin şöyle demesi müsâiddir: (Diş yapıdırma husûsundaki zarûretin, gümüş kullanmak sûreti ile giderilmiş olacağını teslim etmeyiz. Çünkü, burunda koku yapan gümüş, dişde de koku yapar). Diş yapıdırma zarûret olduğu açıkca meydândadır, diye okudum. Siz buna ne dersiniz?

Cevâb: Okuduğunuz kitâbın bir vâ'ız tarafından yazıldığı doğru olmasa gerek. Fıkh kitâblarını bu kadar yanlış ve bozuk nakl eden kimse, yâ çok câhil bir zevallı veyâ büyük bir yalancı ve sahtekâr olabilir. Bakın (**Redd-ül-muhtâr**)da (**Harzar-vel-ibâha**) kısmında, bu satırlarda nasıl buyuruyor: (İmâm-ı a'zam, diş bağlamak ile burun yapmağı birbirinden ayırdı. Burun gümüşden olunca, gümüşün koku yapması zarûretine binâen, altından burun yapıdırma câizdir buyurdu. Çünkü, harâm olan şey, ancak zarûret için mubâh olur. Hâlbuki, dişde gümüş kullanınca bu zarûret kalkıyor. A'lâ olan altını kullanmağa ihtiyâc kalmıyor. İtkânî dedi ki, bir kimse, imâm-ı Muhammed hazretlerine yardım etmek için şöyle diyebilir: Diş altınla bağlamakda olan zarûretin, gümüş kullanmakla kalkacağını kabûl etmeyiz. Çünkü, gümüş, burunda olduğu gibi, dişde de koku yapar). Görülüyor ki, ne İmâm-ı a'zam, ne de imâm-ı Muhammed “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ” (Diş yapıdırma husûsundaki zarûret) diye birşey buyurmamıştır. Bu zarûreti, kaplamaya yarayan için kimse, cemâ'atin gözünden düşmemek için veyâ diş kaplatanlara yaranmak için, kendisi uydurmuştur. İmâmlarımız diş bağlamakda (Gümüş koku yapınca, altın ile bağlamak zarûreti hâsıl oluyor. Gümüş kullanmak koku yap-

mazsa, bu zarûret kalmıyor) buyuruyor. Zarûret olup olmadığını söylemek, bizim gibi avâmın, ya'nî müctehid olmıyan din adamlarının işi değildir. Dñimiz, burada söz hakkını müctehidlere vermiştir. Müctehid olmıyan din adamlarının burada söz hakları yoktur. Söylerlerse, sözlerinin kıymeti yoktur. Hicretin dört yüz senesinden sonra icthâd derecesine yükselmiş bir âlim yetişmediğini, bulunmadığını âlimlerimiz sözbirliği ile bildirdiler. Âlimlerimiz, müctehidlerin fetvâlarını bularak, fıkıh kitâblarına yazdılar. Dış çukurundaki yemek artıklarının altına su sızmadığı zemân gusl abdestinin kabûl olmayacağı ve bunda zarûret ve harac bulunmadığı fıkıh kitâblarında açıkça yazılıdır. Bunu yukarıda bildirmişdik. Çünkü, gusl abdesti alınacağı zemân, dış çukurundaki ve dişler arasındaki yemek artıklarını temizlemek mümkündür ve bunu yapmakta harac, ya'nî güçlük yoktur. (**Kâmûs**) tercemesinde diyor ki, (Farzı yapmakta haraca sebep olan, ya'nî yapmağa mâni' olan zarûret, yâ cebr, zor ile olur. Kadınların saçlarını uzatması böyledir. Çünkü, islâmiyyet, saçlarını kesmelerini yasak etmiştir. Yâhud hasta bir uzvu sıhhatte kavuşturmak ve tehlikeden korumak için olur. Yâhud da, başka şey yapmağa imkân olmadığı için olur). Harac bulunduğu zemân, başka mezhebi taklîd mümkün olmaz ise, zarûret aranır. Kadınların örgülü saçlarını çözmelerinde harac vardır. Bu haracdan kurtulmak için, başka mezhebi taklîd etmeğe de imkân olmadığı ve saçlarını uzatmalarında zarûret olduğu için, saçlarının örgülerini açmaları afv olunmuştur.

Diş çürüyen, ağrıyan kimse, müslimân, sâlih bir diş tabîbine gider. Diş tabîbi, pamuk ile ilâc koyarak şiddetli ağrıdan kurtarır. Sonra, bu pamuk atılır. Ağrısı giderilmiş diş için, ona iki yol gösterir: Birinci yol, çürümüş, telef olmuş dişi çıkarıp, yerine protez yaptırmasını söyler. İkinci yol, çürümeğe başlamış, hasta dişin sinirini alıp, dolgu veyâ kaplama, ya'nî kron yaptırmasıdır. Dişin çürümesi yeni başlamış ise, dolgu yapılarak, çürümesi az veya çok zemân durduruluyor. Diş tabîbinin mehâretine göre, bu diş uzun seneler, râhat kullanılıyor. Çürüme ilerlemiş ise, dolgu yapılamıyor. Ancak, kaplama yapılarak, dişin yalnız kökünden istifâde ediliyor. Kökü de çürümüş ise, diş çıkarılıp yerine sun'î diş [protez] takılıyor. Protezi kullanmak, kaplama gibi, kaplama da dolgu gibi râhat olmuyor. Kaplama ve dolgu, hasta dişi tedâvî etmiyor. Eski sıhhatine kavuşturmuyor. Hasta olarak, ağrısız kullanılmasına yardım ediyor. Dolgusu, kaplaması olan kimse, mâlikî veyâ şâfi'î mezhebini taklîd edince, özsüz kimseler gibi tam sevâb kazanıyor. Bu mezhepleri taklîd imkânı olmasaydı, dolgu ve kaplama zarûret hâline dönerdi. Guslü ve nemâzları sahîh olurdu. Fekat, özrlü olduğu için sevâbları az olurdu. Görülüyor ki, başka mezhebi taklîd etmesi, ibâdet sevâbının çok olmasına sebep olmakta, hem de dişlerin sökülmesine mâni' olmaktadır.

Diş de bir uzvdur. Çürük diş tedâvî etmek zarûret değil midir? Sallanan diş bağlamanın zarûret olduğunu siz de bildirmişsiniz diyerek kaplama ve dolgunun zarûret olacağını söylemek doğru değildir. Çünkü, kaplamak ve dolgu yapmak diş tedâvî etmek değildir. Çürük dişin sinirini alarak, bunu ölü olarak, protez, ya'nî sun'î diş gibi kullanmaktır. Protez çıkarılabildiği için câizdir. Kaplama, dolgu, çıkarılabildiği için, câiz değildir. Bugün ağrıyan diş protez yapmakta çok acı, harac olmuyor. Dişin sinirini öldürmek ise, çok acı, pek zahmetli oluyor. (Protezi kullanmakta harac vardır. Dolguyu, kaplamayı kullanmakta ise yoktur) diyene de şâfi'îyi taklîd câiz oluyor. Dolgu ve kaplama dişin kökünde zemânla mikrop yuvası meydana gelip, çeşitli organlarda hastalık yapıyor. Sun'î diş ise, hiç mikrop yapmıyor.

Diş ağrısı veyâ çürüğü olmadan, zînet için kaplama veyâ dolgu yaptırmış olan da, gusl abdesti alırken şâfi'î veyâ mâlikî mezhebini taklîd etmelidir. Harac bulunduğu zemân, başka mezhebi taklîd etmek için, zarûret de bulunması şart olmadığı İbni Âbidînde, nemâz vaktleri sonunda açıkça yazılıdır. Ağrı, çürük sebebi ile kaplama, dolgu yapmanın da zarûret olmadığını yukarıda bildirdik. Bunun için, diş yaptırmış müslimânları pis bilmemeli, bunlara şübheli gözle bakmamalıdır.

Kullanması erkeklere harâm olan altının, dış için mubâh olması, dış kaplatmanın ve hattâ bağlamanın zarûret olacağını gösterir sanmak, pek yanlıştır. Erkeklerin gümüş eşyâ kullanması câiz olmadığı hâlde, gümüş yüzük kullanmalarına izin verilmiştir. Gümüş yüzük mubâh oldu diyerek, yüzük takmakta zarûret vardır sanmak ve altın, gümüş burun, kulak takmak câiz olduğu için, bunları takmak zarûrî lâzımdır sanmak ve bundan dolayı da (dış kaplatmak için zarûret olduğunda âlimler ittifâk etdi) demek, yanlış ve iftirâ ve günâh olur.

Son ve en kuvvetli delîl olarak bildirelim ki, dört mezhebin ince bilgilerine vâkif, derin âlim seyid Abdülhakîm “rahmetullahi teâlâ aleyh” efendinin mubârek el yazısı ile hâzırladıkları (**Nemâz risâlesi**) bu fakîrdedir. Burada buyuruyor ki, (Şâfi’î mezhebinde guslün farzı ikidir: Birisi niyyettir. Ya’nî, her uzva su ilk temâs ederken, gerek ellere, gerek yüze ve gerek sâir bedene su dökerken “niyyet eyledim cenâbeti ref [izâle] için gusl etmeğe” demektir. Ya’nî her yerini yıkarken gönlünde böyle bulundurmakdır. Hanefîde, bu niyyet şart değildir. İkincisi, bütün bedeni su ile yıkamaktır. Bedeninde necâset varsa, izâle etmek ayrıca farzdır. Ağzın ve burnun içini yıkamak, ya’nî buralara suyu îsâl etmek şâfi’îde farz değildir. Hanefî mezhebinde ise, buralara suyu îsâl etmek farzdır. Bunun içindir ki, hanefî mezhebinde olanlar, dışlerini kaplatamazlar ve doldurtamazlar. Çünkü, buralara su îsâbet etmez. Dışını kaplatan veyâ doldurtan, şâfi’î [veyâ mâlikî] mezhebini taklîd eder).

[(**El-mukaddemet-ül-izzıyye**)]de diyor ki, (Mâlikî mezhebinde, bir kabdaki temiz suya necâset düşse, üç vafından biri değişmez ise, bununla abdest ve gusl sahîh, lâkin mekrûhdur. Mâ-i müsta’mel de böyledir. Halâya sol ayakla ve başı ör-tülü girilir. Eti yinen hayvanların bevlı ve pisliğı temizdir. Bunların ve insanın ölü-sü ve kemikleri ve tırnakları, boynuz ve derileri ve menî, mezî ve alkollü içkiler necsdir. Necs yere serili kalın şey üzerinde ve avuç içinden az kan, irin bulaşınca nemâz sahîh olur.^[1] Gusle başlarken niyyet etmek, bütün vücûdü delk etmek, [avuç içi veyâ havlu ile hafif sıvamak], muvâlât [aralıksız] ve saç, sakalı hilâllamak, sık örülü saç çözümlüp her tarafını hilâllamak farzdır. Ağız, burun ve kulak içini ve saçları yıkamak sünnettir. Yıkamadık yer kaldığını bir ay sonra bile hâtırlayınca, yalnız orayı hemen yıkar. Hemen yıkamazsa, guslü bâtil olur. Her guslden evvel veyâ sonra abdest alınır.

Abdeste başlarken veyâ yüzü yıkarken niyyet etmek ve başın hepsini ve sarkan saçları, kulak üstündeki deriyi ve altındaki deri görünen hafif sakalı mesh etmek, kesif sakalı yıkamak, muvâlât ya’nî a’zaları ard arda yıkamak, yıkanan yerleri, kurumadan evvel delk etmek de farzdır. Örülü saç çözümlmez. Avuç ve parmak içleri ile zekere dokunmak, abdest aldığıında veyâ bozulduğunda şübhe etmek, öğlanın veyâ mahrem olmıyan genç kadının derisine veyâ saçına şehvet ile dokunmak, abdesti bozar. [Lezzet kasd etmeden dokunursa ve dokunurken lezzet duymazsa, abdesti bozulmaz. Yolda, nakl vâsıtalarında ve alış verişde temâs korkusu olan şâfi’î, hanefî veyâ mâlikî mezhebini taklîd etmelidir.] Bedenden kan ve diğer şeyler çıkması abdesti bozmadır. Kulakların içi ve dışı, yeni ıslatılmış parmak ile mesh edilir. Tırnak kesince, traş olunca abdest bozulmaz. Sakal traşında ihtilâflıdır. El ile istibrâ vâcibdir. Teyemmüm ederek giyilen mest üzerine mesh edilmez. Mesh müddeti yokdur. İkinci vakti isfirâr vaktine kadardır. Yatsının âhır vakti, gecenin ilk sülüsüdür. Mekkede olanın Kâ’beye, Mekkede olmıyanın Kâ’be cihetine dönmesi farzdır. Nemâza başlarken (Allahü ekber) demek, Fâtiha okumak, kavmede dikilmek, celsede oturmak, oturarak bir tarafa selâm vermek ve selâm verirken (Es-selâmü aleyküm) demek farzdır. İlk iki rek’atde Zamm-ı sûre okumak, iki teşeh-

[1] Mâlikî mezhebinde, ikinci kavle göre, her necâset, ne kadar çok olsa dahî, nemâza mâni değildir. Yıkaması farz değil, sünnettir.

hüdde oturmak, tehiyyât ve salevât okumak ve ikinci selâm sünnetdir. Sabâh ikinci rek'atde sessiz kunût okumak, teşehhüdde şehâdet parmağı kaldırmak müstehabdır. Sünneti unutup, secde-i sehv lâzım olur. Bayram ve cenâze nemâzları sünnetdir. Fâsik, imâm olamaz. Başka mezhebdeki imâma ve özrlü olan imâma uymak câizdir.

Mâlikîde sefer mesâfesi, şâfi'îde olduğu gibi, seksen kilometredir. Günâh olmanın seferde dört rek'at farzları iki kılmak sünnetdir. Dört gün kalmağa niyyet ettiği mahalde mukîm olur. Müsâfir ile mukîmin birbirlerine imâm olmaları mekrûhdur. Mâlikîyi taklîd eden hanefî müsâfir ile mukîm, birbirlerine imâm olurlar. İki nemâzı cem' etmemek efdaldır. Vitr nemâzı ve bayramda onbeş nemâzin farzından sonra tekbîr-i teşrîk sünnetdir.) Bir ibâdeti yaparken, başka bir mezhebi taklîd etmek, kendi mezhebinden ayrılmak değildir. O mezhebin, farzlarına ve müfsidlerine tâbî' olmak demektir. Vâciblerde, mekrûhlarda ve sünnetlerde, kendi mezhebine uyar. Meselâ, mâlikîyi taklîd eden hanefî müsâfirin, dört gün kalmağa niyyet ettiği yerde, farzları dört rek'at kılması farz olduğu için, dört kılar. Mukîm olana uyması veyâ imâm olması, mâlikîde mekrûh, hanefîde sünnet olduğu için, kendi mezhebine uyararak, cemâ't ile kılabilir. Bir ibâdeti yaparken, başka mezhebi taklîd etmek için, kendi mezhebine göre yapmakda harac, meşakkat bulunması lâzımdır. Meşakkat, zorluk yok iken, taklîd edilmez.]

Diş kaplatmış veyâ doldurtmuş olanların guslde ve abdestde ve nemâz kılariken mâlikî veyâ şâfi'î mezhebini taklîd etmeleri takvâ değildir. Mezheb taklîdi fetvâ yoludur, kurtuluş çâresidir. Dinde meşakkat yoktur, kolaylık vardır gibi sözleri zındıklar, silâh olarak kullanarak, birçok farzları terketmektedir. Bu sözün doğrusu, Allahü teâlânın bütün emrlerini yapmak kolaydır, zor birşey emr etmemiştir, demektir. Yoksa, imâmî za'îf olanların dediği gibi, nefse güç gelen şeyleri, Allahü teâlâ afv eder. Herkes kolayına geleni yapmalıdır. O rahîmdir, hepsini kabûl eder, demek değildir. Diş için, mâlikî veyâ şâfi'îyi taklîd etmek meşakkat değildir.

Dartr veyâ Kefeki denilen ve dişlerin dibinde hâsıl olan kireçlenmeler, salgılardan, kendiliklerinden hâsıl oldukları için ve buna mâni' olan çâre, ilâc bulunmadığı için, bunların mevcûd olmasında zarûret vardır. İzâle edilmesinde harac olanlar, derideki çibanın, yaranın üstündeki zar, kabuk gibi olup, altlarını yıkamak, dört mezhebde de lâzım olmaz. Bunun için, başka mezhebi taklîd lâzım olmaz.

(Diş kaplatma ve dolgu meselesi hal olmuş, câiz olduğuna fetvâ verilmiştir. Zararı olmadığı bildirilmiştir) diyorlar. İttihâdcılar zemânında din işlerine karışan siyâset adamlarının, sarıklı masonların, din büyüklerini kötölemek, din bilgilerini bozmak için söyledikleri, yazdıkları yıkıcı propagandalara fetvâ diyorlar. 1329 [m. 1911] senesinde İstanbulda ikinci baskısı yapılan (**Mecmû'a-i cedîde**) adındaki fetvâ kitâbında (Diş çukuru doldurulmuş kimse, gusl ederken, diş çukuruna su vâsıl olmasa, bu vechle gusl zarûret olsa, gusl câiz olur) demektir. Bu fetvâyı 113. ncü şeyh-ul-islâm Hasen Hayrullah efendinin verdiği bildirilmektedir. Hâlbuki, bu kitâbın [1299] daki birinci baskısında bu fetvâ yazılı değildir. Hayrullah efendi ise, ikinci def'a olarak 18 Rebî-ul-evvel 1293 ve 11 Mayıs 1876 da Şeyh-ul-islâm olmuş ve 15 Receb 1294 ve 26 Aralık 1877 de ayrılmıştır. Böyle fetvâsı olsaydı, kitâbın birinci baskısında bulunması lâzımdı. İkinci baskının önsözünde (Birinci baskıda bulunmayan birkaç fetvâyı, zemânımız şeyh-ul-islâmı Mûsâ Kâzım efendinin emri ile biz ekledik) demektir. Her fetvânın sonunda, buna kaynak olan fikh kitâbının adı ve bildirdiği şey yazılı olduğu hâlde, diş fetvâsı için böyle bir kaynak bildirilmemiştir. Müslimânları yanlış yola sürüklemek için, sinsice hâzırlanmış böyle yeni türeyen yazıları, fetvâ zan ederek aldanmamalı, imâni, ibâdetleri bozmalı, uyanık olmalıyız.

Biz, diş kaplatanların, dolduranların gusl abdestlerinin ve nemâzlarının sahîh olmayacağını anlatmak istemiyoruz. Dişlerini kaplatmış veyâ doldurtmuş olan

hanefîlere, mâlikî veyâ şâfi'î mezhebini taklîd ederek, gusl abdestlerinin ve nemâzlarının sahîh olacağını anlatmak istiyoruz. Bu durumdaki din kardeşlerimize kolay yolu, çıkar yolu göstermek istiyoruz. Dış doldurtmayın, kaplatmayın demiyoruz. Kaplama veyâ dolgusu olan imâm arkasında nemâz kılmayınız da demiyoruz. Birinci kısım, 74. cü madde, 5. ci sahîfeye bakınız! Kaplaması, dolgusu olanlara, din büyüklerinin gösterdiği kolaylığı haber veriyoruz. Hanefî mezhebinde olup da, mezhebinin bildirdiği gibi ibâdet etmek isteyenler için, ya'nî mezheblere kıymet verenler için, bu kadar uzun yazıyoruz. Mezheb kitâblarına kıymet vermeyip de, kendi aklına, görüşüne, düşüncesine göre ibâdet etmek isteyenler için yazmıyoruz. İbni Âbidîn "rahmetullahi aleyh", Ramezân hilâlini anlatırken buyuruyor ki, (Birçok ahkâm, zemânın değişmesi ile değişir. Harac olunca, za'ff rivâyet ile amel olunur). Bundan da anlaşılıyor ki, ahkâmın zemân ile değişmesi demek, zor vaziyette bulunan kimse, mezheb âlimlerinin meşhûr olmıyan ictihâdlarına uyabilir demektir. Herkes kolayına geleni yapsın demek değildir. **(Dürr-ül-muhtâr)** üçüncü cild, yüzdoksanıncı sahîfede buyuruyor ki, (Mezhebden çıkan kimse ta'zîr olunur. Ya'nî cezâlandırılır). **(Sirâciyye fetvâsı)**nda da böyle yazılıdır. İbni Âbidîn burada buyuruyor ki, (Dünyâ menfe'ati için mezhebini bırakan kimsenin son nefesde îmânsız gitmesinden korkulur.)

Dış kaplatan veyâ doldurtan hanefîlerin, mâlikî veyâ şâfi'î mezhebini taklîd etmeleri, hanefî mezhebinden çıkmak demek, ya'nî mezheb değiştirmek demek değildir. Yalnız guslde, abdestde ve nemâzda, hanefî mezhebi ile birlikde mâlikî veyâ şâfi'î mezhebinin şart ve müfsidlerine de uymaktadır. Özü olmıyanların da, başka mezhebin farzlarına ve müfsidlerine uymasının müstehab olduğu **(İbni Âbidîn)**in abdest bahsinde ve imâm-ı Rabbânînin **(Mektûbât)**ının birinci cild ikiyüzsensal-tıncı mektûbunda bildirilmektedir. Hanefîde câiz olmıyan birşeyi, şâfi'îde veyâ mâlikîde câiz olduğu için, zarûret ve harac olmadan yapamaz. Meselâ sağlam olanın veyâ kaplama dışı olduğu için, mâlikî mezhebini taklîd eden hanefînin, derisinden kan akınca veyâ idrâr kaçırınca, abdest alması lâzımdır. Bunun, vitr nemâzını vâcib olarak kılması, yüzdört kilometreden az uzak yerde seferî olmaması ve dört gündenden az seferî olduğu yerde nemâzlarını cem' etmemesi lâzımdır. Hastalık veyâ ihtiyârlık sebebi ile, ya'nî, zarûret ile idrâr kaçırın hanefînin, tekrâr abdest alması, harac, zahmet olacağı için, bu kimse, mâlikî mezhebini taklîd ederek, hemen özü sâhibi olur, abdesti bozulmaz. Ellidokuzuncu maddenin sonuna bakınız! **(Tahrîr)** kitâbını şerh eden, ya'nî açıklıyan İbni Emîr Hâc buyuruyor ki, (Nahl sûresi kırküçüncü ve Enbiyâ sûresi yedinci âyetinde, **(Zikr ehline sorunuz!)**, ya'nî bir hâdise, olay karşısında ne yapacağınızı, bilenlerden sorunuz buyuruldu. Bu âyet-i kerîme, müctehide tâbi' olmak, uymak ve başka mezhebi taklîd etmek vâcib olduğunu göstermektedir. Tâbi' olduğu mezhebe uyarak, bir işi yaparken, harac hâsıl olursa, bu iş, diğer üç mezhebden, harac bulunmıyan birini taklîd ederek yapılır.) Dış dolduran, kaplatan hanefînin, şâfi'î veyâ mâlikî mezhebini taklîd etmesi, böyledir. Diğer üç mezhebdede de harac varsa, zarûret aranır. Zarûret de varsa, bu işi terk etmek, yapmamak câiz olur. Yara üzerindeki sargıyı çıkarıp, yarayı yıkamak yaraya zarar verdiği zemân, başka mezhebi taklîde imkân olmadığı için, yarayı yıkamanın afv olarak, sargıya mesh etmenin câiz olması böyledir. Müctehid olmayan bizim gibi mukallidlerin, Eshâb-ı kirâm böyle yapardı diyerek veyâ âyet-i kerîmeden ve hadîs-i şerîflerden ma'nâ çıkararak, kendi anladığımızı göre hareket etmemiz câiz değildir. İbni Âbidîn tahâreti anlatmağa başlarken buyuruyor ki, (Mukallidin, müctehidden gelen bilgilerin delîllerini sorması lâzım değildir). [İkinci kısım, onyedinci maddeye bakınız!].

**Hak teâlâ intikâmın, kul eli ile alır.
İlm-i hâli bilmiyenler, onu kul yaptı sanır.**

55 — TEYEMMÜM

Teyemmüm, hanefîde, vakt girmeden önce de sahîhdir. Diğer üç mezhebde, vakt girmeden önce sahîh değildir.

Abdest ve gusl için su bulamamak, kullanamamak, yedi dürlü olur:

1 — Sudan bir mil uzak olan, niyyet etmek şartı ile, teyemmüm eder. Bir mil, dörtbin zrâ'dır ki, 1920 metre eder. Şehirde her zemân su aramak farzdır.

2 — Hastanın, abdest veyâ gusl ile veyâ hareket etmek ile, hastalığının artacağı veyâ iyi olması uzayacağı, kendi tecribesi ile veyâ mütehasıs ve açıkça günâh işlemiyen müslimân bir doktorun söylemesi ile anlaşılırsa, teyemmüm eder. Hastalıktan sonra, ellerde ve ayaklardaki hâlsizlik de özrdür. [İhtiyârlardaki hâlsizlik de böyledir. Bunlar, nemâzlarını oturarak kılar.]

3 — Abdest ve gusl yapamıyacak kadar bir hasta, para ile dahî, bir yardımcı bulamazsa, teyemmüm eder. Yardımcı ile de teyemmüm edemiyen kılmaz. İyi olunca kazâ eder. Zevc ve zevcenin birbirlerine abdest aldirmaları vâcib değildir.

4 — Gusl abdesti alınca, soğuktan ölmek veyâ hasta olmak tehlikesi varsa, şehirde dahî olsa, hamâm parası yoksa ve başka çâre bulamazsa, gusl abdesti için teyemmüm eder ve su ile abdest alır.

5 — Su yakın ise de, su yanında düşman, yırtıcı, zehirli hayvan, ateş veyâ nöbetçi varsa veyâ kendisi mahbûs ise veyâ abdest alırsan seni öldürürüz, malını alırız diye korkuturlarsa, teyemmüm ederek kılar ise de, bu sebepler kul tarafından oldukları için, gusl ve abdest alınca, bu nemâzları tekrâr kılması lâzımdır.

6 — Yolcunun fazla suyu varsa da, kendinin ve yol arkadaşlarının içmesine ve necâseti temizlemesine ve hayvanlarına lâzım olursa, teyemmüm eder. Bu su ile gusl edip, necâset ile kılar, kabûl olur ise de, günâha girer. Önce teyemmüm edip, sonra necâseti yıkarsa, tekrâr teyemmüm etmesi lâzım olur. Çünkü su varken, teyemmüm edilmez. Cünüb kimse, bedeninin bir kısmını yıkayacak kadar veyâ abdest alacak kadar su bulursa, abdest ve gusl için, bir teyemmüm eder. Teyemmümden sonra, abdesti bozulursa, o su ile, sonra abdest alır. Abdest ve gusle, bedene dökülen su, bir yere düşünce [elbisesine değil], pis olur ve insan içemez. Hayvana icirilebilir. Susuzluktan ölecek kimse, fazla suyu olandan satın alır. Satmaz ise, zor ile, kavga ve tehdîd ile alır. Abdest için su, zor ile alınmaz.

7 — Kuyudan su çıkarmak için, kova, ip veyâ para ile incek kimse bulamıyan, teyemmüm eder ve su bulunca, nemâzı îade etmez.

(Halebî)de, mesh bahsi sonunda diyor ki, (Bir veyâ iki elinde çatlak, ekzama veyâ başka yara olup, bunları ıslatmak zarar verirse, bu kimse abdest alamaz. Bu sebebden abdest alamıyan kimseye, hâtır ile veyâ para ile başkasının abdest aldirması, İmâm-ı a'zama göre müstehabdır. Başkasından yardım istemeden teyemmüm edip kılar, nemâzı kabûl olur. Yardımcı veyâ para bulamazsa, teyemmüm etmesi, imâmeyne göre de, câiz olur). Bundan anlaşılıyor ki, yaralı eline eldiven takıp, eldiven ile abdest alabilirse, böyle abdest alması lâzım olur.

Yukarıda yazılı sebeplerden birisi ile teyemmüm edildikde, bu sebep bitince, teyemmüm bozulur. Sebebitmeden, başka bir sebep hâsıl olur ve sonra birinci sebep biterse, birinci teyemmüm yine bozulur. Yeniden teyemmüm etmek lâzım olur.

Abdestsiz veyâ guslsüz kimse, cenâze ve bayram nemâzlarını kaçırmamak için, su var iken bile, teyemmüm edebilir. Cum'a nemâzını ve beş vakt nemâzdan herhangi birinin vaktini kaçırmak korkusu olsa, su varken, teyemmüm edemez. Gusl veyâ abdest lâzımdır. Nemâz vakti kaçarsa, kazâ eder. Meselâ, sabâh güneş doğması yakın iken uyanan kimse, cünüb ise ve hayz ve nifâsdan kesilmiş ise, acele gusl eder. Güneş doğarsa, sabâh nemâzını, kerâhet vakti çıkınca, sünneti ile birlikde kazâ eder. **(Teyemmüm)**, lugatde kasd etmek, demektir.

Teyemmümün farzı üçdür:

1— Cenâbetden temizlenmek için veyâ abdestsizlikden temizlenmek için niy-

yet etmektir. Abdestsiz bir kimse, talebesine göstermek için teyemmüm ederse, bununla nemâz kılamaz.

Teyemmüm ile nemâz kılabilmek için, yalnız teyemmüme niyyet etmek yetiştir. İbâdet olan başka bir şeyi, meselâ, cenâze nemâzı kılmak için, secde-i tilâvet yapmak için veyâ abdest için veyâ gusl için teyemmüm etmeğe niyyet lâzımdır.

Teyemmüme niyyet ederken, abdest ile guslü ayırmağa lüzûm yoktur. Abdest için niyyet etmekle, cenâbetden de temiz olur. Cenâbetden temizlenmeğe niyyet edilen teyemmüm ile nemâz kılınabilir. Abdest için ikinci teyemmüme lüzûm yoktur.

2— **(Menâhic)** kitâbında diyorki, (Şâfi'î ve Hanbelî mezheplerinde, teyemmüm yalnız toprakla yapılır. Hanefîde ve Mâlikîde iki kolu dirseklerinden yukarı sıvalı olarak, iki elin parmakları açık olarak avuç içlerini temiz toprağa, taş, toprak veyâ kireç sıvalı divara sürüp ve ileriye, geriye oynatıp, avuç içlerini en az üç parmak mikdârı değmek üzere, iki avucun içleri ile yüzünü bir kerre mesh etmek, ya'nî sığamak.)

[Yüzü tam mesh edebilmek için, avuçlar açık ve dört parmak birbirlerine yapışık ve iki elin ikişer uzun parmaklarının uçları birbirlerine değmiş olarak, avuç içleri saç kesimine konup, çeneye doğru yavaşça indirilir. Parmaklar yatay vaz'iyetde alını, göz kapaklarını, burnun iki yanını ve dudakların üzerlerini ve çenenin yüz kısmını iyice sığamalıdır. Bu esnâda avuç içleri de yanakları sığar].

3— İki avucu tekrâr toprağa sürüp, birbirine çarparak, tozu toprağı silkeledikten sonra, önce sol elin dört parmağı içi ile, sağ kolun alt yüzünü, parmak ucundan dirseğe doğru sığayıp sonra, sağ kolun iç yüzünü, sol avuç içi ile, dirsekten avuca kadar sığamaktır. Bu esnâda sol baş parmak içi sağ baş parmak dışını sığar. Bir rivâyetde, yüzüğü çıkarmak ve parmakların yanlarını diğer elin parmaklarının içleri ile mesh etmek lâzım değildir. Geniş yüzük hareket ettirilir. Sonra, yine böyle sağ el ile, sol kol sığanır. El ayasını toprağa sürmek lâzımdır. Toprağın, tozun elde kalması lâzım değildir. Avuç içleri yüzünün ve kollarının iğne ucu kadar yerine değmezse, teyemmüm sahîh olmaz.

Abdest ve gusl için teyemmüm aynıdır.

Teyemmümün sünnetleri onikidir:

- 1— Toprağa avucun içini koymak.
  - 2— Avuçları, toprak üzerinde ileri ve geri çekmek.
  - 3— Avucda toprak varsa, toprak kalmayınca kadar, iki eli, baş parmakları ile birbirine çarpmak.
  - 4— Elleri toprağa koyarken parmakları açmak.
  - 5— Besmele ile başlamak.
  - 6— Evvelâ yüzü, sonra kolları mesh etmek.
  - 7— Abdest alır gibi, çabuk yapmak.
  - 8— Müsâfir bir mil içinde su bulunduğunu bilirse, araması farz, zan ederse sünnettir.
  - 9— Önce sağ, sonra sol kolu mesh etmek.
  - 10— Elleri, toprağa vurarak, kuvvetle koymak.
  - 11— Kolları, yukarıda anlatılan şekilde mesh etmek.
  - 12— Parmaklar arasını mesh etmek.
- Suyu bulunmayan kimsenin, cünüb olması câizdir.

Toprak cinsinden olan her temiz şey ile, üzerinde bunların tozu olmasa bile, teyemmüm edilir. Yanıp kül olan veyâ sıcakta eriyebilen şeyler, toprak cinsinden değildir. O hâlde, ağaç, ot, tahta, demir, pirinç, yağlı boya sıvalı duvar, bakır, altın, cam ile teyemmüm edilemez. Kum ile olur. İnci, mercân ile olmaz. Kireç ve alçı ile, yıkanmış mermer, çimento, sırsız fayans, sırsız porselen çanak çömlekle, çamur ile olur. Yal-

nız çamur varsa, suyu yarıdan az ise, bununla teyemmüm edilir. Suyu çoksa, bir bez çamura sokulup, çıkarılıp rüzgârda kurutup, bu tozlu bezle teyemmüm edilir. Çamurlu su ile teyemmüm olmaz. Bununla abdest almak lâzımdır. Kireçle badana edilmiş divardan teyemmüm edilir. Buğday, kumaş, elbise, yasdık gibi, teyemmüm câiz olmayan eşyâ üzerine el koyunca, el, teyemmüm câiz olan şeylerin tozu ile veyâ kül ile tozlanırsa veyâ silkildikleri zemân havâyâ böyle toz, kül çıkarsa, bunlarla teyemmüm edilebilir. Ev eşyâsı üzerinde bulunan organik tozlar böyle değildir. Bir topraktan birkaç kimse teyemmüm edebilir. Çünkü, teyemmüm edilen toprak ve benzerleri, müsta'mel olmaz. Teyemmümden sonra, elden, yüzden dökülen toz müsta'meldir.

Teyemmüm edilebilecek şey ile teyemmüm edilemeyecek şey karışık ise, yarıdan çok olanın ismi verilir. Teyemmümü, nemâz vaktinden önce yapmak ve bir teyemmüm ile çeşidli nemâz kılmak hanefîde câizdir. Diğer üç mezhebde, nemâz vakti çıkınca teyemmüm bozulur. Müsâfir, bir milden [ya'nî 1920 metreden] az, mâlikîde iki milden az uzakda su bulunacağını âlâmetlerle veyâ akllı, bâliğ ve âdil bir müslimânın haber vermesi ile, çok zan etdiği zemân her tarafa doğru, dört yüz zrâ' [iki yüz metre] giderek veyâ birini göndererek veyâ mümkün ise, yalnız bakarak suyu araması farz olur. Çok zan etmezse, suyu araması lâzım olmaz. Yanında âdil biri bulunan bir kimse, suyu sormadan teyemmüm edip nemâza dursa, sonra su olduğunu haber alsa, abdest alıp nemâzı îade eder. Bir milden uzakda su varken teyemmüm ile nemâz kılmak câizdir. Eşyâsı arasında su bulunduğunu unutan kimse, şehride, köyde [ma'mûrelikde] değilse, teyemmüm ile nemâz kılabilir. Suyunun bittiğini zan eden kimse, nemâzdan sonra suyunu görse, teyemmüm ile kıldığı nemâzı îade eder. Abdestsiz kılan da, abdestsiz olduğunu hâtırlayınca, nemâzı îade eder.

Müsâfirin yanındakilerden su istemesi vâcibdir. Su vermezlerse, teyemmüm ile kılar. Arkadaşı, suyu piyasadaki fiyâtına satarsa, fazla parası olan müsâfirin satın alması lâzım olur. Sâhibi suyunu, gaben-i fâhiş ile, ya'nî çok aldatmakla satarsa veyâ piyasa fiyâtı ile alacak fazla parası yok ise, teyemmüm ile kılması câiz olur. Burada (**Gaben-i fâhiş**)den maksad, piyasadaki fiyâtın, iki mislinden fazlası demektir. Çıplak insanın, avretini örtecek bez alması da böyledir. Fekat, susuz kimsenin içmek için yüksek fiyâtlı su alması câiz olur. Çölde, arkadaşından ip ve kova istemek de lâzımdır. Yollarda, içmek için konulan su varken, teyemmüm edilebilir. İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh", beşinci cilde buyuruyor ki, (İçmek için konulmuş sudan abdest almak câiz değildir. Teyemmüm edilir).

Serbest [Mubâh] olan su, az ise, cünüb olanın, hâid kadından, abdestsizden ve meyyitden önce yıkanması lâzımdır. Suyun sâhibi, başkalarından önce yıkanır. Sâhibleri ayrı sular bir araya getirilince, önce meyyit yıkanır.

Hâcının, yanındaki zemzem suyu ile abdest alıp bitirmemesi için çâre, içine şeker, gül gibi birşey koyup, saf su ismini değiştirmektir. Veyâ emîn olduğu kimseye, geriye dönemeyecek şekilde hediye etmelidir. Hediyeye alan kimse, karşılık, az birşey hediyeye verirse, birinci kimse hediyesini geri alamaz.

Cünüb bir kimse, teyemmüm ettikten sonra, abdesti bozulursa, hanefîde cünüb olmaz. Mâlikîde olur. Az su varsa, yalnız abdest alır.

İçmek için, necâset yıkamak için, ekmek yapmak için lâzım olandan fazla su bulunca, teyemmüm bozulur. Nemâz içinde iken bulursa, nemâzı da bozulur. Vâsıtâ içinde uyurken, su yanından geçerse, teyemmüm ile olan abdesti, uyuduğu için bozulur. Uyanık iken, vâsıtadan, abdest almağa inemezse, teyemmüm bozulmaz.

Cünüb kimsenin vücûd yüzeyinin yarıdan fazlası yara veyâ çiçek, kızıl gibi ise, teyemmüm eder. Derisinin çoğu sağlam ise ve yaralı kısımları ıslatmadan yıkanması mümkün ise, su ile gusl edip, yaraların üzerini mesh eder. Mesh zarar verirse, üzerine bir veyâ birkaç bez koyup, bunu mesh eder. Elleri yara olan, yüzünü ve ayaklarını suya sokar. Sokamazsa, teyemmüm eder. Abdest aldıracak bir yardımcı bulunan hasta, teyemmüm etmez. Hasta olan ve ihtiyâr olan, secde için eğilemezse ve

başını secdeden kaldıramazsa, sandalyaya veyâ bir şeye dayanarak secdeden başını kaldırır veyâ eğilir. Yâhud bunları yapmak için, bir kimse buna yardım eder. Yaralı kısımları ıslatmadan yıkanamazsa, yine teyemmüm eder. Abdest uzvlarından hepsinin yarısından çoğu veyâ dört abdest uzvundan ikisi sağlam ise, abdest alıp, yaralı kısımları veyâ uzvları mesh eder. Mesh zarar verirse, sargı üzerine mesh eder. Abdest uzvlarından hepsinin yarısından çoğu veyâ abdest uzvlarının üçü veyâ dördü de yaralı ise, teyemmüm eder. Teyemmüm zarar verirse, nemâzı kazâya bırakır. Müsâvî mikdârda iseler, teyemmüm etmemelidir. Teyemmüm eden kimsenin, ba'zı yerleri yıkaması câiz değildir. Bunun gibi, birlikde yapılamıyan şeyler otuzdört dânedir. Başında ağrı olup mesh edemiyen, abdest için; yıkanamıyan da, gusl için teyemmüm edebilir denildi ise de, her ikisinin de sâkit olacağını bildiren fetvâ dahâ evvel verilmiş olduğundan, bu sözle amel olunmaz.

**Âlemde doğru dost yokdur,
dedikleri gerçek imiş.
Kulunu saklıyan Hakdır,
dedikleri gerçek imiş.**

**Bulut âsümâna çıkar,
toprağa rahmetler yağar,
gün doğmadan neler doğar,
dedikleri gerçek imiş.**

**Eğer insan, eğer melek,
yalvarırım, geçer dilek.
Vefâsızdır çarh-ı felek,
dedikleri gerçek imiş.**

**Bu dünyâyâ gelen geçer,
herkes kabre girer nâ-çar.
İnsan, birgün olur, göçer,
dedikleri, gerçek imiş.**

**Ağlamakdır benim işim,
ağla gözüm şimdengerü!
Irmak ola kanlı yaşım,
çağla gözüm şimdengerü!**

**Hudâ bize verdi sevdâ,
sevmek oldu, artık gıda.
Ele geçmez bu dünyâda,
gülme gözüm şimdengerü!**

**Düşün hâlin n'oldüğünü,
ömür gülü soldüğünü.
Gece gündüz olduğunu,
bilme gözüm şimdengerü!**

**Aldanma nefsin tadına,
âgûdur sunma balına.
Düşüp onun hayâline,
dalma gözüm şimdengerü!**

**Sözün olsun, öze uygun,
her ne dersin, Ona ma'lûm.
Bu meydâna düşdü yolun,
dönme gözüm şimdengerü!**

56 — NECÂSETDEN TAHÂRET

İbni Âbidîn (**Nemâzın şartları**) başında diyor ki: (Bedende, elbisede ve nemâz kılacak yerde necâset, pislik bulunmamaktır. Başörtüsü, başlık, sarık, mest ve na'lin da elbiseden sayılır. Boyuna sarılı atkının sarkan kısmı, nemâz kılan ile birlikte hareket ettiği için, elbise sayılır ve burası temiz olmazsa, nemâz kabûl olmaz. Yaygın, basdığı ve başını koyduğu yeri temiz olunca, başka yerinde necâset bulunursa, nemâz kabûl olur. Çünkü yaygı, atkı gibi bedene bitişik değildir. Kucağa oturan üstü necâsetli çocuk, kedi, kuş, ağız akan köpek bozmadır. Çünkü, bunların kendileri durmaktadır. Fekat insan, bunları kucağında, omuzunda, başka yerinde tutarsa, taşımış olur ve nemâzı bozulur. Salyası akmayan yırtıcı hayvanın ve kedi gibi temiz hayvanların ve çocuğun üstleri temizse, bunları taşımakla, üstünde tutmakla nemâzı bozulmaz. Çünkü, bunların içindeki necâsetleri, hâsıl oldukları yerde kapalıdır. Nemâz kılan insanın kendi necâseti, kanı da hâsıl olduğu yerde kapalıdır. Cebde kanlı yumurta taşımak da böyledir. Yumurtadaki kan, hâsıl olduğu yerde kapalı olduğu için nemâzı bozmadır. Fekat, kapalı şişe içinde idrâr taşıyanın nemâzi câiz olmaz. Çünkü şişe, bevlin meydâna geldiği yer değildir. (**Halebî-kebîr**)de de böyle yazılmıştır. [Bundan anlaşılıyor ki, cebindeki şişede, dirhemden fazla kan, ispirto veyâ kapalı kutuda kanlı mendil, necs bez varken nemâz kılma câiz değildir.] İki ayağın basdığı ve secde ettiği yerin temiz olması lâzımdır. Secde ettiği bez küçük olsa bile, başka tarafları pis ise, nemâz câiz olur. Necâset üstüne örtülü bez, cam, [nylon] üstünde nemâz kabûl olur. Secdede, etekleri kuru necâsete değerse, zararı olmaz. Bir ayağı altında necâset olup, bunu kaldırıp, tek ayak üstünde kılınca, basdığı yer temiz ise, kabûl olur. Ellerin ve dizlerin bulunduğu yerin temiz olması şart değil diyenler çoktur. Eli üstüne secde ederse, elini koyduğu yerin temiz olması lâzımdır.)

Katı, şekli almış necâset, insan derisinde, elbisesinde ise veyâ bevl, kan gibi akıcı necâset, mest üzerinde olsa da, ancak yıkamakla temizlenir. Kan, şerâb, ispirto, bevl gibi sıvı necâsetden biri bulaşmış toprak, katı necâset demektir. Katı necâset, kemer, çanta, mest, ayakkabı üzerinde olunca, uğmakla, silmekle temizlenir.

Emici olmıyan, düz parlak şeyler, meselâ cam, ayna, kemik, tırnak, bıçak, yağlı boyalı eşyâ, vernikli eşyâ üzerindeki katı veyâ akıcı her necâset, el ile, toprak ile veyâ herhangi temiz şey ile silip, üç sıfatı, (renk, koku, tat) gidince temiz olur. Kanlı bıçak, kelle ateşe tutup kanı gidince temiz olur. Necâset akan toprak, rüzgârla kuruyup, üç sıfatı gidince, temiz olup burada nemâz kılınır. Fekat, teyemmüm edilemez. Toprakdaki yaygı, hasır, elbise ve insanın derisi kuruyunca temiz olmaz. Bunlara necâset sürülünce, nemâz için yıkamak lâzımdır. Yere döşenmiş olan tuğla, fayans, toprağa dikili otlar, ağaçlar, kayalar, toprak gibi kuruyunca temiz olur.

Kurumuş menî, oğmakla, bulunduğu yer ve deri temiz olur. Menî yaş ise ve kan kuru da, yaş da olsa, elbiseyi ve deriyi yıkamak lâzımdır. Necâsetin şekline ve bulaşdığı yerlere göre, temizleme çeşidi otuzu aşmaktadır.

Necâsetli yağ, leşin ve necs hayvanın, domuzun yağı, sabun yapılmış temiz olur. Bütün kimyevî değişimler böyledir. Necs su ile yapılmış fırında ekmek pişirilebilir. Necs toprakla yapılan küp gibi şeyler, fırından çıkınca temiz olur.

Deride, elbisede, nemâz kılınan yerde, (**Dirhem mikdârı**) veyâ dahâ çok kaba necâset yok ise, nemâz sahîh olur ise de, dirhem mikdârı bulunursa, tahrîmen mekrûh olur ve yıkamak vâcib olur. Dirhemden çok ise, yıkamak farzdır. Az ise, sünnettir. Şerâbin damlasını da yıkamak farzdır diyen de vardır. Diğer üç mezhebe kaba necâsetlerin hepsinin zerresini bile yıkamak farzdır. [Mâlikî mezhebinde, ikinci kavle göre, necâset nemâza mâni' değildir. Temizlemek sünnettir. Şâfi'îde, is-

tincâdan sonra kalan necâsetin afv olduğu (**Ma'füvât**)da yazılıdır.] Necâset mikdârı, bulaşdığı zemân değil, nemâza dururken olan mikdâridir.

(**Dirhem mikdârı**), katı necâsetlerde bir miskal, ya'nî yirmi kırat, ya'nî dört gram ve seksen santigram ağırlıktır. Akıcı necâsetlerde, açık el ayasındaki suyun yüzü genişliği kadar yüzeydir. Bir miskalden az olan katı necâset, elbisenin, avuç içinden dahâ geniş yüzüne yayılınca nemâza mâni' olmuyor.

NECÂSET İKİ DÜRLÜDÜR:

1 — Kaba necâset: İnsandan çıkınca abdeste veyâ gusle sebep olan herşey, eti yinmiyen hayvanların, [yarasa hâric] ve yavrularının yüzülmüş, dabağlanmamış derisi, eti, pisliği ve bevli ve süt çocuğunun pisliği, bevli ve ağız dolusu kusmuğu, insanın ve bütün hayvanların kanı ve şerâb, leş, domuz eti ve kümes ve yük hayvanlarının, koyun ve keçinin necâsetleri, galız, ya'nî kabadır. Kan dört mezhebde de kaba necâsetdir. Menî, mezy ve idrârdan sonra çıkan vedî ismindeki beyâz, bulanık, koyu sıvı, hanefî ve mâlikîde kaba necâsetdirler. Şâfi'îde yalnız menî, hanbelîde ise, her üçü de temizdir.

Kedinin bevli yalnız elbisede ve şehîdin kanı, kendi üzerinde kaldıkça ve yinilen et, karaciğer, yürek ve dalakda bulunup akmiyan kanlar ve balık kanı ve bit, pire, tahta biti pislikleri ve kanları hep temizdir. Ya'nî, bunlar fazla bulaşınca da nemâz kılınabilir denildi. Serhoş eden bütün içkiler de, şerâb gibi kaba necâsetdirler. Hafif diyenlerin sözleri za'ıfdir. Rakımın, [ispirtonun] kaba necs olduğu (**Halbî-i kebîr**) ve (**Merâkıl-felâh**)da ve türkçe (**Ni'met-i islâm**)da yazılıdır.

2 — Hafif necâset: Hafif olan necâsetlerden, bir uzva ve elbisenin bir kısmına bulaşınca, bu kısmın veyâ uzvun dörtde biri kadarı nemâza zarar vermez. Eti yinen dört ayaklı hayvanların bevli ve eti yinmiyen kuşların pisliği hafiftir. Güvercin, serçe ve benzerleri gibi eti yinen kuşların pisliği temizdir. Fâre pisliği ve bevli afv edilmiş ise de, suya, yağa az da düşse, temizlemek iyi olur. Az mikdârda buğdaya karışıp un olursa afv edilmiştir. Temizlenmeleri ve sıvıya damlayınca necs yapmaları bakımından kaba necâsetle hafif necâset arasında fark yoktur.

İğne ucu kadar elbiseye sıçrayan bevl ve kan damlaları ve sokakda sıçrayan çamurlar ve necâset buhârlarının, necâsete dokunarak gelen gazların, rüzgârın ve ahırda, hamâmda meydâna gelen buhârlardan, duvarlarda hâsıl olan damlalarının elbiseye, yaş deriye değmesi afv edilmiştir. Bunlardan korunmak güç olduğu için, zarûret kabul edilmiştir. Fekat, necâsetin imbiklenmesi ile elde edilen sıvı necsdir. Çünkü, bunu kullanmakda zarûret yoktur. Bunun için rakı ve ispirto kaba necs olup içilmeleri şerâb gibi harâmdir. [Rakımın, ispirtonun necs ve harâm olduğu (**Merâkıl-felâh**)da Tahtâvî hâşiyesinde yazılıdır. O hâlde, alkollü içkiler ve zarûretsiz kullanılan kolonya, ispirto ve tentürdiyod gibi alkollü ilâclar, nemâz kılarken, elbiseden ve deriden yıkanıp temizlenecektir. İkinci kısım, kırkikinci maddeye bakınız!] İspirto ocağında ısıtılan yemek necs olmaz.

[(**Dürr-ül-muhtâr**)da, istincâ faslı sonunda, (Toprak ve sudan biri temiz ise, karışımları olan çamur temiz olur. Fetvâ da böyledir) diyor. (**Eşbâh**)ın dördüncü ka'idesinde de böyle yazılıdır. İbni Âbidîn, (**Dürr-ül-muhtâr**)ı açıklarken diyor ki, (Âlimlerin çoğunun böyle söylediği (**Feth-ul-kadîr**)de yazılıdır. Böyle fetvâ verildiği, (**Bezzâziyye**)de yazılıdır. İmâm-ı Muhammed Şeybânî böyle buyurdu. Bu çamur necs olur diyenler de vardır. Fekat, bunlara göre de temiz toprak ile gübre karışımı temiz kabul edilir. Çünkü bunda ihtiyâc vardır.) (**Tergîb-üs-salât**)da diyor ki, [ba'zı âlimlere göre] gübre karışık sıva, temiz su ile yapılmış ve gübresi çamurdan az ise, temiz kabul edilir. 245.ci sahîfede 6.cı maddeye bakınız!]

İhtiyâc olduğu için hâzırlanan karışımlardaki iki maddeden biri temiz ise ve necs olanın yerine temizini kullanmakda harac varsa, birinci kavle göre karışımın da temiz olacağı anlaşılmalıdır. İspirtolu ilâclar, kolonya, mürekkebe ve vernikler

ve boyalar böyledir. Şâfi'î mezhebinde, necs sıvıların, ilâc ve itriyât islâhı için kullanılan mikdârlarının afv edildikleri, **(El-fıkh-ü alel-mezâhib-il-erbe'a)**da ve mol-la Halîl Si'ridînin **(El-ma'füvât)** kitabının Süleymân bin Abdüllah Si'ridî "rahmetullahi teâlâ aleyhimâ" şerhinin 1368 [m. 1949] Kamışlı baskısında yazılıdır. Harac olduğu zemân, za'îf olan kavle uymak câiz olduğu, bu iki kitâbda ve kitâbımızın ikinci kısım, 1. ci maddesinde yazılıdır. Bunun için, zor durumda kalınca, haneffî ve şâfi'î mezhebinde olanın, böyle karışımın çok mikdârı ile birlikde nemâz kılmaları câiz olmaktadır. Temiz kabûl edilen ilâcın, zarûret olmadan içilemeyeceği, tevekkül bahsi sonunda yazılıdır.]

Necâsetden hâsıl olan amonyak gazının meydâna getirdiği nişadır temizdir. Necâset üzerinden kalkıp uçan tozlar, sinekler, elbiseye, suya gelirse, pis yapmaz.

Köpeğin basdığı çamurun necs [pis] olmaması sahîhdir. **[(Hadîka)** sonunda diyor ki, (Elbisenin bir yerine necâset bulaşsa, bulaşan yeri unutsa, zan ettiği yeri yıkasa, temizlendi kabûl edilir. Yaş ayağı ile necs yerde yürüse, yer kuru ise, ayakları necs olmaz. Yer yaş olup ayakları kuru ise, ayakları ıslanırsa, necs olurlar. Köpeğin mescidde yatdığı yer kuru ise, necs olmaz. Yaş olup, necâsetin eseri görülmezse, yine necs olmaz. Ayakkabı ile kılınan nemâzın sevâbı, çıplak ayakla kılınandan katkat fazladır. Üzerinde necâset görülmedikçe, sokakda gezilen ayakkabı da böyledir. Vesvese ve şübheye ehemmiyyet verilmez. İçki satandan alınan elbise, halı ve sâire temiz kabûl edilir. Başkası yanında gusl abdestinden sonra, peştemali çıkarmadan ve sıkmadan üzerine üç kerre su dökünce temiz olur. Her şeyde asl olan, tahârettir. Necâset bulaşdığı kesin bilinmedikçe, zan etmekle necs denilmez. Ehl-i kitâbın dâr-ül-harbde kesmiş oldukları hayvan, aksi sâbit olmadıkça, temiz kabûl edilir. Mecûsînin, kitâbsız kâfirlerin etli yemeklerini yemek, hayvanı onların kesdiği kat'î bilinmediği için, tenzihen mekrûhdur. Şimdi kasabdan alınan etler de böyledir.))

Necâset, her temiz su ile, abdest ve gusl alınmış su ile, sirke ve gül suyu gibi akıcı mâyi'larla ve tükürük ile temizlenir. Süt ve yağla temizlenmez.

Abdestde, guslde kullanılan suya **(Müsta'mel su)** denir. Bu su, İmâm-ı a'zama göre kaba necâsetdir. Ebû Yûsufe göre, hafif necâsetdir. İmâm-ı Muhammede göre temizdir "rahmetullahi teâlâ aleyhim". Fetvâ da böyledir. Bununla necâset temizlenir. Fekat, abdest alınmaz ve gusl edilmez. Şâfi'îde de böyledir. İçmek ve hamur yapmak mekrûhdur. Peştemala, elbiseye, kurnaya sıçarsa ve necâset temizlemekde kullanılan her su, iğne ucu kadar sıçarsa, kabı ve elbiseyi pisletmez. Necâset temizlemekde kullanılmış sular, bir yerde birikirse, bu suya bulaşan şeyler, pis olur. Abdestsiz veyâ cünüb olan kimse veyâ hâid kadın veyâ müşrik, kâfir, necâset bulaşmamış olan avucunu bir yere sokup su alsın veyâ kolunu sokup, içindeki taşı alsın, o yerdeki su dört mezhebde de pis olmaz. Necâset üzerinden akan suyun yarısından fazlası necâsete temâs ederse, bu su pis olur. Azı değerse ve necâsetin üç sıfatı suda bulunmazsa, pis olmaz. Necâset yanınca, külü temiz olur. Tezek yakarak ısıtılan fırında, ekmek pişirilir. Merkeb, domuz ve leş, tuz içine düşüp, tuz olsalar, temiz olurlar. Kuyuya düşen gübre, zemânla çamur hâline gelse, temiz olur. Müsta'mel su, mâlikîde hem temizdir. Hem de temizleyicidir. Ya'nî müsta'mel su ile abdest alınır ve gusl edilir. **[Menâhic-ül-ibâd]**

Şıra, ya'nî üzüm suyu temizdir. Şerâb hâline dönünce pis olur. Şerâb, sirke olunca temiz olur. Elbisenin veyâ vücûdun bir yerine necâset gelse, bu yeri bulaşmasa, zan ettiği yeri yıkasa temiz olur. Nemâzdan sonra meydâna çıksa, nemâzı îade etmez. Döğen hayvanı buğdayın bir yerine bevl etse, herhangi bir parçası yıkansa veyâ hediyeye verilse, yinilse veyâ satılsa, geri kalanlar temiz olur.

Kurudukdan sonra da görülen pislikler, kan, yukarıda bildirildiği üzere, bulunduğu yerden çıkarılıp, kendisi ve eseri giderilince, o yer temiz olur. Yıkamakta belli bir aded yokdur. Bir kerre yıkamakla da çıkarsa kâfidir. Necâset giderilip de, ese-

ri, ya'nî renk ve koku kalırsa, zararı olmaz. Sıcak veyâ sabunlu su lâzım gelmez.

Necs boya ile boyanan kumaş ve beden, üç kerre yıkanınca temiz olur. Su renksiz akıncaya kadar yıkamak dahâ iyidir. Deri altına necâset, meselâ ispirtole ilâc şırınga edilse, iğne yerini üç kerre yıkayınca temiz olur. Necâseti çıkarmak için deriyi kaldırmak lâzım olmaz. Deriye, yaraya sürülen necs ilâcın ete karışan kısmı ve necs sürme çekilen göz yıkanmaz. Dışarıda kalan kısım ve yara üstündeki kurumuş kan, zarar vermeyecek şekilde yıkanıp giderilir. Zarar olursa yıkanmaz. Fekat üzerinde dirhem mikdârı necâset bulunan kimse imâm olamaz. Görülmiyen necâsetler, meselâ ispirto ve idrâr bulaşan eşyâ, leğende, çamaşır makinesinde, ayrı sular ile, temizlendiği zan edilinceye kadar yıkanır. Bir kerre yıkamakla temizlenirse, kâfi olur. Yıkarken, makinedeki su ve diğer eşyâ, necs olmazlar. Vesvese, şübhe edenlerin üç kerre yıkaması ve hepsinde sıkması lâzımdır. Herkesin, kendi kuvveti kadar sıkması kâfidir. Çürük, ince veyâ büyük olduğu için sıkılmıyan eşyâ, meselâ halı, beden, deri gibi necâseti emen şeyler, her üç yıkayışda, kurutulur. Ya'nî, su damlaması kesilinceye kadar beklenir. Desti, çanak ve bakır gibi necâseti emmiyen şeyleri ve denizde, dereye [muslukda] yıkanan herşeyi sıkmak ve kurutmak lâzım değildir.

(Halebî)de diyor ki, (Mutlak su ile ve mukayyed su ile ve her temiz mâyi' [sıvı] ile necâset temizlenir. Çocuk, memedeki kusmuğunu yalarsa ve eline kan, şerâb bulaşan kimse, bunu yalayıp tükürse, eli de, ağzı da temiz olur. Elbise, yalamakla temiz olmaz. Yıkamak lâzımdır. Her hayvanın safrası, bevlı gibidir. Hınzırdan başka her hayvan ve insan ölünce, kılı, kemiği, siniri ve dişi pis olmaz. Elini kediye yalatmak mekrûhdur. Yaş don giyen, yellense, don necs olmaz. Leş derisi, necs olmiyan madde ile dabağlanınca temiz olur. Necs madde ile, meselâ leş yağı ile dabağlanmış ise, üç kerre yıkayıp sıkdıktan sonra temiz olur. Eti yinmiyen hayvan, ahkâm-ı islâmiyyeye uygun kesilince yalnız derisi temiz olur. Domuz derisi, yılan derisi ve insan derisi hiç temiz olmaz. Çıplak kimse, dabağlanmamış leş derisi ile örtünemez. Böyle deri satılamaz. Çünkü, kendisi pisdir. Pislenmiş kumaş böyle değildir. Katı yağ içine fâre düşerse, fâreye temâs eden yağ atılır. Geri kalan yağ temiz olur. Sıvı yağa fâre düşse, hepsi pis olur. Necs yağ ile ve domuz yağı ile yağlanan kösele, yıkanınca temiz olur.

Deniz hayvanlarından, yimesi câiz olmiyanlar da, temizdir. Buğday içine deve pisliği düşüp un yapılmış ise veyâ sıvı yağ veyâ süt içine düşmüş, sonra çıkarılmış ise, üç sıfatından biri görülmedikçe yiyip içmek câiz olur. Pis kumaşın temiz tarafında nemâz kılınır. Ayakkabısı, çorabı, mestî temiz olan kimse necs yerde nemâz kılarısa, kabûl olmaz. Bunları çıkarıp, bunların üstüne basarsa kabûl olur. Bunların altı pis olunca da böyledir). Tavuk kesilip, tüyleri dökülmek için, karnı yarılmadan, kaynar suya konursa necs olur. [Ebüssü'üd efendi fetvâsı, dördüncü sahîfesinde buyuruyor ki, (Bir tavuk boğazlanıp içi ve gursağı çıkarılmadan, kaynar suda haşlasalar, yolsalar, yimesi halâl olmaz, harâmıdır. Kesip içi ve gursağı çıkarılıp, içi yıkandıktan sonra haşlanırsa, tüyelerine necâset bulaşmamış ise, yimesi halâl olur). **(Redd-ül-muh-târ)**da diyor ki, (Kaynamıyan sıcak suda bırakılan, içi boşaltılmamış tavuğun yalnız derisi necs olur, yolunup, içi boşaldıktan sonra, üç kerre, soğuk su ile yıkanınca, her yeri temiz olur. İşkembe de, böyle üç kerre yıkamakla temiz olur).]

Herhangi eti, şerâb veyâ ispirto ile kaynatınca, et necs olur. Hiçbir sûretle temizlenemez. Üç kerre temiz su ile kaynatıp, herbirinde soğutulunca, temiz olur da denildi. Necâset karışmış sütü, balı, pekmezi temizlemek için, biraz su ile karışdırıp, su uçuncaya kadar kaynatılır. Sıvı yağı temizlemek için, su ile çalkalayıp, üsteyi ayrılan yağ alınır. Katı yağ su ile kaynatılır. Sonra alınır.

Şâfi'î mezhebinde, karada yaşıyan hayvanların leşleri necs olduğu gibi, bunların bütün parçaları, tüyleri, kılları, kemikleri, derileri ve bunlardan çıkan yumurtadan başka herşey necsdir. İnsandan ve kara hayvanlarından çıkan akıcı kanlar ve serhoş eden her içki necsdir. Şâfi'îde hınzırın ve kelbin bütün bedeni de necâ-

set-i galîzadır. [Tüyleri yaş iken] Temâs etdikleri her yer necs olur. Buraları temizlemek için, yedi kerre yıkanır. Bunlardan birine toprak katıp, bu bulanık su ile yıkanır veyâ necs şey suya konup üzerine toprak serpilir ve yıkanır. Yâhud üzerine önce toprak, sonra su konur. Topraklı su ile yıkamadan önce necâseti izâle etmek lâzımdır. Necâsetin yeri yaş ise, önce toprak koymamalı, diğer iki usûlden biri ile yıkamalıdır. Necâsetin izâlesi birkaç yıkamakla olursa, bunların hepsi bir yıkamak sayılıp, sonra altı kerre dahâ yıkamak ve bunlardan biri topraklı olmak lâzımdır. Kokusunu, rengini, tadını çıkarmak için olan yıkamaların herbiri ayrı yıkamak sayılır. Bu iki hayvandan başka necâsetlerin, bir kerre de olsa, yalnız mutlak su ile yıkamakla temizlenmeleri kâfi olur. Şâfi'îde süt oğlanının bevlî hafîf necâsetidir. Sıkarak veyâ kurutarak izâle etdikden sonra, üzerine su serpince, akmasa dahî, temiz olur. Oğlan sütten mâada birşey, bir kerre bile yirse veyâ iki yaşını geçerse ve süt emen kızın her zemân, bevlerini yalnız su ile yıkayarak temizlemek lâzım olur.

[Van ulemâsından Muhammed Mazher efendi, (**Misbâh-un-necât**)da diyor ki, (Görünen necâset üç eseri kalmayınca kadar ve bundan sonra da bir kerre [mutlak su ile] yıkanır. Bu eserler biraz kalırsa, zararı olmaz. Görünmiyen necâset üzerinden suyu bir kerre akıtmak kâfidir. Kelb ile hınzırın yaladığı kap ve kılları yaş iken elbiseye veyâ başka şeye değerse, o şeyi altı kerre temiz su ile ve bir kerre topraklı su ile yıkamak lâzımdır. Şâfi'îde nemâz vaktinden evvel teyemmüm câiz değildir. Teyemmüm, hastalıkta ve seferde yapılır. Mest üzerinde hiç delik olmamak ve abdest temâm olduktan sonra, ikisini aynı zamanda giymek lâzımdır. Bütün kara hayvanlarının ölüsü necsdir. Kelb ve hınzırdan başkasının derileri dabağlanınca, pâk olur ise de, eti yinmiyenlerin pâk olmaz, postları üzerinde nemâz kılınmaz.)]

İSTINCÂ — Önden ve arkadan necâset çıkınca, bu yerleri temizlemeğe istincâ denir. Gaz, taş çıkınca temizlemek, ya'nî tahâretlenmek lâzım değildir. İstincâ, ya'nî tahâretlenmek sünnet-i mü'ekkededir. Ya'nî halâda abdest bozulduktan sonra erkek ve kadının, taş ile veyâ su ile, önünü ve arkasını temizliyerek, idrâr ve pislik bırakılmaması sünnetdir. Kaç kerre yıkamak lâzım olduğu sünnet değildir. Taş ile temizlendikten sonra, ayrıca su ile yıkamak sünnetdir. Fekat, başkasının yanında avret yerini açmadan su ile istincâ yapamıyacaksa, pislik fazla olsa bile, su ile istincâdan vazgeçer. Avret yerini açmaz. Nemâzı öyle kılar. Açarsa fâsik olur. Harâm işlemiş olur. Tenhâ bir yer bulunca su ile istincâ yapar ve nemâzı îade eder. Abdest bozmak için ve gusl abdesti almak için, zarûret olunca erkek, erkekler arasında ve kadın, kadınlar arasında avret yerini açabilir sözü za'îfidir. Gusl yerine teyemmüm etmek lâzım olur. Çünkü, İbni Âbidîn, yüzdördüncü sahifede buyuruyor ki, (Bir emri yapmak, bir harâm işlemesine sebep olursa, harâmı işlemek için, o emr [te'hîr edilir veyâ] terk edilir, yapılmaz). [Harâm işlemek için farz terk edilince, harâm işlemek için sünnet elbette terk edilir. (**İbni Âbidîn** sahîfe: 105). Mekrûh işlemek için bile, sünneti terk etmek lâzım geldiği, (**Uyûn-ül-besâir**)de yazılıdır.]

Kemik, ta'âm, gübre, tuğla, saksı ve cam parçaları, kömür, hayvan yemi ve başkasının malı ile ve muhterem, ya'nî para eder şeyler, meselâ ipek ile, câmi'den atılan şeylerle, zemmî suyu ile, yaprak ile, kâğıd ile istincâ tahrîmen mekrûhdur. Boş kâğıda da saygı lâzımdır. Muhterem olmiyan isimler, dîne yaramıyan yazılar bulunan kâğıd ve gazete ile istincâ câizdir. Fekat, islâm harfleri ile yazılmış hiçbir kâğıdla istincâ edilmez. Menî ve bevlî, bez ile temizleyip sonra, bezi yıkamak câizdir. Zevci ve zevcesi olmiyan ağır hastanın istincâ yapması lâzım değildir. Fekat, kendine abdest aldırması lâzımdır. Önü ve arkayı kibleye dönerek ve ayakda ve özsüz çıplak abdest bozmak mekrûhdur. İdrâr toplanan yerde gusl câiz değildir. Gusl edilen yere bevlî yapmak câiz değildir. Fekat, bevlî akar, gider, toplanmazsa, bunlar câiz olur. İstincâda kullanılan su, necs olur. Elbiseye sıçratmamalıdır. Bunun için, istincâ yaparken, avret yerini açmak, tenhâ yerde yapmak lâzımdır. Musluk başında, elini donunun içine sokup, idrâr yerini, avucdaki suya sürerek yı-

kamakla, istincâ yapılmaz. İdrâr damlası bulaşınca, avucdaki su, necs olur ve damladığı çamaşır pis olur. Bu suyun damladığı yerlerin toplamı avuc içinden fazla olursa, nemâz sahîh olmaz. İmâm ise, arkasında nemâz kılınmaz. İki eli çolak olanın, istincâ yapdıracak mahremi yoksa, istincâ yapması sâkit olur [**Kâdîhân**].

Erkeklerin yürüyerek, öksürerek veyâ sol tarafa yatarak (**İstibrâ**) etmesi, ya'nî idrâr yolunda damlalar bırakmaması vâcibdir. Kadınlar istibrâ yapmaz. İdrâr damlası kalmadığına kanâ'at gelmeden abdest almamalıdır. Bir damla sızarsa, hem abdest bozulur, hem de elbise kirlenir. Çamaşıra avuç içinden az sızarsa, abdest alıp kıldığı nemâz mekrûh olur. Çok sızarsa, nemâz sahîh olmaz. İstibrâda güçlük çekenler, arpa kadar nebâtî pamuk idrâr deliğine koymalıdır. Sızan idrârı pamuk emer. Hem abdest bozulmaz, hem de don kirlenmez. Yalnız pamuk uzun olup ucunun dışarda kalmaması lâzımdır. Ucu dışarda kalır ve bevl ile ıslanırsa, abdest bozulur. Şâfi'îler, Ramezân-ı şerîfde, pamuk koymamalıdır. Çünkü, Şâfi'î mezhebinde orucu bozar. [Abdestde ve nemâzda şâfi'îyi taklîd eden hanefî pamuk koyunca, orucu bozulmaz. İhtiyârlarda ve hastalarda, zeker küçülüp, üzerine sarılı bez çıkıyor. Böyle kimseler, küçük naylon torbaya, mendil kadar bez yerleştirip, zeker ve husyeleri torbaya koyar. Torbanın ağzını bağlar. Beze dirhemden fazla idrâr sızarsa ise, abdest alırken, bez değiştirilir. İdrâr kaçırın, fekat ömrü sâhibi olmayan kimse, temiz olarak bağladığı bezde yaşlık görür, ne vakt damladığını bilmezse, yüzotuzsekizinci sahîfede yazılı, hayz kanında olduğu gibi, gördüğü anda damladığı sayılır. Şübhe eden kimse, nemâza dururken beze bakar. Yaşlık görür ise, yeneden abdest alır. Nemâzda iken şübhelenirse, selâm verince hemen bakıp, damlamış görür ise, nemâzını iâde eder. Selâmdan birkaç dakıka sonra bakıp görürse, nemâzını abdestli kılmış sayılır.] İstibrâdan sonra istincâ yapılır. Su ile istincâdan sonra bez ile kurulanır. Her kadın, her zemân, önüne (**Kürsüf**) denilen bez veyâ pamuk koymalıdır. Ellidördüncü maddeye bakınız!

[İdrâr, kan kaçırınların ve necâset temizlemekde zahmet çekenlerin Mâlikî mezhebinin taklîd etmeleri, (**Ma'füvât**) şerhinde yazılıdır. (**El-fikh-u alev-mezâhib-il erbe'a**)da diyor ki, (Mâlikî mezhebinde, sağlam insandan çıkan bevl, menî, mezî, vedî, istihâza kanı, gâit ve yel abdesti bozar. Mak'atdan ve bedenden taş, solucan, cerâhat, sarı su, kan çıkınca bozulmaz. Abdesti bozanlar, hastalık ile çıkarsa ve çıkması men' olunamazsa, iki kavldir. Birinci kavle bevl, bir nemâz vaktinin yarısından çok devâm eder ve çıkma zemânı belli olmazsa, abdesti bozamaz. İkinci kavle göre, bu üç şart olmasa da, hastanın abdestini bozamaz. Çıkmadığı zemân abdest alması müstehab olur. Hastaların, ihtiyârların, abdest almakda harac ve mesakkat olduğu zemân, bu kavli taklîd etmeleri sahîh olur. Bevlin kesildiği zemânı belli ise, bu zemânda abdest alması iyi olur. İstibrâ zemânı uzun süren veyâ sonraları damlayan ve bir nemâz vakti devâmlı akmadığı için özlü olamayan hanefî ve şâfi'îler, mâlikî mezhebinin taklîd eder. İbni Âbidîn, Talâk-ı ric'ide buyuruyor ki, (Âlimlerimiz, zarûret olunca, mâlikîye göre fetvâ verdi. Bir mes'ele hanefîde bildirilmemiş ise, mâlikî taklîd olunur.) Kulaklar üstündeki cild, baş demektir. Mesh edilmesi farzdır. Bu cildin, yüz sayılarak gasl edilmesi, hanefî kitâblarında yazılı değildir. Lezzet kâs ederek, nikâhlamak câiz olan kadının cildine, saçına dokunmak bozar. Guslde ağzı ve burnu yıkamak farz değil, sünnettir. Her nemâz vakti için ayrı teyemmüm yapılır. Kelb [köpek] ve hınzır [domuz] necs değildir. Fekat, yinilmeleri harâmıdır. Balığın dahî kanı necsdir. Necâsetden tahâret bir kavle göre farz, diğer kavle göre sünnettir. Bâsûr, idrâr, gâita damlaları bedene, çamaşıra bulaşırsa afv olur. İnsanın ve hayvanın kanının, yara, çiban suyunun avuç içi kadarı afv olur. Nemâzda her rek'atde Fâtiha okumak ve rükû'da, secdelerde tumânînet [sâkin durmak] farzdır. İmâmın gizli okuduğu rek'atlerde cemâ'atin Fâtiha okumaları müstehab, âşikâre okuduğu zemân cemâ'atin de okuması mekrûhdur. Kıyâmda, sağ el sol elin üstünde olarak, göğüs ile göbek arasına koymak veyâ iki eli

iki yana salıvermek müstehabdır. Farzlarda (E'üzü...) okumak mekrûhdur. Fâti-hayı rükü'da temâmlamak nemâzı bozar.)

(Ez-Zehîre lil Kurâfi) Mâlikî fikh kitâbının ikinci baskısı, 1402 [m. 1982] de Mısır-da yapılmıştır. Buyuruyor ki, (İmâm-ı Mâlik, avâmın müctehidleri taklîd etmele-ri vâcibdir buyurdu. Mezhebler, Cennete götüren yollardır. Bunlardan birinde iler-liyen Cennete gider.)

İmâm-ı Mâlikden İbnül-Kâsım “radıyallahü anhümâ” yolu ile gelen rivâyetle-ri hâvî **(El-müdevvene)** kitâbının son baskısı Beyrutda yapılmıştır. Burada buyu-ruyor ki, (Kadının el ayası, fercine dokununca abdesti bozulmaz. Soğuktan, has-talıkdan devâmlı mezî sızarsa abdest bozulmaz. Şehvetle, düşündükçe sızarsa bo-zulur. İstihâza kanı, idrar sızarsa, bir kavle göre bozulmaz ise de, her nemâz için abdest alması müstehab olur. Abdestde sakal hilâllanmaz. Ehl-i bid'at arkasında nemâz kılınmaz). Kaş, kirpik ve seyrek sakalın altını ıslatmak, sık sakalın üstünü yıkamak farzdır. Ayak parmakları arasını hilâllamak müstehabdır. Abdestden sonra, bez ile kurulanmak câizdir. Abdestin farzları yedidir. Guslün farzları beş-dir. Hayâtın, malın gitmesi, hasta olmak, hastalığın artması, şifânın gecikmesi korkusu varsa teyemmüm câiz olur. Müslimân tabîb bulamazsa, kâfir tabibe ve tec-ribelere i'timâd olunur.] El ile yıkanan birşey temiz olunca, el de temiz olur.

(Dürr-ül-muhtâr) beşinci cildde, altın ve gümüş kullanmağı anlatırken diyor ki, insanların birbirleri arasında olan işlere **(Mu'âmelât)** denir. Mu'âmelâtda bir fâ-sıkın veyâ kâfirin sözü de kabûl edilir. Akllı olan çocuk ve kadın da erkek gibidir. Bunlardan biri, bu eti kitâbli kâfirden aldım derse, yimesi halâl olur. [Çünkü, es-kiden eti, hayvanı kesen satardı.] Bir kişinin haber vermesi ile mülk yok olmaz. Bir müslimân, et satın alsın, sâlih bir müslimân (bu eti, kitâbsız kâfir kesdi) dese, bu et, satın alınan kimseye geri verilemez ve satın alınan, parasını ödemesi lâzım olur. Çünkü, etin leş olduğunu bilmeden satın alınca, mülkü olmuşdur. Bir mülkü gide-recek haberi iki erkeğin veyâ bir erkekle iki kadının bildirmeleri lâzımdır. Mu'âme-lât üçe ayrılır: Birincisi, ikisinin de yapmağa mecbûr olmadığı mu'âmeledir. Ve-kîl, mudârib ve iznli olmak böyledir. İkincisi, ikisinin de yapması lâzım olan işler-dir. Da'vâ konusu olan haklar böyledir. Üçüncüsü, birisinin yapması lâzım olur. Diğerinin lâzım olmaz. Vekîli azl etmek, izni geri almak böyledir. Burada, vekîl ve me'zûn artık iş yapamazlar. Azl eden ve izni geri alan ise, kendi hakkını kullan-makda serbestdir. İkincisinde, haber verende şâhidlik şartlarının bulunması lâzımdır. Üçüncüsünde, haber verenlerin sayılarına ve adâlet sâhibi olmalarına bakılır.

Allah ile kul arasında olan işlere **(Diyânât)** denir. Diyânâtda âdil ve bâlig bir müslimânın sözüne inanılır. Bir kadın da, bir erkek gibidir. Suyun pis olduğunu söy-lerse, bu su ile abdest alınmaz. Teyemmüm edilir. Fâsık [kötü kimse] veyâ hâli bel-li olmıyan bir müslimân söylerse, kendi araşdırır. Gâlib zannına göre hareket e-der. Kâfir veyâ çocuk, suya pis derse ve inanırsa, dökmeli, sonra teyemmüm etme-lidir. Hediyede ve izn vermekde, bir çocuk sözü de kabûl edilir. İçeri buyurun de-yince girilir. Çocuğun satın almak için iznli olup olmadığı satanın çok zan ile an-lamasına bağlıdır.

Diyânâtda da, mülkü gidecek haberi, iki müslimân erkeğin veyâ bir erkekle iki kadının bildirmeleri lâzımdır. Meselâ, zevc ile zevcenin süt kardeşi oldukları-nı âdil bir müslimân söylerse, kabûl edilmez. Nikâhları bozulmaz.

İbni Âbidîn, istincâ faslı sonunda diyor ki, âdil bir kimse, bir etin leş olduğunu söy-lese, meselâ mürted kesdi dese, bir başka âdil de, leş değil dese, meselâ müslimân kes-di dese, leş kabûl edilir. Su ve her çeşid şerbet için ve ta'âm pis dese, öteki de pis de-ğil dese, temiz kabûl edilir. Haber verenler çok ise, sayısı fazla olanların dedikleri ka-bûl edilir. Temiz ve pis kumaşlar karışmış ve temizleri az ise ve kaplar karışınca te-mizleri çok ise, temizlerini araşdırıp, temiz zan ettiklerini kullanır. Kapların temiz-leri eşit veyâ az ise, hepsi pis kabûl edilir. İkinci kısım, 41. ci maddeye bakınız!

57 — SULAR VE ÇEŞİDLERİ

(**Dürr-ül-muhtâr**)da ve bunun açıklaması olan (**Redd-ül-muhtâr**)da buyuruyor ki:

Küçük abdest [ya'nî nemâz abdesti] ve boy abdesti [ya'nî gusl abdesti] almak için, (**Mutlak su**) kullanılır. Ya'nî mutlak su hem temizdir, hem de temizleyicidir. Mutlak su demek, ismi yanında, başka kelime söylenmiyen, yalnız su denilen sulardır. Yağmur, dere, nehr, kaynak, kuyu, deniz ve kar suları, mutlak sudur. Müsta'mel su ve pis su ve çiçek suyu, üzüm suyu gibi, cinsi, sıfatı da söylenen sular mutlak su değildir. Bunlar ile abdest ve gusl alınmaz. Bunlara (**Mukayyed su**) denir. Zemzem suyu ile abdest ve gusl alınır. Mekrûh dahî değildir. Güneşde durmuş su ile de câizdir. Fekat tenzîhen mekrûhdur.

Ağaçdan, otdan, meyvedan, asmadan çıkan, damlayan su temizdir. Fekat bunlar ile ve bunları sıkarak çıkarılan sular ile abdest ve gusl câiz değildir.

Mutlak suya, temiz birşey karışınca, karışan şey, sudan fazla ise, su mukayyed olur. Karışan şeyin fazla olması dört dürlü olur: Birincisi, katı şeyin meselâ süngerin, otun suyu temâm emmesi ile olur. İkincisi, sabun gibi temizleyici maddelerden olmıyan bir şeyin, su ile ısıtılması ile olur. Et suyu, bakla suyu böyledir. Bu hâlde, suyun üç sıfatı değişmese de ve su akıcılığını gayb etmese de, mukayyed su olur. Sabun, sedr gibi temizleyici madde ile ısıtılan su, akıcılığını gayb ederse, mukayyed olur. Üçüncüsü, bir katı cismin suya soğukda karışmasıdır. Karışan madde, suyun ismini değiştirirse, koyu olmasa da, mukayyed su olur. Safranlı su, demir sülfatlı [zacılı] su boyacılıkda, mazılı su dabakcılıkda kullanılacak kadar madde erimiş ise, böyledir. Hurma nebîzi de böyledir. Hurma, kuru üzüm soğuk suda bırakılır. Şekeri suya geçince, kaynayınca kadar ısıtılır. Soğuyunca süzülür. Bu sıvıya nebîz denir. Isıtmadan süzülürse, nakî' olur. Suyun ismi değişmediği zemân, su koyu olursa, akıcılığı kalmazsa, mukayyed olur. Akıcılığı kalırsa, üç özelliği değişse bile, temiz kalır. İçine safran düşerek boyanmış su, fasulye, nohud, yaprak, meyve ve otların soğuk suda kalarak, rengi veyâ kokusu, tadı değişen su, böyledir. Doymuş tuz eriyikleri ile abdest ve gusl câiz değildir.

Dördüncüsü, suya mâyı' hâlinde bir maddenin karışmasıdır. Küçük havuza mâyı' [sıvı] hâlinde bir temiz cism karışınca, bu sıvının üç sıfatı da suya benzemiyorsa, karışımın iki sıfatı bozulursa, mukayyed olur. Biri değişirse, mukayyed olmaz. Sirkeli su böyledir. Bir veyâ iki sıfatı suya benziyorsa, karışımında, suyun benzemiyen bir sıfatı değişince, mukayyed olur. Sütlü su böyledir. Çünkü, kokusuz olmaları benziyor. Kavun suyu karışan su da böyledir. Çünkü, renksiz ve kokusuz olmaları benziyor. Üç sıfatı da suya benziyorsa, karışan sıvı mikdârı sudan çok veyâ müsâvî ise, mukayyed olup, abdest ve gusl câiz olmaz. Müsta'mel [abdestde, guslde kullanılmış] suyun karışması böyledir. Müsta'mel su, temiz kabûl edildiğine göre, böyledir. Müsta'mel suyun küçük havuza, kurnaya akması ve abdestsiz elini, ayağını sokması veyâ kendi girmesi hep aynıdır. İçine su akımıyan küçük havuzdan abdest alanların derisine değen su mikdârı, yarısı olduğu ve havuza, az da olsa, necâset düşdüğü bilinmedikçe, buradan abdest almak câiz olur. Hergün suyu değiştirilen küçük havuzda birçok kimseler abdest alsa ve müsta'mel suları havuza tekrâr düşse, câiz olur. Fekat, bu havuza, pek az da necâset düşerse, abdest almak, câiz olmaz. Ba'zı âlimlere göre, küçük havuza, bir uzv sokulup yıkanınca, bütün havuz, müsta'mel su olur. Bunun için, su bol olan yerlerde, uzvları havuzda yıkamamalı, havuzdan avucla su alıp, dışarda yıkamalıdır. Suyu olmıyan yerlerde câiz diyen âlimlere göre, havuzda abdest ve gusl alınabilir.

Gasb edilen su ile abdest sahîh ise de, harâmdir.

İçinde, akıcı kanı olmıyan hayvân ölmüş mutlak su ile, abdest ve gusl câizdir. Akreb, tahta kurusu, sivrisinek ölüsü bulunan su ile câiz olur. Kan emmiş sülük

ölünce câiz olmaz. İpek böceği ve yumurtası ve necâsetde yaşayan kurdlar, bağırsak solucanları ve meyve kurduları temizdir. Bunlardaki necâset bulaşıkları pisdir.

Suda yaşayan balık, yengeç, su kurbağası, suda ölünce, bu su ile abdest ve gusl câizdir. Toprak kurbağası ve yılanından, akıcı kanı olmıyanları da, suda ölünce câiz olur. Bütün bunlar, sudan çıkarılıp, ölünce, ölüleri suya düşerse, yine câiz olur. Kurbağa, suda parçalanırsa, yine câiz olur. Fekat içilmez. Çünkü, eti harâm-dır. Ördek, kaz gibi karada doğup, suda yaşayan hayvân ölünce, küçük havuz, necs olur.

Hanefîde, küçük havuza, şâfi'îde ise, kulleteynden az olan suya, az necâset düşerse, üç sıfatı değişmese de, necs olur. İnsan içmez ve temizlikde kullanılmaz. Üç sıfatı değişirse bevl gibi olup hiçbir şeyde kullanılmaz. Kulleteyn, beşyüz rıtlıdır. Rıtlı 130 dirhem, dirhem 3,36 gramdır. Kulleteyn, 220 kilo gram olmaktadır.

Uzun zemân durmakla üç sıfatı değişen su, pis olmaz. Kokan suyun sebebi bilinmezse, temiz kabûl edilir. Başkasına sorup, araştırmak lâzım değildir. Mu'tezileye inâd olmak için, ba'zan nehr yanında, havuzdan abdest almalıdır.

Görünen veyâ görünmeyen necâset, hanefîde akar suya ve büyük havuza, şâfi'îde kulleteyn mikdârı olan suya, mâlikîde ise herhangi mikdârdaki suya düşerse, pisliğin üç eserinden biri, ya'nî rengi, kokusu veyâ tadı belli olmıyan her tarafından abdest ve gusl câiz olur. Meselâ leş varsa veyâ insan veyâ hayvân bevl yaparsa veyâ yırtıcı hayvân içerse, aşağı tarafında bir eseri görülmezse câiz olur. Ba'zı âlimlere göre, câiz olması için, necâsete degen suyun, değmiyen sudan az olması lâzımdır. Suyun devâmlı akması şart değildir. Necs yere su dökülerek, bir metre kadar akar, üç sıfatı giderse, temiz olur. Birinde temiz, ötekinde pis su bulunan iki kap, bir metre kadar yüksekten dökülünce, havada karışırlarsa, yere düşen su, temiz olur.

Saman çöpünü sürükliyen suya, akıcı su denir. Eni on zrâ' [4,8 metre], boyu da on zrâ' olan kare şeklindeki havuza (büyük havuz) denir ki, sathı [alanı] yüz zrâ' kare, ya'nî yirmiüç metre karedir. Muhîti [çevresi] onyediy metre olan dâirenin sathı da 23 metre karedir. Derinliğin az olması zarar vermez. Bir kimse, bir çukurdan bir yol açarak, çukurdaki su, bu yolda akarken, bundan abdest alsın, müsta'mel suyu bir yerde toplansa, buradan da yol açıp akıtılsa, akan su ile başkası abdest alsın ve su yine bir yerde toplansa, yine yol açılsa, böylece hepsinin abdesti kabûl olur. Necâset eseri görülünceye kadar, akan su temiz olur. Bu misâlde, müsta'mel su, necs kabûl edilmiştir. İçine devâmlı su akan ve devâmlı taşan [veyâ içinden devâmlı su alıp, iki alış arası, su hareketsiz kalacak kadar uzamıyan] küçük havuz ve hamâm kurnası, akar su demektir. Bunların her tarafından abdest alınır. Müsta'mel suyun üstten taşması lâzımdır. Dipdeki delikten akarsa, akar su gibi olmaz. Havuzun çok küçük olup, müsta'mel suyun hepsinin akıp gidebilmesi şart değildir. Havuzun yüzü, buz tutmuş ise, buz delince su buza değmiyor ise, havuzdaki suyun yüzüdür. Eğer değiyor ise, delikdeki suyun yüzü demektir. Necs suya, temiz su gelip, karşı taraftan taşarsa, eseri kalmıyan tarafları temiz olur. İçindeki kadar su taşınca, hepsi temiz olur. Taşan su, necâset eseri görülmedikçe temizdir. Leğen, kova gibi kaplar da böyledir. Meselâ necs kova, doldurulur ve taşarsa necâsetin üç eserinden biri görülmeince su da, kova da temiz olur.

(Mâ-i müsta'mel), ya'nî abdestde veyâ guslde kullanılan yâhud kurbet olarak kullanılan su, meselâ, yimekten önce ve sonra, sünnet olduğu için el yıkamakta kullanılan su, yıkanan uzvdan ayrılınca necs olur. Ba'zı âlimlere göre, başka uzva, elbiseye, yere düşükdüden sonra necs olur. İlk düşüğü yeri kirletmez.

Ebû Nasr Akta "rahmetullahi aleyh", **(Kudûri)** şerhinde diyor ki, (Bir suya, temiz şeyler karışsa, su ismi değışmedikçe, rengi dönse bile, onunla abdest alınır).

Yolda rastlanan bir suyun temiz olduğu iyi bilinir veyâ temiz olduğu çok zan edilirse, bununla abdest alınır. Hattâ, su az ise, buna necâset karıştığı iyi bilinmedikçe, bununla abdest alınır ve gusl edilir. Teyemmüm edilmez. Çünkü, her suyun aslı temizdir, zan ile pis olmaz. Hâlbuki, zan ile, aslı üzere kalır. Ya'nî temiz kabûl edilir. İbâdetler, fazla zan edilmekle, temiz ve doğru olur. İmân, i'tikâd ise, çok zan ile doğru olamaz, iyi bilinmekle doğru olur. Hamâma giren kimse, kurnayı veyâ havuzu dolu görse, içine necâset bulaşmış olduğunu bilmedikçe, o su ile abdest alır ve gusl edebilir. Su akıtıp, kurnayı taşırmağa lüzûm yoktur.

ARTIKLAR: Bir kabdan veyâ küçük havuzdan, bir canlı içerse, kalan suya (artık) denir. Sıvı ve yemek artıklarının temiz olup olmaması, artığı bırakanın tükürüğü gibidir. Her insanın tükürüğü ve artığı temizdir. Kâfirin, cünübün artığı da temizdir. Cünüb, denize dalıp çıkınca, sonra su içerse temiz olur. Ya'nî, su içmesi ağzını yıkamak olur. Artığı, müsta'mel su oluyor ki, müsta'mel suya necs diyenler vardır denirse, müsta'mel olan, kalan su değil, içdiği sudur. Cünübün, yıkanmak için, tas yerine kurnaya avucunu sokup su alması câiz olup, kurnadaki su, müsta'mel olmadığı gibi, cünübün artığı da, müsta'mel sayılmamıştır. Kadının artığını, yabancı erkeğin içmesi ve erkeğin artığını yabancı kadının içmesi, lezzet alacağı için mekrûhdur. Oğlanların berberlik yapması ve hamâmda keselemesi de, lezzete sebep olursa, mekrûh olur. Başkasının tükürüğü de böyledir. Eti yinen hayvânların ağzına necs sürülmedikçe, artıkları temizdir. At da böyledir. Denizde ve karada yaşayan, akıcı kanı olmayan hayvânlar da böyledir. Bütün bunların artıkları ile abdest ve gusl alınır ve necâset temizlenir. At sütü temizdir, içilir.

Domuzun, köpeğin ve yırtıcı hayvânların ve henüz fâre yiyen kedinin artıkları, etleri ve sütleri kaba necâsetdir. Bunları yimek, içmek harâmdır. Artıklarını abdestde, guslde ve temizlikde kullanmak câiz değildir. İlâç olarak da kullanılmaz. Mâlikî mezhebinde domuz ve köpek temizdir. Fekat bunları yimek, Mâlikî mezhebinde de harâmdır. [27 Hazîran 1986 târîhli Türkiye gazetesinde diyor ki, (Otava üniversitesi mütehassısları, onaltı millet üzerinde yaptıkları tedkiklerde, domuz etinin, karaciğerdeki öldürücü siroz hastalığına sebep olduğunu tesbît etdiler).] Fil ile maymun da, yırtıcı hayvandır. Bunlar, avlarını dişleri ile parçalar. Henüz şerâb [ve alkollü içki] içmiş olan insanın artığı da böyledir. Serhoş, içkiden sonra, üç kerre, dili ile dudaklarını yalayıp, tükürüğünü yutar veyâ atarsa, sonra içdiği suyun artığı necs olmaz. Ya'nî tükürüğünde içkinin kokusu ve tadı kalması lâzımdır. Sokakda gezip, hep pislik yiyerek eti kokan tavuk, koyun ve devenin eti ve artığı mekrûhdur. Böyle tavuk üç gün, koyun dört gün, deve ve sığır on gün sokağa bırakılmazsa, eti ve artığı mekrûh olmaz. Necâset yidikleri bilinmezse, artıkları mekrûh olmaz. Temiz su varken mekrûh olan artıklarla ve yırtıcı kuşların artığı ile ve fâre yidiği bilinmeyen kedinin artığı ile ve fârenin, akıcı kanı olan yılanın artığı ile abdest almak tenzîhen mekrûhdur. Yırtıcı kuşların gagası temiz ise, artıkları mekrûh olmaz. Fârenin, kedinin eti necs ise de, artıklarına, müstesnâ olarak, kaba necâset denilmedi. İkisinin artığını yimek, içmek, zenginler için mekrûh oldu. Fakîrler için mekrûh değildir. Eşek ve katır artığı temizdir. Fekat, temizleyici olup olmadığı şüphelidir. Yaban eşeğini yimek câizdir ve artığı temizdir. Su bulunmadığı yerde, mekrûh olan artık ile abdest almak mekrûh olmaz. Böyle artık su varken teyemmüm edilmez. Temiz su yok iken, eşek, katır artığı ile abdest alınır ve sonra teyemmüm edilir. Küçük çocuğun elini suya sokması, kedinin artığı gibidir. Ya'nî, eli temiz olduğu bilinmiyorsa, bu su ile abdest almak veyâ içmek, tenzîhen mekrûh olur. Artığı mekrûh olan bir hayvânın üzerinde iken, nemâza durmak mekrûhdur. Bir hayvânın teri, artığı gibidir. Meselâ, eşeğin teri temizdir.

Kişi noksânını bilmek gibi, irfân olmaz!

58 — SETR-İ AVRET ve KADINLARIN ÖRTÜNMESİ

Mükellef olan, ya'nî âkıl ve bâliğ olan insanın nemâz kılariken açması veyâ her zemân başkasına göstermesi ve başkasının bakması harâm olan yerlerine (**Avret mahalli**) denir. Erkeğin ve kadının avret mahallini örtmesi, hicretin üçüncü senesinde gelen, (**Ahzâb**) ve beşinci senesinde gelen (**Nûr**) sûrelerinde emr olundu. Hanefî ve Şâfi'î mezheplerinde erkeklerin, nemâz için avret mahalli, göbekten diz altına kadardır. Şâfi'îde göbük, hanefîde diz avretedir. Buraları açık olarak kılınan nemâz sahîh olmaz. Nemâz kılariken, vücûdün diğerkismlarını, [kolları, başı] örtmek [ve uzun cübbe ve antâri yoksa, çorap giymek] erkeklere sünnettir. Açık kılmaları mekrûhdur.

Hür olan kadınların ellerinden ve yüzlerinden başka her yerleri, bilekleri, sarkan saçları ve ayaklarının altı, nemâz için hanefîde avretedir. Ellerin üstü avret değildir diyen kıymetli kitâblar çokdur. Bunlara göre, kadınların bileklerine kadar ellerinin üstü açık kılmaları câiz olur. Fekat, kitâbların hepsine uymuş olmak için, kadınların elleri örtecek kadar uzun kollu nemâzlık veyâ geniş baş örtüsü ile elleri örtülü olarak kılmaları, dahâ iyi olur. Kadınların ayakları nemâzda avret değildir diyen de varsa da, bu âlimler de, nemâzda örtmesi sünnet, açması mekrûhdur dedi. [Sarkan saçın da, ayak gibi olduğu (**Kâdîhân**)da yazılıdır.] Erkeğin veyâ kadının avret uzularından herhangi birinin dörtde biri, bir rûkn açık kalırsa, nemâz bozulur. Azı açılırsa bozulmaz. Nemâzı mekrûh olur. Meselâ, ayağının dörtde biri açık olan kadının nemâzı sahîh olmaz. Kendisi açarsa hemen bozulur. (**Umdet-ül-islâm**)da diyor ki, (Kadının topuk kemiği veyâ bileği veyâ boynu veyâ saçı açık olarak kıldığı nemâzı sahîh olmaz. İnce olup içindeki uzvun şekli veyâ rengi görünen kumaş, yok demektir). Şâfi'îde kadının iki elinden ve yüzünden başka heryeri her zemân avretedir.

İbni Âbidîn “rahmetullahi aleyh”, (**Redd-ül-muhtâr**)da buyuruyor ki:

Avret yerini örtmek, nemâzda da, nemâz dışında da farzdır. İpek ve gasb edilmiş, çalınmış kumaşla örtülü olarak nemâz kılmak tahrîmen mekrûhdur. Hiçbirşey bulamıyan bir erkeğin, yalnız ipek bulunca, ipekle de örtmesi lâzım olur. Yalnız iken kılariken de, örtmek farzdır. Temiz elbisesi bulunan kimsenin karanlıkda, yalnız iken de çıplak kılması câiz değildir. Kadınların, nemâz dışında, yalnız iken, diz ve göbük arasını örtmesi farz olup, sırtını ve karnını örtmesi vâcib, başka yerlerini örtmesi edebdir. Evde yalnız iken, başı açık dolaşabilir. Görünmesi câiz olan onsekiz erkek yanında, ince baş örtüsü örtmeleri evlâdır. İyi olur. Yalnız iken avret yeri, ancak özi ile açılabilir. Meselâ halâda açılır. Yalnız olarak gusl abdesti alırken açmak mekrûh olur veyâ câizdir veyâ küçük yerde câiz olur da denildi. Nemâz dışında, necâsetli elbise ile de örtünmek lâzım olur.

(**El-fıkh-u-alel-mezâhibil-erbe'a**)da diyor ki, (Erkeklerin ve kadınların nemâzda örtmeleri farz olan ve erkeklerin erkeklere ve kadınlara ve kadınların mahremlerine göstermeleri harâm olan yerleri, dört mezhebde aynı değildir. Fekat, kadınların yüzlerinden ve avuç içlerinden ve dışlarından başka yerlerini yabancı erkeklere ve müslimân olmıyan kadınlara göstermeleri ve bunların bakmaları üç mezhebde de harâmdır. Ancak, şâfi'îde, fitneye sebep olacağı zemân, yüzü ve elleri de, yabancı erkekler arasında avret olur.) Kadınların, yabancı erkeklere yalnız yüzünü ve avuçlarını açması câiz ise de, erkeklerin, müslimân olsun, kâfir olsun, yabancı kadınların yüzlerine ve avuçlarına şehvet ile bakması câiz değildir. Kadınların bakması câiz olan yerlerine, meselâ yabancı kadınların yüzlerine, avuçlarına ve avret yerlerinin resmlerine ve konuşan çocukların avret yerlerine, lüzumsuz olarak şehvetsiz bakmak mekrûhdur. Konuşmağa başlamamış olan küçük çocukların avret mahalli, yalnız sev'eteyndir. Erkek çocukların, on yaşına kadar, kızların ise, gösterişli oluncuya kadar galîz avretlerine, bundan sonra, bütün avret yer-

lerine bakmak câiz değildir. Hayvânların avret mahalli yokdur. Oğlanların yüzüne şehvet ile bakmak da harâm olup, şehvetsiz bakmak, güzel olsalar da câizdir.

(Fetâvâ-i Hayriyye)de diyor ki, (Fitne tehlikesi olunca, âkıl ve bâlig olan güzel oğlanı, babası, kendi evine, terbiyesi altına alır. Sefere, ilm öğrenmeğe, hacca sakalsız göndermez. Bunu kadın gibi korur. Fekat yüzüne peçe örtmez. Sokakda her kadının yanında iki şeytân vardır. Oğlanın yanında onsekiz şeytân vardır. Bunlara bakanları aldatmağa çalışırlar. Ananın, babanın meşrû' emrlerine itâ'at etmesi farzdır. Fitne tehlikesi olmiyan âkıl, bâlig oğlunu babası zorla evinde tutamaz).

[(Mecma'ul-enhür)ün ikinci cildinde diyor ki, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Yabancı kadınların yüzlerine şehvet ile bakanların gözlerine, kıyâmet günü ergimiş kızgın kurşun dökülecektir)** buyurdu. **(Birgivî vasıyyetnâmesi)**ni şerh eden, Kâdî zâde, göz âfetlerini anlatırken diyor ki, Nûr sûresi, otuzuncu âyetinde meâlen, **(Ey Resûlüm “sallallahü aleyhi ve sellem”! Mü'minlere söyle, harâma bakmasınlar ve avret yerlerini harâmdan korusunlar! İmânı olan kadınlara da söyle, harâma bakmasınlar ve avret yerlerini harâm işlemekten korusunlar!)** buyuruldu.

(Riyâd-un-nâsîhîn)de diyor ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” vedâ' hac-cında, **(Yabancı kadına şehvet ile bakan bir kimsenin gözleri ateşle doldurulup, sonra Cehenneme atılacaktır. Yabancı kadın ile toka edenin kolları ensesinden bağlanıp, Cehenneme sokulacaktır. Yabancı kadın ile, lüzûmsuz yere şehvet ile konuşanlar, her kelimesi için, bin sene Cehennemde kalacaktır)** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde buyurdu ki: **(Komşu kadına ve arkadaşların kadınlarına şehvet ile bakmak, yabancı kadınlara bakmaktan on kat dahâ günâhdır. Evli kadınlara bakmak, kızlara bakmaktan bin kat dahâ çok günâhdır. Zinâ günâhları da böyledir).**

(Berîka) kitâbında diyor ki, **(Üç şey, göze cilâ verir: Yeşillîğe, akar suya ve güzel yüze bakmak)** ve **(Üç şey gözü kuvvetlendirir. Sürme çekmek, yeşillîğe ve güzel yüze bakmak)** hadîs-i şerîfleri, bakması halâl olan kimselere bakmanın fâidesini bildirmektedir. Yoksa, yabancı kadınlara, kızlara bakmak, gözü za'ifletir ve kalbi karartır. Hâkim, Beyhekî ve Ebû Dâvûd bildiriyorlar ki, Ebû Ümâmenin “radıyallahü anh” bildirdiği hadîs-i merfû'da, **(Yabancı bir kıızı görüp de, Allahü teâlânın azâbından korkarak, başını ondan çeviren kimseye Allahü teâlâ ibâdetlerin tadını duyurur)** buyuruldu. İlk görmesi afv olunur. Bir hadîs-i şerîfde, **(Allah için yapılan cihâdda düşmanı gözleyen veyâ Allah korkusundan ağhyan veyâ harâmlara bakmıyan gözler, kıyâmetde Cehennem ateşini görmeyeceklerdir)** buyuruldu].

Yedi veyâ on yaşında olan gösterişli kızlar ve onbeş yaşını dolduran veyâ bâliga olan bütün kızlar, kadın hükmündedir. Böyle kızların başları, saçları, kolları, bacakları açık olarak, yabancı erkeklere görünmeleri ve erkeklere tegannî etmeleri, onlarla yumuşak, cilveli konuşmaları harâm olur. Kadınların, yabancı erkeklerle, alış veriş gibi, ihtiyâc olduğu zemân, fitneye sebep olmiyacak şekilde, sert konuşması câizdir. Erkekler arasında yüzünü açmaları da böyledir. Kadınların, başı, saçı, kolları, bacakları açık sokağa çıkmaları ve yabancı erkeklere, lüzûmsuz yere, seslerini duyurmaları, erkeklere şarkı söylemeleri, plâk ile, film ile de duyurmaları, Kur'ân-ı kerîm, mevlid, ezân okuyarak duyurmaları büyük günâhdır. [Kadınların, kızların ince, dar veyâ kürklü örtü ile ve küpe, gerdanlık gibi zînet eşyası açık olarak ve erkekler gibi giyinerek ve saçlarını erkekler gibi traş ederek sokağa çıkmaları harâmdır. Bunun için, geniş bile olsa, pantolon ile örtünmeleri de câiz değildir. Pantolon, erkek elbisesidir. **(Tergîb-üs-salât)**daki hadîs-i şerîflerde, **(Örtülü olan çıplaklara ve erkek gibi giyinen kadınlara ve kadın gibi giyinen, süslenen erkeklere la'net edildi).** Hele dar pantolon, erkeklere de câiz değildir. Çünkü, kaba yerleri dışardan belli olmaktadır. Bundan başka, kadınların pantolon giy-

meleri eskiden de, şimdi de islâm âdeti değildir. Dinsizlerden, islâm tesettürünü bilmiyenlerden gelmektedir. Harâmlar yayılsa, yerleşeler de, islâm âdeti olamazlar. Kâfirlere benziyenin, onlardan olacağı, hadîs-i şerîfde bildirilmiştir. Pantolon, manto altına giyilebilir ise de, mantonun pantolon yokmuş gibi dizleri örtmesi lâzımdır. Şalvar, çok geniş olduğu için, âdet olan yerlerde, kadınlar için de, iyi bir örtü olur. Âdet olmiyan yerlerde fitneye sebep olursa, kullanması câiz olmaz. Kâdî Senâullah-ı Pâni-pütî, Şâh Veliyyullah-ı Dehlevînin (**Tefhîmat**) kitâbı sonundaki yedinci vasiyyetini açıklarken, (Gömlikle ve peştemal sararak ve na'lin giyerek ve benzeri şeylerle sokağa çıkmak, eskiden islâm âdeti idi. Şimdi, bu âdetin bulunmadığı yerlerde, bunlarla sokağa çıkmak, gösteriş olur. Peygamberimiz "sallallahu aleyhi ve sellem", gösterişi, şöhret yapmağı yasak etmiştir. Mü'minlerin âdeti olan şeylerle örtünmelidir. Ayrılık yapmamalıdır) buyuruyor. Geniş manto ile örtünmek âdet olan yerlerde, kadının çarşafı sokağa çıkması da böyledir. Ayrıca, islâm örtüsü ile alay edilmesine sebep olarak, günâh da olur. İkinci kısım otuzdokuzuncu maddenin sondan 3. cü sahîfesine bakınız! (**Fâideli Bilgiler**) 281 den başlayarak kadının örtünmesi uzun yazılıdır.]

Nemâzda ve nemâz dışında, avret yerini başkalarının yan taraflardan görmemeleri için, örtmek farz olup, kendinden örtmesi farz değildir. Rükû'da iken, kendi avret yerini kendi görürse, nemâzi bozulmaz. Fekat, bakması mekrûhdur. Cam gibi, naylon gibi, altının rengi görünün şey ile, örtü olmaz. Örtü dar olup veyâ bol ise de, herhangi avret yerine yapışıp uzvun belli olması, nemâza zarar vermez. Fekat, böyle, başkalarına karşı örtülmüş olmaz. Başkasının, böyle belli olan kaba avretine bakmak harâmdır. Erkeklerin (**Sev'eteyn**) denilen ön ve arka uzvları ve kaba etleri (**Kaba avret**)dir. Yorgan altında çıplak yatan bir hasta, başı yorgan içinde iken, îmâ ile nemâz kılınca, çıplak kılmış olur. Başını yorgandan dışarı çıkarıp kılarsa, yorganla örtülü kılmış olup, câiz olur. İnsanın örtünmesi değil, avret yerinin örtünmesi şarttır. Karanlıkta, yalnız odada, kapalı çadırda çıplak kılmak câiz değildir.

Avret yerini örtmekden âciz kalan kimse, nemâzda oturduğu gibi veyâ dahâ iyisi, ayaklarını kibleye uzatıp, elleri ile önünü örtüp, îmâ ile kılar. Çünkü, avret yerini örtmek, nemâzın diğer farzlarından dahâ mühimdir. [Görülüyor ki, çıplak kalınan da, nemâzi vaktinde kılması, kazâya bırakmaması lâzımdır. Tenbellikle kılmiyanların ve kazâ nemâzlarını ödemiyanların, büyük suç altında sorumlu olduklarını, buradan da anlamalıdır.] Çıplak olan, yanında bulunanlardan örtü ister. Söz verilirse, vaktin sonuna kadar bekler. Su olmayınca, suyu ümmîd edenin de vaktin sonuna kadar, su beklemesi, ancak bundan sonra teyemmüm etmesi lâzımdır. Parası olanın su ve örtü alması lâzımdır. Dörtde birinden azı temiz olan örtüden başka birşey bulamıyan kimsenin, bu örtü ile kılması veyâ oturup îmâ ile kılması câiz olup, dörtde biri temiz olan örtü ile, ayakda kılması lâzımdır ve nemâzını iâde etmez.

Seferî olan, bir mil içinde, içmeden fazla su bulamazsa, necâsetli örtü ile kılar ve iâde etmez. Mukîm olanın, ya'nî müsâfir olmiyanın, necs örtü ile kılması câiz değildir. Temizlemesi mümkün ve lâzımdır. Çünkü, şehride su bulmak ihtimâli fazladır. Su bulunmadığı muhakkak ise, mukîm de necâsetli örtü ile kılabilir ve teyemmüm eder. (**Redd-ül-muhtâr**)ın beşinci cildinde buyuruyor ki:

İnsanların, birbirine görünmesi ve bakması, dört dürlüdü:

Erkeğin kadına, kadının erkeğe, erkeğin erkeğe, kadının kadına bakmasıdır. Erkeğin kadına bakması da dörtde ayrılır:

Erkeğin yabancı hür kadına, kendi zevcesine ve kendi câriyelerine ve bakması câiz olan onsekiz akrabâsına, başkalarının câriyelerine bakmasıdır.

Erkeklerin yabancı kadının yüzünden ve avuçlarının içinden ve dışından başka yerine bakmaları dört mezhebde de harâmdır. Kızların yüzlerine şehvet ile bakmaları da harâmdır. Bunun için, kızların yüzlerini de örtmeleri lâzımdır. Hasî, ya'nî

burulmuş, husyeleri çıkarılmış olanın bakması da harâmdir. İnsanı burmak harâm-
dır. Hayvani, ancak semizletmek için câizdir.

Erkeklerin, erkeğin göbeği ile dizi arasına bakmaları harâmdir. Bunun dışına,
şehvetsiz bakmaları câizdir. Zevcesine ve kendi câriyelerine tepeden tırnağa ka-
dar, şehvet ile dahî bakması ve bunların ona bakmaları câizdir.

[Erkeğin avret mahalli, üç mezhebde, göbek ile diz arasındır. Hanefîde diz avret-
dir. Göbek avret değildir. Şâfi'îde, göbek avret olup, diz avret değildir. Mâlikîde
her ikisi de avret değildir. Hanbelî ve Mâlikînin bir rivâyetlerinde, erkeğin yalnız
sev'eteyni avret olduğu (**Mîzân-ül-kübrâ**) da yazılıdır. Uylukların avret olmasın-
da icmâ' olmadığı için, uylukları açık olanlardan, ehemmiyet vermiyenler, kâfir
olmaktan kurtulmaktadır. Şî'îlere göre avret yeri de, yalnız sev'eteyndir].

Erkek, nikâhla alması ebedî, sonsuz harâm olan onsekiz kadının ve başkasının
câriyelerinin başına, yüzüne, gerdanına, kollarına, dizden aşağı bacağına, şeh-
vetden emîn ise, bakabilir. Göğüslerine, koltuk ve yanlarına [böğürlerine], uyluk
ve dizlerine ve sırtına bakamaz. Kadınların buralarına da (Galîz) ya'nî (**Kaba
avret**) yerleri denir. Her kadının, buralarını nemâzda, yabancı erkeklerin yanın-
da, şekli belli olmamak üzere geniş olarak örtmeleri lâzımdır. Câriyeler, görünme-
si câiz olan yerleri açık nemâz kılabilirler.

İslâm dîninde, iki dürlü kadın kıyâfeti vardır: Birincisi, hür olan islâm hanım-
ları, yüzlerinden ve ellerinden başka, her yerini temâm örter. (**Halebî-i kebîr**)de,
meyyitin kefenini bildirirken diyor ki, (Erkekler kamîs ile, kadınlar dır' ile örtün-
ür. Her ikisi de, omuzdan ayağa kadar örter. Kamîsin yakası omuzdan, dır'ın ya-
kası göğüsden ayağa kadar açıktır). Görülüyor ki, islâm kadınları, şimdiki man-
to ile örtünmekte idi. Çarşafı örtünmeleri, sonradan âdet oldu. Geniş, uzun
manto, kalın baş örtüsü ve uzun çorap, şimdiki çarşafardan dahâ iyi örtmektedir.
(**Dürer-ül-Mültekte**) dördüncü sahîfede diyor ki, (İslâmiyyet, kadınların örtün-
mesi için belli bir örtü emr etmedi). İkincisi, câriye [ya'nî, harbde esîr alınmış olan
hizmetçi kadın] kıyâfeti olup, erkeklerin yanında, başlarını, saç, boyun, kol ve ba-
caklarını örtmeleri lâzım değildir. Müslimân adı taşıyan ba'zı kadınların, islâm ha-
nımı kıyâfetini bırakıp, câriye, hizmetçi kıyâfetini beğendikleri, esfle görülmek-
tedir.

Kâfirler, zındıklar, müslimân hanımlarını aldatmak için, (İslâmiyyetin başlan-
gıcında kadınlar örtünmezdi. Peygamber zemânında, müslimân kadınları, başla-
rı, kolları açık gezerlerdi. Sonradan, kısıkanç din adamları, kadınların örtünmele-
rini emr etdiler. Kadınlar, sonradan kapandı. Umacı gibi oldu) diyorlar. Evet, ka-
dınlar açık gezerdi. Fekat, hicretin üçüncü senesinde (**Ahzâb**) ve beşinci senesinde
(**Nûr**) sûreleri gelerek, Allahü teâlâ örtünmelerini emr eyledi. (**Mevâhib-i le-
dünniyye**)de diyor ki, (Hicretin yedinci senesinde, Hayber gazâsından dönerken,
Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", esîrler arasındaki Safiyyeyi "radiyallahü
teâlâ anhâ" bir gece çadırına aldı. Eshâb-ı kirâm, Safiyyenin zevce olarak mı şe-
reflendiğini, yoksa câriye olarak hizmet mi etdiğini anlıyamadılar. Zevcelere lâ-
zım olan hürmeti ve hizmeti yapabilmek için, bunu Resûlullah'a da sorup anlama-
ğa sıkıldılar. Sabâh çadırdan örtülü çıkarılıp, perde arkasında götürülürse, zevce
olduğunu anlarız dediler. Perde içinde götürüldüğünü görerek, zevcelikle şeref-
lenmiş olduğunu anladılar). Görülüyor ki, Resûlullah zemânında, hür kadınlar, bü-
tün bedenlerini örterlerdi. Bir kadının, hizmetçi olmayıp, hür hanım olduğu, her
yerini örtmesinden belli olurdu.

Bakması câiz olan yere, şehvetden emîn olanın dokunması da câizdir. Bir ha-
dis-i şerîfde, (**Ananın ayağını öpmek, Cennet kapısının eşğini öpmek gibidir**) bu-
yuruldu. Fekat, yabancı genç kadının eline ve yüzüne bakmak câiz olduğu hâlde, şeh-
vetden emîn olsa dahî, dokunmak, tokalaşmak câiz değildir. Herhangi kadın ile zi-
nâ etmek veyâ herhangi bir yerine şehvet ile dokunmak, unutarak veyâ yanılarak

bile tutsa, haneffide ve hanbelîde (**Hurmet-i musâhere**)ye sebep olur. Ya'nî, o kadının neseb ile ve süt ile olan anası ve kızları ile o erkeğin evlenmesi, kızın da, oğlanın oğlu ve babası ile evlenmesi ebedî harâm olur. [Bir baba ile kızı arasında hurmet-i musâhere hâsıl olursa, kızın anası ile, ya'nî adamın zevcesi ile adam arasındaki nikâh bozulmaz. Kadın başkası ile evlenemez. Adamın bu kadını boşaması lâzım olur. Bu kadın ile evli kalması ebedî harâm olur. Dâmâd ile kayın vâlidisi arasında hurmet-i musâhere hâsıl olursa, dâmâdın zevcesini boşaması lâzım olur. Dâmâd, bu kadın ile, sonsuz olarak, bir dahâ evlenemez (**Bezzâziyye**).] Kızlar, kendilerinden emîn olsalar da, yabancı erkeklere dokunmaları câiz değildir. Şehvet ile dokunurlarsa, hurmet-i musâhere hâsıl olur. Kızın ve ihtiyârların şehveti, kalbinin meyl etmesi demektir. Şehvete sebep olmayacak derecede ihtiyâr kadınla müsâfeha etmek [tokalaşmak] ve elini öpmek, kendinden emîn olana câiz ise de, yapmamak dahâ iyidir.

Erkeklerin, (**Ebedî mahrem**)leri olan kadınlarla berâber halvet etmeleri ve sefere [meselâ hacca] gitmeleri câizdir. Bir adamın ebedî mahrem olmıyan kadını (**Halvet**) [ya'nî tenhâ yerde yalnız kalmak], tarafeyne göre, harâmdır. Başka müttekî erkek veyâ bu adamın ebedî mahremlerinden biri veyâ zevcesi ile birlikde bulunursa, harâm olmaz. Halvet etmekle veyâ önünden başka yerine şehvetle bakmakla, hurmet-i musâhere hâsıl olmaz. (**İbni Âbidîn**) “rahmetullahi teâlâ aleyh”, imâmlığı anlatırken diyor ki, (Yabancı kadın çok olsa da, halvet olur. Çok ihtiyâr kadınla ihtiyâr erkek sefere çıkar ve yalnız kalabilirler (**Eşbâh**). Ebedî mahrem olan onsekiz kadından biri ile halvet câiz ise de, yalnız süt kardeş ile ve genç kaynana veyâ gelin ile, fitne şübhesi olunca, mekrûhdur. Yabancı genç kadınla, zarûret olmadan, konuşmak câiz değildir. Mescid gibi dışarıdan içerisi görünen umûma açık yerlerde [nakl vâsıtalarında, dükkânlarda] yalnız kalmak, halvet olmaz). Bir evin iki odası bir yer sayılmaz. Ebedî mahrem olan kadınların kimler olduğu, ikinci kısımda, 34. cü maddede [569.cu sahîfede] yazılıdır.

İmâm-ı Ebû Yûsüfe “rahmetullahi teâlâ aleyh” göre, ekmeğe pişirmek, çamaşır yıkamak [ve kaba olmıyan avret yerlerinin açık olması lâzım gelen başka işler] için ücretle çalışmağa mecbûr kalan muhtâc, esîr, kimsesiz kadınlar [işçi ve me'mûrlar], iş icâb etdiği kadar, ayaklarını ve kollarını açabilir. Erkeklerin, bunları, iş için görmesi ve şehvetsiz bakması câiz olur. Baldız ve yengenin de yabancı kadın oldukları (**Ni'met-i islâm**)ın hac kısmında ve (**Bahrülfetâvâ**)da ve (**Alî efendi fetvâsı**)nda yazılıdır. Bunların da saçına, başına, koluna, bacağına bakmak harâmdır. Bunlar gibi yabancı akrabâ evine gidince veyâ onlar gelince, kadın erkek birlikde oturmak, gülüp neş'elenmek câiz değildir. Berâber oturmak âdet olan ve harâm olduğuna ehemmiyyet verilmiyen yerlerde, fitne çıkarmamak ve akrabâ arasında düşmanlıklara yol açmamak için, kadınlar erkek akrabâ yanında ve sofrada örtülü olarak, kısa zemân oturur. Ciddî konuşulur. Bu görüşmenin kısa sürmesine ve seyrek olmasına ve bilhâssa bir yerde yalnız bulunmamalarına çok dikkat etmelidir. Dînini bilen ve uyan, bilgili ve hâlis müslimânlar, böyle birlikde hiç oturmamalıdır. Câhillerle münâkaşa etmemeli, dînimiz böyle emr ediyor diye isrâr etmemeli, dünyâ işlerini ileri sürerek, tatlı söyleyip, akrabâyı darıltmıyarak, harâmdan kaçınmağa çalışmalıdır. Köle de, sâhibi olan kadına yabancı erkektir.

Hâkimin mahkemede karâr verirken ve şahidlerin şahidlik yaparken ve evlenmek istediği kızı, şehvet korkusu olsa bile, bir kerre görmeleri ve doktorun, ebenin, sünnetcinin, lâvman yapanın, lâzım olduğu kadar bakmaları câizdir. Hastanın lâvman [ihtikan] yaptırması câizdir. (**Dürr-ül-muhtâr**), beşinci cildi, dörtüzyetmişsekizinci sahîfesinde diyor ki, (Oğlunu sünnet ettirmek mühim sünnettir. İslâmiyyetin şî'âridir. Bir şehri halkı çocuklarını sünnet ettirmezse, halife bunlarla harb eder. Çocuğun sünnet olma yaşı belli değildir. Yedi ile on iki arası en iyidir). Sünnet ederken, topluca yüksek sesle bayram tekbîri söylenir. Sünnet olmıyanlar-

da çeşidli hastalıklar olur. Fransız kitâbları, bu hastalıkları (Affections du prépuce) adı altında uzun yazıyorlar. Kızların, ahkâm-ı islâmiyyeye riâyet etmek şartı ile, ilm ve doktorluk öğrenmeleri ve öğretmeleri câiz olduğu (**Hadîka**)da, beşyüzellisekizinci sahîfede ve göz âfetlerinde yazılıdır. Kızlardan ebe, nisâiyye mütehasısı yetişdirmek lâzımdır. Kadınları, kadın doktora göstermelidir. Kadın doktor bulunmazsa ve hastalık tehlikeli veyâ çok ağırlı ise, nisâiyye mütehasısı erkeğe de göstermelidir.

Kadınların birbirlerine avret yeri, erkeğin erkeğe avret yeri gibidir.

Şehvetden emîn olan kadının yabancı erkeğe bakması, erkeğin erkeğe bakması gibidir. (**Cevhere**)de ise, erkeğin, mahremi olan kadınlara bakması gibidir, buyurmaktadır. Şehvet ile bakması harâm olur. Gayr-ı müslim ve mürted kadınların [ve mürted amca ve dayının], müslimân kadınlarına bakması, ya'nî müslimân kadınların bunlara görünmeleri, yabancı erkeklere görünmeleri gibi, üç mezhepde de harâmdır. Bunlar müslimân kadınlarının bedenine bakamazlar. Hanbelî mezhebinde câizdir.

Bedendeki bakması câiz olmıyan yerler, bedenden ayrılırsa, öldükten sonra da hî, bunlara bakmak câiz değildir. Kadınların saç ve başka kılları, ayak tırnakları [el tırnakları değil] ve kemikleri vücûddan ayrıldıktan sonra, bunlara bakılamaz.

Kadınların bakılması harâm olan yerlerinin aynadaki veyâ sudaki görüntülerine şehvetsiz bakmak harâm değildir. Çünkü, kendileri değil, aksleri, benzerleri görülmektedir. [Aksleri, resmleri, kendileri değildir. Bunları görmek, kendilerini görmek olmaz. Resmlerine, sinemadaki ve televizyondaki görüntülerine bakmak, aynadaki hayâllerine bakmak gibidir. Hepsine şehvetsiz bakmak câiz olup, şehvet ile bakmak veyâ şehvete sebep olacak görüntülerine bakmak, böyle sesleri dinlemek harâmdır. Bunlara şehvet ile bakan elbette vardır. Şehvete, harâma sebep olan resmleri yapmak, basmak, resm etmek harâm olur.] Kadınların avret yerlerine cam, herhangi gözlük ve su arkasından şehvetsiz de bakmak ve su içindeki kadına bakmak câiz değildir, harâmdır.

İmâmın, hâfızın, müezzinin ho-parlördeki, radyodaki sesleri de, kendi sesleri değildir, benzerleridir. Bunlara uyarak kılınan nemâz sahîh olmaz. Kur'ân-ı kerîmi ve ezânı ho-parlör ile okumak, bid'atdır. Çünkü, ses çıkarmak için kullanılan cansız cismlere (**Mizmâr**), çalgı denir. Gök gürlmesi, top, tüfek, baykuş, papağan, çalgı değildirler. Ses çıkaran eğlence âletleri, davul, dümbelek, zilli maşa, ney, kaval, ho-parlör, hep çalgıdır. Çalgı, kendiliğinden ses çıkarmaz. Ses çıkarmak için, ya'nî kullanılmaları için, davul tokmağını gergin deriye vurmak, neyi üflemek, kaval ve ho-parlöre söylemek lâzımdır. Bunlardan çıkan ses, bu çalgıların hâsıl ettiği sesdir. Üfleyen ve söyleyen insanın sesi değildir. Ho-parlörden işitilen Kur'ân-ı kerîm ve ezân sesleri, hep ho-parlörün hâsıl ettiği seslerdir. İmâm ve müezzin efendilerin sesleri değildir. Müezzin efendinin sesi ezândır. Çalgıdan çıkan ses ilm ve fen bakımından ve din ve ahkâm-ı islâmiyye bakımlarından müezzin efendinin sesi, ya'nî ezân değildir. Ezâna benzediği için, ezân zan edilmektedir. Ezân, müezzin efendinin, hattâ, sâlih müslimân erkeğin sesine denir. Bu sese benzeyen kadının, çocuğun, ho-parlörün sesi ezân değildir. Başka sesdir. Muhtelif çalgıların sesleri başkadırlar. Ho-parlörün sesi, insan sesine çok benzediği hâlde, insan sesi değildir. Toprağa konan bir karpuz çekirdeğinden kocaman bir karpuz hâsıl oluyor. Bu karpuz o çekirdek değildir. Çekirdek çürümüş, yok olmuştur. Ho-parlörün mikrofonuna söylenen söz de, yok olmakta, başka ses hâsıl olmaktadır. Hadîs-i şerîflerde buyuruldu ki: (**Kıyâmet yaklaşınca, Kur'ân-ı kerîm mizmârdan okunur**) ve (**Bir zemân gelir ki, Kur'ân-ı kerîm mizmârlardan okunur. Allah için değil, keyf için okunur**) ve (**Kur'ân-ı kerîm okuyan çok kimseler vardır ki, Kur'ân-ı kerîm onlara la'net eder**) ve (**Bir zemân gelecektir ki, müslimânların en sefilleri, müezzinlerdir**) ve (**Bir zemân gelir ki, Kur'ân-ı kerîm mizmârlardan okunur. Allahü teâlâ bunlara la'net eder**). Mizmâr, her nev'i çalgı, düdük demektir. Ho-parlör de, mizmârdır. Müezzinlerin, bu hadîs-i şerîflerden kork-

maları, ezânı, ho-parlör ile okumaları lâzımdır. Ba'zı din câhilleri ho-parlörün fâideli olduğunu, sesi uzaklara götürdüğünü söylüyorlar. Peygamberimiz, **(İbâdetleri benden ve eshâbımdan gördüğünüz gibi yapınız! İbâdetlerde değişiklik yapanlara (bid'at ehli) denir. Bid'at sâhibleri, muhakkak Cehenneme gidecektir. Bunların hiçbir ibâdetleri kabûl olmaz)** buyurdu. İbâdetlere fâideli şeyler ilâve ediyoruz demek doğru değildir. Böyle sözler, din düşmanlarının yalanlarıdır. Bir değişikliğin fâideli olup olmayacağını yalnız İslâm âlimleri anlar. Bu derin âlimlere **(Müctehid)** denir. Müctehidler kendiliklerinden bir değişiklik yapmazlar. Bir ilâvenin, değişikliğin bid'at olup olmayacağını anlarlar. Ezânı (Mizmâr) ile okumağa söz birliği ile bid'at denildi. İnsanları Allahü teâlânın rızâsına, sevgisine kavuşduran yol insanın kalbidir. Kalb, yaratılışında temiz bir ayna gibidir. İbâdetler, kalbin temizliğini, cilâsını arttırır. Günâhlar kalbi karartır. Muhabbet yolu ile gelen feyzleri, nûrları alamaz olur. Sâlihler bu hâli anlar, üzülr. Günâh işlemek istemezler. İbâdetlerin çok olmasını isterler. Her gün beş kerre nemâz kılınması yerine, dahâ çok kılmak isterler. Günâh işlemek nefse tatlı, fâideli gelir. Bütün bid'atler, günâhlar, Allahü teâlânın düşmanı olan nefsi besler, kuvvetlendirir. Ho-parlör ile ezân okumak böyledir. Kitâbdaki, televizyondaki, imâm resmi, kendisi gibidir. O imâma çok benziyor ise de, imâmın kendisi değildir. Televizyondaki hareketlerini görse, sesini duysa da, bunun arkasında nemâz kılınmaz.

Vücûde yapışık olmıyan, dar olmıyan elbise ile örtülü kadına şehvetsiz bakmak câizdir. Kaba avret yerleri dar elbise ile örtülmüş kadına, şehvetsiz de bakmak harâmıdır. Yabancı kadının iç çamaşırlarına şehvetle bakmak harâmıdır. Sıkı, dar örtülmüş, kaba olmıyan avret yerlerine şehvetle bakmak harâmıdır.

Kadınların açık ve süslü olarak sokağa çıkmaları harâm olduğu gibi, mahrem olmıyan erkeğin bulunduğu yerlere böyle girmeleri de harâmıdır. Avret yeri açık olarak câmi' içine girmek, dahâ büyük günâhdır. Avret mahalli açık olan kimselerin bulunduğu yere veyâ harâm işlenen her yere **(Fısk meclisi)** denir. Müslimânların, zarûret olmadıkça, fısk meclislerinde, ya'nî fâsıkların toplandığı yerde oturmalarının ve zevcelerini göndermelerinin câiz olmadığı **(Bezzâziyye)**de yazılıdır. İmânı olan hanımların, sokağa çıkarken baş, saç, kol, bacak gibi kaba olmıyan avret yerlerini de örtmeleri bildirildi. İmânın gitmemesi için, harâmdan çok korkmalıdır. [Onsekizinci maddeye bakınız!]

[Yalnız keyflerini, zevklerini düşünenler, zevklerine kavuşmak için, başkalarının zarara, felâkete düşmelerinden çekinmeyenler diyorlar ki: (Umacı gibi örtülmüş kadını görmek, insana sıkıntı veriyor. Süslü, açık, güzel kadına, kıza bakmak ise, insana ferahlık, neş'e veriyor. Güzel bir çiçeğe bakmak, koklamak gibi tatlı oluyor). Hâlbuki, çiçeğe bakmak, onu koklamak rûha tatlı gelmekdedir. Rûhun Allahü teâlânın varlığını, büyüklüğünü anlamasına, Onun emrlerine uymasına sebep olmakdadır. Kokulu, tuvâletli, açık kıza bakmak ise, nefse hoş gelmekdedir. Kulak, renkten zevk almaz. Göz de sesden zevk almaz. Çünkü, anlamazlar. Nefs Allahü teâlânın düşmanıdır. Zevklerine kavuşmak için her kötülüğü yapmaktan çekinmez. İnsan haklarını, kanûnları çiğner. Onun zevklerinin sonu yoktur. Kıza bakmakla doymaz. Onunla buluşmak, her zevkını yapmak ister. Bunun içindir ki, bütün kanûnlar, nefsin taşkınlıklarını önlemekdedir. Nefsin taşkın zevkleri, insanı sefâlete, hastalıklara, âile fâci'alarına, felâketlere sürüklemekdedir. Allahü teâlâ, bu fâci'alara mâni' olmak için, kızların açılmalarını, yabancı erkeklere yaklaşmalarını, içkiyi, kumarı yasak etmiştir. Nefslerinin esîri olanlar, bu yasakları beğenmiyorlar. Bunun için, Ehl-i sünnet âlimlerinin ilmihâl kitâblarını kötülüyor, gençlerin bu kitâbları okuyarak se'âdete kavuşmalarına mâni' oluyorlar. Kadınların, kızların pazar yerlerinde ve mağazalarda alış-veriş yapmalarının günâh olduğu, yukarıdaki yazılardan anlaşılmalıdır. Müslimânların kızlarını böyle günâhlardan korumaları lâzımdır. Korumazlarsa, imânları gider, kâfir olurlar. İslâm düşmanları, kâfirliği yaymak için, imânı yok eden şeylere memleketin âdeti diyorlar.]

59 – İSTİKBÂL-İ KIBLE

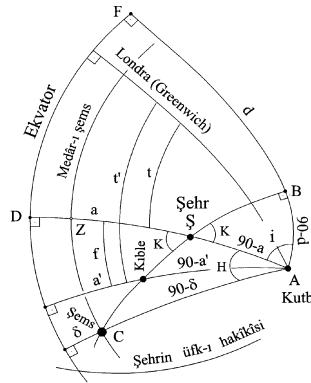
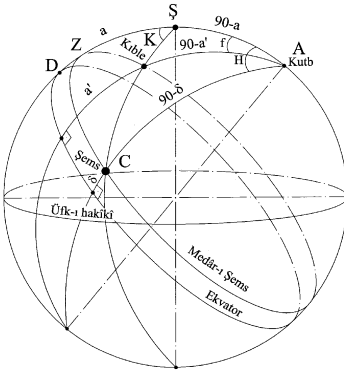
Nemâzı Kâ'beye karşı kılmaktır. Kâ'be için kılmak değildir. Kible önce (Kudüs) idi. Hicretten onyedinci ay sonra, Şa'bân ortasında salı günü öğle veyâ ikinci nemâzının üçüncü rek'atinde iken Kâ'beye dönülmesi emr olundu. Göz sinirlerinin çapraz istikâmeti arasındaki açıklık, Kâ'beye rastlarsa, Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde nemâz sahîh olur. Bu zâviye takrîben 45 derecedir. İstanbul kible istikâmeti, cenûbdan yirmidokuz derecelik bir zâviye [açı] kadar şarkdadır. Bu açıya (**Kible zâviyesi**) denir. Harîta üzerinde bir şehri ile, Mekke şehri arasında çizilen doğruya (**Kible hattı**) denir. Bu hat, kible istikâmetini gösterir. Güneş bu hat üzerine gelince, (**Kible sâati**) olur. Bu hat ile bu şehirden geçen tûl dâiresi arasındaki zâviyeye (**Kible açısı**) denir. Bir şehrin kible istikâmeti, tûl ve arz derecelerine tâbi'dir. Şimâl nisf kürede, zevâl vaktinde, güneşin bulunduğu cihet yâhud mahallî zevâlî zemâna ayarlı bir sâat makinesi üfkî olarak yüzü semâyâ doğru ve akrebi güneşe doğru tutulunca, akreb ile oniki rakamı arasındaki zâviyenin orta hattı [açı ortayı], takrîben cenûbu gösterir. Meyl-i şems ve ta'dîl-i zemân sîfıra ne kadar yakın ise netîce o kadar hassas olur. İstanbulun kible istikâmeti iki yol ile bulunur: 1- Kible açısı ile. 2- Kible sâati ile. 1- İstanbuldan geçen tûl dâiresinin istikâmetinden, ya'nî cenûb cihetinden Kible açısı kadar şarkına dönülürse, Kibleye dönülmüş olur. K açısı şöyle hesâb olunur: Mekke-i mükerreremin arz [enlem] derecesi $a' =$ yirmibir derece yirmialtı dakika, Greenwich'den tûl [boylam] derecesi $t' =$ otuzdokuz derece elli dakikadır. İstanbulun arzı $a = 41$ derece, tûlü $t = 29$ derece olduğundan, arz derecelerinin farkı 19 derece 34 dakika, tûl farkı $f = 10$ derece 50 dakikadır. İstanbulun takrîbî kible açısı K , (**Ma'rifetnâme**)deki hendesî îzâhdan istifâde edilerek:

$$\tan K = \frac{\sin (39,83^\circ - t)}{\sin (a - 21,43^\circ)} = \frac{\sin 10^\circ 50'}{\sin 19^\circ 34'} = \frac{0,18795}{0,33490} = 0,56121$$

∴ $K = 29^\circ 18$ dakika bulunur.

İhtâr: İstanbulun Mekke-i mükerrermeden tûl farkı f , 60° den küçük olduğu için, bu K , aşağıdaki kat'î müsâvâtın verdiği netîceye yakındır. Tûl farkı 120° den çok ise, Mekke-i mükerreremin Erd küresi merkezine göre simetriği olan nokta (tûlü $-140,17^\circ$, arzı $-21,43^\circ$) için takrîbî düstûr ile K Kible açısı hesâb edilir. Netîcenin 180° den farkı alınarak takrîbî kible zâviyesi [açısı] bulunur.

Ş, Şehrin şâkülünün küre-i semâyî kesiği nokta, Z, zevâl noktası, AZ, Nisfünnehâr dâiresidir.

Kürevî müsellesâtından çıkarılan şu müsâvât kat'î kible zâviyesini verir:

$$\tan K = \frac{\sin (39,83^\circ - t)}{\cos (39,83^\circ - t) \cdot \sin a - 0,3925 \cdot \cos a}$$

Burada a ve t, kible açısı bulunacak yerin arz ve tül derecelerdir. a ekvatorun şimalinde (+), cenûbunda (-) dir. t Londra (Greenwich)nın şarkında (+), garbında (-) alınır. Bulunan K, o şehrden biri cenûba, diğeri kibleye müteveccih iki hat [kavs] arasındaki açıdır.

Kibleyi bulmak için, $t' = 39,83^\circ$ kible tülü ile $-140,17^\circ$ tülü'nden ibâret çemberin ikiye ayırdığı Erd küresinde, coğrafî cenûbdan i'tibâren, kıblenin şarkında bulunan yerlerde garba, garbında bulunan yerlerde şarka, K açısı kadar dönülür. Bu düstûr ile bulunan K, garba dönülecek mahallerde (-), şarka dönülecek mahallerde (+) çıkmalıdır. Hesâb neticesi bunun tersi çıkarsa, $(+180^\circ)$ veyâ (-180°) ilâve edilerek kible açısı bulunur. Meselâ, $t=67^\circ$, $a=25^\circ$ olan Karachi için CASIO hesâb makinesinde şu düğmelere basılır:

$39.83 - 67 = \cos \times 25 \sin - 25 \cos \times 0.3925 = \text{Min } 39.83 - 67 = \sin \div \text{MR} = \text{INV tan Kible zâviyesi [açısı]} -87^\circ 27 \text{ dakîka bulunur.}$

İstanbul için +28 derece 21 dakîka [kısacası 29°] bulunmaktadırlar. Kat'î ve (takrîbî) olarak hesâb edilen ba'zı K'lar aşağıdadır. Son üç değer simetrik üsûl ile bulunmuştur. Münih: $50^\circ (47^\circ)$, Londra: $61^\circ (52^\circ)$, Basel: $56^\circ (50^\circ)$, Frankfurt: $52^\circ (47^\circ)$, Tokyo: $113^\circ (130^\circ)$, New York: $122^\circ (134^\circ)$, Kumasi: $115^\circ (125^\circ)$.

2- İstanbulda, kible sâati ile kible istikâmeti şöyle bulunur: 170.ci sahifede sağdaki şekilde B noktası, ÇŞ kible hattının bir AB meyl dairesini dik kesdiği noktadır. ABŞ dik kürevî müsellede, Napier müsâvâtına göre, $\cos (90-a) = \cotan i \times \cotan K$ dir. Dâimâ $\tan A \times \cotan A=1$ olduğu için, $\sin a = (1 / \tan i) \times (1 / \tan K)$ dir. Buradan $\tan i = 1 / (\sin a \times \tan K)$ olur. Meselâ 2 şubat günü için Privileg hesâb makinasında E/C $1 \div 41 \sin \div 28.21 \Rightarrow \tan = \text{arc tan düğmelerine basınca, } i=70,5$ derece bulunur. İstanbul için, dâimâ $i=70,5$ derecedir. ABC dik kürevî müsellede de, $\cos (i+H) = \tan \delta \times \cot d$ dir. ABŞ müsellesinde, $\cos i = \tan a \times \cot d$ olduğundan, $\cot d = \cos i / \tan a$ olup, $\cos (i+H) = \tan \delta \times \cos i \div \tan a$ olur. E/C $16.58 \Rightarrow +/- \tan \times 70,5 \cos \div 41 \tan = \text{arc cos} - 70,5 = \div 15 = \Rightarrow \Rightarrow$ düğmelerine basınca, H fadl-ı dâir zemânı, ya'nî CZ kavsi için 1 sâ. 45 dakîka bulunur. Kedûsinin Rub'-ı dâire hâşiyesinde diyor ki, (Ayârlanmış mürî, kible hattına getirilince, haytın kavsi-irtifâ'da rastladığı derecenin temâmîsi, İstanbulda Kible sâati vaktinin fadl-ı dâir derecesi olur. 15° 'e bölünce, fadl-i dâir sâati olur). Fadl-ı dâir sâatini 12 den çıkarıp, tâdil-i zemân ve tül farkını hesâba katarak güneşin kible hizâsında bulunduğu andaki (**Kible Vakti**) veyâ (**Kible sâati**) hergün için, müşterek sâate göre hesâb edilir. Misâlimizde 10 sâ. 33 dak. olur. Ezânî zuhr vaktinden Fadl-ı dâir ve bir Temkin çıkarılınca, ezânî Kible sâati 5 sâ. 6 dak. olur. Bu anda güneşe dönülürse kibleye dönülmüş olur. Kible, cenûbun şarkında ise, güneş de şarkda, ya'nî öğleden evvel olup, vakt düstûründeki H nin (-) olması icâb eder. $\delta = \text{meyl-i şemsdir. } \delta = a' = 21.43^\circ$ olunca, güneş senede iki kerre tam Kâ'benin üstüne gelir. Bu günlerde, bütün dünyâda bu ânda (kible sâati vaktinde), güneşe dönen kibleye dönmüş olur.

Ahmed Ziyâ Beğ, tül ve arz derecelerini biraz büyük alıp, hesâbı logaritme cedveli ile yaparak, İstanbul için yaklaşık $K=29$ derece bulmuştur. İstanbulda, Kandilli iskelesindeki câmi' tekrâr yapılırken, mihrâbı bu düstûr ile hesâb edilmiştir.

Pusula (kible nümâ) ile, cenûb cihetini bulup, bundan otuzbir derece şarka dönülürse, İstanbulda kibleye dönülmüş olur. Fekat pusulanın ibresi magnetik kutubları göstermektedir. Bunlar ise erd küresinin ekseninin kutubları değildir. Magnetik kutubların yeri de zemânla değişmektedir. Altıyüz sene kadar bir zemânda, hakîkî kutublar etrâfında bir devr yapmaktadır. Bir şehrdede pusula doğrultusu ile hakîkî kutub doğrultusu arasındaki zâviyeye (**Sapma açısı**) denir. Her yerin sapma açısı başkadır. Şimâlden şarka (+) veyâ garba (-) doğru pusula ibresinin 30° sapdığı meskün mahaller vardır. Bir yerin sapma açısı da, her sene değişmektedir. O hâlde, bir yerde cihet, pusula ile bulunursa, kible açısına, sapma açısını eklemek veyâ çıkarmak lâzımdır. İstanbulun sapma açısı takrîben $+3^\circ$ dir. Bunun için, İstanbulda pusula ile

anlaşılan cenûb cihetinden: $28^\circ + 3^\circ = 31^\circ$ şarka dönünce, kibleye dönülmüş olur.

Cenûb ciheti, kutub yıldızı ile veyâ sâat ile yâhud yere çizilen (**Nısf-ün-nehâr**) hattı ile bulunursa, kible açısına sapma açısını eklemek lâzım olmaz. İstanbulda cenûbdan 29 derece şarka dönülerek, kible ciheti bulunur. Bunun için sâatimizi masa üzerine koyup, altı sayısı cenûba çevrilir. Yelkovan beş üzerine getirilince, kibleyi gösterir.

Hastalık ve düşman, hırsız korkusu veyâ yanlış bulmak ile, kibleden ayrılmak farz nemâzlarda da, câiz ise de, vapurda, trende kibleye dönmek şarttır.

Müsâfir, vapurda ve trende, farz nemâza, kibleye karşı durup, secde yeri yanına pusula koymalı. Vapur ve tren döndükçe, kendisi kibleye karşı dönmelidir. Yâhud başka birisi, sağa sola döndürmelidir. Nemâzda göğsü kibleden ayrılırsa, nemâzi bozulur. Çünkü, vapur, tren, ev gibidir. Hayvan gibi değildir. Otobüste, trende, dalgalı denizde kibleye dönemiyenlerin, farz nemâzları câiz olmayacağından, bunlar, yolda oldukları müddetçe şâfi'î mezhebini taklîd ederek, öğle ile ikindiye ve akşam ile yatsıyı cem' edebilir. Hanefî mezhebinde olan, yolda kibleye dönemeyecek ise, yola çıkdıktan sonra, gündüz bir yerde durduğu zemân, öğle vaktinde öğleyi kılınca, hemen ikindiye de kılmalı, gece durulduğu zemân, yatsı vaktinde akşamı ve sonra yatsıyı bir arada kılmalı ve bu dört nemâza niyyet ederken (Şâfi'î mezhebini taklîd ederek edâ ediyorum) diye niyyet etmelidir. Şâfi'î ve mâlikî mezhebine göre, giriş ve çıkış günlerinden başka üç günden ziyâde kalmağa niyyet ettiği bir yere girince, yâhud dört günden önce biteceğini sandığı işi için gitdiği yerde onsekiz günden çok kalınca mukîm olur. Buradan çıkınca, 80 kilometreye gitmeğe niyyet etmedikçe, seferî olmaz. (**Fetâvâ-i fıkhiyye**)de buyuruyor ki, (Seferde, ikindi ile cem' ederek kılmak için, öğleyi gecikirse, öğle vakti çıkdıktan sonra, mukîm olsa, önce öğle nemâzını kazâ eder. Öğleyi kazâyâ bıraktığı için günâha girmez.) Dışında kaplama veyâ dolgu olduğu için mâlikî veyâ şâfi'î mezhebini taklîd eden, üç günden çok ve onbeş günden az kaldığı yerde, farzları kasr etmemeli, dört rek'at kılmalıdır. Kasr ederse, iki rek'at kıldığı farzları mâlikî ve şâfi'î mezhebine göre sahîh olmaz. Dört rek'at kılsa, hanefide mekrûh olur ise de, sahîh olur. Derisi, yabancı kadına değince veyâ nemâzda abdesti bozulunca, mâlikî mezhebine göre, nemâzının sahîh olması da, böyledir. Bu kimsenin, seferî olarak kaldığı yerde, harac olmadan, nemâzlarını cem' edemeyeceği 54. cü madde sonunda bildirilmiştir.

Ramezân-ı şerîfin başlamasını hesâb ile, takvîm ile önceden anlamak câiz olmaz ise de, kibleyi hesâb ile, kutup yıldızı [pusula] ile ve nemâz vaktlerini astronomik hesâblarla hâzırlanan takvîmden anlamak câizdir. Çünkü hesâb ve âlet ile, temâm bulunmasa da, çok zan elde edilir. Kible ve nemâz vaktleri, fazla zan ile kabûl olur.

Mihrâb bulunmayan, hesâb, yıldız gibi şeylerle de anlaşılamiyan yerlerde, kibleyi bilen, sâlih müslimânlara sormak lâzımdır. Kâfire, fâsıka ve çocuklara sorulmaz. Kâfire, fâsıka, mu'âmelâtta inanılırsa da, diyânâtta [ya'nî ibâdetlerde] inanılmaz. Kibleyi bilen kimseyi aramağa, lüzûm yokdur. Kendisi araşdırır. Karâr verdiği cihete doğru kılar. Sonradan, yanlış olduğunu anlarsa, nemâzi iâde etmez.

Kible, Kâ'benin binâsı değildir, arsasıdır. Ya'nî yerden Arşa kadar, o boşluk kiblelidir. Bunun için kuyu [deniz] dibinde, yüksek dağların tepesinde [tayyârede], bu cihete doğru kılınabilir. [Hâcı olmak için de, Kâ'benin binâsına değil, o arsaya gidilir. Başka yerlere giden, hâcı olamaz.]

İbni Hacer-i Mekki hazretleri (**Fetâvâ-i fıkhiyye**)de buyuruyor ki, (Kâ'benin binâsını, şimdiki şeklinden değiştirmek câiz değildir, harâmdir. Bugünkü binâyı Haccâc yapmıştır. Halîfe Hârûn-ür-Reşîd, bunu değiştirip, Abdûllah ibni Zübeyrin yaptırdığı doğru şekli vermek istedikde, imâm-ı Mâlik "rahmetullahi teâlâ aleyh" mâni' oldu. Şimdiden sonra, değiştiren olursa, fitne çıkmamak ve eski binâyı zedelemek şartı ile yapılan değişiklikleri yıkmak vâcibdir. Yoksa vâcib olmaz).

Hastalık sebebi, malın çalınmak tehlikesi ile veyâ gemide batmağa sebep olursa veyâ yırtıcı hayvan, düşman görmek tehlikesi varsa veyâ hayvânından inince, yardımcısız binemiyecek ise ve hayvânı kibleye karşı durdurunca, arkadaşlar beklemez ise, iki nemâzi cem' eder. Cem' edemezse, farzı da gücü yetdiği tarafa doğru kılar ve îade etmez. Çünkü, bu özrlere kendisi sebep olmamış, semâvî, ya'nî gayr-i ihtiyârî olmuştur. Kible cihetini bilmiyen kimse, mihrâba bakmadan, bile-ne sormadan, kendi araştırmadan kılar, kibleye rastlamış olsa bile, nemâzi kabûl olmaz. Fekat, rastlamış olduğunu, nemâzdan sonra öğrenirse kabûl olur. Nemâz arasında öğrenirse kabûl olmaz. Kibleyi araştırdırıp da, karar verdiği cihete kılmazsa, rastladığını anlasa bile, tekrâr kılması lâzım olur. Bunun gibi, abdestsiz olduğunu veyâ elbisesinin necs olduğunu veyâ vakt girmediğini sanarak kılan ve sonra bu zannının doğru olmadığını anlıyan, tekrâr kılar.

[Kible cihetini anlamak için, güneş gören bir yere bir çubuk dikilir. Yâhud, bir ipin ucuna anahtar, taş gibi birşey bağlanıp sarkıtılır. O günkü takvîm yaprağında yazılı (Kible sâati) vaktinde, çubuğun, ipin gölgeleri, kible istikâmetini, güneşin bulunduğu yer de, kible cihetini gösterir. Güneş, gölgenin kible tarafındadır.]

***Aşkın aldı benden beni,
seviyorum Rabbim seni!
Senin sevgin, pek tatlıymış,
seviyorum Rabbim seni!***

***Ne varlığa sevinirim,
ne yokluğa yerinirim.
Aşkın ile zevklenirim,
seviyorum Rabbim seni!***

***Emrettin ibâdetleri,
medhetdin iyi hâlleri,
verdin sonsuz ni'metleri,
seviyorum Rabbim seni!***

***Ne nankör nefsim var aceb,
zevki için, bana kıyar hep!
Ben hakîkî zevki buldum,
seviyorum Rabbim seni!***

***İbâdeti güzel yapmak,
dünyâ için de çalışmak,
gece gündüz işim, çünkü,
seviyorum Rabbim seni!***

***Sevmek lâfla olmaz Hilmi,
Rabbin, çalışınız dedi.
Hâlinden de anlaşılımsın;
seviyorum Rabbim seni!***

***İslâm düşmanları nice,
çatıyor dine sinsice.
Durursan, doğru mu olur,
seviyorum Rabbim seni!***

***Âşık tenbel oturur mu?
Ma'sûka toz kondurur mu?
Düşmanı susdur da, söyle:
Seviyorum Rabbim seni!***

Muhtelif arz ve tül derecelerindeki mahallerin kible açıları

Tül dereceleri																								
Arz	Tül	130	125	120	115	110	105	100	95	90	85	80	75	70	65	60	55	50	45	40				
50	45	40	35	30	25	20	15	10	5	0	5	10	15	20	25	30	35							
84	92	82	77	72	67	62	57	52	47	42	36	31	26	21	16	10	5	0						
96	91	86	82	77	72	67	61	56	51	45	40	34	29	23	17	12	6	0						
72	97	92	87	82	78	73	68	62	57	52	46	41	35	30	24	18	12	6	0					
70	97	93	88	83	79	74	69	64	58	53	47	42	36	30	24	18	12	6	0					
68	98	94	89	84	80	75	70	65	59	54	49	43	37	31	25	19	13	6	0					
64	99	94	90	85	81	76	71	66	61	55	50	44	38	32	26	19	13	6	0					
66	100	95	91	86	82	77	72	67	62	57	51	45	39	33	27	20	13	6	0					
62	100	92	87	83	78	73	68	63	58	52	47	41	34	28	21	14	7	0						
60	101	97	93	88	84	79	75	70	65	59	54	48	42	35	29	22	15	7	0					
58	102	98	93	89	85	80	76	71	66	61	55	49	43	37	30	23	15	8	0					
56	104	99	94	90	86	82	77	72	67	62	57	51	45	38	31	24	16	8	0					
54	103	99	95	91	87	83	79	74	69	64	59	53	47	40	33	25	17	8	0					
52	103	100	96	92	88	84	80	75	71	66	60	55	48	42	34	26	18	9	0					
50	104	100	97	93	89	85	81	77	72	68	63	57	50	43	36	28	19	9	0					
48	105	101	98	94	90	87	83	79	74	69	64	59	52	46	38	29	20	10	0					
46	105	102	98	95	92	88	84	80	76	71	66	61	55	48	40	31	21	10	0					
44	106	102	99	96	93	89	86	82	78	73	69	63	57	50	42	33	23	12	0					
42	106	103	100	97	94	90	87	83	80	75	71	66	60	53	45	36	25	13	0					
40	107	104	101	98	95	92	89	85	82	78	73	68	63	56	48	39	27	14	0					
38	107	104	102	99	96	93	90	87	83	80	76	71	66	59	52	42	30	15	1					
36	108	105	102	100	97	94	91	89	85	82	78	74	69	63	55	46	33	17	1					
34	108	105	103	101	98	95	92	89	84	81	77	72	67	59	50	37	20	1						
32	108	106	104	101	99	97	94	92	89	87	83	80	76	71	64	55	42	23	1					
30	109	106	104	102	100	98	96	94	91	89	86	83	79	75	69	61	48	28	1					
28	109	107	105	103	101	99	97	95	93	91	89	86	83	79	74	67	56	35	1					
26	109	107	106	104	102	100	99	97	95	93	91	89	87	84	80	75	65	45	2					
24	110	108	106	105	103	102	100	99	97	96	94	92	91	89	86	82	76	61	4					
22	110	108	107	106	105	104	103	101	100	99	98	97	96	94	93	92	90	88	84	16				
20	110	109	107	106	105	104	103	102	101	100	99	98	98	98	98	98	98	100	108	174				
18	110	109	108	107	106	105	104	103	102	101	100	100	102	102	102	102	102	106	112	128	177			
16	111	109	108	107	106	105	105	105	105	105	105	105	106	107	109	113	122	141	178					
14	111	110	109	108	107	106	106	106	107	107	108	109	111	114	120	130	140	179						
12	111	110	109	108	108	108	108	108	108	108	108	108	109	110	112	115	119	126	136	155	179			
10	111	110	110	109	109	109	109	109	109	109	109	110	112	113	115	119	123	141	158	179				
8	111	111	110	110	110	110	110	110	110	110	110	111	112	114	116	118	122	135	146	179				
6	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	111	112	113	114	116	118	121	125	131	139	149	179		
4	111	111	111	112	112	112	112	112	112	112	112	113	114	116	118	120	122	126	131	137	144	154	167	180
2	111	111	112	112	112	112	113	114	116	118	120	122	126	131	137	144	154	167	180					
0	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100	105	110	115	120	125	130	135	140					
3	130	135	140	145	150	155	160	165	170	175	180	175	170	165	160	155	150	145						
4	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	100	105	110	115	120	125						

Bu cedvelde tül dereceleri 5'er derece ara ile cedvelin üstüne ve altına, arz dereceleri de 2'şer derece ara ile cedvelin ortasına yukarıdan aşağıya doğru yazılmıştır. Tül derecelerinden altı çizili olanlar garbî (-), diğerleri şarkî (+) dır. Şimâl yarım küresinde bulunan mahaller için birinci ve ikinci sıradaki tül dereceleri, cenûb yarım küresinde bulunan mahaller için ise 3.cü ve 4.cü sıradaki tül dereceleri kullanılır. Kible açısı aranılan mahallin tül derecesinin bulunduğu sütûn ile bu mahallin arz derecesinin bulunduğu satırın kesiştiği yerdeki rakam, bu mahallin kible açısı derecesidir. Birinci ve dördüncü sıradaki tül dereceleri için mahallin cenûbundan garbına, ikinci ve üçüncü sıradaki tül dereceleri için ise cenûbundan şarkına kible açısı kadar dönülünce kibleye dönmüş olur. Bu açılar güneş veya kutub yıldızı ile anlaşılacak coğrafi çevre istikametinden olup, pusula ile ölçmelerde sapma açısını da hesâba katmak icâb eder.

60 — NEMÂZ VAKTLERİ

(Mukaddimet-üs-salât), (Tefsîr-i Mazherî) ve (Halebî-yi kebîr)deki hadîs-i şerîf-de buyuruldu ki: (Cebrâil aleyhisselâm Kâ'be kapısı yanında iki gün bana imâm oldu. İkimiz, fecr doğarken sabâh nemâzını, güneş tepeden ayrılırken öğleyi, herşeyin gölgesi kendi boyu uzayınca ikindiye, güneş batarken [üst kenârı gaybolunca] akşamı ve şafak kararınca yatsıyı kıldık. İkinci günü de, sabâh nemâzını, hava aydınlanınca; öğleyi, herşeyin gölgesi kendi boyunun iki katı uzayınca; ikindiye, bundan hemen sonra, akşamı, oruc bozulduğu zemân, yatsıyı gecenin üçde biri olunca kıldık. Sonra, yâ Muhammed, senin ve geçmiş Peygamberlerin nemâz vaktleri budur. Ümmetin, beş vakt nemâzın herbirini, bu kıldığımız iki vaktin arasında kılsınlar dedi). Bu hâdise, mi'râcın ertesi günü, hicretten iki sene evvel, 14 temmuz günü idi. Kâ'benin irtifâ'ı 12,24 m, meyl-i şems 21 derece 36 dakika, arz derecesi 21 derece 26 dakika olduğundan, fey-i zevâl 3,56 cm. idi. Hergün beş kerre nemâz kılınması emr olundu. Nemâz sayısının beş olduğu, bu hadîs-i şerîfden de anlaşılmalıdır.

Âkıl ve bâlig olan, ya'nî akli olup, evlenme yaşına gelmiş olan her müslimân erkeğin ve kadının, hergün beş vakt nemâzı, vaktlerinde kılmaları farzdır. Bir nemâz, vakti gelmeden önce kılınırsa, sahîh olmaz. Hem de, büyük günâh olur. Nemâzın sahîh olması için, vaktinde kılmak lâzım olduğu gibi, vaktinde kıldığını bilmek, şübhe etmemek de farzdır. (Tergîb-üs-salât)daki hadîs-i şerîfde, (Nemâz vaktlerinin bir evveli vardır. Bir de sonu vardır) buyuruldu. Bir mahalde, bir nemâzın evvel vakti, güneşin o mahal zâhirî üfk hattından belli bir irtifâ'a geldiği vaktir.

Üzerinde yaşadığımız (Erd küresi), mihverî (ekseni) etrâfında, boşlukta dönmektedir. Bu mihver, Erdin merkezinden geçer ve Erdin sathını (yüzeyini) iki noktada delen bir doğrudur. Bu iki noktaya (Erdin kutubları) denir. Güneşin ve yıldızların üzerinde hareket ettikleri zan olunan küreye (Semâ küresi) denir. Güneş hareket etmez, fekat, Erd küresi döndüğü için, güneş hareket ediyor zan ediyoruz. Etrâfımıza bakınca yer ile gök, büyük bir dâirenin kavsi üzerinde birleşmiş gibi görünüyor. Bu dâireye (Üfk-ı zâhirî hattı) denir. Güneş, sabâhları, bu hattın şark tarafından doğuyor. Semânın ortasına doğru yükseliyor. Öğle vakti, tepeye kadar yükselip, tekrâr alçalmağa başlıyor. Sonra üfk-ı zâhirî hattının garb tarafında, bir noktadan batıyor. Üfkdan i'tibâren en yüksek olduğu vakt (zevâl vakti)dir. Bu vakt, güneşin (üfk-ı zâhirî hattından) olan yüksekliğine, güneşin (Gâye-i irtifâ'ı) denir. Semâya bakan insana (Râsıd) denir. Râsıdın ayaklarından geçen Erdin yarı çapı istikâmetine râsıdın (Şâkûlü) denir. Râsıd, yer küresinin hâricinde herhangi bir yükseklikteki bir M noktasındadır. ME hattı râsıdın şâkûlüdür. Bu şâkûle dik olan düzlemlere râsıdın (Üfk düzlemleri) denir.

Altı üfk düzlemi vardır: Sahîfe 180 deki şeklin altındaki yazıyı okuyunuz! 1- Râsıdın ayaklarından geçen MF (Riyâdî üfk) düzlemi. 2- Yer küresine temâs eden BN (Hissî üfk) düzlemi. 3- Râsıdın etrâfını çeviren (Zâhirî üfk hattı) dâiresinin (LK dâiresinin) çizildiği LK düzlemi (Mer'î üfk) düzlemi. 4- Erdin merkezinden geçen (Hakîkî üfk) düzlemi. 5- Râsıdın bulunduğu yerin en yüksek noktasının zâhirî üfk hattından geçen P (Şer'î üfk) düzlemidir ki, bu düzlemin yer küresini kesdiği q dâireye (şer'î üfk hattı) denir. Bu beş düzlem, birbirlerine paraleldir. 6- Râsıdın ayaklarından geçen üfk-ı hissî düzlemine (Sathî üfuk) denir. Râsıdın bulunduğu yer yükseldikçe, (zâhirî üfk hattı) dâiresi büyür ve hissî üfkdan uzaklaşır. Hakîkî üfka yaklaşır. Bundan dolayı, bir şehride, muhtelif yükseklikler için, bir nemâzın zâhirî muhtelif vaktleri olur. Hâlbuki, bir şehride, bir nemâzın tek bir vakti vardır. Bundan dolayı, nemâz vaktleri için zâhirî üfk hatları kullanılamaz. Yükseklik ile değişmiyen (Şer'î üfk) hattından olan şer'î irtifâ'ı kullanılır. Her mahallin altı üfkundan üçü için bir nemâzın birer nemâz vakti vardır: Hakîkî, zâhirî ve şer'î vaktler. Güneşi ve üfku görenler, güneşin, şer'î üfkdan, nemâz vaktinin irtifâ'ına geldiği şer'î vaktlerde kılar. Gör-

miyenler, hesâb ile bulunan şer'î vaktlerde kılar. Fekat, şer'î üfk hatlarına göre irtifâ'lar, zâhirî üfk hatlarına göre olan, zâhirî irtifâ'lardan uzundur. Nemâz vaktleri öğleden sonra oldukları için bu üfkler kullanılamaz. Bu üç vaktten herbirinin riyâdî ve mer'î kısımları vardır. Riyâdî vaktler, güneşin, irtifâ'ından, hesâb ile bulunur. Mer'î vaktler, riyâdî vaktlere 8 dakîka 20 sâniye ekliyerek hâsıl olur. Çünkü ziyâ, Güneşten Erda 8 dakîka 20 sâniyede gelmektedir. Yâhud, güneşin belli irtifâ'a geldiğini görerek anlaşılır. Riyâdî ve hakîkî vaktlerde nemâz kılınmaz. Bu vaktler, mer'î vaktlerin bulunmalarına vâsita olurlar. Tulû' ve gurûb üfklerinin irtifâ'ları sıfırdır. Zâhirî üfk hatlarının dereceleri, öğleden evvel, güneş doğarken başlar. Öğleden sonra, hakîkî üfkdan sonra başlar. Şer'î üfk, öğleden evvel, hakîkî üfkdan evvel, öğleden sonra, hakîkî üfkdan sonradır. Fecr-i sâdık vaktinin irtifâ'ı, dört mezhebe de, -19 derecedir. Yatsı nemâzı vaktinin başlaması irtifâ'ı, İmâm-ı a'zama göre, -19 derece, iki imâma ve diğer üç mezhebe göre -17 derecedir. Öğle vaktinin başlaması irtifâ'ı, gâye irtifâ'ıdır. Gâye irtifâ'ı, arz derecesinin temâmîsi ile meylin cebrî toplamıdır. Güneşin merkezinin, üfk-ı hakîkîden gâye irtifâ'ına yükseldiği görülünce, mer'î hakîkî (**Zevâl vakti**) olur. Öğle ve ikinci vaktlerinin başlaması irtifâ'ları her gün değişmektedir. Bu iki irtifâ' hergün yeniden ta'yîn edilir. Güneşin kenârının, zâhirî üfk hattından, nemâzın irtifâ' derecesine geldiği vakt görülemeyeceği için, fıkhtâbları bu mer'î vaktin alâmetlerini, işâretlerini bildirmektedir. Ya'nî zâhirî nemâz vaktleri, riyâdî vaktler değil, mer'î vaktlerdir. Semâda bu alâmetleri göremiyenler ve takvîm hâzırlayanlar, güneşin kenârının öğleden sonra safhî üfk hatlarına göre olan irtifâ'lara geldiği riyâdî vaktleri hesâb eder, sâat makineleri bu riyâdî vaktlere gelince, mer'î vakt olurlar. Nemâzları bu (**Mer'î vaktler**)inde kılınmış olur.

Hesâb ile, güneşin hakîkî üfkdan irtifâ' noktasına geldiği riyâdî vaktler bulunmakdadır. Güneşin bir mer'î vakte geldiği, bu riyâdî vaktten 8 dakîka 20 sâniye sonra görülür ki, buna (**Mer'î vakt**) denir. Ya'nî, mer'î vakt riyâdî vaktten 8 dakîka 20 sâniye sonradır. Sâat makinelerinin başlangıçları, ya'nî hakîkî zevâl ve ezânî gurûb vaktleri, mer'î vaktler olduğu için, sâat makinelerinin gösterdikleri riyâdî vaktler, mer'î vaktler olmakdadır. Takvîmlere riyâdî vaktler yazıldığı hâlde, sâat makinelerinde mer'î vaktler hâline dönmektedirler. Meselâ, hesâb ile bulunan vakt 3 sâat 15 dakîka ise, bu riyâdî 3 sâat 15 dakîka, sâat makinelerinde 3 sâat 15 dakîka, mer'î vakt olmakdadır. Hesâb ile, önce, güneş merkezinin hakîkî üfkâ göre nemâzın irtifâ'ına geldiği (**Hakîkî riyâdî vaktler**) bulunur. Bunlar, sonra (**temkin**) zemânı ile muâmele olunarak, (Şer'î riyâdî vaktler)e çevrilir. Ya'nî, sâat makinelerinde, riyâdî vakte ayrıca 8 dakîka 20 sâniye ilâve etmek lâzım değildir. Bir nemâzın hakîkî vakti ile şer'î vakti arasındaki zemân farkına (**Temkin**) zemânı denir. Temkin mikdârı her nemâz vakti için takrîben aynıdır.

Bir mahalde, (**Sabâh nemâzının vakti**), dört mezhebe de, (**şer'î gece**)nin sonunda başlar. Ya'nî, (**Fecr-i sâdık**) denilen beyâzlığın şarkdaki üfk-ı zâhirî hattının bir noktasında görülmesi ile başlar. Oruc da, bu vakte başlar. Münecim başı Ârif beğ diyor ki, (Fecr-i sâdık, beyâzlık üfk üzerinde yayıldığı vakt başladığını ve bu vakt irtifâ' -18, hattâ -16 derece olduğunu bildiren za'îf kavler de bulunduğu için, sabâh nemâzını, takvîmde yazılı imsâk vaktinden 15 dakîka sonra kılmak ihtiyatlı olur.) Fecr vaktinin irtifâ'ını bulmak için, berrak bir gecede, üfk-ı zâhirî hattına ve sâatimize bakıp, fecr vakti anlaşılır. Bu vakt, muhtelif irtifâ'lar için, hesâb ile bulunan vaktlerden hangisine uyarsa, o vaktin hesâbında kullanılan irtifâ', fecr irtifâ'ı olur. Şafak irtifâ'ı da böyle bulunur. İslâm âlimleri asrlardan beri, fecr irtifâ'ının -19 derece olduğunu anlamışlar, diğer rakamların doğru olmadığını bildirmişlerdir. Avrupalılar, beyâzlığın yayılmasına fecr diyor. Bu fecrin irtifâ'ı -18 derecedir diyorlar. Müslimânların, din işlerinde, hristiyanlara ve mezhebsizlere değil, islâm âlimlerine uyması lâzımdır. Sabâh nemâzının vakti, (**Şemsi gece**)nin sonunda temâm olur. Ya'nî, güneşin ön [üst] kenârının, o mahaldeki, üfk-ı zâhirî hattından doğ-

duğu görölünceye kadardır.

(Semâ küresi), merkezinde bir nokta gibi, Erd küresi bulunan ve güneş ile bütün yıldızlar bunun sathında kabül edilen büyük bir küredir. Nemâz vaktleri, bu küre sathında düşünölen **(İrtifâ' kavsleri)** ile hesâb olunur. Erd mihverinin [ekseninin] semâ küresini kesdiği iki noktaya **(Semâ kutbu)** denir. İki kutubdan geöen düzlemlere **(Meyl düzlemleri)** denir. Bu düzlemlerin semâ küresinde hâsıl etdikleri dâirelere **(Meyl dâireleri)** denir. Bir mahallin şâkölünden geöen düzlemlere **(Semt düzlemleri)** denir. Semt düzlemlerinin semâ küresini kesdiklerini düşünürsek, küre sathında hâsıl etdikleri bu dâirelere, o mahallin **(Semt dâiresi=Azimet)**leri veyâ **(İrtifâ' dâireleri)** denir. Bir mahallin semt dâireleri, bu mahallin üfuklarını amûd [dik] olarak keser. Erd küresi üzerindeki bir mahalden, birçok semt düzlemleri ve bir tek meyl düzlemi geçmektedir. Bir mahallin şâkölü ile Erdin mihveri, Erdin merkezinde kesişirler. Bu iki doğrudan geöen düzlem, bu mahallin hem semt düzlemidir. Hem de, meyl düzlemidir. Bu düzleme, bu mahallin **(Nısf-ün-nehâr)** düzlemi denir. Nısf-ün-nehâr düzleminin, semâ küresini kesdiği dâireye, o mahallin **(Nısf-ün-nehâr dâiresi = Meridiyen)** denir. Nısf-ün-nehâr sathı, o mahallin üfk-ı hakikî sathını dik olarak keser ve üfk-ı hakikî dâiresini iki müsâvî kısma ayırır. Üfk-ı hakikî sathını kesdiği doğruya, o mahallin **(Nısf-ün-nehâr hattı)** denir. Güneşin merkezinden geöen semt dâiresinin, bu mahallin hakikî üfkunu kesdiği semâdaki N noktası ile güneşin merkezi arasındaki GN kavs [yay] parçasına **(Hakikî irtifâ' kavsi)** denir. Bu kavsin derecesi, güneşin bu mahalde, o andaki **(Hakikî irtifâ'ı=Altitude)**dir. Şems, her an, başka semt dâirelerinden geçmektedir. Güneşin bir Z kenârından geöen semt dâiresinin, bu kenârı kesdiği nokta ile, hissî, mer'î, riyâdî ve hakikî üfuk düzlemlerini kesdiği, semâdaki iki nokta arasındaki kavslere, bu üfuklara nazaran **(Zâhirî irtifâ' kavsi)** denir. Bu kavslerin derecesine, güneşin bu üfuklara göre **(Zâhirî irtifâ')**ları denir. Sathî irtifâ'ı, hakikî irtifâ'ından fazladır. Şemsin, bu üfuklardan aynı irtifâ'da olduğu vaktler farklıdır. Hakikî irtifâ', Erdin merkezinden çıkıp, semâdaki hakikî irtifâ' kavsinin iki ucundan geöen iki yarım doğrunun hâsıl etdiği zâviyenin derecesidir. Bu iki yarım doğru arasında bulunan ve semâdaki bu kavse muvâzî [paralel] olan muhtelif uzunluklardaki, sonsuz sayıda kavslerin dereceleri, birbirlerine müsâvî olup, hepsi hakikî irtifâ' derecesi kadardır. Diğer irtifâ'lara müsâvî olan zâviyeleri hâsıl eden iki yarım doğru, râsıdın bulunduğu mahalden geöen şâkölün, üfku kesdiği noktadan çıkarlar. Bu irtifâ' zâviyelerinin dereceleri de, içlerindeki kavslerin dereceleri kadardır. Erdin merkezinden geöen ve mihverine amûd olan sonsuz bir düzleme **(Mu'addilün-nehâr=Ekvator düzlemi)** denir. Bu ekvator sathının, Erd küresini kesdiği dâireye **(Mu'addilün-nehâr dâiresi=Ekvator)** denir. Ekvator sathının ve ekvator dâiresinin yeri ve istikâmeti sâbitdir, hiç değişmez. İki de, Erd küresini, iki müsâvî yarım küreye ayırır. Güneşin merkezi ile Ekvator sathı arasında kalan meyl dâiresi kavsinin derecesine **(Güneşin meyli)** denir. Zâhirî tulû'dan evvel, zâhirî üfuk hattı üzerindeki beyâzlık, kırmızılıktan iki irtifâ' derecesi evvel başlar. Ya'nî güneş üfk-ı zâhirî hattına 19 derece yaklaşınca başlar. Fetvâ böyledir. Müctehid olmıyanların, bu fetvâyı değişdirmeğe hakları yoktur. 20 derece yaklaşınca başladığını bildirenlerin de bulunduğu, İbni Âbidinde ve M.Ârif beğın takvîminde yazılıdır. Fekat, fetvâya uymıyan ibâdetler, sahîh olmaz.

Güneşin günlük mahrekleri, birbirlerine ve ekvator düzlemine paralel olan, semâ küresi üzerindeki dâirelerdir. Bu dâirelerin buldukları düzlemler, Erdin mihverine ve Nısf-ün-nehâr düzlemine diktirler. Üfuk düzlemlerini eğik [mâil] olarak keserler. Ya'nî, güneşin mahreki, üfk-ı zâhirî hattını dik olarak kesmez. Güneşden geöen semt dâiresi, üfk-ı zâhirî hattına diktir. Güneşin merkezi, bir mahallin Nısf-ün-nehâr dâiresi üzerine gelince, merkezinden geöen meyl dâiresi ile o mahaldeki semt dâiresi aynı olur ve merkezi, hakikî üfukdan gâye irtifâ'ında olur.

Güneşî görenler için, **(Zâhirî zuhr vakti)**, ya'nî **(öğle nemâzının zâhirî vakti)**, kul-

lanılır. Bu mer'î vakt, güneşin arka kenârı zâhirî zevâl mahallinden ayrılırken başlar. Güneş, her mahallin sathî üfkundan, ya'nî gördüğümüz (**Zâhirî üfuk hattından**) doğar. Önce, ön kenârı, sathî üfkundan, ya'nî gördüğümüz (**Zâhirî üfuk hattından**) gâye irtifâ'ına gelince, bu yüksekliğe mahsûs olan, semâdaki (Zâhirî zevâl mahalli dâiresi) ne gelerek, (**Zâhirî mer'î zevâl vakti**) başlar. Yere amûd [dik] olan bir çubuğun gölgesinin kısaldığı his edilmez olur. Sonra güneşin merkezi, o mahallin semâdaki nisf-ün-nehâr [gündüz müddetinin ortası] dâiresine yükselince, ya'nî hakîkî üfka nazaran, gâye irtifâ'ında olunca, (**Hakîkî mer'î zevâl vakti**) olur. Bundan sonra, arka kenârın, o mahallin, üfk-ı sathîsinin garb tarafından gâye irtifâ'ına indiği vakt, (**Zâhirî zevâl vakti**) biterek, gölgenin uzamağa başladığı görülür ve (**Zâhirî mer'î zuhr vakti**) olur. Güneş, zâhirî zevâl vaktinden hakîkî zevâl vaktine yükselirken ve buradan zâhirî zevâl vaktinin sonuna alçalırken, güneşin ve gölgenin hareketleri his edilmez. Çünkü mesâfe ve zemân pek azdır. Dahâ sonra, arka kenâr, üfk-ı sathî hattının garb tarafından gâye irtifâ'ına inince, (**Zâhirî mer'î zevâl vakti**) temâm olup, (**Şer'î mer'î zuhr vakti**) başlar. Bu vakt, hakîkî zevâl vaktinden (**Temkin**) zemânı sonradır. Çünkü, hakîkî ve şer'î zevâl vaktleri arasındaki zemân farkı, hakîkî ve sathî üfuklar arasındaki zemân farkı kadar olup, bu da, (**Temkin**) zemânıdır. Zâhirî vaktler, çubuğun gölgesinden anlaşılır. Şer'î vaktler, çubuğun gölgesinden anlaşılmaz. Hesâb ile hakîkî zevâl vakti bulunup, buna temkin ilâve edilerek, riyâdî şer'î zevâl vakti olur. Takvîmlere yazılır. Zuhr vakti, asr-ı evvele kadar, ya'nî her şeyin gölgesi, hakîkî zevâl vaktindeki uzunluğundan, kendi boyu mikdârı veyâ asr-ı sâniye kadar, ya'nî boyunun iki misli uzayınca kadar devâm eder. Birincisi, iki imâma ve diğer üç mezhebe göre, ikincisi, İmâm-ı a'zama göredir.

(**İkinci nemâzının vakti**), öğle vakti bitince başlayarak, güneşin arka kenârının, râsıdın bulunduğu mahallin zâhirî üfuk hattından batdığı görülünceye kadar ise de, güneş sarardıktan sonra ya'nî alt [ön] kenârı zâhirî üfuk hattına bir mızrak boyu yaklaşınca kadar geciktirmek harâmdır. Bu vakt, üç kerâhet vaktinin üçüncüsüdür. Şimdi, Türkiyede, takvîmlerde, ikinci vaktleri, asr-ı evvele göre yazılıdır. Bu vaktlerden, kışın 36, yazın 72 dakîka sonra kılınca, İmâm-ı a'zama da uyulmuş olur. Arz derecesi 40 ile 42 arasında olan mahallerde, ocak ayından başlayarak, her ay için 6 dakîka, 36 ya ilâve, temmuzdan sonra 72 den tarh edince, bu aydaki, iki asr vakti arasındaki zemân farkı olur.

(**Akşam nemâzının vakti**), güneş zâhirî gurûb edince başlar. Ya'nî, güneşin üst kenârının, râsıdın bulunduğu mahallin üfk-ı zâhirîsi hattından gayb olduğu görülünce başlar. Şer'î ve şemsî geceler de, bu vakt başlarlar. Güneşin zâhirî tulû' ve gurûbunun görülemediği yerlerde ve hesâb yapılırken, şer'î vaktler kullanılır. Ziyâsı, sabâhları en yüksek tepeye gelince, şer'î tulû' vakti olur. Akşamları buradan çekildiği görülünce de, mer'î şer'î gurûb vakti olur. Ezânî sâat makineleri, bu vakt 12 yapılır. Akşam nemâzının vakti, yatsı nemâzının vaktine kadar devâm eder. Akşam nemâzını, vaktin evvelinde kılmak sünnetdir. (**İstibâk-i nücûm**) vaktinden, ya'nî yıldızlar çoğaldıktan, ya'nî güneşin arka kenârının zâhirî üfuk hattı altına on derece irtifâ'a indikten sonraya bırakmak harâmdır. Hastalık, seferî olmak, hâzır ta'âmı yemek için, bu kadar geciktirilebilir.

(**Yatsı nemâzının vakti**), İmâme'ye göre, işâ-i evvelden, ya'nî garbdaki zâhirî üfuk hattı üzerinde, kırmızılık gayb olduktan sonra başlar. Diğer üç mezhebe de böyledir. İmâm-ı a'zama göre, işâ-i sâni'den, ya'nî beyâzlık gayb olduktan sonra başlar. Hanefîde, şer'î gecenin sonuna, ya'nî fecr-i sâdıkın ağarmasına kadardır. Kırmızılığın gayb olması, güneşin üst kenârının, üfk-ı sathînin altında, onyedinci derece irtifâ'a indiği vaktidir. Bundan sonra, ya'nî ondokuz derece irtifâ'a inince, beyâzlık gayb olur. Şâfi'î mezhebinde yatsı nemâzının âhir vakti, şer'î gecenin yarısına kadar diyenler vardır. Yatsıyı, şer'î gecenin yarısından sonra kılmak, bunlara göre câiz değildir. Hanefîde ise, mekrûhdur. Mâlikîde şer'î gecenin sonuna ka-

dar kılmak sahîh ise de, üçde birinden sonra kılmak günâhdır. Öğle ve akşam nemâzlarını iki imâmın bildirdiği vaktlerde kılamayan, kazâya bırakmayıp, İmâm-ı a'zâmın kavline göre edâ etmeli, bu takdîrde, o gün ikinci ve yatsı nemâzlarını da, İmâm-ı a'zâmın bildirdiği vaktten önce kılmamalıdır. Vakt çıkmadan, hanefîde iftitâh tekbrî alınca, mâlikîde ve şâfi'îde ise, bir rek'at kılınca, nemâzı vaktinde kılmış olur. A. Ziyâ beğ (**İlm-i hey'et**) kitâbında diyor ki:

(Kutba yaklaştıkça, sabâh ve yatsı nemâzlarının vaktlerinin başlangıcı, ya'nî fecr ve şafak vaktleri, güneşin doğma ve batma vaktlerinden uzaklaşır. Ya'nî sabâh ve yatsı nemâzlarının ilk vaktleri, birbirine yaklaşır. Her memleketin nemâz vaktleri, hatt-ı üstüvâdan [Ekvator] uzaklığına, ya'nî arz derecesine [Enlem=Latitude = ϕ] ve güneşin meyline, [Declination= δ] ya'nî ay ve günlere göre, değişir.) [Arz dereceleri, (90-meyl)den fazla olan yerlerde gece ve gündüz hiç olmaz. Arz derecesinin temâmîsi $\leq$ meyl + 19 ise, ya'nî arz dereceleri ile meyl-i sems toplamı (90-19=71) veyâ dahâ ziyâde olan zemânlarda güneşin meylinin, beş dereceden ziyâde olduğu yaz aylarında, şafak gayb olmadan, fecr başlar. Bunun için, meselâ arz derecesi $48^{\circ} 50'$ olan Paris şehrinde Hazîranın 12 si ile 30 u arasında yatsı ve sabâh nemâzlarının vaktleri başlamaz]. Hanefî mezhebinde vakt, nemâzın sebebidir. Sebeb bulunmazsa, nemâz farz olmaz. O hâlde, böyle memleketlerde bu iki nemâz farz olmaz. Ba'zı âlimlere göre ise, arz dereceleri bunlara yakın olan yerlerdeki vaktlerinde kılmak farz olur. [Bu iki nemâz vaktinin başlamadığı zemânlarda, vaktlerinin olduğu en son günün vaktlerinde kılmak iyi olur.]

Nehâr-ı şer'inin ya'nî oruc zemânının dörtde biri temâm olunca, (**Duhâ**) ya'nî kuşluk vakti olur. Nehâr-ı şer'inin yarısına (**Dahve-i kübrâ**) vakti denir. Ezânî zemâna göre, Dahve-i kübrâ= $\text{Fecr} + (24 - \text{Fecr}) \div 2 = \text{Fecr} + 12 - \text{Fecr} \div 2 = 12 + \text{Fecr} \div 2$ dir. Ya'nî Fecr vaktinin yarısı, sabâh 12 den i'tibâren, Dahve-i kübrâ vakti olur. İstanbulda, 13 Ağustosda, müşterek zemâna göre fecr vakti, 3 sâat 9 dakîka, gurûb vakti 19 sâat 13 dakîka olduğundan şer'î gündüz müddeti 16 sâat 4 dakîka ve müşterek zemâna göre, Dahve-i kübrâ vakti $8.02 + 3.09 = 11$ sâat 11 dakîka olur. Yâhud, müşterek sâata göre, gurûb ve imsâk vaktleri toplamının yarısıdır.

Güneş, zâhirî üfuk hattına yaklaştıkça, hava tabakalarının ziyâyı kırma derecesi arttığı için, ova ve deniz gibi düz yerlerde, güneşin üst kenârı, zâhirî üfuk hattının 0,56 derece altında olduğu zemân, doğdu görünür. Akşamları üfukda gayb olması da, batmasından bu kadar sonra olur.

Bir mahallin şâkûlüne, ya'nî Erdin bu yerden geçen yarı çapına amûd [dik] olan sonsuz düzlemlere bu mahallin (**Üfuk**)ları denir. Yalnız sathî üfkler böyle değildir. Altı üfuk vardır. Bu üfukların yerleri ve istikâmetleri sâbit değildir. Râsıdın bulunduğu mahalle göre, değişirler. (**Üfk-i hakîkî**), Erd küresinin merkezinden geçen sonsuz EN üfuk düzlemidir. Bir râsıdın (**Üfk-i hissî**)si, bulunduğu mahallin en alçak B noktasından geçen, ya'nî Erd küresinin sathına temâs eden sonsuz bir düzlemdir. Erd küresinin merkezinden ve sathından güneşin merkezine giden iki doğrunun güneşin merkezinde hâsıl ettikleri zâviyeye [açıya] güneşin (**İhtilâf-ı manzar**)ı denir. Senelik vasatîsi 8,8 sâniyedir. Güneşin merkezinin hakîkî üfka nazaran irtifâ'ı ile riyâdî veyâ hissî üfuklara göre irtifâ'larının farkıdır. İhtilâf-ı manzar, ayın, güneşin tulû'larının geç görülmesine sebep olur. Râsıdın [Güneşe bakan kimsenin] bulunduğu, herhangi yükseklikteki M noktasından geçen F müstevîsi [düzlem] (**Üfk-i riyâdî**)sidir. (**Üfk-i zâhirî hattı**), M noktasında bulunan râsıdın gözünden çıkıp Erd küresine K noktasında temâs eden MK şu'â'ının M noktasının şâkûlünün etrâfında deverânından hâsıl olan mahrûtun [koninin] Erd küresi ile temâs eden K noktalarının meydâna getirdikleri LK dâiresidir. Bu dâireden geçen ve M noktasının şâkûlüne amûd olan düzleme râsıdın (**Üfk-i mer'î**)si denir. Bu mahrûtun sathı [yüzeyi] (**Üfk-i sathî**)sidir. (**Üfk-i zâhirî hattı**), herhangi bir yükseklikte bulunan râsıdın, o mahallin ova, deniz gibi en aşağı noktaları ile semânın birleşmiş gi-

vaktlerinin ta'yîninde, üfk-ı zâhirî hattına nazaran olan HK (**zâhirî irtifâ'lar**) kullanılır. Bu irtifâ'lar, râsıdın riyâdî, hissî, mer'î ve hakîkî üfkalarına nazaran irtifâ'larından fazladır. Sathî üfka nazaran olan ZS irtifâ'ından hakîkî irtifâ'dan ZN in farkına, M yüksekliği için (**İnhitât-ı üfuk zâviyesi**) denir. İnhitât-ı üfuk zâviyesinin derecesi kadar olan semt dâiresinin kavsi, ya'nî NS kavsi (**İnhitât-ı üfk**)dur. Zâhirî üfuk hattı görülemiyen dağlık erâzide, takvîmde yazılı (**Şer'î vaktler**) kullanılır.

Râsîd bulunduğu mahallin en aşağı noktasında iken, riyâdî, hissî, mer'î üfukları aynıdır. Sathî üfku yokdur. Zâhirî üfuk hattı, bu en aşağı B noktası etrâfında küçük bir dâiredir ve bu hatta nazaran olan irtifâ' ve bütün üfuklara nazaran olan irtifâ'lar birbirlerinin aynıdır. Râsîd yükseldikçe, riyâdî üfku da yükselir. Hissî üfku, sathî üfuk hâline döner. Zâhirî üfuk hattı, hakîkî üfkuna doğru alçalır ve büyür. Büyüyen üfk-ı zâhirî hattı dâirelerinin nisf kutrları, ya'nî D açıları inhitât-ı üfuk derecesi kadar bir kavstir. Güneşin sathî üfka nazaran irtifâ'ları olan ZS kavsleri, (inhitât-ı üfuk) zâviyesi kadar hakîkî irtifâ'dan fazla olur.

Güneşin, bir üfka nazaran zevâl vaktine gelmesi, bu üfka nazaran gâye irtifâ'ına gelmesi demektir. Râsîd en aşağı noktada iken, bütün üfuklara ve zâhirî üfuk hattına nazaran, zevâl mahalleri aynı bir noktadır ve güneşin günlük mahrekinin gündüz kısmının, nisf-ün-nehâr dâiresini kestiği nokta, 185.ci sahîfedeki şekilde gösterilen A noktası olup, mahrekın gündüz kısmının ortasıdır. Bu noktaya (**Hakîkî zevâl mahalli**) denir. Yüksek mahallerde bulunan ve güneşi gören râsıdların (**Zâhirî zevâl mahalleri**), buldukları yüksekliğe mahsûs, zâhirî üfuk hattı dâirelerine nazaran, gâye irtifâ'larındaki noktaların, semâdaki hakîkî zevâl mahalli etrâfında hâsıl etdikleri (**Zevâl mahalli dâireleri**) dir. Güneş, mahreki üzerinde giderken, bu dâirelerden herbirinin iki noktasına tesâdüf eder. Birinci noktaya gelince (**Zâhirî zevâl vakti**) başlar. İkinci noktaya gelince, zâhirî zevâl vaktinin sonu olur. Râsîd, yükseldikçe, inhitât-i üfuk vâkî' olarak, (zâhirî üfuk hattı) dâireleri büyür. Semâdaki bu (**Zevâl mahalli dâireleri**) de büyür. Nisf kuturları, erd üzerindeki, zâhirî üfuk hattı dâirelerinin nisf kutrları olan kavslerin dereceleri kadardır. Râsîd, bulunduğu mahallin en yüksek yerine çıkınca, semâdaki (zevâl mahalli dâiresi), en dışarda ve en büyük olur. Bu en büyük zevâl mahalli dâiresine Râsıdın (**Şer'î zevâl mahalli**) denir. Bir mahallin en yüksek yerinde bulunan râsıdın üfk-ı sathîsi (**Üfk-ı şer'î**)sidir. Güneşin kenârının, şer'î üfka göre olan irtifâ'ına (**Şer'î irtifâ'**) denir. Şer'î irtifâ', tulû' mahallindeki şer'î üfka nazaran gâye irtifâ'ı kadar olunca, güneşin ön kenârı, şer'î zevâl mahalli dâiresine girer. Üzerindeki gölge ve ziyâlı kısımları, isfirâr zamanında, çiplak gözle tefrîk edilemeyecek uzaklıktaki tepe, o mahallin tepesi değildir. Şer'î zevâl mahalli dâiresinin nisf kutru, en yüksek tepede bulunan râsıdın inhitât-ı üfuk zâviyesi kadardır. Zevâl vakti dâireleri görülmez. Güneşin bu dâirelere girip çıktığı, yere dikilen bir çubuğun gölgesinin kısalıp, uzamasından anlaşılır.

İbni Âbidîn oruçlunun yapması müstehab olan şeyleri bildirirken ve Tahtâvî (**Merâkıl-felâh**) hâşiyesinde diyorlar ki, (Alçakda bulunan kimse, zâhirî gurûbu dahâ önce görünce, yüksekdekenden önce iftâr yapar. [İslâmiyyette, hakîkî vaktler değil, güneşi görenler için zâhirî vaktler mu'teberdir.] Gurûbu göremiyenler için gurûb, şark tarafındaki tepelerin kararmasıdır). Ya'nî, en yüksek yerde bulunanların gördükleri zâhirî gurûbdur. Ya'nî, şer'î üfukdan olan gurûbdur. Gurûbu göremiyenler için, (**Şer'î gurûb**) vaktinin mu'teber olduğu, (**Mecma'ul-enhür**) ve şâfi'î (**El-envâr li-a'mâlil ebrâr**) kitâblarında da bildirilmekte olup, hesâb ile bulunur.

Ögle ve ikindi vaktlerini kolayca bulmak için, Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî Serhendînin sohbetinde yetişmiş Abdülhak Sücâdîlin fârisî (**Mesâil-i şerh-i Vikâye**) kitâbının Hindistânda 1294 [m. 1877] baskısında diyor ki:

(Güneş gören düz bir yere, bir dâire çizilir. Bu dâireye (**Dâire-i hindiyye**) denir. Dâirenin ortasına, dâire kutrunun [çapının] yarısı kadar uzun, düz bir çubuk dikilir. Çubuğun tepesi dâirenin üç muhtelif noktasından aynı uzaklıkta olmalı-

dır ki, tam dik olsun! Bu dik çubuğa (**Mikyâs**) denir. Bu mikyâsın gölgesi, öğleden evvel, dâirenin dışına kadar uzundur ve garb tarafındadır. Güneş yükseldikçe, ya'nî irtifâ'ı arttıkça gölge kısalır. Gölgenin ucu, dâireye girdiği noktaya işâret konur. Öğleden sonra, dâirenin şark tarafından dışarı çıktığı noktaya da bir işâret konur. Bu iki işâret arasında kalan kavsin [yayın] ortası ile, dâirenin merkezi arasına düz bir hat çizilir. Bu hat, o mahallin (**Nısf-ün-nehâr hattı**) olur.) Nısf-ün-nehâr hattının istikâmeti, şimâl ve cenûb cihetlerini gösterir. Güneşin ön kenârı, o mahallin, üfk-ı zâhirî hattından, gâye irtifâ'ına gelince, (**Zâhirî zevâl vakti**) başlar. Bundan sonra, gölgenin kısaldığı his edilmez. Bundan sonra, güneşin merkezi, Nısf-ün-nehâra gelerek, hakikî üfukdan gâye irtifâ'ında olur. Bu vakt, (**Hakikî zevâl vakti**)dir. Hakikî zevâl vaktinde, vasatî sâat ile, zevâl vaktleri, arz dereceleri ile değişmez. Güneş, buradan ayrılırken, gölge de Nısf-ün-nehâr hattından ayrılır, fekat his edilmez. Arka kenâr, üfk-ı zâhirî hattının gurûb mahalline nazaran, zâhirî gâye irtifâ'ına inince, zâhirî zevâl vakti biter. Bu vakt (**Zâhirî zuhr vakti**) başlar. Gölgenin uzamağa başladığı görülür. Gölge boyunun değişmediği zemânın ortası (**Hakikî zevâl vakti**) dir. Londrada teleskoplarla, güneşin merkezinin meridiyenden geçiş âni görülerek, zevâlî sâatler ayâr edilmektedir. Bu mer'î hakikî zevâl vaktinde, hakikî sâat 12 dir. Bu 12 ile ta'dîl-i zemânın cebri toplamı, mahallî sâat makinesinde o günün (**vasatî sâat**) başlangıcı ya'nî 12 si olur. Hesâb ile bulunan riyâdî vaktler, sâat makinelerindeki mer'î vaktleri de gösterir. Vasatî sâat makinelelerinin başlangıcı olan bu (**Mer'î zevâl vakti**), güneşin zevâl vaktine geldiği vakt olan (**Riyâdî zevâl vakti**) nden 8 dakika 20 sâniye sonradır. En kısa gölge uzunluğuna (**Fey-i zevâl**) denir. Fey-i zevâl, arz ve meyl derecelerine göre değişir.

Pergel, fey-i zevâl boyu kadar açılır. Bir ayağı, nısf-ün-nehâr hattının dâireyi kesdiği noktaya konur. Diğer ayağının nısf-ün-nehâr hattının dâire dışındaki kısmını kesdiği nokta ile merkez arasındaki mesâfe nısf kutr olmak üzere, ikinci bir dâire çizilir. Mikyâsın gölgesi bu ikinci dâireye geldiği vakt, (**Zâhirî asr-ı evvel vakti**) olur. İkinci dâireyi hergün yeniden çizmek lâzımdır. Fey-i zevâl, yalnız öğle ve ikindi nemâzlarının vaktlerini bulurken kullanılır. Başka vaktleri bulurken kullanılmaz.

(**Mecma'ul-Enhür**)de ve (**Riyâd-un-nâsîhîn**)de diyor ki, (Zuhr vakti, güneşin zevâlinden başlar. Ya'nî, arka kenârı, üfk-ı zâhirî hattından, gâye irtifâ'ına yükseldiği mahalden, alçalmağa başlayıncadır. Zevâl vaktini anlamak için, bir çubuk dikilir. Çubuğun gölgesinin kısalması durunca, ya'nî kısalmaz ve artmaz ise, (**Zevâl vakti**)dir. Bu vaktde nemâz kılmak câiz değildir. Gölge uzamağa başlayınca, zevâl vakti temâm olur). Kitâbda bildirilen gâye irtifâ'ı, hakikî üfka nazaran olan irtifâ'lar değildir. Ön kenârın, üfk-ı sathîden, ya'nî üfk-ı zâhirî hattının şark tarafından gâye irtifâ'ına yükseldiği ve arka kenârın, üfk-ı sathîden, ya'nî zâhirî üfuk hattının garb tarafına nazaran gâye irtifâ'ına indiği iki mahal bildirilmektedir. Çünkü, vakt ta'yininde hakikî üfkun değil, zâhirî üfuk hattının kullanılacağı (**İmdâd**) hâşiyesinde yazılıdır. Güneşin ön kenârı, üfk-ı sathîden ya'nî üfk-ı zâhirî hattından gâye irtifâ'ına yükselince (zâhirî zevâl vakti) başlar. Arka kenârı üfk-ı sathîden, ya'nî üfk-ı zâhirî hattının gurûb mahalline nazaran zâhirî gâye irtifâ'ından alçalmağa başlarken, zâhirî zevâl vakti temâm olur ve zâhirî zuhr vakti olur. Bu vaktde mikyâsın gölgesi, his edilemeyecek kadar az uzamıştır. İkinci nemâzının zâhirî vakti, bu gölge, çubuk boyu kadar uzayınca başlar. Hakikî zevâl vakti, bir ândır. Ön ve arka kenârların zâhirî zevâl vaktleri ise, bu kenârların, merkezleri hakikî zevâl noktası ve nısf kutrları, râsıdın bulunduğu yerin yüksekliğine mahsûs olan (**İnhitât-ı üfuk**) derecesi kadar olan, semâ küresindeki (**Zâhirî zevâl mahalli**) dâirelerine girip çıktıkları vaktlerdir. Zâhirî zevâl mahalli, bir nokta değil, bu dâirelerin, güneş mahrekini kesdiği iki nokta arasındaki kavstir. Bu dâirelerin en büyüğü (**Şer'î zevâl mahalli dâiresi**)dir. İslâmiyyetde zevâl vakti, ya'nî gündüz müddetinin ortası, güneşin ön kenârının bu şer'î dâireye girdiği ve arka kenârının çıktığı, iki nokta arasındaki zemândır. Güneşin ön kenârı dâireye girince, (**Şer'î zevâl vakti**) başlar. Arka kenârı bu dâireden çıkınca, şer'î zevâl te-

mâm olup, (**Şer'î zuhr vakti**) başlar. Bu vakt hesâb ile bulunup, takvîmlere yazılır.

Akşam nemâzının farzından sonra kılınan altı rek'ate (**Evvâbin**) nemâzı denir.

İbâdetlerin vaktlerini ta'yîn ve tesbît etmek, ya'nî anlayıp anlatmak, din bilgisi ile olur. Fıkh âlimleri, müctehidlerin bildirdiklerini (**Fıkh**) kitâblarında yazmışlardır. Bil-dirilmiş olan vaktleri, hesâb etmek câizdir. Hesâb ile bulunanların, din âlimleri ta-rafından tasdik edilmesi şartdır. Nemâz vaktlerini ve kibleyi hesâb ile anlamının câ-iz olduğu (**İbni Âbidîn**)de (Nemâzda kibleye dönmek) bahsinde ve (**Fetâvâ-i Şem-süddîn Remlî**)de yazılıdır. (**Mevdû'ât-ul-ulûm**)da diyor ki, (Nemâz vaktlerini hesâb etmek, farz-ı kifâyedir. Müslimânların, nemâz vaktinin başını ve sonunu güneşin ha-reketinden veyâ âlimlerin tasdik ettiği takvîmlerden anlamaları farzdır).

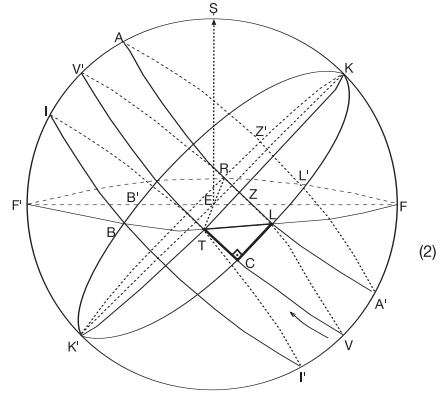
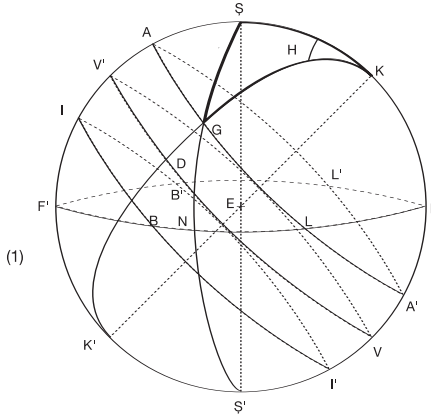
Erd küresi kendi mihverî [Ekseni] etrâfında, garbdan şarka doğru dönmekde-dir. Ya'nî, masa üstüne konan bir Erd küresine yukarıdan bakınca, şimâl memle-ketlerinde, sâat ibreleri hareketinin ters cihetine doğru dönmektedir. Buna (**Ha-reket-i hakîkiye**) denir. Güneşin ve sâbit yıldızların, şarkdan garba doğru, Erd kü-resi etrâfında hergün bir devr yaptıkları görülür. Buna (**Hareket-i ric'iyeye**) denir. Bir yıldızın, bulunulan mahallin Nısf-ün-nehârından iki geçişi arasındaki zemâna bir (**Yıldız günü**) denir. Bu zemânın 24 de birine bir (**yıldız sâati**) denir. Güneş mer-kezinin, Nısf-ün-nehârından iki geçişi, ya'nî iki hakîkî zevâl vakti arasındaki zemâna (**Hakîkî güneş günü**) denir. Erd küresi, Husûf düzlemi [**Eklîptik**] üzerinde, gü-neş etrafında da, garbdan şarka doğru hareket ederek, bir sene de bir devr yapmak-dadır. Erdin bu hareketinden dolayı, güneşin, Husûf düzlemi üzerinde, Erdin merkezinden geçen ve Husûf düzlemine dik olan (**Husûf mihverî**) etrâfında, garb-dan şarka doğru hareket ettiği zan olunur. Bu hareket-i intikaliyyenin vasatî sür'ati, sâniyede takriben otuz kilometre ise de, sâbit değildir. Erdin Husûf düz-lemi üzerindeki mahreki, dâire olmayıp, beyzî (**elips**) şeklinde olduğu için, müsâ-vî zemânlarda gittiği kavslerin dereceleri, birbirlerinin aynı değildir. Güneşe yaklaştıkça sür'ati artmaktadır. Erdin bu hareketi sebebi ile, güneş hergün, tak-rîben 4 dakikalık bir zemân kadar, yıldızlardan geri kalıp, günlük devrini 4 dakî-ka kadar sonra temâmlar. Bu (Hakîkî güneş günü), yıldız gününden 4 dakîka ka-dar uzun olur. Bu uzunluk, her gün 4 dakîkadan biraz farklı olmaktadır. Hakîkî güneş günlerinin uzunluklarının birbirlerinden farklı olmalarının ikinci sebebi, Erd mihverinin Husûf düzlemine dik olmamasıdır. Erdin mihverî ile Husûf mihverî ara-sında 23 derece 27 dakikalık zâviye [açı] vardır. Bu zâviyenin mikdârı, hiç deyiş-mez. Üçüncü sebep, şemsin gâye irtifâ'ının hergün değişmesidir. Husûf ve Ekvator düzlemleri Erdin bir kutru [çapı] üzerinde kesişirler. Aralarında takriben 23,5 derece zâviye vardır. Erdin bu kutruna (**Behâr hattı**) denir. Bu zâviyenin mikdâ-rı da değişmez. Erd, güneşin etrâfında hareket ederken, mihverinin istikâmeti de-ğişmez. İstikâmetleri her zemân, birbirlerine müvâzî [paralel] olur. 22 Hazîranda, Erdin mihverî, husûf mihverinin güneş tarafındadır. Ekvatorun şimâlindeki, yarım yer küresinin yarından fazlası, güneş karşısındadır. Güneşin meylî +23,5 derecedir. Erd, mahrekinin dörtde birini gidince, Erdin mihverî, güneş istikâmetinden 90 de-rece ayrılır. Behâr hattı, güneş istikâmetine gelir. Güneşin meylî sıfır olur. Erd, mah-rekinin yarısını gidince, Erdin mihverî, yine güneş istikâmetine gelir ise de, husûf mihverine nazaran, güneşin aksi tarafında bulunur. Ekvatorun güneş tarafındaki yarısı, Husûf düzleminin üstünde olup, şimâl yarım küresinin yarından noksanı, ce-nûb yarım küresinin ise, yarından fazlası, güneşin karşısında olur. Güneş Ekvato-run 23,5 derece altında olup, meylî -23,5 derecedir. Erd, mahrekinin dörtde üçü-nü gidince, ya'nî 21 martda, behâr hattı, yine güneş istikâmetine gelip, güneşin meylî yine sıfır olur. Hasîb beğ, (**Kozmografya**) kitâbında diyor ki: (Güneşden, birbi-rine müvâzî [paralel] olarak gelen şua'lardan, Erd küresine temâs ederek geçen-lerin, bu temâs noktaları, büyük bir dâire hâsil eder. Bu dâireye (**Tenvîr dâiresi**) denir. Güneşin Ekvator üstünde bulunduğu altı ayda, Erdin şimâl yarı küresinin yarından fazlası (**Tenvîr dâiresi**)nin güneşi gören tarafında olur. Bu dâirenin bulun-

duğu Tenvîr düzlemi, Erd küresinin merkezinden geçerek, Erdi iki müsâvî kısma ayırır ve şemsden gelen şu'âların istikâmetine diktir. Erdin mihveri de, Ekvator düzlemine dik olduğu için, tenvîr sathı ile Erdin mihveri arasındaki (**Tenvîr zâviyesi**), güneşin meyli kadardır. Bunun için, arz dereceleri $90^{\circ}-23^{\circ} 27'=66^{\circ} 33'$ dan ziyâde olan mahallerde gecesiz gündüzler ve gündüzsüz geceler olur. Tenvîr dâiresinin güneşi görmiyen tarafına, buna müvâzî ve 19 derece uzakda bir dâire çizelim. Arz dereceleri bu iki dâire arasında olan yerlerde fecr ve şafak hâdiseleri olur. Arz derecelerinin temâmîleri, (meyl+19)dan az olan yerlerde, ya'nî arz dereceleri ile meyl-i şems toplamı $90-19=71$ veyâ dahâ ziyâde olduğu yerlerde ve zemânlarda, şafak gayb olmadan fecr başlar). Meyl-i şems, arz derecesinden küçük olduğu mahallerde güneş, zevâlde iken, semânın cenûb tarafında bulunur. Güneşin ve yıldızların günlük devrlerini yaptıkları mahrekler, Ekvatora paralel olan dâirelerdir. Güneşin günlük mahreki, efrencî Martın 21. ci günü ve Eylül ayının 23. ncü gününde Ekvator düzlemi üzerinde bulunarak, güneşin meyli sıfır olur. Bu iki günde, Erdin her yerinde, gece ile gündüz müddetleri müsâvî olur. Nısf fadla sıfır olacağı için, gurûbî zemâna göre hakîkî zevâl vakti ile hakîkî zemâna göre hakîkî tulû' ve gurûb vaktleri her yerde 6 olur. Ezânî zemâna göre şer'î zuhr vaktleri de, bütün mu'teber takvîmlerde 6 olarak yazılıdır. Çünkü, zuhr vaktinde de, takrîben gurûb vaktindeki temkin zemânı mevcûddur. Bundan sonraki günlerde, güneşin günlük mahrekleri Ekvatordan uzaklaşarak, güneşin meyli, 22 Hazîranda +23 derece 27 dakika ve 22 Aralıkda -23 derece 27 dakika olur. Sonraki günlerde, meylin mutlak kıymeti azalmağa başlar. Güneş ekvatorun altında iken, şimâl yarım küresinin çoğu, Tenvîr dâiresinin güneşi görmiyen arka tarafında olur. Erd küresi, mihveri etrafında dönerken, bir mahallin (zâhirî üfuk hattı) denilen küçük dâirenin ön kenârı, Tenvîr dâiresinin ayırdığı iki yarım küreden münevver olan kısmına gelince, güneş doğar. Güneşin meyli sıfır derece iken tam şarkdan doğar. Meyl arttıkça tulû' ve gurûb mahalleri, yaz aylarında, zâhirî üfuk hattının şimâl tarafına doğru, kış aylarında ise cenûbuna doğru kayarlar. Mikdârları hergün değişen bu zâhirî üfuk hattı dâiresi kavslarına güneşin (**Si'a=Amplitude**)leri denir. Güneş, tulû'dan sonra, şimâl memleketlerinde, dâimâ cenûba doğru yükselir.

Hakîkî güneş günününün 24 de birine bir (**Hakîkî güneş sâati**) denir. Bu sâat birimlerinin uzunlukları da hergün başkadır. Sâat makineleri kullanarak, zemân mikdârlarını ölçmek için seçilen zemân birimlerinin, ya'nî, gün ve sâat uzunluklarının, her gün aynı olmaları lâzımdır. Bunun için, (**Vasatî güneş günü**) düşünölmüşdür. Bunun 24 de birine (**Vasatî sâat**) denilmiştir. İbni Âbidîn, hayz bâbında, birinciye (**muavvec**), ikinciye (**mu'tedil**) veyâ (**felekî**) sâat demektedir. Vasatî günün uzunluğu, bir senede bulunan hakîkî güneş günlerinin uzunluklarının ortalamasıdır. Bir medârî senede 365,242216 hakîkî güneş günü bulunduğu için, vasatî güneş, bu kadar günde 360 derecelik yol giderken, bir vasatî güneş gününde, 59 dakika 8, 33 sâniyelik bir kavs gider, demekdir. Her gün bu kadar giden bir güneş, Ekvator düzleminde, gündüzün en kısa olduğu zemânda, hakîkî güneş ile birlikte, harekete başlasınlar. Önce, hakîkî güneş bunu geçer. Hakîkî güneş günü, vasatî güneş gününden dahâ kısa olur. Şubat ortasına kadar, iki güneş arasındaki fark hergün artar. Bundan sonra, hakîkî güneşin sür'ati azalarak, Nisan ortasında birleşirler. Bundan sonra, vasatî güneşden geride kalır. Mayıs ortasında sür'ati artarak, Hazîran ortasında, yine birleşirler. Sonra, vasatî güneşi geçer. Temmuz ortasında, sür'ati azalarak, Ağustos sonunda birleşirler. Sonra, vasatî güneşin gerisinde kalır. Ekim sonunda sür'ati artarak, aralarındaki fark azalmağa başlar. Harekete başladıkları yerde, tekrâr birleşirler. İki güneş arasındaki bu mesâfe farklarını, vasatî güneşin kaç dakıkada gideceği, Kepler kanûnuna göre hesab edilir. İki güneş arasındaki bir günlük zemân farklarına (**Ta'dîl-i zemân**) denilmiştir. Vasatî güneş ileride ise, Ta'dîl-i zemân artı, geride ise, eksidir. Bir senede takrîbî +16 dakika ile -14 dakika arasında değişmektedir. İki güneşin birleşdikleri zemânlarda, ya'nî senede dört def'a sıfır olur. Herhan-

gi bir günde vasatî zemâna göre bilinen vakte, o güne mahsûs olan Ta'dil-i zemân, + ise eklenerek, - ise çıkarılarak, o andaki hakîkî zemâna göre olan vakt elde edi-

B	=	22 Aralıkta tulû' noktası.	KZK'Z'	=	21 Mart ve 23 Eylülde meyl dâiresi.
T	=	21 Martta ve 23 Eylülde tulû' noktası.	TC	=	22 Hazîran tulû' ve gurûbundaki Nısf fadlaya müsâvî ekvator kavsi.
L	=	22 Hazîranda tulû' noktası.	FK=F'K'	=	İrtifâ'-ı kutb kavsleri.
B'	=	22 Aralıkta gurûb noktası.	FK=ŞV'	=	Arz-ı belde kavsi.
R	=	21 Mart ve 23 Eylülde gurûb noktası.	H	=	Fadl-ı dâir zâviyesi.
L'	=	22 Hazîranda gurûb noktası.	E	=	Râsıdın bulunduğu mahal.
BI	=	22 Aralıkta gündüz müddetinin yarısı.	EŞ	=	Şâkûl (semâya doğru istikâmeti).
TV'	=	21 Mart ve 23 Eylülde gündüz müddetinin yarısı.	TR	=	Semâda üfk-ı hakîkî dâiresinin şark-garb çapı.
LA	=	22 Hazîranda gündüz müddetinin yarısı.	FEF'	=	Nısf-ün-nehâr hattı.
AV'=CL=GD	=	22 Hazîranda Şemsin meyl kavsi.	VKV'K'	=	Nısf-ün-nehâr [meridyen] dâiresi.
IV'	=	22 Aralıkta Şemsin meyl kavsi.	F	=	Hakîkî üfkun şimâl noktası.
VTV'R	=	Semâda ekvator dâiresi.	ZL	=	22 Hazîran tulû'undaki Nısf fadla kavsi.
AF', V'F', IF'	=	Gâye irtifâ' kavsleri.	ZA=Z'A	=	22 Hazîranda 6 saatlik mahrekler.
A	=	22 Hazîranda zevâl noktası.	Z'L'	=	22 Hazîran gurûbundaki Nısf fadla kavsi.
KLCK'	=	22 Hazîranda yarım meyl dâiresi.	LT, BT	=	Güneşin tulû'undaki sia'ları.
GN	=	Güneşin hakîkî irtifâ' kavsi.			

lir. Ta'dil-i zemânın günlük değışmeleri + 22 sâniye ile -30 sâniye arasında olup, bir senedeki günlük kıymetleri, kitâbımızın sonundaki cedvelde gösterilmiştir.

Ahmed Ziyâ beğ diyor ki, (İnhitât-ı üfuk zâviyesinin açı sâniyesi cinsinden kıymeti, râsıdın bulunduğu yerin üfk-ı hissiden metre olarak irtifâ'ının kare-kökünün 106,92 ile çarpımına müsâvîdir). İstanbuldaki râsıda yakın olan en yüksek yer Çamlıca tepesi olup, yüksekliği 267 metredir. En büyük inhitât-ı üfuk zâviyesi 29 dakika olur. Reîs-ül-müneccimîn Tâhir efendi, her günün temkinini hesâb ederek, 1283 [m. 1866] de Kâhire rasadhâne müdürü olunca, hâzırladığı cedvelde ve fâdil İsmâ'îl Gelenbevî (**Merâsid**) kitâbında ve Erzurumlu İsmâ'îl Fehîm bin İbrâhîm Hakki, 1193 de yazdığı türkçe (**Mi'yâr-ül-evkat**) kitâbında ve müneccim-başı seyyid Muhammed Ârif beğ, hicrî şemsî 1286 ve kamerî 1326 senesi takvîminin sonunda diyorlar ki, (İstanbulun en büyük inhitât-ı üfuk zâviyesi 29 dakika ve üfk-ı hakîkinin altında, ya'nî sıfırın altında olan bu kadar irtifâ'a âid ziyânın inkisârı 44,5 dakika ve güneşin (**Nısf-kutr-ı zâhiri**)si, asgarî 15 dakika 45 sâniye olduğundan, bu üç irtifâ', güneşin hakîkî tulû'dan evvel görülmesine sebep olurlar. İhtilâf-ı manzar ise, sonra görülmesine sebep olur. İlk üç irtifâ'ın toplamından (**İhtilâf-ı manzar**) mikdârı olan 8,8 sâni-

ye çıkarılınca, bir derece 29 dakîka 6,2 sâniye olur ki, buna güneşin (**İrtifâ' zâviyesi**) denir. Güneşin merkezinin hakîkî üfukdan gurûbundan sonra, arka kenârının, bu gurûb vaktinden, bu irtifâ' zâviyesi kadar, dahâ aşağıya, ya'nî üfk-ı şer'îye inerek, ziyânın en yüksek tepeden gayb olması için geçen zemâna (**Temkin**) denir. [Meselâ, CASİO hesâb makinası ile,] Herhangi bir günde, İstanbulda güneşin merkezinin üfk-ı hakîkîden hakîkî gurûbu ve üst kenârının üfk-ı şer'îden şer'î gurûbu vaktelerindeki hakîkî üfka nazaran irtifâ'ları olan sıfır derece ve eksi bir derece 29 dakîka 6,2 sâniye irtifâ'lar için, nemâz vaktlerini bulmakda kullanılan düstür ile, bu iki gurûb vaktinin fadl-ı dâir zemânları hesâb edilir. Zevâl vaktinde hakîkî zevâlî sâat sıfır olduğu için, iki gurûb vakti, fadl-i dâir zemânı kadar olur. İki vakt arasındaki zemân farkı (**Temkin**) olur. Meselâ 21 Mart ve 23 Eylüde irtifâ' zâviyesi 1 derece 29 dakîka 6,2 sâniye, güneşin merkezinin, hakîkî üfukdan bu irtifâ' mikdârı alçılması için, mahreki üzerinde gideceği zemân, ya'nî temkin 7 dakîka 52,29 sâniyedir. Nemâz vaktleri düstüründe meyl-i şems ve ard-ı belde bulunduğundan bir şehrin temkin zemânı, Ard derecesi ve gün ile değişmektedir. Bir şehrin temkin mikdârı, her gün ve her sâat aynı değil ise de, her şehir için, vasatî bir temkin zemânı vardır. Bu temkin mikdârları kitâbımızın sonundaki cedvelde bildirilmiştir. Hesâb ile bulunan temkin mikdârlarına iki dakîka ihtiyât ilâve ederek, İstanbul için temkin, vasatî on dakîka kabul edilmiştir. Ard derecesi 44 dereceden az olan bir yerde, bir senedeki a'zamî ve asgarî temkin mikdârlarının farkı bir iki dakîka kadardır. Bir şehirde tek bir temkin vardır. Bu da, herhangi bir nemâzın hakîkî vaktinden şer'î vaktini bulmak için kullanılır. Her nemâz için, ayrı ayrı temkinler yoktur ve zâhirî vaktlerde de temkin yoktur. Temkin mikdârını bir ihtiyât zemânı zan ederek, imsâk vaktini 3-4 dakîka gecikdirenin orucu ve gurûbu 3-4 dakîka öne alanın orucu ve akşam nemâzının fâsid olacağı (**Dürr-i yektâ**)da yazılıdır. Bir mahalde, semsin meyli ve temkin mikdârı ve ta'dîl-i zemân her an değişdikleri için ve hakîkî gurûbî zemân birimleri, hakîkî zevâlî zemânlarının birimlerinden cüz'î farklı olduğu için, hesâb olunan nemâz vaktleri, tam doğru olmaz. Vaktin girdiğinden emîn olmak için, hesâb ile bulunan temkin mikdârına 2 dakîka ihtiyât zemânı ilâve edilmiştir.

Üç nev'î gurûb vardır: Şemsin merkezinin hakîkî irtifâ'ının sıfır olduğu vakte (**Hakîkî gurûb**) denir. İkinci gurûb, arka kenârın, râsıdın bulunduğu mahallin zâhirî üfuk hattına nazaran zâhirî irtifâ'ının sıfır olduğu, ya'nî bu üst kenârının, mahallin üfk-ı zâhirî hattından gayb olduğunun görüldüğü vaktir. Buna (**Zâhirî gurûb**) denir. Üçüncü gurûb, arka kenârın, şer'î üfka nazaran irtifâ'ının sıfır olduğu hesâb olunan vaktir. Buna (**Şer'î gurûb**) denir. Bir şehirde bir adet şer'î üfuk vardır. Bu üç gurûbdan, zâhirî gurûbu görmek mu'teber olduğu bütün fıkî kitâblarında yazılıdır. Hâlbuki, her yükseklik için, muhtelif zâhirî üfuk hatları vardır. Üfk-ı şer'îden gurûb, en yüksek tepeden bakınca görülen zâhirî gurûb ise de, bu gurûb vakti ve hakîkî gurûb vakti riyâdî gurûbdur. Ya'nî dâimâ hesâb ile bulunur. Hesâb ile bulunan riyâdî hakîkî gurûb vaktinde, güneş yüksek yerlerin zâhirî üfuk hatlarından gurûb etmemiş görülür. Bu hâl, akşam nemâzının ve iftâr vaktinin, birinci ve ikinci gurûb vaktlerinde değil, bunlardan dahâ sonra, şer'î gurûb vaktinde olduğunu göstermektedir. Evvelâ hakîkî gurûb, bundan sonra zâhirî gurûblar, en sonra, şer'î gurûb olur. Tahtâvî, (**Merâkıl-felâh**) hâşiyesinde diyor ki, (Şemsin gurûb etmesi, üst kenârının üfk-ı zâhirî hattından gayb olduğunu görmek demektir. Üfk-ı hakîkîden gayb olması değildir). Güneşin üfk-ı zâhirî hattından batması, üfk-ı sathîden gurûb etmesi demektir. İkindiyi kılamiyan, akşamı kıldıkdan ve orucunu bozduktan sonra, tayyâre ile garb tarafına giderek, güneşi görse, ikindiye edâ ve güneş batınca akşamı i'âde ve bayramdan sonra orucunu kazâ eder. Tepeler, binâlar ve bulutlar sebebi ile zâhirî gurûb görülemiyen yerlerde, gurûb vaktinin, şarkdaki tepelerin kararması ile anlaşılacağı hadîs-i şerîfde bildirilmiştir. Bu hadîs-i şerîf, (**Tulû' ve gurûb vaktleri hesâb edilirken, güneşin hakîkî ve zâhirî irtifâ'ları değil, şer'î üfukdan olan şer'î irtifâ'larının kullanılacağını**) ya'nî, Temkin mikdârını hesâba katmak lâzım olduğunu göstermektedir.

Bütün nemâzların şer'î vaktlerini hesâb ederken de, bu hadîs-i şerîfe uymak, ya'nî temkin zemânlarını hesâba katmak lâzımdır. Çünkü hesâb ile hakîkî riyâdî vaktler bulunur. Bir nemâzın hakîkî vakti ile şer'î vakti arasında bir temkin zemânı fark vardır. Bir şehrin en yüksek mahalline mahsûs olan temkin zemânı değişdirilemez. Temkin zemânı azaltılırsa, öğle ve dahâ sonraki nemâzlar, vaktlerinden evvel kılınmış olur. Oruca da, sahûr vakti geçtikten sonra başlanılmış olur. Bu nemâzlar ve orucular sahîh olmazlar. 1982 senesine kadar, Türkiyede temkin zemânını kimse değişdirmemiş, bütün Âlimler, Velîler, Şeyh-ülislâmlar, Müftüler, bütün müslimânlar, asrlar boyunca nemâzlarını şer'î vaktlerinde kılmışlar ve orucularına şer'î vaktlerinde başlamışlardır. Türkiye gazetesinin hâzırlamış olduğu dıvar takvîmlerinde, temkin zemânı değişdirilmemiş, nemâz ve oruc vaktleri, doğru olarak bildirilmiştir.

Bir nemâzın evvel vaktini, şer'î üfka nazaran hesâb etmek için, güneşin bu nemâza mahsûs olan irtifâ'nı bilmek lâzımdır. Güneşin [merkezinin] meyli bilinen bir gündeki ve arz derecesi bilinen bir mahaldeki mahreki üzerinde, hakîkî üfka nazaran nemâzın irtifâ'ına ulaşığı hakîkî vaktinin, zevâlden veyâ gece yarısından farkını bildiren hakîkî güneş zemânı hesâb edilir. Bu zemâna (**Fadl-ı dâir=Zemân farkı**) denir. Bir nemâza mahsûs olan hakîkî irtifâ'ı öğrenmek için, fikh kitâblarında yazılı olan nemâz vakti başladığı anda, (**Rub'-ı dâire**) tahtası veyâ Üsturlâb ile, güneşin üst kenârının riyâdî üfka göre, irtifâ'ı ölçülür. Bundan, hakîkî irtifâ'ı hesâb edilir. [Sekstant ile, üfk-ı zâhirî hattından olan zâhirî irtifâ' ölçülmektedir.] Semâ küresindeki KŞG kürevî müsellesinin GK kenâr kavsi, GD meyl kavsinin temâmı, KŞ kenâr kavsi, KF irtifâ'ı kutbun ya'nî arz-ı beldenin temâmı ve ŞG kavsi, GN hakîkî irtifâ'nın temâmıdır. [s. 185 deki şekl: 1]. Müsellesin K kutup noktasındaki H zâviyesinin ve bu zâviye karşısındaki GA kavsinin derecesi, Fadl-ı dâirdir. Bunun derecesi hesâb edilip, dört misli alınarak, hakîkî zemâna çevrilir. Fadl-ı dâir zemânının mikdârı, hakîkî veyâ gurûbî zevâl vakti ile veyâ gece yarısı ile muâmele edilerek, hakîkî zevâl ve gurûbî zemânlara göre nemâzın (**Hakîkî vakti**) elde edilir. Sonra, gurûbî vaktten bir temkin çıkarılarak ezânî yapılır. Zevâlîye ta'dil eklenerek vasatî yapılır. Sonra, bu ezânî ve vasatî gurûbî vaktlerden, bu nemâzın (**Şer'î vakti**) elde edilir. Bunun için, güneşin kenârının, şer'î üfukdan, bu nemâzın irtifâ'ında olduğu vakt ile, merkezinin hakîkî üfukdan bu irtifâ'da olduğu vakt arasındaki (**Temkin zemânı**) hesâba katılır. Çünkü, bir nemâzın hakîkî vakti ile şer'î vakti arasındaki zemân farkı, hakîkî üfuk ile şer'î üfuk arasındaki zemân farkı kadardır. Bu da, (**Temkin zemânı**)dır. Güneşin şer'î üfukdan geçmesi, hakîkî üfukdan geçmesinden evvel olan, zevâlden evvelki vaktler için, hesâb ile bulunan hakîkî vaktten temkin çıkarılınca, şer'î vakt olur. İmsâk ve tulû' vaktleri böyledir. Ahmed Ziyâ beğ ve Kedûsî (**Rub'-ı dâire**) kitâblarında diyor ki, (Fecr, güneşin ön kenârı şer'î üfka 19 derece yaklaşıncaya başlar. Hesâb ile bulunan hakîkî fecr vaktinden temkin zemânı çıkarılarak, hakîkî zemâna göre, şer'î imsâk vakti elde edilir). (**Kedûsî**)nin (**İrtifâ' risâlesi**)ni terceme eden, Fâtih medresesi ders-i âmlarından Hezargradlı Hasen Şevki efendi, dokuzuncu bâbında diyor ki, (Bulduğumuz hakîkî imsâk vaktleri temkinsizdir. Oruc tutacak kimsenin bundan onbeş dakika, ya'nî iki temkin zemânı evvel, oruca başlaması lâzımdır. Böylece, orucu fâsid olmaktan kurtulur). Görülüyor ki, şer'î ezânî imsâk vaktini bulmak için, hakîkî gurûbî vaktten temkin zemânının iki mislini çıkarmakda, iki temkin çıkarılmaz ise, orucun fâsid olacağını bildirmektedir. [Gurûbî vaktten şer'î vakti bulmak için bir temkin, gurûbî vakti ezânî vakte çevirmek için de ikinci temkin çıkarılmaktadır.] İbrâhîm Hakî hazretlerinin, Erzuruma göre hâzırladığı senelik evkât-i şer'iyye cedvellerinde ve Mustafâ Hilmi efendinin 1307 târîhli (**Hey'et-i felekiyye**) kitâbında da, ezânî sâat ile, fecr ve tulû' hakîkî vaktlerini, şer'î vakte çevirmek için, temkin zemânının iki misli çıkarılmış olduğunu gördük. Alî bin Osmânın (**Hidâyet-ül-mübtedî fi Ma'rifet-il-evkât bi-rubid-dâire**) kitâbında da böyle yazılıdır. Kendisi 801 [m. 1398] de vefât etmiştir. Güneşin şer'î üfukdan geçmesi, hakîkî üfukdan geçmesinden dahâ sonra olan, zevâl-

den sonraki vaktlerde, şer'î vakti bulmak için hakîkî vakte temkin ilâve edilir. Zuhr, asr, gurûb, iştibâk ve işâ vaktleri böyledir. A.Ziyâ beğ, bu kitâbının zuhr vakti kısmında diyor ki, (Vasatî sâat ile hakîkî zevâl vaktine temkin zemânı ilâve edilince, vasatî sâat ile şer'î zuhr vakti olur.) Gurûbî zemâna göre bilinen bir vakti ezânî zemâna çevirmek için, dâimâ bir temkin çıkarılır. Öğle ve sonraki gurûbî üfk-lara göre bilinen bir vakti, şer'î üfkâ göre olan şer'î vakte çevirmek için bir temkin ilâve ediliyor. Sonra bunu ezânî vakte çevirmek için, bir temkin çıkarılıyor. Netîcede, bu nemâzların ezânî vaktleri, gurûbî vaktlerinin aynı olmaktadır. Hakîkî veyâ gurûbî zemâna göre bulunan şer'î vaktler, vasatî ve ezânî zemânlarla çevrilerek, takvîmlere yazılır. Bulunan vaktler, riyâdî zemâna göre, riyâdî vaktlerdir. Riyâdî zemâna göre riyâdî vaktler, sâat makinelerindeki mer'î vaktleri de göstermektedir.

TENBÎH: İslâm âlimleri, gurûbî hakîkî zevâl vaktinden, ezânî hakîkî zemâna göre zuhr vaktini elde etmek için, bundan gurûb vaktindeki temkini tarh ve zevâl vaktindeki şer'î vakti bulmak için, temkin zemânını ilâve etmişler ve yine gurûbî zevâl vaktini bulmuşlardır. Bu hâl, zuhr vaktindeki temkin mikdârının, hakîkî ve şer'î üfuklar arasındaki zemân farkına, ya'nî gurûb vaktindeki temkin mikdârına müsâvî olduğunu göstermektedir. Bunun gibi, bütün nemâzların şer'î vaktlerindeki temkin zemânları, tulû' ve gurûb vaktlerindeki temkin zemânlarına müsâvîdir. **(El-Hadâik-ul-verdiyye)**de diyor ki, (İbni Şâtır Alî bin İbrâhîm, **(En-nef'ul'âm)** kitâbında, her arz derecesinde kullanılabilen Rub'-ı dâireyi anlatmaktadır. Şâmda Emevî câmi'ine (Basîta) denilen güneş sâati yapıldı. 777 [m. 1375] de vefât etdi. Hâlid-i Bağdâdînin halîfelerinden Muhammed bin Muhammed Hânî, bunu 1293 [m. 1876] de tecdîd etdi ve ayrıca, **(Keşf-ül-kunâ'an ma'rifet-il vakt minel-irtifâ')** kitâbını yazdı).

Osmânlı âlimlerinin en yüksek makâmı olan **(Meşihat-i islâmiyye)**nin hâzırladığı 1334 [m. 1916] senesinin **(İlmiyye sâlnâmesi)** isimindeki takvîmde ve İstanbul üniversitesi Kandilli rasadhânesinin 1958 târîh ve 14 sayılı **(Türkiyeye mahsûs Evkât-ı şer'iyye)** kitâbında, nemâzların şer'î vaktlerini ta'yîn ederken, temkin mikdârının hesâba katıldığını görüyoruz. Hakîkî din adamlarından ve hey'et ilmi mütehasşislerinden meydâna gelen hey'etimizin en modern âletlerle yaptığı rasad ve hesâblarla bulunan nemâzların şer'î vaktlerinin, islâm âlimlerinin asrardan beri hesâb ile ve **(Rub'-ı dâire)** âleti ile buldukları vaktlerin aynı olduğunu gördük. Bunun için, temkin zemânlarını ve dolayısı ile nemâz vaktlerini değişdirmek câiz değildir.

Sâat makinelerinde, bir vasatî gün, 24 sâatdır. Hakîkî zevâl vaktinde, zemânları ölçen, meselâ kol sâatimiz, 12 de iken başlayarak, ertesi gün 12 ye kadar geçen tam 24 sâatlik zemâna bir **(Vasatî gün)** denir. Vasatî günlerin uzunlukları hep aynıdır. Yine, zevâl vaktinde kol sâatimiz 12 iken başlayarak, ertesi gün zevâl vaktine kadar geçen zemâna bir **(Hakîkî gün)** denir. Bu günün uzunluğu, güneşin merkezinin müteâkib iki günde nisfünnehârdan geçişi arasındaki zemân olup, senede dört def'a, vasatî günün uzunluğuna müsâvî olur. Diğer günlerde, ikisinin günlük uzunlukları arasında, **(Ta'dîl-i zemân)**ın günlük tehavvülü kadar fark hâsıl olur. **(Gurûbî gün)**ün uzunluğu, güneş merkezinin üfk-ı hakîkîden müteâkib iki gurûbu arasındaki zemândır. **(Ezânî gün)**, güneşin üst [arka] kenârının bir yerin üfk-ı şer'îsinden müteâkib iki şer'î gurûbu arasındaki zemândır. Ezânî sâat makinesi, bu gurûb görülünce 12 yapılır. Ezânî günün uzunluğu, gurûbî gün uzunluğunun aynı ise de, bundan **(Temkin zemânı)** sonra başlamaktadır. Gurûbî bir günde şems, tek bir gâye irtifâ'ına, hakîkî zevâlî bir günde ise, farklı iki irtifâ'a çıkıp indiği için, bu iki günün uzunlukları, bir iki dakika farklı olur. Bu farklardan dolayı, hakîkî ve gurûbî günlerin birer sâatleri arasında birkaç sâniye fark mevcûd ise de, bu farklar temkinlerde yapılan ihtiya'tlar ile izâle edilmektedir. Sâat makineleri, ezânî veyâ vasatî zemânı gösterir. Hakîkî ve gurûbî zemânları göstermez. Herhangi bir günde, şer'î gurûb vaktinde, sâat makinemizin ayârını 12 yapalım. Ertesi gün, güneşin arka kenârının üfk-ı şer'îden tekrâr gurûb etmesi, vasatî gün uzunluğundan, ya'nî 24

sâatden bir dakıkadan az farklı olur. Hakîkî ve vasatî gün uzunlukları aynı iken, sonraki günlerde hâsıl olan farklara (**Ta'dîl-i zemân**) denir. Gece-gündüz uzunluklarının ve gurûbî ve ezânî zemânların (Ta'dîl-i zemân) ile alakası yokdur. Ezânî sâatlarda gün ve sâat uzunlukları, hakîkî güneşin gün sâat uzunlukları kadardır. Bunun için, hergün gurûb vaktinde, ayârları 12 yapılarak, vasatî gün uzunluğunu değil, hakîkî gün uzunluğunu gösterirler.

Ezânî sâat makinesinin ayârı, her akşam, vasatî sâate göre hesâb edilen şer'î gurûb vaktinde 12 yapılır. Hergün, gurûb vakti gerilerken ileri, ilerlerken geri alınır. Vasatî bir ezânî gün uzunluğu ve Ta'dîl-i zemân yokdur. 1193 [m. 1779] senesinde Erzurumda hâzırlanmış olan (**Mi'yâr-ı evkat**) takvîminde diyor ki, (Gölgenin en kısa olduğu hakîkî zevâl vaktinde, ezânî sâat makinesi, takvîmde yazılı zuhr vaktinden, temkin zemânı geri alınır). Ezânî sâat makinesinin ayârını tashîh için, vasatî sâat herhangi bir nemâz vaktine gelince, ezânî sâat de, bu nemâzın, takvîmde yazılı vaktine getirilir. Vasatî ve ezânî sâatleri ayârlamak için, bir noktadan geçen (Nisf-ün-nehâr) ve kible istikâmetlerinde iki hat çizilir. Bu noktaya bir çubuk dikilir. Çubuğun gölgesi, birinci hat üzerine gelince, sâat makinesi zevâl vaktine, ikinciye gelince, kible sâatine getirilir. Gurûb vaktinin değişmesi bir dakıkadan az olduğu günlerde, ezânî sâatin ayârı değiştirilmez. İstanbulda altı ayda 186 dakika ileri, altı ayda da 186 dakika geri alınmaktadır. Bu sâat makineleri, zemân mikdârlarını, ezânî günün başladığı vakte göre ölçmektedir. Nemâz vaktleri ise, gurûbî güne göre hesâb ediliyor. Ezânî gün, gurûbî günden (Temkin zemânı) sonra başladığı için, hesâb ile bulunan gurûbî vaktlerden temkin çıkarılarak, nemâz vaktleri, ezânî vakte çevrilir. Gurûbî ve ezânî zemân hesâblarında, ta'dîl zemân hiç kullanılmaz.

Erd [yer] küresi, kendi mihverî [ekseni] etrâfında batıdan doğuya döndüğü için, doğudaki yerler, batıdaki yerlerden dahâ önce güneşi görüyor. Doğuda nemâz vaktleri dahâ önce geliyor. Erdin iki kutbundan geçen, üçyüzaltmış tûl [meridyen] yarım dâiresi düşünülmüş ve Londra şehriden geçen yarım çenber, başlangıç olarak kabûl edilmiştir. Müteâkib iki yarım çenber arasında bir derecelik zâviye [açı] vardır. Yer küresi dönerken, bir şehir, bir sâatte, onbeş derece şarka [doğuya] gidiyor. Aralarında bir tûl [boylam] derecesi uzaklık olan aynı arz derecesindeki iki şehirden, şarkda olanda, nemâz vaktleri dört dakika önce oluyor. Aynı tûl dâiresi üzerinde bulunan yerlerin müşterek tek bir hakîkî zevâl vaktleri vardır. Gurûbî zevâl ve zuhr vaktleri ve diğer nemâz vaktleri, arz derecelerine göre birbirlerinden farklıdır. Arz dereceleri arttıkça, tulû' ve gurûb vaktleri, yazın zevâl vaktinden uzaklaşır. Kışın yaklaşır. Herhangi birşeyin mikdârı, belli bir yerden, meselâ sıfırdan başlayarak ölçülür. Sıfırdan dahâ uzak olana dahâ çokdur denir. Sâat makinesini sıfırdan başlatmak, ayârını sıfıra veyâ 12 ye getirmekle olur. Belli bir hâdisenin [işin] başladığı zemâna, bu hâdisenin (**vakt**)i denir. Sadaka-i fitrın vâcib olma zemânı böyledir. Ya'nî, bayramın birinci günü, fecr tulû' ederken vâcib olur. Bir sâat evvel îmâna gelen veyâ dünyâya gelen veyâ bir sâat sonra ölen kimselere vâcib olur. Bir sâat sonra îmâna veyâ dünyâya gelene vâcib olmaz. Bir vakt, bir an kadar kısa zemân olabileceği gibi, uzun bir zemân parçası da olabilir. Bu takdîrde, bu vaktin evveli ve sonu olur. (**Şer'î zevâl vakti**) ve (**Nemâz vaktleri**) ve (**Kurban kesmenin vâcib olması**) böyledir.

Doğuda bulunan şehirlerdeki mahallî zemân makinelerinin ayârları, batıda bulunan şehirlerdeki mahallî zemân makinelerinin ayârlarından ileri olur. Zuhr vakti, ya'nî öğle nemâzının şer'î vakti, her yerde, hakîkî zevâl vaktinden temkin kadar sonra başlar. Mahallî zemân makinelerinin ayârları, birbirlerinden, tûl derecelerine göre farklı oldukları için, aynı arz derecesi üzerinde bulunan yerlerin mahallî zemân makinelerinde nemâz vaktleri, tûl derecelerinin değişmesi ile değişmez. Ezânî zemân makineleri, eskiden de, şimdi de, hep mahallîdir. Her mahallin

en yüksek yerleri aynı irtifâ'da olmayacağı için, temkin zemânları birbirlerinden bir iki dakika fark ederek, şer'î nemâz vaktleri de, bir iki dakika farklı olur ise de, temkin zemânlarındaki ihtiyât miktârları, bu farkları izâle etmektedir. Şimdi, bir memleketin her şehrinde ayârları aynı olan müşterek vasatî zemân makineleri kullanılıyor. Böyle (**müşterek**) [ortak] vasatî zemân makineleri kullanılan bir memleketin aynı arz derecesinde bulunan şehirlerinde de, aynı bir nemâzın müşterek sâate göre vaktleri birbirlerinden başkadır. Aynı arz derecesinde bulunan iki şehrin tûl dereceleri arasındaki farkın dört katı, bu iki şehirde, aynı bir nemâzın, müşterek sâate göre olan vaktlerinin dakika farkını gösterir. Kısacası, arz derecesi değişince, ya'nî, aynı tûl dâiresinde bulunan mahallerde, yalnız mahallî ve müşterek vasatî sâat makinelerinin ayârları ve bunlardaki zuhr vaktleri değişmez. Arz derecesinin mutlak kıymeti arttıkça, bir nemâz vaktinin ilerlemesi veyâ gerilemesi, vaktin öğleden evvel veyâ sonra yâhud yaz ve kış olmasında, birbirinin aksi olmaktadır. 41 derecedeki vaktlerden, diğer derecelerdeki vaktlerin hesâb edilmesi, (**Rub'-ı Dâire**)nin isti'mâlî ta'rifimizde bildirilmiştir. Tûl derecesi değişince, ya'nî aynı arz derecesinde bulunan mahallerde, sâat makinelerinin ayârları ve müşterek sâat makinesindeki bütün vaktler değişir.

Londra şehrinin yedibuçuk derece şarkından ve garbindan geçen iki tûl dâiresi arasında bulunan her yerde Londranın vasatî sâati müşterek olarak kullanılmaktadır. Buna (Batı Avrupa zemânı) denir. Şarkda yedibuçuk derecedeki tûl dâiresi ile yirmi iki buçuk dereceden geçen tûl dâiresi arasında kullanılan müşterek vasatî sâat, Londra sâatinden bir sâat ileridir. Buna (Orta Avrupa zemânı) denir. Yirmi iki buçuk dereceden geçen tûl dâiresi ile otuz yedi buçuk dereceden geçen tûl dâiresi arasındaki yerlerin hepsinde (Doğu Avrupa zemânı) kullanılır. Bu sâat, Londra sâatinden iki sâat ileridir. Dahâ şarkda olan (Yakın şark), (Orta şark) ve (Uzak şark) zemânları da, Londra zemânından üç, dört ve beş sâat ileridirler. Erd küresi üzerinde, birbirlerinden birer sâat farklı, 24 müşterek sâat muntakası vardır. Bir memleketde bulunan onbeşin katları kadar derecelerden geçen (**Sâat başı tûl yarım dâireleri**)nden biri üzerindeki yerlerin vasatî mahallî zemân makinelerinin müşterek olan ayârları, o memleketin (**Müşterek sâat**)i olarak kabûl edilmiştir. Türkiyenin müşterek sâati, İzmit, Kütahya, Bilecik ve Elmalı şehirlerinden geçen 30 dereceli sâat başı tûl yarım dâiresinin mahallî vasatî sâatinin ayârında olup, doğu Avrupa sâatidir. Ba'zı devletler, siyâsî veyâ iktisâdî sebeplerle, müşterek sâatlerin bu coğrafî taksîmine uymamaktadır. Fransa, İspanya, Orta Avrupanın müşterek sâatini kullanmaktadır. Müşterek sâatlerinin ayârları birbirlerinden farklı olan memleketlerin zemân makinelerinde, herhangi bir vaktde, yalnız sâatleri gösteren rakamlar, birbirlerinden farklıdır. Şarkdaki memleketin müşterek sâatinin rakamı, garbdaki memleketin müşterek sâatinin rakamından dahâ [ile-ri] büyüktür.

Bir nemâzın, Türkiyenin herhangi bir şehrindeki mahallî vasatî sâate göre olan vakti ile, müşterek sâate göre olan vakti arasındaki fark, bu şehrin tûl derecesi ile 30 derece arasındaki farkın dört misli dakîkadır. Şehrin tûl derecesi 30 dan fazla ise, bu fark, mahallî sâatden çıkarılarak 30 dereceden az ise mahallî sâate eklenecek, bu nemâzın müşterek sâate göre vakti hâsıl olur. Meselâ, Mayısın birinci günü, bir nemâz vakti, Kars şehrinin mahallî vasatî sâatine göre 7 sa. 00 dakîka olsun. Karsın arz derecesi 41, tûl derecesi 43 dür. Bu tûl derecesi, 30 dan fazla olduğundan, Karsın mahallî sâati, müşterek sâatden ileridir. Bu nemâzın müşterek sâate göre Karsdaki vakti, 7 den $13 \times 4 = 52$ dakîka evvel olur ki, 6 yı sekiz dakîka geçedir.

Gurûbî zemâna göre zevâl vakti ile, o yerdeki hakîkî güneş zemânına göre hakîkî gurûb vaktinin toplamı, 12 dir. Çünkü, bu ikisinin toplamı, sabâh gurûbî sâat 12 den hakîkî gurûb vaktine kadar olan zemân olup, takrîben 12 hakîkî sâatdir. Yaz

ayları için, sahîfe 193 deki şekle bakınız! Hakîkî ve gurûbî zemân birimleri birbirlerinin takrîben aynıdır.

(1) **Gurûbî zemâna göre zevâl vakti + Hakîkî zemâna göre gurûb vakti = 12** dir. Hakîkî gündüz uzunluğunun yarısı ile gece uzunluğunun yarısının toplamı, 12 hakîkî sâatdir. Ya'nî:

(2) **Hakîkî gece uzunluğunun yarısı + Hakîkî zemâna göre gurûb vakti = 12** dir. (1) ve (2) müsâvâtleri karşılaştırılınca:

(3) **Gurûbî zemâna göre zevâl vakti = Hakîkî gece uzunluğunun yarısı** olur. Gurûbî zemâna göre zevâl vakti, sabâh gurûbî sâat 12 den hakîkî zevâl vaktine kadardır. Sabâh gurûbî 12 vakti, gece yarısından gündüz zemânının yarısı kadar sonradır. Tulû' vaktinden kışın evvel, yazın sonradır. Sabâh nemâzının ve orucun evvel vakti, fecr-i sâdik vakti ile başlar. Bu vakt, gurûb vaktinde 12 den başlayan ezânî sâatin fecr vaktine gelmesinden anlaşılır. Yâhud, gece yarısı 12 den başlayan vasatî sâatin fecr vaktine gelmesinden anlaşılır. Şemsin tulû'u gece yarısı 12 den, gece müddetinin yarısı kadar sonra veyâ gurûb vaktindeki 12 den, gece müddeti kadar sonra veyâ zevâlden gündüz müddetinin yarısı kadar evvel başlar. Sabâh gurûbî sâatin 12 vakti, gurûb vaktindeki 12 den, 12 sâat sonra veyâ gece yarısı 12 den gündüz müddetinin yarısı kadar sonra veyâ hakîkî zevâl vaktinden gece yarısı müddetinin yarısı kadar evveldir. Tulû' vakti ile sabâhın 12 vakti arasında, gece ve gündüz uzunluklarının yarıları arasındaki fark kadar fark vardır. Bu hesâbların hepsi hakîkî güneş zemânına göre yapılır. Hakîkî güneş zemânları, hesâbdan sonra vasatî güneş zemânına ve bu da müşterek zemâna çevrilir. Gurûbî zemâna göre zevâl vaktinin, ezânî zemâna göre zuhr vakti olduğunu aşağıda göreceğiz. Bunun için 1 Mayıs'da, ezânî zemâna göre zuhr vakti 5 sâat 6 dakîka olduğundan, İstanbul'da müşterek zemâna göre şer'î tulû' vakti 4 sâat 57 dakîka olur.

Gece ve gündüz müddetleri birbirlerine dâimâ müsâvî olsaydı, güneş, dâimâ zevâlden altı sâat evvel tulû' ve altı sâat sonra gurûb ederdi. Gece ile gündüz müddetleri müsâvî olmadığı için, yaz aylarında, zevâl ve gurûb vaktleri arasında 6 sâatden bir mikdâr fazla zemân vardır. Kış aylarında, bu vaktler arasında, bir mikdâr az zemân bulunur. Altı sâatden olan bu zemân farkına (**Nısf fadla=Yarı fark**) zemânî denir. Yaz aylarında, hakîkî gurûb vaktleri, zevâl vaktinden, 6 ile nısf fadlanın toplamı kadar, kış aylarında ise, 6 dan nısf fadlanın farkı kadar, farklı olmaktadır. Gurûbî sâatin sabâh 12 si ise, zevâl vaktinden, bunun aksi kadar farklı olmaktadır.

Ezânî sâat ile zuhr vaktini, hakîkî ve vasatî sâat ile tulû' ve gurûb vaktlerini bulmak için, İngiliz riyâziyecisi John Napier'in düstûru ile Nısf fadla bulunur. Napier'in düstûru: Bir kürevî dik müsellese [s. 185 deki 2. şekilde, TCL müsellesinde], dik açıdan başka, beş unsurdan birinin cos'ü [temâmîsinin sin'ü], bu unsura bitişik olan ikisinin cot.larının [temâmîlerinin tan.larının] veyâ bitişik olmayan ikisinin sin.lerinin çarpımlarına müsâvîdir. Ancak iki dik kenârların kendileri değil, temâmîleri hesâba katılır. Buna göre:

$$\text{sin (Nısf fadla)} = \text{tan meyl [Declination]} \times \text{tan arz [enlem, Latitude]}$$

formülünden hesâb makinesi veyâ logaritme cedveli vâsıtası ile, (**Nısf fadla**) kavsinin derecesi ve bunun dört misli alınıp hakîkî güneş zemânı dakîkası olarak kıymeti bulunur. Bir şehrin Erd üzerindeki ve Şemsin semâdaki yerleri aynı yarı kürede ise, nısf fadla zemânının mutlak kıymeti, hakîkî gün uzunluğunun dörtde biri olan 6 hakîkî sâate eklenince, o şehrdaki hakîkî zemâna göre, hakîkî gurûb vakti elde edilir. Şemsin tulû' vakti ile zevâl vakti arasında da bu kadar zemân vardır. Nısf fadlanın mutlak kıymeti 6 dan çıkarılınca, aradaki fark, gurûbî zemâna göre hakîkî zevâl vakti ve hakîkî zemâna göre [ya'nî gece yarısından i'tibâren] hakîkî tulû' vakti olur. Ya'nî, gurûbî zemâna göre, sabâh 12 vakti, hakîkî zevâl vaktinden, bu fark kadar evveldir. Güneşin günlük meyl dereceleri, kitâbın sonundadır. Şeh-

rin ve güneşin yerleri, başka yarım kürede iseler, Nısf fadlanın mutlak kıymeti 6 ya eklenince, o mahallin gurûbî zemâna göre hakîkî zevâl vakti ve hakîkî zemâna göre hakîkî tulû' vakti bulunur. 6 sâatden çıkarılırsa, hakîkî zemâna göre, o yerdeki hakîkî gurûb vakti olur.

1 Mayısda güneşin meyli + 14 derece 55 dakika, ta'dil-i zemân + 3 dakika ve İstanbulun arz derecesi + 41 olduğundan, privileg elektronik hesâb makinesinin 14.55 $\tan \times 41 \tan = \text{arc sin} \times 4 =$ düğmelerine basılınca, makinenin levhasında 53 dakika 33 saniye okunur. Nısf fadla 54 dakika ve zevâlî hakîkî zemâna göre hakîkî gurûb vakti, 6 yı 54 dakika geçe, mahallî vasatî zevâlî zemâna göre 6 yı 51 geçe ve müşterek zemâna göre 18 i 55 geçe ve ileri sâate göre 19 u 55 geçedir. Şer'î gurûb vakti, bunlara İstanbul için temkin olan 10 dakika ilâve edilerek ileri sâate göre, şer'î gurûb vakti, 20 yi 5 dakika geçedir. Hakîkî gündüz müddeti 13 sâat 48 dakika ve gece müddeti, bunun 24 den farkı olan, 10 sâat 12 dakika olup, nısf fadlanın 6 dan farkı olan 5 sâat 6 dakika, hakîkî zemâna göre, ya'nî gece yarısından i'tibâren hakîkî tulû' vakti ve gurûbî zemâna göre zevâl vaktidir. Ezânî zemâna göre hakîkî zevâl vakti, gurûbî zemâna göre olan hakîkî zevâl vaktinden temkin zemânı evvel, ya'nî 4 sâat 56 dakıkadır. Ezânî zemâna göre şer'î zuhr vakti, ezânî zemâna göre hakîkî zevâl vaktinden temkin zemânı sonra, ya'nî 5 sâat 6 dakika olmakdadır. Ezânî zemâna göre zuhr vaktinin iki misli olan 10 sâat 12 dakika, evvelki hakîkî gece müddeti olup, bundan 20 dakika [Temkinin iki misli] çıkarılırsa, 9 sâat 52 dakika, ezânî zemâna göre şer'î tulû' vakti olur. 5 sâat 6 dakıkadın ta'dil ve temkin çıkarılır ve müşterek sâate çevrilirse, şer'î tulû' vakti, 4 sâat 57 dakika olur. Ezânî zuhr vaktinin 6 dan farkı, Nısf fadla zemânıdır. Güneşin meylinin mutlak derecesi, a'zamî 23 derece 27 dakika olduğu için, Nısf fadlanın a'zamî mikdârı, formülde İstanbul için 22 derece ya'nî bir sâat 28 dakika ve en uzun gurûb vakti ile en kısa vakti arasında 176 dakika fark olmakdadır. Tulû vaktleri arasında da aynı fark olduğundan, en uzun gündüz ile, en kısa gündüz arasında, 352 dakika [5 sâat 52 dakika] fark olmakdadır.

Ekvator üzerindeki yerlerde, her zemân, 21 mart ve 23 eylülde ise her yerde, güneşin meyli, ya'nî tan meyl sıfır olduğu için, Nısf fadla sıfır olur. 1 Nisanda güneşin meyli 4 derece 20 dakika, ta'dil-i zemân - 4 dakıkadır. Viyana şehrinin arz derecesi 48 derece 15 dakika olduğundan, hesâb makinesinin CE/C 4.20 $\tan \times 48.15 \tan = \text{arc sin} \times 4 =$ düğmelerine basınca, Nısf fadla takriben 19 buçuk dakika olur. Viyananın mahallî vasatî sâati ile akşam nemâzı [şer'î gurûb] vakti 6 sâat 33 buçuk dakika olur. Viyananın tûl derecesi 16 derece 25 dakika olup, sâat başı tûl dâiresinin 1 derece 25 dakika şarkında olduğundan, Londradan bir sâat ileri olan coğrâfî müşterek sâatine göre akşam nemâzı vakti 6 yı 27,5 dakika geçe olur. Parisin arz derecesi 48 derece 50 dakika olduğundan, Nısf fadlası 20 dakika, mahallî vasatî zemâna göre akşam nemâzı vakti 6 sâat 34 dakıkadır. Tûlü + 2 derece 20 dakika şarkda olduğundan, coğrâfî müşterek sâati ile 6 sâat 25 dakika olur ise de, Fransanın müşterek sâati, coğrâfî sâatden bir sâat ileri olduğundan, 19 sâat 25 dakika olur. Newyorkun arz derecesi 41 derece olduğundan, Nısf fadlası 15 dakika, mahallî vasatî sâatine göre, akşam nemâzı vakti 6 sâat 29 dakıkadır. Tûlü - 74 derece olup, sâat başı tûl yarım dâiresinin 1 derece şarkında olduğundan, Londradan [75÷15] beş sâat geri olan coğrâfî müşterek sâatine göre 6 sâat 25 dakika olur. Delhînin arz derecesi 28 derece 45 dakika, Nısf fadlası 9,5 dakika, mahallî vasatî sâatine göre akşam nemâzı vakti 6 sâat 23,5 dakıkadır. Tûlü 77 derece olup, sâat başı tûl yarım dâiresinin 2 derece şarkındadır. Londradan beş sâat ileri olan müşterek sâatine göre 6 sâat 15,5 dakika olur.

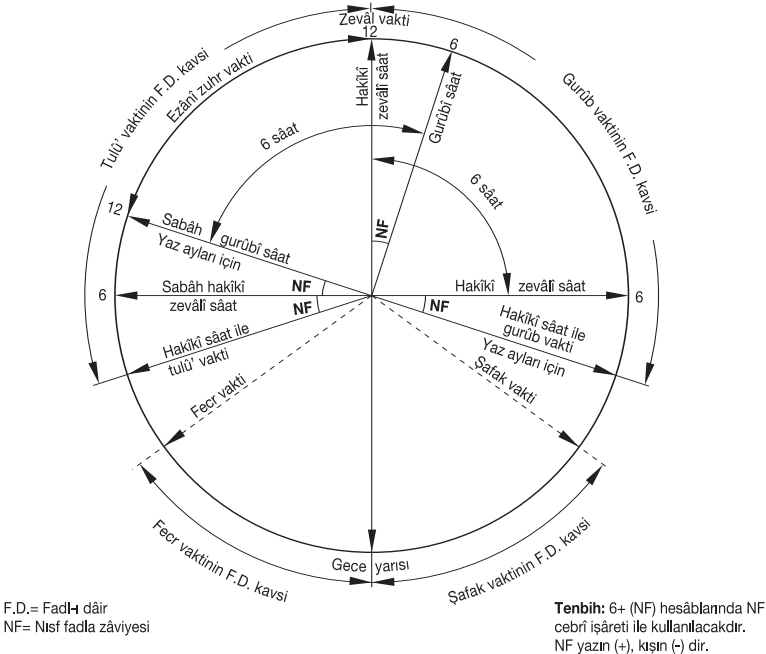
Trabzon şehrinin arz derecesi, İstanbul gibi, 41 derecedir. Tûl derecesi ise 39 derece 50 dakıkadır. 1 Mayıs gününün Nısf fadlasını bulmak için, ziyâ ile çalışan CASIO hesâb makinesinin ON 14 $\tan \times 41 \tan = \text{INV sin} \times 4 = \text{INV}$

düğmelerine basılınca, makinenin levhasında 53 dakika 33 saniye görülür. Bu da, takriben 54 dakika olur. Muhtelif hesâb makinelerinin kullanılmaları birbirlerinin aynı değildir. Mahallî vasatî zemâna göre gurûb vakti, İstanbul gibi, 7 yi 01 dakika geçe ve müşterek zemâna göre, bundan 39 dakika önce, ya'nî 6 yi 22 geçe olur. Mekke-i mükerreremin arz derecesi 21 derece 26 dakika, tûl derecesi, Trabzon gibi, 39 derece 50 dakıkadır. 1 Mayıs günü için Nısf fadlası, 24 dakika olur. Mahallî vasatî zemâna göre gurûb vakti 6 yi 31 dakika geçe ve 30 dereceden geçen sâat başı tûl yarım dâiresi için olan müşterek sâate göre 39 dakika evvel, ya'nî gurûb vakti 5 sâat 52 dakika olur. 1 Kasım [Teşrîn-i sânî] günü meyl-i sems -14 derece 16 dakika ve ta'dîl-i zemân + 16 dakıkadır. Nısf fadla, İstanbul için 51, Mekke için 23 dakika olup, müşterek sâate göre gurûb vakti, İstanbul için 5 sâat 7 dakika, Mekke-i mükerreme için 4 sâat 52 dakika olur. 1 Kasım günü, İstanbulda akşam ezânından 15 dakika evvel, radyoda Mekkenin akşam ezânı dinlenebilir. Yukarıda, muhtelif şehirler için, gurûb vaktlerinin hesâblarında İstanbulun temkini kullanıldı. Aynı arz derecesinde bulunan şehirlerin, ezânî ve mahallî vasatî sâat makinelerinde, nemâz vaktleri birbirlerinden, temkinlerinin farkları kadar farklıdır.

Mahallî vasatî güneş zemânına göre zevâl vakti, her yerde 12 rakamından ta'dîl-i zemânın değişmesi kadar, ya'nî yarım dakikadan az değişmekte olup, bir sene içinde, İstanbulda 12 den 16 dakika kadar önce veyâ 14 dakika sonra olur. Müşterek zemâna göre, Türkiyenin her yerinde, bu yerin tûl derecesi ile 30 derece arasında olan tûl farkının dört misli dakika, mahallî vaktlerden evvel veyâ sonra olur. Zevâl vaktleri, ezânî sâat makinesinde, her gün bir iki dakika değişir. Osmânlılar zemânında büyük câmi'lerde, bu ayarlamayı yapan **Muvakkit**'ler vardı.

Ta'dîl-i zemân mikdârını, kolayca bulmak için öğle nemâzının müşterek zemâna göre, meselâ İstanbuldaki vakti, doğru olduğuna güvenilen, bir takvimden bulunur. Bundan 14 dakika çıkarılınca, mahallî vasatî güneş zemânına göre zevâl vakti olur. Hakikî güneş zemânına göre zevâl vakti her yerde 12 de olduğu için, bu iki zevâl vaktleri arasındaki zemân farkı, ta'dîl-i zemân olur. Vasatî sâat ile zevâl vakti, 12 den noksân ise, ta'dîl-i zemân (+), fazla ise (-) olur.

Martin birinci günü, ta'dîl-i zemân -13 olduğundan, mahallî vasatî güneş zemânına göre zevâl vakti, her yerde 12 yi 13 dakika geçe olur. Öğle nemâzı vakti, bundan temkin mikdârı sonra olur. Meselâ, İstanbulda 12 yi 23 geçe olur. Herhangi bir yerde, müşterek zemâna göre, bu yerin tûl derecesi ile sâatbaşı tûl yarım dâiresinin derecesi arasındaki farkın dört katı kadar, mahallî vasatî zemâna göre olan vaktenden önce veyâ sonra olur. Türkiyedeki bir yerin tûl derecesi, 30 dan fazla ise önce, noksan ise sonra olur. Böylece, müşterek zemâna göre öğle nemâzı vakti Ankarada takriben 12 yi 11 dakika ve İstanbulda 12 yi 27 dakika geçedir. Müşterek sâat makinesi, bu zuhr vaktine gelince, ezânî sâat makinesi, nisf fadla ile bulunan zuhr vaktine getirilirse, ezânî sâat makinesinin o günkü ayârı yapılmış olur. En yüksek yerin yükseklik mikdârı bilinmiyorsa, en yüksek yerden ziyânın gayb olduğu vakt ile üfk-ı hissîden gurûbun görüldüğü vakt arasındaki zemân, yâhud en yüksek yerden ziyânın gayb olduğu vaktde 12 yapılan ezânî sâat makinesi, nisf fadla ile bulunmuş olan zuhr vaktine gelince, mahallî vasatî sâat makinesinin gösterdiği vakt, ta'dîl-i zemân ile mu'âmele edilirse, netîcenin 12 den farkı olan zemân, yâhud mahallî vasatî sâate göre, en yüksek yerde ziyânın gayb olduğu vaktenden nisf fadla ile bulunan gurûb vaktinin farkı, o mahallin **(Temkin zemânı)** olur. Yâhud, ta'dîl-i zemân + ise mahallî vasatî zemâna göre, takvîmde yazılı olan zuhr vaktinin 12 den farkı ile ta'dîl toplanınca ve - ise bu farkdan ta'dîl çıkarılınca **(Temkin zemânı)** olur.

İbni Âbidîn ve Şâfi'î (**El-envâr**) ve mâlikî (**El-mukaddemet-ül-izziyye**) şerhinde, **(Mizân-ül-kübrâ)** da diyor ki, (Nemâzın sahîh olması için, vakti girdikten sonra kılınması ve vaktinde kılındığını bilmek şarttır. Vaktin girdiğinde şüpheli olarak kılıp, sonra vaktinde kılmış olduğunu anlarsa, bu nemâzı sahîh olmaz. Vaktin bilinmesi, vaktleri bilen âdil bir müslimânın okuduğu ezânî işitmekle olur. Ezânî okuyan âdil değil ise, [veyâ âdil müslimânın hâzırladığı takvîm yoksa], kendisi vaktin girdiğini araştıırıp, kuvvetli zan edince kılmalıdır. Fâsıkın veyâ âdil olduğu bilinmeyen kimsenin, kibleyi göstermesi, temiz, necs, halâl, harâm gibi dinden olan şeylere şehâdet etmesi [söylemesi] de, ezân gibi olup, ona değil, kendi araştıırıp anladığına uyması lâzımdır.).

Sabâh nemâzını her mevsimde **(İsfâr)** etmek, ya'nî ortalık aydınlanınca kılmak müstehabdır. Cemâ'at ile öğle nemâzını, yazın sıcakda geç, kış günleri ise, erken kılmak müstehabdır. Akşam nemâzını her zemân erken kılmak müstehabdır. Yatsıyı, şer'î gecenin ya'nî gurûbdan fecre kadar olan zemânın üçde biri olunca ya kadar geç kılmak müstehabdır. Gecenin yarısından sonraya bırakmak tahrîmen mekrûhdur. Bu gecikdirmeler, hep cemâ'at ile kılanlar içindir. Evinde yalnız kılan, her nemâzı vakti girer girmez kılmalıdır. **(Künûz-üd-dekâk)** da yazılı ve Hâkimin ve Tirmüzînin bildirdikleri hadîs-i şerîfde, **(İbâdetlerin en kıymetlisi, evvel vaktinde kılınan nemâzdır)** buyuruldu. **(İzâlet-ül hafâ)** nın beşyüzotuzyedinci sahîfesinde yazılı, **(Müslim)** kitâbındaki hadîs-i şerîfde, **(Bir zemân gelecek, âmirler, imâmlar, nemâzı öldürecekler, vaktinden sonraya bırakacaklardır. Sen, nemâzını vaktinde kıl! Senden sonra, cemâ'at olurlarsa, onlarla da, tekrâr kıl! İkinci kıldığın nâfile olur)** buyuruldu. İkinci ve yatsıyı, İmâm-ı a'zamın kavline göre kılmak ihtiyâtlı olur. Uyanamayan, vitri yatsıdan hemen sonra kılmalıdır. Yatsıdan evvel kılar, sonra tekrâr kılar. Uyanabilen ise, gecenin sonunda kılmalıdır.

Ahmed Ziyâ beğ, 157.ci sahîfede diyor ki, bir beldede, mahallî vasatî zemâna göre ma'lûm olan bir nemâzın şer'î vakti ile, o günkü ta'dîl-i zemânın cebrsel toplamı, hakîkî güneş zemânına göre vakt olur. Bunun ile, Ezânî zemâna göre olan zuhr vakti toplanıp, bir temkin çıkarılırsa, bu nemâzın Ezânî zemânına göre şer'î vakti elde edilir. Mecmû' 12 den fazla olursa, bu fazlalık, ezânî vakt olur. Meselâ, Martin birinci günü, güneş İstanbulda müşterek zemâna göre sâat 18.00 de batıyor. Gurûb vaktindeki Ta'dîl-i zemân -12 dakika olduğundan, İstanbulda hakîkî güneş ze-

mânına göre şer'î gurûb vakti 5 sâat 44 dakîkadır. Ezânî zemâna göre, şer'î zuhr vakti 6 sâat 26 dakîka olduğundan, güneşin batması: 6 sâat 26 dakîka +5 sâat 44 dakîka -10 dakîka=12 olur. Genel olarak:

(1) **Ezânî zemâna göre vakt = Hakîkî zemâna göre aynı andaki vakt + Ezânî zemâna göre zuhr vakti – O mahallin temkin zemânı**

(2) **Hakîkî zemâna göre vakt = Ezânî zemâna göre vakt + Hakîkî zemâna göre şer'î gurûb vakti**

dir. İkinci müsâvâtta, gurûb vakti vasatî ise, bulunan zevâlî vakt de vasatî olur. İkinci müsâvâtta:

(3) **Ezânî zemâna göre vakt = Hakîkî zemâna göre vakt – Hakîkî zemâna göre şer'î gurûb vakti**

de olur. Buradaki gurûb vakti, hakîkî vaktten büyük ise, hakîkî vakte 12 ilâve edilip, sonra çıkarılır.

(2) ve (3) cü müsâvâtlarda, zevâlî vaktler, hep hakîkî ise de, müşterek vakti hakîkîye ve bulunan hakîkîyi tekrâr müşterek vakte çevirirken, aynı sayılar toplandığı, sonra da çıkarıldıkları için, müşterek vakti hakîkîye çevirmeksizin yapılan hesâblar da, aynı neticeyi vermektedir. Ya'nî:

(4) **Müşterek zemâna göre vakt = Ezânî zemâna göre vakt + Müşterek zemâna göre şer'î gurûb vakti.**

(5) **Ezânî zemâna göre vakt = Müşterek zemâna göre vakt – Müşterek zemâna göre şer'î gurûb vakti.**

Yukarıda bulduğumuz Martın birinci günü, gurûb vakti, (5). ci müsâvâta göre, 18 - 18 = 0, ya'nî ezânî zemâna göre 12 de olur. Bunun gibi, Martın birinci günü, ikinci vakti, müşterek zemâna göre 15 sâat 34 dakîka ve gurûb vakti 6 sâat olduğundan, ezânî zemâna göre ikinci vakti:

15 sâat 34 dakîka - 6 sâat = 9 sâat 34 dakîka

olur. Yine bunlar gibi, o günkü ezânî zemâna göre imsâk vakti 10 sâat 52 dakîka olduğundan, müşterek zemâna göre imsâk vakti, (4) müsâvâta göre: 10 sâat 52 dakîka + 6 = 16 sâat 52 dakîka, ya'nî 4 sâat 52 dakîka olur. 23 Hazîran 1982 Çarşamba günü olan 1 Ramezân 1402 günü hakîkî zemâna göre İstanbulda güneşin gurûb vaktini bulalım: O gün İstanbulda ezânî zemâna göre zuhr, ya'nî öğle nemâzı vakti 4 ü 32 geçe ve Ta'dîl-i zemân -2 dakîkadır. İstanbulun hakîkî zemâna göre gurûb vakti, bunun 12 den farkı olan 7 yi 28 geçe olur. Hakîkî zemâna göre şer'î gurûb vakti 7 yi 38 geçe olur. Vasatî güneş zemânına göre 19 u 40 geçe olur. Türkiyenin müşterek zemânına göre ise, 19 u 44 dakîka geçe olur. İleri sâat ile 20 yi 44 geçe demektir. Müşterek zemâna göre vakt, gurûb vaktinden küçük ise, (3).cü ve (5).ci düstûrlarda bunun 12 veyâ 24 fazlası kullanılır. Ahmed Ziyâ beğ,

Ezânî zemâna göre vakt = Hakîkî zevâl vakti + Hakîkî vakt... (6) ve

Hakîkî vakt = Ezânî vakt – Hakîkî zevâl vakti... (7) düstûrlarını kullanmaktadır.

Müneccim başı Mustafâ efendi, 1317 [m. 1899] senesindeki ceb takvîminde diyor ki, gurûbî ve zevâlî vaktleri birbirlerine çevirmek için, öğleden önce ise, bilinen vakt, öğle nemâzının vaktinden çıkarılır. Bulunan fark, diğer sâatin öğle nemâzı vaktinden çıkarılır. Öğleden sonra ise, bilinen vaktten, öğle nemâzının vakti çıkarılır. Bulunan fark diğer sâatin öğle nemâzı vaktine ilâve edilir. Meselâ, 1989 senesi Hazîranın 12. ci günü imsâk vakti, ezânî zemâna göre 6 yi 22 geçedir. Zuhr vakti 4 ü 32 geçedir. Fark, 16.32 – 6.22=10 sâat 10 dakîkadır. Müşterek zemâna göre zuhr vakti olan 12.14 den çıkarınca, müşterek zemâna göre imsâk vakti 2 yi 4 geçedir.

Güneşin, belli bir nemâz vaktinin başladığı irtifâ'a geldiği vakti bulmak için, evvelâ (**Fadl-ı dâir=Zemân farkı**) hesâb edilir. Fadl-ı dâir, gündüz güneşin merkezinin bulunduğu nokta ile zevâl vakti arasında, gece ise, gece yarısı arasında olan ze-

mândır. Fadl-ı dâir zâviyesine H dersek, kürevî müselles [üçgen] formüllerinden:

$$\sin \frac{H}{2} = \sqrt{\frac{\sin (M - \text{temâm-ı meyl}) \times \sin (M - \text{temâm-ı arz-ı belde})}{\sin (\text{temâm-ı meyl}) \times \sin (\text{temâm-ı arz-ı belde})}} \dots (1)$$

müsâvâtı ile hesâb edilir. Buradaki M mikdârı; kürevî müsellesin üç kenârına tekâbül eden üç kavsin zâviye mikdârları toplamının yarısı olup, bu kürevî müselles 185. ci sahîfedeki birinci şekilde gösterilmiştir.

$$M = \frac{\text{temâm-ı meyl} + \text{temâm-ı arz-ı belde} + \text{temâm-ı irtifâ'-ı şems}}{2} \text{ dir.}$$

İrtifâ', hakîkî üfkun üzerinde ise +, altında ise - dir. Meyl ile irtifâ'ın işaretleri zıd ise, meylin temâmı ya'nî 90° den farkı yerine, 90° ile toplamı alınır.

Fadl-ı dâir formülünde M nin kıymeti yerlerine konup basitleştirilirse:

$$\sin \frac{H}{2} = \sqrt{\frac{\sin \frac{Z + \Delta}{2} \times \sin \frac{Z - \Delta}{2}}{\cos \varphi \times \cos \delta}} \dots (2)$$

Buradaki H zâviyesinin zemânı, Nısf-ün-nehârdan itibâren ölçülür. Burada $\Delta = \text{zevâl vaktindeki gâyenin temâmîsi} = \text{arz-ı belde} - \text{meyl-i şems} = \varphi - \delta$ dir. $Z = \text{Zenit} = (\text{Semâdaki semt-ür-re's noktasının irtifâ'ının temâmîsi}) = 90 - \text{semtürre's irtifâ'ı}$ olup, çubuğun tepesinden semâdaki zevâl ve semt noktalarına giden iki yarım doğru arasındaki (Fey-i zevâl) zâviyesidir. Bütün değerleri işaretleri ile kullanılır.

13 Ağustos günü İstanbulda asr-ı evvel, ya'nî ikinci nemâzının evvel vaktini hesâb edelim. Yere bir metre uzunluğunda bir çubuk dikildiğini kabûl edelim: [Bir dik üçgende, iki dar açı, birbirinin temâmîsidir. Bir kenârı 1 cm. olan bir açının (tan)₁, karşısındaki kenârın uzunluğunu gösterir. Güneşin yerdeki dar açısı, güneşin irtifâ'ıdır.]

$$\tan Z_1 = \tan (\text{temâm-ı irtifâ'-ı asr}) = 1 + \text{Fey-i zevâl} = \text{Asr-ı evvel zıllı}$$

$$\text{Fey-i zevâl} = \tan (\text{temâm-ı gâyetül-irtifâ'}) = \tan \Delta$$

dır. Arz-ı belde ile meyl-i şemsin işaretleri birbirinin aynı ise, ya'nî ikisi de aynı nisf kürede olunca, temâm-ı arz ile meyl toplanarak, işaretleri birbirlerinin aksi ise, ya'nî başka nisf kürelerde olunca, meyl çıkarılarak, zevâl vaktindeki güneşin (**Gâyet-ül-irtifâ'**) derecesi bulunur. Arz-ı beldenin temâmîsi ile meylin toplamı 90 dan fazla olursa, fazlalığın doksandan farkı, gâyet-ül irtifâ' olur ve güneş, semânın şimâl tarafında bulunur. Arz ile meyl aynı cihette iseler, arz derecesinden meyl çıkarılınca, başka cihette iseler, toplanınca, gâyet-ül-irtifâ'ın temâmîsi (Δ) olur.

$$\text{gâyet-ül-irtifâ}' = 49 \text{ derece} + 14 \text{ derece } 50 \text{ dakîka} = 63 \text{ derece } 50 \text{ dakîka}$$

$$\log (\text{Fey-i zevâl}) = \log \tan (26 \text{ derece } 10 \text{ dakîka}) = 1,69138$$

$$\text{Fey-i zevâl} = 0,4913 \text{ metre}$$

$$\tan Z_1 = \tan (\text{temâm-ı irtifâ'}) = 1,4913 \text{ ve } \log \tan (\text{temâm-ı irtifâ'}) = 0,17357$$

Yâhud Privileg hesâb makinesinde, 1,4913 arc tan $\rightarrow$ düğmelerine basınca, temâm-ı irtifâ'-ı şems = bu'd-i semt = $Z_1 = 56 \text{ derece } 9 \text{ dakîkadır.}$

$$M = \frac{75^\circ 10' + 49^\circ + 56^\circ 9'}{2} = 90 \text{ derece } 10 \text{ dakîka olur.}$$

$$\sin \frac{H}{2} = \sqrt{\frac{\sin 15^\circ \times \sin 41^\circ 10'}{\sin 75^\circ 10' \times \sin 49^\circ}}$$

$$\log \sin \frac{H}{2} = \frac{1}{2} [(1,41300 + 1,81839) - (1,98528 + 1,87778)] =$$

$$\frac{1}{2} (1,23139 - 1,86306) = \frac{1}{2} (1,36833) = 1,68417$$

$\frac{1}{2} H = 28$ derece 54 dakıkadır. İki misli alınınca, $H = 57$ derece 48 dakika ve bunun

dört misli olan Fadl-ı dâir zemânı, 231,2 sâat dakİKası ve böylece, 13 Ağustos günü asr-ı evvel için, Fadl-ı dâir zemânı = 3 sâat 51 dakika olur. Hakikî zevâl vaktinde hakikî sâat sıfır olduğu için, doğruca hakikî zemâna göre hakikî asr-ı evvel vakti 3 sâat 51 dakika olur ki, hakikî zuhr vaktinden, çubuğun gölgesinin kendi boyu kadar uzaması için geçen zemân sonradır. Şer'î zuhr vaktinden geçen zemân için, şer'î ikinci (Asr-ı evvel) vakti, bundan o mahaldeki temkin zemânı sonra olur. Ta'dîl-i zemân -5 dakika olduğundan, vasatî müşterek zemâna göre 16 y 10 dakika geçe olur. Sahîfe 195 deki 5. ci müsâvât mûcibince, bu müşterek sâatden, müşterek zemâna göre gurûb vakti olan 7 sâat 12 dakika çıkarılarak, İstanbulda ikinci vakti, ezânî zemâna göre, 8 sâat 58 dakika olur. Fadl-ı dâir zemânı ile ezânî zuhr vakti ya'nî gurûbî zemâna göre hakikî zevâl vakti olan 5 sâat 7 dakİKayı toplayınca da, hem gurûbî zemâna göre hakikî ikinci vakti, hem de ezânî zemâna göre şer'î asr-ı evvel vakti olur. Çünkü, şer'î asr-ı evvel vakti, bu mecmû'dan, ya'nî gurûbî hakikî vaktiden temkin zemânı sonra olur ise de, ezânî zemâna göre şer'î vakti, bu gurûbî şer'î vaktiden temkin zemânı evvel olur. Bunun gibi, zuhr, akşam ve yatsı nemâzlarının, ezânî zemâna göre şer'î vaktleri de, hesâb ile bulunan gurûbî zemâna göre hakikî vaktlerinin ayındır.

Asr-ı evvel irtifâ'ını bulmak için, diğer bir üsûl, hergün, güneşin gâye irtifâ'ı ve bu irtifâ'da olduğu vakt, bir metre çubuğun gölgesinin uzunluğu ölçülerek veyâ hesâb edilerek, yazılır. Böylece, bir (İrtifâ' - gölge uzunluğu) cedveli hâsıl olur. İstanbulda 13 Ağustosda, gâye irtifâ'ı 64⁰ olduğundan, gölge uzunluğu, cedvelde 0,49 m. bulunur. Asr-ı evvelde gölge 1,49 m. ve irtifâ' 34⁰ olur. (İrtifâ' - gölge uzunluğu) cedveli, 1924 (**Takvîm-i sâil**) sonunda ve kitâbımızın sonunda mevcûddur.

İkinci nemâzının asr-ı sâni vakti de aynı müsâvât ile bulunur ise de, burada:

$$\tan Z_2 = \tan (\text{temâm-ı irtifâ}'ı \text{ şems}) = 2 + \text{Fey-i zevâl} = \text{Asr-ı sâni zilli}$$

$$Z_2 = \text{temâm-ı irtifâ}' = \text{Bu'd-i semt} = 68 \text{ derece } 8 \text{ dakika olur. Buradan:}$$

$$M = 96 \text{ derece } 9 \text{ dakika ve } H = 73 \text{ derece } 43 \text{ dakika,}$$

Fadl-ı dâir zemânı 4 sâat 55 dakıkadır. Buna temkin ilâve edince, İstanbulda, hakikî zemâna göre asr-ı sâni 5 sâat 5 dakika olur.

İkinci nemâzi vaktinde, asr-ı evvel için:

$$Z_1 = \text{temâm-ı irtifâ}' = \text{Bu'd-i semt} = \text{arc tan } (1 + \tan \Delta) \text{ ve asr-ı sâni için:}$$

$Z_2 = \text{temâm-ı irtifâ}' = \text{arc tan } (2 + \tan \Delta)$ münâsebetleri ile de temâm-ı irtifâ' [Z] ve sonra Fadl-ı dâir hesâb edilebilir. Δ nın tanjantı fey-i zevâldir. Bu tanjant 1 veyâ 2 ile toplanır. Tanjantı bu yekûna eşit olan açı, ikinci için Z değeridir.

Yatsı nemâzının işâ'-i evvel vaktinde güneşin merkezi hakikî üfukdan 17 derece aşağıdadır. Ya'nî hakikî irtifâ' - 17 derecedir. Meyl-i şemsin temâmı yerine 90 ile toplamı alınacağından:

$$M = \frac{104^\circ 50' + 49^\circ + 73^\circ}{2} = 113 \text{ derece } 25 \text{ dakika ve } H = 50 \text{ derece } 53 \text{ dakika ve}$$

Fadl-ı dâir zemânı 3 sâat 24 dakika olur, ki yatsının hakikî zemâna göre vaktinin gece yarısından farkıdır. Bunun 12 den farkına, İstanbul için, 10 dakika temkin ilâve edilir. Çünkü, güneşin merkezi, şer'î üfukdan, dahâ sonra ayrılacağı gibi, arka

kenârı da üfuklardan, dahâ sonra ayrılacaktır. 13 Ağustos günü yatsı vakti, hakîkî zemâna göre 8 sâat 46 dakîka, müşterek sâate göre, 8 sâat 55 dakîka olur. Fadl-ı dâir zemânı, hakîkî gece yarısına müsâvi olan ezânî zuhr vaktinden çıkarılıp, temkin ilâve, bulunan gurûbî zemânı ezânî zemâna tahvil için bir temkin tarh edilir. Temkini önce ilâve, sonra tarh etmek yerine temkin hesâba katılmadan da, gurûbî ve ezânî zemânlarla göre şer'î işâ-i evvel vakti 1 sâat 42 dakîka olur.

13 Ağustosda, fecr-i sâdik dediğimiz beyâzlık doğmağa başlarken, güneşin merkezi hakîkî üfukdan 19 derece ile irtifâ' zâviyesinin toplamı kadar aşağıdadır. Ya'nî, hakîkî irtifâ'ı şems - 19 dereceden farklıdır.

$$M = \frac{104^\circ 50' + 49^\circ + 71^\circ}{2} = 112 \text{ derece } 25 \text{ dakîka ve } H = 47 \text{ derece } 26 \text{ dakîka ve}$$

onbeş bölünüp, Fadl-ı dâir zemânı 3 sâat 10 dakîka olur ki, güneş merkezinin gece yarısından uzaklık zemânıdır. Gece yarısı hakîkî sâat sıfır olduğundan, hakîkî (**imsâk vakti**) olur. Bundan 10 dakîka temkin çıkarılır. Çünkü, güneşin - 19 derece irtifâ'dan şer'î üfka mesâfesi, hakîkî üfka olan mesâfesinden dahâ azdır ve üst kenârı, üfuklara merkezinden dahâ yakındır. İstanbulun hakîkî zemâna göre şer'î imsâk vakti 3 sâat olur. İmsâk vakti müşterek zemâna göre 3 sâat 9 dakîka olur. Fadl-ı dâir, hakîkî gece uzunluğunun yarısına müsâvi olan zuhr vaktine [5:07 ye] ilâve ve 20 dakîka temkin çıkarılırsa, ezânî zemâna göre (**imsâk vakti**) 7 sâat 57 dakîka olur. Tertîbli CASIO fx - 3600p hesâb makinesi ile Fadl-ı dâir 8 sâat 50 dakîka bulunuyor ki, Fecr vaktinin zevâl vaktinden farklıdır. Gece yarısından farkı için bu, 12 den çıkarılır. Fadl-ı dâir, yine 3 sâat 10 dakîka olur. (**Rub'-ı dâire**) ta'rifesine bakınız!

Fecr vakti ile tulû' vakti arasındaki zemâna (**Hisse-i fecr**) denir. Şafak vakti ile gurûb vakti arasındaki zemâna (**Hisse-i şafak**) denir. Fecr ve şafak vaktlerinin Fadl-ı dâir zemânları ezânî zuhr vaktinden [ya'nî gece yarısından] çıkarılır. Yâhud, Fadl-ı dâirlerinin temâmîlerine Nısf fadla, kış aylarında ilâve, yaz aylarında tarh edilip zemâna çevrilince, bu hisse zemânları elde edilir. Fecr ve şafak vaktlerinin irtifâ'ları (-) işaretli oldukları için, Fadl-ı dâirleri, gece yarısından başlamaktadır.

Ahmed Ziyâ beğ diyor ki, (İslâm âlimleri, imsâk vaktinin, beyâzlığın üfk-ı zâhirî hattı üzerinde yayıldığı vakt değil, beyâzlığın üfuk üzerinde ilk görüldüğü vakt olduğunu bildirdiler). Ba'zı Avrupa kitâbları ise, fecr, beyâzlıktan sonra başlayan kırmızılığın üfuk üzerinde yayılmasının temâm olduğu vaktidir diyerek, güneşin üfuk altında -16 derecedeki hakîkî irtifâ'ı ile hesâb etmektedir. 1983 senesinden beri, ba'zı takvîmcilerin, bu Avrupa kitâblarına uyararak, imsâk vaktlerini, -16 dereceden hesâb etdikleri görülüyor. Bu takvîmlere uyanlar, sahûr yemeğini, islâm âlimlerinin yazdıkları vaktlerden 15-20 dakîka sonraya kadar yiyorlar. Bunların oruçları sahîh olmuyor. Ahmed Ziyâ beğın, Mîlâdî 1926, Kamerî 1344 ve Şemsî 1305 târihli (**Takvîm-i Ziyâ**) cep takvîminin ilk ve son sahîfelerinde, (Diyânet işleri riyâseti heyet-i müşâveresi tarafından tedkîk edilip ve riyâset-i celîlenin tasdîki ile tab' edilmiştir) yazılıdır. Din işlerinde islâm âlimlerinin ve astronomi mütehasssının tasdîk ettiği nemâz vaktlerini değışdirmemelidir. Elmalılı Hamdi Yazır, (**Sebil-ür-reşâd**) mecmû'asının yirmiikinci cildinde, bu husûsda tafsîlât vermiştir.

Güneşin meyli her an değıştiğinden, hakîkî netîce almak için, meylin her sâatlik değışmeleri hesâba katılır. Meselâ:

4 Mayıs günü, öğleden sonra İstanbulda sâatimizin ayârının doğruluğunu tedkîk edelim. Londra sâati ile 00:00 da ya'nî o gün başında (evvelki gece yarısı) güneşin meyli + 15 derece 49 dakîkadır. İstanbulda (**Rub'-ı dâire**) denilen âlet ile, güneşin üst kenârının riyâdî üfka göre zâhirî irtifâ'ı ölçülüp bundan nisf-ı kutr-i şems için 16 dakîka ve ayrıca, bu irtifâ'a mahsûs olan (hava inkisârı) çıkarılarak, güneş merkezinin semâdaki hakîkî yerinin, hakîkî üfka göre hakîkî irtifâ'ı bulu-

nur. Bu hakikî irtifâ', meselâ + 49 derece 10 dakika bulunduğu anda, zevâlî müş-terek sâatimiz 2 yi 38 dakika geçiyor ise, bunu hemen yazarız. Mayısın 5. ci günü güneşin meylî + 16 derece 6 dakikadır. 24 saatlik meyl farkı 17 dakikadır. Sâati-miz, zevâlden 2 sâat 38 dakika sonra ve Londradaki zemân İstanbuldan 1 sâat 56 dakika geri olduğu için, Londrada gece yarısı ile İstanbulda irtifâ' ölçülen vakt arasındaki zemân farkı 12 sâ. + 2 sâ. 38 d - 1 sâ. 56 d. = 12 sâ. 42 d. = 12,7 sâ.dir. Bu mikdâr zemân için, meyl farkı (17/24) × 12,7 = 9 dakika olur. Nemâz vaktlerinin ta'yininde de, meyl farkları hesâba katılmalıdır. Mayısta meyl artmaktadır olduğundan, meyl + 15 derece ve 58 dakikadır.

Fadl-ı dâir derecesini bulmak için, hesâb makinelerine dahâ uygun olan:

$$\cos H = \frac{\sin(\text{irtifâ}') \pm [\sin(\text{meyl}) \times \sin(\text{arz})]}{\cos(\text{meyl}) \times \cos(\text{arz})} \dots (3) \text{ müsâvât'ı da vardır.}$$

$$\cos H = \frac{\sin 49^\circ 10' - [\sin(15^\circ 58') \times \sin(41^\circ)]}{\cos 15^\circ 58' \times \cos 41^\circ} = \frac{0,7566 - (0,2750 \times 0,6561)}{0,9614 \times 0,7547}$$

$$\cos H = \frac{0,7566 - 0,1805}{0,7256} = \frac{0,5762}{0,7256} = 0,7940 \text{ ve buradan } H=37 \text{ derece } 26 \text{ dakika}$$

olur. Onbeşe bölünce, zemân olarak Fadl-ı dâir zemânı, 2 sâat 30 dakika olur ki, hakikî güneş zemânına göredir. Bu netîceyi elde etmek için, pil ile işliyen privileg hesâb makinesinin şu düğmelerine basılırsa; CE/C 15.58 $\left[\begin{smallmatrix} \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \end{smallmatrix} \right]$ cos × 41 cos = MS 49.10 $\left[\begin{smallmatrix} \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \end{smallmatrix} \right]$ sin - 15.58 $\left[\begin{smallmatrix} \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \end{smallmatrix} \right]$ sin × 41 sin = ÷ MR = arc cos × 4 = makinenin levhasında 149,7 dakika hâsıl olur. 4 Mayıs günü ta'dil-i zemân + 3 dakika olduğundan, müşterek vasatî zemâna göre 2 sâat 31 dakika olur. Sâatimizin 7 dakika ile-ri olduğu anlaşılmaktadır.

(3). cü cos H müsâvâtında sayılar, mutlak (işâretsiz) olarak hesâba katılmışdır. Bir şehrin Erd küresi üzerindeki yeri ile güneşin semâdaki yeri aynı yarım kürede, ya'nî arz-ı belde ile meyl-i şems aynı işâretli ise, güneş üfkun üzerinde iken, ya'nî gündüzleri, yukarıdaki formülün payındaki (-) işâreti, geceleri ise (+) işâreti, aksi hâlde bunların tersi kullanılır. Bu şekilde elde edilen fadl-ı dâir, gündüz ise, güneş merkezinin bulunduğu mahal ile Nısf-ün-nehâr vakti arasındaki zemândır. Gece ise, gece yarısı arasındaki zemân olur. İstenirse aynı formül hep sâdece payındaki (-) işâreti ile de kullanılabilir. Bu taktîrde bütün sayılar işâretleri ile hesâba katılır ve bulunan H dâimâ Nısf-ün-nehârdan i'tibâren ölçülür.

Bu Fadl-ı dâiri (3). cü düstûrun ikinci şekline göre de bulalım. Bunun için, Privileg makinesinin CE/C 49.10 $\left[\begin{smallmatrix} \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \end{smallmatrix} \right]$ sin - 15.58 $\left[\begin{smallmatrix} \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \end{smallmatrix} \right]$ MS sin × 41 sin = ÷ MR cos ÷ 41 cos = arc cos ÷ 15 = $\left[\begin{smallmatrix} \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \\ \text{---} \end{smallmatrix} \right]$ düğmelerine basılınca, makinenin levhasında (2 sâ. 29 d. 44,59 s.) görülüp, fadl-ı dâir zemânı takriben 2 sâat 30 dakika olur.

Güneşin üst kenârının rub'ı dâire tahtası ile, üfk-ı riyâdiye göre ölçülen zâhirî irtifâ'ını tashîh için, bundan, buna âid hava inkisârı ve şemsin nısf kutr-ı zâhirîsi tarh ve ihtilâf-ı manzar ilâve edilerek, merkezinin üfk-ı hakikîye göre, hakikî irtifâ'ı bulunur. İşrak ve İsfirâr vaktlerinin de, sâat ayârının doğruluğunu tedkîk etmek gibi hesâb edileceği, Ahmed Ziyâ beğ'in (**Rub'-ı dâire**) kitâbında yazılıdır.

11 Ocak günü İstanbulda, bayram nemâzi, ya'nî (**İşrak**) vaktini bulalım: Bu vakt, şemsin, arka [alt] kenârının zâhirî üfk hattından bir mızrak boyu yükseldiği vakt olup, merkezinin üfk-ı hakikîden irtifâ'ının, 5 derece olduğu vaktir. Şemsin meylî - 21 derece 53 dakikadır. Bir gün sonraki meyl - 21 derece 44 dakikadır. Bir gün-lük meyl farkı 9 dakikadır. Bayram nemâzi gece yarısından 8 sâat kadar sonra ola-cağından ve İstanbul Londradan 2 sâat ileri olduğundan, 6 saatlik meyl farkı iki da-kaça olur. Bu ayda meyl mutlak değerce azalmakta olduğundan, işrâk zemânının-

daki meyl – 21 derece 51 dakika olur. Işık te'sîri ile pilsiz işliyen CASIO hesâb makinesinin ON 5 sin – 21 $\frac{\circ}{\circ}$ 51 $\frac{\circ}{\circ}$ $\frac{+}{\square}$ sin $\times$ 41 sin = $\div$ 21 $\frac{\circ}{\circ}$ 51 $\frac{\circ}{\circ}$ $\frac{+}{\square}$ cos $\div$ 41 cos = INV cos $\div$ 15 = INV $\frac{\circ}{\circ}$ düğmelerine basınca, makinenin levhasında 4 sâat 7 dakika bulunur. Bu fadl-ı dâirin zevâl vaktinden [12 den] farkı olan 7 sâat 53 dakika, güneş merkezinin hakikî zemâna göre, işrak vakti olur. Ta'dîl – 8 dakika olduğundan, müşterek sâate göre 8 sâat 5 dakıkadır. 10 dakika temkin ilâve edilerek takvîmlere 8.15 yazılır. Ezânî zuhr vaktinden [7 sâat 22 dakıkadan] fadl-ı dâir çıkarılınca, gurûbî zemâna göre, işrak vakti 3 sâat 15 dakika olur. Bayram nemâzı vaktinin, ihtiyâtlı olması için, duhâ vaktleri temkin zemânı kadar sonraya alınmış, bunun için, ezânî sâat ile duhâ vakti, takvîmlere, temkin çıkarılmadan 3.15 yazılmıştır. **(Kedûsi)** sonunda diyor ki, (Nısf fadlanın iki mislinden, kışın iki temkin tarh edilir. Yaz aylarında, iki temkin ilâve, mecmû'un temâmîsi sâate tahvîl ve 6 ya ilâve edilince, ezânî zemâna göre tulû' vakti olur. İki temkin tarh yerine ilâve ve ilâve yerine tarh ve netîceye ihtiyât olarak bir temkin ilâve edilirse, **(duhâ)** vakti, ya'nî işrak nemâzı vakti olur.) Kedûsinin irtifâ' risâlesi 1268 [m. 1851] de te'lîf ve 1311 de tekrâr tab' edilmiştir.

Aynı günde **(İsfirâr-ı şems)** vakti, güneşin ön [alt] kenârının zâhirî üfuk hattına bir mızrak boyu yaklaştığı, ya'nî merkezinin hakikî üfukdan 5 derece irtifâ'da olduğu vakt olup, ihtiyâten 40 dakıkadır. İsfirâr gece yarısından 16 sâat kadar sonra olacağından ve İstanbuldaki zemân, Londradakinden 1 sâat 56 dakika ileri olduğundan bu vaktdeki meyl, gece yarısındaki meylden 5 dakika 16.5 sâniye az, ya'nî – 21 derece 47 dakika 43.5 sâniye olur. Pil ile işliyen tertîbli CASIO makinesinin anahtarı sağa doğru açılıp, P₁ 5 RUN 21 $\frac{\circ}{\circ}$ 47 $\frac{\circ}{\circ}$ 43.5 $\frac{\circ}{\circ}$ $\frac{+}{\square}$ RUN 41 RUN düğmelerine basınca, çok kolay olarak Fadl-ı dâir 4 sâat 7 dakika 20,87 sâniye bulunur ve anahtar kapatılır. Zevâl vaktinde hakikî sâat sıfır olduğu için, hakikî zemâna göre isfirâr vakti, Fadl-ı dâirin kendisi olur ve vasatî zemâna göre 4 sâat 15 dakika ve müşterek zemâna göre 4 sâat 19 dakika olur. Ezânî zemâna göre zuhr vakti ile Fadl-ı dâir toplamı 11 sâat 29 dakika, gurûbî zemâna göre isfirâr vakti olup, bundan bir temkin çıkarılınca, ezânî zemâna göre isfirâr vakti 11 sâat 19 dakika olur. Ezânî veyâ mahallî veyâ müşterek vasatî zemânlara göre tulû' vakti ile gurûb vakti toplamından, takvîmde yazılı olan işrak vaktinin temkin noksanı çıkarılınca da, İsfirâr-ı şems vakti olur. İsfirâr ile gurûb vaktleri arasındaki fark, işrak ile tulû' vaktleri arasındaki fark kadar olup, ihtiyâten 40 dakıkadır.

CASIO fx-3600 P makinesini yukardaki gibi kullanmak üzere tertîb için, aşağıdaki düğmelerine basılır. MODE $\frac{\square}{\square}$ P₁ ENT sin – ENT Kin 1 sin $\times$ ENT Kin 3 sin = $\div$ Kout 1 cos $\div$ Kout 3 cos = INV cos $\div$ 15 = INV $\frac{\circ}{\circ}$ MODE $\frac{\square}{\square}$

1 Şubat gününde, ikinci nemâzının İstanbuldaki vaktlerini bulalım: Şemsin meyli – 17 derece 15 dakika ve ta'dîl-i zemân – 13 dakika ve 31 sâniyedir.

Fey-i zevâl = tan (temâm-ı gâyetül irtifâ') ve temâm-ı gâyetül irtifâ' = arz-ı belde - meyl olduğundan:

$$\tan (\text{Temâm-ı irtifâ}' \text{ı asr-ı evvel}) = [1 + \tan (\text{arz} - \text{meyl})] \text{ ve}$$

$\tan (\text{Temâm-ı irtifâ}' \text{ı asr-ı sâni}) = [2 + \tan (\text{arz} - \text{meyl})]$ münâsebetlerinden irtifâ'lar bulunur. Privilegin CE/C 41 – 17.15 $\frac{\circ}{\circ}$ $\frac{+}{\square}$ = tan + 1 = arc tan MS 90 – MR = $\frac{\circ}{\circ}$ düğmelerine basılınca, irtifâ'ı asr-ı evvel 20 derece 55 dakika olur. Sonra, makinenin 20.55 $\frac{\circ}{\circ}$ $\frac{+}{\square}$ sin – 17.15 $\frac{\circ}{\circ}$ $\frac{+}{\square}$ MS sin $\times$ 41 sin = $\div$ MR cos $\div$ 41 cos = arc cos $\div$ 15 = $\frac{\circ}{\circ}$ düğmelerine basarak, fadl-ı dâir zemânı 2 sâat 40 dakika bulunur. İstanbulda 10 dakika temkin ilâve edince, hakikî zemâna göre asr-ı evvel vakti 2 sâat 50 dakika, vasatî zemâna göre 3 sâat 4 dakika, müşterek zemâna göre 3 sâat 8 dakika olur. Fadl-ı dâir zemânı, ezânî zuhr vaktine [7 sâat 3 dakıkaya] ilâve edilince gurûbî ve ezânî zemânlara göre asr-ı evvel vakti 9 sâat 43 dakika olur.

Asr-ı sâni vaktinin irtifâ'ı için CE/C 41 – 17.15 $\frac{\circ}{\circ}$ $\frac{+}{\square}$ = tan + 2 = arc tan MS 90 – MR = $\frac{\circ}{\circ}$ düğmelerine basılarak 15 derece 28 dakika ve Fadl-ı dâir zemânı

için $15.28 \sin - 17.15 \sin \times 41 \sin = \div MR \cos \div 41 \cos = \text{arc cos} \div 15 =$ düğmelerine basılarak 3 saat 21 dakika bulunur. Asr-ı sâni vakti, hakîkî zemâna göre 3 saat 31 dakika, vasatî zemâna göre 3 saat 45 dakika, müşterek zemâna göre 3 saat 49 dakikadır. Gurûbî ve ezânî zemânlara göre 10 saat 24 dakika olur.

13 Ağustos günü imsâk vaktini (3) no.lu müsâvâtın birinci şekline göre de bulalım. Privilejin CE/C 19 $\sin + 14.50 \sin \times 41 \sin = \div MR \cos \div 41 \cos = \text{arc cos} \div 15 =$ düğmelerine basılarak, Fadl-ı dâir zemânı 3 saat 10 dakika bulunur. Bundan 10 dakika temkin çıkarılır ve gece yarısına ilâve edilince, İstanbul için hakîkî zemâna göre imsâk vakti 3 saat olur. Fecr-i sâdik vakti için bulunan bu Fadl-ı dâir zemânı, gece yarısından [ya'nî 0 dan] çıkmadığı için, 12 den çıkarılıp 10 dakika temkin ilâve edilirse, işâ'i sâni'nin vakti, hakîkî zemâna göre tam 9 saat olur. Fadl-ı dâir, gece yarısına müsâvî olan ezânî zuhr vaktine [5 saat 7 dakikaya] ilâve ve 20 dakika çıkarılınca, kalan 7 saat 57 dakika, ezânî imsâk vakti olur.

13 Ağustosda işâ'i evvel vaktini bulalım. Pille işliyen tertîbli CASİO hesap makinesi ile fadl-ı dâir:

$P_1 17 \div \square \text{ RUN } 14 \square \square \square 50 \square \square \square \text{ RUN } 41 \text{ RUN}$

düğmelerine basınca, 8 saat 36 dakika bulunur. Zevâl vaktinde hakîkî saat sıfır olduğundan, 10 dakika temkin ilâve edilince, işâ'i evvel vakti, hakîkî zemâna göre, 8 saat 46 dakika, müşterek sâate göre, 8 saat 55 dakika olur. Ezânî zuhr vakti, 5 saat 7 dakika olduğundan, ezânî işâ' vakti, 13.43, ya'nî 1.43 olur.

Kare-köklü mu'âdele'ye göre bulduğumuz, 13 Ağustos ikinci vaktini, ziyâ enerjisi ile çalışan pilsiz (Casio) elektronik hesap makinesi ile de hesap edelim: Fey-i zevâl için ON 26 $\square \square \square 10 \square \square \square$ tan düğmelerine basılarak makinenin levhasında 0,4913 hâsil olur. Temâm-ı irtifâ'ı asr-ı evvel için ON 1,4913 INV tan INV $\square \square \square$ düğmelerine basılarak 56 derece 9 dakika bulunur. M için 75 $\square \square \square 10 \square \square \square + 49 + 56 \square \square \square 9 \square \square \square = \div 2 = \text{INV} \square \square \square$ düğmelerine basınca 90 derece 9 dakika 30 saniye bulunur. H yı bulmak için ON 15 $\sin \times 41 \square \square \square 10 \square \square \square \sin \div 75 \square \square \square 10 \square \square \square \sin \div 49 \sin = \sqrt{\quad} \text{ INV} \sin \times 2 \div 15 = \text{INV} \square \square \square$ düğmelerine basılarak, Fadl-ı dâir zemânı 3 saat 51 dakika olur.

Asr-ı evvel irtifâ'ı 33 derece 51 dakika olduğu için, pil ile işliyen, tertîbli CASIO fx-3600 P makinesinde $P_1 33 \square \square \square 51 \square \square \square \text{ RUN } 14 \square \square \square 50 \square \square \square \text{ RUN } 41 \text{ RUN}$ düğmelerine basınca, asr-ı evvel için H = 3 saat 51 dakika bulunur.

NEMÂZ KILMASI TAHRÎMEN MEKRÛH, YA'NÎ HARÂM OLAN ZEMÂN ÜCDÜR: Bu üç vakte, (**Kerâhet zemânı**) denir. Bu üç vaktde başlanan farzlar sahîh olmaz. Nâfileler sahîh olursa da, tahrîmen mekrûh olur. Bu üç vaktde başlanan nâfileleri bozmalı, başka zemânlarda kazâ etmelidir. Bu üç vakt: Güneş doğarken, batarken ve Nisf-ün-nehâr dâiresi üzerinde, [zevâl vaktinde] ya'nî gündüz ortasında iken dir. Burada, güneşin doğması, üst kenârının zâhirî üfuk hattından görünmeğe başlayıp, bakamıyacak kadar parlamasına ya'nî (**Duhâ vakti**)ne kadar olan zemândır. Duhâ vaktinde güneş merkezinin üfk-ı hakîkîden irtifâ'i beş derecedir. Alt kenârı üfk-ı mer'îden bir mızrak boyu irtifâ'ındadır. Duhâ vakti, güneşin tulû'undan takriben 40 dakika sonradır. Bu iki vakt arasındaki zemân, ya'nî tulû' ve duhâ vaktleri arasındaki zemân, (**Kerâhet zemânı**)dır. Duhâ vakti olunca, iki rek'at (**İşrak nemâzı**) kılmak sünnettir. Bu nemâza (**Kuşluk nemâzı**) da denir. Bayram nemâzı da, bu vaktde kılınır. Güneşin batması da, tozsuz, dumansız, berrak bir havada, ziyânın geldiği yerlerin veyâ kendisinin bakacak kadar sararmağa başladığı vaktten batıncaya kadar olan zemân demektir. Bu vakte (**İsfirâr-ı şems**) zemânı denir. İşrak vaktleri hesap edilirken, ihtiyât olarak, temkin zemânı kadar sonraya alınmış, isfirâr vaktleri değiştirilmemiştir. Nemâzı gündüz ortasında kılmak, ilk veyâ son rek'atinin gündüz ortasına rastlaması demek olduğu, Tahtâvîn (**Merâkil-felâh**) hâşiyesinde ve İbni Âbidînde yazılıdır.

Nemâz vaktleri hesap edilirken, bir mahaldeki muhtelif yüksekliklerin muhtelif zâhirî üfuk hatlarına göre olan muhtelif zâhirî irtifâ'lar yerine, o mahallin sâbit olan şer'î üfkuna göre şer'î irtifâ'ları hesâba katmak lâzım olduğunu yukarıda

bildirmişdik. Buna göre, şer'î zevâl vakti, güneşin ön ve arka kenârlarının, tulû' ve gurûb mahallerindeki şer'î üfuklardan gâye irtifâ'ında oldukları iki vakt arasındaki zemân olup, o şehirdeki temkin zemânının iki misli bir zemândır. 1 mayısta, İstanbulda hakîkî zevâl vaktinde güneşin merkezinin hakîkî üfka nazaran gâye irtifâ'ı $49 + 14,92 = 63,92$ derecedir. Bu irtifâ', tulû' ve gurûb ettiği hakîkî üfuklara göre aynıdır. Bu irtifâ' için fadl-ı dâir zemânı, $H = 0$ dakikadır. Hakîkî zemâna göre hakîkî zevâl vakti, her zemân ve her yerde sâat 12 dedir. Tulû' mahallindeki şer'î üfka nazaran gâye irtifâ'ına göre şer'î zevâl vaktinin başlaması, 12 den temkin zemânı evveldir. Gurûb mahallindeki şer'î üfukdan olan gâye irtifâ'ına göre şer'î zevâl vaktinin bitmesi, hakîkî zevâl vaktinden temkin zemânı sonradır. Ya'nî, İstanbul için şer'î zevâl vakti, hakîkî sâat 12 den 10 dakika evvel başlar. Müsterek zemâna göre şer'î zevâl zemânının evveli, Ta'dîl-i zemân + 3 dakika olduğu için, 11 sâat 51 dakika, sonu 12 sâat 11 dakika olur. Güneşi görmiyenler için, takvîmlerde yazılı olan (**Zuhr vakti**), bu zemân başlar. Aradaki yirmi dakikalık zemân, İstanbul için zevâl vakti, ya'nî (**Kerâhet vakti**) olur. [182. ci sahîfeye ve Hüsameddîn efendinin (**Şemâil-i şerîfe**) tercemesine bakınız!]

Hakîkî gurûb ve tulû' vaklerinde, güneşin (h) irtifâ'ı sıfır olduğundan, 199/3.cü düstûr: $-\tan \varphi \times \tan \delta = \cos H$ olur. 1 Mayıs günü için $\cos H = -0,23$, Fadl-ı dâir derecesi 103,4 ve $H = 6$ sâat 54 dakika ve hakîkî gurûb vakti, hakîkî sâat ile 6 sâat 54 dakika ve mahallî vasatî sâat ile 6 sâat 51 dakika, müşterek sâat ile 6 sâat 55 dakika, şer'î gurûb vakti 7 sâat 5 dakika olur. Hakîkî zemâna göre hakîkî tulû' vakti = $12 - H = 5$ sâat 6 dakika, vasatî sâat ile 5 sâat 3 dakika olur. Şer'î tulû' vaktini bulmak için, bundan İstanbul için 10 dakika temkin çıkarılır. 4 sâat 53 dakika, müşterek sâat ile 4 sâat 57 dakika olmaktadır. Ezânî zemâna göre zuhr vakti 5 sâat 6 dakika olduğundan, bundan [veyâ 12 fazlasından] Fadl-ı dâir zemânı çıkarılınca, gurûbî zemâna göre hakîkî tulû' vakti ve bundan iki temkin çıkarılınca, ezânî zemâna göre şer'î tulû' vakti, 9 sâat 52 dakika olur. Gurûbî zemâna göre hakîkî ve ezânî zemâna göre şer'î gurûbların vakti de, gurûbî zemâna göre zevâl vakti ile Fadl-ı dâir zemânının toplamı, ya'nî $5.06 + 6.54 = 12$ olur.

Ziyânın sür'ati sâniyede 300000 km.dir. Erđın şemsden mesâfesi vasatî yüzelli milyon km. olduğu için, ziyâ güneşden Erde 8 dakika 20 sâniyede geliyor. Güneş doğduktan 8 dakika 20 sâniye sonra doğduğu görülebilir. İki nev' zemân ve iki nev' vakt vardır: Birincisi, (**Riyâdî**) zemân olup, güneşin merkezi, zevâl vaktine veyâ hakîkî gurûb vaktine gelince başlar. İkincisi, (**Mer'î**) zemân olup, güneşin bu iki vakte geldiği görülebilince başlar. Mer'î zemân, riyâdî zemândan 8 dakika 20 sâniye sonra başlamaktadır. Bir nemâzın hesâb ile bulunan riyâdî vaktine 8 dakika 20 sâniye ilâve edince, mer'î vakti olur. Bundan 8 dakika 20 sâniye çıkarılınca sâatlerin gösterdiği mer'î vakt olur. Güneşin doğmasının ve bütün nemâzların vaktleri ve sâat makinelerinin 12 olmaları, mer'î vaktlerdir. Ya'nî güneşin semâda görünen yerine göredir. Görülüyor ki, sâatler, hesâb ile bulunan riyâdî vaktleri de göstermektedir.

Güneş batarken, yalnız o günün ikindisi kılınır. İmâm-ı Ebû Yûsufe göre, Cum'a günü güneş tepede iken, nâfile kılmak mekrûh olmaz. Bu kavîl za'îfidir. Bu üç vaktde önceden hâzırlanmış cenâzenin nemâzı, secde-i tilâvet ve secde-i sehv de câiz değildir. Hâzırlanması bu vaktlerde biten cenâzenin nemâzını, bu vaktlerde kılmak câiz olur.

Yalnız nâfile kılmak mekrûh olan iki vakt vardır. Sabâh tan yeri ağardıktan, güneş doğuncaya kadar, sabâh nemâzının sünnetinden başka nâfile kılınmaz. İkindiyi kıldıktan sonra, akşam nemâzından önce nâfile kılmak mekrûhdur. Cum'a günü imâm minbere çıkınca ve müezzin ikâmet okurken, diğer nemâzlarda imâm nemâzda iken nâfileye, ya'nî sünnete başlamak mekrûhdur. Yalnız sabâh sünnetine başlamak mekrûh değildir. Bunu da safdan uzak veyâ direk arkasında kılmalıdır. Minbere çıkmadan başlanan sünneti temâmlamalı denildi.

Sabâh nemâzını kılarken, güneş doğmağa başlarsa, bu nemâz sahîh olmaz. İkindiyi kılarken güneş batarsa, bu nemâz sahîh olur. Akşamı kıldıktan sonra, tay-

61 — EZÂN VE İKÂMET

(Dürr-ül-muhtâr) kitabından ve bunun açıklaması olan (Redd-ül-muhtâr)dan ezân bâbı terceme edilerek ve kısaltılarak aşağıda yazıldı:

Ezân, herkese bildirmek demektir. Belli olan arabca kelimeleri sırası ile okumaktır. Tercemesini okumak, ezân olmaz. Ma'nâsı anlaşılrsa da, fârisî ve başka dillerle okunmaz. Ezân okumak, hicretten önce Mekke'de, Mi'râc gecesi başladı. Hicretin birinci senesinde, nemâz vaktlerini bildirmek için emr olundu. Mahalle mescidinde, yüksek yerde okuması sünnettir. Sesini yükseltmesi lâzımdır. Fekat, çok bağırarak için, kendini zorlamamalıdır. [Görülüyor ki, ezânı kendi mahallesine işitdirecek kadar, bağırarak lâzımdır. Sesi dahâ yükseltmek câiz değildir. Ho-parlör kullanmağa lüzüm yokdur. Ho-parlör ile ve hele radyo ile ezân ve ikâmet okumak bid'atdır. Bid'at ile yapılan ibâdet kabûl olmaz. Günâh olur.] Beş vakt nemâz ve kazâ nemâzları için ve Cum'a nemâzında hatîbin karşısında, erkeklerin ezân okuması sünnet-i müekkededir. Kadınların ezân ve ikâmet okuması mekrûhdur. Çünkü, seslerini yükseltmeleri harâmdır. Ezân, başkalarına vakti bildirmek için, yüksekde okunur. Hâzır olan cemâ'at için veyâ kendi için olan ezân ve ikâmet yerde okunur. [(Tenvîr-ül-eczân)da diyor ki, (Ezânı oturarak okumak tahrimen mekrûhdur. Ayakda okunması tevâtür ile anlaşılmışdır.)] Vitr, bayram, terâvîh ve cenâze nemâzları için ezân ve ikâmet okunmaz. Ezânı vaktinden evvel okumak sahîh değildir ve büyük günâhdır. Vakt girmeden önce okunan ezân ve ikâmet, vakt girince tekrâr okunur. Ezân okunurken, hareke veyâ harf katacak veyâ harfleri uzatacak şekilde tegannî yapmak ve böyle okunan ezânı ve Kur'ân-ı kerîmi dinlemek câiz değildir.

[(Mir'ât-ül haremeyn) kitabının Medfîne kısmında diyor ki, (Ezân okumak, hicretin birinci senesinde, Medfîne'de başladı. Bundan önce, nemâz vaktlerinde yalnız (Essalâtü câmi'a) denirdi. Medfîne'de ilk ezân okuyan, Bilâl-i Habeşîdir. Mekke'de ise, Habîb bin Abdürrahmândır. Cum'a nemâzındaki birinci ezân, hazret-i Osmânın sünnetidir. Önceleri, bu da câmi' içinde okunurdu. Abdülmelik zemânında Medfîne vâlisi olan Ebbân bin Osmân hazretleri minârede okutdu. Melik Nâsır bin Mensûr, yediyüz [700] senesinde, Cum'a ezânından önce, minârelerde salâtü-selâm okutdu. İsrâîl Peygamberleri, sabâh ezânından önce tesbîh okurlardı. Eshâb-ı kirâmdan Mesleme bin Mahled, Mısrda vâlî iken, ellisekiz [58] senesinde, hazret-i Mu'âviyenin emri ile ilk minâreyi yapıdırıp, müezzîn Şerhabîl bin Âmire sabâh ezânından önce salât verdirdi. (Dürr-ül-muhtâr)da diyor ki, (Ezândan sonra salât ve selâm okumak, ilk olarak yediyüzseksenbir senesinde, sultân Nâsır Salâhuddîn'in emri ile Mısrda başladı. [Cenâze olduğunu bildirmek için, minârelerde salât okunması mu'teber kitâblarda yazılı değildir. Çirkin bid'atdır. Okutmamalıdır.] (Mevâhib-i ledünniye)de diyor ki, (Hicretin birinci senesinde, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", Eshâb-ı kirâma sordu. Kimisi, nemâz vaktlerini bildirmek için, nasârâ gibi nâkûs, ya'nî çan çalalım dedi. Kimisi, yehûdiler gibi boru çalınсын dedi. Kimisi de, nemâz vakti ateş yakıp yukarı kaldıralım dedi. Resûlullah, bunları kabûl etmedi. Abdüllah bin Zeyd bin Sa'lebe ve hazret-i Ömer rü'yâda ezân okumasını görüp söylediler. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" bunu beğenip, nemâz vaktlerinde böyle ezân okunmasını emr buyurdu. (Medâric-ünnübüvve) ve (Tahtâvî)de böyle yazıyor ve minârelerde ışık yakmanın, mecûsilere benzediğini, bid'at olduğunu bildiriyor. [Buradan, nemâz vaktini bildirmek için minârede ışık yakmanın büyük günâh olduğu anlaşılmalıdır.] (Teb-yîn-ül-hakâik)da ve (Tahtâvî)de diyor ki, (Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", Bilâl-i Habeşîye, (İki parmağını kulaklarına koy! Böylece, sesin çok çıkar) buyurdu. Elleri kulaklara koyarsa iyi olur. Böyle yapmak, ezânın sünneti değil ise de, sesin çoğalmasının sünnetidir. Çünkü, rü'yâda, melek okurken böyle yapmamıştır. Ezân okumak için değil, okumağı, sesi artdırmak için sünnet olmuşdur. Çünkü, se-

sini yükseltir buyurularak, sebep gösterilmiş, hikmeti bildirilmiştir. Parmaklar kulaklara konmazsa, ezân güzel olur. Konursa, sesi yükselmesi güzel olur). Görülüyor ki, parmakları kulaklara koymak, sesi artırdığı hâlde, ezânın sünneti değildir. Fekat, emr edilmiş olduğu için, bid'at de değildir. Bugün ba'zı câmi'lerde kullanılan ho-parlör, sesi yükseltiyor ise de, ezânın sünneti olmadığı, bid'at olduğu, ayrıca parmakları kulaklara kaldırmak sünnetinin terk edilmesine sebep olduğu anlaşılmaktadır. Ho-parlör konan ba'zı câmi'lerde minâre yapılmadığı görülüyor. [(Fetâvâ-yı Hindîye) beşinci cild, 322. ci sahifede diyor ki, (Sesi, mahalleye duyurmak için, minâre yapmak câizdir. Buna lüzûm yoksa, câiz değildir). Ho-parlörün câiz olmadığı buradan da anlaşılmaktadır.]

(İbni Âbidîn)de ve (Ukûd-üd-dürriyye)de diyor ki, (Minârede ve Cum'a hutbesi okunacağı zemân, birkaç müezzinin birlikde ezân okumalarına (Ezân-ı Cavk) denir. Sesin çoğalması için, bir ağızdan okumaları, mütevâris olduğu için, ya'nî asrlardan beri yapıldığı için, sünnet-i hasenedir, câizdir. Müslimânların beğendiğini Allahü teâlâ da beğenir). (Berika)da, 94. cü sahifesinde diyor ki, (Müslimânların güzel demeleri, müctehidlerin güzel demeleridir. Müctehid olmayanların beğenip beğenmemelerinin kıymeti yokdur). 302. ci sahife sonuna bakınız! Şimdi, ba'zı câhillerin ho-parlör ile ezân okumağı övmelerinin kıymeti olmadığı buradan açıkça anlaşılmaktadır. Müctehid olmıyanların câiz demeleri ile, yapmaları ile, ibâdetleri değiştirmek, bid'at olur, büyük günâh olur.]

İkâmet, ezândan dahâ efdaldır. Ezân ve ikâmet, kıbleye karşı okunur. Okurken konuşulmaz ve selâma cevâb verilmez. Konuşursa, her ikisi de tekrâr okunur.

Hangi nemâzlarda ezân ve ikâmet okunur? Bunu üç madde hâlinde bildirelim:

1 — Kırdâda, bostânda, yalnız veyâ cemâ'at ile kazâ kılarken, erkeklerin ezânı ve ikâmeti yüksek sesle okumaları sünnettir. Sesi işiten insanlar, cinniler, taşlar, kıyâmetde şâhid olacaktır. Birkaç kazâyı bir arada kılan, önce ezân ve ikâmet okur. Sonraki kazâları kılarken, hepsine ikâmet okur, ezân okumasa da olur.

Kadınlr, vaktinde ve kazâ kılarken ezân ve ikâmet okumaz.

Câmi'de kazâ kılan, ezân ve ikâmeti, kendi işiteceği kadar haff okur. Birkaç kişi, kazâ nemâzını câmi'de cemâ'at ile kılarca, ezân ve ikâmet okunmaz. Bütün câmi' halkı, kazâ kılarca, bu zemân, ezân ve ikâmet okunur. Zâten câmi'de, cemâ'at ile kazâ kılmak mekrûhdur. Çünkü, nemâzı kazâyâ bırakmak, büyük günâh olup, bunu herkese bildirmek câiz değildir. Kazâ nemâzını cemâ'at ile kılabilmek için, imâm ve cemâ'atin aynı günün, aynı nemâzını kazâ etmeleri lâzımdır. Mese-lâ pazar gününün öğle nemâzını kazâ edecek kimse, salı gününün öğle nemâzını kazâ edecek kimseye veyâ o pazar gününün öğle nemâzını edâ eden kimseye uyamaz.

Evinde kazâ kılan, şâhidleri çoğaltmak için, ezân ve ikâmeti, odada işitilecek kadar, yüksek sesle okur. [Sünneti farz kazâsı niyeti ile kılan da böyledir.]

2 — Evinde yalnız veyâ cemâ'at ile vakt nemâzı kılan, ezân ve ikâmet okumaz. Çünkü, câmi'de okunan ezân ve ikâmet evlerde de okunmuş sayılır. Fekat, okumaları efdal olur. Müezzinin sesini evden duymak lâzım değildir. Câmi'de ezân okunmazsa veyâ şartlarına uygun olmazsa, evde yalnız kılan ezân ve ikâmet okur.

Mahalle câmi'inde ve cemâ'ati belli kimseler olan her câmi'de, vakt nemâzı, cemâ'at ile kılındıktan sonra, yalnız kılan kimse, ezân ve ikâmet okumaz. Böyle câmi'lerde, vakt nemâzları, imâm mihrâbda olarak, cemâ'at ile kılındıktan sonra, tekrâr cemâ'atler yapılabilir. İmâmlığı anlatırken buyuruyor ki, sonraki cemâ'atlerde de, imâm mihrâbda bulunursa, ezân ve ikâmet okunmaz. İmâmları mihrâbda durmazsa, ezânı ve ikâmeti, cemâ'at duyacak kadar sesle okurlar.

Yollarda bulunan veyâ imâmı ve müezzini bulunmıyan ve cemâ'ati belli kimseler olmıyan câmi'lerde, çeşidli zemânlarda gelenler, bir vaktin nemâzı için, çeşid-

li cemâ'atler yaparlar. Her cemâ'at için, ezân ve ikâmet okunur. Böyle câmi'de, yalnız kılan da, ezân ve ikâmeti kendi işiteceği kadar sesle okur.

3 — Müsâfir olanlar, kendi aralarındaki cemâ'at ile de, yalnız kılarken de, ezân ve ikâmet okur. Yalnız kılanın yanında, arkadaşları kılıyorsa, ezânı terk edebilir. Seferî olan kimse, bir evde yalnız kılarken de, ezân ve ikâmet okur. Çünkü, câmi'de okunan, onun nemâzı için sayılmaz. Seferî olanlardan ba'zısı, evde ezân okursa, sonra kılanlar okumaz. Yola en az üç kişi çıkmalı ve biri emîrleri olmalıdır.

Aklı çocuğun, a'mânın, veled-i zinânın, vaktleri ve ezân okumasını bilen câhil köylünün ezân okuması, kerâhatsiz câizdir. Cünüb kimsenin ezân ve ikâmet okuması ve abdestsiz ikâmet okumak ve kadının, fâsıkın, serhoşun, aksız çocuğun ezân okumaları ve oturarak ezân okumak tahrîmen mekrûhdur. Bunların ezânları tekrâr okunur. Ezânın sahîh olması için, müezzin, müslimân ve akıllı olmalı ve nemâz vaktlerini bilmeli ve sözüne inanılan âdil bir kimse olmalıdır. [Takvîmlerin de böyle bir müslimân tarafından hâzırlandığını bilmek veyâ sahîh olduklarına böyle bir müslimânın şâhid olması lâzımdır. Yüzlerce senedir sâlih müslimânların hâzırladıkları ve bütün müslimânların tâbî' oldukları takvîmlerdeki vaktleri değiştirmemelidir.] Nemâzın sahîh olması için, vaktinde kıldığını iyi bilmek şarttır. Fâsık kimsenin [ya'nî içki içen, kumar oynayan, yabancı kadınlara bakan, zevcesini, kızını açık gezdirenin] ezânı sahîh olmaması, ibâdetlerde bunun sözü kabûl edilmediği içindir.

[Görülüyor ki, radyo [Mizyâ'] ile ve minârede ho-parlör [Mükebbirüssavt] ile ezân okumak ve vaktinden evvel okumak ve bunları, ezân olarak dinlemek câiz olmaz. Bunlar, hem kabûl olmaz, hem de günâh olur. Bunları şartlarına uygun olarak tekrâr okumak lâzımdır. Kim olduğu bilinmiyen ve görülmiyen kimsenin sesi sebebi ile, elektriğin hâsıl ettiği sesler ve plâk ile hâsıl edilen sesler, her bakımdan ezân değildir. Bundan başka, Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" (**İbâdetleri, bizim gibi yapmayanlar, bizden değildir**) buyurdu. Ezânı, sâlih bir müslimânın, yüksek bir yere çıkararak, Onun okutduğu gibi okuması lâzımdır. Hele, öğle ezânı vaktinden evvel okununca, öğlenin ilk sünneti kerâhet vaktinde kılınmış oluyor. Küçük günâha devâm, büyük günâh olmaktadır.]

Sünnete uygun olarak okunan ezânı duyan kimse, cünüb olsa da, câmi' hâricinde Kur'ân-ı kerîm okuyor ise de, işitdiğini yavaşça söylemesi sünnettir. Başka birşey söylemez. Selâma cevâb vermez. Bir iş yapmaz. Ezânı işiten erkeklerin işini bırakıp, cemâ'ate gitmesi vâcibdir. Evinde ehlî ile de cemâ'at yapabilir. Fekat, [câmi'de sâlih imâm varsa] câmi'e gitmek efdaldır.

[(**Cevhere**)de diyor ki, (Fârisî dil ile okunan ezânın sahîh olmadığı (**Kerhî**) şerhinde yazılıdır. Zâhir ve en doğru söz de budur). (**Merâkıl-felâh**)da diyor ki, (Ezân olduğu anlaşılrsa da, arabcadan başka dil ile ezân okumak câiz değildir)].

Hutbe dinlerken, avret yeri açık iken, yemekde, din dersi okumakda iken ve câmi' içinde Kur'ân-ı kerîm okurken ezân tekrâr edilmez. Fekat, ezân sünnete uygun okunmıyorsa, meselâ ba'zı kelimeleri değiştirilmiş, terceme edilmiş ise ve ba'zı yerinde tegannî ederek okuyorsa [veyâ ezân sesi, ho-parlör denilen âletten geliyorsa] bunu işiten, hiçbir parçasını tekrâr etmez. Fekat, bunları da hurmet ile dinlemek 725.ci sahîfemizde yazılıdır.

[(**Berîka**)da binotuzbirinci ve binaltmışikinci sahîfelerinde diyor ki, (Nemâz vaktlerini bilmiyen ve tegannî, elhân ederek, ya'nî mûsikî perdelerine uyarak okuyan kimse, ezân okumağa ehlî değildir. Bunu müezzin yapmak câiz değildir, büyük günâhdır. Kur'ân-ı kerîmi, zikri, düâyı elhân ile okumanın sözbirliği ile harâm olduğu (**Bezzâziyye**)de yazılıdır. Ezân okumak da ve vaktinden evvel okumak da böyledir. Ezân okurken, yalnız iki (Hayye alâ...) da tegannî etmeğe izin verilmiştir. Kur'ân-ı kerîm okumakda tegannîye izin verilmesi, Allahü teâlâdan korkarak

okuyunuz demektir. Bu da, tecvîd ilmine uyarak okumakla olur. Yoksa, harfleri, kelimeleri değiştirerek ma'nâyı, nazmı bozarak tegannî etmek sözbirliği ile harâmıdır. Kur'ân-ı kerîmi ve ezânı tercî' ile okumak, hadîs-i şerîf ile men' edildi. Ter-cî', sesi yükseltip alçaltarak okumaktır. Böyle okunanı dinlemek de harâmıdır]. Vaktinden önce tegannî ile okunan ve arabî olmyan ve cünübün, kadının okuduğu ezânı duyan da söylemez. Bir ezânı işitip söyliyene kimse, başka yerde okunan ezânları duyunca artık söylemez. **(Hayye alâ)**ları duyunca bunları söylemeyip **(Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh)** der. Ezândan sonra, salevât getirilir. Sonra ezân düâsı okunur. Ezân düâsı **(İslâm Ahlâkı)** kitâbında yazılıdır. İkinci **(Eşhedü enne Muhammeden resûlullah)** söyleyince, iki baş parmağın tırnaklarını öpdükden sonra, iki göz üzerine sürmek müstehabdır. Bunu bildiren hadîs-i şerîf, **(Merâkîl-felâh)**ın Tahtâvî hâşiyesinde yazılı ise de, **(İbni Âbidîn)** "rahmetullahi teâlâ aleyhimâ" bu hadîsin za'îf olduğunu bildirdiği gibi, **(Hazînet-ül-meârif)** 99. cu sahife-de de yazılıdır. İkâmetde böyle yapılmaz. İkâmeti işitenin tekrâr etmesi sünnet değil, müstehabdır. İkâmet okunurken câmi'e giren kimse, oturur, ayakda beklemes. Müezzin efendi, **(hayye-alelfelâh)** derken, herkesle berâber kalkar.

İbni Âbidîn nemâzin sünnetlerinde buyuruyor ki, imâmın nemâza dururken ve rüknden rükne geçerken ve selâm verirken, cemâ'at işitecek kadar, sesini yükseltmesi sünnetdir. Dahâ fazla yükseltmesi mekrûhdur. İmâm, nemâza başlamak için, tekbîr getirmeli, cemâ'ate duyurmağı düşünmemelidir. Aksi takdîrde nemâzı sahîh olmaz. Cemâ'atin hepsi, imâmı işitmediği zemân, müezzinin de herke-se duyuracak kadar, sesini yükseltmesi müstehab olur. Müezzin de nemâza başlamağı düşünmeyip, yalnız cemâ'ate duyurmak için bağırırsa, nemâzı sahîh olmadığı gibi, imâmı duymayıp, yalnız bu müezzinin sesi ile nemâza duranların nemâzı da sahîh olmaz. Çünkü, nemâzı kılmyan birine uymuş olurlar. Cemâ'ate duyuracak kadardan dahâ yüksek bağırarak, müezzin için de, mekrûhdur. Dört mezheb âlimleri sözbirliği ile bildiriyor ki, cemâ'atin hepsi, imâmın sesini duyarken, müezzinin de tekbîr getirmesi, mekrûhdur ve çirkin bid'atdır. Hattâ **(Bahr-ül-fetâvâ)**da ve **(Feth-ül-kadîr)**de ve **(Miftâh-ül-Cennet ilm-i hâli)** kenârındaki **(Üstüvânî)** risâlesinin sonuna doğru diyor ki, (Küçük mescidlerde, imâmın tekbîri işitilirken, müezzin yüksek sesle tekbîr getirirse, nemâzı bozulur.)

[Sesi lüzûmundan fazla yükseltmek günâh olduğu gibi, ho-parlörden çıkan, imâmın ve müezzinin sesi değildir. Bunların sesi elektrik ve miknâtis hâline dönüşüyor. Bu elektrik ve miknâtisin hâsıl ettiği ses duyuluyor. Aynı nemâzı kılan kim-senin sesine uymak şarttır. Aynı nemâzı kılmyan başka bir kimseden ve bir âlet-den çıkan sese uyanların nemâzları sahîh olmaz. **(Redd-ül-muhtâr)** kitâbı, birinci cild, beşyüzyedinci sahîfede (Hâfızın sesi, dağlarda, çöllerde, ormanlarda ve başka herhangi bir vâsita ile etrâfa saçılırsa, bu ikinci sesler, Kur'ân-ı kerîm okumak olmaz. Bunlardan işitilen secde âyeti için, secde etmek lâzım gelmez) buyuruyor. Bunların insan okuması olmadıkları, insan okumasına benzedikleri **(Hale-bî-yi kebîr)**de de yazılıdır. Din mütehasısalarının bu açık yazıları, radyo ile, ho-parlör ile Kur'ân-ı kerîm ve ezân okumanın ve dinlemenin ve bunlarla nemâz kılmanın yanlış olduğunu göstermektedir. Ho-parlör ve radyo ile ezân ve Kur'ân-ı kerîm okumanın câiz olmadığı, Elmalılı Muhammed Hamdi efendi tefsîrinin üçüncü cild, [2361]. ci sahîfesinde uzun yazılıdır. Hele başka binâda olan imâma ho-parlörle uyarak kılınan nemâz sahîh olmadığı gibi, çirkin bid'at olur. Büyük günâh olur. Yetmişinci maddenin 3. cü sahîfesine ve elliikinci maddeye bakınız!

Mi'nârelere konulan ho-parlör, ba'zıları için bir tenbellik vâsıtası olmuş, ezânı karanlık odalarda oturarak ve sünnete uymuyarak okumalarına sebep olmuşdur. **(Fetâvâ-yı Hindîyye)**de diyor ki, (Ezânı vaktinden evvel okumak, câmi' içinde okumak, oturarak okumak ve sesini tâkatından fazla yükseltmek ve kibleye karşı okumamak ve tegannî yaparak okumak mekrûhdur. İkâmet okunurken gelen, otu-

rur. Sonra, müezzin Hayye-alelfelâh derken, herkesle kalkar). İbni Âbidîn nemâzı anlatmağa başlarken diyor ki, (Vaktinde okunan ezân, islâm ezânı olur. Vakt-siz okunan ezân, konuşmak olur. Din ile alay etmek olur). Asrılarca, göklere doğ-ru uzanan, ma'nevî süslerimiz minâreler de, bu kötü bid'at yüzünden, birer ho-parlör direği hâline getirilmektedir. İslâm âlimleri fennin bulduklarını hep iyi karşı-lamışdır. Radyo, televizyon ve ho-parlörle, her yerde fâideli yayınlar yapılması da sevâbdır. Fekat, ibâdetleri ho-parlörün tırmalayıcı sesi ile yapmak câiz değildir. Ho-parlörleri câmi'lere koymak, lüzûmsuz bir isrâfıdır. İmânlı kalblere ilâhî te'sîrler yapan sâlih mü'minlerin sesleri yerine, âdetâ kilise çanı gibi zırlayan bu âlet yok iken, minârelerde okunan ezânlar ve câmi'lerdeki tekbîr sesleri, ecnebîleri bile vec-de getiriyordu. Her mahallede okunan ezânları işiterek câmi'leri dolduran cemâ'at, Eshâb-ı kirâm zemânında olduğu gibi, nemâzlarını huşû' ile kılıyorlardı. Ezânın mü'minleri heyecâna getiren ilâhî te'sîri, ho-parlörlerin metalik sesleri, öğütula-rı ile gayb olmaktadır.] [Muhammed Hayât-i Sindînin (**Gâyetüt-tahkîk**) kitâbın-daki 6.cı risâle (**Hâd-id-dâllîn**)dir. Bu risâlede diyor ki, imâm-ı Ebû Nu'aym İsfê-hânî (**Hilyetül-Evliyâ**) kitâbı, üçüncü cildinde, Abdüllah ibni Abbâs diyor ki, Re-sûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: (**İblîs yer yüzüne indirilince, Al-lahü teâlâyâ sordu: Âdem aleyhisselâm indirilince, kullarına Cennet, se'âdet yo-lunu göstermek için, ona kitâb ve Peygamberler verdin. Ona vereceğin kitâb ve Pey-gamberler nelerdir? Allahü teâlâ: Melekler ve meşhûr Peygamberler ve dört meşhûr kitâbdır, buyurdu. Kullarını azdırmak için, bana hangi kitâbları ve Peygam-berleri vereceksin, dedi. Senin kitâbın, nefsi azdıran şi'rler ve mûsikîdir. Peygam-berlerin, kâhînler, falcılar, büyüücülerdir ve aklı gideren, kalbleri karartan gıdala-rın da, Besmelesiz yinilen, içilen şeyler ve serhoş eden içkilerdir. Nasihatların, ya-lan, evin, spor sahaları ve hamamlar ve tuzakların, çıplak gezen kızlar, mescidle-rin, fîsk meclisleridir. Müezzinlerin, mizmârlar [çalgılar]dır, buyurdu.) Ya'nî Ce-hennem yolunu gösteren müezzinlerin, çalgılardır. Allahü teâlânın ve Peygambe-rimizin, (şeytânın müezzini, ezânı) dediği radyoları, ho-parlörleri ibâdetlerde kullanmanın büyük günâh olduğu, buradan da anlaşılmalıdır.]**

Sünnete uygun olarak okunan ezân ile alay eden, beğenmeyen, söz ile, hareket ile, hakâret eden kâfir [Allahın düşmanı] olur. Müezzin ile alay eden kâfir olmaz.

İmâm olmak, müezzinlik yapmaktan ve ikâmet okumak, ezân okumaktan ef-daldır.

(**Se'âdet-i Ebediyye**) kitâbı hakkında şi'r:

***Ey kalbi islâm ile yanan, sevdiğim, gençler!
Bütün islâmiyetden, size nümûnedir bu!
İlm ile ma'rifetdir, hep içindekiler,
Hakîkaten bulunmaz eşsiz hazînedir bu!***

***En büyük âlimlerin, en büyük velîlerin,
En meşhûr sîmaların, en ulvî gönüllerin.
Âleme ışık tutan, hayât sunan ellerin,
Kalem ve kalblerinden, sızan bir katredir bu!***

***Resûlullahın yolu, hakîkî müslimânlık,
Ve her iki cihânda, aranılan sultânlık.
Sulhda her an çalışan, harblerde kahramanlık,
Gösteren ceddimizden, bize emânetdir bu!***

***Her kelimesi huccet, ilmdir her cümlesi,
Dinle budur hakîkî, islâmiyyetin sesi.
Kalbden pasları siler ve arttırır hevesi,
İşte başlı başına, bir islâmiyyetdir bu!***

62 — BİRİNCİ CİLD, 303. cü MEKTÛB

Bu mektûb, müezzîn hâcî Yûsüfe gönderilmiş olup, Ezân kelimelerinin ma'nâlarını bildirmektedir:

Ezânın kelimeleri yedidir. [Tekrâr ederek onbeş oluyor. Ezân, bu onbeş kelimeyi okumak ve işitmektir. Ho-parlör ile, tegannî yaparak okunan ezânda, bu kelimeler işitilmiyor. Bir öğultu, ne olduğu anlaşılmiyan ses işitiliyor. Ho-parlör, ezân okumağa değil, ezânı yok etmeğe sebep oluyor.]

1 — **ALLAHÜ EKBER:** Allahü teâlâ, büyüktür. Ona birşey lâzım değildir. Kul-larının ibâdetlerine de muhtâc olmaktan büyüktür. İbâdetlerin, Ona fâidesi yokdur. Bunu, zihnlerde iyi yerleşdirmek için, bu kelime, dört kerre söylenir. [Birinci ve üçüncü (R)ler cezm veyâ vasl ederek üstün okunur.]

2 — **EŞHEDÜ EN LÂ İLÂHE İLLALLAH:** Kibriyâsı, büyüklüğü ile ve kimsenin ibâdetine muhtâc olmadığı hâlde, ibâdet olunmağa Ondan başka kimsenin hakkı olmadığına şehâdet eder, elbette inanırım. Hiçbir şey Ona benzemez.

3 — **EŞHEDÜ ENNE MUHAMMEDEN RESÛLULLAH:** Muhammed “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm”ın, Onun gönderdiği Peygamberi olduğuna, Onun istediği ibâdetlerin yolunu bildiricisi olduğuna ve Allahü teâlâyâ, ancak Onun bildirdiği, gösterdiği ibâdetlerin, yaraşır olduğuna şehâdet eder, inanırım.

4 ve 5 — **HAYYE ALESSALÂH, HAYYE ALELFELÂH:** Mü'minleri, felâha, se'âdete, kurtuluşa sebep olan nemâza çağırın iki kelimedir.

6 — **ALLAHÜ EKBER:** Ona lâyük bir ibâdeti kimse yapamaz. Herhangi bir kimsenin ibâdetinin Ona lâyük, yakışır olmasından, çok büyüktür, çok uzaktır.

7 — **LÂ İLÂHE İLLALLAH:** İbâdete, karşısında alçalmağa müstehak olan, hakkı olan ancak Odur. Ona lâyük bir ibâdeti kimse yapamamakla beraber, Ondan başka kimsenin ibâdet olunmağa hakkı yokdur.

Nemâzın şerefının büyüklüğünü, onu herkese haber vermek için seçilmiş olan ezânın büyüklüğünden anlamlıdır. Fârisî mısra' tercemesi:

Senenin bereketi, behârından belli olur.

Yâ Rabbî! Bizleri, istediğin gibi nemâz kılanlardan eyle! Âmîn.

[(Sâvî) tefsîrinde, (İnsirâh) sûresinde diyor ki, (Allahü teâlâ, senin ismini şarkda, garbda, yer küresinin her yerinde yükseltirim buyurdu). Garba doğru, bir tûl derecesi gidilince, nemâz vaktleri dört dakika gecikiyor. Her yirmi sekiz kilometre gidişde, aynı vaktin ezânı birer dakika sonra tekrâr okunuyorlar. Böylece, yer yüzünün her yerinde, her an ezân okunmakta, Muhammed aleyhisselâmın ismi, her an, her yerde işitilmektedir. (Şir'ât-ül-islâm) şerhinde diyor ki, (Birisi, Abdül-lah ibni Ömer hazretlerine, Allah için, seni çok seviyorum deyince, ben de Allah için, seni hiç sevmiyorum. Çünkü sen, ezânı tegannî ederek, şarkı söyler gibi okuyorsun buyurdu)].

***Seslendi ol müezzîn, durdu kâmet eyledi,
Kâ'beye döndü yüzün, hem de niyet eyledi.
Duyunca ehl-i îmân, hurmet ile dinledi.
sonra nemâza durup, Rabbe kulluk eyledi.***

63 — NEMÂZIN EHEMMİYYETİ

(**Dürr-ül-muhtâr**)da nemâzı anlatmağa başlarken ve İbni Âbidîn, (**Redd-ül-muhtâr**) kitabı, ikiyüzotuzdördüncü sahîfede, bunları açıklarken buyuruyor ki:

Âdem aleyhisselâmdan beri, her dinde bir vakt nemâz var idi. Hepsinin kıldığı, bir araya toplanarak bize farz edildi. Nemâz kılmak, îmânın şartı değil ise de, nemâzin farz olduğuna inanmak, îmânın şartıdır. Nemâz, düâ demektir. İslâmiyetin emr ettiği, bildiğimiz ibâdetle, nemâz (**Salât**) ismi verilmiştir. Mükellef olan [ya'nî âkıl ve bâliğ olan] her müslimânın, hergün beş vakt nemâzı kılması (**Farz-ı ayn**)dır. Farz olduğu, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde, açıkça bildirilmiştir. Mi'râc gecesinde, beş vakt nemâz emr olundu. Mi'râc, hicretten bir yıl önce, Receb ayının yirmiyedinci gecesinde idi. Mi'râcdan önce, yalnız sabâh ve ikinci nemâzı vardı.

Yedi yaşındaki çocuğa, nemâz kılmasını emr etmek, on yaşında kılmaz ise, el ile döğmek lâzımdır. Mektebdeki mu'allim, talebesini de, çalışdırmak için, el ile üç kere döğebilir. Dahâ fazla vuramaz. Sopa ile döğemez. [İslâm mekteblerinde falaka olamaz. Sopa, karakolda, habshânedede olur. Dinsizler, gençleri islâmiyetten soğutmak için, tiyatrolarda, filmlerde, hocaların talebeyi falakaya yatırdıklarını gösterip, din dersleri, islâm mektepleri kapatılarak gençlik falakadan, sopadan kurtarıldı derlirse islâm dînine iftirâ etmiş olurlar. İslâmiyette talebeyi sopa ile döğmek yasak olduğu, din kitâblarında, açıkça yazılıdır. Peygamberimiz "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" el ile üçden fazla vurmağı bile, yasak etmişti.] Çocuklara, başka ibâdetleri de öğretmek ve yapmağa alışdırmak, günâhlardan men' etmek lâzımdır.

Farz nemâzların ehemmiyyetini bildirmek için, Muhammed Rebhâmî "rahmetullahi aleyh", dörtyüzkırkdört kitâbdan toplayarak, hicretin sekizyüzotuzbeşinci [835] senesinde Hindistânda yazdığı (**Riyâd-un-nâsîhîn**) adındaki, fârisî ki-tâbının, ikinci kısmı, birinci bâb, onikinci faslında buyuruyor ki:

Sahîhayn ismi verilen, dîn-i islâmın iki temel kitâbında [(**Buhârî**) ve (**Müslim**)de], Câbir bin Abdüllahın "radiyallahü anh" bildirdiği bir hadîs-i şerîfde, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem": (**Birinin evi önünde nehr olsa, hergün beş kerre bu nehrde yıkansa, üzerinde kir kalır mı?**) diye sordu. Hayır, yâ Resûlallah! dedik. (**İşte, beş vakt nemâzı kılanların da, böyle küçük günâhları afv olunur**) buyurdu. [Ba'zı câhiller, bu hadîs-i şerîfi işitince, o hâlde, hem nemâz kılarım, hem de istediğim gibi, keyf sürerim. Nasıl olsa günâhlarım afv olur, diyor. Böyle düşünmek doğru değildir. Çünkü, şartları ile, edebleri ile kılınıp, kabûl olan bir nemâz, günâhları döker. Sonra, küçük günâhları afv olsa bile, küçük günâh işlemeğe devâm etmek, ısrâr etmek, büyük günâh olur. Büyük günâh işlemeğe ısrâr etmek de, küfre sebep olur.] İbni Cevzî, (**El-mugnî**) ismindeki tefsîrinde buyuruyor ki, (Ebû Bekr-i Sıddîk "radiyallahü anh" buyurdu ki, beş nemâz vaktleri gelince, melekler der ki, ey Âdem oğulları, kalkınız! İnsanları yakmak için hâzırlanmış olan ateşi nemâz kılarak söndürünüz). Bir hadîs-i şerîfde, (**Mü'min ile kâfiri ayıran fark, nemâzdır**) buyuruldu. Ya'nî, mü'min nemâz kılar. Kâfir, kılmaz. Münâfıklar ise, ba'zan kılar, ba'zan kılmaz. Münâfıklar, Cehennemde çok acı azâb göreceklerdir. Müfessirlerin şâhı, Abdüllah ibni Abbâs "radiyallahü anhümâ" diyor ki, Resûlullahdan "sallallahü aleyhi ve sellem" işitdim. Buyurdu ki, (**Nemâz kılmıyanlar, kıyâmet günü, Allahü teâlâyı kızgın olarak bulacaklardır**).

Hadîs imâmları, söz birliği ile bildiriyor ki, (Bir nemâzı vaktinde amden kılmıyan, ya'nî nemâz vakti geçerken, nemâz kılmadığı için üzülmeyen, kâfir olur ve yâ ölürlenemânsiz gider. Yâ nemâzı, hâtırına bile getirmiyenler, nemâzı yazıfe tanımayanlar ne olur?). Ehl-i sünnet âlimleri sözbirliği ile buyurdular ki, (İbâdetler îmândan parça değildir). Yalnız, nemâzda söz birliği olmadı. Fıkh imâmlarından

imâm-ı Ahmed ibni Hanbel, İshak ibni Râheveyh, Abdüllaah ibni Mubârek, İbrâhîm Nehâf, Hakem bin Uteybe, Eyyûb Sahtiyânî, Dâvûd Tâf, Ebû Bekr ibni Şeybe, Zübeyr bin Harb, dahâ birçok büyük âlimler, bir nemâzı amden, ya'nî bile bile kılmıyan kimse, kâfir olur, dedi. O hâlde, ey din kardeşim, bir nemâzını kaçırma ve gevşek kılma, seve seve kıl! Allahü teâlâ kıyâmet günü, bu âlimlerin ictihâdlarına göre cezâ verirse, ne yaparsın? (**Tefsîr-i Mugnî**)de diyor ki: (Büyüklerden biri şeytâna dedi ki, senin gibi mel'ûn olmak istiyorum, ne yapayım? İblîs sevinip, benim gibi olmak istersen, nemâza ehemmiyyet verme ve doğru, yalan, herşeye yemîn et, ya'nî çok yemîn et! dedi. O kimse de, hiçbir nemâzı bırakmıyacağım ve artık yemîn etmiyeceğim, dedi). Hanbelî mezhebinde, bir nemâzı özrsüz kılmıyan, mürted gibi katl olunur ve yıkanmaz. Kefenlenmez ve nemâzı kılınmaz. Müslimânların mezârlığına gömülmez ve mezârı belli edilmez. Dağda bir çukura konur. Şâfi'î mezhebinde, nemâz kılmamakda ısrâr eden, mürted olmaz ise de, cezâsı katldır. Mâlikî mezhebi de, Şâfi'î gibi olduğu, (**İbni Âbidîn**)de ve (**Milel-nihâl**) tercemesi altmışüçüncü sahîfede yazılıdır. Hanefî mezhebinde ise, nemâza başlayınca ya kadar habs olunur veyâ kan akıncaya kadar döğülür. [Fekat nemâza ehemmiyyet vermiyen, vazîfe bilmiyen, dört mezhebde de kâfir olur. Nemâzı bile bile kılmayıp, kazâ etmeği düşünmiyen ve bunun için azâb çekeceğinden korkmıyan kimsenin, hanefî mezhebinde de kâfir olacağı, (**Hadîka**)da, dil âfetlerinde yazılıdır.] Allahü teâlâ, müslimân olmıyanlara nemâz kılmasını, oruc tutmasını emr etmemişdir. Bunlar, Allahü teâlânın emrlerini almakla şereflenmemişlerdir. Nemâz kılmadığı için, oruc tutmadığı için bunlara bir cezâ verilmez. Bunlar, yalnız küfürün cezâsı olan Cehennemî hak etmişlerdir. (**Zâdül-mukvîn**) kitabında diyor ki; (Eski âlimler yazmış ki, beş şeyi yapmıyan, beş şeyden mahrûm olur:

1 — Malının zekâtını vermeyen, malının hayrını görmez.

2 — Uşrunu vermeyenin, tarlasında, kazancında bereket kalmaz.

3 — Sadaka vermeyenin, vücûdünde sıhhat kalmaz.

4 — Düâ etmeyen, arzûsuna kavuşamaz.

5 — Nemâz vakti gelince, kılmak istemeyen, son nefesde kelime-i şehâdet getiremez. Nemâz kılmanın birinci vazîfe olduğuna inandığı hâlde, tenbellik ederek kılmıyan fâsıkdır. Sâliha kızın küfvü değıldir. Ya'nî o kıza lâıyk ve uygun değıldir).

Görülüyor ki, farz nemâzı kılmamak, îmânsız gitmeğe sebep olmaktadır. Nemâza devâm, kalbin nûrlanmasına ve se'âdet-i ebediyyeye kavuşmağa vesiledir. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" (**Nemâz nûrdur**) buyurdu. Ya'nî, dünyâda kalbi parlatır. Âhiretde sırâtı aydınlatır. Allahın dostlarına, nemâzda neler oluyor, murâdlarına, nemâzda, nasıl kavuşuyorlar biliyor musunuz?

Hikâye: Horasan vâlîsi Abdüllaah bin Tâhir, çok âdil idi. Jandarmaları birkaç hırsız yakalamış, vâlîye bildirmişlerdi. Hırsızlardan biri kaçdı. Hıratlı bir demirci, Nişâpûra gitmişdi. Bir zemân sonra, evine dönüp gece giderken, bunu yakaladılar. Hırsızlarla berâber, vâlîye çıkardılar. Habs edin! dedi. Demirci, habshânedede abdest alıp nemâz kıldı. Ellerini uzatıp, (Yâ Rabbî! Günâhım olmadığını, ancak sen biliyorsun. Beni bu zindandan, ancak sen kurtarırısın. Yâ Rabbî! Beni kurtar!) diye düâ etdi. Vâlî, o gece, rü'yâda, dört kuvvetli kimse gelip, tahtını, tersine çevirecekleri vakt uyandı. Hemen abdest alıp, iki rek'at nemâz kıldı. Tekrâr uyudu. Tekrâr, o dört kimsenin, tahtını yıkmak üzere olduğunu gördü ve uyandı. Kendisinde, bir mazlûmun âhu bulunduğunu anladı. Nitekim şî'r:

***Binlerce top ve tüfek, yapamaz aslâ,
Gözyaşının seher vakti yapığını,
Düşman kaçırın süngüleri, çok def'a,
Toz gibi yapar, bir mü'minin düâsi.***

Yâ Rabbî! Büyük yalnız sensin! Sen öyle bir büyüksün ki, büyükler ve küçük-

ler, sıkışınca, ancak sana yalvarır. Sana yalvaran, ancak murâdına kavuşur.

Hemen, o gece, habshâne müdürünü çağırıp, bir mazlûm kalmış mı, dedi. Müdür, bunu bilemem. Yalnız, biri nemâz kılıp, çok düâ ediyor. Göz yaşları döküyor deyince, onu getirdi. Hâlini sorup anladı. Özü dileyip, hakkını halâl et ve bin gümüş hediyemi kabûl et ve herhangi bir arzûn olunca bana gel! diye ricâ etdi. Demirci, hakkımı halâl etdim ve hediyemi kabûl etdim. Fekat işimi, dileğimi senden istemeğe gelemem, dedi. Niçin, deyince: Çünkü, benim gibi bir fakîr için, senin gibi bir sultânın tahtını birkaç def'a tersine çeviren sâhibimi bırakıp da, dileklerimi başkasına götürmekliğim kulluğa yakışır mı? Nemâzlardan sonra etdiğim düâlarla, beni nice sıkıntıdan kurtardı. Nice murâdına kavuşurdu. Nasıl olur da, başkasına sığınırım? Rabbim, nihâyeti olmıyan rahmet hazînesinin kapısını açmış, sonsuz ihsân sofrasını, herkese yaymış iken, başkasına nasıl giderim? Kim istedi de, vermedi? İstemesini bilmezsen alamazsın. Huzûruna edeble çıkmazsan, rahmetine kavuşamazsın. Şi'r:

***İbâdet eşiğine, kim ki, bir gece baş kodu,
Dostun lutfu, açar ona, elbette binbir kapu.***

Evliyânın büyüklerinden Râbia-i Advıyye "rahmetullahi aleyhâ", adamın birinin, düâ ederken (Yâ Rabb! Bana rahmet kapısını aç!) dediğini işitince; Ey câhil! Allahü teâlânın rahmet kapısı, şimdiki kadar kapalı mı idi de, şimdi açılmasını istiyorsun? dedi. [Rahmetin çıkış kapısı her zemân açık ise de, giriş kapısı olan kalbler, herkesde açık değildir. Bunun açılması için düâ etmeliyiz!]

İlâhî! Herkesi sıkıntıdan kurtaran yalnız sensin. Bizi dünyâda ve âhîretde sıkıntıdan bırakma! Muhtâclara, herşeyi gönderen, yalnız sensin! Dünyâda ve âhîretde hayırlı, fâideli olan şeyleri, bize gönder! Dünyâda ve âhîretde, bizi kimseye muhtâc bırakma! Âmîn. (Rıyâd-un-nâsîhîn)den terceme temâm oldu.

(Kitâb-ül-fıkh-alel-mezâhib-il-erbe'a)da, nemâzı anlatmağa başlarken diyor ki, (Nemâz, islâm dîninin direklerinden en ehemmiyetlisidir. Allahü teâlâ, kullarının yalnız kendisine ibâdet etmeleri için, nemâzı farz etdi. Nisâ sûresinin yüzüncü âyeti, nemâz mü'minler üzerine, vaktleri belirli bir farz oldu demektir. Hadîs-i şerîfde, (Allahü teâlâ, hergün beş vakt nemâz kılmağı farz etdi. Kıymet ve rerek ve şartlarına uyararak, hergün beş vakt nemâz kılmağı Cennete sokacağı, Allahü teâlâ söz verdi) buyuruldu. Nemâz, ibâdetlerin en kıymetlisidir. Hadîs-i şerîfde, (Nemâz kılmanın, islâmdan nasîbi yokdur!) buyuruldu. (Mîşkât)da ve (Künûz-üd-dekâ'ık)da ve (Sahîhayn)de ve (Halebî)de bildirilen hadîs-i şerîfde de, (İnsan ile küfr arasındaki fark, nemâzı terk etmektir!) buyuruldu. Bunun ma'nâsı, (İnsan ile küfr, ayrı ayrı iki varlıktır. İkisini birleştiren yol, nemâz kılmamaktır. Aralarından, nemâz kılmamak kalkınca, ya'nî bir insan nemâz kılarsa, bu insan ile küfr arasında yol kalmaz. İki birbiri ile birleşmez.) Bunun ma'nâsı, (Küfr bir özelliktir. Kendi kendine bulunmaz. Ba'zı insanda bulunur. Küfr bulunan insanda nemâz kılmamak vardır. Küfr bulunmayan insanda nemâz kılmamak yokdur. Küfr bulunan insan ile küfr bulunmayan insan arasındaki fark, nemâz kılıp kılmamaktır) demektir. Bu hadîs-i şerîf, (İnsan ile ölüm arasındaki fark, nefes almamaktır) sözüne benzemekdedir. Ölüm bulunan insan nefes almaz. Ölüm bulunmayan insanda nefes almamak yokdur. Nefes almamak bulunan insanın ölü olduğu anlaşılır. Bu hadîs-i şerîf, nemâz kılmakta tenbellik edenleri şiddetle korkutmaktadır. Nemâz kılmak, Allahü teâlânın büyüklüğünü düşünerek, Onun karşısında kendi küçüklüğünü anlamaktır. Bunu anlıyan kimse, hep iyilik yapar. Hiç kötülük yapamaz. Nefsine uyanın nemâzı sahîh olsa da, bu meyvelerini veremez. Hergün beş kerre, Rabbinin huzurunda olduğuna niyyet eden kimsenin kalbi ihlâs ile dolar. Nemâzda yapılması emr olunan her hareket, kalbe ve bedene fâideler sağlamaktadır. Câmi'lerde cemâ'at ile nemâz kılmak, müslimânların kalblerini birbirlerine bağlar. Birbirlerinin kardeşleri olduklarını anlarlar. Büyükler, küçüklere merhamet-

li olur. Küçükler de, büyüklere saygılı olur. Zenginler, fakîrlere ve kuvvetliler za'îflere yardımcı olur. Sağlamlar, hastaları, câmi'de göremeyince, evlerinde ararlar. **(Din kardeşinin yardımına koşanın, yardımcısı Allahdır)** hadîs-i şerifindeki müjdeye kavuşmak için yarış ederler.)

**Âkıl isen kıl nemâzı, çün se'âdet tâcıdır.
Sen nemâzı öyle bil ki, mü'minin mi'râcıdır!**

(Kurretü'l'uyûn) kitâbındaki hadîs-i şerifde buyuruldu ki, (Nemâzı özsüz kılmıyan kimseye, Allahü teâlâ onbeş sıkıntı verir. Bunlardan altısı dünyâda, üçü ölüm zemânında, üçü kabrde, üçü kabrden kalkarkendir. Dünyâda olan altı azâb:

1 — Nemâz kılmıyanın ömründe bereket olmaz.

2 — Allahü teâlânın sevdiği kimselerin güzelliği, sevimliliği kendinde kalmaz.

3 — Hiçbir iyiliğine sevâb verilmez. [Bu hadîs-i şerif gösteriyor ki, farzları vaktinde kılmıyanların sünnetleri kabûl olmaz. Ya'nî sünnetlerine sevâb verilmez.]

4 — Düâları kabûl olmaz.

5 — Onu kimse sevmez.

6 — Müslimânların iyi düâlarının buna fâidesi olmaz.

Ölürken çekeceği azâblar:

1 — Zelîl, kötü, çirkin can verir.

2 — Aç olarak ölür.

3 — Çok su içse de, susuzluk acısı ile ölür.

Kabrde çekeceği acılar:

1 — Kabr onu sıkar. Kemikleri birbirine geçer.

2 — Kabri ateşle doldurulur. Gece, gündüz onu yakar.

3 — Allahü teâlâ, kabrine çok büyük yılan gönderir. Dünyâ yılanlarına benzer. Hergün, her nemâz vaktinde onu sokar. Bir ân bırakmaz.

Kıyâmetde çekeceği azâblar:

1 — Cehenneme sürükliyen azâb melekleri yanından ayrılmaz.

2 — Allahü teâlâ, onu kızgın olarak karşılar.

3 — Hesâbı çok çetin olup, Cehenneme atılır).

**Geçirme ömrünü mü'min, sakın ki, kıl-ü kal üzre!
sözün ma'nâsını anla, ne yürürsün hayâl üzre?**

**Bu dünyânın süslerine, amân aldanma ey gâfil!
buna her kim gönül verse, geçer ömrü melâl üzre.**

**Bir dikkatli nazar etsen, bu dünyâ ehline cânım,
kazanırlar para dâim, bunlar cenk ve cidâl üzre.**

**Bu dünyâyâ neler geldi, ben diyenler geçüp gitdi,
bilmeli, bu fânî mülkü, yaratdı Hak zevâl üzre.**

**Kaçarsan arkandan gelir, kovalarsan yetişmezsin,
ki, dünyâ gölgeye benzer, denildi bu misâl üzre.**

**Aklı olan bir kişi, gönül vermez bu dünyâyâ,
düşkün olmaz ondan yana, bilir onu kemâl üzre.**

**Bir kalb dünyâyâ bağlansa, ibâdet zevkını duymaz,
onunçün Zâfî bu şî'ri, getirdi hasbihâl üzre.**

64 — NEMÂZ NASIL KILINIR

Nemâza başlarken, erkekler iki eli kaldırır. Baş parmak uçları kulak yumuşağına değer. Avuç içleri kibleye döndürülmüş olmalıdır. Eller, kulaktan ayrılırken (**Allahü ekber**) demeğe başlanıp, göbek altına bağlarken bitirilir.

NİYYET: İftitâh tekbîri söylerken niyyet edilir. Dahâ önce de niyyet etmek câizdir. Hattâ, cemâ'at ile nemâz kılmak için evinden çıkan kimse, niyyet etmeden imâma uysa, câiz olur. Fekat yolda, nemâzı bozan şeylerden birini yapmamak lâzımdır. Yürümek ve abdest almak zarar vermez.

Nemâza niyyet etmek demek, ismini, vaktini, kibleyi, imâma uymağı irâde etmek, kalbinden geçirip, kılmağı tercih etmek demektir. Yalnız ilm, ya'nî ne yapacağını bilmek niyyet olmaz. Şâfi'î mezhebinde, nemâzın rükunlerini de hâtırlamak lâzımdır. Cemâ'ate, nemâz arasında yetişen kimse, yatsının farzı mı, terâvîh mi anlıyorsa, farz niyyet ederek imâma uyar. Terâvîh kılınıyorsa, bunun nemâzı, farzdan önce olduğu için nâfile olur. Çünkü farzdan önce terâvîh kılınmaz. Hemen farzı yalnız kılıp, terâvîhin bir kısmını cemâ'at ile kılar. Noksân kalan rek'atlerini, sonra yalnız kılar. Bundan sonra, vitr nemâzını kılar.

İftitâh tekbîrinden sonra edilen niyyet, sahîh olmaz ve o nemâz, kabûl olmaz. Farzlarda ve vâciblerde niyyet ederken, hangi farz ve hangi vâcib olduğunu bilmek lâzımdır. Meselâ (Bugünkü öğleyi kılmağa) diye, farzın ismini bilmek veyâ (Vaktin farzı) demek lâzımdır. Bayram, vitr ve nezr nemâzlarını kılarırken, bunların vâcib olduklarını ve isimlerini düşünmek lâzımdır. Rek'at sayısını niyyet lâzım değildir. Sünnet kılarırken (Nemâza) niyyet etmek kâfidir. Cenâze nemâzına (Allahü teâlâ için nemâza, meyyit için düâya) diye niyyet edilir. Öğlenin ilk sünnetini kılarırken öğlenin farzı diye niyyet ederse, öğlenin farzını kılmış olur. Bundan sonra kıldığı farz, nâfile olur. İmâmın, erkeklere imâm olmağa niyyet etmesi lâzım değildir. Fekat, cemâ'at ile kılmak sevâbına kavuşamaz. İmâm olmağa niyyet ederse, bu sevâba da kavuşur. Yalnız kılan kimseye, sonra başkasının gelip uyması câizdir. Cemâ'atin (Uydum hâzır olan imâma) diye de, niyyet etmesi lâzımdır. İmâmın, (Kadınlara imâm olmağa) niyyeti lâzımdır. Cemâ'atin imâmı tanınması, bilmesi şart değildir. İmâm tekbîr söylerken, ona uymağa niyyet etmeli ve hemen nemâza durmalıdır. İmâm, yerinde durunca, ona uymağa niyyet edip, nemâza berâber başlamak da iyidir.

Vaktin içinde olduğunu bilerek, vaktin farzı diyerek, başladığı nemâzı kılarırken, vakt çıksa ve çıktığını bilmeseydi, sahîh olmaz. Bu günün farzı deseydi, sahîh olup, kazâ olurdu. Vakti girmeden kılınan farz, nâfile olur. Vakti çıkdıktan sonra kılınmış ise, kazâ olur. Ya'nî (Bu günün öğle nemâzını edâ etmeğe) diye niyyet eden kimse, vakt çıkmış ise, öğleyi kazâ etmiş olur. Bunun gibi, öğle vakti çıktı sanarak, (Bugünkü öğleyi kazâ etmeğe) niyyeti ile kılınca, vakt çıkmadığı anlaşılınca, öğleyi edâ etmiş olur. Her ikisinde de aynı nemâza niyyet etmiş, yalnız vaktin çıkmasında yanlışmıştır. Fekat, geçmiş öğle nemâzını kazâyâ niyyet ederek kıldığı nemâz, o günün öğle nemâzının yerine geçmez. Çünkü, bugünün nemâzına diye niyyet etmiştir. Böylece, edâ niyyeti ile kılınan öğle nemâzı geçmişte kılınmamış bir öğle nemâzının yerine geçmez. Bunun gibi, bir kimse, hâzır olan imâma uymağa niyyet etse ve bunun Zeyd olduğunu sansa, hâlbuki imâm başkası ise, bu kimsenin nemâzı kabûl olur. Fekat, Zeyde uymağa niyyet etse, imâm başka birisi ise, bununla kıldığı nemâz kabûl olmaz. Bir kimse, senelerce, öğleyi vaktinden önce kılmış olsa, ve hepsine (Üzerime farz olan öğleyi kılmağa) diye niyyet etse, o günkü öğleyi düşünmese, hergün bir evvelki öğleyi kazâ etmiş olur. Yalnız son öğleyi ayrıca kazâ etmesi lâzım olur. O günkü öğleyi niyyet etse, edâ dese de, demese de, hergün o günkü öğleyi edâ etmiş olup, vaktinden önce oldukları için, hiçbir öğlenin farzı olmaz. Nâfile olurlar. Hepsini kazâ etmesi lâzım olur. Görülüyor ki, nemâzların vakt-

lerini bilmek ve vaktin içinde kılmış olduğunu bilmek lâzımdır.

İbâdetler yapılırken, yalnız ağız ile söylemeğe niyet denmez. Kalb ile niyet edilmezse, dört mezhepte de nemâz sahîh olmaz. Resûlullahın ve Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'înin ve hattâ dört imâmın ağız ile niyet ettikleri işitilmemiştir. [1. ci kısım, elliikinci maddenin 2. ci sahîfesine bakınız!] İmâm-ı Rabbânî "rahmetullahi aleyh", birinci cildin yüzseksenaltıncı mektûbunda buyuruyor ki, (Niyet kalb ile olur. Ağız ile niyet etmek bid'atdır. Bu bid'ate, hasene demişlerdir. Hâlbuki bu bid'at, yalnız sünneti yok etmekle kalmıyor. Farzı da yok ediyor. Çünkü, çok kimseler, yalnız ağız ile niyet ederek, kalb ile niyet etmiyorlar. Böylece, nemâzın farzlarından biri olan kalb ile niyet yapılmıyor. Nemâz kabûl olmuyor. Bu fakîr, hiçbir bid'ati, (hasene) olarak bilmiyorum. Hiçbir bid'atde güzellik görmüyorum). Ağız ile niyet etmek, şâfi'î ve hanbelîde sünnetdir. İbni Âbidîn diyor ki, (Nemâza başlarken niyet etmenin farz olduğu sözbirliği ile bildirildi. Niyet yalnız kalb ile olur. Yalnız ağız ile söylemek bid'atdır. Kalb ile niyet edenin, şübheden, vesveseden kurtulmak için, söz ile de niyet etmesi câiz olur).

TAHRÎME: Nemâza başlarken, (**Allahü ekber**) demektir ki, farzdır. Başka kelime söylemekle olmaz. Yetmişbirinci maddeye bakınız! Bu iftitâh tekbîri, nemâzın şartlarından. Rûkn değildir.

Kadınlar, iki ellerini, omuz hizâsına kaldırır ve iftitâh tekbîrini getirir. Sonra, sağ eli, sol elin üstünde olarak, göğüse kor. Bilek kavramazlar. AAAllahü veyâ ekbaar gibi, uzun söylenirse, nemâz kabûl olmaz. İmâmdan önce, ekber denirse, nemâza başlamış olmaz. Ayakda iken, sağ eli, sol el üzerine koyup, sağ elin küçük ve baş parmaklarını, sol bilek etrafına halka yapmak, Sübhâneke okumak ve yalnız kılariken, Sübhâneke okuduktan sonra E'üzü, Besmele okumak sünnetdir. Cemâ'ate geç gelen, imâm sessiz okuyorsa, Sübhâneke okur ve imâm selâm verdikten sonra, kalkınca, tekrâr okur.

Yalnız kılan, Fâtiha okur. Fâtihadan sonra, Besmele çekmek lâzım değildir. Çekerse iyi olur. Şâfi'î mezhebinin taklîd eden hanefilerin bu Besmeleyi okumaları lâzımdır. Sonra bir sûre veyâ üç âyet okur. Fâtihadan sonra, imâm ve cemâ'at, sessiz olarak, (Âmîn) der. İmâm ile kılariken, cemâ'at Fâtiha ve sûre okumaz. (Âmîn), (Kabûl et) demektir.

KIYÂM: Nemâzın beş rûknünden birincisi kıyâmdır. Kıyâm, ayakda durmak demektir. Ayakda duramıyan hasta, oturarak kılar, oturamıyan hasta, sırt üstü yatıp başı ile kılar. Yüzü, semâya karşı değil, kibleye karşı olması için, başı altına yasdik konur. Ayakları Kibleye karşı, dizlerini dikerek yatar. (**İbni Âbidîn**) diyor ki, (Sağlam bir kimsenin gemide, trende, hareket hâlinde, farzları oturarak kılması, İmâm-ı a'zama göre câizdir. İmâmeyn ise, özsüz câiz görmedi. Fetvâ da böyledir. [Birinci kısımda altmışbeşinci ve yetmişdördüncü maddelerin 3. cü sahîfelerine bakınız!]) Ayakda iken, iki ayak birbirinden dört parmak eni kadar açık olmalıdır. Ayakda duramıyan hasta, ayakda başı dönen, başı, dişi, gözü veyâ başka yeri çok ağrıyan, idrâr, yel kaçırın, yarası akan, ayakda düşman korkusu, malın çalınmak tehlikesi olan, ayakda kılınca orucu veyâ okuması bozulacak veyâ avret yeri açılacak olan kimseler, oturarak kılar. Ayakda kılınca hastalığının artacağını veyâ iyi olmasının gecikeceğini kendi tecribesi ile veyâ mütehasıs müslimân bir tabîbin bildirmesi ile anlıyan hasta da, yere oturarak kılar. Haber veren doktorun fâsik olmaması, açıkça harâm işlememesi lâzımdır. Bunlar, kolayına geldiği gibi kollarını istediği yere koyarak, bağdaş kurarak veyâ dizlerini dikip kollarını kavuşturarak yahud başka dürlü yere oturur. Böyle oturamıyan, birisinin yardımı ile oturur. Rükû' için, biraz eğilir. Secde için, başını yere kor. Başını yere koyamıyan hasta, yüksekliği 25 santimetreden az olan sert birşey üzerine koyar. Böyle secdesi sahîh olur. Dahâ yüksek ise veyâ yumuşak ise, imâ olur. Böyle sert şey üzerine de koya-

mazsa, ayakda durabilse bile, oturarak yerde îmâ ile kılar. Ya'nî yere oturarak kı-
lıp, rükû' için biraz, secde için ise, dahâ çok eğilir. Secde için eğilmesi, rükû' için
eğilmesinden dahâ çok olmazsa, nemâzı sahîh olmaz. Kendisi veyâ başkası birşey
kaldırıp, bunun üstüne secde ederse, nemâzı sahîh olur ise de, tahrîmen mekrûh
olur. Bu şey, rükû' için eğilmesinden alçak olmazsa, nemâzı sahîh olmaz). 274. cü
sahîfeye bakınız!

KİRÂET: Kırâet, ağız ile okumak demektir. Kendi kulakları işitecek kadar ses-
li okumağa, (**hafî okumak**) denir. Yanında olan kimselerin de işitecekleri kadar
sesli okumağa, (**cehrî**) ya'nî yüksek sesle okumak denir. [Elmalılı Hamdi tefsîrin-
de diyor ki, (Mizmârdan, ya'nî ses çıkaran âletten, teypden, hoparlörden çıkan
sese okumak denmez, zırlamak denir). Bu seslerle okunan ezân ve nemâz sahîh
olmaz. Hem de günâh olur.] Sünnetlerin ve vitrin her rek'atında ve yalnız kılar-
ken farzların iki rek'atında, ayakda, Kur'ân-ı kerîmden bir âyet okumak farzdır.
Kısa sûre okumak dahâ sevâbdır. Kırâet olarak, buralarda Fâtiha okumak ve sün-
netlerin ve vitr nemâzının her rek'atında ve farzların iki rek'atında Fâtihadan baş-
ka bir de, sûre veyâ üç âyet okumak, vâcibdir. Farzlarda Fâtihayı ve sûreyi ilk iki
rek'atde okumak vâcib veyâ sünnetdir. Fâtihayı sûreden önce okumak da, ayrı-
ca vâcibdir. Fâtihayı her rek'atde bir kerre okumak da vâcibdir. Bu beş vâcibden
biri unutulursa, secde-i sehv yapmak lâzım gelir. Farzların üçüncü ve dördüncü
rek'atlerinde imâmın ve yalnız kılanın Fâtiha okuması sünnet olması dahâ kuv-
vetlidir. Zamm-ı sûre de okursa veyâ hiçbirşey okumasa da olur. (**İbni Âbidîn, sa-
hîfe 343**). Doğru okumıyan için 67. ci maddeye bakınız! Diğer üç mezhebde, her
nemâzda ve her rek'atde Fâtiha okumak farzdır.

Müsâfire uyan mukîm kimse, imâm ikinci rek'atde selâm verince, kalkıp iki rek'at
dahâ kılarken, kırâet etmez. Ya'nî, Fâtihayı ve sûreyi okumaz. İmâm arkasında kı-
lar gibi, ayakda, birşey okumaz. (**Câmi'ur-rümûz**) yetmişüçüncü sahîfede ve (**Tâ-
târhanîyye**)de yuzaltıncı sahîfede diyorlar ki, (Âlimlerin bir kısmı, müsâfir arka-
sında kılan mukîm, üçüncü ve dördüncü rek'atlerde kırâet etmez, ya'nî birşey oku-
maz dedi. Şemsül eimme Abdül'azîz Halvânî ve başka âlimler, kırâet eder dedi. O
hâlde, ihtiyât ederek, okuması dahâ iyi olur). Kıyâm, kırâet mahalli olduğundan,
okumanın zararı yoktur. (**Halebî-yi kebîr**) sonunda diyor ki, (Diş ağrısını kesen
ilâc, okumağa mâni' oluyorsa ve vaktin sonu ise, imâma uyar. İmâm bulamazsa,
okumadan kılar). Çünkü, ağır meşakkat olup, zarûrî hâsıl olmuştur.

Kırâetde, Kur'ân-ı kerîmin tercemesini okumak câiz değildir.

İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh" üçyuzaltmışdördüncü sahîfede diyor ki,
imâmın Cum'a ve bayram nemâzlarından başka her nemâzda, birinci rek'atde, ikin-
ci rek'atde okuduğunun iki misli uzun okuması sünnetdir. Yalnız kılan, her rek'at-
de aynı mikdârda okuyabilir. Her nemâzda, ikinci rek'atde, birinciden üç âyet uzun
okumak mekrûhdur. İmâmın aynı nemâzların aynı rek'atlerinde, aynı âyetleri oku-
mağı âdet edinmesi mekrûhdur. Yalnız kılanlar için de her nemâz için böyledir de-
nildi. Arasıra başka âyet de okumalıdır. Birinci rek'atde okuduğunu, ikinci rek'at-
de de okumak tenzihen mekrûhdur. Birincide Kul'e'üzü bi-Rabbin-nâs okursa,
ikincide tekrâr okur. Çünkü, tersine okumak, dahâ kerîhdir. İkincide, birincideki âye-
tin devâmını okumak efdaldır. İkincide, birinci rek'atde okuduğundan sonraki bir
kısâ sûreyi atlıyarak, dahâ sonrakini okumak mekrûhdur. Bir rek'atde, sıra ile bir-
kaç sûre okumak mekrûh değil ise de, bir sûre okumak efdaldır. İkincide, birincide
okuduğundan önceki âyetleri veyâ sûreleri okumak mekrûhdur. Kur'ân-ı kerîmi mus-
hafdaki sıra ile okumak, her zemân vâcibdir. Hatm indirirken, Kul'e'üzüleri okuduk-
dan sonra, hemen Fâtiha ve Bekara sûresi başından beş âyet okumak çok sevâbdır.
Bir kısâ sûre kadar üç âyet okumak, bir uzun âyet okumaktan efdaldır.

RÜKÛ': Sûreden sonra, tekbîr getirerek rükû'a eğilir. Rükû'da, erkekler parmak-

larını açıp, dizlerin üstüne kor. Sırtını ve başını düz tutar. Rükü'da, en az, üç kerre (**Sübhâne rabbiyel-azîm**) der. Üç kerre okumadan, imâm başını kaldırırsa, o da, hemen kaldırır. Rükü'da, bacaklar ve kollar dik tutulur. Kadınlar parmaklarını açmaz. Sırtını ve başını, bacaklarını, kollarını dik tutmaz. Rükü'dan kalkarken (**Se-mi'allahü limen hamideh**) demek, imâma ve yalnız kılana sünnettir. Cemâ'at bunu söylemez. Bunun arkasından, yalnız kılan ve cemâ'at, hemen (**Rabbenâ lekel-hamd**) der ve dik durulur ve (**Allahü ekber**) diyerek secdeye varılırken, önce sağ, sonra sol diz, sonra sağ, sonra sol el, sonra burun ve alın kemikleri yere konur.

SECDE: Secdede el parmakları, birbirine bitişik, kıbleye karşı, kulaklar hizâsında, baş iki el arasında olmalıdır. Alnı temiz yere, ya'nî taş, toprak, tahta, yaygı üzerine koymak farz olup, burnu da berâber koymak vâcib denildi. Özrsüz yalnız burnu koymak câiz değildir. Yalnız alnı koymak mekrûhdur. Secdede en az üç kerre (**Sübhâne rabbiyel-a'lâ**) denir. Şî'îler, Kerbelâ toprağından bir kerpiç üzerine secde efdaldır diyorlar. İki ayağı veyâ hiç olmazsa herbirinin birer parmaklarını yere koymak farzdır veyâ vâcibdir. Sünnet de denilmiştir. Ya'nî, iki ayak yere konmazsa nemâz sahîh olmaz veyâ mekrûh olur. Secdede, alın, burun ve ayaklar yerden az zemân kalkmış olursa, zararı olmaz. Secdede ayak parmaklarını bükerek, uçlarını kıbleye çevirmek sünnettir. Farz veyâ vâcib diyenlerin hatâ ettiği (**Redd-ül-muhtâr**)da yazılıdır. Erkekler, kolları ve uylukları, karından ayrı bulundurur. Elleri ve dizleri yere koymak sünnettir. Topukları kıyâmda, birbirinden dört parmak eni kadar uzak, rükü'da, kavmede ve secdede bitişik tutmak sünnettir. (**Halebî-i kebîr**)de, üçyüzonbeşinci sahîfede ve (**Dürr-ül-muhtâr**)da diyor ki, (Rükü'da sünnetlerden birisi de, topuk kemiklerini birbirine bitişdirmekdir). Bunun için, rükü'a eğilirken, sol ayağın topuğu, sağ ayak yanına getirilir. Secdeden kıyâma kalkarken açılır.

Alnı, sarığının sargıları ve takkenin kenârı ve alından sarkan saç üzerine ve elbisenin kolu ağzı, eteği veyâ elleri üzerine koymak sahîh olur ise de, özrsüz iken tenzihen mekrûh olur. Kadınların da, nemâzda alnı açık olması lâzımdır. Yerin sertliğini duyacak kadar, ya'nî başını basdırınca, alnı artık gömülmiyecek kadar basdırarak, halı, hasır, buğday, arpa, serîr, kanape ve yerde duran araba üzerine secde etmek sahîh olur. Hayvan, iki ağaç arasına gerilmiş salıncak ve çuvalda olmyan pirinç ve darı üzerine secde sahîh olmaz. Üzerindeki elbise, kendi uzvları gibi sayıldığı için, bunların altındaki yerlerin temiz olmaları lâzımdır. Bunun içindir ki, abdestsiz olanın, eli ile mishafı tutması câiz olmadığı gibi, elbisesinin kolu ağzı ile de tutması câiz değildir. Havlu, mendil ve üstünde olmyan çamaşır, elbise gibi şeylerle tutması câiz olur. Bunlar necs yere serildikleri zemân üzerlerinde nemâz kılınır. Altı necs olan ayakkabı ile veyâ necs yere basarak, cenâze nemâzı kılınmaması, bu ayakkabıyı çıkarıp, temiz olan üst tarafına basarak kılmanın sahîh olması da, böyledir.

(**Halebî**)de buyuruyor ki, (Secdeye yataarken, kamîs, ya'nî antâriyi ve pantolon paçalarını yukarı çekmek mekrûhdur ve bunları yukarı çekip, kıvrıp da, nemâza durmak mekrûhdur. Kolları, bacakları, etekleri sıgâlı, kıvrık [kısa] nemâz kılmak da mekrûhdur). Tenbellikle veyâ başı kapalı kılmanın ehemmiyyetini düşünmiyerek, başı açık nemâz kılmak mekrûhdur. Nemâza ehemmiyyet vermemek ise küfrdür. Kendini âciz, zevallı göstermek, Allahü teâlâdan korkduğu için başını örtmemek mekrûh olmaz. [Ya'nî, Allahü teâlânın korkusundan rengi sararıp, vücûdü titreyip, kendini ve herşeyi unutan kimse, başını örtmezse, mekrûh olmaz.] Fekat, bunların da örtmesi, dahâ iyi olur. Çünkü, başı açmak (**Nemâzda zînetli elbisenizi alınız, örtünüz!**) âyet-i kerîmesine uymamak olur. Başına beyâz sarık sarmak müstehabdır. Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" siyâh sarık da sardığı (**Ma'rifet-nâme**)de yazılıdır. Sarığının ucunu iki küreği arasına, iki karış uzatır.

Secde için eğilemeyen hasta ve câmi'de başka yer bulamıyan sağlam kimse, yerden yirmibeş santimetreden dahâ yüksek birşey üzerine secde etmezler. Yal-

nız, yer bulamıyan kimse, önünde aynı nemâzı kılarak yere secde edenin sırtına secde edebilir. Fekat, dizlerinin yerde olması lâzımdır. Bu sağlam kimsenin, kalabalık dağıldıktan sonra kılması veyâ kalabalık olmıyan câmi'e gidip orada kılması müstehabdır. Câmi'de kalabalık olmadığı zemân, yirmibeş santimetreden dahâ az yükseğe secdenin câiz olduğu da bildirildi ise de, mekrûhdur. Çünkü, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" az yüksek şey üzerine dahî secde etmemiştir. [İbni Âbidîn, sahife 338.] Az yükseğe bile câiz olmadığı (Câmi'ur-rumûz) altmışdokuzuncu sağ sahifesinde ve Şelbînin "rahmetullahi teâlâ aleyh" (Tebyîn) hâşiyesinde yazılıdır. [Bunun için, özrü olanların dahî az yükseğe de secde etmemeleri lâzımdır. Yüksekçe secde etmeli, yere secde etmemeli demek ise, ibâdeti değiştirmek olur. İbâdeti değiştirmek istiyen, kâfir olur. Kâfirler, Resûlullahın düşmanları, câmi'leri kiliseye benzetmek istiyorlar. Kiliselerde olduğu gibi, masada oturup, secde olarak, başını masaya koymağa ve câmi'lere çalgı, müzik sokmağa çalışıyorlar. Önce secde yerlerini biraz biraz yükseltmeğe ve ibâdetleri ho-parlörle yapmağa alışdırıyorlar.] İbni Âbidîn buyuruyor ki, (Nemâz kılariken (istikbâl-i kible) farzdır. Ya'nî nemâz Kâ'be-i mu'azzama cihetine dönerek kılınır. Nemâz Allah için kılınır. Secde yalnız Allah için yapılır. Kâ'be'ye karşı yapılır. Kâ'be için yapılmaz. Kâ'be için secde eden, kâfir [Allaha düşman] olur.).

KA'DE-İ AHİRE: Son rek'atde, tehiyyât okuyacak kadar oturmak farzdır. (Dürr-ül-muhtâr)da diyor ki, (Otururken, el parmakları ile işâret edilmez. Fetvâ da böyledir.). Erkekler, otururken, sol ayağını parmak uçları sağa doğru dönük olarak, yere döşer. Bu ayağın üzerine oturur. Sağ ayağını dik tutar. Bunun parmakları yere değer. Parmaklarının ucu, kibleye karşı biraz bükülmüş olur. Böyle oturmak sünnettir. Kadınlar (Teverrük) ederek oturur. Ya'nî, kaba ellerini yere koyarak oturur. Uylukları birbirine yakın olur. Ayaklarını sağ tarafdan dışarı çıkarır.

(Merâkıl-felâh)da ve (Tahtâvî) şerhinde ezkârın keyfiyyetini anlatırken diyor ki, (Farzdan sonra, hemen son sünnete kalkmak, arada birşey okumamak, hanefîde sünnettir. Peygamberimiz, farzı kılınca Allahümme entesselâm ve minkesselâm tebârekte yâ zelcelâli velikrâm diyecek kadar oturup, fazla oturmaz, hemen son sünneti kılardı. (Âyet-el-kürsî) ile tesbîhleri, farzla sünnet arasında okumazdı. Bunları, son sünnetden sonra okumak, farzdan sonra okuma sevâbını hâsıl eder. Farzdan önceki sünnetler de, böyle olup, farz ile sünnet arasında birşey okunursa, nemâzın sevâbı azalır. Son sünneti, imâmın farz kıldığı yerde kılması mekrûhdur. Cemâ'atin kılması mekrûh değil ise de, başka yerde kılmaları müstehabdır. Müstehabı yapmıyanın nemâzı noksân olmaz. Sevâbindan mahrûm kalır. Farzı veyâ son sünneti kılınca, imâmın sağa, sola veyâ cemâ'ate dönmesi müstehabdır. İşlerini görmesi için, hemen gitmesi de câizdir. Hadîs-i şerîfde, (Her nemâzdan sonra, üç kerre, Estagfirullahel'azîm ellezî lâ ilâhe illâ huv el-hayyel-kayûme ve etübü ileyh okuyanın, bütün günâhları afv olur) buyuruldu. İstigfârdan sonra, Âyet-el-kürsî ve otuzüç kerre (Sübhânallah), otuzüç kerre (Elhamdülillah) ve otuzüç kerre (Allahü ekber) ve bir (kelime-i tehlîl) ya'nî (Lâ ilâhe illallah vahdehû lâ şerîke leh...) okumaları ve ellerini göğüs hizâsına kaldırarak, kendileri için ve bütün müslimânlar için düâ etmeleri de müstehabdır. Hadîs-i şerîfde, (Beş vakt farz nemâzdan sonra yapılan düâ kabûl olur) buyuruldu. Fekat düâ, uyanık kalb ile ve sessiz yapılmalıdır. Düâyı yalnız nemâzlardan sonra veyâ belli zemânlarda yapmak ve belli şeyleri ezberleyip, şî'r okur gibi düâ etmek mekrûhdur. Nemâzdan sonra, düâ bitince, elleri yüze sürmek sünnettir. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" nemâz içinde ve tavâfda, yemekden sonra ve yatarken de düâ ederdi. Bu düâlarında kollarını kaldırmaz ve ellerini yüzüne sürmezdi. Düânın ve her zikrin sessiz olması efdaldır. Tarikatçıların yaptıkları gibi, raks etmek, dönme, el çırpma, def, dümbelek, ney, saz çalma, sözbirliği ile harâmdır). Görülüyor ki, cemâ'atin imâm ile birlikde, sessizce düâ etmeleri efdaldır. Ayı ayrı düâ yapmaları ve düâ etmeden kalkıp gitmeleri de câizdir. Düâdan sonra,

onbir İhlâs ve bir kerre iki Kul-e'ûzü okunur. Muhammed Ma'sûm "rahmetullahi aleyh", bu düâdan sonra 67 kerre de yalnız (**Estagfirullah**) okuduğunu, ikinci cildin 80. ci mektûbunda yazmaktadır. En sonra, (**Sübhâne Rabbike...**) âyeti okunur.

(**Dürr-ül-muhtâr**) da (**Tehiyetülmescid nemâzi**)nı anlatdıktan sonra diyor ki, (Sünnet ile farz arasında konuşmak, sünneti iskât etmez ise de, sevâbını azaltır. Bir şey okumak da böyledir. Ba'zı âlimler, sünnet kabûl olmaz. Evvelki sünneti tekrâr kılmak lâzım olur dedi.) Oturarak kılan imâma uymak câiz olduğunu anlatdıktan sonra diyor ki, (İmâmın sesi yetişmediği zemân, müezzinlerin yüksek sesle, cemâ'ate bildirmesi câiz ise de, çok bağırımları nemâzlarını bozar. Çünkü, bağırarak okumak, dünyâ sözü konuşmak gibidir. İmâmın nemâzda, ihtiyâcdan fazla yüksek sesle okuması, nemâzi bozmadıkça ise de, harâmıdır). Görülüyor ki, müezzinlerin bağırarak, nemâz kılanları şaşırtmaları harâmıdır. (**Medâric-ün-nübüvve**)de diyor ki, (Selâm verince, istigfâr nasıl okunacağı Evzâiden soruldu. Üç kerre (**Estagfirullah**) denir buyurdu). [Bunları yüksek sesle okumak bid'at olduğu, Mısrda (Kibâr-ı ulemâ hey'eti) a'zâsından Şeyh Alî Mahfûzun 1375 [m. 1956] baskılı (**El-ibdâ'**) kitâbında, 59. cu sahîfede yazılıdır.] Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", (**Yatarken de, Âyet-el-kürsî okuyun**) buyurdu. Nemâzlardan sonra düâ ediniz de buyurdu.

Nemâzdan sonra düâ: Düâda, erkekler kolları göğüs hizâsına kaldırır. Dirsekler fazla bükülmez. Düâdan sonra, sübhâne rabbike... âyet-i kerîmesini okuyup, elleri yüze sürerler. Hastalık veyâ soğuk gibi sebeble ellerini kaldıramıyan kimse, şehâdet parmağı ile işâret eder. Parmaklar kibleye karşı çevrilir. Kollar, sağa sola doğru açılmaz, birbirine yakın, ileri doğru tutulur.

[Farz nemâzlardan sonra, imâmın ve cemâ'atin, her biri temâm olarak, üç istigfâr ve Âyet-el-kürsî ve 99 tesbîh ve düâdan sonra, her birinde Besmele çekerek, onbir İhlâs ve iki Kul-e'ûzü okumaları ve 67 Estagfirullah demeleri müstehabdır. Onbir İhlâs okumağı emr eden hadîs-i şerîf, (**Berîka**) birinci cild, son sahîfesindedir. Sabâh nemâzi sonunda, on kerre (**Lâ ilâhe illallah vahdehu lâ-şerîke-leh lehül-mülkü ve lehül-hamdü yuhyî ve yümît ve hüve alâ külli şey'in kadîr**) okuyana çok sevâb verileceği, hadîs-i şerîfde bildirildi (**İmdâd**). Cenâze olduğu zemân, bunları terk etmemelidir. Çeşidli sebeblerle, cenâze, sâatlerce bekletilip de, bunları okumak için bir iki dakika bekletilemez mi? Cemâ'atin bunları okumalarına mâni' olanlar, Bekara sûresinin yüzondördüncü âyet-i kerîmesinde zâlim oldukları ve Cehenemde şiddetli azâb görecekleri bildirilenlerin arasında bulunmaktan, çok korkmalıdırlar. Cemâ'atin bunları okumalarına mâni' olmanın dindâr imâmlara ve müezzinlere müjdelere olsun! Bunlar, her nemâzda yüz şehîd sevâbı kazanıyorlar. Çünkü, Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, (**Unutulmuş bir sünnetimi meydâna çıkarana yüz şehîd sevâbı vardır**). Müezzin efendiler, bid'atden kurtulmak için ezânı, yüksek sesle minârede, ikâmeti câmi'de okumalı, nemâz tekbîrlerini, ancak lüzûm olunca, yüksek sesle okumalı, hiç ho-parlör kullanmamalıdır. Âyet-el-kürsîyi, tesbîhleri ve kelime-i tehlîli, sessiz olarak, hanefîde son sünnetden sonra, şâfi'îde ve mâlikîde hemen farzdan sonra okumalıdır. Düâ ederken, Resûlullah'a salât ve selâm okumanın müstehab olduğu, (**İmdâd**)ın Tahtâvî şerhinde Vitr nemâzında yazılıdır.

Nemâzdan sonra secde etmek harâm olduğu (**Dürr-ül-muhtâr**)da tilâvet secdesinde yazılıdır. Nemâzlardan sonra imâm ile, eli göğse koyarak, selâmlaşmak bid'atdır. Müslimânlıkda el ile ve vücûd hareketi ile selâmlaşmak yokdur. İbni Nüceym Zeynel'âbidîn Mısrî "rahmetullahi teâlâ aleyh", böyle selâmların günâh olduğunu bildiriyor. Üçüncü kısımda elliyedinci madde sonunu okuyunuz!].

(**Şir'at-ül-islâm**) şerhinde diyor ki, (Hadîs-i şerîfde, (**Gece seher vaktinde ve nemâzlardan sonra yapılan düâ kabûl olunur**) buyuruldu. Düâya hamd ve senâ ve salevât ile başlamak ve sonunda iki avucu yüze sürmek sünnetdir). (**Fetâvâ-yi Hindiyeye**)de, beşinci cüz'de diyor ki, (Düâ ederken, avuçlar semâya karşı açık, iki el

aralık ve göğüs hizâsında olmalıdır). Sünnet kılmanın düâ etmekden efdal olduğu (**Bezzâziyye**)de yazılıdır. [Şî'î ve vehhâbîler, düâ ederken, iki avuç açık, birbirlerine bitişik, parmaklar yapışık, göğüs hizâsında, yüze karşı tutmaktadır.]

(Ni'met-i islâm)da diyor ki, (Kadın nemâzda iki elini omuzu hizâsına kaldırır. Ayakda sağ elini solu üstüne getirir. Sağ el parmaklarını sol bilek üzerine halka yapmaz. Ellerini göğsü üzerine koyar. Rükû'da ellerini dizleri üstüne kor. Dizlerini kavramaz. Parmaklarının arasını açmaz. Dizleri dik olmaz. Sırtları düz olmaz. Secdede alçalıp, kollarını yanlarına ve karnını uyluklarına bitişdirir. Kaynağı üzerine oturup, ayaklarını sağa yatık çıkarır. Kadın erkeğe imâm olamaz. Kadının kadına imâm olması mekrûhdur. Erkeğe uyunca, en arkada saf olurlar. Öpülen kadının nemâzı bozulur. Aynı imâma uyan kadın, erkeğin önünde veyâ yanında kılarsa, erkeğin nemâzı fâsid olur. Erkek, kadına geride durmasını işâret eder, o da geride durmazsa, yalnız kadının nemâzı fâsid olur. Ateşdeki yemeğin taşması, çocuğun ağlaması hâlinde nemâzını bozması câiz olur.) Düâ ederken ellerini ileri uzatmaz, yüzüne karşı eğik tutar.

***Nefsini terketmeden Rabbini arzûlarsın,
hayvânı sen geçmeden, insanı arzûlarsın.***

***(Men arefe nefsehü, fekad arefe rabbeh),
kendini sen bilmeden, Sübhânı arzûlarsın!***

***Sen bu evin kapısın, henüz bulup açmadan,
ma'sûka kavuşacak, zemânı arzûlarsın.***

***Dışarı üfürmekle, yakılır mı bu ocak?
Gönlün Hakka vermeden, ihsânı arzûlarsın!***

***Dağlar gibi kuşatmış, tenbellik, kardeş seni,
günâhını bilmeden, gufrânı arzûlarsın!***

***Konuk için evin yok, hiç hâzırlığın da yok,
issiz dağın başında, mihmânı arzûlarsın!***

***Bostânı, bağı gezdim; meyvesin bulamadım,
sen söğüt ağacından, rummânı arzûlarsın!***

***Gece sayıklar gibi, anlaşılmaz söz ile,
sen de mi ey Niyâzi, irfânı arzûlarsın?***

***Camı temizlemeden, aynayı arzûlarsın,
zunnârını kesmeden, îmânı arzûlarsın!***

***Küçük çocuklar gibi, binersin ağaç ata,
tecriben yok, topun yok, meydânı arzûlarsın!***

***Karıncalar gibi sen, ufak ufak yürürsün,
meleklerden ileri, seyrânı arzûlarsın!***

***Topuğuna çıkmadan, suyu deniz sanırsın,
sen dereyi geçmeden, ummânı arzûlarsın!***

***Haydi Niyâzi yürü, atma okun ileri,
derdiyle kul olmadan, sultânı arzûlarsın!***

65 — YOLCULUKDA NEMÂZ

(**Seferî**) veyâ (**Müsâfir**) olmak demek, yolcu olmak demektir. Bir kimse, bulunduğu yerden veyâ gitdiği yolun iki tarafında dizili evlerin sonuncularını hizâsından ayrılırken, senenin kısa günlerinde, insan veyâ deve yürüyüşü ile, üç günde gidilecek yere gitmeği niyet ederse, müsâfir olur. Niyet etmez ise, bütün dünyâyı dolaşsa bile, müsâfir olmaz. Düşmanı arayan askerlerin hâli böyledir. Fekat, geri dönüşde müsâfir olur. İki günlük uzakda olan bir yere gitmeğe niyet eden kimse, yolda iken veyâ o yere varınca, iki günlük yere dahâ gitmeğe niyet etse, o dört günlük yere giderken müsâfir olmaz. Üç günlük yere gitmek niyeti ile yola çıkan kimse, konakladığı bir yerden üç günlük yola gitmeğe niyet ederek, ayrılırsa, gideceği yolun iki tarafındaki evlerin hizâsından ayrıldığı zemân müsâfir olur. Son evin gözünden gayb olması lâzım değildir. Bir tarafda evlerin hizâsını geçmesi lâzım olmaz. Deniz veyâ orman yanında konmuş olan göçebeler, çadırlardan ayrılınca müsâfir olur. Yolun bir veyâ iki tarafında, şehrdan kendisine kadar evler dizilmiş bulunan köyleri de aşması lâzımdır. Şehre bitişik boş erâzîyi ve bağları, tarlaları, bostanları aşmak lâzım değildir. Bostanlarda, tarlalarda çiftçilerin, bekçilerin evleri bulunsa da, buralar ve bunlardan sonra gelen köyler, şehrdan sayılmazlar. Boş erâzîden, kasabaya yakın (**Finâ**) denilen büyük mezârlıklar [fabrika, mekteb ve kışlalar] ve kasabadakilerin harman yapmak, hayvan koşdurmak, eğlenmek için devâmlı kullandıkları yerler ve avlandıkları, kullandıkları deniz ve göl kısımları şehrdan sayılır. Ya'nî, buraları da aşmak lâzımdır. Finâ, ikiyüz metreden ziyâde uzakda ise veyâ arada tarla varsa, şehrdan sayılmaz. Fekat uzak olan Finâda da, Cum'a ve bayram nemâzlarının kılınması sahîh olur. Arada Finâ bulunan şehirler, köyler şehrdan sayılmaz. Böyle köyleri aşmak lâzım değildir. Yalnız Finâyı aşmakla seferî olur. Finâ, büyük şehirlerde ikiyüz metreden dahâ uzakda olunca da, şehrdan sayılır. Muhtâr olan kavle göre, arada Finâ veyâ evler bulunursa da, köyleri aşmak lâzım olmadığı (**İmdâd**)ın Tahtâvî hâşiyesinde yazılıdır.

Akşama kadar hep yürümesi şart değildir. Kısa günde, sabâh nemâzından, öğleye kadar yürümesi kâfîdir. Bu da, bir merhale, ya'nî bir menzil, bir konak denilen yoldur. Arada dinlenmesi de câizdir. Üç günlük yola, sür'atli bir vâsita ile, meselâ trenle, dahâ az zemânda giderse, yine müsâfir olur [**Mecelle** 1664]. Bir yere, iki başka yoldan gidilse, biri kısa, öteki uzun olsa, kısa yoldan giden müsâfir olmaz. Uzun yol, üç günlük yürüyüş ise, bu yoldan, her vâsita ile giden de, müsâfir olur.

(**İbni Âbidîn**) buyuruyor ki, (Âlimlerin hepsi, üç günlük yolu, (**Fersah**) dedikleri, bir sâatda gidilen yolun uzunluğu ile bildirdiler. Bir kısmı, üç günlük yol yirmibir fersahdır dedi. Bir kısmı da, onsekiz, bir kısmı ise, onbeş fersahdır dedi. Fetvâ, ikinci söze göre, verilmiştir). Coğunluğun fetvâsına göre, bir merhale, ya'nî bir günde gidilen yol, ârızasız olan düz yerde altı fersahdır. Bir fersah üç mîldir. Bir merhale onsekiz mîl, üç merhale 54 mîl olur. Bir mîlin dörtbin zrâ' olduğu ve dörtbin hatve kavlinin za'îf olduğu ve bir zrâ'ın kelime-i tevhdî harfleri adedince, yirmidört parmak genişliğinde olduğu (**İbni Âbidîn**)de teyemmüm bahsinde yazılıdır. Bir parmak genişliği, ortalama 2 santimetredir. Bir zrâ', 48 santimetre, bir mîl [1920] metre, bir fersah [5760] metredir. Bir merhale, otuzdört kilometre beşyüzaltmış metre, üç günlük yol da, takrîben yüzdört [103,680] kilometre olmaktadır. [Coğrafi mîl, bir dakikalık Ekvator kavsinin uzunluğu olup [1852] metredir.] İstanbulda Küçükçekmecedan ayrılarak Tekirdağına giden seferî olur. (**El fikh-u alel mezâhib**)de diyor ki, (Şâfi'î, mâlikî ve hanbelî mezheplerinde, sefer mesâfesi, iki merhale [Konak]dır. Bu da, onaltı fersahdır. Bu da 48 mîldir. Çünkü bir fersah, üç mîldir. Bir mîl altıbin zrâ' [insan kolu]dur. Seferî olmak mesâfesi, seksen kilometre altıyüzkırk metrelik bir yoldur.) Bu kadar kilometre olmak için, bir mîlin 4000 zrâ' ve bir zrâ'ın 42 cm. olması lâzımdır. Nitekim 1404 [m. 1984] de ikinci baskısı yapılan (**El-mukaddimet-ül hadremiyye**) Şâfi'î fikh kitâbının şerhinde de, (Şâfi'îde

seferî olmak mesâfesi, dört Berîd, ya'nî iki merhaledir. Bir berîd, dört fersahdır. Bir fersah üç mîldir. Bir mîl, bin bâ' [Kolaç]dır. Bir bâ', dört zrâ' [insan kolu]dur. Bir zrâ', iki karışdır) demektedir. Seferîlik mesâfesi, bu şerhe göre de, 16 fersah, ya'nî 48 mîl olmakda ve bir mîl, dört bin zrâ' olmakdadır. (**Mir'ât-i Medîne**)nin beş-yüzyirmiüçüncü sahîfesinde diyor ki, (Kitâbımızda zrâ' dediğimiz uzunluk, insan kolu olup, Mısır ve Hicâzda şimdi kullanılan demir ölçünün sekizde yedisidir. Takrîben iki karışdır). Bu demir ölçü birimi, hanefî fikh kitâblarında yazılı olan zrâ' olup, 24 parmak genişliğindedir. 48 santimetredir. Bunun sekizde yedisi 42 santimetredir. Görülüyor ki, Şâfi'îde bir mîl dörtbin zrâ'dır. Bu da 1680 metredir. 48 mîl de 80 kilometre 640 metredir. Sefer mesâfesinin, tam bu kadar kilometre olması şart değildir. Meşhûr olan veyâ zann-ı gâlib ile anlaşılan mesâfe kâfidir.

Denizde, orta rüzgârlı havâda giden yelkenlinin hızı esâsdir. İstanbuldan Muedanyaya giden, seferî olmaz. Bursaya giden, seferî olur. Tayyâre ile giden, altında bulunan yoldan veyâ denizden gitmiş gibidir. İstanbulda, Fâtihden otobüs ile sefere çıkan, bugün için, Edirne-kapı kabristânını geçince, Aksaraydan çıkan, Topkapı kabristânını, sâhil yolundan ise, Yedikule kapısını geçince, Üsküdar-dan çıkan, Selimiye kışası ile Karaca Ahmed kabristânı arasından geçince, İstanbuldan Anadolu'da 104 kilometreye gitmeğe niyyet edenlerin hepsi, buğazın karşı sâhiline geçince seferî olurlar. Seferî olan kimsenin, dört rek'at olan farz nemâzları iki rek'at kılması hanefîde vâcib, mâlikîde sünnet-i müekke'de, şâfi'îde efdaldır. Mukîm olan imâma uyması hanefîde, edâ ederken câiz, şâfi'îde hem edâ, hem kazâ ederken câiz, mâlikîde ikisinde de mekrûhdur. Müsâfire uyan mukîmin nasıl kılacağı, 64. cü maddede bildirilmiştir. Mest üzerine, üç gün üç gece mesh edebilir. Orucunu bozabilir. Kurban kesmesi vâcib olmaz. Müsâfir râhat ise, orucunu bozmamalıdır. Günâh için sefere çıkan, yalnız hanefî mezhebinde müsâfir olur. 59. cu maddeye bakınız!

Mukîm olsun, müsâfir [ya'nî yolcu] olsun, özrlü olsun, özrsüz olsun, herkes, şehir ve köy dışında, hayvan üstünde otururken nâfile nemâz kılabilir. Hayvan yürürken de, dururken de kılınabilir. Beş vakt farz nemâzlardan önce ve sonra olan sünnetler de nâfile nemâz demektir. Yalnız, sabâh nemâzının sünneti nâfile değildir. Fâtîha ve sûre okurken, sağ eli sol el üstüne bağlayıp göbük altına koymak iyi ise de, elleri uylukları üstüne koymak da olur. Her dürlü oturmak câizdir. Kendi yürürken nemâz kılmak, kimseye câiz değildir. Çünkü yürümek nemâzı bozar [**Cevhere**]. Altmışdokuzuncu maddeye bakınız! Yolda rast geldiği şehirlerden geçerken de böyle kılabilir. Kendi şehrinde kılması mekrûhdur. İmâ ile rükû'a ve secdeye eğilir. Başını birşey üzerine koymaz. Nemâza başlarken ve kılarken kibleye dönmek lâzım değildir. Hayvanın yürüdüğü tarafa doğru kılması lâzımdır. Hayvanın veyâ yularının veyâ eğerinin üzerinde çok necs [pislik] bulursa da, nemâz câiz olur. Fekat, necsli yerin üzerinde oturursa câiz olmaz. Necs ayakkabıyı da çıkarmak lâzımdır. Ayağı ile dürterek, yuları çekerek, az hareketle hayvanı idâre etmesi nemâzı bozamaz. Hayvan üzerinde nâfile nemâza başlıyan kimse, hızla yere inerek, yerde temâmlaması câizdir. Yerde başlayıp, hayvan üstünde temâmlamak câiz değildir.

Farzları ve vâcibleri, zarûret olmadıkça hayvan üzerinde kılmak câiz değildir. (**Halebî**)de, (Farzları hayvan üzerinde kılmak, sünnetleri kılmak gibi olup, ancak teyemmüm yapmak için bildirdiğimiz özrlü ile câizdir) diyor. Farzların da mukîm iken ve seferî iken, şehir dışında hayvan üzerinde zarûret olunca kılınacağı anlaşılmaktadır. Malının, canının, hayvanının tehlikede olması, inince hayvanın veyâ hayvandaki veyâ yanındaki malın çalınması, yırtıcı hayvan, düşman, yerde çamur olması, yağmur olması, hastanın, hastanın, inerken, binerken, iyi olmasının gecikmesi veyâ hastalığının artması, arkadaşlarının beklemeyip tehlikede kalması, indikten sonra, hayvana yardımcı binememek, hep zarûret olan özrdür. Az çamur özr de-

ğildir. Yüzü, içine girerek gayb olursa, özr olur. Hayvanı olmıyan kimse, böyle çamurda ayakda ve îmâ ile kılar. Hayvana binemiyenin yardımcısı olursa, imâmeyn özr olmaz dedi. Farz veyâ vâcib kılarken, hayvanı kibleye karşı durdurmalıdır. Durduramazsa, mümkün olduğu kadar durdurmalıdır.

Müsâfir, vaktin sonuna doğru özrün biteceğini ümmîd etse, bekleyip, yerde kılması iyi ise de, hemen hayvan üstünde kılması da câizdir. Bunun gibi, su bulmak ümmîdi olanın, vaktin başında, teyemmüm ile kılması câizdir. Hayvan üstündeki **(Mahmil)** denilen iki sandıkda kılmak, hayvan üstünde kılmak gibidir. İnebilen kimse, farzları mahmilde kılamaz. Mahmilin ayakları toprağa indirilirse, sedir [kaneppe] gibi olur ve burada farzları ayakda kılması câiz olur. Oturarak kılamaz.

İki tekerlekli araba, hayvana bağlanmadıkça, yerde düz duramayacağından yürürken de, dururken de hayvan gibidir. Üç, dört tekerlekli olup da hayvana bağlanmadan yerde düz duran araba, [otobüs, tren] yürümüyor ise, sedir gibidir. İçinde farz nemâz ayakda câiz olur. Araba gidiyor ise, hayvan gibidir. İçinde özr-süz farz kılmak câiz olmaz. Durdurup kibleye karşı ve ayakda kılmalıdır. [Durduramazsa, ücretli olan vâsıtanan inerek nemâzı kılmalıdır; vâsita giderse, arkadan gelen veyâ o kasabadan kalkacak olan başka vâsita ile gitmelidir. Birinci vâsıtaya binerken, buna göre pazarlık yapılmalıdır. Buna da imkân olmazsa, nemâzda oturur gibi yere oturarak ve imkân olduğu kadar kibleye dönerek kılması câiz olur.]

Hastanın ve seferde olanın farzları, sedirde, sandalyada, ayaklarını sarkıtarak oturup, îmâ ile kılmaları câiz değildir. Hasta, yerde veyâ uzunluğu kible istikâmetinde olan sedirin üstünde, kibleye karşı oturarak kılar. Birinci kısım, 74. cü maddeye bakınız! Seferî olanın, diğer üç mezhebi taklîd ederek, vâsita yolda durduğu zemân, öğle ile ikindiye ve akşam ile yatsıyı birleştirerek kibleye karşı, ayakda kılması dahâ iyi olur. Mâlikî ve şâfi'î mezheplerinde, günâh olmıyan seferde, ya'nî 80 kilometreden ziyâde süren seferde, ikindiye öğle nemâzı vaktinde ve yatsıyı akşam nemâzı vaktinde takdîm ederek veyâ öğleyi ikindi vaktinde ve akşamı yatsı vaktinde te'hîr ederek iki nemâzı bir arada kılmak câizdir. Yola çıkmadan nemâz kasr ve cem' edilemez. Dört günden az kalmak niyyet ettiği yer (seferî yer) olur. Bu yerde kasr eder ve harac olunca, cem' edebilir. Yağmur sebebi ile câmi'de cemâ't ile cem'i takdîm câiz ise de yedi şartı vardır. Hastanın cem' etmesi ihtilâflıdır. [Başka bir mezhebi taklîd etmek, mezheb değiştirmek demek değildir. İmâm-ı Şâfi'iyi "rahmetullahi teâlâ aleyh" taklîd eden bir hanefî, mezhebinden çıkmaz.] Yola çıkmadan ve yolculuk bitdikden sonra dört rek'at olan farzların iki rek'at kılınmayacağı ve iki vaktin nemâzının birlikde kılınmayacağı, Şâfi'î âlimlerinden Şemsüddîn Muhammed Remlî fetvâsında ve **(İ'ânet-ut-tâlibîn alâ-hall-i elfâz-ı Feth-il-mu'îm)**de bildirilmektedir. Bu fetvâ, **(Fetâvâ-yı Kübrâ)** kenârında basılmıştır.

Ayrı ayrı hayvanlar üzerinde olarak cemâ't ile kılınmaz. Bir mahmilde, bir araba veyâ otobüsde, dururken, odada kılar gibi cemâ't ile kılınabilir.

(Halebî-i kebîr)de diyor ki, (Şemsül Eimme Halvânî buyurdu ki, hayvan üzerinde kibleye karşı durup, nemâzda iken, hayvan kibleden dönerse, farz nemâz kabûl olmaz. Bir rûkn kadar kibleden ayrılmamalıdır. [Araba, tren de böyledir.]

Giden gemide farzları, özrsüz oturarak kılmak, iki imâma göre câiz değildir. Baş dönmesi özrdür. İmâm-ı a'zam "rahmetullahi aleyh", ayakda kılması iyi olur buyurdu. İmkânı varsa, gemiden çıkınca, toprakda kılmak dahâ iyidir. Deniz ortasında demirli gemi, rüzgârla çok sallanıyorsa, giden gemi gibidir. Çok sallanmıyorsa veyâ sâhile yanaşmış ise, farz nemâzları oturarak kılmak câiz olmaz. Yanaşmış gemide, karaya oturmuş ise, ayakda olarak her zemân câizdir. Karaya oturmamış ise, âlimlerin çoğuna göre, dışarı çıkmak mümkün ise, bu gemide farz kılmak câiz olmaz. Böyle gemi, hayvan gibidir. Karaya oturan gemi [ve deniz dibine direk, zincirle bağlı iskele, köprü] ise, toprak üzerindeki sedir, masa gibidir. Giden gemide,

nemâza başlarken kıbleye karşı durmak ve gemi dönünce, nemâz içinde kıbleye dönmek lâzımdır. Çünkü, gemilerde kıbleye dönmek, odadaki gibidir. Rükû' ve secdeleri yapabilen kimsenin, gemide nâfile nemâzları da îmâ ile kılması câiz olmaz).

(Merâkıl-felâh)da diyor ki, (Nâfileleri özrsüz oturarak kılmak câizdir. Yalnız sabâh nemâzının sünnetini ayakda kılar. Nâfileleri oturarak kılan, sevâbın yarısı verilir. Rükû' için eğilir. Secde için, başını yere koyar. Yâhud, rükû' için ayağa kalkar ve sonra rükû'a eğilir. Ayakda kılamıyan, oturarak kılar. Rükû' için eğilir. Secde için, başını yere koyar. Secde için, başını yere koyamıyan kimse, îmâ ile kılar).

(Hidâye) ve **(Nihâye)**de, (Yanaşmış gemide farz kılmak câizdir. Dışarı çıkıp karada kılmak iyi olur) diyor. **(Behce)**de diyor ki, (İstanbuldan kayıkla Üsküdüra giderken, öğle vakti çıkacak olsa, öğleyi oturarak kılması câiz olur). Seferi olmadığı için, şâfi'îyi taklîd ile, öğleyi ikindi ile birlikte kılamaz.

Mi'râc gecesi, akşam nemâzı üç rek'at, öteki nemâzlar iki rek'at farz oldu. Me-dîne-i münevverede ikinci emrle sabâh ve akşamdan başkası dört rek'ate çıkarıldı. Hicretin dördüncü yılında bunlar, müsâfir için, yine ikiye indirildi. Müsâfirin bunları dört kılması hanefîde günâh olur **(Dürr-ül-muhtâr)**.

Müsâfir farzı dört rek'at kılsa, son iki rek'atı nâfile olur. Emri dinlemediği için ve nâfilenin iftitâh tekbîrini terk ettiği için ve farzın selâmını terk ettiği için ve nâfileyi farz ile karıştırdığı için, günâh olur. Tevbe etmezse Cehenneme gidebilir. Unutarak dört rek'at kılan kimse secde-i sehv yapar. Müsâfir olan imâm, yanılarak dört rek'at kılsa, buna uymuş olan mukîmin nemâzı fâsid olur. İkinci rek'atde oturmazsa, farzı kabûl olmaz. Üçüncü rek'atin secdesini yapmadan, o şehre onbeş gün kalmağa niyet ederse, o farzı dört rek'at kılması lâzım olur. Fekat, üçüncü rek'atin kıyâmını ve rükû'unu tekrârlaması lâzım olur. Çünkü, bu ikisini nâfile olarak yapıyordu. Nâfile olarak yapılan ibâdet farz yerine geçemez. [Nâfilelerin, sünnetlerin, kazâya kalmış farzlar yerine geçemeyeceği, buradan da anlaşılmalıdır.] Yetmişdördüncü maddenin sonuna bakınız! Müsâfir sûreleri kısa okur. Tesbîhleri üçden az yapmaz. Yolda iken, ya'nî sıkıntılı zemânında, sabâh nemâzından başka sünnetleri terk edebilir. Sünnetleri özr ile terk etmek câizdir. [Sünnetleri kazâ nemâzı niyyeti ile kılmak lâzım olduğu, buradan da anlaşılmalıdır.]

Üç günlük yol gitmeden, geri dönmeğe niyet ederse, o anda müsâfirlikten çıkar. Mukîm olur. Üç günlük yola gitmeğe niyet edip şehirden çıkan bir kimse, üç günlük yoldan dahâ az veyâ dahâ çok gitdikden sonra, kendi şehrine girince veyâ başka bir yerde onbeş gün kalmağa niyet ederse, yine mukîm olur. Onbeş günden az kalmağa niyet ederse veyâ hiç niyet etmeden yıllarca kalsa, müsâfir olur. Asker, dâr-ül-harbde, bir yerde onbeş gün kalmağa niyet etse de, mukîm olmaz. Denizdeki gemide veyâ hayât, ev olmıyan adada, onbeş gün kalmağa niyet eden müsâfir, mukîm olmaz. Gemicilerin malı, çoluk çocuğu da gemide olsa, yine mukîm olmaz. Gemi vatan değildir. Mekke, Minâ ve Arafât gibi başka başka yerlerde topdan onbeş gün kalmağa niyet eden de, mukîm olmaz. Kadın, talebe, asker, me'mur, işçi ve çocuk gibi emr altında olanlar, kendi niyyetleri ile değil, zevcinin veyâ mahreminin, hocasının, kumandanının, iş verenin emrini alınca, emre göre hareket ederler. Âmirleri onbeş gün kalmağa niyet etse, bunlar emri işitinceye kadar müsâfir olur. İşitince mukîm olurlar. Düşman memleketine giren veyâ bir kal'ayı karadan, denizden saran askerler, onbeş güne niyet etseler bile, müsâfir olurlar. Düşman memleketine harb için gitmiyen, niyyetine göre müsâfir veyâ mukîm olur. **(Dâr-ül-harb)**de yeni müslimân olana eziyet edilmiyorsa, mukîm olur. Çadırda yaşıyanlar çölde onbeş gün kalmağa niyet edince, mukîm olurlar. Başkaları olmaz.

Nemâz vaktinin sonunda sefere çıkan, bu nemâzı kılmamış ise, iki rek'at kılar. Vaktin sonunda vatanına gelen, bu vaktin nemâzını kılmamış ise, dört kılar.

İnsanın mukîm olduğu, yerleştiği yere **(Vatan)** denir. Hanefî mezhebinde, üç dür-

lü vatan vardır. (**Vatan-ı aslî**) asl yer, insanın doğduğu veyâ evlendiği veyâ başka yere yerleşmemek, orada hep kalmak niyyeti ile yerleştiği yerdir. Senelerce oturup da sonra çıkmağı veyâ düşündüğü birşey hâsıl olunca çıkmağı niyyet ederse, burada senelerce otursa bile, yerleşmiş olmaz. Bir kimse, bir yerde, onbeş gün kalmağı niyyet etmeden bile evlense, o yer, vatan-ı aslî olur. Orada mukîm olur. İki yerde zevcesi olan, o şehirlerin herbirine gidince, o yer, vatan-ı aslî olur. Oralarda mukîm olur. Zevcesi ölse, orada evleri, toprağı olsa bile, orası (asl yeri) olmakdan çıkar. Evlenmediği bir yere gidip yerleşmeğı niyyet edince, orası (asl yeri) olur. Bâlig bir çocuğun ana babasının bulunduğu yer, doğduğu yer bile olsa, buradan ayrılıp başka yerde, çıkmamak üzere niyyet edip yerleşse veyâ evlense, orası (**Asl yeri**) olur. Ana babasının yanına gidince, yerleşmeğı niyyet etmedikce, burası, çocuğun asl yeri olmaz. Onun asl yeri, evlendiği veyâ son yerleştiği yerdir. Bir yere yerleşince, araları üç günden az olsa ve sefer niyyeti ile çıkmamış olsa bile, önce yerleşmiş olduğu ve doğduğu vatan-ı aslîleri bâtil olur. Başka yere yerleşmek için asl yerinden ayrılan kimse, dahâ başka yere yerleşmek için yolunu değışdirse, birinci yerinden geçerken nemâzlarını dört kılar. Çünkü, başka vatan edinmemişdir. Zevcesini bir yerde yerleşdirip, sonra kendisi başka yere yerleşse, ikisi de vatan-ı aslîsi olur. Bir kimse, vatan-ı aslîye girince mukîm olur. Onbeş gün kalmağı niyyet etmesi lâzım olmaz.

İkinci vatan, (**Vatan-ı ikâmet**) geçici vatandır. Giriş ve çıkış günlerinden başka hanefîde onbeş, şâfi'î ve mâlikîde dört gün veyâ çok devâmlı kalıp, sonra çıkmağı niyyet edilen yere (**Geçici vatan**) denir. Bir yerde bu mikdâr kalmağı niyyet ederken, bu müddet içinde, başka yere gidip kalmağı ve yine buraya dönmeğı de niyyet edilirse, burası geçici vatan olmaz. Geceleri burada, gündüzleri başka yerde kalmağı niyyet ederse, burası vatan-ı ikâmet olur. Okumak için veyâ vazîfe yapmak için bir yerde senelerce kalmağı ve sonra buradan çıkmağı niyyet ederse, burası (Vatan-ı ikâmet) olur. Burada, çıkmamak niyyeti ile yerleşseydi, vatan-ı aslî olurdu. Vatan-ı ikâmet üç şeyle bozulur: Başka bir vatan-ı ikâmete gidince, sefer niyyeti ile çıkmamış olsa ve aralarındaki uzaklık üç günlük yoldan az olsa bile, önceki vatan-ı ikâmet bozulur. Vatan-ı aslîye gidince de bozulur. Bir hanefî, Mekke-i mükerrermede onbeş gün oturup sonra, Minâya gidip evlenirse, Minâ vatan-ı aslî olur. Mekke-i mükerrreme vatan-ı ikâmet olmakdan çıkar. Üçüncü sebep, sefere niyyet ederek çıkmaktır. Ya'nî vatan-ı ikâmetden üç gün üç gece uzağı gitmeğı niyyet ederek ayrılınca, burası vatan-ı ikâmet olmakdan çıkar. Dahâ az yola niyyet ile gidip gelseydi, geçici vatani bozulmazdı. Vatan-ı ikâmetden niyyetsiz çıkıp, başka yerde üç günlük yola gitmek için niyyet ederse, üç günlük yol yürümeden önce, vatan-ı ikâmete girerse, seferî olması bozulur. Mukîm olur. Niyyet etdikden başlayarak üç günlük yol gitdikden sonra, buraya girerse veyâ buradan hiç geçmezse, mukîm olmaz. Şâfi'îde bir yerdeki işinin dört günden önce bitmeyeceğini bilirse, niyyet etmese de, oraya girince mukîm olur. Müddetini iyi bilmezse, onsekiz gün sonra mukîm olur.

İstanbuldan Bağdâda ve Mekke-i mükerrermeden Kûfeye onbeş gün kalmak niyyeti ile giden birer hanefî, bu vatan-ı ikâmetlerinden çıkarak, Kasr denilen yere gelseler, her ikisi de Kasra giderken müsâfir olmaz. Çünkü, Kasr denilen yer, Bağdâd ile Kûfe arasındadır. Her ikisinden iki günlük yol uzaktır. Kasrda onbeş gün kalmağı niyyet ederlerse, Bağdâd ve Kûfe, vatan-ı ikâmet olmakdan çıkar. Çünkü Kasr şehri, yeni vatan-ı ikâmetleri olur. Onbeş gün sonra Kasrdan Kûfeye gelseler, müsâfir olmazlar. Kûfeden bir gün sonra çıkıp Bağdâda gitseler, yolda Kasrdan geçseler, yolda hep müsâfir olmazlar. Çünkü, Kasr, ikisi için de vatan-ı ikâmet idi. Üç günlük yola niyyet etmeden çıkıp gelince, müsâfir olmazlar. Bunlar Bağdâddan ve Kûfeden ilk çıkışlarında dört günlük yola niyyet etselerdi ve Kasrda karşılaşıp, her ikisi de Kûfeye gidip, bir gün kalıp, sonra Bağdâda gitselerdi, hep müsâfir olurlar-

dı. Çünkü, üç gün sefer niyyet etmişlerdir. İstanbullu, bu yolu yürümüşdür. Mekte-i mükerremeli ise, sefere çıkınca, Kûfe, vatan-ı ikâmet olmakdan çıkmışdır. Kasr şehri, vatanları olmadığı için, buradan geçmeleri, mukîm olmalarına sebep olmaz. İstanbuldan gelen, Kûfede onbeş gün kaldıktan sonra, Mekkeye gitmek niyyeti ile yola çıksaydı, üç günlük yol gitmeden, bir iş için, yine Kûfeye dönseydi, mukîm olmazdı. Çünkü, üç günlük yola gitmek niyyeti ile çıkınca, Kûfe şehri vatan-ı ikâmet olmakdan çıkmışdır. Kûfe, Bağdâdın ve Kerbelânın cenûbundadır.

Üçüncü vatan, (**Vatan-ı süknâ**) uğradığı yer olup, onbeş günden az kalmak için niyyet edilen yâhud yarın çıkarım diyerek, senelerle oturulan yerdir. Müsâfir vatan-ı süknâda farzları hep iki rek'at kılar. Bir köye, bir şehre gelince, on gün kalmağa niyyet edip, on gün sonra, bir hafta dahâ kalmağa niyyet ederse mukîm olmaz.

Vatan-ı ikâmetde veyâ vatan-ı süknâda bulunmak, vatan-ı aslînin bozulmasına sebep olmaz. Sefere çıkmak da, vatan-ı aslîyi bozamaz. Vatan-ı süknâda bulunmak vatan-ı ikâmeti bozamaz. Birinci vatan-ı süknâyı bozar.

Seferî olan kimse, vatan-ı süknâda iken, mukîm sayılmaz. Seferî olmıyan, vatan-ı süknâ yaptığı yerde, mukîm sayılır. Sefer mesâfesi kadar uzak olmıyan bir köye gitmek için şehirden çıkan, bu köyde onbeş günden az kalsa, burası (**Vatan-ı süknâ**) olur. Burada müsâfir olmaz. Farzları temâm kılar. Sonra, bu köyden, sefer niyyet etmeden çıksa, şehrine veyâ başka bir vatan-ı süknâyâ girmeden, yolda sefere niyyet etse, yolda farzları iki rek'at kılar. Bu köye girerse, mukîm olur. Çünkü, vatan-ı aslîye veyâ vatan-ı süknâyâ girmedığı için ve sefer niyyeti ile çıkmadığı için, vatan-ı süknâsı bozulmamışdır. Görülüyor ki, vatan-ı süknânın bozulması, vatan-ı ikâmet gibi oluyor. Vatan-ı süknâda mukîm olmak için, bunun ile vatan-ı aslî veyâ vatan-ı ikâmet arası sefer müddetinden [üç günden] az olmalıdır. Meselâ:

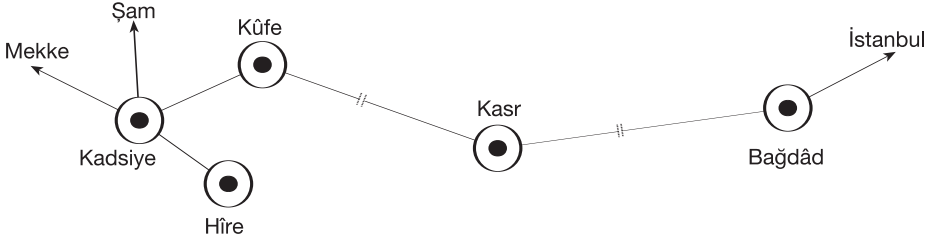
Bir kimse Kûfeden Kadsiyeye gidiyor. İki arası üç günlük yoldan azdır. Kadsiyeden Hîreye doğru yola çıkıyor. İki arası da üç günden azdır. Hîreye gelmeden, Kadsiyeye dönüyor. Unutduğunu alıp, Şâma gidecektir. Kûfeye uğramıyor, Kadsiyede, nemâzı temâm kılar. Çünkü, buradan ayrılırken sefere niyyet etmediği ve Hîreye girmedığı için, Kadsiyeye vatanlıktan çıkmadı. Hîre, Kûfenin beş kilometre cenûb-ı şarkındadır. Kadsiyeye, biraz dahâ cenûbdadır.

Üç günlük yola sefer niyyeti ile çıkan kimse, üç günlük yol gitmeden önce, bir köyde onbeş günden az kalsa, sonra buradan çıksa, buraya tekrâr gelirse, mukîm olmaz. Çünkü, ilk geldiğinde de müsâfir idi. Yanında zevci veyâ mahremi bulunmayan hayzlı kadının sefer niyyeti ile yola çıkması kıymetsizdir. Temizlendikten sonra üç gün dahâ gitmeden önce kaldığı yerde müsâfir olmaz.

(**Berîka**) ve (**Hadîka**) kitâblarında diyor ki, (Hür kadının, zevci veyâ ebedî mahrem akrabâsından biri yanında bulunmadan, yalnız veyâ başka kadınlarla yâhud âkil, bâliğ ve sâlih olmıyan mahremi ile üç günlük yola gitmesi [üç mezhebde] harâmdir. Şâfi'î mezhebinde, kadınlar ile mahremsiz olarak, farz olan hacca gidebilir. Bir veyâ iki erkeğin sefere gitmesi mekrûhdur. Üç erkeğin gitmesi mekrûh olmaz. Dört erkeğin gitmesi ve içlerinden birini emîr (Başkan) seçmeleri sünnettir). (**Hindiyye**)de nafaka bahsinde ve (**Tahtâvî**), (**Dür-ül-muhtâr**) ve (**Dür-ül-müntekâ**)da hac bahsinde diyor ki, (Kadın, mürâhık olan, ya'nî bülûğa yaklaşmış, oniki yaşındaki mahremi ile sefere gidebilir). (**Kâdihân**)da diyor ki, (Kadın, sâlih cemâ'at ile sefere gidebilir). [Bu iki kavî, zarûret hâlinde câiz olur.] (**Mecelle**)de dokuzyüzseksen altıncı maddede diyor ki, (Sinn-i bülûğun mebbei, erkekde on-

iki ve kızda dokuz yaşları doldurmaktır. Müntehâsı, ikisinin de onbeş yaşdır. Onbeş yaşını ikmâl edince bâliğ sayılırlar.

Oniki ve dokuz yaşlarını doldurup da, bâliğ olmamış çocuğa (**Mürâhuk**) denir.)

66 — NEMÂZIN VÂCİBLERİ, SECDE-İ SEHV

Fâtiha okumak, Fâtihadan sonra bir sûre veyâ âyet okumak, Fâtihayı ve zamm-ı sûreyi farzların birinci ve ikinci rek'atlerinde, vâcib ve sünnetlerin her rek'atinde okumak, secdeleri birbiri ardınca yapmak, ikinci rek'atde teşehhüd mikdârı oturmak, son rek'atde otururken, (**Ettehiyyâtü**) okumak, rükü'da ve iki secdede ta'dîl-i erkân, [ya'nî sübhânallah diyecek kadar hareketsiz durmak vâcib, dahâ çok durmak sünnetdir], kavmede ve celsede tumânînet [sübhânallah diyecek kadar durmak], nemâz sonunda esselâmü... demek, kunût düâsı okumak, imâmın, sabâh, Cum'a, bayram, terâvîh, vitr nemâzlarında ve akşam ile yatsının ilk iki rek'atinde yüksek sesle okuması, imâmın ve yalnız kılanın öğle ve ikinci farzlarında ve akşamın üçüncü, yatsının üçüncü ve dördüncü rek'atlerinde hafif sesle okumaları vâcibdir. (**Bezzâziyye**)de diyor ki, (Hafif sesle okuyanı bir iki kişinin işitmesi mekrûh olmaz. Sesli okumak, çok kişinin işitmesi demektir).

Nemâzın vâciblerinden birini bilerek yapmamak, nemâzı bozamaz. Fekat günâh olur. Unutarak yapmıyan, (**Secde-i sehv**) eder. Farzın ilk iki rek'atinde, (**Zamm-ı sûre**)yi unutan, üçüncü ve dördüncü rek'atlerde okuyup, sonra secde-i sehv yapar. Kırâeti unuttuğunu rükü'da hâtırlarsa, hemen kalkıp kırâeti ve sonra rükü'u yapar. Bir farzı ve vâcibi, vaktinden önce veyâ sonra yapan da, secde-i sehv eder. Meselâ, zamm-ı sûrenin bir parçasını rükü'da okuyana, ettehiyyâtüden sonra az birşey okuyarak, üçüncü rek'ati gecikdirene, imâm yüksek sesle okuyacak yerde, hafif sesle okursa ve hafif sesle okuyacak yerde yüksek sesle okursa, secde-i sehv yapmak lâzım olur. İmâmın yüksek sesle okuması vâcib olan yerleri, yalnız kılanın yüksek sesle de, hafif sesle de, okumaları câizdir. Birkaç kerre secde-i sehv îcâb etse, bir kerre yapmak yetiştir. İmâm ile berâber, cemâ'at de secde-i sehv yapar. Cemâ'atden biri hatâ yaparsa, secde-i sehv yapmaz. Cemâ'ate, birinci rek'atden sonra yetişen kimse, imâm ile secde-i sehv yaptıktan sonra, nemâzını temâmlar. Oturmağı unutup, üçüncü rek'ate kalkarken hâtırlayan bir kimse, dizleri yerden ayrıldıktan sonra ise, oturmaz, secde-i sehv eder. Son rek'atde oturmayıp ayağa kalkarsa, secde etmeden hâtırladı ise, hemen oturur ve oturmağı geciktirdiği için, secde-i sehv eder. Secdeye inince hâtırladı ise, farz nemâzı, nâfile şekline döner. Bir rek'at dahâ kılıp, altıncı rek'ate oturarak temâmlar. Dördüncü rek'atde teşehhüd mikdârı oturup, selâm vermeden beşinciye kalkarsa, secdeye yatmadan hâtırladı ise, oturup teşehhüdde okumadıklarını okuyup selâm verir ve secde-i sehv yapar. Secdeye yatdı ise, altıncı rek'ati de temâmlayıp, secde-i sehv yapar. Farzı temâm etmiş olur. İki rek'ati de nâfile olur. Fekat, bu iki rek'at, öğle, akşam ve yatsının son sünneti yerine geçmez denildi. Çünkü, sünnetlere tahrîme tekbîri ile başlanır. İmâm secde-i sehv yaparken de, câmi'e gelip, uymak câizdir. Secde-i sehvi bile bi-

le yapmayan veyâ nemâzın vâciblerinden birini, meselâ Fâtiha okumağı, bilerek terk eden kimsenin, o nemâzı tekrâr kılması vâcib olur. Tekrâr kalmazsa, fâsik olur. Cum'a ve bayram nemâzlarında, imâmın secde-i sehvi yapmaması iyi olur.

Secde-i sehiv yapmak için, bir tarafa selâm verdikten sonra, iki secde yapıp oturur ve nemâzı temâmlar. İki tarafa selâm verdikten sonra veyâ hiç selâm vermeden de, secde-i sehiv yapmak câizdir.

Bir kimse, kaç rek'at kıldığını unutsa, bu şaşırması, ilk olarak başına geldi ise, selâm verip nemâzı tekrâr kılmalıdır. Şaşırarak âdeti ise, düşünüp, çok zan etdiğine göre kılar. Kuvvetli zan edemezse, az kıldığını kabûl ederek temâmlar. Nemâzı kıldığında şübhe eden kimse, vakt çıkmadı ise, tekrâr kılar. Çıkdı ise kalmaz.

Kaç rek'at kıldığını şaşırıp, nemâz içinde düşünmesi, sonraki rüknün veyâ vâcibin, bir rükn zemânı kadar gecikmesine sebep olursa, bu arada, âyet ve tesbîh okusa bile, secde-i sehiv lâzım olur. Nemâzın içindeki farzlara (**Rükn**) denir. Bir âyet okumak, rükü' ve iki secde, son rek'atde oturmak, birer rüknüdür. Düşünmek, farzı veyâ vâcibi gecikdirince, secde-i sehiv lâzım oluyor. Meselâ, son rek'atde oturunca düşünürse, selâm vermesi gecikirse, secde-i sehiv lâzım olur. Fazla okuduğu salavât ve düâ, sünnet olarak değil, düşünce, dalgınlık sebebi ile olduğu vakt, vâcibin gecikmesi suç oluyor. Başka bir nemâzı kılıp kılmadığını veyâ dünyâ işlerinden herhangi birini düşünürse, bir rüknün gecikmesine sebep olsa bile, secde-i sehiv lâzım olmaz. Nemâz bitdikden sonra, kaç rek'at kıldığında şübhe ederse, buna vesvese denir. Buna ehemmiyet vermez. Nemâzdan sonra, bir âdil müslimân, yanlış kıldın derse, tekrâr kılması iyi olur. İki âdil kimse söylerse, tekrâr kılması vâcib olur. Âdil olmazsa, sözünü dinlemez. İmâm doğru, cemâ'at ise, yanlış kıldık derse, imâm kendine güveniyorsa veyâ bir şâhidi olursa, tekrâr kılınmaz.

Bir şeyin vâcib veyâ bid'at olmasında şübhe edilse, bu şeyi yapmak iyi olur. Bid'at ile sünnet arasında şübhe olsa, yapmamak lâzım olur. [Madde 54'e bakınız!]

İftitâh tekbîrini söyledi mi, abdesti var mı, elbisesi temiz mi, başına mesh etdi mi şübhe ederse, ilk olarak şübhe etdi ise, nemâzı bozup tekrâr kılar. Abdest almaz. Elbisesini yıkamaz. Her zemân şübhe ediyorsa, nemâzı bozamaz, temâmlar.

SALÂT-İ VİTR — (Mevkûfât) da diyor ki, (İmâm-ı a'zam "rahmetullahi aleyh" Vitr nemâzı vâcibdir buyurdu. İki imâm ise, sünnetdir dedi. [Mâlikî ve şâfi'î mezheplerinde de sünnetdir.] Buna ezân ve ikâmet okunmaz. Üçüncü rek'atde rükü'a eğilmeden önce, her zemân, arabî bir düâ okumak vâcibdir. Vaktinde kılmıyanın kazâ etmesi lâzımdır. Vitr diye niyyet de lâzımdır. Vitr nemâzı, üç rek'atdır. Üçüncü rek'at bitince selâm verilir. Üç rek'atde de Fâtiha ve zamm-ı sûre okunur. Üçüncü rek'atde, zamm-ı sûre okudukdan sonra, iki el, iki yana saliverilmeden, doğruca kulaklara kaldırılarak (Allahü ekber) denir. Sonra eller, iki yana saliverilmeden, doğruca bağlanır. Hemen iki Kunût düâsını okumak vâcibdir. Bu (**Kunût düâları**)nı bilmiyen kimse, üç kerre istigfâr okur. Meselâ (Allahüm-magfir lî) der. Yâhud bir kerre (Rabbenâ âtinâ...) âyetini sonuna kadar okur. Vitr nemâzından başka nemâzlarda Kunût düâsı okunmaz. Vitr nemâzı, yalnız Ramezânda cemâ'at ile kılınır. Ramezânda yatsının farzını cemâ'at ile kılmıyanlar, toplanıp da, Terâvîhi ve Vitri cemâ'at ile kılamazlar. Çünkü, Terâvîh, yatsının cemâ'ati ile kılınır. (**Hindiyeye**)de diyor ki, (Farzı yalnız kılan, Terâvîhin cemâ'atine katılır. Kaçtığı rek'atlerini temâmlar. Terâvîhi cemâ'at ile kılmıyan, farzı kıldığı imâm ile Vitri kılabilir. Vitri cemâ'at ile kıldıkdan sonra, başka câmi'e giden, imâm farzı kılıyorsa farza, Terâvîhi kılıyorsa, buna niyyet ederek, imâma uyarsa, bir kavle göre sahîh olur. Terâvîh kıldığını anlarsa, farzı kılmamış ise, bir kenârda farzı kılıp, sonra imâma uyar. İmâm, rükü'a çabuk eğilirse, (Sühbâneke)yi çabuk okuyup veyâ yarıda bırakıp imâma rükü'da yetişmelidir. Kunûtu unutan, rükü'dan sonra okumaz. Nemâzın sonunda, secde-i sehiv yapar. İmâm, Kunût okumazsa, cemâ'at da okumaz. Şâfi'î imâm, sabâh nemâzında, rükü'dan kalkınca, Kunût okurken, bu

na uymuş olan Hanefî kimse, Kunût okumaz. Ayakda bekler. Vitr nemâzını gece yarısından sonra kılmak çok sevâb ise de, uyanamayan, yatsının son sünnetinden sonra, yatsı ile birlikte, erken kılmalıdır). Vitri yatsının farzından evvel kılmak sahîh olmaz. Çünkü, ikisi arasında tertîb, İmâm-ı a'zama göre vâcibdir. Unutarak evvel kılan, Vitri îade etmez. İki imâma göre, Vitr yatsıya tâbî'dir. Yatsıdan evvel kılanın îade etmesi lâzımdır.

SECDE-İ TİLÂVET — Kur'ân-ı kerîmde, ondört yerde, secde âyeti vardır. Bunlardan birini okuyanın veyâ işitenin, ma'nâsını anlamasa da, bir secde yapması vâcibdir. Başkasının okuduğu yerde bulunan, fekat işitmiyen kimse, secde etmez. Secde âyetini yazan, heceliyen, secde yapmaz. Tercemesini okuyan veyâ işiten, bunun secde âyeti olduğunu anlarsa, secde yapar.

Nemâz kılması farz olan kimselerin, tilâvet secdesi işitince, secde yapmaları vâcib olur. Bunun için, secde âyetini işiten cünübün ve serhoşun da, abdest aldıkları zemân secde etmeleri lâzımdır. Serhoş, çok içmiş, akli gitmiş ise, kendi okuyunca da, işitince de, secde etmesi vâcib olmaz. Uyuyan ve bayılmış veyâ deli okuyunca, işitenlerin secde etmesi vâcib olur denildi. Fekat, bunların ve kuşun okuması ile secde edilmemesi doğrudur. Çünkü, bunların okuması, hakîkî, doğru tilâvet, okumak değildir. Hakîkî okumak demek, (Kur'ân-ı kerîm)i okumakda olduğunu anlayarak okumaktır. Çocuk, yapıldığını anlayacak yaşda ise, okuması ile, işitenlerin secde etmesi lâzım olur. Dahâ küçük yaşda ise lâzım olmaz. Delinin nemâz kılması için altı nemâz vakti, oruc tutmaması için, gece ve gündüz bir ay, zekât vermemesi için, bir yıl aralıksız deli olması lâzımdır. Fekat, zemânı ne olursa olsun, deli iken okursa, secde lâzım olmaz. Akli başında iken okursa secde lâzım olur. Dağlardan, çöllerden ve başka yerlerden aks edip, yansıyıp geri gelen sedâyı işitenlerin ve kuşdan işitenlerin secde etmesi vâcib olmaz. Secde âyeti hece hece okununca ve yazılınca da secde yapılmaz. Kâfirin okuduğunu işiten müslimânların secde etmesi vâcib olur. (**Dürr-ül-müntekâ**)da diyor ki, (İnsan sesi olması lâzımdır). Radyodan işitilen sesin, insan sesi olmadığı, hâfızın sesine benzeyen, cansız âlet sesi olduğu, ikinci kısmın elliikinci maddesinde bildirilmiştir. Bunun için, (**El-fıkh-u al-mezâhib-il erbe'a**)da da diyor ki, (Fonografda [gramofonda, teybde ve radyoda] okunan secde âyeti işitenin, tilâvet secdesi yapması vâcib olmaz.)

Tilâvet secdesi yapmak için, abdestli olarak, kibleye karşı ayakda durup, elleri kulaklara kaldırmadan (**Allahü ekber**) diyerek secdeye yatlılır. Üç kerre (**Süb-hâne rabbiyel-a'lâ**) denir. Sonra (**Allahü ekber**) deyip ayağa kalkınca, secde-i tilâvet temâm olur. Önce niyyet etmek lâzımdır. Niyyetsiz kabûl olmaz. Nemâzda okuyunca, hemen ayrıca rükü' veyâ bir secde yapıp ayağa kalkar. Okumasına devâm eder. Secde âyetini okuduktan iki üç âyet sonra nemâzın rükü'una eğilirse ve tilâvet secdesine niyyet ederse, nemâzın rükü' veyâ secdeleri, tilâvet secdesi yerine geçer. Cemâ'at ile kılan ise, imâm secde âyeti okuyunca, imâmın okuduğunu işitmese de, imâmla birlikte, ayrıca bir rükü' ve iki secde yapar. Cemâ'atin rükü'da niyyet etmesi lâzımdır. Nemâz dışında, sonraya da bırakılabilir. Cünüb, abdestsiz ve serhoş olanın da temizlendikten sonra yapmaları lâzımdır. Hâid kadın işitince, secde etmesi vâcib olmaz. Bir oturumda bir secde âyetini birkaç def'a okuyan ve işiten, hepsi için bir secde eder. Muhammed aleyhisselâmın ism-i şerîfini söyleyince veyâ işitince, salevât okumak da böyledir. Bir mecliste iki secde âyeti okunursa, iki secde lâzım olur. Nemâz kılarken, dışardan secde âyeti işiten, nemâzdan sonra secde eder. Nemâz kılması harâm olan üç vaktde secde-i tilâvet yapmak câiz değildir.

(**Dürr-ül-muhtâr**)da ve (**Nûr-ül-îzâh**)da secde-i tilâvet sonunda diyor ki, (İmâm-ı Nesevî "rahmetullahi teâlâ aleyh" (**Kâfi**) kitâbında buyuruyor ki, bir kimse hüzünden, sıkıntıdan kurtulmak için, Allahü teâlâyâ kalbinden yalvararak, ondört secde âyetini [ezberden, ayakda] okuyup, herbirinden sonra, hemen yatıp

secde ederse, Allahü teâlâ, o kimseyi o derd ve belâdan korur). Son secdeden kalkınca, ayakda ellerini ileri uzatır. Kendinin veyâ bütün müslimânların dünyâ ve dinlerine gelen belâdan, sıkıntıdan kurtulmaları, korunmaları için düâ eder.

(Şükr secdesi) de, tilâvet secdesi gibidir. Kendisine ni'met gelen veyâ bir derden kurtulan kimsenin, Allahü teâlâ için secde-i şükr yapması müstehabdır. Secdede önce, **(Elhamdülillah)** der. Sonra, secde tesbîhini okur. Nemâzdan sonra şükr secdesi yapmak mekrûhdur. **(Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)** birinci cild, 124. cü mektûbda da yazılıdır. Câhillerin sünnet veyâ vâcib sanacağı mubâhları yapmak da, tahrîmen mekrûhdur. **(Bid'at)** hâsıl olmasına sebep olur.

(Redd-ül-muhtâr) da vitr nemâzını anlatırken diyor ki, (İnanması da, yapması da farz olan emrlere **(Farz)** denir. Farz olduğuna inanmayan, kâfir olur. Yapmayan, tevbe etmezse, Cehennem azâbı çeker. İnanması farz olmayıp, vâcib olan, yapması farz olan emrlere **(Vâcib)** denir. Vâcib olduğuna inanmayan kâfir olmaz. Vâcibi yapmayan da, tevbe etmezse, Cehennemde azâb çeker. Vâcibin, ibâdet olduğuna, yapılması lâzım olduğuna inanmayan kâfir olur. Çünkü, vâcib olduğu, sözbirliği ile ve zarûrî olarak bildirilmiştir. Kur'ân-ı kerîmde **(Kat'î delîl)** ile, ya'nî açıkca bildirilmiş ve sözbirliği ile anlaşılacak emrlere farz denir. Kur'ân-ı kerîmde **(Şüheli delîl)** ile, ya'nî açık olmayarak bildirilmiş veyâ bir sahâbînin bildirmesi ile anlaşılacak olan emrlere vâcib denir.

Ahkâm-ı islâmiyyeyi bildiren deliller, vesîkalar dördtür: Sübûtü ve delâleti kat'î olanlar. Açık anlaşılacak âyetler ve tevâtürle, ya'nî sözbirliği ile bildirilmiş açıkca anlaşılacak hadîsler böyledir. İkincisi, sübûtü kat'î olup, delâleti zannî olanlar. Açıkca anlaşılacak âyetler böyledir. Üçüncüsü, sübûtü zannî, delâleti kat'î olanlar. Bir sahâbînin bildirdiği açık hadîsler böyledir. Dördüncüsü, sübûtü de, delâleti de zannîdir. Bir sahâbînin bildirdiği, açık anlaşılacak hadîsler böyledir. Birincisi, farz ile harâmları, ikincisi ve üçüncüsü, vâcib ile tahrîmen mekrûhu, dördüncüsü, sünnet ile müstehabı ve tenzihî mekrûhu bildirir. Bir sahâbînin haberini veyâ kıyâsı te'vilsiz red etmek **(Bid'at)** dir.)

***Gelin nemâz kılalım, kalbden pası silelim,
Allaha yaklaşmaz, nemâz kılınmadıkca!***

***Nerde nemâz kılınır, günâhlar hep dökülür,
İnsân, kâmil olamaz, nemâzı kılınmadıkca!***

***Kur'ân-ı kerîmde Hak, nemâzı çok medh etdi,
dedi sevmem kişiyi, nemâzı kılınmadıkca!***

***Bir hadîs-i şerîfde: İmânın alâmeti,
insanda belli olmaz, nemâzın kılınmadıkca!***

***Bir nemâzı kılmamak, ekber-i kebâirdir,
tevbe ile afv olmaz, kazâsın kılınmadıkca!***

***Nemâzı hafif gören, îmândan çıkar hemân,
müslimân olamaz o, nemâzın kılınmadıkca!***

***Nemâz kalbi temizler, kötülükden men' eder,
münevver olamazsın, nemâzın kılınmadıkca!***

67 — NEMÂZİ BOZAN ŞEYLER

Aşağıdaki yazılar, (Dürr-ül-muhtâr)dan terceme edilmiştir:

Nemâzı bozan şeylere, (Müfsidler) denir. İbâdetlerin fâsid ve bâtil olması aynı şeydir ve bozulması demektir. Mu'âmelâtda ise, aynı şey değildir. Nemâzın müfsidlerinden otuzbir adedini aşağıda bildiriyoruz:

1 — Konuşmaktır. Bir kelime de nemâzı bozar. Bilerek, bilmiyerek, zorla, unutarak söylemek, hep bozar. Yalnız, birinci oturuşta, ikinci oturuş sanarak selâm söylemek, nemâzı bozmadır. Nemâzı iki rek'at sanarak veyâ ayakda (esselâmü) derse, bozulur. Başkasının selâmına, her sûret ile cevâb söylemek bozar.

2 — Boğazından, özsüzü, öksürür gibi ses çıkarmak nemâzı bozar. Kendiliğinden olursa bozmadır. Okumağı kolaylaştırmak için yaparsa, zararı olmaz.

3 — Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîfde bulunmayan düâları okumak, bozar. (Dürr-ül-muhtâr)da, (Selâm vermeden önce okunacak düâ arabî olmalıdır. Nemâzda başka dil ile düâ etmek harâmdır) diyor. İbni Âbidîn burada (İmâm-ı Ebû Yûsûf ve Muhammed, arabîden başka dil ile kılınan nemâz sahîh olmaz, dediler. İmâm-ı a'zamın "rahmetullahi aleyhim" da sonraki ictihâdî böyledir) buyurmaktadır.

4 — Ah, of gibi inlemek bozar.

5 — Uf diye sıkıntıyı bildirmek bozar.

6 — Ağrı, üzüntü sebebi ile, sesle ağlamak bozar. Sessiz gözyaşı ile veyâ Cenneti, Cehennemi hâtırlayıp sesle ağlarsa, bozulmaz. Hasta, elinde olmayarak ah, of der ve ağlarsa bozulmaz.

7 — Aksırıp (Elhamdülillah) diyene (Yerhamükallah) demek bozar. Nemâzın dışında hemen cevâb vermek üç kerre farz-ı kifâye, fazlası müstehabdır. [Riyâd-un-nâsihîn.]

8 — Kötü habere (İnnâ lillah ve...) demek bozar. Bunu, nemâz kılmıyorken söylemek, sünnettir.

9 — Allahü teâlânın ve Peygamberin "sallallahü aleyhi ve sellem" isimlerini işitince (Celle celâlüh) ve (Sallallahü aleyhi ve sellem) demek bozar. İsmelerini nemâz dışında söyleyince, işitince, yazınca bunları söylemek ve yazmak, birincisinde vâcib, tekrârında müstehabdır.

10 — İmâmdan başkasının düâsına âmîn demek bozar. [Bunun için, imâm ho-parlör ile kıldırarsa, (Veladdâllîn) dediği zemân, (Âmîn) diyenlerin nemâzları bozulmak tehlikesi vardır. Çünkü, ho-parlörden çıkan ses, imâmın sesi değildir. Elektrik te'siri ile hâsıl olan, mîknâtis kuvvetlerinin titrettiği demir levhanın, husûle getirdiği başka bir sesdir. İnsanın sesinden meydâna gelen böyle seslerin, çok benziyor, ayırd edilemiyor ise de, o insanın sesi olmadığı, kitâbımızın ikinci kısmında, elliikinci maddede uzun bildirilmiştir.] İmâm Fâtihayı bitirince, cemâ'atin ve imâmın yüksek sesle âmîn demeleri mekrûhdur. Haff söylemelidir.

11 — Başkasının sözü ile yerini değiştirmek veyâ yanına gelene, onun sözü ile yer açmak bozar. Fekat, biraz sonra, kendiliğinden hareket ederse bozmadır.

12 — İmâmından başkasının yanlısını çıkarmak bozar.

13 — Az da olsa, unutarak da olsa, dışardan alarak yimek, içmek bozar. Dış arada kalmış, nohuddan küçük şeyi yutmak bozmadır. Orucu da bozmadır. Ağzındaki ufak bir şeyi üç kerre çiğnemek veyâ eritip yutmak, nemâzı bozar.

14 — Kur'ân-ı kerîme veyâ kâğıda bakıp, öğrenerek okumak bozar. Çünkü, başkasından öğrenmek demektir. İmâm-ı Muhammed ve Ebû Yûsûf, mekrûh olur, dediler. Kitâblı kâfirlere benzemeği düşünmezse, mekrûh da olmaz dediler.

Bir yazıya, [birşeye veyâ dıvardaki resmine] bakıp, anlamamak bozmadır. Anlayınca mekrûh olur. Bakmayıp gözüne rastlarsa, mekrûh olmaz.

[Kâfirlerin âdetlerini yapmak, onlara benzemek niyeti ile olmazsa ve harâm veyâ kötü âdetler değilse, fâideli şeyler ise, câiz olur. Onlar gibi yemek, içmek böyledir. Onlara uymak için olur veyâ harâm veyâ fenâ şeyler ise, harâm olur.

(**Uyûn-ül besâir**)de diyor ki, (İnsan resmi veyâ heykeli yapıp, bu insanda ülûhiyyet sıfatlarından birinin bulunduğu inanarak veyâ bunun kâfir olduğunu bilerek, bunların karşısında, hurmet, ta'zim bildiren birşey söylese veyâ yapsa, meselâ secde etse, yehûdîlerin ve nasârânın bağladıkları Zünnâr denilen kuşağı ve onların dinlerine mahsûs şeyleri kullansa, kâfir olur. Kâfirlere mahsûs olan şeyleri harbde hîle olarak kullanırsa, kâfir olmaz). Canını, malını, rızkını kurtaracak kadar kullanması özer olur. Dahâ fazlası küfr olur. Allahü teâlâyâ mahsûs olan sıfatlara ülûhiyyet sıfatları denir. Akâid ve fikh kitâblarının çoğunda, meselâ (**Dürer**)in nikâhdan önceki faslında diyor ki, (Bir kimse, kalbi îmân ile dolu olduğu hâlde, küfre sebep olan birşeyi, zarûret olmadan, ya'nî istiyerek söylese, kâfir olur. Kalbindeki îmânın fâidesi olmaz. Çünkü, bir kimsenin kâfir olduğu sözünden anlaşılır. Küfre sebep olan şeyi söyleyince, insanlar arasında da, Allahü teâlâ yanında da kâfir olur). İş ve giyim ile hâsil olan (**Küfr-i hükmi**)nin de böyle olduğu, (**Şerh-i mevâkif**)ın altıncı mevkif, üçüncü mersadında yazılıdır].

Kâfirlerin ibâdetlerini, ibâdet olarak yapmak, meselâ kiliselerinde çaldıkları org gibi çalgıları ve çanları câmi'lerde çalmak ve islâmiyyetin kâfirlik alâmeti saydığı şeyleri, zarûret, cebr olmadan kullanmak küfr olur. İmânî giderir. [İkinci kısımda, 72. ci maddenin sonuna bakınız!].

15 — Nemâzdan olmiyan fazla hareketler, nemâzı bozar. Rükü'u ve secdeleri çok yapmak ve abdest almağa gitmek bozmaz. Akreb, yılan öldürmek gibi özrlü çok hareketler de bozmaz. [Mekrûhların onyedincisine ve yirmialtıncısına bakınız!]. Bir elin hareketi üçden az olursa bozmaz. İki el ile bir hareket de, bozar denildi. Nemâz içindeki tekbîrlerde, elleri kulaklara kaldırmak bozmaz, mekrûhdur.

16 — Necs yerde durmak ve secde etmek bozar. Necs yere temiz şey sererse, bozmaz. Giyilmiş olan ayakkabı, elbise, insanın derisi demektir. Palto ucunu pis yere getirip secde edilemez. Paltoyu çıkarıp da sermelidir. [Necâset bulaşmış ayakkabı ile cenâze nemâzı kılınmaz.]

17 — Bir rüknde, üç kerre sübhânallah diyecek kadar avret yeri açılırsa veyâ derisinde, elbisesinde nemâzı bozacak kadar necâset olursa veyâ imâmın önüne geçerse veyâ [aynı imâma uymuş olan] kadınla bir hizâda olursa bozulur. Bunları kendi yaparsa, derhâl bozulur. [Yetmişinci maddede cemâ'at ile nemâza bakınız!].

18 — Necs yere, renk, koku, nem geçiren şey serip üzerinde kılmak bozar. Geçirmezse, bozmaz. Fazla toprak örtüp kılınca bozmaz.

19 — Özersüz, göğsünü kiblede çevirince hemen bozar. Yüzünü, başka uzvunu çevirmek bozmaz, mekrûh olur. Elinde olmiyarak çevrilince, bir rükn devâm ederse, bozar. Kibleye karşı bir saf (bir buçuk metre) yürüyünce bozulmaz. Kibleye karşı değilse veyâ kibleye karşı devâmlı olarak dahâ çok yürürse, bozulur. Bunun için, yürüyerek nemâz kılmak câiz değildir.

20 — Öpülen veyâ şehvet ile tutulan kadının nemâzı bozulur.

21 — Kalbinden irtidâd edenin nemâzı bozulur. [Ya'nî, falanca şey olursa, falancanın sözü doğru çıkar ve Kur'ân-ı kerîm (hâşâ) doğru olmaz, derse veyâ bir kız, bir kâfirle evlenmeğe karâr verirse, hemen kâfir olurlar.] İlerde kâfir olmağa niyyet eden ve küfre sebep olan şeye inanan hemen mürted olur.

22 — Nemâzda iken, abdestini, guslünü bozacak birşey yapmak harâmdır. Son rek'atde teşehhüd mikdârı oturmadan önce yaparsa, nemâzı hemen bozulur. Teşehhüd mikdârı oturmadan sonra yaparsa, nemâzı temâm olur. Teşehhüd mikdârı oturmadan evvel, abdesti kendiliğinden bozulursa, hemen gidip tâzeleyip, nemâzına devâm edebilir ise de, başdan kılması efdaldır. [Tekrâr bozulursa veyâ ab-

dest almak güç olursa, nemâza dururken mâlikî mezhebini taklîd eder. Mâlikî mezhebinde, hastaların, ihtiyârların nemâzları bozulmaz.] Teşehhüd mikdârı oturduktan sonra kendiliğinden bozulursa, hemen abdest alıp vâcib olan selâmı verirse, yâhud abdest almayıp, nemâzı bozan birşey yaparsa, meselâ selâm verirse, nemâzı temâm olur.

23 — Bir rüknü terk eden, bu rüknü nemâz içinde ifâ etmezse, bozulur.

24 — İmâm bir rükne başlamadan önce, bu rükne başlayıp bitirenin bozulur. Fekat, imâm sonradan, o rükne başlayıp berâber bitirirlerse veyâ imâm başlamadan, o vaz geçip, imâm, bu rükne başlayınca, bu rüknü tekrâr imâmıla birlikde yaparsa, bozulmaz ise de, mekrûh olur. İmâm bir rüknü bitirdikten sonra, bu rükne başlıyanın nemâzı kabûl olur.

25 — İmâma birinci rek'atde yetişemiyen kimseye (**Mesbûk**) denir. Mesbûk, teşehhüd mikdârı oturup, imâm selâm vermeden, ayağa kalktıktan ve kaçırdığı rek'atin secdesini yaptıktan sonra, imâmın secde-i sehvi yapıldığını görerek, imâmıla birlikde secde-i sehvi yaparsa, nemâzı bozulur. İmâma uymayıp, nemâzını temâmladıktan sonra, secde-i sehvi kendi yapar. Ayağa kalkmış, fekat secde yapmamış ise, oturup imâm ile secde-i sehvi yapması vâcib olur.

26 — Secdeyi unutan kimse, rükû'da veyâ secdede hâtırlarsa, rükû'dan hemen, secdeden ise, oturduktan sonra o secdeyi yapar ve rükû' ve secdeyi i'âde eder. Sonra secde-i sehvi yapar. Yâhud, bu hâtırladığı ve son oturuşda hâtırladığı secdeyi son oturuş arasında veyâ sonunda yapar ve tekrâr oturarak tehiyyâtı okur ve secde-i sehvi yapar. Tekrâr oturmazsa, nemâzı bozulur.

27 — Uyuyarak kıldığı rüknü tekrâr etmezse, bozulur.

28 — Nemâz içindeki tekbîrlerde (Allahü) derken, başdaki hemzeyi uzatırsa nemâz bozulur. Nemâza dururken uzatırsa, nemâza başlaması sahîh olmaz.

29 — Tegannî ile okumak, ma'nâyı bozarsa, nemâzı da bozar. Tegannî, mûsikî perdelerine uymak için hareketleri uzatmak demektir. Meselâ, (Elhamdü lîllahî râbbil) diye uzatmak, ma'nâyı bozuyor. Bunun gibi, müezzinlerin (Râbbenâlekelhâmd) demeleri de bozuyor. Çünkü, Râb, üvey baba demek olup, (Allahımıza hamd ederiz!) yerine (Üvey babamıza hamd ederiz!) oluyor. Ma'nâ değişmezse, nemâz bozulmaz. Fekat elif, vav, yâ sadâlî harflerini çok uzatırsa, ma'nâ değişmese de, nemâz bozulur. Görülüyor ki, tegannî, kelimenin ma'nâsını değiştirmese ve harfler, iki harf kadar uzamazsa, yalnız sesi güzelleştirip kırâeti süslerse, câiz olur. Hatâ, nemâz içinde de, nemâz dışında da, müstehab olur.

Ebüssü'ûd efendi fetvâsında diyor ki, (İmâm, amel-i kesîr oluncıya kadar tegannî ederse, yâhud üç harf ziyâde ederse, nemâzı fâsid olur. Tegannî, ırlamaktır, sesini hançeresinde terfîd edip, ya'nî tekrârlayıp dürlü sesler çıkarmaktır).

30 — Zellet-ül-kâri (yanlış okumak) bozar. Hatâ, dört şekilde olabilir: Birinci şekil i'râbda hatâdır. Ya'nî hareketlerde ve sükûnde olabilir. Meselâ şeddeyi hafif okur veyâ medleri [uzunları] kısa okur veyâ bunların aksini yapar.

İkinci şekilde, harflerde olur: Harfin yerini değiştirir veyâ harf ilâve eder, yâhud azaltır. Veyâhud harfi ileri geri alır.

Üçüncü hatâ, kelimelerde ve cümlelerde olur. Nihâyet, vakf ve vaslde hatâ olur. Ya'nî duracak yerde durmaz, geçer. Gececek yerde durur. Bu dördüncü şekil hatâda, ma'nâ değişse de, bozulmaz.

İlk üç şekilde, ma'nâyı değiştirip, küfre sebep olacak ma'nâ hâsıl olursa, nemâzı bozar. Yalnız, cümlelerin yerini değiştirdiği zemân, arada durursa, bozamaz. Hâsıl olan ma'nâ küfre sebep olmazsa, Kur'ân-ı kerîmde benzeri yoksa, nemâz yine bozulur. Gurâb yerine gubâr demek ve Rabbinnâs yerine Rabinâs demek ve zalelnâ yerine zalelnâ demek ve emmâretün yerine emâretün demek ve (amile sâlihan ve keferfe fe lehüm ecrühüm) diyerek (ve keferfe) kelimesini eklemek ve me-

sânî yerine mesânîne demek ve essîrâtallezîne demek ve bir kavle göre, iyyâ ke-na'büdü demek [ya'nî bir kelimeyi ayırıp, ikinci kelimeye birleştirmek], [ve mâ halekazzekere] derken [ve]yi unutmak, hepsi bozar. Ma'nâsız olur ve Kur'ân-ı kerîmde benzeri bulunmazsa, yine bozar. [Serâîr] yerine, serâîl demek ve [halaknâ] yerine, laknâ demek ve [ce'alnâ] yerine alnâ demek gibi. Benzeri bulunursa da, ma'nâ başka ise, imâm-ı Ebû Yûsûf bozulmaz dedi. Tarafeyn [ya'nî, İmâm-ı a'zam ile imâm-ı Muhammed] ise, bozulur dedi. Fetvâ da böyledir. Benzeri bulunmaz, ma'nâsı değişmezse, aksini söylediler. Fetvâ, Tarafeynin sözüdür. Meselâ, ihdî-nelsîrâta deyince ve Rabîlâlemin ve iyâke deyince ve [yâ mâlik] yerine [yâ mâli] deyince, [teâlâ ceddü Rabbinâ] derken [teâl] deyince bozulmaz. [Ehad yerine ehat deyince bozulur (**Bezzâziyye**).]

Sonradan gelen âlimler, i'râb hatâsı, hiçbir zemân bozmaz dedi. Birincisi ihtiyât, ikincisi ruhsat yoludur.

Bir harfi, başka harf okumakda, harfler çok farklı ise, bozar. Meselâ, sat yerine ta söylemek, sâlihât yerine tâlihât okumak gibi. Harflerin farkı az ise, çok âlimler, ma'nâ değişirse, eğer bilerek okudu ise, bozulur. Ağzından kaçdı ise, bozulmaz dediler. Dat yerine zı demek, sin yerine sat, te yerine tı demek gibi. Fetvâ böyle ise de, ihtiyâtlı olmak lâzımdır. Dâllîn yerine zâllîn okumak böyledir. [Dahâ fazla bilgi için (**Cemâ'at ile nemâz**)a bakınız!].

Kelime ilâve edince, ma'nâ değişmez ve bu kelime Kur'ân-ı kerîmde bulunursa, bozulmaz. Meselâ, (ve bilvâlideyni ihsânen ve berren) gibi. Bu kelime, Kur'ân-ı kerîmde bulunmazsa da, bozulmaz. Meselâ (ve nahlün ve tuffâhun ve rumman) gibi. Fekat, Ebû Yûsûf "rahmetullahi teâlâ aleyh" bozulur dedi.

Kelime unutulunca, ma'nâ değişmezse, bozulmaz. Meselâ (ve cezâü seyyietin seyyietün mislühâ) derken, seyyietün demezse, bozulmaz. Ma'nâ değişirse, bozulur. Meselâ (lâ yû'minün) derken, lâ demezse bozulur.

Harfin kendini veyâ yerini değiştirdince, ma'nâ değişmezse, Kur'ân-ı kerîmde benzeri varsa, bozulmaz. Meselâ innelmüslimîne yerine, innelmüslimüne derse bozulmaz. Benzeri yoksa, iki imâm bozulmaz dedi. Meselâ, kavvâmîne yerine kayyâmîne deyince bozulmaz. Ma'nâ değişirse, iki imâm bozulur dedi. İmâm-ı Ebû Yûsûf, benzeri yoksa, bozulur dedi. Eshâbessaîr yerine, eshâbeşsaîr deyince, bozulur. İnfeceret yerine, inferecet ve evvâb yerine eyyâb deyince, bozulmaz dedi.

Kelimeyi tekrârlayınca ma'nâ değişirse, bozulur. Rabbi Rabbil'âlemîn, mâliki mâliki yevmiddîn deyince bozulur. Fekat, ma'nânın değiştiğini bilmezse veyâ ağzından kaçarsa veyâ harfi doğru okumak için tekrâr ederse, bozulmaz.

Kelimeyi değiştirdince, ma'nâ bozulursa, Kur'ân-ı kerîmde benzeri bulunsa da bozar. Ma'nâ değişmezse, bozmaz.

Ahmed ibni Kemâl pâşanın "rahmetullahi teâlâ aleyh" Kur'ân-ı kerîmin secâvendleri [ya'nî durakları] için yazdığı şî'r aşağıdadır:

- cim** : *Câiz geçmek ondan, hem revâ,
durmak fekat, evlâdır sana!*
- ze** : *Câiz, onda dahî durdular,
geçmeği, dahâ iyi gördüler.*
- tı** : *Mutlaka durmak nişânıdır,
nerde görsen, orda hemen dur!*
- sat** : *Durmakda ruhsat var dediler,
nefes almağa izn verdiler.*
- mim** : *Lâzım durmak burada elbet
geçmede, küfrden korkulur pek!*

**lâ : Durulmaz! demektir her yerde,
durma hiç! alma hem nefes de!**

**Bu tertîble oku, itmâm et!
sevâbın cümleye ihsân et!**

[Ayn harfi, rükû' demektir. Ömer Fârûkun "radiyallahü anh" nemâz kıldırırken, ayakda okumayı bitirip, rükû'a eğildiğini gösterir. Ayn işâreti, hep âyetlerin sonunda bulunmaktadır. Lâ bulunan yerde durulursa, evvelki kelime ile birlikte tekrâr okunur. Âyet-i kerîme sonunda durunca, tekrâr edilmez. İkinci kısımda birinci maddeye bakınız!]

31 — Tertîb sâhibi olan kimsenin, önce kılmadığı nemâzî hâtırlaması, nemâzî bozar. [Fazla bilgi için, yetmişdördüncü maddenin baş tarafına bakınız!].

Kırda ve büyük veyâ küçük câmi'lerin her yerinde, nemâz kılanın önünden, yakan olsun, uzak olsun kadın veyâ erkek veyâ köpek geçerse, nemâzî hiç bozulmaz. Kırda ve büyük câmi'de ayaklar ile secde yeri arasından, küçük mescidde ve oda da ise, ayakları ile kible dıvarı arasından geçen, günâha girer. Kible dıvarı ile arka dıvarı arası yirmi metreden az olan mescide, küçük denir. Sed, sedir gibi yüksek şeyler üzerinde kılanın, önünden, aşağıdan geçen, başı nemâz kılanın ayaklarından yukarı olursa günâha girer.

Önünden kimse geçebilecek yerlerde, nemâz kılarırken, imâm veyâ yalnız kılanın sol kaşı hizâsına, yarım metreden uzun bir çubuk dikmesi sünnettir. Çubuğu yere dikmezse, secde yerinden kibleye doğru uzatmak veyâ çizgi çizmek de olur. Geçene, işâretle, yüksek okumakla mâni' olmak câiz ise de, mâni' olmamak iyidir.

(Halebî-yi kebîr)de diyor ki, (Dişleri arasından akan kanı yutarsa, ağız dolusu olmadıkça, nemâzî bozulmaz.) Ağız dolusu yutsa da abdesti bozmasın.

Cemâ'atde kadın bulunması, 249 ve 250. ci sahîfelerde yazılıdır. Fâsid olan farzî îade etmek farzdır. Tahrîmî mekrûh bulunan her nemâzî ve fâsid olan sünnet ve nâfile nemâzları îade etmek vâcibdir. İkiyüzetmişüçüncü sahîfeye bakınız!

**Mâl-ü mülke olma mağrûr, deme var mı ben gibi?
Bir muhâlif yel eser, savurur harman gibi!**

**Bu yaşa erişdin ne amel kıldın?
Ömrün gelip geçdi, pişmân mı oldun?
Şimdi huzûruma ne yüzle geldin,
derse Allah, sen ne cevâb verirsin?**

**İki yol gösterdim, hem akl verdim,
bir yolu seçmekte, serbest bıraktım.
Dînin emrlerini terk edip, nefesine uydun,
derse Allah, sen ne cevâb verirsin?**

**Soğuk, sıcak dedin, abdest almadın,
dünyâya daldın, nemâz kılmadın.
Cenâbet gezip, gusl etmedin,
derse Allah, sen ne cevâb verirsin?**

**Niçin, abdest alıp, kılmadın nemâz,
yalvarıp Hâlhka, etmedin niyâz?
Gusl abdesti almak lâzım kış ve yaz,
derse Allah, sen ne cevâb verirsin?**

68 — NEMÂZIN MEKRÛHLARI

Aşağıdaki bilgilerin çoğu, (Dürr-ül-muhtâr)dan ve bunun şerhi olan (Redd-ül-muhtâr)dan terceme edilmiştir:

Nemâzın mekrûhları iki dürlüdür: Yalnız mekrûh denildiği zemân (**Tahrîmen mekrûh**) demektir ki, delîlinden zan ile anlaşılan yasaklardır. Yasak olmasına bir delîl, sened bulunmayıp, yapılmaması iyi olan şeye (**Tenzîhen mekrûh**) denir. Nemâz içindeki vâcibleri, [ve müekked sünnetleri] yapmamak (Tahrîmen), [müekked olmyan sünnetleri] yapmamak (Tenzîhen) mekrûhdur. Tenzîhî mekrûh halâle, tahrîmî mekrûh harâma yakındır. Mekrûh olarak kılınan nemâz sahîh olursa da kabûl olmaz. Ya'nî, va'd edilen sevâba kavuşulamaz. İkiyüzotuzbeş sonuna bakınız! Nemâzın mekrûhlarından kırkbeşini aşağıda bildireceğiz:

1 — Elbiseyi giymeyip, omuzlarına alarak kılmak mekrûhdur. Ceketin ve paltonun önünü kapalı veyâ açık bulundurmak mekrûh değildir.

2 — Secdeye inerken etekleri, [pantolon] paçalarını kaldırmak mekrûhdur.

3 — Antârinin etekleri, kolları sığalı olarak nemâza durmak mekrûhdur. Abdest alıp, imâma yetişmek için acele edenin, kolları sığalı kalmış ise, nemâzda iken yavaş yavaş indirmesi lâzımdır. Nitekim nemâzda başlığı düşenin başına koymasıs efaldır. [Görülüyor ki, dirseğe kadar kısa kol ile, atlet gömleği ile ve dizden aşağı olan kısa pantolon ile nemâza durmak mekrûhdur. Uzun kolu yukarı sığalı gömlekle mekrûh olup, kısa kollu ile kılmak mekrûh olmaz demek doğru değildir. Çünkü, bütün kitâblar, kolu veyâ eteği yukarı kaldırılmış diyor. Etek sığanmaz, kaldırılıp bacak açılır. (**Nî'met-i islâm**) kitâbında, mekrûhların onbirincisinde (Erkeğin kolu açık nemâza durması mekrûhdur) diyor. Kolları açık nemâz kılmanın mekrûh olduğu, (**Ma'rifetnâme**)nin ikiyüzaltmışsekizinci sahifesinde de yazılıdır.] Dirsekden yukarı olursa, zararı dahâ çokdur. Nemâzda kolunu, paçasını yukarıya sığarsa, nemâzi bozular.

4 — Abes, ya'nî fâidesiz hareketler. Meselâ elbisesi ile oynamak, mekrûhdur. Nemâzda fâideli hareketin, meselâ, eli ile, alındaki teri silmenin zararı olmaz. Pantolon, antâri ete yapışınca, avret mahallinin şekli belli olmasın diye, bunları etden ayırmak mekrûh olmaz. Tozunu silmek mekrûhdur. Nemâzda abes hareket ve kabristânda sesle gülmek, hadîs-i şerîf ile men' edilmiştir. Kaşınmak abes değil ise de, bir rüknde, eli üç kerre kaldırırca, nemâzi bozular.

5 — İş elbisesi ile ve büyüklerin yanına çıkamıyacak elbise ile ve fenâ kokulu elbise ve çorap ile kılmak mekrûhdur. Başka elbisesi yoksa, mekrûh olmaz. [Pajama varsa, alması lâzımdır.] Pajama, antâri gibi gecelikle kılmak mekrûh değildir.

6 — Ağızda, kırâete mâni' olmyacak birşey bulundurmak mekrûhdur. Mâni' olursa, nemâz bozular.

7 — Başı açık kılmak. Nemâzda başı örtmeğe ehemmiyyet vermediği için açık kılarsa, mekrûh olur. Nemâza ehemmiyyet vermediği için açarsa, kâfir olur. Kesel, bir işi, istemediği için yapmamaktır. Acz, isteyip de, gücü yetmediği için yapmamaktır. Başlığı düşerse, az hareketle örtmek efaldır. Kendini küçük göstermesi için başı açık kılmak zarâr vermez ise de, yine örtmesi efaldır. Harâreti teskîn ve râhatlık için açmak da mekrûhdur. [Nemâzda başı hiç olmazsa, herhangi bir renkte olan takke ile örtmelidir. Siyâh takke, yehûdîlerin havra kıyâfetidir sözü, din kitâblarında yoktur. Siyâh başlık sünnettir. Altmışdördüncü ve ikinci kısımda otuz sekizinci maddelere bakınız!].

[Resûlullah ve Eshâb-ı kirâm, nemâzlarını na'lın-ı şerîfleri ile kılardı. Na'lın, altı deri olan ayakkabı demektir. (**Tergîb-us-salât**)da diyor ki, (Çıplak ayakla nemâzda oturan adamın, sağ elini geriye uzatarak, ayağının altını örtmesi lâzımdır denildi. Çünkü, her zemân, çıplak ayağının altını mü'minlere göstermek edepsizlik

olur. Nemâz içinde ise, dahâ çirkin olur. Ba'zı âlimler de, nemâz arasında, eli ile çıplak ayağını örtmemelidir. Çünkü, nemâzda otururken elleri uyluklar üzerine koymak sünnettir. Arkada olanın da kendi kucağına bakması sünnettir. Her ikisi sünnete göre oturunca, edebisizlik olmaz dedi). Görülüyor ki, otururken eli ile ayağını örtmemeli diyen âlimlere göre de, ayağın açık olması edebisizliktir. Ancak, otururken, eli uyluklardan ayırmak mekrûh olduğundan, ayağın açık olması mekrûhluğunu gidermek için, ikinci bir mekrûh işlememelidir. Arkadaki kucağına bakarsa, edebisizlikten kurtulur demişlerdir. **(Halebî-i kebîr)**de yazıldığı gibi, ayakda, rükû'da, secdelerde ve otururken, elleri sünnet olduğu gibi koymamak mekrûhdur. **(Merâkıl-felâh)**da, nemâzın mekrûhlarına başlarken, **(Halebî)**de de mekrûhların sonunda (Vâcibi ve sünneti terk etmek mekrûhdur. Bunun için, erkeklerin secde, çıplak ayağını örtmesi mekrûh olur) demesi de, bu sebebdendir. **(Behcet-ül-fetâvâ)** her fetvâsında, fıkıh kitâblarından delîl gösterdiği hâlde, buradaki yanlış fetvâsına gösterememiş, delîl yerini açık bırakmıştır. İbni Âbidîn nemâzın mekrûhları sonunda buyuruyor ki, (Nemâzı, na'lın veyâ mest ile kılmak, çıplak ayakla kılmaktan efdaldır. Böylece, yehûdîlere uyulmamış olur. Hadîs-i şerîfde, **(Yehûdîlere benzememek için nemâzları, na'lın ile kılınız)** buyuruldu. Resûlullah ve Eshâb-ı kirâm, sokakta giydikleri na'lın ile kılarlardı. Na'lınları temiz idi ve Mescid-i nebî kum döşeli idi. Kirli na'lınla girilmezdi). Necâset bulaşmış ayak kabı ile mescide girilmez. Çorab giyerek bu sünnet yerine getirilir. Çorabı da pis olan veyâ hiç olmayan, nemâzı topuk kemiklerine kadar uzun antârî ile kılması iyi olur. Ayaklar örtülü kılınan nemâzın çok sevâb olduğu **(Halebî)**, **(Berîka)** ve **(Hadîka)** kitâblarında da yazılıdır.

Müslimân olmıyanlar, kiliselerinde başı açık, ayağı çıplak tapınıyor, onlar gibi, medenî ibâdet etmeli diyerek, başı açık, ayağı çıplak kılmak, yükseğe secde etmek ve emri altında olanları böyle kılmağa zorlamak câiz değildir. İbâdetlerde, kâfirlerle benzemek mekrûhdur. İslâmiyyetin istediği şekli beğenmiyen ise, kâfir olur].

8 — Küçük ve büyük abdesti sıkışdırırken ve yel zorlarken nemâza durmak mekrûhdur. Nemâz arasında zorlarsa, nemâzı bozmalıdır. Bozmasa ise, günâha girer. Cemâ'ati kaçırsa da, bozması efdal olur. Kerâhetle kılmaktan ise, cemâ'at sünnetini kaçırmak evlâdır. Nemâz vaktini veyâ cenâze nemâzını kaçırmamak için, mekrûh olmaz.

9 — Erkeklerin saçını enseye topuz yapıp veyâ başın etrafına sarıp veyâ tepeye toplayarak etrafını iple bağlayıp nemâza durmaları mekrûhdur. Bunları nemâzda yaparsa, nemâz bozulur. Mekke'de, ihrâm içinde iken, nemâz baş açık kılınır.

10 — Nemâzda, secde yerinden taşı, toprağı eli ile süpürmek mekrûhdur. Secdeyi güçleştiriyoorsa, bir hareket ile, câiz olursa da, nemâzdan önce temizlemelidir.

11 — Câmî'de, nemâz için safa girerken, nemâza dururken ve nemâz içinde parmakları bükerek çıtırdatmak, iki elin parmaklarını birbiri arasına sokup çıtırdatmak mekrûhdur. Nemâza hâzırlanmadan önce, zarûret olursa, mekrûh olmaz.

12 — Nemâzda, elini böğrüne koymak mekrûhdur. İki elin parmaklarını birbirleri arasına koymak da, nemâzda ve va'zda, mevlidde ve mescidde tahrîmen, başka yerlerde tenzîhen mekrûhdur.

13 — Başını, yüzünü etrâfa çevirmek mekrûhdur. Gözleri ile etrâfa bakmak, tenzîhen mekrûhdur. Göğsü çevirince, nemâz bozulur.

14 — Teşehhüdlerde, köpek gibi oturmak, ya'nî kaba eti üzerine oturup, uyluklarını dikip, dizlerini göğsüne değdirip, iki elini yere koymak mekrûhdur.

15 — Secdede, erkeklerin kollarını yere döşemesi mekrûhdur. Kadınlar ise, kollarını yere yaymalıdır.

16 — İnsan yüzüne karşı kılmak mekrûhdur. İnsan uzakda dahî olsa, mekrûh

olur. Arada, nemâz kılana sırtı dönük biri bulunursa, mekrûh olmaz.

17 — Selâma eli ile, başı ile cevâb vermek mekrûhdur. Süâle başı ile, eli ile cevâb vermesi mekrûh değildir. Meselâ, kaç rek’at kıldınız diyene, parmağı ile cevâb vermesi gibi. Başkasının sözü ile, hemen yerini değiştirir veyâ öndeki safa geçerse, nemâzi bozulur. [Nemâzın müfsidlerinden onbirincisini okuyunuz!].

18 — (**Tergîb-üs-salât**)da diyor ki, (Nemâzda ve nemâz hâricinde ağzını açarak esnemek mekrûhdur. Alt dudağını dişlerin arasına sıkışdırmalıdır). Kendini tutamazsa, ayakda sağ elin, diğer rüknlerde ve nemâz hâricinde sol elin dışı ile, ağzını örtmelidir. Zarûretsiz esnemek şeytândandır. Peygamberler esnemezlerdi.

19 — Nemâzda gözleri yummak tenzîhen mekrûhdur. Zihni dağılmasın diye yumarsa, mekrûh olmaz.

20 — İmâmın mihrâb içinde durması mekrûhdur. Kible dıvarı içinde bulunan oyuk kısma, mihrâb denir. Ayakları, mihrâbın dışında olunca, mihrâb içine secde etmesi mekrûh olmaz. İnsan, ayaklarının basdığı yerde kabûl edilir. Çünkü papaslar, ayrı bir odada durarak, ibâdet yapdırır. Câmî’lerde birinci cemâ’atin imâmı mihrâbda kaldırmazsa, mekrûh olur.

21 — İmâmın yalnız başına, cemâ’atden bir zrâ’ [yarım metre] yüksekde durması, tenzîhen mekrûhdur. Papaslara benzememek için men’ edilmiştir.

22 — İmâmın yalnız başına, aşağıda durması da tenzîhen mekrûhdur.

23 — Öndeki safda boş yer varken, arkasındaki safda durmak ve safda yer yok iken, saf arkasında yalnız durmak mekrûhdur. Safda yer olmayınca, yalnız başına durmayıp, rükû’a kadar, birini bekler. Kimse gelmezse, öndeki safa sıkışır. Öndeki safa sığmazsa, güvendiği birini arkaya, yanına çeker. Güvendiği kimse yoksa, yalnız durur.

24 — Üzerinde sûret, ya’nî canlı resmi [insan veyâ hayvan resmi] bulunan elbise ile kılmak tahrîmen mekrûhdur. Cansız resmleri bulunursa, mekrûh olmaz. İster hurmet edilmek için, ister hakâret edilmek için olsun, ister büyük olsun, ister küçük olsun, canlı resmi [ve heykel] yapmak harâmdir. (**Mekâtîb-i şerîfe**)de, altmış ve seksenbeşinci mektûblara bakınız! 85. ci mektûbun tercemesi kitâbımızın ikinci kısım 72.ci maddesinde mevcûddur.

[**(Hadîka)**da, el âfetlerinde diyor ki, (Nemâzda giymese de, üzerinde canlı resmi bulunan elbise giymek her zemân mekrûhdur. Üzeri örtülü resm bulundurmamak câizdir). Nüfus kâğıdı, vesîka, senedler ve başka lüzûmlu ihtiyâclar için, küçük resm çekdirerek üzerleri örtülü olarak saklamanın câiz olduğu, buradan anlaşılacağı gibi, (**İbni Âbidîn**) beşinci cild, ikiyüzotuzsekizinci sahîfesindeki (Tenbîh)den de anlaşılmalıdır. (**Zevâcîr**)in yirmialtıncı sahîfesindeki hadîs-i şerîfde, (**Elinize geçen resmleri yırtınız, bozunuz!**) buyruldu. Düşmanlığa, fitneye sebep olursa, karışmamalıdır. Peygamberlerin, Eshâb-ı kirâmın ve din büyüklerinden hiçbirinin resmi yoktur. Onların resmi diye, gazetelerde, filmlerde görülen resmler, hep uydurmadır. Para kazanmak için, müslimânları aldatmak için yapıyorlar. Mubârek zâtların resmlerini de yükseğe asmak harâm olduğu gibi, bunları aşağı yerlere koymak da harâmdir. Avret yerleri örtülü olsun olmasın, her yere büyük veyâ küçük canlı resmi yapmak harâm olduğu gibi, bunu yapmak için alınan para da harâmdir. Putperestliği önlemek için harâm edilmiştir. Üzerinde canlı resmi bulunan elbiseyi nemâz dışında da giymek mekrûh olduğu, Tahtâvînin (**İmdâd**) hâşiyesinde de yazılıdır.

Seyyid Abdülhakîm efendi “kuddise sirruh”, bir mektûbunda diyor ki, (Üzerinde canlı resmi bulunan mendil, para gibi şeyleri kullanmak câizdir. Zîrâ böyle şeyler mühândırlar, muhakkardırlar, muhterem değildirler). (**El-fikh-u ael-mezâhibil-erbe’a**)nın üçüncü cildinde de böyle yazmaktadır. İbni Hacer-i Hiytemî Mek-kî “rahmetullahi aleyh”, fetvâsında buyuruyor ki:

(Mendil gibi, para gibi şeyler üzerinde canlı resmi bulunmasının zararı yokdur. Çünkü, canlı resmini, hurmet olunan yerlerde kullanmak câiz değildir, hurmet edilmiyen şeyler üzerinde câizdir). O hâlde, yerde ve yere serilen eşyâda, yasdık, sergi, mendil, para, mektûb pulları üzerinde ve ceb, çanta, dolab gibi kapalı yerlerde ve elbisenin göbekten aşağı kısımlarında bulunması câiz olup, göbekten yukarıda bulunması, asılması harâmıdır. Kadın resmlerini ve avret mahalli açık resmleri, şehvetsiz de olsa, her yerde kullanmak ve bunlara şehvetle bakmak harâmıdır.

(Hadîka) ikinci cild, altıyüztotuzüçüncü sahîfede diyor ki, (Üzerinde yazı, hattâ bir harf bulunan kâğıdı, örtüyü, seccâdeyi yere koymak, yere sermek tahrîmen mekrûhdur. Bunları her ne için olursa olsun kullanmak ve yere sermek, hakâret etmek olur. Hakâret etmek için sermek veyâ kullanmak küfr olur. Dıvara yazmak, yazıyı asmak câiz olur denildi). Buradan anlaşılıyor ki, üzerinde Kâ'be, câmi' resmi veyâ yazı bulunan seccâdeleri nemâz kılmak için yere sermek câiz değildir. Bunları zînet için dıvara asmak câiz olur.

Görülüyor ki, islâm dîni, insanlarla alay edilmesine ve canlılara tapılmasına ve gençlerin fuhşa sürüklenmesine, evlilerin başdan çıkarılmasına âlet olan insan resmlerini, heykelleri harâm etmiş, canlıların anatomik parçalarının ve bitkilerin ve her çeşid, fizik, kimyâ, astronomi, inşâat resmlerini halâl etmiş, serbest bırakmışdır. İlmde, teknikde lâzım olan resmlerin yapılmasını, bunlardan fâide elde etmeği emr buyurmuşdur. İslâm dîni, herşeyde olduğu gibi, resmleri de, fâideli ve zararlı olmak üzere ikiye ayırmış, fâideli olanlarını emr, zararlı olanlarını yasak etmişdir. O hâlde, kâfirlerin, müslimânlar resme günâh der, bu ise, gericilikdir demesi, körü körüne bir iddiâ ve iftirâdır.]

25 — Canlı resmi, nemâz kılanın başında, önünde, sağ ve sol hizâsında, dıvara çizilmiş veyâ beze, kâğıda yapılarak asılmış veyâ konmuş ise, mekrûhdur. Canlı şekilde olmasa dahî, salîb, ya'nî haç resmi de canlı resmi gibidir. Çünkü, hıristiyanlara benzemek oluyor. Onlara benzemek niyyeti olmasa bile, onların yaptığı kötü şeyleri ve kötü olmiyanları da, onlara benzemek niyyeti ile yapmak mekrûhdur. [Fekat, böyle yerde ve içki, kumar, çalgı âletleri bulunan mahalde nemâz kılmının mekrûh olduğu ve buraya rahmet meleklerinin girmeyeceği ve burada yapılan düânın kabûl olmayacağı (**Tergîb-üs-salât**)da ve (**Nisâbü'l-ahbâr**)da yazılıdır. Çalgı da dinlenen ve bakması harâm olan resmlerine de bakılan şeyler, çalgı âleti gibidir.] Canlı resmi, basılan, oturulan, dayanılan şeyde ise, nemâzı mekrûh olmaz. Resm, nemâz kılanın arkasındaki divarlarda ve tavanda ise, haff mekrûhdur.

Secde edilmiyen yerlerinde canlı resmi bulunan seccâde üzerinde kılmak mekrûh değildir. Çünkü, yere sermek hakâret etmektir (**Dürer**). [O hâlde, Kâ'be, câmi' resmleri ve mubârek yazılar bulunan ve zihni meşgûl eden resmler, nakşlar bulunan seccâdeleri kullanmak câiz değildir.]

Resm, nemâz kılan kimsenin ayağı altında, oturduğu yerde, bedeninde, elinde ise, mekrûh olur. [Bundan anlaşılıyor ki, cebdeki resmler, nemâzı mekrûh etmez.] Çünkü, basdığı, oturduğu yer, bedenindeki elbise gibidir. Bileğe asılı resm mekrûhdur. Çünkü, elleri sünnete uygun koymağa mâni' olur.

Paradaki, yüzükteki ve her yerdeki resm, küçük olursa, ya'nî yere koyunca, ayakda duran kimse, uzvlarını ayırd edemezse, nemâz mekrûh olmaz. Büyük ve örtülü olunca da, mekrûh olmaz. Canlının başı kesilmiş, yüzü veyâ göğsü, karnı, başı silinmiş, sıvanmış ise, nemâz mekrûh olmaz.

Çansız resmleri, meselâ ağaç, manzara resmleri, nerede bulunursa bulunsun, nemâz mekrûh olmaz. Çünkü, küçük ve başsız ve çansız resmlere tapılmamışdır. Güneşe, Aya, yıldızlara ve yeşil ağaca tapanlar oldu ise de, bu şeylerin kendilerine tapdılar. Resmlerine tapılmadı. Bunların aslına karşı kılmak mekrûh olur.

Büyük olan ve hurmet mevki'inde bulunan canlı resmi ve köpek, cünüb kimse bulunan eve rahmet melekleri girmez. Hafaza melekleri ise, insandan yalnız cimâ'da ve halâda ayrılır. İnsanların iki omuzunda bulunup, iyiliklerini ve kötülüklerini yazan (**Kirâmen kâtibîn**) isimdeki iki melek ile, cinnîlerden koruyan meleklerle, (**Hafaza melekleri**) denir. Halâda iken yapılanları, Allahü teâlâ meleklerle bildirir. Halâdan çıkınca yazarlar. Melekler, birşey üzerine, harf ile yazmaz. Bilgileri, aklımızda, zihnimizde topladığımız gibi, bir yere toplarlar. Şimdi, teyp denilen âletde, seslerin banda alınması ve sesli sinema filmlerine alınması gibi, çeşidli yazı şeklleri vardır. Göklerde, bilinmiyen kalemlerle [âletlerle] yazan melekler de vardır. Kâfirlerin yalnız kötülükleri yazılır. Her insana musallat olan cin vardır ve insanı bunlardan koruyan melekler vardır.

Çocuklara oynamak için bebek almak, imâm-ı Ebû Yûsüfe göre câizdir.

26 — Nemâzda, âyetleri, tesbîhleri eli ile saymak tenzîhen mekrûhdur. Kalbi ile veyâ parmaklarını oynatarak saymak câizdir. Nemâz dışında parmakla saymak ve tesbîh kullanmak câizdir. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, bir kadının tesbîhleri, çekirdeklerle saydığını görek men' etmemişdir. Riyâ ve gösteriş için tesbîh kullanmak mekrûhdur.

Sokmak ihtimâli olan, ya'nî yaklaşan yılan ve akrebi öldürmek nemâzi bozmaz ve mekrûh olmaz. Sol ayakkabı ile öldürmek müstehabdır. Kıvrılmadan, doğru giden beyâz yılan, cinnîdir. Zarar vermezse öldürmemelidir. Fekat, bunu da öldürmek câizdir. Çünkü cinnîler, müslimânların evine girmeyeceğiz diye, Peygamber “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimize söz verdi. Eve girince sözlerini bozmuş olurlar. Önce (**İrcî' bi-iznillah**) diyerek ihtâr etmeli, gitmezse öldürmelidir. Nemâzda iken, ihtâr edilmez. Yılan şeklindeki cinni hemen öldürmemek, onlara saygı göstermek için değil, zararlarına sebep olmamak içindir.

27 — Oturanların ve ayakda duranların arkalarına doğru nemâz kılmak, konuşmalar bile, mekrûh değildir. Bir kimsenin yüzüne karşı ve yüksek sesle konuşanların sırtına karşı mekrûhdur.

28 — Mushafa, kılınca, muma, kandile, lâmbaya, aleve, tabanca gibi harb âletlerine karşı ve yatan, uyuyan kimseye karşı kılmak mekrûh değildir. Çünkü, bunlara tapınılmamıştır. Mecûsîler, ateşe tapar, aleve tapmaz. Alevli ateşe karşı da mekrûh olur.

29 — Başından ayağına kadar, bir peştemâl sarıp kılmak tahrîmen mekrûhdur.

30 — Açık başına sarık sarıp, tepesi açık olarak kılmak, tahrîmen mekrûhdur.

31 — Ağzını, burnunu örterek kılmak, tahrîmen mekrûhdur. Mecûsîler böyle tapınır. [Maske, eldiven ve alnın yere değmesine mâni' olan gözlük takarak kılmalıdır. Alnın, burnun, ellerin yere değmesine, ya'nî farza veyâ sünnete mâni' olan şey ile, zarûret olmadan nemâz kılmalıdır. Bunları nemâzda takmak için, kadınlara dahî zarûret yokdur.]

32 — Özsüz, buğazından balgam çıkarmak mekrûhdur. Ağızda hâsıl olan kan, ağız dolusu değilse, bunun hâsıl olması ve bunu yutmak, abdesti de, nemâzi da bozmaz. Kay da böyledir. [**(Halebî-yi kebîr)** ve **(Hindiyye)**.]

33 — Amel-i kalîl, ya'nî bir eli, bir veyâ iki kerre hareket ettirmek mekrûhdur. [Nemâzi bozanların onbeşincisine bakınız!] Isıran biti, pireyi, amel-i kalîl ile öldürmek câiz, ısırmıyanı tutmak ve öldürmek mekrûhdur. Bunların ölüsünü ve dirisini mescidde bırakmak harâmıdır.

34 — Nemâzın sünnetlerinden birini terk etmek mekrûhdur.

Sünnet iki kısımdır: Biri (**Sünen-i hüdüâ**)dır. Bunlar, müekked [kuvvetli] olan sünnetlerdir. İkincisi (**Sünen-i zevâid**)dir. Bunlar, müekked olmıyan sünnetlerdir. Müstehab ve mendûb da aynıdır, denildi.

Nemâzda müekked sünneti terk, tahrîmen mekrûh olur. Müekked olmıyan

sünneti terk, tenzîhen mekrûh olur. Müstehabı terk etmek, mekrûh değil, hilâf-ı evlâ olur. Ya'nî müstehabları yapmak sevâb olur, yapmamak, hiç suç değildir. Sevâbindan mahrûm kalır.

35 — Zarûretsiz, çocuğu kucağında iken nemâza başlamak mekrûhdur. Zarûret varsa ve üstü temiz ise, mekrûh olmaz.

36 — Kalbi meşgûl eden, huşû'u gideren şeyler yanında, meselâ süslü şeyler karşısında, oyun ve çalgı âletlerinin bulunduğu yerde ve arzû ettiği yemek karşısında özsüz kılmak mekrûhdur. [Seccâde tek renk olmalı, üzerinde resimler, şekiller, renkli şeyler bulunmamalıdır.] Ayakkabılarını arkada bırakarak kılmak mekrûhdur. Bu sonuncunun mekrûh olduğu (**Dürr-ül-muhtâr**)da hacım 186. cı sahîfesinde, (**Halebî-yi kebîr**) sonunda ve (**Bezzâziyye**)de yazılıdır. (**Berîka**) ve (**Hadîka**)nın sonlarında, tahâretde vesvese bahsinde de uzun yazılıdır.

37 — Farz kılariken özsüz, dıvara, direğe dayanmak mekrûhdur. Nâfile kılariken dayanmak mekrûh olmaz.

38 — Rükû'a eğilirken ve kalkarken elleri kulaklara kaldırmak mekrûhdur.

39 — Kırâeti, rükû'a eğildikde temâmlamak mekrûhdur.

40 — Secdelere ve rükû'a, imâmdan önce başını koymak ve kaldırmak mekrûhdur.

41 — Necs olmak ihtimâli bulunan yerlerde, meselâ kabristânda, hamâm içinde ve kilisede kılmak mekrûh olup, yıkayıp temizliyerek kılmak veyâ hamâmın soyunma mahallinde kılmak ve kabristândaki mescidde kılmak mekrûh olmaz. Soğuk ve başka sebeble açık yerde kılınmazsa ve başka yer bulunamazsa, kilisede yalnız da, cemâ'at ile de kılmak câiz olur. Nemâzdan sonra hemen çıkmalıdır. Çünkü, kilisede, şeytânlar toplanır. Kilisedeki küfr alâmetleri boşaltılırsa, nemâz kılmak hiç mekrûh olmaz. Üstü açık necâsete karşı kılmak mekrûhdur.

42 — Kabre karşı kılmak mekrûhdur. Vehhâbiler, buna şirk diyorlar.

[(**Hadîka**), ikinci cild, altıyüzotuzuncu sahîfede diyor ki, (Hadîs-i şerîfde "**Mezâr üzerinde nemâz kılanlara la'net olsun!**") buyruldu. Çünkü, kabir üzerinde nemâz kılmak, yehûdîlere benzemek olur. Bunun için, mekrûh denilmiştir. Kabristânın kabir olmyan yerinde kılmak mekrûh olmadığı (**Hâniyye**) ve (**Hâvî**) kitâblarında yazılıdır. Kabir, nemâz kılanın arkasında olursa veyâ önünde olup da, önünden geçmesi câiz olacak uzaklıkta ise, yine mekrûh olmaz. Peygamberlerin ve sâlihlerin türbelerini de mescid hâline getirmek, yehûdîlere benzemek olur. İbâdetde, başkasını Allahü teâlâyâ ortak yapmağa benzediği için Peygamber efendimiz, bunu da yasak etmiş, "**Yâ Rabbî! Kabrimi ibâdet olunur put hâline getirme!**" buyurmuşdur. Fekat, sâlih bir kimseye yakın mescid yapılırsa veyâ onun yüzünden Allahü teâlânın merhametine kavuşmağı veyâ ibâdetinden ona da fâide olmasını düşünerek, kabri yanında nemâz kılınırsa, ona saygı olmak için, ona karşı kılmağı düşünmezse, hiç zararı olmaz. Çünkü, İsmâ'îl aleyhisselâmın kabri, Kâ'benin yanında, (**Hatîm**) denilen yerdedir. Mescid-i harâmda kılınan nemâzların en kıymetlisi, burada kılınan olduğundan, hâcılar, burada kılmak için uğraşmaktadırlar. Böyle olduğu (**Mesâbih**) şerhinde de yazılıdır. (**Ma'rifetnâme**)nin ikiyüzaltmışsekizinci sahîfesinde diyor ki, (Perdesiz kabre karşı nemâz kılmak mekrûhdur). (**Fetâvâ-yı Hindîyye**)nin beşinci cüz', 320. ci sahîfesinde diyor ki, (Mescidin kıblesi ile kabir arasında perde olursa veyâ kabir yanda, arkada bulunursa, mekrûh olmaz).

(**Fetâvâ-i Fezziyye**)de diyor ki, (Üç dürlü vakf vardır: Yalnız fakîrler için olur. Önce zenginler, sonra fakîrler için olur. Hem zenginler, hem de fakîrler için olur. Mektebler, hanlar, hastahâneler, kabristânlar, câmi'ler ve çeşmeler hem fakîrler, hem de zenginler için vakf edilmişlerdir). Vakf mezârlıklara türbe yapmanın câiz olmaması, fakîrlerin yerlerini işgâl etmemek içindir. Türbe yapmak harâm olduğu için denilemez].

43 — Teşehhüdlerde, sünnete uygun oturmamak, tenzihen mekrûhdur. Özrü varsa, mekrûh olmaz.

44 — İkinci rek’atde, birinci okuduğu âyeti tekrâr okumak, tenzihen mekrûhdur. Ondan evvelki bir âyeti okumak tahrîmen mekrûhdur. Unutarak okursa, mekrûh olmazlar. İkinci rek’atde birinciden üç âyet uzun okumak mekrûhdur. [Altmışdördüncü maddeye bakınız!]

45 — Farzdan sonra son sünnete hemen kalkmamak mekrûhdur. **(Tergîb-üs-salât.)**

HER NEMÂZI BOZMAĞI MUBÂH KILAN SEBEBLER ŞUNLARDIR:

1 — Yılanı öldürmek için,

2 — Kaçan hayvanı yakalamak için,

3 — Sürüyü kurddan kurtarmak için,

4 — Taşan tencereyi ateşden ayırmak için,

5 — Kıymeti bir dirhem gümüşden az olmıyan, kendinin veyâ başkasının malını zâyi’ olmaktan korumak için, [Dirhem-i şer’î kelimesine bakınız!]

6 — Abdest ve yel sıkışdırmasından kurtulmak için,

7 — Vaktin veyâ cemâ’atin kaçmasından korku olmadığı zemân, başka mezhebde nemâzı bozan birşeyden kurtulmak için. Meselâ, dirhemden az necâseti temizlemek için ve yabancı kadına dokunmuş olduğunu hâtırlayınca, abdest almak için, nemâzı bozmak câiz olur.

HER NEMÂZI BOZMAK FARZ [LÂZİM] OLAN SEBEBLER İKİDİR:

1 — İmdâd diye bağırان bir kimseyi kurtarmak için, kuyuya düşecek a’mâyı, yatacak, boğulacak kimseyi kurtarmak, yangını söndürmek için.

2 — Ana, baba, dede, nine çağırınca, farz nemâzı bozmak vâcib olmaz, câiz olur ise de, ihtiyâc yok ise, bozmamalıdır. Nâfile [sünnetler dahî] ise, bozular. Bunlar, imdâd isterse, farzları da bozmak lâzım olur. Nemâz kıldığını bilerek çağırıyorsa, nâfileyi de bozmayabilir, bilmiyerek çağırırsa, bozması lâzımdır.

NEMÂZ DIŞINDA MEKRÛH OLAN ŞEYLER BEŞDİR:

1 — Halâda ve heryerde, abdest bozarken, kıbleye önünü ve arkasını dönmek tahrîmen mekrûhdur. Unutulursa, üstünü kirlletmek tehlikesi veyâ başka tehlikeye varsa, mekrûh olmaz.

2 — İstincâ ederken, önünü, arkasını kıbleye dönmek, Güneşe, Aya karşı abdest bozmak, tenzihen mekrûhdur.

3 — Küçük çocukları bu cihetlere karşı tutarak abdest ettirmek, tutan büyüğe mekrûh olur. Bunun gibi, büyüklere harâm olan şeyi, küçüklere yaptırmak, yapırana harâm olur. Meselâ, oğlan çocuğuna ipek giydiren ve zînet eşyası takan ve çocuklara içki içiren kimse, harâm işlemiş olur.

4 — Özsüz kıbleye karşı ayaklarını veyâ bir ayağını uzatmak, tahrîmen mekrûhdur. Özr ile veyâ yanlışlıkla uzatmak mekrûh olmaz.

5 — Mushafa ve din kitâblarına karşı ayak uzatmak da mekrûhdur. Yüksekde iseler, mekrûh olmaz. [**(Hindiyye)** beşinci cüz’de diyor ki, (Mushafı hiç okumayıp, hayr ve bereket için evinde saklamak câizdir ve sevâbdır. Bir kâfirin ismini yazıp buna hakâret etmek mekrûhdur. Çünkü, islâm harflerine hurmet lâzımdır.)]

(Berîka), binüçyüztümüşsekizinci sahîfede diyor ki, **(Tâtârhâniyye)**de, yırtık, eski olup kullanılmıyan Mushaf yakılmaz. Temiz beze sarıp toprağa gömülür. Yâhud toz gelmiyen temiz bir yere konur diyor. **(Sirâciyye)**de ise, gömülür veyâ yakılır demekdedir. **(Münye-tül-müftî)**de de böyle yazılıdır. **(Müctebâ)**da ise, akan suya bırakılmıyan ise, gömmek iyi olur diyor. Şâfi’î âlimlerinden **(Halîmî)** ismi ile meşhûr Hüseyin Cürçânînin **(Minhâc-üd-dîn)** kitâbında, yakmak yasak değildir. Çünkü, hazret-i Osmân “radiyallahü anh”, mensûh âyetler bulunan Kur’ân-ı kerîmi yakdı. Eshâb-ı kirâmdan hiç kimse “radiyallahü teâlâ aleyhim ecma’in”, bu-

na karşı birşey demedi diyor. Yakmak, yıkayıp yazıları gidermekten dahâ iyi olur. Çünkü, yıkamakda kullanılan sular ayak altında kalır denildi. Kâdf Hüseyin, yakmak, hurmetsizlik olacağından, harâmı dedi. Nevevî ise, mekrûh olur dedi. Bunlardan anladığımız, yakmayıp, yıkayıp yazılarını gidermek veyâ gömmek iyi olur. (**Berika**)dan terceme temâm oldu. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, eskimiş, istifâde edilmez hâle gelmiş olan mushafları, ayak altında bırakmak, birşey sarmak, kaplamak, kesekâğıdı yapmak gibi kullanmak, hakâret etmek olur, harâm olur. Çürüyüp toprak oluncuya kadar açılmıyacağı emîn olan yerdeki toprağa gömmek, bu yapılamazsa, yakıp külünü gömmek veyâ külünü denize, nehre koymak lâzımdır. Hakâretten kurtarmak için yakmak câiz, hattâ lâzım olur. (**Sirâciyye fetvâsı**), (**Münyet-ül-müftî**) ve (**Halîmî**)den de böyle anlaşılmalıdır.

69 — TERÂVÎH NEMÂZI VE CÂMÎ'LERE SAYGI

TERÂVÎH NEMÂZI — (Nûr-ül-îzâh) şerhinde ve hâşiyesinde buyuruyor ki, (Erkeklerin ve kadınların, yirmi rek'at terâvîh kılması, sünnet-i müekkededir. İnanmıyan sapıktır ve şâhidliği kabûl olmaz. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", birkaç gece, terâvîhi cemâ'at ile sekiz rek'at kıldı. [Evlerine gidince, yirmi rek'ate temâmladılar.] Yalnız olarak yirmi rek'at kıldığı da bildirilmiştir. [Dört mezhebde de yirmi rek'atdır.] Sünnet olduğu buradan anlaşıldı. Üç halife ve zemânlarındaki Eshâb-ı kirâmın hepsi, cemâ'at ile yirmi rek'at kıldılar. Bu halifelere ve Eshâb-ı kirâmın icmâ'ına uymamız, hadîs-i şerîf ile emr olunmuştur).

Terâvîh, yatsının son sünnetinden sonra ve vitrden önce kılınır. [Bir kimse, yatsıyı kılmadan önce terâvîhi kılamaz (İbni Âbidîn s. 295). Vitrden sonra da kılınabilir. Sabâh nemâzına kadar kılınabilir. Fecr doğunca kılınamaz. Kazâ da edilmez. Çünkü, terâvîh kuvvetli sünnet ise de, akşam ve yatsı son sünnetleri kadar kuvvetli değildir. Bu sünnetler ise, kazâ edilmez. Yalnız farz nemâzlar ile vitrin kazâsı lâzımdır. Terâvîh, şâfi'îde kazâ edilir. Terâvîhi cemâ'at ile kılmak, sünnet-i kifâyedir. Ya'nî câmi'de cemâ'at ile kılındıkda, başkaları evde yalnız kılabilir, günâh olmaz. Fekat, câmi'deki cemâ'at sevâbından mahrûm kalır.] Evde, bir veyâ birkaç kişi ile, cemâ'at ile kılsa, yalnız kılmaktan yirmiyedi kat fazla sevâb kazanır. Her iki rek'atde bir selâm verilir, hemen sonraki rek'ate kalkılır. Yâhud dört rek'atde bir selâm verilir. Her dört rek'at arasında, dört rek'at kılacak zemân dâdur oturup, salevât veyâ tesbîh yâhud Kur'ân-ı kerîm okurlar. Veyâ sessiz oturlar. İki rek'atde bir selâm vermek ve her iftitâh tekbîrinde niyyet etmek dahâ iyidir. Yatsıyı cemâ'at ile kılmıyanlar, toplanıp da, terâvîhi cemâ'at ile kılamazlar. Çünkü, terâvîhin cemâ'ati, farzın cemâ'ati olmak lâzımdır. Yatsıyı cemâ'at ile kılmıyan bir kimse, farzı yalnız kılıp, sonra terâvîhi kılan cemâ'ate katılabilir. [74. cü maddeye bakınız!]

Terâvîh nemâzına kalkarken okunacak düâ:

Sübhâne zil mülki vel melekût. Sübhâne zil izzeti vel azameti vel celâli vel cemâli vel ceberût. Sübhânel melikil mevcûd. Sübhânel melikil ma'bûd. Sübhânel melikil hayyillezî lâ yenâmü ve lâ yemût. Sübbûhun kuddûsün Rabbünâ ve Rabbül melâiketi verrûh. Merhaben, merhaben, merhabâ yâ şehre Ramezân. Merhaben, merhaben, merhabâ yâ şehrel-bereketi vel gufrân. Merhaben, merhaben, merhabâ yâ şehret-tesbîhi vet-tehlîli vez-zikri ve tilâvet-il Kur'ân. Evvelühû, âhiruhû, zâhiruhû, bâtmühû, yâ men lâ ilâhe illâ hüv.

Terâvîh bitince okunacak düâ:

Allahümme salli alâ seyyidînâ Muhammedin ve alâ âli seyyidînâ Muhammed. Biadedi külli dâin ve devâin ve bârik ve sellim aleyhi ve aleyhim kesîrâ. Üç def'a okunur ve üçüncüsünde (ve salli ve sellim ve bârik aleyhi ve aleyhim kesîran kesîrâ.) denir. **Yâ Hannân, yâ Mennân, yâ Deyyân, yâ Burhân. Yâ Zel-fadlı vel-ih-sân nercül-afve vel gufrân. Vec'alnâ min utekâi şehri Ramezân bi hurmetil Kur'ân.**

CÂMÎ'DE YAPILMASI CÂİZ OLMİYAN ŞEYLER YİRMİİKİDİR:

İbâdet yapmak için, toplanılan yerlere (**Ma'bed**) veyâ (**İbâdehâne**) denir. Yehûdîlerin ma'bedlerine (**Sinagog**) ve (**Havra**) denir. Hıristiyanların ma'bedine (**Kilise**) ve (**Bî'a**) veyâ (**Savme'a**) denir. Müslimânların ma'bedine (**Mescid**) ve (**Câmi'**) denir. Ma'bedlerde ibâdet yapılması ve dinlerin emrleri, yasakları, öğretilir. Şimdi ma'bedlerde konuşan vazîfeliler iki şey üzerinde durmaktadırlar:

1 — Parlak, yaldızlı sözlerle, acıklı hikâyelerle, nağmeli hazîn okumalarla, hat-tâ çalgı ve ho-parlörlerle, dinleyicileri rikkate, heyecâna getirmek, kalbleri alarak, onların teslim olmalarını, bir gâyeye sürüklenmelerini sağlamak.

2 — Dînin emrlerini, yasaklarını öğretmek ve bunlara uyulmasını sağlamak.

Bugün hıristiyanların kiliselerinde ve yehûdîlerin havralarında, kalblerin, rûhların değil de, yalnız nefsinin, düşüncelerin birleştirilmesine çalışılmaktadır. Dînî vecîbeler olarak da, eski din adamlarının koydukları ve her zemân, her yerde başka olan şeyler öğretilmektedir. Bunun için, kiliseler, havralar, bir ma'bed değil, bir politika, bir konferans yeri olup, insanları uyuşturarak, liderlerin, şeflerin arzû ve düşüncelerine sürüklemektedirler.

Câmi'lerde de, din adamları arasına sızarak, böyle siyâset ve kazanc gâyesi ile konuşan her zemân görülmüştür. Bunlar, islâm âlimlerinin kitâblarını okumamış, mezhebsizlerin, sapık kimselerin bozuk kitâblarına aldanmış din câhili (**Yobaz**)lardır. İslâmiyyetin îcâblarını öğretmek ve yaptırmak şöyle dursun, kendileri bile öğrenememiş zevallı kimselerdir. Bunlar, doğru dürüst abdest ve gusl almalarını, şartlarına uygun ve ihlâs ile nemâz kılmasını bilmiyen câhil ve sapık kimseler olup, her asrda müslimânları şaşırtmışlar, islâmiyyete ve millete zararlı olmuşlardır. Uzun cübbe, büyük sarıkla, minberlerde, va'z kürsülerinde tegannî ile, nota ile okuyup, yaldızlı sözlerle, heyecanlı hikâyelerle konuşarak, dinleyicileri köksüz ve geçici bir te'sîr altına alabilen birer hatîb, konferansçı olmuşlardır. Siyâsî partilerin, diktatörlerin, faşist idârecilerin ve kiliselerin sözcüleri gibi, geçici heyecân vererek dindârları aldatmışlardır. Âlimlerimiz bunlara din adamı değil, din ve îmân hırsız, (**Yobaz**) demişlerdir. İslâm âlimlerinin kitâblarından anlatan ve sözleri, hâlleri, işleri, bu kitâblara uygun olan hakîkî din adamları, islâmiyyeti bunların zararlarından korumuşlardır.

Ebüssü'ûd efendi "rahmetullahi teâlâ aleyh" fetvâsında buyuruyor ki, (Bir köyde veyâ mahallede mescid olmayıp, cemâ'at ile nemâz kılmasalar, hükûmet bunlara zorla mescid yaptırmalıdır. Cemâ'ati ihmâl edenleri ta'zîr etmelidir. 940 [m. 1533] senesinde bu husûsda her vilâyete emr gönderilmiştir). (**Mecmû'a-i cedîde**)de diyor ki, (Eski bir mescid, cemâ'ati alamazsa, mahalle halkı kendi paraları ile bunu yıkarak genişini yapmaları câizdir).

(**Halebî-yi kebîr**), 613. cü sahîfede diyor ki, (Mahalle mescidinde, cemâ'at az olsa dahî, nemâzı burada kılmak, cemâ'ati çok olan büyük câmi'de kılmaktan efdaldır. Mahalle câmi'indeki cemâ'ati kaçırmanın, başka câmi'deki cemâ'ate gitmesi efdaldır. Başka câmi' cemâ'atine yetişemezse, yalnız kılmak için, mahalle mescidini tercih etmek efdaldır. Mahalle mescidinde imâm, müezzin bulunmazsa, cemâ'atden biri, bu vazîfeyi yapar. Başka câmi'e gitmezler. Mahalle mescidinin imâmı, yatsı nemâzını, beyâzlığın gayb olmasını beklemeyip, dahâ erken güneşin batdığı yerde kırmızılık gayb olunca kılsa, bununla birlikte, erken kılmayıp, beyâzlığın da gayb olmasını bekleyip, yalnız kılmak efdaldır. [Ya'nî dahâ iyidir. Büyük şehirlerde yatsı ezânları erken okunuyor. İmâm-ı a'zamın ictihâdına uyulmıyor ise de, imâmeyn kavline göre okunduğu için, bu cemâ'at ile kılmak câizdir.] Mahallenin imâmı fisk ile meşhûr ise, ya'nî büyük günâh işliyorsa, [meselâ, ezânı ahkâm-ı islâmiyyeye uygun olarak okumuyorsa] başka mescidin cemâ'atine gitmelidir. Çünkü, mekrûhdan sakınmak, sünnet işlemekten dahâ önce gelir).

İbni Âbidîn buyuruyor ki:

1 — Câmi' kapısını kilidlemek mekrûhdur. Hırsız tehlikesi varsa, mekrûh olmaz.

2 — Câmi' üzerinde cimâ', tahrîmen mekrûhdur. Kâ'be-i mu'azzama ve câmi' üzerine basmak da mekrûhdur. Câmi' üzerine cünüb çıkmak harâmdir.

3 — Câmi' üzerine abdest bozmak tahrîmen mekrûhdur. [Câmi'in altına ve mihrâb dıvarının önüne abdesthâne yapmanın mekrûh olduğu (**Tergîb-üs-salât**)da yazılıdır.] Çünkü, câmi'lerin üstü, semâya kadar mesciddir. Altı da böyledir. Altını şadırvan, hamâm yapmak câizdir.

4 — Câmi'den ba'zan geçmek câizdir. Yol hâline getirmek mekrûhdur. Özlürse, mekrûh olmaz. Hergün mescide ilk girişde (**Tehiyet-ül-mescid**) kılar. Sonraki girişlerinde kılmaz. Hamevî (**Esbâh**) şerhinde diyor ki, (Câmi'e girenin (**Tehiyet-ül-mescid**) olarak, iki rek'at nemâz kılması, sözbirliği ile sünnettir. Ba'zan, müstehab deyince sünnet anlaşılır. Kur'ân-ı kerîm okunuyorsa, tehiyyet kılınmaz. Çünkü, Kur'ân-ı kerîmi dinlemek farzdır. Farz-ı kifâye için dahî sünneti terk etmek evlâdır. Kur'ân-ı kerîmi tegannî ile okumak ve bunu dinlemek harâmdir). [Dört vakt nemâzin sünnetlerini kazâ niyeti ile kılmak lâzım olduğu buradan anlaşılmaktadır.] (**Kâdîhân**)da diyor ki, (İmâm tegannî ile okuyorsa, başka mescide gitmek efdaldır. Zânî veyâ fâiz yiyici ise [veyâ başka harâm işlediği, zevcesini, kızını açık gezdirdiği ma'lûm ise] başka mescide gitmelidir). Zarûretsiz câmi'den geçmeği âdet eden, fâsık olur. Câmi'e hangi ayakla girip çıkılacağı, 70. ci madde başında yazılıdır.

5 — Câmi'lere necâset sokmak mekrûhdur. Üzerinde necâset bulunan kimse, câmi'e giremez. Necs yağ ile kandil yakmak câizdir. (**Fetâvâ-i fıkhiyye**)de diyor ki, (Mescidde necâset gören kimsenin, bunu hemen temizlemesi lâzımdır. Temizlemeği özsüz gecikdirirse, günâh olur. Nemâz kılanın üzerinde, secde yerinde necâset görenin, bunu ona bildirmesi lâzımdır. Bunu haber vermek ve nemâzi geçecek olanı uyandırmak vâcib değildir, sünnettir).

6 — Necs su ile yapılmış harç ve çamur ile câmi' sıvamak mekrûhdur. Temiz su ile yapılmış, tezek karışık çamurla sıvamak mekrûh olmaz. Çünkü, bunda zarûret vardır. [**(Hindiyye)**.] Ellialtıncı maddeye bakınız!

7 — Câmi'de, kapı içine abdest bozmak mekrûhdur. Kan aldirmek da böyledir. Yel kaçırmak mekrûh olmaz.

8 — Necâset bulaşdıracak olan deliyi ve küçük çocukları câmi'e sokmak harâmdir. Necâset tehlikesi olmazsa, mekrûhdur.

9 — Câmi'de pazar kurmak, yüksek sesle konuşmak, nutk söylemek, kavga etmek, silâh çekmek, cezâ vermek tahrîmen mekrûhdur. [Cum'a ve bayram hutbelerinde nutk verir gibi okumak, konuşmak harâmdir.]

10 — Sokakda gezilen na'lın, ya'nî ayakkabı ile câmi'e girmek mekrûhdur. Temiz mest ve na'lın ile nemâz kılmak, çıplak ayakla kılmaktan efdaldır. Yehûdîlere muhâlefet olur. Birinci kısım, 68. ci maddeye bakınız! [Na'leyn, altı deri, üstü açık ve tasmalı ayakkabıdır. Altı tahta na'leyn ile gezmek mekrûhdur].

Bir odası mescid yapılmış olan ev üzerine ve içinde mushaf bulunan oda üzerine abdest bozmak ve cimâ' etmek mekrûh olmaz. Cenâze ve bayram nemâzları kılınan yerler de böyle ise de, buralardaki imâma, câmi'deki cemâ'at uyabilir. Buralara, câmi' avlularına, medrese ve tekkelere, hâid kadın ve cünüb girebilir.

11 — Câmi'lerin kibleden başka dıvarlarını süslemek câizdir. Fekat, bu parayı fakîrlere harc etmek efdaldır. Kible dıvarını kıymetli şeylerle, renklerle süslemek mekrûhdur. Yan dıvarların fazla süslü olması da mekrûh olur.

(**Dürr-ül-muhtâr**)da nemâzın mekrûhları sonunda buyuruyor ki, (Câmi'lerin efdali Kâ'be-i mu'azzama, sonra bunun etrâfındaki (**Mescid-i harâm**), sonra Medîne-i münevveredeki (**Mescid-i Nebî**)dir. Sonra, Kudüsdeki (**Mescid-i aksâ**), sonra, Medîne-i münevvere şehri yanındaki (**Kubâ**) mescididir. Mescid-i Nebînin yüz zrâ' eni, yüz zrâ' boyu vardı. Bir zrâ' yarım metredir. Sonra, zemânla genişletildi. Şimdiki hâlinde de efdaldır).

[En kıymetli toprak, kabr-i se'âdetde, cesed-i Peygamberîye "sallallahü aleyhi ve sellem" temâs eden topraklar olup, Arşdan, Cennetlerden dahâ kıymetlidir. Ona yakın olan zemân, mekân, evlâdı, bütûn eşyâ, Ona uzak olanlardan dahâ kıymetli, efdaldır. Câmi'ler ve Peygamberler, bundan müstesnâdır].

12 — Câmi'lerde, [sarkıntılık ederek] dilenmek harâmıdır.

13 — Câmi'de, sarkıntılık eden dilenciye sadaka vermek harâmıdır.

14 — Gayb olan şeyleri, câmi'de araştırmak mekrûhdur.

15 — Mü'minin hicvi, aşk, ahlâksızlık gibi harâm şeyler bulunan şi'ri okumak tahrîmen mekrûhdur. Va'z, nasîhat, hikmet, Allahü teâlânın ni'metleri bulunan, mü'minleri medh eden şi'rleri [ya'nî ilâhî ve mevlid] tegannî etmeden okumak sevâb ve târihî şi'rleri nâdiren okumak mubâh ise de, şi'riyle meşgûl olmak makbûl değildir. Câmi'lerde ilâhî ve mevlidleri [nemâz kılanlara mâni' olmamak şartı ile], ara sıra okumak câizdir. Her zemân okuyup, âdet hâline getirmek câiz değildir.

16 — Özü olmıyanların Kur'ân-ı kerîmi dinlemeleri farz-ı kifâyedir. İş görenler, uyuyanlar ve câmi'de nemâz kılan, va'z veren yanında yüksek sesle Kur'ân-ı kerîm okumağa başlamak günâhdır. [Radyoyu, teybi açan gibi, bunlara sesini vermiş olan hâfız da, Kur'ân-ı kerîme hurmetsizlik etmiş, günâh işlemiş olur.]

17 — Câmi'lere abdest suyu sıçratmak, balgam, sümük bulaştırmak mekrûhdur. Câmi'de husûsî hâzırlanmış yerde abdest almak câiz olur.

Zemzem kuyusunun etrâfında abdest almak ve gusl etmek câiz değildir. Çünkü, burası câmi' içindedir. Buraya cünüb girmek câiz değildir.

18 — Câmi'lere, lüzûmsuz ağaç dikmek mekrûhdur. Câmi'in rütûbetini çekmek, gölge yapmak gibi umûma fâidesi olursa, câiz olur. Şahsî menfe'ati için dikmek, mekrûh olur.

19 — Câmi'de birşey yimek, uyumak mekrûhdur. Müsâfir olan müstesnâdır. Müsâfir, câmi'e girerken (**İ'tikâf**)a niyyet etmeli, önce tehiyyet-ül-mescid olarak, nemâz kılmalıdır. Sonra, yiyebilir ve dünyâ kelâmı konuşur. İ'tikâf eden yiyebilir, yatabilir. İ'tikâf sünnet-i müekkededir. İ'tikâfî terk etmek, beş vakt nemâzın sünnetlerini özrsüz kılmamak gibi olduğu (**Berîka**)da yazılıdır.

Câmi'de soğan, sarmısak gibi fenâ kokulu şeyleri yiyene [sigara içene] mâni' olmalıdır. Kasabları, balıkçıları, çiğercileri, yağcıları, üzerleri pis ise ve pis kokarsa ve üzeri pis kokanları ve cemâ'ati dili ile incitenleri, câmi'den çıkarmalıdır. İlâc olarak kokulu şey özü ile veyâ unutarak yiyen, cemâ'ate gelmez. Ma'zûr olur. Pis koku insanlara ve meleklere eziyyet verir.

20 — Câmi'de, alış veriş olan her akd [sözleşme] mekrûhdur. Nikâh yapmak ise müstehabdır.

21 — İbâdet etmeyip, câmi'de dünyâ kelâmı ile meşgûl olmak tahrîmen mekrûhdur. Ateş odunu yiyip bitirdiği gibi, câmi'de dünyâ kelâmı konuşmak da, insanın sevâblarını giderir. İbâdetden sonra, mubâh olan şeyleri, hafif sesle konuşmak câizdir. İslâmiyyetin beğenmediği şeyleri konuşmak, her zemân câiz değildir.

22 — Câmi'de kendine muayyen yer ayırmak mekrûhdur. Fekat, dışarı çıkarırken, kimse oturmasın diye, yerine ceketini bırakırsa, gelince oraya tekrâr oturabilir. Umûmi yerlerde, Minâda, Arafâtda, [vapurda, otobüslerde de] böyledir. Ya'nî oturmağı âdet ettiği yere başkası oturmuş ise, kaldıramaz. Kendine, ihtiyâcından fazla yer ayırır, fazlasını başkası alabilir. Bu yerin fazlasını, iki kişi ister-

se, hangisine verirse, o oturur. İkisi de istemeden, bu fazla yere biri oturursa, bundan alıp ikincisine veremez. Fekat, burayı, onun emri ile, onun için ayırdım, kendim için ayırmadım diye yemîn ederse, kaldıracabilir. Satıcıların pazar yerinde yerleşdikleri yer de böyle olup, önce geleni sonra gelen yerinden kaldıramaz. Bütün bu umûmî yerlerde, ilk oturan, herkese zararlı olmuş ise, kaldırılabilir.

Nemâz kılanlar sıkışiyorsa, kılmıyanları kaldıracabilirler.

Mahalles mescidi dar geliyor ise, o mahalleden olmıyanları, dışarı çıkarabilirler.

Mahalles câmi'inin gelirini toplaması, ta'mîrini, masraflarını idâre etmesi için, mahalles halkının bir (Mütevelli) ta'yîn etmesi câizdir [ve lâzımdır].

Câmi'in bir tarafında hâfız Kur'ân-ı kerîm okuyor, bir tarafda da Ehl-i sünnet olan sâlih bir kimse va'z veriyor ise, va'z dinlemek efdaldır. [Hele hâfız fâsık ise, tegannî ile okuyorsa, dinlemek câiz değildir. Câmi', kubbesi, minâresi olan binâ demek değildir. İçinde, hergün beş kerre, cemâ'at ile nemâz kılan binâ demektir. Nemâzdan evvel veyâ sonra, bu cemâ'ate va'z vermek de câizdir. Va'z, Ehl-i sünnet i'tikâdında olan bir zâtın, Ehl-i sünnet âlimlerinden birisinin bir kitâbına bakarak okuduğu veyâ ezberden söylediği bir sözünü açıklaması demektir. Mezhabsızların, ingiliz câsûslarının ve misyonerlerin konuşmalarına va'z denmez, nutuk ve konferans vermek denir. Câmi'lerde nutuk ve konferans vermek ve bunları dinlemek câiz değildir. Ehl-i sünnet âlimlerinin her sözü, Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şeriflerin tefsîrleri, îzâhlarıdır.]

Câmi'lerdeki yarasa ve güvercinleri koğmak ve yuvalarını dışarı atmak câizdir. Çünkü, câmi'leri kirletirler. Câmi'lerin temiz olması için bunlar çıkarılır. **(Fetâvâ-i kâri-ül-Hidâye)**de ve **(Cevâhir-ül-fetâvâ)**da diyor ki, (Câmi'leri kirleten kuşları çıkarmak mümkün olmazsa, öldürmek câizdir. Eziyet veren hayvanlar her yerde öldürülebilir). Câmi' dışındaki kuş yuvalarını bozmak, câiz değildir.

Kâdîhân "rahmetullahi aleyh" fetvâsında diyor ki, (Bir şehirde, bir köyde, bir mahallede ezân okunmazsa, hükûmetin zorla okutması lâzımdır.) **(Fetâvâ-yı Hindiyye)**de diyor ki, (Ezân, câmi'in dışında veyâ minârede okunur. Yüksekde okumak ve sesini çoğaltmak için kendini zorlamamak sünnettir). Görülüyor ki, ezân ve ikâmeti ho-parlör ile okumağa lüzûm yoktur. Çünkü, her mahallede ezân okunmaktadır. İbâdetleri teyp, radyo ve ho-parlörle ve televizyonla yapmak bid'atdır. Bid'at büyük günâhdır. [Müezzin ezânı ve imâm efendi kırâeti câmi' civârında bulunan ve câmi'deki cemâ'ate işitdirecek kadar tabi'î sesleri ile okur. Uzaklardan işitilmesi için, kendilerini zorlamaları mekrûhdur. Ho-parlör [Mizmâr] kullanmağa lüzûm olmadığı buradan da anlaşılmalıdır. **(Müncid)**de diyor ki, her dürlü ses çıkaran âletlere **(Mizmâr)** denir. Davul, def, ney, zurna, keman, ud, ho-parlör, teyp, televizyon, birer mizmârdır. İbni Hacer-i Mekkî, **(Kef-für-reâ' an muharremât-il lehvi vessimâ')** kitâbında diyor ki, (Hadîs-i şerifde **(Davulu ve mizmârı yok etmek için emr olundum)** ve **(Bir zemân gelir ki, Kur'ân-ı kerîmi mizmârlardan okurlar. Okuyanlara ve dinleyenlere Allahü teâlâ la'net eder)** buyuruldu.) Ezân ve mevlid okumak da böyledir. 2.ci kısımda, 52.ci maddeye bakınız!]

***Bî-vefâdır ey denî dünyâ senin her ni'metin.
Sarsar-ı bâd-ı ecel, mahv eyliyor her rifâtin!***

70 — CEMÂ'AT İLE NEMÂZ

Câmi'e sağ ayak ile girilir. Câmi'den çıkarken, önce sol ayak ile çıkılır. (**Uyûn-ül-besâir**)de diyor ki, (Câmi'e girerken, girmeden evvel, önce sol, sonra sağ ayak kabı çıkarılır. Bundan sonra, önce sağ ayakla câmi'e girilir. Önce sol ayakla çıkdıktan sonra [veyâ çıkmadan evvel], önce sağ ayakkabı giyilir). (**Hadîka**)da, el ve ayak âfetlerinde diyor ki, (İmâm-ı Nevevî Müslim şerhinde buyuruyor ki, mubârek, şerefli ve temiz işleri yaparken sağdan başlamak müstehabdır. Ayakkabı, don, gömlek giyerken, baş traş ederken ve tararken, bıyık kırarken, misvâk kullanırken, tırnak keserken, el, ayak yıkarken, mescide, (müslimânın evine) ve odasına girerken, halâdan çıkarken, sadaka verirken, yemek yirken, su içerken sağdan başlanır. Bunların zıddı olanları yaparken, meselâ ayakkabı, çorab, elbise çıkarırken, câmi'den ve müslimânın evinden, odasından çıkarken, halâya girerken, sümkürürken, tahâretlenirken soldan başlamak müstehabdır. Bunları tersine yapmak, tenzîhi mekrûh olur. Çünkü heyetde, şekilde olan sünneti terk etmek olur.) [Bulunduğu yerin âdetine uymak için sakalı kazımak da böyledir. 249.cu sahîfeye bakınız!]

İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh” buyuruyor ki, (İki cins imâmlık vardır. Evvelâ (**İmâmet-i kübrâ**)yı bildireceğiz.) Üçüncü cildde bâğîleri anlatırken, üçyüzonuncu sahîfede de bildirecektir. Abdülganî Nablûsînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**El-Hadîkat-ün-nediyye**) kitâbının yüz kırk üçüncü ve ikiyüzdoksandördüncü ve üçyüzzellibirinci sahîfelerinde de yazılıdır. İmâmlığın ikincisi (**İmâmet-i sugrâ**)dır ki, farz nemâzi kıldırmak için imâm olmaqdır. Beş vakt nemâzin farzlarını cemâ't ile kılmak, erkeklere hanefî, şâfi'î ve mâlikîde sünnetdir. Cum'a ve bayram nemâzlarında ise şarttır. Nâfile nemâzları cemâ't ile kılmak mekrûhdur. Beş vakt nemâzda, bir kişi de cemâ't olarak yetişir. Kırâeti güzel olan imâm olur, ya'nî Kur'ân-ı kerîmin harflerini tanıyan, tecvîd ile okumasını bilen olur. Sesi güzel ve tegannî ile okuyan değil! Fâsıkın imâm olması mekrûhdur. Çok âlim olsa bile, ona uymak tahrîmen mekrûhdur. Hadîs-i şerîfde, (**Müttekî bir âlim ile nemâz kılan, bir Peygamber ile kılmış gibidir**) buyuruldu.

(**Uyûn-ül-besâir**) kitâbının yüzotuzbeşinci sahîfesinde buyuruyor ki, ([Özrlü olmadığı hâlde] câmi'e gitmeyip, evinde âilesi ile cemâ't yapan kimse, câmi'deki cemâ'tin sevâbına kavuşamaz. Ya'nî, câmi'e mahsûs olan, fazla sevâba kavuşamaz. Yoksa, evde cemâ't ile kılınca da, cemâ't sevâbına, ya'nî yirmiyedi kat sevâba kavuşur. Şunu da bildirelim ki, iki cemâ't de, şartlara, sünnetlere uygun olduğu zaman böyledir. Evdeki cemâ't dahâ uygun ise, evde kılmak lâzımdır). (**Halebî-i kebîr**)in dörtüyziki, altıyüzonüç ve altıyüzdokuzuncu sahîfelerinde de yazılıdır.

[Görülüyor ki, nemâzin şartlarına ehemmiyyet vermiyen imâmların arkasında nemâz kılmamalıdır. Bunların nemâzi sahîh olmaz. Günâh işlediği hâlde, meselâ içki içdiği, fâiz yidiği, kadınlara, kızlara bakdığı, kumar oynadığı hâlde, abdestin, nemâzin farzlarını bilen ve ehemmiyyet veren imâm arkasında kılmak câiz olsa da, mekrûhdur. Ebüssü'ûd efendi fetvâsında buyuruyor ki, (**Sâlih ve fâcîr arkasında nemâz kılınız!**) hadîs-i şerîfi, câmi' imâmları için değil, Cum'a kıldıran emîrler, vâlîler içindir. Bunlara uymak ve itâ't etmek içindir. Günâh işlediği bilinen imâmların arkasında nemâz kılmamalıdır. İmâmlık şartları bulunmiyan, Kur'ân-ı kerîmi tegannî ile okuyan imâma uymamalıdır. Dînine bağlı imâmın mescidine gitmelidir. Her nemâz için, câmi'e gitmeli, fâsık, câhil, mezhebsiz, dinde reformcu olduğu bilinen imâma rastlanınca, ona uymamalıdır. Böyle imâm var zan etmekle, câmi'i terk etmemelidir. Molla Murâd kütübhânesi, [1114] numaralı, Ebüssü'ûd efendi fetvâsında buyuruyor ki, (Harâm yiyan, fâiz alan imâmı azl etmek vâcibdir. Kur'ân-ı kerîmi tecvîd üzere okumasını bilmek farzdır. Tecvîdi bilmiyen, mehâric-i hurûfu gözetemez. Harflerin ağızdaki yerlerini gözetemiyen bir kimsenin okuduğu Kur'ân-ı kerîm ve kıldığı nemâz sahîh olmaz). İkinci kısımda birinci maddeye bakınız! İmâmlık şartla-

rı bulunan kimsenin imâm olması için uğraşmak, her müslimânın vazîfesidir.]

(Nûr-ül-îzâh) şerhi hâşiyesinde buyuruyor ki, **(İmâm olmak için altı şart lâzımdır)**. Bunlardan biri bulunmadığı bilinen imâmın arkasında nemâz sahîh olmaz:

1 — Müslimân olmak, Ebû Bekr-i Sıddîk ve Ömer Fârûkun halîfe olduğuna inanmayan ve te'vîlini bilmeden mi'râca, kabr azâbına inanmayan, imâm olamaz.

2 — Bulûg yaşında olmak.

3 — Akllı olmak. Serhoş ve bunak imâm olamaz.

4 — Erkek olmak. Kadın, erkeklere imâm olamaz.

5 — Hiç olmazsa, Fâtiha ile bir âyeti doğru okuyabilmek. Bir âyeti ezberlemiş olan ve ezberlese de, tecvîd ile okuyamayan, nağme yapan, imâm olamaz.

6 — Özsüz olmandır. Özrü olan, özrü olmayanlara imâm olamaz. Özr, bir yerinden durmadan kan akmak, yel kaçırmak, idrâr kaçırmak, te ve fe harflerini tekrârlayarak okumak, sin harfini se, ra harfini gayn okumak, abdestsiz veyâ dirhemden fazla necâsetli olmak ve avret mahalli açık olmandır. Gözü ağrıyan, gözyaşı kesilmezse, özr sâhibi olur. Kulaktan, göbekten, burundan, memeden ağrı ile çıkan her sıvı da, devâmlı akarsa, özr sâhibi olur. Adı geçen yerlerden ve yaradan çıbandan çıkan kan, irin ve sarı su, ağrı ile olmasa da, böyledir. Özrleri birbirine benziyenler birbirlerine ve bir özlü olan, iki özlü olana imâm olabilir. Mâlikîde ve şâfi'îde, özlü olan, özsüz olana imâm olabilir. [Yara üstündeki merheme, sargıya mesh eden ve kaplama veyâ dolgu dışı olduğu için, mâlikî ve şâfi'î "rahmetullahi teâlâ aleyhimâ" mezhebini taklîd edenler özlü sayılmaz.]

(Dürr-ül-muhtâr) üçyüzyetmişaltıncı sahîfede buyuruyor ki, ([İsterse profesör olsun] din câhillerinin, fâsıkların, ya'nî büyük günâh işliyenin, meselâ içki içenin, zinâ edenin, fâiz yiyenin, karısını, kızlarını çıplak gezdirenin, a'mânın imâm olması mekrûhdur. [Fâsıkın imâm olması, mâlikîde sahîh değildir **(Halebî)**.] Ebüs-sü'ûd efendinin "rahmetullahi aleyh" fetvâsını yukarıda bildirmişdik. A'mâ, âlim ise, imâm olur. Veled-i zinânın, ya'nî nikâhsız doğmuş kimsenin imâm olması da mekrûhdur. Emred kimsenin, ya'nî henüz bâlig olmuş, sakalı çıkmamış, parlak kimsenin imâm olması, âlim olsa bile, mekrûhdur. Çünkü, fitneye sebep olur. Parlak olmıyan, köse [sakalsız] arkasında kılmak mekrûh değildir. [Görülüyor ki, imâm olmak için, sakallı olmak şart değildir. Özr ile sakal traşı olanın arkasında nemâz kılınır. Sakalı sünnete uygun olmıyan [ya'nî, çenedeki ile birlikte bir tutam uzun olmıyan] kimse, bid'at sâhibi olur. Sakalın sünnete uygun olmasına ehemmiyyet vermıyen, kâfir olur. Yetmişbirinci maddeye bakınız!].

İmâma uymanın doğru olması için, on şart vardır:

1 — Nemâza dururken, tekbîri söylemeden önce, imâma uymağa niyyet etmektedir. İmâmın kim olduğunu niyyet lâzım değildir.

2 — İmâmın, kadınlara imâm olmağa niyyet etmesi lâzımdır. [İbni Âbidîn, nemâzın mekrûhlarını bildirirken buyuruyor ki, (Kızların, kadınların, acûzelerin, beş vakt nemâza ve cum'a ve bayram nemâzları için ve va'z dinlemek için câmi'e gitmeleri câiz değildir. Eskiden yalnız acûzelerin akşam ve yatsı zemânı gitmesine izin verilmiş idi ise de, şimdi bunların gitmesi de, câiz değildir). Hele kadınların başı, kolu, bacağı açık, câmi'e gelip, mevlid, va'z ve hâfiz dinlemeleri harâmdır, büyük günâhdır. Hıristiyan kadınları bile, kiliseye giderken, böyle açık değildir. Açık kadınların, erkekler arasına karıştığı yerlere câmi' denmez. Böyle yerlere, nemâz kılmak için dahî gidilmez. İmâmın erkeklere imâm olmağa niyyet etmesi lâzım değildir. Fekat niyyet ederse, kendisi cemâ'atin sevâbına da kavuşur. **(Hadîka)** kitâbı, yüz kırksekizinci sahîfede diyor ki, (Fıkh âlimleri buyurdu ki, imâm nemâza dururken kendisine uyan cemâ'ate imâm olmağa niyyet etmezse, buna uymak sahîh olur ise de, imâmın kendisi imâmlık sevâbına kavuşamaz. İmâm olmağa niyyet etmediği için, yalnız kılıcı gibi, yalnız kendi nemâzının sevâbını alır. Başkalarının

kendisine uymasına niyyet edince, cemâ'atin sayısı kadar, imâmlık sevâbı da alır).]

3 — Cemâ'atin topuğu, imâmın topuğunun gerisinde olmak.

4 — İmâm ile cemâ'at, aynı farz nemâzı kılmak. Farzı kılmış olan kimse, tekrâr imâma uyunca, imâm ile kıldığı nâfile olur.

5 — İmâm ile cemâ'at arasında, kadın safı bulunmamak. Kadınlar bir safdan az olup arada perde varsa veyâ alçakda, yüksekde iseler câiz olur. [(**Tergîb-üs-salât**)da diyor ki, dört kadın yan yana durunca bir saf sayılır. Kadın safının arkasındaki erkeklerin hepsinin nemâzları fâsid olur. Üç kadın yan yana ise, yalnız bunların arkasındaki üç erkeklerin ve kenârdaki kadınların yanındaki birer erkeğin nemâzları fâsid olur. Kadın ile yanlarındaki erkek arasında direk veyâ perde, duvar varsa, nemâzları fâsid olmaz. Kadın ile erkeğin, mahrem olmaları da böyledir. Kadınların evde, erkeksiz cemâ'at yapmaları mekrûhdur.]

6 — İmâmın kendisini görse, yâhud sesini işitse, aradaki duvar mâni' olmaz. Arada kayık geçecek nehr ve araba geçecek yol mâni' olur. Yolda veyâ nehrdeki köprüde iki saf imâma uyunca, arkadakilerin de nemâzı sahîh olur. İkinci kısım, elilikinci maddenin ortasına bakınız!

7 — İmâma uymanın sahîh olması için, imâmın veyâ müezzinin sesini işitmek yâhud bunları görmek veyâ cemâ'atin hareketlerini görmek lâzımdır. İşitmeğe, görmeğe elverişli penceresi olmayan duvar arada olmamalıdır.

[Radyodan, televizyondan, ho-parlörden çıkan sesin, insan sesi olmadığını ezân bahsinde bildirmişdik. Sinema perdesinde, televizyonda nemâz kıldığı görülen imâmın kendisi değildir, benzeridir. Buna uymak câiz olmadığı gibi, bu seslerle ibâdet yapmak da sahîh olmaz. Bid'at ve büyük günâh olur.]

(**El-mukaddimet-ül-hadremiyye**) ve (**Envâr**) ve (**El-fıkh-ü-alel-mezâhib-il-erbe'a**) ve (**Misbâh-un-necât**) kitâblarında diyor ki, (Şâfi'î mezhebinde, câmi' hâricinde bulunan kimsenin, câmi'deki imâma uymasının sahîh olması için, imâmın intikâlâtını, imâmı veyâ cemâ'atden birini görerek yâhud imâmı veyâ müezzini işiterek bilmek şart olduğu gibi, son safdan uzaklığı takriben üçyüz zrâ'dan [300 x 0,42 = 126 metreden] fazla olmaması da şarttır.) (**Tergîb-üs-salât**)da diyor ki, (Câmi' hâricindeki kimsenin, imâma uyması sahîh olmak için, câmi'in dolu olması lâzımdır. Dolu olmaz ise ve dolu olup da, son saf ile, dışarıdaki kimse arasında, araba geçecek kadar mesâfe varsa, imâma uyması sahîh olmaz). Ho-parlör sesi ile ve televizyondaki imâma uyararak kılanların nemâzlarının sahîh olmadığı, Hindistân âlimlerinin Keralada çıkardıkları (**El-Muallim**) mecmû'asının Rebî'ul-evvel 1406 ve Dessebr [Aralık] 1985 târihlisinde uzun yazılıdır. 1401 h. ve 1981 m. senesinde Pâkistânda çıkan (**Süyûf-ullahil-ecille**) kitâbının beşinci sâhifesinde, ho-parlör ile nemâz kıldıran imâma uymak câiz olmadığı açık yazılıdır. Bu kitâb, (**Hakikat Kitâbevi**) tarafından, (**Fitnet-ül vehhâbiyye**) sonunda basdırılmıştır. Yahyâ efendi fetvâsına bakınız!

8 — İmâm hayvânda, cemâ'at yerde veyâ bunun tersi olmamak.

9 — İmâm ile cemâ'at, yapışık olmyan iki gemide bulunmamak.

10 — Başka mezhepdeki imâma uyan cemâ'atin, kendi mezheplerine göre nemâzı bozan bir şeyin, imâmda bulunduğunu bilmemesi lâzımdır. Meselâ, imâmdan kan akması veyâ başının dörtde birinden az mikdârını mesh etmesi, Hanefî mezhebinde câiz olmadığından, böyle yaptığı bilinen bir şâfi'î imâma uymak âlimlerin çoğuna göre câiz olmaz. Bu kavîl sahîhdir. Şâfi'î imâmdan kan akdığı görülse, sonra imâm bir zemân gayb olup tekrâr gelse, buna uyulur. Çünkü, o zemânda abdest almış olabilir. Hüsn-i zan etmek iyidir. [Bu âlimlere göre, bir hanefînin, kaplama ve dolgu dışı görülen şâfi'î imâma uymaması lâzımdır.] İbni Âbidînde ve Tahtâvînin (**İmdâd**) hâşiyesinde ve Ahmed Hamevînin (**Eşbâh**) hâşiyesi, ikinci cild, ikiyüzyonedinci sâhifesinde diyor ki, (Muhammed Hindüvânî ve ba'zı âlimler dediler ki, nemâzı kendi mezhebine göre sahîh olan şâfi'î imâma uyulabilir). (**Nihâye**) kitâbı, bu kav-

lin kıyâsa dahâ uygun olduğunu bildiriyor ve (bu kavle göre, Hanefî mezhebinde câiz olmıyan bir hâli görülen şâfi'î imâma uyulabilir) diyor. Bu kavlin de sahîh olduğu (**Halebî-yi kebîr**)de yazılıdır. Mâlikîde de câizdir. Bu âlimlere göre, kaplama ve dolgusu görülen mâlikî veyâ şâfi'î imâma uymak câiz olur. Hanefî mezhebinde olup da, kaplama ve dolgusu olduğu için, İmâm-ı Mâlikînin veyâ Şâfi'înin “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ” mezhebini taklîd eden bir kimsenin, bu âlimlere göre, kaplama ve dolgusu olmıyan hanefîlere de imâm olabileceği anlaşılmaktadır. Çünkü bu kimse, mâlikî veyâ şâfi'î mezhebindeki imâm gibidir. Ayrıca, kendi mezhebinin diğer şartlarına uymakta, vitr nemâzını vâcib bilerek kılmaktadır. Kaplama veyâ dolgusu olup olmadığını, varsa, mâlikîyi veyâ şâfi'îyi taklîd edip etmediğini sormak, tecessüs etmek câiz değildir. Başka mezhebden olan imâm, hanefîdeki şartları da gözetiyorsa, buna uymak yalnız kılmaktan, Hanefîye uymak, ona uymaktan dahâ iyidir. [Dolgusu, kaplaması olan, imâmlık vazifesi almamalıdır.]

Cemâ'at bir kişi ise, imâmın sağ yanında hizâsında durur. Solunda durması mekrûhdur. Arkasında durması da mekrûh olur. Ayağının topuğu, imâmın topuğundan ileri olmazsa, nemâzı sahîh olur. İki ve dahâ çok kişi, imâmın arkasında durur. Birincisi, imâmın tam arkasına, ikincisi birincinin sağına, üçüncüsü birincinin soluna, dördüncüsü ikincinin sağına, beşincisi üçüncünün soluna... olarak dururlar. İkinci, sonradan gelirse, arkaya durur. Birinci, nemâzı bozmadan arkaya geçer. İmâm ileri gitmez. 68. ci maddede, 23. cü sıraya bakınız!

İmâm ile cemâ'at arasında, iki safdan ziyâde alacak boş meydân veyâ büyük havuz bulunursa, bunun gerisinde olanların uyması câiz olur ise de, yalnız kılması mekrûh olur. Havuzun ve meydânın iki yanlarında cemâ'atin bulunması şart değildir. Mescide bitişik açık ve kapalı yerler, odalar da böyledir. [Tahtâvî İmdâd hâşiyesi.] İkinci kısım, 52. ci maddeye bakınız!

Abdest alan, teyemmüm etmiş olana, ayakda kılan, oturarak kılana ve nâfile kılan, farz kılana uyabilir. Dînini bilen bir imâm arayıp ona uymalıdır.

Mahalle câmi'inde, ezân ve ikâmet okuyarak bir kerre cemâ'at ile nemâz kılınır. Yoldaki câmi'lerde ve imâmı, müezzini olmıyan câmi'lerde, her cemâ'at için ayrı ayrı ezân ve ikâmet ile kılınır. Cin imâm olur. Melek imâm olamaz. Çünkü melek, mükellef değildir. Melek, cin ve çocuk, bir de olsa, cemâ'at olur. Nâfile kılan bir kişinin, farz kılana uyması ile cemâ'at sevâbi hâsıl olur.

Cemâ'at ile kılmak vâcibdir diyenler de çokdur. Irâk âlimlerine göre “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în”, vâcibi özsüz bir kerre bile terk etmek günâh olur. Terk etmeği âdet ederse, sözbirliği ile günâh olur. Sünneti terk ise, günâh olmaz. Bir câmi'de cemâ'ati kaçırın kimsenin, başka câmi'de araması müstehabdır.

Hastanın, felclinin, bir ayağı kesik olanın, yürüyemiyen ihtiyârın ve a'mânın cemâ'ate gitmesi lâzım değildir. Yardımcıları, nakl vâsıtaları olsa da, lâzım değildir. Yağmur, çamur, çok soğuk ve karanlık da, özdür. Çok rüzgâr, yalnız gece özlü olur. Hırsız ve başka sebeble malı gitmek korkusu, fakîr olanın alacaklısından korkusu, canı ve malı için zâlimden korkusu, abdest sıkışdırması, yolcunun nakl vâsıtasını kaçırmak korkusu, hastaya bakmak, imrendiği yemeği kaçırmak korkusu, fikh bilgisini öğrenmeği kaçırmak korkusu, cemâ'ate gitmemek için özdür. İmâmın bid'at sâhibi olduğunu veyâ abdestin, guslün, nemâzın şartlarını gözetmediğini bilmek de özdür. Bu şartları dahâ çok bilen ve gözetenin, başkalarından önce imâm seçilmesi lâzımdır. Bundan sonra, tecvîd ile okuyan seçilir. Hâfız olması şart değildir. Bunlar birkaç kişi ise, vera' sâhibi olan seçilir. Vera', şühelilerden kaçınmak demektir. Bundan sonra, yaşı çok olan seçilir. Bundan sonra, sıra ile, huyu, yüzü, nesebi, sesi, elbisesi güzel olan seçilir. Bunlar birkaç kişi ise, aralarından malı, mevki'i çok olan seçilir. Bunlar da benziyor ise, mukîm müsâfire imâm olur. Seçimde uyusulmazsa, çoğunluğun seçtiği imâm olur. Dahâ üstünü varken, başkası seçilirse, çirkin olur. Fekat, günâh olmaz. Emîr ve vâli seçimi de böyledir. Ha-

lîfe seçiminde ise, en üstün olanı seçmemek günâhdır. Bir evde, ziyâfetde, seçim aranmadan, ev sâhibi, ziyâfet sâhibi imâm olur. Yâhud, imâmı bu seçer. Kirâcı, ev sâhibi demektir. İstenmeyen kimsenin imâm olması mekrûhdur.

Bid'at sâhibi kimsenin imâm olması tahrîmen mekrûhdur. Ehl-i sünnet i'tikâdına uymıyan bir inanış sâhibine (**Mezhebsiz**) denir. Mezhebsiz, eğer Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şeriflerde açıkça bildirilmiş olan bir şeye inanmamış veyâ şübhe etmiş ise, (**Küfr**) olur. Açık olarak bildirilmemiş şübheli olan delîlleri te'vîl ederek yanlış ma'nâ vermiş ise, (**Bid'at**) olur. Dünyânın yaratıldığına inanmamak, böyle gelmiş, böyle gider demek, küfrdür. Cennetde, mü'minlerin Allahü teâlâyı göreceğine inanmamak bid'atdır. Fekat, nasslara yanlış anladığı için inanmamak bid'at olur. (Böyle şey olmaz. Aklım kabûl etmez) diyerek tahkîr ederse, yine kâfir olur. Bid'at hakkındaki hadîs-i şerifler, (**Hadîka**) ve (**Berîka**)nın başında ve fârisî (**Eşi'at-ül-leme'ât**)ın 125.ci sahîfesinde mevcûddur. (**Eşi'a**)dekiler, (**Mazheriyye**) kitâbımıza da nakl edilmiştir. Küfre sebep olan birşey söylemedikçe ve yapmadıkça (**Ehl-i kible**)ye, ya'nî nemâz kılana (**Kâfir**) denmez. Fekat, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şeriflerde açıkça bildirilen ve müslimânların asrlar boyunca inandığı bir şeye uymıyan söz ve işde bulunan bir kimse, bütün ömrünce nemâz kılsa, her ibâdeti yapsa da, buna (**Kâfir**) denir. Meselâ, Allahü teâlâ zerrelere, yaprak sayısını, gizlileri bilmez dese, kâfir olur. Ebû Bekr ile Ömerden "radiyallahü anhümâ" başka sahâbîyi, dînî bir sebeble kötöleyen, bid'at sâhibi olur. Bir harâma mubâh diyen kimse, bir âyete veyâ hadîs-i şerife dayanarak, samîmî söylüyorsa, kâfir olmaz. Nassa dayanmadan, keyfi için söylüyorsa, kâfir olur. Ebû Bekr ile Ömerin hilâfete seçilmeleri haklı değildi demek, bid'atdır. Hilâfete hakları yok idi demek küfrdür.

İmâmlık şartlarını taşıyan bir kimse, ücret veyâ ma'âş karşılığı imâmlık yapıyorsa, bunun arkasında kılmak câiz olduğuna fetvâ verilmiştir. Elhân ederek, müsikî perdelerine uyararak, tegannî eden ve nemâzı vaktinden evvel kıldırarak imâm arkasında kılınan nemâzı îade etmek lâzım olduğu, (**Halebî-i kebîr**) sonunda yazılıdır. [İmâmlık şartları bulunmıyan, mezhebsiz, dinde reformcu olduğu bilinen imâmın yerine, Ehl-i sünnet i'tikâdında olan imâm ta'yîn edilmesi için uğraşmalıdır.]

Cemâ'at istese de, imâmın, farz kıldırırken kırâeti ve tesbîhleri sünnetden fazla okuması tahrîmen mekrûhdur. Kadın imâm olup kadınlara nemâz kıldırması tahrîmen mekrûhdur. Erkek olmadığı zemân, cenâze nemâzını cemâ'at ile kılmaları mekrûh olmaz. Çünkü, yalnız kılsa, ilk kılan kadın farzı kılması olur. Sonra kılanları nâfile olur. Cenâze nemâzını nâfile kılmak da mekrûhdur. Cenâze nemâzını bir kerre kılmak farzdır. Cenâze nemâzında, kadın erkeklere imâm olursa, erkekler tekrâr kılmaz. Çünkü, yalnız kadının nemâzı kabûl olup, farz, bir kişi ile yapılmış olur. Kadın, kadınlara imâm olursa, ilk safın ortasında durur. İleri geçmesi günâh olur.

Evde, erkek, mahremi olan kadınlara imâm olur. Yabancı kadınlara imâm olmaz. Çünkü, halvet olur. Eğer cemâ'at arasında, bir erkek veyâ imâmın mahremi kadın bulunursa, yabancı kadınlar da cemâ'ate girebilir. Burada da, sût ve nikâh ile olan mahremelerin, halvetde olduğu gibi, genc olmaları mekrûhdur. Mescidde halvet hâsil olmaz. Bir kadın, imâmın arkasında durur. Yanında durmaz. Erkek de var ise, kadın erkeğin arkasında durup imâmla kılar.

Mescid-i harâmda, imâmın Makâm-ı İbrâhîmde durması efdaldır. Oturanlara eziyyet vermemek için câmi'e gelenin, ileri safa geçmemesi efdaldır. Farza başlanırken, öndeki safdaki boş yere geçilir. Cenâze nemâzında, arkadaki saflar, öndeki saflardan dahâ sevâbdır. İmâmı rükû'da bulan, rek'ati kaçırmamak için, son safda durur. İleri saflara geçmez. Son safda yer yoksa, o rek'ati kaçırsa da, yalnız durmaz. Birinci safda boş yer olup ikinci safda yoksa, ikinciyi yarıp birinciye geçilir. Ön safa geçmek için, cemâ'atin önünden geçmek günâh olmaz.

Cemâ'at ile kılan adam, aynı imâma uyan herhangi bir kadınla, bir rûkn mik-dârı bir hizâda durursa ve aralarında kalın perde veyâ parmakdan kalın bir direk yâhud bir insan sığacak kadar açıklık yoksa, erkeğin nemâzı bozulur. Bir safda kadın kılınca, yalnız iki yanındaki ve tam arkasındaki erkeğin nemâzı bozulur. Arkasındaki dokuz ayakdan uzak ise bunun bozulmaz. Aynı imâma uymayan bir kadının, erkekle bir hizâda kılmaları mekrûhdur. Erkek, yanında, imâma uyacak bir kadını görünce, geride durması için, eli ile işâret etmelidir. Geri gitmezse, kadının nemâzı kabûl olmaz. Erkeğin nemâzı bozulmaz. Bir hizâda olan kadın, adam bo-yu yüksekde veyâ aşağıda ise, zararı olmaz.

Rükü' ve secde yapamayan, yapana imâm olamaz. Nâfile kılan, farz kılana imâm olamaz.

(Elsağ) olan kimse, elsağ olmayana imâm olamaz. Elsağ, sin harfini, se harfi okuyandır. Başka harfleri doğru okuyamayan da, doğru okuyanlara imâm olamaz. Böyle kimselerin, harfleri doğru söylemek için, gece gündüz çalışması farzdır. Çalışıp da söyleyemezse, kendi nemâzı câiz olur. Çalışmazsa, kendi nemâzları fâsid olur. Harfleri doğru okuyan bir imâma uyararak cemâ'at ile kılması mümkün iken, yalnız kılarsa, harfi doğru okumadığı için, nemâzı yine kabûl olmaz. Doğru söyleyemediği harf bulunmayan bir âyet varsa, bunu veyâ böyle birkaç âyet-i kerîmeyi ezberlemesi ve nemâzlarda, bunları okuması lâzımdır. Doğru okuyabildiği âyet-i kerîme var iken, bunu ezberlemeyip, söyleyemediğini kursa, nemâzı yine kabûl olmaz. Fâtihayı her nemâzda okumak lâzım olduğundan, bunu güzel okumağa çalışması lâzımdır. [Görülüyor ki, bir harf doğru söylenmezse, Kur'ân-ı kerîm doğru olmuyor ve nemâz kabûl olmuyor. Radyo ve ho-parlör ile iletilen seslerde, harfler doğru çıkmadığı için, bunlarla Kur'ân-ı kerîm okumak, dinlemek ve nemâz kılmak doğru olmaz, kabûl olmaz. Suç olur. Günâh olur.]

Meste veyâ sargıya mesh eden, bu uzvları yıkayana, farz kılan nâfile kılana imâm olur. Bütün sünnetlerin ve terâvihin de hep böyle olduğu, İbni Âbidînde yazılıdır. Dört rek'at sünnet kılarken, farz kılan imâma uyan, nemâzı farz gibi kılar. Üçüncü ve dördüncü rek'atlerde zamm-ı sûre okuması vâcib iken, şimdi nâfile olur. Nâfile nemâz kılan, nâfile nemâz kılana imâm olur.

Farzı cemâ'at ile kılacak kimse, niyyet ederken, **(uydum hâzır olan imâma)** diyerek de kalbinden geçirmesi lâzımdır. İmâmla birlikde, yalnız kılar gibi kılınır. Ancak, ayakda iken, imâm içinden okusa da, yüksek sesle okusa da, o hiçbir şey okumaz. Yalnız, birinci rek'atde **(Sübhâneke)** okur. İmâmın arkasında Fâtîha okumak, hanefîde tahrîmen mekrûhdur. Şâfi'îde farzdır. Mâlikîde, imâm yüksek sesle okurken, tahrîmen mekrûh, sessiz okurken müstehabdır. İmâm, yüksek sesle Fâtihayı bitirince, o yavaşça **(Âmîn)** der. Bunu yüksek sesle söylememelidir. Rükü'dan kalkarken, imâm **(Semi' Allahü limen hamideh)** deyince, o yalnız **(Rabbenâ lekel-hamd)** der. Sonra eğilirken **(Allahü ekber)** diyerek, imâmla birlikde secdeye yatar. Rükü'da, secdelerde ve otururken, yalnız kılar gibi okur.

İmâmda nemâzı bozan birşey bulunduğunu anlayan kimse, bu nemâzı tekrâr kılar. Bunu imâm nemâzda hâtırlarsa yâhud nemâzda iken nemâzı bozan birşey hâsıl olursa, bunu hemen cemâ'ate bildirir. Nemâzdan sonra anlarsa, o cemâ'atden olduklarını hâtırladığına, söyliyerek, haber göndererek, yazarak bildirir. Haber alan, îade eder. Alamayan afv olur. Bir kavilde ve şâfi'îde imâmın cemâ'ate haber vermesi lâzım değildir. Nemâz içinde imâmın abdesti bozulursa, hemen birisini elbisesinden çekip yerine geçirmesi de câizdir. Sonra, dışarda abdest alıp gelip, vekfiline uyarak nemâzını temâmlar. Câmî'de abdest alırsa, vekfile lüzûm olmaz. Vekil bırakmayıp câmî'den çıkınca, cemâ'at birden fazla ise, nemâzları fâsid olur.

Vitr nemâzı, Ramezânda cemâ'at ile kılınır. Başka zemânda yalnız kılınır.

Regâib, Berât ve Kadr nemâzlarını cemâ'at ile kılmak mekrûhdur. Regâib nemâzı, Recebin ilk Cum'a gecesi kılınan nâfile nemâzdır. Hicretin dörtüzyüksekse-

de meydâna çıkmıştır. Birçok âlimler, bunun çirkin bid'at olduğunu yazıyor. Çok kimsenin kılmasına aldanmamalı, sünnet sanmamalıdır.

Farzı yalnız kılan kimsenin yanında, o farzı cemâ'at ile kılmağa başlasalar, birinci rek'atde secde etmedi ise, ayakda iken bir yana selâm vererek, nemâzı bozar. İmâma uyar. Birinci rek'atin secdesini yaptı ise, dört rek'atli farzlarda, iki rek'ati temâm kılıp selâm verir. Üçüncü rek'atin secdesini yapmadı ise, ayakda bir tarafta selâm verip bozar ve cemâ'ate katılır. Üçüncü rek'atin secdesini yaptı ise, dört rek'ati temâmlar. Sonra, imâma uyup, dört rek'at nâfile kılması iyi olur. İkinciye, böyle cemâ'at ile kılamaz. Sabâh ve akşam farzında birinci rek'atde secde etdikden sonra da, nemâzı bozar. Fekat, ikinci rek'atin secdesini yaptı ise, nemâzını temâmlar. Sonra imâmla nâfile kılmaz. Sünneti kazâ niyyeti ile kılarken farza veyâ Cum'a hutbesine başlanırsa, nemâzı bozamaz. İki veyâ dört rek'ate temâmlar. Öğle veyâ Cum'a sünnetinde iki rek'atde selâm veren, farzdan sonra, iki dahâ kılarak, dörde temâmlar. Yeniden dört rek'at kılması, dahâ iyi olur. Kazâ kılarken cemâ'ate başlanırsa, tertîb sâhibi olan bozamaz. Mâlikî mezhebinde de böyledir.

Câmi'de olan kimsenin, ezân okununca, bu nemâzı cemâ'at ile kılmadan, özr-süz dışarı çıkması tahrîmen mekrûhdur. Belli bir câmi' cemâ'atine devâm âdeti ise, oraya ve mahallesi câmi'indeki cemâ'ate gitmesi ve hocasının veyâ başkasının dersini, va'zını kaçırmamak için bunların câmi'indeki cemâ'ate ve iş yerindeki câmi'e gitmesi özrdür. Farzı, cemâ'atden önce yalnız kılan da câmi'den çıkabilir. Fekat yalnız kılması mekrûh olur. Bu özrlülerin hepsi, ikâmet getirilirken çıkamaz. Farzı yalnız kılmış olan, öğle ve yatsı nemâzlarında, cemâ'at ile nâfile kılar. Diğer üç nemâzı yalnız kılmış olanın, cemâ'at ile kılınırken bile, câmi'den çıkması vâcib olur. Çünkü, cemâ'ate uymamak büyük günâhdır. Sabâh sünnetini kılmamış olan kimse, sünneti kılarca, cemâ'at ile nemâzda oturmağı da kaçıracağını anlarsa, sünnetini kılmaz. Hemen imâma uyar. Cemâ'at ile, ikinci rek'atde oturabileceğini anlarsa, sünneti, câmi'in dışında sofada, çabuk kılar. Sofa yoksa, içerde direk arkasında kılar. Böyle, boş yer yoksa sünneti kılmaz. Çünkü, cemâ'at ile kılınırken, nâfile nemâza başlamak mekrûhdur. Mekrûh işlememek için sünneti terk etmek lâzımdır. [Mekrûh işlememek için, sabâh nemâzının bile sünnetini terk etmek lâzım olunca, sünnetler yerine kazâ kılmak lâzım olduğu buradan da anlaşılmalıdır.] Öğle ve Cum'a nemâzları cemâ'at ile kılınırken gelen, birinci rek'ati kaçırmak korkusu varsa, sünneti kılmaz. Hemen imâma uyar. Öğlenin sünnetini farzdan sonra kılar. Sabâh ve öğle cemâ'atini kaçırmamak için sünnete başlayıp ve hemen selâm vererek, sünneti farzdan sonra kazâ etmek doğru değildir. Çünkü, özrsüz nemâz bozma harâmıdır. Bundan başka sabâh farzından sonra nezr kılınmaz. Bozulan sünnetin tekrâr kılınması, nezr kılmak kadar mühim değildir. Bozulan nâfileleri tekrâr kılmak vâcibdir. Bozulan farzları tekrâr kılmak farzdır. **[Uyûn-ül-be-sâir.]** Çünkü, nâfileye başlanınca, bunu temâmlamak vâcib olur. Sabâh nemâzını kılamayan, o gün öğleden önce, sünneti ile birlikde kazâ eder. Öğleden sonra, yalnız farzını kazâ eder. Cum'a veyâ öğle farzına yetişen, ilk sünneti farzdan sonra kılar. Rükü'a yetişemiyen, o rek'ati imâmla kılmış olmaz. İmâm rükü'da iken gelen, niyyet eder ve ayakda tekbir getirip, nemâza girer. Hemen rükü'a eğilip imâma uyar. Rükü'a eğilmeden, imâm rükü'dan kalkarsa, rükü'a yetişmemiş olur. Bu rek'ate yetişmiş sayılmaz ise de, secdeleri imâmla yapması lâzımdır. Yapmazsa, nemâzı bozulmaz. Bir vâcibi terk etmiş olur. İmâm ayakda iken, imâma uyup imâmla birlikde rükü'a eğilmeyen kimse, rükü'u imâmdan sonra yalnız yapıp, imâma secdede yetişirse câiz olur. Fekat geç kaldığı için günâh olur. İmâmdan önce rükü'a eğilmek, secdeye yatmak veyâ önce kalkmak, tahrîmen mekrûhdur. 67. ci madde-nin 24. cü sayısına bakınız!

[İmâmın hareketlerine uymak lâzımdır. Sesine uymak şart değildir. İmâmı göremiyen, imâmı görenlerin hareketlerine uyarsa, imâmın hareketlerine uymuş

olur. İmâmın tekbîrleri ve imâmı görenlerin hareketleri, imâmın hareketlerini gösterdikleri için, bunlara uymak câiz olmaktadır. İmâmı görmiyenlerin, imâmın hareketlerini görebilmeleri için, câmi'in muhtelif yerlerine televizyon koymağa ihtiyâc yoktur. İmâmın sesini duymayanların da, imâmı görenlerin hareketlerine ve müezzinlerin seslerine uymaları lâzımdır. Bu kolaylıklar varken, câmi'lere televizyon ve ho-parlör koymak, islâmiyyetin bildirdiğini beğenmeyip, kendi aklına göre ibâdet yapmak olur. Bu ise bir müslimânın yapacağı şey değildir. Minârelere ho-parlör koymak da böyledir.] İmâmın, son sünneti, farzı kıldığı yerde kılması mekrûhdur. Biraz sağda veyâ solda kılar. Nemâzdan sonra, kibleye karşı oturması da mekrûhdur. İlk safda imâma karşı nemâz kılan yoksa, cemâ'ate karşı oturmalıdır. Nemâz kılan varsa sağa veyâ sola dönmelidir. Cemâ'at için ve yalnız kılan için, bunlar mekrûh değildir. Son sünneti başka yerde, hattâ evlerinde kılmaları dahâ iyi olduğu (**İmdâd**)da, ezândan önce yazılıdır. Farz nemâzları kılınca, safları bozmak müstehabdır.

(**Mevkûfât**)da, vitr nemâzını anlatırken diyor ki:

(Beş şey'i imâm yapmazsa, cemâ'at de yapmaz:

- 1 — İmâm kunût okumazsa, cemâ'at de okumaz.
- 2 — İmâm bayram nemâzlarındaki tekbîrleri okumazsa, cemâ'at de okumaz.
- 3 — Dört rek'atli nemâzın, ikinci rek'atinde oturmazsa, cemâ'at de oturmaz.
- 4 — İmâm secde âyeti okuyup, secde etmezse, cemâ'at de etmez.
- 5 — İmâm secde-i sehv yapmazsa, cemâ'at de yapmaz.

Dört şey'i imâm yaparsa, cemâ'at yapmaz:

- 1 — İmâm ikiden çok secde yaparsa, cemâ'at yapmaz.
- 2 — İmâm bayram tekbîrini, bir rek'atde üçden çok söylese, cemâ'at söylemez.
- 3 — İmâm cenâze nemâzında, dörtten çok tekbîr söylese, cemâ'at söylemez.
- 4 — Beşinci rek'ate kalkarsa, cemâ'at kalkmaz. Berâber selâm verirler.

On şey'i imâm yapmazsa, cemâ'at yapar. Bunlar:

- 1 — İftitâh tekbîrinde el kaldırmak.
- 2 — Sübhâneke okumak. İki imâm, cemâ'at de okumaz dedi.
- 3 — Rükû'a eğilirken tekbîr getirmek.
- 4 — Rükû'da tesbîh okumak.
- 5 — Secdelere yatıp kalkarken tekbîr söylemek.
- 6 — Secdelerde tesbîh okumak.
- 7 — Semi' Allahü demezse, rabbenâlekelhamd denir.
- 8 — Ettehiyyâtüyü sonuna kadar okumak.
- 9 — Nemâz sonunda selâm vermek.
- 10 — Kurban bayramında, yirmüç farzdan sonra, selâm verir vermez, tekbîr okumaktır).

Mesbûk, ya'nî imâma birinci rek'atde yetişemiyen bir kimse, imâm iki tarafa da selâm verdikten sonra, ayağa kalkarak yetişemediği rek'atleri kazâ eder ve kırâetleri, birinci, sonra ikinci, sonra üçüncü rek'at kılıyormuş gibi okur. Oturmağı ise, dördüncü, üçüncü ve ikinci rek'at sırası ile, ya'nî sondan başlamış olarak yapar. Meselâ, yatsının son rek'atine yetişen kimse, imâm selâm verdikten sonra, kalkıp, birinci ve ikinci rek'atde Fâtiha ve sûre okur. Birinci rek'atde oturur, ikincide oturmaz. (**Umdet-ül-islâm**)da (**Fetâvâyı Attâbî**)den alarak diyor ki, (Mesbûk, ya'nî imâma birinci rek'atde yetişemiyen, imâm son rek'atde otururken, Et-tehiyyâtüyü erken bitirse, imâm selâm verinceye kadar Kelime-i şehâdeti tekrâr tekrâr okur. Sükût etmez. Nemâzda, okumak lâzım olan yerde, sükût etmek harâmdır. Salevât da okumaz. Çünkü, son rek'atde oturan salevât okur. Birinci ka'dede salevât okursa,

secde-i sehv lâzım olur. Ka'de-i ûlâda Allahümme selli derse, nemâzı fâsîd olur.) Mukîm, edâ ederken ve kazâ ederken de, müsâfir uyabilir. [66. cı maddeye bakınız!]. Müsâfir, dört rek'atlı olan farzları edâ ederken, mukîme uyabilir. Yetiþemediði rek'at olursa, imâm selâm verdikten sonra dörde temâmlar. Çünkü, mukîm imâma vakt içinde uyan müsâfirin nemâzı deðiþerek, imâmın nemâzı gibi dört rek'at olur. Kazâyı iki rek'at kılması lâzım olduðundan, mukîm imâma uyamaz. Çünkü, oturması ve okuması farz olan, nâfile olana uymuş olur. Mukîm olan müsâfir olana uyunca, nasıl kılacağı, 64. cü maddede bildirilmiştir. Bir rek'ati kaçıran kimse, o nemâzı cemâ'at ile kılmamış olur. Fekat, cemâ'at sevâbına kavuşur. Son rek'ati de kaçıran, imâma teşehhüdde yetişirse, cemâ'at sevâbını kazanır. İftitâh tekbîrini imâmımla birlikte söylemenin ayrıca çok sevâbı vardır.

(Umdet-ül-islâm) da diyor ki, (Cemâ'ate gelen, imâmı rükû'da görürse, ayakda tekbîr getirip, rükû'a eğilir. Tekbîri eğilirken söylerse, nemâzı sahîh olmaz. Eğilmeden, imâm kalkarsa, o rek'ate yetişmemiş olur).

***Ey, insan adını taşıyan varlık,
kendine gel, uyan gafletten artık!***

***Se'âdet yolun, göremezsen nâdân,
niye vermiş sana, bu aklı Yezdân?***

***niçin geldin fânî cihâna, böyle!
yalnız yimek içmek için mi, söyle?***

***Bilirsin, bir rûh da vardır insanda,
psikoloji olayları meydanda.***

***Muhakkak, dünyâya gelen, ölüyor,
o zemân rûhlar, aceb n'oluyor?***

***İleriyi görmek, elbet insanlık,
bunu sağlar sanma, hıristiyanlık.***

***İslâmı kötüler, onlar dâimâ,
İncilde, böyle mi söyledi İsâ?***

***İslâmiyeti bilmiyorum dersin,
nasıl, münevverlik iddiâ edersin?***

***Gençlik geçdi, sanki tatlı bir rü'yâ,
bütün ömür de, bir sâatdır güyâ,***

***İslâmı, sanırım etmezsin teslîm,
anlamadan hiç, verilir mi hüküm?***

***Din dersine lüzûm yokmuş lisede,
böyle mi söyleniyor, kilisede?***

***İslâmı bilmediğin, pek âşikâr,
ki bunu eyliyemezsin, hiç inkâr,***

***Ne olur, bir din kitâbı okusan,
İnsanlığı öğrenirsin, o zemân.***

71 — CUM'A NEMÂZİ

Cum'a nemâzı onaltı rek'atdır. Bunun iki rek'atını kılmak her erkeğe farz-ı ayn'dır. İnanmayan, ehemmiyet vermeyen kâfir olur. Öğle nemâzından dahâ kuvvetli farzdır. Cum'a nemâzı farz olmak için, iki dürlü şartı vardır: Birincisi (**Vücüb şartları**), ikincisi (**Edâ şartları**)dır. Edâ şartlarından biri noksân olursa, nemâz sahîh olmaz. Vücüb şartları bulunmazsa, sahîh olur. Edâ şartları yedidir:

1. ci şart, nemâzı şehrdede kılmaktır. (**Şehr**), cemâ'ati, en büyük câmi'e sığmayan yer demektir. Hanefî mezhebi fikh âlimlerinin çoğu "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in" böyle söylemiştir. Bu sözün sahîh olduğu (**Velvâlcıyye**)de de yazılıdır. Yâhud islâmîyyetin emrini yapabilecek gücede müslimân vâlî ve hâkimi bulunan yere şehrdendir. İslâmîyyetin emrlerinin hepsini yapmasa da, insanların haklarını, hürriyetlerini koruması, fitne, fesâdı önlemesi, mazlûmların haklarını zâlimlerden alması yetişir. Hükûmetin baskısı ile, hâkim ba'zı farzları yapıdıramazsa, özr sayılır.

[Bugün hükûmetin tasdîk ve kabûl ettiği muhtârı veyâ jandarma bulunan köyler ve şimdiki büyük şehirlerin içinde bulunan beldelerin herbiri yukarıdaki iki ta'rif göre de, Cum'a nemâzı için ayrı birer şehrdendir sayılmaktadır. Böyle köylerde ve beldelerde Cum'a ve bayram nemâzları kılmak, câiz olur. Bundan başka, şafi'ide, kırk kişi Cum'ayı her yerde kılabilir. Başka mezhepte câiz olan birşeye hükûmet izn verince, diğer mezhepte de câiz olur. Hükûmet bir mubâhi emr edince, yapılması vâcib, men' ederse, harâm olur. Şehr [il] deyince, yalnız zemânımızdaki büyük şehirleri düşünenler, (Bütün bir şehrdin halkının bir tek câmi'e sığmayacağını açıklamaya ihtiyâc yoktur. Cum'a ile ilgili görüşlerin dîne uymadığına, Cum'a nemâzının şartları üzerinde ba'zı yanlışlıklara işâret ediyoruz) gibi yazırlarla fikh kitâblarını lekelemeğe kalkışırlar. Kendi câhilliklerini anlamayıp da, islâm âlimlerine dil uzatanlara yazıklar olsun! Böyle kimselerin yaldızlı ve heyecanlı yazırlarına aldanarak, onları din adamı sananlar, onlardan dahâ çok zevâllıdırlar].

Şehrdin halkının tarla, mezârlık, oyun için yayıldıkları yerler de, şehrdendir sayılır.

2. ci şart, devlet ve hükûmet reîsinin veyâ vâlînin izni ile kılmaktır. Bunların ta'yîn ettiği hatf, kendi yerine başkasını vekîl edebilir. Zemânla birbirlerine vekîl olanlardan başkası, Cum'a kıldırılmaz. Bir kimse, izn almadan kıldırınca, kıldırılmaz hakkı olan biri, bu kimseye uyararak kılarırsa, nemâz kabûl olur. Şehrdin vâlîsi ölse veyâ fitne, karışıklık sebebi ile câmi'e gelemese, vekîli veyâ muâvini veyâ mahkeme hâkimi kıldırırsa, câiz olur. Çünkü, vâlî ve bunlar, milletin din ve dünyâ işlerini görmeğe hükûmet tarafından iznlidir. Bunlar varken, cemâ'atin seçeceği bir imâm Cum'a kıldırılmaz. Fakat bunlar câmi'e gelmezse veyâ din işlerini çevirmeğe iznleri, hakları yoksa, cemâ'atin seçdiği imâm kıldırabilir. Bunun gibi, sultân sebebsiz, zulm ederek cemâ'atin toplanmasına mâni' olursa, bir yere toplanıp imamları bunlara kıldırır. Sultân şehrdi, şehrdin hâlinde çıkarmak isterse, kıldırılmaz. Kâfirlerin eline geçen islâm şehirlerinde, vâlî ve hâkimler ahkâm-ı islâmîyyeye uygun işliyorlarsa, bu şehirler (**Dâr-ül-harb**) olmaz. (**Dâr-ül-islâm**) sayılır. Böyle şehirlerde, müslimânların seçdiği vâlî, hâkim veyâ bunların veyâ cemâ'atin seçeceği imâm, Cum'a nemâzını kıldırır.

İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh", dördüncü cild, üçyüzsekizinci sahîfede, kâdî, ya'nî hâkimleri anlatırken buyuruyor ki, (Kâfirlerin elinde bulunan islâm memleketleri, dâr-ül-harb değildir, dâr-ül-islâmdır. Çünkü, buralarda küfr ahkâmı yayılmamıştır. Böyle yerlerdeki hâkimler müslimândır ve hükûmet başkanları müslimândır. Bunlar kâfirlere istemiyerek itâ'at etmektedir. Müslimân idâreciler, kâfirlere istiyerek itâ'at ederlerse, fâsik olurlar. Kâfirlerin ta'yîn ettikleri müslimân vâlîlerin, böyle memleketlerde Cum'a ve bayram nemâzı kıldırılmaları, harâc almaları, hâkim ta'yîn etmeleri ve yetimleri evlendirmeleri câizdir. Çünkü, millet müslimândır. Vâlînin kâfirlere itâ'ati mecbûrî ve hîle olarakdır. Böyle

memleketlerde, müslimânların başındaki vâli de kâfir ise, müslimânların seçeceği imâmın Cum'a ve bayram kıldırması ve seçtikleri hâkimin şer'î hükmleri makbûl olur. Yâhud, müslimânlar, aralarında bir vâli seçerler. Bu vâli, hâkimi ve hatîbi ta'yîn eder. Kâfir vâlinin ta'yîn ettiği müslimân hâkimi müslimânlar beğenirse, bunun şer'î hükmleri ve nemâz kıldırması da câiz olur. Sultâna ısyân edip, birkaç memleketi eline alıp, hükûmet kuran bir müslimânın hâkim ve imâm ta'yîn etmesi câiz olur).

Mekke-i mükerreremin Minâ köyünde, hac zemânı Cum'a kılınır. Çünkü, o zemân, şehri hâlini alır ve vâli veyâ Mekke emri de bulunur. Hâcılara kolaylık olmak için Minâda, bayram nemâzı afv edilmiştir. Hac vazîfelerini idâre eden me'mûr, ayrıca izni yoksa, Cum'a kıldırılmaz. Arafâtda kılınmaz. Çünkü, boş ovadır. Şehri hâlini alamaz.

Her çeşid şehirde, birkaç câmi'de Cum'a nemâzı kılınabilir. Fekat, Hanefî mezhebinin bazı âlimleri ve üç mezhebin de çoğunluğu, bir câmi'den fazla Cum'a kılınmaz dedi. Şehri olduğu şüpheli olan yerde de, Cum'anın kabûl olması şüpheli olduğundan, Cum'a nemâzının son sünneti ile vaktin sünneti arasında (**Âhır zuhur**), ya'nî (**Son öğle**) nemâzı kılmağa niyet ederek, ayrıca dört rek'at kılmalıdır. Bu dört rek'ati kılarken, niyete (Üzerime farz olan) diye eklemelidir. Fekat, (Edâsı, ya'nî kılması farz olan) dememelidir. Çünkü, öğle nemâzı, öğle vakti farz olursa da, hemen kılmak farz olmaz. İkinciye, dört rek'at kılacak zemân kalınca edâsı farz olur. Edâsı dahâ önce farz olmaz. Cum'a nemâzı kabûl olmadı ise, bu dört rek'at, (Edâsı farz olan) deyince Cum'a günü öğle farzı olmaz. Bir gün önceki öğle farzı olur. Onu da, perşembe günü kılmış olduğundan, nâfile olur. (Üzerime farz olan âhır zuhur) deyince, Cum'a gününün öğle farzı yerine geçer. Fekat, Cum'a nemâzı kabûl olmuş ise, öğle farzı da kılınmış olduğundan, bu dört rek'at nâfile olur. Çünkü, farz niyeti ile sünnet kılınır. Kazâ nemâzı var ise, bunu kılmış olmaz. Cum'a nemâzı kabûl olunca, öğle nemâzı sâkit olur denirse, perşembe günü öğleye niyet edilmiş olur ve yine nâfile nemâz olur. Evvelce kılmadığı öğle nemâzı varsa, bunu kazâ etmiş olmaz. (**Üzerime son farz olan kılmadığım öğle nemâzını kılmağa**) niyet edilirse, Cum'a kabûl olmuş ise, bu nemâz, kazâ nemâzı yerine geçer ki, böyle niyet uygundur. Kazâsı olmiyan, âhır zuhurun dört rek'atında de zamm-ı sûre okumalıdır. Cum'a nemâzı kabûl olmayıp, öğlenin farzı yerine geçerse, farzda sûre okumak zarar vermez. Kazâyı kalmış öğle nemâzı olan kimse, sûre okumaz. Çünkü, Cum'a kabûl olmazsa, öğlenin farzı yerine geçer. Kabûl olmuş ise, kazâ yerine geçer.

3. cü şart, öğle nemâzının vaktinde kılmaktır. Öğle ezânı okununca, hemen dört rek'at (Cum'a nemâzının ilk sünneti) kılınır. Sonra, câmi' içinde, ikinci ezân okunur. Sonra hutbe okunur. Sonra, cemâ'at ile iki rek'at (Cum'a nemâzının farzı) kılınır. Sonra, dört rek'at (son sünneti), bundan sonra, dört rek'at (üzerime farz olan, kılmadığım son öğle nemâzını kılmağa) diye niyet ederek, âhır zuhur nemâzı kılınır. Bundan sonra, iki rek'at (vaktin sünneti) kılınır. Cum'a sahîh olmadı ise, bu on rek'at, öğle nemâzı olur. Bundan sonra, Âyet-el-kürsî ve tesbîhler okunup, düâ edilir. Peygamber efendimiz Cum'anın iki rek'at farzından sonra, altı rek'at sünnet kılar.

(**Eşi'at-ül-leme'ât**)da, beşyüzbeşinci sahîfede diyor ki, (Emîr-ül-mü'minîn Alî "radıyallahü anh", Cum'a nemâzının farzından sonra altı rek'at dahâ kılınız dedi. Abdüllah ibni Ömer "radıyallahü anhümâ" Cum'a farzından sonra altı rek'at dahâ kılar). Allâme-i Şâmî seyyid Muhammed Emîn ibni Âbidîn "rahmetullahi aleyh", ikinci cildde, İ'tikâfı anlatırken buyuruyor ki, ((**Bedâyi**))da bildirildiği gibi, Cum'a nemâzının farzından sonra, İmâm-ı a'zama göre dört rek'at, imâmeyne göre altı rek'at sünnet kılınır. Cum'a yalnız bir mescidde kılınır diyenlere göre, dört rek'at dahâ (**Âhır zuhur**) kılmak lâzımdır. Cum'a her mescidde câiz olur diyenle-

re göre, bu dört rek'at nâfile olur. Müstehâb olur. Kılmak lâzım olmaz ise de, kılmamalı diyen olmamıştır. Kılmak iyi olur).

(Fetâvâ-i Hindiyye)de diyor ki, (Köle, kadın, müsâfir ve hastanın Cum'a nemâzı kılmaları farz değildir. Hutbe dinliyenin en az bir erkek olması lâzımdır. Dinliyen hiç yoksa yâhud yalnız kadınlar dinlerse, hutbe câiz olmaz. Cemâ'atin en az üç erkek olması ve bunların imâm olabilecek kimseler olmaları şarttır. Kadın ve çocuk olurlarsa, Cum'a nemâzı sahîh olmaz).

4. cü şart, vakt içinde hutbe okumaktır. Hutbeden sonra, nemâz kıldırmak için, hutbeyi dinleyenlerden birini vekîl edebilir. Hutbeyi dinlemeyen kıldırmaz.

Âlimlerimiz, Cum'a hutbesini okumak, nemâza dururken, (Allahü ekber) demek gibidir, dedi. Ya'nî, ikisini de, yalnız arabca okumak lâzımdır. Fârisî okumak da olur veyâ her dil ile okumak câizdir diyenler de oldu ise de, bu âlimlere göre tahrîmen mekrûh olur. Hatîbin, hutbede emr-i ma'rûfdan başka şeyleri, arabca bile söylemesi mekrûhdur. Hatîb efendi, içinden E'üzü okuyup, sonra yüksek sesle, hamd ve senâ ve kelime-i şehâdet, salât-ü selâm okur. Sonra va'z, ya'nî sevâba ve azâba sebep olan şeyleri hâtırlatır ve âyet-i kerîme okur. Oturup kalkar. İkinci hutbede, va'z yerine, mü'minlere düâ eder. Dört halîfenin isimlerini söylemesi lâzımdır, müstehabdır. Sultânın, hükûmet adamlarının adlarını söylemesi câiz değildir. Bunları, kendilerinde olmıyan sıfatlarla medh etmesi harâmdır. Adâlet ve ihsân etmeleri ve düşmanlara gâlib olmaları için, bunlara düâ câiz olur denildi ise de, düâ ederken, küfre ve harâma sebep olacak şey söylememelidir. Hutbeye dünyâ sözü karışdırmak harâmdır. Hutbeyi, nutuk, konferans şekline sokmamalıdır. Zâlim kimseleri, âdil diye medh eden, din düşmanlarının ölüsüne, dirisine düâ eden, kâfir olur. Müslimânî da, yalan sözlerle medh etmek harâmdır. Hutbede va'z söylemesi demek, emr-i bil-ma'rûf ve nehy-i anil-münker bildirmesi demektir. Hikâye, siyâset, ticâret ve başka dünyâ işlerini anlatmak demek değildir. [Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: **(Bir zemân gelecek maymun sıfatlı, insan sûretli kimseler, minbere çıkıp, sizlere, din aleyhindeki sözleri, dinsizliği, din diye söyleyeceklerdir).**] Hatîb efendiler, vâ'ızler, bu hadîs-i şerîfde bildirilen kimselerden olmamağa, dinsizliğe âlet olmamağa dikkat etmelidir. Müslimânlar, böyle kimselerin hutbelerini, va'zlarını dinlememelidir. **(Nûr-ül-îzâh Tahtâvî şerhi)** ikiyüzseksenbirinci sahîfede, (Hutbeyi kısa okumak sünnettir, uzun okumak mekrûhdur) buyurmaktadır.

İbni Âbidîn hutbeyi ve iftitâh tekbîrini ve nemâzda düâyı anlatırken buyuruyor ki, (Hutbeyi, arabîden başka lisân ile okumak, nemâza dururken, başka dil ile iftitâh tekbîri almak gibidir. Bu ise, nemâzdaki diğer zikrler gibidir. Nemâz içindeki zikrleri ve düâyı arabîden gayrı söylemek ise, tahrîmen mekrûhdur. Hazret-i Ömer yasak etmiştir). Nemâzın vâciblerini anlatırken diyor ki, (Tahrîmen mekrûh işlemek, küçük günâh olur. Buna devâm edenin adâleti gider). **(Tahtâvî)**de diyor ki, (Küçük günâha devâm eden de fâsık olur. Fâsık olan veyâ bid'at işliyen imâmın arkasında nemâz kılmamalı, başka câmi'de kılmalıdır). Eshâb-ı kirâm ve Tâbi'în-i ızâm, Asyada ve Afrikada, hutbeleri hep arabî okudu. Çünkü, başka dil ile okumak, bid'at ve mekrûh olur. Hâlbuki, dinliyenler arabî bilmiyor, hutbeleri anlamıyorlardı. Din bilgileri de yoktu. Onlara öğretmek lâzımdı. Fekat, yine arabî okudular. Hindistân âlimlerinden Muhammed Viltorînin 1395 [m. 1975] târihli **(El-edilletül-kavâti')** kitâbında, (Cum'a ve bayram hutbelerinin hepsini veyâ bir kısmını arabîden başka dil ile okumak bid'atdır. Tahrîmen mekrûhdur. Hep böyle okuyan imâmın arkasında nemâz kılınmaz) yazılıdır. Bu fetvâ, arabîdir. 1396 [m. 1976] da, İstanbulda basdırılmışdır. Bunun için, Türkiyedeki islâm âlimleri, altıyüz seneden beri, hutbeleri türkçe okutup, milletin anlamasını çok istediler ise de, hutbelerin kabûl olmıyacağını düşünerek, buna izn veremediler. Ay-

rica, Cum'a vâ'izları koydular. Bu vâ'izlar, nemâzdan önce veyâ sonra, hutbenin ma'nâsını anlatırdı. Cemâ'at, hutbeyi böylece öğrenirdi.

Seyyid Abdülhakîm Efendi "kuddise sirruh" buyurdu ki, (İbâdet, emrleri yapmak demektir. Kur'ân-ı kerîmi, hutbeyi okumak ibâdetdir. Bunların ma'nâsını anlamak emr olunmadı. Bunları anlamak, ibâdet değildir. Kur'ân-ı kerîmi anlamak için, yetmişiki yardımcı ilmi ve sekiz temel ilmi öğrenmek lâzımdır. Ancak, bundan sonra, Kur'ân-ı kerîmi anlamağa isti'dâd hâsıl olup, cenâb-ı Hak, ihsân ederse, anlıyabilir. Herkes anlamalıdır demek, dîne müdâhene etmek olur. Kur'ân-ı kerîmi anlamak için, isti'dâdî çok olan on sene, orta olan elli sene çalışmak lâzımdır. Bizim gibi az olanlar ise, yüz sene de çalışsak anlıyamayız. İslâmiyyetde ilm diye, fâideli bilgilere denir. Fâideli ilm, se'âdet-i ebediyyeyi elde etmeğe, ya'nî Allahü teâlânın rızâsını kazanmaya vesîle olan ilmdir ki, bunlara, **(İslâm bilgileri)** denir).

5. ci şart, hutbeyi nemâzdan önce okumaktır. Âkıl, bâliğ olan erkeklerin yanında okuması lâzımdır. Fekat, cemâ'atin işitmesi, anlaması şart değildir.

[(Hindiyeye), (Dürr-ül-muhtâr) ve (İmdâd)]da diyor ki, (Hutbe okurken, cemâ'at olarak, bir erkek bulunması yetişir. Hepsini sağır olsalar veyâ uyusalar, hutbe sahîh olur. Hiç erkek bulunmasa, kadınlar dinleseler, hutbe sahîh olmaz). Görülüyor ki, cemâ'atin hutbeyi anlamaları zarûret değildir. Çünkü, duymaları bile lâzım değildir. **(Dürr-ül-muhtâr)**da diyor ki, (Hutbeyi başka dil ile okumak, nemâza dururken, **(Allahü ekber)** demek gibidir. Nemâz içindeki düâ ve tesbîhler de böyledir). İbni Âbidîn buyuruyor ki, (İmâm-ı a'zama göre, arabî okuyabilen imâmın da bunları başka dil ile söylemesi câizdir. Fekat mekrûhdur. İki imâma göre ise, arabî okuyabilen imâmın, bunları başka dil ile okuması câiz değildir. [İmâm-ı a'zamin da bu kavle rüçû' ettiği **(Mecma'ül-enhür)**de yazılıdır.] **(Velvâlciyye)**de, nemâz tekbîrini söylemek ibâdetdir. Allahü teâlâ, başka dil ile söylenmesini sevmez diyor. Bunun için, hepsini veyâ bir kısmını başka dil ile okumak, câiz olunca da, ibâdet içinde tahrîmen, ibâdet dışında tenzîhen mekrûh olur. Nemâzda ayakda, âyet-i kerîmeleri başka dil ile okumanın câiz olmadığı ise, sözbirliği ile bildirildi. Fetvâ da böyledir). Diğer üç mezheb imâmı da, iki imâmımız gibi ictihâd buyurarak, arabî okuyabilenin, başka dil ile okuduğu hutbe sahîh olmaz demişlerdir. **(Bedâ'iy')**da diyor ki, (Hutbenin bir kısmını arabî, bir kısmını da başka dil ile okumak, arabî nazmı bozar. Bu ise mekrûhdur). Başka dil ile okuyan, Selef-i sâlihînin yolundan ayrılmış, bid'at işlemiş olur. Yoldan sapanların Cehenneme gideceği, Nisâ sûresinin yüzondördüncü âyetinde bildirilmiştir. İbâdet yaparken televizyon, ho-parlör kullananların da, bu [114]. âyet-i kerîmeyi düşünmeleri lâzımdır].

İmâm-ı a'zama göre, yalnız (Elhamdülillah) veyâ (Sübânallah) yâhud (Lâilâhe illallah) demekle hutbe okunmuş olur. Fekat tenzîhen mekrûh olur. İki imâma göre, en az, Ettehiyyâtü okuyacak kadar uzatmak lâzımdır. İki kısa hutbe yapmak sünnettir. İki hutbe arasında oturmamak günâhdır. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" Cum'a hutbesinde bir âyet veyâ sûre okurdu. Hutbede ve her yerde, sûre okurken, E'üzü ve Besmele okunur. Âyet-i kerîme okurken, âlimlerin çoğuna göre, yalnız E'üzü okunur. Besmele okunmaz. Hatîbin siyâh cübbe giymesi ve hutbeden önce, minberin sağ yanında sünnet kılması sünnettir. Hutbeyi ayakda okumak sünnettir.

6. cı şart, Cum'a nemâzını cemâ'at ile kılmaktır. İmâmdan başka, hanefîde üç, şâfi'îde kırk, mâlikîde oniki erkek yetişir. Hutbeyi dinleyen cemâ'atin hepsi gidip, başkalarının kılmaları câizdir. Hanefîde, müsâfir ve hasta ile de cemâ'at hâsıl olur.

7. ci şart, Câmî'in herkese açık olmasıdır. Kapıyı kilitleyip içerde kılınırsa, câiz olmaz. Fekat fitneye sebep olmamak için, kadınları Cum'a nemâzına câmî'e sokmamak, nemâza zarar vermez.

Cum'a nemâzının **(Vücûb şartları)** dokuzdur. Ya'nî, bir kimseye farz olması için

dokuz şart lâzımdır ki, şunlardır: 1- Şehirde, kasabada oturmadır. Müsâfirlere ve köylülere farz değildir. Şehirde bulunup ezânı işiten köylüye farz olur. Evi, şehrin kenârından bir fersah, ya'nî bir sâat [altı kilometre] uzakda olanlara farz olur. 2- Sağlam olmalıdır. Hastaya ve hastayı bırakamıyan hastabakıcıya ve çok ihtiyâra farz değildir. 3- Hür olmalıdır. İşçilere, me'mûrlara, askerlere Cum'a nemâzı farzdır. Patronlar, müdürler bunları nemâzdan men' edemez. Yol uzak olup, birkaç sâat işden kalırsa, ücretlerinden kesebilirler. 4- Erkek olmalıdır. Cum'a nemâzı kadınlara farz değildir. 5- Âkil ve bâliğ olmalıdır. 6- Kör olmamaktır. Yolda götüren olsa bile, a'mâ olana farz değildir. Yardımcısız câmi'e gidebilen a'mâya, hastaya ve şaşıya farzdır. 7- Yürüyebilmektir. Nakl vâsıtası olsa bile felcliye, ayak-sıza farz değildir. 8- Mahbûs olmamak ve düşman korkusu, hükûmetden, zâlimden korkusu olmamaktır. 9- Çok yağmur, kar, fırtına, çamur olmamaktır. Çok soğuk olmamaktır.

Bu özrlerden biri bulunan erkek, isterse Cum'a nemâzı kılabilir. Cum'a nemâzının kadınlara farz olmadığını bildiren hadîs-i şerîfler, (**Tefsîr-i Mazherî**)de ve (**Miş-kât-ül-mesâbîh**)de yazılıdır.

Müsâfir ve hasta Cum'a nemâzı kıldırabilir. Özrsüz Cum'a kılmanın, Cum'a kılınmadan önce, şehirde öğle kılması harâmdır. Sonra ise, kılması farzdır. Özl ile Cum'a kılmanın, öğle nemâzını şehirde cemâ'at ile kılmaları mekrûhdur.

İmâm otururken veyâ secde-i sehv yaparken yetişen, imâma uyar. İmâm selâm verince, kalkarak iki rek'at Cum'a nemâzını temâmlar. Bayram nemâzına geç yetişen de böyle yapar.

İmâm minbere çıkınca, cemâ'atin nemâz kılması ve konuşması harâm olur. Hatîb efendi düâ ederken, cemâ'at sesle âmîn demez. İçinden sessiz denir. Salevâti de ses ile değil, kalb ile söylerler. Kısacası, nemâz kılarken yapması harâm olan her şey, hutbe dinlerken de harâmdır. Uzakda olup, hutbeyi işitmiyenlere de harâmdır. Akreb, hırsız, kuyu gibi zararlı şeyleri, zararları dokunacak olana, bunu söyleyip kurtarmak câizdir. El ile, baş ile işâret ederek bildirmek iyi olur. Müezzinlerin hutbe arasında bağırarak, birşey okuması mekrûhdur.

Cum'a nemâzı için, birinci ezânı işiten her müslimânın işini, alış verişini bırakıp nemâza gitmesi farzdır. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" zemânında birinci ezân yokdu. Yalnız minberin önünde okunurdu. Osmân "radiyallahü anh" halife iken, birinci ezânı da emr etdi. Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" minberi, mihrâbın sol tarafında idi ve üç basamak idi. [Mihrâb önünde kıbleye karşı duran kimsenin sağ tarafında minber ve sol tarafında (**Hucre-i se'âdet**) bulunur.] Hutbenin ikinci kısmını, aşağı basamağa inip okuyup, sonra tekrâr yukarı basamağa çıkmak, çirkin bir bid'atdır.

Hutbe ile nemâz arasında hatîb efendinin dünyâ işlerinden söylemesi tahrîmen mekrûhdur. Farzları yapmağı, harâmlardan kaçınmağı söyleyebilir. Hutbeden olmıyan şeyleri söyleyerek, nemâzı gecikdirirse, hutbesi kabûl olmaz. Hutbeyi tekrâr okuması lâzım olur. Çocuğun hutbe okuması câiz olup, nemâzı imâm kıldırır. Cum'a günü, öğleden evvel sefere çıkmak câizdir. Öğleden sonra Cum'a kılmadan çıkmak mekrûhdur.

Mekke-i mükerre ve Bursa gibi, harb ile alınan şehirlerde, minbere çıkarken sol eline kılınc alır. Kılınca dayanarak okur.

Yemek yirken, ezân okunursa, nemâz vakti kaçacaksa, yemeğı bırakır. Cemâ'ati kaçıracaksa, yemeğı bırakmaz. Yalnız kılar. Cum'a nemâzı cemâ'atini kaçırmaz.

Köylü Cum'a nemâzı için ve alış veriş için şehre gelirse, nemâz niyeti fazla ise, Cum'a nemâzına gitmek sevâbına kavuşur. Nemâz sevâbı başkadır. Bu sevâba herhâlde kavuşur. Dünyâ işi de düşünerek yapılan her ibâdet böyledir. [Hac bahsi başına bakınız!]

Hutbe başlamadan önce, omuza, elbiseye basmamak üzere, minbere veyâ mihrâba yakın olmak için saflar arasından geçmek câizdir. Hutbe okunurken yer değiştirmek, yanındakine sıkıntı vermek harâmıdır. Cemâ'at arasında dolaşarak dilenmek ve buna sadaka vermek harâmıdır. Böyle dileneni câmi'den çıkarmalıdır.

Cum'a günleri düânın kabûl olacağı bir ân vardır. Bu ân, hutbe ile Cum'a nemâzı içindedir diyenler çoktur. Hutbe dinlerken, düâ kalbden olur. Ses çıkarmak câiz değildir. Bu ân her şehri için başkadır. Cum'a günü, gecesinden dahâ kıymetlidir. Gecesinde veyâ gündüzünde (**Sûre-i Kehf**) okumak çok sevâbdır. (**Tefsîr-i Mazherî**)

Cum'a nemâzı için gusl abdesti almak, güzel koku sürünmek, yeni, temiz giyinmek, saç, tırnak kesmek, câmi'de buhor [koku] yakmak, (**Tebkîr**) [câmi'e erken gelmek] sünnettir. (**Dürr-ül-muhtâr**)da, beşinci cildde buyuruyor ki, (Her müslimânın Cum'a günleri, Cum'a nemâzından önce veyâ sonra başını traş etmesi ve tırnaklarını kesmesi sünnettir. Nemâzdan sonra kesilmesi efdaldır. Nitekim bunlar, hacdan sonra yapılır. Cum'a günü kesemiyen, başka günlerde kesmelidir. Sonraki Cum'a günü kesmeği beklememelidir. Harbde tırnakları ve bıyıkları uzatmak müstehabdır. Her Cum'a günü yıkanarak ve koltuk ve kasık kıllarını traş ederek temizlemek müstehabdır. Kılları ilâc ile [Rosma pudrası ile, jilet ile] veyâ yolarak almak câizdir. Onbeş günde bir traş etmek de câizdir. Kırk günden fazla, traş etmemek tahrîmen mekrûhdur). Dübür kıllarını izâle etmenin de müstehab olduğu Tahtâvînin "rahmetullahi teâlâ aleyh" İmdâd hâşiyesinde yazılıdır.

Tırnağı uzun olanın rızkı meşakkat ile, sıkıntı ile hâsil olur. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (**Cum'a günü tırnağını kesen kimse, bir hafta, belâlardan emîn olur**).

Bıyık kazımak bid'atdır. Bıyıkları kırarak, kaşlar kadar kısaltmak sünnettir. Sakalı [çenedeki ile birlikte] bir tutam uzatmak ve bundan fazlasını kesmek sünnettir. Sakalın ve bıyığın arasında bulunan beyâz kılı yolmak câizdir. Sakalın bir tutamdan fazla uzun olması, aklın az olmasına alâmet olur, denildi.

(**Tebîyîn**)de ve bunun Şelbî "rahmetullahi teâlâ aleyh" hâşiyesinde, guslün farzlarını anlatırken diyor ki, (**Müslimdeki hadîs-i şerîfde on şey sünnettir: Bıyığı kısaltmak, sakalı uzatmak, misvâk kullanmak, mazmaza, istinşak, tırnak kesmek, ayak parmaklarını yıkamak, koltuk altını temizlemek, kasıkları temizlemek, su ile istincâ** buyuruldu). Sakal uzatmanın sünnet olduğunu bu hadîs-i şerîf açıkca bildirmektedir. Sakalı bir tutam uzatmak ve bir tutamdan fazlasını kesmek sünnettir. Ba'zılarının yaptığı gibi yanakları kazıyıp, yalnız çenede sakal bırakmak, bu sünneti, değiştirmek olur. Sakalı bir tutamdan kısa bırakmak da, sünnete uygun değildir. Sünnete uymak niyeti ile kısa sakal bırakmak bid'at olur. Harâm olur. Böyle kısa sakalı bir tutama kadar uzatmak vâcib olur. Âdet olduğu için, herkeşe uymuş olmak için sakal kazımak mekrûh olur. Zâlimler arasında kalıp, alay edilmemek, eziyet görmemek için veyâ harâm ve küfr işlememek, yâhud farzları yapabilmek için, nafaka kazanmak, gençlere emr-i ma'rûf ve nehy-i anilmünker yapabilmek için, dîn-i islâma hizmet edebilmek, mazlûmlara yardım edebilmek, fitne çıkmasını önlemek için, sakalı büsbütün traş etmek câiz ve lâzım olur. Bu sayılan şeyler, sünneti terk etmek için özr olur, fekat, bid'at işlemek için özr olmazlar.

(**El-halâl vel-harâm**) kitâbında diyor ki, (Hadîs-i şerîfde, **Müşriklere muhâlefet ediniz. Sakalınızı uzatınız!** buyuruldu. [Bu kitâbın yazarı olan Yûsûf Kardâvî, önsözünde mezhebsiz olduğunu i'lân ettiği için, yazıyı sened olamaz ise de, bu hadîs-i şerîfi Ehl-i sünnete uygun açıklamıştır.] İbni Teymiyye, bu hadîs sakal kazımının harâm olduğunu gösteriyor, dedi. (**Feth**)de, İyâddan alarak, mekrûhdur, denildi. Mubâh diyenler de oldu. Doğrusu, hadîs-i şerîf, sakal uzatmanın vâcib olduğunu göstermiyor. **Yehûdî ve Nasârâ, sakal boyamaz. Siz onlara muhâlefet**

edip boyayınız! hadîs-i şerîfine bakarak, sakal boyamanın vâcib olduğunu söyleyen âlim olmamıştır. Bu hadîs-i şerîfler, müstehab olduğunu göstermektedir. Selef-i sâlihîn sakal kazımadı. Çünkü, o zemân, sakal uzatmak âdet idi). Sakala kıymet vermiyen kâfir olur. Yüzünü, kadın gibi parlak yapmak, kadınlara benzemek için sakal kazıtmak, çeneyi kazıyıp, yanaklar üzerinde uzatmak harâmdir. Çünkü, erkeklerin kadınlara ve kadınların erkeklere benzemeleri harâmdir. Kadınlara benzemeği düşünmeyip, genç ve güzel görünmek için sakal kazımanın mekrûh olduğu, **(Kimyâ-i se'âdet)**de, abdestin sonunda yazılıdır. Kadının saçını özsüz kazıması mekrûhdur. Erkeklere benzeterek kazıması, traş etmesi harâm olur. Kadınların saçlarını biraraya toplayarak, başda, ensede, deve hörgücü gibi, topuz yapmaları, hadîs-i şerîf ile yasak edilmiştir. Bu hadîs-i şerîf, **(Berîka)** ve **(Hadîka)**da ve Yûsûf Kardâvînî'nin **(El-halâl vel-harâm fil-islâm)** kitâbında, yazılıdır. Kadının uzun saçını örtmesi güç veyâ fitneye sebep olduğu zemân, kulak yumuşağına kadar kesip kısaltması câiz olur.

(Hadîkat-ün-nediyye)de yüz kırkıbirinci sahîfede diyor ki, (Sünnet iki dürlüdür: Sünnet-i hüdü ve sünnet-i zevâid. Sünnet-i hüdü, câmi'de i'tikâf etmek, ezân, ikâmet okumak, cemâ'at ile nemâz kılmak gibidir. Bunlar, islâm dîninin şî'ârıdır. Bu ümmete mahsûsdurlar. [Çocukların sünnet edilmelerinin de böyle olduğu, İbni Âbidîn'in son cildinin sonunda yazılıdır.] Bir şehir halkı, bu sünnetlerden birini terk ederse, bunlarla harb edilir. Beş vakt nemâzdan üçünün revâtib, ya'nî müekked sünnetleri de böyledir. Sünnet-i zevâid, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" giyim, yemek, içmek, oturmak, barınmak, yatmak ve yürümekdeki âdetleri ve iyi işlere sağdan başlamak, sağ el ile yiyip içmek gibidir). İkinci cildin beşyüzseksenikinci sahîfesinde diyor ki, (Ba'zı hadîs-i şerîflerde sakal boyamak emr olundu. Ba'zılarında da yasak edildi. **(Hıristiyanlar boyar, Siz boyamayınız. Onlara benzemeyiniz!)** buyuruldu. Bunun için, selef-i sâlihînden bir kısmı boyadı. Bir kısmı boyamadı. Çünkü, buradaki emre ve yasağa uymak vâcib değildir. Bunun için, bu işde, bulunulan şehrin âdetine tâbi' olunur. Âdete uymamak şöhrat olur. Mekrûh olur). Hindistân âlimlerinden Şâh Veliyyullah-ı Dehlevî'nin "rahmetullahi teâlâ aleyh" **(Et-tefhîmât)** kitâbının ikinci cildi, üçyüzyirmidördüncü sahîfesinde, büyük âlim Muhammed Senâullah Pâni-pütî buyuruyor ki, (Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", baş örtüsü ile başını örter, antâri, tasmalı ayakkabı ve benzerlerini giyerdi. Halîfe Ömer "radiyallahü anh" da, Azerbaycândaki askerlerine mektûb yazarak, böyle giyinmelerini emr eyledi. Fekat şimdi, böyle giyinmek âdet değildir. Memleketde âdet olan şeyler giyilmezse, şöhrat olur. Parmakla gösterilmeğe, fitneye sebep olur. Hadîs-i şerîfde, **(İnsanın parmakla gösterilmesi, kendisine kötülük olarak yetişir)** buyuruldu. Bunun için, giyinmekte, müslimânların âdetlerine uymak lâzımdır. Hazret-i Ömer zemânında, antâri, baş örtüsü ve tasmalı ayakkabı giymek mü'minlerin âdeti idi. Böyle giyinmek, imtiyâza, şöhrate ve parmakla gösterilmeğe sebep olmazdı.) Şimdi ise olur. İmâm-ı Rabbânî, üçyüzonüçüncü mektûbda buyuruyor ki, (Kıymetli hanefî kitâblarından anlaşılıyor ki, islâm kadınları, önu açık antâri ile örtünürlerdi. Kadınların, önu açık antâri giydikleri yerde, erkeklerin önu kapalı giymeleri, önu kapalı giydikleri yerde ise, önu açık antâri giymeleri lâzımdır. Şöhrat âfetdir. Felâkete sebep olur). İkiyüzseksenekizinci mektûbda buyuruyor ki, **(Fitneyi uyandıran, Allah la'net etsin!)** hadîs-i şerîfidir.

(Eşî'at-ül-leme'ât)in birinci cild, ikiyüzonikinci sahîfesinde, **(On güzel şey, Peygamberlerin sünnetidir)** hadîs-i şerîfini açıklarken, sakal uzatmanın bu on şeyden biri olduğunda sözbirliği bulunmadığını bildiriyor. **(Tergîb-üs-salât)** kırkıncı faslında, bu on şeyi ve bunların **(sünnet-i hüdü)** olduklarını yazıyor. Bunların arasında, sakal uzatmak yoktur. **(Eşî'a)**da sakalı bir tutam uzatmak, vâcibdir denilmiştir. Hadîs-i şerîfde bu on şeye açıkca sünnet denildiği hâlde, sakal uzatmağı bunlardan ayrılarak vâcib demesi, sakalı sünnete uygun olarak uzatmak âdet

olan yerlerde, sakal kazımanın ve bir tutamdan kısa yapmanın fitneye sebep olacağı içindir. Çünkü, şöhrete, fitneye sebep olan bir işi yapana hadîs-i şerîfde la'net edilmiştir. Sakal bırakmanın âdet olduğu yerlerde, sakal kazımak fitneye sebep olacağı gibi, sakal traşının âdet hâline getirildiği yerlerde sakal bırakmak da, fitneye sebep olabilir. Bir tutamdan kısa bırakmak ise, bid'at olur. Bu fitneye düşmemek ve bid'at işlemek için, bulunduğu memleketin âdetine uyarak sakalını traş etmesi vâcib olur. (**Hadîka**)nın yüz kırksekizinci sahîfesinde, (Bid'at işlemek, sünneti terk etmekden dahâ zararlıdır. Bid'ati terk etmek lâzımdır. Sünneti yapmak lâzım değildir) demektedir. Çünkü, mubâh ve câiz olan şeylerde ve sünnet-i zevâidde, memleketin âdetine uymak, fitne çıkarmamak lâzımdır. Fekat farz, vâcib, sünnet-i hüdü olan şeyleri yapmakta ve harâmıdan, mekrûhdan ve bid'atden sakınmakta âdete uyulmaz. Bunlar, ancak fikh kitâblarında bildirilmiş olan özrlere ve ancak izin verildiği kadar değiştirilebilirler. Sakal bırakmanın islâmın şîârı olmadığını, islâm dînine mahsûs olmadığını, bunun için sünnet-i hüdü olmadığını yukarıdaki hadîs-i şerîf açıkça göstermektedir. Görülüyor ki, sakal bırakmak sünnet-i zevâiddir. Din görevlilerinin hiçbir zemân, ya'nî âdete uyarak da, sünnet-i zevâidi ve müstehabları da terk etmeleri câiz değildir. Bunlar, her zemân bir tutam sakal bırakmalıdır. Sakalı bir tutamdan kısa yapmak sünneti değiştirmek olur. Kısa sakalla sünnet demek, bid'at olup, büyük günâhdır. Sakalın [Çenedeki ile birlikte] bir tutamdan kısa olmasına hiçbir âlimin mubâh demediği fikh kitâblarında yazılıdır. Bir tutam, dört parmak genişliğidir. Çeneyi alt dudak kenârından avuçluarak ölçülür. Sakalı olanın, gusle sakal diplerindeki deriyi ıslatması farzdır. ıslatmazsa, guslü ve abdesti ve dolayısı ile nemâzı sahîh olmaz.

Erkeklerin saçını sakalını siyâhdan başka renge boyaması câizdir. Siyâha boyamağa da câiz diyen oldu. Elini ayağını, tırnağını boyaması câiz değildir. Çünkü kadınlara benzemek olur. Kadınların, yabancı erkeklere göstermemek şartı ile ve abdestde, gusle yıkamağa mâni' olmayan boya ile boyamaları câizdir.

Muhammed Hâdimî "rahmetullahi teâlâ aleyh" hazretlerinin (**Berîka**) kitâbının [1284] İstanbul baskısında, ikinci cildi, 1229. cu sahîfesinde buyuruyor ki, (Kadınların saçlarını ve erkeklerin sakallarını kazımaları câiz değildir. Kadının sakalı olursa, kazıması câizdir. Hadîs-i şerîfde, (**Biyyıklarınızı kısaltınız! Sakalınızı uzatınız!**) buyuruldu. Bu emre göre, sakal kazımak sünnete muhâlif olur. Bu hadîs-i şerîf, vücûbu gösterseydi, sakal kazımak harâm olurdu. (**Tâtârhanîyye**) kitâbında, (**Tecnis**)den alarak diyor ki, bu hadîs-i şerîf, sakalı kazımayınız ve bir tutamdan kısa yapmayınız demektir. Tahâvîden alındığı bildirilerek söylenen, (Sakalını kazıyan veyâ bir tutamdan kısa kesen kimsenin imâm olması câiz olmaz. Yalnız kıldığı nemâzı da mekrûh olur. Dünyâda ve âhîretde mel'ûn ve merdûddur) gibi sözlerin ve (**Tefsîr-i Kurtubî**)den alındığı bildirilen bunlara benzer sözlerin aslı yoktur, sâbit olmamışlardır). 1336. cı sahîfesinde buyuruyor ki, (Kadınların da saçlarını yolarak inceltmeleri harâmıdır. Alın, yanak, çene üzerinde çıkan kıllarını yolmaları, kazımaları câizdir). Kesilen saç, sakalı ve diğer kılları ve tırnakları gömmeli veyâ kabr üzerine, basılmıyan yere koymalı veyâ denize bırakmalıdır. Halâya, bulaşık çukuruna atmak mekrûhdur. Tırnağı diş ile koparmak mekrûhdur. Baras hastalığı yapar. Kadınların kesilen parçaları, erkeklere göstermesi harâmıdır.

Erkeklerin başı kazımaları veyâ saçları uzatıp, tarayıp ikiye ayırmaları sünnettir. Saç bükmeleleri, örmeleri mekrûhdur. (**Bahr-ür-râik**)da, (El-kerâhiyye) kısmında diyor ki, (Erkeğin başının ortasını kazıyıp, etrâfındaki saçlarını uzatması câizdir. Fekat, sarkan saçlarını büküp fitil yapması mekrûh olur. Çünkü, fitil yapması, ba'zı kâfirlere teşebbüh [benzemek] olur). Buradan da anlaşılıyor ki, kâfirlerin âdetlerine benzediği için men' olunan şeyi yapmak, harâm olmuyor, mekrûh oluyor. Bunun için, (**Müşriklere benzemeyiniz. Sakal uzatınız!**) ve (**Nemâzınızı**

na'ln ile kılın. Yehûdilere benzemeyin!) hadîs-i şerîfleri, sakal kazımanın ve çıplak ayak ile nemâz kılmanın, mekrûh olduğunu göstermektedir. 239.cu sahîfede nemâzın mekrûhlarının 25. cisine bakınız!

Yalnız Cum'a günleri oruc tutmak ve yalnız Cum'a geceleri teheccüd kılmak mekrûhdur. Güneş tepede iken, [ya'nî öğle nemâzının vaktinden temkin zemânı kadar evvel olan zemân içinde], her nemâzı kılmak harâmdır. Bu zemânda, her nemâzı kılmanın, Cum'a günleri de harâm olduğu sözü dahâ kuvvetlidir.

Cum'a günü, rûhlar toplanır ve birbirleri ile tanışır. Kabrler ziyâret edilir. Bugün kabr azâbları durdurulur. Ba'zı âlimlere göre, mü'minin azâbı artık başlamaz. Kâfirin Cum'a ve Ramezânda yapılmamak üzere, kıyâmete kadar sürer. Bugün ve gecesinde ölen mü'minler kabr azâbı hiç görmez. Cehennem, Cum'a günü çok sıcak olmaz. Âdem "aleyhisselâm" Cum'a günü yaratıldı. Cum'a günü, Cennetden çıkarıldı. Cennetdekiler, Allahü teâlâyı Cum'a günleri göreceklerdir.

Aşağıdaki yazı **(Riyâd-un-nâsîhîn)**den terceme edildi:

Allahü teâlâ, Cum'a gününü müslimânlara mahsûs kılmıştır. Cum'a sûresi sonundaki âyet-i kerîmede meâlen; **(Ey îmân etmekle şereflenen kullarım! Cum'a günü, öğle ezânı okunduğu zemân, hutbe dinlemek ve Cum'a nemâzı kılmak için câmi'e koşunuz. Alış verişi bırakınız! Cum'a nemâzı ve hutbe, size, başka işlerinizden dahâ fâidedir. Cum'a nemâzını kıldıktan sonra, câmi'den çıkar, dünyâ işlerinizi yapmak için dağılabilirsiniz. Allahü teâlâdan rızık bekliyerek çalışırsınız. Allahü teâlâyı çok hâtırlayınız ki, kurtulabilirsiniz!)** buyruldu. Nemâzdan sonra, istiyen işine gider çalışır. İstiyen câmi'de kalıp, nemâz, Kur'ân-ı kerîm, düâ ile meşgûl olur. Nemâz vakti alış veriş sahîhdır. Fekat, günâhdır. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(Bir müslimân, Cum'a günü gusl abdesti alıp, Cum'a nemâzına giderse, bir haftalık günâhları afv olur ve her adımı için sevâb verilir).** Bir hadîs-i şerîfde buyruldu ki, **(Günlerin en kıymetlisi Cum'adır. Cum'a günü, bayram günlerinden ve aşûre gününden dahâ kıymetlidir. Cum'a, dünyâda ve Cennetde mü'minlerin bayramıdır).** Bir hadîs-i şerîfde, **(Cum'a nemâzı kılmayanların kalblerini, Allahü teâlâ mühürler. Gâfil olurlar)** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Bir kimse, mâni' yok iken, üç Cum'a nemâzı kılmazsa, Allahü teâlâ, kalbini mühürler. Ya'nî, iyilik yapmaz olur)** buyurdu. Özü yok iken, birbiri arkasında üç Cum'a nemâzına gitmiyen kimse münâfık olur. Ebû Alî Dekkak ölürken üç şey nasîhat eyledi: **(Cum'a günü gusl abdesti alınız! Her akşam abdestli olarak yatınız! Her hâlinizde, Allahü teâlâyı hâtırlayınız!)** Bir hadîs-i şerîfde, **(Cum'a günlerinde bir ân vardır ki, mü'minin o ânda ettiği düâ red olmaz)** buyurdu. Ba'zıları, bu ân, ikindi ile akşam ezânları arasındadır, dedi. Fârisî **(Tergîb-üs-salât)** kitabındaki hadîs-i şerîfde buyruldu ki, **(Cum'a günü sabâh nemâzından önce, üç kerre Estagfirullahel'azîm ellezî lâ ilâhe illâ hüvel hayyekayyûme ve etübü ileyh okuyanın, kendinin ve anasının ve babasının bütün günâhları afv olur).** [Kul haklarını ve kazâyâ kalan farzları ödemek ve harâmlardan vaz geçmek şarttır.] Bir hadîs-i şerîfde, **(Cum'a nemâzından sonra, yedi def'a İhlâs ve Mu'avvizeteyn okuyanı, Allahü teâlâ, bir hafta, kazâdan, belâdan ve kötü işlerden korur)** buyurdu. Cum'a günü yapılan ibâdetlere en az, iki kat sevâb verilir. Cum'a günü işlenen günâhlar da, iki kat yazılır. Bir hadîs-i şerîfde buyruldu ki, **(Cumartesi günleri yehûdilere, pazar günleri nasârâyâ verildiği gibi, Cum'a günü, müslimânlara verildi. Bugün, müslimânlara hayr, bereket, iyilik vardır).**

Cum'a günleri ve hergün şu **(istigfâr düâsı)**nı çok okumalıdır: **Allahümmagfir lî ve li âbâi ve ümmehâtî ve li ebnâi ve benâtî ve li ihvetî ve ehavâtî ve li-a'mâmî ve ammâtî ve li-ahvâlî ve hâlâtî ve li-zevce'tî ve ebeveyhâ ve li-esâtizetî ve lil-mü'mînîne vel-mü'minât vel hamdü-lillâhi Rabbil'âlemîn!**

72 — BAYRAM NEMÂZLARI

Şevvâl ayının birinci günü fitr bayramının, Zilhiccenin onuncu günü de, kurban bayramının birinci günleridir. Bu iki günde, güneş doğduktan ve kerâhet vakti çıkdıktan sonra, ya'nî İşrak vaktinde, iki rek'at bayram nemâzı kılmak, erkeklere vâcibdir. Bayram nemâzlarının şartları, Cum'a nemâzının şartları gibidir. Fekat, burada hutbe sünnettir ve nemâzdan sonra okunur. Fitr bayramında nemâzdan önce tatlı [hurma veyâ şeker] yimek, gusl etmek, misvâk kullanmak, en yeni elbise giymek, fitrayı nemâzdan önce vermek, yolda yavaşça tekbîr okumak müstehabdır.

Kurban bayramı nemâzından önce birşey yimemek, nemâzdan sonra, önce kurban eti yimek, nemâza giderken, yüksek sesle, özü olan yavaşça (**Tekbîr-i teşrik**) getirmek müstehabdır. (**Halebî-yi kebîr**)de diyor ki:

(Bayram nemâzları iki rek'atdır. Cemâ'at ile kılınır. Yalnız kılınmaz. Birinci rek'atde, Sübhânekeden sonra, üç kerre (**Tekbîr-i zevâid**) söylenir. Ya'nî, eller üç def'a kulaklara kaldırılıp, birinci ve ikincisinde, iki yana uzatılır. Üçüncüsünde, göbek altına bağlanır. İmâm efendi yüksek sesle, Fâtiha ve zamm-ı sûre okuduktan sonra, doğru rükû'a eğilir. İkinci rek'atde, önce Fâtiha ve zamm-ı sûre okunup, sonra, iki el, yine üç kerre kulaklara kaldırılır. Üçünde de yanlara sallandırılır. Dördüncü tekbîrde, kulaklara kaldırılmayıp, rükû'a eğilir. Birinci rek'atde beş, ikinci rek'atde dört tekbîr getirilmektedir). Bu dokuz tekbîrde ellerin nereye götürüleceğini unutmamak için, kısaca (İki salla, bir bağla. Üç salla, bir eğil) diye ezberlenir. (**Mâ-lâ-büdde**)de diyor ki, (Cemâ'ate yetişemiyen, bayram nemâzını kazâ etmez. Özü ile kılamazlarsa, İy-d-i fitrda bayramın ikinci günü, İy-d-i ed-hâda üçüncü günü de kılarlar).

(**İyd**), bayram demektir. Her yıl, Ramezân ayında ve Arefe gününde günâhları avf edildiği için müslimânların sevindikleri, sürûrlarının avdet ettiği, tekrâr geldiği için (**İyd**) denildi. Bayramın birinci günü, Cum'a gününe rastlarsa, Hanefî mezhebinde, hem bayram, hem de, Cum'a nemâzını kılmak lâzımdır. Kendi vaktlerinde kılınırlar. Bayram sabâhı, cenâze olursa, önce bayram nemâzı kılınır. Sonra cenâze nemâzı kılınır. Çünkü, bayram nemâzı, herkese vâcibdir. Cenâze nemâzı, bayram hutbesinden önce kılınır.

Arafâtda bulunmayan insanların, Arefe günü bir yerde toplanarak, hâcılar gibi yapmaları mekrûhdur. Fekat, va'z dinlemek için veyâ başka ibâdet için toplanmak câizdir. [Seksendördüncü maddeye bakınız!].

İmâmeyne göre, Arefe günü, ya'nî Kurban bayramından önceki gün sabâh nemâzından, dördüncü günü ikinci nemâzına kadar, yirmüç vakte hâcılarının ve hacca gitmeyenlerin, erkek kadın herkesin, cemâ'at ile kılsın, yalnız kılsın, farz nemâzda veyâ bu bayramdaki farzlardan birini, yine bu bayram günlerinden birinde kazâ edince, selâm verir vermez, (Allahümme entesselâm .....) demeden evvel, bir kerre (**Tekbîr-i teşrik**) okuması vâcibdir. (**Allahü ekber, Allahü ekber. Lâ ilâhe illallah. Vallahü ekber, Allahü ekber ve lillahil-hamd**) denir. Cum'a nemâzlarından sonra da okunur. Bayram nemâzından sonra okumak müstehabdır. Cenâze nemâzından sonra okunmaz. Câmi'den çıkdıktan veyâ konuşduktan sonra okumak lâzım değildir. İmâm, tekbîri unutursa, cemâ'at terk etmez. Erkekler yüksek sesle okuyabilir. Kurban bayramının 2, 3 ve dördüncü üç gününe (**Eyyâm-i teşrik**) denir.

(**Nî'met-i islâm**) kitâbında diyor ki, (Bayram günleri şunları yapmak sünnettir: Erken kalkmak, gusl abdesti almak, misvâk ile dişleri temizlemek, güzel koku sürünmek, yeni ve temiz elbise giymek, sevindiğini belli etmek, Fitra bayramı nemâzından önce tatlı yimek, hurma yimek. Tek adedde yimek. Kurban kesen, o gün ilk olarak kurban eti yimek. Sabâh nemâzını mahalle mescidinde kılıp, bayram nemâ-

zı için, büyük câmi'e gitmek. O gün yüzük takmak, câmi'e erken ve yürüyerek gitmek. Bayram tekbîrlerini, Fıtr bayramında sessiz, Kurban bayramında cehren söylemek. Dönüşde, başka yoldan gelmek. Çünkü, ibâdet yapılan yerler ve ibâdet için gidip gelinen yollar, kıyâmet günü şehâdet edeceklerdir. Mü'minleri güler yüzle ve (Selâmün aleyküm) diyerek karşılamak. Fakîrlere çok sadaka, [İslâmiyeti doğru olarak yaymak için çalışanlara yardım] yapmak. Sadaka-i fitrı, bayram nemâzından önce vermek). Dargın olanları barışdırmak, akrabâyı ve din kardeşlerini ziyâret etmek, onlara hediyeye götürmek de sünnettir. Erkeklerin kabrleri ziyâret etmeleri de sünnettir.

[Hadîs-i şerîfde (**İnsânlar, kendilerine iyilik edenleri sever**) ve (**Hediyeleşiniz, sevişirsiniz**) buyruldu. Hediyenin en kıymetlisi, en fâidelisi, güler yüz, tatlı dildir. Bid'at sâhiblerinden başka herkese, dosta ve düşmana, müslimâna ve kâfire, dâimâ güler yüz, tatlı dil göstermelidir. Kimse ile münâkaşa etmemelidir. Münâkaşa, dostluğu giderir. Düşmanlığı arttırır. Kimseye kızmamalıdır. Hadîs-i şerîfde (**Gadab etme!**), kızma buyruldu. Fitne, fesâd zemânında, ineğe tapanları görünce, ineğin ağzına saman vermeli, onları kızdırmamalıdır.]

73 — BİRİNCİ CİLD, 312. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mîr Muhammed Nu'mânın “kuddise sirruh” süâllerine cevâb olarak yazılmış olup, nemâzda otururken parmak kaldırmak doğru olmadığını da bildirmektedir:

Âlemlerin, bütün mahlûkların rabbi, yaratıcısı ve varlıkta durdurucusu ve ihtiyâclarını gönderen Allahü teâlâyâ hamd olsun! Peygamberlerin en üstünü olan Muhammed Mustafâyâ “aleyhissalâtu vesselâm” ve Onun Peygamber kardeşlerine “salevâtullahi teâlâ aleyhim ecma'in” ve meleklerle ve Onun yolunda gitmekle şereflenenlere salât, selâm ve iyi düâlar olsun! Molla Mahmûd ile gönderdiğiniz kıymetli mektûb gelerek bizleri sevindirdi. Soruyorsunuz ki:

Süâl 1 — Âlimler, Medînedeki (**Ravda-i mubâreke**) denilen yer, Mekke şehrinde dahâ kıymetlidir, diyor. Hâlbuki, Muhammed aleyhisselâmın sûreti ve hakîkati, Kâ'be-i mu'azzamanın sûretine ve hakîkatine secde etmektedir. Ravda-i mubâreke nasıl olur da, dahâ üstün olur?

[Medîne câmi'i içinde, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” kabr-i şerîfi ile câmi'in o zemânki minberi arasındaki, yirmialtı metre uzunluğundaki yere (**Ravda-i mutahhara**) denir. Ravda, bağçe demektir. O zemânki minber-i şerîf, üç basamak ve bir metre yüksek idi. [654] yangınında temâmen yandı. Çeşidli yıllarda, çeşidli minberler yapılmış, bugünkü, oniki basamaklı mermer minberi, sultân üçüncü Murâd hân [998] de İstanbuldan göndermiştir].

Cevâb 1 — Efendim! Bu fakîre göre “rahmetullahi teâlâ aleyh”, yer yüzünün en kıymetli yeri [Kabr-i se'âdetdir. Bundan sonra] Kâ'be-i mu'azzama [ve bunun etrâfındaki (Mescid-i harâm) denilen câmi']dir. Bundan sonra, Medînedeki [Mescid-i nebevî içindeki] (**Ravda-i mukaddese**) denilen meydândır. Dahâ sonra Mekke-i mükerreme şehridir. Görülüyor ki, Ravda-i mutahhara, Mekkenin dahâ üstündür demek doğrudur.

Süâl 2 — Hanefî mezhebinde olan bir müslimân, nemâzda otururken parmağı ile işâret eder mi? Bu konuda Mevlâna Alîmullah bir risâle yazmıştır. Gönderiyorum. Bu mes'eledede siz ne buyursunuz?

Cevâb 2 — Efendim! Şehâdet parmağı ile işâret etmenin câiz olduğunu bildiren hadîs-i şerîfler çoktur. Hanefî mezhebindeki âlimlerin bir kısmı da, böyle söylemiştir. Gönderdiğiniz risâlede Mevlânâ Alîmullah da bunları bildiriyor. Hanefî mezhebindeki kitâblar, çok dikkatle okunursa, parmak kaldırmanın câiz oldu-

ğunu bildiren haberler, (**Üsûl bilgileri**) değildir. Mezhebin (**Zâhir haberleri**) değildir. İmâm-ı Muhammed Şeybânî, (Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” mubârek parmağı ile, işaret ederdi. Biz de, Onun gibi, parmağımızı kaldırır ve indiririz. İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe de böyle söyledi) diyor ise de, imâm-ı Muhammedin böyle dediği, (**Nevâdir**) haberlerindedir. (**Üsûl**) haberlerinden değildir.

[İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh”, birinci cildin kırkyedinci sahîfesinde buyuruyor ki, (Hanefî mezhebinin bilgileri, sonraki âlimlere üç yoldan gelmiştir:

1 — (**Üsûl**) haberleri olup, bunlara zâhir haberler de denir. Bunlar, Hanefî mezhebinin sâhibi olan imâm-ı a’zam Ebû Hanîfeden ve talebesinden “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în” gelen haberlerdir. Bu haberler, imâm-ı Muhammedin altı kitâbı ile bildirilmektedir. Bu altı kitâb, (**El-mebûsût**), (**Ez-ziyâdât**), (**El-câmi’ussagîr**), (**Es-siyerüssagîr**), (**El-câmi’ulkebîr**), (**Es-siyerülkebîr**) kitâblarıdır. Bu kitâbları imâm-ı Muhammedden, güvenilir kimseler getirdiği için (Zâhir haberler) denilmiştir. Üsûl haberlerini ilk toplıyan Hâkim şehîd [Muhammed]dir. Bunun (**Kâfî**) kitâbı meşhûrdur. Kâfînin şerhleri çoktur.

2 — (**Nevâdir**) haberleri olup, yine bu imâmlardan gelen haberlerdir. Fekat, bu haberler, o altı kitâbda bulunmayıp, yâ imâm-ı Muhammedin (**El-kisâniyyât**), (**El-hârûniyyât**), (**El-cürcâniyyât**), (**Er-rukıyyât**) adındaki başka kitâbları ile bildirilmiştir. Bu dört kitâb, yukarıdaki altı kitâb gibi, açıkca ve sağlam gelmiş olmadığından, bu haberlere (Zâhir olmıyan haberler) de denir. Yâhud, başkalarının kitâbları ile bildirilmişlerdir. Meselâ, İmâm-ı a’zâmın talebesinden Hasen bin Ziyâdın (**Muharrer**) adındaki kitâbı ve imâm-ı Ebû Yûsûfün (**Emâlî**) adındaki kitâbı ile bildirilmişlerdir.

3 — (**Vâkı’ât**) haberleri, üç imâmdan bildirilmiş olmayıp, bunların talebelerinin ve talebesi talebelerinin ictihâd ettikleri mes’elelerdir. Böyle haberleri, ilk toplıyan Ebülleys-i Semerkandî olup, (**Nevâzil**) kitâbını yazmıştır).

İbni Âbidîn yine birinci cildin otuzbeşinci sahîfesinde buyuruyor ki, (Fıkh bilgisi, ekmek gibi, herkese lâzımdır. Bu bilginin tohumunu eken, Abdûllah ibni Mes’ûd “radiyallahü anh” olup, Eshâb-ı kirâmın yükseklerinden ve en âlimlerinden idi. Bunun talebesi Alkama bu tohumu sulayarak, ekin hâline getirmiş ve bunun talebesinden olan İbrâhîm Nehafî, bu ekini biçmiş, ya’nî bu bilgileri bir araya toplamıştır. Hammâd-ı Kûfî, bunu harman yapmış ve bunun talebesi olan imâm-ı a’zam Ebû Hanîfe öğütmüş, ya’nî bu bilgileri kısımlara ayırmıştır. Ebû Yûsûf, hamur yapmış ve imâm-ı Muhammed pişirmiştir. Böylece hâzırlanan lokmaları, insanlar yimektedir. Ya’nî, bu bilgileri öğrenip dünyâ ve âhîret se’âdetine kavuşmaktadırlar. İmâm-ı Muhammed, pişirdiği bu lokmaları dokuzyüzdoksandokuz kısım bilgi grubu hâlinde talebesine bildirmiştir. Altı kitâbından, sagîr [ya’nî küçük] dediğinde, imâm-ı Ebû Yûsûf vâsıtası ile öğrendiklerini bildirmiş, kebîr dediği kitâblarda, yalnız İmâm-ı a’zamdan âsittiklerini bildirmiştir). İmâm-ı Muhammedin eseri olan (**Siyer-i kebîr**) kitâbında bunun için, imâm-ı Ebû Yûsûfün ismi yoktur. Şimdi, ba’zı câhillere, bu inceliği bilmedikleri için, bunu, imâm-ı Ebû Yûsûfe karşı iğbirârına haml etmektedir. Hâlbuki, bu iki imâm, hubb-i fillâhın son derecesinde yüksek idi. Bunların izinde gidenler bile, bunların sâyesinde, nefsin arzûlarından kurtulmaktadır].

(**Fetâvâ-i garâib**)de diyor ki, (**Muhît**) kitâbında (Sağ elin şehâdet parmağı ile işaret edileceğini imâm-ı Muhammed “rahmetullahi teâlâ aleyh” (Üsûl) kitâblarında bildirmedi. Sonra gelen âlimler de, başka başka söyledi. İşâret edilmez diyenler, işaret edilir diyenler oldu. İmâm-ı Muhammed, Üsûl kitâblarından başka kitâblarında, Peygamber “sallallahü aleyhi ve sellem” işaret ederdi diyor ve bu benim sözümdür, İmâm-ı a’zam da bunu haber verdi, buyuruyor. İşâret etmek sünnettir denildiği gibi, müstehabdır diyenler de vardır) diyor. (**Fetâvâ-i garâib**)de bundan sonra diyor ki, doğrusu, işaret etmek harâmdır.

(**Fetvâ-i Sirâciyye**)de diyor ki, (Nemâzda eşhedü en lâ... derken, şehâdet parmağı ile işâret mekrûhdur. (**Kübrâ**) kitâbı da böyle diyor. Âlimler bunu beğeniyor. Fetvâ da böyle verilmiştir. Çünkü, nemâzda sâkin, hareketsiz olmak lâzımdır).

(**Gıyâsiyye**) ve [(**Bezzâziyye**)] fetvâ kitâbında diyor ki, (Otururken şehâdet parmağı ile işâret edilmez. Fetvâ böyledir. Muhtâr olan, beğenilen de budur).

(**Câmi'ur-rumûz**) kitâbında diyor ki, (İşâret edilmez ve parmak bükülmez. Mezhebin üsûl bilgilerine göre böyledir. Zâhidînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” kitâbında da böyledir. Fetvâ da böyle verilmiştir. (**Mudmerât**), (**Velvâlciyye**), (**Hulâsa**) ve dahâ başka kitâblarda da böyle yazıldı. Büyüklerimiz, parmak ile işâret etmenin sünnet olduğunu da bildirmektedir).

[(**Câmi'ur-rumûz**) kitâbı, (**Nikâye**) kitâbının şerhidir. (**Nikâye**) de, (**Vikâye**) kitâbının muhtasarıdır. (**Mudmerât**) kitâbı, Kudûrî kitâbının şerhidir.]

(**Hazânet-ür-rivâyât**) kitâbında, (**Tâtârhâniyye**) kitâbından alarak diyor ki, (Teşehhüde otururken, lâ ilâhe illallah derken, sağ el şehâdet parmağı ile işâret eder mi? İmâm-ı Muhammed “rahmetullahi teâlâ aleyh”, bunu, üsûl haberlerinde bildirmedi. Sonra gelenler, başka başka söyledi. Bir kısım âlimler, işâret edilmez, dedi. (**Kübrâ**) da böyle yazıyor. Fetvâ da böyledir. Bir kısmı ise, işâret edilir, dedi).

(**Dürr-ül-muhtâr**)da diyor ki, (Nemâzda şehâdet kelimesini okurken, şehâdet parmağı ile işâret edilmez. Fetvâ böyledir. (**Velvâlciyye**), (**Tecnîs**), (**Umdetülmüftî**) ve bütün fetvâ kitâblarında böyle yazılıdır. Fekat, bu kitâbları şerh edenler, meselâ Kemâl, Halebî, Bâkânî işâret edilir. Nitekim imâm-ı Muhammed, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” işâret ederdi diye haber verdi. (**Muhît**) kitâbında da, işâret etmenin sünnet olduğu yazılıdır, diyorlar. İbni Âbidîn (**Muhît**)den sünnet-i gayri müekke olduğu anlaşılmalıdır. Nitekim (**Aynî**) ve (**Tuhfe**), müstehab olduğunu bildiriyor, diyor. Şerbnâlî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (**Nûr-ül-izâh**) kitâbında, (Sahîh olan, şehâdet parmağı ile işâret etmektir) diyor ve buna Tahtâvî, i'tirâz ediyor.

Görülüyor ki, işâret etmenin harâm olduğunu söyleyen âlimler vardır. Mekrûh olduğunu bildiren fetvâlar mevcûddür. İşâret edilmez, parmak bükülmez, üsûl haberleri böyledir, diyenler çoktur. O hâlde, bizim gibi mukallidlerin, hadîs-i şerîf vardır diyerek, işâret etmeğe kalkışmamız ve böylece, birçok müctehidlerin fetvâları ile harâm veyâ mekrûh ve yasak olduğu bildirilen bir işi yapmamız doğru olmaz. Yasak olduğunu bildiren fetvâlar karşısında, Hanefî mezhebindeki bir kimsenin, parmakla işâret etmesi, iki fikri gösterir: 1- İctihâd derecesinde yüksek olan bu din âlimlerinin, işâret edileceğini bildiren meşhûr hadîslerden haberleri yok imiş, demek olur. 2- Yâhud, hadîs-i şerîfleri işitmişler, fekat, bu hadîslere uymamışlar. Kendi kafaları, düşünceleri ile hareket etmişler demek olur. Bu fikrlerin ikisi de, çok bozuktur. Böyle sanmak için, pek bayağı veyâ çok inâdcı olmak gerekir. (**Tergîb-üs-salât**) kitâbındaki (Eski âlimler, nemâzda şehâdet parmağı ile işâret ederdi. Sonraları, şî'ler bu işde taşkınlık yapıldığından, sonra gelen Hanefî âlimleri, işâret etmeği, Ehl-i sünnete yasak etdi. Böylece, sünniler, şî'lerden ayırd edilmiş oldu) sözü de kıymetli kitâblardaki haberlere uygun değildir. Çünkü, âlimlerimizin (Zâhir üsûlü), işâret etmemeği ve parmağı bükmemeyeği bildiriyor, ya'nî, eski âlimler işâret edilmez, buyurmuşdur. O hâlde, bu işin, şî'lik ile bir ilgisi yoktur. İşâret edilmeyeceğini bildiren din büyüklerine karşı, edeb ve saygımızı takınarak, bize düşen söz şöyle olmalıdır: (Bu büyükler, işâret etmenin harâm veyâ mekrûh olacağına bir delîl, vesîka elde etmeselerdi, harâm veyâ mekrûh demezlerdi. İşâret etmenin sünnet ve müstehab olduğunu bildiren haberleri söyledikten sonra, (Böyle demişler ise de, doğrusu işâretin harâm olduğudur) buyurmazlardı. Demek ki, bu din büyükleri, işâretin sünnet ve müstehab olduğunu gösteren haberlerin değil, belki yasak olduğunu gösteren vesîkaların doğru olduğunu anlamışlardır). Sözüün kısası, bizim gibi câhillerin, birkaç hadîs-i şerîf işitmemiz, delîl ve sened olamaz. Din büyüklerinin sözlerini red etmemize sebep olamaz. Eğer, (Biz şimdi, onların anladıklarının yanlış olduğunu gös-

teren bilgileri ele geçirmiş bulunuyoruz) denirse, bizim gibi mukallidlerin bilgisi, bir şeyin halâl veyâ harâm olmasına vesfka olamaz. Birşeyin halâl veyâ harâm olması için, müctehidin zan etmesi lâzımdır. Müctehidlerin sözlerini, senedlerini örümcek yuvasından dahâ çürük sanmak, büyük atılganlık olur. Kendi bilgisini, din büyüklerinin bilgilerinden üstün tutmak ve Hanefî mezhebinin (Üsûl haberlerine) bozuk, çürük demek de âlimlerin, fetvâ vermek için dayandıkları kıymetli haberleri hiçe saymak ve bu haberlere yanlış demek, dîn-i islâmda büyük bir yara, gedik açmak olur. İslâmın büyük âlimleri, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” parlak zemânına yakın oldukları için ve ilmleri, sonra gelenlerin bilgilerinden katkat çok olduğu ve harâmından, günâhlardan sakınmaları, Allahü teâlâdan korkmaları, son derece fazla olduğu için, hadîs-i şerîfleri, bizim gibi, din bilgilerinden haberi olmıyan, işitdiği bir kaç sözü ilm sanan boş câhillerden, elbette dahâ iyi tanıy ve anlardı. Doğrusunu, iğrisini, değişmiş olanını, değiştirilmemiş olanlarını, bizden dahâ iyi ayırd ederlerdi. Bu hadîs-i şerîflere uymamak lâzım olduğunu bildirmelerinin, elbette bir sebebi, dayandıkları kuvvetli vesîkaları mevcüddür. Bilgisi ve görüşü onlardan az olan bizler, şu kadar anlıyoruz ki, işâretin ve parmağı bükmenin nasıl olacağını bildiren çeşidli hadîs-i şerîfler vardır ve birbirlerine uymamaktadırlar. Bu çeşidli haberlerin birbirlerine uymaması, işâretin yapılması için, kesin birşey söylemeği güçleştirmiştir. Ba’zı haberler, parmakları yumruk hâlinde bükmeden işâret edileceğini, ba’zıları bükerek edileceğini bildirmektedir. Parmakların büküleceğini söyliyenerden bir kısmı, elliüç sayısını gösterir gibi yapılacağını bildirmiştir. Başka bir kısmı, yirmiüç sayısını gösterir gibi büküleceklerini haber veriyor. [(Halebî), bunları anlatırken, sayıların parmaklarla gösterilmesini uzun anlatmaktadır.] Ba’zı haberler, sağ iki küçük parmağı kapayıp ve baş parmağı orta parmakla halka yapıp şehâdet parmağı ile işâret edilir, diyor. Bir habere göre, yalnız baş parmak, orta parmağın üzerine konarak işâret olunur. Bir haberde ise, sağ eli, sol uyluk üzerine ve sol eli, sağ ayak üzerine koyup işâret edilir. Başka bir haberde, sağ eli ile sol el üstüne ve bileği, bilek üzerine ve kolu, kol üzerine koyup, işâret edileceği bildiriliyor. Ba’zı haberlerde, bütün parmakları kapatarak işâret olunması, ba’zılarında ise, şehâdet parmağı kımıldatılmadan işâret edilmesi buyurulmaktadır. Bunlardan başka, tehıyyâtda işâret olur deyip, yeri kesin bildirilmemekde, ba’zı haberlerde, şehâdet kelimesi okunurken işâret olunur, denilmektedir. Ba’zı rivâyetlerde ise, otururken düâ zemânında, (Ey kalbleri istediği gibi çeviren Allahım, benim kalbimi kendi dînin üzerinde bulundur!) denir ve bunu söylerken, parmakla işâret olunur, buyurulmuştur.

Hanefî mezhebinin âlimleri “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în”, işâret için bildirilen hadîs-i şerîflerin çok ve başka başka olduğunu görünce, nemâz hakkındaki kesin ve açık emrlere uygun olmıyan fazla bir hareketin yapılmamasını söylediler. Çünkü, nemâzda esâs, fazla hareketden sakınmak ve olgun bir şekilde bulunmaktır. Bundan başka, bütün âlimler, sözbirliği ile haber vermişdir ki parmakları, gücü yetdiği kadar kıbleye karşı bulundurmamak sünnettir. **(Nemâzda, her uzvunu, gücün yetdiği kadar, kıbleye karşı bulundur!)** hadîs-i şerîfi, bunu açıkça emretmektedir.

Eğer sorulursa: (Hadîs-i şerîflerin, başka başka bildirilmesi, ancak araları birleştirilemediği zemân, işi güçleştirebilir. Hâlbuki, işâreti bildiren hadîs-i şerîflerden müşterek bir emr çıkarılabilir. Çünkü çeşidli hadîs-i şerîfler, başka başka zemânlarda duyulup, haber verilmiş olabilir). Cevâb olarak deriz ki, haberlerin çoğunda (Kâne=idi) kelimesi vardır ki, bu kelime mantıktan başka ilmlerde (Kül=hep) ma’nâsındadır. Bunun için, bu çeşidli haberler birleştirilemez.

İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe “rahmetullahi teâlâ aleyh” (Sözümeye uymıyan hadîs-i şerîf öğrenirseniz, benim sözümü bırakıp, hadîs-i şerîfe uyunuz) buyurdu ise de, bu sözü, işitmemiş olduğu hadîs-i şerîfler içindir. İşitmemiş olduğum bir hadîs-i şerîfe uymıyan sözümü bırakın, demiştir. Hâlbuki, işâret hakkındaki ha-

dîs-i şerîfler böyle olmayıp, meşhûr olmuş, yayılmışdır. İmâm-ı a'zam bunları belki duymamıştır, denilemez. [İmâm-ı a'zam, bu sözü, kendi talebesine, ya'nî müctehidlere söyledi. Bizim gibi câhillere söylemedi.]

(Hanefî âlimleri arasında, işâret edilir diyenler, böyle fetvâ verenler de vardır. Birbirine uymıyan fetvâlardan, herhangi birine uyulursa, câiz olmaz mı?) denirse:

Cevâb olarak deriz ki, fetvâların uymaması (Câizdir, câiz değildir veyâ halâldir, harâmdir) şeklinde olduğu zemân, câiz değildir veyâ harâmdir diyen fetvâlara uymak esâsıdır.

İbni Hümâm diyor ki, (Parmağı kaldırmak ve kaldırmamakda, birbirine uymıyan hadîs-i şerîflerin çokluğu karşısında, nemâzda hareketsiz olmak lâzım geldiği için, biz, parmak oynatmamağı bildiren hadîs-i şerîflere uymalıyız!). İbni Hümâma ne kadar şaşılacak azdır. Kitâbında, (Âlimlerden bir çoğu, işâret edilmez, dedi ki, bu sözleri, hadîs-i şerîflere ve akla uygun değildir!) diyerek, ictihâd derecesindeki kıyâs ehli büyük islâm âlimlerini câhil yapmaktadır. Hâlbuki kıyâs, Hanefî mezhebinin zâhir ve üsûl haberleridir ve edille-i şer'iyenin dördüncüsüdür. İctihâda nasıl dil uzatılabilir. Bu zât, birbirine uymıyan rivâyetlerin çokluğu karşısında, temiz sular kısmındaki, (Kulleteyn) hadîs-i şerîfinin de, za'îf olduğunu söylemektedir.

Oğlum Muhammed Sa'îd "rahmetullahi teâlâ aleyh", parmakla işâret üzerine bir risâle yazmaktadır. Temâm olunca, bir sûretini inşaallah gönderirim.

[(**Şir'at-ül-islâm**) şerhi, yüzyirmialtıncı sahîfe başında diyor ki, (**Hidâye**) kitâbında, baş parmakla işâret edilir, diyor. İmâm-ı Hulvânî "rahimehullah" da böyle buyuruyor. Parmakla işâret edilmez de denildi. Fetvâ da böyledir. Çünkü, nemâzda hareketsiz olmak lâzımdır. Vâkı'ât haberlerinde de böyle bildirilmektedir. Murâd Molla kütübhânesindeki, Ebüssü'üd efendi fetvâsında:

Süâl — Nemâzda otururken, şehâdet parmağını kaldırmak mı, kaldırmamak mı dahâ iyidir?

Cevâb — Her ikisi de iyi, demişlerdir. Fekat, parmağı kaldırmamak dahâ iyi olduğu meydândadır.

(**El-fıkhu alel-mezâhib-il-erbe'a**)da diyor ki, (Mâlikî mezhebinde, seferde, şiddetli yağmurda, karanlıkda, çamurlu gecelerde ve Arafât ve Müzdelifede, öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı nemâzları cem' edilir. Seferin üç günden [80 kilometreden] az olması da câizdir. Deniz yolculuğunda cem' câiz değildir. Yağmurda ve çamurda, yatsıyî câmi'de akşam ile birlikte cemâ't ile kılmak câiz olur. Vitri vaktinde kılar. Şâfi'îde, cem' için, seferin 80 kilometre olması lâzımdır.

Hanbelîde cem', 80 kilometre seferde ve 203. cü sahîfede bildirdiğimiz hâllerde câiz olduğu gibi, soğuk, kış, yağmur, çamur, fırtınada, yatsıyı akşam ile, evinde de cem' câizdir. Cem' ederken, sünnetler kılınmaz. Birinci nemâza başlarken, cem' için niyyet edilir. Vazîfe ve iş zemânında, öğleyi, ikindiye, akşamı vaktinde kılmaması mümkün olmıyanlar, Hanbelî mezhebini taklîd ederek, ikindiye öğle ile, akşamı yatsı ile cem' etmeli, vazîfeyi terk etmemelidir. Vazîfeden ayrılırsa, yerine gelenin yapacağı zulmlere, küflere sebep olur. Hanbelîde abdestin farzı altıdır: Ağzın ve burunun içleri ile birlikte yüzü yıkamak, niyyet, kolları yıkamak, başın her tarafını, kulaqları ve üstündeki deriyi mesh etmek, [Sarkan saç mesh edilmez. Mâlikîde sarkanlar da mesh edilir]. Ayakları, yanlarındaki kemiklerle yıkamak, tertîb [sıra], muvâlât [acele] farzdır. Herhangi bir kadının derisine şehvet ile ve kendi zekerine temâs edince, abdest bozulur. Kendine kadın dokununca, lezzet duysa da bozulmaz. Deriden çıkan her şey, çok ise bozar. Deve eti yimek bozar. Özlü sâhibi olmak, hanefî gibidir. Guslde, ağzı, burnu ve saçları yıkamak ve erkeklerin örgülü saçları açmaları farzdır. Kadınların saç örgülerini çözmeleri, cenâbet için sünnet, hayz için farzdır. Nemâzda teşehhüd mikdârı oturmak ve iki tarafa selâm vermek de farzdır.)]

74 — KAZÂ NEMÂZLARI

Nemâz, **(İbâdet-i bedeniyye)** olduğundan, başkası yerine kılınmaz. Herkesin kendi kılması lâzımdır. Ağır hasta ve çok ihtiyâr kimse, nemâz yerine fakîre fideye [para] veremez. Hâlbuki, oruc yerine fideye vermesi lâzımdır.

(Halebî-i kebîr)de diyor ki, (Özrlü ve özsüz olarak nemâzı terk edenin, bunun farzını kazâ etmesi lâzımdır. Yalnız Hanbelî mezhebinde, nemâzı özsüz terk eden mürted olacağı için, nemâzını kazâ etmesi lâzım olmaz. Önce, küfrden tevbe etmesi lâzım olur). Altıncı sahîfesinde diyor ki, (Nemâz kılmak, farz olduğu için, inanmıyan kâfir olur. İnanıp da, terk eden, ya'nî özsüz kılmiyan fâsık olur. Kitâb, sünnet ve icmâ' ile açıkca bildirilmiş olan farzların hepsi böyledir. İctihâd ile anlaşılmış farzlara Mukayyed denir. Bunlara inanmıyan kâfir olmaz). [Bunlara da ehemmiyyet vermiyen, aklına uyup, müctehidin hükmünü beğenmiyen kâfir olur.]

(Câmi-ul-ezher)in Cameroun cumhûriyyetindeki mümessili, üstâz İbrâhîm Muhammed Neşât "rahmetullahi teâlâ aleyh", **(İslâm kültürü)** kitâblarının altıncısında, yirmibeşinci sahîfesinde diyor ki, (Nemâzı bilerek terk etmenin büyük günâh olduğunı ve farzları hemen kazâ etmek farz olduğunı, cumhûr-ı ulemâ bildirmektedir. İbni Teymiyye, nemâzı amden terk edenin kazâ etmesi lâzım değildir. Kazâ kılması sahîh olmaz. Çok nâfile kılması, çok hayrât, hasenât ve istiğfâr yapması lâzım olur dedi. Dahâ önce İbni Hazm da, uzun yazıları ile böyle uygunsuz fikrler ortaya atmışdı). İbni Teymiyye ve İbni Hazm, hükmü şübheli olan âyet-i kerîmeleri ve hadîs-i şerîfleri te'vîl etdiler. Ya'nî, yanlış ma'nâlar vererek, Ehl-i sünnetden ayırdılar. Böylece, hayrlı işlerin, nemâz yerine geçeceği sapıklığını da körüklemişlerdir. İslâmiyyetde açdıkları yaraların en zararlı olanlarından biri de, bu olmuştur.

(Dürr-ül-muhtâr)da, ikiyüzellialtıncı sahîfede buyuruyor ki, (Farz nemâzı, özrü olmadan, vakti geçtikden sonra kılmak, ya'nî kazâyâ bırakmak harâmıdır). Dört yüzseksenbeşinci sahîfede buyuruyor ki, (Farz nemâzı, özsüz [ya'nî islâmiyyetin gösterdiği sebep olmadan] vaktinden sonra kılmak, büyük günâhdır. Bu günâh, yalnız kazâ edince afv olmuyor. Kazâ etdikden sonra, ayrıca tevbe ve yâ hac etmek de lâzımdır. Kazâ edince, yalnız nemâzı kılmamak günâhı afv olur. Kazâ kılmadan, tevbe edilince, terk günâhı afv olmadığı gibi, te'hîr günâhı da afv olmaz. Çünkü, tevbenin kabûl olması için, günâhdan sıyrılmak şarttır).

[Ba'zı va'z kitâblarında, Ramezân-ı şerîf ayının son Cum'a nemâzından sonra, **(Keffâret-i nemâz)** olarak dört rek'at kılınır, diyor. Her rek'atde ve selâmdan sonra okunacak şeyleri de yazıyorlar. Bu nemâz, bütün ömründe kılmadığı nemâzların keffâreti olur. Hepsî afv olur, diyorlar. Bu yazı doğrudur. Fekat bu nemâz ve mübârek zemânlarda yapılan diğer ibâdetler, kazâ edilmiş olan farz nemâzların vaktlerinde kılınmadıklarının büyük günâhlarının afvı için yapılan tevbenin kabûl olması içindir. Yoksa, kılınmamış nemâzlar, kazâ edilmedikçe, hiçbir sûretle afv olmazlar. Nitekim oruc keffâreti de, oruc borcunu ödemiyor. Gün sayısınca orucun ayrıca kazâ edilmesi de lâzım oluyor].

Aşağıdaki yazı **(Dürr-ül-muhtâr)**dan terceme edildi:

Bir günlük beş vakt farzı ve vitr nemâzını kılarken ve kazâ ederken tertîb sâhibi olmak farzdır. Ya'nî, nemâz kılarken, sıralarını gözetmek lâzımdır. Cum'a farzını da, o günün öğle nemâzı sırasında kılmak lâzımdır. Sabâh nemâzına uyanamıyan, hutbe okunurken bile hâtırlarsa, hemen bunu kazâ etmelidir. Bir nemâzı kılmadıkça ve bunu kazâ etmedikçe, bundan sonraki beş nemâzı kılmak câiz olmaz. Hadîs-i şerîfde, **(Bir nemâzı uykuda geçiren veyâ unutan kimse, sonraki nemâzı cemâ'at ile kılarken hâtırlarsa, imâmla nemâzı bitirip, sonra önceki nemâzını nâkazâ etsin! Bundan sonra, imâmla kıldığını tekrâr kılın!)** buyuruldu.

Her cins nemâzı vaktinde kılmağa **(Edâ)** denir. Nâfile kılmağa başlandığı vakt, bu nâfile nemâzın vakti olur. Temâmlanması vâcib olur. Fâsid olursa, kazâsı vâcib olur. Bir nemâzı vakti içinde tekrâr kılmağa **(İâde)** denir. Vaktinde kılınmazlarsa,

vaktinden sonra kılmağa (**Kazâ**) denir. İkiyüzotuzbeşinci sahife sonuna bakınız! Farzı, kazâ etmek farzdır. Vâcibi kazâ etmek ve fâsid olan sünnet ve nâfile nemâzları îade etmek vâcibdir. Vaktinde kılınmayan sünneti kazâ etmek emr olunmadı. Bu sünneti kazâ ederse, kıldığı nemâz, nâfile olur ve sünnet sevâbına kavuşmaz.

[Şî'î kitâbında diyor ki, (Nemâzlarını bir özr ile kılınmayan kimse ölünce, bunun nemâzlarını velîsi kazâ eder. Yâhud başkasına ücret ile kıldırır. Meyyitin başka ibâdetleri de ücret ile başkasına yaptırılarak, borcdan kurtarılması câizdir.) Bu sözleri doğru değildir.]

Altmışınıcı madde sonunda yazılı üç vaktiden başka, her zemân kazâ kılınır. Sabâh nemâzına başlamadan veyâ nemâz arasında iken, vitri kılmadığını hâtırlayan kimsenin, sabâh nemâzı kabûl olmaz. Güneş doğmasına, yalnız vitri kazâ edecek kadar zemân kalmış ise, ancak bu hâlde sabâh kabûl olur. Demek ki, bir nemâz vaktinin sonunda, kazâyı da kılacak kadar zemân kalmazsa, kazâyı önce kılmak lüzûmu afv olur. Vakt daraldı sanarak, vakt nemâzının farzını kılan, sonra dahâ zemân olduğunu anlasa, kazâyı ve sonra vaktin farzını tekrâr kılar. Vaktin nemâzına başlarken veyâ nemâz içinde iken, kazâsı olduğunu unutursa, nemâzdan sonra hâtırlasa da, kıldığı nemâzı kabûl olur. Çünkü, unutmak özrdür.

Kazâya kalan nemâz sayısının altı olması da, sıra ile kılmağı afv ettiren bir özrdür. Kılmadığı veyâ kılıp da kabûl olmıyan farz nemâzı sayısı altı olan bir kimse, tertîb sâhibi olmaz. Kazâ nemâzlarının birbiri arasında ve bunlarla vakt nemâzları arasında sırayı gözetmesi lâzım olmaz. Meselâ bir farzı kılınmayan kimse, bunu hâtırladığı hâlde, beş dâne vakt nemâzı kılsa, bu beşi kabûl olmayacağı için, kılınmamış nemâz sayısı altı olur. Vitr nemâzı, burada hesâba katılmaz. Eskiden kazâya kalmış farzlar hesâba katılır.

Nemâzlar arasında sırayı gözetmek lüzûmunu gideren dördüncü sebep, sıranın lâzım olduğunu bilmemektir. Nass veyâ icmâ' olmıyan şeyi bilmemek özrdür. Meselâ, sabâhı kılınmayan, bunu hâtırladığı hâlde, öğleyi kılsa, bu kabûl olmaz. Sonra, sabâhı kazâ edip, sonra ikindiye kılsa, ikindi kabûl olur. Çünkü kıldığı öğlenin kabûl olduğunu sanmaktadır. Beşden fazla kazâları olan, bunları kazâ ederken, kılmadığı nemâz sayısı, altıdan aşağıya inince, sırayı gözetmek lüzûmu tekrâr geri gelmez. Bunları da sırasız kılabilir.

Kılmadığı altıdan az nemâz varken, sırayı bozarak, edâ olunan nemâzların kabûl olmaması, İmâm-ı a'zama göre "rahmetullahi teâlâ aleyh" şarta bağlıdır. Sonra edâ ettiği nemâz sayısı, kazâya kalanla birlikde, altı olunca, edâ etmiş olduğu nemâzlar, tekrâr kabûl olur. Meselâ, bir farzı veyâ vitri kılmasa, sonra gelen nemâzları kılsa, bu nemâzlar kabûl olmaz. Beşinci nemâzı kılmadan, önce kılmamış olduğu nemâzı kazâ ederse, kıldığı nemâzlar nâfile olmuş olur. Kazâyı kılmadan önce kıldığı beşinci nemâzın vakti çıkarsa, kazâya kalan ile kabûl olmıyan nemâz sayısı altı olur. Bu hâlde, kılınan beş nemâz tekrâr sahîh olur. Kıldığı beş nemâzın herbirinde, kazâsı olduğunu hâtırlamak lâzımdır. Birkaçında hâtırlamadı ise, bunlar hesâba katılmaz. Sabâh nemâzını kılınmayan kimse, sonra gelen nemâzları kılsa, ertesi gün güneş doğarken, kılmış olduğu beş nemâzın hepsi kabûl olur.

Sırayı bozarak kılınan nemâzların kabûl olmaması, iki imâma göre şarta bağlı değildir, kesindir.

Ayakda duramıyan veyâ zarar gören, başı dönen kimse, farzları da, secde ettiği yerde oturarak kılar. Rükû' için eğilir. Secde için, başını yere koyar. Dıvara, değneğe, insana dayanarak, biraz ayakda durabilenin, ayakda tekbîr alması ve o kadarlık ayakda okuması farzdır. Secde için yere eğilemiyen hasta, önceden yere konulan, 25 cm.den az yükseklikde sert bir şey üzerine secde yapmalıdır. Alnında yara olan, yalnız burnu ile, burnunda yara olan da, yalnız alnı ile secde eder. Alnında ve burnunda birlikde özr olup başını yere veyâ böyle sert birşey üzerine koyamıyan, ayakda durabilse bile, yere oturarak imâ ile kılar. Ya'nî rükû' için biraz eğilir. Secde için, rükû'dan dahâ çok eğilir. Secde için, kendisi veyâ başkası, yerden birşey kaldırıp, yü-

zünü bunun üstüne koyması tahrîmen mekrûhdur. Çünkü, **(Feth-ul-kadîr)**, **(Merâkıl-felâh)**, **(Halebî)** ve **(Mecma'ul-enhür)**de diyor ki, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" bir hastayı ziyâret etdi. Bunun, eli ile yasdık kaldırıp, üzerine secde ettiğini görünce, yasdığı aldı. Hasta, odun kaldırarak bunun üstüne secde etdi. Odu nu da aldı ve **(Güciün yeterse, yere secde et! Yere eğilemezsen, yüzüne birşey kaldırıp, bunun üzerine secde etme! İmâ ederek kıl ve secdede, rükû'dan dahâ çok eğil!)** buyurdu. Kaldırılan şey üzerine secde ederken, rükû'dakilerden çok eğilirse, imâ ile kılmış olur. Nemâzı sahîh olur. O hâlde, eli ile birşey kaldırmak lüzümsuzdur.

İbrâhîm Halebî "rahmetullahi teâlâ aleyh" **(Halebî-yi kebîr)**de, altıyüzonseki zinci sahîfede diyor ki, (Şiddetli dış ağrısını durdurmak için konan ilâc, okumasına mâni' olsa, vakt dar ise, imâma uyar. İmâm yok ise, okumadan kılar).

Bir uzvundaki derdden dolayı uygun oturamıyan kimse, istediği gibi oturur. Oturabilmek için, ayaklarını kibleye karşı uzatabilir. Bir yerini yastığa veyâ başka şeye dayar. Yâhud, bir kimse tutarak düşmesine mâni' olur. Yüksek bir şeyin üstüne oturup imâ ile kılması câiz değildir. [Sandalyada oturarak kılanın nemâzı kabûl olmaz. Çünkü, sandalyada oturmak için zarûret yoktur. Sandalyada oturabilen kimse, yerde de oturabilir ve yerde oturup kılması lâzımdır. Nemâzdan sonra, yerden ayağa kalkamıyan, sandalyadan ise kolay kalkan hastayı yerden bir kimse kaldırır. Yâhud, kibleye karşı uzatılmış sedir üzerinde, ayaklarını sarkıtmadan oturarak kılar. Nemâzdan sonra, ayaklarını sedirin bir yanına sarkıtıp, sandalyadan kalkar gibi kalkar.] Bir şeye dayanarak veyâ bir kimsenin tutması ile de, yerde oturamıyan hasta, sırt üstü yatarak kılar. Ayaklarını kibleye uzatır. Başını altına yastık koyar. Yüzü kibleye karşı olur. Veyâ kibleye karşı sağ veyâ sol yanı üzerine yatar. Rükû' ve secdeleri, başı ile imâ eder. Böyle de imâ edemiyen akli başında bir hasta, bir günden çok nemâzını kılamazsa, hiçbirini kazâ etmez. Semâvî bir sebep ile, ya'nî elinde olmayarak, meselâ hastalık ile veyâ baygın yâhud secde, rek'at sayılarını unuttu kadar dalgın olarak, beşden fazla nemâzını kılamıyan da böyledir. Alkollü içkiler ve uyuşturucu maddeler veyâ ilâc olarak böyle baygın, dalgın olanın, kılamadığı nemâzlarının adedi birkaç günlük olsa da, hepsini kazâ etmesi lâzımdır.

İmâ ile dahî kılması mümkün iken, kılmadan ölüm hâline gelen kimsenin, nemâzlarının keffâreti yapılması için vasiyyet etmesi lâzımdır. Nemâz keffâreti, her nemâz için, bir müslimân fakîre yarım sâ' [binyediyüzelli gram] buğday vermektir. Bunu, vasiyyet ettiği kimse veyâ vârisi verir. Vasiyyet edenin bıraktığı malın üçde birinden verilmesi lâzımdır. Ölürlen vasiyyet etmedi ise, kimsenin vermesi lâzım olmaz.

Kılınmamış nemâzları beşden çok ise de, acele kazâ etmek lâzımdır. Secde-i tilâvet ve oruc kazâsı, acele değildir. Gecikirse günâh olmaz.

Dâr-ül-harbde imâna gelen, farz olduğunu işitinceye kadar, kılmadığı nemâzları kazâ etmez. Mürted, imâna gelince, mürted olmadan önce kıldığı ve mürted iken kılmadığı nemâzları ve orucuları kazâ etmez. Fekat, tekrâr hacca gitmesi lâzım olur. Mürted olmadan önce yapmadığı farzları kazâ eder. Çünkü, müslimânın farzları yapmaması büyük günâhdır. Mürted olunca, günâhları afv olmaz.

Sağlam iken kılmadığı nemâzları, hasta iken teyemmüm ve imâ ile kazâ etmek câizdir. İyi olursa, tekrâr kılmak lâzım olmaz. Kazâ kıldığını başkasına bildirmemelidir. Çünkü, nemâzı kaçırmak günâhdır. Günâhı gizlemek lâzımdır.

Farz ve vâcib olan bir nemâzı bile bile kazâyâ bırakabilmek için, iki özr vardır: Biri, düşman karşısında olmaktır. İkincisi, seferde olan [ya'nî üç günlük yol gitmeğe niyeti olmasa bile, yolda bulunan] kimsenin hırsızdan, yirtıcı hayvandan, selden, fırtınadan korkmasıdır. Bunlar, oturarak ve herhangi bir tarafa dönerek veyâ hayvan üzerinde imâ ile de kılamadığı zemân, kazâyâ bırakabilir. Bu iki sebep ile ve uyku ve unutmak sebebi ile kaçırmak günâh olmaz. Kış aylarında, yatsıyı vaktinin üçde birine kadar geciktirmek müstehabdır dedikten sonra buyuruyorlar ki, (Vakt girdikten sonra uyuyup nemâzı kaçırmak, harâm olmaz ise de tahrîmen mekrûhdur. Birisine tenbîh ederek veyâ sâat çalarak uyanmağı temîn edince ve vakt girmeden

evvel uyumak mekrûh olmaz.) Kara Çelebi-zâdenin (**Eşbâh**) şerhinde, (Boğulmak üzere olanı ve benzerlerini kurtarmak için nemâzı vaktinden sonra kılmak sahîhdir) diyor. Fekat, [Özr bitince], hemen kazâ kılmayı farz olur. Harâm olan üç vaktten başka, boş vaktlerinde kılmak şartı ile, fevt olan nemâzını, çoluk çocuğunun rızkını kazanacak kadar geciktirmek câiz olur. Dahâ fazla gecikdirirse, günâha girmeğe başlar. Nitekim, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, Hendek muhârebesinin şiddetinden kılamadıkları dört nemâzı, hemen o gece, Eshâb-ı kirâm “radiyallahü an-hüm” yaralı ve çok yorgun oldukları hâlde, cemâ’at ile kıldı.

Hanefî mezhebinin âlimleri, söz birliği ile buyuruyorlar ki, (Sünnet nemâzların, yalnız vaktinde kılınmaları emr olundu. Vaktinde kılınmayan sünnet nemâzlar, insanın üzerinde borç kalmaz. Bunun için, vaktinden sonra kazâ edilmeleri emr olunmadı. Sabâh nemâzının sünneti vâcibe yakın olduğundan, o gün öğleden önce farzı ile kazâ edilir. Sabâh nemâzının sünneti öğleden sonra, başka sünnetler ise, hiçbir zemân kazâ edilmez. Kazâ olursa, sünnet sevâbı hâsıl olmaz. Nâfile kılınmış olur.)

(**Dürr-ül-muhtâr**)da ve (**İbni Âbidîn**)de ve (**Merâkıl-felâh**)ın Tahtâvî hâşiyesinde ve (**Dürr-ül müntekâ**)da ve (**Cevhere**)de diyor ki, (bir müslimânın herhangi bir nemâzı vaktinde kılmaması, iki dürlü olur:

1 — Özr ile kaçırmasıdır. Nemâzı özr ile kaçırmağa, (**Fevt**) etmek denir. Harâm, mekrûh, bid’at işlemek ve farzı, vâcibi kaçırılmamak, hattâ geciktirmemek için, sünnet terk edilir. Sünnetleri, bu sebeplerle terk etmek câiz, hattâ lâzımdır. Terk etmemek günâh olur. Farz nemâzları özr ile kaçırılmak da, günâh olmaz ise de, hemen kazâ edilmeleri lâzım olur.

2 — Nemâzı vazife bildiği, ehemmiyet verdiği hâlde tenbellikle terk etmesidir. Sünnetleri özsüz ve ısrârla hep terk etmek günâh olmaz ise de, kıyâmetde sorguya çekilip, azarlanır. Kemâleddîn ibni Hümâm, (Farzı, vâcibi kılmamak günâh olur. Sünnetleri kılmamak ise, sevâblarına ve yüksek derecelere kavuşmamağa sebep olur, dedi). (**Halebî-yi sagîr**)de (Sabâh nemâzının sünnetini ve başka müekked sünnetleri terk etmek günâh olmaz. Yalnız sevâblarına ve yüksek derecelere kavuşamaz ve azarlanır) diyor. Farzları özsüz terk etmek ise, çok büyük günâhdır. Bunun için, kitâblarda, kazâ nemâzlarını anlatmağa başlarken, (Müslimân, nemâzlarının ancak özr ile kaçırır. Bunun için, her kitâbda (**Fâite**), ya’nî kaçırılmış nemâzların kazâsı denilmektedir) yazılıdır. Çünkü, eski müslimânlar, nemâzlarını fevt edebilirdi. Hiç kimse özsüz terk etmezdi. (**Umdet-ül islâm**)da ve (**Câmi’-ül-fetâvâ**)da diyor ki, (Düşman karşısında, bir farz nemâzı kılmak mümkün iken, terk etmek, yediyüz büyük günâh işlemiş gibi günâhdır). Fâite nemâz, kazâyâ kalmış nemâz demektir. Terk edilmiş nemâz ise, kazâyâ bırakılmış nemâz demektir. Kazâyâ kalmış nemâzı bildirmek için, fâite de, terk edilmiş nemâz da denilir. Bu maksad için, bu iki kelimeyi birbirinin yerine kullanmak, fâite nemâz ile terk edilmiş nemâzın hükmlerinin aynı olduğunu göstermez. Fâite nemâz, günâh olmıyan nemâzdır. Terk edilmiş nemâz ise, büyük günâh olan nemâzdır. Meselâ, gâzî, insandır. Kâtil de insandır. İkinin de insan olması, kâtilin günâhını gidermez. Gâzînin sevâbını yok etmez.

Özrden dolayı geciktirilmesine islâmiyyetin izin verdiği birkaç nemâzı fevt olmuş bir kimsenin, bu birkaç nemâzı, beş vakt nemâzın sünnetleri yerine kılmayıp, bu sünnetleri terk etmemesi câiz görülmektedir. Fekat, din kitâbları yazıldığı zemânlarda, islâm memleketlerinde nemâz kılmıyan kimse yokdu. Özsüz kazâyâ bırakan da yokdu. Özr ile fevt olan nemâzları da azdı. Şimdi ise, özsüz terk ettikleri için, büyük günâha girmişlerdir. Bu vak’a ve hakikat karşısında, nemâzlarını özsüz terk edenler, nemâz borcu ile can vermemek, Cehennem azâbından kurtulmak için, hiç olmazsa, beş vakt nemâzdan dördünün sünnetlerini kılarken, kazâ kılmağa da niyet etmelidir. Böylece, bir nemâz kılmakla, hem kazâ, hem de sünnet kılınmış olur. Sabâh nemâzının sünneti kuvvetli olduğundan, sabâh nemâzının sünnetini, yalnız sünnet niyyet ederek kılmalıdır.

Dört mezhebin fıkıh bilgilerinde mütehasıs olan seyyid Abdülhakîm Efendi

“rahmetullahi aleyh” buyurdu ki, (Tenbellikle nemâz kılmıyanlar, senelerce kazâ borcu olanlar, nemâza başladıkları zemân, sünnetleri kılarken, o vaktin ilk kazâyâ kalmış kazâ nemâzı için de niyyet ederek kılmalıdır. Bunların, sünnetleri kazâ nemâzı için de niyyet ederek kılmaması, dört mezhepde de lâzımdır. Hanefî mezhebinde, bir farz nemâzı özsüz kazâyâ bırakmak ekber-i kebâirdir. Bu çok büyük günâh, her nemâz kılacak kadar boş zemân geçince, bir misli artmaktadır. Çünkü, nemâzı hemen kazâ etmek de farzdır. Hesâba, sayıya sığmıyan bu müdhiş günâhdan ve azâbından kurtulmak için, sabâh nemâzından başka dört vakt nemâzın sünnetlerini ve Cum’a nemâzlarının ilk, son ve vakt sünnetlerini kılarken, kılmamış farz nemâzını da ve yatsının son sünnetini kılarken, üç rek’at vitr nemâzını da kazâ etmeğe niyyet ederek kılmalıdır. Böyle olduğunu isbât eden deliller, Hanefî âlimlerinin kitâblarında pek çoktur.

Farz nemâzı terk etmek büyük günâhdır. Hemen tevbe etmek lâzımdır. Tevbe-yi [ya’nî kazâ kılmağı] geciktirmek dahâ büyük günâhdır. Bu büyük günâh, kazâ kılacak kadar zemân, ya’nî 6 dakîka geçince, bir misli artar. Kazâ etmeği geciktirince de, tevbe farz olur. Kazâyâ kalan bir nemâzın ilk kazâsı kılınca, bu nemâzın kazâlarını geciktirmek günâhlarının hepsi afv olur. Bunun için, kazâyı bir an evvel kılarak, kazâ borcunu bitirmek lâzımdır.

FARZLAR VE SÜNNETLER: [Başkasının malını gizli olarak almağa (**Sirkat**) çalmak denir. Zorlayarak, aldatarak, görerek almağa (**Gasb**) yağma denir. İkisi de harâmıdır. Her iki malı sâhibinin kullanmasına mâni’ oluyor ki, bunun günâhi, sâhibine ödeyinceye kadar devâm ediyor. Bu günâha ayrıca hergün tevbe etmek lâzımdır. Farzı vaktinde yapmayıp, nâfile ibâdetleri yapanın, bu nâfileleri kabûl olmaz. Çünkü, bu kimse, Allahü teâlânın emrini yapmayıp, kendi nefsinin arzularını yapmaktadır. Zekât vermeyince, fakîrin hakkı gasb edilmiş oluyor. Zekât vermeyen zengin, binlerce fakîrin hakkını gasb ettiği için ve Allahü teâlânın emrini yapmadığı için, bunun bütün hayrâtı, hasenâtı kabûl olmuyor. Borcunu ödemeyen de, böyle haklar altında kalmaktadır.

Nemâz kılmak, insanın Allahü teâlâyâ olan borcudur. Bir farzı vaktinde kılmamak, bu hakkı ve nemâzda müslimânlara yapılan düâ hakkını ödememek oluyor. Bunu kazâ edinceye kadar nâfile nemâzları, sünnetleri kabûl olmuyor. Nemâzı kazâyâ bırakmak büyük günâhdır. Bir nemâzın kazâsını kılmayan seksen hukbe yanacaktır. Her altı dakîka geçince, bu azâb bir misli artmaktadır. Bir saatde on kerre, günde ikiyüzkırk kerre birer misli artmaktadır. Kazâ nemâzlarının cezâları, ilk günü seksen hukbe iken, sonraki günlerde, altı dakîkada bir misli artıyor. Her erkek oniki yaşından, her kadın dokuz yaşından itibaren, nemâz kılmağa başlayınca kadar geçen seneler adedince sene, sünnetler yerine kazâ kılmalıdır. Nemâzı kılmamak, büyük günâh olduğu gibi, kazâ kılmamak dahâ büyük günâh oluyor ve bu günâh her gün devâm ediyor. Nemâzı kazâyâ bırakanın tevbe etmesi lâzım olduğu gibi, kazâyı da kılmadığı için, her nemâz kılacak kadar zemânda, [ya’nî her 6 dakîkada] ayrıca tevbe etmesi lâzımdır. Kazâ kılmamağa tevbe etmek için, kazâyı da kılması lâzımdır. Bunun için, çok kazâsı olanın, her nemâzı kılarken, sünnetler yerine birinci kazâyı kılması lâzımdır. Çünkü, kazâ nemâzını kılmadan, bunun sünnetleri kabûl olmamaktadır. Sünnet yerine kazâ kılarken, bu sünneti de kılmış olmaktadır.

Bir nemâzın bir kazâsını kılmıyan, nemâz kılacak kadar zemânlar geçince, [ya’nî her 6 dakîkada] günâhi evvelkinin artarak, milyonlarca kazâ borcu hâsıl oluyor. Böyle kimse, birinci kazâyı kılınca, bu günâhların hepsi afv oluyor. Kazâ nemâzı kılmamanın ehemmiyetini iyi anlamalıdır. İmânsız ölene âhîretde hiç merhamet edilmeyecek, Cehennemde sonsuz yanacaktır. Büyük günâh işleyip de tevbesiz ölen müslimân, şefâ’at ile veyâ islâmiyeti yaydığı için afv edilecektir. Çünkü, hadîs-i şerîfde (**Allahü teâlânın en çok sevdiği amel, hubb-i fillah ve buğd-ı fillahdır**) buyuruldu. Ehl-i sünnet âlimlerini ve Evliyâyı seven mü’min, bu hadîs-i şerîfin müjdesine kavuşacaktır. (**Unutulmuş sünnetimi meydâna çıkarana yüz şehid sevâbı vardır**) hadîsindeki müjdeye kavuşmak için de, Ehl-i sünnet kitâblarını satarak, Muhammed

aleyhisselâmin bildirdiği islâmiyeti yaymağa çalışmak lâzımdır. İstanbuldaki (**Ha-kikat Kitâbevi**)nin neşr ettiği kitâbların hepsini Ehl-i sünnet âlimleri yazmıştır.]

Sünnetleri kazâ niyetiyle de kılmak için, öğle nemâzının ilk dört rek'at sünnetini kılarken, ilk kazâyâ kalmış öğlenin farzını niyyet ederek, kazâ da kılmalıdır. Öğlenin son sünnetini kılarken, ilk kazâyâ kalmış sabâh nemâzının farzını da niyyet ederek, kazâ kılmalıdır. İkindinin sünnetini kılarken, ikinci nemâzının farzını niyyet ederek, kazâ da kılmalıdır. Akşamın sünnetini kılarken, üç rek'at akşam nemâzının farzını niyyet ederek, kazâ da kılmalıdır. Yatsının ilk sünnetini kılarken, yatsı farzını ve son sünnetini kılarken de, ilk kazâyâ kalmış vitri niyyet ederek üç rek'at olarak, kazâ da etmelidir. Böylece her gün bir günlük kazâ ödenir. Terâvîh nemâzlarını kılarken de, kazâ kılmağa da niyyet ederek, kazâ da kılmalıdır. Kaç senelik kazâ nemâzı varsa, buna, o kadar sene devâm etmelidir. Kazâlar bitince, yalnız sünnetleri kılmağa başlamalıdır). [63. cü maddeye bakınız!]

[Terâvîh yerine, evinde kazâ nemâzı da kılmalıdır. Çünkü, farzları özsüz kılmayanın, sünnetlerine sevâb verilemeyeceği, kitâblarda yazılıdır. Mahalle mescidinde veya evde, cemâ'at ile terâvîh kılındığı zemân, kazâ borcu olan veya imâmın nemâzının sahîh olduğuna güvenmeyen kimse, nemâza yeni başlayan gençlere öna-yak olup, onları nemâza alıştırmak ve dedikodu, fitne çıkmasını önlemek için, cemâ'at ile terâvîh kılar. Fekat, bu imâma uymağa niyyet etmez. Niyyet etmiş görünü-r. Kendisi kazâ da kılar. İmâm efendi, iki rek'atda bir selâm veriyorsa, sabâh nemâzı farzlarını, dört rek'atda bir selâm veriyorsa, diğer farzları kazâ etmeğe de niyyet eder. Kazâ nemâzına da niyyet edince, imâmın hareketlerine uyamaz ise, yalnız terâvîh kılmağa niyyet ederek böyle imâma da uyar.]

Bildirilen iki özr ile ve unutarak veya uyku sebebi ile kılamayıp, fevt olan nemâzların sayısı pek az olup, bir günde kazâ edilebilir. Sünnetleri kazâ niyeti ile de kılmak lâzım olmaz. Özr ile kaçırılması günâh olmadığı için, kazâ edilmesini, sünnetleri kılacak kadar geciktirmek de, günâhın başlamasına sebep olmaz.

Özsüz, tenbellikle farz nemâzı vaktinde kılmamak, büyük günâhdır. Bir büyük günâhı afv ettirmek için tevbe etmek lâzımdır. Tevbenin sahîh olması için dört şart vardır. Bunlar, pişmân olup, günâha devâm etmemek, bir dahâ yapmamağa karâr vermek, afv olması için düâ ve istigfâr etmek, Allah ve kul haklarını ödemektir. Bu dört şartdan biri yapılmazsa, günâh afv olmaz. Böyle kimselerin, hergün dört vakt nemâzın sünnetlerini de kazâ niyeti ile kıлып, Allahü teâlânın hakkını bir ân önce ödeme-leri lâzımdır. Bunların üçüncü ve dördüncü rek'atlerinde zamm-ı sûre okumazlar.

(**İmdâd**)da ve (**İbni Âbidîn**), dörtyüzcü sahîfesinde, (Vâcibi geciktirmemek için sünnet terk edilir) buyuruyor. Üçyüzcü sahîfesinde de böyle buyurduktan sonra, (Cemâ'at ile nemâz kılarken farz olan hareketlerde, imâma tâbi' olmak, farzdır. Vâciblerde vâcibdir. Sünnetlerde tâbi' olmak sünnettir. Tâbi' olmak, imâm-la berâber veya sonra yapmak veya önce başlayınca, imâmı beklemek demektir. Meselâ, rükû'a imâmla berâber eğilmek veya sonra eğilip, ona rükû'da yetişmek veya imâm rükû'dan kalktıktan sonra eğilmek veya imâmdan önce eğilip kalktıktan sonra tekrâr imâmla birlikte veya ondan sonra eğilmek, imâma tâbi' olmak demektir. Tekrâr eğilmezse, tâbi' olmamış, farzı terk etmiş olur ve nemâzı bozulur. Farz ve vâciblerde, imâmla berâber hareket etmek, ayrıca vâcibdir. Bir kimse, rükû' tesbîhi-ni üç kerre okumadan, imâm rükû'dan kalkarsa, tesbîhi temâmlamayıp, imâmla berâber kalkması vâcibdir. Vâcibi geciktirmemek için sünnet terk edilir) diyor. Vâcibi geciktirmemek için tesbîhi temâmlamayıp bu sünneti terk etmek lâzım oluyor. Nemâz içindeki sünnetler, nemâz dışındaki her sünnetten dahâ kuvvetlidir. Meselâ, Kur'ân-ı kerîm okumak sünnettir ve sevâbı çoktur. Fekat nemâz içinde okunan Kur'ân-ı kerîmin sevâbı dahâ çok olduğu hadîs-i şerîfde bildirilmiştir. Bu hadîs-i şerîf, senedleri ile birlikte, (**Hazînet-ül-esrâr**)ın yirmiikinci sahîfesinde yazılıdır. O hâlde, özsüz terk edilen nemâzların kazâlarını kılarak, büyük günâhdan kurtulmak için, sünnetlerin terk edilmesi lâzım geldiği, buradan da anlaşılmalıdır. Böyle olmakla berâber, sünnetleri kazâ niyetiyle de kılan kimse, sünnetleri terk etmiş olmaz.

Yetmişinci maddede, cemâ'at ile nemâzı anlatırken bildirdiğimiz gibi, imâm sabâh nemâzını kıldırmağa başlarken gelen kimse, câmi'in dışında veya içerde, direk arkasında sünneti kılar. Sonra imâma uyar. Böyle, cemâ'atden ayrı bir yer bulamazsa, sünneti cemâ'atin arkasında kılmaz. Hemen imâma uyar. Çünkü, cemâ'at ile nemâz kılınırken, yalnız olarak nemâza başlamak mekrûhdur. Mekrûh işlemek için, sabâh sünneti terk edilir. **(Dür-ül-muhtâr)**ın bu yazısına göre de, sünnetler yerine kazâ kılmak lâzımdır. Mekrûhdan kurtulmak için, en kuvvetli sabâh sünneti bile terk edilince, harâmdan kurtulmak için, sünnet elbette terk edilir. Çünkü, sünnet yerine kılınan kazâ nemâzı, insanı büyük günâhdan kurtarmaktadır.

Ba'zı kimseler ve hele, kendilerini din adamı tanıtdıran ba'zı din câhilleri, din büyüklerinin sözlerini değiştirmeğe kalkıyor. Fekat, bir şey bilmedikleri için, i'tirâz olarak, hiçbir kitâba dayanmadan, akllarına geleni söylüyorlar. Kendilerini beğendikleri için, ulu orta fikrler yürütüyorlar. Meselâ, (Efendim, sünnet yerine farz kazâ edilmez. Ben, bunu kabûl edemem. Sâatlerce kahvede oturup, boş vakt geçireceğime, kazâlarımı kılın. Sünnetleri bırakmasın!) diyenler oluyor. Evet (kahvede sâatlerce oturmasın da, kazâlarını kılın) sözü doğrudur. Fekat, (kazâlar için sünnetleri bırakmasın!) sözü doğru değildir. Kazâları kılmamak ve boş vakt geçirmek, büyük günâhdır. Amma, bu günâhları işleyenin, sünnetler yerine kazâ kılmamasını istemek, bu adamı üçüncü bir günâha sokmağı istemek olur. Meselâ kazâsı olup da kılmayan ve boş vakt geçiren bir kimsenin bu günâhlara girdiğı için, ayrıca kumar oynamasını veya içki içmesini de istemek gibi olur. Büyüklerimizin (iyi bir işin hepsi yapılamazsa, hepsi de terk edilmemelidir) sözü meşhûrdur. O hâlde, nemâzlarını özsüz olarak kılmamış olan kimse, büyük günâhdan kurtulmak için, sünnetler yerine kazâ kılmak fırsatını kaçırmamalıdır. Nitekim nemâz kılmayan, orucu da bırakmamalıdır.

(Tahtâvî) "rahmetullahi teâlâ aleyh", aynı sahîfede diyor ki, (Sabâh nemâzının sünneti çok faziletlidir. Bunu kılmak, hadîs-i şeriflerde çok medh edildi. Sevâbı çoktur. Fekat, sabâh sünnetini bile kılmıyan için, hiç cezâ bildirilmedi. Hâlbuki, sabâh farzını cemâ'at ile kılmayıp, yalnız kılınan Cehenneme gideceğı bildirildi. Demek ki, cemâ'atin kıymeti, sabâh sünnetinden bile katkat üstündür.)

İbni Âbidîn diyor ki: (Bir kimse, imâma, sabâh nemâzının ikinci rek'atinde yettirirse, sünneti terk edip, imâma uyar. Çünkü sünnet, cemâ'atden hâsil olan yirmiyedi farz sevâbindan birisine bile yetişemez). En kuvvetli olan sabâh sünneti, farzı cemâ'at ile kılabilmek için terk edilince, farz için elbette terk edilir. Farz borcu ile ölmek için, sünnetleri kazâ niyetiyle de kılmak lâzım olduğı buradan da anlaşılmaktadır.

Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, 1313 [m. 1896] yılında Hindistânda basılan **(Fütûh-ul gayb)** kitâbının kırksekizinci makâlesinde diyor ki: Mü'minin, en önce farzları yapması lâzımdır. Farzlar bitdikden sonra, sünnetleri yapar. Ondan sonra, diğerk nâfilelerle meşğûl olur. Farz borcu varken, sünnet ile meşğûl olmak, ahmaklıktır. Farz borcu olanın sünnetleri kabûl olmaz. Alî ibni Ebî Tâlib "radıyallahü anh" bildiriyor: Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(Üzerinde farz nemâzı borcu olan kimse, kazâsını kılmadan nâfile kılsa, boş yere zahmet çekmiş olur. Bu kimse, kazâsını ödemedikçe, Allahü teâlâ, onun nâfile nemâzlarını kabûl etmez).** Abdülkâdir-i Geylânînin yazdığı bu hadîs-i şerifi şerh eden Hanefî mezhebi âlimlerinden Abdülhak-ı Dehlevî buyuruyor ki, (Bu haber, farz borcu olanların, sünnetlerinin ve nâfilelerinin kabûl olmayacağını göstermektedir. Sünnetlerin, farzları temâmlıyacağını biliyoruz. Bunun ma'nâsı, farzlar yapılırken, bunların kemâllerine sebep olan birşey kaçırılırsa, sünnetler, kılınan farzın kemâl bulmasına sebep olur. Farz borcu olanın kabûl edilmeyen sünnetleri bir işe yaramaz). **(Fütûh-ul-gayb)**ın bu şerhi fârisî olup, İstanbulda, Bâyezîd Devlet kütübhanesinde, 3866 numarada mevcûddur. İbni Âbidîn de, nâfile bahsinde buyuruyor ki, (Hadîs-i şerifde, **(Temâm yapılmamış olan nemâz, zekât ve başka farzlar, nâfileler ile temâmlanacaktır)** buyuruldu. İmâm-ı Beyhekî, bu hadîs-i şerif, yapılmış olan farzların içindeki sünnetler noksan kalırsa, nâfilelerle bu noksanların temâmlanacağını göstermektedir. Yoksa,

yapılmamış farzların yerine nâfilelerin geçeceğini bildirmiyor dedi. Çünkü, başka bir hadîs-i şerîfde, **(Bir kimse, nemâzını temâmlamadı ise, o nemâzın üzerine, temâmlanmaya kadar, nâfile nemâzları eklenir)** buyuruldu. Bu hadîs-i şerîf, nâfilelerin, terk edilmiş farzı değil, noksan olarak kılınmış farzı temâmlıyacağını göstermektedir dedi. **(İmdâd)ın (Tahtâvî)** hâşiyesi ikiyüzkırkyedinci sahîfesinde de, bu hadîs-i şerîf zikr edilerek, sünnetlerin, kılınmış olan farzdaki kusûrları temâmlıyacağı bildirilmektedir. İmâm-ı Gazâlî ve İbni Arabî gibi Hanefî mezhebinde olmıyan âlimler ise, nâfilelerin ömr ile kaçırılan farzların yerine konacağını bildirmektedir).

(Uyûn-ül-besâir)de diyor ki, İmâm-ı Beyhekî, sünnetler, kılınmış olan farzların içindeki sünnetlerin noksanlıklarını temâmlar buyurdu. Çünkü sünnetlerden hiçbirisi, hiçbir zemân bir vâcib gibi olamaz. Hadîs-i kudsîde, **(Bir kimse, kendisine farz yaptığım ibâdeti yapmakla bana yaklaştığı gibi, hiçbirşeyle yaklaşmaz)** buyuruldu. Üçüncü kısımda sonsöz sonuna bakınız!

Görülüyor ki, islâm âlimlerinin bir kısmına göre nâfileler, kılınmış olan farzların noksanlıklarını temâmlıyacaktır. Bir kısmı ise, özlre kaçırılmış olan farzların yerlerine de konacaktır buyuruyorlar. Fekat bu âlimler de, nemâzlarını tenbellikle kılmayıp, büyük günâh işlemiş olanların, bu hadîs-i şerîflerden istifâde edeceklerini bildirmemişlerdir. Çünkü, nemâz kılmayanın nâfileleri kabûl olmaz ki, farzları temâmlamağa yarayabilsinler. Âlimlerin, bildirdiğimiz bu iki ayrı icthâdını bırakıp da, bir üçüncüsünü söylemek, biz mukallidler için câiz değildir. Çünkü, İbni Melek “rahmetullahi teâlâ aleyh” **(Menâr)** şerhinde, (Müctehidlerin bir din bilgisi üzerindeki sözleri birbirine uymadığı zemân, sonra gelen âlimlerin, bu bilgiyi, müctehidlerin bildirmiş olduklarından başka dürlü anlatmalarının bâtil olduğu, sözbirliği ile bildirilmiştir) diyor. Bu icmâ’a göre, nâfilelerin, tenbellikle kılınmamış farzların yerine konacağını söylemek boş lâf olur. Müctehidlerin sözlerini anlıyamıyan, yâhud anlasa da kıymet vermıyen **(Mezhebsiz)** kimse, aklına gelen herşeyi söyleyebilir.

(Merâkıl-felâh) ve **(İmdâd-ül-fettâh)**da, farz nemâzlardan sonra okunacak şeyleri anlatırken buyuruyor ki, (İmâm, farzdan sonra nâfile nemâz yoksa, farzı kılınca veyâ farzdan sonraki tetavvu’u kılınca, cemâ’ate karşı döner). **(Dür-ül-muhtâr)**da (İmâmın nâfileyi, farz kıldığı yerde kılması mekrûhdur. Biraz solda kılmalıdır) diyor. Bu sözler ve **(Hazînet-ül-esrâr)** kitâbındaki açıklama, beş vakt nemâzda sünnet olarak kılınan nemâzların, nâfile olduklarını açıkca göstermektedir.

Yine bu kitâbda ve **(Tahtâvî)** şerhinde diyor ki, (Bütün sünnetlere nâfile denir. Nâfile, farz ve vâcib olmıyan ibâdetler demektir. Nâfile, yâ sünnet olur veyâ insanın kendiliğinden yaptığı ibâdet olur. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Kıyâmetde, önce nemâzdan sorulacaktır. Nemâz doğru kılındı ise, kurtulacaktır. Nemâzı bozuk ise, işi kötü olacaktır. Farz nemâzında birşey noksan olursa, nâfileleri ile temâmlanacaktır)**. İnsanın derecesi ne kadar yüksek olursa olsun, kusûrsuz iş yapamaz. İşte nâfileler, kılınmış olan farzlarda olan kusûrları temâmlar).

Şerñblâfî, **(Dürer)** hâşiyesinde diyor ki, (Nâfile nemâz deyince, sünnetler de anlaşılır. Kâdî imâm-ı Ebû Zeyd dedi ki, nâfile kılmak, farzdaki kusûrları temâmlamak için emr olundu. Bir kimse, farzı kusûrsuz kılabılırsa, sünnetleri kılmadığı için buna birşey denemez). İbni Âbidîn, vitr nemâzını ve hayvan üstünde nâfile kılmağı anlatırken diyor ki, müekked ve gayr-ı müekked sünnetlerin hepsine nâfile denir.

(Cevhere)de **(Hidâye)**den alarak diyor ki, (Beş vakt nemâzın sünnetlerini ömr-süz oturarak kılmak câizdir. Çünkü bu sünnetler, nâfile nemâzdırlar). İbni Melek **(Mecma’ul-bahreyn)** şerhinde diyor ki, (Câmi’e gelen kimse, sabâh nemâzından başka nemâzların cemâ’at ile kılındığını görse, ilk sünnetini kılmayıp hemen cemâ’ate uyar. Çünkü, farz için ikâmet okunduktan sonra, nâfile nemâz kılmak mekrûhdur. Sünnet kılariken, ikâmet okunursa, iki veyâ dört rek’ate temâmlayıp selâm verir ve imâma uyar. Sabâh veyâ akşam farzını kılariken okunursa, farzı kesip imâma uyar. Çünkü, dahâ iyi şekilde kılmak için farz bozulur. Dahâ iyisini yapmak için câmi’i yıkmağa benzer. Cemâ’ate yetişmek için, sünneti bozmak ise böyle değildir).

(El-hikem-ül Atâiyye)de diyor ki, (İki işden, nefesine ağır geleni yap! Çünkü, hak

olan iş, nefse ağır gelir. Vâcibleri yapmakda gevşek davranıp, nâfile hayrâtı yapmağa çalışmak, nefsin hevâsına uymak alâmetlerindendir). Bu söz, İbni Teymiyenin (Kazâ kılmak lâzım değildir) sözüne cevâbdır.

Kırkaltıncı maddede bildirildiği gibi, imâm-ı Rabbânî “rahmetullahi teâlâ aleyh” yirmidokuzuncu mektûbda buyuruyor ki, (Farz ibâdetin yanında nâfile ibâdetlerin hiç kıymeti yoktur. Deniz yanında, damla kadar bile değildir. Mel’ûn şeytân, mü’minleri aldatarak, farzları küçük gösteriyor. [Kazâları kıldırtmıyor.] Nâfilelere yol gösteriyor. Zekât verdirmeyip, nâfile sadakaları güzel gösteriyor. Hâlbuki, zekât niyeti ile fakîre bir altın vermek, yüzbin altın sadaka vermekden dahâ sevâbdır. Çünkü zekât vermek, farzı yapmaktır. Zekât niyeti olmadan verilenler ise, nâfile ibâdetdir). İkiyüztümüşüncü mektûbda buyuruyor ki, (Nâfile ibâdetlerin farzlar yanındaki kıymeti, okyanus yanında bir damla su gibi bile değildir. Hattâ, nâfile ibâdetlerin sünnetler yanında değerleri de, yine böyledir. Böyle olmakla berâber, sünnetlerin farzlar yanındaki kıymeti de, deniz yanında bir damla su gibi bile değildir). İslâm âlimlerinin bütûn bu yazılarından anlaşılıyor ki, nemâzlarını özsüz kılmamış olanlar, bir an evvel kazâ edip, Cehennem azâbından kurtulma çârelerini aramalıdır. Hepsini kazâ etmeğe niyet etdim diyerek, arada sırada kazâ etmek insanı Cehennemden kurtarmaz. İslâm âlimleri, islâmiyeti bildirdiler. Kâfirlerin ve bid’at sâhiblerinin bölücü, bozuk sözlerine değil, Ehl-i sünnet âlimlerine uymak lâzımdır.

Abdülkâdir-i Geylânî “kaddesallahü sirrehül’azîz”, aynı makâlede buyuruyor ki, (Kazâ borcu olanın sünnet kılmaması, alacaklıya, borçlunun hediye götürmesine benzer ki, elbette kabûl olmaz. Kazâ borcu varken sünnet kılan kimse, sultân da’vet ettiği hâlde, gitmeyip, onun hizmetçisi ile vakt geçiren kimse gibidir. Mü’min, bir tüccâra benzer. Farzlar, onun sermâyesi, nâfileler de kazancıdır. Sermâye kurtarılmadıkça, kazanç olamaz).

Gerek hadîs-i şerîfe, gerekse âlimlerin yazılarına dikkat edilirse, farz borcu olanın sünnetleri, nâfileleri kabûl olmaz buyurulmaktadır. Kabûl olmaz demek, sahîh olmaz demek değildir. Sahîh olur, fekat sevâbı, fâidesi olmaz demektir. **(Redd-ül-muhtâr)**, kurban bahsinde bunu güzel açıklamaktadır. **(Bid’at işliyenin orucu, haccı, cihâdı kabûl olmaz)** hadîs-i şerîfi, **(Hadîka)** ve **(Berîka)** kitâblarında açıklanırken, (Bunların ibâdetleri sahîh olur. Fekat sevâb verilmez) diyor. [Altmışüçüncü maddenin son sahîfesindeki hadîs-i şerîfe bakınız!].

Ba’zı kimseler diyor ki, (Sünnetleri kazâ niyeti ile kılmak, Şâfi’î mezhebinde olur. Biz, Şâfi’î değiliz. Hanefîyiz). Bunlara, bu **(Se’âdet-i ebediyye)** kitâbını hâzırlıyanın da Hanefî mezhebinde olduğunu hatırlatmak yerinde olacaktır. Farzı özre fevt eden, kaçırın Şâfi’îler, bunu sünnet ile berâber kazâ eder. Hanefîler ise, yalnız fevt olan farzı kazâ eder. Terk edilen, tenbellikle kılmıyan nemâz böyle değildir. Nemâzı terk eden Şâfi’înin ve Hanefînin, bunu hemen kazâ etmesi lâzımdır. Hemen kazâ etmezlerse, Şâfi’î mezhebinde, had cezâsı olarak katl olunur. Hanefîde ise, habs olunur. Kazâ kılınca kadar veyâ ölüncüye kadar zındanda bırakılır. Şâfi’î âlimlerinden İbni Hacer-i Mekkî hazretleri, **(Fetâvâ-i fıkhiyye)** nin yüzseksendokuzuncu sahîfesinde buyuruyor ki, (Farz nemâzı özre ile kılmıyan kimse, bunu nâfileleri, ya’nî sünnetleri ile birlikte kazâ eder. Çünkü, Şâfi’î mezhebinde beş vakt farzlarla birlikte kılınan nâfileleri, ya’nî sünnetleri kazâ etmek sünnettir. Farzı özsüz kılmamış ise, bunu kazâ etmeden önce hiçbir nâfile kılamaz. Çünkü, farzı hemen kazâ etmesi lâzımdır. Sünnetleri kılmak için geçireceği zemân kadar, farzın kazâsını geciktirmiş olur. Hemen kazâ etmeli demek, her zemânı kazâyâ sarf etmeli demektir. Ya’nî, ancak kendinin ve bakması vâcib olanların nafakasını kazanacak kadar zemânı ayırıp, başka hiçbir sebeple kazâyı geciktirmesi câiz değildir. Geciktirmesi günâh olur). Görülüyor ki, özsüz terk edilen nemâzları, Şâfi’îde de, Hanefîde olduğu gibi acele kazâ etmek lâzımdır. İki mezheb arasında fark yoktur. Kur’ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilen şeylerde mezhepler birbirlerinden ayrılmaz. Açık bildirilmeyip, ictihâd ile meydâna çıkarılan şeylerde ayrılabilir.

Farz borcu olanların nâfilelerinin kabûl olmayacağı, hazret-i Alînin haber verdiği hadîs-i şerîfde açıkca bildirilmiştir. (**Nâfile**) kelimesi, farz kelimesi yanında söylenince müekked sünnetler de dâhildir. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin sözü, bunu gösterdiği gibi, Hanefî âlimlerinin kitâblarında, meselâ (**Halebî-yi kebîr**)de açıkca yazılıdır.

Ba'zı kimseler de, (Sünnetler yerine kazâ kılınmaz. Çünkü, kazâ her vakt kılınabilir. Fekat, sünnet telâfî edilemez. Sünnet yerine kazâ kılınır demek, sünnetin ehemmiyetini anlayamayanların sözüdür) diyor. Kazâ her zemân kılınabilir diyerek, terk edilen nemâzların kazâlarını geciktirmek yanlışdır. Çünkü, kazâ kılmağı geciktirmek de, büyük günâhdır. Terk edilmiş sünnetlerin telâfîsi emr olunmadı ki, telâfîsinin mümkün olup olmadığı söz konusu olabilsin! İbni Âbidîn dörtyüzotuzüçüncü sahîfede buyuruyor ki, (Vâcib, islâmiyyetin bildirdiği özrlerle terk edilir. O hâlde, sünnet, islâmiyyetin bildirdiği özrlerle elbette terk edilir).

(**Merâkıl-felâh**) kitâbında ve bunu açıklıyan (**Tahtâvî**) “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Sabâh nemâzının farzından sonra, güneş doğuncaya kadar nâfile nemâz kılmak, tahrîmen mekrûhdur. Sabâh nemâzının sünnetini önceden kılmamış ise, bunu kılmak da, bu yasağın içindedir. Çünkü bu vakt, yalnız farz kılmak için ayrılmıştır. Ya'nî, farzdan sonra güneş doğuncaya kadar, nemâz kılmayan, hep farz kılmış sayılmaktadır. Bu ise, sabâh sünneti bile olsa, nâfile kılmaktan dahâ efdaldır. Fekat, bu zemân içinde kazâ kılmak mekrûh olmaz. Çünkü, hükmen farz kılmış sayılmak, sünnetden efdaldır. Kazâ kılmak ise, hakîkî farz kılmak olup, bundan dahâ çok efdaldır). Sünnetlerin, nâfile nemâz demek olduğu buradan da anlaşılmaktadır. Sünnetlerin nâfile nemâz oldukları, bunun için, özrsüz olarak hayvan üzerinde kılınabilecekleri (**Cevhere**)de de açıkca yazılıdır.

Aynı sahîfede, (Nemâz vakti daraldığı zemân, nâfile kılmak tahrîmen mekrûhdur. Çünkü, farzın vaktini kaçırmaya sebep olur. Lâzım olmıyan nemâzı kılarak, lâzım olan nemâzı kaçırmış olur ki, akli olanın yapacağı iş değildir. Güneş doğarken ve tepede iken ve batarken de, nâfile kılmak böyledir. Bu nâfileler, beş vakt nemâzın sünnetleri ise de, yine böyledir) diyorlar. (**Hadîka**)da yüz kırkdokuzuncu sahîfede diyor ki, (Nemâz vakti daraldığı zemân, farzdan evvelki sünneti kılmak, farzın kazâya kalmasına sebep olursa, bu sünneti kılmak harâm olur). Dil âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, (Farz olmıyan birşeyi yapmak için farzı terk etmek câiz değildir).

Birçok Hanefî kitâblarında, meselâ (**Dürr-ül-muhtâr**), (**İbni Âbidîn**), (**Mültekâ**) şerhi olan (**Dürr-ül-müntekâ**) ve (**Ni'met-i İslâm**) kitâblarında diyor ki, (Bir hâkim, vazîfesini yapmak için ve bir talebe din dersini kaçırmamak için, sabâh nemâzından başka nemâzların sünnetlerini terk edebilir). Hâkimin vazîfesi, farz-ı ayn olmadığı hâlde, sünnetleri terk etmek için özr sayılınca, birikmiş kazâları ödemek, farz-ı ayn iken ve cezâsı pek şiddetli iken, bunları ödemek özr olmaz mı?

Sünnetleri ve ba'zı nâfileleri kılanlar için, çok sevâb vardır. Fekat bu sevâblar, kazâsı olmıyanlar içindir. Sevâbları çok diye, nâfilelere devâm edip, kazâları, vakt buldukça kılmak, doğru değildir. (**Rûh-ul-beyân**) tefsîrinde, En'âm sûresinin, yüzaltmışbeşinci âyetinde diyor ki, (Allahü teâlâ kullarını iyi iş yapmaya teşvîk için, çok sevâb va'd etti. Çok sevâb verileceğinin bildirilmiş olması, bunların emr olunan, fekat sevâblarının çok olduğu bildirilmeyen ibâdetlerden dahâ efdal olduklarını göstermez. Âlimler sözbirliği ile bildirdiler ki, farzlar, vâciblerden ve sünnetlerden dahâ efdaldir ve sevâbları dahâ çokdur. Nâfile ibâdetler, yapılmamış farzların yerine geçemez. Nâfile yapmakla farz borcu ödenilemez. Câhiller farzı bırakıp nâfile ibâdet yapıyorlar. Nâfilelerin sevâbları çok diyerek, böylece farz borcundan kurtulacaklarını sanıyorlar. Böyle söylemeleri islâmiyyete uygun değildir). Zerkânî, (**Mevâhib**) şerhinde diyor ki, (Sünnet yerine farz yapan kazanır.

Farz yerine sünnet yapan aldanır). **(Nûr-ül-îzâh)**ın, **(Tahtâvî)** hâşiyesinin iki-yüzonikinci sahifesinde diyor ki, **(Kâdîhân)** buyurdu ki, farzdan önce sünnet kılmak, şeytânın ümmîdini kırmak, onu üzme için emr olundu. Şeytân, Allahü teâlânın emr etmediği sünnetlerde bile, insanı aldatamıyorum, emr ettiği farzlar da hiç aldatamam diye üzülür. Böyle olduğu, **(Dürr-ül-muhtâr)**da ve **(Redd-ül-muhtâr)**da da yazılıdır.

İstanbulda, Süleymâniyye umûmî kütübhânesinde, Es'ad efendi "rahmetullahi teâlâ aleyh" kısmında [1037] numaralı ve Yahyâ Tefvîk efendi kısmında [1463] numaralı **(Nevâdir-i fıkhiyye fî mezheb-il-eimmet-il hanefiyye)** ismindeki kitabı yazan, Kudûs kâdîsî Muhammed Sâdık efendi, fâite nemâzların kazâ edilmesini anlatırken buyuruyor ki, (Büyük âlim İbni Nüceyme soruldu ki, bir kimse nin kazâya kalmış nemâzları olsa, sabâh, öğle, ikindi, akşam ve yatsının sünnetlerini, bu nemâzların kazâlarına niyyet ederek kılsa, bu kimse sünnetleri terk etmiş olur mu?)

Cevâbında, (Sünnetleri terk etmiş olmaz. Çünkü, beş vakt nemâzın sünnetlerini kılmaktan maksad, o vakt içinde, farzdan başka bir nemâz dahâ kılmaktır. Şeytân, insana hiç nemâz kıldırmamak ister. Farzdan başka bir nemâz dahâ kılarak, şeytâna inâd edilmiş, rezil edilmiş olur. **(Nevâdir)**de diyor ki, sünnet yerine kazâ kılmakla, sünnet de yerine getirilmiş olur. Kazâ borcu olanların, her nemâz vakti, o vaktin farzından başka nemâz kılarak, sünneti yerine getirmek için, kazâ kılması lâzımdır. Çünkü çok kimse, kazâ kılmayıp, sünnetleri kılıyor. Bunlar Cehennem gidecektir. Hâlbuki, sünnetlerin yerine kazâ kılan, Cehennemden kurtulur) buyurdu.

İbni Nüceym "rahmetullahi teâlâ aleyh" **(Eşbâh)**da buyuruyor ki, (Yasaklardan, zararlılardan kaçmak, iyi, fâideli şeyleri yapmaktan dahâ önce gelir. Hadîs-i şerîfde, **(Emrlerimi gücünüz yettiği kadar yapınız. Yasak ettiklerimden sakınız!)** buyuruldu. Başka bir hadîs-i şerîfde, **(Yasak edilmiş şeyin zerresini yapmamak, bütün insanların ve cinnin ibâdetlerinden dahâ çok sevâbdır)** buyuruldu. Bunun için, meşakkat olunca vâcib terk edilir. Fekat yasakları, hele büyük günâhları yapmağa hiç izn yokdur). İbni Âbidîn istincâyı anlatırken diyor ki, (Avret yerini açmadan necâseti temizlemek mümkün olmazsa, nemâzı, öyle kılar. Çünkü, temizlemek emrdir. Açmak yasaktır. Günâhdan kurtulmak önce gelir. Sünnet emrden de sonra gelir. Sünnet, sevâb kazanmak için yapılır. Mekrûh olan birşeyi işliyerek de sünnet yapılmaz. Fekat farz yapılır, borc ödenmiş olur. Meselâ başkasının suyu ile abdest almak, mekrûh ise de, farz olan tahâret hâsil olur. Abdestsiz olan, başkasının suyu ile abdest alınca, sünnet sevâbı hâsil olmaz). Buradan da anlaşılıyor ki, kazâ kılıp büyük günâhdan kurtulmak, sünnet kılmaktan önce gelmektedir.

İmâm-ı Rabbânî "rahmetullahi teâlâ aleyh", yüzyirmüçüncü mektûbunda diyor ki, (Hadîs-i şerîfde, **(Bir insanın mâ-lâ-ya'nî ile vakt geçirmesi, Allahü teâlânın, onu sevmediğinin alâmetidir)** buyuruldu. Mâ-lâ-ya'nî, fâidesiz iş demektir. Bir farzı yapmayıp, bunun yerine, nâfile ibâdet [sünnet] yapmak, mâ-lâ-ya'nî ile vakt geçirmek olur). İkiyüzaltmışıncı mektûbda buyuruyor ki, (Nâfilelerin farz yanındaki kıymeti, bir damlanın, deniz yanındaki kıymeti kadar bile değildir. Sünnetin farz yanındaki kıymeti de böyledir). Birinci kısım, birinci maddeye bakınız!

(Dürr-ül-muhtâr)ın dörtüzellisekizinci sahîfesinde, (Nâfile kılmak isteyen, önce nemâz kılmağı admalı, sonra, nâfile yerine, bu adak nemâzı kılmalıdır. Nâfileleri adak yapmaksızın kılmalıdır diyenler de oldu. Sünnet nemâzları nezr ettikten sonra kılan, bu sünnetleri kılmış olur) diyor. İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh" bu satırları açıklarken, (Nemâzları nezr etmeden kılmalı diyenler, şarta bağlyarak adak yapmamalı demişlerdir. Çünkü, şart edilen şey, ibâdete karşılık yapılmış olur. Hadîs-i şerîf, Allahü teâlâ hastamı iyi ederse, Allah için şu ibâdetimi yapayım gibi şarta bağlanan nezri yasaklıyor. İbâdetleri şarta bağly olarak nezr etmek böyle

değildir. Nezr edilen nemâzı kılmak vâcib olduğu için, vâcib sevâbı hâsıl olur. Sünnet yerine, nezr olunan nemâz kılınca, sünnet de kılınmış olur) diyor. Sünnetleri önceden nezr edip de, nezr olarak kılmak dahâ iyi olduğu (**Halebî**)de ve (**Tahtâvî**)nin (**Merâkîl-felâh**) hâşiyesinde, nâfile nemâzlar sonunda yazılıdır. Böylece, öğle sünnetini kılmadan önce (Dört rek'at nemâz kılmak nezrim olsun) dese, sonra adak nemâzı olarak niyyet edip, kılsa, hem vâcib sevâbı kazanır, hem de öğle nemâzının sünnetini kılmış olur. Kulun, kendine vâcib ettiği nemâzı kılması ile, sünnet terk edilmiş olmayınca, Allahü teâlânın farz ettiği kazâ nemâzı kılınca, sünnet elbette terk edilmiş olmaz. Hem kazâ kılınmış olur, hem de sünnet kılınmış olur. Çünkü, farz nemâzları tenbellikle terk etmek büyük günâhdır. Her günâha hemen tevbe etmek farzdır. Otuzbirinci maddenin sondan üçüncü sahîfesini okuyunuz!

Sünnet kılarken, kazâ nemâzı için niyyet edilmez diyenlere, sebebini sorunca, hiçbir kıymetli kitâb gösteremiyorlar. Yalnız, (**İbni Âbidîn**)de, (**Halebî**)de ve (**Tahtâvî**)nin (**İmdâd**) şerhinde, (Fevt olmuş nemâzların kazâlarını acele kılmak lâzımdır. Fevt olmuş nemâzların kazâlarını kılmak, nâfile kılmaktan dahâ iyi ve önemli ise de, beş vakt nemâzın sünnetlerini ve hadîs-i şerîfde övülmüş olan Du-hâ, Tesbîh, Tehyyet-ül-mescid ve ikindiden önce dört rek'at ve akşamdan sonra altı rek'at sünnet gibi belli nemâzları kılmak böyle değildir. Bunları nâfile niyyeti ile kılmalıdır) yazılıdır, diyorlar. Bu yazılar, beş vakt nemâzın farzlarını fevt eden, ya'nî elinde olmayarak özr ile kaçırmış olanlar içindir. Böyle, kaçırılmış farzların kazâlarını sünnet yerine kılmamalı, ayrıca kılmalı denilmektedir. Biz de böyle söylüyoruz. Özr ile kaçırılan birkaç vakt farzların kazâlarını, sünnetler yerine kılmaya lüzûm yokdur diyoruz. Çünkü, nemâzları özr ile kazâya bırakmak suç, günâh olmadığı gibi, bunların kazâlarını, sünnetleri kılmak kadar geciktirmek de suç olmaz diyoruz. Fekat, nemâzı özr ile kılmamak [fevt etmek] başkadır. Bile bile tenbellikle kılmamak [terk etmek] başkadır. Birincisi, hiç günâh değildir. İkincisi, büyük günâhdır. İkisini birbirine karıştırmak pek yanlışdır. Özr ile kaçırılan farzların, sünnetler yerine kılınmayacağını kitâblarda görerek, tenbellikle terk edilmiş farzların da, sünnetler yerine kılınmayacağını sanmak ve onu buna delîl, sened göstermeğe kalkışmak, bir ilm adamına yakışacak şey değildir. Hanefî kitâblarının bu yazısı, (Farzları tenbellikle kılmayıp, büyük günâha girmiş olanlar, sünnetleri kazâ niyyeti ile kılamaz) demiyor. Bundan başka, sünnetlerini nâfile nemâz olduklarını, nâfile niyyeti ile kılınacaklarını bildiriyor. (**Cevher**)de diyor ki, Hanefî fikh kitâbları (Fâite nemâzların kazâsı) diyor. (Terk edilmiş nemâzların kazâsı) demiyor. Çünkü, müslimân nemâzını bilerek terk etmez. Gaflet, uyku ve unutmak gibi özrle fevt eder. Bu ikisini birbiri ile karıştırmamalıdır.

Farzların ehemmiyeti Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilmiştir. Meselâ, fârisî (**Tergîb-üs-salât**) kitâbının müellifi "rahmetullahi teâlâ aleyh" altıncı sahîfesinde diyor ki, (Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, (**İki farz nemâzı bir araya getirmek, büyük günâhlardandır**). Ya'nî, bir nemâzı vaktinde kılmayıp, vaktinden sonra kılmak, ekber-i kebâirdir, en büyük günâhdır. Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (**Bir nemâzı, vakti çıkdıktan sonra kılan kimseyi, Allahü teâlâ, seksen hukbe Cehennemde bırakacaktır**). Bir nemâzı, vaktinden sonra kılmanın cezâsı bu olursa, hiç kılmanın cezâsını düşünmeli).

(**Umdet-ül-islâm**) kitâbı, Süleymâniyye kütübhânesi, Muhammed Es'ad efendi kısmında vardır. m. 1989 da Hakîkat Kitâbevi tarafından (**Menâhic-ül ibâd**) kitâbı ile birlikde basdırılmışdır. Bu kitâbda buyuruyor ki, Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, (**Nemâz dînin direğidir. Nemâz kılan, dînini doğrultmuş olur. Nemâz kılmıyan, dînini yıkmış olur**). Bir hadîs-i şerîfde buyurdu ki, (**Kıyâmet günü, îmândan sonra, ilk sülâ nemâzdan olacaktır**). Allahü teâlâ buyuracak ki, (**Ey kulum, nemâz hesabının altından kalkarsan, kurtuluş senindir. Öteki hesâbları kolaylaştırırım!**). Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (**Bir nemâzı, bilerek, özsüz kılmıyan kimse, seksen hukbe Cehennemde kalacaktır!**). Bir hukbe seksen senedir ve bir âhret günü, bin dünyâ senesi kadar uzundur. Bir farzı özr-

süz kılmıyan, seksen kerre üçyüzaltmış bin sene Cehennemde yanacaktır. [(**Me-dâric-ün-nübüvve**) beşyüzonuncu ve (**Ma'rifetnâme**)nin yüzonsekizinci sahîfelerinde diyor ki, (Böyle meşhûr misâlleri söylemek, sayı bildirmek için değil, sayının çokluğunu ve ehemmiyyetini göstermek içindir).] O hâlde, nemâzı özrsüz, tenbellikle kılmıyanlara yazıklar olsun! Âlimlerimiz, söz birliği ile diyor ki, (Nemâz kılmıyanın şâhidliği kabûl olmaz. Çünkü, nemâz kılmıyan fâsıktır. Farz nemâzlar, mü'minin Allahû teâlâyâ karşı olan borcudur. Vaktinde kılmadıkca borcdan kurtulamaz). (**Akîdetünnecâh**) kitâbında diyor ki, (Bir kimse, tevbe-i nasûh yaparsa, günâhları afv olur. Nemâzlarını kazâ etmedikce, yalnız tevbe ile afv olmaz. Kazâ etdikden sonra tevbe ederse, afv olması ümmîd edilir).

İbni Nüceym Zeyn-ül-Âbidîn, (**Kebâir ve segâir**) kitâbında buyuruyor ki, (Farz nemâzları [yanlış takvîmlere uyararak] vakti girmeden önce kılmak ve vakti çıkdıktan sonra kılmak büyük günâhdır. Büyük günâh, ancak tevbe etmekle afv olur. Küçük günâhları afv etdirecek şeyler çoktur. Tevbe ederken, kılmadığı nemâzları kazâ etmesi lâzımdır. Kabûl olan hac, büyük günâhları temizler diyen âlimler, nemâzları kazâ etmek lâzım olmaz dememişlerdir. Nemâzı vaktinden sonraya özrsüz geciktirmek günâhı afv olur demişlerdir. Ayrıca kazâ etmek lâzımdır. Kazâ etmeğe gücü varken kazâ etmezse, ayrıca büyük bir günâh dahâ işlemiş olur). Hanefîde iftitâh tekbîrini vakt çıkmadan alan, şâfi'îde ve mâlikîde bir rek'ati vakt çıkmadan kılan, nemâzını vaktinde kılmış olur. Nemâzın hepsi vakt içinde temâm olmazsa, küçük günâh olur.

(**Dürr-ül-müntekâ**)da buyuruyor ki, (Nemâzı vazîfe tanımayan, farz olduğuna inanmayan kâfir olur. Mürted ve kâfir memleketinde îmâna gelenler, nemâzın farz olduğunu işitinceye kadar, kılmadıkları nemâzları kazâ etmez).

İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh", nemâzın niyyetini anlatırken ve (**Fetâvâ-i kübrâ**) kitâbı, yirmialtıncı sahîfede buyuruyor ki, (Bir kimse, senelerce nemâz kılsa, fekat hangileri ilk ve son sünnet olduğunu bilmeseyse, hepsini, farz niyyet ederek kılsa, hepsi kabûl olur. Çünkü, sünnetlere, farz diye niyyet edilirse, sünnet kabûl olur). Her nemâz vaktinde ilk kıldığı, farz olur. Sonra kıldıkları sünnet olur. (**Halebî-yi sagîr**)de diyor ki, (Senelerce kılmış olduğu nemâzlarda [ya'nî oniki şartından herhangiinde] noksanı olduğunu anlayan kimsenin, bu nemâzların hepsini kazâ etmesi iyi olur. Noksanı yok ise, bunları kazâ etmesi, mekrûh olur veyâ olmaz denildi. Mekrûh olmaz diyenler de, bu kazâları, sabâh ve ikinci nemâzlarından sonra kılmamalıdır. Çünkü, [kazâsı yok ise], hep nâfile olurlar dedi).

(**Eşbâh**)da buyuruyor ki, (Beş vakt nemâzın ilk ve son sünnetlerini, ya'nî müekked sünnetleri kılarken, sünnet olduğunu niyyet etmek lüzûmunda sahîh olan, güvenilen fetvâ, şart olmadığını göstermekdedir. Revâtib sünnetler, nâfile niyyeti ile veyâ yalnız nemâza niyyet ederek sahîh olur. Ya'nî o vaktin sünneti olur. Ayrıca sünnet diye niyyet etmeğe lüzûm yoktur. İmâm-ı Zeylâ'î de "rahmetullahi teâlâ aleyh", böyle buyurmuşdur. Meselâ fecr doğmadan, teheccüd niyyeti ile, iki rek'at kılınca, fecrin başlamış olduğu, sonradan anlaşılrsa, bu nemâz, sabâh sünneti yerine geçer. Ayrıca sabâh sünneti kılmak lâzım olmaz. Öğlenin farzında dördüncü rek'atte oturduktan sonra unutarak beşinci rek'ate kalksa, altıncı rek'ati de kılıp selâm verir. İki rek'ati nâfile olur. Bu iki rek'atin son sünnet olmaması, sünnet olarak niyyet edilmediği için olmayıp, sünnete ayrı bir tekbîrle başlamadığı içindir. Terâvîhde de, terâvîh olduğuna niyyet etmek şart olmadığı haberi sağlamdır. Bunun gibi, kazâyâ kalmış öğle nemâzı olmıyan kimse, Cum'a nemâzından sonra kıldığı dört rek'ate (Vaktine yetişip kılmamış olduğum son öğleyi kılmağa) niyyet etse, sonra Cum'a nemâzının sahîh olduğu anlaşılrsa, sağlam ve sahîh habere göre, bu dört rek'at, Cum'a sünneti olur). Ellidokuzuncu sahîfede diyor ki, (Nâfileleri ve Râtibe sünnetleri, yalnız nemâz kılmağa veyâ sünnetden başka bir nemâza niyyet ederek kılınca, sahîh olacaklarını dahâ önce bildirmişdik). Görülüyor ki, nemâz vakti içinde, o vaktin farzından başka kılınan her nemâz [meselâ kazâ nemâzı], o vaktin sünneti de olur.

İbni Âbidîn, nemâza niyyeti anlatırken ve **(Uyûn-ül-besâir)** ellidördüncü sahîfesinde diyorlar ki, (Derin âlimlere göre, yalnız nemâza niyyet edilerek kılınan sünnet sahîh olur. Çünkü, beş vakt nemâzın sünneti demek, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” kıldığı nemâz demektir. Bu nemâzlara sünnet ismi sonradan verilmiştir. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, beş vakt nemâzın sünnetlerini kılarken, yalnız (Allah rızâsı için nemâz kılmağa) derdi. (Sünnet kılmağa) diye niyyet etmezdi. Her vakt içinde böyle kılınan her nemâz, sünnet ismi verilen nemâz olur). **(Halebî-yi kebîr)**de de böyle yazılıdır. Elliikinci sahîfede buyuruyor ki, **(Tecnîs)** kitâbında bildirildiği gibi, beş vakt nemâzın sünnetleri nâfile nemâzdır. Nâfile niyyeti ile de kılınır. **(Dürr-ül-muhtâr)**da ve Molla Hüsrev, **(Dürer)** kitâbında diyorlar ki, (Beş vakt nemâzın sünnetleri ve terâvîh nemâzı, aslında nâfile nemâzdır. Bunları kılarken, yalnız nemâza diye niyyet yetişir).

(İbni Âbidîn) ve **(Nûr-ül-izâh)** hâşiyesinde buyuruyorlar ki, (Câmi’e girince iki rek’at nemâz kılmak sünnetdir. Buna **(Tehiyetülmescid)** nemâzı denir. Câmi’e girince, farz, sünnet ve herhangi bir nemâz kılınırsa, tehiyetülmescid de kılınmış olur. Kılınan nemâzlara, tehiyetülmescid diye de ayrıca niyyet etmeğe lüzûm yoktur. Çünkü, tehiyetülmescid kılmaktan maksad, nemâz ile câmi’ sâhibi olan Allahü teâlâyâ hurmet etmektir. Bu nemâzlarda bu maksad hâsıl olmaktadır).

İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh”, **(Tehiyetülmescid)** nemâzını anlatırken buyuruyor ki, (Öğlenin farzına dururken, hem farz, hem de sünneti olarak iki niyyet yapılırsa, iki imâma göre, yalnız farz kılınmış olur. İmâm-ı Muhammede göre ise, o nemâz kabûl olmaz. Çünkü, farz ile sünnet ayrı cinsden iki nemâzdırlar. [Bir nemâz vaktinde, kılınan nemâzlar, yâ vaktin farzıdır. Yâhud bu farzdan başka, herhangi bir nemâzdır. Vaktin sünnetleri ve kazâ nemâzları bu ikinci cinsdendir. Hâlbuki, kazâ nemâzı ile sünnet, aynı cinsden oldukları için, tek bir nemâz iki niyyet ile kılınır.] İki imâma göre, kuvvetli olanı kılınmış olur. Hâlbuki, câmi’e girince kılınan herhangi bir nemâz, tehiyetülmescid yerine de geçtiği için, farz kılarken tehiyetülmescid olarak da, ayrıca niyyet etmek, imâm-ı Muhammede göre de câiz olur. Yalnız farza niyyet edince de, bu iki nemâz birlikte kılınmış olur). Vaktin farzı ile sünnet, başka nemâz iseler de, sünnet, farzdan başka kılınan nemâz demek olduğu için, sünnetin kazâyâ benzerliği tehiyetülmescid nemâzının farza benzerliği gibidir.

(Eşbâh)da, otuzuncu sahîfede diyor ki, (Bir ibâdetde sevâb hâsıl olması için, yalnız bu ibâdetin sahîh olması şart değildir. Hâlis niyyet edilmesi de şarttır. Hâlis niyyet ederek yapılan bir ibâdet, bilmiyerek fâsid olursa, sahîh olmaz. Fekat niyyet edildiği için, çok sevâb hâsıl olur. Meselâ, abdestli olduğunu zan ederek, abdestsiz kılınan nemâz sahîh olmaz. Fekat, niyyetine karşılık çok sevâb verilir. Necs olduğunu bilmediği suyu, temiz zan ederek, bununla abdest alıp kılınan nemâzın şartı noksan olduğu için sahîh olmaz ise de, niyyet mevcûd olduğu için sevâb verilir. Şartlarına uygun olduğu için sahîh olan bir nemâz, riyâ ile, gösteriş için kılınırsa, sevâb hâsıl olmaz). Sünnet yerine kazâ kılan, sünneti terk etmiş olmaz ise de, sünnetin sevâbına kavuşmak için de, kazâyı kılarken, sünneti kılmağa da niyyet etmesi, ya’nî kalbinden geçirmesi lâzımdır. Farz nemâz ile sünnet nemâz birbirinden başka oldukları için, farzı kılarken, sünnete de niyyet etmek câiz olmuyor. Ya’nî sünnet sahîh olmuyor. Kazâ nemâzı ile sünnet nemâz birbirlerinden başka olmadıkları için, kazâ kılarken sünnete de niyyet etmek sahîh oluyor.

Özrsüz senelerce nemâz kılmıyan bir müslimânın, kılmadığı nemâzlarını kazâ etmesi üç şekilde olur:

- 1 – Beş vaktin sünnetleri yerine ve günün her boş zemânında, hep kazâ kılar.
- 2 – Yalnız sünnetlerin yerine kazâ kılar.
- 3 – Sünnetler yerine kazâ kılmayıp, başka zemânlarda, hep kazâ kılar.

Bu üç şeklden en iyisi birincisidir. Böylece, kazâlar, bir an önce biter.

İkinci şekilde, kazâlar çabuk bitmez. Hem de, kazâ borcu olanın sünnetlerinin se-

vâbı olmaz. Fekat, hiç kılmamakdansa, sünnetler yerine kılmalıdır. Çünkü, (Hepsini yapamıyan, elden geleni yapmalı, hepsini elden kaçırmamalıdır) buyurulmuştur. Üçüncü şekle gelince, bu, özr ile kılamamış kimse içindir. Çünkü, bunun sünnetleri kılacak kadar kazâyı geciktirmesi günâh olmuyor. Ba'zıları, ikinci şekli yapmama-
lı, üçüncüyü yapmalı diyor. Hâlbuki, üçüncüyü yapabilen kimse, birinciyi yapacak kim-
se demektir. O hâlde nemâzı özsüz aylarca terk edenlerin, kılmadığı zemânları he-
sâb ederek, bu kadar zemân, birinci şekle göre kılmayı, böyle kılamazsa, ikinci şekl-
de kılıp, kazâlarını en kısa zemânda bitirerek Cehennemden kurtulması lâzımdır.

Kazâsı olmıyan, sünnet yerine kazâ kılarırsa, bunlar nâfile olur. Nâfile sevâbının sünnete nazaran çok az olduğunu bildirmişdik.

Şeyh-ul-islâm Ahmed bin Süleymân bin Kemâl pâşa “rahmetullahi teâlâ aleyh”, **(Şerh-i hadîs-i erba'in)** kitâbında, **(Sünnetimi terk edene şefâ'atim harâm oldu)** ha-
dîs-i şerifini şöyle açıklamaktadır:

Bu hadîs-i şerîfde sünnet demek, islâmiyyet yolu demektir. Çünkü, mü'min kim-
se, büyük günâh işlese de, şefâ'atden mahrûm olmaz. Hadîs-i şerîfde, **(Büyük gü-
nâh işleyenlere şefâ'at edeceğim)** buyuruldu. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sel-
lem” Hak teâlâdan getirdiği dîne tâbi' olmak lâzımdır. Bunu terk eden, şefâ'ate
kavuşamaz. **(Sir'at-ül-islâm)** kitâbında diyor ki, (Bu hadîs-i şerîfdeki sünnet, yap-
ması vâcib olan şeyler demektir. Bu da, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'in ve Tebe'i tâ-
bi'inin “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in” îmânı ve ibâdetleridir. Bu sünnete ya-
pışanlara, **(Ehl-i sünnet)** denir. O hâlde, hadîs-i şerîfin ma'nâsı, inanılacak şeyler-
de ve yapılacak ve sakınılacak işlerde Ehl-i sünnetden ayrılanlar, şefâ'ate kavuşa-
mıyacaklardır demektir). Birinci kısım, 34. cü maddeye bakınız!

**[(Ümmetimin arasında fitne, fesâd yayıldığı zemân, sünnetime sarılana yüz şe-
hîd sevâbı vardır)** hadîs-i şerîfi de, (Selef-i sâlihîn zemânındaki îmân ve ahkâm-ı
islâmiyye bilgilerine uyan kimseye yüz şehîd sevâbı vardır) demektedir. **(Rıyâd-
un-nâsîhîn)**de, nemâzın ehemmiyyetini anlatırken diyor ki, (İmâm-ı Nâsır-üddîn
Seyyid Ebül-Kâsım Semerkandî diyor ki, bu hadîs-i şerîf, ümmetim arasında fesâd
çıkıldığı zemân, Ehl-i sünnet ve cemâ'at i'tikâdında olup, beş vakt nemâzı cemâ'at
ile kılana yüz şehîd sevâbı verilir demektir). Bunun için, önce ehl-i sünnete uygun
îmân etmek, sonra harâmlardan sakınmak, sonra farzları yapmak, sonra mekrûh-
lardan sakınmak, sonra müekked sünnetleri, dahâ sonra da müstehabları yapmak
lâzımdır. Bu sırada, önce olanı yapmıyanın, sonra olanı yapmasının hiç fâidesi ol-
maz ve önce olanı yapabilmek için, sonra olanı terk etmesi câiz, hattâ vâcib olur.
Ellialtıncı maddede istincâ bahsine bakınız! Meselâ, îmânı olmıyanın günâhdan sa-
kınması, harâma devâm edenin farzları yapması, âhiretde işe yaramaz. Bunlardan
birini yapmıyanın sakal bırakmasının fâidesi olmaz. Çünkü sakal uzatmak, yuka-
rıdaki sırada bunlardan sonra gelmektedir. Sakal traş etmenin bid'at olduğu da söy-
lenemez. Çünkü bid'at, islâmiyyetin emr etmediği birşeyi ibâdet olarak, ya'nî se-
vâb kazanmak için yapmak demektir. Hiçbir müslimân, sevâb kazanmak için sa-
kalını kazımaz. Sakal traş etmenin mekrûh olduğunu bilir. Bundan dahâ önce lâ-
zım olan din vazifesini yapabilmek için traş etmenin câiz olduğunu bilmekte,
böylece ahkâm-ı islâmiyyeye, ya'nî sünnete uymaktadır.

(Bahr-ür-râik)de ve **(Dürr-ül-muhtâr)**ın Tahtâvî hâşiyesinde, orucu bozmıyan şey-
leri anlatırken diyor ki, (Bıyığa, sakala zînet için, süs için yağ sürmek mekrûhdur.
Cemâl için, ya'nî çirkinliği gidermek, vakârını, şerefini korumak için yağ sürmek
mekrûh değildir. Cemâl için yapılan bir şeyde zînet de hâsil olursa, zînete niyyet
etmezse, zarâr vermez. Yeni, güzel şeyler giymek de, cemâl için olunca mubâh olur,
iyi olur. Kibr için olursa, harâm olur. Giydiği zemân hâlinde bir değişiklik olmaz-
sa, kibr için olmadığı anlaşılır. Sakalın uzunluğu sünnet mikdârı ise, dahâ uzatmak
için yağlamak tahrimen mekrûh olur. Sakalın sünnet mikdârı, bir kabzadır, bir tu-
tamdır. Sakalın, çenedeki ile birlikde bir tutamdan fazlasını kesmek vâcibdir. **(Sa-**

kalmızı uzatınız!) hadîs-i şerîfi, bir tutamdan fazla uzatınız demek değildir. Sakalı bir tutamdan kısa yapmayın veyâ temâmen kazımayın demektir. Çünkü, bu hadîsi haber veren Abdüllah ibni Ömer “radıyallahü anhümâ”, sakalının bir tutamdan fazlasını keserdi. Sakalın bir tutamdan kısa olmasına hiçbir âlim mubâh demedi. Sakal kazımak, ateşe tapanların ve Hind yehûdîlerinin âdetidir. Kâfirlere teşebbüh harâmıdır). Görülüyor ki, âlimler sakal bırakmanın sünnet olduğunu bildiriyor. Vâcib diyenler, Cumhûra karşı gelmiş oluyorlar. Kâfirlere veyâ kadınlara benzetmek için sakalı bir tutamdan kısa yapmak veyâ temâmen kazımak harâmıdır. Benzetmek niyyeti olmayıp, memleketin âdetine uymak için olursa, mekrûh olur. Kısa sakala sünnet demek bid’at olur. Sünnete ehemmiyet vermezse, kâfir olur. Sünneti özr ile terk etmek câiz, hattâ lâzım olduğu kitâblarda yazılıdır].

İbni Âbidîn, yetmişbir ve üçyüzondokuz ve dörtüyüzotuzüç ve dörtüyüzelliüçüncü sahîfelerde buyuruyor ki, (Nemâzların sünnetlerine ehemmiyet, kıymet verip, tenbellikle, özrsüz ve çok zemân terk eden, azarlanır. Fekat şefâ’atden mahrûm kalmaz). **(Öğleden önce olan sünneti terk eden, şefâ’atime kavuşamaz)** hadîs-i şerîfi, özrsüz ve isrâr ile terk eden kimse, bu nemâz için olan ve derecenin yükselmesine yarayan şefâ’atime kavuşamaz demektir. Özr ile terk etmenin, buna mâni’ olmayacağı, **(İbni Âbidîn)**de ve **(İmdâd)**ın **(Tahtâvî)** hâşiyesinin ikiyüzüçüncü sahîfesinde yazılıdır. Zâten, sünnetleri kazâ niyyeti ile kılınca, sünnet terk edilmiş olmaz. Sünnet olan nemâz, farzdan başka kılınan nemâz demek olduğu, 281.ci sahîfe sonunda yazılıdır.

(İbni Âbidîn) üçyüzdoksanaltıncı sahîfede ve **(Mecma’ül-enhür)**de yüzonkinci sahîfede diyor ki, (Nâfile kılan kimse, farz kılan imâma uyduğu zemân, üçüncü ve dördüncü rek’atlerde zamm-ı sûre okuması farz olmaz. Nâfile olur. Çünkü, bu nemâzı, farz şeklini almıştır). Sünnet yerine kazâ kılarken de, üçüncü ve dördüncü rek’atlerde zamm-ı sûre okumanın farz olmayacağı anlaşılmalıdır. **(Uyûn-ül-besâir)** yüzüçüncü sahîfesinde diyor ki, **(Tâtârhâniyye)**de, kazâya kalmış nemâzı olup olmadığını bilemeyen kimsenin öğle, ikindi ve yatsının sünnetlerinde zamm-ı sûre okuması dahâ iyi olur buyuruldu. Bundan maksad, sünnetlere kazâ niyyet etmesi ve zamm-ı sûre okuması dahâ iyi olur demektir).

Farzları kılarken sünnetler yerine kazâ kılmak câiz olduğuna, Trablus fetvâ emîni fazîletli Râmiz-ül-mülk hazretlerinin fetvâ verdiği Beyrutda çıkan **(Eşşihâb)** mecma’asının 14 Zilka’de 1388 [m. 1969] sayısında uzun yazılıdır.

75 — İKİNCİ CİLD, 20. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mevlânâ Tâhir Bedahşîye yazılmış olup, nemâzın üstünlüklerini ve erkânını, şartlarını, edebleri ve ta’dîl-i erkânını bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamdü senâ olsun! Onun sevdiği, iyi insanlara selâmetler olsun! Cunpurdan gönderdiğiniz mektûb geldi. Râhatsız olduğunuzu okuyunca üzüldük. Sıhhat haberini bekliyoruz. Bu tarafa gelenlerle sıhhat haberinizi bildiren mektûbu gönderiniz! Hâsıl olan hâlleri de yazınız! Ey sevgili kardeşim! Bu dünyâ, çalışmak yeridir. Ücret alınacak yer, âhiretdir. Sâlih amelleri yapmağa uğraşınız! Bu amellerin en fâidelisi ve ibâdetlerin en üstünü, nemâz kılmaktır. Nemâz, dînin direğidir. Mü’minin mi’râcıdır. O hâlde, onu iyi kılmağa gayret etmelidir. Erkânını [ya’nî farzlarını] ve şartlarını ve sünnetlerini ve edeblerini, istenildiği ve lâyük olduğu gibi yapmalıdır. Nemâzda tumânînete [ya’nî rükû’ ve secdeelerde ve kavmede ve celsede, bütün a’zânın hareketsiz kalmasına] ve ta’dîl-i erkâna [ya’nî, bu dört yerde sükûn ve tumânînet bulduktan sonra, bir mikdâr durmağa], dikkat etmelidir. Çok kimse bunlara dikkat etmeyip nemâzlarını elden geçiriyor. Tumânîneti ve ta’dîl-i erkânı yapmıyorlar. Bunlara azâblar ve tehdîdler bildirilmiştir. Nemâz, doğru kılınca, kurtuluş ümmîdi çoğalır. Çünkü, dînin direği dikilmiş olur. Se’âdet-i ebediyyeye uçmak için tayyâre elde edilmiş olur.

76 — İKİNCİ CİLD, 87. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Efganistânlı Feth hâna yazılmış olup, ta'dîl-i erkânı, ahkâm-ı islâmiyyeye yapışmağı ve bid'atden kaçınmağı bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun seçtiği, sevdiği iyi insanlara selâmetler, râhatlıklar olsun! Bu fakîre “kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz” karşı kıymetli sevginin ve hâlis bağlılığını bildiren mektûb-ı şerîfiniz geldi. Allahü teâlâ, büyüklerin sevgisini kalblerimize yerleştirdin! Mes'ûd ve muhterem ahbâblara birinci nasîhat, Muhammed Mustafânın “aleyhissalâtü vesselâm” sünnet-i seniyyesine yapışmaktır. Ya'nî, her müslimânın birinci vazîfesi, islâmiyyete uymaktır ve islâmiyyetin beğenmediği şeylerden, bid'atlerden kaçmaktır.

Bir kimse, terk edilmiş, unutulmuş bir sünneti meydâna çıkarırsa, yüz şehîd sevâbı kazanır. Yâ bir farzı veyâ vâcibi meydâna çıkarmanın sevâbı ne kadar çok olur! O hâlde, nemâzda, ta'dîl-i erkânâ dikkat etmelidir. Ya'nî, rükû'da ve secdelerde ve kavmede ve celsede tumânînet bulduktan, ya'nî her a'zâ hareketsiz olduktan sonra biraz durmalıdır ki, Hanefî âlimlerinin çoğu, buna vâcib demiştir. İmâm-ı Ebû Yûsûf ve imâm-ı Şâfi'î [ve Mâlik] ise, farz demiştir. Ba'zı Hanefî âlimleri de sünnet demişlerdir. Müslimânların çoğu, bunu yapmıyor. Bu bir ameli meydâna çıkarana, Allah yolunda harb edip cânını veren yüz şehîd sevâbından çok sevâb verilir. Ahkâm-ı şer'iyyeden hepsi de böyledir. Ya'nî halâl, harâm, mekrûh, farz, vâcib ve sünnetlerden birini öğretip, gereğini yapıdın, böyle sevâb kazanır.

Bir kimseden sebepsiz, zor ile haksız olarak alınan bir kuruşu, sâhibine geri vermek, yüzlerle lira sadaka vermekten, katkat dahâ sevâbdır. Bir kimse, Peygamberlerin “alâ nebiyyinâ ve aleyhimüssalevatü vesselâm” yaptığı ibâdetleri yapsa, fekat, üzerinde başkasının bir kuruş hakkı bulursa, bu bir kuruşu ödemedikçe, Cenete giremeyeceği bildirilmiştir. Boşadığı kadına mehr parasını ödemek de kul hakkıdır. [İbnî Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh”, beşinci cild, ikiyüzyetmişaltıncı sahîfede buyuruyor ki, (Başkasının çocuğunu, babasının emri ile de olsa, döğmek câiz değildir. Hoca, talebesini çalışdırmak için, üç kerre eli ile döğebilir. Sopa ile vurması câiz değildir).]

Hülâsa, zâhiri, ya'nî bütün a'zâları ahkâm-ı şer'iyyeyi yapmakla bezedikten sonra bâtına teveccüh etmeli, böylece, yapılan ameli gafletden uzak tutmalıdır. Kalbin imdâdı olmadan a'zânın ahkâm-ı islâmiyyeye yapışmakla bezemesi çok güçdür. Âlimler, böyle olur, söyle olmaz diye fetvâ verirler. Bunları yapmak ise, Allah adamlarının işidir. Kalbin temizlenmesine, nûrlanmasına çalışmak, her a'zânın, ahkâm-ı islâmiyyeye yapışmasına sebep olur. Yalnız kalb ile uğraşıp, ahkâm-ı islâmiyyeye yapışmayan mülhiddir. Doğru yoldan sapıktır. Böyle kimselelerin kalblerinde ve rûhlarında birşeyler hâsıl olması, istidrâcdır. Ya'nî, onları derece derece, yavaş yavaş Cehennem derinliklerine indirirler. Kalbde ve rûhda hâsıl olan şeylerin doğru ve iyi olmasına alâmet, bütün a'zânın ahkâm-ı islâmiyyeye yapışmakla süslenmesidir. Doğru yol, kurtuluş yolu, işte budur! Allahü teâlâ, hepimizi bu doğru yoldan ayırmasın! Âmîn.

[(Mecelle)nin otuzikinci maddesinde, (Zarûret içinde olmak, başkasının hakkını gidermez) diyor. Açlıktan ölecek olan kimse, başkasının malını, ölümden kurtaracak kadar yiyebilir ise de, bunun değerini veyâ mislini ödemesi lâzım olur. Başkasının malını yimek, şerâb içmekden dahâ büyük günâhdır].

***Ne iyi O gözler ki, güzele bakmaktadır.
Ne tâlî'li o kalb ki, Onun için yanmaktadır!***

77 — İKİNCİ CİLD, 69. cu MEKTÛB

Bu mektûb, Muhammed Murâd-ı Bedahşîye yazılmış olup, nemâzın ta'dîl-i erkânı ve tumânîneti ve câmi'de safların düzeltilmesi ve kâfirlere karşı harbe giderken niyyetin düzeltilmesi ve teheccüd nemâzı ve yemeklerin halâlden seçilmesi-ne dikkat olunması bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun seçtiği, beğendiği kullarına selâmlar, râhatlıklar olsun! Mektûbunuz geldi. Arkadaşların, dostların, doğru yoldan ayrılmadıkları anlaşarak, çok sevindirdi. Allahü teâlâ, doğruluğunuzu ve doğru yolda bulunmanızı artdırsın! Arkadaşlarımız ile birlikte verdiğiniz vazîfeyi yapmağa devâm ediyoruz. Beş vakt nemâzı, elli altmış kişilik cemâ'at ile kılıyoruz, diyorsunuz. Bunun için, Allahü teâlâyâ hamdü senâlar olsun! Kalbin Allahü teâlâ ile olması, bedenin, a'zânın da ahkâm-ı şer'îyyeyi yapmakla zînetlenmesi, ne büyük bir ni'mettir. Bu zemânda insanların çoğu nemâz kılmakta gevşek davranıyor. Tumânînete ve ta'dîl-i erkâna ehemmiyet vermiyorlar. Bunun için, siz sevdiklerime, bu noktayı belirtmeğe mecbûr oldum. İyi dinleyiniz! Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", **(En büyük hırsız, kendi nemâzından çalan kimsedir)** buyurdu. Yâ Resûlallah! Bir kimse, kendi nemâzından nasıl çalar? diye sordular. **(Nemâzın rükü'unu ve secdelerini temâm yapmamakla)** buyurdu. Bir def'a da buyurdu ki, **(Rükü'da ve secdelerde, belini yerine yerleşdirip biraz durmayan kimsenin nemâzını Allahü teâlâ kabûl etmez)**. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", bir kimseyi nemâz kılarken, rükü'unu ve secdelerini temâm yapmadığını görüp, **(Sen nemâzlarını böyle kıldığın için, Muhammedin "aleyhissalâtü vesselâm" dîninden başka bir dinde olarak ölmekten korkmuyor musun?)** buyurdu. Yine buyurdu ki, **(Sizlerden biriniz, nemâz kılarken, rükü'dan sonra temâm kalkıp, dik durmadıkça ve ayakda, her uzv yerine yerleşip durmadıkça nemâzı temâm olmaz)**. Bir kerre de buyurdu ki, **(İki secde arasında dik oturmadıkça, nemâzınız temâm olmaz)**. Birgün Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", birini nemâz kılarken, nemâzın ahkâm ve erkânına riâyet etmediğini, rükü'dan kalkınca, dikilip durmadığını ve iki secde arasında oturmadığını görüp, buyurdu ki, **(Eğer nemâzlarını böyle kılarak ölürsen, kıyâmet günü, sana benim ümmetimden demezler)**. Bir başka yerde de buyurdu, **(Bu hâl üzere ölürsen, Muhammedin "aleyhissalâm" dîninde olarak ölmemiş olursun)**. Ebû Hüreyre "radiyallahü anh" buyurdu ki, (Altmış sene, bütün nemâzlarını kılıp da, hiçbir nemâzı kabûl olmıyan kimse, rükü' ve secdelerini temâm yapmıyan kimsedir). Zeyd ibni Vehb "rahmetullahi teâlâ aleyh" birini nemâz kılarken rükü' ve secdelerini temâm yapmadığını gördü. Yanına çağırıp, ne kadar zemândır böyle nemâz kılıyorsun, dedi. Kırk sene deyince, sen kırk senedir nemâz kılmamışsın. Ölürsen Muhammed Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" sünneti [ya'nî dîni] üzere ölmezsin, dedi.

Taberânînin "rahmetullahi teâlâ aleyh" **(Evsât)**ında bildirilmiştir ki, bir mü'min nemâzını güzel kılar, rükü' ve secdelerini temâm yaparsa, nemâz sevinir ve nûrlu olur. Melekler, o nemâzı göke çıkarır. O nemâz, nemâzı kılmış olana, iyi düâ eder ve sen beni kusûrlu olmaktan koruduğun gibi, Allahü teâlâ da, seni muhâfaza etsin, der. Nemâz güzel kılınmazsa, siyâh olur. Melekler o nemâzdan iğrenir. Göke götürmezler. O nemâz, kılmış olana, fenâ düâ eder. Sen beni zâyı' eylediğin, kötü hâle soktuğun gibi, Allahü teâlâ da, seni zâyı' eylesin, der. O hâlde, nemâzları temâm kılmağa çalışmalı, ta'dîl-i erkânı yapmalı, rükü'u, secdeleri, **(Kavme)**yi [ya'nî rükü'dan kalkıp dikilmeği] ve **(Celse)**yi [ya'nî, iki secde arasında oturmağı] iyi yapmalıdır. Başkalarının da kusûrlarını görünce söylemelidir. Din kardeşlerinin nemâzlarını temâm kılmalarına yardım etmelidir. Tumânînet [ya'nî uzvların hareket etmemesi] ve ta'dîl-i erkânın [Bir kerre sübhânallah diyecek kadar hareketsiz durmak] yapılmasına çığır açmalıdır. Müslimânların çoğu, bunları yapmak şerefinden mahrûm kâhır. Bu ni'met, elden çıkmış bulunuyor. Bu ameli meydâ-

na çıkarmak çok mühimdir. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Unutulmuş bir sünnetimi meydâna çıkarana, yüz şehîd sevâbı verilecektir).**

Cemâ’at ile nemâz kılariken safları düz yapmağa da dikkat etmelidir. Safdan ileride ve geride durmamalıdır. Herkes, bir hizâda durmağa çalışmalıdır. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, önce safları düzeltir, ondan sonra nemâza dururdu. **(Safları düzeltmek, nemâz kılmanın bir parçasıdır)** buyururdu. Yâ Rabbî! Bizlere, nihâyetsiz rahmet hazînenden nasîb eyle! Hepimizi doğru yoldan ayırma!

Ey mes’ûd ve bahtiyâr kardeşim! Amel ve ibâdet, niyyet ile dürüst olur. Kâfirlerle karşı muhârebeye giderken, önce niyyeti düzeltilmelidir. Ancak, bundan sonra sevâb kazanılır. Muhârebeye gitmekden maksad, Allahü teâlânın ismini, dîni ni yaymak ve yükseltmek ve din düşmanlarını za’ifletmek ve bozguna uğratmak olmalıdır. [Allahü teâlânın dînini, Onun kullarına ulaştırmak, insanları küfrden, cehâletden kurtarıp îmâna, ebedî se’âdete kavuşturmak olmalı. Adam öldürmek, can yakmak niyyeti ile cihâda gitmemelidir. Cihâd, kâfirleri zorla küfrden kurtarmaktır.] Çünkü, biz müslimânlarla böyle emr edilmiştir ve cihâd da, bu demektir. Başka şeylere niyyet ederek, cihâd sevâbından mahrûm kalmamalıdır. Gâzîlerin beyt-ül-mâldan ma’âş almaları, cihâdı ve cihâd sevâbını bozamaz. [Bütün ibâdetlerin kabûl olması için de, Allahü teâlâ için yapılması ve böyle niyyet edilmesi şarttır.] Kötü niyyetler, ibâdeti bozar. Niyyeti düzeltmeli, ma’âş da almalı, cihâda gitmelidir. Gâzîlik ve şehîdlik sevâblarını beklemelidir. Sizin hâlinize gıpta ediyor, imreniyorum. Kalbiniz Allahü teâlâ ile, a’zâlarınız, cemâ’at ile nemâz kılmağa ve ayrıca, din düşmanları, kâfirler ile cihâd etmekle [Allahü teâlânın dînini kâfirlerle yaymakla da] şereflemekdesiniz. Gazâdan selâmet ile çıkan gâzî olur, mücâhid olur. Ölen, hâlis şehîd olup, en büyük sevâblara, ni’metlere kavuşur. Fakat, tekrâr bildireyim ki, bunlar, ancak niyyeti düzelttikden sonradır. Hâlis niyyet kalbe gelmezse, böyle niyyet etmeğe, kendinizi zorlamalı ve bu niyyetin kalbe hâsıl olmasını, Allahü teâlâdan yalvararak istemelidir.

Harbde kâfirlerin öldürdüğü, sulh zemânında zâlimlerin işkence yaparak öldürdüğü kimsenin şehîd olması için, ölürlen müslimân olması, kalbinde îmân olması lâzımdır.

[TENBÎH: Âdem aleyhisselâmdan bugüne kadar, her zemân, her yerde, kötü insanlar iyilere saldırmışlardır. Allahü teâlâ herşeyi sebebler ile yaratmaktadır. Kötülerin cezâsını da, kötü insanlar vâsıtası ile vermektedir. İşkence edenlere dünyâda da cezâlarını vermektedir. Kötülerin yanı sıra, iyiler de azâb görmektedir. Bunların ve harbde ölenlerin ve kazâda ölen müslimânların hepsi şehîddir. Dünyâda azâb çeken iyi, suçsuz müslimânlarla âhîretde bol ni’metler verilecektir. Âhîretde ni’mete kavuşmak için, îmân sâhibi olmak lâzım olduğu din kitâblarında yazılıdır. Bu kitâblar dünyânın her yerinde çok vardır. Bu kitâbları okuyup da inanmıyana kâfir denir. İslâmiyeti işitmiyen kâfir olmaz. İşitince **(Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah)** diyen ve buna inanan müslimân olur. Bunun ma’nâsı, **(Herşeyi yaratan bir Allah vardır ve Muhammed aleyhisselâm Onun Resûlüdür)**dir. Müslimân olan, Onun son Peygamberine tâbi’ olur. Birçok yerde, kâfirler, zâlimler, suçsuz müslimânları, kadınları, çocukları öldürmüşlerdir. Öldürülen müslimânlar, şehîd olur. Öldürülürken, yapılan işkencelerin acısını duymaz. Ölürlen, kabrde verilecek olan Cennet ni’metlerini görerek çok sevinir. Şehîdler ölürlen hiç acı duymaz. Sevinir ve çok neş’elenir. Cennet ni’metlerine kavuşur. Hadîs-i şerîfde **(Müslimânların kabri Cennet bağçelerindedir)** buyuruldu.]

Oradaki ahbâbıma bir nasihatim de, **(Teheccüd)** nemâzını kılmanızdır. [Ya’nî gece sonuna doğru nemâz kılmalıdır.] Büyüklerimiz, bu nemâzı hep kılmışdı. Size burada iken de söylemişdim ki, eğer o zemân uyanamaz iseniz, evdekilere söyleyiniz, sizi her hâl-ü-kârda uyandırınlar. Sizi, gaflet uykusunda bırakmasınlar. Böylece, birkaç gece kalkınca, alışıarak, kendiniz kolayca kalkar ve bu se’âdete kavuşursunuz.

Başka bir nasîhatim de, yenilen lokmalarda, ihtiyâtlı davranmaktır. Bir müs-limânın, heryerde bulduğu, herşeyi yimesi doğru değildir. Lokmaların halâlden mi, harâmından mı geldiğini düşünmek lâzımdır. İnsan, başlı başına değildir ki, her bildiğini, aklına geleni yapsın. Sâhibimiz, yaratamız var “celle celâlüh”. Onun emrleri ve yasakları var. Beğendiği ve beğenmediği şeyleri, âlemlere rahmet olan Peygamberleri “aleyhimüssalevatü vetteslîmât” ile, bizlere bildirmiştir. Sâhibinin, yaratınının beğenmediği şeyleri istiyen, ne kadar bedbaht ve zevallıdır. Herşeyi sâhibinin izni olmadan kullanmak istiyor. Böyle kimseler, utansın ki, dünyâda, bu şeylerin gelip geçici sâhiblerine sormadan birşeylerini kullanmıyor. Bu, hakîkî ol-mıyan sâhiblerin haklarını gözetiyorlar da, bunların hakîkî sâhibi, beğenmediği şey-leri, şiddetle, pek sıkı yasak ettiği ve yapanları ağır cezâlarla korkutduğu hâlde, Onun sözüne iltifât etmiyor, aldurmuyorlar. Bu hâl, müs-limânlık mıdır, yoksa kâ-firlik midir? İyi düşünmelidir! Şimdi ecel gelmemiş, fırsat elden kaçmamıştır. Geçmişdeki kusûrları temâmlamak, düzeltmek mümkündür. Çünkü, **(Günâhına tevbe eden, hiç günâh yapmamış gibidir)** hadîs-i şerîfi, kusûru olanlara müjdedir. Fekat bir kimse, bile bile günâh işler ve herkese bildirir, hiç sıkılmazsa, münâfık olur. Müslimân görünmesi, onu azâbdan kurtarmaz. Bundan dahâ çok ve dahâ ağır söylemeğe ne lüzûm var? Aklı olana, bir işâret yetişir.

Şunu da söyliyeyim ki, korkulu yerlerde ve düşman karşısında ve emîn ve râhat olmak için (Li îlâfi) sûresini okumalıdır. Tecribe edilmiştir. Her gün ve her gece, hiç olmazsa, onbirer def’a okumalıdır. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Bir yere gelen kimse E’ûzü bikelimâtillâhit-tâmmâti min şerri mâ haleka okursa, o yerden kalkıncaya kadar, ona hiçbirşey zarar, kötülük yapmaz)**. [Korkulu şeyden kurtul-mak ve bir dileğe kavuşmak için, **Tâhâ** sûresinin otuzyedinci âyetinden **(Vele-kad)**dan, otuzdokuz sonuna **(alâ aynî)**ye kadar kâğıda mürekkeble yazıp, bir şe-ye yedi kerre sarıp, yanında taşınmalıdır. Fâidesi çok görülmüştür.] Doğru yolda gidenlere, Allahü teâlâ selâmet versin! Âmîn.

***Ey gözlerimin nûru, ey cândan yakın cânân!
Abdülhakîm Arvâsî, hasta rûhlara dermân!***

***Bizler nerde siz nerde, perdeler feth olmuyor,
Sizden uzak kaldıkca, kalbler râhat bulmuyor.***

***Sohbetden, muhabbetden, dâim konuşurdunuz,
Talebe, hocası ile ölçülür, diyordunuz.***

***Adım adım, hakîkat yolunu geçmişsiniz!
Rûhları serhoş eden, şerbetden içmişsiniz!***

***Dünyâ yok gözünüzde, kalb sâhibi ile meşgûl,
Sensin cihânda şimdi, Rabbin en sevdiği kul!***

***Tevâzû’, büyüklüğün alâmeti derdiniz,
Her hareketinizde bunu gösterirdiniz.***

***Cihân zûlmetde iken Fehîm nûr saçıyordu,
O haznedeki esrâr, hep size nasîb oldu!***

***Ya Rabbî! Seyyid Fehîm, ne büyük mürsid imiş,
ölü kalbi dirilten, bir Hakîm yetiştirmiş.***

***Resûlullahdan gelen, nûru nakş etmiş size,
En büyük arzûmuzdur, kavuşmak lutfünüze!***

***Nûra kavuşulur mu, bir rehber olmadıkca?
Kalbleri ihlâs ile, ona bağlamadıkca.***

78 — ZEKÂT VERMEK

Zekât vermek, hicretin ikinci senesinde Ramezân ayında farz oldu. Zekâtın farzı birdir. Her müslimânın tam mülkü olan nisâb mikdârındaki (**Zekât malı**)nın, belli zemânda, belli mikdârını, zekât niyeti ile ayırıp, emr edilen müslimânlara vermektedir. Tam mülk, halâl yoldan gelip, kullanması mümkün ve halâl olan öz malı demektir. Vakf malı, kimsenin mülkü değildir. Gasb, sirkat, rüşvet, kumar, alkolü içki satışının semeni ve fâsid olarak satın aldığı mal gibi, harâm malı kendi halâl malı ile veyâ çeşidli kimselerden aldığı harâm malları birbirleri ile karışdırmamış ise, bu harâm mallar, mülkü olmaz. Kullanması, nafaka yapması halâl olmaz. Bunlarla câmi' ve başka hayrlar yapamaz. Bunların zekâtını vermesi farz olmaz. Ya'nî, zekât nisâbının hesabına katılmazlar. Sâhibleri veyâ vârisleri belli ise, kendilerine geri vermesi farzdır. Belli değil ise, hepsini sadaka olarak fakirlere dağıtır ise de, sonra sâhibi çıkıp, tazmînini isterse, tazmîn eder. Sâhiblerini bulunciya kadar dayanamayıp bozulacak malı, kendi kullanıp, sonra tazmîn etmesi, ya'nî benzerini, benzeri yoksa kıymetini ödemesi câiz olur. Birinci kısım, kırkikinci maddeye ve 303. cü sahîfeye bakınız! Ticâret şirketinde ortak olanın, hissesi nisâb mikdârı ise, kendi hissesinin zekâtını hesab ederek vermesi lâzımdır. İbni Âbidîn, Bey' ve şirâyı anlatırken diyor ki, (Din adamlarının, evkafdan alacakları erzâkı, teslim almadan önce satmaları câiz değildir. Çünkü bunlar, hak edilmiş ücret iseler de, hak edilen mal, kabz edilmeden önce mülk olmaz. Düşmandan alınan ganîmet, dâr-ül-islâma getirilince, asker haklı olur. Fekat, taksîm edilmeden önce, mülk olmaz). Bunun için me'mûrların ve işçilerin alacakları ma'âş ve ücretler, ellerine geçmeden önce mülkleri olmaz. Ma'âş, ücret ele geçmeden önce, bunlar nisâb hesabına katılmaz. Ya'nî zekâtı verilmez. Bunlardan kesilen yardım sandığı, sigorta paraları ve tasarruf bonoları zekât hesabına katılmaz. Senelerce sonra birikmiş olarak ele alınınca, yalnız alınan para, o senenin zekât nisâbının hesabına katılır. Satış karşılığı alınan bonolar, böyle değildir. Bunlar ve hisse ve tahvîl senedleri, her sene zekât hesabına katılır.

Hanefî mezhebinin âlimleri dediler ki, (**Mükellef**) olan, ya'nî âkıl, bâliğ [cünüb olup gusl abdesti almağa başlayan bir yaşa gelmiş] olan ve hür olan müslimân erkek ve kadının, şartları bulununca, zekât vermeleri farzdır. Zekât vermek, malı müslimân fakîre temlik etmekle olur. Ya'nî, malı fakîrin eline vermek lâzımdır. Fakîr ve âkıl olan yetîme velîsi yemek yidirse, zekât yerine geçmez. Yemeği yetîmin eline verse veyâ velîsi bu yetîmi giydirse zekât olur. Âkıl olmıyan fakîr yetîmle birlikde yemek yiseler zekât vermiş olur. Velî olmak, yetîme babası tarafından veyâ hâkim tarafından vasî ta'yîn edilmekle olur. Bu kimse, yetîme verilecek hediyeleri almak ve ona vermek hakkına mâlik olduğu için, kendi zekâtı ile de, elbise ve yiyecek ve başka lüzûmlu şeyler satın alıp ona verebilir. Hâkim emri ile fakîr akrabaya verilen nafakanın da böyle olduğu (**Bezzâziyye**)de yazılıdır. Başka fakîrlere, zekât malını değiştirmeden vermesi lâzımdır. İmâm-ı Nesefî "rahmetullahi aleyh" (**Zahîre**)de diyor ki, (Bir zengin, ta'âm satın alıp fakîrlere yidirse, zekât vermiş olmayacağı (**Ziyâdât**)da yazılıdır). (**Bezzâziyye**) ve (**Fetâvâ-i Hindiyeye**)de diyor ki, (Kurban etini, koyunlarının zekâtı niyeti ile fakîre verse, zekât olmaz). (**İzâh**)da diyor ki, (Çocuğa, deliye verilecek zekât, babasına veyâ velîsi olan akrabasına veyâ vasîsine verilir).

Dört mezhepde de dört dürlü (**Zekât malı**) vardır:

- 1 — Senenin ekserî zemânında, çayırda parasız otlayan dört ayaklı hayvanlar.
- 2 — Altın ile gümüş.

(**Dürr-ül-müntekâ**)nın sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" buyuruyor ki, (Altın ile gümüşün oniki ayardan ziyâdesi, para olarak kullanılsın, kadınların süsü gibi, halâl olarak kullanılsın, erkeklerin altın yüzük takması gibi, harâm olarak kulla-

nılsın, ev, yiyecek, kefen satın almak için saklanılsın, kılınc [ve altın dış] gibi ihtiyâc eşyâsı olsalar da, zekât nisâbının hesâbına katılacaklardır). Görülüyor ki, erkeklerin altın yüzük takması harâmıdır. İkinci kısım, 41. ci maddenin son dan ikinci sahîfesine bakınız!

3 — Ticâret için alınıp, ticâret için saklanılan (**Ticâret eşyâsı**).

İbni Âbidîn “rahmetullahi aleyh”, zekâtın sebebini ve şartını bildirirken, buyuyor ki, (Eşyânın ticâret niyyeti ile satın alınması lâzımdır. Uşr vermesi lâzım gelen topraklardan hâsıl olan ve mîrâs olarak ele geçen veyâ hediye, vasiyyet gibi kabûl edince mülk olan şeylerde, ticârete niyyet edilse de, bunlar ticâret malı olmaz. Çünkü, ticâret niyyeti, alış verişde olur. Meselâ, tarlasından buğday alıp uşrunu veren veyâ mîrâsdan eline urûz geçen kimse, satmak niyyeti ile saklasa, nisâb mikdârından fazla olsa ve bir seneden fazla kalsa, zekâtlarını vermek icâb etmez). Ticâret niyyeti ile [ya'nî satmak için] satın aldığı buğdayı tarlasına ekse veyâ ticâret için aldığı hayvanı, kumaşı kendi kullanmağa niyyet etse, ticâret malı olmaktan çıkarlar. Sonra bunları satmağa niyyet ederse, ticâret malı olmazlar. Bunları satınca veyâ kirâyâ verince, eline geçen mal ticâret malı olur. Kullanmak için satın aldığı malı, aldıktan sonra ve mîrâs olarak eline geçen urûzu veyâ hediye, vasiyyet, sadaka gibi kendinin kabûl etmesi ile mâlik olduğu malı alırken veyâ tarlasından aldığı buğdayı satmağa niyyet etse, ticâret malı olmazlar. Bunları satsa ve satarken semenleri olan urûzu ticâretde kullanmaği niyyet etse, bu bedelleri ticâret malı olurlar. Çünkü ticâret bir işdir. Yalnız niyyet ile olmaz. Başlamak da lâzımdır. Ticâreti terk etmek ise, yalnız niyyet ile olur. Herşeyi terk etmek, yalnız niyyet ile olur. Bunun gibi, insan yalnız niyyet etmekle müsâfir olmaz ve orucu bozulmaz. Kâfir, müslimân olmaz ve hayvan sâime olmaz. Bunların tersi ise, yalnız niyyet etmekle olur. Altın ve gümüş eşyâ ve kâğıd paralar, her ne sûretle ele geçerse geçsin, zekât malı olurlar.

4 — Yağmur suyu veyâ nehr, dere suyu ile sulanan, harâclı olmyan bütün topraklardan [uşrly toprak olmasa bile] ve vakf toprakdan çıkan şeyler. Bunların zekâtına (**Uşr**) denir. Uşr vermek, Kur'ân-ı kerîmde, En'âm sûresinin yüz kırk birinci âyetinde emr edilmiş, onda birinin verilmesi de hadîs-i şerîfde bildirilmiştir. Uşr, mahsûlün onda biridir. (**Harâc**) ise, beşde bir, dörtde bir, üçde bir, yarıya kadar olabilir. Bir toprakdan, yâ uşr veyâ harâc vermek lâzımdır. Kul borcu olan, borcunu düşmez. Uşrunu tâm verir.

Zekâtın farzı birdir. Bu da, niyyet etmektir. Niyyet kalb ile olur. Malın zekâtını ayırırken veyâ müslimân fakîre verirken (Allah rızâsı için, zekât vereceğim) diye niyyet edip de fakîre veyâ zekâtını fakîrlere vermek için vekîl ettiği kimseye verirken borç veyâ hediye veriyorum dese, câiz olur. Söze bakılmaz. Zekât ve sadaka diye birlikte niyyet ederse, imâm-ı Ebû Yûsûfe göre, zekât olur. İmâm-ı Muhammede göre “rahmetullahi teâlâ aleyh”, sadaka olur. Zekâtını vermemiş olur. Vasiyyet etmemiş meyyitin, bıraktığı maldan zekât borcu verilmez. Çünkü, niyyet etmesi lâzım idi. Vârisleri, kendi mallarından ödeyebilirler. [Bu takdîrde, zekâtın iskâtı yapılmış olur.] Zekâtı ayırırken ve fakîre verirken niyyet etmeyip, verdikten çok sonra niyyet ederse, mal, fakîrde bulunduğu müddetce, câiz olur. Vekîline verirken niyyet etmesi yetişir. Vekîlinin fakîre verirken, ayrıca niyyet etmesi lâzım değildir. Zekâtını müslimân fakîre vermesi için, zimmîyi de, ya'nî başka dinde olan vatandaşı da vekîl etmesi câiz olur. Hâlbuki, hac için, zimmîyi vekîl göndermek câiz değildir. Çünkü, zekât için yalnız zenginın niyyet etmesi lâzımdır. Hac için, vekîlin de niyyet etmesi lâzımdır. Vekîline verirken sadaka, keffâret, hediye dese, vekîli fakîre bu niyyet ile vermeden önce, zengin zekât için niyyet etse câiz olur.

İki zenginın de vekîli olan kimse, bunların zekâtlarını, haberleri olmadan karışdırır, sonra fakîre verirse, zekât verilmiş olmaz. Vekîl sadaka vermiş olur. Ve-

kîl, zekâtları öder. İbni Âbidîn, onbirinci sahîfede, bunu açıklarken buyuruyor ki, (Zekâtları karışdırınca, kendi mülkü olur. Fakîre, kendi malını vermiş olur). Zenginlerin izni ile karışdırmış ise veyâ karıştırdıktan sonra ve fakîrlere vermeden önce izn almış ise, câiz olur. Fakîrlerin vekîli olan kimse, aldığı zekâtları, habersiz karışdırıp, sonra fakîrlere dağıtması câizdir. Zenginlerin vekîlinin de, bunlardan iznsiz karıştırdıktan sonra vermesi câiz olur da denildi. Bir zengin, bir kimseye benim için, şu kadar altın zekât ver dese [veyâ başka memleketde bulunan bir kimseye mektûbla bildirse], bu kimse de emr olunan bu altınları, kendi kâğıd parası ile satın alıp, fakîrlere verse, câiz olur. İmâm-ı Ebû Yûsûfe göre “rahmetullahi teâlâ aleyh”, bu kimse, sonra parasını zenginden isteyebilir. İmâm-ı Muhammed “rahmetullahi teâlâ aleyh” buyurdu ki, (Sonra sana öderim dedi ise, isteyebilir. Öderim demedi ise, isteyemez). Vekîl elindeki zekâtı, zenginin emr etmediği fakîrlere verse, sonra zengin kabûl ederse, câiz olur denildi. Benim için fakîre sadaka ver diyen kimse, sonra sana öderim demedi ise, ödemez. Zengin, kendi vekiline, fakîrlere dağıtması için istediği kadar zekât verebilir. Fakîrlerin vekîli, her fakîr için, nisâb mikdârından fazla zekât alamaz. Zekâtın, fakîr vekîlinin eline girmesi, fakîrin eline girmesi demektir. Fakîr bu mala mâlik olur. Vakf hayvanlarının ve vakf ticâret malının zekâtı verilmez.

ALTIN, GÜMÜŞ ve TİCÂRET MALI ZEKÂTI — Canlı, cansız her mal, meselâ yerden, denizden çıkarılmış tuzlar, oksidler, naft, ya'nî petrol ve benzerleri, ticâret yapmak için, ya'nî satmak için satın alındıkları zemân, (**Ticâret eşyası**) olurlar. Altın ile gümüş her ne niyyet ile olursa olsun, hep ticâret eşyasıdır.

Ödünc alma karşılığı olan borclar ve zekât vermek farz olduğu günden önce ödeme zemânı gelmiş olan müeccel [taksîdli] kul borcları, nisâb hesabına katılmaz. Ya'nî bunlar, altın ve gümüşden ve ticâret eşyasından elde mevcûd olanların ve alacakların kıymetinden çıkarıldıktan sonra, kalanlar, nisâb mikdârı olursa, bir sene sonra zekâtlarını vermek farz olur. Zekât farz olduktan sonra yapılan borclar özr olmaz, bunların zekâtı verilir. Geçmiş senelerin ödenmemiş zekâtları kul borcu sayılır. Müeccel olan, ya'nî zekât farz olduktan sonra, belli zemânda ödenecek olan eski borcların, meselâ talâk vaktine müeccel mehrin nisâb hesabına katılacaklarını, ya'nî zekâtlarının verileceğini bildiren kitâblar İbni Âbidîn'de yazılı ise de, bunların nisâba katılmamasının sahîh olduğu (**Dürr-ül-muhtâr**), (**Hindiyye**), (**Dürr-ül-müntekâ**), (**Dâmâd**) ve (**Cevhere**)de yazılıdır. Hac, nezr ve keffâret için saklanan paraların zekâtı verilir. Çünkü, kul borcu değildirler. Elinde nisâb mikdârı altını veyâ gümüşü olan, yıl sonuna doğru birkaç tenek arpa ödünç alsa, yıl sonunda bu arpa da elinde bulursa, zekât vermesi lâzım olmaz. Çünkü borc, önce zekât malından ödenir. Zekât hesabına katılmıyan arpadan ödenmesi düşünülemez.

Alacaklara gelince, İmâm-ı a'zama göre, üç dürlü alacak vardır:

1 — (**Deyn-i kavî**), ödünc verilen zekât malı ve zekât malının satışı karşılığı alınacak olan (**Semen**)dir. Nisâb hesabına katılır. Alınacak para veyâ bunun ile yanında bulunanın toplamı nisâb mikdârı olduktan bir sene sonra, eline geçen her mikdârın kırkda birini hemen vermesi farz olur. İki sene sonra eline geçenin iki yıllık, üç sene sonra geçenin üç yıllık zekâtını verir. Meselâ, üçyüz dirhem gümüş alacağı olan, üç sene sonra, ikiyüz dirhem alırsa, bunun, üç yıl için, beşer dirhemden, onbeş dirhem zekâtını verir. Almadan önce zekâtını vermesi lâzım olmaz. Kirâcı, mal sâhibinin izni ile, kirâ karşılığı ta'mîr yaparsa, bu masrafı mal sâhibine ödünc vermiş olur. (**İbni Âbidîn**).

2 — (**Deyn-i mütevassıt**), ticâret malı olmiyan zekât hayvanlarının ve köle, ev, yiyecek, içecek gibi ihtiyâc maddelerinin satışları karşılığı ve binâların kirâ alacaklarıdır. Nisâb hesabına katılır. Nisâba mâlik olduktan bir sene sonra, eline nisâb mikdârı veyâ dahâ çok geçince, her sene için, aldığı kırkda biri hemen verilir.

3 — (**Deyn-i za'if**), mîrâs, mehr mallarıdır. Nisâb hesabına katılır. Nisâb mikdârı teslim aldıktan bir yıl sonra yalnız o yılın zekâtı verilir. Elinde nisâb mikdârı mal da varsa, deynden aldığı, buna katıp, elindeki bir yılı temâm olunca, aldığı zekâtı da birlikde verir. Bunun için ayrıca bir yıl beklemez. Kavî ve vasat deynleri de bir sene geçmeden önce alınca, böylece elindeki nisâba katarak zekâtlarını birlikde verir. İki imâma göre “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ”, her alacak, nisâb mikdârı ise, alınan mikdâr az ise de, bir yıl geçmişse, zekâtı verilir.

Gayb olmuş, denize düşmüş, gasb olunmuş, gömüldüğü yer unutulmuş mal ve inkâr olunan alacaklar, tam mülk olmadıkları için, nisâb hesabına katılmaz ve ele geçerse, önceki senelerin zekâtları verilmez.

Senedli veyâ iki şahidli olan veyâ i'tirâf olunan alacaklar, iflâs edende ve fakîrde de olsa, nisâba katılır. Ele geçince, geçmiş yılların zekâtı da verilir.

İHTİYÂC EŞYÂSÎ — İnsanı ölümden koruyan şeylerdir. Bunların birincisi nafakadır. Nafaka da üçdür: Yiyecek, giyecek ve evdir. Yiyecek deyince, mutfak eşyâsı da anlaşılır. Ev demek, ev eşyâsı da demektir. Binek hayvanı veyâ arabası, silâhları, hizmetcisi ve san'at âletleri ve lüzumlu kitâbları da ihtiyâc eşyâsı sayılır.

Hacca gitmek için de, yine bu ihtiyâc eşyâsından fazla parası, malı olması lâzımdır. Nafaka, kendinin ve bakması vâcib olanların nafakasıdır. Bunların ihtiyâcdan fazla olanı ve din ve meslek kitâblarından başka kitâbların hepsi, hac parası için satılır ve kurban, fitra nisâbına katılır. Fekat, ticâret niyyeti olmadıkça, zekât nisâbına katılmaz. Hacca gitmek için, oturduğu evden fazla evi satılır. Fekat, bir evin fazla odaları satılmaz. Oturduğu evini satıp, kirâ ile ev tutmak lâzım değildir. Hac vakti gelmeden önce, ihtiyâc eşyâsı satın almak câizdir. Hac farz olduğundan sonra, bunları alarak hac parasını yimek câiz değildir. Önce hacca gitmesi lâzımdır. İbni Âbidîn haccı anlatırken buyuruyor ki, (Bir senelik yiyecek veyâ parası nafaka sayılır. Dahâ fazlasını satıp hacca gidilir. Tüccârın, esnafın, san'at sâhiblerinin, çiftcinin kendi memleketlerinde âdet olan sermâyeleri, hac için ihtiyâc eşyâsıdır. Kendinin ve bakması kendine vâcib olanların nafakası, bulunduğu şehrin âdetine ve arkadaşlarına göre hesab edilir. İyi, temiz ve güzel yimek, giyinmek lâzımdır. İsrâf da etmemelidir. Kul hakkı, Allahü teâlânın hakkından önce ödenir. Hacca gitmek için ödün almamalıdır. Ödemesi muhakkak ise alınabilir).

İhtiyâc eşyâsını almak için ve cenâze masrafının yapılması için ayırdığı para nisâb hesabına katılır. Yalnız bu parası bulunan kimse, nisâb mikdârı olduğu günden bir sene sonra, yine nisâb mikdârından az olmazsa, elinde kalan bu paranın zekâtını verir. Çünkü, zekât, fitra ve kurban için, ihtiyâc eşyâsına mâlik olmak şart değildir. Bu eşyâdan elde bulunanı nisâba katılmaz.

Altın ile gümüşün ağırlığı ve ticâret eşyâsının mal oluş kıymeti, nisâb mikdârı olduğundan i'tibâren, bir hicrî sene, ya'nî arabî sene [354 gün] elde kalırsa, yıl sonunda elde bulunanın kırkda birini, zekât niyyeti ile ayırıp, müslimân fakîrlere vermek farzdır. Acele edip, hemen vermek vâcibdir. Özsüz geciktirmek mekrûh olur. Verirken dört mezhebe de niyyet etmek ve zekât olduğunu söylemek lâzım değildir.

Altının nisâbı yirmi miskaldir. Miskal, ağırlık ölçü birimidir. Ağırlık, uzunluk, hacm, zemân ve kıymet [para] ölçü birimleri, şer'î birimler ve urfî birimler olarak, ikiye ayrılır: Şer'î birimler, Peygamberimiz “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” zemânında kullanılan ve hadîs-i şerîflerde isimleri geçen birimlerdir. Bunlardan ba'zılarının mikdârları ne kadar olduğunu dört mezheb imâmları farklı bildirmişlerdir. Urfî birimler, kullanılması âdet olan veyâ hükûmetlerin kabul ettikleri birimlerdir. Meselâ, hanefîdeki miskal ile şâfi'îdeki ve mâlikîdeki miskal birbirinden farklı olduğu gibi, çeşidli urfî miskaller mevcûddur. Hanefî mezhebinde, bir miskal, yirmi kırâtıdır. Bir kırât-ı şer'î, kabuksuz, uçları kesilmiş, kuru beş arpadır. [Ec-

zâhânedeki hassâs terâzî ile yaptığım tecribelerle] böyle beş arpanın yirmidört santigram [0,24 gr.] ağırlığında olduğu görüldü. Böylece, bir şer'î miskal, yüz arpa, mâlikîde bir miskalin yetmişiki arpa olduğu (Zahîre)de yazılıdır. Bir miskal, mâlikîde üçbuçuk [3,456] gram ve hanefîde, dört gram ve seksen santigram [4,80 gr.] ağırlığında olmaktadır. O hâlde, altının nisâbı, [96] gramdır. Osmânî devletinde son kabûl edilen urfî miskal 24 kırât ve bir kırât da [20] santigram idi. Buna göre, urfî miskal 4,80 gram olmaktadır. Şer'î miskal ile urfî miskal aynı ağırlıkta olmaktadır. Bir Osmânî ve Cumhûriyyet altını bir buçuk miskal ağırlığında olduğu için, nisâb mikdârı, $20 \div 1,5 = 13,3$ adet altın liradır. Bir liralık altın, [7,20] gramdır. 13,3 adet altın, 96 gram olur. Demek ki, onüç adet ve bir sülüs [13,3] altın lirası veyâ bu kadar değerinde kâğıd parası olan kimsenin, zekât vermesi farz olur. Bir miskal 20 kırâtdır deyince, şer'î miskâl anlaşılır. Bu miskalin kaç gram olduğunu anlamak için, 20 yi bir şer'î kırâtın ağırlığı olan, 0,24 ile çarpmak lâzım olur. Urfî kırâtın ağırlığı olan 0,20 ile çarpılırsa, bulunan 4 gr., şer'î miskalin ağırlığı olmadığı gibi, urfî miskalin de olmaz. Altının nisâb mikdârını bu yanlış miskale göre yaparak $4 \times 20 = 80$ gramdır demek de doğru olmaz.

Gümüşün nisâbı, ikiyüz dirhem-i şer'îdir. Bir dirhem-i şer'î, ondört kırât-ı şer'îdir. Yetmiş arpadır. Mâlikîde ellibeş arpa olup, [2,64] gramdır. Hanefîde, on dirhem ağırlığı, yedi miskalin ağırlığına müsâvî olmaktadır. Bir miskalden, onda üçü çıkarılınca, bir dirhem olur. Bir dirheme, yedide üçü ilâve edilince bir miskal olur. Bir dirhem-i şer'î, $0,24 \times 14 = 3,36$ üç gram ve otuzaltı santi gramdır. [3,36 gram.] O hâlde, Hanefîde gümüşün nisâbı, 2800 kırât veyâ altıyüzyetmişiki [672] gramdır. Bir mecidiye, beş miskaldir. Ya'nî yüz kırât-ı şer'î, ya'nî yirmidört gram olduğundan, yirmisekiz mecidiyesi olana zekât farz olur. Yirmi miskal altın ile ikiyüz dirhem gümüş, ortak bir nisâb mikdârını gösterdikleri için, değerlerinin birbirine eşit olması lâzımdır. Buna göre, islâmîyyetde bir miskal altın, on dirhem gümüş kıymetinde oluyor. Bu da, yedi miskal ağırlığında gümüşdür. Bir gram altın, yedi gram gümüş değerinde olur. Buna göre islâmîyyetde, para olarak kullanılan altının kıymeti, aynı ağırlıkdaki gümüş paranın kıymetinin yedi katıdır. Bugün gümüş, para olarak kullanılmıyor. Gümüş eşyanın değeri çok düşüktür. Bunun için, kâğıd paraların ve ticâret eşyasının nisâbını hesâb etmek için, gümüşün değeri kullanılamaz. İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh", mal zekâtı kısmında diyor ki, (Kırât-ı urfî dört arpadır. Dirhem-i şer'î, yetmiş arpa, dirhem-i urfî, onaltı kırât, ya'nî 64 arpa ağırlığında olduğundan, dirhem-i urfî dahâ küçüktür). [O hâlde, eskiden kullanılan bu dirhem-i urfî, takriben üç gramdır. Osmânîlilerin son zemânlarında kullanılmış olan bir kırât, dört buğday vezninde olup, yirmi santigram, [0,20 gram] idi ve bir dirhem=16 kırât=[3,20] gram idi.

(El-mukaddemet-ül-hadremiyye)de diyor ki, (Şâfi'î mezhebinde bir miskal, 24 kırât ağırlığındadır. Bir dirhem-i şer'î, 16,8 kırât ağırlığında olur). **(Misbâh-unnecât)** ve **(Envâr)**de diyor ki, (Şâfi'îde, bir miskal [72] arpadır. Bir miskal, bir dirhemden, dirhem yedide üçü kadar fazladır. Ticâret eşyasının kıymeti kendi semeni ile, ya'nî alış fiyatı ile hesâb edilir). Bir miskal [24] kırât, bu da 72 arpa olunca, şâfi'îde bir kırât üç arpa ağırlığında olur ki, bu da, 14,4 santigramdır. Bir miskal, takriben üçbuçuk [3,45] gram, yirmi miskal, altmışdokuz [69] gram olur ki, yaklaşık olarak dokuzbuçuk altındır. Şâfi'î ve hanbelî mezheplerinde de bir dirhem, bir miskalden onda üçü noksan olduğundan, bir dirhem, 16,8 kırât, ya'nî iki gram ve kırkiki santigram [2,42 gr.] olur. Gümüşün nisâbı da dörtyüzseksendört [484] gram olmaktadır. Mâlikî mezhebinde, bir miskal [72] arpa, bir dirhem ise [55] arpa olduğu **(Cevâhir-üz-zekiyye)**de yazılıdır. Şâfi'î mezhebinde, bir malın zekâtı, başka cins maldan verilemez. Meselâ altın yerine gümüş ve buğday yerine arpa verilemez. Şâfi'îlerin Hanefî mezhebini taklîd ederek, mal yerine nakd vermeleri ve yedi sınıfın hepsine değil de, diledikleri bir veyâ birkaç sınıfa vermeleri câiz ola-

çağı, (**Kimyâ-i se'âdet**)de ve İbni Hacer-i Mekkînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Fe-tâvâ-i fıkhiyye**)sinde yazılıdır.

(**Dürr-ül-muhtâr**) ikinci cild, otuzuncu sahîfede diyor ki, (Zekât nisâbı gümüş ile hesâb edileceği zemân, dirhem-i şer'î kullanılır. Her şehrdede kullanılmakta olan urfî dirhem de, kullanılabilir diyenler oldu). İbni Âbidîn bu satırları açıklarken buyuruyor ki, (Her şehrdede kullanılmakta olan dirhem üzerinden hesâb olunur diyen âlimler diyor ki, fekat kullanılan dirhemlerin ağırlığı, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” zemânında kullanılan üç çeşid dirhemden en hafifinden dahâ az olmaması lâzımdır. En hafif dirhem, yarım miskal, ya'nî on kırat ağırlığında idi. Böyle değilse, nisâbın, ondört kırat olan dirhem-i şer'î ile hesâb edilmesi lâzımdır. Hanefî âlimlerinin çoğu, bu şer'î dirhemi söylemektedir. Eskilerin de, yenilerin de kitâblarından bu dirhem anlaşılmaktadır). Görülüyor ki, bir memleketde eskiden kullanılmış olup sonradan bırakılmış olan veyâ yeni kullanılanı, dirhem-i şer'îden hafif olan dirhemlerle zekât hesâb edilemez. Bunun için, gümüşe göre nisâbı, eski İstanbul veyâ Mısır dirhemleri ile hesâb etmek câiz değildir. Üç gram ve otuzaltı santigram [3,36 gr.] ağırlığında olan dirhem-i şer'î ile hesâb yapmak lâzımdır.

Âlimlerin çoğuna göre, altın ile gümüş her ne hâl ve şekilde olursa olsun ve her ne niyyet ile saklanırsa saklansın, zekâtı verilir. Şâfi'înin sahîh kavlinde ve hanbelî mezhebinde, kadınların zînet olarak kullandıkları altının ve gümüşün zekâtı verilmaz.

Altın ve gümüş, saf iken yumuşak olduklarından, para ve süs olarak kullanılmaz. Bakır veyâ başka ma'denle karışık halîta [alaşım, alliage, legierung] hâlinde kullanılırlar. Altın ve gümüşü yarıdan [% 50 den] çok olan, ya'nî ayarı onikiden yukarı olan altın ve gümüşlere, saf gibi bakılır. Bunların ayâr farkları düşünülmez. Altını ve gümüşü yarı veyâ dahâ az olan halîtalar ise, ticâret eşyâsı gibidir. [Kânûnî sultân Süleymân “rahmetullahi teâlâ aleyh” zemânında, gümüş nisâbı 840 akça olduğu, Ebüssü'üd efendi “rahmetullahi teâlâ aleyh” fetvâsında yazılıdır. Demek ki bir akça, 0,24 dirhem, ya'nî seksen santigram [0,8 gr.] gümüş imiş. Abdürrahmân Şeref beğ, 1309 [m. 1892] baskılı (**Târîh-i devlet-i Osmâniyye**) kitâbında diyor ki, (Sultân Süleymân zemânında, bir dirhem gümüşden üç akçe basılırdı. 1100 [m. 1688] senesinden sonra, gümüş mikdârı altı def'a azaldı.) 1308 [m. 1891] târihli (**Osmânî takvîmi**)nde, (Bir parça üç akçadır. Bir akça üç fülûsdur) yazılıdır.]

Ticâret eşyâsının kıymeti, ya'nî nisâb hesâb edildiği vaktdeki alış fiyatı, alış ve rişde kullanılan altın veyâ gümüş paradan hangisi ile nisâb mikdârı oluyorsa, onun ile hesâb edilir. İki ile de nisâb mikdârı oluyorsa, fakîrlere dahâ fâideli olanı ile hesâb edilir. Para olarak kullanılmayan altın ve gümüş ile hesâb edilmez. Hükûmet tarafından damgalı altın veyâ gümüş paralardan kıymeti en az olanı ile hesâb edilir. Hangisi ile hesâb edildi ise, yine onun ile zekât farz olduğu gündeki, ya'nî nisâb üzerinden bir sene geçtikden sonraki piyasaya göre, yeniden hesâb edilen kıymetinin, ya'nî alış fiyatının veyâ eşyânın kendisinin kırkda biri verilir. Altın ile gümüşün para olarak kullanılmadığı yerlerde, başka metal veyâ kâğıd paralar, şimdi altın karşılığıdır. Böyle paralarla satın alınmış olan ticâret eşyâsının ve kâğıd paraların, fitra ve kurbanın nisâbları, Şeyhayne “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ” uyarak, damgalı altın paralardan kıymeti en az olanı ile hesâb edilir. Gümüş ile hesâb edilmez. (**Keşf-i rûmûz**)da diyor ki, (Eşyânın kıymetleri altın ve gümüş ile anlaşılır).

Ticâret için olmyan, ya'nî satılık olmyan evlerin, apartmanların, san'at âletlerinin, motör, tezgâh, kamyon ve gemilerin ve ne kadar çok olursa olsun evde kullanılan eşyânın zekâtı verilmaz. San'at sâhibleri, sanâyî'cılar, i'mâlâtçılar, ham ve işlenmiş, ma'mûl eşyânın zekâtını verirler. Demirbaş eşyânın zekâtı verilmaz. Ticâret eşyâsından evde kullanılmak için ve ticâret olunan gıdâdan bir senelik ev ih-

tiyâcî için ayrılmış olanların da verilmez. Ya'nî bütün bunlar ve ödenecek borçlar, nisâb hesabına katılmaz. Bütün bu eşyâyı ve yiyecek, içecek ve giyecek ve barınacak ev gibi lüzümlü nafakayı satın almak için sakladığı altın, gümüş ve kâğıd paranın hepsi nisâb hesabına katılır. Ya'nî zekâtları verilir.

İbni Âbidîn “rahmetullahi aleyh” buyuruyor ki: Ticâret eşyâsının altın ve gümüş üzerinden kıymetleri, nisâb mikdârını bulmaz ise ve yanında altın veyâ gümüş de varsa, eşyanın kıymeti altın veyâ gümüş kıymetine eklenerek, nisâb temâmlanır. Meselâ, yüz dirhem gümüş kıymetinde, satılık buğdayı ile, yine yüz dirhem kıymetinde beş miskal altını bulunursa, zekât verecektir. Çünkü, altının ve buğdayın gümüş üzerinden kıymetleri ikiyüz dirhem olup, nisâbı doldurmaktadır.

Yalnız altını olan, zekâtını, altın olarak verir. Gümüş olarak kıymeti verilmez. Gümüşün zekâtı da, altın olarak verilemez. Yalnız altını veyâ gümüşü veyâ kâğıd parası olup da, ticâret eşyâsı bulunmıyan kimse, bunların zekâtı olarak, başka mal veremez. Şernblâlinin (**Merâkıl-felâh**) kitâbında, (Altın ve gümüş yerine, bunların kıymeti kadar (Urûz) [Altın ve gümüşden başka, canlı veyâ cansız, her çeşid mal] vermek sahîh olur) buyuruyor ise de, o sahîfe temâm okunursa, altın, gümüş yerine ticâret yaptığı maldan verileceği anlaşılmaktadır. Nitekim, (**Tahtâvî**) “rahmetullahi teâlâ aleyh”, bu kitâbı açıklarken, (Urûz ticâret malı demektir) diyor. Bütün fikh kitâblarında da, açıkca bildirildiği gibi, altın veyâ gümüş ile birlikde, ticâret eşyâsı da bulunan bir tüccâr, herbiri ayrı ayrı nisâb mikdârında olsalar dahî, altın ve gümüş zekâtı olarak da, ticâret malından verebilir.

İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh”, koyunların zekâtını anlatırken buyuruyor ki: Zekât ve uşr ve harâc ve fitra ve nezr ve keffâret olarak verilecek mallar yerine bunların kıymetlerini de vermek câizdir. Ya'nî, bunların kendileri mevcûd olduğu hâlde, aynı değerde olan, kendi cinslerinden veyâ başka cinsden zekât malı veyâ altın, gümüş para da verilebilir. [Kâğıd para verilmeyeceği aşağıda bildirilecektir.] Hayvanın kıymeti, verileceği gündeki piyasaya göre hesab edilir. Orta dört koyun yerine, semiz üç koyun verilebilir. Fekat, ağırlık ve hacm ile ölçülen mal yerine kendi cinslerinden kıymetleri verilemez. Başka cinsden kıymetleri verilebilir. Altın ve gümüşün zekâtı ağırlıkları ile, ya'nî darterak verilir. Ticâret için olan hubûbâtın ise, hacmları ile, ya'nî ölçek ile verilir. Böyle fâiz olabilen [ya'nî vezn veyâ hacm ile ölçülen] malların kendi cinsinden, kıymetleri verilmez. Meselâ, beş dirhem bakırlı gümüş yerine, aynı kıymetde, dört dirhem saf gümüş verilemez. Beş dirhem hâlis yerine, beş dirhem âdî, ya'nî ayârı düşük verilir. Fekat bu sûretde, bile bile vermek mekrûh olur. Beş kile âdî buğday yerine, aynı kıymetde olan dört kile hâlis buğday verilemez. Bir kile dahâ vermek lâzım olur. Fekat bunlardan herhangi birinin zekâtı olarak başka cinsden ticâret malı verilirken, o memleketlerdeki alış kıymeti hesab edilerek verilir. Meselâ, ikiyüz dirhem ağırlığında olan bir gümüş ibrik, san'at, işçilik bakımından üçyüz dirhem kıymetinde olsa, bunun zekâtı beş dirhem gümüş verilir. Beş dirhem gümüş kıymetinde altın verilemez. Yedi buçuk dirhem gümüş kıymetinde altın vermek lâzımdır. Hem altını, hem gümüşü olup, her biri ayrı ayrı nisâb mikdârı ise, zekâtları ayrı ayrı dartı ile verilir ise de, yalnız bu takdîrde, ya'nî hem altını, hem gümüşü bulunan bir kimse, nisâb mikdârı oldukları zemân dahî, fukarâyâ fâideli olmak, ya'nî geçer akça verilmiş olmak şartı ile, kıymeti hesab edilerek, ikisinden birini vermek de câiz olur. Hem altını, hem de gümüşü olup, birisi veyâ her biri, nisâb mikdârından az ise, bu vakt, herhangi birinin, diğeri üzerinden kıymeti alınarak birisinin nisâbı doldurulabilir ise, öteki yerine de, bu verilir. Yine fukarâyâ fâideli olan hesab edilmeli ve verilmelidir. [Birinci kısım, 83. cü maddeye bakınız!] Yüz dirhem ağırlığında gümüş bir ibriğin işçilik kıymeti ikiyüz dirhem olsa, zekâtı lâzım gelmez. Zîrâ zekât, ağırlık ile hesab edilir. Yüzelli dirhem gümüşü ile, kırk dirhem kıymetinde, beş miskal altını olan, zekât verecektir. Çünkü, altının gümüşe ilâvesi nisâ-

bı doldurmuyor ise de, gümüşün altına ilâvesinde nisâbı hâsıl olmaktadır. Doksanbeş dirhem gümüşü ile, bir miskal altını olsa ve bir miskal altın kıymeti, beş dirhem gümüş ise, altın nisâbını doldurduğu için zekât verir.

Bir kimse, zekât niyyeti ile kırkda bir ayırmadan veyâ verirken niyyet etmeden, fakîrlere milyonlarla lira dağıtsa, zekât vermiş olmaz. Çünkü, ayırırken veyâ kendi vekiline veyâ fakîre veyâ fakîrin vekiline verirken niyyet etmesi farzdır.

Eldeki para ve ticâret malı nisâb mikdârı olduğdan sonra, bir sene temâm olmadan, azalıp nisâbdan aşağı düşse veyâ dahâ çoğalır, zekâta te'siri olmaz. Ya'nî, sene sonunda, nisâb mikdârından az olmaz ise, mevcûdun zekâtı verilir. Sene sonunda elinde bulunan paradan, yiyecek, giyecek, ev satın almak, kirâ vermek gibi lüzûmlu paraları düşmez. Bütün paranın zekâtını verip kalanı bunlara harc eder. Hanefîde ve Şâfi'îde, sene sonu gelmeden önce, nisâb telef olur veyâ telef ederse, ya'nî elinde zekât malı nisâb mikdârı kalmazsa, evvelki nisâb sayılmaz olur. Yeniden nisâba mâlik olursa, yeniden bir sene dahâ bekleyip, sene sonunda da, nisâb elinde kalırsa, bu elindekinin kırkda birini, niyyet ile, ayırıp, verir. Mâlikî ve hanbelî mezheplerinde, nisâb helâk olursa, yine böyledir. Fekat, zekâtdan kaçmak için, kendi telef ederse, evvelki nisâb değişmez. Bir sene geçtikden birkaç gün sonra, eline çok para, mal gelse, bunun zekâtı hemen verilmaz. Bir sene sonra, elinde bu da kalırsa, verilir. Alacak başkadır, ele geçen başkadır. (**Câmi'ur-rümûz**) kitâbı, seksenaltıncı sahîfede buyuruyor ki, (Nisâba mâlik olduğdan sonra, bir sene temâm olmadan önce satın alınan ticâret eşyası ve tevellüd ederek veyâ hediye, mîrâs, vasiyyet sûretleri ile ele geçen (Sâime) hayvan ve altın, gümüş, hattâ sene sonuna yakın iken de ele geçseler, kendi cinsinden nisâblara eklenerek hepsinin zekâtı birlikte verilir. Buradan anlaşılıyor ki, sene temâm olduğdan sonra ele geçenler nisâba eklenmez. Ya'nî o senenin zekâtına sokulmayıp, ondan sonra gelen senenin zekâtına bırakılır. Yine anlaşılıyor ki, nisâbı olmıyanların eline geçerse, bunların, o sene zekâtları verilmaz).

KÂĞID PARA ZEKÂTI — Kâğıd paraların zekâtını da vermek lâzımdır. Şî'iler altın ve gümüşden başka paraların zekâtı verilmez, diyorlar. Nûr-i Osmâniyye kütübhânesi, [1968] numaralı (**Tâtârhâniyye**) kitâbının sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh", doksanbeşinci sahîfede diyor ki, (Gümüş para gibi kullanılan Fülûs, ya'nî bakır paraların kıymeti, ikiyüz dirhem gümüş veyâ yirmi miskal altın olduğu zemân, bu paranın zekâtını vermek lâzımdır. Ticâret niyyeti ile kullanması şart değildir ve kıymeti, ya'nî değeri kadar altın verilir).

[(**Miftâh-üsse'ade**) kitâbının sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" arabî olarak diyor ki, (Fülûs denilen bakır paraların gümüş para ile hesâb edilen kıymetleri ikiyüz dirhem gümüş olursa, bu fülûsların değerlerinin kırkda biri kadar gümüş parayı zekât olarak vermek lâzım olur). Bundan anlaşılıyor ki, şimdi kâğıd liraların zekâtını altın lira olarak vermek lâzımdır. Kâğıd olarak verilemez.

(**Dürr-ül-müntekâ**) kitâbının sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh", Sarf bahsi sonunda diyor ki, (Fülûs, geçer akça olduğu zemân, gümüş para gibidir. Geçmez ise, başka mallar gibidir. Sayısı veyâ ağırlığı belli olan, meselâ bir dirhem ağırlığında fülûs ile mal satın almak câizdir. Bir dirhem ağırlığında fülûs ödemesi lâzım olur. Fülûs, aslında para değildir. Gümüş dirhem parçalarının yerini tutmak için basılmış ma'den parçaları olup, ucuz şeyleri satın almak için kullanılır.)]

Kâğıd paraların nisâbları, çarşıda kullanılan en ucuz altın para ile hesâb edilir. Çünkü kâğıd paralar, altın karşılığı senedlerdir ve kendi kıymetleri azdır. Altın karşılığı olan i'tibârî kıymetleri hükümetler tarafından konmuşdur. Her zemân değişmektedir. Karşılıkları kadar altın liraların kırkda biri veyâ bunun ağırlığı kadar her çeşid altın verilmelidir. Fakîre altını teslim etdikden sonra, ona kolaylık olmak için, altınları piyasadaki kıymetine göre ondan satın alıp, ona kâğıd para verilebilir. Nakdeynden, ya'nî altından ve gümüşden başka ticâret eşyasını böyle satın alıp,

kendisinin kullanması mekrûh olduğu (**Buhârî**)de yazılıdır. Kâğıd olarak verilen zekâtlar sahîh olmaz. Tekrâr vermek lâzımdır. Sonradan fakîr olan, az altın ile devr yaparak kazâ eder. Asrlardan beri müslimânlar, zekâtlarını altın, gümüş olarak vermişdir. Hiçbir din âlimi, fülûs denilen paraların ve borç senedinin zekât olarak verileceğini söylememişdir. 5 Mayıs 1338 [m. 1922] târîhli fetvâ denilen yazı doğru değildir. Şâfi’îde câiz olmadığı (**İkdül-ceyyid**)de yazılıdır. [Birinci kısım, 54. ncü madendenin sonuna bakınız!]

(**İbni Âbidîn**) “rahmetullahi teâlâ aleyh”, sarf, ya’nî sarraflık satışı anlatırken diyor ki, (Fülûs, ya’nî bakır paralar, geçer akçe ise, üzerindeki değere göre para olur. Üzerindeki değer geçer değilse, kıymetsiz mal olur). Onüçüncü sahîfesinde diyor ki, (Ödenecek senedlerin iki dürlü değeri vardır: Üzerinde yazılı olan değeri olup, sened sâhibinin, kendinde bulunmayan malını göstermekdedir. Kâğıdın kendi değeri ise pek azdır). İnsanın malı, kendinde bulunuyorsa, bu mala (**Ayn**) denir. Kendinde bulunmıyorsa, (**Deyn**) denir. Kâğıd liralara üzerlerinde yazılı olan değerler, deyn olan zekât malını göstermekdedir. (**Dürr-ül-muhtâr**), onikinci sahîfede diyor ki, (Ayn veyâ geri alınacak deyn olan malın zekâtını deyn olan maldan vermek câiz değildir. Ayn olan maldan vermek lâzımdır). Meselâ fakîrden alacağı olan ikiyüz dirhemini beş dirhemini zekât niyyeti ile ona bağışlayıp kalanı alsa, câiz olmaz. Ancak beş dirhemini zekâtı verilmiş olur.

(Kâğıd paralar, birkaç kişi arasında yapılan âdî senede benzetilemez. Bunlar her yerde geçer. Altın gibidirler) demek doğru değildir. Çünkü, (**İbni Âbidîn**) yemîn bahsinde diyor ki, İmâm-ı Ebû Yûsûf, Hârûn Reşîd için yazdığı, (**Harâc ve Uşr**) kitâbında buyuruyor ki, (Halifenin, toprak sâhiblerinden, harâc ve uşr olarak, altın, gümüş yerine, başka geçer akça, meselâ sûtûka denilen parayı alması harâmıdır. Çünkü bunlar, herkesin kabûl ettiği damgalı para ise de, altın değil, bakır paradır. Altın, gümüş olmayan parayı zekât ve harâc olarak alması harâmıdır).

Kâğıd paraların zekâtını, altın olarak vermek takvâ değildir. İbâdetlerde takvâ, bunların bir mezhebin imâmîlerinin hepsine, hattâ her mezhebe uygun olmasına çalışmak demektir. Fakîr, kâğıd paraya râzî oluyor ve onunla ihtiyâclarını gideriyor denirse, fakîrin râzî olması değil, Allahü teâlânın râzî olması ve kabûl etmesi lâzımdır. Meselâ, (**İbni Âbidîn**) onikinci sahîfede diyor ki: (Bir zengin, bir fakîrden alacağı olsa, fakîre borç senedini verip, sana, alacağım kadar zekât vermeğe niyyet etdim. Sen de kabûl et ve borcuna karşılık tut, ödemiş olalım dese, fakîr de kabûl etdim dese, islâmiyyet, bunu kabûl etmiyor ve zengin, zekâtını vermiş olmuyor. Çünkü, zekât, lâf ile, borç senedi vermek ile, râzî olmak ile edâ edilmiş olmuyor. Mal teslim etmek ile oluyor. Bu zengin, zekâtını fakîre vermesi, fakîrin de, aldıktan sonra, tekrâr zengine geri vererek borcunu ödemesi lâzımdır. Şâfi’î ve hanbelî mezheplerinde de böyledir. Fakîrin, bu parayı geri vereceğine güvenemiyorsa, güvendiği birini fakîre göstererek, zekâtını almak ve borcunu ödemek için, bunu vekîl yap der. Zekâtı bu vekîle verir. Vekîl de, zengine geri vererek, fakîrin borcunu öder). Böyle olduğu (**Dürr-i yektâ**) ve (**Mîzân-ı kübrâ**) kitâblarında da yazılıdır.

(**İbni Âbidîn**) “rahmetullahi teâlâ aleyh” yine aynı sahîfede buyuruyor ki: (Zengin bir kimse, ayn olan, ya’nî elinde bulunan malının [veyâ elinde bulunan kâğıd paraların karşılığı deyn olan altınların] zekâtını fakîre vermek için, başka birinde bulunan alacağının senedlerini [veyâ bankadan veyâ sarrafdan altın alacak kadar kâğıd parayı] o fakîre verip, senedlerde yazılı malı, borçludan almasını [veyâ o kâğıd paralarla bankadan, sarrafdan altın almasını] fakîre emr etse, fakîr o malı, borçludan aldığı zemân [ya’nî kâğıd para verip altın alınca] zengin zekâtı ayn olarak verilmiş olur. Malı [altını] fakîr teslim almadıkça, yalnız senedi [kâğıd parayı] vermekle, zekât verilmiş olmaz. Çünkü, fakîr, o malı [altını] aldığı zemân, borç senedi [ya’nî kâğıd para], mal [altın] olup, aynın [ve deynin] zekâtı, ayn

olarak verilmiş oluyor). Görülüyor ki, kâğıd para zekâtını, altın olarak vermek veyâ kâğıd olarak verilince, bunu fakîrin bankadan veyâ sarrafdan altına çevirmesi ve kâğıd para verirken, bunu altına çevirmesi için, fakîre emr etmek, muhakkak lâzımdır. Verilen kâğıd parayı, fakîr altına çevirmezse, zengin zekât vermiş olmaz. Zîrâ altına çevirmek, ya'nî deyn olan malın zekâtını ayn olarak vermek, zenginin vazîfesidir.

Hülâsa: Ticâret eşyâsı bulunmyanlar, kâğıd paralarının zekâtını altın olarak vermemelidir. Verilecek kâğıd parayı altına çevirmek, altın bulmak her zemân kolaydır. Zîrâ, altının lira olması şart değildir. Dartarak, bileyzik, yüzük veyâ herhangi bir şekilde altın verilebilir. Bunlar da, her yerde, kuyumcularda bulunur. Bulunduğu yerde hiç altın bulunmyan bir zengin, ticâret eşyâsı da yoksa, altın bulunan bir şehirdeki bir müslimânı vekîl edip, buna kâğıd para gönderir. Bu vekîl de, kâğıd paraları altına çevirip, fakîre altın verir. Doğrudan doğruya, fakîri de vekîl edebilir. Fakîr, zenginden veyâ vekîlinden uzak yerde ise ve fakîrin bulunduğu yerde altın yoksa, fakîrin ta'yîn edeceği vekîline de altın teslîm olunabilir. Hattâ zengin, zekâtı olan altını, fakîrin emri ile, fakîrin alacaklısına teslîm ederek, fakîri borçdan kurtarabilir. Burada, alacaklı zekâtı almakta, fakîrin vekîli olmaktadır. Fekat, fakîrin rızâsı, ya'nî önceden vekîl etmesi şarttır.

Zekât, kâğıd para olarak verilemez demek, zekâtı kâğıd para olarak vermemelidir demek değildir. Kâğıd para, ahkâm-ı islâmiyyeye uygun verilmelidir demektir. Herhangi bir zekât malının zekâtını kâğıd para ile, ahkâm-ı islâmiyyeye uygun olarak vermek için, fakîrdeki alacağını, ona, o kadar zekât vermeğe niyet ederek ödeşmek isteyen bir zenginin yapacağı gibi yapmak lâzımdır. Bu da, (**Eşbâh**) ve (**Redd-ül-muhtâr**)da ve (**Hindiyye**) 6. cı cildi sonunda şöyle anlatılmaktadır: (Dağıtmak istediği, nisâbdan az kâğıd paranın değerinde altını zevcesinden veyâ başkasından ödünç alır. Sâlih bir fakîr bulur. Buna emîn değilse, sana ve bir kaç tanıdığıma kâğıd para olarak zekât vereceğim. Dînimiz, zekâtın altın olarak verilmesini emr ediyor. Altınları kâğıd paraya çevirmekte kolaylık olmak için, (**Zekâtını almak ve dilediği gibi tasarruf etmek üzere**, şunu vekîl yapmanı istiyorum. Böylece, benim ahkâm-ı islâmiyyeye uymamı sağlamış olacaksın. Bunun için de, sevâb kazanacaksın!) der. Zenginin güvendiği bir kimse vekîl yapılır. Zengin olan da vekîl yapılabilir. Altınları, bu fakîrin yanında olmayarak bu vekîle, zekât niyeti ile verir. Böylece zekât fakîre verilmiş olur. Vekîl, altınları teslîm alıp, birkaç dakîka sonra, bunları, kâğıd para karşılığı zengine satar. Aldığı kâğıd paraları da, zengine hediye eder. Zengin de, bu kâğıd paraları, o fakîre ve başka fakîrlere [Kur'ân-ı kerîm kurslarına ve dîne hizmet eden, cihâd yapan müslimânlara] dağıtır). Zenginlere verirse, sevâbı az olur. Kimseye vermezse veyâ câiz olmyan kimselere ve nemâz kılmyanlara verirse, zekâtın azâbından kurtulursa da, sevâblarına kavuşamaz. Altınları alınca götürmeyeceğine emîn olduğu bir fakîr bulursa, zekâtını doğruca bu fakîre verir. Fakîr altınları aldıktan birkaç dakîka sonra, bunları, zekâtı vermiş olan zengine satar. Aldığı kâğıd paraları zengine hediye eder. Hatta, altınları satmayıp, doğruca bunları hediye eder. Zengin de bu değerinde kâğıd parayı, yukarıda bildirdiğimiz yerlere dağıtır. Altınları, ödünç almış olduğu kimseye geri verir. Nisâbdan çok zekât vermesi icâb ediyorsa, bu işi tekrâr yapar. Zekâtı altın olarak dağıtmak, dahâ sevâbdır. Altın ile verileceği, herkese gösterilmiş, öğretilmiş olur. Zekâtı fakîre veyâ vekîline, önce altın olarak verip sonra bunu kâğıd paraya çevirmek, (**Hîle-i şer'iyye**) olur. Zekâtı ahkâm-ı islâmiyyeye uygun verebilmek için, bunu yapmak lâzımdır ve çok sevâbdır. Hîle-i şer'iyye yapmanın câiz olduğu ve fakîrin aldığı zekâtı, sadakayı zengine hediye etmesinin câiz olduğu üçüncü kısım, 15. ci ve 63. cü maddeleri sonunda bildirilmiştir. Farz olduktan sonra zekât vermemek için, (**Hîle-i bâtıla**) yapmak harâm olur. Farz olmadan önce yapılan hîle, imâm-ı Muhammede göre mekrûh, imâm-ı Ebû Yûsufe göre câiz olur. Fetvâ imâm-ı Muhammede göre, Üçüncü kısım, 15.

ci maddenin son sahîfesine bakınız!

Bekara sûresinin ikiyüzyetmişbeşinci âyetinde meâlen, **(Allah, fâiz ile elde edilenleri yok eder. İzlerini bile bırakmaz. Zekâtları verilen malları arttırır)** buyruldu. Allahü teâlânın bu va'dini bilmiyen veyâ inanmiyan, zekât vermekten kaçıyor. Fakîrlerin ve devletin bu hakkını ödememek için, hîle-i bâtıla yapanlar oluyor. Bu bâtil hîlelerden birisi, zekât nisâbına mâlik olmamak için, ev, dükkân, arsa, tarla satın alarak, paralarını ellerinden çıkarıyorlar. Satın aldıklarını kirâyâ veriyorlar. Böylece, zekât vermeleri farz olmuyor ise de, fakîr olan akrabâlarına nafaka vermeleri farz oluyor. Bunu zâten hiç bilmiyorlar. Hem, nafaka vermek farzını yapmıyorlar, hem de, sıla-i rahm sevâbından mahrûm kalıyorlar. Hem de, ticâretde, sanâyî'de, bütün milletin kalkınmasında kullanılacak paraları taşâ, toprağa bağlamış oluyorlar. Bundan başka, Allahü teâlânın zekât verenlere va'd etmiş olduğu bereketden, zenginlikten mahrûm kalıyorlar.

(İbni Âbidîn) ve **(Mevkûfât)** ve birçok kitâbların sâhibleri “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în” yemînin çeşidlerini anlatırken diyor ki, (Bir kimse filâna olan şu kadar gümüş borcumu, bugün ödeyeceğim diye yemîn etse, gümüş yerine, züyûf veyâ bakırı yarıdan fazla olan gümüş verse, yemîni yapmış olur. Eğer fülûs denilen, bronzdan, kalaydan, bakırdan geçer akça [veyâ kâğıd para] verse yâhud alacaklı, yemîn eden borçlusuna, alacağını hediye etse, bağışlasa, yemîni yapmış olmaz. Çünkü, bakır para, gümüş değildir. Borçlunun, parayı teslim etmesi lâzımdır. Alacaklının sözü ile olmaz). Züyûf, gümüşü az para demek ise de, bakırı yarıdan çok değildir. Fülûs, altından ve gümüşden başka, ma'denî para demektir. Görülüyor ki, yemîn bahsinde, züyûf da, gümüş kabul olunduğu hâlde, fülûs, ya'nî bakırdan geçer akça [ya'nî kâğıd para], yine kabul edilmiyor, câiz olmuyor.

Mezhebsizler, câhiller, (Kâğıd para, iki kişi arasında yapılan senede benzetilemez. Günün geçer akçasıdır. Umûm-ı belvâ hâlini almışdır. Bugün için bunu vermek zarûridir) diyorlar. Bunlara aldanmamalıdır. Umûm-ı belvâ ve zarûret olmak ve ruhsat, izn vermek, bizim gibi avâmın sözü ile olamaz. Burada konuşmak, müctehidlerin hakkı ve salâhiyyetidir. Bugün, yeryüzünde mutlak müctehid yoktur. Bunun için hiçbir müslimânın dört mezhebin dışına çıkması câiz değildir. Müctehidlerin, bugünkü şartları dahî içine alan fetvâları yukarıda bildirilmiştir. İbni Âbidîn, hutbeyi dinlemeği anlatırken buyuruyor ki, (Eshâb-ı kirâm “radiyallahü teâlâ anhüm ecma'în” ve müctehidler zemânında başlıyan ve devâm eden âdetler, halâle delîl olurlar. Sonradan âdet olan şeyler, delîl-i şer'î olamaz). [Ho-parlör ile ezân okumanın câiz olmadığı buradan da anlaşılmalıdır.]

Dünyânın en büyük islâm devleti olan Osmânlılarda, kâğıd para, ilk olarak, 1256 [m. 1840] senesinde kullanıldı. Sonra, vaz geçildi. İkinci olarak 1268 [m. 1851] de, üçüncü olarak 1279 [m. 1862] da kullanılıp, yine vaz geçildi. Dördüncü olarak 1294 [m. 1877] de Osmânlı bankası hesabına çıkarıldı. Bunlar, ara sıra değiştirilerek, bugüne kadar kullanılmaktadır. Bu uzun zemân içinde yazılan kitâbların ve verilen fetvâların hiçbirinde, zekâtın kâğıd para olarak verileceği bildirilmemiş ve söylenmemiştir. Herkes zekâtını altın ve gümüş olarak vermiştir. Zekâtın fülûs olarak verilmesinin, Şâfi'î mezhebinde de câiz olmadığı, **(İkd-ül-ceyyid)**in kırkdördüncü sahîfesinde yazılıdır.

Her müslimân mâlik olduğu zekât malının mikdârını, her zemân düşünmeli, nisâb mikdârı olduğu günü, bir yere yazmalıdır. Bu günden sonra, bir yıl temâm olmadan önce, nisâb helâk olursa, ya'nî elinde, ihtiyâcından fazla hiç malı kalmazsa, başlangıç olarak yazdığı günün kıymeti kalmaz. Bir yıl temâm olmadan önce, eline yine nisâb mikdârı mal geçerse, bu günü yeniden yazması ve bundan bir sene sonra, nisâb helâk olmadan elinde kalırsa, o zemân zekât vermesi farz olur. Nisâb, yıl sonunda da helâk olursa, ya'nî farz olduktan sonra helâk olursa, yine böyledir. Zekât afv olur ve eline nisâb mikdârı mal gelirse, yeniden bir sene beklemesi lâzım gelir. Çünkü, zekât farz olur olmaz, Hanefîde hemen vermesi lâzım değil-

dir. Vermeden ölürse, bıraktığı maldan verilmez. Şâfi'î ve Mâlikî mezheplerinde, zekât farz olunca, hemen ayırıp vermek farzdır [**Mizân-ı Şa'rânî**]. Nisâb yıl ortasında helâk olmaz, fekat azalırsa, yıl sonunda tekrâr nisâb mikdârı olursa, zekât farz olur ve yıl sonunda, mâlik olduğu mikdârının kırkda birini verir. Sene arasında azalan nisâb, sene sonunda nisâb mikdârına yükselmezse, zekât farz olmaz. Malı, bundan sonra nisâb mikdârı olursa, o günden sonra, tekrâr bir yıl beklemek lâzım gelir. Zekât farz olduktan sonra, nisâb helâk olmayıp, kendi harc eder, telef ederse veyâ borçlu olursa, zekât afv olmaz. Malı ödünce veyâ âriyet verip geri alamazsa, helâk olur. Telef etmiş olmaz. Zekât vermemek için, farz olduktan sonra malı helâk etmek, söz birliği ile mekrûhdur. Farz olmadan önce, farz olmaması için çâre aramak da, imâm-ı Muhammede göre mekrûhdur. [Üçüncü kısım, onbeşinci maddeye bakınız!].

Harâm yoldan gelmiş olan zekât malını, kendi halâl zekât malı ile karışdırmış ise, bunu nisâba katmaz. Çünkü, kendi mülkü değildir. Sâhiblerine veyâ sâhiblerinin vârislerine geri vermesi, sâhibleri bilinmiyorsa, fakîrlere sadaka vermesi farzdır. Karışdırmış ise, eğer birbirinden ayrabilirse, yine böyledir. Birbirinden ayıramaz ise, sâhiblerini biliyorsa, kendi halâl zekât malı ile öder. Sâhiblerini buluncıya kadar, bu zekât malını saklar. Bunun ve tam mülkü olmadığı için, karışımın zekâtlarını vermez. Bundan başka, nisâb mikdârı zekât malı da varsa, bu nisâb ile berâber karışımın da zekâtını verir. Ödedikten sonra da, habîs malın hepsine zekât farz olur ve kullanması câiz olarak, karışık malı tam mülkü olur ve nisâb mikdârına katar. Birine verince, onun alması câiz olur. Fekat, (**Mülk-i habîs**) olur. Sâhiblerinin o malda hakları kalmaz. Habîs karışımından birine verince, onun alması câiz olur. Fekat, habîs malları tazmîn etmedikçe, kendisi kullanamaz. Başkasına veremez. Fakîrlere sadaka da veremez. Zekât nisâbına katamaz. Tazmîn, benzerlerini, benzerleri yoksa, aldığı gündeki kıymetlerini sâhiblerine ödemektir. Karışımından değil, kendinin halâl zekât malından tazmîn etmesi lâzımdır. Zekât vermemek için, habîs karışım edinmek, zekât vermemekten dahâ büyük günâhdır. Sâhibleri bilinmiyorsa karışmamış olanı, karışmış ise, bu habîs malın hepsini fakîrlere sadaka verir. Çünkü, her parçasında harâm mal mevcûddur. Çeşidli kimselerden alınmış olan harâm mallar birbirleri ile karışdırılırsa, yine hepsi kendi habîs mülkü olur. Fekat hepsini sâhiblerine, sâhibleri bilinmiyorsa fakîrlere vermesi vâcib olur. Sadaka verilmesi vâcib olan malın zekâtı verilmeye. (**Fâsid bey'**) ile alınan malı ve parayı, kendi parası ile karışdırmasa da, mülk-i habîs olur. (**Bezzâziyye**)de diyor ki, (Sadaka vermesi lâzım olan habîs karışımı sadaka verirken, halâl malının zekâtı niyyeti ile verse, hem zekât, hem de sadaka vermiş olur). Görülüyor ki, halâl malın zekâtını harâm maldan vermek câizdir.

TOPRAK MAHSÛLLERİNİN ZEKÂTI — Uşr vermek de farzdır. Toprakdan alınan mahsûlün zekâtına (**Uşr**) denir. Borcu olanın da uşr vermesi lâzımdır.

İmâm-ı a'zam buyuruyor ki: (Her sebze ve meyve, az olsun, çok olsun, mahsûl topraktan alındığı zemân, onda birini veyâ kıymeti kadar altın veyâ gümüşü, müslimân fakîrlere vermek farzdır). Hayvan gücü ile veyâ dolap, motör ile sulanan yerdeki mahsûl elde edilince, yirmide biri verilir. İster onda bir, ister yirmide bir olsun, hayvan, tohum, âlet, gübre, ilâç ve işçi masraflarını düşmeden evvel, vermek lâzımdır. Bir sâ'dan az mahsûlün uşru verilmez. Toprağın sâhibi çocuk, deli, köle olsa da, uşru verilir. Uşru vermiyenden hükûmet zorla alır. Ne kadar olursa olsun, ev bağçesindeki meyve ve sebzeler için ve odun ve ot ve saman için uşr verilmez. Balın [fennî te'sîsât ve masraflar yapılsa dahî], pamuğun, çayın, tütünün, dağdaki ağaç meyvelerinin [meselâ zeytinlerin, üzümlerin] onda biri, uşr verilir. Zift, petrol ve tuz için uşr yoktur. [Birkaç sahîfe ileride Beyt-ül-mâlin dört hazinesinden ikincisine bakınız!] Uşru verilmeyen mahsûlü yimek harâmdır. Yedikten sonra da, vermek lâzımdır.

(İbni Âbidîn) buyuruyor ki: (Meyvenin ve ekinin uşru, İmâm-ı a'zama ve imâm-ı Züfere göre, bitki üzerinde meydâna geldikleri ve çürümekden emîn oldukları zemân farz olur. Toplanacak hâle gelmese de, fâidelenecek, yinecek hâle gelince uşrunu vermek farz olur. İmâm-ı Ebû Yûsüfe göre olgunlaşınca, toplamadın önce farz olur. İmâm-ı Muhammede göre ise, hasâddan sonra, ya'nî hepsini toplayınca farz olur. Hasâddan önce, yerinden koparıp yimesi veyâ başkasına yidirmesi câizdir. Fekat, İmâm-ı a'zama göre, bunun uşrunu da sonra verir. İki imâma göre, bunun uşrunu vermesi lâzım olmaz. Fekat, mahsûlün beş vesk olması için, bu da hesâba katılır. Olgunlaşdıktan sonra koparmış ise, imâm-ı Muhammede göre, yine uşrunu vermek lâzım olmaz. Hepsini topladıktan sonra telef olanın ve çalınanın uşrunu vermek lâzım olmaz). Fakîr olanlar, uşrlarını iki imâma göre hesâb edip verir. Zenginler, İmâm-ı a'zama göre vermelidir.

(İmâd-ül-islâm) kitâbı, ikiyüzyirmibeşinci sahîfede diyor ki, (Çift sürmekle hâsıl olsun, bağdan hâsıl olsun, mahsûlün onda birini fakîr müslimâna vermeden önce yemek harâmıdır. Eğer ölçü ile çıkarıp, ölçü ile yidikden sonra, yidiğinin de uşrunu hesâb edip verirse, önce yemiş olduğu halâl olur.

On kile buğday alan, bir kilesini müslimân fakîre vermezse, yalnız o bir kilesi değil, on kilenin hepsi harâm olur. Sâhibinin rızâsı yok iken, onun yerini ekip mahsûl alan kimseye, elde ettiği mahsûlden yalnız masrafı, sermâyesi kadari halâl olup, fazlası harâm olur. Fazlasını fakîrlere sadaka vermesi lâzımdır).

İmâm-ı Ebû Yûsüf ile imâm-ı Muhammede göre uşr vermek için, topraktan çıkan mahsûlün, bir sene dayanıklı olması ve mikdârının beş veskden çok olması lâzımdır. Vesk, bir deve yükü demek olup, altmış sâ' alan bir hacm ölçüğüdür. Altmış sâ', ikiyüzelli litre olur. Buna göre, iki imâm, uşr için binikiyüzelli litre nisâb olduğunu bildirmektedir. Fekat fetvâ İmâm-ı a'zaman ictihâdına göre verilmiştir.

İbni Âbidîn, üçüncü cild ikiyüzellidördüncü sahîfede diyor ki, (Bir şehir halkı kendiliğinden müslimân olur veyâ müslimânlar, şehri zor ile alıp, erâzînin beşde biri ayrılıp, geri kalan askere veyâ başka müslimânlara verilirse, böyle yerler, alanların mülkü olur. Mahsûlünden uşr vermeleri farz olur. Zor ile alınıp da, kâfirlere bırakılan veyâ sulh ile alınıp, kâfirlerin olan topraktan uşr alınmaz, **(Harâc)** alınır. [Harâc ile uşrun masrafları, ya'nî kullanıldıkları yerler başkadır.] Basradan başka İrâk, Suriye ve Mısır topraklarından harâc alınır). İkinci cild, elliikinci sahîfede buyuruyor ki, (Harâçlı toprağı, sâhibi, mü'mine dahî vakf ederse veyâ satarsa, mahsûlden yine harâc verilir). **(Mecmû'a-i cedîde)**de diyor ki, (Bir zimmî, mülkünü vakf edip, kirâlarının müslimân fakîrlere verilmesini şart etmesi câiz olur). Şerhin üçüncü cild, ikiyüzellibeşinci sahîfesinde, (Kâfir ölünce vârisleri yine harâc verir. Vâris kalmazsa, beyt-ül-mâlin olup, harâc sâkit olur, ya'nî verilmez. Hükûmet, bu mîrî toprağı satar veyâ vakf ederse, harâc vermez, mahsûlden uşr verir). Anadolu topraklarının çoğu, bu yoldan, uşrlu olmuştur. İkinci cild, elliinci sahîfede de böyle yazmaktadır. İkinci cild, kırkdokuzuncu sahîfede buyuruyor ki, (Bir kimse, kendi uşrlu toprağını vakf ederse, bu toprağı işleten, uşr verir). Ellibeşinci sahîfede diyor ki, (Beyt-ül-mâl toprağını, hükûmet kirâyâ verirse, her sene alınan kirâ harâc yerine geçer. Ayrıca uşr da alınmaz. Çünkü, harâc alınan yerden uşr alınmaz). Bir kimse, uşrlu toprağını kirâyâ verirse, mahsûlün uşrunu, İmâm-ı a'zama göre, mal sâhibi verir. Kirâ ücreti yüksek olan yerlerde, böyle fetvâ verilir. İki imâma göre, kirâcı verir. Kirâ az olan yerlerde, böyle fetvâ verilir. Beyt-ül-mâlin toprağını, devlet reisinden başka kimse satamaz. Harâçlı toprak sâhibi müslimân olsa veyâ bu toprağı vakf etse, yine harâcı verilir. Uşrlu bir toprağı, zimmî, ya'nî gayr-i müslim satın alsa, bu toprak harâçlı olur. Üçüncü cild, ikiyüzaltmışbeşinci sahîfede buyuruyor ki, (Devlet reisi harâcı, toprağın sâhibi müslimâna bağışlarsa, beyt-ül-mâldan hakkı varsa, kendi kullanır. Yoksa, hakkı olana verir. Uşru bağışlarsa, câiz olmaz. Hükûmetin kaldırması ile uşr afv olmaz. Top-

rak sâhibinin, uşrunu, beyt-ül-mâldan hakkı olanlara vermesi lâzım olur).

İkinci cildde buyuruyor ki: (Harâclı, uşrlu olmıyan yerler, meselâ dağlardaki, ormanlardaki mahsûller, uşrlu sayılır). Uşrunu vermediği bilinen toprak sâhiblerinin gönderdiği hediyeenin onda birini ayırıp, fakîre verdikten sonra, yimek iyi olur.

Beyt-ül-mâlin, ya'nî mîrî toprakların kullanılmasını gösteren eski (**Erâzî kanûnu**)nun çeşidli şerhleri arasında, mülkiyye mektebi mecelle muallimi, Âtîf beğın [1319] baskılı kitâbı başında diyor ki:

Bir memleket harb ile alınırsa, toprağın beşde biri beyt-ül-mâlin olur. Geri kalan üç dürlü olabilir:

1 — Askere veyâ başka müslimânlara taksîm edilir. Bunların mülkü olur. Böyle toprakdan, her sene uşr alınır.

2 — Toprak kâfirlerin elinde bırakılır. Böyle toprakdan harâc alınır.

3 — Devlet reîsi toprağı kimseye vermeyip, beyt-ül-mâla verir. Böyle toprağı mîrî toprak da denir. Uşrlu veyâ harâclı toprağın sâhibi ölüp, hiç vârisi kalmazsa, bu toprak beyt-ül-mâlin olur. Mîrî toprak olur. Sultânın tesbît edeceği bedel ile satılır veyâ kirâyaya verilir. Semeni ve ücreti harâc olur. Ya'nî, beyt-ül-mâlin üçüncü kısmına konur. Yâhud, her sene kirâ olarak mahsûlün yüzdesi alınmak üzere, tapu ile, müslim ve gayr-i müslim vatandaşlara kirâyaya verilir. Kirâları askerin ve subayların olurdu. Kirâ almak hakkı bulunan askere (Timarcı), subaylara (Za'ım) denirdi. Askerin toprağına (**Timar**), subay toprağına (**Ze'âmet**), general toprağına (**Hâs**) denirdi. Müftî-üşsekaleyn Ebüssü'üd efendi, Nûr-i Osmâniyye kütübhânesinde bulunan fetvâlarında buyuruyor ki, (Beyt-ül-mâla âid mîrî toprakları tapu ile kirâlayanların, her sene timarcılara mahsûlün onda birini vermelerini sultânlar emr etmişlerdir. Bu verilenlere uşr denilmekte ise de, uşr değildir, kirâ ücretidir). Son zemânlarda mîrî erâzînin çoğu, devlet tarafından vakf edilmiş veyâ millete satılmış, her iki şekilde de, uşrlu olmuşdu. Böylece, Anadolu ve Rumelideki toprakların hemen hepsi, milletin mülkü olup, uşrlu olmuşdu. Görülüyor ki, tarladan uşr veyâ harâcdan birini vermek lâzımdır. Ba'zıları, Anadolu toprağı, uşrlu toprak değildir, diyor. Hâlbuki, şimdi memleketimizde mîrî toprak yoktur. Herkesin tarlası, bostanı, kendi mülküdür, yâhud kirâcıdır. Mahsûlün uşrunu veremeleri farzdır.

Osmânlılar zemânında beş dürlü toprak vardı:

1 — Milletin mülkü olan topraklar olup, pek azı harâclı, pek çoğu uşrlu idi. Mülk olan toprak dört dürlüdür: Birincisi, köy, şehr içindeki arsalar veyâ köy yanında olup, yarım dönümü geçmiyen yerlerdir. Bunlar, mîrî toprak iken, halîfenin izni ile millete satılmış yerlerdir. Yâhud uşrlu veyâ harâclı yerlerdir. İkincisi, halîfenin izni ile millete satılan mîrî tarla, çayırlandır. Buraların mahsûlünden uşr verilir. Üçüncüsü uşrlu, dördüncüsü harâclı topraklardır.

Bu dört nev' toprağı, sâhibi satabilir. Vasiyyet edebilir. Vârislerine, ferâiz bilgisine göre taksîm olunur. Hâlbuki mîrî toprakları kirâ verip tapu ile kullanan kimseler ölürse, bu toprakları vârisleri taksîm edemezler ve satamazlar. Satılmasını, parasından borcunun ödenmesini vasiyyet edemez. Vârislerinin malı olmaz. Bu topraklar kurban nisâbına katılmaz. Satılamaz. Yalnız, timâr sâhibinin izni ile, para karşılığı, başkasına devr olunabilir. Mîrî toprağı kirâlayan kimse, her şey ekebilir veyâ kirâ ile başkasına ekdirir. Üç sene boş bırakılan toprak başkasına verilir. Kirâcı, mîrî toprağı ağaç, asma iznsiz dikemez. İznsiz, binâ da yapamaz. Meyyit gömülmez. Mîrî toprak, tapu ile kirâlanmış olanın mülkü olmaz. Bu kimseler kirâcıdır. Bu kimse vefât edince, toprağın, vârisine kirâyaya verilmesi âdet olmuşdur. Kendisine kirâyaya verilmesi, vârisin şer'î hakkı olmayıp, devletce yapılan bir ihsândır [Üçüncü kısımda, altmışdördüncü madde sonuna bakınız!]

2 — Beyt-ül-mâlin toprakları, ya'nî mîrî topraklar. Memleketin çoğu böyle

olup, kirâya verilirdi. Sonraları çoğu millete satıldı. Uşrlu oldu.

3 — Vakf topraklar olup, mahsûlü uşrlu idi.

4 — Umûma terk edilen meydânlar, çayır ve benzerleri.

5 — Beyt-ül-mâlin ve hiç kimsenin olmıyan dağlar gibi, ormanlar gibi yerler olup, buraları işletip mahsûl alan müslimân, uşr verir.

HAYVAN ZEKÂTI — (Mevkûfât) kitâbında buyuruyor ki: (Yılın yarından fazlasında parasız çayırdaki otlayan hayvanlar, üretmek için, [sütü için] olursa, bunlara (**Sâime**) hayvan denir. Sâime hayvan sayısı, nisâb mikdârı olduğundan bir yıl sonra, zekâtı verilir. Yün için, yük taşımak için, binmek için olursa, sâime denilmez ve zekât lâzım olmaz). Deve, sığır gibi başka cinsden sâime hayvanlar, birbirlerini ve diğere ticâret eşyâsına eklenmezler.

DEVE ZEKÂTI — Dört devenin zekâtı verilmez. Devenin nisâbı beşdir. Beş deve, ikiyüz dirhem gümüş karşılığı oluyor. Beş devesi olan, bir koyun verir. Bir koyun, beş dirhem [onyedi gram] gümüş demek oluyor. Dokuza kadar bir koyun verilir. Ondandan ondörde kadar devesi olan, iki koyun verir. Onbeşden ondokuza kadar üç koyun, yirmiden yirmidörde kadar dört koyun verilir. Yirmibeşden otuzbeşe kadar deve için, iki yaşına girmiş bir yavru dişi deve verilir. Otuzaltıdan kırkbeşe kadar, üç yaşına girmiş dişi deve yavrusu verilir. Kırkaltıdan altmışa kadar, yük vurulabilecek, dört yaşına girmiş dişi deve verilir. Altmışbirden yetmişbeşe kadar için, beş yaşında, yetmişaltıdan doksana kadar için iki adet üç yaşındaki, doksanbirden yüzyirmiye kadar için, iki adet dört yaşında deve verilir. Yüzyirmiden fazla olan her beş deve için, ayrıca birer koyun verilir. Fekat, yüz kırkbeş olunca, koyunlar yerine, iki yaşında bir dişi deve verilir. Yüzelli deve için, üç adet dört yaşında deve verilir. Sonra her beş deve için, birer koyun da verilir. Fekat, yüz yetmişbeşden yüzseksenbeşe kadar devesi olan, koyunlar yerine, bir adet iki yaşında dişi deve verir. Yüzseksenaltı deveden yüzdoksanbeşe kadar deve için, üç adet dört yaşında deve ile bir adet üç yaşında deve verilir. Yüzdoksanaltıdan ikiyüze kadar, dört adet dört yaşında deve verilir. Zekât olarak erkek deve verilmez. Verecek dişi devesi olmıyan, erkek devenin değerini, altın veyâ gümüş olarak verir. Bir yaşını doldurmıyan deve yavrusunun zekâtı verilmez. İkiyüzden çok devesi olan, her elli deve için, yüzelli ile ikiyüz arasındaki işlemi yeniden yapar.

SİĞİR ZEKÂTI — Sığırın nisâbı otuzdur. Otuzdan az sığırı olan, bunların zekâtını vermez. Otuz sığır için bir adet, bir yaşını aşmış erkek veyâ dişi buzağı verilir. Otuzdokuza kadar hep böyledir. Kırkdan ellidokuza kadar sığırı olan, bir adet, iki yaşını bitirmiş, erkek veyâ dişi dana verir. Altmışdan altmışdokuza kadar sığır için, iki buzağı verilir. Yetmiş sığır için, bir dana ile bir buzağı verilir. Yetmişden sonra, her on için, böyle hesâb edilir. Her otuz için bir buzağı, her kırk için bir dana artmaktadır. Seksen olunca, iki dana artmaktadır. Manda zekâtı, sığır gibidir.

KOYUN ZEKÂTI — Koyunun nisâbı kırkdır. Kırkdan az koyunu olan zekâtını vermez. Kırkdan yüzyirmiye kadar koyunu olan, yalnız bir koyun verir. Yüzyirmibirden ikiyüze kadar koyun için, iki koyun verilir. İkiyüzbirden dörtyüze kadar üç koyun verilir. Dörtyüz için dört koyun, sonra her yüz için bir koyun artar. Koyun, keçi, erkek, dişi zekâtları hep böyledir. Bir yaşını doldurmıyan kuzuların zekâtı verilmez. Fekat, koyunu da varsa, yavrular da hesâba katılır. Deve ve sığır yavruları da böyledir. Kuzu, hiçbir zemân zekât olarak verilmez.

AT ZEKÂTI — Erkek ve dişi bir arada ve çayırdaki, üretmek için beslenirse zekât lâzım olur. Binmek ve yük için ise, lâzım olmaz. Yalnız erkek atı olanın [aygırın] zekâtı olmaz. Çünkü üremez. Ticâret niyyeti ile beslenirse, ticâret malı zekâtı verilir. Ticâret için olmıyan katır ve merkeb çok olsa da, zekâtları verilmez.

Atın nisâbı yokdur. Her at için bir miskal altın verilir. İsterse, atların kıymeti-

ni hesâblar. Kıymetleri altın nisâbını dolduruyorsa, kırkda biri kadar altın verir. Deve, sığır ve koyun zekâtı olarak, değerleri kadar altın da verilebilir.

ZEKÂT KİMLERE VERİLİR? — Zekât, yalnız aşağıda yazılı, yedi sınıfta bulunan müslimânlar verilir. Sekizinci sınıf, (**Müellefet-ül-kulûb**) idi. Ya'nî, azılı kâfirlerin şerlerini def' için bunlara zekât verildi. Ebû Bekr "radiyallahü anh" zemanında buna lüzüm kalmadı.

1 — (**Fakîr**): Nafakasından fazla, fekat nisâb mikdârından az malı olana fakîr denir. Ma'âş kaç lira olursa olsun, evini idârede güçlük çeken her fakîr me'mûr, îmânî var ise, zekât alabilir ve kurban kesmesi, fitra vermesi lâzım olmaz. [Birinci kısım seksenbirinci maddeye bakınız!].

2 — (**Miskîn**): Bir günlük nafakasından fazla birşeyi olmıyan müslimâna miskîn denir. Din adamı olarak tanıtılan Hamîdullah (İslâma giriş) kitâbında, miskîn, gayr-i müslim vatandaş demekdir diyor. Bu fikri yanlışdır. Dinde reform yapmaktır. Müslimân olmıyana zekât vermek câiz değildir.

3 — (**Âmil**): Ya'nî Sâime hayvanların ve toprak mahsûllerinin zekâtlarını toplayan (**Sâ'î**) ile, şehir dışında durup rastladığı tüccârdan ticâret malı zekâtını toplayan (**Âşir**), zengin dahî olsalar, işleri karşılığı zekât verilir.

4 — (**Mükâteb**): Ya'nî efendisinden kendisini satın alıp, borcunu ödeyince, âzâd olacak köle.

5 — (**Münkâtî**): Cihâd ve hac yolunda olup, muhtâc kalanlar. (**Dürr-ül-muh-târ**)da diyor ki, din bilgilerini öğrenmekte ve öğretmekte olanlar da, zengin olsalar bile, çalışıp kazanmağa vaktleri olmadığı için zekât alabilirler. İbni Âbidîn bunu açıklarken buyuruyor ki, (**Câmi-ul-fetâvâ**)da bildirilen hadîs-i şerîfde, (**İlm öğrenmekte olanın kırk yıllık nafakası olsa da, buna zekât vermek câizdir**) buyuruldu.

6 — (**Medyûn**): Borcu olan ve ödeyemeyen müslimânlar.

7 — (**İbnüs-sebîl**): Kendi memleketinde zengin ise de, bulunduğu yerde yanında mal kalmamış olan ve çok alacağı varsa da, alamayıp muhtâc kalan.

Bunların hepsine veyâ birine vermelidir. Zekât parası ile meyyite kefen alınmaz. Meyyitin borcu ödenmez. Câmi', cihâd, hac yapılmaz. Zimmîye, ya'nî gayr-i müslim vatandaşlara zekât verilmez. Zimmîye fitra, adak, sadaka, hediye verilebilir. Zengin kölesine ve zengin küçük oğluna da verilmez. Zengin büyük çocuğu veyâ zevcesi veyâ babası veyâ yetîm kalan küçük çocuğu fakîr iseler bunlara, başkaları zekât verebilir. Küçük çocuk akllı ise, ya'nî parayı başka şeyden ayırabiliyor ve aldatılarak elinden alınamıyor ise, buna verilir. Böyle âkil değilse, babasına veyâ vasîsine yâhud akrabâsından veyâ yabancından çocuğa bakan kimseye vermek lâzım olur. Peygamberimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" ve amcalarının evlâdlarından, kıyâmete kadar geleceklere zekât verilmez. Çünkü, her mühârebede, düşmandan alınan ganîmetin beşde biri bunların hakkıdır. Ahmed Tahâvî, (**Emâlî**) kitâbının şerhinde diyor ki, (İmâm-ı a'zam buyurdu ki, bunlara ganîmet hakları verilmediği için, zekât ve sadaka vermek câizdir). Câiz olduğu (**Dürr-i Yektâ**)da da yazılıdır.

Anaya, babaya ve dedelerin, ninelerin hiçbirine ve kendi çocuklarına ve torunlara zekât verilmez. Bunlara, sadaka-i fitr, adak ve keffâret gibi vâcib olan sadakalar da verilmez. Fakîr iseler, nâfile sadaka verilebilir. Zevceye de zekât verilmez. İmâm-ı a'zam buyurdu ki, kadın da, fakîr olan zevcine zekât veremez. İmâmeyn ise, fakîr zevcine zekât verir dediler. Fakîr olan gelinine, dâmâdına, kayın vâlideye, kayın pedere ve üvey çocuğuna zekât verilir. Zimmîye sadaka ve hediye verilir.

Zekât verilebileceğini soruşdurup anlıyarak, zekâtını verdikten sonra, bunun zengin veyâ zimmî olan kâfir veyâ ana, baba, evlâd veyâ kendi zevcesi olduğu an-

laşılrsa, zararı olmaz. Ya'nî kabûl olur. (**Nehr-ül-Fâik**)da diyor ki, (Zekât verilecek olan kimse, fakîrler arasında bulunuyor ve onlar gibi ise yâhud fakîr olduğunu söyleyip, zekât istemiş ise, bu kimsenin zekât almağa hakkı olup olmadığını araştırmaya lüzûm yoktur. Buna zekât verince, soruşturarak, araştırmaya lüzûm yoktur).

Abdülkâdir Gazzî “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Eşbâh hâşiyesi**)nde diyor ki, (Debbûsînin (**Mültekit**)de bildirdiği gibi, vasîsi bulunduğu yetîme, zekât olarak giyecek ve yiyecek vermek câizdir. Çünkü, yetîm onun iyâli, evlâdı gibidir). Vasîsinin, zekât malı ile yetîme lüzûmlu şeyleri alıp buna vermek hakkı vardır. Yetîm, alış veriş anlıyacak kadar akllı ise, giyeceği ve yiyeceği, çocuğun eline vermek lâzımdır.

Fakîrin, hiç olmazsa, bir günlük ihtiyâcını karşılayacak kadar vermek müstehabdır. Borcu olmıyan ve çocuk çocuğu bulunmıyan fakîre, nisâb mikdârı veyâ malını nisâb mikdârına temâmlıyacak kadar zekât vermek mekrûhdur. Çocuk çocuğu olan fakîre, bunların herbirine bölünce, nisâb mikdârı düşmeyecek kadar, çok zekât vermek câizdir. Zekâtı, fakîr olan kardeşe ve hala, amca, dayı ve teyze gibi yakın akrabâya vermek dahâ sevâbdır. Yakınları muhtâc iken, başkalarına verirse, sevâbı olmaz [**İmdâd**]. Zî-rahm mahrem olan akrabâsına nafaka vermesine mahkemece hükm olunan kimsenin zekât niyyeti ile, zekât malından nafaka vermesi câizdir. Zekâtı başka şehre göndermek mekrûh ise de, akrabâya vermek için veyâ kendi şehrinde fakîr müslimân bulamazsa, başka şehre göndermek câizdir. Zekâtı, borcu olana vermek, fakîre vermekten dahâ iyi olduğu (**Bezzâziyye**) fetvâsında yazılıdır. Malını isrâf edene, harâmında kullanılan zekât vermek lâyık olmadığı (**Dürr-i Yektâ**)da yazılıdır.

Zengin vekîli, zekâtı, zengin emrettiği kimseye verir. Başkasına veremez. Başkasına verirse veyâ gayb ederse, öder. Vasıyyet de böyledir. Emr olunan fakîre verilir. Zengin, vekîline, dilediğine verirse, vekîl kendi fakîr olan çocuğuna ve zevcesine de verebilir. Kendi fakîr ise, kendi de alabilir. Hâlbuki, nezdî böyle değildir. Vekîl, adak sâhibinin emrettiğinden başkasına da verebilir. İbni Âbidîn, bu satırları açıklarken, onikinci sahife başında buyuruyor ki, (Vekîl zenginden aldığı altın ve gümüş yerine, kendi altın ve gümüşünü fakîre verip sonra zengin verdiğini, kendi kullanması câizdir. Fekat, zengin parasını önce kendi kullanıp, sonra kendi parasından zekâtı verirse, câiz olmaz. Kendi için sadaka vermiş olur. Zekâtı, zengine öder. Nafaka vermek, satın almak, borc ödemek için aldığı parayı kullanan vekîl de böyledir. Görülüyor ki, zekâtı kendi malından ayırıp vermek şart değildir. Zengin vekîli, zekâtı vermek için, izin almadan bir başkasını da vekîl edebilir).

Zekât ayrılmakla verilmiş olmaz. Ayrılan zekât, kendinde veyâ vekîlinde iken gayb olursa, tekrâr ayırıp vermesi lâzımdır. Vekîli gayb edince, öder. (**Âmil**)in veyâ fakîr vekîlinin gayb ettikleri zekâtı tekrâr vermek lâzım olmaz. Vekîl fakîre öder. (**Âmil**), hem (**Sâ'î**), hem de (**Âşir**) demektir.

Meyit kefenlemek ve câmi' yapmak, cihâd edenlere yardım etmek için, kâğıd para zekâtını anlatırken bildirdiğimiz gibi, fakîrler, zekâtlarını alması ve bildirdiği yere vermesi için, güvenilen birini vekîl ederler. Bu vekîl, fakîrler için zekât alır. Fakîrlerin emrettiği yere verir. Hayr cem'iyetlerine zekât vermek için de, böyle yapılır. Vekîlin zekâtı alırken ve verirken, birşey söylemesi lâzım değildir. Yalnız, vekîl eden fakîrlerin, zekât alabilecek müslimân olmaları lâzımdır. Zekâtı kâğıd para olarak verebilmek için de, böyle yapılacağını yukarıda bildirmişdik.

Alacaklarını ve malını eline geçiremeyen, elindeki bononun ödeme zemânı gelmeyen zengin kimse, fâizsiz ödünç veren bulamazsa, ihtiyâcı kadar, zekât alabilir. Malına kavuştuğu zemân, almış olduğu zekâtı, fakîrlere dağıtmaz. Hâlbuki

fakîr, ihtiyâcından fazla, nisâbdan az zekât alabilir. Altın ile gümüşün ve ticâret eşyâsının zekâtının fakîre veyâ fakîrin vekîline teslîm edilmesi lâzımdır. Başka yerlere, kurumlara verilen zekât, müslimân fakîrin eline geçmezse, zekât ödenmiş olmaz.

Bir günlük yiyeceği bulunan kimsenin ve hiç yiyeceği yok ise de, sağlam, çalışacak, ticâret edecek hâlde olan kimsenin, yiyecek, içecek veyâ bunları almak için para istemesi, dilenmesi harâmîdir. Bunun varlığını bilerek, istediğini vermek de harâmîdir. İstmeden verilmesi ve verilene alması câizdir. Bu kimsenin yiyecek, içecekden başka ihtiyâclarını meselâ, elbise, ev eşyâsı, kirâ paraları istemesi câiz olur. Aç veyâ hasta olanın, oturacak evi olsa da, yiyecek istemesi câizdir. Bir günlük yiyeceği olan, olmasa da, çalışabilecek hâlde olan kimse, ilm öğrenmekle [veyâ öğretmekle] meşgûl ise, yiyecek istemesi, yine câiz olur. [İkinci kısımda, otuzsekizinci maddeye bakınız!] Parasını harâma sarf edene ve isrâf edene sadaka verilmez.

BEYT-ÜL-MÂL — Uşr ve kırdâ otlayan hayvanların zekâtı, fakîrlere verileceği gibi, beyt-ül-mâla da teslîm edilmesi câizdir. Beyt-ül-mâla verilmesi lâzım olan bir şeyi eline geçiren kimse, beyt-ül-mâldan hakkı varsa, bu şeyi kendi kullanır. Kendi hakkı yoksa, beyt-ül-mâldan hakkı olan bir müslimâna verir. Bu şeyi, beyt-ül-mâla vermez. İbni Âbidîn, ikinci cild, elli altıncı sahîfede buyuruyor ki, (Beyt-ül-mâldan hakkı olan fakîrlere, zekât me'mûrları, âlimler, mu'allimler, vâ'izler, din dersi öğrenen talebe, borçlular, Ehl-i beyt-i nebevî, ya'nî seyyidler ve şerîfler, askerler, beyt-ül-mâl parası ellerine geçerse, hakları kadar almaları câizdir).

(Bezzâziyye) fetvâsının sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh”, Halvânîden alarak diyor ki, (Elinde emânet bulunan kimse, sâhibi ölürse, emâneti vârislerine verir. Vârisleri yoksa, beyt-ül-mâla verir. Beyt-ül-mâla verince zâyı' olacak ise, kendi kullanır veyâ beyt-ül-mâldan nasîbi olanlara verir).

Zekât, fakîrlerin hayâtını, ihtiyâclarını, cem'ıyyetin tekeffül eylemesi, garanti etmesi demektir. Bir şehrin bir köşesinde, bir müslimân, açlıktan ölse, şehirdeki zenginlerden birinin, az bir zekât borcu kalsa, onun kâtîli olur. Zekât, müslimânlar arasında, sigorta teşkilâtıdır. İslâmiyyet (**beyt-ül-mâl**) denilen sigortayı, şahsın, açığızların, kendi menfe'atlerini düşünenlerin eline bırakmamış, devletin emrine vermişdir. Bu sigorta, başka sigortalara benzemez. Fakîrlere para istemez, zenginlerden alır. Zekât veren zenginlerin dünyâda malı artar. Âhîretde de, bol sevâb verilir. İslâm sigortası, her fakîre yardım eder. Bir âile reîsi ölünce, fakîr âilesine ma'âş bağlayıp, herkesi mes'ûd eder. İşte islâmiyyet, zekât ile, böyle sosyal bir sigorta kurmuşdur.

İbni Âbidîn “rahmetullahi aleyh” buyuruyor ki: (Dört nev' zekât malından ikisine, ya'nî zekât hayvanları ile toprakdan elde edilen mallara (**Emvâl-i zâhire**) denir. Bunların zekâtlarını, halîfenin me'mûrları gelip toplar. Bu me'mûrlara (**Sâ'î**) denir. Devlet, bu toplanan malı [ve (**Âşir**) denilen me'mûrların, yolcu tüccârdan aldıkları emvâl-i bâtına zekâtını] beyt-ül-mâlda saklayıp, yedi sınıftan herbirine sarf eder. Zekât mallarından altın, gümüş ve ticâret eşyâsına (**Emvâl-i bâtına**) denir. Bunların mikdârını sâhibine sormak câiz değildir. Bunların zekâtını mal sâhibi, yedi sınıftan dilediğine, kendi verir. Böyle verilmiş olan zekâtları, devlet ayrıca istiyemez. Bir şehirdeki zenginlerin hiç zekât vermedikleri anlaşılırsa, emvâl-i bâtınalarının zekâtını da devlet tophıyabilir. (**Dıyâ-ul-ma'nevî**) ve (**İzâh**)da diyor ki, (Devlet beş malı alamaz: Emvâl-i bâtına zekâtı, fitra, kurban, nezr ve keffâret).

[Son zemânlarda, Ehl-i sünnet âlimlerinin “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in” büyüklüklerini anlayamayanlar çoğalmaktadır. Çünkü, âlimi âlim anlar. Câhiller anlayamaz. Din adamı geçinen câhiller, kendilerini âlim sanıyorlar. Birbirlerini, millete, islâm âlimi diye tanıtıyorlar. Biz, yalnız Kur'âna ve hadîslere inanırız diyerek, Selef-i sâlihînin ictihâdlarını beğenmiyorlar. Kur'ân-ı kerîmden ve

hadîs-i şerîflerden, kısa görüşlerine ve kısır düşüncelerine uygun yeni yeni ma'nâlar çıkarıyorlar. Hadîs-i şerîfde öğülmüş olan ikinci yüzyılın büyüklerine, din imâmılarına dil uzatıyorlar. Onların kıymetli kitâblarını lekelemeğe uğraşıyorlar. İbni Teymiyye, Mevdûdî, Reşîd Rızâ, Seyyid Kutb, Hamîdullah, fizikçi Abdüsselâm ve Ahmed Didad gibi mezhebsizlerin kitâbları, islâm âlimlerinin sözbirliği ile bildirdiklerine uymayan bilgileri yaymaktadır. Meselâ, (Cihân Sulhu ve İslâm) ve (İslâma Giriş) kitâblarında, (Zekât devlete verilen vergi demektir. Zenginlerin, diledikleri fakîrlere verdikleri paraya zekât denmez. Zekât yalnız devlete verilir. Devlet, bunu kâfirlerin fakîrlere de verebilir. Çünkü (**Miskîn**), kâfirlerin fakîrleri demektir) yazılıdır. Mezhebsizlerin yanlış yolda oldukları, (**Fâideli Bilgiler**) kitâbının (**Din Adamı Bölücü Olmaz**) ve (**Doğru Söze İnan, Bölücüye Aldanma**) kısımlarında uzun bildirilmektedir.]

Zâlim olan sultânlar, (**Emvâl-i zâhire**)den vergi alırken, zekât niyeti ile verilirse, kabûl olur diyen âlimler vardır. (**Emvâl-i bâtna**)dan alırlarsa veyâ kâfir ve mürted olanların aldığı her nev' vergi verilirken, zekât olarak niyet edilse de, zekât yerine geçmez. Ayrıca zekât vermek lâzım olur.

Beit-ül-mâlda, birbirlerinden ayrı dört cins mal bulunur:

1 — Hayvânlardan, toprak mahsûllerinden alınan ve (**Âşir**)in, ancak yolda rast geldiği müslimân tüccârdan aldığı zekâtlar olup, yukarıdaki yedi sınıfa verilir.

2 — Ganîmetin ve yerden çıkarılan ma'denlerin beşde biri olup, yetîmlere, miskînlere ve parasız kalan yolculara verilir. Bunların üçünde de, önce (**Benî Hâşim**) ve (**Benî Muttalib**) olanlara verilir. Petrol gibi sıvılardan ve oksidler, tuzlar gibi ateşde erimiyen filizlerden ve denizden çıkarılanlardan birşey alınmaz.

3 — Gayr-i müslimlerden alınan, harâc ve cize ve âşirin bunlardan aldığı maldır. Bunlar, yol, köprü, han, mekteb, mahkeme gibi umûmî ihtiyâclara ve millî müdâfe'aya sarf edilir. Memleket hudûdunu bekleyen, memleket içindeki yolları bekleyen müslimânlara, köprü, mescid, havuz, nehr yapmağa ve ta'mirlerine, imâma, müezzine, hademe-i hayrâta, islâm ilmlerini, ya'nî din ve fen bilgilerini okutanlara ve okuyanlara, kâdîlara, müftülere, vâ'ızlara ve dîni ve milleti, devleti yaşıtmak için çalışanlara verilir. Bunlar, zengin olsalar bile, çalışmaları, hizmetleri karşılığı, âdet ve ihtiyâc eşyâsının değerine göre, uygun bir pay verilir. [(**Hadîka**) el âfetlerinde, beit-ül-mâl hakkı olanları geniş anlatmaktadır.] Öldükleri zaman, çocukları değerli ise, başkalarına tercih olunur. Çocukları câhil, fâsık iseler, babalarının yerine ta'yîn edilmez. (**Eşbâh**) sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" diyor ki, (Sultân, câhil birini, mu'allim, hatîb, vâ'ız ta'yîn ederse, sahîh olmaz. Zulm etmiş olur).

4 — Vârisi olmıyan zenginlerin bıraktığı mal ve (**lukata**), ya'nî yerde bulunup sâhibi çıkmayan şeyler; hastahânelere ve fakîrlerin cenâzelerini kaldırmağa sarf edilir ve çalışmayacak hâlde olan kimsesiz fakîrlere verilir. Bu dört sınıf malı, hakkı olanlara ulaştırmak, devletin vazîfesidir.

Devlet şehir dışına (**Âşir**) adında me'mûr koyar. Bunlar, tüccârı hırsızdan ve her tehlikeden korur. Bu âşir, yoldan geçen tüccârdan, yanındaki malın mikdârını sorar. Nisâb mikdârı ise ve yanında bir sene kaldı ise ve ticâret malı ise, her çeşid maldan, müslimândan kırkda birini, zimmîden yirmide birini, harbîden onda birini alır. Müslimândan alınan bu mal, onun zekâtı yerine geçer. Şehirde zekâtını vermişdim veyâ bir yıl olmadı diyenden birşey almaz. Müslimân tüccârdan birşey almayan kâfir memleketin tüccârından birşey alınmaz. Onların müslimân tüccârlardan ne kadar aldıkları bilinirse, o kadar alınır. [Kâfir memleketlerinde çalışanların, o devlete vergi vermelerinin lâzım olduğu buradan da anlaşılmalıdır.]

İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh" ikinci cild, elliyedinci sahîfede buyuru-

yor ki, (Beyt-ül-mâlin dört hazînesinden birinde mal tükenir ise, diğer üç hazînesinde bulunan maldan buraya ödünç olarak aktarılıp, bu hazînedeki hakkı olan yerlere dağıtılır). Buna göre de, üçüncü hazînedeki harâc, cizye malı bulunmadığı zemân, din adamlarına ve cihâd edenlere birinci hazînedeki zekât ve uşr mallarından verilir. Din düşmanlarının yazı ile, her çeşid propaganda ile islâmı yıkmağa, müslimân yavrularını dinden çıkarmağa saldırdıkları zemân, bunlara cevâb veren ve müslimânları aldanmaktan koruyan yazarlar, dernekler, Kur'ân-ı kerîm kursları, matba'a ve kitâblar ve gazeteler hep mücâhid ve islâm kahramanıdır. Böyle soğuk harbde, islâmîyeti ve müslimânları koruyan bu mücâhidlere, beyt-ül-mâlda bulunan uşr ve zekât mallarından vermek farzdır. Sultân uşru kaldırırsa, müslimânların uşr vermesi afv olmaz. Uşru kendilerinin vermesi farzdır. Bu mücâhidlere vermelidirler. Hem farz yapılmış olur, hem de cihâd sevâbı kazanılır.

İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh" beşinci cild ikiyüzkırkdokuzuncu sahîfede diyor ki, (Beyt-ül-mâl, halâl olarak, hak üzere toplanmayıp, zulm ile alınmış ise, böyle haksız alınan malları sâhiblerine geri vermek farz olur. Beyt-ül-mâldan hakkı olanlara verilmez. Bunların alması harâm olur. Mal sâhibleri ma'lûm değilse, beyt-ül-mâlin dördüncü kısmına konur. Buradan hakkı olanlara verilir).

ZEKÂT VERMİYENLER — (Riyâd-un-nâsîhîn) kitâbının sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" diyor ki: Emîrülümü'minîn Alî "kerremallahü vecheh" buyuruyor: Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", vedâ' haccında buyurdu ki, **(Malınızın zekâtını veriniz! Biliniz ki, zekâtı vermeyenlerin, nemâzı, orucu, haccı ve cihâdını yokdur)**. Ya'nî, zekât vermeği vazîfe bilmez, farz olduğuna inanmaz, vermediği için üzülmez, günâha girdiğini bilmezse, kâfir olur. Senelerle zekât vermeyenlerin zekât borçları birikerek, bütün malını kaplar. Malı kendinin sanıp, müslimânların o malda hakkı olduğunu, hâtırına bile getirmez. Kalbi hiç sızlamaz. Bu mala simsiki sarılmışdır. Böyle kimseler, müslimân olarak tanınır. Fekat bunlardan, îmânını kurtaran pek nâdir olur. Zekât vermek, Kur'ân-ı kerîmin otuziki yerinde, nemâzla birlikde emr edilmektedir. Tevbe sûresi, otuzdördüncü âyet-i kerîmesi, böyle kimseler için olup, meâl-i şerîfi, **(Malı, parayı birikdirip zekâtını, müslimân fakîrlere vermeyenlere çok acı azâbı müjdele!)**dir. Bu azâbı, bundan sonraki âyet-i kerîme bildirmekte olup, meâl-i şerîfinde: **(Zekâtı verilmeyen mallar, paralar, Cehennem ateşinde kızdırılıp, sâhiblerinin alınlarına, böğürlerine, sırtlarına mühür basar gibi basdırılacaktır)** buyurulmuştur.

Ey mağrûr zengin! Dünyânın çabuk geçip, gidici malı, parası, seni aldatmasın! Bunlar, senden önce, başkalarının idi. Senden sonra da, başkasının olacak. Cehennemnin şiddetli azâbını düşün! Zekâtını ayırıp vermediğin o mal, uşrunu vermediğin o buğday, hakîkatde zehrdir. Malın hakîkî sâhibi, Allahü teâlâdır. Zenginler, Onun vekîlleri, me'mûrları, fakîrlere de, âilesi, akrabâsı demektir. Vekîllerin, Allahü teâlânın borcunu fakîrlere vermesi lâzımdır. Zerre kadar iyilik eden iyiliğini bulacaktır. Hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlâ, iyilik edenlere, karşılığını elbette verecektir)** buyuruldu. Haşr sûresi, dokuzuncu âyet-i kerîmede, **(Zekâtını veren, elbette kurtulacaktır)** müjdelendi. Âl-i İmrân sûresinde, yüzsekseninci âyet-i kerîmede meâlen, **(Allahü teâlânın ihsân ettiği malın zekâtını vermeyenler, iyi ettiklerini, zengin kalacaklarını sanıyor. Hâlbuki, kendilerine kötülük yapmış oluyorlar. O malları, Cehennemde azâb âleti olacak, yılan şeklinde boyunlarına sarılıp, başdan ayağa kadar onları sokacaktır)** buyurulmuştur. **(Elbasît)** ve **(Vasît)** tefsîrlerinde böyle yazılıdır. Kıyâmete ve Cehennem azâbına inanan zenginlerin, mallarının zekâtını, tarla mahsûllerinin, meyvelerin uşrunu vererek, bu azâblardan kurtulmaları lâzımdır. Hadîs-i şerîfde, **(Zekât vererek, malınızı zarardan koruyunuz!)** buyuruyor. **(Tefsîr-i Mugnî)** sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" diyor ki: (Kur'ân-ı kerîmde üç şey, üç şeyle berâber bildirildi. Bunlardan biri yapılmazsa, ikincisi kabul olmaz. Peygambere "sallallahü aleyhi ve sellem" itâ'at edilmedikce, Allahü teâlâ-

ya itâ'at edilmiş olmaz. Anaya, babaya şükr edilmedikce, Allahü teâlâyâ şükr edilmiş olmaz. Malın zekâtı verilmedikce, nemâzlar kabûl olmaz). Ey gafflet şerâbının serhoşu! Dünyânın zevk ve safâsı peşinde, dahâ ne kadar koşacaksın? Bu kıymetli ömrü harâmdan, halâldan mal yağmakda, ne zemâna kadar ziyân edeceksin? İslâmîyyetin emr ve yasaklarına aldırış etmezsin! Azrâîl aleyhisselâmın gelip cânını zorla alacağı, ecel arslanı pençesini sana takacağı, can verme acılarının başına geleceği, şeytânın, îmânını çalmak için kasd edeceği, dostlarının, vah vah öldü, siz sağ olun, diye evlâdına ta'ziye edecekleri vakti düşün! Firâk sesi gelip, bize yara-yar birşey yapmadın. Hep beğenmediklerimizi işledin. Biz de sana, senin bize yaptığın gibi yaparız, diyecekleri zemândan korkmuyor musun?

Düşün, kabr ve âhret süâllerine ne cevâb hâzırladın? Allahü teâlânın tekdîrine ne ne behâne yapacaksın? Kendine acı! Süâle çekileceksin. Hâlbuki, verecek cevâbın yok. Cehenneme girersen, ateşine dayanamazsın. Kendine ve herkese öyle iyilik et ki, başkası iyilik yapınca, sen yaptın sansınlar. Kendine ve kimseye kötülük etme ki, başkası bir fenâlık yapınca, sen yaptın sanmasınlar.

(Sahâh-i Müslim)deki bir hadîs-i şerîfde, **(Ey Âdem oğlu! Benim malım, benim malım dersin. O maldan senin olan, yiyerek yok ettiğin, giyerek eskittiğin ve Allah için vererek, sonsuz yaşatmışındır)** buyuruldu. Eğer malını seviyorsan, niçin düşmanlarına bırakıp da gidiyorsun. Sevdiğinden ayrılma, berâber götür! Hepsini veremezsen, bâri kendini de, bir vâris yerine koyup, hissensi âhret yolunda gönder. Bunu da yapamazsan, bâri, zekâtını ver de, azâbdan kurtul! Nükte [güzel ma'nâlı söz]: Hirath üstâd, Hâce Abdûllah-i Ensârî diyor ki: (Malı seviyorsan, yerine sarf et de, sana sonsuz arkadaşı olsun! Eğer sevmiyorsan, yi de, yok olsun!).

Hikâye: Ferîdeddîn-i Attâr, **(Tezkire-tül-Evliyâ)** kitabında diyor ki: (Cüneyd-i Bağdâdî, yedi yaşında idi. Mektebden gelince, babasını ağlıyor görüp sordu: Bugün, zekât olarak, dayın Sırrî Sekâtiye birkaç gümüş göndermişdim, almamış. Kıymetli ömrümü, Allah adamlarının, beğenip almadığı gümüşler için geçirmiş olduğuma ağlıyorum, dedi. Cüneyd, babacığım, o parayı ver, ben götüreyim deyip, dayısına gitdi. Kapıyı çaldı. Dayısı sorunca, ben Cüneydim. Dayıcığım kapıyı aç ve babamın zekâtı olan bu gümüşleri al! dedi. Dayısı, almam, deyince, Cüneyd: (Adl edip, babama emr eden ve ihsân edip, seni serbest bırakan Allahü teâlâ için al!) dedi. Sırrî: (Babana ne emr etdi ve bana ne ihsân etdi?) dedi. Cüneyd: (Babamı zengin yapıp, zekât vermesini emr etmekle adâlet eyledi. Seni de fakîr yapıp, zekâtı kabûl etmek ve etmemek arasında serbest bırakmakla ihsân eyledi) dedi. Bu söz, Sırrînin hoşuna gidip, (Oğlum! Gümüşleri kabûl etmeden önce, seni kabûl etdim) dedi. Kapıyı açıp parayı aldı. **(Riyâd-un-nâsîhîn)**in sözü burada temâm oldu.

**Âdem oğlu aç gözünü, yeryüzüne kıl, bir nazar,
gör bu latîf çiçekleri, hangi kuvvet yapar, bozar.**

**Herbir çiçek bir nâz ile, öğer Hakkı, niyâz eder,
kurdlar, kuşlar, durmaz söyler, ol Hâlık aâvâz eder.**

**Öğer onun kâdirliğün, herbir işe hâzırlığın,
ille onun kâhirlüğün, anlayınca, rengi döner.**

**Rengi döner gündün güne, toprağa dökülür yine,
bu ibretidir anlayana, hakîkatı, ârif sezer.**

**Ger bu sırrı duya idin, yâ bu gammı yiye idin,
yerinde eriye idin, insan değil misin, meğer.**

**Bilir, gelen gider imiş, konan geri geçer imiş,
mevt şerbetin içer imiş, her kim, bu ma'nâdan geçer.**

79 — RAMEZÂN ORUCU

İslâmın beş şartından dördüncüsü, mübârek Ramezân ayında, hergün oruc tutmaktır. Oruc, hicretten onsekiz ay sonra, Şa'bân ayının onuncu günü, Bedr gâzâsından bir ay evvel farz oldu. Ramezân, yanmak demektir. Çünkü, bu ayda oruc tutan ve tevbe edenlerin günâhları yanar, yok olur.

(Riyâd-un-nâsîhîn) kitâbında diyor ki: **(Buhârî)** kitâbında, Ebû Hüreyre “radıyallahü anh” diyor ki: Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Ramezân ayı gelince, Cennet kapıları açılır. Cehennem kapıları kapanır ve şeytânlar bağlanır).** İmâm-ül-eimme, Muhammed bin İshak bin Huzeyme yazıyor ki, Selmân-ı Fârisî “radıyallahü anh” bildirdi ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” Şa'bân ayının son günü hutbede buyurdu ki: **(Ey Müslimânlar! Üzerinize öyle bür yük bir ay gölge vermek üzeredir ki, bu aydaki bir gece [Kadr gecesi], bin aydan dahâ fâidelidir. Allahü teâlâ, bu ayda, hergün oruc tutulmasını emr etdi. Bu ayda, geceleri terâvîh nemâzı kılmak da sünnettir. Bu ayda, Allah için ufak bir iyilik yapmak, başka aylarda, farz yapmış gibidir. Bu ayda, bir farz yapmak, başka ayda yetmiş farz yapmak gibidir. Bu ay, sabr ayıdır. Sabr edenin gideceği yer Cennettir. Bu ay, iyi geçinmek ayıdır. Bu ayda mü'minlerin rızkı artar. Bir kimse, bu ayda, bir oruçluya iftâr verirse, günâhları afv olur. Hak teâlâ, onu Cehennem ateşinden âzâd eder. O oruçlunun sevâbı kadar, ona sevâb verilir).** Eshâb-ı kirâm, dediler ki: Yâ Resûlallah! Her birimiz, bir oruçluya iftâr verecek, onu doyuracak kadar zengin değiliz. Resûl “aleyhisselâm” buyurdu ki: **(Bir hurma ile iftâr verene de, yalnız su ile oruc açdırana da, biraz süt ikrâm edene de, bu sevâb verilecektir. Bu ay, öyle bir aydır ki, ilk günleri rahmet, ortası afv ve mağfiret ve sonu Cehennemden âzâd olmaktadır. Bu ayda, emri altında olanların [işçinin, me'mûrun, askerinin ve talebenin] vazîfesini hafifletenleri [patronları, âmirleri, kumandanları ve müdürleri], Allahü teâlâ afv edip, Cehennem ateşinden kurtarır. Bu ayda dört şeyi çok yapınız! Bunun ikisini Allahü teâlâ çok sever. Bunlar, Kelîme-i şehâdet söylemek ve istigfâr etmektir. İkisini de, zâten her zemân yapmanız lâzımdır. Bunlar da Allahü teâlâdan Cenneti istemek ve Cehennem ateşinden Ona sığınmaktır. Bu ayda, bir oruçluya su veren bir kimse, kıyâmet günü susuz kalmıyacaktır).**

(Sahîh-i Buhârî)deki bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: **(Bir kimse, Ramezân ayında oruc tutmağı farz bilir, vazîfe bilir ve orucun sevâbını, Allahü teâlâdan beklerse, geçmiş günâhları afv olur).** Demek ki, orucun Allahın emri olduğuna inanmak ve sevâb beklemek lâzımdır. Günün uzun olmasından ve oruc tutmak güç olmasından şikâyet etmemek şarttır. Günün uzun olmasını, oruc tutmayanlar arasında güçlükle oruc tutmasını fırsat ve ganîmet bilmelidir.

Hâfız [ya'nî hadîs âlimi] Abdül' azîm-i Münzirî, **(Ettergîb vetterhîb)** kitâbında ve hâfız Ahmed Beyhekî **(Sünen)** kitâbında, Câbir bin Abdüllahdan “radıyallahü teâlâ anh” haber verdikleri bir hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlâ benim ümmetime, Ramezân-ı şerîfde beş şey ihsân eder ki, bunları hiçbir Peygambere vermemiştir:**

1 — Ramezânın birinci gecesi, Allahü teâlâ mü'minlere rahmet eder. Rahmet ile bakdığı kuluna hiç azâb etmez.

2 — İftâr zemânında, oruçlunun ağız kokusu, Allahü teâlâyâ, her kokudan dahâ güzel gelir.

3 — Melekler, Ramezânın her gece ve gündüzünde, oruc tutanların afv olması için düâ eder.

4 — Allahü teâlâ, oruc tutanlara, âhretde vermek için, Ramezân-ı şerîfde Cennette yer ta'yîn eder.

5 — Ramezân-ı şerîfin son günü, oruc tutan mü'minlerin hepsini afv eder) buyurdu.

İmâm-ı Rabbânî “kuddise sirruh”, (**Mektûbât**)ın birinci cild, kırkbeşinci mektûbunda buyuruyor ki: (Ramezân-ı şerîf ayında yapılan nâfile nemâz, zikr, sadaka ve bütün nâfile ibâdetlere verilen sevâb, başka aylarda yapılan farzlar gibidir. Bu ayda yapılan bir farz, başka aylarda yapılan yetmiş farz gibidir. Bu ayda, bir oruçluya iftâr verenin günâhları afv olur. Cehennemden âzâd olur. O oruçlunun sevâbı kadar, ayrıca buna da sevâb verilir. O oruçlunun sevâbı hiç azalmaz. Bu ayda, emri altında bulunanların işlerini hafifleten, onların ibâdet etmelerine kolaylık gösteren âmirler de afv olur. Cehennemden âzâd olur. Resûlullah, bu ayda, esîrleri âzâd eder, her istenilen şeyi verirdi. Bu ayda ibâdet ve iyi iş yapabilenlere, bütün sene, bu işleri yapmak nasîb olur. Bu aya saygısızlık edenin, günâh işleyenin bütün senesi, günâh işlemekle geçer. Bu ayı fırsat bilmelidir. Elden geldiği kadar ibâdet etmelidir. Allahü teâlânın râzı olduğu işleri yapmalıdır. Bu ayı, âhîreti kazanmak için fırsat bilmelidir. Kur’ân-ı kerîm Ramezânda indi. Kadr gecesi, bu aydadır. Ramezân-ı şerîfde, hurma ile iftâr etmek sünnetdir. İftâr edince, (**Zehebezzama’ vebtelletil urûk ve sebe-tel-ecr inşâallahü teâlâ**) okumak [sünnet olduğu (**Tebyîn**)in Şelbî hâşiyesinde yazılıdır.], terâvîh kılmak ve hatm okumak mühim sünnetdir).

ORUCUN FARZI ÜÇDÜR: 1- Niyyet etmek, 2- Niyyeti ilk ve son vaktleri arasında yapmak, 3- Fecr-i sâdık, ya’nî tan yeri ağarmasından, güneşin batmasına kadar olan zemân [ya’nî şer’î gündüz] içinde, orucu bozan şeylerden sakınmaktır.

SEKİZ DÜRLÜ ORUC VARDIR: 1- Farz oruçlar: Farz oruç da, iki kısımdır: Mu’ayyen zemândaki oruç, Ramezân-ı şerîf orucudur. 2- Mu’ayyen zemânda olmayan farz oruçlar: Kazâ ve keffâret oruçları böyledir. Fekat, keffâret oruçları farz-ı amelîdir. Ya’nî, inkâr eden kâfir olmaz. 3- Vâcib oruçlar: Bunlar da, mu’ayyen olur. Belli gün veyâ günler oruç adamak gibi. 4- Gayr-i mu’ayyen oruçlar: Herhangi bir veyâ birkaç gün oruç adamak gibi. 5- Sünnet olan oruçlar: Muharrem’in dokuzuncu ve onuncu günleri oruç tutmak gibi. 6- Müstehab oruçlar: Her arabî ayın 13., 14. ve 15. ci günleri oruç tutmak gibi ve yalnız Cum’a günü oruç tutmak gibi ve kurban bayramı arefesinde oruç tutmak gibi. Yalnız Cum’a günü oruç tutmak mekrûh olur da denildi. Cum’a günü oruç tutmak isteyen, perşembe veyâ cumartesi günü de tutması iyi olur. Çünkü, sünnet veyâ mekrûh denilen bir işi yapmamak lâzımdır. 7- Harâm oruçlar: Fitr bayramının birinci günü ve kurban bayramının her dört günü oruç tutmak harâmdır. 8- Mekrûh oruçlar: Muharrem’in yalnız onuncu günü oruç tutmak ve yalnız cumartesi günleri oruç tutmak ve Nevruz ve Mihrican günleri oruç tutmak ve bütün sene, hergün oruç tutmak ve konuşmamak şartı ile oruç tutmak mekrûhdur.

(**Merâkıl-felâh**)daki hadîs-i şerîfde, (**Ayı görünce oruç tutunuz! Tekrâr görünce, orucu bırakınız!**) buyuruldu. Bu emre göre, Ramezân ayı, hilâlin [yeni ayın] görülmesi ile başlar. Hilâli görmeden önce yapılan hesâb ile, takvîm ile başlamanın câiz olmadığını, (**İbni Âbidîn**) kible bahsinde ve (**Eşi’at-ül-leme’ât**) ve (**Ni’met-i islâm**) sâhibleri bildirmişlerdir. Şa’bân ayının otuzuncu gecesi, güneş gurûb edince, hilâli aramak ve görünce gidip kâdfya haber vermek, vâcib-i kifâyedir. Takıyyuddîn Muhammed ibni Dakîk diyor ki, (**İctimâ’ı neyyireyn**)den 1-2 gün geçmeden, hilâl hiç görülemez. [89. cu maddeye bakınız!]

Dört mezheb âlimleri sözbirliği ile bildiriyorlar ki, oruca fecr-i sâdık denilen beyâzlığın, üfk-ı zâhirî hattının bir noktasında ağarması ile başlanır. (**Mültekâ**) kitâbında buyuruyor ki: (Oruç, fecrin ağarmasından, güneş batıncaya kadar, yimeği, içmeği ve cimâ’ı terk etmektir. Bir gün evvel güneş batmasından, oruç günü (**Dahve-i kübrâ**)ya kadar, Ramezân orucuna kalb ile niyyet etmek de farzdır. Belli gün olan adak orucunun ve nâfile orucun niyyet zemânı da böyledir. Hergün ayrı niyyet etmek lâzımdır. Ramezân orucuna niyyet ederken, Ramezân demeyip, yalnız oruç demek veyâ nâfile oruç demek de câizdir. Dahve-i kübrâ vakti, oruç

müddetinin ya'nî şer'î gündüz müddetinin yarısıdır ki, zevâl vaktinden öncedir. Bu iki vaktin arasındaki zemân farkı, güneşin tulû' vakti ile fecr ya'nî imsâk vakti arasındaki zemân farkının ya'nî (**Hisse-i fecr**)in yarısı kadar dakıkadır. [Ezânî zemâna göre Dahve-i kübrâ, Fecr + (24-Fecr)÷2=Fecr+12-Fecr÷2=12+Fecr÷2 dir. Ya'nî, Fecr vaktinin yarısı, sabâh 12 den i'tibâren Dahve-i kübrâ vakti olur.] Fecr, ya'nî imsâk vaktinden evvel niyyet ederken, (Niyyet etdim, yarın oruc tutmağa) denir. İmsâktan sonra niyyet ederken, (bugün oruc tutmağa) denir. Ramezân-ı şerif orucu, her müslimâna farz olduğu gibi, tutamayanların kazâ etmeleri de farzdır. Kazâ ve keffâret orucuna ve mu'ayyen olmayan adak oruclarına fecrden sonra niyyet edilemez.

Ramezân olmak için Şa'bânın yirmidokuzuncu günü, gurûb vaktinde hilâli, ya'nî gökde yeni ayı aramak ve ayı görmek, eğer görülmezse, Şa'bân ayı otuz gün temâm olmak lâzımdır. Şa'bânın otuzuncu günü öğle nemâzı zemânına kadar oruc tutup, o gün Ramezân olduğu i'lân edilmezse, orucu bozmak lâzım olur. Bozmayıp oruca devâm etmek tahrîmen mekrûhdur. Ramezâna, hilâli görmeden başlayıp, yirmidokuzuncu gecesi bayram hilâli görülürse, Şa'bân rüyet ile başlamış ise, bayramdan sonra birgün kazâ edilir. Rüyet ile başlamamış ise, iki gün kazâ tutulacağı (**Hindiyye**) ve (**Kâdîhân**)da yazılıdır. Bulutlu havada hilâli bir âdil müslimân kadın veyâ erkeğin gördüm demesi ile, açık havada ise, birçok kimsenin şehâdet etmesi [söylemesi] ile, kâdî ya'nî ahkâm-ı islâmiyyeyi tatbik eden hâkim, Ramezân olduğunu i'lân eder. Kâdî bulunmayan yerlerde, hilâli bir âdilin gördüm demesi ile Ramezân olur. İki âdilin gördüm demeleri ile bayram olur. (**Âdil**) demek, büyük günâh işlemeyen ve küçük günâha alışık olmıyan demektir. [Nemâzı terk etmek büyük günâhdır. 74. cü maddeye bakınız!] Adâleti şübheli olanın da sözü kabûl olunur. Ramezâna ve bayrama takvîm ile, hesâb ile başlamak câiz olmadığı (**Fetâvâ-ı Hindiyye**)de de yazılıdır.

[**(Hadîka)**nın yüzotuzdokuzuncu sahîfesinde diyor ki, (Bid'at sâhibi olanlar, ya'nî i'tikâdda Ehl-i sünnetden ayrılmış olan yetmişiki fırkanın hepsi, (**Ehl-i kible**) oldukları, her ibâdeti yaptıkları hâlde, âdil değildirler. Çünkü, yâ mülhid olarak, îmânları gitmiştir. Yâhud bid'at sâhibi olup ehl-i sünneti seb ediyorlar ki, bu da büyük günâhdır). (**Dürr-ül-muhtâr**) şâhidliği anlatırken diyor ki, (Müslimânı seb etmek, kötölemek günâhdır. Adâleti yok eder. Şâhidliği kabûl olmaz). Bunun için, Ramezânın, bayramın ve hac zemânının gelmesini ve iftâr ve nemâz vaktlerini anlamak da ve bütün din işlerinde, mezhebsizlerin sözlerine uymak câiz değildir.]

Şa'bânın otuzuncu gecesi, bir şehirde hilâl görülünce, bütün dünyâda oruca başlamak lâzım olur. Gündüz görülen hilâl gelecek gecenin hilâlidir.)

[Kutblara ve Aya giden müslimânın da, seferî olmağa niyyet etmedi ise, bu ayda gündüzleri oruc tutması lâzımdır. Yirmidört saatden dahâ uzun günlerde, oruca saat ile başlar ve saat ile bozar. Gündüzü böyle uzun olmıyan bir şehirdeki müslimânların zemânına uyar. Eğer oruc tutmazsa, gündüzleri uzun olmıyan yere gelince kazâ eder].

Hilâli görmekle Ramezânın başlaması, hesâbla anlaşılıandan bir gün sonra olabilir. Fekat bir gün önce olamaz. Arafâtda vakfeye durulan (**Arefe**) günü de böyledir. (**Bahr**)de, 283. cü sahîfede diyor ki, (Kâfir memleketinde bulunan esîr, Ramezân ayının zemânını bilemez ise, araşdırıp zan ettiği zemânda bir ay oruc tutar. Sonra, zemânını öğrenince, zemânından önce tutmuş ise, hepsini kazâ eder. Zemânından sonra tutmuş ve fecrden evvel niyyet etmiş ise, câiz olup, hepsi kazâ yerine geçer. Fıtr bayramının birinci gününe rastlamış ise, bir günü kazâ eder).

Ramezânın ve bayramın, semâda hilâli görmekle değil de, takvîme göre başlatıldığı yerlerde, oruca ve bayrama hakikî zemânlarından bir gün önce veyâ bir gün sonra başlanılmış olabilir. Oruc tutulan birinci ve sonuncu günleri hakikî Ramezâna rastlamış olsalar bile, Ramezân olup olmadıkları şübheli olur. İbni Âbidîn

“rahmetullahi aleyh”, Ramezân bahsinde diyor ki, (Ramezân olup olmadığı şübhelili olan günlerde, Ramezân orucu tutmak, tahrîmen mekrûhdur. Müslimân memleketinde olup da, ibâdetleri bilmemek özr olmaz). Bunun için, Ramezânın takvîmlere veyâ mezhebsiz memleketlere uyararak başlatıldığı yerlerde, bayramdan sonra, iki gün kazâ orucu tutmak lâzımdır. [Kâfirler ve islâm düşmanları, bir taraftan, islâm memleketlerini kana boyuyor. Câmî’leri, islâm eserlerini yıkıyor, yok ediyorlar. Diğer taraftan da, islâm memleketlerindeki îmânı ve ahlâkı bozuk olan câhilleri bulup, bunlar vâsıtası ile, islâm ilmlerini yok ediyorlar. Bozuk düşüncelerini, yalanlarını, islâmîyyet bilgileri diyerek yazıyorlar. Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarına saldırıyorlar. Islâmîyyete karşı bu hücumları, hep ingilizler plânlamaktadır. Meselâ (Ramezândan sonra, iki gün kazâ orucu tutmak da nereden çıktı? Hiçbir kitâbda böyle bir şey yoktur diyorlar). Kitâblarda yazılı değildir sözü yanlıştır. Çünkü, her asrda, her yerde, Ramezân ayı, hilâli görmeye başlardı. İki gün kazâ orucuna lüzûm yoktu. Şimdi, Ramezân ayı, hilâlin doğma zamanını hesâb etmekle başlatılıyor. Ramezânın başlaması, ahkâm-ı islâmîyyeye uygun olmuyor. Bu hatâyı düzeltmek için, bayramdan sonra iki gün kazâ orucu lâzım olduğu, Tahtâvînin (**Merâkıl-felâh**) hâşiyesinde yazılıdır.] (**Mecmû’a-i Zühdiyye**)de diyor ki, (Şevvâl [bayram] hilâlini gören bir kimse, iftâr edemez. Çünkü, bulutlu havâda, Şevvâl hilâlini, iki erkeğin veyâ bir erkekle iki kadının gördüm demeleri lâzımdır. Açık havâda, Ramezân ve Şevvâl hilâllerini çok kimsenin gördüm demeleri lâzımdır). (**Kâdîhân**)da diyor ki, (Hilâl, şafaktan sonra batarsa, ikinci gecenin, şafaktan evvel batarsa, birinci gecenin hilâlidir).

Ramezân-ı şerîf orucuna hâzırlanmak için, Şa’bânın onbeşinden sonra, oruc tutmamalı, kuvvetli ve lezzetli şeyler yiyerek, vücûdü kuvvetlendirmelidir. Böylece, farzı yapmağa hâzırlanmalıdır. Şa’bânın onbeşinden sonra, sünnet orucuları tutmak âdeti olan iş sâhibleri, asker, talebe, bunları, Ramezândan sonra, boş zamanlarında tutmalıdır. Farzı yapabilmek için sünneti te’hîr etmek de sünnettir.

İftârı acele etmek ve sahûru, fecrin ağarmasından önce olmak şartı ile geciktirmek sünnettir. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, bu iki sünneti yapmağa çok dikkat ederdi. (**Dürer**)de diyor ki: (Seher vaktinde yinilen yemeğe sahûr denir. Seher vakti, gecenin [ya’nî, şer’î gurûbdan imsâk vaktine kadar olan zamanın] son altıda biridir). Sahûru geciktirmek ve iftârı çabuk yapmak, belki insanın aczini gösterdiği için sünnet olmuştur. İbâdet, acz ve ihtiyâcı göstermek demektir. Terâvîh düâsı, 243.cü sahifededir.

(**Riyâd-un-nâsîhîn**)de diyor ki: (Bekara sûresindeki bir âyet-i kerîmede meâlen, (**Beyâz iplik siyâhdan ayır edilinceye kadar yiyiniz, içiniz!**) buyurulmuştur. Bu ipliklerin, gündüzün beyâzlığı ile gecenin siyâhlığı olduklarını anlatmak için, dahâ sonra (**Fecrin**) kelimesi nâzil oldu. Gündüzün beyâzlığı ile gecenin siyâhlığı, iplik gibi birbirinden ayrılınca, oruca başlanacağı anlaşıldı). (**Mecma’ul-enhür**)de ve (**Hindîyye**)de diyor ki, (Hanefî mezhebi âlimlerinin çoğuna göre, üfkün bir yerinde beyâzlık başlayınca, (**İmsâk vakti**) olup, oruca başlanır. Bundan [15] dakika sonra beyâzlık üfk üzerine ip gibi yayılınca, sabâh nemâzı vakti başlar. Böyle yapmak ihtiyâtlı olur. [Ya’nî, tedbirli, iyi olur]). Nemâzı da, orucu da, bütün âlimlere göre sahîh olur. Oruca ikinci vaktten sonra başlamışsa, şübhelili olur. Astronomik hesâblar ile birinci vakt bulunmakta ve takvîmlere birinci vakt yazılmaktadır. Şimdi, ba’zı takvîmlere ikinci vaktin hattâ bundan sonra başlayan kızılığın yayıldığı zamanın yazıldığı görülüyor. Bu yeni takvîmlere uyanların orucuları sahîh olmaz. İmsâkin iki vakti arasındaki [On dakika kadar] zemâna (**İhtiyât zemânı**) denir. Bu zemâna temkin demek doğru değildir. İmsâki şübhelili zemâna geciktirmenin mekrûh olduğunu, (**Bahr-ür-râik**) sâhibi de bildirmektedir. Hele kızılığın sonunda başlanılan orucular hiç sahîh olmaz. Altmışıncı maddeye bakınız! Osmânlılarda ilk takvîm 987 [m. 1578]de yapıldı.

Şer’nblâfî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (**Nûr-ül-îzâh**) kitâbında buyuruyor ki,

(Bulutsuz gecelerde iftârı çabuk yapmak müstehabdır). Kendisi, bu kitâbı şerh ederken buyuruyor ki, (Bulutlu gecelerde orucun bozulmasından korunmak için, ihtiyâtlı davranmalı [ya'nî, iftârı biraz geciktirmelidir]. Yıldızlar görünmeden önce iftâr eden, ta'cîl etmiş olur). Bu kitâbın hâşiyesinde, Tahtâvî buyuruyor ki, (Orucu nemâzdan önce bozmak müstehabdır. **(Bahr)** kitâbında [ve ibni Âbidinde] denildiği gibi, iftârda acele etmek, yıldızlar görülmeden önce, iftâr etmek demektir). Akşam nemâzını da, bu vaktde, ya'nî erken kılmak müstehabdır. Güneşin batdığı iyi anlaşılınca, önce E'ûzü ve Besmele okuyup, **(Allahümme yâ vâsi'al-magfireh igfir-lî ve li-vâlideyye ve li-üstâziyye ve lil-müminîne vel müminât yevme yekûmülhisâb)** denir. Bir iki lokma iftârlık yiyip, **(Zehebezzama' vebtelletil-urûk ve sebe-tel-ecr inşâallahü teâlâ)**^[1] denir ve yemeğe başlanır. Hurma veyâ su, zeytin yâhud tuz ile iftâr edilir. Ya'nî, oruc bozulur. Sonra, câmi'de veyâ evde, cemâ'at ile akşam nemâzı kılınır. Bundan sonra, akşam yemeği yinir. Sofrada yemekleri yimek, bilhâssa Ramezânda uzun süreceğinden, akşam nemâzının erken kılınması ve yemeğin, acele etmiyerek, râhat yinmesi için, az bir şeyle iftâr edip, yemeği düâdan ve nemâzdan sonra yimelidir. Böylece, oruc erken bozulmuş, nemâz da erken kılınmış olur.

Deniz, ova gibi düz yerlerde, üfk-ı zâhirî hattının görülmesine mâni' olan tepe, binâ gibi şeylerin arada bulunmadığı yerlerdeki kimse için gurûb vakti, ya'nî güneşin batması demek, görülen üfk hattı [Hakîkî üfk değil] altına girerek, üst kenârının gayb olmasıdır. Bu vakt güneş şark tarafındaki tepeleri aydınlatır. Güneşin bu üfk-ı zâhirî hattından batmasını göremiyen kimse için gurûb vakti, şer'î gurûbdur. Ya'nî güneşin üfk-ı şer'î altına girmesidir. Bu vakt, güneş şark tarafındaki dağları, bulutları aydınlatmaz olur. Işıkları, çekilip, şark tarafı kararır. Arızalı erâzide, güneşin, meselâ tepe, binâlar arkasında gayb olması kâfi olmayıp, ışıklarının her yerden çekilmesi, semânın şark tarafda kararmağa başlaması lâzımdır. Takvîmlerde, şer'î gurûb vakti yazılı olduğu için, üfk-ı zâhirî hattından gurûbu göremiyenlerin, takvîme göre iftâr etmeleri lâzımdır. İbni Âbidîn, orucun müstehablarını anlatırken diyor ki, (Alçak yerde olanlar, güneşin gurûb etdiğini görünce, iftâr ederler. Yüksekde olan, gurûb etdiğini görmedikce, bunlarla berâber iftâr edemez). Orucu ta'rif ederken yazdığı **(Oradan gece başlayınca iftâr edilir)** hadîs-i şerifinin (Şark tarafında karanlık başlayınca iftâr edilir) demek olduğunu bildirmektedir. [Şark tarafda karanlığın başlaması, en yüksek yerde ziyânın kalmaması demektir.]

İftârı akşam nemâzından önce yapmak müstehab ise de, bir ibâdeti bozmak şübhesinden kurtarmak için müstehab terk edilmelidir. Önce akşam nemâzını kılmalı, sonra iftâr etmelidir. Böylece iftâr yine, yıldızlar görünmeden önce olur. Ya'nî, acele edilmiş olur ve oruc, bozulmak tehlikesinden kurtulur. Akşam nemâzını vakti çıkmadan, tekrâr kılmak mümkündür. Takvîm, sâat, kandil, top ve ezân yanlış olunca, oruc kurtulmaz. İbni Âbidîn, nemâz vaktlerini anlatırken buyuruyor ki, (İftâr etmek için, güneşin batdığını iki âdil müslimânın haber vermesi lâzımdır. Bir olursa da, be's yokdur). [Görülüyor ki, takvîmi hâzırlayanın ve iftâr topu atanın, ezân okuyanın âdil olmaları lâzımdır.]

ORUCU BOZAN ŞEYLER — Ramezân ayında, oruculu olduğunu bildiği hâlde ve fecr ağarmadan evvel niyyet etmiş iken, fâideli bir şey yimekle, içmekle, ya'nî gıdâ veyâ devâ olarak yinilmesi âdet olan veyâ zevk ve keyf veren bir şeyi ağızdan mi'deye sokmakla veyâ cimâ' yapmak ve yapılmakla oruc bozulur ve kazâ ve keffâret lâzım olur. Bu ta'rife göre, sigara içmek orucu bozar. Hem kazâ, hem keffâret lâzım olur. Çünkü, dumandaki katı ve sıvı zerrelere tükrük ile mi'deye giderler. Hacamat, gıybet gibi, orucu bozmadığı iyi bilinen şeyden sonra, oruc bozuldu sanarak, bile bile yise, orucu bozularak kazâ ve keffâret lâzım olur. Ramezânda fecr-

[1] Bu iftâr düâsının ma'nâsı, (Açlık zemânı bitdi. Damarlarımızın suya kavuşması vakti geldi. İnşâallah sevâb hâsil oldu) demektir.

den evvel niyyet etmiyen kimse, dahveden önce oruc bozacak birşey yaparsa, iki imâma göre, hem kazâ, hem de keffâret lâzım olur. Çünkü, niyyet ederek oruc tutmak imkânı mevcûd iken, bu imkânı kaçırmışdır. İmâm-ı a'zama göre ise, yalnız kazâ lâzım olur. Dahve vaktinden sonra yir, içerse, üç imâma göre de, keffâret lâzım olmaz. Keffâret cezâsı, mubârek Ramezân ayının hurmet, nâmûs perdesini yırtmanın karşılığıdır. İmâm-ı a'zama göre, dört mezhebde de sahîh olan Ramezân orucunu bile bile bozmanın cezâsıdır. Şâfi'î mezhebinde, fecrden önce niyyet şart olduğundan, fecrden önce niyyet etmiyen veyâ zorla, özrlle bozan hanefiler de, İmâm-ı a'zama göre keffâret yapmaz. Kazâ, adak ve nâfile orucları bozunca, keffâret yapılmaz. Ramezânın bir gününde, kazâ lâzım olan birşey yaparak orucunu bozan kimse, başka gününde de bu şeyi kasd ile yine yaparsa, keffâret de lâzım olur.

Hatâ ederek bozulsa, meselâ, abdest alırken, buğazına su kaçsa veyâ zor ile orucu bozdurulursa, ihtikan ederse, burnuna sıvı ilâc, kolonya veyâ duman [başkasının içdiği sigara dumanı] yâhud, ud ağacı, anber ile tütsülenip dumanını çekerse, kulağına ilâc damlatırsa, derideki yaraya koyduğu ilâc içeri girerse [ve iğne ile ilâc şırınga ederse], kâğıd, taş, ma'den parçası, pamuk, ot, pişmemiş pirinc, darı, mercimek dânesi gibi, ilâc ve gıdâ olmayan şey yutarsa, zorlayarak ağız dolusu kusarsa, dişi kanayan, yalnız kanı veyâ tükürükle müsâvî mikdârda karışık kanı yutarsa, fecr doğduğunu bilmiyerek yirse, güneş batdı zan ederek orucu bozarsa, oruculu olduğunu unutup yidikde, orucu bozuldu sanarak, bilerek yimeğe devâm ederse, uyurken ağzına su akıtılır veyâ cimâ' olunursa, niyyet etmeden oruc tutarsa veyâ Ramezân'da sabâha kadar niyyet etmeyip, sonra niyyet etse bile, ya'nî kuşluk nemâzı zemânından, dahveden sonra oruc tutmazsa, bunların hepsinde oruc bozulur ve bayramdan sonra, bir günü için yalnız bir gün kazâ etmek lâzım olur. Keffâret lâzım olmaz. Buğaza yağmur, kar kaçsa, oruc da, nemâz da bozulur. Kazâ lâzım olur. Kucaklayıp, sarılıp, öpüp cünüb olursa bozulur ve kazâ lâzım olur. Cünüb olmadı ise bozulmaz. (Masturbation) ile, ya'nî el ile istimnâ edip cünüb olunca, yalnız kazâ lâzım olduğunu, **(Hindiyye)** ve **(Bahr)** ve **(Dürr-ül-muhtâr)** kitâblarının sâhibleri "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in" bildirdiler. Gecedden dişleri arasında kalan şeyi, bilerek yutsa, nohud kadar ise, bozulup kazâ lâzım olur. Nohuddan küçükse bozulmaz. Unutarak yiyen kimse, orucu bozulmadığını bildiği hâlde, yine yir, içerse, kazâ ve keffâret lâzım olur.

(Mültekâ) da ve bütün kitâblarda diyor ki: (Başdaki ve göğdedeki yaraya konulan ilâc, beyne veyâ sindirim yollarına sızarsa, oruc bozulur. Yalnız kazâ lâzım olur). **(Mültekâ)** şerhinde (Gıdânın, yaradan içeri sızınca, orucu bozduğunu İmâm-ı a'zam söylüyor. İki imâm ise, bozmadı dedi. Çünkü, yaradılışta bulunan deliklerden girerse, bozar dedi) yazılıdır. **(Merâkıl-felâh)** şerhinde, Tahtâvî, bunu güzel açıklıyor. Diyor ki: (Başda ve göğdedeki yaraya konulan ilâcın, sıvı olsun, katı olsun, beyne ve hazm yoluna gitdiği bilinirse, oruc bozulur. İçeri gitdiği iyi bilinmezse, ilâc sıvı ise, İmâm-ı a'zam bozulur dedi. İki imâm ise, içeri gitdiği iyi bilinmeyince bozulmaz dedi. İçeri sızdığı iyi bilinmeyen ilâc katı ise, üç imâm da, bozulmaz dedi). Bundan anlaşılıyor ki, sızdığı iyi bilinen ilâc, katı da olsa, sıvı da olsa, üç imâm da orucu bozar, buyurmuşdur. Koldan, bacakdan, her yerden deri altına, adaleye iğne ile yapılan aşı, ilâc enjeksiyonlarının orucu bozacağı, buradan anlaşılmalıdır.

ORUCU BOZMAYAN ŞEYLER — Ramezân-ı şerîfde veyâ kazâ, keffâret, adak ve nâfile oruclarda, oruculu olduğunu unutarak yise, içse, cimâ' etse, oruculu iken uykuda cünüb olsa, uyanık iken bakarak cünüb olsa, tentürdiyod, yağ sürünse, sürme çekse, [bunların rengi, kokusu tükürükde, idrârda belli olsa bile], şehvet ile öpse, gıybet etse, hacamat olsa, istemiyerek ağız dolusu kussa, zorlayarak biraz kussa, kulağına su kaçsa, ağzından veyâ burnundan buğazına toz, duman, sinek kaçsa, [oksijen gazı tüpü ile sun'î hava verilse, başkalarının içdiği sigaranın du-

manı gelerek, ağzına, burnuna girmesinden sakınmak mümkün olmasa], ağzını yıkadıktan sonra ağzında kalan yaşlığı tükürük ile yutsa, gözüne, dış çukuruna ilâc koysa, tadını buğazında duysa bile, bunların hiçbiri orucu bozmaz.

[(**Bahr-ür-râik**) kitabının sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Ağzı ba’zan bedeninin dâhili sayılır. Bunun için, oruculu kimse, tükürüğünü yutarsa, orucu bozulmaz. İnsanın içindeki necâsetin mi’deden bağırsağa geçmesi gibi olur. Ağzındaki yarıdan veyâ dış çekdirmeden, iğne yapılan yerden yâhud mi’deden ağza kan çıkması, abdesti ve orucu bozmaz. Bu kanı tükürünce veyâ yutunca, tükürük kandan çok ise, ya’nî sarı ise, yine bozulmazlar. Mi’deden gelen başka şeyler ağza geldiği zemân da böyle olup, abdest ve oruc bozulmaz. Ağzı dolusu, ağzdan dışarı çıkarsa, abdesti, isteyerek kusarsa orucu da bozulur. Ağzın içi, ba’zan da, bedeninin hârici gibi olur. Ağzına su alınca oruc bozulmaz). (**Cevhere**)de de böyle yazılıdır. Görülüyor ki, dış çıkartınca, çok kan geliyorsa, tükürünce orucu bozulmaz. Oruculu değil ise, yutunca, abdesti bozulmaz. Kanı tükürükten az ise, ikisi de hiç bozulmaz.

(**Fetâvâyı Hindiyeye**)de diyor ki, (İhtikan [lavman] yapmak, kulağına yağ damlatmak bozar ise de, keffâret lâzım olmaz. Zekerine su, yağ akıtırsa, mesâneye gitse bile bozmaz. Kadının fercine akıtırsa bozar. Yaş veyâ yağlı parmağını dübürüne, kadın fercine sokarsa, bozar. Parmak kuru ise, bozamaz. Tahâretlenirken, dübürüne su kaçarsa bozar.)]

Yutmadan yemeğin tadına bakmak, sakız çiğnemek, cünüb olmak şübhesi varken öpmek, serinlemek için yıkanmak bozamazlar ise de, tenzihen mekrûhdurlar. Sürme ve bıyık yağı kullanmak ve çiçek, misk, kolonya koklamak, orucu bozmadığı gibi, mekrûh da değildir. Sürme, bıyık yağı, zînet için, mekrûh olacağı gibi, elde, yakada çiçek taşımak da mekrûh olur. Tozlu dumanlı şey koklamak ve çiklet çiğnemek orucu bozar. Misvâk, hacamat mekrûh değildir.

Sahûru geciktirmek ve iftârı acele etmek müstehabdır. İbni Âbidîn buyuruyor ki, (Bundan maksad, iftârı, yıldızlar görününceye kadar geciktirmemektir. Bulutlu havada, ezân okunsa, top atılsa bile, güneş batdığına kendi kanâ’ati gelinceye kadar orucu bozmamalıdır). Oruca, fecr-i sâdik ağarması ile başlanacağı, Bekara sûresininin 187. ci âyetinde emr olundu. Allahü teâlânın bu emri değışdirilemez. [Madde: 60.]

Hasta, hastalığı artacak ise, hâmile kadın, süt veren kadın, harb eden asker za’îf olursa, oruc tutmaz. İyi olunca kazâ eder. Ekmek parası kazanmak için çalışırken hasta olacağını bilen işçinin, hasta olmadan önce orucu bozması câizdir. Üç günlük yola [104 kilometreye] gitmek için niyyet ederek yola çıkan, müsâfir olur. Böyle müsâfir, orucunu ertesi gün bozabilir ve Ramezândan sonra kazâ eder ise de, zarar etmezse, tutması efdaldır. Yolda ve onbeş günden az kalacağı yerde tuttuğu orucu bozarsa, keffâret lâzım olmaz. Müsâfirliği bitip evine gelince veyâ gitdiği yerde onbeş gün kalacağı niyyet edince, tutmadığı günleri kazâ eder. Hasta olmıyan ve müsâfir olmıyanların, işçi, asker, talebe olsalar da, oruc tutmaları lâzımdır. Tutmazlarsa, günâhı büyüktür. Kazâ etmeleri lâzımdır. Niyyetli iken bozarlarsa, keffâret de lâzım olur. (**Behcet-ül-fetâvâ**) kitabının sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Ramezân-ı şerîf, yaz aylarından birine geldiği zemân, din adamı şekline giren birisi, müslimânlara (Oruca niyyet etmeyip, oruc tutmaz iseniz ve kışın kısa günlerde kazâ ederseniz, câiz olur. Ramezânda oruca niyyet etmeden, yir içerseniz, keffâret lâzım olmaz) diyerek gençlere, talebeye, işçiye oruc tutdurmazsa, bu kimse şiddetle ta’zîr edilir, cezâlandırılır. Böyle söylemesi men’ edilir).

İbni Âbidîn diyor ki, (Hasta, hastalığının artmasından veyâ iyi olmasının gecikmesinden yâhud şiddetli ağrı gelmesinden veyâ hasta bakıcı, hastalanarak, onlara bakamayıp helâk olmalarından korkar ise, oruc tutmayıp sonra kazâ eder. Sağlam kimse, hasta olacağını çok zan ederse ve nehr temizlemek gibi iş yaparken veyâ devletin emri ile çalışırken, çok sıcak veyâ soğuk te’sîri ile helâk olacağını ve

[kimsesiz olup hiçbir yerden yardım görmiyen] kadın [nafakasını kazanmak için] çamaşır yıkamak ve yemek pişirmek ile helâk olacağını, çok zan ederek anlarsa, oruc tutmaması ve niyyetli orucu bozması câiz olur, başka zemân kazâ eder. Çok zan etmek, ölüm alâmetlerini görmekle veyâ kendi tecribesi ile yâhud tabîb-i müslim-i hâzıkın haber vermesi ile anlaşılır. Hâzık, mütehasıs, uzman olmak demektir. Kâfir ve fâsık, ya'nî büyük günâh işlediği bilinen tabîbe muâyene ve tedâvî câizdir. Fekat bunların sözleri ile ibâdet bozulmaz. Orucunu bozarsa, keffâret lâzım olur. İkrâh bahsinde diyor ki, bir uzvun telef olması veyâ bütün malının gitmesi, şiddetli, işkenceli habs ve dayak, helâk olmağa yol açar). (İmâd-ül-islâm)da diyor ki, (Müslimân mütehasıs tabîb bulamazsa, kendi tecrîbesi de yoksa, önce bükülmüş kâğıd parçasını veyâ çiğ bir pirinc dânesini susuz yutup, sonra yimeli, ilâc almalı, böylece keffâretten kurtulmalıdır). (Bahr-ür-râk)da diyor ki, (Zehirli hayvan sokan kimse, ilâc için orucu bozup, Ramezândan sonra yalnız kazâ eder.) İbni Âbidîn orucu bozanların sonunda diyor ki, (Nafakaya muhtâc kimse, çalışınca hasta olacağını anlarsa, orucu bozar. Ücret ile çalışmağı sözleşmiş ise ve iş sâhibi, Ramezânda izn vermiyor ise, kendinin ve âilesinin nafakası mevcûd olan, orucu bozamaz. Çünkü, böyle kimsenin dilenmesi harâmıdır. Kendinin ve âilesinin nafakasına mâlik değil ise, orucun zarar vermeyeceği başka hafif iş bulması lâzım olur. Hafif iş bulamazsa, işinde çalışarak, orucu bozması câiz olur. Bunun gibi, ekin biçen kimseye Ramezân ayının orucu ziyân verirse, ya'nî orucdan dolayı, ekini biçemeyip, ekin telef olursa yâhud çalınır, [veyâ binâ yapılamayıp da yağmurdan yıkılmak tehlikesi muhakkak olursa] ve bunları ücret ile yapacak bulamazsa, oruc tutmayıp, bu işlerini yapmak câiz olur. İş bitince, orucunu tutar ve Ramezândan sonra da, tutamadığı günleri kazâ eder. Günâh olmaz. Susuzluktan hasta olması, ölmesi muhakkak olan herkes de, orucu bozup, kazâ edebilir. Keffâret yapmazlar).

Oruc kazâsı: Arka arkaya olduğu gibi, ayrı ayrı günlerde de, bir gün için, bir gün oruc tutmaktır. Aralıklı tutarken, araya başka Ramezân gelirse, önce Ramezânı tutar. İhtiyâr olup, ölüncüye kadar Ramezân orucunu veyâ kazâyâ kalmış orucularını tutamıyacak kimse ve iyi olmasından ümmîd kesilen hasta, gizli yimelidir. Zengin ise, hergün için bir fitra, ya'nî beşyüzyirmi dirhem [binyediyüzelli gram] buğday veyâ un veyâ kıymeti kadar altın veyâ gümüş para, bir veyâ birkaç fakire verir. Ramezânın başında veyâ sonunda toptan hepsi bir fakîre de verilebilir. Fidyе verdikten sonra kuvvetlenirse, Ramezân orucularını ve kazâ orucularını tutar. Fidyе vermeden ölürse, iskât yapılması için vasiyyet eder. Fakîr ise, fidye vermez. Düâ eder. Böyle ihtiyâr ve hasta, sıcak veyâ soğuk mevsimde tutamıyorsa, uygun gelen mevsimde kazâ eder. Oruc tutunca, nemâzı ayakda kılamıyan kimse, oruc tutar ve nemâzı oturarak kılar. Ramezân günü, orucu bozarsa, çocuk bâliğ olursa, kâfir müslimân olursa, müsâfir şehrine gelirse, kadın temiz olursa, akşama kadar oruculu gibi, sakınmaları lâzımdır. Müsâfir ve kadın, o günü, sonra kazâ eder.

Oruc keffâreti için, bir köle âzâd edilir. Köle âzâd edemiyen, ard arda, altmış gün oruc tutar. Altmış gün sonra, tutmadığı hergün için, birer gün dahâ tutar.

Birkaç Ramezânda keffâretleri olan veyâ bir Ramezânda, iki gün keffâreti olan kimse, birinci keffâreti yapmamış ise, ikisi için yalnız bir keffâret yapar. Birinci keffâreti yapmış ise, ikinci keffâreti de, ayrıca yapar.

Keffâret orucu, hastalık, yolculuk gibi bir özr ile veyâ bayram günlerine rastlamak sebebi ile bozulursa veyâ Ramezâna rastlarsa, yeniden altmış gün tutmak lâzım olur. Bayram günlerinde bozmasa, yine yeniden başlaması lâzım olur. Kadın, hayz ve nifâs sebebi ile bozunca, yeniden başlamaz. Temizlenince geri kalan günleri tutarak, altmışı temâmlar. Fekat, yemîn keffâreti olan üç gün ard arda tutulacak orucu bu sebeble bozan kadının da, üç günü, yeniden tutması lâzım olur. Keffâret orucuna, Ramezâna ve bayramlara rastlamıyacak şekilde başlamalıdır. Re-

cebin birinci günü keffâret orucuna başlayıp, Şa'bânın sonunda, altmış günü temâm olmasa, üç günlük yola gitmeği niyyet ederek vatanından çıkar. Ramezânın birinci günü, keffâret orucuna niyyet eder [**Eşbâh**]. Çünkü, müsâfire Ramezân orucunun edâsı farz değildir. Kazâ etmesi câizdir.

Devâmlı hasta veyâ çok yaşlı olup, altmış gün keffâret orucunu tutamaz ise, altmış fakîre bir gün ta'âm ibâha eder. Ya'nî doyurur. Aç olan altmış fakîri, bir günde iki kerre doyurmak lâzımdır. Hepsinin aynı günde yimleri şart değildir. Bir fakîri hergün iki def'a doyurmak üzere altmış gün veyâ hergün bir def'a doyurmak üzere yüyirmigün yidirmek de olur. Yâhud, altmış fakîrin herbirine, yarım sâ' [bin yediyüz elli gram] buğday veyâ un veyâ bir sâ' arpa, kuru üzüm, hurma temlik eder. Bunların kıymeti kadar ekmek, başka mal veyâ altın, gümüş vermek veyâ bunları bir fakîre altmış gün devâmlı vermek de câiz olur. İbâha, ya'nî, kendisini doyurması için fakîre Fülûs [kâğıd para] da verileceği (**Bedâyr**)da yazılıdır. Altmış günlüğü, bir fakîre, bir günde toplu verse, bir günlük vermiş olur. Altmış fakîri sabâh, altmış başka fakîri de akşam doyurursa, sabâh doyurduklarını akşam veyâ akşam doyurduklarını sabâh, bir dahâ doyurmalıdır. Yâhud, bunlardan altmışının herbirine, Sadaka-i fitr mikdârı mal temlik eder. İki keffâret için, altmış fakîrin herbirine, iki kat [bir sâ'] buğday verirse, bir keffâret ödenmiş olur. Köle satın alabilecek kimsenin oruc tutması, oruc tutabilenin de fakîrleri doyurması câiz değildir. Fakîr olan hasta ve ihtiyâr, zengin olunca doyurur. Keffâret yaparken niyyet etmek lâzımdır.

Özrü olan kimseler, oruc tutamadıkları günler, gizli yimelidirler. Ramezân-ı şerîfde umûmî yerlerde, müslimânların karşısında, oruc yiyenlerin ve oruc tutanları aldatarak, oruc tutdurmayanların îmânı gider. Ramezân günlerinde lokanta, aşhâne, gazino, büfe gibi yiyip içme yerlerini işletmek günâhdır. Bunların, oruc yiyenlerden kazandıkları, halâl ise de, habîsdir, zararlıdır. Buralarını iftârdan sonra açmalıdır. [Farz olan orucu bozmak için, sekiz özr vardır: 594.cü sahîfeye bakınız!]

**Ramezân geldi dayandı,
câmi'ler nûra boyandı.
Top atıldı, kandil yandı,
cümlemiz buna inandı.**

**İlk on günü, rahmet boldur,
sonra günâhlar afv olur.
Bayram gecesî, mü'minler,
Cehennemden âzâd olur.**

**Kardeşim, oruc tut sen de,
nemâzlarını kıl, hem de!
günâhdan sakın her demde,
Çok azâb var Cehennemde!**

**Düşman sana saldırıyor,
oruc zaîfletir diyor.
İlmi fenni, o çiğniyor,
hâin, hep yalan söylüyor!**

**Uyan! Gitdi ömrün çoku,
oruc tut, anla aç toku!
İslâm kitâblarını oku,
insanlıktan al bir koku!**

80 — SADAKA-I FITR

Aşağıdaki yazının hepsi, (Dürr-ül-muhtâr)dan ve bunun hâşiyesi olan İbni Âbidînin (Redd-ül-muhtâr)ından terceme edilmiştir:

İhtiyâcı olan eşyâdan ve borclarından fazla olarak, zekât nisâbı kadar malı, parası bulunan her hür müslimânın, Ramezân bayramının birinci günü sabâhı, tan yeri aydınlanırken, (Fitra) vermesi vâcib olur. Dahâ evvel ve dahâ sonra vâcib olmaz. Fitra ve kurban nisâbı hesâbına katılacak malın ticâret için olması şart olmadığı gibi, elinde bir yıl kalmış olması da lâzım değildir. Bayramın birinci günü sabâh nemâzı girdiği ânda, nisâb mikdârı kadar mala mâlik olmak şarttır. O ândan sonra nisâba kavuşanın, dünyâya veyâ îmâna gelenin fitra vermesi vâcib olmaz. Müsâfir olanın da fitra vermesi lâzımdır. Ramezân-ı şerîfde veyâ Ramezândan önce ve bayramdan sonra vermesi de câizdir. Hattâ bir kimse, fitra veyâ zekât, keffâret veyâ nezr ettiği [adadığı] şeyi vermeden ölürse ve verilmesini vasiyyet etmedi ise, vârislerinden birinin, kendi malından [ölünün malından değil], bunları fakîrlere vermesi câiz olur. Fekat vâris, bunları vermeğe mecbûr değildir. Eğer, vasiyyet etmiş ise, bıraktığı malın üçde birinden verilmesi lâzım olur. Mal bırakmadı ise, vasiyyeti yapılmaz. Bayram nemâzından önce verince, sevâbı dahâ çok olur. Şâfi'îde Ramezândan önce, Mâlikîde ve Hanbelîde ise bayramdan önce verilemez. Bir kişinin fitrası, bir fakîre veyâ birkaç fakîre verilebildiği gibi, bir fakîre birkaç kimsenin fitrası da verilebilir. Küçük çocuğun ve delinin malları varsa, bunların fitraları da, mallarından verilir. Velîleri vermezse, çocuk büyüdükde, deli iyi oldukda, eski fitralarını da kendileri verir. Bâlig olmıyan çocukların malı yoksa, bunların fitrasını babaları, kendi fitrası ile birlikte verir. Ya'nî kendi zengin ise verir. Zevcesi için ve büyük çocukları için vermez. Fekat verirse sevâb olur.

(Dürr-ül-muhtâr)da ve **(Redd-ül-muhtâr)**da diyor ki, (Bir kimse, kendi malından, başkası için fitra verince, o önceden emr etmiş ise, câiz olur. Emri ile vermiş ise, sonradan râzı olsa da, câiz olmaz. Onun malı ile vermiş ise, râzı olunca câiz olur. Bir adam, evinde beslediği kimselerin fitralarını, onların emri olmadan verebilir. Zevcesine [veyâ yabancı birine] kendinin de fitrasını vermek için emr etse, o da kendi buğdayını onun buğdayı ile, onun izni olmadan karışdırıp, bir fakîre verse, yalnız kendi fitrasını vermiş olur. Çünkü, İmâm-ı a'zama göre, iki buğdayı iznsiz karışdırınca, istihlâk etmiş, kullanmış olur. Mülkü olur. İki imâma göre, mülkü olmaz. Onun izni ile karışdırılmış ise, İmâm-ı a'zama göre de, onun fitrası da verilmiş olur “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în”. Bu iş tersine olsaydı, zevcenin fitrası da verilmiş olurdu. Çünkü, zevcin, zevcesi için de, kendi mülkünden onun izni olmadan fitrasını vermesi istihsânen câizdir. Zevcesinin ve evinde olanların fitralarını, izni olmadan karışdırıp verebileceği gibi, toplamı kadar buğdayı veyâ değeri olan altını, bir def'ada ölçüp, bir veyâ birkaç fakîre verebilir. Fekat ayrı ayrı hâzırlayıp, sonra karışdırması veyâ ayrı ayrı vermesi ihtiyâtlı olur).

Nisâba mâlik olduğdan sonra, ya'nî fitra ve kurban vâcib olduğdan sonra ve hac farz olduğdan sonra mal elinden çıkarsa, afv olmazlar. Hâlbuki, zekât ve uşr, malın elden çıkması ile afv olur. Fekat, elden çıkarılması ile bunlar da afv olmaz.

Fitra ve kurban nisâbına mâlik olana zengin denir. Bunun fitra vermesi vâcib olur. Mükellef ise, ya'nî âkıl, bâlig ve mukîm ise, yalnız kendisi için kurban kesmek de vâcib olur. Bunun zekât alması harâm olur ve fakîr olan kadın mahrem akrabâsına ve çalışamıyan fakîr erkek akrabâsına yardım etmesi vâcib olur.

İhtiyâc eşyâsı demek, kıymetleri ne kadar çok olursa olsun, bir ev, bir aylık yiyecek, her yıl üç kat elbise, çamaşır, evde kullanılan eşyâ ve âletler, hizmetçiler, binecek vâsitası, meslek kitâbları ve ödeyeceği borçlarıdır. Bu eşyânın mevcûd olması şart değildir. Eğer mevcûd iseler, zekât, fitra ve kurban için nisâb hesâbına katılmazlar. Ticâret için olmıyan, ihtiyâcından artan eşyâ, kirâdaki evler, evinde-

ki süs eşyası, yere serili olmıyan halılar, kullanılmıyan fazla ev eşyası, san'at ve ticâret âletleri, burada ihtiyâc eşyası sayılmaz. Bunlar fitra ve kurban için, nisâb hesâbına katılır. Oturduğu ev büyük ise, ihtiyâcından fazla, kullanılmıyan odaların nisâba katılmaması sahîhdir. **(Kurban kesmek)** maddesi başına bakınız!

Fitra olarak, yarım sâ' buğday veyâ buğday unu verilir. Yâhud bir sâ' arpa veyâ hurma veyâ kuru üzüm verilir. Hanefî mezhebinde, buğday, arpa ve un bol olduğu zemânlarda bunların kıymetini altın veyâ gümüş olarak vermek dahâ iyidir. Kıtık zemânında bunların kendilerini vermek dahâ sevâbdır. **(Sâ')**, Hanefî mezhebinde, sekiz rıtl ya'nî binkırk dirhem darı veyâ mercimek alacak bir kabdır. Sâ' dört müd, ya'nî dört menndir. Müd ve menn, müsâvî olup, iki rıtdırlar. Bir rıtl, yüzotuz dirhem-i şer'î veyâ 91 miskal olup, bir sâ', [728] miskal, yâhud, binkırk [1040] dirhem mercimek olur. Bir dirhem-i şer'înin 3,36 gram olduğu yetmişsekizinci maddede bildirilmişdi. Bir sâ' 3500 gram olur. Arpa, buğdaydan, buğday da, mercimekten hafif olduğundan, binkırk dirhem arpa ile dolan kap, bir sâ'dan büyük olur. Bunu bir sâ' yerine vermek, ihtiyâtlı olur. Yarım sâ' ölçek yerine, 364 miskal veyâ beşyüzyirmi [520] dirhem, ya'nî binyediyüzelli [1750] gram buğday vermek, ihtiyâtlı olur. Ya'nî biraz fazla verilmiş olur. Çünkü yarım sâ' buğday, 364 miskal veyâ beşyüzyirmi dirhemden hafif olmaktadır. Bu fakîr, terâzî ve dereceli cam silindir ile tecrube yaparak, yüz gram mercimek, yüzyirmi santimetre küp [120 cm³] olduğunu gördüm. O hâlde, bir sâ', dört litre ve beşde bir litre [4,2 litre] oluyor.

Şâfi'î, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde, bir günlük yiyeceği olanın fitra vermesi farzdır ve buğdaydan ve arpadan da, hep bir sâ' vermek lâzımdır. Şâfi'î mezhebinde bir sâ', üç mennden üçde bir menn noksandır. Bir menn, iki rıtl-ı Irâkî olup, 260 dirhemdir. O hâlde, bir sâ', altıyüzdoksandört [694] dirhem olduğu **(El-Envâr)**da yazılıdır. Binaltıyüzseksen [1680] gramdır. Çünkü, şâfi'îde bir dirhem, 2,42 gramdır. Bir müd, bir mennin üçde ikisi olup, 173 dirhem ve sülüs dirhemdir. Bir sâ', dört müd olur. Şâfi'îde, buğdayın ve arpanın kıymeti kadar altın, gümüş vermek câiz değildir. Hanefîyi taklîd ederek, buğday yerine, değeri kadar gümüş vermenin câiz olduğu, Şemseddîn-i Remlînin fetvâsında yazılıdır. Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde de, sâ' Şâfi'î mezhebi gibi olup, beş rıtl ve üçde bir rıtl ya'nî [694] dirhem-i şer'î veyâ [1680] gramdır. Bu mikdârlar, **(Kimyâ-i se'âdet)** ve **(Menâhic-ül ibâd illel meâd)** kitâblarında açıkca bildirilmektedir. **(Kâmûs ve Okyânus)** arabî lûgat kitabının tercemesinde, **(Sâ')** kelimesinde diyor ki; (Sâ', hacm ölçen bir ölçek olup, dört müd mercimek alır. Bir müd, iki avuç dolusu mikdâr olup, Hanefî mezhebinde iki rıtdır. Bir sâ', sekiz rıtl olur. Bir müd, Şâfi'î mezhebinde, bir rıtl ile üçde bir rıtl olup, bu mezhebde, bir sâ', beş rıtl ile üçde bir rıtdır). Menn kelimesinde diyor ki: (Menn, batman demek olup, her mezhebde iki rıtdır).

Özrü sebebi ile oruc tutmıyanın da, sadaka-i fitr vermesi lâzımdır.

Sadaka-i fitr az olduğu için, gümüş olarak verilir. **(Cevhere)** kitâbında diyor ki, (Sadaka-i fitr verirken, arpa, buğday yerine kıymetleri kadar altın, gümüş veyâ fülûs, ya'nî bakır, bronz para [kâğıd para] ve her çeşid mal verilebilir). **(Dürr-ül-muh-târ)**da ise, (Kıymet olarak altın ve gümüş verilir) diyor. İbni Âbidîn, bu satırı açıklarken diyor ki, **(Cevhere)** kitâbında, fülûs ve urûz, ya'nî mal da verilir, diyorsa da, kıymet deyince ekseriyâ altın ve gümüşe işâret olunmaktadır. Kıymet olarak, altın, gümüş vermek dahâ iyi olduğunu Zeyla'î "rahmetullahi teâlâ aleyh" de bildirmektedir). O hâlde, fitrayı, çoğunluğun sözüne uyarak, altın veyâ gümüş vermelidir. Şimdi gümüş para kullanılmıyor. Kâğıd paraların değeri de, altın değerine bağlanmışdır. Bunun için, gümüşün piyasadaki kâğıd paraya göre değeri, ahkâm-ı islâmiyede ki kıymetinden düşüktür. Fakîre fâideli olmak için, piyasadaki değerinden verilir. Bunları vermek güç olursa, başka maldan veyâ kâğıd para vermeyip, yarım sâ', ya'nî [1750 gram] buğday veyâ un vermelidir. Yetmişsekizinci maddede bildirdiğimiz kolaylığa uyularak, altın yerine kâğıd para da verilebilir. Mâlikîde ve Hanbelîde hur-

ma vermek, Şâfi'îde buğday vermek, Hanefîde kıymeti çok olanı vermek efdaldır.

Buğday, un vermek de güç olursa, bunların kıymeti kadar, ekmek veyâ mısır verilebilir. Ekmek ve mısır verirken, ağırlığa değil, parasına, kıymetine bakılır.

***Ezelde takdir olunan anda, geldim cihâna,
rûh çıkınca ten serâyım yıkılıp virân olur.***

***Su, toprak ve gazlardan, cismim geldi meydâna,
yer altında çürüyerek, hâk ile yeksân olur.***

***Bu beden parçalanarak, bir avuç toprak kalır,
her zerresi dağılarak, hudûdsuz meydân olur.***

***Anaerobik mikroblar, cismime hüçûm eder,
benliğimi onlar alup, varlığım nihân olur.***

***Sonra duygu organlarım, toplanır bu meydânda,
kalkarlar hepsi mezârdan, bir behâristân olur.***

***Yevmi (Tüblâ)dır o zemân, her ma'nâ sûret alır,
kimi nebât, kimi hayvân, kimisi insân olur.***

81 — KURBAN KESMEK

Köyde, çölde, şehirde mukîm olan, âkıl, bâlig, hür ve müslimân erkek ve kadının, ihtiyâcından fazla nisâb mikdârı malı veyâ parası varsa, kurban bayramı için niyyet ederek, belli günlerde, belli bir hayvanı kesmeleri vâcib olur. İhtiyâc eşyâsı, bir ev ve eşyâsı ve üç kat elbisedir. Şeyhayne göre, babasının, zengin çocuğu için de çocuğun malından kesmesi lâzımdır. Etini bu çocukdan başkası yiyemez. Çocuktan artan et satılıp, parası ile çocuğa, elbise gibi, devâmlı kullanılacak şeyler alınır. Fekat fetvâ imâm-ı Muhammedin ictihâdıdır. Buna göre, babanın çocuğu için kendi malından da, çocuğun malından da kesmesi vâcib değildir. Kurban nisâbını bundan evvelki maddede, sadaka-i fitrı anlatırken bildirdik. İbni Âbidîn, zekâtın verileceği yerleri bildirirken buyuruyor ki, tarlasından aldığı mahsûl veyâ tarlanın, evin, dükkânın [atelyenin, kamyonun] bir senelik kirâsı, ne kadar çok olursa olsun, bir yıllık ev ihtiyâcını veyâ aylık geliri ve aldığı maâş ve ücret, aylık ihtiyâcını ve kul borcunu karşılamıyan kimse, imâm-ı Muhammede göre fakîrdir. Fetvâ da böyledir. Şeyhayne göre, ya'nî İmâm-ı a'zamla imâm-ı Ebû Yûsufe göre zengin sayılır. Çünkü, mülkü olan tarlanın ve bu demirbaş malların değeri, ihtiyâcını karşılar ve nisâb kadar da artar. Bunun kirâyı her alışda, bir mikdâr ayırıp, birikdirerek fitra vermesi ve kurban kesmesi lâzımdır. Ya'nî, büyük sevâba kavuşması lâzımdır. Fitra vermez ve kurban kesmezse, imâm-ı Muhammede göre, günâhdan kurtulur. Görülüyor ki, her iki ictihâd da yerindedir ve müslimânlara rahmetdir. Bu hâlde olan kimse, fitra vermezse veyâ kurban kesmezse, imâm-ı Muhammedin ictihâdı, bunu azâbdan kurtarır. Tarlasından hiç mahsûl almayan, kirâya da veremiyen kimse ve ihtiyâcından fazla malı olup da, parası bulunmayan erkek veyâ kadın, imâm-ı Muhammedin ictihâdına uyarak, fitra vermez ve kurban kesmez. Verir ve keserse, ikinci ictihâda göre, fitra ve kurban sevâbına kavuşur. Üzerine vâcib olmayan ibâdeti yapan, yalnız nâfile ibâdet sevâbı kazanır. Vâcib sevâbı kazanmaz. Etini fakîrlere verirse, sadaka sevâbı da kazanır. Vâcib olan fitra ve kurban sevâbı ise, nâfile ve sünnet sevâbından katkat dahâ fazladır. Her ibâdet de böyledir. Diğer üç mezhepde sünnet-i müekkedde olduğu (**Mîzân-ı kübrâ**) da ve (**Menâhic**) de yazılıdır. İslâmîyetde kurban kesmek yokdur, diyen kâfir olur.

[**(Hazânet-ül-müftîn)** ve (**Eşbâh**) kitâblarında diyor ki, (Evleri ve dükkânları ola-

nın, aldığı kirâları, tarlası olanın, tarlasının mahsûlü veyâ kirâsı, çoluk çocuğunu beslemeğe yetişmezse, bu kimse fakîr sayılır. Zekât alması câiz olur). Görülüyor ki, fetvâ imâm-ı Muhammede göre verilmiştir]. İbni Âbidîn buyuruyor ki, (Mudârebe ve şirkette çok malı olup da alamıyanın, kurban kesecek kadar parası, malı varsa, keser).

Aldığı kirâ ile güç geçinen kimse, nisâba mâlik ise, para biriktirip, fitra veremeli ve kurban kesmelidir. Etin hepsini kavurma yapıp, birkaç ay et parasından biriktirerek gelecek yılın fitra ve kurban parası olarak saklamalıdır. Böylece, fitra ve kurban sevâbından mahrum kalmamalıdır. Kurban kesen, kendini Cehennemden âzâd etmiş olur. Bir hadîs-i şerîfde, (**Hasîslerin en kötüsü**, [kesmesi vâcib olduğu hâlde] **kurban kesmiyendir**) buyuruldu. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” iki kurban keserdi. Biri kendisi için, biri de ümmeti için idi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” için de kurban kesmek müstehabdır ve çok sevâbdır.

Kurban, koyun, keçi, sığır, deveden birini, kurban bayramının ilk üç gününde, kurban niyeti ile kesmek demektir. Bir sığırı veyâ deveyi, yedi kişiye kadar müslimân, bâlig kimse, ortak olarak da satın alıp kesebilirler. Bunlara adak veyâ akîka kurbanı da ortak edilebilir. Zenginin satın aldığına, sonradan ortak olmak câiz ise de mekrûhdur. Hiçbirinin hissesi yedidebirden az olmamalıdır. Sekiz kişinin yedi sığırı ve iki kişinin iki koyunu ortak satın almaları câiz olmaz. Çünkü, herbirinin her hayvanda hissesi vardır. Fâiz olmamak için, eti dartaarak, müsâvi ağırlıkta olarak paylaşmaları lâzımdır. Dartmadan bölüşüp halâllaşmak câiz olmaz. Çünkü halâllaşmak, hediye vermekte olur. Taksîmi mümkün olan birşeyde ortak olanların hisselerini ayırmadan önce hiç kimseye hediye etmeleri câiz değildir. Altı kişiye et ile birlikde deri veyâ bacak da verilirse dartmadan paylaşmaları câiz olur. Başının da, derisi gibi olduğu (**Hindiyye**)de ve (**Mecmû'a-i Zühdiyye**)de yazılıdır. 856. cı sahîfede 9. rakama bakınız!

(**Hindiyye**)de diyor ki, (Bayramdan evvel, Allah rızası için bir koyun veyâ şu koyunu kurban edeyim diyen zengin veyâ fakîr kimsenin, kurban bayramında bir koyun kesmesi vâcib olur, nezr olur. Bayram günlerinden evvel nezr yaparken fakîr iken, bayram günlerinde zengin olursa, ayrıca bir de bayram kurbanı kesmesi vâcib olur. Zengin, bunu bayram günlerinde söylerken, bayram kurbanını kesmeği niyet ederse, bir koyun keser. Bunu bayramdan evvel söyledi ise, muhakkak iki koyun keser. Fakîr mutlaka bir keser. Nezr kurbanını satamazlar. Müsâfirin ve nezri olmayıp kurban niyeti ile almayan fakîrin bayramda kesdikleri koyun, nâfile kurban olur. Zengin veyâ fakîr, mevcûd koyununu veyâ kurban niyeti ile satın almadıkları koyunu kurban kesmek niyet etseler, kesmeleri vâcib olmaz, keserlerse, nâfile olur. Zenginin satın alırken, bayram kurbanı kesmeği niyet etmeyip, hayâtının ni'metine şükr olarak kesmeği niyet ettiği kurbanı kesmesi vâcib olur). Fazla bilgi almak için, bir sonraki maddeye bakınız!

Aşağıda, zengin kesmesi vâcib olan kurban bildirilmektedir. Bu hayvanları, fakîrlere veyâ hayr, yardım cem'iyetlerine diri olarak sadaka vermek kurban olmaz. Kesmek vâcibdir. (**Cevhere**)de diyor ki, (Kurbana verilen para sevâbı, yüz misli [ya'nî, pekçok] parayı sadaka vermek sevâbından dahâ fazladır). Kurbanı satın alması, kesmesi ve etini dağıtma ve bunları dilediğine de yapdırması için birini vekîl etmek ve parasını veyâ diri hayvanı bu vekîle vermek câizdir. Fekat, vekîli keserken başında bulunmak müstehabdır. Horoz, tavuk ve vahşî hayvanları, mese-lâ geyiği kurban etmek harâmıdır. Mecûsîlere, ya'nî ateşe tapanlara benzemek olur.

Kurban bayramının üçüncü günü fakîr olacağını veyâ sefere çıkacağını bilen kimseye, birinci günü kurban kesmek vâcib olmaz. Üçüncü günü zengin olacağını bilenin, kurban kesmesi, Zilhiccenin onuncu günü, ya'nî bayramın birinci günü fecr vaktinde vâcib olur. Bayramın birinci günü zengin veyâ fakîr ve mukîm veyâ müsâfir olmağa bakılmaz. Mekkeye, başka yerlerden gelen hâcîların kurban kes-

mesi vâcib değildir. Çünkü, seferîdirler.

Şehirde kesenlere, bayram nemâzından sonra kesmek vâcib olur. Nemâzdan evvel kesmeleri câiz değildir. Üçüncü günü güneş batıncaya kadar kesebilirler. Köylerdeki hayvan fecerden sonra, bayram nemâzından önce de kesilebilir. Bayramın birinci günü Mekke ve Minâda bulunanlara bayram nemâzı kılmak vâcib değildir.

Her hafta saç, sakal ve bıyık traş etmek, tırnak kesmek, koltuk, kasık temizlemek sünnet olduğu, Cum'a nemâzı sonunda bildirilmişti. İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh", bayram nemâzı sonunda diyor ki, (Zilhicce ayının ilk on günü, bu sünnetleri geciktirmemelidir. Hadîs-i şerîfde, **(Kurban kesecek kimse, Zilhicce ayı girince, saçını kesmesin ve tırnak kesmesin!)** buyurulması, emr değildir. Bunları, kurban kesinciye kadar geciktirmenin müstehab olduğunu göstermektedir. Fekat dahâ fazla geciktirmek ve hele kırk gün uzatmak günâh olur).

Görülüyor ki, kurban kesecek kimsenin, Zilhicce ayının birinci gününden, kurban kesinciye kadar, saçını, sakalını, bıyığını ve tırnağını kesmemesi müstehabdır. Fekat vâcib değildir. Bunları kesmesi günâh olmaz ve kurban sevâbı azalmaz. Özlü ile sakal traşı olanın, bu günlerde sakal uzatması fitneye sebep olur.

Diri kurbanı veyâ parasını sadaka vermek câiz değildir. Sadaka ederse, üçüncü günün akşamına kadar, ikincisini keser. Bayram kurbanını üçüncü günün akşamına kadar kesmiyen kimse, kurbanı satın almışsa, canlı olarak kendini veyâ kıymetini [gümüş veyâ altın olarak] fakîrlere verir. Bayramdan sonra keser ise, etinden kendi yiyemez. Hepsini fakîrlere dağıtır. Bütün etinin kıymeti canlı kıymetinden az ise, değer farkını da sadaka verir. Satın almamış ise, orta derece bir kurban değerini fakîrlere verir. Böylece, cezâdan kurtulur ise de, kurban kesmek sevâbını kazanamaz.

Satın alırken kusûrlu ise veyâ kesmeğe uygun olarak alınıp sonradan, kesmeğe mâni' bir kusûr hâsıl olursa, zengin kimse bir başkasını alıp keser. Adak olan kurban kusûrlu olursa, zengin de, fakîr de onu keser. Adak ölürse, başka almaları îcâb etmez. Kurban kesilmeden önce, yününden, sütünden istifâde câiz değildir. Vaktinden evvel kesip, etinden yemek ve zenginlere yidirmek de halâl değildir. Bunlar fakîrlere verilir. Bunun için, kurban, arefe günü kesilmez. Bunun etinden kendi yimesi ve zenginlere yidirmesi halâl olmaz. Şâhidler ile, meşrû' olarak bayram olduğu hükm olunup ve bayram nemâzı kılınp, kurban kesdikden sonra, arefe olduğu anlaşılırsa, nemâz ve kurban kabûl olur. Ramezân ve bayram aylarının şâhidlerle meşrû' olarak anlaşılmadığı yerlerde, kitâbımızın seksendokuzuncu maddesinde yazılı **(Işık usûlü)** ile Zilhicce ayının birinci günü ve buradan da onuncu günü, ya'nî kurban bayramının birinci günü hesâb edilir. Bayramın birinci günü, bu hesâb ile bulunan gündür. Yâhud, bir gün sonradır. Bir gün evvel olamaz. Çünkü, gökde, ay, doğmadan önce görülemez. İhtiyâtlı hareket etmiş olmak için, kurbanları, hesâb ile bulunan bayramın ikinci günü kesmelidir. Sevâbı mevtâlara gönderilecek olanı ise, hesâb ile bulunan birinci günde kesmelidir. Çünkü, Arefe günü de kesilebilir. Kurban kesmiyen müslimân, ölürken, bıraktığı maldan kendi için kurban kesilmesini, vârisine vasiyyet etmelidir. Vasiyyet edilen kurban, bayram günleri kesilir. Bunun etinden, kesen kimse, fakîr olsa da yiyemez. Etinin hepsini fakîrlere vermesi lâzımdır. Vasiyyet etmemiş meyyit için, vârisi veyâ başkaları, her zemân kendi malından hayvan kesip sevâbını o kimseye hediye edebilir. Sevâbı, kesenin olur. Meyyite de hediye edilir. Bunların etinden, kesen de yiyebilir.

İki kimsenin kurbanı karışır, her birinin kendinin sanarak kesdiği, kendi kurbanı olur. Başkasının koyununu gasb eden veyâ çalan, canlı olan kıymetini sonradan dahî öderse, kurban etmesi veyâ satması câiz olur. Çünkü, kıymeti ödenince, gasb ettiği zemân mülkü olur. Gasb etmek günâhına ayrıca tevbe gerekir.

Bir gözü görmiyen, total olup yürüyemiyen, dişlerinin yarısı yok olan, gözünün,

kulağının veyâ kuyruğunun çoğu, ön veyâ arka bir ayağı kesilmiş olan, çok za'îf olan hayvan kurban olmaz. Boynuzu kırık veyâ boynuzsuz, uyuz, hasî ya'nî burulmuş olan kurban câizdir. Dişi hayvan da, erkek de kurban edilebilir. Koyunun erkeği ve beyâzî siyâhından çok olanı, keçinin dişisi dahâ sevâbdır. Kıymetleri müsâvî ise, koyun kesmek, sığır kesmekden dahâ sevâbdır. Koyunun, keçinin bir yaşını, sığırın iki, devenin beş yaşını geçmiş olması lâzımdır. Altı ayı geçmiş yalnız koyun iri, semiz ise, câiz olur. Kesilen hayvandan çıkan yavru diri ise, yiyebilmek için, ayrıca kesmek lâzımdır. Ölü ise, yimesi câiz olmaz.

Kurbanı kesilecek yere sürükleyerek çekmek, bıçakları hayvanı yatırdıktan sonra bilemek ve birini ötekinin gözü önünde kesmek mekrûhdur.

Önce diz boyu çukur kazılır. Kurbanın gözleri tülband ile bağlanır. Kibleye dönük olarak sol yanı üzerine yatırılır. Boğazı çukurun kenârına getirilir. İki ön ve bir arka ayakları, uclarından bir araya bağlanır. Üç kerre bayram tekbîri okunur. Sonra **(Bismillâhi Allahü ekber)** diyerek, deveden başka hayvanın boğazının herhangi bir yerinden kesilir. **(Bismillâhi)** derken, (h)yi belli etmek lâzımdır. Belli edince Allahü teâlânın ismi olduğunu düşünmek lâzım olmaz. (h)yi açıkça belli etmezse, Allahü teâlânın ismini söylediğini düşünmek lâzımdır. Bunu da düşünmezse, hayvan, leş olur. Yimesi halâl olmaz. Bunun için, her zemân **(Allah teâlâ)** dememeli, **(Allahü teâlâ)** diyip (h) harfini belli etmeğe alışmalıdır. Hayvanın boğazında **(Merî)** denilen yemek borusu, **(Hulkûm)** denilen hava borusu ve **(Evdâc)** denilen iki yanda birer kan damarı vardır. Bu dört borudan üçü bir anda kesilmelidir. Kesenin de kibleye karşı dönmesi sünnettir. Hayvan soğumağa başlamadan, ya'nî çırpınması durmadan ensesini de kesmek mekrûhdur. Yalnız ensesinden kesmek harâmıdır. Hayvan temâm ölüp çırpınması durmadan, kafasını koparmak ve derisini yüzmeğe başlamak da mekrûhdur. Kesmesini bilenin kendi kesmesi müstehabdır. Kadının kesmesi de câizdir. Bilmiyenin, vekîline kesdirmesi ve kesilirken yanında bulunup, **(En'âm)** sûresinin yüzaltmışıkinci **(İnne salâtî)** âyetini **(lâ şerîke leh)** kadar okuması müstehabdır.

(Hindiyye)de, Zebâih bahsinde diyor ki, (Müslimânın veyâ **(Ehl-i kitâb)** olan harbî veyâ zimmî kâfirin, Allahü teâlânın ismini veyâ bir sıfatını, herhangi bir lisân ile söyleyerek, kesdiği yinilir. [Dâr-ül-harbde müslimân kasab aramalı. Bundaki eti, müslimân kesdiğini niyyet ederek, satın almalıdır. Sığır, koyun, tavuk gibi eti yinen hayvanların etlerini yemek halâl olması için, islâmiyyete uygun kesilmeleri lâzımdır. Ya'nî bir müslimânın veyâ ehl-i kitâbın kesmesi ve keserken Allah ismini söylemesi lâzımdır. İslâmiyyete uygun kesilmeyen hayvan leş olur. Bunun etini yemek ve satmak harâm olur. Hayvan kesenlerin ve satan müslimânların bunu iyi bilmeleri lâzımdır. Et satın alırken, bunun nasıl kesildiğini sormak lâzım değildir. Çünkü, müslimâna hüsn-i zân olunur.] Müşriklik ve mürtedin kesdiği yinilmez. Keserken, İsâ veyâ üç Tanrıdan biri derse, yinilmez. Böyle inanır, fekat söylemezse, yinir. Kesmek için söylemelidir. Düâ için, şükr için söylerse veyâ Allahdan başkasını, ta'zîm etmeği niyyet ederse, Allah ve Muhammed için derse, yinmez). Bir Peygambere ve bunun, sonradan bozulmuş olan **(Mukaddes kitâb)**ına inanan bir kâfir, bu Peygamber tanrıdır veyâ oğludur dese ve putlara yalvarırsa da, buna **(Ehl-i kitâb)** denir. Çünkü, (ilah, rab, tanrı, baba) gibi isimler, yardım eden, yaratılmağa sebep olan, çok sevilen ma'nâsına da kullanılır. Bu isimleri, İsâ aleyhisselâma, bu ma'nâlar ile söyleyen, müşrik olmaz. Ona, üç tanrıdan biri veyâ tanrı denilmesi, hakîkî bir söz değil, mecâz olur. Onda **(Ülûhiyyet sıfatı)** bulunduğuna inanırsa, meselâ her istediğini yaratır derse, **(Müşrik)** olur. Şimdi, Müsevî, İsevî, Nasrânî, Hıristiyanların bir kısmı, Ehl-i kitâbdır. Putlara, heykellere, İsâ aleyhisselâmi sevdikleri için, istediklerinin yaratılmasına sebep olmaları için yalvarıyorlar. İsâ aleyhisselâma ilâh diyen nasrânînin kesdiklerini yemek câiz ise de, zarûret olmadıkça, buna kesdirmemeli ve kesdiğini yimemelidir. Kitâbsız kâfirlerin, meselâ Süriyedeki **(Nusayrî)**lerin ve Derezîlerin

[ya'nî Dürzîlerin] kesdikleri yinilmez. Kesenin nasıl kimse olduğunu araştırdırıp anlamak şart değildir. Besmele kasden terk edilirse, hanefîde harâm, şâfi'îde halâl olur.

(Cevhere)de diyor ki, (Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", hacca giderken yüz kurbanlık deve götürdü. Altmışüçünü kendi kesdi. Sonra bıçağı hazret-i Alî'ye verdi. Geri kalanı O kesdi).

Kurban etini, kesen de yiyebilir. Fakîr olsun, zengin olsun, herkese ve zimmîye de verebilir. Etin üçde birini evine, üçde birini komşulara, gerisini fakîrlere vermek müstehabdır. Hepsini fakîrlere sadaka vermek veyâ kendi evine bırakmak da olur. Zimmî olan kâfire de vermek câiz olduğu **(Hindiyye)** ve **(Behcet-ül-fetâvâ)**da yazılıdır. Derisi nemâz kılan fakîre verilir. Ne olduğu bilinmeyen kimselere verilmemesi. Veyâ evde kullanılır. Yâhud devâmlı kullanılacak birşey karşılığı verilir. Tüklenen birşey veyâ para karşılığı satılmaz. Derisi, eti satılırsa, parası fakîre sadaka verilir. Kesene, ücreti olarak da deri ve et verilemez. Kurbanın ve her hayvan etinin yedi yerini yimek harâmıdır. Bunlar, akan kan, bevl âleti [zekeri], hayvanları [koç yumurtası diye satılmaktadır], bezleri [guddeleri], safra kesesi, dişi hayvanın önü ve bevl kesesi [mesâne]dir.

(Hindiyye)de diyor ki, (Zekât-ı şer'î, ihtiyârî ve zarûfî olmak üzere ikiye ayrılır: İhtiyârî zekât, deveyi nahr etmek, diğer ehli hayvanları zebh etmek demektir. Zarûfî zekât, av hayvanlarını cerh etmek, herhangi yerinden yaralıyarak öldürmektir. Zebh ederken veyâ ava, ok, mermî, tazî köpeğı gönderirken, Allahü teâlânın ismini söylemek lâzımdır. Arabî bildiğı hâlde dahî, başka lisân ile söylemek câizdir. Bir hayvana söylenen tekbîr ile başka hayvan kesilemez. Zekât-ı şer'î ile öldürülen hayvan temiz olur. Yimesi halâl ise, yinir. Değil ise, başka sûretle istifâde edilebilir.

Bir kimse, kendi koyununu başkası için kurban ederse, o emr etse de, etmese de câiz olmaz. Çünkü, başkası için, onun, mülkü olan hayvan kurban edilebilir. Bu kimsenin, kendi hayvanını başkasına veyâ onun vekîline hediye etmesi, onların da kabz etmesi, ya'nî teslîm alması, sonra bunu vekîl ederek geri verip kesdirmeleri lâzımdır. Başkasının hayvanını ondan habersiz, onun için kurban etmek câizdir. Başkasının hayvanını, ondan iznsiz, kendi için kurban eden, sonra kıymetini öderse, câiz olur. Sâhibi kıymetini kabûl etmeyip, kesilmiş hayvanı alırsa, sâhibi için kurban edilmiş olur. Emânet, âriyet veyâ kirâ olarak elinde bulunan hayvanı kurban etmek, hiçbir sûretle câiz değildir). Mermî av hayvanını çarparak öldürürse veyâ taş, sopa ile vurup öldürülürse, yinmez. Çünkü, kan akması lâzımdır.

Kurban satın alınırken (Bayram günü kesmesi vâcib olan kurbanı almağa) niyyet etmelidir. Bunu keserken, tekrâr niyyet etmesi şart değildir. Bu aldığı hayvanı kurban etmesi şart değildir. Fekat, keseceğinin kıymeti bundan az olmamalıdır. Satın alırken, hiç niyyet etmese de olur. Fekat, bunu keserken veyâ kesecek olanı vekîl ederken niyyet etmelidir. Kurbanını bir hayr cem'iyetine hediye etmek isteyen kimse, kurbanını veyâ parasını götürüp, bu işle vazîfeli me'mûra teslîm ederken, (Allah rızası için, bayram veyâ nezr kurbanımı kesmeğe ve dilediğine kesdirmeğe ve etini ve derisini dilediğine vermeğe seni vekîl etdim) demelidir. Me'mûr, gelen veyâ kendi satın alacağı kurbanı bir numara bağlar. Bu numarayı ve kurban sâhibinin ismini deftere yazar. Kesilirken, sâhiblerinin ismini söyliyerek kasabaları vekîl eder. Etleri dilediğı kimselere ve derileri bir fakîr vazîfeliye verir. Bu fakîr, derilerin kıymeti ile, nisâb mikdârına mâlik olmadan evvel, elindekileri toptan, dilediğine hediye eder. Bu da satar. Paraları arzû edilen yere verilir. Fakîrin, kendisine verilen derileri satması veyâ hediye etmesi câizdir.

Birkaç koyun keserse, hepsi kurban olur. Yâhud, eti çok olanı kurban, diğerleri nâfile olduğu dahâ doğrudur.

Kurban nisâbına mâlik olmayan fakîr, kendi malı olan hayvanını kurban etmeğı niyyet ederse veyâ kurban niyyeti olmayarak hayvanı bayramda satın alıp, sonra kurban etmeğı niyyet ederse, yâhud kurban niyyeti ile bayramdan evvel satın

alırsa, bunları kesmesi vâcib olmaz. Keserse, nâfile olur ve etinden yiyebilir ve fakîrlere verdiği et sadaka olur. Fakîr, hayvanı kurban etmek niyeti ile ve belli üç gün içinde satın alırsa, bu kavle göre, adak olur ve bayramın ilk üç günü içinde kesmesi vâcib olur. Diğer kavle göre, nezr olmaz, nâfile olur. Zengin ve fakîr, nezr kurbanlarının etlerinden kendileri yiyemez ve zekât vermesi câiz olmayan kimseler de yiyemez ve zenginlere yidirmez. Bu günlerde kesmezlerse, bayramdan sonra canlı olarak kendini, eğer satın almamış ise, değerini sadaka verirler. Kesip etini sadaka vermeleri câiz olur. Bayramda kesilen nezrin etlerinin kıymeti, diri değerinden az olursa, farkını ayrıca sadaka vermeleri lâzım olur.

AKİKA KESMEK: Akîka, çocuk ni'metine karşılık, Allahü teâlâya şükr etmek niyeti ile hayvan kesmektir. Çocuğa nafaka vermesi vâcib olan kimsenin, yedinci günü ism koyması ve başını kazıyıp, saçının ağırlığı kadar, erkek için altın veyâ gümüş, kız için gümüş sadaka vermesi ve kendi malından, erkek için iki, kız için bir akîka hayvanı kesmesi, hanefîde müstehabdır. Akîka hayvanı, kurbanlık hayvan gibi olmalıdır. Sonra da kesilebilir. [Her zemân kesilebilir. Kurban bayramında da kesilebilir. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” nübüvvetden sonra, kendisi için akîka kesdiği (**Şir'a**)da yazılıdır. Ölü olarak doğana ism konmaz ve akıkası kesilmez.] Etlerinden, kesen yiyebilir ve pişmiş veyâ çiğ olarak zengin, fakîr herkeşe verebilir. Akîka kesmek, Şâfi'î ve Mâlikî mezheplerinde sünnet-i müekkededir. Şâfi'î ve Hanbelî mezheplerinde, kemikleri atılmaz, kırılmaz. Oynak yerlerinden ayrılıp toplanır. Bir temiz, beyâz bez içinde gömülür. Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde kemikleri kırılabilir. Akîka, çocukları belâlardan, hastalıklardan korur. Kıyâmetde, anaya, babaya, ayrı bir şefâ'at ederler. (**Mevâhib-i ledünniyye**) birinci cildde diyor ki, (Hicretin sekizinci yılında İbrâhîm dünyâya gelince, yedinci günü, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” İbrâhîmin başını traş etdirip, saçının ağırlığı kadar gümüş sadaka verdi ve akîka olarak iki koç kesdi. Saçlarını gömdü).

*Seni seven âşıkların,
gözü, gayra bakmaz imiş,
seni maksûd edinenler,
dünyâ ahret anmaz imiş.*

*Gönlün sana verenlerin,
ilmi sana erenlerin,
gözü seni görenlerin,
tâli'leri sönmez imiş.*

*Ölmez imiş âşık canı,
hiç çürümez imiş teni,
aşk her kimi kıldı fânî,
ona zevâl ermez imiş.*

*Emrine baş eğenlerin,
vuslatına erenlerin,
bûlbûl gibi ötenlerin,
kimse dilin bilmez imiş.*

*Aşkın ile bilişenler,
senin için sevişenler,
halvetine erişenler,
ölümden hiç korkmaz imiş.*

*Akıl varsa, ey kardeşim,
Hakkı sevmek olsun işin,
aşk tadını tatmıyanın,
kalbi temiz olmaz imiş.*

82 — ADAK

İbni Âbidîn “rahmetullahi aleyh”, (**Dürr-ül-muhtâr**) şerhinde, üçüncü cild, yemîn bahsinde ve ikinci cild, oruc bahsinin sonunda buyuruyor ki:

Nezr, ya'nî adak ibâdetdir. Nezr ancak Allah için yapılır. Kul için yapılmaz. Bir şeyi adamak iki dürlü olur: Mutlak nezr, şarta bağlı nezr.

1 — Mutlak nezr (Allahü teâlâ için, bir sene oruc tutacağım) demek gibidir. Bir şarta bağlı değildir. Bunu söylerken, kasd etmese de, söz arasında dilinden çıkmış ise de, yapması vâcib olur. Çünkü, talâkda ve adakda niyyetsiz, düşünmeden söylemek, ciddî, istiyerek söylemek gibidir. Hattâ (Allahü teâlâ için, bir gün oruc tutmak üzerime borc olsun) diyeceği yerde, (bir ay oruc tutmak) diye ağzından çıkarsa, bir ay tutması lâzım olur.

Nezr, bir ibâdetdir. Çünkü, nemâz, oruc, hacca gitmek, köle âzâd etmek ve başka ibâdetler nezr olunur. Nezrin yerine getirilmesini islâmiyyet emr etmektedir. Getirilmezse, günâh olur. Nezr, yemîne benzemektedir. Bir kimse (Nezrim olsun) dese, neyi adadığını söylemese ve niyyet etmese, yemîn keffâreti vermesi lâzım olur. Bir kimse, Allahü teâlânın rızâsı için oruc tutayım dese, kaç gün olduğunu söylemese ve birşey niyyet etmese veyâ yalnız nezr niyyet etse, yemîn olmasını veyâ olmamasını hâtırına hiç getirmese veyâ nezr olmasını ve yemîn olmamasını niyyet etse, bu orucu nezr olur ve üç gün oruc tutar. Bunu söylerken, nezr olmayıp, yemîn olmasını niyyet etse, yemîn olur. Orucu bozarsa, yemîn keffâreti lâzım olur. Hem nezr, hem yemîn olmasını niyyet eder veyâ nezri nefy etmeksizin yemîn olmasını niyyet ederse, bu oruc, hem yemîn, hem de adak olur. Bu orucu bozarsa, hem kazâ, hem de yemîn keffâreti lâzım olur.

Adak edilen şeyin, farz veyâ vâcib olan bir ibâdete benzemesi ve başlı başına bir ibâdet olması lâzımdır. Meselâ, abdest almak, ölü kefenlemek başlı başına ibâdet olmadıklarından adak olamaz. Hasta ziyâret etmek, cenâze taşımak, gusl etmek, câmi' içine girmek, Kur'ân-ı kerîmi tutmak, ezân okumak, mekteb binâ etmek, câmi' binâ etmek de ibâdet ise de, başlı başına ibâdet değildir. Nezr olunmazlar. Nezr edilen şeyin benzemesi lâzım olan farzın, vâcibin başlı başına ibâdet olması lâzım değildir. Meselâ, bir şey vakf etmeği adamak câizdir. Çünkü vakf, müslimânlar için câmi' binâ etmeğe benzemektedir. Câmi' yapmak, başlı başına bir ibâdet değil ise de, vakf başlı başına ibâdetdir. Meselâ, abdest almak, başlı başına ibâdet olmayıp, başlı başına ibâdet olan nemâzın bir şartıdır. Ölüyü kefenlemek de, cenâze nemâzının kabul olması için şarttır. Ölünün setr-i avreti, cenâze nemâzının şartıdır.

Şarta bağlı olmıyan nezri, fakîr olsa da, hemen yapması lâzım olur. Yapmadan ölüm hâli gelirse, keffâret için vasiyyet lâzım olur. Özsüz geciktirmek de câiz olur. Yerine getirirken yapmasını ta'yîn ettiği şeyleri yapması lâzım olmaz. Meselâ şu parayı, belli yerde ve belli zemânda ve belli fakîre sadaka vermeği veyâ belli bir yerde nemâz kılmağı ta'yîn etmiş ise, bunları gözetmesi lâzım gelmez. Fekat, nezr ederken söylemiş olduğu mikdârı değiştiremez. Fekat, şu fakîre Allahü teâlâ için altın vereyim diye nezr etse, o fakîre vermesi lâzım olur. Çünkü, vereceği altın veyâ malı ta'yîn etmemesi, fakîri ta'yîn etmek istediğini göstermektedir.

2 — Şarta bağlı olan adaktır. Murâd edilen şart hâsıl olunca, nezri yerine getirmesi lâzım olur. [Yerine getirmeyip, yemîn keffâreti yapması da câiz olduğu (**Fetâvâ-yı Hayriyye**)de yazılıdır. Tahtâvî “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**İmdâd**) hâşiyesi, oruc sonunda diyor ki, (Nezr yapmanın câiz olduğu âyet-i kerîmeden ve hadîs-i şerîfden anlaşılmalıdır. Nezr yapmak, istenilen birşeyin hâsıl olmasına ta'lîk edilirse [bağlanırsa], şart ettiği şey hâsıl olunca, nezr ettiği şeyi yapmak lâzım olur. Hâsıl olmasını istemediği birşeyi şart ederse, istemediği şey hâsıl olunca, hac, oruc, sadaka, nâfile nemâz gibi nezrlerini, isterse yapar. İstemezse, yapmayıp, ye-

mîn keffâreti verir. Meselâ, Alî ile konuşursam, Allah için yüz lira sadaka nezrim olsun deyip, Alî ile konuşursa, isterse, sadakayı verir, isterse vermeyip, yemîn keffâreti verir. Fekat, zevcem boş olsun dedi ise, Alî ile konuşunca, zevcesi boş olur. Yemîn keffâreti vermesi câiz olmaz. Şarta bağlı olan nezri, şart hâsil olmadan önce yapmak câiz değildir. Meselâ, hastam iyi olursa, Allah için şu kadar sadaka vermek ve sevâbını seyyid Ahmed Bedevî hazretlerine bağışlamak nezrim olsun deyip, hasta iyi olmadan önce nezrini yapması câiz olmaz. Hasta iyi olduktan sonra yapması lâzım olur. Şarta bağlı olan nezri yaparken de yeri, fakîrin şahsını ve fakîrlerin adedlerini ve paranın cinsini de söylediği gibi yapmak lâzım değildir. Şarta mu'allak olan nezr, şart edilen şeye karşılık olarak yapılmamalıdır. Allahü teâlâyâ şükr olarak yapılmalıdır. Şükr secdesi yapmak gibidir.))

Nezri yerine getirmek lâzım olduğu, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîfde bildirilmiş ve icmâ-i ümmet hâsil olmuştur. Hac sûresi, yirmidokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Adaklarını yerine getirsinler!)** buyurulmuştur. Bunun için, nezri yerine getirmek vâcibdir. Ba'zıları, farzdır, dedi.

Oruc, nemâz, sadaka, vakf, i'tikâf, köle âzâd etmek, yürüyerek bile olsa, hacca gitmek adak olunur. Çünkü bunlar, başlı başına ibâdetdir ve herbiri bir farza veyâ vâcibe benzemektedir. Meselâ, oruc keffâreti için köle âzâd etmek farzdır. Mekte ehâlsinden, gücü yetenlerin yürüyerek hac etmesi farzdır. Burada ibâdet olan, yürümek değil, hacdır. İ'tikâf da, nemâzın son rek'atında oturmağa benzemektedir. Vakfa gelince, her şeherde, müslimânlar için, hükûmetin beyt-ül-mâldan câmi' yapdırması farzdır. Hükûmet yapdırmasa, müslimânların yapdırması farz olur.

İ'tikâf, hac, nemâz, oruc ve sadaka gibi nezrleri, şarta bağlı değil ise, zemânını, mekânını, fakîri ve paranın cinsini gözetmeksizin yerine getirmek câizdir. Meselâ, şu gümüşleri, Cum'a günü, Mekkede, falanca fakîre sadaka vermeği nezr etse, başka gümüşleri, başka gün, başka yerde, başka birine vermesi câiz olur. Haccı, nemâzı ve i'tikâfı veyâ orucu, nezr etdiği zemândan dahâ önce yapması câizdir. Fekat gün sayısı, bir gün bile noksan olması câiz değildir. Şarta bağlı olan nezr, şart hâsil olmadan önce yapılamaz. Fakîri, yerini ve paranın cinsini yine değiştirebilir.

Receb ayında hergün oruc tutacağım diye nezr eden kimse, hasta olup tutamasa, sonra bir ay, Ramezân gibi kazâ tutar.

Bir farz veyâ vâcibe benzemiyen birşey adak edilirse, bunun yapılması lâzım gelmez. Farz-ı ayn olması lâzımdır. Farz-ı kifâyeye benzeyen adağı yerine getirmek lâzım gelmez. Hasta ziyâreti böyledir. Tavâf için Mescid-i harâma girmek ve imâm girdikten sonra, Cum'a nemâzı için câmi'e girmek farz olduğu hâlde, câmi'e girmek adak edilmez. Çünkü, câmi'e girmek başlı başına bir ibâdet olmayıp, bir ibâdetin parçasıdır. Muhtâc olan anaya babaya yardım farz olduğu hâlde, anayı, babayı ziyâret, başlı başına ibâdet olmadığından, adak edilmez.

Demek ki, birşey adak edilince, bunun yapılması lâzım olmak için, bu şeyin beş şarta uygun olması lâzımdır:

I — Bir farz-ı ayn veyâ vâcib cinsinden olması lâzımdır.

II — Başlı başına bir ibâdet olması lâzımdır.

III — Kendisi günâh olmamalıdır. Kurban bayramı günü oruc adamak câiz olur. Çünkü, orucun kendi harâm değildir. Başka gün tutması lâzım olur. Harâm birşeyi adamak, yemîn olur. Bunu yapması günâh olur. Meselâ, filân kimseyi öldürmek, Allah için nezrim olsun deyince, öldürmeyip, yemîn keffâreti verir.

IV — Yapması kendine zâten farz olan birşeyi adamak sahîh olmaz. Meselâ, hâcı olmağı adayan zengin bir kimsenin bir kerre hacca gitmesi zâten farzdır. Hâcı olmağı adamak, farz olan hacca gideceğini haber vermek demektir. Çünkü, nâfile hac yapan hâcı olmaz. Farz olan hâcı adamak sahîh olmadığı için, bu kimsenin

bir kerre hacca gitmesi farzdır. Adak için de gitmesi lâzım gelmez.

Zengin kimse, kurban kesme günlerinden birinde, bir koyun kurban etmeği nezr ederse, iki kesmesi lâzım olur. Biri adak için, birisi bayram için olur. Bu kimse, nezr ederken, bayram kurbanını kasd ederse, bir kurban keser. Bayram günlerinden önce nezr ederse, niyeti ne olursa olsun, iki kurban keser. Çünkü, üzerine henüz vâcib olmıyan bir şeyi yapmağı kasd etmek, haber vermek olamaz. Bayram günlerinde zengin olan da, bayram günü fakîr iken nezr edince, yine bu sebebden dolayı iki kurban keser. Hâci olmıyan zengin kimsenin hac adaması da, zengin kimsenin, kurban kesme günlerinde kurban adaması gibidir. Çünkü, hacca gitmek de, kurban kesmek gibi, iki dürlü olur: Farz olan hac yapmak, nâfile hac yapmak. Hacca gitmeği nezr edince, hâci olmağı, ya'nî farz olan hacca gitmeği kasd etmezse, iki kerre hacca gitmesi lâzımdır. Çünkü, kurban kesmesi vâcib olan kimse, adak yaparken, vâcibi kasd etmezse, nâfile kurban anlaşılır ve adak sahîh olur. Hacca gitmek adak edince de, farz olan hac kasd edilmezse, nâfile hac anlaşılır. Adak sahîh olur. Birisi farz, birisi adak olmak üzere iki kerre hacca gider. Ramezân-ı şerif orucunu ve meselâ öğle nemâzını ve hâci olmağı, ya'nî haccetül-islâm adamak ise böyle değildirlir. Bunları söyleyince yalnız farz anlaşılır. Bunların nâfilesi yokdur. Bunları adayan kimse, yalnız farzı kasd etmiş olduğu için, adak sahîh olmaz. Demek ki, hem farz, hem nâfile olan şey nezr edilir. Nezr ederken farz olanı kasd etmemek lâzımdır. Nemâz, oruc, hac ve kurban adamak böyledir. Ramezânda oruc nezr edene birşey lâzım gelmez. Yalnız farz olan Ramezân orucunu tutar.

Fakîrin ve zenginin kurban adaması câizdir. Kurban demek, bayramın ilk üç gününde zengin için vâcib, fakîr için ise nâfile olarak kesilen koyun, keçi, sığır veya deve demektir. On koyun kurban adayan kimse, bayramın üç günü içinde on koyun keser. Bundan sonraya kalırsa, mevcûd iseler, diri olarak sadaka verir. Çünkü, bir koyun kesmek emr olundu. Adak sayısının on olması, vâcib olan kurbanı keseceğini haber vermediğini göstermektedir. Adak kurbanının, belli üç günde kesilmesi lâzımdır. Bu günler gelmeden önce kesilirse, kurban olmaz ve adak yerine getirilmiş olmaz. Adak kurbanı belli üç günde kesilemedi ise, altın, gümüş olarak değeri veyâ diri olarak kendisi fakîrlere verilir. Belli üç günden sonra kesip de, eti fakîrlere dağıtılsa, etin değeri, diri kurban değerinden az olmamalıdır. Az olursa, aradaki fark kadar para da dağıtılır. Hâlbuki, kurban demeyip bir koyun kesmek nezr edilince, gün ve yer belli etse bile, kurban bayramı günleri dâhil, istediği zemân ve istediği yerde kesebilir.

V — Nezr edilen sadakanın, mal olması, mülkündekinden çok olmaması ve başkasının malı olmaması lâzımdır. Meselâ yüz lirası olan, bin lira sadaka vermeseyse, yüz lira vermesi lâzım olur. Belli mikdârda altını vermeği nezr etse, altınlar helâl olsa, nezr sâkit olur.

Kur'ân-ı kerîm okumağı ve tavâf etmeği adamak câizdir. Peygamberimize “sal-lallahü aleyhi ve sellem” hergün, belli sayıda salevât okumağı [meselâ, (**Delâil-i hayrât**) veyâ (**Câliyet-ül ekdâr**) okumağı] adamak câizdir.

[Allah rızâsı için horoz kurban edeceğim veyâ keseceğim diyerek horoz adamak câiz olmaz. Çünkü, horoz kurbanlık hayvan değildir. Horoz adamak istiyen, (Allah rızâsı için horoz kesip, etini fakîrlere vereceğim) demeli ve horozu diri olarak veyâ kesip, etini fakîre vermelidir. Böylece, kurban değil, sadaka nezr edilmiş olur]. Sadaka adayan kimse, mikdârını söylerse, o mikdârı verir. Söylemezse, yemîn keffâreti, ya'nî on fakîre yarımşar sâ' buğday veyâ değerini verir.

Yolcusu veyâ sevdiği, saydığı kimse gelince, sevinç veyâ o insan için saygı hayvanı veyâ şükr hayvanı kesmek câiz değildir. Yolcu gelmeden veyâ gelince adak edilir ve adak olarak, ya'nî Allahü teâlâ için kesilir ve etleri fakîrlere yidirilir. Zenginler yiyemez. [Hayvan kesmeği adarken, kurban derse, kurban bayramında kesmesi lâzım olur.] Gelene ziyâfet için kesmek de câizdir.

Şarta bağlı olmıyan nezri, ta'yîn ettiği zemândan önce yapmak câizdir. Fekat, şarta bağlı olan nezri, istenilen şart hâsıl olmadan önce yapmak sahîh olmaz. Sadaka vermek için birşey adayan kimse, aynı değerde başka şeyi veyâ kıymetini verebilir. Adı belli bir ayın orucunu adak eden, o ay hergün tutar. Bozduğu günleri, kazâ eder. Ayın adını söylemedi ise, muhtelif aylarda, bir ay [otuz gün] tutar. Hasta, Allah için bir ay oruc tutayım dese, iyi olmadan ölse, birşey lâzım gelmez. Bir gün bile iyi olup tutmaz ise, hepsi için iskât yapılmasını vasiyyet eder.

Fakîr olsun, zengin olsun, adak eden, adak edilerek kesilen hayvanın etinden yiyemez ve zekât vermek câiz olmıyanlara yidiremez. Anasına, babasına, evlâdlarına, zevcine veyâ zevcesine, fakîr olsalar da yidiremez. Yirse veyâ bunlara yidirirse, yinilen etin kıymetini, fakîrlere sadaka verir. Akrabâsından ve evinde bulunanlardan, zekâtını vermesi câiz olan büyük, küçük herkes yiyebilir. Bunlar içinde, zengin olanlar yiyemez. Yirlerse, adak sâhibi, bunların kıymetini fakîrlere verir.

İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh” koyunların zekâtı sonunda buyuruyor ki; zekâtta, uşrda, harâcda, fitrada, nezrde ve köle âzâdından başka keffâretlerde, misli olmıyan malın kendi bulunsa bile, kıymetini vermek de câizdir. [Zekât malının kıymeti olarak yine zekât malı verilir. Başka mal verilemez. Diğerlerinde herhangi bir mal verilebilir.] Dört za'îf koyun yerine, üç besili koyun vermek câizdir. Misli bulunan, ya'nî ağırlıkla veyâ hacmla ölçülen malların yerine, aynı cinsden kıymetleri verilemez. Meselâ, ayârı düşük beş altın yerine, ayârı yüksek olan dört altın vermek veyâ düşük beş kile buğday yerine, iyisinden dört kile vermek câiz değildir. İyilerinden de beş vermek câiz olur. Fekat, başka cinsden verince, bunlarda da kıymeti kadar vermek câiz olur. Çünkü, karşılaştırılmalarında fâiz bulunan mallar, başka cinsden olunca, iyilerinden az, düşüklerinden çok peşin vermek câiz olur. Kurbanda ve köle âzâd etmekde kıymeti verilemez. Çünkü, bunlarda kan akıtmak ve kölelikden kurtarmak lâzımdır. Mal vermek lâzım değildir. Ancak bayram günleri çıkdıktan sonra, kurbanın kıymeti fakîrlere verilebilir. İki orta koyun kurban etmeği adayan kimse, ikisinin değerinde olan bir büyük koç kurban edemez. İki kurban etmesi lâzımdır. [Koyun yerine aynı sayıda keçi ve deve yerine aynı sayıda sığır kurban edilir. Semizlikleri, kıymetleri aynı olması lâzım değildir.] Fekat iki orta koyun sadaka vermeği adayan, ikisinin değerinde olan bir iri koç sadaka verebilir. Bir teneke düşük hurma adayan, aynı değerde yarım teneke iyi hurma veremez. Çünkü, aynı cinsden olunca, birbirleri ile değiştirilirken, hacmleri müsâvî olmazsa, fâiz olur. Aynı değerde yarım teneke iyi arpa verseydi, câiz olurdu.

Hayvan kesmeği, Allahü teâlâ için, şartsız olarak admalıdır. Etleri fakîrlere dağıtıp, bunların sevâbını bir Velîye, büyük zâta hediye etmek câiz olur. Sonra, bu nezrin ve sadakanın ve bu Velînin hurmetine murâdın hâsıl olması için düâ edilmedir. Yâhud, filânca işim olursa, Allah için, meselâ Eyyûbde bir koyun kesip, etlerini hazret-i Hâlidin “radıyallahü anh” komşusu fakîrlere dağıtıp, sevâbını onun rûhuna hediye edeceğim, diye admalıdır. Böyle şartlı adak hayvanı, murâd hâsıl olmadan önce kesilemez. Hayvanı mezârın yanında kesmemelidir. Türbelere bez, iplik bağlamak, mezârlara mum yakmak da, dînimizde yokdur. Bunları, hıristiyanlar yapar. Mezâra mum yakılmaz. Türbeye hizmet eden, orada ibâdet eden fakîrlere mum götürülürse, sadaka sevâbı olur. Bu sevâb ölüye bağışlanır. Ölüye, mum lâzım değildir. Mü'minin kabri, Cennet bağçesidir. Nûr içindedir. Kâfirinki ise, Cehennem çukurudur. Azâb doludur. Mum onu azâbdan kurtarmaz.

(Dürr-ül-muhtâr)da, oruc bahsi sonunda buyuruyor ki: (Câhil halk, ölüer için, para, mum ve benzeri şeyler adıyor. Bu sûretle, Evliyâ-ı kirâma yaklaşmak, onlardan fâidelenmek istiyorlar. Bu adaklar harâmıdır ve fâidesizdir. Bunları Allahü teâlâ için admalı ve türbelerdeki fakîr müslimânlara vermeli). İbni Âbidîn, bu satırları şerh ederken, buyuruyor ki: (Evliyâ-ı kirâmdan birinin mezârına gidip, gayb

olan malımı bulur veyâ hastamı iyi eder veyâ falan işimi görürsen, şu parayı, şu yemekleri senin için vereceğim, sana mum yakacağım demek harâmdir. Çünkü adak, yalnız Allah için olur. Allahü teâlâdan ayrı olarak bir ölüden birşey beklemek küfr olur. İmânı giderir. [Kiliseye, ayazmaya, mezâra, türbeye gidip, hazret-i İsbâdan, Meryem anadan, Evliyâdan birşey istiyen, bunlara düâ eden kâfir olur. Bunların hurmeti, hâtırı için Allahü teâlâdan istemelidir. Abdülhakîm efendi “kuddise sirruh” (Tezveren dede) demenin çok çirkin ve küfre sebep olacağını beyân buyururdu.] Yâ Rabbî! Hastamı iyi edersen, falan Velînin türbesi yanındaki fakîrlere şu parayı senin için adak etdim. Sadaka sevâbını da bu Velînin rûhuna bağışladım, demelidir. Böyle adakları zenginlerin alması harâm olur. Fakîrlere sadaka edilmeyen mal, adak olarak kabûl olmaz. Meselâ, mezâr üzerine mum yakmak, minârede kandil yakmak ve câmi’lerde şarkı ve oyun havaları şeklinde mevlid okutmak gibi adaklar kabûl olmaz. Bunlar için para vermek ve almak harâmdir ve fâidesizdir). Mubârek gecelerde, câmi’lerde fazla ışık yakmanın bid’at olduğu (**Ukûd-üd-dürriyye**) sonunda yazılıdır. (**Eşbâh**)da mescid ahkâmında da yazılıdır. 1056. cı sahîfeye bakınız!

(**Zekeriyâ sofrası**) diyerek adak yapıyorlar. Sofraya kırk (40) çeşid meyve koyuyorlar. Komşu, ahhâb kadınları, buraya da’vet ediyorlar. Bunlardan yirkin niyyet edilen hâcetin hâsıl olacağına inanıyorlar. Böyle adak bid’atdır. Yehûdî âdetidir. Nezr olan şeyi fakîrden başkasının yimesi harâmdir. Bid’ate, harâma sebep olmak, büyük günâhdır.

Temel atılırken, hasta iyi olunca, Allah için hayvan kesmeği adayıp, etini fakîrlere sadaka vermek câizdir. Sadaka sevâbı hâsıl olur.

83 — YEMİN-YEMİN KEFFÂRETİ

Yemîn, kuvvet demektir. Sözü, niyyetin, işi yapmak veyâ yapmamak arzusunun kuvvetli olduğunu gösterir. Yemîn yerine, half, hilf ve kase m kelimeleri de kullanılır. Yemîn üç dürlü olur:

1 — (**Gamûs**) [günâha ve Cehenneme sokucu] yemîndir. Geçmişteki birşey için, bile bile yalan söyleyerek, yemîn etmektedir. Büyük günâhdır. Pişman olunca tevbe, istigfâr edilir. Keffâret verilmez.

2 — (**Mün’akide**) yemîndir. İlerde yapacağım veyâ yapmayacağım diyerek söylenen yemîndir. Bu da üç dürlü olur. Üçünde de, yemîni bozunca, keffâret vermek lâzımdır. Yemîn bozmadan önce, keffâret verilmez:

A) Zemân bildirilmez. Ahmedi dögeceğim diye yemîn edince, ikisi de sağ kaldıkça döğmezse, yemîn bozulmaz. Biri ölünce bozulur. Çünkü, yapacağım diye yemîn edince, o işi yapması ölünceye kadar vâcib olmaz. Döğmiyeceğim diye yemîn edince, ölünceye kadar döğmezse, sonsuz olarak bozulmaz. Çünkü yapmaması hemen vâcib olur. Bir kerre döğerse, bozulur. Keffâret verir ve yemîn biter. İkinci döğerse, bir dahâ keffâret vermez.

B) Zemân bildirilendir. Zemânı gelmeden bozarsa, keffâret lâzım olur. Zemânı gelmeden önce ölürse, yemîn bozulmaz.

C) Şarta bağlanan yemîndir. Yemîn ettiği şeyin yapılıp yapılmamasını, kendinin veyâ başkasının birşeyi yapıp yapmamasına bağlamaktır. Kendisi veyâ karşıındaki, birşeyi yapmağa hâzırlanırken, bunun yapılmaması için (Eğer bunu yaparsan...), veyâ oturan ikinci bir kimseye birşey yaptırmak için (Eğer bunu yaparsan...) dedikten sonra başka birşeye yemîn etmektedir. Bu yemînin sahîh olması için, birinci hâlde, o işi, zemân söylenmedi ise, hemen yapması, zemân söyledi ise, zemânın sonuna kadar yapması; ikinci hâlde ise, yapmaması veyâ yapmaktan âciz olması lâzımdır. Birinci kimse yapılması lâzım gelenden âciz olursa, yemîn sahîh olmaz. Zemân söylenmedi ise, vazgeçip sonra yaparsa, yemîn ikincisinde sahîh olur.

Birincisinde sahîh olmaz. (Kalkıp eve gelmezsen, vallahi seni döğërim) deyince, hemen kalkıp, halâya girer, sonra giyinir eve gider. Anahtarını almak için tekrâr gelir ve ikinciye eve giderse, yemîni sahîh olmaz. Çünkü bu işler, eve gelmeğë geciktirmek sayılmaz. Onu döğmesi lâzım gelmez. Hâzırlanan kadına (Sokağë çıkarsan, boş ol!) denilse, kadın oturup, sonra kalkar, çıkarsa boş olmaz. Çocuğë döğmeğë kalkan adama (Bunu döğersen, seninle konuşmam!) diye yemîn edilse, adam biraz oturup sonra döğerse, konuşmaması lâzım gelmez. Berâber yiyelim, diyene, (Seninle yirsem...) diye, yemîn edip gitse, sonra gelip yiseler, yemîn olmaz.

3 — **Lagv** [boş yere] yemîndir. Geçmiş birşey için zan ile, yanlış yemîn etmektedir. Bunda, günâh da, keffâret de yoktur.

Üç yemînde de, unutarak, zorlanarak yemîn etmek veyâ yemîni bozmak, bunları bilerek, isteyerek yapmak gibidir.

Mün'akıde yemînin sahîh olması için, yemîni yerine getirebilmek, aklen veyâ fi'len mümkün olmalıdır. Zemân bildirmiş ise, zemânın sonuna kadar mümkün olmalıdır. Çünkü, yemîni yerine getirmek, zemânın sonunda vâcib olur. Mümkün olmayan bir şeye yemîn etmek günâhdır. Vallahi hakkını yarın sabâh vereceğim deyince, sabâh olmadan, ikisinden biri ölürse, yemîn sahîh olmaz. Çünkü, vaktin sonunda, yemîni yerine getirmek mümkün değildir. Bu küpün suyunu bugün içeceğim diye yemîn edince, küpde su yok ise veyâ var iken, gün bitmeden döküldü ise, yemîn sahîh olmaz. Zemân bildirmedi ise, küpde su yok ise, yemîn yine sahîh olmaz ise de, su var iken, yemînden sonra döküldü ise, yemîn sahîh olur ve içmediğë için, bozulmuş olup, keffâret lâzım olur. Çünkü zemân bildirilmeyen yemîni yerine getirmek öleceğë zemân vâcib olur ise de, öleceğë zemân yapmak ve yapamayanca keffâret veyâ vasiyyet etmek meşakkat olduğundan, imkân bulunca yapmak vâcib olur.

Semâya çıkacağım veyâ şu taşı altın yapacağım diye yemîn edince, yapmadığë için, hânîs olup keffâret verir. Çünkü fen bunu yapamıyor ise de, aklen olmayacak şey değildir. Melekler ve birkaç Peygamber "salevâtullahi aleyhim ecma'în" göke çıktığı gibi, taşı meydâna getiren atomlar da altın atomları hâline dönebilir.

İbni Âbidîn, talâkı anlatırken diyor ki, (Şu işi yaparsam, bana halâl olan herşey harâm olsun, diye, iki iş için iki kerre söylerse, birinci işi yapınca, zevcesi bir bâin boş olur. Sonra ikinci işi yaparsa, ikinci def'a boş olur. Çünkü ikinci işi yaparken, zevcesinin nikâhında bulunmaması, ikinci yemînin sahîh olmasına te'sîr etmez. İkinci yemîni söylerken nikâhında bulunduğu için, bu yemîni de sahîh olmuştur).

(Mültekâ) ve **(Dürr-ül-muhtâr)** kitâblarında diyor ki, (Yemîn etmek üç dürlü yapılır: Allahü teâlânın isimleri ile, küfre sebep olan birşeyi şarta bağlamakla ve talâkı, boşamağë şart etmekle [şart olsun demekle] yemîn edilir. Allahü teâlânın isimleri ile yemîn, yâ harf ile veyâ kelime ile olur. İsmın başında (bi, tâ, ve) harflerinden biri söylenip, ismin sonu esre okunursa, yemîn olur. Yemîn, yalnız Allahü teâlânın isimleri ile olur. Başka şeylerle müslimân yemîni olmaz. Allahü teâlânın isimlerinden, Halîm, Alîm, Cevâd gibi, insanlar için de kullanılan bir ism ile yemîn ederken, Allahü teâlânın ismi olduğunu niyyet etmek lâzım olur. Yemîn etmek âdet hâlini alan ba'zı sıfatları ile de yemîn câizdir. Allahü teâlânın kudreti veyâ azametî, rahmeti için demek gibi. Kur'ân-ı kerîm, Peygamber "salevâtullahi aleyhim ecma'în", Kâ'be için diyerek yemîn olmaz. Nâmusum üzerine söz veriyorum, şerefim üzerine doğru söylüyorum demek, yemîn değildir. Cânın için, başın için gibi yemîn etmek harâmıdır. Allah için yemîn ediyorum demek, yemîn olur. Al-laha ahd ediyorum, Allaha mîsâk ediyorum, yemîn olur. Kasem ediyorum, half ediyorum, yemîn ediyorum veyâ ... ederim yâhud eşhedü diyerek, Allahü teâlânın ismini söylememek de yemîn olur. Ahdım olsun, nezrim olsun, yemînim olsun demek yemîn olur.

Eğer bunu yaparsan kâfirsın veyâ yehûdîsın yâhud hıristiyansın veyâ Allahsız-

sın gibi küfre sebep olan bir şey demek veyâ bunları ... olacaksın veyâ ... ol diye söylemek, hepsi yemîn olur. Karşısındaki kimse o işi yapınca, yemîn bozulur. Bunları yemîn niyyeti ile söyledi ise, yemîn eden keffâret verir. Eğer, onun kâfir olmasını istiyerek söyledi ise, yemîn eden kâfir olur. Çünkü, küfre râzı olan kâfir olur. Müslimâna kâfir diyen, kasd etmese de, kâfir olur. Kendisine kâfir diyene, (Efendim, buyur!) gibi cevâb veren kâfir olur. Cevâb vermemeli veyâ red etmelidir.

Bu odaya girersem, fâiz yimek halâl olsun demek veyâ herşeyi yimek bana harâm olsun demek, ikinci dürlü yemîn olur. Çünkü, fâiz, her dinde harâmdır. Halâl olsun demek küfrdür. Herşey harâm olsun demek, yimesi, içmesi her dinde halâl olan ekmek, su gibi şeyler harâm olsun demek olup küfrdür. Küfre sebep olan şeyleri, yemîn niyyeti ile söylerse, kâfir olmaz, yemîn etmiş olur.

Eğer bunu yaparsan, Allahın gadabı veyâ la'neti sana olsun. Yâhud, zinâ etmiş ol, hırsız ol, şerâb içmiş ol, fâiz yimiş ol demek yemîn değildir. Çünkü, bu sözlerle yemîn etmek, müslimânların âdeti değildir. Üzerime hak olsun demek yemîn olmaz. Allah hakkı için demek yemîn olur. Bihakkı Allah demektir. (Allaha and içiyorum) demek yemîn olur.) İbni Âbidîn buyuruyor ki, yanından geçerken, kalkmak istiyene, (Allah aşkına) veyâ (Allah için) kalkma dese, o da dinlemeyip kalksa, söyleyene birşey lâzım gelmez. Fekat, ötekinin Allahü teâlânın ismine saygı göstermesi, and verilen işi yapmaması lâzımdır. Görülüyor ki, bir işin yapılmasına veyâ yapılmamasına devâm edilmemesi için and veren, yemîn etmiş olmaz. Bir işe başlamak için and verirse, yemîn olur. Öteki yapmazsa, and verenin keffâret vermesi lâzım olur. Karımın boş olmasına yemîn ederim demek, yemîn olmaz. Kendi malını harâm ederek yemîn etse, harâm olmaz. Meselâ, şu elbisem harâm olsun ki... dese, sözünü bozarsa, elbisesi harâm olmaz. Fekat, o elbiseyi kullanınca keffâret vermesi lâzım olur. Her halâl, üzerime harâm olsun derse, yemîni bozunca, yinen ve içilen şeyleri harâm etmiş olduğu gibi, niyyet etmemiş ise dahî, evli ise karısı bâin talâk ile bir kerre boşanmış olur. Ayrıca, keffâret vermesi lâzım olmaz. Üç kerre boşanmağı niyyet etmiş ise, üç kerre boş olur. Bu işi yaparsam zevcem boş olsun, zevcem bana harâm olsun demek de böyledir. Herşey harâm olsun diyen kimse evli değilse, yemîn etmiş olur. Yemînini bozduktan sonra, malından yir,içerse keffâret lâzım olur.

Bir kimse, nezr olunmak şartları bulunan birşeyi, yapmak istiyerek nezr ederse, nezr olur. Yapması vâcib olur. Meselâ, Allah için bir ay oruc tutmak nezrim olsun dese yâhud gâib olan şeyi bulursam, bir ay oruc nezrim olsun dese ve o şeyi bulsa, oruc tutması vâcib olur. Keffâret vermekle kurtulamaz.

Nezri, yapmak istemediği bir şarta bağlarsa, meselâ, falancanın çantasını çalarsam, bir ay oruc nezrim olsun derse, çalmadan oruc tutar veyâ yemîn keffâreti verir.

Yemîn ederken inşâallah derse, yemîn olmaz.

Mushaf hakkı için demek veyâ Mushafa elini koymak yâhud Mushafı gösterip bunun hakkı için demek, yemîn olur. Çünkü, böyle yemîn âdet olmuştur.

(Dürr-ül-muhtâr) da buyuruyor ki, yemîne bağlanan işi anlatan kelimenin, Şâfi'î mezhebinde lügat ma'nâsına bakılır. Mâlikîde, Kur'ân-ı kerîmde kullanılan ma'nâsına, hanbelîde ise, yemîn edenin niyyet ettiği ma'nâya bakılır. Hanefî mezhebinde, o zemânda, o memleketlerde, o kelimenin kullanılması âdet olan ma'nâsı kabûl edilir. Meselâ, hayvana binmiyeceğim diye yemîn edince, insanın sırtına binerse, yemîni bozulmaz. Çünkü, lügatda, insan (**Hayvân-ı nâtık**) diye ta'rîf edilir ise de, insana hayvan demek âdet değildir. Direk üstüne oturmıyacağım diye yemîn eden kimse, dağ üzerine oturursa, yemîni bozulmaz. Kur'ân-ı kerîmde dağa, direk buyuruldu ise de, böyle demek âdet olmamıştır. Ev yıkıyacağım diye yemîn eden kimse, örümcek yuvasını bozunca, yemîni bozulmaz. Kur'ân-ı kerîmde, örümcek yuvasına da ev buyuruldu ise de, buna yuva demek âdetdir. Ye-

mîn eden kimse, kelimenin Kur'ân-ı kerîmdeki veyâ lügatdaki ma'nâsını niyyet ederek yemîn etdim derse, sözü kabûl edilir. Fekat, kelime mecâz olarak, ya'nî ma'nâsı dışında kullanılıyorsa, böyle âdet olan ma'nâya niyyet etdim demesi kabûl edilmez. Fülûs ile birşey almam diye yemîn eden, altın ile satın alınca, yemîni bozulmaz. Çünkü fülûs, üzeri damgalı bakır paranın ismidir. (Hiçbirşey satın almam) demek istedim denemez. Böyle demek âdet olsa da fülûsun ma'nâsı açıktır. Bu ma'nâyı âdet değiştiremez. Kapıdan çıkmıyacağım diyen kimse, pencereden çıkarsa, kırbaç vurmayıcağım diyen, sopa vurursa, yemîn bozulmaz. İbni Âbidîn, evlenmesi harâm olanları anlatırken, birisinin yüzüne bakmıyacağım diye yemîn eden, aynadaki görüntüsüne bakabilir. Çünkü, bu görüntü, kendisi değildir, benzeridir diyor. [Bunun gibi, ho-parlörde ve radyoda işitilen de, insanın sesi değildir, benzeridir.]

Harâm işlemek, ibâdet yapmamak için yemîn eden, bozar. Sonra keffâret verir.

Yemîn keffâreti için, bir köle âzâd eder. Yâhud, zekât alması câiz olan, erkek veyâ kadın on fakîre, bütün bedeni örtecek kadar, bir kat çamaşır verir veyâ aç olan on fakîre bir gün iki def'a ta'âm ibâha eder, ya'nî doyurur. Bir günün ikinci def'asında, başkalarını doyurması câiz olmaz. Bunun için, yirmi fakîri sabâh doyurursa, onunu akşam da doyurması veyâ onuna sadaka-i fitr kadar mal temlik etmesi de lâzım olur. Fakîrlerin hepsini aynı günde doyurmak şart değildir. Sonraki günde, evvelki gündekileri veyâ başkalarını doyurabilir. Bir fakîre, on gün, birer takım çamaşır vermek veyâ hergün iki def'a yâhud yirmi gün birer def'a doyurmak da olur. On fakîre bir kerre veyâ bir fakîre on gün, hergün bir kerre yarım sâ' buğday veyâ on veyâ ekmek yâhud bu değerde [kumaş, havlu, mendil, çorab, et, pirinç, çamaşır, terlik, ilâc veyâ din, fen, ahlâk kitâbı gibi] başka mal, altın, gümüş para temlik, ya'nî vermek de olur. Bir fakîre on günlüğü, bir günde veririse, hepsi bir günlük olur. On fakîrin herbirine bir günde yüzlerce sâ' verilse, yine bir yemîn keffâreti olur. Ölü için yapılan yemîn keffâretinde de böyledir. Doymak ve mal vermek için, başkasını vekîl etmek, sonra buna ödemek câizdir. Bu üçünden birini yapamıyan fakîr, üç gün ardarda oruc tutar. Bu oruçlara, gece niyyet edilir. Kadın üç günü temâmlamadan hayz başlarsa, oruca devâm etmez. Hayz bitdikden sonra, yeniden üç gün tutar. Ramezân orucunun keffâreti böyle değildir. Hinsden, ya'nî yemîni bozmadan önce keffâret sahîh olmaz. Yemîn keffâretini geciktirmek günâhdır. **(Dâmâd)**da diyor ki: Çeşidli yemînlerin keffâretleri ayrı yapılırlar. (Valahi verrahmâni verrahîmi şu işi yapmam) dese, üç yemîn olur. O işi yaparsa, üç keffâret lâzım olur. İbâha, ya'nî doyuracak ta'âmı alması için, fakîre fülûs [kâğıd para] vermenin câiz olduğu **(Hindiyeye)**de ve **(Bedâyi)**da yazılıdır. Keffâret yaparken niyyet etmek lâzımdır.

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(Tüccârın, pazarcılarının çoğu fâcirdir!)** Sebebini sorduklarında, **(Alışverişleri halâl olmaz. Çünkü, çok yemîn ederek günâha girerler ve yalan söylerler)** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Yalan yere yemîn ederek, birinin malını alan kimse, kıyâmet günü, Allahü teâlâyı gadablı görecekdir).** [Üçüncü kısım, onbeşinci maddede, ikinci sahîfeye bakınız!] Bir hadîs-i şerîfde, **(İmân sâhibi, her kabâhati yapabilir. Fekat, hiyânet yapamaz ve yalan söyleyemez)** ve bir hadîs-i şerîfde de, **(Yalan üç yerde câiz olur: Harbde [ve her zemân, din düşmanlarının zararından korunmak veyâ müslimânları korumak için]. İkincisi, iki müslimânı barışdırmak için, birinden diğerine iyi lâf getirmek. Üçüncüsü, zevcelerini idâre etmek için)** buyuruldu. Zâlimden, bir müslimânın bulunduğu yeri, malını, günâhını saklamak câizdir. İki müslimânın, kadın ile erkek arasında açılmasını önlemek için, malını korumak için, müslimânın sırrı, aybı meydâna çıkmamak için ve bunlar gibi harâmları önlemek için, yalan câiz olur. Ölmek için leş yimeğe benzer.

(Tarîkat-ı Muhammediye)de diyor ki: (Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sel-

lem”, (Yalan yere yemîn, büyük günâhdır) buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde de, (Yalan yemîn ederek bir müslimânın hakkını alan kimsenin gideceği yer, Cehennemdir) buyurdu. Doğru olarak çok yemîn etmek, Allahü teâlânın ismine ve yemîne kıymet vermemek olur. Bunlara kıymet vermiyerek yemîn etmek çok çirkin-dir. Şarkılarda, temsillerde, eğlencelerde yemîn etmek böyledir.

Birkaç yemîni bozarsa, hepsi için ayrı ayrı keffâret yapması lâzımdır. Keffâretler, zekât gibi, ibâdet-i mâliyyedir. Malını fakîrlere bir vekîl vâsıtası ile vermesi câiz olur. Fekat, kendisinin, malı ayırırken veyâ fakîre verilinceye kadar niyyet etmesi lâzımdır).

(İbdâ) kitâbı, dörtyüzyedinci sahîfede diyor ki, (Hadîs-i şerîfde, (Babam hakkı için diyerek yemîn etmeyiniz! Yemîn, Allah ismi ile olur) buyuruldu. Ebû Dâvûddeki hadîs-i şerîfde, (Emânet, ya'nî nâmus için yemîn eden, bizden değildir) buyuruldu. (Allahdan başka bir ism ile yemîn eden kâfir olur) hadîs-i şerîfini Tirmizî “rahmetullahi teâlâ aleyh” bildiriyor. Babanın başı için, canın, başın için, Kâ'be için, nâmus için, falan Velînin toprağı için gibi yemîn etmeler yaygın hâl almışdır).

(Uyûn-ül-besâir)de diyor ki, (Kâfirin yemîn etmesi ve keffâret yapması sahîh olmaz). Bundan anlaşılıyor ki, kâfirlerin, mürtedlerin and vermeleri sahîh olmaz. Bunların and verdikleri şeyleri yapmak lâzım olmaz.

(Hadîka)da dil âfetlerinde diyor ki, (And vererek, meselâ (Allah aşkına) diyerek bir kimseden dünyâlık şey istemek câiz değildir. Hadîs-i şerîfde, bunların mel'ûn oldukları bildirildi). (Dürer) ve (Gurer)de ve (İbni Âbidîn) beşinci cildde ve (Hadîka)da diyor ki, bir müslimân, (Allah hakkı için şunu yap) derse, bunu yapmak lâzım olmaz, ya'nî yapmamak günâh olmaz ise de, tâ'at, hattâ mubâh olan şeyleri yapmak iyi olur. Peygamber hakkı için yâhud ölü veyâ diri bir Velî hakkı için düâ etmek harâmıdır. Çünkü, kimsenin Allahü teâlâ üzerinde hakkı yoktur. Âlimlerin bir kısmı böyle ictihâd etdi ise de, böyle düâ etmek, (Yâ Rabbî, onlara vermiş olduğun hak için) niyyeti ile câiz olur. Çünkü, Rum sûresinin kırkyedinci âyetinin meâl-i şerîfi, (Üzerimize hak oldu ki, mü'minlere yardım ederiz)dir. En'âm sûresinin onikinci âyetinin meâl-i şerîfi, (Allahü teâlâ kullarına merhamet etmeği kendisine lâzım kıldı) olup, merhamet ve ihsân ederek, sevdiklerine haklar verdiğini göstermektedir. (Bezzâziyye) fetvâsında, ölü veyâ diri, Peygamberlerin ve Evliyânın hurmetleri için düâ etmenin câiz olduğu bildirilmektedir. Bu vesîkalar, vehhâbîlerin Ehl-i sünnete bu sebepten de muhâlefetlerinin haksız olduğunu açıkca göstermektedir.

*Gel kardeşim, inkâr etme, kıl insâf!
Kıymetli ömrünü, eyleme isrâf!*

*Kalbini nefsin arzûsundan koru!
Dışın gibi için dahî olsun saf!*

*Bakır ile karışınca bir altın,
alırsa, beğenir mi onu sarrâf?*

*Liseyi bitirdim diye övünme!
Sakın hem, düşünmeden söyleme lâf!*

*Me'ârif ehlini bul, onu dinle!
Böylece Hakdan ire sana eltâf!*

*Hakikat denizine varıp dal, ve,
çıkarsa bir cevheri ki, ola şeffâf!*

*Diplomalı din câhiline kanma,
doğru yolu sana gösterdi eslâf!*

84 — HACCA GİTMEK^[1]

İslâmın beşinci şartı hacdır. Ya'nî, ömründe bir kerre, Kâ'be-i mu'azzamaya gitmek farzdır. İkinci ve dahâ sonra yapılan haclar, nâfile olur. Hac, lügatda, kasd etmek, yapmak, istemek demektir. İslâmiyyetde, belli bir yeri, belli bir zemânda, belli şeyleri yaparak ziyâret etmek demektir. Bu belli şeylere (**Menâsik**) denir. Menâsikden herbirine (**Nüsük**) denir. Nüsük, ibâdet demektir. Hac ve umreye de nüsük denir. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", hicretin onuncu yılında, Kusvâ adındaki devesine binerek hacca gitdi. (**Dürr-ül-muhtâr**)da, Cum'a nemâzı sonunda diyor ki, (Ticâret yapmak ve hac etmek için giden kimsenin, hac niyyeti ziyâde ise, sevâb kazanır. [Sevâbın mikdârı, hac niyyetinin çokluğuna göre değişir.] Ticâret niyyeti çok ise veyâ iki niyyet eşit ise, hac sevâbı kazanamaz. Fekat, şartlarını yerine getirdi ise, yalnız farzı yapmış olur. Farzı yapmamak azâbından kurtulur. Gösteriş için yapılan her ibâdet ve hayrât ve hasenât sevâbı da böyledir).

Hac yapan kimseye, hâcı denir. Üç dürlü hâcı vardır:

1 — Müfrid hâcı: İhrâma girerken, yalnız hac yapmağa niyyet eden kimsedir. Mekke'de oturanlar, yalnız müfrid hâcı olur.

2 — Kârin hâcı: Hac ile umreye birlikde niyyet eden kimsedir. Önce umre için tavâf ve sa'y edip, sonra ihrâm'dan çıkmadan ve traş olmadan, hac günlerinde hac için, tekrâr tavâf ve sa'y yapar. Kırân hac sevâbı, diğer ikisinden fazladır.

3 — Mütemetti' hâcı: Hac aylarında umre yapmak için ihrâma girip ve umre için tavâf ve sa'y yapıp ve traş olup ihrâm'dan çıkar. Memleketine gitmiyerek, o sene, terviye gününde veyâ dahâ önce, hac için ihrâma girerek, müfrid hâcı gibi hac yapan kimsedir. Yalnız, tavâf-ı ziyâret'den sonra da sa'y yapar. Temettü' hac sevâbı ifrâd hacdan çoktur. Hac ayları, Şevvâl, Zil-ka'de ayları ile, Zilhiccenin ilk on günüdür. Kârin ve mütemetti' hâcılarının şükr kurbanı kesmesi vâcibdir. Kurbanı kesmeyecek ise, Zilhiccenin yedi, sekiz ve dokuzuncu günlerinde ve bayramdan sonra yedi gün dahâ oruc tutması lâzım olur. Hepsi on gün olur. Mekkeliler kârin ve mütemetti' olamaz.

Umre, hac zemânı olan beş günden başka, senenin her günü, ihrâm ile yapılan, tavâf ve sa'y yapmak ve saç kazımak veyâ kesmektir. Umre, ömründe bir kerre, hanefî ve mâlikîde müekked sünnet, şâfi'î ve hanbelîde farzdır. Farz olan hacca (**Hacc-ı ekber**) veyâ (**Haccetül-İslâm**) denir. Umreye (**Hacc-ı asgar**) denir.

Haccın şartları, farzları, vâcibleri ve sünnetleri vardır. Şartları da iki nev'dir:

A — Vücûb şartları, İmâm-ı a'zama göre, sekizdir:

1 — Müslimân olmak.

2 — Kâfir memleketinde olanın, haccın farz olduğunu işitmesi.

3 — Akllı olmak.

4 — Bâlig olmak.

5 — Hür olup, köle olmamak.

6 — Geçim ihtiyâcından fazla olarak hacca götürüp getirecek ve geride kalanlara yetecek kadar, halâl parası olmak. Buradaki ihtiyâc da, zekât'daki gibidir. [Birinci kısım, 80. ci maddeye bakınız!]. Harâm malı olana, hacca gitmek değil, bunları sâhiblerine ödemek farzdır. Harâm mal ile hacca giden, hac yapmamak azâbından kurtulur ise de, hac sevâbı kazanamaz. Gasb edilen yerde nemâz kılmağa benzer. Böyle kimselerin ibâdetlerine mâni' olmamalıdır. Günâhlar ibâdetlere mâni' değildir. Parasının halâl olduğunda şübhesi olan, sevâb kazanmak için, (**Yahyâ efendi fetvâsı**)nda yazılı olduğu gibi, bir kimseden ödünç alıp bununla hacca gitmelidir. Borcunu şübheli parası ile ödemelidir. [Müttekîler, her ihtiyâclarını

[1] Hac hakkındaki lüzumlu bilgiler, türkce (**Ni'met-i islâm**) kitabında uzun yazılıdır.

te'mîn ederken, böyle yapmışlardır.]

7 — Hac vakti gelmiş olmak. Hac vakti, Arefe ve bayram günleri olmak üzere, beş gündür. Yolda geçen zemân da düşünülerek, vücûb şartları, bu zemân başında mevcûd olan kimsenin ömründe bir kerre hacca gitmesi farz olur. Dâr-ül-islâm da bulunup malı olan kimsenin, hac vakti gelince, kendine hac farz olup olmadığını bilmese de, hacca gitmesi farz olur.

8 — Hacca gidemeyecek kadar, kör, hasta, çok ihtiyâr ve sakat olmamak.

B — Edâ şartları dördtür:

1 — Mahbûs ve men' edilmiş olmamak.

2 — Hac için gideceği yolda ve hac yerinde selâmet ve emniyet olmak. Gemi, tren, otobüs ve tayyâreden tehlikeli olan ile gitmek lâzım olduğu zemân, hacca gitmek farz olmaz. Eşkiyâların, hâcîların canına, malına saldırdığı yıllarda hacca gitmek farz olmaz. Birkaç hâcînin öldürülmesi özl sayılmaz. Hac için ayak basdı parası, vergi, rüşvet vermek câizdir. Malını, canını, hakkını kurtarmak için rüşvet vermek, her zemân câizdir. Rüşvet istemek günâh olur.

3 — Mekkeden üç gün üç gecelik uzak yerlerde bulunan hür kadının hacca gidebilmesi için, üç mezhebde, zevcinin veyâ nikâhı düşmeyen ebedî mahrem akrabâsından fâsık ve mürted olmıyan âkıl ve bâlig veyâ mürâhık bir erkeğin berâber gitmesi lâzımdır. Bunun yol parasını verecek kadar, kadının zengin olması da lâzımdır. (**Künûz-üd-dekâik**)da yazılı Bezzârın bildirdiği hadîs-i şerîfde, (**Kadın, yanında bir mahremi olmadan hacca gidemez!**) buyuruldu. Zemânımızda fesâd çoğaldığı için, nikâhdan ve redâ'dan olan mahrem akrabâ ile sefere gitmemelidir. Zengin olan kadının, mahremi ile bir kerre hacca gitmesine zevci mâni' olamaz. Zîrâ zevcin farzlara mâni' olmağa hakkı yoktur. (**Hadîka**)da, dil âfetleri sonunda buyuruyor ki, (Zevc, zevcesinin mahremi ile nâfile hacca gitmesine mâni' olabilir. Gidip gelinceye kadar zevcenin nafakası, iznle gidince zevcine âid olur. İznsiz gidince zevcine âid olmaz). İkinci kısımda, otuzdördüncü maddede şartlı nikâha bakınız! Şâfi'î mezhebinde, mahremsiz olarak, iki kadın ile, farz olan hacca gidebilir. Kadının mahreminin hac yolunda ölmesi, şâfi'î mezhebini taklîd etmesi için özl olur.

4 — Kadın, iddet hâlinde olmamaktır. Ya'nî kocasından yeni ayrılmış olmamaktır.

Vücûb şartları bulunmakla berâber, edâ şartları da kendisinde bulunan kimsenin, o sene hacca gitmesi farz olur. O sene, hac yolunda ölürse hac sâkıt olur. Vekîl gönderilmesi için vasiyyet etmesi lâzım olmaz. O sene gitmez ise, günâh olur. Hacca gitmeği, dahâ sonraki senelere bırakırsa fâsık olur. Çünkü küçük günâha devâm kebîre [büyük günâh] olur. Sonraki senelerde, hac yolunda veyâ evinde hasta veyâ habs, sakat olursa, yerine başkasını, kendi memleketinden bedel göndermesi veyâ bunun için vasiyyet etmesi lâzımdır. Bedel gönderdikden sonra iyi olursa, kendinin gitmesi de lâzım olur. Sonraki senelerde hacca giderse, te'hîr günâhı afv olur. İmâm-ı Muhammede ve imâm-ı Şâfi'îye göre, sonraki senelere bırakması câizdir.

Vücûb şartlarından birisi bulunmıyan kimsenin hacca gitmesi farz olmaz. Vücûb şartlarını te'mîn etmek lâzım değildir. Meselâ, hacca gitmesi için, kendisine hediye olunan malı, parayı alması lâzım olmaz. Vücûb şartları bulunup da edâ şartından biri bulunmıyan kimsenin hacca gitmesi farz olmaz ise de, bu âcizlik ölünciye kadar devâmlı ise, yerine bir müslimânı vekîl göndermesi veyâ öldükden sonra, yerine birinin gönderilmesi için vasiyyet etmesi lâzımdır. İbâdetler üç kısımdır:

1 — Yalnız beden ile yapılan ibâdetlerdir. Nemâz, oruc, Kur'ân-ı kerîm okumak, zikr böyledir. Hiç kimse, başkası yerine, beden ibâdeti yapamaz. Herkesin kendisi yapması lâzımdır. Kendi yerine başkasını vekîl edemez.

2 — Yalnız mal ile yapılan ibâdetlerdir. Mal zekâtı ve beden zekâtı, ya'nî sadaka-i fitr ve toprak mahsûlleri zekâtı, ya'nî uşr ve keffâretler, ya'nî âzâd etmek, fakîrleri doyurmak ve giydirmek böyle ibâdetlerdir. Bir kimsenin özl olsun, olmasın,

bunun mal ile yapılacak ibâdetlerini başkası, hattâ zimmî de, bunun izni ve malı ile yapabilir.

3 — Hem beden, hem mal ile yapılan ibâdetlerdir. Farz olan hac böyledir. Bir kimse hayâtta iken, ancak devâmlı özrü olduğu zemân, bunun emri ve malı ile yerine başkası hac yapabilir. Kendine hac farz olmıyan kimse, nâfile hac için, özr olmadan vekîl gönderebilir.

Bir kimse, farz olsun, nâfile olsun, herhangi bir ibâdeti yaparken veyâ yapıldıktan sonra, meselâ, nemâz, oruc, sadaka, hatm-i tehlîl, Kur’ân-ı kerîm okumak, zikir, tavâf, hac, umre, Evliyânın kabrini ziyâret ve meyyite kefen vermek gibi ibâdet ve tâ’atların sevâbını diri veyâ ölü başkasına hediye edebilir. Şâfi’î ve Mâlikî mezheplerinde ise, beden ile yapılanlar hediye edilemez. İmâm-ı Sübkî ve sonra gelen Şâfi’î âlimleri “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în” bunlar da hediye olunur dediler. Ücret ile ibâdet yaptırmak veyâ ibâdetin sevâbını başkasına satmak bâtıldır. İbâdeti yapmadan pazarlık edilirse, ücret olur. Yapıldıktan sonra pazarlık edilirse, ibâdeti satmak olur.

Vekîlin, ihrâma girerken, emr eden kimse için, kalb ile niyyet etmesi şarttır. Hac borcu olan kimsenin, öldükten sonra kendi için hac yapacak vekîlin adını bildirerek vasî olan kimseye emr vermesi lâzımdır. Meyyit veyâ meyyitin vasî yaptığı yabancı kimse, vârislerden birini, diğer vârisler izn vermedikçe, vekîl yapamaz. Bir kimse izn vermeden, başkasının, bunun yerine hacca gönderilmesi câiz değildir. Yalnız vâris, ölen akrabâsı, vasiyyet etmemiş, ya’nî hac parası ayırmamış ise, kendine mîras kalan para ile, onun yerine hacca gidebilir veyâ başkasını gönderebilir. Böylece anasını, babasını hac borcundan kurtarmış olur. Kendine de, farz olmuş ise, kendi için, ayrıca gitmesi lâzımdır. Fekat, onları borcdan kurtarması, kendine on hac sevâbı kazandırır. Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde, onların yaşadığı şehirden hac yapılması lâzımdır. Meselâ, İstanbulda bulunan bir kimsenin babası Erzurumda sâkin iken vefât etse, babası vasiyyet etmedi ise, babası için birini vekîl göndermek isterse, Erzurumdan göndermesi farzdır. Başka yerden göndermesi Hanefîde câiz değildir. Şâfi’î mezhebinde Mîkât dışındaki her yerden göndermesi câizdir. Hattâ, hacca giden birine para vererek, Mekke-i mükerrermede bir vekîl bulup, babası için, buna mîkâtdan hac yaptırtması Şâfi’îde câizdir. Hanefî olanlar, paraları az ise, Şâfi’î mezhebinin taklîd ederek, vasiyyet etmemiş ana, baba ve yakınları için, Mekke’de vekîl tutabilirler. Fekat, parayı verirken, imâm-ı Şâfi’îyi “rahmetullahi teâlâ aleyh” taklîd ediyorum diye niyyet etmesi lâzımdır.

İznsiz vekîl olup hac edenin haccı, kendine olur. Ya’nî kendinin hac borcu varsa, ödenmiş olur. Sevâbını, vekîl olduğuna bağışlayabilir. Her müslimân, her ibâdetinin sevâbını ölü, diri, her müslimâna hediye edebilir. Fekat bağışladığı kimse, hac borcundan kurtulmaz. Vasî olan, ya’nî kendine vasiyyet edilen kimse, emr olunan vekîli gönderir. Vekîl de (istediğini yap) denilmedi ise, başkasını gönderemez. Vasiyyet ederken (vekîlim veyâ başkası) demiş ise veyâ vekîl ta’yîn etmemiş ise, vasî kendi de gidebilir, başkasını da gönderebilir. Hac farz olmıyan kimsenin, farz hac için vekîl göndermesi câiz değildir. Bâlig olmıyan âkıl çocuk vekîl olabilir. Belli parayı ücret diyerek vekîl ta’yîn etmek câiz değildir. Vekîle, âdet olan yol ve nafaka masrafı hesâblanarak (şu kadar para ile) denir. Verilen para ücret değildir, teberru’dur. (**Eşbâh**) kitâbının sâhibi “rahmetullahi aleyh” diyor ki: (Artan para, vârislere geri verilir. Vârisler kalan parayı kendine hediye etmeğe ve nefsin için kabûl etmeğe, seni vekîl etdik derse, vekîl böyle yapar). Hac etmemiş, bâlig olmamış kimselerin ve kadının vekîl olmaları, Hanefîde câiz ise de, Şâfi’îde câiz değildir. Kendisi hâcı olan vekîl, başkası için hac etdikten sonra, Mekke’de kalıp geri gelmezse câizdir. Fekat, geri gelmesini emr etmek efdaldır. (**Ukûd-üd-dürriyye**)de diyor ki, (Hac etmemiş fakîrin, başkası yerine hacca gitmesi câiz ise de, Hille gidince, kendisine de hac etmek farz olur. Mekke’de kalıp, sonraki senede ken-

di haccını yapması lâzım olur. Fekat, evvelki haccında, memleketine dönmediği için, meyyitin haccı noksan kalmış olur. Vekîle para verilirken, istediğini yap denilirse, meyyit için başkasını vekîl edebilir) [ve kendi haccını da, o sene, kendi yapar]. Hâcının vekîl olarak gitmesi, kendi için tekrâr gitmesinden efdaldır.

Fakîr kimse, nâfile olarak hacca gidince, mikâta vardığı zemân, Mekkeli gibi olup, yürüyebiliyorsa hac etmesi farz olur ve farzı ifâya niyyet eder. Nâfile hac yapmağa niyyet ederse, tekrâr hac yapması lâzım olur. Fakîr olan vekîl böyle değildir. Çünkü, başkasının kudreti ile oraya gelmiş ve dönecektir. Zengin hac sevâbı, fakîrin hac sevâbından dahâ çoktur. Fakîr, hac yolunda açlıktan, yorgunluktan ölürse, günâha girer. Yolda başkalarından yardım istemeğe muhtâc olan fakîrin hacca gitmesi mekrûhdur. Kendisi serbest bırakılan vekîl, yolda hasta olsa da, olmasa da, parayı başkasına verip, onu gönderebilir. İzn verilmemiş ise, gönderemez. Arafâtta durmadan önce ölen bir hâcî, farz olduğu sene gidip öldü ise, hac vasiyyet etmez. Birkaç sene sonra gitmiş ise, kendi şehrinden vekîl göndermesi için vasiyyet etmesi vâcib olur. Bildirdiği yerden veyâ bildirdiği para ile yapılabilecek yerden de gönderilir. Vasiyyetde kullanılan kelimelere dikkat etmelidir.

Bırakacağı mîrâsın üçde biri yetiştiği hâlde, kendi memleketinden göndermeğe yetişmeyecek parayı veyâ başka yerden gönderilmesini vasiyyet etmek günâhdır. Yer veyâ para bildirmede ise, hac yolunda ölmüş olsa bile, yaşadığı memleketinden gönderilir. Ölürken, hac yapılmasını vasiyyet eden kimse için, hiç kimse kendi parası ile bunun yerine hacca gidemez. Giderse, hac, gidenin olur. Meyyitin hac borcu ödenmez. Hacdan sonra, sevâbını meyyite hediye edebilir. Meyyitin bıraktığı malın üçde biri veyâ bundan ayırmış olduğu hac parası ile onun şehrinden gidilir. Vekîl kendi parasından da buna katabilir. Ayrılan para az ise, mümkün olan yerden gönderilir. Mümkün olmazsa, vasiyyet bâtil olur. Diri olan âcizin, vekîl yaptığı kimseye, kendi şehrinden gitmesine yetişecek kadar vermesi lâzımdır. Meyyit eğer, ayırdığım maldan diye şart etmemiş ise, vâris sonra terekenin üçde birinden almak niyyeti olsa da, olmasa da, kendi malından vekîl gönderebilir. Meyyitin malından almak niyyeti var ise kendi gidemez. Temettü' ve kirân haclarında kurban parası vekîle âiddir. Vekîl, haccı yaptığına yemîn ederse, inanılır. Kimse parayı geri isteyemez. Hiyânet eden vekîl ihrâmdan önce azl olunabilir.

Zekât ve hac farz olan kimse, önce hemen hacca gider. Hacdan arta kalandan zekâtını verir. Hacca gidemezse, hepsinin zekâtını verir. Hac vakti geldikten, ya'nî farz olduktan sonra, hac parası ile, ihtiyâcî olan eşyâyı, ya'nî ev, bir senelik yiyecek satın almak câiz olmaz. Hacca gitmesi lâzım olur. Hac vakti gelmeden önce satın alması câiz olur. Çünkü hac, vakti gelmeden önce farz olmaz.

[Zekâtı, nisâba mâlik olduktan bir hicrî sene sonra, vermek farz olur. Zekât vermek farz olduğu bu zemân, herkes için başkadır. Bu zemân, hac zemânından evvel ise, mâlın, paranın hepsi için zekât verilir, geri kalan para ile hacca gidilir. Zekât vermek zemânı, hac zemânına rastlarsa veyâ hac zemânından sonra ise, önce hacca gidilir. Hacdan sonra, elde mevcûd paranın zekâtı verilir.]

Edâ şartlarını te'mîn etmek lâzımdır. Yalnız, kadının hacca gitmek için evlenmesi veyâ şâfi'î mezhebinin taklîd etmesi lâzım değildir. Çünkü zevc, zevcesini hacca götürmeğe mecbûr değildir. Hacca giden bir erkek ile muvakkat nikâhlanması da lâzım olmadığı (**Dürr-ül-müntekâ**)da yazılıdır.

Vücûb şartlarından biri bulunmayan kimse hacca giderse, nâfile hac yapmış olur. Fakîrinki farz hac olur. Şartlar temâm bulununca, yeniden hac yapması lâzım olur. Edâ şartı noksan olan bir kimse hacca giderse, farzı edâ etmiş olur.

Erkeksiz kadın hacca gidemez. Giderse, haccı kabûl olur ise de, harâmdır. Erkeği ile gidince de, otelde, tavâfda, sa'ye ve taş atarken, erkekler arasında karışması harâmdır ve hacın sevâbını giderdiği gibi, büyük günâha girer. Ebedî mahrem erkeği bulunmayan kadın, ihtiyârlayınca, göremez olunca veyâ iyi olmayacak

bir hastalığa yakalanınca yerine vekîl gönderir. Dahâ önce göndermez.

Bid'at sâhibi, câhil din adamlarının hac zemânında kitâblara uymıyan şeyler yaptıklarını ve bölücü sözler söylediklerini işitiyoruz. Bunları işiterek, hacca gitmeği terk etmemeli, bu mühim farzı yapmaktan mahrûm kalmamalı, hacca gidince de, o mezhebsizlere uymamalı ve zararlı sözlerine aldanmamalıdır.

HACCIN FARZI ÜÇDÜR:

Bu üçünden biri yapılmazsa hac sahîh olmaz.

1 — İhrâmdir. (**İhrâm**), niyyet ile birlikde zikrden [telbiye] ibâret olup, ba'zı şeyleri kendine yasak etmektir. Nemâzda iftitâh tekbîri gibidir. Alâmeti, peştemal gibi, iki beyâz bez olup, biri belden aşağı sarılır, öteki, omuzlara sarılır. İple bağlanmaz, düğümlemez. Bunun için kuşanılan bu iki beze de ihrâm denildi. Tavâfa başlarken, ihrâmın ortasını sağ koltuk altından geçirip, iki ucunu sol omuz üstüne getirmek sünnettir.

Hac için, umre için, ticâret için veyâ herhangi birşey için uzakdan gelenlerin, mîkât denilen yerleri, ihrâmsız geçerek, Mekke-i mükerreme Haremine girmeleri harâmdir. Geçenin, geri mîkâta gelip ihrâma girmesi lâzımdır. İhrâma girmesse, kurban kesmek lâzım olur. (**Mîkât**) denilen yerler ile, Harem-i Mekke arasına (**Hil**) denir. Mîkâtdan geçerken, bir iş için Hilde kalmağı niyyet edenlerin ve Hilde oturanların, hacdan başka niyyet ile, ihrâmsız Hareme girmeleri câizdir. Meselâ Cidde şehri Hildedir. (**Harem**), Mekke-i mükerremeden biraz dahâ geniş olup, hududunu İbrâhîm aleyhisselâmın dikdiği taşlar göstermektedir. Bu taşlar, çok kerre yenilenmiştir. Mescid-i harâma (**Harem-i Kâ'be**) veyâ (**Harem-i şerîf**) denir. Hac için, Hilde oturanlar Hilde, Harem-i Mekkedeki oturanlar Haremde ihrâma girer. Mîkât yerlerini geçerken, niyyet ederek ve telbiye yaparak, ya'nî, emr olunan şeyi okuyarak, usûlü ile, ihrâma girilir. Mîkât yerinden önce, hattâ kendi memleketinde de giymek câiz, hattâ dahâ iyidir. Hac aylarından önce giymek de câiz ise de, mekrûhdur. Mekke ve Medîne şehirlerine (**Haremeyn-i şerîfeyn**) denir.

İhrâm giyen kimseye, ba'zı şeyler yasak olur. Meselâ, karadaki av hayvanlarını öldürmesi, dikilmiş elbise giymesi, bir yerini traş etmesi, cimâ' etmesi, kavga ve münâkaşa etmesi, koku sürünmesi, tırnak kesmesi, erkeğin mest, ayakkabı giymesi ve başını örtmesi, hatmi ile başını yıkaması, eldiven, çorap giymesi, hamâma girmesi, kendiliğinden çıkan ot ve ağaçların koparılması, kendi üzerinde bulunan bitin öldürülmesi ve öldürmek için gösterilmesi câiz değildir. Bunları bilerek veyâ bilmiyerek, unutarak yapanlara, kurban, sadaka cezâları lâzım olur. Mût'a, ya'nî temettü' kurbanı ve kırân kurbanı etinden sâhibi yiyebilir. Cezâ olarak kesilenlerin etlerinden yiyemez. Müfrid hacda bir kurban icâb etdiren suç, kârin hâci işlerse, biri umre için, iki kesmesi lâzımdır.

İhrâmda iken pire, her dürlü sinek, başkasının üzerinde bulunan biti, fâre, yılan, akreb, kurt, çaylak gibi zararlı ve insana saldıran hayvanları öldürmek, başını sabun ile yıkamak, na'lîn ve onun gibi üstü açık ayakkabı giymek, diş çıkartmak, bit ölmek ve saç dökülmek üzere hafif kaşınmak, renkli ihrâm giymek, gusl abdesti almak, başını dokundurmamak şartı ile, tavan, çadır, şemsiye altında gölgelemek, başı âdet olmayan şey ile [tas, tepsi] örtmek, paket gibi şeyler koymak, beline kuşak, kemer, para kesesi, kılınc, silâh bağlamak, yüzük takmak, insanların dikip yetiştirmediği sebze ve ağaçları koparmak, düşman ile döğüşmek câizdir.

Kadınların başını örtmesi lâzım olup, deriye değmemek üzere yüzlerini örtmeleri ve dikilmiş elbise, mest, çorap giymeleri, örtü altına zînet eşyası takmaları câizdir.

2 — Arefe günü Arafâtın, (Vâdi-yi Urene) denilen yerinden başka herhangi bir yerinde (**Vakfe**)ye durmak. Herkes, ehl olan imâma karşı ayakda durup, ayakda duramazsa, oturup imâmın düâsını dinler. Sonra, oturabilir, yatabilir.

Hacca geçmeden bir kimse, doğru Arafâta gider. Bunun, artık (**Tavâf-ı kudûm**) yapması lâzım olmaz. Bir hâci Arefe günü, öğle ezânından bayramın birinci günü,

sabâh nemâzı vaktine kadar olan zemân içinde, biraz Arafâtda dursa veyâ ihrâm-
lı olarak Arafâtdan geçse veyâ ihrâmlandıktan sonra hasta olup uykuda iken, bay-
gın iken sedye içinde veyâ başka birşeyle taşınarak nüsükler yaptırılırsa veyâhud
ihrâma girmeden önce, hasta olan, bayılan yerine başkası ihrâma girip, bu uyan-
madan, ayılmadan önce, o bunun yerine de nüsükleri ayrıca yaparsa veyâ Arefe
günü olduğunu bilmiyerek, Arafâtda dursa, haccı sahîh ve tavâf-ı kudûm sâkıt olur.
O yerin Arafât olduğunu bilmek ve niyyet etmek lâzım değildir. O gün veyâ ge-
ce, Arafâtda bulunmayan veyâ Arafâtdan geçmeyen veyâ tayyârede uçarak geçen,
hâcı olmaz. Vehhâbîlerin haccı bir gün önce yaptıkları senelerde hac sahîh olma-
maktadır. Hilâl, güneşin gurûb ettiği yere yakın ve şemsden sonra gurûb eder. Şiş-
kinliği garb tarafındadır. Terbî' ya'nî yedinci gecede kamer şemsden altı saat
sonra gurûb eder. Bedr-i tamda, ya'nî 14. cü gecede tam dâire olup, sems gurûb
ederken tulû' ve sabâh vakti gurûb eder. 28 Temmuz 1987 Salı günü Türkiye ga-
zetesinde diyor ki, (Kayseride Pazar günü Zilhicce ayının hilâli görülemedi. Pa-
zartesi günü 19 u 50 geçe güneş gurûb etdi. 20 yi 20 geçe Hilâl görülüp, bu da 20
yi 55 geçe gurûb etdi). Buna göre Zilhiccenin birinci günü salı olup, dokuzuncu çar-
şamba günü Arefe olmaktadır. Vehhâbî hükûmeti, hâcılarını pazartesi günü Ara-
fâta götürdüler. Çarşamba günü tekrâr gitmek isteyenlere mâni' oldular.

3 — Kâ'be-i mu'azzamayı (**Tavâf-ı ziyâret**) etmektir. Tavâf, Mescid-i harâm için-
de, Kâ'be-i mu'azzama etrâfında dönmek demektir. Dördü farz, üçü vâcib olmak üze-
re yedi kerre dönülür. Zemzem kuyusunun ve Makâm-ı İbrâhîmin dışından dolaşa-
rak da tavâf etmek câizdir. Kadınların tavâf ederken, Kâ'beye yaklaşmamaları efdal
olduğu (**Eşbâh**)da yazılıdır. Kadına dokunmak ihtimâli çok ise, şâfi'îlerin hanefî ve-
yâ mâlikîyi taklîd etmesi lâzım olur. Tavâfi mescid dışından yapmak câiz değildir. Ta-
vâfa niyyet etmek de, ayrıca farzdır. Tavâf-ı ziyâreti, Arafâtdan sonra yapmak da farz-
dır. Tavâf ederken ve sa'y ederken, ezân okunursa, bunlar bırakılıp, nemâzdan son-
ra temâmlanır. Tahtâvînin (**Merâkıl-felâh**) hâşiyesi, bayram nemâzında diyor ki,
(Kâ'beden başka bir câmi' etrâfında ibâdet için dönenin kâfir olmasından korkulur).

HACCIN VÂCİBLERİ YİRMİİKİDİR:

1 — Tavâf-ı kudûmdan sonra ve hac ayları içinde olmak şartı ile, Safâ ile
Merve tepeleri arasında, sa'y etmek, ya'nî, yedi kerre usûlü ile yürümek. Tavâf-
sız sa'y sahîh olmaz.

2 — Arafâtdan dönüşde, Müzdelifede, vakfeye durmaktır. Âdem "aleyhisse-
lâm", hazret-i Havvâ ile ilk olarak Müzdelifede buluştu.

3 — Şeytân taşlamak, ya'nî Minâda, üç gün, üç ayrı yerde temiz taş veyâ teyem-
müm câiz olan şey atmaktır.

4 — İhrâmdan çıkmadan önce, başın en az dörtde birini ustura ile traş ettirmek
veyâ en az üç santimetre, kendisi veyâ başkası kırmaktır. Berber veyâ ustura bu-
lamamak özr sayılmaz. Başında saç olmıyan veyâ başı yara olan da, usturayı, değ-
meden başdan geçirmelidir. Kadınlar, saçını traş etmez. Makas ile biraz keser.

5 — (**Âfâki**) olan, ya'nî Mîkât denilen yerlerden dahâ uzak memleketlerin hâ-
cıları, Mekkedden son ayrılacağı gün (**Tavâf-ı sader**), ya'nî (**Tavâf-ı vedâ**) yapma-
dır. Hayzlı kadına bu tavâf vâcib değildir. Bu tavâfda Remel ve ardında sa'y yoktur.

6 — Arafâtda, güneş batdıktan sonra da, biraz kalmaktır. (**Cevhere**) ve (**Mec-
mû'a-i Zühdiyye**) kitâblarında diyor ki, (Güneş batmadan önce Arafât meydânın-
dan dışarı çıkmanın kurban kesmesi lâzım olur. Cünüb iken Arafâtda durulabilir).

7 — Tavâf-ı ziyâretde, Kâ'be-i mu'azzama etrâfında dörtten sonra üç kerre da-
hâ dönmektir. Tavâf-ı ziyâretten sonra Minâda geceleme hanefîde sünnettir.

8 — Tavâfda abdestsiz ve cünüb olmamaktır.

9 — Elbise temiz olmaktır.

10 — Tavâf yaparken, Hatîm denilen yerin dışından dolaşmaktır.

11 — Tavâfda, Kâ'be-i mu'azzama, sol tarafda kalmaktır.

12 — Tavâf-ı ziyâreti, bayramın üçüncü gününün güneşi batıncıya kadar yapmaktır.

13 — Tavâf ederken, avret yeri kapalı olmalıdır. Kadınlar için çok mühimdir.

14 — Safâ tepesi ile Merve tepesi arasında sa'y ederken, Safâdan başlamaktır.

Safâ tepesine çıkınca, Kâ'beye döner. Tekbîr, tehlîl ve salevât getirir. Sonra, iki kolunu omuz hizâsında ileri uzatıp ve avuçlarını semâya doğru açıp düâ eder. Sonra Merveye doğru yürür. Safâdan Merveye dört, Merveden Safâya üç kerre gidilir.

15 — Her tavâfdan sonra, **(Mescid-i harâm)** içinde iki rek'at nemâz kılmaktır.

16 — Şeytân taşlamasını bayram günlerinde yapmaktır.

17 — Traşı, bayramın birinci günü ve Harem hudûdu içinde yapmaktır.

18 — Sa'yı yürüyerek yapmaktır. İki yeşil direk arasında erkek hızlı gider.

19 — Kırân ve temettü' hac yapan, şükr kurbanı kesmektir.

20 — Kurbanı, bayramın birinci günü kesmektir.

21 — Cimâ' gibi yasak olan şeyler, Arafâtda durmadan önce yapılırsa, haccı bozar. Bunları Arafâtdan önce yapmamak farzdır. Cimâ'dan başkalarını, ihrâmı çıkarıncaya, cimâ'ı, tavâf-ı ziyâreti yapıncaya kadar terk etmek vâcibdir.

22 — Müzdelife vakfesi ve bu vakfeyi sabâh nemâzı vaktinde yapmak vâcibdir.

Bilerek veyâ bilmiyerek, bir vâcibi vaktinde ve yerinde yapmıyana cezâ lâzım olur. Cezâ, Kurban kesmek veyâ bir fitra sadaka vermektir. Hastalık, ihtiyârlik veyâ galabalık gibi bir özr ile terk edince, birşey lâzım gelmez. [Bir vekîle yapıncaya lâzım olmaz.] Hayzlı veyâ nifâşlı kadın Mescid-i harâma giremez. Tavâfdan başka nüsükleri yapar. Tavâf-ı ziyâreti temizlenince yapar. Her günün nüsükü, sonraki gecesinde de yapılabilir.

Kâ'benin içinde farz veyâ nâfile kılmak ve cemâ'at ile kılmak câizdir. Sırtını imâmın sırtına dönerek de kılınır. Sırtını imâmın yüzüne dönmek ve Kâ'benin üstünde kılmak mekrûhdur. Kâ'be etrâfında halka olup kılarken, imâmın iki yanında kilerden başkaları, Kâ'beye imâmdan dahâ yakın olabilirler.

HACCIN SÜNNETLERİ ONBİRDİR:

1 — Temettüe niyyet etmemiş âfâkî olanların, hemen Mescid-i harâma girerek **(Tavâf-ı kudûm)** yapmalarıdır. Kâ'beyi görünce tekbîr, tehlîl ve düâ edilir. Erkekler, Hacer-i esvede el ve yüz sürer. Süremezse, uzakdan istilâm eder. Ya'nî ellerini kaldırıp, "Bismillâhi, Allahü ekber" deyip yüzüne sürer. Tavâf-ı kudûmdan ve iki rek'at nemâzdan sonra, Safâ ile Merve arasında sa'y yapılır. Bundan sonra, ihrâmı çıkarmadan, Mekke şehrinde oturup, Terviye gününe kadar, istenildiği mikdâr, nâfile tavâf yapılır. Müfrid olan ve kârin olan hâcılar, taş atıp traş oluncıya kadar ihrâmı çıkarmıyacağı için, ihrâmın men' ettiği şeylerden, hergün, sakınmaları lâzım olur. Bu şeylerden sakınmayacak kimselerin, mütemetti' hâci olması uygundur. Mescid-i harâm içinde nemâz kılanların önünden geçmek günâh değildir.

2 — Tavâfa **(Hacer-i esved)**den başlamak ve burada bitirmektir.

3 — İmâmın üç yerde hutbe okumasıdır. Birisi, Zil-hicce ayının yedinci günü Mekkede; ikincisi, dokuzuncu günü, öğle nemâzı olunca, öğle ve ikinci nemâzlarından önce, Arafâtda; üçüncüsü, onbirinci günü, Minâda okunur. Arafâtda, hutbe bitince öğle ve hemen sonra ikinci nemâzı, cemâ'at ile kılınır. İmâma yetişemiyen, ikinci nemâzını, ikinci vaktinde kılar. Nemâzdan sonra, imâm ve cemâ'at, mescid-i Nemreden, Mevkife gelip, imâm hayvanda, hâcılar ise yerde, kibleye karşı, ayakta veyâ oturarak vakfeye dururlar. Cemâ'atin de hayvanda olması efdaldır. **(Cebel-i rahme)** kayaları üstüne çıkmak ve vakfe için niyyet etmek lâzım değildir. [Bid'at firmasındaki imâm ile kılınan nemâzı iâde etmek lâzımdır. Çünkü, bid'at ehlinin ibâdetlerinin kabul olmayacağı hadîs-i şerîflerde bildirildi.]

4 — Arafâta gitmek için, Mekkedden, **(Terviye günü)**, ya'nî Zil-hiccenin sekizinci günü, sabâh nemâzından sonra çıkmaktır. Mekkedden Minâya gidilir.

5 — Arefe gününden önceki ve bayramın birinci, ikinci ve üçüncü günlerinin geceleri, Minâda yatmaktır. Üçüncü gece ve günü Minâda kalmak mecbûrî değildir. Seksenbeşinci maddenin birinci paragrafına bakınız!

6 — Arafâta gitmek için, Minâdan, güneş doğduktan sonra yola çıkmaktır.

7 — Arefe gecesi Müzdelifede yatmaktır. Arafâtdan Müzdelifeye gelip, burada, yatsı vakti olunca, akşam ve yatsının farzları birbiri ardınca, cemâ'at ile kılınır. Akşam nemâzını Arafâtda veyâ yolda kılanların Müzdelifede tekrâr cemâ'at ile veyâ yalnız olarak, yatsı ile birlikde kılması lâzımdır.

8 — Müzdelifede, vakfeye, fecr ağardıktan sonra durmaktır.

Gece Müzdelifede yatıp, fecr açılırken, sabâh nemâzını hemen kılıp, sonra, **(Meş'ar-i harâm)** denilen yerde, ortalık aydınlanıncaya kadar, vakfeye durulur. Güneş doğmadan önce, Minâya hareket edilir. Yolda **(Muhasser)** denilen vâdide durmamalıdır. Burası **(Eshâb-ı fil)** durak yeridir. Minâya gelince **(Mescid-i Hif)** e uzak olan ve **(Cemre-i Akabe)** denilen yerde, sağ elin baş ve şehâdet parmakları ile, iki buçuk metreden veyâ dahâ uzakdan, Cemre yerini gösteren duvarın dibine nohud kadar yedi taş atılır. Duvarın üstüne veyâ insana, hayvana çarpdıktan sonra dibine düşerse câiz olur. Ertesi fecre kadar câiz ise de, o gün öğleden önce atmak sünnettir. Sonra, hiç durmadan buradan gidilip, isterse kurban keser. Çünkü, seferî olana kurban kesmek vâcib değildir. Seferî olan hâcîların, müfrid oldukları zemân kurban kesmeleri vâcib değildir. Kurbandan sonra traş olur ve ihrâmı çıkar. Bayramın birinci günü Minâda olanlar ve bütün hâcîlar, bayram nemâzı kılmaz. Sonra, o gün veyâ ertesi gün veyâ dahâ ertesi gün Mekkeye gidip, Mescid içinde ve niyyet ederek **(Tavâf-ı ziyâret)** yapar. Buna **(Tavâf-ül ifâda)** da denir. Tavâf-ı ziyâreti ve traşı bayramın üçüncü günü güneş batdıktan sonraya bırakmak mekrûhdur ve kurban kesmek lâzım olur. Yalnız baygın olanın yerine başkası tavâf yapabilir. Tavâf-ı ziyârette, önceden bu tavâf için sa'y yapıyorsa, artık bir dahâ **(Remel)** ve **(Sa'y)** yapmaz. Yapmadıysa, sa'y yapması vâcibdir. Bu tavâfda **(Iztıba')**, ya'nî ihrâmın üst kısmını sağ koltuk altından geçirip, sol omuz üzerine koymak yoktur. Tavâf nemâzından sonra Minâya gelir. Öğle nemâzını Mekke'de veyâ Minâda kılar. Bayramın ikinci günü, öğle nemâzından sonra Minâda hutbe okunur. Hutbeden sonra, üç ayrı yerde, yedişer taş atılır. **(Mescid-i Hif)** e yakın olandan başlanır. Üçüncü günü de böyle yedişer taş atılır ki, hepsi kırkdokuz taş olur. Bunları öğleden önce atmak câiz değildir veyâ mekrûhdur. Üçüncü günü güneş batmadan önce, Minâdan ayrılır. Dördüncü gün de Minâda kalıp, fecerden güneşin gurûbuna kadar dilediği zemân yirmibir taş dahâ atmak müstehabdır. Dördüncü günü fecre kadar Minâda kalıp da taş atmadan ayrılırsa, koyun kesmek lâzım olur. Birinci ve ikinci yerlerinde taş atıldıktan sonra, kollar omuz hizâsına kaldırılarak ve el ayakları semâya veyâ kibleye çevrilerek düâ edilir. Atılacak yetmiş taş, Müzdelifede veyâ yolda toplanır. Hayvan üstünde taş atmak câizdir. **(Tavâf-ı sader)** den sonra, zezem suyu içilir. Kâ'benin kapı eşiği öpülür. Göğüs ve sağ yanak **(Mültezem)** denilen yere sürülür. Sonra, Kâ'be perdesine yapışıp, bildiklerini okur ve düâ eder. Ağlıyarak Mescid kapısından dışarı çıkar.

Minâ, Mekkenin; Müzdelife, Minânın; Arafât da, Müzdelifenin şark cihetindedir. Son yapılan asfalt caddelere göre, Minâ ile Mekke arası dörtbuçuk, Minâ ile Müzdelife arası 3,3 ve Müzdelife ile Arafât arası 5,4 kilometre, Safâ ile Merve arası üçyüzotuz metre, Safâ tepesindeki kemer ile Kâ'be arası yetmiş metre oldu.

9 — Arafâtda, vakfeden önce gusl etmektir.

10 — Minâdan Mekkeye son dönüşde, önce Ebtah denilen vâdiye gelip, burada bir mikdâr durmaktır. Buradan Mekkeye gelip dilediği kadar kalır.

11 — Hacca giderken, muhtâc olmiyan ana, babadan, alacaklılardan, kefflinden izin almak sünnettir. Ana baba muhtâc ise, iznsiz gitmek harâmıdır. Nafaka bırakmadı ise, zevcesinden iznsiz gitmesi de harâm olur. Mekke şehrine **(Mu'allâ)** kapısından, Mescide **(Bâbüsselâm)** dan ve gündüz girmek müstehabdır.

Haccın sünnetini yapmıyana cezâ lâzım gelmez. Mekrûh olur. Sevâbı, azalır. Arefe günü Cum'aya rastlarsa, yetmiş hac sevâbı hâsıl olur. Halk arasında buna hacc-ı ekber deniliyor. Bu söz doğru değildir.

Mekke şehri, şimâlden cenûba doğru uzanan karşılıklı iki sıra dağ arasında olup, şehrin uzunluğu üç, genişliği bir kilometre idi. Evleri kârgir olup, üç dört katlı idi. Şehrin ortasında (**Harem-i Kâ'be**) veyâ (**Mescid-i harâm**) denilen büyük câmi' vardır. Mescid-i harâmın üstü açıktır. İstanbul câmi'lerinin avlularında olduğu gibi, avlu etrâfında üç sıra kubbe vardır. Kubbeleri beşyüz adettir. Kubbelerin altında 462 direk vardır. Direklerin 218 adedi mermer olup, yuvarlakdır. 224 adedi (Hacer-i şemis) taşından yontmadır ve altı veyâ sekiz köşeli ve sarı renklidir. Mescid-i harâm, dikdörtgen (Müstatîl) gibi olup, şimâl dıvârı 164, cenûbu 146, şark dıvârı 106, garbı 124 metre uzunluğunda idi. Vehhâbiler 1375 [m. 1955] de, dört dıvârı da uzatdı. Safâ ve Merveyi de, Mescid dâhiline aldılar. Yüzaltmışbin metre kare oldu. İstanbuldaki Ayasofya câmi'-i şerîfinin uzunluğu ise 77 metre ve genişliği 72 metredir. Sultân Ahmed câmi'-i şerîfinin uzunluğu 72, genişliği 64 metredir. Mescid-i harâmın 19 kapısı olup, şark dıvârında dört, garbda üç, şimâlde beş, cenûbda yedi idi. Yedi minâresi vardır. Osmânlılar zemânında, Mekke ile Cidde iskelesi arasındaki yol 75 km., Medîne ile Cidde arası 424 km., Medîne ile Bedr arası 150 km. idi. Mekke ile Medîne arasında en kısa yol 335 km. idi. Resûlullahın hicret buyurduğu sâhil yolu 400 km. idi. Mekke, denizden 360 metre yüksektir. Medîne, denizden 160 km. uzaktır. Mescid-i harâma sığınan kâtile, hanefîde, çıkıncaya kadar, cezâ yapılmaz.

Ömer “radiyallahü anh” zemânından önce, Mescid-i harâmın duvarları yoktu. Kâ'benin etrâfında, bir meydâncık ve sonra evler vardı. Halîfe Ömer “radiyallahü anh”, evlerin bir kısmını yıkdırıp, Kâ'be etrâfına, bir metreye yakın yükseklikde duvar çevirerek, Mescid-i harâm meydâna geldi. Mescid-i harâm, muhtelif zemânlarda yenilenmiştir. Son şekli, Kâ'be-i mu'azzamanın onbirinci ta'mîri ile birlikde, 17.ci Osmani pâdişâhi dördüncü sultân Murâd hân “rahmetullahi teâlâ aleyh” tarafından 1045 [m. 1635] de yapılmıştır. Şimdi Vehhâbiler, genişletmek behânesi ile, o târihi islâm eserlerini yıkıp, yok edip, yalnız maddî kıymeti fazla şeyler yapıyorlar. Kâ'be-i mu'azzamaya saygısızlık edip, ondan dahâ yüksek binâlar, oteller yapıyorlar.

Kâ'be-i mu'azzama, Mescid-i harâm ortasında, dört köşe taşdan bir oda olup 11,4 metre yüksektir. Şimâl dıvârı 9,25 metre, cenûbu 8,5 metre, şark dıvârı 13,5; garbı 13,3 metredir. Şark ve cenûb duvarları arasındaki köşede (Hacer-i esved) taşı vardır ve yerden bir metreden ziyâde yüksektir. Peygamberler ve hâcılar öpdükleri için, çukurlaşmıştır. Kâ'benin şark duvarında, bir kapısı vardır. Kapısı, yenden 1,88 metre yüksektedir ve genişliği 1,7, yüksekliği 2,6 metredir. Duvarlarının iç yüzü ve zemîni renkli mermerlerle kaplıdır. Rûkn-i Irâkî hizâsında yedisi mermer, diğer basamakları ağaçdan, 27 basamaklı, minâre merdiveni gibi yuvarlak merdiveni, ikinci Mustafâ hân yenilemiştir. Kapının sağ tarafında bir de çukur ve tavana kadar yükselen üç direk vardır. Kâ'benin dış yüzü siyâh, ipek perde ile örtülüdür. Kapısının perdesi, yeşil atlasdır.

Zemzem kuyusu, Mescid-i harâm içinde, Hacer-i esved köşesi karşısında ve köşeden ondörtbuçuk metre uzakda bir odada olup, 1,9 metre yüksek olan taş bileziği vardır. İki buçuk metre kutrunda ve otuz metre umkunda. Bu odayı, İstanbulda Beğlerbeği câmi'-ini yaptırmış olan, birinci sultân Abdülhamîd hân yaptırmış olup, zemîni mermer döşeli ve duvarlara doğru meyillidir. Duvar diblerinde olukları vardır. Kuyuya su sızmayacak şekilde ustalıklı yapılmıştır. Kuyu ağzı, bu hizâdan bir buçuk metre kadar yüksektir. Târîhin kıymetli yâdigârı olan bu güzel san'at eseri 1383 [m. 1963] yılında, yıkdırıldı. Kuyu ağzını ve birkaç metre çevresini, yer yüzünden birkaç metre aşağı indirdiler.

Kâ'benin dört köşesine, dört rûkn denir. Şâma karşı olana (Rûkn-i şâmî), Bağ-

dâda karşı olana (Rûkn-i irâkî), Yemen cihetinde olana (Rûkn-i yemânî), dördüncü köşeye de (Rûkn-i hacet-il esved) denir.

Her tavâfdan sonra zemzem içmek müstehâbdır. Yüzbinlerce hâcı, içdiği ve yıkan-
dığı ve memleketlerine götürdüğü hâlde, kuyudaki zemzem tükenmiyor. Şimdi her-
gün, motorla ve bir geniş hortum ile, gece gündüz çekildiği hâlde, bitmek bilmiyor.

Kâ'benin şimâl divarı üzerinde (Altın oluk) vardır. Yerde bu oluk hizâsında kavs
şeklindeki divarcık ile Kâ'be-i mu'azzama arasında kalan yere (Hatîm) denir.
Tavâf ederken, bu Hatîm divarının dışından dolaşmak lâzımdır.

Yer yüzünde, bir dâne Kâ'be vardır. O da, Mekke-i mükerrerme şehrinde dir.
Mü'minler, hac etmek için Mekke-i mükerrerme şehrine gider ve orada, Allahü te-
âlânın emr ettiği şeyleri yaparak hâcı olurlar. Kâfirler, başka memleketlere gide-
rek, başka yerleri dolaşır. Bunlara hâcı denmez. Müslimânların ibâdetleri başka-
dır. Kâfirlerin gâvurlukları başkadır.

Hilde oturup da Mekkeye ihrâmsız girenlerin hac veyâ umre yapması vâcib olur.

Hac yaptıktan sonra, Medîne-i münevvereye gidip, Resûlullahın mübârek
kabrini ziyâret etmek lâzım olduğu, (**Eshâb-ı Kirâm**) kitâbının (**Müslimânların iki
gözbebeği**) kısmının son sahîfesinde uzun yazılıdır. (**Hucre-i se'âdet**), mescid-i şe-
rifin kible divarının şark köşesine yakın olup, mihrâbda kibleye dönen kimsenin
sol tarafında kalır. Minber ise, bu kimsenin sağ tarafındadır. Hucre-i se'âdet ile min-
ber arasına (**Ravda-i mutahhera**) denir. Hucre-i se'âdet, iç içe iki divarla çevrilmiş-
dir. İç divarın tavanının ortasında bir delik vardır. Dış divar, mescidin tavanına ka-
dar yüksek olup, üzerindeki yeşil kubbe uzaklardan görünür. Dış divarların ve dı-
şardaki yüksek parmaklığın etrâfı (**Sitâre**) denilen birer perde ile örtülüdür. Dı-
varların içine kimse giremez. Çünkü, kapıları yoktur. (**Mir'ât-i Medîne**)nin 384. cü
sahîfesinde diyor ki, Mescid-i se'âdet yapılırken, eni 60 zrâ' [25 metre], boyu 70 zrâ'
[29 metre] idi. Bedr gazâsından iki ay evvel, ya'nî ikinci senenin Receb ayında, Kıb-
lenin Kâ'be cihetine tahvîli emr olununca, kapısı cenûb divarından şimâl divarı-
na alınırken, mescidin tûlü ve arzı üzer zrâ' [42 metre] yapıldı. Bu kapıya (Bâb-
üt-tevessül) denir. Velîd bin Abdülmelik'in ve üçüncü Abbâsî halîfesi Mehdînin
"rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in" 165 [m. 781] de yaptırdıkları ta'mîrde mes-
cidin tûlü 126, arzı da 76 metre oldu. Vehhâbiler 1375 [m. 1955] senesinde geniş-
letip, tûlü 128, arzı 91 metre oldu. Mescid-i Nebîdeki târihî isimleri değiştirep, Veh-
hâbîlerin isimlerini koydular.

Mescid-i Nebînin beş kapısı var idi. Bunlardan: İki garb divarında olup, kıb-
leye yakın olana, (**Bâbüsselâm**), şimâl köşesine yakın olana, (**Bâbürrahme**) denir.
Şark divarının, kible tarafında kapı yok idi. Şark divarında, Bâbürrahme karşısın-
da (**Bâbü'l Cibrîl**) vardır. (**Fâideli Bilgiler**) kitâbının 86.cı sahîfesindeki resme ba-
kınız!

(**Dürr-ül-muhtâr**)da diyor ki, (Farz olan hac önce yapılmalı, sonra Medîne zi-
yâret edilmelidir. Ziyâreti önce yapmak da câizdir. Nâfile hac yaparken, önce, yo-
lun düşdüğü şehre gidilir. Medîneye girince, yalnız kabr-i Nebîyi "aleyhisselâm"
ziyâreti niyyet etmelidir. Mescid-i Nebîde bir nemâz, başka yerlerdeki bin nemâz-
dan dahâ üstündür. Oruc, sadaka, zikr ve Kur'ân-ı kerîm okumak gibi ibâdetler de
böyledir. Medîneye girerken ihrâma girilmez. Mekke'de ihrâmlı iken olan yasak-
lar, Medîne'de yasak değildir. İbni Teymiyye, kabr-i Nebîyi ziyâret için Medîne-
ye gidilmez dedi ise de, Ehl-i sünnet âlimleri buna cevâb vermişlerdir. İmâm-ı Ebû
Hasen Alî Sübkî "rahmetullahi teâlâ aleyh" [(**Erreddü li-İbni Teymiyye**) ve (**Si-
fâ-üs-sikâm fi ziyâret-i Seyyid-il enâm**) kitâblarında] İbni Teymiyyenin sapık söz-
lerini kuvvetli delîllerle çürütmektedir. Kadınların da, tenhâ zemânlarda, örtülü
olarak ziyâret etmeleri câizdir. İmâm-ı Sübkînin ve başka âlimlerin, İbni Teymiy-
yeyi red eden yazıları, (**İslâm Âlimleri**) kitâbında arabî olarak neşr olunmuşdur.

(**Merâkıl-felâh**)da ve hâşiyesinde diyor ki, (Medîne şehri uzakdan görülünce, salât ve selâm getirilir. Sonra, (**Allahümme hâzâ harem-ü Nebiyyike ve mehbüt-ü vahyike femnün aleyye biddühül-i fihî vec’alhü vikâyeten lî minennâr ve emânen minel azâb vec’alnî minelfâizîne bi-sefâ’atil-Mustafâ yevmelmeâb**) denir. Şehre ve-yâ mescide girmeden önce gusl abdesti alınır. Güzel ve alkolsüz koku sürünülür. Yeni, temiz elbise giyilir. Şehre yürüyerek girmek iyi olur. Eşyalarını bir yere yerleştirdikten sonra, o yerlerin kıymetini ve yüksekliğini düşünerek, boynu bükük, kalbi kırık olarak; (**Bismillâh ve alâ Milleti Resûlillah**) der ve hicret gecesi gelmiş olan (**İsrâ**) sûresinin sekseninci âyetini ve nemâzda okunan salevât-ı şerifleri okuyarak ve (**Vagfir lî-zünûbî veftah lî ebvâbe rahmetike ve fadlike**) diyerek mescide gelir. Bâb-ı selâmdan veyâ bâb-ı Cibrîlden mescide girip, minber yanında iki rek’at (**Tehiyetül-mescid**) nemâzı kılar. Minberin direği sağ omuzu hizâsına gelmelidir. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” burada kılardı. İki rek’at da şükr nemâzı kılar. Düâdan sonra, kalkıp edeble Hucre-i se’âdete gelir. Muvâcehe-i se’âdet divarına karşı, arkasını kibleye dönerek, Resûlullahın mübârek yüzüne karşı, iki metre kadar uzakda, edeble durur. Resûlullahın kendisini gördüğünü, selâmını, düâlarını iştiğini ve cevâb verdiğini, âmîn dediğini düşünür. (**Esselâmü aleyke yâ seyyidî, yâ Resûlallah...**) diyerek kitâbdaki uzun düâyı okur. Emânet olan selâmları söyler. Sonra salevât okuyup, dilediği düâyı yapar. Sonra yarım metre sağa gelip, (**Esselâmü aleyke yâ halîfete Resûlillah...**) diye başlayan kitâbdaki uzun düâyı okuyarak hazret-i Ebû Bekre selâm verir. Sonra, yarım metre sağa gidip, hazret-i Ömere de kitâbdaki uzun düâyı okuyarak selâm verir. Sonra kendine ve ana babasına ve düâ etmesini istemiş olanlara ve bütün müsli-mânlara düâ eder. Sonra yine Resûlullahın mübârek yüzü karşısına gelir. Kitâbdaki düâyı okur ve dilediği düâları da yapar. Sonra Ebû Lübâbe hazretlerinin kendini bağlayarak tevbe etmiş olduğu direğe gelir. Burada ve Ravda-i mutahherada nâfile, kazâ kılar. Tevbe ve düâ eder. Dilediği zemânlarda (**Mescid-i Kubâ**) ve (**Mescid-i kibleteyn**), Uhud şehîdleri ve Bakî’deki mezârları ve birçok meşhûr mübârek yerleri de ziyâret etmelidir).

İbni Kayyim, (Resûlullahın kabrine arka çevirerek düâ edilir. Ebû Hanîfe de böyle söylüyor) diyor. Âlûsînin de, tefsîrinde böyle dediği, (**Dürer-üs-seniyye**)de yazılıdır. Hâlbuki, bütün Ehl-i sünnet âlimleri, Kabr-i se’âdete dönmüş, kible divarını arkada kalmış olarak düâ edileceğini yazmaktadırlar. Âlûsînin oğlu Nu’mân bile, İbni Teymiyyenin ve İbni Kayyimın yolunda olduğu hâlde, insâf ederek, bu hakikati saklıyamayıp, (**Gâliyye**)sinde, (Mescidde iki rek’at nemâz kıldıktan sonra, hucre-i se’âdete gelip, mübârek yüzüne karşı döner. Diri iken olduğu gibi hu-zûrunda edeb ile durup, salât ve selâm verir ve islâmiyyetin bildirdiği düâları okur. Çünkü, Resûlullah, kabrinde de diridir. Âlimlerin çoğu, yalnız kabr-i se’âdeti ziyâret için uzaklardan gelmek de sünnettir dediler. Çünkü, hadîs-i şerîfde, (**Beni ziyâret için gelip, başka bir iş yapmıyarak, yalnız ziyâret edene kıyâmetde şefâ’at etmek, bende hakkı olur**) ve (**Bana selâm verene ben de selâm veririm**) buyuruldu) demektedir.

Abdülhak-ı Dehlevî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (**Cezb-ül-kulûb**) kitâbında, fârisî olarak diyor ki, (**Mescid-i şerîf**) yapılırken, Âişe ve Sevde “radyallahü anhümâ” için birer oda yapıldı. Sonra, her evlendikçe bir oda yapılarak, adedleri dokuz oldu. Odalar, arab âdeti üzere, hurma dalından idi. Üstleri kıldan keçe ile örtülü idi. Kapılarında yalnız perde asılı idi. Odalar mescidin cenûb şark ve şimâl taraflarında idi. Kerpiçden yapılmış olanı da vardı. Çoğunun kapısı mescide açılırdı. Tavanlarının yüksekliği, orta boylu insan boyundan bir karış fazla idi. Hazret-i Fâtıma ile hazret-i Âişenin odaları arasında kapı vardı. Vefâtından birkaç gün önce, Ebû Bekrden başka eshâb odalarının mescide açılan kapılarını kapatdırdı.

Hazret-i Ömer “radyallahü anh”, hicretin onyedinci senesinde, mescid-i şerî-

fi garb ve şimâlden genişletti. Zevcât-i tâhirâtın “radiyallahü teâlâ anhünne” odaları bulunduğu için, şark tarafını genişletmedi. Şimâl-cenûb arası, yüz kırk zrâ’ [yetmiş metre] ve şark-garb duvarları arası yirmi zrâ’ oldu. **(Mescidimi genişletmek lâzımdır!)** emrini işitmeseydim, genişletmezdim dedi. Yeni duvarları, eskisi gibi kerpiç ile hurma ağaçlarından yapıldı. Hazret-i Abbâs, garb duvarına bitişik odasını hediye etti. Bu oda ve buna bitişik, Ca’fer Tayyârın evinin yarısı satın alınıp mescid-i şerîfe katıldı. Hazret-i Ömer, bu arada, **(Hücre-i se’âdet)**i de, kerpiçten yeniledi. Hazret-i Osmân “radiyallahü anh” hicretin otuzuncu senesinde, bunları ve şimâl duvarını yıkıp genişletti. Yeni duvarları ve direkleri taşdan, tavanını sac ağacından yaptı. Ebû Hüreyrenin haber verdiği hadîs-i şerîfde, **(Mescidimi Yemende San’a şehrine kadar genişletseler, hepsi mescidim olur)** buyruldu.

Halife Velîd, seksensekiz senesinde, Medîne vâlisi Ömer bin Abdül’Azîze emr vererek, dört duvar da yıkılıp, şark tarafındaki zevcât-ı tâhirât odaları mescide katıldı. Hücre-i se’âdetin dört duvarı yıkılıp, temelden yontma taşlarla yeniden yapıldı. Temel açılırken hazret-i Ömer’in bir ayağı görüldü. Hiç çürümemişti. Hücrenin etrâfına ikinci bir duvar dahâ yapıldı. Hiç kapısı yoktu. Hücrenin tavanı mescidden yarım metre dahâ yüksek oldu. Uzunluk iki yüz, genişlik yüz altmış yedi zrâ’ oldu. Rum Kayserinden kırk usta getirilip, duvarlar, direkler, tavan altın ile süslendi. İlk olarak mihrâb ve dört minâre yapıldı. Bu iş üç sene sürdü. Abbâsî halifelerinden Mehdî, yüz altmış bir senesinde, yalnız şimâl tarafına on direk dikerek genişletti. Halife Me’mûn da iki yüzüki 202 [m. 817] senesinde biraz genişletti. Beş yüzelli senesinde, Cemâleddîn-i İsfehânî, ikinci duvar etrâfına sandal ağacından parmaklık yaptı. Bu parmaklığa **(Şebeke-i se’âdet)** denir. O sene Mısr’dan gönderilen, üzerinde kırmızı ipekle Yasîn sûresi yazılı beyâz ipek perde, Şebeke etrâfına asıldı. Bu perdeye **(Sitâre)** denir. Mısr Türkmen sultânı Seyfeddîn Sâlih Klavûn “rahmetullahi teâlâ aleyh”, altı yüz yetmiş sekiz 678 [m. 1279] senesinde, Hücre-i se’âdet üzerine bugünkü **(Kubbe-i hadrâ)**yı ilk olarak yapıdırıp kurşun ile kaplatıldı. Mescidin bugünkü binâsı, Mısr’daki Çerkes sultânlarından Eşref Kaytbay “rahmetullahi teâlâ aleyh” tarafından 888 [m. 1483] senesinde yapıdırılmış ve Osmânî sultânları tarafından ta’mîr ve tezyîn edilmiştir. **(Cezb-ül-kulûb)**dan terceme temâm oldu.

Pâkistânda Mîrpûr şehrinde bulunan **(Da’vet-ül-islâmiyyet-ül-âlemiyye)** merkezinin 1398 [m. 1978] de, bütün müslimân memleketlerine gönderdiği bildiriye diyor ki: Sü’ûdî Arabistânda çıkan **(Ed-da’ve)** mecmû’asının 1397 [m. 1977] Şa’bân nüshâsında, Sa’dülharemeyn ismindeki bir vehhâbînin **(Kubbet-ül-hadrâ)**nın yıkılmasını istiyen yazısını, **(Da’vet-ül-islâmiyyet-ül-âlemiyye)** merkezimiz nefretle karşılamıştır. Üyelerimiz Pâkistânın Mîrpûr şehrinde, bu yazıyı protesto etmek için toplandı. Allâme Muhammed Beşîr “rahmetullahi teâlâ aleyh” başkan idi. Pek çok dinleyici arasında konuşan hatîblerin sözlerinin özeti şöyledir:

Kubbet-ül-hadrâ, bütün müslimânların gözbebeğidir. Müslimânlar, bu mübârek hucreyi ziyâret etmeği, kurtulmalarına sebep bilirler. Çünkü, Peygamberimiz “sal-lallahü aleyhi ve sellem”, **(Kabrimi ziyâret edene şefâ’atim vâcib olur)** buyurdu. Sa’dül-haremeyn’in bu çok çirkin yazısı, büyük fitne ve islâm düşmanının gizli bir hiylesidir. Bir müslimân böyle düşünebilir mi? İslâm dîninini şî’ârını yok etmeğe önyak olabilir mi? Vallahi olamaz! Bu çirkin yazının arkasında gizli ellerin, yehûdî güçlerinin bulunduğu inanıyoruz. Eshâb-ı kirâmın mübârek cesedlerini ve Resûlullahın babası Abdüllahın cesedini kabirlerinden çıkarmaları, Kubbe-i hadrâyı yıkmak çirkin düşüncesine cesâret verdiğinde hiç şübhe yoktur. Bu çirkin yazı, büyük fitnelere yol açacaktır. Bunda hiçbir fâide yoktur. Kalberi Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” sevgisi ile ve Kubbet-ül-hadrânın sevgisi ile dolu olan müslimânları yaralayan bu çirkin yazıya nasıl cesâret olduğunu Sü’ûdî

arab hükûmetinin açıklaması lâzımdır. Müslimânların, Haremeyn-i şerîfeyne ve Kubbet-ül hadrâya hizmet etdikleri için, arabları sevdikleri şübhesizdir. Arablar bu mübârek makamlara saygısızlık ederlerse, müslimânların kalblerinde, onların sevgisi kalır mı? Bu çirkin oyundan meydâna gelen üzüntünün dehşetini Sü'ûdî Arabistân hükûmetine bildirmeleri ve bu kötü hîlenin yok edilmesi için çalışmaları için bütün dünyâ müslimânlarına çağrıda bulunuyoruz!

Yukarıdaki çağrının arabî olan aslı, **(El-medâric-üs-seniyye)** kitâbının m. 1978 baskısının sonuna eklenmiştir.

İbni Âbidîn, hac bahsinin sonunda buyuruyor ki, (Hacca giden fakîr, Mekkeye gidinceye kadar nâfile ibâdet yapmaktadır. Nâfile sevâb almaktadır. Mekke şehrine girince, hac etmesi farz olur. Zengin ise, memleketinden hac için çıktığı ânda farz sevâbı kazanmaktadır. Farzın sevâbı, nâfilenin sevâbından dahâ çoktur. Fakîr, memleketinde ihrâma girerek yola çıkarsa, yolda da farz sevâbı kazanarak, zenginin sevâbına kavuşur. Anası veyâ babası kendisine muhtâc olmıyan bir kimse, onlardan iznsiz farz olan hacca gidebilir. [Fekat nâfile olan hacca iznsiz gidemez. Câmî', Kur'ân-ı kerîm kursu ve benzeri, islâma fâidesi olan şeyleri yapmak, nâfile hacdan ve umreden dahâ sevâbdır. Nâfile hac ve umre yaparken sarf edilen paralar, müslimânların muhtâclarına veriliyorsa, nâfile hac ve umre yapmak, kendi memleketinde sadaka vermekden dahâ efdal olur. Çünkü, hem mal ile, hem beden ile ibâdet yapılmaktadır. **(Makâmât-i Mazheriyye)**de, 26. cı mektûbda diyor ki, (Hacda bir farzı veyâ vâcibi özsüz terk etmemek veyâ harâm, mekrûh işlemek lâzımdır. Aksi hâlde, nâfile hac ve umre yapmak sevâb değil, günâh olur). Birinci kısımda, 74. cü madde sonuna ve kırkaltıncı maddenin zekât kısmına ve **(Mektûbât Tercemesi)**nde, 29 ve 123 ve 124. cü mektûblara bakınız!] Asker olarak veyâ yazı ve propaganda ile islâmiyyete hizmet etmek, nâfile hacdan ve umreden dahâ sevâbdır. Böyle cihâd hizmeti olmıyan için, memleketinde fakîr, muhtâc ve sâihlere yâhud seyyidlere ve Ehl-i sünnet bilgilerini yayanlara para yardımı etmek, nâfile haclardan ve câmî', Kur'ân-ı kerîm kursu ve benzeri hizmetleri yapmaktan dahâ sevâbdır).

Hak teâlâ, ilmi çok yerde övdü, Kur'ânda, Resûlün, ilmi emr eden sözleri, meydânda.

İslâmın en büyük düşmanıdır, bil, cehâlet, çünkü, cehl mikrobuunun hastalığı, Felâket!

Cehâlet olan yerden, din gider dedi, Nebî, Dîni seven, o hâlde ilmi, fenni sevmeli!

Cennet, kılınc gölgesinde, demedi mi hadîs, atom gücü, jet uçuşuna bu emr, pek vecîz!

İslâmın zilletine cehldir, bütün illet!

Ey derdi cehâlet, sana düşmekle, bu millet!

Bir hâlde getirdin ki, ne din kaldı, ne nâmûs, ey sine-i islâma çöken, kapkara kâbus.

Ey, biricik düşman, seni öldürmeli evvel, sensin, bize kâfirleri, üstün çıkaran el!

Ey, millet, uyan cehline kurban gidiyorsun! İslâm geriliktir, diye bir damga yiyorsun!

Allahdan utan, bâri bırak, dîni elinden, gir, leş gibi, topraklara kendin, gireceksen!

Lâkin bu sözüm de, te'sîr etmez ki câhile, Allahdan utanmak da, olur elbet, ilm ile.

85 — MUBÂREK GECELER

Mubârek geceler, islâm dîninin kıymet verdiği gecelerdir. Allahü teâlâ, kullarına çok acıdığı için, ba'zı gecelere kıymet vermiş, bu gecelerdeki, düâ ve tevbe-leri kabul edeceğini bildirmiştir. Kullarının çok ibâdet yapması, düâ ve tevbe etmeleri için bu geceleri sebep kılmıştır. Kıymetli geceye, kendinden sonra gelen günün ismi verilir. Önceki günü öğle nemâzı vaktinden, o gecenin fecrine kadar olan zemândır. Yalnız, Arefe ve üç kurban günlerinin geceleri böyle değildir. Bu dört gece, bu günleri ta'kîb eden gecelerdir. Bu geceleri ihyâ etmeli, ya'nî kazâ nemâzları kılmalı, Kur'ân-ı kerîm okumalı, düâ, tevbe etmeli, sadaka vermeli, müslimânları sevindirmeli, bunların sevâblarını ölümlere de göndermelidir. Bu gecelere saygı göstermelidir. Saygı göstermek, günâh işlememekle olur.

(Rıyâd-un-nâshîn) kitâbının yüzyetmişikinci sahîfesinde buyuruyor ki, (İmâm-ı Nevevî, **(Ezkâr)** kitâbında diyor ki, (Gecenin oniki kısmından bir kısmını [bir sâat kadar] ihyâ etmek, bütün geceyi ihyâ etmek olur. Yaz ve kış geceleri için hep böyledir. [İbni Âbidîn, birinci cild, 461. ci ve üçüncü cildin 289. cu sahîfele- rinde de bu konuda bilgi verilmiştir.] **(Hakâyık-ı manzûme)**de diyor ki, (Fıkh ki- tâblarında sâat demek, bir mikdâr zemân demektir). İmâm-ı Nevevî, Şâfi'î mez- hebinde müctehiddir. Hanefîlerin de, geceleri böyle ihyâ etmeleri uygun olur).

MÜSLİMÂNLARIN ON MUBÂREK GECESİ VARDIR:

1 — **KADR GECESİ:** Ramezân-ı şerîf ayı içinde bulunan bir gecedir. İmâm-ı Şâfi'î “rahmetullahi teâlâ aleyh” onyedinci, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, yirmiyedin- ci gecesi olması çok vâkı' olur dedi. Yirmi ile otuzuncu geceleri arasında arayınız denildi. Kur'ân-ı kerîmde medh edilen en kıymetli gecedir. Kur'ân-ı kerîm, Resû- lullaha bu gece gelmeğe başladı.

2 — **AREFE GECESİ:** Arefe günü ile Kurban bayramının birinci günü arasın- daki gecedir. Zil-hicce ayının dokuzuncu ve onuncu günleri arasındaki gecedir. Arefe günü bin İhlâs okumanın çok sevâb olduğu, 357.ci sahîfede yazılıdır.

3 — **FİTR BAYRAMI GECESİ:** Ramezân-ı şerîf ayının son günü ile bayramın birinci günü arasındaki gecedir.

4 — **KURBAN BAYRAMI GECELERİ:** Kurban bayramının birinci, ikinci ve üçüncü günlerinden sonraki gecelerdir. Bu üç güne **(Eyyâm-i nahr)** denir.

5 — **MEVLİD GECESİ:** Rebî'ul-evvel ayının onbirinci ve onikinci günleri arasındaki gecedir. Dünyâdaki bütün insanlara Peygamber olarak gönderilen, Peygamberlerin sonuncusu ve en üstünü Muhammed Mustafâ aleyhisselâmin doğduğu gecedir. Mîlâdın 571. ci senesinde doğdu denilmektedir. Bu gece, Kadr gecesinden sonra, en kıymetli gecedir. Bu gece, O doğduğu için sevenler afv olur. Bu gece, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” tevellüdü zemânlarında görü- len hâlleri, mu'cizeleri okumak, dinlemek, öğrenmek çok sevâbdır. Kendileri de anlatırdı. Bu gece, Eshâb-ı kirâm “radiyallahü anhüm” da, bir yere toplanıp, okurlar, anlatırlardı. [Birinci kısımda 95. ci madde ve 2. ci kısımda 17. ci madde or- talarına bakınız!]

6 — **BERÂT GECESİ:** Şa'bân ayının onbeşinci gecesidir. Ya'nî ondördüncü gü- nü ile onbeşinci günü arasındaki gecedir. Allahü teâlâ, ezelde, hiç birşey yaratma- dan önce, herşeyi takdîr etdi, diledi. Bunlardan, bir yıl içinde olacak herşeyi, bu gece meleklere bildirir. Kur'ân-ı kerîm, Levhilmahfûza bu gece indi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” bu gece, çok ibâdet, çok düâ eddi.

7 — **Mİ'RÂC GECESİ:** Receb ayının yirmiyedinci gecesidir. Mi'râc, merdiven demektir. Resûlullahın göklere çıkarıldığı, bilinmiyen yerlere götürüldüğü gecedir.

Mekke ehâlsî imân etmiyor. Müslimânlara çok sıkıntı veriyordu. İşkenceye baş- lamış, işi azdırmışlardı. Resûlullah çok üzüldü. Hicretten bir yıl önce, elliiki ya-

şında idi. Zeyd bin Hâriseyi alarak Tâife gitti. Tâif halkına bir ay nasihat eyledi. Hiç kimse îmân etmedi. Alay etdiler. İşkence yaptılar. Yuhâladılar. Çocuklar taşa tutdular. Ümmîdsiz, üzüntülü, yorgun geri dönerken, mubârek bacakları yaralandı. Zeydin başı kan içinde kaldı. Çok sıcak bir sâatde, yol kenârında, bitkin hâlde oturdular. Orada bulunan bağ sâhibi, Rebî'a oğulları zengin Utbe ve Şeybe adında iki kardeş, köleleri Addâs ile, birer salkım üzüm gönderdi.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” üzümü yirken Besmele okudu. Addâs “radıyallahü teâlâ anh”, o zemân hıristiyan idi. Bunu işitince şaşırıldı. (Yıllarca buralardayım. Kimseden böyle söz duymadım. Bu nasıl sözdür?) dedi.

Resûlullah: Sen neredensin? buyurdu.

Addâs: Nineveliyim, dedi.

Resûlullah: Yûnüs aleyhisselâmın memleketinden imişsin, buyurdu.

Addâs: Sen Yûnüsü nereden tanıyorsun? Onu, buralarda kimse bilmez, dedi.

Resûlullah: O benim kardeşimdir. O da, benim gibi Peygamber idi, buyurdu.

Addâs: Bu güzel yüzün, bu tatlı sözlerin sâhibi yalancı olmaz. Ben inandım ki, sen Allahın Resûlüsün, dedi. Müslimân oldu. Yâ Resûlallah “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem”! Yıllarca bu zâlimlere, bu yalancılara kulluk ediyorum. Herkesin hakkını yiyorlar. Herkesi aldatıyorlar. Hiç iyi tarafları yok. Dünyâlık toplamak, şehvetlerini yapmak için her alçaklığı göze alıyorlar. Onlardan nefret ediyorum. Sizinle birlikde gitmek, size hizmetle şereflenmek, câhillerin, ahmakların size yapacağı saygısızlıklara hedef olmak, mubârek vücüdünüzü korumak için fedâ olmak istiyorum, dedi.

Resûlullah, tebessüm buyurdu: Şimdi efendilerinin yanında kal! Az zemân sonra, adımı her yerde işitirsin. O zemân bana gel, buyurdu. Bir müddet istirahat edip, yaralarını, kanlarını sildiler. Mekkeye yürüdüler. Karanlıkta şehre girdiler. Her taraf düşman idi. Gidecek bir yer yokdu. [Birkaç ay Mekke'de çok sıkıntılı geçti.] O gece [Receb ayının yirmiyedinci gecesi] amcası Ebû Tâlibin kızı Ümm-i Hânînin Ebû Tâlib mahallesinde bulunan evine geldi. Ümm-i Hânî, o zemân îmân etmemişti. Kimdir o? dedi.

Resûlullah: Amcan oğlu Muhammedim “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem”. Kabûl edersen, müsâfir geldim buyurdu.

Ümm-i Hânî “radıyallahü teâlâ anhâ”: Senin gibi doğru sözlü, emîn, asîl, şerefli müsâfire can fedâ olsun. Yalnız, teşrîf edeceğinizi önceden bildirseydiniz, birşeyler hâzırlardım. Şimdi yidirecek birşeyim yok, dedi.

Resûlullah “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem”: Yiyecek, içecek istemem. Hiçbiri gözümde yok. Rabbime ibâdet etmek, yalvarmak için bir yer bana yetişir, buyurdu.

Ümm-i Hânî, Resûlullahı “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” içeri alıp, bir hasır, leğen, ibrik verdi. Gelen müsâfire ikrâm etmek, onu düşmandan korumak, arabalar için en şerefli vazîfe sayılırdı. Bir evdeki müsâfire zarar gelmesi, ev sâhibi için büyük yüzkarası olurdu. Ümm-i Hânî düşündü. Bunun Mekke'de düşmanları çok. Hattâ öldürmek isteyenler var. Şerefimi korumak için, sabâha kadar Onu gözeteyim, dedi. Babasının kılıncını alıp, evin etrâfında dolaşmağa başladı.

Resûlullah “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” o gün çok incinmişdi. Abdest alıp, Rabbine yalvarmağa, afv dilemeğe, kulların îmâna gelmesi, se'âdete kavuşmaları için düâya başladı. Çok yorgun, aç, üzüntülü idi. Hasır üzerine uzanıp uyuyuverdi.

O ânda, Allahü teâlâ, Cebrâîl aleyhisselâma:

Sevgili Peygamberimi çok üzdüm. Mubârek bedenini, nâzik kalbini çok incitdim. Bu hâlde, yine bana yalvarıyor. Benden başka, hiçbirşey düşünmüyor. Git! Habîbimi getir! Cennetimi, Cehennemimi göster. Ona ve Onu sevenlere hâzırladığım

ni'metleri görsün. Ona inanmıyanlara, sözleri, yazıları ve hareketleri ile Onu incitenlere hâzırladığım azâbları görsün. Onu ben tesellî edeceğim. Onun nâzik kalbinin yaralarını ben gidereceğim buyurdu. Cebrâîl “aleyhisselâm”, bir ânda Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” yanına geldi. Mışıl mışıl uyuyor gördü. Dürtmeğe, uyandırmaya kıyamadı. İnsan şeklinde idi. Mubârek ayağının altını öpdü. Bu şekilde Resûlullahı uyandırdı. Cebrâîl aleyhisselâmı hemen tanıdı ve: **(Ey Cebrâîl kardeşim! Böyle vaksiz niçin geldin. Yoksa bir hatâ mı etdim, Rabbimi gücendirdim mi? Bana acı haber mi getirdin?)** buyurdu ve Rabbinin darılacağından çok korktu.

Cebrâîl “aleyhisselâm”: Ey bütün yaratılmışların en üstünü! Ey Yaratanın sevgilisi! Ey Peygamberlerin efendisi, iyilikler menba'ı, üstünlükler kaynağı olan şerefli Peygamber! Rabbin sana selâm ediyor. Hiçbir Peygambere, hiçbir mahlûkuna vermediği ni'meti sana ihsân ediyor. Seni kendine da'vet ediyor. Lutfen kalk. Buyur, gidelim, dedi. Kâ'be yanına geldiler. Orada, bir kimse geldi. Göğsünü yardı. Kalbini çıkardı. Zemzem suyu ile yıkadı. Yine yerine koydu. Sonra Cennetden gelen Burak adındaki beyâz hayvana binip, bir anda Kudüsde, Mescid-i Akşâya geldiler. Cebrâîl “aleyhisselâm” kayayı parmağı ile deldi. Burakı oraya bağladı. Geçmiş Peygamberlerden ba'zısının rûhları insan şeklinde orada idi. Cemâ'at ile nemâz için Âdem, Nûh, İbrâhîm Peygamberlere, imâm olmalarını sıra ile söyledi. Hiçbiri kabûl etmedi. Özr dilediler. Kusûrlu olduklarını söylediler. Cebrâîl “aleyhisselâm”, Habîbullahı ileri sürdü. Sen varken, başkası imâm olamaz, dedi. Nemâzdan sonra, mescidden çıkıp bilinmiyen bir mi'râc ile, bir ânda, yedi kat gökleri geçtiler. Her gökde bir büyük Peygamberi gördü. Cebrâîl “aleyhisselâm” Sidrede kaldı ve kıl kadar ilerlersem, yanar, yok olurum dedi. Sidret-ül-müntehâ, altıncı gökde bulunan büyük bir ağaçtır. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” Cenneti, Cehennemi, sayısız şeyleri görüp, Refref adındaki bir Cennet yaygısı üstünde olarak Kürsî, Arş ve rûh âlemlerini geçip, bilinmiyen, anlaşılamiyan, anlatılamiyan şekilde, Allahü teâlânın dilediği yüksekliklere ulaştı. Mekânsız, zemânsız, cihetsiz, sıfatsız olarak Allahü teâlâyı gördü. Gözsüz, kulaksız, vâsitasız, ortamsız olarak Rabbi ile konuştu. Hiçbir mahlûkun bilemeyeceği, anlıyamıyacağı ni'metlere kavuşup, bir ânda, Kudüse ve oradan Mekke-i mükerremeye, Ümm-i Hânînin evine geldi. Yatdığı yer henüz soğumamış, leğendeki abdest suyunun hareketi durmamış idi. Dışarda dolaşan Ümm-i Hânî “radıyallahü teâlâ anhâ” uyuklamış, birşeyden haberi olmamıştı. Kudüsden Mekkeye gelirken, Kureyşin kervanına rastladı. Kervandaki bir deve ürkdü, yıkıldı.

Sabâh olunca, Kâ'be yanına gidip mi'râcını anlattı. İştiten kâfirler alay etdi. Muhammed aklını kaçırmış, iyice sapıtmış dediler. Müslimân olmağa niyeti olanlar da vaz geçdi. Birkaçı sevinerek Ebû Bekrin evine geldi. Çünkü, bunun akllı, tecribeli, hesâblı bir tüccâr olduğunu biliyorlardı. Kapiya çıkınca hemen sordular:

Ey Ebâ Bekr “radıyallahü teâlâ anh”! Sen çok kerre Kudüse gitdin geldin. İyi bilirsin. Mekkenin Kudüse gidip gelmek, ne kadar zemân sürer dediler.

Ebû Bekr “radıyallahü teâlâ anh”: İyi biliyorum. Bir aydan fazla, dedi.

Kâfirler bu söze sevindi. Akllı, tecribeli adamın sözü böyle olur, dediler. Gülererek, alay ederek ve Ebû Bekrin “radıyallahü teâlâ anh” de kendi kafalarında olduğuna sevinerek:

Senin efendin, Kudüse bir gecede gidip geldiğini söylüyor. Artık iyice sapıtdı diyerek, Ebû Bekre sevgi, saygı ve güvenc gösterdiler.

Ebû Bekr “radıyallahü anh”, Resûlullahın mubârek adını iştince, (Eğer O söyledi ise, inandım. Bir ânda gidip gelmiştir) deyip içeri girdi. Kâfirler neye uğradıklarını anlayamadı. Önlerine bakıp gidiyor ve (Vay canına, Muhammed ne yaman büyücü imiş. Ebû Bekre sihr yapmış) diyorlardı.

Ebû Bekr “radıyallahü teâlâ anh” hemen giyinip, Resûlullahın yanına geldi. Büyük kalabalık arasında, yüksek sesle (Yâ Resûlallah! Mi’râcinız mubârek olsun! Allahü teâlâyâ sonsuz şükrler ederim ki, bizleri, senin gibi büyük Peygambere, hizmetçi yapmakla şereflendirdi. Parlıyan yüzünü görmekle, kalbleri alan, rûhları çeken tatlı sözlerini işitmekle ni’metlendirdi. Yâ Resûlallah “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem”! Senin her sözün doğrudur. İnanırım. Canım sana fedâ olsun!) dedi. Ebû Bekrin sözleri, kâfirleri şaşırttı. Diyecek şey bulamayıp dağıldılar. Şübheye düşen, îmânî za’îf birkaç kişinin de kalbine kuvvet verdi. Resûlullah “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem”, o gün Ebû Bekre (Sıddîk) dedi. Bu adı almakla, bir kat dahâ yükseldi.

Kâfirler bu hâle çok kızdı. Mü’minlerin kuvvetli îmânına, Peygamberin “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” her sözüne hemen inanmalarına, Onun çevresinde pervâne gibi toplanmalarına dayanamadılar. Resûlullahı “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” mahcûb, mağlûb etmek için, imtihân etmeğe yeltendiler:

Yâ Muhammed “aleyhisselâm”! Kudüse gitdim diyorsun. Söyle bakalım! Mescidin kaç kapısı, kaç penceresi var, gibi şeyler sordular. Hepsine cevâb verirken, hazret-i Ebû Bekr, öyledir yâ Resûlallah, öyledir yâ Resûlallah derdi. Hâlbuki, Resûlullah “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” edebinden, hayâsından karşısındakinin yüzüne bile bakmazdı. Buyururdu ki, (Mescid-i aksâda etrâfıma bakmamışdım. Sorduklarını görmemişdim. O ânda Cebrâîl “aleyhisselâm”, Mescid-i aksâyı gözümün önüne getirdi. [Televizyon gibi] görüyor, sayıyordum. Sorularına, hemen cevâb veriyordum. Yolda, develi yolcular gördüğünü söyledi. İnşâallah çarşamba günü gelirler buyurdu. Çarşamba günü güneş batarken, kervan Mekkeye geldi. Fırtına eser gibi oldu. Çunu, bir devenin yıkıldığını söylediler. Bu hâl mü’minlerin îmânını kuvvetlendirdi. Kâfirlerin düşmanlığını artırdı. (**Rûh-ul-beyân**)da (**Tefsîr-i Hüsey-nî**)den alarak ve (**Bahr**)de, imâmlığı anlatırken, diyor ki, (Resûlullahın Mekkedeki Beytül-mukaddese götürüldüğüne inanmayan kâfir olur. Göklere ve bilinmiyen yerlere götürüldüğüne inanmayan ise, dâl ve mübtedî’ olur). Ya’nî sapık olur.

8 — **RECEB AYI VE REGÂİB GECESİ:** Receb ayının ilk Cum’a gecesine (**Regâib gecesini**) denir. Receb ayının her gecesini kıymetlidir. Her Cum’a gecesini de kıymetlidir. Bu iki kıymetli gece bir araya gelince, dahâ kıymetli olmaktadır. Regâib gecesinin kıymetini, çeşidli hadîs-i şerîfler ile bildirilmiştir. (**İslâm Ahlâkı**) kitâbının 430.cu sahîfesine bakınız!

Receb ayı, Âdem aleyhisselâmdan beri kıymetli idi. Bu ayda muhârebe etmek günâh idi. Her ümmet, bu aya saygı gösterirdi. Receb demek, müreccib, mu’azzam, muhterem, kıymetli demektir. Fârisî (**En’sülvâ’ızîn**) kitâbında diyor ki, (İsâ “aleyhisselâm” zemânında bir genc, güzel bir kıza tutulmuşdu. Ona kavuşmak için çırpınıyordu. Nice zemân sonra söz aldı. Bir akşam, odada buluşdular. Soyundular. Genç, pek sevincli idi. Ansızın, pencereden hilâli [yeni ay] gördü. Bu hangi aydır dedi. Kız, Receb deyince, genc toparlandı. Giyindi. Kız şaşırp, ne oluyorsun dedi. Genç, babalarımın işitdim. Receb ayında günâh işlenmez. Bu aya saygı gösterilir deyip, özr diledi ve evine gitti. Allahü teâlâ, İsâ aleyhisselâma vahy gönderip, olanları bildirdi. Bu genci ziyâret et! Selâmımı söyle buyurdu. Genç, Receb ayına gösterdiği bir saygı için, büyük bir Peygamberin “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” kendine gönderildiğine sevinerek îmân etdi. İyi bir mü’min oldu. Receb ayına gösterdiği bir saygı sebebi ile, îmân şerefine kavuştu.)

9 — **MUHARREM GECESİ:** Muharrem ayının birinci gecesini, müslimânların kamerî yılbaşı gecesidir. Müslimânların şemsî yılbaşı gecesini ise, efrencî Eylül ayının yirminci gecesidir. Muharrem ayı, islâm kamerî senesinin birinci ayıdır. Muharrem ayının birinci günü müslimânların kamerî senesinin, birinci günüdür. Kâfirler, kendi yılbaşılı olan ocak ayının birinci gecesinde, Noel baba yapıyorlar. Gü-yâ hıristiyan dîninin emri etdiği küfrleri işliyorlar. Bu gecede tapınıyorlar. Müslimânlar da, kendi sene başı gecelerinde ve günlerinde müsâfaha ederek, mektûb-

laşarak tebrikleşir. Birbirlerini ziyâret eder, hediye verirler. Senebaşını mecmû'a ve gazetelerle kutlarlar. Yeni senenin, birbirlerine ve bütün müslimânlara hayırlı ve bereketli olması için düâ ederler. Büyükleri, akrabâyı, âlimleri evinde ziyâret edip düâlarını alırlar. O gün, bayram gibi temiz giyinirler. Fakîrlere sadaka verirler.

10 — **AŞÛRE GECESİ:** Muharrem ayının onuncu gecesidir. Muharrem ayı, Kur'ân-ı kerîmde kıymet verilen dört aydan biridir. Aşûre, bu ayın en kıymetli gecesidir. Allahü teâlâ, birçok düâları Aşûre günü kabûl buyurdu. Âdem aleyhisselâmın tevbesinin kabûl olması, Nûh aleyhisselâmın gemisinin tûfândan kurtulması, Yûnûs aleyhisselâmın balığın karnından çıkması, İbrâhîm aleyhisselâmın Nemrûdun ateşinde yanmaması, İdrîs aleyhisselâmın diri olarak göke çıkarılması, Ya'kûb aleyhisselâmın, oğlu Yûsûf aleyhisselâma kavuşması ve gözlerindeki perdenin kalkması, Yûsûf aleyhisselâmın kuyudan çıkması, Eyyûb aleyhisselâmın hastalıktan kurtulması, Mûsâ aleyhisselâmın Kızıldenizden geçip, Fir'avnın boğulması ve İsâ aleyhisselâmın vilâdeti ve yehûdîlerin öldürmesinden kurtulup, diri olarak göke çıkarılması hep Aşûre günü oldu. Nûh "aleyhisselâm" gemide aşûre tatlısı pişirdiği için müslimânların Muharrem'in onuncu günü aşûre pişirmesi ibâdet olmaz. Muhammed "aleyhisselâm" ve Eshâb-ı kirâm "radiyallahü anhüm ecma'in" böyle yapmadı. Bugün aşûre pişirmeği ibâdet sanmak, bid'atdır, günâhdır. Muhammed aleyhisselâmın yaptığı veyâ emr ettiği şeyleri yapmak ibâdet olur. Din kitâblarının yazmadığı, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirmediği şeyleri yapmak, sevâb olmaz. Günâh olur. O gün, herhangi bir tatlı yapmak, tanıdıklara ziyâfet, fakîrlere sadaka vermek sünnettir, ibâdetdir. İbni Âbidîn, beşinci cild, ikiyüzyetmişaltıncı sahîfede diyor ki, (Kırpiklere sürme çekmek sünnettir. Fekat, bunu yalnız Aşûre günü yapmak harâmıdır).

Hazret-i Hüseyin "radiyallahü anh" o gün şehîd oldu diyerek, mâtem tutmak, döğünmek de bid'atdır. Günâhdır. Şî'iler, hazret-i Hüseyin için mâtem tutuyorlar. Hazret-i Hüseyini, hazret-i Alînin oğlu olduğu için, tapınırcasına övüyorlar. Ehl-i sünnet ise, onu Resûlullahın "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" torunu olduğu için çok seviyoruz. İslâmiyyetde mâtem tutmak yokdur. Müslimânlar, yalnız Aşûre günü mâtem tutmaz. Kerbelâ fâci'asını hâtırlayınca her zemân üzülür. Kalbleri sızlar. Gözleri kan ağlar. İslâmiyyetde mâtem tutmak olsaydı, Aşûre günü değil, Resûlullahın Tâifde mubârek ayaklarının kana boyandığı ve Uhudda mubârek dişinin kırılıp, mubârek yüzünün kanadığı ve vefât ettiği gün mâtem tutulurdu.

Yukarıdaki on geceden, beşinci, altıncı, yedinci ve sekizinci gecelere (**Kandil**) geceleri denir.

Yukarıda bildirilen on geceden başka, fitr bayramının diğer geceleri, Zil-hicce ayının ilk on geceleri, Muharrem'in ilk on geceleri ve her Cum'a ve pazartesi geceside mubârekdir. Şernblâlî "rahmetullahi teâlâ aleyh", (**İmdâd-ül-fettâh**) kitâbında, bu gecelerin fazîletlerini uzun yazmışdır.

Aşağıdaki hadîs-i şerîfler, muhtelif kitâblarda yazılıdır:

1 — Rahmet kapıları dört gece açılır. O gecelerde yapılan düâ, tevbe, red olmaz. Fitr bayramının ve Kurban bayramının birinci geceleri, Şa'bânın onbeşinci [Berât] geceside ve Arefe geceside, [Kadr geceside, birçok hadîs-i şerîflerde bildirildiği için burada da bildirilmeye lüzûm görülmemişdir].

2 — Allahü teâlâ, ibâdetler içinde, Zil-hiccenin ilk on gününde yapılanları dahâ çok sever. Bu günlerde tutulan bir gün oruca, bir senelik oruc [nâfile oruc] sevâbı verilir. Gecelerinde kılınan nemâz, Kadr gecesinde kılınan nemâz gibidir. Bu günlerde çok tesbîh, tehlîl ve tekbîr ediniz!

3 — Bir müslimân, Terviye günü oruc tutarsa ve günâh söylemezse, Allahü teâlâ, onu elbette Cennete sokar.

4 — Arefe gününe hurmet ediniz! Çünkü Arefe, Allahü teâlânın kıymet verdiği bir gündür.

5 — Arefe gecesi ibâdet edenler, Cehennemden âzâd olur.

6 — Arefe günü oruc tutanların, iki senelik günâhları afv olur. Biri, geçmiş senenin, diğeri, gelecek senenin günâhudır. [Arefe, Zil-hiccenin dokuzuncu günüdür. Başka günlere Arefe denmez!].

7 — Arefe günü bin İhlâs okuyanın bütün günâhları afv olur ve her düâsı kabûl olur. Hepsini Besmele ile okumalıdır.

8 — Receb, Allahü teâlânın ayıdır. Receb ayına ikrâm edene, saygı gösterene, Allahü teâlâ, dünyâda ve âhiretde ikrâm eder.

Abdülkâdir-i Geylânînin “rahmetullahi aleyh” arabî (Fütûhulgayb) kitâbının ve bunun, Abdülhak Dehlevî, fârisî şerhinin, [1313] Hindistân baskısı, ikiyüzetmişdördüncü sahîfede, Alî “radıyallahü anh” aşağıdaki hadîs-i şerîfi haber verdi:

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Farz nemâzı kılmamış olanın nâfile nemâzları kılması, vakti temâm olmuş hâmile kadına benzer. Çocuğu olaçağı günlerde, çocuğu düşürür, aldırır. Çocuğu yok olduğı için, bu kadına, hâmile denemez. Ana da denemez. Bu kimde de böyledir. Farz nemâzlarını ödemedikce, Allahü teâlâ, nâfile nemâzlarını kabûl etmez).** Büyük âlim, hadîs-i şerîf müte-hassısı Abdülhak Dehlevî “rahmetullahi aleyh”, bu kitâbı fârisî şerh ederken buyuruyor ki, (Bu hadîs-i şerîf, farz borclarını kazâ etmeyip de, sünnetleri ve nâfileleri kılanların, boş yere uğraşdıklarını bildirmekdedir. Çünkü, farz ve vâcib olmıyan nemâzlara nâfile nemâz denir. Farzlarla birlikte kılınan nâfilelere **(Müekked sünnet)** nemâzlar denir. Farzla birlikte kılınması bildirilmeyenlere **(Zevâid sünnet)** nemâzları denir).

9 — Recebin ilk Cum’a gecesini ihyâ edene [saygı gösterene], Allahü teâlâ kabr azâbı yapmaz. Düâlarını kabûl eder. Yalnız, yedi kimseyi afv etmez ve düâlarını kabûl etmez: Fâiz alan veyâ veren, müslimânları aşağı gören, anasına, babasına eziyet eden, karşı gelen çocuk, müslimân olan ve islâmiyyete uyan kocasını dinlemiyen kadın, şarkı ve çalgıcılığı san’at edinenler, livâta ve zinâ edenler, beş vakt nemâzı kılmıyanlar. Bunlar, bu günâhlardan vaz geçmedikce, tevbe etmedikce, düâları kabûl olmaz. Ananın, babanın, kocanın, kancanın, hiç kimsenin, islâmiyyete uymıyan emri dinlenilmez, yapılmaz. Fekat, anaya, babaya, yine tatlı söylemek, onları incitmemek lâzımdır. Ana baba kâfir ise, onları kiliseden, meyhâneden, sırtda taşıyarak bile, geri getirmek lâzımdır. Fekat, oralara götürmek lâzım değildir.

İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh” beşinci cild, ikiyüztaltmışdokuzuncu sahîfede buyuruyor ki, (Anayı, babayı ve kadının zevcini, adları ile çağırması tahrîmen mekrûhdur, küçük günâhdır. Ta’zîm ile, saygı anlatan kelimeler ile ve yanına giderek çağırmaları lâzımdır. Uzakdan, yüksek sesle çağırmamalıdır).

10 — Cebrâil “aleyhisselâm” bana geldi. Kalk, nemâz kıl ve düâ et! Bu gece, Şa’bânın onbeşinci gecesidir dedi. Bu geceyi ihyâ edenleri, Allahü teâlâ afv eder. Yalnız, müşrikleri, büyücüleri, falcıları, hasîsleri, alkollü içki içenleri, fâiz yiyenleri ve zinâ yapanları afv etmez.

11 — Berât gecesini ganîmet, fırsat biliniz! Çünkü, belli bir gecedir. Şa’bânın onbeşinci gecesidir. Kadr gecesini, çok büyük ise de, hangi gece olduğı belli değildir. Bu gece, çok ibâdet yapınız. Yoksa, kıyâmet günü pişmân olursunuz!

Bir zemânda veyâ bir yerde veyâ birşeyi okumakda, yapmakda, çok sevâb ve-rileceğini işitince, o sevâba kavuşmağı niyyet ederek, düşünerek yapana, bu haber doğru olmasa bile, Allahü teâlâ, o sevâbları ihsân eder. Fekat, bunun islâmiyyet tarafından yasak edilmemiş birşey olması lâzımdır. Nâfile ibâdetlerin sevâbına kavuşabilmek için, imânda ve farzlarda kusûr olmamak ve günâhlara tevbe etmek ve ibâdet olarak yapmağı niyyet etmek şarttır.

86 — ŞEMSÎ SENELERİ, KAMERÎ SENEYE ÇEVİRMEK

Zemân ölçmek için kullanılan zemân ölçü birimlerinden birisinin (sene) olduğu, altmışıncı maddede bildirilmişdi. Uzunluk bakımından iki dürlü sene vardır: Şemsî sene ve Kamerî sene. Şemsî sene, güneş senesi olup, Erd küresinin güneş etrâfında bir devr yaptığı zemândır. 365, 242 vasatî güneş günüdür. Kamerî sene; ay küresinin, Erd küresi etrâfında 12 kerre döndüğü zemân olup, 354, 367 vasatî güneş günüdür. Güneş yılı, kamerî yıldan 10,875 gün dahâ uzundur. Mebde' [başlangıç] zemânına göre, iki dürlü sene kullanılmaktadır. Mîlâdî sene, hicrî sene. Mîlâdî sene, İsâ aleyhisselâmin doğum günü zan edilen zemândan başlar ise de, Fransa kralı 9. cu Şarlin 970 [m. 1563] senesinde, yıl başının 1 Ocakdan [Kânûn sâ-niden] başlamasını emr ettiği, Hasîb beğın (**Kozmoğrafya**) kitâbında yazılıdır. Hicrî sene, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” Medîneye hicret ettiği seneden başlamaktadır. Hicrî şemsî senenin mebdei, Medîneye girdiği efrencî Eylül ayının 20. ci, rûmî Eylül ayının 7. ci pazartesi günü olduğu, 1310 [m. 1893] tâ-rîhli Ebüzziyâ takvîminde uzun yazılıdır. Acemlerin şemsî senesi, bundan altı ay evvel, ya'nî martın yirminci günü olan mecûsî bayramında başlamaktadır. Hicrî kamerî senenin mebdei, aynı senenin Muharrem ayının birinci Cum'a günü olup, efrencî Temmuz ayının 16. cı günüdür. Peygamberimizin “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” hicreti mîlâdın 622. ci senesinde oldu. 621. ci sene temâm olduktan 196 gün [0,54 sene] sonra hicrî kamerî yılbaşdır. 262 gün [0,72 sene] sonra da, hicrî şemsî yılın mebdeidir. Hicrî şemsî yılın mebdei, hicrî kamerî yıl mebdeinden 66 gün [0,18 sene] sonra olmaktadır. Hicrî şemsî sene adedine 0,18 ilâve edince, hicrî şemsî sene adedi de 16 Temmuzdan başlamış oluyor. Senede 10,875 günlük farkdan dolayı, şemsî sene 32,5 olunca, kamerî sene 33,5 oluyor. Kamerî sene adedi, $32,58/33,58=0,97023$ ile çarpılınca, şemsî sene olur. Hicrî şemsî sene adedi $33,5/32,5=1,0307$ ile çarpılınca, kamerî sene adedi olur.

1404 kamerî senesi başına rastlayan hicrî şemsî seneyi bulalım: Bir senenin başı, bir evvelki senenin sonu olduğu için ve şemsî sene de, 16 Temmuzda başlamış olsaydı, şemsî sene mikdârı $1403 \times 0,97023 = 1361,23$ olurdu. Şemsî sene, 16 Temmuzdan 0,18 sene sonra başladığı için, bundan 0,18 sene çıkarılınca, 1362 senesinin $0,05 \times 12 = 0,6$ birinci ayının $0,6 \times 30 = 18$. ci günü olur.

1362 hicrî şemsî sene başına rastlıyan kamerî senenin kaç olduğunu bulalım: Kamerî sene de 20 Eylülde başlamış olsaydı $1361 \times 1,0307 = 1402,78$ olurdu. Bundan 0,18 fazlası, 1403 senesinin $0,96 \times 12 = 11,52$ onikinci ayının yarısı olur.

1984 mîlâdî senesi başında hicrî senelerin kaç olduklarını bulalım: 1984 mîlâdî senesi başına rastlıyan hicrî şemsî sene $1984 - 622 = 1362$ dir. 20 Eylül ile 1 Ocak arası 103 gün [0,28 sene]dir. 1362 şemsî sene başında kamerî senenin 1402,96 olduğunu yukarda bulmuşduk. Kamerî sene de $1402,96 + 0,28 = 1403,24$ olur ki, 1404 kamerî senenin $0,24 \times 12 = 2,88$ üçüncü ayının $0,88 \times 30 = 26,4$ yirmi yedinci günü olur.

87 — KAMERÎ SENEYİ, MÎLÂDÎYE ÇEVİRMEK

1404 hicrî kamerî senesi başına rastlıyan mîlâdî seneyi bulalım: $1403 \times 0,97023 = 1361,23$ 16 Temmuzdan başlayan hicrî güneş senesi olur. $1361,23 + 621,54 = 1982,77$ olur ki, 1983 senesinin $0,77 \times 12 = 9,24$ onuncu ayının $0,24 \times 30 = 7,2$ sekizinci günüdür.

*Hak tecellî eyleyince, her işi âsân eder,
halk eder esbâbını, bir lahzada ihsân eder.*

88 — HİCRÎ SENE BAŞININ HANGİ GÜN OLDUĞUNU BULMAK

Muharrem'in birinci gününü bulmak için sene adedi, beş ile çarpılır [darb edilir]. Bulunan aded, sekize bölünür [taksîm olunur]. Bâkî [kalan sayı], perşembe-den i'tibâren gün adedini gösterir. Meselâ [1357] senesi Muharremi ibtidâsı: 1357 nin beş misli 6785 dir. Bunun 8 ile taksîminden bir kalır. Muharrem'in başı perşem-bedir. Üçyüzaltmışbirinci [361]. sahîfeye bakınız!

89 — HERHANGİ BİR ARABÎ AYIN BİRİNCİ GÜNÜNÜ BULMAK (Işık Usûlü)

Sene adedinden bir noksânî, 4,367 ile çarpılır [darb edilir]. Bulunan adedin tam sayısına, aranılan aya mahsûs rakam ilâve edilir. Çıkan mecmû' [toplam], yediye taksîm edildikde, kalan [bâkî], Cum'adan i'tibâren gün adedi olur.

Oniki arabî ayın herbirine mahsûs rakamlar, şu beytdeki, oniki kelimenin birinci harfleridir. Her büyük harf, (**Ebced hesâbı**) ile, bir adedi gösterir:

**Hilmi Bu Dünyâya Hiç Zahmet Etme!
Cemâl-i Dünyâyı, Vefâsız Zen Buldu Cümle.**

Beytdeki oniki büyük harfin sıraları, oniki arabî ayın, Muharremden i'tibâren sıralarına göredir. Her harf, aynı sıradaki ayın husûsî numarasıdır.

(Ebced hevvez huttf) kelimelerindeki harflere (**Hurûf-i cümmel**) denir. Bu kelimeler de:

E=1, b=2, c=3, d=4, he=5, v=6, z=7, hu=8, t=9, î=10 dur. Buna göre, yukarıdaki beytde kelimelerin birinci harfleri:

Hilmi=8=Muharrem
Bu=2=Safer
Dünyâya=4=Rebî'ul-evvel
Hiç=5=Rebî'ul-âhır
Zahmet=7=Cemâzil-evvel
Etme=1=Cemâzil-âhır
Cemâli=3=Receb
Dünyâyı=4=Şa'bân
Vefâsız=6=Ramezân-ül-mubârek
Zen (kadın)=7=Şevvâl
Buldu=2=Zil-ka'de
Cümle=3=Zil-hicce

aylara mahsûs rakamları gösterir.

Meselâ [1362] senesi, Zil-ka'de ayının yirmidokuzuncu gününü bulalım:

1361 adedini, 4,367 ile darb edelim, 5943 olur. Buna iki ilâve edelim. Çünkü, Zil-ka'deye mahsûs aded ikidir, 5945 olur. Bunu yediye bölünce, iki artar. Demek ki Zil-ka'denin birinci günü, Cum'adan başlayarak, ikinci gün imiş. Ya'nî cumartesi imiş. Yirmidokuzuncu gün de, tabî'î yine cumartesidir. Hüseyin Hilmi Işıkın "rahmetullahi teâlâ aleyh" bulmuş olduğu bu üsûl, pek kat'î ve hassâsdır.

Kamer, güneşin ve yıldızların, şarkdan garba doğru olan, günlük hareketlerine

iştirâk ettiği gibi [s.182]. Erd etrâfında garbdan şarka doğru da hareket etmektedir. Bu hareketi, güneşin garbdan şarka doğru olan senelik hareketinden dahâ sür'atlidir. Kamer, bu hareketinde bir devrini 27 gün 8 sâatde temâmlamaktadır. Bu sebep ile, günlük devrini yıldızlardan elli dakika 30 sâniye sonra temâmlar. Güneş ise, günlük hareketini dört dakika sonra temâmlamaktadır. Bunun için kamer, bir evvelki güne nazaran, güneşden dahâ sonra Nısf-ün-nehâra gelir ve birinci gece güneşden 45 dakika sonra gurûb eder. Kamer, yer küresinin etrâfında dönerken, mahrekinin bulunduğu müstevî ile, husûf müstevîsi arasında takrîben beş derece bir zâviye vardır. Her devrinde, bir kerre, ay ile güneş, yer küresinin aynı tarafında olarak, üçü bir doğrultuda bulunuyorlar. Bu hâlde (**İctimâ'ı neyyireyn=Conjunction**) denir. Bu hâlde iken, kamerin bize karşı olan yüzü karanlık oluyor. Ayı göremiyoruz. Bu zemâna (**Muhak**) denir. Muhak zemânı sâbit değildir. Yirmisekiz sâat ile yetmişiki sâat arasında değişmektedir. Osmânlı âlimlerinin takvîmlerinde a'zamî olarak üç gün [72 sâat] hesâb edildiğini görüyoruz. İctimâ' vakti, Muhak zemânının tam ortası olup, ilmî takvîmlerde her ay için yazılıdır. Erd da güneş etrâfında hareket ettiği için, iki ictimâ' vakti arasındaki zemân, 29 gün 13 sâat olmaktadır. İctimâ' vaktinde, şems ile kamer, aynı vakte Nısf-ün-nehârdan geçmektedir. İctimâ' vaktinden sekiz derece [takrîben 14 sâat] geçmeden evvel, ya'nî Erd ile kameri ve Erd ile şemsi birleşdiren, iki yarım doğru arasındaki (**Beynûnet=Elongation**) zâviyesi sekiz dereceden [14 sâatdan] az iken, hilâl hiçbir zemânda, hiçbir yerde görülemez. A'zamî 18 derece olunca, ay muhakdan kurtulup, güneş batarken, 45 dakika içinde batı tarafında üfuk hattı üzerinde, yeni ayın hilâli görünür. Fekat, 57 dakika (**İhtilâf-ı manzar**)ından dolayı, üfka 5 derece yaklaşınca görülemez. Muhakdan kurtulduğu vakt, hangi memleketde güneş batmakda ise, o tûl derecesindeki memleketlerden hilâl görülür. Sonraki sâatlarda veyâ gecede, bunların garbındaki memleketlerde de, güneşin gurûbundan sonra görülebilir. Meselâ, Receb ayı başlayacağı zemân, ictimâ' vakti, 14 Mayıs 1980 çarşamba günü Türkiye [İzmitin mahallî] sâati ile, 15 dedir. Hilâlin ilk görünmesi, perşembe günü beşden evvel olamaz. Osmânlı âlimlerinin kabûl ettiği gibi, bu zâviye 18 derece, ya'nî birbuçuk günlük zemân olunca, hilâlin ilk görünmesi 16 Mayıs Cum'a günü sâat 3 de olacaktır. Cum'a günü güneşin batması, İstanbulda 19.20 de olduğu için, güneşin batması 16 sâat önce olan, ya'nî İstanbulun 240 derece veyâ Londranın 270 derece doğusunda bulunan Amerikanın Şikago şehrinde ve batısındaki yerlerde, Cum'a günü [Cumartesi gecesi] güneş batarken hilâl görülebilecektir. Mayısın 17. Cumartesi günü, Recebin birinci günü olacaktır. 270 dereceli tûl dâiresinin şarkındaki memleketlerde, bu gece görülemez. Geceler, gurûb zemânında, bu gecelerin gündüzleri, gece yarısı başlamaktadır. Bu hesâblar, kamerî ayın başladığı vakti bulmak için değildir. Hilâlin görülebileceği geceyi anlamak içindir. İmâm-ı Sübkî de böyle buyurdu. İmâmın sözünü tersine çevirenlere aldanmamalıdır. (**Tahtâvî ve Sernblâli hâşiyeleri**). İbni Âbidîn, birinci cild, ikiyüzseksendokuzuncu sahîfede, kible ta'yînini bildirirken, diyor ki: (Ramezân-ı şerîfin birinci gününü anlamakda takvîmlere güvenilmemelidir, buyurdular. Çünkü oruc, gökde yeni ayı görmeye farz olur. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", (**Hilâli görünce oruca başlayınız!**) buyurdu. Hâlbuki hilâlin doğması, görmeye değil, hesâblardır ve hesâb sahîh olup, hilâl, hesâbın bildirdiği gecede doğar. Fekat, o gece görülmeyip, bir gece sonra görülebilir ve oruca, hilâlin doğduğu gece değil, görüldüğü gece başlamak lâzımdır. Çünkü, islâmiyyet böyle emr buyurmuşdur). Semâda, Ramezân-ı şerîf hilâlini aramak, bir ibâdetdir. Görülüyor ki, Ramezân-ı şerîf başlangıcını önceden haber vermek, islâmiyyeti bilmemek âlâmetidir. Kurban bayramının birinci günü de, Zilhicce ayının hilâlini görmeye anlaşılır. Zilhicce ayının dokuzuncu Arefe günü, hesâbla, takvîmler anlaşılabilir gün veyâ bundan bir gün sonra olur. Bundan bir gün önce Arafâta çıkanların hacları sahîh olmuyor. Hiçbiri hâcı olamıyor.

Arabî ayın birinci gününü bulmak için, (**Ma'rifetnâme**) ve (**Acâib-ül-mahlûkât**)

kitâblarında da, birbirlerinden başka üsûller ve cedveller yazılıdır. İkincisinde ayrıca diyor ki, imâm-ı Ca'fer Sâdık "rahmetullahi teâlâ aleyh" buyurdu ki, her sene Ramezân-ı şerîfin birinci günü, bir evvelki senedeki Ramezânın birinci gününden başlayarak sayılan, haftanın beşinci günüdür.

Aylar	0	1	2	3	4	5	6	7
Muharrem	6	4	1	6	3	7	5	2
Safer	1	6	3	1	5	2	7	4
Rebî'ul-evvel	2	7	4	2	6	3	1	5
Rebî'ul-âhir	4	2	6	4	1	5	3	7
Cemâzil-evvel	5	3	7	5	2	6	4	1
Cemâzil-âhir	7	5	2	7	4	1	7	3
Receb	1	6	3	1	5	2	7	4
Şa'bân	3	1	5	3	7	4	1	6
Ramezân	4	2	6	4	1	5	3	7
Şevvâl	6	4	1	6	3	7	5	2
Zilka'de	7	5	2	7	4	1	6	3
Zilhicce	2	7	4	2	6	3	1	5

Herhangi arabî ayın birinci gününü bulmak için, 1310 [m. 1893] senesi, Ebüzziyâ takvîminde diyor ki, hicrî kamerî sene adedi sekize bölünür. Bakıyye, İbni İshak Ya'kûb kindînin yandaki cedvelinde, birinci satırda bulunup, bundan aşağıya inince, ay hizâsındaki rakam, Cum'adan i'tibâren gün adedi olur.

Ahmed Ziyâ beğın kitâbındaki Uluğ beğın cedveli ve bunun kullanılması, aşağıda bildirilmiştir.

Herhangi bir arabî ayın birinci gününün hangi gün olduğunu bulmak için muhtelif usûller vardır. Bunların en sahîhî, Uluğ beğın bildirdiği usûldür. Bu usûle göre, evvelâ, hicrî senenin birinci ayı olan Muharrem ayının birinci günü bulunur. Muharrem ayının birinci gününü bulmak için, bilinen hicrî sene sayısı dâimâ 210 adedine bölünür. Bu taksîmin bâkîsinin, ya'nî kalanının birler basamağındaki (en sağdaki) rakam bâkîden çıkarılır. Kalan sayı birinci cedvelde, birinci sütûnda, ya'nî bâkî sayısının birler basamağı atılmış hâli sütûnunda bulunur. Buradan sağa doğru gidilir. Cedvelin birinci satırındaki, birler basamağındaki rakamdan da, aşağı doğru gidilir. İkisinin keşiştiği yerdeki rakam, pazardan i'tibâren sayılarak, Muharrem'in birinci günü olur. Meselâ, 1316 hicrî senesinin Muharrem'in birinci gününü

bulmak için, $\frac{1316}{210} = 6 \frac{56}{210}$ dur. Bâkî [kalan] 56'nın birler basamağındaki 6 rakamı

56 dan çıkarılınca 50 kalır. Birinci sütûndaki 50'den sağa gidilince, 6 rakamına âid sütûnda 1 bulunur. Sene başının pazar günü olduğu anlaşılır. Herhangi bir ayın birinci gününü bulmak için, önce bu senenin birinci günü bulunur. İkinci cedvelde, Muharrem hizâsındaki, ya'nî birinci satırdaki sene başı günü rakamının bulunduğu sütûnda, arandığı ay hizâsındaki rakam, bu ayın birinci gününün pazardan i'tibâren sayısı olur. Meselâ, 1316 senesi Ramezân ayının birinci gününü bulalım: Bu senenin başı pazar günü, ya'nî haftanın birinci günü olduğu için, ikinci cedvelin birinci satırında 1 rakamının bulunduğu sütûnda, Ramezân hizâsında 6 bulunduğuundan, Ramezânın birinci günü, pazardan i'tibâren altıncı Cum'a günüdür.

ULUĞ BEĞİN KAMERÎ AY CEDVELLERİ

BİRİNCİ CEDVEL										
Bakî sayısının birler basamağı										
BÂKÎ SAYISININ BİRLER BASAMAĞI ATILMIŞ HÂLİ	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
0	2	6	3	1	5	2	7	4	2	6
10	3	1	5	2	7	4	2	6	3	1
20	4	2	7	4	1	6	3	1	5	2
30	7	4	1	6	3	7	5	2	7	4
40	1	6	3	7	5	2	7	4	1	6
50	3	7	5	2	6	4	1	6	3	7
60	5	2	6	4	1	5	3	7	5	2
70	6	4	1	5	3	7	5	2	6	4
80	1	5	3	7	4	2	6	4	1	5
90	3	7	4	2	6	3	1	5	3	7
100	4	2	6	3	1	5	3	7	4	2
110	6	3	1	5	2	7	4	2	6	3
120	1	5	2	7	4	1	6	3	1	5
130	2	7	4	1	6	3	1	5	2	7
140	4	1	6	3	7	5	2	7	4	1
150	6	3	7	5	2	6	4	1	6	3
160	7	5	2	6	4	1	6	3	7	5
170	2	6	4	1	5	3	7	5	2	6
180	4	1	5	3	7	4	2	6	4	1
190	5	3	7	4	2	6	4	1	5	3
200	7	4	2	6	3	1	5	3	7	4

İKİNCİ CEDVEL							
AYLAR	GÜNLER						
Muharrem	5	6	7	1	2	3	4
Safer	7	1	2	3	4	5	6
Rebî'ul-evvel	1	2	3	4	5	6	7
Rebî'ul-âhır	3	4	5	6	7	1	2
Cemâzil-evvel	4	5	6	7	1	2	3
Cemâzil-âhır	6	7	1	2	3	4	5
Receb	7	1	2	3	4	5	6
Şa'bân	2	3	4	5	6	7	1
Ramezân	3	4	5	6	7	1	2
Şevvâl	5	6	7	1	2	3	4
Zilka'de	6	7	1	2	3	4	5
Zilhicce	1	2	3	4	5	6	7
Kurban Bayramı	3	4	5	6	7	1	2

Hicrî sene başının rastladığı milâdî seneyi bulmak:

Her hicrî sene başı, bir evvelki hicrî sene başının rastladığı milâdî seneden bir sonraki milâdî senede ve takriben onbir gün evvel başlar. 33,58 hicrî ve 32,58 milâdî senede bir, hicrî senelerin başları, Ocak ayının ilk on gününe rastlar. Aşağıdaki cedvelde, Aralık ayında başlayan hicrî seneler yazılıdır. Bunlardan sonraki hicrî sene başları, her sene, bu 12.ci aydan birinci aya doğru giderek, milâdî ayların her birine tesâdüf eder. Cedvelde yazılı olmıyan böyle hicrî senelerden birinin başının milâdî karşılığını bulmak için, cedvelde kendinden bir evvel yazılı hicrî sene ile bunun yanındaki milâdî sene cedvelde bulunur. Bu iki hicrî senenin farkı cedvelde bulunan milâdîye ilâve edilir. Meselâ 1344 hicrî senenin ibtidâsına tesâdüf eden milâdî seneyi bulmak için, 1344-1330=14 olduğundan, 1911+14= 1925 olur. Aylar cedvelinde 14 rakamının altındaki Temmuz ayına rastlar. Bir hicrî senedeki bir şemsî ayın rastladığı milâdî sene, bu ay, hicrî sene başının rastladığı aydan evvel ise, bulunan seneden bir fazla olur.

Milâdî sene	Hicrî sene	Milâdî sene	Hicrî sene
1323	724	607	-14
1356	758	640	20
1388	791	672	53
1421	825	705	87
1454	859	737	120
1486	892	770	154
1519	926	802	187
1551	959	835	221
1585	994	868	255
1617	1027	900	288
1650	1061	933	322
1682	1094	965	355
1715	1128	998	389
1748	1162	1030	422
1780	1195	1063	456
1813	1229	1095	489
1845	1262	1128	523
1878	1296	1160	556
1911	1330	1193	590
1943	1363	1226	624
1976	1397	1258	657
2008	1430	1291	691

0 1 2	3 4	5 6 7	8 9 10	11 12 13	14 15 16
Aralık	Kasım	Ekim	Eylül	Ağustos	Temmuz
17 18	19 20 21	22 23 24	25 26 27	28 29 30	31 32 33 34
Haziran	Mayıs	Nisan	Mart	Şubat	Ocak

90 — SELÂMLAŞMAK

İki müslimân karşılaştığı zemân, birbirine (**Selâmün aleyküm**) demesi ve sonra el ile müsâfaha etmesi sünnettir. Müsâfaha ederken günâhları dökülür.

Aşağıdaki sekiz kimseye, her zemân selâm vermek harâmıdır, günâhdır:

1— Yabancı kızlara, genc kadınlara selâm verilmez.

2— Satranç ve her oyunu oynayanlara selâm verilmez.

3— Kumar oynayanlara selâm verilmez.

4— İçki içenlere selâm verilmez.

5— Gıybet edenlere selâm verilmez.

6— Şarkıcılara selâm verilmez.

7— Âşıkâre günâh işliyenlere selâm verilmez.

8— Kızlara, kadınlara bakanlara selâm verilmez.

Aşağıdaki onaltı hâlde görülen kimselere, yalnız o hâlde iken selâm verilmez:

1— Nemâzda olana selâm verilmez.

2— Hatîb efendiye, hutbe okurken selâm verilmez.

3— Kur'ân-ı kerîm okuyana selâm verilmez.

4— Zikr ve va'z edene selâm verilmez.

5— Hadîs-i şerîf okuyana selâm verilmez.

6— Yukarıda yazılanları dinliyenlere selâm verilmez.

7— Fıkh dersi çalışana selâm verilmez.

8— Mahkemede, hâkimlere selâm verilmez.

9— Din dersi müzâkere edenlere selâm verilmez.

10— Müezzine, ezân okurken selâm verilmez.

11— Müezzine, ikâmet okurken selâm verilmez.

12— Din dersi veren muallime selâm verilmez.

13— Zevcesi ile meşgûl olana selâm verilmez.

14— Avret yeri açık olana selâm verilmez.

15— Abdest bozmakda olana selâm verilmez.

16— Yemek yimekte olana selâm verilmez.

Mahrem olmıyan ihtiyâr kadınlara selâm verilir. Zarûret olduğu zemânlarda, şehvetden emîn ise, müsâfaha da edilir [ya'nî eli sıkılır]. Günâh işliyenler, tevbe ederse, selâm verilir. Günâh işlerken mâni' olmak niyyeti ile selâm verilebilir.

Kâfirlere, ancak iş düştüğü zemân selâm verilebilir. Kâfiri tebcil ederek saygı göstermek için selâm veren kâfir olur. Kâfiri ta'zîm eden, meselâ üstâdım, gibi sözlerle saygı gösteren, kâfir olur [İbni Âbidîn, cild 5]. Aç kimse, sofraya çağrılacağını bilirse, yemek yiyene selâm verebilir. Talebe, hocasına selâm verebilir.

Selâm verene ve üçe kadar aksırıp da (**Elhamdülillah**) diyene hemen cevâb vermek farz-ı kifâyedir. İştienlerin cevâbı geciktirmesi harâmıdır. Tevbe etmeleri lâzım olur. Mektûbla gelen selâmı okuyunca hemen (**Ve aleyküm selâm**) demek farzdır. Bunu yazıp göndermek müstehabdır. Birisine selâm götürmeği kabûl eden kimse, bu selâmı götürmesi farzdır. Çünkü, üzerinde emânetdir. Götürmeği kabûl etmemiş ise (**Vedî'a**) olur. Vedî'ayı götürmek lâzım olmaz.

İkinci kısımda yazılanlardan, başdan ikisi, selâma cevâb vermez. Oniki numara kadar olanların cevâb vermesi iyi olur. Dilencinin selâmına cevâb vermek lâzım değildir. Yirken ve içerken ve halâda iken ve çocuğun ve serhoşun ve fâsıkın selâmlarına cevâb vermek farz değildir. (**İbni Âbidîn** cild 5. sahife 267)

(**Selâmün aleyküm**) veyâ (**Esselâmü aleyküm**) diyerek selâm verilir. (Selâm aleyküm) diyenlere ve başka sözlerle selâm verene cevâb vermek farz olmaz.

(**Rıyâd-un-nâsîhîn**) kitâbında yazıyor ki: (**Fetâvâ-i Sirâciyye**)de diyor ki, (Bir kimseye selâm verirken, cem' olarak vermeli, çok kimseye verir gibi vermelidir. Çünkü, mü'min yalnız değildir. Muhafaza melekleri ve (**Kirâmen kâtibîn**) adındaki iki melek onunla berâberdir.) (**Rıyâd-us-sâlihîn**) kitâbında, selâmı cem' kelimesi şeklinde söylemek lâzım olduğunu bildiren hadîs-i şerîf yazılıdır.

(**Selâmün aleyküm**) demek, (Ben müslimânım. Benden sana zarar gelmez. Selâmetdesin) demektir. Hadîs-i şerîfde, (**Tanıdığınız ve tanımadığınız müslimân-lara selâm veriniz!**) buyuruldu. Kâfirlere selâm verilmez. Onlar selâm verince, yalnız (Ve aleyküm) denir. Nikâhla alması ebedî harâm olan onsekiz kadına selâm vermek câizdir. Selâmlarına cevâb vermek farz-ı kifâyedir. Bir sebep ile, geçici harâm olan, ya'nî, o sebep kalkınca evlenmesi halâl olan yedi kadına selâm vermek câiz değildir. Bunların selâmına cevâb vermek farz olmaz.

Zengine, zengin olduğu için selâm vermek câiz değildir. Zengin önce selâm verirse, cevâb verilmesi farz olur. Büyüklerin çocuklara selâm vermesi câizdir.

Selâmda sünnet şöyledir ki, önce büyük küçüğe, şehrlî köylüye, devedeki ata binmiş olana, atdaki merkebe olana, merkebin üstündeki yaya yürüyene, ayakda olan oturana, az olan çok olana, efendi hizmetcisine, baba oğluna, ana kızına verir. Rütbe ve ni'meti çok olan önce verir. Nitekim, mi'râc gecesi, önce Allahü teâlâ selâm verdi. İki müslimân, birbirine aynı ânda selâm verirse, her ikisinin de, birbirine cevâb vermesi farz olur. Birbirinden sonra selâm verirlerse, ikincinin verdiği selâm cevâb yerine geçer. Çok kimseye selâm verildiği zemân, bir kişi, hattâ bir çocuk cevâb verince, ötekiler vermese de olur.

Âdem aleyhisselâmdan, İbrâhîm aleyhisselâma kadar, selâmlaşma, birbirine secde etmekle olurdu. Sonra, bunun yerine boynuna sarılmakla oldu. Muhammed aleyhisselâm zemânında, el ile müsâfaha sünnet oldu.

[Şî'iler, verilen selâm gibi cevâb verir. Selâmün aleyküm diyerek cevâb verir. Aleyküm selâm demezler].

Abdullah bin Selâm "radiyallahü anh" buyuruyor ki, Resûl-i ekrem "sallallahü aleyhi ve sellem" Medîneye hicret buyurduğu zemân, mubârek ağzından ilk işitdiğim hadîs-i şerîf şu idi: (**Birbirinize selâm veriniz! Birbirinize yiyecek ikrâm ediniz! Akrabânızın haklarını gözetiniz! Gece, herkes uyurken nemâz kılınız! Bunları yaparak, selâmetle Cennete giriniz!**). (**Rıyâd-un-nâsîhîn**)in sözü temâm oldu.

Tahtâvî, (**Merâkıl-felâh**) şerhinde, yüzyetmişördüncü sahîfede diyor ki: (Müslimânların, birbiri ile karşılaştığı zemân, müsâfaha etmeleri sünnetdir. Nitekim Süleymân Ebû Dâvûd Sicstânînin "rahmetullahi teâlâ aleyh" bildirdiği hadîs-i şerîfde, Ebû Zer Gıfârî "radiyallahü anh" buyuruyor ki: (Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" ile her karşılaştığımda, benimle müsâfaha ederdi). (**Müsâfaha**), iki kişinin, sağ elin avuç içlerini birbirine yapıdırıp, iki baş parmağın yanlarını birbirine değdirmesidir. Şimdi moda olan, parmakları tutarak avucuna koyarak yapılan tokalaşma, şî'ilerin üsûlüdür. Sünnet olan ise, karşılaşıncı, selâm söyleşirken, sağ el dört parmak içlerini, çıplak olarak [eldivensiz, örtüsüz karşısındakinin sağ eli dışına baş parmağı tarafına] yapıdırmaktır. Baş parmakta bulunan damardan muhabbet yayılır. Müsâfaha ederken, birbirine muhabbet geçer). Müslimânların sevişmeleri, bölünmemeleri lâzım olduğu buradan da anlaşılmalıdır.

İbni Âbidîn, beşinci cildde, istibrâ bâbında buyuruyor ki, (Câmi'de her nemâzdan sonra birbiri ile müsâfaha etmek bid'atdır. Şî'ilerin âdetidir. [Bayram günleri, câmi'lerde müsâfaha ederek bayramlaşmak ve nemâzlardan sonra, âdet etmeden, ara sıra müsâfaha etmek câizdir.] İhtiyâc olduğu vakt, zimmîye selâm ver-

mek ve müsâfeha etmek câiz olur. Hurmet için ise, câiz olmaz. Kâfire hurmet küfrdür.

On yaşına gelen kız ve erkek çocukların yatak odalarını birbirinden ve ana babalarından ayırmalıdır. Âlimin, ana babanın eli öptülür. Başkasının öpülmez. Arkadaş ile karşılaşıncı elini öpmek harâmıdır.

Büyükler geldiği zemân, kalkarak karşılamak müstehabdır. Kendi gelince, kalkılmasını sevmek mekrûhdur. Kur'ân-ı kerîmi, ekmeği öpmek câizdir.

(Berîka) kitâbı, binüçyüztuzdördüncü sahifesinde diyor ki, (Selâm verirken ve selâm alırken eğilmek günâhdır. Hadîs-i şerîfde, **(Karşılaştığımız zemân, birbirinize eğilmeyiniz, kucaklaşmayınız!)** buyuruldu. Allahü teâlâdan başkası için rükû' ve secde yapmak harâmıdır.) İbni Nüceym Zeyneddîn Mısıri "rahmetullahi teâlâ aleyh" **(Segâir ve Kebâir)** kitâbında, el ile selâm vermek günâhdır diyor. İsmâ'îl Sivâsî, bunu açıklarken, (Çünkü, el ile selâm vermek, kâfirlerin âdetidir) diyor.

İmâm-ı Rabbânî "rahmetullahi aleyh", ikiyüztüzyüksekbeşinci mektûbda buyuruyor ki: (Müslimânların haklarını gözetmek lâzımdır. Hadîs-i şerîfde, **(Müslimânın müslimân üzerinde beş hakkı vardır: Selâmına cevâb vermek, hastasını yoklamak, cenâzesinde bulunmak, da'vetine gitmek ve aksırıp elhamdülillah diyene, yerhamükellâh diyerek cevâb vermek)** buyuruldu. Fekat, çağırılan yere gitmek için, şartlar vardır. **(Ihyâ)** kitâbında diyor ki, (Yemek şübheli ise, sofrada ipek kumaş, altın, gümüş varsa, tavanda ve divarlarda canlı resimleri varsa, çalgı çalınıyorsa, oyun oynanıyorsa, böyle olan yere gidilmez. Zâlimin, bid'at sâhibinin, fâsıkın ve kötü kimselerin ve öğünmek için çok para harcamış olanın da'vetine de gidilmez). **(Sir'at-ül-islâm)** kitâbında diyor ki, (Riyâ, gösteriş için yapılan da'vete gidilmez). **(Muhît)** kitâbında diyor ki, (Oyun oynanan, çalgı çalınan, müslimânlar çekışdirilen, içki içilen da'vete gidilmez). **(Metâlib-ül-mü'minîn)** kitâbında da böyle yazılıdır. Böyle mâni'ler bulunmayan da'vete gitmek lâzımdır. Bu zemânda, böyle da'vet az bulunur. Bakıcısı bulunan hastayı ziyâret sünnetdir. Kimsesi yok ise, yoklamak vâcib olduğu **(Miskât)** hâşiyesinde yazılıdır. Müslimânın cenâze nemâzını kılmalı, hiç olmazsa birkaç adım cenâzede bulunmalıdır). İkiyüztüzyüksekbeşinci mektûb tercemesi temâm oldu. İbni Âbidîn (Hazar ve ibâha) kısmında diyor ki, (Harâm olan şeyler, odada ise gidilir. Sofrada ise gidilmez. Bilmiyerek gidildi ise, kalbi ile beğenmiyerek oturulur veyâ bir behâne ile geri dönülür. Çünkü, harâm işlememek için, sünnet terk edilir. Gîbet söylemek veyâ dinlemek, çalgıdan ve oyundan dahâ büyük günâhdır. Söz veyâ makâm sâhibi ise, sofrada günâha mâni' olmalı veyâ geri dönmelidir).

(Mâ-lâ-büdde)de, zekât bahsi sonunda diyor ki, (Gelen müsâfire üç gün ziyâfet vermek, müekked sünnetdir. Sonraki günlerde müstehabdır).

(Hadîka)da, dil âfetlerinin sonunda diyor ki, (Birinin evine, odasına, bağçesine girileceği zemân izn istemek vâcibdir. Kapıya vurarak, zili çalarak veyâ seslenerek, meselâ selâm vererek izn istemeden içeri girmemelidir. Ana baba, çocuğunun, çocuk, bunların odasına gireceği zemân da izn istemelidir. İzn üç def'a istenir. Birincisinde izn verilmezse, bir dakîka kadar sonra, ikinci def'a istemeli, yine verilmezse, üçüncü def'a istemelidir. Yine izn verilmezse, [dört rek'at nemâz kılacak kadar beklemiş ise], içeri girmemeli, gitmelidir. Kapı aralanırsa, aradığı kimseyi sormadan önce, kendini tanıtmalıdır. [Telefon edince de, önce kendini tanıtmalıdır.] İçeri girmeğe rızâsı olduğu bilinen kimsenin yanına izn almadan girilebilir).

Süleymâniyye kütübhânesi, Lâleli kısmında (3653) sayılı kitâbın başında, Ahmed ibni Kemâl efendi "rahmetullahi teâlâ aleyh" **(Kitâb-ül-ferâid)**de diyor ki, (Ebû Ümâmenin bildirdiği hadîs-i şerîfde, **(Başkalarına benzeyenler bizden değildir. Yehûdîlere ve hristiyanlara benzemeyiniz! Yehûdîler parkaçları ile işâret ederek, hristiyanlar elleri ile işâret ederek, mecûsîler de eğilerek selâm verir)** buyu-

ruldu. (**Kitâb-üs-sünnet-i vel cemâ'a**)da diyor ki, selâma cevâb veriniz! Selâm olarak parmakla veyâ el ile işâret etmek, yehûdî ve hıristiyan âdetidir. Birini görünce kendi elini veyâ onun elini öpmek ve eli göğse koymak ve eğilmek ve yere kapanmak da mecûsî âdetidir).^[1] (**Fetâvâ-i Kâri-ül-Hidâye**)de ve (**Şir'at-ül-islâm**)da diyor ki, (Parmak ile işâret ederek selâm vermek yehûdî âdetidir. El ile selâm vermek de hıristiyan âdetidir. Müslimân böyle selâm vermemelidir). Mazher-i Cân-ı Cânân, eli başa kaldırarak ve eğilerek selâmlaşmağa mâni' olurdu.

Câmi'ul-ezher kibâr-ı ulemâsından olup, 1361 [m. 1942] de vefât eden eşşeyh Alî Mahfûz "rahmetullahi teâlâ aleyh", (**El-ibdâ'**) kitâbının üçyüzaltmışikinci sahifesinde diyor ki, (İslâmiyyete uygun selâm vermek unutuldu. Bu, çok kötü âdetdir. Günaydın demek, el işâreti ile selâmlaşmak, baş eğmek, yabancı müslimânı görünce selâm vermemek, eve girince gördüklerine selâm vermemek çok fenâdır. Sünneti terk etmektir). Câmi'ul-ezher profesörlerinden şeyh Abdüllah-i Dessûkî ve şeyh Yûsûf-i Decvî, (**İbdâ'**) kitâbının sonuna takrîz yazmışlar, kitâbı övmüşlerdir.

**Kış günleri gidip, behâr gelince,
açılır gafletden, gözü dağların.
Donanır, süslenir, gonca güllerle,
geçmez bülbüllere, nazı dağların.**

**Gece gündüz, tesbîhledir işleri,
Allah, Allah söyler, dâim kuşları.
Göklere uzanmış, sanki başları,
düâ kıblesine, yüzü dağların.**

**Kudretten, hepsine, hulle biçilir,
Hak rahmeti, üstlerine saçılır.
Dürlü dürlü, çiçekleri açılır,
Cennet-i a'lâdır, yazı dağların.**

**Bakıp doyulmaz, yeşil alanlara,
hidâyetler olur, Hakdan anlara.
Esen yeli, safâ verir canlara,
miskü anber kokar, tozu dağların.**

**Bir yanda, zanbaklar, bir yanda lâle,
irmakları benzer, âb-ı zülâlâ.
(Sebbe-ha) ma'nâsı, geliyor dile,
şükür Hakka, dâim sözü dağların.**

[1] (**Kitâb-üs-sünnet-i vel cemâ'at**) müellifi Rüknüislâm İbrâhîmdir. (**Kitâb-üs-sünnet**)in müellifi Zâhid-i Saffâdır.

91 — KUR'ÂN-I KERÎM, ALLAH KELÂMIDIR

Bağdâd vâlisî Sırrî pâşa (Sırr-ı Furkân) kitâbının, İstanbulda [1312] de basılan, birinci cild, üçüncü baskısı, yetmişbeşinci sahîfesinde buyuruyor ki:

Bu kitâbımı yazmadan bir sene önce, Diyâr-ı Bekr şehrinde, bir Cum'a günü, şehrin ileri gelenleri ile oturuyorduk. Arabî dilinde ve din bilgisinde derinliği ile tanınmış olan meşhûr Keldânî papası Abd-i Yesû' da aramızda idi. Müsâfirim olan Mûsul vâlisî Muhammed Reşîd pâşaya yanındakileri takdîm ederken, Abd-i Yesû' için de (arab edebiyâtında pek derindir) demişdim. Bunun için belâgat üzerinde çok konuşuldu. Sonraları dilden, kavmciliğe geçildi. Bu sırada, vaktîle, Beyrutlu bir Îsevî ile aramızda geçen bir konuşmayı, bunlara anlattım: Herkes kendi kavminin büyükleri ile öğünür. Siz de Arab oğullarısınız. Size sorsalar ki, büyük devlet kurmak, ilm, san'at ve belâgat bakımından en büyük adamınız kimdir? Ne cevâb verirsiniz, demişdim. Beyrutlu hıristiyan da, hemen: Muhammed aleyhisselâm demeğe mecbûruz demişdi, dedim ve Abd-i Yesû' a dönerek, size sorsaydım, ne derdiniz, dedim.

Abd-i Yesû' — Evet, büyük devlet kurmak, medeniyete hizmet bakımından, arabin en büyük, en meşhûr adamı Odur derim. Fekat, Muhammed aleyhisselâmın, arabin en fasîh konuşanı olduğunu kabûl etmem. Çünkü, bunu gösterecek bir eseri yokdur. Kur'ânı gösterirseniz, Kur'ân Onun sözü değildir diyorsunuz. Kur'ânın çok fasîh, pek belîğ olması, Onun fasîh ve belîğ olmasını göstermez. Evet O, belîğ ve fasîh idi. Fekat, Onun gibi, başkaları da vardı. Meselâ, Alînin "radiyalahü anh" sözleri gösteriyor ki, bu da, Onun gibi fasîh ve belîğ idi. İslâmiyetden önce Ümri-ül Kays ve Kus bin Sa'îdenin şöhretlerini hepimiz biliyoruz. Hattâ, Kus bin Sa'îdenin hutbesini, Muhammed aleyhisselâm da beğenmişdi, dedi.

Bu sözü dinleyenler, birbiri ile konuşmağa, bir gürültü sezilmeğe başladığından, ayağa kalkıp, şimdilik kimseden yardım istemiyorum. Lutfen râhat olunuz, dedim. Herkes susdu. Şöyle cevâb verdim:

Şu ânda, din hissimizi, teassubumuzu bir yana bırakıp, ilmî ve ciddî konuşalım! Kur'ân-ı kerîm için siz ne dersiniz? Kur'ân-ı kerîm kimin sözüdür?

A.Y. — Kur'ânı, Muhammed "aleyhisselâm" arkadaşları ile yaptı.

S.Pâşa — Geçenlerde, vâliflik emrim okununca, siz arabca bir düâ yapmışdınız. O düâyı başkası yazıp size verdi deseler, susar mısınız?

A.Y. — Susmam, ben yaptığımı söylerim.

S.P. — Niçin?

A.Y. — Çünkü bu düâyı ben hâzırladım.

S.P. — Hakkınız var. Beş beytli bir gazel yazan kimse bile, bir beytinin çalındığını görse, çalanın cezâlanmasını ister. Herkes eseri ile öğünür, değil mi?

A.Y. — Evet.

S.P. — Sizin o düânızdan dahâ güzeli yapılabilir mi?

A.Y. — Evet, yapılabilir.

S.P. — Sizin düânızla, Kur'ân-ı kerîm arasında fesâhat, belâgat bakımlarından fark var mı?

A.Y. — Elbet, hem de pekçok.

S.P. — Arab edîbleri ve dost ve düşman ilm adamları uğraşarak, Kur'ân-ı kerîm gibi söyliyememeleri, Kur'ânı yazanlar için büyük bir şeref olmaz mı?

A.Y. — Elbet olur.

S.P. — Böyle, yüksek bir eseri, sâhibi başkasına bağışlar mı? Muhammed aleyhisselâm, (Bu Kur'ân, Allah kelâmıdır. İnanmıyorsanız, bir âyeti kadar siz de söyleyin! Söyliyemezsiniz!) derdi. O kadar düşman oldukları, elele verip uğraş-

dıkları hâlde söyleyemediler. Kimisi belâgati, i'câzı görür görmez î mân etdi. Kimisi, insan bunu söyleyemez diyerek, ister istemez tasdîk etdi. Muhammed “aleyhisselâm”, bunu birkaç kimse ile birlikde yapmış olsaydı, düşmanlar da bir araya gelerek, bunun gibi yapabilirdi. Çünkü, müslimânlarda olduğu gibi, kâfirler arasında da, kuvvetli edîb, fasîh kimseler vardı. Sonra, bununla meydân okurken, malî, mülkü, mevkî’i ve hükûmeti yokdu ki, yardımcılarını bunlarla susdurdu denilsin. Kur’ân-ı kerîm, Tevrât, Zebûr ve İncîl gibi, topluca meydâna konmadı ki, yardımcıları, bu eserlerin böyle kıymetli olacağını önceden düşünememişlerdi, sonradan pişmân oldularsa da, iş işden geçmişti denilsin. Kur’ân-ı kerîm yavaş yavaş yirmiiç senede indi. Her âyet gelince, herkes hayrân kalıyordu. Yardımcıları olsaydı, ne kadar sabırlı, fedâkâr olsalar da, kendi eserlerinin, böyle şân ve şerefini görüp de, yirmiiç sene seslerini çıkarmaz, susabilirler mi idi?

A.Y. — Sözü doğru mu, Kur’ânı, Muhammed “aleyhisselâm”, yalnız kendi yapmıştır.

S.P. — Kur’ân-ı kerîmi siz, nasıl buluyorsunuz?

A.Y. — Çok fasîh, pek belîg, hikmet dolu.

S.P. — Demek, bunu yapan hakîm olmalı.

A.Y. — Evet.

S.P. — Demek ki, Muhammed “aleyhisselâm” hakîm idi.

A.Y. — Şübhesiz hakîm idi.

S.P. — Yalan söyleyen hakîm olur mu?

A.Y. — Olmaz.

S.P. — Muhammed aleyhisselâmın hakîm olduğunu söylüyorsunuz ve hakîm, doğru söyler diyorsunuz. Zâten, bütün hıristiyanların, Onun doğru olduğunu bilmesi lâzımdır. Çünkü, Mardin köylerinden birinde bulunan “Deyr-i Za’ferân” adındaki büyük kilisede, nasârânın arabî yazılmış târîh-i mukaddes kitâbından birinde, (Muhammed aleyhisselâma peygamberliğinden evvel herkes, emîn olan Muhammed derdi. Çünkü, doğruluğu ile meşhûr idi) okumuşdum. İşte, o doğru sözlü Muhammed “aleyhisselâm”, bize haber verdi ki, **(Kur’ân-ı kerîm, insan sözü değildir. Allah kelâmıdır)**. Buna ne dersiniz? Hayır inanmam dersiniz, onun hakîm olduğuna da inanmamış olursunuz. Hakîm idi, sözünde duruyorsanız, Onun sözüne de inanmanız lâzım gelir.

A.Y. — Doğrusunu istiyorsanız, Muhammed “aleyhisselâm” Peygamber idi. Fakat yalnız Arabların Peygamberi idi.

S.P. — Teşekkür ederim. Şübhe bulutları sıyrılıp, hakîkat ışıkları parlamağa başladı. Hakîm yalan söylemez dediniz. Peygamber hiç yalan söyler mi? O hiç söylemez. Öyle ise, Muhammed aleyhisselâmın bütün insanlara, her millete de Peygamber olduğuna inanmanız lâzımdır. Çünkü, O bize; **(Ben bütün insanların ve Cinnîlerin hepsinin Peygamberiyim)** diye haber veriyor. Buna ne dersiniz?

Birkaç sâniye durduktan sonra, kalkıp gitti ve bir dahâ yanıma gelmedi.

(Herkes Lâzım Olan Î mân) kitâbının **(Müslimânlık ve Hıristiyanlık)** ve **(Kur’ân-ı Kerîm ve İncîller)** ve **(İslâm Dîni ve Diğer Dinler)** kısımlarında ve **(Cevâb Veremedi)** kitâbında hıristiyanlık dîni üzerinde geniş bilgi vardır.

**Allaha tevekkül edenin yâveri Hakdır.
Na-şâd olan bu kalbim, birgün şâd olacaktır.**

92 — İSÂ “aleyhisselâm” İNSAN İDİ, ONA TAPILMAZ

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimize, Negrândan bir hıristiyan hey’eti gelmişti. Negrân, Hicâz ile Yemen arasında bir şehir idi. Bunlar, altmış süvârî olup, içlerinden yirmidördü büyükleri idi. Bunların içinde üçü en büyükleri idi. Reisleri Abdülmesîh idi. İçlerinden Ebülhâris bin Alkama, en âlimleri idi. Âhır zemân Peygamberinin alâmetlerini İncilde okumuş idi. Fekat, dünyâ mevkî’ini, şöretini sevdiği için müslimân olmuyordu. Çünkü, ilmi ile meşhûr olup, kayserlerden ikrâm görür, birçok kiliselere emr verirdi. Medîneye gelip, ikinci nemâzından sonra, Mescid-i şerife girdiler. Üstlerinde süslü papas elbiseleri vardı. O sırada, onların da nemâz vakti gelmiş olduğundan, Mescid-i şerifte nemâza kalkmışlar, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” de, **(Bırakınız kılsınlar)** buyurmuşdu. Şarka doğru kıldılar. Üç büyükleri konuşmağa başladı. Söz arasında, İsâ “aleyhisselâm” için, ba’zan Allah diyorlar, ba’zan Allahın oğlu, ba’zan da, üç tanrıdan biri diyorlardı. Allah demelerine sebep, ölüleri diriltir, hastaları iyi ederdi. Gaybları haber verir, camurdan kuş yapıp üfleyince uçardı diyorlardı. Allahın oğlu olduğuna sebep, belli bir babası olmaması idi. Üçden birisi olmasına sebep de, Allah (yapdık, yaratdık) diyor. Eğer bir olsaydı, (yapdım, yaratdım) derdi diyorlardı. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, bunları dîne da’vet etti. Birkaç âyet-i kerîme okudu. İmâna gelmediler. (Biz senden önce imân etdik) dediler. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Yalan söylüyorsunuz! Allahın oğlu var diyenin imâmî olmaz)** buyurdu. Allahın oğlu değilse, o hâlde bunun babası kim, dediler.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: — Biliyor musunuz? Allahü teâlâ, hiç ölmez ve herşeyi varlıkta tutan Odur. İsâ “aleyhisselâm” ise yok idi ve yok olacaktır.

Onlar — Evet biliyoruz.

Resûlullah — Bilmiyor musunuz, babasına benzemiyen hiçbir yavru var mı?

Onlar — Her yavru babasına benzer. [Koyun yavrusu, koyuna benzer.]

Resûlullah — Bilmiyor musunuz, Rabbimiz herşeyi yaratıyor, büyütüyor, besliyor. Hâlbuki İsâ “aleyhisselâm” bunların birini yapmıyordu.

Onlar — Evet, yapmıyordu.

Resûlullah — Rabbimiz, İsâ aleyhisselâmı dilediği gibi yarattı değil mi?

Onlar — Evet, yarattı.

Resûlullah — Rabbimiz yemez, içmez. Onda değişiklik olmaz, bunu da biliyor musunuz?

Onlar — Evet, biliyoruz.

Resûlullah — İsâ aleyhisselâmın anası var idi. O, her çocuk gibi dünyâya geldi. Onlar gibi beslendi. Yir, içer, zararlı maddeleri kendinden atardı. Bunu da biliyorsunuz değil mi?

Onlar — Evet, biliyoruz.

Resûlullah — O hâlde, İsâ “aleyhisselâm” sandığınız gibi nasıl olur?

Onlar, birşey demeyip, susdular. Biraz sonra:

Yâ Muhammed “aleyhisselâm”! Sen onun (Allahın kelimesi ve Ondan bir rûh) olduğunu söylemiyor musun, dediler.

Resûlullah — Evet buyurdu.

Onlar — Eh, bu da bize yetişir deyip inâd etdiler.

Bunun üzerine, Allahü teâlâ, onları mübâheleye çağırmasını emr etti. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” de, bana inanmıyorsanız, gelin sizinle mübâhele edelim. Ya’nî, (Hangimiz zâlim isek, yalancı isek, Allahü teâlâ ona la’net etsin, diyelim!) buyurdu. Allahü teâlânın bu emri, Âl-i imrân sûresinin, altmışbirinci

âyet-i kerîmesinde bildirilmektedir. Seyyid dedikleri Şerhabîl, bunları toplayıp, (Bunun Peygamber olduğu herşeyinden anlaşılıyor. Bununla mübâhele edersek, ne biz kurtuluruz, ne de, bizden sonra gelenlerimiz kurtulur. Muhakkak bir belâya uğrarız!) dedi. Mübâhele etmekden kaçındılar ve (Yâ Muhammed “sallallahü aleyhi ve sellem”! Senden râzıyız. Ne istersen sana verelim. Eshâbından “radıyalahü teâlâ anhüm ecma’in” bir emîn kimseyi bizimle berâber gönder, vergilerimizi ona verelim!) dediler.

Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” yemîn edip, gâyet emîn bir kimseyi sizinle gönderirim buyurdu. Eshâb-ı kirâm “aleyhimürrıdvân” emîn olarak kimin şerefleeneceğini merâk ediyorlardı. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” (**Kalk, yâ Ebâ Ubeyde!**) buyurdu. Ümmetin emîni budur, diyerek berâber gönderdi.

Sulh şartı şöyle idi: Her sene, ikibin elbise vereceklerdi. Bini Recebde, bini Safer ayında teslîm edilecekti. Her elbise ile de, kırk dirhem [135 gram] gümüş verilecekti. Reîsleri Abdülmesîh ile seyyidler Şerhabîl, sonradan müslimân olup, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” hizmetinde bulunmakla şereflendiler.

93 — İSÂ “aleyhisselâm” PEYGAMBERDİR, ONA

TAPILMAZ

Büyük islâm âlimi, (Tefsîr-i kebîr) ve çeşidli kıymetli kitâbların sâhibi, İmâm-ı Fahreddîn Râzî “rahmetullahi aleyh” Âl-i imrân sûresinde, altmışbirinci âyet-i kerîmeyi tefsîr ederken buyuruyor ki:

Hârezm şehrinde idim. Şehre bir papasın geldiğini ve hıristiyanlığı yaymak için çalıştığını işitdim. Yanına gitdim. Konuşmağa başladık. Bana, (Muhammed aleyhisselâmın Peygamber olduğunu gösteren delîl nedir?) dedi. Şu cevâbı verdim:

Fahreddîn Râzî — Mûsânın, İsânın ve diğer Peygamberlerin “aleyhimüsse-lâm” hârikalar, mu’cizeler gösterdiği haber verildiği gibi, Muhammed aleyhisselâmın da mu’cizeler gösterdiği haber verilmiştir. Bu haberler tevâtür hâlinindedir. Tevâtür ile gelen haberleri, yâ kabûl eder veyâ red edersin. Red eder ve mu’cize, bir zâtın Peygamber olduğunu isbât etmez der isen, mu’cizeleri tevâtür ile bize haber verilen diğer Peygamberlere de inanmaman lâzım gelir. Şâyet tevâtür ile gelen haberlerin doğruluğunu ve mu’cize gösteren zâtın peygamber olduğunu kabûl eder isen, Muhammed aleyhisselâmın Peygamber olduğunu kabûl etmen lâzım gelir. Çünkü, Muhammed aleyhisselâm; mu’cizeler göstermiş ve bu mu’cizeler, bizlere (**tevâtür**) denilen sağlam haberler ile bildirilmiştir. Diğer Peygamberlerin peygamberliğine, tevâtür ile bildirilen mu’cizeler sebebi ile inandığın için, Muhammed aleyhisselâmın da, Peygamber olduğuna îmân etmelisin!

Papas — İsâ aleyhisselâmın, Peygamber değil, ilah, tanrı olduğuna inanıyorum.

[Tanrı, ma’bûd demektir. Tapılan şeylerin hepsine tanrı denir. Allahü teâlânın ismi, Allahdır, tanrı değildir. Allahü teâlâdan başka tanrı yoktur. Allah yerine tanrı demek, yanlışdır ve çok çirkindir.]

Fahreddîn Râzî — Biz şimdi Peygamberlik hakkında konuşuyoruz. İlahlıktan önce, nübüvvet mevzûunu hal etmemiz lâzımdır. Ayrıca, İsâ aleyhisselâmın, ilah olduğunu söylemen de bâtıldır. Çünkü, ilahın, tanrının, her zemân var olması lâzımdır. O hâlde, madde, cism, yer kaplıyan şeyler tanrı olamaz. Hâlbuki, İsâ aleyhisselâm, cism idi, insan idi. Yok iken var oldu ve size göre öldürülmüştür. Önce çocuk idi, büyüdü. Yirdi, içerde. Bizim gibi konuşurdu. Yatardı, uyurdu, uyanırdı, yürürdü. Her insan gibi yaşamak için, birçok şeye muhtâc idi. Muhtâc olan, gani olur mu? Yok iken sonradan var olan birşey, ebedî, sonsuz var olur mu? Değişen birşey devâmlı, sonsuz var olur mu?

İsâ aleyhisselâm kaçtığı, saklandığı hâlde, yehûdîler yakalayıp asdı diyorsunuz.

Îsâ aleyhisselâmın o zemân çok üzüldüğünü, bu durumdan kurtulmak için çârele-
re başvurduğunu söylüyorsunuz. İlah veyâ ilahdan parça kendisine hulûl etmiş ol-
saydı, yehûdîlerden korunmaz mı, onları yok etmez mi idi? Niçin üzüldü ve sak-
lanacak yer aradı? Vallahi, buna hayret ediyorum. Akli olan kimse, bu sözleri na-
sîl söyler, buna nasıl inanır. Akl, bu sözlerin bozukluğuna şâhiddir.

Üç dürlü söylüyorsunuz:

1 — O gözle görülen cismânî bir ilah imiş. Tanrı imiş. Âlemin ilahının cism ve
beşer olan Îsâ aleyhisselâm olduğunu söylemek, yehûdîler Onu öldürdüğü zemân,
âlemin ilahını öldürdüklerini söylemek olurdu. Bu takdîrde, âlemin ilahsız kalma-
sı lâzım gelirdi. Hâlbuki, âlemin ilahsız kalması mümkün değildir. Ayrıca, yehûdî-
ler, haksız oldukları hâlde, bunların yakalayıp öldürdüğü, âciz, kuvvetsiz bir kim-
se, âlemlerin tanrısı olabilir mi?

Îsâ aleyhisselâmın, Allahü teâlâyâ çok ibâdet ettiği, tâ'ata çok rağbet ettiği hu-
sûsu da, tevâtür ile sâbitdir. Îsâ aleyhisselâm ilah olsaydı, ibâdet ve tâ'atda bulun-
mazdı. Çünkü ilah, aslâ kendisine ibâdet etmez. [Bilakis başkaları ona ibâdet eder.]

Papasin sözünün bâtil olduğu buradan da anlaşılmalıdır.

2 — İlah, Ona temâmen hulûl etmiştir. O, Tanrının oğludur diyorsunuz. Bu ina-
nış yanlıştır. Çünkü, ilah, cism ve araz [sıfat] olamaz. İlahın, bir cisme hulûl etmesi,
imkânsızdır. Eğer, ilah cism olsaydı, başka bir cisme de hulûl ederdi. Cisme hulûl eden
şey, cism olur ve hulûl edince iki cismin maddeleri birbirine karışır. Bu da, ilahın par-
çalanmasını îcâb etdirir. Eğer ilah, araz olsaydı, bir mahalle, mekâna muhtâc olur-
du. Bu ise, ilahın başkasına muhtâc olması demektir. Başkasına muhtâc olan ise, ilah
olamaz. [İlahın, Îsâ aleyhisselâma hulûl etmesine sebep, ne idi? Sebepsiz Îsâ aley-
hisselâma hulûlü, tercihün bilâ müreccihdir. Bunun ise bâtil olduğunu, (**Cevâb Ve-
remedi**) kitâbımızda Allahü teâlânın bir olduğunu isbât ederken bildirmişdik.]

3 — O, tanrı değildir. Fekat, tanrının bir parçası ona hulûl etmiş, yerleşmiştir
diyorsunuz. Eğer Ona hulûl eden parça, ilahın ilah olmasında te'siri var ise, bu par-
ça ilahdan ayrılınca, temâmen ilahlığı bozulur. Eğer bu parça, ilahın ilah olmasın-
da te'sirli değilse, tanrının parçası olmamış olur.

Îsâ aleyhisselâmın ilah, Tanrı olduğuna delîlin nedir?

Papas — Ölüleri diriltdiği, anadan doğma körlerin gözünü açtığı ve Beras de-
nilen, derideki çok kaşınan beyâz lekeleri iyi ettiği için, O tanrıdır. Böyle işleri an-
cak tanrı yapabilir.

Fahreddîn Râzî — Delîl [alâmet] bulunmayınca, medlûlün [delîlin delâlet etti-
ği şeyin] bulunmayacağı söylenebilir mi? Delîl bulunmayınca, medlûl de olmaz, var
olmaz dersen, âlem yaratılmadan önce, ya'nî ezelde âlemi yaratanın yok oldu-
ğunu söylemiş olursun ki, bu bâtildir. Çünkü, âlem [bütün mahlûklar], yaratanın
varlığına delîldir.

Delîl bulunmayınca, medlûl bulunabilir dersen, ezelde mahlûklar yok iken ya-
ratanın var olduğunu kabûl etmiş olursun. Fekat, Îsâ aleyhisselâm ezelde yok
iken, ilahın Ona ezelde hulûl ettiğini söylersen, bunu delîlsiz kabûl etmiş olursun.
Çünkü, Îsâ aleyhisselâm sonradan yaratılmıştır. Ezelde var olması delîlin bulun-
maması demektir. Tanrının Îsâ aleyhisselâma hulûl ettiğini delîlsiz kabûl ediyor-
sun da, bana, sana, hayvanlara, otlara ve taşlara hulûl etmediğini nereden biliyor-
sun? Delîlsiz, bunlara hulûl ettiğini niçin kabûl etmiyorsun?

Papas — İlahın Îsâ aleyhisselâma hulûl etmesi ile, sana, bana ve diğer varlık-
lara hulûl etmemesinin sebebi açıktır. Çünkü, Îsâ aleyhisselâmda mu'cizeler gö-
ründü. Sende, bende ve diğer varlıklarda böyle hârikulâde hâller görülmedi. Bun-
dan ilahın Ona hulûl edip, bize ve diğer varlıklara hulûl etmediğini anlıyoruz.

Fahreddîn Râzî — Îsâ aleyhisselâma hulûl etmesine delîl olarak, Onun mu'ci-
zeler göstermesi olduğunu söylüyorsun. Delîl olmayınca ya'nî mu'cizeler görülme-

yince, hulûl edemeyeceğini niçin söylüyorsun? Sende, bende ve diğer varlıklarda hârikalar, mu'cizeler bulunmadığı için tanrı bunlara hulûl etmez diyemezsin. Çünkü, delîl olmadığı hâlde, medlûl bulunabilir demişdik. Buna göre, ilahın hulûl etmesi, delîlin bulunmasına, ya'nî hârikaların, mu'cizelerin görülmesine bağlı değildir. O hâlde, bana, sana, kediye, köpeğe, fareye de hulûl ettiğine inanman lâzım gelir. İlahın, bu aşağı mahlûklara hulûl ettiğini inandıрмаğa varan bir din, hak din olabilir mi?

Asâyı [bastonu] ejder, yılan yapmak, ölüyü diriltmekden dahâ güçdür. Çünkü, baston ile yılan, hiçbir bakımdan birbirine yakın değildir. Mûsâ aleyhisselâmin asâyı ejdere çevirdiğine inanıyorsunuz da, Ona, tanrı veyâ tanrının oğlu demiyorsunuz. İsâ aleyhisselâma niçin tanrı veyâ şöyle böyle diyorsunuz?

Papas, bu sözüme karşı diyecek hiç birşey bulamadı, susmağa mecbûr oldu. [İslâm âlimleri, hıristiyanlığı red için çok kitâb yazdı. Bunlar arasında, arabî ve türkçe (**Tuhfet-ül-erîb**), türkçe (**Diyyâ-ül-kulûb**), arabî (**İzhâr-ül-hak**) ile bunun türkçe tercemeleri (**İbrâz-ül-hak**) ve (**İzâh-ul-hak**), arabî (**Es-sırât-ul-müstekîm**), türkçe (**İdâh-ul-merâm**), türkçe ve ingilizce (**Cevâb Veremedi**), fârisî (**Mîzân-ül-mevâzîn**) ve arabî (**İrsâd-ül-hiyâra**), arabî ve fransızca (**Redd-ül-cemîl**) meşhûrdur. (**İdâh-ul-merâm**) kitâbının başından birkaç sahîfesi, (**Cevâb Veremedi**) ve (**İngiliz Câsûsunun İtirâfları**)nın sonlarında basılmışdır. (**İngiliz Câsûsunun İtirâfları**), arabî, ingilizce ve türkçe, m. 1991 de İstanbulda neşr edilmiştir. Bugün, hıristiyanların çoğu, İznik meclisindeki papasların kabûl ettikleri dört kitâbın, semâdan inen İncil olduklarına inanıyorlar. Yuhannâ İncilinde yazılmış olan, (**Teslîs**), dinlerinin esâsıdır. İsâ Tanrı değildir. Tanrının Peygamberidir. Ebedî olan tek tanrı, onu çok seviyor. Onun her istediğini yapıyor, yaratıyor. Bunun için herşeyi ondan istiyoruz, ona ve onu temsil eden putlarımıza, bu niyet ile secde ediyoruz, yalvarıyoruz. Baba ve oğul, çok sevilen kimse demektir, diyorlar. Tanrının oğlu demek, tanrı onu çok seviyor demektir, diyorlar. Böyle inananlara (**Ehl-i kitâb**) denir. İsâ aleyhisselâmda veyâ herhangi bir mahlûkda (**Ülûhiyyet sıfatı**) bulunduğu inanan, meselâ, (O da, ebedîdir. Herşeyi yokdan var ediyor) diyen hıristiyanlar, (**Müşrik**) olur. Muhammed aleyhisselâma inanmadıkları, müslimân olmadıkları için, hepsi kâfirdirler.]

94 — İKİNCİ CİLD, 9. cu MEKTÛB

İmâm-ı Rabbânî Müceddid-i elf-i sâni "kaddesallahü teâlâ esrârehül'azîz", bu mektûbu molla Ârif Huteni Bedahşîye yazmıştır. (Lâ ilâhe illallah) kelimesinin üstünlüklerini ve tenzîh makâmını ve (îmân-ı gayb) bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Mevlânâ Muhammed Ârif Huteni! Önce, bâtil, bozuk ilâhları yok etmek, sonra hak olan ma'bûdü bilmek lâzımdır. Nasıl olduğu bilinen ve ölçülebilen herşey yok edilmeli, nasıl olduğu bilinmeyen bir Allaha îmân etmelidir. Bu yok bilmeği ve îmân etmeği en iyi anlatan kelime, (**Lâ ilâhe illallah**) güzel kelimesidir. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", (**Zikrin en kıymetlisi, Lâ ilâhe illallah demektir**) buyurdu. Bir hadîs-i şerifde, Rabbinden şöyle nakl etdi: (**Yedi kat göklerin ve bunlarda bulunanların ve yedi kat yerin hepsi, Lâ ilâhe illallah kelimesi ile ölçülse, bu kelimenin sevâbı dahâ çok olur**) buyuruldu. Nasıl dahâ çok olmaz ki, bu kelimenin bir kısmı, Allahü teâlâdan başka herşeyi, yerleri gökleri, Arşı, Kürsüyü, Levh ve Kalemî, bütün Âlemi ve âdemi hep yok etmekte, diğer kısmı da, yerlerin, göklerin, tek yaratıcısı, hak olan ma'bûdün var olduğunu bildirmektedir. Allahü teâlâdan başka herşey, ister âfâkda [insanın dışında], ister enfûsde [insanın içinde] olsunlar, hepsi anlaşılabilen, ölçülebilen şeylerdir. Âfâk ve enfûs aynalarında görülen herşey de böyledir. Hepsinin yok bilinmesi lâzımdır. Bildiğimiz, öğrendiğimiz, hâtırımıza, hayâlimize gelen, duygu organlarımıza etki eden herşey de böyledir. Hep-

si hâdis, mahlûkdurlar. Çünkü, insanın bildiği, his ettiği herşey, kendi eseri, yaptığı şeydir. Bizim, Allahü teâlâyı tenzîh etmemiz, birşeye benzemez dememiz, benzetmek olur. Bizim anladığımız büyüklük, küçüklüktür. Tesavvufçulara “kadde-sallahü teâlâ esrârehümül’azîz” olan keşfler, tecellîler, müşâhedeler, hep Allahdan başka şeylerdir. Allahü teâlâ (**Verâ-ül-verâ**)dır. Ya’nî, ötelere ötesidir. Bunların hiçbirine benzemez. İbrâhîm aleyhisselâm, kâfirlere, (**Niçin kendi yaptığımız putlara tapıyorsunuz? Sizleri ve yaptığımız işleri Allahü teâlâ yarattı!**) dedi. Bunu Kur’ân-ı kerîm haber veriyor. İster elimizle yapmış olalım, ister aklımız ve hayâlimizle meydâna getirelim, yaptığımız şeylerin hepsi, Allahü teâlânın mahlûklarıdır. Hiçbirinin tapınmak için değerleri yoktur. Tapınılmağa hakkı olan, yalnız Allahü teâlâdır. O, bildiğimiz, düşünerek bulduğumuz şeylerin hiçbirine benzemez ve nasıl olduğu anlaşılabilir. Akl ve vehm Ona yaklaşamaz. Keşf ve şühûd, Onun büyüklüğü önünde yıkılıp kalır. Böyle bî-cûn ve bî-çigüne olan [ya’nî hiçbirşeye benzemiyen ve akl ile anlaşılamiyan] yüce yaratıcıya, gayb yolu ile inanmaktan başka çâre yoktur. Çünkü, görerek, düşünerek anlamağa kalkışarak inanmak, Ona inanmak olmaz. Kendi yaptığımız şeye îmân etmek olur. Bu şey de, Onun mahlûkudur. Bunu, Ona şerîk, ortak yapmış oluruz. Belki de, Ondandır başkasına îmân etmiş oluruz. Böyle felâkete düşmekden Allahü teâlâyı sığınırız. Gayba îmân edebilmek için, vehmin, hayâlin yetişemediği bir yaratana inanmak lâzımdır. Ondandır hiçbirşeyin hayâlde yeri olmamasıdır. Bu ma’nâ vehm ve hayâlin dışında olan yakınlık mertebesinde ele geçer. Çünkü, uzaklaşıkça, vehm ile anlaşılması kolaylaşır ve hayâlde yer bulabilir. Bu ni’met, ancak Peygamberlere mahsûstur. Gayb yolu ile îmân etmek, ancak bu büyüklere nasîb olmuştur “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât”. Bunlara uyup, izlerinde gidenlerden de, dilediklerine ihsân ederler. Bütün mü’minlerin gayb yolu ile olan îmânları, vehmin karışmasından kurtulamaz. Çünkü câhillere göre, (verâ-ül-verâ), uzaklık demektir. Böyle anlayışta, vehm de işe karışır. O büyüklere göre ise “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât”, (verâ-ül-verâ) yakınlıktadır. Böyle anlayışta, vehm işe karışmaz. Dünyâ durdukça ve dünyâ hayâtı ile yaşadıkça, gayba inanmaktan başka çâre yoktur. Çünkü, burada görerek hâsıl olan îmân, bozuktur. Âhîret hayâtı başlayıp, vehm ve hayâlin kuvveti kalmayınca, görerek hâsıl olan (**İmân-ı şühûdî**) kıymetli olur. Vehm ve hayâl tarafından bu îmâna bozuk şeyler karışdırılmaz. Sanırım ki, Resûlullah Muhammed aleyhisselâm, dünyâda Allahü teâlâyı görmekle şereflendiği için, Onun “sallallahü aleyhi ve sellem” îmânı, şühûdîdir demek güzel olur. Vehmden ve hayâlden hâsıl olan bozuk şeyler, o îmâna karışmamıştır. Çünkü, başka mü’minlere Cennetde ihsân edilecek olan ni’met, o yüce Peygambere “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm” bu dünyâda nasîb oldu. Bu, Allahü teâlânın çok büyük bir ni’metidir. Allahü teâlâ, ni’metlerini dilediğine ihsân eder. Allahü teâlâ, pek çok ni’met ihsân edicidir.

Şunu iyi anlamalıdır ki, halîlullah İbrâhîm aleyhisselâm, Allahdan başka şeylere tapınmanın yanlış olduğunu pek güzel bildirdi. Müşrikliğe yol açacak kapılardan hepsini iyice kapadı. Bunun için, Peygamberlerin imâmı oldu. Hepsinden ileride oldu “aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vettehyyât”. Çünkü, dünyâ hayâtında olan ilerlemenin en yüksek noktası, Allahdan başka tapınılacak hiçbirşey bulunmadığını iyi anlamaktır. Çünkü, (**Lâ ilâhe illallah**) güzel kelimesinin ikinci parçasının bildirdiği, (İbâdet olunmağa hakkı olan, yalnız Allahü teâlâdır) sözünün tam ma’nâsı, ancak âhîretde anlaşılacaktır. Böyle olmakla beraber, Peygamberlerin sonuncusu “aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vetteslîmât”, bu dünyâda, Allahü teâlâyı görmekle şereflendiği için, bu sözün tam ma’nâsından çok şeylere de, bu dünyâda kavuşmuştur. Denilebilir ki, bu ma’nâdan, bu dünyâda mümkün olanı, o yüce Peygamberin gelmesi ile bildirilmiştir. Yine, diyebiliriz ki, zât-ı ilâhînin tecellîsi, bu dünyâda, ancak o yüce Peygambere nasîb oldu. Başkalarına, âhîretde nasîb olacağı bildirildi. Doğru yolda bulunanlara ve Muhammed Mustafânın izinde olanlara selâm olsun “aleyhi ve alâ âlihi minessalevâtü efdalühâ ve minetteslîmâtî ekmelühâ”!

95 — HİLYE-İ SE'ÂDET

[Ya'nî Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” görünüşü, tanınması].

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimizin, görünen bütün uzvlarının şekli, sıfatları, güzel huyları, temâm hayâtı, bütün incelikleri ile, çok geniş ve açık olarak, âlimler tarafından, senedleri, vesîkaları ile yazılmışdır. Bunlara (Siyer) kitâbları denir. Binlerle siyer kitâbından, ilk olarak yazılan, ibni İshâkın “rahmetullahi teâlâ aleyh” (Sîret-i Resûlillah) kitâbı olup, bunu, ibni Hişâm Humeyrî aynı ism altında genişletmiş ve Alman müsteşriklerinden Westenfeld tarafından, yeniden tab' edilmiştir. Allahü teâlâ, bütün Peygamberlerine vermiş olduğu mu'cizelerin hepsini Muhammed aleyhisselâma da verdi. Arabî (El-Mevâhibülledünniyye) ve fârisî (Medâric-ün-Nübüvve) kitâblarında ve (Mevâhib)den kısaltılmış olan (El-envâr-ül-Muhammediyye) kitâbında ve arabî (Huccetüllahi ael'âlemîn fî mu'cizâti-Seyyid-il-mürselîn) kitâbında, bunların çoğu yazılıdır.

Biz, bu risâlemizi, Mısrdaki büyük islâm âlimlerinden imâm-ı Ahmed Kastalânî hazretlerinin, (Mevâhib-i ledünniyye) ismindeki iki cild kitâbından aldık. İslâm şâirlerinden Abdülbâkî efendi, bu kitâbı arabîden türkçeye çevirmiştir. Bütün kitâbdan gençlere lüzumlu görülen kısımları, kısaca aşağıya yazılmışdır:

Fahr-i kâinâtın “sallallahü aleyhi ve sellem” mubârek yüzü ve bütün a'zâ-i şerîfesi ve mubârek sesi, bütün insanların yüzlerinden ve a'zâsından ve seslerinden güzel idi. Mubârek yüzü, bir mikdâr yuvarlak idi. Neş'eli olduğu zemânda, mubârek yüzü ay gibi nûrlanırdı. Sevindiği, mubârek alnından belli olurdu. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, gündüz nasıl görürse, gece dahî öyle görürdü. Önünde olanları gördüğü gibi, arkasında olanları dahî görürdü. Bunu isbât eden yüzlerce hâdise, kitâblarda yazılıdır. Gözde görmek halk eden Allahü teâlâ, diğer uzvda dahî halk etmeğe kâdiridir. Yana ve geriye bakacağı zemân, bütün bedeni ile dönüp bakardı. Yeryüzüne nazarı, semâya bakmasından ziyâde idi. Mubârek gözleri büyük idi. Mubârek kirpikleri uzun idi. Mubârek gözlerinde bir mikdâr kırmızılık vardı. Mubârek gözlerinin karası gâyet siyâh idi. Fahr-i âlemin “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” alnı açık idi. Mubârek kaşları ince idi. Kaşları arası açık idi. İki kaşı arasında olan damar, hiddetlenince kabarıp idi. Mubârek burnu gâyet güzel olup, orta yeri bir mikdâr yüksek idi. Mubârek başı büyük idi. Mubârek ağzı küçük değildi. Mubârek dişleri beyâz idi. Mubârek ön dişleri seyrek idi. Söz söylediği zemânda, sanki dişleri arasından nûr çıkardı. Allahü teâlânın kulları arasında ondan dahâ fâsîh ve tatlı sözlü kimse görülmedi. Mubârek sözleri gâyet kolay anlaşılır, gönülleri alırdı ve rûhları cezb ederdi. Söz söylediği zemân, kelimeleri inci gibi dizilirdi. Bir kimse saymak istese, kelimeleri sayılmak mümkün idi. Ba'zan iyi anlaşılması için, üç kerre tekrâr ederdi. Cennette Muhammed aleyhisselâm gibi konuşulacaktır. Mubârek sesi, kimsenin sesinin yetişemediği yere yetişirdi.

Fahr-i âlem “sallallahü aleyhi ve sellem” güler yüzlü idi. Tebessüm ederek gülerdi. Gülerken, mubârek dişleri görünürdü. Güldüğü zemân, nûru dıvarlar üzerine ziyâ verirdi. Ağlaması da, gülmesi gibi hafîf idi. Kahkaha ile gülmediği gibi, yüksek sesle de ağlamazdı, amma mubârek gözlerinden yaş akar, mubârek göğsünün sesi işitilirdi. Ümmetinin günâhlarını düşünüp ağlardı ve Allahü teâlânın korkusundan ve Kur'ân-ı kerîmi işitince ve ba'zan da nemâz kılarırken ağlardı.

Fahr-i âlemin “sallallahü aleyhi ve sellem” mubârek parmakları iri idi. Mubârek kolları etli idi. Mubârek avuçlarının içi geniş idi. Bütün vücûdünün kokusu, miskden güzel idi. Mubârek bedeni, hem yumuşak, hem de kuvvetli idi. Enes bin Mâlik diyor ki, Resûlullah on sene hizmet etdim. Mubârek elleri ipekden yumuşak idi. Mubârek teri miskden ve çiçekden dahâ güzel kokuyordu. Mubârek kolları, ayakları ve parmakları uzun idi. Mubârek ayaklarının parmakları iri idi. Mubârek ayaklarının altı çok yüksek olmayıp, yumuşak idi. Mubârek karnı geniş olup,

göğsü ile karnı berâber idi. Omuz başının kemikleri iri idi. Mubârek göğsü geniş idi. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” kalb-i şerifi, nazargâh-ı ilâhî idi.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” çok uzun boylu olmayıp, kısa dahî değil idi. Yanına uzun bir kimse gelse, ondan uzun görünürdü. Oturduğu zemân, mubârek omuzu, oturanların hepsinden yukarı olurdu.

Mubârek saçları ve sakallarının kılı çok kıvrık ve çok düz değil, yaradılışta ondüle idi. Mubârek saçları uzundu. Önceleri kâkül bırakırdı, sonradan ikiye ayırır oldu. Mubârek saçlarını ba’zan uzatır, ba’zan da keser, kısaltırdı. Saç ve sakalını boyamazdı. Vefât ettiği zemânda, saç ve sakalında ak kıl, yirmiden az idi. Mubârek bıyığını kırkardı. Bıyıklarının uzunluğu ve şekli, mubârek kaşları kadar idi. Emrinde husûsî berberleri var idi. [Müslimânların da, sakalı bir tutam uzatması, fazlasını kesmesi, bıyıklarını kırkması sünnettir.]

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” misvâkini ve tarağını yanından ayırmazdı. Mubârek saçını ve sakalını tararken aynaya nazar eyledi. Geceleri mubârek gözlerine sürme çekerdi.

Fahr-i kâinât “aleyhi ekmeüt-tehiyyât” önüne bakarak, sür’atle yürürdü. Bir yoldan geçtiği, güzel kokusundan belli olurdu.

Fahr-i âlem “sallallahü aleyhi ve sellem” kırmızı ile karışık beyâz benizli olup, gâyet güzel, nûrlu ve sevimli idi. Bir kimse, Peygamber “aleyhissalâtü vesselâm” siyâh idi dese, kâfir olur.

[O “sallallahü aleyhi ve sellem”, arab idi. Arab, lügatda, güzel demektir. Meselâ, lisân-ı arab, güzel dil demektir. Istilâh ma’nâsı ise, ya’nî coğrafyada arab demek, Arabistân ismindeki yarımada doğup büyüyen, oranın iklimi, havası, suyu ve gıdâsı ile yetişen ve onların kanından olan kimse demektir. Anadoludaki kandan gelenlere Türk, Bulgaristânda doğup büyüyenlere Bulgar, Almanyadakilere Alman dedikleri gibi, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” de Arabistân yarımadasında doğduğu için Arabdır. Arablar beyâz, buğday benizli olur. Bilhâssa Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” sülâlesi beyâz ve çok güzel idi. Zâten dedeleri İbrâhîm “aleyhisselâm”, beyâz olup, Basra şehri ehâlisinden, Târuh isminde beyâz bir müslimânın oğlu idi. Kâfir olan Âzer, hazret-i İbrâhîmin “aleyhisselâm” babası değildi. Amcası ve üvey babası idi.

Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” babası Abdûllahın güzelliği, Mısra kadar şöret bulmuşdu ve alınıdaki nûrdan dolayı, ikiye yakın kız, evlenmek için Mekkeye gelmişti. Fekat, Muhammed aleyhisselâmın nûru, Âmineye nasîb oldu.

Türkiyede ve birçok islâm memleketlerinde, bir asrda beri, Abdûllahın evlendiği geceye, Regâib kandili ismini veriyorlar. Regâib gecesine böyle ma’nâ vermek doğru değildir. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” dokuz aydan önce dünyâyı teşrîf etmiş olduğunu bildirmek olur ki, bu da, noksânlık ve kusûrdur. Her bakımdan, her insanın üstünde ve her bakımdan kusûrsuz olduğu gibi, Âmine valdemizi “rahmetullahi teâlâ aleyhâ” nûrlandırdığı zemân da, noksân ve kusûrlu değildi. Bu zemânın noksân olması, tıb ilminde ayb ve kusûr sayılmaktadır.

Receb-i şerifin ilk Cum’a gecesine Regâib gecesi denir. Çünkü, Allahü teâlâ, bu gecede, mü’min kullarına, ragîbetler, ya’nî ihsânlar, ikrâmlar yapar. O gece yapılan düâ red olmaz ve nemâz, oruc, sadaka gibi ibâdetlere, katkat sevâb verilir. O geceye hurmet edenleri afv eyler.

İslâmiyyetin ilk zemânlarında ve islâmiyyetden evvel, Receb, Zil-ka’de, Zil-hicce ve Muharrem aylarında harb etmek harâm idi. (**Riyâd-un-nâsîhîn**) kitabı, ikinci bâbı, sekizinci faslında buyuruyor ki, (Zâhidî ve Alî Cürcânî tefsîrlerinde ve birçok tefsîrde yazıyor ki, islâmiyyetden evvel, arablar, Receb veya Muharrem aylarında harb edebilmek için, ayların yerini değışdirir, ileri veya geri alırlardı. Resû-

lullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, hicretin onuncu senesinde, doksanbin müslimân ile vedâ’ haccı yaptığı zemân: (**Ey Eshâbım! Haccı tam zemânında yapıyoruz. Ayların sırası, Allahü teâlânın yarattığı zemândaki gibidir!**) buyurdu). Abdülâhın evlendiği sene, ayların yeri değişik idi. Receb ayı, Cemâzil-âhır yerinde idi. Ya’nî bir ay ileride idi. O hâlde, nûr-i Nübüvvetin, Âmine “rahmetullahi teâlâ aleyhâ” valdemize intikâli, şimdiki Cemâzil-âhır ayındadır. Regâib gecesinde değildir.

Amcası Abbâs ile Abbâsın oğlu Abdüllah “radiyallahü anhümâ” da beyâz idi. Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” kıyâmete kadar evlâdı da güzel ve beyâzdır. Meselâ, Ürdün emîri merhûm Abdüllah, İstanbula gelmişti. Beyâz idi. Kadıköy müftüsü iken vefât eden fazîletli Ahmed Mekkî efendi “rahmetullahi aleyh” seyyid idi. Ecdâdı gibi, beyâz, kara kaşlı, iri siyâh gözlü ve çok sempatik, güzel yüzlü idi. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” Eshâbı da, beyâz ve güzel idi. Osmân “radiyallahü anh” beyâz, sarışın idi. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem”, rum imperatörü Herakliüs hükûmetine gönderdiği seffri Dihye-i kelbî çok güzel olup, İstanbul sokaklarında gezerken, yüzünü görmek için, rum kızları sokaklara çıkardı. Cebrâil “aleyhisselâm” çok def’a Dihye “radiyallahü anh” şeklinde gelirdi.

Mısır, Şâm, Afrika, Sicilya ve İspanya yerlileri Arab değildir. Arablar, islâmiyeti dünyâya yaymak için, Arabistân yarımadasından çıkarak buralara geldiklerinden, bugün buralarda da mevcûddur. Nitekim Anadolu da, Hindistânda ve başka memleketlerde de mevcûddur. Fekat, bugün bu memleketlerin hiçbirinin ehâlisini Arab diye isimlendirmek doğru olmaz.

Ortaçağ, ya’nî kurûn-ı vustâ zemânının biricik ma’rifet ve medeniyet lisânı olan ve zâten gramer ve fesâhat ve edebiyât bakımından, bugün yeryüzünde mevcûd yediyüzyetmiş çeşid dilin en mükemmeli olan arabî lisânı, islâm medeniyeti ile birlik bütün bu memleketlere girmiş ve yerleşmişti. O zemânlar, İspanyadaki İslâm üniversitelerine ve müslimân mekteblerine, ihtisâs kazanmağa giden Fransız ve diğer Avrupalılar, arabî birçok kelimeleri, bilhâssa ilmde ve fende kullanılan kelimeleri, kendi memleketlerine götürmüşler, kendi dillerine karışdırmışlardır. Bugün garb dillerinde birçok arabî kelimeler hâlâ kullanılmaktadır.

[1947] senesinde Londrada basılmış, The British and Foreign Bible Society (İngilizlerin ve yabancıların İncil cem’iyyeti)nin, The Gospel in Many Tongues (Birçok dillerde bir âyet) ismindeki kitabında, yediyüzyetmiş dürlü dilin herbiri ile yazılmış birkaç satırlık örnekler vardır.

Mısır ehâlisi esmerdir. Habeşistân ehâlisi siyâhdır. Bunlara habeş denir. Zengibâr ehâlisine Zencî denir. Bunlar da siyâhdır. Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” akrabâsını, arabları sevmek ve saymak ibâdetdir. Onları her müslimân sever. Anadoluya müsâfir gelen siyâh fellâhlar, habeşler, zenciler, hurmet ve ikrâm olunmak için, kendilerini, arab diye tanıtdırmış, Anadolu nun saf müslimânları, sözlerine inanıp bunları sevmişlerdir. Çünkü, bu sevgide siyâh, beyâz ayrımı yoktur. Siyâh bir müslimân beyâz bir kâfirden katkat dahâ üstün, dahâ kıymetli ve sevimlidir. İnsanın siyâh olması îmânın şerefini azaltmaz. Bilâl-i Habeşî hazretleri ve Resûlullahın çok sevdiği Üsâme siyâh idiler. Ebû Leheb ve Ebû Cehl kâfirleri beyâz idiler. Bu ikisinin kötülükleri ve aşağılıkları herkesce bilinmektedir. Allahü teâlâ insanın rengine değil, îmânının kuvvetine ve takvâsına kıymet vermektedir. Fekat, siyâhların kendilerini arab olarak tanıtmaları, islâm düşmanlarının, yehûdîlerin işlerine yaradı. Bir yandan, siyâh insanları, aşağı ve iğrenç olarak tanıtdılar. Bunları köle olarak kullandılar. Bir yandan da kara kedileri, köpekleri, arab arab diye çağırarak, gazete ve mecmû’alara yaptıkları siyâh resm ve karikatürlere arab diyerek, gençliğe, arabî siyâh olarak tanıtmaya, böylece, müslimân yavrularını Peygamberimizden “sallallahü aleyhi ve sellem” soğutmağa uğraşdılar. Bugün, Arabistânda, Mekke-i mükerre ve Medîne-i münevverede bulunan-

lar, asrlar boyunca, Afrikadan, Asyadan ve diğer yerlerden gelip yerleşen yabancıların soyundandır. Bu yabancılar siyâh olup, Allahın ve Resûlullahın âşikları idiler. Sultân ikinci Abdülhamîd hânın “rahmetullahi aleyh” amirallerinden Eyyûb Sabri pâşa “rahmetullahi teâlâ aleyh”, beş cildlik türkçe (**Mir’ât-ül-haremeyn**) kitâbında, koca Mekke şehrinde, iki Arab evinin kalmış olduğunu yazmaktadır. Bugün ise hiç yoktur. Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” vefâtında, Eshâb-ı kirâmın hepsi, sonra da evlâdları, cihâd için, dîn-i islâmî dünyâyâ yaymak için, Arabistândan çıktı. İslâm ordusu, Asyanın ötelere, Afrikaya, Kıbrısa, İstanbula, hâsılı her yere dağıldı. Allahın dînini, Onun kullarına tanıtmak için savaştılar ve canlarını fedâ etdiler. Bu geniş topraklar, o mubârek şehîdlerle doludur. Evlâdlarını, yavrularını da, ilm öğrenmek için, o zemânlar dünyânın en üstün üniversitesi olup, fizik, kimyâ, astronomi, coğrafya ve hendesedeki tecrübeleri ve ileri buluşları, bugün mevcûd eserlerinden anlaşılan, Bağdâd dârül-fünûn ve fakültelerine gönderdiler. Meshûr zâlim ve kâfir Cengiz [asl adı Timoçindir] hânın torunu Hülâgü, 656 [m. 1258] senesinde, Bağdâd ehâlisini, kadın, çocuk demeyip, sekizyüzbinden ziyâde müslimânı işkence ile öldürdüğü ve Bağdâdı yakıp yıktığı zemân, yalnız kuyulara saklananlar ve bilhâssa Anadoluya kaçıp kurtulanlar sağ kalabilmişti. İşte, Peygamber “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimizin ve Eshâb-ı kirâmın “aleyhimürrıdvân” evlâdları, o zemân Anadolunun her tarafına, hele şark taraflarına yerleşmişti. Bugün, şark bölgelerindeki zekî, sabırlı, çalışkan kimselerin ba’zıları, hep o mubârek insanların soyundandır. Bu bölgelerdeki insanların bir kısmı, Nûh aleyhisselâmın oğlu Yâfes evlâdından olup, çok eskiden orta Asyadan Anadoluya gelmiş, dağlarda göçebe hâlinde yaşayan, kaba, câhil insanlardır. Sokratın talebesinden târîhçi Xenophon, Anadolunun şarkında, bunlardan ba’zılarını gördüğünü yazmaktadır. Bu insanların ikinci kısmı ise, şehirlerde oturan medenî, nâzik insanlardır. Bunların hemen hepsi, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” ve Eshâb-ı kirâmın “aleyhimürrıdvân” evlâdlarıdır. İmâm-ı Hasen evlâdına (**Serîf**), imâm-ı Hüseyin evlâdlarına (**Seyyid**) denir. Seyyidler, şeriflerden dahâ üstündür. Osmânlılar zemânında, Halebde seyyidlere ve şeriflere mahsûs bir mahkeme vardı. Bütün evlâdları orada kaydı olup, yalancalar seyyidlik iddi’â edemezdi. [Mason Mustafâ Reşîd pâşa Tanzîmat ile bu mahkemeyi kaldırdı.] Van ile Hakkârî arasındaki meshûr İrisân beğleri, Abbâsî halifeleri evlâdından olup, Hülâgü katliâmından kurtulan bir yavrudan çoğalmışlardır. Bugün memleketimizin her tarafında, Eshâb-ı kirâmın “radiyallahü teâlâ anhüm ecma’in” evlâdı ve seyyidler vardır. Bunların kıymetini bilmeli, hurmetde ve hizmetde kusûr etmemeliyiz].

Güzel huyların hepsi Resûlullahda “sallallahü aleyhi ve sellem” toplanmışdı. Güzel huyları, Allahü teâlâ tarafından verilmiş olup, çalışarak, sonradan kazanmış değil idi. Bir müslimânın ismini söyliyerek, hiçbir zemân la’net etmemiş ve aslâ mubârek eli ile kimseyi döğmemişdir. Kendi için, hiçbir şeyden intikam almamışdır. Allah için intikam alırdı. Akrabâsına, Eshâbına ve hizmetçilerine tevâzu’ ederek, iyi mu’amele eylerdi. Ev içinde çok yumuşak ve güler yüzlü idi. Hastaları ziyârete gider, cenâzelerde bulunurdu. Eshâbının işlerine yardım eder, çocuklarını kucağına alırdı. Fekat, kalbi bunlarla meşgûl değildi. Mubârek rûhu melekler âleminde idi.

Resûlullahı “sallallahü aleyhi ve sellem” ansızın gören kimseyi korku kaplardı. Kendisi yumuşak davranmasaydı, Peygamberlik hâllerinden, aslâ kimse yanında oturamaz, sözünü işitmeğe tâkat getiremezdi. Hâlbuki, kendisi, hayâsından, mubârek gözleri ile kimsenin yüzüne bakmazdı.

Fahr-i âlem “sallallahü aleyhi ve sellem”, insanların en cömerdi idi. Birşey istenip de, yok dediği görülmemiştir. İstenilen şey varsa verir, yoksa, cevâb vermezdi. O kadar iyilikleri, o kadar ihsânları vardı ki, rum imperatörleri, İrân şâhları, o kadar ihsân yapamadılar. Fekat kendisi sıkıntı ile yaşamağı severdi. Öyle bir ha-

yât yaşıyordu ki, yimek ve içmek hâtırına bile gelmezdi. Yemek getirin yiyelim ve yâ falanca yemeği pişiriniz demezdi. Yemek getirirlerse yir, her ne meyve verseler kabûl ederdi. Ba'zan aylarca az yir, açlığı severdi. Ba'zan da çok yirdi. Yemeği üç parmakla yirdi. Yemek sonunda su içmezdi. Suyu otururken içerdi. Başkaları ile yemek yirken, herkesden sonra el çekerdi. Herkesin hediyyesini kabûl ederdi. Hediyeye getirene karşılık olarak, katkat fazlasını verirdi.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, hicretin sekizinci senesi, Ramezân-ı şerîfin onuncu Pazartesi günü, onikibin kahraman ile birlikde, Medîneden çıkararak Ramezânın yirminci Perşembe günü Mekke-i mükerreremeyi feth eyledi. Ertesi Cum'a günü hutbe okurken, mubârek başında siyâh sarık sarılı idi. Mekkede onsekiz gün kalıp Huneyne gitdi. Sarığının ucunu sarkıttırdı. **(Sarık, müslimânlar ile kâfirler arasını ayırır)** buyururdu. Çeşidli elbise giymek âdeti idi. Yabancı devlet sefîrleri gelince süslenirdi. Ya'nî kıymetli ve nefîs elbise giyerek, güzel yüzünü gösterirdi. Önce, altın yüzük takardı. Sonra, taşı akîkden gümüş yüzük takdı. Yüzüğünü mühür olarak kullanırdı. Yüzüğü üzerinde (Muhammedün Resûlullah) yazılı idi. Erkeklerin altın yüzük takmaları, dört mezhebde de câiz değildir. Yatağı deriden olup, içi hurma ağacı iplikleri ile dolu idi. Ba'zan bu yatak üzerine, ba'zan yere serili deri üzerine, ba'zan da, hasır veyâ kuru toprak üzerine yatardı. Mubârek avucunun içini sağ yanağının altına koyup, sağ yanı üstüne yatardı.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” zekât malı almaz, çiğ soğan ve sarımsak gibi şeyler yimez ve şî'r söylemezdi.

Resûl-i ekrem “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimiz, milâdın beşyüzyetmişbirinci [571] yılı nisan ayının yirmisine rastlıyan, Rebî'ul-evvel ayının onikinci Pazartesi gecesi, sabâha karşı, Mekke-i mükerreme şehrinde dünyâya gelmiştir. Dünyânın her tarafındaki müslimânlar, her sene, bu geceyi, mevlid kandili olarak tes'îd etmektedir. Her yerde **(Mevlid kasîdeleri)** okunarak Resûlullah hâtırlatılmaktadır. Erbil sultânı Ebû Sa'îd Muzaffer-üd-dîn Kükbürî bin Zeyneddîn Alî, mevlid gecelerinde şenlikler yapar, ikrâm ve ihsânlarda bulunurdu. Sultânın güzel ahlâkı, hayrât ve hasenâtı, İbni Hilligânın târîhinde ve **(Huccetullahi alel'âlemîn)**in ikiyüzotuzdördüncü sahifesinde ve seyyid Abdülhakîm efendinin **(Mevlid-i şerîf)** risâlesinde uzun yazılıdır. Mevlid, doğum zemânı demektir. Rebî'ul-evvel, ilkbe-hâr demektir. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” nübüvvetden sonra, her yıl, bu geceye ehemmiyyet verirdi. Her Peygamberin ümmeti, kendi Peygamberinin doğum gününü bayram yapmışdı. Bugün de, müslimânların bayramıdır. Neş'e ve sevinç günüdür. Âdem aleyhisselâm rûh ile cesed arasında iken, O Peygamber idi. Âdem aleyhisselâm ve herşey, Onun şerefine yaratılmışdır. Arş ve gökler ve Cennetler üzerine, islâm harfleri ile mubârek ismi yazılmışdır. Ona **(Muhammed)** adını, dedesi Abdülmuttalib koydu. Onun adının yer yüzüne yayılacağını, herkesin Onu medh ve senâ edeceğini rû'yâda görmüşdü. Muhammed, çok medh olunan demektir. Cebrâîl aleyhisselâmın, ilk gelerek, Peygamber olduğunu bildirmesi ve hicretde Mekke şehrindeki mağaradan çıkması ve Medîne-i münevverenin Kubâ köyüne ayak basması ve Mekkeyi feth için Medîneden çıkması ve vefâtı, hep pazartesi günü olmuştur. Doğduğu zemân, göbeği kesilmiş ve sünnet olmuş görüldü. Yeryüzünü şereflendirince, şehâdet parmağını kaldırdı ve secde etdi. Melekler beşiğini sallardı. Beşikde iken konuşmağa başladı. **(Mevâhib)**in Zerkânî şerhinde diyor ki, (Hazret-i Abdüllah evlendiği zemân onsekiz ve hazret-i Âmine on dört yaşında idi. Hazret-i Âmine yirmi yaşında vefât etdi. Evvelâ mubârek annesi dokuz gün, sonra Ebû Lehebin câriyesi Süveybe bir kaç gün emzirdi. Sonra, Halîme-i Sa'diyye iki sene emzirdi. İki sene dahâ Benî Sa'd bin Bekr köyünde kalarak dört yaşında Mekkeye getirildi. Ayağa kalktığı zemân, çocukların oyunlarını seyr ederdi. Oyuna karışmazdı. Altı yaşında iken, annesi Âmine “radiyallahü anhâ”, sekiz yaşında iken, dedesi Abdülmuttalib vefât etdi. Yirmibeş yaşında

iken, Hadîce “radıyallahü anhâ” ile nikâh etdi, evlendi. Kırk yaşına gelince, Ramezân-ı şerîf ayında, Pazartesi günü, şehrin bir sâat şimâlindeki (**Cebel-i hirâ**) ve (**Cebel-i nûr**) denilen dağdaki mağarada, melek göründü. Bütün insanlara ve cinne Peygamber olduğu bildirildi. Evvelâ Cebrâîl “aleyhisselâm” geldi. Sonra üç sene, İsrâfîl “aleyhisselâm” gelip, ba’zı şeyler öğretti. Fekat, Kur’ân-ı kerîm getirmedi. Sonra, Cebrâîl “aleyhisselâm” gelmeğe başlayarak, bütün Kur’ân-ı kerîmi, yirmi senede indirdi. Cebrâîl “aleyhisselâm” kendisine yirmidörtbin kerre gelmişti. [Hâlbuki, Âdem aleyhisselâma oniki kerre, Nûh aleyhisselâma elli kerre, İbrâhîm aleyhisselâma kırk kerre, Mûsâ aleyhisselâma dört yüz kerre ve İsâ aleyhisselâma on kerre gelmişti.] Peygamberliğini üç sene izhâr etmeyip, sonra Hak teâlânın emri ile teblîğ eyledi.

Elliki yaşında iken, Receb ayının yirmiyedinci gecesi, Mekke-i mükerrermede, Cebrâîl “aleyhisselâm” gelip, Mescid-i harâmdan, Kudüsde, Mescid-i aksâya ve oradan göklere götürdü. Bu mi’râcda, Allahü teâlâyı baş gözü ile gördü. Bu gecede beş vakt nemâz farz oldu. [İkinci kısım, beşinci maddenin son sahifesini okuyunuz!]. Elliüç yaşında iken, izn-i İlâhî ile, Medîne-i münevvereye hicret eyledi. Safer ayının yirmiyedinci perşembe günü sabâh erken evinden çıkarak, öğleden sonra Ebû Bekr-i Sıddîkın evine geldi. O gece, berâber çıkarak, Mekkenin beş buçuk kilometre cenûb-i şark [güney doğu] tarafında bulunan (**Sevr**) dağındaki mağaraya geldiler. Denizden yediyüzedokuz metre yüksek olan bu dağın yolu çok bozuk idi. Mubârek ayakları kanadı. Mağarada üç gece kalıp, pazartesi gecesi çıktılar. Bir hafta yolculukla, efrencî Eylûl ayının yirminci ve Rebî’ul-evvelin sekizinci pazartesi günü, Medîne’de Kubâ köyüne geldiler. Gece ile gündüzün müsâvî olduğu, Eylûlün yirmiüçüncü gününü de burada geçirip, Rebî’ul-evvelin onikinci Cum’a günü Medîneye azîmet [hareket] ettiği ve aynı gün vâsıl olduğu (**Beydâvî**) tefsîrinde yazılıdır. Ömer-ül-Fârûk halife iken, bu seneki Muharrem ayının birinci günü, ya’nî hicretten yetmiş [70] gün evvel, müslimânların (**Hicrî kamerî sene**) başlangıcı oldu. Bu başlangıç günü, târihçilere göre, milâdın altıyüzyirmiikinci [622] senesinde idi. Temmuz ayının onaltıncı Cum’a gününe rastladığı, Ahmed Ziyâ beğ’in 1316 [m. 1898] baskılı (**İlm-i hey’et**) kitabında yazılıdır. Kubâ köyüne ayak basdığı Eylûl ayının yirminci günü, müslimânların (**Hicrî şemsî sene**) başlangıcıdır. 623. cü milâdî sene başı, hicrî şemsî ve kamerî senelerin birinci senelerinde oldu.

Bir şemsî sene 365, 242 gündür. Ya’nî, 365 gün, 5 sâat, 48 dakika, 47 sâniyedir. Bir kamerî sene 354, 367 gündür. Ya’nî, 354 gün, 8 sâat, 48,5 dakikadır.

Yirmiyedi kerre muhârebe yapmış, dokuzunda er olarak hücum etmiş, diğerlerinde baş kumandanlık mevki’inde bulunmuşdur. Gazâlarda iki dürlü bayrak kullanırdı. Râyesi siyâh idi. Livâsı dahâ küçük olup beyâz idi. Osmânlı Sancağının şeklini Timürtaş pâşanın bulduğunu birinci kısım, 29. cu maddede bildirmişdik.

Medîne-i münevverede, kamerî altmışüç, şemsî sene hesabı ile altmışbir yaşında iken 11 [m. 632] senesi Rebî’ul-evvel ayının onikinci pazartesi günü, öğleden evvel vefât edip, mubârek gömleği arkasında olarak, üç kerre yıkanıp, üç kat yeni beyâz kefene sarılıp, mubârek rûhu alındığı yere defn olundu.

Server-i âlemin “sallallahü aleyhi ve sellem” mubârek gözleri uyur, kalb-i şerîfi uyumazdı. Aç yatıp tok kalkardı. Aslâ esnemezdi. Mubârek vücûdü nûrânî olup, gölgesi yere düşmezdi. Elbisesine sinek konmaz, sivrisinek ve diğer böcekler mubârek kanını içmezdi. Allahü teâlâ tarafından Resûlullah olduğu bildirildikten sonra, şeytânlar göklere çıkarak haber alamaz ve kâhinler söyleyemez oldu.

Bir kimse, Rahmeten-lil-âlemîni “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” rü’yâda görse, muhakkak Onu görmüşdür. Çünkü, şeytân Onun şekline giremez.

Server-i âlem “sallallahü aleyhi ve sellem”, bizim bilmediğimiz bir hayât ile, şimdi hayâtdadır. Cesed-i şerîfi aslâ çürümez. Kabrinde bir melek durup, ümmetinin söyledikleri salevâtî kendisine haber verir. Minberi ile kabr-i şerîfi arasına (Rav-

da-i mutahhera) denir. Burası Cennet bağçelerindedir.

Kabr-i şerifini ziyâret etmek, tâ'atların büyüğü ve ibâdetlerin en kıymetlisidir. **(Beni ziyâret edene şefâ'atim vâcib olur)** buyurmuştur.

Server-i âlemin “sallallahü aleyhi ve sellem” üç veyâ dört yâhud beş erkek, dört kız evlâd-ı kirâmî, onbir zevce-i mutahherası, oniki amcası ve altı halası vardı.

[İslâm düşmanları, gençleri aldatmak için, Peygamber “sallallahü aleyhi ve sellem” kadınlara, kızlara düşkün imiş diyerek ve habîs rûhlarına yakışan, çok çirkin şeyler söyleyerek ve yazarak küstahca iftirâ yapıyorlar. Hâlbuki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” ilk olarak, yirmibeş yaşında evlenmiş, Hadîceyi “radiyallahü anhâ” almışdır. Kırk yaşında ve dul idi. Fekat, malı, cemâli, aklı, ilmi, şerefi, nesebi, iffeti ve edebi pek fazla idi. Yirmibeş sene berâber yaşayıp, hicretten üç sene evvel Mekkede, Ramezân-ı şerîf ayında vefât etdi. Bu hayâtta iken, Resûl-i ekrem “sallallahü aleyhi ve sellem” hiç evlenmemişdi.

Ellibeş yaşında iken, Ebû Bekrin “radiyallahü anh” kızı; Âişe “radiyallahü anhâ” ile evlendi. Bunu, Hadîce-i kübrânın “radiyallahü teâlâ anhâ” vefâtından bir sene sonra, Allahü teâlânın emri ile nikâh eylemişdi. Ölünciye kadar, sekiz sene onunla yaşadı.

Diğerlerini, hep Âişeden “radiyallahü anhünne” sonra, dînî, siyâsî sebeblerle veyâ merhamet ve ihsân ederek nikâh etdi. Bunların hepsi dul idi. Çoğu yaşlı idi. Meselâ, Mekkede ki kâfirlerin, müslimânlara eziyet ve zararları dayanılamıyacak bir dereceye geldikde, Eshâb-ı kirâmın bir kısmı Habeşistâna hicret etmişdi. Habeş pâdişâhı Necâşî, İsevî idi. Müslimânlara çeşidli şeyler sorup, aldığı olgun cevâblara hayrân kalarak îmâna geldi. Müslimânlara çok iyilik etdi. İmânî za'îf olan Ubeydullah bin Cahş, mal ve mevki' için nefsine aldanıp, meâzallah, mürted olmuş, dînini dünyâyâ değişmişdi. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” halasının oğlu olan bu mel'ûn, karısı Ümm-i Habîbeyi de “radiyallahü anhâ” dinden çıkıp zengin olmağa cebr ve teşvîk etdi ise de, kadın, fakîrlîğe ve ölüme râzî olacağını, fekat Muhammed aleyhisselâmın dîninden çıkmıyacağını söyleyince, bunu boşadı. Sürünerek, sefâletten ölmesini bekliyordu. Fekat, az zemânda kendi öldü. Ümm-i Habîbe, Mekkede ki Kureyş kâfirlerinin baş kumandanı Ebû Süfyânın kızı idi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, o zemânlarda, Kureyş orduları ile, çok çetin muhârebelerle uğraşıyordu ve Ebû Süfyân, islâmîyeti yok etmek için son gayreti ile çarpışıyordu. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, Ümm-i Habîbenin dîninin kuvvetini ve başına gelen çok acı hâli işitti. Necâşîye mektûb yazıp, (Oradaki Ümm-i Habîbe ile evleneceğim. Nikâhımı yap! Sonra, kendisini buraya gönder!) şeklinde talebde bulundu. Necâşî dahâ önce müslimân olmuşdu. Mektûba çok hurmet edip, oradaki müslimânları serâyına da'vet ederek, ziyâfet verdi. Hicretin yedinci senesinde nikâh yapıp, hediye ve ihsânlarda bulundu. Bu sûretle, Ümm-i Habîbe, îmânının mükâfâtına kavuşarak, orada zengin ve râhat oldu. Onun sâyesinde, oradaki müslimânlar da râhat etdi. Cennetde, kadınlar kocalarının yanında bulunacakları için, Cennetin en yüksek derecesi ile de müjdelenmiş oldu ki, dünyânın bütün zevk ve ni'metleri, bu müjde yanında pek küçük kalır. Bu nikâh, Ebû Süfyânın “radiyallahü teâlâ anh” ilerde müslimân olmakla şereflesmesini hâzırlıyan sebeblerden birisi oldu. Görülüyor ki bu nikâh, kâfirlerin iftirâlarının ne kadar yanlış ve çürük olduğunu bildirdiği gibi, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” aklının, zekâsının, dehâsının, ihsânının ve merhametinin derecesini de göstermekdedir.

İkinci misâl olarak; hazret-i Ömerin “radiyallahü anh” kızı Hafsa “radiyallahü anhâ” dul kalmışdı. Hicretin üçüncü senesinde, Ömer “radiyallahü anh”, Ebû Bekre ve Osmâna “radiyallahü anhümâ” kızımı alır mısın dedikde, düşüneyim, demişlerdi. Birgün, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, her üçü ve başkaları yanında iken, **(Yâ Ömer! Seni üzüntülü görüyorum, sebebi nedir?)** diye sordu. Bir şi-

şedeki mürekkebin rengi kolay görüldüğü gibi, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” de, herkesin düşüncesini, bir bakışta anlardı. Lüzûm görürse sorardı. Ona, hattâ herkese doğru söylememiz farz olduğundan, Ömer de, (Yâ Resûlallah “sallallahü aleyhi ve sellem”! Kızımı Ebû Bekre ve Osmâna “radiyallahü anhüm” teklîf etdim, almadılar) gibi cevâb verdi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, en çok sevdiği üç Eshâbının üzülmesini hiç istemediğinden, onları sevindirmek için, hemen buyurdu ki, **(Yâ Ömer! Kızımı, Ebû Bekrden ve Osmândan “radiyallahü anhüm” dahâ iyi birisine versem ister misin?)**. Ömer şaşırdı. Çünkü, Ebû Bekrden ve Osmândan “radiyallahü anhüm” dahâ yüksek ve dahâ iyi kimse olmadığını biliyordu. (Evet, yâ Resûlallah!) dedi. **(Yâ Ömer, kızını bana ver!)** buyurdu. Bu sûretle, Hafsa “radiyallahü anhâ”, Ebû Bekrin ve Osmânın ve bütün mü'minlerin anneleri oldu ve bunlar, ona hizmetçi oldu ve Ebû Bekr ve Ömer ve Osmân “radiyallahü teâlâ anhüm”, birbirlerine dahâ yakın ve dahâ sevgili oldular “radiyallahü teâlâ anhüm”.

Üçüncü bir misâl olarak kısaca söyliyelim ki, hicretin beş veyâ altıncı senesinde, Benî Mustalak kabilesinden alınan yüzlerce esîr arasında, Cüveyriyye “radiyallahü anhâ”, kabîlenin reîsi Hârisin kızı idi. Bunu satın alıp âzâd ederek, kendilerine nikâh edince, Eshâb-ı kirâmın “aleyhimürrıdvân” hepsi, biz, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” âilesinin, annemizin akrâbasını câriye olarak, hizmetçi olarak kullanmaktan hayâ ederiz dedi. Hepsi, esîrlerini âzâd etdi. Bu nikâh, yüzlerce esîrin âzâd olmasına sebep oldu. Cüveyriyye “radiyallahü anhâ”, bu hâli her zemân söyliyerek öğünürdü. [Hâris de müslimân oldu.] Aîşe “radiyallahü anhâ”, ben Cüveyriyyeden “radiyallahü teâlâ anhâ” dahâ hayırlı, dahâ bereketli bir kadın görmedim, derdi.

Dördüncü misâl, Zeyneb-binti Huzeyme “radiyallahü anhâ”dır.

Kitâbımız müsâid olmadığından, diğer misâlleri yazmağa imkân bulamadık. Akıllı, iz'ânı ve insâfı olana da, bu üç misâl, hakîkati anlatmağa elbette yetişir. Şunu da söyliyelim ki, her bakımdan, insanların en kuvvetlisi olduğu hâlde, yalnız hayâtta olan dokuz âilesi ile yaşamışdı. O da, birkaç sene idi. O zemânlar, zâten hep harblerle uğraşıyor, evinde kaldığı günler nâdir oluyordu. Papasların yazdığı ve ah-lâksızların, kendileri gibi sanarak söyledikleri gibi olsaydı, dahâ gençliğinde, genç kızlarla evlenip, az zemân sonra boşayarak, istediği kadar değışdirebilirdi. Nitekim torunu Hasen “radiyallahü anh” alıp boşamak sûretiyle yüze yakın güzel kız ile evlenmiş ve babası imâm-ı Alî “radiyallahü anh”, bir hutbesinde, (Ey müslimânlar! Oğlum Hasene kız vermeyiniz! O, kızları çabuk boşuyor, bırakıyor) buyurduğu, müslimânların da; (Kızlarımız ona fedâ olsun. Onun nikâhı ile şereflenme-leri onlara yetişir. Kızlarımızı ona vereceğiz) dedikleri meşhûrdur. Bedrde, Uhud-da, Hendekde, Hayberde, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” bir işâreti ile üstün düşmana karşı hücum ederek, Ona canlarını fedâ eden o arslanlar, kızlarını Ona vermezler mi idi? Fekat O, istemedi. Mi'râc gecesi, Cennete girdiği zemân, Cennet hûrîlerine, bir zerre dönüp bakmamışdı. İslâm düşmanlarından Voltairin, Resûlullahın, hazret-i Zeynebi nikâh etmesini tiyatro olarak yazarak, âdî, alçak iftirâlar ettiği ve bu yüzden, düşmanı olan papadan tebrîk mektûbu aldığı, **(Kâmûs-ül a'lâm)**da Zeyneb isminde yazılıdır. **(Mevâhib-i ledünniyye)** tercemesi, 459. cu sahîfede diyor ki, (Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, halasının kızı Zeynebi, oğulluğu Zeyde nikâh etdi. Uzun zemân sonra, Zeyd “radiyallahü teâlâ anh” hâtunundan ayrılmak istediğini söyledi. **(Niçin)** buyurunca, hiçbir kötülüğünü görmedim. Hep iyilik gördüm. Fekat, nesebinin şerefi ile öğünüyor, başıma kakıyor dedi. Bunlara ehemmiyyet verme. Hâtununu bunun için boşama buyurdu ise de, Allahü teâlâ, Resûlünün buna mâni' olmasını men' eyledi. Zeyd de, Zeynebi boşadı. Allahü teâlâ, Resûlüne Zeynebi nikâh eyledi ve onu istemesini emr buyurdu). Dâvüd aleyhisselâmın yüz nikâhlısı ile üçyüz câriyesi vardı. Süleymân aleyhisselâmın üçyüz zevcesi ile yediyüz câriyesi vardı. Voltaire, bu Peygamberleri ağ-

zına almıyor da, Resûlullahın, emr olunarak bir hâtun almasına saldırıyor.

Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” çok evlenmesinin mühim bir sebebi de, ahkâm-ı islâmiyyeyi bildirmek içindi. Hicâb âyeti gelmeden, ya’nî kadınların örtünmeleri emr olunmadan önce, kadınlar da Resûlullah’a gelip, bilmediklerini sorar, öğrenirlerdi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” birinin evine gitse, kadınlar da gelir, oturur, dinler, istifâde ederlerdi. Hicâb âyeti gelip, kadınların yabancı erkeklerle oturmaları, konuşmaları yasak edilince, yabancı kadınları kabûl etmedi. Onların, bilmediklerini, mubârek zevcesi hazret-i Âîşeden sorup öğrenmelerini emr eyledi. Gelip soranların çokluğundan, hazret-i Âîşe, hepsine cevâb yetiştirmeğe vakt bulamıyordu. Bu mühim hizmeti kolaylaştırmak ve hazret-i Âîşenin yükünü hafîfletmek için, lâzım olduğu kadar hanımı nikâh etdi. Kadınlara âid yüzlerle nâzik bilgileri, müslimân kadınlarına, mubârek zevceleri yolu ile bildirdi. Zevceleri bir olsaydı, bütün kadınların ondan sorması güç ve hattâ imkân-sız olurdu.]

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” ümmî idi. Ya’nî kitâb okumamış, yazı yazmamış, kimseden bir ders görmemiş idi. Mekke’de doğup, büyüyüp, belli kimseler arasında yetişip, seyâhat etmemiş iken, Tevrâtta ve İncilde ve Yunan ve Roma devrlerinde yazılmış kitâblarda bulunan bilgilerden, hâdiselerden haber verdi. İslâmiyyeti bildirmek için, müslimânlara mektûblar yolladı. Hicretin altıncı senesinde Rum, İrân ve Habeş hükümdârlarına ve diğer arab pâdişâhlarına mektûblar gönderdi. İrân şâhi Hüsrev Pervîz, mektûbu parçaladı. Getiren Sahâbîyi şehîd etdi. Az zemân sonra, oğlu Şîrûye tarafından öldürüldü. Hizmetine altmışdan ziyâde ecnebî sefir gelmiştir. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” peygamberliğini işiten herkesin, Ona îmân etmesi vâcibdir. İştikden sonra, îmân etmeden vefât eden, Cehenneme girecek ve orada sonsuz olarak azâb çekecektir.

Fahr-i âlemin “sallallahü aleyhi ve sellem” isimleri, hâlleri, Tevrâtta ve İncilde yazılı idi. Yehûdî ve hıristiyanlar, teşrîf etmesini bekliyordu. Fekat, kendi cinslerinden gelmeyip, arabdan geldiği için ba’zıları kiskandı, inkâr etdi. Hâlbuki, birçok âlimleri ve akllıları, insâf edip müslimân oldu. Onun peygamber olduğuna inanamamak, Onun büyüklüğünü, üstünlüğünü anlamamak, Onun kıymetini, şerefini azaltmaz. Allahü teâlâ, (**İnsirâh**) sûresinde, (**Senin zikrini yükseltdim**), kendi isminin yanında olarak, her yerde söylenir buyurdu. Yeryüzünde, bir derece batıya gidildikde, nemâz vakterleri dört dakika sonra başladığı için, dünyânın her yerindeki müslimânlar, her günün her dakîkasında ezân okumakda, Onun mubârek ismi, her yerde her ân, saygı ve sevgi ile söylenmektedir.

Bir kimse, her işinde, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” dînini kabûl etmezse mü’min olmaz. Onu, kendi cânından çok sevmezse, îmânî temâm olmaz.

Bütün insanların ve cinnîlerin Peygamberidir. Her asrda yaşayan her milletin Ona uyması vâcibdir. Her mü’minin, Onun dînine yardım etmesi, Onun ahlâkı ile huyulanması, Onun mubârek ismini çok söylemesi, ismini söyledikde ve işitdikde, saygı ile ve sevgi ile salât-ü selâm getirmesi, mubârek cemâlini görmeğe âşık olması, Onun getirdiği Kur’ân-ı kerîmi ve islâmiyyeti sevmesi ve hurmet etmesi lâzımdır. (**Mir’ât-i kâinât**)da diyor ki, (Câhiller ve tenbeller, “sallallahü aleyhi ve sellem” yerine birkaç harf yazıyor. Bu doğru değildir. Çok sakınmalıdır.)

İbni Âbidîn, nemâz bahsinde diyor ki, (Ömründe bir kerre, salevât getirmek farzdır. Her söyleyince, işitince, okuyunca, yazınca, bir kerre getirmek vâcib, tekrâr edildiklerinde müstehâbdır.)

***Dostlarımın ayrılığından, kalbim kan ağlıyor.
onları hâtırladıkca, iliklerim yanıyor.***

96 — MUHAMMED ALEYHİSSELÂMIN AHLÂKI

Aşağıdaki yazı, (Rıyâd-un-nâsîhîn) kitâbının üçüncü kısm, ikinci bâb, onuncu faslından terceme edilmiştir:

Allahü teâlâ, sevgili Peygamberine verdiği iyilikleri, ihsânları sayarak, Onun mübârek kalbini okşarken, kendine güzel huylar verdiğini, **(Sen güzel huylu olarak yaratıldın)** meâlindeki âyet-i kerîme ile bildirmektedir. Akreme buyuruyor ki, Abdûllah ibni Abbâsdan işitdim: Bu âyet-i kerîmedeki **(Huluk-ı azîm)**, ya'nî güzel huylar, Kur'ân-ı kerîmin bildirdiği ahlâkdır. **(Hadâik-ul-hakâyık)** kitâbında diyor ki, (Âyet-i kerîmede, **(Sen huluk-ı azîm üzereşin)** buyuruldu. Huluk-ı azîm demek, Allahü teâlâ ile sır, gizli şeyleri bulunmak, insanlar ile de güzel huylu olmak demektir. Çok kimselerin islâm dînine girmesine, Resûlullahın güzel ahlâkı sebep oldu).

Muhammed aleyhisselâmın bin mu'cizesi görüldü, dost düşman herkes de bunu söyledi. Bu kadar mu'cizelerin en kıymetlisi, edebli olması ve güzel huyları idi.

(Kimyâ-i Se'âdet) kitâbında diyor ki, (Ebû Sa'îd-i Hudrî "radıyallahü teâlâ anh" buyurdu ki, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", hayvana ot verirdi. Deveyi bağlardı. Evini süpürürdü. Koyunun sütünü sağardı. Ayakkabısının söküğünü dikerdi. Çamaşırını yamardı. Hizmetcisi ile birlikte yirdi. Hizmetcisi el değirmeni çekerken yorulunca, ona yardım ederdi. Pazardan öte beri alıp torba içinde eve getirirdi. Fakîrle, zenginle, büyükle, küçükle karşılaşınca, önce selâm verirdi. Bunlarla müsâfaha etmek için, mübârek elini önce uzatırdı. Köleyi, efendiye, beğî, siyâhi ve beyâzî bir tutardı. Her kim olursa olsun, çağırılana yere giderdi. Önüne konulan şeyi, az olsa da, hafîf, aşağı görmezdi. Akşamdan sabâha ve sabâhdan akşama yemek bırakmazdı. Güzel huylu idi. İyilik etmesini sever idi. Herkesle iyi geçinirdi. Güler yüzlü, tatlı sözlü idi. Söylerken gülmezdi. Üzüntülü görünürdü. Fekat, çatık kaşlı değildi. Aşağı gönüllü idi. Fekat, alçak tabî'atlı değildi. Heybetli idi. Ya'nî saygı ve korku hâsıl ederdi. Fekat, kaba değildi. Nâzik idi. Cömerd idi. Fekat, isrâf etmez, fâidesiz yere birşey vermezdi. Herkese acır idi. Mübârek başı hep önüne eğik idi. Kimseden birşey beklemezdi. Se'âdet, huzûr isteyen, Onun gibi olmalıdır.)

(Mesâbih) kitâbında, Enes bin Mâlik "radıyallahü anh" buyuruyor ki, (Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" on sene hizmetcilik etdim. Bana bir kerre üf demedi. Şunu niçin böyle yaptın, bunu niçin yapmadın buyurmadı). Yine **(Mesâbih)**de, Enes bin Mâlik diyor ki, (Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" insanların en güzel huylusu idi. Beni birgün, bir yere gönderdi. Vallahi gitmem dedim. Fekat, gidecektim. Emrini yapmak için dışarı çıktım. Çocuklar sokakta oynuyordu. Onların yanından geçerken arkama bakdım. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" arkamdan geliyordu. Mübârek yüzü gülüyordu. **(Yâ Enes! Dedğim yere gittin mi?)** buyurdu. Evet gidiyorum yâ Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" dedim).

Ebû Hüreyre "radıyallahü anh" diyor ki, (Bir gazâda, kâfirlerin yok olması için düâ buyurmasını söyledik. **(Ben, la'net etmek için, insanların azâb çekmesi için gönderilmedim. Ben, herkese iyilik etmek için, insanların huzûra kavuşması için gönderildim)** buyurdu). Enbiyâ sûresinin yüzyedinci âyetinde meâlen, **(Seni, âlemlere rahmet, iyilik için gönderdik)** buyuruldu.

Ebû Sa'îd-i Hudrî "radıyallahü anh" buyurdu ki, (Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" hayâsı, bâkire islâm kızlarının hayâlarından dahâ çokdu).

Enes bin Mâlik "radıyallahü anh" diyor ki, (Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" bir kimse ile müsâfaha edince, o kimse elini çekmedikçe, mübârek elini ondan ayırmazdı. O kimse, yüzünü çevirmedikçe, mübârek yüzünü ondan çevirmezdi. Bir kimsenin yanında otururken iki diz üzerinde oturur, ona saygı olmak için mübârek bacağına dikip oturmazdı).

Câbir bin Sümre “radıyallahü anh” diyor ki, (Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” az konuşurdu. Lüzûmlü olduğu zemân veyâ birşey sorulunca söylerdi). Bundan anlaşılıyor ki, her müslimânın (**Mâlâ-ya’nî**), fâidesiz şey söylememesi, susması lâzımdır. Mubârek sözlerinde tertîl ve tersîl vardı. Ya’nî, gâyet açık ve metodlu konuşur ve kolay anlaşılırdı.

Enes bin Mâlik “radıyallahü anh” buyuruyor ki, (Resûl “aleyhisselâm” hastayı ziyârete gider, cenâze arkasında yürür, çağrılan yere giderdi. Eşeğe de binerdi. Resûl aleyhisselâmı Hayber gazâsında gördüm. Yuları bir ip olan eşek üzerinde idi. Resûl “aleyhisselâm” sabâh nemâzından çıkınca, Medîne çocukları ve işçileri su dolu kablarnı önüne getirirler. Mubârek parmağını içine sokmasını dilerlerdi. Kış ve soğuk su olsa da, herbirine mubârek parmağını sokar, gönüllerini yapardı). Yine Enes “radıyallahü anh” diyor ki, (Bir küçük kız, Resûl aleyhisselâmın elini tutup bir iş için götürseydi, birlikte gider, müşkilini hâl ederdi).

Câbir “radıyallahü anh” diyor ki, (Resûl aleyhisselâmdan birşey istenip de yok dediği işitilmedi).

Enes bin Mâlik “radıyallahü teâlâ anh” buyuruyor ki, (Resûl “aleyhisselâm” ile birlikte gidiyordum. Üzerinde bürd-i Negrânî vardı. Ya’nî Yemen kumaşından bir palto vardı. Arkadan bir köylü gelip, yakasından öyle çekti ki, paltonun yakası mubârek boynunu çizdi, yeri kaldı. Resûl “aleyhisselâm” geriye döndü. Köylü zekât malından birşey istedi. Resûl “aleyhisselâm”, onun bu hâline güldü. Ona birşey verilmesi için emr buyurdu). (**Tefimmet-ül mazher**) kitâbında diyor ki, (Buradan anlaşılacağına göre, insanların başında bulunan kimsenin, Resûl aleyhisselâma uyarak, bunların ezâ ve sıkıntılarına katlanması lâzımdır. Zâten sıkıntıya katlanmak, herkes için iyi bir huysdur. Üstlerin katlanması ise dahâ güzel olur).

(**Zâd-ül Mukvîn**) kitâbında diyor ki, (Resûl aleyhisselâmın komşusu bir ihtiyâr kadın vardı. Kızını Resûl aleyhisselâma gönderdi. Nemâz kılmak için örtünecek bir elbise yok. Bana, nemâzda örtünecek bir elbise gönder diye yalvardı. Resûl aleyhisselâmın o ânda başka elbisesi yokdu. Mubârek arkasındaki antârîyi çıkarıp, o kadına gönderdi. Nemâz vakti gelince, elbisesiz mescide gidemedi. Eshâb-ı kirâm “radıyallahü teâlâ aleyhim ecma’in”, bu hâli işitince, Resûl “aleyhisselâm” o kadar cömerdlik yapıyor ki, gömleksiz kalıp, mescide cemâ’ate gelemiyor. Biz de herşeyimizi fakîrlere dağıtalım dediler. Allahü teâlâ, hemen İsrâ sûresinin yirmidokuzuncu âyetini gönderdi. Önce habîbine, hasîslik etme, birşey vermemezlik yapma buyurup, sonra da, sıkıntıya düşecek ve nemâzi kaçıracak, üzülecek kadar da dağıtma! Sadakada ortalama davran buyurdu. O gün, nemâzdan sonra, hazret-i Alî “kerremallahü vecheh”, Resûlullahın yanına gelip, (Yâ Resûlallah “sallallahü aleyhi ve sellem”! Bugün, çoluk çocuğuma nafaka yapmak için sekiz dirhem gümüş ödüc almışdım. Bunun yarısını size vereyim. Kendinize antârî alınız) dedi. Resûl “aleyhisselâm” çarşıya çıkıp, iki dirhem ile bir antârî satın aldı. Geri kalan iki dirhem ile yiyecek almağa giderken gördü ki, bir a’mâ oturmuş, Allah rızâsı için ve Cennet elbiselerine kavuşmak için, bana kim bir gömlek verir diyordu. Almış olduğu antârîyi bu a’mâyaya verdi. A’mâ, antârîyi eline alınca, misk gibi güzel koku duydü. Bunun, Resûl aleyhisselâmın mubârek elinden geldiğini anladı. Çünkü, Resûl aleyhisselâmın bir kerre giydiği herşey, eskiyip dağılsa bile, parçaları da misk gibi güzel kokardı. A’mâ düâ ederek, (Yâ Rabbî! Bu gömlek hurmetine, benim gözlerimi aç) dedi. İki gözü hemen açıldı. Resûl “aleyhisselâm”ın ayaklarına kapandı. Resûl “aleyhisselâm” oradan ayrıldı. Bir dirhem ile bir antârî satın aldı. Bir dirhem ile de yiyecek satın almağa giderken, bir hizmetçi kızın ağladığını gördü. (**Kızım, niçin böyle ağlıyorsun?**) buyurdu. Bir yehûdînin hizmetçisiyim. Bana bir dirhem verdi. Yarım dirhem ile bir şişe ve yarım dirhem ile de yağ satın al dedi. Bunları alıp gidiyordum. Elimden düşdü. Hem şişe, hem de yağ gitdi. Şimdi ne yapacağımı şaşırđım dedi. Resûl “aleyhisselâm”, son dirhemini kızı

verdi. **(Bununla şişe ve yağ al. Evine götür)** buyurdu. Kızcağız, eve geç kaldığım için, yehûdînin beni dögeceğinden korkuyorum dedi. Resûl “aleyhisselâm”, **(Korkma! Seninle birlikte gelir, sana birşey yapmamasını söylerim)** buyurdu. Eve gelip, kapıyı çaldılar. Yehûdî kapıyı açıp, Resûlullahı “sallallahü aleyhi ve sellem” görünce şaşırıp kaldı. Yehûdîye, olanı biteni anlatıp, kızı birşey yapmaması için şefâ’at buyurdu. Yehûdî, Resûlullahın ayaklarına kapanıp, (Binlerce insanın baş tâcı olan, binlerce arslanın, emrini yapmak için beklediği ey koca Peygamber! Bir hizmetçi kız için, benim gibi bir miskînin kapısını şereflendirdin. Yâ Resûlallah! Bu kızı senin şerefine âzâd etdim. Bana îmâmı, islâmı öğret. Huzûrunda müslimân olayım) dedi. Resûl “aleyhisselâm”, ona müslimânlığı öğretti. Müslimân oldu. Evine girdi. Çoluğuna çocuğuna anlattı. Hepsisi müslimân oldu. Bunlar, hep Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” güzel huylarının bereketi ile oldu.

O hâlde, ey müslimân! Sen de Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” güzel huyları gibi ahlâklanmalısın! Hattâ, Allahü teâlânın ahlâkı ile ahlâklanmak, her müslimâna lâzımdır. Çünkü, Resûl “aleyhisselâm” **(Allahü teâlânın ahlâkı ile huylanınız!)** buyurdu. Meselâ, Allahü teâlânın sıfatlarından biri **(Set-târ)**dır. Ya’nî günâhları örtücüdür. Müslimânın da din kardeşinin aybını, kusûrunu örtmesi lâzımdır. Allahü teâlâ, kullarının günâhlarını afv edicidir. Müslimânlar da, birbirlerinin kusûrlarını, kabâhatlerini afv etmelidir. Allahü teâlâ kerîmdir, rahîmdir. Ya’nî lutfü, ihsânı boldur ve merhameti çokdur. Müslimânın cömerd ve merhametli olması lâzımdır. Bütün güzel ahlâk da böyledir.

Resûl aleyhisselâmın güzel huyları pek çokdur. Her müslimânın bunları öğrenmesi ve bunlar gibi ahlâklanması lâzımdır. Böylece, dünyâda ve âhretde felâketlerden, sıkıntılardan kurtulmak ve O iki cihân efendisinin “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” şefâ’atine kavuşmak nasîb olur.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” şu düâyı çok okurdu: **(Allahümme in-nî es’elüke-ssihhate vel-âfiyete vel-emânete ve hüsnel-hulki verridâe bilkaderi birahmetike yâ Erhamerrâhimin).** Bunun ma’nâsı, (Ya Rabb! Senden, sıhhat ve âfiyet ve emânete hıyânet etmemek ve güzel ahlâk ve kaderden râzı olmak istiyorum. Ey merhamet sâhiblerinin en merhametlisi! Merhametin hakkı için, bunları bana ver!) demektir. Biz zevallılar da, ulu ve şanlı Peygamberimiz gibi düâ etmeliyiz!

***Uyan sevdiğim gençlik, bütün ümmîdler sende,
Uyan ey Anadolu, ey azîzler diyârı!
Asr-ı se’âdetdeki adâlet, yeryüzünde,
yeniden te’sîs olsun, gelsin islâm behârı,***

***Ceddinin torunusun o kan damarındadır,
İstersen neler olur, rûhları yanındadır.
Resûlullahın aşkı, kalbinde, kanındadır.
O senden yüzçevirmez, ara hakîkî yârı!***

***Sarı güzel dînine, güzel ahlâkı ihyâ et!
Sünnetin ışığında, gitsin, yok olsun zulmet.
Doğsun islâm güneşi ve hakîkî se’âdet,
yeniden zuhûr etsin, budur islâm şîârı!***

97 — RESÛLULLAHIN “sallallahü aleyhi ve sellem” ANA, BABA VE DEDELERİ, HEP MÜ’MİN İDİ

Seyyid Abdülhakîm “rahmetullahi teâlâ aleyh” efendinin bir mektûbudur.

Sôfiyye-i aliyenin büyüklerinden, şeyh Ebül-Hasen-i Şâzilînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” talebesi, şeyh Ebül-Abbâs Mürsînînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” yetişdirdiği Evliyânın en yükseği olan imâm-ı Busayrî “rahmetullahi teâlâ aleyh” yazmış olduğu (**Kasîde-i hemziyye**)de, Peygamberimizi “sallallahü aleyhi ve sellem” medh ederken, (O en iyi insanın, anaları, babaları da, hep iyi idi. Allahü teâlâ, mahlûkları arasında, Onun için en iyi anaları, babaları seçti) demektedir.

Çeşidli islâm dillerinde yazılmış mevlidlerin hepsinde, Peygamberimizin ana ve babasının tertemiz oldukları yazılıdır. Meselâ, vatanımızın her köşesinde, her zemân seve seve okunan Süleymân Çelebînin mevlidinde şöyle yazılıdır:

**Mustafâ nûrunu, alnında kodu,
Bil Habîbim nûrudur, bu nûr dedi.**

**Kıldı ol nûr, anın alnında karar,
Kaldı anın ile, nice rûzigâr.**

**Sonra Havvâ alnına, nakl etdi bil,
Durdu anda dahî nice ay ve yıl.**

**Şis doğdu, ona nakl etdi nûr,
Anın alnında, tecellî kıldı nûr.**

**İrdi İbrâhîm ve İsmâ’île hem,
Söz uzanır, ger kalanın der isem.**

**İşbu resm ile müselsel, muttasıl,
Tâ olunca Mustafâya müntekil.**

**Geldi çün ol rahmeten lil âlemîn,
Vardı nûr, anda karâr kıldı hemîn.**

Peygamberimizin “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” ve bütün Peygamberlerin “aleyhimüsselâm” babalarının ve analarının hiçbiri kâfir değil, aşağı kimseler değildi. Bunu isbât eden âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerden ba’zıları şunlardır:

1 — Kur’ân-ı kerîmden sonra en kıymetli, en doğru kitâb olan (**Buhârî-yi şerîf**)deki bir hadîs-i şerîfde, Peygamberimiz buyurdu ki: (**Her asrda, her zemânda yaşayan insanların en iyilerinden, seçilmişlerinden dünyâyâ getirildim**).

2 — Binlerle hadîs kitâblarından ikinciliği kazanmış olan, imâm-ı Müslimin “rahmetullahi teâlâ aleyh” kitâbındaki hadîs-i şerîfde, (**Allahü teâlâ, İsmâ’îl “aleyhis-selâm” evlâdından, Kinâne ismindeki kimseyi ve onun sülâlesinden, Kureyş ismindeki zâtî beğendi, seçti. Kureyş evlâdından da, Hâşim oğullarını sevdi. Onlardan da, beni süzüp seçti**) buyurdu.

3 — Tirmizînin bildirdiği hadîs-i şerîfde, (**Allahü teâlâ, insanları yarattı. Beni insanların en iyi kısmından vücûde getirdi. Sonra, bu kısımlarından en iyisini Arabistânda yetişdirdi. Beni bunlardan vücûde getirdi. Sonra evlerden, âilelerden en iyilerini seçip, beni bunlardan meydâna getirdi. O hâlde, benim rûhum ve cesedim, mahlûkların en iyisidir. Benim silsilem, ecdâdım en iyi insanlardır**) buyurulmuştur.

4 — Kıymetli hadîs âlimlerinden Taberânînin kitâbındaki bir hadîs-i şerîfde, (**Allahü teâlâ, herşeyi yokdan var etdi. Herşey içinden insanları sevdi, kıymetlendirdi. İnsanlar içinden de seçtiklerini Arabistânda yerleşdirdi. Arabistândaki seçilmişler arasından da, beni seçti. Beni, her zemândaki insanların seçilmişlerinde, en**

iyilerinde bulundurdu. O hâlde, Arabistânda bana bağlı olanları sevenler, benim için severler. Onlara düşmanlık edenler, bana düşmanlık etmiş olurlar) buyurulmuşdur. Bu hadîs-i şerîf, (Mevâhib-i ledünniyye)nin başında da yazılıdır.

5 — (Mevâhib-i ledünniyye)de ve Zerkânînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” şerhinde diyor ki, (Abdullah bin Abbâsın “radiyallahü anhümâ” bildirdiği hadîs-i şerîfde, (Benim dedelerimin hiçbiri zinâ yapmadı. Allahü teâlâ, beni, tayyîb, iyi babalardan, temiz analardan getirdi. Dedelerimden birinin iki oğlu olsaydı, ben bunların en hayrlısında, en iyisinde bulunurdum) buyuruldu. İslâmiyyetden önce Arabistânda zinâ çok olurdu. Bir kadın, bir kimse ile nice zemân metres olarak yaşar, sonra evlenirdi. [Kâfirler, şimdi de böyle yapıyorlar.] Âdem aleyhisselâm, öleceği zemân, oğlu Şît aleyhisselâma dedi ki: (Yavrum! Bu alnında parlıyan nûr, son Peygamber olan Muhammed aleyhisselâmın nûrudur. Bu nûru, mü'min, temiz ve affî hanımlara teslîm et ve oğluna da böyle vasiyyet et!). Muhammed aleyhisselâma gelinceye kadar, bütün babalar, oğullarına böyle vasiyyet etdi. Hepsî, bu vasiyyeti yerine getirip, en asîl, en kibâr kız ile evlendi. Nûr, temiz alınlardan, temiz kadınlardan geçerek, sâhibine yetişdi). Allahü teâlâ, Tevbe sûresinde, kâfirlerin necs, pis olduğunu bildiriyor. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimiz, bütün dedelerinin temiz olduğunu bildirdiğine göre, kâfir olan, pis olan Âzerin, bu nûra kavuşmaması, bunun için de İbrâhîm aleyhisselâmın babası olmaması lâzım gelir. Âzer, İbrâhîm aleyhisselâmın babasıdır demek, yukarıdaki hadîs-i şerîflere inanamamak olur. Molla Câmi “rahmetullahi teâlâ aleyh” fârisi (Şevâhid-ün-Nübüvve) kitâbında buyuruyor ki, (Muhammed aleyhisselâmın zerresini taşıdığı için, Âdem aleyhisselâmın alnında nûr parlıyordu. Bu zerre, hazret-i Havvâya ve ondan da, Şît aleyhisselâma ve böylece, temiz erkeklerden, temiz kadınlara ve temiz kadınlardan temiz erkeklere geçdi. O nûr da, zerre ile birlikde alınlardan, alınlara geçdi).

(Kısas-ı enbiyâ)da kırksekizinci sahîfede diyor ki, (Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” dedelerinden birinin iki oğlu olsa, yâhud bir kabîle iki kola ayrılrsa, Hâtem-ül-Enbiyânın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” soyu, en şerefli ve hayrlı olan tarafda bulunurdu. Her asrda, onun dedesi olan zât, yüzündeki nûrdan belli olurdu. İsmâ'îl aleyhisselâmın alnında da bu nûr vardı. Sabâh yıldızı gibi parlardı. Bu nûr, ona babasından kalmış, bundan da evlâdlarına geçerek, Me'add ve Nizâra gelmişdi).

Nizâr, az birşey demektir. Böyle adlanması şöyle olmuşdur: Bu dünyâya gelince, babası Me'add, oğlunun alnındaki nûru görüp sevinmiş, büyük ziyâfet vermiş ve böyle oğul için, bu kadar ziyâfet az birşeydir demekle, oğlunun adı Nizâr kalmışdı. Bu nûr, Muhammed aleyhisselâmın nûru idi. Âdem aleyhisselâmdan beri, evlâddan evlâda geçerek, asl sâhibi olan Hâtem-ül-Enbiyâ hazretlerine gelmişdir.

Böylece, Âdem oğulları içinde, Muhammed aleyhisselâmın nûrunu taşıyan, seçilmiş bir soy vardı ki, her asrda, bu soydan olan zâtın yüzü pekçok güzel ve parlak olurdu. Bu nûr ile, kardeşleri arasında belli olur, içinde bulunduğu kabîle, başka kabîlelerden dahâ üstün, dahâ şerefli olurdu).

6 — Şü'arâ sûresi, ikiyüzondokuzuncu âyetinde meâlen, (Sen, ya'nî Senin nûrun, hep secde edenlerden dolaştırılıp, sana inkılâb etmiş, ulaşmışdır) buyuruldu. Ehl-i sünnet âlimleri “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in”, bu âyet-i kerîmeyi tefsîr ederken, (Bütün ana ve babalarının mü'min ve günâhsız olduğunu) anlamışlardır. (Eshâb-ı Kirâm) kitâbında bildirildiği gibi, Ehl-i sünnet büyüklerini şî'î sananlar, (Bunlar, şî'îlerin sözüdür) diyenler de vardır.

Ehl-i sünnetin büyükleri “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in” buyuruyor ki: Babası Abdüllah ile anası Âmine, İbrâhîm “aleyhisselâm” dîninde idi. Ya'nî, mü'min idi. Allahü teâlânın, bu ikisini diriltip Peygamberimizden “sallallahü aleyhi ve sellem” kelime-i şehâdet işitmeleri ve söylemeleri, îmâna gelmek için değil, bu ümmetden

olmakla şereflenmeleri içindi. (**Akrabâna düâ etme!**) âyet-i kerîmesi, Ebû Tâlib için idi. Ana ve babası için değildi. İmâm-ı a'zamın (**Fıkh-ı ekber**) kitâbının, elimizde bulunan tercemelerinde, bu ikisinin, îmânsız öldüğü yazılı ise de, İmâm-ı a'zamın kendi eli ile yazdığı kitâbda, îmânla öldükleri yazılıdır. Sonradan, düşmanların bir (mâ) silerek, bu yanlışlığın kasden yapıldığı anlaşılmıştır.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin “rahmetullahi aleyh” el yazısı ile olan (**Fıkh-ı Ekber**) kitâbı, emîrülüm'ünin Osmânın “radıyallahü anh” mubârek elleri ile yazdığı ve şehâdet kanı ile boyanmış olan Kur'ân-ı kerîmin bir kısmı ile birlikte, Hülâgünün Bağdâd şehrini yakıp, sekizyüzbinden ziyâde müslimânı öldürdüğü altıyüzellialtı senesinde, başka kıymetli kitâblar ile birlikte Semerkanda götürülmüş, burasının da, 1284 [m. 1868] senesinde, Rusların idâresine geçmesi ile, bu kitâblar Petersburg şehrine nakl ve oranın meşhûr kütübhânesine konup ehemmiyet ile saklandığını (**Kâmûs-ül a'lâm**) sâhibi Şemseddîn Sâmî beğ “rahmetullahi teâlâ aleyh” Semerkand kelimesini anlatırken bildirmektedir. 1335 [m. 1917] de Ufa şehrine ve 1341 [m. 1923] de oradan Taşkendde hâce Ubeydullah-ı Ahrâr câmi'ine nakl edildi.

Halife Ömer-ül Fârûk ve Osmân-ı Zinnûreyn ve Alîyy-ül Mürtedânın “radıyallahü teâlâ anhüm” mubârek elleri ile yazılmış olan Mushaf-ı şeriflerden ba'zı sahîfeleri, İstanbulda, Süleymâniyye câmi'i şerifi yanında, İslâm Eserleri müzesinde mevcûddur. Arzû edenler görebilir.

İslâm dînine inanmıyanlar, vaktile Allahü teâlânın Tevrât ve İncil kitâblarını değışdirdikleri gibi, zemân zemân, din büyüklerinin kitâblarına da el uzatdı. Mese lâ, Muhyiddîn-i Arabînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Fûsûs**) ve (**Fütûhât**) kitâblarına ba'zı şeyler karıştırdılar ise de, az zemânda meydâna çıkarıldı. Büyük âlim Abdülvehhâb-i Şa'rânî “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Kibrît-i ahmer**) ve (**Elyevâkît**) kitâblarında bunu îzâh etmektedir. Şimdi de, islâmiyeti, gençlere yanlış ve bozuk olarak tanıtmak siyâseti her tarafda işlemekte, bunları susduracak hakikî bir din âliminin dünyâda kalmamış gibi olduğu görülmektedir.

Celâleddîn-i Rûmî “kuddise sirruh”, bu sebebden dolayı (**Mesnevî**)sini nazm şeklinde yazarak, düşmanların değışdirmesine imkân bırakmamıştır.

İbni Âbidîn “aleyhirrahme”, (**Dürr-ül-muhtâr**) şerhinde, kâfirin nikâhını anlatmağa başlarken ve Hamevî “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Eşbâh**) hâşiyesinde (**Hazar-vel-ibâha**) bahsinde ve (**Mir'ât-i kâinât**)da, islâm âlimlerinin çeşidli sözlerini anlatarak, buyuruyorlar ki: (Hakikati anlıyan büyük âlimlere göre, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” ana ve babasının îmânlı olup olmadığını konuşmamalı ve konuşurken edebi gözetmelidir. Hadîs-i şerîfde, (**Ölüleri kötüliyerek, dirileri incitmeyiniz**) buyuruldu. Bunu konuşmamak, öğrenmemek insana zarar vermez ve kabrde ve kıyâmetde sorulmayacaktır). Yine buyuruyorlar ki, (Allahü teâlâ, Peygamberimize ikrâm ederek, vedâ' haccında ana babasını diriltti. Resûlüne îmân etdiler. Bunu, Kurtubînin ve Muhammed bin Ebû Bekr ibni Nâsır-üd-dînin bildirdikleri sahîh hadîs beyân buyurmaktadır. Benî-İsrâîlin öldürdüğü kimseyi diriltip kâtilini haber vermesi ve İsâ aleyhisselâmın ve Muhammed aleyhisselâmın düâları ile nice mevtâları diriltmesi de böyle ikrâm idi. (**Cehennemlik olanlar için benden magfîret isteme!**) meâlindeki âyetin Resûlullahın mubârek ana ve babası için olduğu sözü doğru değildir. (**Müslim**)in bildirdiği (**Babam ve babam ateşdedirler**) hadîs-i şerîfi ictihâd ile söylenmiş idi. İmânlı oldukları sonradan bildirildi). (**Ahvâl-i etfâl-il-müslimîn**) kitâbında, Hadîce “radıyallahü anhâ”nın iki çocuğu için de böyle buyurmuşdu. Cehennemde olmadıkları sonradan bildirildi demektedir.

Âyet-i kerîme ve hadîs-i şeriflerden anlaşıldığı ve binlerce islâm kitâbında yazıldığı üzere, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” anaları ve babaları arasında bulunmakla şereflenmiş bahtiyârların hepsi, zemânlarının ve memleketleri-

nin en asîl, en şerîf, en cemîl, en temiz zâtları idi. Hep azîz, mükerrem ve muhterem idi. İbrâhîm aleyhisselâmın babası da, böylece, mü'min idi ve fenâ ahlâktan ve âdî, çirkin sıfatlardan uzak idi. Kâfir olan Âzer, babası değil, amcası idi.

Âl-i İmrân sûresinin başında bildirildiği üzere, Kur'ân-ı kerîmin âyetleri iki dür-lüdür: Biri, (**Muhkemât**) olup, ma'nası açık, meydânda olan âyetlerdir. İkincisi (**Mü-teşâbihât**) olup, ma'nası kapalı olan âyetlerdir. Bunlara görülen, anlaşılın, meş-hûr olan ma'nâyı vermeyip, meşhûr olmıyan ma'nâ verilir. Bunların açık ve meş-hûr ma'nâlarını vermek akla ve islâmiyyete uygun olmazsa, meşhûr olmıyan ma'nâ vermek, ya'nî (**Te'vîl**) etmek îcâb eder. Açık ma'nâlarını vermek günâh olur. Meselâ, tefsîr âlimleri (**Yed**), ya'nî (el) kelimesine (kudret), gücü yetmek ma'nâ-sını vermişlerdir. İşte, bunlar gibi, En'âm sûresinde meâl-i şerfi, (**İbrâhîm** "aley-hisselâm" **babası Âzere dediği zemân...**) olan yetmişdördüncü âyet-i kerîmesine de, açık ma'nâsı verilemez. Çünkü, Âzer kelimesi, (baba) kelimesinin atf-ı beyân-ı olduğu (**Beydâvî**) "rahmetullahi teâlâ aleyh" tefsîrinde yazılıdır. Bir kimsenin iki ismi olup, bu iki ism, birlikde söylendiği vakt, birinin meşhûr olmadığı, ikincisinin meşhûr olduğu anlaşılır. Meşhûr olmıyan birincisindeki kapalılığı açıklamak için, ikincisi zikr edilir. Bu ikincisine, (**Atf-ı beyân**) denir. İbrâhîm "aleyhisselâm" iki kimseye baba demektedir. Biri, kendi babası, diğeri, baba dediği başkasıdır. İcâz, belâgat ve fesâhat kâ'idelerine göre, âyet-i kerîmenin ma'nâsı (İbrâhîm "aleyhisselâm", Âzer olan babasına dediği zemân) demektir. Böyle olmasaydı, Kur'ân-ı kerîmde, (Babası Âzere dediği zemân) demeyip, (Âzere dediği zemân) veyâ (Babasına dediği zemân) demek yetiştirirdi. Âzer, kendi babası olsaydı, (Ba-bası) kelimesi fazla olurdu.

Mûsâ aleyhisselâmın dînin devâm ettiği binsekizyüz sene içinde, Tevrât âlimlerinin hepsi ve İsâ aleyhisselâmın havârilere ve bunlara tâbi' olan papaslar, Âzerin asl baba olmayıp, İbrâhîm aleyhisselâmın amcası olduğunu söylemişlerdir. Tevrât ve İncîlin değiştirilmeyen eski yazmalarından anlaşıldığına göre, İbrâhîm aleyhisselâmın asl babasının ismi Târuh idi. Ba'zı câhillere yazdığı gibi, Târuh kelimesi, Âzer isminin ibrânî karşılığı değildir. Ya'nî, ikisi de, bir adamın ismi değildir. Kur'ân-ı kerîmde, Tevrât ve İncîle uygun âyet-i kerîmeler çoktur. Hindistân-daki islâm âlimlerinden Rahmetullah efendi "rahmetullahi teâlâ aleyh", (**Beyân-ül-hak**) kitabının türkçe tercemesi, otuzuncu sahifesinde diyor ki, (Nesh, ya'nî Allahü teâlânın değiştirmesi, yalnız emirlerde ve yasaklarda olur. İmâm-ı Begavî, (**Me'âlim-üt-tenzîl**) tefsîrinde: Nesh, kısas ve haberlerde olmaz. [Fen bilgilerinde ve hesâb ile bulunan bilgilerde de olmaz.] Yalnız, emr ve yasaklarda olur, demektedir. Nesh; emr ve yasakları değiştirmek demektir. Bunların yürürlük zemânlarının bitdiğini haber vermek demektir. Kur'ân-ı kerîm, Tevrâtın ve İncîlin hepsini değil, birkaç yerini nesh etmiş, yürürlükten kaldırmıştır. [Birinci kısım, otuzbeşinci maddedeki yirmiikinci mektûbun sonunda da, nesh hakkında bilgi vardır.] Bu âyet-i kerîmeyi, bu bakımdan da, te'vîl etmek lâzım gelmektedir.

Bekara sûresinde, Ya'kûb aleyhisselâma, çocuklarının (**Ve senin babaların İbrâhîm ve İsmâ'îl ve İshakın da Rabbi**) dedikleri meâlindeki yüzotuzüçüncü âyet-i kerîmeden, İsmâ'îl aleyhisselâmın, Ya'kûb aleyhisselâmın babası olduğu anlaşıl-maktadır. Hâlbuki, Ya'kûb "aleyhisselâm", İshak "aleyhisselâm"ın, bu ise, İbrâ-hîm "aleyhisselâm"ın oğludur. İshak "aleyhisselâm" da, İsmâ'îl "aleyhisselâm"ın kardeşidir. Şu hâlde, İsmâ'îl "aleyhisselâm", Ya'kûb "aleyhisselâm"ın babası de-ğil, amcasıdır. Demek ki, Kur'ân-ı kerîmde amcaya, baba denilmektedir. Arabî-nin çeşidli lügatlarında, amcalara, baba denildiği, tefsîr kitâblarında, bu âyetin tefsîrinde yazılıdır. Peygamberimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" bir köylü araba ve amcası Ebû Tâlib ve Ebû Lehebe ve Abbâsa çok def'a baba dediği, kitâblarda ya-zılıdır. Her milletde, her lisânda, her zemân, amcalara, üvey baba ve kayın peder-lere ve her hâmî ve yardımcıya baba denilmesi âdet hâlinindedir. Hem de, Âzer, İb-

râhîm “aleyhisselâm”ın hem amcası, hem de üvey babası idi. Fîrûzâbâdî de, (**Kâ-mûs**)da böyle olduğunu bildirerek: (Âzer, İbrâhîm “aleyhisselâm”ın amcasının ismidir. Babasının ismi Târuhdur), diyor. Din kitâblarının bu kadar açık beyânı karşısında, (Âzerin amca olması kavli za’îfdir. Kuvvetli kavle göre, Âzer babasıdır) demek, za’îf ve çürük bir sözdür. Âlimlerin sözlerindeki inceliği anlamamak olur.

(**Beydâvî**) tefsîrinde, En’âm sûresinin yetmişdördüncü âyet-i kerîmesine, görüldüğü gibi ma’nâ verip te’vîl etmemesi, [ve (**Rûh-ul-beyân**)da bu âyet-i kerîmeye ve Tevbe sûresinin yüzonbeşinci âyetine yanlış te’vîl yapması], bir sened olamaz ve müfessirlerin, muhaddislerin, mütekellimînin ve Sôfiyye-i aliyyenin söz birliğini bozamaz. Çünkü, Kur’ân-ı kerîmin hakîkî tefsîrini yapan, doğru ma’nâsını veren, ancak Muhammed “aleyhisselâm”dır ve Onun hadîs-i şerîfleridir. Eshâb-ı kirâmdan “radıyallahü teâlâ anhüm ecma’în” ve Tâbî’in-i izâmdan hiçbiri, bu âyet-i kerîmeyi işitince, Âzerin, baba olduğunu hâtırlarına bile getirmemiş ve söylememişdir. Amcası olduğunu anlamışlardır. Ehl-i sünnetin i’tikâdı böyledir.

(**Fetâvâ-i Hayriyye**) sonunda buyuruyor ki, [(**Kâmûs**)da diyor ki, Âzer, İbrâhîm aleyhisselâmın amcasının adıdır. Babasının ismi Târuhdur. (**Târîh-i Hanbelî**)de, İbrâhîm bin Târuh diyor. Âzer, Târuhun adıdır diyor. (**Celâleyn**) tefsîrinde, âyet-i kerîmedeki Âzer ismi için, Târuhun lakabıdır, ya’nî soyadıdır diyor. İbni Hacer, (**Hemziyye**) şerhinde, (Âzer kâfir idi. Bunun İbrâhîm aleyhisselâmın babası olduğu, Kur’ân-ı kerîmde bildiriliyor. Kitâblı olan ümmetler, Âzer, İbrâhîm aleyhisselâmın öz babası değildi, amcası idi diyorlar. Çünkü, Arablar, amcaya baba derler. Kur’ân-ı kerîmde de amcaya baba denilmiştir. Ya’kûb “aleyhisselâm” için (**Baban İbrâhîmin ve İsmâ’îlin Rabbi**) buyurulmuştur. Hâlbuki, İsmâ’îl “aleyhisselâm”, Ya’kûb aleyhisselâmın babası değildi, amcası idi. Âlimlerin sözleri birbirine uymadığı zemân, hadîs-i şerîflere uymak için, âyet-i kerîmeyi te’vîl etmek vâcib olur. Beydâvî ve başkaları tesâhül ederek, âyet-i kerîmeyi te’vîl etmişlerdir) diyor].

Abdül-Ehad Nûrî efendi, Resûlullahın ana ve babasının müslimân olduklarını isbât için ayrıca bir risâle yazmıştır. Bu risâle türkçe olup, onsekiz sahîfedir. Süleymâniyye kütübhânesi Es’ad efendi kısmında [3612] numarada mevcûddur.

İmâm-ı Süyûtî “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Kitâb-üd-derc-il-münife**) kitâbında, Âzerin, İbrâhîm aleyhisselâmın babası olmadığını, amcası olduğunu vesikalarla isbât etmektedir. Bu kitâb, Süleymâniyye kütübhânesinin (Reîs-ül-küttâb Mustafâ efendi) kısmında, [1150] numarada vardır.

(**Envâr-ül-Muhammediyye**)de diyor ki, hazret-i Alînin “radıyallahü teâlâ anh” bildirdiği hadîs-i şerîfde, (**Âdem aleyhisselâmdan babam Abdüllaha gelinceye kadar, hep nikâhlı ana babalardan geldim. Hiçbir babamın nikâhsız, ya’nî zinâ ile çocuğu olmadı**) buyuruldu. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, Adnâna kadar olan yirmibir babasının ismini bildirdi ki, şunlardır:

Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” babası Abdüllahtır. Abdüllahtın babaları sıra ile, Abdülmuttalib ve Hâşim ve Abdü-Menâf ve Kusayy ve Kilâb ve Mürre ve Kâ’b ve Lüveyy ve Gâlib ve Fihri ve Mâlik ve Nadr ve Kinâne ve Huzeyme ve Müdrike ve İlyâs ve Mudar ve Nizâr ve Me’add ve Adnân. Bunların hepsi, kitâbımızın sonunda, harf sırası ile yazılarak, kısaca bilgi verilmiştir.

(**Fusûs**) şârihi Abdüllah-ı Rûmî, (**Metâli’un-nûr**) kitâbındaki ecdâd-ı Peygamberîyi tezkiye yazıları (**Nî’met-i kübrâ**) kitâbımızda neşr edilmiştir.

İslâmî ilmlerin, Tefsîr ve Hadîs ve Fıkh ve Tesavvuf kısımlarında derin bilgisi olan ve çok kıymetli kitâbları ile insanlara büyük hizmet eden, ebedî se’âdet yolunu gösteren, Senâullah-ı Dehlevî [Pâni-pütî] hazretleri, (**Tefsîr-i Mazherî**)nin birinci ve üçüncü cildlerinde buyuruyor ki, En’âm sûresindeki (**Âzer**) kelimesi, (**Ebîhi**) kelimesinin atf-ı beyânıdır. Âzerin, İbrâhîm “aleyhisselâm”ın babası değil, amcası olduğunu bildiren haberler dâhâ doğrudur. Arabistânda, amcaya baba denilir.

Kur'ân-ı kerîmde de, İsmâ'îl “aleyhisselâm”a, Ya'kûb “aleyhisselâm”ın babası denilmiştir. Hâlbuki amcasıdır. Âzerin asl ismi (**Nâhûr**) idi. Nâhûr, dedelerinin hak dîninde idi. Nemrûdun vezîri olunca, dînini dünyâyâ değişerek kâfir oldu. Fahred-dîn-i Râzî ve selef-i sâlihînden çoğu da, Âzerin amca olduğunu, bildirdiler. Zer-kânî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (**Mevâhib-i ledünniyye**)yi şerh ederken, İbni Hacer-i Hiytemînin “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (Âzerin amca olduğunu, Ehl-i kitâb ve târihciler sözbirliği ile bildirmişlerdir) sözünü vesîka olarak yazmıştır. İmâm-ı Süyûtî, Âzerin baba olmadığını, İbrâhîm “aleyhisselâm”ın babasının Târuh olduğunu, İbni Abbâs “radıyallahü teâlâ anhümâ” bildirdi, diyor. İbni Abbâsın bu sözünü, Mücâhid ve İbn-i Cerîr ve Süddî, senedleri ile bildirmişlerdir. İbni Münzirin tefsîrinde de Âzerin amca olduğu açıkca bildirildiğini yine Süyûtî haber vermektedir. İmâm-ı Süyûtî, Resûlullahın, Âdem “aleyhisselâm”a kadar bütün dedelerinin müslimân olduklarını bildiren bir risâle yazmıştır. Böyle olmakla berâber, Muhammed bin İshak ve Dahhâk ve Kelbî, Âzerin İbrâhîm “aleyhisselâm”ın babası olduğunu, bir isminin de Târuh olduğunu söylediler. Ya'kûb “aleyhisselâm”ın da, iki ismi vardı. İkincisi İsrâîl idi dediler. Mukâtil ile İbni Hibbân da, Âzer, İbrâhîm “aleyhisselâm”ın babası Târuhun lakabıdır dediler. Begavînin bildirdiği gibi, Atâ, İbni Abbâsdan haber veriyor ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, anasını babasını merak etdi. Bekara sûresinin yüzondokuzuncu âyeti gelerek, (**Cehennem ehlinin hâlinden sorma!**) buyuruldu. Fekat, İbn-i Cerîr, bu haberin kuvvetli olmadığını bildirdi. Eğer doğru dersek, İbni Abbâs “radıyallahü teâlâ anh” kendi zan etdiğini haber vermiştir. Zannı da doğru olsa, anasının babasının Cehennemde oldukları açıkça bildirilmemektedir. Cehennemde olsalar da, yine kâfir oldukları söylenemez. Çünkü, mü'minlerden de Cehenneme gidecekler olacaktır. Hadîs-i şerîfde, (**Ben sizin en iyiniz olduğum gibi, babam da, babalarınızdan dahâ iyidir**) buyuruldu. (**Tefsîr-i Mazherî**)den terceme temâm oldu.

(**Uyûn-ül-besâir**)de, (**El-hazar**) kısmında bildiriyor ki: (Mâlikî âlimlerinden kâdî Ebû Bekr İbnül-arabî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, Resûlullahın anasının, babasının Cehennemde olduğunu söyleyen mel'undur buyurdu. Her müslimânın, Resûlullahı incitecek birşey söylemekten sakınması lâzımdır. Onu incitene Allahü teâlâ la'net etdi. Dedelerine kâfir demekten dahâ büyük incitmek olamaz!).

(**El müstened**)in, otuzüçüncü sahîfesinde, (Âzerin, İbrâhîm “aleyhisselâm”ın babası olmadığını, amcası olduğunu, imâm-ı Süyûtî isbât etmektedir. (**Babam ve baban Cehennemdedirler**) hadîs-i şerîfi, Ebû Lehebin Cehennemde olduğunu bildir-mektedir) demekde, yüzyetmişbeşinci sahîfesinde, Süyûtîye dil uzatan Aliyy-ül-kârîye vesîkalarla cevâb vermektedir. Bu sahîfelerinin tercemesi (**Fâideli Bilgi-ler**) kitâbının (**Din Adamı Bölücü Olmaz**) kısmında yazılıdır.

**Gelip bekâ behârından, bu fenâda kışı bulduk,
atolardan tâ Arşa dek, şaşılacak işi bulduk.**

**Düşüp gurbet âlemine, şaşkın şaşkın dolaşırken,
hasta rûha hayât veren, te'sîrli bakışı bulduk.**

**Herbir sözü hakîkatden haber verir âşıklara,
şükür, hayret diyârına, varan bir akışı bulduk.**

**Ne kelâm o, ne bakış o, aklın üstü bir varlık o,
onun ayak tozlarını, kalb derdine aş bulduk.**

**Maddeleri inceleyip, temâşâ eyledik birbir,
hepsini aynı mî'mârın, düzgün bir yapışı bulduk.**

**Atdık herşeyi aradan, temizlendik mâsivâdan,
eserlerden, nakışlardan, çok şükür Nakkâş bulduk.**

98 — SÜBHÂNE RABBİKE ÂYET-İ KERÎMESİ

Kur'ân-ı kerîm okudukdan, düâ etdikden ve ders ve va'zlardan sonra (**Sübhâne rabbike**) âyet-i kerîmesini okumak, islâm memleketlerinde yapılagelen bir sünnettir. Ba'zı kimseler, bu âyet-i kerîmeyi değişdirerek, Sübhâne rabbinâ şeklinde okumak dahâ iyidir diyor. Meselâ, Çarşamba kazâsı müftisi Hasen Hulûsî efendi, (**Mecma'ul âdâb**) kitabının son sahîfesinde böyle söylüyor. Bunun gibi, Rûkn-ül-islâm Muhammed bin Ebû Bekrin “rahmetullahi teâlâ aleyh”, meşhûr (**Şir'at-ül-islâm**) kitabını şerh eden, Ya'kûb bin Seyyid Alî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, düâ faslına yaptığı ilâvelerde ve (**Mecma'ul fetâvâ**)da diyor ki, (Düâlardan sonra, Sübhâne rabbinâ demek, Sübhâne rabbike demekden dahâ yerinde olur. Çünkü, maksad, âyet okumak değil, düâ ve senâdır) yazmaktadır. Muhammed Es'ad efendinin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Dürr-i yektâ**), doksanüçüncü sahîfesi, son satırında bildirdiği gibi, Yeni Şehrli şeyh-ül-islâm Abdüllah-ı Rûmî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (**Behcet-ül-fetâvâ**) kitabında da, böyle demekde ve bunu, (**Hidâye**) kitabının sâhibi olan, Burhâneddîn'in (**Tecnîs**) ismindeki fetvâ kitabından terceme etdiğini söylemektedir. Diğer taraftan:

1 — Müfessirlerin baş tâcı Beydâvî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, tefsîrinde diyor ki, Alî “radiyallahü anh” buyurdu ki, (Kıyâmet günü, bol bol sevâba kavuşmak isteyen, her toplantı sonunda, Sübhâne rabbike âyetini sonuna kadar okusun!). Bu haber, tefsîrlerin çoğunda, meselâ Hüseyin Vâ'ız-ı Kâşifînin fârisî (**Mevâhib-i aliyye**) tefsîrinde ve bunun türkçe tercemesi olan (**Mevâkib**) tefsîrinde yazılıdır.

2 — Sa'îd bin Mensûrun ve ibni Ebî Şeybenin ve hâfız [hadîs âlimi] Ebû Ya'lânın “rahmetullahi aleyhim ecma'in” bildirdikleri bir hadîs-i şerîfde, Ebû Sa'îd-i Hudrî “radiyallahü anh” diyor ki, (Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” nemâzda, selâm vereceği zemân, Sübhâne rabbike âyetini okurdu).

3 — Hadîs ilmi mütehasısı meşhûr Taberânî diyor ki, Abdüllah ibni Abbâs “radiyallahü teâlâ anhümâ” buyurdu ki, (Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” nemâzda, selâm vermeden evvel, Sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini okurdu).

4 — Yine imâm-ı Taberânî “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, Abdüllah ibni Zeyd bin Erkam, babasından işiterek diyor ki, (Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, (**Bir kimse nemâz sonunda, üç def'a Sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini okursa, yetişir miktârda sevâba kavuşur**)).

5 — Hatîb-i Bağdâdî “rahmetullahi teâlâ aleyh” kitabında bildiriyor ki, Ebû Sa'îd-i Hudrî “radiyallahü anh” buyurdu ki, (Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” nemâzdan selâm verince, Sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini okurdu).

6 — Hadîs âlimlerinin büyüklerinden, hâfız Ebû Ya'lâ “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (**El müsned**) ismindeki kitabında diyor ki, (Ebû Sa'îd-i Hudrî “radiyallahü anh” buyurdu ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” nemâzdan selâm verince, üç def'a Sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini okurdu).

7 — İbni Hibbân, Ebû Şa'bîden alarak diyor ki, (Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, (**Kıyâmet günü büyük ölçeklerle, bol sevâb kazanmak isteyen kimse, bir meclisten kalkınca Sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini okusun!**)).

Bu çeşidli hadîs-i şerîfler gösteriyor ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” bu âyet-i kerîmeyi okurken ve ümmetine tavsiye buyururken, Kur'ân-ı kerîmdeki şeklini değişdirmemiş, hep (Sübhâne rabbike) demiştir. (Sübhâne rabbinâ) dediği işitilmemiştir. O hâlde, bu âyet-i kerîmeyi (Sübhâne rabbinâ) şekline sokmak, Kur'ân-ı kerîme el uzatmak olduğu gibi, sünnet-i seniyyeye de tecâvüz etmek, çok çirkin bir hareket olur. İslâm âlimleri hadîs-i şerîflere bakarak, ibâdetlerden ve toplantılardan sonra, (**Sübhâne rabbike**) âyet-i celîlesini okumağı âdet buyurmuş ve kitâblarında bildirmişlerdir. Meselâ, allâme Muhammed Alâüddîn-i Haskefî (**Dürr-ül-muhtâr**) kitabında, (Nemâzdan sonra, düâyı Sübhâne rabbike âyet-i

kerîmesini okuyarak temâmlamalıdır) demektedir. Şerınlâlı hazretleri, molla Hüsrevin **(Dürer)**i hâşiyesinde buyuruyor ki, (Nemâzdan ve düâdan sonra hazret-i Âlînin “radiyallahü anh” bildirdiği üzere, **(Sübhâne rabbike)** âyet-i kerîmesini okumalıdır). **(Merâkıl-felâh)**da böyle yazmaktadır. **(Dür-ül-muhtâr)** sâhibinin, kitâbının başında (ilm deryâsı, zemânının bir dânesi, asrının süsü) diye medh ettiği ve İbni Âbidîn hazretlerinin, şerhinde, çok övdüğü, şeyh-ül-islâm Hayreddîn Remlînin fetvâları, İstanbulda, Süleymâniye kütübhânesi, Yeni câmi’ kısmında vardır. **(Fetâvâ-i Hayriyye)** denilen bu kitâbın beşinci sahîfesinde buyuruyor ki, (Nemâzda, düâların hepsinde müfred olarak [ya’nî rabbike diyerek] okumak, yalnız kunût düâsında cem’ [ya’nî rabbinâ şeklinde] okumak sünnettir). Dört mezhebin inceliklerini iyi bilen, ârif-i billah, seyyid Abdülhakîm efendi, birçok derslerinde, Sübhâne rabbike âyet-i kerîmesini, değişdirmekten okumak lâzım olduğunu beyân buyururdu.

Görülüyor ki, hadîs-i şerîfler, fıkıh kitâbları ve fetvâlar, bu âyet-i kerîmenin değişdirilmeden okunmasını istemektedir. Yalnız, **(Tecnîs)** kitâbı ve bundan alınmış birkaç kitâbda, bu âyet-i kerîmenin şekli bozulmaktadır. Hâlbuki, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilen şeylerde, ictihâd edilemeyeceği ve bunların değişdirilemeyeceği dört mezhep kitâblarında da bildirilmektedir. Nass bulunan yerde ictihâda izin yoktur denilmektedir. **(Tecnîs)** kitâbı da, baş tarafında (Bu kitâb, büyüklerin söylemeyip, sonra gelenlerin çıkardığı mes’eleleri bildirmektedir) diyerek, kendinden önce gelenlerin bu âyet-i kerîmeyi değişdirmeye cesâret etmemiş olduklarını anlatmaktadır. Mezhebimizin reîsi, imâm-ı a’zam Ebû Hanîfe “rahmetullahi teâlâ aleyh” (Mezhebim, hadîs-i şerîflere yapışmaktır) buyurduğu için, hadîs-i şerîfi bozan bir fetvâya nasıl uyulabilir? Evet, **(Tecnîs)** kitâbının sâhibi çok büyüktür ve tercîh sâhiblerindedir. Fekat bu mes’ele, bir tercîh, imâmların sözleri arasından birini seçmek mes’alesi değildir. **(Tecnîs)** kitâbının, (Bu âyet-i kerîme, nemâzda selâmdan önce, Kur’ân olarak değil, düâ olarak okunduğu için, Sübhâne rabbînâ demek dahâ uygun olur) sözü, hadîs-i şerîflere uymamakla beraber, şeyh-ül-islâm Hayreddîn-i Remlî “rahmetullahi teâlâ aleyh”in fetvâsı, bunun aksini emr etmektedir. Bu fetvâ, **(Tecnîs)**in sözü bilinerek, ona cevâb olarak, sonradan verilmiştir. **(Tecnîs)**de, nemâzın son teşehhüdündeki düâları anlatan bir sahîfeye yakın yazıyı okuyan âlimler, bu yazıların edeb, belâgat, me’ânî, mantık ve fıkıh ilmlerinin kâ’idelerine uymadığını da görerek, bu satırların, büyük âlim Burhâneddîn-i Merginânî hazretlerinin kaleminden çıkmadığı, câhiller tarafından sokulduğu düşüncesi de hâsıl olmuştur. Hattâ bu satırları terceme ve kabûl eden **(Behce)** kitâbının sâhibi, bu hatâları görerek, tercemesini değişdirip, yeniden düzeltmek zorunda kaldığı, her iki kitâbı okuyanlara, açıkça görünmektedir. **(Behce)**nin sâhibi, ne yazık ki, burada ma’nâyı da değişdirerek, (Yalnız nemâzda selâmdan önce) sözünü (her düâda) diye terceme etmek sûretiyle **(Tecnîs)**e iftirâ etmiştir. **(Dür-i yektâ)** şerhi, **(Mecma’ul-âdâb)** gibi toplama kitâblar da, bu fetvâ tercemesine uyararak, milleti yanlış yola sürüklemiş, sünnettenden ayırmıştır, bid’at ateşini körüklemişlerdir.

(Tecnîs) sâhibi, bu âyetin nemâz içinde düâ sonunda okunmasını söyliyerek, mühim bir sünnetin yapılmasına sebep olmak şerefini ve sevâbını kazanmış ise de, âyet-i kerîmeyi değişdirmek hatâsına düşmüştür. Bu hatâsı, onun yüksek derecesini sarsmaz. Çünkü, mezhep imâmlarımız, büyük müctehidler ve hattâ Eshâb-ı kirâm “aleyhimürrıdvân” bile ictihâdlarında yanılmış, bu yanılmaları kusûr sayılmamıştı. O hâlde, **(Tecnîs)** sâhibinin, hadîs-i şerîflere muhâlif sözünün hatâ olduğunu söylemek ve bu sözüne uymamak lâzımdır. Böyle söylemek, onu küçültmek olmaz.

Şunu da söyliyelim ki, (Rabbike), senin Rabbin demektir. Âlemlerin, her şeyin üstünü olan Muhammed “aleyhisselâm”ın Rabbi demektir. Ya’nî, (Ey, kıymet-

li, şereflî Peygamberim “sallallahü aleyhi ve sellem”! Seni bu kemâle ve şerefe ve bu izzete kavuşduran Rabbin) demektir. (Rabbinâ) ise, bizim Rabbimiz diyerek, kendimizi Onun yerine koymak olup, güneş yerine yıldızları koymak demektir. Allahü teâlâ, sevgili Peygamberini, insanların hepsinden dahâ yüksek tutarak, hepsi yerine Onu söylemiştir. Onun şerefini bu âyet-i kerîme ile de anlatmıştır. Bu kelimeyi değiştirmek, Onun şerefine dokunmak olur. O şerefi Ondan alıp, kendimize vermek olur.

(Rabb-il-izzeti) ya'nî izzet, kıymet sâhibinin Rabbi, (Rabbike)nin bedelidir. Allahü teâlâ, izzeti, şerefi, sevgili Peygamberine bedel yapmıştır. Bu şerefi, Onun Peygamberinden ayırarak, kendisine almak, değiştirmek, bir pırlantayı taşa atıp parçalamak gibi oluyor. Kur'ân-ı kerîmin belâgati altüst oluyor.

(Sübhâne rabbike) demek, (Bütün insanların üstünde, aklının ermediği kemâlâtın, üstünlüklerin sâhibi olan senin gibi bir Peygamberi yaratan, yetiştiren Rabbin, her aybdan münezzehdir) demektir. Hâlbuki, (Sübhâne rabbinâ) demek, (Biz günâhî çok, âsî kulların yaratana, yetiştireni her aybdan münezzehdir) demektir. Allahü teâlâyı tenzîh etmekde, senâ etmekde günâhkâr kulları araya sokmanın, ne kadar yersiz olduğu, ilmi ve akli olan kimse için, pek meydândadır. O hâlde (Sübhâne rabbike) makâmı, (Sübhâne rabbinâ) makâmından, edeb, fesâhat ilmleri bakımından, katkat dahâ yüksektir. Ya'nî **(Sübhâne rabbike)** demek, (Sübhâne rabbinâ) demekden, tenzîhe ve senâya dahâ ziyâde uygundur. Âyet-i kerîmede Allahü teâlâ, kendi kendini medh ve senâ ediyor. İnsan, bundan dahâ iyi senâ yapabilir mi?

(Sübhâne rabbike) deyince, Peygamber efendimiz hâtırımıza gelir ki, se'âdet-i ebediyyemize sebep olan Zât-ı risâletpenâhîyi hâtırlıyarak, Onun tevassut ve şefâ'atine sığınarak yapılan senâ ve düâ, kendimizi hâtırlıyarak yapılandan, elbette dahâ lâyük olur. Bunun için der ki, her nemâzda, (Esselâmü aleyke eyyühennebiyyü) diyerek, Onu hâtırlamamız, kalbimizi Ona bağlamamız emr olundu.

Hülûsa, tesbîh, senâ ve düâ için, bu âyet-i kerîmeyi değiştirmek câiz olsaydı, Peygamberimiz (Sübhâne rabbinâ) derdi. Hâlbuki böyle hiç okumamıştır.

(Behcet-ül-fetâvâ) gibi kitâblar, fetvâ kitâbları değil, fetvâları nakl eden, ulaşıran mecmû'alaradır. Bunları yazarlar müftî değil, birer nâkil ve toplayıcıdır. Fetvâ verenin, ya'nî müftî ismi verilecek zâtın, müctehid olması, fetvâ denilen sözlerin de, müctehidlerin ağzından ve kaleminden çıkmış olması lâzımdır.

Âlimlerin kitâblarından, ilmden haberi olmayıp da, yalnız kulakdan, gazetelerden birşeyler duyan kimseler, (Sübhâne rabbinâ) demekle, düâyaya kendimizi de katmış oluyoruz diyor. Bu sözleri ile, ilmden hiçbir şeyleri olmadığını anlatıyorlar. Çünkü, (Sübhâne) kelimesi, fi'l değildir. Mef'ûl-i mutlakdır. Bunun fi'li, söyliyene göre, üsebbihu veyâ nüsebbihudur ki, dinliyen çok ise, fi'l kendiliğinden cem' olur ve düâyaya hepsi dâhil olur. (Rabbike) ile (Rabbinâ)nın her ikisi de, buna te'sîr etmez. Bu ikisi arasındaki fark, tenzîh ve senânın kuvvetine te'sîr eder.

Düâ niyyeti ile Kur'ân-ı kerîm hiç değiştirebilir mi? Âlimlerimiz buyuruyor ki, düâ kelimeleri tevkîfidir. Ya'nî değiştirilmesi câiz değildir. Hattâ birgün, Resûl “aleyhisselâm”, Eshâb-ı kirâmdan Berâ' bin Âzib “radıyallahü anhüm ecma'in” hazretlerine bir düâ öğretti. Berâ' “radıyallahü anh”, düâyı tekrâr ederken, **(Nebiyike)** yerine, **(Resûlike)** okuyunca, Resûlullah, **(Hayır, Resûlike deme, Nebiyike diyerek oku!)** buyurdu. Böylece, değiştirilmesini red eyledi. Herhangi bir düâyı değiştirmek câiz olmayınca, Kur'ân-ı kerîmi değiştirmek hiç câiz olur mu?

(Hadîka)da dil âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, (Kur'ân-ı kerîmdeki düâları okurken değiştirmek, Kur'ân-ı kerîmi kasden değiştirmek olur). **(Kitâb-üt-tibyân fi âdâb-i hamelet-il-Kur'ân)**da, (Âlimlerimiz sözbirliği ile bildiriyor ki, Kur'ân-ı ke-

rîmde bulunmayan bir harfi ekliyen veyâ bir harfini değişdirenen kâfir olur) buyurulmaktadır. **(Hazînet-ül-esrâr)**da da böyle yazılıdır.

Âyet-i kerîme, düâ niyyeti ile okunurken de, değiştirilmez.

Müslimânlar, bu mes'eleda **(Tecnîs)**e, **(Behcet-ül-fetâvâ)**ya ve **(Mecmâ'ul-âdâb)** kitâbına ve bunlardan alınan yazılara ve sözlere değil, hadîs-i şerîflere ve fikh kitâblarına ve şeyh-ul-islâm Remlî hazretlerinin fetvâsına ve takvâ ehli Sôfiyye-i aliyye büyüklerinin sözlerine uymalıdır. Fikh kitâblarını fetvâlara tercih etmek usûl-dendir. **(Tecnîs)**e uymağı gerekdiren hiçbir şer'î lüzûm da yoktur.

(Bezzâziyye)de ve **(Hindiyye)** beşinci cüz'de diyor ki, (Kalbim gâfil diyerek, düâyı terk etmemelidir. Kalbine geleni düâ etmek, ezberlediği düâyı okumaktan efaldır. Yalnız, nemâzda okunacak düâları ezberlemelidir. Sünnet olan ibâdetleri yapmak, düâ etmekden efaldır. Vâ'ız, imâm, cemâ'ate öğretmek için, mesnûn olan düâları, sesle okur. Cemâ'at de, sessiz tekrâr eder. Cemâ'at öğrenince, imâm da sessiz okumalıdır. Sesle okuması bid'at olur. Ramezânda ve başka zemânlarda cemâ'at ile hatm düâsı yapmak mekrûhdur. Fekat, böyle yapanları men' etmemelidir.) Üçüncü kısım, 59. cu maddeye bakınız!

Kâdî zâde, **(Ferâid)** kitâbında, **(Esmâ'ül-hüsnâ)**yı anlatırken diyor ki, düâ ibâdet demektir. Bunun için nemâza düâ denilir. İslâmiyyetde düâ, Allahü teâlâyâ yalvararak murâdını istemektir. Allahü teâlâ, düâ eden müslimânı çok sever. Düâ etmeyene gadab eder. Düâ mü'minin silâhıdır. Dînin temel direklerinden biridir. Yerleri, gökleri aydınlatan nûrdur. Düâ, gelmiş olan derdleri, belâları giderir. Gelmemiş olanların da gelmelerine mâni' olur. **(Bana hâlis kalb ile düâ ediniz! Böyle düâları kabûl ederim)** meâlindeki âyet-i kerîmeden anlaşılıyor ki, düâ etmek, nemâz, oruc gibi ibâdetdir. **(Bana ibâdet yapmak istemiyenleri, zelîl ve hakîr yapar, Cehenneme atarım)** meâlindeki âyet-i kerîme meşhûrdur. Allahü teâlâ, herşeyi sebep ile yaratmakta, ni'metlerini sebeblerin arkasından göndermektedir. Zararları, derdleri def' için ve fâideli şeyleri vermek için de, düâ etmeği sebep yapmışdır. Peygamberler "aleyhimüssalevât", hep düâ etdiler. Ümmetlerine düâ etmelerini emr etdiler. Düâ etmenin de şartları vardır. Önce, günâhlarına pişmân olup, tevbe etmeli, istigfâr okumalı, sadaka vermeli, îmânını Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdiklerine uygun olarak düzeltmeli, düânın kabûl olacağına inanmalı, güvenmeli, iki dizi üzerine kibleye karşı oturup, önce hamd ve salevât okumalı. Düâyı üçden fazla söylemeli. Harâm şeyleri ve hâsıl olmuş şeyleri istememeli. Kabûl olmadı diyerek, ümmîdi kesmemeli, kabûl oluncaya kadar, uzun zemân tekrâr etmelidir. Harâm yimemeli, harâm içmemeli, harâm şeyleri söylememelidir. **(Makâmât-ı mazheriyye)**de, 98. ci sahîfede diyor ki, (Düânın kabûl olması için, ekl-i halâl ve sîdk-ı makâl ve ihlâs ile yapmak şarttır). **(Tezkiret-ül-Evliyâ)**da diyor ki, (Talebesinden bir kısmı sefere çıkarken, Ebül Hasen-i Harkânîye "rahmetullahi aleyh" gelip, yol uzundur ve çok korkuludur. Bize bir düâ öğret! Önümüze haydutlar çıkarsa onu okuyup kurtulalım dediler. Önümüze bir belâ çıkarsa, yâ Ebel-Hasen deyiniz buyurdu. Hocalarının bu cevâbı, çoğunun hoşuna gitmedi. Yolda, karşılarına eşkiyâ çıkdı. İçlerinden biri, yâ Ebel-Hasen dedi. O ve eşyâsı ve hayvanı görünmez oldu. Diğerlerinin mallarını haydutlar götürdüler. Eşkiyâ gidince, ona, sen nasıl kurtuldun dediler. Yâ Ebel-Hasen dedim. Yanıma gelmediler dedi. Geri döndüler. Biz yâ Allah dedik. Rabbimize yalvardık, soyulduk. Bu, yâ Ebel-Hasen dedi kurtuldu. Bunun sebebini bildirmesi için, hocalarına yalvardılar. Siz Allahü teâlâyı, harâm giren, harâm çıkan bir ağızla, çağırdınız. Bu ise, Ebül-Hasen ile tevessül eyledi. Allahü teâlâ, bunun sesini Ebül-Hasene duyurdu. Ebül-Hasen de, bunun halâs olması için düâ etdi. Düâsı kabûl oldu buyurdu). [Mâide sûresinin yirmiyedinci âyetinde meâlen, **(Allahü teâlâ, ancak takvâ sâhiblerinin [ibâdetlerini, düâlarını] kabûl eder)** buyuruldu. Hadîs-i kudsîde de, **(Bir kulum bana yaklaşırsa, ona sesleri duyurur ve saklı şeyleri gösteririm)** buyuruldu. Birinci

kısm, 41. maddenin sonuna, ikinci kısımda 54. cü maddeye bakınız! Ma'nâları bilinmiyen şeyleri söylememelidir. Âdil hükûmet me'mûrlarının, mazlûmların, sıkıntıda olanların, sâlihlerin, müsâfirin, oruçlunun iftâr vaktindeki düâsı, anasına babasına itâat ve hizmet edenlerin ve ana babasının ve hocasının ve müslimânın arkasından yapılan düâ ve sabr eden hastanın düâsı ve mubârek zemânlarda ve mubârek yerlerde ve nemâzlardan sonra ve Peygamberimizin ve Evliyânın kabirleri yanında, onları vesîle ederek yapılan düâlar çabuk kabûl olunur.

***Hıç usandırma ili, il usandırmaz seni,
hîleli iş yapma hem, kes dolandırmaz seni!
din düşmanından bir su, içme kandırmaz seni,
korkma kâfirden, âteş olsa yandırmaz seni!
Müstekîm ol, hazret-i Allah utandırmaz seni!
Her zarar, insana bil, kendi nefsinden gelir,
yüz karası âdeme, sû'-i fehminden gelir.
şeref-ü şân mekâna hep mekîninden gelir,
istikâmet insâna, elbet dîninden gelir.
Müstekîm ol, hazret-i Allah utandırmaz seni!
Herşey geçer âlemde, bir hâlde yokdur sükûn!
bil ki değmez teessüf etmeğe dünyây-ı dûn!
İstikâmet zarardan, seni hep eyler masûn.
Hak eder sâdıkların hasmını elbet zebûn.
Müstekîm ol, hazret-i Allah utandırmaz seni!
Birini tezlil için, zulmle etme iştigâl,
arkadaş kazanmağa, olur mâni' sû'-i hâl,
yüz suyu dökme sakın, hem de etme kıl-ü kal,
müstekîm ol, hep çalış, verir elbet Zülcelâl.
Müstekîm ol, hazret-i Allah utandırmaz seni!
İster ise hıfz eder, hep Allahü lem yezel,
ırzına mü'minlerin, düşman verse de halel,
tâ ezelden söylenir, halk dilinde bu mesel:
celb eder mükâfâtı, insâna elbet amel.
Müstekîm ol, hazret-i Allah utandırmaz seni!
At riyâyı, tezyin et, ihlâsla ef'âlini,
boş buğazlık eyleme, fikr et önce kâlini!
ne dürlü saklayayım, desen de ahvâlini,
Hak teâlâ a'lemdir, bilir bütün hâlini.
Müstekîm ol, hazret-i Allah utandırmaz seni!
Magrûr olmaz mal ile, mülk ile, ehl-i hired,
insanın işi döner, herşeye vardır bir had,
ölüm vakti gelince, kimseden gelmez meded,
nefsine uyma sakın, hâk olur birgün cesed.
Müstekîm ol, hazret-i Allah utandırmaz seni!
Sonsuz cihânı düşün, zıllı âbâd eyleme,
Ehl-i sünnet kitâbı oku, inâd eyleme,
fırsat eldeyken uyan, ömrü berbâd eyleme,
yakmağa sürükliyen fi'li mu'tâd eyleme!
Müstekîm ol, hazret-i Allah utandırmaz seni!
Hâline şeytân güler, görünce bu gafleti,
kendine gel azîzim, güldürme ol şirreti,
hâin olma, cihâna, ver keremle şöhreti,
herşeyin üstündedir, hüsn-ü hulkun rif'ati.
Müstekîm ol, hazret-i Allah utandırmaz seni!***

TAM İLMİHÂL

SE'ÂDET-İ EBEDİYYE

İKİNCİ KISM

1 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 105. ci MEKTÛB

Bu mektûb, şeyh Hasen-i Berkînin mektûbuna cevâb olarak yazılmış olup, unutulmuş sünnetleri meydâna çıkarmağı ve bid'atden kaçınmağı teşvîk etmektedir:

[Bu mektûbumu yazmağa, Besmele ile başlıyorum.] Allahü teâlâyâ hamd, seçtiği iyi insanlara selâm ve düâ ederim. Kardeşim şeyh Hasenin mektûbunu okuyunca, çok sevindim. Kıymetli bilgiler ve ma'rifetler yazılı idi. Bunları anlayınca, pek hoşuma gitti. Allahü teâlâyâ şükürler olsun ki, yazdığınız bilgilerin, keşflerin hepsi doğrudur. Hepsi, Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere uygundur. Ehl-i sünnet âlimlerinin doğru i'tikâdları böyledir. Cenâb-ı Hak, doğru yolda bulundursun. Yüksek derecelere erişdirdin! Yayılmış olan bid'atlerin ortadan kalkmasına çalışdığınızı yazıyorsunuz. Bid'at karanlıklarının ortalığı kapladığı böyle bir zemânda, bid'atlerden bir bid'atin ortadan kalkmasına sebep olmak ve unutulmuş sünnetlerden bir sünneti meydâna çıkarmak, pek büyük bir ni'mettir. Sahîh olan hadîs-i şerîflerde, Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyuruyor ki, **(Unutulmuş bir sünnetimi meydâna çıkarana yüz şehîd sevâbı vardır!)**. Bu işin büyüklüğünü, bu hadîs-i şerîfden anlamalıdır. Fekat, bu işi yaparken, gözetilecek mühim bir incelik vardır. Ya'nî, bir sünneti meydâna çıkarayım derken, fitne uyanmasına sebep olmamalı, bir iyilik, çeşidli kötülöklere, zararlara yol açmamalıdır. Çünkü, âhır zemândayız. Müslimânlığın za'îf, garîb olduğı bir asrdayız.

[(**Hadîka**)da, fitneyi anlatırken diyor ki, (Fitne, müslimânlar arasında bölücülük yapmak, onları sıkıntıya, zarara, günâha sokmak, insanları hükûmete karşı isyâna kışkırtmak demektir. Zâlîm olan hükûmete de itâ'at etmek vâcibdir.) (**Berika**)da, doksanbirinci sahîfede diyor ki, (Başınızdaki âmir, bir habes hizmetci gibi zelîl, âdî, aşâğı kimse olsa da, islâmiyyete uygun emrlere itâ'at vâcibdir. Islâmiyyete uymıyan emrlere de, fitneye, fesâda sebep olmamak için karşı gelmemeli, isyân etmemelidir). Din adamlarının insanlara yapamayacakları fetvâları bildirmeleri de fitneye sebep olur. Köylüye ve ihtiyâra, tecvîdsiz nemâz kılınmaz demek böyledir. Çünkü, bunlar artık öğrenemez ve nemâzi büsbütün bırakır. Hâlbuki, tecvîdsiz nemâzin câiz olduğına, fetvâ verenler vardır. Bu fetvâ za'îf ise de, hiç kılmamaktan iyidir. Harac olunca başka mezhebi taklîd câiz olduğunu düşünerek, câhillere, âcizlere zorluk çıkarmamalıdır. Bu husûsda (**Şerh-ul-ma'füvât**)da

îzâhât vardır. Birinci kısımda, 54. cü maddeye bakınız! Kabrleri, türbeleri ziyâret etmelerine, Evliyâyâ adak yapmalarına ve türbelere giderek bereket istemelerine mâni' olmamalıdır. Öldükden sonra da, kerâmet sâhibi olduklarını inkâr etmemelidir. Çünkü, câiz olduğunu bildiren fetvâlar vardır. [(Berîka) 270. ci sahîfede diyor ki, (Allahü teâlâyâ düâ ederken, Peygamberleri ve Sâlihleri vesîle etmek ve vesîle olmalarını onlardan istemek câizdir. Çünkü mu'cize ve kerâmet, ölüm ile bitmez. Ölünce kerâmetin yok olmayacağını Remlî de bildirdi. Velînin, diri iken, kılıfında olan kılınc gibi olduğunu, ölünce kılıfından çıkacağını, tesarrufunun dahâ kuvvetli olacağını Echürî bildirmektedir).] Fitneye sebep olacak nasîhati yapmamalıdır. Gücü, kuvveti, salâhiyeti olan nasîhat etmez ise, (Müdâhene) olur, harâm olur. Gücü yetdiği hâlde, fitne çıkarmamak için nasîhat etmezse, (Müdârâ) denir, câiz olur. Hattâ müstehab olur. Güc kullanmak, hükûmet adamlarının vazîfesidir. Alay edenlere, zarar yapacaklara nasîhat verilmez. Nasîhat, birinin yüzüne karşı olmamalı, umûmî olarak, ortadan söylemelidir. Hiç kimse ile münâkaşa etmemelidir. Resûlullaha biri geldi. Onu uzaktan görünce, (Kabîlesinin en kötüsüdür) buyurdu. Odaya girince, gülererek karşılayıp, iltifât eyledi. Gidince, hazret-i Âişe “radıyallahü anhâ”, sebebini sordu. (İnsanların en kötüsü, zararından kurtulmak için yanına yaklaşılmıyan kimsedir) buyurdu. O, müslimânların başında bulunan bir münâfık idi. Müslimânları onun şerrinden korumak için müdârâ buyurdu. Fıskı, fuhşu, zulmü açık, ya'nî herkes arasında yayılmış olanı başkalarına söylemek (Gıybet) olmayacağı ve şerrinden korunmak için müdârâ câiz olduğu buradan anlaşılmalıdır. Abdür-raûf-i Münâvînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (Künûz) kitâbındaki hadîs-i şerîfde, (İnsanlara müdârâ için gönderildim) buyuruldu. Dîni ve dünyâyı korumak için dünyâlık vermeğe (Müdârâ) denir. Dünyâlık ele geçirmek için dîni vermeğe (Müdâhene) denir. Tatlı dil ile iyilik ve hattâ yalan söyleyerek gönül almak, dünyâlık vermek olur. Müslimânların, [gizli yaptıkları] büyük günâhlarını görünce, örtmek lâzımdır. Başkalarına söylerse, (Kazf) olur. Zan ile, iftirâ ile söylemek ise, dahâ büyük günâhdır.]

Merhûm, mevlânâ Ahmedin “rahmetullahi teâlâ aleyh” çocuklarının okumalarına, terbiyeli, bilgili yetişmelerine çok gayret ediniz. Zâhirî ve bâtınî edebleri öğretiniz! Tanıdığınız, gördüğünüz herkesin, hattâ, orada bulunan bütün din kardeşlerimizin islâmîyete uymalarına, sünnete yapışmalarına ön ayak olunuz! Bid'at işlemenin, dinsizliğin zararlarını herkese anlatınız! Cenâb-ı Hak hepimize iyi işler yapmak nasîb eylesin! Dîn-i islâmın yayılmasına, gençlere öğretilmesine çalışanlara başarılar versin! Dîn-i islâmı yıkmak için, temiz gençliğin îmânını, ah-lâkını çalmak için uğraşan, yalan ve iftirâlarla gençleri aldatmağa çalışan din ve fazîlet düşmanlarına aldanarak kötü yola sapmaktan, yavrularımızı korusun! Âmîn. Bu düşmanlara (Zındık) denir.

İmâm-ı Rabbânî “rahmetullahi aleyh”, ikinci cildin altmışsekizinci mektûbunda buyuruyor ki, Hadîs-i şerîfde, (Yeryüzünü küfr kaplamadıkça ve her yerde küfr ve kâfirlik yapılmadıkça, hazret-i Mehdî gelmez) buyuruldu. Bundan anlaşılıyor ki, hazret-i Mehdî çıkmadan evvel, küfr ve kâfirlik her tarafa yayılacak, islâm ve müslimânlar garîb olacaktır. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, âhır zemânda, müslimânların garîb olacaklarını haber vermiş ve (Herc, fitne zemânında yapılan ibâdet, [Mekkedden Medîneye] benim yanına hicret etmek gibidir) buyurmuşdur. Fitne ve fesâd zemânında, polis, asker, ufağ bir hareketi, râhatlık ve sükûnet zemânlarında yapacakları hareketlerinden katkat dahâ kıymetli olduğunu herkes bilir. Fitne yok olduğu zemân gösterecekleri kahramanlıkların kıymeti yoktur. O hâlde ibâdetlerin en kıymetlisi ve kabûl olanı, fitnelerin yayıldığı zemânlarda yapılanlardır. Kıyâmet günü, makbûl olanlardan, kurtulandan olmak istiyorsanız, Allahü teâlânın râzî olduğu, beğendiği iyi işleri yapınız! Sünnet-i seniyyeye, ya'nî Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” yoluna sarılınız! Bu yola uymıyan hiçbirşey yapmayınız! (Eshâb-ı Kehf) “rahmetul-

lahi teâlâ aleyhim ecma'în", her tarafı fitne kapladığı zemân, bir hicret yapmakla, yüksek dereceye kavuşdular. Siz, Muhammed aleyhisselâmın ümmetisiniz. Ümmetlerin en iyisi olan ümmetdensiniz. Ömrünüzü lehv ve la'b ile, ya'nî oyun ve eğlence ile ziyân etmeyiniz! Çocuklar gibi, top oynamakla vaktinizi elden kacırmayınız!

Yavrum! Fitnelerin yayıldığı, fesâdların çoğaldığı zemânlar, tevbe ve istiğfâr zemânıdır. Kenâra çekilmeli, fitnelere karışmamalıdır. Fitneler çoğalıyor. Gün geçtikçe yayılıyor. Peygamberimiz "aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm" buyurdu ki, **(Kıyâmet yaklaştıkça, fitneler çoğalır. Gece başlarken karanlığın artması gibi olur. Sabâh evinden mü'min olarak çıkan çok kimse akşam kâfir olarak döner. Akşam mü'min iken, gece safâlarında îmânları gider. Böyle zemânlarda, evinde kapanmak fitneye karışmaktan hayırlıdır. Kenârda kalan, ileri atılandan hayırlıdır. O gün oklarımızı kırmız! Silâhlarımızı, kılınlarımızı bırakınız! Herkesi tatlı dil ile, güller yüzle karşılayınız! Evinizden çıkmayınız!)**. Mektûbâtдан terceme temâm oldu. Müslimânlar bu nasihatlarla uymalı, Mevdûdî ve Seyyid Kutb gibi mezhebsizlerin, sapıkların, din câhillerinin isyâna teşvik eden, fitneyi körükliyen zararlı, uydurma tefsirlerine, kitâblarına aldanmamalıdır. Cihâd, devletin, ordunun, düşmanlarla, kâfirlerle, sapıklarla harb etmesi demektir. Müslimân devlet olsun, kâfir devlet olsun, âdil olsun, zâlim olsun, kendi devletine isyân etmeğe, vatandaş kanı dökmeğe, birbirine saldıрмаğa cihâd denmez. Fitne, fesâd çıkarmak denir. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", **(Fitne çıkarana Allah la'net etsin!)** buyurdu. Müslimânlar devlete karşı isyân etmez. Fitneye, isyâna karışmaz. Kanûnlara karşı gelmez. [Ehl-i sünnet âlimleri, siyâsete karışmamış, hükûmetde vazîfe almamış, yazıları ile, sözleri ile hükûmet adamlarına nasihat vermişler, onlara hak ve adâlet yolunu göstermişlerdir. Ba'zı câhil din adamları, Ehl-i sünnet âlimlerinin yolundan ayrılarak, devlet işlerine karışmış, asl vazîfeleri olan öğrenmek ve öğretmek se'âdetini ihmâl ederek, kendilerine de, müslimânlara da fâideli olamamışlardır. Son Osmânî şeyh-ul-islâmılarından Mustafâ Sabri efendi, i'tilâf fırkasında [partisinde] çalıştı. Tekke şeyhi olan Hüsameddîn Peçeli, tefsirinde, bilhâssa (Tebbet) sûresinin ittihâdcıları medh ettiğini yazmaktadır. Şeyh-ul-islâm Mûsâ Kâzım ve Ürgüblü Mustafâ Hayrî efendiler, hem ittihâdcı, hem de mason idi. Erzincanlı Şemseddîn Günaltay, din târîhi müderrisi iken halk fırkasına girip meb'ûs ve başvekîl oldu. Eyyûb sultânda düğmecilerde Ümmî-Sinân tekkesinde şeyh iken, siyâsete atılan Yahyâ Gâlib, Kırşehir meb'ûsu oldu. Akhisarlı Mustafâ Fevzi, Şer'iyeye vekîli iken halk fırkasına girip, meb'ûs ve meclisde kanûn encümeni reîsi oldu. Tesavvuf ehlinde Gümüşhâneli Ziyâüddîn efendinin dergâhının mensûbu Fehmi efendi, İstanbul müftîsi iken, halk fırkasına dâhil oldu. Sultân Abdülhamîd hân zemânında âyân [senato] reîsi olan seyyid Abdülkâdir efendi ve son Osmânî şeyhul-islâmî olan Mustafâ Sabri efendi, ehl-i sünnet âlimi idiler. İngilizlere satılmış olan devlet adamları ile ve islâmiyeti içerden yıkan din adamları ile, ya'nî zındıklarla mücâdele etdiler.]

***Kimseye bâkî değildir, mülk-i dünyâ sîmü zer,
bir harâb olmuş kalbi, ta'mîr etmedir hüner.
Buna fânî dünyâ derler, durmayıp, dâim döner.
Âdem oğlu bir fenerdir, âkıbet birgün söner!***

2 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 47. ci MEKTÛB

Bu mektûb, zemânın sultânı [Selîm Cihângir hân] “rahmetullahi teâlâ aleyh” için yazılmışdır. Düâ etmekdeki gizli bilgileri açıklamakta, âlimleri övmektedir:

Düâcılarınızın en aşağısı Ahmed “rahmetullahi teâlâ aleyh”, yüksek sığınak yerinize ve üstün hizmetcilerinizin kapısına, kırıklığımı ve düâlarımı bildiririm. Kölelerin yükselmesi, câhil ve âlim, yakın ve uzak herkesin korkusuz ve râhatça yaşaması ni'metine şükr ederim. Ümmîdlendiğim ve kabûl olunacağını umduğum zemânlarda ve fakîrlerin toplantılarında, kahraman askerinize yardım, feth ve zafer ihsân etmesi için, Allahü teâlâyâ düâ etmekdeyim.

Allahü teâlâ, abes, fâidesiz hiçbirşey yaratmaz. Askerin, ordunun vazîfesi, devleti kuvvetlendirmekdir. Bu parlak dînin yayılması, devletin yardımı ile olur. **(İslâmiyyet kılıncıların altındadır)** buyuruldu. Bu kıymetli iş, düâ askerine de ihsân edilmiştir. Düâcılar, fakîr, muhtâc ve hep sıkıntı içinde yaşayan kimselerdir.

Devletin kuvvetlenmesi için yardım yapılması iki dürlü olur: Birincisi, maddî sebeplerle olur. Bu da, asker ile, ordu ile [teknik, ekonomik vâsitalarla] yapılır. Bunların hepsi meydânda olan, görülen yardımlardır. Yardımın ikincisi, hakîkî yardım olup, sebepleri yaratan tarafından yapılmaktadır. Âl-i İmrân sûresinin yüzyirmi-altıncı âyetinde ve Enfâl sûresinde meâlen, **(Yardım, ancak ve yalnız Allahdandır)** buyuruldu. Bu yardıma, düâ ordusu vâsıtası ile kavuşulur. Düâ ordusunun askerleri, herkesden aşağı ve kalpleri kırık olduğu için, gazâ ordusu askerinden dahâ ileri oldu. Sebepleri geride bırakarak, bunların yaratıcısı ile ilgi kurdu. Fârisî mısra' tercemesi:

Gönlü kırık olanlar, topu ileri sürdü.

Bundan başka, düâ, kazâyı, belâyı def' eder. Hep doğru söyleyici “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm”, **(Kazâ, ancak ve yalnız düâ ile durdurulur)** buyurdu. Kılınc, cihâd [ve her çeşid harb vâsitaları] kazâyı durduramaz. Görülüyor ki, düâ ordusunun askerleri, kuvvetsiz ve kırık oldukları hâlde, gazâ ordusunun askerinden dahâ ehemmiyetlidir. Düâ ordusunun askerleri, gazâ ordusu askerlerinin rûhu gibidir. Gazâ ordusunun askerleri, onların kalıpları, bedenleridir. O hâlde, gazâ ordusunun askeri, düâ ordusu olmadıkça, iş başaramaz. Çünkü, rûhsuz bedene hiçbir yardımın ve kuvvetin fâidesi olmaz. Bunun içindir ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, gazâlarında ve sıkıntılı zemânlarında, muhâcirlerin fakîrleri hürmetine Allahü teâlâdan yardım dilerdi. Askeri, ordusu olduğu hâlde, muhâcirlerin fakîrlerini vesîle ederek düâ ederdi. Düâ ordusunun askeri olan biz fakîrler, boynumuz bükük, herkesin gözünde aşağı ve kalbimiz kırıktır. Çünkü, (Fakîrlik dünyâda ve âhîretde yüz karasıdır) denilmiştir. Böyle aşağı olmakla birlikde, kıymetlenmekde ve iş adamlarından ileri olmaktadır. Hep doğru söyleyici, **(Muhbir-i sâdık)** “aleyhi minessalevâti etemmühâ” buyurdu ki, **(Kıyâmet günü, şehîdlerin kanını, âlimlerin mürekkebi ile dartaılar. Mürekkebi ağır gelir)**. Sübhânallâhi ve bi-hamdihi. Bu karanlık ve kara yüzlülük, bunların izzetine, şerefine sebep olmaktadır. Bunları en aşağıdan en yukarıya yükseltmektedir. Evet, fârisî mısra' tercemesi:

Âb-ı hayât karanlık yerlerde bulunur!

Bu çok aşağı düâcınız, her ne kadar kendisini düâ ordusu askerlerinin arasınıda görmeğe lâyıık değil ise de, yalnız fakîrlik ismi ve düânın kabûl olmak ihtimâli ile, kendisini kuvvetli devletinizin düâcıları arasında saymakta ve hâli ile ve dili ile her zemân düâ etmekde ve selâmetiniz için Fâtîha okumaktadır. [Fâtîha sûresinin ma'nâsı, **(Cevâb Veremedi)** kitâbının 141.ci sahîfesinde yazılıdır.] Yâ Rabbî! Düâlarımızı kabûl eyle! Sen her sözü işitici ve her şeyi bilicisin!

3 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 13. cü MEKTÛB

Bu mektûb, seyyid mîr Muhibbullah Mankpûrîye yazılmışdır. Resûlullaha uymağa ve dînini öğrendiği üstâdını sevmeye teşvik etmektedir:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Kardeşim seyyid mîr Muhibbullahın şerefli mektûbu geldi. Sıkıntılardan dolayı ümmîdsiz olduğunu bildirerek başlıyan yazılarınız anlaşıldı. Allahdan ümmîdi kesmek küfrdür. Ümmîdli olunuz! İki şey sizde varsa, hiç üzülmeiniz! Biri, bu parlak dînin sâhibine uymak “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm”, ikincisi, dîni öğrendiğiniz zâtın büyüklüğüne inanmak ve onu sevmek. Allahü teâlâyâ sığınınız ve Ona yalvarınız ki, bu iki büyük ni’metde gevşeklik olmasın. Bu ikisi olunca, başka şeylerin düzelmesi kolaydır. Size dahâ önce de yazmışdım ki, Mankpûrda bulunmaktan sıkılıyorsanız, İlâh-âbâd denilen yere gidip yerleşebilirsiniz. Orasının mubârek olacağı umulur. Siz tersine anlamışsınız. Mubârek kelimesi de, maksadımızın anlaşılmasına yaramamış. Şimdi de, öyle söylüyorum. Bu gece kalbime doğdu ki, eşyâlarınız Mankpûrdan alınıp, sanki İlâh-âbâda götürüldü. Orada bir kenâr yere yerleşip, Allahü teâlâyı zikir ile orayı aydınlatınız! Kimse ile arkadaş olmayınız! **(Nefy ve isbât)** kelimesini çok söyleyiniz! Bu güzel kelimeyi tekrâr ederken, bütün dilek ve düşüncelerinizi gönülden çıkarınız! Maksadınız, dileğiniz ve sevdiğiniz, birden fazla olmasın! Kalbiniz ile söyleyemezseniz, dilinizle yapınız! Fekat sessiz yapmalısınız. Çünkü, yüksek sesle söylemek, bu yolda yasaktır. Bu yolda yapılacak başka şeyleri biliyorsunuz. Elinizden geldiği kadar, uymağa gayret ediniz! Öğreten zâta uymak, insanı çok şeylere kavuşturur. Onun yolundan sapmak, çok tehlikelidir. **[(Umdet-ül-islâm)** sonunda **(Şir’a)**dan alarak diyor ki, (Üstâd birşey emr etse, ana baba da emr etseler, evvelâ üstâdın emri yapılır. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Üç dürlü baba vardır: Dün-yâya getiren baba, kızını veren baba ve ilm öğretene baba. Bunların hayrlısı, üstâdıdır.)**

Bugün, bütün dünyâdaki müslimânlar, üç fırkadır. Birinci fırka, Eshâb-ı kirâmın yolunda olan, hakîkî müslimânlardır. Bunlara **(Ehl-i sünnet)** ve **(Sünnî)** ve **(Fırka-i nâciyye)** Cehennemden kurtulan fırka denir. İkinci fırka, Eshâb-ı kirâma düşman olanlardır. Bunlara **(Şî’î)** ve **(Fırka-i dâlle)** sapık fırka denir. Üçüncüsü, sünnilere ve şî’ilere düşman olanlardır. Bunlara **(Vehhâbî)** ve **(Necdî)** denir. Çünkü bunlar, ilk olarak, Arabistânın Necd şehrinde meydâna çıkmışdır. Bunlara **(Fırka-i mel’ûne)** de denir. Çünkü, müslimânlara kâfir dedikleri, kitâbımızın 447.ci ve sonraki sahifelerinde ve **(Kıyâmet ve Âhret)**de yazılıdır. Böyle söyleyene Resûlullah la’net etmişdir. Hangi fırkadan olursa olsun, nefesine uyan ve kalbi bozuk olan, Cehenneme gidecektir. Her mü’min, nefisini tezkiye için, ya’nî nefsin yaratılışında mevcûd olan küfrü ve günâhları temizlemek için, her zemân çok **(Lâ ilâhe illallah)** okumalı ve kalbini tasfiye için, ya’nî nefsdan ve şeytândan ve kötü arkadaşlardan ve zararlı kitâblardan gelen küfrden ve günâhlardan kurtarmak için, **(Estagfirullah)** demelidir. Ahkâm-ı islâmiyyeye uyanın düâları muhakkak kabûl olur. Nemâz kılmıyanın, açık kadınlara ve avret mahalli açık olanlara bakanların ve harâm yiyip içenlerin ahkâm-ı islâmiyyeye uymadıkları anlaşılır. Bunların düâları kabûl olmaz.]

***Bu vücûdün mülkü, elden çıkmadan,
çarh-ı felek, bu binâyı yıkmadan.***

***Sûretü ma’nâ, bir arada iken,
iki âlem de, elinde var iken,***

***Hubb-i dünyâyı, kalbinden gider!
tâ alasin, can âleminden haber.***

***Harâmdan sakın, farzı yapmağa bak!
farzı yapmazsan, olur hâlin harâb!***

4 — ADÂLET, AKL, İMÂN, KAZÂ VE KADER

Bu mektûb, derin ilmi, hâlleri ve sözleri ile her ihtisâs sâhibini hayretde bırakan, kerâmet ve faziletler hazînesi, Eshâb-ı kirâmın ve islâm âlimlerinin büyüklüğünün vesîkası, seyyid Abdülhakîm efendi “rahmetullahi aleyh” tarafından yazılmıştır:

Efendim,

Yüksek mektûbunuzda yerleştirmiş olduğunuz bilgi cevherleri, okuyanları çok sevindirdi. Çünkü, böyle ince din mes’elelerini çözüp, fikrlerdeki pürüzleri düzeltmek, bu fakîr için, en zevkli bir vazîfe ve rûhumu besliyen bir gıdâdır.

Bu sülâllerinizi çözüp, zihnlere aydınlatmak üç dürlü olabilir: İlm ile, zevk ile ve akl yolu ile.

İlm ile cevâb vermek için, i’tikâd bilgilerine dayanılacağından, önce, kelâm ilminde kullanılan kelimelerin, bu ilme mahsûs olan ma’nâlarını bilmek lâzımdır.

[Birçok kelimeler, her ilmde, başka ma’nâya kullanılır. Meselâ, zâlimler kelimesi tefsîr ilminde, kâfirler demektir. Fıkh ilminde, başkasının hakkına saldıran kimselere denir. Tesavvufda ise, ayrı ma’nâsı vardır. O hâlde, bir ilme âid bir kitâbı okuyup anlayabilmek için, önce kelimelerin bu ilmdeki husûsî ma’nâlarını bilmek lâzımdır. İşte, birkaç sene Mısrda, Bağdâdda bulunup da argo lisânı arabca öğrenenlerin ve eline bir ceb lügati alıp da, Kur’ân-ı kerîmi ve hadîs-i şerîfleri tercemeye kalkışan yeni din âlimlerinin(!), para kazanmak için yaptıkları terceme ve tefsîrlere, bozuk ve zararlı olmaktadır. Bir tesavvuf âliminin huzûrunda, senelerce dirsek çürütüp, emek verip, pişmeden, olgunlaşmadan, (**Mesnevî**) okutan, tesavvuf kitâbları tercemesine kalkışan tarikatçıların sözleri ve yazıları da, yanlış ve çok zararlı olur].

Kazâ ve kader. Halâl rızık, harâm rızık. Allahü teâlânın ilminin sonsuz olması ne demektir? Halâl, harâm, Allahü teâlânın rahmeti nedir? Adâlet ve zulm; Allahü teâlânın adâleti. Akl nedir? Aklın kısımları, akl-ı selîm, akl-ı sakîm, Rab nasıl olur? Rabbin üzerine birşey lâzım mıdır? Rab, mahlûklara fâideli, uygun şeyleri yapmağa mecbûr mudur?

Zevk yolu ile anlayabilmek, bu bilgileri, uzun uzadıya açıklamakla, geniş anlatmakla ve yazmakla olamaz. Anlayışların yüksek ve aşağı derecelerine göre, müşkillerini çözene hüsn-i zan ederek, güvenerek uzun zeman birlikte bulunmaları ile güzel, feyzli bir sûrette olur. Bu sûrette hiçbir delîle, isbâta, kelimelerin ma’nâlarını bilmeğe hâcet kalmaz. İçinde zarûrî bir bilgi hâsıl olur. Yakîn ile, vicdân ile inanır. Ulûm-i nakliyye ile, ya’nî âyet ile, hadîs ile ve ulûm-i akliyye ile isbâta lüzûm kalmaz. Hattâ, isbât için gösterilen delîlleri, senedleri, maksaddan, gâyeden uzak görür, yabancı bulur. Bu şartlar olmazsa, her delîl, her isbât noksân olur. Zekî olanların zihnlere gelen şübheler, yanlış düşünceler giderilemez. Hattâ artarak, îmânı da sarsılır. İşte, yarım fen adamları hep böyledir.

İslâm ilmlerinden ikinci kısmı olan akl bilgilerinin, ya’nî tecribî ilmlerin iyi öğrenilmesi, ince ve derin din bilgilerinin kolay ve açık anlaşılmasına yardım eder.

Akl yolu ile anlamağa gelince, bunun için, önce ulûm-i akliyyeyi, ya’nî akla dayanan bilgileri öğrenmek lâzımdır. Bu bilgiler nelerdir, kaçta ayrılır? İ’tikâd mes’elelerine bağlılığı olanlar hangileridir. Bağlı olmıyanları, uymıyanları hangileridir? Tecribî fizik, riyâzî fizik, ilâhî fizik ilmleri nelerdir? Riyâzî fizik öğrenmek, din bilgilerinin kuvvetlendirir. Din bilgilerinin sarsmaz. Astronomi [ilm-i heyet], aritmetik [hesâb] ve geometri [hendese], dîne yardımcı bilgilerdir. Tecribî fizikteki, (Tecrîbe ve isbât edilenlere uymıyan) birkaç yanlış teori [nazariyye] ve hipotez [fazeriyye]den başka, hepsi dîne uymakda, îmânı kuvvetlendirmektedir. İlâhî fizik [metafizik] bilgilerinden, çürük, bozuk olanları dîne uymaz. Bu ilmler öğrenilin-

ce, din bilgilerinin, aklî ilmlere uyan ve aklî bilgilerle çözülmeyen yerleri ve sebepleri meydâna çıkar ve akla uygun sanılmıyan, aklın erişemediği mes'elelerin inkâr edilemeyeceği anlaşılır.

ADÂLET

Kıymetli mektûbunuzun sonunda, (Adâlete uymuyor gibi görünmüyor mu?) diyorsunuz. Efendim, adâletin ve bunun zıddı olan zulmün, ikişer ta'rîfi vardır:

1 — Adâlet, bir âmirin, bir hâkimin, memleketi idâre için koyduğu kanûn, kâ'ide, çizdiği hudûd içinde hareket etmektir. Zulm ise, bu kanûnun, bu hudûdun, bu dâirenin dışına çıkmaktır.

Âlemleri yaratan, yokdan var eden, mâlikimiz, sâhibimiz Allahü teâlâ, hâkimlerin hâkimi, herşeyin asl sâhibi ve tek yaratıcısıdır. Üstünde bir âmiri, hâkimi, sâhibi, mâliki yoktur ki, Onu bir hudûd içinde harekete, bir dâire içinde kalmağa mecbûr etsin ve bir kanûn altında bulundursun. Bir vezîri, bir müşâviri, bir yardımcıyı yoktur ki, iyiyi fenâden ayırmak için işâret versin, yol göstere sin. Bundan dolayı, Allahü teâlânın, adâletin bu ta'rîfi ile zâten bir ilgisi olmaz. Ona zulm kelimesi yaklaşıyacağı gibi, bu ta'rîfe uyarak, âdil demek de, yakışmaz. Âdil denilmesi, zulmü hâtırlatabilir. Allahü teâlâ için bu ta'rîfe göre, adâleti hâtırlamak da, zulmü hâtırlamak gibi, câiz olmaz. Allahü teâlânın bir ismi (**adl**)dir. Âdil olduğu muhakkaktır. Bu ism de, başka isimleri gibi, (**te'vîl**) olunur. İslâmiyyete uygun bir ma'nâya çevrilir. Ya'nî, addeden murâd, adâletin gâyesidir. Meselâ, Rahmân ve Rahîm de, Allahü teâlânın ismidir. Rahmet ve rahm sâhibi demektir. Rahm, kalbin bir tarafa eğilmesine denir. Allahü teâlânın kalbi yoktur ki, meyl etsin. O hâlde, rahm demek, rahmin gâyesi demektir ki, ihsân etmek, iyilik etmektir. Adl isminin de gâyesi, nefîcesi, iyilik edici, nefse uygun gelen, tatlı gelen şeyleri verici demektir.

Allahü teâlâ, adle, adâlet yapmağa mecbûr değildir. Mejbûr olsaydı, muhtâr olmazdı. Ya'nî, irâdesi, isteği bulunmazdı. Irâdesi olmıyan, mejbûr olur.

Bu ta'rîfe göre, (Filân şey adâlete uymuyor) denilemez. Allahü teâlâyâ, bu ma'nâda âdil denilemeyeceği gibi, böyle adâlete mejbûr da değildir.

2 — Adâletin yüksek ta'rîfi, (Kendi mülkünde olanı kullanmak) demektir. Zulm de, başkasının malına, mülküne tecâvüzdür. Adâletin, dînimizdeki ta'rîfi de, işte budur.

Âlemlerin hepsi, ulvî, süflî, cismânî, arazî (sıfatlar), bedenî, rûhî, melekî, insânî, cinnî, hayvânî, nebâtî, cimâdî [cânsız], felekî [gökler], kevâkib [yıldızlar], büyük ve küçük cisimler, Arş ve Kürsî, yer ve gökler, elementler ve mineraller, madde ve ma'nâ âlemleri, hepsi ve hepsi, Allahü teâlânın kemîne [âciz, muhtâc] mahlûkları ve mülkü olup, hepsinin tek yaratana, müstekıl sâhibi, yalnız Odur. O, her hâlde, her bakımdan kemâledir. Noksânlık yoktur ki, ikmâl etmek, temâmlamak lâzım olsun. Ondak başka herşey, Onun mülkü ve mahlûkudur. Memlûk mâlike, mahlûk hâlîka, mülkde ve yaratmakta şerîk [ortak] olmadığı gibi, birşeye de mâlik değildirler.

Bu her iki ta'rîfe göre, Allahü teâlânın işleri için, (adâlete uymayan) birşey olmaz. Böyle görmek, yaratana, ba'zı şeylerde, yarattığı şeylere benzetmek olur. Bu ise, büsbütün haksızlıktır. Yaratana, hiçbir sûretle yarattıklarına benzemez.

[Sûâl: — İslâm memleketlerinde dünyâyâ gelen müslimân çocukları, ana, babasından, komşularından, hocalarından görerek, öğrenerek müslimân oluyor. Başka memleketlerdeki kâfir çocukları ise, kâfir olarak yetiştirilip, müslimânlıktan mahrum ediliyor. Bunlar da İslâm terbiyesi ile yetiştirilseydi, müslimân olur, Cennete giderlerdi. Böyle yetişenlerin Cehenneme gitmesi haksızlık olmaz mı?

Cevâb: — Adâlet ile ihsânı karıştırmamalıdır. Allahü teâlâ, her memleketde yetişen kulları için, adâleti fazlası ile yapmıştır. Ya'nî âkıl ve bâliğ olmadan ölen kâ-

fir çocuklarını Cehenneme sokmayacaktır. Âkıl ve bâliğ olduktan, ya'nî evlenecek çağa geldikten sonra, Muhammed aleyhisselâmın dînini duymadan ölen kâfirlere de azâb yapmayacaktır. Bunlar, islâm dînini, Cenneti, Cehennemi işitdikten sonra, merak etmez, öğrenmez ise, inâd edip inanmazsa, o zemân azâb göreceklere. Âkıl ve bâliğ olanlar, ana babanın, muhîtin yapmış oldukları eski te'sîrlerin altında kalmaz. Eğer kalsaydı, elli seneden beri islâm memleketlerinde, islâm terbiyesi altında yetişen yüzbinlerle müslimân evlâdı, islâm düşmanlarının yalanlarına, iftirâlarına aldanmaz, dinsiz, mürted ve hattâ din düşmanı olmazdı. Bunlar, âkıl ve bâliğ olduktan sonra, hattâ kırkıktan sonra, hattâ, hoca, hâfız olduktan sonra, dinden çıkmakda, hattâ din düşmanı olmakda, hattâ din düşmanlığında önderlik yapmaktadırlar. Anasına, babasına, komşularına ve akrabâsına, yobaz, gerici, mürteci', şerî'atçı, ileri sağcı diyerek alay etmektedirler. Bu pek acı misâller, ana baba terbiyesinin te'sîrinin devâmlı olmadığını açıkça göstermektedir. Bunun içindir ki, bugün dinden çıkmak, bütün dünyâyı saran bir âfet, fecî bir akıntı hâlinedir. Genç, ihtiyâr, bu felâkete kapılmıyan pek az kimse kalmıştır. Diğer taraftan, birçok kâfirlerin, ilm, fen adamlarının müslimân olduğunu görüyoruz. Pek az olsa da, dînini değiştirmiyenlerin bulunması, ana terbiyesinin te'sîrinin, ba'zan da devâmlı olduğunu gösteriyor denirse, bir çocuğu müslimân evlâdı olması, islâm terbiyesi ile yetişmesi, Allahü teâlânın bir ihsânıdır. Kâfir çocuklarına bu ihsânı yapmıyor. Fekat, kimseye ihsân yapmağa mecbûr değildir. İhsân yapmamak zulm olmaz. Meselâ, bakkaldan bir kilo pirinç alsak, tam bir kilo dartması adâletdir. Noksan dartarsa zulm olur. Biraz fazla verirse ihsân olur. Bu ihsânı istemek, kimsenin hakkı değildir. İşte, Allahü teâlânın islâm terbiyesi ile yetişdirmesi, büyük ihsânıdır. Dilediğine ihsân eder. Kâfir çocuklarına bu ihsânı yapmaması zulm olmaz. İhsân ettiği kimseler kâfir olursa, bunların cezâsı, azâbı da, katkat ziyâde olacaktır. İmâm-ı Rabbânî "rahmetullahi teâlâ aleyh" ikiyüzellidokuzuncu mektûbunda buyuruyor ki, (Bu fakîre göre, dağda yetişip, hiçbir din duymayıp, puta tapan müşrikler, Cennete ve Cehenneme girmeyecekler, hesâb yapılırken, zulmleri kadar azâb çekeceklerdir. Sonra hayvanlar gibi, yok edileceklerdir. Küçük iken ölen kâfir çocukları ve Peygamberlerden haberi olmayanlar da böyle olacaklardır.)]

AKLIN TEFSİRİ

Akl, bir (**Kuvve-i derrâke**)dir. Ya'nî anlayıcı bir kuvvettir. Hakkı bâtıldan, iyiyi kötüden, fâideliyi zararlıdan ayırd etmek için yaratılmıştır. Bunun için, hakkı bâtil ile karıştıracak olan insanda, cinde ve meleklerde akl yaratılmıştır. Allahü teâlânın kendisinde ve Ona âid bilgilerde, hakkın bâtil ile karışdırılması olamayacağından, o bilgilerde, akl yalnız başına sened olamaz. Mahlûklara âid bilgilerde, hakkı bâtil ile karıştırmak mümkün olduğundan, bu bilgilerde aklın işe karışması doğru olur. Allahü teâlâyâ âid bilgilerde hakkı bâtil ile karıştırmak isti'dâdı olmadığından, akl, o bilgilerde yürüyemez. Rubûbiyyet, yaratıcılık, her bakımdan bir olmak ister. Ayrılık olmadığı için, orada aklın işi yoktur.

Akl, bir ölçü âletidir. Allahü teâlâyâ âid bilgilerde, kıyâs [ölçmek] olamaz. Mahlûklara âid bilgilerde, kıyâs olup, doğru kıyâs etdi ise sevâb kazanır. Yanlış kıyâs etdi ise afv olur. Allahü teâlâyâ âid bilgilerde kıyâs olsa, şâhid ile gâibe istidlâl [bilinmiyeni, bilinene benzeterek anlamağa çalışmak] lâzım olur. Ya'nî, anlaşılmıyan şeyleri, bilinen şeyler gibi sanmak olur. Akl ve ilm adamlarının hepsi, şâhidden gâibe istidlâlin bozuk bir yol olduğunu, sözbirliği ile bildirmektedir. Akl, yalnız, Allahü teâlânın varlığını isbât etmekte biraz iş görür. Bu bilgi, derin ve güçdür. Önce, aklın müşekkik mi, mütevâtî mi olduğunu anlıyalım:

(**Mütevâtî**) ne demektir? Mütevâtî, bir cins içinde bulunan ferdlerin hepsinde müsâvî mikdârda bulunan sıfat demektir. İnsanlık ve hayvanlık sıfatları gibi. İn-

sanlık, en yüksek insan ile en aşağı bir insanda müsâvîdir. Meselâ, bir Peygamberin “sallallahü aleyhi ve sellem” ve bir kâfirin insanlığı müsâvîdir. İnsanlık, Nebîde dahâ çok, dahâ kuvvetli değildir. Bir Nebînin insanlığı ile bir kâfirin insanlığı arasında fark yokdur. Cemşid gibi büyük bir pâdişâh ile, bir köy çobanının insanlığı aynıdır. Ya’nî, Cemşiddeki insanlık, çobandaki insanlıktan üstün değildir.

(Müşekkik) — Bir cins içindeki ferdlerin hepsinde müsâvî mikdârda bulunmayan sıfatdır. İlm gibi. İlm, âlimlerin ba’zısında çok, ba’zısında azdır. Büyük bir fen adamı da olan bir islâm âliminin ilmi, bir köy hocasındaki ilmden elbette dahâ çokdur ve dahâ geniş, dahâ parlaktır. O hâlde, din bilgilerinde, hangi âlimin bilgisine güvenilir? Elbette, en büyük ve ilmi çok ve fen kollarında tedkik ve tecrube sâhibi olan âlimin ilmine dahâ çok güvenilir. Bunun üstünde, başka bir âlim bulunursa, ona i’timâd elbette dahâ çok olur.

Akl, insanlık gibi mütevâtî midir, yoksa ilm gibi müşekkik midir? Elbette müşekkikdir. Ya’nî, nev’inin ferdlerinde müsâvî olarak bulunmaz. O hâlde, en yüksek akl ile en aşağı akl arasında binlerce dereceleri vardır. Şu hâlde, (aklın kabûl edebileceği) sözü nasıl doğru olabilir? Hem hangi akl, ya’nî kimin aklı, en çok akli olan kimsenin mi, yoksa her akli denem kimsenin mi?

Akl, başlıca iki kısımdır: **(Selîm akl)**, **(Sakîm akl)**. Bunların her ikisi de akldır. Tam selîm akl, hiç yanılmaz, hatâ etmez. Pişmân olacak hiçbir hareketde bulunmaz. Düşündüğü şeylerde aslâ hatâ etmez. Hep doğru ve sonu iyi olan işlerde bulunur. Doğru düşünür ve doğru yolu bulur. İşleri hep doğrudur. Böyle akl, ancak Peygamberlerde “aleyhimüssalâtü vesselâm” bulunur. Her başladıkları işde muvaffak olmuşlardır. Pişmân olacak, zarar görecektir birşey yapmışlardır. Bunların aklına yakın, Eshâb-ı kirâmın, Tâbi’în ve Tebe-ı tâbi’în, din imâmalarının “ridvânullahi aleyhim ecma’in” akllarıdır. Bunların aklları, ahkâm-ı islâmiyyeye uygun akllardır. Onun için, bunların zemânında, islâmiyyet genişledi. Müslimânlar çoğaldı. Târîhi iyi anlıyan, bunu pek iyi görür. Sakîm akllar, bunların aksi, tam tersi olan akllardır. Düşündükleri şeylerde ve yaptıkları işlerde yanılır. Hepsî üzüntüye, pişmânlığa, zarara, sıkıntıya sebep olur.

Bu iki kısım akl arasında, çok ve çeşidli dereceler vardır. Şunu da bildirelim ki, mü’minlerin, dînî aklı ve dünyevî aklı olduğu gibi, kâfirlerin de, dînî ve dünyevî aklı vardır. Kâfirin dünyâ işlerine eren aklı, âhîret işlerine eren aklından üstün olduğu gibi, mü’minin âhîret işlerini anlıyan aklı, dünyâ işlerini anlıyan aklından üstündür. Fekat, bu hâl devâmlı değildir. Dünyâ geçer, biter. Geçici işlere yarayan akl, devâmlı olan, bitmiyen işlere yarayan akldan dahâ kıymetli olamaz.

[Aklı ve zekâyı birbirine karıştırmamalıdır. Zekâ, sebep ile netîce arasındaki bağılıkları bulmak, benzeyiş ve ayrılışları anlamaktır. İsviçreli Claparede, zekâyı (Yeni îcâb ve vaz’iyyetlere, zihnin en iyi şekilde uymasidir) diye anlatmıştır. Ya’nî muhîtimeze uymamızı sağlıyan bir kuvvettir. Tek hücreli hayvanlar, muhîtin yalnız te’sîr etmesi ile hâl değiştirerek, bu tepkiye uyar. Dahâ ileri olan eklem bacaklılarda, tepkilere sevk-ı tabî’î (iç güdü)ler de katılır. Kemikli hayvanlarda, bu iki kuvvete, alışkanlık da karışır. En yüksek hayvanlarda ve insanlarda ise, muhîte uymak için, yeni bir fe’âliyyet, bir davranış ortaya çıkar ki, bu da zekâdır. Bergson diyor ki: (İlk insanların ve her asrın, geri kalmış kısımları, tabî’ate uymak, hayvanlar ve kendileri arasında münâsebet kurmak için âletler yapmıştır. Bu âletler, zekâ ile yapılmıştır). Görülüyor ki, âlet yapmak, teknikde yükselmek akla değil, zekâyı alâmetdir. Alman psychologue ve pédagogue’larından William Stern, (Zekâ, düşünceyi, hayâtın yeni şartlarına uydurmakdır), dedi. Ya’nî problem, mes’ele çözmek kuvvetidir. Amerikalı Terman ise, (Zekâ, mücerred fikrlerle düşünebilmeğdir) demiştir. Bütün bu ta’rîfler gösteriyor ki, zekâ, sevk-ı tabî’iden yukarı, akldan aşağı, bir şü’ûr basamağıdır. Aklın tatbîkçisi gibi olan zekâ, akldan önce teşekkül etmektedir. Akl sâhibleri, teorik yollar ve kâ’ideler ortaya koyar. Zekâ kim-

se, bunların pratiğe tatbikını sağlar. Fekat, akli az ise, akl sâhiblerinden öğrendiklerini kullanmakla kalıp, zarûrî ve küllî prensiplere, kendiliğinden ulaşamaz. Ya'nî, zihni iyi işlemez ve istidlâlleri doğru yapamaz. Zekâ, düşünebilmek kuvvetidir. Fekat, düşüncelerin doğru olması için, akl lâzımdır. Zekî insan, düşüncelerinin doğru olabilmesi için, bir takım prensiplere muhtâcdır. Bu prensipleri idâre eden akldır. O hâlde, her zekî kimseyi akllı sanmak doğru olamaz. Zekî bir kimse, büyük bir kumandan olabilir. Akllılardan öğrendiği üsûlleri, yeni harb vaz'iyetine uydurarak, kıt'aları fethedebilir. Fekat, akli az ise, bir hatâ ile, başarıları, felâkete döner. Meselâ, Napolyonun zekâ saçan askerî plânları, zaferleri ve aklsız hareketlerinin sonu olan felâketleri meydândadır. Üçüncü sultân Selîm hân "rahmetullahi teâlâ aleyh" zemânında, Napolyonun Sûriyede, islâm askerleri karşısında bozguna uğrayarak nasıl kaçtığı târihlerde yazılıdır. Bir arslanın zekâsı, insan zekâsı kadar kuvvetli olsaydı, bu arslan öteki arslanlardan, onbin kat dahâ çok korkunç olurdu. Aklsız, dinsiz kimse de, kuvvetinin ve zekâsının çokluğu kadar, cem'iyetlere büyük tehlike olur].

Bu yazılar dikkatle okunursa, her işde ve hele dînî işlerde akla güvenilemeyeceği, bu işlerin akl ile ölçülemeyeceği meydâna çıkar.

Din işleri, akl üzerine kurulamaz. Çünkü, akl, bir karârda kalmaz. Herkesin akli, birbirine uymadığı gibi, bir adamın, selîm olmıyan akli da, ba'zan doğruyu bulur, ba'zan da yanılır ve yanılması dahâ çok olur. En akllı denilen kimse, din işlerinde değil, mütehasşis olduğu dünyâ işlerinde bile, çok hatâ eder. Çok yanılan bir akla nasıl güvenilebilir? Devâmlı, sonsuz olan âhret işlerinde, nasıl olur da, akla uyulur?

İnsanların şekli ve ahlâkları başka başka olduğu gibi, akl, tabî'at ve ilmleri de, ayrı ayrıdır. Birinin aklına uygun gelen birşey, başkasının aklına hiç de uygun gelmiyebilir. Birinin tabî'atine uygun olan birşey, başkasının tabî'atine uymaz. O hâlde, din işlerinde, akl, tam bir ölçü, doğru bir sened olamaz. Ancak, akl ile islâmiyyet, birlikde, tam ve doğru bir vesîka ve ölçü olur. Bunun içindir ki:

(Dînini ve îmânını, insan düşüncelerinin netîcelerine bağlama ve akl ile inceleyerek varılan sonuçlara uydurma!) buyurmuşlardır.

Evet, akl huccettir, doğru yolu gösterir. Fekat, selîm olan akl gösterir, her akl değil.

Demek oluyor ki, selîm olmıyan aklların, yanıldıkları için, bir hakîkati kabûl etmemeleri, uygun bulmamaları, bir kıymet bildirmez. Selîm olan akllar, ya'nî Peygamberlerin "aleyhimüsselâm" aklları, din hükmlerinin hepsinin pek yerinde ve doğru olduklarını açıkça görür. İslâmiyyetin her hükmü, bu akllar için, pek meydânda, âşikâr ve apaçıktır. Senede, isbât etmeğe lüzûm olmadığı gibi, tenbîh etmeğe, haber vermeğe de lüzûm yoktur.

HALÂL VE HARÂM

Herşeyi, Allahü teâlâ yarattı. Herşeyin sâhibi, mâliki Odur. Kullanmamız için izn verdiği şeyler, halâl olur. İzn vermediği şeye de, harâm denir. Meselâ, bir erkeğe, iki kız kardeşden birini nikâhla almağı halâl eyledi. İkincisini de almağı harâm etdi. Harâm demek, sâhib ve hâlık olan Allahü teâlânın, bir şeyi kullanmağa izn vermemesi demektir. Halâl ise, o yasak düğümünü çözmek demektir.

Birşey, bir kimseye halâl, başka bir kimseye harâm olabilir.

Dünyâda harâm işliyen kimse, âhretde ondan mahrûm kalır. Burada halâl şeyleri kullananlar, orada, o şeylerin hakîkatine kavuşur. Meselâ, bir erkek, dünyâda harâm olan ipeği giyerse, âhretde ipek giymekden mahrûm edilir. İpek ise, Cennet elbisesidir. O hâlde, bu günâhdan temizlenmedikce, Cennete giremez demektir. Cennete girmiyen de Cehenneme girer. Çünkü, âhretde, bu ikisinden başka yer yoktur.

Âhret işleri, hiçbir bakımdan dünyâ işlerine benzemez. Bu dünyâ, yok olmak için yaratıldı. Yok olacaktır. Âhret, sonsuz kalmak için ve sonsuz kalacak şekle yaratıldı. Sonsuz kalacak şey ile çabuk yok olacak şey arasında ne kadar fark varsa, dünyâ ile âhret yapısı ve işleri arasında da o kadar fark vardır. Yalnız isimleri, anlatılması benzemektedir. Meselâ Cennet kelimesi, dünyâda bostân, âhretde ise, Cennet denilen, sonsuz ni'metlerin bulunduğu yer demektir. Cehennem de, burada derin ateş kuyusu, orada ise Cehennem denilen azâb dolu yere denir.

ÎMÂN

Efendim! Yüksek mektûbunuzun baş tarafında (kâmil olan îmân) demişsiniz. Îmân, hâsıl olunca, zâten kâmdir. Çünkü, îmânda azlık, çokluk olmaz. Îmânın kendisi, az veyâ çok olmaz. Azlık, çokluk, îmânın parlaklığında, belli olmasındadır. Îmânın, aslı, kendisi:

Server-i âlem olan Muhammed aleyhisselâmın, Peygamber olarak bildirdiği şeyleri, akla, tecribeye ve felsefeye danışmaksızın, tasdik ve i'tikâd etmektir, inanmaktır. Akla uygun olduğu için tasdik ederse, akli tasdik etmiş olur. Resûlü tasdik etmiş olmaz. Veyâhud, Resûlü ve akli birlikde tasdik etmiş olur ki, o zemân Peygambere i'timâd tam olmaz. İ'timâd tam olmayınca, îmân olmaz. Çünkü, îmân parçalanamaz. Akl, Resûlün "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" bildirdiklerini uygun bulursa, bu aklın kâmil, selîm olduğu anlaşılır.

İnanılması lâzım şey için, tecribî ilmlere danışıp, tecribeye uygun ise, inanır, tecrîbe ile isbât edemeyince, inanmaz veyâ şübheye düşerse, o zemân, tecribesine inanmış olup, Resûle inanmamış olur ki, böyle îmân, kâmil değil, zâten îmân olmaz. Çünkü, îmân parçalanamaz. Az ve çok olmaz.

Din bilgileri, felsefe ile ölçülmeğe kalkılırsa, bu sefer felesofa inanılmış olup, Peygambere inanılmış olmaz. [Evet, Allahü teâlânın var olduğunu ve Muhammed aleyhisselâmın, Allahın Peygamberi olduğunu anlamakda, aklın, felsefî ve tecrîbî ilmlerin yardımı büyüktür. Fekat, bunların yardımı ile Peygambere "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" inanıldıktan sonra, Onun bildirdiği şeylerin herbiri için akla, felsefeye ve tecrîbî ilmlere danışmak doğru olmaz. Çünkü, akl ile, tecrîbe ve felsefe yolu ile elde edilen birçok bilgilerin, zemânla değişmekte, yenileri bulununca, eskilerinin atılmakda olduğunu gösteren misâller, literatürlerde az değildir.] O hâlde:

Îmân, Resûl-i Ekrem efendimizin "sallallahü aleyhi ve sellem", Allahü teâlâ tarafından, Peygamber olarak, bütün insanlara getirdiği ve bildirdiği emrlerin hepsine i'timâd ve i'tikâd etmektir. Bu emrlerin, bilgilerin herhangi birine inanmak veyâ şübhe etmek küfrdür. Çünkü, Resûle inanmamak veyâ i'timâd etmemek, Resûle yalancı demek olur. Yalancılık kusûrdur. Kusûru olan kimse, Peygamber olamaz.

[Îmân demek, (Nass)larda, ya'nî, Kur'ân-ı kerîmde ve icmâ' ile ve zarûrî olarak bilinen hadîs-i şerîflerde açıkca bildirilen şeylerin hepsine, inanmak demektir. Burada (İcmâ') demek, Eshâb-ı kirâmın "rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma'in" sözbirliği demektir. Birşeyi, Eshâb-ı kirâm, sözbirliği ile bildirmeyi ise, Tâbi'înin sözbirliği bu şey için icmâ' olur. Tâbi'î'nin de bu şeyi sözbirliği ile bildirmeyi ise, Tebe-i tâbi'înin sözbirliği ile bildirmeleri, bu şey için icmâ' olur. Çünkü, bu üç asrın âlimleri, ya'nî müctehidler, hadîs-i şerîf ile övülmüşdür. Bunlara (Selef-i sâlihîn) denir. Sahâbe ve Tâbi'î'ne (Selef-i sâlihîn) denildiği, İbni Âbidinde (Kâdîlk) bahsinde yazılıdır. (Buhârî) ve (Müslim) ve (Kütüb-i sitte)den olan diğer dört kitâbda yazılı binlerce hadîs-i şerîfin sahîh oldukları, bunlardan sonraki âlimlerin sözbirliği ile bildirilmiştir. Zarûrî olarak bilinmek demek, her asrda, müslimânların çoğunun işitdikleri, yayılmış bilgi demektir. Bunları bilmemek özr olmaz.

(Hadîka)nın yüzonbirinci sahîfesinde diyor ki, (İcmâ' ile ve zarûrî olarak bildirilmiş olan inanılacak ve yapılacak din bilgilerinde ictihâd yapmak câiz değildir. Çünkü, bunlara inanmayan kâfir olur. Bunlara inananlara **(Mü'min)** ve **(Müslimân)** denir. Bunlar, Muhammed aleyhisselâmın ümmeti olur. Muhammed aleyhisselâmın ümmetinden ba'zıları i'tikâdda ictihâd yaparak yetmişüç fırkaya ayrıldı. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkca bildirilmemiş olan ve açık olanların da ma'nâları icmâ' ile ve zarûrî olarak anlaşılmasını olan yapılacak işlerde ictihâd etmek câizdir. İnanılacak olan bilgilerde ictihâd hiç câiz değildir. Böyle bilgilerde ictihâd ederken yanılmak, küfr olmaz ise de, büyük günâh olur. Müslimânların yetmişüç fırkasından yetmişiki fırkası böyle yanılmış, doğru yoldan ayrılmış, **(Bid'at sâhibi)** olmuşlardır. Bunlar sapık inançlarının cezası olarak Cehenneme gireceklerdir. Fekat, müslimân oldukları için, Cehennemde sonsuz kalmıyacaklar, azâb gördükden sonra, çıkarılacaklardır. Şübheli bilgilerde Eshâb-ı kirâmın yolundan ayrılmayan fırkaya **(Ehl-i sünnet)** denir. İcmâ' ile ve zarûrî olarak bildirilmemiş olan işlerin halâl veyâ harâm olmalarını anlamakda ictihâd yaparken yanılmak suç olmaz. Sevâb olur. Ehl-i sünnet fırkasının içinde bulunan, inanışları birbirlerine uygun, doğru dört mezhebin iş bakımından birbirlerinden ayrılmaları bu sûretle olmuşdur.

[Bir hüküm üzerinde, dört mezhebin ictihâdları arasında icmâ' hâsıl olursa, bu icmâ'a inanmak da lâzım olduğu, inanmayanın kâfir olacağı, **(Mektûbât)**ın ikinci cildinin otuzaltıncı mektûbunda yazılıdır.

Selef-i sâlihînin "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în" yolunda bulunan müslimân-lara **(Ehl-i sünnet)** denir. Ehl-i sünnet olmayıp, Ehl-i sünnet âlimlerinin **(Nass)**larda açık bildirilmemiş olan ahkâmındaki ictihâdlarını beğenmeyen ve bu ma'nâsı açıkca anlaşılamiyan nassları yanlış te'vîl ederek, anladıklarını Selef-i sâlihînin yolu olarak savunan sapıklara **(Silfiyye)** veyâ **(Selefiyye)** denir. Silfiyye bid'atini ortaya çıkarana-rın en meshûru İbni Teymiyye ve vehhâbîlerdir. Bunlar kendilerinin Eshâb-ı kirâm yolunda olduğunu savunuyor, Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden yanlış ve bozuk ma'nâlar çıkararak, Ehl-i sünnet olan hakîkî müslimânları kötülüyorlar.]

Hadîs-i şerîfde, **(Lâ ilâhe illallah ehline kâfir demeyiniz! Bunlara kâfir diyenin kendisi kâfir olur)** buyuruldu. Bu hadîs-i şerîf, **(Lâ ilâhe illallah ehli)** ya'nî **(Ehl-i kible)** olan kimse, icmâ' ile ve zarûrî olarak bildirilmemiş inanılacak şeylerde ma'nâsı açıkca anlaşılamiyan nassları yanlış te'vîl ederek, Ehl-i sünnetin doğru yolundan ayrılınca veyâ başka bir büyük günâh işleyince kâfir olmaz demektir. Fekat, Ehl-i sünnetden ayrılan kimse, tevâtür ile zarûrî olarak öğrenilen din bilgilerinden birine inanmazsa, buna **(Lâ ilâhe illallah ehli)** denmez. Böyle kimse kâfir olur.) İbnî Âbidînin üçyüzetmişyedinci sahîfesinde de böyle yazılıdır. **(Hadîka)**da, ikinci kısmın sonunda buyuruyor ki, (Hazret-i Alîyi üç halîfeden üstün tutana **(Şîî)** denir. Eshâb-ı kirâma söğene **(Mülhid)** denir.) Şîî, Ehl-i kible dir. **(Mülhid)** ise, kâfir olmaktadır. **(Mülhid)**lere bugün Kızılbaş da denilmektedir. Şîî'ler bugün kendilerine **(Ca'ferî)** diyorlar.

Görülüyor ki, **(Lâ ilâhe illallah ehli)** ya'nî **(Ehl-i kible)** demek, tevâtür ile ve zarûrî olarak bilinen din bilgilerinin hepsine inanan, ya'nî müslimân olan kimse demektir. Böyle kimse, sapık inanışı ile kâfir olmaz.

(Hadîka)da yüzellidördüncü sahîfede diyor ki, (Bir kişinin bildirdiği hadîs-i şerîfe inanmak lâzım değil ise de, ma'nâsı tevâtür ile bildirildi ise, bu icmâ'a inanmak lâzım olur).

(Milel-nihâl) kitabı tercemesinin altmışdokuzuncu sahîfesinde diyor ki, (İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe ve imâm-ı Şâfi'î, Ehl-i kible olana kâfir denilmez buyurdular. Bu sözün ma'nâsı, Ehl-i kible olan, günâh işlemekle kâfir olmaz demektir. Yetmişiki fırka âlimleri ve bunların yollarında olanlar, Ehl-i kible dirler. İctihâd yapılması câiz olan açıkca anlaşılamiyan delillerin te'vîllerinde yanıldıkları için, bunlara kâfir de-

nilmez. Fekat, zarûrî olan ve tevâtür ile bildirilmiş olan din bilgilerinde ictihâd câiz olmadığı için, böyle bilgilere inanmayan, sözbirliği ile kâfir olur. Çünkü, bunlara inanmayan, Resûlullaha “sallallahü aleyhi ve sellem” inanmamış olur. **(Îmân)** demek, Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” Allahü teâlâ tarafından getirdiği, zarûrî olarak bilinen bilgilere inanmak demektir. Bu bilgilerden birine bile inanmamak küfr olur. İnanmamağı gösteren her söz ve her iş, ister şaka olarak, isterse gönülden olmuyarak olsun, küfr olur. Zorlanarak veyâ yanılarak olursa, küfr olmaz).

İbni Âbidîn, birinci kısmın önsözünde buyuruyor ki: **(Felsefe)** yunanca bir kelimedir. Eski ma'nâsı, beğendiği düşüncelerini, hakikat olarak anlatmak, yaldızlı, heyecân verici lâflarla inandırmağa çalışmak demek idi. Görünüşde doğru, çoğu bozuk olan sözler idi. Tecribeye, hesâba dayanmayan şahsî düşüncelere **(Felsefe)** denirdi. Varlıklar yokdan yaratılmamış, böyle gelmiş böyle gider demek, îmân edilecek şeylere, halâl, harâm olanlara inanmağa gericilik demek böyledir. **(İhyâ-ül' ulûm)**da diyor ki, (Eski yunan felsefesi, başlı başına bir ilm değildir. Matematikçiler, geometri okuyanlar, mantık öğrenenler, tabî'iyeciler ve tabîbler arasında bu felsefeye kayanlar çok oldu. **(İlâhiyyât)** üzerinde, ya'nî Allahü teâlâ ve onun sıfatları, emrleri, yasakları üzerinde, kendi aklları, görüşleri ile konuştular. Hâlbuki hesâb, hendese, mantık, tabî'at bilgisi, fizik, kimyâ, tıb bilgisi öğrenmek mubâhdır. Bunlarda mütehasıs olmak fâidelidir. Îmânı kuvvetlendirmek ve millî kalkınma, râhat, huzûr için ve cihâd için, islâmîyeti yaymak için bunlar lâzımdır. Bunların hepsi islâm bilgileridir. Medeniyet de, bu demektir. Fekat bunları islâmîyete karşı bozuk düşüncelerine âlet etmek, gençleri aldatmak için kullanmak felsefe olur). Görülüyor ki, fen bilgilerini, insanlara hizmet için öğrenmek fâidelidir, sevâbdır. İnsanların râhatını, huzûrunu kaçırmak, insan haklarını yok etmek, insanları sömürmek, îmânlarını, ahlâklarını bozmak için öğrenmek, felsefe olur. Harâm olur. Öğrenilmesi lâzım olan ve yasak olan ilmler, **(Hadîka)**da uzun yazılıdır. Bunlar, İstanbulda neşr edilen arabî **(Hulâsat-üt-tahkîk fî hükm-it-taklîd vet-telfîk)** kitabının sonunda basdırılmışdır.

(Fetâvâ-i Hindiyye)de, beşinci cild, 377. ci sahîfede diyor ki: Îmân edilecek ve yapılacak, kaçınılacak şeyleri ve geçinecek san'at bilgilerini öğrenmek herkese farzdır. Bundan fazlasını öğrenmek farz değil ise de, sevâbdır. Öğrenmezse günâh olmaz. Farz olan bilgilere yardımcı olanları, meselâ astronomi öğrenmek de sevâbdır. Fıkh öğrenmeyip, yalnız hadîs öğrenen, iflâs eder. Kelâm ilmini, ya'nî îmân bilgilerini, ihtiyâcdan fazla öğrenmek câiz değildir. Bid'atlerin, fitnelerin yayılmasına sebep olur. Sadr-ül-islâm Ebül-Yüsr buyuruyor ki, (Kelâm, tevhîd kitâplarının birkaçında felsefî bilgiler gördüm. İbni İshak Kindî Bağdâdînin ve İstikrârînin kitâbları böyledir. Bunlar, islâmın bildirdiği doğru yoldan ayrılmış sapık kimselerdir. [Ehl-i sünnet bilgilerini öğrenmeden önce] böyle sapık kitâbları okumak câiz değildir. Abdül-Cebbâr Râzî ve Ebû Alf Cübbâî ve Kâ'bî ve Nazzâm İbrâhîm bin Yesâr Basrî ve talebelerinden Amr Câhız **(Mu'tezilî)** sapıklarının kitâbları da, eski yunan felsefecilerinin bozuk fikrleri ile doludur. Böyle kitâbları okumak gençlere zararlıdır. Muhammed bin Hîsûm gibi**(Mücessime)** fırkasındakilerin kitâbları da böyledir. Bunlar bid'at fırkalarının en kötüsüdür. Ebül-Hasen-i Eş'arî de, önceleri Mu'tezile inancını yaymak için çok kitâb yazdı. Allahü teâlâ, kendisine hidâyet verdikten sonra, eski fikrlerini kötüyeyici kitâblarını yaydı. Yanlıklarını görebilenlerin, bu kitâbları okuması zararlı olmaz. Şâfi'î âlimleri, îmân bilgilerini Ebül-Hasen-i Eş'arînin kitâblarından aldılar. Ebû Muhammed Abdüllah bin Sa'îdin bu kitâbları açıklıyan eserleri temâmen zararsız hâledir. Sözü'nün kısası, eski felsefecilerin yazdığı din kitâblarını gençlere okutmamalıdır. Ehl-i sünnet bilgilerini öğrendikten sonra okumaları câiz olur). Hindiyeden terceme temâm oldu. 1368 [m. 1949] da öldürülen (İhvân-ül-müslimîn) cemâ'atinin müessesisi Mısrî mezhebsiz, Hasen el-Bennânın ihtilâlcî yazıları ve Seyyid Kutbun **(Fî-**

zılâl-il-Kur'ân) ismindeki bozuk tefsiri ve başka kitâbları ve Hindistândaki vehâbîlerden Muhammed Sıddîk hânın ba'zı kitâbları ve Mevdûdî ve Hamîdullah ve 1359 [m. 1940] da ölmüş olan Cezâyirli İbni Bâdis gibi dinde reformcuların kitâbları da böyledir. Dînini öğrenmek isteyenler, bunların bozuk kitâblarını okumamalıdır.]

Dînimizin bildirdiği birşeyde şübheye düşen kimse, Allahü teâlâ ve Onun Peygamberi, bu şey ile neyi bildirmek istemiş ise, öylece îmân etdim, inandım demelidir. Hemen, şübhesini giderecek bir din âlimi aramalıdır. İlmine ve dîne bağlılığına güvenilir, zekî, ârif, harâmlardan kaçınan, din bilgilerinin inceliklerini bilen, müşkilleri çözebilen bir zâtı arar, bulur. Bundan aldığı cevâb, şübhesini giderince, artık öylece îmân eder. Böyle bir zâtı aramak farzdır. Tesâdüfe bırakmayıp, hemen aramalıdır. Bulamazsa veyâ bulup da, şübheden kurtulamazsa, Allahü teâlânın ve Resûlünün dilediği gibi inandım demeli ve şübhesinin giderilmesi için, Allahü teâlâyâ düâ etmeli, yalvarmalıdır. İşte, bunun için, her şeherde, müşkilleri çözebilen bir zâtın bulundurulması farz-ı kifâyedir. Felsefecilerin iftirâlarını, fen ve felsefe bilgileri ile karşılayabilen, fen adamı geçinenlerin i'tirâzlarını, fennî metodlara dayanarak çözebilen, kitâblı kâfirlerin yanlış sözlerini, dinlerindeki bozuk yerleri isbât ederek, red edebilen, doğru yoldan ayrılmış olanların, fitne ve fesâd ateşlerini söndürebilen, dünyâ târîhini iyi anlamış, matematik bilgisi kuvvetli ve islâm bilgilerinin derinliklerine ermiş bir din âlimi bulundurmak lâzımdır. İslâm devletleri böyle âlim yetişdiriyordu. Böyle bir din âlimi bulunmazsa, islâmiyyet, din câhillerin elinde oyuncak olur. İstedikleri gibi din kitâbları yazar, gençlerin dinsiz yetişmesine sebep olurlar. Bir memleketde, islâmiyyetin yerleşmesi için, herşeyden önce, hakîkî din âlimi yetiştirmek lâzımdır. Din âlimi bulunmazsa, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarını yaymağa çalışmalıdır. Bu kitâblar bulunmazsa, din câhilleri, din adamı şekline girip, kitâb ve mecmû'a yazarak, konferanslar, va'z ve dersler vererek milletin dînini, îmânını çalarlar. İslâmiyyeti yıkarlar da, kimsenin haberi olmaz. [**Şereful insan bil ilmi vel-edeb, lâ bil mâl-ı vel haseb.**] Ya'nî insanın şerefi, kıymeti, ilmi ve edebi ile ölçülür. Malı ve baba ve dedeleri ile değil!

(**Bezzâziyye**)de, kerâhiyyet kısmında diyor ki, (İbâdetleri yapan kimse, îmânının bozulmasında şübhe eder ve günâhım çoktur, ibâdetlerim beni kurtarmaz diye düşünürse, îmânının kuvvetli olduğu anlaşılır. İmânının devâm edeceğinden şübhe eden kâfir olur. Şübhe etmeği beğenmezse, mü'min olduğu anlaşılır).

[İbni Âbidîn, Mürted bâbında diyor ki, (Beş sınıf kâfir vardır: Dehriyye, Seneviyye, Felâsife, Veseniyye ve Ehl-i kitâb. İlk dördü kitâbsız kâfirdir. Ya'nî semâvî kitâbları yoktur.) Bugün Hindistânda yayılmış olan Berehmen ve bunun, mîlâddan 542 sene evvel ölmüş olan Budda Gautama tarafından değiştirilmesi ile hâsıl olan Buda dinlerinde olanlar, Vesenîdir, ya'nî putlara [heykellere] taparlar. Bu dinlerde, oradaki eski Peygamberlerin kitâblarından, sözlerinden alınmış kıymetli bilgilerin bulunduğu görülmektedir. Berehmen ve Buda dinleri, hıristiyanlık dîni gibi, eski Peygamberlerin "aleyhimüsselâm" bildirdiği, doğru dinlerin bozulmuş, değiştirilmiş bir hâlidir. Mazher-i Cân-ı Cânân "kuddise sirruh", ondördüncü mektûbunda diyor ki, (Allahü teâlâ, insanları yarattığı zemân, Birmihâ [veyâ Brahma] ismindeki bir melek vâsıtası ile, Hindistâna da, Bîd ve Vidâ isminde bir kitâb gönderdi. Dört cüz' idi. Âlimleri bu kitâbdan altı mezheb çıkardılar. İnsanları dörde ayırdılar. Her sınıfına cûk dediler. Hepsi Allahın bir olduğuna, insanları Onun yarattığına, kıyâmet gününe, Cennete, Cehenneme ve tesavvufa inanırlar. Uzun zemân sonra, başka Peygamberler gönderildi. Bunlar hakkında, kitâblarımızda, hiçbir bilgi yoktur. Sonradan bozuldular. Peygamberlerin ve Evliânın rûhlarını ve melekleri hâtırlatmak için heykeller yaptılar. Şefâ'atlerine, yardımlarına kavuşmak için, bu heykellere secde etdiler [ise de, (**müşrik**) değildirlen. Ehl-i kitâb, ya'nî kitâblı kâfirdirler.] Arabistândaki putperestler [ve hıristiyan-

lar], böyle değildir. Bunlar, putlarının hâlik, yaratıcı olduklarına inanıyor. Herşeyi yalnız putlardan istiyorlar. Putlarına ilâh diyerek secde ediyorlar. [Bunun için, **(müşrik)** oluyorlar.] Berehmenler ise, hurmet, şefâ'at etmeleri için yalvarıyorlar. Bunun için, Muhammed aleyhisselâmdan önceki Berehmenlerin bozulmuş olanları için de, kâfir diyemeyiz. Fekat şimdi, dünyânın her yerindeki, her insanın Muhammed aleyhisselâma îmân etmesi, ya'nî müslimân olması lâzımdır. Şimdi müslimân olmayana kâfirdir deriz.) [Hindistânda bulunan **(Sih)**ler, Baba Nanek isminde bir Hindünun mezhebinde olan kâfirlerdir. İslâmiyeti ve Berehmen dinlerini karıştıran bu adam, 946 [m. 1539]da öldü.] Seyyid Şerif-i Cürçânî "rahmetullahi aleyh", **(Şerh-i mevâkif)** sonunda, üçüncü maksadda buyuruyor ki: (Muhammed aleyhisselâmın Peygamber olduğuna inanmıyan kâfir olur. Bunlardan yehûdî ve nasârâ [hristiyan], Berehmen ve Budistler, başka Peygamberlere "salevâtullahi teâlâ ve teslîmâtühü aleyhim ecma'in" inanıyor. Bunların getirdikleri ve sonradan bozulmuş olan kitâbları okuyorlar. Bunlara tapınmıyorlar. Bunun için bu kâfirlerle **(Ehl-i kitâb)** denir. Dehriye ise, Allahü teâlâyâ da inanmıyor. Herşey tabî'at kanûnları ile var oluyor. Bir yaratıcı yokdur. Dehr, ya'nî zemân ilerledikçe, herşey değişmekdedir diyor). Mecûsîler, Senevîdir. Allahü teâlânın iki olduğuna, putperestler ise, çok olduğuna inanıyor. Hepsî, müşrik, ya'nî kitâbsız kâfirdirler. Çünkü, bir Peygambere inanmıyor. Bir semâvî kitâb okumuyorlar. Komünistler, masonlar, tanrısız kâfir olup, Dehriye kısmındandır. Berehmen, Budist, Yehûdî ve Hristiyanlar, Ehl-i kitâb iken, zemânla, **(müşrik)** oluyorlar. Şimdi, yeryüzünde, değiştirilmemiş bulunan hak din, yalnız Muhammed aleyhisselâmın getirdiği islâm dînidir. Bu dînin, kıyâmete kadar bozulmayacağını, doğru olarak kalacağını Allahü teâlâ söz vermiştir.

İnsan resmine, heykeline hurmet, ta'zîm etmek, kıymet vermek, onu yükseğe koyup, karşısında dikilmek, eğilmek, secde etmek, medh edici şeyler söylemek, yalvarmaktır. Bu da iki sebeble olur:

1 — Hocasının, babasının, âmirinin, bir Peygamberin, Velînin, dîne ve millete hizmet edenin resmi olduğuna inanarak hurmet eder. O kimsede ülûhiyyet sıfatlarından, ya'nî Allahü teâlâyâ mahsûs olan sıfatlardan birinin bulunduğu inanmaz. Onu mahlûk bilir. Onu sevdiğini bildirmek, onu sevindirmek için, başkalarına uyararak hurmet eder. Böyle hurmet eden kâfir olmaz. Harâm işlemiş olur. Harâm olduğuna inanmıyan kâfir olur. Kâfirlerin resmine böyle ta'zîm küfr olur.

2 — Resmin, heykelin sâhibinde ve salîbde [haçda] veyâ yıldız, güneş, inek gibi herhangi bir şeyde, ülûhiyyet sıfatı bulunduğu inanarak, meselâ, istediğini yaratır, her istediğini yapar, hastaya şifâ verir diyerek ta'zîm etmek, küfr olur. Şirk olur. Bu kimse müşrik olur. Ta'zîm etmesi ibâdet, tapınmak olur. Bu resimler, heykeller ve şeyler sanem, put olur. Hristiyanlar, İsâ Allahın oğludur, melekler kızlarıdır diyerek, erkek ve kız resmlerine ve heykellere hurmet etdikleri için, müşriktirler. Barnabas ve Aryüs mezhebinde olanları, böyle sapık inanmadıkları için, müşrik değil, Ehl-i kitâbdırlar. Fekat, Muhammed aleyhisselâma inanmadıkları için, kâfirdirler.]

KAZÂ VE KADER

İmânın altı şartından altıncısı, kazâ ve kadere inanmaktır. Kazâ ve kader, zekî insanların zihnlерinin en çok takıldığı bir bilgidir. Bu takıntılar, kazâ ve kadere iyi anlamamaktan ileri gelmektedir. Kaderin ne demek olduğu iyi anlaşılrsa, hiçbir zekînin şübhesi kalmaz ve îmânî kuvvetli olur.

Âlemlerin yaratani, yarattığı ve yaratacağı şeylerin hepsini, ezelden ebede, zereden Arşa kadar hepsini, maddeleri, ma'nâları, bir ânda ve bir arada bilir. Herşeyi yaratmadan önce biliyordu. Herşeyin iki dürlü varlığı olur. Biri ilmde varlık,

ikincisi, hâricde, maddeli varlıktır. İmâm-ı Gazâlî “rahmetullahi aleyh” bunu bir misâl ile, şöyle anlatmışdır: Bir mühendis mi'mâr, yapacağı bir binânın şeklini, her yerini, önce zihninde tasarlar. Sonra zihnindeki bu resmi, kâğıda çizer. Sonra bu plânı, mi'mâra ve ustalara verir. Bunlar da, bu plâna göre, binâyı yapar. Kâğıddaki plân, binânın, ilmdeki varlığı demektir ve zihnde tasavvur edilerek çizilen şeklidir. Buna, (ilmî, zihnî, hayâlî vücûd) isimleri verilir. Kereste, taş, tuğla ve harçdan yapılan binâ da, hâricdeki varlıktır. Mühendis mi'mârın zihninde tasavvur ettiği şekli, ya'nî bu şekle olan bilgisi, binâya olan kaderidir.

Kazâ ve kader bilgisi karışık olduğundan, okuyanlarda, bir takım yanlış fikrler, evhâm ve hayâller hâsıl olabilir. Bunun için, din büyüklerimiz, kazâ ve kaderi çeşidli şekilde anlatmışlardır. Böylece okuyan ve dinliyenler, sözlerin gelişine ve şekline göre, ta'riflerin birinden fâidelenebilir ve şübheye düşmekten kurtulurlar. **(Fâideli Bilgiler)** s. 224 e bakınız!

Kader, ileride yaratılacak şeyleri, Allahü teâlânın ezelde bilmesidir.

Allahü teâlâ, herşeyi, kudreti ve ilmi ile yaratıyor. İşte kader, bu ilmdir.

Kader, hiçbirşey yaratılmadan önce, Allahü teâlânın ilm sıfatının mahlûklara olan bağlılığıdır. Mazher-i Cân-ı Cânânın onüçüncü mektûbu, kazâ ve kader bilgisini çok güzel açıklamaktadır. Altıyüzdoksanaltıncı sahîfeye bakınız!

(Ehl-i sünnet vel-cemâ'at) kadere îmân etmiş, kadere inanmak îmânın şartıdır demişdir. Ya'nî kadere inanmayan, mü'min değildir dediler.

Kaderin, iyisi, kötüsü, tatlısı, acısı, hep Allahü teâlâdandır. Çünkü, kader, bildiği şeyleri yaratmak demektir.

[Kader ve kazâ kelimeleri, birbiri yerine kullanılır. Kader yerine, kazâ denir].

Büyük âlim imâm-ı Begavî buyuruyor ki: (Kazâ, kader bilgisi, Allahü teâlânın kullarından sakladığı sırlardan biridir. Bu bilgiyi, en yakın meleklerle ve din sâhibi olan Peygamberlerine “aleyhimüsselâm” bile açmadı. Bu bilgi, büyük bir der-yâdır. Kimsenin, bu denize dalması, kaderden konuşması câiz değildir. Şu kadar bilelim ki, Allahü teâlâ, insanları yaratıyor. Bir kısmı şâkidir. Cehennemde kalacaktır. Bir kısmı da sa'îddir. Cennete gidecektir. Bir kimse, hazret-i Alîden “radıyallahü anh” kaderi sordukda: (Karanlık bir yoldur. Bu yolda yürüme!) buyurdu. Tekrâr sorunca: (Derin bir denizdir) buyurdu. Tekrâr sordu. Bu def'a: (Kader, Allahü teâlânın sırrıdır. Bu bilgiyi senden sakladı) buyurdu.)

***İlm olmazsa, din, sıyrılıp kalkar aradan,
öyleyse, cehâlet denilen, yüz karasından,***

***kurtulmaya çalışmalı, başdan başa millet,
kâfi değil mi yoksa, bu son dersi felâket?***

***Bu felâket dersi, neye mal oldu, düşünsen,
beynin eriyip, yaş gibi, damlardı gözünden.***

***Son olaylar, ne demektir, bilsen ne demektir:
Gelmezse eğer, kendine millet, gidecektir.***

***Zîrâ, yeni bir sarsıntıya pek dayanılmaz,
zîrâ, bu sefer, uyku ölümdür uyanılmaz.***

***Ahlâkı düzeltip, fenne çok çalışmak lâzım,
dîne bağlı, atomla silâhlı er olmak lâzım!***

***Din bilgisi, harb gücü, ileri olmak gerek,
ikisidir ancak, millete huzûr verecek.***

5 — TEFSİR KİTÂBLARI, HADİS-İ ŞERİFLER

Bu mektûb, râsîh ilmlî, hakîkî din âlimi, seyyid Abdülhakîm Efendinin “rahmetullahi aleyh” bir mektûba cevâbı olup, tefsîri ve hadîs-i şerîfleri bildirmekte, din âlimlerini medh eylemektedir:

Efendim,

Kıymetli mektûbunuzun başında, din âlimlerinin, müslimânların öğrenmesi lâzım olan bilgilere (**Ulûm-i islâmiyye**) denir, dediklerini yazıyorsunuz. İslâm dîninin emr ettiği bu bilgileri, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” ikiye ayırmış, (**El-ilmü il-mân, ilmü ebdân ve ilmü edyân**) buyurmuşdur. Biri (**Ulûm-i nakliyye**) ya'nî din bilgileri, diğeri (**Ulûm-i akliyye**) ya'nî fen bilgileridir, buyurmuşdur. Dinde reformcular, fen bilgilerine (**Rasyonel bilgiler**), din bilgilerine (**Skolastik bilgiler**) diyor.

[İslâm dînine inanmıyanlar, gençleri aldatmak için, (Dinleri insanlar çıkarmış, önce totem, sonra çok tanrı, en son tek tanrı fikri çıkmış, dinler, fenne, medeniyete mâni' olmuş) diyorlar. İslâmiyyete iftirâ ediyor, alçakça yalan söylüyorlar. Fen bilgilerini, akl bilgilerini islâmiyyetin içinden ayırıyorlar. İslâmiyyeti akl bilgilerinden ayrı, bunlara karşı imiş gibi gösteriyorlar. Akl, fen bilgilerini öğrenmek için islâmiyyeti bırakmalı imiş düşüncesini yaymağa çalışıyorlar. İlmihâl kitâblarını okuyarak islâmiyyetin akl bilgilerine, fenne verdiği ehemmiyyeti anlayan uyanık kimseler, bu yalanlara elbette aldanmaz].

Din bilgileri, dünyâda ve âhîretde huzûru, se'âdeti kazandıran bilgilerdir. Bunlar da iki kısma ayrılır: (**Ulûm-i âliyye**) ya'nî yüksek din bilgileri ve (**Ulûm-i ibtidâiyye**) ya'nî âlet ilmleri. Yüksek din bilgileri sekizdir:

1 — (**Tefsîr**) ilmi.

2 — (**Üsûl-i kelâm**) ilmi. Kelâm ilminin, âyet-i kerîmelerden ve hadîs-i şerîflerden nasıl çıkarıldığını öğreten ilmdir. Bu ilm, (**Hadîka**)da açık anlatılmaktadır.

3 — (**Kelâm**) ilmi. Kelime-i şehâdeti ve buna bağlı olan, îmânın altı temel bilgisini öğreten ilmdir.

4 — (**Üsûl-i hadîs**) ilmi. Hadîs-i şerîflerin çeşidlerini öğreten ilmdir.

5 — (**İlm-i hadîs**). Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” ef'âl, akvâl ve ahvâlini öğretir.

6 — (**Üsûl-i fikh**) ilmi. Fikh bilgilerinin âyet-i kerîmelerden ve hadîs-i şerîflerden nasıl çıkarıldığını öğretir. (**Menâr**) adındaki üsûl kitâbı meşhûrdur.

7 — (**Fikh**) ilmi. Ef'âl-i mükellefîni öğretir. Ya'nî, beden ile yapılması ve sakınılması lâzım olan emrleri ve yasakları ve mubâhları öğretir. Fikh bilgisi dörde ayrılır: İbâdât, münâkehât, mu'âmelât ve ukûbât.

8 — (**İlm-i tesavvuf**), Kalb ile yapılması ve sakınılması lâzım olan şeyleri ve kalbin, rûhun temizlenmesi yollarını öğretir. Buna (**İlm-i ahlâk**), (**İlm-i ihlâs**) da denir.

Bu sekiz ilmden, kelâm, fikh ve ahlâk bilgilerini lüzûmu kadar öğrenmek ve çocuk çocuğuna öğretmek, her müslimâna (**Farz-ı ayn**)dir. Öğrenmiyenler ve çocuk çocuğuna öğretmiyenler büyük günâh işlemiş olur. Cehenneme gider, yanarlar. Öğrenmeğe lüzûm görmiyen, ehemmiyyet vermiyen ise, kâfir olur, îmânı gider. Bu üç ilmin lüzûmünden fazlasını ve öteki beş yüksek din bilgisini ve ulûm-i akliyyeyi öğrenmek (**Farz-ı kifâye**)dir. (**Bezzâbiyye**)de diyor ki, (Kur'ân-ı kerîmden bir mikdâr ezberledikten sonra, fikh öğrenmek lâzımdır. Çünkü, Kur'ân-ı kerîmin hepsini ezberlemek farz-ı kifâyedir. Lâzım olan fikh bilgilerini öğrenmek ise, farz-ı ayn'dır. Muhammed bin Hasen Şeybânî “rahmetullahi teâlâ aleyh” buyurdu ki, her müslimânın harâmları, halâlları bildiren ikiyüzbîn fikh bilgisini öğrenmesi lâzımdır. Farzlardan sonra ibâdetlerin en kıymetlisi, ilm ve fikh öğrenmektir).

[(**Hadîka**)da, islâmiyyetin yasak ettiği zararlı ilmleri anlatırken diyor ki, kelâm ilmini, Ehl-i sünnet vel-cemâ'at âlimlerinin bildirdikleri i'tikâdî öğrenecek ve bun-

ları akl ile nakl ile isbât edecek ve sapıklara, dinsizlere anlatacak kadar okumak farz-ı ayn olup, bundan fazlasını öğrenmek, ancak din âlimlerine lâzımdır. Başkalarına câiz değildir. Dîne yardım etmek için, fazla öğrenmek farz-ı kifâyeye ise de, bunu ancak, Allah rızâsı için çalışan, zekî din adamının öğrenmesi câizdir. Başkaları öğrenirlerse, bâtil yollara kayar. [(Zındık) ya'nî sinsi islâm düşmanı olurlar.] İmâm-ı Şâfi'î "rahmetullahi teâlâ aleyh" buyurdu ki, (İlm-i kelâm ile uğraşıp sapıtmak yanında, büyük günâh işlemek hafif kalır). İmâm-ı Şâfi'înin zemânındaki ilm-i kelâm için böyle denilince, şimdiki din câhillerinin kısa görüşleri ve hayâlleri ile yazdıkları din kitâblarını okumanın yasaklık derecesini ve zararlarını artık düşünmelidir. İmâm-ı Şâfi'î yine buyurdu ki, (Ehl-i sünnet i'tikâdını iyi öğrenmeden önce ilm-i kelâm ile uğraşmanın zararı bilinmiş olsaydı, kelâm ilmi ile uğraşmaktan, arslandan kaçır gibi kaçınılırdı). Şimdi, kendi aklı, kendi görüşü ile kelâm ilmi kitâbları yazanlar çoğaldı. Bunların kitâbları şirk ve dalâlet ile doludur. İmâm-ı Ebû Yûsûf, (Kelâm ilmi ile uğraşanların imâm olması câiz değildir) buyurdu. Bezzâziyye fetvâsında, (İlmi kelâm ile uğraşanların çoğu zındık olur) buyuruldu. Fıkh ilmi ile uğraşmak, ya'nî farzları ve harâmları öğrenmek ise, her müslimâna farz-ı ayndır. Fazlasını öğrenmek de, farz-ı kifâyeye olup, çok sevâbdır. Hiç zararı yoktur. (Hadîka)dan terceme temâm oldu. Kendi noksan bilgileri ve sapık düşünceleri ile din kitâbı yazmak moda hâline geldi. Bu kitâblarına (Kur'ân tercemesi) ve (Kur'ânın hakîkatleri) gibi isimler takıp, gençliğin önüne sürüyorlar. Yalnız bu kitâbları okuyun diyerek, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleri doğru din bilgilerinin öğrenilmesine mâni' oluyorlar. Bunlara (Zındık) denir. Zındıklar, müslimânları dalâlete, felâkete sürüklemektedirler. Hakîkî müslimân olmak için, sâlih müslimânların yazdığı (İlmihâl) kitâblarını okumalıdır].

Bu sekiz yüksek din bilgisini öğrenebilmek için lâzım olan (Âlet ilmleri) oniki'dir. Bunlar: Sarf, iştikâk, nahv, kitâbet, iştikâk-ı kebîr, lügat, metn-i lügat, beyân, me'ânî, bedî', belâgât, inşâ ilmleridir. Bunlar, (Hadîka)nın 328. ci ve (Berîka)nın 329. cu sahîfelerinde yazılıdır. Din bilgileri, böylece yirmi olmaktadır.

Din âlimi olmak için, sekiz yüksek din bilgisini, bütün incelikleri ile öğrenmek, fen bilgilerinde de lüzûmu kadar ilm sâhibi olmak lâzımdır. İslâm âlimleri de iki kısımdır: Biri, din imâmıdır. Bunlar, Mufessirîn-i ızâm, Muhaddisîn-i kirâm ve Müteteklimîn, Mütessavvifîn ve Fukahâ-i fihâmîdir "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în". Bunların her sözü, her beyânı, Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin açıklamasıdır. Her sözleri sâbit ve müsellemler ve muhakkak doğrudur.

Mufessirler, tefsîr kitâbı yazanlar demek değildir. Mufessir, kelâm-ı ilâhîden, murâd-ı ilâhîyi anlayandır. (Tefsîr), ancak Fahr-i âlemin "sallallahü aleyhi ve sellem" mubârek lisânından, Sahâbe-i kirâma "rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma'în" ve onlardan Tâbi' ve Tebe'i tâbi'lere ve böylece sağlam, kıymetli insanların söylemesi ile, tefsîr kitâbı yazanlara, dahâ doğrusu fikh ve kelâm âlimlerine gelen haberlerdir. Bundan başka olan bilgilere tefsîr denemez, (Te'vîl) denir. Te'vîl, bir kelimenin muhtelif ma'nâlarından, islâmiyyete uygun olanı seçmektir. Te'vîllerin doğruluğu da, tefsîr ile ölçülerek anlaşılır. Te'vîl, tefsîre uymazsa atılır. Uyarsa, alınabilir denildi. Tefsîr kitâblarını yapanlar, tefsîr kısımlarını tefsîr olarak, te'vîl kısmını da, tefsîre uygun olduğu için, meâlen tefsîr olarak kabûl buyurmuşlardır.

Bunlardan başka olan tefsîr kitâblarının bir kısmı, Kur'ân-ı kerîmin te'vîllerini bildiriyor. Ya'nî tefsîr değildirler. Murâd-ı ilâhîyi bildirmiyorlar. Şeyh-i ekberin ve Necmeddîn "rahmetullahi teâlâ aleyhimâ" tefsîrleri, te'vîl kitâblarıdır. Bunlar, dînin temel bilgileri olan kelâm ve fikh ilmleri için sened olamaz.

İslâm âlimlerinin ikinci kısmı, bildirdiğimiz tefsîr, hadîs, kelâm, tesavvuf ve fikh âlimlerinden başka olanlardır ki, bunlar dinde mütehid kabûl edilmeyenlerdir. Bunların sözleri, lehde ve aleyhde huccet, sened olamaz.

Dîn-i islâmın esâslarını, temellerini açıklayan, birinci kısım âlimlerdir. Bunlar, bü-

tün bilgilerini, Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden almışlardır. Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin ma'nâlarını Eshâb-ı kirâmîdan öğrenmişlerdir. Kendiliklerinden hiçbirşey söylememişlerdir. Eshâb-ı kirâmîn "radiyallahü teâlâ aleyhim ecma'in" yolunda oldukları için, bunlara **(Ehl-i sünnet vel-cemâ'at)** denilmiştir.

Fıkhdâ mezheb sâhibleri, dört imâmîdır. Bunların mezhepleri içinde müctehid-i fil-mezheb yüksek makâmına yetişenler vardır. Bunlar; Hanefîde, imâm-ı Muhammed ve imâm-ı Ebû Yûsûf, Şâfi'îde, imâm-ı Nevevî ve imâm-ı Râfi'î, imâm-ı Muhammed Gazâlî gibi olanlardır. Bunlardan başkasının ictihâdları, bunların ictihâdîdır. Ya'nî bunların ictihâdına uyarsa, kabûl olunur. Uymazsa, bunlara uydurulabilirse, uydurulur. Uydurulamazsa, din temelleri bunların üzerine kurulmaz. Bu işi yapan, ya'nî uyup uymadığını anlayan, ancak, bu yeni ictihâd sâhiblerinin üstünde, ilme, derin anlayışa mâlik olanlardır. Bunlar da, o büyük imâmîların yetiştirdiği islâm âlimleri, ya'nî dînini seven ve kayıran âlimlerdir ki, herbiri dünyânın her yerinde yüksek tanınmıştır. Mektûbunuzda ismi geçen Şemseddîn Sehâvî, tabî'î bu dâirenin dışındadır. **(El-mekâsîd-ül-hasene)** ismindeki kitâb da, kıymetli din kitâblarından sayılmaz. Bunun ölçüsü de, kıymetli islâm kitâblarıdır. Bu kitâblara uyarsa, kabûl olunur. Uymazsa, evirip çevirip, uydurmağa çalışılır. Uydurulamazsa, mes'ûliyyeti sâhibine bırakıp, o kitâbdan el çekilir. Dînin temelini kuran tefsîrlere, böyle kitâblarla red ve tenkîd edilmez. Bundan dolayı, Melâhime [ya'nî büyük savaş, muhârebe] ve mürtekiye ve mütezıra [Her ikisi de gözetmek, beklemek]dir. Bu üç ilm, muhârebenin netîcesini, önceden keşf etme yollarını öğretir] hakkında pek az hadîs var demesi, üzerinde durulacak bir noktadır. Hadîslerin az veyâ çok olması aranmaz. Hadîs olduğu anlaşılınca, bir hadîs-i şerîf de yetişir. Çünkü, Muhbir-i sâdıkdan "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" gelen her habere inanılır. Azlık ve çokluk, ölçü ile anlaşılır. Az ve çok olması, ne ile ölçülecektir. Kıymetli hadîs kitâblarında, bunlar için bulunan hadîs-i şerîflerin sayısı, başka şeyler için olanlardan dahâ çoktur.

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" gizli kalması lâzım olan birçok şeyi, Huzejfet-ibni Yemâna söyledi. Bu zât ve Ebû Hüreyre "radiyallahü anhümâ" buyurdular ki: (Server-i âlem "sallallahü aleyhi ve sellem", âlemin yaratıldığı zemândan, yok olacağı güne kadar, olmuş ve olacak şeyleri bize bildirdi. Bunlardan bildirilmesi câiz olanları bildirdik. Örtmesi lâzım olanları, sakladık, bildirmedik.) Bildirilenlerin hepsi de, belki bizlere gelememiştir. Bizlere gelmeyen hadîs-i şerîflere, yok denemez. Bununla berâber, Melâhime kitâbları, dînin temelini kuran kitâblardan değildir. Sakınılacak şeyleri bildirmektedir. Böyle kitâblarda, mübâлага bulunur ve sakınmak, böyle mümkün olur. İslâm dîninin sağlamlığı, Melâhime kitâblarının doğruluğuna bağlı değildir ki, kitâbların yanlış olması, dîne bir ayb ve kusûr olsun. Bu kitâblar, târîh gibidir. Târîhler, elbette böyle olur.

Sehâvînin (İmâm-ı Ahmed, üç kitâbın aslı yokdur demiştir) dediğini yazıyorsunuz! Bu Ahmed, imâm-ı Ahmed ibni Hanbel "rahmetullahi teâlâ aleyh" olmasa gerek. Çünkü, böyle büyük bir imâm, bir kalemde (Üç kitâbın aslı yokdur) demez. Bu büyük âlimler, şübheli yerleri ayırırlar. Bir kitâbın hepsi yanlışdır demezler. Bununla berâber, Melâhim, Megâzî [ya'nî harb târîhi] kitâbları, islâm dîninin kıymetli kitâblarından olmadığı için (Melâhim hakkında, hiç doğru hadîs kabûl etmiyor) sözünün bir ehemmiyyeti yokdur. Şunu da bildirelim ki, kabûl etmemek, yok olduğunu bildirmez. Yok olan şeyler, isbât edilemez. Çünkü, yokluğu gösteren şahid bulunmaz.

Sehâvînin bildirdiğine göre: (İmâm-ı Ahmed "rahmetullahi teâlâ aleyh", **(Tefsîr-i Kelbî)** başdan başa yanlışdır demiş). Yukarıda bildirdiğimize göre, **(Tefsîr-i Kelbî)** zâten dînin temel kitâbı değildir. **(Mukâtil tefsîri)** de böyledir.

Şevkânînin **(Tefsîr-i Hakâyık [Sülemî])** gibi, sôfiyye tefsîrleri, tefsîr değildir, dediğini yazıyorsunuz. Yukarıda tefsîrlere için verilen bilgi, bu tefsîri de içine al-

makdadır. Sôfiyye-i aliyye büyükleri, tefsîr diye birşey yazmamıştır. Te'vîl diye- rek yazmışlardır. Bunların sâf zihnlerine gelen ilhâmalar, Allahü teâlânın dilediği bilgiler olabilir denilmiştir. Bunların sözleri, vicdâna bağlı şeylerdir. Bunlara inanmak, vicdân sâhiblerinin vicdânlarına bırakılır. Başkaları için sened olamaz. Ya'nî, îmân olunacak şeyleri isbât etmezler ve amel ve ibâdetleri gösteremezler. Onların hâlini, onları tanıyanlar anlar ve onların yüksek derecelerine erişenler bilir. Şevkânî gibi kimseler, bu derecelerden çok uzaktır. Şevkânînin sözü bunlara karşı sened olamaz. (Onlarda, bâtinî tefsîrlere çoktur) diyorsunuz. Bâtin demekle, bâtinîyye mezhebi söylenmek isteniliyorsa, bu mezhebdekiler, zâten yoldan çıkmıştır. Eğer bâtin âlimlerini demek istiyorlarsa, bu sözü, söyleyenin yüzüne çarpmak lâzımdır.

[Şihristânînin (**Milel-nihâl**) kitabı, Mısır, Hind ve Londrada arabca basdırılmış, latince, ingilizce ve başka dillere çevrilmiştir. Türkçeye, Nûh bin Mustafâ “rahmetullahi teâlâ aleyh” tarafından çevrilmiş olup, kırküçüncü sahifesinde diyor ki: (Şî'î mezhebi yirmi fırkadır. Onsekizinci fırkası, İsmâ'îlî fırkasıdır. Bu fırkaya, Bâtinîyye de denir. Çünkü, bunlar, Kur'ân-ı kerîmin zâhirî, ya'nî anlaşılabilir ma'nâsı olduğu gibi, bâtinî, ya'nî gizli, iç ma'nâsı da vardır. Bâtinî ma'nâsı lâzımdır, zâhirî ma'nâsı lâzım değildir diyorlar. Bu ise küfür ve ilhâddır, ya'nî doğru yoldan sapmak, ayrılmaktır. Çünkü, islâm âlimlerinin hiçbir sözüne inanmıyorlar). Bunlara (**Şî'î**) de denmez. Şî'îlerin şimdi İrânda ve Hindistânda en çok bulunan fırkaları, (**İmâmiyye**) fırkasıdır. Bunlar, kendilerine (**Ca'ferî**) diyorlar. Ca'ferî kelimesi üzerinde, kitâbın sonundaki isim cedvelinde (**Ca'fer-i Sâdık**) isminde geniş bilgi vardır. Bugün, Şî'î denilince, imâmiyye fırkası anlaşılmalıdır].

Mektûbunuzun bir yerinde, Şevkânînin (İbni Abbâs tefsîri, aslâ tefsîr değildir) dediğini yazıyorsunuz. İbni Abbâs tefsîri diye bir kitâb yoktur. Abdüllah ibni Abbâs “radiyallahü anhümâ”, kitâb yazmadı. Kendisi, Server-i âlemin “sallallahü aleyhi ve sellem” kıymetli sohbetlerine devâm etmiş ve Cebrâil aleyhisselâmı görmüş ve Eshâb-ı kirâm “aleyhimürriydân” arasında, en âlimlerinden biri olarak tanınmış olduğundan, hadîs-i şerîfler için olduğu gibi, ba'zı âyet-i kerîmeler için de beyânâtta bulunmuştur. Tefsîr âlimlerimiz, bu yüksek beyânâtı alarak, tefsîrlerini süslemişlerdir. Bu tefsîrlerin ise, pek yüksek derecede olduğunu, islâm âlimleri, sözbirliği ile bildirmektedir. Şevkânînin sözünü düzeltmek lâzımdır. Bunu düzeltmek için de, yüksek olan (**Üsûl-i hadîs**) ilminin ince kâ'idelerini bilmek lâzımdır. Şevkânînin bu derecelere erişmiş olması ise belli değildir. Çünkü, o makâmlarda bulunsaydı, büyük âlimlerin üsûllerine uymıyan sözde bulunmazdı.

Sa'lebî tefsîri, ya'nî (**Keşf-ü beyân**) ismindeki tefsîr için de, yukarıdaki îzâhları gözönünde tutmalıdır. (**Vâhidî tefsîri**) de böyledir.

Zemahşerî, mu'tezile mezhebinde idi. Bunun için, (**Keşşâf**) tefsîrinde, murâd-ı ilâhîyi anlamakda, yine yukarıdaki îzâhat göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak, Zemahşerî, Kur'ân-ı azîm-üş-şânın mu'ciz olduğunu anlatmakda; esâs, sened olan belâgat ilminin âlimlerinin en yüksek derecesinde olduğundan, Ehl-i sünnetin tefsîr âlimleri, Kur'ân-ı kerîmin belâgatini anlatan kısımları, onun tefsîrinden almışlardır.

Kâdî Beydâvî ise, “beyyedallahü vecheh” [Allahü teâlâ onun yüzünü nûrlandır- sın demektir] ismine ve düâsına yakışacak kadar yüksektir. Müfessirlerin baş tâcıdır. Tefsîr ilminde, en büyük makâma yükselmiştir. Her meslekde seneddin. Her mezhepte önderdir. Her düşüncede rehberdir. Her fende mâhir, her üsûlde bürhân, önceki ve sonraki âlimlere göre sağlam, kuvvetli ve yüksek tanınmıştır. Böyle derin bir âlimin tefsîrinde mevdû' hadîs var demek, büyük bir cesâretidir. Dinde derin bir uçurum açmaktır. Böyle sözleri söyleyenin dili, inananın kalbi, dinliyenin kulakları tutuşa yeridir. Acabâ, bu büyük ilm sâhibi, mevdû' hadîsleri sa- hîhlerinden ayıramaz mı idi? Evet diyenlere ne demelidir? Yoksa, hadîs uydura-

çak kadar ve böyle yapanlar için, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” bildirdiği ağır cezâlara aldırış etmiyecek kadar, dîninin kuvveti ve Allah korkusu yok mu idi? Yokdu demek, ne kadar şenâ’at, çirkinlik olur. Böyle söyliyene kim-senin dar havsalası, kalın kafası, bu hadîs-i şerîflerdeki ma’naları çok gördüğün-den, bir çâre arayarak, mevdû’ demekden başka çâre bulamaz. **(Fâideli Bilgiler)** 107.ci sahîfeye bakınız! Sırası gelmişken, mevdû’ hadîsleri anlatalım:

Mevdû’ kelimesinin, bir lûgat ma’nası, bir de, ıstılâh [ya’nî her ilme mahsûs, ay-rı bir] ma’nası vardır. Ya’nî, **(Üsûl-i hadîs)** ilminin verdiği ma’nası vardır. Lûgat-de, mevdû’, bir yere sonradan konulmuş, uydurma demektir. Ya’nî, Server-i âle-min “sallallahü aleyhi ve sellem” mübârek ağzından çıkmayıp da, bir zındık, bir münâfik, bir yalancı tarafından iftirâ olarak konulmuş ve hadîs denilmiştir. Bu ise, iki yol ile anlaşılabilir. Birincisi: Hadîs-i şerîfin sâhibi olan Fahr-i Rusûl “sallalla-hü aleyhi ve sellem”, (bu benim hadîsim değildir), ya’nî, bunu ben söylemedim, de-mesi iledir. İkincisi: Nübüvvetin ve risâletin başladığı günden beri, âhirete teşrîf edinceye kadar, hergün, Resûlullah efendimizin yanında bulunup, her sözüne, her hâline, her huyuna, titizlikle dikkat ederek, yazılanlar arasında, bu mevdû’ hadî-sin bulunmaması ile anlaşılır ki, bu yol ile de anlamak elbette mümkün değildir. O hâlde, nasıl mevdû’ denilebilir? Böyle söze kimse kıymet vermez.

Server-i âlemin “sallallahü aleyhi ve sellem” nübüvvetinin başladığından vefâ-tına kadar, mübârek ağızlarından sâdır olan her söz ve sükûn ve hareketleri hep hadîsdir. Hadîs ilmini ta’rîf ederken, (Onun “sallallahü aleyhi ve sellem” sözleri-ni ve hâllerini bildiren ilmdir) buyurmuşlardır.

(Üsûl-i hadîs) isminde başka bir ilm dahâ vardır ki, bu ilmin üsûlleri, metodla-rı ile, hadîs-i şerîflerin nev’leri, çeşidleri ayırılabilir. Mütevâtîr, meşhûr, sahîh, ha-sen, merfû’, müsned, mürsel, da’if [za’îf], mevdû’ ve dahâ birçok hadîs çeşidleri-nin ayrı ayrı ve uzun ta’rîfleri, îzâhları, tesbitleri, kitâblar doldurmaktadır. Her-bir hadîsin şartları, kayıtları vardır. Bu geniş bilgiler, ancak üsûl-i hadîs ilminde, ictihâd derecesine yükselen büyük âlimlere “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în” mahsûstur.

Hadîs ilmi büsbütün başkadır. Üsûl-i hadîs ilminde müctehid olan bir âlim, bir hadîsin mevdû’ olduğunu isbât edince, bu ilmin bütün âlimlerinin de, mevdû’ de-mesi lâzım gelmez. Çünkü, mevdû’ diyen müctehid, bir hadîsin sahîh olması için, lüzûm gördüğü şartları taşımayan bir hadîs için, benim mezhebimin üsûlünün kâ’idelerine göre, mevdû’dur der. Yoksa, Server-i âlemin “sallallahü aleyhi ve sellem” sözü değildir demek istemez. Ya’nî, hadîs-i şerîf denilen bu sözün hadîs ol-ması, bence anlaşılmalıdır demektir. Bu âlime göre hadîs olmaması, hakîkatde hadîs olmadığını göstermez. Hadîs üsûlü ilminin başka bir müctehidi de, hadîsin doğru olması için aradığı şartları bu sözde bulunca, hadîsdir, mevdû’ değildir di-yebilir. O hâlde, Şevkânînin, (ba’zı tefsîrlerin hadîsleri mevdû’dur) demesi ile mevdû’ olmaz. Meselâ Şevkânîyi, hadîs üsûlü ilminde müctehid tanısak da, onun mez-hebinin (Üsûl-i hadîs ilmi) kâidelerince, hadîs olduğu meydâna çıkmamış olur ise de, mevdû’ hadîs olduğunu hangi cesâretle söyleyebilir. Dîn büyüklerine “rahme-tullahi teâlâ aleyhim ecma’în” karşı böyle sözlerde bulunmanın çirkinliği meydân-dadır. Meşhûr dört mezheb arasında ayrılık bulunması, sözlerinin yanlış olacağı-nı göstermediği gibi, hadîsler için de böyle düşünebilirsiniz! Böyle şeyler, ictihâd işi olduğundan, bir müctehidin mevdû’ demesi ile, hakîkatde mevdû’ olması lâzım gelmez.

(Ebüssü’üd tefsîri), Beydâvînin ve Zemahşerînin tefsîrinden ve **(Tefsîr-i ke-bîr)**den alınmıştır. Zât-i âlîniz, Tefsîr-i kebîri hiç yazmamışsınız. [Tefsîr-i kebîre **(Mefâtih-ul-gayb)** da denir. Onüç cildir. Fahreddîn-i Râzî yazmıştır.]

Selefdan bildirilen tefsîrlere güvenilemez sözü, hiç doğru değildir. Ba’zı hadîs-lerin mevdû’ olduğunu anlatmak için gösterdiği delil, şahid, **(Münâzara)** ilmine gö-

re, kendi yanlısını meydâna çıkarmaktadır. Hele, sûrelerin fazîletini, kıymetini bildiren hadîs-i şerîflere mevdû' demesine, lâ havle... okumaktan başka cevâb verilmez.

Evet, zındıklar, hadîs diye, ba'zı sözler uydurdu. Ehl-i sünnet âlimleri, bunları ayırıp, çıkardı. Şimdi din kitâblarımızda bunlardan hiç yoktur.

(Hâzin tefsîri), [Bu tefsîrin ismi **(Lübâb-üt-te'vîl fî me'ânit-tenzîl)** olup Alâüd-dîn-i Bağdâdî yazmıştır] ve **(Rûh-ul-beyân)** tefsîri, dahâ ziyâde birer va'z kitâbıdır. Bunlardaki hadîs-i şerîfler, nihâyet za'îf hadîs olabilir. Za'îf hadîsler, ibâdetlerin fazîletlerini, sevâblarını bildirmekte kıymetli olabilir. Dînin temel bilgileri bu tefsîrlerden alınmaz. İslâm dîninin esâsları için, bu kitâblar sened olmaz. Va'z ve hutbe kitâbları ve tesavvufun aşağı derecelerinde bulunanların kitâbları, nutk ve konferans gibidir. Böyle kitâblarda sened, vesîka aranmaz. Bundan dolayı, mevdû' hadîsden başka, her çeşid hadîs yazabilirler. Dînin temeli olan kelâm kitâblarında ancak kuvvetli hadîs-i şerîfler delîl ve sened olur. Fıkh, ibâdet kitâblarında ise, âhâd hadîslerden ve za'îf ve mevdû' hadîslerden başka hadîsler delîl ve sened olur. Sevâbının çok olduğu za'îf hadîslerle bildirilen ibâdetler yapılabilir. Mevdû' hadîs ile ibâdet yapılması, harâm, belki küfr olduğunu, **(İbni Âbidîn)** “rahmetullahi teâlâ aleyh” abdest düâlarında bildirmektedir.

(Câmi'-us-sagîr) ve **(Câmi-ul-kebîr)** kitâblarının [bunlar, büyük hadîs kitâblarıdır] sâhibi, Celâleddîn-i Süyûtî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, hadîs ilminde imâmlik derecesine çıkmıştır. Bunun ve imâm-ı Muhammed Gazâlînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” kitâblarında aslâ, bir mevdû' hadîs yoktur.

Bir hadîsin mevdû' olduğunu bildiren kimsenin, herşeyden önce, üsûl-i hadîs ilminde müctehid olması lâzımdır. Böyle bir müctehid, üsûl-i hadîs ilminin kâ'idelerine göre, bir hadîsin mevdû' olduğunu isbât ederse, yalnız onun mezhebinde mevdû' olur. Üsûl-i hadîs ilminde müctehid olan başka âlimlerin mezheplerinde de, mevdû' olması lâzım gelmez. Bu âlimler “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în”, böyle hadîsleri, kitâblarında, sahîh hadîs olarak yazar. Müslimânlar da, onu hadîs olarak tanır.

(Hayât-ül-hayvân) kitâbının sâhibi, Muhammed Demîrîdir “rahmetullahi teâlâ aleyh”. **(Kısas-ı enbiyâ)** [imâm-ı Alî bin Hamza Kısa'îndir] ve **(Müstatraf)** [**(Müstatraf fî külli fenni Müztezraf)** ismindeki bu kitâbı, Muhammed bin Ahmed Ebşihî yazmıştır] ve **(Enîsül-celîs)** [bu kitâbı Alî bin Hasen Hullî yazmıştır] ve **(Hazînet-ül-esrâr)** kitâbı [Muhammed Hakkı yazmıştır] ve **(Tuhfet-ül-ihvân)** [Kur'ân-ı kerîm okumak hakkında olup, Halîl bin Osmân yazmıştır] ve **(Mekârim-i ahlâk)** [ibni Ebidünyâ yazmıştır] ismindeki kitâblar, dînin temelini kuran kitâblar değildir. Bununla berâber, bu kitâbların sâhibleri büyük olduğundan, kendi mezheplerinde mevdû' olan hadîslerin bulunmaması lâzım gelir. Mevdû' diyenlerin kendi mezheplerinde mevdû' olsa bile, mevdû'dur diyerek, âlimlerin inceden inceye gözden geçirdiklerini kıymetden düşürmek lâzım gelmez. Böyle, dışardan görenlerin safsataları ile, dîn-i islâm lekelenmez. Hadîs-i şerîflere mevdû' diyen bir kimse, bir hadîsi eline alıp, delîl, şâhid ve sened ile mevdû' olduğunu isbât edebilmelidir.

[Cehenneme gidecek olan yetmişiki fırkanın adamları ve münâfıklar, zındıklar, Ehl-i sünneti parçalamak ve kendi kötülüklerini örtmek için, birçok hadîs-i şerîfe mevdû' demişlerdir. Ehl-i sünnet tanınan ba'zıları da, bu düşmanların kitâblarına aldanıp, birçok sahîh hadîsleri, mevdû' sanmışlardır. Ehl-i sünnet âlimlerinin “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în” kitâblarını kavrayamayıp düşmanlara aldananlardan biri de, Aliyy-ül-kârîdir. Çok kitâb yazmış, kıymetli kitâbları şerh etmiş ise de, **(Ehâdis-ül-mevdû'at)** kitâbında, sahîh hadîslere mevdû' demiştir. Din düşmanlarına aldanarak, en kıymetli kitâblardaki sahîh hadîs-i şerîflere mevdû'dur diyenler, din düşmanlarına, dîn-i islâmı yıkmağa yardım etmiş oluyor].

(Tahzîr-ül-müslimîn) ismindeki bir kitâbın doğru olduğuna hiç inanmıyorum ve perde arkasından, dîni yıkmak için söylenen yalanlar olduğunu anlıyorum.

Mektûbunuzun birinci sahîfesinin sonunda yazılı kitâblar, dînin temel kitâbı değildir. [Bu kitâblardan biri **(Dürret-ün-nâsîhîn)** olup, Osmân Hopavî yazmıştır.] Birisi de **(Ettergîb-vetterhîb)** adlı hadîs kitâbı olup, İsmâ'il İsfehânî'nindir. Aynı ismde bir hadîs kitâbını, Abdül'azîm yazmıştır ki, bu kitâbı İmâm-ı Rabbânî "kuddise sirruh" medh etmektedir. Biri de **(Acâ'ib-ül-Kur'ân)** ismindeki kitâb olup, Mahmûd-i Kirmânî yazmıştır. İslâm dîni, bu kitâbları müdâfe'a etmez. Çünkü, ne kendileri, ne de yazarları, din âlimlerince yüksek tanınmış değildir. Bununla beraber, bunlardaki hadîslerin hepsinin veyâ birkaçının mevdû' olduğu söylenebilir. Herbir hadîsin, ayrı ayrı mevdû' hadîs olduğunu isbât etmek lâzımdır. Mevdû' hadîs bulunsa da birşey lâzım gelmez. Dînin temelleri bu kitâblar üzerine kurulmuş değildir. Ayb ve kusûr, kitâbların sâhiblerine âid olur. Sâhibleri de, dinde söz sâhibi, üstün kimseler olmadığından, bunlara karşı söylenilecek sözlerden din lekelenmez.

Tesavvufcuların bildirdiği hadîslere mevdû' diyenler, eğer tesavvuf büyüklerinin bildirdiklerine karşı söylüyorlarsa, bu sözlerinin hiç kıymeti olamayacağından, onlara bir cevâb vermeğe değmez. O büyüklerin dinden bildirdikleri her haber, doğru, sağlam ve senedlidir. Yok eğer tekke şeyhlerine ve tarikatcilere karşı söylüyorlarsa, istedikleri kadar söylesinler, biz onları müdâfe'a etmeyiz.

(Rahmânın cezbelerinden bir cezbe, bütün insanların ve cinnîlerin sevâbları gibidir) hadîsini, Muhammed Emîn-i Tokâdî "rahmetullahi teâlâ aleyh" hazretleri **(Sülûk)** risâlesinde bildiriyor. Bu risâle, Süleymânîyye, Dâr-ül-mesnevî, [169] numarada mevcûddur. Hadîs olduğu, **(Ma'rifetnâme)**nin üçyüzseksenaltıncı sahîfesinde de yazılıdır. **(Nefsini tanıyan Rabbini tanır)** hadîsini **(Künûz-üd-dekâik)** onbirinci sahîfesinde yazmakda ve **(Deylemî)** "rahmetullahi teâlâ aleyh" de bulunduğunu bildirmektedir. **(Letâif-ül-minen)**de, Ebül Abbâs-ı Mürsîn'in "rahmetullahi teâlâ aleyh" bunun hadîs olduğunu bildirdiği ve yaptığı uzun te'vîli yazılıdır. **(Keşf-ün-nûr)** birinci sahîfesinde ve **(Salât-ı Mes'ûdî)**, bunun hadîs olduğunu açıkça yazmakda, ve (Kendi aczini anlayan, Rabbinin azametini anlar) şeklinde tefsîr etmektedir. İbni Teymiyyenin ve Zerkeşînin ve Abdülkerîm ibni Sem'ânînin buna Yahyâ bin Mu'âz-ı Râzînin sözüdür demeleri, hiçbir esâsa dayanmamaktadır. Bunun hadîs olduğu **(Salât-ı Mes'ûdî)**nin onüçüncü bâbında da yazılı olduğunu **(Fıkh-ı Gîdânî)** fârisî şerhi bildiriyor.

(Dünyâ sevgisi, bütün günâhların başıdır) hadîsdir. [İmâm-ı Münâvî ve Beyhekî bunun sahîh olduğunu bildirmektedir.] Dünyânın ne demek olduğunu bilmiyenler bunu kabûl etmiyor.

(Ümmetim yetmişüç fırkaya ayrılacaktır. Bunların yalnız biri Cennete girecek, ötekilerin hepsi Cehenneme girecektir) hadîsinin sahîh olduğunu, **(Şerh-i mevâkîf)** sonunda yazıyor. **(Milel-nihâl)** kitâbı tercemesinde, **(Sünen)** ismindeki hadîs kitâblarını yazmış olan hadîs imâmlarından dördünün, bu hadîsi, Ebû Hüreyreden "radıyallahü anh" rivâyet ettiğini bildiriyor. Büyük islâm âlimi, şeyhul-islâm Ahmed Nâmîkî Câmî "rahmetullahi teâlâ aleyh", **(Miftâh-un-necât)** ve **(Üns-üt-tâibîn)** kitâblarında, bu hadîsi yazmaktadır. İmâm-ı Rabbânî ve imâm-ı Gazâlî gibi müctehidler de, bu hadîs-i şerîfi yazıyorlar. Bu hadîs-i şerîfe herhangi bir kimsenin mevdû' demesi, güneşi balçıkla sıvamak gibidir. Her hâlde, Ehl-i sünnet düşmanlarının inkârıdır.

(Ümmetimin âlimleri, İsrâîl oğullarının Peygamberleri gibidir) hadîs olduğunu İmâm-ı Yâfi'î, **(Neşr-ül-mehâsin)** kitâbında ilmin kıymetini anlatırken bildiriyor. Birçok kitâblarda, meselâ imâm-ı Rabbânînin **(Mektûbât)**ının 268 ve 294. cü ve üçüncü cildinin yüzyirmibirinci mektûblarında ve **(Letâif-ül-minen)** kitâbı başında açıkça yazılıdır. Abdülganî Nablûsîn'in **(El-hâmilü fil-fülk)** kitâbında da ya-

zılıdır. Bu kitâb, Süleymâniyye kütübhânesinin **(Es'ad efendi)** “rahmetullahi teâlâ aleyh” kısmında [3606] sayıda vardır. **(Ebrârın ibâdetleri, mukarreblere göre günâhdır)** hadîsidir. [Bu hadîsi, Ebû Sa'îd-i Harrâzın (Âriflerin riyâsı, müridlerin ihlâsından dahâ iyidir) sözü ile karıştırmamalıdır.] **(Mü'minin artığı şifâdır)** hadîsidir. **(Dünyâ, âhretin tarlasıdır)** hadîsidir. [İmâm-ı Münâvî ve Deylemî, bunun sahîh olduğunu bildiriyor.] Ma'nalarını bilmiyen kimse, karşı gelmekden başka çâre bulamıyor. **(Vatan sevgisi, îmandandır)** hadîs olduğunu, **(Mesnevî)** bildiriyor. **(Küntü kenzen mahfiyyen...)** hadîs-i kudîsi olduğu, **(Mektûbât)** da ve **(Kenz-i mahfi)** de ve **(Lâ Yase'unî Erdî...)** hadîs-i kudîsi olduğu, ikinci cild, 76. cı mektûbda yazılıdır.

Tesavvufun yüksek derecelerinde bulunanların bildirdiği hadîs-i şeriflerin hepsi sahîhdir. **(Delâil-ül-hayrât)**, hadîs kitâbı değildir, düâ kitâbıdır. Düânın mevdû' olmasının ne demek olduğunu bilemiyorum.

(İhyâ) kitâbı, imâm-ı Muhammed Gazâlînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” **(İhyâ-ül'ulûm)** kitâbı ise, bütün âlimlerin söz birliği ile, doğru ve yüksektir. Bir gayr-ı müslim, severek yapıklarını çevirirse, müslimân olmakla şereflenir.

(Kût-ül-kulûb) kitâbı ve **(Behcet-ül-esrâr-fî-menâkıb-il-ahyâr)** kitâbı [Bunu Alî bin Yûsûf yazmıştır. Tesavvuf büyüklerinin “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in” hâl tercemeleridir] dînin temel bilgilerini bildiren kitâblar olmadığından, müdâfe'a etmiyorum.

Dünyânın yaratılmasını anlatan hadîslere mevdû' demek, meçûle taş atmak demektir. Her hadîsin sahîh olup olmaması uzun tedkîk ister. Akla uyup uymamasının bir kıymeti yoktur. Dînimiz, nakle dayanmaktadır. Nakl doğru olunca, inanmak lâzımdır.

İbrâhîm aleyhisselâmın zevceleri hakkındaki hadîs, mevdû' değildir. Peygamber efendimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” mubârek kalbinin çıkarılıp temizlendiği doğrudur. Dünyâya gelirken sünnetli olduğu görülmüştür. Bütün Peygamberler de “aleyhimüsselâm” böyle idi. Peygamberlik mührü bulunduğu doğrudur. [Aşûre için, kitâbımızın birinci kısmı, seksenbeşinci maddesinde bilgi verilmiştir.]

(Esnemetâlib) kitâbı, İbni Hacer-i Mekkînin kitâbı ise, söz götürmez, elbette doğrudur ve senedir ve çok sağlamdır. Eğer diğerleri ise, ehemmiyeti yoktur.

Şa'bân ayının onbeşinci gecesi için hadîs sahîhdir. Receb ayının üstünlüğü de böyledir. Mi'râc vardır. Fekat hangi gecede olduğu kesin olarak belli değildir. [Mi'râcın nasıl olduğu, birinci kısım, seksenbeşinci maddede uzun bildirildi.]

[Muhammed Rebhâmî “rahmetullahi aleyh” fârisî **(Riyâd-un-nâsîhîn)** kitâbında buyuruyor ki, (Mi'râca inanmayanlar çeşid çeşiddir:

Cebriyye fırkasının ikinci kısmı olan (Cehmiyye) ile mu'tezile fırkasının onikinci kısmı olan Kâ'biyye, mi'râc yoktur dedi. Mu'tezile fırkası, mi'râc rü'yâdır dedi. Zemânımızda, mu'tezile fırkasını taklîd edenler çoğalmaktadır. **(Bâhilî)** fırkası ise, mi'râc, Kudüse kadar olmuştur, göklere çıkmamıştır, dedi.

Allahü teâlâyâ cism diyenlerden **(Haşeviyye)** ve **(Müşebbihe)** fırkaları ise, mi'râc bir gece sürdü. Bu gece, üçyüz sene uzun idi. Bütün insanlar, bu kadar zemân uykuda kaldı dedi. (İbâhâtî), ya'nî İsmâ'ilî fırkasında olanlar, mi'râc, rûha oldu. Beden yerinden ayrılmadı dedi.

Ehl-i sünnet vel-cemâ'at âlimleri buyurdu ki, mi'râc, rûh ve cesed birlikde olarak, Mekke-i mükerrmeden Kudüse ve oradan, yedi kat göke ve sonra Sidre denilen yere ve Sidreden (Ka'be kavseyn) makâmına, uyanık olarak, gece, bir ân da götürülmüş ve getirilmiştir. Bunu yapan, Allahü teâlâdır ve ancak O yapabilir, dedi ve çeşidli şekilde isbât etdi). Yalnız rûh ile olan başka mi'râcları da vardır].

Terâvîh nemâzlarını bildiren hadîs sahîhdir. İnsanların en iyisi arab olduğu ve

Kureyş ve Hâşimîlerin üstünlüğü, [birinci kısım, doksanyedinci maddedeki] hadîs-i şerîflerde bildirilmektedir.

[(**Basîret-üs-sâlikîn**) de, ba'zı sahîh hadîs-i şerîfleri yazarak, Süyûtî, bunların aslı yoktur dedi diyor. Hâlbuki, İbni Âbidîn, yevm-i şekde oruc tutmağı anlatırken buyuruyor ki, (Hadîs âlimlerinin aslı yoktur demesi, bu hadîsin merfû' olmasının aslı yoktur demek olup, mevkûf hadîs olduğunu bildirmektedir.)]

(**Râbîta-i şerîfe**) risâlesindeki yazılar çok dikkat ile okunursa, öteki süâllerini de çözmüş olursunuz! Râbîtaya inanmayan, râbîtanın ne demek olduğunu bilmiyenlerdir. Bin sene içinde gelen Hanefî âlimlerinin çoğunun kitâbında, (**Râbîta**) anlatılmaktadır. Buna inanmamak, Hanefî âlimlerine inanmamaktır. Bunlara karşı gelenlerin, önce müctehid olması, sonra o büyüklerin derecesinde olması lâzımdır. Âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerden ma'nâ çıkarmak, herkesin yapacağı iş değildir. Müctehid olmak şarttır. Câhillerin, evet, hayır demesi, hakikatleri değışdiremez.

İnsanların birbirine yardımını, ancak şefâ'at ile olacaktır. Rûhlardan yardım beklemek, bütün müslimânlar ve bütün insanlar arasında âdet hâlini almıştır.

Efendim! Ramezân-ı şerîfde, ancak bu kadar yazabildim. Dahâ geniş bilgi almak isteyen ile ferahlı bir günde, uzun zemân görüşmek lâzımdır. Fekat, insâflı ve tahsîlli olmak lâzımdır. Çünkü, inâdcı ile konuşulamaz. İmâm-ı Alînin "radiyallahü anh", Hasen ve Hüseyne "radiyallahü anhümâ" yardım etmemesini anlamak için, görüşmemiz lâzımdır. Ma'zûr görmenizi istirhâm eylerim.

28 Ramezân 1347 [m. 1929]

Abdülhakîm

*Bu bağçede benim için, ne gül, ne lâle var,
bu pazarda ne alış veriş, ne de pâra var,
ne kudret ve tesarruf ve ne mal, ne de mülk var,
ne derd, ne zevk ve ne de merhem, ve ne yâre var,
bu dünyâda bilseydim, ben neyim, hem neyim var?*

*Vücûd, lutf-i ilâhî, hayât, rahmet-i Kerîm!
ağız, atıyye-i Rahmân, kelâm fadl-ı Kadîm!
beden, binâ-yı Hudâ, rûh, nefha-i tekrîm,
kuvvet, ihsân-ı kudret, duygular, vaz'ı Hakîm,
bu dünyâda bilseydim, ben neyim, hem neyim var?*

*Bu dünyâda gerçekten, benim hiçbir şeyim yok,
ne varsa hep Onundur, mülkünde şerîki yok.
Cihâna gelip gitme, benim de elimde yok,
bu benimdir demeğe, güvenecek sened yok,
bu dünyâda bilseydim, ben neyim, hem neyim var.*

*Varlığım bir görünüş, rûhum bir emânetdir,
ben demek bile, Ona, pek çirkin bir şirkettir,
kula düşen vazîfe, sâhibe itâ'atdır,
bana (kulum!) demesi, lütüfdür, inâyetdir,
bu dünyâda bilseydim, ben neyim, hem neyim var?*

*Benim fakîr ve muhtâc, gınâ, ihsân Hakkındır,
(adem) benim sermâyem, vücûd, hayât Hakkındır.
Ezel, ebed ve hem de, kahr, galebe Hakkındır,
dünyâda ve ukbâda her görünen Hakkındır.
Bu dünyâda bilseydim, ben neyim, hem neyim var.*

6 — HADİS-İ ŞERİFLERİN ÇEŞİDLERİ

[1308] senesinde İstanbulda basılan, (Mahzen-ül’ulûm) kitâbının, birinci cüz’, yüztuzaltıncı sahîfesinde ve (Eşî’at-ül-leme’ât)in üçüncü sahîfesinde hadîs-i şerîflerin çeşitleri, şöyle ta’rif edilmektedir:

1 — (Hadîs-i mürsel): Sahâbe-i kirâmın “radıyallahü teâlâ anhüm ecma’în” ismi söylenmeyip, Tâbi’inden birinin, doğruca, Resûl-i ekrem “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, dediği hadîs-i şerîflerdir.

2 — (Hadîs-i müsned): Resûl-i ekreme “sallallahü aleyhi ve sellem” isnâd eden Sahâbînın “radıyallahü teâlâ anhüm ecma’în” ismi bildirilen hadîs-i şerîflerdir. Müs-ned hadîsler, müttasıl veyâ münkâtı’ olur.

3 — (Hadîs-i müsned-i müttasıl): Resûl-i ekreme “sallallahü aleyhi ve sellem” kadar, isnâdı müttasıl olan, ya’nî aradaki râvîlerden hiçbirisi noksân olmıyan hadîs-i şerîflerdir.

4 — (Hadîs-i müsned-i münkâtı’): Sahâbîden “radıyallahü teâlâ anhüm ecma’în” gayrı bir veyâ birkaç râvîsi bildirilmeyen hadîs-i şerîflerdir.

5 — (Hadîs-i mevsûl): Sahâbînın “radıyallahü teâlâ anhüm ecma’în”, (Resûlul-lahdan işitdim, böyle buyurdu) diyerek haber verdiği, hadîs-i müsned-i müttasıl demektir. (Mevâhib-i ledünniyye) tercemesi ikinci cild, otuzdördüncü sahîfede ve Ahmed Na’îm beğın “rahmetullahi teâlâ aleyh”, İmâm-ı Nevevînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (Hadîs-i erba’în)i tercemesinde, kırkikinci hadîsde, böyle olan hadîs-i şerîflere, (Hadîs-i merfû’) denilmektedir.

6 — (Hadîs-i mütevâtir): Birçok Sahâbînın, Resûl-i ekremden “sallallahü aleyhi ve sellem” ve başka birçok kimsenin de bunlardan işitdiği ve kitâba yazılınca kadar, böyle hep, çok kimselerin haber verdiği hadîs-i şerîflerdir ki, bunların, bir yalan üzerinde söz birliği yapmalarına imkân olmaz. Mütevâtir olan hadîs-i şerîflere muhakkak inanmak ve yapmak lâzımdır. İnanmıyan kâfir olur.

7 — (Hadîs-i meşhûr): İlk zemânda bir kişi bildirmişken, ikinci asrda şöhet bulan hadîs-i şerîflerdir. Ya’nî bir kimsenin Resûl-i ekremden “sallallahü aleyhi ve sellem” o kimseden de, çok kimselerin ve bunlardan dahî, başka kimselerin işitdiği hadîs-i şerîfler olup, son duyulan kimseye kadar, artık hep mütevâtir olarak bildirilmiştir. Meşhûr hadîslerle inanmıyan da kâfir olur. (İbni Âbidîn, s. 176)

8 — (Hadîs-i mevkûf): Sahâbiye “radıyallahü teâlâ anhüm ecma’în” kadar söylenen hep bildirilip, Sahâbînın, Resûl-i ekremden “sallallahü aleyhi ve sellem” işit-dim demeyip, böyle buyurmuş dediği hadîs-i şerîflerdir.

9 — (Hadîs-i sahîh): Âdil ve hadîs ilmini bilen kimselerden işitilen, müsned-i müttasıl ve mütevâtir ve meşhûr hadîslerdir.

10 — (Haber-i âhâd): Hep bir kimse tarafından söylenen, müsned-i müttasıl hadîs-i şerîflerdir.

11 — (Hadîs-i mü’allak): Başdan bir veyâ birkaç râvîsi veyâ hiçbir râvîsi belli olmıyan hadîs-i şerîflerdir. Mürsel ve münkâtı’ hadîsler de mü’allakdır. Başdan yalnız birinci râvîsi bildirilmeyen hadîse (Müdelles) denir. Tedlîs mekrûhdur.

12 — (Hadîs-i kudsî): Ma’nâsı, Allahü teâlâ tarafından, kelimeleri ise, Resûl-i ekrem “sallallahü aleyhi ve sellem” tarafından olan hadîs-i şerîflerdir. Hadîs-i kud-sîleri söylerken, Peygamber efendimizi “sallallahü aleyhi ve sellem” bir nûr kap-lardı ve hâlınden belli olurdu.

13 — (Hadîs-i kavî): Söyledikten sonra, bir âyet-i kerîme okuduğu hadîsdir.

14 — (Hadîs-i nâsih): Son zemânlarında söyledikleri hadîs-i şerîflerdir.

15 — (Hadîs-i mensûh): İlk zemânda söyleyip, sonra değışdirilen hadîslerdir.

16 — (Hadîs-i âm): Bütün insanlar için söylenmiş hadîs-i şerîflerdir.

17 — **(Hadîs-i hâs)**: Bir kimse için söylenmiş hadîs-i şerîflerdir.

18 — **(Hadîs-i hasen)**: Bildirenler, sâdık ve emîn olup, fekat hâfızası, anlayışı, sahîh hadîsleri bildirenler kadar kuvvetli olmyan kişilerin bildirdiği hadîs-i şerîflerdir.

19 — **(Hadîs-i maktû’)**: Söyliyenler, Tâbi’în-i kirâma “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în” kadar bilinip, Tâbi’inden rivâyet olunan hadîs-i şerîflerdir.

20 — **(Hadîs-i şâz)**: Bir kimsenin, bir hadîs âliminden işitdim dediği hadîs-i şerîflerdir. Kabûl edilir, fekat sened, vesîka olamazlar. Âlim denilen kimse, meşhûr bir zât değilse, kabûl olunmazlar.

21 — **(Hadîs-i garîb)**: Yalnız bir kimsenin bildirdiği hadîs-i sahîhdir. Yâhud, aradakilerden birine, bir hadîs âliminin muhâlefet ettiği hadîsdir.

22 — **(Hadîs-i za’îf)**: Sahîh ve hasen olmyan hadîs-i şerîflerdir. Bildirenlerden birinin hâfızası, adâleti gevşek olur veyâ i’tikâdında şübhe bulunur. Za’îf hadîslerle göre fazla ibâdet yapılır. Fekat icthâdda bunlara dayanılmaz.

23 — **(Hadîs-i muhkem)**: Te’vîle muhtâc olmyan hadîs-i şerîflerdir.

24 — **(Hadîs-i müteşâbih)**: Te’vîle muhtâc olan hadîs-i şerîflerdir.

25 — **(Hadîs-i münfasıl)**: Aradaki râvîlerden, birden ziyâdesi unutulmuş olan hadîs-i şerîflerdir.

26 — **(Hadîs-i müstefîz) [müstefîd]**: Söyliyenleri üçden çok olan hadîsdir.

27 — **(Hadîs-i muddarib)**: Kitâb yazarlara, muhtelif yollardan, birbirine uymyan şekilde bildirilen hadîs-i şerîflerdir.

28 — **(Hadîs-i merdûd)**: Ma’nâsı olmyan ve rivâyet şartlarını taşımyan sözdür.

29 — **(Hadîs-i müfterî)**: Müseylemet-ül-kezzâbın sözleridir. Ve ondan sonra gelen münâfıkların, zındıkların, müslimân görünen dinsizlerin uydurma sözleridir. Ehl-i sünnet âlimleri, merdûd ve müfterî hadîsleri aramış, bulmuş, ayırmışlardır. Din büyüklerinin kitâblarında, böyle sözlerden hiçbirisi yoktur.

30 — **(Hadîs-i mevdû’)**: Birkaç sahîfe önce bildirildi.

31 — **(Eser)**: Mevkûf ve maktû’ hadîs veyâ düâ bildiren merfû’ hadîs demektir. **(Sened)**, hadîs rivâyet eden âlim “rahmetullahi teâlâ aleyh” demektir.

BÜYÜK HADÎS ÂLİMLERİ: Hadîs âlimleri, çok yüksek insanlardır. Râvîleri ile berâber, yüzbin hadîs-i şerîfi ezber bilene **(Hâfız)** denir. Kur’ân-ı kerîmi ezberliyene hâfız denmez, **(Kâri’)** denir. Bugün, hadîs-i şerîfleri ezbere bilen bulunmadığı için, kâri’ yerine, yanlış olarak hâfız diyoruz. İkiyüzbin hadîs-i şerîfi ezber bilene **(Seyh-ul-hadîs)** denir. Üçyüzbin ezberliyene, **(Huccet-ül-islâm)** denir. Üçyüzbinden dahâ çok hadîs-i şerîfi, râvîleri ile, senedleri ile birlikde ezber bilene **(Hadîs imâmı)** ve **(Hadîs müctehidi)** denir. Doğru oldukları, bütün islâm âlimleri tarafından tasdik edilmiş olan hadîs kitâblarından altı dânesi, bütün dünyâda şöhet bulmuşdur. Bu altı kitâba **(Kütüb-i sitte)** denir. [Bu kitâblardaki hadîs-i şerîflerin sahîh oldukları, icmâ’ ile bildirildi.] Kütüb-i sitteyi yazan altı büyük âlim:

1 — İmâm-ı Buhârî “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İsmi, Muhammed bin İsmâ’îldir. Kısaca **(H)** harfi ile gösterilir. **(Sahîh-i Buhârî)** ismindeki kitâbında yedibini-kiyüzyetmişbeş hadîs-i şerîf vardır. Bunları, altıyüzbin hadîs arasından seçmiştir. Her hadîsi yazacağı zemân, gusl abdesti alıp, iki rek’at nemâz kılar, istihâre ederdi. **(Buhârî-yi şerîf)**i onaltı senede yazmıştır. [194] de Buhârâda tevellüd, [256] da fitr bayramı gecesi, Semerkandda vefât etmiştir.

2 — İmâm-ı Ebül-Hüseyn Müslim Nişâpûrî “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kısaca **(M)** harfi ile gösterilir. **(Câmi’us-sahîh)** ismindeki kitâbını üçyüzbin hadîs-i şerîfden seçmiştir. [206] da tevellüd, [261] de vefât etdi.

3 — İmâm-ı Mâlik bin Enes: **(Mâ)** harfi ile gösterilir. **(Muvattâ)** ismindeki kitâbı, ilk yazılan hadîs kitâbıdır. [90] da, Medîne-i münevverede tevellüd, [179] da,

orada vefât etdi. **(Mevdû'ât-ül'ulûm)**da diyor ki, ba'zı âlimler, **(Kütüb-i sitte)**yi sa-yarken, **(Muvattâ)** yerine, İbni Mâcenin **(Sünen)** kitâbını söylemişlerdir.

4 — İmâm-ı Tirmizî “rahmetullahi teâlâ aleyh” : İmâm-ı Muhammed bin İsbâdır. **(T)** harfi ile gösterilir. **(Câmi'us-sahih)** ismindeki hadîs kitâbı çok kıymetlidir. [209] da tevellüd, [279] da vefât etmiştir.

5 — Ebû Dâvüd Süleymân bin Es'as Sicstânî: **(D)** harfi ile gösterilir. **(Sünen)** is-mindeki kitâbında, dörtbinsekizyüz hadîs-i şerif vardır. Bunları, beşyüzbin hadîs arasından seçmiştir. [202] de tevellüd, [275] de Basrada vefât etmiştir.

6 — İmâm-ı Nesâî: Adı, Ebû Abdürrahmân Ahmed bin Alîdir. **(S)** harfi ile gös-terilir. **(Sünen-i kebîr)** ve **(Sünen-i sagîr)** adında iki hadîs kitâbı çok kıymetlidir. **(Sünen-i sagîr)**, kütüb-i sittedendir. [215] de tevellüd, [303] de vefât etmiştir.

(Mevdû'ât-ül'ulûm) kitâbında diyor ki, [**(Sünen)** kelimesi, yalnız olarak söyle-nince, dört âlimin kitâblarından biri anlaşılır. Bunlar, Ebû Dâvüd **(D)**, Tirmizî **(T)**, Nesâî **(S)** ve İbni Mâcedir. İbni Mâce, kısa olarak **(MC)** harfleri ile gösterilmek-tedir “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in”. Bunlardan başkasının **(Sünen)** kitâ-bı söylenirken, yazarının da adı birlikde söylenir. Meselâ, **(Sünen-i Dâre Kutnî)** **(KTm)** ve **(Sünen-i kebîr-i Beyhekî)** **(Hek)** denir].

Meşhûr ve çok kıymetli hadîs kitâblarından, imâm-ı Ahmed bin Hanbelin **(Müsned)**i **(HD)** ve Ebû Ya'lâ **(Müsned)**i **(Ya'lâ)** ve Abdüllah Dârimînin **(Müs-ned)**i **(DR)** ve Ahmed Bezzârın **(Müsned)**i **(Z)** ile gösterilir. Bu kitâblara **(Mesâ-nîd)** denir.

***Yimek, içmek, lezzetler, razzâk sıfatındandır,
râhat bir nefes almak, rahmet-i Hudâdandır.
Gelen her iyilik de, onun ikrâmındandır.
en büyük ni'met olan, (İmân) da, hep ondandır,
bu dünyâda bilseydim, ben neyim, hem neyim var.***

***Nasîb yok ise gelmez, rızkım gökden ve yerden,
ne otdan ve ne etden, hâsılı hiçbir elden.
Gelir takdîr edilen, hâtırında yok iken,
fazla ve noksan gelmez, rızıklar mukadderden,
bu dünyâda bilseydim, ben neyim, hem neyim var.***

***Kara geceyi gündüz, günü akşam edemem,
kar ile suyu ateş, gümüşü wolfram edemem.
Yer küreyi durdurup ve perişân edemem,
kışın kar bulutunu, ebr-i nîsân edemem,
bu dünyâda bilseydim, ben neyim, hem neyim var.***

***Ademde iken beni, seçdi Rabbim bir demde,
gıdâmı etdi hâzır, hemen rahm-i mâderde.
Meleklerle emr edip, hizmete kıldı bende,
dünyâya çıkararak, kendine etdi perde,
bu dünyâda bilseydim, ben neyim, hem neyim var.***

7 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 54. cü MEKTÛB

Bu mektûb, Hân-ı cihâna “rahmetullahi teâlâ aleyh” yazılmışdır. Sağlam olan dîne yapışmağı ve dünyâ işlerini yaparken, islâmiyyete uymağa dikkat etmenin, din ile dünyâyı birlikte kazanmak olduğunu bildirmektedir:

Hak sübhânehü ve teâlâ râzı olduğu şeyleri yapmağa kavuşursun! Selâmetde olmanızı, kıymetli ve muhterem olmanızı nasîb eylesin! Yüksek Peygamberi ve Onun âli hurmetine, bu düâmı kabûl buyursun “aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vetteslîmât”! Fârisî beyt tercemesi:

***Kazanc ve se’âdet topu ortada duruyor,
Meydânda kimse yok, süvârîler görünmüyor?***

Dünyânın tatlı şeyleri ve geçici ni’metleri ancak, bu parlak dîne uymakda yardımcı oldukları zemân, fâideli ve halâl olurlar. Dünyâ kazancı, âhiret kazancı ile birlikde olduğu zemân işe yarar. Âhireti kazanmağa yardımcı olmıyan dünyâ ni’metleri, şekerle kaplanmış zehr gibidirler. Bunlarla, ahmak olanlar aldatılmaktadır. Allahü teâlânın bildirdiği tiryâk ile bu zehrlere ilâc yapmıyanlara yazıklar olsun! Bu şekerli, tatlı zehrleri, islâmiyyetin emrlerini ve yasaklarını yapmak güçlüğüne katlanarak tedâvî etmiyenlere çok acınır. Kısaca, islâmiyyete uymak için biraz çalışan, biraz harekete geçen kimse, sonsuz olan kazançlara kavuşur. İslâmiyyetin emrlerine ve yasaklarına uymak çok kolaydır. Fekat az bir gaflet ile ve gevşeklik ile de bu sonsuz ni’metler elden çıkar. Uzağı gören, doğru düşünebilen akl sâhibinin, bu parlak dîne uyması lâzımdır. Ceviz ile kozalak ile oyuna dalarak fâideli şeyleri elden kaçırın çocuk gibi olmamalıdır. Dünyâ işinizi yaparken, islâmiyyete uymağa dikkat ederseniz, Peygamberlerin “aleyhimüssalevât vetteslîmât” yolunda bulunmuş olur, bu sağlam dîni nûrlandırmış ve yaşatmış olursunuz! Bizim gibi elinden iş gelmiyenler, senelerce hâlis ibâdetler yapsak, din ile dünyâyı birlikde kazanan sizin gibi kahramanların derecesine yaklaşılamayız. Yâ Rabî! Sevdiğin ve beğendiğin işleri yapmağı bize nasîb eyle! Şunu da bildireyim ki, bu düâcınızın kâğıd parçasını size yükselten kıymetli hâce Muhammed Sa’îd ve hâce Muhammed Eşref, sevdiğimizden ve yakınlarımızdandır. Onlara yapacağınız ihsânlar, bu fakîri çok sevindirecektir. Allahü teâlâ, kıymetli işler yapmanızı nasîb etsin ve şânınızı yüksek eylesin!

8 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 59. cü MEKTÛB

Bu mektûb, Şerefüddîn Hüseyin için yazılmışdır. İnsanın hergün başına gelen şeylerin hepsinin, Allahü teâlânın irâdesi ile geldiği ve bunun için hepsinden lezzet duyulması lâzım olduğu bildirilmektedir:

Hak teâlâ, Muhammed aleyhisselâmın dîni yolunda ilerlemenizi ve sizi her bakımdan kendisine bağlamasını nasîb eylesin! Kıymetli ve anlayışlı oğlum! Her gün insanın karşılaştığı herşey, Allahü teâlânın dilemesi ve yaratması ile var olmaktadır. Bunun için, irâdelerimizi Onun irâdesine uydurmalıyız! Karşılaştığımız herşeyi, aradığımız şeyler olarak görmeliyiz ve bunlara kavuşduğumuz için sevinmeliyiz! Kulluk böyle olur. Kul isek, böyle olmalıyız! Böyle olmamak, kulluğu kabûl etmemek ve sâhibine karşı gelmek olur. Allahü teâlâ, (**Hadîs-i kudsi**)de buyuruyor ki, (**Kazâ ve kaderime râzı olmıyan, beğenmiyen ve gönderdiğim belâlara sabretmiyen, benden başka Rab arasın. Yeryüzünde kulum olarak bulunmasın!**). Evet fakîrler, kimsesizler ve himâyeniz altında yaşamış olan çok kimseler, kendilerini gözetdiğiniz ve koruduğunuz için, râhat ediyorlardı. Üzüntü nedir bilmiyorlardı. Onların hakîkî sâhibi, kendilerini yine korur. Siz her zemân iyiliklerinizle anılacaksınız. Allahü teâlâ, iyiliklerinizin karşılığını, dünyâda da, âhiretde de, bol bol ihsân eylesin! Selâm ederim.

9 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 7. ci MEKTÛB

Bu mektûb, seyyid mîr Muhibbullah Mankpûrîye yazılmışdır. İnsanlardan gelen sıkıntılara dayanmak lâzım olduğu bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun sevgili Peygamberine salât olsun. Size ve bütün müslimânlara düâ ederim. Kardeşim seyyid mîr Muhibbullahın şerefli mektûbu geldi. Bizi çok sevindirdi. İnsanların üzmelerine dayanmak lâzımdır. Akra-bânın incitmelerine sabr etmekden başka yapılacak şey yoktur. Allahü teâlâ, sevgili Peygamberine “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm” emr olarak, Ahkâf sû-resinde, **(Peygamberlerden Ulül’azm olanların sabr ettikleri gibi Sen de sabr et! Onlara azâb verilmesi için düâ etmekte acele eyleme!)** meâlindeki âyet-i kerîme-yi gönderdi. Orada bulunanlara en fâideli şey, yanlarında bulunanların, kendile-rine eziyyet etmeleri, sıkıntı vermeleridir. Siz bu ni’meti istemiyor, bundan kaçır-yorsunuz. Evet, hep tatlı yimeğe alışmış olan, şifâ verici acı ilâcdan kaçır. Buna ne diyeceğimi bilemiyorum. Fârisî beyt tercemesi:

***Nazlı olsa da, aşka yakalanan kimse,
naz çekmeğe de alışmalıdır elbette!***

İlâh-âbâd denilen yere göç etmek için izin istiyorsunuz. Yâhud bir yer gösteri-niz de, oraya gidip, halkın ifrât derecesindeki cefâsından kurtulayım diyorsunuz. Buna **(Ruhsat)**, izin verilebilir. Fekat, **(Azîmet)**, dahâ iyi yol, orada kalıp, sıkıntı-lara sabr ve tehammül etmektir. Bildiğiniz gibi, bu mevsimde hâlsiz oluyorum. Bu-nun için kısa yazdım. Selâm ederim.

10 — İKİNCİ CİLD, 29. cu MEKTÛB

Bu mektûb, fazîletli şeyh Abdülhak-ı Dehlevîye “rahmetullahi teâlâ aleyh” ya-zılmışdır. Bu dünyâda en kıymetli sermâyenin üzüntü ve sıkıntı olduğu ve en tat-lı ni’metin derd ve elem olduğu bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Kıymetli efendim. Sıkıntılarının gelmeleri, görünüşde çok acı ise de, bunların ni’met oldukları umulur. Bu dünyânın en kıymetli sermâyesi, üzüntüler ve sıkıntılardır. Bu dünyâ sofrasının en tatlı yemeği, derd ve musîbetlerdir. Bu tatlı ni’metleri, acı ilâclarla kaplamışlar, bununla imtihân yolunu açık tutmuşlardır. Se’âdetli, akllı olan-lar, bunların içine yerleştirilmiş olan tatlıları görür. Üzerindeki acı örtüleri de tat-lı gibi çiğnerler. Acılardan tat alırlar. Nasıl tatlı olmasın ki, sevgiliden gelen her-şey tatlı olur. Hasta olanlar, onun tadını duyamaz. Kalbin hasta olması, Ondan baş-kasına gönül vermesidir. Se’âdet sâhibleri, sevgiliden gelen sıkıntılardan o kadar tat alırlar ki, iyiliklerinde o tadı duyamazlar. Her ikisi de sevgiliden geldiği hâlde, sıkıntılardan, sevenin nefsi pay almaz. İyiliklerini ise, nefis de istemektedir.

Ni’mete kavuşanlara âfiyet olsun!

Yâ Rabbî! Bizi, sıkıntılarının sevâblarından mahrûm eyleme! Bunlardan sonra, bizi fitnelere düşürme! İslâmın za’f olduğu bu günlerde sizin kıymetli varlığınız, müslimânlar için büyük bir ni’metdir. Allahü teâlâ, selâmet versin ve uzun ömr-ler ihsân eylesin! Vesselâm.

***Ne bahtiyâr, o kişi kim,
okuduğu Kur’ân ola!
Ezân, ikâmet duyunca,
gönlü dolu imân ola!***

11 — İKİNCİ CİLD, 32. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mirzâ Kılıçullaha yazılmıştır. Kalbini toparlıyamadığını bildiren mektûbuna cevâb vermekte, korkulu zemânda okunacak şeyleri bildirmektedir:

Allahü teâlâya hamd ve Onun sevgili Peygamberine salât eder, size de düâlar ederim. Azâ, ya'nî başsağlığı için yazmış olduğunuz kıymetli mektûb geldi. **(İnnâ lillah ve innâ ileyhi râci'ün!)** Ya'nî, hepimiz Allahın emrinde ve dileği altındayız ve hepimiz Onun huzûruna çıkacağız! Bizler, Onun yardımını ile, Onun kazâsına râzı olduk. Siz de râzî olunuz! Düâ ve Fâtiha okuyarak yardım ediniz! Sizin, o sıkıntıdan kurtulmanız haberi, bizleri çok sevindirdi. İki acıdan birisi, üzerimizden sıyrılmış oldu. Bunun için, Allahü teâlâya hamd ve şükr olsun! Kalbinizi dünyâ düşüncelerinden kurtaramadığınızı yazıyorsunuz. Evet, zâhir işlerin bozuk ve dağınık olması, kalbin de dağılmasına yol açar. Kalbinizde üzüntü ve kuruntu olunca, gidermek için tevbe ve istigfâr okuyunuz! Korkulu zemânlarda, **(Kelime-i temcîd)**, ya'nî **(Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhil'aliyyil'azîm)** okuyunuz! [Cin çarpmasına karşı bunu okumak, (174). cü mektûbda yazılıdır. Muhammed Ma'sûm "rahmetullahi aleyh" ikinci cild otuz üçüncü mektûbunda diyor ki, (Derdlerden kurtulmak ve murâda kavuşmak için beşyüz kerre **Lâ havle velâ kuvvete illâ billah** ile evvelinde ve âhırında yüzer def'a salevât-ı şerîfe okuyup düâ etmelidir)]. **(Mu'avvizeteyn)** [ya'nî iki **(Kul-e'üzü)**yü] çok okumak da fâidelidir. Biz, iyi ve râhatız. Allahü teâlâya her zemân hamd ve şükr olsun! **(El-hamdü-lillâhi dâîmen ve alâ külli hâl ve E'üzü billâhi min hâl-i ehlinnâr)**. Za'îf olduğum için çok yazamadım. Allahü teâlâ, bizi ve sizi, Muhammed Mustafânın dîninden ayırmasın "alâ sâhibihessalâtü vesselâmü vettehiyye"! Vesselâm. **(Tefsîr-i Mazherî)**de, Enbiyâ sûresinin seksenyedinci âyetinin tefsîrinde, hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Birinize derd ve belâ gelince, Yûnûs Peygamberin düâsını okusun! Allahü teâlâ Onu muhakkak kurtarır. Düâ şudur: Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü minez-zâlimîn)**. **(Tergîb-üs-salât)**, ellidördüncü faslındaki hadîs-i şerîfde, **(Sabâh, kalkınca, üç kerre Bismillâhillezî lâ-yedurru ma' asmihi şey'ün fil-erdî velâ fîsemâi ve hüvessemî'ul'alîm okuyana akşama kadar, hiç derd, belâ gelmez)** buyuruldu.]

12 — İKİNCİ CİLD, 75. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mirzâ Muzaffer hâna yazılmıştır. Dostlara verilen sıkıntıların ve belâların, günâhlara keffâret olduğu ve yalvararak afv ve âfiyet istemek lâzım olduğu bildirilmektedir:

Allahü teâlâ, size lâyıık olmyan şeylerden selâmet versin! Dostlara dünyâ sıkıntılarının ve belâların gelmesi, bunların günâhlarının afv olması için keffâretidirler. Yalvararak, ağlıyarak ve sığınarak, kırık kalb ile Allahü teâlâdan afv ve âfiyet dilemelidir. Düânın kabul olunduğu anlaşılıncaya ve fitneler kalmayıncaya kadar, böyle düâ etmelidir. Dostlarınız ve iyiliğinizi istiyen sevenleriniz de, sizin için düâ etmekte iseler de, derdlinin kendisinin yalvarması dahâ yerinde olur. İlâc almak ve perhiz yapmak, hastaya lâzımdır. Başkalarının yapacağı, olsa olsa, ona yardımcı olmaktır. Sözü doğru şudur ki, sevgiliden gelen herşeyi, gülerek, sevinerek karşılamak lâzımdır. Ondan gelenlerin hepsi tatlı gelmelidir. Sevgilinin sert davranması, aşağılaması, ikrâm, ihsân ve yükseltmek gibi olmalıdır. Hattâ, kendi nefsinin böyle isteklerinden dahâ tatlı olmalıdır. Seven böyle olmazsa, sevgisi tâm olmaz. Hattâ, seviyorum demesi, yalancılık olur. Dînin koruyucusu hazretiniz, hizmetden geri gelince, seferdeki hâlleri ve birlikde bulunanların çekdikleri sıkıntıları yazmışsınız. Selâmetiniz ve âfiyetiniz için fâtiha okundu. Yâ Rabbi! Unutduklarımız ve yanıldıklarımız için bizleri sorguya çekme! Geçmiş ümmetlere yaptığın gibi, güç işleri bizlere yükleme. Yapamıyacağımız şeyleri emr etme. Bizi afv ve mağfiret eyle! Bize acı! Bizim sâhibimiz sensin! Düşmanlarımıza gâlib gelmemiz için

bize yardım et! Sübhâne Rabbike Rabbil'-izzeti ammâ yasîfûn ve selâmün alelmürselîn velhamdü'llahi Rabbil'âlemîn. Vesselâm.

13 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 27. ci MEKTÛB

Bu mektûb, molla Alî Keşmîye yazılmışdır. Kul, kendi dileklerini bırakıp, sâhibinin arzûlarına uymalıdır. Ayrıca, insanın kendinde bulunan ve dışardan gelen hastalıklarını bildirmektedir:

Kulun dileği ve isteği sâdece sâhibi ve sâhibinin dileği olmalıdır. Başka, hiçbir dileği bulunmamalıdır. Böyle olmazsa, kulluk bağı koparmış, kölelikten kaçmış olur. Hep, kendi isteklerinin arkasında giden bir kul, kendi keyfine, arzûsuna e-sîr demektir. Kendi nefsinin kölesidir. Hep, mel'ûn şeytânın emrlerini yapmaktadır. Allahü teâlâyâ kul olmak ni'metine kavuşmak, ancak **(Vilâyet-i hâssa)** hâsıl olunca ele geçer. Böyle velî olmak da, tam **(Fenâ)** ve olgun **(Bekâ)**dan sonra nâsîb olur.

Süâl: Böyle olan Evliyânın da dilekleri, istekleri oluyor. Çeşitli şeyler istiyorlar. Peygamberlerin önderi ve Evliyânın sultânı da “aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vetteslîmâtü etemmühâ ve ekmelühâ”, serin ve tatlı şerbetleri severdi. Ümmetinin iyi olması için çalışıp didindiğini, Kur'ân-ı kerîm bildiriyor. Böyle isteklerin, bu büyüklerde bulunması nedendir?

Cevâb: Birçok istekler, tabî'at kanûnlarından ileri gelir. İnsan hayâtda oldukça, bu isteklerden kurtulamaz. Sıcak olunca, beden serinlemek ister. Soğukta da, ısınmak duygusu hâsıl olur. Bedenin, yaşayabilmek için lâzım olan ihtiyâcları istemesi, kulluğa ters düşmez. Bu istekler, nefsin istekleri değildir. Nefsle ilgileri yoktur. Tabî'at kanûnlarından hâsıl olan istekleri, yasak edilmemiştir. Bunları istemek, nefse uymak olmaz. Bu istekleri yapmak mubâhdır. Çünkü nefis, yâ mubâhların fazlasını ister. Mubâhların fazlasına **(Fudûl)** denir. Yâhud, şübheli ve harâm şeyleri ister. Yaşamak için **(Zarûri)** lâzım olan şeylerin de nefsle ilgileri yoktur. Görülüyor ki, nefse uymak, kötü iş demek, fudûlî işleri istemek, yapmak demektir. Çünkü, mubâhların fazlası, harâmlara yakındır. Şeytânın aldatması ile biraz dahâ aşırı gidilirse, harâma düşülür. Bunun için mubâhları, zarûret olduğu kadar yapmak lâzımdır. Böyle yapınca, ayak kayarsa, fudûle düşülür. Eğer, fudûl işlerken ayak kayıp, dışarı taşılırsa, harâma düşülür.

Bir çok istekler, insanda bulunmaz. İnsana dışardan gelirler. Bunlardan fâide-li olanlarını, Allahü teâlâ, merhamet ederek insana gönderir. [Uzun bir hadîs-i şerîfde] **(Her mü'minin kalbinde, Allahü teâlânın bir vâ'ızı vardır)** buyuruldu. Zararlı olanlarını, şeytân gönderir. Şeytân, insanlara hep kötülük ve düşmanlık yapmalarını vesvese eder. Nisâ sûresinin yüzyirinci âyetinde meâlen, **(Şeytân insana çok şeyi sözverir ve birçok şeyi hâtırlatır. Şeytânın sözverdiği şeylerin hepsi yalandır)** buyurulmuştur. Bu fakîr (Guvalyar) kal'asında habs iken, birgün, sabâh nemâzını kıldıktan sonra, bu yolun âdeti olduğu üzere, sessizce oturmuştum. Fâidesiz birçok düşünceler beni kapladı. O kadar oldu ki, pek sıkıldım. Kalbimi bir dürlü toparlayamadım. Az bir zemân sonra, Allahü teâlânın yardımı ile kendimi toparladım. O düşüncelerin, bulutların açılması gibi, dağılıp gittiklerini gördüm. Bunları gönlüme getiren de, onlarla birlikde uzaklaştı. Kalbimi boş ve temiz bıraktı. Bu düşünce ve isteklerin dışardan gelmiş oldukları, içerden hâsıl olmadıkları anlaşıldı. İçerden hâsıl olsalardı, kulluğa uygun olmazdı. Sözü'n kısası, nefis-i emmâreden hâsıl olan kötülükler, insanın kendi hastalığıdır. Öldürücü zehrdir ve kullukla bağdaşmaz. Dışardan gelen kötü istekler, şeytândan gelmiş olmakla berâber, geçici hastalıklardan olur. Ufak bir ilâc ile, kolayca giderilebilir. Nisâ sûresinin yetmişaltıncı âyetinde meâlen, **(Şeytânın aldatması, elbette za'ifdir)** buyuruldu. En büyük düşmanımız, nefsimizdir. Can düşmanımız, her zemân yanımızda bu-

lunan bu azılı arkadaşımızdır. Dışardaki düşmanımız, bu iç düşmanın yardımı ile bize saldırıyor. Onun yardımı ile bizi yaralıyor. Varlıklar içinde en câhil olanı, insanın nefsidir. Çünkü, nefs-i emmâre kendine düşmanlık yapmaktadır. Hep, kendini yok edici şeyleri istemektedir. Her isteği, Allahü teâlânın yasak ettiği şeylerdir. Her işi, sâhibi olan ve bütün iyiliklerin sâhibi bulunan Allahü teâlâyâ karşı gelmektedir. Hep, kendi can düşmanı olan şeytâna uymaktadır.

İnsanın, kendinden olan hastalığı ile, dışardan gelip geçici olan hastalığı ayırd etmesi pek güçtür. İçden olan kötülükle, dışardan gelen kötülüğü ayırmak çok zordur. Câhil olan, kendi hastalığını, dışardan gelmiş, geçici hastalık sanıp, kendini beğenir, olgun sanır. Böylece, felâkete sürüklenebilir. Bunu düşünerek korkduğum için, bu ince bilgiyi yazamamışdım. Bunu açıklamayı iyi bulmamışdım. On yedi seneden beri yazmadım. İçerden olan kötülükle, dışardan gelen kötülüğü birbiri ile karıştırdıyordum. Şimdi, Allahü teâlâ, hak ile bâtili birbirinden ayırdı. Bunun için ve böyle sayısız ni'metleri için Rabbime hamd ve şükrler olsun! Böyle gizli bilgileri açıklamanın bir sebebi de, kısa görüşlülerin, olgun kimselerde dışardan gelen arzûlar bulunduğunu görerek, o büyükleri aşağı sanmamaları içindir. Böyle sananlar, o büyüklerin bereketlerinden istifâde edemezler. Kâfirlerin, Peygamberlere uymak şerefinden mahrûm kalmaları, bu büyüklerde "aleyhimüssale-vâtü vetteslîmât" böyle sıfatların bulunması oldu. Tegâbûn sûresindeki bir âyetde meâlen, **(İnsanlar mı bize doğru yol gösterecekler dediler. Böylece kâfir olduklar)** buyruldu. Büyüklerimiz, (Ârifin kendi istekleri yok olduktan sonra, Allahü teâlâ, bunlara kendinden irâde ve ihtiyâr ihsân eder) buyurmuşlardır. Bu sözlerini, inşâallahü teâlâ, başka yerde açıklıyacağım. Allahü teâlâ, doğru yolda olanlara selâmet versin! Âmîn.

14 — İKİNCİ CİLD, 53. cü MEKTÛB

Bu mektûb, bir şeyhe [Şeyh Abdüssamed Sultân-pûriye] yazılmıştır. Kibr ve uc-bun hastalık olduğu bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği kullarına selâm olsun! Soruyorsunuz ki, riyâzet yapınca, ibâdet yapınca, nefsim kabarıyor. Benim gibi sâlih, iyi kimse yokdur sanıyor. İslâmiyete ters düşen birşey yapınca da kendimi muhtâc, âciz sanıyorum. Bunun ilâcı nedir diyorsunuz. Allahü teâlânın lutfüne, ihsânına kavuşmuş olan kardeşim! İkinci olarak bildirdiğiniz ihtiyâc ve âciz olmak, pişmânlıktan ileri gelir ki, çok büyük ni'mettir. Allah korusun, eğer günâh işledikten sonra, pişmân olunmazsa ve hele günâh işlemek tatlı gelirse, günâha ısrâr etmek, dadanmak olur. Pişmânlık, tevbenin bir parçasıdır. Küçük günâha ısrar etmek ise, büyük günâh olur. Büyük günâha ısrâr etmek, insanı küfre götürür. Sizin bu ikinci hâliniz, büyük ni'mettir. Buna şükr ediniz ki, pişmânlığınız çoğalsın ve islâmiyete uymıyan işlerden sizi korusun. İbrâhîm sûresi yedinci âyetinde meâlen, **(Şükrederseniz, ni'metimi arttırırım!)** buyruldu. Nefsinizin birinci hâli, ucb, ya'nî ibâdet yaptığı için kendini beğenmek [Egoizm]dir. Ucb, korkunç bir zehrdir. Öldürücü bir hastalık olup, ibâdetleri ve iyilikleri yok eder. Ateşin odunu yakması gibidir. Bunun ilâcı, iyi işlerini kusûrlu görmeli, bunlardaki gizli çirkinlikleri düşünmeli, böylece, kendinin ve ibâdetlerinin kusûrlu, bozuk olduğunu anlamalıdır. Hattâ, onları beğenilmeyecek, kovulacak bir hâlde bulmalıdır. Bir hadîs-i şerîfde, **(Kur'ân-ı kerîm okuyan çok kimse vardır ki, Kur'ân-ı kerîm bunlara la'net eder)** buyruldu. Başka bir hadîs-i şerîfde, **(Oruc tutan çok kimse vardır ki, onların orucu, yalnız açlık ve susuzluk çekmek olur)** buyruldu. İnsan, ibâdetinin, iyiliğinin çirkin tarafı olmadığını sanmamalıdır. Biraz incelenirse, Allahü teâlânın yardımıyla hepsini çirkin bulur. Güzelliğin kokusunu bile duymaz. Böyle kimsede ucb hâsîl olabilir mi? Nefs kendini beğenebilir mi? Bir kimse, amellerini, ibâdetlerini kusûrlu görünce, bunların kıymeti artar. Kabûl edilmeğe lâyık olurlar. İyiliklerinizi böyle gör-

meğe ve ucb [Egoizm] hâsıl olmamasına çalışınız. Yoksa sonu çok kötü olur. Bu felâketden yalnız Allahü teâlânın diledikleri kurtulabilir. İbâdetlerini, iyiliklerini kusûrlu, bozuk görmeğe kavuşan bir kimse, öyle bir hâle gelir ki, sağ omuzundaki, iyilikleri yazan meleğin hiçbirşey yazmadığını sanır. Çünkü, yazacağı bir iyilik yaptığını görememektedir. Sol omuzundaki, kötülükleri yazan meleğin durmadan yazdığını sanır. Çünkü, yaptıklarının hepsinin çirkin ve kötü olduklarını görmektedir. Bu hâle kavuşan ârife, herkesin anlayamayacağı ve anlatamayacağı iyilikler ihsân olunur. Doğru yolda olanlara selâm olsun!

[İslâmiyeti anlamamış olan ba'zı kimseler, müslimânlara, egoist, ya'nî hodbin, kendini düşünen diyor. Nemâz kılanlara, (Kendini Cehennemden kurtarmak için nemâz kılacağına, kalk insanlara hizmet et!) diyor. İslâm dîninin, egoist dîni olmadığını, egoist olmiyanların kıymetli olduğunu, yukarıda çok güzel bildirdik. Nemâz kılmağa gelince, müslimânlar, câhillerin zan ettiği gibi, Cehennemden kurtulmak, râhata kavuşmak için ibâdet etmez. Allahü teâlânın emri olduğu için, vazîfe olduğu için ibâdet yapar. (Vazîfe, âmir tarafından emr edilen şeyi yapmak, men' edileni yapmamaktır). Âmirlerin emrleri birbirine benzemiyorsa, dahâ üstün olan âmirin emri yapılır. Askerlikde bile, birinci vazîfe, büyük âmirin emrini yapmaktır. Kâfirler, gençleri aldatmak için, vazîfe mukaddesdir. Önce vazîfe, sonra nemâz, diyor. Evet, vazîfe onların zan ettiklerinden de dahâ çok mukaddesdir. Fekat, birinci vazîfe, en büyük âmirin emrini yapmaktır. En büyük âmir, Allahü teâlâdır. O hâlde birinci vazîfe, nemâzdır. Hiçbir âmir, hiçbir kumandan, hiçbir makâm, bu birinci vazîfeyi değiştirmemelidir. İstirâhat zemânlarında, yatakhânedede, buna da imkân yoksa, abdesthânedede nemâzı yine kılmalıdır. Fekat, en iyisi, bu derece kara, katı kalbli din düşmanlarının yanında çalışmayıp, uzaklaşmalıdır. Bu müslimâna, cenâb-ı Hak elbette başka yoldan, dahâ çok rızk verir. İmâm-ı Gazâlî "rahmetullahi aleyh" (**Kimyâ-i se'âdet**) kitabında buyuruyor ki, (Nemâza mâni' olan, güçlük çıkaran vazîfede bereket olmaz. Nemâza elverişli olan vazîfelerde bereket vardır). Yetmişdokuzuncu sahîfede diyor ki, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, (**Müslimân demek, müslimânlara eli ile, dili ile zarâr vermiyen kimse demektir**). Her müslimânın böyle olması lâzımdır. Bir hadîs-i şerîfde, (**İmâm kâmil olanınız, ahlâkı güzel olanınızdır!**) buyuruldu. Görülüyor ki, imân bile, ahlâk ile, insanlara fâideli olmakla ölçülmektedir. (**İslâm ahlâkı**) kitâbımızda, müslimânların güzel ahlâkı uzun yazılıdır. Nemâz kılarken, bütün mü'minlere selâm verilmekte, düâ edilmektedir. Nemâz kılmiyan ise, mü'minlerin bu hakkını çiğnemektedir. O hâlde, nemâz kılmak, hodgâmlık değil, hayrhâhlıktır. Nemâz kılmamak ise, zulmdür.]

***Bu âdem dedikleri, el ayakla, baş değil,
âdem rûha denilir, surat ile kaş değil.***

***Beden et ve deridir, rûh bunun serveridir.
Hakkın kudret sırrıdır, rûhsuz kalıp hoş değil.***

***Âdem gerek, su gibi, temizlenip arına,
harâmlardan kaçınır, nefsi de serkeş değil.***

***Âdemdedir emânet, ondadır ilmü hikmet.
Hakkın katında âdem, dâneysi haşhaş değil.***

***Âdem olan iyi bil, çalışır hep ay ve yıl,
rûh gıdâsı ilmdir, ekmek ve kumaş değil.***

***Kendi özün anlıyan, rûh gözün aydınlıyan,
Hak sözün pek kavrayan, er olur, ayyaş değil.***

***Beden hayvanda da var, hissi, onda pek artar.
Kurt gözü, keskinse de, nakş görür, nakkaş değil.***

15 — ALLAHÜ TEÂLÂNIN İSMLERİ

Allahü teâlânın isimleri çokdur. Sayısını bilmiyoruz. İsmlerinden doksandokuzunu, Kur'ân-ı kerîmde insanlara bildirmişdir. Kâdî zâde Ahmed efendi, (**Bir-givî vasiyyetnâmesi**) şerhinde diyor ki, (Allahü teâlânın doksandokuz ismine (**Es-mâ-i hüsnâ**) denir. Allahü teâlânın isimleri (**Tevkifiyye**)dir. Ya'nî islâmiyyetin bildirmesine bağlıdır. İslâmiyyetin bildirdiği isimler ile çağrılır ve onlar ile zikir olunur. Bunlardan başka isimler ile çağırmağa, zikir etmeğe, islâmiyyet izn vermemiştir). (**Şerh-i Mevâkif**), beşyüzkırkbirinci sahifesinde diyor ki, (Kâdî Ebû Bekr "rahmetullahi teâlâ aleyh" buyurdu ki, Allahü teâlâyâ yakışmaz ma'nâ çıkmıyan, Ona yakışan ism söylenebilir. Çoğunluk ise, belli doksandokuz isimden başkası söylemez dedi).

Bundan anlaşılıyor ki, Allahü teâlâyâ (Tanrı) demeğe izn yokdur. Ya'nî tanrı demek günâh olur. Allah ismini kullanmak istemeyip, bunun yerine, tanrı demek ve yâ doksandokuz isimden birini bile kullanmak istemek, çok büyük ve çirkin suç olur.

Nûh aleyhisselâmın oğlu Yâfes mü'min idi. Evlâdı çoğalınca, onlara reîs olmuştu. Hepsî, dedelerinin gösterdiği gibi, Allahü teâlâyâ ibâdet ediyordu. Yâfes nehrden geçerken boğulunca, Türk ismindeki küçük oğlu, babasının yerini tuttu. Bunun evlâdı çoğalarak, bunlara Türk denildi. Bu Türkler, ecdâdı gibi, müslimân, sabırlı, çalışkan insanlardı. Bunlar zemânla çoğalarak Asyaya yayıldı. Başlarına geçen ba'zı zâlim hükümdârlar, semâvî dîni bozarak, puta tapdırmağa başladılar. Bunlardan, bugün Sibiryada yaşayan Yâkutlar, hâlâ puta tapmaktadır. Dinden uzaklaşdıkça, eski medeniyet ve ahlâklarını da gayb etmişlerdi. Hele Hunlar ve onların reîslerinden Attilâ, dinsizliği ve zulmü ile (Allahın gadabı) ismini almıştı. İslâm güneşi Mekke-i mükerrmeden doğarak, ilm, ahlâk ve her dürlü fazîlet ışıklarını dünyâyâ saçınca, Romalıların, Asyaya kadar yayılan sefâhet ve ahlâksızlıkları ve Asyayı, Afrikayı kaplamış olan dinsizlik, câhillik ve vahşet altında yetişmiş diktatörler, sömürdükleri insanların islâmiyyeti iştîmelerine, anlamalarını mâni' oldular. Bu engeller kilinc gücü ile ortadan kaldırıldı. Türk hâkânları, asâletleri ve uyanık olmaları sebebi ile islâmiyyetin iştîlmesine mâni' olmadılar. Şemseddîn Sâmî, (**Kâmûs-ül-a'lâm**)da diyor ki: (Hazer gölünün şarkındaki Aral gölünün şark tarafına, şimâlde Seyhûn, cenûbda Ceyhûn nehrleri, şimâl-i garbîye doğru akarlar. İki nehr arasına (**Mâ-verâ-ün-nehr**) denir. İki göl arasının cenûb kısmına (**Hârizm**) denir. Merv şehri buradadır. Bunun cenûbu, İrânın (**Cürcân**) ve (**Horasan**) vilâyetleridir. Buraya şimdi (**Türkmenistân**) deniyor. Aral gölünün şimâline (**Kazakistan**) deniyor. Mâ-verâ-ün-nehrin cenûbuna (**Özbekistân**) deniyor. Buhâra, Semerkand, Taşkend buradadır. Bunun şarkına (**Tâcikistân**) deniyor. Yârkend, Fergâne ve Kâşgar buradadır. Bu memleketlerin hepsine (**Türkistân**) denir. Buhârâyı, 55 [m. 674] de, Horasan vâlîsi Sa'îd bin Osmân ibni Affân, Semerkandi ve bütün Mâverâ-ün-nehr 77 [m. 695] de Kuteybe feth eyledi. Semerkandi, 1285 [m. 1868] de ve bütün Türkistânı, 1292 [m. 1874] de ruslar istilâ eyledi. [Osmânlı devletinin idâresini ele geçirmiş olan masonlar, bu istilâlara seyirci kaldılar.] Türkün asâleti ile islâmiyyetin şerefi bir araya gelmeden çok önce, Âsûrîler Türkistâna girerek, Türkleri, güneşe, yıldızlara tapınmağa alışdırmıştı). Tanyeri ağarınca, güneşe tapınırlardı. Bu sebebden, güneşin ismi, tanyeri ve nihâyet tanrı oldu. Kur'ân-ı kerîmde, (**Benim ismim Allahdır. Beni Allah diye çağırınız. Allah diye ibâdet ediniz. Allah diye yalvarınız!**) meâlinde müteaddid âyet-i kerîmeler vardır. Ona, Onun istediği ismi söylemeyip de, kâfirlerin, Onun en sevmediği ma'bûdlarına koydukları tanrı ismi ile Onu çağırarak, ne kadar yanlış ve ne büyük inâd olduğu meydândadır. Meselâ, bir hükümdâr, emri altında bulunan kimselere: (Benim ismim Ahmeddir. Beni, Ahmed diye çağırınız!) dese, onlar da, (Hayır efendim. Bizim canımız sana Ahmed demek istemiyor. Taş veyâ kurd, köpek veyâhud en aşağı, büyük düşmânının ismi ile çağırarak istiyoruz) deseler ve öyle çağırsalar, nasıl çok kızsarsa, Allah ismi

yerine, Onun emr etmediği, hattâ düşmanı olduğu tanrı ismini söyleyerek ezân okumak ve ibâdet etmek, Allahü teâlâyı gadaba getirir, düşmanlığa sebep olur. İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh”, ezânı anlatmağa başlarken buyuruyor ki: (Ezân, bildirilen şekilde, bildirilen kelimeleri okumaktır. Ma'nâsı aynı olsa ve herkes anlasa da, tercemesini okumak câiz değildir. Tegannî ederek, ya'nî kelimeleri bozarak da okumak câiz değildir. Kelimeleri bozmak demek, mûsikî perdesine uydurmak için, hareke, harf ve med [uzatmak] eklemek veyâ çıkarmak demektir. Böyle okunan ezânı ve Kur'ân-ı kerîmi ve mevlidleri dinlemek de günâhdır. Bunları ilâve etmeden, ya'nî kelimeleri bozmadan tegannî etmek, [ya'nî sesi güzelleştirmek] câizdir ve iyidir.)

İbâdetler emre uygun yapılmazsa oyuncak olur. Dîni, oyun yapmak, âdete uydurmak ise, kâfirliğin en kötüsü, en çirkinidir.

Allahü teâlânın, Kur'ân-ı kerîmde bildirdiği doksandokuz isminden birçoğu, yaratıcı olduğunu göstermektedir. Meselâ, Mukît, Hâlık, Bâri, Müsavvir, Razzâk, Mübdi, Mu'îd, Muhyî, Mümît, Kayyûm, Vâlî, Bedî' isimleri böyledir.

Bu oniki ismden, meşhûr olan (**Hâlık**) ismi, takdîr, ta'yîn edici demektir. (**Bâri**) var edici demektir. (**Müsavvir**) sûret vericidir. Meselâ, bir mühendis, binâ yapmak isteyince, önce lâzım olan kereste, tuğla, çimento, demir, arsa, odaların adedi, büyüklüklerini takdîr ve ta'yîn eder, keşf eder, plân hâzırlar. Halk, bu demektir. Sonra, mi'mâr bu plâna göre binâyı yapar. Mi'mâr binânın bârisi olur. Nihâyet, binânın nakşları, süsleri yapılır. Bunu yapan, müsavvir olur.

Allahü teâlânın, her işinde, şerîki, ortağı yokdur. Her varlığın hâlıkı, bârisi, müsavviri yalnız Odur. Yaratmak, yokdan var etmektir. Maddeyi, elemanı yok iken var etmek ve var etdikden sonra, başka bir varlığa çevirmek de yaratmaktır. Meselâ, (**İnsanı nutfeden, cinni ateş alevinden yarattı**) meâlindeki âyet-i kerîme böyle olduğunu bildirmektedir. Yerler, gökler, bugün bildiğimiz yüzbeş basıt cism (eleman) yok idi. Bunların hepsini sonradan var etdi. Elemanları, oksidleri, asidleri, bazları, tuzları birbiri ile birleştirecek, parçalıyarak milyonlarla uzvî (organik) ve inorganik cisimler meydana getirmekte, ya'nî yaratmaktadır. Allahü teâlânın âdeti şöyledir ki, herşeyi bir sebep, bir vâsita ile yaratmaktadır. Sebepleri yapan, var eden, bunlarda aktiflik, te'sîr kuvveti yaratan da Odur. Cisimlerin fizik ve kimyâ özellikleri, fizik, kimyâ, biyoloji olayları, reaksiyonları, Onun yarattığı sebeplerdir. Elektrik, ısı, mekanik, ışık ve kimyâ enerjilerini ve tepkimeleri hâsıl eden çeşitli kuvvet şekillerini sebep olarak yaratmıştır. Bu sebepleri, cisimleri yaratmasına vâsita kıldığı gibi, insan aklını, insan gücünü de, kendi yaratmasına vâsita kılmıştır. Meselâ, kömürün, beşyüz derece üstüne, ya'nî tutuşma sıcaklığına kadar ısınarak yanma olayının başlamasına, kibritin alevi sebep olmakda ise de, kömürün oksidlenmesini, yanmasını yaratan Odur. Kibrit, yanma olayının yaratıcısı değildir. Çünkü, kibritin yapısını, özelliklerini, alevini, ısı enerjisini, karbon atomlarının oksigene ilgisini, olayın ekzoterm olup, kömürü ısıtıp kırmızı şua' (ışın) yaymasını yaratan hep Odur. Bunun gibi, tuz asidi içinde, çinko eriyip, çinko klorür adında, yeni özellikde bir bileşik cism meydana geliyor. Bu iyon şebekesini çinko atomları ve asit molekülleri yarattı denilemez. Çünkü, çinko klorür denilen iyon şebekesindeki, çinko ve klorür iyonlarının atomlardan meydana gelişindeki elektron mübâdelesinde ve bunun sebeplerinde, iyonlar arasındaki çekme ve itme kuvvetlerinde, çinko ve asit birşey yapmadığı gibi, çinkoyu asidin içine atan insan da, bu işinden başka, birşey yapmamıştır. Çinko klorürün meydana gelmesinde, insan seyirci kalmış, iyon şebekesini hâsıl eden tepkimeyi, özellikleri, kuvvetleri, Allahü teâlâ yaratmıştır. Demek ki, insanın aklı ve gücü de, diğer tabî'at kuvvetleri gibi, Allahü teâlânın önce yaratmış olduğu, maddeler, elemanlar, özellikler, kuvvetler, enerjiler arasındaki şartları, dengeleri değiştirerek, yeni bir dengenin, bir âhengin, bir sistemin yaratılmasına bir sebep, bir vâsıttan baş-

ka birşey değildir. Şu hâlde, Arşimed, bir kanûn yaratmamış, dahâ önce mevcûd olan özellikler arasındaki bir bağlantıyı görebilmiştir. Bunun gibi, phonograph, megaphon, elektrik ampulü gibi âletlere son şeklini veren Thomas Edison, bunları yaratmamış, yapmamış, yapılmasına sebep olmuştur. Bunları yaratan, Allahü teâlâdır. Edisonun bunları yaratması şöyle dursun, mevcûd maddeleri bir araya toplayıp, yeni âletlerin yaratılmasına sebep olurken, elinin, ayağının, gözünün, diğer duyularının, çeşidli hücrelerinin, kalbinin, ciğer, böbrek ve dahâ nice organlarının işlemeden ve kullandığı maddelerin, âletlerin yapısından, içlerindeki atom, proton kuvvetlerinden haberi bile yoktu. Ne kendinin, ne de kullandığı şeylerin birçok inceliklerinden haberi olmıyan bir vâsitaya, bir sebebe yaratıcı denilir mi? Yaratıcı, bunların en ufağını, en incisini, hepsini bilen, hepsini yapandır ki, bu da ancak Allahü teâlâdır.

Üniversiteden birkaç diploması bulunan, yeni literatürleri okuyup, çok tecrübesi olan, zekî ve akllı bir fen adamı iyi anlar ki, insan, bütün işlerinde, bütün buluşlarında, bir vâsitadan, bir sebebden başka birşey değildir. Her olayı, her reaksiyonu, her hareketi yapan, her kanûnu idâre eden, yalnız Allahü teâlâdır. İnsan gücünü, tabîî kuvvetlerden ayıran biricik şerefli pay, düşünceli, şu'urlu olarak vâsıtadır. İnsan, Allahü teâlânın yaratmasını, kendi istediği gibi tecellî edebilmektedir. Allahü teâlâ, insanlara bu şerefli payı ikrâm ederek, diğer mahlûklarından ayırdığını, onu, böylece, başka mahlûklardan üstün yaratıldığını, İsrâ sûresi, yetmişinci âyetinde beyân buyurmaktadır.

Yaratıcı, yalnız Allahü teâlâdır. Allahdan başkasına, her ne maksadla olursa olsun, yaratıcı demek küfrdür. (**Birgivi vasiyyetnâmesi**)nde, (Bir kimse, rızık Allahdandır. Fekat, kulun da hareket etmesi lâzımdır dese, kâfir olur. Çünkü, hareket de Allahdandır) yazıyor. Ya'nî, hareketi ve işi insan yaratıyor diyen kâfir olur. Bursalı İsmâ'îl Hakkı hazretleri, (**Huccet-ül-bâliga**)da diyor ki, (Hakîkatde hâlık ve râzık Allahü teâlâdır. İnsana hâlık veyâ râzık demek ilhâddır. İnsanın sıfat-i asliyesi acz ve iftikardır. Hak teâlânın sıfat-ı zâtıyyesi, kudret ve gnâdır). İnsanlara, yaratdı, yaratıcı dememeli, Allahü teâlâyâ mahsûs olan Hâlık ismini, kimse için kullanmamalı ve ad takmamalıdır. Rahmân ve Rahîm isimleri de böyledir.

Allahü teâlâ, birşeyi yaratmasına, başka şeyleri sebep yapmıştır. Birşeyin yaratılmasını istiyen, onun yaratılmasına sebep olan şeyleri elde etmelidir. Birşeyin yaratılmasına sebep olan şeyler arasında insan gücü de varsa, yaratılan şeye (**Sun'î cism**) veyâ (**Artifisiel**) denir. Meselâ, kok kömürü, turyağı sun'î maddedirler. Maddenin yaratılmasına yarayan sebepler arasında insan gücü bulunmazsa, böyle yaratılan maddeye (**Tabîî cism**) veyâ (**Natürel**) denir. Tabîî maddenin meydana gelmesine insan gücü karışmazsa da, bunun kullanılacak hâle sokulmasına, insan gücü de sebep olmaktadır. Taşkömürü, tereyağı tabîî maddedirler. Tabîî maddeler için tabî'at yaratdı demek ve sun'î maddeler veyâ olaylar için de insan yaratdı demek, başka sebeblere de yaratıcı demek gibi, câhilce, saçma bir söz olur. Meselâ, balı arı yaratdı veyâ ışığı elektrik yaratdı demek gibi olur.

Müslimânların yetmişiki sapık fırkasından (**Mu'tezile**) de, insan kendi işinin hâlikidir dedi. Bunlar, bu yanlış inancı, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerden çıkardıkları için, kâfir olmuyor ise de, doğrusunu kabûl etmedikleri için, bir müddet Cehennemde yanacaklardır. Fekat âyetden, hadîsden, dinden, îmândan haberi olmıyanların, devlet ve saltanat sâhiblerine yaltaklanmak, teveccüh kazanmak için, yaratdın demeleri küfr olur. Allahü teâlâdan başkasına, yaratdı demek, çok tehlikelidir. Herşeyi yaratan, yalnız Allahü teâlâdır. Ondan başka yaratıcı yoktur. Fekat, Allahü teâlânın âdeti şöyledir ki, herşeyi sebeplerle yaratmaktadır. Böylece, madde âlemine ve sosyal hayâta düzen vermektedir. Sebepsiz yaratsaydı, âlemdeki bu nizâm, bu düzen olmazdı. Mikroplar hastalığa, bulutlar yağmura, güneş hayâta, katalizörler birçok kimyâ reaksiyonlarının hızlanmasına ve hayvanlar,

bitkisel maddelerin et, süt, bal hâline gelmelerine, yapraklar organik maddelerin sentezine sebep oldukları gibi, insanlar da, tayyâre, otomobil, ilâc, elektrik motorlarının ve dahâ nice şeylerin yapılmasına sebep olmaktadır. Bütün bu sebeblere kuvvet, te'sîr veren Allahü teâlâdır. İnsanlara fazla olarak akl ve irâde de vermiştir. Sebeblere, vâsitalara yaratıcı demek doğru olamaz. Böyle olduğu **(Kelime-i tem-cîd)** ya'nî **(Lâ havle velâ kuvvete illâ billah)** diyerek çok güzel anlatılmaktadır. Şî'îler de, günâhları insanlar yaratıyor; Allah yalnız iyilik yaratır diyorlar. **(Eshâb-ı Kirâm)** ve **(Hak Sözü'n Vesîkaları)** kitâblarımızda bu sözlere cevâb verilmiştir.

Allahü teâlânın sıfatlarını gösteren, Âlim (bilici), Semî' (işitici), Basîr (gören), Kâdir (gücü yetici, kudretli), Mürîd (dileyici) ve Mütakellim (söyleyici) ve bunlar gibi isimleri, ikinci kısmın elliikinci maddesinde bildirilen ma'nâları ve şartları düşünerek, insanlar için kullanılabilir. **(Hadîka)**da dil âfetlerini anlatırken diyor ki, **(Rahmân), (Kuddûs), (Müheymin)** ve **(Hâlık)** gibi yalnız Allahü teâlâya mahsûs olan isimleri insanlara isim yapmak harâmıdır. İmâm-ı Nevevî "rahmetullahi teâlâ aleyh" bunu **(Müslim)** şerhinde bildirmektedir. **(Azîz)** gibi sıfatları olan isimleri, mecâz ma'nâları ile insanlar için de kullanmak câiz ise de, edebe yakışmaz.

Allahü teâlânın ismini söyleyince, işitince, yazınca, **(Sübhânallah), (Tebârekalah), (Celle-celâlüh), (Azze-ismüh), (Cellet kudretüh)** veyâ **(Teâlâ)** gibi saygı sözlerinden birini söylemek, yazmak birincisinde vâcib, tekrârında ise müstehabdır. Resûlullahın ismini işitince salevât söylemek de böyledir. **(Bezzâziyye)**de ve **(Hindiyeye)**nin beşinci cüz'ünde diyor ki, (Allahü teâlânın ismini işitince ve söyleyince, "celle celâlüh" veyâ "teâlâ" yahud "tebâreke", "sübhânallah" diyerek saygı göstermek vâcibdir. Tekrâr edince de, yalnız söylemeyip, teâlâ da demek müstehabdır. Ya'nî, Allahü teâlânın isminden sonra, ta'zîm, saygı gösteren bir kelime de söylemelidir. Bunun gibi, yalnız (Kur'ân) dememeli, dâimâ (Kur'ân-ı kerîm) demelidir. Görülüyor ki, (Allah buyurdu ki...) veyâ (Allah teâlâ buyurdu ki...) demek ve yazmak yanlışdır. (Allahü teâlâ buyurdu ki...) demek lâzımdır. İslâmiyyetde kavmiyyet, ırkçılık yokdur. Her milletin, her dil sâhiblerinin böyle arabî söylemeleri lâzımdır. Tercemesini söylüyorum diyerek saygısızlık yapmamalıdır. İbni Âbidîn beşinci cildin sonunda ve **(Birgivi)**nin Kâdî zâde şerhinde diyor ki, (Eshâb-ı kirâmın ismine (radiyallahü anh), başka âlimlere (rahmetullahi aleyh) demek [ve yazmak] müstehabdır).

Ehl-i sünnet âlimleri buyuruyor ki, (Eshâb-ı kirâmı çok sevmek, ta'zîm ve hürmet etmek lâzımdır. Bunun için, isimlerini yazarken, okurken ve işitince, "radiyallahü anh" demek müstehabdır). Bunlar, **(İslâm ahlâkı)** kitâbımızda da yazılıdır. Râfizîler, müslimânları aldatmak için, (Eshâb çok yüksektir. Yüksekliklerini bildirecek bir kelime yokdur. İsmlerinin yanına "radiyallahü anh" demek, onlara hakâret olur. Böyle şeyler söylememelidir) diyorlar. Râfizîlere aldanmamalıyız!

Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmin çok yerinde kendisini **(Biz)** sözü ile bildiriyor. Allahü teâlâ birdir. Kur'ân-ı kerîmde kendisinin bir olduğunu bildiriyor. Kur'ân-ı kerîmin çok yerinde kendisine **(Ben)** demedi. Büyüklüğünü, herşeye mâlik, hâkim olduğunu bildirmek için, **(Ben)** yerine, **(Biz)** de diyor. **(Biz)** dediği yerleri, (Herşeyin mâliki, hâkimi olan **(Ben)** olarak anlamalıdır.)

(Dürr-ül-muhtâr) beşinci cild, ikiyüzaltmışsekizinci sahîfede buyuruyor ki: (Çocuklarına, Abdüllah, Abdürrahmân, Muhammed, Ahmed ... gibi, isimleri koynları Allahü teâlâ sever. Allahü teâlânın Alî, Reşîd, Kebîr, Bedî' gibi isimlerini, insanlara yakışan ma'nâ ile ad koymak câiz ise de, câhiller, bu isimlerin ma'nâlarını ve söylemesini yanlış yaparak, günâha, hattâ küfre sebep olur. Meselâ Abdülkâdir yerine Abdülkoydur diyorlar ki, kasd ile olursa küfrdür. Kasd ile bu isimleri tahkîr eden, meselâ Abdül'azîz yerine Abdüluzeyz diyen kâfir olur. Muhammed yerine Hamo, Hasen yerine Hasso, İbrâhîm yerine İbo demek de böyledir).

[Kur'ân-ı kerîmi tegannî ile, kelimeleri değişdirerek okumanın harâm olması, buradan da anlaşılmaktadır.] Ba'zı esnaf, kendi adı olduğu için, bu mubârek isimleri, ayakkabıların, terliklerin içine reklâm olarak yazıyor; satın alan da ayağına giyerek, üstüne basıyor. Yazanın ve giyenin îmânlarının gitmesinden korkulur.

(İbni Âbidîn) üçüncü cildde buyuruyor ki, **(İmân)**, Muhammed aleyhisselâmın Allahü teâlâdan getirdiği sözbirliği ile bildirilmiş olan şeylerin hepsini kalbin tasdik etmesi, ya'nî inanması demektir. Allahü teâlânın var ve bir olduğuna, tekrâr dirileceğimize, nemâz kılmanın, Ramezân ayında oruc tutmanın farz olduğuna, şerâb içmenin, [kadınların başlarını, saçlarını, bacaklarını yabancı erkeklerin yanında açmalarının] harâm olduğuna inanmak böyledir. İnanđını söyleyenin **(Mü'min)**, ya'nî **(Müslimân)** olduğu anlaşılır. Puta tapmak, Kur'ân-ı kerîmi pislige atmak gibi, küfr alâmeti olan birşeyi yapan kâfir olur. Abdestsiz olduğunu bilerek nemâz kılmak, sünnet olan bir işi beğenmemek de küfr olur. Âyet-i kerîmeden ve mütevâtir, ya'nî her yerde bilinen hadîs-i şerîfden açıkca anlaşılmış olmıyan veyâ açık ise de, icmâ' ile bildirilmiş olmıyan birşeyi inkâr eden, kâfir olmaz. Harâm olduğu açıkca bildirilmiş bir şeye halâl diyen kâfir olur. Şerâb içmek, domuz eti yemek böyledir. Aslı halâl ise de, bir sebep ile harâm olan bir şeye halâl diyen kâfir olmaz. Başkasının malını almak böyledir. Bir müslimânın bir sözü veyâ bir işi **(Te'vîl)** olunabilirse, ya'nî birçok bakımdan kâfir olacağını gösterse, bir bakımdan kâfir olmayacağını gösterirse, bu bir bakımı anlamalı, ona kâfir dememelidir. O bir bakımdan söylemediğini bildirirse, kâfir olur. Sözü'n küfre sebep olmasında, âlimlerin sözbirliği yoksa, o sözü söyleyene kâfir denemez.

Mürted olana nasîhat etmek, şubhesini gidermek mütehabdır. Mühlet isterse, üç gün habs olunur. Yine tevbe etmezse, mahkeme katline karâr verir. Dâr-ül-harbe kaçıp, sonra esîr alınır da böyledir. Nasîhat etmeden öldürülmesi mekrûhdur. **(Hadîka)** ikinci cild, yüzdoksansekizinci sahîfede diyor ki, (Erkek ve kadından biri mürted olunca, nikâhları fesh olur. Sonraki çocukları veled-i zinâ olur. Erkek tevbe ederse, tecdîd-i nikâh etmeleri lâzım olur. Fekat kadın nikâh yapmağa zorlanmaz. Kadın mürted oldu ise, tevbe etmesi ve sonra nikâhının yenilenmesi için zorlanır. Talâk olmadığı için hulle lâzım değildir. Sözbirliği olmıyan şeyi inkâr eden, tevbe edince, nikâhını tâzelemesi ihtiyatlı olur, ya'nî iyi olur).] Mürted olunca, malları mülkünden çıkar. Hepsî elinden alınır. Tevbe ederse, kendine geri verilir. Ölürsen veyâ Dâr-ül-harbe, ya'nî Fransa, İtalya gibi kâfir memleketlerinden birine giderse müslimân vârislerine verilir. Müslimân olup dâr-ül-islâma gelirse, vârislerinde geri kalan alınıp, kendisine verilir. Mürted iken kazandıkları ise, Fey' olur. Beyt-ül-mâlin olur. Cizye kısmından hakkı olanlara verilir. Dâr-ül-harbde kazandıkları, esîr alınınca, müslimânlara Fey' olur. **(Hindiyye)** ve **(Kâdîhân)**.] Orada ölürsen, kâfir olan vârislerinin olur. Mürtedin hiçbir ibâdeti sahîh olmaz. Hiçbir kadın ile nikâhı sahîh olmaz. Esîr alınınca, köle ve câriye yapılmayıp, erkek katl, kadın habs olunur. Kesdiği ve avladığı yinilmez. Şâhidliği kabûl olmaz. Kimseye vâris olmaz. Mürted iken Dâr-ül-islâmda kazandıklarına kimse vâris olmaz. Dâr-ül-islâmdaki ticârî mu'ameleleri, İmâm-ı a'zama göre askıda kalıp, müslimân olursa nâfiz olur. Ölü veyâ Dâr-ül-harbe giderse, hepsî bâtil olur. İmâmeyne göre ise, başlangıçta nâfiz olurlar. Zevci mürted olan kadın, iddet zemânı bitince, başkası ile evlenebilir.

[Ba'zıları diyor ki, insan, nemâz kılıp, her ibâdeti, her iyiliği yaptığı hâlde, bir kelime söylemekle kâfir olur mu? Kâdî zâde Ahmed efendi "rahmetullahi teâlâ aleyh", **(Birgivi)** şerhinde buyuruyor ki: (Bir kâfir, bir kelime-i tevhd söylemekle mü'min olduğu gibi, bir mü'min de, bir söz söylemekle kâfir olur. Erkek veyâ kadın inâdî küfr ile mürted olunca, nikâhı fesh olup gider ki, bu talâk demek değildir. Bunun için, üçden fazla îmânını ve nikâhını tâzelemeleri, hulesiz câiz olur). Yalnız birinin nikâhı tâzelemesi yetişmez. Erkek ile zevcesinin, iki şâhid ya-

nında nikâhı tâzelemeleri lâzımdır. Şâfi'îde iddet zemânı içinde tevbe ederse, tecdîd-i nikâh lâzım olmaz. Hanefî olan, kolaylık olmak için, nikâhını yenilemeğe, zevcesinden vekâlet almalı, iki şâhid yanında, (Öteden beri nikâhım altında bulunan zevcemi, onun tarafından vekîl olarak ve tarafımdan asîl olarak kendime tevâcîc etdim) demelidir. Câmî'de cemâ'atin çok olduğu bir nemâzın düâsından sonra, imâm efendi, tecdîd-i îmân ve nikâh düâsını cemâ'at ile birlikde okursa, cemâ'at birbirlerine şâhid olmuş, nikâhları da tâzeleşmiş olur. 566. cı sahîfeye bakınız! Son nefesde müslimânın tevbe etmesi sahîh olur. Fekat, kâfirin îmâna gelmesi sahîh olmaz. Her müslimân, sabâh ve akşam, şu îmân düâsını okumalıdır: **(Allahümme innî e'üzü bike min en-üşrike bike şey-en ve ene a'lemü ve estagfirü-ke li-mâ lâ-a'lemü inneke ente allâmülguyûb)**. Sabâh düâsı gece yarısında okumağa başlanır. Akşam düâsı zevâlden başlar. Mürted olduğunu inkâr etmek, tevbe olur.

(Berîka) ve **(Hadîka)**da, dil âfetlerinde ve **(Mecmâ'ul-enhür)**de diyor ki, (Erkek veyâ kadın, bir müslimân, âlimlerin sözbirliği ile küfre sebep olacağını bildirdikleri bir sözün veyâ işin küfre sebep olduğunu bilerek, amden [tehdîd edilmeden, istekle] ciddî olarak veyâ hezl, güldürmek için söyler, yaparsa, ma'nâsını düşünmese dahî îmânı gider. **(Mürted)** olur. Buna **(Küfr-i inâdî)** denir. Küfr-i inâdî ile mürted olanın, evvelki ibâdetlerinin sevâbları yok olur. Tevbe ederse, geri gelmezler. Zengin ise, tekrâr hacca gitmesi lâzım olur. Mürted iken kılmış olduğu nemâzları, oruçları, zekâtı kazâ etmez. Riddetden evvel yapmadıklarını kazâ eder. Çünkü, mürted olunca, evvelki günâhları yok olmaz. Riddet zemânında yapmadıklarını kazâ etmez. Küfr-i inâdî ile mürted olanların nikâhları bozulur. Tekrâr îmâna gelince, iki şâhid yanında **(Tecdîd-i nikâh)** yapmaları lâzım olur. Hulle lâzım olmaz. Tevbe etmek için yalnız Kelime-i şehâdet söylemeleri kâfi değildir. Küfre sebep olan şeyden de tevbe etmeleri lâzımdır. Eğer, küfre sebep olduğunu bilmiyip söyler, yaparsa veyâ küfre sebep olacağı, âlimler arasında ihtilâflı olan bir sözü amden söylerse, îmânının gideceği ve nikâhının bozulacağı, şübhelidir. İhtiyât olarak, tecdîd-i îmân ve nikâh etmesi iyi olur. Bilmiyerek söylemeğe **(Küfr-i cehlî)** denir. Çünkü her müslimânın, bilmesi lâzım olan şeyleri öğrenmesi farzdır. Bilmemesi özr değil, büyük günâhtır. Küfre sebep olan sözü, hatâ ederek, yanlış olarak veyâ te'vîli olarak söyleyenin îmânı ve nikâhı bozulmaz. Yalnız tevbe ve istigfâr, ya'nî tecdîd-i îmân etmesi ihtiyâtlı olur. Tecdîd-i nikâh lâzım olmaz.) Câmî'lere giden müslimânın küfr-i inâdî ile mürted olması düşünülemez. Yalnız diğer dört şekil ile küfr söylemesi ihtimâlî olduğu için, imâm efendiler cemâ'ate, **(Allahümme innî üürîdü en üceddidel îmâne vennikâha tecdîden bi-kavli lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah)** okutarak, tevbe ve tecdîd-i îmân ve nikâh yaptırıyorlar. Böylece **(Lâ ilâhe illallah diyerek, tecdîd-i îmân yapınız!)** hadîs-i şerîfindeki emr yapılmış olmaktadır.]

***Mu'cizelerine Ahmedin, yokdur adedle hesâb,
etdiler ammâ sahâbe, ondan üç bini ta'dâd.***

***Mu'cize, herkim nebîdir, sıdkına olur delîl,
şöyle ki, gün olduğunu haber verir âfitâb.***

***Mu'cize, bir de görölse, yetişir tasdik için,
göstermişdir, hod Muhammed, mu'cizât-ı bî hesâb.***

***Sıdkına Kur'ân yeter ki, Hak sözüdür şübhesiz,
zîrâ üstündür belâgatde, cümleye ol kitâb.***

***Şöyle ki, cin ve beşer mislini yapamadılar,
tâ ki bildiler, kelâmullah imiş bî irtiyâb.***

16 — FIKH, MEZHEB, İMÂM-I A'ZAM

(**Mecmû'a-i Zühdiyye**) kitâbının başında diyor ki:

Fıkh kelimesi, arabcada, fekiha yefkahü şeklinde kullanılınca, ya'nî dördüncü bâbdan olunca, bilmek, anlamak demektir. Beşinci bâbdan olunca, ahkâm-ı islâmiyyeyi bilmek, anlamak demektir. (**Ahkâm-ı islâmiyye**)yi bildiren ilme (**Fıkh ilmi**) adı verildi. Fıkh bilgilerini bilen kimseye (**Fakîh**) denir. Fıkh ilmi, insanların yapması ve yapmaması lâzım olan işleri bildirir. Fıkh bilgileri, Kur'ân-ı kerîmden, hadîs-i şerîflerden, icmâ'-ı ümmetden ve kıyâsdan meydâna gelmektedir. Fıkh bilgisinin bu dört kaynağına (**Edille-i şer'iyye**) denir. Müctehidler, bu dört kaynaktan ahkâm çıkarırlarken dört (**Mezheb**)e ayrılmışlardır. Eshâb-ı kirâma “radı-yallahü teâlâ anhüm ecma'în” ve bunlardan sonraki asrda gelen müctehidlere (**Selef-i sâlihîn**) denildiğini, ikinci kısmın dördüncü maddesinde, imâmı anlatırken bildirmişdim. Selef-i sâlihîn'in söz birliğine (**İcmâ'-ı ümmet**) denir. Kur'ân-ı kerîmden veyâ hadîs-i şerîflerden veyâ icmâ'-ı ümmetden çıkarılan ahkâm-ı islâmiyyeye (**Kıyâs-ı fukahâ**) denir. Bir işin, halâl veyâ harâm olduğunu (**Kıyâs**) yolu ile anlamak için, halâl veyâ harâm olduğu bilinen başka bir işe benzetilir. Bunun için, o işi halâl veyâ harâm yapan sebebin, birinci işde de bulunması lâzımdır.

Fıkh ilmini kuran, ilk yapan, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfedir “rahmetullahi teâlâ aleyh”.

Fıkh ilmi, ya'nî (**Ahkâm-ı islâmiyye**), dört büyük kısma ayrılır:

1 — (**İbâdât**) olup beşe ayrılır: Nemâz, oruc, zekât, hac, cihâd. Herbirinin dalları çoktur. (**Dürr-ül-muhtâr**)da ve (**Redd-ül-muhtâr**)da diyor ki, (Cihâd, insanların islâm dînine çağırarak, kabûl etmeyenlerle [Bu çağırışı işitmelerine, işitenlerin imân etmelerine mâni' olan zâlimlerin orduları ile] kılâl, ya'nî harb etmektedir. [Harbi devlet yapar. Devletin ordusu yapar.] Harb edenlere [ya'nî devlete, orduya] mal ile, fikr [söz ve yazı] ile ve sayılarını arttırmak ile ve tedâvîleri ile [ve düâ ederek] yardım etmek de cihâddır. Hadîs-i şerîfde, (**Kâfirlere karşı malınızla, cânınızla ve dilinizle cihâd ediniz!**) buyuruldu. [Birinci kısımda, onsekizinci maddeyi okuyunuz!]. Sulh zemânında hudûd başında beklemek, harb vâsıtalarını kullanmasını ve bunun için lâzım olan fen bilgilerini öğrenmek de cihâddır. Müslimânların böyle cihâd etmeleri farz-ı kifâyedir. Düşman hücum ettiği zemân, kadın, çocuk herkese, ya'nî yakın olanlara, eğer bunların da gücü yetişmezse, uzakda ve daha uzaklarda olanlara da (**Farz-ı ayn**) olur. [(**İbn-i Âbidîn**) “rahmetullahi teâlâ aleyh” beşinci cild, ikiyüzyetmişikinci sahîfede diyor ki, (Kadınlar cihâda mestûre olarak ve zevci veyâ mahremi ile gider).] [Cihâd yapan devlete] yardım etmeyenler günâha girer. Hücum edince öldürüleceğini, hücum etmezse esîr olacağını anlıyan, harb etmez. Fekat, düşmanlara zarar, müslimânlara fâide mevcûd olunca, [fedâi olarak çıkıp] hücum etmesi iyi olur. Fâsik müslimânlara (**Nehy-i anilmünker**) yapmak [zararlarına mâni' olmak] böyle değildir. Nasîhat ile ve zor ile mâni' olmaları vâcib olanların, [din adamlarının ve diğer vazîfelilerin] fâidesi olmasa da, öldürüleceğini bilse de, mâni' olmaları câiz olur. Fitneye sebep olunca câiz olmaz. Kumandan kâfir şehri muhâsara edince, önce islâma da'vet olunur. Kabûl ederlerse, müslimânlar ile kardeş olurlar. Kabûl etmezlerse, cizye denilen vergiyi verip (**Zimmî**) olmaları istenir. Cizye, cezâ, karşılık demektir. Ölümünden kurtulma ve mallarını, canlarını, her dürlü haklarını koruma karşılığında, kâfirlerin devlete verecekleri paradır. İki dürlü cizye vardır: Birincisi, kâfirlerle sulh yaparken, karârlaşdırılan mikdârdır. Bu mikdâr, sonradan hiç değiştirilemez. Cizyenin ikincisi, her ay sonunda, fakîrlerden bir dirhem gümüş alınır [ki, yarım gram altın değerindedir]. Orta hâllilerden iki dirhem, zenginlerden dört dirhem alınır. Çalışamıyandan ve senenin yarısından fazla hasta olandan birşey alınmaz. Senede onbin dirhemden fazla geliri olana zengin denir. İkiyüz dirhemden fazla kazanan orta hâllidir. Ço-

cukdan, kadından, çok ihtiyârdan ve din adamlarından ve müslimândan cizye alınmaz. Zekât, uşr, cizye ve harâcdan başka hiç kimseden zorla vergi alınmaz. Alınrsa zulm olur. Sâhiblerine geri vermek lâzım olur.

[Devlet, millete hizmet için yapacağı bütün masrafları, beyt-ül-mâldan karşılar. Beyt-ül-mâlin gelirleri yok ise veyâ az olup, ihtiyâcı karşılayamıyor ise, devlet yapacağı hizmetlerin karşılığını milletten vergi olarak ister. Milletten bu vergi borçlarını devlete tam vaktinde ödemesi lâzımdır. Ödemiyenlerden zor ile alınır. Üçüncü kısım, 21. ci maddeye bakınız!]

Kâfir ordusunun kumandanı veyâ hükûmetleri, cizye vermeği de kabûl etmezse, [İslâm askeri] hücum eder. Cizyeyi kabûl ederlerse, vatandaş olur, islâmın adâleti altında hür olarak yaşarlar. İbâdetlerini yapmaları, birbirlerine hınzır ve alkollü içki satmaları sahîh olur. Birbirleri arasında ve müslimânlarla onlar arasında, müslimânlar arasındaki haklar ve cezâlar ve ticârî mu'âmeleler yapılır. Onlara içki haddi cezâsı yapılmaz. Fâizden başka âdetleri suç sayılmaz. [Çünkü fâiz, onların dîninde de harâmıdır.] Düşman ordusu kuvvetli ise, mal vererek bile, sulh yapmak câiz olur. Mürtedler kuvvetli olup şehirleri alırlar, oraları (**Dâr-ül-harb**) olursa, devletin zarûret hâlinde, onlarla da, sulh yapması câiz olur.

İslâmın beş şartından sonra, ibâdetlerin en üstünü cihâddır. Şehîdin, kul haklarından başka bütün günâhları afv olur. Kul haklarını da, Allahü teâlâ Kıyâmetde halâllaşdıracaktır. Cihâdda ve hac yolunda ve hudûd boyunda nöbetde ölenlere, Kıyâmete kadar, bu ibâdetlerin sevâbı devâmlı verilir. Bedenleri çürümez. Herbiri Kıyâmetde yetmiş kişiye şefâ'at eder). Abdülganî Nablüsî "rahmetullahi teâlâ aleyh" (**Hadîka**)da, ikinci cild, altıyüzotuzsekizinci sahîfede diyor ki, (Suda boğularak şehîd olana, karada şehîd olanın iki misli sevâb verilir).

Hadîs-i şerîfde, (**Ok atmasını ve ata binmesini öğreniniz!**) buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfde, (**Ok atmasını öğrenip, sonra unutan bizden değildir**), başka bir hadîs-i şerîfde, (**Oyunun fâidesi olmaz. Yalnız, ok atmağı öğrenmek ve atını terbiye etmek ve âilesi ile oynamak hakdır**) buyuruldu. Ya'nî fâideli ve lüzümlüdür. Bu hadîs-i şerîfler, bütün harb vâsıtalarının hâzırlanmasını ve kullanılmasının sulh zemanında öğrenilmesini emr ve teşvîk buyurmaktadır. Görülüyor ki, cihâda hâzırlanmak ibâdetdir. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", din düşmanları ile cihâdın üç dürlü olduğunu bildiriyor: Fi'l ile, kavî ile, düâ etmek ile. Fi'l ile cihâda hâzırlanmak, yeni silâhları yapmasını ve kullanmasını öğrenmek farz-ı kifâyedir. Zemanımızda ikinci savaş, ya'nî, dinsizlerin yazı ile, film ile, radyo ile, her çeşid propaganda ile saldırması aldı, yürüdü. Buna da karşı koymak cihâddır. [Bu kavî cihâdın dahâ mühim ve çok sevâb olduğu, İmâm-ı Rabbânî (**Mektûbât**)nın 65. ci ve 193. cü mektûblarında uzun yazılıdır. Bu iki cihâd, devletin emri ve izni ile yapılır. Devlete isyân etmemek, kanûnlara karşı gelmemek vâcibdir.]

2 — Fıkh ilminin ikinci kısmı (**Münâkehât**) olup, evlenme, boşanma, nafaka ve dahâ nice dalları vardır.

3 — Fıkhın üçüncü kısmı (**Mu'âmelât**) olup, alışveriş, kirâ, şirketler, fâiz, mîrâs... gibi birçok bölümleri vardır.

4 — (**Ukûbât**) ya'nî (**Had**) denilen cezâlar olup, başlıca altı kısma ayrılmaktadır: Kısâs, serhoşluk, sîrkat, zinâ, kazf, riddet, ya'nî mürted olmak cezâlarıdır. Cezâlar günâhı ta'kîb ettiği için (**Ukûbât**) denir.

Fıkhın ibâdât kısmını kısaca öğrenmek her müslimâna farzdır. Münâkehât ve mu'âmelât kısımlarını öğrenmek farz-ı kifâyedir. Ya'nî, başına gelenlerin öğrenmesi farz olur. [Her müslimânın, fıkhın dört kısmını, Dâr-ül-harbde de ahkâm-ı islâmiyyeye uygun yapması, uşr vermesi lâzımdır. Meselâ, kâfir ve mürted kadınların avret yerlerine, başlarına, kollarına, bacaklarına bakmak, Dâr-ül-harbde de harâmıdır. Yalnız, Dâr-ül-harbde, kâfirler ile yapılan mu'âmelâtın ahkâm-ı islâmiyyeye

uygun olmaması câizdir. Sigorta bahsine bakınız!] Mu'âmelât ve ukûbât kısımlarını, zimmîlerin de, ya'nî gayr-ı müslim vatandaşların da öğrenmeleri lâzımdır. Çünkü, zimmînin de mu'âmelâta ve ukûbâta uymasını islâmiyyet emr etmektedir. Dâr-ül-islâm'da bulunan kâfir müste'minin yalnız mu'âmelâta uyması lâzımdır.

Tefsîr, hadîs ve kelâm ilmlerinden sonra, en şerefli ilm fikh ilmidir. Fıkh bilgisi okumak, geceleri nâfile nemâz kılmaktan dahâ sevâbdır. Âlimlerden "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în" okumak da, yalnız okumaktan dahâ sevâbdır. Aşağıdaki altı hadîs-i şerîf, fıkhın şerefini göstermeğe kâfidir.

Allahü teâlâ bir kuluna iyilik etmek isterse, onu dinde fakîh yapar.

Bir kimse fakîh olursa, Allahü teâlâ, onun özlediği şeyleri ve rızkını, ummadığı yerlerden gönderir.

Allahü teâlânın en üstün dediği kimse, dinde fakîh olan kimsedir. İmâm-ı a'zamın üstünlüğünü göstermeğe, yalnız bu hadîs-i şerîf yetiştir.

Şeytâna karşı bir fakîh, bin âbiddin [ibâdet çok yapandan] dahâ kuvvetlidir.

Herşeyin dayandığı bir direk vardır. Dînin temel direği, fikh bilgisidir.

İbâdetlerin efdali, en kıymetlisi, fikh öğrenmek ve öğretmektir.

Hanefî mezhebindeki ahkâm-ı islâmiyye, Eshâb-ı kirâmdan Abdüllah ibni Mes'ûddan "radiyallahü anh" başlıyan yol ile meydâna çıkarılmışdır. Ya'nî, mezhebin reîsi olan imâm-ı a'zam Ebû Hanîfe, fikh ilmini, Hammâddan, Hammâd da, İbrâhîm-i Neha'îden, bu da Alkamadan, Alkama da, Abdüllah bin Mes'ûddan, bu da Resûl-i ekremden "sallallahü aleyhi ve sellem" almışdır.

Ebû Yüsuf, Muhammed, Züfer bin Hüzeyl ve Hasen bin Ziyâd, hep, İmâm-ı a'zamın talebesidir "rahimehümullah". Bunlardan, imâm-ı Muhammed, din bilgilerinde, bin kadar kitâb yazmışdır. Talebesinden olan imâm-ı Şâfi'înin annesini nikâh ettiği için, ölünce, kitâbları, imâm-ı Şâfi'îye mîrâs kalarak, imâm-ı Şâfi'înin bilgisinin artmasına hizmet etmişdir. Bunun için imâm-ı Şâfi'î (Yemîn ederim ki, fikh bilgim, imâm-ı Muhammedin kitâblarını okumakla arttı. Fıkh bilgisini derinleştirmek isteyen, Ebû Hanîfenin talebesi ile beraber bulunsun) dedi. Bir kerre de (Bütün müslimânlar, İmâm-ı a'zamın ev halkı, çoluk çocuğu gibidir) buyurdu. Ya'nî, bir adam, çoluk çocuğunun nafakasını kazandığı gibi, İmâm-ı a'zam da, insanların, işlerinde muhtâc oldukları din bilgilerini meydâna çıkarmağı kendi üzerine almış, herkesi güç bir şeyden kurtarmışdır. İmâm-ı Şâfi'înin ayrı bir mezheb kurması, İmâm-ı a'zamı beğenmemesi, ondan ayrılması demek değildir. Eshâb-ı kirâmın "radiyallahü teâlâ anhüm ecma'în" da ayrı mezhepleri vardı. Bununla beraber birbirlerini çok severler ve hurmet ederlerdi. Feth sûresinin son âyeti buna şâhiddir.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe "rahmetullahi aleyh", fikh bilgilerini toplayarak, kısımlara, kollara ayırdığı ve üsûller, metodlar koyduğu gibi, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" ve Eshâb-ı kirâmın "rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma'în" bildirdiği i'tikâd, imân bilgilerinin de topladı ve yüzlerce talebesine bildirdi. Talebesinden (İlm-i kelâm) ya'nî imân bilgileri mütehasısları yetişdi. Bunlardan imâm-ı Muhammed Şeybânînin yetişdirdiklerinden Ebû Süleymân Cürçânî ve bunun talebelerinden Ebû Bekr-i Cürçânî meşhûr oldu. Bunun talebesinden de, Ebû Nasr-ı İyâd, kelâm ilminde, Ebû Mensûr-i Mâtürîdîyi yetişdirdi. Ebû Mensûr, İmâm-ı a'zamdaki gelen kelâm bilgilerinin, kitâblara yazdı. Yoldan sapmış olanlarla çarpışarak, Ehl-i sünnet i'tikâdını kuvvetlendirdi, her tarafa yaydı.

İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe "rahmetullahi aleyh", hergün sabâh nemâzını câmi'de kılıp, öğleye kadar tâliblere cevâb verirdi. Öğleden önce, oturduğu yerde (Kaylûle) yapardı. Güneş zevâle yaklaşınca kaylûle yapmak, ya'nî biraz uyumak sünnet olduğunu, İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh", bey'-i fâsîd bâbında bildirmektedir. (Mevâhib-i ledünniyye)nin rü'yâ ta'bîri faslında ve (Şir'at-ül-islâm)da yazılıdır. Kaylûlenin öğleden sonra da yapılabileceği, (Mîzân)da yazılıdır.

Öğle nemâzından sonra, yatsıya kadar, talebeye ilm öğretirdi. Yatsıdan sonra evine gelip, biraz dinlenir, sonra câmi'e gider, sabâh nemâzına kadar ibâdet ederdi. Bu hâli, Selef-i sâlihinden, Mis'ar bin Kedâm-ı Kûfî ve başka kıymetli kimse-ler haber vermiştir.

Ticâret ederek halâl kazanırdı. Başka yerlere mal gönderir, kazancı ile talebe-sinin ihtiyâclarını alırdı. Kendi evine bol harc eder, evine harc ettiği kadar da, fakîrlere sadaka verirdi. Her Cum'a günü, anasının, babasının rûhu için, fakîrlere ayrı-rica yirmi altın dağıtırdı. Hocası Hammâdın "rahmetullahi teâlâ aleyh" evi tara-fına ayağını uzatmazdı. Hâlbuki, aralarında yedi sokak uzaklık vardı. Ortakların-dan birinin, çok mikdârda bir malı, islâmiyete uygun olmıyarak satdığını anlayın-ca, bu maldan kazanılan doksanbin akçanın hepsini fakîrlere dağıtıp, hiç kabûl et-medi. Kûfe şehrinin köylerini haydûdlar basıp, koyunları kaçırmışlardı. Bu çalınan koyunlar şehirde kesilip, halka satılabilir düşüncesi ile, o günden beri, yedi sene, Kûfede koyun eti alıp yimedi. Çünkü, bir koyunun, en çok yedi yıl yaşayacağını öğ-renmişti. Harâmıdan bu derece korkar, her hareketinde islâmiyeti gözetirdi.

İmâm-ı a'zam "rahmetullahi aleyh", kırk sene, yatsı nemâzının abdesti ile sa-bâh nemâzı kıldı [ya'nî yatsıdan sonra uyumadı]. Böyle olduğu (**Mevdû'ât-ül-ülûm**) ve (**Dürr-ül-muhtâr**)da ve (**İbni Âbidîn**) önsözünde ve (**Mizân-ül-kübrâ**)da senedleri ile yazılıdır. [Bu büyüklerin zevceleri de, kendileri gibi, Allahü teâlâyâ ibâdet etmeği, Onun dînine hizmet etmeği zevk edinmişler, kendi haklarını ve zevk-lerini, Allah yolunda fedâ etmişlerdi. Eshâb-ı kirâmın hepsi de, zevcelerinin arzû-ları ve iznleri ile, Allahın dînine yaymak için uzak yerlere cihâda gitmişler, çoğu şehîd olup geri dönmemişlerdi. Zevceleri de, bu sevâblara ortak oldukları için se-vinmişlerdi.] Ellibeş def'a hac yaptı. Son haccında, Kâ'be-i mu'azzama içine girip, burada iki rek'at nemâz kıldı. Nemâzda, bütün Kurân-ı kerîmi okudu. Sonra, ağ-layarak (Yâ Rabbî! Sana lâyıık ibâdet yapamadım. Fekat, senin akl ile anlaşılma-yacağını iyi anladım. Hizmetimdeki kusûrumu, bu anlayışıma bağışla!) diyerek düâ etdi. O ânda bir ses işitildi ki, (**Ey Ebû Hanîfe! Sen beni iyi tanıdın ve bana güzel hizmet etdin. Seni ve kıyâmete kadar, senin mezhebinde olup, yolunda gidenleri afv ve magfîret etdim**) buyuruldu. Hergün bir ve her gece bir kerre Kur'ân-ı ke-rîmi hatm ederdi. Bunlar (**Dürr-ül-muhtâr**)da ve (**İbni Âbidîn**)in önsözünde ve (**Hayrât-ül-hisân**)da ve (**Mir'ât-i kâinât**)da yazılıdır. (**Mir'ât**)da, (**Hazânet-ül-müftîn**) sonunda yazılı olduğu da bildirilmektedir. Bir rek'at nemâzda Kur'ân-ı kerîmin hepsini hatm etmek, yalnız, Osmân bin Affân ve Temîm-i Dârî ve Sa'îd bin Cübeyr ve imâm-ı a'zam Ebû Hanîfeye nasîb olmuştur. (**Şir'at-ül-islâm**)da di-yor ki, (Kur'ân-ı kerîmi kırk günde hatm etmek müstehabdır. Resûlullah "sallal-lahü aleyhi ve sellem" senede bir kerre hatm ederdi. Çünkü, Onun mübârek kal-binde yerleşmişti. Kur'ân-ı kerîmi okurken, ma'nâsını düşünmek ve kalbine yer-leştirmek lâzımdır. Bunun için, üç günden önce hatm etmeği yasak etmiştir. Os-mân bin Affân, Zeyd bin Sâbit, Abdûllah ibni Mes'ûd, Übeyy-übnül Kâ'b-il-Haz-recî ve birçok sahâbîler "radıyallahü teâlâ anhüm ecma'in", haftada bir kerre hatm ederlerdi. Âbidler, haftada iki kerre, ilm neşr edenler, haftada bir kerre hatm okumalıdır). Hadîs-i şerîfde, (**Kur'ân-ı kerîmi üç günden önce hatm eden, ma'nâ-sını anlayamaz**) buyuruldu. Hadîs-i şerîf, bir nemâzı hatm ile kılmağı yasaklama-makdadır. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" sülâ edenlerin, hâline ve işine uygun bir zemânda hatm etmesini emr buyururdu.

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", İmâm-ı a'zamın geleceğini haber ver-di. (**Diyâ-i ma'nevî**)de ve (**Mevdû'ât-ül-ülûm**)da ve (**Hayrât-ül-hisân**)da ve (**Mir'ât-i kâinât**)da ve (**Dürr-ül-muhtâr**)da yazılı olan ve (**İbni Âbidîn**)de sahîh ol-duğu bildirilen hadîs-i şerîfde, (**Âdem ve bütün Peygamberler "aleyhimüsselâm", benimle öğündüğü gibi, ben de, ümmetim içinde, soy adı Ebû Hanîfe, ismi Nu'mân olan bir kimse ile öğünürüm ki, ümmetimin ışığı olacaktır. Onları, yoldan çıkmak-**

dan, cehâlet karanlığına düşmekden koruyacaktır) buyurdu. **(Yüzelli senesinde dünyânın zîneti gider)** hadîs-i şerîfinin, İmâm-ı a'zam için olduğunu, büyük âlim İbni Hacer-i Mekkî bildiriyor. Çünkü, İmâm-ı a'zam, [150] senesinde, yetmiş yaşında iken vefât etdi. Şemseddîn Sâmî beğ, **(Kâmûs-ül-a'lâm)**da diyor ki:

(İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin adı Nu'mandır. Babasının adı Sâbitdir. Ehl-i sünnetin dört büyük imâmının birincisidir. Muhammed aleyhisselâmın parlak olan dîninin büyük bir direğidir. Acemistânın ileri gelenlerinden birinin soyundandır. Dedesi, islâm dînini kabûl etmişdi. [80] yılında, Kûfe şehrinde doğdu. Eshâb-ı kirâmdan "aleyhimürrıdvân" Enes bin Mâlik ve Abdüllah bin Ebî Evfâ ve Sehl bin Sa'd-i Sâ'idî ve Ebüttufeyl Âmir bin Vâsile zemânlarına yetişmiştir. Fıkh ilmini, Hammâd bin Ebî Süleymândan öğrendi. Tâbi'inden birçok büyük zâtlarla ve imâm-ı Ca'fer Sâdıkla sohbet etdi. Çok hadîs-i şerif ezberledi. Mezheb imâmı olmasaydı, büyük bir hakîm, fikr adamı olacak şekilde yetişdi. Üstün bir akl ve herkesi şaşırtan zekâsı vardı. Fıkh ilminde, az zemânda, eşi, benzeri olmıyan bir dereceye yükseldi. Mervân bin Muhammedin Irâk vâlisî Yezîd bin Amr, kendisine, Kûfe mahkemesi hâkimliğini teklîf etdi ise de, zühd ve takvâsı ve vera'ı da ilmi ve zekâsı gibi son derece çok olduğundan, kabûl etmedi. İnsanlık dolayısı ile kulların hakkını gözetmekte kusûr etmesinden korktu. Yezîdin emri ile başına yüzon kamçı vurulduğu hâlde, yine kabûl etmedi. İkinci Abbâsî halifesi Ebû Ca'fer Mensûr tarafından Bağdâd şehrine çağırıldı. Hâkim olması emr edildi ise de, yine kabûl etmedi.

Fıkh ilmini ilk olarak kollara ayırmış, her branşın bilgilerini ayrı ayrı toplamış ve **(Ferâiz)** ve **(Şurût)** kitâblarını yazmıştır. Fıkhdaki çok geniş bilgisini ve hele kıyâsdaki hârik-ul'âde kuvvetini ve zühd ve takvâdaki ve hilm ve salâhdaki, akllara hayret veren üstünlüğünü bildiren kitâblar, sayılamıyacak kadar çoktur. Talebesi pekçok olup, içlerinden büyük müctehidler yetişmiştir. [150] yılında, yetmiş yaşında vefât etdi. Ebû Ca'fer Mensûrun emr ettiği temyîz başkanlığını kabûl etmediği için, zindâna atıldı. Kamçı ile döğüldü. Hergün on kamçı arttırılarak döğüldü. Kamçı sayısı yüz olduğu gün şehîd oldu. Selçûkî pâdişâhlarından sultân Melikşâhın vezîrlerinden Ebû Sa'îd-i Harezmî, Ebû Hanîfe hazretlerinin mezârı üzerine mükemmel bir türbe yaptı. Sonra, Osmânlı pâdişâhları "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in", bu türbeyi çok def'a ta'mîr ve tezyîn eyledi.

Hanefî mezhebi, Osmânlı devleti zemânında her yere yayıldı. Devletin resmî mezhebi gibi oldu. Bugün, dünyâ yüzünde bulunan Ehl-i islâmın yarısından fazlası ve Ehl-i sünnetin pekçoğu, Hanefî mezhebine göre ibâdet etmektedir).

(Mir'ât-ül-kâinât) kitâbında diyor ki:

(İmâm-ı a'zâmın babası Sâbit, Kûfede, imâm-ı Alî ile "radıyallahü anh" buluşup, İmâm hazretleri, buna ve evlâdına düâ buyurmuşdu. [Bunu **(Dürr-ül-muhtâr)** ve **(Mevdû'ât-ül-ulûm)** ve **(Gâliyye)** kitâbları yazmakda, **(İbni Âbidîn)** vesîkasını da bildirmektedir.] Eshâb-ı kirâmdan Enes bin Mâliki ve dahâ üç veyâ yedisini "radıyallahü teâlâ anhüm ecma'in" gördü. Bunlardan hadîs-i şerîfler öğrendi.

Hadîs-i şerîfde, **(Ümmetimden, Ebû Hanîfe adında biri gelecektir. Bu, kıyâmet günü, ümmetimin ışığı olacaktır)** buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Nu'mân bin Sâbit adında ve Ebû Hanîfe denilen biri gelecek, Allahü teâlânın dînini ve benim sünnetimi canlandıracaktır)** buyuruldu. **(Ebû Hanîfe adında biri gelir. O, bu ümmetin en hayrlısıdır), (Ümmetimden biri, sünnetimi canlandırır. Bid'atleri öldürür. Adı, Nu'mân bin Sâbitdir), (Her asrda, ümmetimden, yükselenler olacaktır. Ebû Hanîfe, zemânının en yükseğidir), (Ümmetimden, Ebû Hanîfe adında biri gelecektir. İki küreği arasında ben vardır. Allahü teâlâ, dînini, onun eli ile canlandırır)** hadîs-i şerîfleri meşhûrdur. Âlimlerden biri, rü'yâda, Resûlullaha "sallallahü aleyhi ve sellem", (Ebû Hanîfenin ilmi için ne buyurursunuz?) dedi. Cevâbında, **(Onun ilmi herkese lâzımdır)** buyurdu. Başka bir âlim, rü'yâsında, (Yâ Resû-

lallah! Kûfe şehrindeki Nu'mân bin Sâbitin bilgileri için ne buyurursunuz?) dedi. **(Ondan öğren ve onun öğrettiği ile amel et. O, çok iyi kimsedir)** buyurdu. İmâm-ı Alî “radiyallahü anh” (Size, bu Kûfe şehrinde bulunan, Ebû Hanîfe adında birini haber vereyim. Onun kalbi, ilm ile, hikmet ile dolu olacaktır. Âhır zemânda, birçok kimse, onun kıymetini bilmiyerek helâk olacaktır. Nitekim, şî'iler de, Ebû Bekr ve Ömer için helâk olacaktır) dedi. İmâm-ı Muhammed Bâkır “rahmetullahi aleyh”, Ebû Hanîfeye “rahmetullahi teâlâ aleyh” bakıp (Ceddimin dînini bozanlar çoğaldığı zemân, sen onu canlandıracaksın. Sen korkanların kurtarıcısı, şaşırانların sığınağı olacaksın! Sapıkları doğru yola çevireceksin! Allahü teâlâ yardımcın olacak!) buyurdu.

Yukarıdaki hadîs-i şerîflerden birinci, ikinci ve beşincileri, **(Hayrât-ül-hisân)** da ve allâme Taşkoprülünün **(Mevdû'ât-ül'ulûm)** kitâbında da yazılıdır. Kıymetli fıkıh kitâbı **(Dürr-ül-muhtâr)**ın müellifi, önsözünde, **(Âdem “aleyhisselâm” benimle öğündüğü gibi, ben de ümmetinden bir kimse ile öğünürüm. İsmi Nu'mân, soyadı, Ebû Hanîfedir. Ümmetimin ışığıdır)** ve **(Peygamberler benimle öğündükleri gibi, ben de Ebû Hanîfe ile öğünüyorum. Onu seven, beni sevmiş olur. Onu sevmiyen, beni sevmemiş olur)** hadîs-i şerîflerini yazıyor ve İbni Cevzînin buna mevdû' demesi te'assubundandır, ya'nî inâdındandır. Çünkü, çeşidli yollardan bildirilmişdir diyor. İbni Âbidîn, bu hadîslerin sahîh olduğunu bildiriyor ve bu satırları açıklarken buyuruyor ki, (İbni Hacer-i Mekkînin, **(Hayrât-ül-hisân)** kitâbında bildirdiği gibi, **(Buhârî)** ve **(Müslim)**deki hadîs-i şerîfde, **(İmân süreyyâ yıldızına çıksa, Fâris oğullarından biri, elbette alıp getirir)** buyuruldu. Fâris demek, İrânın Fers denilen memleketindeki insanlar demektir. İmâm-ı a'zamın dedesi buradandır. Bu hadîs-i şerîfin, İmâm-ı a'zamı “rahmetullahi teâlâ aleyh” gösterdiği açıktır. Bunda hiç şübhe yoktur.)

Süyûtî, Zehebî ve Askalânî gibi hadîs âlimleri, birkaç hadîs-i şerîfe mevdû' demişler ise de, bu sözleri, (Benim mezhebimdeki sahîh olmak şartları yoktur) demektir. Uydurma hadîsdir demek istememişlerdir. İbni Teymiyye, İbni Cevzî ve Aliyy-ül-kârî gibi kimselerin te'assub ile, hased ile yazdıklarına aldanarak, kıymetli kitâblarda bulunan bu hadîs-i şerîflere uydurma dememelidir. İkinci kısımda, beşinci maddeyi okuyunuz! **(Berîka)** kitâbının üçyüzonuncu sahîfesinde diyor ki, **(Buhârî)**de ve **(Müslim)**deki hadîs-i şerîfde, **(İnsanların en hayırlısı, benim asrında bulunan müslimânlardır. Ya'nî Eshâb-ı kirâmıdır. Onlardan sonra en iyileri, onlardan sonra gelenlerdir. Ya'nî Tâbi'îndir. Onlardan sonra da en iyileri, onlardan sonra gelenlerdir. Onlardan sonra gelenlerde, yalan yayılır. Bunların sözlerine ve işlerine inanmayınız!)** buyuruldu. Bu hadîs-i şerîf, vehhâbîlerin **(Feth-ul-mecîd)** kitâbında da yazılıdır. Eshâb-ı kirâmın hepsi, onlardan sonraki asrlarda gelenlerin ise çoğu, hadîs-i şerîfde bildirildiği gibidirler. İmâm-ı a'zam, bu hadîs-i şerîfde müjdelenen Tâbi'înden biridir. Hattâ, Tâbi'înin en üstünlerinden olduğunu, bütün müslimânlar, hattâ dinli dinsiz her ilm adamı bilmektedir. İmâm-ı a'zam “rahmetullahi teâlâ aleyh”, bu hadîsle müjdelenenlerin en üstünlerinden biri olduğundan, onun şânını, yüksekliğini anlatmak için, başka hadîs-i şerîf aramağa lüzûm yoktur. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin büyüklüğünü bildiren âlimlerden birisi Muhammed bin Mahmûd Hârezmîdir. İmâmın Müsnedini şerh etmiş ve başında faziletlerini bildirmişdir. Bu yazısı **(Üsûlül-erbe'a)** sonunda mevcûddur.

Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, yukarıdaki hadîs-i şerîfde, mezheb imâmalarını överken, vehhâbîler için bakınız ne buyuruyor: **(Tenbîh)**de ve **(Muhtasar-ı tezkire)**de yazılı iki hadîs-i şerîfde, **(Kıyâmete yakın ilm azalır, cehâlet artar)** ve **(İlm azalması, âlimlerin azalması ile olur. Câhil din adamları, kendi görüşleri ile fetvâ vererek fitne çıkarırlar. İnsanları doğru yoldan sapdırırlar)** buyurdu. Bu hadîs-i şerîfler, son zemânlarda, câhil, fâsık ve sapık din adamlarının çoğalacaklarını, müslimânları aldatacaklarını haber vermektedir).

Gençliğinde kelâm ilmine ve ma'rifete çalışıp, pek mâhir oldu. Sonra, imâm-ı Hammâda onsekiz yıl hizmet edip yetişdi. Hammâd vefât edince, onun yerine, müctehid ve müftî oldu. İlmi, üstünlüğü her yere yayıldı. İlmi, fazîleti, zekâsı, anlayışı, zühd ve takvâsı, emâneti, çabuk cevâblı olması, dîne bağlılığı, doğruluğu ve bütün insanlık olgunluklarında, herkesin üstünde idi. Zemânında bulunan ve sonra gelen bütün müctehidler ve başka âlimler, üstün kimseler, hattâ hıristiyanlar, kendisini hep medh etmiş, övmüşdür. İmâm-ı Şâfi'nin (Fıkh bilgisinde, herkes, Ebû Hanîfenin çocuklarıdır) buyurduğu (**Hayrât-ül-hisân**) ve (**Mîzân-ül kübrâ**) ve (**Mir'ât-i kâinât**) ve (**Mevdû'ât-ül-ulûm**)da yazılıdır. Hâfız Zehebî, (**Es-sahîfe fî menâkıb-i Ebî Hanîfe**)de ve İbni Hacer-i Mekkî, (**Kalâid-ül-ukbân fî-menâkıb-in Nu'mân**)da ve Hamevî, (**Eşbâh**) şerhinin başında ve Muhammed bin Yûsûf, (**Sîret-i Şâmî**)de ve müftî Mahmûd Pişâvürî, fârisî (**Huccet-ül-islâm**) kitâbında, imâm-ı Şâfi'nin (Fıkh âlimi olmak isteyen, Ebû Hanîfenin kitâblarını okusun!) dediği ve bunu imâm-ı Müzenînin haber verdiğini yazmaktadır. Bir kerre de (Ebû Hanîfe ile teberrük ediyorum. Hergün, mezârını ziyâret ediyorum. Zor bir durumda kalınca, Onun kabrine gidip, iki rek'at nemâz kılarım. Allahü teâlâya yalvarırım. Dileğimi verir) buyurduğunu, yine bu kitâblar yazmakta ve (**İbni Âbidîn**) ön-sözünde ve (**Şevâhid-ül-hak**) yüztaltmışaltıncı sahîfede bunu îzâh etmektedir. (**Gâliyye**)de diyor ki, (İmâm-ı Şâfi'î, Ebû Hanîfenin kabri yanında sabâh nemâzını kılar, Ona hurmeten, kunût okumazdı. Yeryüzünde Ebû Hanîfeden üstün âlim yokdu). İmâm-ı Şâfi'î, İmâm-ı a'zamın ikinci talebesi olan imâm-ı Muhammedin talebesi idi. (Allahü teâlâ, bana ilmi iki kimseden ihsân etdi. Hadîsi, Süfyân bin Uyeyneden, fıkhı, Muhammed Şeybânîden öğrendim) buyurdu. Bir kerre de (Din bilgilerinde ve dünyâ işlerinde, kendisine minnetdâr olduğum bir kişi vardır. O da, imâm-ı Muhammeddir) buyurdu. Yine imâm-ı Şâfi'î buyurdu ki, (İmâm-ı Muhammedden öğrendiklerimle, bir hayvan yükü kitâb yazdım. O olmasaydı, ilmden birşey edinemeyecektim. İlmden, herkes, Irâk âlimlerinin çocuklarıdır. Irâk âlimleri de, Kûfe âlimlerinin talebesidir. Kûfe âlimleri ise, Ebû Hanîfenin talebesidir). İmâm-ı a'zam, dörtbin kimseden ilm aldı. Hanefî mezhebinde, beşyüzbin din mes'elesi çözülmüş, hepsi cevâblandırılmışdır.

İmâm-ı a'zamın takvâsı çok fazla idi. Halâl yemek için, ticâret yapardı. Ortakları vardı. Şübheli sandığı binlerle lira kazancı, fakîrlere ve din adamlarına dağıtırdı. Yüzlerce talebesini kendi kazancından besler, ihtiyâclarını giderirdi. Otuz yıl, hergün oruc tuttu. [Yalnız bayramlarda beş gün tutmazdı.] Geceleri nemâz kıldı. Günün çok sâatini, mescidde ders vermekle, halkın sorularını cevâblandırmakla geçirirdi. Geceleri, mescidde ve evinde, sâhibine ibâdet ederdi. Kırk yıl, yatsının abdesti ile sabâh nemâzını kıldı. Çok kerre, bir rek'atda veyâ iki rek'atda bütün Kur'ân-ı kerîmi okurdu. Ba'zan da, yalnız bir azâb veyâ rahmet âyetini nemâzda veyâ nemâz dışında tekrâr tekrâr okuyup, hıçkırığa hıçkırığa ağlar, sızlardı. İştitenler, hâline acırdı. Fakîrlere gibi giyinirdi. Ba'zan da, Allahü teâlânın ni'metlerini göstermek için çok kıymetli elbise giyerdi. Ellibeş kerre hac yaptı. Yalnız rûhu kabz olduğu yerde, yedibin kerre hatm-i Kur'ân okumuşdu. (Ömrümde bir kerre güldüm. Ona da pişmânım) demiştir. Az söyler, çok düşünürdü. Ba'zı din konularında, talebesi ile münâzara, konuşma yapardı. Bir gece, yatsı nemâzını cemâ'at ile kılıp çıkarken, bir ayağı kapının dışında, bir ayağı dahâ mescidde iken, bir konu üzerinde, talebesi Züfer ile sabâh ezânına kadar konuşup, ikinci ayağını dışarı çıkarmadan, sabâh nemâzını kılmak için, yine mescide girmiştir. İmâm-ı Alî "radıyallahü anh" (Dörtbin dirheme kadar nafaka câizdir) buyurdu diyerek, kazancının dörtbin dirheminden fazlasını fakîrlere dağıtırdı. Yezîd bin Amr, Kûfe şehrine vâlî ve hâkim yapmak istedi. Kabûl buyurmadı. Habs edip döğdüdü. Mubârek başı, yüzü şişti. Ertesi gün, İmâmı "rahmetullahi teâlâ aleyh" çıkarıp tekrâr tek-lîf ve sıkıştırdıkda (Danışayım) buyurup izn aldı. Mekke-i mükerrremeye gidip, beş altı yıl orada kaldı.

Halîfe Mensûr, İmâma çok hurmet ederdi. Onbin akça ile bir câriye hediye etmişdi. İmâm, kabûl etmedi. Bir akça, bir dirhem gümüş idi. Mensûr zâlim idi. [145] senesinde, İbrâhîm bin Abdûllah bin hazret-i Hasen, Medîne-i münevverede halîfeliğini i'lân eden kardeşi Muhammede yardım için asker topluyordu. Kûfeye gelmişti. Ebû Hanîfe buna yardım ediyor diye yayıldı. Mensûr işitip, İmâmı, Kûfeden Bağdâda getirtti. Mensûr, haklı olarak halîfedir diye herkese bildirdi. Buna karşılık temyîz reisliğini verdi. Çok zorladı. İmâm-ı a'zam, çok takvâ sâhibi olup, dünyâ makâmlarına kıymet vermediğinden, kabûl buyurmadı. Mensûr, incinip habs etdi. Otuz değnek vurdurup, mubârek ayağından kan akdı. Mensûr pişmân olup, otuzbin akça gönderdi ise de, kabûl buyurmadı. Tekrâr habs edip, hergün on değnek fazla vurdurdu. Onbirinci günü, halkın hücumundan korkulup, zorla sırt üstü yatırıldı. Ağzına zehirli şerbet döküldü. [150] senesinde vefât ederken secde etdi. Nemâzını ellibin kadar kimse kıldı. Çok kalabalık olduğundan, güçlüğüle, ikindiye kadar kılındı. Yirmi gün nice kimseler gelip, kabri üzerinde nemâzını kıldı.

Yediyüzotuz talebesi vardı. Oğlu Hammâd, talebesinin ileri gelenlerinden idi.

İmâm-ı a'zam "rahmetullahi teâlâ aleyh" ile talebesi arasında, ba'zı mes'elelerde ayrılık olmuştur. (**Ümmetimin âlimleri arasındaki ayrılık, rahmetdir**) hadîs-i şerîfi, bu ayrılığın fâideli olduğunu haber vermektedir.

Allahü teâlâdan çok korkardı. Her işinde Kur'ân-ı kerîme uymağa çok dikkat ederdi. Talebesine (Bir iş için, sözüme uymıyan bir sened elinize geçerse, benim sözümlü bırakınız. O senede uyunuz!) buyururdu. Çünkü, talebesi de, kendisi gibi müctehid idiler. Bütün talebesi yemîn ediyor ki, (Ona uymıyan sözlerimizi de, elbette ondan işitdiğimiziz bir delîle, senede dayanarak söyledik).

Müftîler, İmâm-ı a'zamin sözü ile hareket etmelidir. Onun sözü bulunmazsa, imâm-ı Ebû Yûsûfe uymalıdır. Bundan sonra, İmâm-ı Muhammedin sözü ile amel olunur. İmâm-ı Ebû Yûsûf ile imâm-ı Muhammedin sözü bir tarafda, İmâm-ı a'zamin sözü karşı tarafda ise, müftî her iki tarafa göre fetvâ verebilir.

İbni Âbidîn'in ve türkçe (**Mecmû'a-i Zühdiyye**)nin önsözlerinde ve şeyh-ul-islâm Kemâl pâşa-zâde Ahmed bin Süleymân "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în" efendinin (**Vakfunniyyât**) kitâbında diyor ki, (Fıkh âlimleri yedi tabaka, yedi derecedir. En yüksek derecesi, ahkâm-ı islâmiyyede müctehid olanlardır. Bunlara mutlak müctehid denir. Dört mezheb imâmları böyledir. İkinci tabaka, mezhebde müctehid denilen büyük âlimlerdir. Ebû Yûsûf ve imâm-ı Muhammed Şeybânî ve İmâm-ı a'zamin diğer talebeleri böyledir. Bunlar, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin koymuş olduğu üsûl ve kâ'idelere uyararak, delillerden ahkâm çıkarırlar. Çıkardıkları hükmlerden ba'zıları, İmâm-ı a'zamin çıkarmış olduğu hükmlere uymuyabilir. [Bunlara da mezhebde mutlak müctehid denildiği (**Mizân-ül-kübrâ**)da sh. 17 de yazılıdır.] Üçüncü tabaka, mes'elelerde müctehid olan âlimlerdir. Bunlar, ortaya yeni çıkan mes'elelerin hükmlerini bulurlar. Bunların bulduğu hükmlerin ilk iki tabakanın hükmlerine uygun olmaları lâzımdır. Hassâf, Tahâvî, Kerhî, Şems-ül-eimme Halvânî, Şems-ül-eimme Serahsî, Pezdevî, Kâdîhân ve benzerleri olan derin âlimler, üçüncü tabakadan müctehidlerdir. Bunlardan sonra olan tabakalardaki âlimler müctehid değildir. Mukallidirdiler. Meselâ, dördüncü tabakadaki, (**Eshâb-ı tahrîc**) denilen âlimler, ictihâd yapamazlar. Mücmel, kısa bildirilmiş olup, iki dürlü anlaşılabilen hükmleri açıklayarak, bir ma'nâsını seçen Ebû Bekr Ahmed Râzî bunlardandır. 370 [m. 981] de Bağdâdda vefât etmiştir. Fıkh âlimlerinin beşinci tabakası, (**Eshâb-ı tercih**)dir. Kendilerine gelmiş olan, çeşidli haberler arasından sahîh, evlâ olanları seçerler. (**Kudûrî**) ve (**Hidâye**) sâhibi Burhâneddîn Merginânî bunlardandır. Altıncı tabaka, (**Eshâb-ı temyîz**) olup, kavî hükmleri za'îf olanlardan, zâhir haberleri, nâdir haberlerden ayıran mukallid âlimlerdir. (**Kenz**), (**Muhtâr**) ve (**İhtiyâr**), (**Vikâye**) ve (**Mecma'ul-bahreyn**) kitâblarının sâhibleri bunlardandır. Bun-

ların kitâblarında merdûd ve za'îf rivâyetler yoktur. Yedinci tabaka, yukarıda bildirilen hizmetleri yapamıyan, ancak önceki tabakaların kitâblarından doğru olarak nakl yapabilen, onları bildiren mukallidlerdir. [(**Tahtâvî**) ve (**İbni Âbidîn**)in ve (**Dürr-ül-muhtâr**) sâhibinin bunlardan olduğu, (**Mecmû'a-i Zühdiyye**)de yazılıdır.] Altıncı tabakadan âlimler kıyâmete kadar bulunacaklar, hakkı bâtıldan ayıracaklardır. (**Ümmetinden hak üzere olan âlimler, Kıyâmete kadar bulunacaktır**) hadîs-i şerîfi, bunu haber vermektedir.

(**Mîzân-ül-kübrâ**)nın önsözünde diyor ki, (Dört mezheb imâmından “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'ın” sonra, hiçbir âlim, mutlak müctehid olduğunu iddiâ etmedi. Yalnız imâm-ı Muhammed bin Cerîr-i Taberî “rahmetullahi teâlâ aleyh” böyle iddiâda bulundu ise de, kabûl edilmedi. İmâm-ı Süyûtî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, mezhebde mutlak müctehid olduğunu söyler ve şâfi'î mezhebine göre fetvâ verirdi. Tesavvufun yüksek derecesine varmış olan ârif-i kâmiller, zevk ve vicdân ile ictihâd sâhibi olurlar. Halâl olan şeyleri, güzel kokuları ile, harâmları da, habîs kokuları ile anırlarlar. Bir Ârif-i kâminden feyz almadıkça, ictihâd derecesine yükselmek mümkün değildir. Bu dereceye yükselen Velînin, bir mezhebi taklîd etmesine lüzûm kalmaz. Onların hanefî, şâfi'î olduklarını söylemeleri, bu dereceye yükselmeden evvel, taklîd etmiş oldukları mezhepleridir. Vilâyet derecelerine yükselbilmek için, dört mezhebden birinin fıkıh bilgilerini doğru olarak öğrenmek lâzımdır. Bunun için, Ehl-i sünnet i'tikâdında olan ve o mezhebe bağlılığı bilinen sâlih bir zâtdan dinliyerek veyâ böyle birinin yazdığı ilmihâl kitâbından okuyarak öğrenmek şarttır. İ'tikâdî bozuk, mezhebsiz bir din adamından dinliyerek veyâ ne olduğu belirsiz kimsenin yazdığı kitâbdan okuyarak öğrendiğine uyan yâhud dört mezhebden birini taklîd etmeyen sôfi, dalâlete düşer, (**zındık**) olur. Başkalarını da yoldan çıkarmakta şeytânın yardımcıları olur.)

[Yeni müslimân olan kimsenin veyâ âkıl ve bâliğ olan müslimân evlâdının, evvelâ (**Kelime-i şehâdet**) söylemesi ve bunun ma'nâsını öğrenip, inanması lâzımdır. Sonra, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarında yazılı olan i'tikâd, ya'nî îmân edilmesi lâzım olan bilgileri öğrenip, bunlara inanması lâzımdır. Sonra Ehl-i sünnetin dört mezhebinden birinin kitâblarında yazılı olan fıkıh bilgilerini, ya'nî islâmın beş şartını ve halâl, harâm olan şeyleri öğrenmesi ve bunlara inanması ve uygun yaşaması lâzımdır. Bunları öğrenmek ve uymak lâzım olduğuna inanmıyan, ehemmiyyet vermiyen (**mürted**) olur. Ya'nî kelime-i şehâdet getirerek müslimân olduktan sonra, tekrâr kâfir olur. Dört mezhebin i'tikâdî birbirinin aynıdır. Dört mezhebden birinin îmân ve fıkıh bilgilerine tâbi' olan [uyan] bir müslimâna (**Ehl-i sünnet**) veyâ (**Sünnî**) denir. Dört mezhebden birinde olmiyan kimsenin îmânı bozulur. Yâ, (**bid'at sâhibi**), ya'nî sapık müslimândır. Yâhud, mürted olur. Bunun her ikisi de, tevbe etmeden ölürse, muhakkak Cehenneme girecek, ateşde yanacaktır. Bir iş yaparken, özü hâsıl olup, bu işin kendi mezhebindeki şartlarından birine uyması güçleşen kimse, bu işi, dört mezhebden herhangi birindeki şartlarına uyarak yapar. Bu ikinci mezhebin, bu iş için olan şartlarının hepsine uyması lâzım olur. Bu şartlardan birine uyması zor olur, fekat kendi mezhebinde kolay olursa, bu işi yapması sahîh olur. İki mezheb zarûrî telfîk edilmiş olur. Kendi mezhebinde de zor olur ise, kendi mezhebindeki birinci şartı yapmaması câiz olur. Fekat, Eshâb-ı kirâmdan birinin ictihâdına göre câiz olabileceğini düşünmek iyi olur. İkinci kısım, 1. ci maddeye bakınız! Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” vefâtında hayâtında bulunan binlerce Sahâbînin herbiri müctehid idi. Dört mezhebden birini taklîd etmekte zorluk hâsıl olduğu zemân, Eshâb-ı kirâmdan birinin ictihâdına uygun olan ibâdetimiz sahîh olur. Özü olunca zann-ı gâlibimiz makbûl olur. Tevbe sûresinin 102. ci âyet-i kerîmesinde meâlen, (**Muhâcirinin ve Ensârın önce olanları ve bunlara tâbi' olanlar, Allahü teâlâdan râzıdır. Allahü teâlâ da onlardan râzıdır. Onlara Cennetleri hâzırladım. Burada sonsuz kalacaklardır**) buyurulmuşdur. Es-

hâb-ı kirâmın “rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma’în” âlemlere rahmet oldukları ve herhangi birine tâbi’ olanın sonsuz se’âdete kavuşacağı bu âyet-i kerîmeden de anlaşılmaktadır.]

**Muzdarib bir gönülle, kâbûslu hayâllerle,
vuslat-ı cânâna ve gülistâna elvedâ!
Gizli âh çekmelerle, içli iniltilelerle,
zevkine doymadığım nevbihâra elvedâ’!**

**Gökler karardı yine, hiçbir yer görünmüyor,
mübhem bir kuvvet beni, her an geri çekiyor,
Mâdem ayrılacaktın, yâ niçin geldin diyor,
basdığın azîz taş ve topraklara elvedâ’!**

**Göz yaşım ummân oldu, yol vermiyor geçeyim,
ayrılıp, göz nûrumdan, ben nereye gideyim?
Bu firâk ateşiyle, yanıp yanıp biteyim,
hergün yeniden doğan arzûlara elvedâ’!**

**Zulmet basdı cihânı, bütün emeller söndü,
kalbim kan ağlar dâim, rûhum çılgına döndü.
Demek ayrılık geldi ve bana yol göründü,
bu derdsiz yolculara, bu yollara elvedâ’!**

**Son bir def’a bakayım, o hüsn-i cemâline,
bir nazarın değişmem, bütün dünyâ mâline,
İster gülsün gâfiller, bu âşıkın hâline,
bundan böyle neş’e ve sürûrlara elvedâ’!**

**Rabbimden diliyorum, yakınlara gelmeni,
âh yine görebilsem, dünyâ göziyle seni!
Ayrılık pek yakıyor, al bağına bas beni,
fâidesiz hayâllere, hulyâlara elvedâ’!**

**Gözün, gönlün arkada, nereye gidiyorsun?
bakmağa kıyamazken, nasıl terk ediyorsun?
(Allaha ismarladık!) düşün kime diyorsun!
aslsız, hakikatsız, rü’yâlara elvedâ’!**

**Nereye gidiyorsun, ey yârine doymayan?
bir ân fazla görmeği bulunmaz ni’met sayan,
Hasretîle gün be gün, kavrul, alevlen ve yan!
cihânı tenvîr eden en son Nûra elvedâ’!**

**Nereye gidiyorsun, ondan nasıl ayrıldın?
seni yakan o değil, kendi kendini yakdın!
Düşün! Göz yaşları ile, kimin yüzüne bakdın?
ayrılırken inleyen bakışlara elvedâ’!**

**Mâzîyi hâle tebdil edip, seyredeceğim,
gönlümü gözyaşîle, tesellî edeceğim.
Derin iniltile âh, ayrılık diyeceğim,
yârı bırakıp giden, bu firâra elvedâ’!**

**Karşımdaki hayâlin, biraz dahâ kal diyor,
kalbini benim gibi, bu sevdâya sal diyor,
Öp elimi hasretle ve düâmı al diyor,
en derin sevgilerle, azîz yâra elvedâ’!**

17 — VEHHÂBİLİK NEDİR?

Vehhâbîliği kuran, Mehmed bin Abdülvehhâbdır. Binyüzonbir 1111 [m. 1699] de, Necdde, Hureymile kasabasında dünyâya gelmiş, 1206 [m. 1791] de, Der'iyede ölmüşdür. Önceleri, seyâhat ve ticâret için, Basra, Bağdâd, İrân, Hind ve Şâm taraflarına gitmiş, 1125 [m. 1713] de Basrada, ingiliz câsûslarından, Hempherin tuzağına düşerek, ingilizlerin (**İslâmiyyeti imhâ**) etmek çalışmalarına âlet olmuştur. (**İngiliz Câsûsunun İ'tirâfları**) kitâbımızda, Vehhâbîliğin kuruluşu uzun anlatılmaktadır. Eline geçirdiği, Ahmed ibni Teymiyyenin, Ehl-i sünnete uymıyan kitâblarını okumuş, (Şeyh-i Necdî) diye meşhûr olmuştur. Düşünceleri, ingiliz paraları ve ingiliz silâhları karşılığında, köylüler ve Der'iyeye ehâlîsi ile reisleri Muhammed bin Sü'üd tarafından desteklendi. Sapık din adamı Ahmed ibni Teymiyyenin fikrleri ile Hempherin yalanlarının karışımına (**Vehhâbîlik**) denir. (**Mir'ât-ül-Haremeyn**) kitâbının basıldığı 1306 [m. 1888] senesinde Necd emîri, Abdüllah bin Faysal idi.

Aşağıdaki bilgilerin çoğu (**Mir'ât-ül-Haremeyn**)den alınmıştır:

Mehmedin babası Abdülvehhâb, iyi bir müslimân idi. Bu ve Medînedeki âlimler, Abdülvehhâb oğlunun sözlerinden, yeni bir yol tutacağını anlamış, herkese, bununla konuşmamasını nasîhat etmişlerdi. Fekat, 1150 [m. 1737] de, Vehhâbîliği i'lân etdi. Yazdığı kitâblarda ve hele bunların en meşhûru olan (**Kitâb-üt-tevhîd**)de ve torunu Abdürrahmân bin Hasenin buna yaptığı (**Feth-ul-mecîd**) adındaki şerhde, ikiyüzlüden fazla, bozuk inanışları vardır. Bunlardan ba'zısı (**Üsûlül-erbe'a**) ikinci sahîfesinde yazılıdır. Bozuk inanışlarının temeli, üç mes'eledir:

1 — Amel, ibâdet, îmânın parçasıdır diyor. Bir farzı yapmıyan, meselâ farz olduğuna inandığı hâlde, bir nemâz kılmıyan kâfir olur diyor. Bunu öldürmeli, mallarını taksîm etmelidir diyorlar. Bunlar (**Feth-ul-mecîd**)in 17, 48, 93, 111, 273, 337 ve 348. ci sahîfelerinde yazılıdır.

2 — Peygamberlerin “aleyhimüsselâm” ve Evliyânın “kaddesallahü teâlâ esrâ-rehümül'azîz” rûhlarından şefâ'at istiyen, bunların mezârını ziyâret edip, bunları vesîle ederek düâ eden kâfir olur diyorlar. (**Feth-ul-mecîd**) kitâbının beşyüzcüncü sahîfesinde diyor ki, (Resûlullah hayâtda iken, düâ etmesini istemek câizdir. Hattâ, diri olan her sâlih kimseden, düâ etmesi istenir. Nitekim, hazret-i Ömer, Mekkeye umre yapmağa gideceği zemân, Resûlullah, (**Yâ Ömer, bizi düândan unutma!**) dedi. Dirilerin, cenâzeye ve kabrde olanlara da düâ etmeleri câizdir. Fekat, kabrde olandan düâ istemek câiz değildir. Allahü teâlâ, işitmiyenlerden düâ istemenin şirk olduğunu bildirdi. Ölüler ve gâib olan, uzakda olan diriler, işitmez ve cevâb vermezler. Bunların fâide ve zarârları olmaz. Eshâbdan ve onlardan sonra gelenlerden hiçbiri, Resûlullahın kabrinden birşey istemedi. Peygamber öldükden sonra, ondan birşey istemek câiz olsaydı, Ömer “radiyallahü anh” yağmur yağmasını Ondan isterdi. Hâlbuki, kabrine gelip, Ondan düâ, yardım istemedi. Diri ve hâzır olan hazret-i Abbâsdan düâ istedi). Yetmişinci [70] sahîfesinde diyor ki, (Ölüden ve yanında bulunmıyanlardan birşey istemek, onu Allaha şerîk yapmak olur).

Vehhâbîlerin bu sözlerini, yine kendi kitâbları yalanlıyor. (**Feth-ul-mecîd**)in ikiyüzbirinci sahîfesinde, (Buhârîde, Abdüllah ibni Mes'üd diyor ki, yidiğimiz ta'âmın tesbîh sesini işitirdik. Ebû Zer diyor ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, avucuna taş parçaları aldı. Bunların tesbîh sesleri işitildi. Resûlullahın hutbe okurken dayandığı odunun inlemesi haberi sahîhdir) diyor. Demek ki, Resûlullahdan başka mü'minler de, herkesin işitemeyeceği sesleri işitirmiş. Bu taşlar hazret-i Ebû Bekrin elinde iken de tesbîhlerinin işitildiği, aynı haberin sonunda bildirilmektedir. Hazret-i Ömerin, Medînedeki hutbe okurken, İrânda harb eden ordu kumandanı Sâriyeyi görerek, (Sâriye, dağdaki düşmandan korun!) dediğini ve Sâriyenin işiterek, dağı ele geçirdiğini bütün kitâblar bildirmektedir. Puta tapanlar için

gelmiş olan âyet-i kerîmelerle, bu sözlerini isbâta kalkışıyorlar. Hâlbuki, mü'minler [ya'nî Ehl-i sünnet], Peygamberlere “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” ve Evliyâyâ “aleyhirrahme” ibâdet etmez. Allahü teâlânın sevgili kulları olduğuna ve Allahü teâlânın, bunların hâtırı ve hurmeti ile, kullarına merhamet edeceğine inanır. Zararı, fâideyi yaratan, ancak Odur. Ondan başka ibâdete kimsenin hakkı yoktur, der. Kabr ziyâretine gidip, kabrdeki zât vâsıtası ile Allahü teâlâyâ düâ eder.

(İbni Âbidîn) nikâh sözleşmesinin son sahîfesinde diyor ki, (Allah ve Resûlullah şâhid olsunlar diyerek evlenmek câiz değildir. Hattâ böyle söylemek küfr olur diyenler vardır. Resûlullah gaybı bilir demek olur. Allahdan başkası için gaybı bilir diyen kâfir olur dediler. Hâlbuki, **(Tâtârhâniyye)**de, **(Hucce)**de ve **(Multekut)**de küfr olmaz diyor. Çünkü, Allahü teâlâ herşeyi Resûlünün rûhuna bildirir. Peygamberler, başkaları için gayb olan birçok şeyi bilirler. Cin sûresinin yirmialtıncı âyetinin meâlî, **(Allahü teâlâ, gaybdan bildiği şeylerden ba'zılarını yalnız Peygamberlerden dilediğine bildirir)** ise de, akâid kitâblarında, Evliyânın kerâmetlerinden biri, gaybların çoğunu bilmeleri olduğu yazılıdır. Mu'tezile fırkası [ve onların izinde olanlar], bu âyet-i kerîmeye dayanarak, Evliyâ gaybı bilemez diyorlar. Bunlara cevâb olarak deriz ki, bu âyet-i kerîme, gaybın vâsıtasız olarak ve yalnız vahy getiren meleğe bildirilmesini haber veriyor. Peygamberlere ve Evliyâyâ diğer melekler vâsıtası ile veyâ başka vâsita ile bildirilmektedir. **(Sell-ül-hisâm-il-Hindî li-nusrat-i seyyidinâ Hâlid-in-nakşibendî)** ismindeki kitâbımda Evliyânın kerâmetleri uzun yazılıdır. Lutfen oradan okuyunuz!) **(Tefsîr-i Mazherî)**de bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde buyuruyor ki, (Allahü teâlâ, Evliyâsına vâsıtasız da bildirir. Hazret-i Ömere Sâriyeyi gösterdi “radıyallahü teâlâ anhümâ”. Mûsâ aleyhis-selâmın annesine, oğlunu denize koymasını, yine geriye göndereceğini ve Peygamber yapacağını bildirdiğini haber veriyor. Havârilere vahy gibi bildirdiğini ve hazret-i Meryeme, **(Hurma kütüğünü salla; tâze hurma olacak. Onları yi!)** dediğini haber veriyor. Bunlar Peygamber değildi. Velî idiler). Fârisî **(Usûl-ül-erbe'a fi-terdid-il vehhâbiyye)** kitâbında geniş bildirilmiştir. Bu kitâb 1395 [m. 1975] de, İstanbulda tekrâr basdırılmışdır. Bu kitâbdan bir kısmı terceme edilerek, **(Kıyâmet ve Âhret)** ve **(Fâideli Bilgiler)** kitâblarına ilâve edilmiştir.

(Hadîka) ikinci cild, yüzyirmialtıncı sahîfede diyor ki: Resûlullah ile ve Eshâb-ı kirâm ile ve Tâbi'în ile, bunlar öldükden sonra da, Allahü teâlâyâ tevessül etmek, ya'nî bunların hurmeti için, dilekte bulunmak câizdir ve meşrû'dur. Tevessül etmek, şefâ'atini istemek demektir. Ehl-i sünnet âlimleri, bunun câiz olduğunu bildirdi. Mu'tezile fırkası ise inanmadı. Tevessül edenin düâsının kabul olması, tevessül olunanın kerâmeti olur. Ya'nî, öldükden sonra kerâmet göstermesi olur. Bid'at sâhibi, sapık olanlar buna inanmadı. İmâm-ı Münâvî **(Câmi'us-sagîr)** şerhinde, bu câhillere cevâb vermektedir. İmâm-ı Sübkî buyuruyor ki, (Resûlullah ile tevessül etmek, ya'nî istigâse etmek, ondan şefâ'at istemektir. Bu ise güzel bir şeydir. Önceki ve sonraki islâm âlimlerinden hiçbiri buna karşı birşey dememiştir. Yalnız İbni Teymiyye bunu inkâr etdi. Böylece doğru yoldan ayrıldı. Kendinden önce gelen âlimlerden hiçbirinin söylemediği bir bid'at çıkardı. Bu bid'ati ile müslimânların diline düşdü). Resûlullahın ismi ile kâsem ederek, ya'nî Resûlullah hakkı için diyerek, Allahü teâlâdan birşey istemenin câiz olduğunu, İbni Abdüsselâm uzun bildirmektedir. Resûlullahın vârisi olan Evliyâ ile de kâsem câiz olduğunu, Ma'rûf-i Kerhî bildirmekte ve **(Kuşeyrî)** risâlesi yazmaktadır. Yüzel-libirinci [151] sahîfesinde diyor ki, herhangi bir müctehidin câiz olur dediği birşeyi yapana mâni' olmamalıdır. Çünkü, dört mezhebden birini taklîd etmek câizdir. Bunun için, kabr ziyâret edenlere, Evliyânın mezârları ile teberruk edenlere, hastası iyi olmak için veyâ gâibi bulunmak için bunlara nezr yapanlara mâni' olmamalıdır. Adak yaparken, Evliyâyâ adak demek mecâz olup, türbeye hizmet edenlere adak demektir. Fakîre zekât verirken ödunc verdiğini söylemek gibidir ki, böy-

le söylemenin câiz olduğu bildirilmiştir. Burada söze değil, ma'nâya bakılır. Bunun gibi, fakîre verilen hediyeye, sadaka olur. Zengine verilen sadaka da hediyeye olur. [(VEKÂLET)e bakınız!]. İbni Hacer-i Hiytemî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, Evliyânın kabrlerine nezr yapılırken, onun çocuklarına veyâ talebesine yâhud orada bulunan fakîrlere sadaka olması gibi başka bir (**Kurbet**), ya'nî, başka bir hayr niyyet edilirse, bu nezrin sahîh olacağına fetvâ vermiştir. Böyle nezrlerin, niyyet edilen kimselere verilmesi lâzımdır. Şimdi türbelere yapılan nezrlerin hepsinde böyle niyyet edilmektedir. Veliye nezr sözünden bunu anlamak lâzımdır. Geçmiş Evliyâyâ dil uzatmak, onlara câhil demek, sözlerinden islâmiyete uymıyan ma'nâlar çıkarmak, öldükten sonra da kerâmet gösterdiklerine inanmamak ve ölünce velîlikleri biter sanmak ve onların kabrleri ile bereketlenenlere mâni' olmak, müslimânlara sû'i zan, zulm etmek, mallarını gasb etmek gibi ve hased, iftirâ ve yalan söylemek ve gıybet etmek gibi harâmıdır. (**Hadîka**)dan terceme temâm oldu.

(**Hadîka**)da, yüzseksenikinci sahîfede diyor ki, (Buhârînin, Ebû Hüreyreden “radiyallahü anh” haber verdiği hadîs-i şerîfde, (**Allahü teâlâ, kulum farzları yapmakla bana yaklaştığı gibi başka şeyle yaklaşamaz. Kulum nâfile ibâdetleri yapınca, onu çok severim. Öyle olur ki, benimle işitir. Benimle görür. Benimle herşeyi tutar. Benimle yürür. Benden her ne isterse veririm. Bana sığınınca, onu korurum buyurdu**) denilmektedir. Bu hadîs-i şerîf gösteriyor ki, farzlarla birlikte nâfile ibâdetleri yapan, Allahü teâlânın sevgisini kazanır. Bunların düâları kabul olur. Sa'îd bin İsmâ'îl Ebû Osmân Hayrî Nişâpûrî “rahmetullahi teâlâ aleyh” buyuruyor ki, bu hadîs-i şerîf, onun görmek, işitmek, gitmek, tutmak gibi her çeşid istediklerini, hemen ihsân ederim demektir). Üçüncü kısımda sonsöz sonuna bakınız! (**İşlerinizde sıkıştığımız zemân, kabrde olanlardan yardım isteyiniz!**) hadîs-i şerîfi de, Allahü teâlânın, sevdiği kullarına, ölü iken de bu kuvveti vermiş olduğunu göstermektedir.

İmâm-ı Birgivî, (**Etfâl-ül-müslimîn**) risâlesinde, (**Bir mü'minin kabrini ziyâret ederken, yâ Rabbî! Muhammed aleyhisselâm hurmetine, buna azâb yapma denirse, Allahü teâlâ, kıyâmete kadar azâbını durdurur**) hadîs-i şerîfini yazmaktadır.

Kabrdeki meyyitde his bulunduğunu bildiren çok hadîs-i şerîf vardır. Eshâb-ı kirâm ve Tâbi'nin-izâm (**Kabr-i se'âdet**)i ziyâret ve istigâse ederdi. Bunun için çok kitâb yazılmıştır. (**Hısn-ül-hasîn**)de düâ âdâbını anlatırken (Düânın kabûl olması için, Peygamberleri “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” ve sâlih kulları vesîle etmelidir. (**Buhârî**)deki hadîs-i şerîfde böyle bildirildi) buyurmaktadır.

Alî Râmîtenî hazretleri buyurdu ki, (Günâh işlememiş bir dil ile düâ ediniz ki, kabûl olsun!). Ya'nî, Hudâ dostlarının huzûrunda tevâzu' eyleyiniz, yalvarınız da, sizin için düâ etsinler. İstigâse, ya'nî bir Veliye tevessül de, bu demektir.

Abdülvehhâb oğlunun, Ehl-i sünneti, puta ve mezâra tapan kâfirler gibi bilmesi ve Ehl-i sünneti öldürmeğe ve mallarını almağa halâl demesi, nasslara [ya'nî âyetlere, hadîslere] yanlış ma'nâ verdiği içindir. (**Buhârî**)deki hadîs-i şerîfde Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, (**Kâfirler, kâfirler için gelmiş olan âyet-i kerîmeleri, müslimânlara yükletirler**) buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, (**Müslimân ismini taşıyanlardan en çok korktuğum kimse, Kur'an-ı kerîmin ma'nâsını, yerinden değışdirenlerdir**) buyurdu. Bu hadîs-i şerîfler, böyle zındıkların meydâna çıkacağını ve bunların dalâletde olduklarını haber vermektedir.

Mezârları ziyâret ile tevessül eden kâfir olsaydı, Peygamberimiz ile de tevessül edilmezdi. Hâlbuki, O, dünyâyâ gelmeden önce ve dünyâda diri iken ve vefâtından sonra, hep tevessül edilmiştir. (**Sevâhid-ül-hak**) yüzelliüçüncü [153] sahîfede yazılı, İbni Mâce hadîsinde, Peygamberimiz (**Allahümme innî es'elüke bihakkı-sâ'ilüne aleyke**), ya'nî (**Yâ Rabbî! Senden isteyip de, verdiğin kimselerin hatırı için, senden istiyorum!**) derdi ve böyle düâ ediniz buyururdu. Hazret-i Alînin “radiyallahü anh” annesi Fâtımayı “radiyallahü anhâ” kendi mübârek elleri ile mezâra koyunca, (**İğfir li ümmî Fâtimate binti Esed ve vessi'aleyhâ medhaleha bi-hakkı Ne-**

biyyike vel Enbiyâ-illezîne min kablî inneke erhamürrâhimîn) buyurduğunu, Taberânî ve İbni Hibbân ve Hâkim ve Süyûtî bildirmektedir. Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden Osmân bin Huneyf bildiriyor ki, iyi olması için düâ istiyen bir a'mâyâ, abdest alıp, iki rek'at nemâz kılmasını, sonra **(Allahümme innî es'elüke ve etevcecehü ileyke bi-Nebiyike Muhammedin Nebiyyirrahme, yâ Muhammed innî etevcecehü bike ilâ Rabbî fî hâceti-hâzihî, li tukdâ-li, Allahümme sheffi'hü fiyye)** okumasını emretmiştir. Bu düâ, **(Merâkıl-felâh)** ve bunun Tahtâvî hâşiyesi ve türkçe tercemesi olan **(Ni'met-i islâm)** kitâblarında, **(Hâcet nemâzi)** sonunda ve **(Şifâ üs-sikâm)** ve **(Nûr-ül-islâm)** da ve **(Dürerüseniyye)** de de yazılıdır. Eshâb-ı kirâm "radıyallahü teâlâ anhüm ecma'în", bu düâyı hep okurdu. Hâkimin bildirdiği sahîh hadîsde buyuruldu ki, Âdem "alâ Nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm" Cennetden çıkarılınca, çok düâ etdi. Tevbesi kabûl olmadı. Nihâyet (Yâ Rabbî! Oğlum Muhammed hurmeti için, bu babaya merhamet et) deyince, düâsı kabûl oldu ve **(Yâ Âdem! Muhammed aleyhisselâmın ismi ile, her ne isteseydin kabûl ederdim, Muhammed olmasaydı, seni yaratmazdım)** buyuruldu. Bu hadîs-i kudîsî, **(Mevâhib)** ve **(Envâr)**ın başında da yazılıdır. Böyle olduğunu, Âlûsînin **(Gâliyye)** kitâbı da, yüzdokuzuncu sahîfesinde uzun bildirmektedir. Bu düâlarda bulunan **(hak)** kelimesi, hurmet, kahmet demektir. Sevdiklerine verdiği kıymetli dereceler hâtırı için istemekdir. Çünkü, hiçbir mahlûkun, hiçbir bakımdan, Allahü teâlâda hakkı yoktur.

Sûâl: O zemân, Muhammed "aleyhisselâm" dünyâda yokdu. Üçyüzonüçbin sene sonra dünyâyı teşrif edecekti. Âdem "aleyhisselâm", Onu nereden bildi?

Cevâb: Âdem "aleyhisselâm", Cennetde iken, Cennetin her yerinde ve Arş üzerinde **(Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah)** yazılı gördü. Onun, Allahü teâlânın en sevgili kulu olduğunu, bundan anlamıştı. Bunlar, oralarda islâm harfleri ile yazılı idi. Demek ki, o harfler, insan yapısı değildir. Dünyâ ve Âdem yokken, o harfler vardı. Bütün kitâblar ve sahîfeler, islâm harfleri ile gönderilmiştir.

Bu düâlar gösteriyor ki, Allahü teâlânın sevdikleri ile tevessül etmek, ya'nî onları araya koyarak, onların hâtırı ve hurmeti ile Ondan istemek câizdir.

İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh", beşinci cild, beşyüzyirmidördüncü sahîfede buyuruyor ki, (Resûlullahı vesîle kılarak Allahü teâlâyâ düâ etmek güzel olur. Önce ve sonra gelen âlimlerden hiçbiri buna karşı birşey demedi. Yalnız İbni Teymiyye bunu kabûl etmedi. Hiç kimsenin söylemediğini söyleyerek ortaya bir bid'at çıkarmış oldu. Böyle olduğunu, İmâm-ı Sübkî güzel açıklamaktadır).

Ahmed bin Seyyid Zeynî Dahlân "rahmetullahi teâlâ aleyh", Mekkenin müftüsü ve reîs-ül-ulemâsı ve Şâfi'î şeyh-ul-hutebâsı idi. Birçok eserleri olup, **(Hülâsat-ül-kelâm fî beyân-i umerâ-il beled-il-harâm)**, **(Firredd-i alel-vehhâbiyyet-i-etbâ-i mezheb-i İbni Teymiyye)** ve **(Ed-Dürer-üs-seniyye)** kitâblarında bunların içyüzlerini açıklamakta, yanlış yolda, sapık olduklarını âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerle göstermektedir. **(Hülâsat-ül-kelâm)**da, şöyle demektedir:

Resûlullahı hayâtda iken de, vefâtından sonra da, vesîle ederek düâ etmek sahîhdür ve câizdir. Bunun gibi, Evliyâyı ve Sâlihleri vesîle ederek düâ etmek câiz olduğunu hadîs-i şerîfler göstermektedir. **[(Feth-ul-mecîd)** kitâbının 167, 170, 191, 208, 248, 353, 414, 416, 482, 486 ve 504. cü sahîfelerindeki yazılar müslimânlara iftirâdır.] Hazret-i Ömerin yağmur düâsına çıkarken hazret-i Abbâsı götürmesi, Resûlullahdan başkası ile de tevessül olunabileceğini göstermek için idi. [Yağmur düâsının nasıl yapılacağı **(İslâm ahlâkı)** kitâbımızda yazılıdır.] Ehl-i sünnet âlimleri buyuruyorlar ki: Te'sîri veren, yaratan, îcâd eden, fâide ve zarâr veren, yok eden ancak Allahü teâlâdır. Onun şerîki yoktur. Peygamberler ve bütün diriler ve ölüler, te'sîr, fâide ve zarâr yaratamazlar. Hiçbir şeye te'sîr yapamazlar. Yalnız, Allahü teâlânın sevgili kulları oldukları için, onlarla bereketleniriz. Onlar da, dirilerin te'sîr etdiğine, ölülerin te'sîr etmediğine inanıyorlar. **(Feth-ul-mecîd)** kitâbının 70, 77, 98, 104, 239, 248, 323, 503 ve 504. cü sahîfelerinde, (Meyyitden ve gâ-

ib olan diriden birşey istiyen müşrik olur. İnsandan kudreti yetişen şeyler istenir. Yalnız Allahın kudretinde olan şeyleri insandan istemek câiz değildir) diyor. Yetmişinci [70] sahifesinde, (Diri, kendinden istenilen şey için düâ eder. Allah da kabûl edip, o şeyi yaratır. Ölüden ve gâib olandan istemek, kudreti içinde olmıyanı istemektir. Bu ise, şirk olur) diyor. Yüzotuzaltıncı [136] sahifesinde, (Sâlih kimselerin kabrleri ile teberrük etmek, Lât, Menât putlarına tapınmak gibi şirkdir) diyor. İkiyüzsekizinci [208] sahîfede, (İhtiyâcını ölüden istemek, ölüden istigâse etmek şirkdir. Ölüden kendisine şefâ'at etmesini istemek câhillikdir. O, Allahın izni olmadan kimseye şefâ'at edemez. Ondan istigâse etmek, şefâ'at etmesini istemek, şefâ'at etmesine izn verilmesi için sebep yapılmamıştır. Şefâ'ate sebep î mânîdir. İstigâse eden ise müşrikdir. İzn verilmesine mâni' olmaktadır) diyor. Hâlbuki bu kitâb, kendi kendini yalanlamaktadır. Çünkü, ikiyüzüncü [200] sahifesinde, (Gökler Allahdan korkar, Allah göklerde his yaratır. Anlarlar, Kur'ân'da, yerlerin ve göklerin tesbîh etdikleri bildirildi. Resûlullahın avucuna aldığı taş parçalarının tesbîh etdiklerini ve mesciddeki Hannâne denilen direğin inlediğini ve yemeğin tesbîh ettiğini Eshâb işitdiler) diyor. [Dağlarda, taşlarda, direkde his ve idrak olduğunu söyleyip de, Peygamberlerde ve Evliyâda his olmaz demeleri, şaşılacak şeydir. Dirilere tevessül olunur, ölülere tevessül olunmaz demekle kendileri müşrik oluyorlar. Çünkü bu söz, diriler duyar ve te'sîr eder, ölüler duymaz ve te'sîr etmez demektir. Allahdan başkasının te'sîr ettiğine inanmak olur. Böyle inananlara kendileri müşrik diyor. Hâlbuki, ölü de, diri de birer sebebedir. Te'sîr eden, yaratan yalnız Allahü teâlâdır.] (**Âlûsî tefsîri**)nde yazılı olan, İmâm-ı a'zamın, Resûlullahı vesîle yaparak düâ etmeği yasak ettiği doğru değildir. Çünkü, İmâm-ı a'zamdaki böyle bir haberi hiçbir âlim bildirmemiştir. Vesîle edileceğini bildirmişlerdir. Tevessül, teşeffü', istigâse ve teveccüh, hep aynı şey demektir. Hepsî câizdir. (**Buhârî**) hadîsinde, (**Kıyâmet günü insanlar, önce Âdem aleyhisselâma istigâse edeceklerdir**) buyuruldu. Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden Bilâl bin Hâris "radıyallahü anh" Resûlullahın kabri yanına gelip, (Yâ Resûlallah! Ümmetin için yağmur düâsı yap) dedi. Yağmur yağdı. Putlar, bize şefâ'at edecekler diyen kâfirler, putlara tapınıyorlardı. Şefâ'at istiyen mü'minler ise, Peygamberlere ve Evliyâyâ tapınmaz. (**Feth-ul-mecîd**) kitâbının ikiyüzdokuzuncu [209] sahifesinde diyor ki, (Kur'ân-ı kerîmde, (**Ancak Onun izn vermesi ile şefâ'at olunur**) ve (**Ancak râzı olan kimselere şefâ'at olunur**) buyuruldu. Şefâ'at istiyen kimse, kendine şefâ'at etmesi için Peygambere izn verileceğini nereden biliyor? Sonra râzı olunmuşlardan olduğunu nerden anlıyor da şefâ'at istiyor?). Bu sözleri, hem hadîs-i şerîflere uygun değildir. Hem de kendisini yalanlamaktadır. Çünkü, aynı kitâbın ikiyüzsekizinci sahîfesinde, (**Şefâ'at olunmağa sebep î mânîdir**) demektedir. Ezândan sonra okunması emr olunan düâda, Allahü teâlânın, Peygamber efendimize "sallallahü aleyhi ve sellem" fazîle ve vesîle derecelerini va'd ettiği bildirilmektedir. Bu düâyı okuyanlara ve salevât getirenlere ve kabrini ziyâret edenlere şefâ'at edeceğini bildirdi. Bunlar gibi, dahâ nice hadîs-i şerîfler, dilediğine şefâ'at etmek için kendisine izn verilmiş olduğunu göstermektedir. (**Büyük günâhı olanlara şefâ'at edeceğim**) hadîs-i şerîfi, î mânî olan herkese şefâ'at etmesine izn verileceğini bildiriyor. (**Şevâhid-ül-hak**) yüzotuzuncu [130] sahîfesindeki kırk hadîsden onüçüncüsünde, (**Kıyâmet günü şefâ'at edeceğim. Yâ Rabbî! Kalbinde hardal zerresi kadar î mân olanları Cennete koy diyeceğim. Bunlar Cennete girecekler. Sonra, kalbinde az birşey olanlara, Cennete giriniz diyeceğim**) buyuruldu. Bu hadîs-i şerîfi (**Buhârî**) bildiriyor. (**İstigâse**) tevessül demektir. Ya'nî vesîle etmek, yardımını, düâsını istemek demektir. Ondaki şefâ'at istemek, Onu vesîle ederek, Allahü teâlâdan son nefesde î mânla gitmeği düâ etmek demektir. (**Feth-ul-mecîd**) kitâbının birçok yerinde, meselâ üçyüzyirmüçüncü [323] sahîfesinde, (Gâib kimseden ve ölülerden istigâse etmek, fâide istemek şirkdir. Allah, müşriklerle harb etmeği emr ediyor) diyor. Hâlbuki, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", (**Yâ Muhammed, seni ve-**

sîle ederek Rabbine teveccüh ediyorum) derdi. Vefâtından sonra, Eshâb-ı kirâm “radıyallahü teâlâ anhüm ecma’ın” bu düâyı okurlardı. Taberânînin bildirdiği hadîs-i şerîfde, **(Çölde yalnız kalan kimse, birşey gayb ederse, ey Allahın kulları, bana yardım ediniz desin! Çünkü, Allahü teâlânın, sizin göremediğiniz kulları vardır)** buyuruldu. İbni Hacer-i Mekkî, **(İzâh-ul-menâsik)** hâşiyesinde, bu düâ çok tecrîbe edilmiştir buyurdu. Ebû Dâvûd’un ve başkalarının bildirdikleri hadîs-i şerîfde, Resûlullah, seferde iken akşam olunca, **(Ey Rabbimin yeri! Senin şerrinden Allaha sığınırım)** buyurdu.

İhvân-ül-müslimîn denilen mezhebsizlerin reîslerinden Seyyid Kutb da, Zümer sûresinin üçüncü âyetini tefsîr ederken, (Tevhîd ve ihlâs sâhibi, Allahdan başka kimseden birşey istemez. Hiçbir mahlûka i’timâd etmez. İnsanlar, islâmiyyetin bildirdiği tevhdîden ayrıldı. Bugün bütün memleketlerde Evliyâyâ ibâdet ediliyor. İslâmiyyetden evvelki arabların meleklerle, heykellere tapındıkları gibi, onlardan şefâ’at istiyorlar. Allahın bildirdiği tevhdîde, ihlâsda, Allah ile kul arasında vâsita ve şefâ’at etmek yoktur) diyor. Bu yazıları ile vehhâbî olduğunu i’lân ediyor.

[Allahü teâlâyâ mahsûs olan sıfatlara, **(Sıfât-i zâtîyye)**ye ve **(Sıfât-i sübûtiyye)**ye **(Ülûhiyyet sıfatları)** denir. Bir mahlûka ibâdet etmek, taş, ağaç, güneş, yıldız, inek, insan, heykel, resm gibi bir mahlûkda, **(Ülûhiyyet sıfatı)** bulunduğuna inanarak, ona itâ’at etmek, yalvarmak demektir. Böyle inanmağa **(Sîrk)** ve inanan kimseye **(Müşrik)** denir. Bu şeylere **(Şerik), (Ma’bûd), (Put)** denir. Şimdi hıristiyanların çoğu, Budistler, Berehmenler ve mecûsiler müşriktir. Müslimânlar hiçbir Velîde ülûhiyyet sıfatı bulunduğuna inanmaz. Peygamberlerin, Velîlerin, Allahın sevgili kulları olduklarını bilirler. Ziyâret edenleri, düâ isteyenleri, Allahü teâlânın, kendilerine haber verdiğiğine inanırlar. Şefâ’at etmeleri için, bunlara yalvarırlar.]

3 — Mezârlar üzerine türbe yapmak ve türbelerde nemâz kılmak ve orada hizmet ve ibâdet edenlere kandil yakmak ve ölülerin rûhlarına sadaka adamak, câiz değil imiş!... Haremeyn ehâlîsi şimdiye kadar kubbelere, divarlara tapınıyor imiş. **(Ehl-i sünnet)** olan ve **(Şî’î)** olan müslimânlar bunun için müşrik oluyormuş. Bunları öldürmek, mallarını yağma etmek halâl imiş. Kesdikleri leş olurmuş.

Türbelerde nemâz kılmanın câiz olduğu, **(Kıyâmet ve âhret)** kitâbımızın üçüncü kısmı olan **(Müslimâna nasîhat)**ın ondördüncü maddesinde uzun yazılıdır. Türbe, oda demektir. Türbe yasak olsaydı, Eshâb-ı kirâm “radıyallahü teâlâ anhüm ecma’ın”, Resûlullah efendimizi ve hazret-i Ebû Bekri ve hazret-i Ömeri oda içine defn etmezlerdi. Türbe, ölüye tapınmak için yapılmaz. Ona sevgi ve saygı göstermek ve okumağa, düâ etmeğe gelenleri yağmurdan, güneşden korumak için yapılmaktadır. **(Mecma’ul-enhür)**, ikinci cildin beşyüzelliikinci sahifesinde diyor ki, (Muhammed bin Hanefiyye, Abdûllah bin Abbâsı defn edince, kabri üzerine çadır kurdu. Ziyâretçiler, üç gün bu çadırda okudular). Eshâb-ı kirâmın yolunda olan, türbe yıkmaz, türbe yapar.

(Keşf-ün-nûr)da diyor ki, (Âlimlerin, Velîlerin kabrleri üzerine türbe yapmak, onları câhillerin hakâretlerinden korumak içindir. **(Câmi’ul-fetâvâ)**da ve **(Ten-vîr)**de, kabr üzerine kubbe yapmak mekrûh değildir diyor. Câhillerin Evliyâyı yaratıcı sanmalarından korkduğumuz için, türbeleri yıkıyoruz sözü küfrdür. Fir’avn da böyle söylemişdi. Fesâd çıkarıyor diyerek, Mûsâ aleyhisselâmı öldürmeğe kalkmıştı. Allahü teâlâ Evliyâsını seviyor. Onların istediklerini yaratıyor. Onlar ise, Allahü teâlâyâ ve Evliyâ ve bütün müslimânlara sû’î zan ediyorlar. Müslimânlara sû’î zan etmek harâmıdır. Velî, diri iken de, ölü iken de birşey yaratmaz. Allahü teâlânın yaratmasına sebep olur. Evliyânın rûhları, kabrdeki bedenleri ile alâkalıdır. **(Künûz)**da yazılı, Deylemînin bildirdiği hadîs-i şerîfde, **(Öldükden sonra da, hayâtda olduğum gibi bilirim)**, anlarını buyuruldu). Diri veyâ ölü olan bir Velîden feyz almak, fâidelenmek için, onu sevmek ve hurmet etmek lâzımdır. Câhil halk, ölüyü toprak altında, hareketsiz görünce, onu kendinden aşağı sanır. Türbeyi, Sandukayı da her-

kesin saygı ile ziyâret ettiğini görünce, o da saygılı olur. Ya'nî türbe ölü için değil, dirilerin, saygılı olup, Veliden istifâde edebilmeleri için yapılmaktadır. Ehl-i sünnet âlimleri buyuruyor ki, kabr üzerine, süs için, övünmek için türbe yapmak harâm'dır. Unutulmamak için olursa mekrûhdur. Meyyiti hırsızdan, hayvandan korumak için ise, mekrûh olmaz. Önceden yapılmış türbeye defn etmek câizdir. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" oğlu İbrâhîmin kabrini bir karış yüksek yaptı ve sıvattı. Bir gün İbrâhîmin kabri yanından geçerken, bir yerini açılmış görünce, burasını kapattığı (**Hülâsa**)da yazılıdır. İslâm âlimlerinin hiçbiri, türbeleri puta benzetmemiş, en aşırı yazanı, harâm olacağını bildirmişdir. Türbe ziyâret ederek, Evliyâyâ tevessül eden müslimânlara, hiçbir âlim sû'î zan etmemiş, kötölememiştir. (**Feth-ul-mecîd**) kitâbının ikiyüzkırkikinci sahîfesinde, (İbni Hacer-i Mekkî, (**Zevâcîr**) kitâbında, kabrlere üzerine kubbeler yapmak büyük günâhdır. Müslimân meliklerinin, vâflerinin, bu kubbeleri yıkmaları vâcibdir. Önce imâm-ı Şâfi'nin kubbelerini yıkmalıdır diyor) yazmaktadır. Hâlbuki, İbni Hacer-i Mekkî "rahmetullahi aleyh" (**Zevâcîr**) kitâbında, (Kabrlere üzerine kubbe yapmak büyük günâhdır) demiyor. (Umûmî, ya'nî herkesin gömüldüğü ve vakf kabristânlardaki türbeleri yıkmalıdır. Çünkü, yer kaplıyarak, müslimânların gömülmelerine mâni' olurlar) buyuruyor. Yoksa, türbe yapmağa, türbe ziyâretine harâm'dır, küfrdür demiyor. Âyet-i kerîmelerin ve hadîs-i şerîflerin ma'nâlarını değiştirmekten hayâ etmiyenlerin, Ehl-i sünnet âlimlerinin "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in" kitâblarındaki bilgileri de, değiştirerek, yazarak müslimânları aldatmağa kalkışıklarının açık bir vesîkası da, İbni Hacer-i Mekkî hazretlerine yaptıkları bu iftirâdır.

İbni Hacer-i Mekkî "rahmetullahi aleyh" hazretleri (**Fetâvâ-i fıkhiyye**)nin yüz-yirmibeşinci sahîfesinde buyuruyor ki, (Peygamberlerin türbelerinde nemâz kılmak sahîhdir. Mekerûh dahî değildir. Peygamberler, mezârlarında diridirler. Fekat, onların hayâtları, her bakımdan bizim hayâtımız gibi değildir. Yimeleri, içmeleri, ibâdet yapmaları lâzım değildir. Meleklerin hayâtına benzer. Lezzet almak için ibâdet yaparlar. Çünkü, kabr hayâtında cenâb-ı Hakkı müşâhedeleri, dünyâdakinden dahâ mükemmeldir).

Sudândaki islâm âlimlerinden Tâhir Muhammed Süleymân Mâlikî (**Zahîretül-fikhil-kübrâ**) kitâbında diyor ki, (Şeyh Advî, kabrlere üzerine türbe yapmak, dört şart ile câiz olur dedi. Kabr yeri, meyyitin mülkü olmalıdır. Türbede fesâd, bid'at yapılmamalıdır. Türbeler, zevk ve tefâhur vâsıtası olmamalıdır. Kabrdeki Velîye âlâmet niyyeti ile yapılmalıdır. İbni Teymiyyenin sapık sözlerinin kıymeti yoktur.).

Ehl-i sünnet âlimleri, Vehhâbîleri red için, çok kitâb yazdı. Bunlardan kırk âdinin isimleri aşağıdadır:

1 — Medîne-i münevverenin Şâfi'î ulemâsından Muhammed ibni Süleymânın "rahmetullahi aleyh" çok kıymetli (**Fetvâ**) kitâbıdır.

2 — Mekke-i mükerrreme Reîs-ül-ulemâsı Ahmed Zeynî Dahlân-ı Şâfi'nin (**Eddürerüseniyye**) kitâbı, İstanbulda Belediye kütübhanesinde, [1079] numara mevçüddür. İstanbulda, ofset yolu ile tekrâr basdırılmışdır.

3 — Mustafâ Kırîmînin "rahmetullahi aleyh" (**Risâlet-üs-sünniyyîn firreddi alel-mübtedi'in**) kitâbı, Belediye kütübhanesinde, [992] numarada mevçüddür.

4 — (**Müncid**) kitâbında, (Hâlidî) kelimesinde yazılı olan Dâvud bin Süleymân Bağdâdînin "rahmetullahi teâlâ aleyh" (**Minhat-ül-vehbiyye**) kitâbı, Belediye kütübhanesinde, [292] numara mevçüddür. İstanbulda tekrâr basdırılmışdır.

5 — Muhammed Ebû Zühre, (**Târîh-ül-mezâhib-il-islâmiyye**)de, vehhâbîleri ve bunların bid'at ehli olduklarını uzun bildirmektedir.

6 — Allâme İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh" (**Dürr-ül-muhtâr**) hâşiyesinde, üçüncü cild, üçyüzdokuzuncu sahîfede buyuruyor ki: (Zemânımızdaki mezhebsizler kendilerine müslimân deyip, kendi i'tikâdlarına inanmıyanlara müşrik,

ya'nî kâfir diyor. Bunun için, Ehl-i sünneti ve âlimlerini öldürmek sevâbdır diyorlar. 1233 [m. 1818] de, Ehl-i sünnet bunlara zafer bulup, kahr ve perîşân oldular). Yukarıdaki yazının foto-kopisi, (**Kitâb-ül-eymân**) kitâbı ile İstanbulda neşr olunmuştur.

7 — Zebid müftüsü, Seyyid Abdürrahmân “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki: Ehl-i sünnetden ayrılanları red ve bozuk olduklarını bildirmek için, şu hadîs-i şerîfi okumak yetiştir. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, (**Arabistânın şark tarafından bir kimseler çıkar. Kur'ân-ı kerîmi okurlar. Fekat, Kur'ân-ı kerîm, bunların buğazlarından aşağıya gitmez. Ok yaydan çıkar gibi islâmiyyetden çıkarlar. Yüzleri de hep traşlıdır**). Çoğunun en mühim vazîfelerinden biri, başı traş etmektir. Yanaklarını traş edip, yalnız çeneleri üzerinde sivri sakal bırakırlar. Bu hadîs-i şerîf, doğru yoldan çıkdıklarını göstermektedir.

8 — Zâhid-ül-Kevserînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Esseyf-üs-sakîl**) kitâbında ve (**Makâlât**)ında, İbni Teymiyyenin ve İbni Kayyımın fikrleri îzâh ve red edilmektedir.

9 — Doksanaltıncı şeyh-ul-islâm seyyid Muhammed Atâullah efendinin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Vehhâbîlere reddiyye**) kitâbı meşhûrdur.

10 — (**Müslimâna nasîhat**) kitâbı türkcendir. (**Feth-ul-mecîd**) kitâbından parçalar alınarak, herbirine, islâm âlimlerinin kitâblarından cevâblar verilmiştir. İlk baskısı, [m. 1970] de İstanbulda yapılmıştır. İngilizce tercemesi de basdırılmıştır.

11 — Yûsûf-i Nebhânînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Şevâhid-ül-hak**) kitâbı, İbni Teymiyyeyi kuvvetli vesîkalarla çürütmektedir. Bu kitâbdaki kıymetli yazılardan bir kısmı [m. 1972] de basılan (**Eshâb-ı kirâm**) kitâbının sonunda, (**Yûsûf-i Nebhânî**) maddesinde yazılmıştır.

12 — Yûsûf-i Nebhânînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Es-sihâm-üs-sâibe**) kitâbı da, mezhebsizleri, âyet-i kerîmelerle isbât ederek red etmektedir.

13 — Ahmed Dahlân (**Hulâsat-ül-keîlâm**) ve (**El-fütûhât-ül-islâmiyye**) kitâblarında, mezhebsizlerin iftirâlarına vesîkalarla cevâb vermiştir. Birinci kitâbın ikinci kısmı Hakîkat Kitâbevi tarafından ofset yolu ile basdırılmıştır.

14 — İmâm-ı Sübkî “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Şifâ-üs-sikâm**) kitâbında, Resûlullahî ve Evliyâyî ziyâretin ve rûhlarından istigâse etmenin câiz olduğunu isbât etmektedir. Mısırda Bulak Matba'asında, 1318 [m. 1900] de basılmıştır. İstanbulda, ofset yolu ile çeşidli baskıları yapılmıştır.

15 — Abdülvehhâb oğlu Mehmedin kardeşi şeyh Süleymân, Ehl-i sünnet âlimlerinden idi. Kardeşi Mehmedin yeni bir çığır açdığını anlayınca, onun kitâblarına reddiyyeler yazdı. Bunlardan (**Savâik-ul ilâhiyye fir-redd-i ael-vehhâbiyye**) kitâbı 1306 da basılmış ve 1395 [m. 1975] de İstanbulda ofset ile tekrâr basdırılmıştır.

16 — Haleb kâdîsı, Şâfi'î âlimlerinden Muhammed bin Alî Zemlikânî “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Dürret-ül-madiyye firreddi-alâ-ibni Teymiyye**) kitâbında, Peygamberlerin kabrlerinden istigâse etmenin câiz olduğunu isbât etmektedir.

17 — Rumeli Kâdî-askeri Ehî-zâde Abdülhalîm bin Muhammed “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Riyâdüssâdâd fî-isbât-il-kerâmât lil-Evliyâ-i hâlel-hayât ve ba'del-memât**) kitâbında, Evliyânın öldükden sonra da kerâmet sâhibi olduklarını isbât etmektedir. Kendisi, binonüç 1013 [m. 1590] senesinde vefât etmiştir.

18 — Hasen Cân Fârûkînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**El-akâidüssahîha fî ter-dîd-il-vehhâbiyye**) kitâbı, arabî olarak, Hindistândaki vehhâbîlerin islâmiyyeti içerdend ykdıklarını isbât etmektedir. İstanbulda Hakîkat Kitâbevi tarafından m. 1994 de ofset baskısı yapılmıştır.

19 — Büyük âlim ve Veliyyi kâmil seyyid Abdülhakîm efendi “rahmetullahi teâlâ aleyh, (**Keşkül**) kitâbındaki yazısını şöyle bitirmektedir: Keşf ve şühûd sâhibi olan milyonlarca âşık, Fahr-i âlemi “sallallahü aleyhi ve sellem” ziyâret ederek, Allahü teâlânın sonsuz ni'metlerine kavuşmuşlardır. İmâm-ül-eimme ve sirâc-

ül-ümme Ebû Hanîfe Nu'mân bin Sâbit hazretleri ziyâret ederken, (Ey Seyyidler seyyidi! Senin için geldim. Benden râzı olmanı ricâ ediyorum. Sana sığınarak korunuyorum!) diyerek başladığı kasîdesi meşhûrdur.

20 — (**Sebîl-ün-necât**) kitâbı arabî olarak Hindistândaki vehhâbîlerin bozuk ve sapık inanışlarını bildirmekte, bunlara vesîkalarla cevâb vermektedir. İlk olarak 1394 [m. 1974] de Hindistânda basılmış, İstanbulda ofset yolu ile neşr olunmuştur.

21 — (**El-mesâil-ül-müntehabe**) kitâbı arabî olup, Hindistândaki vehhâbîlerin gençler arasına yaymağa çalışdıkları inanışları yazmakta, bunları vesîkalarla çürütmektedir. İlk olarak 1391 [m. 1971] senesinde Pâkistânda basılmış, sonra İstanbulda (**Hakîkat Kitâbevi**) tarafından ofset yolu ile neşr olunmuştur.

22 — (**El-habl-ül-metîn**) arabî olup, dört mezhebden birini taklîd etmek lâzım olduğunu ve kerâmeti ve Evliyânın “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in” rûhlarından istifâde etmeği bildirmektedir. İlk olarak Pâkistânda basılmış, İstanbulda ofset baskısı yapılmıştır.

23 — (**Fetâvâ-yül-haremeyn**) kitâbını Hindistânın büyük âlimlerinden Ahmed Rı-zâ hân Berlevî “rahmetullahi teâlâ aleyh” yazmıştır. Hindistândaki vehhâbîlere ve bütün mezhebsizlere vesîkalarla cevâb vermektedir. Hindistânda Lüknov şehrinde bulunan (**Nudvet-ül'ulemâ**) isimindeki teşkilâtın da islâmîyete zararlı bir kuruluş olduğunu uzun yazmaktadır. Kitâb arabî olup, 1317 [m. 1898] senesinde yazılmış, sonra Pâkistânda basılmış, İstanbulda 1397 [m. 1977] de ofset baskısı yapılmıştır.

24 — (**El-medâric-üs-seniyye firreddi alel-vehhâbiyye-yi Hindiyye**) kitâbı, arabî ve urdu dilleri ile Karâşide yazılmıştır. Hindistândaki vehhâbîlere cevâb vermektedir. İstanbulda Hakîkat Kitâbevi tarafından m. 1994 de basdırılmıştır.

25 — (**Tarîk-un-necât**) kitâbını Muhammed Hasen Cân Fârûkî yazmış, m. 1931 de Sind Haydarâbâd şehrinde basılmış, İstanbulda Hakîkat Kitâbevi tarafından m. 1994 de ofset baskısı yapılmıştır. Arabî ve urdu dillerindedir.

26 — Mekke-i mükerreme âlimlerinden Sun'ullah-i Halebî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (**Seyfullah alâ men kezzebe alâ Evliyâillah**) kitâbında, Evliyânın “kadde-sallahü teâlâ esrârehümül'aziz” öldükden sonra da kerâmetlere mazhar olduklarını isbât etmektedir. Bu kitâbını, hicretin binyüzonyedi [1117] senesinde yazmıştır. Kerâmetin ve tevessülün câiz olduğu (**Fetâvâyı Hayriyye**)de Kerâhet kısmında da yazılıdır.

27 — Şâh Ahmed Sa'îd-i Dehlevî hazretleri (**Tahkîk-ul-hakkîl-mübîn**) kitâbında, Hindistândaki vehhâbîlerin kırk bozuk sözüne vesîkalarla cevâb vermektedir. Kırkıncı cevâbında buyuruyor ki, Abdül'Azîz-i Dehlevî, Fâtiha tefsîrinde: (Birisinden yardım istenirken, yalnız ona güvenilirse, onun, Allahü teâlânın yardımına mazhar olduğu düşünülmez, harâmdir. Eğer yalnız, Allahü teâlâyâ güvenilip, o kulun Allahın yardımına mazhar olduğu, Allahü teâlânın herşeyi sebep ile yarattığı, o kulun da bir sebep olduğu düşünülürse, câiz olur. Peygamberler ve Evliyâ da, böyle düşünerek başkasından yardım istemişlerdir. Böyle düşünerek birisinden yardım istemek, Allahü teâlâdan istemek olur) diyor. (**Abese**) sûresinin tefsîrinde, (Ölüyü yakmak, rûhu yersiz bırakmak olur. Ölüyü toprağa gömmek ise, rûh için bir yer belli etmek olur. Bunun içindir ki, gömülmüş olan Velîlerden ve başka Sâlihlerden fâidelenilmektedir. Ölülere yardım etmek de mümkün olmaktadır. Yakılan ölüler için bunlar düşünülemez) diyor. Abdülhak-ı Dehlevî hazretleri de (**Miskât**) tercemesinde buyuruyor ki, (Peygamberler ve Evliyâ öldükden sonra, bunlardan yardım istemeğe, meşâyih-i ızâm ve fıkıh âlimlerinin çoğu câizdir dedi. Keşf ve kemâl sâhibleri, bunun doğru olduğunu bildirdi. Bunlardan çoğu rûhlarından feyz alarak yükseldiler. Böyle yükselenlere (**Üveysî**) dediler. İmâm-ı Şâfi'î buyuruyor ki, imâm-ı Mûsâ Kâzımın kabri, düâmın kabul olması için bana tiryâk gibidir. Bunu çok tecrübe etdim. İmâm-ı Gazâlî buyurdu ki, diri iken tevessül olunan,

feyz alınan kimseye, öldükden sonra da tevessül olunarak feyz alınır. Meşâyih-i kirâmin büyüklerinden biri diyor ki, diri iken tesarruf yaptıkları gibi, öldükden sonra da tesarruf, yardım yapan dört büyük Velî gördüm. Bunlardan ikisi, Ma'rûf-i Kerhî ve Abdülkâdir-i Geylânî hazretleridir. Batı âlimlerinin ve Evliyânın büyüklerinden olan Ahmed bin Zerrûk diyor ki, Ebül'Abbâs-ı Hadremî hazretleri bana sordu ki, diri olan Velî mi, yoksa ölü olan mı dahâ çok yardım eder? Herkes, diri olan diyor. Ben ise, ölü olan dahâ çok yardım eder diyorum dedim. Doğru söylüyorsun. Çünkü, diri iken, kullar arasındadır. Öldükden sonra ise, Hakkın huzûrundadır bu yurdu. Ahmed bin Ukbe Ebül'Abbâs Hadremî, Evliyânın büyüklerindedir. **(Câmi'u kerâmât-il-Evliyâ)**da Demirdaş isminde hâl tercemesi yazılıdır. İnsan ölürlen rûhunun ölmediğini âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler açıkca bildiriyor. Rûhun şu'ûr sâhibi olduğu, ziyâret edenleri ve onların yaptıklarını anladıkları da bildiriliyor. Kâmillerin, Velîlerin "kaddesallahü teâlâ esrârehümül'azîz" rûhları, diri iken olduğu gibi, öldükden sonra da, yüksek mertebededirler. Allahü teâlâyâ ma'nevî olarak yakındırlar. Evliyâda, dünyâda da, öldükden sonra da kerâmet vardır. Kerâmet sâhibi olan, rûhlardır. Rûh ise, insanın ölmesi ile ölmez. Kerâmeti yapan, yaratan, yalnız Allahü teâlâdır. Herşey Onun kudreti ile olmaktadır. Her insan, Allahü teâlânın kudreti karşısında, diri iken de, ölü iken de hiçdir. Bunun için, Allahü teâlânın, dostlarından biri vâsıtası ile, bir kuluna ihsânda bulunması şaşılacak birşey değildir. Diri olanlar vâsıtası ile çok şey yaratıp verdiğini, herkes, her zemân görmektedir. İnsan diri iken de, ölü iken de birşey yaratamaz. Ancak Allahü teâlânın yaratmasına vâsita, sebep olmaktadır.

Mevlâna Abdülhakîm-i Siyalkûtî hazretleri, **(Zâd-ül-lebîb)** kitâbında, Abdülhak-ı Dehlevînin **(Eşî'at-ül-leme'ât)**ından alarak buyuruyor ki: (Çok kimse, kabr ehlerinden istifâde edildiğine inanmıyor. Kabr ziyâreti, ölümlere okumak, onlara düâ etmek için yapılır diyorlar. Tesavvuf büyükleri ve fıkîh âlimlerinden çoğu ise, kabrdekilerden yardım görüldüğünü bildirdiler. Keşf sâhibi olan Evliyâ da, bunu sözbirliği ile bildirdiler. Hattâ, bunlardan çoğu, rûhlardan feyz olarak olgunlaşdıklarını haber vermişlerdir. Bunlara **(Üveysî)** demişlerdir). Siyalkûtî hazretleri, bundan sonra buyuruyor ki: (Ölü yardım yapamaz diyenlerin, ne demek istediklerini anlamıyorum. Düâ eden, Allahü teâlâdan istemektedir. Düâsının kabul olması için, Allahü teâlânın sevdiği bir kulunu vâsita yapmaktadır. Yâ Rabbî! Kendisine bol bol ihsânda bulunduğu bu sevgili kulunun hâtırı ve hürmeti için bana da ver demektedir. Yâhud, Allahü teâlânın çok sevdiğine inandığı bir kuluna seslenerek, (Ey Allahın Velîsi, bana şefâ'at et! Benim için düâ et! Allahü teâlânın dileğimi ihsân etmesi için vâsita ol!) demektedir. Dileği veren ve kendisinden istenilen, yalnız Allahü teâlâdır. Velî, yalnız vesîledir, sebebedir. O da fânîdir. Yok olacaktır. Hiçbirşey yapamaz. Tesarrufa, gücü, kuvveti yoktur. Böyle söylemek, böyle inanmak şirk olsaydı, Allahdan başkasına güvenmek olsaydı, diriden de düâ istemek, birşey istemek yasak olurdu. Diriden düâ istemek, birşey istemek, dînimizde yasak edilmemiştir. Hattâ müstehab olduğu bildirilmiştir. Her zemân yapılmıştır. Buna inanmayanlar, öldükden sonra kerâmet kalmaz diyorlarsa, bu sözlerini isbât etmeleri lâzımdır. Evet, Evliyânın bir kısmı öldükden sonra, âlem-i kudse yükseltilir. Huzûr-i ilâhîde herşeyi unuturlar. Dünyâdan ve dünyâda olanlardan haberleri olmaz. Düâları duymazlar. Birşeye vâsita, sebep olmazlar. Dünyâda olan, diri olan Evliyâ arasında da böyle meczûblar bulunur. Bir kimse, kerâmete hiç inanmıyor ise, hiç ehemmiyeti yoktur. Sözlerini isbât edemez. Kur'ân-ı kerîm, hadîs-i şerîfler ve asırlarca görülen, bilinen olaylar, onu haksız çıkarmaktadır. Bir câhil, bir ahmak, dileğini Allahü teâlânın kudretinden beklemeyip, Velî yaratır, yapar derse, bu düşünce ile ondan isterse, bunu elbet yasak etmeli, cezâ da yapılmalıdır. Bunu ileri sürerek, islâm âlimlerine, âriflere dil uzatılamaz. Çünkü Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", kabr ziyâret ederken, mevtâyâ selâm verirdi. Mevtâdan birşey istemeği yasak etmedi. Ziyâret edenin ve ziyâret olunanın hâllerine göre, kimine düâ edilir, kiminden yardım

istenir. Peygamberlerin “salevâtullahi teâlâ aleyhim ecma’în” kabrde diri olduklarını her müslimân biliyor. Buna karşı kimse birşey diyemiyor. Fekat, Evliyânın kabrde yardım yapacaklarına, onlardan yardım istenmesine inanmıyanları işitiyoruz).

Abdülhak-ı Dehlevî, (**Cezb-ül-kulûb**) kitâbında buyuruyor ki: (İbni Ebî Şeybe haber verdi: Hazret-i Ömer zemânında Medîne de kaht oldu. Bir kimse, Kabr-i Nebvîye gelip, yâ Resûlallah! Ümmetin için yağmur düâsı yap! Helâk olacağız dedi. Resûlallah “sallallahü aleyhi ve sellem” rü’yâsında görünüp, Ömere git! Yağmur geleceğini müjdele buyurdu. İbni Cevzî diyor ki, Medîne de kaht oldu. Hazret-i Âişeye gelip, yalvardılar. Resûlallahın türbesinin tavanını deliniz buyurdu. Öyle yaptılar. Çok yağmur yağdı. Kabr-i şerif ıslandı). Bu iki haber, Eshâb-ı kirâm zemânında kabrden yardım istenildiğini gösteriyor. Hattâ, müctehid olan hazret-i Âişe “radıyallahü anhâ” kabrden yardım istenilmesini emr buyurmuşdur. Resûlallah “sallallahü aleyhi ve sellem” de, kabrinden yardım istiyene yağmur yağacağını müjdelemiştir. Bunun için, Resûlallahın kabrinden yardım istemeğe inanmamak, Eshâb-ı kirâmın icmâ’ını inkâr etmek olur. (**Hısn-ül-hasîn**)de bildirildiği gibi, Resûlallah “sallallahü aleyhi ve sellem”, (**Hayvanı kaçan kimse: Ey Allahın kulları! Bana yardım ediniz! Allahü teâlâ da, size merhamet eylesin desin!**) buyurdu. Bir hadîs-i şerifde, (**Korkulu olan yerde, üç kerre: Ey Allahın kulları! Bana yardım ediniz demeli**) buyuruldu. Bu düâ çok tecrîbe edilmiştir. Bir hadîs-i şerifde, (**Birşeyden zarar gören, abdest alıp iki rek’at nemâz kılsın! Sonra; Yâ Rabbî! Senden istiyorum. Senin âlemlere rahmet olan Peygamberin Muhammed aleyhisselâmi vesîle kılarak sana yalvarıyorum. Yâ Muhammed! Dileğimi kabul etmesi için Rabbime seni vesîle ediyorum. Yâ Rabbî! Onu bana şefâ’atçı et desin**) buyuruldu. Her müslimân nemâz kılariken, (**Esselâmü aleyke eyyühen-Nebiyü!**) diyerek Resûlullah’a seslenmektedir. İnanmıyanlara cevâb olarak yalnız bu yetişir. Hem de, (**Râbita**) yapmanın câiz olduğunu isbât etmektedir. Evliyâyâ “kaddesallahü teâlâ esrârehümül’azîz” râbita yapmak, iyi göremiyen yaşlı kimsenin gözlük kullanmasına benzer. (**Vesîle arayınız!**) âyet-i kerîmesi, Allahü teâlâdan feyz alabilmek için büyük âlim aramak lâzım olduğunu göstermektedir.

(**Tavâli’ul-envâr**) kitâbında diyor ki, (Resûlullahı “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” ziyâret ederken, dünyâ düşüncelerini kalbinden çıkarmalı. Yalnız Resûlullahdan yardım beklemeli. Dünyâ düşünceleri yardım gelmesine mâni’ olur. Kabrde diri olduğunu, ziyâret edenleri tanıdığını, dilenilenleri vermeğe Allahü teâlâdan izn verilmiş olduğunu, Allahü teâlâyâ ancak Onun vâsıtası ile kavuşulacağını düşünmelidir).

İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe, (**Müsned**) kitâbında, Abdüllah ibni Ömerden haber veriyor ki, (Kabir-i se’âdeti ziyâret eden, kible tarafından yaklaşır. Kibleye arkasını döner. Yüzünü kabre döner. Sonra, (**Esselâmü aleyke eyyühen-Nebiyü ve rahmetullahi ve berekâtüh**) der). Ayakda ziyâret etmenin, oturarak ziyâretten efdal olduğunu, İbni Hacer-i Mekkî bildiriyor. Hanefî fikh âlimlerinden, Rüknuddîn Ebû Bekr Muhammed Kirmânî buyuruyor ki, (Ziyâret ederken, nemâzda olduğu gibi, sağ el sol elin üstüne konur). Şebekeden dört zrâ’ [iki metre] kadar uzakda durmak müstehabdır. (**Tahkîk-ül-hakkıl mübîn**) kitâbından terceme temâm oldu. Şemsüddîn Muhammed Kirmânî başka olup, 786 [m. 1384] de vefât etmiştir.

28 — (**Feth-ül-mecîd**) kitâbının, 66, 107 ve 386. cı sahîfelerinde, her zemân ictihâd yapılmalıdır diyor. 387 ve 390. cı sahîfelerinde, mezheb taklîd edenlerin, mezheplerinin delîllerini bilmeleri lâzımdır. Bilmezlerse, müşrik olurlar diyor. 432. ci sahîfesinde, câhiller ictihâd yapamaz diyerek, kendi kendini yalanlıyor. 78, 167, 183, 503 ve 504. cı sahîfelerinde, meyyitden şefâ’at istiyen müşrik olur diyor. Ölüden kerâmet olarak fâide beklemek şirkdir diyor. 115, 140, 173, 179 ve 220. ci sahîfelerinde, müslimânlar Evliyâyâ tapınıyorlar diyor. 133, 134, 136, 139, 140, 484 ve 485. ci sahîfelerinde, kabrden bereket, fâide beklemek şirkdir diyor. 143, 146, 191 ve

503. cü sahîfelerde, meyyitden düâ istemek şirkdir diyor. 169, 179, 416 ve 503. cü sahîfelerde meyyitde his yokdur, birşey duymaz diyor. 222, 223, 234, 247, 274 ve 486. cı sahîfelerde, Evliyâ kabrini ziyâret edip, fâidelenmek şirk olur diyor. 181 ve 211. ci sahîfelerinde, şefâ'at istemek, Allaha şerik yapmaktır diyor. 258, 259 ve 260. cı sahîfelerde, selâm vermek için Resûlullahın (**Hucre-i se'âdet**)i yanına gelmek yasakdır diyor. 486. cı sahîfede, Eshâb "rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma'in", Resûlullahın kabrine arka çevirip düâ ederdi diyor.

Bu iftirâlara, Ehl-i sünnet âlimleri, onlardan yüzlerce sene önce cevâblar vermişlerdir. Bu cevâblar arasında, Kâdî İyâd hazretlerinin (**Şifâ**)sı, hadîs âlimi Abdül'azîm-i Münzirînin (**Ettergîb vet-terhîb**)i, Veliyyüddîn-i Tebrîzînin (**Mişkat-ül-Mesâbîh**)i, imâm-ı Kastalânînin (**Mevâhib-ül-ledünniyye**)si, imâm-ı Süyûtînin (**Câmi'us-sagîr**)i, Abdül-Vehhâb-i Şa'rânînin (**Elyevâkît-vel-cevâhir**)i, imâm-ı Semhûdînin (**Hulâsât-ül-vefâ**)sı, Abdülganî Nablûsînin (**Cem'ul-esrâr**)ı, seyyid Ahmed Dahlânî (**Takrîb-ül-üsûl**)i, Fahrüddîn-i Râzînin (**Metâlib**)i, İbni Hacer-i Mekkînin (**Tuhfet-üz-züvvâr**)ı, İbni Hacer-i Askalânînin (**Feth-ül-bâri**)si, Şihâbüddîn Haffâcînin (**Şerh-ı şifâ**)sı, Allâme Halîl Mâlikînin (**Mensek**)i, Muhammed Zerkânî Mâlikînin (**Şerh-ül-mevâhib**)i, imâm-ı Münâvînin (**Şerh-i şemâil**)i, Mustafâ Şattî Hanbelînin (**Nükûl-üş-şer'iyye firreddi alelvehhâbiyye**)si, Abdüllah Yâfi'nin (**Neşr-ül-mehâsin**)i, seyyid Mürtedâ Hanefînin (**Şerh-ül-ihyâ**)sı, Yûsuf Nebhânînin (**Se'âdet-i dâ-reyn**)i, imâm-ı Kastalânînin (**Mesâlik-ül-hunefâ**)sı, imâm-ı Ahmedînin (**Kitâb-üz-zühûd**)ü, Ebû Muhammed Halîlî (**Hilye-tül-Evliyâ**)sı, İbni Cevzînin (**Safvet-üs-safve**)si, Lâlkâinî (**Kerâmet-ül Evliyâ**)sı, İbni Hacer-i Mekkînin (**Fetâvâ-i hadîsiyye**)si, yine onun (**El-cevher-ülmünzam**)ı, allâme Ebû Abdüllah Mâlikînin ve Kılâ'înin (**Misbâh-uz-zulâm**) kitâbları, Nûreddîn Alî Şâfi'nin (**Bugyet-ül-ahkâm**)ı, Yûsuf Nebhânînin (**Huccet-ullahi alel-âlemîn**)i, Tâhir Sünbül efendinin (**El-intisâr lil-Evliyâ-il-ebrâr**)ı, Nûreddîn Alî Semhûdînin (**Cevâhir-ül-akdeyn**)i, Hasen Advî Mîsrînin (**Nefehât-i Şâziliyye**)si, Abdülvehhâb-i Şa'rânînin (**Ecvibet-ül-merdiyye**)si, yine onun (**Bahr-ül-mevrûd**)u, Mustafâ Bekrînin (**Ber'ül-eskâm**)ı, yine onun (**Lem'uber-ül-makâmât**)ı, Abdülganî Nablûsînin (**Keşf-ün-nûr**)u, Ahmed Zerrûk Mâlikînin (**Şerh-i Hızb-il bahr**)i, allâme seyyid Alevînin (**Cilâ-üz-zulâm firreddi alen Necdille-ziedallel-avâm**)ı ve Fadl-ı Resûl Bedâiyînin (**Seyf-ül-Cebbâr**)ı ve Eyyûb Sabri pâşanın 1296 [m. 1878] İstanbul baskılı türkçe (**Târîh-i Vehhâbiyyân**) kitâbı ilm adamları arasında şöhret bulmuşlardır .

Bir mezâr ziyâret edilince, kabrdekinin rûhu, gelenin rûhuna, ayna gibi aks eder. Gelenin rûhu, dahâ üstün ise, kalbi sıkılır, râhatsız olur, zarar eder. Bunun için, islâmiyyetin başlangıcında, kabir ziyâreti yasak edilmişdi. Sonradan, müslimânlar da ölünce, bunları ziyârete müsâ'ade olundu. (**Kabrîmi ziyâret eden, beni diri iken ziyâret etmiş gibi olur**) hadîsi, Hucre-i se'âdeti ziyâret ederek fâidelenmeği emr buyurmaktadır. Onu diri iken ziyâret eden, çok fâidelenerek ayrılırdı. Mubârek kabrini ziyâret edenlerin de, böyle ayrılacaklarını, bu hadîs-i şerîf bildiriyor.

İslâm âlimlerinin büyüklerinden Abdülkâdir-i Geylânî, Muhyiddîn-i Arabî, Taqiyyüddîn-i Alî Sübkî, Ahmed ibni Hacer-i Mekkî ve Abdülganî Nablûsî "rahimehümullah", Evliyânın kabirlerini ziyâret edip, onlara tevessül ederek, Allahü teâlâdan afv ve merhamet istemek câiz olduğunu vesîkalarla isbât etmişlerdir. Yûsuf Nebhânî hazretleri (**Şevâhid-ül-hak**) kitâbında, o yüksek âlimlerin "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in" kitâblarından uzun yazılar ve vesîkalar alarak Hindistândaki vehhâbîleri rezil etmektedir. Bu arabî kitâbdan elli sahîfesi, (**Ulemâ-ül-müslimîn**) kitâbında 1393 [m. 1972] de basdırılmışdır. Bir kısmının türkçeye tercemesi de (**Fâideli Bilgiler**) kitâbının (**Doğru Söze İnan, Bölücüye Aldanma**) kısmına eklenmiştir. Okuyan akllı gençler, kimlerin dalâlet yolunda olduklarını anlarlar.

(**Reşehât**) kitâbında Alâüddîn-i Attâr "kuddise sirruh" hazretleri buyuruyor ki, (Evliyânın "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in" mezârlarını ziyâret eden, kabr-

deki zâtın büyüklüğünü ne kadar anlamış ise ve o Velîye ne düşünce ile teveccüh etmiş, ya'nî kalbini Ona bağlamış ise, Ondan o kadar feyz alabilir. Kabr ziyâretinin fâidesi çok olmakla berâber, Evliyânın rûhlarına teveccüh edebilen kimsenin için, uzaklık zarâr vermez. Behâüddîn-i Buhârî, Hak teâlâyâ [teveccüh edebilenlerin doğruca Ona] teveccüh etmelerini emr buyururdu. Evliyânın kabirlerini ziyâret, Hak teâlâyâ teveccüh için olmalıdır. O Velînin rûhunu, Hakka tam teveccüh edebilmek için vesîle yapmalıdır. İnsanlara tevâdu' ederken, Hakka teveccüh etmek lâzımdır. Çünkü, insanlara tevâzu', Allah için olursa, makbûl olur).

Doğrudan doğruya Allahü teâlâyâ teveccüh ederek, her ân nâzil olan feyz-i ilâhîden nasîb alabilmek için, kalbin gafletten uyanık, dünyâ düşüncelerinden ârî olması lâzımdır. Böyle olmıyan ve küfr, bid'at ve günâh zulmetleri ile kararmış olan kalbler, Allahü teâlâyâ teveccüh edemez. Feyz-i ilâhîye kavuşamaz. Bunların, (**Lâyese'unî...**) hadîs-i şerîfine uyararak, Allahü teâlânın feyzlerine kavuşmuş olan kâmil ve mükemmil, ya'nî Resûlullahın vârisi olan hakîkî rehber bularak, yanında edeble oturmaları, onun kalbine gelen ilâhî feyzlerden almağa çalışmaları lâzımdır. Hakîkî rehber bulunmadığı zemânda, kendinden haberi olmıyan ve îmân ve küfrü birbirinden ayıramıyan tarikatçılara, taklîdci şeyhlere aldanmamalıdır.

Abdullah-ı Dehlevî hazretleri sekizinci mektûbunda, (Bu fakîrin rûhâniyyetine teveccüh ediniz! Yâhud, mirzâ Mazher-i Cân-ı Cânânın mezârına gidip, onun rûhâniyyetine teveccüh ediniz! Ona teveccüh edince, Allahü teâlânın feyzlerine kavuşulur. O, zemânımızdaki binlerce diriden dahâ fâidelidir) buyurmaktadır. (**Ma-kâmât-i Mazheriyye**) 58. sahifesinde buyuruyor ki, (Evliyâ mezârlarını ziyâret ederek, feyz vermeleri için yalvar! Fâtiha ve Salevât okuyup, sevâblarını mübârek rûhlarına göndererek, onları Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak için vesîle yap ki, zâhir ve bâtin se'âdetlerine bu vesîle ile kavuşulur. Fekat, kalbi tasfiye etmeden, Evliyâ kalblerinden feyz almak güçdür. Bunun için, hâce Behâüddîn "kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz" evvelâ, Evliyânın kalblerinden feyz almağı nasîb etmesini Allahü teâlâdan istemek, dahâ iyidir, demişdir).

Vehhâbîler ve bunların aldatdıkları ba'zı din adamları, mevlid okumağa günâh diyor. Böyle inanmaları ve söylemeleri ile, kendileri büyük günâha giriyorlar. Ahmed Sa'îd-i Fârûkî hazretleri, bunlara vesîkalarla cevâb olarak bir kitâb yazdığı gibi, (**Mektûbât-i Ahmedîyye**)sinin otuzyedinci mektûbunda ve Yûsûf-i Nebhânî "kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz", (**Hucet-ullahi alel'âlemîn fi mu'cizat'ı Seyyid-il-Mürselîn**) kitâbının ikiyüzotuzüçüncü sahifesinden başlayarak ve (**El-besâir li-münkirit-tevessül-i bi'ehl-il-mekâbir**) kitâbının sonunda ve (**En-ni'met-ül kübrâ alel-âlem fi-mevlid-i seyyid-i veled-i Âdem**) kitâbında mevlid okumanın meşrû ve çok sevâb olduğunu isbât etmektedirler. Bu üç kitâb ve aşağıdaki dört kitâb, İstanbulda basdırılmışdır. Mevlid okutmağa mâni' olmamalı, tegannî ile okumağa ve kadınların erkeklere görünerek dinlemelerine mâni' olmalıdır.

29 — Şâm âlimlerinden Ebû Hâmid bin Merzûkun "kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz" (**Ette'akkub-ül-müfid**) kitâbında ve iki cild (**El-berâet-ül-eş'ariyyîn**) kitâbından özetlenen (**Et-Tevessülü bin Nebî ve bis-Sâlihîn**) kitâbında İbni Teymiyye ve İbni Kayyım ve Abdülvehhâb oğluna cevâb verilmektedir.

30 — Bağdâd âlimlerinden Cemîl Sıdkî efendinin (**El-fecr-üs-sâdık fir-redd-i alel-münkiri-t-tevessül-i vel-havârik**) kitâbı vehhâbîleri rezîl etmektedir.

31 — Tayland âlimlerinden Mustafâ bin İbrâhîm Siyâmî hazretlerinin (**Nûrul-yakîn**) kitâbı, 1345 de basılmış, 1396 [m. 1976] da İstanbulda ofset yolu ile tekrâr basdırılmışdır. Taylanddaki vehhâbîlere vesîkalarla cevâb vermektedir.

32 — Hindistân âlimlerinden Muhammed Abdürrahmân Silhetî (**Seyf-ül ebrâr-il-meslûl...**) kitâbında Hindistândaki vehhâbîlerin sapık olduklarını bildiriyor.

33 — Hindistân âlimlerinden müftî Mahmûd Sâhib (**Reddi vehhâbî-yi Hindî**) kitâbında vehhâbîlere cevâb vermekde, Ehl-i sünnet yolunu bildirmektedir.

34 — Hindistânın Kerala eyâletinde Calicut şehrinde (**Fârûk Collège**) profesörlerinden mevlânâ Muhammed Kutty “rahmetullahi teâlâ aleyh” Maleyalam dilindeki üç cild, (**Kitâb-üs-sünnî**) kitâbında vehhâbîlere cevâb vermiştir.

35 — Dârendeli Muhammed Hilmi Efendi “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Mizân-üs-şerî’a Burhân-üt-tarîka**) kitâbında, ba’zı kimselerin tesavvuf âlimlerine yaptıkları hücumları yazmakda, çok kıymetli cevâblar vermektedir. Kitâb türkçe ve yazmadır. İstanbulda Gümüşhaneli Ziyâüddîn efendiden, sonra Sivâsda Hâcî Ahmed efendiden feyz almıştır. Ahmed efendi, küçük Âşık efendinin, bu da Hâlid-i Bağdâdînin halifesidir. 1334 [m. 1916] de, Mer’âşda vefât etmiştir. Halîfeleri, bilhâssa oğulları Bahrî ve Abdürrahmân ve dâmâdı Vehbî ve bu kitâbın kâtibi Berberzâde Muhammed Nef’î efendiler, milleti irşâda devâm etmişlerdir.

36 — Afrikadaki Mali hükûmetinin Koutiala şehrindeki (**Medreset-ül-irfân**) kolejinin müdürü Mâlik Beh, (**El-hakâik-ul-islâmiyye**) kitâbında, vehhâbîlerin, çok zararlı bölücülük yaptıklarını bildirmekte, bunlara nasîhat vermektedir.

37 — Suriyede Hamâda Sultân Câmi’i hatîb ve müderrisi allâme Muhammed Hâmid, (**Lüzûm-ü ittibâ’i mezâhib-il-eimme**) kitâbında, hanefî mezhebini uzun anlatmakda ve dört mezhebden birine tâbî’ olmanın vâcib olduğunu isbât etmektedir. Kitâb 1388 [m. 1968] de yazılmış, m. 1984 de, İstanbulda (**Miftâh-ul-felâh**) kitâbının sonunda ofset baskısı yapılmıştır.

38 — Ahmed Hamevî hanefînin (**Nefehât-ül-kurb vel-ittisâl bi-ısbât-it-tesarru-fi li-Evliyâ-illâhi teâlâ vel-kerâmeti ba’del-intikal**) kitâbı meşhûrdur.

39 — Afrikada Gana devleti âlimlerinden Medrese-i vataniyye müdürü Ahmed Bâbe, (**Seyf-ül-Hak**) kitâbında, vehhâbîlere, vesîkalarla cevâb vermektedir.

40 — İngilizler, islâmiyeti imhâ etmek, içerden yıkmak için, misyoner teşkilâtı kurdular. Bu misyonerler, kitâblar yazarak, islâmiyete ve islâm âlimlerine âdf, alçak yazılarla saldırdılar. Kitâblarının üzerine, satın aldıkları din adamlarının isimlerini koyarak, islâm memleketlerine, parasız yaydılar. Ehl-i sünnet âlimleri, bu alçak iftirâlara cevâblar yazarak, ingiliz siyâsetini hezîmete uğrattılar. Bu cevâblardan, (**Misbâh-ul-enâm ve cilâ-ül-zulâm**) kitâbını Habîb Alevî bin Alevî Haddâd yazmıştır. 1216 [m. 1800] da yazılmış, 1325 [m. 1906] de İstanbulda basılmıştır. Kenârında Ahmed bin Zeynî Dahlânın (**Cevâzüt-tevessül**) kitâbı vardır. 1416 [m. 1995] de, Hakikat kitâbevi tarafından ikinci baskısı yapılırsa, bütün dünyâya gönderilmektedir.

[1381 [m. 1961] de İstanbuldan hacca giden bir müslimân, Hucre-i se’âdet önünde (Yâ Resûlallah, günâhım çok. Bana şefâ’at eyle!) diye düâ ederken, Afrikalı bir vehhâbî gelip, (O ölüdür, birşey duymaz) gibi şeyler söyler, yakasından çeker. Bu sünnî müslimân da, Bekara sûresinde, (**Allah yolunda öldürülenlere ölü demeyiniz! Onlar diridir. Fekat, siz bunu anlamıyorsunuz**) meâlindeki, yüzellidördüncü âyet-i kerîmeyi okur. İnsanların en üstününe sen nasıl ölüdür diyorsun der.]

İlk olarak 1205 [m. 1791] de, Vehhâbîler ile Mekkeliler arasında ihtilâf oldu.

Bu senelerde, Osmânî devleti, hâricî düşmanlarla muhârebede idi. Dâhilde de karışıklık vardı. [Şöyle ki, Fransa ile senelerden beri dost iken, Napolyon Bonapart, 1213 [m. 1799] de Mısra ellibin askerle saldırdı. Denizden ve karadan muhârebelerle [1216] da, Mısır düşmandan temizlendi. [1221] de, Rusya, hudûdumuza saldırıp, harb i’lân edildi. İngiliz donanması Çanakkaleden girip, Yedikuleye kadar geldi. Başda pâdişâh üçüncü Selîm hân olmak üzere, bütün me’mûr, asker ve halk, büyük gayretle üç günde, sâhillere binden fazla top yerleşdirip, donanmayı, harb olmadan, kaçırdı. Rusya sulh istedi ise de, [1224] de tekrâr hücum ederek Tunay geçti. Uzun muhârebelerden sonra, [1227] de Bükreş Muahedesi yapıldı. Dâhilde ise, yeryer dinsizler türeyip, halka zulm ediyor ve devleti dinlemiyorlardı. O zemân, halife olan üçüncü Selîm hân, bir yandan ta’lîmli asker yetiştiriyor, bir yandan da, top fabrikası yapıdırıp çalışdırıyordu. Ta’lîmli yeni askeri gören yeni-çeri-

lerden, Karadeniz buğazı tabyalarında bulunanlar, Kabakçı Mustafâ kumandasında ısyân etdi. Pâdişâh, müslimân kanı dökülmesini istemedi. Bütün ilerlemeler durdu. Selim hânı şehîd etdiler. İkinci Mahmûd hân-ı Adlî, evvelâ dinsizleri terbiye ve itâ'ate getirdi. [1227] de Rusya ile sulh yaptı.]

[1226] da Mısır vâfisine fermân buyurularak, Mehmed Alî pâşa, müslimânlar arasındaki bölücülüğü önlemek için, oğlu Tosun pâşayı Hicâza gönderdi ise de, sulh ve sükûnu temîn edemedi. Madde başından buraya kadar yazılanların çoğunu (**Hü-lâsat-ül-Kelâm**) ve (**Mir'ât-ül-Haremeyn**) kitâblarından aldım. Kendimin bir fikri katılmamıştır. Bu yazıların vesikalarını arzû eden, mezkûr iki kitâbı ve (**Kıyâmet ve Âhret**) kitâbının (**Müslimâna nasihat**) kısmını mütâle'a buyursun!

Mekke-i mükerrreme ile Medîne-i münevvere, Osmânlılar tarafından adâlet ve hurmet ile idâre edilip, milyonlar sarf edilerek, mukaddes makâmlar ta'mîr ve tezyîn edildi. Haremeyn'in mubârek ehâlisî, râhat ve refâh içinde yaşadı. Bu se'âdet zemânı, birinci cihân harbine kadar devâm etdi. Birinci cihân harbi [1332 (m. 1914)-1336 (m. 1918)] sonunda, islâm ittihâdını parçalamak arzûsuna kavuşan düşmanlar, Mekke emîri olan şerîf Hüseyin bin Aliyi ve ileri gelenleri, Hicâzdan çıkardılar. Bütün dünyâya da, kaçdı diye bildirdiler. Necdde yaşayan Abdül'azîz bin Sü'ûd, 1344 [m. 1926] senesinde Mekkeye gelerek yeni bir hükûmet kurdu.

Osmânlılar devrinde, vehhâbîlik ingiliz câsûsları ve paraları vâsıtası ile, Hindistâna ve Afrikaya yayıldı. Bağdâdda, şî'îlik yerleştiği gibi, Mısır din adamları da vehhâbîliğe kaymağa başladı. Çok okumuş, çok kitâblar yazmış olan Mısırlı Muhammed Abdüh, masonların, islâmîyeti yok etmek için giriştikleri savaşta, en te'sîrli silâhları olan (İslâm memleketlerine asrîlik, modern ismi altında, dinsizlik sokmak) propagandalarına aldanarak, Ehl-i sünnet vel-cemâ'ati temâmen bıraktı. Âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere kendi aklı ile, garblılaşımağa uyacak ma'nâlar vererek, Selef-i sâlihînin yolundan ayrıldı. Kitâblarının bir kısmı, o yolda olanlar tarafından türkçeye çevrilmiş, büyük islâm âlimi(!) Abdühün eserleri diye, gençliğin önüne sürülmüştür. Abdühün ve Cemâleddîn-i Efgânînin mason oldukları, kitâbımızın sonundaki, Abdüh kelimesinde yazılıdır. Muhammed Arabînin Mekke'de basılan (**İfâdet-ül-ahyâr**) kitâbında ve şeyh-ul-islâm Mustafâ Sabri efendinin (**Mevkîf-ül-akl vel-ilm vel-âlem**) kitâbında ve Câmî'ul-ezher medresesi yüksek ilm kurulu üyesi Yûsûf-i Decvîn [1966] da Mısırda çıkan (**Câmî'ul-ezher Mecellesi**)ndeki yazılarında, bunların islâmîyete uymayan fikirleri, kuvvetli delillerle red edilmektedir. Vaktiyle ibni Teymiyye de, ilminin çokluğuna aldanarak, dalâlete düşmüştü. Fekat bu kadar taşkınlık yapmamışdı.

Hakîkî din adamının, Ehl-i sünnet âlimlerinin ve mezheb imâmlarımızın verdikleri ma'nâları ve çıkardıkları hükümleri yazması ve onları değiştirmeden söylemesi, milletin ve gençliğin kafasında, Ehl-i sünnet âlimlerinin isimlerini ve büyüklüklerini yerleşdirmesi lâzımdır. Seyyid Kutb denilen kimse de, eğer islâm âlimlerinin tefsîrlerini, meselâ, tefsîrde ve fıkhdâ ihtisâs kazanmış ve tesavvufda (**Ma'rifet-ullah**) ile şereflenmiş olan, Ehl-i sünnetin gözbebeği Senâullah-i Dehlîvî hazretlerinin (**Tefsîr-i Mazherî**)sini okumuş olsaydı, islâm âlimlerinin yüceliğini anlar, haddini bilerek, derme çatma yazılarını tefsîr diye ortaya koymağa belki sıkılırdı. (**Berîka**)da, dil âfetlerinin ellincisinde, (Tefsîr yazanın onbeş ilmde mâhir olması lâzımdır) diyor. Bunları bilmiyenlerin hadîs ve tefsîr okumağa kalkışması, mi'de hastasının, kuvvetlenmek için, baklava, börek yemesine benzer. Hâlbuki, bu hastanın, önce perhîz yapması, sonra, kuvvetli yimeğe başlaması lâzımdır. İşte, bizim gibi, ana ilmleri okuyanlar, din öğrenmek için, Kur'ân tercemesi, tefsîr, hadîs okumağa kalkışırsak, bunları kavrayamayız. Yanlış anlıyarak, dînimizi, îmânımızı da gayb ederiz. Ana yuvamızdan almış olduğu ve senelerce, titizlikle sakladığı kıymetli îmânını gayb eden birkaç ilercî kimse ile karşılaştım. Bunların irtidâdına sebep olan, zihnlerindeki şubhenin nasıl meydâna geldiğini sordum. Elmalı tefsîrini okuyunca, böyle olduğunu an-

ladım dediler. Mazher-i Cân-ı Cânân “kuddise sirruh”, (**Makâmât**)ın yüzüncü sahâfesinde, bir halffesinin tefsîr yazmasına mâni’ olduğunu yazmaktadır. Görülüyor ki, uydurma, anlamadan yazılan tefsîrleri ve tercemeleri bir yana bırakalım, meşhûr tefsîrler bile, ehlinden başkasına zararlı oluyor. Kur’ân-ı kerîmin tefsîrini anlayabilmek için, seksen din bilgisini iyi öğrenmek lâzımdır. Bu ilmleri bilmeden tefsîr, hadîs okumağa kalkışan, îmânını gayb edebilir. (**Berika**) kitâbının binikiyüzdoksanyedinci sahâfesinde, (Tefsîr kitâblarına tâbi’ olmamız emr olunmadı. Fıkh âlimlerine tâbi’ olmamız emr olundu) buyurmaktadır. İkinci kısımda, 46. cı ve üçüncü kısımda, 22. ci maddelere bakınız! (**Birgivî vasiyyetnâmesi**) şerhinde diyor ki, (Kelâm ve fıkh âlimlerimiz, tefsîrden, hadîsden anladıklarını, bizim gibi din câhillerine, açık, kolay öğretmek için, binlerce (**Fıkh**) ve (**İlm-i hâl**) kitâbı yazmışlardır. İslâmiyeti doğru öğrenmek için, o fıkh ve ilm-i hâl kitâblarını okumaktan başka çâre yokdur).

Dört mezhebin inceliklerine vâkıf, derin âlim, veliy-yi-kâmil, seyyid Abdülhakîm efendi “kuddise sirruh” buyurdu ki, (Hanefî mezhebinde en mükemmel ve en kıymetli fıkh kitâbı, İbni Âbidînîn (**Dürr-ül-muhtâr hâşiyesi**)dir. Şâfi’îde (**Tuhfet-ül-muhtâc**) kitâbıdır. En mükemmel, en kıymetli tesavvuf kitâbı, İmâm-ı Rabbânînin (**Mektûbât**)ı ve en kıymetli ilmihâl de, Kâdî-zâdenin (**Birgivî vasiyyetnâmesi**) şerhidir. (**Dürr-ül-muhtâr**) kitâbı, Şemsüddîn Timûrtâşînin (**Tenvîr-ül-ebşâr**) kitâbının şerhidir.)

Pâkistândaki vehhâbîlerden bir kısmı, müslimânları aldatmak için (Biz Ehl-i sünnetiz. Hanbelî mezhebindeniz) diyorlar. Hâlbuki, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarından işlerine gelenleri alıyorlar, işlerine gelmeyenleri, inanışlarına uymayanları örtbas ediyorlar. Ehl-i sünnet âlimlerinin âyet-i kerîmelere vermiş oldukları doğru ma’nâları değiştiriyorlar. Ehl-i sünnet âlimleri, âyet-i kerîmelere, kendi anlayışlarına, düşünüşlerine göre ma’nâ vermedi. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” âyetlerden anlayıp bildirdiklerini, Eshâb-ı kirâmdan öğrendiler. Bu öğrendikleri ma’nâları kitâblarına yazdılar. Bunlar ise, Resûlullahdan gelen bu ma’nâları beğenmiyorlar. Kendi kafaları ile, âyet-i kerîmelere ma’nâlar veriyorlar. Bu yazılarını, Ehl-i sünnet bilgisi olarak tanıtıyorlar. Din bilgilerinden, fen ve ahlâk bilgilerinden ve mantık kurallarından haberleri olmadığı için, Kur’ân-ı kerîmin ulvî ve kudsî inceliklerini anlayamıyorlar. Bunları anlayıp haber veren hadîs-i şerîflere, mevdû’dur, uydurmadır diyorlar. Hadîs-i şerîfleri, kendi anladıklarından üstün tutan Ehl-i sünnet âlimlerini beğenmiyor, müslimânları bunlardan uzaklaştırıp, dinde reform dedikleri, uydurma yola sokmağa uğraşıyorlar. İslâm âlimleri, vehhâbî imâmın arkasında nemâz kılınmayacağını bildiren fetvâlar verdiler. Bu fetvâlardan biri, (**Hulâsat-ül-kelem**) kitâbının sonunda mevcûddur.

Muhammed Zihne efendi “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (**Ni’met-i islâm**) kitâbı, nikâh kısmı, otuzdokuzuncu sahâfesinde diyor ki: (Nikâh ile alması harâm olan yirmibeş kadından birisi de (**Veseniyye**), ya’nî puta tapan kadınlardır. Güneşe ve yıldızlara ve resmlere, heykellere tapınanlar ve (**Mu’attala**) ve (**Bâtıniyye**) ve (**İbâhiyye**)den olanlar ve (**Zındık**)lar, ya’nî koyu müslimân görünüp, küfre sebep olan şeyleri îmânın şartı diyenler, hep puta tapanlardandır (**Fetvâ-i Hindiyye**). Bâtıniyye ki, bunlara (**İsmâ’iliyye**) ve (**İbâhiyye**) de denir. Bunlar, son zemânlarda, (**Vehhâbî**) ismini almışlardır ve din ismi altında müslimânlara hiyânet, düşmanlık eden dinsizlerdir). (**Vesen**), kendisinde (**Ülûhiyyet sıfatı**) bulunduğuna inanılan, bunun için ta’zîm edilen resm veyâ heykeldir. Bu yazı, vehhâbîler arasına zındıkların karışmış olduğunu, bunların ise kâfir olduklarını gösteriyor.

Memleketimizde din bilgisi az olan kimseler, İbni Teymiyyenin, Mehmed Abdühün, Mevdûdînin, Seyyid Kutbun, Nobel mükâfâtı almış olan Abdüsselâmın, Ahmed Didadın ve Hamîdullahın kitâblarından yapılan tercemeleri okuyarak zehrleniyorlar. Ehl-i sünnet âlimlerinin, Kur’ân-ı kerîmi ve hadîs-i şerîfleri anlayamadıklarını sanıyorlar. Bu kitâblardaki yaldızlı, nefis-i emmâreyi harekete getiren taşkın yazıların sâhiblerini, Ehl-i sünnet âlimlerinden, hattâ Eshâb-ı kirâmdan “aley-

himürrıdvân” dahâ yüksek görüyorlar. İslâmiyyetde, bu büyük yarayı açan, bilhâssa İbni Hazm, İbni Kayyim-i Cevziyye ve felesof İbnür-Rüşddür. Her üçü de, İbni Teymiyye gibi âlimdir ve yüzlerle kitâbları vardır. Ehl-i sünnet âlimleri, bunlara değerli cevâblar yazmış, yanlışlarını ortaya koymuşlardır. Fekat ilmi az olanlar ve Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklüğünü anlayamamış olanlar, onların kitâblarına aldanmakta, doğru yoldan çıkmaktadır.

Bunlara aldananlar, kendilerini haklı göstermek ve başkalarını da aldatabilmek için, (Osmânî âlimleri, siyâsî düşmanlığı, dinde ayrılığa çevirdiler) diyorlar. Bu sözleri iki yönden bozuktur: Adı geçen mezhebsizler vehhâbî değildir. Vehhâbîlik ortaya çıkar çıkmaz, Ehl-i sünnet âlimleri, emr-i ma'rûfa başladı. Bunların yanlış yolda olduğunu yazdılar. Doğru yola çağırıyorlar. Bunların yaldızlı kitâblarına aldanan câhiller barbarlığa başladı. İslâm şehirlerine saldırdı. Osmânî devleti, bundan sonra işe karıştı. Ehl-i sünnet âlimleri, kitâblarını yazarken vehhâbîlik yokdu ki, âlimler için, dîni siyâsete karıştırdılar denilebilirsin. Ehl-i sünnet âlimleri, vehhâbîlik ortaya çıkmasından yüzlerce sene önce, müslimânlar arasında bir fitne zuhûr edeceğini firâset ile anlamış gibi, sapık fikirleri yazmışlar ve âyet-i kerîmelerle çürütmüşlerdi. Sayıları pekçok olan bu kıymetli kitâblardan, büyük âlim Celâleddîn-i Süyûtînin (**Tenvîr-ül-halek fî imkân-ı rü'yetin-Nebî cihâren vel-melek**) ve (**Tenbîh-ul-gabî bitebriet-i İbni-il-Arabî**) kitâbları ile Abdülganî Nablûsînin (**Keşf-ün-nûr an eshâb-il-kubûr**) kitâbları meşhûrdur. Bu üç arabî kitâb, (**El-minha-tül-vehbiyye**) kitâbının ikinci baskısına eklenerek Hakikat Kitâbevi tarafından neşr edilmiştir. Bunları okuyanlar, sapıkların, islâmiyyeti yıkmak yolunda olduklarını iyi anlarlar. (**Redd-ül-muhtâr**), üçüncü cild, ikiyüzdoksanaltıncı ve üçyüzdokuzuncu sahîfelerinde diyor ki, (Ma'nâları açık ve kat'î olan âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere, te'vîl etse dahî, yanlış ma'nâ vererek ve ma'nâları açıkca anlaşılmiyanları te'vîl etmeden yanlış ma'nâ vererek dinden çıkana, ya'nî îmânı bozuk olana (**Mülhid**) denir. Mülhid, kendini müslimân sanır. Hiçbir dinde olmayıp da, dinsiz düşüncelerini müslimânlık imiş gibi, fâsid, bozuk deliller ile isbâta kalkışarak, müslimânların îmânlarını bozmak istiyene (**Zındık**) denir). Mülhid ve zındık, müslimân görünerek, islâmiyyeti yıkmaya çalışmaktadır. Vehhâbîler gibi, açıkca anlaşılmiyan delilleri te'vîl ederek Ehl-i sünnetden ayrılan da, mülhid veyâ bid'at sâhibi olur.

Ehl-i sünnet âlimleri “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în” için, devlet düşmanlığını din düşmanlığı şekline sokdular demek, islâm âlimlerini tanımamak, hattâ müslimânlığı lekelemek olur. Dîni dünyaya âlet etmek, islâmiyyetin en çok kötülediği bir suçdur. Her memleketdeki islâm âlimlerini böyle ağır suçlamak, islâmiyyeti kötülemeğe, yıkmaya kalkışmak olur. Ehl-i sünnet âlimleri, hiçbir zemân siyâsete karışmamış, hiçbir müslimânı kötülememişdir.

Mülhidlere, zındıklara aldananlardan, Anadolu'da hatîb hoca denilen biri, kitâbında, (Kur'ân-ı kerîm ile hadîs-i şerîfler sayılıdır. İnsanların önüne çıkan hâdiseler ise sonsuzdur denilerek, kıyâs ile birçok şey ilâve edilmiştir. Bu yanlıştır. Kıyâs ve ictihâd yokdur) diyor. Böylece, yüzbinlerle Ehl-i sünnet âlimine iftirâ ediyor. Çünkü, kıyâs ve ictihâd, bu hocanın sandığı gibi, kitâba, hadîs-i şerîflere birşey eklemek değil, Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin, derin örtülü ma'nâlarını meydâna çıkarmaktır. Eshâb-ı kirâmın da kıyâs yaptıkları, onların da ayrı mezhepleri bulunduğu aşağıda bildirilmektedir. (**Beydâvî**) tefsîrinde kıyâs ve icmâ'n, Âl-i İmrân sûresinin 108. ci âyetinde emr edildiği yazılıdır.

Başka bir sahîfede, (Dinde gizli birşey yokdur, herşey söylenmiştir) diyor. Bir sahîfe sonra da, (Kitâb ile sünnetin bildirmediği herşey mubâhdır) diyerek herşeyin bildirilmediğini söylüyor. Yazıları birbirini tutmuyor. Diğer bir sahîfede, (Kıyâs ile, din arttırılıyor, şiddetlendiriliyor. Birçok mubâhlar harâm ediliyor) diyerek iftirâ ediyor. Bunun cevâbı, birinci kısım, yirmialtıncı maddede yazılıdır.

Bu din adamı, yine, (Kıyâs yüzünden, islâm dîninde hiçbir mes'eledede ittifâk kal-

mamış, ihtilâflar çoğalmış) diyor. Hâlbuki, zarûrî olarak ve icmâ' ile bilinen inanılacak şeylerde, i'tikâd mes'elelerinde kıyâs yokdur. Böyle bilgilerde ictihâd edip yanılan kâfir olur. Zarûrî olarak ve icmâ' ile bildirilmemiş olan îmân bilgilerinde ictihâd edip de yanılan, kâfir olmaz ise de, bid'at sâhibi olur. Sapık müslimân olur. Yapılacak işlerin, Kitâb ve sünnetde açık bildirilenlerinde de kıyâs olmaz. Buralarda ayrılık yapan, bu hoca gibi Ehl-i sünnetden ayrılanlardır.

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" zemânında insanlar üçe ayrıldı: İnanmayıp Resûlullaha karşı gelenler (**Kâfir**) oldu. İnanmayıp inanmış gibi görünenlere (**Mü-nâfık**) denildi. İnananlara (**Eshâb**) denildi. Eshâb-ı kirâmın inanışları hep aynı idi. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açıkca bildirilmiş işleri yapmakta da, birbirlerine uygun idiler. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde açık bildirilmemiş birşeye inanmağı dînimiz emr etmemişdir. Fen bilgilerinin çoğu böyledir. Bunlardan akla uygun olanlara inanılır. Açıkca emr veyâ yasak edilmemiş işler ise, böyle değildir. Böyle işleri yapıp yapmamakta, açıkca bildirilenlere benzetilmelerini, Allahü teâlâ, derin âlimlere emr etmektedir. Bu benzetmeyi yapabilecek derin âlimlere (**Müctehid**) denir. Bu benzetmek işine, (**İctihâd**) denir. Bir müctehidin ictihâd ederek elde ettiği bilgilerin hepsine, o müctehidin (**Mezheb**)i denir. Eshâb-ı kirâmın hepsi derin âlim, birer müctehid idiler. İslâmiyyet bilgilerinde, siyâset, idârecilik ve zemânlarının fen bilgilerinde ve tesavvuf ma'rifetlerinde birer deryâ idiler. Bu bilgilerinin hepsini, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" mubârek cemâlini görmekte ve kalblere işliyen, rûhları çeken sözlerini işitmekle, az zemânda edindiler. Herbirinin mezhebi vardı. Mezhepleri az veyâ çok farklı idi. Tâbi'nin ve Tebe'nin tâbi'nin arasında da müctehidler vardı. Bu müctehidlerin ve Eshâb-ı kirâmın mezheplerinden yalnız dördü kitâblara geçip, dünyânın her yerine yayıldı. Diğerlerinin mezhepleri unutuldu. Bu dört mezhebin îmânları, Eshâb-ı kirâmın "radiyallahü teâlâ anhüm ecma'in" ortak olan îmânıdır. Bunun için, dördüne de (**Ehl-i sünnet**) denir. İmânları arasında esâsda ayrılık yokdur. Birbirlerini din kardeşi bilirler. Birbirlerini severler. Birbirlerine uymıyan işlerini de, zarûret olunca, birbirlerini taklîd ederek yaparlar. Allahü teâlâ, mezheplerin böyle ayrı olmalarını istemiştir. Bu ayrılığın, Allahü teâlâ tarafından müslimânlara rahmet olduğunu, Peygamberimiz haber vermiştir. Çünkü, dört mezheb arasındaki ufak tefek başlıklar, müslimânların işlerini kolaylaştırmaktadır. Her müslimân, vücûd yapısına, yaşadığı iklim şartlarına ve iş hayâtına göre, kendisine dahâ kolay gelen mezhebi seçer. İbâdetlerini ve her işini, bu mezhebin bildirdiğine göre yapar. Allahü teâlâ dileseydi, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde, herşey açıkca bildirilirdi. Böylece, mezhepler hâsıl olmazdı. Kıyâmete kadar, dünyânın her yerinde, her müslimânın tek bir nizâm, tek bir emr altında yaşamaları lâzım olurdu. Müslimânların hâlleri, yaşamaları güç olurdu.

Eshâb-ı kirâmın hepsi öldükten sonra, yeni müslimân olanlardan bir kısmının îmânları bozuldu. Eshâb-ı kirâmın doğru îmânından ayrıldılar. (**Dalâlet fırkaları**) meydana geldi. Bu bozuk fırkalara, (**Bid'at fırkaları**) veyâ (**Mezhebsiz**) denir. Bunlar, ma'nâları açıkca anlaşılamiyan nassları te'vîl ederek yanıldıkları için kâfir değildirler. Fekat, islâmiyyete zararları, kâfirlerin zararlarından çok oldu. Birbirleri ile ve Ehl-i sünnet ile çekişdiler. Harb etdiler. Çok müslimân kanı döküldü. Müslimânların yükselmelerini, ilerlemelerini baltaladılar. Mezhebsiz bid'at fırkalarını, Ehl-i sünnetin dört doğru mezhebi ile karışdırmamalıdır. Dört mezheb, birbirlerinin doğru yolda olduklarını söyler ve birbirlerini severler. Mezhebsiz fırkalar ise, müslimânları parçalamaktadırlar. Bugün, dört mezhebden başka Ehl-i sünnet yokdur. Bu dört mezhebin birleşdirilemeyeceğini, bir mezheb hâline getirilemeyeceğini, islâm âlimleri sözbirliği ile bildirmişlerdir. Allahü teâlâ, mezheplerin birleşdirilmesini değil, ayrı olmalarını istiyor. Böylece, islâm dîni kolaylaşdırıyor. Âl-i İmrân sûresinde, yüzüncü âyetinde meâlen, (**Ey îmân edenler! Allahın dînine sarılınız. Birbirinizden ayrılmayınız!**) buyurulmuştur. Tefsîr sâhibleri, meselâ Ebüssü'üd efendi

“rahmetullahi teâlâ aleyh”, burada, (Ehl-i kitâbın yaptıkları gibi, parçalanıp doğru îmândan ayrılmayın! Câhiliyye zemânında birbirleriniz ile dögüşdügünüz gibi bölünmeyiniz!) dediler. Doğru îmânda birleşmemiz, fırkalara bölünmememiz emr olundu. Doğru yolun, **(Ehl-i sünnet)** âlimlerinin bildirdiği îmân olduğunu, Peygamberimiz haber verdi. O hâlde, bütün müslimânların, ehl-i sünnet olmaları, ehl-i sünnet mezhebinde birleşerek, kardeş olmaları, sevişmeleri lâzımdır. Müslimânların bu birliğinden ayrılan, bu âyet-i kerîmeye uymamış olur. Bu yolda birleşir, kardeşler olduğumuzu bilip sevişirsek, dünyânın en büyük, en kuvvetli milleti olur, dünyâda râhata, huzûra, âhuretde de sonsuz se’âdete kavuşuruz. Düşmanlarımızın ve câhillerin ve sömürücülerin, kendi alçak çıkarları için söyledikleri yalanlara aldanıp, bölünmemeğe çok dikkat etmeliyiz! Bu husûsda fazla bilgi almak için fârisî **(Redd-i vehhâbî)** kitâbını okuyunuz.

Bir sahîfesinde, **(Eshâbım gökdeki yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız hidâyet bulursunuz!)** sözü hadîs değildir, sakat bir sözdür diyor. Hâlbuki, imâm-ı Münâvî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, **(Künûz-üd-dekâik)** kitâbı ve İmdâdın **(Tahtâvî)** hâşiyesi, otuzaltıncı sahîfesinde bu hadîs-i şerîfi de yazmakta ve imâm-ı Beyhekî rivâyeti olduğunu bildirmektedirler. Bunun sahîh olduğunu ve Dârimî, İbni Adî ve başkalarının haber verdiklerini **(Savâ’ık-ul-muhrika)** da bildiriyor. Üç sahîfe sonra da, bu konuda bilgi verilmiştir. Bu adam, Eshâb-ı kirâmın büyüklüğünü anlıyamadığından, bu hadîs-i şerîfe, uydurmadır diyor.

(Ümmetimin ihtilâfı rahmetdir) sözü de hadîs değildir diyor. Hâlbuki, imâm-ı Münâvî bu hadîs-i şerîfi de yazıyor ve İbni Naşr ve Deylemî rivâyeti olduğunu bildiriyor. İbni Âbidîn önsözde buyuruyor ki: **(Ümmetimin ihtilâfı rahmetdir)** hadîsi meşhûrdur. Bunu, Beyhekînin rivâyet ettiği **(Mekâsıd-ı hasene)**de yazılıdır. İbni Hâcib de **(Muhtasar)**da sahîh olduğunu yazmaktadır. Nasr-ul-mukaddesînin **(Hucce)** kitâbında ve Beyhekînin **(Risâlet-ül-es’ariyye)**sinde sahîh hadîs olarak bildirildiğini, imâm-ı Süyûtî yazmaktadır. Halîmî ve kâdî Hüseyin ve İmâm-ül-Haremeyn de sahîh olarak bildirmişlerdir “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în”. **(Mevâhib-i ledünniyye)** birinci cild, dördüncü kısımda da uzun yazılıdır. Halîfe Ömer bin Abdül’Azîz, (Eshâb-ı kirâm ihtilâf etmeselerdi, dinde ruhsat, kolaylık olmazdı) buyurdu. Halîfe Hârûn-ür-Reşîd, İmâm-ı Mâlike, (Senin kitâblarını çoğaltıp, her yere göndereceğim ve herkesin bunlara uymasını emr edeceğim) deyince: (Yâ Halîfe! Böyle yapma! Âlimlerin ihtilâfı Allâhü teâlânın rahmetidir. Hepsi hidâyet üzeredir. Her müslimân, dilediği âlime uyar) buyurdu. **(Berika)** yüzöncü sahîfede, bu hadîsin **(Câmi’us-sagîr)**de bulunduğunu bildirmektedir. **(Hadîka)** birinci cild, ikiyüzkırkdördüncü [244] ve ikinci cild, yüzdördüncü [104] sahîfelerinde, bu hadîs-i şerîfi açıklamakta ve Nasr-ul-mukaddesî ve Halîmî ve Beyhekî ve İmâm-ül-Haremeyn’in “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în” haber verdiklerini bildirmektedir. **(Mîzân)**ın 45. ci sahîfesinde de yazılıdır. Zevallî hoca, îmân için olan hadîs-i şerîfleri, mezhepler için zan etmiş.

(Fetâvâ-i Hindîyye)de diyor ki: **(Nevâzil)** kitâbında, (Yalnız hadîs-i şerîf okuyup, fıkı öğrenmeyen kimse, dinde müfsiddir) buyuruldu. Ebû Âsım “rahmetullahi aleyh” de, böyle buyurmuşdur. **(Tâtârhanîyye)** fetvâsında da yazılıdır.

Kitâbın bir yerinde, (Eshâb-ı kirâmın, Kitâb ve sünnete uymıyan sözleri alınmaz, red olunur) diyor. Eshâb-ı kirâmı, Kitâb ve sünnete uymıyan şeyler söyleyecek sanıyor. O din büyüklerini, kendi gibi zan ediyor. Bilmiyor ki, Eshâb-ı kirâm “radıyalahü teâlâ anhüm ecma’în”, Kitâb ve sünnete uymıyan birşey söylememişdir. Zâten, Kitâbı ve sünneti, ya’nî Kur’ân-ı kerîmi ve hadîs-i şerîfleri toplıyan, sonra gelenlere ulaşırdan, Eshâb-ı kirâmdır. Üsûl âlimlerinden, ya’nî en büyük islâm âlimlerinden ba’zısı buyuruyor ki, (Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” Peygamber olduğunu isbât edecek hiçbir şahidi bulunmasaydı, yalnız Eshâbını görmek, Peygamber olduğunu bildirmeğe yetişirdi. Çünkü, Eshâbının herbiri, her ilmde, islâmiyyet bil-

gilerinde, siyâsî, aklî ilmlerde [ya'nî, lise ve üniversitelerde okutulan bilgilerde], zâhirî ve bâtinî ilmlerin hepsinde birer deryâ idi. Hâlbuki, hiçbirini bir kitâb okumamış, bir mu'allim görmemişti. Bütün bu bilgileri, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" ile birkaç def'a berâber bulunmakla şereflenerek edinmişlerdi). Onların birbirine uymıyan sözleri, Kitâb ve sünnetde açıkca bildirilmeyen işlerdedir.

Bir sahîfede (Müctehidler ve kıyâscıların, sahîh hadîslerin hepsine vukûfsuzluk yüzünden, yaptıkları ictihâd ve kıyâs...) diyerek büsbütün câhil olduğunu ortaya koyuyor. Müctehidin ne demek olduğunu bilmediği, buradan da anlaşılıyor.

Bir sahîfede (Müctehidler, kitâb ve sünnete muhâlif ictihâdlarına uyulmaz) diyerek, Kitâb ve sünnete muhâlif ictihâd var sanıyor. Bu yalan sözlerle, kendinin Ehl-i sünnet âlimlerini beğenmediğini, mezhebsiz olduğunu i'lân ediyor. Hindistânda, vehhâbîlere satılmış olanlardan, Ebûlkâsım Benârisî, dahâ çok para almak için (El-cerhu alâ Ebî Hanîfe) kitâbını yazarak, bu yüce imâma saldırıyor. Ehl-i sünnet âlimleri, buna cevâblar yazarak rezîl ediyorlar. Bu alçak iftirâ ve hücûmlardan ba'zısı ve verilen cevâblar, (**Üsûlül-erbe'a**) yuzonüçüncü sahîfesinde yazılıdır.

Kitâbının bir yerinde, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin ve imâm-ı Mâlikin "radıyalahü anhümâ" sözlerini de yanlış yazıyor. Bu iki din imâmına iftirâ ediyor. Bunların, hadîs-i şerîflere uymıyan söz söylemeyeceklerini bilmiyor. Derin din âlimi, yüzlerce Evliyâ yetiştiren, büyük tesavvuf rehberi, Abdüllah-i Dehlevî "kuddise sirruh" yazmış olduğu (**Makâmât-ı Mazheriyye**) risâlesinde tesavvuf yolunu anlattıktan sonra, üstâdı olan Mazher-i Cân-ı Cânânın "kuddise sirruh" hayâtından, kerâmetlerinden ve mektûblarından ba'zılarını bildirmektedir. Fârisî olup, İstanbul'da da basılmıştır. Onsekiz faslıdır. Onsekizinci fasla, yirmialtı mektûb vardır. Onaltıncı mektûbda, Mazher-i Cân-ı Cânân "kuddise sirruh" buyuruyor ki:

Yavrum! Hadîs-i şerîflere nasıl uyulur? Bunu bildirmek için, Muhammed Hayât "rahmetullahi aleyh" bir kitâb yazmıştır. Bu kitâbda diyor ki: Hüseyin bin Yahyâ Buhârî Zendevisî, (**Ravdat-ül-ulemâ**) kitâbında buyuruyor ki, İmâm-ı a'zam, talebesine (Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" hadîs-i şerîfini ve Eshâb-ı kirâmın sözünü görünce, benim ictihâdımı bırakınız, onlara uyunuz!) buyurdu. Bir kerre de (Sahîh hadîsler benim mezhebimdir) buyurdu. Hadîs ilminde âlim, mütehasıs olan, nâsîh ve mensûh hadîsleri ayırabilen, kuvvetli ve za'îf hadîsleri anlayabilen bir kimse, sahîh hadîslere uyarırsa, Hanefî mezhebinden çıkmaz. Mezheb reîsinin sözünü yapmış olur. Hattâ, böyle bir âlim, sahîh hadîslere uymazsa, İmâm-ı a'zâmın sözünü dinlememiş olur. Herkes bilir ki, hadîs-i şerîflerin hepsini birlikde bilen, işiten, hiçbir âlim yoktur. Nitekim, İmâm-ı a'zam (Hadîs-i şerîfi görünce, benim sözümü bırakınız!) buyurdu. Hattâ, bu ümmetin en âlimleri olan ve ömrlerini, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" hizmetinde geçirmiş olan Eshâb-ı kirâmdan "aleyhimürriydân" hiçbirini de, bütün hadîs-i şerîfleri işitmiş değildi. Hadîs-i şerîfe uymak, her mü'mine vâcibdir. Mezheb imâmılarından, belirli birine uymak vâcib değildir. Her müslimân, [dört mezhebden] dilediği mezhebe uymakda serbesttir. Ehl-i sünnet âlimlerinin, mezheb imâmlarımızın bildirdiği hadîs-i şerîflere ve bunlardan anladıkları ma'nâlara uymamız lâzımdır. (**Fetâvâ-yı Hindiyeye**), beşinci cild, 377. ci sahîfede diyor ki, (Fıkıh öğrenmeyip, hadîs öğrenen, dinde iflâs eder [ya'nî dîni gider]. İlmî, emîn olan, sâlih kimselerden öğrenmelidir). Bunların kitâblarını okumalıdır.

Bu mezhebsiz din adamı, kitâbının bir sahîfesinde, (Cenâb-ı Hak ve Resûlü, hiç kimseye, ümmetden birinin mezhebi ile mezheblenmeği ve dinde onu taklîd etmeği emr etmemişdir) diyerek, Kur'ân-ı kerîme de iftirâ ediyor. Çünkü, Mâide sûresi, otuzbeşinci âyetinde meâlen, (**Allahü teâlâyâ yaklaşmak için, vesîle arayınız!**) buyuruldu. Enbiyâ sûresinde, (**Bilmediklerinizi, bilenlerden sorup öğreniniz!**) meâlinde âyet-i kerîme vardır. Dört mezheb imâmı hakkında hadîs-i şerîfler, (**Fâideli Bilgiler**) adındaki kitâbımızda uzun bildirilmiştir. Mezheb imâmlarımız

“rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în”, en büyük din âlimleridir. (**Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir**) hadîs-i şerîfi, (**Buhârî**)de yazılıdır. Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” yolu, akl ile, hayâl ile, rü’yâ ile anlaşılmaz. Din âlimlerinden öğrenilir. Din imâmılarından herhangi birine uymak, Peygamberimize uymak olur. Ehî Çelebî (**Hediyye**) kitâbında diyor ki, (Ebû Hanîfenin kıyâsı doğru değildir diyen kâfir olur). Bu kitâbı, (**Hakikat Kitâbevi**) basdırmışdır.

İbni Teymiyye ile İbni Kayyım çok öven Âlûsî bile, (**Gâliyye**) kitâbında bakınız ne diyor: (İlm öğrenmek ve öğretmek, ibâdetlerin en üstünlerindedir. Abdüllah ibni Abbâs; âlimlerin, âlim olmyan mü’minlerden yediyüz derece dahâ üstün olduğunu bildirdi. Hadîs-i şerîfde, (**Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir**) buyuruldu. Peygamberlik rütbesinin üstünde hiçbir rütbe olmadığına göre, bu rütbeye vâris olmanın şerefinden dahâ üstün bir şeref olamaz. İslâm âlimlerinin çoğu, bu yüksek rütbeye kavuşdu. Fıkıh ve hadîs âlimleri ve en başda müctehidlerin dört imâmı, bunların en üstünleridir. Bunlar, ahkâm-ı islâmiyyenin kapalı emrlerini, yasaklarını açığa çıkardı. İlmın temelini kurdular. Din bilgilerini, kısımlara, sınıflara ayırdılar. Onların yüce kıymetlerinden birkaçını bilmekle şerefleniyoruz. Bunların en önde olanı, büyük imâm, Ebû Hanîfe Nu’mân bin Sâbitdir. Onun yüksekliğini bildiren hadîs-i şerîfler elimizde mevcûddur. Buhârî ve Müslimde yazılıdır. Kırkbeş sene, beş vakt nemâzı bir abdestle kıldığını, Abdüllah ibni Mubârek “rahmetullahi teâlâ aleyh” bildirmektedir. Hasen bin Ammâre, yüce İmâmı gasl ederken: (Otuz sene hep oruc tutdun. Allahü teâlâ sana rahmet eylesin!) demiştir. İlmî ile tam amel eden, onun gibi bir âlim görülmedi. Ondan dahâ üstün âlim bulunmadı. Allahü teâlâ, bizleri, bu yüce âlimlere uymakla şereflemdirsin! Resûlullahın sözlerini bizlere ulaşırdın, bu müctehidlerdir. Bugün de, Onların dört mezhebenden birine muhtâc olmıyan, onlardan birine uymaktan kurtulabilecek kimse yoktur. İbni Mâcenin bildirdiği hadîs-i şerîfde, (**Ümmetim yetmişüç fırkaya ayrılacak, bunlardan yalnız biri Cennete gidecektir. Bunlar, benim ve Eshâbımın yolunda olanlardır**) buyuruldu. Bu ayrılık, üsûlde, imânda olan ayrılıktır. Dört mezhebin ayrılığı değildir. Çünkü, hadîs-i şerîfde, (**Ümmetimin ayrılması rahmetdir**) buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfde de, (**Kitâbullahda ve benim sünnetimde bulamadıklarınızı, Eshâbımın sözlerinden alınız! Eshâbım, gökdeki yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız, hidâyete kavuşursunuz. Eshâbımın birbirlerinden ayrılıkları rahmetdir**) buyuruldu.

Şâh Veliyyullah-i Dehlînin (**El-insâf**) ve (**İkd-ül-ceyyid**) kitâbları, 1327 [m. 1908] senesinde, Mısrda ve sonra (**Hakikat Kitâbevi**) tarafından İstanbulda basdırılmışdır. İstanbulda Süleymâniyye kütübhanesinde, İzmirli kısmında mevcûddurlar. Birincisinde diyor ki, (Eshâb-ı kirâm zemânında da mezhebler vardı. Herbirinin mezhebi başka idi. Tâbi’în, Eshâb-ı kirâmın mezheplerini aldılar. Hârûn-ür-Reşîd, imâm-ı Mâlike dedi ki, (Senin (**Muvattâ**) kitâbını Kâ’beye asacağım. Bütün müslimânların bu kitâba uymalarını emr edeceğim. Her yerde tek bir mezheb olsun). İmâm-ı Mâlik de, (Böyle yapma! Eshâb-ı kirâm, fıkıh bilgilerinde mezheblere ayrıldılar) dedi. Bunu, imâm-ı Süyûtî haber vermektedir. İkinci kitâbında diyor ki, (Dört mezhebden birine uymakda büyük fâidelere vardır. Bunlardan ayrılmanın zararları çokdur. Bunu çeşidli yollarla isbât ederim. Bugün dört mezhebden başka doğru mezheb yoktur. İmâmiyye ve Zeydiyye fırkaları bid’at üzeredirler. Dört mezhebden ayrılmak, Sivâd-i a’zamdan ayrılmaktır. İbni Hazmın, taklîd harâmıdır, Resûlullahdan başkasına uymak halâl değildir sözü, müctehidlerin birbirlerine uymamaları içindir. Hadîs-i şerîfleri ayıramıyanların, bunları mezheb imâmılarından sorup, onlara uymaları lâzımdır. Resûlullahın zemânından beri, bilmiyenler, hep bilenlere sormuşlardır).

Başka bir sahîfede, küsbütün sapıtarak (Mezheb imâmılarına uymak, onu Peygamber menziline çıkarmak olur. Bu ise küfrdür) diyor. Bütün mü’minleri ve hocalarına uyanları kâfir yapıyor. (Mezhebler, ikinci asr sonlarında meydana çıkdı. Eshâb ve Tâbi’în hangi mezhebde idiler?) diyor. Fârisî (**Redd-i vehhâbî**) kitâbında ve

arabî (**Hadîka**) kitâbı altıyüzdoksanaltıncı sahîfesinde diyor ki, (Dört mezhebden başkasına uymak câiz değildir. Bu sözümüz, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'nin mezheplerini küçümsemek değildir. Çünkü, Eshâb-ı kirâmın ve başkalarının mezheplerini tam olarak bilmiyoruz. O mezhepleri de bilseydik, onlara uymamız da câiz olurdu. Çünkü, hepsinin mezhepleri doğru idi. Dört mezheb, tam bilindiği ve kitâbları her yere yayılmış olduğu için, her müslimânın yalnız bunlardan birine uyması lâzımdır. Dört mezhebin kolaylıklarını araştırıp, bunları bir araya toplayarak, yeni bir kolaylıklar mezhebi uydurmağa (**Telfîk-ı mezâhib**) denir. Câiz değildir).

Mezheb imâmı demek, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” Kur’ân-ı kerîmden çıkardığı ma’nâları, bilgileri, Eshâb-ı kirâmdan işterek toplayan, kitâba geçiren büyük âlim demektir. Resûlullahın, Kur’ân-ı kerîmin hepsini Eshâbına tefsîr ettiğini, (**Hadîka**), dil âfetlerini anlatırken yazmaktadır. Resûlullahın Kur’ân-ı kerîme verdiği ma’nâları, açıklamalarını anlamak isteyen, bir mezheb imâmının kitâblarını okur, bunlara uyar. Bu kitâbları okuyup, bunlara uyan kimse, o mezhebden olur. Bu ise, Resûlullahı “sallallahü aleyhi ve sellem” ve Kur’ân-ı kerîme uymak demektir. Eshâb-ı kirâm “aleyhimürrıdvân”, Resûlullahdan “sallallahü aleyhi ve sellem” işitdiklerine uyardı. Kendi talebelerinden birine uymağa, ya’nî dört mezhebden birinde olmalarına lüzûm yokdu. Onların herbiri bütün bilgileri asl kaynağından alıyordu. Birbirlerine sorarak da öğreniyorlardı. Hepsi, mezheb imâmlarından dahâ çok âlim ve dahâ yüksek müctehid idiler. Mezheb sâhibi idiler.

Bir sahîfede, (İctihâdlar fikr ve kanâ’atdır. Elimizdeki kitâblar, mezheb kitâblarıdır, din kitâbı değildir. Türkiye’de, türkce din kitâbı olmadığından, bu kitâbı yazdım) diyor. Kendini müctehid sanıyor. Ömer Rıza Doğrulun, bu kitâba bir önsöz yazarak, ballandıra ballandıra medh ettiğini gördük. Bu önsözde diyor ki: (Asrın ihtiyâclarını, kıyâs yolu ile dinden değil, medeniyetin terakkî hamlelerinden beklemek gerekir. Kıyâs, Kitâb ve sünnet ile alâkası olmıyan, dînin asl kaynaklarına dayanmıyan, fekat herşeyi dîne dayamak isteyen müctehidlerin îcâdıdır...) Bu sözleri, kendisinin de, ehl-i sünnet olmadığını, dîni, kıyâsı ve ictihâdı anlamamış olduğunu göstermektedir. Din âlimlerine dil uzatanlar, bunların bilgilerine erişemiyenlerdir. (**Redd-ül-muhtâr**) birinci cild, üçyüzdoksanaltıncı sahîfede, (Dört yüz [400] hicrî senesinden sonra kıyâs yapacak âlim yetişmedi) diyor. (**Mîzân-ül-kübrâ**)nın birinci cüz’, kırkikinci sahîfesinde, (Dört mezheb imâmından sonra, hiçbir âlim, mutlak müctehid olduğunu söylemedi. Mezhebde müctehidler yetişdi. Evet, Kur’ân-ı kerîmdeki bilgiler, hükmler sonsuzdur. Fekat, kıyâmete kadar, bütün insanlara lâzım olacak ahkâmı, dört imâm anlamış, kitâblara yazılmışdır. Şimdi, bir kimse, Kitâbdan ve sünnetden ahkâm çıkarabilirim derse, dört mezhebden birinde bulunmıyan yeni bir hükm çıkarmasını isteriz. Bunu yapamaz!) diyor.

Bunlar (**El-Besâir li-münkir-it-tevessül-i bi-ehl-il-mekâbir**) ve (**Et-Tevessülü bin Nebî ve bis-Sâlihîn**) ve (**Üsûl-ül-erbe’a**) kitâblarında dahâ uzun yazılıdır. Bu üç kitâbı, (**Hakikat Kitâbevi**) ofset yolu ile basdırmışdır. Birinci kitâbda, Muhammed bin Abdülvehhâbın (**Keşf-üş-şübühât**) kitâbından parçalar yazılarak, hepsine cevâblar verilmişdir. Bu kitâb arabîdir. (**Et-Tevessülü bin Nebî**) kitâbı, Ebû Hâmid bin Merzûkînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” Şâmda basılmış olan (**Berâet-ül-es’ariyyîn**) kitâbının kısaltılmışıdır.

Seyyid Ahmed Tahtâvînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Dürr-ül-muhtâr**) hâşiyesinin Zebâyih kısmında diyor ki, (Bugün her müslimânın dört mezhebden birinde bulunması vâcibdir. Dört mezhebden birinde bulunmıyan kimse, (**Ehl-i sünnet**)den ayrılmış olur. Ehl-i sünnet olmıyan da sapık veyâ kâfir olur). Vehhâbliği temelinden çürüten (**El-Besâir**) ve (**El-müstened**) ve (**Seyfül-ebâr**) kitâbları da böyle yazıyor ve bunu (**İhyâ-ül-ulûm**)dan aldıklarını bildiriyor. Son iki kitâb da, Hindistânda yazılmış, (**Hakikat Kitâbevi**) tarafından ikinci baskıları yapılmışdır.

Biz, Kur’ân-ı kerîmi ve hadîs-i şerîfleri anlayacak kadar bilgili değiliz. Biz,

Kur'ân-ı kerîmi, anlamak ve anladığımızı göre amel etmek için değil, kelâm-ı ilâhiden bereketlenmek, fâidelenmek için okuyoruz. Biz mukallidler, tefsîr ilmini bilmediğimiz için, ahkâm-ı islâmiyyeyi, din imâmlarımızın kitâblarından öğreniyoruz. Mezheb imâmlarımız, Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsını, Tâbî'inden ve Eshâb-ı kirâmdan öğrenerek, bizim kolay anlyabileceğimiz şekilde, kitâblarına yazmışlardır. **(Nahl)** ve **(Enbiyâ)** sûrelerinde, meâl-i şerîfleri, **(Âlimlerden sorup öğreniniz!)** olan âyet-i kerîmeler vardır. Hadîs-i şerîfde, **(Her asr, önceki asrdan dahâ bozuk olur. Böylece kıyamete kadar hep bozulur)** buyuruldu. Bu hadîs-i şerîf, **(Hadîka)**da, dil âfetlerinde yazılıdır. İnsanların en iyilerinin yazdıkları kitâbları beğenmeyip, bozuk asrın bozuk adamlarına aldanmaktan Allahü teâlâyâ sığınırız!

Yüsuf-i Nebhânî, hicrî ondördüncü asrın büyük âlimlerindedir. Uzun seneler Medîne'de kalıp vehhâbiliği yakından incelemek imkânını buldu. Topladığı bilgileri yaymak için, çok kıymetli kırkyedi kitâb yazdı. **(El-Feth-ul-kebîr)** kitâbında ondörtbindörtüzelli hadîs harf sırasına göre dizilmiştir. Üç cild hâlinde basılmıştır. **(Câmi'u kerâmât-il-Evliyâ)** kitâbı iki cild olup, kerâmetin hak olduğunu isbât etmektedir. 1329 [m. 1911] de Mısırda basılmıştır. Kırkyedi kitâbının hepsi basılmıştır. Çok mühim olan **(Şevâhid-ül-hak)** kitâbı Mısırda üçüncü def'a olarak, binüçyüzseksenbeş [1385] hicrî ve [1965] milâdî senesinde basılmıştır. Kitâb beşyüzetmiş sahîfe olup, dörtüzelli sahîfesi İbni Teymiyyeyi red etmekte, geri kalan yüzyirmi sahîfesi de, Eshâb-ı kirâm üstünlüklerini, hazret-i Mu'âviye ile Amr ibni Âs "radiyallahü teâlâ anhüm"ın yükseklüklerini ve islâmiyyete hizmetlerini bildirmektedir.

(Câmi'ulezher) profesörlerinden, allâme şeyh Alî Muhammed Beblâvî Mâlikî ve allâme şeyh Abdürrahmân Şerbînî ve şeyh Ahmed Hüseyin Şâfi'î ve şeyh Ahmed Besyânî Hanbelî ve ârif allâme Süleymân Şubrâvî Şâfi'î ve şeyh Abdülkerîm Râfi'î ve ayrıca Mısır Başmüftüsü allâme Bekrî Muhammed Sadeffî Hanefî ve müderris allâme Muhammed Abdülhây Ketânî İdrîsî Fâsî ve allâme seyyid Ahmed beğ Şâfi'î ve fâdil allâme şeyh Sa'îd-i Mûcî Şâfi'î ve allâme şeyh Muhammed Halebî Şâfi'î ve dahâ birçok Ehl-i sünnet âlimleri "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in" **(Şevâhid-ül-hak)** kitâbını beğenmişler, uzun yazıları ile övmüşlerdir.

(Şevâhid-ül-hak) kitâbında, Ebul' Abbâs Ahmed ibni Teymiyyenin bid'atlerini savunan üç kitâbdan parçalar almakda, bunları, âyet-i kerîmelerle ve hadîs-i şerîflerle çürütmektedir. Bu üç bozuk kitâb, İbni Kayyim-ı Cevziyyenin **(İğâset-ül-lehân)** ve İbni Abdil-Hâdînin **(Firreddi ales-Sübki)** ve Nu'mân Âlûsî Bağdâdînin **(Cilâ-ül-ayneyn fî muhâkemet-il-Ahmedeyn)** ismi ile İbni Hacer-i Mekkîye "rahmetullahi teâlâ aleyh" karşı yazdığı kitâblardır.

(Şevâhid-ül-hak)da, Ehl-i sünnet âlimlerinden alarak diyor ki, (İslâm âlimleri sözbirliği ile bildiriyorlar ki, hicretin dördüncü asrından sonra, dünyâda, ictihâd edebilecek âlim hiç kalmadı. Şimdi bütün müslimânların, bilinen dört mezhebden birine uymaları lâzımdır. Çünkü, şimdi, Kur'ân-ı kerîmi ve hadîs-i şerîfi anlayıp bunlardan ahkâm çıkaracak ilm sâhibi hiç yoktur. Mezheb imâmını taklîd ederek, Kur'ân-ı kerîme ve Resûlullahın sünnetine "sallallahü aleyhi ve sellem" uyulmuş olur. İmâm-ı Münâvî, İbni Hacer-i Hiytemîden nakl ederek buyuruyor ki, Celâleddîn-i Süyûtî "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in" gibi bir âlim müctehid olduğunu söyleyince, zemânındaki âlimler, buna yazılı birşey sordular: Önceki âlimler buna iki ayrı cevâb vermişlerdir. İctihâdın en aşağı derecesinde olan, bunlardan birini seçebilir. Sen de seçip bize yaz dediler. İşim çok, bunu yapacak vaktim yok diyerek, birini seçmeğe cesâret edemedi. İbni Hacer buyuruyor ki, en aşağı derecedeki ictihâd işi böyle güç olunca, mutlak müctehid olmanın imkânsızlığını anlamalıdır.

Şimdi ba'zı câhiller, kendilerini âlim sanıyorlar. Bid'at sâhibi olan kimseleri âlim sanıp, taklîd ederek, Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden hüküm çıkarmağa kalkıyorlar. Mezheb imâmlarından birini taklîd etmeğe ihtiyâcımız yok diyorlar. Hat-tâ mezheb imâmlarının ictihâd buyurdıkları, anladıkları bilgileri beğenmiyor,

bunlar zemânımıza uymaz diyorlar. Bunlar, kendilerini beğenmiş câhillerdir. Kur'ân-ı kerîme uyduklarını sanıyorlar. Hâlbuki, nefslerine ve şeytâna uymakdadırlar. Herkesi de Kur'ândan ve **(Buhârî)**den ma'nâ çıkarmağa kışkırtıyorlar. Bu ahmaklara aldanmamalıdır. Her müslimân, **(Ehl-i sünnet)** i'tikâdında olmalı ve dört mezhebden birine uymalıdır. Dört mezhebin kolay taraflarını araştıırıp, birbirine karışdırmağa **(Telfik)** denir. Nefse ve şeytâna uyararak, telfik yapmak yasaktır. [İhtiyâc olduğu zemân, bir iş için câiz olur.] Din adamı geçinen câhil kimse ile müctehid olan âlimler arasındaki fark, yer ile gök arası gibidir. Hattâ şeytân ile melele arasındaki fark gibidir. Fekat, gâfil, ahmak ve nefslerine bağlı olduklarından, kendilerini âlim, kâmil sanıyorlar. Böyle kimselere zındık denir. Bu zındıkları şeytân aldatmış olduğundan, müctehidler taklîd etmek istemiyorlar. Anlıyamıyor ki, Nass ile açık bildirilmiş şeylerde icthâd yapılmaz. Bu söz, hiçbir şeyde icthâd yapılmaz demek değildir. İctihâdda en ileri giden Ebû Hanîfe hazretleri, za'if hadîs ile bildirilen şey üzerinde bile icthâd yapmazdı. Mezheb imâmlarının hepsi, bir soru ile karşılaştıkları zemân, bunun cevâbını, önce Kur'ân-ı kerîmde ararlardı. Kur'ân-ı kerîmde açıkca bulamazlarsa, hadîs-i şerîflerde ararlardı. Hadîs-i şerîflerde bulamazlarsa, **(İcmâ'-ı ümmet)**de ararlardı. İcmâ'da da bulamayınca, bu soruya benzeyen başka sorunun, Kitâb, sünnet ve icmâ'da bulunan cevâbına **(Kıyâs)** ederek, benzeterek, icthâd edip cevâbını bulurlardı. Bin seneden beri bütün müslimânlar, âlimler, sâlihler, Velîler, hep bu dört mezhebden birine uydular. Hiçbiri, kendinin müctehid olduğunu iddi'â etmedi. Yeni türeyen mezhebsiz bir zındığın sözüne aldanıp da, mezhebden ayrılmamalıdır. Dört mezhebin hiçbiri, Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden kıl kadar ayrılmamışdır. Hepsisi, müslimânlarla, Kitâb ile sünneti açıklamışlardır. İslâm âlimleri, müslimânların dört mezhebden birini taklîd etmelerini emr ediyor. Böylece, kâfir olmak veyâ bid'at sâhibi olmak gibi, iki tehlikeden kurtulmalarını istiyorlar. Çünkü, bir câhil, bir mezheb imâmını "rahmetullahi teâlâ aleyh" taklîd etmezse, delîlsiz kalarak yoldan çıkar.

Hâce Muhammed Pârisâ hazretleri, **(Tuhfet-üs-sâlikîn)** kitâbında, İmâm-ı Gâzâlîden alarak buyuruyor ki, (Üç kimse, Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsını anlayamaz: Birincisi, arabîyi iyi bilmiyen ve tefsîr okumamış olan câhil. İkincisi, büyük bir günâha devâm eden fâsik. Üçüncüsü, i'tikâd bilgilerinden birini yanlış anlayıp, anladığına uymadığı için, hak sözü kabûl etmiyen bid'at sâhibi. [Ehl-i sünnet i'tikâdından ayrılmak büyük günâhdır. Bunun için bid'at sâhibi olan Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsını anlayamaz. Çünkü bid'atin zulmeti kalbi karartır.]) Görülüyor ki, Ehl-i sünnet mezhebinde olmiyan, arabîyi çok bilse de, Kur'ân-ı kerîmi doğru anlayamaz. Yanlış anladıklarını yazarak, herkesi felâkete sürükler.

Zemânımıza, asrımıza uygun tefsîr lâzımdır sözü de doğru değildir. Tefsîr âlimleri, Resûlullahdan "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" ve Eshâbından gelen haberleri yazarak tefsîr yaptılar. Bunların tefsîrleri her asra uygundur ve kâfidir. Kur'ân-ı kerîmin emrleri, her asrdaki her insan için ayındır. Önceki asrlar için başka, sonraki asrlar için başka ma'nâsı yoktur. Kur'ân-ı kerîme inanan ve uymak istiyen bir müslimân, her aradığını, mevcûd tefsîrlerde bulur. İslâmiyyete uymiyen bir zındık, bozuk isteklerini, bu tefsîrlerde elbet bulamaz. Aklimıza ve asrın isteklerine uygun tefsîr yapmak câiz değildir. Câhil, ahmak kimseler, kısa akları ile yeni tefsîr yaparız diyorlar. Tefsîr yapabilmek için çok şart vardır. Bu şartların başında, **(Zemânların en iyisi, benim zemânımdır. Ondan sonra hayırlısı, benim asrımdan sonra gelen asrdır. Sonra da, ondan sonra gelen asrdır)** hadîs-i şerîfi ile medh olunan asrlarda bulunmak lâzımdır. [Tefsîr âliminin, nâsih ve mensûh olan âyet-i kerîmeleri de bilmesi lâzımdır. Kur'ân-ı kerîmde yüzdokuz adet nesh edici âyet bulunduğu, **(Hadîka)**nın üçyüzzellibeşinci sahifesinde yazılıdır.] Şimdi, kendi görüşleri ile tefsîr kitâbı yapanlarda bu şartların hiçbiri yoktur. Fikrleri bozuyor, Ehl-i sünnet âlimlerine karşı geliyorlar. Ehl-i sünnet olduklarını bildirerek, bozuk inanışlarını her yere yayıyorlar. Ehl-i

sünnet olan din adamları bunları okuyunca, bozuk olduklarını hemen anlıyor. Zındık olduklarını, ehl-i sünnet olmadıklarını müslimânlara anlatıyorlar. Fekat câhillere, iğriyi doğrudan ayıramayıp aldanmaktadırlar). (**Sevâhid-ül-hak**)dan terceme temâm oldu. (**Hadîka**)da, el âfetlerini anlatırken bildirilen (**Ümmetim, kötü din adamlarından çok zarar görecektir**) hadîs-i şerîfi, Vehhâbîleri haber vermektedir.

(**Mîzân-ül-kübrâ**), sahîfe ellibir başında ve altmış sonunda buyuruyor ki, sünnet, ya'nî hadîs-i şerîfler, Kur'ân-ı kerîmi açıklamaktadır. Mezheb imâmları, sünneti açıklamışlardır. Din âlimleri de, mezheb imâmlarının sözlerini açıkladılar. Kıyâmete kadar da böyle olacaktır. Sünnet, ya'nî hadîs-i şerîfler olmasaydı, sular, tahâret, nemâzların kaç rek'at oldukları, rükû' ve secde okunacak tesbîhleri, bayram ve cenâze nemâzlarının nasıl kılınacağını, zekât nisâbını, orucun, haccın farzlarını ve nikâh, hukûk bilgilerini, hiçbir âlim, Kur'ân-ı kerîmde bulamaz ve öğrenemezdi. İmrân bin Husayna birisi, (Bize yalnız Kur'ândan söyle!) deyince: Ey ahmak! Kur'ân-ı kerîmde, nemâzların kaç rek'at olduğunu bulabilir misin dedi. Hazret-i Ömere, farzların seferde kaç rek'at kılınacağını Kur'ân-ı kerîmde bulamadık dediklerinde, (Allahü teâlâ, bize, Muhammed aleyhisselâmı gönderdi. Biz, Kur'ân-ı kerîmde bulamadıklarımızı, Resûlullahdan gördüğümüz gibi yapıyoruz. O, seferde, dört rek'at farzları iki rek'at kılardı. Biz de, öyle yaparız) buyurdu. Kırkyedinci [47] sahifesinde diyor ki, (Din imâmlarının hiçbir sözü, islâmiyyetin dışında değildir. Çünkü herbiri, hem hakîkatde, hem de ahkâm-ı islâmiyyede âlimdirler).

İbni Âbidîn, (**Fetâvâ-i Hâmidiyye**)yi kısaltarak, (**Ukûd-üd-dürriyye**) ismini vermiş, bunun sonunda, bir mezhebe tâbi' olmanın lâzım olduğunu uzun yazmıştır.

İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh", abdestin farzlarını anlatırken buyuruyor ki, (Bir kişinin haber verdiği hadîsleri veyâ kıyâs ile anlaşılan bilgileri kabûl etmeyen, beğenmeyen kâfir olmaz ise de, doğru yoldan sapmış olur. Bid'at ehli olur. Cehenneme girmesi muhakkak olur. Kıyâs ile zâhir olan hükmü kabûl edip de yapmayan, fâsık olur. Vâcibi terk etmiş olur. Te'vîl ettiği için, ya'nî zannî delîlden bir başka ma'nâ çıkardığı için o hükmü yapmayan fâsık da olmaz).

(Vehhâbîler şimdi yumuşadılar. Eskiden müslimânların mallarına, canlarına saldırıyorlardı. Şimdi böyle vahşet yapmıyorlar. Hattâ, Ehl-i sünnet olduklarını söylüyorlar) diyenler işitiliyor. Evet, açık Nassları değiştirmiyenleri için bu söz doğrudur. Bunlar her müslimân ile kardeşdirler. Fekat, şimdi bütün dünyadaki müslimânların dinlerine, imânlarına saldırıyorlar. Eskiden müslimânların dünyalarını yok ediyorlardı. Şimdi, âhiretlerine, ebedî hayâtlarına saldırıyorlar. Müslimânları ebedî felâkete sürüklemek için bütün kuvvetleri ile çalışıyorlar. Medîne-i münevveredeki medresenin müdîri, Abdül'Azîz Bâzin (**Tahkîk ve İzâh**) bozuk kitâbının türkçesini hâcılara dağıtarak, Ehl-i sünnet i'tikâdını yok etmeğe çalışıyorlar. 5.8.1990 târîhli Türkiye gazetesini, bu bozuk kitâba vesikalarla cevâb vermiş, müslimânları büyük tehlikeden kurtarmıştır. (**Râbitatül'âlemil-islâmî**) isminde bir merkez kurdular. Her islâm memleketinde bunun şubelerini açtılar. Dinleri ve ilimleri çürük olan din adamlarını bol para ile satın alarak, bunları mezhebsizliği yaymak için kullanıyorlar. Her memleketdeki din adamlarına ve din talebesine onların dillerinde bozuk kitâbları parasız olarak dağıtıyorlar. Bu yolda her sene, milyonlarca altın sarf ediyorlar. İngiliz siyâseti ile elli seneden beri kitâbsız, câhil bırakılmış olan dünyâ müslimânları, bunlara aldanyorlar. Hak olan ve hadîs-i şerîfler ile medh ve senâ edilmiş olan Ehl-i sünnet mezhebi böylece unutuluyor, yok oluyor. Hak gidip, her yere bâtil yerleşiyor. Müslimânlar için, hattâ bütün insanlar için bundan dahâ kötü, bundan dahâ zararlı bir felâket, bir musîbet olamaz.

Ba'zı kimseler, vehhâbîler için (Bunların birkaç yanlış inanışları varsa da, âyet-i kerîmelerden ve hadîs-i şerîflerden böyle anlıyorlar. Belki bid'at ehli oluyorlar ise de, bid'at ehlinin bu ümmetden oldukları hadîs-i şerîflerde bildirildi. Bunlar da müslimândır. Ehl-i kible dir. Müslimânları sevmemiz, vehhâbîleri de kardeş bilmemiz lâ-

zım değil mi?) diyorlar. Böyle düşünmek elbet doğrudur. Fekat bid'at sâhiblerini sevmek, onlara nasihat vermekle olur. Yukarıda isimlerini bildirdiğimiz kırk kitabı in-sâf ile okuyan ve anlıyan kimsenin bu sözümüzde hiç tereddüdü ve şübhesi kalmaz. Meselâ Hindistânın büyük âlimlerinden Ahmed Rızâ hân Berîlevî (**Fetâvel-Haremeyn**) kitâbında diyor ki, (Taberânînin ve başkalarının bildirdiği hadîs-i şerîfde, **(Bid'at sâhibine hurmet eden kimse, islâmiyeti yıkağa yardım etmiş olur)** buyuruldu). Dînimiz bid'at sâhiblerini sevmemeği, onları aşağılamağı emr etmektedir. Onlara saygı göstermek harâmdir. İslâm âlimleri kitâblarında, meselâ (**Şerh-i mekâsıd**) kitâbında (Bid'at sâhiblerini sevmemek, onları aşağı tutmak, onları red etmek lâzımdır) demişlerdir. Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî, (**Mektûbât-i Ma'sûmiyye**) kitâbının ikinci cildi, yüzonuncu mektûbunda, (Bid'at sâhibinin meclisinde bulunma! Gâfil din adamlarından, yaltakçı hâfızlardan ve câhil tekke şeyhlerinden kendini koru! İslâmiyyete uymakda gevşek davranan [meselâ, Ehl-i sünnet i'tikâdında olmıyan, karısını, kızını açık gezdiren, çalgı, içki kullanan mezhebsiz, sapık olan] din adamlarına yaklaşma! Onların sözlerini işitme! Hattâ onların bulunduğu şehrden uzak ol ki, zemânla kalbin onlara kaymasın! Onlara uymamalıdır. Onlar din adamı değil, din hırsızlarıdır. Şeytânın tuzaklarıdır. Onların yaldızlı, acıklı sözlerine aldanmamalı, arslardan kaçır gibi, yanlarından kaçmalıdır) buyurmaktadır. Bid'at yayıldığı ve zararının çoğaldığı zemân, bunu red etmek, bunun kötülüğünü müslimânlara duyurmak farzdır. Hattâ, farzların mühimlerinden olduğunda icmâ'-i ümmet vardır. Selef-i sâlihîn ve bunların halefleri hep böyle yaptılar. Bu farzı terk eden, icmâ'dan ayrılmış olur. Hadîs-i şerîfde, (**Fitne veyâ bid'at yayıldığı ve Eshâbım kötülendiği zemânda, hakkı bilen, bilgisini müslimânlara duyursun! Hakkı, ya'nî doğru yolu bildiği hâlde, müslimânlara duyurmayanlara, Allahü teâlâ ve melekler ve bütün insanlar la'net eylesin! Allahü teâlâ, bu kimsenin farzlarını ve nâfile ibâdetlerini kabûl etmez**) buyuruldu. Bu hadîs-i şerîf, (**Es-savâ'ik-ul-muhrika**) kitâbının başında yazılıdır ve Hatîb-i Bağdâdînin "rahmetullahi teâlâ aleyh" (**El-Câmi'**)inde bulunduğu bildirilmektedir. [Bid'at ehli, bid'at sâhibi demek, bid'atini yaymak için, ya'nî müslimânların îmânlarını, ibâdetlerini bozmak için uğraşan bid'at sâhibi demektir. Bunlara aldanarak bid'at işliyen sevmemek değil, ona acımak, nasihat vermek lâzımdır. Bugün, bütün dünyâdaki müslimânlar, üç fırkaya ayrılmıştır. Birinci fırka, Eshâb-ı kirâmın yolunda olan hakikî müslimânlardır. Bunlara (**Ehl-i sünnet**) ve (**Sün-nî**) ve (**Fırka-i nâciyye**) Cehennemden kurtulan fırka denir. İkinci fırka, Eshâb-ı kirâma düşman olanlardır. Bunlara (**Şî'î**) ve (**Fırka-i dâlle**) sapık fırka denir. Üçüncüsü, sünnilere ve şî'ilere düşman olan bid'at sâhibleridir. Bunlara (**Vehhâbî**) ve (**Necdî**) denir. Çünkü bunlar, ilk olarak Arabistânın Necd şehrinde meydana çıkmıştır. Bunlara (**Fırka-i mel'ûne**) de denilmektedir. Çünkü, müslimânlara kâfir demektedirler. Böyle diyene, Resûlullah, la'net etmiştir. Müslimânları bu üç fırkaya parçalayan, yehûdilerle ingilizlerdir.]

(**Edille-i şer'iyye**) dördüdür. Birincisi, Kur'ân-ı kerîmdir. İkincisi, hadîs-i şerîflerdir. Bu iki delîlin herbiri (Kat'î) veyâ (Zannî) olur. İbni Âbidîn, bâğîleri anlatırken diyor ki, (Hâricî denilen kimseler, zannî ya'nî şübheli olan [birkaç ma'nâ çıkarılabilen] delîlleri [ya'nî âyetleri ve hadîsleri] yanlış (**te'vîl**) ediyorlar. Ya'nî ma'nâsı açıkca anlaşılamiyan âyet-kerîmelere ve mütevâtir olan hadîs-i şerîflere, açık ve meşhûr olmıyan yanlış ma'nâlarını veriyorlar. Hazret-i Alînin askerinden ayrılarak, ona karşı harb edenler böyle idi. (Hâkim ancak Allahdır. Hazret-i Alî, iki hakemin hükmüne uyarak, [hilâfeti Mu'âviyeye bırakmakla] büyük günâh işledi. Büyük günâh işleyen kâfir olur) dediler. Onunla harb etmelerine bu yanlış te'vîlleri sebep oldu. Kendileri gibi inanmıyanlara kâfir dediler. Bunlara (**Hâricî**) denir. 1150 [m. 1737] senesinde Necdde ortaya çıkan Abdülvehhâb oğlu Muhammede tâbi olanlar da, yalnız kendilerinin müslimân olduklarını söylüyorlar. Kendileri gibi inanmıyanlara müşrik diyorlar. Onları öldürmek, mallarını, kadınlarını ganîmet almak halâldir diyorlar. Bunlara (**Vehhâbî**) ve (**Necdî**) denilmektedir.

Vehhâbiliği ingilizler hâzırladığı ve yaydığı gibi, Hicâzı Osmânlılardan alarak Süüdf devletini kuran da, ingilizlerdir. (**Müncid**)de diyor ki, (İngiliz câsûsu Lawrence, 1914 de emîr Faysala yardım ederek, Osmânlı devletinden ayrılmasına sebep oldu). Şübhelî [ya'nî açıkça anlaşılamiyan] delilleri yanlış te'vîl ederek, Ehl-i sünnet i'tikâdından ayrılanlara, fıkıh âlimleri kâfir demediler. (**Bâgî**), (**âsî**), (**bid'at ehli**) olduklarını söylediler. Türkçede sapık denilmektedir. Kat'î, [açık olarak] anlaşılın tek bir ma'nâsı olan delillere inanmiyan ise kâfir olur. Âlemin yok olacağına, ölümlerin tekrâr dirileceklerine inanmamak böyledir. Alî ilâhdır, Cebrâîl vahy getirirken yanlış diyen de kâfir olur. Çünkü bu sözler, ma'nâsı açıkça anlaşılamiyan delilleri yanlış te'vîl ederek, içtihâd ile anlaşılın ma'nâlar değildir. Hazret-i Âişeyi kazf eden ve babası hazret-i Ebû Bekrin "radiyallahü anh" sahâbî olduğuna inanmiyan da kâfir olur. Çünkü ikisi de, Kur'ân-ı kerimde açık olarak bildirilen delili inkârdır. Hazret-i Ebû Bekr ile hazret-i Ömeri seb eden ve halîfeliklerine inanmiyanın te'vîli varsa, kâfir olmaz. Müslimânların mallarına, canlarına saldırmak gibi, kat'î açık olan harâmlara, te'vîl yaparak, halâl diyen kâfir olur. [Vehhâbiler böyledir.] Kitâbdan ve sünnetden, ma'nâsı açıkça anlaşılamiyan bir delili te'vîl ederek söyleyeydi, kendince islâmiyyete uymuş olup, kâfir olmazdı).İbni Âbidîn'in kelâmı temâm oldu.

Görülüyor ki, müslimân olduğunu söyleyip, ibâdetlerini yapan, ya'nî (**Ehl-i kible**) denilen bir kimsenin, Ehl-i sünnete uymıyan bir inancı, ma'nâsı açık olan kat'î bir delili inkâr olursa, te'vîl ile olsa da, olmasa da küfr olur. Buna (**Mülhid**) denir. Bu inancı, açık olmayıp, şübhelî olan bir delilin muhtelif ma'nâlarından açık ve meşhûr olanını inkâr olursa ve te'vîli varsa, küfr olmaz. Bid'at olur. Te'vîlden haberi olmayıp, bid'at sâhibi olan âlimleri taklîd ile veyâ nefesine uyararak, dünyâ çıkarları için ise, yine küfr olur.

İster Ehl-i sünnet olsun, ister bid'at sâhibi olsun, dînini dünyâ çıkarlarına âlet eden, ya'nî dünyâlığa kavuşmak için dîninden veren câhillere (**Yobaz**) denir. Hiçbir dîne inanmadığı hâlde, müslimânları aldatarak îmânlarını yok etmek, islâmiyyeti içerden yıkmak için, müslimân görünüp küfre sebep olan şeyleri isbât etmek için delilleri yanlış te'vîl edene (**Zındık**) ve (**Fen yobazı**) denir. Bid'at sâhiblerine ve mülhidlere ve bunların yolunda olan câhil taklîdcilere (**Mezhebsiz**) denir. Mezhebsizler ve îmân hırsızları olan zındıklar, (**Dinde reformcu**) olarak ortaya çıkmaktadırlar.

İcmâ' delil değildir diyen kâfir olmaz. Bid'at sâhibi olur. Hâriciler, şî'iler, vehhâbiler böyledir. Bunların icmâ'a muhâlif sözleri küfr olmaz. Fekat, küfre sebep olan diğer inanışlarından dolayı kâfir olurlar.

İbnî Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh" vitr nemâzını anlatırken diyor ki, (Vitr nemâzının aslını, ya'nî ibâdet olduğunu inkâr eden kâfir olur. Eğer delilini te'vîl ederek veyâ delilinde şübhe ederek inkâr ederse, kâfir olmaz. [Bid'at ehlinden olur.] Bütün vâcibler ve sünnetler de böyledir. Çünkü, vitr nemâzi dinde zarûrî olarak bilinen bir ibâdetdir ve böyle olduğu (**İcmâ'-ı ümmet**) ile sâbitdir. İcmâ'-ı ümmet ile bildirilmiş olan zarûrî ibâdete te'vîlsiz olarak inanmamak, hanefî âlimlerine göre, küfr olur. Dinden olduğu zarûrî olarak bilinmek demek, dinden olduğunu câhillerin de bildiği din bilgileri demektir. Beş vakt nemâzın farz olduğuna inanmak böyledir. Yalnız âlimlerin bildiği din bilgilerini inkâr eden, kâfir olmaz. Ceddenin [büyük annenin] mîrâsın altıda birini alacağını inkâr etmek böyledir).

İbni Melek, (**Menâr**) şerhinde diyor ki, (**İcmâ'**) birleşmek demektir. Bir asrda bulunan müctehidlerin bir işin hükmünde birleşmeleridir. Bu iş, söz veyâ fi'l olabilir. İctihâd lâzım olmiyan şeylerde, bir asrda bulunan müslimânların hepsinin birleşmeleri lâzım olur. Birleşmek, aynı sözü söylemek veyâ aynı işi yapmaktır. Bir asrda bulunan müctehidlerin bir kısmı söyler veyâ yapar, diğerleri işitince susarlar, red etmezlerse, hanefî mezhebinde, yine icmâ' olur. Şâfi'îde, buna icmâ' denmez. İctihâd işlerinde icmâ' sâhibi olmak için, müctehid olmak lâzımdır. Kur'ân-ı kerîmin ve nemâz rek'atlarının ve zekât mikdârının ve ekmeği ödunc almanın ve

hamâma gitmenin bizlere nakl edilmesi gibi, ictihâda lüzûm olmıyan şeylerin icmâ'ında müctehid olmak lâzım değildir. Bu gibi şeylerde, müctehid olmıyanların icmâ'ları da mu'teberdir. Fekat, bid'at sâhibi ve fâsık olmamaları lâzımdır. [Bunun için, şî'îlerin ve vehhâbîlerin kitâblarında yazılı bozuk şeyler icmâ' olamaz. Hâlâl, harâm ve farzlar için delil olamaz.] Eshâb-ı kirâmdan ve Ehl-i beyt evlâdlarından olmaları da şart değildir. Medîne ehâlisinden olmaları da şart değildir. Âlimlerin çoğuna göre, selefın ihtilâf etdiği bir mes'elede, sonra gelen âlimlerin icmâ' yapmaları câizdir. Bir müctehid hilâf ederse, icmâ' hâsıl olmaz. Haber-i vâhid ile bildirilmiş olan hadîs-i şerîfde ve müctehidin kıyâs etmesi ile bulunan hükmdede icmâ' olur. Âyet-i kerîmeden ve meşhûr olan hadîsden açıkca anlaşılın hükmdede icmâ' olmaz. Bunların kendileri zâten delîldir. Selef-i sâlihînin, ya'nî Eshâb-ı kirâmın "radiyallahü teâlâ anhüm ecma'ın", bizlere, her asrın icmâ'ı ile gelmiş olan icmâ'ları mütevâtir hadîs gibidir. Ya'nî, Eshâb-ı kirâmın böyle icmâ'larını öğrenmemiz ve amel etmemiz lâzımdır. Kur'ân-ı kerîmin Allah kelâmı olduğu, nemâzın ve orucun, zekâtın farz oldukları böyledir. Bir sâlih kimsenin bildirdiği icmâ'ları ise, haber-i vâhid ile bildirilmiş olan hadîs-i şerîfler gibidir. Bunlar ile yalnız amel etmek vâcib olup, ilm [ve îmân] vâcib değildir. Öğle nemâzından evvel dört rek'at sünnet kılmak böyledir.

İcmâ'ın dereceleri vardır. Eshâb-ı kirâmın "radiyallahü teâlâ anhüm ecma'ın", açıkca ve her asrın icmâ'ı ile haber verilmiş olan icmâ'ları, âyet-i kerîme ve mütevâtir olan hadîs-i şerîf gibi kuvvetlidir. İnkâr eden kâfir olur. Eshâb-ı kirâmdan ba'zısının icmâ' edip, diğerlerinin sükût etdikleri icmâ' da, kat'î delil ise de, inkâr eden kâfir olmaz. İcmâ'ın üçüncü derecesi, Eshâb-ı kirâmın ihtilâf etmedikleri bir hükmdede, sonraki asrın icmâ'larıdır. Bunlar, meşhûr olan haber gibidir. Bundan sonra, Eshâb-ı kirâmın ihtilâf etdikleri bir hükmdede, sonra gelenlerde hâsıl olan icmâ' olup, haber-i vâhid ile bildirilen hadîs-i şerîf gibidir. Bununla amel vâcib olup, îmân vâcib değildir. Bir asrda bulunan müslimânlar, bir mes'elede ihtilâf edince, sonra gelenlerin, bu ihtilâflı sözlerden birine uymayan hükmleri bâtil olur. Bu sözlerden başka bir söz söylemeleri câiz olmaz.

(Kıyâs), birşeyi başka şeye benzetmek demektir. Fıkhdâ, hükümü nasdan anlaşılamiyan birşeyin hükmünü, bu şeye benziyen başka şeyin hükmünden anlamak demektir. Kıyâsın delil olduğu aklen ve naklen bilinmektedir. **(Ey ilm sâhibleri! İ'tibâr ediniz!)** âyet-i kerîmesi, **(Bilmediklerinizi, bildiklerinize kıyâs ediniz!)** demektir. Çünkü, i'tibâr, benzetmek demektir. Mu'âz "radiyallahü teâlâ anh", Yemene gidince, ictihâd edeceğini bildirdiği zemân, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" râzı olup hamd etmesi, kıyâsın huccet olduğunu göstermektedir. Kıyâsın şartları, rûknü, hükmü ve def'i vardır. Müctehidin bunları hâiz olması lâzımdır. **(Menâr)** şerhinden terceme temâm oldu.

*Se'âdet istersen eğer, ey civân,
sarıl islâmiyete, yavrum her zemân.*

*Farz ve vâcib, sünnetü mendûbunu,
emr-i bilma'rûfunu, mecmû'unu.*

*Dâimâ icrâ edip, terk eyleme,
bu küçükdür, bu büyükdür söyleme.*

*Hem mekrûh ve harâmdan kaçınmak gerek,
hele kul hakkına çok dikkat gerek.*

*Ehl-i sünnet olandan öğren hemân,
âmil ol ilminle, fevt etme zemân.*

18 — ŞEFÂ'AT, ÖLÜLERE YARDIM

Süâl: Zümer sûresinin, otuzuncu âyetiyle sarâhaten, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” öldüğü belli iken, hâlâ kabr ziyâretine ile ölülerden şefâ'at istemek olur mu? (**Bütûn şefâ'atler Allahın izni ile**) ve (**Ona, ancak Onun izn verdiği kimse şefâ'at eder**) ve (**Şefâ'at edicilerin şefâ'ati onlara fâide vermez**) âyetlerini okuduğumuz hâlde (Şefâ'at yâ Resûlallah!) lâfzı, şirkin en çirkinini değil midir?

Cevâb: Yukarıda bildirilen âyet-i kerîmeler, şefâ'at olmadığını göstermek şöyle dursun, şefâ'at yapılacağını göstermektedir. Arabî bilen bir kimse, Kur'ân-ı kerîmden ma'nâ çıkarmağa kalkışırsa, böyle yanlış ve hattâ ters ma'nâ çıkarıp, doğru yoldan kayar. Dîninin, îmânının sarsıldığını, belki de, küfre bulaşmış olduğunu anlamaz da, kendini doğru müslimân sanır ve doğru müslimânlara leke sürmeğe çabalar. Arabî dilini iyi bilmekle, Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsı anlaşılabilir, Beyrutdaki arab hıristiyanların, Kur'ân-ı kerîmi herkesden dahâ iyi anlamaları îcâb ederdi. Hâlbuki bunlar, Kur'ân-ı kerîmden hiçbirşey anlayamamış, îmân şerefine bile kavuşamamışlardır.

Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsını anlayabilmek için, ilm-i lügat, ilm-i metn-i lügat, ilm-i bedî', ilm-i beyân, ilm-i me'ânî, ilm-i belâgat, ilm-i üsûl-i tefsîr gibi çeşitli ilmleri iyi öğrenmek, sarf, nahv, mantık gibi âlet olan bilgilerde derinleşmek, âyet-i kerîmelerin ma'nâ-yı zâhîrîsi, ma'nâ-yı zımnîsi, ma'nâ-yı murâdîsi, ma'nâ-yı iltizâmîsini ve her âyet-i kerîmenin, ne zemân, ne sebeble ve kimler için nâzil olduğunu, âyet-i kerîmelerin hangi hadîs-i şerîflerle ve nasıl açıklandığını iyi bilmek lâzımdır. Ancak, böyle bir islâm âlimi Kur'ân-ı kerîmi tefsîr edebilir. Ya'nî, kelâm-ı ilâhîden murâd-ı ilâhîyi anlayabilir. Böyle bilgisi olmıyanların, Kur'ân-ı kerîmden ma'nâ çıkarmağa kalkışması, ilk mekteb talebesinin üniversite kitabı okumasına, kimyâ deneyleri yapmağa kalkışmasına benzer. Böyle nice zevallının, deneylerde kurban gittiklerini gazetelerde çok okuduk. Bu ilmleri bilmiyenler, mevcûd ve mu'teber tefsîrlere baş vurmali, ilm sâhiblerinin anlayıp yazdığı ma'nâları, tefsîrlerden anlamağa çalışmalıdır. Tefsîr okuyabilmek ve anlayabilmek için de, arabîyi ve âlet ilmlerini iyi bilmek lâzımdır. Bizim gibi, bu ilmleri hiç bilmiyenler, tefsîrden de birşey anlayamayız. Lise ve bir fakülte diploması almış bulunduğumuza güvenerek, câhil olduğumuz tefsîr ilmine dalmağa kalkışırsak, aldanır, helâk oluruz. Yüzme câhiliyen bir diplomalının denizde açılması gibi, câhilce, ahmakca davranmış oluruz.

Yukarıda sayılı ilmlerde mütehasıs olan, islâm dünyâsında asrlardan beri parmakla gösterilen büyük tefsîr âlimleri, (**Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir**) hadîs-i şerîfi ile medh olunan islâm dîninin yüksek bilginleri, yukarıdaki süâlde bulunan âyet-i kerîmelere, süâl sâhibinin anladığı gibi ma'nâ vermediler. Derin ilmleri ve keskin görüşleri ile, doğru ma'nâlarını anladılar. Murâd-ı ilâhînin hiç de öyle olmadığını bildirdiler.

Tefsîr âlimlerinin başlarının tâcı, bu ilmin mütehasısalarının üstâdı olan Kâdî Beydâvî hazretleri, dünyâca tanınan ve islâm dîninin temel direklerinden biri olan tefsîrinde, birinci âyet-i kerîmeye şöyle ma'nâ vermektedir:

Zümer sûresi, otuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen, (**Sen öleceksin. O kâfirler de ölecekler. Sonra, kıyâmet günü, Rabbinizin huzûrunda hesâblaşacaksınız. Senin haklı olduğun, müşriklerin, bâtil, bozuk olduğu meydâna çıkacak**) buyuruldu. (**Tefsîr-i Hüseyinî**)de ve (**Mevâkib**) tefsîrinde, (**Mekke kâfirleri, Muhammed** “sallallahü aleyhi ve sellem” **ölecek, ondan kurtulacağız diyorlardı. Allahü teâlâ da, evet, sen öleceksin. Fakat, o müşrikler de, elbette ölecekler. Kendileri elbet ölecek olan kimselerin, başkasının ölümünü beklemeleri, açık bir câhillikdir**) diyor. Bu âyet-i kerîme, kâfirlerin yanlış yolda olduklarını bildirmek için geldi. Yoksa,

Resûlullah “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” öldükden sonra, duymaz, rûhsuz toprak olur gibi birşey bildirmedığı gibi, bununla bir ilgisi bile yokdur. Ölmek, dünyâ hayâtından ayrılmak demektir. Bundan, kabr hayâtının yok olması, rûhun da ölmesi anlaşılmaz.

Zümer sûresinin kırkdördüncü âyet-i kerîmesine gelince, **(Kureyş kâfirleri, putların kendilerine şefâ’at edeceklerini söylüyor. Onlara söyle ki, Allahü teâlânın izni olmadan, hiç kimse şefâ’at edemez)** olarak tefsîr edilmektedir. Putların, heykellerin şefâ’at edemeyeceklerini bildiren âyet-i kerîmeyi, Resûlullah şefâ’at edemez diye açıklamak çok yanlıştır. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” şefâ’at etmesi için izn verilecek. O da, dilediği mü’minlere şefâ’at edecektir. Bekara sûresindeki Âyet-el Kürsînin tefsîri de, böyle olduğunu bildirmektedir.

Müddessir sûresinin kırksekizinci âyet-i kerîmesi de, **(Şefâ’at etmelerine izn verilenler, kâfirlere şefâ’at ederlerse, şefâ’atleri onlara fâide vermez)** demektir. Böyle olduğunu bildiren hadîs-i şerîfler, **(Tefsîr-i Mazherî)**de yazılıdır.

Görülüyor ki, âyet-i kerîmelerin hepsi, şefâ’at etmek için, mü’minlere yardım etmek için izn verileceğini, kâfirlere şefâ’at edilmeyeceğini bildirmektedir. Resûlullahın mü’minlere şefâ’at edeceğini bildiren çeşidli hadîs-i şerîfler vardır:

Hatîb-i Bağdâdînin bildirdiği hadîs-i şerîfde, **(Ümmetimden, Ehl-i beytimi sevenlere şefâ’at edeceğim)** buyurulmaktadır. Sevmek, yalnız lâfla olmaz!

İmâm-ı Ahmedin “rahmetullahi aleyh” **(Müsned)** kitabında bildirilen hadîs-i şerîfde, **(Ümmetimden, büyük günâh işleyenlere şefâ’at edeceğim)** buyurulmaktadır.

Deylemî “rahmetullahi aleyh” **(Müsned)**inde bildirilen hadîs-i şerîfde, **(Eshâbıma dil uzatanlardan başka, herkese şefâ’at edebilirim)** buyurulmaktadır.

Yine Deylemînin bildirdiği hadîs-i şerîfde, **(Ümmetimden, nefesine zulm edenlere, neflerine aldananlara şefâ’at edeceğim)** buyurulmaktadır.

Hatîb-i Bağdâdînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” bildirdiği hadîs-i şerîfde, **(Ümmetimden, günâhları çok olanlara şefâ’at edeceğim)** buyurulmaktadır.

İbni Ebî Şeybenin bildirdiği hadîs-i şerîfde, **(Kıyâmet günü, mezârdan önce çıkan ben olacağım ve en önce şefâ’at eden ben olacağım)** buyurulmaktadır.

İmâm-ı Müslimin “rahmetullahi teâlâ aleyh” bildirdiği hadîs-i şerîfde, **(Kıyâmet günü, en önce ben şefâ’at edeceğim)** buyurulmaktadır.

(Şir’at-ül-İslâm) şerhi, yirmisekizinci sahîfesindeki hadîs-i şerîfde, **(Şefâ’atime inanmayan, ona kavuşamaz)** buyuruldu.

Ahmed ibni Kemâl efendinin “rahmetullahi teâlâ aleyh” kırk hadîsinin sekizinci hadîs-i şerîfde, **(Sünnetimi elinden kaçırın kimseye şefâ’atim harâm oldu)** buyurulmaktadır. Ya’nî, doğuşda mâlik olduğu îmânını bırakana, müslimân olmıyana şefâ’at etmem buyuruldu.

(Taberânî), (İbni Adî), (Dâre kutnî), (Beyhekî) kitâblarında bildirilen hadîs-i şerîfde, **(Kabrimi ziyâret eden kimseye şefâ’at etmek bana vâcib oldu)** buyurulmaktadır.

Taberânînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” bildirdiği hadîs-i şerîfde, **(Kabrimi ziyâret edenin şefâ’atcisim)** buyuruldu. Bu iki hadîs-i şerîf, Resûlullahın kabr-i şerîfini ziyâret etmenin lâzım olduğunu göstermektedir.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimizin çeşid çeşid şefâ’at edeceğini bildiren dahâ nice hadîs-i şerîfler vardır. **(Milel-nihal)** kitâbı, altmışyedinci sahîfesinde diyor ki, (Resûlullahın şefâ’at edeceğine ve kirâmen kâtibîn meleklerine ve Cennetdeki rü’yete inanmayan kimsenin arkasında nemâz kılınmayacağı **(Hülâsa)**da yazılıdır). Bunun için vehhâbî imâm arkasında nemâz kılmamalıdır.

Ehl-i sünnet âlimleri bildiriyor ki, kıyâmet günü, her Peygamber şefâ’at edecektir. Sonra âlimler, sonra şehîdler, sonra sâlihler, sonra Kur’ân-ı kerîmi tecvîd ile,

tegannî etmeden ve Allah rızâsı için okuyan hâfızlar, küçük çocuklar şefâ'at edeceklerdir. Böyle olduğunu bildiren hadîs-i şerifler (**Kurtubî tezkiresi**) muhtasarında ve (**Birgivi vasiyyetnâmesi**)nde yazılıdır. Çocukların cenâze nemâzını kılarırken, (**Yâ Rabbî! Bu çocuğu şefâ'atci eyle!**) diye okunacağı, bütün fıkıh kitâblarında yazılıdır.

Kıyâmet günü, iyilerin, günâhlı olanlara şefâ'at edeceklerini bildiren hadîs-i şerifler o kadar çoktur ki, bunlar karşısında inanmıyanın, yâ çok câhil veyâ islâmı yıkmak için uğraşan zındıklara aldanmış bir zevallı olduğu düşünülebilir. Bunun için, yukarıdaki süâli soranın, şefâ'ate inanmadığını değil de, kabr ziyâretinin ve ölmüş bir kimseden birşey istemenin câiz olmadığını bildirmek istediğini sanıyoruz.

Bugün ba'zı kimseler, Evliyâ ziyâreti ve meyyitden birşey istemek şirkdir diyorlar. Bir Velîyi ziyâret edenlere, Resûlullahdan şefâ'at isteyenlere kâfir, ya'nî müs-limân değil diyorlar. Ehl-i sünnet âlimleri, meyyit ile tevessülün câiz olduğunu, kelâm ve fıkıh kitâblarında, çeşidli delillerle isbât etmektedirler. (**Dürr-ül-muh-târ**)da, cenâze nemâzını anlattıktan sonra, (**Kabrleri ziyâret etmenizi yasak ey-lemişdim. Bundan sonra, kabrleri ziyâret ediniz!**) hadîs-i şerifini bildirmektedir. Bu hadîs-i şerifde, kabr ziyâreti emr edilmektedir. İbni Âbidîn bunu açıklarken buyuruyor ki, (Mevtâ, Cum'a günü ve bir gün önce ve bir gün sonra kendini ziyâ-ret edenleri tanır. Muhammed Vâsi' böyle bildirmekte ve Cum'a gününün, baş-ka günlerden üstün olduğu buradan da anlaşılıyor demektedir. İbni Ebî Şeybe, Re-sûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" efendimizin Uhud şehîdlerinin kabrlerini her sene ziyâret ettiğini ve onlara, (**Esselâmü aleyküm**) dediğini haber verdi. Uzak-da durarak da ziyâret mendûbdur.) İbni Hacer, fetvâlarında, (Harâm olan şeyler bulunsa da, meselâ erkekler arasında kadınlar karışsa da, Evliyânın mezârlarını zi-yâreti terk etmemelidir) diyor. Çünkü bir kimse, başkasının yaptığı günâh için ibâ-detini terk etmez. Cenâze taşımak da, bu sebeble terk edilmez. Resûlullah "sallal-lahü aleyhi ve sellem", Eshâbının "rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma'in" mezârla-rını ziyâret için Bakî' kabristânına gider, ayakda, onlara (**Esselâmü aleyküm**) derdi. Kabrin ayak ucunda durmak iyidir. Baş tarafında durmak da câizdir. Resû-lullah "sallallahü aleyhi ve sellem", bir mezârın baş tarafında Bekara sûresinin bir kısmını okuyup, geri kalanını ayak ucunda okudu. Hadîs-i şerifde buyuruldu ki, (**Kabristâna giren kimse, Yasîn sûresini okusa, o gün meyyitlerin azâbları hafifler. Meyyitlerin sayısı kadar, ona da sevâb verilir**). Bir hadîs-i şerifde de, (**Onbir ihlâs okuyup, sevâbi ölümlere gönderilirse, mevtâların sayısınca ona da sevâb verilir**) bu-yuruldu.

(**Hidâye**) fıkıh kitâbında diyor ki, (Bir kimsenin, nemâz, oruc ve sadaka gibi bü-tün ibâdetlerinin sevâbını başkasına hediye etmesi câizdir). İbni Âbidîn, cenâze nemâzi sonunda diyor ki, [(**Tâtârhâniyye**) kitâbında, zekâtı anlatırken diyor ki, (Nâ-file sadaka veren kimsenin, sevâbının bütün mü'minlere verilmesi için niyet et-mesi çok iyi olur. Kendi sevâbından hiç azalmadan, bütün mü'minlere de sevâbi erişir. Ehl-i sünnet vel-cemâ'at mezhebi böyledir). Hanefî ve Hanbelî mezheble-rine göre, nemâz ve Kur'ân-ı kerîm okumak gibi yalnız beden ile yapılan ibâdet-lerin sevâbı da, böyle hediye edilebilir. Mu'tezile mezhebi, hiçbiri hediye edi-lemey dedi. Şâfi'î âlimlerinin sonra gelenleri "rahmetullahi teâlâ aleyhim ec-ma'in", Kur'ân-ı kerîmin ve nemâzın da meyyite fâide vereceğini bildirdiler. Çün-ki, Kur'ân-ı kerîm okunan yere, rahmet ve bereket iner. Bu zemân yapılan düânın kabûl olması çok umulur. Farz ve nâfile ibâdetlerin sevâbı, ölümlere ve dirilere gön-derilebilir. İbâdeti yaparken, sevâbını başkasına niyet etmek câiz olduğu gibi, ibâ-deti kendi için yapıp, sonra sevâbını başkasına hediye etmek de câizdir. Sevâb, hediye edilenlere taksîm edilmeksizin, her birine bütünü kadar erişir. Her çeşid ibâdetin sevâbı, Resûlullahın mubârek rûhuna da gönderilebilir. Abdûllah ibni Ömer "radiyallahü anhümâ", Resûlullah için umre yapardı. Hâlbuki, bunu vasiy-

yet etmemişdi. İbnis-Serrâc, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” için onbinden fazla hatm okumuşdu. Mubârek rûhu için kurban kesmişdi. Bu hediyelerle derecesi ve şerefi artar denildi].

Abdülhak-ı Dehlevî hazretleri, fârisî (**Medâric-ün-nübüvve**) kitabında, ikinci cild, yüzotuzikinci sahîfede diyor ki: (Bedr gazâsında, dokuzyüzü aşan kâfir ordusundan, yetmiş öldürülmüşdü. Bunlardan yirmidördü, bir leş çukuruna atıldı. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” üç gün sonra çukur başına geldi. Birkaçının ismini sayarak, (**Rabbimizin ve Onun Resûlünün bildirdikleri azâblara kavuşdunuz mu? Ben, Rabbimin va’d ettiği zafere kavuşdum**) buyurdu. Ömer “radiyallahü anh” bunu işitince: (Yâ Resûlallah! Cansız ölülere neden söylüyorsun?) dedi. (**Sözlerimi siz onlardan dahâ iyi işitici değilsiniz! Fekat onlar cevâb veremez**) buyurdu. Bu hadîs-i şerîf, hadîs âlimlerinin sözbirliği ile bildirilmektedir. Bu hadîs-i şerîf, ölülerin diriler gibi işitdiğini, fekat cevâb veremediklerini gösteriyor. (**Müslim-i şerîf**)de bildirilen bir hadîs-i şerîfde de: (**Definden sonra cemâ’at dağılırken, ölü, bunların ayak sesini işitir**) buyuruldu. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, Bakî kabristânını ziyâret ederken, oradaki meyyitlere selâm verir, onlara söylerdi. İşitmiyen, anlamıyan kimseye birşey söylenir mi? Hattâ saçma söz olur.

Süâl: Meyyitin, ayak seslerini işitmesi, süâl meleklerine cevâb verinciye kadar işiteceğini gösteriyor. Bundan her zemân işiteceği anlaşılır mı?

Cevâb: Hadîs-i şerîfde, süâllere cevâb verinciye kadar işitir denilmiyor. Süâli işitmesi ve cevâb vermesi için, meyyit sonra ayrıca diriltilecektir.

Süâl: Meyyit, yalnız Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” sözlerini işitir. Bu ise, bir mu’cizedir. Herkesin sözünü işitir demek nasıl doğru olur?

Cevâb: Hadîs-i şerîfde açıkca bildirilen birşeyi sınırlamak için veyâ başka dür-lü anlatmak için, bu şeyin, açıkca bildirildiği gibi olamayacağını isbât etmek lâzımdır. Allahü teâlâ, ölüye, kulaksız, sinirsiz, bizim bilmediğimiz bir sûretle işitdirebilir.

Süâl: Fâtır sûresinin yirmiikinci âyetinde meâlen, (**Sen ölüye işitdiremezsin. Sen kabrde olana duyurucu değilsin!**) buyuruluyor. Bu âyet-i kerîme karşısında, o hadîs-i şerîf nasıl doğru olabilir? Hazret-i Ömere “radiyallahü teâlâ anh” verilen cevâbda, (Dahâ iyi bilici) denilmiş, bizlere ise, yanlışlıkla (Dahâ iyi işitici) şeklinde gelmiş olabilir. Çünkü, ölüler, âhret işlerini, dirilerden elbette dahâ iyi bilirler.

Cevâb: Hazret-i Ömer “radiyallahü teâlâ anh” gibi çok sağlam bir zâtın bildir-diği bir hadîs-i şerîfde yanlışlık olabileceğini, hiçbir müslimân düşünemez. Bu âyet-i kerîmede meâlen, (**Ölülere sen işitdiremezsin. Senin sesini, Allahü teâlâ işitdirir**) buyuruldu. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, Mekke kâfirlerinin îmân etmeleri için uğraşıyordu. İnanmadıkları için üzülüyordu. Bu âyet-i kerîme o zemân gelmişdi. Ölülere işitdiremezsin demek, ölü kalbleri, ya’nî kâfirleri îmâna kavuşturamazsın demektir. Kâfirlerin bedenleri kabre, kalbleri de ölüye benzetilmektedir. Hadîs-i şerîfler ve din büyüklerinin kitâbları, ölülerin işitdiklerini ve anladıklarını gösteriyor. Bu haberleri bozan başka bir haber bildirilmedi.) (**Kıyâmet ve Âhret**) kitabının (**Müslimâna Nasihat**) kısmını okuyunuz!

Enfâl sûresinin onyedinci âyetinde meâlen, (**Kâfirlere atdiğini sen atmadın, on-ları Allahü teâlâ atdı**) buyuruldu. Bu âyet-i kerîmeyi yanlış anlıyarak, insanın yapı-dığı şeyleri, insan yapmıyor demek, insandan birşey istemenin câiz olmayacağını sanmak yanlıştır. Böyle olsaydı, ağaç meyve verdi, yemek beni doyurdu, ilâc ağ-rıyı durdurdu, taş camı kırdı gibi söz yanlış ve günâh olurdu. Hâlbuki, böyle söz-leri kendileri de söylemektedir. Bu sözler (Bu şey, bu işin yapılmasına sebep ol-du, vâsıta oldu) demektir. Meselâ, taş camı kırmağa sebep oldu demektir. Her-şeyi yapan, yaratan, yalnız Allahü teâlâdır. Allahü teâlâdan başka yaratıcı yoktur. İnsan birşeyi yarattı demek şirk olur. Çok çirkin söz olur. Fekat Allahü teâlâ, çok

şeyleri yaratmasına, insanları ve mahlûkları sebep kılmıştır. Âdeti böyledir.

Bu âyet-i kerîmeyi **Kâdî Beydâvî** “rahmetullahi teâlâ aleyh” şöyle tefsîr ediyor: (Yâ Muhammed “aleyhisselâm”! Kâfirlere atdığın o bir avuç toprağı, onların gözlerine sen götürmedin. Allahü teâlâ gözlerine götürdü. Yâhud Uhud gazâsında, Übeyy ibni Halefe atdığın süngüyü o kâfire sen atmadın. Allahü teâlâ atdı). (**Hüseyîni**) ve (**Mazherî**) tefsîrlerinde diyor ki, (Kesb etmeleri, istemeleri ve sebep olmaları bakımından, işleri insan yaptı denir. Yaratması bakımından da, Allah yaptı denir. Allahü teâlâ, (**Dâvûd, Câlûtu öldürdü**) buyuruyor. Hâlbuki, Muhammed aleyhisselâma, (**Sen atmadın, ben atdım**) buyuruyor. Böylece, Muhammed aleyhisselâmın derecesinin yüksek olduğunu bildiriyor).

Nisâ sûresinin yetmişsekizinci âyetinde meâlen, (**Ey insan! Sana gelen her iyilik, Allahü teâlânın ihsânı olarak, ni'meti olarak gelmektedir. Her derd ve belâ da, kötülüklerine karşılık olarak gelmektedir. Hepsini yaratan, gönderen Allahü teâlâdır**) buyuruldu. [Allahü teâlâ, derdleri, belâları, günâhlara cezâ olarak, azâb olarak göndermiyor. Günâhların afv edilmeleri için, ihsân olarak gönderiyor. İkinci kısım, 25. ci maddeye bakınız!] Görülüyor ki, Allahü teâlâ, çok şeyi sebeblerle yaratmaktadır. Sebeblere yapışmak, sebeblerden beklemek, istemek, Onun âdetine uymak, Ondan beklemek, Ondan istemek olur. Peygamberden “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” şefâ'at istemek de, tabîbden ilâc istemek, bulutdan yağmur beklemek gibidir. Böyle sebeblere yapışmak, Allahü teâlâyâ şirk olmaz. Onun âdetine uymak, Ona itâ'at etmek olur. (**Bana itâ'at etmek isteyen, Resûlüme itâ'at etsin!**) meâlindeki âyet-i kerîme meşhûrdur.

Mu'tezile fırkası, şefâ'at edileceğine inanmadı. (**Emâlî**) kasîdesinin (Dağlar gibi günâhları olanlara, iyiler şefâ'at edecekdir) beyti, şefâ'at olacağını bildir-mektedir. Bu kasîdenin (**Nuhbet-ül-leâlî**) ismindeki şerhi İstanbul'da neşr edilmiş-dir.

Şarta bağlı olarak Evliyâyâ adak yapmak da, kendini, günâhı çok, düâ etmeğe yüzü yok bilerek, mubârek birini vesîle edip, Allahü teâlâyâ yalvarmak demektir. Meselâ (Hastam iyi olursa veyâ şu işim hâsıl olursa, sevâbı (**Seyyidet Nefise**) hazretlerine olmak üzere, Allah için, üç Yasîn okumak veyâ bir koyun kesmek nezrim olsun) deyince, bu dileğin kabûl olduğu çok tecrübe edilmiştir. Burada, Allahü teâlâ için Kur'ân-ı kerîm okunup veyâ koyun kesip, sevâbı seyyidet Nefise hazretlerine bağışlanmakda, onun şefâ'ati ile, Allahü teâlâ, hastaya şifâ vermekte, kazâyı, belâyı gidermektedir. Koyunu mezâr başında kesmek harâm'dır. Hiçbir mezârın yanında kesmemelidir. Puta tapanların put yanında kesmelerine benzememelidir. İbni Âbidîn, nâfile nemâzları adak yaparak kılmağı anlatırken bildirdiği hadîs-i şerîfe göre, bir dilek için adak edilen bir ibâdet, o dileği hâsıl etmez. Bu ibâdet, o dileğin hâsıl olması için yapılmaz. Allahü teâlâ, o ibâdetten dolayı veyâ sevdiği bir kuluna yapılan bir iyilikten dolayı, merhamet ederek, o dileği kabûl ve ihsân etmektedir.

(**Şerh-ı mekâsîd**)da diyor ki: (Eski yunan felsefecilerine göre, eşyâyı tanımak için, bunların görüntülerinin, his organları üzerinde hâsıl olması lâzımdır. İnsan ölüp, rûh bedenden ayrılınca, his organları çalışmıyor ve çürüyüp yok oluyor. Eşyâyı tanımak imkânsız oluyor. Birşeyin hâsıl olması için lâzım olan şart yok olunca, o şey de hâsıl olmaz diyorlar. Onlara deriz ki, eşyâyı tanımak için, his organları şart değildir. Çünkü, eşyânın tanınmaları, hisde de, rûhda da, onların sûretlerinin, görüntülerinin hâsıl olması ile değildir. Bundan başka, görüntü, his organlarında hâsıl olmaksızın, doğruca rûhda hâsıl olamaz demek, mesnedsiz, kuru bir iddî'â olur. İslâm inancına göre, rûhda, bedenden ayrıldıktan sonra, yeni bir anlayış, dirilerin hâllerini ve bilhâssa dünyâda iken tanıdığı oldukları kimselerin hâllerini anlamak kuvveti hâsıl olmaktadır. Bundan dolayı Velîlerin “kaddesallahü teâlâ esrâ-rehümül'azîz” kabirlerini ziyâret etmek ve onların mubârek rûhlarından istigâse

etmek, ya'nî yardım dilemek ile, iyiliklere kavuşulmakta ve zarârlardan kurtulmak nasf olmaktadır.

Rûhun, bedenden ayrıldıktan sonra, bedenle ve bedenin bulunduğu toprakla alâkası, ilgisi vardır. Bir kimse, bu toprağı ziyâret eder ve Velînin rûhuna teveccüh ederse, ikisinin rûhları buluşurlar ve birbirlerinden fâidelenirler).

(Tefsîr-i kebîr)de diyor ki: (İnsanın rûhu, bedenden ayrılıp, dünyâ ilgisinden kurtulunca, melekler âlemine, kudsf makâmlara gider. O âleme mahsûs kuvvetler kendinde hâsıl olur. Birçok şeyler yapabilirler. İnsan hocasını rû'yâda görüp, bilmediklerini sorup öğreniyor). Fahrüddîn-i Râzî (**El-metâlib-ül-âliyye**) kitâbının onsekizinci faslında da buyuruyor ki: (Rûhu olgun, nefsi pâk ve te'sîri kuvvetli bir Velînin kabri yanına gidip, bir zemân durulur ve o toprakdaki Velî düşünülür ise, rûhu o toprağı bağlanır. Meyyitin rûhu da, bu toprağı bağli olduğu için gelen gelenin rûhu ile Velînin rûhu buluşmuş olurlar. Bu iki rûh, karşılıklı iki ayna gibi olur. Herbirinde olan me'ârif, kemâlât, ötekine aks eder, yansır. İki de çok fâidelenir). Alâüddîn-i Attâr "rahmetullahi teâlâ aleyh" hazretleri buyurdu ki: (Meşâyihın kabirlerini ziyâret edene, onları anladığı ve bağlandığı mikdârca fâide hâsıl olur. Onların kabirlerinden, çok fâide alınır. Fekat, rûhlarına bağlanmak, [ya'nî râbita yapmak] dahâ fâidedir. Çünkü, uzak ve yakın olmanın bunda bir te'sîri yoktur). Üçüncü kısım, altmışıncı maddeyi okuyunuz!

19 — İKİNCİ CİLD, 60. cı MEKTÛB

Bu mektûb, Muhammed Takîye yazılmışdır. Fudûl işlerden vazgeçip, zarûrî lâzım olanları yapmak lâzım olduğu bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Kıymetli mektûbunuzu okumakla şereflendim. Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîkın "radıyallahü teâlâ anh" hilâfetine doğru olduğunu ve asrların en iyisi olan birinci asrın iyi insanların sözbirliği ile halîfe seçildiğini bildiren vesikaları ve senedleri toplayıp yazmışsınız. Bunun gibi, (**Hulefâ-i râşidîn**) adı verilmiş olan dört halîfenin üstünlüklerinin, halîfelik sıralarına göre olduğunu ve insanların en üstünü olan Muhammed aleyhisselâmın yetiştirmiş olduğu Eshâb-ı kirâmın birbiri ile olan anlaşmazlıklarına ve muhârebelerine karışmamamız, susmamız lâzım olduğunu gösteren yazılarınız, bizi çok sevindirdi. İmâmlar, halîfeler için böyle inanmak yetişir. (**Ehl-i sünnet vel-cemâ'at**) âlimleri de böyle bildirmektedir. Allahü teâlâ, bu âlimlerin çalışmalarına bol bol mükâfât versin!

Merhametli kardeşim! İmâmlık, ya'nî halîfelik bilgisi, dînimizin lüzûmlu [zarûrî] bilgilerinden değildir. Ya'nî (**Üsûl-i din**) den değildir. (**Fürû'-i din**)dendir. Zarûrî lâzım olan, ya'nî (**Zarûriyyât-i din**) başkadır. Onlar, (**İ'tikâd**) ve (**Amel**) bilgileridir. Ya'nî, herşeyden önce, inanılacak bilgileri ve yapılacak vazîfeleri öğrenmek lâzımdır. Zarûrî bilgilerden birincisine (**Kelâm ilmi**), ikincisine (**Fıkh ilmi**) denir. Zarûrî lâzım olanları bırakıp, (**Fudûl**)lerle uğraşmak, kıymetli ömrü, fâidesiz şeylere harc etmek olur. Hadîs-i şerîfde, (**Allahü teâlânın, bir kulunu sevmemesinin alâmeti, onun mâ-lâ-ya'nî ile vakt geçirmesidir**) buyuruldu. Halîfelerle uğraşmak, zarûriyyât-i dinden ve üsûl-i dinden olsaydı, Allahü teâlâ, Resûlullahın vefâtından sonra kimin halîfe olacağını Kur'ân-ı kerîmde açık olarak bildirirdi. Peygamberimiz "aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vetteslîmât" da, belli birinin halîfe olmasını emr ederdi. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde, bu işe ehemmiyet verilmediği için, halîfeler üzerinde durmanın, üsûl-i dinden olmayıp, fudûl-i dinden olduğu anlaşılmalıdır. Mâ-lâ-ya'nî ile vakt geçirenler, fudûl ile uğraşsınlar. Zarûriyyât-ı dinden olan bilgiler o kadar çoktur ki, insan fudûl ile uğraşmağı vakt bulamaz. Herşeyden önce, i'tikâdı düzeltmek lâzımdır. Peygamberimizin "aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vetteslîmât" Allahü teâlâdan getirdiği bilgilerden zarûret ve

tevâtür yolu ile bizlere gelmiş olanları öğrenip inanmalıyız! Böylece, haşra [ya'nî, hesâb yerinde toplanmağa] ve neşre [ya'nî, hesâbdan sonra, Cennete veyâ Cehen-neme dağılmağa] ve sonsuz azâblara ve sevâblara ve bunlar gibi bilgilerin doğru olduklarına ve hiç şübhe olmadığına inanmak lâzımdır. Bunlara i'tikâd olmazsa, kıyâmetde kurtuluş olamaz. İ'tikâdî düzelttikden sonra, fıkıh bilgilerini öğrenme-li ve yapmalıdır. Böylece, farzları, vâcibleri, hattâ sünnetleri ve müstehabları yapmak ve halâli ve harâmı gözetmek ve ahkâm-ı islâmiyye hudûdünün dışına taş-mamak lâzımdır. Ancak, böylece âhîret azâblarından kurtulmak düşünülür. İ'ti-kâd ve amel doğru olduktan sonra, tesavvuf yoluna sıra gelir. Vilâyetin kemâlle-rine kavuşmak ümmîdi başlar. Bu zarûrî din vazîfeleri yanında, halîfelik kimin hak-kı idi gibi şeyler, lüzûmsuz ve fâidesizdir. Ancak, bozuk ve sapık kimseler, bu şey-leri yanlış anlatdıkları, taşkınlık yaptıkları ve insanların en iyisinin “aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vetteslîmât” Eshâbına “radıyallahü teâlâ anhüm ecma'in” leke sür-meğe kalkışdıkları için, onları çürütecek bilgileri açıklamak lâzım olmuştur. Çün-ki, bu sağlam dinde fesâd, karışıklık çıkmasını önlemek, zarûriyyât-ı dindendir. Ves-selâm.

20 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 36. cı MEKTÛB

Bu mektûb, mîr Muhammed Nu'mâna “rahmetullahi teâlâ aleyh” gönderilmiş-dir. Kabr azâbına inanmayanların şübhelerini gidermek için yazılmışdır:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Kabr-de azâb yapılacağı sahîh ve meşhûr hadîsler ile, hattâ Kur'ân-ı kerîmdeki âyetler-le bildirilmiş iken, çok kimsenin bunda şübhe ettiği, hattâ inanmadığı, böyle şey olamaz dediği görülüyor. Kabre konulmamış ölüleri hareketsiz ve bırakıldığı gi-bi gördükleri için, mezârda azâb olduğunda şübhe ediyorlar. Meyyite azâb yapıl-saydı, canı yansaydı, dirilerde olduğu gibi, çırpınır, hareket ederdi diyorlar. Buna cevâb olarak deriz ki, **(Kabir hayâtı)** veyâ **(Âlem-i berzah hayâtı)** denilen, meyyit-lerin hâli, dünyâdaki dirilerin hayâtı gibi değildir. Dünyânın nizâmı, düzeni için, buradaki hayâtda, hem his ya'nî duygu, hem de irâde ile hareket vardır. Berzah [kabr] hayâtında ise, hareket etmek lâzım değildir. Hattâ, berzah âleminde hare-ket olmaması lâzımdır. O hayâtda bulunanların, elem ve azâb duymaları için, yalnız his etmeleri yetişir. Görülüyor ki, berzah hayâtı, ya'nî kabir hayâtı, dünyâ hayâtının yarısı gibidir. Kabrde, rûhun bedene bağlanması, diri iken olan bağlan-masının yarısı kadardır. İşte bunun için, gömülmemiş ölüler, berzah hayâtında ol-dukları için, azâbı ve elemi duyarlar ve hiç hareket etmez, kıpırdamazlar. Hep doğru söyleyici olan **(Muhbir-i sâdik)**ın “aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vetteslîmâtü etemmühâ ve ekmelühâ” doğru söylemiş olduğu böylece anlaşılmalıdır.

Şunu da bildirelim ve şübheleri kökünden giderelim: Peygamberlik makâmı ak-lın ve düşüncenin dışındadır, üstündedir. Aklın eremeyeceği, anılamayacağı çok şeyler vardır ki, bunlar Peygamberlik makâmında anlaşılır. Herşey akl ile anlaşi-labilseydi, Peygamberler gönderilmezdi “salevâtüllahi teâlâ ve teslîmâtühü süb-hânehü aleyhim ecma'in”. Âhîret azâbları, Peygamberler göndererek bildiril-mezdi. İsrâ sûresinin onbeşinci âyetinde meâlen, **(Biz, Peygamber göndererek bil-dirmeden önce, azâb yapıcı değiliz)** buyuruldu. Akl çok şeyi anlar. Fekat, herşey-i anıyamaz. Anlaması da, kusûrsuz, tâm değildir. Çok şeyleri, Peygamberler bildirdikten sonra anlamaktadır. Peygamberlerin gelmesi ile, insanların özr ve be-hâne yapmaları önlenmiştir. Nisâ sûresinin yüzaltmışdördüncü âyetinde meâlen, **(Peygamberleri, müjde vermek için ve korkutmak için gönderdim. Böylece, insan-ların Allahü teâlâyâ özr, behâne yapmaları önlendi)** buyuruldu. Akl, dünyâ işle-rinde bile çok kerre yanılmaktadır. Böyle olduğunu bilmiyen yoktur. İslâm bil-gilerini, böyle bir akl ile dartmağa kalkışmak doğru olamaz. İslâm bilgilerini akl ile inceleyip, akla uygun olup olmasına bakmak, aklın hiç yanılmaz olduğuna

güvenmek olur ve Peygamberlik makâmına inanmamak olur. Böyle bozuk iş yapmakdan Allahü teâlâ hepimizi korusun! Önce, Peygambere inanmak, Allahın Peygamberi olduğunu tasdik etmek lâzımdır. Böylece, Onun bildirdiklerinin hepsinin doğru oldukları kabûl edilmiş olur. Şeklerden, şübhelerden kurtuluş nasîb olur. Dînin temeli, Peygambere inanmaktır. Peygamberin Allah tarafından gönderildiğini, hep doğru söylediğini aklın kabûl etmesidir. Akl, bu temel bilgiyi kabûl edince, Peygamberin bildirdiklerinin hepsini kabûl etmiş olur. Peygamberin “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” Allah tarafından gönderildiğini, Allahın bildirdiklerini haber verdiğini kabûl etmemiş olan bir akla din bilgilerini birer birer inandırmak çok güç olur. Aklın Peygambere kolay inanması ve kalbde tâm îmân hâsıl olması için en yakın yol, Allahü teâlâyı zikr etmektir. Ra’d sûresinin yirmisekizinci âyetinde meâlen, **(İyi biliniz ki, kalbler, Allahü teâlânın zikri ile itminâna, râhata kavuşur!)** buyruldu. Ya’nî, tam îmâna kavuşur. Düşünerek, akl ile ölçerek, bu yüksek makâma kavuşmak, güç, hem de çok güçtür.

Beyt:

***Hep akla güvenenin ayağı tahtadandır,
Tahta olan ayağa, hiç denilir mi sağlamdır.***

Peygamberlerin Allah tarafından gönderildiği ve hep doğru söylediğini uzun uzun düşünüp kabûl ve tasdik etdikden sonra, Onun yolunda, izinde bulunan, herşeyde Ona uyan bir kimse, herşeyi düşünerek yapmış ve hepsinde akla uymuş olur. Peygamberin her sözüne uyması, akla uymak olur. İnsanın aklı, birşeyin var olduğunu anlar, kabûl ederse, o şeyden meydâna gelen ve o şeyi meydâna getiren parçaların da var olduklarını anlamış, kabûl etmiş olur. Bu parçaların herbirinin var olduklarını ayrı ayrı inceleyip, düşünüp anlamasına lüzûm yoktur. O şeyin var olduğunu inceleyip kabûl etmiş olduğu için, o parçaların hepsini de inceliyerek kabûl etmiş sayılır. Bizi doğru yola kavuşturan Allahü teâlâyı hamd olsun! O, bize doğru yolu göstermeseydi, hiçbirimiz doğru yola kavuşamazdık. Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” hepsi, Allah tarafından gönderilmiştir. Hepsinin hep doğru söylediğine inanırız. Doğru yolda bulunanlara bizden selâm olsun!

[**(Herkeseye Lâzım Olan İmân)**, 1419 [m. 1999] ve sonraki târîhlerdeki baskılarında sahîfe 32 de diyor ki, (Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” sayısı belli değildir. Yüzyirmidörtbinden çok oldukları meşhûrdur. Bunlardan üçyüzonüç veyâ üçyüzonbeş adedi Resûldür. Bunların içinden de, altısı dahâ yüksektir. Bunlara **(Ülül’azm)** Peygamberler denir. Ülül’azm Peygamberler, **Âdem, Nûh, İbrâhîm, Mûsâ, İsâ ve Muhammed Mustafâ**dır “aleyhimüssalâtü vesselâm”.

Peygamberlerin içinde otuzüç adedi meşhûrdur. Bunların isimleri: **Âdem, Şît ve-yâ (Şis), İdrîs, Nûh, Hûd, Sâlih, İbrâhîm, Lût, İsmâ’îl, İshak, Ya’kûb, Yûsûf, Ey-yûb, Şu’ayb, Mûsâ, Hârûn, Hıdır, Yûşa’ bin Nûn, İlyâs, Elyesa’, Zülkifl, Şem’un, İsmoil, Yûnûs bin Metâ, Dâvûd, Süleymân, Lokman, Zekeriyyâ, Yahyâ, Uzeyr, İsâ bin Meryem, Zülkarneyn ve Muhammed** aleyhi ve aleyhimüssalâtü vesselâmıdır.

Bunlardan, yalnız yirmisekizinin isimleri Kur’ân-ı kerîmde bildirilmiştir. Şît, Hıdır, Yûşa’, Şem’un ve İsmoil bildirilmemiştir. Bu yirmisekizden Zülkarneyn ve Lokman ve Uzeyrin Peygamber olup olmadıkları kat’i belli değildir. Zülkifl aleyhis-selâmın ikinci ismi Harkıldır. Bunun İlyâs veyâ İdrîs yahud Zekeriyyâ aleyhis-selâm olduğunu söyleyenler de vardır.) Sapık din adamı Ahmed ibni Teymiyyenin kitâblarındaki bozuk fikrleri ile ingiliz câsûsu Hempherin yalanlarının ve iftirâlarının karışımına (Vehhâbîlik) denir.]

***Allaha tevekkül edenin yâveri Hakdır.
Na-şâd olan bu kalbim, birgün şâd olacaktır.***

21 — BOZUK DİNLER

Semâvî dinlerden, bozulmuş olanları bildireceğiz:

1 — **ŞÂMÂNÎLER:** Nûh aleyhisselâmın üçüncü oğlu Yâfes, yüzlerce torunları ile Aşyanın ortalarına yerleşti. Orada çoğalarak, doğu Asyaya ve o zemân mevcûd olan kara yolları ile, Okyânus adalarına yayıldılar. Yâfes öldükden nice yıllar sonra, insanlar azmağa, Nûh aleyhisselâmın ve Yâfesin dînini, nasîhatlerini unutarak, hayvan gibi yaşamağa başladılar. Yıldızlara, aya, güneşe, heykellere, cinne tapınmağa koyuldular. Çeşid çeşid yollara ayrıldılar.

Böyle, uydurulan, meydâna çıkan sapık yollardan biri, Şâmânîlikdir. Avrupalıların Chamanisme dediği bu bozuk yol, vakti ile doğu Asyada kâfirlerin uydurduğu bir din olup, bugün Sibiryadaki ve Okyânus adalarındaki vahşiler arasında yayılmış hâldedir. Bunlar, güneşde bulunuyor dedikleri bir tanrıya ve cinne ve meleklerle tapınır. En büyüğüne şeytân derler. Şâmân dedikleri papasları bir at kuyruğu takarlar. Güyâ cinni kovmak için boyunlarına bir davul asarlar. Bu davulu ara sıra çalarlar. Sihir, ya'nî büyücülük, bunlarda kerâmet sayılır. Bu da, Berehmen ve Buda dinleri gibi, Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” getirdiği hak dinlerin, asrlar boyunca, câhillere, zâlimler tarafından bozulması, değiştirilmesi ile meydâna gelmiştir.

2 — **BEHÂİLER VE BEHÂİLİK:** İslâmiyyeti yıkmak için uğraşanlardan biri de, Behâîlerdir. Bu dinsizlerin başı, Behâullahdır. Elbâb Alî Muhammed ismindeki bir acemin talebesi ve halfesi idi. Elbâb, kendisine ayna derdi. Bu aynada Allah görünüyor derdi. Ölünce, Behâullah bunların reîsi olup, behâîlik ismini verdiği safsatalarını yaymağa başladı. Ölmeden önce, yerine, oğlu Abdülbehâ Abbâsı geçirdi. Abbâs (**Gasniyyi a'zam**) ismini aldı. Avrupa ve Amerikaya giden Abbâs, yüzbinden ziyâde Behâî topladı ve 1339 [m. 1921] de öldü. Yerine, oğlu Şevkî geçdi. Bu da, Behâî tarikatini yaydı. Behâullah, kendinin Peygamber ve âhır zemânın büyük kurtarıcısı olduğunu söylerdi. Kendisine ilk küfür damgasını bu sözü ile vurmuşdur. İkibin yıl sonra bir Peygamber dahâ geleceğini söylemiştir. İslâmiyyet ile ilişiği olmıyan bu kâfirlere göre, ondokuz adedi mukaddes imiş. Oruları ondokuz gün imiş. Her Behâînin, ondokuz günde bir, ondokuz Behâîyi da'vet etmesi şart imiş. Dinsiz yollarını, (Umûmî adâlet evi) dedikleri, yüksek meclislerine seçilen ondokuz kişi idâre edermiş. Her Behâî, her sene, kazancının beşde birini bu hey'ete vermeğe mecbûr imiş. Onbir yaşında evlenmek lâzım imiş. Bekâr yaşamak yasak imiş. Çıplak kadınlarla toplantı yapmak ibâdet olup, başka dürlü ibâdete lüzûm yok imiş. Her dürlü ahlâksızlık, şeref sayılmış.

Behâîlerin, bütün dünyâda seksensekiz yerde teşkilâtı vardır. Hıristiyan, Yehûdî, Mecûsî, Sîhî, Zerdüşti ve Budistleri aldatarak, kendilerine çekmekdedirler. Bunların en korkdukları, dayanamadıkları, amansız düşmanları, islâm âlimleridir. Dînini bilen, anlıyan hiçbir müslimânı aldatamamışlardır. Kitâblarını, propandada neşriyyâtlarını kırksekiz dile terceme edip, her yere dağıtdıkları ve bu yolda milyonlarca lira harc ettikleri hâlde, islâmiyyet karşısında âciz kalmakda, eriyip gitmekdedirler. Buna karşılık, Avrupada ve Amerikada ve Afrikada ve Avustralyada yetmişyedi mahallî mahfil, resmen tescil edilmiş bulunmaktadır. Rus Türkistânında [m. 1902] de yapılmış ve Şikagoda [m. 1920] de yapılmış büyük ma'bedleri vardır. Irk ve milliyet tanımazlar. Komünistler gibi, bütün dünyâya yayılmak, tek bir (salâhiyyetli mübeyyin)in emrleri ile idâre edilmek gâyesindedirler. Ferdlerin menfe'atini düşünmezler. Devlet kapitalizmini desteklemekdedirler.

Tapınmaları, teşkilâtları, vazifeleri (Akdes) dedikleri kitâblarında ve (Vasiyyetler levhaları)nda yazılmışdır. Allahü teâlâyâ inanmaları ve birçok bilgileri, islâm dîninden alınmıştır. İslâmiyyete uymıyan, uydurma tarafları da çokdur. Mantıkî ve çoğu sosyal olan dünyâ görüşleri, din diye, ilâhî vahy diye anlatılmaktadır.

Nemâzları, Hayfaya karşı durup, Allahı düşünmek imiş. Hacları, Bâbın Şîrâz-

daki evini veyâ Behâullahın Bağdâddaki evini gidip görmek imiş. Âyet okumak, kalb ile Allâhı düşünmek demek imiş.

Şimdi, dünyadaki ve hele memleketimizdeki islâm câhilleri, İslâmiyeti yıkmak için her kılığa giriyor, islâma karşı olan her kötülüğü, yaldızlı sözlerle övüyorlar. Behâilîğe bir değer vermedikleri hâlde, yalnız islâmın karşısında olduğu için, bu dinsizleri de öven, şişiren, göklere çıkaran kitâblar yazıyor ve dağıtıyorlar.

3 — **AHMEDİYYE (KÂDİYÂNÎ):** Hindistânda, Pençabda, 1298 [m. 1880] senesinde, Mirzâ Gulâm Ahmed Kâdiyânî tarafından kurulmuştur. Kendisi [m. 1835] de doğmuş, [m. 1908] de ölmüştür. Görülüyor ki, sapık fikirlerini, İngilizler Hindistânı sömürge yaptıktan bir sene sonra yaymağa başlamışdır. İslâmiyeti içerdenden yıkmak için, İngilizler tarafından kurulmuş ve beslenmiş, İngiliz câsûslarının yardımı ile sür'at ile yayılmışdır. Abdürreşîd İbrâhîm efendi,^[1] 1328 [m. 1910] de İstanbulda basılan türkçe (**Âlem-i islâm**) kitâbının ikinci cildinde, (İngilizlerin islâm düşmanlığı) yazısının bir yerinde diyor ki: (Hilâfet-i islâmiyenin bir an evvel kaldırılması, ingilizlerin birinci düşünceleridir. Kırım muhârebelerine sebep olmaları ve burada türklere yardım etmeleri hilâfeti mahv etmek için bir hîle idi. Pâris muâhede, bu hileyi ortaya koymaktadır. [1923 de yapılan Lozan sulhunun gizli celselerinde, bu düşmanlıklarını açıkca göstermişlerdir.] Her zemân türklere başına gelen felâketler, hangi perde ile örtülürse örtülsün, hep ingilizlerden gelmiştir. İngiliz siyâsetinin temeli, islâmiyeti yok etmektir. Bu siyâsetin sebebi, islâmiyetden korkmalarıdır. Müslimânları aldatmak için, satılmış vicdanları kullanmaktadırlar. Bunları islâm âlimi, kahraman olarak tanıtırlar. Sözümlerinin hulâsası, islâmiyetin en büyük düşmanı ingilizlerdir.) Amerikalı hukûk ve siyâset adamlarından Bryan William Jennings, kitâbları, konferansları ve 1891 ile 1895 arasındaki ABD kongresi Temsilciler meclisinde a'zâlık yapması ile meşhûrdur. 1913-1915 arasında ABD hâriciyye vekîli idi. 1925 de öldü. (**Hindistânda İngiliz hâkimiyeti**) kitâbında, ingilizlerin islâm düşmanlığını, vahşetlerini, zulmlerini uzun yazmaktadır.

İngilizlerin maşası olan gulâm Ahmed Kâdiyânî öldükden sonra, yerine Hakîm Nureddin halifesi oldu. 1914 de bunun yerine geçen Beşîrüddîn Mahmûd, 1307 [m. 1889] de tevellüd, 1385 [m. 1965] de vefât etmiştir. Ahmed, 1323 [m. 1905] de Hindistânda Kâdiyân şehrinde (**El-vasıyyet**) kitâbını neşr ederek, kendisinin, va'd edilmiş Mesîh [ya'nî İsâ aleyhisselâm] olduğunu bildirdi. Oğlu Beşîr, Ahmedilerin merkezini Rabwah kasabasına nakl edip, Ahmediyeye yolunun sapık inançlarını (**Gerçek islâmiyyet**) adı altında yaymağa başladı. (**Kur'ân tefsiri**) diyerek çıkardığı büyük iki kitâbı, Kur'ân-ı kerîme uymayan sapık, bozuk yazılarla doludur. Binüçyüz seneden beri müfessirlerin hiçbirinin dikkatini çekmediği ekonomik hakikatleri görüp yazdığını bildirmektedir. Allâhın böyle bir bilgiyi, ancak Peygamberlere ve onların halifelerine bahş ettiğini güvenle iddiâ edebilirim demektedir. (**Kur'ân-ı kerîmi, kendi görüşü ile tefsîr eden kâfir olur**) hadîs-i şerîfi, bunların islâmiyetden ayrı, sapık bir yolda olduklarını açıkca göstermektedir. Vehâbîlerin (**Feth-ul-mecîd**) kitâbının ikiyüzyetmişbeşinci sahîfesinde, Muhammed Sıddîk Hasen hânın (**Kitâb-ül-izâ'a**) kitâbından alarak, (Zemânımızdaki deccâllerden biri de, frenk deccâlî, gulâm Ahmed Kâdiyânî habîsidir. Allâh onu dahâ çirkin eylesin! Kötülüğünü herkese duyursun! Onun küfr yoluna sürüklenmiş olanları da, onun gibi eylesin! Çünkü o, büyük fitne uyandırdı. Önce, Mehdî olduğunu söyledi. Sonra Peygamberlik da'vâsına kalktı. Hristiyan devletlerin, müslimânları parçalamak siyâsetlerine âlet oldu) yazmaktadır. Bunlar, gerçek müslimânlık, yalnız Ahmedîlikdir diyor. Her ikisi de, hadîs-i şerîf ile övülmüş olan ilk iki asrın doğru yolundan ayrılarak, insanları küfr ve dalâlet felâketine sürüklemektedirler. Pençâb ve Bombayda câhil halk arasında sür'at ile yayılan bu bâtil yol, şimdi

[1] Abdürreşîd efendi, 1944 de Japonya'da vefât etti.

Avrupa ve Amerikada yerleşmektedir. Kendilerine müslimân dedikleri hâlde, bozuk inançları ve âyinleri ile, müslimânlıktan ayrılmışlardır. Küfrlerine sebep olan şeyler çok ise de, şu üçü mühimdir:

1 — Ahmedî ve Kâdiyânî adını alanlara göre, Îsâ aleyhisselâmı asmak istemişlerdi. Fekat, kendiliğinden öldü ve toprağa kondu. Sonra kabrinden çıkıp, Hindistânda, Keşmîre gitdi. Orada, İncîli öğretip tekrâr öldü diyorlar.

2 — Mehdînin çıkmasında ve herkesi dîne çağırmasında da, islâmiyyetden ayrılıyorlar. Îsâ ve Muhammed aleyhisselâmın rûhları insan şeklinde görünecektir. Bu da, Mirzâ Ahmeddir. Başka Mehdî yokdur diyorlar.

3 — Müslimânlıkda cihâd vardır. Fekat, top ile, kılınc ile değil, nasihat ile, irşâd iledir. Kan dökmek, cân yakmak yokdur, soğuk harb vardır diyerek, Kur’ân-ı kerîmin ma’nâsını değiştiriyor, cihâd için olan âyet-i kerîmeleri inkâr etmiş oluyorlar. Gulâm Ahmedin oğlu Beşîrüdînin (**Yeni dünyâ nizâmı**) kitâbı, küfr saçmaktadır. Hindistân âlimlerinden, şeyh Muhammed Enver şâh Keşmîrî, Kâdiyânîleri red için, (**Akîdet-ül-islâm fî hayât-i Îsâ aleyhisselâm**) ve (**İkfâr-ül-mülhidîn**) ve (**Hâtem-ün-nebiyyîn**) kitâblarını yazmıştır. Bu kitâbların ön sahîfelerinde çeşidli âlimlerin takrîz ve medhiyyeleri vardır. Bunlar arasında, Karaşideki (**Medrese-i islâmiyye**) müderrislerinden seyyid Muhammed Yûsûf Benûrî, Muhammed Enver şâhın hayâtını ve salâhını uzun yazmıştır. Burada, asrının derin âlimi, Osmânlı devletinin son şeyhulislâmı Mustafâ Sabrî efendinin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Mevkûful’ilm vel’akl veddîn**) kitâbının, üçüncü cildi, üçyüzyirmiyedinci sahîfesinde, Hindin büyük âlimi Muhammed Enver şâhı görüp hayrânı olduğunu yazdığını da bildirmiştir. Muhammed Enver şâh “rahmetullahi teâlâ aleyh”, binüçyüzeelliiki 1352 [m. 1933] de vefât etmiştir. Bu üç kitâbında, Mirzâ Gulâm Ahmed Kâdiyânî için diyor ki:

Îsâ aleyhisselâmın gökden ineceğine inanmıyor. O, asıldı, öldürüldü. O, baba-sız değildi. Yûsûf-i Neccârın oğlu idi diyor. Bu yüce Peygambere, yehûdîler gibi çok çirkin şeyler söylüyor. Kendisinin Peygamber olduğunu, yeni bir din getirdiğini bildiriyor. Îsâ gökden inecedir demekle, benim geleceğim bildirilmiştir diyor. Nassları değiştirip, inanılması zarûrî olan bilgileri inkâr ediyor. Muhammed aleyhisselâmın, Peygamberlerin sonuncusu olduğuna, hepsinden üstün olduğuna inanmıyor. Kendisinin binlerce mu’cizeleri olduğunu, mu’cizelerinin, Peygamberlerin hepsinin mu’cizelerinden dahâ çok ve dahâ üstün olduğunu bildiriyor. Birçok âyetlerin, kendisini haber verdiğini, Kur’ânda övüldüğünü bildiriyor.

Ahmed Kâdiyânî, moğol, tâtâr kavmindendir. İsmâ’îl fırkasından bir zındık idi. Çok kitâb okudu. Ehl-i sünnetin azılı düşmanı idi. İngilizler, islâmiyyeti içerden yıkmak için hâzirladıkları plânları uygulayacak Hindistânda da bir maşa arıyorlardı. Bunu seçdiler. Bol para ile satın aldılar. Önce, Behâî olarak ortaya çıkarıldı. Müceddid olduğunu söylediler. Sonra, Mehdîyim dedi. Dahâ sonra, gökden ineceği bildirilen Îsâ Mesîh olduğunu söyledi. Nihâyet, Peygamber olup, yeni bir din getirdiğini i’lân etdi. Kâdiyândaki mescidi, Mescid-i aksâ imiş. Şehri de Mekke imiş. Sonradan yerleştiği Lâhor şehri de, Medîne imiş. Bir mezârlık yapıp, buna (**Makberet-ül-Cenne**) dedi. Buraya gömülen Cennete gider dedi. Kendi kadımlarına (**Ümmehât-ül-mü’minîn**) dedi. Aldatdığı kimselere (ümmetim) dedi. Mu’cizelerinin en büyüğü (Muhammedî beygüm) dediği nikâh imiş. Gökde yapılmış. Vahy olarak kendisine bildirilmiş. Dînini, 1305 [m. 1888] de i’lân etdi. 1326 [m. 1908] de Cehenneme gitdi. Kendisine inanmayanlara kâfir dedi.

Bunun, (**Hakikat-ül-vahy**) kitâbının 148. ci sahîfesinde, (Allah, bu ümmet arasında, Îsâdan dahâ üstün bir mesîh yaratdı. Îsâ, şimdi sağ olsaydı, benim yaptıklarımı yapamazdı. Bende görülen mu’cizeler, onda görülmezdi) diyor. 107. ci sahîfesinde, (**Fir’avna resûl gönderdiğim gibi, size de Resûl gönderdim**) âyet-i kerîmesindeki Peygamberin kendisi olduğunu yazıyor. 68. ci sahîfesinde, (Allah, be-

ni Peygamber olarak gönderdi. Va'd olunan Mesîh sensin dedi. Bana üçyüzbin mu'cize verdi) diyor. (**Berâhîm-ül-Ahmediyye**) kitâbının elli altıncı sahifesinde, kendi mu'cizelerinin, Muhammed aleyhisselâmın mu'cizelerinden dahâ çok olduğunu yazıyor.

Muhammed aleyhisselâmın, Peygamberlerin sonuncusu olduğunu bildiren yüzelli hadîs-i şerîf vardır. Bunlardan otuz kadarı (**Kütüb-i sitte**)de yazılıdır. İsâ aleyhisselâmın gökden ineceği de, zarûrî bilinmekdedir. Bunlara inanmayan kâfir olur.

(**Kâdiyânî**) ve (**Ahmedî**) denilen bu yolun, islâmîyeti içerden yıkmak için ingilizler tarafından kurulmuş olduğunu vesîkalarla anlatan bir kitâb elimize geçti. (**El-mütenebbi-ül-Kâdiyânî**) adındaki bu arabî kitâb, Pâkistânda, Mültânda, (**Meclis-i tehaffuz-i hatm-in-nübüvve**) tarafından 1387 [m. 1967] de basılmıştır. Bu kitâb, Enver şâh-ı Keşmîrînin, (**İkfâr-ül-mülhidîn**) kitâbının başındaki allâme Muhammed Yûsûf Benûrînin kıymetli yazılarını ve (**Havenet-ül-islâm**) risâlesini de ekliyerek, 1393 [m. 1973] de ofset ile İstanbulda basdırılmıştır.

4 — **MELÂMÎLER VE KALENDERLER: (Mekâtîb-i şerîfe)**nin altmışsekizinci mektûbunda diyor ki, (Sôfiyye-yi aliyye, ikinci asrın sonunda meydâna çıktı). Yetmişdokuzuncu mektûbunda ve (**Nefehât-ül-üns**) kitâbının başında ve seyyid Abdülhakîm efendi, (**Er-riyâd-ut-tesavvufiyye**) kitâbının yüzondördüncü sahifesinde buyuruyorlar ki:

Tesavvuf yolunda nihâyete varanlar “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în” iki dürlüdür: Birincisi, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” izinde giderek kemâle erdikden sonra, insanları gafletten uyandırmak için, halk derecesine indirilmiş olanlardır.

İkincisi, yükseldikleri derecelerde bırakılıp, insanların yetişmesi ile vazîfeli olmıyan (**Evlîyâ**)dır “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în”. Bunlara, (**Kutb-i medâr**) denir.

Tesavvuf yolunda yürüyenler de iki kısımdır: Birincisi, Allahü teâlâdan başka herşeyi unutup, yalnız Onu isteyenlerdir. İkincisi, âhreti, Cenneti isteyen tâliblerdir.

Allahü teâlâyı irâde edenler, isteyenler de, iki dürlüdür: Biri, nefslerini temizleyip nihâyetden birkaç şeye kavuşmuşlardır.

İkincisi, (**Melâmî**)lerdir. Bunlar, sıdk ve ihlâs kazanmağa çalışır. İbâdetlerini, hayrâtı gizler, sünnetleri, nâfile ibâdetleri de çok yaparlar. Bu ibâdetlerin görünmesinden korkarlar. Bunlar çok kıymetli ise de, mahlûk ile meşgûl olduklarından, tevhd makâmına varamıyorlar. Melâmîler muhlisdir. Sôfiler ise muhlasdır.

Âhretin tâlibleri dört dürlüdür: Zâhidler, fakîrler, huddâm ve âbidler.

Bütün bu sekiz sınıfın taklîdcileri vardır. Bu taklîdcilerin herbiri de, yâ doğru veyâ yalancı olur. [Biz burada, yalnız Melâmîlerin iki dürlü taklîdcisini bildireceğiz]:

Melâmîlerin doğru taklîdcileri, ibâdetlerinin görünmesine ehemmiyet vermezler. Âdetlere uyarlar. Herkese tatlı söyleyerek, gülerek kalb kazanmağa uğraşırlar. Nâfile ibâdetleri yapmazlar. Farzlara dikkat ederler. Dünyâyâ düşkün değildirler. Bunlara, (**Kalender**) denir. Bunlar, riyâ, gösteriş yapmadıkları için, Melâmîlere benzer. Abdüllah-ı Dehlevî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, yetmişdokuzuncu mektûbunda buyuruyor ki, (Kalender, bânını temizlemek, nefsinin yok etme için çalışır. Çok ibâdet yapmaz. Sôfi ise, bunun ikisine de çalışır. Mahlûkları görmez. Kalenderden dahâ üstündür). Zemânımızda, Kalender ismini taşıyan birçok kimse, bu saydığımız şeyleri yapmıyor. Bunlara Kalender yerine (Hâşevî) dense yerinde olur. [(**Hâşevî**) Allahü teâlâyı mahlûklara benzeten, madde, cism diyen kâfilere verilen isimdir. Yetmişiki bid’at fırkasından biri olan (**Müşebbihe**) ve (**Mücessime**) denilen fırkadakilerin çoğu Hâşevî olmuşlardır.]

Melâmîlerin yalancı taklîdcileri, zındıklardan bir kısımdır ki, her dürlü günâh işler. Kalblerimiz temizdir, her işi Allah rızâsı için yapıyoruz derler. Riyâdan, gösterişden kurtulup, hâlis Allah adamı olmak için günâh işliyoruz derler. Allahü teâlânın ibâdete ihtiyâcı yokdur. Kulların günâh işlemesi, Ona zarâr, ziyân vermez. Asl günâh, mahlûkları incitmek, can yakmaktır. İbâdet de, insanlara iyilik, ihsân etmektir derler. Bunlar, dinsiz, zındıklardır. Bugün, Melâmîlerin bir şeyhleri vardır. Onun yanında bir iki dakika oturanın kalbi Allah dermiş. Gönülde içilen şerâb ile hemen serhoş gibi olurmuş. Kendini (rabî) âhengine uyguluyarak, gerçek insan olurmuş. Şâh damarından dahâ yakın olan Allahın varlığını duyup, Onunla bir arada yaşarmış. Kendi özünden üstün bir etki ve yetki tanımazmış. Kendinde görüp duyduklarına inanılıp, başka birşeye inanılmamış. Özünden ve kendi teklîğinden başka varlık yokmuş. Bu sözler, Allahü teâlâyı inkâr etmek olup, küfrdür, zındıklıktır.

5 — **DEREZİLER:** Dürûz, ya'nî Derezîlere, yanlış olarak, Dürzü deniliyor. İbni Âbidîn, üçüncü cildde, mürtedleri anlatırken buyuruyor ki:

(Derezîler, müslimân adı taşır. Nemâz kılanları da vardır. Fekat, îmânları bozuktur. Tenâsüha inanırlar. Şerâba, alkollü içkilere ve zinâyâ halâl diyorlar. **(Ülûhiyyet sıfatları)** tanrılık insandan insana geçer diyorlar. Öldükden sonra dirilmeğe, nemâza, oruca, hacca inanmazlar. Bunların ma'naları, dünyâda yaşama yollarını düzeltmektir derler. Peygamberimize “sallallahü aleyhi ve sellem” çirkin şeyler söylerler. Şâm müftüsü allâme Abdürrahmân, **(İmâdî fetvâsı)**nda, bunların Mülhidler gibi ve İsmâ'îliyye gibi inandıklarını bildirmektedir. Dört mezhebin âlimleri, bunlardan cizye alarak islâm memleketlerinde oturmalarına izin vermek halâl olmaz dedi. Bunlardan kız almak, kesdiklerini yemek câiz değildir. **(Fetâvâ-i Hayriyye)**de, bunlar uzun bildirilmektedir. Bunlara, zındık, mülhid ve münâfık denir. İnanışları bozuk olduğu için, şehâdet kelimesini söylemekle müslimân sayılmazlar. Dîn-i islâma uymıyan inanışlarından vaz geçmedikçe, müslimân olmazlar. Bunlar, kitâblı ve kitâbsız kâfirlerden dahâ zararlıdır). İbni Âbidînden “rahmetullahi teâlâ aleyh” terceme temâm oldu. Bu **(Mülhidler)**, Allah, Alînin ve çocuklarının şeklinde göründü derler. Onbirinci imâm olan Hasen bin Alî Askerînin adamlarından olduğunu iddi'a eden İbni Nusayrın uydurduğu çirkin sözlerle inanırlar. Sûriyede bulunanların kendilerine alevî dedikleri **(Müncid)**de yazılıdır. Türkiyede böyle alevî yoktur.

Mısradaki Fâtimî hükümdârları, Ehl-i sünnetden ayrıldı. Bozuk yollara sapdı. Bunlardan Hâkim bi-emrillah, müslimânlıktan da çıkmıştı. Dırâr isminde bir dönme, Hâkimi aldatdı. İslâmiyyeti yıkmaya uğraşdı. Dırârın talebesinden Hamza bin Ahmed sapık inanışlar uydurmuş, Hâkimi ve Mısrdaki Derezîleri, bu bozuk yola sokmuştu. Bu inanışları alan Derezîler, Sûriye ve Lübnandakilere de aşılırdı. Selmân-ı Fârisîyi “radiyallahü anh” çok severiz derler. İnanışlarını gizli tutarlardı. İri, inâdıcı, yağmacı, merhametsiz kimselerdir. Yavûz sultân Selîme “rahmetullahi teâlâ aleyh” tâbi' oldular. Sultân üçüncü Murâd zemânında isyân etdiler ise de, Bosnalı dâmâd İbrâhîm pâşa, terbiyelerini verdi. Sûriyedeki hıristiyanlarla da, ara sıra savaştılar. Derezîler, Arabistândan Irâka gelmişdir. İrânlılar, Irâkdaki Hîre devletini yıkınca, Hîreliyle birlikde derezîler de Mısr, Şâm ve Halebe göç etmişdi. Şâmın fethinde islâm askerine yardım etdiler. Fâtimîler zemânında yolu sapıtıldılar.

6 — **İSMÂ'İLİYYE: (Milel-nihal)** kitâbında diyor ki, (Eshâb-ı kirâma dil uzatanlar yirmi fırkaya ayrılmışlardır. Bunlardan biri, İsmâ'îliyye fırkasıdır. Bunların yedi ismi vardır. Birinci isimleri, **(Bâtıniyye)**dir. Çünkü, Kur'ân-ı kerîmin açık ma'nalarına inanmayıp, kendilerine göre başka ma'nalar çıkarırlar. Kur'ânın zâhir ve bâtin ma'naları vardır derler. Bâtin (iç, öz) ma'nâsı lâzımdır, cevzin kabuğu değil, içi, özü işe yarar derler.

Hâlbuki, Kur'ân-ı kerîmdeki ve hadîs-i şerîflerdeki kelimelere, açık ma'nâları verilir. Başka bir âyet, dahâ açık anlaşılıyorsa, o zemân, birinci âyete de, buna uyacak şekilde değişik ma'nâ verilebilir. Böyle bir mecbûriyyet olmadan, açık ma'nâyı bırakıp, başka ma'nâ vermek, küfr ve ilhâd olur. Çünkü, bu sûretle, islâmiyyeti değiştirmek, bozmak olur.

İkinci isimleri, (**Karâmita**)dır. Çünkü, bu fırkayı meydâna çıkararak, Hamdan Karmat denilen kimsedir. Hamdan, Basrada, Vâsıt şehrinde bir köy ismidir.

Üçüncü isimleri, (**Hurumiyye**)dir. Çünkü, birçok harâmlara halâl diyorlar. Dördüncü isimleri, (**Seb'iyye**)dir. Çünkü, din sâhibi olan Peygamberler yedidir derler. Bunların altısı Âdem, Nûh, İbrâhîm, Mûsâ, İsâ ve Muhammed "aleyhimüsse-lâm"dır. Mehdî de yedinci olacaktır derler. Nâtik adını verdikleri bu Peygamberlerden "salevâtullahi teâlâ aleyhim ecma'in" her ikisi arasında yedi imâm gelmiştir. Her arada yedi imâm bulunur derler.

Bunların en yayılan isimleri, (**İsmâ'îliyye**)dir. Çünkü, imâm-ı Ca'fer Sâdıkın "radıyallahü anh" vefâtından sonra, büyük oğlu İsmâ'îl, müslimânların imâmı oldu derler. Bunların meydâna çıkması şöyle oldu:

Hindistândaki mecûsiler, ya'nî ateşe tapan kâfirler, islâmiyyetin üç kit'a üzerinde sür'at ile yayıldığını görünce, (Müslimânları, kılıncıla yenmeğe, yayılmalarını önlemeğe imkân yoktur. Onları içinden yıkmaktan başka çâre kalmamıştır. Onların kitâblarına, kendi inancımıza göre ma'nâ verip, gençlerini, câhillerini yoldan çıkaralım) dediler. Başları olan Hamdan Karmat, şu temel prensipleri koydu:

1 — Din bilgisi olanlarla konuşulmayacak. Din âlimi bulunan yerde, kendimizi gizliyeceğiz.

2 — Karşısındaki arzûsuna, keyfine göre konuşulacak. Meselâ, zâhidin yanında zâhidler medh edilecek. Fâsıka, düşkün olduğu günâhların yasak olmadığı söylenecek, [Ehl-i sünnetin yanında, Ehl-i sünnet övülecek. Hepimiz kardeşiz denilecek].

3 — Müslimânlar, islâmiyyetin emrelerinde ve yasaklarında şübheye, karârsızlığa düşürülecek. Meselâ, özlü kadına oruç kazâ etdiriliyor da, nemâzları niçin kazâ etdirilmiyor? Bevl, dahâ pis olduğu hâlde, niçin bevl çıkınca da gusl farz olmuyor? Beş vakt nemâzların iki veyâ üç veyâ dört rek'at olması nedendir? gibi şeyler sorup, zihniyi şaşırtmağa çalışılacak.

4 — Sırlarını yabancılara söylememek için söz alırlar. Allah, Kur'ânda mîsâk emri ediyor derler.

5 — Din ve dünyâ büyükleri bizi beğeniyor, bizi öğüyor derler.

6 — Aldatmak için, önce, herkesin inandığı şeyleri müdâfe'a etmeli, derler.

7 — İbâdetlere lüzûm yoktur. İş, kalbin temiz olmasıdır derler.

8 — Avlanılan gençlere, Ehl-i sünnet i'tikâdını kötümeli, Ehl-i sünnete geri ci demeli. Son olarak, harâmları işlemeğe alışdırmalı. Bunları yaptırmak için, âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere yanlış ma'nâlar vermeli. Bunlar, bâtinî ma'nâlardır. Her âlim bunları anıyamaz demeli.

Meselâ Cennet, ibâdetlerden kurtulmak ve lezzetli şeyleri yapmaktır. Cehennem, ibâdetlerin yüklerine katlanmak ve harâmlardan sakınmaktır demeli.

İlk zemânlar, birçok bilgileri, eski Yunan felesoflarından aldılar. Meselâ, yaratıcı ne vardır, ne de yoktur. Ne âlimdir, ne câhildir. Ne kâdirdir, ne âcizdir. Bütün sıfatları da böyledir dediler. Çünkü, bunlar var denirse, mahlûklara benzemiş olur. Yokdur denirse, yokluk konurulmuş olur dediler. Yaratan, kadîm de değildir, hâdis de değildir dediler.

Bunların başına geçen Hasen bin Muhammed Sabbâh, gitdikleri yola bozuk denilmemesi için, gençlerin din bilgilerini öğrenmesini ve âlimlerin, eski kitâbları oku-

malarını men' etdi. Ehl-i sünnet âlimleri "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'ın" ile görüşmeği, Ehl-i sünnet kitâblarını okumağı şiddetle yasak etdi. İlm-i zâhirin çoğalmasa, ilm-i bâtını örter, söndürür dedi. İslâmiyyet ile alay etdi. Allahü teâlânın emrlerini, yasaklarını inkâr etdi. Hayvanlar gibi, dinsiz, kanûnsuz yaşamak yolunu tutdular).

İsmâ'îlilerin (**Süleymâniyye**) kolunun kurucusu olan Süleymân bin Hasen, 1005 [m. 1597] de ölmüşdür. (**Nühâb-ül-mültekıtâ**) kitâbında, bu fırkanın gizli felsefesini uzun açıklamaktadır.

7 — **YEZİDİLER:** Seyyid Şerîf-i Cürçânînin (**Ta'rîfât**) kitâbında kısaca ve (**Milel-nihal**) kitâbında geniş yazıldığı gibi, Hâricîler yedi fırkadır. Bunlardan (**İbâdiyye fırkası**) Abdüllah bin İbâd adındaki kimsenin kurduğu fırkadır. Bu adam, hazret-i Alî, hazret-i Mu'âviye ile, hakem yapmak sûreti ile uyuştuğu için, hazret-i Alîden ayrıldı. Trablusgarba gitti. Orada İbâdiyye fırkasını kurdu. Bundan sonra, adamları [153] yılında, halifeye ısyân edip Trablusgarbı ele geçirdiler. Kendilerinden başka olan müslimânlara kâfir dediler. Harb zemânlarında mallarını almak câizdir dediler. Büyük günâh işliyen mü'min değildir dediler. Hazret-i Alîyi ve Eshâb-ı kirâmdan çoğunu kâfir bildiler. 1129 [m. 1717] da tevellüd ve 1222 [m. 1808] de vefât eden Abdül'azîz bin İbrâhîm adındaki biri (**Kitâb-ün-nîl**) adında kitâb yazarak, İbâdîlerin Cezâyirde çoğalmasına sebep oldu. 749 [m. 1349] da ölen İsmâ'îl Cîlâtînin (**Kavâid-ül-islâm**) kitâbına da çok önem veriyorlar. Bu kitâb Mısırda basılmışdır.

İbâdiyye fırkası dörde ayrıldı: Bunlardan Yezîd bin Enîsenin adamlarına (**Yezîdî**) denildi. Bunlar, Acemden bir Peygamber gelecek, buna, gökde yazılmış bir kitâb incek, Muhammed aleyhisselâmın dîninden çıkacak, Sâbi'yye olacak, ya'nî yıldızlara tapınacak diyorlar. Küçük, büyük her günâhı işliyen kâfir olur diyorlar.

1385 [m. 1966] mart ayında Irâkdan Anadoluya gelen Yezîdî şeyh Emâvînin bildirdiğine göre, Yezîdîliği yayan adam, Adî adında bir Sûriyelidir. Abbâsîlerin basısından kaçarak, Irâkın şimâlinde Sengal dağlarının ortasındaki Lâdeş vâdisine sığınmış, Adeviyye adında bir yol kurmuşdur. Kürdler ve arablar arasına yayılan bu inanişâ Yezîdîlik denildi. 550 [m. 1154] de, seksen yaşında öldü. Yerine kardeşinin oğlu ikinci Adî geçdi. Bundan sonra, bunun oğlu şeyh Hasen reis oldu. Bunun zemânında çoğaldılar. Seksenbin oldular. Yezîdîlerin inanişları, müslimânlıkla hristiyanlık inanişlarının karşışıdır. (**Kitâb-ül-celve**) adındaki en önemli kitâbları arabî ve kürdce olup, Maksimilyan Bütner tarafından almancaya terceme edilmiş ve 1331 [m. 1913] yılında basılmışdır. Şeytâna tapınırlar. İblîse melek ve tâvus derler. Şeytâna söğeni öldürürler. Derdleri, belâları İblîs yaratır derler. Müslimânlardan ve hristiyanlardan işitdikleri şeyleri, Yezîdîlik olarak anlatırlar. Müslimânların îmânının ve ibâdetlerinin hiçbiri bunlarda yokdur. Lâdeş vâdisindeki Baadır köyünde bulunan ölülerini gidip dolaşmağa, hac derler. Bunu eylül ayında yaparlar. Hergün güneş doğarken, ona karşı dururlar. Sabâh, ilk ışık gelen toprağı öperler. Güneş batarken de, ona yalvarırlar. Bu yaptıklarına, nemâz kılmak, ibâdet etmek derler. Ocak ayında, üç gün oruc tutarlar. Bu çeşidli işlerini, nemâz, oruc, hac, ibâdet diye anlatırlar. Bu sözlerini işiten, bunları müslimân sanır. Yezîdîlerin okuma, yazma öğrenmesi, büyük günâhdır. Bunun için, çok geri ve câhildirler. Müslimânlıktan haberleri yokdur. Sakal kesmeleri de günâhdır. İnsanları, dünyâda ve âhîretde sıkıntılara sürükliyen bu tuhaf dîne karşı, ilk olarak, Mûsul emîri, İmâdüddîn-i Zengî harekete geçerek, kumandanı Bedreddîn-i Lü'lüü, şeyh Hasenin üzerine yolladı. Onları dağıtdı. Başkanları Emâviye göre, bugün, onmilyon yezîdî vardır. Bunlar, Irâkda, Sûriyede, Yemende, Azerbaycânda, Türkiyede ve Hindistânda bulunmaktadıdır. Câhil olduklarından, komünistlik propagandalarına çabuk aldanmaktadırlar. Rusyada üçmilyon komünist Yezîdî bulunduğu

nu ve Irâkdaki Abdüsselâm hükümetinin asdığı binikiyüz komünist içinde, Yezîdîlerin de bulunduğunu Emâvî açıklamıştır. Emevî halifelerinden Yezîdin, bunlarla hiçbir bağılılığı yoktur. Emâvî ismindeki reisleri [m. 1930] da Lâdeşte doğmuştur. Irâk ordusunda general rütbesine yükselmiştir. Irâkda bulunan müslimân kürdlere karşı, Irâk ordusu ile birlikde harb etmiştir.

(Behcet-ül-fetâvâ) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Bağdâdda birçok kimse, kendilerine müslimân dedikleri hâlde, harâma halâl diyor, güneşe tapıyor ve İblîse ta’zîm ediyorlar. Ülül-emre ısyân edip, buldukları yerde, başkanları ile birlikde, küfr ahkâmını yapıyorlar. Buldukları yer, **(Dâr-ül-harb)** olur. İslâm askeri bunlarla harb edip, erkekleri müslimân olursa öldürülmez. Kadınları irtidâddan vaz geçip müslimân olurlarsa, câriye olarak vaty halâl olur).

Yezîdîlerin (Îrânda bir Peygamber gelecek dedikleri için kâfir oldukları, **(Berîka)** ve **(Hadîka)** kitâblarında yazılıdır.

8 — **SÛRYÂNÎLER:** Süryânî dili ile konuşan eski hıristiyanların artıklarıdır. Katolik kısmından, Ya’kûbiye fırkasındandırlar. Monofisiye inancında olup, İsâ tanrıdır derler. Urfa patriki olan Ya’kûb-i Berde’î tarafından kuruldu. Antakya patriki Mihâil-i Süryânî tarafından yayıldı. Mihâil, mîlâdî [1126] da doğdu. 594 [m. 1199] de öldü. Ya’kûb [m. 578] de ölmüştür. Hıristiyanlıkta monofisiye inancını, ilk olarak, İstanbul patriki Utîhâ çıkarmıştı. İskenderiyye patriki Dioskorüs de buna uymuştu. Mîlâdî [451] deki Kadıköy toplantısında, Dioskorüsün fikrleri red edilmişti. Mîlâdın 405 senesinde ölmüş olan Mar-Maron isminde bir katolik papası da Maronî fırkasını kurmuştur. Süriyedeki hıristiyanların bir kısmının Süryânî, bir kısmının da Maronî oldukları **(Kâmûs-ül-a’lâm)**da yazılıdır. Birinci kısımda, 91, 92 ve 93. cü maddelere bakınız!

(Müncid)de diyor ki, (Amerikalı Şarl Russelin 1289 [m. 1872] da kurmuş olduğu **(Yehve Şâhidleri)** fırkası, bid’at yoludur. İncile, kendine göre yeni ma’nâlar vermiştir). Bunlara yanlış olarak (Yahova Şâhidleri) deniliyor. Kendilerine inananlara maddî yardım va’d eden misyoner teşkilâtının merkezi İsviçrenin Zürih şehrinde dir.

9 — **SELEFİLER:** Hemen söyleyelim ki, Ehl-i sünnet âlimlerinin “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în” kitâblarında, **(Selefiyye)** denilen bir ism ve **(Selefiyye Mezhebi)** diye bir yazı yoktur. Bu ismler mezhebsizler tarafından sonradan uydurulmuş ve câhil din adamları tarafından, mezhebsizlerin kitâbları arabîden türkçeye terceme edilirken, türkler arasında da yayılmağa başlamıştır. Bunlara göre, (Eş’arî ve Mâtürîdî mezhepleri kurulmadan evvel bütün sünnîlerin tâbî’ oldukları mezhebe Selefiyye adı verilmektedir. Bunlar Sahâbe ve Tâbî’ünün içinde yürümüşlerdir. Selefiyye mezhebi Eshâbın, Tâbî’ünün ve Tebe’i tâbî’ünün mezhebidir. Dört büyük imâm bu mezhebe mensûb idi. Selefiyye mezhebini müdâfe’â için ilk eser, **(Fıkh-ul-ekber)** ismi ile İmâm-ı a’zam tarafından yazılmıştır. İmâm-ı Gazâlî, **(İlcâm-ül avâm-anil kelâm)** eserinde Selefiyye mezhebini esâslarını yedi olarak bildirmektedir. İmâm-ı Gazâlînin zuhûru ile müteahhirînin ilm-i kelâmî başlar. İmâm-ı Gazâlî, önce gelen kelâmcıların mezheplerini ve islâm felesoflarının fikirlerini tedkîk etdikden sonra, kelâm ilminin metodlarında değişiklikler yaptı. Felsefî düşünceleri, red maksadıyla kelâma soktu. Râzî ve Âmidî, kelâm ile felsefeyi mezc ederek bir ilm hâline koydular. Beydâvî ise, kelâm ile felsefeyi birbirinden ayrılmaz hâle koydu. Müteahhirînin ilm-i kelâmî Selefiyye mezhebini yayılmasına mâni’ oldu. İbni Teymiyye ve talebesi İbn-ül-Kayyım-ül-cevziyye, Selefiyye mezhebini ihyâya çalışdılar. Selefiyye mezhebi sonradan ikiye ayrılmıştır: Eski Selefiler, Allahın sıfatları ve müteşâbih nassları hakkında tafsîlâtı girmemişlerdir. Sonraki Selefiler bunlar hakkında tafsîl cihetine ehemmiyet vermişlerdir. İbni Teymiyye ve İbni Kayyım Cevziyye gibi sonraki Selefilerde bu hâl açık olarak

görülmektedir. Eski ve yeni Seleflerin hepsine birden **(Ehl-i sünnet-i hâssa)** denir. Ehl-i sünnet kelâmcıları ba'zı nassları te'vîl etmişlerse de, Selefiyye buna muhâlifdir. Selefiyye, Allahın yüzü ve gelmesi, insanların yüzüne ve gelmesine benzemez diyerek müşebbiheden ayrılmışdır) diyorlar.

(Eş'arî) ve **(Mâtürîdî)** mezhepleri sonradan kurulmuş demek doğru değildir. Bu iki büyük imâm, Selef-i sâlihînin bildirdikleri i'tikâd, îmân bilgilerini açıklamışlar, kısımlara bölmüşler, gençlerin anlayabileceği bir şekilde yaymışlardır. İmâm-ı Eş'arî, İmâm-ı Şâfi'nin talebesi zincirinde bulunmakdadır. İmâm-ı Mâtürîdî de, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin talebeleri zincirinin büyük bir halkasıdır. Eş'arî ve Mâtürîdî, hocalarının i'tikâddaki müşterek olan mezheplerinden dışarı çıkmamış, mezheb kurmamışdır. Bu ikisinin ve hocalarının ve dört mezheb imâmının tek bir i'tikâdı vardır. Bu da **(Ehl-i sünnet vel cemâ'at)** ismi ile meşhûr olan i'tikâd mezhebidir. Bu fırkada bulunanların i'tikâdları, inanışları, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'nin ve Tebe-i tâbi'nin inanışlarıdır. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin yazdığı, **(Fıkh-ul-ekber)** kitâbı, Ehl-i sünnet mezhebinin müdâfe'a etmektedir. Bu kitâbda ve İmâm-ı Gazâlînin, **(İlcâm-ül-avâm-anil-keîâm)** kitâbında Selefiyye kelimesi yoktur. Bu iki kitâb ve **(Fıkh-ul-ekber)** kitâbının şerhleri arasında **(Kavl-ül-fasl)** kitâbı, Ehl-i sünnet fırkasını bildirmekte ve bid'at fırkaları ile felsefecilere cevâblar vermektedir. Kavl-ül-fasl ve İlcâm kitâbını Hakikat Kitâbevi basmıştırdır.

İmâm-ı Gazâlî, **(İlcâm-ül-avâm)** kitâbında, (Bu kitâbda i'tikâddaki fırkalardan, Selef mezhebinin hak olduğunu, bildireceğim. Bu mezhebden ayrılanların bid'at sâhibi olduklarını anlatacağım. Selef mezhebi demek, Eshâbın ve Tâbi'nin i'tikâdları demektir. Bu mezhebin esâsları yedidir) diyor. Görülüyor ki, İlcâm kitâbı, Selef mezhebinin yedi esâsını yazmaktadır. Buna Selefiyyenin yedi esâsı demek, kitâbın yazısını değiştirmek ve İmâm-ı Gazâlîye iftirâ etmek olmaktadır. Ehl-i sünnet kitâblarının hepsinde, meselâ, çok kıymetli fıkh kitâbı olan, **(Dürr-ül-muhtâr)**in Şâhidlik kısmında, Selef ve Halef dedikten sonra; (Selef, Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'nin ismidir. Bunlara (Selef-i sâlihîn) de denir. Halef de, Selef-i sâlihînden sonra gelen Ehl-i sünnet âlimlerine denir) yazılıdır. İmâm-ı Gazâlî ve İmâm-ı Râzî ve tefsîr âlimlerinin baş tâcı olan İmâm-ı Beydâvî, hep Selef-i sâlihîn mezhebinde idiler. Bunların zemânında türeyen bid'at fırkaları, ilm-i kelâma felsefeyi karıştırdılar. Hattâ îmânlarının esâsını felsefe üzerine kurdular. **(Milel ve Nihal)** kitâbında bu bozuk fırkaların inançları geniş anlatılmaktadır. Bu üç imâm, bu bozuk fırkalara karşı Ehl-i sünnet i'tikâdını müdâfe'a ederken ve onların sapık fikrlerini çürütürken, onların felsefelerine de geniş cevâblar verdiler. Bu cevâbları, Ehl-i sünnet mezhebine felsefeyi karıştırmak değildir. Bil'akis kelâm ilmini, kendisine karıştırdılan felsefî düşüncelerden temizlemektir. Beydâvîde ve bunun şerhlerinin en kıymetlisi olan **(Şeyhzâde)** tefsîrinde hiçbir felsefî düşünce, hiçbir felsefî metod yoktur. Bu yüce imâmlara felsefe yolunda idiler demek, çok çirkin iftirâdır. Ehl-i sünnet âlimlerine bu iftirâyı ilk olarak, İbni Teymiyye, **(Vâsıta)** kitâbında yazmıştır. İbni Teymiyyenin ve talebesi İbn-ül-Kayyim-ül-cevziyyenin Selefiyye mezhebinin ihyâya çalışdıklarını söylemek ise, hak yolda olanlar ile bâtil yola sapmış olanların ayrıldığı mühim bir noktadır. Bu iki şahısdan evvel Selefiyye mezhebi, hattâ Selefiyye kelimesi yok idi ki, bu ikisinin ihyâya çalıştığı söylenilebilir. Bu ikisinden evvel yalnız ve tek hak i'tikâd olarak **(Ehl-i sünnet vel-cemâ'at)** ismi verilmiş olan Selef-i sâlihînin mezhebi vardı. İbni Teymiyye, bu hak mezhebi bozmuş, birçok bid'atlar meydâna çıkarmışdır. Şimdi mezhebsizlerin, dinde reformcuların, kitâblarının, sözlerinin, yanlış düşüncelerinin kaynağı, hep İbni Teymiyyenin bid'atleridir. Bunlar, kendilerinin hak yolda olduklarına gençleri inandırmak için, korkunç bir hîle ortaya çıkardılar. İbni Teymiyyenin bid'atlerini, yanlış fikrlerini haklı göstererek, gençleri onun yoluna sürüklemek için, Selef-i sâlihîne Selefiyye ismini verdiler. Selef-i sâlihînin halefleri olan islâm âlimlerine felsefe ve bid'at lekelerini bulaştırdılar. Bunları, Selefiyye dedikleri uydurma isimden ayrılmakla suç-

ladılar. İbni Teymiyyeyi Selefiyyeyi yeniden canlandıran bir kahraman, bir müctehid olarak ortaya koydular. Hâlbuki, Selef-i sâlihînin halefleri olan Ehl-i sünnet âlimleri “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’ın”, zemânımıza kadar, hattâ bugün bile, yazdıkları kitâblarında Selef-i sâlihînin mezhebi olan **(Ehl-i Sünnet)** i’tikâd bilgilerini savunmuşlar. İbni Teymiyyenin, Şevkânînin ve benzerlerinin Selef-i sâlihînin yolundan ayrıldıklarını ve müslimânları felâkete ve Cehenneme sürüklediklerini bildirmişlerdir. **(Et-Teveessülü bin Nebî ve bis-Sâlihîn)** ve **(Ulemâ-ül-müslimîn vel-muhâlifûn)** ve **(Şifâ-üs-sikâm)** ile bunun ön sözü olan **(Tathîrul-füâd min-denis-il-i’tikâd)** kitâblarını okuyanlar, yeni Selefiyye denilen bu inanışları ortaya çıkaranların, müslimânları felâkete götürdüklerini ve islâm dînini içerden yıkmak da olduklarını çok iyi anlar.

Son günlerde, ba’zı ağızlardan (Selefiyye) ismi işitilmeye başlandı. Her müslimân şunu iyi bilmelidir ki, islâmiyyetde **(Selefiyye mezhebi)** diye birşey yoktur. İslâmiyyetde yalnız **(Selef-i sâlihîn)** mezhebi vardır. Selef-i sâlihîn, hadîs-i şerîf ile medh ve senâ buyurulmuş olan, ilk iki asrın müslimânlarıdır. Üçüncü ve dördüncü asrlarda gelen islâm âlimlerine **(Halef-i sâdikîn)** denir. Bu şerefli insanların i’tikâdına, **(Ehl-i sünnet vel-cemâ’at mezhebi)** denir. Bu mezheb, îmân, inanış mezhebidir. Selef-i sâlihînin, ya’nî Eshâb-ı kirâm ile Tâbî’în-i i’zâmın îmânları hep aynı idi. İnanışları arasında hiç fark yoktu. Şimdi yer yüzünde bulunan müslimânların çoğu, Ehl-i sünnet mezhebindedirler. Yetmişiki sapık bid’at fırkalarının hepsi ikinci asrdan sonra ortaya çıktı. Bunların bir kısmının kurucuları dahâ önceden yaşamış iseler de, kitâblarının yazılması ve toplu olarak ortaya çıkmaları ve Ehl-i sünnete karşı baş kaldırmaları Tâbî’în-i i’zâmdan sonra oldu.

Ehl-i sünnet i’tikâdını ortaya koyan Resûlullahdır “sallallahü aleyhi ve sellem”. İmân bilgilerini Eshâb-ı kirâm bu kaynaktan aldılar. Tâbî’în-i i’zâm da bu bilgilerini, Eshâb-ı kirâmdan öğrendiler. Dahâ sonra gelenler, bunlardan öğrendiler. Böylece, Ehl-i sünnet bilgileri bizlere nakl ve tevâtür yoluyla geldi. Bu bilgiler akl ile bulunamaz. Akl bunları değişdiremez. Akl, bunları anlamaya yardımcı olur. Ya’nî, bunları anlamak, doğruluklarını, kıymetlerini kavramak için akl lâzımdır. Hadîs âlimlerinin hepsi, Ehl-i sünnet i’tikâdında idiler. Amelde dört mezhebin imâmları da bu mezhebe idi. İ’tikâdda mezhebimizin iki imâmı olan Mâtürîdî ve Eş’arî de Ehl-i sünnet mezhebinde idi. Bu her iki imâm, hep bu mezhebi yaydılar. Sapıklara karşı ve eski yunan felsefesinin bataklıklarına saplanmış olan maddecilere karşı bu tek mezhebi savundular. Bu iki büyük Ehl-i sünnet âliminin zemânları aynı ise de, buldukları yerler birbirinden ayrı ve karşılarındaki saldırganların düşünüş ve davranışları başka olduğundan, savunma metodları ve tenkidleri birbirinden farklı olmuş ise de, bu hâl, mezheplerinin ayrı olduğunu göstermez. Bunlardan sonra gelen yüzbinlerle derin âlim ve velîler, bu iki yüce imâmın kitâblarını inceliyerek ikisinin de, Ehl-i sünnet mezhebinde olduklarını söz birliği ile bildirmişlerdir. Ehl-i sünnet âlimleri, ma’nâları açık olan **(Nass)**ları, zâhirleri üzere almışlardır. Ya’nî, böyle âyet-i kerîmelere ve hadîs-i şerîflere açık olan ma’nâları vermişler, zarûret olmadıkça böyle Nassları **(te’vîl)** etmemişler, bu ma’nâları değişdirmemişlerdir. Kendi bilgileri ve görüşleri ile bir değişiklik hiç yapmamışlardır. Sapık fırkalardan olanlar ve mezhebsizler ise, yunan felsefecilerinden ve din düşmanı olan fen taklîdcilerinden işitdiklerine uyarak, îmân bilgilerinde ve ibâdetlerde değişiklik yapmaktan çekinmemişlerdir.

Misyonerlerin asrlar boyu devâm eden çalışmaları ile ve ingiliz imperatorluğunun iğrenç siyâseti ve her türlü maddî güçlerini kullanması ile, islâm dîninin bekçisi, Ehl-i sünnet âlimlerinin “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’ın” hizmetçisi olan Osmânî devleti parçalanınca, mezhebsizler meydânı boş buldular. Bilhâssa, Ehl-i sünnet âlimlerine söz hakkı tanınmayan memleketlerde, meselâ Sü’ûdî Arabistânda, şeytânî yalan ve hîlelerle, Ehl-i sünnete saldıрмаğa, islâmiyyeti

içerden yıkmaya başladılar. Sü'ûdî Arabistândan dağıtılan sayısız altınlar, bu saldırganlığın dünyânın her yerine yayılmasını sağladı. Pâkistândan, Hindistândan ve Afrika milletlerinden gelen haberlerden anlaşıldığına göre, din bilgisi ve Allah korkusu olmıyan ba'zı din adamları, bu saldırganlara destek olarak mevki'lere ve apartmanlara kavuşmuşlardır. Bilhâssa gençleri aldatarak, Ehl-i sünnet mezhebinden ayırmak için yaptıkları hıyânetleri, bu habîs kazançlarına sebep olmakda imiş. Medreselerdeki talebeyi, müslimân yavrularını aldatmak için yazdıkları kitâblardan birini getirttik:

Kitâbın bir yerinde, (Bu kitâbı, mezheb te'assubunu kaldırmak ve herkesin kendi mezhebi içinde kavgasız yaşamasını sağlamak için yazdım) diyor. Bu adam, mezheb te'assubunu kaldırmadığı, Ehl-i sünnete saldırmakda, Ehl-i sünnet âlimlerini küçültmekde gördüğünü söylemektedir. İslâm dînine hançer saplamakda, bunu müslimânların kavgasız yaşaması için yaptığını söylemektedir. Kitâbın bir yerinde, (Düşünen bir insan, düşüncesinde isâbet ederse, on misli ecr alır. Hatâ ederse, bir ecr alır) diyor. Buna göre her insan, ya'nî ister hıristiyan olsun, ister müşrik olsun, bir kimse, her düşüncesinde ecr alacak. Hem de doğru olanlarında on sevâb! Bakınız, Peygamberimizin "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hadîs-i şerîfini nasıl değiştiriyor? Nasıl hiyle yapıyor? Hadîs-i şerîfde, **(Bir müctehid, âyet-i kerîmeden ve hadîs-i şerîfden [amele âid] bir hükm çıkarırken, isâbet ederse, buna on sevâb verilir. Hatâ ederse, bir sevâb verilir)** buyuruldu. Hadîs-i şerîf, bu sevâbların her düşünene değil, ictihâd derecesine yükselmiş olan islâm âlimine verileceğini, buna da, her düşünmesine değil, Nasslardan [amele âid] ahkâm çıkarmak için çalışmasında verileceğini göstermektedir. Çünkü, bu çalışması ibâdetdir. Her ibâdete verildiği gibi, burada da sevâb verilmektedir.

Selef-i sâlihîn zemânında ve bunların halefleri olan müctehid âlimlerin zemânında, ya'nî dört yüz senesinin sonuna kadar, yaşama şartlarında değişmeler olunca, yeni hâdiseler ortaya çıkınca, müctehid olan âlimler, gece gündüz çalışarak, bu işin nasıl yapılması lâzım geldiğini, **(Edille-i şer'iyye)** ismindeki dört kaynaktan bulup çıkarmışlar, bütün müslimânlar da, bu işi, kendi mezheb imâmalarının bulup anladığına uyarak yapmışlardı. Yapanlar da, on veyâ bir sevâb kazanırdı. Dört yüz senesinden sonra da, bu müctehidlerin bulduklarına uyuldu. Bu uzun zemânlarda, hiçbir müslimân, hiçbir işinde çâresiz kalmadı, sıkıntıya düşmedi. Dahâ sonra müctehidlerin yedinci derecesinde de bir âlim, bir müftî yetişemediği için, şimdi dört mezhebden birinin âlimlerinin kitâblarını okuyup anlayabilen bir müslimândan ve onun terceme etdiği kitâblardan öğrenip, ibâdetlerimizi buna göre yapmamız ve bunlara uygun yaşamamız lâzımdır. Allahü teâlâ, her şeyin hükmünü Kur'ân-ı kerîmde bildirdi. Onun yüce peygamberi olan Muhammed aleyhisselâm da, bunların hepsini açıkladı. Ehl-i sünnet âlimleri de, bunları, Eshâb-ı kirâmdan öğrenip kitâblarına yazdılar. Şimdi bu kitâbları dünyânın her yerinde mevcûddur. Dünyânın her yerinde, kıyâmete kadar ortaya çıkacak olan her yeni şeyin nasıl kullanılacağı, bu kitâbların bir bilgisine benzetilebilir. Bunun mümkün olması, Kur'ân-ı kerîmin mu'cizesi ve islâm âlimlerinin bir kerâmetidir. Yalnız mühim olan şey, karşılaşılan işin nasıl yapılacağını, Ehl-i sünnet olan hakîki bir müslimândan sorup öğrenmek lâzımdır. Mezhebsiz din adamına sorulursa, fikh kitâblarına uymayan cevâb vererek, insanı yanlış yola sürükler.

Arab memleketlerinde birkaç sene kalıp da, arabî konuşmasını öğrenip, orada zevk ve safâ ile eğlenerek ömrünü günâh işlemekle çürütüp, sonra bir mezhebsizden, bir Ehl-i sünnet düşmanından mühürlü bir kâğıd alarak, Pâkistâna, Hindistâna dönen mezhebsiz câhillerin, gençleri nasıl aldatdıklarını yukarıda bildirmişdik. Bunların sahte diplomalarını gören ve arabî konuşduklarını işiten gençler, kendilerini din adamı sanır. Hâlbuki bunlar bir fikh kitâbını anlamaktan âcizdirler. Kitâblardaki fikh bilgilerinden hiç haberleri yokdur. Zâten, bu islâm bilgilerine

inanmazlar, gericilik derler. Eskiden islâm âlimleri kendilerine sorulan şeylere, fıkıh kitâblarından cevâb bulup, sülâ edenlere bunları söylerlerdi. Mezhebsiz din adamı ise fıkıh kitâbını okuyup anlayamadığı için, câhil kafasına ve noksan aklına gelenleri söyleyerek sülâ sâhibini aldatır. Onun Cehenneme gitmesine sebep olur. Bunun içindir ki, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” (**Âlimlerin iyisi, insanların en iyisidir. Âlimlerin kötüsü insanların en kötüsüdür**) buyurdu. Bu hadîs-i şerîf gösteriyor ki, Ehl-i sünnet âlimi, insanların en iyisidir. Mezhebsizler de, insanların en kötüsüdür. Çünkü, birinciler, insanları Resûlullah'a uymağa, ya'nî Cennete, ikinciler ise, insanları kendi sapık düşüncelerine uymağa, ya'nî Cehenneme sürüklemektedirler.

Mısradaki Câmi'ul-ezher islâm üniversitesinden me'zûn üstâz ibni Halîfe Alîvî (**Akîdet-üs-selef-i vel-halef**) kitâbında diyor ki, (Allâme Ebû Zühre, (**Târîh-ul-me-zâhib-il-islâmiyye**) kitâbında yazdığı gibi, hicretin dördüncü asrında, hanbelî mezhebinden ayrılan ba'zı kimseler, kendilerine (**Selefiyyîn**) ismini verdiler. Yine hanbelî mezhebinde olan Ebülferec İbnülcevzî “rahmetullahi teâlâ aleyh” ve başka âlimler, bu seleflerin selef-i sâlihînin yolunda olmadıklarını, bid'at ehli, mücessime fırkasından olduklarını bildirerek, bu fitnenin yayılmasını önlediler. Yedinci asrda, İbni Teymiyye, bu fitneyi tekrâr alevlendirdi). Bu kitâbda, seleflerin ve vehhâbîlerin çeşitli bid'atleri ve Ehl-i sünnete karşı yaptıkları iftirâları uzun yazılmış ve cevâbları verilmiştir. Kitâb 1398 [m. 1978] de Şâmda basılmıştır. Üçyüzkırk sahîfedir.

Mezhebsizler kendilerine, (**Selefiyye**) ismini takmışlar. İbni Teymiyye, Seleflerin büyük imâmıdır diyorlar. Bu sözleri bir bakımdan doğrudur. Çünkü, İbni Teymiyyeden önce (**Selefi**) ismi yoktu. Selef-i sâlihîn vardı. Bunların i'tikâdları da Ehl-i sünnet mezhebi idi. İbni Teymiyyenin sapık fikrleri vehhâbîlere ve diğer mezhebsizlere kaynak oldu. İbni Teymiyye hanbelî mezhebinde olarak yetişti. Ya'nî Ehl-i sünnet idi. Fekat ilmi çoğalıp, fetvâ makâmına yükselince, kendi fikrlerini beğenmeğe, kendini Ehl-i sünnet âlimlerinden “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în” üstün görmeğe başladı. İlminin çoğalması, dalâletine, sapıtmasına sebep oldu. Hanbelî olması kalmadı. Çünkü, dört mezhebden birinde olabilmek için, Ehl-i sünnet i'tikâdında olmak lâzımdır. Ehl-i sünnet i'tikâdında olmayan kimse için hanbelî mezhebindedir denilemez.

Mezhebsizler, buldukları memleketdeki Ehl-i sünnet din adamlarını "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în", her fırsatta kötülüyorlar. Bunların kitâblarının okunmasını, Ehl-i sünnet bilgilerinin öğrenilmesini önlemek için her hiyleye başvuruyorlar. Meselâ, bir mezhebsiz, bu fakîrin ismini söyleyerek, (Eczâcı, kimyâger, dinden ne anlar? O kendi san'atı üzerinde çalışsın. Bizim işimize karışmasın) demiş. Şu câhilce, şu ahmakca söze bakınız! Fen adamlarının din bilgisi olmaz sanıyor. Bilmiyor ki, müslimân fen adamı, her an sun'-ı ilâhîyi temâşâ etmekte, masnû'ât kitâbında sergilenmiş bulunan yüce Hâlıkın kemâlâtını anlamakda, Onun sonsuz kudreti karşısında, mahlûkların aczini görerek, Onu her an tesbîh ve tenzîh etmektedir. Alman atom âlimi Max Planck, (**Der Strom**) kitâbında, bunu çok güzel bildirmektedir. Bu câhil mezhebsiz ise, yurt dışındaki kendi gibi bir sapıktan aldığı belgeye ve bunun sağladığı masaya dayanarak ve belki de, yurt dışında dağıtılan altınların hayâlleri ile mest olarak, din bilgilerinin kendi inhisârında görmektedir. Allahü teâlâ, bu zevallıyı ve cümlemizi islâh eylesin! Böyle belgeli din hırsızlarının tuzaklarına düşen temiz gençleri de, halâs buyursun! Âmîn.

Evet, bu fakîr, eczâcı ve kimyâ yüksek mühendisi olarak milletime otuz sene den ziyade hizmet etdim. Fekat yedi sene din tahsîli yaparak ve geceli gündüzlü çalışarak da, büyük islâm âliminden icâzet almakla da şerefledim. Fen bilgileri ile din bilgilerinin azameti altında ezilerek, aczimi iyice anladım. Bu anlayış içinde, hakkıyla kulluk yapabilmek gayretindeyim. En büyük korkum ve endişem, dip-

lomalarımın ve icâzetimin yıldızlarına aldanarak, bu konularda söz sâhibi olacağımı sanmaklığımdır. Bu korkumun çokluğu, her sözümde gözlere çarpmaktadır. Hiçbir zemân kendi görüşümü, kendi fikrimi yazmağa cesâret etmedim. Dâimâ Ehl-i sünnet âlimlerinin, anlıyabilenleri hayrân eden kıymetli yazılarını arabîden ve fârisîden terceme ederek genç kardeşlerime sunmağa çalıştım. Bu korkumun çokluğundan, kitâb yazmağı düşünmemişdim. (**Savâik-ul-muhrika**)nın ilk safifesinde yazılı olan, (**Fitne yayıldığı zemân, hakîkati bilen, başkalarına bildirsin! Bildirmeze, Allahın ve bütün insanların la'neti ona olsun!**) hadîs-i şerifini görünce, düşünmeğe başladım. Bir taraftan, Ehl-i sünnet âlimlerinin, din bilgilerindeki ve kendi zemânlarında bulunan fen bilgilerindeki anlayışlarının ve aklarının üstünlüğünü ve ibâdet ve takvâlardaki gayretlerini öğrendikçe, küçüklüğümü anlayıp, O büyük âlimlerin ilm deryâları yanında, kendi bilgilerimi bir damla gibi görüp, bir yandan da, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarını okuyup anlıyabilecek sâlih kimselerin azaldığını ve câhil, sapık kimselerin din adamları arasına karışarak, bozuk, sapık kitâblar yazıldığını görerek üzüлüp, hadîs-i şerifde bildirilen la'net tehdidinden dehşet duydum. Kıymetli genç kardeşlerime olan şefkat ve merhametim de, bu fakîri hizmete zorlayarak, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarından seçtiğim yazıları terceme etmeğe başladım. Aldığım sayısız tebrîk ve takdîr yazılarının yanı sıra, tek tük mezhebsizin serzeniş ve iftirâlarına da hedef oldum. Rabbime ve vicdânıma karşı ihlâsımda ve sadâkatimde bir şübhem olmadığı için, Allahü teâlâyı tevekkül ve Resûlünün "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" ve sâlih kullarının mübârek rûhlarına tevessül ederek, hizmete devâm etdim. Allahü teâlâ, hepimizi râzı olduğu doğru yolda bulundursun! Âmîn.

Mısrda câmi'ul-ezher Üniversitesi müderrislerinden büyük hanefî âlimi Muhammed Bahît-ül-mutî'î, (**Tathîr-ül-füûd min-denisil-i'tikâd**) kitâbında diyor ki, insanlar içinde rûhları en yüksek ve en olgun olanları, Peygamberlerdir "aleyhimüssalâtü vesselâm". Bunlar hatâ etmekden, şaşırılmaktan, gafletten, hıyânet etmekden, te'assub ve inâddan ve nefse uymaktan ve garez, kin bağlamakdan ma'sûmdurlar. Peygamberler "aleyhimüssalâtü vesselâm", Allahü teâlânın kendilerine bildirdiği şeyleri söylerler ve açıklarlar. Onların bildirdikleri din bilgileri, emirler ve yasaklar hep doğrudur. Hiçbiri bâtil, bozuk değildir. Peygamberlerden "salevâtul-lahi teâlâ aleyhim ecma'în" sonra insanların en yüksek ve en olgun olanları, Peygamberlerin sahâbîleridir. Çünkü bunlar, Peygamberlerin sohbetinde yetişmiş, olgunlaşmış, temizlenmişlerdir. Hep, Peygamberlerden işittiklerini bildirmişler ve açıklamışlardır. Bunların da bildirdiklerinin, hepsi doğrudur. Bunlar da yukarıda bildirdiğimiz kötülüklerden mahfûzdurlar. Te'assub ile, inâd ile birbirlerinin sözlerine karşı gelmemişler, nefslere uymamışlardır. Bunların, âyet-i kerîmeleri ve hadîs-i şerîfleri açıklamaları, Allahü teâlânın dînini Onun kullarına bildirmek için icthâd etmeleri, Allahü teâlânın bu ümmete büyük bir ihsânıdır ve sevgili Peygamberi Muhammed aleyhisselâma merhametidir. Kur'ân-ı kerîm, Eshâb-ı kirâmın kâfirlere karşı sert olduklarını ve birbirlerine çok merhametli olduklarını, sevişdiklerini, nemâzları titizlikle edâ ettiklerini, herşeyi ve Cenneti Allahdan beklediklerini bildiriyor. İctihâdlarında icmâ' hâsıl olanların hepsi doğrudur. Hepsî sevâba kavuşmuşlardır. Çünkü, hak birdir.

Eshâb-ı kirâmdan sonra, insanların en üstünleri, Eshâb-ı kirâmı gören ve onların sohbetinde yetişen müslimânlardır. Bunlara, (**Tâbi'în**) denir. Bunlar, bütün bilgilerini Eshâb-ı kirâmdan almışlardır. Tâbi'înden sonra, insanların en üstünleri, Tâbi'îni gören ve onların sohbetinde yetişen müslimânlardır. Bunlara (**Tebe'î tâbi'în**) denir. Bunlardan sonra gelen asrlarda, kıyâmete kadar bulunan insanların en üstünleri, en iyileri de, bunlara tâbi' olan, bunların bildirdiklerini öğrenip, yollarında bulunan müslimânlardır. Selef-i sâlihînden sonra gelen din adamlarının arasında sözleri, işleri Resûlullahın ve Selef-i sâlihînin bildirdiklerine uygun olup, i'ti-

kâdda ve amelde bunların yolundan hiç ayrılmıyan zekî, akllı ve islâmiyyetin hudûdlarını aşmıyan bir kimse, başkalarının kötölemesinden korkmaz. Onlara uyarak doğru yoldan ayrılmaz. Câhillerin sözlerine uymaz. Aklına uyarak, müctehid imâmların dört mezhebinden dışarı çıkmaz. Müslimânların, böyle bir âlimi bulması, bilmediklerini bundan sorup öğrenmesi, bütün işlerini bunun sözlerine uygun yapması lâzımdır. Çünkü, böyle bir âlim, Allahü teâlânın kullarını hatâdan korumak ve herşeyi doğru yapmalarını sağlamak için yaratmış olduğu ma'nevî ilâcları, ya'nî rûhun tedâvîsi bilgilerini bilir ve insanlara bildirir. Rûh hastalarını, idrâksiz olanları tedâvî eder. Böyle bir âlimin her sözü, her işi ve inanışı, islâmiyyete uygundur. Her şeyi doğru olarak anlar. Her soruya doğru cevâb verir. Her işinden Allahü teâlâ râzıdır. Allahü teâlâ, rızâsına kavuşmak isteyenlere, rızâsına kavuşduran yolları gösterir. Allahü teâlâ, îmân edenleri ve îmânın îcâblarını yapanları zulmetlerden, sıkıntılardan kurtarır. Bunları nûra, huzûra, se'âdete kavuşdurur. Bunlar, her zemân ve her işlerinde, râhat ve huzûr içinde olurlar. Bunlar, kıyâmet gününde, Peygamberlerin, Sıddıkların, şehîdlerin ve sâlih müslimânların yanında bulunurlar.

Bir din adamı, hangi asrda bulunursa bulunsun, Peygamberin ve Eshâbının bildirdiklerine uymazsa, sözleri, işleri ve i'tikâdı bunların bildirdiklerine uygun olmazsa ve nefesine, düşüncelerine uyarak islâmiyyetin dışına taşarsa ve aklına uyarak islâmiyyetin inceliklerine karşı gelir, anlıyamadığı bilgilerde dört mezhebin dışına taşarsa, bu kimsenin kötü din adamı olduğu anlaşılır. Allahü teâlâ bunun kalbini mühürlemiştir. Gözleri hak yolu göremez. Kulakları doğru sözü işitemez. Buna, kıyâmetde büyük azâb vardır. Allahü teâlâ, bunu sevmeyen. Bunun gibi olanlar, Peygamberlerin düşmanlarıdır. Bunlar, kendilerini doğru yolda sanır. Yapdıklarını beğenirler. Hâlbuki, bunlar şeytânın yolundadırlar. Bunlardan aklını toparlayıp doğruya dönebilen çok azdır. Bunların her sözü tatlı olur. Yaldızlı olur. Fâideli görünür. Hâlbuki, düşündükleri, beğendikleri şeyler hep kötüdür. Ahmakları aldatarak kötü yola, felâkete sürüklerler. Sözleri, kar yığınları gibi parlak, lekesiz görünür. Fekat, hakikat güneşi karşısında eriyip giderler. Allahü teâlânın kalblerini kararttığı ve mühürlediği bu kötü din adamlarına (**Bid'at ehli**), ya'nî mezhebsiz din adamı denir. Bunlar, i'tikâdları ve amelleri, Kur'ân-ı kerîme ve Hadîs-i şerîflere ve icmâ'î ümmete uymıyan kimselerdir. Bunlar doğru yoldan sapmış olup, müslimânları da felâkete sürüklemektedirler. Bunlara uyanlar, Cehenneme gideceklerdir. Selef-i sâlihîn zemânında ve sonra gelen din adamları arasında böyle bozuk olanlar çok vardı. Müslimânlar arasında bunların bulunması, insanın bir uzvunun kangren [veyâ kanser] olmasına benzer. Bu yarayı yok etmedikçe, sağlam kısımlar da felâketden kurtulamaz. Bunlar, bulaşıcı hastalık mikrobu taşıyan hastalar gibidir. Bunlara yaklaşanlar zarâr görür. Bunların zarârına yakalanmamak için yanlarına yaklaşmamak lâzımdır.

Bozuk, sapık din adamlarından ve zarârı çok olanlardan birisi, İbni Teymiyye denilen din adamıdır. (**El-vâsıta**) ve başka kitâblarında, (**İcmâ'ul-müslimîn**)den ayrılmış ve Kur'ân-ı kerîmde, Hadîs-i şerîflerde açıkça bildirilen şeylere ve selef-i sâlihîn yoluna uymamıştır. Kısa aklına, bozuk düşüncelerine uyarak, bid'at yoluna kaymıştır. İlmi çokdu. Allahü teâlâ, onun ilmîni dalâletine, felâkete sapsasına sebep yaptı. Nefsinin arzûlarına uydu. Bozuk, sapık fikirlerini hak olarak, doğru olarak yaymağa çalıştı.

Büyük âlim İbni Hacer-i Mekkî "rahmetullahi teâlâ aleyh", (**Fetâvel-hadîsiyye**) kitâbında diyor ki: (Allahü teâlâ, İbni Teymiyyeyi dalâlete, felâkete düşürdü. Gözlerini kör, kulaklarını sağır etdi. Birçok âlim, bunun işlerinin bozuk, sözlerinin yalan olduğunu bildirmişler ve vesîkalarla isbât etmişlerdir. Büyük islâm âlimi Ebül Hasen-il-Sübkînin ve oğlu Tâc-üd-dîn-i Sübkînin ve İmâm-ül'iz bin-cemâ'anın kitâblarını okuyanlar ve onun zemânında bulunan Şâfi'î, Mâlikî ve Hanefî âlimlerinin, kendisine karşı sözlerini ve yazılarını inceleyenler, sözümlüğünü doğru olarak anlar).

İbni Teymiyye, tesavvuf âlimlerine de dil uzatmış, iftirâlarda bulunmuşdur. Bununla da kalmayıp, Hazret-i Ömer ve Hazret-i Alî gibi, islâm dîninin temel direklerine saldırmaktan da çekinmemişdir. Sözleri ölçüyü ve edebi aşarak, yalçın kavalara bile ok atmışdır. Doğru yolda olan âlimlere bid'at ehli, sapık, câhil demiştir.

(Tesavvuf büyüklerinin kitâblarına yunan felesoflarının, islâmiyyete uymayan bozuk fikrleri karışmıştır) diyor ve bunu bozuk, sapık fikrleri ile isbât etmeğe kalkışıyor. Hakîkati bilmiyen gençler, onun ateşli, yaldızlı yazılarına aldanarak, doğru yoldan ayrılabilirler. Meselâ, (Tesavvufcular **(Levh-il-mah-fûz)**u görüyoruz der. İbni Sînâ gibi felsefeciler, buna **(Nefs-ül-felekiyye)** diyorlar. İnsanların rûhu, olgunlaşarak, Nefs-ül-felekiyye ile yâhud **(Akl-ül-fe'âl)** ile, uyanık veyâ uykuda birleşirler. Dünyâda olan herşeye bu ikisi sebep olmaktadır. İnsanın rûhu, bu ikisi ile birleşince, bunlarda bulunanları haber alır derler. Bunları Yunan felesofları bildirmediler. Sonra gelen İbni Sînâ ve benzerleri söylediler. İmâm-ı Ebû Hâmid Gazâlî ve Muhyiddîn-ibnülarabî ve Endülüslü felsefeci Kutbüddîn Muhammed ibnü Seb'in de böyle şeyler söylemişlerdir. Bunlar felsefecilerin sözleridir. İslâm dîninde böyle şeyler yoktur. Böyle sözlerle doğru yoldan ayrılmışlar. Şî'a ve İsmâ'îliyye ve Karâmitî ve bâtnî mülhidler gibi mülhid olmuşlardır. Ehl-i sünnet ve Hadîs âlimlerinin ve Fudayl bin İyâd gibi Ehl-i sünnet olan tesavvufcuların hak yollarından ayrılmışlardır. Bunlar bir yandan felsefeye dalmışlar, bir taraftan da, Mu'tezile ve Kürâmiyye gibi fırkalara karşı mücâdele etmişlerdir. Tesavvufcular üçe ayrılır: Birincisi, hadîs ve sünnet ehlidir. İkincisi, kürâmiyye gibi bid'at ehlinden olanlardır. Üçüncüsü, **(İhvân-üs-safâ)** kitâblarına ve Ebül Hayyânın sözlerine uyanlardır. İbni Arabî ve İbni Seb'in ve benzerleri, felsefecilerin sözlerini alarak tesavvufcu sözü şekline sokmuşlardır. İbni Sînânın, **(Âhrül-işârât alâ-makâmil ârifîn)** kitâbında böyle yazıları çokdur. İmâm-ı Gazâlî de, ba'zı kitâblarında meselâ, **(El-kitâbülmadrûn)** ve **(Mişkât-ül-envâr)** kitâbında böyle şeyler bildirmiştir. Hattâ, arkadaşı Ebû Bekr-ibnülarabî, buna felsefeye daldığını bildirmiş ve kendisini buradan kurtarmağa çalışmış, fekat kurtaramamıştır. İmâm-ı Gazâlî, bir taraftan da, felsefecilerin kâfir olduklarını bildirmiştir. Ömrünün sonunda, **(Buhârî)** okumuştur. Böylece, o yazılarından vaz geçmiş olduğunu söyleyenler vardır. Ba'zıları da, böyle sözler imâm-ı Gazâlîye iftirâ olarak yazılmışdır dediler. Bu konuda, İmâm için, söylentiler çokdur. Sicilya adasında yetmişmiş olan Mâlikî âlimlerinden Muhammed Mâzerî ve Endülüslü âlimlerinden Turtûşî ve İbn-ül-Cevzî ve İbnü Ukayl ve başkaları çok şeyler söyledi).

İbni Teymiyyenin yukarıdaki sözleri Ehl-i sünnet âlimlerine karşı olan kötü düşüncelerini açıkça göstermektedir. Eshâb-ı kirâmın büyüklerini bile böyle kötülemektedir. Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğuna böylece sapık damgası basmıştır. Bu arada büyük Velî, âriflerin kutbu Ebül Hasen-iş-şâzilî hazretlerini, **(Hizb-ül-kebîr)** ve **(Hizb-ül-bahr)** kitâblarından dolayı çok kötülemiş ve Muhyiddîn ibnü Arabî ve Ömer-ibn-il-fârîd ve İbnü-seb'in ve Hallâc Hüseyin bin Mansûr gibi tesavvuf büyüklerini çirkin kelimelerle alçalttığı için zemânındaki âlimler, bunun fîsk ve bid'at sâhibi olduğunu sözbirliği ile bildirdiler. Küfrüne fetvâ verenler de oldu. [Derin islâm âlimi Abdülganî Nablûsî, **(El-Hadîkat-ün-nediyye)** kitâbının 363 ve 373. cü sahîfelerinde, bu tesavvuf büyüklerinin isimlerini yazarak, birer Velî olduklarını ve bunlara dil uzatanların câhil ve gâfil olduklarını bildirmektedir.] 705 [m. 1305] senesinde, ibni Teymiyyeye yazılan bir mektûbda deniyor ki, (Kendini büyük âlim ve zemânının imâmı sanan din kardeşim! Seni Allah rızâsı için sevmişdim. Sana karşı olan âlimleri beğenmiyordum. Fekat, senin sevmeye uymayan sözlerini işitince şaşırđım. Aklı olan kimse, güneş batınca, gecenin başlamasında şübhe eder mi? Sen, doğru yolda olduğunu ve **(Emr-i bil ma'rûf)** ve **(Nehyi-anil-münker)**

yapdığını bildirmişdin. Maksudının ve niyyetinin ne olduğunu Allahü teâlâ bilir. Fekat, ihlâs insanın işlerinden belli olur. Senin işlerin, sözünün perdesini yırtmaktır. Nefslerine uyanlara, sözleri çürük olanlara uyarak zemânındakilere sövmekle kanâ'at etmeyip, ölümlere de kâfir damgasını basdın. Selef-i sâlihînden sonra gelenlere saldırdığın yetişmiyormuş gibi, Eshâb-ı kirâma ve bunların büyüklerine de dil uzatdın. Kıyâmet günü, bu büyükler, haklarını istedikleri zemân, ne hâle düşeceğini düşünmüyor musun? Sâlihîye şehrinde, Câmi'ül-cebel minberinde, Hazret-i Ömerin “radiyallahü teâlâ anh” yanlış sözleri ve belâları vardır dedin. Bu belâlar ne imiş? Selef-is-sâlihînden hangi belâyı işitdin? Hazret-i Alînin “radiyallahü teâlâ anh” üçyüzden fazla hatâsı olduğunu söylüyorsun. Hazret-i Alî böyle olunca, senin doğru bir sözün olabilir mi? Şimdi sana karşı harekete geçiyorum. Müslimânları senin şerrinden korumağa çalışacağım. Çünkü, azgınlığın haddi aşdı. Eziyetlerin bütün dirilere ve ölümlere ulaştı. Mü'minlerin senin şerrinden sakınmaları lâzımdır.)

İbni Teymiyyenin Selef-i sâlihînden ayrıldığını gösteren mes'eleleri Tâcüddîn-üs-Sübki şöyle bildirmektedir:

1 — Talâk vâki' olmaz. Yemîn keffâreti vermek lâzımdır diyor. Kendisinden evvel gelen islâm âlimlerinden hiçbiri keffâret verileceğini bildirmemi.

2 — Hâid kadına verilen talâk vâki' olmaz diyor.

3 — Amden, kasden terk edilen nemâzı kazâ etmek lâzım değildir diyor.

4 — Hâid kadının Kâ'beyi tavâf etmesi mubâhdır. Keffâret vermez diyor.

5 — Üç olarak verilen talâk, bir talâk olur diyor. Hâlbuki, bunu bildirmeden önce, icmâ'ul-müslimînin böyle olmadığını kendisi senelerce söylemiştir.

6 — İslâmiyyete uygun olmayan vergiler, bunu isteyene halâldir diyor.

7 — Bunlar tüccârdan alınınca, niyyet edilmese bile, zekât yerine geçer diyor.

8 — Suda fâre gibi hayvan ölünce necs olmaz diyor.

9 — Cünüb olanın, gece gusl etmeden nâfile nemâz kılması câizdir diyor.

10 — Vâkıfın yaptığı şarta i'tibâr olunmaz, diyor.

11 — İcmâ'ı ümmete uymayan kimse, kâfir olmaz ve fâsık olmaz diyor.

12 — Allahü teâlâ mahall-i havâdisdir ve zerrelere yapılmıştır diyor.

13 — Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlânın zâtında yaratılmıştır diyor.

14 — Âlem, ya'nî her mahlûk, nev'i ile kadîmdir diyor.

15 — Allah, iyi şeyleri yaratmağa mecbûrdur diyor.

16 — Allahü teâlânın cismi ve ciheti vardır ve yer deyiştir diyor.

17 — Cehennem ebedî değildir, sonunda söner diyor.

18 — Peygamberlerin ma'sûm olduklarını inkâr ediyor.

19 — Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” diğer insanlardan farkı yoktur. Onu vâsita kılarak düâ etmek câiz olmaz diyor.

20 — Resûlullahı “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” ziyâret etmeğe niyyet ederek Medîne şehrine gitmek günâhdır diyor.

21 — Şefâ'at istemek için gitmek de harâmdır diyor.

22 — Tevrât ve İncîlin kelimeleri değil, ma'nâları deyiştir diyor.

Ba'zı âlimler, yukarıda bildirilenlerin çoğu İbni Teymiyyenin sözü değildir dedi ise de, Allahü teâlânın ciheti olduğunu ve parçaların birleşmesinden meydana geldiğini söylediğini inkâr eden yoktur. Bununla beraber, ilminin, celâletinin ve diyânetinin çok olduğu söz birliği ile bildirildi. Fıkh, ilm, adl ve insâf sâhibi olanın, bir şeyi incelemesi, ondan sonra ve ihtiyâtlı olarak karar vermesi lâzımdır. Hele bir müslimânın küfrüne, irtidâdına, dalâletine ve öldürülmesine karar verirken çok incelemek ve ihtiyâtlı davranmak lâzımdır. İbni Hacer-i Mekkînin “rahmetullahi teâlâ aleyhi” (**Fetâvel-hadîsiyye**) kitâbındaki yazısı burada temâm oldu.

Zemânımızda, İbni Teymiyyeyi taklîd etmek modası ortaya çıktı. Onun sapık yazılarını savunuyor ve kitâblarını, bilhassa (**Vâsıta**) kitâbını basdırıyorlar. Bu kitâb başdan başa onun Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere ve icmâ'ı müslimîne uymıyan fikrleri ile doludur. Okuyanlar arasında büyük fitne ve bölücülük uyandırmakda, kardeşi kardeşe düşman etmektedir. Hindistânda bulunan vehhâbîler ve başka islâm memleketlerinde, bunların tuzaklarına düşmüş olan câhil din adamları, İbni Teymiyyeyi kendilerine bayrak yapmışlar, ona (Büyük müctehid), (Şeyh-ul-islâm) gibi isimler takıyorlar. Onun sapık fikrlerine, bozuk yazılarına din ve îmân diye sarılıyorlar. Müslimânları parçalıyan, islâmiyyeti içerden yıkan bu fecî' akıntıyı durdurmak için Ehl-i sünnet âlimlerinin onu red eden, vesîkalarla çürüten kıymetli kitâblarını okumalıdır. Bu kıymetli kitâblar arasında, büyük imâm, derin âlim Takıyyüddîn-üs-Sübkinin "rahmetullahi teâlâ aleyh", (**Şifâ-üs-sikâm fi-ziyâreti-hayril-enâm**) kitâbı, İbni Teymiyyenin bozuk fikrlerini mahv etmekte, fesâdlarını yok etmekte, inadcılığını ortaya koymaktadır. Kötü niyetlerinin, bozuk inanışlarının yayılmasını önlemektedir.

10 — (**EL-CEMÂ'AT-ÜL-İSLÂMİYYE**) bid'at fırkasını, 1360 h.-1941 m. senesinde, Hindistânda Mevdûdî isminde bir mezhebsiz kurmuşdur. 1988 târihli (**Eş-şakîkân**) isimindeki kitâbda Humeynîyi medh eden yazıları mevcûddur. (**EL-CEMÂ'ATÜT-TEBLÎGİYYE**) fırkasını da, 1345 [m. 1926] senesinde Muhammed İlyâs Dehlevî kurmuş, 1363 [m. 1944] de ölmüşdür. Yerine geçen oğlu Muhammed Yûsûf, arabî (**Hayât-üs-sahâbe**) kitâbında, Eshâb-ı kirâmı çok medh ederek, gençleri aldatmaktadır. Ömer Rızâ Doğrulun ingilizceden türkçeye terceme ettiği (**Asr-ı se'âdet târihi**) başka olup, (**El-Fârûk**) kitâbının muellifi olan, Hindistânlı Şiblî Nu'mânînin (**Es-sîretünnebeviyye**) kitâbının tercemesidir. Yûsûf 1394 [m. 1974] de öldü. (**Fâideli Bilgiler**) kitâbına bakınız! Şiblî Nu'mânî 1332 [m. 1914] de öldü. (**Herkese Lâzım Olan İmân**) kitâbında, (**El-Fârûk**) kitâbı geniş anlatılmaktadır.

Ehl-i sünnetden ayrılmış olanlar, yukarda bildirdiğimiz isimler altında gizlenerek, kendilerini müslimân tanıtıyorlar. Müslimân olmıyanlarla münâkaşa ederek, islâmiyyetin hak din, biricik se'âdet yolu olduğunu anlatıyorlar. Bunu anlıyanlar, hemen müslimân oluyorlar. Fekat, bu zevallıları aldatarak, kendi bozuk fırkalarına çekiyorlar. Nobel mükâfâtı almış olan fizikçi Abdüsselâm Kadyânîdir. 1980 senesinde, cenûb Afrikada, hıristiyanlarla mücâdele ederek, onları islâmiyyete cezb eden, Ahmed Didad da, ehl-i sünnet değildir. Bu mezhebsizler, yeni müslimân olanların, Ehl-i sünnetin hak yoluna, ebedî se'âdete kavuşmalarına mâni' olmaktadır.

22 — HURÛFİLİK

Bektâşî deyince iki dürlü insan anlaşılır: Birincisi, hakîkî, doğru Bektâşî olup, hâcî Bektâş-ı Velî hazretlerinin gösterdiği hak yolunda giden temiz müslimânlardır.

Bektâşîlerin ikincisi, sahte, yalancı Bektâşîlerdir. Bunlar, bozuk yolda olan hurûfîlerdir. Eskiden Bektâşî denilen kimselerin çoğu bunlardı. Zemânla azaldılar, yok oldular. Şimdi Türkiyede sahte, bozuk bektâşî yokdur. Sahte bektâşîler, müslimânlar arasında râhat yaşamak ve inançlarını saklayarak, gençleri aldatabilmek için, bu kıymetli ismi maske olarak kullanmışlardı. Böyle, çeşidli kıymetli isimler altında saklanan dinsizler az değildir. Meselâ, (**Melâmî**) ismi böyledir. Hiç ibâdet yapmayan, her çeşid günâhı, kötülüğü işliyen, islâmiyyete uymayan sapıklar, kendilerine melâmî dediler. Hâlbuki melâmî, beş vakt nemâz gibi farzları câmi'de kılp, harâmlardan kaçınan, nâfile ve sünnetleri evinde gizli kılp, şöhetreden sakınan temiz kimse demektir. Tokadlı İshak efendi (**Kâşif-ül-esrâr**) kitâbında diyor ki:

Müslimânları aldatmak için kendilerine kıymetli bir ism takan yalancılardan biri de, Bektâşî tarîkati adı altında toplanan hurûflilerdi. Hurûflilik, bir mezheb değildir. Bir tarîkatdir. Bu bozuk tarîkatde bulunanlar, önceleri iç yüzlerini saklıyorlardı. [1288] hicrî yılında, maskelerini kaldırmağa başladılar. (**Câvidân**) adındaki gizli kitâblarını ortaya çıkardılar. Bu kitâbları altı formadır. Bir formasını hurûfliğin kurucusu olan Fadlullah bin Ebî Muhammed Tebrîzî, fârisî dili ile yazmış, beş formasını da, bunun talebesinden ba'zıları düzmüştür. Bunlardan Ferîşteh oğlunun (**Aşknâme**) adındaki formasında, küfrleri, öteki formalaradaki kadar açık yazmadığından, bunu, 1288 [m. 1871] de İstanbulda taş üzerinden basdılar.

Fadlullah Hurûfî adındaki zındık, (**Karâmîti**) tarîkati kalıntılarından birinin der-vîşi idi. Karâmîtlere (İbâhiyye) de denir. Bunlar, harâmlara halâl deyip, yetmiş seksen sene hâcılarını soydular. Müslimânları öldürdüler. Hükûmet kurdular. Hükûmetleri 372 [m. 983] senesinde yıkılınca, dağıldıkları yerlerde gizlendiler. Bunlardan Hasen Sabbâhın kurduğu (**İsmâ'îliyye**) devleti de, 654 [m. 1256] de yıkıldı. Fadl, İrânda Esterâbâd şehrinde, gizlice küfr yaydı. Dokuz yardımcı buldu. Nokta ilmi diye birşey uydurdu. Bu iş mubâhdır, nokta çift geldi. Falan şey harâmdır, nokta tek geldi derdi. İbni Hacer-i Askalânî hazretleri, (**Enbâ-ı Fadl**) adındaki târîhinde, Fadlullah ve hurûflilik tarîkati hakkında geniş bilgi vermektedir. Fadlullahın küfrleri yayılınca, Tîmûr hânın oğlu Mîrân Şâh "rahmetullahi teâlâ aleyh", babasının emri ile, 796 [m. 1393] senesinde, Fadlullahı öldürdü. Bacağma ip takılıp, sokaklarda sürüklendi. Böylece, islâmiyyet büyük bir düşmandan kurtuldu. Yavuz Sultân Selîm hân "rahmetullahi teâlâ aleyh", şâh İsmâ'îli maglûb ederek, şî'îliğin yayılmasını önlediği gibi, Tîmûr hân "rahmetullahi teâlâ aleyh" da, islâmiyyet için çok tehlikeli olan Hurûfliğin yayılmasını önliyerek, islâmiyyete büyük hizmet etmiştir. Bunun için, sahte olan Bektâşî, ya'nî (**Hurûfî**) tarîkatinin müridleri, Tîmûr hânı sevmez, onu hep kötülerler.

Fadlullah öldürülüp, Esterâbâd yıkılınca, dokuz yardımcısı kaçtı. Bunlardan (Alî-yül-a'lâ) adındaki kimse, Anadolu'da bir Bektâşî tekkesine geldi. (Câvidân)ı gizlice yaymağa, câhilleri aldatmağa başladı. Hâcî Bektâş-ı Velînin yolu budur dedi. Harâmlara mubâh, nefsin arzûlarına, serbestdir dediği için, tarîkati kötü insanlar arasında çabuk yayıldı. Sözlerine (Sır) deyip, çok gizli tutulmasını emr ederdi. Sırları yabancılara açanları öldürmek bile vâkî olurdu. Sırlara (Câvidân) kitâbında a, c, v, z gibi harflerle işâret edilmektedir. Herbiri kâfirlik olan bu işâretler, (**Miftâh-ul-hayât**) adındaki kitâbda açıklanmıştı. Bu kitâba da Sır dediler. Elinde Sır kitâbı bulunmayan kimse, (Câvidân)ı anlayamaz. [800] yılından beri, çok zevâllıları aldatdılar. Dinden çıkardılar. Aralarına masonlar da karıştı. Yehûdî parası ile beslendiler. 1240 [m. 1824] senesinde, küfrlerini yaymağa başladılar. Sultân İkinci Mahmûd hân "rahmetullahi teâlâ aleyh" tarafından (Ulu)ları katl edildi. Bektâşî tekkeleri dağıtıldı. Yerlerinin Nakşibendîlere verilmesi için fermân buyuruldu. Dağılarak gizli çalışdılar. 1288 [m. 1871] de yine ortaya çıkdılar. Ferîşteh oğlu Abdülmecîdin (**Aşknâme**) risâlesini 1288 [m. 1871] de basdılar. Yayılmağa başladılar. Bunlara aldananlara (Aşk tâifesi) denildiği, Bursalı İsmâ'îl Hakkı efendinin "rahmetullahi teâlâ aleyh" (**Huccet-ül-bâliga**) kitâbı başında yazılıdır. [Mâliye mahkemesi a'zâsından, Seyyid Ahmed Rif'ât beğîn 1293 [m. 1876] de yazdığı, (**Mir'ât-ül-mekâsîd**) kitâbında diyor ki, (Abdülmecîdin kardeşi olan Ferîşteh oğlu Abdüllatif, Ehl-i sünnet idi. Tesavvuf üzerinde hâzırladığı kitâbdan, sâlih bir zât olduğu anlaşılmaktadır. Kardeşi Abdülmecîdin Hurûfî tarîkatine kaymasına çok üzölmüşdü. Onlara uymadı). Ferîşteh oğlu Abdülmecîd, Aşknâmeden başka kitâblar da yazdı. (Se'âdetnâme) kitâbında, bunu (Câvidân) ve (Aşknâme) ve (Muhabetnâme)den terceme etdim ve 826 [m. 1422] yılında temâm oldu, demektedir. Fadlullahın baş halifesi Mahmûd, şeyhinden ayrıldı. (İlm-i nokta) diye (Câvidân-i sagîr) adında bir kitâb yazdı. Burada, hurûflilerin zındık, kâfir ve mel'ûn olduklarını bildirdi. (**Câvidân**)

okuyanların çoğunun ilhâd üzere oldukları, (Kur'ânın zâhiri murâd değildir. Bâtını murâd edilmektedir) dedikleri, böylece tekrâr dirilmeği inkâr ederek kâfir oldukları, Bursalı İsmâ'îl Hakkı efendinin "rahmetullahi teâlâ aleyh" (**Huccet-ül-bâliga**) kitâbında yazılıdır. Bu kitâb, (**Reşehât**) kitâbının kenârında, 1291 [m. 1874] de İstanbulda basdırılmışdır. Hurûfîler, küfr ve ilhâdda en ileri gidenlere seyyid derler. Bunun için, birçokları, seyyid olduklarını söylemişlerdir. Bektâşî tarîkati adı altında saklanan hurûfîler, müslimânları aldatmak için, birkaç yoldan saldırıyorlardı:

1 — Fadl-ı Hurûfiye, ilâh, tanrı diyorlardı. (Câvidân)da diyor ki, (Tanrılık, ezelde görünmez bir kuvvet idi. Önce harfler şeklinde, sonra Peygamberler şeklinde, nihâyet Fadlda açığa çıktı. Önce, Âdem peygamber şeklinde göründü. Melekler, bunun için Âdeme secde etdi. Dört kitâbının ma'nâsını Câvidânda bildirdi).

2 — Hazret-i Alînin sözleri diyerek uydurdukları (Hutbet-ül beyân) ve başka kitâblarında, hadîsler düzerek, Alfîyi sevenlere günâh zarâr vermez diyorlardı. Böylece, ibâdetle lüzûm yokdur. Harâmlar halâldir diyerek, amelsiz, ibâdetsiz Cennete gitmek isteyen câhilleri aldatdılar. Bir kimseyi böyle aldatıp, ibâdetden, îmândan ayırdıktan sonra, Sır kitâbını öğretmeğe başlarlardı. Çünkü, (Câvidân)da, Ehl-i beytin ismi bile yokdur. (Hutbet-ül-beyân)ın türkçe şerhi de vardır.

3 — Bütün dinlerin bir olduğunu, hepsinin onaltı kemerbend içinde toplandığını söylerlerdi. Onaltı kemerden herbiri, bir Peygamberin dîni imiş. O kemeri kullanan, o Peygamberin dînini yapmış olurmuş. Meselâ Âdem aleyhisselâmın kemerini takan, hep meşin giyermiş. Çünkü, Âdem "aleyhisselâm" deri elbise giymiş. Mûsâ aleyhisselâmın kemerini takan, kısırağa binmezmiş. İsâ aleyhisselâmın kemerini takan, evlenmez imiş. Fekat zinâ ve livâta yapması mubâh imiş. Çünkü, İsâ "aleyhisselâm" bekâr imiş. Hıristiyanların üç uknûmuna, ya'nî üç tanrı olduğuna inandıkları, Ferişteler oğlunun (Câvidân)ında yazılıdır. Yine orada, Alî denilen zât, Fadl-ı Hurûfî idi diyor. Başka bir sahîfesinde, Fadl-ı Hurûfî, Muhammed aleyhisselâmdan ve Alîden (hâşâ) dahâ üstündür. Onlar, dînin inceliğini Fadl kadar bilmiyorlardı diyor. Yazıları birbirini tutmuyor.

Sahte olan bu Bektâşîler, Şîî de, Alevî de değildir. Müşrikdirler. Yehûdîler ve masonlar tarafından desteklenerek, câhil müslimânları dinden çıkarmaktadırlar. Yeni aldatılanlara, (Câvidân)ı göstermeyip, kendilerini Alevî olarak tanıtır-lardı. Hâlbuki, Şîî âlimleri de, bu sahte Bektâşîlerin Alevî olmadığını, kâfir olduğunu söylemektedir.

4 — Harâmlara, yalan söylemeğe câiz dedikleri için, (Hamzanâme) ve (Battâl gâzî) gibi çeşidli kitâblar yazdılar. Baba denilen ulularından uydurma kerâmetler anlatdılar. İstanbulda Merdiven köyündeki tekkelerinin kurucusu olan (Ahmed baba), gençleri toplayıp, ismi bilinmiyen babalardan biri şöyle uçmuş, bir ânda Şâma gitmiş, falan gün, beni falan meyhânedan kaldırın demiş, o gün gitmişler, küpün dibinde ölü bulmuşlar. Başka bir baba, arslana binmiş, okyânusu dolaşıp gelmiş derdi. Bunun hocası olan Halîl baba da, Samatyada, bir evde gençleri toplıyarak yalanlar söylerdi. [(Kâşif-ül-esrâr) kitâbının sâhibi, devâm ederek diyor ki,] orada bulunarak, babayı rezîl etdim. Ev sâhibi de, beni evinden kovdu. Yalanlarından biri de, herkese mal, rütbe, evlâd verilmesi, insanların ölmesi, hastaların iyi olması, babaların elindedir derler. Nemâzı bir kerre kılmak farzdır. Oruc da, ömründe bir gün tutmak farzdır. Gusl de, ömründe bir kerre farzdır. Gusl edip de, vücûdünü hırpalamayınız derlerdi. Bunlara inanıp, dinden çıkanlara esrâr söylemeğe baş-larlardı. Muhammed dedikleri (hâşâ) Alî idi. Allah dedikleri de (hâşâ) Alîdir derlerdi. Bir kimse, aklını kaçırıp, buna da inanırsa, bunların hepsi Fadldır derler. Her kötülük, fuş sana mubâh oldu derler. Bunu oturak âlemine sokarlardı.

Tarîkat, oniki dânedir derlerdi. Bu nasıl şeydir denilse, sen hâcî Bektâş-ı Velî-

yi inkâr mı ediyorsun derlerdi. Hâlbuki, hâcî Bektâş-ı Velî hazretleri, islâmiyyete uyar, sünnet-i seniyyeden ayrılmazdı. Talebesi de böyle idi. Fekat, sonra gelen câhil-ler, aldatılıp, Bektâşîlik adını, bu dinsiz hurûfîler, kendilerine mal etdi. Çok şükür bugün, bu sahte bektâşîler kalmadı. Şimdi Türkiyede bulunan Bektâşîlerin hepsi hakîkî müslimândır. Sünnî olan müslimânlarla kardeş olarak yaşamaktadırlar.

Hurûfîlerin yalanlarından biri de, Bektâşîler içinde ba'zı azgınları var ise de, bizim babamız öyle değildir, derlerdi. Hâlbuki, sahte Bektâşî, içki içerdi. Hiç nemâz kılmazlardı. Böyle kimselere Bektâşî denilir mi? Bunların en meşhûrları olan Osmâncıkda (Koyun baba), Elmalıda (Abdal Mûsâ), Eskişehirde (Şücâ'eddîn), Diemetokada (Kızıl deli), Kalkandelende (Sersem Alf) adındaki babaları, hep (Câvidân) okumakta, kâfirliği yaymakta idiler. [Koyun babanın, sahte Bektâşî tarikatının dervişlerinden olduğu, (**Müncid**) lüğatinde de yazılıdır.]

Sahte Bektâşîler bıyıklarını uzatırlar. Bıyık uzatmak hazret-i Alînin sünnetidir derlerdi. Bıyık kesmek, Mu'âviyenin sünnetidir derlerdi. Hâlbuki, bıyıkları kısaltmak, hadîs-i şerîflerle emr edildi. Bıyık kısaltmak, sünnet-i müekkededir. Bunlar, seviyoruz dedikleri hazret-i Alînin, bu sünneti yapmadığını, düşman oldukları hazret-i Mu'âviyenin ise, sünnete uyduğunu söylüyorlar. Bıyıkları kısaltmak için, (**Buhârî-yi şerîf**)de çeşitli hadîs-i şerîfler var. Hazret-i Alînin "radiyallahü teâlâ anh" bu emrlere uymadığını söylemek, onu sevmek değil, ona düşmanlık etmek olur. Düşmana korkunç görünmek için, bıyıkları, tırnakları muhârebede uzatmağa izn verildi. Başka zemânda uzatmak mekrûh oldu. Fadlullah-ı Hurûfî, kaş, kirpik, bıyık gibi kıllar, bir mukaddes harfin insanda görünüşüdür. Meleklerin Âdeme secde etmesine sebep, bu zuhûrâtdır. Bıyık mukaddesdir. Kesmesi, büyük günâhdır dedi. Şâh İsmâ'îl, bıyığını uzatmağı, hurûfîlerden aldı. Sünnîlere benzememek için, acemlerin bıyıklarını uzatmasını emr etdi. Gençleri aldatmak için, hazret-i Alînin sünnetidir dediler. O büyük imâma iftirâ etdiler.

Hurûfî tarikatının zikrleri, ibâdetleri, okumaları yokdur. Her sabâh pîrin evinde, meydân odasına toplanırlardı. Birisi, bir elindeki tepsi içinde, adam sayısında şerâb kadehi ve birer dilim ekmek, peynir olarak odaya girer. Bunu saygı ile ve bir ağızdan gülbânk okuyarak karşılarıydı. Herkesin önüne gelerek birer dâne verir. Ta'zîm ile alır, yüzlerine sürer, sonra yirler, içerlerdi. Bütün ibâdetleri bundan ibâretti. Evli olanı, kadınlarını, kızlarını da, toplantıya getirir. İçerler ve dans ederler. Birisi, birinin kadını veyâ kızını beğenirse, erkeğe gelip, sizin bağçeden bir gül koparacağım der, izn ister. O da, zevcesini çağırıp, bu canın talebini hak et der. Sonra takbîl ederdi. Bu talep karşılıklı olursa, iki adam da babanın önüne gelip, izn isterler. Baba izn verince, ömrleri boyunca, birbirlerinin ayâlini istifraş ederlerdi. Şimdi Türkiyedeki Bektâşîlerde ve alevîlerde böyle kötülükler yokdur.

Hurûfî tarikatının babaları, papaslar gibi günâh çıkartırlardı. Günâh sanılan bir şeyi yapınca, babanın önüne gelir. Baba, kulağını çekerek afv eder. Günâhı büyük ise, al malını gör yolunu der veyâ yalvarır. Baba da kırklar kurbanı kes, yâhud üç yüzler nezri ver der. Birkaç lirasını alıp, afv etdim derdi. Hurûfî tarikatındaki kadınlardan biri, Hurûfî olmyan bir adam ile buluşsa, babaya gelip, üzerimden bir köpek atladı der. Baba, para alır, afv olur. Her babanın yolu başka idi. Bir toplantı gecesinde, babanın önüne bir kadın gelip baş eğdi. Baba buna, bukağı çöz dedi. Baba dilediği birine, kalk şu bacıyı tomruğa vur dedi. Adam, kadınla bir odaya çekildiler. Bir derdine dermân arayan bir kadın, bir hurûfî kadınına sorar. O da, bizim baba iyi büyü yapar diyerek, tekkeye götürür. Soyun! Baba geliyor derler. Kadın olmaz der ise de, sakın ha. Buradan sır çıkmaz, cenâzen çıkar diyerek korkuturlar. Kadın teslim olur. Sonra, getiren kadın, buna, babanın işi, kötülük değildir. Hazret-i Alînin sünnetini yaptı der. Bunlarda, halâl, harâm diye birşey olmadığından, en aşağı kâfirlerin bile yapamayacağı, çirkin, alçak işleri yapmaktan çekinmezler! [(Kâşif-ül-esrâr) kitabının yazdığı bu çirkin şeyler, şimdi Türkiyede bu-

lunan alevîlerde ve hakîkî bektâşîlerde yoktur. Şimdi, memleketimizde, sahte bektâşî tarîkatî denilen hurûfler mevcûd değildir.]

Garbî Trakyada, kal'a dışında (Gül Baba) denilen yerde, Zülfikâr adındaki bir sahte Bektâşî babası, Nevruz günü kadın erkek hurûfleri toplayıp, içerler. Serhoş olunca, (Şu dağları ben yarattım, şu çınar ağacına emr etsem, bana secde eder, şu ölümlere emr etsem kalkarlar) gibi sözlerle, herbiri tanrılık da'vâsında bulunur. Sonra Mürtezâ isminde bir sahte Bektâşî, ayağa kalkıp, Muhammedin eşeği kim ise gelsin der. İçlerinden biri gelip, tekbîr ile üzerine biner. Bir eline şerâb şişesini, bir eline de kadeh alıp, hurûfî tarîkatindeki kadınlar arasına girer. Tekbîr ile şerâb dağıtmağa başlar. Bütün kadınlar içtikten sonra, erkekler tarafına gelir. Nemâz kılalım diye bağırır. Hepsi kalkar. Kibleye arkalarını dönüp, babaları imâm olup, şöyle kırlarlar: (Nemâz yalandır. Ben nemâza inanmam, ben nemâz kılmam) diye bağırıldıktan sonra secdeye yatarlar. Babaları, secdede bir ayağı ile bir elini yukarı kaldırıp bağırır. Bu Mürtezâ, iki zevcesini çıplak olarak ellerinden tutup, uzakda bulunan müslimânlardan Sâmî beğın yanına gelir. Gördün mü? Bektâşîlik ne güzeldir değil mi? Sen de Bektâşî olsan, çok iyi olur. Uzakda mahrûm oturacağına, bizimle birlikde zevk ederdin, der. Kadın erkek sahte Bektâşîler, yürüyüp, ta'tîl günü hava almağa çıkan müslimân âileleri üzerine saldırırlar. Buraları bizimdir. Bizden olmıyanların burada ne işi var derler. Çarşafalarını yırtarlar. Zevallı kadınlar, can kurtaran yok mu diye bağırarak kaçar. Erkekleri az olup, kadınları kurtaramazlar. Kal'ada bulunan topcu askerleri feryâdı işitip, imdâda gelirler. Hurûfleri dağıtırlar. Kâfirlerin bile yapamıyacağı böyle alçakça bir islâm düşmanlığı, bu bölgenin vilâyet mektûbcusu vekîli bulunan Mustafâ beğ de, Bektâşî olduğu için, örtbas edilir. Mason gazetelerinde de, başka şekilde yazılır. 1288 [m. 1871] yılında olan bu iğrenç davranışlar, hamiyetli müslimân halk tarafından, büyük bir dilekce ile İstanbulda, sadâret-i uz mâya [Başvekilliğe] bildirilir. Cezâları verilir.

Bektâşî mubârek ismi altında gizlenen bu yalancıların kâfir olduklarını gösteren kitâblarından biri de, (Hakîkatnâme) kitâbıdır. (Câvidân)ın şerhlerinden biridir. Bir kitâbları da, Emîr Alînin yazdığı (Mahşernâme)dir. Bir kitâbları da, (Mukaddemet-ül-hakâyık) kitâbıdır. (Aşknâme)deki küfrleri tekrârlamaktadır. Bunlara inanmıyanlara la'net etmekde, öldürülmelerini emr eylemektedir. Bir kitâbları da (Viran abdal) risâlesidir. Bu kitâb, sırlarından olmayıp, müslimânları aldatıp dinden çıkarmak için okurlar. Hazret-i Âişeye "radiyallahü anhâ" iftirâ etmekde, İmâm-ı a'zama "rahmetullahi teâlâ aleyh" hâricî deyip, kötülemektedir. Fadl-ı Hurûfînin (Câvidân)daki yazılarını, hazret-i Alînin sözleri diye yazmaktadır. Birçok uydurma abdest, nemâz ve ibâdetler anlatmaktadır. Bir kitâbları da, (Âhıretnâme)dir. (Aşknâme) gibi küfr doludur. Fadl-ı Hurûfînin tanrı olduğunu isbâta uğraşmaktadır. Bir kitâbları, (Risâle-i Fadlullah)dır. Bir kitâbları da, (Tuhfet-ül-Uşşak)dır. (Risâle-i Bedreddîn) ve (Risâle-i nokta) kitâbları da, hep (Câvidân)ın şerhleridir. Bir kitâbları da, (Risâle-i Hurûf)dur. Birisi de, (Türâbnâme)dir. Birisi de, (Vilâyetnâme)dir. Bunların çoğu fârisidir.

Bütün kitâbları altmış kadardır. Hepsi, Allahü teâlâyı inkâr etmeğe ve ahkâm-ı islâmiyyeyi kaldırmağa dayanmakta, Fadl-ı Hurûfîye tapınmağa sürüklemektedir. Bütün kâfirlerden, bütün fırkalardan dahâ kötü oldukları, yukarıdaki bilgilerden anlaşılmaktadır. (**Kâşif-ül-esrâr**) kitâbının yazısı burada temâm oldu.

1327 [m. 1909] senesinde İstanbulda basılan A.Rıfıkı efendinin (**Bektâşî Sırrı**) kitâbında diyor ki, (Bektâşîlik, hâcî Bektâş-ı Velî ve Lokman Horasânî ve hâce Ahmed Yesevî vâsıtaları ile Bâyezîd-i Bistâmîye ve Ondan Ebû Bekr-i Sıddîk hazretlerine ulaşır. Ahmed Yesevîden ayrılan iki koldan Bektâşîler ve Hâceğân hâsıl olmuştur. Hurûfîlik, dalâlet yoludur. Bektâşîlik hidâyet yoludur. Hurûfîlik, islâmiyyet ile ve tesavvuf ile ilgisi olmıyan İsmâ'îliyyenin bir koludur. Kur'ân-ı kerîmi key-

fe, tarîkatlerine göre te'vîl etmişlerdir. (Zerre-nâme), (İskender-nâme), (Fadîlet-nâme), (Hakikatnâme) ve (Risâle-i İstivâ) gibi kitâbları, şî'iler arasında yaygındır. Bektâşilerin, (Vilâyetnâme), (Kaygusuz Abdâl risâlesi), (Hutbetülbeyân), (Seyyid Nesîmî dîvânı), (Küçük vilâyetnâme), (Terzi Alî dede risâlesi) ve (Türâbî Alî dede risâlesi) gibi kitâblarının hurûflikle hiç ilgileri yoktur. (Vâridât-i ilâhiyye) kitâbının sâhibi, Samavne kadısının oğlu şeyh Bedrüddîn ve halvetî tarîkatinden Niyâzî Mısrî ve Bayrâmîden Hamza Bâlî ve İsmâ'îl Ma'sûkî, hurûfî değildirlen. Müncî baba şeyh Muhammed Süreyyâ da, (Tarîkati aliyeyi Bektâşiyeye) kitâbında, (Ehl-i sünnet olanlar, Alînin şî'asıdır. Alîye mensûb olan, bizzarur ehli sünnetdir. Bektâşilik için, ister şî'a desinler, ister sünnî desinler, bizce müsâvidir. (Câvidân) kitâbının hakîkî bektâşilikle kat'iyen bir ilgisi yoktur. O kitâb, islâm ahlâkını temelinden yıkmaktadır. Hurûflilik, islâmiyeti hiçe saymakta, sefâhetti, içkiyi ibâdet yerine koymaktadır) diyor. Görülüyor ki, hakîkî bektâşiler, şî'îliği ve sünnîliği, Ehli beyti sevmekte birleştirmektedir. Hâlbuki şî'îlik, Eshâb-ı kirâmı sevmemek demektir. Sünnî olmak ise, Ehli beyti de ve Eshâb-ı kirâmın hepsini de çok sevmek demektir. Hakîkî bektâşî olduğunu bildiren, ya'nî Hacı Bektâş-ı Velî "rahmetullahi teâlâ aleyh" hazretlerinin yolunda olan Bektâşiler, şî'î olmağı, bir bakımdan red etmiyorlar ise de, hurûfî tarîkatinin kötülüklerinin bunlarda bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bugün memleketimizde bulunan alevîlerde ve bektâşilerde, hurûfî tarîkatindeki kötülüklerin hiçbiri yoktur. Türkiyedeki alevîlerin ve bektâşilerin ve sünnîlerin hepsi, Ehl-i beyt-i nebevîyi çok sevmekte ve birbirlerini kardeş bilmektedirler.

Yavûz Sultân Selîm hânın Şâh İsmâ'îl ile harb ederek şî'ilere büyük darbe indirmesinin mühim bir sebebi de, büyük Ehl-i sünnet âlimi Molla Arabın öğütleridir. (**Mir'ât-i kâinât**)da diyor ki, (Molla Arabın ismi, vâiz Muhammed bin Ömer bin Hamzadır. Babası ile dedesi Mâ-verâ-ün-nehrden Antakyaya gelmiştir. Molla Arab burada tevellüd etmiştir. Küçük yaşta, Kur'ân-ı kerîmi, Kenz ve Şâtibî ve ba'zı metnleri ezberledi. Babasından ve amcaları şeyh Hüseyin ve şeyh Ahmedden ders aldı. Halebde ve Kudüde çok şey öğrendi. Hacıdan sonra, Mısrda imâm-ı Süyûtîden ve Şa'bîden hadîs icâzeti aldı. Mısrdaki çerkes sultanlarından melik Kaytbay tarafından vâiz ve müftî yapıldı. Sultân için (**Nihâyet-ül-fürû'**) fikh kitâbını yazdı. 901 [m. 1496] de Sultân vefât edince, Bursaya, sonra İstanbula geldi. İkinci Bâyezîd Hân için yazdığı (**Tehzîb-üş-şemâil**) ve (**Hidâyet-ül'ibâd-ilâ-sebîl-ir-reşâd**) kitâbları şöhretini artırdı. Yundu seferine katılıp, Meton şehrinin fethine sebep oldu. Sultân Selîm hânı şî'ilerle cihâda teşvîk ve tahrîk eyledi. Bu maksadla (**Es-sedâd fî fedâil-il-cihâd**) kitâbını yazdı. Çaldıran seferine katılıp, askere va'z ederek cesâret verirdi. Muhârebeye düâ eder, Pâdişâh, Âmin derdi. Sarayköy ve Üskübbe on sene va'z ve nasîhat ederek çok kâfirin hidâyetine sebep oldu. Sultân Süleymân hân ile de Engürüs seferine katılıp, zafer için yaptığı düâları makbûl-i ilâhî oldu. Sonra Bursaya gelip çeşidli kitâb yazdı. Kimyâ bilgisi de çoktu. İki mescid, iki de câmi' yaptı. 938 [m. 1532] de vefât etdi. Bursada, molla Arab mahallesinde, molla Arab câmi'i yanındaki türbesindedir. Sîret-i Nebevîyi bildiren (**Tehzîb-üş-şemâil**) ve (**El-mekâsîd fî fedâil-il-mesâcid**) kitâbları meşhûrdur. Hâl tercemesi, (**Şakâyık**) kitâbında uzun yazılıdır.)

***Evliyâyâ kim bakarsa, ten gözile serseri,
bî basardır, câmi yokdur, ölüdür, değil diri.***

***Evliyâ cândır, gerekdir can gözile bakıla,
zîrâ ki, canlı kişiler, câna olur müşteri.***

23 — İKİNCİ CİLD, 96. cı MEKTÛB

Bu mektûb, hâce Ebül-Hasen Behâdır Bedahşîye yazılmış olup, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” vefât edeceğine yakın kâğıd istediğini açıklamaktadır:

Allahü teâlâya hamd olsun. Onun seçtiği kullara selâm olsun! Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, mevt hastalığında, kâğıd istedi. **(Bana kâğıd getiriniz! Benden sonra, yolu şaşırmanız için, size kitâb yazacağım)** buyurdu. Ömer “radıyallahü anh” birkaç Sahâbî ile birlikte, (Bize Allahü teâlânın kitâbı yetiştir! Soralım, sayıklıyor mu?) dedi. Hâlbuki, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” her sözü vahy ile idi. Nitekim Vennecmi sûresi, üçüncü âyetinde meâlen, **(O, boşuna konuşmaz. Hep, vahy olunamı söylemektedir)** buyuruldu. Vahy red olunursa, küfr olur. Nitekim, Mâide sûresi, kırkdördüncü âyetinde meâlen, **(Allahü teâlânın gönderdiğine uymayanlar kâfirdir)** buyuruldu. Bundan başka, Peygamberin “sallallahü aleyhi ve sellem” sayıklıyacağını, fâidesiz söyleyebileceğini sanmak, Ona güvenmeği ve dînine i'timâd etmeği sarsar ki, bu da küfr ve zındıklıktır. Bu mühim şübheyi nasıl hal etmeli?

Allahü teâlâ, anlayışını artırdırsın. Doğru yolda yürümeni nasîb eylesin! Böyle şübheleri ortaya atarak, üç halîfeyi ve başka Sahâbîleri lekelemek isteyenler, insâf etseler ve insanların en iyisinin sohbetinin şerefini, kıymetini anlasalar ve Eshâb-ı kirâmın “aleyhimürrıdvân” bu sohbetde bulunmakla, nefslerinin isteklerinden, temâmen kurtulduklarını ve kin, düşmanlık gibi huylardan temizlendiklerini ve hepsinin din büyüğü, islâmın göz bebekleri olduklarını ve islâmiyeti kuvvetlendirmek ve insanların en iyisine yardım etmek için, bütün güçleri ile çalışdıklarını ve islâmiyeti yükseltmek için, bütün mallarını fedâ ettiklerini ve Resûlullahı “aleyhisselâm” olan aşırı sevgileri uğrunda aşîretlerini, kabîlelerini, evlâdlarını, zevcelerini, vatanlarını, evlerini, sularını, tarlalarını, ağaçlarını, nehrlerini terk ve fedâ ettiklerini, Resûlullahı “sallallahü aleyhi ve sellem” kendi cânlarından çok sevdiklerini, vahyi, meleği görmekle şereflendiklerini, mu'cize ve hârikalar gördüklerini, görmeden inanılan şeyleri, görerek anladıklarını, başkalarının bilgilerinin bunlara görgü olduğunu ve Kur'ân-ı kerîmde, Allahü teâlâ tarafından medh ve senâ edildiklerini bilseler, bu şübhelerin uydurma sözler olduğunu anlar, kulak bile vermezler. Bu sözlerin yanlış yerlerini anlamağa, çürük noktalarını ayırmağa lüzûm bile görmezler. Bu üstünlüklerde, Eshâb-ı kirâmın hepsi ortakdır. En üstünleri olan **(Hulefâ-i râsîdîn)** ya'nî dört halîfenin büyüklükleri nasıl anlatılabilir? Ömer “radıyallahü anh” öyle bir Ömerdir ki, Hak teâlâ, onun için Resûlüne, Enfâl sûresinin altmışdördüncü âyetinde meâlen, **(Ey Peygamberim “aleyhisselâm”! Sana, Allah ve mü'minlerden, senin izinde gidenler yetiştir!)** buyurdu. Bu âyet-i kerîmenin, Ömer “radıyallahü anh” müslimân olduğu için indiğini, Abdülla ibni Abbâs “radıyallahü anhümâ” bildiriyor. Eshâb-ı kirâm için söylenen böyle iftirâlar, hiçbir esâsa dayanmamaktadır. Meydânda olan, bilinen hakîkatlere uymamaktadır. Kur'ân-ı kerîm ile ve hadîs-i şerîfler ile red edilmektedir. Bununla beraber, bu sûâle cevâb vermiş olmak için ve o şübheli sözün çürük noktalarını belirtmek için, Allahü teâlânın yardımı ile, birkaç önsöz yazmağı uygun gördüm. Dikkatli okuyunuz! Bu şübheyi temâmen gidermek için, birkaç önsöze lüzûm vardır. Bu sözlerden herbiri ayrı birer cevâb gibidir:

Birinci önsöz — Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” her sözü, vahy ile değil idi. Vennecmi sûresindeki, **(O, boş söz söylemez!)** meâlindeki âyet-i kerîme, Kur'ân-ı kerîm içindir. Her sözü, vahy ile olsaydı, ba'zı sözlerine, Allahü teâlâ, yanlış demezdi ve afv etdiğini bildirmezdi. Tevbe sûresi, kırküçüncü âyetinde meâlen, **(Onlara izn verdiğin için olan hatânı, Allahü teâlâ afv etdi)** buyuruldu.

İkinci önsöz — İctihâdla olan sözlerde ve aklın verdiği karârlarda, o Serverin “aleyhi ve alâ âlihissalevât vetteslîmât” hilâfına, başka dürlü söylemek câiz idi. Haşr sûresinin ikinci âyetinde meâlen, **(Ey akl sâhibleri, başkalarından ibret alınız!)** buyuruyor. [Kıyâsın câiz ve lâzım olduğu, bu âyet-i kerîmeden anlaşıldığı, **(Beydâvî)** tefsîrinde yazılıdır.] Âl-i İmrân sûresinin yüzellidokuzuncu âyetinde meâlen, **(İşlerinde Eshâbın ile meşveret et, onlara danış!)** emr edilmektedir. İbret almakta ve meşveret olurken fikrler, sözler red ve tebdîl olunur. Nitekim, Bedr muhârebesinde alınan esîrlerin öldürülmesi veyâ para karşılığı koyuverilmesi için sözler ikiye ayrılmıştı: Ömer “radiyallahü anh” öldürülmelerini istemişti. Peygamber “sallallahü aleyhi ve sellem” bırakalım demişti. Vahy, Ömerin “radiyallahü anh” istediği gibi geldi. Para alınması, suçdur buyuruldu. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Eğer, azâb gelseydi, Ömer ile Sa’d bin Mu’âzdan başka, birimiz kurtulamazdık)** buyurdu. Çünkü, Sa’d da “radiyallahü teâlâ anh” esîrlerin öldürülmesini istemişti.

[Bedr gazâsı, hicretin ikinci senesi Ramezân ayında oldu. Ramezânın onikinci günü Medîneden çıkıldı. Bedrde üç gece kaldı. Ondokuz gün sonra Medîneye avdet buyurdu. Bu gazâda, düşman ordusu bin nefer kadardı. Hepsi demir zırh giymişti. İçlerinde yüz atlı, yediyüz develi vardı. Muhâcirinin beyâz sancağını Mus’ab bin Umayr taşıyordu. Mus’abın kardeşi Ebû Azîz, Ebû Bekr-i Sıddîkın oğlu Abdürrahmân, Ebû Huzeyfe hazretlerinin babası Utbe ve kardeşi Velîd ve amcası Şeybe, hazret-i Alînin kardeşi Ukayl ve amcası Abbâs ve amcası Hârisin oğulları Ebû Süfyân ile Nevfel ve Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” dâmâdî Ebûl’Âs bin Rebî’ düşman ordusunda idiler. Bunlardan yetmiş kâfir öldürüldü. Yetmiş de esîr alındı. İslâm ordusu üçyüz onüç nefer olup bunlardan sekizi başka yerde vazîfeli idi. Üçyüzbeş kişi harbe girdi. Altmışdördü muhâcirlerden idi. Üçü atlı, yetmiş develi idi. Altısı muhâcirlerden olarak ondört kişi şehîd oldu. Üçyüzonüç kişinin isimleri, Abdürrahmân Kabânînin **(Esmâ-i Ehl-i Bedr-i kirâm)** kitâbında ve Hâlid-i Bağdâdînin **(Câliyet-ül-ekdâr)** kitâbında yazılıdır.]

Üçüncü önsöz — Peygamberlerin “salevâtullahi teâlâ aleyhim ecma’în” yanılması ve unutması câizdir. Hattâ olmuşdur. Zülyedeyn hadîsinde bildirildiği gibi, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” dört rek’atlı farz nemâzda, ikinci rek’atde selâm verdi. Zülyedeyn: (Yâ Resûlallah! Nemâzı iki rek’at mı kıldınız, yoksa unuttunuz mu?) dedi. Zülyedeyn’in sözünün doğru olduğu anlaşılınca, Resûl “sallallahü aleyhi ve sellem”, kalkarak, iki rek’at dahâ kıldı ve secde-i sehv yaptı. Hasta değil iken ve sıkıntısı yok iken, insanlık îcâbı, yanılması câiz olunca, ölüm hastalığında, şiddetli ağrıları varken, istemiyerek, düşünmeden söylemesi de elbet, câiz olur. Niçin câiz olmasını ve bununla, islâmiyete i’timâd, güven kalmamış? Çünkü, Allahü teâlâ, Peygamberinin “sallallahü aleyhi ve sellem” yanıldığını, unuttuğunu, vahy ile, kendisine bildirmişti ve doğrusunu, yanlışından ayırmıştı. Bir Peygamberin yanlış yolda kalması câiz değildir. Yanıldığı, vahy ile hemen bildirilir. Böyle olmasaydı, islâmiyete güven kalmazdı. Demek oluyor ki, islâmiyete güven kalmamasına sebep, yanılmak ve unutmak değildir. Yanılmasının ve unutmasının, kendisine bildirilmemesi, düzeltilmemesidir. Bu ise, câiz değildir. Ya’nî hemen bildirilir.

Dördüncü önsöz — Hazret-i Ömer, hattâ öteki üç halîfe de “radiyallahü teâlâ anhüm”, Cennet ile müjdelenmiştir. Kur’ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler, bunların Cennete gideceklerini bildiriyor. Bunların Cennete gidecekleri, o kadar çok söylenmiştir ki, tevâtür derecesine gelmiştir. Buna inanmamak, yâ kara câhillik veyâ koyu inâddır. Hadîs imâmlarımız, bu haberleri, hocaları olan Sahâbe ve Tâbi’inden alarak, kitâblarına yazmıştır. Yetmişiki fırkadan hadîs söyliyenerin hepsi, bir araya toplansa, Ehl-i sünnetin hadîs âlimlerinin yüzde biri kadar olamaz. Kitâblarında bulunmaması, yok olmasını göstermez. Kur’ân-ı kerîmdeki müjdelere ne diyecekler? Meselâ, Tevbe sûresinin yüzüçüncü âyetinde meâlen, **(Önce îmâna gelenlerden, her fazîletde öne geçenlerden, hem Mekkeden gelen Muhâcirlerden, hem de Medînede bunları karşı-**

layıp yardım eden Ensârdan, önde olanlardan ve iyilikde bunların izinde gidenlerden Allahü teâlâ râzıdır. Hepsini sever. Onlar da, Allahü teâlâdan râzıdır. Allahü teâlâ, Onlara Cenneti hâzırladı. Cennetde sonsuz kalacaklardır) ve Hadîd sûresinin, onuncu âyetinde meâlen, (Mekke şehri alınmadan önce, din düşmanları ile harb edenler ve mallarını, Allah yolunda harc edenler ile, Mekke alındıktan sonra, bunları yapanlar, müsâvî, eşit değildir. Birinciler elbette dahâ yüksektir. Allahü teâlâ, hepsine Hüs-nâyı, ya'nî Cenneti söz verdi) buyuruldu. Mekke-i mükerreme şehri alınmadan ve alındıktan sonra harb edenler ve mallarını fedâ edenler Cennet ile müjdelenmiş olunca, mal fedâ etmekde ve cihâd-ı fî sebîlillahda ve muhâcir olmakda hepsinden önde olan Eshâbın büyükleri için acabâ ne denir? Bunların büyüklüklerinin derecesini kim anlıyabilir? Bu âyetdeki (müsâvî değildir) kelimesinin, hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk “radıyallahü anh” için geldiğini tefsîr kitâbları yazmaktadır. Çünkü, mal fedâ etmekde, cihâd etmekde, öncelerin öncesi odur. Feth sûresi, onsekizinci âyetinde meâlen, (Ağaç altında, sana söz veren mü'minlerden, Allahü teâlâ elbette râzıdır) buyuruldu. Muhyissünne imâm-ı Begavî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (Me'âlimü'ttenzîl) ismindeki tefsîr kitâbında, ma'nâ verirken diyor ki: Câbir bin Abdüllah “radıyallahü anh” dedi ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, (Ağaç altında benimle sözleşenlerden hiçbirisi Cehenneme girmez!) buyurdu. Bu sözleşmeye, (Bî'at-ür-rıdvân) denir. Çünkü, Allahü teâlâ, bunlardan râzıdır. [Bunlar, bindörtü yüz kişi idi. Yedinci senedeki Hayber gazâsından bir sene evvel, Hudeybiyede (Bî'at-ür-rıdvân) yapıldı ve sekizinci senede Mekke feth edildi.] Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîfde Cennet ile müjdelenen kimsede kâfir demek, küfre sebep olur ve en çirkin şeydir.

Beşinci önsöz — Hazret-i Ömerin “radıyallahü anh” kâğıd getirmeğe mâni' olması, emre uymamak değildi. Böyle şeyden, Allaha sığınırız! Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” vezîrleri, yardımcıları, en iyi ahlâk sâhibi idi. Bunlardan biri, hiç böyle saygısızlık yapar mı? Hattâ, bir kerre veyâ iki kerre sohbetde bulunmakla şereflenen en aşağı derecedeki Sahâbînin bile, hattâ îmân ile şereflenip, Ona ümmet olan herhangi bir kimsenin, Onun emrine uymaması düşünülemez. Muhâcirlerin ve Ensârın “radıyallahü teâlâ anhüm ecma'in” en büyüklerinden olan ve en kıymet verdiği yardımcıları bulunan büyükler için böyle şey düşünülebilir mi? Allahü teâlâ, insâf versin de, din büyüklerine, böyle kötü gözle bakmasınlar. Anlamadan, dinlemeden, ağızlarına gelenleri söylemesinler.

Hazret-i Ömerin “radıyallahü anh” maksadı, sormak, anlamak idi. Nitekim, (So-runuz) demişdi. Ya'nî kâğıdı elbette istiyorsa, getiriniz demek istedi. Eğer, istemiyorsa, bu nâzik zemânda, kendisini üzmiyelim demek idi. Çünkü, vahy ile ve emr olarak isteseydi, kâğıdı tekrâr ve ehemmiyet ile isterdi. Kendisine emr olunan şeyi yazdı. Peygamberin “aleyhisselâm” vahyi bildirmesi lâzımdır. Kâğıdı istemesi vahy ile, emr ile olmayıp, ictihâd ve arzû ile birşey yazacak ise, bu nâzik zemân, buna elverişli olur veyâ olmaz. Vefâtından sonra ümmeti ictihâd edecektir. Dînin temeli olan Kur'ân-ı kerîmden, ictihâd ile, emrler çıkaracaktır. Kendisi hayâtta iken ve vahy gelmekte iken, ümmeti ictihâd etmekde idi. Vefât edip, vahy kesilince, ilm sâhiblerinin ictihâd etmeleri elbet makbûl olur. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, kâğıdı tekrâr ve ehemmiyet ile istemedi. Hattâ, vaz geçdi. Böylece, vahy olmadığı anlaşıldı. Sayıklama olup olmadığını anlamak için, duraklamak, hiç yanlış bir iş değildir. Melekler, Âdem aleyhisselâmın niçin halife olduğunu merâk edip, anlamak istedi. Bekara sûresi, otuzuncu âyetinin, (Yâ Rabbi! Yer-yüzünde, fesâd çıkaracak ve kan dökecek olan kulları mı yaratacağsın? Biz, seni tesbîh ediyoruz, hamd ediyoruz. Seni her dürlü aybdan, kusûrdan takdîs ediyoruz dedi) meâl-i şerifi, bunu bildirmektedir. Bunun gibi, Zekeriyâ “aleyhisselâm”, kendisine, Yahyâ “aleyhissalâtü vesselâm” isminde bir oğul verileceği müjdelendiği zemân, Meryem sûresi, sekizinci âyetinin meâl-i şerifinde bildirildiği gibi, (Benim hiç çocuğum olur mu? Zevcem kırsırdır. Ben ise, ihtiyâr oldum) dedi. Meryem

“radiyallahü anhâ” da, Meryem sûresi, yirminci âyetinin meâl-i şerifinde bildirildiği gibi, **(Benim hiç çocuğum olur mu? Bir erkek ile bir araya gelmedim. Günâh da işlemedim)** dedi. Peygamber, melekler, büyükler, böyle sorup, suç sayılmayınca, hazret-i Ömerin “radiyallahü anh”, kâğıd getirmesini sorması, neden kusûr olsun? Neden kendini şübheli duruma düşürsün?

Altıncı önsöz — Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” Eshâb-ı kirâmına iyi gözle bakmamız lâzımdır. Asırların en iyisi, Onun “aleyhi ve alâ âlihissalâ-tü vesselâm” asrının olduğunu ve Peygamberlerden “salevâtullahi teâlâ aleyhim ecma’în” sonra, bütün insanların en iyisi, en yüksekinin, Eshâb-ı kirâm olduğunu bilmemiz lâzımdır. Böylece, asırların en iyisinde, Peygamberlerden başka, bütün insanların en iyisi olan Eshâb-ı kirâmın, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” vefât edince, yanlış, bozuk bir şeyde sözbirliği yapmıyacakları ve fâsıkları, kâfirleri, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” yerine geçirmeyecekleri anlaşılmış olur. Eshâb-ı kirâmın hepsi, insanların hepsinden, nasıl dahâ üstün olmaz ki, bu ümmetin bütün ümmetlerden dahâ üstün olduğunu, Kur’ân-ı kerîm bildirmektedir. Bu ümmetin en üstünü ise, onlardır. Hiç bir Velî, bir Sahâbînin derecesine yükselemez. O hâlde, biraz insâf etmeli ve iyi düşünmeli! Hazret-i Ömerin “radiyallahü anh” kâğıd getirilmesine mâni’ olması, küfr olsaydı, bu ümmetin en müttekîsi olduğu, Kur’ân-ı kerîmde bildirilen Ebû Bekr-i Sıddîk, bunu, yerine halîfe seçer mi idi? Muhâcirler ve Ensâr, onu söz birliği ile, halîfe yapar mı idi? Hâlbuki, Muhâcirleri ve Ensârı, Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde medh etmektedir. Hepsinden râzı olduğunu bildirmekte ve hepsine, Cenneti söz vermektedir. Bunlar, onu Peygamberin yerine geçirir mi idi? Bir kimse, Peygamber efendimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” Eshâbına iyi gözle bakarsa, böyle çirkin zan ve şübhelerden kurtulur. Sevmek için, hüsn-i zan etmek lâzımdır. Peygamber aleyhisselâmın sohbetine ve o sohbetde bulunanlara, iyi gözle bakılmazsa ve Allah göstermesin, kötülenirse, bu kötülük, o sohbetin ve o Eshâbın sâhibine gider. Hattâ, bu sâhibin sâhibine, [ya’nî Allahü teâlâyâ] gider. Bu hâlin çirkinliğini iyi düşünmek lâzımdır. Eshâb-ı kirâma kıymet vermiyen kimse, Allahü teâlânın Peygamberine inanamış olur denildi. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, Eshâb-ı kirâmın şânını anlatmak için, **(Onları seven, beni sevdiği için sever. Onlara düşmanlık eden, bana düşman olduğu için eder)** buyurdu. O hâlde, Eshâb-ı kirâmı sevmek, Onu sevmek demektir.

Bu altı önsöz anlaşılınca, bu gibi şübhelere meydân kalmaz. Hattâ çeşidli cevâblar te’min edilmiş olur. Bu önsözler, düşünmeğe bile lüzûm kalmadan insanı şübheden kurtarır. Zâten böyle şübhelerin bozuk olduğu aşîkârdır. Bu önsözler, bu şübhelerin bozukluğunu anlatmak için değil, meydânda olan hakîkati hâtırlatmak içindir. Bu fakîre göre, böyle şübheler şuna benzer ki, bir zekî kimse, ahmakların yanına gelip, önlerinde duran bir altının taş olduğunu, çeşidli yalanlarla isbât etse, o zevallılar, bu sözlerin yalan olduğunu anlamayıp, bozuk taraflarını meydâna çıkaramadıklarından, şübheye düşerler. Hattâ altını, taş sanırlar. Gördüklerini unuttur, hattâ buna inanmazlar. Zekî olan, açıkça gördüğüne inanıp, buna uymıyan sözlerin yanlış olduğunu anlar. Burada da, üç halffenin, hattâ Eshâb-ı kirâmın hepsinin “radiyallahü teâlâ anhüm ecma’în” büyüklüğünü, yüksekliğini, Kur’ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfler, güneş gibi meydâna çıkarmış, herkese göstermiştir. Yalan ve yaldızlı sözlerle, bu büyükleri kötülemeğe çalışmak, göz önündeki altını, taş olarak tanıtmâğa benzer. Yâ Rabbî! Bize doğru yolu gösterdikden sonra, kalblerimizi bu yoldan kaydırma! Bizlere acı! Merhameti bol ancak sensin!

Din büyüklerine, islâmın göz bebeklerine, acabâ niçin dil uzatıyor, bunları kötülüyorlar? Fâsık ve kâfir olduğu islâmîyyetde bildirilen kimselerden birini bile kötölemek, ibâdet ve fazîlet değildir ve insanı Cehennemden kurtaracak bir sebep değildir. O hâlde, dîne yardım edenlere ve islâmîyyeti koruyanlara dil uzatmanın hiç

fâidesi olur mu? Ebû Cehl ve Ebû Leheb gibi, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” büyük düşmanlarına sövmenin bile ibâdet olacağı, islâmiyyetde bildirilmemiştir. Belki, isimlerini anmayıp, vakt gayb etmemek dahâ uygundur.

Allahü teâlâ Feth sûresi son âyetinde meâlen, **(Onlar, birbirine, her zemân ve çok iyilik edicidir)** buyurdu. O hâlde, bu büyükleri birbirine düşman bilmek, kin taşıyorlardı sanmak, Kur’ân-ı kerîme inanmamak olur. Birbirlerine düşman olduklarını, kin taşıdıklarını söylemek, her iki tarafı da kötölemek, güvenlikden düşürmek olur. Peygamberlerden “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” sonra, insanların en kıymetlisi olanları, insanların en fenâsı yapmak olur. Asrın en iyisi, en kötüsü yapılmış olur. Çünkü, o asrın insanları, birbirine kin, düşmanlık taşıyorlarmış. İmânî olan, böyle söz söyler mi ve böyle birşey düşünür mü? Hazret-i Alfî “radiyallahü anh” medh etmek için üç halîfenin buna düşman olduklarını ve bunun da, üç halîfeye kin taşıdığını söylemek, her iki tarafı da kötölemek olur. Niçin birbirlerini sevmesinler? Bunların hiçbiri, halife olmağa özenmiyordu ki, bu yüzden düşman olsunlar. Ebû Bekr-i Siddîk, (Beni halîfelikten afv edin) ve Ömer-ül-Fârûk, (Satın almak istiyen olsa, bu hilâfeti, bir altına satarım) demiştir “radiyallahü teâlâ anhüm ecma’in”.

[İmâm-ı Rabbânî “rahmetullahi aleyh”, **(Redd-i Revâfid)** adındaki kitâbında bu yuruyor ki: Alî “radiyallahü anh”, Ebû Bekr-i Siddîkin halîfeliğini seve seve kabûl etmişti. Bunu herkes iyi bildiği için, (İstemiyerek kabûl etdi), demekden başka söz bulamadılar. Hâlbuki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” vefât edince, Eshâb-ı kirâm, definden önce, halife ta’yinine başladı. Bu işi vâcib, lâzım bildiler. Çünkü, Peygamber “sallallahü aleyhi ve sellem”, suçlulara, dînin emr etdiği cezânın verilmesini, savaşa hâzır bulunmağı ve hükûmetin yapacağı diğer şeyleri emr buyurmuştu. Bu vâcibleri yerine getirecek vekîlin seçilmesi vâcib idi. Bunun için, hazret-i Ebû Bekr “radiyallahü anh” kalkıp, (Muhammed aleyhisselâma ibâdet ediyorsanız biliniz ki, O vefât etdi. Allahü teâlâyâ ibâdet ediyorsanız, O ölmez, hayâtı sonsuzdur. Onun emrlerini yerine getirecek birini seçmelisiniz. Düşünün, bulun, seçin!) dedi. Herkes, doğru söylüyorsunuz dedi. Ömer “radiyallahü anh” hemen kalkıp: (Seni isteriz, yâ Ebâ Bekr!) dedi. Bulunanların hepsi, seni seçtik dedi. Ebû Bekr “radiyallahü anh”, sonra minbere çıkıp, etrâfa bakdı. Zübeyri göremiyorum. Onu çağırın, dedi. Zübeyr geldi. Ebû Bekr, Zübeyre (Müslimânlar beni halife seçti. Bunların söz birliğinden ayrılmak ister misin?) dedi. Zübeyr: (Ey Resûlün halîfesi! Bu söz birliğinden ayrı değilim) dedi. Elini uzatıp kabûl etdi. Ebû Bekr “radiyallahü anh”, sonra minbere çıkıp, etrâfa bakdı. Alfîyi göremedi. Çağırın dedi. Emîr gelince, ona da, böyle söyledi. O da: (Ayrılmam) deyip elini uzatarak müsâfeha ve kabûl buyurdu. Hazret-i Alî ve Zübeyr “radiyallahü anhümâ”, seçime geç geldikleri için halîfeden özr dilediler ve (Bize önce haber vermedikleri için gelmedik. Bunun için de üzüldük. İçimizde halife olmağa lâ-yık Ebû Bekr olduğunu görüyoruz. Çünkü, o, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” mağaradaki arkadaşıdır. En şerefliimiz, en iyimiz odur. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, içimizden onu imâm seçti. Arkasında nemâz kıldı) dediler. Hazret-i Ebû Bekr, halîfeliğe lâ-yık olmasaydı, hazret-i Alî “radiyallahü anh” onu istemez, benim hakkımdır derdi. Nitekim, hazret-i Mu’âviyenin “radiyallahü anh” halife olmasını kabûl etmedi. Kendisi halife olmak için uğraşdı. Hâlbuki, hazret-i Mu’âviyenin ordusu, kuvveti çok idi. Bu yüzden çok kimselerin ölmesine sebep oldu. Böylece güç durumda hakkını istediği hâlde, hakkı kendinde görseydi, hazret-i Ebû Bekrden istemesi dahâ kolay idi. Seçilmesini ister ve hemen seçilirdi. Alî “radiyallahü anh”, Ebû Bekri “radiyallahü anh” seçtiğini bildirip bî’at ettikten sonra, minberin önünde oturdu. Sonraki konuşmalarda, halîfenin suallerine te’sîrli cevâblar vererek halîfeyi destekledi.

Söfiyye-i aliyyenin büyüklerinden ve reislerinden olan, gavs-i a’zam, seyyid Ab-

dülkâdir-i Geylânî “kuddise sirruh”, talebesine ve bütün gençliğe, dîn-i islâmı öğretmek ve i’tikâdlarını düzeltmek için yazdığı, (**Gunyet-üt-tâlibîn**) isimindeki kitabının, Mısırda [1322] senesi baskısı, seksendördüncü ve türkçe tercemesinin İstanbulda [1303] baskısı yüzondördüncü sahîfelerinden başlayarak buyuruyor ki:

(Ehl-i sünnete göre, Muhammed aleyhisselâmın ümmeti, başka Peygamberlerin ümmetlerinden dahâ üstündür. Bu ümmetin de üstünü, Ona îmân ederek mu-bârek yüzünü görmekle şereflenen Eshâb-ı kirâmdır ki, hepsi Ona tâbi’ olmuş, Onun için harb etmiş, Onun uğruna cânlarını, mallarını fedâ etmiştir. Onun emrini yapmak, birinci vazîfeleri olmuş, herşeyde Onun yardımcısı olmuşlardır. Bu Eshâbın da en üstünü Hudeybiyede, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” ile bî’at edip, Onun için ölmeğe hâzır olduklarını söz veren kahramanlardır. Bunlar, bindört yüz kişi idi. Bunların da en üstünü, Bedr muhârebesinde bulunanlardır ki, bunlar Tâlûtun askeri gibi üçyüzonuç kişi idi. [İmâm-ı Rabbânî (**Mektûbât**)ının birinci cüz’ünde de üçyüzonuç mektûb vardır.] Bunların da üstünü, ilk müslimân olan kırk kişidir ki, kırkıncısı, Ömer “radiyallahü anh”, bunların otuzdördü erkek, altısı kadındır. Bunların da üstünü (**Aşere-i mübeşşere**), ya’nî Cennete girecekleri müjdelenen on kişidir. Bunlar, Ebû Bekr, Ömer, Osmân, Alî, Talha, Zübeyr bin Avvâm, Abdürrahmân bin Avf, Sa’d ibni Ebî Vakkâs, Sa’id bin Zeyd, Ebû Ubeyde bin Cerrâhdîr. Bunların da üstünü Hulefâ-i râşidîn, ya’nî dört halife olup, bunların da üstünü Ebû Bekr, sonra Ömer, ondan sonra Osmân, ondan sonra Alîdir “radiyallahü anhüm ecma’în”. Bu dördünden hazret-i Ebû Bekr, iki sene dört ay, hazret-i Ömer on sene, hazret-i Osmân oniki sene, hazret-i Alî altı sene Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” halîfesi oldu “radiyallahü anhüm”. Bundan sonra, hazret-i Mu’âviye “radiyallahü anh” ondokuz sene ve birkaç ay halife oldu. Ömer “radiyallahü anh”, dahâ önce, bunu Şâma vâlf ta’yîn etmişti. Orada yirmi sene vâflık etmişti. Dördünün hilâfeti, bütün Sahâbenin arzusu ve oy birliği ile ve her birinin, zemânının en üstünü olması ile idi. Zor ile, kuvvet ile ve kendinden dahâ üstün olanın hakkını almak sûreti ile değildi. Ebû Bekr-i Sıddîk, Muhâcirlerin ve Ensârın söz birliği ile halife oldu. Şöyle ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” vefât edince, Ensâr-ı kirâm, sizden bir emîr, bizden bir emîr olsun demişdi. Ömer “radiyallahü anh” ayağa kalkıp, ey Ensâr! Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” Ebû Bekre, (**Eshâbıma imâm ol!**) diye emr buyurduğunu unuttunuz mu? deyince, biliyoruz ya Ömer, dediler. Hazret-i Ömer, devâm ederek, içinizde Ebû Bekrden üstünü var mı? dedi. Ensârın hepsi, kendimizi Ebû Bekrden üstün sanmaktan Allahü teâlâyâ sığınırız, dedi. Hazret-i Ömer “radiyallahü anh”: Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” ta’yîn ettiği makâmdan Ebû Bekri azl etmeği hanginiz hoş görür, deyince, bütün Ensâr, hiçbirimiz hoş görmeyiz. Onu azl etmekden Allahü teâlâyâ sığınırız, dediler. Muhâcirler ile elbirliği yaparak Ebû Bekri halife yaptılar. Hazret-i Alî ve Zübeyr “radiyallahü anhümâ” da, sonra oraya geldi. İkisi de halîfeyi kabûl etdi. Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîk “radiyallahü anh”, üç def’a ayağa kalkıp, (Beni halife kabûl etmekden vaz geçeniniz var mı?) dedi. Önde duranlar arasında bulunan Alî “radiyallahü anh”, ayağa kalkıp, (Hiçbirimiz vaz geçmeyiz. Vaz geçmeyi hiçbir zemân hâtırımızdan geçirmeyeceğiz. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” seni, hepimizin önüne geçirdi. Kim, seni geriye çekebilir?) buyurdu. Hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîkın “radiyallahü anh” halife olmasını istiyerek, en te’sîrli söz söyliyenin Alî “radiyallahü anh” olduğunu kuvvetli, sağlam haberlerle anlamış bulunuyoruz. Meselâ, Deve vak’asından sonra, Abdûllah bin Kevâ’, hazret-i Alîye “radiyallahü anh” gelip, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” hilâfet için, sana birşey söylemedi mi? dedikde: Biz, önce dindeki vazîfemize bakarız. Dînin direği ise nemâzdır. Allahü teâlânın ve Resûlünün “sallallahü aleyhi ve sellem”, dinde, bizden beğendikleri şeyleri, dünyâlık olarak beğenir, seçeriz. Bunun için Ebû Bekri “radiyallahü anh” halife yaptık, buyurdu. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” son günlerinde, hasta iken, nemâz kıldırmak için, Ebû

Bekr-i Sıddîkî “radıyallahü anh” kendi yerine imâm yapmışdı. Bilâl-i Habeşî “radıyallahü anh” her ezân okuduğunda, **(Ebû Bekre söyleyiniz, nâsa imâm olsun!)** buyururdu. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, kendinden sonra, hazret-i Ebû Bekrin halîfe olmağa, herkesden dahâ lâıyk olduğunu gösteren ve Ömer, Osmân ve Alîden “radıyallahü anhüm” her birinin de, kendi zemânlarındaki insanlardan, hilâfete en lâıyk olduklarını bildiren çok şeyler söylemişdir.

Abdülkâdir-i Geylânî “kuddise sirruh”, kitâbında, Ebû Bekr, Ömer, Osmân, Alî ve Hasenin “radıyallahü anhüm” üstünlüklerini gösteren hadîs-i şerifleri ve hilâfetlerini uzun uzadıya bildirdikten sonra, diyor ki: İmâm-ı Alî “radıyallahü anh” şehîd olunca, imâm-ı Hasen “radıyallahü anh” müslimân kanı dökülmemesi ve râhat etmeleri için hilâfeti bırakmak istedi. Mu’âviyeye “radıyallahü anh” teslîm eyledi. Onun emrlerine tâbî’ oldu. O günden i’tibâren Mu’âviyenin “radıyallahü anh” hilâfeti hak ve sahîh oldu. Bu sûretle, Server-i âlemin “sallallahü aleyhi ve sellem” haber vermiş olduğu, **(Bu benim oğlum seyyiddir. Ya’nî büyükdür. Allahü teâlâ, onun ile, mü’minlerden, iki büyük fırka arasını bulur. Ya’nî barışdırır)**, hadîs-i şerifinin ma’nâsı meydâna çıkdı. Görülüyor ki, imâm-ı Hasenin “radıyallahü anh” tâbî’ olması ile, Mu’âviye “radıyallahü anh”, islâmiyyete uygun halîfe olmuştur. Böylece, müslimânlar arasındaki bütün anlaşmazlık sona ermişdir. Tâbi’în ve Tebe-i Tâbi’în ve dünyadaki bütün müslimânlar “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’in”, Mu’âviyeyi “radıyallahü anh” halîfe olarak tanımışdır. Server-i âlem “sallallahü aleyhi ve sellem”, Mu’âviyeye “radıyallahü anh”, **(Halîfe olduğun zemân, yumuşak ol veyâ güzel idâre et!)** buyurdıkları gibi, diğerk bir hadîs-i şerifde, **(İslâmiyyet değirmeni, otuzbeş sene veyâhud otuzyedı sene devâm edecektir)** buyurmuştur. Peygamber efendimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” çarh, ya’nî dolab buyurmasının sebebi, dindeki kuvveti ve sağlamlığı bildirmek içindir. Bu müddetin otuz senesi dört halîfe ve imâm-ı Hasen ile “radıyallahü anhüm” temâmlandıktan sonra, geri kalan beş veyâ yedi senesi, Mu’âviyenin “radıyallahü anh” hilâfeti zemânıdır. Abdülkâdir-i Geylânînin “kuddise sirruh” sözü burada temâm oldu.

(Mevâhib-i ledünniyye) ikinci cildinde, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” gelecekte olacak şeylerden verdiği haberleri bildirirken diyor ki: İbni Asâkir bildiriyor ki: Resûlullah, Mu’âviyeye, **(Benden sonra, ümmetimin üzerine hâkim olursun. O zemân, iyilere iyilik et. Kötülük yapanları da, afv eyle!)** buyurdu. Yine İbni Asâkir bildiriyor ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Mu’âviye, hiç mağlûb olmaz)** buyurmuştur. Alî “radıyallahü anh”, Sıffîn muhârebesinde, bu hadîs-i şerif hâtırına gelseydi, Mu’âviye ile harb etmezdim, demiştir. [Hazret-i Mu’âviye “radıyallahü teâlâ anh” için Allâme Abdül’azîz Ferhârevî Hindînin “rahmetullahi aleyh” arabî **(En-nâhiyetü an ta’nı emîr-il-mü’minîn Mu’âviyete)** kitâbında geniş bilgi vardır. **(En-nâhiye)** kitâbı, Hakîkat Kitâbevi tarafından yeniden tab’ edilmiştir.]

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, hazret-i Haseni “radıyallahü anh” göstererek: **(Biliniz ki, benim şu oğlum seyyiddir. Allahü teâlâ, yakın zemânda, müslimânlardan iki büyük askeri, bu oğlum sebebi ile, barışdırır)** buyurdu. Alî “radıyallahü anh” şehîd olunca, kırkbinden ziyâde kimse, hazret-i Haseni “radıyallahü anh” halîfe yaptı. İrâkda ve Horâsânda, yedi ay, halîfe oldu. Sonra, büyük bir ordu ile, Mu’âviyenin “radıyallahü anh” üstüne yürüdü. İki ordu karşılaşıncı, hazret-i Hasen “radıyallahü anh”, iki taraftan birinin çoğu ölmeyince, diğerk tarafın gâlib olamayacağını düşünerek, müslimânların kanı dökülmemesi için, hazret-i Mu’âviyeye “radıyallahü teâlâ anh” mektûb yazdı. Ba’zı şartlarla, hilâfeti ona bıraktı.

İmâm-ı Beyhekî diyor ki, Alî “radıyallahü anh” buyurdu ki, Resûlullahdan “sallallahü aleyhi ve sellem” işitdim, buyurdu ki: **(Ümmetimdenden ba’zı kimseler meydâna çıkacak, Eshâbımı kötülüyeceklerdir. Bunlar, müslimânlıktan ayrılacaklardır).** **(Mevâhib-i ledünniyye)** nin yazısı burada temâm oldu.]

Hazret-i Alînin “radiyallahü anh” hazret-i Mu’âviye “radiyallahü anh” ile muhârebe etmesi [târîhcilerin sandığı gibi] halîfelik için değildi. Bâgî ile [itâ’at etmeyenler ile] muhârebe etmek farz olduğu için idi. İsyânı basdırmak içindi. Hucürât sûresi, dokuzuncu âyetinde meâlen, **(İsyân edenler ile harb edip, bunları itâ’ate getirin!)** buyuruldu. Bununla berâber, isyânlarının şer’î sebebi olduğu için ve herbiri icthâd sâhibi âlimler oldukları için, yanlış icthâd etdikleri hâlde bile, hiçbirine dil uzatılmaz “radiyallahü teâlâ anhüm ecma’în”. Fâsık ve kâfir denilemez. Hazret-i Alî “radiyallahü anh” âsîler için “radiyallahü teâlâ anhüm ecma’în”, (Kardeşlerimiz bize âsî oldu. Bunlar, kâfir veyâ fâsık değildir. Çünkü, Kur’ân-ı kerîmden anladıklarını yapıyorlar) dedi. [Ofset baskısı yapılarak İstanbulda neşr edilen **(Minhat-ül-vehbiyye)** ve **(Ulemâ’ül-müslimîn vel-vehhâbiyyûn)** isimlerindeki iki arabî kitâbda icthâd üzerinde geniş bilgi verilmiştir.]

İmâm-ı Şâfi’î “rahmetullahi aleyh” buyurdu ki, (Allahü teâlâ, ellerimizi, bu kanlara bulaşmaktan koruduğu gibi, biz de, dilimizi tutup, bulaştırmıyalım!). Ömer bin Abdül’azîz de “rahmetullahi aleyh” böyle söylemiştir.

Yâ Rabbî! Bizi ve bizden önce gelen din kardeşlerimizi afv eyle! Mahlûkların en kıymetlisi olan, Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâma ve temiz olan Âline ve Eshâbının hepsine “rıdvânullahi aleyhim ecma’în” bizlerden kıyâmete kadar düâ ve selâmlar olsun! Âmîn.

[**TENBİH:** Ehl-i sünnet âlimleri, Eshâb-ı kirâm hakkında, müslimânlara nasîhat olarak pek çok kitâb yazdılar. Bu kitâblardan otuzikisinin isimleri ve yazarları, **(Mektûbât Tercemesi)** kitâbının sekseninci mektûbunun sonunda bildirilmiştir.]

24 — BEŞİNCİ CİLD, 36. cı MEKTÛB

Eshâb-ı kirâm arasındaki muhârebeler icthâd yüzünden idi. Döğüşenler de, birbirini çok seviyordu. Ananın, babanın çocuğunu döğmesi gibi idi.

Ehl-i sünnet âlimlerinin, Eshâb-ı kirâmın büyüklüğünü, üstünlüğünü bildiren sözlerini, yazılarını, kitâbımızın birkaç yerinde açıkladık. Kayyûm-i rabbânî, Muhammed Ma’sûm-i Fârûkî Serhendî “rahmetullahi aleyh” **(Mektûbât)**ının ikinci cildi, otuzaltıncı mektûbunda, sekizinci sülâlin cevâbında buyuruyor ki:

Tepeden tırnağa kadar rahmet olan hazret-i Alî “kerremallahü teâlâ vecheh”, hâşâ ve kellâ, bir müslimâna bile la’net etmedi. Nerde kaldı ki, Peygamber efendimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” Eshâbına ve hele çok kerre hayr düâ ettiği hazret-i Mu’âviyeye “radiyallahü anh” la’net etmiş olsun. Hazret-i Alî, hazret-i Mu’âviye ve yanında bulunanlar için (Kardeşlerimiz, bize uymadı. Kâfir ve fâsık değildirler. İctihâdları ile hareket etdiler. Bu sözü, onlara küfrü ve fısıkı yaklaştırmamakdadır. O hâlde, hiç la’net eder mi? Hiç beddüâ eder mi? İslâm dîninde, hiç kimseye, hattâ frenk kâfirlerine bile la’net etmek, ibâdet değildir. Beş vakt nemâzdan sonra, düâ etmek lâzım iken, kendi düşmanlığı için, düâ yerine, beddüâ eder mi? Tesavvufdaki fenâ derecelerinin en yükseğine ve itmînânın sonuna ulaşmış ve şahsî arzûlarından geçmiş olan hazret-i Alînin nefsinin, kendi nefsi-ı emmâreleri gibi kin ile, inâd ile, düşmanlıkla dolu mu sanıyorlar? O çok yüksek zâta, böyle bir bühtânda, böyle alçak bir iftirâda bulunuyorlar. Hazret-i Alî, Fenâ-fillâh ve muhabbet-i Resûlillah makâmlarının en son derecesine ulaşmış, cânını, malını, Onun “sallallahü aleyhi ve sellem” yoluna fedâ etmiştir. Niçin, bu düâ zemânında, her iki cihânın sultânı olan Peygamber efendimize, envâ-ı ezâ ve cefâ yapan, Allahü teâlânın ve Resûlünün “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” düşmanlarını söyleyip, onlara la’net etmesin de, kendi düşmanlarına la’net etsin? Hâlbuki, hazret-i Alînin (İctihâdları ile hareket etdiler) sözü, onlara düşman olmadığını gösteriyor.

İşin içi, özü şöyledir ki, bu muhârebeler, bu çarpışmalar düşmanlıkla, kin gütmekle olmadı. Hep, icthâd ile, din bilgisi ile oldu. Bunun için, ayblamanın yeri yoktur. Nerde kaldı ki, bed düâ, ve la'net edilsin. Bir kimseyi kötölemek, ona la'net etmek ibâdet olsaydı, İblîs-i la'îne, Ebû Cehle, Ebû Lehebe ve Peygamber efendimizi “sallallahü aleyhi ve sellem” inciten, Ona cefâ ve ezâ eden ve bu hak olan dîne, düşmanlıklar, ihânetler, huyânetler yapan, Kureyşin azılı kâfirlerine la'net etmek, islâmın îcâblarından olurdu. Düşmanlara la'net etmek emr edilmeyince, dostlara la'net sevâb olur mu? Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Bir kimse, şeytâna la'net ederse, ben zâten mel'ûn oldum. Bu la'netin bana zararlı olmaz der. Yâ Rabbî! Beni şeytândan koru derse, eyvâh bel kemiğimi kırdım der).** Bir başka hadîs-i şerîfde, **(Şeytâna sögmeyiniz! Şerrinden, Allahü teâlâyâ sığınınız)** buyuruldu. Bundan anlaşılıyor ki, bu gibi sözler, hazret-i Alîye iftirâdır. Onu kötölemektir. Bundan başka, hazret-i Mu'âviye, hazret-i Alîye ve hazret-i Hase-ne ve Hüseyne ve diğerlerine “radiyallahü anhüm ecma'în” la'net etmeğe başladı demek de, Mu'âviye hazretlerine iftirâ olur. Birbirlerine, aslâ bed düâ, la'net etmediler. Ehl-i sünnet vel-cemâ'at mezhebi şöyledir ki, Mu'âviyeye “radiyallahü anh” dil uzatmak câiz değildir. Bu söz, ona bir iftirâdır. Hem bunu bildiren, doğru bir haber de yoktur. Târîhciler söylüyor ise, bunların sözü, nasıl sened olabilir? Dînin temel bilgileri, târîhcilerin sözleri üzerine kurulamaz. Burada, imâm-ı a'zam Ebû Hanifenin ve onun eshâbının sözlerine bakılır. Târîhcilerin sözlerine ve Keşşâf tefsîrinde yazılı olan haberlere bakılmaz. Keşşâfda, hazret-i Alînin ve hazret-i Mu'âviyenin isimleri geçmiyor. Bu iki din büyüğünün birbirine la'net ettiğini gösteren bir işâret bile yoktur. Bununla berâber **(Keşşâf)**daki o yazılar doğrudur. Ehl-i sünnetin bildirdiğine uymıyan birşey yoktur ki, iyi ma'nâ çıkarmağa çalışmak lâzım gelsin. Evet, Emevî halifeleri, minberlerde, Ehl-i beyte yıllarca la'net etdirdi. Ömer bin Abdül'azîz “rahmetullahi aleyh” buna son verdi. Allahü teâlâ, bizim tarafımızdan, ona bol bol mükâfât versin! Fekat, Mu'âviye de “radiyallahü anh” Emevî halifelerinden ise de, ona dokunulamaz. Eğer, hazret-i Mu'âviye “radiyallahü teâlâ anh” sögölürse, kötülenirse bu ayrılıkla ve muhârebelerde, onunla birlik olan, çok sayıda Eshâb-ı kirâm, hattâ aşere-i mübeşşereden birkaçı da mel'ûn olur. Bu din büyüklerine dil uzatmak, onlardan bize gelmiş olan din bilgilerinin bozmağa sebep olur. Hiçbir müslimân, bunu uygun görmez ve kabûl etmez.

Ba'zıları, üç halifeyi ve hazret-i Mu'âviyeyi ve icthâdda ona uyanları “radiyallahü teâlâ anhüm ecma'în” kötülüyor, bunlara sögüyor, Peygamber efendimizden sonra “sallallahü aleyhi ve sellem”, birkaçından başka, Eshâb-ı kirâmın hepsi mürted oldu diyorlar. Ehl-i sünnet vel-cemâ'at mezhebine göre, Eshâb-ı kirâmın hepsine, iyilikden başka birşey söylenmez. Hiçbiri fenâ, kötü değildir. İmâm-ı Yahyâ bin Şeref Nevevî, **(Müslim)** hadîslerini açıklarken buyuruyor ki, o muhârebelerde, Eshâb-ı kirâm üçe ayrılmıştı: Bir kısmının icthâdı, hazret-i Alînin icthâdına uygun oldu. Bunlara kendi icthâdlarına uygun yol tutmak vâcib oldu. Bunlar, hazret-i Alîye “radiyallahü anhüm” yardım etdi. Eshâb-ı kirâmın ikinci kısmı, icthâdda, doğru olanı ayıramadı. Bunların, kimseye karışmaması vâcib oldu. Üçüncü kısmın icthâdı, hazret-i Alîye karşı gelenlerin icthâdları gibi oldu. Bu icthâdda olanların karşı tarafa yardım etmesi lâzım oldu. Demek ki, her biri, kendi icthâdına uygun iş yaptı. Bunun için hiçbirini ayblamak doğru değildir. Bununla berâber, hazret-i Alî ve onun icthâdında olup, ona uyanlar, icthâdda doğruyu bulmuşlardı. Karşılarındakiler, icthâdda yanılmışlardı. Fekat, icthâdda yanılma olduğu için, kötülenemez. Yanılanlar bir sevâb aldı. Doğruyu bulanlar, on sevâb aldı. Yanıldılar demek bile, doğru değildir. Yanılanları da iyilikle anmak lâzımdır. Demek ki, Mu'âviyeyi “radiyallahü anh” sevmiyen, ona la'net eden bir kimse, bütün Eshâbı iyi bilip sevse de, Ehl-i sünnet vel-cemâ'atden olamaz. Böyle kimseyi, Şî'iler de sevmez. Bu kimse, Ehl-i sünnet olmadığı gibi, Şî'î de değildir. Üçüncü bir

mezhebden olur. Otuzaltıncı mektûbdan terceme, burada temâm oldu.

[Eshâb-ı kirâm “radiyallahü teâlâ anhüm ecma’în” arasındaki ayrılıkları iyi ve doğru anlamak için, güvenilen ve herşeyi açık ve ayrı ayrı anlatan i’tikâd kitâb-larını okumalıdır. Sonradan yazılan târihlere, birbirini tutmayan çürük sözlere, böyle olan ansiklopedilere, gazetelere aldanmamalıdır!

Ne kadar şaşılır ki, Cevdet Pâşa (**Kıyas-ı Enbiyâ**) kitâbında, (Hazret-i Alî, kendi hükûmetinin za’iflediğini, Mu’âviyenin kuvvetinin arttığını görünce, müte’essir olarak, elem çekerek, Mu’âviyeye ve ayrıca altı kişiye bed düâ etmeğe başladı. Mu’âviye, bunu işitince, o da Alîye ve ibni Abbâsa ve Hasen, Hüseyne bed düâ etmeğe başladı) diyor. Deve ve Sıffîn vak’alarını anlatırken de Eshâb-ı kirâmdan “aleyhimürrıdvân” birkaçı için şânlarına yakışmayan kelimeler kullanıyor. Şemseddîn Sâmî de (**Kâmûs-ül-a’lâm**) kitâbında, hazret-i Mu’âviye ve ba’zı Sahâbî için, müslimânın söyleyemeyeceği cümleler yazarak, saygısızlık göstermektedir. Bunun, böyle saygısızlık göstermesine, pek de şaşılmaz. Çünkü bu, (**Toprak**) ismindeki kitâbında, Allahü teâlâyâ karşı da saygısızlık gösteriyor. Hâlık-ı teâlâyı, esîr, madde derekesine düşürmekten çekinmiyor. Fekat, Cevdet Pâşanın pek safcasına, Abbâsî târihlerine, mezhebsizlerin kitâblarına aldanması, insanı hayrete düşürmektedir. Çünkü, onun (**Kıyas-ı Enbiyâ**)sı, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” hayâtını ve islâm târihini, geniş ve açık yazan, doğru olarak tanınan, güvenilir, kıymetli bir kitâbdır. İslâm târihini öğrenmek isteyenlere, tavsiye edilecek kitâbların önünde gelmektedir. Eshâb-ı kirâm “aleyhimürrıdvân” arasındaki muhâbebele-ri, bunların sebeblerini de insâflı ve doğru yazmaktadır. Meselâ dörtüztuzsekizinci (438) sahîfede diyor ki: (İrtidâd tehlikesi birdenbire büyüdü. Her tarafı dehşet bürüdü. Yemendeki ve başka yerlerdeki me’mûrlar geri gelmeğe, kara haberler getirmeğe başladılar. Müslimânlar karanlık gecede yağmura tutulmuş koyun sürüsü gibi şaşkına döndü. Mürtedlerin sayısı yanında müslimânlar pek az idi. Fekat, Resûlullahın halîfesi, zemân-ı se’âdetdeki gelişmeyi hiç değışdirmemeğe ve Resûlullahın niyetlerini yerine getirmeğe kararlı idi. Mürtedlerle muhâbebeyi göze aldı. Her tarafa birlikler gönderdi. Medîneye hücumâ hâzırlanan düşman üzerine, gece bir şiddetli çıkış yaparak, sabâha kadar savaştı. Hepsini dağıtdı. Yanındaki askerlerle birlikde, uzaktaki mürtedlerle muhâbebeye gitmek üzere devesine bindi. Fekat, hazret-i Alî “radiyallahü anh”, halîfenin devesinin yularını tutup, ey Resûlün halîfesi! Nereye gidiyorsun? Sana Resûlullahın Uhud muhâbebesinde söylediğini söylerim. O gün sana, (**Kılıcını kımına sok! Ölümünle bizi yakma!**) buyurmuşdu. Vallahi, sana bir hâl olur ise, müslimânlar, senden sonra düzen bulmaz dedi. Eshâb-ı kirâmın hepsi, hazret-i Alîyi “radiyallahü teâlâ anhüm ecma’în” tasdik etdi. Halîfe hazretleri Medîne-i münevvereye döndü.

Halîfe seçilmesindeki sert konuşmalarından hemen sonra, birbirlerine karşı olan sevgilerine bakınız! Kimseye boyun eğmeyen, halîfe seçimine çağrılmadı diye, hazret-i Ebû Bekre oy vermesini gecikdiren, Allahın arslanı, hazret-i Alî “radiyallahü teâlâ anhüm ecma’în” şimdi onun muhâbebeye gitmesini önlüyor. Eğer, kalbinde ona karşı ufak bir kırıklık olsaydı, halîfe harbe gitsin de, ona birşey olursa, yerine ben geçerim diye düşünür, hiç olmazsa, gitmesine karışmazdı.

Hazret-i Sıddîk gibi, din uğrunda, aslâ cânını esirgemeyen bir zâtın da, cihâd gibi mühim bir ibâdete başlarken, hiç kimsenin sözü ile, bundan vaz geçmeyeceği meydânda iken, niyyetinden dönmesi, ancak hazret-i Alînin fikrinin ve sözünün doğru olduğuna güvenmesinden ve ona uymasından ileri geldiği şübhesizdir. Hepsinin düşüncesinin ve konuşmasının, hep islâm dînine hizmet niyyeti ile olduğu, buradan da anlaşılmalıdır “radiyallahü teâlâ anhüm ecma’în”.

Eshâb-ı kirâmdan “radiyallahü teâlâ anhüm ecma’în” birkaçının dünyâyâ düşkün olduğunu sanan ve yazan sapıklar, onların böyle davranmalarına dikkat etse-lerdi, bu büyük zâtlara karşı, kötü zanda bulunmak günâhından kurtulurlardı).

Abbâsî târîhcileri, sultânların gözüne girmek, mal ve mevki' elde etmek için vak'aları değışdirmekden, hâdiseleri yanlış yazmaktan çekinmemiş, Emevîleri insâfsızca kötölemeye koyulmuşlardı. Abbâsî halîfeleri, Emevîlere düşman olduğundan, târîhcileri de, dünyâlık ele geçirmek için, ilmi, siyâsete kurbân etmişlerdir. Os-mânîliler, zemân bakımından, Abbâsîlere dahâ yakın, toprak bakımından da, komşu olduğundan, câhil târîhciler, Abbâsî târîhlerini olduğu gibi terceme etmiş, Cevdet pâşa bile, bu te'sîrden kendini kurtaramamışdır. Bir yandan târîhciler, bir yandan da, şâh İsmâ'îlin bozguna uğrıyan ordusunun döküntüsü olup, tekkelere sığınan kızılbaşlar, türk milletine, Eshâb-ı kirâmın düşmanlığını bulaşdırdı. Yal-nız, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarından, işin doğrusunu öğrenenler, bu felâket-den kurtulabildi. Allahü teâlâ, doğru yolda bulunanların yardımcısı olsun! Âmîn.

(Merec-ül-bahreyn)de diyor ki, hakîm Alî Tirmizî buyurdu ki, (Yaşım ilerledik-çe, ilmim, amelim ve mücâhedem arttığı hâlde, gençliğimde kavuşmuş olduğum nûrları, te'sîrleri kendimde bulamaz oldum. Sebebinin bir dürlü anlıyamadım. Gençlik zemânım, Resûlullahın zemânına dahâ yakın olduğu için, o zemândaki hâ-lin dahâ üstün olduğu, kalbime ilhâm edildi). O zemâna yakın zemânlar böyle kıy-metli olunca, o zemânın kendinin ne kadar çok kıymetli olduğunu anlamalıdır. Bu-nun içindir ki, **(Kût-ül-kulûb)**da, (Resûlullahın o mübarek cemâlini bir kerre gör-mek ve biraz huzûrunda oturmak, insanı öyle şeylere kavuşdurur ki, başka zemân-larda yapılan halvetlerle ve erba'înlerle, ya'nî kırk gün riyâzet çekmekle, bunlar elde edilemezler) buyurulmaktadır. Başka zemânlarda yetişen büyük Velîler de, Resûlullahın ma'nevî sohbetinde bulunup, feyz almakla yükselmişlerdir].

25 — İKİNCİ CİLD, 99. cu MEKTÛB

Bu mektûb, seyyid Muhammed Nu'mâna "rahmetullahi teâlâ aleyh" yazılmış olup, ba'zı Evliyâ, tesavvuf yolunda ilerlerken, kendilerini, Eshâb-ı kirâmın ma-kâmında görüyor. Bunu açıklamakda ve dünyâda Peygamberlere çok derd ve belâ gelmesinin sebebinin bildirmekte ve adem, Fenâ ve Bekâyı anlatmaktadır:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği kullarına selâm olsun!

Süâl: Sâlik, tesavvuf yolunda yükselirken, ba'zan kendisini, kendinden yüksek olduklarında söz birliği olan Eshâb-ı kirâmın makâmında görüyor. Hattâ, ekseri-yâ Peygamberlerin makâmlarında görüyor. Bu nasıl olur? Ba'zı kimseler, bu sâ-likin o makâmın sâhiblerinin derecesinde olduğunu söylediğini sanıyor. Bunun için, bu sözüne inanmıyorlar. Hattâ, ona dil uzatıyorlar. Bunun sebebi nedir?

Cevâb: Aşağı derecedeki insanların, yükseklerin makâmına çıkması, fakîrlerin zenginler kapısına ve ihsân sâhiblerinin evlerine giderek, onlardan ihtiyâclarını di-lemelerine, ni'metlerine kavuşmalarına benzer. Bunların, o makâma çıkmasını, ma-kâm sâhibleri ile müsâvî olmak sananlar, câhillik etmiş olur. Bu yükselmeleri, ba'zan o makâmı göremek için özenmeleri içindir. Dünyâda sultânların ve beğlerin serây-larını, köşklerini seyretmeğe gitmek gibidir. Bu gibileri, sultânlarla, beğlerle mü-sâvî oldu sanmak, ahmaklık olur. Hizmetciler, efendilerine hizmet etmek için, hu-sûsî odalarına kadar girer. Süpürmek için, temizlik için sultânın yanına yaklaşır.

Mısra':

Derd sâhiblerine her yandan gelir belâ...

Ba'zıları, bir zevallıyı ayblamak ve kötölemek için, behâne arar. Allahü teâlâ, böyle kimselere insâf versin! Bir garîb dervîşi iftirâdan, lâfdan korumak için se-beb aramaları lâzım gelirdi. Bir müslimânın ırzını, şerefini korumak için, çalışma-ları îcâb ederdi. Bu makâmlara yükselen sâliklere dil uzatanlar, iki dürlü olabilir:

Bu sâlik, o makâmın sâhibine müsâvî olduğunu sanıyor derlerse, bu sâliki kâ-fir ve zındık bilmiş olurlar. Çünkü bir kimse, kendini Peygamberler ile berâber bi-

lirse, kâfir olur. Şeyhaynın [ya'nî Ebû Bekrin ve Ömerin] “aleyhimürrıdvân” bütün müslimânlardan üstün olduğunu Sahâbe ve Tâbi'în sözbirliği ile bildirdi. Bu sözbirliğini, din imâmlarımız, kitâblarında yazmaktadır. Bunlardan biri, imâm-ı Şâfi'îdir “rahmetullahi aleyh”. Hattâ Sahâbe-i kirâmın hepsi, sonra gelen müslimânların hepsinden dahâ üstündür. Çünkü, insanların en iyisinin sohbetinin üstünlüğüne benzeyen hiçbir üstünlük olamaz. Eshâb-ı kirâmın, islâmiyyetin za'if olduğu ve müslimânların az olduğu o zemânda, dîni kuvvetlendirmek için ve Peygamberlerin efendisine “aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” yardım etmek için yaptığı ufak bir hareketine, o kadar sevâb verilir ki, başkaları, bütün ömrünü, sıkı riyâzetle ve ağır mücâhedelerle ve ibâdetlerle geçirse, o kadar sevâb alamaz. Bunun için Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Ümmetinden herhangi biri, Uhud dağı kadar altın sadaka verse, Eshâbımın bir müd arpa sadakasına verilen sevâba kavuşamaz).** [Müd, iki rıtlıdır. (Rıtl) yüzotuz dirhem-i şer'îdir. Bir (dirhem-i şer'î) 3.36 gr.dır. Bir (Müd) sekizyüzyetmişbeş gram ağırlığında bir ağırlık birimidir.]

Ebû Bekr-i Sıddîkın “radiyallahü anh”, bu ümmetin en üstünü olmasının sebebi, îmâna gelmekte, malının çoğunu ve cânını fedâ etmekte ve her dürlü hizmetde, başkalarının önünde bulunmasıdır. Hadîf sûresinin onuncu âyetinde meâlen, **(Mekke-i mükerrerinin fethinden önce malını veren ve cihâd eden kimseye, fethden sonra malını dağıtan ve cihâd edenden dahâ büyük derece vardır. Allahü teâlâ, hepsine Cenneti va'd etdi)** buyuruldu. Bu âyet-i kerîme, onun için indirilmiştir. Ba'zı kimseler, fazîletlere, vak'alara bakarak, bunun en üstün olduğunda duraklıyor. Hâlbuki, bilmiyorlar ki, üstünlüğün sebebi, fazîletler ve hârikalar olsaydı, fazîletleri ve hârikaları çok olan herhangi bir müslimânın, o kadar hârikası olmayan kendi Peygamberlerinden üstün olması lâzım gelirdi. Demek oluyor ki, üstünlüğün esrârı, sebebi, fazîletlerden ve hârikalardan başka birşeydir. Bu fakîre göre, bu sebep, dîni kuvvetlendirmekte ve mal ve cân fedâ ederek Allahın dînine yardım etmekte başkalarının önünde bulunmaktadır. Her önde olan, sonra gelenlerden dahâ üstün olur. Önde gelenler, sonra gelenlerin, dinde üstâdı ve mu'alimidir. Sonra gelenler, önce gelenlerin nûrları ile aydınlanmakta, onların bereketlerinden fâidelenmektedir. Peygamber hepsinden ileride, önde olduğu için, hepsinden üstündür. Bu ümmet içinde, Peygamberimizden “aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vesselâm” sonra, bu devletin, ya'nî se'âdetin sâhibi, Ebû Bekr-i Sıddîkır “radiyallahü teâlâ anh”. Çünkü, dîni kuvvetlendirmek ve Peygamberlerin efendisine “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” yardım etmek için, malını dağıtmakta, cihâd etmekte, şiddetli mücâdele etmekte ve şânını, şerefini gayb etmekte, öncelerin öncesi Odur. O hâlde, hepsinden dahâ üstün Odur.

Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, islâmiyyetin yükselmesinin ve kuvvetlenmesinin, Ömer-ül Fârûkun yardımı ile olmasını istedi. Allahü teâlâ, sevgili Peygamberine yardım etmek için, onu kâfi gördü. Enfâl sûresinin, altmışdördüncü âyetinde meâlen, **(Ey Peygamberim “sallallahü aleyhi ve sellem”! Sana yardımcı olarak Allahü teâlâ ve mü'minlerden sana tâbi' olanlar yetişir)** buyurdu. Abdülâh ibni Abbâs “radiyallahü anhümâ”, (Bu âyet-i kerîme, Ömer-ül Fârûk îmân ettiği zemân geldi) buyurdu. O hâlde, Ebû Bekr-i Sıddîkdan sonra, en üstün olan budur. Eshâb-ı kirâm ve Tâbi'în, bu ikisinin en üstün olduğunu sözbirliği ile bildirdi. Alî “radiyallahü anh” buyurdu ki: (Ebû Bekr ile Ömer “radiyallahü teâlâ anhümâ” bu ümmetin en üstünüdür. Beni onlardan üstün sanan, iftirâ etmektedir. İftirâ edenî dövükleri gibi, onu sopa ile döverim). Bunları başka kitâb ve mektûblarımda uzun anlatmışım. [Bu ikisinin üstünlükleri (**Kurret-ül ayneyn**) ve (**Eshâb-ı Kirâm**) kitâbının (**Müslimânların iki gözbebeği**) kısmında uzun yazılmıştır.]

Kendini, Eshâb-ı kirâm “radiyallahü teâlâ anhüm” gibi sanmak, ahmaklıktır. Kendini, önce gelen büyüklere benzetmek, câhilliktir. Şunu da bildirelim ki, ön-

ce olmak şerefının üstünlüğe sebep olması, birinci asrda, insanların en iyisinin sohbetine kavuşanlar içindir. Sonraki asrlarda böyle değildir. Dahâ sonraki asrda gelenler, önündeki asrlarda gelenlerden üstün olabilir. Hattâ aynı asrda bulunanlardan, sonraki, öncekinden [talebesi hocasından] ileri geçebilir. Allahü teâlâ, dil uzatanları, gaflet uykusundan uyandırır! Bir müslimâmı kabâhatli sanarak, dedikodu yapmak, söğmek, pek şenî', çok çirkindir. Vehm ile, zan ile, bir müslimâna sapık demek, kâfir demek, inâdcılık, kincilik olur. Bu iftirâları yerinde olmadığı zemân, söyleyenler sapık ve kâfir olur. Böyle olduğunu hadîs-i şerîf bildirmektedir.

Sözümüze dönelim. Sâliklere dil uzatanların ikinci kısmını bildirelim. Bunlar, o derecelerde olduğunu söyleyen sâliklere kâfir ve sapık demez ise de, iki hâlden birisi olabilir: Ona yalancı derler. Bu da, bir müslimâna sû-i zan etmek olup harâmıdır. Yok eğer, sözüne inanır ve o büyüklere müsâvî olmak da'vâsında olmadığını bilirler ise, dil uzatmalarına sebep kalmaz. Onu niçin söğüp çekiştirirler? Doğru keşflere iyi ma'nâlar vermek lâzımdır. Doğru keşf sâhiblerini ayblamamalı, onlar için kötü, çirkin şeyler söylememelidir.

Süâl: Dedikodu yapan bir kimse, (Sâlikin, fitne ve fesâda sebep olacak hâlini açığa çıkarmasına ne lüzûm var?) derse:

Cevâb: Tesavvuf büyükleri "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in", böyle hâllerini çok bildirmişdir. Hattâ, âdet olmuştur. Bu hâllerini, iyi niyetlerle, doğru mak-sadlarla açığa vurmuşlardır. Buna sebep, ba'zan, şüheli olan hâllerinin, doğru olup olmadığını anlamak için müşidlerine bildirirler. Ba'zan da, tâlibleri, gençleri teşvîk için söylemişlerdir. Ba'zan da, şu veyâ bu, hiçbir sebep olmayarak, tarîkat serhoşluğu ile, ağzından kaçıır. Böyle hâlleri şöhret için, kendini beğendirmek için söyleyen yalancıdır. Böyle hâli varsa, kendine zarârdır, istidrâcdır.

Süâl: Peygamberler "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât" ve Velîler "aleyhimür-rıdvân", hep derd ve belâ içinde yaşadı. Hattâ (**Belâlar, mihnetler, en çok Peygamberlere, sonra Evliyâya, sonra bunlara benziyenlere gelir**) buyuruldu. Hâlbuki, Şû-râ sûresi, otuzuncu [30] âyetinde meâlen, (**Size gelen belâlar, kabâhatlerinizin ce-zâsıdır**) buyuruldu. Bu âyet-i kerîmeye göre, derdlerin çokluğu, günâhın çokluğunu gösterir. Peygamber ve Velî olmayanların, çok sıkıntı çekmesi icâb eder. Dostlarına, neden derd, belâ veriyor? Düşmânları râhat ve ni'metler içinde, dostları mih-netler, belâlar içinde nasıl olur?

Cevâb: Dünyâ, zevk için, lezzet için yaratılmadı. Âhîret, bunun için yaratılmıştır. Dünyâ ile âhîret, birbirinin zıddı, tersidir. Birini sevindirmek, ötekinin gücünmesine sebep olur. Ya'nî, birinde zevk aramak, ötekinde elem çekmeğe sebep olur. O hâlde, dünyâda ni'metleri, lezzetleri çok olanlar, [bunlara lâzım olan şükrü yapmazlarsa] âhîretde çok korkacak, çok acı çekecektir. Bunun gibi, dünyâda [teh-lükelerden sakındığı, çalıştığı hâlde] çok acı çeken mü'min, âhîretde çok lezzete kavuşacaktır. Dünyânın ömrü, âhîretin uzunluğu yanında, deniz yanında bir damla kadar bile değildir. Dahâ doğrusu, sonu olan, sonsuz ile ölçülebilir mi? Bunun için dostlarına merhamet ederek, sonsuz ni'metlere kavuşmaları için, dünyâda birkaç gün sıkıntı çekdiriyor. Düşmânlarına, hîle, istidrâc yaparak, biraz lezzet verip, çok elemelere sürüklüyor.

Süâl: Fakîr olan kâfir, dünyâda da, âhîretde de sıkıntı çekiyor. Bunun dünyâda çektiği sıkıntılar âhîretde lezzete kavuşmasına niçin sebep olmayacak?

Cevâb: Kâfir, Allahü teâlânın düşmanıdır. Sonsuz azâb görmesi lâzımdır. Dünyâda, ona azâb yapmamak, kendi hâline bırakmak, ona iyilik, lezzet demektir. Hattâ, bunun için hadîs-i şerîfde, (**Dünyâ kâfirlerin Cennetidir**) buyuruldu. Kâfirlerden bir kısmına, dünyâda azâb yapmamakla iyilik etdikleri gibi, ayrıca ni'metler, lezzetler de verirler. Bir kısmına ise, yalnız azâb yapmamak ile iyilik edip, ayrıca lezzetler vermezler. Bunların hep, hikmetleri, fâideli sebepleri vardır.

Süâl: Allahü teâlâ, herşeye kâdirdir. Dostlarına, hem dünyâda, hem de âhîretde ni'metler, lezzetler verseydi ve dünyâda verdiği lezzetler, âhîretde, bunların elem çekmesine sebep olmasaydı, dahâ iyi olmaz mı idi?

Cevâb: Bunun çeşidli cevâbları vardır:

1. ci cevâb: — Dünyâda, birkaç gün derd, belâ çekmeselerdi, Cennetin lezzetlerinin kıymetini anlamazlardı ve ebedî ni'metlerin kıymetini bilmezlerdi. Açlık çekmiyen, yemeğin lezzetini anlamaz. Acı çekmiyen, râhatlığın kıymetini bilmez. Dünyâda bunlara elem vermek, sanki dâimî lezzetleri arttırmak içindir. Bu elemeler, bir ni'met olup, câhil halkı denemek için, büyüklere verilen ni'metler, elem olarak gösterilmektedir. Yabancılar elem şeklinde gösterilen, dostlar için ni'mettir.

2. ci cevâb: — Belâlar, sıkıntılar, câhil için sıkıntı ise de, bu büyüklere, sevdiklerinden gelen herşey, tatlı olmaktadır. Ni'metlerden lezzet aldıkları gibi, belâlardan da lezzet duyarlar. Hattâ, belâ sâdece sevgilinin arzûsu olup, kendi istekleri karışmadığı için, dahâ tatlı gelir. Ni'metlerde bu lezzet bulunamaz. Çünkü, ni'metlerde, nefslerinin istekleri de vardır. Belâ gelince, nefsleri ağlamakta, inlemektedir. Bu büyükler, belâyı ni'metden dahâ çok sever. Belâ, bunlara, ni'metden dahâ tatlı gelir. Bunların dünyâdan aldıkları lezzet, belâlardan, musîbetlerden gelmektedir. Dünyâda derd ve belâ olmasaydı, bunların gözünde, dünyânın hiç değeri olmazdı. Dünyânın acı hâdiseleri olmasaydı, onu boş, abes görürlerdi. Fârisî nazm tercemesi:

***Seni sevmekden maksadım,
derdi ve gammı tadmaktır.
Böyle olmasaydı arzûm,
dünyâda başka tat çokdur.***

O hâlde, Allahü teâlânın dostları, dünyâda da, âhîretde de lezzetli ve sevinçlidir. Derdlerden aldıkları lezzetler, âhîret lezzetlerinin azalmasına sebep olmaz. Âhîret lezzetlerini gideren, câhillerin aradıkları lezzetlerdir. Yâ Rabbî! Dostlarına nasıl ihsân yapıyorsun ki, başkalarına verdiğin ni'metler, bunlara da rahmetdir. Onlara derd, elem olanlar da, bunlara ni'mettir. Başkaları ni'met gelince sevinir. Derd gelince üzülür. Bu büyükler, ni'metde de sevinçli, derdde de sevinçlidir. Çünkü bunlar, işlerin güzelliğine, çirkinliğine bakmıyor. İşleri yapanın güzelliğine bakmaktadırlar. O, güzellerin güzelidir. İşleri yapan sevgili olduğu gibi, işleri de sevgili olmakta ve tatlı gelmektedir. Bu dünyâda, herşey, güzel olan yapıcının işi olduğundan, derd ve zarar verse de, bunlara, istedikleri ve sevdikleri şey olmaktadır. Kendilerine tatlı gelmektedir. Yâ Rabbî! Bu nasıl lutf ve ihsândır ki, bu gizli ve kıymetli ni'metleri, yabancılar sezdirmeden, dostlarına gönderiyorsun! Bunları, her ân, kendi arzûna râzı bulundurup, zevk ve lezzet içinde tutuyorsun! Başkalarına derd, ayb, aşağılık olarak gönderdiklerin, bunlar için, cemâl ve kemâl oluyor. Bunların arzûlarını, arzû edilmeyen şeyler içine yerleştirdin. Dünyâ lezzet ve zevklerini, başkalarının tersine olarak, âhîret derecelerinin, lezzetlerinin artmasına sebep eyledin. Bu, Allahü teâlânın büyük ni'metidir. Dilediğine ihsân eder. Allahü teâlâ, büyük ihsân sâhibidir.

3. cü cevâb: — Bu dünyâ, imtihan yeridir. Burada hak, bâtil ile; haklı, haksız ile karışkıdır. Burada, dostlarına sıkıntılar, belâlar vermeseydi, yalnız düşmanlarına verseydi, dost, düşmandan ayrılır, belli olurdu. İmtihânın fâidesi kalmazdı. Hâlbuki, gayba îmân etmek lâzımdır. Dünyânın ve âhîretin bütün se'âdetleri, görmeden inanmağa bağlıdır. Hadîd sûresi, yirmibeşinci [25] âyetinin meâl-i şerfi, (**Allahü teâlâ, Peygamberlerine, gaybdan, görmeden, yardım edenleri bilmek için...**) olup, bu hâl bildirilmektedir. Dostlarını mihnet ve belâ içinde göstererek, düşmanlarının gözünden sakladı. Dünyâ, imtihan yeri oldu. Dostları, görünüşde belâda, hakikatde ise, zevk ve lezzettedir. Düşmanlar, böylece zarar, ziyân etmektedir.

Peygamberlerin, muhârebelerde düşmânlarla döğüşmesi de böyle olurdu. Bedr gazâsında müslimânlar, Uhud gazâsında kâfirler gâlib gelmişdi. Allahü teâlâ bu hâli, Âl-i İmrân sûresi, yüz kırkırıncı [140] âyetinde bildirmektedir.

4. cü cevâb: — Evet, Allahü teâlâ herşeye kâdirdir. Dostlarına hem dünyâda, hem de âhretde râhatlık verebilir. Fekat, âdeti böyle değildir. Kudretini, hikmeti ve âdeti altına gizlemeğî sever. İşlerini, yaratmasını, sebebler altında gizlemiştir. O hâlde, dünyâ âhretin aksi olduğundan, dostların, âhret ni'metlerine kavuşmak için, dünyâda sıkıntı çekmeleri lâzımdır. [Allahü teâlânın dostları, derdlere, belâlara, tehlikelere karşı tedbîr alır. Bunlardan kurtulmağa çalışır. Dayanılmıyacak şeylerden kaçınmak, Peygamberlerin “aleyhimüssalevatü vetteslîmât” sünnetidir. Tedbîrlere, çalışmalara rağmen başa gelen belâlardan zevk alırlar. Dertlerden zevk almak, yüksek derecedir. Çok az seçilmişlerin yapacağı işdir.]

Asl cevâb: — Dertlerin, belâların gelmesine sebep, günâh işlemektir. Fekat, belâlar, sıkıntılar, günâhların afv edilmesine sebep olur. O hâlde, dostlara, belâları, sıkıntıları çok vermek lâzımdır ki, günâhları kalmasin. [Allahü teâlâ, sevdiğilerinin günâhlarını afv etmek için, onlara derd, belâ gönderiyor. Tevbe, istigfâr edince de, günâhlar afv olur. Dert ve belâ gelmesine lüzûm kalmaz ve gelmiş derdler gider. O hâlde, derd ve belâdan kurtulmak için, çok (**istigfâr**) okunmalıdır.] Dostların günâhını, düşmanların günâhları gibi sanmamalıdır. (İyilerin, iyilik etmek olarak bildikleri şeyleri, dostlar, günâh işlemek bilirler) buyuruldu. Bunlardan günâh ve kusûr sâdir olsa da, başkalarının günâhları gibi değildir. Yanılmak ve unutmak gibidir. Niyet ederek, karâr vererek yapılmış değildir. Tâhâ sûresi, yüzonbeşinci [115] âyetinde meâlen, (**Âdeme önce söyledik. Fekat unuttu. Azm ile, karâr ile yapmadı**) buyuruldu. Bu âyet-i kerîme Âdem “alâ nebiyyinâ ve aleyhisselâm” içindir. O hâlde, dostlara gelen derdlerin, belâların, musîbetlerin çok olması, günâhların çok afv edildiğini gösterir. Günâhların çok olduğunu göstermez. Dostlarına çok belâ vererek, günâhlarını afv eder, temizler. Böylece bunları, âhret sıkıntılarından korur. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” ölüm hâlinde, şiddet ve sıkıntıda iken, Fâtıma “radiyallahü anhâ”, babasını çok sevdiği ve çok acıdığı için ve Peygamber “sallallahü aleyhi ve sellem”, (**Fâtıma, benden bir parçadır**) buyurmuş olduğu için, o da sıkılıyor, kıvranıyordu. Kızının bu hâlini görünce, onu tesellî etmek için, (**Babanın çekeceğî sıkıntı, ancak bu kadardır. Başka hiçbir sıkıntı görmez!**) buyurdu.

Cehennemdeki çok şiddetli azâbların, birkaç günlük sıkıntı ile giderilmesi ve günâhların temizlenmesi için dünyâda sebebler gönderilmesi ne büyük ni'mettir. Dostlara bu mu'âmele yapılırken, başkalarının günâhlarının hesabını âhrete bırakıyorlar. O hâlde dostlara, dünyâda çok derd ve belâ vermesi lâzımdır. Başkaları, bu ihsâna lâyıf değildir. Çünkü, büyük günâh işlerler, yalvarmaz, boyun bükmez, ağlamaz ve Ona sığınmazlar. Günâhları sıkılmadan işlerler ve kasd ile, plânliyerek işlerler. Hattâ inâd edercesine işlerler. Hattâ, Allahü teâlânın âyetleri ile alay edecek, inanmıyacak kadar ileri giderler. Cezâ, suçun büyüklüğüne göre değişir. Günâh küçük olur ve suçlu boynunu büküp yalvarırsa, bu suç, dünyâ derdleri ile afv olunabilir. Fekat, günâh büyük, ağır olur ve suçlu inâdcı, saygısız olursa, bunun cezâsı âhretde sonsuz ve çok acı olmak lâzım gelir. Nahl sûresi, otuzüçüncü [33] âyetinde meâlen, (**Allahü teâlâ, onlara zulm etmez. Onlar, kendi kendilerine zulm edip, ağır cezâları hak etdiler**) buyuruldu.

[**(Günâh)**, Allahü teâlânın emrlerini yapmamak, yasak etdiklerinden sakınmamaktır. Emr ve yasaklar, müslimânlaradır, îmânı olanlaradır. İmânı olmayanları, kâfirleri, emr vermekle, ibâdet ettirmekle şereflelendirdi. Onlar, hayvanlar gibi, her istediklerini yapar, günâh olmaz. Bunlar, ibâdet yapmadıkları için, günâh işledikleri için, dünyâda azâb çekmezler. Her dürlü ni'mete kavuşurlar. İstediklerini, çalışdıklarını elde ederler. Yalnız, zâlim olanları, mahlûklara eziyyet veren-

leri, dünyâda cezâlarını çeker. Kâfirlere, yalnız bir emr verilmiş, onlardan yalnız birşey istenilmiştir. Bu bir emr, îmân etmeleri, müslimân olmalarıdır. Kâfirler, bu emri dinlemedikleri için, biricik suç işlemiş oluyorlar. Fekat bu suç, en büyük suçdur. Bu suçun cezâsı, pek büyük, çok acı ve sonsuzdur. Dünyâda böyle cezâ olmaz. Bu sonsuz cezâ, bunlara, âhrette, Cehennemde verilecektir].

Diyorsunuz ki, câhiller, ahmaklar, [nemâz kılanlarla, oruc tutanlarla, islâmiyete uyanlarla] alay ediyor. [Bunlara gerici diyor.] Allah, dostlarına niçin derdler, belâlar gönderiyor? İyilikler, ni'metler vermiyor? [Biz Onun emrlerini yapmıyoruz. Bize cezâ verse yâ? Oh! Biz râhat, istediğimiz gibi zevk, safâ ediyor, keyf sürüyor, hîle ile, yalan ile, dünyânın tadını çıkarıyoruz. Sizler, nemâzla, orucla vakt geçiriyor, dünyâ zevklerinden kaçıyor, sıkıntı içinde yaşıyorsunuz! Bu sıkıntılar yetişmiyormuş gibi, Rabbiniz, derdleri, belâları da size veriyor. Müslimânlık se'âdet yolu olsaydı, siz bizden dahâ râhat, dahâ tatlı, dahâ mes'ûd yaşardınız diyorlar]. Böyle bayağı sözlerle, bu sevgili kullara inanmıyorlar.

Kâfirler, insanların en iyisine de böyle söylerdi. Furkân sûresi, yedinci [7] âyetinde meâlen, **(Kâfirler: Bu nasıl Peygamberdir? “sallallahü aleyhi ve sellem”. Bizim gibi yiyip içiyor, sokaklarda geziyor. Peygamber olsaydı, kendisine melek gelirdi. Yardımcıları olur, bize onlar da haber verir, Cehennem ile korkuturlardı. Yâhud, Rabbi, para hazîneleri gönderir, yâhud, meyve bağçeleri, çiftlikleri olur, istediğini yirdi dediler...)** buyuruldu. Bu gibi sözler, âhrete, Cennete, Cehenneme inanmayanların, ilerisini göremiyenlerin sözleridir. Cennet ni'metlerinin, Cehennem azâblarının sonsuz olduğunu bilen kimse, dünyânın birkaç günlük belâlarına, sıkıntılarına hiç ehemmiyyet verir mi? Bu derdlerin, sonsuz se'âdete sebep olacağını düşünerek, bunları ni'met olarak karşılar. Câhillerin sözlerine aldırış etmez. Derdler, belâlar, sıkıntılar, muhabbetin, sevginin, şaşmıyan şâhidleridir. Ahmakların bunu anlamamasının ne ehemmiyeti olur. En iyisi, böyle câhillerle konuşmamalı, [radyolarını dinlememeli, filmlerini, gazetelerini ve kitâblarını görmemelidir].

6. cı cevâb: — Belâ, kemend-i mahbûbdur [sevgilinin, âşıkını kendine çekmek için gönderdiği kemenddir]. Âşıkları, sevgiliden başka şeylere bakmaktan koruyan bir kamçı gibidir. Âşıkları, sevgiliye döndürür. O hâlde, derdlerin, belâların dostlara gönderilmesi lâzımdır. Belâlar, dostları, sevgiliden başka şeylere düşkün olmak günâhından korur. Başkaları, bu ni'mete lâyık değildir. Dostları, zorla sevgiliye çekerler. İstediklerini derd ve belâ ile çekerler ve onu mahbûbluk derecesine yükseltirler. İstemediklerini başıboş bırakırlar. Bunların içinden, se'âdet-i ebediyeye lâyık olan, kendisi doğru yola gelip, çalışarak, uğraşarak, lutf, ihsâna kavuşur. Böyle yapmayan, başına gelecekleri düşünsün!

Görülüyor ki, seçilenlere, belâ çok gelir. Çalışanlara, uğraşanlara o kadar çok gelmez. Bunun içindir ki, seçilmişlerin reîsi, beğenilmişlerin, sevilmişlerin baş tâcı olan Peygamberimiz “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm”, **(Benim çektiğim acı gibi, hiçbir Peygamber acı çekmedi!)** buyurdu. O hâlde, derd ve belâlar, öyle usta bir kılavuzdur ki, dostu dosta, şaşmadan kavuşturur. Sevgiliden başkasına bakmakla onu lekelemekten korur. Ne kadar şaşılır ki, âşıklar, hazînelere, milyonlara mâlik olsa, hepsini verip, derd ve belâ satın alır. Aşk-ı ilâhîden haberi olmayan, derd ve belâdan kurtulmak için, milyon harc eder.

Süâl: Ba'zan, dostlar, derd ve belâ gelince, üzülüyor. İstemediği anlaşılıyor. Bunun sebebi nedir?

Cevâb: O üzüntü ve isteksizlik, görünüştedir. Tabî'atden, maddesindedir. Bu isteksizliğin fâideleri vardır. Çünkü, bu isteksizlik olmasa, nefis ile cihâd, düşmanlık edilemez. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” vefât edeceği zemân, görülen sıkıntısı, nefis ile cihâdın son parçaları idi. Böylece, son nefesi de düşman ile mücâdelede geçmiş oldu. Ölüm ânında en şiddetli mücâdeleyi yaptı. İnsanlık sı-

fatları, tabî'at istekleri kalmadı. Mubârek nefsini tâm itâ'ate, hakîkî itmînâna getirdi.

O hâlde, belâ, aşk ve muhabbet pazarının dellâlidir. Muhabbeti olmıyanın dellâl ile ne işi olur. Dellâlin buna ne fâidesi olur ve bunun gözünde dellâlin ne kıymeti vardır?

7. ci cevâb: — Belâ gelmesinin bir sebebi de, doğru âşıkları, dost görünen yalancılardan ayırmaktır. Doğru olan âşık, belâdan lezzet alır, sevinir. Yalancı ise, acı duyar, sızlanır. Muhabbetin tadını tatmış ise, hakîkî acı duymaz. Acı duyması görünüştedir. Âşıklar, bu iki acıyı birbirinden ayırır. Bunun içindir ki, (Velî “kad-desallahü teâlâ esrârehümül'azîz”, Velîyi tanı) buyurmuşlardır.

Süâl: Ayrıca, soruyorsunuz ki, adem, her bakımdan yok demektir. Vücûd ile ilişiği olmaz. O hâlde adem, zihnde, ilmde nasıl bulunuyor? Zihnde bulunan birşey hayâlden dışarı nasıl çıkabilir?

Cevâb: Evet adem, yok demektir. Fekat, bütün bu mahlûklar, ondan yapılmıştır. Herşeyin vücûde gelmesi, onun ayna olması sâyesindedir. Allahü teâlânın isimlerinin, ilm-i ilâhîdeki görünüşleri, adem aynasında aks ederek, onu ademlere ayırmışlar. İlmde var olmasına sebep olmuşlardır. Böylece, adem, her bakımdan yok olmaktan kurtulmuş, mahlûklara başlangıç [menşe'] olmuşdur. Bu mahlûklar, ilmde dışarıda da vardır. His ve vehm mertebesindedirler. Fekat, his ve vehmin yok olması ile, yok olmazlar. Hattâ hâricde mevcûddurlar denilebilir. Ademin böyle terakkî etdiğine, niçin şaşıyorsunuz? Bu kâinâtın bütün olayları, hep adem üstüne kurulmuşdur. Allahü teâlânın kudretinin büyüklüğünü anlamalı ki, bu kâinâtı adem üzerine kurmuşdur. Vücûdün [varlığın] kemâllerini, onun kusûrları vâsıtası ile meydâna çıkarmıştır. Ademin terakkî sebebi meydândadır. Çünkü, Allahü teâlânın isimlerinin, sıfatlarının, ilm-i ilâhîdeki sûretleri [görünüşleri] onun odasında oturmaktadır. Onunla bir yatakda, onun koynundadırlar. Sûretleri, zilleri, asla, hakîkate kavuşduran bir yol bulmuşdur. Kör olan kalbler, bunu görmez. **(Bizim vazifemiz, Rabbine yol bulmak isteyenlere, yol göstermektir).** Vehm ve hayâl kelimeleri sizi şübheye düşürmüş. Ademin terakkî etmesine şaşmayın! Çünkü, bu âlemdeki her vak'a, her iş, ilmin, hayâlin dışında değildir. Fekat, hayâlden hayâle fark vardır. Hayâl mertebesinde var olmak başkadır. Vehmde, hayâlde meydâna gelmek başkadır. Hayâl mertebesindeki varlık, hakîkî varlıktır. Hattâ, dışarıda olan bir varlıktır denilebilir. Hâlbuki, hayâlde meydâna gelen varlık, böyle değildir. Böyle devâmlı olmaz. Ademin ba'zı hünerlerini yazmışdım. Bir sûretini emîr Muhibbullah götürmüşdü. Merâk ediyorsanız, oradan okuyunuz!

Süâl: Fenâ ve Bekâyi soruyorsunuz.

Cevâb: Bunları, çeşidli mektûblarımda ve risâlelerimde yazmışdım. Anlaşılmıyan yerleri kaldı ise, bunları iyi anlamak için, görüşmek, berâber bulunmak lâzımdır. Bunların hakîkati, yazıya sığmaz. Sığsa da, yazmak doğru olmaz. Çünkü, kim kavrar, kim anlar? Fenâ ve Bekâ, şühûdîdir. Vücûdî değildir. [Ya'nî Fenâ, kendini yok görmektir. Yok olmak değildir. Bekâ da böyledir.] Birşey olmıyan kul, Rab olmaz. Hak teâlâ ile birleşmez. Kul, hep kuldur. Rab, hep Rabdır. Fenâ ve Bekâyı, vücûdî sanarak, kulların te'ayyün-i vücûdlerini ortadan kaldırıp, te'ayyünlerden ve benzemekden münezzeh olan asl ile birleşmeği ve kendisi yok olup, Rabbi ile sonsuz var olacağını söyleyen, zındıktır. Bir damla su, yerinden yok olup, denize damlaması gibi, kaydlardan, bağlardan kurtulup, kaydsızla birleşmeği söylemek zındıklıktır. Böyle kötü i'tikâddan, inanışdan Allahü teâlâyâ sığmırız. **(Fenâ)** demek, Allahü teâlâdan başka herşeyi unutmak, başkasına bağlanmamak ve bütün isteklerinden kalbini temizlemek demektir. Kulluk da, bundan ibâretir. **(Bekâ)** da, kulun, Rabbinin irâdesine uyması, Allahü teâlânın isteklerini, kendi isteği yapmasıdır.

Süâl: Enfüsün üstündeki seyri [yürüyüşü] bildiriyorsunuz. Bu hangi seyirdir?

Âlem-i halkın ve Âlem-i emrin on mertebesinde seyr ve hey'et-i vahdânînin seyri, enfüs içinde seyrdir. O hâlde, enfüsün dışındaki seyr, hangi seyrdir? Hangi yolculuktur?

Cevâb: Enfüs de, âfâk gibi, isimlerin zilleri, hayâlleridir. Allahü teâlânın ihsânı ile zıl kendini unutarak, aslına dönerse ve aslını sevmeye başlarsa, **(Herkes sevdiği ile berâber olur)** hadîs-i şerîfi gereğince, kendini, kendinin aslı bulur. Varlığını, aslının varlığı görür. Bu aslın da aslı vardır. Birinci asldan, bu asla geçer. Kendini bu asl bulur. Böylece, asldan asla ilerler. Bu seyr, âfâk ve enfüsün üstünde bir yolculuktur. Ba'zıları Seyr-i enfüsîye, **(Seyr-i fillah)** demiştir. Bizim bildirdiğimiz seyr, onların dediği seyrden başkadır. Çünkü, onların seyri, husûlîdir. Bu ise, vusûlîdir. Husûl ve vusûl arasındaki farkı, çeşidli mektûblarda bildirmişdik.

Süâl: Allahü teâlânın zâtının, sıfatlarının ve isimlerinin çok yakın olduğunun açıklanmasını soruyorsunuz?

Cevâb: Bu sorunun cevâbı konuşmağa, buluşmağa bağlıdır. Yazmak uygun değildir. Yazılırsa, kapalı olur. Anlaşılabileceği belli değildir. Karşılıklı anlatılırsa, çok fâideli olur. [Birinci kısım, kırkbeşinci maddeyi okuyunuz!].

Süâl: Kemâlât-i nübüvveti soruyorsunuz. Fenâ ve Bekâ ve tecellî ve mebde'iyet-i te'ayyünün hepsi üç vilâyetin [Evlîyâlığın] kemâlâtındandır. Kemâlât-i nübüvvetde seyr, ne ile belli olur diyorsunuz?

Cevâb: Urûc ederken, ilerlerken birbirinden ayrılıklar bulunursa ve bir asldan, başka asla geçiliyorsa, böyle kemâlâtın hepsi, Evliyâlıkdır. Aralarında fark kalmaz, ayrılık gider, hep bir olursa, Peygamberlik mertebesinin kemâlâtına başlanmış olur. Bu mertebede de vüs'at varsa da, bu başka genişliktir. Ayrılık da varsa da, başka ayrılıktır. Bundan fazla ne yazılır ve ne de anlaşılır.

Nemâzın ba'zı sırlarını soruyorsunuz. Bunun cevâbını başka zemâna bırakıyorum. Şimdi vakt pek azdır.

Zemânımız insanlarından şikâyetinize ba'zı şeyler yazdım. Dahâ fazla sormayınız. Bu fakîre acıyınız!

Yâ Rabbi! Günâhlarımızı ve emrlerini yapmakda kusurlarımızı afv eyle! Bizi doğru yoldan ayırma! Kâfirlerin karşısında yardımcımız ol, yâ Rabbi! Âmîn.

***Aldın mı kalb yoluyla, yektâ haberini sen,
duydun mu hem Yûsûf ve Züleyhâ haberin sen?***

***Kalbini nice yıllar, ağlatmadı mı bu aşk,
alsan n'olur doğruca, Leylâ haberini sen?***

***Dağlar dahî duramaz, onun yüzüne karşı,
âlîme sor Tûr ile, Mûsâ haberini sen!***

***Sular gibi yüzünü, yere sür, durma yüksek,
alçaklarda bulursun, deryâ haberini sen!***

***Âlemde nice yüzbin kişi, aşkdan bahseder,
sorma o mecnûnlara mevlâ haberini sen!***

***Bülbüle bakma sakın, âşık olayım dersen,
pervânededen al gizli, sevdâ haberini sen!***

26 — SOSYAL ADÂLET, SOSYALİZM, KAPİTALİZM

Sosyal adâlet kelimesini, sosyalizm ve sosyalist kelimeleri ile karıştırmamalıdır. Söylemesi birbirine benzeyen bu iki kelimenin ma'naları, birbirinden çok uzaktır. Hattâ birbirinin zıddıdır, tersidir. Meselâ, bir kimse için, sözünde sağlamdır veya sözde sağlamdır demeğe benzer ki, birincisi hep doğru söyler demek, ikincisi ise, doğru sözlü değildir demektir. Bunun gibi, sosyal adâlet demek, herkes çalışdığının karşılığına kavuşur, alın terinin, bileğinin emeğini alır, başkaları tarafından sömürülemez demektir. Ni'met, külfet mukâbilidir. Memleketin bütün gelir kaynakları işletilir, çok çalışan, çok kazanır ve kazanmak için, çok çalışılır demektir. İslâm ekonomisi, sosyal adâlet üzerine kurulmuştur. Özel teşebbüse, herkesin dilediği işi yapmasına geniş yer verilmiştir. Alın teri ile kazanılan bir kazanç kimsenin müdâhale hakkı yoktur. İslâmiyyet tasarruf ve temellük hakkı tanır. Kimse kimsenin malına, mülküne el uzatmaz, gasb etmez. Hattâ başkasının malını, mülkünü muhâfaza etmeği emr eder. Bu adâletin zedelenmesi, çalışanların haklarının, kazançlarının tenbel, açıkğöz bir zümre tarafından sömürülmesi, iki durlü olur: Sosyalizm ve kapitalizm.

1— Sömürücülüğün birinci kısmı, sosyalizmdir. Arabcası, **(El-İştirâkiyye)**dir. Sosyalizm, devlet kapitalizmi demektir. Sosyalistlerde bütün gelir kaynakları, teknik, zirâ'at, ticâret, kültür devletleştirilmiştir. Şahsî teşebbüs yasaktır. Herkes, kapitalist devletin vereceği işi yapmağa, gösterdiği yerde çalışmağa mecbûrdur. Kazancıları, emeklerin karşılığı, devlete verilir. Devleti, hükûmeti ele geçiren mutlu bir azınlık, milletin, alın teri ile kazandığını elinden alır. Millete, en kötü şartlarda yaşayacak kadar, yiyecek, içecek, giyecek verir. Belirli bir zümre, milleti sömürür. Bu azınlığın işi, millete baskı, işkence, yalan, iftirâ ve propagandadır. Bütün kazançlar, bu zümrenin olağanüstü zevk ve sefâhet sürmesine, plânlarının yürütülmesine sarf edilir.

Sosyalizm ile idâre edilen Rusya, dünyânın en büyük kapitalizm ülkesi idi. Rusyanın bütün servetleri, gelirleri, biricik komünist partisine kaydı beş milyon komünistin elinde idi. Geriye kalan ikiyüzmilyondan dahâ geri bir hayât sürerken, komünist partisinin üyeleri, Amerikalı milyonerlerden dahâ konforlu, zevk ve sefâhet içinde yaşadılar. Rusya devleti 362 [m. 972] de teşekkül etti.

Sosyalizm başlıca iki kısma ayrılır: Birincisi, **(Demokratik sosyalizm)** olup, serbest seçimle hükûmeti ele geçirirler. Yeni bir seçimle, iktidârdan gidebilirler.

Sosyalizmin ikinci kısmı, **(İhtilâlcî sosyalizm)**dir. İhtilâlcî sosyalizme **(Komünizm)** denir.

[m. 1848] senesinde Karl Marks, arkadaşı Engelsle birlikde, Komünist Beyân-nâmesini neşr etti. Bu beyân-nâmede, bütün dünyâ işçileri birleşmeğe çağırıyor ve birleşen işçilerden, kapitalist iktisâdî nizâma, ihtilâl ile son vermeleri isteniyordu. Marks ve arkadaşları, bu gâyeyi tahakkuk ettirmek için, [m. 1863] de ilk İşçi Enternasyonalini kurdular. Bu teşekkül, [m. 1876] yılında, birçok iç mücâdeleler netîcesinde ortadan kalktı. [m. 1880] senesinde Avrupadaki sosyalist partiler birleşerek, ikinci Enternasyonalî kurmuşlardır. Avrupa sosyalist partileri arasındaki bu birlik hâlen devâm etmektedir.

Karl Marksın fikrleri, sosyalist hareketlerin ana prensiplerini teşkîl etmiştir. Bunlar, mevcûd rejimi, zor kullanarak, ihtilâl ile bertaraf etmek ve yerine "işçi diktatoryası" kurmaktır. Kapitalist iktisâdî düzeni ortadan kaldıracak olan sosyal ihtilâl, Marksın aksine olarak, ileri derecede sanâyîleşmiş batı Avrupa memleketlerinde değil, fekt ekonomisi çok geniş ölçüde zirâ'ate dayanan Rusyada vukû' buldu. Rusyada [m. 1898] de kurulan Rus sosyal demokrat işçi partisi, [m. 1903] de çoğunluk ma'nâsına gelen (Bolşevik) ve azınlık ma'nâsına gelen (Menşevik) ola-

rak ikiye ayrıldı. Çarlık idâresine karşı patlak veren [m. 1917] Şubat ihtilâlini, sosyalist, liberal ve halkçı partiler müştereken yapmışlardı. Fekat, sonradan, aynı senenin Ekim ayında, Leninin liderliğindeki bolşevikler, silâhlı bir ayaklanma yaparak, iktidârı tek başlarına ele geçirdiler. Lenin ve arkadaşları, komünist cem'iyette derhâl geçilemeyeceğini söyleyerek, iktisâdî yönden "kollektivist" olan ve siyâsî şekl olarak "işçi diktatoryasına" dayanan bir geçici rejim kurduklarını söylediler. Rejimlerini büyük bir terör içinde yerleşdirmeğe başladılar. Bu terörün netîcesi olarak onbeşmilyon insan öldürüldü. Bunlardan, birmilyonyediyüztümüşbini [m. 1917] ile [m. 1923] arasında i'dâm edilenler teşkil ediyordu. Bu zulm ve i'dâmlar, [m. 1924] yılında, Stalinin Sovyet Rusyanın başına geçmesinden sonra, dahâ şiddetlendi. Merkezi Moskovada olmak üzere, üçüncü Enternasyonal kuruldu. Marksist doktrine bağlı olarak bütün dünyadaki proleterlerin müştereken bir ihtilâl yapmasına çalışıldı. İkinci Cihân harbinde, Rusyanın batılı demokratik devletlerden yardım istemesi mecbûriyeti, Stalini [m. 1943] yılında, Üçüncü Enternasyonal ortadan kaldırmak zarûretinde bıraktı. Stalinin [m. 1953] de ölmesinden bir müddet sonra, Krutçef, şiddet usûllerini gevşeterek, Marksist-Leninist sosyalizmin, kapitalist âlemlerle komünistlerin birlikte yaşadıkları bir dünyâda, kendiliğinden hâkim olacağı görüşünü ileri sürdü. Stalinin ta'kib etmiş olduğu insâfsız siyâsetin takbîhi, komünist Çinin hücumuna sebep oldu. Komünist Çin, Sovyet Rusya idârecilerini, Marksist-Leninist doktrine ihânet etmekle ithâm ettiler. [m. 1964] de Krutçefin iktidârdan uzaklaştırılmasıyla, Kosigin ve Brejnev gibi yeni Sovyet liderleri komünistlerin parçalanmasını durdurmağa çalışdılar. Fekat, bu gayretleri netîcesiz kaldı. Rusyada komünizm yıkıldı.

İhtilâlciler sosyalizm, ihtilâllerle karışıklıklar çıkartılarak, umûmî grevler yaparak, gerilla muhârebeleriyle, ülkenin yabancı komünist kuvvetler tarafından işgâl edilmesiyle veyâ baskın şeklinde hükûmet darbeleri ile, iktidâra hâkim olmağa çalışmakda ve iktidârı ele geçince, totaliter bir rejim kurmaktadır. Diğer sosyal iktisâdî ve fikrî grupları tasfiye etmekte ve parlamenter rejimi yıkararak, tek parti diktatöryası kurmaktadır.

Sosyalist cereyânlar, sanâyi'leşmenin gelişmesi ile başladı. İktisâden geri kalmış Rusya ve Çin gibi memleketlerde, ihtilâlciler ve totaliter bir karakter kazanarak, komünizm şekliyle iktidârı ele geçirdi. Faşizm ve nasyonal sosyalizmde, istihsâl vâsıtaları üzerinde, husûsî mülkiyet hakkı tanınmaktadır. Sosyalizm fikrlerini ortaya koyan Karl Marx, sosyalist cem'iyetin ne şekilde olacağını anlatmamıştır.

İhtilâlciler sosyalistler, ya'nî komünistler, bu devletleşdirmeği, yalnız ekonomik, ya'nî, iktisâdî sâhada bırakmıyor, politik (siyâsî), kültürel (me'ârif) alana da yayıyorlar ve din, ahlâk, vicdân ve âile hürriyetlerini de yok ediyorlar. İnsanı, düşünce ve îmân hakkından mahrûm bırakıyorlar. Komünistler, bütün dinlere düşmandır. Çünkü, onların işlediği zulm, işkence ve cinâyetleri, yalan ve iftirâları hiçbir din kabûl etmemektedir. İslâmiyetden başka bütün dinler, bozuk olduğu, zararlı, yanlış yerleri bulunduğu için, bu dinlerde bulunan insanları, yalan, propaganda ve va'dler ile aldatmak kolay olmakda, dinleri yok edilmektedir. Fekat, islâm dîni, her kemâli, olgunluğu, üstünlüğü, her se'âdeti içinde taşıdığı için, dîni doğru öğrenmiş olan müslimânları, bu ulvî dinden soğutmağa, ayırmağa, hiçbir yalan, hiçbir propaganda muvaffak olamamaktadır. Müslimân olan, ya'nî müslimânlığı bilen ve benimseyen bir kimse, komünist olamaz. Komünistler, müslimânı aldatamaz. Müslimânlıkda komünistlik yoktur. Komünist partisi reîsi olan Lenin, (Her millet komünist olabilir. Fekat, müslimân komünist yapılamaz. Çünkü, müslimânda tevekkül, Allaha güvenmek vardır. Allaha güvenen, Allaha sığınan kimse, komünist yapılamaz) demiştir. Müslimânları komünist yapabilmek için, önce, onların dînini, îmânını almağa, müslimân çocuklarını dinsiz, îmânsız yapmağa uğraşırlar. Bunun için, müslimânlara, görülmemiş eziyet, işkence yaparlar. Din

adamlarını şehîd, din bilgilerini, işkence ve ölüm cezâsı ile yasak ederler. Din kitâblarını yok ederek, islâmîyeti söndürmeğe, çocukları din bilgisinden habersiz yetiştirmeğe çalışırlar.

Komünist memleketlerde Tanrısızlar [ateistler] dernekleri kurarak, yalanlar ve iğrenç iftirâlarla islâmîyeti kötülemeğe uğraşıyorlardı. Buna karşılık, müslimânlar söz hakkı tanımıyorlardı. Cevâb vermeği, islâmîyetin kudsiyyetini, yüceliğini ve târîh boyunca medeniyete ışık tutduğunu, vesîkalarla bildirmeği yasak ederlerdi. Böyle davranışları, akl, ilm ve adâlet karşısında haksız olduklarını gösteren en değerli bir vesîkadır. Moskovada yayınlanan bir mecmû'ada, (Câhil insanları Allahlara tapdırmak ve Allahların adedlerini azaltarak üce, nihâyet bire indirmek, siyâsetin bir oyunudur. Allah yaratan değil, siyâsi sebeblerle insanların yarattığı bir fikrdir. Âhiret, Cennet, Cehennem laflarını da, Mısrdaki Fir'avnların papasları ortaya çıkardı. Muhammed "aleyhisselâm" Peygamber olarak ortaya çıkmadı. Bu fikri senelerce mücâdeleden sonra, kendisinde hâsil olmuşdu. Kur'ân, Onun dînî düşüncelerini bildiren bir kitâbdır) diyor. Komünistlerin bu yalan ve iftirâlarının din ve târîh bilgilerine uymadığı meydândadır. Tek Allah dîni, ilk Peygamber olan Âdem aleyhisselâm getirdi. Çok tanrı ve putlara tapınmak, İdrîs aleyhisselâmdan sonra meydâna çıktığı Eyyüb Sabri Pâşanın (**Mir'ât-ül-Haremeyn**) kitâbında uzun yazılıdır. Âhirete, Cennete, Cehenneme îmân etmek, Mısrlılardan asrlarca evvel, tâ Âdem ve Nûh ve diğer Peygamberlerin zemânlarında vardı. Muhammed aleyhisselâm, ilk olarak Peygamber olduğunu bildirdi ve insanları bir Allaha inanmağa da'vet etdi. Akli ve bilgisi olan herkes, islâm düşmanlarının böyle câhilce ve ahmakca saçmalarına ancak güler.

Müslimân, canını verir. Fekat, dînini, îmânını, aslâ vermez. Bunu 1986 Efgan fâci'asında ruslar da iyi anladı. Yüzbinlerce kızıl askerler, füze ve tayyârelerle saldırarak, köylüleri, kadınları öldürdüler. Müslimân çocuklarını dinsiz yapmak için Moskovaya götürdüler. Câmi'leri, mektepleri, evleri, gıda maddelerini yaktılar. 1979 dan 1986 ya kadar akıttıkları müslimân kanı bir milyonu geçti. Fekat müslimân mücâhidler, binlerle şehîd verip, dinsizlere esîr olmadı. Ruslar, bu vahşetlerini islâm milletlerinden saklamak için, Rusyada din hürriyyeti olduğunu, islâm ilmlerinin ve ibâdetlerin serbest olduğunu anlatan kitâblar hâzırlayıp, islâm memleketlerinde parasız dağıtdılar. Bu kitâblardan, Rusyadaki müslimânların haberleri bile olmadı. Çünkü bunlar, yalnız dış memleketlere gönderildi. Rusyada dağıtılması yasak idi. Komünizme hiyânet etmek olurdu. Bu kitâblardan 1986 da, Cezâirde halka dağıtılanlardan bir kısmı elimize geçti. Ekstra kâğıda basılmış, parlak cildli. Devlet tarafından ofsetle basılmış, arabî kitâblar. Üzerlerinde 1400 hicrî târihi ve Taşkend yazılı. İçlerinde, sarık ve cübbe giydirilmiş, dinsiz birkaç komünistin resmleri, müftî, imâm ve din idâresi reîsi gibi isimlerle teşhîr ediliyor. Efganistânda, müslimânlara yapılan Rus zulmü ile zıd bir komünist propagandası. Öyle kurnazca hâzırlanmış ki, islâm dînini ve komünizmin iç yüzünü bilmiyen, bu hîleye ve yalanlara çabuk aldanır. Azılı islâm düşmânını dost sanarak, sonsuz felâkete sürüklenir.

Komünistlik, bir ilm, bir fikr değildir. Diktatör, zâlim bir devlet şeklidir. Bunlarda, tek komünist partisi vardır. Bütün millet, bu parti programını kabûl etmeğe, bunun gibi düşünmeğe, bunun istediği gibi konuşmağa ve herşeyden önce, dinsiz olmağa mecbûrdur. Böyle olmıyanlar, ölmeğe, fırına atılmağa, işkence ile öldürülmeğe mahkûmdur. Orada, hiç kimse canından emîn değildir. Herkes, her ân öldürülebilir. Zındana atılabilir. Milleti, partinin açık göz bir komitesi, dikta ile, zulm ile idâre etmektedir. Bütün idâreciler, kumandanlar, bu komitenin yardakcısı, çanak yalayıcısıdır. Hepsi birbirinden korkmakta, herbiri, bir iftirâyı kurban gideceği günü düşünerek, korku içinde yaşamaktadır.

Emperyalistlerin, ya'nî dünyânın her yerine yayılmak sevdâsında olanların, her

memleketde adamları, câsûsları vardır. Bunlar, bir taraftan komünistlik propagandası yapar. Bir taraftan da, bol para vererek, zevk ve sefâhet yollarını açarak, câhilleri, işsizleri avlarlar. Âile terbiyesi görmemiş serseriler, din bilgisi olmayanlar, bunların tuzaklarına çabuk yakalanır. Bir anarşist, eşkiyâ topluluğu kurarlar. Irkat partisi, emekçi partisi, işçiler partisi gibi câzib isimler altında siyâsî parti kurarak ortaya çıkmaya, meclisde söz sâhibi olmağa ve hükûmeti ele geçirmeğe uğraşır. İşçiyi, köylüyü kışkırtıcı gazete, mecmû'a çıkararak, müslimânlıkla, din adamları ile, tüccâr ile, alın teri dökerek iş yeri açanlar ile alay eder, bunları kötülerler. Devlet nizâmını bozmağa, liberal hükûmetleri devirmeğe, hâsılı milleti birbirine, kardeşi kardeşe düşman etmeğe, ihtilâl, iç harb çıkarmağa çalışırlar. İlk öldürecekleri din adamlarını, milliyetçi, anti komünist aydınları tesbît etmişlerdir. Komünist câsûsları ve bunlara satılmış yerli uşakları, ordu ile, din adamları ile işbirliği yapamaz. Çünkü subaylar, kültürlü, nâmuslu, olgun, vatansız insanlardır. Komünistlerin alçak emellerine âlet olmazlar. Bunun için, er ve yedek subay olarak orduya sızmağa çalışırlar. Komünistliği, her hürriyeti, serbestliği veren Cennet hayatı gibi göstermeğe çalışırlar. Karl Marx doktrininin ilk tatbîkçisi olan Lenin, (Hep yalan söyleyiniz! Binde birine inanılsa, büyük kazancımız olur. Beyâz divara hep çamur atınız! Yapışmaz, düşerse de, zarârı yoktur. Hiç olmazsa, divarda leke bırakır) demiştir. Bunun için, hep yalan söylediler. Komünist Cenneti dediler. Hâlbuki, kızıl Rusyada bütün toprak devletin idi. Komünist peyklerinde, sömürgelerinde de, böyle yapıldı, halkın tepkileri ile karşılaşıldı. [m. 1917] de ilk komünist ihtilâlinde ve diğer komünist hareketlerde, köylüye toprak vereceğiz denilmişti. İhtilâl kazanılınca, zirâ'at kolektifleştirildi. Leninin, Rus köylülerine (Müjiklerine) çarlığın geniş topraklarını taksîm edeceğini va'd etmesi, ihtilâlden sonra, (Bütün mahsûllerinizi, hubûbâtınızı teslim ediniz!) şeklini almıştı. Erkek ve kadın, bütün köylü, zorla kolektif çiftlik, ya'nî Kolhozlara ve devlet çiftliğine, ya'nî Sovhozlara sokuldu. Kadınlar da, erkek gibi, en ağır işlerde, erkek şeflerin baskısı altında, insâfsızca çalıştırıldı. Parti adamları ise, hiçbir emek ve hizmet olmadan, hakkı geçmeden kurulmuş olan villalara, apartmanlara yerleşip, zevk ve safâ sürmekte idi. Sâhiblerini öldürdükleri malların, mülklerin üzerine oturmuşlardı. Bunları gören halk, kıtlık ve açlık karşısında ayaklandı. Binlerle zevallı, kurşuna dizildi ise de, halkın mukâvemeti önlenemedi. [m. 1921] de çiftçiye küçük bir bağçe vermeğe mecbûr oldular. Fekat Stalin [m. 1932] de zulm ile, bunları yine geri aldı. Rusyadaki toprakların yüzde doksanyedisi, kolektif çiftlikler ve devlet çiftlikleri hâlinde idi. Bu toprakların ihtilâlden önceki sâhibleri, buralarda, devlet için, buğaz tokluğuna çalışdılar. Parlak va'dlerle ihtilâle sürüklenen çiftçi, dolap beygiri gibi, bir üretim vâsıtası yapıldı. Bu durumdaki millet, zorla çalışıp, devlet malına acımadı. [m. 1959] Aralık ayında, Doğu Almanya komünist partisi merkez komitesine verilen bir raporda, kolektif çiftliklerde kundaklama ve sabotajların yayıldığı bildirilmiştir. [m. 1959] Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında, bu çiftliklerde, dokuzyüzden fazla kundaklama olmuş, dokuz ayda, gayri menkûl tahribâtı dörtmilyon doları bulmuştur. Baskı ile yapılan çalıştırmada, istihşâl düşmüş, plânlama uygulanamamıştır. 8 Ağustos 1953 de Malenkovun Sovyet yüksek şûrâsındaki açıklamasına göre, [m. 1929-1952] yılları arası yatırımlara ayrılan dokuzyüzdoksanyedimilyar rublenin, yalnız yüzde dokuzu zirâ'atde kullanılmış, yüzde altmışdördü ise, ağır sanâyî'ye yatırılmıştır. Bu şartlar altında, Rusyada, 1382 [m. 1963] de kıtlık başladı. Rusya, Avrupadan ve Amerikadan buğday satın almak zorunda kaldı. Bu krize, en çok, zirâ'atde şahsî teşebbüsün yasak edilmesi, milletin kazancının zorla elinden alınması sebep olmuştur. Hayvancılıkta ise, çarlık zemânının rakamlarına bile ulaşılammıştır. Zirâ'î gücün azalması, soğuk harbe ve yaldızlı propagandalara dayanarak komünist diktatörlüğünü açlığa ve sefâlete sürükledi. Onun neticesi de, rejim yıkıldı. Târîhin bu en kanlı, din düşmanı, zulm, vahşet ve yalan diktatoryası ortadan kalktı.

Moskovada çıkan Pravda gazetesinin Bağıroff imzâsı ile yayınladığı yazısına göre, yalnız Azerbaycanda, komünist idâresine karşı, elli altı şiddetli isyân olmuştur. Millet, bu davranışları ile, komünist rejime karşı besledikleri derin kin ve nefretlerini göstermişlerdir. Komünist emperyalizmi altında inleyen bütün esir milletlerin yaptıkları kurtuluş savaşları, Rus ordusu tarafından, kanla, ateşle basdırılmışdır. Fekat (**Ârızî sıfatlarda esâs olan ademdir**). Bu gâsıbların, zâlimlerin, hâinlerin saltanatları da geçmiş, onlar da devrilmişler, mahv ve perişan olmuşlardır. Çünkü, dînimiz (**Zulm pâyîdâr olamaz**) buyuruyor.

2 — Sosyal adâleti kaldıran, insan haklarını sömüren ikinci ekonomik sistem, (**Kapitalizm**)dir. Burada, her ne kadar şahsî teşebbüs varsa da, bu ancak sınırlı bir sayıdaki yüksek sermâyeye sâhibleri içindir. Bu kapitalistler, üretim kaynaklarını ellerine almış, fakîr halkı istedikleri gibi çalıştırmakta, onların kazançlarını sömürmektedirler. Kapital sâhibi olan mutlu azınlık ile fakîr işçi arasındaki geçim farkı, korkunç bir uçurum hâlinindedir. Sosyal adâletin ismi vardır. Sınıf farkı ise, almış yürümüşdür. Fakîr işçi, kapitalistlerin emri, keyfi altında ezilmekte, kendi emeğinin mükâfâtından az birşey eline geçirebilmek için, mağrûr efendisinin karşısında ezilip büzülmemektedir. Kapital sâhiblerinin çoğu yehûdî olduğu için, kapitalist devletlerde islâm düşmanlığı hükm sürmekte, siyonizm ve misyoner teşekkülleri, islâmiyyeti yıkmak için milyarlar sarf etmektedir.

İslâmiyyet, kapital hâkimiyyetini önlemiş, işçi ile patron arasındaki uçurumu kaldırmak için, işçinin, sermâyeye ve kâra ortak olmasını sağlamışdır. Herkes parasını, bir işletmeye yatırabilir. Fazla kâr alır. Böylece, bankaya para yatırılmaz. Bankalar, fâizle milleti sömüremez. Bundan başka, zenginlerin, fakîrlere zekât vermesini emr buyurmuşdur. İşte sosyal adâletin temelini bu teşkil eder. Zekât, malının kırkda birini, müstehak olana vermek demektir. İslâm dîninde, eli, ayağı tutup da çalışabilenlerin dilenmesi harâmdir. Zekât, çalışmayacak derecede hasta ve sakat olanlara ve çalışıp da, güç geçinenlere verilir. Allahü teâlâ, böyle fakîrleri, milletin içinde kırkda bir olarak yaratmışdır. Bunlara zekât veren zengin bir müslimân, hem dînî ibâdetini yaparak, Allahü teâlânın rızâsını kazanır, hem de, sosyal yardım yapmış olur. Hem de, malını, servetini fakîrlerin haklarından ve tecâvüzlerinden korumuş olur. Millî serveti hesâb edip, kırkda birini muhtâclara verecek olursak, hiçbir müslimân memleketinde komünizm tehlikesi baş kaldıramaz. Baş kaldırmasına sebep de kalmaz. Zekât, uşr ve sadakalar, hep sosyal yardım olup, ekonomik felâketleri önlemek için emr olunmuş, ilâhî tedbîrlerdir. Bunlara ne kadar çok ri'âyet edilirse, komünizm felâketi, o kadar önlenmiş olur.

İslâm dîni, bundan başka, ticâret ahlâkını da koyarak, sınıf mücâdelesini kaldırmışdır. Adâlet karşısında, devlet refsi de, çoban da, eşit haklara mâlikdir ve eşit mes'ûliyyetleri taşır. Haksızlık yok, kardeşlik vardır. Zekât ile toplanan mu'azzam servet, (**Beyt-ül-mâl**) müessesesini kurmuş, fakîrliğin, açlığın önü alınmışdır. Böylece, patron ile işçi yerine, ortaklık, şirket üyeliği meydana gelmişdir. Herkes seve seve çalışmakta, her emek sâhibi, emeğinin karşılığını bulmaktadır. Hadîs-i şerîfde, (**İşçiye, alınının teri kurumadan hakkını veriniz**) emr buyurulmaktadır. Hiç kimse, başkasından zorla birşey alamaz. Milletın malı olan Beyt-ül-mâlî, hakkı olanlardan başka kimse kullanamaz. Sosyal adâleti, her asrda, her yeni çağda gerçekleştirecek biricik çâre, islâm dîninin gösterdiği âdil ve serbest iktisâd yoludur. İslâm dîni, sosyal adâleti tam tecellî etdirir. Sosyalizme, komünizme ve kapitalizme aslâ yer ve fırsat vermez. Hakların sömürülmesini kesin olarak yok eder.

Dînin ve islâm ahlâkının, doğru olarak öğrenilmesi ve milletin din yobazlarının, fen yobazlarının igfâllerinden, tuzaklarından kurtulması ve kuvvetli bir devletin yardımı ve himâyesi ile olur. (**Din, kılınçların gölgeleri altındadır**) hadîs-i şerîfi, bu hakikati açık olarak ifâde etmektedir. O hâlde, bütün gücümüz ile, her fırsatta, devletimizin varlığına ve kuvvetli olmasına çalışmalıyız. Kuvvetli bir devletin hi-

mâyesinde yaşayan müslimânların komünist tehdîd ve tasallutundan emîn olabileceği, devlet zâ'îf olursa, vatanın ve milletin komünist ihtilâline sürüklenerek, kardeşin kardeşe saldıracağı, evlerimizin, iş yerlerimizin, kadınlarımızın, kızlarımızın elimizden alınacağı iyi bilinmelidir. Bunun için, gaflet ve tenbellik morfini ile uyutulmamağa dikkat etmeli, devletimize her zemân yardımcı olmalıyız!

Komünistliği ilk çıkaran Mejdek adında bir İrânlıdır. Peygamber olduğunu söylerdi. Zerdüştün kurmuş olduğu (**Mecûsî**) dîninde idi. Herkesin malı ve kadını ortakdır dedi. İrân şâhı Kubâd, buna inandı ise de, oğlu Nûşîrvân, bunu seksenbin adamı ile birlikde öldürdü. Bunlar (**Burhân-ı kâtî**) lügat kitâbında yazılıdır. Ahmed Cevdet pâşa “rahmetullahi teâlâ aleyh”, onbeş sahfelik bir kitâbında, komünistliğin Avrupaya, Asyaya yayılacağını, müslimânların bu belâdan kurtulacağını yazmaktadır.

27 — İSLÂM DÎNİ

(Râbîta-i şerîfe) kitâbının elliyedinci sahîfesi açıklanarak aşağıda yazılmışdır:

İslâm dîni, Allahü teâlânın, Cebrâîl ismindeki melek vâsıtası ile, sevgili Peygamberi Muhammed aleyhisselâma gönderdiği, insanların, dünyâda ve âhirette râhat ve mes'ûd olmalarını sağlıyan, üsûl ve kâidelerdir. Bütün üstünlükler, fâideli şeyler, islâmîyyetin içindedir. Eski dinlerin, görünür, görünmez bütün iyiliklerini, islâmîyyet, kendinde toplamışdır. Bütün se'âdetler, muvaffakiyyetler ondadır. Yanılmıyan, şaşırımıyan aklların kabûl edeceği esâslardan ve ahlâktan ibâretidir.

Yaratılışında kusûrsuz olanlar, onu red etmez ve nefret etmez. İslâmîyyetin içinde hiçbir zarâr yoktur. İslâmîyyetin dışında hiçbir menfe'at yoktur ve olamaz. İslâmîyyetin hâricinde bir menfe'at düşünmek, serâbdan şerâb beklemek gibidir. İslâmîyyet, insanların sevişmelerini, yardımlaşmalarını, kardeşçe yaşamalarını, memleketleri i'mâr, insanları terfîh etmeği emr eylemekte, Allahü teâlânın emrlerine saygı göstermeği ve mahlûklara merhameti, toprağını, bayrağını sevmeyeği, kanûnlara itâ'at etmeği, vergilerini vaktinde ve dürüst olarak ödemeği istemektedir. Her mahlûka karşı mes'ûliyyet taşımaktadır. Nefsin temizlenmesini te'mîn etmekte, kötü huyları, iyi huylardan ayırmaktadır. İyi huylu olmağı emr edip, kötü huyları, şiddet ile red ve yasak eder. Gayr-ı müslim vatandaşlarla, bid'at sâhibleri ile ve başka mezhebden olanlar ile iyi geçinmeği, her cihetden iffeti ve hayâyı emr eder. Tâmm sıhhatli olmağa cebr eder. Tenbelliği, boş vakt geçirmeği red ve men' eder. Zirâ'ati, ticâreti ve san'ati, kat'î olarak emr eder. İlme, fenne, tekniğe, endüstriye, lâıyk olduğu üzere, ehemmiyyet verir. İnsanların yardımlaşmasını, birbirlerine hizmet etmesini ehemmiyyet ile istemektedir. Dîni, vatani, mezhebi ve inaniş başka olanların, canlarını ve nâmûslarını korumağa cebr edip, bunlara saldırmağı, herhangi bir örgüt kurmayı, siyâsete, devlet işlerine karışmağı kesinlikle men' eder. Herkese karşı bir hak ve mes'ûliyyet gözetmektedir. (**Se'âdet-i dâreyn**)i, ya'nî dünyâ ve âhiret se'âdetini câmi'dir.

Başka dinler, böyle değildir. Başka dinlerin hepsi bozulmuş, ilâhî hükmler yerine, insan kafasından çıkan fikrler, düşünceler yer almışdır. Bunun için, lâyetegayyer olamamış, ilerliyen, değişen hayât karşısında, şekiller ve ölü kelimeler hâlinde kalmışlardır. Allahü teâlâ, islâm dînini, hayâtın yürümesini, ihtiyâcların değişmesini karşılayacak, terakkileri sağhyacak esâslar üzerine kurmuşdur. İslâmîyyete, orta çağın ihtiyâcları üzerine kurulmuş, değişmez hükmlerdir demek, islâm dînine iftirâ etmektedir.

[13 Hazîran 1962 Çarşamba günü İstanbuldaki sabâh gazeteleri şöyle yazıyordu:

[m. 1953] yılında, Afrikanın 215 milyon nüfusunun 105 milyonu müslimândı. Bu sayı, bugün, çok dahâ fazla artmış bulunmaktadır. İslâm dîni, ırk, milliyet, siyâsî inanç, lisân ve tahsîl seviyesi ayırd etmeksizin, her insanın şeref ve i'tibârına hürmet etdiği için, büyük başarı sağlamaktadır.

Bugün dünyâda, Allahü teâlânın varlığına inanan üç büyük din vardır: Yehûdîlik, Hıristiyanlık ve İslâmiyyet. Dünyâda tahmînen 900 milyon hıristiyan, 600 milyon müslimân ve 15 milyon yehûdî bulunduğu, 1979 senesi milletlerarası istatistiklerinde yazılıdır. Geriye kalan insanlar [2 milyardan fazla] ya Allah mefhûmu bilmeyen Buda, Hindû, Brahman ve benzeri dinlere mensûb bulunmakta veya putlara, ateşe, güneşe tapmakta, yâhud hiç bir dîni kabûl etmemektedir. Son günlerde, Amerikan neşriyyâtında, müslimânların 600 milyon değil, 900 milyon olduğu bildirilmektedir. Nihâyet Romada bulunan CESÎ [Centro Editoriale Studi İslâmîci = İslâm Teharriyatı ve Neşriyyâtı Merkezi]nin 1980 yılındaki neşriyyâtına göre, dünyâda: Asyada 592,3 milyon, Afrikada 245,5 milyon, Avrupada 21 milyon, Amerika ve Kanadada 6 milyon, Avustralyada 0,5 milyon olmak üzere 865,3 milyon müslimân bulunmaktadır. (The Muslim Educational Trust) islâm merkezinin 1984 senesindeki ingilizce neşr ettiği **(İslâm)** kitâbında, dünyâdaki müslimânların mikdârının bir milyarelliymilyon olduğu bildirilmekde, kırkaltı islâm devletinde ve diğer dünyâ devletlerindeki müslimânların mikdârları verilmiştir. Bu mikdârın her sene artmakta olduğunu istatistikler göstermektedir. Nüfusunun % 50'sinden fazlası müslimân olan devletlerin sayısı ise 57 yi bulmaktadır.]

28 — NEFS VE AKL

(Tefsîr-i Azîzî)de, Fâtîha sûresini açıklarken, **(Sîrât-ı müstekîm)**i uzun bildirmektedir. Çok kısaltılmışı şöyledir: Allahü teâlâ, insanların ve hayvanların, yaşayabilmeleri ve üremeleri için, onlarda iki kuvvet yarattı. Biri, muhtâc oldukları, lezzet aldıkları şeyleri istemek, onlara kavuşmak kuvvetidir. Bu kuvvete, **(Şehvet)** denir. İkincisi, yaşamalarına zararlı olan, canlarını yakan şeylerden kaçmak, bunlara karşı savunmak kuvvetidir. Bu kuvvete, **(Gadab)** denir. Allahü teâlâ, insanların ve hayvanların yaşamaları, üremeleri için muhtâc oldukları şeyleri her tarafda, bol bol yaratmış, bunlara kolayca kavuşmalarını ve bulduklarını kolayca kullanabilmelerini ihsân etmiştir.

Allahü teâlâ, insanlarda şehvet ve gadab kuvvetlerini yaratmış, insanların muhtâc oldukları şeylere kavuşmaları için ve bulduklarını kullanabilmeleri için ve korkduklarına karşı savunabilmeleri için, bu iki kuvveti ihsân etmiştir. En lüzumlu olan havayı her yerde yaratmış, ciğerlerine kadar kolayca girmesini ihsân etmiş, ikinci derecede lüzumlu olan suyu, her yerde bulmalarını ve kolayca içmelerini de ihsân etmiştir. İhtiyâc maddelerini elde etmeleri ve elde ettiklerini kullanabilecekleri hâle çevirmeleri için, insanları çalışmaya mecbûr kılmıştır. İnsanlar çalışmazlarsa, muhtâc oldukları, gıdâ, elbise, mesken, silâh, ilâc gibi şeylere kavuşamazlar. Yaşamaları, üremeleri çok güç olur. Bir insan, muhtâc olduğu bu çeşitli maddeleri yalnız başına yapamayacağı için, birlikde yaşamağa, iş bölümü yapmağa mecbûr olmuşlardır. Allahü teâlâ, insanlara merhamet ederek, seve seve çalışabilmeleri, çalışmaktan usanmamaları için, insanlarda üçüncü bir kuvvet dahâ yarattı. Bu kuvvet, **(Nefs-i emmâre)** kuvvetidir. Bu kuvvet, şehvetlere kavuşmak ve gadab edilenlerle döğüşmek için insanı zorlar. Fekat insanın nefsi, bu işinde bir sınırlı değildir. Yapdığı işler, hep aşırı, hep zararlı olur. Meselâ hayvan susayınca, temiz suyu kolayca bulur, içer. Doyunca, artık içmez. İnsanın nefsi, doyduktan sonra da içirir. Sığır aç olunca, çayırdaki otlar. Doyunca, yatar, uyur. İnsan aç olunca, çayırdaki otlayamaz. Bulduğu otlar arasında seçim yapması, seçtiğini soyup, temizleyip, pişirmesi lâzımdır. Nefs, bu yorucu, usandırıcı işleri seve seve yapar. Fekat, hoşuna gideni, doyduktan sonra da yidirir. Allahü teâlânın merhameti sonsuz olduğundan, nefsin insanı felâkete sürüklemesine mâni' olmak istedi. Hem nefsin arzularına uymağı sınırlıyan, hem de nefsi temizleyip emmârelikden ya'nî aşırı, taşkın olmaktan kurtaran emirler ve yasaklar gönderdi. Peygamberleri "aleyhimüssalevatü vetteslîmât" ile gönderdiği bu emir ve yasakların toplamına, **(İlâhî din)**ler veya **(İslâmiyyet)** denir. Bir insan, işlerini yaparken, islâm dînine uyarsa, nefsi, emmâ-

relikden kurtulup, (**mutmainne**) olur. Bu zemân, şehveti ve gadabı fâideli olarak çalışdırır. Kitâbımızın üçüncü kısmının ellinci maddesinde yazılı olan, (**Mektûbât**)ın ikinci cildinin ellinci mektûbunda, nefsin temizlenmesi bildirilmektedir. Nefs-i em-mâre, şehveti ve gadabı aşırı çalışdırıldığı için, buna uymak insana tatlı gelir. İslâmiyyete uymak ise, bu arzûları frenlediği, tahdîd ettiği için, insana acı, zor gelmektedir. Bunun için insan, islâmiyyete uymak istemez. Nefse uymak ister. Se'âdete kavuşmak istemez. Felâkete sürüklenmek ister. Allahü teâlânın merhameti sonsuz olduğundan, insanlarda, se'âdeti felâketden, doğruyu iğriden ve fâideliyi zarârlıdan ayırabilen bir kuvvet de yaratdı. Bu çok kıymetli kuvvet, (**Akl**)dır. Şaşmıyan, yanılmıyan akla (**Akl-ı selîm**) denir. Akl-ı selîm sâhibi olan kimse nefsine uymaz. İslâm dînine uyar. Akli dinlemiyen kimse ise, nefsine uyar. İslâm dînine uymak istemez. İslâm dînine uyana, (**Müslimân**) denir. Müslimân olmak için evvelâ (**İmân**) etmek lâzımdır.

Allahü teâlâ, bütün insanlara, îmân etmelerini emr etdi. İnsanlar arasından dilediklerine merhamet edip, bunların akla uyarak îmân etmelerini nasîb eyledi. Bu kullarının kalblerini îmân ile doldurdu. (**Yûnus**) sûresinin yirmibeşinci âyetinde meâlen, (**Allahü teâlâ kullarını, selâmet, se'âdet yeri olan Cennetine da'vet ediyor. Dilediğini bu yola kavuşturur**) buyuruldu. Akl-ı selîm sâhibi olan, bu mes'ûd insanlara (**Sâbikûn**) denir. Peygamberler, Evliyâlar, mezheb imâmları ve bütün müctehidler böyledirler "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in". Akllarına uymayıp, nefslerine uyarak, Allahü teâlânın da'vetini kabûl etmeyenlerden, dilediklerini kendi taşkın, azgın hâllerinde bırakmakta, dilediklerini de, yine ihsân ederek, dilediği zemânda hidâyete kavuşturmakta, kalblerini îmân ile doldurmaktadır. Kendi hâllerinde bıraktıklarından, gafletten uyanarak doğru yolu arayanları da, merhamet ederek hidâyete kavuşturacağını va'd etmektedir. (**Ankebût**) sûresinin son âyetinde meâlen, (**Nefslerine uyanlardan, doğru yolu arayanları, se'âdete ulaşıran yollara kavuştururuz**) buyuruldu. Doğru yolu aramayıp, nefslerine uyarak îmân etmeyenleri, azıp can yakanları, Cehennemde sonsuz olarak yakacağını haber veriyor. İslâmiyyeti iştîmiyen çok kimse vardır ki, akl-ı selîmleri olduğu için, bozulmuş, uydurulmuş dinlerin adamlarına aldanmamışlar, astronomide ve fen bilgilerinde ve bilhâssa tıp ilminde gördükleri nizâmlı hâdiselerin birbirlerine bağlantılarını düşünerek, hilkatın sırlarını, bu hesâblı düzenin hakîkatini anlamak istemişlerdir. Bunlar yine akl-ı selîmleri sâyesinde, islâmiyyetin bildirdiği güzel ahlâkın birçoğunu bulup, müslimân gibi yaşamış, kendilerine ve başkalarına fâideli olmuşlardır. Allahü teâlânın, (**Ankebût**) sûresinde va'd ettiği üzere, bunları îmân etmeğe sebep olan rehberlere, kitâblara kavuşturacağı, (**Rûh-ul-beyân**) tefsîrinde, altıncı cüz son âyetinde yazılıdır. Böyle tâli'li mes'ûd bir kimse anlar ki, herşeyi halk eden, yaratan, yok olmakdan, zarârlardan koruyan bir Allah vardır. Allah herşeyi görür, bilir, işitir. Herşeye gücü yeter. Gücü, kuvveti sonsuzdur. Herşeyi, eceli, zemânî gelince yok etmektedir. İnsanları tekrâr dirilteceğini, hesâba çekeceğini, îmân etmiş olanlara Cennette sonsuz ni'metler vereceğini, îmânı olmayanları, kâfirleri Cehennemde sonsuz yakacağını bildiriyor. Onun yapmak istediğini kimse durduramaz. Onun işine kimse karışamaz. Onun emrlerine uymaktan, rızâsını, sevgisini kazanmaktan başka kurtuluş ve se'âdet yolu yoktur. İnsanların hiçbirî îmân etmese, inanmasa, onun büyüklüğünde, kuvvetinde, kudretinde hiç noksanlık olmaz. Teknikde çok ilerliyen, elektronik âletler ve lazer ışınları ile tabî'atin nice sırlarını çözen ba'zı milletlerin başlarındaki azılı kâfirler, zâlimler, Ona hiçbir zarâr yapamaz. Bu dinsizler, ancak kendilerine zarâr yapıyorlar. Muhakkak ölecekler. Kabrde çürüyüp, bir avuç toprak olacaklar. Sonra tekrâr diriltilip, Cehennemde çok acı azâb çekeceklerdir. Allahü teâlâ isteseydi, herkesi mü'min yapar, herkesi Cennete sokardı. Yâhud, herkesi kâfir yapar, herkesi Cehennemde yakardı. Fekat, ba'zılarının mü'min olmasını, ba'zılarının da kâfir olmasını diledi. Onun dilediği olur. Onun dilediğini

hiçbir mahlûk değişdiremez.

[Her müslimânın birinci vazîfesi nefesine uymamaktır. Nefs, insanın en büyük dūřmandır. İnsanın îmânını yok etmek ister. Bundan zevk alır. Allahü teâlânın ve Peygamber efendimizin emrlerinden ve yasaklarından birisinin bile doğru, fâideli olduğunda şübhe edenin îmânı gider, kâfir olur. Kâfir, Cehennemde sonsuz yanacaktır. Sonsuz yanmak ne demek, insan bunu düşünse, korkudan uykusu kaçar, yimekten, içmekten kesilir. Hiçbir dünyâ zevki gözüne görünmez. Küfrün cezâsı çok ağır, çok korkunc ise de, küfrden ve günâhlardan kurtulmak çok kolaydır. Bunun biricik çâresi, îmânını tâzelemektir. Bunun da en kolay yolu, her akşam yatariken, üç kerre (**Estagfirullahel'azîm**) okumaktır. Ma'nâsını düşünerek okumak lâzımdır. Ma'nâsı, (**Yâ Rabbî, beni afv et**)dir. Allahü teâlâ, tevbele ri kabûl edeceğini va'd etmişdir. Yalnız, tevbenin kabûl olması için, nemâz borcu ve kul hakkı olmamak lâzımdır. Bir nemâz borcu olan, bunu kazâ etmedikçe, tevbesi kabûl olmaz. Cehennemde yanmaktan kurtulmak için, ölmeden evvel nemâz borcundan ve kul hakkından kurtulmak lâzımdır. Hiçbir hayrlı iř insanı bu azâbdan kurtaramaz. İbni Teymiyyenin kurtarır demesine aldanmamalıdır.]

Hakikat Kitâbevi

**Sabâh olmuş, kuşlar ötüyor,
her taraf süslenmiş Bayram gibi.
câmi'den gelen tekbîr sesleri,
rûhları açıyor, Kur'an gibi.**

**Müezzin efendi, ezân okuyor,
sesi çok güzel, bülbül gibi.
İmâm efendi yeşil cübbe giymiş,
siyâh saçlar arasında parlayan zümürd gibi.**

**Câmi'den (Estagfirullah) sesleri geliyor,
Söyliyenlerin kalbleri olmuş nûr gibi.
Koşdum, onlara ben de katıldım,
çok şükr, oldum melek gibi.**

**Yâ Rabbî! Türk vatânı çok mübârek yerdir,
her köşesinde, ecdâdımızın rûhları sesleniyor:
Muhammed aleyhisselâma tâbi' olun, bizler gibi,
Onun yolundan ayrılmayın, Eshâb gibi.**

**Yâ Rabbî! Bizi bu vatandan ayırma!
tâ, bu vatana hizmet ederken verelim cân!
Yâ Rabbî! Bu vatânı koruyan kumandanlara yardım et!
Her birinin vatana hizmet etmesini nasîb et!**

**İki yüzlüler çoğaldı, şimdi,
nutuk çekiyorlar, kahraman gibi.
Londrada masonların dağıtdığı diplomalarla,
islâma saldırıyorlar şaklaban gibi.**

**Bu hücûmlardan korunmak için,
Muhammed aleyhisselâma uymalıdır.
hiçbir şey kalbi temizleyemez,
bu yüce Peygambere uymak gibi.**

**Bu hakîkati her yere yayan (Hakikat Kitâbevi)dir,
Bu Kitâbevi insanlara Hakkın büyük ni'metidir.
(Hakikat Kitâbevi), hakikatleri yayıyor,
onlarınki ise, hep iftirâ ve yalan.**

29 — MÜSLİMÂNLAR NİÇİN GERİ KALDI?

Târîhin her devrinde, dürlü kanı taşıyan, dürlü dil konuşan, başka başka âdet ve an'anelere bağlı olan milyonlarca insanın, aralarındaki farkları bırakarak, bir inanç veyâ fikr etrâfında toplanıp, birer imperatorluk kurduklarını görüyoruz.

Böyle kurulan imperatorluk veyâ devletlerin en büyüğüne, en güzeline orta çağda rastlıyoruz. Hiç bozulmamış, değiştirilmemiş biricik din olan islâm dîninin güzel ahlâkı ile bezenmiş, birbirlerini seven, yardımlaşan, çeşidli ırklardan, büyük insan topluluklarının, birleşdiklerini biliyoruz. Bu topluluğu ayakda tutan temel, Hak teâlânın emr ettiği çalışkanlık, adâlet, iyilik, saygı gibi din esâsları idi. Osmânlı türklerini, Sakarya kenârından, kısa bir zemânda, Viyana kapılarına götüren kuvvet, Sultân Osmânın ve çocuklarının sımsıkı sarıldıkları islâm dîninin, rûhu ve bedeni tekâmül ettiren ışıklı yolu idi. Çünkü, islâmiyyetde müslimânlar birbirinin kardeşidir.

Hıristiyan Avrupanın tek kal'ası Fransa kapılarını zorlamağa giden Attilâ [Hicretten (168) yıl önce öldü] idâresindeki Tûran Hunları, herhangibir hak dîne mensub olsalardı ve oralara bu hak dînin ahlâkını, rûhunu götürmüş olsalardı, hazret-i Ömerin “radıyallahü anh” ordusundaki adâlete, şefkate hayrân olup, seve seve müslimân olan Şâm hıristiyanları gibi, papasların baskısından, kralların işkencesinden usanmış olan batı hıristiyanları da, onlara âğuşlarını açmaz mı idi ve bu günkü Avrupanın din çehresi ne olurdu?

Emevîler, islâm dînini, İspanyadan, Avrupaya sokdu. Fas, Kurtuba ve Gırnata üniversitelerini kurup, batıya ilm ve fen ışıklarını saldı. Hıristiyanlık âlemini uyandırıp, bugünkü müsbet ilerlemenin temelini koydu. Dünyâ yüzündeki ilk üniversitenin, Fasin Fez şehrinde bulunan Kureviyyin üniversitesi olduğu bütün ansiklopedilerde yazılıdır. Bu üniversite 244 [m. 859] yılında kurulmuştur.

(Kâmûs-ül-a'lâm)da diyor ki, (Endülüs sultânı üçüncü Abdürrahmân “rahmetullahi teâlâ aleyh”, memleketini genişletti. Kuvvetlendirdi. Fasda hükûmet süren İdrîsîleri, Fâtımîlere karşı destekledi. Bunları hükmü altına aldı. Mükemmel donanma da yaptı. Kendisi ve adamları ilm ve edeb sâhibi idiler. Âlimlere ve ilme çok kıymet verirdi. Bunun için, Endülüsde ilm ve fen çok ilerledi. Serâyı ve devlet dâireleri birer ilm kaynağı oldu. Her memleketden ilm öğrenmek için Kurtubaya akın akın toplandılar. Kurtubada büyük ve mükemmel bir tıp fakültesi kurdu. Avrupada ilk yapılan tıp fakültesi budur. Avrupa kralları ve devlet adamları, tedâvî için Kurtubaya gelir, gördükleri medeniyyete, güzel ahlâka, müsâfirperverliğe hayrân kalırlardı. Altıyüzbin kitâb bulunan bir kütübhâne de yapdırdı. Kurtubadan üç saatlik mesâfedeki **(Vâdi-yül-kebîr)** kenârında, **(Ezzehrá)** isminde pek büyük ve ince san'atlarla dolu bir serây ile mükemmel bağçeler ve büyük bir câmi' yapdırdı. Kurtubada çok sayıda derin âlimler yetişdi. Endülüsdeki **(Benî Ümeyye)** halifelerinin sekizincisi olan Abdürrahmân-ı sâlis, elli sene adâlet ile hükm sürüp, 350 [m. 961] senesinde yetmiş iki yaşında vefât etdi).

Fekat sonra, islâm ahlâkını, Allahü teâlânın emrlerini bıraktıklarından, hattâ Ehl-i sünnet i'tikâdını bozarak, islâmiyyeti içerden yıkmak alçaklığı başladığından, Pirene dağlarını aşamadılar. 423 [m. 1031] de Ümeyye devleti çökdü. Bunlardan sonra Endülüse, önce **(Mülessimîn)** veyâ **(Murâbitîn)** denilen devlet, bundan sonra da, **(Muvahhidîn)** devleti hâkim oldu. Fekat İspanyollar, 897 [m. 1492] de, Gırnata şehrinin de alıp müslimânları öldürdüler. Sözde müslimân olup da, Allahü teâlânın emrlerine uymamanın cezâsını buldular. İspanya fâci'ası olmasaydı, felâfeci İbnürrüşdün ve İbni Hazmın bozuk fikrleri, belki din ve îmân hâlini alıp dünyaya yayılacak, bugünkü hazîn levha, yüzlerce sene önce meydâna çıkacaktı.

O hâlde, beşeriyyeti ızdırâbdan, felâketden kurtaran, Fâtımîler, Resûlîler gibi, islâm ismini taşıyan, îmân ve ameli bozuk devletler değil, Emevîler, Tîmûr oğulları ve Osmânlılar gibi, Ehl-i sünnet olan ve dînine sarılan milletler olmuştur. Bun-

lar, islâm ilmlerinin din ve fen kollarında insanlığa ışık tuttular. Fekat, ne yazık ki, sonraları, bunlarda da islâmiyyet gevşemeğe başladı. Devlet reislerini şehîd etdiler. Birçok işletmeler, din câhillerinin, mason uşaklarının baskısı altında kaldı. Allahü teâlânın emr ettiği gibi sevişmeği, çalışmağı bıraktılar. Masonlar, müslimânların geri kalması için, medreselerden fen derslerini kaldırdı. Din adamları, fensiz, bilgisiz yetiştirilerek, islâmiyyeti içden yıkmaya başladılar. Bir taraftan, ilm, fen yok edildi. Bir taraftan da, ahlâk, edeb, hayâ ve din bozuldu. İmperatorluk çökdü. Hâlbuki, islâmiyyet, tecribî ilmleri, fenni, san'ati, endüstriyi, ehemmiyyet ile emr etmektedir.

İşte bu devletlerde de din mütehasıslarının bildirdiği belli sebeplerden dolayı, i'tikâd bozulup, islâmiyyete bağlılık gevşedikçe, duraklama, gerileme başladı. Nihâyet yok oldular. **(Eş-şer'u tahtesseyf)** hadîs-i şerîfinin haber verdiği gibi, islâm güneşi batarak yeryüzü bugünkü hâlini aldı.

Atılânın büyük imperatorluğu da, islâm dîni geldikten sonra olsaydı ve islâm dîninin getirdiği adâlet duygusu ile bezenmiş olsaydı, onun ölümünden kısa bir zeman sonra, parçalanmaz, yıkılıp gitmezdi.

Büyük Selçuklu hükümdârı Muhammed Alb Arslanın "rahmetullahi teâlâ aleyh" [463] hicrî ve [1071] milâdî yılında, Malazgirdde rum imperatoru Diojen idâresindeki ikiyüzbenden ziyâde orduya karşı, kırkbin kahramân ile kazandığı zaferden sonra, Anadoluya gelip yerleşen ve batı türkleri diye anılan, biz oğuz türklerini, hıristiyan Avrupalılar, çok kerre, haçlı rûhu ile birleşerek, Anadolu'dan çıkarmak için saldırdıkları hâlde, yirminci asrda [14. cü hicrî asrda], büyük bir müslimân türk milleti hâlinde ayakda tutan, yaşatan en büyük kuvvetin, milletin kalbinde bulunan sağlam îmânî olduğunda kimin şübhesi vardır?

Onbirinci asr [Hicrî beşinci asr] içinde, türklerin üç büyük dalga hâlinde, üç istikâmetde, yayılma hareketini biliyoruz:

Birincisi, Gaznevî hükümdârları emrinde, Kalaç ve diğer türk boylarının, Hindistâna olan yayılmalarıdır ki, buralara islâm dînini ve medeniyetini de götürdüler. Bugün Hindistânda yüz milyonu aşan bir müslimân topluluğunun bulunması, bu yayılma hareketinin bir netîcesidir. Osmânlı donanması 940 [m. 1533] de Hindistâna gitti. Beş sene sonra Ciddeye avdet etti.

İkincisi, Oğuz türklerinin, Ârândan geçerek, Malazgird zaferinden sonra, Bizans elinde bulunan Anadolu'yu fethidir. Oğuzlar da, islâm dîni ile müşerref olarak gelmiş idi. Bugün, aradan asırlar geçtiği hâlde, ancak müslimân olarak kalışları sâyesinde, yine Anadolu'da oturuyor ve dünyâ siyâsetine karışıyor.

Üçüncü yayılma hareketi, Karadenizin şimâlinde, Balkanlara doğru oldu. İçlerinde bir kısım Oğuzlar da bulunan Peçenek ve Koman türkleri, Balkan yarımadasına yerleşti. Ne yazık ki, bunlar islâm dîni ile şereflenmiyerek gelmişti. Etrâflarını saran hıristiyan devletlerin tazyîki ile, kısa zemânda kendiliklerini unuttular. An'anelerini gayb etdiler. Eridiler, yok oldular. Hindistânda, Anadolu'da ve başka yerlerde, bugün yaşamakta olan soydaşları gibi olamadılar. Bunlar niçin yaşyamadı? Bunlardan kim ve ne kaldı? Bu, niçin böyle oldu?

Görülüyor ki, Türk devletlerini ve milletlerini, ayakda tutan, yaşatan, büyük ve başlıca kuvvet, îmândır ve islâm dîninde, çok kuvvetli bulunan adâlet, iyilik ve doğruluk ve fedakârlık kudretidir.

[Batının inanç, örf ve âdet, moda ve ahlâksızlıklarını taklîd etmek medeniyet değildir. Müslimân milletin bünyesinde tahrîbât yapmaktır].

Osmânî devletinde Rus seffiri olarak uzun seneler çalışan İgnatiyef, hâtıralarında, sultân ikinci Mahmûd hân zeminde, Fener Patrikhânesinin kapısında asılan, 1237 [m. 1821] Rum isyânının baş plânlayıcısı, Patrik Gregoryosun Rus Çarı Aleksandra yazdığı mektûbu açıklamaktadır. Mektûb ibret vericidir:

“Türkleri maddeten ezmek ve yıkmak gayr-i mümkündür. Çünkü Türkler, müslimân oldukları için çok sabırlı ve mukâvemetli insanlardır. Gâyet mağrûrdurlar ve izzet-i imân sâhibidirler. Bu hasletleri, dinlerine bağlılıklarından, kadere rızâ göstermelerinden, an’anelerinin kuvvetinden, pâdişâhlarına [devlet adamlarına, kumandanlarına, büyüklerine] olan itâ’at duygularından gelmektedir.

Türkler zekîdirler ve kendilerini müsbet yolda sevk-u idâre edecek reîslere sâhib oldukları müddetçe de çalışkandırlar. Gâyet kanâ’atkârdırlar. Onların bütün meziyyetleri, hattâ kahramanlık ve şecâ’at duyguları da an’anelerine olan merbûtiyyetlerinden (bağlılıklarından), ahlâklarının salâbetinden gelmektedir.

Türklerde evvelâ itâ’at duygusunu kırmak ve ma’nevî râbitalarını (bağlarını) kesir etmek (parçalamak), dînî metânelerini (sağlamlığını) zâ’fa uğratmak (za’ifletmek) îcâb eder. Bunun da en kısa yolu, an’anât-i milliyye (millî geleneklerine) ve ma’neviyyelerine uymayan hâricî fikrler ve hareketlere alıştırmaktır.

Ma’neviyyâtları sarsıldığı gün, Türklerin kendilerinden şeklen çok kudretli kalabalık ve zâhiren hâkim kuvvetler önünde zafere götüren asl kudretleri sarsılacak ve maddî vâsitaların üstünlüğü ile yıkmak mümkün olabilecektir. Bu sebeble Osmânlı Devletini tasfiye için mücerred olarak harb meydânlarındaki zaferler kâfî değildir. Hattâ sâdece bu yolda yürümek, Türklerin haysiyet ve vekârını tahrik edeceğinden, hakikatlerine nüfûz edebileceklerine sebep olabilir.

Yapılacak olan, Türklerle birşey his etdirmeden, bünyelerindeki tahrîbi temâmlamaktır.”

Bu mektûb ders kitâblarında ezberletilecek kadar mühimdir. Mektûbda ibret alınacak çok şey varsa da, en önemlisi şu iki husûsdur:

1 — Türklerin ma’neviyyâtının ve dîninin yıkılması için, Türkleri yabancı fikr ve âdetlere alıştırmak,

2 — Türklerle his etdirmeden bünyelerindeki tahrîbâtı temâmlamaktır.

Bu hedeflere ise, Batının inanç, moda, örf ve âdet ve ahlâksızlıklarını, taklîd ettirmekle ulaşılır.

Batının ilm, fen, teknik ve her sâhadaki fennî gelişmelerini almak elbette lâzımdır. Zâten islâmiyyet bunu emr eder. Yabancı dil öğrenmenin lâzım olduğunu hadîs-i şerîfler haber vermektedir. Zeyd bin Sâbit “radıyallahü anh” diyor ki, (Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” bana yehûdî dilini öğrenmeği emr eyledi. Öğrendim. Yehûdîlere gönderilen mektûbların çoğunu bana yazdırırdı. Onlardan gelen mektûbları bana okuturdu). Bu haber, Tirmizîde uzun yazılıdır. Zeyd, böylece ib-rânî ve sûryânî lûgatlarını öğrendi. Büyük islâm âlimi Abdülhakîm efendi, mü-kemmel arabî, fârisî konuştuğu hâlde, (Yabancı dil bilseydim, bütün dünyâya fâide-li olurum) derdi. Avrupa dillerini bilmediği için esef eder, çok üzüldü. (İslâm dî-ninin üstünlüklerini, râhat ve huzûr kaynağı olduğunu ve medeniyete, fende ve ahlâkda ilerlemeğe ışık tuttuğunu dünyâya bildirmek için, kısacası, islâmiyyete ve bütün insanlara hizmet için, yabancı dil öğrenmek muhakkak lâzımdır) derdi.

Bütün dinleri iyi incelemiş olan, İngiliz ilm adamlarından Lord Davenport, yirminci asr başlarında Londrada basdırdığı, (**Hazret-i Muhammed ve Kur’ân-ı ke-rîm**) adındaki ingilizce kitâbında diyor ki:

Ahlâk üzerinde son derece titizliğidir ki, müslimânlığın az zemânda sür’atle yayılmasına sebep olmuştur. Müslimânlar, muhârebede kılınca boyun eğmiş olan başka din adamlarını, dâimâ afv ile karşılamışlardır. Juryo diyor ki, müslimânların hıristiyanlara karşı davranışı ile, papalığın ve kralların mü’minlere revâ gördüğü mu’âmele, aslâ kıyâs edilemez. Meselâ, [980] hicrî ve [1572] milâdî yılı Ağustosun yirmidördüncü günü, ya’nî Sent Barlelemi yortu günü, dokuzuncu Şarl ve kraliçe Katerinanın emri ile Pâris ve civârında altmışbin protestan öldürüldü. Sent Barlelemi, oniki havârîden biri olup, milâdî [71] yılında, Ağustos ayında hıristiyanlı-

ğı neşr ederken Erzurumda şehîd edilmişdi. Böyle nice işkencelerde dökülen hıristiyan kanları, müslimânların harb meydanlarında dökdükleri hıristiyan kanlarından katkat fazladır. Bunun içindir ki, birçok aldanmış insanı, islâmiyyetin zâlim bir din olduğu zannından kurtarmak lâzımdır. Böyle yanlış sözlerin hiçbir vesîkası yoktur. Papalığın vahşet ve yamyamlık derecesine varan işkenceleri yanında, müslimânların, gayrı müslimlere karşı davranışları, ağız süt kokan bir sübyanındaki kadar yumuşak olmuştur. İslâmiyyet, başka dinlerin hurâfeler ve şübheler bataklığı ortasında, çiçek temizliği ile yükselmiş bir aklî ve fikrî asâletin sembolü olmuştur.

Milton der ki, (Kostantin kiliseyi zenginleştirdince, papaslar makâm ve servet hırsını artırdı. Bunun cezâsını, parça parça olan hıristiyanlık çekti).

İslâmiyyet, ilâhlara insan kanı dökmek fâci'a ve felâketinden beşeriyeti kurtardı. Bunun yerine, ibâdeti ve sadakayı getirmekle, insanlara iyilik aşıladı. Sosyal adâletin temelini kurdu. Böylece, kanlı silâhlara hâcet bırakmadan, dünyâya kolayca yayıldı. İlm da'vâsına müslimânlar kadar bağlı ve saygılı hiçbir millet gelmemiştir denilebilir. Hazret-i Peygamberin "aleyhissalâtü vesselâm" pekçok hadîsleri, samîmî bir ilm teşvîkçisidir ve ilme saygı ile doludur. İslâmiyyet, ilme maldan dahâ çok kıymet vermiştir. Hazret-i Muhammed, bu tutumu olanca gücü ile desteklemiş, Eshâbı da, bu yolda var kuvvetleri ile çalışmışlardır.

Bugünkü fennin ve medeniyetin kurucuları, eski ve yeni eserlerin ve edebiyâtın koruyucuları, Emevîler, Abbâsîler, Gaznevîler ve Osmânlılar zemânındaki müslimânlar "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în" olmuştur.

Buraya kadar ba'zı parçalarını yazdığımız ingilizce kitâb, misyonerler ve yehûdîler tarafından piyasadan alınarak, yok edilmek istenmiştir. İlk misyoner teşkilâtı olan Cizvit cem'iyetleri 918 [m. 1512] de teşekkül etmiştir.

EK: İslâm hukûkunu inceliyenler, islâmiyyetde sosyal adâlete, eşitliğe, hak ve hürriyete verilen önemi görerek hayrân kalıyorlar. İslâmiyyetin, insan hakları ve mülkiyyet hakkı üzerinde nasıl bir titizlik gösterdiğini ortaya koymak için, (**Mecelle**)den birkaç maddeyi aşağıya yazmağı uygun görüyoruz:

1192 — Herkes mülkünü dilediği gibi kullanır. Fekat, başkasının hakkına dokunursa, bu kullanması sınırlanır. Meselâ, islâmiyyetde kat mülkiyyeti vardır. Fekat, üst kat sâhibinin, apartmanın temelinde ve alt kat sâhibinin de çatıda hakkı vardır. Birisi, ötekinin izni olmadıkca, kendi katını yıkamaz.

1194 — Bir arsaya sâhib olan, üstündeki boşluğa ve toprağın içine de mâlik olur. İsteddiği kadar yüksek binâ ve derin kuyu yapabilir.

1196 — Bir kimsenin bağçesindeki ağacın dalları komşusunun hânesi veyâ bağçesi üzerine uzanmış olsa, o dalları bağlayarak geri çekdirmeğe veyâ kesdirmeğe komşusunun hakkı vardır. Fekat, ağacın gölgesi komşusunun bağçesindeki sebzelere zarâr veriyor diyerek kesdiremez. Âtîf beğ 1330 [m. 1912] baskılı şerhinde, bu maddeyi şerh ederken diyor ki, (Komşusu, ağacın sâhibine veyâ hâkime mürâceat ederek geri çekdirir veyâ kesdirir. Komşusu, bunlara mürâceat etmiyerek, bağçesine uzanmış olanları kendi de kesebilir. Bağçesine uzanmamış mahalden kesip zarâra sebep olursa, zarârı ağaç sâhibine tazmîn eder, öder. Bağlıyarak çekdirmesi mümkün olan dalları, mürâceat etmeden keserse, yine zarârı tazmîn eder. Ağaç sâhibine mürâceat edip de, dallarını, çekmediği takdirde, bağçe sâhibi kesebileceği gibi, kesdirme masrafını da, ağaç sâhibinden isteyebilir).

1200 — Bir evin kanalizasyonundan, komşunun evine sızarak zarâr verirse, ta'mîr etmesi lâzım olur.

1212 — Komşunun su kuyusuna yakın lağım yaparak, kuyu kirlenirse, ta'mîri mümkün olmazsa, lağım oradan kaldırılır.

1216 — Hükûmetin emri ile birinin evi satın alınıp yol yapılabilir. Fekat parası verilmedikce evi alınamaz.

1248 — Mülk sâhibi olmak üç yol iledir: Mal birinin mülkü iken, bey' ve hibe [ve sadaka ve ödünç vermek] gibi bir akd. ya'nî sözleşme ile alanın mülkü olur. Mîrâs ile akd olmaksızın mülke girer. Sâhibi olmıyan, herkese mubâh olan birşey, ele geçirmekle mülk olur.

1254 — Mubâh olan otları, ağaçları, suları herkes kullanabilir. Kimse yasak edemez. Başkasına zarâr verirse, yasak olunur.

1288 — Bir kimsenin dükkânı yanına, başkası dükkân açarak, birincinin işi bozulsa, ikinci dükkân kapatdırılmaz.

1297 — Av, tutanıdır. Bir kimse, bir avı vurup düşürdükdən sonra, av kalkıp kaçarken, başkası yakalarsa, av yakalıyanın olur.

1308 — Ortak mülkün ta'mîri, hisselerine göre ortaklaşa yapılır. Hisse sâhiblerinden biri yok ise ve ta'mîr edecek olan kimse hâkimden izn alırsa, masraftan ötekine düşen payı ondan isteyebilir.

1312 — Bölünebilen bir mülkün ta'mîri için, ortak zorlanamaz. Ta'mîrini istemezse, mülkün bölünmesi için, zorlanır.

1321 — Nehrlerin, göllerin, barajların ta'mîrini beyt-ül-mâl, ya'nî devlet yapar. Devletin parası yetişmezse, istifâde edenlerden toplanır.

950 — Başkasına satılmış olan bir mülkü, satış değeri ile satınalmak hakkına (**Şüf'a**) denir. Bu hakka mâlik olan kimseye, (**Şeffi'**) denir.

1008 — Şeffi' üç kimse olabilir: Birincisi, satılacak mülkte ortak olandır. İkincisi, satılacak mülkte kullanma hakkı olan kimsedir. Üçüncüsü, satılacak mülke bitişik mülkün sâhibidir. Apartman katlarının sâhibleri, birbirlerine bitişik komşu demektir. Bir kimse, mülkü olan binâyı satınca, bir şeffi' bunu işitdiği zemân, şeffi' olduğunu hemen söylemesi, sonra iki şahid yanında alıcıya ve satıcıya şüf'a hakkını bildirmesi ve bir ay içinde mahkemeye başvurması lâzımdır. Böyle yapınca, önce birinci şeffi' satın alır. Başkasına satılamaz. Eğer birinci şeffi' yoksa veyâ satın almak istemezse, ikinci satın alır. İkinci şeffi' de yoksa, üçüncü şeffi'a satması lâzımdır. Bu da satın almak istemezse, ilk satılmış olanda kalır.

1017 — Nakl edilebilen şeylerin ve vakf ve mîrî toprak üzerindeki mülklerin satılmasında şüf'a olmak yokdur.

(**Fetâvâ-i Hayriyye**)de diyor ki, (İki odalı bir evin üstü teras katıdır. Sâhibi, bir odayı satmış, sonra ölmüşdür. Vârisler, ikinci odayı başkasına satmışlardır. Teras, iki kişi arasında yarı yarıya ortak olur. Biri ötekinden iznsiz, buraya oda yapamaz. Bir evin on odası birinin, bir odası da başkasının olsa, teras veyâ bağçe, yarı yarıya ortak olur). Aynı kitâbda diyor ki, (Bir binânın iki katından herbirinin sâhibi başkadır. Alt kat yıkılsa, bunun sâhibi ta'mîr için zorlanamaz. Üst katın sâhibi, isterse, aşağı katı ta'mîr eder. Mahkeme karârı ile ta'mîr etdi ise, yaptığı masrafı almadıkca, kendiliğinden yaptı ise, yapılanın kıymetini almadıkca, aşağının sâhibi evine sokulmaz). (Üst kat sâhibi, aşağı kata zarârlı olmadıkca, üstüne kat yapabilir).

(**Hadîka**)da el âfetlerinde diyor ki, (Başkasının malını ondan iznsiz, zorla almağa, (**Gasb etmek**) denir. Gasb, harâm olduğu gibi, gasb edilen malı kullanmak da harâmdır. Başkasının malını iznsiz alıp, kullanıp, sonra geri vermek, malda ayb ve kusûr hâsıl olmasa bile, harâm olur. Kendisine vedî'a olarak emânet bırakılan veyâ gasb ettiği malı, parayı ticâretde veyâ başka yerde kullanıp da, bundan kazanc sağlamak câiz değildir. Kazandığı şey harâm olur. Bunu fakîre sadaka vermesi lâzım olur. Birinin malını, parasını şaka olarak da alıp saklamak harâmdır. Çünkü, böylece, başkasını üzmüş oluyor. Başkasına eziyyet vermek harâmdır).

(**Fetâvâ-yı Feyziyye**)de diyor ki, bir baba, küçük çocuklarının paralarını, ihtiyâcı yok iken, kendisi için kullansa, çocuklar bâliğ olunca, bunu tazmîn etmesini isteyebilirler. Baba muhtâc olsaydı, kullanması câiz olurdu.

30 — İSLÂMİYYET VE FEN

Peygamberlerin “aleyhimüssalevatü vetteslîmât” ve kitâbların gönderilmesine sebep ve bildirilmesi en lüzümlü olan emr, yerlerin, göklerin yaratınının varlığını, Onun bir olduğunu, ilm ve başka üstün sıfatları bulunduğunu, kudret ve büyüklüğünün sonsuz olduğunu kullara bildirmekdir. İnsanların çoğu, gördüklerine, duyduklarına, görüldüğü gibi inanıp, içlerini, inceliklerini anlayamadıklarından, Allahü teâlâ, kitâblarında, varlığına, büyüklüğüne alâmet olan, mahlûklarının en büyükleri ve en açıkda bulunan ve insanların çok şaşdığı her bakımdan düzgün görünen ayı, güneşi ve yıldızları, her çeşid insanın anlayabilmesi için, göründükleri gibi ta’rif buyurmuşdur. Bunların hesâblarını, kanûnlarını, iç yüzlerini açıklamıyarak, câhil olan çoğunluğu, anlayamayacağı şeylerle uğraşmağa zorlamamış, bunları her asrdaki zekî, akllı, seçme kimselerin çalışarak anlamlarını teşvik buyurmuşdur. İnsanların buluşları, zemânla değişmekte, bir vaktler doğru, güvenilir sanılan buluşların, sonradan yanlış olduğu anlaşılmaktadır. Her asrın insanları, zemânlarındaki son buluşların doğru olacağına inandıkları için, muhtelif asrardaki insanların inanışları başka başka olmuş, bu inanışlar, günâh, küfr olmamıştır. Çünkü, Peygamberlerin “aleyhimüsselâm” kitâblarına uymayan, bunlarda bildirilenleri inkâr eden inanışlar, suç olur. Cenâb-ı Hak, kullarını küfrden, suçdan korumak için, herkesin anlayamayacağı, inanamayacağı fen bilgilerini, kitâblarında açıklamayıp, bunlara işâret buyurmuş, yer küresini, güneşi, gökleri göründükleri gibi anlatarak, bunlardan ibret alınmasını, varlığının, büyüklüğünün anlaşılmasını emr eylemiştir.

Kâdî Beydâvî “rahmetullahi aleyh”, Nahl sûresinde, **(Kullarıma hikmet ile ve güzel va’z ile beni tanı!)** meâlindeki yüzyirmibeşinci âyet-i kerîmeyi tefsîr ederken, (Anlayışlı, tahsilli olanlara, fen bilgileri ile; hislerine tâbi’ olan câhil halka da, görünenleri anlatmakla bildir, demekdir) buyuruyor.

Yehûdî ve hristiyanlar, kitâblarında, görünüşe göre bildirilenleri okuyunca, hakikatleri de böyle sanarak, yeryüzünü düz ve hareketsiz, güneşin bunun etrafında döndüğünü, göklerin yer üzerine çadır gibi kapatılmış olduğunu, Allahü teâlânın, insan gibi, kürsîde oturup, işleri yürüttüğünü sanmışlar, tecrîbe ile bulunan fen bilgileri, bu inanışlarına uymadığından, fen adamlarına dinsiz demişlerdir. Fen adamları, bu haksız hüküm karşısında, yehûdîliğe ve hristiyanlığa saldırmıştır. Meselâ, din düşmanlığı ile tanınan William Draper **(İlm ile dînin çatışması)** adlı kitâbında, (Kâ’inâtdan ayrı, kâ’inâta hâkim, dilediğini yapabilen bir insan yoktur) diyor ki, bu sözü, Allahü teâlâyı bir insan sanıp bunu inkâr etmekte olduğunu göstermektedir. Bir yerinde de, (Kâ’inâtda herşeye hâkim bir kuvvet varsa da, bu papasların inandığı ilâh değildir) diyerek, Allahü teâlânın, fizik, kimyâ kuvvetlerinin en büyüğü olacağını zan ettiği göstermektedir.

Görülüyor ki, fen adamları arasında dinsiz olanlar, yâ papasların ve câhil halkın yanlış anladıkları şeylere haklı olarak saldırmış, yâhud zemânlarının fen bilgileri arasına sıkışıp kalmış olan kafaları ile düşündüklerini, hayâlî inanışlarını inkâr etmişlerdir. Eğer, islâm âlimlerinin, Kur’ân-ı kerîmden çıkardıkları fenne bağlı bilgileri, bunların inceliğini, doğruluğunu okuyup anlasalardı, hepsi hakîkati görüp, seve seve müslimân olurdu.

Neml sûresindeki, meâl-i şerîfi, **(Dağları, yerinde duruyor görüyorsun, hâlbu ki bunlar bulut gibi hareket etmektedir)** olan seksensekizinci âyet-i kerîmesini Kâdî Beydâvî tefsîr ederken, (Yerinde duruyor gördüğün dağlar, bulut gibi, boşlukta hızlı gitmektedir. Büyük cisimler, bir cihete doğru hızlı gidince, üstündekiler, bunun hareket ettiğini duymaz) buyurmaktadır. Fahreddîn-i Râzî, Enbiyâ sûresi, otuzüçüncü âyetinin tefsîrinde, ayın, güneşin, yıldızların felekde, ya’nî mihverleri ve yörüngeleri [mahrekleri] etrafında döndüklerini, Dahhâk ve Kelbînin söy-

lediğini yazmaktadır. Fahreddîn-i Râzî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, Bekara sûresi, yirmidokuzuncu âyetini tefsîr ederken diyor ki, **(Hidâye)** fizik kitâbının ve **(İsâgûci)** mantık kitâbının yazarı olan Esîrüddîn-i Ebherî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, Batlemyus [Ptolemé]nin **(Mecistî)** adındaki astronomi kitâbını okuturdu. Bunu okutmasını hoş görmiyen biri, müslimân çocuklarına böyle ne okutuyorsun diye sorunca, meâl-i şerifi, **(Yerleri, gökleri, yıldızları, bitkileri ne güzel yarattığımızı görmiyorlar mı?)** olan Kaf sûresinin altıncı âyetini tefsîr ediyorum diyerek, cevâb vermiştir. İmâm-ı Râzî, Ebherînin bu cevâbının doğru olduğunu, tefsîrinde yazmakta ve Allahü teâlânın mahlûklarını inceliyen fen adamları, Onun büyüklüğünü, iyi anlar demektedir. [Birinci kısımda, yirmidördüncü maddeyi okuyunuz!]

Aynalarda ışıkların yansımaları kanûnlarını bulan, Muhammed bin Hasen ibni Heysemdir. Avrupalılar buna (Alhazem) derler. 354 [m. 965] de Basrada tevellüd ve 430 [m. 1039] da Mısrda vefât etmiştir. Matematik, fizik ve tıp ilmlerinde yüze yakın kitâb yazmış, eserlerinin çoğu Avrupa dillerine terceme edilmiştir. Türkistânlı Alî bin Ebilhazm doktor idi. Tıp ilmindeki buluşlarını bildiren kitâbları, bu ilimde kıymetli kaynak olmuşlardır. Akciğerlerdeki kan deverânının şemasını ilk çizen budur. Din bilgilerinde de derin âlim idi. İbn-ün-Nefis ismi ile meşhûr olup, 607 [m. 1210] de Türkistânda Karş şehrinde tevellüd, 687 [m. 1287] de Mısrda vefât etdi.

İslâm cerrâhlarından, meşhûr operatör Amr bin Abdürrahmân Kirmânî, Endülüs hastahânelerinde ameliyât yapardı. 458 [m. 1066] de orada vefât etdi.

Ebû Bekr Muhammed bin Zekeriyâ Râzî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, bir islâm tabîbi idi. Göz ameliyâtı yapanlardan biri idi. Yüze yakın eseri olup, **(Ber-üs-sâ’)**, **(Kitâb-ül-hâvî)** ve diğer kitâbları, tıp ilmine olan hizmetinin şahidleridir. Avrupada Razes ismi ile meşhûrdur. 240 [m. 854] da Rey şehrinde tevellüd ve 311 [m. 923] de Bağdâdda vefât etmiştir. Tıp tahsilini Bağdâdda yaparak, mütehasıs olmuştur. İlâclar ve kimyâ üzerinde de kıymetli kitâbları vardır. [Ebû Bekr Ahmed bin Alî Râzî başka olup, hanefî fikh âlimi idi. 370 [m. 980] de Bağdâdda vefât etdi.] Peygamberimizin torunu hazret-i Hüseyin’in kızı Sitti Sükeynenin, islâm tabîpleri tarafından, gözbebeği çıkarılarak, tekrâr yerine konduğu, **(Müncid)**de yazılıdır. Meşhûr İbni Hazm Alî bin Ahmed, **(El-fasl)** kitâbında, yer küresinin yuvarlak olduğunu ve döndüğünü âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerle, bundan dokuz asr önce isbât etdi. Yer küresinin çapı ve güneşin irtifâ’ dereceleri Mûsâ bin Şâkirin oğulları Ahmed ve Muhammed tarafından, halîfe Me’mûn zemânında Sincâr ve Küfe sahrâlarında ölçüldü. Bu iki kardeşin yaptıkları astronomi âletleri, o zemân müslimânların ilme ve fenne verdikleri ehemmiyyetin açık senedleridir. Ahmed 265 de, Muhammed 259 [m. 873] da vefât etdi. Cebr ve astronomi kitâbları Rozen tarafından ingilizceye terceme edilmiş, 1247 [m. 1831] de, arabîsi ile birlikde Londrada tab’ olunmuştur. İmâm-ı Ca’fer Sâdıkın talebesi Câbir bin Hayyânın simyâ ve kimyâ üzerindeki çalışmalarını bildiren kitâbları meşhûrdur. Avrupada, liselerde, bunlar gibi dahâ nice müslimân fen adamlarının hiçbirinin ismi talebeye öğretilmiyor. İslâm memleketlerinde de müslimân çocuklarına, dedelerinin fenne olan hizmetleri bildirilmiyor. Büyük buluşları olan islâm âlimlerinin isimleri bildirilmiyor. Ufacık birşey yapmış olan hıristiyanlar, fen adamı olarak övülüyor.

Hindli molla Kudsî **(Esrâr-ı melekût)** adındaki arabca astronomi kitâbında, yer, ay, güneş, gökler, yıldızlar hakkındaki âyet-i kerîmelere, islâm âlimlerinin, vakti ile verdikleri ma’naları bir araya toplayarak bugünün yeni buluşlarına tâm uygun olduğunu göstermiş, bu kitâbını sultân Abdülmecîd hâna takdîm ederek, çok makbûl olmuşdu. Elbüstânlı hayâtî zâde Halîl Şeref efendi, bu kitâbı terceme ve şerh ederek, **(Efkâr-ı ceberût)** ismini vermiş, bu şerh 1265 [m. 1848] de İstanbulda basılmıştır.

Fen adamları, islâm kitâblarını okuyunca, Kur’ân-ı kerîmin, her tecribeyi, her yeni buluşu, olduğu gibi haber vermiş olduğunu görerek, hayrân kalmaktadır. Fen-

den ve islâm kitâblarından haberleri olmayanlar, islâm düşmanlarının, papasların yazdığı kitâbları okuyup, islâmiyeti yanlış tanıyor ve din câhili oluyorlar. Böylece körü körüne islâm düşmanı kesilen ba'zı câhiller, kendilerine şâ'ir, gazeteci, romancı, güzel san'atçı, hattâ din adamı, islâm târihi mütehasısı gibi isimler takarak, çok çirkin yalan, iftirâ dolu yazılarla, gençleri dinsiz yapmağa uğraşıyorlar. Kendilerini de, milleti de felâkete sürükliyorlar.

Bu câhillerin bir kısmı da, birkaç fen kitâbı okuyup, kendilerini fen adamı sayıyor. Avrupadaki fen adamlarının hıristiyanlığa karşı haklı inkârlarını, i'tirâzlarını, çelik gibi sağlam olan islâm dînine bulaştırmağa yelteniyor. Bu fen taklîdçileri düşünmüyor ki, bir fen adamı, çalıştığı fen kolunda, hattâ ihtisâsı olan branşta konuşursa, sözü kıymetli olur. İhtisâsı dışında konuşması ve hele başka işlerdeki mütehasısların sözlerine karışması, kıymetsiz olduğu kadar, gülünc de olur. Fen adamı olmak, insana, her ilmde söz sâhibi olmak salâhiyyetini vermez. İyi bir kimyâcı, herhangi bir doktorun koyduğu teşhîsi bozamaz. İyi bir avukat, herhangi bir kimyâgerin raporunda fen hatâsı iddi'â edemez. İyi bir mühendis, bir avukatın ihtisâsına nüfûz edemez. Fen adamları, kendi fen şu'belerinde ve ihtisâslarında bile, ne kadar hatâ ediyor, aldaniyorlar. Bir taraftan maddenin, kuvvetin ve hayâtın sırlarından, bir veyâ bir kaçını çözerek, fâideli buluşlar başarırken, bir taraftan da, öyle yanıhıyorlar ki, medeniyetin ilerlemesine, dünyâ çapında zararlı oluyorlar. Bunun misâlleri pek çoktur. Meselâ, İngilizlerin büyük matematik âlimi olan meşhûr Newton, bir taraftan, dahâ yirmiüç yaşında, bugünkü astronominin temeli olan, umûmî câzibe kanûnunu bularak ve kendi ismi ile anılan dürbünü keşf ve beyâz ziyânın yedi renge ayrılacağını tecrîbe ile isbât ederek, fen âleminde unutulmıyacak hizmetde bulunurken, öte yandan, ziyânın, ışık kaynağından saçılan zerrelere hâsıl olduğunu söyliyerek ve aklınca isbât ederek, fizik ilminin bu kısmının senelerce ilerlemesine mâni' olmuştu. Sonradan, titreşim nazariyesi kurulunca, Newtonun hatâ ettiği, kat'î anlaşıldı. Bunun gibi, bugün kimyânın babası ismi verilen ve hakîkaten, kimyâya terâzîyi sokmakla, Aristonun yanlış nazariyelerini temelinden yıkararak, tecrîbî ilmlere, yeni, müsbet bir çığır açan Fransız kimyâgeri Lavoisier, bir taraftan, fennin bugünkü dereceye ilerlemesine çok hizmetde bulunmuş, bir taraftan da, mütehasıs olduğu kimyâ ilminde öyle hatâlar yapmışdır ki, onun buluşu olduğu için kitâblara geçen, üniversitelerde okutulmuş olan bu sözleri, bugün bir orta mekteb talebesi söylerse, sınıfta bırakılır. Meselâ, klor gazına bileşik cism, bir oksid diyordu ve hâmızları [asidleri] yanlış anlatıyordu. Lavoisiernin en büyük hatâsı, doğru tecrîbesini, kıymetli buluşunu îzâh ederken, câhillerin ve dinsizlerin, çok eskiden beri söylemekte oldukları bir sözü tekrârlaması idi. Ya'nî, kimyâ tepkimelerinde, ağırlık değişmediğini görerek, (ağırlığın sakımı kanûnu)nu kurunca, (Tabî'atde hiçbirşey var olmaz ve yok olmaz) deyiverdi. Bunu duyan fen taklîdçileri, (Yokdan birşey yaratılmaz. Hiçbirşey yok olmaz) diye, yaygarayı kopardılar. Fen kitâbı diye çıkardıkları sahîfeleri, bu siyâh yazılarla lekeleyip, güyâ dîni yıkıp islâmiyeti yere serdiler (?). İmân kal'asını uçuracak fennî bir kuvvete sâhib oldular! Hâlbuki, Lavoisier, herşeyin kimyâ ile olduğunu, Allahü teâlânın da, onun görebildiği kanûn içinde kalacağını, bu kanûndan başka hâdiseler olmadığını sanarak, bu hatâyâ düşmüşdü. Lavoisier adındaki bu kimyâgerin, kimyâ olaylarında, maddenin artmadığını ve azalmadığını görmesi, (İnsanlar hiçbirşey var edemez ve yok edemez) hakîkatini meydâna çıkarılmaktadır. Başka din düşmanları gibi, bu da, tecrîbesinden yanlış netîce çıkararak dîne saldırdı. Fekat, böylece kendini lekeledi. Çünkü, bugünkü (**fiziko-kimyâ**) bilgisi, kimyânın ulaşamadığı atomun derinliklerine girerek, Lavoisiernin aldığı isbât edilmiş, Einsteinın (**relativite nazariyesi**), kütlelenin korunması kanûnu bile modifie edilmiştir. Ya'nî değiştirilmiştir. Bu sûretle anlaşılmıştır ki, madde, Lavoisiernin sandığı gibi, dünyânın temeli değildir.

İşte fen adamları, kendi ihtisâslarında bile, böyle yanılmış ve insanlığa büyük zararlar da yapmıştır. Bu yanılmaları, onların fen çerçevesi içindeki kıymetlerini ve ehemmiyetlerini azalttı demek istemiyoruz. Onları, fâideli buluşları ile düşünerek, fenne hizmetlerini övüyoruz. Fekat, ihtisâslarında bile yanıldıklarını gösterip, fen adamının, ihtisâsı dışındaki ve hele temâmen başka, derin ve geniş olan din ilmindeki kuru düşüncelerinin, din büyüklerinin, din ilmi ile dolmuş, din zevki ile doymuş olan o hakîkî büyüklerin sözleri yanında, bir hiç olacağını göstermek istiyoruz. Hakîkî bir fen adamı, bu hakîkati pek iyi kabûl eder. Fekat para adamları, ya'nî para kazanmak, etiket kazanmak için, âdet üzere, birkaç senelik ömrünü çürütüp, birkaç şey ezberliyen fen yobazları, sinema filminden farkı olmayan rûhsuz dimâğlarındaki, birkaç basma ve komprime, silik çizgileri fen sanarak, fennin değil, cehâletin verdiği bir cesâretle ve taşkınlıkla, islâmın yüksek ilmlerine saldırarak helâk oluyor ve insanlığı ebedî felâkete sürüklüyorlar.

Meselâ, bir fen adamı, jeolojik tabakalar arasında bulduğu bir kemik parçasında tedkikler yaparak, hayât üzerinde kıymetli bilgiler toplamağa uğraşırken, beri taraftan, fen yobazları, radyodan veyâ bir broşürden bunu haber alıp, (İnsanların aslı olan maymunun kemikleri bulundu. İnsanların maymundan hâsil olduğu hakîkat hâlini aldı) yaygarasını basıyor. Saf müslimânları aldatmağa çalışıyorlar. İngiliz fen adamı Darwinin (canlılar arasındaki hayât mücâdelesini) nazariyesini anlamıyarak ve yanlış alarak, müslimânlığı yıkmağa bir silâh yerinde kullanıyorlar. Evet, yüz seneden beri, birkaç biyolog, hayvanlarda, kan grubları, kan benzerliği, kromozom sayıları, muhîte intibak [adaptasyon] için fizyolojik ve anatomik değişmeler, somatik değişmeler ve harâret, ziyâ, röntgen ve radium şua'ları ile ve ba'zı kimyâ maddeleri te'sîri ile çeşidli mutanlar meydana gelmesi ve nihâyet paleontolojik müşâhedeler ve bütün canlılarda meios ve bunu ta'kîb eden mitoz bölünme bulunması ve ba'zı hayvanlarda körleşmiş uzvlar görülmesi [meselâ insanlarda appandis denilen kör barsak bulunması gibi] ve çok hücreli hayvanların hepsinde rüşeym [embriyon] teşekkül etmesi ve bir hayvanın, embriyon devrelerini geçirirken, çeşidli hayvan vasflarını göstermesi [meselâ insan rüşeyminde pronefroz, mezonefroz, solungaç yarıkları gibi teşekküllerin görülmesi] karşısında, hayvan nev'lerinin, milyonlarca sene içinde, basitden mükemmele doğru değişdiklerini [ya'nî evolution veyâ desendens denilen evrim bulunduğunu] zan etdi.

Canlıların basitden mükemmele doğru değiştiğini ilk yazan, Fransız doktoru Lamarck'dır. Lamarck [m. 1809] da neşr ettiği (Filozofi zoolojik) ismindeki kitâbında (canlıların bir aslıdan türeyebileceğini) yazdı. Fekat, aynı asrdaki biyologlar, Lamarckın verdiği misâllerin, hayvânların birbirlerine dönmesini değil, cânlıların, buldukları muhîte intibâk etmelerini (adaptasyonu) göstermekte olduğunu söylediler.

İkinci olarak, İngiltereli bir biyologun oğlu olan Ch. Darwin, [m. 1859] da neşr ettiği (Nev'lerin menşe'i) ismindeki eserinde, (Canlılar, buldukları muhîte uyum için mücâdele eder. Bu hayât mücâdelesini kazananlar yaşayabilir, gayb edenler ölür. Canlıda tesâdüfen husûle gelen değişiklikler, muhîte uyarak yaşamağı te'mîn eder) dedi. Buna da çeşidli i'tirâz edildi. Hattâ, Darwin de göz, beyin gibi karışık uzvların nasıl meydana geldiğini anlatmaktan âciz olduğunu bildirmiş, bir arkadaşına yazdığı mektûbda, (Gözün teşekkülünü düşündükçe hayretimden tepem atıyor) demiştir.

Üçüncü olarak, Hollandalı nebâtâtçı Hugo de Vries, bitkilerde (Saf bir nev' içinden, tesâdüfen, diğerlerinden farklı ferdler meydana çıktığını, bunların yeni evsâfının dölden döle geçtiğini) görerek, buna (**mutasyon**) [ânî değişme] nazariyesi dedi. Hâlbuki, mutasyonda yeni uzvlar meydana gelmiyor. Bundan başka, göz ve beyin gibi, rüşeymin [embriyonun] muhtelif tabakalarından hâsil olan karışık

uzvların teşekkülünü, mutasyon teorisindeki tesâdüfe bağlamak mümkün değildir.

Son olarak, paleontoloji mütehasısları, [ya'nî, ilk zemânlarda yaşamış canlıların iskeletlerini ve fosillerini inceliyenler], (Her nev'i canlının kendi nev'i içinde değışebildiğini, bir canlının başka nev'lere dönmediğini) kabûl etmektedir. Meselâ, birinci zemândaki derisi dikenliler ne ise, şimdikiler de aynıdır. Derisi dikenlilerin, mutasyon ile, fıkralı [omurgalı] hâle döndüğü görülmemiş ve buna âid bir fosil bulunmamıştır.

Hâlbuki, canlıların yapısında, en basîtinden, en mükemmeli olan insana doğru, düzgün bir tekâmül bulunduğunu, dahâ önce İbrâhîm Hakkı hazretleri “rahmetulahi teâlâ aleyh”, (**Ma'rifet-nâme**) kitâbında, misâller vererek yazmış, bunun, nev'lerin değışmesi demek olmadığını da bildirmişti.

Allahü teâlâ, maddeyi, maddedeki değışmeleri inceleyiniz, bunları sizin için yaratdım, hepsinden fâideleniniz dediği gibi, yavruların nasıl tekâmül ettiğini, hayât hâdiselerini de tedkîk ederek, hepsinin müsbet, muntazam esâslara bağlı olduğunu görüp, varlığını, büyüklüğümü anlayınız! buyuruyor.

İslâm dîninin ilme ve fenne verdiği ehemmiyeti bilmeyen câhil fen taklîdcileri, islâmiyeti baltalamak, Kur'ân-ı kerîme saldırmak için, fizik, şimik, biyolojik ve astronomik olaylardan, çürük düşünceler, bozuk fikirler çıkarıyor. Bu iftirâlarını, ilm, fen bilgisi diye, gençliğin önüne sürerek müslimân yavrularını aldatıyorlar. Hâlbuki, fennin ilerlemesi, yeni yeni buluşlar, Allahü teâlânın varlığını, bir olduğunu, kudretini ve ilmini dahâ ziyâde meydâna çıkarmakta, islâmiyeti desteklemektedir.

İmânımıza saldıranlara aldanmamak için, lise ve üniversitedeki fen bilgilerini iyi öğrenmek ve anlamak lâzımdır. Hakîkî fen adamları, din düşmanlarının sözlerinin ne kadar çocukca ve câhilce olduğunu hep görmektedir.

Dikkat edilirse, yukarıdaki teorilerin hiçbirinde insanın maymundan hâsıl olduğu söylenmemiş, fen adamlarının hâtırına bile gelmemiştir.

Evet, paleontolojik devrlerde, canlılarda zemânla tekâmül görülmekte, fekat bu değışmeler, her nev'in içinde olmaktadır. Meselâ, dördüncü zemânın yeni tabakalarında kromanyon ismi verilen insan iskeleti bulunmuştur. Bizim iskeletimizden farklı olduğu hâlde, paleontoloji mütehasısları bunlara, ilk insanlar demiştir. Diğer taraftan, üçüncü zemân sonunda yaşayan, antropoid denilen ve bugünlere benzemiyen, maymun iskeletleri bulunmuştur. Antropoloji mütehasısları, bunların maymun olduğunu söylüyor. (**Fen taklîdcileri**), ya'nî (**Zındık**)lar ise, yaptıkları tercemelerde, kromanyon insanına ve antropoid maymununa, insanın cedit olan veyâ insanla maymun arasında geçid teşkil eden fosil diyorlar. Biyologlar, insan ile hayvan arasındaki farkı, yalnız madde bakımından inceliyor. Hâlbuki, insan ile hayvanlar arasında en büyük fark, insanın rûhudur. İnsanlarda rûh vardır. İnsanlık şerefi hep bu rûhdan gelmektedir. Bu rûh, ilk olarak, Âdem aleyhisselâma verildi. Hayvanlarda bu rûh yoktur. Maddîcilerin, felsefecilerin bu rûhdan haberleri olmadığı için, insanı maymuna yakın sanabilirler. İlk insanların şekli, yapısı, maymuna benzese de, insan insandır. Çünkü, rûhu vardır. Maymun ise hayvandır. Çünkü bu rûhdan ve rûhun hâsıl ettiği üstünlüklerden mahrumdur. Görülüyor ki, insan ile hayvan, temâmen ayrıdır. Aralarında, hiçbir zemân, bir geçid olamaz, birbirine dönemez. Hâlbuki, hayvanlardan insana en yakın maymun olduğu, asrlar önce, islâm kitâblarında, meselâ İbni Haldûnun “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Târîhi**) mukaddemesinde ve (**Ma'rifetnâme**)nin yirmisekizinci sahîfesinde yazılıdır. [Birinci kısım, otuzdokuzuncu maddeyi okuyunuz! (**Behcet-ül-fetâvâ**)da diyor ki, (Maymunlar, eski insanlardan maymuna çevrilenlerin soyundan değildir. Maymunların insan soyundan olduğunu söylemek yanlıştır. Çünkü, insandan çevrilen maymunlar üç günden çok yaşamadı. Yok edildiler).]

Bunun gibi, hâtırımıza gelen çeşidli misâllerden, ilm nâmına, fen hesâbına uta-

narak şunu da söyleyelim ki, amib denilen, gözle görülmiyen bir hücreli canlılar, amitoz ile, ya'nî sitoplazma ve çekirdeği tâm ortadan ikiye ayrılmak sûreti ile ürer. Güney Amerikada bir biyolog, amibi sitoplazma ve çekirdeğini ortadan keserek, her iki parçanın yaşamağa devâm ettiğini görmüş. Bu tecrîbe; zâten amibin üreme tarzına uygundur. Nerde kaldı ki, bu tecrîbe her zemân aynı netîceyi vermez. Bunu bir mecmû'ada okuyan bir matematikçi, bir hesâb mütehasşısı, gençleri başına toplıyarak, (Amerikada, amibler parçalanıp öldürüldükden sonra, tekrâr yaşatılıyor. Artık hayâtın sırrı çözüldü. Ölü hücrelere can veriliyor. Bunu birkaç sene evvel okumuşdum. Belki bugün dahâ ilerlemeler olmuşdur) deyip, fennin ölüleri diriltdiği, insanların (Hâşâ) ölüye hayât verdiği, o hâlde, fen ve tabî'at hâricinde, bir kuvvet, bir yaratıcı bulunamayacağı, Allah fikrinin ilk insanlar, câhiller tarafından (Hâşâ) uydurulmuş olduğu aşılır ve gençler aldatılmağa çalışılırsa, buna ne denilir? Dinsiz bir hesâb mütehasşısının, sonsuzdan sonsuza kadar uzanan matematik sâhasında, islâmîyeti lekeliyecek bir nokta bile bulamadığı için, başka fen kollarında, anlıyamadığı hâdiselerden çıkardığı yanlış ma'nâlar ile hücumâ geçmesi, ne kadar şaşılacak ve acınacak bir hâldir. Yüksek tahsîl yapan bir insanın, böyle alçak hareketleri, yüksek tahsîl ismini lekelemez mi? Alçak görgülü olan bile, bu kadar câhilce konuşur mu? Fen adamlarının tecrîbelerini, sözlerini işitip de, kendi kurdukları yalanları, plânları, bu sözlerle maskeleyerek, gençleri zehrelemeğe, îmânlarını çalmağa uğraşan din hırsızlarına (**Fen yobazı**) denir. Fen yobazlarına aldanmamalıyız!

İslâm dîninden haberi olmayan fen taklîdcileri, fen yobazları, gençleri aldatmak, dinden çıkarmak için yalan ve iftirâlarla saldırıyorlar. Din adamlarına yobaz, gerici diyorlar. Din adamları, fen düşmanıdır diyorlar. İslâm kitâblarını okuyan, islâm dîninin ileri, üstün bilgilerini anlıyan, insâflı bir fen adamı, bu yalanlara aldanmaz. Onların kötü niyetlerini, dost görünen sinsi düşman olduklarını hemen anlar ise de, din bilgisi az olan, ana baba yuvasından bilgi almayan zevâllılar, bu alçakların tuzaklarına düşmekte, felâkete sürüklenmektedir.

Mekteb çocuklarını, (Avrupada matba'a yapılırken, kitâblar basılırken, bizdeki sarıklı, sakallı, kara kafalılar, matba'a günâhdır, gâvur icâdidir diyerek yapıldırmadılar. Yıllarca geri kalmamıza sebep oldular. Müslimânlık, çöl kanûnu, türklüğe çok zararlı oldu) diyerek, dinsiz, îmânsız yetiştirmek istiyorlar. İslâm düşmanlığı aşıyorlar. İslâmîyete, ilm, fen, ahlâk yolundan saldıramadıkları için, böyle alçakça yalanlar düzüyorlar, körpe dimâğları zehirliyorlar. Her iftirâları gibi, bu sözlerinin de yalan olduğu meydândadır. Kara zihniyet dedikleri islâm âlimlerinin en yüksek temsilcileri olan Osmânî şeyh-ul-islâmılarından elliyedincisi, Yenişehirli Abdüllah efendi "rahmetullahi teâlâ aleyh", matba'a açmak, kitâb basmak için kendisine soruldukda, bakınız nasıl cevâb vermişdir: İbrâhîm-i Müteferrika adındaki Macar asıllı bir müslimân, İstanbulda 1139 [m. 1725] de ilk matba'ayı kurmak isteyince, şeyh-ul-islâma soruluyor: (Kitâb basma san'atını iyi bildiğini söyleyen bir kimse, lügat, mantık, astronomi, fizik ve benzerleri âlet ilmleri kitâblarının harflerini ve kelimelerini birer kalıba çıkarıp, buradan kâğıdın üzerine basarak, bu kitâbların benzerlerini elde ederim dese, bu kimsenin böyle kitâb basmasına islâmîyyet izn verir mi?). Şeyh-ul-islâm Abdüllah efendi, cevâbında: (Kitâb basma san'atını iyi bilen bir kimse, bir kitâbın harflerini ve kelimelerini birer kalıba çıkarıp, buradan kâğıdlara basmakla, bu kitâbdan az zemânda kolayca, çok sayıda elde ediyor. Böylece çok ucuz kitâb yazılmasına sebep oluyor. Fâideli bir iş olduğundan, islâmîyyet bu kimsenin bu iş yapmasına izn verir. Kitâbda yazılı ilmi bilen birkaç kişi, önce kitâbı tashîh etmelidir. Tashîh etdikden sonra basılırsa, güzel bir iş olur) buyurmuşdur. Bu cevâb, (**Behcet-ül-fetâvâ**) kitâbının (**Hazar ve lebs**) faslında yazılıdır. İslâm dîninin ilme, fenne nasıl kıymet verdiğini göstermektedir. Matba'a 851 [m. 1447] de, makinaları ise, 1192 [m. 1778] de keşf edildi. Kâğıd 130 [m. 747] de keşf edildi.

Sultân ikinci Abdülhamîd hân "rahmetullahi teâlâ aleyh" zemânında yetişen din

adamlarından, Abdülatîf Harpûtînin “rahmetullahi teâlâ aleyh”, 1330 [m. 1911] da, İstanbulda basılan (**Tenkîh-ul-kelâm fi-akâid-i Ehl-i islâm**) kitâbı, fen bilgilerini ve din büyüklerinin bunlar üzerindeki sözlerini uzun bildirmektedir. Yüzel-liüçüncü sahîfede diyor ki: (Fen adamları, cisimleri ve cisimlerdeki olayları araştı-rır, inceler. Bunlar üzerinde deneyler yapar. Madde ve olayları anlar ve anladık-larını bildirir. Gördüklerinden, his ettiklerinden dışarıya çıkmazlar. Bundan dış-arıya çıkan, vazîfesinin dışına çıkmış olur. His olunamayan, incelenemiyen, deney yapılamayan konular, fen bilgisinin dışında kalır. Böyle konularda, fen adamının sözü kıymetsiz ve ehemmiyetsiz olur. Bir fen adamı, melek yokdur deyince, me-leğin varlığı, fen ile incelenemez, deney ile anlaşılabilir demek isterse, bu sözü, fen-ne uyar. Fekat, deney ile isbât edilemediği için meleğin varlığına inanılmaz demek istiyorsa, hiç kıymeti olmaz. Söyliyenin yüzüne çarpılır. Çünkü, bu sözü ile, ken-disi fennin dışına çıkmakda, fenne uymamaktadır. İncelemekle, deneyle varlığı an-laşılabilen şeyi inkâr etmeğe, var olamaz demeğe kalkışmak, varlığını, fen gös-termektedir demesi kadar yersiz ve fenne aykırıdır. Rûh, melek, cin, Cennet, Ce-hennem gibi, fen konusu dışındaki varlıkları, madde ve olay sınırları içinde aramak ve deney ile anlamağa uğraşmak, fen adamına yakışmaz. Böyle varlıkları anlamak, mu’cizelerle, üstünlüğü belli Peygamberlere “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” bil-dirilmekle ve Peygamberlerden “aleyhimüsselâm” iştirmekle olur. Böyle bilgilere, (**Ulûm-i nakliyye**) denir. Bunlara, (**Fen bilgisi**) veyâ (**Ulûm-i akliyye**) denmez. Bu bilgileri, fen yolu ile anlamağa kalkışmak, ekmeği kulağına götürmeğe, kulakla yi-meği istemeğe benzer). [Kendilerine müslimân deyip, sarık saran, nemâz kılan ba’zı (fen taklîdcileri), ya’nî (**Zındık**)lar, böylece cinnin var olduğuna inanmıyor. İnsa-na cin çarpması, masaldır. Fen asrında, böyle hurâfelere inanılmaz diyor. Cin hak-kındaki âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflere, yanlış ma’nâlar veriyor.]

Kur’ân-ı kerîmdeki, fen ile anlaşılabilen bilgileri anlatan âyetlere, fen bilgile-rine, fenne uygun ma’nâ vermek câiz ve lâzımdır. Bu ma’nâları da, ancak islâm âlim-leri, ya’nî fen bilgilerinde mütehasıs ve dinde mütehid olan büyükler, müfessir-ler verir. Fen taklîdcileri, Kur’ân-ı kerîme ma’nâ veremez. Bunların Kur’ân ter-cemelerine kıymet verilmez. Fennin, tecribenin dışında olan, fen ile ilgisi olmayan âyet-i kerîmeleri, fen bilgilerine uydurmağa kalkışmak, Selef-i sâlihînin tefsîrle-rini değışdirmek, büyük suç olur. Böyle tefsîr ve terceme yapanlar, kâfir olur.

Yetmişüçüncü sahîfede diyor ki, (Gök dürbünleri yapılıncâ görülen yıldızlar ile, mikroskopla görülen küçük varlıklar, dahâ önceki zemânlarda görülemiyor, var-lıkları bilinmiyordu. O zemân görülemediği için, bu varlıklara yok demek, yanlış, haksız olduğu gibi, fen adamlarının, bugünkü fen âletleri, fen bilgileri ile anlayama-dıkları şeyleri ve hele, fen, madde bilgisi sınırları dışındaki varlıkları inkâr etmesi, yok demesi de, yersiz ve haksız olur. Fenne uymayan bir söz, bir câhil sözü olur).

Velhâsıl, hakîkî fen adamları, her zemân, islâm dînine âşık olmakda, fen taklîd-cileri ise, dîni ve dünyâyı anlayamıyarak, maddî ve ma’nevî kıymetlere saldı-rıp, nihâyet göçüp Cehenneme gitmektedirler.

Kur’ân-ı kerîm hakkında batılı meşhûr bilginler, edîbler hayrânlıklarını dâimâ açıklamışlardır. Dünyânın sayılı edîblerinden Goethe, Kur’ân-ı kerîmin yalan yanlış Almanca tercemesini bile okudukdan sonra: (İçindeki ifâdelerin büyüklü-ğü, haşmeti karşısında hayrân kaldım) demekden kendini alamamıştır.

İngiliz râhibi Beowort-Smith, (Muhammed ve Muhammede bağlı olanlar) adlı ese-rinde: (Kur’ân, üslûb temizliği, ilm, felsefe ve hakîkat mu’cizesidir) demektedir.

Kur’ân-ı kerîmi İngilizceye terceme eden Arbeyrry ise: (Ne zemân ezân dinle-sem, bana bir mistik müzik gibi te’sîr eder) demektedir.

Marmaduke Pickhall ise, Kur’ân-ı kerîm için: (En taklîd olunamaz senfoni, en sağlam bir ifâde, insanları ağılamağa veyâ coşdurmağa sevk eden bir kudret) ifâ-desini kullanmıştır.

Bunların yanında birçok batılı filozoflar, yazarlar, ilm ve siyâset adamları, Kur'ân-ı kerîmden, büyük bir takdîr ve büyük bir hayrânlıkla bahsetmektedirler.

Lamartine bile Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” için, (Filozof, hatîb, Peygamber, kumandan, yeni doğmalar koyan, muazzam bir İslâm Devleti kuran adamdır. İnsanların büyüklüğünü ölçmek için kullandıkları bütün mikyâslarla ölçülsün, acabâ ondan dahâ büyük bir insan var mıdır? Olamaz!) demekden kendini alamamışdır.

Gibon, (Roma İmparatorluğunun çökmesi ve yıkılması) adlı eserinde, İslâm dîni ve Kur'ân-ı kerîm hakkında şunları söylüyor: (Kur'ân-ı kerîm, Allahın birliğini isbât eden en büyük eserdir).

Amerikan astronomi uzmanı Michael H.Hart, Hazret-i Âdemden bugüne kadar gelen bütün büyük insanları birer birer inceliyerek, bunların içinden 100 dânesini ayırmakda, bu 100 kişi arasında, en büyüğü olarak Peygamberimizi “sallallahü aleyhi ve sellem” göstermektedir. (Onun kudreti, kendisine Allah tarafından vahy edildiğine inandığı, muazzam eser, Kur'ândan geliyor) demektedir.

Amerikan Chicago Üniversitesi profesörlerinden, tanınmış psikoanaliz uzmanı Jules Masserman 1974 yılının 15 Temmuzunda yayınlanan “Time” mecmû'asının özel nüshasında, (Büyük liderler nerede?) başlığı altında, târîhde şimdîye kadar gelip geçmiş olan önderleri incelemekte, bunların psikoanalizini yapmakda ve bu liderlerin en büyüğünün Muhammed aleyhisselâm olduğunu bildirmektedir.

Dünyânın en büyük tabî'î ilmler âlimlerinden biri olan Max Planck, 1858 yılında Almanyada Kiel şehrinde doğdu. İlk profesörlüğünü Kielde yaptı ve ondan sonra 1889 da Berlin Üniversitesinde çalışmağa başladı. Berlindeki feâliyeti 30 sene kadar sürdü. 1947 de vefât etdi.

Max Planck, özellikle Işıldama ile meşgûl oldu. En büyük buluşu, atomlardan çıkan enerji ışınlarının paketler (kvant) hâlinde yayıldığını meydâna çıkarması oldu. Planck, bu buluşuna (Kvantlar Teorisi) adını verdi ve meydâna gelen enerjiyi hesâbladı. (Kvantlar Teorisi formülü: $E=h.v$ olup, E, meydâna gelen enerjiyi Erg olarak belirtir. v ölçülen dalganın frekansıdır, h ise, Planck sâbitesini alan bir rakamdır ve $6,624.10^{-27}$ ye eşittir. Böylece herhangi bir enerji dalgasının frekansını bu rakam çarpılacak olursa, enerjiyi yukarıda söylediğimiz gibi, Erg cinsinden hesâblamak kâbilirdir.) Bu buluşu, ona 1918 de fizik nobel mükâfâtını kazandırdı.

Max Planck diyor ki: Gerek din ve gerek tabî'î ilmler, üzerimizde kendisine erişmek kâbil olmanın çok muazzam bir kudret bulunduğunu, bu kudretin dünyâyı kurduğunu ve ona hükmettiğini ortaya koymaktadır. Ancak bu kudreti îzâh husûsunda kullandıkları dil, birbirinden farklıdır. Fekat her iki îzâh tarzı ayrı bile görünseler, hakîkatde, birbirinin aynıdır. Bu iki îzâh birbirine zıd değildir. Bil'akis birbirini temâmlarlar.

Gerek din, gerek tabî'î ilmler, bu âlemi ancak mâhiyetini hiç bir zemân anlayamayacağımız, insanların hiç bir zemân erişemeyecekleri bir kudretin yaratabileceğini kabûl ederler. Bu muazzam kudretin bütün azametini biz bilemiyoruz ve hiçbir zemân bilemeyeceğiz. Onun kudretinin ancak en küçük bir parçasını ve dolaylı olarak öğrenebiliriz.

Din, bu kudreti ve yaratıcıyı tanımak ve insanları Ona yaklaştırmak için kendine mahsûs akla hitâbeden semboller kullanır. Tabî'î ilmler ise, bu kudretin tanınması için ölçü ve formüllerden fâidelenir. Hâlbuki, bu iki yolu birleştirecek olursak, asl o zemân bu yaratıcının ne büyük bir kudret sâhibi olduğu meydâna çıkar ve dînin Allahu ile tabî'î ilmlerin bu kudretin ancak küçük bir kısmında yaptığı araşırdırma, ölçme ve formüller, Onun zâtını ve büyüklüğünü meydâna koyar.

Din ile tabî'î ilmleri karşılaştıracak olursak, hiç bir yerinde bunların birbirinden aykırı bir bilgi vermediğini görürüz. Gerek din, gerek tabî'î ilmler, bir muaz-

zam yaratıcı olmadan bu dünyânın kurulamayacağını kabûl ederler. Tabîî ilmlerin bulduğu bütün yenilikler, bu muazzam yaratıcının varlığı ve büyüklüğü hakkında birer vesîkadır. Din ile tabîî ilmler arasında hiçbir fark yoktur. Ba'zılarının sandığı gibi, tabîî ilmlerin tuttuğu yol ayrı değildir. Bugün ne yazık ki, ba'zı insanlar, tabîî ilmlerin artık din ile hiçbir ilgisi kalmadığını sanırlar. Hâlbuki bu, çok yanlışdır. Yukarıda îzâhına çalıştığım gibi, tabîî ilmler, bil'akis dîni inanç ve düşünceleri takviye ederler.

Târîhe bakılacak olursa, dünyâya gelmiş olan büyük tabîî ilm bilginlerinin dîne çok bağlı oldukları görülür. Leibniz, Newton, Kepler çok dindâr insanlardı. Esâsen o zemânlar tabîî ilm araştırmaları, ancak kiliselerde, karanlık dünyâların izbelerinde, râhiblerin evlerinde yapılırdı. Ancak yavaş yavaş laboratuvarlar, çalışma enstitüleri, üniversite ilm merkezleri kurulduktan sonra, din adamları ile tabîî ilmler bilginleri birbirlerinden ayrıldılar ve ayrı çalışma üsûlleri tatbîke başladılar. Zemânla bunların çalışma metodları birbirinden çok ayrılmış gibi göründü ve bunlardan beklenenler birbirinden farklı sanıldı. Hâlbuki, bu iki yol, ayrı ayrı istikâmetlere doğru birbirinden ayrılan, başka başka yerlere sapan iki yol değildir. Bil'akis birbirine temâmiyle paraleldir. Aynı gâyeye doğru giderler ve nasıl ki, paralel hatlar sonsuzda birbiriyle birleşecekler ise, din ile tabîî ilmler de, esâs gâye sonsuzunda birbiriyle kucaklaşacaklardır.

Yukarıdaki yazılar, Max Planckin, (**Der Strom von der Aufklärung bis zur Gegenwart**) kitâbından alınmıştır.

Kültürlü insanlar, insafla düşündükleri zemân, Allahü teâlânın varlığına inanmak mecbûriyyetinde kalıyorlar. Doğru dürüst yapılmayan Kur'ân-ı kerîm tercemelerinden bile, hakîkî dînin islâmiyyet olduğunu i'tirâf ediyorlar. Tercemeler, hiç bir zemân, aslına uygun olamaz. Bu bakımdan islâmiyyeti incelemek isteyen yabancılara, islâm âlimlerinin "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in" (Akâid) kitâbları tavsiye edilmelidir.

***Hakkın yüzdört kitâbı ki, nebîler üzre inmiştir,
kütübdür onların dördü, suhuf yüzü, kelâmullah.***

***Zebûru verdi Dâvüda, dahî Tevrâtı Mûsâya,
ve hem İncîli İsâya, getirmiş Cebrâîl vallah.***

***Habîbullaha Kur'ânı getirdi, hâcet oldukca,
yirmi üç yıl itmâm eyleyip kesildi vahyullah.***

***Dahî hem nebîler hakkında bildim ismetü fitnet,
nezâfet hem emânet, sıdkla teblîgu hükmillah.***

***Gadrlle, zenbü humk ve kezbü ketmü hiyânetden,
münezzehdir, müberrâdır cemî'i Enbiyâullah.***

***Nebîler ismini bilmek, dediler ba'zılar vâcib,
yirmi sekizin bildirdi, Kur'ânda bize Allah.***

***Cemî'i enbiyânın evvelidir hazret-i Âdem,
kamûdan efdalü âhır, Muhammeddir resûlullah.***

***İkisinin arasında, katî çok enbiyâ gelmiş,
hesâbın kimseler bilmez, bilir anı hemen Allah.***

***Resûllerin dinleri mevtle bâtil olmaz kat'â,
ve efdaldır meleklerin hepsinden, enbiyâullah.***

***Bizim Peygamberin ahkâm-ı şer'î, öyle bâkîdir,
ki, ehl-i mahşeri, bu şer' ile fasledecek Allah.***

***Ne ki kılmış Habîbullah, bize teblîg-i ahkâmı,
kabûl etdim anı, âmentü billâh ve hükmillâh.***

31 — MADDE VE ATOM ÜZERİNDE YENİ BİLGİLER

Bugün herkes, atomu ve atom enerjisini merâk etmekde, dost, düşman her memleketde atom üzerinde çalışılmaktadır. İstikbâlin harbleri, atom silâhları ile yapılacak, atom kuvveti bulunmayan milletler, yaşamak hakkı bulamayacaktır. Küçük, büyük, herkesin sık sık işittiği atomu ve atom enerjisini ve kullanılmasını, din kardeşlerime kısaca bildirmeği lüzûmlu gördüm. Çünkü, atom kuvveti, harbde de, sulhda da kullanılacaktır. Müslimânların, düşmanda bulunan silâhları öğrenmesi ve yapması, farzdır. O hâlde, bugün atom bombasını yapmağa ve bunun için lüzûmlu matematik, fizik, kimyâ bilgilerini öğrenmeğe çalışmak farzdır. Önümüzde bulunan atom harbine hâzırlanmazsak, dînimizi, milletimizi koruyamayız. Harb için, atom te'sislerini hâzırlamak, bunlardan sulh zemânında, terfih-i ibâd için istifâde etmek, dîni vazîfemiz ve ibâdetimizdir. Devletin, milleti cihâda hâzırlaması, ibâdetdir. Hâzırlanmaması, büyük günâhdır.

Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, (**İlm, Cinde de olsa almız!**) buyurdu. Ya'nî ilm, dünyânın en uzak yerinde bulunsa ve kâfirlerde de olsa, gidin alın! buyurdu. Çünkü Çin, o zemân, en kâfir ve çok uzak bir yer idi. O hâlde, cihâd için gerekli bilgileri, en uzak kâfirlerden de arayıp, bulup, öğrenmemiz, yapmamız, hâzırlıklı olmamız, beş vakt nemâzdan sonra, en birinci vazîfemiz, ibâdetimizdir. İbni Âbidîn, üçüncü cild, (**Cihâd**) bahsinde buyuruyor ki, (Düşman hücum ettiği ve yâ hücum korkusu olduğu zemân, her müslimânın harb etmesi farz-ı ayndır). Atom harbi muhakkak olduğundan, buna hâzırlanmak, farz-ı ayn hâline gelmiştir.

(**Hadîka**)da el âfetlerinde buyuruyor ki, (Nefsin hoşuna giden fâidesiz şeylere lehv ve la'b denir ki, boş yere vakt geçirmekdir. Yalnız zevcesi ile oynamak ve harb oyunları halâl olup başkaları harâmdır). Harbe hâzırlanmak için, at yarışları, atış, güreş, ok ta'limleri, lüzûmlu teknik tecrübeleri yapmak câizdir. Hattâ lâzımdır ve çok sevâbdır.

Üzerinde yaşadığımız yer küresi, hava, su, taş, toprak tabakaları ve bütün yıldızlar, güneşler, hep maddeden yapılmıştır.

Madde demek, boşlukta yer kaplıyan ve ağırlığı olan varlık demekdir. İki madde, bir yerde birlikte bulunamaz. Birinin orada bulunması için, ötekinin oradan gitmesi lâzımdır. Hava, maddedir. Çünkü, ağırlığı vardır ve yer kaplar.

Maddenin şekil almış parçalarına cism denir. Şişe, bardak, pencere camı, ayrı ayrı birer cismdir. Fekat hepsi, cam maddesinden yapılmıştır. Madde ikiye ayrılır: Saf madde. Karışım.

Etrâfımızda gördüğümüz bütün maddeler, saf değil, birer karışımır. Meselâ, içtiğimiz su, homogen olduğu, her tarafı aynı görüldüğü hâlde, içinde az da olsa, tuzlar ve hava vardır. O hâlde, bir karışımır. Karışımların hâssaları [özellikleri] her zemân aynı değildir. Belirli özellikleri yokdur. Karışımında bulunan maddeler, kendi özelliklerini gayb etmez. Maddeler, birbirleri ile, her mikdârda karışabilir. Yalnız bir maddeye (Saf madde) denir. Saf maddenin belirli özellikleri vardır. Saf maddenin belirli özellikleri, hiç değişmez.

Tâm saf madde yok gibidir. Bir madde içinde bulunan yabancı maddeler, kimyâ üsülleri ile anlaşılamiyacak kadar az olunca, bu maddeye, saf diyoruz. Saf süt demek, kimyâ bakımından doğru bir söz değildir. Çünkü, süt belli özellikler taşıyan tek bir madde değildir. Saf madde, iki dürlü olur: Element. Bileşik cism.

Element: Kendisinden, başka başka özellikde maddeler çıkarılamıyan saf maddelere (Element=eleman) veyâ (**Basît cism**) denir. Saf şeker, bir eleman değildir. Çünkü, şekerden, karbon [kömür], hidrogen ve oksijen maddeleri çıkabilir. Saf demir, bakır, kükürt birer elementdir. Yüzbeş element vardır. Her element, kimyâ tepkimelerinde bölünemiyen en küçük parçaların yığınıdır. Bu parçalara, yunanca (Atom) denir. Herbir element, birbirlerine benziyen atomlar yığınıdır.

Birbirine benzemiyen atomların yığınına, bileşik cism veyâ (**Mürekkebe cism**) denir. Su, mürekkebe bir cismdir. Çünkü, hidrogen ve oksijen atomlarından yapılmıştır. Bileşik bir cism, başka başka özellik taşıyan maddelere ayrılabilir.

Yüzbeş element üçe ayrılır:

1 — Hakîkî metal [ma'den], yetmişsekiz dânedir. Bunlar, fizik bakımından parlaktır. İçlerinde yalnız civa, normal şartlarda, mâyi' [sıvı] hâindedir. Diğerleri sulb [katı]dır. Döverek levha ve tel hâline gelir. Harâreti [ısıyı] ve elektriği iyi nakleder, iyi iletir. Kimyâ bakımından da, buhâr hâlinde, birer atom hâlinde uçar ve bileşik hâle geçince, atomları artı elektrik yüklü olur. Eksi yüklü olamaz. Elektrik yükü taşıyan atomlara (İyon) denir. İyon, serbest hâle bulunamaz. Artı elektrik taşıyan atomlara (Katyon) denir. Eksi elektrik taşıyan atomlara (Anyon) denir. O hâlde, bir ma'den atomu, başka bir ma'den atomu ile veyâ hidrogen atomu ile birleşemez. İki element atomunun bir araya gelmesi için, başka başka elektrik taşınması lâzımdır. Çünkü, benzer yüklü iki atom, birbirini çekmez, iter. Hidrogen atomları ma'den olmadığı hâlde, bileşik hâlde dâimâ artı elektrik taşır.

2 — Ma'den olmıyan [ametal] elementler, onyedî dânedir. Bunlardan bir dânesi [Brom] sıvı hâlinde, onbir dânesi gaz hâindedir. Altısı âdî gaz olup, molekül hâindedir. Beşi necîb [soy] gaz olup, hep atom hâindedir. Fizik hâsaları, ma'denlerin aksidir. Kükürt gibi, katı olanları döğülünce, levha hâline gelmeyip, toz hâline gelir. Kimyâ bakımından, gaz hâlinde iken, iki atomdan yapılmış molekül hâlinde uçarlar. [Necîb gazlar müstesnâ.] Bileşik hâlde iken atomları, ba'zan artı, ba'zan eksi yüklü olabilir. O hâlde, birbirleri ile ve hidrogen atomu ile ve ma'denler ile birleşebilirler. Oksijen gazı ametaldir. Müstesnâ olarak, bileşiklerinde, hep eksi elektrik taşımaktadır. Karbon, kükürt de ametaldir.

3 — Yarı ma'denler, on adeddîr. Bunlar, fizik bakımından ma'denlere, kimyâ bakımından ametallere benzer. Arsenik, kalay, kurşun yarı ma'dendir.

Bileşik cisimler ikiye ayrılır:

A — Organik [veyâ uzvî] bileşik cisimlerdir. Bunların suda eriyikleri dâimâ molekül hâlinde bulunur. Molekülleri karbon ile hidrogeni hâvidirler. Başka elementler de bulunabilir. Yanıcıdırlar. Yağ, şeker, ispiro gibi.

B — Organik [uzvî] olmıyan bileşiklerdir. Bunlarda, karbon ile hidrogen bir arada bulunmaz. Bunlara, anorganik veyâ inorganik bileşikler denir. Yemek tuzu, cam gibi. Pencere camı 572 [m. 1176] da, gözlük camı 686 [m. 1287] da keş edildi. Anorganik bileşikler ikiye ayrılır: Birinci sınıf bileşikler. İkinci sınıf bileşikler.

Herhangi bir bileşik cismi meydâna getirmek için atomlar iki dürlü birleşebilir:

1 — İki veyâ ziyâde elementin atom iyonları, boşlukta, sıra ile dizilir. Böyle milyonlarca iyon yığını, bir cism meydâna getirir. Böyle bir cism, bir sandık kesme şekere benzer. Bunlara, (**İyon şebekesi**) denir. İnorganik ma'den bileşikleri, ya'nî içinde ma'den bulunan inorganik bileşikler, iyon şebekesidir. Bunlar katıdır, ısıtılınca uçmaz, parçalanır.

2 — İki veyâ dahâ ziyâde ametalin mu'ayyen ve az sayıda atomu birleşerek, molekül yapar. Moleküller de, biraraya gelerek, bir cism meydâna getirir. Böyle bir cism, bir sandık şeker külâhına benzer. Bunlara, (**Molekül şebekesi**) denir. İçinde ma'den bulunmıyan inorganik bileşikler ve organik bileşiklerin hemen hepsi molekül şebekesidir. Bunlar, gaz hâlinde, sıvı (mâyi') ve katı hâlde de olur. Katı ve mâyi' hâlindekiler ısıtılınca, gaz hâle geçerek, molekül hâlinde uçarlar.

Bütün elementler, serbest element hâlinde iken, atomları elektrik yükü taşımaz, nötrdür, sıfır kıymetlidir. İki elementin birleşmesinden meydâna gelen anorganik bileşiklere, (**Birinci sınıf**) bileşik denir. Birinci sınıf bileşikler üçe ayrılır: Oksid, asid, tuz. İçinde üç element bulunan anorganik bileşiklere, (**İkinci sınıf bileşikler**) denir. Bunlar da üçe ayrılır: Asid, baz, tuz. Bir bileşik içindeki ma'den atomları dâimâ artı elektrik yükü taşır.

Yanmak, oksijen gazı ile birleşmek demektir. Gazların, buhârların yanması-na (**Alev**) denir. Katı cisimler alevle yanmaz. Kükürdün buhârı, odunun, mumun sıcakta parçalanmasından meydana gelen gazlar, alevle yanıyor. Yanma yerine, (Oksidlenme) ve (Yükselme) de denir. Yanan bir atomun elektrik yükü artar. Meselâ, hidrojen gazı oksijenle birleşince, serbest hidrojen atomları, sıfır kıymetli iken, oksijenle birleşirken, oksijen atomuna elektron vererek, artı bir [+1] kıymetli olurlar. O hâlde, bir atomun değeri yükselince, bu atom yandı, oksidlendi denir. Maddeler yanarken harâret [ısı] saçar.

Şuâ': Sulb, ya'nî katı veyâ mâyi' hâldeki bir madde ısıtılırsa, beşyüz derecede zıyâ [ışık] yaymağa başlar ve madde değişmez. Evvelâ kırmızı zıyâ olur. Dahâ sıcakta beyâza döner. Elektrik ampullerinde, elektrik ceryânı, ampul telini ısıtdığı için, tel zıyâ yayar. Böyle zıyâ yaymağa (Şuâ'lanma) veyâ (Işıma) denir. Gördüğümüz zıyâ, elektro-manyetik dalgalardan ibâretidir. Fezâdaki elektrik akımı, sâniyede yüz binlerle def'a cihet değiştirince, elektro-manyetik dalgalar meydana geliyor. Ya'nî şuâ'lanma oluyor. Bir sâniyedeki dalga adedine (Frekans=tekerür) denir. Bir şuâ'lanmada meydana gelen dalgaların boylarını aramağa, (Spektroskopi) denir. Herhangi bir madde tarafından yayılan şuâ'lanmanın spektroskopisini yaparak, bu maddede hangi elementlerin bulunduğunu aramağa (Tayf analizi=spektral analiz) denir. Spektroskopi yapılacak şuâ'lar, bir yarıktan geçirildikten sonra, bir cam menşûrdan [prismadan] geçirilince, karşısındaki perdede parlak renkler dizilir. Bu renkli şeride tayf [Spektr] denir. Her renk dalga boyu başkadır ve kitâblarda yazılıdır. Bu dalga boyları (Angstrom) denilen, uzunluk birimi ile söylenir. Bir Angstrom, bir milimetrenin onmilyonda biridir. Dalga boyları dörtbin ile sekizbin Angstrom arasında bulunan şuâ'ları ışık hâlinde görebiliyoruz. Her şuâ', bir enerjiye mâlikdir. Enerji, kudret, ya'nî iş yapabilmek demektir. Şuâ' emen cism, enerji almış olur ve ısınır. Şuâ' enerjisinin, bölünemiyen en küçük parçasına (Kvant) denir. Bir madde ne kadar çok ısınırsa, yaydığı şuâ'ların dalga boyu o kadar kısa olur. Sulb ve mâyi' maddelerin tayfı devâmlıdır. Ya'nî, bütün dalga boyları yanyana bulunur. Ampul teli iki binbeşyüz derecede şuâ'lanıyor. Bunun tayfında, yedi renk devâmlı görülür ve kırmızı altında, görünmeyen, uzun ısı dalgaları da vardır. Kısa olan ultraviöle dalgalar yok gibidir.

Tazyîki az olan gazların ve buhârların verdikleri tayf, devâmlı tayf olmuyor, (Hatlar tayfı) oluyor. Ya'nî, tayfda, birbirinden uzak ayrı ayrı yerlerde, mu'ayyen dalga boyları bulunuyor ve herbiri, başka renkte hat şeklinde görünüyor.

Alkali ve toprak alkali ma'denlerin buhârları, hava gazı alevi sıcaklığında, kendilerine mahsûs renkte şuâ' verdiği hâlde, gazların şuâ' vermesi için, bunları Kroks borularına koyup, tazyîki az iken yüksek gerilimli elektrik ceryânı geçirmek lâzımdır. Katoddan çıkan elektronlar, gazın moleküllerine çarpınca, gaz şuâ'lanır. Meselâ, iki tarafı kapalı bir cam borunun [Geissler borusunun], iki ucuna sokulmuş olan ma'den çubukları [elektrodları], tel ile bir endüksiyon makarasına bağlayıp, yüksek gerilimli akım geçirince, borudaki hava içinden elektrik geçmez. Cam boruyu, ortasındaki bir delikten, lâstik boru ile, bir hava boşaltma makinesine bağlayıp, borudaki havanın tazyîkını azaltırsak, borudaki hava içinde ışıklı çizgiler hâsil olur. Hava elektrik ceryânını geçirir ve ışıklanır. Basıncı azaldıkça ışıklar artar ve borunun içi pembe zıyâ' ile dolar. Boruda havadan başka gaz varsa, ışığın rengi gazın cinsine göre başka olur. Meselâ, Neon gazı varsa, kırmızı, turuncu olur. Reklâm lâmbaları ve bugün evlerde de kullanılan flüoressan lâmbalar böyle yapılmaktadır.

Borudaki gaz, dahâ boşaltılıp, tazyîki dahâ azalırsa, ışık da azalır ve bir ân gelir ki, borunun içi zıyâsız kalır. Fekat şimdi, makaranın (—) kutbuna bağlı katodun tam karşısındaki cam üzerinde mâvi renklenme görülür. Demek ki, katoddan,

görülemiyen şua'lar çıkmaktadır. Bunlara, (Katod şua'ları) denir. Katod şua'ları camdan geçmez, borunun dışına çıkmaz. Ba'zı cismlere çarpınca bunları mâvi renkli gösterir. Katoda dik olarak çıkarlar. Bu şua'lar, makaradan gelip, katoddan fırlatılan elektronlar tarafından, borudaki gaz atomlarından koparılan elektronlardır. Hâlbuki, tazyîki dahâ yüksek olan gazlardan elektriğin geçmesi, gaz moleküllerinin, elektrikleterek iyon hâline geçmesi ile, elektroliz olayı gibi olmaktadır. [1860] senesinde Bunsen ve Kirchof, her element buhârının, kendine mahsûs hatlar tayfi meydâna getirdiğini anladı. Sodium buhârı beşbinsekizyüzdoksan angstrom boyunda, dalgalarından ibâret bir sarı hat yapıyor. Ultraviyole şua'lar, parlak olmadığı için görülüyor. Böyle şua'ların tayfi, fotoğrafı alınarak görülür. Tayflar hattına bakarak, herhangi bir cismdeki elementleri anlamağa (Tayf analizi) demişdik.

Tayf hatlarını, atomlar meydâna getirmektedir. Serbest bir atom, belirli bir sıcaklıkta verdiği dalgaları, aynı sıcaklıkta mas edebilir, emer. Bir ampulün devâmlı tayfi içinde, emilen dalgaların yeri siyâh hat hâlinde görünür. Ampul şua'ları, meselâ sodümlü bir alevden geçerken, sodümlü atomları, kendilerine mahsûs olan dalgaları mas edip, tekrâr her tarafa yayıyor ve lâmbanın devâmlı tayfi üzerinde, sodümlü atomlarına mahsûs olan sarı hatlar, siyâh olarak görülüyor. Güneş ziyâsının tayfi devâmlıdır. Fekat, içinde binlerce siyâh hatlar vardır. Güneş sulb değildir. Gaz hâlinindedir. Fekat, tazyîki pek fazla olduğundan sulb imiş gibi, devâmlı tayf veriyor. Güneş şua'ları, güneş etrâfındaki tazyiksiz gazlardan geçerken, bu gazlar, kendilerine mahsûs dalgaları emiyor. Bu gazların tayf hatlarına bakarak, güneşin ve yıldızların, bildiğimiz elementlerden yapılmış olduğunu anlıyoruz.

DEVİRİ SİSTEM: [1867] senesinde Mendelejev ve Lothar Meyer isminde iki kimyâger, birbirinden haberi olmadan yüzbeş elemandan, o gün bilinenleri, atom ağırlığına göre, soldan sağa doğru sıra ile yazmış, birkaç elemandan sonra gelenlerin, kimyâ hâssalarının [meselâ kıymetlerinin], tekrâr başdakilere benzediğini görmüş, bunları, başdakilerin altına yazmışdır. Böylece yedi satır meydâna gelmiştir. Her satıra, Devre [periyod] denir. Alt alta olan elemanların kimyâ hâssaları birbirinin aynıdır. Bunlara, yukardan aşağı, bir (**Gurup**) denir. Yanyana sekiz gurup vardır. Yüzbeş elementin, yedi devr ve sekiz gurup teşkil etmek üzere sıralanmasına, (**Periyodik sistem**) veyâ (**Devrî tasnif**) denir.

Sol taraftan birinci gurupda, kalevî [alkali] ma'denler, ikinci gurupda, toprak kalevî ma'denler, yedinci gurupda halogenler [F, Cl, Br, I], sekizinci gurupda da necîb [soy] gazlar bulunur.

Elementlerin devrî sistemdeki soldan sağa doğru sıra numarasına, (**Atom numarası**) denir. Hidrojenin atom numarası 1, oksijenin 8, uraniumun 92 dir.

[1913] senesinden itibaren, Röntgen tayfları ve Moseley kanûnu sâyesinde, her elementin atom numarası tecrübe ile bulunmuştur. Şöyle ki:

1. ci devrde	$2 \times 1^2 = 2$
2. ve 3. cü devrlerde	$2 \times 2^2 = 8$
4. ve 5. devrlerde	$2 \times 3^2 = 18$
6. cı devrde	$2 \times 4^2 = 32$

eleman bulunduğu anlaşılmuştur. Geri kalan ondokuz element de yedinci devrdedir.

(**Devrî tasnif cedveli**) kimyâ ilminin temelidir.

RADİO-AKTİVİTE: Uranium ve Radium gibi ba'zı ma'denler, siyâh kâğıd içindeki fotoğraf camına te'sir edip karartıyor ve etrâfındaki havayı elektrikliyor. Bunun sebebini, ilk olarak [m. 1903] de Rutherford anladı. Şöyle ki:

Radioaktif cisimler kendi kendilerine üç cins şua' vermektedir:

1 — Alfa şua'ları, artı elektrik yüklü atomlardır. Birkaç santimetreye kadar uçarlar. Kâğıddan bile geçemez. Tehlükeli değildirler.

2 — Beta şua'ları, elektronlardan ibâretidir. [Lâmbalarımızı yakan şehir elektriği, elektron akımıdır. Bölünemeyen en küçük elektrik parçasına elektron denir. Elektron, eksi elektriktir.] Beta şua'larının sür'ati pek fazla olup, zıyâ hızına yakındır. Birçok yerlerden geçerler. Tehlûkelidirler.

3 — Gama şua'ları, Röntgen şua'ları gibi çok kısa dalgalı, elektro-manyetik şua'lardır. Hemen herşeyden geçerler, çok tehlûkelidirler.

Saf Radium atomları, yalnız alfa şua'ları saçar. Radioaktif cisimlerin atomları, enerji saçarak, çekirdekleri patlıyor ve başka element atomları hâline dönüyor. Milyon kerre milyon [1 billion] Radium atomu içinden her sâniye onüç dânesi patlıyor. Bir radium tuzunun beta ve gama şua'ları da vermesi, kendi atomlarından değil, bunların patlaması netîcesinde meydâna gelen, yeni radioaktif elemanların atomlarından hâsil olur. Zâten, Radium da, Uraniumun patlamasından, birçok ara elementlerden sonra, meydâna gelmiştir. Tabî'atde, üç radioaktif değişme sırası vardır. Uranium sırası, Thorium sırası ve aktinium sırası.

Radioaktif parçalanmadan meydâna gelen yeni elementlerin atom ağırlıkları ve şua'lanmaları farklı olduğu hâlde, çoğunun kimyâ hâssaları aynıdır. Böyle elementler, aynı bir element demektir. O hâlde, devrî sistemde aynı yerde bulunur. Atom ağırlığı farklı, atom numarası aynı olan maddelere, (**İzotop**) maddeler denir.

FAYANS KANÛNU: Bir atom, bir alfa şua'ı saçınca, atom ağırlığı dört azalır. Atom numarası iki azalır. Beta şua'ı verince, atom ağırlığı değişmez, atom numarası bir artar. Bir alfa dâneciğinde iki artı elektrik bulunduğu isbât edilmiştir. O hâlde, atom numarası, atomun artı elektrik yüküne tâbî' olmaktadır.

RÖNTGEN ŞUA'LARI: Katod şua'ları, borudaki sulb bir maddeye çarparsa, bu sulb madde, röntgen şua'ları yayar. Röntgen şua'ları görünmez. Fotoğraf camına te'sîr eder. Etden çok, kemikten az geçer. Atom numarası yüksek olan maddeler, Röntgen şua'larını çok emer, geçirmez. Atom numarası büyük olan bir maddenin, hâsil ettiği Röntgen şua'ının, maddelerden geçme kabiliyeti fazla olur.

Laue [Lave] röntgen şua'larının tayfını yapmak için, cam prisma yerine, kaya tuzu billûrundan geçirdi. Elde edilen tayf, ilmin yeni bir buluşu, büyük bir zaferi oldu. Çünkü, bir yandan Röntgen şua'larının elektromanyetik dalga olduğu anlaşıldı, bir taraftan da, billûrdaki atomların dizilişi meydâna çıktı. Âdî zıyâ ile elde edilen tayflar, atomun bileşiklerine göre farklı olduğu hâlde, Röntgen tayfları, atomun kimyevî hâline bağlı değildir. Her elementin Röntgen tayfı, hatlar tayfidir.

Mosli [Moseley] de, bir elementin verdiği Röntgen şua'larının dalga boyunu ölçerek, elementlerin atom numarasını hesab etmiştir. Bu atom numarasının, atom çekirdeğinin elektrik yükü olduğunu, dahâ sonra Bohr [Bor] anlamıştır.

ATOMUN YAPISI: Rutherford [m. 1911] de, ince bir ma'den levhadan alfa dânecikleri geçirdi. Alfaların çoğu, serbestce doğru geçip, binde biri, yolundan sapdı. Ma'denler, atom şebekesi olduğundan, alfaların doğru geçmesi, atomların içinin boş olduğunu göstermekdedir. Demek ki atomların ortasında, atomun artı elektrik yükünü ve aynı zemânda, bütün kütesini hâvî bir nüve (çekirdek) vardır. [Bu çekirdeğin çapı atomun tekmi'l çapından yüzbin def'a dahâ küçüktür.] Atomlar elektrikce nötr [ya'nî elektriksiz] olduğu için, çekirdek etrâfında, çekirdekdeki artı elektrik kadar elektron bulunması lâzımdır. Alfa dâneciklerinin sapma açısı ölçülerek, çekirdekdeki artı elektrik mikdârı hesablanmış ve elemanın atom numarasına müsâvî olduğu anlaşılmıştır.

Demek ki, Rutherforda göre, her atomun ortasında (+) yüklü bir çekirdek ve etrâfında elektronlar dönmekdedir. Elektronlar dönmeseydi, çekirdek tarafından çekilirler idi. Maddedeki atomlar da, birbirine yapışık değildir. Çünkü elektronlar birbirini iter. Radioaktiflik, atomun çekirdeğinden meydâna gelmektedir. Alfa şua'ları demek, çekirdekden, artı iki elektrik yüklü Helium çekirdeklerinin atıl-

ması demektir. Beta şua'ları ise, atomdan elektron atılmasıdır.

Kimyâ hâdiseleri [ya'nî kimyevî değişmeler], atomların dış halkalarındaki elektronlar arasında olur. İç halkalarda ve çekirdekde olmaz.

Atom yapısının son şeklini, [m. 1922] de Danimarkalı fizikçi Bohr bulmuştur. Bohr, gazların tayf vermeyip, hatlar hâlinde mu'ayyen dalga boyları meydana getirdiklerini düşünerek, atom elektronlarının, çekirdek etrafında ayrı ayrı ve mu'ayyen mahrekler üzerinde döndüğünü kabûl etdi. Elektron, kendi mahrekinden, çekirdeğe dahâ yakın bir mahreke geçerken, enerji verir, ya'nî şua' yayar dedi. Bir elektron dışdan birinci mahrekden, ikinciye geçerken verdiği şua'da mu'ayyen bir tayf hattı, üçüncüye geçerken, başka bir tayf hattı, ikinci yörüngeden üçüncüye geçerken, başka bir tayf hattı hâsıl ediyor. Spektroskopisi yapılan bir element içinde, milyonlarca atom olduğundan, tayfda çeşidli hatlar hâsıl oluyor. Atomlar, şua' emerse, elektronları, çekirdekten uzak mahreklerle sıçrar ve enerjileri artar. Sonra şua' [ya'nî enerji] neşr ederek kendiliğinden, çekirdeğe yakın mahreklerle geçer.

Röntgen şua'larına gelince, katod şua'larının bir elektronu, katod karşısına konan ma'den levhanın atomlarına vurarak iç mahreklerde dönmekte olan bir elektronu atomdan dışarı atar. Bu elektronun boş kalan yerine, dışındaki mahrekden bir elektron atlar. Bunun da yerine, dahâ dışardaki mahrekden ve böylece çeşidli mahreklerden, iç mahreklerle elektron atarken röntgen şua'ları hâsıl olur. Göze görünen ve ultraviole şua'lar, atomun dış elektronları tarafından husûle getirilir. Röntgen şua'ları ise, iç mahreklerdeki elektronlardan hâsıl olur.

Bir elementin, devrî tasnif cedvelinde bulunduğu yerin gurup numarası, elementin en dış mahrekinde bulunan elektron adedini gösterir. Elementin bulunduğu devrî numarası, çekirdek etrafındaki mahrek (elektron halkası) mikdârını, elementin atom numarası da, atomdaki bütün elektronların mecmû'unu gösterir.

RADAR — Uzaklarda veyâ karanlık, bulut veyâ sis içinde olup, görünmeyen cisimlerin durumunun ve yerinin yüksek frekanslı dalgalar ile tesbîtinin sağlıyan bir cihâzdır. İlk adı (Radiolocation)dur. Bu cihâza Radar adı Amerikalılar tarafından, ikinci dünyâ savaşında verilmiştir. Radar kelimesi İngilizce (Radio, Angle, Direction and Range), (Radyo, Açık, İstikâmet ve Menzil) kelimelerinin baş harfleri bir araya getirilerek yapılmıştır. [m. 1939] yılında İngilterede uçakların uzakdan tesbîti için radar istasyonları kuruldu. Cihâz, bir verici ve bir de alıcıdan müteşekkildir. Verici vâsıtası ile yayınlanan enerji, boşlukta bir cisme çarpıp geri döndüğü vakt, alıcının kadranındaki katod ışın silloskop üzerinde ışıklı bir nokta hâlinde görünür. Bu şekilde cihâzi çalışdıran şahs, çok uzaklarda bulunan uçakları veyâ gemilerin yerini, sayısını, uzaklıklarını ve yüksekliklerini kat'î olarak hesâblamağa muvaffak olur. Radarlar, ikinci dünyâ savaşında, yer kontrolü, yol kesicileri, savaş uçaklarının geceleri tahrîbinde yardımcı olmuştur. Radardan istifâde edilerek yapılan manyetron valfi, uçaklara da monte edilmiş, böylece, geceleri karanlık veyâ bulut yüzünden görülmeyen hedeflerin uçaktan hatâsız bombardımanı mümkün olmuştur.

AYA SEYÂHAT — Bu seyâhat, bir dev füze ile yapılmaktadır. Füze fransızca bir kelimedir. Fişenk demektir. Silâhların sınıflandırılmasında güdümlü mermîlere, balesitik mermîlere, topçu roketlerine ve fezâda silâh olarak bulunan peyklere şâmil olan umûmî bir ta'bîrdir. Kısa menzilli, orta menzilli, uzun menzilli, kıt'alar arası ve kıt'alar üstü ve Aya seyâhat füzeleri mevcûddur. Füzelerin fe'âliyyetine esâs, Newton prensibidir. [m. 1867] de ifâde edilen bu prensibe göre (her te'sîre karşı kendisine müsâvî bir aks-i te'sîr hâsıl olur).

[1388] hicrî ve [1968] mîlâdî seneleri nihâyetlerinde, Amerikalıların aya ilk olarak sevk ettikleri dev füze, 110 metre tûlündedir. Bu uzunluktaki yatay vaz'iyette bir vince rabt edilmiştir. Vinc dikilerek füzeyi şâkûlî vaz'iyete getirmek-

dedir. Dev füze, iki kısımdan müteşekkildir. Birinci kısım altdadır. 85 metre irtifâ'ındadır. Buna (SATURUN-5) roketi tesmiye olundu. İkinci kısım, 25 metre irtifâ'ındadır. Asl fezâ gemisi bu kısımdır. Buna, (**Apollo-8**) fezâ gemisi tesmiye edilmiştir. Dev füzede ikimilyon âlet mevcûddur. Birinci roket kısmı, 3 kademe ile, idâre merkezinden müteşekkildir. **Tahtânî** kademe 42 metre irtifâ'ındadır. Dâhilinde 1600 ton mâyı' oksijen ve 650 ton gaz yağı ihtivâ etmektedir. Dev füze, elektrik te'sîsâtı ile (LANCER) tesmiye edilen çelik vinçden, ya'nî rampadan ayrıldıktan iki üç dakika sonra, bu kademenin ateşlenmesiyle, dev füze atmosferin üstüne kadar çıkmıştır. Yanma bitince, bu kademe, atmosferin hâricinde füzeden ayrılarak fezâya gitmiştir. **İkinci kademe**, birincinin fevkindedir. 25 metre irtifâ'ında ve 10 metre kutrundadır. Dâhilinde sıvı hidrogen ve oksijen mevcûddur. Birinci kademe kopduktan sonra bu kademe ateşlenerek füzeyi yer câzibesî sâhası nihâyetine kadar götürmüştür. **Fevkânî kademe**, 18 metre irtifâ'ında ve 6,5 metre kutrundadır. Dâhilinde 115 ton mâyı' hidrogen ve bunu yakacak mikdârda oksijen mevcûddur. İkinci kademe kopduktan sonra, bu kademedeki hidrogen yanarak Apollo-8 fezâ gemisini yer câzibesinden kurtarıp, aya sevk etmiş ve ayın mahrekine yerleşdirmiştir. Bu kademe de kopup ayrılmıştır. Bu üçüncü kademenin fevkinde bir metre irtifâ'ında roketin idâre merkezi bulunur. Bu idâre merkezi kademeleredeki yanma hâdiselerini ve kopup ayrılmalarını otomatik olarak tanımlar. 25 metre irtifâ'ındaki Apollo-8 fezâ gemisi, idâre merkezinin fevkine merbutdur. Bu da dört kısımdan müteşekkildir. (**Hizmet kısmı**), yedi metre irtifâ'ındadır. En mühim cihâzlar buradadır. Apollo-8, ayın mahrekinde 20 sâatde on devr yaptıktan sonra, bu cihâzlar çalıştırılarak, mahrekden ayrılmış ve yer küresine müteveccihen hareket etmiştir. Bu hareket esnâsında astronotlar bir yokuşu çıkıyorlarmış hissine kapılmışlardır. Ayın câzibesinden kurtulma hareketi, bu hissi hâsil etmiştir. Yerdeki üs ile televizyon muhâbereleri devâmlı cereyân etmiştir. Atmosfere gelince, hizmet kısmı da koparak ayrılmıştır. İkinci parça (**Ay kısmı**)dır. Bu kısım aya inmeği te'mîn eder. Bu seferde, mevcûd değil idi. Üçüncüsü (**İdâre kısmı**)dır. 3,18 metre irtifâ'ında ve mahrût şeklindedir. Üç insan burada idi. Dördüncü (**Endaht kısmı**)dır.

Fezâ gemisi aya 112 kilometre yaklaşmıştır. Ayın 15 gün devâm eden gecesinde [-142°C] soğuk ve 15 gün devâm eden gündüzünde [$+135^{\circ}\text{C}$] sıcaklık olduğu ve hava, su bulunmadığı ve devâmlı hacir-i semâvî yağdığı ve ay yüzeyinde hayâtın imkânsız olduğu anlaşılmıştır.

Apollo-8, atmosfere, sâatde kırkbin kilometre sür'atle dâhil oldu. Atmosfer tabakasına asgarî 5,4 derece ve a'zamî 7,5 derecelik bir zâviye ile dâhil olmak için hizmet kısmındaki motorlardan istifâde edildi. Atmosfere girerken, hizmet kısmı da koparak ayrıldı. Atmosfere dâhil olurken yukarıda bildirilen giriş zâviyesinin te'mîn edilmesi şart idi. Çünkü, 5,4 dereceden küçük olsaydı, su üstünde sekerek giden bir taş gibi, atmosfer üzerinde seke seke fezâ boşluğunda gidecekti. 7,5 dereceden dahâ büyük olsaydı, fezâ gemisi harâb olacaktı. Bu sebeple 45 kilometre derinlik ve ikibin kilometre genişliğindeki bir sâhadan atmosfere dâhil oldu. Zemîne 3047 metre kala, otuz metre kutrunda üç dev paraşüt vâsitasıyla, sâatde elli kilometre sür'atle Pasifikde, evvelce tesbît edilmiş olan mahalle indi. Atmosfere duhûlünden bir kaç sâniye sonra, hava tabakasına delk ve temâs sebebi ile Apollo-8 in hâricî sathında sıcaklık [3200°C] yi tecâvüz etmişti.

[1388] hicrî ve [1968] milâdî seneleri nihâyetine kadar Amerikada, insan ile fezâ seyâhati adedi 18 dir. Fezâya gönderilen insan sayısı, 32 dir. Dâhilinde insan bulunan fezâ gemilerinin fezâda kaldıkları müddet, 3215 sâatdir. Fezâda kapsül dışında yaşanan müddet 12 sâatdir. Fezâda cihâzların birleşmesi 12 def'adır. Fezâ gemisi adedi 12 dir. Ruslarda bu rakamlar, 10, 13, 629 sâat 10 dakika, 2 def'a, 1 adedir. Bu mukâyese rakkamlarından çıkarılan netîce şudur: Fezâ çalışmalarında ve

ay seyâhatlerinde, Amerikalılar, Ruslardan çok ileridedir.

[m. 1969] senesi Temmuzun onyedinci günü Amerikadan atılan füze ile ikinci olarak aya üç astronot gönderildi. 21 Temmuzda onaltı tonluk örümcek şeklindeki cihâzla aya inerlerken iki astronot telsizle şu haberi gönderdi: (Kim olursanız olunuz, nerede bulunursanız bulununuz. Şu ândaki işimizi düşünerek, kendi âdetlerinize göre Allaha düâ ediniz!). Aya inen cihâzın oniki tonu yakıt idi. Tülü 6,98, kutru 9,4 metre, hacmi 4,5 metre-küp idi. Beş köşeli bir topaç gibi idi. Dört müteharrik ayaklı, dört milimetre kalın alüminium ile kaplı idi. Ay üzerinde yirmibirbuçuk saat kaldı. İki astronot ay yüzeyine merdivenle inip, iki saat onüç dakika kaldı. Aya telsiz merkezi ve bayrak yerleştirdiler. Ay sathı, taş parçaları ve ince kum idi. Aydan yirmibeş kilo taş parçaları aldılar. Ay çekimi dünyâdan altı def'a azdır. Örümcek, aydan kalkıp, yörüngede dönen hizmet kısmı ile birleşti. İki astronot buradaki arkadaşlarının yanına geçip örümceği atdılar. İdâre kısmındaki motorları ateşliyerek 9100 kilometre hızla ay mahrekinden ayrıldılar. Pasifiğe indiler.

Astronotlardan (Alan Bean) hâtıralarını anlatmağa şöyle başlamışdır:

İnsan uzayda uçarken pek az kimseye nasib olan bir fırsat elde ediyor. Ufkunu genişletmek arzûsu. Gerçekden, bu yolculuktan sonra içimde, insanları, Allahu, Kâ'inâtı ve bunların arasındaki ilişkileri dahâ iyi öğrenmek, anlamak arzûsu doğdu.

Amerikalıların üçüncü ay yolculuğunu yapan (**Apollo-14**) gemisi, 31 Ocak 1971 Pazar günü, Huston fezâ merkezinden fırlatıldı. Üç astronot ayda otuzüçbuçuk saat kalmış, dokuz gün sonra, Şubatın onbirinci Perşembe gecesi, büyük Okyanus denizine inmişlerdir. Ayda büyük bir tedkik laboratuvarı bırakmışlar ve eliiki kilo aytaşı ve toprağı getirmişlerdir. Astronotları taşıyan hucre, hizmet hucresinden ayrıldıktan iki dakika sonra, saatde otuzsekizbin kilometrelik sür'atle atmosfere girmiş, az sonra paraşütleri açılarak denize inmişdir.

Rusların 6 Hazîran 1971 günü fezâya gönderdikleri (Soyuz-11) fezâ cihâzı, felâketle ve yüz karası ile netîcelendi. 30 Hazîranda dünyâya dönen kapsülün içindeki 3 fezâ adamı ölmüş görüldü. Amerikalılar 26 Temmuz 1971 de aya Apollo-15 gönderdi. 12 dakıkada dünyâ yörüngesine girdi. Ayda 67 saat kaldılar. Otomobil yürütdüler. Üç ay adamı 7.8.1971 günü sâlimen dünyâya döndü. 77 kg. ay taşı getirdiler.

1392 [m. 1972] senesinin son ayında da, Apollo-17 ile üç astronot gönderdiler. İki ay üzerine inip gezdiler. Dünyâya getirdikleri penbe taşlardan, ayda su ve hayât olmadığı bir kerre dahâ anlaşıldı.

İslâm dîni, aya, yıldızlara gidilmesine mâni' değildir. Mülk sûresinde, bütün yıldızların birinci semâda buldukları açık olarak bildirilmiş olduğu, (**Tefsîr-i Mazherî**)de yazılıdır. Rahmân sûresindeki bir âyet-i kerîmede meâlen, (**Ey cin ve ey insan! Gücünüz yeterse, yer yüzünden ve semâlardan dışarı çıkınız. Çıkmanız için, çok kuvvet isterse. O kuvvet de sizde yokdur**) buyruldu. Bu âyet-i kerîme, insanın ve cinnin aya çıkamıyacaklarını göstermiyor. Cinnîler, göklerin yedi tabakasına da çıkarlardı. (**Mevâhib-i ledünniyye tercemesi**) 463. cü sahîfesinde diyor ki, (Abdullah ibni Abbâs "radiyallahü teâlâ anhümâ" dedi ki, önceleri şeytânlar göklere çıkmaktan men' olunmazlar idi. Göklere girerler, meleklerden işitdiklerini, kâhinlere haber verirlerdi. Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" doğduğu zemân, göklere çıkmaktan men' olundular). Şeytânlar, cinnin kâfir olanlarından bir sınıftır. İblîsden üremişlerdir. Bu haber, göklerden dışarı çıkılmaz ise de, göklere ve birinci semâda oldukları için, aya ve yıldızlara, insanların ve cinnin çıkmalarının mümkün, hattâ cin için vâkı' olduğunu göstermekdedir.

**Çalışmakta, yükselmekdedir, Hakkın rızâsı!
Tenbel olanın elbet gelir bir gün belâsı.**

32 — ATOM KUVVETİ VE SULH ZEMÂNINDA BUNDAN FÂİDELENME

Bugün, atom endüstrisinin esâsını, Uranium ma'deni teşkil etmektedir. Bu cism, çok ağır bir ma'dendir. Bileşikler hâlinde, arzımızın her tarafında bulunmaktadır. Radioaktif bir metaldir. Uraniumun atom numarası doksanikidir. Ya'nî, yüz-beş elemanın (Devrî sınıflandırma) cedvelindeki sıra numarası 92 dir. Atomların büyüklüğü, bu sraya göre arttığına göre, Uranium atomu, kendinden önce gelen 91 elemanın atomlarından dahâ büyüktür. Böyle olmakla berâber, bir gram Uraniumda, üçbinmilyar kerre milyar atom vardır. Ya'nî, üç önüne yirmibir sıfır yazarak okunan aded kadar Uranium atomu, bir santimetre kübden yirmi def'a az bir hacm tutmaktadır. Uraniumun bu minimini atomunun çekirdeği ise, bundan yüzbin def'a kadar, dahâ küçüktür. İnsan düşüncesinin yaklaşımadığı bu pek küçük çekirdek içinde, protonlarla, nötronlar doludur. Uranium atomlarındaki proton adedi, atomun sıra numarası kadar, ya'nî doksaniki adeddir ve hiç değişmez. Her atomunda 92 proton bulunur. Nötron adedi ise üç dürlüdür. Ba'zı çekirdeklere 142, ba'zısında 143, ba'zısında da 146 nötron bulunan Uranium çekirdeği vardır. Şu hâlde, üç dürlü Uranium atomu, ya'nî üç dürlü Uranium vardır. Buna, Uraniumun üç izotopu vardır diyoruz. İzotop, yunanca (aynı yer) demektir. Çekirdekdeki proton adedi ile nötron adedi toplamına (Atom ağırlığı) diyoruz. Uranium izotoplarının atom ağırlığı, 234, 235 ve 238 dir. Bu üç izotopun atom numarası, ya'nî proton adedi, ya'nî çekirdek yükü hep aynı 92 olduğundan, üç izotop atomunda hep 92 elektron bulunmaktadır. Elemanların kimyâ özellikleri, atomun dış yörüngeğinde (mahrekinde) dönen elektronlarına bağlı olduğundan, bir elemanın çeşitli izotoplarının kimyâ özellikleri birbirinin aynıdır. Kimyâ üsülleri ile bunları birbirinden ayıramayız. Uranium izotoplarının atom ağırlıkları, birbirinden pek az olmakla berâber, farklı olduğundan, dışardan gelip, bunların çekirdeklerine çarpan bir nötrona karşı, farklı te'sir ederler. Bunların içinde, 143 nötronlu olan 235 atom ağırlıklı Uranium izotopunun gösterdiği te'sir çok mühimdir. Şöyle ki:

Uranium 235 izotopu çekirdeğine, hâricden bir nötron çarpınca, derhâl (sâniyenin birkaç milyonda bir ânında) kırılıp, ikiye bölünüyor. Meydâna gelen parçaların ikisi de, o ân içinde, etrâfa nötronlar ile gamma şuâ'ları saçıyorlar. Uranium 235 atomunun bu sûretle parçalanmasına fission (inşikak=yarılma) denir ki, Radioaktiviteye hiç benzemiyor.

İnşikak eden Uraniumun izotopu, yalnız Uranium 235 dir. Ya'nî 92 protonu ve 143 nötronu olan Uranium atomudur. İnşikakdan, her zemân aynı iki parça meydana gelmiyor. Kırkdan fazla çeşitli parça meydana gelmektedir. Bunların herbiri de dayanıksızdır. Ya'nî radioaktif olup parçalanarak, zerrelere ve enerjiye neşir ederler. Bu zerrelere de, tekrâr parçalanır. Böylece sâbit zerrelere ayrılıncaya kadar az veyâ çok uzun bir zemân parçalanmaya uğrarlar.

İkinci mühim bir nokta da: İnşikak esnâsında meydana gelen iki kısım ile, saçılan nötronların kütleleri toplamı, inşikak eden Uranium 235 atomu kütlelerinden, onda birkaçı kadar noksân oluyor. Demek ki kütle gayb oluyor, enerji hâline dönüşüyor: Einstein (Aynştayn) hesabı:

Enerji (kudret)=Kütle x zıyâ' sür'ati karesi. Ya'nî $W=m.C^2$ hesabı ile, kütle, enerjiye dönüşüyor. Bu Uranium çekirdeğinin bir patlamasından, ikiyüz milyon elektronvolt mikdârında enerji hâsil oluyor. Bir elektronvolt $4,5 \times 10^{-26}$ kilowatsaatlik enerjidir. Ya'nî, bir kilowatsaatlik enerji hâsil olması için, onmilyon kerre milyar inşikak olması lâzımdır. Bir inşikakdan hâsil olan enerji, son derece az ise de, enerjinin meydana geldiği yerin küçüklüğüne göre pek çokdur.

Bu enerjinin çıkışı, bize ne şekilde görünüyor? Bu enerjinin [% 4] ü, inşikak es-

nâsındaki şua'lar hâlinde, [% 16] yüzde onaltısı inşikakdan doğan parçaların radioaktif şua' saçmaları ile, geri kalan [% 80] kısmı da, parçaların kinetik enerjisi, sür'atleri ile taşınıyor. Büyük sür'atle atılan bu parçalar, etrâfdaki Uranium atomlarına çarparak bu enerjiyi de harâret şeklinde saçarlar. Atom cihâzı [Reaktör] kullanılarak, elektrik yapan dinamonun türbinini çevirmek için lâzım olan su buhârı, işte bu harâret ile elde edilmektedir. Her inşikakda bir veyâ dörde kadar nötron saçılmaktadır. Bu nötronlardan biri, etrâfdaki Uranium 235 atomuna çarparak, bu atom da inşikak eder. Görülüyor ki, kendiliğinden veyâ hâricden gelen bir nötronun çarpması ile, bir inşikak başlarsa, kendiliğinden devâm edecek ve hemen çoğalarak müdhiş bir infilâk hâlini alacaktır.

Fekat, tabî'atde mevcûd Uranium parçalarında bulunan Uranium 235 mikdârı pek azdır ve binde yedi kadardır. Geri kalan, binde 993 kısmı Uranium 238 dir ki, bu pek nâdir olarak inşikak edebilmektedir. [Uranium 234 izotopu, pek az olduğundan bundan bahs etmeyeceğiz.] O hâlde, bir inşikakdan meydâna gelen ve pek büyük bir hızla atılan bir nötronun, bir Uranium 235 çekirdeğine çarpmak ihtimâli pek az, hemen hemen hiç yok gibidir. Demek ki, bir Uranium parçasında başlıyan bir inşikakın devâm edebilecek infilâk hâlini alabilmesi için, ba'zı sebeblere baş vurmamız lâzımdır.

Akla gelen birinci şey, Uranium parçasını çok dikkatle temizlemektir. Çünkü, kıymetli nötronlar, hemen hemen bütün cisimler tarafından tutulur. Bundan başka, Uranium 238 mikdârı, Uranium 235 mikdârından pek fazla bulunmakla kalmayıp, nötronları kendine dahâ kuvvetle çekiyor ve böylece, inşikakın zincirleme olarak ilerlemesini durduruyor.

İkinci nokta, bir inşikakdan saçılan nötronların sür'ati pek çok olduğundan, atom çekirdekleri tarafından tutulmasına vakt bulunamıyor. Nötronların hızı azalıp, orta sür'atli olunca, Uranium 238 atomları tarafından da yakalanıyorlar. Bilhâssa sür'atleri, belirli bir mikdâr olunca, bu yakalanma ihtimâli artmaktadır. Böyle sür'atde iken taşıdıkları enerjiye (resonance enerjisi) deniliyor. Uranium 238 atomları, bir nötron alınca Uranium 239 hâline dönüyor ki, bu cism radioaktif olup beta şua'ları saçıyor ve neptünium 239 denilen yeni bir element şekline dönüyor. Bu eleman da bir beta şua'ı neşr ederek plutonium 239 cismi hâsil oluyor ki, bu cism de, atom cihâzı (reaktör nükleer) için ayrıca ehemmiyyet taşımaktadır. Uranium 235 in zincirleme inşikak etmesi için, nötronların bu şekilde yakalanması, arzû edilen birşey değildir. Uranium 235 tarafından yakalanmak için sür'atleri azaltılmış nötronlara (Nötron thermique) harâret nötronları diyoruz. Çünkü, bunların sür'ati, harâret meydâna getirmek için moleküllerin hareketlerinin sür'atlerinden [hareket enerjilerinden] biraz fazladır. Termik nötronları, 238 çekirdeklerinden ziyâde 235 çekirdekleri tarafından tutularak inşikak hâsil ediyor.

Tabî'atde bulunan bir Uranium parçasında, meydâna gelen nötronlar, mikdârı pek fazla olan Uranium 238 çekirdeklerine çarparak sür'atleri yavaş yavaş azalıyor. Ya'nî hareket enerjileri azalıyor ve rezonans enerjisi dediğimiz mikdâra düşünce, 238 çekirdekleri tarafından yakalanıyorlar. Böylece, hiçbir nötron, sür'ati dahâ azalarak termik nötron hâline gelemiyor. Uranium 235 saf olarak, pek güç ayrılabilir ve bugün ancak Birleşik Amerika ve Rusyada ve pek az mikdârda da İngilterede elde edilebiliyor. Fekat, saf bir uran 235 parçasında, saçılan bütün nötronlar yeni inşikaka sebep olarak, parçanın kütlesi, kritik (tehlükeli) mikdârı bulunca, zincirleme inşikak bir ânda hâsil oluyor. Bu suretle bir atom cihâzı değil, bir atom bombası meydâna geliyor.

Fen sâhalarında, fâideli işlerde kullanılan ve ayârlaması mümkün, zincirleme inşikaklar yapılmasına yarayan atom cihâzına, (Réacteur nucléaire) diyoruz. Reaktör nükleer içinde, saf Uranium 235 kullanılmıyor. Sür'atleri rezonans enerjisine düşen nötronlardan, kâfi mikdârının, Uranium 238 tarafından yakalanması önle-

niyor. Kurtarılan bu nötronların hızı, dahâ azalıp, termik nötron olunca inşikak yapıyorlar. Bunu başarmak için, tabîî Uranium parçası içine, nötron yakalamıyan çekirdekli atomlardan yapılmış maddeler karıştırılıyor. Bu maddelere (modérateur) deniyor ki, nâzım (tanzîm edici) demektir. Sür'atle saçılan nötronlar, nâzım madde çekirdeklerine çarparak, enerjileri azalıyor. Tabîî uranium içine, nâzım madde konmazsa, zincirleme inşikak elde edilemez. Nâzım olarak, atom ağırlığı az olan maddeler kullanılır. Çünkü, bir nötron, büyük çekirdeğe çarpınca, sür'ati hemen değişmeden, ayrılır. Çok küçük çekirdeğe, meselâ bir protona (ya'nî hidrogen atomunun çekirdeğine) çarparsa, birkaç çarpmada, bütün enerjisini gayb edebilir. Bugün nâzım madde olarak, saf grafit hâlinde, karbon, ya'nî saf kömür kullanılmaktadır. İkinci derecede, deutérium (döterium) ismi verilen ve hidrogen gazının bir izotopu olan madde kullanılıyor. Döteryum maddesi, ağır su ismindeki bileşiği hâlinde kullanılmaktadır. Hidrogenin çekirdeğinde, yalnız bir proton bulunduğu hâlde döteryum atomu çekirdeğinde bir proton ile bir nötron vardır. Ya'nî atom ağırlığı ikidir. Ağır su, grafitden dahâ elverişli ise de, elde etmesi pek pahalıdır. Tabîî uranium yerine, Uranium 235 i çoğaltılmış uranium kullanılırsa, nâzım olarak âdî, bildiğimiz su da kullanılabilir. İçerisinde, uygun bir şekilde yerleştirilmiş, nâzım madde ile uranium bulunan âlete (Pil) denir. Bir reaktörde hâsıl olan nötronların hepsi, inşikak için kullanılmaz. Aksi takdirde infilâk olur, bomba olur. Nötronların, bir inşikakda meydâna gelip, yeni bir inşikak yapıncıya kadar geçen zemân, bir sâniyenin binde biri kadardır. Reaktörlerde, inşikaklara sebep olacak nötron mikdârını tanzîm etmek çok mühimdir. Bu mikdâr az olursa, âlet çalışmaz. Fazla olursa, infilâk hâsıl olur.

Reaktörler çalışırken ısınır. Isınınca, nötronların sür'ati artar ve reaktördeki maddeler de bozulur. Reaktörlerde soğutma tertîbâtı çok mühimdir. Soğutma, ağır su veyâ ergimiş sodium ma'deni veyâ münâsib gaz (karbon dioksit veyâ hidrogen veyâ helium) akımı ile yapılır. Soğutma tertîbâtı ile işlemiyen reaktör, bozulur, çalışmaz. Yoksa, atom bombası hâline dönmek tehlikesi olmaz.

Reaktörlerde Uranium 235 bitince, yenilemek lâzımdır. Bugün, reaktörlerde Uranium 238 izotopu da, nötron çarparak, plutonium hâline çevrilip, bu inşikak etdiriliyor. Böylece, uranium ile çok zemân çalışıyor.

Bugün reaktörler, thorium 232 elemanı ile de çalışdırılmaktadır. Bu ma'denin atom çekirdeği, bir nötron alarak, thorium 233 şekline dönüşür. Bu izotop thorium ise, radioaktif olup, iki kerre beta şuâ'ı verdikten sonra, Uranium 233 hâline dönüşür ki, uraniumun bu izotopu da inşikak edebilmektedir.

Reaktörlerde hâsıl olan radioaktif maddelerin ba'zısı gaz hâlinindedir. Bu maddeler ve inşikaklarda hâsıl olan gamma şuâ'ları, insan, hayvan ve nebâtlar için çok zararlıdır. Bunları sızdırmıyacak şekilde, her reaktörü, ma'den örtü ile sıkı örtmek ve beton-arme içine almak lâzımdır. Ekseriyâ dörtde üçü toprağa gömülür. Etrafda, zararlı maddeleri haber verecek hassas âletler bulundurulur. İşçilerini, doktorlar sık sık mu'âyene eder. Atom sanâyi'inde çalışanların ölüm mikdârı, diğer yerlerde çalışanlardan fazla değildir.

Uranium bir ma'den olup, arz kabuğunda, meselâ, bakırdan az değildir. Fekat, yer yüzünde çok yayılmış olduğundan, bir ton kayada, bir kilo veyâ birkaç gram bulunur. Bunun için, elde etmesi güç ve pahalıdır. Bir tonda, on kilo bulunan filizine nâdir rastlanmaktadır. Afrikanın ortasındaki Niger topraklarında ve Keralada çok bulunmaktadır. Plutonium, reaktörde, uranium 238 den meydâna gelen bir ma'dendir. Çok zehirli olup, miligramın binde yedi mikdârı insanı öldürür. Çok dikkatli ve gizli üsûllerle serbest hâlde elde edilmektedir. Thorium ma'deni tabî'atde mevcûddur ve mikdârı, uraniumdan dört def'a fazladır.

Reaktörlerde kullanılan grafit, sun'î olarak Achésón üsûlü ile elde edilmektedir. Bunun için, kok tozu ile petrol hamur yapılıp, tedericen [800°C] ye kadar ısıtı-

lır. Sonra elektrik fırınında [2800°C] de grafit hâlinde billûrlaşır.

Ağır su, âdî sudan dahâ az nötron yakalar. Termik nötron sür'ati saniyede iki binbeşyüz metre olup, ağır suda, onsekizbin kerre çarpdıktan sonra tutulur. Böy-
lece, tutuluncuya kadar üçyüzaltmışbeş metre yol hareket etmiş olur. Âdî su için-
de bir nötron, hidrogen çekirdeği tarafından tutularak döteryum hâsil oluncaya ka-
dar, ancak onyedî santimetre hareket ediyor. [1960] da muhtelif memleketlerde,
reaktörlerle elde edilen atom enerjisinden, elektrik fabrikaları çalışdırılmaktadır.
Meselâ Fransada, 5 kilowatt ile 150000 kilowatt arasında güçleri (puissance) olan
9 reaktör merkezi vardır. İngilterede 100 watt ile 300 megawatt arasında güçleri
olan 16 merkez vardır. Amerikada, tayyâre ile taşınabilen merkezler hâzırlanmak-
dadır. Türkiyede İstanbul Küçükçekmece tarafında kurulan reaktör, [1963]
de çalışmağa başlamış bulunmaktadır.

Bugün, bütün milletler uranium reaktörü yapıp, işletmek, bu sûretle bol ener-
ji kuvvet menba'ı elde etmek için çalışıyorlar. Kömür ve benzin ocakları gibi, re-
aktörler de, harâret hâsil edip, buhâr kazanını kaynatarak elektrik yapan dinamo-
ları döndürüyor. Böyle reaktör ilk olarak Amerikada [1951] de işletildi ve 150 ki-
lowatt kudretinde idi. Sonra, reaktörle işliyen denizaltı da yapıldı. Bugün Ame-
rikada, atom enerjisi ile çalışan gemiler, trenler, tanklar ve tayyâreler yapmak için
çalışılmaktadır. [1958] son aylarında İngilterede 100000 kw.lık reaktör çalışdırıl-
mağa başlandı. Rusyada ilk reaktör [1954] de çalışdırıldı ve 5000 kw.lık idi. Pâkis-
tân da, yabancı milletin yardımı olmadan, yapıdığı reaktörü, [1962] de işletmeğe baş-
ladı. Uraniumla işliyen bir reaktör, uraniumdan 10000 def'a dahâ fazla kömür ka-
dar enerji vermektedir. Breeders kullanılarak bu enerji yüz misli artacaktır.
Breedersler uranium 233 ile plutonium kullanacaktır.

Uranium reaktörü ile [800°C] den az sıcaklık elde edilmelidir. Çünkü, uranium
ma'deni [1100°C] de erir ve [660°C] de hacmi değışerek, koruma için örtülen
kısmalar çatlar. Dahâ yüksek sıcaklık elde etmek için uranium bileşikleri kullanı-
lır.

RADİO-İSOTOP — Tabî'atde bulunan basit cisimler, ya'nî elemanların her bi-
ri, pek azı müstesnâ olmak üzere, birbirine benzemiyen atomların karışımı hâlin-
de bulunur. Ya'nî bir eleman parçası, birbirine benzemiyen atomların karışımıdır.
Meselâ üç dürlü hidrogen atomu vardır: Hafif hidrogen, ağır hidrogen veyâ deuté-
rium (döteryum) ve çok ağır hidrogen veyâ tritium atomları gibi ki, üç atomun da
çekirdeğinde bir proton ve çekirdek etrafında birer elektron vardır. Fekat, döter-
yum çekirdeğinde ayrıca bir de nötron ve tritium çekirdeğinde iki nötron bulunur.
Ya'nî, üç atomun çekirdek yükleri hep [+1] olup hepsindeki elektron adedi de bir
dânedir. Fekat, çekirdek kütleleri farklıdır. Bunun gibi, atom ağırlığı oniki olan kar-
bon atomları yanında, onüç olan atomlar da vardır. Böyle atomlara, bir elemanın
izotopları denir. Uranium, radium, thorium ve dahâ birkaç radioaktif eleman
müstesnâ olarak, diğer bütün elemanların tabî'atde bulunan izotopları sâbitdir.
Ya'nî atomların hiçbirisi parçalanmaz, değışmez. [1933] den beri birçok elemanla-
rın sun'î olarak, izotop atomları yapıldı. Sun'î olarak yapılan izotop atomların hep-
si sâbit değildir, radioaktiftirler. Böyle izotoplara (radioizotop) diyoruz. Meselâ,
tabî'atde bulunan iki karbon izotop atomunun her ikisinde de altı proton olup bi-
rinde altı, diğerinde yedi nötron vardır. Bugün, atom ağırlığı, 10, 11 ve 14 olan kar-
bon atomları da yapılmıştır ki, hepsinin çekirdeğinde altı proton, fekat 4, 5 ve 8
de nötron vardır ve üçü de radioaktiftir. Bütün radioaktif izotoplar, husûsî bir şuâ'
saçarak, sâbit şekle dönerler. Herbiri bu şuâ'ları ile tanınır. Kimyâ yolları ile ta-
nınamaz. Radioizotoplar, bugün fâideli cisimler olarak insanlığın hizmetine girmiş
bulunmaktadır. Atom reaktörlerinde, uranium, plutoniuma çevrilerek izotoplar
elde edilmektedir. [1963] yılı başında, Amerikan atom enerjisi komisyonu, değışik
elemanlardan üçyüz çeşid izotop elde edebiliyordu. [1954] de, içindeki fosfo-

run bir kısmı, radioizotoplarla değiştirilmiş olarak bir ton fosforlu gübre yapılmıştı. Bu gübredeki radioaktif fosfor bitkiler tarafından alınmış, Geiger sâati vâsıtası ile aldıkları fosfor mikdârı ölçülerek fosforun, bitkileri nasıl beslediği anlaşılmıştır.

Buğday gibi hubûbât, izotop madde önünden akıtılarak, içindeki haşerât öldürülmektedir.

Fosforun beyne şırınga edilen radioaktif izotopu, beyin tümöründe toplanmakta ve radyasyon dedektörleri vâsıtası ile, tümörün yeri tesbât edilmektedir.

Radioizotoplarla, kan deverânının ve böbreğin çalışması kontrol edilmektedir.

Radyasyonların, maddelerden geçme enerjileri farklı oluyor. Bu sûretle maddelerin kalınlığı ölçülüyor. Uzun fezâ seyâhatlarında, atom enerjisi kullanan roketler yapıldı. Bugün, yer küresi etrâfında dönmekte olan transit IV-A navigasyon peykinin iki vericisinin enerjisini, atom pilleri sağlamaktadır. Atom piline, Amerikada (Snap) adı verilmektedir. Bu piller 2.270 gram ağırlığında olup, beş ton akümülatörün, beş yılda verdiği enerjiyi hâsıl etmektedir. Bu pil ile, deniz fenerleri yapılmaktadır. On wattlık elektrik gücü veren atom pilinin, on sene çalışacağı hesâb edilmektedir. Atom generatörleri, elektrik enerjisi sağlamakda ve bu iş için stronsium 90 maddesi kullanılmaktadır.

Nükleer enerji ile çalışan ilk yolcu gemisi (Savannah), [1965] de işlemeğe başladı. Bu gemi, onbin ton yük ile, Atlantığı yedi günde geçmektedir. Hızı sâatde yirmibir mil [otuzsekiz kilometre]dir. Bu gemi, üçbuçuk senede, ellisekiz buçuk kilo Uranium 235 kullanacak, bütün yer küresini dolaşacaktır. Başka gemilerde bu işi yapmak için yüzbinlerce ton akaryakıt lâzımdır. Fekat geminin yapılması, çok pahalı olmuştur. Atom enerjisi ile çalışan Nautilus denizaltı gemisi, [1957] de şimâl kutbunun buzları altından geçti. Triton adındaki denizaltı gemisi de, [1960] da, seksenüç gün su yüzüne çıkmadan dünyâyı dolaşdı. Polaris tipindeki denizaltıların öncüsü olan (Thomas Jafferson) gemisi, [1963] yılı başında Amerikan deniz kuvvetlerine katıldı. [1963] yılı başında, batı Avrupa sâhillerinde vazifeli, dokuz atom denizaltısı vardı.

Güney kutbda çalışdırılan bir Amerikan reaktörü, binbeşyüz kilowattlık elektrik enerjisi gücünde olup, bir metre boyunda, altmış santimetre çapındaki çekirdeği, üç yılda bir değiştirilmektedir. Bu enerji ile, ısı ihtiyacı da te'mîn edilmektedir.

Amerikan atom enerjisi komisyonu ile hava kuvvetlerinin elde ettikleri, seksenbeş ton ağırlığındaki bir robot, çok radioaktif olan sâhalarda bile, içindeki insanı radioaktiviteden korumaktadır. Nükleer roket yaparken ve reaktör çalışdırılırken kullanılan bu robot üzerinde periskop, fotoğraf makinesi, televizyon vardır. Dört metre eninde, beş metre boyundadır.

Radyolardaki büyük ve ağır transformatör ve lâmbaların yerine, bugün küçük ve hafif transistörler kullanılmakla, el, ceb radyoları yapılmaktadır. Elektronik hesâb makinaları, elektronik beyinler, elektronik motorlar, fotoğraf makinaları, telefon makinaları çok küçük ve dahâ kullanışlıdır.

Fezâyâ gönderilen peyklerin içine konan binlerce âlet, küçültme sâyesinde mümkün olmaktadır.

Şimdi, Amerikada, pille işliyen, çok küçük televizyon ve hastanın mi'desine inerek resm çeken makinalar yapılmaktadır.

Radioaktif maddelerle tehlikesiz çalışmak, henüz mümkün olamamıştır. Büyük bir reaktör bile, radioaktif su husûle getirmektedir. Etrâfi tehlikeye koymadan, bu su atılmıyor. Rusyada, doğu Almanyadan getirilen fen adamları, kullanılmış suların, biyolojik temizlenmesi ve uzvî maddelerin oksidlenmesi ve radioaktif çekirdeklerin, iyon değiştirici reçinelerle emilmesi ve inbiklenmesi sûreti ile izo-

topların tutulmasına yardım eden bir üsûl hâzırladılar. Bunlar, erimez maddeler hâlinde çimento içine bırakılmaktadır. Fransızlar, radioaktif artıkları bir jel ile tütüp polietilenle kaplı çelik kablarda saklamaktadırlar.

Radioaktif havayı da süzerek temizlemek lâzımdır.

Atom merkezlerinde çalışanlar, tabîb mu'âyenesine tâbî' tutulmaktadır. Şuâ'larla yakalananların teşhîs ve tedâvisi için, kan formülü tedkîk edilmektedir. Son zemânda, Yugoslav atom işçilerini tehdîd eden kazâ, çabuk ve müessir bir tedâvî lüzûmunu isbât etdi.

Reaktörün fe'âl sâhasında insan bulunmaz. Burada, bütün işler, tele-idâreli [uzakdan idâre edilen] veyâ otomatik âletlerle yapılmaktadır. Bu sâhanın dışın-da, insanlar çalışabilir. Bunlar ancak dikkatli bir yıkama, elbise değişmesi ve baş-ka sıhhî tedbirler aldıktan sonra, buraları terk edebilirler. Kendini himâye etmek ve gelen şuâ'ları tanıyabilmek için, herkesin üzerinde fotoğraf filmleri ve ceb sa-yacı bulunur. Atom fabrikasına hâricden kimse sokulmaz.

Etrâfa saçılan radioaktif maddeler ve izotoplar, insanlarda şuâ'ların sebep olduğu, tehlikeli te'sirleri hâsil eder. Bu da, spektroskopda belli olur. Bugün 2.10^{-10} curie'yi belli eden âletler yapılmıştır. Curie, şuâ'ların mikdârını ölçmede kullanılan birimin [ölçü vâhidinin] ismidir. Normal olarak, bir gram insan kemiği külü, gıdalarla alınan, günlük Radium ve Thoriumdan husûle gelen, 5.10^{-13} curie ihtivâ etmektedir. Bu mikdâr, artmadan, hergün yenilenmekte, idrâr ve kazûrat ile muntazam çıkarılmaktadır. Dünyânın, ortalama senelik şuâ'lanması, 0,1 rad'dır. Buna mukâ-bil, Hindistânın cenûbundaki Kerala civârında 1,3 rad'dır. Çünkü, Kerala yakınında monazit minerali çok bulunmaktadır. Bir mineral içinde % 19 thorium ma'deni vardır. Bununla berâber, Brezilyada, bu mîntıkada oturanlar, şuâ'lanmadan husûle gelecek zarârları önlemek için tedbîr almamaktadır.

Şuâ'ların hâd te'sirinden başka müzmin ve bilvâsita olan te'sirleri de mühimdir. Sigorta şirketlerinin istatistikleri, Amerikan radyologlarının ömrlerinin kısalduğunu göstermektedir.

LASER: Bir cam tütüp içine kristal hâlinde bir katı veyâ sıvı yâhud bir gaz konur. Tütüpün bir ucuna yarı sırlı, diğer ucuna tam sırlı birer ayna yerleşdirilir. Tüpe çok kuvvetli enerji verilir. Bu, ışık, elektrik veyâ kimyâ enerjisi olabilir. Tüpdeki maddenin atomları enerji emerek, elektronları yörünge değişdirir. Bu değişmeden, foton denilen enerji saçarlar. Fotonlar, diğer atomlara da te'sir ederek onların da foton yaymasına sebep olurlar. Açığa çıkan foton [Şuâ'] enerjisi, aynalar arasında gidip gelerek kuvvetlenir ve yarı sırlı aynadan dışarı çıkar. Laser şuâ'ı olurlar. Laser şuâ'ları, paralel, aynı dalga boyuna sâhib, tek renkli, hemen hemen düz dalgalardan meydâna gelir. Laser şuâ'ları, delme, kaynatma, haberleşme, tıb, ölçme, harb vâsıtaları gibi sâhalarda kullanılmaktadır. Amerikalılar, güneş enerjisinden istifâde ederek Laser yapabilmek için, fezâda tesîsât kurmağa çalışmaktadırlar.

***Kim bulur, zor ile, maksadına, her zemân zafer,
gelir elbet zuhûra, ne ise hükm-i kader!***

***Hakka bırak her işini, esbâba yapış yeter,
bu sözüm olsun sana, ârif isen, her an rehber:***

***Mihneti kendine zevk etmektir, âlemde hüner,
gam ve neş'e insanda, böyle gelir, böyle gider.***

33 — ATOM BOMBASI

Bugün bilinen yüzbeş dürlü atomdan her birinin ortasında bir nüve, ya'nî çekirdek bulunduğunu ve çekirdek etrafında elektronların döndüğünü bildirmişdik. En küçük atom, hidrojen gazının atomu olup bir elektronu vardır. Dahâ büyük atomların elektronları içiçe muhtelif halkalarda döner. Meselâ, uranium isimindeki bir basît cismin atomunun yedi halkası üzerinde dönen doksaniki elektronu vardır.

Hidrojen atomunun çekirdeği, artık bölünemiyen mini mini bir dânecikdir. Bu hidrojen çekirdeğine, **(Proton)** denir. Protonlar, bir müsbet elektrik taşır. Diğer bütün atomların çekirdeklerinde protonlar ile birlikde, **(Nötron)** denilen elektriksiz dânecikler de bulunur. Ya'nî, her çekirdek, protonlar ve nötronlardan yapılmıştır. Proton adedi, çekirdek etrafında dönen elektron adedi kadardır. Nötronun ağırlığı, proton ağırlığı kadardır. Nötronlar çekirdekten dışarı fırlayabilir ve maddelerden kolay geçer ve başka çekirdekler tarafından yutulur, yeni çekirdek meydana gelir. Proton ile nötronların ikisine de, **(Nükleon)** denir.

Atom etrafında dönen elektron gayb olup kuvvet hâline dönebilir.

Ba'zı büyük atomların çekirdekleri sağlam değildir. Böyle çekirdekler, kendiliklerinden patlayarak, etrafına enerji, kudret neşr ediyorlar. Böyle enerji saçan cismlere (Radio-aktif) cism denir. Mu'ayyen bir radioaktif elementin, meselâ radiumun, atomları arasında, sâniyede mu'ayyen bir mikdâr kendiliğinden pathyor. Etrâfa saçtığı enerjiye, radioaktif şua'lar denir. Bu şua'lar görülmez. Radioaktif cisimler, şua' neşr ederek, başka maddeye dönüyor. Ya'nî atom değişip başka atom oluyor.

Kimyâ, atomların birbirlerine te'sirlerini tedkik eden bir ilmdir. Güneşte atomlar birbirlerine te'sir etmeyip ayrı ayrı uçtukları için, güneşte kimyâ yoktur. Güneş gaz hâindedir, katı değildir. Güneşin ve diğer sâbit yıldızların sıcaklığı kırkmilyon derece civârında olup bu sıcaklıkta, atomlar elektronlarını gayb etmiştir. Çıplak çekirdekler uçuşur. Atomların birbiri üzerine yaptıkları te'sirler, yalnız dış halkalarında dönen elektronların adedini değiştirir. Ya'nî, iki elemanın atomlarının elektron alış verişine kimyâ tepkimesi (reaksiyon şimik) diyoruz. Yanma hareketleri ve bütün enerji değişimleri bu elektron mübâdelesinden meydana geliyor. Kimyâ kanûnları, atomun iç halkalarına ve hele çekirdeğine giremiyor, karışmıyor.

Atom bombasının enerjisi, kuvveti ise, atomun çekirdeğinin değişmesinden meydana geliyor. Atom bombası yerine, çekirdek bombası demek dahâ doğrudur.

Atom çekirdeğinde mu'azzam kuvvetlerin saklanmış olduğu, ilk olarak radioaktif cisimleri tedkik ederken meydana çıktı. Bu cisimlerin, asrlar zarfında, neşr ettikleri enerjiyi bir ânda çıkarmakla, atom bombası yapıldı.

Çekirdeklerde sıkışmış olan protonlar hep müsbet (pozitif) elektrikli olduğundan, birbirlerini itip, çekirdeğin dağılması lâzım iken, çekirdeklerin dağılmasına sebep, protonlar arasındaki mu'azzam bir câzibe kuvvetidir. Buna (Nükleon kuvvetleri) denir. Bir çekirdeğe hâricden bir nükleon [proton veyâ nötron] ilâve edilirse, çekirdekten mu'azzam kuvvet çıkar. Bu sırada, çekirdekten bir veyâ birkaç nükleon atılır veyâ çekirdek büyük ise, ortadan ikiye yarılr. Her iki sûrette de, başka atomlar meydana gelir. Güneşin ve diğer sâbit yıldızların mu'azzam sıcaklığı, merkezlerinde hidrojen atomlarından Helium elemanı hâsil olması ile meydana çıkan müdhîş enerjidendir. Hidrojenden Helium teşekkül enerjisini erdımızda da gerçekleştirmek için, en az altı milyon derece sıcaklık lâzımdır. Bu da, atom bombası ile te'mîn edilebilir.

[1939] senesinde, uranium, nötronlarla vurulduğu zemân, uranium çekirdeklerinin bir kısmını, ortadan bölündüğü ve bu esnâda uranium kütesinin binde birinin enerji (kudret) hâline döndüğü ve çekirdekten nötron da atıldığı anlaşıldı. Bu kudret, harâret şeklinde ve gamma şua'ları neşr ederek meydana çıkıyor. Hâ-

sıl olan ilk yeni çekirdek de, beta radioaktif şua'ları neşr ediyor. Bu keşfler Almanya'da yapıldı ise de, fen adamları Amerikada toplanarak, ilk atom bombası orada yapıldı. Uranium cinsleri içinde parçalanabilen çekirdekler, binde yedi kadar az bulunuyor ve bunlara uran 235 ismi veriliyor. Bir kilo uran 235, bir sâniyenin milyonda biri kadar az zemânda parçalanarak, bir gram kadarı kudret hâline dönüşüyor. Ya'nî yirmibin kerre milyon (kilo kalori) hâsıl ediyor. Bu sûretle uran bombası yapıldı. [Hâlbuki, bir watt elektrik gücünden 0.24 küçük kalori hâsıl olmaktadır.] Uran 235 çekirdeklerinin zincirleme parçalanmağa başlaması için, hâricden nötronlarla çekirdeğine vurmağa hâcet yoktur. Uranium, radioaktif olduğundan, nötron da saçmaktadır. Bereket versin ki, çekirdeği parçalanabilen uran 235 cinsi, erdımızda sâf bulunmadığı için ve saçılan nötronların sür'ati pek fazla olup, diğer çekirdeklere girmeden uzaklaştıkları için, kendiliklerinden patlamıyor.

Demek ki, bomba yapmak için, sâf uran 235 elde etmek lâzımdır ve sâniyede ikibin kilometre sür'atle uçan nötronların komşu çekirdeklere tesâdüf edebilmesi için, uran 235 sathı, asgarî bir mikdârdan az olmamalıdır. O hâlde, iki küçük sâf uran 235 parçası yan yana getirilirse (asgarî boy) hâsıl olup, hemen ânî olarak zincirleme parçalanabilir. Bu asgarî boy için elli kilo sâf uran 235 lâzımdır [ki üç litre kadardır]. İlk atom bombasında, üstüvâne şeklinde sâf bir uran 235, bombada bulunan bir topla, ikinci uran 235 parçasında bulunan aynı boydaki delik içine atıldı ve elli gram kadar kudret, ya'nî bir milyon kerre milyon kilo kalori, milyonda bir sâniyede meydâna geldi. Bu bomba ilk olarak [1945] de Japonyada Hiroşima şehrine atılarak, yetmişbin insanın ölümüne, bu kadar da yaralanmasına veyâ sakat kalmasına sebep oldu.

İkinci atom bombası, plutonium bombasıdır. Bunun için, grafit kömüründen, kalın bir levhada açılan üstüvâne [silindir] şeklindeki boşluklara, sâf olmıyan uran üstüvânecekleri yerleştirilir. Buna, (uran pili) ismi verilmiştir. Kömür tabakası, nötronların sür'atini azaltıyor. Uraniumdan çıkan nötronlar, yavaşladığından, diğer çekirdeklere girebiliyor ve uran 235 çekirdeklerini parçalayarak, yeni nötronlar saçıldığı gibi, âdî uranium çekirdekleri de, bir sıra değışmeden sonra, plutonium atomu çekirdeği hâline dönüşüyor ki bu da, uran 235 gibi, bir nötron girmesi ile ikiye bölünebilmektedir ve müdhiş kuvvet meydâna getirir. Meydâna gelen plutoniumlar, diğer maddelerden, kimyâ usûlleri ile kolayca ayrılarak, asgarî boyu iki litrelik bombaları yapıldı ve ilk olarak [1945] de Japonyada Nagazâki şehrine atıldı. Her iki bomba patlayınca, ölüm şua'ları neşr ediyor ve etrâfdaki hava, milyonlarca derece ısınmıyor ve büyük bir tazyik dalgası hâsıl oluyor. Ya'nî bomba patlayınca, müdhiş yakma ve yıkma te'siri derhâl görülüyor. Gamma şua'ları da, insanları birkaç hafta sonra öldürüyor. Etrâfa yayılan plutonium zerrelere ise, radioaktif zehrlenmesini aylarca icrâ ediyor. Japonyaya atılan iki atom bombasından ölenlerin sayısı kesin bilinemedi. Yirmiyedisi Amerikan ve kırkdokuzu Japon olan dokuzyüzaltmışaltı kişinin onbeş sene çalışarak anladığına göre Hiroşimada yüz kırkdörtbin, Nagazâkide elli birbin beşyüzetmiş kişi ölmüştür.

İkinci Cihân Harbinden sonra, atom çekirdeğinin parçalanmasından meydâna gelen kuvvetden istifâde ederek, yeni silâhlar yapıldı. Bu sûretle atom torpilleri, roketleri ve güdümlü mermîleri, atom topu mermîsi ve mayınları meydâna geldi.

Atom silâhları patlayınca, hemen şiddetli bir rüzgâr etrâfa yayılıyor. Bu rüzgâr beş sâniye sürüyor. Sonra etrâfdan buraya, ikinci bir rüzgâr hâsıl oluyor. Bu rüzgârlar, binâları, ağaçları yıkıyor. Ancak kuvvetli çelik çerçevelerle takviye edilmiş beton binâlar, bunlara dayanabiliyor. Gamma şua'ları, kandaki ak yuvarları [lökositleri] tahrîb edip, al yuvarlarının [hematilerin] üremesini men' ediyor. Hiroşimada bu şua'larla dokuzbin kişi ölmüştür ki, bu mikdâr, tek mil zâyi'âtın [% 15] i kadardır. Patladığı yerden i'tibâren birkaç kilometreye kadar şiddetli te'siri var-

dır. Otuzüç santimetre kalınlığında çeliğin, bir metre betonun, yüzaltmışyedi santimetre toprağın atom bombası te'sirinden korudukları tesbît edilmiştir.

Üçüncü ve en tehlikeli atom bombası da (Hidrojen) bombasıdır. Bir kilo plutonium, bir gram kudret verdiği hâlde, bir kilo hidrojen, yedibuçuk gram kudret veriyor. Hidrojen bombası, âdî hidrojenle değil, ağır hidrojenle işletilmektedir. Çünkü, iki ağır hidrojen çekirdeği, altı milyon derece sıcaklıkta, dahâ kolay birleşerek bir helium çekirdeği hâsil ediyor.

Bugün, te'siri dahâ fazla ve dahâ korkunç atom bombaları yapılmaktadır. Fakat, şimdi atom bombasından endişe ve korku kalmamış gibidir. Çünkü, haber alma merkezlerinde, radar ile düşmanın bomba taşıyan tayyâresinin harekete geçtiği görülüyor. Yerden idâre edilen roket atılarak, tâm isâbet ile, bomba düşmanın memleketi üzerinde patlatılacak, onun bombası ile, kendisi imhâ edilecektir.

Radar merkezindeki odanın dışarısında düşman memleketlerinin, büyük bir haritası vardır. Herhangi bir şehirden, bir üsden kalkan tayyârenin, cinsi, yüksekliği, hızı, uçuş istikâmeti, her sâniye görülmektedir. Keşf tayyâreleri ve gemiler, düşmanın, binlerle kilometre uzaktaki hareketi, o ânda, perdede görülmektedir. Tâml isâbetli roket ve füzeler gönderilerek, düşmanın hareketi önlenmektedir.

Bugün, Amerika, Rusya, İngiltere, Fransa, İtalya, Pâkistân, Mısır, Japonya ve Almanya bu savunma vâsıtlarını kendileri yapmaktadır. Müttefik oldukları memleketlerde de bu merkezler kurulmuştur. Zemân geçtikçe, dahâ kuvvetlileri yapıp, öncekilerin ehemmiyeti kalmamaktadır. Meselâ, İngilterede orta menzilli balistik füze üsleri inşa edildi. Fakat, Polarisin büyük inkişaf kayd etmesi karşısında bunlar da, modası geçmiş silâh sınıfına dâhil oldu.

Polaris füzeleri, nükleer yakıt ile müteharrik atom denizaltıları tarafından taşınmakta ve su altından atılabilmektedir. İstenilen küçük hedeflere, tâml isâbet etdirilmektedir. Herbir Polaris denizaltısında, onaltı füze vardır. A-1 modeli Polaris füzelerinin menzili binbeşyüz, A-2 nin ise ikibinbeşyüz kilometredir. Hâlen üzerinde çalışılan A-3 modelinin dörtbin kilometrelik menzili olacaktır.

Kara üslerinde bulunan Jüpiter füzelerinin, düşman taarruzu karşısında, kolayca isâbet alabilecek sâbit hedefler husûle getirdikleri uzun zemândan beri bilinmekte idi. Bilhassa Türkiyedeki Jüpiter üsleri, Rusyanın Ortadoğudaki hudutları boyunca, NATO'nun nükleer gücünü teşkil etmişlerdir.

SEYYÂH MERMİLER: Amerika Birleşik Devletlerinin 1979 senesinde elde ettiği seyyâh (Cruise) mermileri, hedefi tıpkı mütehasşis bir pilot gibi arayıp bulan mekanik beyin sistemi ile mücehhezdir. (Akıllı füzeler) ismi de verilen bu mermiler, diğer füzeler gibi doğru bir mahrek üzerinde hareket etmiyor. Jet motoru ile techîz edilen seyyâh mermiler, havadan, denizden veyâ zemînden, kara hedeflerine doğru fırlatılmaktadırlar. İçinde bir pilot varmış gibi, muhtelif irtifâ'lar olarak muhtelif istikâmetlerde seyr ederek, radarlardan kaçmakta, arzû edilen uzak hedefine vâsıl olmaktadır. Hangi hedefe gönderildiği anlaşılammaktadır. Çok inkişâf etmiş bir elektronik beyni vardır. Tercon ismi verilen elektronik tertîbâtı ile hedefini arayıp bulmaktadır. Fırlatıldığı andan i'tibâren uçuş yoluna rastlayan tabî'î mâni'a ve teşekkülleri, mekanik müşâhede sistemi ile görerek, içinde bulunan yirmi kadar haritalar ile karşılaştırmakta ve istikâmetini ayârlamaktadır. On kilometrelik bir sâhayı nezâret ederek gerekli cihete teveccüh edebilmektedir. Tayyâreden atıldıktan sonra, yere paralel olarak, çeşidli irtifâ'lardan uçabilmekte, bu sebeple radarlar tarafından tesbît edilememektedirler. Önlerine çıkan mâni'aların üstlerinden aşarak veyâ etrâfını dolaşarak, arzû edilen hedefe vâsıl oluyolar. Böylece tâml isâbet te'mîn etmektedirler. Amerika eski devlet reîsi Carter, başta Rusya olmak üzere, bütûn komünist memleketleri dehşete düşüren ve çok korkutan bu seyyâh mermileri, Avrupanın Sovyetlere karşı müdâfe'ası için NATO memleketlerine vermişti.

[1957] senesinde Amerikada sekiz, Kanadada bir, İngilterede iki uran pili işle-tilmekte idi. Bunlar, harb için hâzırlanmışları gibi, kömür yerine dahâ ucuz ve da-hâ bol kuvvet bulmak, tıbda, tedâvî üsûlleri ele geçirmek için uğraşıyorlar.

[1956] senesinde memleketimize gelip, atomda saklı mu'azzam kudret hak-kında müteaddid konferanslar veren atom âlimi (W.Heisenberg), sözlerini şöyle bitirmişti: (Bütün nutuklarımda, atomdaki enerjiden nasıl istifâde edilebileceği-ni anlattım. Şimdi aklımıza, haklı olarak, şu sūâl gelmektedir: Bu mu'azzam kudreti, küçük yere kim ve nasıl koydu? Buna ancak metafizik, ya'nî ilm-i ke-lâm [ilâhiyyât] cevâb verecektir). Adada kendisini gezdiren bir profesörümüz, bu sūâle, hangi dînin cevâb vereceğini sorduğu zemân, (Buna ancak islâm dîni cevâb vermektedir. Ben ve arkadaşım atom âlimi Hahn bu fikrdeyiz) demiştir.

Fen adamlarının, islâmiyyetin yüksekliğine, üstünlüğüne hayrânlıklarını göste-ren bu canlı misâli, din kardeşlerime arz etmeği lüzûmlu gördüm. Fen taklîdcile-ri, her hakîkatin dışında kaldıkları gibi, şübhesiz bu sözüme dâhil değildir.

İnternet vâsıtası ile haberleşme: Fezâya, ya'nî her yere yayılmış olan elektro-manyetik dalgalarla haberleşme yapılmaktadır. Bir telden elektrik ceryânı geçin-ce, telin etrâfında miknâtis dalgaları hâsıl olur. Bu dalgalara (**Elektro-manyetik dal-galar**) denir. Bu dalgalar fezâya yayılır. Bunlardan istifâde için, (**Bilgisayar**) ma-kineleri kullanılır. Bu makine, çocukların kitâb koydukları çanta gibi 2 cm. kalın-lığında plastik bir kutudur. Kutunun kapağının iç yüzü parlak bir levhadır. Bu lev-haya (**ekran**) denir. Bilgisayarın içinde, avuç içi kadar bir pil vardır. Bu pil, şeh-r ceryânından gelen kordonun fişi, bu pilin prizine takılarak doldurulur. Bu pil, bil-gisayara gücü kadar ceryân verir. Bilgisayarın içinde, bir altın lira kadar (**Modem**) cihâzı vardır. Bilgisayarda okunan kitâblardan hâsıl olan resmlerin ve seslerin ha-vadaki dalgaları, bilgisayarda bulunan modem cihâzı vâsıtası ile miknâtis dalga-ları hâline çevirilir, telefon hattı vâsıtası ile ara merkeze ve oradan, özel cihâzlar vâsıtası ile yayılan kendine mahsûs uzunlukdaki elektro-manyetik dalgalarla bir-likde fezâya gönderiliyor. Seslerden hâsıl olan miknâtis dalgaları, elektro-manye-tik dalgalarına yüklenmiş oluyor. İnternet adında bir merkez ve âlet yoktur. Ara merkezlerde bulunan bilgisayar, ya'nî (computer)lerin bir uydu vâsıtası ile, semâ-ya gönderdikleri elektro-manyetik dalgaların fezâdaki topluluğuna (**İnternet**) denir. Her merkez, başka merkezlerin fezâya gönderdikleri yüklü dalgalardan di-lediğini fezâdan alarak, bilgisayarına veriyor. Yüklü olan elektro-manyetik dal-galar, burada ses dalgalarına çevrilerek, ekranda okunuyor. Küçük bilgisa-yarlar da muhtelif ebâdlarda plâstik bir kutudur. Piyasada satılmaktadır. Kapa-ğın iç yüzündeki ara merkezden gelen yüklü dalgalardan, modem cihâzında elde edilen yazılar ve kitâbdan okunan, ara merkeze gönderilecek yazılar ve bilgisaya-rın daktilo gibi kısmında yazılanlar okunur ve hâsıl olan sesler dinlenir. Bunların bir sūreti, bilgisayardaki mahâlline yerleştirilmiş olan bir hâfıza [harddisk] üze-rine mikro harflerle yazılır. Bir hâfıza [harddisk]da binlerce kitâb vardır. Bu hâfıza [harddisk]daki, bilgiler bilgisayardaki ekranda okunur. İnternete bağlan-mak için, bir ara merkeze mürâceat edilir. Türkiyede birçok ara merkez vardır. Her ara merkezin bir uyduya irtibâtı vardır. Meselâ (**İhlâs Net**) ara merkezinin Hakî-kat kitâbevine verdiği adres (**www.hakikatkitabevi.com**)dır. Herhangi bir kimse, bu adrese bağlanırsa, kitâbevinin bütün kitâblarından dilediğini, bilgisayarının ek-ranında seçerek okur. İhlâs Net, Türkiye gazetesinin Yeşilköyde, Yenibosnada-ki binâsının üst katında bir odadadır.

***Geçdi gençlik tatlı bir rüyâ gibi ey çeşmim zâr! [ağla!]
Beni mecnûn etdi girye, meskenim olsun mezâr!***

34 — İSLÂMİYYETDE NİKÂH

Nikâhlanmak, evlenmek demektir. (**Tatlık**) boşanmak demektir.

(**Menâhic-ül-ibâd**) kitâbında, islâm nikâhını şöyle yazmaktadır:

Yedinci fasl, evlenmek edeblerini bildirmektedir. Nass ve haberler, evlenmenin dahâ iyi olduğunu bildirdiği gibi, bekâr kalmanın dahâ iyi olduğu da bildirilmektedir. İnsanlar, zemânlar ve hâller başka başka olduğu için, haberler de, başka başka olmuştur. Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'înin “radiyallahü teâlâ anhüm ecma'în” zemânları ve hâlleri, evlenmenin dahâ iyi olduğunu gösteriyordu. Bunda, üç sebep vardı:

1. ci sebep: Muhammed Mustafâ “sallallahü aleyhi ve sellem” zemânında, dünyâyı hıristiyanlık kaplamıştı. Îsâ aleyhisselâmın rûhâniyyeti dahâ çok olduğu için, onun eshâbının ve ümmetinin hâline ve zemânına, bekârlık, ruhbânlık, yalnızlık yakışırdı. Papaslar, herkese râhib olmağı, yalnız yaşamağı emr ediyordu. Allah yolunda bulunabilmek ve Allahü teâlâyâ yaklaşabilmek, ancak ruhbânlıkla, ya'nî evlenmemekle olur sanıyorlardı. Muhammed Mustafâ “sallallahü aleyhi ve sellem”, rûhî ve maddî hakikatlerin, üstünlüklerin hepsini kendinde topladığı için, Onun Eshâbına ve ümmetine, yalnızlık da, çokluk da, bekârlık da, evlilik de fâideli olmaktadır. Bunlara her ikisi de ve ikisi arasındaki orta hâl de yakışmaktadır. Papaslar herkese ruhbânlığı, yalnız, bekâr yaşamağı emr etdiğinden, bunu önlemek için Muhammed Mustafâ “sallallahü aleyhi ve sellem”, Eshâbının, bekâr yaşamasını yasak etdi. (**İslâmiyyetde ruhbânlık yoktur**) buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde de, (**Nikâh yapmak, benim sünnetimdir. Sünnetimi yapmayan kimse, benden değildir**) buyurdu. Dahâ nice hadîs-i şerîfler, zihnlerdeki yanlış fikrleri kaldırdı. Allahü teâlânın yolunda, yalnız ruhbânlıkla gidilebilir düşüncesini gönüllerden çıkardı. Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'înin ve Tebe-i tâbi'înin “radiyallahü teâlâ anhüm ecma'în” zemânı olan ikiyüz sene içinde yaşayanlar, bu hadîs-i şerîflerin, papasların bozuk sözlerini çürütmek için söylendiğini biliyorlardı. Bu zemân geçince, insanın hâline göre, bekârlığın da, evliliğin de iyi olduğunu bildiren hadîs-i şerîfler meydâna çıktı. Resûl “aleyhisselâm”, (**İkiyüz yıldan sonra, sizin en iyiniz, hafifülhâz olandır**) buyurdu. Hafifülhâz nedir dediklerinde, (**Zevcesi ve çocuğu olmayandır**) buyurdu.

Bişr-i Hâfî, Bâyezîd-i Bistâmî ve Ebül-Hüseyn Nûrî gibi büyük âlimler bekâr idi. Hıcretin ikiyüz senesinden sonra gelenler arasında, bunların ve bunlar gibi olanların şereflerini, üstünlüklerini, bu hadîs-i şerîf haber vermektedir.

2. ci sebep: Eshâb-ı kirâm, Tâbi'î'n ve Tebe-i tâbi'î'n, en hayrlı, en iyi bir zemân da yaşadıkları için, îmânları, sabırları, zühdleri ve tevekkülleri çok kuvvetli, pek kıymetli idi. (**Zemânların en hayrlısı, benim asrımdır. Ondan sonra kıymetli olan, benim asrımdan sonra gelen asrdır. Dahâ sonra kıymetlisi, onlardan sonra gelen asrın müslimânlarıdır. Bunlardan sonra, yalancılık yayılır. Şâhid olmaları istenmediği hâlde, yalancı şâhidlik yapılır**) hadîs-i şerîfi, onları medh etmektedir. O büyükler, Resûlullahın sohbetinde bulunmakla, Ona yakın olmakla, zühdleri, tevekkülleri ve rızaları arttığı için, evlendikleri zemân, nefsleri islâmiyyetin beğenmediği sebeblere bağlanmaz, harâm kazanmağa eğilmezdi. Sonra gelenler ise, böyle olmadı.

3. cü sebep: Muhammed Mustafâ “sallallahü aleyhi ve sellem”, peygamberlik nûru ile ve doğru firâseti ile biliyordu ki, islâm dînini, islâm milletini, dünyâyâ, Eshâb-ı kirâm ve Tâbi'î'n ve Tebe-i tâbi'î'n “radiyallahü teâlâ anhüm ecma'în” yayacaktır. Îmân kal'asını koruyacakların ve dîn-i islâmı yayacak olanların çoğalması için ve onlar ile dînin kuvvetlenmesi için, nikâh yapmağı, ya'nî evlenmeğı teşvik buyurdu.

Bu üç sebebeden dolayı, Sahâbe-i kirâm ve Tâbi'î'n ve Tebe-i tâbi'î'n “aleyhimür-

rıdvân” zemânlarında, evlenmek lâzım geliyordu. Bunlardan sonra gelenlerin ise, bekâr kalması da iyi idi. Bunun içindir ki, Süfyân-ı Sevrî “rahmetullahi aleyh”, yukarıda yazılı hadîs-i şerîfi işitince, (Vallahi, bekâr kalmak, şimdi halâldir) dedi. Bişr-i Hâfiye sordular ki, (Niye evlenmiyorsun?). (Öyle nefsim var ki, önce, onu boşamağa uğraşıyorum. Ona başkasını nasıl ekleyebilirim?) buyurdu.

Şimdi, halâl lokma bulmak azaldı. Harâmıdan kendini kurtarmak güçleşti. Başkasının da harâma düşmesine ön ayak olmak, dîne de, akla da uyar birşey değildir. Bununla berâber, bir kimsenin şehveti azarsa, oruc tutarak, ateşini azaltmağa çalışsın. Oruc ile kuvvetini kıramazsa, bunun nikâh etmesi, ya'nî evlenmesi farz olur. [Zulm etmek korkusu varsa, bunun evlenmesi tahrîmen mekrûh olur. Açık gezen, mahrem yerlerini erkeklere teşhîr eden aşağı kadınların arasına düşerek, nefslere aldanmaktan, harâm işlemekten korkanların da bir afif, temiz müslimân kız bulup evlenmesi farz olur. Böyle sıkışık durumda olmiyan gençlerin, ilm ve ahlâk edinmek için çalışması, ancak hayz ve nifâs bilgilerini öğrendikten sonra evlenmesi uygun olur.] Evlenme vakti gelmesi için önce, islâmiyeti öğrenmek, nefsi, islâmiyete uyar hâle getirmek, gönül sâhibi olmak, rüşdü, akli olgunlaşmak lâzımdır. Ondan sonra, sünneti yerine getirmek niyyeti ile evlenir. Edebi, hayâsı, ahlâkı olan, dînini, îmânını, islâmın şartlarını öğrenmiş, islâmiyete uyan, sokakda islâmiyyetin emr etdiği gibi örtünen bir kızla nikâhlanır. İffet sâhibi, dînini kayıran bir kız aramalıdır. Malı çok, güzelliği çok olanı aramamalıdır. Mal için, güzellik için, iffeti ve salâhi elden kaçırmamalıdır. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Kadın, yâ malı için veyâ güzelliği için, yâhud dîni için almır. Siz dîni olanı almınız! Malı için alan, malına kavuşamaz. Yalnız cemâl için alan, cemâlinden mahrûm kalır).** (Din ile cemâl birlikte olması çok iyi olur. Müslimân kızın kâfir erkekle evlenmesi câiz değildir. Kâfir erkekle evlenmeğe niyyet edince mürted olur. İki kâfir birbiri ile evlenmiş olur. Her ikisinin de îmân etmeleri ve yeniden nikâhlanmaları lâzım olur.)

Nikâhdan önce kızı görmek sünnetdir ve iyi geçinmeği sağlar. Sâliha, iyi huy- lu, çocuğu olan bir sülâleden ve asil âile kızı aramalıdır. Dört kadından kaçınmalı demişlerdir:

1 — Dul olup, eski zevci yanında râhat yaşamışdır. O râhat günleri hâtırladıkca, ah, of çekmektedir.

2 — Malı ile, mevkı'ı ile, babası ile öğünüp, başa kakan almamalı.

3 — Kocasının malını, kendi akrabâsına, tanıdıklarına dağıtan kızı almamalı.

4 — Kötü huy ve iffetsizlik ile adı çıkıp, kendini ve kocasını dillere düşüren kadından kaçınmalıdır. **(Gübrelikde biten gülleri koklamayınız!)** hadîs-i şerîfi, südü bozuk, ahlâksızlarla evlenmeği yasak etmektedir. [Buhârâda Ahmed bin Hafs isminde bir genç evlenmişti. Birinci gecesi, kız buna, (Hayz ilmîni öğrendin mi?) dedi. Hayır deyince, kız (Allahü teâlâ, **Kendinizi ve emrinizde olanları ateşden koruyun!** buyurdu. Câhil olan nasıl koruyabilir?) dedi. Bu söz gence hoş geldi. Zevcesini Allaha emânet ederek, Mervde onbeş sene ilm tahsil edip imâm-ı Muhammedden de ders aldı. Altı senede de bunları ezberledi. Âlim olarak, zevcesinin yanına döndü. Hocası, buna **Ebû Hafs-i kebîr** “rahmetullahi teâlâ aleyh” ismini koydu.]

Nikâhlanmak istiyen, birkaç def'a istihâre etmeli. Hak teâlâyâ sığınmalı. Nefsin ve kötü kimselerin araya katılmasından koruması için, yalvarmalıdır.

Nikâhın dört mezhebe de uygun yapılmasına çalışmalıdır. Şâfi'î ve Hanbelî ve Mâlikî mezheplerinde nikâhın doğru olması için, birinci şart, bâliga olan kıza da velînin izn vermesi lâzımdır. Velî, lugatda, dost demektir. Akâid bilgisinde ârif-i billah demektir. Fıkhdâ ise, erkek akrabâdır. Velî bu üç mezhebde babadır. Baba yoksa, babanın babası ve onun babasıdır. Bunlardan sonra, erkek kardeşdir. Bundan sonra, erkek kardeş oğlu, sonra onun oğludur. Sonra amca, sonra amca oğlu ve onun oğludur. Bunlar yoksa, kâdî [ya'nî Kur'ân-ı kerîme göre yaşayan âdil bir hâkim] velî olur. Nikâhdâ velî, mîrâs sırasına göredir. Ancak Şâfi'î mezhebinde oğul

ve onun oğlu velî olmaz. İmâm-ı Muhammede göre ve Hanbelî mezhebinde, babadan ve dedelerden sonra, Şeyhayna göre ise bunlardan önce oğul ve torun velî olur. Hanefîde, âkil ve bâlig olan kıza velînin izn vermesi şart değildir. Bâliga kızıdan, nikâhdan önce izn istemek müstehabdır. İzn verilen, vekîl olmuş olur. İznsiz yapılan nikâhdan sonra kızın kabûl etmesi ise şarttır. Kız râzî olmazsa, nikâh sahîh olmaz. Kadını, kendisi veyâ vekîli yâhud velîsi evlendirir. [Erkek velîleri bulunmayan yetîmleri, Hanefî mezhebinde, anaları tezvîc edebilir.]

Nikâhın ikinci şartı, Hanefî mezhebinde, [fıskı belli olsa da] icâb ve kabûl yapılırken, âkil ve bâlig müslimân iki erkek veyâ bir erkekle iki kadın şahid bulunmaları ve icâb ile kabûlü işitmeleri lâzımdır. Şâfi'î ve Hanbelîde, şahidlerin erkek olması ve fışkları belli olmaması şarttır. Hanefîde, vekîl veyâ velî ile birlikde ayrıca bir erkekle iki kadın da olabilir. Mâlikî mezhebinde, şahid lâzım olmayıp, velînin bulunması ve nikâhın i'lân edilmesi, tanıdıklara bildirilmesi şarttır.

Nikâhın üçüncü şartı, icâb ve kabûldür. Ya'nî sözleşmedir. Şâfi'î ve Hanbelî mezheplerinde, iki erkek (nikâh veyâ zevce, zevce) kelimelerini veyâ bu ma'nâda olan başka kelimeleri kullanarak, sözleşme yapar. Erkeğin biri dâmâd veyâ vekîli, ikincisi kızın velîsi veyâ vekîlidir. Bu iki mezhebde, bâkire değilse, kadının izn vermesi de şarttır.

(Ni'met-i islâm)da diyor ki, (Hanefî mezhebinde, hür ve bâlig erkekle kadın, iki şahid yanında evlenebildikleri gibi, birinin veyâ ikisinin de vekîlleri, bunların nikâhlarını yapabilir. Vekîlin müslimân, âkil ve temyîz edici olması şarttır. Bâlig ve erkek olması şart değildir. Vekîl yaparken, şahide lüzûm yoktur. Bunun için, zevce zevcine, (Beni her ne zeman boşarsan, beni kendine tezvîce seni vekîl etdim) der, zevce de kabûl ederse, bir bâin talâk ile boşayınca, iki şahid yanında, (Boşadığım filânı kendime nikâh etdim) derse, nikâh sahîh olur. [Meşhûr tecdîd-i îmân ve tecdîd-i nikâh düâsını cemâ'at ile okumak bu hükme dayanmaktadır.] Vekîl eden de bulunduğu zeman, vekîl şahid yerine geçer. Kız hâzır olunca, bunun velîsi de, şahid yerine geçer. Bir baba, kızı yok iken, onu mehsiz nikâh etse, sonra söyleyince, kızı susarsa, sahîh ve mehr-i misl lâzım olur. Bir kimse iki tarafın da, velîsi veyâ vekîli yâhud birine velî, ötekine vekîl yâhud bir taraftan asîl, öte taraftan velî yâhud bir taraftan asîl, öte taraftan vekîl olabilir. İstedğini yap denilen vekîl, başkasını vekîl yapabilir. Bâlig olmıyan çocuğu, velîlerinden yakın olanı nikâhlar. Velî, asebelerdir. Asebe yoksa, ana velî olur. Vekîl olmıyan birinin [meselâ bâlig erkek veyâ kızın velîlerinden birinin veyâ yabancıların] yaptığı nikâhı, asîl olan işitince red etmezse, sahîh olur. Çocuk bâlig olunca, baba ve dededen başka velîlerin yaptıkları nikâhı red edebilir).

Hanefîde, tezvîc ve nikâh kelimelerini söylemek şart değildir. Hibe, hediye etdim, verdim, sadaka etdim, satdım, satın aldım sözleri ile de nikâh sahîh olur. Yalnız, konuşan iki kişinin de fi'lleri mâzî, ya'nî .....dım (geçmiş zeman) olarak söylemesi lâzımdır. Birisi emr, öteki mâzî şeklinde söyleyince de olur. Velî, bâliga olmamış küçük kıızı, izni olmadan küfvüne nikâh edebilir. Öteki üç mezhebde ise, yalnız, baba bâkire olan bâliga kızını da nikâh edebilir. Küçük olması şart değildir.

(Mîzân-ül-kübrâ)da diyor ki, (Şâfi'î ve Hanbelîde, nikâhın sahîh olması için velînin bulunması şarttır. Kadın velî olmaz. Hanefîde, kadın velîsiz evlenebilir ve kendine birini vekîl yapabilir. Fekat küfvünden başkasına varırsa, velîsi mâni' olabilir. Mâlikîde, kadın eşrâfdan ise ve zengin ise, velînin bulunması şarttır. Böyle değil ise, kadını vekîli evlendirebilir. Şâfi'îde ve Hanbelîde, fâsik velî olamaz. Hanefîde ve Mâlikîde olur. Şâfi'îde, yakın velî, sefer uzaklığında ise, uzak velî evlendirir. Diğer üç mezhebde, evlendiremez. Hanefîde ve Mâlikîde, yakın velînin gitdiği yer bilinmiyorsa, kızı birâderi evlendirir. Şâfi'îde evlendiremez. Şâfi'îde, baba ve dede, bâkire kıızı, zor ile tezvîc edebilir. Mâlikîde ve Hanbelîde ced evlendirebilir ise de zorlamaz. Hanefîde bâliga kıızı rızâsı olmadan kimse evlendiremez. Üç mezhebde, küçük kıızı babasından başkası evlendiremez. Hanefîde ise, her ase-

besi evlendirebilir ise de, bâliga olunca, red edebilir. Hanefîde ve Mâlikîde, velfi kızı kendine nikâh edebilir. Hanbelîde, velfi kendi vekîli vâsıtası ile yapabilir. Şâfi'îde, vekîl ile de yapamaz. Üç mezhebe kadını ve velîleri râzı olunca, küfvün gayrısı ile evlenebilir. Hanbelîde ise evlenemez. Şâfi'îde ve Mâlikîde bir velfi, kadını arzûsu ile, küfvünün gayrısına veremez. Hanefîde verebilir.

Şâfi'îde, küfv, nesebde, san'atda, dinde, aybsız olmakda ve hüriyyetde şarttır. Mâlikîde küfv yalnız dinde olur. Hanefîde dinde, nesebde ve malda olur. Bütün mezheplerde, erkeğin müslimân olması, kızın müşrik olmaması birinci şarttır. Hanefîde, küfvüne varmayan kadını velîleri ayırabilir. Diğer üç mezhebe velfiler buna râzı olmazlarsa, nikâh zâten sahîh olmaz. Mâlikîde, mehr-i mislden az mehr ile, küfvüne tâlib olan kadına velîleri mâni' olabilir. Diğer imâmlara göre mâni' olmaz. Üç mezhebe, uzak velînin, yakın velfi yanında nikâh yapması sahîh olmaz. Mâlikîde ise, yalnız baba yanında bâkirenin nikâhını yapmaları sahîh olmaz.

Erkek, filânca kadın zevcemdir der, kadın da tasdik ederse, üç mezhebe göre kabûl edilir. Mâlikîde ise, nikâhları sâbit olmaz.

Üç mezhebe şâhidsiz nikâh sahîh olmaz. Şâhid ile yapılıncaya, gizli tutulmaları câiz olur. Mâlikîde, sahîh olur ise de, tanıdıklara duyurmak lâzımdır. Şâfi'îde ve Hanbelîde iki şâhidin âdil erkek olmaları lâzımdır. Hanefîde bir erkekle iki kadın fâsıkın şâhidlikleri ile sahîh olur. Üç mezhebe, müslimân erkekle zimmînin nikâhında iki şâhidin müslimân olmaları lâzımdır. Hanefîde, ikisi de zimmî olabilir. Nikâhda, iki tarafın konuşmaları sünnettir. Şâfi'îde ve Hanbelîde, tezvîc veyâ nikâh kelimelerini söylemek şarttır. Hanefîde temlîki bildiren her kelimeyi söylemekle sahîh olur. Mâlikîde de, hanefî gibi ise de, mehri de söylemek lâzımdır.

Kızımı filâna tezvîc etdim dese, o da, işitince, nikâhı kabûl etdim dese, bütün âlimlere göre sahîh olmaz. Ebû Yûsûfe "rahmetullahi aleyh" göre sahîh olur.

Şâfi'îde, kızımı sana tezvîc etdim dese, o da kabûl etdim dese, (Nikâhını) veyâ (tezvîcini) kabûl etdim demese, sahîh olmaz. Hanefîde ve Hanbelîde ve İmâm-ı Şâfi'înin "rahmetullahi aleyh" diğer kavlinde sahîh olur.

Üç mezhebe imâmı "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în", kitâblı kâfiri velîsinden almak câizdir dedi. Hanbelîde ise, câiz değildir.

İlerde başka kadını da tezvîc etmemek veyâ başka yere götürmemek şartı ile evlenince, üç mezhebe göre, nikâh sahîh olup, şarta uymak lâzım olmaz. Mehr-i misl lâzım olur. İmâm-ı Ahmed ibni Hanbel "rahmetullahi teâlâ aleyh" şarta uymak lâzım olur. Uymayınca, zevce nikâhı fesh edebilir dedi. Baba evlenmek isteyince, Hanefîde ve Mâlikîde, oğlu babasını evlendirmeye mecbûr değildir. [Evlendirmesi iyi olur.] Şâfi'îde ve Hanbelîde, lâzımdır.

Erkek vatyden âciz ise, Hanefîde kadını nikâhı fesh için husûmet hakkına mâlik olur. Diğer üç mezhebe ise, her ayb ve kusûr karşısında fesh edebilir. Nikâhdan sonra hâsil olmalarında da, kadını nikâhı fesh edebilir. Kadında ayb hâsil olursa, Hanbelîde ve Şâfi'înin "rahmetullahi teâlâ aleyh" bir kavlinde, erkek nikâhı fesh edebilir. Mâlikîde ve Şâfi'înin diğer kavlinde fesh edemez). (**Mîzân**)dan terceme temâm oldu. Husûmet, da'vâ açmak demektir. Kendinde mâni' bulunmayan kadın, zevcinin innîn olduğunu anlarsa, nikâhın feshi için, çok zemân sonra bile, da'vâ açabilir. Erkek inkâr ederse, hâkim bir ebeye mu'âyene etdirir. Zevceyi bâkire bulursa, bir sene sonra tekrâr mu'âyene etdirir. Yine bâkire bulunursa aralarını tefrik eder. Tâmm mehr ve iddet lâzım olur. Bir kerre cimâ' yapınca kadının husûmet hakkı kalmaz ise de, birden fazlasını terk etmesi günâh olur. İnnîn, ihtiyârlık, tenâsül hastalığı veyâ sihr sebebi ile cimâ' yapamıyandır. Başka bir sebep ile, ayrılma için da'vâ açamazlar. Nikâh önce bir şartın hâsil olmasına bağlanırsa, sahîh olmadığı, (**İbni Âbidîn**)de ve (**Hâniyye**) ve (**Tâtârâniyye**) ve (**Ebülleys**) fetvâlarında yazılıdır. (Babam râzı olmak şartı ile nikâhlardım) demek böyledir. (**İbni Âbidîn**)de

(Muharremât) faslı sonunda diyor ki, (Babası meclisde hâzır olup râzı oldum derse, nikâhı sahîh olur). Bunun gibi, (**İbni Âbidîn**) ve (**Kitâb-ül-fıkh alel-mezâhib-il-erbe'a**) ve (**Ni'met-i islâm**)da, nikâh yapılmasını anlatırken diyorlar ki, (kadın, boşanmak benim elimde olmak üzere seninle evleniyorum der ve erkek de bunu kabûl etdim derse, hem nikâh sahîh olur, hem de, kadının boşanması kendi elinde de olur). Zevci ve mahremi olmiyan kadının sefere, meselâ hacca gidebilmesi için ve Hulle için evlenecek kadının böyle şart yapmaları uygun olur. Görülüyor ki, (İslâm dîninde boşamak yalnız erkeğin elindedir. Kadın erkeğin elinde oyuncak gibidir) gibi sözler doğru değildir. İslâm dînini bilmiyenler böyle yalan ve iftirâ ederek, gençleri müslimânlıktan soğutuyorlar. Yukarıdaki yazı, nikâh yapılırken, boşanmak hakkının zevceye (**Tefvîd**) edileceğini, zevcenin de, dilediği zemân boşanabileceğini açıkça göstermektedir. Talâk maddesi sonunda, (**Tefvîd**) kelimesine bakınız!

Nikâh sözleşmesinde, fâsid bir şartın yapılması söylenirse, nikâh sahîh olup, şart bâtil olur. Mehr vermemek üzere seni nikâh etdim derse, nikâh sahîh olur. Şart fâsid olup, mehr-i misl lâzım olur.

MEHR — (Kitâb-ül-fıkh alel-mezâhib-il-erbe'a)da diyor ki, (Mehr, evlenecek erkeğin vereceği altın, gümüş, kâğıd para veyâ herhangi bir mal yâhud bir menfe'at demektir. Mehr iki kısımdır. Birincisinin verilmesi, nikâh yapılırken vâcib olur ve yarısı veyâ hepsi sâkit olabilir. Buna, (**Mehr-i mu'accel**) denir. İkincisinin mikdârı da nikâh yapılırken belli edilir ise de, verilmesi, üç şeyden biri hâsıl olunca vâcib olur ve hiçbir sebeble azalmaz. Buna, (**Mehr-i müeccel**) denir. Her iki mehr, nikâhda bildirilmedi ise, (**Mehr-i misl**) verilmesi lâzım olur. Zevce firkate, ya'nî ayrılmağa sebep olan birşey yaparsa, meselâ irtidâd eder veyâ (**Hurmet-i musâhere**)ye sebep olursa, mehr-i mu'accelin hepsi sâkit olur, verilmez. Erkek boşarsa veyâ firkate sebep olanı yaparsa, bunun yarısı sâkit olup, yarısı verilir. Mehr-i müeccelin verilmesini vâcib kılan üç şey, vaty, halvet ve ikisinden birinin ölmesidir. Bu üçünden biri hâsıl olunca, ödenmemiş mu'accel mehr de sâkit olmaz ve azalmaz. Vaty veyâ halvet hâsıl olunca, bütün mehr nikâhda kararlaştırılan vakti gelince veyâ firkat hâlinde tâm olarak ödenir. Zevce ölünce, zevc, zevcenin vârislerine verir. Zevc ölünce, mîrâsından zevcesine verilir. Zevc ile zevce arasında olan meşrû' halvet, yabancı kadın ile olan harâm halvet gibi değildir. Yanlarında hissene veyâ şer'an yâhud tabî'aten vatyâ mâni' bir sebep bulunursa, meşrû' halvet olmaz. İkisinden birinin hasta olması, ihrâmlı olması, farz nemâzda, Ramezân orucunda olması, kadının hayz veyâ nifâs hâlinde olması, yanlarında akıllı bir çocuk bulunması bu halvete mâni' olur. Zevce, mehrini zevcine, ölmüş ise, vârislerine hediye edebilir. Zevcenin babası, kızının mehrini dâmâdına hediye edemez). (**İbni Âbidîn**)de diyor ki, (Zevce, alacaklısını mehri ile zevcine havâle edebilir. Mehrini başkasına hediye edip, mehri kabz için onu vekîl edebilir. Çünkü, alacak ancak borcluya hediye edilir. Başkasına hediye edebilmek için, kabz etmeğe onu vekîl etmesi lâzımdır).

(**Fetâvâ-yı Hindiyye**)de diyor ki, (Nikâh akd edilirken tek mehr söylenip, ne kadarı mu'accel olduğu bildirilmedi ise, âdete ve zevcenin emsâline göre, söylenilenin bir mikdârı mu'accel olur. Mehrin hepsi mu'accel denildi ise, hepsi mu'accel olur. Hepsini belli târîhde verilmek üzere müeccel olup, ödeme târîhi gelince, zevce mehrini alabilmek için kendini zevcinden men' edemez. Mehr bir sene sonra müeccel olup zevc bir seneden önce vaty şart etmiş ise, mehr vermeksizin vaty câiz olur. Şart etmemiş ise, imâm-ı Muhammede "rahmetullahi teâlâ aleyh" göre yine böyledir. Mehr-i mu'acceli vermeden önce vaty şart etmiş ise, câiz olur. Mehrin bir kısmı mu'accel, bir kısmı da müeccel ise, zevce vaty edilmiş olsa bile, mehr-i mu'accelin hepsini almadıkça, zevci ile sefere gitmeğe, vaty ve halvete mâni' olabilir).

Nikâh akd edilirken, mehr-i müeccelin belli bir târîhde ödenmesini şart etmek, söz birliği ile câizdir. Talâk olunca, mehrin ödeme târîhi beklenir. Ödeme târîhi belli değilse, boşarken hemen ödenir. Ric'at talâkda zevc ric'at edince, tekrâr

müeccel olmaz. Küçük olsun, büyük olsun, bâkire olarak evlenen kızın mehrini, babası, dedesi ve kâdî, zevcden alabilirler. Bunlardan başkası alamaz. Bâkire kız olarak evlenen râzi olmazsa, bunlar da alamaz).

(Rıyâdunnâsîhîn)deki hadîs-i şerîfde, **(Mehr vermemek niyyeti ile nikâh yapan kimse, kıyâmet günü hırsızlar arasında haşr olunacaktır)** buyuruldu.

(Mehr) söylemeden, hattâ mehr vermemek şartı ile nikâh yapmak da sahîh, şart fâsîd olur. Zevcin, **(Mehr-i misl)** vermesi vâcib olur. Kadının baba tarafından akrabâsına verilen kadar verir. Mehrin bir kısmı **(Mehr-i mu'accel)** ise, bunu, vatydan önce veyâ halvetden önce verir. Hepsî **(Mehr-i müeccel)** ise veyâ mu'accel ve müeccel kelimeleri söylenmedi ise, vatydan veyâ halvetden sonra, zevcenin istediği zemânında, eğer istemedi ise, ikisinden biri ölünce, verilmesi vâcibdir. Vârisleri verir veyâ alır. Mehrin değeri on dirhem gümüşden az olmaz. Bugün gümüş para kullanılmıyor. Altın karşılığı olan kâğıd liralara kullanılıyor. Bunun için on dirhem, ya'nî yedi miskal ağırlığındaki gümüş değerinde olan bir miskal [beş gram, ya'nî üçde iki lira] altından az olmamalıdır. Fârisî **(Cevâhir-ül-fıkh)** kitâbında, mehrin bir altından az olmaması yazılıdır. O zemân, bir altının bir miskal ağırlığında olduğu anlaşılıyor. Dahâ az söylerse, yine bir altın liranın üçde ikisi veyâ bu değerde söylemiş olduğu bir malı verir. Zevce, mehr-i mu'acceli almadıkça, düğünü, halveti ve birlikde sefere çıkmağı istemeyebilir. Bunları red edince, zevce, zevcesinin nafakasını kesemez. Mehrin hepsî müeccel [gecikebilir, sonra olacak] ise, zevce, mehri almadığı için bunları men' edemez. Mehr-i mu'acceli almayan kadın, zevcinden iznsiz evden çıkabilir ve başka bir mahremi ile sefere gidebilir. On altın mehrini zevcinden aldıktan sonra, bunu zevcine geri verip hediye etse, [fekat, mehrimi hediye etdim demese], zevci de, halvetden önce bunu boşasa, kadının zevcine beş altın dahâ vermesi lâzım olur. Çünkü, altın, ta'yîn ile te'ayyün etmediği için, bu on altını zevcine geri vermekle, mehr parası geri verilmiş olmaz. Boşamak halvetden evvel olduğu için, mehr parasının yarısı kadının hakkı olacağından, diğer yarısını erkeğe geri vermesi lâzım olur. Zevcden mehri almayıp ona halâl etseydi veyâ mehr, altın olmayıp, mal olsaydı, bu malı zevcinden aldıktan sonra ve zevcine geri vererek hediye etdikden sonra boşanınca, erkeğe birşey vermesi lâzım gelmezdi. Çünkü, ta'yîn ile te'ayyün eden malı geri verince, kadın mehri teslîm almamış olur. [Bey' ve şirâ bahsine bakınız!].

Tekrâr bildirelim ki, nikâhın sahîh olması için, mehrin konuşulması şart değildir. Din câhili olan bir kimse, (İslâm dîninde, bir erkeğin evlenebilmesi için, kıza mehr parası vermesi lâzımdır. Kadın, pazar eşyâsı gibi, satılık mal olmaktadır) dersen, islâmiyyete iftirâ etmiş olur. Islâmiyyetde mehr parası, evlenmek için değildir. Evliliğin düzenli, mes'ûd olarak devâm etmesi, kadının hak ve hürriyetlerinin korunması, din câhili huysuz erkeğin elinde oyuncak olmaması içindir. Mehr parasını vermek ve çocukların nafaka paralarını her ay ödemek korkusundan erkek, zevcesini boşayamaz. Bu korkunun olmadığı yerlerde, mahkemeler boşanma da'vâları ile dolup taşmaktadır. Bunun için, evlenecek kızın, islâmın güzel ahlâkını ve kadına verdiği kıymeti bilen ve bunlara ehemmiyet veren erkekden az mikdârda, böyle olmandan ise, fazla mikdârda mehr istemesi efdaldır.

NİKÂHI CÂİZ OLMİYANLAR — Yirmibeş kadını nikâh etmek harâmdır. Bunlara **(Mahrem)** kimseler denir. Bunlardan onsekizi ebedî mahremdir. Bunların yedisi **(Zî-rahm-i mahrem)**dir. Ya'nî kan ile olan, nesebden, soydan akrabâdır: Anası ile, ananın, babanın anaları ile, kızı ve oğlunun ve kızının kızları ile, kız kardeşi ile, kız kardeşinin kızları ile, erkek kardeşinin kızları ile, hala ve teyze ile evlenmek, ebediyyen, ölünceye kadar harâmdır. Demek ki, bir kadın, babası ile, oğlu ile, kardeşi ile, amcası ile, dayısı ile ve kardeşlerinin oğulları ile hiçbir zemân evlenemez. Bu yedi kişi, soydan olmayıp, süt ile veyâ zinâ ile olursa, evlenmeleri yine ebedî harâm olur. Yalnız oğlunun süt kardeşi olan kız ile ve erkek kardeşin süt annesi ile evlenebilir. Hanbelîde, her yaşda içen, süt kardeş olur. Diğer üç

mezheb imâmı “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’ın”, ikibuçuk yaşından yukarı iken içinde, süt kardeş olmazlar dedi.

Nikâh sebebi ile sonradan akrabâ olan dört kadınla da evlenmek ebedî, sonsuz harâmıdır. Bir adam, nikâhlandığı veyâ zinâ ettiği kızın anası ile ve anasının, babasının anaları ile hiç evlenemez. Nikâhlandığı kadın ile vaty olunca, bunun başka erkekten olan kızı ile hiç evlenemez. Babasının ve öz oğlunun nikâhlandığı kadın ile, ya’nî üvey anası ve gelini ile hiç evlenemez. Çocuklarının gelinleri ile de evlenemez. Bir kadın, üvey babası ile, üvey oğlu ile, kayınpederi ve dâmâdı ile hiç evlenemez. (**Âhret kardeşi**) ve (**Âhret anası**) ile ve (**Tarikat kardeşi**) ile evlenmek câizdir. Bunlar, kendi kardeşi, kendi anası gibi değildir. Bunların başlarını, saçlarını, görmesi, sohbet etmeleri, bir odada yalnız kalmaları, uzak yola gitmeleri, harâmıdır. Hiçbir tarikatde halâl değildir. Halâl diyen kâfir olur, zındık olur.

Yedi kadın dahâ vardır ki, bunlarla muvakkat olarak evlenemez. Aradaki sebeb kalkınca, evlenmesi halâl olur. Bunlardan beşi, nikâh sebebi ile harâmıdır. Bir adam, nikâhlandığı kadının kız kardeşleri ile görüşemez ve evlenemez. Nikâhlandığı kadın ölürse veyâ boşarsa, bunun kız kardeşi ile, sonra evlenebilir. Bu kızlara adamın baldızları denir. Bu adama kızların eniştesi denir. Bu adamın erkek kardeşleri, bu nikâhlı kızın kayın birâderleri olurlar. Bu kız da, bunların yengesi olur. Bir kadın, eniştelere ve kayın birâderlere herhangi birisi ile bir odada yalnız kalmaz, bunlarla sefere, meselâ hacca gidemez. Ya’nî eniştesi ve kayın birâderleri bu kadının mahrem akrabaları değildir.

Bir kadın nikâhında iken, bu kadının halası veyâ teyzesini veyâ kardeşlerinin kızını da nikâhlamak harâmıdır. Bunlar, süt ile olunca da harâmıdır. Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde, vaty sebebi ile nikâh etmesi harâm olanlar, zinâ sebebi ile de harâm olurlar. Şâfi’î mezhebinde ise, zinâ sebebi ile harâm olmazlar. Zinâ ettiği kadını, kendisi veyâ başkaları nikâh ile alabilirler. Amca kızı, dayı kızı, hala kızı ve teyze kızı ve yenge, ya’nî kardeş zevcesi (**Zî-rahm-i mahrem**) değildir. Ya’nî bu beş kadın, yabancı demektir. Bunların açık yerlerine bakmak, başı kolu açık iken konuşmak, halvet etmek harâmıdır. (**Halvet**), bir evde ikisi yalnız kalmak demektir. Kâfir kadınları ile ve başkasının câriyesi ile de halvet yapmak harâmıdır. Bu beş kadın yabancı olduğundan, bunlarla evlenmek câizdir. Harâm değildir. Fekat, bunlardan ilk dördü ile evlenmek tenzîhen mekrûhdur. (**Kimyâ-i se’âdet**)de diyor ki, (Nikâh olunacak kadında bulunması sünnet olan sekiz sıfatdan sekizincisi, kadının yakın akrabâdan olmamasıdır. Hadîs-i şerîfde, (**Bunların çocukları za’îf, hastalıklı olur**) buyuruldu.) Türkçe (**Mürşid-ül-müteehhîlîn**) kitâbında da bunun gibi yazılıdır. Bu dört kadının kızları ile evlenmek, mekrûh değildir. Hazret-i Alî “radiyallahü anh”, amcasının kızını almadı. Amcasının oğlunun kızını aldı. Mekrûh olmadı.

Evlenmesi muvakkat harâm olan yedi kadından altıncısı, müşrik kadındır. Müşrik, kitâbsız kâfir demektir. Hıristiyanlar, resmlere, heykellere ta’zîm ediyorlar, secde ediyorlar, yalvarıyorlar. Bunların bir kısmı, ellerindeki bozuk İncillere, Tanrının İsâya gönderdiği kitâbdır diyorlar. İsâ, Tanrının resûlüdür. Onu çok seviyor. Her istediğini yaratıyor. Babanın oğlunu çok sevdiği için, Tanrıya baba, İsâya oğul diyorlar. Kendilerine şefâ’at etmesi için, İsâya yalvarıyorlar. Bunlara (**Ehl-i kitâb**) denir. Bunlar müşrik değildir. Hıristiyanların ikinci kısmı, İsâda ülûhiyyet sıfatları vardır. Babası gibi, her dilediğini yaratır. Ebedî, ezeli olarak diridir diyorlar. Böyle inanarak yalvarmağa, ibâdet etmek, tapınmak denir. Böyle inanmağa (**Şirk**) denir. Böyle inanana (**Müşrik**) denir. Böyle ibâdet olunan resimler, heykeller, haçlar putdur. Komünistler ve masonlar, mürted, budist, berehmen ve mühlidler müşriktir. Müşrik, müslimân veyâ kitâblı kâfir olursa, bununla evlenmek câiz olur. Bir müslimân erkek ve kız, evleneceği kimsenin müslimân olup olmadığını araştırıp anlaması lâzımdır. Müslimân erkeğin kitâblı kâfiri, ya’nî (**müşrik**) olmanın, hıristiyan ve yehûdî kadını ve bid’at ehli, mezhebsiz kadını, müşrik olmamış ise, nikâhlanması câ-

iz ise de, zimmî ile evlenmek tenzîhen, harbî ile tahrîmen mekrûhdur. Müslimân kadın ile evli olanın da, bunları nikâhlanması câizdir. Müslimân kızın ise, müslimân olmıyan erkekle evlenmesi câiz değildir. Evlenmeğe karâr verirken mürted olur. **(Ni'met-i islâm)**da diyor ki (Ehl-i kitâbın nikâhında şâhidlerin müslimân olmaları şart değildir. Bir müslimân, kitâbî olan zevcesini kiliseye gitmekden ve evde şerâb yapmaktan men' edebilir. Hayz ve nifâs sonunda, gusl abdesti almağa cebr edemez. Tesettür etmesi iyi olur. Müslime üzerine kitâbiyye tezevvüc câizdir.)

Muvakkat harâm olan kadınların yedincisi, hür kadın ile evli iken, câriye ile de nikâhlanmaktadır. Câriye ile nikâhlı iken, hür kadını da nikâhlamak câizdir.

Bu yedi kadına selâm vermek ve selâmlarına cevâb vermek câiz değildir.

Başkasının zevcesini nikâh etmek câiz değildir. Kadın boşanmış ise ve iddet denilen zemân geçinceye kadar beklemiş ise, bunu nikâh etmek câiz olur. İddet bâbının sonunda diyor ki, gâib olan, [ya'nî uzak memleketde habs, esir olan] zevcinin öldüğü veyâ üç talâk verdiği haberini âdil birinden öğrenen kadın, başkası ile evlenebilir. Hâkimin, doksan yaşını dolduran gâibin öldüğüne hükm edeceği **(Mecelle)**nin onuncu maddesi şerhinde yazılıdır. (Öldüğünü işitip veyâ boşadığını bildiren mektûbunu alıp, başkası ile evlendikten sonra, birinci zevci gelirse, ikinci nikâhı bâtil olur **[Ni'met-i islâm]**). Hür erkeğin dörtten, kölenin ise ikiden çok kadın nikâhı altında bulundurması harâmıdır. İkinci kadınla evlenmek için, birinci kadından izn almak lâzım değildir. Birinci kadın râzı olmazsa, hattâ kendimi öldürürüm dese de, erkek ikinci kadını nikâhlayabilir. Fekat, birincinin gönlünü hoş etmesi, hattâ hoş etmek için ikinci nikâhdan vaz geçmesi iyi olur ve sevâb kazanır. Aralarında adâlet yapamazsa, zulm yaparsa, nafaka bulamazsa, bir evlenmek bile harâm olur. [Otuzdokuzuncu maddeye bakınız!] Şî'iler, dokuz kadınla, vehhâbiler on kadın ile evlenmek câiz diyorlar. Hamîdullah, **(İslâma giriş)** kitabında, burasını da, yanlış yazmaktadır.

Zinâdan hâmile kadını vad'-ı haml etmeden [doğurmadan] evvel nikâh etmek sahihdir. Fekat, vad'-ı haml edinciye kadar vaty etmek câiz olmaz ve nafakası vâcib olmaz. Nikâhdan hâmile olan kadını, vad'-ı haml edinciye kadar, nikâh etmek sahih değildir. Zinâ ettiği kadını, zânînin nikâh ve vaty etmesi halâldir ve nikâhdan altı ay sonra olan çocuk onun çocuğu olur. Altı aydan önce olursa, bu çocuk bendendir derse, yine onun olur. Zinâ olunmuş kadını başkasının, istibrâ etmeden nikâh ve vaty etmesi câiz olur. **(Zinâ eden kadını, başka erkekler nikâh edemezler)** meâlindeki âyet-i kerîme, Nisâ sûresinin üçüncü âyeti ile nesh edilmiş ve hadîs-i şerîf ile bildirilmiştir. Zevcesi zinâ eden kimse, iddet beklemeden bunu vaty edebilir.

Sünnet üzere nikâh yapmak: İki veyâ dahâ çok sâlih müslimân erkek toplanır. Erkekler arasında hiçbir kadın bulunmamalıdır. Düğünde de, erkekler ayrı evde, kadınlar başka evde toplanmalıdır. Gelini, kapalı bile olsa, yabancı erkeğe göstermek harâmıdır. Harâma ehemmiyet vermeyen kâfir olur. Nikâh bozulur. Önce erkek ve kadın tarafından birer kişi konuşma yapılmalıdır. Konuşmadan sonra, kadının vekîli mehr olacak altın sayısını söyler. Erkek kabûl etmezse, bir sayıda uyulur. Sonra, kadının velîsi veyâ müslimân olan vekîli:

(Bismillâh velhamdülillah, vessalâtü alâ Resûlillah) dedikten sonra, dâmâda karşı: (.....)nın kızı (.....)yı, sana zevceliğe verdim. Velîsi [veyâ vekîli] bulunduğum (.....) kızı (.....)yı, [meselâ on Reşâd altını] **(Mu'accel)** [ya'nî peşin] mehr ile ve [meselâ yirmi Reşâd altını] **(Müeccel)** [ya'nî sonra vermek üzere] mehr ile, sana zevceliğe verdim der. Dâmâd yok ise, bunları dâmâdın vekîline söyler ve söylerken, sana demeyip, (.....) oğlu (.....)ya verdim der. Bu sözlere **(îcâb)** ya'nî teklîf denir. Sonra dâmâd şöyle cevâb verir: Ben bu nikâhı, söylenen bu mehr ile, kendim için kabûl etdim. Eğer dâmâd yoksa, vekîli cevâb vererek, ben bu nikâhı vekîli bulunduğum (.....) oğlu (.....) için söylenen bu mehr ile kabûl etdim der. Mehr mikdârını söyleyerek cevâb verilmesi iyi olur. Bu cevâba **(kabûl)** denir. Böylece îcâb ve

kabûl ile, islâm nikâhı olur. [Mehr parasını bir kâğıda yazıp ve dâmâd ile iki şâhid altını imzâlayıp zevceye teslîm etmek müstehabdır. Mehr parası kul hakkıdır. Erkek zevcesini boşarken, zevcenin bu hakkını ödemezse, dünyâda hapse, âhîretde de Cehenneme girecektir. Meselâ yirmi altın lira veyâ bir Reşâd altını doksan bin lira kıymetinde olduğu zemân, iki milyona yakın kâğıd lira ödemek ve çocukların nafakaları için annelerine her ay geçim parası vermek, ya'nî ikinci bir evin geçim masrafını yüklenmek, çok kimsenin yapabileceği birşey değildir. Görülüyor ki, Allahü teâlâ boşamak hakkını erkeğe vermiş ise de, bir müslimânın bunu yapmasını çok ağır şarta bağlamış, hattâ imkânsız kılmıştır. Boşamak hakkı kadınlara bir göz dağı olmakdan ileri gitmemekte, ancak erkeğin ev idâresindeki vazifelerini yapabilmesine kuvvet vermekte, yardımcı olmaktadır. Boşamak hakkı, zâhiren erkeğin elinde, hakîkatde ise, her zemân zevcenin elindedir. Bir mü'min zevcesini boşamak isteyince, çok az kimsenin kazanabileceği parayı ve senelerce devâm eden nafakaları ödemek veyâ dünyâda habshânedeki kalmak, âhîretde de Cehennemde yanmak korkusu, önüne dağ gibi dikilir. Kadın boşanmak isteyince, mehri hediye, halâl edip, nâ-hoş hareketleri ile zevcini talâk vermeğe mecbûr edebilir. Zevcenin boşanması bu kadar kolay olduğu hâlde, âile hayatının kudsiyetini ve zevcin zevcesi üzerindeki haklarını bilen bir müslimân kadını, mukaddes yuvasını yıkmak günâhına girmeye ve böylece dünyâda sefil ve rezil, âhîretde de azâba müstehak olmağı elbet istemez. Boşanan kadın, hiçkimseye birşey vermeğe mecbûr değildir. Ona zengin akrabâsı bakmağa mecbûrdur. Kimsesi yoksa, Beyt-ül-mâl bakar. Sâlih bir mü'min ise, zevcesini boşayınca çocuklarına nafaka vermek ve yeni evini geçindirmek için devâmlı çalışıp, kazanmak mecbûriyyetindedir. Dinsizlerin, mezhebsizlerin ve câhillerin, islâmiyyete uymıyan yanlış, bozuk hareketlerini ileri sürerek, islâmiyyete dil uzatmamalıdır.]

İslâm nikâhının sahîh olması için, dâmâdın ve gelinin müslimân olmaları şarttır. Ya'nî îmânın ve islâmın şartlarını bilmeleri ve inanmaları lâzımdır. İmânları şübheli ise, nikâh yapacak olan kimse, Besmele, hamd ve salevât okuduktan sonra, îmânın altı ve islâmın beş şartını birer birer söyler. Herbirini dâmâda ve geline de söyler. Allahü teâlânın sıfât-ı zâtîyesini ve sıfât-ı sübütîyesini, Peygamberlerin, meleklerin mühim özelliklerini, kabir ve kıyâmet bilgilerini, sırası gelince, orada söyler ve tekrâr etdirir. Bunlara inandık, îmân etdik, mü'minim, müslimânım elhamdülillah dedirir. Sonra dâmâddan veyâ vekîlinden başlayarak nikâhı kıymalıdır. (**Redd-ül-muhtâr**)da buyuruyor ki, (Bir arada bulunan kadınla erkeğin, yazı ile nikâh yapması câiz olmaz. Karşı karşıya olmayınca, birinin mektûb gönderip, ötekinin iki şâhid yanında mektûbu okuyup, söz ile kabûl etmesi câiz olur. İkisinin de, yazı ile bildirmesi olmaz. Erkekden gelen mektûbu, kadın, iki şâhide okur veyâ anlatır. Şâhid olunuz! Ona zevce olmağı kabûl etdim der. Kadının, mektûbu şâhidlere okuması, erkeğin şâhidler yanında söz ile teklîf etmesi gibi olur).

İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh", nikâh şâhidlerini anlatırken buyuruyor ki, (Bütün akdlerde [sözleşmelerde] olduğu gibi, nikâh için birini vekîl yaparken de, iki şâhid bulunması lâzım değildir. Fekat, her akdde iki şâhid müstehabdır. Nikâh yapılırken ise, şarttır, lâzımdır. Ödunc vermekte de, iki şâhid vâcibdir denildi. Ticâret, vekâlet ve bütün akdlerde sened yazmak şart değil ise de, ödunc vermekte lâzım, nikâhda da müstehabdır. Vekîl yapmakta ve nikâhda, şâhidlerin [ve vekîl yapılacak zâtın] kadını tanımaları lâzımdır. Yanında iseler, yüzünü görmeleri iyi olur. Başka odadan sesini duyarlarsa, kadın odada yalnız ise, câiz olur. Nikâh kıyılırken, velî veyâ vekîl şâhidlerin bildiği kadının yalnız ismini söyler. Şâhidlerin tanımadıkları kadının, babasının ve dedesinin adını da söylemesi lâzımdır. Tanımak, kimin kızı ve hangi kızı olduğunu bilmek demektir. Şahsını, şeklini bilmek değildir. Küçük kızın babası, kızının nikâhını kıymak için, bir zâta emr eder. O vekîl olan da, bir başkası yanında nikâh yaparsa, baba da hâzır bulundu ise, câiz olur.

Çünkü, vekîlin nikâh yapması, babanın yerine olur. Kendi şâhid yerini tutar. Baba hâzır bulunmazsa, câiz olmaz. Büyük [bâliga] kızın babası veyâ başka bir vekîli, bir adam yanında, kızı nikâh yaparsa, kız da hâzır ise, câiz olur. Çünkü, velînin ve vekîlin sözünü, kız söylemiş gibidir. Velî veyâ vekîl, şâhid yerine geçer. Bir adam bir kimseye, (Kızını bana zevce olarak verdin mi?) dese, o da (Evet) veyâ (Zevce olarak verdim) dese, nikâh olmaz. Birinci adamın tekrâr, (Kabûl etdim) demesi lâzımdır. Çünkü, önce sormuşdu. Soru ile, sûâl ile vekîl yapılmaz. (Kızını bana zevce olarak ver!) dese, olurdu. Çünkü, emr ile vekîl yapmış olur. Bu vekîlin cevâbı, iki taraf adına söylenmiş olup, iki şâhid de varsa, nikâh temâm olur. Vekîl, kızın babasının adını yanlış söylese, nikâh sahîh olmaz. Bir adam, birçok kimseyi, bir kız almak için gönderse, içlerinden biri, kızın babasına söyleyip, babası veyâ velîsi verse, sahîh olur. Çünkü, içlerinden söyleyen vekîl olmuş, ötekiler şâhid olmuşdur.

Bir adam, bir kimseyi (Filân kızı, bana şu kadar altın mehr ile iste) diyerek vekîl etse, vekîl, dahâ çok mehr söyleyerek istese ve böylece nikâh yapılsa, fazlasını vermek lâzım gelmez. Adam, isterse fazlasını kabûl eder. İsterse nikâhı fesh eder. Dügünden sonra haber alıp fesh ederse, (Mehr-i misl) vermesi lâzım olur. Allahü teâlâ ve Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” şâhididir diyerek yapılan nikâh sahîh olmaz. Küfr olur diyenler de vardır.)

(Mecmû'a-i Zühdiyye)de diyor ki: İki erkek şâhidin yanında, erkek, seni zevceliğe aldım diye bir kâğıda yazsa, kız da kabûl etdim diye yazsa, nikâh olmaz. Söylemeleri lâzımdır. Bulunmıyan kimsenin, (Seni zevceliğe aldım) yazısını, şâhidlere okuyup da kabûl etdim derse, nikâh olur. Yazıyı okumayıp, yazılmış olduğunu söyleyip, kabûl etdim dese, nikâh yine olur. Bir erkek, zevce olması için, bir kıza, biri ile haber gönderip, kız da, habercinin sözünü işiten iki şâhid yanında kabûl etdim dese, nikâh olur. Nikâhda îcâb [ya'nî teklîf] ve kabûlün aynı meclisde [ya'nî buluşmada] yapılması şart olduğu hâlde, başka yerdeki birinden gelen îcâb mektûbunu, şâhidlere bir meclisde söyleyip, kabûl ettiğini başka meclisde söylemek câizdir. Bir kadın, kendisini bir adama zevce yapması için birini vekîl etse, vekîl, bu kadının yanında ve iki kadın şâhid varken nikâh yapsa, sahîh olur. Başka nikâhlısı olmadığını söyleyerek nikâhlanan kimsenin, başka zevcesi de olduğu anlaşılırsa, nikâh bozulmaz. Yalan olan her şart da böyledir. Bir kadın, kendi üstüne câriye tutmaması şartı ile, kendisini bir erkeğe nikâhlanması için birini vekîl etse, vekîl bu şartı söylemeden nikâh etse veyâ kadının bildirdiği erkekten başkasına nikâh etse, kadın nikâhı red edebilir. Küçük kıza, babası, ölüm hastalığında, şâhidler yanında bir erkeğe nikâh edebilir. Kendinden yakın velîsi bulunmıyan, amcasının kızını, kız küçük ise, kızıdan iznsiz, büyük ise, izn alarak, kendine nikâh edebilir. Kızın izni ile babası, erkeğin de vekîli, iki şâhid yanında nikâhlarını yapabilirler. Bir kız, nişanlısı ile nikâhlanmağa zorlanamaz.

Âkıl ve bâliğ olan kızın nikâhını yapmak için, velîsinin vekîl olması şart değil ise de, müstehabdır. Bâliğ olmıyan oğlan ve kızın nikâhı için, velîsinin vekîl olması veyâ izn vermesi lâzımdır. Velî, çocuğun mîrâsını almağa hakkı olan asebedir. Velînin yakınlık [kuvvet] sırası, Şeyhayne göre “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ” oğul, oğlun oğlu, baba, dede, kardeş, amca, amca oğludur. Büyük kıza, velîsi iznsiz nikâh etse, kız işitince susarsa veyâ güler veyâ sessiz ağlarsa, kabûl ettiği anlaşılır. Nikâhdan önce izn istemekde de böyledir. İzni nikâhdan önce istemek sünnettir. Sâlih olan baba ve büyük baba, küçük çocuğu nikâha zorlayabilir ve nikâh sahîh olur. Bu ikisinden başka erkek velîlerin yalnız mehr-i misl ile ve küfv olana sahîh olursa da, bâliğ olunca hâkime bozdurabilirler. Erkek velî yok ise, önce ana, sonra babanın anası, sonra kıza, oğlunun kızı velî olur. Yakın velî hayâtda iken, uzak velî nikâha vekîl olamaz. Yakın velî, mehr-i misl ile ve küfv olana nikâh yapmaz ise, hâkim-i şer' nikâhı yapar. Erkek velî, küfvü olmıyana varan kadının nikâhını hâkime bozdurabilir. Bu nikâhın zâten sahîh olmadığı, **(Fetâvâ-i Hayriyye)**de yazılıdır. **(Küfv)**, er-

keğın soyda, malda, diyânâtda ve şerefde kadına uygun olması demektir.

(Ni'met-i islâm)da diyor ki, (Kefâet, kadının erkekde arayacağı şeydir. Erkek altı şeyde kadından üstün veyâ müsâvî olmalıdır. Aşağı san'atlı erkek, yukarı san'atlı kadına küfv olamaz. Ma'âş, ücret ile çalışmak da böyledir. Fıskı yayılmış olmasa da, fâsık erkek, sâliha kıza, hattâ sâlih kimsenin kızına küfv olamaz. Zevcin, mehr-i mu'acceli ve bir aylık nafakayı verecek iktidârda olması lâzımdır. Böyle erkek, dahâ zengin kadına küfvdür. Bu şartlar, nikâh yaparken bulunmalıdır. Sonra zâil olabilir. Köylü, şehrlı kıza küfvdür. Mehr-i mislden az mehr ile nikâhlanan kızın velisi, mehri temâmlatabilir veyâ hâkime nikâhı fesh etdirir).

Vekîl olmıyan herhangi bir kimse, bir adamın nikâhını yapsa veyâ bunun zevcesini boşasa, adamın iştince kabûl veyâ red etmesine bakılır. Kölenin zevcesini, efendisi boşayamaz. Bir adam, zevcesini boşamak için, bizzat zevceyi veyâ başkasını vekîl edebilir. Bu da üç dürlü olur: Birincisi, **(Temlîk)** olup, zevc zevcesine, talâk niyyeti ile, (Sen nefsinı ihtiyâr et) veyâ (İşin elinde olsun) yâhud niyyete lüzûm olmadan (Kendini boş) der ve vakt bildirmese, kadın o meclisde, vakt de bildirdi ise, o vakt içinde, kendini boşayabilir. 2. ve 3. cü için 36. cı maddeye bakınız!

Nikâhda bulunanlara, şeker, meyve veyâ şerbet gibi tatlı verilmesi, düğünde ise, etli ve tatlı yemek vermek ve düğün ziyâfetine çağırılınca, yemeğe gitmek, def, davul çalarak düğünü tanıdıklara duyurmak sünnettir.

Nikâhda imâm bulunması, belli şeyler okuması şart değildir. Bu, imâm nikâhı değildir. İslâm nikâhıdır. Evlenecek bir müsîmân, önce belediyede evlenme me'mûrluğuna başvurup, gerekli kanûnî muâmeleleri temâmlamalı, evlendiğini nüfûs cüzdanına yazdırmalıdır. Kanûna uygun işi bitirdikten sonra, düğünden önce, islâm nikâhı da yapılır. Allahü teâlânın emri yerine getirilmiş olur. Kanûna uygun evlenmiyen, suç işlemiş olur. İslâm nikâhı yapmıyan, günâh işlemiş olur. Bunlara aldırış etmiyenin cezâsı, katkat çok olur. Müsîmân, suç ve günâh işlememelidir. Suç işliyerek cezâyâ çarpılmak da günâhdır.

Osmânlılar zemânında, İstanbulda nikâh şöyle yapılırdı:

Nikâh yapacak efendi, önce zevcenin adını, meselâ Fâtıma bint-i Ahmed yazar. Sonra zevcenin vekîlini, meselâ Alî bin Zeyd yazar. Sonra iki erkek şâhidin adını yazar. Sonra zevcin adını, meselâ Ömer bin Hüseyin diye yazar. Sonra, zevc yoksa zevcin vekîlinin adını yazar. Sonra, iki tarafa sorarak, uyuşdukları mehr-i müecceli yazar. Sonra, istıfâr okur. E'üzü Besmele okur. (Elhamdülillahillezî zevvecel ervâha bil eşbâh ve ehallengikâha ve harremessifâh. Vessalâtü vesselâmü alâ resûlinâ Muhammedinillezî beyyene-l-harâme ve-l-mubâh ve alâ âlihi ve Eshâbi-hillezîne hüm ehlüssalâhi velfelâh) der. E'üzü Besmele çekip, Nûr sûresinin otuzikinci âyetini okur. (Sadakallahül'azîm) deyip, kâle Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", **(En-nikâhü sünnetü femer ragibe an sünnetü feleyse minnî)** sadaka Resûlullah. (Bismillâhi ve alâ sünnet-i resûlillah). Allahü teâlânın emr-i şerfi ile ve Peygamberimiz hazret-i Muhammeden-il Mustafâ efendimizin sünnet-i seniyyesi ile ve amelde mezhebimizin imâmı, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin ictihâdı ile ve hâzır olan müsîmânların şehâdetleri ile, vekîli olduğun Fâtıma bint-i Ahmedî, ... lira mehr-i müeccel ve aralarında ma'lûm olan mu'accel ile, tâlibi olan Ömer bin Hüseyne tezvîce, [halâllığa vermeğe] vekâletin hasebi ile, verdin mi der. Sonra zevcin vekîline dönüp, yine (Bismillâhi ve alâ)dan başlayıp okur. Sen dahî, Fâtıma bint-i Ahmedî, ... lira mehr-i müeccel ve aralarında ma'lûm olan mehr-i mu'accel ile, vekîli olduğun Ömer bin Hüseyne, vekâletin hasebi ile, aldın mı? der. Her ikisine üçer kerre sorar ve cevâb alır. Ben dahî akd-i nikâh etdim der. Sonra, şu düâyı okur:

(Allahümme'âl hâzel akde meymûnen mubâreken vec'al beyne-hümâ ülfeten ve mehabeten ve karârâ ve lâ tec'al beyne-hümâ nefreten ve fitneten ve firârâ. Allahümme ellif beynehümâ kemâ ellefte beyne Âdeme ve Havvâ. Ve kemâ ellefte beyne Muhammedin "sallallahü aleyhi ve sellem" ve Hadîce-tel-kübâ ve Âi-

şe-te ümm-il mü'minîne “radiyallahü anhümâ”. Ve beyne Alfiyyin “radiyallahü anh” ve Fâtüma-tez-zehrâ “radiyallahü anhâ”. Allahümme a'ti le-hümâ evlâden sâlihân ve ömren tavîlen ve rızkan vâsi'an. Rabbenâ heb lenâ min ezvâcinâ ve zürriyyâtinâ kurrete a'yünin vec'alnâ lil müttekîne imâmâ. Rabbenâ âtinâ fiddünyâ hase-neten ve fil âhireti haseneten ve kına azâbennâr. Sübhâne rabbike...). Sonra Fâtiha der. Bu düâyı Peygamber efendimiz ve bütün Âlimler, Velîler okudular. Bu-nu okuyunca, zevc ve zevce arasında, ölünciye kadar muhabbet mevcûd olur. Râhat ve huzûr içinde yaşarlardı. Evlerinden bereket eksik olmazdı. Nikâh yapan zât, zevc ve zevcenin nüfûs kâğıdını alıp, iki şâhid ile imâm efendiye gider. İmâm efendinin vereceği (**Nikâh vesîkası**)nı doldurup, kendisi ve iki şâhid imzâlar. İmâm efendi, vesîkaları tasdîk edip, bunları nüfûs kâğıdı ile âid olduğu nüfûs me'mûrluğuna gönderir. Nüfûs me'mûru vesîkadaki nikâh bilgisini kendi defteri-ne ve nüfûs kâğıdına kayd eder. Nüfûs kâğıdını imâm efendiye gönderir. İmâm efendi, nüfûs kâğıdını zevcin kendisine ve zevcenin vekîline verir. Böylece, nikâh işi, tescîl edilmiş olur.

Nikâh eden kimsenin niyyeti, zinâdan, harâma bakmaktan korunmak olmalıdır. Sâlih evlâd yetiştirmeyi, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin çoğalmasını ve Onun nikâh sünnetine uymayı niyyet etmelidir. Evlendikten sonra, harâm mâl toplamağa kalkışmak, harâm kazanmağa çoluk çocuğu behâne etmek, nikâhın sünnet üzere yapılmadığını gösterir.

(**Müt'a**) nikâhı ve (**Muvakkat nikâh**), dört mezhebde de harâmdır. Müt'a nikâhı, şâhidsiz olarak bir kadına belli para verip, belli zemân için berâber yaşamağı sözleşmek demektir. Müt'a nikâhının harâm olduğunda bütün âlimlerin sözbirli-ği bulunduğu, (**Mizân-ül-kübrâ**)da ve (**İbni Âbidîn**)de yazılıdır ve (İmâm-ı Mâlik câiz dedi) sözünde yanlışlık olduğunu bildirmektedir. Muvakkat nikâh, yüz sene olsa bile, belli bir zemân sonra boşamağı söyliyerek, bütün şartlarına uygun yapı-lan nikâhtır. Söylemeyip, yalnız kalbinden geçirse, nikâh sahîh olur.

Hacca götürülecek erkeği olmıyan bir kadının, hacca gidebilmek için, hacca git-mekde olan bir erkek ile evlenmesi ve hacdan gelince boşanması da, muvakkat ni-kâh olduğu için harâmdır. Kadınların, hacca yalnız gitmeleri de harâmdır. Ebedî mahrem akrabâsından biri veyâ zevci yanında bulunmıyan kadının üç günlük yo-la gitmesi câiz değildir. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfeden ve imâm-ı Ebû Yûsüfden “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ” gelen habere göre, hür kadının bir günlük yere mah-remsiz gitmesi mekrûhdur. Bir günden az mesâfeye sâlih erkekler arasında mah-remsiz gidebileceği, (**Fetâvâ-yı Hindîyye**) beşinci cildde yazılıdır.

(**Ukûd-üd-dürriyye**)de diyor ki, (Mehr olarak Kur'an-ı kerîm öğretmeği söyle-mek sahîhtir. Çünkü, karşılığında ücret alınması câiz olan şeyi mehr yapmak câ-izdir. Bir kimse, zevcesine nafakadan hâric birşey gönderince bunun mehr oldu-ğunu söylerse, yemîn edince sözü kabul edilir. Mehr söylemeden nikâh edilen ka-dın, halvet ve vaty olmadan önce boşanırsa, zevcin buna müt'a vermesi vâcib olur. Müt'a, antârî, manto ve baş örtüsü olup, kıymeti mehr-i mislin yarısından faz-la olmaz. Zevci ölen kadın, mehr-i mu'accelin bir kısmını almadığını söylerse, bu-nu mîrâsdan alır. Mehr-i mu'accelin hepsini almadığını söylerse, birşey verilmez. Baba, kızına çehiz hâzırlayıp sıhhatde iken kendisine teslîm etdikden sonra ölse, vârisler bundan hak istiyemez. Kızın akrabâsının kızı teslîm etmek için, başlık ola-rak dâmâddan aldıkları şeyler rüşvet olur. Dâmâda geri vermeleri lâzım olur. Âkıl, bâliğ olan kız, mehr-i misl ile küfvüne nikâhlanırsa, babası, anası ve hiç kim-se, buna mâni' olamaz. Bâkire olarak aldığı kızı, seyyibe [dul] bulduğunu söyliyeci-nin sözü kabul edilmez ve mehr-i misl geri verilmez. İki bayram arasında nikâh yapmak ve düğün yapmak câizdir.) (**Hamza efendi risâlesi**)nde ve (**Fetâvel-hayriyye**)de di-yor ki, (Nikâh yapmak için, kızın akrabâsının zevceden başlık olarak birşey isteme-si rüşvettir. Alması harâmdır. Dâmâd da, va'd ederse, vermesi lâzım olmaz. Ver-

miş ise, geri alabilir). (**Bahr-ül-fetâvâ**)da diyor ki, (Kadın nikâhdan sonra, zevcin cüzzam [miskin] hastası olduğunu anlasa, inâm-ı Muhammede göre nikâhını hâkime fesh etdirebilir. Bir kimse, kızına çehiz verdikten sonra, âriyet olarak vermişdim dese, iki şahid gösteremese, sözü kabûl edilmez. Kızı ölürse, yemîn edince, kabûl edilip, bunları dâmâddan geri alabilir). (**Feyziye**) fetvâsında diyor ki, (Mehr-i mu'accel, çehiz masrafı olarak düğünden önce verilir. Mangır [ya'nî fülûs] râyic [geçer akça] iken, mehr olarak şu kadar bin mangır diyerek nikâh yapıldıktan sonra, mangır kâsid [geçmez] olsa, zevce vefât etse, vârislerine kesâd günü olan kıymetleri kadar altın, gümüş kıymetleri verilir. Mangır adedince gümüş verilmez. [Kâğd lira da, fülûs demektir.] Zevce, nikâhdan sonra gönderdiği eşyâ için, mehr idi dese, zevce de, hediye idi dese, şahidleri yok ise, zevcin sözü kabûl edilir).

**Dünyâ geçicidir, burda kalınmaz,
ne kadar mal olsa, murâd alınmaz,
gâfil olma sakın, geri dönülmez!
Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zemândır.
Hâlıkın dururken, mahlûka tapma,
şeytâna uyup da, yolundan sapma,
harâmlara dalıp, dînini yıkma!
Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zemândır!
Azık topladın mı yola çıkmağa?
Işık edindin mi aydınlanmağa?
İki melek gelir sūâl sormağa.
Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zemândır!
Ölünce, çözerler belin, kuşağın,
gözüne görünmez, oğlun, uşağın,
yakasız kefendir, örtün, döseğün.
Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zemândır!
Paran, apartmanın arkada kalır,
ummadığın gelir, hepsini alır,
gayrılar yer, içer, senden sorulur.
Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zemândır!
Münker Nekir gelir, çınarlar gibi,
gözleri yanıyor, şimşekler gibi,
sorguya çekerler, gök gürleri gibi,
Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zemândır!
Cehennemin, yedi dürlü yapısı,
herbirinin ateşdendir kapısı,
seksen yıllık yoldan gelir kokusu.
Yürü dünyâ yürü, sonun virândır,
bin yılından sonra, âhır zemândır!**

35 — KÂFİRİN EVLENMESİ

Aşağıdaki yazı, (Dürr-ül-muhtâr)dan ve bunun şerhi olan İbni Âbidînden (Kâfirin nikâhı) bâbının tercemesidir:

Burada üç şey bildirilecektir:

1 — Müslimânlar arasında sahîh olan her nikâh, kâfirler arasında da sahîhdir.

2 — Şartı noksân olduğu için, meselâ şahidler olmazsa veyâ kadın iddet zemânını doldurmamış ise, müslimânların nikâhı harâm olur. Hâlbuki, kendi dinlerine uygun olunca, kâfirlerin böyle nikâhları câiz olur.

3 — Müslimânın nikâh etmesi harâm olan kadınları, kâfirin, kâfir kadınlardan alması câiz olur. Bunları alınca da nafaka vermeleri ve müslimân olunca, bunları kazf edenlere had vurulması lâzım olur. Fekat, müslimân olunca nikâhları bozulacak olanlar, birbirinden mîrâs alamaz.

Üçüncü kısım nikâhla evlenmiş kâfirin ikisi de müslimân olursa, hâkim bunları ayırır. Mecûsî karı kocadan birisi veyâ kitâblı kâfirlerden kadın müslimân olursa, ikincisine de müslimân olması söylenir. O da müslimân olursa, nikâhları bozulmaz. Olmazsa, hâkim bunları ayırır. Mecûsî olan evlilerden, erkek müslimân olursa, kadın ise yehûdî veyâ hıristiyan olsa, nikâhları bozulmaz. Kitâblı kâfirlerden kadın veyâ erkek müslimân olup, Dâr-ül-islâma gelse, nikâhları bozulur. Çünkü, Dâr-ül-harbdeki kâfirler, ölü demektir. Ölü ile diri arasında nikâh olmaz. İki de zimmî olarak veyâ müslimân olarak Dâr-ül-islâma gelirse veyâ esîr alınırlarsa, nikâhları bozulmaz.

Müslimân evliden biri mürted olsa, ya'nî müslimânlıktan çıksa, nikâhları fesh olur, bozulur. Erkek mürted olur, sonra îmânı ve nikâhı yenilirse, câiz olur. Talâk olmadığı için, üçden fazla da ve iddet beklemeden de yenilemesi câiz olur ve mahkemeye lüzûm kalmaz. Erkek mürted olunca, iddet zemânı süresince, nafaka vermesi lâzım olur. Kadın mürted olunca, iddet için nafaka lâzım olmaz. Mürted kadın müslimân oluncuya ve hâkime nikâhını yeniletinceye kadar habs olunur. Habsdeki kadın, iznsiz evden giden kadın gibi olup, zevci nafaka ve kirâsını vermez. Mürted adam, iddet zemânında ölürse, müslimân olan zevcesi buna vâris olur. Kocasından boşanmak için mürted olan kadınların çoğaldığını gören Belh âlimleri, kadın mürted olunca, nikâh fesh olmaz dediler. [İkinci kısım, 15. ci madde sonuna bakınız!]

Zâhir haberlere göre, mürted olan kadın, Dâr-ül-islâmda kaldıkça, câriye olarak kullanılmaz. Dâr-ül-harbe [ya'nî, Fransa, İngiltere gibi kâfir memleketine] giderse, yakalanıp Dâr-ül-islâma götürülünce, îmân ederse, câriye olur. Nevâdir haberlerine göre ise, Dâr-ül-islâmda da, câriye yapılır. Nevâdir haberine göre, mürted olan kadın, müslimânlara fey olur. Harbde kâfirlerden zorla alınan mala, (**Ganîmet**) denir. Ganîmetin beşde biri Beyt-ül-mâla verilir. Geri kalanı askere taksîm edilir. Muhârebe bitdikden sonra kâfirlerden zorla alınan mâla (**Fey**) denir. Feyin hepsi bütün müslimânlara verilir. Bunun için Beyt-ül-mâla konur. Harâc ve cizye, feydir. Mürted olan kadın fey olduğuna göre, kocası bunu bulup, hakkı ise, halîfeden ister, hakkı değil ise, halîfeden satın alır. Sonra müslimân olursa, câriyelikten kurtulmaz. Cengiz hân, Asyada islâm şehirlerini alıp, müslimânları şehîd etti. Ahkâm-ı islâmiyeyi yasak etdi. Aldığı şehirler Dâr-ül-harb oldu. Mürted olan kadını, kocası Dâr-ül-harbde yakalarsa, fey olmaz. Kendi câriyesi olur. Halîfeden satın alması lâzım olmaz. Çocuğu yoksa, bu câriyeyi başkasına satabilir. Bu ağır cezâlar, kadınların mürted olmasını önlemektedir.

[Câriye, ümm-i veled olsa da ve köle, efendilerinin izni ile evlenebilirler. Evliken de efendilerinin hizmetlerini yaparlar. Ümm-i veled satılamaz. Efendi ölünce câriye ve köle mîrâs kalır. Ümm-i veled ise, hür olur. Câriyenin efendisinden olan çocuğu hür olur. Zevcinden olan çocuğu hür olmaz].

Halife Ömer “radıyallahü anh”, bir çalgıcı, şarkıcı kadını görünce, kırbaçla başına vurdu. Baş örtüsü açıldı. (Yâ Emîr-el-mü'minîn! Kadının başı açıldı) dediler. (Allahü teâlânın harâm ettiği şeye ehemmiyet vermiyen kimse, islâm şerefini gayb etmiştir. İslâmiyyet, şerefli kadınları örterek kıymetlendirir) buyurdu. Bunun içindir ki, büyük âlim kâdî Ebû Bekr-i Belhî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, nehr kenârında başları ve kolları açık kadınların yanından geçerken, (Açık kadınların yanından niçin geçdin?) dediklerinde, (Onlar kıymetsiz, hurmetsiz kadınlardır. İmânları olduğu şüphelidir. Dâr-ül-harbdeki kâfir kadınları gibidirler) buyurdu. Bu sözü, fey olmuşa câriye gibidirler demektir. Cârîyenin başı, kolları avret değildir. Hazret-i Ömer “radıyallahü anh” şarkıcı kadınların islâm şerefini gayb ettiklerini söylediği gibi, yabancıların geçeceği yerde başları, kolları açık kadınların da, islâmın verdiği hurmeti, saygıyı gayb ettiklerini bildirdi. Çünkü, bunların hâli, Allahü teâlânın emrine, yasaklarına aldırış etmediklerini, aşağı gördüklerini göstermektedir. Bu ise, insanı hurmetden, kıymetden düşürür.

Kâfir gibi olan, irtidâd eden kadınlar, zâhir haberlere göre, Dâr-ül-islâmda cârîye olarak kullanılmaz demişdik. Nevâdir haberlerine göre, cârîye olurlar ise de, mürted kadının, kocasına verilmesi için böyle yapılabileceğini açıklamışdık. Çünkü, nevâdir haberleri za'îfdir, güvenilemez. Ancak fâideli olduğu hâllerde kullanılabilir. Nevâdir haberleri kullanılsa bile, islâmiyyete ehemmiyet vermiyen kadınların, islâm şerefini gayb edeceklerini, bunların Dâr-ül-islâmda cârîye gibi hurmetsiz, aşağı olup başlarına, kollarına bakmak câiz olacağını gösterir. Bunlara bakmak câiz diyerek, Dâr-ül-islâmda bunları yakalayıp, cârîye gibi kullanmak, vaty, ya'nî cinsî münâsebetde bulunmak câiz olacağını sanmamalıdır. Çünkü, başkasının cârîyesine bakmak câiz ise de, onu nikâhsız vaty, câiz değildir. Bunun gibi, fuhs ve zinâ yapan genel ev kadınlarını, müslimânlık şereflerini gayb ettikleri için, cârîye gibi vaty câiz sanmak çok yanlış ve çok çirkindir. Zinâ olur ve zinâyâ câiz demek küfr olur.

Zevceynden, ya'nî karı kocadan biri gayb olsa, gayb olanın mürted olduğu haber verilse, haberi alan, başkası ile evlenebilir.

İkisi de Dâr-ül-islâmda birlikde mürted olsalar, nikâh bozulmaz. Birlikde yine îmâna gelseler, yine bozulmaz. İkisi mürted olunca, biri Dâr-ül-harbe gitse, nikâh bozulur. Dârlar ayrılınca, nikâh bozulur. Birisi, ötekinden önce îmâna gelince de bozulur. Çocuğun dîni, yanında bulunan ana babasından, dîni dahâ iyi olanı gibidir. Veled-i zinâ için de böyledir. Yalnız, veled-i zinâyâ babası nafaka vermez ve baba tarafından mîrâs almaz. Çocuğun dîni, dedesinin dîni gibi olmaz. Müslimânın bâliğ olan çocuğu îmânsız ise, mürted olur. Bu mürtedin büyük çocuğu da, îmânsız ise, kâfir olur. Mürted olmaz. Kitâblı kâfir olmuş ise, kesdiği yinir. Mecûsîler, ya'nî ateşe tapanlar ve vesenî olanlar, ya'nî heykellere tapınanlar ve bütün müşrikler, kitâblı kâfirlerden fenâdır. Kitâblılardan hıristiyanlar, müslimânlara, yehûdîlerden dahâ yakındır. Fekat hıristiyanlar, hayvanı kesmez. Mecûsîler gibi, boğarak öldürüp leş yapar. Âhıretde de dahâ çok azâb çekeceklerdir. Yehûdîler, kesilmemiş hayvanı yemez. Hıristiyanların küfrü dahâ çokdur. Yehûdîlerin islâma düşmanlığı dahâ çokdur. Bir kâfir için, başka kâfirden dahâ hayırlıdır demek küfr olur. Bunu anlatmak için, ötekinin bundan dahâ kötü olduğunu söylemelidir. Müslimânın nikâh ettiği hıristiyan küçük kızın anası ve babası, sonra mecûsî olsalar, Dâr-ül-harbe gitmeseler bile, kızın nikâhı bozulur. Bu ikisinden biri, hıristiyan iken ölürse, kızın nikâhı bozulmaz. Çünkü, ana babadan biri zimmî, müslimân veyâ mürted olarak ölse, geride kalan mecûsî olsa, çocuğun dîni ölenin dîni gibi olur. Çocuk mecûsî olmaz. Müslimân ana babadan biri mürted olarak ölse, geri kalanı da mürted olup Dâr-ül-harbe gitse, çocuk ölene tâbî olup, müslimân sayılır ve nikâhı bozulmaz. Çocuk ölürse, nemâzı kılınır. Çünkü, Dâr-ül-islâmda bulunan mürted, islâma cebr olunacağı için, müslimân hükmündedir. Kitâblı kâfir olan ana babadan biri

ölüp, kalanı müslimân olsa çocuk müslimân olur. Ölüye benzemez. Dahâ iyi olana benzer. Müslimân ana babanın ikisi birlikde mürted olsa, çocuğu Dâr-ül-harbe götürmezlerse, çocuk müslimân kalır. Üçü de giderse, çocuk da onlar gibi mürted olur. Çocuk bâliğ olduktan sonra deli olsa, sonra anası babası mürted olup, üçü de Dâr-ül-harbe gitseler, çocuk mürted olmaz. **(Dâr-ül-harb)**, Allahü teâlânın emrlerinin okunmasının, öğretilmesinin, yapılmasının yasak edildiği yerdir.

Mürted olan erkek ve kadın ile hiç kimsenin evlenmesi uygun değildir. Râfizî ile evlenmenin sahîh olmadığı, **(Behce)** ve **(Feyziye)** fetvâlarında ve **(Er-ravdur-râid fî-adem-i sıhhat-i nikâh-ı ehlişünneti lirrevâfid)** kitâbında yazılıdır.

Dörtten fazla zevcesi olan veyâ iki kız kardeşle veyâ ana ve kız ile bir arada evli olan bir kâfir îmâna gelse, sonradan almış olduğunun nikâhı bâtil olur.

Anası babası müslimân oldukları için müslimân sayılan nikâhlı kız, bâliga olduğu zemân, îmânî ve islâmî bilmezse, anlatamazsa, mürted olur boş düşer. Belli dîni olmadığı için, milletsiz kâfir olur. Nasrânî kız, bir müslimân ile evli iken bâliga olsa, hiçbir dîni bilmezse, milletsiz kâfir olup, nikâhı bozulur. Müslimân denilen bir kız âkil bâliğ olunca, müslimânlığı bilmezse, milletsiz [kitâbsız] kâfir olur. Böyle kızlara, bâliğ olunca, îmânî ve islâmî anlatmalı, ona da söyletmelidir. Ya'nî Allahü teâlânın sıfatlarını ve îmânın altı şartını **[Âmentüyü]** anlatıp, (Böyle midir?) demelidir. (Evet) derse, müslimân olur. Öğreneyim de söylerim, şimdi söyleyemem derse, kâfir olur. Anladım, söylemeyeceğim derse, müslimân olur.

Müslimân ana babanın çocuğu âkil bâliğ olduğu zemân, yalnız **(Lâ ilâhe illallah Muhammedün resûlullah)** demekle müslimân olmaz. İmânî ve islâmî bilmesi, anlatması da lâzımdır. İmânî anlatmak demek, inanılacak altı şeyi anlamak ve sorunca söylemek demektir. İslâmî bilmek demek, Allahü teâlânın emrlerinin ve yasaklarının hepsini kabûl etmektir. İbni Âbidînden terceme temâm oldu. **[(Mecma'ul-Enhür)]**de Mürted bahsi.]

Her müslimânın, çocuğuna Âmentüyü ezberletmesi ve ma'nâsını öğretmesi lâzımdır. Âkil bâliğ olunca îmânî, islâmî bilmiyen kimse, müslimân olmaz. Ben müslimânım demekle, müslimân olmaz. Evlenecek kadın veyâ erkek, alacağı kimseye îmânî, islâmî sormalı, söyletmeli veyâ islâm nikâhı yapan kimse, evlenecek kıza ve erkeğe, Âmentüyü ve ma'nâlarını ve islâmî söyletmeli. Bundan sonra nikâhlarını kıymalıdır. İmânî, islâmî bilmiyenin islâm nikâhı kıyılmaz, ya'nî nikâh sahîh olmaz. Çocuklarına îmânî, islâmî öğretmiyen analar babalar, çocuklarını müslimân olmaktan mahrûm etmiş, kâfir olmalarına sebep olmuş olurlar. Çocukları ile birlikde, kendileri de Cehennemde bunun cezâsını, azâbını çekerler. Nemâzları, oruçları ve hacca gitmeleri, kendilerini bu azâbdan kurtaramaz. Çünkü, başkasının ve hele kendi yavrularının kâfir olmasına sebep olan kimse de, kâfir olur. 15. ci madde sonuna bakınız! Büyük âlim seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî "rahmetullahi aleyh" hicrî kamerî 1362 [m. 1943] senesinde Ankarada vefât etdi. Bağlumda medfûndur. İstanbulda, Fâtih, Bâyezîd ve Eyyûb câmi'i şeriflerinde ve Beyoğlundaki Ağa câmi'inde 1925 den 1943 senesine kadar va'z ve irşâd ederken, (Ev-lâdın vâlideyni üzerinde üç hakkı vardır: Müslimân ismi koymak, âkil oldukda kitâbet, ilm ve islâmîyeti öğretmek, bâliğ oldukda, dîni ve ahlâkî güzel bir müslimân ile evlendirmekdir) buyurdu. Kızlarını böyle evlendiren ana-baba ve akrabâsı, hattâ ahhâbı ve hattâ komşuları böyle evlendirince çok sevâb kazanırlar. Gençler, böyle bir se'âdet yuvası kurmak için, islâm bilgilerini ve islâmın güzel ahlâkını öğrenmek için çalışırlar. Müslimânların mîkdârı artar. İslâm ni'meti her yere yayılır. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdînin fârisî **(İ'tikâdnâme)** kitâbınının, Söke medresesi müderrislerinden Kemahlı hâcî Feyzullah efendinin tercemesi olan **(Herkesse Lâzım Olan İmân)** kitâbını her müslimânın okuması lâzımdır. Bu kitâbda, îmânî ve islâmî bildiren hadîs-i şerîf, kısaca ve açık olarak çok güzel anlatılmaktadır.

36 — İSLÂMİYYETDE TALÂK

(**Talâk**) kelimesi, lügatde, bağlı birşeyi çözmek demektir. Zevceyi boşamakda kullanılır. Ya'nî, nikâh bağıını çözmektir. Boşanmak için konulmuş olan kelimeleri erkeğin zevcesine karşı söylemesi ile talâk hâsıl olur. Bu kelimelerden birini söyler söylemez hâsıl olan ayırmağa (**Talâk-ı bâin**) denir. İddet zemânı geçtikten sonra hâsıl olan talâka, (**Talâk-ı ric'î**) denir. Talâk olması için, önce sahîh olan nikâhın bulunması lâzımdır. İslâm nikâhı bulunmayan iki eş arasında talâk olmaz. Fâsid nikâhla evli olanın talâk vermesi sahîh olmaz. Ric'î olsun, bâin olsun, üçden az olarak boşanmış kadın, iddet zemânında iken ve birinin irtidâd etmesi ile olan feshde iddet zemânında iken, tekrâr talâk verilebilir. Fekat ebedî feshde, meselâ üvey oğlunu şehvetle öpen kadın ayrılınca, tekrâr talâk yapılamaz. (**Nî'met-i islâm**)da diyor ki, (Zevc, vaty olunmuş zevcesinin yanında iken, ona hitâben, (Sen benden boş ol), (Ben seni boşadım), (Sen boşsun benden) gibi, (**Sarîh**) açık olan, ya'nî yalnız boşamakda kullanılan bir sözü, şaka olarak veyâ şaşırarak da söylediği anda, yanında değil ise, mektûb veyâ vekîli ile bildirince, ma'nâsını bilmese dahî, bir talâk-ı ric'î vâkı' olur. (Babanın evine git!), (Benden git, murâdına er), (Örtün!), (Başını ört!), (Sen hürsün!), (Kendine koca ara!), (Cehenneme git!), (Sen bana hınzır gibisin), (Senin zevcin değilim), (Ben senden ayıryım), (Sen benden bâinsin) gibi, başka yerlerde de kullanılan sözü, boşamak niyyeti ile söyleyince, veyâ (Sen bana harâmsın) deyince, bir talâk-ı bâin vâkı' olur. Böyle, birkaç ma'nâda kullanılan kelimelere, (**Kinâye**) denir. Boşamak kelimesi sarîhdir. Bırakmak, terk etmek kelimeleri, kinâye iseler de, boşamak için kullanılmaları âdet olduğundan sarîhdirler. Zevcesinin babasına, (Ben senin kızını istemem, kime ister ise varsın) dese ve zevcesi gezmek için izn istedikde, (Ben seni ip ile bağlamadım. Boşsun, git) dese veyâ (Aramızda nikâh yoktur) veyâ (Senden geçdim) veyâ (İstediyin yere gidersin. Bana avret olmazsın) veyâ (Sana dört yol açıktır. Hangi yolu ister isen anı tut) veyâ (Var yıkıl git) veyâ (Artık ben seni istemem. Babanın evine git!), yâhud (Seni boşamak istiyorum) gibi şeyler söylese, boşamak niyyet etmedikce, talâk olmaz. (Şart olsun), (Dilediğini yap!) sözleri, boşamak ma'nasına kullanılan yerlerde, zevcesine böyle söyleyince, niyyet etmese dahî, bir bâin talâk olur. Zevcesine, anam, kızım, kardeşim demekle talâk olmaz. (Şimdiden sonra anam yâhud kızkardeşim ol) demek, bir talâk-ı bâin olur.

Vaty olunmuş zevceye sarîh söyle yapılan talâk, niyyet etse dahî, çirkinlik, çokluk bildiren kelime eklenmedikce bâin olmaz. Ric'î talâkda zevc, iddet zemânı içinde, söz ile veyâ fi'len, eski nikâha rücû' edebilir. Ya'nî, zevce istemese dahî, nikâh yapmadan evliliğe devâm eder. Şâhid lâzım olmaz ise de, iki âdil şâhide haber vermesi, müstehab olur. Ric'î talâk iddeti zemânında zevc, zevcesinin odasına girebilir. Zevce süslenebilir. Bâin talâk iddetinde, zevcesinin odasına giremez. Zevce süslenemez. Yeniden nikâh lâzımdır.

Ric'î veyâ bâin talâkda, aded söylemedikce veyâ parmakları ile işâret etmedikce, bir talâk vâkı' olur. Üç veyâ fazla sayı söylerse, üç talâk ile boşanmış olur. (Bedenimdeki kıllar adedince) veyâ (Denizdeki balıklar adedince) yâhud (Gökdeki yıldızlar kadar) deyince, talâk-ı selâse olur. Avucunun kılı kadar veyâ balık bulunmayan havuzu göstererek, (Şu havuzdaki balıklar adedince benden boş ol!) derse, bir talâk-ı ric'î olur).

Talâk veren erkeğin âkil, bâlig ve uyanık olması lâzımdır. Kölenin, serhoşun, kâfirin, hastanın ve tehdîd edilen kimsenin sözü ile veyâ mektûbu ile talâk vâkı' olur. Mektûb zevcenin eline vardığı ânda, boş olur. Delinin, çocuğun, bunağın, baygının, uyuyanın ve hastalıklı ve kızarak dalgın olanın söylemesi ile talâk olmaz. Kızarak dalgın olmak, söylediğini bilmemek demektir. Bu da iki dürlü olur: Ma'nâsını bilmeden, kasd ve arzû etmeden söyleyince, talâk vâkı' olmaz. Ma'nâsını bilerek ve isteyerek söyleyip, sonra söylediğini bilmemek, hâtırlamamaktır. Bu sö-

zünü iki şahid işitip, sonra söylerlerse, talâk vâkı' olur.

Hiç vaty veyâ halvet olunmamış zevce, bir kerre boşanınca, bâin olur. Zevcin buna hemen nisf mehr vermesi lâzım olur ve iddet beklemez. Boşandığı gün bile, başkası ile evlenebilir.

Fesh etmek ve eşlerden birinin mürted olması ile hâkimin ayırması, talâk değildir. Bunlar fesh olur. [İkinci kısım, onbeşinci maddeyi okuyunuz!].

Yaşlı, çirkin kadını boşamak mubâhdır. Ya'nî, günâh değildir. Zevcine veyâ başkalarına dili ile, hareketleri ile sıkıntı veren, herhangi bir farzı yapmayan, meselâ farz nemâzları kılmıyan, fuhs şübhe olunan kadını boşamak müstehabdır. Farzı yapmayan kadını boşamamak günâh değildir. Evlilik vazîfesini yapamıyan, meselâ sihr yapılmış, cimâ'dan âciz olan erkeğin zevcesi ayrılmağa isterse, bunu boşaması vâcib olur. 567. ci sahîfeye bakınız! Zevceyi bid'at üzere boşamak harâmıdır.

Hangi lisânda olursa olsun, yalnız boşamakta kullanılan sözlere, **(Sarîh)** açık söz denir. Zevcesine karşı, (Seni boşadım), (Sen bana harâmsın) gibi sarîh söz söyleyince veyâ yazınca, niyyet etmese bile, bir talâk olur. Birincisi ric'î, ikincisi bâin olur. Erkek, başka şehirde olan zevcesine, (Mektûbu alınca benden boş ol!) yazarsa, mektûbu okuyunca boş olur. İki, üç derse veyâ demeyip niyyet ederse, iki veyâ üç talâk olur. Hem boşamada, hem başka yerde kullanılan sözlere, **(Kinâye)** söz denir. Kinâye söyleyince, boşamağa niyyet etti ise veyâ öfkeli ise bir bâin talâk ile boşamış olur. Talâk verirken, inşâallah eklerse, talâk olmaz. Niyyet etmekle, mehrini vermekle boş olmaz.

Boşamak, yalnız islâmiyyetin izn verdiği sebeplerle olur. Böyle sebeble boşamakda sünnet, vaty olunmuş zevceye hayzdan temizlendiği zemânda, vatydan önce, bir talâk vermektir. Ya'nî, (Seni tatlık etdim) veyâ (Seni boşadım) denir. Veyâ yazılır. Niyyet etmese, ma'nâsını bilmese de, söylediği sözün, talâk için kullanıldığını biliyorsa, bu açık söz ve yazı ile boşanır. Böyle boşayınca, bir **(Ric'î talâk)** olur. Ric'î talâkda nikâh büsbütün bozulmaz. Bu kadını, dört mezhebde de, iddet zemânı içinde, yeni bir nikâha lüzûm olmadan tekrâr alabilir. Tekrâr almak için, Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde, şahide lüzûm olmadan, (Önceki nikâha rücü' etdim), (Önceki nikâha döndüm) demesi yetişir. Yâhud, önceki nikâha dönmek niyyeti ile öpmesi veyâ vaty etmesi yâhud şehvetle elinden tutması da yetişir. Nikâh tâzelenmiş olur. İmâm-ı Şâfi'î ve Ahmed bin Hanbel "rahmetullahi teâlâ aleyhimâ" ise, iki şahid yanında, (Önceki nikâha rücü' etdim) demesi lâzımdır. Fekat, velînin bulunması ve izn vermesi lâzım değildir, dedi.

Hür olan zevcesine, ric'î veyâ bâin üç talâk verirse, ya'nî başka başka üç zemânda birer kerre boşarsa veyâ bir def'a, (Üç kerre boşadım) derse, eski nikâh büsbütün bozulur. Bu kadını tekrâr alabilmek için, hulle lâzım olur. Bir kadın her nev', iddet zemânı içinde, hiç kimse ile evlenemez. **(Hulle)** demek, kadın başka erkekle nikâhlanıp, düğün olup, vaty olup, o erkek de boşayıp ve bundan sonra, tekrâr iddet zemânı geçmek demektir. Ancak bundan sonra, birinci kocası ve ancak yeni bir nikâh ile tekrâr alabilir. Bu ise, bir erkek için zilletdir, aşağılıktır. Allahü teâlâ, erkeklere boşamak hakkını verdi ise de, bu hakkı gelişi güzel kullanmamaları ve kadınlar, erkeklerin elinde oyuncak olmamaları için, erkeklere bu hulle zilletini yüklemiştir. Hulle korkusundan müslimân bir erkek, talâk lâfını ağzına bile alamaz. Âile arasında boşanmak lâfı, şakası olamaz.

İbni Âbidîn diyor ki, (Hulle lâzım olması için, dört mezhebde de, zevce ile zevce arasındaki nikâhın kendi mezhebine göre sahîh olması lâzımdır. Fâsid olan nikâhda, üç kerre boşayınca, dört mezhebde de, hulle lâzım olmaz. Meselâ, nikâh yapılırken, kızın velîsi bulunmayıp yalnız kız kabûl etmiş ise, yâhud nikâh kelimesi söylemeyip, meselâ hibe etdim denilmiş ise, yâhud iki şahid fâsık iseler, ya'nî fâsık oldukları biliniyorsa, Şâfi'î mezhebi taklîd edilir. Şâfi'î mezhebine göre, bunların mevcûd nikâhları fâsid olduğu için, talâkları da sahîh olmaz. Hulleye lüzûm

olmadan, Şâfi'î mezhebine uygun olarak yeniden nikâh yapmaları câiz olur. Şâfi'î mezhebini taklîde başladıkları ânda eski nikâhları bâtil olur. Şâfi'î mezhebini taklîde başlamadan önce nikâhları bâtil olmaz. Önceki evliliklerinin harâm olmadığı ve mevcûd çocukları habîs olmadıkları (**Bezzâziyye**) fetvâsında da yazılıdır. Nitekim, niyyet etmeden aldığı abdest ile öğleyi kılan hanefînin nemâzı sahîh olur. İkindiden sonra, Şâfi'î mezhebini taklîde başlarsa, niyyet ederek yeniden abdest alması lâzım olur ise de, öğle nemâzını kazâ etmesi lâzım olmaz).

Bir kimsenin, boşamağı ve köle âzâd etmeğı (**Temlîk**) etmesi, ya'nî mülke ve sebeb-i mülke bağlaması, Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde câizdir. İmâm-ı Şâfi'î ve Ahmed bin Hanbel "rahmetullahi teâlâ aleyhimâ" ise, câiz değildir dedi.

(**Mecmû'a-i Zühdiyye**) kitâbında diyor ki, talâk, ipi çözmek demektir. Bâin olan talâkda nikâh derhâl bozulur. Böyle boşanmada, erkek, iddet içinde nikâhı tâzeleyemez. Kadınlı bir araya gelemez. Ric'î talâkda nikâh, iddet zemânı bitince bozulur. Zevc ve zevceden biri mürted olursa, nikâh fesh olur ki, buna talâk denmez. İslâmiyyete uymıyan, kötü huylu olan kadını boşamak câiz ise de, iyi kadını keyf için boşamağı, Allahü teâlâ beğenmez. Bir def'ada üç kerre talâk vermeğe, (Bid'at talâk) denir. Özsüz üç talâkla boşamak harâmdır. Her talâkda iddet zemânı geçinceye kadar, erkeğın kadına nafaka [ev kirâsı, yiyecek, giyecek] vermesi farzdır. Bu zemânda, kadın başka erkekle evlenemez. Serhoşun ve işkence ile cebr olunan kimsenin ve şaka olarak söyliyenin sözü ile de kadın boşanmış olur. Cebr ile yazdırılan talâk mektûbu ile vâki' olan talâkdan vazgeçilebilir. Serhoş iken ve şaka olarak yazılan mektûbla ise, boşanır. Şâfi'î mezhebinde, serhoşun sözü ile, talâk vâki' olmaz.

Maraz-ı mevtinde iken zevcesini bâin olarak boşarsa ve zevcesi bunu istemiye rek kabûl edip mehr-i müeccelini alırsa, kadın iddet içinde iken hasta ölürse, kadın, bunun mîrâsına vâris olur. Fekat, talâkı kadın istemiş olup ve bâin olarak veyâ üç talâkla boşamış ise veyâ kadına, istediğini yapacağım deyip, o da, beni boşadım ise, iddet içinde ölse de, vâris olamaz.

Halvet olsun olmasın, hiç vaty olunmamış zevcesine, (Seni boşadım) derse veyâ vatydan sonra (Sen bâin olarak boşsun) veyâ (Sen elbette boşsun), (Benden çok uzaksın) derse veyâ (Çirkin talâk, şeytân talâkı, bid'at talâkı, en kötü talâk, dağ gibi talâk, şiddetli talâk) ve benzerleri gibi çokluk bildiren kelimelerle boşarsa, bir (**Talâk-ı bâin**) ile boşamış olur. Bâin, ayırıcı demektir. Bunları söylerken iki veyâ üç niyyet ederse, iki veyâ üç kerre, (Üç kerre boşsun) deyince, üç kerre bâin boşamış olur. (Ben senden boşum) veyâ (Senden çok uzağım) demekle talâk olmaz. Çünkü, kadına talâk verilir. Ya'nî nikâh bağının kadına olan ucu çözümlür, erkeğe olanı çözülmez. Fekat, (Ben senden bâinim) veyâ (Sana harâmım) der ve niyyet ederse, bâin boşamış olur.

(Ben sana zevc değilim) veyâ (Sen bana zevce değilsin) dese, yâhud kadın (Sen bana zevc değilsin) deyip de, erkek (Evet) dese, talâk niyyeti yoksa, boş olmaz. (Senin zevcen var mı?) diye sorulunca (Yok) dese, talâk olmaz. Fâsid olan nikâhın talâkı olmaz. O kadını, sonra sahîh nikâhla alabilir. Zevcesinin veyâ başkasının mal vermesi şartı ile boşamak câizdir ve talâk-ı bâin olur.

Erkeğın talâk hakkını başkasına bırakması üç dürlü olur:

1 — **Tefvîd**: Buna Temlîk de denir. Talâkı zevcenin mülküne bağlamaktır. Zevc, zevcesine (İşin, senin elinde olsun) veyâ (Kendini sen boş) yâhud (Diler isen boşsun) gibi üç cümleden birini söylemesi ile olur. Kadın, ancak o meclisde kendisini boşayabilir. Erkek, sözünden vaz geçemez. Kadın, erkeğı boşayamaz. Kendisine boşanmak hakkı verilen kadın, erkeğıne, (Seni boşadım) derse, boşanmaz. (Kendimi boşadım) demesi lâzımdır. (**Ni'met-i islâm**)da diyor ki, (Tefvîd, zevcenin arzûsuna bırakılarak, (Ne zemân istersen) ilâve edilirse, o meclise mahsûs olmaz. Zevce, istediğı zemân, kendini boşayabilir. Bir kadın, kendini bir erkeğıne ni-

kâh ederken, (Ne vakt istersem, kendimi senden boşamak üzere...) diyerek, şart ederse, erkek de, nikâh yapılırken, bu şartı kabul etdim derse, böyle şartlı nikâh sahîh olur ve kadın da boşanmak hakkına mâlik olur. Kadının yapacağı talâkın bâin veyâ ric'î olması, zevcin sözüne bağlıdır. (Kendini dile!) yâhud (Senin işin kendi elinde olsun!) gibi kinâye söyleyip, talâk olmasını niyyet edince, bâin talâkı tefvîd etmiş olur. (Kendini boşa!) deyip, bâin olmasını niyyet etmezse, ric'î olur. (Sen ne vakt ister isen) yâhud (İstedüğün vakt benden boşsun) demek de, kadının arzûsuna bırakılan tefvîd olup, zevce (Ben talâk hakkı istemem) dese de, hakkını red etmiş olmaz. O meclise mahsûs olmayıp, dilediği zemânlarda, bir ric'î talâk ile kendini boşayabilir. Talâk, bildirilmiş olan zemânda başlar. Bildirilen yerde başlamayıp, söylendiği anda, hemen vâkı' olur). (**Kâdîhân**) fetvâsında diyor ki, (Ebûl-leys-i Semerkandî buyurdu ki, erkek nikâh yaparken, (Boşanmak senin elinde olmak üzere, seni nikâh etdim) derse, nikâh sahîh olup, boşanmak hakkı kadının elinde olmaz. Fekat, önce kadın, (İstedğim zemân, boşanmaklığım elimde olmak üzere sana nikâhlandım) der, erkek de, kabul etdim derse, hem nikâh sahîh olur, hem de, boşanmak kadının elinde olur. Çünkü, önce erkek söyleyince, tefvîd nikâhdan evvel olup, sahîh olmuyor. Önce kadın söyleyip erkek kabul edince, tefvîd nikâhdan sonra olup, ikisi de sahîh oluyor. Ya'nî, erkek kabul etdim deyince, kadının söylediklerini tekrâr etmiş olup, bunu kabul etdiğini bildirmiş oluyor. Böylece nikâhdan sonra tefvîd yapmış oluyor).

2 — **Tevkîl** etmektir. Kadına, kendini boşamak için seni vekîl etdim demesidir. Kadın, vekîl kaldıkça, kendini boşayabilir. Erkek, vaz geçince, azl edebilir.

3 — **Temlik** haberini, başkası ile veyâ mektûbla, zevceye ulaştırmaktır. Zevce, haberi aldığı meclisde, kendini boşayabilir.

Talâkı bir sebebe bağlamak — Şart olan sebep, devâmlı mevcûd olmamalı, yapılması ve yapılmaması câiz olmalıdır. Şartın, imkânsız şey olmaması da lâzımdır. Mülk olmıyan belli bir şey, şart olamaz. Meselâ, bir kadına, (Seni nikâh edersem, sen boşsun!) denemez. Çünkü, kadın henüz nikâhında değildir. [Birinci kısımda, yemîn bahsine bakınız!].

(**Nî'met-i islâm**)da diyor ki, (Talâkı şarta bağlamak, talâk üzerine yemîn etmek demektir. Şart hâsıl olmadıkça, talâk vâkı' olmaz. (Rakı içersem zevcem boş olsun!) diyen, bir kerre içince, zevcesi bir ric'î talâk ile boş olur. Söylerken, bâin olmasını niyyet etmiş ise yâhud, (İçersem halâlim harâm olsun) demiş ise, bâin talâk ile boş olur. (Filân işi işler isem [veyâ isen], benden üç talâk ile boş ol) deyince, bunun çâresi, zevcesine bir talâk verip, iddet zemânı temâm olduktan sonra, o işi işlemek ve sonra onu tezvîc etmektir. O işi tekrâr yaparsa, talâk vâkı' olmaz. (Her yaptığım zemân) derse, her yaptığında boş olur. Yâhud, talâkdan sonra yapmayıp, ikinci nikâhdan sonra yaparsa, yine boş olur. Şarta bağlı talâk veren, bundan vazgeçemez.)

(**Mevkûfât**)da diyor ki: Talâk üç dürlüdür. En iyisi, kadının temiz olduğu zemânda, cimâ' yapmadan önce, bir talâk verilir. İddet bitinceye kadar, bir dahâ verilmez. Üç kerre boşamak için, iddet içindeki her üç temizlikde, birer talâk vermek sünnettir. Mâlikî mezhebinde, üç kerre boşamak da câiz değildir.

İbni Âbidînde diyor ki, (Bir temizlik içinde, bir sözle üç kerre veyâ ayrı ayrı üç kerre yâhud bir sözle iki kerre veyâ ayrı ayrı iki kerre boşamak veyâ temizlik zemânında vatydan sonra veyâ hayz zemânında bir kerre boşamak da bid'atdır. Ya'nî harâmıdır. Hayz zemânında boşayan, günâhdan kurtulmak için rücû' etmeli, temizlenince, isterse tekrâr boşamalıdır. Nifâs da, hayz gibidir. Bâin olarak boşamak her zemân bid'atdır. Hazret-i Ömerin hilâfetinden iki sene geçinceye kadar, (üç kerre boşadım) demekle bir talâk olurdu. Fekat üç talâk olmaz diyen hiç yoktu. Eshâb-ı kirâmın ve Tâbi'înin çoğu ve din imâmalarının hepsi, üç talâk olacağını bildirdiler. Üç talâk vâkı' olacağını bildiren hadîs-i şerifler, (**Feth-ul-kadîr**)de

yazılıdır. Hazret-i Ömer, üç talâk olacağını bildirdiği zemân, hiçbir sahâbî i'tirâz etmedi. Bu da, bir talâk olduğunu nesh eden hadîs-i şer'î öğrendiklerini veyâ o hükümün o zemân için olduğunu bildiklerini göstermektedir. Bunun için, bir talâk olur diyenlere ehemmiyyet vermemelidir. Çünkü, bu iş ictihâd yeri değildir. Hilâf olmuş ise de, ihtilâf yokdur).

Üç talâkdan aşağı olup, bâin olmıyan boşamağa, (**Talâk-ı ric'î**) denir. Boşarken şiddetli derse, bâin derse, mal karşılığı boşarsa, (**Talâk-ı bâin**) olur. Ric'î olan talâkda, iddet zemânı bitince, talâk-ı bâin olur. Ya'nî, nikâh bozulur. İddetden sonra, bu kadınla yeniden evlenebilir. İster ric'î, ister bâin olsun, üç def'a boşanan ve iddet zemânı bitmiş olan kadını, hulesiz, tekrâr almak câiz değildir. Hulle ile almak câizdir. Boşanmış bir kadını, hulle için başkasının alması tahrîmen mekrûhdur.

Mehr-i mislden az mehr ile evlenen kadını, velîsi hâkimle ayırabilir. Düğünden veyâ halvetden önce boşarsa veyâ kendi mürted olur veyâ zevcesinin anasını, kızını öperse, firkat olup, kadına mehrin yarısını vermesi lâzım olur. Kadının mürted olması veyâ üvey oğlunu şehvetle öpmesi gibi, zevcenin sebep olduğu ayrılmalarda, mehrin hepsi sâkit olur. Vermiş ise, zevc hepsini geri alır.

İlâ — Zevcesine, dört ay veyâ dahâ çok zemân veyâ zemân söylemiyerek, (Sana yaklaşıyacağım) diye yemîn etmektir. Dört ay içinde vaty olmazsa, bir talâk-ı bâin ile boşanırlar. Dört aydan az zemân için yemîn edince, ilâ olmaz. Dört ay içinde, yemîni bozarsa, zevcesi boş olmaz. Yemîn keffâreti verir. Bâin olarak bir kerere boş olan kadını, iddet bitince, yeniden nikâh edebilir. Nikâh ederse, ilâ da avdet eder. Böylece, üçüncü nikâhda da, yemînini bozmasa, kadın (**Talâk-ı selâse**) ile boş olup, artık hulesiz alamaz.

Hul' — Mal karşılığı boşamak olup câizdir. Mehrden çok istemek mekrûhdur. Hul' edince, bir bâin talâk vâkı' olur.

Zihâr — Erkeğin, zevcesini veyâ yüz, baş, ferc gibi bir uzvunu, mahreminin bakması harâm olan yerine benzetmesidir. (Senin başın anamın sırtı gibidir) demek veyâ (Sen bana teyzemin uyluğu gibisin) demek gibi. Keffâret yapmadıkca, zevcesine sarılması, öpmesi ve vaty harâm olur. Zihâr keffâreti, oruc keffâreti gibidir.

Li'ân — Zevcesine, ey zânî veyâ türkçesini söylese veyâ bu çocuk benden değildir dese, zevcesi hâkimden li'ân isterse, hâkim, li'ân yapılmasını emr eder. Zevce, li'ân etmekden çekinirse, li'ân edinceye veyâ zevcin sözünü tasdik edinceye kadar habs olunur. Tasdik ederse, zevceye zinâ haddi vurulmaz. Zevc, sözünü geri alıncıya veyâ li'ân yapıncıya kadar habs olunur. Sözü geri alırsa, kazf haddi vurulur. Kazf haddi seksen sopadır. Li'ân yapmak için, önce erkek, (Sözüm doğrudur) diye yemîn eder. Dört kerere tekrâr eder. Beşincisinde, (Yalan söylüyorsam, Allahın la'neti benim üzerime olsun) der. Sonra kadın, dört def'a (Allah şahid olsun ki, bu adam bana zânî demekle, yalan söyledi) diye yemîn eder. Beşincisinde, (Doğru söyledi ise, Allahın gadabı benim üzerime olsun) der. Sonra hâkim, bunları bir talâk-ı bâin ile ayırır. Li'ân yapıldıktan sonra, adam sözünden dönerek veyâ başka bir affif kadını kazf ederek had vurulmadıkca, bu kadınla tekrâr hiçbir zemân nikâhlanamaz.

İddet — Talâkdan veyâ feshden veyâ kocası öldükden sonra, vaty veyâ halvet olunmuş zevcenin yeniden evlenmesi harâm olan zemândır. Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde, ilk temizlik başından, üçüncü hayzın sonuna kadar olan zemândır. Şâfi'î ve Mâlikî mezheplerinde, üç temizlik geçinceye kadardır. Hayz görmiyorsa, talâk için üç ay, ölüm için dört ay on gündür. İddetin sonu kadının yemîn etmesi ile anlaşılır. Fekat altmış günden az olamaz. Hâmile kadının iddeti, çocuğu olunca temâm olur. Bâin talâk ve ölüm iddetlerinde, kadın süslenmez ve koku sürünmez. Her çeşid iddetde bulunan kadını nikâhlaymağa tâlib olunmaz. Talâk iddetinde, gece ve gündüz evden çıkmaz. Evden çıkarsa nafaka alamaz. Ölüm iddetinde, nafa-

ka verilmez. Kadın, zevcin evinde iddet bekler. Bâin talâkda, fâsık zevc, eve sokulmaz. Üçden az bâin talâkda iddetden önce veyâ sonra, yeni bir nikâhla tekrâr alabilir.

Hidâne — Ayrılkda, çocuğu yetiştirmek, başkası ile evli olmayan ananın hakkıdır. Anadan sonra, anne anneye, sonra baba anneye verilir. Bundan sonra kız kardeşe, sonra teyzeye verilir. Çocuk kimde olursa olsun, nafakasını babası verir. Kadının fakîr ise, çocukla birlikte yiyebilir. Babası yoksa, çocuğun malından sarf edilir. Malı da yoksa, kendilerinin teberru' emeleri vâcib olur. Malı olmıyan yetîm kıza, anası ücret ile, halası parasız bakmak isterse, halasına verilir. Küçük kıza, başkası ile evli anası ve anasının teyzesi ve halası isteseler, hidânesi için anasının teyzesine verilir. Oğlan yedi yaşına gelince, kız bâliga olunca, babasına zorla verilir. Babası yoksa, fâsık olmıyan asabeleri alabilir.

TENBÎH — Erkek, nişan için gönderdiğim şeyler mehr idi dese, kadın ise, hediyeye idi dese, yinecek şeyler hediyeye olur. Başka şeyler, mehr olur. Kızın babasının veyâ akrabâsının, nikâha veyâ kıza vermeğe râzı olmaları için dâmâddan istedikleri para veyâ mal, rüşvet olur. Dâmâd, verdiklerini düğünden sonra, onlardan geri alabilir. Kendiliğinden düğün masrafı verirse, câiz olur. Verdiği, kız için sarf edilir. Bir kimse, kızına düğünlük verdiğini geri alamaz.

Evlenmek isteyen bir erkeğin, nikâhın ehemmiyetini, nasıl yapılacağını, alacağı kıza seçerken nelere dikkat etmek lâzım olduğunu ve zevcesine, çocuklarına ve akrabâsına karşı vazifelerini, önceden öğrenmesi lâzımdır. Bunları öğrenmek için, Muhammed bin Kutbüddîn İznîkînin (**Mürşid-ül-mütehhilîn**) ve (**Mürşid-ün-nisâ**) kitâblarını okuması çok fâidelidir.

Zevceye karşı iyi huylu, güler yüzlü olmalı. Onun yanlış hareketlerine, akla uymıyan sözlerine ve işlerine sabr etmelidir. Onunla tatlı konuşmalı. Onun seviyesine ve aklına uymalıdır. Onunla şakalaşmalı, oynamalıdır. Yimede, giyinmede, gücü yetdiği kadar eli açık olmalıdır. Dinde, müslimânlıkda, kadınların bilmesi farz olan şeyleri, elbette öğretmeli, islâmiyyete uyan, doğru din adamlarının yazmış olduğu ilmihâl kitâbı alıp, okutmalıdır. Çok zevcesi olan, aralarında adâlet, eşitlik yapmalıdır. Bunların hepsi sünnettir. Zevcenin giyinmesinde, evden dışarı çıkmasında, çok sıkı davranmamalı ve başı boş da bırakmamalıdır. Kendini ve zevcesini şübheye, iftirâyâ düşürecek hâllerden sakınmağa çok önem vermelidir. Zevceyi, yabancı erkeklerin bulunduğu yerlere göndermemeli, yabancıları görmesine mâni' olmalıdır. Ev işleri ile vakt geçirmesi, onun zevkı olmalıdır. Ona sert davranmamalıdır. Şaka olarak da, kızgın olunca da, hiçbir zemân boşamak, ayrılmak lâfını ağza almamalı, bir def'a dahâ evlenmek lâfi etmemelidir.

**Hayâlin önümde, parlak ay gibi, zulmeti gideren mehtâba benzer,
bu âlem görünür bir serây gibi, ışık olmayınca, zindâna benzer!**

**Bu sesler yabancı, özler yabancı, bakışlar yabancı, gözler yabancı;
dudaklar gülse de, ma'nâ yabancı, gördüğüm rü'yâlar, bir zanna benzer!**

**Güllerin başkadır, ateşin başka, aşkınla tutuşan, bülbülün başka;
şu elin güzeli değmiyor aşka, bir güzel görmedim, cânâna benzer!**

**Bakdıkca yakından güneş yüzüne, dahâ çok inandım tatlı sözüne,
şifâsın, rûhumun üzüntüsüne, sohbetin her derde dermâna benzer!**

**Ayrılık yakıyor gece ve gündüz, geceden karanlık oluyor gündüz,
bu yıl da gurbetde geçen ömrümüz, cefâsı bitmiyen, devrâna benzer!**

37 — SÜT KARDEŞLİK

(**Nikâye**) kitâbının fârisî şerhinde buyuruyor ki, memeden süt emmeğe, (**Ridâ'**) denir. İkibuçuk yaşından küçük çocuk, yabancı bir veyâ birkaç kadından, birer yudum süt emerse, hanefîde ve mâlikîde, bu kadınlar çocuğun süt annesi olur. Bu kadınların mahrem akrabâları, çocuğa (**Mahrem**) ya'nî evlenmeleri harâm olurlar. Kadının öz birâderi, çocuğun süt dayısı olur. Bu kadına, bu sütün gelmesine sebep olan kocası da, süt babası olur. Bu adamın öz birâderi de, süt amcası olur. Fekat radî'in mahremleri, süt anneye ve zevcine mahrem olmazlar. Şâfi'î ve hanbelîde, doyuncuya kadar, ayrı ayrı beş kerre emmezse, süt çocuğu olmaz. İmâm-ı Ebû Yûsûf ve Muhammed ve Şâfi'î "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in", iki yaşından sonra süt çocukları olmaz buyurdular. İkibuçuk yaşından sonra emen, hanefî mezhebinin söz birliği ile, süt çocuğu olmaz. Bu yaşa gelen çocuğu emzirmek zarûrî olmadığı için, emzirmesi câiz olmaz denildi. Çünkü, insan parçasını zarûretsiz kullanmak harâmıdır.

[(**Dürr-ül-muhtâr**)da diyor ki, (Zarûret olmadıkca insanın bir parçasını kullanmak harâmıdır. Kullanması harâm olan şeyi ilâc olarak yemek ve içmek de câiz değildir). İbni Âbidîn burasını şöyle açıklıyor: (Kullanılması harâm olan şey, tâhir ya'nî temiz olsun, necs ya'nî pis olsun, ilâc olarak kullanmak harâmıdır. Fekat, hastalığa iyi geleceği bilinir ise ve ondan başka ilâc yok ise, kullanılmasına izin verilmiştir. Müctehid olmıyan müslimâna, (**Mukallid**) denir. Mukallid olanların, müctehidin sözüne göre hareket etmesi vâcibdir. Delîlini bilirse de, müctehide uyması lâzımdır). Mütercim fakîrin anladığına göre, ölüm tehlikesi olduğu ve başka çâre bulunmadığı zemân, kadına ve erkeğe kan vermek câiz olur. Müslimân kanı tercih edilmelidir. Libya hükûmetinin büyük müftüsü, Şeyh Tâhir-üz-Zâvî, fetvâsında diyor ki, (İslâm dîni, sıhhati korumağı ve bedeninin selâmetini emr etmektedir. Hastaya kan vermek, insânî vazîfedir. Çünkü, hayâtı korumak, ba'zan kan verilmesine bağlı olmaktadır. Kan vermek, süt kardeşliğe sebep olmaz. Nikâhı bozmadı). Bu fetvâ, Libyâda çıkan (**Hedy-ül-islâmî**) mecmû'asının 1973 Nisan sayısında yayıdır].

Çocuğun, süt anası ve süt babası ile ve bunların anaları, babaları ve kardeşleri ve çocukları ve her kuşaktan torunları ile evlenmesi, ebedî harâmıdır. Bunlarla neseb ile akrabâ olsaydı, yine evlenemezdi. Bu çocuğun çocukları, bunun süt anası veyâ süt babası ile evlenemez. Çocuğun zevcesi, çocuğun süt babası ile ve çocuğun zevci de, çocuğun süt anası ile evlenemez. Aynı kadından emen oğlan ile kız, süt babaları başka olsa ve başka senelerde emmiş olsalar bile, birbiri ile ve birbirlerinin çocukları ve torunları ile evlenemez. (**Dürrer**) kitâbının sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" diyor ki, (Öz kardeşinin süt kızı ile evlenmek harâm olduğu gibi, süt kardeşinin öz kızı ile ve süt kardeşinin süt kızı ile de evlenmek harâmıdır). Bir adam, kendi annesinden süt emen süt kardeşinin anası veyâ kız kardeşi ile evlenebilir. Fekat, baba bir kardeşinin annesi ile evlenemez. Ya'nî bir kimse, kendi öz kardeşinin yabancı kadından olan süt kardeşi ile evlenebilir. Bunun gibi baba bir birâderinin, ana bir kız kardeşi ile de evlenebilir. Bir adam, süt çocuğunun kız kardeşi ile evlenebilir. Fekat kendi çocuğunun ana bir kardeşi ile evlenemez. Süt babanın diğer zevceleri ile evlenilmez ve süt oğul zevceleri ile evlenilmez. Bu ikisi ile, neseb bakımından da evlenilmez. Süt sebebi ile mahrem olanları şu beyt göstermektedir:

**Süt ana baba akrabâsının hepsi,
süt çocuk evlâdı, zevc veyâ zevcesi.**

İhtikan, ya'nî kadın sütü ile lavman yapılmakla süt çocuğu olmaz. Kadın sütü ile pişmiş yemeği yemekle de, süt çocuğu olmaz. Pişmemiş ise, yarıdan çok olun-

ca, süt çocuğu olur. İmâm-ı Şâfi’î “rahmetullahi teâlâ aleyh”, süt yarıdan az olunca da, süt çocuğu olur dedi. Kadının sütü, çocuğun burnuna damlatılırsa, süt çocuğu olur. Ölünün ve dokuz yaşına gelmiş kızın sütü ile de olur.

Süt emmek, mal ikrâr etmek gibi, evlenecek veyâ evli erkeğin söylemesi ve sözünde ısrâr etmesi ile veyâ âdil iki erkeğin ve bir erkekle iki kadının şâhid olmaları ile belli olur. Hâkim karârı ile veyâ anlaşarak ayrılırlar. İki erkek âdil değilse veyâ iki kadın veyâ bir erkekle bir kadın yâhud yalnız âdil olan süt anne şâhid olmuş ise ve zevc tasdik ederse, nikâh fâsid olur, ayrılırlar [İbni Nüceym “rahmetullahi teâlâ aleyh”]. Birinci kısım, ellialtıncı maddenin sonuna ve **(İslâm Ahlâkı)** kitâbının 484.cü sahâfesine bakınız!

***Viran oluyor gönlüm senden ayrı kaldıkça,
sözlerinin tadını unutmam yaşadıkça.***

***Halâl et de hakkını, öleyim ben râhatca,
bîcâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!***

***Hasret, deryâlar gibi, kesdi yolumu benim,
yıllarca ayrı kalsam, seni dâim severim.***

***Uzak yerlere düşdüm, bu mu benim kaderim,
bîcâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!***

***Sizden ayrı kalınca, uyduk hep nefsimize,
yanlış yollara düşdük, bilmem ne oldu bize.***

***Şeytân bakıp gülüyor, kararın kalbimize,
bîcâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!***

***Rûhum çılgına döndü, göklere çıktı âhım,
sizden pek uzak düşdüm, nedir benim günâhım?***

***Yüzü kara olmakdan, koru beni Allahım!
bîcâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!***

***Doğar gelir inşâallah, gecelerin gündüzü,
garîblerin o zemân, gülecek hemen yüzü.***

***Odalarda kısıldı, mü’minin tekbîr sözü,
bîcâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!***

***Pusu kurmuş hâinler, yollarımı bekliyor,
şüslü, tatlı sözlerle, sen, bu yoldan dön diyor.***

***İmândan haberi yok, aptal bir şey bilmiyor,
bîcâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!***

***Hiç uğraşma ey câhil, dönmem billâhi geri,
hedefim, maksadım hep, iyi yoldan ileri.***

***Çok uğraşdı dünyâda, senin gibi serserî,
bîcâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!***

***Eserini görünce, önce kıymet vermedim,
on altı yaşındaydım, kötü şeyler söyledim.***

***Rahmet saçdı Allahım, hakîkatı öğrendim,
bîcâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!***

***Bîcâre gönül sen de, durma çalış ilerle!
doğru yolu gösteren o zâta bak ibretle.***

***Sizi çok sevdiğimi, yazıyorum kalbime,
bîcâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!***

***Garîb İhsân senin de, ağlıyan kalbin var mı?
Onun seveni çokdur, feryâdını duyar mı?***

***Engeller çelik olsa, insan bundan korkar mı?
Bîcâre gönlüm her an, sizi görmek istiyor!***

38 — NAFKA VE KOMŞU HAKKI

(Nikâye) kitâbının fârisî şerhinde buyuruyor ki:

Nafaka, insanın yaşayabilmesi için lâzım olan şey demektir. Bu da, yiyecek, giyecek ve ev olduğu (Hadîka)da ve (İbni Âbidîn)de, nafaka bâbında ve hac bahsi başında da yazılıdır. Ya'nî mutbah masrafı ve giyim eşyâsı masrafı ve ev kirâsı ile ev eşyâsı masrafıdır. Bu masraflar, şehrin âdetine, piyasaya ve akrabâ ve arkadaşlara göre ayârlanır. Zemâna ve hâle göre değişir. Her memleketde başkadır.

[Te'mîn etmesi farz olan nafakayı fikh âlimleri üçe ayırmışlardır. Birincisi, bedeni ve rûhu besleyen gıdâ ve hastalıklardan koruyan devâlardır. Rûhun ve kalbin gıdâsı ve devâsı, ilmdir. İslâm ilmleri ikiye ayrılır: Din bilgileri ve fen bilgileri. Din bilgileri, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâbından öğrenilir. Bunlardan îmân ve fikh bilgileri, her memleketde vardır. İslâmın gizli düşmanları, bilhâssa ingiliz câsûsları, islâmiyeti içerden yıkmak için, uydurma din kitâbları yazıp dünyânın her yerine gönderiyorlar. Gençlerin bu yaldızlı kitâbları okuyup aldanmamaları çok mühîmdir. Elhamdülillah, Hakîkat Kitâbevi, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarını bol bol basdırıp, bütün dünyâya göndermekdedir. Bu kitâblar kalblere, rûhlara gıdâ olmakda, islâm bilgilerini doğru olarak bütün memleketlere yaymaktadır. Müslimân evlâdları, fen bilgilerini de, müslimân fen adamlarının kitâblarından öğrenmeli, islâmiyeti fenne düşman gibi gösteren masonların ve zındıkların kitâblarını okuyup aldanmamalıdır.]

Nafakayı veyâ bunların parasını vermek, beş sebeble farz olur:

1 — Zevcesi zengin olsa bile, bunun nafakasını vermek, zevc üzerine farzdır. Zevcesi kâfir ise, nafakası yine farzdır. Nafaka, nikâhdan sonra hemen farz olur. Zevce ve zevce fakîr iseler, fakîr nafakası verir. Zengin iseler, zengin nafakası vermesi lâzımdır. Zengin nafakasında, zevceye, ev işlerini yaptırması için bir hizmetci de tutması lâzımdır. İkisinden biri zengin olup, öteki fakîr ise, orta hâl nafakası verir.

İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Nafaka, islâmiyette, ta'âm, kisve ve süknâ demektir. Kitâbların çoğunda, yalnız ta'âm ma'nâsına kullanılmak âdet olmuştur. Fakîr olan zevcin, zengin olan zevcesine, orta hâllilere âdet olan nafaka vermesi lâzımdır. Fakîr nafakası verip, aradaki farkı, zengin olunca öder. Zevce, zevcinin gücü olup da, nafaka vermediğini şikâyet ederse, hâkim nafaka ta'yîn edip vermesini emr eder. Yine vermezse, zevci habs edip malını satarak, zevcesinin nafakasına sarf eder. Malını bulamaz ise, fakîr olduğu anlaşılınca kadar habsde bırakır. Boşanmalarına karâr vermez. Fakîr olup veyâ gâib olup nafakanın üçünü de veremediği için de, aralarını ayırmaz ve habs de etmez. Şâfi'î mezhebinde, zevce isterse, hâkim fakîr olan zevcinden ayırır. Hanefî hâkim, aralarını ayırabilmek için, Şâfi'î olan bir hâkimi kendine vekil yapar. Ayrılmak isteyen kadının dilekçesini buna verir. Zevce ve zevc mahkemeye getirilir. Zevce, nafaka vermediğini iki şâhid ile isbât eder ve zevc nafaka vermeğe gücü yettiğini isbât edemezse, aralarını ayırır. Gâib olan zevcin fakîr olduğu anlaşılacağı için, ayırmaz. Hanbelî mezhebinde, gâib olan zevcinden nafaka almadığını isbât eden zevceyi de hâkim ayırır.

Hanefî mezhebindeki hâkim nafaka vermiyen fakîri ayırmaz ise de, aylık veyâ senelik nafaka parası tesbît edip, zevce zengin ise, kendi malından kullanmasını, fakîr ise, zevci ölmüş olsaydı, buna ve küçük çocuklarına nafaka vermeleri farz olan zevcin ve zevcenin mahrem akrabâlarına, buna şimdi ödünç vermelerini veyâ veresiye mal satmalarını emr eder. Ödünç vermiyenleri veyâ satmıyanları habs eder. Böylece, zevcenin anası, babası, amcası, erkek kardeşi ve çocukların amcaları, erkek kardeşleri veyâ kendisi vermiş olduklarını, zevc zengin olunca bundan alırlar. [Ödünç, veresiye verecek zengin akrabâ yoksa, Beyt-ül-mâl, ya'nî devlet ödünç verir. Bu da vermezse, erkekle karışık olmiyan kadın işinde çalışır. Mese-

lâ, hastahânedede yalnız kadın hastalara bakar. Kadın ölüsünü yıkar. Süt annelik, ebelik, kızlara hocalık yapar.] Hâkim, bunları da zevcine ödetir. Talâk iddeti zemânında, nafaka sâkıt olmaz. Kadının iddet zemânı bitince, nafaka kesilir.)

[Zarûret olmadan boşayarak evini barkını, yuvayı yıkmak, huzûru, se'âdeti kacırmak ve boşadığı kadına mehr parasını ödemek, bir erkek için kolay şey değildir. Kadın, zevcine yemek hâzırlıyarak, çamaşırını yıkayarak, yırtıklarını dikerek, çocuklara din ve ahlâk bilgisi vererek, zevcinin râhat ve mes'ûd yaşamasını sağlar. Tatlı sözleri ile zevcini neşelendirir. Zevcesini boşayan erkek, bu ni'metlerden mahrûm kalır. Çünkü, boşama âdeti olana kimse kızını vermez. Boşanılan kadının nafakasını vermek, babasına, babası yoksa, zengin akrabâsına farz olur. Zengin akrabâsı yoksa, islâmîyyete tâbî' olan kadına, Beyt-ül-mâlin, ya'nî hükûmetin ma'âş vermesi lâzım olur. Islâmîyyetin bu emri yapılmazsa, kadın çalışıp kazanmağa mecbûr olur. Görülüyor ki, islâm dîninde, kadın değil, erkek acınacak hâdedir. Kız olsun, dul olsun, evli olmıyan fakîr kadına babası bakmağa mecbûrdur. Bakmazsa habs olunur. Babası yoksa veyâ fakîrse, zengin akrabâsı bakacaktır. Bunlar da yoksa, devlet ma'âş bağliyacaktır. Müslimân kadının çalışıp kazanmağa hiç ihtiyâcı yoktur. Islâm dîni, kadının bütün ihtiyâclarını erkeğin sırtına yüklemiştir. Erkeğin bu ağır yüküne karşılık, mîrâsın hepsinin yalnız erkeğe verilmesi lâzım iken, Allahü teâlâ, kadınlara burada da ihsânda bulunarak, erkek kardeşlerinin yarısı kadar da mîrâs almalarını emr buyurmuştur. 1029. cu sahîfeye bakınız! Zevc, zevcesini, evin içinde veyâ dışında çalışmağa zorlayamaz. Kadın arzû ederse ve zevci izn verirse, erkek bulunmıyan yerlerde, mestûre olarak çalışması câiz ise de, kazandığı kendi mülkü olur. Hiç kimse, bunları ve mîrâsdan eline geçeni, kadından zorla alamaz. Kendisinin ve çocukların ve evin herhangi bir ihtiyâcına sarf etmesi için zorlanamaz. Bunların hepsini zevcin alıp getirmesi farzdır. Şimdi, komünist memleketlerde, kadın da, erkeklerle birlikde, buğaz tokluğuna, hayvanlar gibi, en ağır işlerde zorla çalışdırılıyor. Hür dünyâ dedikleri hıristiyan memleketlerde ve islâm ülkeleri denilen arab memleketlerinde, (Hayât müsterekdir) denilerek, kadınlar da, fabrikalarda, tarlalarda, ticâretde, erkekler gibi çalışıyorlar. Çoğunun evlendiklerine pîsmân oldukları, mahkemelerin boşanma da'vâları ile dolu olduğu, günlük gazetelerde sık sık görülmektedir. Kadınlar, islâm dîninin kendilerine verdiği kıymeti, râhatı, huzûru, hürriyeti ve boşanma hakkına mâlik olduklarını bilmiş olsalar, bütün dünyâ kadınları, hemen müslimân olurlar ve islâmîyyetin her memlekete yayılması için çalışırlar. Fekat, ne yazık ki, bu hakikatleri anlıyamıyorlar. Allahü teâlâ, bütün insanlara, islâm dîninin ışıklı yolunu, doğru olarak öğrenmek nasîb eylesin!]

(Bahr-ür-râk) da diyor ki, (Zevcin, zevcesine nafakayı temlîk etmesi farzdır. Zevcin aldığı nafaka, mülkü olur. Bunu satabilir. Hediye ve sadaka verebilir. Zengin olan zevc nafaka vermezse, hâkim bunun malını satıp nafakayı verir. Evini satmaz. Açıkda malı yoksa, bunu habs eder. Kisve, senede iki dir' ve iki himâr ve iki milhafedir. Milhafe, kadının sokağa çıkarken giydiği bir şeydir. [Şimdi buna ferâce, saya, manto deniyor.] Bunların biri yazlık, biri kışlıktır. Şimdi, bunlara iç donu, cübbe [kalın manto], yatak, yorgan da ilâve etmek lâzımdır. Kış mevsiminde, dir' yünden, manto ve himâr ipekden olur. [Himâr, baş örtüsüdür.] Ayakkabı, mest sokağa çıkmak için olduklarından, nafakaya dâhil edilmemiştir. Fekat, zemânın ve memleketin âdetine göre dâhil edilirler. Dir' göğsü açılabilen uzun gömlektir. Kamîs, omuzu açılabilen uzun gömlek [ya'nî antârî]dir. Memleketin âdetine göre, kadına lâzım olan gıdâ, elbise ve ev eşyâsının hepsi nafakaya dâhil olur. Zevcin bunları getirmesi lâzımdır. Lâzım olduğu zemân getirmese veyâ hıyânet ederse, zevce, zevcinin parası ile kendi satın alıp getirir. Yâhud, vekîl tutar. Bu vekîl satın alır. Lâzım olan şeylerin kadında bulunması, bunların nafakadan düşmesine sebep olmaz. Kadın kendi malını kullanmağa zorlanamaz. Kullanırsa, zevc bunların parasını zevcesine öder. Herşeyi erkeğin getirmesi lâzımdır. Kadını çalışıp ka-

zanmağa zorlaması harâmîdir. Nâsize olan, ya'nî zevcinden kaçan zevceye nafaka verilmez. Geri gelince, nafaka da başlar. Üç günlük yoldan uzakda olan zevce, mahremi olmadığı için, zevcinin yanına gitmezse veyâ zevc, zevcesini böyle uzağa götürmek ister, o da gitmezse, nâsize olmaz. Zevc, kendi mülkü olan veyâ kirâladığı yâhud âriyet olarak aldığı evde zevcesini oturtur. Sâlih komşular arasında barındırması lâzımdır. Sâlih komşuları olmıyan ev, şer'î mesken değildir.

[(**Hindiyye**)de diyor ki: (Ev zevcenin mülkü olup, zevcini evine sokmazsa, nafakası verilmez. Beni evine götür derse, zevc de götürmezse, kendi evine sokmadığı için nafakasını kesemez. Zevcinin gasb etdiği evde oturmak istemiyen kadının nafakası kesilmez. Kadın, nemâz kılmıyan zevcinden ayrılmaz. Zemânımızda, zevc, zevcesini başka memlekete götüremez. Zevc üç günden uzak memlekette olup, yol parası göndererek, zevcesini yanına çağırır, o da mahremi olmadığı için gidemezse ve zevcin evinde hastalanan kadının nafakaları kesilmez. Şâhidsiz nikâh ile yapılan izdivâcda nafaka lâzım olur. Zevce, yemek pişirmek için ücret istiyemez. Pişirmeğe de zorlanamaz ise de, zevci ona peynir, zeytin gibi şeyler getirir. Kadının zevcine karşı temiz ve zînetli olması vâcibdir).

(**Bezzâziyye**)de diyor ki: (Babası hasta olup, bakacak kimse bulunamazsa, zevcinden iznsiz gidip hizmet eder. Zimmî baba da böyledir. Zengin olan oğul, zengin olan babasına bakmağa mecbûr değildir). Hediyyeleşmeleri sünnettir. Anaya, babaya karşı gelmek, sert konuşmak, kalblerini incitmek harâmîdir. İslâm kadını, her zemân bir milhâfe ile örtünmüştür. Bu da, geniş manto demektir. İki parça olan çarşaf sonradan ortaya çıkmışdır. Şimdi çarşaf âdet olan yerlerde çarşaf-la, manto âdet olan yerde geniş manto ve kalın baş örtüsü ile örtünmelidir. Mu bâh olan şeylerde âdete uymamak fitneye sebep olur. Harâm olur].

Zevcin izni ile zevcesi babasının evinde olunca, hasta olunca nafakası kesilmez. Zevcinin evinde kendisini teslîm etmezse, nafaka kesilmez. Borcu olduğu için habs edilmiş olan ve düğünden önce hasta olan ve başkası ile hacca giden kadına nafaka verilmez. Hacca zevci ile giden kadına, evdeki nafaka verilir. Seferî nafaka verilmeyebilir ve yol parasını vermek vâcib olmaz. Cenâze masrafı nafakaya dâhildir. Ve fât eden kadının cenâze masrafını zevci verir. Kadının mirâsını alanlar vermez.

Zevc nafaka vermezse veyâ fakîr olup, habsde, firârda olup vermezse, hâkim zevcesini ayırmaz. Zevcin ve zevcenin zengin olan mahrem akrabâsına, buna zevci adına ödünç olarak veyâ veresiye satarak vermelerini emr eder. Vermiyeni habs eder. Parayı, malı veren, sonra zevcden ister. Ödemezse, habs olunur. Mahkeme karârı olmadan, ödünç veyâ veresiye alırssa, zevcden istemez. İmâm-ı Şâfi'î "rahmetullahi teâlâ aleyh", hâkim zevceyi ayırır dedi. Kocasından nafaka alamıyan Hanefî bir kadın, boşanmak isterse, Şâfi'î mezhebindeki hâkime başvurur.

Geçmiş zemânın nafakası, zevcden istenemez. Ancak, her ay vermeği sözleşirlerse veyâ hâkim emr etmiş ise, almadığı aylıkları, ölünceye kadar isteyebilir. Zevc, birkaç ay veyâ yıl için peşin verdiği nafakayı, zevce bu müddet bitmeden ölürse, geri alamaz. İmâm-ı Şâfi'î "rahmetullahi teâlâ aleyh", zevc hesâb ederek, geri kalan zemâna düşen nafakaları geri alır dedi.

Zevcin akrabâsından hiç kimsenin evde bulunmasını istememek, zevcenin hakkıdır. Zevce izn verirse, zevc mahrem akrabâsını evinde bulundurabilir. Fakîr nafakası için, kilidi olan bir oda, mutbah ve halâ yetişir. Zevc, zevcesinin ana, baba ve kardeşlerini bile eve sokmıyabilir. Fekat görmelerine ve konuşmalarına mâni' olamaz. Bunlardan sâlih olanlarına, haftada bir kerre, gelip oturmaları için mâni' olmaması iyi olur. Diğer akrabâsının da, senede bir kerre gelip oturmalarına mâni' olmamalıdır. [Zevcesinin sâlih olan akrabâsını, kendi de da'vet eder. Karşılar. Anasının, babasının ellerini öper. Yiyecek, içecek ikrâm eder. Onlarla sohbet eder. Emr-i ma'rûf ve nehy-i münkerde bulunur. Başka şehirden gelmiş olanlarına, gece kalmalarını söyler. Onların kalblerini kazanmağa, hayrî düâlarını al-

mağa çalışır. Kendisinin ve zevcesinin akrabâsından fâsık olanlar [kötü kimseler], zevcesinin dînini, ahlâkını bozmak isteyenler varsa, onları evine almaz ve evlerine gitmez. Onlarla görüşmez ve zevcesini görüşdürmez. Fekat, onlara da ve hiçkimseye sert davranmaz. Hattâ, münâkaşa etmez. Fitne çıkmasına sebep olmaz. Dinlerine ve dünyâlarına zarâr gelecek şeylerden sakınır. Herkese karşı, güler yüzlü olmalıdır.

(Ukûd-üd-dürriyye)de diyor ki: (Zevc sefere çıkmak isteyince, zevcesi, nafaka vermiyeceğinden korkarak, bir aylık nafakası için, kefil göstermesini hâkimden istiyebilir. Sefere çıkmıyan zevcinden kefil istiyebilmesi için, nafaka miktârının, hâkim tarafından veyâ ikisi aralarında anlaşarak tesbît edilmiş olması lâzımdır). **(Behcet-ül-fetâvâ)**da diyor ki: (Zeyd kızını Amre tezvîc edip, Amr zevcesini çağırmadığı için, zevcesinin babası evinde kaldığı zemânın nafakasını verir). **(Feyziyye)**de diyor ki: (Zevci zengin olan kadın, oğlundan nafaka istiyemez. Bâlig ise de, farz olan ilmleri tahsil ettiği için fakîr olana, zengin olan babası bakar). **(Bahr-ül-fetâvâ)**da diyor ki: (Zevci nafaka bırakmadan, başka diyâra giden kadın, zevcinin emânet bırakmış olduğu maldan nafaka vermesi için, emânet bulunan kimseyi zorlayamaz. Hâkim vâsıtası ile alabileceği, **(Hindiyye)**de yazılıdır. İnsan, hayvanına nafaka vermesi için, İmâm-ı Ebû Yûsüfe göre cebr olunur.) Otuzdokuzuncu maddeye bakınız!]

Bâin ve ric'î talâkla boşanan kadının, iddet zemânında, nafakasını zevcin vermesi farzdır. Mürted olmak veyâ üvey oğlunu şehvetle öpmek gibi suç ile ayrılarak veyâ kocası ölerken iddet bekliyen kadına nafaka vermesi farz değildir. Üç talâkda boş olan kadın, iddet zemânında mürted olursa, nafaka verilmez.

[Şimdi, hayât müsterekdir diyenleri işitiyoruz. Bu sözleri doğrudur. Fekat, bu sözün ma'nâsı, onların anladıkları gibi değildir. Ya'nî, kadın da gitsin, para kazansın demek değildir. Bunun ma'nâsı, erkek gitsin, çalışsın, kazansın. Lüzûmlu şeyleri, dışardan alıp getirsin. Kadın da, hergün zevkinde gezmeyip, boş vakt geçirmeyip, ev içindeki kadınlık vazîfelerini yapsın demektir. Erkeğin vazîfesi, dışardaki işleri, kadının vazîfesi içerdeki işleri yapmaktır.]

2 — Fakîr çocuğun nafakasını yalnız babası verir. Babası fakîr ise, babasına ödetmek üzere, zengin olan anası verir. Anası da fakîr ise, zengin olan dedesi verir. Çocuk zengin ise, kendi malından nafakalanır. Malı olmıyan yetimin anası, dayısı ve amca çocukları zengin olsalar, nafakasını anası verir. Babası gâib, anası fakîr, amcası zengin olan çocuğun nafakasını amcası verir. Yakın asebe gâib veyâ fakîr olunca, uzak olanı verir. Anadan başkası, çocuğa verdiği nafakayı babasından istiyemez. Anası, çocuğunu emzirmeğe zorlanamaz. Para ile emzirecek başka kadın bulunamazsa, ananın emzirmesi vâcib olur. Anaya ücret verilmez. Boşanan anayı, iddetden sonra, para ile süt anası tutmak câiz olur. Ana ücret ile, yabancı kadın parasız emzirmek istese, çocuk yabancıya emzirtilir.

Erkek çocuğa, bâlig oluncaya kadar nafaka verilir. Kız çocuklara evleninceye kadar ve bâlig olan hasta oğula iyi oluncaya kadar babası bakar. Bunlar zengin ise, kendi malları ile nafakalanırlar. Veled-i zinâyâ babası nafaka vermez.

(Lakîl), geçim sıkıntısı veyâ nâmûs korkusu ile terkedilmiş çocuk demektir. Çocuğu terk etmek günâh, görünce alıp ölümden kurtarmak şehrdde sünnet, tenhâ yerde ise farzdır. Kuyuya düşecek a'mâyı kurtarmak da böyledir. Dâr-ül-islâmında bulunan çocuk, hür ve mü'min olur. Nafakası ve sultân nikâhını yapınca mehr parası çocuğun malından veyâ akrabâsından alınır. Bunlar yoksa, Beyt-ül-mâl verir. Çocuğu başkası bundan zorla alamaz. Benim çocuğumdur diyen bir adamın sözü kabûl edilir. Kadın söyleser, iki şahid istenir. İlm öğretilir. Sonra san'ate verilir. Bulunduğu yerin mülkî âmirinden izn almadan sünnet etdirilemez ve malı satılmaz ve iznsiz yapılan masraflar, çocuğa teberru', ya'nî hediye olur.

3 — Zengin olan çocukların, fakîr olan ana babalarına nafaka vermesi farzdır. Kız ve oğlan çocuklar eşit miktârda verir. Anaya, babaya bakmak, bunlar öldük-

de dahâ çok mîrâs alacak olana farz değildir. Bunlara dahâ yakın olana ve onların parçası olana farzdır. Oğlunun oğlu ile kızı bulunan anaya, babaya yalnız kızları bakar. Hâlbuki, mîrâsı kız ile torun yarı yarıya alır. Kızının çocuğu ile erkek kardeşi bulunana, torunu bakacaktır. Hâlbuki, mîrâsın hepsini erkek kardeş alır. Kızlarının çocuklarına hiç mîrâs düşmez. **(Hazânet-ür-rivâyât)** sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Anadan babadan birine iyilik edince öteki incinirse, babaya hurmet, saygı, itâ’at etmeli, anaya hizmet ve yardım ve ihsân etmelidir. Babanın oğluna kızması, bağırması câizdir. Baba, çocuğuna vereceği emri, onun yapmıyacağını anlarsa, onu isyân günâhından korumak için, emr etmemeli, bunu yaparsan iyi olur demelidir). **(Fetâvâ-i Hayriyye)** sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki: (Kazandığı, geçimini karşılayabilen fakîr kimsenin, fakîr babasına nafaka vermesi farz değildir. Fakîr olan anasını, babasını kendi evine alıp, birlikde geçinirler. Zevceyi döğmek, eziyyet etmek, nafakasını tam vermemek, onuz başka şehre yerleşmek harâmdır. Büyük günâhdır. Kıyâmet günü, bunun sü-âli çok çetin, azâbı da, pek elîm olacaktır. Hâkim tarafından ta’zîr olunması, cezâlandırılması lâzımdır. Gücü yetdiği hâlde, üç cins nafakadan birini vermezse, habs olunur)].

4 — Âkıl ve bâlig olmayan oğlan ve her yaşdaki evlenmemiş veyâ dul kız ve hasta veyâ kör adam fakîr olup, babaları yok ise, nafakalarını vermek, zengin olan zî rahm-i mahremleri üzerine, mîrâs mikdârı ile farz olur. Farz olması için, mahkemede da’vâ açması lâzım olduğu, **(Fetâvâ-i Hayriyye)**de yazılıdır. Herbiri, o gün için alması lâzım gelen mîrâs mikdârlarına göre ortaklaşa verirler. Bunlar, neseb (soy) bakımından nikâhı ebedî harâm olan yedi kişidir. Bunlardan zengin olanları, fakîr olan zî rahm-i mahremlerine ortaklaşa bakmağa mecbûrdurlar. Bir kimsenin dayısı ve amcasının oğlu olsa, bunun nafakasını, dayısı verecektir. Çünkü, bu kimse kadın farz edilirse, dayısı mahremdir. Amcası oğlu ise nâ-mahrem olur. Nâ-mahremin nafaka vermesi farz değildir. Mahrem, mîrâs almasa da, nafakayı mahrem verir. Fakîr olan küçük çocuğun anası ve kız kardeşi ve amcası zengin olsalar, nafakanın üçde birini anası, yarısını kardeşi, gerisini amcası verir. Fakîr bir kimsenin, zengin bir kız kardeşi ve baba bir kız kardeşi ve ana bir kız kardeşi varsa, bu kimseye üç kız kardeşi ortaklaşa bakar. Nafakanın beşde üçünü kız kardeşi, beşde birini baba bir kız kardeşi, beşde birini de, anadan kız kardeşi verir. Çünkü, bu kimse ölseydi, mîrâsı bu oranda paylaşılırdı. **(Behcet-ül-fetâvâ)** da diyor ki, (Küçük çocuğun, anası ve iki kız kardeşleri ve amcası bulunsun ve hepsi zengin olsa, nafakayı altıda birer anası ve amcası verir. Kardeşleri de altıda ikişer verirler).

Başka dinden olan, ya’nî müslimân olmıyan zî rahm-i mahrem akrabâya nafaka vermek farz değildir. Fekat, zimmî olan anaya, babaya, çocuklara ve zevceye nafaka vermek farzdır. Zevceden ve fakîr çocukları olan babadan başka hiçbir fakîrin nafaka vermesi farz değildir. Zevceden başka, hiçbir zengine nafaka verilmesi farz değildir. Kurban kesmek nisâbına mâlik olan kimse zengindir. Bu nisâba mâlik olmıyana fakîr denir. Baba kendi nafakasını için oğlunun malını satabilir. Fekat, binâyı, toprağını satamaz. Ana ise, nafaka yapmak için oğlunun malını satamaz. Üçüncü kısımda, 3. maddenin sonuna bakınız!

[Bir kadının, kızın, anası, babası ve mahrem akrabâsı yok ise veyâ mevcûd olup fakîr iseler ve Beyt-ül-mâl, ya’nî devlet de yardım etmez ve kimse ve hayr cem’iyeti imdâd etmezse, bu kadın, kendinin, çocuklarının ve hastalık, ihtiyârlık sebebi ile çalışmıyan fakîr ana, babasının nafakalarını temîn etmek için çalışmak zorundadır. Erkekle karışık olmıyan kadın işlerinde çalışır. Erkek bulunmıyan iş yok ise, sıhhatini, dînini, nâmûsunu, müslimânlık haysiyetini ve şerefini koruyacak kadar farz olan nafaka kazanmak için, yabancı erkeklerin bulunduğu yerde örtülü olarak çalışması câiz olur. Bu nafakayı kazanmasında mâni’ olunması, ikrâh olur.

Böyle ihtiyâcdan fazla, orada kalması câiz olmaz. Dâr-ül-harbde zâlimler, çalışırken, başını, kollarını açması için ikrâh ederlerse, zorlarsa, açmazsan, burada çalışma, git derlerse, örtülü olarak çalışacak başka yer bulamayınca, kolları açık çalışması, Ebû Yûsûf kavline göre câiz olur. Kadının kulaklarından sarkan saçlarını örtmesi farz değildir diyen âlimlerin de mevcûd olduğu, (**İbni Âbidîn**)de ve (**Hindiye**)de yazılıdır. Harac olduğu zemân, bu za'îf kavle amel etmek câiz olur. Başında bulunan saçları örtmenin farz olduğu sözbirliği ile bildirildi ise de, bunun açılması, ikrâh olunmak sebebi ile câiz olur. Üçüncü kısımda, (26). cı maddeye bakınız! Böyle ikrâh olunan kadın, her zemân, erkekle karışık olmyan veyâ örtülü çalışacak yer aramalıdır. Bulunca, orada çalışması lâzım olur. Saçlarını, kollarını sokakda, gidip gelirken hep örtmelidir. Müslimân erkekle evlenince, bunun nafakasını zevci te'mîn etmeğe mecbûrdur. Zengin olmadığı için, anasına, babasına ve çocuklarına nafaka vermesi lâzım gelmez ise de, zevcinin izni ile çalışıp onlara bakması lâzımdır. Öğrenmesi farz ilmleri öğrenmek de, nafaka kazanmak gibidir.]

5 — Kölenin, câriyenin nafakasını vermek, efendisine farzdır. Efendisi nafaka vermezse, kölesi, çalışıp kazandığından kendine nafaka yapar. Köle ve câriye çalışmayacak hâlde ise, hâkim, efendiye, bunları satmasını emr eder.

İbni Âbidîn beşinci cild, ikiyüzyirmüçüncü sahîfede buyuruyor ki:

(Avret yerini örtecek ve soğuktan, sıcaktan korunacak kadar giyinmek farzdır. Pamuk, keten ve yün kumaş iyidir. Erkek kamîsi, ya'nî antârisi ve paltosu bacağın ortasına kadar, kolları parmak ucuna kadar uzun olması sünnetdir. Kol ağzı bir karış olmalıdır. Orta hâlli giyinmeli, şöhretten sakınmalıdır. Ni'meti göstermek için iyi ve kıymetli giyinmek müstehabdır. Bayramlarda, topluluklarda, güzel, süslü giyinmek mübâhdır. Her zemân böyle giyinmek iyi değildir. Öğünmek için, gösteriş için giyinmek mekrûhdur. Beyâz ve siyâh giyinmek müstehabdır. Resûlullahın antârisi, gömleği ve donu beyâz pamuk bezdendi. [Mekkeyi feth eylediği gün, mu bârek başlığının ve paltosunun siyâh olduğu, İbni Âbidîn, beşinci cildi, dörtyüzseksenbirinci sahîfesinde ve (**Mecma'ul-enhür**)de yazılıdır.] Yeşil giyinmek sünnetdir. Domuzdan başka yırtıcı hayvan leşlerinin postları, derileri dabaglanınca temiz olur. Besmele ile öldürülenlerin postları ve derileri temizdir. Derileri üzerinde nemâz kılınır. Bunlarla yapılan elbiseleri, kürkleri ve kürklü paltoları, başlıkları giymek erkeklere câizdir. Kadınların erkekler gibi giyinmeleri, erkek işleri yapmaları câiz değildir. Erkeklerin, donu, pantolonu ayaklarını örtecek kadar uzatması mekrûhdur. Nemâz dışında, pis elbise giymek mekrûhdur. [El, ayak, parmak, burun, diş, göz, kalb ve başka uzvlar bozulunca, kopunca yerlerine ma'den, plâstik koymak, diri ve ölü insandan organ nakl etmek câiz olduğu, Hindistân âlimlerinin neşr ettiği (**El-muallim**) mecmû'ası, 1406 nushasında yazılıdır. Çünkü, bir organı kurtarmak, hayâtı kurtarmak gibi zarûrîdir. Diri insanın organını, etini yimek câiz değildir. Kanını nakl etmek câizdir. Kadınların ve erkeklerin traşda, tuvalet yapmakda ve giyinmekde birbirlerine benzemeleri harâmıdır. Erkeklerin yanak üzerine saç uzatarak kadınlara benzemelerinin harâm olduğu (**Hadîka**) beşyüzellisekizinci sahîfesinde yazılıdır. Kadının, insan saçını, kendi saçı arasına örerek birleştirmeyip de, kendi saçına iplikle, bez şeridle bağlamasının ve hayvan kılları eklemenin harâm olmadığı, (**İbni Âbidîn**) beşinci cildi, ikiyüzotuzsekizinci, (**Hadîka**) ikinci cildi, beşyüzyetmişdokuzuncu ve (**Fetâvâ-i kübrâ**)nın yüzyetmişdördüncü sahîfelerinde yazılıdır. İnsan ve hayvan kılından ve naylon gibi ipliklerden yapılmış olan, (**Peruk**) denilen takma saçları ve kirpikleri kullanmak câiz olduğu anlaşılıyor ise de, ihtiyâc ile zîneti birbirine karıştırmamalıdır. İhtiyâc için câiz olan şeyi, süs, gösteriş için takmak câiz değildir. Erkekler arasında başını açmak zarûret olduğu zemân, kadının başını ve kendi saçlarını peruk takarak örtmesi câiz ve lâzım olur. Zarûret olunca, avret yerlerini mümkün olan herşeyle örtmek lâzımdır.

Günâhı yalnız saçını vermiş olana ve bakanadır. İnsanın saçını ve herhangi bir organı satması harâmdır. Peruk takarak sokağa çıkmak, zarûret olmadan câiz değildir. Çünkü, kadınların yabancılara süslenmeleri harâmdır. Zarûret ne demek olduğu, **(Mecelle)**nin 22 ve 42. ci maddeleri şerhlerinde bildirilmiştir.]

(Uyûn-ül-besâir) kitâbının yüzondokuzuncu sahîfesinde diyor ki, (İnsanın kullandığı şeyler beşe ayrılır. Bunlar zarûret, ihtiyâc, menfe'at, zînet ve fudûldür. Kullanılmadığı zemân helâke sebep olan yasak şeyi kullanmak zarûret olur. Kullanılmaması sıkıntıya, meşakkate sebep olursa, ihtiyâc denir. [Fâidesi, menfe'ati olmayıp, yalnız gösteriş için kullanılan şeye, zînet denir.] İhtiyâc olunca, orucu bozmak câiz olur. [**(Bahr-ür-râik)**da diyor ki, (Bir ibâdete başlayınca, bunu özr olmadan bozmak harâmdır. Farz olan orucu bozmak için sekiz özr vardır: Hastalık, sefere çıkmak, ikrâh ya'nî zâlimin zorlaması, kadının hâmile olması, çocuk emzirmek, açlık, susuzluk ve ihtiyârlık). Kitâbda bildirilen ihtiyâc, bu sekiz özrden biri demektir.] Buğday ekmeği, koyun eti, yağlı yemek, menfe'atdır. Tatlı yemek, zînetdir. Mubâhları kullanmakta taşkınlık, fudûldür. Zarûret olunca, yalan yere yemîn etmek câiz olmaz. Ta'riz söylemek, ya'nî iki ma'nalı kelime söyleyip yemîn edilir. Aç kalanın ölmeyecek kadar leş yimesi, zarûret olur. Abdest alırken elbiseye su sıçraması, hayvan idrâr yaparken, üstündekinin elbisesine sıçraması zarûretdir. Mecnûnun birden fazla evlenmesi câiz değildir. Çünkü ihtiyâcı olmaz).

[Harâm işlemek veyâ kullanmak, yalnız zarûret mikdârı câiz olur. Mubâh olan şeyleri, farzları yapabilecek kadar kullanmak zarûretdir ve farzdır. İhtiyâcı karışlamak için kullanmak, sünnettir. İhtiyâcdan fazla olan şeyin menfe'ati varsa, menfe'ati için kullanmak câiz olur. Menfe'ati olmadığı zemân, zarârı da yoksa, zînet olur. Vekâr, hurmet ve sevgi hâsıl etmek ve çok şükr etmek niyyeti ile zînet eşyasını kullanmanın müstehab olduğu, **(İbni Âbidîn)** ve **(Bahr)** son cildlerinin sonunda ve Muhammed Bağdâdînin **(Hadîka)**sının yüzonbeşinci sahîfesinde yazılıdır. **(Hadîka)** ikinci cildinin beşyüzseksenikinci sahîfesinde diyor ki, (Mubâhlarda, şehrin âdetine uymamak şöhrat olur. Bu ise, tahrîmen mekrûhdür. Saç, sakal boyamak böyledir). Zînet eşyasını kullanmak da böyledir. Dâr-ül-harbde, ya'nî Fransa gibi, kâfirlerin yaşadıkları memleketlerde, islâmın vekârını, şerefini korumak ve şöhretten, fitneden sakınmak vâcibdir. Zararlı olan şeye fudûl, abes ve mâlâ-ya'nî denir. Bunu kullanmak tahrîmen mekrûh, farza mâni' olursa, harâm, ya'nî büyük günâh olur. Birinci kısım, ellidördüncü madde sonuna bakınız!]

(Bahr-ür-râik)da, orucu bozmayan şeyleri bildirirken diyor ki, (Erkeğin tedâvî için sürme çekmesi câizdir. Zînet için çekmesi câiz değildir. **(Cemâl)** ve **(Zînet)** kelimelerini birbirleri ile karıştırmamalıdır. Cemâl, çirkinliği gidermek, vekâr sâhibi olmak ve şükr etmek için, ni'meti göstermek demektir. Gösteriş için, öğünmek için, ni'meti göstermek, cemâl olmaz, kibr olur. Nefsin za'îf, azgın olduğunu gösterir. Cemâl ise, nefsin terbiye edilmiş, olgun olduğunu gösterir. **(Allahü teâlâ cemîldir. Cemâl sâhiblerini sever)** hadîs-i şerîfi, cemâl sâhibi olmağı medh etmektedir. Cemâl için yapılan birşey, zînete de sebep olursa, zarar vermez. Cemâl için, temiz, güzel giyinmek mubâhdır. Kibr için giyinmek ise, harâmdır. Böyle giyinince, hâlinde, başkalarına karşı davranışında bir değişiklik olması, kibr âlâmeti olur). Görülüyor ki, cemâl, çirkinliğe, başkalarının iğrenmelerine, hakâret etmelerine sebep olacak şeyleri yapmamak, bunları izâle etmektir. Zînet, başkalarını imrendirecek, onlara üstünlük sağlayacak, öğünecek şeyleri yapmaktır. Cemâl için, bulunduğu yerde âdet olan şeylerden, harâm olmıyan en iyilerini kullanmalıdır.]

Erkeklerle ipek giymek harâm olduğu, ikinci kısım, kırkıbirinci madde sonunda bildirilmiştir. Elbisede ve başlıkta dört parmak genişliğinde ipek veyâ altın şeridlerin bulunması câizdir. Şerîdler uzun ve sayıları çok olabilir.

Erkeklerin de her renk elbise giymeleri câiz ise de, kırmızı, sarı elbise giyme-

leri tenzihen mekrûh denildi. Başlık ve takkenin kırmızı ve sarı renklerde dahî mekrûh olmadığı sözbirliği ile bildirildi. Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” ayakkabısının siyâh olduğu, **(Şir’at-ül-islâm)** şerhinde yazılıdır.

(Dürr-ül-muhtâr)ın ve bunun **(Tahtâvî)** ve İbni Âbidîn hâşiyelerinin son cildleri sonunda diyor ki, (Tecemmül etmek, ya’nî en güzel elbise giymek müstehabdır. Halâl şeylerle zînetlenmek mubâhdır. İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe dört yüz altın kıymetinde cübbe giyerdi. Talebelerine güzel giyinmelerini emr ederdi. İmâm-ı Muhammed nefîs elbise giyerdi. İmâm-ı a’zam buyurdu ki, imâm-ı Ömer’in yamalı hırka giymesi, Emîr-ül-mü’minîn olduğu içindi. Güzel giyinseydi, me’mûrları da güzel giyinirler, fakîrleri, milletden zulm ile mal alırlardı. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” bin dirhem gümüş kıymetinde cübbe giyerdi).

Büyüklere harâm olan şeyleri, çocuğuna yapdıran kimse, harâm işlemiş olur. Birinci kısımda, 18. ci maddeye bakınız!

(Hadîka)da, bütün bedenle yapılan günâhların onbeşincisinde diyor ki, çocuğunu ve nafaka vermek lâzım olan akrabâsını aç bırakarak ve islâm terbiyesinden mahrûm ederek zâyî’ etmek günâhdır. Analardan, baba ve dedelerden ve çocuklardan, torunlardan başka olan yakınlar, **(Akrabâ)** denir. Zengin kimsenin fakîr ve çalışmayacak hâlde olan akrabâsına nafaka vermesi vâcibdir. Çalışabilen erkek büyük akrabâyâ, fakîr olsalar da, nafaka verilmez. Fakîr olan yetim çocukların ve dul kadınların nafakaları, sağlam olsalar da, zengin akrabâsına vâcib olur. Küçük çocukların anneleri ve amcaları bulunsa, yâhud anneleri ve ağabeyleri olsa, zengin iseler, çocukların nafakalarını, mîrâs oranında, ortaklaşa verirler. Babanın, çocuklarına ilm, edeb ve san’at öğretmesi farzdır. Önce, Kur’ân-ı kerîm okumasını öğretmelidir. Sonra îmânın ve islâmın şartlarını öğretmelidir. [Çocuk Kur’ân-ı kerîm okumasını ve din bilgisini öğrenmeden mektebe gönderilirse, artık bunları öğrenecek vakt bulamaz. Din düşmanlarının tuzaklarına düşerek, onların yalanlarına, iftirâlarına aldanır. Dinsiz ve islâm ahlâkından mahrûm olarak yetişir. Dünyâda ve âhiretde felâketlere sürüklenir. Cem’iyyete ve millete zararlı olur. Kendine ve başkalarına yapacağı kötülüklerin günâhları, anasına babasına da yazılır. Çocuğunu, din bilgilerini öğretmeden önce, kâfirlerin, hıristiyanların mekteplerine göndermenin büyük zararları, **(İrşâd-ül-hiyâra fî-tahzîr-il-müslimîn min medârisin-Nasârâ)** kitâbında uzun yazılıdır. Bu kitâb, Ahmed Zeynî Dahlânın **(Hulâsat-ül-kelâm)** kitâbının ikinci cüz’i ile birlikde, Hakîkat Kitâbevi tarafından basdırılmıştır.]

Ananın, babanın, okutmak ve terbiye etmek için çocuklarını zorlaması lâzımdır. Kadın çocuğunun okumasına, ahlâkına ehemmiyyet vermezse, kötü yetiştirirse, erkeğin, (Ben râzî değilim. Günâhi senin olsun!) demesi, kendisini kurtarmaz. Kötülüğe mâni’ olması lâzımdır. Kadın inâd ederek, fitne çıkarsa veyâ erkekden gizli yaparsa, erkek günâhdan kurtulur. Böyle kadını boşamalı diyemeyiz.

Anaya, babaya itâ’at ve ihsân etmelidir. Tâ’at olan, mubâh olan ve günâh olmayan şeylerdeki emrlerini yapmalıdır. Zevcenin de, zevcinin günâh olan emrlerini yapmaması lâzımdır. Her me’mûr ve ast için de böyledir. Hiç kimseye, günâh işlemegi emr ettiği için, karşı gelmez. İsyân edilmez. Mubâh olan işler için verdikleri emrleri yapmak, vâcib değil ise de, câizdir. Tâ’at olan işlerdeki emrlerini yapmak vâcibdir. Yapması câiz olmıyan emrlere karşı isyân etmemeli, yumuşak, tatlı dil ile özr dilemelidir. Ana, baba, [ve âmir, müdür], en kötü günâhi, hattâ küfürü bile emr etse veyâ kendileri kâfir ise, onlara karşı gelmek, yine câiz olmaz. Ana, baba âciz ve fakîr iseler, zimmî olsalar bile, nafakaları, çocuğa vâcibdir. Dedeler, nineler de, ana, baba gibidir. Harbî olanlarına nafaka verilmez. Zimmî ile harbînin birbirlerinden mîrâs almaları da böyledir. Ana, baba, zimmî olsalar da, hizmet etmek, ihsânda bulunmak vâcibdir. Küfre teşvîk edenlerine gidilmez.

Anayı, babayı ve zî-rahm-i mahremleri ziyâret etmek vâcibdir. Hiç olmazsa, selâm göndererek, tatlı mektûb yazarak ve telefon ederek bu günâhlardan kurtulmalıdır. Selâmın, mektûbun ve sözle, para ile yardımın mikdârı ve zemânı yokdur. Lüzûm ve imkânı kadar yapılır. Zî-rahm-i mahrem olmiyanlara bunlar vâcib değildir. Bunlar önce anaya, sonra babaya, sonra evlâda, sonra ecdâda, sonra ceddâda, sonra erkek ve kız kardeşlere, amcalara, halalara, dayılara ve teyzelere yapılır. Bunlardan sonra, zî-rahm-i mahrem olmiyan amca oğluna, amca kızına ve hala, dayı ve teyze çocuklarına, sonra nikâh sebebi ile akrabâ olanlara, sonra komşulara yardım ve ihsân etmek çok sevâbdır. **(Hadîka)**dan terceme burada temâm oldu.

(Bezzâziyye) fetvâsında, **(Menâhî)**yi anlatırken diyor ki, (Her çeşid çalgı dinlemek harâmıdır. Fisk anlatan şi'r dinlemek mekrûhdur. Günâh işlemeği istemek günâh olmaz. İşlemeğe karâr verirse, yalnız karâr vermek günâhı yazılır. İşlemek günâhı yazılmaz. Küfr ve küfre sebep olan şeyler böyle değildir. Bunlara karâr verince kâfir olur. Kâfir olan anaya babaya hizmet etmek, nafakalarını vermek, ziyâretlerine gitmek lâzımdır. Küfre sebep olan şeyleri yapdıracaklarından korkulursa, ziyâretlerine gitmemelidir. Kâfirlerle birlikde yiyip içmek, bir iki kerre câizdir. Her zemân ise, mekrûh olur. Ücret karşılığı, şerâb yapmak için üzüm sıkmak mekrûhdur. Kilise ta'mîrinde çalışmak mekrûh değildir. Çünkü, bu işin kendisi günâh değildir). Görülüyor ki, islâmiyyete uymağa gericilik diyen, ya'nî ibâdet yapmağı ve harâmlardan sakınmağı beğenmiyen ananın, babanın evine gidilmez. Böyle olan akrabânın evine de gitmek câiz değildir. Başka özrlere, sebepler söyleyerek gitmemeli, kalb kırarak, fitne çıkaracak şeyler söylememelidir. Hiç kimse ile münâkaşa etmemelidir. Münâkaşa etmek, dostluğu giderir. Düşmanların çoğalmasına sebep olur. Fitne çıkarmamalı, dost ile de, düşman ile de tatlı konuşmalı, herkese karşı güler yüzlü olmalıdır. Bu husûsda, Muhammed Ma'sûm **(Mektûbât)**ının, üçüncü cildinin 55. ci mektûbunda geniş bilgi vardır. Bu mektûbun tercemesi, **(Hak Sözü Vesîkaları)** kitâbımızın sonunda mevcûddur. Bid'at sâhiblerine ve açıkca günâh işliyenlere tatlı dil ve güler yüz câiz olmadığı için, zarûret olmadıkça, bunlarla karşılaşmamağa, görüşmemeğe çalışmalı, zarûret mikdârını aşmamalıdır.

Anadan, babadan izn almadan cihâda ve tehlikeli olan yoldan bir yere, hattâ farz olan hacca gitmek câiz değildir. İznleri olmadan ilm tahsiline gitmek câizdir. Tecribeye, hesâba dayanmiyan, dayansa da dünyâya ve âhirete fâidesi olmiyan şeyleri öğrenmek böyle değildir. İslâmiyyete fâideli ilimler böyledir. İslâm düşmanlarının, bid'at sâhiblerinin, mezhebsizlerin mekteplerine din bilgisi öğrenmek için gitmek, hiçbir zemân câiz değildir. Ticâret, hac, umre gibi, tehlikeli olmiyan yolculuklarda, ihtiyâci olmiyan ana babanın iznini, rızasını almak lâzım olmaz. Fekat, hava ve deniz yolculuğu ve tehlikeli olan kara yolculukları için ve cihâd için rızâlarını almak lâzımdır. İlm öğrenmek için gidilecek yolda ve yerde emniyet varsa ve ananın, babanın yalnız kalarak helâk olmaları tehlikesi yoksa, rızâları olmasa da, gitmek câizdir. Düşman hücum edip islâm askeri bozulduğu zemân, çocuk bâliğ olmasa bile, ana babasının rızâsı olmayınca da düşmana karşı savaşa gitmesi câizdir. Fekat, hiçbir zemân ve hiçbir sebeble anaya, babaya ve hükûmet adamlarına karşı sert söylemek câiz değildir. Rızâları olmadan gitmek câiz olduğu zemân, gittiği yerden sık sık tatlı mektûb ve selâm ve hediye yollayarak rızâlarını almalıdır.

KOMŞU HAKKI — Aşağıdaki yazılar, seyyid Alî zâdenin “rahmetullahi teâlâ aleyh” **(Şir'at-ül-islâm)** şerhinden alınmıştır. (Her müslimânın, sâlih komşular [iyi insanlar] arasında ev araması lâzımdır. Hadîs-i şerîfde, **(Ev satın almadan evvel, komşuların nasıl olduklarını araştırınız! Yola çıkmadan evvel, yol arkadaşınızı seçiniz!)** buyruldu. Hadîs-i şerîfde, **(Komşuya hurmet etmek, anaya hurmet etmek gibi lâzımdır)** buyruldu. Komşuya hurmet, onunla iyi geçinmektir. Onun aç olduğunu bi-

lerек, kendisi tok yatmamaktır. Allahü teâlânın kendisine ihsân ettiği rızıklardan ona da vermelidir. Onu incitecek söz ve hareketde bulunmamalıdır. Hadîs-i şerîfde, **(Komşusu, şerrinden emîn olmıyan kimse, Allahü teâlâyâ îmân etmemişdir)** buyuruldu. Zimmî komşusuna dahî, mümkün olduğu kadar hediye vermelidir. Hadîs-i şerîfde, **(Zimmî komşunun bir hakkı, müslimân komşunun iki hakkı, akrabâ olan komşunun üç hakkı vardır)** buyuruldu. Komşusunun evine, pencerelerine bakmamalıdır. [Kaç ev komşu sayılır? Bu evlerin adedi, zemânın şartlarına ve insanın yardım kudretine göre değişir. Her taraftan birer, ikişer ve nihâyet] kırk ev komşuluk hakkına mâlik olur. Komşunun yaptığı eziyetlere ve câhilce hareketlerine sabr etmeli, karşılık vermemelidir. [Alkollü içkinin ve kadınların, kızların başı, kolları açık sokağa çıkmalarının harâm olduğunu güler yüz ve tatlı dil ile anlatmalıdır. Komşular, günâh işlediklerini görüp de nasîhat vermiyen] ve kendileri ile görüşmiyen, [Cehennemden kurtulmaları için] yardım etmiyen komşularını, Kıyâmet günü, Allahü teâlâyâ şikâyet edecekler, [maddî ve ma'nevî] haklarını isteyeceklerdir. Komşunun çocuklarını eli ile okşamalı, nemâz kılmaları ve günâh işlememeleri için, tatlı dil ile nasîhat etmelidir. Hadîs-i şerîfde, **(Evinizde pişen yemekten, komşunuzun hakkını veriniz!)** buyuruldu. Ödunc olarak ve âriyet olarak istediğini hemen vermelidir. Komşusu hasta olunca, ziyâretine gitmelidir. Sıkıntıya düşünce, imdâdına yetişmelidir. Hadîs-i şerîfde, **(Sıkıntıya düşen komşusuna yardım eden, sıkıntısını gideren kimseye, Allahü teâlâ kıyâmet günü kıymetli elbise giydirecektir)** buyuruldu. Cenâzesi olunca, **(Ta'ziye)** etmeli, ya'nî sabr etmesini söylemeli ve cenâzesinin hizmetine koşmalıdır. Komşusu sefere, uzak vazîfeye gidince, geride kalan âilesini, çocuklarını hırsızların, ahlâksızların şerlerinden, zarârlarından muhâfaza etmelidir. O yok iken, onun çoluk çocuklarına karşı davranışlarında, ona hiyânet etmekten çok sakınmalıdır. Onun evinin havasını, güneşini men' edecek kadar, evine kat çıkarmamalı, buna zarûret olursa, ona anlatıp rızâsını aldıktan sonra yapmalıdır. Ona veremeyeceği meyve, tatlı gibi şeyleri evine ondan izn verdiği kimseye vermelidir. Komşunun mâl ve mülk hakları, **(Mecelle)** nin 1192. ci ve sonraki maddelerinde yazılıdır. Dünyâda en kıymetli şey, müslimân, sâlih, Allahü teâlânın ve mahlûkların haklarını bilen ve gözeten komşudur. Hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlâ, bir sâlih müslimânın hurmetine, komşularından binlerce belâyı, felâketi uzaklaştırır)** buyuruldu. Hadîs-i şerîfde, **(Kendisinin iyi mi, kötü mü olduğunu anlamak istiyen kimse, sâlih, hâlis olan komşularının kendisi hakkında ne dediklerini öğrensin! İyi kimsedir diyorsa, ind-i ilâhîde iyi olduğunu anlasın!)** buyuruldu.)

Herhangi bir kimseye yapılması harâm olan bir fenâlık, komşuya yapılırsa, günâhı katkat dahâ fazla olur. Herhangi bir kimseye yapılması sevâb olan bir iyilik, komşuya yapılırsa, sevâbı katkat dahâ fazla olur.

**Zâhidâ! Aç gözün, sahraya bak da, ibret al!
Şu direksiz kubbe-i semâyâ bak da, ibret al!
Görmek istersen, Cenâb-ı kibriyânın kudretin,
her sabâh, seher vakti, dünyâyâ bak da ibret al!**

**Pâdişâh olsan da, derler "er kişi niyyetine",
Var, musallada yatan mevtâyâ bak da, ibret al!
Bir kefendir âkîbet, sermâye-i beğ ve fakîr,
varlığa mağrur olan, mecnûn değil de, yâ nedir?**

39 — İSLÂMİYYET VE KADIN

İslâm dîni, kadını en yüksek dereceye çıkarmıştır. İslâmiyyetin kadına verdiği kıymeti hiçbir din, hiçbir düşünce vermemiştir. Komünistler, kadının erkeğe eşit olduğunu söyleyip, kadın, erkeğin bütün haklarına mâlikdir deyip, kadına en ağır işleri yaptırılar. Kadınları demir fabrikalarında, ma'den kuyularında, taş ocaklarında, Sibiryanın soğuk ormanlarında, demir yollarında, beton dökmekte, toprak kazmakta insâfsızca ve buğaz tokluğuna, zorla çalıştırdılar. İslâm kadınına, erkek akrabâsından, fitra verecek kadar zengin olanlardan, en yakın bulunanı, bakmağa mecbûrdur. Yakın akrabâsı yoksa veyâ fakîr iseler, **(Beyt-ül-mâl)** ya'nî devlet her dürlü ihtiyâclarını vermeğe me'mûrdur. Evli kadına, zevci her şeyi getirmeğe ve ayrı bir ev tutmağa mecbûrdur. Kızın, babası evinde, her nesi varsa, hattâ kaç hizmetcisi varsa, kocasının, bunları alması lâzımdır. Şâfi'î mezhebinde tütün parasını vermesi bile lâzımdır. Hanefî mezhebinde, kahve ve tütün parası vermek lâzım olmadığı **(Redd-ül-muhtâr)**da yazılıdır. Zevci, kadına bakamayacak kadar fakîr ise veyâ zengin olduğu hâlde, ihtiyâclarını almıyorsa, piyasa kıymetine göre kadının ihtiyâcını mahkeme ta'yîn ederek, yakın akrabânın bu parayı kadına borc vermesini emr eder. Erkeğin satılacak malı yoksa, çalıştırarak bu borçları erkeğe ödetir. Çalışmazsa habs eder. O hâlde, islâm kızı, islâm kadını geçim derdinden, düşüncesinden mu'afdır. O, çalışarak, didinerek para kazanmağa mecbûr değildir. Herşey onun ayağına gelecektir. Dîn-i islâm, ona bu kıymeti vermiştir. Fekat, kadının, islâmiyyeti, dînini, îmânını, farzları, ibâdetleri, harâmları öğrenmesi farzdır. Babasının veyâ zevcinin, ona bu ilmleri öğretmesi lâzımdır. Öğretmezlerse, büyük günâha girerler. Kadının gidip dışardan öğrenmesi lâzım olur. Kadın, erkekden iznsiz hiçbir yere gidemez iken, bu din ilmlerini öğrenmek için gidebilir. İslâmiyyetin ilme ne kadar kıymet ve ehemmiyyet verdiği buradan da anlaşılmaktadır. Müslimân kadını ticâret, fen, san'at ve zirâ'at ile uğraşmağa mecbûr değil ise de, bunlarla meşgûl olması, para kazanması, yasak ve günâh değildir. Yalnız, bunlarla meşgûl olurken ve ilm öğrenirken, erkekler arasına girmemesi, onlara açık görünmemesi, harâmdan sakınması lâzımdır. Çünkü, müslimân kadının başı, kolları, bacakları açık olarak sokağa çıkması, erkeklere göstermesi harâmıdır, günâhdır. Ehemmiyyet vermezse, aldırış etmezse îmânı gider, kâfir [Allahın düşmanı] olur. Cehennem ateşinde sonsuz olarak yakılacağı bildirilmiştir. Sûre-i nisâ otuzbirinci âyet-i kerîmede, kadınların kesb edeceği kazançlarından nasîb alacaklarını, Allahü teâlâ bildirmektedir. Hadîce-tül-kübrâ "radiyallahü anhâ", islâmiyyetden evvel ve sonra, ticâretle meşgûl oluyordu, kâtibleri, me'mûrları, hizmetçileri çoktu. Hattâ bir kerre, Muhammed aleyhisselâmi ticâret kâfilesine reis ta'yîn etmişti. Kadının yapacağı günâhlardan, ona izin veren erkekleri de cezâ göreceklerdir. Hâlbuki, erkeğin günâhları, kadına zarar vermemektedir. İslâmiyyetde, kadın, harbe de gitmez. Dünyâda râhat ve mes'ûd olduğu gibi, onun Cennete gitmesi de çok kolaydır. **(Tenbîh-ul-gâfilîn)**de yazılı hadîs-i şerîfde, **(Dört şeyi yapan, ya'nî kocasına hıyânet etmeyen, beş vakt nemâz kılan, Ramezân-ı şerîfde oruc tutan ve [onsekiz erkekden] başkasına, [başı, saçı, kolları, bacakları] açık olarak görünmeyen kadın Cennete gidecektir)** buyuruldu. Çünkü, doğru kılınan nemâz, insanı günâh işlemekten korur ve İslâmın şartlarını yerine getirmek sevgisini hâsıl eder. Onsekiz mahrem erkeğin kimler oldukları, ikinci kısm, otuzdördüncü maddede yazılıdır. **(Tenbîh-ul-gâfilîn)**de ve **(Şir'a)** şerhinde yazılı hadîs-i şerîfde, Peygamberimiz "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem", **(Bir kadın, beş vakt nemâzını kılar, Ramezân ayında oruc tutar, nâmûsunu korur ve zevcine itâ'at ederse, dilediği kapıdan Cennete girer)** buyurdu. Ebû Mutî' Belhînin, **(Lü'lü'yyat)** kitabından alarak **(Riyâd-un-nâshîhîn)**de yazılı hadîs-i şerîfde, **(Beş şeyi yapan kadın Cehennemden kurtulur: Beş vakt nemâzını kılar, Ramezân ayında orucunu tutar, zevcini, anasını babasını üzmez, yüzünü ve saçlarını yabancı erkeklere göstermez, dünyâ sıkıntılarında sabr eder)** buyuruldu.

Peygamber efendimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” hicretin onuncu yılı, son hacının hutbesindeki sözlerinden, son nasihatlarından biri, **(Kadınlarınıza eziyet etmeyiniz! Onlar, Allahü teâlânın sizlere emânetidir. Onlara yumuşak olunuz, iyilik ediniz!)** olmuştur. İslâmiyyetde evlenmek, bir kızı mes’ûd etmek, ibâdetdir ve bütün nâfile ibâdetlerden dahâ sevâbdır.

İslâmiyyetde dört kadına kadar almağa emr olunmamış, ancak izn verilmiştir. Ya’nî mubâhdır. Bunun da şartları vardır. Bu şartları taşımayan erkeğin, birden fazla evlenmesi günâhdır. Birinci şart, zevcelerinden herbirini mes’ûd ettirecek kadar zengin olmaktır. Diğer şartları, fikh kitâblarında yazılıdır.

(Ni’met-i islâm)da diyor ki, (Dörde kadar evlenmek, erkekler için kolaylık olduğu gibi, kadınlar için de, adedleri çok olduğundan kolaylıktır. İslâmiyyetden önce, bir erkek dilediği kadar kadınla evlenirdi. İslâmiyyet bu sayıyı dörde indirmiştir. Birden fazla evlenmek vâcib olmadığı gibi, mendûb da değildir. Birden fazla evlenmemenin dahâ iyi olduğu bildirilmiştir). Devlet, mubâh olan birşeyi emr ve yâ yasak ederse, buna uymak câiz olur. **(Berika)**nın doksanbirinci sahîfesinde diyor ki, (Devletin islâmiyyete uygun emrlerini yapmak vâcibdir. İslâmiyyete uymayan emrlerine ısyân etmek, fitneye, anarşiye sebep olmak büyük günâhdır. Büyük zarardan kurtulmak için, küçük zararı yapmak lâzım olur. Fâidesini düşünerek devletin emr ettiği her mubâhu yapmak millete vâcib olur). Dokuzyüzirmisekizinci sahîfede diyor ki, (Zâlim olan devlete karşı da ısyân etmek câiz değildir). **(Hadika)**da, 143. cü sahîfede diyor ki, (Zâlim devlet mubâh işlemeği yasak ederse, buna itâ’at vâcib olur. Kendini tehlukeye atması câiz olmaz). İbni Âbidîn, kâdîlığı anlatırken diyor ki, (Kâfir memleketlerinde kâfir kanûnlarına itâ’at etmek zarûreti olduğundan, sulh ve hud’a yapılmış olur. Mallarına, canlarına, ırzlarına saldırmak da câiz değildir). Yaradılışda, kadınlar, erkeklerden çok olduğu gibi, harblerde, kazâlarda erkeklerin ölmesi, kadınların ölümünden dahâ çokdur, ya’nî erkek adedi, kadından azdır. İslâmiyyetin dörde kadar izn vermesi, kızların kocasız kalmaması, metres hayâtına, umûmî evlere düşmemesi ve şereflerini, nâmûs-larını, se’âdetlerini te’mînat altına almak gâyesi iledir. Hıristiyanlıkda erkeğin bir kadından fazla alması yasak olduğu için, erkekler, metres hayâtı yaşıyor. Komşu, ahbâb kızlarını, talebelerini, işçileri igfâl ediyorlar. Birçok kadınla gizli evlilik bağı kuruyorlar. Bir yandan kadınlar, kızlar fuhsa, felâkete sürükleniyor, istikbâleri mahv oluyor, bir yandan da, babası belirsiz milyonlarca çocuk, ya çöplüklere bırakılıyor. Yâhud, anasız, babasız, terbiyesiz yetişerek cem’iyyete yük ve belâ oluyorlar. İslâmiyyetde zenginler dörde kadar evlenip, çocuklar, analı, babalı, terbiyeli yetişir. Evler, âile yuvaları çoğalır. Cem’iyyet hayâtı kuvvetli ve düzenli olur. Çok evlenmek isteyenler de, zengin olmak için çalışır. İş hayâtı genişler. Ticâret, teknik ilerler.

Erkeğin kadına karşı olan vazîfelerini **(Mürşid-ül-mütehhilîn)** kitâbı uzun yazmaktadır. **(Ma’rifetnâme)** kitâbında olanı aynen aşağıda bildiriyoruz:

Ey azîz! Erkeğin zevcesi ile görüşmesinde, otuz şeyi yapması lâzımdır:

1 — Ona karşı her zemân, güzel huylu olmalıdır. [Allahü teâlâ iyi huylu olanları sever. Huysuzları sevmez. Bir insanı incitmek harâmdır. İşkence yapanın evlenmesi harâmdır.]

2 — Ona karşı her zemân, yumuşak davranmalıdır.

Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Müslimânların en iyisi, en fâidelisi, zevcesine karşı iyi ve fâideli olandır).**

3 — Eve gelince zevceye selâm vermeli, [ya’nî selâmün aleyküm demeli] ve nasılsın? diye hatırını sormalıdır.

4 — Onu tenhâda neş’eli görünce saçlarını tutup, okşamalı, gülererek, bûs etmeli ve sarılmalıdır.

5 — Tenhâda üzüntülü görünce, onu çok sevdiğini, acıdığını söyleyip hâlini sor-malı, tatlı şeyler söylemelidir.

6 — Yapamıyacağı şeyleri bile söz vererek gönlünü almalıdır. Çünkü o, evin-de kapalı, başkalarından ümmîdsiz ve yalnız kendisine alışmış olan dostu, dert or-tağı, ekmeke vericisi, kendini neş'elendiricisi, çocuklarını yetiştiricisi ve ihtiyâcla-rını gidericisidir.

7 — Çocukları terbiyede, ona yardım etmelidir. Çünkü, bebek, anasına, gece gündüz ağlayıp, hiç râhat vermez. Onu insâfsızca üzen bir alacaklıdır. O hâlde, ona imdâd edene, Allahü teâlâ yardım eder.

8 — Zevcesine, memleketde âdet olan elbisenin, çamaşırın en kıymetlisini giy-dirmelidir. Ev içinde, her istediği, güzel şeyleri giydirmelidir. Sokağa çıkarken, bun-ları da örtmeli, yabancıya göstermemelidir.

9 — İyi şeyler yidirmelidir. Zengin ise, halâl olan herşeyi almalıdır. Ona geniş, kullanışlı, sıhîh ve islâm hanımına yakışan elbise ve nefîs ta'âm te'mîn etmeği, ken-dine bürç bilmelidir. [İmâm-ı Gazâlî "rahmetullahi aleyh" (**Kimyâ-i se'âdet**)in yüz-kırkbirinci sahifesinde diyor ki, (Zevcenin nafakasını sıkıkmalı, isrâf da etmeme-lidir. Âilenin nafakasına verilen paranın sevâbı, sadaka sevâbından dahâ çok-dur. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: (**Gazâ için sarf edi-len, köle âzâd etmek için, fakîre sadaka vermek için ve evindekilerin nafakası için sarf edilen altınların en üstünü ve sevâbı çok olanı, evin nafakasına verilen altının sevâbıdır.**) İbnî Sîrîn "rahmetullahi teâlâ aleyh" buyuruyor ki, (Hiç olmazsa haf-tada bir kerre tatlı yidirmelidir.) Nafaka te'mininden âciz olanın evlenmesi harâm-dır. Yemeği yalnız yimemelidir. Çoluk çocukla yimek sevâbdır. En mühim şey, na-fakayı halâlden kazanıp, halâlden yidirmekdir.)]

10 — Zevcesini döğmemelidir. (**Dürr-ül-muhtâr**) üçüncü cild, yüzseksensekizinci sahîfedeki suçlardan birini işlerse, onu ta'zîr etmesi, edeblendirmesi câiz olur ise de, yine vâcib olmaz.

[Ba'zı kimseler, Nisâ sûresi otuzüçüncü âyetinde, kadınların döğülmesi emr olu-nuyor diyorlar. Hâlbuki, bu âyet-i kerîmede meâlen, (**Erkekler, kadınlar üzerine hâkimdirler. Çünkü, Allahü teâlâ, ba'zı kullarını ba'zısından üstün yaratmıştır. Hem de, erkekler, kendi mallarını, onlar için harc ederler. Kadınların iyileri, Allahü te-âlâyâ itâ'at eder ve zevcelelerinin haklarını gözetirler. Zevceleleri hâzîr olmadıkları ze-mân, onların nâmûslarını ve mallarını, Allahın yardımı ile korurlar. Hıyânet etme-sinden korkduğunuz kadınlara, zevce haklarını öğretin ve tatlı sözlerle nasîhat edin! Onları yatağınızdan ayırın. Yine uslanmaz iseler, hafîf döğün! Uslanırlarsa, onları üzecek şey yapmayın!**) buyuruluyor. Görülüyor ki, mala ve nâmûsa hıyânet etmiyen kadınları döğmek değıl, onları hiçbir sûretle üzmeke câiz değıldir. Hâin olan-ları da, yumruksuz açık el ile veyâ döğümsüz açık mendil ile hafîf vurarak islâh et-meğe izn verilmişdir. Nâmûsa ve mala hıyânet edenlere, her hükümet, her kanûn, ağır cezâ yapmaktadır. İslâmiyyet, kadınlara, çok kıymet verdiği, çok acıdığı için, hâin olanlarını kanûn pençesine düşürmeden önce, hafîf vurmakla islâh edil-melerinin de tecrîbe olunmasını emr etmektedir.

Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (**Bir erkek, zevcesini döğerse, kıyâmetde ben onun da'vâcısı olurum**). Dünyâ işleleindeki kusûru için, döğmeke şöyle dursun, acı, sert bile söylememelidir.

Kadınlaların kalbleri ince, nâzik ve hislerine tâbi' olduğundan, birbirlerine hased edenleri çokdur. Bu bakımdan, bilhâssa yeni evliler, uyanık olmalı, ana, kız kar-deş ve başka kadınların, zevcesini çekişdirmelerine aldanmamalı, böyle şeyler söy-lenmesine fırsat vermemelidir. Böyle sözlere uyararak zevcesini incitmekden çok çe-kinmelidir.

Anası ve kız kardeşleri için zevcesinin söylediklerine karşı da uyanık olmalı. Ana-

ya eziyet olunmasına hiçbir sûretle göz yummamalıdır. Anasına, kendisi, zevcesi ve çocukları, herhâlde saygı göstermelidir. Ana babaya, kayın vâlide ve kayın pedere hurmet, hizmet edilmesi birinci vazife olmalıdır. Büyüklerin rızasını, düâsını almağa çalışmalı, hayr düâlarını, büyük kazanc bilmelidir].

11 — Allahü teâlânın emrlerini yapmak husûsunda olan kusûru için, bir günden çok dargın durmamalıdır.

12 — Zevcesinin huysuzluklarını yumuşak karşılamalıdır. Çünkü, kadınlar iğri kaburga kemiğinden yaratılmışdır. Akları ve dinleri erkeklerden azdır. Erkeğe emânet olunmuşlardır. Gülerek, tatlılıkla geçinmek için alınmışlardır.

[Aklı olan zevc ve zevce, birbirlerini üzmezler. Hayât arkadaşı üzme, incitme, ahmaklık âlâmetidir. Zâlim, huysuz kimsenin hayât arkadaşı devâmlı üzülecek a'sâbı bozulur. Sinir hastası olur. Sinirler bozulunca, çeşidli hastalıklar hâsıl olur. Hayât arkadaşı hasta olan bir eş, mahv olmuşdur. Se'âdeti sona ermiştir. Eşinin hizmetinden, yardımlarından mahrûm kalmıştır. Ömrü, onun dertlerini dinlemekle, ona doktor aramakla, ona, alışmamış olduğu hizmetleri yapmakla geçer. Bütün bu felâketlere, bitmeyen sıkıntılara kendi huysuzluğu sebep olmuşdur. Dizlerini döğmekde ise de, ne yazık ki, bu pişmânlığının fâidesi yoktur. O hâlde, ey müslimân! Hayât arkadaşına yapacağın huysuzlukların, işcencelerin zararlarının kendine de olacağını düşün! Ona karşı, hep güler yüzlü, tatlı dilli olmağa çalış! Bunu yapabilirsen, rahât ve huzûr içinde yaşar, Rabbinin rızasını da kazanırsın!]

13 — Zevcesinin ahlâkında bir değişiklik görürse, kabâhati kendinde bulup, ben iyi olsaydım, o da böyle olmazdı, diye düşünmelidir. Evliyâdan birinin zevcesi, huysuz idi. Buna hep sabr eder, soranlara derdi ki, eğer onu boşarsam, ona sabr edemiyen biri alır da, ikisinin birden felâkete düşmelerinden korkarım. Büyükler “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'ın” buyurmuş ki, (Bir kimse âilesinin huysuzluğuna sabr ederse, altı şey, ziyândan kurtulur: Çocuk dayakdan, tabak bardak, kırılmaktan, ahırdakiler döğülmeğe, kedi sövülmeğe, müsâfir gücendirilmeğe, elbise yırtılmaktan kurtulur). Bunlar, (**Şir'at-ül-islâm**)da da yazılıdır.

14 — Ehli kızınca, susmalıdır. Böylece kadın, pişmân olup, özr dilemeğe başlar. Çünkü o, za'ifdir. Susunca mağlûb olur.

15 — Ehlinin iyiliği çoğalıp, her işi seve seve yapınca, ona düâ etmeli ve Allahü teâlâyâ şükr etmelidir. Çünkü, uygun bir kadın büyük ni'metdir.

16 — Zevcesi ile öyle olmalıdır ki, zevcim beni herkesden çok seviyor, bilsin.

17 — Bakkal, kasab, çarşı, pazar işlerini aslâ ona bırakmamalı, evin idâresinde onun fikrini sormalı, dışardaki, büyük işleri söyleyerek, onu üzmemelidir.

18 — Zevcesinin câhilce hareketleri için dâimâ uyanık bulunmalıdır. Çünkü, Âdem babamız “aleyhissalâtü vesselâm”, ehli, Havvâ anamızın da'veti üzerine, yanlış iş işledi.

19 — Zevcesinin, günâh olmıyan kusûrlarını görmemezlikden gelmelidir. Günâh iş ve sözden vazgeçmesini ve nemâza, oruca ve gusl abdesti almağa devâm etmesini tatlı ve yumuşak sözlerle nasihat etmelidir. Kıymetli elbise ve zînet eşyası alacağını va'd ederek ibâdetleri yaptırılmalı, günâhlarını önlemelidir.

20 — Zevcesinin ayblarını, sırlarını, herkesden gizlemelidir.

21 — Zevcesine latife, şaka söylemeli ve kadın gibi olup, oyunlar yapmalıdır. Nitekim, Allahü teâlânın sevgilisi “sallallahü aleyhi ve sellem”, ezvâc-ı mütahherasına karşı, insanların en zarîfi idi. Hattâ bir kerre Âişe “radıyallahü anhâ” ile yarış etdi. Âişe vâldemiz geçdi. Bir dahâ yarış etdiklerinde, Server-i âlem “sallallahü aleyhi ve sellem” geçdi. Müslimânın ehli ile oynaması, boş ve günâh değildir, sevâbdır.

İbni Âbidîn beşinci cild, 253. cü sahifede diyor ki, (Lu'b, la'ib, lehv ve abes, hep si oyun ile vakt geçirmektir. Nerd, ya'nî tavla oynamak, satranc, ondört taş oyna-

mak ve bütün çalgıları çalmak ve dinlemek, raks, dans etmek, hokkabazlık, şaklabanlık etmek, başkaları ile alay etmek, el çırpma, hep oyun olup, tahrîmen mek-rûhdurlar. Devâmlı yapılırsa veyâ farzları yapmağa mâni' olurlarsa ve kumâr ile yapılırsa, sözbirliği ile harâm olurlar. Def ve kaval, ney çalmak ve dinlemek de böyledir. Hadîs-i şerîfde, **(Her dürlü lehv harâmdır. Yalnız, zevce ile oynamak, at ve silâh ile ta'lîm, yarış yapmak câizdir)** buyuruldu. Harbe hâzırlanmak için, güreş câizdir). Futbol oynamak, çeşidli bakımlardan harâm olmaktadır.

22 — Zevcesini cadde üstünde, parklara, oyun yerlerine, spor sâhalarına, mekteblere karşı olan evlerde oturtmamalı, yabancı erkekleri görmesine, onlarla konuşmasına sebep olmamalıdır. Mescide yakın ve sâlih müslimân komşular arasında oturtmalıdır. [38. ci maddeye bakınız!] Sâlih komşular, bunların birbirlerine zulm, işkence yapmalarına mâni' olurlar. Nasîhat ederler. Yardımlarına koşarlar. Mahkemede, haklı olana şahidlik yaparlar. Böyle mahalleye, böyle şehre hicret etmek vâcibdir. Müslimânlar, âilesini, iyi havalarda, çayırlara, su kenârlarına, harâm bulunmayan, kalabalık olmıyan yerlere götürerek gezdirmeli, hava aldırmalıdır. Ta'til günlerinde, kalabalık zemânlarda gezdirmemelidir. Fisk meclislerine götürmemelidir. Birinci kısımda, ellisekizinci madde sonuna bakınız!

23 — Zevcesini, islâmîyyetin yasak ettiği şekilde tahsîle, vazîfeye, fitneye sebep olan yerlere göndermemelidir. **(Behcet-ül-fetâvâ)** sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" diyor ki, (Kadınlar câmi'de, erkeklere verilen va'zı dinlemeğe gelirlerse, vazîfeli-lerin bunları men' etmesi lâzım olur). [Mevlid dinlemeğe gelmeleri de böyledir.]

(Hadîka)da, bütün bedenle yapılan günâhların otuzikincisinde diyor ki: Hür olan kadının, yanında zevci veyâ ebedî mahremlerinden biri olmadan yüzdört kilometre uzağa gitmesi harâmdır. Kadınlar çok olsa da harâmdır. Yâ Resûlallah, zevcem hacca gidiyor denildikde, **(Sen de berâber git!)** buyurdu. **(Mahrem)** demek, kadınla evlenmeleri ebedî harâm olan, soydan, sütden veyâ nikâhdan akrabaları demektir. Kız kardeşin, teyzenin, halanın zevceleri mahrem değildirler. Çünkü bu kadın, bunlarla evlenebilir. Birinci kısım, ellisekizinci maddeye bakınız! Zimmî mahremi de, müslimân mahremi gibidir. Fâsık olan [kötü kimse olan], emîn olmıyan ve bâlig olmamış küçük mahremi ile gitmesi câiz değildir. Bâlig olmamış gösterişli kızlar da, kadın gibidirler. Kadınların mahremsiz olarak sefere gitmelerinin harâm olduğunu hanefî âlimleri sözbirliği ile bildirmişlerdir. Şâfi'î mezhebinde emîn olunan kadınların toplu olarak mahremsiz, yalnız hacca gitmeleri câizdir. Yanlarında hiçbir erkeğin bulunmaması ve fitne çıkmamasından emîn olmaları lâzımdır. [Hanefî mezhebinde olan kadınların Şâfi'î mezhebini taklîd ederek mahremsiz hacca gitmeleri câiz değildir. Bir hanefînin Şâfi'î mezhebini taklîd etmesi, ancak bir farzı yaparken veyâ harâmdan sakınırken karşılaştığı haracdan, sıkıntıdan kurtulması için câiz olur. Câiz olduğu zemân da, taklîd edilen mezhebin bütün şartlarına uymak lâzım olur. Haccın hepsini Şâfi'î mezhebine göre yapmaları lâzım olur. Çünkü, bir ibâdeti yaparken, harac [sıkıntı] yok iken, iki mezhebi karıştırmak **(Telfîk)** olur. Müleffikin ibâdeti sahîh olmaz. Bâtil olur.] **(Hadîka)**dan terceme temâm oldu.

24 — Zevcesine Kur'ân-ı kerîm okumasını, farzlardan, harâmlardan, ona lâzım olanları öğretmelidir. [Hakîkat Kitâbevinin kitâblarını eve getirip, okumasını te'mîn etmelidir.] Allahü teâlânın emrlerini ve yasaklarını bilmiyen fâsık [kötü kimse] ve zevcesine ve çocuklarına öğretmiyen, Cehennemde azâb çekecektir.

25 — Ehliinden iznsiz, nutfeyi ondan azl etmemeli ve muvâka'ada, o râhatlanmayınca ferâgat etmemelidir. İbni Âbidîn "rahime-hullahü teâlâ" nikâhda kısmeti anlatırken diyor ki, (Bir kerre cimâ' ile zevcenin hakkı ödenmiş olur. Tekrârlamak diyâneten vâcibdir. Kadâen vâcib olmaz. Ya'nî kadın, hâkime mürâceate edemez. Tekrârını talep etmek zevcenin de hakkı olup, talep edince zevc üzerine vâcib olur. Bu husûsda zemân ve adet bildirilmedi). İfrâtı bedene, tefrîti rûha zarar verir. Dört geceden fazla boş bırakmamalı, denildi. Hayz hâlinde, ya'nî âdet zemâ-

nında, ona tekarrüb, ya'nî yaklaşmak harâmıdır. Büyük günâhdır. Âdet (regle) on günden sonra kesilirse, gusl etmese bile, muvâka'a câiz olur. On günden önce, fekat âdet temâm olunca, kesilirse, gusl etdikden veyâ bir nemâz vakti geçtikden sonra câiz olur. On günden ve âdetden önce kesilirse, gusl etse dahî, âdeti olan günler temâm oluncıya kadar, âilesi ile cimâ' câiz olmaz. Fekat, bu zemân içinde, nemâz kılması ve oruc tutması lâzımdır. Birinci kısımda, ellidördüncü maddeye bakınız!

26 — Zevce, yalnız evde zevcine karşı süslenip, başka kimselere süslenmemelidir. Zevcesi ve kızları açık gezen erkekler, onlarla birlikde Cehenneme gidecek, çok acı azâb çekeceklerdir.

(Halebî-yi kebîr)de diyor ki, (Hür kadının avuç içinden ve yüzünden ve ayaklarından başka bütün vücûdü avretedir. Çünkü, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Kadın avretidir. Açık olarak çıkarsa, seytân gözlerini çok açarak ona bakar)** buyurdu. Ayaklarına avret diyenler de oldu. Nûr sûresindeki âyet-i kerîmede meâlen, **(Müslimân kadınlar, zînetlerini göstermesinler! İş yaparken zarûrî açılanlar günâh olmaz. Baş örtülerini yakalarına kadar örtünler** [Böylece, saçları, kulakları ve göğüsleri iyi örtülün]) buyuruluyor. Âyet-i kerîmede **(Zînet)**, ya'nî **(süs)**leri örtünler demek, zînet takılan, süslenen yerlerinizi örtün demektir. Açılması günâh olmıyan zînet yerlerinin, yüz ile el olduğunu, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” bildirdi. Yine bu sûrede, **(Kadınlar ayaklarını yere vurarak yürümesinler ki, ayaklarındaki örtülü zînetlerin sesleri işitilmesin)** buyuruldu. Ayakların avret olduğu buradan anlaşılmalıdır). Kadınların örtünmeleri Kur'ân-ı kerîmde emr olundu. Bunu kiskanc olan bazı kocalar söylemişdir demek doğru değildir. Böyle sözler, din câhillerinin, hattâ din düşmanlarının, müslimân kadınlarını aldatmak için yaptıkları çirkin iftirâlardır. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde herşeyi açıkca bildirmede ki, din düşmanlarının bu iftirâlarının bir değeri olsun. Beş vakt nemâzın kaç rek'at oldukları, her rek'atda kaç secdenin farz olduğu ve dahâ nice farzlar Kur'ân-ı kerîmde açıkca bildirilmedi. Bu farzları açık olarak, Peygamberimiz bildirmişdir. Peygamberimizin bildirdiği farzlar ve harâmlar da, Kur'ân-ı kerîmde açıkca bildirilen farzlar, harâmlar gibi kıymetlidirler. Bunlara da inanmıyan, kabûl etmiyen dinden çıkar, kâfir olur. Çünkü, Kur'ân-ı kerîmin onyediyerinde meâl-i şerîfleri, **(Allahü seviyorsanız bana tâbî' olunuz! Bana tâbî' olanları Allahü teâlâ sever)** ve **(Allaha ve Resûle itâ'at ediniz. İtâ'at etmezseniz, Allah kâfirleri elbet sevmez)** olan âyet-i kerîmeler vardır. Bu onyediyerinde âyet-i kerîme, **(Hadîka)**da ve **(Berîka)**da uzun yazılıdır. **(Mecma'ul-enhür)**deki hadîs-i şerîfde, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Hür kadının, yüzünden ve iki eli ayasından başka, bütün bedeni avretidir)** buyurdu. Avret yeri açık olarak erkeklerin yanına çıkmak ve başkasının avret yerine şehvetsiz bile bakmak harâmıdır. Yabancı kadının yüzüne de şehvet ile bakmak harâmıdır. Hadîs-i şerîfde, **(Kadının neresine olursa olsun, şehvet ile bakan kimsenin gözlerine kıyâmet günü erimiş kurşun dökülecek, sonra Cehenneme atılacaktır)** buyuruldu. Yabancı genç kadının elini, yüzünü el ile, şehvetsiz bile tutmak harâmıdır. Hadîs-i şerîfde, **(Yabancı genç kadının elini tutan kimsenin eline kıyâmet günü ateş doldurulacaktır)** buyuruldu. **(Zevâcir)**deki hadîs-i şerîflerde, **(Zevcinin evinden başka yerde başını açan kadın, Rabbi ile kendi arasındaki perdeyi yırtmış olur)** ve **(Allaha ve Kıyâmet gününe inanan, hamâma gitmesin ve Allaha ve Kıyâmet gününe inanan, zevcesini hamâma göndermesin ve Allaha ve Kıyâmet gününe inanan, şerâb içmesin ve Allaha ve Kıyâmet gününe inanan, şerâb içilen sofrada oturmasın ve Allaha ve Kıyâmet gününe inanan, yabancı bir kadınla, yalnız kalıp halvet etmesin)** ve **(Âhır zemânda ümmetimin erkeklerinin, avret yerleri örtülü olarak da hamâma gitmeleri harâm olur. Çünkü, orada avret mahalleri açık olanlar da bulunur. Avret yerlerini açanlara ve başkasının avret yerine bakanlara, Allah la'net eylesin!)** ve

(Göbekte dizkapağı arası avrettir) buyurdu. Hanefî mezhebinde, erkeğin dizi avrettir. Açması harâmdır. Şâfi’îde diz avret değildir. Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde, göbekte de, diz de avret değildir. Bu iki mezhepte yalnız sev’eteyn avrettir. Bu hadîs-i şerîfler karşısında, müslimân hanımlarının örtünmeleri, çıplakların buldukları yerlere gitmemeleri lâzımdır. [Müslimânların, apartman katlarında oturmayıp, bağçe içinde müstekil evlerde oturmaları ve evlerindeki banyolarda yıkanmaları muvâfıktır. Müslimân erkekler, toplu olarak, çıplakların bulunmadıkları tenhâ sâhillerde denize girer. Hanefî ve Şâfi’î mezhebinde olan erkeğin, gusl abdesti almak için veyâ nafakasını, hakkını kurtarmak için veyâ fitne çıkmasını önlemek için, sıkışık durumda kalınca, diğer iki mezhebi taklîd ederek dizlerini, uyluklarını örtmemesi câiz olur. Fekat sıkışık hâl geçince, bir dakika bile açık kalması harâm olur. Kadınların sıkışık durumda, mezhep taklîd ederek, hiçbir yerlerini açmaları mümkün değildir. Çünkü, dört mezhepte de, kadınların her yerlerini örtmeleri lâzımdır. Kadınları sıkışık duruma düşürecek sebep de yoktur.

(Tefsîr-i Mazherî) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh”, Nûr sûresinin tefsîrinde diyor ki, (Kadın ancak zarûret olduğu zemân ve başı, saçları, boynu ve bütün bedeni örtülü olarak sokağa çıkmalıdır. Kadının sokağa çıkması için zarûret, ihtiyâc maddelerini alacak ve dînini öğretecek kimsesi bulunmamaktır. Baş örtüsü ile yüzünü de örterek ve bedenini örtecek her şekilde kumaş ile örtünerek çıkması câizdir. Burada, yüzünü kelimesi, başını demektir. Çünkü, yüzü açık çıkması, dört mezhepte de câizdir). Buradan anlaşılıyor ki, Osmânlı devletinin son zemânlarında kadınların örtündükleri çarşaf ile örtünmeleri şart değildir. Geniş ve dizden aşağı uzun manto, çorab ve baş örtüsü ile örtünmeleri de câizdir. Yüzaltmışbeşinci sahîfeye bakınız! İmâm-ı Rabbânî “rahmetullahi aleyh”, birinci cildin, üçyüzonüçüncü mektûbunda, (Bütün arab memleketlerinde, pîrâhen, ya’nî kamîs, ya’nî antârî denilen uzun gömlek giyen erkeklerin de, kadınların da çok olduğunu, kadın gömleklerinin yakası kapalı, erkek elbisesinin önü açık, kamîs olduğunu) yazmaktadır. Ahzâb sûresi, kadınların **(Celâbîb)**lerinden ba’zısı ile örtünmelerini emretmektedir. Celâbîb, cilbâblar demektir. Ebüssü’ûd efendi tefsîrinde diyor ki, (Cilbâb, baş örtüsünden dahâ geniş ve gömlekten kısa olan örtüdür. Kadınlar bununla başlarını örterler. Yüzü ve bedeni örten her örtüye de denir). Türkçe **(Tibyân)** tefsîri sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh”, buna Milhâfe, ya’nî dışa giyilen örtü diyor. **(Mevâkib)** tefsîrinde de ve **(Lugat-ı Nâci)**de (câr, ya’nî ferâce uzun gömlek) olduğu yazılıdır ki, manto demektirler. Bunun iki parçadan yapılmış çarşaf demek olduğu ve kadınların yalnız bu çarşafı giymeleri lâzım olduğu, tefsîrlerde ve fikh kitâblarında yazılı değildir. Hattâ, **(Harâmdan olan Cilbâb giyenin nemâzı kabûl olmaz!)** hadîs-i şerîfindeki **(Cilbâb)** kelimesine, **(Kitâb-ül-fıkh-ı al-el-mezâhib-il er-be’a)**da kamîs, ya’nî uzun gömlek ma’nâsı verilmiştir. **(Müncid)**de de, cilbâb, kamîs demektir diyor. **(Câliyet-ül-ekdâr)**ın son sahîfesinde de, (Ya Rabbî! Bize hikmetinin celâbîbini giydir) demektir. Bu hadîs-i şerîf ve bu düâ, cilbâbı erkeklerin de kullandığını bildiriyor. Şâfi’î **(El-envâr)** kitâbının hâşiyesinde diyor ki, (Kadının nemâzda, geniş, uzun antârî ve baş örtüsü ile örtünmesi ve elbisesinin üstüne kalın cilbâb örtmesi müstehabdır. Cilbâb, milhâfe [ferâce, manto denilen] uzun, geniş antârî örtü veyâ baş örtüsü demektir). Âyet-i kerîmedeki cilbâb kelimesine, çarşaf diyerek, geniş ve uzun manto ile örtünmeği red etmek, Kur’ân-ı kerîmi kendi re’yi, kendi görüşü ile, yanlış tefsîr etmek olur.

Şimdi zemân böyle. Zemâna uymadan olmuyor gibi sözler doğru değildir. Masonların yaydıkları yalanlardır. Komünistler, işkence yaparak, öldürerek müslimânları yok ediyor. Masonlar ise, yalan ve bozuk sözlerle okşayarak müslimânları dinden çıkarıyorlar. Mezhebsizler [zındıklar] de, islâmiyeti değiştiriyorlar. Âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflere yanlış ma’nâlar veriyorlar.]

27 — Zevcesinden izinsiz sefere, hattâ nâfile hacca gitmemelidir.

28 — Zevcesi nemâz kılıyor ve kendisine itâ'at ediyorsa ve yabancı erkeklere açık saçık görünmüyorsa, ondan başka evlenmemelidir. Zîrâ, zevceleri arasında adâlet ve müsâvât yapmıyanlar Cehenneme gideceklerdir. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(İki zevcesi olup da, ikisine müsâvî bakmıyan kimse, kıyâmet günü, mahşer meydânına yarı iğrilmiş olarak gelecektir).**

29 — Zevceye, gamını, kederini, düşmanlarını, borclarını söylememelidir.

30 — Ona, yanında ve olmadığı zemânlarda, hep hayr düâ etmeli, fenâ düâ etmemelidir. Çünkü, gece gündüz onun için çalışmaktadır. Onun ekmekcisi, aşçısı, terzisi ve hamâmcısı ve malının bekçisi ve yoldaşı ve münisi ve yârı ve nigâridir.

(Kimyâ-i se'âdet) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” yüz kırk üçüncü sahîfesinde buyuruyor ki, (Erkeğin vazîfelerinden onikincisi, zevcesini boşamamaktır. Allahü teâlâ, bütün mubâhlar [ya'nî izn verdiği şeyler] içinde yalnız, talâk vermeği [ya'nî boşamağı] sevmez. Zarûret olmadıkca, birini incitmek câiz değildir).

Dînini bilen ve seven erkekler, her hareketinde islâmîyete uyarak, hem kendilerine, hem de âile ve akrabalarına ve bütün mahlûklara hayrî ve fâideli olur. Bunun için, kızını seven ve onun dünyâda ve âhretde mes'ûd olmasını isteyen, onu açık sokağa çıkarmamalı, dîni ve ahlâkı bozan televizyonları, radyoları dinlemesine ve böyle olan sinemalara ve topluluklara gitmesine mâni' olmalıdır. Müslimân olan kimse, kızını müslimân ve sâlih kimselere vermelidir. Mal ve apartman ve mevki' sâhibi değil, din ve ahlâk sâhibi dâmâd aramalıdır. Kızını kâfire veren kimse'nin kendisi de, kızı da kâfir olur. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Bir kimse, kızını fâsıka [kötü kimseye] verirse, Allahü teâlânın emânetine hıyânet etmiş olur. Emânete hıyânet edenlerin gideceği yer, Cehennemdir).** Bir hadîs-i şerîfde buyurdu ki, **(Kızını fâsıka veren kimse, mel'ûndur).** (Şir'a) şerhindeki hadîs-i şerîfde, **(Şefâ'atime kavuşmak isteyen, kızını fâsıka vermesin!)** buyuruldu. **(Eşî'atül-lemeât)** da, nemâzı geciktirmemeli bâbındaki hadîs-i şerîfde, **(Yâ Alî! Üç şeyi geciktirme! Nemâzı evvel vaktinde kıl! Hâzırlanmış cenâzenin nemâzını hemen kıl! Dul veyâ kızı küfvü isteyince, hemen evlendir!)** Ya'nî nemâzını kılan ve günâh işlemiyen ve nafakasını halâlden kazanan birini bulunca, hemen ona ver, buyurdu.

Sun'î İlkâh: (El-halâl vel-harâm) da diyor ki, (Erkeğin menîsini, bir tüp veyâ başka şey içinde, nikâhlı zevcesi olmıyan yabancı bir kadının rahmine koyup, çocuk hâsıl olmasına, (Sun'î ilkâh) denir. Harâm'dır. Çocuk, veled-i zinâ, piç olur).

Süâl: Şer'î nikâhı bulunan bir âilenin çocuğu olmaz ise, (Sun'î ilkâh) ve (Tüp bebek) denilen üsûl ile, çocuk olmasına teşebbüs etmek câiz midir?

Cevâb: Bir erkekle kızın şer'î nikâh yaparak, Allahü teâlâdan çocuk talep etmelerini terğîb ve teşvîk buyuran hadîs-i şerîfler çoktur. Çocuğu olmıyan zevceynin, Silsile-i aliyeyi vâsıta yaparak, düâ etmeleri ve meşrû' sebeblere teşebbüs etmeleri lâzımdır. Zevceynin menîleri alınıp, bir tüpe konuyor. Tüpe ilkâh vâkı' olduktan sonra zevcenin rahmine konuyor. Buna **(Sun'î ilkâh)** ve (tüp bebek) deniyor. Bunun câiz olacağı anlaşılmalıdır. Ancak, buna zarûret olmadığı için, bu işi zevceynin kendilerinin yapmaları, tabîb, hemşîre, ebe gibi yabancıların, bunların avret mahallerini görmemeleri ve sun'î ilkâhın, nikâhsız olan erkekle kız arasında yapılmaması lâzımdır.

(Mecelle) nin yediyüztümüşikinci (762) maddesinde diyor ki: Güvenilen kimseye bırakılan mala **(Emânet)** denir. Emânet üçe ayrılır:

1 — **(Vedî'a)**, güvenilen kimseye saklamak için verilen maldır. Söz veyâ hâl ile yapılan icâb ve kabûl ile hâsıl olur. Veren ve alan, diledikleri zemân fesh edebilir. Bâlig olmaları lâzım değildir. Parasız Vedî'a zâyı' olursa, ödemez. Ödemesi şart edilirse, sözleşme bâtil olur. Ücretli olan Vedî'a helâk olunca, ödenir. Mümkün ve fâideli şartla Vedî'a sözleşmesi câizdir. Vedî'a olan malı kendi malı gibi saklar. Ve-

dî'a olan hayvanın nafakası, sâhibine âiddir. Vedî'a, sâhibinden iznsiz kullanılmaz ve vedî'a, âriyet, kirâ ve rehn ve ödünc verilemez ve sâhibinin borcunu, onun izni olmadan ödeyemez. Bunları izn ile yapabilir. Sâhibi isteyince aynen geri vermesi lâzımdır. Ödemezse gâsib olur. Vedî'a olan paranın da kendisini verir. Başkasını veremez.

2 — Kirâ veyâ âriyet olarak verilen emânetdir. İcâb ve kabûl ile hâsıl olurlar. Bâlig olmaları şart değildir. (**Âriyet**), bedelsiz kullanmak demektir. Âriyet hayvânın nafakası, kullanana âiddir. Zemân ve mekân ve istifâde şekli sınırlı olarak âriyet vermek câizdir. Şartsız âriyet verilen eve, dükkâna, tarlaya dilediğini koyabilir. Âriyet alan, bunu vedî'a verebilir. Kirâyaya ve rehne veremez. Sâhibi isteyince veyâ sözleşmedeki müddeti bitince, geri vermesi lâzım olur.

3 — Sözleşme olmadan ele geçer. Meselâ, rüzgârın getirdiği mal emânet olur.

***Çık da, bir seyret dışarda, her tarafın rengini,
kudret-i Hakkın cihânda, görünen âhengini!
Bir temiz kan, bir yeşil can, yağdırıp kudret, yere,
yemyeşil olmuş her tepe, neş'elenmiş dağ, dere.
En kısır toprak doğurmuş, emzirir birçok nebât,
fişkrır bir damlacık otdan, tutup sıksan, hayât!
Dün kemikden dahâ katı idi, her çıplak fidan,
bak, ne sağlam kan bugün, her birisinden damhyan!
Dün uyku daydı belli, milyarlarca canlı teni,
silkinip kalkmış yataktan, elbiseler hep yeni.
Dün ne mâtemdeydi âlem, yer mahzûn, gökler mahzûn,
şimdi, sevincden her bitki gülmekte uzun uzun.
İşlemiş kırlarda yer yer, Allahın kudret eli,
yalnız söylemekle olmaz, bir gidip de görmeli.
Öyle amma, gördüğüm binbir hikmetin tersine,
bende hâlâ, zevke benzer, duygu yok aslâ yine.
Bir değil, yüzbin behârlar gökden indirseydi Hak,
öyle kararmış ki kalbim, nerde birşey anlamak?
Dem çeker bülbül, beynimde benim, baykuşlar öter.
ne bu sersemlik, eyvâh, bana neler olmuş neler?
Bir tanıdık yok, hayâlim konsa, en bildik yere,
cedlerin rûhu ağlıyor, din düşmüş, yâd ellere.
Atom, füze lâfı yok, yalnız (dinde reform) sesi,
iktisad, teknik düşünmez, bir dinsizlik hevesi.
Ahlâksızın, hayâsızın, zulmün dinde yok yeri,
reform ister, bunun için ırz düşmanı serseri.
Duygusuz olmak kadar dünyâda büyük derd yok,
öyle salgınmış ki mel'un kurtulan bir ferd yok.
Fende yüksek olsa da, dîni bozulmuş bir millet,
çok baskı yapılsa da, yaşamaz, mahvolur elbet.
Ey ölüm hâlindeki, topraklara hayât veren!
ni'mete küfrân da etsek îmânın za'fı neden?
Bir hâlim yok, bilirim şâyân olan ihsânına,
ah, yükselsem de, bir düşsem, senin dâmânına!
Bir esim ister, kımıldanmak için, canlar bugün,
bir nesim olsun ilâhî, canlansın kanlar bugün,
İlkbehârın rûhu etsin, bir de bizlerden zuhûr,
yoksa artık, Sûr-i İsrâfile mi kaldı nüşûr!***

40 — HALÂL, HARÂM VE ŞÜBHELİ ŞEYLER

(Kimyâ-i se'âdet)in ikinci rükn, dördüncü aslından terceme edilmiştir.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Halâl kazanmak her müslimâna farzdır)**. Halâl kazanabilmek için, önce halâli öğrenmek lâzımdır. Halâl ve harâm meydândadır. İki arasında şübheli olanları tanımak gücdür. Şübhelilerden sakınmayan, harâma düşer. Bunu tanıtmak geniş bir ilmdir. **(İhyâ-ül'-ulûm)** ismindeki kitâbımızda etrâflı yazdık. Burada da, herkese çok lâzım olanları kısaca bildirelim. Hepsini dört bâb içinde sıralıyalım: [Burada üç bâb bildirilmiştir.]

1 — **Halâl kazanmanın üstünlüğü ve sevâbı:** Mü'minün sûresi, ellikinci [52] âyetinde meâlen, **(Ey Peygamberlerim “salevâtullahi aleyhim ecma'în”.** **Halâl ve temiz yiyiniz ve bana lâyık ibâdetler yapınız!)** buyuruldu. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” bunun için, **(Halâl kazanmak her müslimâna farzdır)** buyurdu. Ve buyurdu ki, **(Bir kimse, hiç harâm karıştırmadan, kırk gün halâl yirse, Allahü teâlâ, onun kalbini nûr ile doldurur. Kalbine, nehrler gibi hikmet akıtır. Dünyâ muhabbetini, kalbinden giderir)**. [Dünyâlık kazanmak için çalışmak günâh değildir. Dünyâlık sevgisi, dünyâya gönül bağlamak günâhdır.] Sa'd bin Ebî Vakkâs “radıyallahü anh” dedi ki, (Yâ Resûlallah “sallallahü aleyhi ve sellem”! Düâ buyur da, Allahü teâlâ, benim her düâmı kabûl etsin!). Cevâbında buyurdular ki, **(Düâ kabûl olmak için, halâl lokma yiyiniz!)**. Bir hadîs-i şerîfde, **(Çok kimse vardır ki, yedikleri ve giydikleri harâmdır. Sonra ellerini kaldırıp düâ ederler. Böyle düâ, nasıl kabûl olunur?)**. Bir kerre de buyurdu ki, **(Harâm yiyelemin ne farzları, ne de sünnetleri kabûl olmaz)**. [Ya'nî sevâbına kavuşamazlar.] Yine buyurdu ki, **(On liralık elbisenin, bir lirasi harâm olsa, o elbise ile kılınan nemâzlar kabûl olmaz)**. Yine buyurdu ki, **(Harâm ile beslenen vücûdün ateşde yanması dahâ iyidir)**. Yine buyurdu ki, **(Malın halâlden mi, harâmdan mı geldiğini düşünmeyenler, Cehenneme, neresinden atılırsa atılınsınlar, Allahü teâlâ, onlara acımayacaktır)**. Yine buyurdu ki, **(İbâdet on kısımdır, dokuz kısmı, halâl kazanmaktır)**. Bir def'a da buyurdu ki, **(Halâl kazanmak için yorulup, evine dönen kimse, günâhsız olarak yatar. Allahü teâlânın sevdiği kimse olarak kalkar)**. Yine buyurdu ki, **(Allahü teâlâ buyuruyor ki, harâmdan kaçınanlara hesâb sormağa utanırım)**. Ve buyurdu ki, **(Bir dirhem fâiz [almak ve vermek], otuz zinâdan dahâ günâhdır)**. Ve buyurdu ki, **(Harâm maldan verilen sadaka kabûl edilmez. Saklanırsa, Cehenneme gidinceye kadar, ona yolluk olur)**.

Ebû Bekr “radıyallahü anh”, hizmetçisinin getirdiği sütü içdi. Sonra halâlden olmadığını anlayınca, parmağını buğazına sokarak kay etdi. O kadar zahmetle çıkardı ki, ölüyor sandılar. Sonra, (Yâ Rabbî! Elimden geleni yaptım. Mi'demde ve damarlarımda kalan zerrelere sana sığınırım!) diye yalvardı. Ömer “radıyallahü anh” da, Beyt-ülmâla âid zekât develerinin sütünden, yanlışlıkla verilip içtiği zemân, böyle yapmışdı. Abdüllah bin Ömer “radıyallahü anhümâ” buyurdu ki, (Kanbur oluncıya kadar nemâz kılmanız ve kıl gibi oluncıya kadar oruc tutsanız, harâmdan kaçınmadıkça, kabûl edilmez, fâidesi olmaz). Süfyân-ı Sevrî buyuruyor ki, (Harâm para ile sadaka veren, câmi' yapıran, hayrât yapan kimse, kirlenmiş elbiseyi idrâr ile yıkiyan kimseye benzer ki, dahâ çok pislenir). Yahyâ bin Mu'âz buyuruyor ki, (Allahü teâlâyâ itâ'at etmek, bir hazîneye benzer. Bu hazinenin anahtarını düâ, anahtarın dişleri de halâl lokmadır). Sehl bin Abdüllah-i Tüsterî buyuruyor ki; (Hakîkî îmâna kavuşmak için, dört şey lâzımdır: Bütün farzları edeble yapmak, halâl yemek, görünen ve görünmeyen bütün harâmlardan sakınmak ve bu üçüne, ölünciye kadar devâm etmeğe sabr etmek). Büyükler buyuruyor ki, (Kırk gün şübheli lokma yiyelemin kalbi kararır ve lekelenir). Abdüllah ibni Mübârek buyuruyor ki, (Şübheli olan bir kuruşu sâhibine geri vermeği, bin lira sadaka vermektense dahâ çok severim). Sehl bin Abdüllah Tüsterî buyuruyor ki, (Harâm yiyele-

rin yedi a'zâsı, istese de, istemese de günâh işler. Halâl yiyenlerin a'zâsı, ibâdet eder. Hayr işlemesi kolay ve tatlı gelir). Halâl kazanmanın ehemmiyetini gösteren dahâ nice hadîs-i şerîfler ve büyüklerin sözleri vardır. Bunun içindir ki, vera' sâhibleri harâmdan çok sakınmışlardır. Bunlardan biri Veheb ibni Verd "rahmetulahi teâlâ aleyh" idi ki, nereden geldiğini anlamadan birşey yimezdi. Birgün annesi, buna bir bardak süt vermişti. Sütü nereden aldığını ve parasını nereden verdiğini ve kimden aldığını sordu. Hepsini anlayınca, bu koyun nerede otlamış dedi. Müslimânların hakkı bulunan bir yerde otlamışdı. Sütü içmedi. Annesi, oğlum! Allah sana rahmet etsin, iç! dedi. Ona günâh işlemekle rahmetine kavuşmak istemem, dedi ve içmedi. Bişr-i Hâfîye "kuddise sirruh", ne yiyip, nereden geçiniyorsun? dediklerinde, (Herkesin yidiği yerden. Ammâ, yiyip de gülen ile, yiyip de ağlıyan arasında çok fark vardır) buyurdu.

2 — **Halâl ve harâmda vera'nın dereceleri:** Halâlin ve harâmın dereceleri vardır. Ba'zı şey halâldir, ba'zısı halâl ve güzeldir. Ba'zısı da dahâ güzeldir. Harâmın da ba'zısı çok fenâ, bir kısmı ise az fenâdır. Nitekim hastalığın dereceleri de çeşitlidir. İnsanların harâmdan ve şübhelilerden kaçınmaları, beş derecedir:

Birinci derece — Bütün müslimânların vera'dır ki, islâmiyyetin harâm dediği şeylerden kaçınmaktır. Bu en aşağı derecedir. Bu derece vera'dan da nasîbi olmayanların adâleti yokdur. Bunlara, (**Âsî**) ve (**Fâsık**) [kötü kimse] denir. Bunların da dereceleri vardır. Meselâ, birinin malını, fâsid bey' ile, gönül rızâsı ile satın almak harâmdır. Fekat, zorla gasb etmek, dahâ harâmdır. Yetîmden, fakîrden almak ise, dahâ şiddetli harâmdır. Fâiz ile satın almak, hepsinden ziyâde harâmdır. Harâmın şiddeti ne kadar fazla ise, cezâsı da, o kadar çok olur. Afv olmak ihtimâli de, o derece az olur. Nitekim, diyabet hastasına bal zarar verir. Fekat şeker dahâ çok zararlıdır. Şekeri çok yimek, az yimekten dahâ zararlıdır. Halâllerin, harâmın hepsini, fikh okuyanlar bilir. Bütün fikhî okumak ise, herkese vâcib değildir. Meselâ, ganîmet malından ve cizye parasından hissesi olmayanların ganîmet ve cizye ilmlerini okuması lâzım değildir. Fekat, buna muhtâc olanların, bu ilmleri okuması vâcib olur. Esnâfın, tüccârın, bey' ve şirâ' ilmlerini öğrenmesi lâzımdır. İşçi olanın ise, ücret, kirâ kısımlarını da bilmesi vâcib olur. Her san'atin bir ilmi vardır. Herkese, san'atinin ilmini öğrenmesi vâcibdir.

İkinci derece — Sâlihlerin [iyi insanların] vera'dır ki, harâmlarla berâber, şübhelilerden de kaçınmaktır. Şübheliler de, üç kısımdır: Ba'zısından sakınmak vâcibdir. Ba'zısından, müstehabdır. Ba'zısından sakınmak ise, vesvesedir, kuruntudur ve fâidesizdir. Meselâ, belki birinin mülküdür diye av eti yimemek [ve belki Besmelesiz kesilmiştir veyâ kitâbsız kâfir ve mürted tarafından kesilmiştir diye, kasabdan et almamak] ve belki sâhibi ölüp vâris eline geçmiştir diye, âriyet, ya'nî ödünç aldığı evden çıkmak, hep kuruntudur. Bu şübheleri gösterecek bir nişân, alâmet olmadıkça, kuru düşünce, vesvese olup, hiç fâidesi yokdur.

Üçüncü derece — Müttekîlerin vera'dır ki, harâm ve şübheli olmayıp, halâl olup, fekat şübheli veyâ harâma sebep olmak korkusu olan şeylerden sakınmaktır. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, (**Bir müslimân, tehlikeli olan şeyin korkusundan dolayı, tehlikesiz şeyden sakınmadıkça, müttekî olamaz!**). Ömer "radıyallahü anh" buyurdu ki, (Bizler harâma düşmek korkusu ile, halâllerin onda dokuzundan kaçındık). Bunun içindir ki, yüz dirhem gümüş alacağı olan bir kimse, doksandokuz dirhem alırdı. Ağır gelmek korkusundan, temâmını alamazdı. Alî bin Ma'bed diyor ki, bir evde kirâcı idim. Birgün, birisine mektûb yazmışım. Mektûbu divarın tozu ile kurutmak hâtırıma geldi. Sonra dedim ki, bu divar, benim malım değildir, kurutmamalıyım. Fekat, yine dedim ki, bu kadcılık şeyin zararı olmaz. Divârdan toprak alıp mürekkebi kurutdum. O gece rü'yâda, birisi dedi ki, (Divâr toprağının zararı olmaz diyenler, yarın kıyâmet gününde anlarlar). Bu derecede olanlar, en küçük şeyden sakınırlar. Belki, bu şey, büyük şeylere yol açar der-

ler. Yâhud, âhiretde müttekîlerin derecesinden düşmemek için sakınırlar. Bunun içindir ki, Hasen bin Alî “radiyallahü anhümâ” çocuk iken zekât malından ağzına bir hurma koymuşdu. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, (**Pis pis, onu at!**) buyurmuşdu. Halîfe Ömer bin Abdül’azîzin yanına ganîmet eşyâsından misk getirdiler. Burnunu tıkadı. Bunun fâidesi kokusudur. Bu ise, müslimânların hakkıdır dedi. Büyüklere biri, bir gece, bir hastanın başında bekliyordu. Hasta ölüncelike kandili söndürdü. Kandilin yağı, şimdi vârislerin hakkı oldu dedi. Halîfe Ömer “radiyallahü anh” ganîmet malından bir parça miski evine bırakmışdı. Bir gün eve gelince, âilesinin baş örtüsünden misk kokusu duydu ve sordu. Miski yerine koyuyordum, elim kokdu. Elimi baş örtüme sürdüm deyince, Ömer “radiyallahü anh” baş örtüsünü alıp iyice yıkadı, kokusu kalmayınca geri verdi. Bunun zararı yok idi. Lâkin Ömer “radiyallahü anh”, âdet olmasını önlemek istedi. Harâm korkusu ile halâli terk ederek, müttekîler sevâbına kavuşmak istedi. Ahmed bin Hanbelden sordular ki, hadîs-i şerîf yazılı bir kâğıd bulan kimse, sâhibine sormadan, bunun kopyasını alabilir mi? Hayır dedi.

İnsan, mubâh olan dünyâ işlerine çok dalarsa, şübheli olanları yapmağa başlar. Belki, halâlden çok yiyen, müttekîlerin derecesine eremez. Çünkü, mi’de halâl ile dolunca, şehvet harekete gelir. Câiz olmıyan şeyler yapılabilir. Kadınlara, kızlara bakmak tehlikesi baş gösterir. Zenginlere, mal, mülk, mevkı’ sahiblerine imrenerek bakmak da, dünyâ hırsını arttırır. Onlar gibi olmak ister. Harâm toplamağa başlar. Bunun içindir ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, (**Dünyâya gönül bağlamak, günâhların başıdır**) buyurdu. Ya’nî mubâh olan şeylere düşkün olmak, kalbi dünyâyâ çevirir. Çok mal toplamak ister. Bunu da, günâh işlemeyen yapamaz. Mal toplamağı düşündükçe, Allahü teâlâyı unutmağa başlar. Bütün kötülüklerin başı, kalbin Allahü teâlâdan gâfil olmasıdır. Süfyân-ı Sevrî, birisi ile birlikde evin kapısında duruyordu. Önlerinden, süslenmiş bir adam geçdi. Arkadaşı, bu adama bakarken, Süfyân mâni’ olup, eğer sizler bakmamış olsanız, böyle isrâf yapmaz idi. Bunun isrâf günâhına, siz de ortak oluyorsunuz buyurdu. [Kur’ân-ı kerîmi, mevlidleri mûsîki ile, gazel okur gibi okuyan hâfızların da, günâha girmelerine sebep, onları dinliyenlerdir. Günâha sebep olanlar, işliyenler gibi azâb göreceklerdir.]

Dördüncü derece — Sıddîkların vera’ıdır. Sıddîklar, harâma sebep olmak korkusu bulunmıyan halâllerden de sakınır. Bunları meydâna getiren sebeplerden birine harâm karışmış olmasından çekinirler. Meselâ, Bişr-i Hâfî “kaddesallahü teâlâ esrârehül’azîz”, sultânların veyâ adamlarının yapırdığı çeşmelerden su içmezdi. Ba’zıları, hacca giderken, sultânların yapırdığı su kanallarından sulanmış bağların üzümlemlerini yimezdi. Birinin yolda, na’lını kopmuşdu. Sultân geçiyordu. Gece, onun ışığı ile, na’lını bağlamadı. Bir gece, bir kadın iplik iğriyordu. Sultân geçdi. İpliğini sultân ışığı ile bükmemek için, sultân geçinceye kadar işlemedi. Zünnûn-i Mısrîyi habs etmişlerdi “kaddesallahü teâlâ esrârehül’azîz”. Günlerce aç kalmışdı. Bir kadın, iplik parası ile hâzırladığı yemekden gönderdi. Yimedi. Kadın işitince, üzüldü. Halâl para ile yapığımı biliyorsun, niçin yimedin dedi. Evet yemek halâl idi. Fekat, zâlimin tabağı içinde getirdiler buyurdu. Yemeği zindâncıların tabağında getirmişlerdi.

Sıddîkların vera’ı, en yüksek derecededir. Fekat, bu derecede olmıyanlar, vesveseye düşer. Fâsıkların elinden birşey yemezler. İş böyle değildir. Fâsıktan değil, zâlimden kaçınmak lâzımdır. Zâlim, başkasının hakkını kullanandır. Harâm yimekdir. Fekat, meselâ zinâ yapan kimsenin kazancı zinâdan değildir ki, harâm olsun. Harâmdan sakınmak vera’dır. Yoksa çamaşır yıkarken, su kullanırken, acaba temiz mi diye vesvese etmek, vera’ değildir. Sıddîklar, böyle vesvese yapmazdı. Her buldukları su ile abdest alırlardı. Elbisenin, suyun temizliğinde vesvese etmek, gösteriş yapmağa yaklaşır ve nefsin hoşuna gider. Hâlbuki, Sıddîkların ve-

ra'ı, kalb temizliğidir. Bunu insanlar görmez. Bunun için nefse güc gelir.

Beşinci derece — Mukarrebler ve muvahhidler vera'ı olup, Allahü teâlâ için olmıyan herşeyden, yimekten, içmekden, yatmaktan, söylemekden sakınırlar. Yahyâ bin Mu'âz “kaddesallahü teâlâ esrârehül'azîz” ilâc içmişti. Zevcesi, odada biraz dolaş dedi. Gezmeğe bir sebep göremiyorum. Otuz senedir hesâb ediyorum. Allah rızâsı için olmıyan bir hareketde bulunmadım dedi. Bunlar, din için niyyet etmedikçe hareket etmezler. Yimeleri, ibâdete lâzım olan aklı ve kuvveti bulmaları niyyeti ileldir. Her sözleri, Allah içindir. Başka niyyetleri harâm bilirler.

Bu dereceleri bildirmekten maksadımız, bunları okuyarak, duyarak, kendimizi anıyalım. Birinci dereceden de ne kadar uzağız. Lâfa gelince, durmadan söyleriz. Meleklerden, göklerden, kıyâmetin nasıl olacağından, Allahü teâlânın sıfatlarından sorarız, konuşuruz. Halâle, harâma, islâmiyyetin emrlere gelince, sunarız. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(İnsanların en kötüsü, köşkler, çeşidli yemekler, renkli elbiseler içinde, boş oturup, herkese hoş gelen, lüzûmsuz sözlerle vakt geçirenlerdir).**

3 — **Halâl ve harâmlar:** Çok kimseler, dünyâ malını, hep harâm sanır. Ba'zısı da, dünyâdaki şeylerden çoğu harâmdır der. Burada, insanlar üç dürlüdür: Bir kısmı vera'da ileri gidip, yalnız meyve, balık, av eti gibi şübheli olmıyan şeyleri yiriz der. Bir kısmı da, tenbel, miskîn oturup, her istediğimizi yiriz, hiçbirşey ayırd etmeyiz der. Üçüncü kısım, herşey yimeli ammâ, lüzûmu kadar, der. Bunların üçü de yanılmaktadır. Doğrusu şöyledir ki; **(Halâl meydândadır. Harâm meydândadır. Şübheliler ikisi arasındadır. Kıyâmete kadar böyledir).** Nitekim, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” böyle buyurmuşdur.

Dünyâ malından çoğu harâm diyen yanılıyor. Evet, harâm çokdur. Fekat, dahâ çok değildir. Çok başkadır, dahâ çok, başkadır. Nitekim, hasta çokdur, tüccâr çokdur, asker çokdur. Fekat, insanların çoğu değildir. Zâlimler çokdur. Ammâ mazlûmlar dahâ çokdur. **(İhyâ)** kitâbımızda, bunu uzun bildirdik.

Şunu iyi bilmelidir ki, insanlara, (Muhakkak halâl olan, Allahü teâlânın halâl bildiği şeyleri yiyiniz!) diye emr olunmadı. Bunu kimse yapamaz. Belki, **(Halâl olduğunu bildiğinizi yiyiniz!)** denildi. Harâm olduğu meydânda olmıyan şeyleri yiyiniz denildi ki, bunu herkes yapabilir. Nitekim, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, bir müşrikin destisinden abdest aldı. Ömer “radiyallahü anh”, hıristiyan kadının destisinden abdest aldı. Eshâb-ı kirâm “aleyhimürrıdvân”, kâfirlerin verdiği suyu içerlerdi. Hâlbuki, pis, necs olan şeyleri yimek harâmdır. Kâfirler ise, çok kerre pis olur. Elleri ve kapları şerâblı olur. Hepsisi leş yir. [Ya'nî, Besmelesiz kesilen veyâ kesilmeyip başka sûretle öldürülen hayvânları yirler.] Fekat, pislği görülmedikçe, temiz deyip yirlerdi. Aldıkları kâfir şehirlerinde, kitâblı kâfirlerden et, peynir satın alır, yirlerdi. Hâlbuki, o şehirlerde müslimân olmıyanlar arasında içki satan, fâiz alıp veren ve dünyâyâ gönül bağhıyan yok değildi. Bu bakımdan insanlar altı kısmdır:

Birinci kısım — Yabancıdır. Sâlih mi, fâsik mi belli değildir. Meselâ, bir köye gidince, herkesle alış veriş etmek câizdir. Herkesin elinde bulunanın, kendi mal olduğunu kabûl etmelidir. Harâm olduğunu gösteren bir nişân bulunmadıkça, halâl bilmeli ve satın almalıdır. Böyle kimselerle alış veriş etmeyip, sâlih bildiği birisini aramak vera' olur. Fekat vâcib değildir.

İkinci kısım — Sâlih bildiğin kimselerdir. Bunların malını yimek câizdir. Yimek vera' olmaz. Belki vesvese olur. Yimediğin için, o kimse incinirse, yimemek günâh olur. Sâlih kimselere sûtî zan, ya'nî kötü gözle bakmak günâhıdır.

Üçüncü kısım — Zâlim kimselerdir. Yol kesiciler, hırsızlar, sultân adamları gibi kimselerden, malının hepsi veyâ çoğu harâmdan olan kimselerden birşey almak câiz değildir. Ancak, halâl olduğu bilinen veyâ halâl alâmeti bulunan kimsenin ma-

lını satın almak câiz olur.

(Hadîka) sonunda buyuruyor ki, **(Vera’)** ya’nî halâle, harâma dikkat etmek abdeste ve necâsete dikkat etmekden dahâ mühimdir. Fekat zemânımızda halâl ve harâmî gözetmek, hattâ Ebülleys-i Semerkandînin en kolay olan fetvâsına bile uy- mak çok güc oldu. Bu fetvâyâ göre, malının çoğunun halâl olduğu sanılan kimse- nin verdiği hediyeyi almak, onunla alış veriş ve kirâlamak câiz olur. Malının ço- ğu halâl olduğu sanılmıyan kimse ile bunlar câiz olmaz. Çünkü, harâm olduğu bi- linen mal elden ele geçince, harâmlığı yok olmaz. Harâm mâl vârise kalınca, bu- na halâl olur denildi ise de, bu kavf za’îfdir. **(Kâdihân)** fetvâsında diyor ki, (Zemâ- nımızda, şübheli maldan sakınmak imkânsız oldu. Şimdi, müslimânların, harâm ol- duğunu iyice bildiği şeyden sakınmaları vâcibdir). Şimdi ise, iş dahâ güc oldu. Çün- ki hadîs-i şerîfde, **(Her yıl, kendinden önceki yıldan dahâ kötü olacaktır)** buyu- ruldu. Bunun için, bugün vera’ ve takvâ, kalbi, dili ve bütün uzvları harâmdan ko- rumaktır ve insanlara zulm yapmamaktır ve insanlara ve hayvânlara işkence yapmamaktır ve işçinin ücretini hemen vermektir. Gönül rızâsı olmadan talebe- sine bile iş yaptırmamaktır.

Herkesin elinde bulunan malı onun mülkü bilmektir. Gasb, zulm, rüşvet, hır- sızlık, fâiz, harâc ve hıyânet yollarından biri ile [ve alkollü içki satarak] ele geçti- ği açıkca bilinen bir malı onun mülkü olmaz. Bunu ondan almak, kullanmak, yi- mek halâl olmaz. Başka malları, mülkü kabûl edilir. Onları verince almak harâm olmaz. Harâmdan topladığı malları, kendi halâl malı ile, yâhud birbirleri ile karış- dırsa, **(Mülk-i habîs)** denir. Bu habîs karışımından verince, harâm olduğunu tanıma- dığı malı, parayı almak câiz olur. Çünkü, imâm-ı a’zam Ebû Hanîfeye göre, böyle harâmdan gelen [ve emânet olarak alınan] paraları kendi halâl malı ile veyâ bir- birleri ile karışdırıp da ayıramazsa, hepsi habîs mülkü olur ve kendi halâl malın- dan sâhiblerine tazmîn etmesi, ödemesi lâzım olur. Tazmînden sonra, bu habîs mül- künü kullanması câiz olur. Fâsid akd ile habîs mülk olan malı kullanmak ise, hiç câiz değildir. **(Bezzâziye)**de, nemâz sonunda diyor ki, (Fakîrlere zekât vermek için, zenginlerin vekîli olan kimse, topladığı zekâtları birbirleri ile karışdırınca, hepsi kendi mülkü olur. Fakîrlere kendi malından sadaka vermiş olur. Zenginlerin ze- kâtları verilmiş olmaz. Zenginlerden aldıklarını onlara ödemesi lâzım olur. Fakîr- ler, önceden bu kimseye izn vermiş olsalardı, onların vekîlleri olarak toplamış olur, fakîrlerin mallarını birbirleri ile karışdırmış olurdu ve zekâtlar verilmiş olurdu). **(Câmi’ul-fetâvâ)**da diyor ki, (Bey’ ve şirâ’ bilgilerini öğrenmeden ticâret yap- mak halâl olmaz. Her tâcirin bir fikh âlimi bulup, işlerini buna danışarak yapma- sı, böylece fâizden ve fâsid alış verişten kurtulması lâzımdır).

İmâm-ı Kerhî fetvâsında, (Harâm semeni göstermeden satın alınan mebî’ müş- teriye halâl olur. Eğer, söz kesilirken, harâm olduğu bilinen semen hâzır olup, bu- na işâret edilir ve bâyı’a bu semen verilirse, müşteri mebî’e habîs olarak mâlik olur). **(Hadîka)**da el âfetlerinin sonunda diyor ki, (Gasb edilmiş veyâ hırsızlık, hıyânet gibi harâm yoldan elde edilmiş olduğu bilinen bir malı, hediyeye, sadaka, mebî’, se- men ve ücret olarak almak, kirâ ile kullanmak halâl değildir. Yalnız vârisin, mal sâhiblerini bilmediği zemân, mîrâs kalan böyle malları alması halâl olur. Malın böy- le harâm olduğu iyi bilinmezse, herkesin alması câiz olur).

Dördüncü kısım — Malının çoğu halâl olup, harâm da karışık bulunan kimsedir. Meselâ köylü, sultâna da hizmet edip birşey almış ise veyâ tüccâr, sultân adamları ile de mu’âmele etdi ise, bunların malı halâldir. Bunlarla alış veriş etmek câiz ise de, etmemek kıymetli vera’dır. Abdüllah ibni Mübârekin vekîli, Basradan yazdı ki, sultân adamları ile mu’âmele yapan kimselerle alış veriş ediyoruz. Cevâbında buyurdu ki, başkaları ile mu’âmele etmiyorlar ise, bunlardan birşey almayınız. Baş- kaları ile de mu’âmele ediyorlar ise, mu’âmele yapınız!

Beşinci kısım — Zâlim olduğu bilinmiyen, malı belli olmıyan, fekat üzerinde zâ-

limler alâmeti bulunan, onların kıyâfeti taşıyanlardır. Ellerindeki malın halâl olduğu bilinmedikçe, bunlarla alış veriş etmemelidir.

Altıncı kısım — Zâlim kıyâfeti bulunmayan, fekat fisk alâmeti bulunan kimse-lerdir. Meselâ, ipek elbise giyer, altın yüzük veyâ sâat gibi harâm kullanır. İçki içer. Yabancı kadınlarla konuşur. Yapdıklarının günâh olduğuna inanıyor, kendilerini suçlu biliyorlarsa, bunlarla mu'âmele harâm olmaz. Çünkü, günâh işlemekle mal-ları harâm olmaz. Ancak, günâhdan kaçmayan, harâm maldan da kaçınmaz denilirse de, bu düşünce ile, malına harâm denilemez. Zâten, kimse günâhsız değildir. Günâh işleyip de, kul hakkından korkanlar çoktur.

[Halâli, harâmı ayırd etmiyen, farzı yapmağa, harâmdan kaçınmağa ehemmiyet vermiyen mürted [Allaha düşman] olur. Bununla alış veriş edilmez. Malı, mülkü, onun olmaz. Nikâhı sahîh olmaz. Müslimânlardan, mîrâs alamaz. Kelime-i şehâdet getirse, nemâz kılsa, ben müslimânım dese de, müslimân olmaz. Bu sözlerine ve ibâdetlerine inanılmaz. Dinden çıkmasına sebep olan şeye pişmân olması, buna tevbe etmesi lâzımdır. **(Dürr-ül-muhtâr)** sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, karı koca mürted olup, Dâr-ül-harbe [ya'nî Amerika gibi, kâfir memleketine gidip] yerleşseler, orada çocukları ve torunları olsa, hepsini esîr alsak, kendileri ve çocukları müslimân olmağa zorlanır. Kadın ve çocukları öldürülmez. Torunları ise esîr edilir. Çünkü, çocukları, babaları gibi mürteddir. Torunları, dedeye tâbi' olmaz. Kâfir oğlu kâfir gibi olurlar].

İşte, buna göre alış veriş etmek lâzımdır. Bunlara dikkat ettiği hâlde harâma düşen kimse, günâhlı olmaz. Nitekim, necâsetle kılınan nemâz kabûl olmaz. Fekat, necâset olup da, bilmese kabûl olur. Necâset olduğunu nemâzdan sonra anlasa, kazâ etmek lâzım gelmez de demişlerdir. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, nemâz içinde, na'lını çıkardı. **(Cebrâil)** “aleyhisselâm”, **(Na'lının kirli olduğunu haber verdi)** buyurdu ve nemâzi kazâ etmedi.

(Bu maldan kaçınmak lâzım değilse de, kıymetli vera'dır) dediğimiz yerlerde, bu malı nereden aldın demek câiz olur. Fekat, sorunca o kimse incinirse, sormak harâm olur. Çünkü vera', ihtiyâtlı olmaktır. Müslimâni incitmek ise harâmdır. O hâlde, güzellikle sormalı. İkrâm ediyorsa, bir behâne ile yimemelidir. Çâresiz kalırsa, incitmemek için yimelidir. Başkasına da sormamalıdır. Çünkü, kendisi iştirse dahâ çok üzüldür. Tecessüs ve gybet ve sû'i zan olur ki, hepsi harâmdır. İhtiyâtlı davranmak için halâl olmazlar. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” müsâfir olduğu zemân, ne verseler kabûl buyururdu. Nerden aldınız diye sormazdı. Hediyeye de kabûl eder, sormazdı. Ancak şübheli olduğu meydânda ise, meselâ, Medîne-i münevvereye yeni teşrîf buyurduğu zemân, getirdikleri şeylere, hediyeye mi, sadaka mı diye sorardı. Çünkü, o zemân şübheli idi. Sorunca, kimse incinmezdi.

Bir yerde, yağma edilmiş, çalınmış şeyler ve hayvânlar satılıyorsa, çoğunun harâm olduğunu bilen kimse, buradan birşey satın almamalıdır. Eğer ihtiyâcı çoksa, nereden aldın diye sormalı. Halâlden olduğu anlaşılana almalıdır. Çoğunun harâm olmadığı biliniyorsa, sormadan almak câiz ise de, sormak vera' olur.

İnsan necâsetini yalnız başına satmak ve insandan ayrılan herşeyi satmak harâmdır. Hepsini gömmek lâzımdır. İnsan necâsetini yalnız başına da kullanmak câiz değildir. Toprak veyâ başka şeyle karışık satmak ve kullanmak sahîhdir. Hayvân gübresi, yalnız olarak da satılır ve kullanılır. Diğer üç mezheb imâmı “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in” hayvan gübresi satmak da câiz değildir dedi.

Mekke-i mükerreme şehrinde, binâ, arsa, tarla satmak câizdir. Bunun gibi, bir kimsenin vakf erâzî üzerine yaptığı binâ mülkü olur. Bunu satması câiz olur. Mekkedeki binâları hac zemânında, hâcılara kirâya vermek harâmdır. Onlara ücretsiz olarak ikrâm olunur. **(Bedâiy')**de, beşinci cild, 146. cı sahîfede diyor ki, (Mekkedeki evleri, hac zemânında, hâcılara kirâ ile vermek mekrûhdur).

Şerâb yapan müslimâna üzüm ve şirâ satmak câizdir. Müslimânların şerâb sat-

ması ve bundan aldığı para harâmıdır. Hattâ borcunu ödemek için, müslimân şerâb satsa, alacaklının, bu parayı alması harâmıdır. Zimmîdeki borcunu, şerâb parasından alması halâldir. Fekat, tenzîhen mekrûhdur. [İkinci kısımda, kırkıncı ve üçüncü kısımda, altıncı maddelere bakınız!]

İbni Âbidîn, hayvân zekâtının sonunda ve Kâdî-zâde Ahmed efendi, **(Birgivi va-sıyyetnâmesi şerhi)**nde diyor ki, (Bir kimse, elindeki kat'î harâm olan maldan sadaka verse, sevâb umsa, alan fakîr, harâmdan olduğunu bilerek, verene Allah râzı olsun dese, veren de veyâ başka bir kimse de âmîn dese, hepsi kâfir olur). İbni Âbidîn, burada buyuruyor ki, (Harâm olduğu bilinen belli mal ile câmi' yaptırmak ve başka hayr yaptırmak ve bunlara karşılık sevâb beklemek de küfrdür).

İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh", zekât verilecek yerlerin sonunda buyuruyor ki, kendisine ve bakması vâcib olanlara lâzım olandan fazla malı bulunan kimsenin sadaka vermesi müstehabdır. Bakması vâcib olan kimsesi muhtâc iken, bunun sadaka vermesi günâhdır. Sıkıntıya sabr edemeyecek kimsenin, kendi muhtâc olduğu malı, parayı sadaka vermesi câiz değildir. Tahrîmen mekrûhdur. Sadaka veren kimsenin, sadaka sevâbını, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" efendimize ve bütün mü'minîn ve mü'minâta göndermeğe niyyet etmesi iyi olur. Çünkü, kendi sevâbı azalmaz ve hepsine de ayrı ayrı, hep o kadar sevâb verilir.

(Hadîka) sonunda diyor ki, (Bir kimse, sultândan hediye, sadaka alsın ve bunun, birinden zulm ile alınmış olduğunu bilse, sultân, bu malı, kendi halâl malı ile veyâ başkasından zulm ile aldığı mal ile karışdırmış ise ve birbirlerinden ayıramaz ise, alması câiz olur. Yalnız o malı verirse, alması câiz olmaz. Çünkü, başka mal ile karışdırınca, hepsi sultânın mülkü olur. Sâhibinin o malda hakkı kalmaz. Sâhibine tazmîn etmesi, ya'nî malın benzerini, benzeri yoksa, aldığı gündeki kıymetini vermesi lâzım olur. Tazmîn etmeden kullanması halâl olmaz. Başka mal ile karışdırmazsa, mülkü olmaz. Sultân, zulm ile aldığı mal ile, gıdâ maddesi satın alıp, fakîre yidirse, yimesi halâl olur. Zulm ile aldığı bilmiyen kimsenin, zulm ile toplanan maldan yimesi câiz olup, bilmemesi özer olur. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(İstemeden verilen şeyi alın! Allahü teâlânın gönderdiği rızkdır)**. Hükûmet adamlarından hediye almak câizdir. Bir kimse, bir ta'âm çalsa, zorla alsın, eline geçirmesi harâm ise de, malın sıfatı değışince de mülkü olur. Böyle bir ta'âmı pişirdikten sonra, tazmîn etmek şartı ile, yimesi, satsa veyâ hediye etse, alanın da yimesi, câiz olur. Kıymetini vermeden satması, hediye, sadaka vermesi harâm ise de, nâfiz [ya'nî sahîh] olur. Fâsid bey' ile satın aldığı malı kullanmasına benzer. Satsa, bedeli halâl olur.) Hâlbuki, mırdar eti, ya'nî leş eti ve domuz eti ve şerâb gibi kendileri kat'î, açık delîl ile harâm olanlar, hiçbir zemân halâl olmaz. Sâhibi satsa, hediye etse, halâl etse de, yimek câiz olmaz. Bunlara halâl diyen, yirkin bilerek Besmele çeken kâfir olur. Kat'î harâmların hepsi böyledir. Meselâ, nikâhı harâm olan kadınlarla evlenmeğe halâl diyen kâfir olur.

İbni Âbidîn, beşinci cildde buyuruyor ki, (Âlimlerin çoğuna göre, müslimân ölüp, şerâb parası bırakırsa, vârislerin bu parayı alması halâl olmaz. Gasb edilmiş mal ve zulm ile alınan ve rüşvet, çalgı, tegannî ücretleri, kumâr paraları da böyledir. Vârislerin, bu paraları sâhiblerine geri vermesi, sâhibi bilinmiyorsa, fakîrlere dağıtması lâzımdır. Kullanması harâm olur. Ölenin harâm kazandığını bilir, fekat hangi malın harâmdan geldiğini ayıramazlarsa, mîrâsın hepsi halâl olur ise de, fakîrlere vermeleri iyi olur. Kullanmaları harâm olan malı vererek satın aldıklarını yimeleri ve kullanmaları halâl olur. Sâhibleri bilinmiyen harâm malın vârislere halâl olacağı da bildirildi. Tegannî, çalgı ücretleri, pazarlıkla olmayıp, parasız okursa, hediye olarak aldıkları para habîs olmaz. Halâl olur. Dilencinin birikirdiği para ve mal habîsdir. Bir kimse, harâm olarak edindiği malı başkasına verse, o da, başka birine verse, harâmdan geldiğini bilenlerin bunu alması harâm olur. Fâsid satış müstesnâdır. Zevce, kocasının harâm para ile satın aldığı, harâm karışık ma-

lını yirseye, kullanırsa, câiz olur. Günâh kocasına olur.

Herşey ile yarış etmek ve bilmece çözmek halâldir. Bunları kumâr ile yapmak harâmdir. Koşarak veyâ at ile ve silâh ile, ok ile hedefe atmak gibi harbde kullanılan şeylerle yapılan yarışlarda, bir taraftan mal şart etmek de câiz olur. Ya'nî iki kişiden yalnız biri, sen kazanırsan, ben sana vereceğim. Ben kazanırsam, sen bana vermeyeceksin derse veyâ bir üçüncü kimse, yarışa katılan cemâ'at arasından kazanana ben vereceğim derse, câiz olur. Fekat harbe hâzırlık için yapılması lâzımdır. Oyun, gösteriş, övünmek için yapılan her yarış mekrûh olur. Nemâza mâni' olacak kadar devâm ederse, harâm olurlar. Harbde kullanılan şeyleri öğrenmek mendûbdur. 2. ci kismda, 16. cı ve 31. ci maddelerin baş taraflarına bakınız! İki tarafın da mal vermesi şart edilirse, **(kumâr)** olur. Kumâr oynamak harâmdir. Bir üçüncü kimse de yarışa katılıp, ikisini de geçerse, ikisinden de alması, ikisini de geçemezse, ondan birşey alınmaması şartı ile, ikisinden geride kalanın, geçene mal vermesini şart etmek câiz olur. Kibleye karşı atış mekrûhdur.

İki ilm adamının bir konuda münâkaşa edip, bir taraflı mal şart etmeleri de câizdir. Birçok ilm adamından sözü doğru olana, hâricden birinin mal vermesi de câizdir. Fekat münâkaşaya katılanların birbirlerine mal vermeleri kumâr olur). Ahkâm-ı islâmiyyeye uygun, sahîh ve câiz olan satışlarda, sözkedilirken, müşteriye satın aldığı maldan başka bir şey de vermek şart edilmezse, satıcı tarafından hediye olarak sonradan vermek câiz olur ve bunun için, müşteriler arasında kur'a çekmek harâm olmaz. Müslimân, ikrâmiyyeli mal satın alması değil, ucuz ve iyi mal satın alması düşünmelidir. Üçüncü kismda, 4. cü madde sonuna ve 6. cı maddede, **(Fâsîd satışlar)**a bakınız!

(İbni Âbidîn), imâm seçimini anlatırken diyor ki, (Ahkâm-ı islâmiyyeye uygun olan şartlara müsâvî olarak mâlik olanlar arasından birini seçmek için, **(Kur'a)** yapılır). [Bir mekânın, bir malın, buna müşterek mâlik olan ortaklar arasında kur'â ile taksîm edileceğini de, **(kısmet)** bahsinde uzun bildirmektedir. Kur'â çekmek câizdir ve sünnettir. Mülk sâhiblerinin haklarının mikdârlarını değiştirmek veyâ ortaklardan birinin hakkını yok etmek yâhud hakkı olmayana pay vermek için yapılan kur'â **(piyango)** harâm olur. İki veyâ çok kimse, aralarında para toplayarak bir emânetçiye bırakıp, aralarından seçtikleri birinin veyâ vekîlinin, bunu fakîrlere, hayr kuruluşlarına dağıtması câiz olduğu gibi, fakîrlere arasında kur'â çekip kazananlarına dağıtması da câizdir. Kendi aralarında piyango çekip kazananların, vermiş oldukları paradan fazla almaları kumâr olur. Geri kalan kısmı hayr yere bağışlamaları, bu piyangoyu kumârlıktan kurtarmaz. Herbirinin, kendi verdiğini geri alması câizdir. Kendi hissesini içlerinden birine hediye edebilir. Emânetcinin ücretini, paraları oranında öderler. Emânetçi emânet parayı kullanamaz. Bankaya yatıramaz. Banka emânetçi olabilir. Kendilerinden biri de emânetçi olabilir. Kumâr, yarışlarda olduğu gibi, tavla ile, dama taşları ile, iskambil kâğıdları ile yapılan her oyunda, futbol oyunlarında da olur. Bunların hepsinde ve ilm adamları arasındaki kumârda, sözleri, tahmînleri yanlış çıkanlar, tahmînleri doğru çıkanlara mal, para vermektedir. Kumâra katılanların herbirinde, hem almak hem de vermek ihtimâli vardır. Kumâr oynamak, yarışmak demek değil, tahmînde yanılıp yanılmamak demektir. Bunun için, oynayanlar arasında olduğu gibi, oynamayıp, yarışmayıp, yarışanlardan kazanacakları önceden tahmîn edenler arasında da kumâr olur. Hattâ yalnız bir kişinin yaptığı işin başarılı olup olmayacağını, tahmîn edenler arasında da olur. Kumârda, sonu tahmîn edilen işin oyun olması, kazançlı, başarılı olması veyâ zararlı olması arasında fark yoktur. Canbazın düşüp düşmeyeceğini, geminin batıp batmayacağını tahmîn edenlerin, birbirlerine para vermek için sözleşmeleri de kumâr olur. Bunun içindir ki, oyun, yarış yapılmaksızın, kumârcıların isimleri veyâ para ile aldıkları biletlerin numaraları arasında piyango çekerek, çekilen numara sâhiblerine, biletlerden toplanan paraların hepsini veyâ bir mikdârını

dağıtmak kumâr olur. Çünkü, piyangoya katılanların hepsi kendi numarasının çekileceğini ümmîd etmektedir. Bu tahmînleri doğru çıkanlar, yanlış çıkanların önceden vermiş oldukları paralardan almaktadırlar. Aldıkları para ile, önceden bilete verdikleri paranın farkını, tahmînleri yanlış çıkanlardan almış olmaktadır. Tahmînleri yanlış çıkacaklardan para toplamak güç olacağı için ve bunlar önceden belli olmadıkları için, piyangoya katılanların hepsinden, önceden bilet ücreti ismi altında para toplanmakta, tahmîni doğru çıkanların vermiş oldukları, sonra kendilerine iade edilmektedir. Önceden toplanan paraların hepsini piyango sâhibi almakta, bundan aslan payını kendine ayırıp, geri kalanını tahmînleri doğru çıkanlara vermektedir. Piyango sâhibi, kumâra iştirâk etmese bile, harâma sebep olduğu için, büyük günâh işlemekte ve piyangoya iştirâk edenleri soymakta, sömürmektedir. Harbe ve ilme yarayan mubâh yarışların ve hayr ve yardım işlerinin ve diğer mekrûh oyunların çoğu, kumâr veyâ başka harâmların karışmaları sebebi ile harâm olmaktadır. Spor-toto oynamak böyledir.]

Bilerek Besmele çekerse denildi. Bundan maksad, yidiği şeyde, yaptığı işde, harâm bulunduğunu bilmesidir. Bunu bilmezse, ma'zûr olup, afv olur. İslâm memleketlerinde, hattâ bugün için, dünyânın her yerindeki müslimânların, ahkâm-ı islâmiyyeyi, ya'nî islâmiyyeti öğrenmesi kolay olup, lüzûmlu şeyleri öğrenmemek, bilmemek özr değil, suç olur. Fekat, tatbikatde, yanlış yapmak, bilmiyerek yapmak özr olur. Meselâ, şerâb içmenin harâm olduğunu bilmek lâzımdır. Bilmemek özr değil, suçdur. Fekat, içinde şerâb karışık hoşafı veyâ ilâcı veyâ şerbeti, karışık olduğunu bilmiyerek içmek, günâh olmaz. Karışık olduğunu bilmemesi özr olur. Domuz etinin harâm olduğunu bilmemek özr değildir, suçdur. Koyun, sığır eti ile pişdi sanarak, domuz eti ile pişmiş yemeği yemek özr olur, afv olur. **(Şir'at-ül-islâm)** ikiyüzkırkaltıncı sahîfesindeki hadîs-i şerîfde, **(Allaha ve Âhîret gününe inanan kimse, şerâb içilen sofraya oturmasın!)** buyuruldu. Arkadaşlarının gönlünü hoş etmeği niyyet ederek oturup, şerâb içmemek câiz olur demek ve **(Amel niyyete göre değerlenir)** hadîs-i şerîfini söylemek, doğru değildir. Çünkü niyyet, ibâdetlere ve mubâh işlere te'sîr eder. Harâm işler, iyi niyyet ile câiz olmaz. Yeğitlik göstermek veyâ para, mal kazanmak için gazâ eden kimse, cihâd sevâbı kazanmaz. Mubâhlar iyi niyyet ile yapılıncâ, hayr olup sevâb kazanılır. Fekat, mü'min kardeşinin gönlünü hoş etmek niyyeti ile harâm işlemek câiz olmaz ve **(Mü'mini sevindireni, Allahü teâlâ sevindirir)** hadîs-i şerîfine uyulmuş olmaz. Ancak zarûret ve fitne uyandırmamak için, içmemek şartı ile oturabilir ise de, önceden bundan sakınmak lâzımdır.

Dâr-ül-harbde [ya'nî, İtalya, Fransa gibi kâfir memleketinde] îmâna gelen kimse, farzı, harâmı iştince, Dâr-ül-islâmda îmâna gelen veyâ bâliğ olan da, o ânda, farzları yapması, harâmlardan kaçınması lâzım olur. Dâr-ül-islâmda farz olduğunu öğreninceye kadar, kılmadığı nemâzları ve tutmadığı oruçları kazâ etmesi lâzım olur. Bilmemesi, terk etmek günâhından kurtulması için özr olur. Öğrenmeği terk etdi ise, hiç özr olmaz. İkinci kısım, 16. cı madde sonuna bakınız!

İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh" beşinci cild, ikiyüzetmişikinci sahîfede buyuruyor ki, (Rüşvet olarak istenip alınan mal, insanın mülkü olmaz. Veren, geri isteyebilir. İstemeden verdi ise, geri isteyemez. Fekat alanın geri vermesi vâcib olur. Bir âlime, kendine şefâ'at etmesi veyâ zulmden kurtarması için, önceden verilen şey rüşvet olur. Fekat sonra verilen hediyyesini alması câiz olur. Önceden istemesi harâmdır. Önceden verilen hediyyeyi alması câizdir, denildi. Hocanın talebesinden hediye alması da câiz denildi. Dînine, malına, cânına zarâr gelmesinden korkan kimsenin rüşvet vermesi câizdir. Dînini, malını ve cânını, zâlimlerin zulmünden korumak için ve hakkını kurtarmak için birşey vermek rüşvet olmaz. Alana günâh olur). Hac bahsinde bildirildiği gibi, farzları yapabilmek ve harâmlardan kurtulabilmek için verilen mal da rüşvet olmaz. Bunları almak günâh

olur. Dördüncü cild, üçyüzüncü sahîfede hâkimin rüşvet alması harâm olduğunu anlatırken, rüşveti dörde ayırmaktadır: Müftî, hâkim, vâlf olmak için rüşvet vermek ve birinin, haklı dahî olsa, me'mûra, hâkime rüşvet vermesi ve bunların almaları harâm'dır. Çünkü zâten vâcib olan şeyi yapmak için birşey almak câiz değildir. Bu işleri yaptıktan sonra, istemeden verilen hediyeye, rüşvet olmaz. Me'mûrların zulmünden kurtulmak veyâ hakkını almak, malını, cânını, dînini, ırzını korumak için me'mûra veyâ aracıya vermek câizdir. Bunların alması harâm'dır. Zulm yapılması için vermek ve almak harâm'dır.

Bir kimse, halâl mülkü olan mâlından hediyeye verse, istemeden verilen bu hediyeyi kabûl etmek sünnetdir. **(Hediyeyeleşiniz, sevişiniz!)** hadîs-i şerfi, **(Künûz-üddekâk)** da yazılıdır. **(Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)**, ikinci cildinin otuzyedinci mektûbunda diyor ki, (Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" hazret-i Ömere hediyeye gönderdi. Kabûl etmedi. Geri göndermesinin sebebini sordu. (İnsan için hayrlı olan, kimseden birşey almamaktır) buyurdunuz deyince, **(İsteyip de almak için demişdim. İstemeden verilen şey, Allahü teâlânın gönderdiği rızktır. Onu alınız!)** buyurdu. Ömer de, (Allahü teâlâyâ yemîn ederim ki, kimseden birşey istemiyeceğim ve istemeden verileni alacağım) dedi.) Hediyeye kabûl etmenin tevekküle mâni' olmadığı, **(Makâmât-ı Mazheriyye)** nin yirmisekizinci mektûbunda uzun yazılıdır.

Hükûmetin piyasaya narh, [fiyât] koyması câiz değildir. [Hiçbirşeyin satışında kâr haddi yoktur. Herkes, istediği kadar kâr ile satabilir.] İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh", beşinci cilde buyuruyor ki, (Enes bin Mâlik "radıyallahü anh" buyurdu ki, Medîne-i münevverede, pahâlık oldu. Yâ Resûlallah "sallallahü aleyhi ve sellem"! Fiyâtlar yükseliyor. Bize **(Si'r)** ya'nî kâr haddi koyunuz denildi. **(Fiyâtları koyan Allahü teâlâdır. Rızkı genişleten, daraltan, gönderen yalnız Odur. Ben, Allahü teâlâdan bereket isterim)** buyurdu. **(Dürr-ül-muhtâr)** daki hadîs-i şerifde, **(Kâr haddi koymayınız! Fiyât koyan, Allahü teâlâdır)** buyurdu. Esnâfın hepsi fiyâtları, fâhiş olarak [mal oluş fiyâtının iki misline] artırdığı, millete zarar ve zulm hâline geldiği zemân, hükûmetin, tüccârlara danışarak uygun bir narh, kâr haddi koyması câiz olur. [Hükûmetin koyduğu bu fiyâta uymak vâcibdir. Bunun gibi, adâleti, milletin haklarını, hürriyetlerini koruyan kanûnlara uymak lâzımdır. Bunları korumak için, hükûmete yardımcı olmalı, mal, vergi kaçakçılığı yapmamalıdır. Dâr-ül-harbde, kâfir hükûmetlerin kanûnlarına da karşı gelmemelidir.]

İbni Âbidîn, beşinci cild, ikiyüzellinci sahîfede diyor ki, (Küçük çocuğun muhtâc olduğu şeylerin, meselâ gıdâsının, elbisesinin, süt anne ücretinin fazlasını, çocuğu evinde beslemekte olan annesinin ve erkek kardeşinin, amcasının ve sokakda görerek alıp evinde besliyen kimsenin, çocukdan kendileri için satın almaları ve kendilerinin böyle mallarını çocuğa satmaları câizdir. Bunlardan yalnız annesi, evinde beslediği küçük çocuğunu, ücret ile çalışmağa da verebilir. İmâm-ı Ebû Yûsûfe göre, zî-rahm mahrem akrabâsından olan kadın veyâ erkek de, ecr-i misl ile verebilir). Hayreddîn-i Remlî "rahmetullahi teâlâ aleyh", fetvâsında bu kavli tercih etmiştir.

(Dürer) de ve **(İbni Âbidîn)** de satışta îcâb ve kabûlü anlatırken ve Alî Haydar beğîn "rahmetullahi teâlâ aleyh" **(Mecelle)** şerhi 167, 263, 365 ve 974. cü maddelerinde diyor ki, fâsık, müsrif olmiyan baba, baba ölmüş ise babanın vasîsi, bu da ölmüş ise, ölürken vasiyyet ettiği kimse, bu ikinci vasî de yoksa, babanın âdil olan babası, bu da yoksa, dedenin vasîsi veyâ vasîsinin vasîsi, birinci derece velîdirler. Çocuk yanlarında olmasa dahî, çocuğun menkûl mallarını her zemân, binâları ise zarûret olunca, herkese, hattâ kendilerine satmaları, kirâya vermeleri ve herkesden ve kendi mallarından çocuğun parası ile, çocuk için satın almaları ve çocuğun malı ile ticâret yapmaları ve ticâret yapması için ona izn vermeleri, ücret ile ve ücretsiz çalışmağa vermeleri câizdir. Kardeş ve amca, çocuk kendi yanlarında olup

bakdıkları zemân, ancak çocuğun muhtâc olduğu şeyleri, ona alıp satabilirler. Vasî olmadıkları zemân, çocuğun malı ile çocuğun menfe'ati için, ticâret yapamazlar ve çocuğa ticâret yapması için izin veremezler. Çocuğa gelen hediyeleri, çocuk için alırlar. Babanın, (Şu malımı küçük çocuğuma şu kadar liraya satdım) yâhud (Filân küçük çocuğumun malını şu kadar liraya kendim için satın aldım) demesi lâzımdır. Hem satması, hem alması için bir kimseyi vekîl edemez. (Oğlum .....nın malından bildiğini, dilediğin fiyât ile dilediğine satmak için) diyerek, birini vekîl eder.

Vakf câmi', binâ harâb olunca, işe yarayıyan parçaları satılıp, kendi ta'mîrine, tamîri mümkün değilse, yakın bulunan bir vakf binânının ta'mîrine, onun ihtiyâcına sarf edilir. Başka bir yere sarf edilemez. Üçüncü kısımda, altıncı maddeye bakınız!

(İhtiyâr) kitâbının sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" diyor ki, (Tesbîh, tahmîd, tekbîr ve Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîf ve fikh kitâbı okumak sevâbdır. Ahzâb sû-resinin otuzbeşinci âyetinde meâlen, **(Allahı çok zikr eden erkeklerin ve kadınların günâhları afv olur ve çok sevâb verilir)** buyuruldu. Tüccârın, malını müşteriye gösterirken, bunları okuması ve kelime-i tevhîd, salevât okuması günâhdır. Bunları, para kazanmağa âlet etmek olur). İbni Âbidîn'in beşinci cildinde ve **(Dürer)**de diyor ki, (Bakkala borç para verip, o para bitinceye kadar ondan mal satın almak harâmıdır. Çünkü, istifâde etmek şartı ile ödunc vermek fâiz olur. Parayı bakkala emânet olarak vermelidir. Emânet verilen para helâk olursa, bakkal ödemez).

***Aşkın bağında açan güllere, bülbül olan,
islâmın hasret ile, beklediği kahramân,
ma'sûkunun aşkından yanıp yanıp kül olan,
ağlasa yeri vardır, seni görmiyen zemân!***

***İlmîle, irfânîle, sâhib olan (Sıla) ya,
iki temel bilgiyi, vasleden bir araya,
dalıp ucsuz bucaksız, o mu'azzam deryâya,
ve bu Zikr deryâsından en büyük payı alan!***

***Kimi sâhile gider ve bu bana yeter der;
kimi uzaktan görür, mest olur, başı döner;
kimi yalnız seyrederek, kimi bir katre içer;
bir sensin, bu deryâdan, içip içip de kanan!***

***Kur'ândan, hadîslerden sonra, gelir eserin,
rûhlara şifâ olan, o mubârek sözlerin,
baş kumandanısın sen, velîlerin, erlerin!
ve (Müceddid-i elf-i sâni) adını alan!***

***Bize seni duyuran, fıtraten dostun olan,
ve cihânda bir tekdir, senin izinde kalan,
(Seyyid Abdülhakîm) O, senin aşkınla yanan,
hurmetine nasîb et, bize şefâ'atından!***

***Eserinle cihânı, yeniden tenvîr eden,
sihirli bir kuvvetle, bizi kendine çeken,
ondördüncü yüzyılın, zulmetini gideren,
(Arvâs)ın ışığıdır, gerisi hayâl, yalan!***

***Biz onun talebesi, o sizin tâlibiniz,
muhakkak aks yapar, o nûrlu kalbleriniz,
belli, birbirinize, âşkınsınız ikiniz,
ve size âşk olur, (Mektûbât)ı anlıyan!***

41 — YİMESİ ve KULLANMASI HARÂM OLAN ŞEYLER

(Berîka)da, mi'de âfetlerinde diyor ki, (Yimesi, içmesi harâm olan şeyler şunlardır:

1 — (Harâm-ı li-aynihi) denilen, kendileri harâm olan şeylerdir. Leş, hınzır eti, şerâb böyledir. Çok içince serhoş yapan sıvıların, azını içmek de harâmdır. Mah-masa hâlinde olan, ya'nî açlıktan ölmek üzere olan ve ikrâh edilen, ya'nî öldür-mekle korkutulan kimseden başkalarının bunları yimeleri, içmeleri harâmdır.

2 — Kendileri harâm olmayıp, Dâr-ül-harbdeki kâfirlerden dahî gasb, sirkat, rüşvet yolu ile alınan veyâ Dâr-ül-islâm'da kâfirden dahî fâsid akd, ya'nî şartlarına uymadan yapılan sözleşme ile satın alınan şey. Bu şey, mülk olur ise de, mülk-i ha-bîsdir. Kullanması harâmdır. Geri vermek, alınmış olan bulunmazsa, fakîrlere sa-daka olarak vermek lâzımdır.

3 — Doyduktan sonra yimek harâmdır.

4 — Toprak, çamur gibi zararlı şey yimek.

5 — Zehirli şeyler. Bakır çalığı, zehr karışdırılmış yemek. Zehirli ot, kokmuş et. Kurdlanmış et, meyve, peynir de böyledir.

6 — Alışkanlık yapan uyuşdurucu maddeler. Esrâr otu, afyon, morfin, benzin böyledir. Bunların ilâc olarak, tabîbin izn verdiği kadar kullanılması câizdir.

7 — Necâset. İdrâr, damardan çıkıp akan kan, pislik böyledir.

8 — Temiz, fekat iğrenç olan şeylerdir. Sümük, kurbağa, sinek, yengeç, mid-ye gibi şeylerdir.)

(Redd-ül-muhtâr) beşinci cild, ikiyüzonbeşinci sahîfede buyuruyor ki, açlığı gi-derecek kadar yimek ve avret yerini örtecek ve soğuktan, sıcaktan korunacak ka-dar giyinmek farzdır. Bunlara, (Nafaka) denir. Nafaka parasını kazanmak için ça-lışmak da farzdır. Halâlden bulmazsa, ölüm korkusu olunca, harâmdan da almak câiz olur. Ölmeyecek kadar şerâb, yoksa bevl içebilir. Ölmeyecek kadar leş, başka-sının malını yiyebilir. [Üçüncü kısımda, altıncı maddeye bakınız!]. (Bezzâziyye) ve (Hulâsa)da diyor ki, (Birisî, aç olup yimek için leş dahî bulamayana, kolumdan kes de, yiyerek ölümden kurtul dese, kesmesi câiz olmaz. Zarûret hâlinde de, insan eti halâl olmaz). [Bu sözden, ölüm tehlikesi olana insan kanı verilemeyeceği ve insan organı takılamıyacağı anlaşılmalıdır. Bu söz, insan etini yimeği yasaklamakda-dır. Libya hükûmeti Evkaf idâresinin çıkardığı (El-Hedyül-islâmî) adındaki Me-cellenin 1393 Hicrî ve 1973 Mîlâdî senesi ikinci sayısında, Libya Müftüsü şeyh Tâ-hir-üz-Zâvî, fetvâsında diyor ki, (Hadîs-i şerîfde, Allahü teâlânın her hastalık için ilâc yaratdığı bildirildi. Başka bir hadîs-i şerîfde, (Ey Allahın kulları! Hasta olunca, tedâvî etdiriniz! Çünkü Allahü teâlâ, hastalık gönderince, ilâcını da gön-derir) buyuruldu. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", hastaların ka-rantinaya alınmaları, perhiz yapmaları ve temizlenmeleri gibi birçok tedâvî yolla-rı göstermiştir. Tıb ilmini öğrenmek ve tedâvî yapmak, farz-ı kifâyedir. Tıb ilmi, din bilgisinden önce gelmektedir. Yeni ölen birinin kalbini ve başka organlarını diri insana takmak câizdir. Bu iş ölüye hakâret olmaz. Müslimânın kendini koru-ması lâzım olduğu gibi, din kardeşlerini koruması da lâzımdır. Düşman saldırın-ca ona karşı koymak, ya'nî cihâd etmek bunun için farzdır. Dirinin veyâ ölünün, diri için bir uzvunu vermesi, dirinin canını vermesinden, dahâ kolaydır. Zarûret olunca, bir çok yasaklar mubâh olmaktadır. Ölünün de bir yerini kesmek harâmdır. İnsana ölünce de kıymet vermek, saygı göstermek vâcibdir. Fekat, zarûret olun-ca, bu harâmlık kalkar. Müslimân mütehassıs tabîbler bir hastanın ölümünden kur-tulması için, kan, diriden veyâ ölüden organ naklinden başka çâre olmadığını bil-dirdikleri zemân, bunu yapmak câiz olur. Din ayrılığı gözetilmez.) (Eşbâh)ın sâ-

hibi “rahmetullahi teâlâ aleyh”, yüzyirmiüç (123). cü sahîfesinde diyor ki, (Çocuğun yaşayacağı ümmîd edildiği zemân, çocuğu anasının karnından çıkarmak için, ölmüş olan anasının karnını yarmak câiz olur. İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfe, bu sebep ile, bir kadının karnının yarılmasını emr etmiş, kurtarılan çocuk, çok yaşamıştır). (Ben öldükden sonra, kanımın ve organlarımın, hastalara, yaralılara verilmesini istiyorum) demek câiz değildir. Çünkü bu söz, organlarını vakf etmek veyâ sadaka olarak vermek, yâhud vasiyyet etmek olur. Bunların üçünün de sahîh olabilmeleri için, mütekavim mal ile yapılmaları lâzımdır. Hür insan ve hiçbir parçası mal değildir. Harbde esîr alınan kölenin ve câriyenin, yalnız canlı olan bütün bedenine mal denilmiş ise de, organları ve ölüleri mal değildir. (Ben öldükden sonra, kanımın, uzvlarımın bir müslimâna verilmesine zarûret olursa, verilmesi için, izn veriyorum) demek câiz olur.

Yimeyip, içmeyip, açlıktan, susuzluktan ölen, günâha girer. Hâlbuki, ilâc almayıp ölen, günâha girmez. Nemâzı ayakda kılacak ve oruc tutacak kadar gıdâ almak farzdır. Doyuncaya kadar yiyip içmek mübâhdır. Doyuktan sonra yemek, içmek harâmıdır. Yalnız sahûrda ve müsâfirî utandırmamak için harâm olmaz. Çeşidli meyve, tatlı yemek, içmek câiz ise de, vaz geçmek iyidir. Sofrada, lüzûmundan fazla, çeşidli yemekler bulundurmamak isrâfdır. İbâdete kuvvetlenmek için ve müsâfir için bulundurmamak, isrâf olmaz. Lüzûmundan fazla ekmek bulundurmamak da böyledir.

Domuz eti yimemelidir, şiddetli harâmıdır. Ehlî eşek eti ve sütü tahrîmen mekrûhdur. Yalnız Mâlikî mezhebinde halâldir. Kasden, ya’nî hâtırında olduğu hâlde, bilerek besmele çekmeden kesilen hayvanı ve besmelesiz tutulan av hayvanını, kitâbsız kâfirlerin, mürtedlerin kesdiği, avladığı hayvanı yemek harâmıdır. Böyle tutulan balığı yemek harâm değildir. Kesmeyip de, bir yerine bıçak saplıyarak, ensesine ve alınına vurarak veyâ boğarak veyâ ilâchıyarak, elektrikliyerek öldürülen kara hayvanları, leş olur. Bunları yemek harâm olur. Besmele ile gönderilen av köpeğinin ve doğan kuşunun yakalayıp, ısırarak yaralayıp öldürdüğü av hayvanı yinir. Diri getirdikleri av hayvanını kesmek lâzımdır. Köpeğın, yaralamayıp boğduğu ve yaralayıp etinden yidiği av, yinmez.

Avını köpek dişi ile veyâ pençesi ile yakalayan hayvanın etini yemek harâmıdır. Karada, suda yaşayan haşerâtı yemek, halâl değildir. Meselâ, kertenkele, kaplumbağa, yılan, kurbağa, arı, pire, bit, sinek, akrep, midye, yengeç ve fare, köstebek, kirpi, sincap yemek halâl değildir. Avlanan, yakalanan her balığı yemek halâl olduğu, Mâide sûresinde bildirilmektedir. Su içinde kendiliğinden ölüp, karnı üst tarafta duran balık yinmez. Ağ ile, saçma ile, ilâc ile, sarsıntı ile ölen her balık yinir. Kitâblı kâfirlerin, kendi kitâblarına göre ve kendi dilleri ile Allahü teâlânın ismini söyliyerek kesdiklerini ve kadının, çocuğın ve cünüb olanın kesdiğini yemek câizdir. Besmele çekmesi unutulmuş kesileni ve avlananı yemek câizdir. Şâfiî mezhebinde Besmelesiz kesileni yemek de câizdir. Mâlikî mezhebinde, Besmelesi unutulan da yinmez. Tiryâk denilen ilâcda, yılan eti, ispirto varsa, içmesi harâm, satması câizdir. Bunların bulunduğu bilinmiyorsa, içmek de câiz olur. İkinci kısım, kırkıncı maddeye bakınız! [Tiryâk, afyon demektir. Afyona alışmış olanlara tiryâkî denir. Eski Yunan hakîmlerinin, zehrlenmelere karşı yaptıkları bir ilâca da denir. İçinde afyon, yılan eti ve ispirto vardır]. Müslimân kasabdan alınan bir etin, nasıl kesildiği bilinmiyorsa, halâl olmak ihtimâli varsa, [ya’nî, kesenler müslimân ve mürted karışık ise], yemek câiz olur. Harâm olduğu, görerek veyâ âdil bir müslimânın haber vermesi ile anlaşılabilirse, yimemelidir. Fekat, sorup araştırmak lâzım değildir. Dâr-ül-islâmda, müslimândan satın alınan şübheli eti yimeli, vesvese etmemelidir.

Yabânî eşek eti ve sütü halâldir. Tezek ve başka necs şeyleri yiyen hayvânın eti kokarsa, yanına yaklaşınca pis koku gelirse, eti, sütü ve teri necs olup, yimesi mek-

rûhdur. Temiz şey ile beslenip, pis kokusu kalmazsa câiz olur. Bunun için, tavuk üç gün, koyun dört, deve ve sığır on gün habs olunur denildi. At eti ve sütü temizdir, halâldir. Nesli azalmamak için, mekrûh denildi. Tavşan eti halâldir.

(Bedâyi’) kitâbında diyor ki, (Abdullah ibni Abbâs buyurdu ki, Resûlullahın yanında oturuyorduk. Bir köylü, tavşan kebâbı hediyeye getirdi. Bize, **(Yiyiniz!)** buyurdu. Muhammed bin Safvân “radıyallahü teâlâ anhümâ” dedi ki, iki tavşan yakaladım, kesdim. Resûlullaha sordum. İkisini de yimemi emr buyurdu).

(Kitâb-ül-irşâd) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Tavşan kanı, kelef denilen yüzdeki çillere ve Behak denilen esmer lekeler ve Beras, ya’nî abraş denilen beyâz lekelerle iyi gelmektedir. Kanı bu lekelerle sürülür. Tavşan beyni yemek, hastalıklardan sonra hâsıl olan titremeğe iyi gelir. Çocukların diş etlerine sürülünce, diş gelmesine yardım eder. Tavşan yavrusunu kesip mi’desinden çıkan (Enfiha) denilen sıvı, sirke ile karıştırılıp üç gün öğleden sonra kadın içince, hâmile kalmasını önler ve sar’a illetine ve zehrlenmelere karşı iyi gelir). Eti yinen hayvânların idrârını içmek mekrûhdur. İnsan veyâ hayvân necâseti ile sulanmış sebzele-ri yıkayıp yemek câizdir. Lağım suyu ile sulanmış sebzeleri yemek câiz değildir.

Kadın ve erkeğin altın ve gümüş kap ile yimesi, içmesi, her dürlü kullanması tahrîmen mekrûhdur. Altın ve gümüş kaşık, sâat, kalem, abdest ibriği, bıçak, sandalye ve benzeri şeyleri kullanmaları da böyledir. Bunları kendi bedeni için kullanmayıp, başka yerde kullanmaları câiz olur. Meselâ yağ, balı gümüş bıçakla ekmeğe sürmek ve bu ekmeği eli ile yemek câizdir. Altın kapdaki ilâcı başına dökmek harâmdır. Fekat, buradan eline döküp, elindeki başına sürmek câizdir. Fekat, suyu ve ilâcı kullanmak için, önceden bu kablara koymak câiz değildir.

Gümüş tasdan çorbayı tahta kaşıkla alıp yemek câiz olmaz. Çünkü tas, zâten kaşıkla kullanılır. Gümüş tûpdeki merhemi ele sıkıp, el ile başa sürmek de böyledir. İbrikdeki suyu ele döküp, yüzü yıkamak da böyledir. Mevlidde, gümüş kapdan avuca gül suyu serpip, avucu yüze, elbiseye sürmek de, böyle câiz değildir.

Altın ile gümüşü süs olarak takmak yalnız kadınlara halâldir. Fekat, bunları [meselâ, parmağındaki yüzüğünü] mahrem olmıyan erkeklere göstermeleri harâmdır. Altın ve gümüşü süs olarak takmak erkeklere harâm olup, yalnız gümüş kemer, yüzük ve sâatin, çakının zinciri gümüşden olmak câizdir. Altından olursa harâmdırlar. Taş, tunç, pirinç, plâtin, bakır ve diğer ma’denlerden zînet olarak yüzük takmaları kadınlara da harâmdır. Ma’denin rengi ve kaplaması değil, içi, cinsi müteberdir. Bunun için, meselâ altın yaldızlı gümüş yüzük takmak erkeklere de câiz olur. Gümüş kaplı altın, bakır yüzük, altın, bakır sayılırsa da, altın, bakır görülmedikleri, gümüş görüldüğü için, takılması câiz olur.

(Redd-ül-muhtâr) kitâbı, beşinci cildde diyor ki, (Erkeklere yalnız gümüş yüzüğün halâl olduğu ve altın, demir ve sarı pirincden yüzük takmanın harâm olduğu, hadîs-i şerîf ile bildirilmiştir. Bunu Molla Hüsrev de yazmaktadır. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, vefât edinceye kadar, yalnız gümüş yüzük kullandı). Böyle olduğu, **(Mevâhib-i ledünniyye)**de de yazılıdır. Tirmizînin **(Şemâil-i şerîfe)**sinde, Alî “radıyallahü anh” buyurdu ki, (Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” yüzüğünü sağ eline takardı). Sol eline de takdığı görülmüştür. Sağ ele de, sol ele de takmak câizdir. Küçük parmağa veyâ yanındaki parmağa takılır. Üzerinde yazı bulunan yüzüğü, halâya girerken, sol elden sağ ele geçirmek müstehabdır. Hâkim, vâlî ve müftîden başka erkeklerin yüzük takmamaları dahâ iyidir. Bayramlarda herkesin takması müstehabdır. Gösteriş için, öğünmek için takmak harâmdır.

(Mevâhib-i ledünniyye) tercemesi, üçyüzyetmişikinci sahîfede diyor ki, (Erkeklerin altın yüzük takmaları, dört mezhebde de câiz değildir). **(Cevhere)**de ve **(İbni Âbidîn)**de, **(Dürr-ül-müntekâ)** ve **(Fetâvâ-yı Hindîyye)**de diyor ki, (Altından ve gümüşden başka ma’denlerden yüzük takmak, kadınlara da mekrûhdur.)

(**Bostân**)da, yüzüncü bâbda buyuruyor ki, (Nu'mân bin Beşîr, Resûlullahın yanına geldi. Parmağında altın yüzük vardı. (**Cennete girmeden önce, niçin Cennet zînetini kullanmışsın?**) buyurdu. Demir yüzük kullanmağa başladı. Bunu görünce, (**Niçin Cehennem eşyâsı taşıyorsun?**) buyurdu. Bunu da çıkardı. Bronz, ya'nî tunçdan yüzük takdı. Bunu görünce, (**Niçin sende put kokusu duyuyorum?**) buyurdu. Nasıl yüzük kullanayım, yâ Resûlallah dedi. (**Gümüş yüzük takabilirsin. Ağrılığı da bir miskâlî geçmesin ve sağ eline tak!**) buyurdu. Amr ibni Şu'âyb diyor ki, Resûlallah "sallallahü aleyhi ve sellem", altın ve demir yüzükleri çıkartır, gümüş yüzüklere mâni' olmazdı). Bunlar, (**Mevâhib-i ledünniyye**)de de yazılıdır.

Her taşdan ve ma'denden yüzük taşı yapmak câizdir.

Şimdi, altın yüzük takanlar arasında, (Eshâb fakîr oldukları için, altın yüzük yasak edildi. Fakîrlere harâm ise de, zenginlere câizdir) diye fetvâ verenleri işitiyoruz. Bu sözleri, hiçbir esâsa dayanmamaktadır. Resûlallah "sallallahü aleyhi ve sellem" altın yüzüğü yasak ederken, sebebini de bildirdi. Fakîrlere değil, her erkeğe yasak etdi. Yalnız fakîrlere harâm olsaydı, fakîr kadınlara da harâm olurdu. Bundan başka, yalnız altını değil, çok ucuz olan başka ma'denlerden yüzük takmağı da yasak etmiştir. Şunu da bildirelim ki, gümüşden başka yüzüklerin erkeklere yasak edilmesi, Medîne'de iken oldu. Eshâb-ı kirâmın fakîr olduklarını bildiren haberler ise, hicretten önce Mekke'de iken idi. Bedr gazâsında bulunan üçyüzbeş Sahâbî'den altmış dört adedi Muhâcir olduğuna göre, Mekke'de îmâna gelenlerin sayısı yüzden azdı. Medîneli Ensârın fakîr olanları ile Muhâcirlerin fakîrleri, (**Mescid-i nebî**) yanındaki (**Soffa**) denilen büyük çardak altında yaşarlar, ilm öğrenmek ve öğretmekle uğraşırlar, ömrlерinin çoğu Resûlallah ile birlikde cihâd etmekle geçerdi. Bunlara (**Eshâb-ı soffa**) denirdi. Sayıları değişirdi. Çok zemân yetmiş kişi olurdu. Çoğu şehîd oldu. Bunlardan başka bütün Eshâb zengin idi. İçlerinde çok zengin olanları az değildi. (**Bostân**) kitâbının sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" yetmişinci sahîfesinde diyor ki, (Zübeyr bin Avvâm "radıyallahü teâlâ anh" ölünce, mîrâsının herbirine kırkbin dirhem gümüş kaldı. Abdürrahmân bin Avf "radıyallahü teâlâ anh", hastalığında boşamış olduğu zevcesine, mîrâsının yirmidörtde birinin verilmesini söylemişti. Buna seksenüçbin altın verildi. Hazret-i Talhanın "radıyallahü teâlâ anh" günlük geliri, bin altın idi). Bunların üçü de Cennetle müjdelenmiş idi. Hazret-i Osmânın "radıyallahü teâlâ anh" servetinin hesâbı bilinemedi. Zekât ve ganîmet ve ticâret sebebi ile Medîne'de fakîr kimse kalmadı. Altın yüzüğün yasak edilmesini fakîrlîğe bağlamak isteyenlerin pek çürük ipe sarılmakda oldukları meydândadır. Dört mezhebde de harâm olan birşeyin harâm olduğuna inanmak lâzımdır. Bulunduğu mezhebin harâm dediğini değiştirmeye kalkışarak, âyet-i kerîmelere veyâ hadîs-i şerîflere başka ma'nâ verenin mezhebsiz olduğu anlaşılır. Mezhebsiz olan da, yâ sapık veyâ kâfir olur. (**Hadîka**)da, dil âfetlerinde diyor ki, (Peygamberimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" yüzük taşında üç satır yazılı idi. Birinci satırda (**Muhammed**), ikincisinde (**Resûl**), üçüncüsünde (**Allah**) yazılı idi. Vefât edince, bunu hazret-i Ebû Bekr, bundan sonra hazret-i Ömer kullandı. Sonra Osmân "radıyallahü teâlâ anhüm" kullanırken, (**Erîs**) kuyusuna düşürdü. Çok mal sarf etdi ise de, bulunamadı. Bu iş fitne çıkmasına sebep oldu).

Hazret-i Ebû Bekrin yüzüğünde, (**Ni'mel kâdir Allah**) yazılı idi. Hazret-i Ömer'in (**Kefâ bil-mevt vâ'ızan yâ Ömer**), hazret-i Osmânın (**Le-nasbirenne**), hazret-i Alînin (**El-mülkü lillah**) yazılı idi. Hazret-i Hasenin yüzüğünde, (**El-izzetü lillah**) yazılı idi. Hazret-i Mu'âviyenin yüzüğünde (**Rabbîfir-lî**), İbni Ebî Leylânın (**Ed-dünyâ garûrûn**), İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin (**Kul-il-hayr ve illâ feskü't**), imâm-ı Ebû Yûsûfün (**Men amile bi-re'yihî nedime**), imâm-ı Muhammedin (**Men sabere zafire**), imâm-ı Şâfi'înin (**El-Bereketü fil kanâ'a**) yazılı idi. Yüzüklerini mühür olarak kullanırlardı. Osmânlı pâdişâhlarının mühürlerine, (**Tuğra**) denir. Tuğraları yüzüklerinde değildi. Tuğrayı, buna mahsûs vezîr taşırdı. Her tuğrada pâdişâhın

adı, bunun üstünde babasının adı, dahâ yukarıda (**El-muzaffer dâimâ**) yazılıdır. Os-mânîlarda altın para basması, sultân Orhân zemânında başladı. Her pâdişâhın bas-dırdığı altın ve gümüş paraların bir yüzünde bir tuğra, arka yüzünde, basıldığı şeh-rin adı ile pâdişâhın tahta cülûs ettiği yıl yazılıdır. Tuğraların son şekli, ikinci sul-tân Mustafâ hân zemânında başlamıştır.

Nişân yüzüğü takmak emr olunmadı. Âdete uyarak takılmaktadır. (**Kimyâ-i se'âdet**) kitâbında buyuruyor ki, (Parmağında altın yüzük takılı bir adamın bulun-duğu sofraya oturmamalı ve birinci safda, böyle birisi yanında nemâz kılmayıp, ikin-ci safda kaçmalıdır. Başka harâmları kullananlardan da böyle uzaklaşmalıdır.)

Altın, gümüş eşyâyı kullanmayıp süs olarak evde bulundurmamak câizdir.

Kalaysız bakır, pirinc ve tunc kaplarda yemek câiz değildir. Çanak, çömlek, por-selen kaplar efdaldır. Kalaylı kapları, başka ma'denlerden yapılmış kapları ve cam, plâstik kapları kullanmak câizdir. Altın ve gümüş levhaları, parçaları yapışdırıla-rak veyâ tellerini sararak süslenmiş eşyâ da kullanılır. Altın ve gümüşlü yerlerini tutmak da câiz, fekat, buralarını ağza değdirmek, üzerine oturmak câiz değildir. Galvaniz, yıldız şeklinde çok ince ve yerinden ayıramıyacak şekilde yapılmış altın ve gümüş kaplı eşyâyı, kapları kullanmak câizdir.

(**Dürr-ül-muhtâr**)da ve (**Redd-ül-muhtâr**)da buyuruyor ki, (Erkeklerin iç çama-şır ve dış elbise olarak ipek giymesi harâmıdır. İpek, ipek böceğinin yaptığı iplik-lerden örülmüş kumaş demektir. [İpek böceği kozayı delerek çıkınca, elde edilen iplikler kısa ve kıymetsiz oluyor ise de, bunları hiçbir kitâb, uzun iplikten ayrı tut-mamıştır. Bunlara halâl diyen olmamıştır. İpeğin her çeşidi harâmıdır.]

(**Muhît-i Burhânî**) kitâbının sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh”, deriye değmeyen dış elbisenin câiz olduğuna bir rivâyet bildiriyor ise de, başka kitâblarda böyle bir-şey yoktur. Deriye değsin, değmesin harâmıdır. İki imâma göre yalnız harbde giymek câiz olur. Elbisenin ve başlığın astarını ipekden yapmak mekrûhdur. El-bisenin kol, etek, ceb, paça, yaka ve başlık gibi yerlerine, dört parmak enine ka-dar geniş ipek şerit dikmek câizdir. Birçok şerit dikilebilir. Herbirine ayrı ayrı ba-kılır. Genişliklerinin toplamına bakılmaz. Dört parmağa kadar altın iplikten örül-müş şeritler de câizdir. Kadınlara ipek elbise ve her mikdârda altın şerit câizdir. Erkek çocuklara ipek giydirmek mekrûhdur. Erkeklerin de, ipek cibinlik kullan-ması câizdir. İpekden bel bağı câiz denildi. Başa ipek takke giymek ve boyuna ipek kese asmak mekrûhdur. İpek seccâdede nemâz kılmak câizdir. İpek yorganla ör-tünmek câiz değildir. Sâat, anahtar, tesbîh ipleri ve cebe konulan kese, çantalar, mushaf kesesi ve boğçanın ipekden olması câizdir. Dıvarları ipek kumaş ve halı ile örtmek, kibr ve zînet için olmazsa, câizdir. İpek halı, yaygı kullanmak, üzerine otur-mak câizdir. İpek yemek peşkiri, iç donu mekrûhdur. Abdest havlusu câizdir.

Çözücü ipek olan, luhmesi ya'nî atkısı ipek olmıyan elbise erkeklere de harâm değildir. Çünkü, kumaşın atkısı mühimdir. Çözücünün değeri yoktur. Atkısı ipek olup, çözgüsü ipek olmıyan elbise, sâf ipek gibi harâmıdır. Sun'î ipek giymek erkeklere de halâldir. Çünkü, bunlar parlak pamuk bileşikleridir. İpek böceğini öldürmek için kozayı güneşe koymak câizdir). Güneşde öldürmeyip de, ateşde ısı-tarak, kaynar suya koyarak öldürmek câiz olmadığı, (**Berîka**)da yazılıdır.

İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (**Hazar ve ibâha**) kısmında diyor ki, (Bir mürted, bu eti yehûdiden satın aldım derse, inanılır ve yinir. Mürted olduğu bili-nen kimseden aldığını söylese yinmez. Çünkü, (**Mu'âmelât**)da, meselâ alış veriş-de, imân ve adâlet aranmaz. Çocuğun, kitâblı ve kitâbsız kâfirlerin sözüne inanılır.

Sofradakiler, içeri gelen kimseyi yemeğe çağırırsalar, âdil bir müslimân da, yidik-leri eti mürted kesdi veyâ içdiklerinde şerâb karışık dese, çağırılanlar âdil ise, otu-rur. Âdil değilseler oturmaz. İkisi âdil ise, yine oturur. Biri âdil ise, teharrî eder,

ya'nî araşdırır. Karâr veremezse, oturup yir ve içer ve suları ile abdest alır.

Temiz ve necs şey bulunan kaplar karışık olup, temizleri fazla ise, zarûret olsa da, olmasa da, temizlerini araşdırıp bunlardakini yir, içer ve abdest alır. Temizlerin adedi, necsler ile müsâvî veyâ temizler az ise, yalnız zarûret hâlinde, abdestden gayrisi için temizlerini araşdırıp kullanır. Kasabdaki hayvanlardan meşrû' kesilmiş olanı, zarûret hâlinde araşdırıp alır. Zarûret yoksa, meşrû' kesenler çok ise, araşdırıp alır. Müsâvî ise, almaz. Elbise, kumaş da böyledir. Kısacası, temiz adedi çok ise, iki hâlde de araşdırır. Müsâvî veyâ az ise, zarûret olmadığı zemân temizleri araşdırılmaz. Zarûret hâlinde, yalnız abdest için, kapların temizlerini araşdırılmaz. Diğerlerinde araşdırarak, temiz zan ettiklerini kullanır. Çünkü, abdest yerine, teyemmüm edebilir. Setr-i avret ve yimek, içmek için ise, başka yapacak şey yoktur. Görülüyor ki, temizleri çok ise, hep araşdırıp seçer. Çok değilse, yalnız zarûret hâlinde ve abdestden gayrisi için araşdırır.)

Seyyid Ahmed Hamevî, (**Eşbâh**) şerhi, üçüncü kâidesinde diyor ki, (Şek, şübhe üç dürlü olur: Aslı harâm olan, aslı mubâh olan, aslı bilinmiyen şeyde olur. İslâmiyyete uygun kesenlerin ve mürtedlerin buldukları yerde, kesilmiş bir koyun görünce, bunun islâmiyyete uygun kesilmiş olduğunu bilmek lâzımdır. Çünkü, aslı harâm olup, halâl olması şübhe edilmektedir. Kesenler içinde mürted az ise, alıp yimek câiz olur. [Kasabdan satın alıp yimek de câiz olur.] Bozuk renkli, bulanık suyun temiz olduğu kabûl edilir. Çünkü, suyun aslı temizdir. Necs olması ise, şübhelidir. Kazancının çoğu harâmdan olanın verdiği malın harâmdan olduğu yakîn olarak, kesin olarak bilinmediği zemân, bu malını satın almak harâm olmaz, mekrûh olur.) Yüzkırkyedinci sahîfede diyor ki, (Malının çoğu halâl olanın hediyeysi alınır ve yinir. Çoğu harâm ise, halâl diyerek verdiği alınır. Verirken söylemedi ise, araşdırıp zannına göre amel eder. Satın alınan mallar da böyledir.) Kitâbsız kâfirin, mürtedin kesip satdığı et alınmaz. Bunu müslimân kesdi dese, halâl olduğunu haber vermiş olur ki, buna inanılmaz. Alkolsüz bira demek de böyledir. Çünkü bira meşhûr olan alkollü bir içkinin ismidir. Bu sözleri, bevlin necs olmadığını söylemek gibidir. Necs olmiyan şeye bevl dememek, alkolsüz olan içkiye de bira dememek lâzımdır. (**Mecelle**)nin dokuzuncu maddesi, (Bir şeyin sıfatları devâm eder. Bunları değışdirdik diyenin sözü kabûl olunmaz). Onuncu maddesinde, (Bir zemânda mevcûd olan şeyin devâmı kabûl edilir. Aksini isbât etmeleri lâzım olur.) 42. ci maddesinde, (Meşhûr olana i'tibâr olunur. Maglûb ve nâdire olunmaz) ve 46. cı maddesinde, (Mâni' ve muktadî birlikde olunca, mâni' tercih olunur) denilmektedir. Müslimândan satın alınan eti, mürted kesdiğini, sonradan, âdil bir müslimân haber verse, yimek ve yidirmek câiz olmaz. Fekat parasını geri alamaz. Birinci kısım, ellialtıncı maddenin sonuna bakınız!

(**Merâkıl-felâh**)da ve bunun Tahtâvî şerhinde, (**Artıklar**) faslından sonra diyor ki, (Bir âdil kimse, bu eti mecûsî kesdi dese, başka bir âdil de, müslimân kesdi dese, yimesi halâl olmaz. Ya'nî harâmlığı devâm eder. Çünkü, kesilmiş görülen hayvanın harâm olması asldır. İslâmiyyete uygun kesilmiş olduğu tehakkuk edince halâl olur. İki haber ters düşünce, halâl olması tehakkuk etmeyip, anlaşılmayıp, harâmlığı devâm eder. Şek, şübhe etmek, iki haberin birbirlerine ters düşmesi gibidir. Aslı harâm olan şeyde şek olunursa, meselâ, müslimânların ve mecûsilerin ya'nî kitâbsız kâfirlerin karışık buldukları bir şehrdede kesilmiş görülen hayvan, müslimânın kesdiğini bilinmedikçe halâl olmaz. Zîrâ, hayvanın harâm yoldan ölmesi asldır. İslâmiyyete uygun kesilmiş olduğu ise şübhelidir. Şehrdede müslimânlar çok ise, halâl kabûl edilir.)

(**Makâmât-i mazheriyye**)de, kerâmet faslında diyor ki, (Gulâm Haseni görünce, kâfir ta'âmı yimişsin. Kalbinde küfr zulmeti hâsıl olmuş, buyurdu. Evet, Hindûnun verdiğini yidim dedi). Küfr ve harâm alâmetleri bulunan yemekler, kalbi karttır ve kabrde çürümeğe sebep olur.

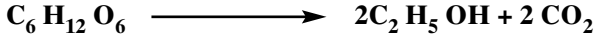
42 — ŞERÂB ve ALKOLLÜ İÇKİLER

Alkollü içkilerin hepsi zehrdir. Bugün bu hakîkati, tıp kitâbları yazmaktadır. Liselerde okutulmakta olan kıymetli bir kimyâ kitâbında diyor ki: (Alkollü içkiler, eskiden beri keyf verici olarak içilir, az mikdârda alındığı zemân, vücûdde tenbîh edici te'sîr yapdığı, hazmı kolaylaştırdığı gibi fâidelerden bahs edilirdi. Hâlbuki, bugün, alkolün pek az mikdârının bile, vücûd makinesini harâb etdiği ve zararlı te'sîrlerinin neslden nesle intikâl etdiği ilmî bir hakîkatdir).

İbni Âbidîn, beşinci cild, ikiyüzseksendokuzuncu sahîfede buyuruyor ki:

Şerâb [hamr, vin, wein] dört mezhebde de harâmdir. İçmesi ve her dürlü kullanılması günâhdir. Yalnız sirke yapılması ve susuzluktan ölmek üzere olanın, ölmeyecek kadar, su yerine, içmesi câizdir. İçmesi harâm olan içkiler, dördür:

1 — Birincisi, şerâbdır. Pişmemiş üzüm suyu, [şıra], havasız fıçılarda durmakla, gaz habbeleri ve köpük meydâna gelerek mayalanır. (**Şerâb**) hâline döner. [Ya'nî, üzüm kabuklarında yaşayan ve şıraya geçen (bira mayası) adındaki mayanın (fermentin) çıkardığı (zimas) adındaki bir madde, şırada bulunan glikoz ve levüloz adındaki (Hekzoz) şekerlerini parçalar. Şekerler, ikiye parçalanarak ispiroto (etil alkol) ve karbon dioksit maddeleri meydâna gelir:

Şırada zemânla, şeker azalır, ispiroto çoğaldığı için, tadı şekerli iken, keskin ve yakıcı olmağa başlar. Meydâna gelen karbon dioksit gazı, kabarcıklar hâlinde dışarı çıkar. Bu gaz, ispirotolu sıvıda erimiyen tortuları, sıvının yüzüne sürükliyerek, bir köpük ile örtülür. Böylece şıra, şerâba dönmüş olur. Çeşidli şerâblarda, yüzde beş ile yirmi arasında ispiroto bulunur. İki hektolitreye, ya'nî ikiyüz litre yâhud yüzonbeş kilogram üzümünden, yetmişbeş litre şıra çıkar. Şıranın beşde biri şekerdir. Onda biri tartarik asiddir. Şıradan kükürt dioksit gazı geçirilerek, sirke asidi mayası ve başka zararlı mayalar öldürülür. İlk mayalanma bir haftada temâm olur.]

İspirtosu az olan şerâb da harâmdir. [İmâmeyne göre ve diğer üç mezhebde, köpürme de, şerâb olur.] Serhoş etmese de, damlasını içmek harâmdir. Halâl diyen, kâfir [Allaha düşman] olur. Şerâb, idrâr gibi kaba necâsetdir. Her dürlü kullanmak, ilâc yapmak, çamur yapmak, hayvâna içirmek, ihtikân yapmak, buruna çekmek sözbirliği ile harâmdir. Satması câiz değildir. Parası harâmdir. Bir müslimânın, borcunu, şerâb satarak aldığı para ile ödemesi halâl olmaz. Bu para, alacaklıya da halâl olmaz. Bunun için içki satana ödünç vermemelidir. Az içene de had vurulur ki, seksen sopadır. Serhoş edici diğer üç içkiyi içene ise, ancak serhoş olursa had vurulur. Şerâb köpüklendikten sonra, kaynatılıp üçde ikisi gitse de geride kalanı ve inbiklenerek elde edilen ispirotonun, rakının şerâb gibi, necâset-i galîza olduğu sözbirliği ile bildirilmiştir. Bunların da damlasını içmek harâm olduğu, (**Behcet-ül-fetâvâ**)da yazılıdır. Rakıda yüzde kırkdan çok alkol bulunur. Şerâbdan elde edilen rakı, meşe ağacından fıçılarda birkaç sene bırakılınca, (**Konyak**) olur.

2 — İkincisi, Tılâdır. Tâze şıra, ateşte veyâ güneşte ısıtılıp üçde ikisinden azı uçarsa, [üçde birinden çok kalırsa], bu kalana, (**Tılâ**) denir. Tılâ, gaz çıkararak kabarıp, tadı keskin olunca, serhoş eder. Şerâb gibi damlası harâm ve kaba necs olur.

3 — Üçüncüsü Sekerdir. Hurmanın nakî'i, ya'nî maserasyonu, ya'nî su içinde ısıtmadan bırakılınca, köpüklenir ve tadı keskin olursa (**Seker**) denir, damlası harâmdir.

4 — Dördüncüsü, kuru üzüm nakî'idir. Kuru üzüm, soğuk suda bırakılınca, şekerli suya geçer. Bu suya, (**Kuru üzüm nakî'i**) denir. Bu, gaz peydâ ederek köpüklenir ve tadı keskin olursa, damlası harâm olur. Tılâ, Seker ve kuru üzüm nakî'i (maserasyonu) gazlanmaz ve tadı keskin olmazsa, içmeleri, sözbirliği ile halâl olur. Se-

ker ve Nakî', haff necsdirler. İmâm-ı a'zama göre, Tılâ, Seker ve Nakî'in harâm olmaları için, köpüklenmeleri de lâzımdır. Bu üçünde, icmâ'ı ümmet hâsıl olmadığı için, harâm değildir diyen kâfir olmaz.

İçmesi, İmâm-ı a'zama ve İmâm-ı Ebû Yûsûfe göre halâl olan içkiler de dördür:

1 — Kuru üzüm veyâ hurma, şekeri suya çıkıncaya kadar, soğuk suda bırakılır. Sonra hepsi, kaynayıncaya kadar ısıtılır. Soğuyunca süzülür. Bu sıvıya, **(Nebîz)** denir. Nebîzin tadı keskin olsa da, serhoş yapmadıkça, içmesi halâl olur. Isıtılmazsa, köpürünce ve tadı keskin olunca, harâm olur.

2 — Kuru üzüm ve hurma birlikde, soğuk suda durup, hepsi, ısıtılıp süzülür. Tadı keskin olsa da, serhoş yapmadıkça, halâl olur. Buna, **(Halîtan)** denir.

3 — Bal, incir, arpa, buğday, mısır, darı, erik, kayısı, elma ve benzerlerinden biri soğuk suda durup ısıtılmasa da, serhoş etmeyecek mikdârda halâldirler. Çünkü hadîs-i şerîfde, **(Şerâb, üzüm ve hurmadan olur)** buyuruldu. [Serhoş ederlerse, harâm olurlar. Bira da böyledir. Hubûbâtdan elde edilen rakıya, İngilizler **(Viski)**, Ruslar **(Vodka)** derler. Bunlar, yüzde elli, altmış alkolü hâvidirler.]

4 — Dördüncüsü, **(Müselles)**dir. Üzüm suyu, tâze iken, ya'nî gaz kabarcıkları çıkmadan, köpürmeden önce, ısıtılıp, üçde ikisi uçar, üçde biri kalır (Müselles) denir. Tadı keskin olsa da, serhoş etmeyecek kadar içmesi halâldir.

Şıra kaynarken, içine **(Pekmez toprağı)** denilen temiz kireçtaşı tozu konursa, ekşiliği kalmaz, **(Pekmez)** olur. Fransızlar pekmeze, **(Sapa)** ve **(Rob)** derler. Pekmezde yüzde altmışdan çok glikoz vardır. Pekmeze yumurta akı koyup, karıştıraarak kaynatılınca, koyulaşıp **(Bulama=Raisin )** olur. Şıra ya'nî tâze üzüm suyu [Mo t] ve pekmez [Mo t cuit] ve bulama [Raisin ] ve boza [Bosan] içmek halâldir. Boza yapmak için, bir kilo kadar bulgur yıkanır. Tencereye konur. Fazla su ilâve edilir. Yumuşayıncaya kadar birkaç s at kaynatılır. Su ile yoğrularak tel süzgeçten süzülür. Şeker konup eritilir. Maya olarak içine bir su bardağı boza konur. Kapanıp soba yanında bırakılır. Ertesi gün ekşi olarak içmeğe başlanır.

Bunlar kuvvet için, hazm için serhoş etmeyecek mikdârda halâl olup, serhoş ederlerse veyâ çalgı ile, keyf için az dah  ilçilirlerse, söz birliğı ile harâm olurlar.

İmâm-ı Muhammede göre, bu dört içki, gaz çıkarmış ve tadı keskin olmuş ise, serhoş etmeyecek kadar az içmesi de harâm olur. Fetv  da böyledir. Diğer u  mezhebde de böyledir. Çünkü, Peygamberimiz, **(Çoğu serhoş eden içkinin, azını içmek de har mdır)** ve **(Serhoş eden her içki şer bdır ve hepsi har mdır)** buyurdu. Bu had s-i şer f, hepsinin har m olduğunu bildirmekdedir. Yapıları, bileşimleri ayındır demek değıldir. Çünkü Muhammed “aleyhissel m”, maddelerin hakikatlerini, fen bilgilerini öğretmek için değıl, bunların hükmlerini bildirmek için gönderilmiştir. Kısırak, inek, deve sütleri, mayalanıp, tadı keskin olunca, müselles gibi olurlar. Birincisine **(Kumis)** [kımız], diğer ikisine **(Kef r)** denir. Bira gibi har mdırlar. Bu hus sda, İskilibli M. t f efendinin **(Men'i m skir t)** kit bında geniş ma'l m t vardır.

[Bira yapmak için, arpalar ıslanıp bir hafta bırakılınca filizlenirler. Bu sırada **(Amilaz)** denilen maya da  rer. Filizlerin uzunluğı arpa boyuna yaklaşınca, arpalar koparılıp ayrılır. Arpalar kurutulup un yapılır. Bu una, **(Malt)** denir. Malt, sarı toz vey  şerbet h lindedir, **(Skorbut)** denilen kanama ve za'fiyyet hastalığında ve çocuk mamalarında kuvvet verici ve hazm için kullanılır. İçinde alkol yoktur. Malt, sıcak su ile karışdırılıp bırakılınca, içindeki amilaz, nişastayı mayalıyarak parçalar. **(Maltoz)** denilen şekere çevirir. Bu şekerli sıvıya şerbetci otu **(Houblon)** çiçekleri konup kaynatılır. Bu ot, biraya koku verir ve berr k yapar. Soğutulup içine **(Bira mayası)** konur. Bu maya, maltoz şekerini mayalıyarak parçalar. Alkole çevirir. Bira h sıl olur.  eşidli biralarda yüzde ikibuçuk ile beş arasında alkol bu-

lunur. Fazla içilince serhoş yapmaktadır. Bira mayası, sarı toz veyâ yoğurt gibi lapadır. Canlıdır. Çıkardığı sıvı mayalama yapar. Bira mayası, bira fabrikalarında kalan posadaki mayanın üretilmesi ile elde edilmekte, cild, hazm ve göğüs hastalıklarında da kullanılmaktadır. Ekmek hamurunda da vardır. Bira, gaz çıkardığı, köpük yaptığı için ve tadı acı, keskin olduğu için azı da çoğu da, her ne maksadla içilirse içilsin, imâm-ı Muhammede göre harâmdır. Fetvâ da böyledir. Almanyada yayınlanan (**Der Stern**) mecmû'ası, 1979 senesi ilk ayındaki nüshasında diyor ki, (Heidelberk kanser tedkîk merkezi tarafından yapılan araştırmalarda, biranın kanser yaptığı anlaşılmıştır. Kansere sebep olduğu bilinen (**Nitroz-amin**)lerin birada bol mikdârda bulunduğu görülmüştür. Bira, alkol alışkanlığına da sebep olmaktadır. Ağrı kesici olarak kullanılan (**Piramidon**) içinde fazla mikdârda Nitroz-amin bulunduğu anlaşıldığı için, bu ilâc sıhhiyye vekâletinin emri ile altı ay evvel piyasadan kaldırılmıştı. Orta mikdârda bira içen bir kimse, günde yetmiş piramidon hâp almış kadar Nitroz-amin almaktadır). Yengeç denilen hayvana ve kanser denilen tehlikeli işlere arabîde (**Seretân**) denir. (**Nüzhât-ül-ebdân**) kitâbı, kanseri, içinde yengeç külü bulunan merhem ile tedâvî etmektedir. (**Teshîl-ül-menâfi**)de (Irk-ı medînî) denilen hastalık, kanserdir. Bildirdiği ilâclardan biri: (Bir avuc içi soyulmuş sarımsak, bir [litre] süt ile, akşam vakti, kaynatılır. Pelte hâline gelir. Sabâha kadar bağçede bırakılır. Havadan rutûbet alır. Süt ayrılıp aç iken içilir. Sarımsak yerine lübân [Günnük] veyâ sarısabır kullanılabilir.)]

Yukarıda yazılı sekiz içkiden, şerâbdan başkasını satmak İmâm-ı a'zama “rahmetullahi teâlâ aleyh” göre sahîhdur. Fekat, mekrûhdur. [Ya'nî, tahrîmen mekrûhdur. Bunları satan, harâm işlemiş gibi Cehenneme gider.] İmâmeyn “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ”, bunların satılması da sahîh değildir dedi. Afyon, esrar ve başka uyuşdurucu [heroik] maddelerin satışı da böyledir. Necâset karışan suyu içmek harâmdır. (**Cevhere**)de diyor ki: (Tâze üzüm, suya konup mayalanmadan önce kaynatılırsa, suyun üçde ikisi uçmadıkça, halâl olmaz. Kuru üzüm veyâ hurma, suya konup biraz kaynatılınca, halâl olur. Buna, (**Nebîz**) denir. Tâze üzüm ile hurmanın veyâ tâze üzüm ile kuru üzümün karışımı suda ısıtılınca, üçde ikisi uçmadıkça halâl olmaz. Tâze üzüm suyu [şıra] ile, hurma bırakılmış su karışımı da böyledir.)

Bevl [idrâr], pislik gibi necâsetleri içmek, yimek harâmdır.

Mubâh olan içkileri, hattâ suyu, mûsikî ile, çalgı ile, kâfirler gibi, fâsıklar gibi içmek de harâmdır. (**İbni Âbidîn**) beşinci cild, ikiyüzotuzsekizinci sahîfedeki hadîs-i şerîfde, (**Suyu, alkollü içki içenler gibi içmek harâmdır**) buyuruldu. İbâdeti harâma benzetmek ise, küfre sebep olur. Çalgı, içki, şarkı ile nemâz kılmak, Kur'ân-ı kerîm okumak böyledir. İkinci kısımda, 52. ci maddenin 7. ci sahîfesine bakınız!

İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh”, üçüncü cild, yüzaltmışüçüncü ve beşinci cild, ikiyüzsekendokuzuncu sahîfede buyuruyor ki, (Arak-ı hamr [ya'nî rakı ve alkol]in, şerâb gibi kaba necâset olduğu ve serhoş edecek kadar içene had vurulması sözbirliği ile bildirildi. Damlasını içene de had vurulur diyenler çoktur. Alkollü meşrûbât için fâsıkların [kötü kimselerin], (temizdir, içilmesi halâldir) demelerine aldanmamalıdır). Alkollü içkilerin hepsinde ispiroto bulunduğundan, şerâblı su gibi kaba necs ve harâmdırlar. Bunun için deriye sürülen, tentürdiyod, alkol kamfre gibi, ispirotolu ilâcları ve kolonya gibi lüzûmsuz olanları nemâz kılmadan önce, yıkamak lâzımdır. Bunları hâricen kullanmak ve ispirotoyu yakıt olarak kullanmak ve bunun için satmak ve satın almak câizdir. Benzol, benzin, aseton ve dört klorlu karbon, gaz yağı gibi sıvılar, necs değildir. Bunları temizlemeden nemâz kılınır. Alkolün, teknikde, eritken olarak kullanılması günâh değildir.

Modern tıbda iyi bir hâricî, (**Dezenfektan**) [Mikrob öldürücü] maddede aranan iki vasf, aslî (kendisinden beklediğimiz) te'sîrinin tam ve şümûllü, tâlî (olma-

sını arzû etmediğimiz) te'sîrinin ise asgarî olması, yâhud hiç olmamasıdır.

a) Alkol, bakterilerin bir kısmına hiç te'sîr etmez. Geri kalanların da ancak vejetatif (fe'âl) hâlde olanlarını öldürebilir. Bakteriler, sâir zemânlarda spor denen koruyucu bir tabakaya bürünürler. Mûsâid şartlar bulunca, tekrâr vejetatif (fe'âl) hâle dönerler. Alkol, sporlu bakterileri de öldüremez. Hattâ piyasadaki alkoller içinde sporlu bakteriler mevcûddür. Son zemânlarda, tecribeler ifâde ediyor ki, cilde sürülen kesif alkol, civâr bakterilerin sathlarında kompakt bir tabaka hâsıl ediyor. Bunlara artık nüfûz edemiyor. O hâlde, tam ve şümüllü bir te'sîre mâlik değildir.

b) Yine cilde sürülen kesif alkol, cild nesclerini (dokularını), bakterilere olan zararlarından dahâ çok tahrîb eder. Hattâ, bu tahrîblerle, proteinlerden ibâret bir tabaka teşekkül eder. Bu ise, onun bakterilere te'sîrine sed çeker.

Bu iki vasfı te'mîn edemediğinden, alkol iyi bir dezenfektan değildir. Alkolün mahzûrlarını bulundurmayan, ondan çok dahâ mükemmel te'sîrlere mâlik yüzlerce madde vardır. Nitekim bugün birçok memleketlerde alkollü tentürdiyod yerine, te'sîri dahâ kuvvetli Mersol denilen ispiertosuz tentürdiyod kullanılmaktadır. Merkûro-krom adındaki kırmızı tozdan iki gramı, yüz gram suda eritilerek yapıldığı gibi, eczâhânelerde mersol hâzır da satılmaktadır. Yapılan istatistiklere göre, Avrupa kliniklerinde, tıbbî olarak kullanılan alkol mikdârı, [m. 1900] senesine nazaran [m. 1934] senesinde on misli azalmıştır. Her geçen gün de azalmaktadır. Ancak alkolün, mûskirât terkîbine girmesinden dolayı, çok mikdârda istihsâli, bol oluşu, onu tıbda da kullanmaya sevk eden belki yegâne sebebidir.

Benc, ya'nî Ban otu ve kunneb, ya'nî Haşîş [esrar otu] ve Afyon gibi sulb [katı] cisimlerin akla zarar veren çok mikdârları harâmîdir. İlâc, ibtal-i his için kullanmak câiz olduğu İbni Âbidînde, (Eşribe) sonunda yazılıdır. Bunların fazlasına halâl diyen, kâfir olmazsa da (**Mübtedî'**), ya'nî bid'at sâhibi, sapık olur.

[Serhoş olarak kılınan nemâz sahîh olmaz. Serhoş olmayacak kadar az içkili olarak kılmak mekrûhdur. Çünkü, alkollü içkilerden herhangi birini keyf için bir damla bile içmek harâmîdir. Mi'desinde, elbisesinde azıcık harâm bulunan kimse'nin nemâzı mekrûh olur. Gasb edilen yerde kılmak da böyledir. (**Merec-ül-bahreyn**)de, Ahmed Zerrûkdan alarak diyor ki, vecd ve hâl sâhibleri, şu'ûrlarını gayb ederlerse, sözlerinde ve işlerinde ma'zûr olurlar. Simâ' esnâsında raks etmek, bağırarak da böyledir. Deli gibidirler. Fekat, bu tesavvuf serhoşluğu kendiliğinden olmayıp, aklları başlarında ise, şu'ûrları var ise, ma'zûr olmazlar. Günâha girerler. Şu'ûrsuz oldukları zemân, ibâdetleri kaçırmaları günâh olmaz ise de, aklları başlarına gelince, kaçırdıkları ibâdetleri hemen kazâ etmeleri lâzımdır. Çünkü, bu şu'ûrsuzluğa kendileri sebep olmuştur. Böyle tesavvuf serhoşlarının, islâmiyyete uymayan sözlerine ve işlerine, başkalarının uymaları câiz değildir. Kendileri günâha girmezlerse de, bunlara uyanlar, günâha girerler. Alkollü ve uyuşdurucu maddelerle serhoş olanlar da böyledirler. Serhoş iken, irâde ve ihtiyârları olmadığından, ma'zûr olurlar ise de, bu hâle kendileri sebep oldukları için, kaçırdıkları ibâdetleri kazâ etmeleri lâzım olur].

(**Riyâd-un-nâsîhîn**) kitâbında diyor ki, hadîs-i şerîfde, (**Çok içildiği zemân serhoş eden şeyin, az içilmesi de harâmîdir**) buyuruldu. [Bu hadîs-i şerîfi, (**Zevâcîr**) ve (**Künûzûddekâk**) kitâbları da yazmaktadır.] Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (**Şerâb içmek, büyük günâhların en büyüğüdür. Bütün kötülüklerin anasıdır, başıdır. Şerâb içen, nemâz kılmaz. Anası ile, halası ile, teyzesi ile zinâ eder**). Bir hadîs-i şerîfde, (**Şerâb içen ile arkadaşlık etmeyiniz! Cenâzesine gitmeyiniz! Buna kız vermeyiniz ve onun kızı ile evlenmeyiniz! Muhakkak biliniz ki, şerâb içen, kıyâmet günü, mezârdan yüzü kara, gözleri mâvi olarak kalker. Dili sarkmış, pis kokulu olur. Herkes, bunun pis kokusundan kaçır**) buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfde, (**Şerâb içen Cennete girmez**) buyuruldu. Ehl-i sünnet mezhebine göre, büyük günâh

işliyen kâfir olmaz. İmânı gitmez. Bu hadîs-i şerîflerin ma'nâsı, halâl diyen veyâ kalbi, bunu kötü bilmiyen kimse demektir. Yâhud, şerâb içmeği âdet edinen kimse, tevbe etmeden ölürse, son nefesinde îmânı gider demektir. İmânla gitmek istiyen, şerâb içmemelidir. Şerâbı içene, getirene, taşıyana, hâzırlayana, satana ve i'mâl edene, Allahü teâlâ ve Resûlü la'net eder. Şerâb satanın aldığı para harâm olur. Dünyâda belâlardan kurtulmaz. İçkili iken kıldığı nemâzları sahîh olsa da, kabûl olmaz, ya'nî sevâbı olmaz. Bir hadîs-i şerîfde, **(Şerâb içmeği âdet eden, vese-ne tapan gibidir)** buyruldu.

Tahtâvî, **(İmdâd)** şerhinde diyor ki, (Odundan, altından, gümüşden yapılmış insan heykeline, **(Sanem)** denir. Taşdan yapılan insan heykeline, **(Vesen)** denir. Kuşağa, dîvâra ve başka yerlere yapılmış cânlı ve cânsız resmlerine, **(Sûret)** veyâ **(Tasvîr)** denir. Yalnız cânlı resmlerine, **(Timsâl)** denir. Saneme, vesene, sûrete ve timsâle tapınmak, onların fâide ve zarâr yapacaklarına inanmak, şirk çeşidlerinden biri olur. Böyle tapınanlara, **(Putperest)** ve **(Müşrik)** denir).

Bir hadîs-i şerîfde, **(Bir yudum şerâb içene, Allahü teâlâ üç gün gadab eder)** buyruldu. Ya'nî, buna tevbe etmedikçe, üç gün içindeki iyiliklerine sevâb verilmez ve günâhları afv edilmez. Üç gün içinde ölürse, îmânsız gitmesinden korkulur. Bir kadeh içene, Allahü teâlâ kırk gün gadab eder.

Fıkıh kitâblarında, meselâ **(Hidâye)**de diyor ki: Üzüm şerâbı sözbirliği ile harâm'dır. Halâl diyen kâfir olur. Bir damla içene had vurmak vâcib olur. Sa'îd bin Müseyyib diyor ki, (Geçmiş ümmetlerin hiyânet yapmalarına, kâfir olmalarına sebep, şerâb içmek idi). Emîr-ül-mü'minîn Osmân "radiyallahü anh", Resûlullahın "sal-lallahü aleyhi ve sellem" minberinde hutbe okurken, (Ey insanlar! Şerâb içmekten sakınınız! Biliniz ki, şerâb içmek, bütün kötülüklerin anasıdır) buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Şerâbda devâ, ilâc hâssası yoktur. Hastalık yapar)** buyruldu.

(Erba'în)de diyor ki: Abdüllah bin Mes'ûd buyurdu ki, (Şerâb içen kimse, tevbesiz ölürse, mezârını açınız! Yüzünü kıbleye karşı görürseniz, beni öldürünüz!).

Şerâb içenler, beş fâidesi olduğunu söylüyor: 1- Kan yapar. Yüzü kızartır. Güzelleştirir diyorlar. 2- Kuvvet verir diyorlar. 3- Hazmı kolaylaştırır diyorlar. 4- Şehveti arttırır diyorlar. 5- Sıhhati korur diyorlar. Bu sözlerinin hepsi yanlışdır. Tecribeler, tersini göstermektedir. Hadîs-i şerîfde buyruldu ki, **(Gece nemâz kılanların yüzü güzel olur)**. Şerâb içmekle, günâh işlemekle, yüz güzel olmaz. İbâdet, tâ'at etmekle güzel olur. Şerâb içenlerin, fâsıkların yüzleri çirkin, iğrenç oluyor. Allahü teâlâ, Enfâl sûresi, altmışaltıncı âyetinde meâlen, **(Yüz mü'min, ikiyüz kâfire gâlip gelir)** buyurdu. Ya'nî bir za'îf mü'min, iki kuvvetli kâfire gâlip gelir. Şerâb hazmı kolaylaştırır. Evet öyledir. Fekat hazmı kolaylaştırılan ve fâideli olan, başka halâl şeyler de vardır. Sıhhati koruması doğru olmadığını dahâ önce, hadîs-i şerîfde bildirmişdik. Şerâb içmenin çeşitli hastalıklara yol açtığı meydândadır. Akli azaltmaktadır. Kara ciğeri bozmaktadır. Beyni ve sinirleri harâb etmektedir. [Eczâcılık bülteni [m. 1970-1] sayısında, (İçki kullananlarda ağız ve buğaz kanserinin iki misli olduğunu Fransız doktorları bildiriyor) demektir.] Şerâbın zararı fâidesinden, günâhı ise, her günâhdan çokdur. Şehveti arttırması da, birkaç seneye mahsûs olup, az zemân sonra azaltarak, zevcenin cimâ' hakkına mâni' olmak da, âile se'âdeti yıkılmaktadır. **(Riyâd-ün-nâsihîn)**den terceme temâm oldu.

İstanbulda Enver Örenin neş etdiği günlük Türkiye gazetesinin 17 Mart 1979 nüshasında diyor ki, Birleşik Amerika sıhhat enstitüsünce yapılan açıklamada, alkollü içkilerin, bu memleketde, senede ikiyüzbeşbin kişinin ölümüne sebep olduğu tesbît edilmiştir. Bunların çoğu karaciğer sirozundan ve içkili araba kullanmaktan ölmüşlerdir. Ondört ve onyediyedi yaşları arasında alkol ibtilâsının arttığı, bu sebepten, mekteplerde, vurucu, kırıcı saldırıların çoğaldığı da bildirilmiştir.

43 — TÛTÛN GÛNÂH MIDİR?

(**Dürr-ül-muhtâr**)ın beşinci cildinde buyuruyor ki:

Şâfi'î mezhebindeki âlimlerden Necmeddîn-i Gazzî diyor ki: (Tütün, önceleri yok idi. İlk olarak, 1015 [m. 1606] de, Şâmda kullanıldı. İçenler, serhoş etmediğini iddi'â ediyorlar. Buna inanılsa bile, gevşeklik verdiği meydândadır. Bu ise, harâm olmağa sebep olur. Çünkü imâm-ı Ahmedin, Ümm-i Selemeden “radiyalahü anhâ” bildirdiği haberde, (Serhoş eden ve gevşeklik veren şeyler yasak edildi) buyuruldu. Bir iki kerre içmek günâh olmaz. Hükûmet yasak edince, harâm olur. Devâm edilirse, büyük günâh olur. Çünkü, küçük günâhlara devâm etmek büyük günâhdır).

Hanefî mezhebine gelince; büyük âlim İbni Nüceym-i Mısırî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (**Eşbâh**) kitâbında buyuruyor ki, (Âyet-i kerîmede ve hadîs-i şerîflerde harâm olduğu bildirilmeyen şeyler, aslı üzere halâl olur. Veyâ halâl ve harâm diye hükm olunamaz. Hanefî ve Şâfi'î âlimlerinin çoğu “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in”, böyle şeyler halâl olur dedi. İbni Hümâm, (**Tahrîr**) kitâbında da böyle söylüyor. Bunun için, Besmele ile kesildiği bilinmeyen hayvâna ve zararı görülmiyen ota halâl denir). Tütün de böyledir. Âlimlerin çoğuna göre, halâldir. Birkaçına göre ise, hükm verilemez. [(**Uyûn-ül-besâir**)de, Hamevî (**Eşbâh**)ı şerh ederken, (Bundan, tütün içmenin halâl olduğu anlaşılmaktadır) buyuruyor.] Hanefî âlimlerinden, Şâm müftisi, Abdürrahmân İmâdî, (**Hediyye**) adındaki kitâbında, (Tütün; soğan, sarımsak gibi mekrûhdur) buyurdu. İbni Âbidîn, bu satırları açıklarken buyuruyor ki:

(**Vehbâniyye**) şerhinde, (Tütün içmek ve satmak yasak edilmelidir) diyor. [Dördüncü Murâd hân “rahmetullahi teâlâ aleyh”, tütün içilmesini yasak etmişdi. Bunun zemânında bulunan Şernblâlî “rahmetullahi teâlâ aleyh” de, (Halîfe mu bâhları yasak edince harâm olur) diyenler gibi, tütüne yasak demişdir. Dikkat edilirse, yasak edilmelidir, dediği hâlde, yine harâm veyâ mekrûh dememiştir.]

Tütün içmek, orucu bozar. İsmâ'îl bin Abdülganî Nablüsî, (**Dürer**) şerhinde diyor ki, (Zevcenin soğan ve sarımsak gibi ağzı kokutan şeyleri yimesi yasak edilebilir. Tütün kokusunu sevmiyen kimse de, tütün içmesini men' edebilir).

Mısırda, Mâlikî âlimlerinin büyüklerinden Alî Echürî, tütünün halâl olduğunu bildiren kitâb yazmış, burada dört mezheb âlimlerinin, tütünün halâl olduğunu bildiren fetvâlarını nakl etmiştir. Allâme Abdülganî Nablüsî de tütünün mubâh olduğunu bildiren, (**Essulh-u beynel-ihvân**) kitâbını yazmıştır. Bu kitâb ve tercemesi, Nûr-i Osmâniyye kütübhanesinde vardır. Harâm ve mekrûh diyenlere cevâb vermektedir. (Ba'zı kimselere zarar verirse, yalnız bunlara harâm olur. Başkalarına harâm olmaz demekde ve bal, safra hastasına zarar verir. Fekat, başkalarına harâm değildir. Hattâ şifâdır. Herşey aslında halâldir. Harâm veyâ mekrûh diyebilmek için, delîl lâzımdır. Şerâb habîslerin en kötüsü olduğu hâlde ve Resûlullah “salallahü aleyhi ve sellem” islâmiyyetin bildiricisi olduğu hâlde, şerâba harâm diyemedi. Âyet-i kerîme ile yasak edilmesini bekledi. O hâlde, tütün içmek mubâhdır, halâldir. Kokusu mekrûhdur. Tab'an mekrûhdur. Şer'an mekrûh değildir) demektedir.

İbni Âbidîn, devâm ederek buyuruyor ki, (Tütün içmek Şâfi'î mezhebinde harâm değildir. Kitâblarında, tenzîhen mekrûh denilmektedir. Hattâ, zevce tütünü bırakınca, zarar görmezse, meyve gibi olur. Zevcin, tütün parası vermesi lâzım olur. Tütünü bırakınca, kadın zarar görürse, ilâç gibi olur. Tütün parasını vermesi, vâcib olmaz dediler. Câmî' içinde tütün içmek, soğan, sarımsak yimek harâm değildir.)

Tütüne harâm diyenlerin dayandığı, vesîka olarak ileri sürdükleri, (**Berîka**) kitâbının sâhibi Hâdimî “rahmetullahi teâlâ aleyh” seksenbeşinci sahifesinde diyor ki: Âyet-i kerîmede, (**Habîs olan şeyler harâm**) buyuruldu. (**Vâhidî**) tefsirinde,

(Âyet-i kerîmedeki habîs, leş, kan ve domuz eti demektir. Âyet-i kerîme, bu üçünü harâm etmektedir) diyor. Hâlbuki, habîs olan herşey harâmıdır. Her harâm habîsdir. Meselâ şirk, zulm, fâiz ve rüşvet habîsdir. İnsanın iğrendiği, pis dediği herşey habîsdir denildi. Buna göre tütün de habîs ve harâm olur.

Yüzotuzüçüncü sahîfede diyor ki: İbâdet için, sevâb kazanmak için olmiyan bid'atlere, (**Âdetde bid'at**) denir. Un eleği, kaşık kullanmak gibi. Âdetde bid'at olan şeyleri yapmak, dalâlet, yoldan sapmak değildir. Vera', takvâ sâhibleri de bunları zarûret olunca kullanır. Kullanması günâh değil ise de, kullanmamak iyi olur. Ba'zıları, (Tütün ve kahve kullanmak da, âdetde bid'atdır. İkisi de harâm değildir ve mekrûh da değildir. Doğrusu da budur. Bunlara harâm diyen, bid'at-i âdiyyeyi harâm etmiş olur. Sultânın yasak etmesine gelince, islâmîyete uygun olan emrleri dinlenir. Tabî'atine ve nefsine uyararak verilen emrleri değil) dedi. Bize göre, kahve belki böyledir. Fekat, bunu da, kullanmamak dahâ iyidir. Çünkü, hakkında söz birliği yoktur. Tütüne gelince, harâm olmadığı doğru ise de, mekrûh olduğunda şübhe yoktur. Çünkü, halâl olmasında söz birliği yoktur. Sultân, umûmun fâidesi için, bir mubâh şeyi yasak edince, dinlemek vâcib olur. Söz birliği olmiyan şeyi yasak edince, elbette vâcib olur. (**Telvîh**) kitâbında diyor ki, (Şübhe edilen şeyler harâm olur).

Binikiyüzkırküçüncü sahîfesinde diyor ki: Yimeği ve içmeği harâm eden sebebler altıdır: Serhoş edenler, şerâb gibi. Necs olanlar, bevl ve kan gibi. Zarar verenler, kum, toprak gibi. İğrenç olanlar, menî ve sümük gibi. Habîs olanlar, tahta kurusu [biti] gibi. Öldürücüler, zehirli maddeler gibi. Tütün içmeği âdet edinenlere gelince, tütün bunlara zarar verir denildi. Çoğunun hastalığa yakalandığı görülmektedir. Böyle şeylerde, cinse, umûma bakarak karar verilir. Birkaç kişiye göre karar verilmez. Tütün ba'zı hastalıklara fâideli olmaktadır. Meselâ balgam, safra sökmektedir deniliyor. Fekat bu, câhillerin sözüdür. Doktorlar kullanmıyor. Mütessislar böyle yazmıyor. Tersini bildiriyorlar. Ba'zı doktorlardan işitdik ki, tütün olmasaydı, Âdem oğlu bin sene yaşardı demişlerdir. [Mütercim fakîr, doktorlardan nakl olunan bu sözü, akla uygun bulmamakta ve hayret etmektedir. Çünkü, tütün ortaya çıkmadan önce de, insanlar, tabî'î ömrlere uygun olarak yaşamıştır. Asr-ı se'âdetden beri, bin sene yaşayan bir kimse işitilmemiştir.]

Tütün serhoş eder de denildi. Yeni başlayanlarda böyledir. Yavaş yavaş alışanları serhoş etmiyor. Şerâb da böyledir. İmâm-ı Muhammed, çoğu harâm olanın, azı da harâmıdır dedi. Ba'zıları, bu sebeble, tütüne harâm dedi. Ba'zıları da, içmemek iyi olur dedi. Ba'zıları, tütün içmek, başkalarını râhatsız ediyor. Başkasına eziyet vermek harâmıdır dedi. Ba'zısı da, tütün; (**Soğan, sarmısak yiyen, mescidimize yaklaşmasın!**) hadîs-i şerîfine girer dedi. Fıkh âlimleri dedi ki, pis kokan şeyleri mescidden çıkarmak lâzımdır. Tütüne bid'at denildi. Fekat, i'tikâdda, inanmakta ve ibâdetlerde olan bid'at [devrim, değişiklik] harâmıdır. Âdetlerde olan bid'atler harâm değildir, mubâhdır. Sünnete ve sünnet olmaksındaki sebebe uymıyan bid'atler yasaktır. Meselâ, misvâkın sünnet olması, ağızdaki pis kokuyu giderdiği içindir. Tütün ise, bu hikmeti bozmaktadır. Dîne fâideli olan bid'atler güzeldir. Tütün böyle değildir. Tütün habîsdir denildi. Selîm tabî'atli kimse, tütünden iğrenmektedir. Oyun için, keyf için, kibr için içilir de denildi. Tütün aslında mubâh olsa da, bu sebeble harâm olur. Tütün isrâfdır denildi. Çünkü, lüzumlu değildir. Keyf için mal vermektedir. Çok mal verip alan da olur. İbâdetleri, meselâ cemâ'at ile nemâz kılmağı bırakmağı sebeb olur. Yalan, gıybet, nemîme, gevezelik gibi harâmlara da sebeb olur. Tütün içenlerin öldükden sonra rü'yâda görülmesi, mezârları açılınca, yüzlerinin, ağızlarının değişmiş olması, mezârı duman dolmuş olması da bu sözü kuvvetlendirmektedir. Görülüyor ki, tütün için sözler ve fetvâlar başka başkadır. Değil câhiller, âlimler de, bu işin içinden çıkamamıştır. Ba'zıları halâldir, mubâhdır dedi. Ba'zıları tehlikelidir dedi. Halâl diyenlere göre, birşeyin harâm olması

için, harâm olduğu açıkca bildirilmiş olmalı veyâ harâm olduğu kolay anlaşılmalıdır. Tütün, açıkca harâm edilmemiştir. Harâm olduğunu anlamak için de şimdi de müctehid yoktur. Eski müctehidler de, tütün için bir sözü yoktur. Müctehid olmıyanların, halâl veyâ harâm demesinin bir kıymeti olmaz. O hâlde tütün içmek, aslı üzere mubâhdır, halâldir. Tehlükeli diyenler ise, dahâ yukarda bildirilen sebepleri göz önünde tutmuşlardır. Tehlükeli diyenler, belki dahâ haklıdır. Çünkü, bu sebeplerden birkaçı yanlış olsa bile, şübheden kurtulmaz. Hepsi bir araya gelince, kuvvetlenmiş olur. Şimdi müctehid kalmadı demek de, şübhelidir. Mutlak müctehid yok ise de, ictihâdları karşılaştırabilecek (Mes'elelerde müctehid) şimdi belki vardır. Eski müctehidler, tütün için birşey bildirmedi ise de, tütün, onların açık bildirdiği karârlardan birine bağlanabilir. Müctehid olmıyan âlimler, bu işi yapabilir. Tütün içmek, nihâyet şübheli kalmaktadır. Şübheliler ise, harâm olur. Hadîs-i şerîfde, **(Şübheli şeyleri yapan, harâm da işler)** buyuruldu. Mubâh veyâ tehlikeli olan şeyi de çok yapmamak lâzımdır. Tütüne tehlikeli demek insâf olur. Mubâhlara fazla dalmak da, küçük günâh olur. Tütüne, aslında halâl desek bile, insan buna alışıyor. Mubâhlar için de, kıyâmetde hesâb vardır. Tütünü en çok fâsiklar içiyor. Başkaları, bunlardan göreerek alışıyor. İhtiyâtlı davranmak her yerde iyidir.

Binüçyüzkırkyedinci sahîfede diyor ki: Hadîs-i şerîfde, **(Soğan, sarmısak yiyen, mescidimize gelmesin!)** buyuruldu. Çünkü, melekler pis kokudan incinir. Pırasa gibi pis kokulu şeyleri yiyenler ve cüzâm, baras hastaları, yarası kokanlar, üzeri balık, et kokanlar da böyledir. Bunlar mescide sokulmaz. Mescide giderken çiğ soğan, sarmısak yimek, tenzihen mekrûhdur. Pişmiş yimek mekrûh değildir. İlac olarak yimek câizdir. **(Yahyâ efendi fetvâsı)**, tütünü içmek de bunun için mekrûh olur dedi. Sâlih olan kimse, bu hadîs-i şerîfden korkarak tütün içmez. **(Berîka)** kitabından terceme burada temâm oldu.

(Hadîka)nın [1290] hicrî senesi İstanbul baskısı, yüz kırküçüncü sahîfesinde diyor ki, (Un eleği ve kaşık gibi şeyler zemân-ı se'âdetde yok idi. Sonradan meydana çıktılar. Böyle, Allahü teâlâyâ ibâdet etmek ve sevâb kazanmak niyeti olmaksızın meydana çıkarılan şeylere, **(Âdetde bid'at)** denir. Bunlar, hadîs-i şerîfde dalâlet, sapıklık olarak bildirilmiş olan bid'atlerden değildirler. Bunları yapanlara cezâ verilmeyecektir. Vera' sâhiblerinin yapmaması dahâ iyi olur. Erkeklerin fazla yiyerek yağ bağlaması da böyledir. İmâm-ı Münâvî, **(Câmi'-us-sagîr)** şerhinde, kıyâmet âlâmetlerinden biri, erkeklerin yağlanması dedi. Âdetde bid'atlerden biri de, tütün ve kahve içmektir. Zemânımızda iyi kötü her insan bunları kullanmaktadır. Bunlar için çeşidli şeyler söyleniyor ise de, sözün doğrusu, ikisine de harâm ve mekrûh dedirtecek bir sebep yoktur. Her ikisi de, **(Âdetde bid'at)**dir. Herhangi bir sebep göstererek bunlara harâm diyen kimse, âdetde bid'at olan şeye harâm demiş olur. Âdetde bid'ate harâm denilemeyeceğini, cumhûr-i ulemâ bildirmiştir. Sultânın emr ve yasak etmesine gelince, bunlar, Allahü teâlânın emr ve yasaklarına uygun olursa, itâ'at vâcib olur. Kendi düşüncesi, görüşü ile olana itâ'at vâcib değildir. Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" bütün emr ve yasakları, Allahü teâlânın emr ve yasaklarına uygun idi. Kendiliğinden birşey bildirmedi. Böyle olmasaydı, Onun her sözüne itâ'at vâcib olmazdı. Sultânın, kendi aklı, düşüncesi ile verdiği emre itâ'at da, elbette vâcib olmaz. Ancak, emri veren, zulm, işkence yaparsa, milleti sıkışdırırsa, onun şerrinden, öldürmesinden korkan kimsenin, hele kan dökücü başkanın böyle mubâhları yasaklamasına itâ'at etmesi vâcib olur. Çünkü, bir müslimânın kendini tehlikeye sokması câiz değildir. İşte, böyle yasaklandığı zemân, kahve, sigara içmek vâcib olur. Fakat, yine, harâm veyâ mekrûh oldukları için değil, kanını, ırzını kurtarmak için içmeyeğe niyyet etmek lâzımdır. Ülül-emre itâ'at demek, müslimân olan âmirlerin, hak üzere olan emr ve yasaklarına uymak demektir).

İsmâ'îl Hakkı hazretleri, ilk zemânlarında tütünün harâm olduğunu yazmışdı. Çünkü, sultân Murâd, tütün içmeği yasak etmişdi. İçen öldürülüyordu. Bu âlim, tütünü değil, tütün içmeği, i'dâma sebep olduğu için harâm demişdi. Hükûmet, tütün yasağını kaldırdıktan sonra, yazdığı kitâbında, tütünün harâm olmadığını bildirmişdir. Mütercim fakîr, Bursada Orhân kütübhanesinde bu kitâbını gördüm.

(Feth-ur-rahîm) kitâbının yirmidokuzuncu sahifesinden başlayarak diyor ki: Mâlikî âlimlerinden Alî Echürî **(Gâyet-ül-beyân)** kitâbında, şeyh Halîlden alarak bu-yuruyor ki, (Aklı götürüp hissi gidermeyen ve keyf veren maddeye **(Müskir)**, ya'nî serhoş edici denir. Aklı giderip, hissi gidermez ve keyf vermezse **(Müfsid)**, uyuşdurucu, heroik denir. Aklı da, hissi de gideren maddeye, **(Mürkid)** veyâ **(Münevvim)**, uyutucu, hipnotik denir. Serhoş eden maddeyi içene Had cezâsı vurulur ve serhoş etmiyen az mikdârını içmek de harâmdır ve bu maddeler necsdir. Abdüllah-i Menûfî, esrâr otu veyâ haşîş denilen, hind keneviri otunun yaprakları için, müskirdir, çünkü, esrâr almak için evinin eşyâsını satıyorlar dedi. Keyf vermeseydi, böyle yapmazlardı dedi. Şâfi'î âlimlerinden Zerkeşî de böyle dedi. Esrârın azı da, çoğu da harâmdır dedi. Şeyh Ebül-Hasen "rahmetullahi teâlâ aleyh", **(Müdevvene)** şerhinde ve allâme İbni Merzûk ve Şehâb Karâfî ise, esrârın, müfsid, uyuşdurucu olduğunu bildirdiler. Çünkü, bunu alanlar kavga etmiyor, uyuşup kalıyorlar. Şâfi'î âlimlerinden İbni Dakîk-ul İyd "rahmetullahi teâlâ aleyh" de böyle söyledi ve haşhaşdan elde edilen afyon, esrârdan dahâ kuvvetlidir. Çünkü, afyonun az mikdârı serhoş ediyor. Hâlbuki, necs olmadığında sözbirliği vardır dedi. Esrâr da necs değildir. Şerâbın serhoş etmiyen az mikdârını içmek harâm olduğu hâlde, esrârın serhoş etmiyen az mikdârının harâm olmadığını imâm-ı Nevevî "rahmetullahi teâlâ aleyh", **(Mühezzeb)** şerhinde bildirdi. Benc ya'nî Jüskiyam [ban otu] ve afyon da, esrâr gibi olup, serhoş etmiyen az mikdârını yimek câizdir. [Fazla alındığı zemân, aklı ve a'sâbı bozan böyle otlardaki zararlı maddeleri ayırıp, bunları ve benzerlerini hap ve iğne hâlinde keyf ve zevk ilâcı ismi ile talebelere, işçilere ve futbolculara satıyorlar. Ahlâk, nâmûs, din ve îmân ve vatan sevgisi gibi mukaddes bağlarımızı koparan bu uyuşdurucu maddeleri satın almak ve kullanmak harâmdır. Büyük günâhdır.]

Tütün içmeğe gelince, aklı gidermiyor. Necs de değildir. Böyle olunca, tütün içmek harâm değildir. Başka dürlü zararlara sebep olursa harâm olur. Zarar vermeyen kimsede harâm değildir. Güvenilen bir ârifin [ya'nî mütehasıs tabîbin] haber vermesi ile veyâ kendi tecribesi ile zarar verdiğini anlıyana harâm olur. İslâmiyyetin bildirmedığı şeylerde ahkâm değişir. Zarar verince harâm olur. Zarar vermezse, harâm olmaz. Tütünü yeni içenlerde gevşeklik yapması, sıcak suya girende veyâ müşhil ilâcı içinde gevşeklik hâsıl olması gibidir. Yoksa, aklı giderdiği için değildir. Aklı giderdiği için gevşeklik yapıyor denilse bile, yine müskirdir denilemez. Çünkü, keyf vermemektedir. Afyonu, aklı gidermeyecek az mikdârda yimek câiz olduğu gibi, tütünü de aklı gidermeyecek mikdârda içmek câiz olur. Bu ise, insanlara göre ve içilen mikdâra göre değişir. Bir kimsenin aklını gideren mikdâr, başkasının aklını gidermez. Görülüyor ki, tütün harâmdır deyip, kesin söylenemez. Bunu ancak din câhili veyâ inâdcı, müte'assıb olan söyler. Aklı gidermeyince, halâl olduğu anlaşılmalıdır. Tütün, ispirto ile yıkanıp temizlendiği için necsdir de denilemez. Çünkü bu söz, tütünün değil, ispirtonun harâm olduğunu göstermektedir. İspirtosuz temizlenenlerin harâm olmadığı anlaşılır. Tütün, isrâf olduğu için harâmdır da denilemez. Çünkü, mubâh olan şeyi almak için verilen mal isrâf olmaz. Zararlı olduğundan harâmdır demek de ilmî bir söz değildir. Çünkü, zarar verene harâm olur. Zarar vermeyene harâm olmaz. Herkese zararlıdır demek ilme ve tecribeye uygun değildir. Ba'zı hastalıklara fâidesi olduğu da görülmüştür. Hanefî âlimlerinden şeyh Muhammed Nihrîrî "rahmetullahi teâlâ aleyh", tabîb-i müslim-i ârifin sözü ile veyâ tecrube ile zarar verdiğini anlıyan kimsede tütün içmek harâm olur. Böyle kesin anlaşılmadıkça, halâl olduğuna fetvâ vermiştir. Bir başka fetvâsında da, aklını gi-

deren veyâ zarar veren kimseye harâm olur. Başkalarına harâm olmaz, demiştir.

Tütün hakkında bir hadîs-i şerîf yoktur. **(Pis kokulu ağaçdan yiyen, mescidimize yaklaşmasın! İnsanlara eziyet veren şeyi melekler de sevmez)** hadîsinde bildirilen ağacın, soğan, sarmısak olduğu **(Eşi'a)** üçyüzyirmisekizinci sahifede yazılıdır. Şâfi'î âlimlerinden Alî bin Yahyâ Ziyâdî fetvâsında, aklını giderene harâm olur. Başkalarının içmeleri harâm olmaz dedi. Büyük Şâfi'î âlimi Abdür-Raûf-i Münâvî de böyle fetvâ verdi. Şâfi'î âlimlerinden Şems-üd-dîn Muhammed bin Ahmed Şevberî de böyle cevâb yazdı. Tütün, başka mubâhlar gibidir. Ya'nî kendisi harâm değildir. Aksini bildirenlerin ellerinde hiçbir vesîka yoktur. İnâd etmektedirler dedi.

Hanbelî âlimlerinden Mer'î bin Yûsûf Mukaddisî "rahmetullahi teâlâ aleyh", **(Tahkîk-ul-burhân fi-şân-id-duhân)** kitâbında, başka zarar vermedikçe tütünün harâm olmadığını, ateş dumanını ağza çekmek gibi olduğunu, bunun harâm olacağını ise kimsenin bildirmemiş olduğunu yazmaktadır.

Yeni meydâna çıkan birşey, mubâha benzerse mubâh olur. Harâma benzerse harâm olur. Akıllı olan bir din adamı, tütünü elbet mubâhlara benzetir. Zarara sebep olmadıkça harâm diyemez.

Abdür-Raûf-i Münâvî, tütünü kötülüyen bir hadîs-i şerîf yoktur dedi. Görülüyor ki, akli gidermeyecek kadar tütün içmenin harâm olmadığını dört mezheb âlimleri sözbirliği ile bildirmişlerdir). Alî Echürînin sözü burada temâm oldu.

1355 [m. 1936] senesinde, İskenderiyede basılan **(Celâl-ül-hak fi keşf-i ahvâl-i şirâr-il-halk)** kitâbında ve Zerkânînin **(İzziyye)** şerhinde diyorlar ki, Alî Echürîye "rahmetullahi teâlâ aleyh" soruldu: Tütün için, (Şerâbdan ve yeşil otdan sakınız!) hadîsi vardır. Çünkü, Huzeyfe "radıyallahü teâlâ anh" buyurdu ki, Resûlullah "salallahü teâlâ aleyhi ve sellem" ile gidiyorduk. Bir ot görüp başını salladı. Sebepni sordum. (Âhır zemânda, bu otun yapraklarını içecekler. Onunla serhoş olup, nemâz kilacaklar. Onlar kötü kimselerdir. Benden uzaktırlar. Allahü teâlâ onları sevmez) buyurdu. Hazret-i Alînin "radıyallahü teâlâ anh" bildirdiğine göre, (Onu içenler, Cehennemde sonsuz kalacaklardır. Şeytânın arkadaşıdırlar. Tütün içenle müsâfeha etmeyiniz! Boynuna sarılmayınız! Ona selâm vermeyiniz! Çünkü o, benim ümmetimden değildir) buyurdu. Bir habere göre de, (Onlar, eshâb-ı şimâldendir. Tütün, şakîlerin içkisidir. İblîsin bevlerinden yaratılmışdır. Allahü teâlâ, sevdiğim kullarımı aldatamazsın buyurunca, bevl yapmışdı. Ondan tütün otu hâsil oldu) deniyor. Bunlara ne dersiniz? Alî Echürî hazretleri, cevâbında buyurdu ki, (Bunların hiçbiri hadîs değildir. Hadîs âlimleri, bunların yalan ve iftirâ olduklarını bildirdiler. Hem de, bu sözlerin düzgün ve edebiyâta uygun olmaması da, Resûlullahın mubârek ağzından çıkmadıklarını göstermektedir. Rebî' bin Haysem buyurdu ki, güneşde ışık olduğu gibi, hadîs-i şerîflerde de nûr vardır. İftirâ olarak uydurulan sözlerde ise, zulmet vardır. Hadîs uyduran, Cehenneme gidecektir. **(Buhârî)** ve **(Müslim)**de yazılı hadîs-i şerîfde, **(Söylemediğim birşeyi hadîs diyerek yalan söyleyen, Cehennemde ateşden kazık üzerine oturtulacaktır)** buyuruldu. İmâm-ül-Haremeyn Abdülmelik "rahmetullahi teâlâ aleyh", hadîs uyduran kâfir olur dedi ise de, küfrü değil, büyük günâhdır. Tütün içmek aklını giderir veyâ zarar verirse yâhud nafakası vâcib olanın nafakasını terke veyâ nemâzın vaktini kaçıрмаğa sebep olursa, bu kimseye harâm olur. Başkalarının içmesi harâm olmaz.)

Müfsid, ya'nî uyuşdurucu olan maddelerin akli gidermeyecek kadar az mikdârlarını satmak ve her ilâcî satmak câizdir. Tütünü de, aklını gidermiyen kimselere satmak câizdir.

Yukarıdaki örnek yazılardan anlaşılıyor ki, tütün içmek, alkollü içkiler ve afyon, morfin, esrâr ve benzerleri uyuşdurucu maddeler gibi, harâm edilmemiştir. Bu fâkîr, tütün dumanından hoşlanmıyorum. Hiç içmemim. Evimde bulunanlar da içmez. Fekat tabî'atim sevmiyor diye, harâm diyemem. Halâller belli, harâmlar bellidir. Müctehidlerin bildirdiği şübheliler de meydândadır. Şübheliler, müctehidlerden

bir kısmının halâl, bir kısmının harâm dediği şeylerdir. Harâm diyenlerin, yapmaması lâzım olur. Câiz diyenlerin de yapmaması, iyi olur. Tütün böyle değildir. Müctehid olmıyanların, üsûl ilmlerini okumıyanların, halâli, harâmı bilmemesi, şübhelî demek olmaz. (Müctehid olmıyanların sözü, delîl-i şer'î olmaz) buyurulduğu, (**Be-rîka**)nın 94. cü sahifesinde yazılıdır. Birşeyin halâl olması için delîl aranmaz. Fekat, harâm olması için aranır.

Bir cinsden olan şeylerin bütünü, nass ile harâm edilmiş olursa, bunlardan birkaçına halâl diyebilmek için, ancak bu zemân, bunların halâl olmasına delîl aramak lâzım olur. Harâm olduğu bildirilmeyen birşeye, halâl denir. Buna harâm diyebilmek için, delîl aramak, isbât etmek lâzımdır. İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (**Zebâ'ih**) kısmında, En'âm sûresinin yüz kırkbeşinci âyetini ve (**Allahü teâlânın, halâl ve harâm diye açıklamadığı şey, Allahü teâlânın afv ettiği şeylerdendir**) hadîs-i şerifini yazarak, harâm olduğu bildirilmeyen ve harâm edilmiş olanlara benzemeyen her şeyin mubâh olduğunu göstermektedir. O hâlde, tütün için birşey bildirilmedi diyenlerin, tütüne harâm, mekrûh dememeleri, mubâh demeleri lâzımdır. Tütün hakkında hadîs-i şerif denilen sözlerin iftirâ ve yalan oldukları açıktır. Çünkü, asr-ı se'âdetde Arabistânda tütün yoktu. İslâm memleketlerine 1015 senesinde geldiğini yukarıda bildirmişdik.

Din bilgisi olan bir kimse, tütüne tahrîmen mekrûh diyemez. Çünkü, İbni Âbidîn, beşinci cildde (İmâm-ı Muhammed buyurdu ki, tahrîmen mekrûh demek, harâm demektir. İki imâm ise, harâma yakındır dedi. Ya'nî, vâcibi terk eden gibi, Cehennemde azâb görür ise de, inanmıyan kâfir olmaz dedi. Şübhelî şeyler de böyledir. Şübhelî şey demek, müctehidin, muhkem olmıyan, açık olmıyan, te'vîl edilen âyet-i kerîmelerden veyâ hadîs-i şeriflerden, yâhud muhkem ise de, bir kişinin bildirmiş olduğu hadîs-i şeriflerden çıkardığı hükm demektir. Tehlûkeli demek, islâmiyyetin yasak ettiği şey demektir) diyor. Görülüyor ki, tütün içmeğe tehlûkelidir de denilemez.

Kötü alışkanlık, harâm işlemeğe alışmak demektir. Harâm olmıyan şeyi kullanmağa kötü alışkanlık demek, din adamına yakışmaz. Câhil olan, cesûr olur. İslâmiyyetin izn vermediği sözleri, sıkılmadan söyler. Kendi tabî'atine, görüşüne uymadığı için, din büyüklerinin sözlerine saçma demekden, Allahü teâlâyâ sığınırız.

Buğazına düşkün olanlar, yiyeceğe benzetilemez diyerek de tütünü kötülüyorlar. Tütün bitkisini yakıp, dumanını çekmek, ihtiyâc değildir, câiz olmaz diyorlar. Günnük, ud ağacı, tütsü otunu yakıp koklamağa, acabâ ne diyecekler? Bunlar, yinmez, içilmez, câiz olmaz mı diyecekler? Ölülerde ve dirilerde kullanılması sünnet olan şeyi de, yakılıp dumanı savruluyor diye, kötülüyorlar mı? Hâlbuki bunlar ve pis kokulu olan birçok otlar, A'râf sûresindeki, (**Yerden çıkardığı zînet**) kelimesine dâhil olunmuşdur. Fukahâ-i kirâm “aleyhimürrahme” menâzır-ı hasene ve cevârî-yi cemîle ile tena'um etmeği bile, (**Allahü teâlânın kulları için, yerden çıkardığı zînetleri harâm edecek kimdir?**) meâlindeki âyet-i kerîmeye dâhil etmişdir. Bunun için, câizdir buyurmuşlardır [(**Mültekâ**), (**Mecma'ul-enhür**)]. Pis kokulu olan sezâb, ya'nî sedef otunun, soğan kokusunu örtmesi için yinilmesi, (**Şir'at-ül-islâm**)da emr olunmaktadır. Tütün içmeği, günnük, tütsü otu yakmaktan ve sedef otundan ayırmak, te'assubdan başka ne olabilir? En'âm sûresinin elidokuzuncu âyet-i kerîmesindeki (**Kitâb**), Levh-i mahfûz veyâ ilm-i ilâhî olduğu, bütün tefsîrlerde yazılıdır. Kur'ân-ı kerîmde de, o kitâbdaki bütün harâmlar bildirilmiştir. Herkes, ilm ve ihlâsı kadar görebilir. Sünnet, icmâ' ve kıyâs, Kur'ân-ı kerîmde bulunmıyan şeyleri eklemek değildir. Bunlar, Kur'ân-ı kerîmin içinde kapalı olarak bulunan bilgileri meydâna çıkarmaktadır.

İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (**Zebâ'ih**) kısmı sonunda buyuruyor ki, (Habîs demek, Eshâb-ı kirâmın beğenmediği şey demektir. Çünkü Kur'ân-ı kerîm, bunu onlara bildiriyor. Onlardan sonra meydâna çıkan şeyler, onların iyi veyâ ha-

bîs dediklerinden hangisine benziyorsa, o da öyle olur). Tütün habîs değildir. Fıkh kitâbları, uyuşturucu otlara bile habîs demiyor. (**Redd-ül-muhtâr**) beşinci cild, ikiyüzdoksanbeşinci sahîfede, (Çok yiyince serhoş eden katı maddelerin, otların aslı tâhirdir, temizdir, mubâhdır) diyor.

Bir kimseye zarar veren mubâh şey, ona harâm olur. Zarar vermediği kimselere harâm olmaz. Tütünün zarar vermediği kimseler çoktur. Aşırı içen ba'zı kimselere zarar verirse, bunların çok içmesi harâm olur. Fekat, bunların az içmelerine ve zarar görmiyenlere de harâm olur denilemez. Çoğu zarar veren şeyin azı da harâm olur demek pek yanlışdır. Herşeyin çoğu zarar verir. Ekmeğın, suyun da çoğu, zarar verir. Bunun içindir ki, doyduktan sonra yimek harâmdır. Fekat, çoğu zarar veriyor diye, az yimek, içmek, harâm olur mu? Hattâ, ibâdet yapacak kadar yiyip içmek farzdır. Yukarıda yazılı yanlış söz, âlimlerin, (Çoğu serhoş eden şeyin azı harâm olur) sözünden, bir câhilin anladığı şey olabilir. Serhoş eden şeyler zararlıdır. Fekat, her zarar veren şey serhoş edici değildir. Bu inceliği anlamak lâzımdır.

Kendi sevmediği için, kendi düşüncüsü ile tütünü harâmların arasına karıştırmak, çok tehlikelidir. Kur'ân-ı kerîmi, kendi re'yi ile tefsîr etmek olur.

(**Hadîka**) kitâbının sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh”, yimesi harâm olanları anlatırken buyuruyor ki, (Yimesi, içmesi zararlı olanlar üçe ayrılır: Birincilerinin zararını herkes bilir. Bunlar öldürücüdür. Her zehr ve cam tozu, demir ve cıva bileşikleri, kirec ve benzerleri böyledir. Bunları yimek, içmek harâmdır. İkinçilerinin zararlı olduğu bilinir ise de, öldürücü değildirler. Toprak, çamur, kil ve benzerleri böyledir. Bunları çok yimek, içmek mekrûh olup, zararsız mikdârları mubâhdır. Üçüncüleri, organlarında za'fiyyet olanlara zarar verirler. Sağlam olanlara zarar vermezler. Ba'zı kimselere balık eti, süt [yumurta, pasdırma, turşu, konserve eti], bal, zeytin yağı, biber zarar verir. Bunlar, yalnız zarar verenlere harâm, mekrûh olur. Zarar vermeyenlere ise mubâhdırlar). Tütüne zararlıdır diyenler de, üçüncü kısımdan olduğunu söyleyebilmektedirler. Her içeni öldürücü bir zehr olduğunu bildiren bir ilm adamı yoktur. Çünkü, böyle olmadığını herkes bilmektedir. Tütünde bulunan (**Nikotin**) maddesi zehirli olduğu için, günde bir iki sigara içmek de, zehrlenmek olur diyen de işitilmemiştir. Çünkü bu söz, havada, boğucu olan karbon di-oksit gazı bulunduğu için, nefes almak zehrlenmek olur demeye benzer. Nikotinden katkat dahâ zehirli olan siyanür asidi, acı bâdemdeki amigdalin glikozidinde vardır. Bu zehr bulunduğu için, acı bâdem zehirli diyen ve acı bâdem yimek harâmdır, mekrûhdur diyen yoktur. İstanbul dış hekimliği fakültesi öğretim üyelerinin 1972 senesi toplantısındaki konuşmada, (Günde birkaç sigara içmekle ağızda meydana gelen nikotin diş etlerini koruduğu, fazlasının ise zararlı olduğu) bildirilmiştir. Herşeyi fazla yimek, içmek zararlı olur. Aşırı mikdârda tütün içenlerin de zarar görecekları şübhesizdir. Bunu işitenlerin, sigara zararlıdır, kansere sebep oluyor diyerek, günde bir, iki sigaranın da zararlı olacağını sanmaları, bu yüzden harâm olur, mekrûh olur demeleri ilme ve akla uygun değildir.

Hanefî âlimlerinden seyyid Ahmed Tahtâvî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (**Dürr-ül-muhtâr**) hâşiyesinde diyor ki, (Necmüddîn Gazzî şâfi'î, tütün serhoş etmese de, gevşeklik verdiği için, harâm olur. Bir iki kerre içmek, büyük günâh olmaz dedi. Harâm demesi, küçük günâhdır demektir. Şâfi'î âlimlerinin çoğu, tenzihen mekrûh dedi. Hanefî mezhebinde, soğan, sarmısak gibi, tenzihen mekrûhdur.)

Tekrâr edelim ki, ictihâd, Peygamber efendimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” bildirmedığı şeyleri bulup bildirmek değildir. İctihâd, âyet-i kerîmelerde ve hadîs-i şerîflerde kapalı bildirilenleri anlayıp meydana çıkarmaktır. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” ileride ümmetinin başına gelecek şeyleri bilmiyor mu idi? Yoksa, harâm şeylerin meydana çıkacağını bilip de, bildirmediy mi? Hâlbuki bildir-

mesi farzdır. Herşeyi bildirmesine lüzûm yokdur. Fekat harâmları bildirmesi vazîfesidir. Harâmların adını ayrı ayrı bildirmeğe de lüzûm yokdur. Tütünün, hadîs-i şerîflerde ve ictihâdlarda açıkca söylenmemesi, onların zemânında bulunmadığı için değildir. O zemânda bulunan birçok şeyin adı da, ayrı ayrı bildirilmedi. Müctehidler, kıyâmete kadar meydâna çıkacak herbirşeye halâl veyâ harâm diyebilmek için, umûmî üsûller, metodlar, kâ'ideler kurmuşdur. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde adı bildirilen şeyler, bu üsûlleri kurmağa yarayan temel ölçülerdir. Lüzûmu olmıyanlar bildirilmemiştir. İşte, Hanefî mezhebînin kavâid ve üsûl-i mezhebiyyesine göre, harâmlık şartlarını taşımayan herşey mubâh olur. İbni Âbidîn, abdestin sünnetlerini ve üçüncü cildde, kâfirlerin islâm memleketlerini almasını anlatırken diyor ki, **(Pezdevî)** üsûlünde denildiği gibi, harâm olduğu açıkca bildirilmeyen herşey, sözbirliği ile mubâhdır. Çünkü, Allahü teâlâ Bekara sûresinde, **(Yerlerde olan herşeyi sizin için yaratdım)** meâlindeki âyet-i kerîmede, hepsinin mubâh olduğunu bildirmektedir. Harâm edilmeyen şeylerin mubâh olduğunu mu'tezilî olanlar söyler demek de, üsûl kitâblarına uygun değildir. **(Tahrîr)** kitâbında bildirildiği gibi, Hanefî ve Şâfi'î âlimlerinin çoğunluğuna göre, herşey yaratılışında halâldir. Ekmel-üd-dîn, **(Pezdevî)** şerhinde de böyle bildiriyor ve birşeyin harâm olduğunu işitmiyen kimselerin, o şeyi yimesi mubâhdır diyor. İmâm-ı Muhammed, (Leş ve şerâb, yasak edildikten sonra harâm oldu) diyerek, herşeyin aslında mubâh olduğunu, yasak edilince harâm olduklarını bildiriyor.

Tütünü seven yok demek, güneş yok demeğe benzer. Milyonlarca insan seve seve içiyor ve övüyor, savunuyor. Tütünü beğenmek, ona karşı aşk i'lân etmek değildir. Zevk alarak içmek demektir. Müftî, vâ'ız, imâm, âlim, câhil, fen adamı, devlet adamı, tabîb, kimyâger, beğ, paşa, her zümrenin, zevkle içdiği nasıl inkâr olunabilir? Milyonlarla sâlih müslimânın ve halife-i müslimânın, şeyh-ül-islâmların kullandığı şeye, kendi aklı ile ve kendi beğenmediği için, kötü alışkanlık demek, bunu harâmlara benzetmeğe kalkışmak, ancak câhillerin yapacağı işdir. İkinci Abdülhamîd hân "rahmetullahi aleyh" tütün içerdi. Kendisine Şemdinândan ve İskeçe şehrinden tütün gelirdi. İskeçe, Şemdinân ve Samsun tütünleri, kıyılmış hâlinde, birkaç karış uzun, sarı ve latîf kokmaktadır. Çubuğa koyup içerlerken, etrâfa hoş kokusu yayılmaktadır. Bozuk, karışık tütün içerken iyi kokmazsa, hâlis ve hoş kokulu kötülenemez. Acı biberi sevmiyen kimse, tatlı biberi, hattâ acısını da kötüliyez. Bunlara mekrûh diyemez. Eğer derse, sözünün kıymeti olmaz. Herkes, sevmediği şeye harâm, mekrûh derse, dîn-i islâm, hıristiyanlığa döner. Onun gibi karmakarışık olur.

İsrâf, harâm olan kötü birşeydir. Ceffel kalem, tütün mutlak olarak isrâfdır demek, ne büyük cesâretidir. Din âlimlerinin sözlerine temâmen yersiz ve değersiz demek ise, aczin, cehâletin ifâdesi olur. Bunları önce anlamak, sonra birer birer ve sıfakalarla çürütmek gerekir. Evet, isrâfın islâmiyetdeki îzâhını, kısımlarını anlamayıp, lûgat ma'nâsı ile tasarlıyan bir kimse, isrâfın en fenâsı, tütün içektir deyip geçer. Çoluk çocuğun nafakasını kesmek suçdur. Bu durumda olanın suçu, niçin yalnız tütüne yükletiliyor da, en büyük sebep olan tenbellik ve parayı çeşidli harâmlara, ihtiyâc olmıyan yerlere harc etmek kötülenmiyor? Zenginin günde bir iki dâne içdiği sigara veyâ fakîrin kendine ikrâm olunan bir sigarayı içmesine harâm diyebilmek için, fakîrin hergün nafakadan kesip tütün alması, sebep olarak, neden ileri sürülüyor? Bu sözler, tütün düşmanlığını, koyu bir te'assubu göstermektedir.

Tütünü bırakmak nefis ile mücâdele sevâbı kazandırmaz. Bedene ihtiyâcını vermemek, zulm olur. Günâh olur. Nefis, ihtiyâca kavuşmakla doymaz. İhtiyâcdan fazlasını ve harâmları ister. O hâlde, nefisle mücâdele, harâmlardan ve mubâhların fazlasından sakınmaktadır. Günde bir kerre tütün içmemek, nefisle mücâdele değildir. Tütünü, sıhate ve keseye zararlı olacak miktârda fazla içmemek mücâdeledir. Yalnız tütün ile değil, bütün mubâhlarla da nefis mücâdelesini böyle olmak gerekir.

Tütünü, afyona benzetmek de, onun herkese harâm olacağını göstermez. Tersine olarak, zarar yapmayacak kadar az içenlere mekrûh bile olmadığını, gösterir. Çünkü, derin âlimler, ya'nî müctehidler, afyon gibi uyuşdurucu maddeleri, harâm olan içkilerden ayırmaktadır. (**Dürr-ül-muhtâr**) üçüncü cild, yüzaltmışaltıncı sahîfede, (Benc, ya'nî Ban otu denilen uyuşdurucu otu yimek mübâhdır. Çünkü otur. Bununla serhoş olmak harâmıdır) diyor. (**Hâd-id-dâllîn**) kitâbına bakınız! Ban otuna tabâbetde jusquiame ve Hyoscyamus denilmektedir. İnsana zararlı ve fâideli te'sîrleri Dr. A.Heraudun fransızca (Plantes medicinales 1927) kitâbında uzun yazılıdır. İbni Âbidîn bunu açıklarken buyuruyor ki, (İmâm-ı a'zam ile, İmâm-ı Ebû Yûsûf mübâh dedi. İmâm-ı Muhammede göre, çoğu serhoş edenin azı da harâm olur. Fetvâ da böyledir denildi. Fekat çoğu serhoş edenin azı da harâm olur sözü, sıvı olan içkiler içindir. Ba'zı kitâblar, böyle olduğunu açıkca bildirmektedir. Böyle olmasaydı, safran, anber gibi, fazlası serhoş eden birçok katı maddelerin az mikdârını yimek de harâm olurdu. Bunlara harâm diyen hiçbir âlim görmedim. Hattâ şâfi'î âlimlerinden, çok içilince serhoş eden sıvıların, azını içene de had vurulur diyenler, yalnız sıvılar için söylemişlerdir. İmâm-ı Muhammede göre, Ban otu ve safran gibi maddelerin az mikdârını yimek harâm olsaydı, bunlar necs, pis olurdu. Çünkü, imâm-ı Muhammede göre, çoğu serhoş edenin, azı da harâmıdır ve necsdir. Hâlbuki, Ban otu ve benzerlerinin necs olduğunu hiçbir âlim bildirmemi. Ban otunun ilâc olarak kullanılması câizdir. Aklı giderip keyf verici olarak kullanılması câiz değildir. İmâm-ı Muhammedin sözü mâ'î', ya'nî sıvı hâldeki içkiler içindir. Ban otu ve benzerleri, katı oldukları için, ancak serhoş olmak için kullanılmaları harâm olur. Bu da, çok mikdârda kullanılmaları harâm olur demektir. Az mikdârda kullanılmaları harâm olmaz. Meselâ, Anberi ve benzerlerini koku için ve Skamonya denilen zehirli mahmûde otunu müshil olarak kullanmak ve diğer katı zehirli ilâcları az mikdârda kullanmak harâm olmaz. Bunların az mikdârını kullanmak câizdir. Zarar veren çok mikdârlarını kullanmak harâmıdır). Çok içilince serhoş eden sıvı hâlindeki içkilerin, serhoş etmeyen az mikdârlarını ilâc için kullanmak ise, böyle değildir. Sıvı içkilerin az mikdârını zarûret olmadan, ilâc olarak kullanmak, sözbirliği ile câiz değildir, harâmıdır. Kırkbirinci maddede tiryâk kelimesine bakınız!

Kötü alışkanlıkların islâmiyyetde yeri yoktur. Çünkü, kötü alışkanlık, harâm işlemeğe alışmak demektir. İçki, kumâr, zinâ alışkanlığı böyledir. Tütün harâm değildir ki, kötü alışkanlık olsun. Tütünün harâm, kötü olduğunu isbât için söyledikleri bütün sözlere dikkat edilirse, bunlar birer sebep, vesîka olmayıp, tütünü zâten harâm kabûl ederek, peşin verilen hükümler olduğu hemen görülür. Böyle başlangıçlar ise, mantık ilminde, delîl, sened olmakdan uzaktır.

Tütün neden abes olsun? Abes, lehv ve la'b demektir. Fâidesiz iş yapmağa, boş yere vakt geçirmeğe denir. Çalgı ile, oyun ile vakt geçirmek böyledir. Tütün, vakt öldüren bir iş değildir ki, abes denilsin. Tütün içmek, fâideli iş yapmağa mâni' olmuyor. Tütün içerken kitâb okunur. Müsâfir ile sohbet edilir.

Büyüklerin yanında, câmi'lerde, va'zlarda, muhterem yerlerde içilmemesi de, harâm veyâ mekrûh olacağını göstermez. Büyüklerin yanında yatılmaz. Bunlara ve Kâ'beye karşı ayak uzatılmaz. Va'zda, dersde meyve, ekmek bile yinmez. Böyle, birçok yerlerde ve sıkıntı duyanların yanında yapılmıyan çok şey vardır ki, başka yerlerde ve yalnız iken hiçbiri harâm veyâ mekrûh değildir. Câmi'de alış veriş etmek, yüksek sesle konuşmak, kan aldirmek mekrûhdur. [Birinci kısımda, yetmişbirinci maddeye bakınız!]. Fekat bunlar, câmi' dışında mekrûh değildir. Hattâ dışarda alış veriş ibâdetdir. Kan aldirmek, mekrûh değil, sünnetdir. Tütüne abes denilemez. Nitekim, çatal, kaşık kullanmak, koku, esans sürünmek de abes değildir.

İhtiyâc deyince yalnız mi'deye giren şeyleri anlamak, pek basît bir görüştür. Bedenin, rûhun çeşitli ihtiyâcları olduğu, din kitâblarında da, aktüel anlayışta da yer

almaktadır. Bütün duyu organlarımızın başka başka ihtiyâcları olduğu gibi, sinir sisteminin, hattâ her organın ayrı ihtiyâcları vardır. Bu ihtiyâcların, ekmek, su gibi mühim olduğu, bedfihyât hâlini almıştır. Fıkıh kitâblarında, akla gelmeyen, çeşidli ihtiyâclar görüyoruz. Meselâ, (**Dürr-ül-muhtâr**)da, (Burnu ve teri silmek için mendil satın almak, ihtiyâc için olursa câizdir. Kibr, gösteriş için olursa, tahrîmen mekrûhdur) diyor. Görülüyor ki, birşeyi kullanmak bile, niyete göre ihtiyâc olmaktadır. Doyduktan sonra yimek harâmdir. Fekat, oruc tutmak veyâ müsâfiri utandırmamak için olunca, halâl, hattâ sevâb oluyor. Müsâfire ikrâm için, harâm, halâl oluyor da, harâm olmiyan tütünü ikrâm etmek neden suç olsun? Tütünü kötülleyenler, bu hüçûmlarını, keşki, islâmiyyetin harâm ettiği şeylere karşı yap-salardı, çok sevâb kazanırlardı. İslâma büyük hizmet etmiş olurlardı. Fekat, şey-tân herkesi bir taraftan yakalıyor. Hem islâmiyyete saldırtıyor, hem de, ibâdet yaptığını sanarak, kibre, ucba sürüklüyor. Bunları anlamadan konuşmak, dîne de, söz sâhibine de kusûr getirir. Din adamının önce iyi yetişmesi, bundan sonra konuş-ması ve yazması lâzımdır. Hissî konuşmak, ya'nî kendi görüşlerini, dînin emrleri ve yasakları durumunda göstermeğe kalkışmak ve yapılan işlerin, halâl mi, harâm mı olacağını ayırırken te'assuba kapılıp, nüsûsa dayanmamak, insanı hüsrâna gö-türür. Hele, tütüne harâm demek için, bunun fizyolojik, terapötik ve toksik te'sir-lerini, (Elbette şöyledir, elbette böyledir) diye kesin açıklamak, pek gülünc olmak-dadır. Tütünün te'sirlerini bildirmek için, almanca terceme ettiğim ve Ameri-kan doktorlarının neşr ettiği mütehasis raporları, üçüncü kısım, ellidördüncü madde sonuna doğru bildirildi. İyi okunursa, bu konudaki söz sâhiblerinin, tütü-ne kötü demediği, birkaç günde bir içilen bir iki sigaranın, alkol gibi zararlı olma-dığı anlaşılır.

Tütüne harâm diyen birkaç âlim ve mekrûh diyenler oldu. Dikkat edilirse, bü-tün bu kitâblarda, tütüne ba'zı şartlar (Nafakadan kesilmesi, dumanı ile başkası-nı râhatsız etmesi, çok içerek bedene zarar vermesi... gibi şeyler) bağlanmakta, bu şartlar için kötülenmektedir. Yoksa, mücerred tütünün içilmesini kötülleyen hiç-bir âlim yoktur. Hâdimin "rahmetullahi teâlâ aleyh" (**Berîka**) kitâbından yap-dığım, yukarıda yazılı terceme bunu açık göstermektedir. Dinde söz sâhibi olmi-yan kimselerin, ilmî kıymetden mahrûm konuşmaları ve duhân risâleleri, şübhe-siz, sözümüzün dışında kalmaktadır. O hâlde, sigara içmenin kötülenmesine se-beb olan şartları taşımayan bir kimsenin az miktârda tütün içmesine, harâm ve mekrûh dememek lâzım gelir. (**El-Ukûd-üd-dürriyye**)nin ve (**Hadîka**) ikinci cildinin sonunda, tütünün harâm olmadığı vesîkalarla isbât edilmiştir. Tahtâvînin (**Merâ-kıl-felâh**) hâşiyesi, orucu bozanlarda da uzun yazılıdır.

Şâm âlimlerinden Mustafâ Rüşdünün [1318] senesinde İskenderiyede basılan (**Tuhfet-ül-ihvân mâ kîle fiddühân**) kitâbında, insanın sıhhatini bozan, zarar ve-ren şeyleri ve isrâfı uzun anlatıyor. Tütünün böyle olmadığını bildiriyor. Tütüne harâm demek, vera' ve takvâ da olmaz. Vera' sâhibleri, Allahü teâlânın harâm et-mediği şeye, harâm diyemez diyor. Hanefî âlimlerinden allâme Abdüllah bin Mu-hammed Nihrîrî ve Şâfi'î âlimlerinden Alî bin Yahyâ Nevreddîn Ziyâdî ve Abdür-raûf-i Münâvî ve şeyh Alî Şevberî ve şeyh İsmâ'îl-i Sencîdî ve Mâlikî âlimlerinden allâme Küllî ve Hanbelî âlimlerinden şeyh Mer'î "rahmetullahi teâlâ aleyhim ec-ma'in", tütünün harâm olmadığına fetvâ vermişlerdir diyor. Zararı ve lüzûmu olmiyan şey için mubâh, zihn durgunluğunu giderip, hâfızasını kuvvetlendirene mendûb, terk edince zarar verene vâcib, kullanınca zarar verene harâm, içmek iste-miyene, tütün içmesi mekrûh olur, diyor. Şerâb böyle değildir. Şerâba alışan, tev-be etse, şerâbî terk ettiği için hasta olup, ölse, sevâb olur.

Tütünü, alkollü içkilerden dahâ kötü bilenlere ve sigara içenleri sevmiyenlere doğru yolu göstermek için, uzun yazmak zorunda kaldım. Kendi hislerine aldan-mamalı, âlimlerin çoğunun, meselâ şeyh-ul-islâm Ebûlbekâ, Ahmed bin Alî Ha-

rîrî, İsmâ'îl Mer'âşî, kâdî Abdürrahîm, Ganîm bin Muhammed Bağdâdî, şeyh-ul-islâm Behâî, Muhammed Tarsûsî, Muhammed Kehvâkî, Mısır âlimlerinden Yûsûf Decvî ve Muhammed bin Abdülbâkî Zerkânî, allâme Abdülganî Nablûsî, Abdür-rahmân bin Muhammed İmâdî [978-1051], allâme Alî Echürî, Mahmûd-i Saminî, Osmân Bedreddîn, seyyid Abdülhakîm efendi ve büyük âlim, veliyy-i kâmil mev-lânâ Hâlid-i Bağdâdînin “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în” buyurdıkları gibi, zarar ve alışkanlık yapmıyacak kadar az içilen tütüne harâm ve mekrûh demek-den sakınmalı, kesesine ve sıhhatine zarar vermiyecek kadar az içenleri fâsık, gü-nâhkâr bilmemelidir. Türkiye gazetesinin (**İnsan ve Kâinât**) dergisi, 1986 Mayıs nü-susunda diyor ki, (78 Amerikan hastahânesinde, beşbin hastada yapılan tecrube-lerde anlaşıldı ki, fazla sigara içenlerde kalb hastalığı tehlikesi üç misli artmak-da, sigarayı bıraktıktan bir sene sonra, tehlike yarıya inmekde, iki sene sonra hiç içmiyen gibi olmaktadır.)

***Teshîr edici gözler, neş'e verici sözler,
hepsi hayâl oldular, ayrılık yamân oldu.
Derin derin bakışlar, içli bir hayât gizler.
dertliyim, görmiyeli, bir hayli zemân oldu.***

***Tâli' yüzüme gülüp, bana sevdirdi seni,
hasret de, elem gibi, yakdı bitirdi beni.
Ben geleceğim artık, bekleyemem gelmeni,
kalbimi zulmet basdı, gözlerimde kan doldu.***

***Mecnûn olmuş gezerim, aşkınla bunca yıldır,
yâ bu aşkla öleyim, yâhud yanına aldır.
Ayrılık perdelerin, bir bir gözümde kaldır,
en kıymetli günlerim, ne çâre hicrân oldu.***

***Seni kalbime koydum, yâd ellere bakmadım,
en mu'allâ dost gibi, dilimden bırakmadım.
Ben bir ma'sûm bir kulum, başka yola sapmadım,
derim ki, candan yakın, bana bu cânân oldu.***

***Hayâller perde perde, gelir geçer gözümde,
hasretlik çizgileri, okunuyor yüzümde.
Sizi sevdim diyorum, aslâ dönmem sözümde,
ben râziyim aşkımdan, bana bu, dermân oldu.***

***Mâziyi eşme sakın, yüreğim kan ağlıyor,
o eski hâtralar, hep bir bir canlanıyor.
Birçok tanımayanlar, beni mecnûn sanıyor,
ve diyorlar bu serây, vaktisiz vîrân oldu.***

***Ayrı kalalı beri, dünyâ bana zındandır,
kalbimde neş'e sürûr, eğer varsa, ondandır.
Benim en azîz dostum, senelerce filândır,
istemiyerek ism, bir kalp (filân) oldu.***

***Sevmenin sonu varmı? ben, yok zan ediyorum,
ve benim gibi âşık, cihânda yok diyorum.
Öyle temiz, öyle saf, bir aşkla seviyorum,
kalbim, sessiz, dalgasız, engin bir ummân oldu.***

44 — İSRÂF, FÂİZ, TÛTÛN İÇMEK

İslâm dîninde harâm olan, günâh olan isrâfın ne demek olduğunu ve çeşidlerini, imâm-ı Birgîvinin “rahmetullahi teâlâ aleyh” arabî (Tarikat-i Muhammediye) kitâbından terceme ediyorum:

Tesavvuf, kalbi kötü huylardan temizlemek ve iyi huylarla doldurmak demektir. Kötü huyları araşdırdım. Altmış olduğunu anladım. Altmış çeşid kötü huydan yirmiyedincisi, isrâf ve tebzîrdir. Tebzîr, tohumu tarlaya saçıp dağıtmak demektir. Malı boş yere dağıtmağa da denilmektedir.

Malı, islâmîyyetin ve mürüvvetin uygun görmediği yerlere dağıtmağa (**İsrâf**) ve yâ (**Tebzîr**) denir. (**Mürüvvet**), fâideli olmak, iyilik yapmak arzûsudur. (**Fütüvvet**), dahâ husûsî ma'nâya gelir ki, kötülük yapmamak, iyilik yapmak ve herkesin utanacak şeylerini örtmek ve kötülükleri afv etmektir. İslâmîyyete uymıyan isrâf, harâmıdır. Mürüvveti uymıyan isrâf, tenzîhen [hafif, az] mekrûhdur.

İsrâfı beş bahs içinde anlatacağız:

BİRİNCİ BAHS — İsrâfın kötülüğü ve zararları: İsrâfın harâm olduğu muhakkaktır. Kalbin hastalığıdır. Kötü bir huydur. Dînimizin, hasîsliği, cimriliği, isrâfından dahâ çok kötülenmesi, isrâfın cimrilik kadar kötü olmadığını göstermez. Hasîsliğin dahâ çok kötülenmesi, insanların çoğu yaratılışından, mal birikdirmeye sevdiği içindir. Bunun gibi, âlimlerimiz, idrârın şerâbdan dahâ pis ve dahâ çok harâm olduğunu söyledikleri hâlde, dînimiz bevli, şerâb kadar kötülenmemiş, şerâb içenlere, had denilen seksen sopa vurulması emr edildiği hâlde, bevl için, had emr edilmemiştir. Çünkü, insanlar şerâb içmeye düşkün oluyor. İdrâr içmek ise, kimsenin hâtırına gelmiyor. İsrâfın kötülüğünü göstermek için, Allahü teâlânın, (**İsrâf etmeyiniz! Allahü teâlâ, isrâf edenleri sevmeyiz**) meâlindeki kelâmı yetişir. İsrâ sûresindeki âyet-i kerîmede de meâlen, (**Tebzîr etme! Tebzîr edenler, şeytânların kardeşleridir**) buyuruyor. Şeytânın kardeşi de, şeytân olur. Şeytân isminden dahâ kötü bir ism yokdur. İsrâfı, bundan dahâ çok kötülen birşey düşünülemez. Allahü teâlâ, mallarını isrâf edenlere birşey vermeyiniz diye emr ederken, bunları en kötü bir ism ile adlandırıyor. Nisâ sûresindeki âyet-i kerîmede meâlen, (**Mallarınızı sefihlere, alçaklara vermeyiniz!**) buyuruyor. Kur'ân-ı kerîmde Fir'avnı kötülerken, (**O, isrâf edenlerden idi**) buyuruyor. Lût aleyhisselâmın kavmini de, (**Belki siz, isrâf eden kavmsiniz!**) diye kötülüyor.

Doğru oldukları herkesce bilinen iki temel hadîs kitâbında, [(**Buhârî**) ve (**Müslim**)de] Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, (**Malı boş yere saçmayınız!**) buyuruyor. İmâm-ı Tirmizînin “rahmetullahi teâlâ aleyh”, Ebî Berzeden “radiyallahü anh” getirerek yazdığı hadîs-i şerîfde, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, (**Kıyâmet günü herkes, dört süâle cevâb vermedikçe hesâbdan kurtulamıyacaktır: Ömrünü nasıl geçirdi. İlmi ile nasıl amel etti. Malını nereden, nasıl kazandı ve nerelere harc etti. Cismini, bedenini nerede yordu, hırpaladı?**).

İsrâfın kötülüğünü gösteren delîllerden biri de, fâizin harâm olmasıdır. Fâiz alıp vermek, büyük günâhdır. Buna da sebep, insanların malını alış veriş yaparken ziyan olmaktan korumaktır. Fâizin dîn-i islâmındaki kötü derecesini göstermek için, Hamza efendinin “rahmetullahi teâlâ aleyh” türkçe, (**Bey' ve şîrâ**) risâlesinin şerhinden, aşağıya birkaç misâl yazmak fâideli görüldü:

(On şey, son nefesde îmânsız gitmeğe sebep olur: 1- Allahü teâlânın emrlerini ve yasaklarını öğrenmemek, 2- İmânını, Ehl-i sünnet i'tikâdına göre düzeltmemek, 3- Dünyâ malına, rütbesine, şöhretine düşkün olmak, 4- İnsanlara, hayvanlara, kendine zulm, eziyet etmek, 5- Allahü teâlâyâ ve iyilik gelmesine sebep olanlara şükretmemek, 6- İmânsız olmaktan korkmamak, 7- Beş vakt nemâzı vaktinde kılmamak, 8- Fâiz alıp vermek, 9- Dînine bağlı olan müslimânları aşağı görmek. Bun-

lara gerici gibi şeyler söylemek, 10- Fuhş sözleri, yazıları ve resimleri söylemek, yazmak ve yapmak.)

Allahü teâlâ fâizi harâm etdi. Kur'ân-ı kerîmin birçok yerinde, fâiz alanları ve verenleri şiddetle korkutdu. Bekara sûresi, ikiyüzyetmişbeşinci âyetinde meâlen, **(Fâiz yiyenler, kıyâmet günü mezârlarından, sar'a hastası gibi perişân kalkacaklardır)** buyuruldu. Bundan sonraki âyet-i kerîmede meâlen, **(Allahü teâlâ, fâiz alan ve verenlerin mallarının hepsini yok eder. İzini, eserini de bırakmaz. Zekât verenlerin malını elbette arttırır)** buyurdu. Fârisî **(Riyâd-un-nâsîhîn)** kitâbında fâizin kırk nev'i ve zararları yazılıdır. Fâiz hakkında fazla bilgi almak için, üçüncü kısım, ondokuzuncu maddeyi okuyunuz.

İsrâfın zararları: İsrâf edenlerin şeytâna, Fir'avna ve Lût aleyhisselâmın kötü kavmine benzetilmesi ve Allahü teâlânın bunları sevmemesi ve bunlara sefih demesi ve âhretde azâb çekmeleri, dünyâda aşağı, muhtâc duruma düşmeleri ve pişmân olmalarıdır.

İKİNCİ BAHS — İsrâfın kötü olmasının birinci sebebi, malın kıymetli olmasıdır. Mal, Allahü teâlânın verdiği bir ni'mettir. Âhreti kazanmak, mal ile olur. Dünyâ ve âhret, mal ile intizâm bulur, râhat olur. Hac, cihâd sevâbı mal ile kazanılır. Bedenin sıhhat, kuvvet bulması, mal ile olur. Başkasına muhtâc olmaktan insanı koruyan maldır. Sadaka vermek, akrabâyı dolaşmak, fakîrlerin imdâdına yetişmek mal ile olur. Mescidler, mektebler, hastahâneler, yollar, çeşmeler, köprüler yaparak, asker yetiştirerek insanlara hizmet de mal ile olur. Dînimiz, (İnsanların en iyisi, onlara fâidesi çok olanıdır) buyuruyor. İnsanlara yardım etmek için çalışıp para kazanmak, nâfile ibâdet etmekden dahâ çok sevâbdır. Cennetin yüksek derecelerine mal ile kavuşulur. İmâm-ı Tirmizînin, Ebû Kebşe-i Ensârîden "radiyallahü teâlâ anh" alarak bildirdiği bir hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlâ, bir kuluna mal ve ilm verir. Bu kul da harâmlardan kaçınır. Akrabâsını sevindirir. Malından, hakkı olanları bilip verir ise, Cennetin yüksek derecesine gider)** buyuruldu. **(Bu-hârî)** ve **(Müslim)** kitâbları, Abdüllah ibni Mes'ûdün "radiyallahü anh" haber verdiği şu hadîs-i şerîfi yazmaktadır: **(İki şeyden birine kavuşan insana gibta etmek, buna imrenmek yerinde olur. Allahü teâlâ bir kimseye islâm ilmlerini ihsân eder. Bu da, her hareketini, bilgisine uygun yapar. İkincisi, Allahü teâlâ, birine çok mal verir. Bu kimse de malını, Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği yerlere harc eder).** Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", Amr ibni Âs "radiyallahü anh" için, **(İyi kimseye malın iyisi, ne güzel yakıştır)** buyurdu. Enes bin Mâlik "radiyallahü anh" için de, **(Ya Rabbî! Buna çok mal ve çok çocuk ver ve bunlarla kendisini bereketlendir!)** diye düâ buyurdu. Kâ'b "radiyallahü anh" malının hepsini sadaka vereceği zemân, **(Malının bir kısmını kendine bıraksan, dahâ iyi olur)** buyurdu. Bunların hepsi hadîs kitâblarında yazılıdır. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde, mala **(Hayrlı şey)** ismini vermektedir ve Habîbine "sallallahü aleyhi ve sellem", verdiği ni'metleri hâtırlatırken: **(Sen malsız idin, sana, kimseye muhtâc olmayacak kadar, mal verdim)** buyurmaktadır.

Mezheb sâhibi müctehidlerden, büyük âlim Süfyân-ı Sevrî buyuruyor ki, (Bu zemânda mal, insanın silâhıdır). [Ya'nî, insan cânını, sıhhatini, dînini ve şerefini mal ile korur.] Medîne-i münevverenin yedi büyük âliminden biri olan Sa'îd bin Müseyyib buyuruyor ki, (Borçlarını ödemek için ve ırzını, nâmûsunu korumak için ve ölünce, geride kalanlara mîrâs bırakmak için mal kazanmayan kimse, hayırsızdır). [Ya'nî kendine ve cem'ıyyete zararlıdır.] Büyük âlim ibni Cevzî "rahimehullah" buyurdu ki, (İyi niyyet ile mal kazanmak, mal kazanmamaktan iyidir).

Malı ve dünyâlığı kötülüyen haberler de çokdur. Fekat, bu haberler, malı, dünyâlığı değil, bunların zararlı kullanılmasını kötölemektedir. Meselâ, insanın azmasına, Allahü teâlâyı unutturmasına, ibâdete mâni' olmasına sebep olan mal zararlıdır. Ölümü ve ölümden sonrasını unuttururan mal da zararlıdır. Bu zararlar çok kim-

selerde kendini göstermektedir. Bu zararlardan kurtulan az olduğundan, malı kötüliyen haberler çok olmuştur. Görülüyor ki, mal, birbirine zid iki şeye sebebedir. Hayr ve şer. Hayra, iyiliğe sebep olduğu için medh edilmekte olup, şerre, kötülüğe sebep olduğu için de kötülenmiştir.

Malın büyük bir ni'met olduğu anlaşıldı. Malı isrâf, Allahü teâlânın ni'metini hakîr görmek, ni'mete kıymet vermemek, ni'meti elden kaçırmak, kısaca küf-rân-ı ni'met etmek, ya'nî şükr etmemek olur. Bu ise, ni'met verenin düşman mu'âmesi yapmasına, azarlamasına ve azâb etmesine sebep olacak büyük bir suçdur. Ni'metin kıymeti bilinmeyince, hakkı gözetilmeyince elden gider. Şükr edilince ve hakkı gözetilince elde kalır ve artar. İbrâhîm sûresi, yedinci âyetinde me-âlen, **(Şükr ederseniz, verdiğim ni'metleri elbette arttırırım)** buyuruyor.

ÜÇÜNCÜ BAHS — İsrâfın çeşitleri: İsrâf, malı helâk etmek, fâidesiz hâle getirmek, dîne ve dünyânın mubâh olan işlerine fâideli olmayacak şekilde sarf etmektir. Malı denize, kuyuya, ateşe ve elden çıkmasına sebep olan yerlere atmak, onu helâk etmektir. Kullanılmıyacak hâle sokmak, kırmak, kesmek, ağaçdan meyveyi toplamayıp çürütmek, tarlayı hasâd etmeyip, ekinin helâk olması, hayvanları soğuktan, düşmandan korunacak yere koymamak ve soğuktan, sıcaktan ve açlıktan ölmelerini önliyecek kadar yidirmemek ve örtmemek de, helâk etmektir. Bunların isrâf olduğu meydândadır.

(Hadîka)da el âfetlerinde buyuruyor ki, (Başkasının malını helâk etmek, zulm olur. Ödemek lâzım olur. Kendi malını helâk etmek, isrâf olur. Günâh işlemek için ve günâh işlenilmesi için verilen mal ve paralar da isrâf olur).

Herkesce bilinmiyen, hâtırlatılması lâzım olan isrâflar da vardır. Meselâ, meyve ve ekin toplandıktan sonra, bunları iyi saklamayıp kendiliklerinden bozulmaları veyâ nem alarak, çürümeleri veyâ kurd, güve, fâre, karınca ve benzeri canlıların yimeleri hep isrâfdır. Ekmek, et, etsuyu, peynir gibi gıdaların ve hurma, karpuz, soğan gibi meyvelerin ve kuru incir, kuru üzüm, zerdâli gibi kuru meyvelerin ve buğday, arpa, mercimek gibi hubûbâtın ve elbise, kumaş, kitâb gibi eşyânın, böylece, isrâf edildikleri çok görülmektedir.

Yemek artıklarını dökmek, çatalı, kaşığı, tabağı, tası ekmekle veyâ parmakla sıyırıp yimeden önce, kapları ve parmakları yıkamak ve silmek isrâfdır. Sofra bezi ve masa üstüne düşen ekmek ve yemek kırıntılarını toplamayıp atmak da isrâfdır. Bu kırıntıları toplayıp kedi, köpek, koyun, sığır, karınca, kuş, tavuk gibi hayvanlara yidirmek isrâf olmaz. **(Müslim)** kitâbında, Câbir bin Abdüllah "radıyallahü anh" diyor ki, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", **(Tabakları parmakla, parmağı ağızla siliniz!)** buyurdu. Bir kerre de, **(Şeytân, her işinizde sizinle berâber bulunur. Hattâ, yemekte bile. Birinizin lokması düşerse, onu alıp tozunu temizleyip yisin. O lokmayı şeytâna bırakmasın! Yemek sonunda parmağını yalasın! Çünkü, bereketin hangi lokmada olduğu bilinmez)** buyurdu. Yine **(Müslim)**de, Enes bin Mâlik "radıyallahü anh" diyor ki, (Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", yemek sonunda üç parmağını mubârek ağız ile silerdi.) Parmağı yalamak ve düşen lokmayı alıp yemek, insanı isrâfdan kurtardığı gibi, kibr ve riyâyı giderir. Bereketi kavuşdurur. Bilhâssa Peygamberlerin "aleyhimüsselâm" efendisine uymak ve emrini yapmak şerefini kazandırır. Mevcûddan istifâdeye ve gelecek ni'metin artmasına sebep olur. Fasülye, pirinç, nohud gibi şeyleri yıkar-ken dökmek ve dökülenleri toplamamak isrâfdır. Elbise, sarık, çorab, ayakkabı gibi giyim eşyâsını iyi kullanmayıp, çabuk eskitmek, onları yırtmak, yıkar-ken suyu, sabunu çok harcamak, lâmbayı, mûmu [elektriği, hava gazını] boş yere yakmak, hep isrâfdır.

Malı kıymetinden aşağı fiyâtle satarak veyâ kirâyâ vererek ve kıymetinden yukarı fiyâtle satın alarak veyâ kirâhıyarak aldanmak isrâf olur. Aldanarak alış ve rişe zarûrî ihtiyâc olursa veyâ yardım, sadaka gibi niyyet ile böyle yaparsa isrâf ol-

maz. Meyyitin kefenini mikdâr ve cins bakımından, ahkâm-ı islâmiyyede bildiri-
lenden fazla yapmak isrâfdır. Abdestde ve guslde, suyu sünnet olandan fazla kul-
lanmak isrâfdır. Ahmed ibni Hanbel “rahmetullahi teâlâ aleyh”, Abdüllah ibni
Ömerden haber veriyor: Sa’d “radiyallahü anhüm” abdest alırken, Resûlullah “sal-
lallahü aleyhi ve sellem” gördü. **(Yâ Sa’d! Suyu niçin isrâf ediyorsun?)** buyurdu.
Abdest alırken de isrâf olur mu dedikde, **(Büyük nehrde de olsa, abdestde fazla
su kullanmak isrâf olur)** buyurdu.

Doyduktan sonra fazla yemek de isrâfdır. Yalnız, müsâfir utanmasın diye,
ta’âm sâhibinin fazla yimesi ve orucu râhat tutmak için sahûrda fazla yemek isrâf
değildir.

Acıkmadan önce, günde ikinci def’a yemek, isrâfdır. Ahmed Ebû Bekr-i Bey-
hekî “rahmetullahi aleyh” kitâbında, Âişe “radiyallahü anhâ” buyuruyor ki, gün-
de ikinci def’a yemek yiyordum. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” görün-
ce, **(Yâ Âişe! Yalnız mi’deni doyurmak, sana her işden dahâ tatlı mı geliyor?
Günde iki kerre yemek de isrâfdandır. Allahü teâlâ, isrâf edenleri sevmez!)** buyur-
du.

Hâdimî merhûm “rahmetullahi teâlâ aleyh”, burayı şöyle açıklıyor: (Resûlul-
lah “sallallahü aleyhi ve sellem”, Âişenin “radiyallahü anhâ” ikinci yemeği, acık-
madan yidiğini anlayarak böyle buyurmuşdu. Yoksa, keffâretler için, günde iki ker-
re yidirmek lâzım olduğu meydândadır).

Her istediğini yemek de isrâfdır. İbni Mâce ve imâm-ı Beyhekî ve Abdüllah ib-
ni Ebidünyâ “rahimehümullah” kitâblarında, Enes bin Mâlikden “radiyallahü
anh” haber veriyorlar ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Her istediği-
ni yemek isrâfdandır)** buyurdu. Günde iki kerre yemek ve her istediğini yemek is-
râf olması, doydudan sonra veyâ hazm olmadan, acıkmadan tekrâr yemek isrâf
olur demektir. Çünkü, gündüz ikinci olarak yemek, hele kısa günlerde ve çalışmı-
yan kimseler için, çok kerre, tam acıkmadan yemek olur. Bir sofrada, her istediği-
ni yemek de, doydudan sonra yemek olur. Bildirilen iki hadîs-i şerîfde, isrâf oldu-
ğunu açıkca anlatmadığından, isrâfa, harâma teşbîh buyurulması da mümkündür.

Sofrada yemek çeşidlerini lüzûm yok iken artdırmak isrâfdır. Fekat, bir yemek-
den usanıp herbirinden biraz yiyerek ibâdet yapmak [meselâ oruc tutmak, halâl
kazanmak için çalışmak veyâ müslimân kardeşlerine yardım etmek gibi ibâdetler]
için kuvvetlenmek düşüncesi ile veyâ sofrada müsâfir bulundurmak niyyeti ile olur-
sa, isrâf olmayacağı, **(Hulâsa)** kitâbında ve başka kitâblarda yazılıdır. Kitâbların
sözü, yemek çeşidleri, yalnız bu iki sebeble arttırılabilir demek değildir. Ziyân et-
medikçe ve başka bozuk niyyet ile olmadıkça, lezzet ve zevk için arttırmak da câ-
iz olduğunu, A’râf sûresinin otuzbirinci âyeti ve Mâide sûresinin doksanıncı âye-
ti göstermektedir. [Bu âyet-i kerîmeler ve ma’naları, ikinci kısım, kırkbirinci mad-
dede yazılıdır.] Bu iki âyet-i kerîmeye dayanarak, âlimlerimiz, her çeşid meyve yi-
yerek lezzet almağa câiz demişler ve Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” çe-
şidli meyve yidiğini haber vermişlerdir. Abdüllah ibni Abbâs “radiyallahü anhü-
mâ” için buyurulan, **(İstedini yi, istediğini giyin! İnsanı yanlış yola götüren, is-
râf ve tekebbürdür)** hadîs-i şerîfi, **(Buhârî)**de yazılıdır.

Ekmeğin pişkin yerini ve içini yiyip, kenâr ve kabuklarını atmak isrâfdır. Bira-
kılan kısımları başkası veyâ hayvan yirse, isrâf olmaz.

Sofraya lüzûmundan fazla ekmeğe koyup, sonra bunları, tekrâr yemek için kal-
dırmamak isrâfdır. Ya’nî, yinmiyen ekmeğin parçalarını atmak ve riyâ, gösteriş, şöhr-
ret için fazla ekmeğe koymak isrâf olur.

Nefis yemekleri yemek, kıymetli, yeni elbise giymek, yüksek, büyük binâlar yap-
mak ve dînin sâhibinin harâm etmediği dahâ bu gibi şeyler, halâldan kazanıldı-
ğı, kibr ve öğünmek için olmadığı zemân isrâf değildir. Lüzûmundan fazla olun-

ca tenzihen [haff] mekrûh olurlar. Âhreti kazanmak isteyenlere, lâzım olan ile kanâ'at edip, fazlasını sadaka vermek yakıştır.

DÖRDÜNCÜ BAHS — Sadaka vermekte de, isrâf vardır. İmâm-ı Mücâhid “rahmetullahi teâlâ aleyh” buyuruyor ki, (Bir kimse, Allahü teâlânın emr ettiği yerlere dağ kadar altın harc etse, isrâf olmaz. Bir dirhem [yaklaşık beş gram] gümüşi veyâ bir avuc buğdayı, harâm olan yere vermek isrâf olur). Hâtim-i Tâf, cömerdliği ile meşhûrdur. Bi'setden önce ölmüştür. Çok verdiği için, (Mali isrâf etmekte hayr yokdur) dediklerinde, (Hayra verilen mal isrâf olmaz!) demiştir. Mücâhidin ve Hâtimin sözlerine bakarak, sadakada isrâf olmayacağını sanan olmuş ise de, böyle zan etmek yanlıştır. Şimdi bunu açıklamağa çalışacağız:

Cenâb-ı Hak, Mü'minûn sûresinde, meâl-i şerîfi, **(Verdiğimiz rızklardan, sadaka verirler)** olan âyet-i kerîme ile mü'minleri medh ediyor. Kâdî Beydâvî ve Zemahşerî ve Fahreddîn-i Râzî gibi büyük âlimlerin tefsirlerinde ve dahâ birçok tefsirlerde diyor ki, âyet-i kerîmede, **(rızklardan)** kelimesi, (rızkların ba'zısını, bir kısmını) demek olup, (sadaka verirken, harâm olan isrâfdan sakının!) demektir. Bütün âlimlere göre, buradaki sadaka, malı hayra, islâmiyyetin gösterdiği yola sarf etmektir. En'âm sûresi, yüz kırkıbirinci âyetinde meâlen, **(Ekini hasâd ettiğiniz zemân, fakîrlerin haklarını verin ve isrâf etmeyin. Allahü teâlâ, isrâf edenleri elbet sevmeyiz)** buyuruldu. Bu da, **(Sadaka verirken isrâf etmeyin)** demektir. Çünkü, Sâbit bin Kays “radiyallahü anh” bir günde beşyüz ağacın hurmalarını toplayıp hepsini sadaka vererek evi için hurma bırakmayınca, bu âyet-i kerîme inmişdi. Ya'nî, **(Hepsini vermeyiniz!)** buyuruldu. Abdürrezzak, Abdümelik ibni Cüreycden haber veriyor ki, Mu'âz bin Cebelin “radiyallahü anh” bir hurma ağacı vardı. Hurmalarını toplayıp hepsini sadaka verdi. Kendine birşey kalmadı. Hemen **(Fekat, isrâf etmeyin)** âyet-i kerîmesi geldi. İsrâ sûresi, yirmidokuzuncu âyetinde meâlen, **(Ey Habîbim! Malını, kendine kalmıyacak şekilde dağıtma!)** buyuruldu. Câbir ve Abdüllah ibni Mes'ûd “radiyallahü anhümâ” buyuruyorlar ki, (Bir oğlan, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimize gelip, ba'zı lüzumlu şeyleri saydı ve annem beni sana gönderip bunları istedi, dedi. Bugün bende bunların hiçbiri yok buyuruldukda, gömleğini bana ver dedi. Hemen, mubârek arkasından gömleğini çıkarıp çocuğa verdi ve evinde gömleksiz kaldı. Bilâl-i Habeşî ezân okuyunca, cemâ'at her zemân olduğu gibi, Resûlullahı beklediler. Gelmeyince merâk etdiler. Birkaçı evine bakıp, gömleksiz olduğundan gelemediğini anladı. O zemân, bu âyet-i kerîme geldi). **(Buhârî)** ve **(Müslim)**de, Ebû Hüreyre “radiyallahü anh” buyuruyor ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Sadakanın hayrlısı, ihtiyâcı olmanın verdiği)** buyurdu. İmâm-ı Begavî, Ebû Hüreyreden “radiyallahü anh” haber veriyor ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimize biri gelip, bir altınım var, ne yapayım dedi. **(Bununla kendi ihtiyâclarını al)** buyurdu. Bir altınım dahâ var dedi. **(Onunla da çocuğuna lâzım olanları al)** buyurdu. Bir dahâ var dedi. **(Onu da, âilenin ihtiyâclarına sarf et)** buyurdu. Bir altın dahâ var dedi. **(Hizmetcinin ihtiyâclarına kullan)** buyurdu. Bir dahâ var deyince, **(Onu kullanacağın yeri sen dahâ iyi bilirsin)** buyurdu. **(Müslim)**de, Câbir bin Abdüllah “radiyallahü anh” buyuruyor ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Paranız ile, önce kendi ihtiyâclarımızı alın. Artarsa, çoluk çocuğunuzun ihtiyâclarına sarf edin. Bundan da artarsa, akrabânıza yardım edin!)** buyurdu. **(Buhârî)**de, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Kendisi veyâ çoluk çocuğu muhtâc iken veyâ borcu var iken verilen sadaka kabûl olmaz. Borc ödemek, sadaka vermekten ve köle âzâd etmekden ve hediye vermekten dahâ mühimdir. Başkasının malını, sadaka vererek, zâyî' olmasına sebep olmayın!)** buyurdu. Fıkh âlimi Ebülleys Semerkandînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” **(Tenbîhül-gâfilîn)** kitabında, İbrâhîm bin Edhem “rahimehullah” buyuruyor ki, (Borcun olan kimse, ödemedikçe yağlı ve sirkeli ta'âm yimemelidir). İbni Hacer-i Askalânî buyuruyor ki, İbni Battâl “rahime-

hüllah”, (Borcu olanların sadaka vermesi ve borcunu ödememesi câiz değildir. Bunu bütün âlimler sözbirliği ile bildirmektedir) buyurdu. Taberânî ve birçok âlimler buyuruyor ki, (Âlimlerin çoğuna göre, bir kimsenin vücûdü sağlam olur, akli başında olur, bir yere borcu olmaz ve evli olmayıp malsızlığa sabr edebilirse veyâ evli olup da, çoluk çocuğu da sabr ederlerse, bu kimsenin bütün malını sadaka vermesi câiz olur. Bu saydığımız şartlardan biri eksik olursa, sadaka vermesi mekrûh olur. Ba’zı âlimler, sadakası kabûl olmaz buyurdu). Ömer “radiyallahü anh” da böyle buyurdu.

Bu haberlerden anlaşılıyor ki, sadaka vermekte de isrâf olur. Borcundan çok malı olmyan veyâ çoluk çocuğu sıkıntıya sabr edemediği hâlde, bunların ihtiyâcını karşılayacak maldan fazlası bulunmyan veyâ sıkıntıya katlanamadığı hâlde, kendisi muhtâc olan kimsenin sadaka vermesi isrâf olur. Ödunc vermekte de böyle isrâf olur.

BEŞİNCİ BAHS — İsrâfın ilâcı üçdür:

1 — İlm ile ilâc, anlatdığımız zararlarını bilmek ve bunları düşünmektir.

2 — İş ile, uğraşmakla ilâc, malı dağıtmamağa gayret etmek ve güvendiği birine bu derdini anlatıp, malına ve harclarına dikkat etmesini, isrâfını görünce, kendine hâtırlatmasını, hattâ zorla önlemesini ricâ etmektir.

3 — İsrâfın sebeblerini söküp atmak. İsrâfın sebebleri altıdır:

Birinci sebep, sefâhetdir. Çok kimseyi isrâfa alışdıran budur. Sefâhet, kalb hastalıklarının otuzbirincisidir. Sefihlik, aklın az ve hafif olmasıdır. Buna sefâhet veyâ rekâket de denir. Aksine, tersine, rüşd denir ki, aklın kuvvetli, temâm olmasıdır. Allahü teâlâ, (**Mallarımızı sefihlere vermeyiniz!**) meâlindeki âyet-i kerîmeden sonra, (**Onların hâlinde rüşd görürseniz, mallarını kendilerine teslim ediniz!**) meâlinde emr buyuruyor. Çok kimse, yaratılışda sefih olur. Bu kötü hâlleri, ba’zı sebeblerle, zemân zemân artar. Çalışmadan, alın teri dökmeden eline mal girer, kötü arkadaşlar, bu mala konmak için, dağıtmasına, saklamanın, arttırmanın erkeklik, yiğitlik olmadığına kandırır. İsrâfa yol açarlar. Bunun içindir ki, kötü arkadaşlardan kaçmakla emr olunduk. Zengin çocuklarının çoğu, böyle isrâfa alışmakta ve sefih olmaktadır. Sefâheti arttıran bir sebep de, insanların çok hurmet, saygı göstermesi, yüz vermesi, medh eylesesidir. Âmirlerin, zenginlerin, mu’âllimlerin çocukları bu yoldan sefâhete düşmektedir.

İkinci sebep, isrâfı veyâ çeşidlerinden birkaçını tanımamaktır. İsrâf olduğunu bilmez, hattâ cömerdlik sanır. Lüzümsüz yere, yasak, zararlı yerlere verilen mal, cömerdlik sanılır.

Üçüncü sebep, riyâ ve gösteriş yapmaktır.

Dördüncü sebep, gevşeklik ve tenbellikdir.

Beşinci, hayâ, sıkılmaktır.

Altıncısı, dîni kayırmamak, islâmiyeti gözetmemektir.

Bu altı sebebin ilâclarını bildirelim:

Birincisi: Yaradılışda bulunan sefâhetin ilâcı güçdür. Bunun için, islâmiyyet, bunlara mal vermeği yasak etmiş, hicr eylemiş, ya’nî mallarını kullanmalarına izn vermemiştir. İsrâf eden sefihi hicr lâzımdır. Hâlbuki, hicr insanlık hakkını almak, hayvan, hattâ cansız gibi yapmaktır. İlâc kabûl edebileni kötü arkadaşlardan ayırmalı, akllı, tecribeli kimselerin yanında bulundurmalıdır. İsrâfın âfetlerini duyurmalı, zor ile, hattâ azarlıyarak, cânını yakarak, mal dağıtmaktan vazgeçirmelidir.

İkincisi, cehlin ilâcını öğretmektir.

Üçüncüsü: Riyâ, kalb hastalığının dokuzuncusu olup, uzun anlatmış idik. [**(İslâm Ahlâkı)** kitâbımızda uzun yazılıdır.]

Dördüncü ilâc, gevşeklik ve tenbellik için olup, kalb hastalıklarının otuzikinci-

sidir. Bunun kötülüğünü anlamak için, Vennecmi sûresi, otuzdokuzuncu âyet-i kerîmesinin, **(İnsan, ancak çalışdığını fâidesini görür)** meâl-i şerfi yetişir. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” tenbellikden Allahü teâlâyâ sığınmış, **(Yâ Rab-bî! Beni, keselden koru!)** diye düâ etdiğini, Âişe “radiyallahü anhâ” ve Enes bin Mâlik, **(Buhârî)** ve **(Müslim)**de bildirmişlerdir. Tenbelliğin ilâcı, çalışkanlarla konuşmak, tenbel, uyusuk kimselerden kaçınmak, Allahü teâlâdan hayâ etmek lâzım geldiğini ve azâbının şiddetli olduğunu düşünmektir. Dînini iyi bilen ve her hareketi, bilgisine uygun olan sâlih kimselerle görüşmeli, günâh işliyen, Allahü teâlânın emr ve yasaklarına uymayıp, yalnız söz ile müslimânları okşayan, avutan yalancılardan, Ehl-i sünnet kitâblarındaki bilgileri öğrenmemiş câhillerden uzak olmalıdır.

İsrâf çok kötü bir huysdur. Çirkinliği meydândadır. Kalbi, durmayıp karartan, kemiren, tehlikeli bir hastalıktır. Tedâvîsi de pek güçtür. Bu sıfat kalbi kaplamadan önce, giderilmesi için ve bu felâketden kurtulmak için bütün ilâclarına baş vurup uğraşmalıdır. Kurtarması için, Cenâb-ı Hakka yalvarmalı, düâ etmelidir. Allahü teâlâ, çalışana, her güçlüğü kolaylaştırır. O, sığınılacak, güvenilecek, biricik yardımcı ve kurtarıcıdır. İmâm-ı Birgivînin “rahmetullahi teâlâ aleyh”, **(Tarîkat-i Muhammediyye)** kitâbındaki isrâf bahsi burada temâm oldu.

Süâl: Tütün içmek isrâf mıdır?

Cevâb: İsrâf, ister kendi için, ister başkası için olsun, malı harâm olan yere vermektir. Azı da, çoğu da isrâf olur. Büyük günâh olur. İçki için, kumâr için, oyun için vermek böyledir. Sigara harâm olsaydı, buna az veyâ çok verilen para isrâf olurdu. Sigarayı az içmek harâm değildir, mubâhdır. Parayı, malı, halâl, mubâh olan yerlere vermek, iki dürlü olur:

Birincisi: Kendi bedeni için, yimekte, içmekte, giyinmekte, ev kurmakta, tabî'atinin çektiği şeye, ihtiyâcından fazla harc etmek, isrâf olur. Meselâ bir şeyi yemek, içmek isteyince, doyduktan sonra, fazlası isrâf olur. Bunun küçük günâh olduğu, **(Redd-ül-muhtâr)**da, nemâzın vâcibleri başında bildirilmektedir.

İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî Serhendî “rahmetullahi aleyh”, üçüncü cild, elliikinci mektûbu, kitâbımızın üçüncü kısmının otuzsekizinci maddesinde yazılıdır. Bu mektûbda buyuruyor ki, (İnsan ve hayvanların bedeni dört şeyden yapılmıştır [toprak maddeleri, su, hava ve nâr, ya'nî harâret]. Birbirine benzemiyen, hattâ birbirinin aksi olan bu dört şeyin ihtiyâcları ve îcâbları vardır. Bedendeki harâretten [ısıdan] dolayı [ısı kudret kaynağı olduğu için], insan ve hayvanlar, kendini beğenmekte, üstün görmektedir. Şehvet ve gadab kuvvetleri ve başka kötülükler, bu dört şeyden ileri gelmektedir).

İşte bu ihtiyâc ve îcâblar, hayvanların ve insan tabî'atinin çektiği, istediği şeyler olup, sevk-ı tabî'î, [iç güdü] denilmektedir. Akli olan kimse, bu sevk-ı tabî'îleri islâmiyyetin emr ettiği, izin verdiği gibi kullanır ve günâh olmaz. Akli dinlemiyenler ise, nefse uyararak, mubâhlardan dışarı taşar. Günâha girer. Çünkü nefis, sevk-ı tabî'îleri, mubâhların dışına çıkarmağa zorlayan, mubâhlardan başka şeyler de isteyen bir kuvvettir. İnsanların duygu organları ve hareket sınırları, kalb ismindeki bir kuvvetin emrindedir. Bedenin dört yapı maddesi ile nefis ve kalb kuvvetlerini bir arada tutan, çalışdıran kuvvet de, rûhdur. Kâfirlerin ve günâh işliyen mü'minlerin nefsleri azmış, kalbi ve rûhu kaplamıştır. Bu üç kuvvet birleşmiş gibi olup nefsin istediğini yapmaktadırlar. İslâmiyyete uyunca, bu üç kuvvet birbirinden ayrılıp, kalb ve rûh kuvvetlenir ve nefis za'îfliyerek, kalb ve rûh, nefsin baskısından, kumandasından kurtulur ve temizlenmeğe başlar. Her ikisi de, işlerini Allahü teâlânın rızâsı için, iyilik için yapar.

Hayvanlarda, kalb, rûh ve nefis olmadıktan, sevk-ı tabî'î ile hareket ederler. Meselâ acıkınca, doyuncaya kadar, bulduklarını yerler. İnsanlar ise, kalb ile hareket eder. Kalb, nefse uyarsa, bulduğu ile doymaz. Harâm olan şeyleri arar. Doy-

dukdan sonra da yir. Meselâ, sıcakda, insanın tabî'ati, serin bir şey isteyince, kalb akla uyarsa, islâmiyyetin izn verdiği su, şerbet, limonata, gazoz ve dahâ birçok içecekleri ve lüzûmu kadar alır. Akli dinlemeyip, nefse uyarsa, mubâhları ihtiyâc olan mikdârdan fazla ister ve nefsin istediği harâm içkilere de sapar. Nitekim, üçüncü cild, yirmiyedinci mektûbda buyuruyor ki, (İnsanın ba'zı arzûları, tabî'atinden ileri gelmektedir. Beden sağ kaldıkça, hiç kimse bu isteklerden kurtulamaz. Meselâ, harâret artınca, insanın tabî'ati serin birşey içmek ister. Soğukda, sıcak birşey ister. Böyle istekleri yapmak günâh değildir ve nefse uymak değildir. Çünkü, tabî'atimizin zarûrî istekleri mubâhdır. [Bunlara (ihtiyâc maddeleri) denir. İhtiyâc maddelerini lâzım olduğu kadar kullanmak sünnetdir. Çünkü, bu tabî'î istekler] nefsi emmârenin arzûlarının dışındadır. Nefs, mubâhların lüzûmundan fazlasını ve şübhelileri ve harâmları ister. Mubâhların zarûrî mikdârı ile doymaz). Üçüncü cild, seksenaltıncı mektûbda buyuruyor ki, (Riyâzet çekmek, mubâhları da azaltıp, zarûret mikdârı kullanmak demektir).

Görülüyor ki, malı, ihtiyâc olan mubâhlara harc etmek isrâf değildir. Günâh olmaz. Sigaraya alışmış kimsenin tabî'ati, ekmek ister gibi, tütünü istiyor. Böyle kimsenin, ihtiyâcı kadar kullanması isrâf olmaz. Fakîr bir kimsenin, çoluk çocuğuna ekmek parası bulması lâzım olduğu gibi, kendi tütün ihtiyâcını da karşılaması lâzım olur. Sigaraya alışmış bir kimsenin, (Çoluk çocuğunun nafakasını kesip de kendine sigara alması isrâf olmaz mı?) demek, (Kendine, doyuncuya kadar yimek için ekmek alması isrâf olmaz mı?) demeğe benzer. Hattâ böyle, fakîr birinin, su yerine, gazoz, limonata içmesi isrâf olup, tütün alması isrâf olmaz.

Şunu da bildirelim ki, çoluk çocuğunun nafakasını karşılayacak kadar mal kazanmak için çalışmak farzdır. İhtiyâclarını karşılamak için, fazla çalışmak sünnetdir. Bunlar, ikinci kısım, 38. ci maddede bildirilmiştir. Çalışan kimse, nafakadan kesecek kadar fakîr olmaz. Nafakadan kesecek kadar fakîr kimse, tütün içdiği için değil, çalışmayıp, bu derece fakîr kaldığı için günâha girer.

Sigaraya alışmamış fakîr kimsenin, tabî'ati çekmediği zemân, nafakadan kesip sigara alması, su yerine gazoz içmesi gibi, doğru olmaz. Fekat, bu derece fakîrlük, tenbellikden ileri gelir. Çalışmayıp fakîr düşerek, kendini ve çoluk çocuğunu zarûrî lâzım olanlardan, nafakadan mahrûm bırakmak harâmdır. İhtiyâc olanlardan mahrûm bırakmak mekrûh olur.

İkincisi: Malı kendi bedeni için kullanmadığı zemân, hakkı, ya'nî lüzûmu olmayan yere, az da sarf etmek isrâf olur. Meselâ, malı ateşde yakmak, denize atmak böyledir. Lüzûmu olan yere, lüzûmundan fazla vermek de isrâf olur. [Meselâ, çoluk çocuğuna ihtiyâclarından fazla şeyler vermek isrâf olur. İhtiyâc, islâmiyyetin gösterdiği mikdârlar ile ve memleketin âdetine göre belli olur.] Görülüyor ki, malı sarf edecek yerleri ve kendi malındaki başkalarının hakkını öğrenmek lâzımdır.

İnsanın, kendi malında bulunan, başkasının hakkını ödemesi, isrâf değildir. Bu hakları hemen vermek lâzımdır. Bu hakların en mühimmi, zekâtdır.

Erenlerin sohbeti, ele giresi değil.

Sohbete kavuşanlar, mahrûm kalası değil.

Gezmek gerek her yeri, bulmak için, bir eri, sarraf tanır cevheri, magbûn bilesi değil.

Akar suyuna başına, kapalı desti konsa, kırk yıl, orda dursa da, âbı alası değil.

Sohbet, kalbi eder pâk, ona imrenir eflâk, âdemi, ârif eden, tâcu hırkası değil.

Önce îmân etmeli, harâmdan, el çekmeli, rûh gıdâsını bilmeli: Bâdem helvası değil!

45 — YİMEK, İÇMEK ÂDÂBI

Yimeğe ve içmeğe başlarken, **(Besmele)** okumalıdır. Yemek ve içmek sonunda **(Elhamdülillah)** demelidir. Bunları söylemek ve yemekden önce ve yemekden sonra el yıkamak ve sağ el ile yemek ve sağ el ile içmek sünnettir. [Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” yemekden sonra okuduğu ve okumasını emr ettiği düâlar, **(Şir’at-ül-islâm)** şerhinde ve **(Mevâhib-i ledünniyye)**de yazılıdır.] Yemekden evvel el yıkarken, önce gençler, yemekden sonra, önce yaşlılar yıkar. Yemekden sonra elleri kâğıda silmek câiz olmadığı, **(Fetâvâ-yı Hindîyye)** beşinci cüz’de yazılıdır. Herkese hâtırlatmak için Besmele, yüksek sesle söylenebilir.

Önce el kurulanmaz. Yemekden sonra yıkayınca bezle silip kurulanır. Önce el yıkarken ağız da yıkamak sünnet değildir. Fekat cünübün, ağızını yıkamadan yimesi mekrûh olup, hâzin mekrûh değildir. Tuzluğu, tabağı ekmeğe üstüne koymak, elini, bıçağı ekmeğe silmek mekrûhdur. Bu ekmeğe yinirse, mekrûh olmaz. Otururken birşeye dayanmak ve başı açık yemek câizdir.^[1] Ekmeğin içini yiyip kabuğunu bırakmak, pişkin yerini yiyip, gerisini bırakmak isrâfdır. Kalanı başkası veyâ hayvân yirse isrâf olmaz. Tabağın kenârından yemek, kendi önünden yemek, sağ ayağı dikip, sol ayak üstüne oturmak sünnettir. Çeşidli meyve bulunan tabağın orta tarafından almak câizdir. [Fekat, başkasının önünden almak yine câiz değildir.] Çok sıcak şey yimemeli ve koklamamalıdır. İmâm-ı Ebû Yüsûf, buna sessiz üfleme câizdir dedi. Yirkin hiç konuşmamak mekrûhdur. Ateşe tapanların âdetidir. Neş’eli konuşmalıdır. Tuz ile başlamak ve bitirmek sünnettir ve şifâdır. [İlk ve son lokma ekmeğe yapılır ve ekmeğe tuza niyyet edilirse, bu sünnet yerine getirilmiş olur.]

Parmakları yıkamadan önce veyâ bez ile silmeden önce yalamak sünnettir.

(Şir’at-ül-islâm) kitâbında diyor ki, yime ve içme bilgisini öğrenmek, ibâdet bilgisini öğrenmekden önce gelir. Buğday ekmeğine arpa karışdırmak sünnettir ve bereketlidir. İslâmiyyetde, önce çıkan bid’atden biri, doyuncaya kadar yimekdir. Hergün et yemek, kalbe sıkıntı verir. Melekler sevmez. Eti az yemek ise ahlâkı bozar. Sofra, ya’nî yaygı üstünde yemek ve bunu yere sermek hoş olur. Sofra, deriden olur. Mendil üzerinde yemek, eski acemlerin âdetidir. Bitkisel yemek çok iyidir. Nebâtî yemek bulunmayan sofraya aklızsız ihtiyâra benzer. İmâm-ı Ca’fer-i Sâdık buyurdu ki, (Malı ve evlâdı çok olmak isteyen bitkisel yemek çok yisin!). Önce sofraya oturmalı, yemeği sonra getirmelidir. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Ben kulum. Kullar gibi, yere oturup yirim)** buyurdu. Acıkmadan yimemeli, doymadan kalkmalı, şaşacak şey olmadan gülmemeli, gündüz [sünnet olan **(Kaylûle)**den fazla] uyumamalıdır. Hadîs-i şerîfde, **(İyiliklerin başı açlıktır. Kötülüklerin başı tokluktur)** buyuruldu. Yemeğin tadı, açlığın çokluğu kadar artar. Tokluk, unutkanlık yapar. Kalbi kör eder, alkollü içkiler gibi, kanı bozar. Açlık, akli temizler, kalbi parlattır. Fâsıklarla [kötülerle] birlikte yimemeli, içmemelidir. Kaynar yemekleri, örtülü olarak soğutmalıdır. Sabâh ve akşam yimelidir. Hadîs-i şerîfde, **(Sağ el ile yiyiniz. Sağ el ile içiniz)** buyuruldu. Üç parmakla yemek sünnettir. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, ekmeği sağ eli ile alır, sonra karpuzu sol eli ile yirdi. Ekmeği bir eli ile değil, iki eli ile koparmalıdır. Lokma küçük olmalı ve iyi çiğnenmelidir. Sağına, soluna, havaya bakmamalı, lokmasına ve önüne bakmalıdır. Ağzını çok açmamalıdır. Sofrada elini, üstüne, başına sürmemelidir. Öksüreceği ve aksıracağı zemân, başını geriye çevirmelidir. Ekmeğe bıçakla kesilebilir. Dilimler bıçakla lokma yapılmaz. Eti bıçakla değil, el ile parçalamalıdır. Küflü ekmeğe, kokmuş yemek ve su mekrûhdur.

Çağırılmayan sofraya oturmamalıdır. Sofrada herkesden çok yimemelidir. Karnı doyunca, bunu günâh işlemekte kullanmamak için düâ etmelidir. Bunun kıyâ-

[1] Hediyet-ül-mehdiyyîn

metdeki hesâbını düşünmelidir. İbâdet yapmağa kuvvetlenmek niyeti ile yimelidir. Aç iken de, yavaş yavaş yimelidir. Önce büyükler başlamalıdır. Üçden çok (yi) diyerek, kimseye sıkıntı vermemelidir. Ev sâhibinin sofraya oturmayıp hizmet etmesi câizdir. Birlikde yidiği zemân, müsâfirleri doymadan, yemekden elini çekmemelidir. Yemekde korkunç ve iğrenç şeyler söylememelidir. Ölümünden, hastalıklardan, Cehennemden konuşmamalıdır. Sofraya gelen yemeklere bakmamalıdır. Bir lokmayı yutmadan önce, ikinciyi eline almamalıdır. Yemek arasında, birşey için, hattâ nemâz için, sofradan kalkmamalıdır. Nemâzı önce kılmalıdır. Eğer, hâzırlanmış yemekler soğuyacak veyâ bozulacak ise ve nemâz vakti, yemekden sonra kılmağa elverişli ise, nemâzdan önce yimelidir. Yemek kaldırıldıktan sonra, sofradan kalkmalıdır. Yol üstünde, ayakda, yürürken yimemelidir. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(İnsan kalbi, tarladaki ekin gibidir. Yemek, yağmur gibidir. Fazla su, ekini kurutduğu gibi, fazla gıdâ kalbi öldürür).** Bir hadîs-i şerîfde, **(Çok yiyeceği, çok içeni Allahü teâlâ sevmez)** buyurdu. Çok yemek, hastalıkların başı, az yemek [ya'nî perhîz etmek] ilâçların başıdır. Mi'denin üçde biri yemeklere, üçde biri içeceklerle ayrılmalıdır. Üçde biri hava payı, ya'nî boş olmak en aşağı derecedir. En iyi derece, az yemek ve az uyumaktır. **(Teshîl-ül-menâfi')**de diyor ki, (Yemek vaktleri olarak en fâidelisi, iki gün ve iki gecede üç kerre yimekdir). [Ya'nî, hergün üç kerre değil, iki günde üç kerre yimelidir. Ya'nî, sabâh, akşam, öğle, sabâh şeklinde bir aşırı vaktlerde yimelidir.] Bir kişilik yemek, iki kişiye yetişir. Müsâfir, ev sâhibinden tuz ile ekmekten başka şey beklememelidir. Ev sâhibi, müsâfiri lokma uzatmalıdır. Eline su dökmelidir. Halîfe Hârûnürreşid "rahmetullahi teâlâ aleyh", müsâfirinin eline ibrikle su dökerdi. Müsâfirin sevdiği şeyi, ağzına vermelidir. Temiz yere düşürdüğünü alıp ona vermelidir. Kirlendi ise, kediye ve başka hayvanlara bırakmalıdır. Böyle evin bereketi artar. Torunlarına bile ulaşır. Yere düşenler toplanmazsa şeytân yer. Kapda kalanı sıyırp, yimek sünnettir. Hoşaf, ayran gibi şey artığına su koyup, çalkalayıp içmek çok sevâbdır. Tabakda, bardakda artık bırakmak câizdir. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", mü'minin artığını yimesini severdi.

Yemekden sonra dişleri misvak ile [kürdanla] temizlemek sünnettir. Temizlikdir. Temizlik îmânı kuvvetlendirir. Dişler arasından hilâl [kürdan] ile çıkarılan şeyleri yutmamalıdır. [Bu temizliği musluk başında yapıp, diş arasından çıkan kırıntıları, delikli taşa atmalı, sofrada bulunanları iğrendirmemelidir.] Dil ile toplanan yutulabilir. Fesleğen, nar dalı ve karnı, incir, ılgın, süpürge denilen hilâl olmaz. Yemekden sonra ev sâhibine, bereket, rahmet ve mağfiret ile düâ edilir. Sonra, gitmeğe izin istenir. Yemeğe da'vet edilir.

Ağzında, elinde et, yemek kokusu varken yatmamalıdır. Çocukların elini de yıkamalıdır. Tok iken yatmamalıdır. Gıdâ maddelerini, lüzûmu kadar ölçerek almalı, ölçüsüz, çok almamalıdır. İsrâf olur. Yiyecek ve içecek kapları, kapaklı olmalıdır. Nehrden, havuzdan eğilip, ağız ile içmemelidir. İbrik, desti ağzından da içmemelidir. Fincânın, bardağın kırık yerinden içmemelidir. Sap olan yerinden de içmemelidir. Akşam yatarken yiyecek ve içecek kaplarının üstü örtülmelidir. Kapılar kapanmalıdır. Işıklar söndürülmelidir. Çocuklar eve gelmiş olmalıdır. Gecele-ri cinnîler yayılır. Sağ el ile içmelidir. İçdiği suya bakmalıdır. Üç nefesde içmelidir. Soluğu suya değil, bardağın dışına vermelidir. Yazın, serin içmelidir. Çok soğuk içmemelidir. [Dondurma yimemelidir.] Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" serin şerbet içmesini severdi. **(Ayakda içmeyiniz!)** buyururdu. Zemzem suyu, abdest aldıktan sonra kalan su ve ilâc yutmak için içilen su ayakda içilebilir. Yolcu, her suyu ayakda içebilir denildi. Aç karna su içmemelidir. Suyu yavaş yavaş emerek içmelidir. Ağzı doldurarak içmemelidir. Nefes verirken bardağı ağızdan çekmelidir. Kaynar şeyi, soluyarak içmemeli. Soğutup, sonra içmelidir. Suyu birşey düşerse, parmakla veyâ kürdanla almak kolaysa almalı, alınamazsa, suyun bir parçası-

nı dışarı dökerek gidermelidir. Suyun hepsini bir solukda içmemelidir. Müslimânın ve hele sâlih insanların artığını içmek bereketlidir. Birkaç kişiye su verirken, önce âlimlere, sonra yaşlılara, en son çocuklara verilir. Yirken, yürürken, otururken de, bu sıra gözetilir. Kendisi sonra içmelidir. Yanında oturanlara birşey verirken, kendi sağında olandan başlanır. Sonra, onun sağındakine olarak devâm edilir. Sağdakinin izni ile önce soldakine verilebilir. Hadîs-i şerîfde, **(Günâhı çok olan, çok su dağıtsın!)** buyuruldu.

Herîse, ya'nî keşkek pişirmesini, Peygamber efendimize, Cebrâîl "aleyhimes-selâm" öğretti. Herîse, insanı çok kuvvetlendirir. Bütün Peygamberler "aleyhimüsselâm" arpa ekmeği yemiştir. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" kabak tatlısını ve mercimek çorbasını, av etini ve koyun etini severdi. Koyunun kol ve göğüs ve kürek tarafını severdi. Oğlağın kürek etini çok severdi. Oğlak etinin hazmı kolaydır. Herkes için uygundur. Erkek hayvan eti, dişiden ve esmer et beyâzdan dahâ kolay hazm olur. Hazmının kolaylığı ve lezzeti bakımından koyunun eti, ineğin sütü dahâ iyidir. Av etlerinin en iyisi geyük etidir. Tavşan eti halâldir. İdrâr söker, fazlası uykusuzluk yapar. Herkes için uygundur. Kuş, piliç eti herkes için iyidir. Kümes hayvanlarından eti en iyi olanı tavuktur. Sirke, en fâideli yemektir. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", **(Sirke, ne güzel yiyecektir)** buyurdu. Hurma da yemektir. Ya'nî ekme ile yinir. Üzüm, hem yemektir, hem de meyvedir. Üzümü ekmekle yemek sünnetdir. Hurmayı tek yemek sünnetdir. Kuru üzüm, ceviz, bâdem yemek sünnetdir. Balda şifâ vardır. Yetmiş Peygamber "aleyhimüsselâm" bala bereket ile düâ etmiştir. Resûl "aleyhisselâm", hurmayı çok severdi. Hurma ile kavun, karpuzu birlikde yirdi. Kavun, karpuz böbrekleri temizler, baş ağrısını giderir. Solucan düşürür. Gözlere kuvvet verir. Serin şerbetleri çok severdi. Pilâv yirken salevât-i şerîfe okumalıdır. Hadîs-i şerîfde, baklayı kabuğu ile yemek medh edildi. Habbetüssevdâ, ya'nî şûniz [çörek otu] derdlere devâdır buyurdu. Cevizi peynirle yemek şifâdır. Bunları yalnız yemek zarardır. Bir şey ile berâber yimelidir. Üzüm çekirdeği zararlıdır. Üzüm salkımını sol eline alır, üzümü sağ el ile yirdi. Ayva, kalbden sıkıntıyı giderir. Hâmile kadın yirse, çocuğu güzel olur. [(Eczâcılık mecmû'ası) 1970 (11). ci sayısında diyor ki, (Elma yiyenlerde aklî bozuklukların ve teneffüs yolları râhatsızlıklarının azaldığı ve diş çürümesi nisbetinin yüzde otuzdan dahâ az olduğu İngilterede tesbât edildi).] Her kavun, karpuz ve narda bir damla Cennet suyu vardır. Bir narı yalnız yimeli, bir damlası boş yere gitmemelidir. Nar, çarpıntıya iyidir. Mi'deyi kuvvetlendirir. Et kısmı ile birlikde sıklıp içilirse, safra söker, peklîği giderir. İncir, kalbe ferahlık verir. Kuluncu, sindirim organı sancılarını giderir. Yeşil hıyârı tuz ile yemek, cevzi hurma ile bal ile yemek sünnetdir. (Patlıcan, zarar niyeti ile yinirse, zarar verir. Şifâ niyeti ile yinirse, fâide verir) hadîsinin sahîh olmadığı, İbni Râvendînin sözü olduğu, **(Fevâid-i câmi'a)**da yazılıdır. Fekat, hadîs-i şerîfde, patlıcan medh olundu ve zeytin yağlı yapınız buyuruldu. Semizotunu da medh buyurdu. Kereviz, unutkanlığı giderir. İdrâr söker. Kan ve süt yapar. Kara ciğeri temizler. Harşef, ya'nî enginâr, safra taşını eritir, kanı temizler, damar sertliğine iyi gelir. Ter kokusunu da giderir. Tatlı yapılan kabak suyu, göz ağrısına sürülür. Zehrsiz ak mantar yemek câizdir. Bir memlekete gelenin, önce biraz çiğ soğan yimesi sıhhate iyidir. Soğan, mikroplara karşı koyma gücünü arttırır. Soğandan sonra kereviz yinirse, fenâ kokusunu giderir. Sedef otu yemekle de kokusu gider denildi. Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" son yidiği yemeğin içinde soğan vardı. **(Soğan ve sarmısağı pişmiş olarak yiyiniz)**, buyururdu. Bunların kokusundan melekler incinir. Turup, idrâr söker. Hazmı kolaylaştırır. Balçık, kil yimemelidir, harâmdır. Rengi ve kuvveti giderir. Alî "radıyallahü anh" buyurdu ki, (Üç şey ahmaklıktır: Diş ile tırnak uçlarını yemek, sakal yolmak ve balçık yemek). Hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlâ, kuluna derd vermek isterse, sakalını yolmağı ve tırnağını ısırmağı âdet eder)** buyuruldu. Koku verilen kimse almalı, koklamalıdır. Gül koklayınca, salevât-ı şerîfe getirmeli-

dir. Çünkü, mübârek teri, gül gibi kokardı. Hadîs-i şerîfde, **(Üç şey, bedeni besler: Güzel koku, yumuşak kumaşdan güzel elbise ve bal yemek)** buyruldu. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” yumurta yirdi ve severdi. Akı yüze sürülürse, güneş yakmasını önler. Kümes hayvanları hastalanıp ölürse, içme sularına [bir teneke suya iki çay kaşığı] tentürdiyod koymalıdır. Hastalığı izâle eder.

Urvet-ül-vüskâ Muhammed Ma’sûm-i Fârûkînin üçüncü oğlu, büyük âlim, üstün velî, mürevvic-üş-şerî’a Muhammed Ubeydullah Serhendî “kaddesallahü te-âlâ sirrehümâ”, **(Hazînet-ül-me’ârif)** kitâbında yüz kırkbeşinci mektûbda diyor ki, (Ebû Dâvûd, Mu’âz bin Cebelden ve Enes bin Mâlikden gelen şu hadîs-i şerîfi haber vermektedir: **(Bir kimse, yemek yidikden sonra, Elhamdülillahillezî at’ame-nî hâzet-ta’âm ve rezekanî-hi min gayri havlin minnî ve lâ-kuvvete derse, geçmiş ve gelecek günâhlarından çoğu afv olunur. Yeni bir elbise giydiği zemân, elhamdülillahillezî kesânî hâzessevbi ve rezekanî-hi min gayri havlin minnî ve lâ kuvveh derse, geçmiş ve gelecek günâhlarından çoğu afv olunur.)**) Vehhâbîler ve bunların yolundaki mezhebsizler, yemekden sonra düâ etmek bid’atdır diyorlar. Bunlara cevâb olarak, yukarıdaki hadîs-i şerîf yetiştir. Birinci kısımda, 64. cü maddenin sonuna bakınız! Fıkh bilgilerinin mütehasısı, ondördüncü asrın müceddidi, **(Medresetül-mütehassısîn)**de tesavvuf kürsîsi müderrisi seyid Abdülhakîm efendi “kuddise sirrûh”, yemeklerden sonra, şu düâyı okurdu: **(Elhamdülillahillezî eş-be’anâ ve ervânâ min-gayri-havlin minnâ ve lâ kuvveh. Allahümme at’im-hüm kemâ at’amûnâ!)**

**Ârif-i kâmil kelâmın duymağa irfân gerek,
sırr-ı muğlakdır gönülde zevk ile vicdân gerek!**

**Bir hazînedir tesavvuf, mâlik olmaz her hasîs,
bulmağa anı cihânda, bir yeğit sultân gerek!**

**İnci taşıyan sedefe, kavuşmak kolay olmaz,
bulunmaz nehr içinde, bahr-i bî pâyân gerek!**

**Ma’rifet da’vâsı eden, sahtekâr bilmezmi ki,
kalbdeki arzûya elde, huccet-ü burhân gerek!**

**Ârif gezer halk içinde, herkes tanımaz onu,
aşk ateşinde yanarak, hâk ile yeksân gerek!**

**Şöhretle övünen kimse, Hakdan nasîb alamaz,
bâtının umrânı için, zâhiri virân gerek!**

**Ölmeden önce ölerək, kabri ve hasri görüp,
Mâlik-ül-mülk huzûrunda, kalbi hem hayrân gerek!**

**İslâmiyyet sırâtı ile, nefis ateşinden geçip,
kalbi habâisden ârî, Ravda-i Rıdvân gerek!**

**Söylediği, işitdiği, her dâim fikr etdiği,
bî-kem ve bî-keyf olarak, hazret-i Rahmân gerek!**

**Ey Niyâzî, Hakka vuslat, herkese olmaz nasîb,
güneşden ziyâ alacak, ay gibi insan gerek!**

**Zi hicri dostân, hûn şüd derûn-ı sîne-i cân-ı men,
firâk-ı hem-nişînân suht magz-ı istihân-ı men.**

46 — HASTA YEMEKLERİ

Allahü teâlânın âdeti şöyledir ki, herşeyi sebeble yaratır. Birşeyi kavuşmak için, bu şeyin yaratılmasına sebep olan şeyi yapmak lâzımdır. Herşeyin yaratılmasında müşterek olan ma'nevî sebep, sadaka vermek, yetmiş kerre (**Estagfirullah min külli mâ kerihallah**) düâsını okumaktır. Bu iki ma'nevî sebep, maddî sebepleri bulmağa da yardım eder.

Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” (**Allahü teâlâ, her hastalığın ilâcını yaratmıştır. Yalnız, ölüme çâre yoktur**) ve (**Hastalıkların başı, çok yimekdir. İlâcların başı, perhîzdır**) ve (**Hastalarınızı, sadaka vererek tedâvî ediniz!**) buyurdu.

Hastalıkların ilâclarını bildiren kitâblara, (**Kitâb-ül-edviye**), (**formüler farmasötik**) ve (**Acrabadin**) denir.

İnsan hasta olmamağa dikkat etmelidir. Bunun için de, islâmiyyete uygun yaşamak lâzımdır. İslâmiyyete uymakta gevşek davranarak, hasta olan kimse, ilâc almali, perhîz etmeli ve fakîrlere sadaka nezr etmeli ve sık sık sadaka vermelidir. Perhîz, ya'nî Regime [Rejim] yapmak câiz ve lâzım olduğunu, (**Teyemmüm âyeti**) göstermektedir. (**Su zarar verince, kullanmayın, teyemmüm ediniz!**) meâlindeki âyet-i kerîme meşhûrdur. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, hazret-i Alî ile bir eve gitti. Meyve getirdiler. Hazret-i Alînin gözleri ağrıyordu. Meyveden kendisi yidi. Hazret-i Alîye, (**Sen yime! Göz ağrısına zarar verir**) buyurdu. Pişmiş pazı ile arpa getirdiler. (**Bundan yi! Gözüne fâide verir**) buyurdu. Ödemi olanlara, (**Su içmeyin! Suya perhîz ediniz!**) buyururdu. İslâm âlimleri, tıp ve tedâvî üzerinde çok kitâb yazdı. Bunlardan Dâvüd-i Antâkînin, (**Tezkiret-ü ülil-elbâb**) kitâbı ve türkçe (**Nusret efendi risâlesi**) ve İbrâhîm Ezrakın, (**Teshîl-ül-menâfi'**) kitâbı ve Ebû Abdüllah Zehebînin, (**Et-tıbbün Nebevî**)si çok kıymetlidir. Son ikisi, 1396 [m. 1976] da, İstanbulda, (Hakikat kitâbevi) tarafından ofset yolu ile basdırılmışdır. Perhîzi, hadîs-i şerîflerden ve tecribeli kimselerden ve tabîbden öğrenmelidir. İlâc kullanmak ve perhîz yapmak sünnettir. [Vâcib ve farz olduğu yerler de vardır. 130 ve 688. ci sahîfelere bakınız!] Bunun için, perhîze de çok lüzûm gösteren hastalıklardan, otuzaltı hastalıkda nasıl perhîz edileceği ve bunlara karşı hangi ilâcları kullanacağı aşağıda bildirilmişdir. Ayrıca, uçuk, dudak ve el çatlaması, kaşıntı, arı sokması, yanık ve arpacık için kısa tedâvî yolları gösterilmişdir.

Aşağıdaki perhîzler, Fransada kullanılan, meşhûr Lemoine ve Gerardın, (**Formulaire consultation medicales**) adındaki fransızca kitâbindan terceme edilmişdir.

1 — **ALBÜMİNÜRİ:** İdrârda albümin bulunmasıdır. Böbrek iltihâbını gösterir. İdrâr bulanıktır. Sancı ile çıkar. Kanlı olabilir. Ateşli hasta yalnız süt içmeli. İdrâr söken sıvılar içmelidir. Tuzsuz yemekler bile yimemelidir. Fazla su içmemelidir. Böbrekleri yorar. Ateş düşmeden, bacaklardaki şiş inmeden yimeğe başlamamalıdır. Bunlar kalmayınca, günde bir litre süt verilir. Sonra, muhallebi ve tuzsuz ekmeğe başlar. Dahâ sonra, patates haşlaması ve sütlâc verilir.

Böbrekden olmyan albümin çıkaranlara perhîz lâzım değildir. Fekat, konserve, bahârat, biber, turşu, koyu kahve verilmemelidir.

Tansiyonu yüksek ise, tuzsuz perhîz yapmalı, su az içmelidir. Tuzsuz perhîz, yir-midokuzuncu sıradaki (**ÖDEM**) hastalığında bildirilmişdir. Her sebze serbestdir. Nekris [gut]da varsa, ekşi sebze ve meyve yimemelidir. Ba'zı hastaya, süt, şişkinlik yapıyor. Bunlara kaymağı alınmış süt vermelidir. Gayr-i müslimler kefir veriyorlar. Bu olmazsa, sebze suyu verilir. Hafif hastalara, et ve yumurta çok pişmiş olarak verilebilir. Hiçbir zemân çiğ süt vermemelidir. Haftada bir iki gün üzüm verilir. Sabâh, öğle, akşam birer kilo tâze üzüm yir. Başka birşey yimez. Böyle üzüm perhîzi, prostat ve karaciğer hastalarına da fâidelidir.

Böbrek hastalığı hafifleyince çok taze kasab hayvanı ve kümes hayvanı etleri verilir. Yağlı et ve iç yağlı verilebilir. Çünkü, bunlarda kolesterin çok azdır. Lipoidlerin hazmını da kolaylaştırır. Bunlar da kolesterini eritir. Kolesterin kumun hâ-

sıl olmasını önler. Hamur işi ve sebze de verilir. Meyve de verilir. Az mikdârda fasulye, mercimek, bakla, nohud verilir.

YASAK OLANLAR — Et suyu, av hayvanları, akciğer, karaciğer, böbrek, beyin, paça, dalak, işkembe, her çeşid balık, et ve balık konserveleri, yağlı maddeler yasaktır. Yalnız tâze tereyağı ve bitki yağları verilebilir.

Lahna, kuzu kulağı, kuşkonmaz, domates, mantar yasaktır. Biber, kereviz, hıyâr, sarmısak gibi bahârlı şeyler yasaktır. Sirke yerine limon kullanmalıdır. Mayalı bütün peynirler yasaktır. Yumurta az yiyebilir. Koyu kahve ve koyu çay yasaktır. Çilek, ağaç çileği denilen âhu dudu yasaktır. Alkollü içkiler yasaktır. Böbrekleri zedeliyebilecek ilâclar, meselâ piramidon, antipirin vermemelidir.

FÂİDELİ GİDÂLAR — Sebze çorbaları, kızarmış et, haşlama et, çok taze balık, yağlı beyâz peynir, az mikdârda süt, meyveler verilir. Tuza izn verilir.

YEMEK CEDVELİ — Sabâh: Açık çay, kızarmış ekmek, tereyağı, bal, meyve ve reçeli. Öğle yemeği: Bir et parçası, iki tabak sebze, meyve. Akşam yemeği: Haftada üç gün sebze çorbası, bir tabak hamur işi veyâ sebze, meyve. Öğle ve akşam yemeklerinden sonra, bir fincan papatya çayı içmeli. Sigara içmemelidir.

İDRÂRDA ALBÜMİN ARAMAK — İdrâr, cam hunideki pamukdan süzülür. Deney tüpünün yarısına kadar, süzölmüş idrâr konur. Üzerine, beşde biri kadar, koyu tuzlu su konur. Çalkalanıp, yukarı kısmı, alevde ısıtılır.

A) Bulanmazsa, birşey yok demektir. Birkaç damla asid koyup, yine ısıtmalı. Yine bulanmamalıdır.

B) Tuzlu su koyup ısıtınca, bulanırsa:

1 — Bir damla asid asetik (sirke rûhu) konur. Bulanıklık tekrâr erirse, yirmide bir sulu nitrat asidi (HNO₃) damlatıp ısıtılır:

a) Tekrâr bulanırsa, aseto-solübl albümin var demektir.

b) Bulanmazsa, önceki bulanıklığın fosfat olduğu anlaşılır.

2 — Asetik asid damlatınca, bulanıklık erimezse, albümin bulunduğu anlaşılır.

Sağlam insan idrârında da, yorgunluk ve başka sebeplerle albümin bulunabilir. Albümin bulunan kimsenin böbreklerini kontrol etmek lâzımdır. Bunun için, idrârda silindir ve kan serumunda üre aranır.^[1]

Süleymâniyye kütübhânesi (Lâleli) kısmında, [3735] sayılı kitâbda diyor ki, üç gün beşer gram Râvend tozu yutunca, mesâne taşını eritir ve idrâr yollarını temizler. Akkavak yaprağını çay gibi hâzırlayıp içmek de böyledir.

2 — **ANEMİ (kansızlık):** Deri, dudaklar, göz kapakları soluktur. Çarpıntı, baş dönmesi, soluk alma, ağrılar, mi'de ağrısı olur. Kanda al yuvarlar azalır. Ak yuvarlar sayısı değişmez. Kan zâyı' etmek, havasızlık, ışık azlığı, hareketsizlik ve ba'zı hastalıklar sebeb olur.

İştihâ azdır. Sevdikleri yemeği vermelidir. Bıkdırasıya et yidirmek doğru değildir. Sebze yemekler, etden dahâ fâidelidir. Çünkü mi'deyi bozmaz.

Eti çeşidli şekillerde vermelidir. Beyin çok iyidir. Çünkü, beyinde çelik vardır. Kan yapar. Kemik suyu ve iliği vermelidir. Kan yapmasını kolaylaştırır. Sığır eti suyu, yumurta sarısı çok vermelidir. Karaciğer ve dalak ızgara kebabı çok yimelidir. Bu ikisi kan yapar. Sebze eksik etmemelidir. Tere, ıspanak, yeşil lahna, hindibâ, maydanoz, kuru meyveler, tavşan eti, tavuk katısı, yumurta sarısı, kuşkonmaz, bezelye, patates, fasulye, havuç ve mercimekte de çelik vardır. Çok fâidelidirler. Her meyveyi yimelidir. Et yiyemiyenleri zorlamamalıdır. Eti sebze, hamur işi ile vermelidir. Demiri, iodu bol şeyler, meselâ mersin balığı, orkinos [istavrit azması], hamsi, yılan balığı yimeli, tâze balık yağı içmelidir. Mi'de ve karaciğer hülâsaları, folik asid ve B₁₂ vitamini almak lâzımdır. (Minadeks) adındaki kuvvet şurubu da çok fâidelidir.

3 — **ARTERİO-SCLEROS (Damar sertliği):** Tansiyon artar. Nabz atması ya-

[1] Albüminin, civa iyodürlü Tanret mi'yârı ile aranması çok kolaydır.

tarken çokdur. Ayakta dururken azdır. Nefes darlığı, çarpıntı, geceleri idrara çok kalkmak, berrak ve bol idrâr, karaciğer kifâyetsizliği bu hastalığın âlâmetleridir.

Karaciğer, beden fabrikasının büyük bir laboratuvarıdır. Sağ kaburga kemiklerinin ve diyaframın altında bulunur. İnce bağırsaklardan gıdâ maddelerini ve bir mikdâr zehirli maddeleri almış olan kanı getiren kılcal damarlar, birleşerek bir toplar damar hâlinde karaciğere girer. Burada tekrâr kılcal damarlara ayrılır. Her birindeki kan, kalburdan süzülüyormuş gibi, karaciğer içinde yayılır. Sonra yine başka kılcal damarlara girer. Bunlar da birleşerek, ciğerden çıkan bir damar, bu kanı kalbin sağ kulakçığına götürür. Karaciğer, bağırsaklardan gelen kandaki karbon-hidrat maddelerini tutar. Kana lâzım olan, az mikdârını kalbe gönderir. Böylece karaciğer, ihtiyât şeker deposu vazifesini görür. Yumurta akı maddelerine ve yağlara da te'sîr eder. Gelen tuzların bir kısmını kalbe gönderir. Bir kısmını da, sonradan yavaş yavaş gönderir. Bir kısmını safra ile tekrâr bağırsaklara gönderir. Bağırsaktan gelen zehirli maddeleri imhâ eder. Kan ile gelen protein parçalarından üre sentezi yapar ve yavaş yavaş böbreklere gönderir. Harâb olan al yuvarların kırmızı boya maddeleri artıklarından, safra boyası ve safra asidi yapar. Bu asid, yağların hazmına yarar. Bu iki madde, karaciğerde kolesterin denilen yağ gibi bir madde ile birleşir. Kolesterin esteri olur. Esterleşen kolesterinin, mecmû' kolesterine nisbeti, normal olarak, yüzde yetmiş [0,70] dir. Bu nisbetin azalması, karaciğer kifâyetsizliğini gösterir. Bunun için karaciğer kolesterinle ilgili madde mübâdelesinde te'sîrli olur ki, atardamar sertleşmesinde mühimdir. Bu üç madde, safrayı meydâna getirir. Karaciğer, bu sıvıyı, devâmlı olarak safra kesesinde toplar. 977. ci sahîfeye bakınız!

İnsan karaciğerinden, yirmidört sâatde, yediyüz litre kan geçmektedir.

Sihhati yerinde bir insanın karaciğerinde çeşidli mikdârda yağ toplanır. Bu mikdâr, yinilen yağ mikdârına, yağların imtisâs ve karaciğere nakl temposuna ve karaciğerde yağların oksidlenme hızına bağlıdır. Fazla yağ yinildiği zemân karaciğerde nötr yağ mikdârı artar. Kolesterinli maddeler yinirse, yağ ve kolesterin toplanır. Karaciğerde yağ toplanırsa, karbonhidrat [glikojen] mikdârı azalır ve ciğer hücrelerinin çoğalma kuvveti bozulur. Açlıkda, yağlı dokulardan ayrılıp kana karışan yağ da karaciğerde toplanır. Şeker hastalarında, kanda yağ çoğaldığı için de, karaciğerde yağ toplanır. Sârî hastalıklarda ve fosfor, kloroform, dört klorlu karbon gibi karaciğer zehirleri alınmasında da yağ [Lipid] toplanır.

Karaciğerde yağ toplanmasını azaltan ve yağları ciğerden çıkaran maddelere (Lipotropik) denir. Kolin, metiyonin, inositol ve B₁₂ lipotropikdirler. Çünkü bu cisimler, Fosfolipid metabolizmasını tanzîm ederler. Bu maddelerin değişmeleri bozulunca, kanda kolesterin çoğalır. Bundan da siroz, diyabet, nefrit, tansiyon artması, damar sertliği, kalb damarlarında hastalık hâsil olur. Damarlarda lipoid birikir. Lipotropikler, karaciğerin zehirleri temizleme kuvvetini de arttırmaktadır.

Damar sertliği hastalığı ikiye ayrılır: A) Damarların iç yüzleri kolesterin sıvası ile örtülür. Tansiyon yüksektir. B) Karaciğer ve böbrekler kifâyetsizdir.

Birinci hâl için, perhîz yapmalı, az su içmelidir. İkinci bakımdan, karaciğer ve böbrekleri zedelememek için, mi'de ve bağırsaklardan gelecek zehirleri çok azaltmalıdır. Bu iki hâli de karşılamak için, hastaya kolesterini az ve zehr giderici sülül sebze perhîzi verilir. Zeytin yağlı enginâr yemeği kanda kolesterini azaltır. İod ve iod bileşikleri fâidelidir. Meselâ, potassium iodür, lipiodol, pepton iodé. (İodopepton Kâzım) verilir. (Sülfarlem), kolesterini eritir ve karaciğeri kuvvetlendirir.

Kolesterini az perhîz, damar sertliğinde, gut (ya'nî nekris) de, ba'zı şekerlilerde, kandaki çok mikdârdaki kolesterini azaltmağa yarar. Kanda fazla kolesterin bulunursa, damar içi yüzeylerde toplanarak (aterom) denilen levhalar yapar.

YASAK YEMEKLER — Yumurta, süt, beyâz peynir, bilhassa bayat peynir, kaymak, tereyağı, beyin, iç organ etleri, havyar, yağlı et, sun'î tereyağları, çikolata, katı bitki yağları, ceviz, fındık, badem, hurma gibi yağlı maddeler ve sigara yasaktır. Prof. Dr. Süleymân Yalçın, 16.7.1985 târihli Türkiye gazetesindeki beyânâtında,

(Domuz etinde yüksek miktârda bulunan yağ ve kolesterol, damar sertliğine sebep olmaktadır) demektedir. 23 Mart 1988 târîhli Türkiye gazetesinde diyor ki, (Avrupanın en fazla okunan sıhîhi mecmû'ası (**Neuform kurier**), domuz etinin deri hastalıklarına, kansere, tansiyonun artmasına, romatizma ve gribe sebep olduğunu ve domuz etinde hiçbir vitamin bulunmadığını, zararının çok olduğunu bildirmektedir.) Sıvı yağlar ve şekerli maddeler az miktârda verilebilir. Tavada kızartmamalıdır.

Böbrek iltihâbı da varsa, eti, sebze yi azaltmalı, kuzu kulağı, kuş konmaz ve ekşi şeyler vermemelidir. Tansiyon yüksekliği, diyabet, şişmanlık varsa, bunların tedâvîsi de yapılmalıdır. Tansiyon artmasına karşı, tuzsuz perhîz iyidir.

4 — **KLOROZ (za'fiyet)**: Deri solgundur. Göz kapakları ve topuklar şişer. Nefes tıkanıklığı, çarpıntı, kadında âdet bozukluğu, sinir bozukluğu, histeri, iştihâsızlık, kabz ve kay görülür.

Açık, havadar yerde ev tutmalıdır. Üzüntü, düşünce olmamalıdır. El işi hafif olmalı, beden hareketi fazla olmamalıdır. Geç yatmamalı, dokuz sâat uyumalıdır.

Çeşidli ve bol yimelidir. Süt, yumurta, et, yeşillik, püre (ezme), hamur işi yimelidir. Çok et yimeğe özenmemeli, beyâz eti tercih etmelidir. Hamur işi, yeşil sebze çok yimelidir. Bunlarda, bilhassa ispanakda çelik vardır. Kahve ve çay açık olmalıdır. Hubûbât, bilhassa mercimek, fasulye iyidir. Meyve çok yimelidir. Pilâv, sütlâç, dolma gibi pirinçli yimelidir. Yemek arasında sıcak şerbetler ve iştihâ getirici ot suları içmelidir. Paris Tıp Fakültesi profesörlerinden M.Loeper ve Saint Louis hastahânesi laboratuvar şefi J.Lesure tarafından hâzırlanmış olan fransızca tıbbî formüllerde diyor ki, (Kına-kına kabuğu, kuvvetlendirici ve ateş düşürücüdür. Za'fiyyet hâllerinde, bilhassa veremden, şeker hastalığından, sıtmadan hâlsiz kalanlara ve tehlikeli hastalıklardan kurtulan kuvvetsiz ve kansız kalanlara çok fâidelidir. Toz hâlinde günde, 0,20 gramdan iki grama kadar kuvvet için verilir). Otuz gram kına-kına kabuğu ile yarım kilo kuru siyâh üzüm havanda ezilir. Sonra, birbuçuk kilo, ya'nî altı su bardağı kadar su ile yarım sâat kaynatıp, kevgirden veyâ tülbennden şişeye süzülür. Üç yemek arasında yarım fincan içilir.

Kloroz hastalarının çoğu, kansız olduklarından, bunlar anemi perhîzi de yapılmalıdır. Çelikli ilâclar çok fâidelidir.

5 — **SİROZ HEPATİK (Karaciğer sertleşmesi)**: Çeşidli şekli vardır. Alkol ve domuz eti, karaciğerin ve sinir sisteminin amansız düşmanıdır. Karaciğer şişer veyâ küçülür. (**İstiska**) olur. Ya'nî, karn su toplar. Bacaklarda ödem olur. Ba'zan mak'addan kan gelir. Mi'de ağrısı, kan dolaşımı bozukluğu olur. Yâhud sarılık, hâlsizlik, ateş, renkli idrâr, dalak şişmesi olur. Üremi hastalığı gibi de görünür.

Bol et, az yağ vermelidir. B vitamini çok fâidelidir. Meselâ, bira mayası verilir. Bira mayası, bira değildir. Alkolü yoktur. C ve K vitamini bulunan ilâclar ve limon verilir. Karaciğer hülâsası, Bejektal veyâ (Vitamin B Complex) iğnesi yapılır.

Hergün, bir litre süt verilir. Ekmek yiyebilir. Yeşil sebze, iyi pişmiş et verilir. Zehr hâsil etmeyen şeyler yimesi esâsıdır. Bunun için bayat yemekler, av eti yasaktır. Çok tâze balık yiyebilir. Bahârlı, ekşi, turşulu şeyler yimemelidir. Bayat peynir yasaktır. Sütlü-sebzeli gıdâ yimelidir. Çelikli ve arsenikli ilâclar alınmalıdır. Ödem perhîzi ve susuzluk perhîzi yapılmalıdır.

6 — **KONSTİPASYON (Kabızlık)**: Halâya az ve katı çıkılır. Umûm bedende değişikliklere sebep olur: İştihâsızlık, nefes darlığı, safra yolu nezlesi, baş ağrısı, tâkatsızlık, zehrlenme sebebi ile titreme ve ateş yükselmesi görülür.

Kabızlığın muhtelif sebepleri vardır: 1- Bağırsak tıkanması, 2- Gıdâ sebebi. Sür'atli hazm edilen maddeleri yimek, 3- Mi'de usâresinin bozulması, 4- Bağırsak adalesinin hareket kuvvetinin azalması, 5- Mak'at halkasının teşennücü [spazmoz, kasılıp kalması] gibi. Kabızlık çekenler, hergün aynı sâatde halâya çıkmalıdır. Meselâ, sabâh kalkınca ve akşam yatarken çıkmalıdır. Bir kerre çıkmak yetiştir. İki kerre, dahâ iyidir.

Hazm edilemeyip geride kalan kısmı çok olan yemekleri yimelidir. Bu kısımlar,

bağırsakları harekete getirir ve usâre akmasına sebep olur. Bunun için, selülozu çok gıdâ (sebze, meyve) yimelidir. Yemekleri iyi çiğnemelidir.

Yinecek şeyler - Öğle ve akşam, sebze çorbası. Sebze yemekleri, salatalar, hamur işi, bilhâssa yulaf unu ile yimelidir. Et, yalnız öğle vakti yinir.

Her nev' et, balık, bol tereyağı, esmer ekmek, çavdar ekmeği, peksimet, patates, mercimek, şalgam, havuç, nohud püreleri, bol sebze, salata, ıspanak, erik reçeli, râvend çok iyidirler. Çiğ ve pişmiş her meyve, bilhassa kuru meyveler, kuru incir, üzüm, erik, dut, ceviz, bâdem, bal yimelidir. Seyyid Abdülhakîm efendi, **(Keşkül)** risâlesinde diyor ki, (İncir, tayyip bir yemiştir. Latîf bir gıdâdır. Hazmı kolaydır. Menfe'atleri çok bir devâdır. Tabî'ate yumuşaklık verir. Balgamı eritir. Böbrekleri temizler. Mesânedeki kuşları izâle eder. Karaciğerin ve dalağın tıkanmış olan deliklerini açar. Bedeni şişmanlatır. Bâsûru izâle eder. Nekrîse, romatizmaya fâidelidir.) İncirin arabçası (Tîn)dir. Tîn sûresinde Allahü teâlâ, inciri medh etmektedir. Hem fâideli, hem mübârekdir. Tâze veyâ kuru su aç iken üç adedi birkaç gün yinirse, râhat ishâl yapar. Sabâh ve akşam yemeklerinden bir sâat evvel, iki, üç aded tâze veyâ kuru incir yemek, sancısız, ağrısız, râhat ishâl yapmaktadır. Çikolata ve madlen, bunlara zarar vermektedir.

Yasak olanlar - Yumurta kabz yapar. Çok az yimelidir. Pirinç, koyu çay, çikolata yasaktır. Yemek cedveli - Sabâh: Taze meyve, bir dilim ekmek doğranmış şekerli balık sıcak süt 300 gram ve bol tereyağı.

Öğle: Bir tabak et, bir tabak sebze, beyâz peynir, turup, tereyağı, komposto.

İkinci (sâat dörtde): Komposto, hafif çay.

Akşam yemeği: Sebze çorbası, makarna, patates ve meyve.

Bağırsaklarda mayalanan, gaz yapan yemekler yimelidir. Meselâ, bayat et, kıymalı börek, mantar, bahârlı şeyler, bayat peynir, yoğurt yimelidir. Gazoz, limonata, bikarbonatlı su, açık kahve ve çay iyidir.

Bağırsakları hareketsiz olanlar, sabâh aç karnına, olmuş meyve ile çavdar ekmeği yimelidir. Bununla, taze sebze yemeği yemek iyi olur. Bir kahve kaşığı Karbonat veyâ süzölmüş bal bir bardak ılık suda eritilerek sabâhları aç olarak içmelidir. Yâhud, iki kahve kaşığı Karlsbad tuzu bir bardak ılık suda eritilip sabâhları aç iken içmelidir. Hem safra söker, hem bağırsakları harekete getirir. Hiç ağrı, sancı yapmadan, su gibi ishâl yapar. Erbalax ve Bilagit habları da iyidir.

Spazmdan olan kabızlılar, et yimemeli. Hamur işi, sebzeli yimelidir. Bahârlı yimemelidir. Kahve, çay, biber yimemelidir. Yağlı yemekleri de azaltmalıdır.

(Duphalac), (Normacol), (Granocol) gibi kaydırıcı ilâclar çok fâidelidir. Bu şurublar, te'sîr etmezlerse, ertesi sabâh bir çorba kaşığı dahâ verilir. Sinâmeki, râvend, sarı-sabır, fenoltalein gibi tahrîş edici maddeleri fazla kullanmamalıdır. **(Teshîl-ül-menâfi')** de diyor ki, (alınan gıdâ, bir sâatde dışarı çıkar. 24 sâatda çıkmazsa, hastalık âlâmetidir.)

7 — **KOLEMİ (Sarılık)**: Safra boyası kana geçmiş olduğundan, derileri, yüzleri, gözleri sarıdır. Perhîz ile birlikte, vücûd hareketleri ve sıcak banyo da yapmak lâzımdır. Ağır hâllerde yatmalıdır.

Yağsız süt, yağlı peynir, gravyer peyniri yimelidir. Yumurta az yimeli ve rafdandan olmalı, ya'nî az pişmelidir. Hamur işi, pirinçli, patatesli yimelidir. Pişmiş salata, sebze yemeklerinin çoğu iyidir. Fekat, kuzu kulağı, ıspanak, semiz otu yimemelidir. Her olgun meyve, kızarmış ekmek, beyâz tereyağı iyidir.

Vita yağı, sana yağı, margarin gibi yağlar, tereyağının yerini tutamaz. Evet bunlar, hakîki yağdır. Fekat, sıvı yağlardaki oleik asid gibi çok karbonlu büyük moleküllerin, nikel katalizörü ile hidrogen verilerek doyurulması ile yapıyorlar. Oleik asid, stearik asid hâline dönerek katı yağ, don yağı oluyor. Onsekiz karbonlu, büyük yağ molekülleri, sindirim mayaları tarafından kolay parçalanamıyor. Güç hazm oluyor. Tereyağındaki tri bütirin esteri ise, küçük molekül olduğundan çabuk hazm oluyor. Bundan başka, tereyağı emülsiyon (sübye) hâlidir. Mayalar,

tereyağı zerrelerini kolay hazm ediyor. Katılaştırılmış yağlar ise, sübye hâlinde değildir. Beden sıcaklığında ergimiş hâle gelmiyor. Zerreler hâlinde dağılmış olmadığından mi'de ve bağırsaklarda, taş parçaları gibi katı kalıyorlar. Ancak, yüzeylerinden aşınarak güç hazm oluyorlar.

[Margarin, ya'nî sun'î tereyağı piyasada çeşitli fantazi isimlerle mevcûddür. Margarin ilk olarak 1286 [m. 1870] da üçüncü Napolyonun arzûsu ile Pârisde Mege-Mourié tarafından oleomargarinden yapıldı. Oleomargarin, iç yağının sıcakda tazyîk ile süzülmesinden elde edilen sıvı yağdır. Otuz kısm oleomargarin, yirmibeş kısm kaymağı alınmış inek sütü ve elibeş kısm su ile uzun zeman karıştırılıp emülsiyon, ya'nî sübye hâline getirilir. Tuz, boya konarak yapılırdı. Böylece otuzyedi derecede eriyen, hazmı kolay iyi margarin elde edilirdi. Bugün oleomargarin yerine mâ'yî' nebâtî yağların ve balık yağlarının, hidrojenlenerek katılaştırılmasından elde edilen stearin yağları kullanılıyor. Katılaştırılmada vitaminler bozulduğu için, sonradan A ve D vitaminleri ilâve edilerek, gıda kıymeti iyi oluyor ise de, hazmları güç olmakda, tereyağı yerini tutamamaktadır. Margarin, rumca inci demek olan margaron kelimesinden alınmıştır].

Yasak olanlar - İç yağı, yağlı et, bayat et, deniz ve av hayvanları, etli hamur işleri, tahn, lahna, ispanak, semiz otu, kuzu kulağı, şalgam, bahârât, bayat peynir yasaktır.

Yalnız öğle yemeğinde, yağsız et, kebab, tavuk, yağsız taze balık, dil yiyebilir. Kuru sebze yemeği, çay, kahve yasaktır. Şekerli ve pastalar yemelidir. Karaciğer hülâsası iğnesi yapılır. Sabâh ve akşam bir kahve kaşığı (Sel le Karlsbat) bir bardak soğuk suda eritip içilir. Sıcak su ile içmek, kabza karşı çok fâidelidir. (Bilsan) habrları safra yollarını temizler.

8 — **KALB HASTALIĞI** — Kalb zedelenmemiş, islâhî kâbil ise, perhîze lüzûm yok gibidir. Bilhassa akşam yemekleri, hafif olmalıdır. Çok su içmemeli, su lu yemek az olmalıdır. Av eti, konserve, bahârât, mayalanmış peynir yimemelidir.

Kalbde ârıza varsa ve tâm giderilemezse çok sıkı perhîz lâzımdır. Et hiç yimemeli veyâ aralıklarla ve az mikdârda, iyi pişmiş yemelidir. Nefes darlığı varsa, tuzu azaltmalıdır. Akşamları az yimeli. Yemekden sonra yürümemelidir.

Yağsız süt, yumurta, öğle vakti biraz söğüş, kızarmış ekmek, sebze, unlu, hamur işi, taze peynir, meyve yemelidir.

Günde bir litreden çok su içmemelidir. Hasta sık sık tartılmalıdır. Kilosu artınca vücûdda su toplandığı anlaşılır. Sulu şeyleri azaltması lâzım olur.

9 — **ASİSTOLİ (Kalb za'fiyeti)**: Kalb tam sıkışmayıp, toplar damarlardaki kanı çekemez. Akciğer toplar damarlarında ve ciğerlerde ve dahâ sonra, büyük dolaşımda kan hareketsiz kalır. Ayaklar şişer (ödem). Karnda su toplanır. İdrâr kesilir.

Yatakda istirahat etmeli. Heyecânlanmamalı, sinirlenmemelidir. Tam istirahat etmelidir. Çok az yemelidir. Katı yemekler yasaktır. Sıvı yemekler de az olmalıdır. Böylece, kalbi yormamak lâzımdır. Bunun için, günde yedi def'a yemelidir.

Sabâh sekizde: Elli gram nişasta ile yapılmış muhallebi. Sâat onda: Pişmiş elma veyâ reçeli. Onikide: Elli gram iyi pişmiş balık ile otuz gram ekmek. Ondörtde: Bir pişmiş elma veyâ reçeli. Onaltıda: Bir fincan süt. Yirmide: Hubûbât ezmesi veyâ hamur işi verilir.

Günde dokuzyüz gramdan çok su içmemelidir. Bu perhîz bir iki ay yapılmalıdır. (**Ödem perhîzi**)ne bakınız!

10 — **DİYABET (Şeker hastalığı)**: İdrârda şeker bulunur. Sâlim insanın kanında, aç iken litrede bir gram glikoz bulunur. Litrede 1,30 gramı geçerse, hastalık âlâmeti olur. 1,60 gram olunca, idrârda şeker bulunur. İdrâr artar. Susuzluk, açlık, za'îflemek, hâlsizlik, çiban, kaşıntı görülür. Diyabet iki dürlüdür:

1 — Vücûdü eritmez. Yağlı ve mafsâl ağırlı kimselerde çok olur. İdrârdaki şeker, gıdâdan olur.

2 — Vücûdü eritir. Az rastlanır. Pankreas bozulmuştur. İdrârdaki şeker, gıdâ-

dan ve dokuların erimesinden hâsıl olur.

Diyabetiklerde, hazmsızlık, albüminüri, bronşit, verem, çıban, antraks (şir pençe), gangren (parmak ve sâire çürümesi), kramp (adale tutulması), inâdci nevralsi (sinir ağrısı), diabet koması (uzun bayılma) hâsıl olabilir.

Haftada iki kerre, ılık hamam yapmalıdır. Yirmi dakıka yıkanıp, sonra havlu ile friksiyon (delk, uğma) yapmalıdır. Deniz ve soğuk su banyosu yasaktır. Sıcak elbise giymeli, sıcak yerlerde yaşamalıdır. Beden hareketi yapmalı, masaj, yürüyüş, bisiklet, eskrim fâidelidir. Nemâz kılmak, çok fâidelidir.

Perhîz mühimdir. Dikkat etmelidir. Sinirlenmemeli, heyecânlanmamalıdır.

Yağlı diabet perhîzi - Önce üç gün sulu perhîz (rejim) yapılır. Günde üç dört litre su verip, yataktan kalkmaz. Sabâh müşhil verilir. Böylece kan şekeri sür'atle azalıp normale iner. Bir litre kanda bir gram olur. Ya'nî, yüz gram kanda yüz miligram olur. Yâhud, üç gün, yeşil sebze yimelidir. Üç gün sonra az et verilir. Fazla et, asidoz ve aseton yapar ki, ikisi de tehlikelidir. Bol sebze yimelidir.

Yasak olanlar - Şekerli ve nişastalı her madde yasaktır. Bunlara (karbonhidrat) denir. Her tatlı meyve, hamur işleri, karbon hidratlı sebzeler, meselâ havuç, şalgam, soğan, pancar, turup, bezelye ve benzerleri hubûbât yasaktır.

Her dürlü et yiyebilir. Glikojen bulunduğu için karaciğer yasaktır. Her yemekde, elli gram ekmek yiyebilir. Kabuk dahâ iyidir. Alöron ve glüten ekmekleri yimelidir. Fazla protein (et) ve yağ asidoz yapar. Bu ise zehrdır. Yağ az yimelidir. Tereyağı ve zeytinyağı tercih edilmelidir. Cevz, fındık, fıstık, bâdem gibi yağlı meyve yimelidir. Tere, mârul, salatalık, hindibâ, ispanak, tâze fasulye gibi sebzeler ve lahna, karnabahar, işkorçına, enginâr, kereviz, kuşkonmaz, yer elması, yer mantarı yiyebilir.

Patatesde % 17 (yüzde onyed) nişasta bulunduğu hâlde, yiyebilir. Ekmek yerine, zeytinyağlı patates püresi verilir. Patatesde alkali tuzları bulunması fâideli olmakdadır. Yumurta, peynir yiyebilir. Şekersiz olarak süt içebilir.

Limonata, gazoz yasaktır. Su ve ma'den suları, bikarbonatlı sular serbestdir. Şekersiz, çay ve kahve içilebilir. Şeker yerine sakkarin habları kullanılmalıdır. Her suşayışda, az su içmelidir. Çok su, mi'deyi bozar.

Asidoz tehlikesi olduğu zemân, bir gün yulaf unu verilir. Yulaf unu, uzun zemân, az tuz ve tereyağı ile pişirilir. Soğuyunca yumurta akı ile karıştırılır. İkiyüzelli gram un, yüz gram yumurta akı ve üçyüz gram tereyağı karışımı bir günde yinecektir. Bundan sonra üç gün, çeşidli sebze ve yumurta verilir. Albüminüri de varsa, fazla süt vermelidir. Şekerî değil, albümini düşürmek lâzımdır. Diabetle nekris [ya'nî mafsâl ağrıları] birleşirse, beyâz ve yavru etleri yimemelidir. Az kırmızı et ve çok sebze yimelidir.

Vücûdü eriten diabet - Za'ifletir. Yine çok et vermemelidir. Fazlası, aseton zehrlenmesi yapar. Tereyağı vermeli, balık yağı içirmelidir. Bol yeşil sebze yimelidir. Patates yimelidir. Karbon hidratlı (şekerli, nişastalı) maddeleri arada bir vermelidir. Bunlar, şekeri arttırır ise de, aseton zehri yapmazlar. Bunları, te'sîri ters olan et ile ayârlamak lâzım olur.

Çalışan bir şekerliye günde ikiyüzelli gram glikoz [veyâ karbon hidratlı maddeler] ile yüz gram yağ ve altmış gram protein verilir. Hasta bu kadar glikoza tehammül etmezse, insülin iğnesi yapmak lâzım olur.

Asidoz yok ise, her sabâh, kahvaltıdan yarım sâat önce (insülin protamin zink)den oniki ünite zerk edilir. İdrârda şeker gayb oluncuya kadar, dört günde bir, iki ünite arttırılır. Piyasada bulunan (Depot-insülin) veyâ (N.P.H. insülin organon) reçete ile alınır.

Asidoz var ise, sabâh, öğle ve akşam yemeklerinden on dakıka önce, on ünite âdi insülin zerk edilir. Piyasada bulunan (İnsülin Horm sempl) reçete ile alınır. İdrârda şeker kesilinceye kadar onbeş günde bir beş ünite arttırılır. Her üç ayda bir kanda kolesterol, aseton ve glikoz ölçülmelidir. B₁₂, C ve P vitaminleri verilir.

Kanda aseton olursa, yatakda istirahat etmeli. Yalnız süt vermelidir. Günde iki, üç litre verilir. Limon suyu, bikarbonatlı su içmelidir.

İdrârda şeker aramak : Fehling mi'yârı ile aranır. Fekat Fehling eriyiği, uzun zeman saklanamaz. Bozular. Tâze hâzırlamak lâzımdır. Dahâ kolay olarak, cam kapaklı şişeye % 5 (yüzde beş) bakır sülfat (CuSO₄) eriyiği konur. Lâstik veyâ mantar kapaklı başka bir şişeye % 10 (yüzde on) sodium hidroksid (Na OH) eriyiği konur. Bunlar, senelerce bozulmadan durur.

Yirmidört saatlik idrâr toplanıp bundan veyâ yemekten sonra alınan idrârdan deney tüpe, yaridan fazla konup, kaynatılır. Sonra, iki üç damla asetik asid konur. Albümin çöker. Cam hunideki pamukdan veyâ kıvrılmış süzgeç kâğıdından süzülür. Süzülenden, bir deney tüpünün üçde birine kadar konur. Üzerine, aynı mikdârda sodium hidroksit eriyiği konur. Üzerine, bakır sülfat (göztaşı) eriyiği damlatılır. İdrârda şeker varsa, meydâna gelen mâvi bulanıklığın tekrâr eridiği görülür. İdrâr koyu mâvi olur. Bakır sülfat eriyiği, o kadar damlatılmalı ki, meydâna gelen mâvi (bakır iki hidroksid) Cu (OH)₂ çökeltisi, tüp çalkalanınca, artık erimez olsun ve biraz bulanıklık görülsün. Çökelti çok olmamalıdır. Bunun için, eriyiği fazla damlatmamalıdır. Koyu mâvi eriyik alevde ısıtılır. Kaynamadan önce, sarı (bakır bir hidroksid) Cu OH bulanıklığı olursa, şeker bulunduğu anlaşılır. Sarı turuncu bulanıklık yavaş yavaş hâsil olursa, şekerin az olduğunu gösterir. Kaynayınca hâsil olursa, şeker pek az demektir.

Helvada, pastada ve tatlılarda glikoz bulunup bulunmadığı da, böyle anlaşılır. Âdî şekerle [sakkarozla] yapılan tatlılar, sarı turuncu olmaz.

Sağlam insanın idrârında şeker bulunmaz. İdrârın bir litresinde bulunan glikoz mikdârını bilmenin fâidesi yoktur. Yirmidört saatde çıkan şeker mikdârı, hastalığın derecesini ve perhîzin nasıl olacağını gösterir. Hastalık olmayıp, fazla gıdâdan da glikozüri olabilir. Bunu anlamak için, sabâh aç karna, yüzelli gram glikoz şekerinin üçyüz gram suda eriyiği, birden içilir. Her saat, idrârda şeker aranır. Şeker bulunursa, gıdâdan olduğu anlaşılır. Karaciğerin şeker tutmadığını gösterir.

Haff diabetler, gıdâ şartları ile sükûnet bulur. Orta derecedeki, sıkı perhîzle idâre edilir.

Ağır şekli, sıkı perhîz ve ilâc ile ve yatakda, tedâvî ister. Bunları ayırd etmek için, kanda glikoz mikdârını ölçmek, asidoz aramak, albüminüri aramak lâzımdır. Asidozu anlamak için, idrârda amonyak, aseton aranır ve akciğerlerdeki karbon dioksid basıncı ölçülür ve kanın rezerv alkaleni ta'yin edilir.

Sağlam insan idrârında iki santigram aseton bulunur. Açlıkta, mikdârı artar. Kanda aseton ve diasetik asid ve oksî bütir asidi bulunursa, asidoz denir. Asidoza, yağlar çok, albüminler az sebeb olur. Şeker ve nişastalı gıdâlar ise, asidozu azaltır. Asidozu olmıyan şeker hastalarında, açlık, sağlam insanda olduğu gibi, asidoz yapar. Asidozu çok hastada ise açlık, asidozu azaltır. Asidoz komasında olana, şekerli su içirilir. Bikarbonatlı su içirilir. Bir litre, yüzde üç eriyiği damara şırınga edilir.

11 — **DİYARRE (İshâl):** Halâya sık ve sıvı hâlde çıkılır. Önce karın ağrısı olur. İnsanı za'ifletir. Anemiye (kansızlığa) sebeb olur. Diyarre, birçok hastalıkların âlâmetidir. Meselâ, anterit (bağırsak iltihâbı) veyâ mi'de sıkıntısı, hazmsızlık, zehrlenme veyâ mikrobli hastalık olduğunu haber verir. Perhîz de, bu hastalıklara göre çeşidli olur.

Mikrobli ishâllerde, sulu şeyler vermeli, fekat süt vermemelidir. Yalnız bağırsaklardaki mikroblerden veyâ asabî sebeble osmosun artmasından ise, tâze kızarmış et, çiğ veyâ rafadan (az pişmiş) yumurta, pirinç veyâ arpa unundan yapılmış şeyler, ayva kompostosu, pişkin bayat ekmek verilir. Çiğ elma, havuç, keçi boynuzu yimelidir.

Önce bol su içilir. Kaynamış su, pirinç suyu veyâ ma'den suyu içirilir. Sonra kar-

bon hidratlı gıdalar verilir. Sütü şeyler iyi gelmez. Süt yerine sebze suyu verilir. Alüminyum veyâ Bismütlü hablar verilir. Mikroblu ishâlleri durdurmak için (Si-ostéran) drajeleri veyâ (Diyareks) habları kullanılmakta ve iyi gelmektedir. Bağırsaktaki zararlı mikrobları öldürmek için (Sülfamisetin) habları çok iyidir.

Sebze suyu, buğday, arpa, kuru fasulye, nohud, mercimek gibi kuru sebzelerden birinden otuz gramı, üç litre suda, üç saat kaynatılır. Sonra beş gram tuz konur. Süzülür. Bir litre kalır ki, bir günde içilir. Malt hulâsası da iyidir.

Mikrobsuz ishâl, iki dürlüdür. I: Madde-i gâita, köpüklü, gazlı, sellüloz parçaları ve nişasta bulunursa, (Fermantasion)lu Kolopati denir. Bunlara tâze ekmek, patates, kuru sebze, hamur işi, peynir verilmez. Tatlı da azaltılır. II: Gâita esmer, çok kokulu, amonyaklı ise, (Pütrefaksion)lu Kolopati denir. Unlu ve şekerli gıdalar verilir. Et suyu ve tavası verilmez. Beyâz et ve balık kebabları verilir.

Az bal ve yoğurt verilir. Alkollü, bahârlı, çay, kahve gibi tahrîş ediciler verilmez. Lahna, karnabahar, domates, kabak, ıspanak gibi sellülozu fazla sebzeler de verilmez. Salata, kereviz, havuc, enginar verilir. Günlük yumurta, olgun meyvalar ve komposto verilir. Fermantasiona karşı, kalsium, Bismutlu tozlar verilir. Pütrefaksionu karşı Bismutlu tozlar iyidir.

Şiddetli ishâlde albüminli su verilir. Bunun için, dört yumurta akı, bir litre suda çalkalanır. Biraz şeker ve çiçek suyu konur. Karın, pamuklu veyâ yün fanilâ ile sarılmalıdır. Ağır hâllerde yatmalıdır.

12 — **TEVESSÜ'İ Mİ'DE (Mi'de genişlemesi):** Boş olduğu zemân küçülmiyen mi'de demektir. Mi'deden çalkantı sesleri gelir. Yemeklerden sonra karın şişer. Geyirme, bol kay, kabz olur. Baş ağrısı yapar.

Günde iki yemek yemelidir. Arada birşey yimemelidir. Gıdâ hacmi en az olmalıdır. Anormal fermantasyon (mayalanma)lardan sakınmalıdır. O hâlde, az su içmelidir. Gazoz ve gaz yapan sıvılar içmemelidir. Çiğ sebzeler, salata, çorba, sulu şeyler, mi'deyi şişiren her şey yasaktır. Kara ve kanlı et, konserve eti yimemelidir. Yağlı balık, iç yağı, kuyruk yağı, yağsız peynir yimemelidir. Simeko veyâ Kompensan hablarını çiğnemek, gaza ve ağrıya karşı iyi gelmektedir.

İyi pişmiş kırmızı ve beyâz et, nişastalı sebze püreleri, az mikdârda pişmiş yeşil sebze, pişkin kızarmış ekmek, yumurta, şekersiz meyve kompostoları yemelidir. Açık çay, ıhlamur içilir. Büsbütün susuz kalmak doğru değildir.

Yemek iki dürlü olur: 1- Onbirde ve onsekizde iki kerre yinir. Arada, açlığa dayanamazsa, çörekle, bisküvi ile bir açık çay içmelidir. 2- Üç saatde bir hafif yemektir. Öğle ve akşam, biraz kuvvetli olur. Yemek arasında sıcak su içmelidir. Sulu hiç yinmezse, idrâr yapılamaz. Mafsal (eklem) hastalığı olur.

Yemeklerin mi'dede toplanmaması, ağırlık vermemesi için yemeklerden sonra, yarım saat sağ yan üstüne yatmalıdır. Hastahâneye yatırılmalıdır.

13 — **ASİDLİ DİSPEPSİ:** Mi'de salgısının artmasından hâsil olur. 1940 da Berline onüçüncü olarak basılmış, doktor Domarrusun (**Grundriss der inneren Medizin**) kitabında diyor ki:

Yemeklerden bir iki saat sonra, mi'dede ağrı, kazıntı, yanma, tazyik hâsil olur. Ekşi geçirmeler, ağızda, boğazda yanmalar [kabartılar] olur. Ba'zan, ekşi kusmalar olur. Mi'dedeki hazm saatlerce sürer. İdrâr alkali ve ekseriyâ bulanıktır. Asabî bozukluk olur ve vegetatif sinirlerin fe'âliyyetleri artar. Spasmik kabz olur. Ekseriyâ üzüntü, hüzn olur. Mi'de, düodenum ülserinde ve pilor stenozunda [daralmasında] ve müzmin appendisitde de asitli dispepsi hâsil olur.

Mi'de ifrâzını arttıran yemeklerden perhîz edilmelidir. Tuzlu, baharlı, şekerli yemekler, et konserveleri, ateşde, tavada kızartmalar, sirke, ekşi peynir, yoğurt, ispirotolu içkiler, hubûbât, ham meyvalar, salata, koyu çay, kahve ve ıspanak, çiğ soğan gibi sebzeler ve tütün, mi'de ifrâzını arttırırlar. Proteinli maddeler fâidedir. Süt, bunların en iyisidir. Et, yalnız suda haşlama olarak ve ufak parçalar hâlinde

verilir. Yumurta içilir. Tâze beyâz peynir, plasmon, sanatogen verilir. Uzun zemân az tuzlu yinir. Ya'nî, günde beş gram tuz kâfidir. Fazla mikdârda karbon hidrat verilebilir. Meselâ, mısır unu, pirinç, patates püresi verilir. Yağ çok muvâfıktır. Çünkü, mi'de ifrâzını azaltır. Fekat, yalnız tereyağı, kaymak, bâdem sübyesi verilmelidir. Üç yimekten sonra birer kaşık zeytinyağı muvâfıktır. Bu, kabza da mâni' olur. Her lokma, ufak parçacıklar hâlinde olmalıdır. Az ve sık yimelidir. Çok ifrâz ve kay hâlinde su ve sulu şeyleri azaltmalıdır. İstirâhat etmeli ve tevekkül ederek üzülmemelidir. Bromlu ilâclar alarak sınırları teskîn etmelidir. Magnesium oksid, calcium karbonat, sodium bicarbonat, belladonlu ilâclar almalıdır. Yatarken karlsbad mahlülü [litrede bir kahve kaşığı] içmelidir.

Yemek cedveli - Sabâh: Süt, beyâz peynir, kızarmış ekmek verilir.

Öğle yemeğinden bir sâat evvel, bir bardak süt içilir.

Öğle ve akşam yemekleri: Haşlama köfte. Haşlama et veyâ tavuk, yâhud balık. Yanmamış yağ ile makarna, pilâv. İkinci vakti: Bir bardak süt verilir.

Mi'de ülserine karşı çok iyi ilâc, iki (Kudret narı) doğranıp, şişedeki bir kilo zeytin yağına konur. Şişe, güneşde bırakılır. Birkaç hafta sonra, sabâhları aç iken, bir çorba kaşığı icirilip, bir sâat hareketsiz sırt üstü yatılır. Kudret narı, [Momardika Charantia, Bolsanaple] sarmaşık olup, çiçekleri küçük sarı, yaprakları çınar ağacının yaprağı gibidir. Meyvesi, üstü çıkıntılı, yeşil hıyâr gibidir. İçi beyâz ise de, kesilince, kırmızı olur. Kırmızı çekirdekleri saklanıp, Mayısda dikilir. Bu yağ, bâsur için de içilir. Derideki yaralara da sürülür. (**Teshîl-ül-menâfi'**), sahîfe 61 de diyor ki: (Biber gibi yakıcı, acı yiyince, mi'dede yanma olursa, Karha ya'nî ülser olduğu anlaşılır. Yalnız saf bal ve tâze ılık süt bol mikdârda içmekle de şifâ hâsil olur).

14 — **ASİDSİZ DİSPEPSİ:** Mi'de salgısında asidin az olmasından ileri gelen hazmsızlıklardır. Mi'dede hafif felc veyâ genişleme olabilir. Yemeklerden sonra, hazm bitinciye kadar (bir iki sâat) mi'dede ağırlık olur. Geğirme, halâya çıkma pis kokulu olur. İshâl, ateş nöbetleri, baş ağrısı yapar.

Beden hareketleri, açık hava, kır hayâtı iyidir. Mi'de üzerine masaj yapılır.

Hiç süt vermemelidir. Mi'de, başka hiçbirşey kabûl etmezse, o zemân süt vermek lâzım olur. Her et verilir. İyi pişirmeli, kıyma ve püre hâlinde ve az vermeli. Yumurta, rafadan, tavada pişmiş veyâ çorba içinde verilir. Yağsız balık (Barbunye, Kalkan gibi) verilir. Bayat kızarmış ekmek verilir. Nişastalı sebzeler, püre hâlinde verilir, yeşil sebze az verilir.

Lahna, hıyâr, domates, kuzu kulağı yasakdır. Yağsız, çok tuzlu çorba verilir. Çok tuzlu yimeli, bahârât da kullanmalıdır. Tereyağı, kaymak, zeytinyağı yiyebilir. Tatlı meyve kompostosu, mayasız tâze peynir, ekşili olmayan meyve reçeli, tâze üzüm yiyebilir. Üzümün kabuğu ve çekirdeği çıkarılmalıdır.

Açık kahve, çay, ıhlamur, papatya çayı, turunc çiçeği çayı içilir. Yemek, sabâh, öğle, akşam yinir. Sabâh ve akşam yemekleri hafif olmalıdır. Yemeklerden sonra, yarım sâat, sağ yan üzerine yatmalıdır.

Mi'dede ve bağırsaklarda gaz toplanmasına karşı sinir teskîn edici, meselâ (Belladonal) hapı alınır. Gaz emici tozlar ve (Alüjel), (Simeko) iyidir. (Festal) gibi maya te'sîri yapan ilâclarla hazmı kuvvetlendirmek de fâidelidir.

Yemek cedveli - Sabâh: Bir rafadan yumurta, hafif çay. Öğle ve akşam: Et, sulu veyâ yağlı çorba, bir tabak balık veyâ külbasdı, biftek (sığır külbasdısı), bonfile, bud, piliç, beyin, dalak veyâ karaciğer kebabı, sığır eti sövüşü verilir.

Sebzeler - Patates, sebze püreleri, havuç, kereviz, ispanak, pişmiş salata verilir. Pepsin ve klorür asidi verilir. Meselâ, (Asidol pepsin) tabletleri bu işi görür. Hiç kırığı durdurmak için, bir çorba kaşığı toz şekeri bir def'ada yutmak çok iyi geldiği 1972 de altı numaralı eczacılık mecmû'asında yazılıdır.

15 — **ANTERİT (Karn ağrısı):** Kalın bağırsakların hafif iltihâblanmasıdır. Bağırsak zarlari bozulur. Asabi ve mafsali ağırlı kimselerde görülür. Ba'zan ishâl, ba'zan

kabz olur. Madde-i gâita katıdır ve bir yabancı zarla örtülüdür. Veca', sancı vardır. Veca' zemânında ateş yükselir, kay eder.

Asabiyyeti gidermek için sabâhları, ılık (35 derecede) hamâm yapmalı. Açık havada gezmeli. Evde beden hareketleri yapmalı, [kazâ nemâzları kılmalı].

1 — Mi'de ve bağırsakların yükünü hafifletmelidir.

2 — Bu hastalara kabz çok zararlıdır. Kabz olmamak için, mi'de ve bağırsaklar boş kalmamalıdır. Bunun için ekmek yemelidir.

Kasâb ve kümes hayvanları yinir. Tâze ve yağsız olmalıdır. Kebab olmalı, fekat kuru olmamalıdır. Konserve eti yasaktır. Erimiş tereyağ yiyebilir. Yağsız balık (Pisi, ala balık, turna balığı, mezzit, karagöz balığı gibi) yinilir.

Nişastalı sebzelerin yağsız püresi yinir. Yeşil sebze güç hazm olur.

Süt ve sütlü, hiç verilmez. Süt, kabz yapar. Süt yerine sebze suyu verilir. Yumurta da kabz yaptığı için yasaktır. Pişmiş peynir az verilir. Maya peyniri hiç verilmez. Hamur işleri verilir. Pirinc, ekmek verilir. Fekat, iyi pişmiş olmalıdır. Yalnız; tâze ve erimiş tereyağı konulabilir. Kekîk ve turunc çiçeğinden başka bütün bahârât, tuz ve biber yasaktır. Şeker ve pasta az verilir. Olmuş meyve yinir. Tatlı meyve kompostoları verilir. Ayva, dut, çilek gibi dâneli meyveler, kabz yaptıklarından yasaktır. Su serbestdir. Açık çay, ot çayları serbestdir. Yağlı et suları, ancak ekmek doğrayarak ve az verilir.

Ağır hâllerde, sulu perhîz yapılır. Sebze suları verilir. Hafifleyince, nişastalı, pirinç unu verilmeğe başlanır. Sonra patates, sonra umûmî perhîze göre yinir. Anterit için ve mikroblu, sancılı, kanlı ishâl için en iyi ilâc, (Sulfamsetine) hablarıdır. Sulfamisetin, sabâh, öğle ve akşam birer dâne alınır.

Süleymâniyye kütübhânesi, (**Lâleli**) kısmında, [3735] sayılı kitâbda diyor ki, (Göbek ağrısı ve göbek kaçması ve göbekde su toplanmasına karşı, on gram şekeri, yirmi gram sâde yağ ile ezip karıştırılır, içirilir. Yâhud, arabîde Fak' veyâ Arhûn denilen ak ve yumuşak tomlan mantarı, [Beletus] kurutulup dövülür. Bal mumu ile ısıtılır. Karıştırılır. Soğuyunca, göbek üzerine yakı olarak yapıştırılır. Yâhud Anason döğülüp sirke ile kaynatılır. Süzüp yanmış şap ile hamur yapıp göbek üzerine yakı yapılır. Gâyet nâfi'dir, tecribe edilmiştir). Ağır birşey kaldıran, raf gibi yüksek yerlere uzanan veyâ çok üzülenlerde, (**Göbek kaçması**) hâsil olur. Göbek üzerine parmak ile veyâ ayak topuğu ile basdırıldığı zemân, altındaki damarın atışı ısıtılmektedir. Göbeği kaçanın, damar atması ısıtılmaz. Baş döner. Mi'desi bulanır. İçine fenâlık gelir. Bayılacak gibi olur. Epigastralgie denilen karn ağrısı olur. Kesiklik, hâlsizlik olur. Göbek kaçmasına karşı, sabâh aç iken, sırt üstü yatıp, göbek açılıp, üzerine iki kat bez ve bunun üzerine, kaynar su dolu, dibi geniş çaydanlık oturtulur. Sapı bezle tutulur. Üzeri yorganla örtülür. Böyle yarım sâat yatılır. Göbek yerine gelinceye, ya'nî damar atması duyuluncaya kadar, birkaç sabâh, buna devâm edilir. (**Fevâid-i Osmâniyye**)deki mıska da iyidir.

16 — **GASTRİT (Mi'de nezlesi)**: İştihâsızlık, kirli dil, ishâl, sancı, göbek altında ağrı, 39 derece ateş olur. Hastalığı anlamak için radioloji veyâ gastroskopi yapmalıdır. Herşeyden önce çürük dişleri tedâvî etmelidir.

Soğuk su iyidir. Azar azar, sık sık içilir. Karbonatlı su karıştırılmış süt içilir. Birkaç gün sonra, soğuk et suyu verilir. Sonra, yumurta sarısı, dahâ sonra, az pişmiş et verilir. Her dürlü sebze, kahve, çay, bahârlı, alkollü şeyler, karbonatlı sular, aspirin yasaktır. (Phenergam) iyi gelmektedir. Mi'de ağrısını kesmek için, (Gastro-gut) suya damlatarak verilir. (**Kitâb-ürrahme**)de diyor ki, (Müsâvî mikdârda ke-reviz, hulbe tohumları ve kimyon kavrulup, toz edilir. Aç karna su ile içilir. Yeşil na'na' toz edip, ekmek hamuru ile yoğrulur. Mi'de üzerine konur).

17 — **GUT (Nekris)**: Gıdâlarla alınan nükleo-protein maddelerinin hazm olunamamasından meydana gelir. Vücuddaki mayaların te'siri ile bozulup parçalanarak (Ürik asid) hâline dönerler. Sağlam insanda, (Asid ürik) dokularda parçala-

nır. En çok, karaciğerde parçalanır. Parçalanmayan kısmı, idrâr ile dışarı atılır.

Nekris hastasında, (Ürik asid) maddesi kanda toplanır. Bu (ürisemi) hâli, idrâr-la atılmadığını gösterir. Bunun sebebi, bu asidin, suda az eriyen, izomer bir aside dönmesidir. Sağlam insanın kanında ürik asid, litrede iki ile beş santigram arasındadır. Nekrisde ve böbrek taşı olanda ise, bir litre kanda yedi ile oniki santigram arasında olur. Önce ayak baş parmağında ve tabanda şiddetli ağrı, kriz olur. Kriz, geceleri artar. Sabâh azalır. Ayak baş parmağı kızarır, şişer. Deri parlar.

Hastalık yerleşince, krizler [veca' ve sızlama] başka mafsallara [eklemlere] yayılır. Şişer, şekli değişir. Hâlsizlik, baş ağrısı, böbrek taşı, damar hastalığı, kalb hastalığı, şeker hastalığı, böbrek hastalığı hâsil olabilir.

Kriz olan yer hiç hareket etmeyecek. Sülük koymamalı, tentürdiyot ve yakı kullanmamalıdır. Kuru fanilâ ile, pamukla sarmalıdır. Büyük mafsâl şişerse, çok temiz iğne ile su almalıdır. Veca' kesilir. Eskimiş hâllerde, beden hareketleri yapılır. Ilık su banyosu, friksiyon, masaj yapılmalıdır.

Ağrı zemânında: Yemek vermemelidir. Bol içecek vermelidir. Her yarım sâatte bir olarak, günde iki üç litre içmelidir. Kiraz sapı, keten tohumu, çayır güzeli, mısır püskülü çayları içilir. Limon suyu, şerbetler, sebze suları içilir. Nöbet atılınca, yağsız süt, iki litre süt, bir litre arpa suyu verilir. Hafifleyince komposto, dahâ sonra, pırasa çorbası veyâ patates çorbası, nişasta, pişmiş salata verilir. Dahâ iyi olunca ete başlanır. İçecek olarak, limon suyu verilir.

Hergün ihtidan (lavman) yapılır. Ağrı nöbeti bitince, müşhil verilir.

Nöbet olmadığı zemânlarda, karışan başka hastalıklar tedâvî edilir.

Yasak olanlar - Fazla et, unlu, oksalik asidli, asetik ve laktik asidli, proteinli gıdalar yasaktır. Ciğerci etleri, karaciğer, böbrek, beyin, dalak yasaktır. Av etleri, konserve etleri, yağlı balıklar, az pişmiş ekmek, kakao, çay, kahve, çikolata, nişastalı sebzeler (nohud, fasulye, bezelye, bakla, mercimek) yasaktır. Hamur işi az yiyebilir. Kuzu kulağı, râvend, yeşil fasulye, tere, patlıcan, mantar, kereviz, kakao, şalgam ve sirke, süt, yumurta, alkollü meşrûbât yasaktır. Çikolata, antibiotikler ve B₁₂ yasaktır.

Zararsız olanlar - Balıklardan, pisi, dil, kalkan, merlan (mezit), stronkilos, su tavuğu, tâze morina, kaya balığı, turna, tatlı su hanyası, alabalığı, pilic yiyebilir. Yirmisekizinci sırada bildirdiğimiz za'ifleme perhîzi yapılmalıdır.

Sebzelerden, patates, havuç, hindibâ, çiğ veyâ pişmiş limonlu salata, yer elması, enginar, karnabahar yiyebilir. Domates ile ıspanak az yimelidir.

Yemek cedveli - Sabâh: Süt, kızarmış ekmek, tereyağı. Öğle: Turşu, turup, domates, patatesli külbasdı, makarna, pişerek yapılan bir peynir, meyve kompostosu, bisküvi, yüz gram kızarmış ekmek. Oraltıda: Haff çay, tereyağlı çörek. Akşam: Sebze çorbası, pirinçli, pişmiş salata, portakal, yüz gram ekmek, en sonra sıcak bir ot çayı içilir.

İlâc olarak sodium salicylat, aspirin, atofan, (**Colchicine**) komprimeleri verilir. (**Butazolidine**) drajeleri, (Sodofan) iğneleri verilir. Eczâhânelerde bulunan (Benemid) hablari, yâhud (A.C.T.H.B'yla) iğneleri, (**Amplivix**) ve (**Zyloric**) tabletleri çok iyi gelmektedir. Devâmlı incir yimelidir.

Nekris hastalığını mafsâl rumatizması ile karıştırmamalıdır. Mafsâl rumatizması mikropdan veyâ zehrlenmeden olur. Toksik ise, antibiotik ve sülfamid verilir. İkincisinde Nekris tedâvîsi yapılır.

Her çeşid rumatizma ve sinir ağrıları, bel, kol ve boyun tutulması için, 1. cm. (**Finalgon**) veyâ (**Ben-gay**) merhemi ile uğmak çok iyi gelmektedir.

18 — **KUM SANCISI**: Hücrelerde, gıdâ maddelerinin noksân yanmasından kum hâsil olduğu gibi, azotlu maddelerin noksân parçalanmasından da asid ürik kumu hâsil olur. Böbreklerde şiddetli veca' olur. Ağrı bel ve karına yayılır. İdrâr az, bulanık, ba'zen kanlıdır. Kay olur. Ürat bulunan idrâr, sarı kırmızı olur. Isıtınca, urat

eriyip, berrak olur. Soğuyunca tekrâr bulanır.

Ürik asidi en az yapan süt, yumurta, yeşil sebze ve tatlı meyvelerdir. Bilhâssa, kuru incir, çok fâidelidir. En çok yapan ise, genc hayvan etleri, jelatinli etler (baş, ayak, deri), ahşâ, beyin, karaciğer, böbrek, işkembedir. Bunlarda çok nüklein vardır. Nükleinin parçalanmasından, ürik asid kolay meydâna gelir. Ekmek ve et de oldukça ürik asid yapar.

Yasak olanlar - Genc hayvanlar (dana, güvercin palazı, kuzu, oğlak, genc kuşlar, piliç yasaktır). Jelatinli etler (dana başı, paça, peltelenmiş et suyu), iç organ etleri (beyin, böbrek, dalak, karaciğer, işkembe, sucuk), konserve etleri, mantar, çikolata ve ekşi meyveler, sıcak meşrûbât, sıcak kompres koymak yasaktır.

Ekmek, sebzeler (mercimek, fasulye, bakla, bezelye) az verilmelidir.

Verilecek yemekler - Büyük hayvan etleri (sığır, koyun), tâze av etleri (tavşan gibi), kümes hayvanları, çok tâze balık, soğuk süt, yumurta verilir. Yeşil sebze, patates, tatlı meyve bilhâssa kuru incir verilir. Tâze peynir verilir. Kahve, gazoz yasaktır. Hafif ılık çay verilir. Her gün iki üç litre bol su içmelidir. Limon suyu ve mi'de sodası vererek idrârın asitliği azaltılmalıdır. PH 6 dan aşağı olmamalıdır. İlâc olarak piperazine, (A.C.T.H.) ve (Cortisone) iğneleri fâidelidir. Süleymâniyye kütübhânesi (**Lâleli**) kısmında, [3735] sayılı kitâbda diyor ki, (Üç gün beşer gram Râvend-i Cîni tozu yutunca, incir, mesâne taşını eritir ve idrâr yollarını temizler. Akkavak yaprağını çay gibi hâzırlayıp içmek de böyledir. Kadın sütü bal ile karıştırılıp içilirse, mesânedeki taşları eritir).

Almanyada yeni yapılan (**Nieron**) adındaki hablar, böbrek taşlarını parçalamakda, bunları ve kumları dökmektedir. Bu ilâc, günde üç def'a yemeklerde birer hab alınmaktadır. İnde, (verge d'or) denilen altın kamış otunun çiçeği ve (Ammi) denilen Mısır anasonu meyveleri ve (Saxifrage) denilen taşkıran otu ve (Souci) denilen Ayn-ı safâ otu ve (Bugrane) denilen kayış kıran otunun kırmızı çiçekleri ve (Garance) denilen kökboya kökü vardır. Bunları kaynatıp suyunu içmek de taş ve kum düşürür.

19 — **OKSALAT KUMU**: Çok sebze yimekten hâsıl olur. Bilhâssa oksalat (hummâz) bulunan sebzeler yasaktır. Kuzu kulağı, ıspanak, beyâz fasulye, semizotu, elma, armud, frenk üzümü (ahû dudu), kiraz, vişne, çilek, yasaktır. Domatesin zararlı olmadığı anlaşılmıştır. Biber, çikolata, kakao yasaktır. Mesâne ve böbrek hastalığı yoksa, her et, bilhâssa beyâz et verilir. Kepeksiz beyâz ekmek yimelidir.

Sultân dördüncü Muhammed hân zemânında hakîm başı iken 1081 [m. 1669] de Yenişehirde vefât eden doktor Sâlih efendinin (**Gâyet-ül-itkân**) kitâbını, Mustafâ Ebülfeyz efendi, 1141 [m. 1728] de, arabîden türkçeye terceme etdirerek (**Nüzhât-ül-ebdân**) adını vermiştir. Gâyet güzel hat ile yazılmış ve sekizyüzelli sahife olan bu kitâbın bir nüshası Türkiye gazetesini kitâblığında mevcûddur. Bu kitâbda diyor ki: Böbrek taşı yapan gıdâlardan perhîz etmelidir. Taş hâsıl olmasını men' eden şeyler yimelidir. Buzağı eti ve oğlak eti, yumurta sarısı, kaya balığı, fıstık, acı bâdem, şam fıstığı, zerdâli ve kayısı çekirdeği, incir, siyâh nohud yimelidir. Ebe gümece, maydanoz, kuşkonmaz, hindibâ yimelidir. Yemeklere tarçın koymalıdır. Tatlı yimelidir. Ayda iki kerre müşhil almalıdır. Müshillerden hıyarışenbih, kudret helvası, gül şurubu, râvend, terementi münâsibdir. Kırimtartarı râvendli şekerle verilmelidir. Böbrek taşına karşı en iyi ilâc terementidir. Taşları paralar. Terementi dört gram ve râvend bir gram, tarçın yarım gram, meyankökü ve altın otu, ya'nî ipeka yirmişer santigram hab yapıp haftada bir kerre bir gram verilmelidir. Sarı sabr bir dirhem ve râvend ile garikon birerbuçuk dirhem ve mahmûde, ya'nî skamone oniki santigram ve tarçın, sünbül ve mustakiden, ya'nî damla sakızından, meyankökünden yirmişer santigram, kâfi mikdâr terementi ile hab yapıp, haftada bir kerre bir dirhem verilir. Yâhud dört gram hıyarışenbih balını iki gram terementi ve yarım gram meyankökü, kâfi mikdâr şeker ile karıştırıp bir def'ada içmelidir.

Taşı parçalamak için, sassafras ağacı kabuğu, taragyon, ya'nî peninla zamkı, maydanoz, râziyâne, ventilla, turup, betonika, ya'nî yer pırasası, baldırı kara, yer sarmaşığı, yapışkan otu, altın otu, katır kuyruğu çiçeği, sarmaşık tohumu, acı bâdem, kara nohud, zerdâli çekirdeği, ağaç kavunu çekirdeği, kâküne, ya'nî güvey feneri veyâ frenk yâsemini, terementi, kâhrübâ, kırım tartar tuzu, tuzrûhlu su, zaçyağı su, ağaçkavunu, limondan herhangi birini vermelidir. Terementiden cevz kadarıni şekerle veyâ menekşe şerbeti ile içmek çok fâidedir. Tecrîbe edilmiştir. Terementinin taş düşürdüğü fransızca tıp kitâblarında da yazılıdır. Yer sarmaşığı çayını veyâ tozunu her sabâh kullanmak da çok fâidedir. Her sabâh oniki aded arı-ar, ya'nî ardıç tohumu yutmak ve hatmi kökünü üzümle kaynatıp içmek ve incir yemek de çok nâfi'dir. Tecrîbe edilmiştir.

(Teshîl-ül-menâfi') de, 27 ve 153. cü sahîfelerinde diyor ki, (Böbrek taşı parçalamak için şekerli karpuz suyu içmelidir. Mantar, kaymak, herîse ya'nî keşkek, cübün ya'nî beyâz peynir, balık, pelte ve sütlü şeyler böbreklerde taş ve kum yapar. Bunları yimemelidir. Tuzlu, kireçli su içmemelidir. Bayat et, sığır, tavşan eti, pirinçli yemekler yasaktır. Kara nohud suyu veyâ tarçın suyu veyâ mahleb, ya'nî andız otu, anason ve kimyon ve hulbe, ya'nî buy tohumu yinir veyâ suları içilirse ve çemen ekmek ile yinirse, böbrekdeki ve mesânedeki taşları parçalayıp döker. Siyâh turup rendelenip sıkılır. Suyu, aç iken birer çay bardağı, birkaç gün içilir. Büyük, küçük taşları eritir. Tecrîbe edilmiştir. Hulbe, dört def'a su ile kaynatılır. Her def'a suyu atılır. İnce toz edilip, havanda kuyruk yağı ile karıştırılır. Hafif ısıtılıp, içine yüzerlik tohumu tozu ve şeker karıştırılır. Cilde sürülünce, mafsâl ağrısı, şiş, öksürük, karın ağrısı, yara ve çiban iyi olur, yinirse, idrâr söker. Böbrek taşlarını parçalar. Öksürüğü keser.). 36. cı sayıda Bronşit kelimesine bakınız! Teshîl kitâbını Hakikat Kitâbevi basdırmıştır. Sabâhları, aç iken bir fincan zeytin yağı içmek de, kum döker.

1972 de Parisde basılmış olan (Dictionnaire pratique Thérapeutique) kitâbında Magnésium, Vitamine B₆, aspirin, Bleu de metilène tavsiye etmektedir.

20 — **HEMOFİLİ (Kanama):** Kendiliğinden veyâ yaradan, çibandan kan akmasıdır. Irsî veyâ sonradan olabilir. Ba'zan, deri altındaki damarcıklardan akar. Ba'zan, mafsâl yerlerine akar. Ekseriyâ burun, diş etleri kanaması o kadar çok olur ki, ölüme sebep olabilir. Bağır sak ve rahim kanaması nâdir görülür. Kanın alyuvarları azalmıştır. Formül lökositler normaldir. Kanın pıhtılaşma kabiliyeti azdır. Kanda hematoblast sayısı artmıştır.

Sâhil yerlerde oturmalı, kuvvetli yimelidir. Tâze ve kanlı et yimelidir. Kemik suyu, sığır ayağı haşlaması vermelidir. Bunlarda jelâtin çokdur. Kanın pıhtılaşmasını arttırırlar. Tâze buğday, çavdar ekmeği, bulgur yimelidir. Mısır yasaktır.

Yeşil sebze çok yimelidir. Bilhâssa tâze ıspanak, sirkeli salata yimelidir. Ekşi meyve iyidir. Frenk üzümü (âhu dudu), kiraz, limon, portakal yimelidir. Konserve, salamura (tuzlama) yasaktır. Suyu ve herşeyi az içmelidir. Burun kanamasında başı geriye eğmemeli, oturup ileri eğmelidir. Burun deliklerini birer birer silmelidir. Baş ve şehâdet parmaklar ile burnu sıkmalıdır. Bir pamuğa kan kesici toz serpip burna sokmalıdır. İlâc olarak, her iki ayda bir, deri altına yirmi santi-metreküb serum zerk edilir. Deri kanamalarında, önce tuzlu su ile yıkayıp temizlenir. Sonra, (Thrombase Rousel) denilen kutulardaki, ampuldeki sıvı, şişe ağzı kesilip, şişeye dökülür. Çalkalayıp, iyice eritilir. Gazlı bez veyâ pamuk, bununla ıslatılıp, kanayan yere konur. Buruna sokulur. Kanı keser. İki ampullük kutu hâlinde satılmaktadır. Bayerin (Manetol) ampulleri erimiş, hâzır olarak satılır. Dahâ kolay kullanılır. Beş ampullük kutu hâlinde satılmaktadır. **(K)** vitamini bulunan ilâclar, meselâ, (Vitabiyol K) da fâidedir.

(Hemerroid) denilen kanlı bäsûrda, mak'addan az veyâ çok kan akar. Bäsûr kanna karşı en iyi ilâc perhîzdir. Bahârât, biber, kabuklu hayvanlar, midye, tahan [tâ-

hin], bayat av etleri, domuz eti, alkollü içkiler ve tavada, yağda kızartmalar, çay, kahve ve soğuk su yasaktır. Unlu az yimelidir. Ekmek ve patates zararlıdır. Sel-lülozu çok gıdaların hazmı güc olur. Bunun için, lahna, karnabahar, kuzu kulağı, ıspanak, domates, helvacı kabağı, pırasa, kuşkonmaz yimemelidir. Tâze yumurta, komposto, reçel, peynir, şeker, ılık meyve suyu, tereyağı, yağsız balık, tâze et, sebze, meyve yimelidir. Çok istirâhat etmelidir. Üzüntü, uykusuzluk ve dimâgî yor-gunluk ve soğuk meşrûbât bâsûra zarar verir. Haff müshil olarak râvend, podo-fillin, hind yağı vermelidir. Müshil tuzları kullanmamalıdır. Otuzikinci sayıdaki, prostat perhîzine uymalıdır. Üzüm iyidir. Hergün sıcak su ile yıkanmalıdır. Kanı ve ağırları kesmekte at kestânesi [maron dind] çok fâidelidir. At kestânesi ruma-tizmaya da iyi gelmektedir. Birinci sultan Mahmûd hânın sertabîbi olan Hayâtî zâ-de Muhammed Emîn efendinin Velî-ahd üçüncü Osmâna verdiği bâsûr habı fâide vermişdi. Şöyle idi: Kara helîle [mirobalan] bir gram, sarı helîle bir gram, belîle ve-yâ belîlec bir gram, makul-i ezrak [Bdellium] denilen zank altı gram, toz edilip pı-rasa ile kaynamış su ile hamur ve yirmi hab yapılır. Her gece yatarken iki hab yu-tulur. Yâhud elli gram kara helîle, kahve gibi kavrulup el değirmeninde toz edi-lir. Yatarken ve sabâh aç karna birer gram yutulur. İshâl yapıp pis kanları çıkarır. Bir dahâ kan gelmez. Ağrı kesilir.

(**Nühzet-ül-ebdân**) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Bâsûr akmaz ise, pis kanı akıtmalıdır. Yer fesleğeni, yapışkan otu, sığır dili, incir yaprağı, buhûr-ı Mer-yem kökü, ya'nî cyclame, kantaryun-ı sagîr kaynatıp içilir veyâ buğusuna oturulur-sa kanı akıtır. Bâsûrun ağrısını kesmek için, mak'ad üzerine kavak [Populeum] mer-hemi sürülür. Bu merhemden kavak tomurcuğundan nasıl yapıldığı fransızca formü-lerde yazılıdır. Tereyağı ve gül yağı sekizer dirhem, esfidâc ya'nî üstübec dört dir-hem merhem yapıp sürmek de fâidelidir. Menekşe yağı ve gül yağı ve pamuk to-humu merhemi de iyidir. Ebegümece yaprağı, papatya ve sığır kuyruğu, ya'nî bo-uillon blanc yaprağı ve keten tohumu su ile kaynatıp lapa yaparak sürmek veyâ bu-ğusuna oturmak da ağrıyı keser). (**Teshîl-ül-menâfi**)de, (sıcak şey [beze sarılı sı-cak ince tuğla] üzerine devâmlı oturmak ağrıyı ve şişleri izâle eder) yazılıdır.

Çok okuyanlarda, çok düşünenlerde mak'addan gelen kan fâidelidir. Dimâga toplanan kanın tazyikini azaltarak, beyin kanamasına mâni' olur. Kaba etler ara-sında pamuk koyup, yatılırsa, bu kan kesilir.

Kan kusmada, hareket ettirilmez. Buzlu bir şey içirilir. Vitamin K, kardeş ka-nı kan kesicidir. Anti-koa-gülan ilâçlar çok iyi, fekat tabîb nezâreti lâzımdır.

21 — **İKTER KATARAL (Safra yolu nezlesi ile sarılık)**: Deri ve zarlar, gözler sararır. Çünkü safra, kana karışmıştır. Safra yolu az çok tıkanarak, safra yolunun spasmından veyâ nezlesinden (mikroblanmasından) hâsil olur. Bağırsaklarda her zemân bulunan mikroblar safra yoluna geçerek, safra yollarında infeksiyon (fesâd) yapması ile olur. Ba'zı ilâçların çok kullanılması da karaciğeri bozmaktadır. Sül-famidler ve ba'zı antibiotikler böyledir.

İdrâr koyu renklidir. Gâita renksizdir veyâ çok boyalıdır. Nabız yavaştır. Ka-şıntı ve hazmsızlık, kay ve kanama olur.

Sağlam insanda, safra boyları, bağırsakda redüklenerek idrobilirübin ve üro-bilin hâline döner. Safra bağırsağa gelemese, ürobilin hâsil olmaz. Bu hâl ise nâ-dirdir. Sağlam idrârda, çok az ürobilin bulunur. Sarılıkta, mikdârı artar.

Sağ böğürde ağrı olunca, idrârda safra boyası (bilirübin) aranır. İdrârda bilirü-bin bulunması, kana geçtiğini, sarılık olduğunu gösterir. İdrârda safra tuzları bu-lunur. Buna, boya ve tuz sarılığı denir. Bu sarılıkta kanda kolesterolin mikdârı ar-tar. İdrârda safra tuzları yoksa, yalnız boya sarılığıdır ki, safra ile ilgisi yoktur.

Sağlam insan kanında bilirübin yoktur. Ba'zı kimselerde az bulunur ve bozuk-luk yapmaz. Safra yolu tıkanınca, kanda birikir. Ellibinde bir olunca idrâra geçer.

Safra kesesi kuvvetsiz ise, safra sökdürücü maddeler verilir. Tâze tereyağı,

kaymak, yumurta sarısı, zeytinyağı verilir. Yağlı, tavada kızartma, bahârât, alkollü içkiler, kahve, çay verilmez. Tavada kızartmalar çok zararlıdır.

Spazm sebebi ile olan sarılıkta, safra sökdürücüler verilmez. Süt, kaymak, tereyağı, iç yağı, zeytinyağı, yumurta, fırında pişmeler, yağlı balık, pastalar, ceviz, fındık, bâdem gibi yağlı meyveler, çiğ portakal ve şeftâli verilmez. (Buscopan), (Tribrom) gibi Antispasmodik ilâc verilir.

Et ve yağ yinir. Sebze suyu, sebze püresi ve yeşil sebze yinir. Hamur işi verilir. Süt az verilir. Yumurta yasaktır. Süt fermantasyon yapar. Pişmiş meyve verilir. En sonra, iyi pişmiş et yinir. Alkali, bikarbonatlı su içmeli, hergün müşhil vermelidir. Her sabâh aç karna, bir su bardağı serin suda, bir kahve kaşığı dolusu (Karlsbad tuzu) eritip içmelidir. Safra yollarını açar. Yarım gram sodium salisilat ve yarım gram sodium bikarbonat karışımı paketlerden hergün üç adet, su ile yutulmalıdır. Safra söker. Karaciğeri kuvvetlendirmek için (Bilsan) veyâ (Metikodin), (Dycho-lium) yâhud (Sülfarlem) veyâ tercihan (Fosepar) habları vermelidir. (Bilagit) habları, (Boldo) otunun yaprakları kaynatılıp içilirse, safra yollarını açar ve hazmı kolaylaştırır. Hazmı kolaylaştırmak için ve gaz için (Festal) habları da iyidir.

Kaşınan yerlere (Saltazinc) losyonu veyâ sirkeli su sürmelidir. (**Doxergan**) veyâ (**Polaramine**) habları almalıdır. [8 ve 39. ncu hastalıklara bakınız!].

22 — **İKTER HEMOLİTİK (Boya sarılığı):** Karaciğerde bir bozukluk olmadığı hâlde, kan boyalarının değişmesi demektir. Çok def'a zararsız ise de, vahîm sarılığa ve kansızlığa dönebilir. Dalak şişebilir. Hemati (alyuvarlar) çabuk harâb olur. İdrârda ürobilin bulunur. Deri saman sarısıdır. Gâta çok renklidir. Kaşıntı yoktur. Kanda kolesterol normaldir. Ya'nî 1,2 gram ile 1,8 gram arasındadır.

Kolesterolini bol şeyler yimelidir. Verem hastasının perhîzine bakınız. Sıcak su banyosu, friksiyon iyidir. Açık hava, istirahat ve çelikli şurublar ve karaciğer hülâsası verilir.

23 — **VAHÎM SARILIK:** Mikrobdan ileri gelir. Bulaşıcıdır. Kalb çok za'ifler. Herşeyden önce, kalbi kuvvetlendirmelidir. Kendiliğinden zehrlenmeği önlemelidir. Bunun için bağırsakları soğuk su ile yıkamalıdır. Çok su içmelidir. Yatakta istirahat lâzımdır.

Çok mikdârda (Extrait Hépatie) ya'nî karaciğer hülâsası ve K vitamini ve cortisone (Kortizon) verilir. Hastalığa yakalanmamak için, eller, çamaşırlar ve halâ temiz olmalıdır. Kalçaya (Gamma-globuline) yapmak bir ay korumaktadır.

24 — **ENFEKSİYON (Sârî hastalıklar):** Bulaşıcı hastalıklarda sindirim organı za'iftir. Kolay hazm olan şeyler verilmezse, bağırsaklardan, kana mikrob girer. Bunun için süt perhîzi verilir. Süt de ağır gelirse, sebze suları, hubûbât suları verilir. Sütlü çay, sütlü kahve de verilir. Hastanın ateşi tabî'î hâle (37°C) düşünce, yumurta ve bol et verilir. Meselâ, beyin, dalak, çikolata, bonfile, piliç, dana gibi kolesterolini bol şeyler, günde bir kerre verilir. Sonra, sütlü, tereyağlı hubûbât püreleri verilir. Püre ağır gelirse, muhallebi, sütlâç, nişastalı pelte verilir. Az mikdârda ve sık sık yimelidir. Dokuzyüzseksenikinci [982] sahîfeye bakınız!

Yağlı et suyunda, kuvvet verici tuzlar vardır. İdrârda albümin yoksa, karaciğer ve kalb yıpranmamış ise, verilmelidir. Bulaşıcı hastalıklar ateş yapar. Ateşi düşürmek için (Piramidon) veyâ (Optalidon), (Veramon) habları verilir. Mikrobları öldürmek için (Ultra dizayin) veyâ (Diyazinol) gibi hablar veyâ (Antipen), (Penisilin) iğnesi yapılır. (Dürenat), (SP₃) ve (Sülfagenisil-V) habları çok iyidir.

Sârî hastalıklardan korunmak için, aşı, serum yaptırmak, anti-biyotik, sülfamid kullanmak lâzımdır. Doğar doğmaz B.C.G. verem aşısına, üç aylık olunca, kaba-kulak, beş aylık olunca diğer aşılarla başlanabilir. Yapılan aşılar, sıhhat karnesine yazılmıdır. Cild ve böbrek hastalığı geçinceye kadar hiç aşı yapılmaz. Bir aşı yapılırken, başka aşı yapılmaz. Sârî hastalığa yakalanmış veyâ yeni kurtulmuş olana aşı yapılmaz. Aşıdan ateş olursa, aspirin verilir. Cild kızarı, şişerse, alkollü bez

[kompres] konur. İnsan kanının (**Gamma globülin**) maddesi, sârî hastalıklar ve alerji hâlleri için aşı olarak kullanılmaktadır. Her yirmi günde bir yalnız adeleye yapılır.

Çiçek aşısı 4 ile 12 ay arasında yapılmalıdır. Aşıdan 4 gün sonra kızartı (Papule), altıncı günde kabarcık (Vésicule), 8-11 inci günlerde kayh, cerâhatlanma (Pustule) ve ateş, bezlerin şişmesi (adénite) ve onbeşinci günde kabuk hâsıl olur. Ateşin artmaması için, çiçek aşısını yaz aylarında yapmamalıdır. Kabuk 21 inci günde düşer. Yedi ve yirmibir yaşlarında ve salgın zemânlarında tekrâr aşılanmalıdır. Ekzemalı kimselere ve lösemiklerde çiçek aşısı yapılmamalıdır. Çiçek aşısı 1176 [m. 1762] de müslimân türkler tarafından keşf edildi. 1211 [m. 1796] de Jenner bu aşığı avrupaya götürdü. Haksız olarak çiçek aşısını bulan kimse ünvanını aldı.

25 — **EKZEMA:** Kaşıntılı, kanlı deri yarasıdır. Sulu veyâ kuru olur. Çabuk veyâ yavaş meydâna gelir. Deri kızarır. Su, cerâhat akar. Kabuklanır. Bir yerde olur veyâ bütün deriyi kaplıyabilir. Hazm bozulur. Kısa ateş yapar. Çok acı kaşınabilir. Bedenin her yerinde olabilir. Hastanın allerjisi ve allerjiye sebep olan şey aranmalı, bunlar yok edilmelidir. Yapılan testlerle kat'î teşhîs elde edilememektedir.

Soğuktan korunmalıdır. Rivanol bindebir eriyiği ile ıslatılmış bez sarmalıdır. Su temâs etmemelidir. Mi'de ve bağırsak zarlarından zehrlenmeyi önliyecek perhîz yapılmalıdır. Mi'de-bağırsak zarları ile, dış derimiz arasında, sıkı bağlilik vardır. Mi'de ve bağırsakdaki bozukluklar, dış derideki gösterileri ile tanınabilmektedir. O hâlde, ekzema, sivilce, kaşıntı, sedef hastalığı, deri yağlanması, çiban prurigo (kaşıntılı kabarcıklar), deri kaşınması, kurdeşen ve baras gibi cild hastalıklarında, sindirim yollarından biraz zehrlenme yapabilecek gıdâlar yasak edilmelidir. Mi'dede, bozuk asidler meydâna gelmesine sebep olacak gıdâlar da yimemelidir. Çok kimseler, balık, çilek ve harâm olan midye gibi maddelere karşı hassâs olur. Böyle şeyler verilmemelidir. Yavaş yavaş ve iyi çiğnemelidir. Yağsız, kızarmış et, pilic kebapı, patates, hamur işi, pirinç, yağsız pişmelidir. Sebze yağsız pişmeli, yirken tâze tereyağı koymalıdır. Pişmiş veyâ çok olgun meyve yimelidir. Yağlı ve yağda kızarmış vermemelidir. Lahna, bahârât, salça, turşu, mayalı peynir, çikolata, alkollü içkiler yasaktır. (**Anti-histaminique**) hablar, tedâviye yardımcı olmaktadır. Onbinde bir permanganatlı su ile yıkamalıdır. Kunfuz, ya'nî kirpi eti yimenin yukarıda yazılı cild hastalıklarına ve gelincik, ya'nî fil hastalığına iyi geldiği, (**Hayâtül-hayvân**) kitâbında yazılıdır. Hanefî ve hanbelî mezheplerinde kirpi yimek harâmıdır. Hasta, diğer iki mezhebden birini taklîd ederek yiyebilir. Kirpi suya konur. Başını sudan çıkarınca boynu kesilir.

26 — **MİGREN (Yarım baş ağrısı):** Za'fiyyetden ileri gelir. En çok, sinirleri, hücre sindirimi za'ff olanlarda görülür. Başın yarısı şiddetli ağrır. İştihâsızlık, kay ve kabz olur. Ağrı durunca hiçbir şey yoktur. Gıdâların parçalanmasından hâsıl olan zehrleri dışarı atamaz.

Ba'zı insanlarda, yumurta, süt, balık, peynir ve ba'zı gıdâlardan birine karşı anaf-laksi, hassâsiyyet vardır. Bunu yiyince baş ağrısı ve öteki alâmetleri hâsıl olur. Albüminli gıdâlar yasaktır. Üç yemekden bir sâat önce yarım gram pepton vermektedir. Albümine karşı anafaksiyi önler. Deriyi hergün ılık su ile uğmalı, haftada iki kerre ılık su ile hamâm yapılmalıdır.

Hazmsızlığı önlemelidir. En iyisi, sebze perhîzi yapmaktır. Sebze çorbası, püresi vermelidir. İyi pişmiş kırmızı et veyâ suyu verilebilir. Beyin, paça verilmez. Yağsız balık, meyve yimelidir. İyi pişmiş kızarmış ekmek, az yimelidir.

Yasak olanlar - Yumurta, turşular, av hayvanı, hamur işi, salata, peynir, çörek, kızartmalar, bahârât, kaymak ve tereyağı yasaktır. Süt, çok def'a, iyi gelmez. Kahve, çay, alkollü meşrûbât vermemelidir. Deri altına (Histamine) yapılması, birçok hastaya iyi gelmektedir. Kalsium bileşikleri tedâviye yardımcı olmaktadır. Bel-lergal habları da iyi gelmektedir.

27 — **NEVRASTENİ:** Sinir hastalığıdır. Sinir sisteminin hepsi bozuktur. Çok yorulmaktan, sıkıntı ve heyecânlardan olur. İrsî de olur. Ağır hastalıktan kalkınca da, ârıza olarak kalabilir. Yorgunluk, yataktan hâlsiz kalkmak, başın tepesinde ağrı, gelip geçici ağrılar, evhâm, korku hâlleri, hazm za'fiyeti, bağları gevşiyerek bağırsakların düşmesi, kabz, hafif uzun süren bağırsak nezlesi, unutkanlık, umûmî za'fiyyet, hâlsizlik, damarları açıp büzen sinirlerin za'fiyeti görülür. Yüzü, birdenbire kızarır veyâ solar. Elleri, ayakları soğur. Ba'zan çok terler. Kalb çarpıntısı, nefes darlığı, yürek sıkıntısı olur.

Duş, hamâm, uğma iyidir. Zihnî ve bedenî istirâhat lâzımdır. Tenbîh edici, harekete getirici ve hazmı güç gıdâ yimemelidir. Açık yerlerde oturmalı, tesellî edici, kuvvet verici kimselerle konuşmalıdır. Fosfatlı, çelikli gıdâ ve ilâc vermelidir. Sabâh gevşekliğini gidermek için, (Validol)u şekere üç damla damlatıp, her sabâh yimelidir. Kınakına ile kuru üzüm kaynatıp, yemeklerden yarım sâat önce içmelidir. (**Anxiété**) denilen korku, sıkıntı için trankilisan hablar iyidir. Bromür, afyon ve morfin vermelidir. (İberol) habları kanı ve sinirleri kuvvetlendirir. Rûhî tedâvî, nasihat çok fâidedir.

Hergün yarım sâat istirâhatdan sonra, ılık banyo yapmalı, sonra gezmelidir. Yayla hayâtı iyidir. Deniz iklimi iyi gelmiyor. Elektrik tedâvisi de iyidir. Gaz yapıcı şeyler yimemeli, gazoz içmemelidir. Kahve ve tütün içmemelidir.

Hergün çok def'a (**Estagfirullah min külli mâ kerihallah**) okumalıdır.

28 — **ŞİŞMANLIK:** Şişmanların yüzde otuzu şeker hastalarıdır. Ağırlığı, normal ağırlıktan yüzde on [% 10] dan fazla olan kimseye şişman denir. Boydan yüzelli santimetre çıkarıp kalan dörde bölünür. Bölüm yüzden çıkarılır. Kalanın boydan farkı, tabîî ağırlığı gösterir. Kadının tabîî ağırlığı, erkekten birkaç kilogram azdır. Boza, şıra gibi mayalanmış şeyleri içmemelidir. Yağ yapan maddeleri (şekerli, unlu şeyleri) yimemelidir. Tuzsuz yimelidir. Tuz iştihâ açar. Diğer maddeleri az yiyebilir. Sıkı perhîz yapmamalıdır. Za'fiyyete sebep olup hazm da bozulur. Bu da, kendi kendine zehrlenme yapar. Latîf şeyler yimelidir. Yalnız süt veyâ sebze perhîzi yapmamalıdır. Beş dürlü perhîz vardır:

A) Çok yiyenlerin perhîzi - Günde iki kerre yimelidir. Bir yemekde: Sirkeli, limonlu salata, domates, kereviz, hıyâr, sirkeli sebzeler, turup. Hepsi yüz gramdır. İsteddiği şekilde bir yumurta, iyi pişmiş et veyâ balık. Et mikdârı, hastanın kilosuna kadar gram olacaktır. Yağsız et suyu, pişmiş meyve yinir. Kuru meyve yasaktır.

B) Az yiyenlerin perhîzi - Her yemekde: Bir tabak et, bir tabak sebze, bir tabak meyve. Karbonhidrat ihtiyâcı, taze meyve ile alınmalıdır.

C) Az şişmanların perhîzi - Her yemekde: Bir yumurta veyâ elli gram balık, bir tabak et, yeşil veyâ nişastalı sebze yüz gram. Meyve yimelidir. Sıcak su ile hamâm yapılmalıdır.

D) Çok şişmanların perhîzi - Birinci gün müşhil verilir ve yalnız su ile perhîz yapılır. İkinci gün müşhil verip sebze püresi, suyu verilir. Sonraki günlerde iki yemek verilir. Her yemekde: Sebzeli turşular, (Sirkeli sebze, domates, kereviz, hıyâr, salata, turup, hepsi yüz gramdır). Bir yumurta veyâ balık, bir et, sabâh sebze, akşam yüzyirmi gram kızarmamış patates, meyve ve kahve.

İki yemekten sonra açlık olursa, kahve veyâ süt veyâ bir yumurta ve meyve yinilir. Ekmek yasaktır. Yemek arasında su içmemeli, bir sâat önce yalnız su içilir. Yağ yapan şeyleri, meselâ, ekmek, hamur işi, tatlı, tereyağı yimemelidir.

E) Normal kilosunda olanların perhîzi - Otuz gram tereyağlı ekmek ve sütlü kahve ile sabâh kahve altısı yapılır. Öğle ve akşam yemeklerinde: İki yumurta veyâ balık, seksen gram et, yeşil sebze veyâ yüz gram nişastalı sebzeler, yoğurt, yirmi gram taze peynir. Arzû edilen bir meyve (muz yasaktır), kırk gram ekmek ve kahve.

İkinci kahve altısı - Galeta ile çay. Su, yemek arasında içilir. Şurub içilmez.

İstenilen ağırlığa ininceye kadar, bu perhîze dikkatle devâm etmelidir. Haftada, bir kilodan fazla za'flememelidir. İштиhâ kesici ilâc kullanmak fâidedir değildir.

Perhîz esnâsında, atar damar tansiyonu ondörtten aşağı düşmemelidir. Fransız tıp akademisi üyesi profesör doktor Andre de Gennes [1964] Nisan ayında yaptığı konuşmada, (Ağırılık, boydan otuz kilo fazla ise, kalb fazla yorulur. Tehlûkeli olur. Veremden dahâ korkunç olur. Şişmanlık, her zemân, çok yimekten ileri gelmez. Yağ sindirimini düzenliyen sinir merkezinin bozulmasından hâsıl olabilir. İstirâhat lâzımdır. Gıdâ günde binbeşyüz kaloriyi aşmamalıdır) demektedir.

29 — **ÖDEM (Deri altı su toplaması):** Ödemlere perhîz yapmak için eskiden, sebep olan hastalıklara, başka başka perhîz yapılırdı. Hâlbuki, ödemler, uzviyyetde sodium klorür (yemek tuzu) toplanmasından hâsıl oluyor. Hastalığın sebebi ne olursa olsun, dokularda suyun toplanmasına sebep, bu tuz toplanmasıdır. O hâlde ödem, anasark (istiska, deri altı su toplanması), Ascite (habn, karnda su toplanması) için (**Régime desodé**), ya'nî tuzsuz perhîz lâzımdır.

Tuzsuz perhîz (Régime déchlorure), böbrek hastalığından hâsıl olan ödemlere de iyi gelmektedir. Önce, su giderici rejim (perhîz) yapılır. Sonra tuzsuz perhîz yapılır. Yâhud, ikisi birlikde yapılır. Tuzsuz perhîz yapan, hergün yarım kilo kadar hafifler. Sütde, litrede birbuçuk gram (az) tuz olduğu için, böbrek hastaları, süt ile, tuzsuz perhîz yapar. Çiğ etde de az tuz vardır. Öğle yemeği: Tuzsuz ekmek 200 gram, patates 700 gram, tereyağı elli gram. Akşam yemeği: Tuzsuz ekmek 250 gram, patates 300 gram, pirinc 100 gram, şeker 100 gram, tereyağı 25 gram.

Tuzu az gıdâlar: Patates, un, bezelye, sebze, meyve, tâze peynir, tereyağı, şeker, çay, kahve, çikolata, yumurta.

Et suyu yasakdır. Kalb hastasına tuzsuz perhîz çok fâidelidir.

Kızıl için, tuzsuz perhîz sütten dahâ iyidir ve hastanın hoşuna gider.

Süleymâniyye kütübhânesi, (**Es'ad efendi**) "rahmetullahi teâlâ aleyh" kısmındaki [3697] sayılı kitâbda, yüzdokuzuncu sahîfedeki düâ yazılıp, Gelincik [Fil hastalığı] denilen hastalığa karşı, şişmiş yere sarılıp bağlanırsa şifâ bulur. Müslimânlara kolaylık olmak için, bu düâ, (**Teshîl-ül-menâfi'**) kitâbının sonuna da yazıldı. Bu kitâb, (**Hakikat Kitâbevi**)nde satılmaktadır. Gelincik hastalığı bir nev'i istiska (hidropisi) olup, kollarda, bacaklarda su toplanarak şişer, ödem olur.

30 — **SU AZALTMA PERHİZİ:** Yatakda istirahat. Beş gün, sabâh, öğle, ikindi, yatsıda 200 gram süt. İkinci beş günde, her gün 800 gram süt ile, birinci günü, sabâh bir yumurta, ikinci vakti bir bisküvi, ikinci gün iki yumurta, üçüncü günü bir parça da ekmek, dördüncü günü, kıymalı sebze ve sütlac da alır. Kalb hastası, süt alamazsa, sebze, patates, kaynamış havuc suyu günde 250-350 gr.lık üç tabak verilir. İkinci ve yatsıda 150 gram açık çayla bir bisküvi verilir.

31 — **FOSFATÜRİ:** İdrârda fosfat bulunmasıdır. Fosfor bulunan organların meselâ sinir sisteminin iyi beslenmemesinden meydana gelen bir hastalıktır. İdrâr, turnsola karşı baz reaksiyonu gösterir. Alkali kum adı verilir. Çok et, az sebze verilir. Ya'nî fosfat verici gıdâlar yemelidir. Ma'den bileşikleri çok olan gıdâları vermek de fâidelidir. Kırmızı et (sığır, koyun) vermelidir. Beyâz etlerde fosfor azdır. Yağlı et suyu, beyin ve yağlı karaciğer, dalak, tarla kuşu, havyar, tavuk yumurtası yemelidir. Yumurta sarısında çok fosfor vardır. Fasulye, mercimek, bakla, şalgam, nohud, turup, kereviz, enginar bilhâssa tâze iken yemelidir. Her meyve iyidir. Hamur işi, şekerli, bahârlı, sirkeli yimemelidir. Süt ve kahve iyidir. Fosforlu ve amonium klorürlü ilâc verilir.

32 — **PROSTAT (İdrâr yolu bezi şişmesi):** İdrâr yolunu halka gibi saran salgı bezinin uzun zemân mikrob alarak cerâhatlanması ve şişmesidir. İstibrâ yapmayanlarda dahâ fazla hâsıl olur. İdrâr yapmak güç olur. Kat'î ilâcı amelîyyâtdır. Calcibronat gibi hafîf müsekkimler ve Magnesium bileşikleri gibi ilâclar, ağrıyı önlemeğe ve amelîyyâtı geciktirmeğe yarar. Damar sertliği hâsıl olur. Damar sertliği perhîzine benzer. Kırmızı et, tâze kümes ve av eti, çok tâze yağsız balık yemelidir. Etler, salçasız, sâde olacak, garnitürlü (terbiyeli) olmayacak. Tereyağı serbestdir.

Hayvan yağı, vita, sana az verilir. Konserve ve tuzlama, yağlı balık, yağlı karaciğer böreği, bayat av eti, mayalı peynir, çay, kahve, alkollü meşrûbât, bahârât yasakdır. Ateşin artması, (**Prostatit**) alâmetidir. Antibiyotik ve sülfamid verilir. Düronat veyâ (**Azo Gantrisin**) tabletleri ve Almanyada yapılan (**Sitosterin**) hab-ları, prostatit, sistit ve üretrit gibi idrâr yolları iltihâbları tedâvîsinde fâideli olma-dadır.

Sebzeler bol verilmelidir. Unlu, aşırı gitmemeli. Çünkü, besleyici kuvvetleri çoktur. Prostatlılara çok gıdâ vermek iyi değildir. Yeşil sebze, (yeşil fasulye, ıspanak) iyidir. Kuzu kulağı, domates, kuşkonmaz yasakdır. Tâze salata verilebilir. Fe-kat, biber ve sirke yasakdır. Meyve konserveleri, komposto yinir. Kırmızı meyve ve çilek yimemelidir. Hergün çok yürümelidir.

Ekmek az yimeli, pasta, gevrek yimemeli, kuru pasta az yimelidir. Hamur işi ye-mekler serbesttir. Ma'den suları iyidir. Mi'deyi temizler.

Kriz ve ateşli zemânlarda süt verilir. Yemek zemânları dışında birşey yimeme-li. Yemeği iyi çiğnemelidir. Azotlu çok yimemelidir. Bunlar, idrârda kum yapar. Bahârât ve münebbihler yasakdır. Akşam yemeklerinde et az olmalıdır.

33 — **RAŞİTİZM (Kemik hastalığı)**: Küçük çocuklarda olur. Kemikler kıvrılır. Şeklleri değişir. Hazm yolları bozulur. Lenfa bezleri şişer. Sârf hastalıklardan sonra, kendiliğinden zehrlenme, frengi, verem veyâ iyi gıdâ alamamaktan meydâ-na gelir. Hayvan sütü verilen çocukların bağırsakları bozulmasından veyâ vaktin-den önce, memeden kesilmeden de olur. Sebebini anlayıp, bu sebebi tedâvî etme-lidir. Ana sütü verilmeyen çocuklara D₂ vitamini vermelidir. Hastalığa yakalanan-lara, ışık tedâvîsi, ultra-viole ışınları yapılır. Ergosterol hâlinde D vitamini veri-lir. D₂ vitamini, tabîb nezâreti altında verilmelidir.

Kemik dokularda fosfat azalmıştır. Mi'de ve bağırsaklarda zehrlenme vardır. Bu ise, fosfatların hazm olunmasını güçleştirir. Küçük çocukların ana sütü emmesi, bu iki şeyi düzeltir. Ana sütü olmazsa, fenne uygun süt verilmeli, pastörize veyâ kay-namış süt vermelidir. Sütten kesilmiş çocukların sütüne mısır ve yulaf unu katma-lıdır. Bunlarda fosfat vardır. Yağ ve yumurta sarısı, lesitin, glisero-fosfat, fasulye ve mercimek püreleri de katmalıdır. Bu fosfatlı perhîze, kireçli gıdâlar da eklen-melidir. Gıdâsında, asid (hâmız) bulunmamalıdır. Sirkeli yemekler, eski peynir, li-mon, portakal vermemelidir. Hazm yollarında asid mayalanması olmamalıdır.

Çocuk, sekiz ay yalnız ana sütü emmeli, sonra bir, dahâ sonra iki emzirme ye-rine, süt ve un bulamacı ile iki kerre doyurmalıdır. On-onbeş aylık iken, iki ker-re bulamacı yapıp, beş kerre de emzirmelidir. Onbeş-onsekiz ay arasında, üç bu-lamacı vermeli, üç kerre de emzirmelidir. Onsekiz aydan sonra, yukarıda yazılı çe-şidli şeylerle beslemelidir. Ayakda çok tutmamalı, yürütmemelidir. Güneşli ve ha-valı odada bulundurmalıdır. Deniz iklimi çok iyidir. Deniz ve kum banyosu, birin-ci ilâcdır. Haftada iki-üç tuzlu ılık banyo, bu işi görür. Müleyyin, lavman ile kab-zı önlemelidir. Büyük çocuklara balık yağı, günde bir çorba kaşığı içirmelidir.

34 — **SPERMATORRE (Bel gevşekliliği)**: Bu hastalık üç dürlüdür:

1 — Hasta kuvvetli, sağlamdır. Rûhî bir kusûru da yoktur. Her gece ihtilâm olmaktadır. Yorgun kalkmaktadır. Halâya gidince, önünden birkaç damla muhât çıkmaktadır.

2 — A'sâbı bozuktur. Nevrasteni vardır. Çok ihtilâm olur. Çok yorgun kalkar. Gündüz, hareketleri esnâsında akan muhâtı, çamaşırında görür.

3 — Akıntının sebebi refleksdir. Ya'nî bir nev'î gıdıklanmadır. Avret yerine hafif dokunma, varikosel, ya'nî zeker varisi, damarda kan birikmesi, hemorroid (kanlı bâsur), mak'ad kaşınması, kabızlık ve başka sebeblerle sarsılan sinirler, refleks ile, akıntı sinirlerini harekete getirerek olur. Birinci hâl fizyolojik, sihhî-dir. Birinci, ikinci hâlde, erken kalkmalı, yatak sert olmalı, yasdık kullanmamalı, yatağa kâfûrî serpmeli, sabâh akşam ılık su banyosu yapmalı.

Tenbîh edici (sinirleri harekete getirici) gıdâlar, bahârât, biber, turşu, çay, kahve, konserve etleri, mayalanmış peynir yasaktır. Hazmı kolay şeyler yimelidir. Akşam yemeği yalnız su ve ihlamur olmalıdır. Belladonlu, kâfûrlü ilâc alınır.

Çocukların gece idrâr yapması, rûhî, asabî hastalıktır. Büyüklerin idrâr kaçırması [Silis-ülbevî], bir hastalık değildir. Başka bir hastalığın alâmetidir. İdrâr kaçırmaya karşı, kıssâ ya'nî hiyârı suda kaynatıp suyu içilir. Hiyâr çekirdeği veyâ reyhan, ya'nî fesleğen tohumu da böyledir. Meşe palamutu toz edilip, hergün bir kaşık alınır. Sabâh aç karna nohud kadar gûnnük veyâ sarmısak yâhud kimyon, soğuk su ile yutmalıdır. Birinci kısımda, 52. ci madde sonuna bakınız!

35 — **TÜBERKÜLOZ (Verem):** Veremlilere, hem besleyici, hem de za'fflemeği önleyici şeyler verilmelidir. Fazla doyurmak doğru değildir. Mi'de ve bağırsakları bozulur. Karaciğer, böbrek gibi uzvlar yıpranır. Hasta zemânla veyâ sür'atle zehrlenir. Zehrlenme ise, nefes darlığı, hazmsızlıktan albüminüri, karaciğer şişmesi, tansiyon yükselmesi, kan tükürmesi gibi şeylere sebep olur.

Bugün (**Pirampicine**) veyâ (**İsoniozide**) ihtivâ eden müstahzarlar ve (Cyclocé-rine Roche) tabletleri ve (İso-Benzacyl Wander) komprimeleri veremi tedâvî etmektedir. Bu hablar, tabîbin ta'rîfine göre, dikkatle yutulunca ve aşağıda yazılı perhîz yapılıncâ, verem hastalığı temâmen geçmektedir. (**Streptomycine**) de iyi gelmektedir. Vereme yakalanmamak için, (B.C.G.) aşısı ile aşılanmalıdır. Bacille de Calmette et Guérine kelimelerinin ilk harfi ile gösterilen bu aşı, yeni doğan çocuğa yapıldığı gibi, tüberkülin deneyi yapılarak, negatif bulunan büyüklerle de yapılır. Tüberkülin deneyi, çiçek aşısı gibi kola yapılır. Kızarıp, kabuklanırsa, pozitif demektir. Bu kimseye aşı yapılmaz. Grip ve tüberkülozda öksürüğü kesmek için (Lüdikodin) veyâ (Perebron) şurubları veyâ habları iyi gelmektedir.

Herşey verilir. Fekat aşırı verilmez. İştihâsı olduğu kadar yimeli, kendini zorlamamalıdır. Kolesterini bol lipoid yağları yimelidir. Kolesterin maddeleri, verem basillerini ve toksinlerini çok iyi tahrîb etmektedir.

Damar sertliği, bunun aksinedir. Onlara kolesterin vermemelidir.

Verilecek şeyler: Beyin ve karaciğerde çok kolesterinli lipoid vardır. Yumurta sarısı da böyle ise de, kabz yapar. Az vermelidir (günde iki, üç yumurta kâfidir). Fazlası, zehrlenme yapabilir. Sütde de lipoid vardır. Bunu da, fazla vermemeli, yemeklerde su yerine içmemelidir. Yemekden uzak zemânda içilir.

Balık tohumu ve havyarda, yağlı balıkta çok lipoid vardır. Bunları yimelidir. Balık yağı çok kıymetli gıdâlarıdır.

Hayvan yağlarında lipoid azdır. Kolesterinleri de azdır. Hazmları güç olur.

Et çok lâzımdır. Büyük hayvan kırmızı eti, tâze olarak verilmelidir. Genc ve beyâz etler sonra gelir. Kûmes hayvanları yinir. Av hayvanları yimemelidir. Et suyu fâidelidir. İçinde ma'den bileşikleri çoktur.

Ciğerci etleri, dalak, ciğer, böbrek çok lipoidlidir. Sık sık verilmelidir.

Haşlama et, ancak iştihâsı olmıyan hastalara verilmelidir. Başka şey yiyebilenlere verilmemelidir.

Hamur işi, nohud, mercimek, fasulye, bakla, kestane iyidir. Azot, fosfor ve karbon kaybını telâfi ederler. Bunların kurusunu vermek çok fâidelidir.

Yeşil sebzeler, kabızlığı önler ve kalsium verir. Bunlarda mangan ve çelik de bulunduğundan kireç te'min eder ve kan yapımına yardım ederler.

Çok ekşi olmıyan bütün meyveler serbesttir. Az çay verilir. Veremlilerin karaciğeri ârizalı olduğundan, bunlara da alkollü içki vermemelidir.

Kan tükürenlere perhîz - Tansiyonu yüksek ve kanlı olanlara ve az kan tükürenlere et az verilir. Yumurta, beyn ve ciğerci etleri de, bunlara az verilmelidir. Böyle, artrit kimselerin lipoide çok ihtiyâcı yokdur. Bunlara dahâ çok, kuru sebze verilir. Ateşi olmıyanlara yalnız sebze ve az süt verilir. Ateşli olanlara, sebze suyu, sebze çorbası ve süt verilir. Ateş azalınca, patates ve meyve kompostosu verilir.

Alkolik olanların karaciğerleri bozulur. Vereme çabuk yakalanırlar. Tedâvileri de güçdür. Karaciğerleri, zehr temizleme vazîfesini göremez. Safraları az lipoid çıkardığından vücûdları mikrobulara karşı dayanıksız olur. Bunlara, gıdâ zehrlenmesi az olan şeyler vermek lâzımdır. Et çok verilmez. Bunların lipoid ihtiyâc-ları çoktur. Beynli, ciğerli, ciğerci etleri ile sebze vermelidir. Hamur işi de verilir.

Lipo, yağ demektir. Lipoid, yağa benzeyen demektir. Yağları eriten, eter, ben-zol, kloroform gibi sıvılarda eriyen kolloid cisimlerdir, ya'nî kimyevî yapıları baş-ka olduğu hâlde, fizik özellikleri yağlara benzeyen cisimlerdir. Fosfatidler, sterin-ler lipoiddir. Sinir hücrelerinde bulunan miyelin de, lipoidlerin karışımıdır.

36 — **BRONCHİTE:** İltihâb-ı kasabât denilen bu hastalık, nefes yolunun ilti-hâblanmasıdır. Öksürük ve renksiz, yâhud sarı koyu ifrâzât olur. Şiddetli hâllerin-de nefes darlığı ve hırıltı, ses hâsil olur. Sigaraya devâm edenlerde şiddetli olur. Ekseriyâ soğuk ve rütûbetli rüzgâr buna sebep olmaktadır.

Ağız ve diş iltihâblarını hemen izâle etmelidir. Her sene, sonbehârda antibak-teriel ve anti-grippal aşu yapılmalıdır. Birkaç gün anti-biyotik vererek ağız ve bronche intânına mâni' olmalıdır. Terpin, benzuat vererek, göğüs ifrâzâtının dı-şarı atılmasını kolaylaştırmalıdır. 24 saatda 1 ilâ 2 gram olarak ve 15 gün fâsıla ile 3-4 gün antibiyotik vermelidir. Kloramfenikol vermemelidir. Öksürüğü kesmeli, fekat afyon sınıfı kullanmamalıdır.

Rütûbetli, soğuk havadan, rüzgârdan ve soğuk su ve meşrûbâtdan çok sakınma-lı. Göğüs ve boyun dâimâ örtülü olmalıdır. Astım ve nefes darlığına karşı, çok az kortikoid verilir. Kalb ve kan deverânı za'îflerse, tuzsuz perhîz yapılır. Su azaltı-lır, idrâr söken ilâclar, bilhassa asetazolamid verilir.

Dâfi'-i sü'âl (Béchique) ilâclar, öksürük keserler. (**Teshîl-ül-menâfi'**)de diyor ki, yaş öksürüğü kesmek için, yûzotuz gram süzölmüş bal hafif ateşde ısıtılır. İçi-ne bir gram günnük, bir gram damla sakızı konup, karışdırılır. Bunlar eriyince ateş-den indirilir. Katılşmadan önce içine birer gram kavrulup toz edilmiş çörek otu ve hulbe tohumu ve zencefil ve karabiber konup karışdırılır. Sabâh aç karna ve ya-tarken ve öksürük artınca, bu ma'cûndan bir kahve kaşığı alınır. Yâhud yatarken beş aded karabiber yutulur. Soğukdan olan öksürükde saf bal yimemelidir. Bal, damar-ları ve adeleyi büzer ve safraya zarar verir. Safra kaşıntıya sebep olur. Balgam sök-mek için, ılık su içmelidir. Sıcak suda günnük eritip içmek ve sabâh aç karna ku-ru üzüm, bayat ekmek de söker. Kuru öksürük için, hulbe tohumu beş ayrı su ile kaynatılır, her def'asında suyu dökülür. Aynı mikdar un koyup, süt, şeker ve te-reyağı ile ma'cûn yapılır. Sabâh, akşam bir çay kaşığı yinir. Zeytin yağı ve bâdem, muz ve tâze süt, meyan kökü balı iyidir. Hulbe, buy tohmu olup, tâze fasulye gi-bi olan meyvelerinin içinde, kırmızı, buğday gibi tohumlar bulunur. Fâriside Şem-lîz, fransızcası (Semence fenugrec)dur. Pastırmaların üstüne sürülen çemen ismin-deki ma'cûn (sarmısak, kırmızı biber ve buy tohumu unu)dur. Bunun için hulbe-ye çemen otu da denir. Ekmek ile çemen yimek de öksürüğü keser. Hadîs-i şerif-de, (**Ümmetim hulbenin fâidesini bilse, ağırlığı kadar altın verip, satın alırdı**) bu-yuruldu. Teshîlden terceme temâm oldu. Ağız ve buğaz temizliği için, binde üç fe-nosalîl mahlûlu veyâ (fenol 1 gr, gliserin 10 gr, su 250 gr) ile sabâh ve akşam gar-gara yapılır. Müsâvî mikdârda (sığır kuyruğu, gelincik, hatmi, kedi ayağı, deve ta-banı ve menekşe) çiçekleri karışımına (Espes pektoral) denir. Beş gramı bir litre su ile çay gibi hâzırlanıp içilirse, öksürüğü keser. (**Kitâb-ürrahme**)de diyor ki, (Ök-sürük için, Mürrü sâfi, günnük, damla sakızı ve kavrulup toz edilmiş hulbe tohu-mu birer gram, 120 gram zeytinyağı ile karışdırıp, hafif ateşde eritilir. Yatarken bir kaşık alınır. Yâhud müsâvî mikdâr mürrü sâfi, hulbe ve şeker tozları karışdırıp, sa-bâh ve öksürünce, sıcak su ile birer kaşık yutulur. Hulbe tohumu, un, bal karışı-mı da iyidir. Hulbe, kereviz tohumları ve kimyon tozları karışımından [bir çay ka-şığı], aç iken su ile içilince göğüs hırıltısına, mi'de ve karın ağrısına iyi gelir).

37 — **UÇUK:** Fransızca (perlèche) denir. Alt ve üst dudakların birleştiği yerde çıkan ufak yaradır. Kabuk bağlar. Ağız hareket edince, kabuk çatlıyarak çok acı yapar. Dâhilî hastalıklardan veyâ mikrobdan hâsil olur. Mikroba karşı iki gram gümüş nitrat, ya'nî Cehennem taşı, yüz gram inbik suyunda eritilir. Bu eriyik renkli şişede ve karanlık yerde senelerce saklanabilir. Bir pamuğa veyâ tülben-de birkaç damla damlatıp, bu yaş bez bir dakika kadar uçuk üstüne dokundurulur. İki üç gece yatarken bir kerre yapılır. Uçuk temâmen geçer. İlâcı çamaşıra damlatmamalıdır. Siyâh leke yapar. Antibiyotikli merhem sürmeli, C ve B₁₂ vitaminleri vermelidir.

38 — **DUDAK ÇATLAMASI:** Yatarken, yağlı krem ile uğulur.

39 — **EL ÇATLAMASI:** Kış mevsiminde soğuktan, el, ayak derileri çatlar. Hat-tâ kanar. Küçük bir şişeye bir limon sıkılır. Üzerine iki misli gliserin konup çalkalanır. Gece yatarken, çatlak yerler bununla uğulur.

40 — **KAŞINTI:** Kaşıntıya karşı bir fincana, birer kahve kaşığı asid salisilik ve boraks tozları konur. Üzeri çocuk pudrası ile doldurulur. Hepsini bir havanda iyice karıştırılır. Kaşınan yere ekilir. Eczâhânelerde muhtelif isimler ile satılmaktadır. (**Doxergane**) veyâ (**Polaromine**) hablari ve (**Volog**) kremi kaşıntıya iyi gelmektedir. [21. ci hastalıkdaki ilâclardan da almalıdır.]

41 — **ARI SOKMASI:** Önce, iğnesi, pensle ucundan çekerek çıkarılır. Üç misli sulandırılan amonyakla ıslatılmış pamuk konur. Amonyak yoksa, bir kibrit çöpü yanarken söndürülür. Kıvılcımı kalmayınca, ucu kızgın iken yaraya basdırılır.

42 — **YANIK:** İnşâat yerinden fındık kadar sönmüş kireç alınır. Bir fincan su ile çalkalanır. Durulunca berrak kireç suyu alınır. Üzerine, aynı mikdâr zeytinyağı konur, karıştırılır. Hâsil olan merhem yanık üzerine sürülür.

43 — **ARPAÇIK:** Göz kapakları çapaklanmasını ve arpacık denilen şişi gidermek için, bir cezve suda yarım çay kaşığı asid borik kaynatılır. Sıcak asid borikli suya pamuk batırılır. Sırt üstü yatan hastanın gözü üstüne konur. Soğuyuncuya kadar, iki üç dakika, göz üstünde durur. Koyarken, pamuğun çok sıcak olması lâzımdır. Antibiyotikli göz merhemi de iyidir. Göze ilâc koymak, orucu bozmadır.

Başı açık güneşde, rüzgârda kalanın gözüne kan toplanırsa, sabâh akşam, göze bir damla tâze limon suyu damlatılır. Çok yakarsa da, acı bir dakikada geçer.

44 — **SAC DÖKÜLMESİ: (Alopecie)** denilen saç dökülmesinin çeşidli sebepleri vardır. Bulaşıcı hastalıktan, ba'zı ilâclardan, hâmilelik veyâ thyroid salgısının az olmasından ve rûhî bozukluktan dolayı saç dökülmesi az değildir. Seborrhé [Seborre] denilen yağlı, kepekli saçların dökülmesi de çokdur. Bunların ayrı ayrı tedâvileri vardır. Müsterek, umûmî bir tedâvî yokdur. Saç dökülmesine karşı, başı esmer sabun, ya'nî yumuşak potas sabunu ile yıkamalıdır. Süleymâniyye kütübhânesi, (**Lâleli**) kısmında, [3735] sayılı kitâbda diyor ki, (Saçı dökülen kimse, sabâh-akşam başına menekşe yağı sürse, saç dökülmez ve yenisi gelir. Menekşe veyâ başka çiçeğin yağını yapmak için, fransızca (Dorvault)da diyor ki, yüz gram saf, ya'nî asidsiz zeytinyağı, yirmibeş gram çiçek ile karıştırılır. El ile yoğrulur. Yâhud havanda ezilir. Şişeye koyup ağzı kapanır. Ara sıra çalkalıyarak üç gün güneşde tutulur. Sonra, sıkarak yağı süzülür. Posa sıkılıp yağ iyice alınır. Posa atılır. Bu yağa tekrâr yirmibeş gram çiçek konup, yine üç gün güneşde tutulur. Böylece üç kerre yapılır. On günde kuvvetli çiçek yağı elde edilmiş olur. Yâhud, yüz gram yağa iki gram menekşe esansından koyup çalkalanır. Bunun gibi yapılan lavanta çiçeği yağı ile, baş ovulmasını, doktor Heraud, fransızca (**Tıbbî nebâtlar**) kitâbında yazmaktadır.

Sinâmeki yaprağı kaynatıp içmek veyâ tozunu yutmak saçı çoğaltır. Hatmi çiçeğini kaynatıp, hamâmda, o su ile saç yıkasalar, kıl diplerini kuvvetlendirir ve dökülmesini önler. Havuç yaprağı da böyledir. (**Gâyet-ül-itkân**)da diyor ki, (Saç dö-

külmesi, kan bozukluğundan ise, kan aldırılmalı ve müshil ilâclar vermelidir. Za'fiyyet var ise, kuvvetli gıdâ yimelidir. Mersin yaprağı yağı, sakız yağı veyâ lâdün ağacı [cistüs] yağı sürmelidir. İvadne, baldırı kara, gül, biberiye, sakız ağacı yaprakları kaynatılıp, bu su ile kıl biten yerleri yıkamalıdır. Kaysum, ya'nî kara pelin [Aurone] ve kamışkökü, labada, asaron, ya'nî çoban düdüğü, arı ve kirpi külü, fare terisi ve ayı yağı da kaynatıp sürmek veyâ yıkamak, saç dökülmesini önlemektedir).

45 — **ÇIKIK ve BURKULMA: (Nüzhet-ül-ebdân)**da diyor ki, insan düşünce veyâ bir yere çarpınca, iğri basınca, oynak kemiği yerinden çıkar. Buna, (çıkık) denir. Fransızcada, (**Luxation**) denir. Yerinden oynar, fekat çıkmazsa (burkulma) veyâ (**Entorse**) denir. Her ikisinde de, bu oynak yerini hiç hareket ettirmemelidir. Çıkan kemik başı yavaşça yerine oturtulmalıdır. Bunu oturtması için hemen doktora veyâ çıkıkçıya gitmelidir. Yerine oturunca ve burkulma üzerine kardeş kanı reçinesi, kilermeni, nar kabuğu ve çiçeği, günnük ve delice dânesinin unu ile yumurta akı karıştırıp yapılan lâpa sürülür. Üzeri bezle sarılır. Yetmişbeş gram sarı balmumu ve onbeş gram sakız ve onbeş gram râtinc, ya'nî reçine sıcakda eritilip yapılan lapayı koymak da iyi gelmektedir. Bunlar bulunamazsa, bir bez üzerine et kıyması serip üzerine karabiber ekilir. Burkulan yer üzerine konup, üzeri sarılır. Ağrı, sızı birkaç sâat sonra kesilmezse, kemikte çatlama veyâ kırık ihtimâli olur ki, hastahâneye götürmelidir. Orada alçıya koyarak tedâvî edilir.

46 — **EZİK, BERE, CİLD MORARMASI, BEL TUTULMASI:** İnsanın derisi bir yere sıkışınca, ezilince, oraya kan toplanır. Morarır. Çok acır, sızlar. Buna (Ezik) veyâ (**Contusion**) denir. Kurşun suyu veyâ (**Eaude Goulard**) denilen süt gibi beyâz, bulanık su, eczâhanelerde bulunur. Bir gaz bezi bu su ile ıslatılıp, morarmış deri üzerine konur. Acı, sızı birkaç dakıkada kesilir, gider. Kurşun suyu yok ise, bir gaz bezi üzerine (**Lasonil**) denilen merhem sürüp, deri üzerine koymalı, üzeri sargı bezi ile bağlanmalıdır. Deri yırtılmış, kan çıkmış ise, bunları sürmemeli, yara (**Oxigenli su**) ile yıkayıp, üzerine (**Tetra-cortril**) veyâ (**Cortril**) merhemi sürülüp, üstü (**Hansaplast**) denilen gazlı bez ile örtülmelidir. Bel tutulması için, tüpden üç santimetre (Lasonil) veyâ (Ben-gay) merhemi çıkarıp, cild üzerine konup, iki avuç ile sürmeli, birkaç dakika uvmalıdır. Sabâh akşam yapılmalıdır.

47 — **DİZ KALÇA SIZLAMASI:** Soğuk zemânlarda, tavşan tüyünden yapılmış diz örtüsü giyilir. Almanyadan gelmektedir. Bulunamazsa, kalın yün fanilanın iki kolu omuzdan ayrılıp, bacaklara geçirilir. Hergün, 2-3 incir yimelidir.

48 — **ÇİBAN:** Deri üzerinde, sivilce, çiban delinmemiş ise, gaz bezi üzerine mercimek kadar siyâh (ihtiyol merhemi) konup sivri yerine kapatılır. Gaz bezi üzerine pamuk konur. Üzeri filaster denilen yapışkan bez şerit ile örtülür. Şeridin iki ucu deriye yapıştırılır. Her akşam hepsi değiştirilir. Birkaç günde çibanın ucu delinir. Sonra, her açışda, oksijenli su damlatılmış pamukla delikdeki kıyh, cerâhat temizlenip ihtiyol merhemi ile kapatılır. Cerâhat hâsıl olmazsa, gaz bezine beyâz (oksid dü zenk) merhemi koyup, delik üzerine kapatılır. Gaz bezi üzerine filaster şerit konur. Bunlar da her akşam değiştirilir. Birkaç günde tedâvî temâm olur.

49 — **AKREB, YILAN SOKMASI:** Sokulan yer, aleve tutulmuş veyâ ispirtoya sokup çıkarılmış jilet veyâ bıçak ile hafif yarılıp, emilir ve tükürülür. Yukarı tarafa birşey sarıp hafif sıkılır. Yarım sâatdan fazla sıkılmamalıdır. Kızgın şey sürmek fâidesizdir. Hemen çok sulu [yüzde on] (**Javel suyu**) [ya'nî çamaşır suyu] veyâ [yüzdebir] (**Permanganat**) ile yıkamalı ve yaraya yakın (Serum antiscorbio), (**Akreb Serumu**) (Serum Anti-Venimeux) ya'nî (**Yılan Serumu**) deriye veyâ adaleye sırtına etmelidir. Serumun cinsi, yılanın cinsine göre değişir. Mikdârı, hastanın vezni ve aradan geçen zemâna göre değişir. Bir adam için, 20-30 c.c.dir. Önce 10. c.c. yapılıp, 2-3 dakika fâsıla ile 1 c.c. yaparak, 10 dakıkada temâmlanır. Serum +4 derece serinde 5 sene muhâfaza edilir. Antibiyotik ve ağrı kesici ilâc vermelidir. Afyonlu ilâclar verilmez. Lüzum görülürse (corticoide soluble forte) iğnesi yapılır.

24 saatde 1-2 gram Hemisuccinate hydrocortisone uygundur.

Hasta olmamak için ve hastalıktan kurtulmak için, dört şey yapmak lâzımdır:

1- Fazla yimemeli,

2- Alkollü içkileri hiç içmemelidir.

3- Üzülmemeli, asabîleşmemeli,

4- Vücûdü, eşyâsı, yiyecekleri temiz olmalıdır.

Grip hastalığını yapan virüsün, etrâfımızı çeviren hayvanlarda, bilhassa domuzda bulunduğu ve bunlarda ürettiği Amerikada tesbît edilmiş olup, eczâcılık bülteni 1974 senesi, 6. cı sayısında yazılıdır. Evlerde köpek bulundurmamalıdır.

50 — **VİTAMİNLER** — Hayvan ve nebâtlarda bulunan ve gıdâlar vâsıtası ile insanlara gelen ve yaşamamız için lâzım olan uzvî maddelerdir. Günlük gıdâlarımızla, ağırlıklarının on milyonda biri kadar vitamin almaktayız. Vitaminler, yalnız nebâtlarda teşekkül eder. Hepsinin kimyâ yapıları anlaşılmiş olup, ba'zıları sun'î yapılmaktadır. Vitaminler birer büyük harf ile gösterildiği gibi, husûsî isimleri de vardır. Vitaminlerin ilâc olarak kullanıldığı başlıca hastalıklar şunlardır:

A — Bebeklerin, hâmile kadınların ve ihtiyarların za'fiyyet hâllerinde, görme za'flığında, yaraların iyi olmasının gecikmesinde ve tansiyon yükselmesinde.

B Kompleks — Mi'de ve hücrelerdeki hazm bozukluğunda.

B₁ — Sinir za'fiyyetinde, çarpıntıda, ödemde ve rumatizmada.

B₂ — Dil ve deri hastalıklarında, adale gerilmesinde, konjonktivitte, tüberkülozda.

B₃ — Hazm yolları iltihâblarında, karaciğer kifâyetsizliğinde, kurşun, barbitürik ve sülfamid zehrlenmesinde.

B₄ — Agronülositolda, kan zehrlenmelerinde, rumatizmada.

B₆ — Sinir hastalıklarında, adale tesennücünde, ispiro ile ve ispirotolu içkilerle zehrlenmelerde.

B₁₂ — Kansızlıkda, sinir bozukluğunda.

C — Skorbüt ve kanamalarda, soğuşa ve yorgunluğa mukavemeti az olanlarda, rumatizmada, rûh hastalıklarında.

D — Kemik hastalıklarında, tüberkülozda, allergide.

E — Cinsî za'fiyyetlerde, Âyise kadındaki asabî râhatsızlıklarda, kalb ve damar hastalığında, rumatizma ağrılarında.

F ve H₁ — Cild hastalıklarında.

H₂ — Ateşli cild hastalıklarında, nefes darlığında.

I ve J — Karaciğer za'fiyyetinde.

K — Kanamalarda.

M — Cild sertleşmesi, siyatikde.

N — Zehrlenmelere karşı mukâvemeti arttırır.

O ve T — Hazmsızlıkda, kemik hastalığında.

P — Damar za'fiyyetinde, bâsurda, ödemde, ekzemada.

B₂, B₆, B₁₂, C ve E vitaminleri, fazla alınırca, zarar vermez. A vitamininin fazlası, kafada tansiyonu arttırıp, rûhî ve asabî bozukluk yapar ise de, alınmayınca düzelir. B₁ fazlası, hassasiyeti bozar. P nin fazlası, tansiyonu düşürür. D nin fazlası, kanda kalsiyumu arttırıp, bulantı, kusma, rûhî ve asabî bozukluk yapar. Fitate de sodyum verilerek, kalsiyumun kana geçmesi azaltılır.

Dervîş Muhammed Nidâî efendinin 986 h. [m.1578] senesinde yazdığı, türkçe (**Menâfi'un-nâs**) kitâbında, hastalıklar ve ilâcları uzun bildirilmektedir. Kitâb altmış bâb, 376 sahîfedir. 33.cü sahîfesinde diyor ki, (Baş ağrısı devâ ile gitmezse, Bekara sûresinin 196.cı âyetini, femen den ev-nüsük kadar yazıp, başında götüre, bi-iznillah şifâ bulur. Başına besmele ve sonuna üskün lillah yazılır). Abdestli olarak ve islâm harfleri ile yazmalıdır.

47 — TEVEKKÜL

İmâm-ı Muhammed Gazâlînin “rahmetullahi teâlâ aleyh”, fârisî (Kimyâ-i se’âdet) kitâbının [1281] senesinde Hindistân baskısı, beşyüzsekizinci sahifesinde, dördüncü rûkn, sekizinci aslı, aynen terceme edilerek aşağıya yazıldı:

Cenâb-ı Hakka yaklaşanların geçdiği makâmlardan biri de, tevekküldür ve derecesi çok yüksektir. Fekat, tevekkülü öğrenmek güc ve incedir. Yapması ise, dahâ gücdür. Çünkü bir kimse, hareketlerde, işlerde, Allahü teâlâdan başkasının te’sîr etdiğini düşünse, bu kimsenin tevhîdi, noksân olur. Eğer, hiçbir sebep lâzım değildir dese, islâmîyyetden ayrılmış olur. Eğer sebepleri araya koymak lâzım değildir derse, akla uymamış olur. Lâzımdır derse, sebepleri hâzırılıyana tevekkül etmiş olur ki, bu da tevhîdde noksânlık olur. Görülüyor ki, tevekkülü, hem akla, hem islâmîyyete, hem de tevhîde uyacak şekilde anlamak lâzımdır. Böyle anlıyabilmek için, derin bilgi ister. O hâlde, herkes anlıyamaz. Biz, önce, tevekkülün kıymetini, sonra ne demek olduğunu, dahâ sonra, nasıl elde edileceğini bildireceğiz:

Tevekkülün fazîleti: Allahü teâlâ, herkese, tevekkülü emr eylemiştir. **(Tevekkül îmânın şartıdır)** meâlindeki âyet-i kerîme, bu emrlerden biridir. Sûre-i Mâide-de, 23.cü âyet-i kerîmede, **(Eğer îmânınız varsa, Allahü teâlâyâ tevekkül ediniz!)**, sûre-i Âl-i İmrânda, 159.cu âyet-i kerîmede, **(Allahü teâlâ, tevekkül edenleri elbette sever)**, sûre-i Talâkda, 3.cü âyet-i kerîmede, **(Bir kimse, Allahü teâlâyâ tevekkül ederse, Allahü teâlâ, ona kâfîdir)**, sûre-i Zümerde, 36.cı âyet-i kerîmede, **(Allahü teâlâ, kuluna kâfî değil midir?)** meâllerinde dahâ nice âyet-i kerîme vardır.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyuruyor ki, **(Ümmetimden bir kısmını, bana gösterdiler. Dağları, sahrâları doldurmuşlardı. Böyle çok olduklarına şaşdım ve sevindim. Sevindin mi, dediler, evet dedim. Bunlardan ancak yetmişbin adedi hesâbsız Cennete girer dediler. Bunlar hangileridir diye sordum. İşlerine sihr, büyü, dağlamak, fal karışdırmayıp, Allahü teâlâdan başkasına, tevekkül ve i’timâd etmiyenlerdir buyuruldu)**. Dinliyenler arasında Ukâşe “radiyallahü anh”, ayağa kalkıp, (Yâ Resûlallah! Dûâ buyur da, onlardan olayım) deyince, **(Yâ Rabbî! Bunu onlardan eyle!)** buyurdu. Biri kalkıp, aynı düâyı isteyince, **(Ukâşe senden çabuk davrandı)** buyurdu.

Bir hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlâyâ tam tevekkül etseydiniz, kuşların rızkını verdiği gibi, size de gönderirdi. Kuşlar, sabâh mi’deleri boş, aç gider. Akşam mi’deleri dolmuş, doymuş olarak döner)** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Bir kimse, Allahü teâlâyâ sığmırsa, Allahü teâlâ, onun her işine yetişir. Hiç ummadığı yerden, ona rızık verir. Her kim, dünyâyâ güvenirse, onu dünyâda bırakır)** buyurdu. İbrâhîm aleyhisselâmi mancınığa koyup, ateşe atarlarken **(Hasbiyallah ve ni’melvekil)**, ya’nî (Bana Allahım yetişir. O iyi vekîl, yardımcıdır) dedi. Ateşe düşerken, Cebrâîl “aleyhisselâm” gelip, **(Bir dileğin var mı?)** dedikde, **(Var, amma sana değil)** dedi. Böylece **(Hasbiyallah)** sözünün eri olduğunu gösterdi. Bunun için Vennecmi sûresinde, **(Sözünün eri olan İbrâhîm)** meâlindeki âyet-i kerîme ile medh buyuruldu. Allahü teâlâ, Dâvüd aleyhisselâma, **(Bir kimse, herşeyden ümmîd kesip, yalnız bana güvenirse, yerde ve göklerde bulunanların hepsi, ona zarar yapmağa, aldatmağa uğraşsalar, onu elbette kurtarırım)** meâlindeki âyet-i kerîme ile vahy gönderdi. Sa’îd bin Cübeyr diyor ki, elimi akreb sokmuşdu. Annem, elini uzat da, efsûn etsinler, ya’nî uydurma şeyler okusunlar diye and verdi. Diğer elimi uzatdım, efsûn okudular. Sa’îd elini okutmadı. Çünkü, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Efsûn yapan ve ateş ile dağlıyan kimse, Allahü teâlâyâ tevekkül etmemiş olur)** buyurdu. İbrâhîm-i Edhem “kuddise sirruh”, bir papasa sordu ki, **(Nerden geçiyorsun?)**. **(Nerden gönderdiğini, rızkımı verene sor, ben bilmem!)** dedi. Birine sordular ki, **(Hergün ibâdet ediyorsun. Ne yiyip, ne içiyorsun?)**. Cevâb olarak, dışlerini gösterdi. Ya’nî, **(Değirmeni yapan, suyunu gönderir)** demek istedi. Herem bin Hayyân, Üveys Karnîye [Veysel Karânî de denilir] sorup, **(Nerede yerleşeyim?)** de-

dikte, (Şâmda) buyurdu. (Acabâ Şâmda geçim nasıldır?) deyince, Üveys, (Rızklarından şüphe eden kalblere yazıklar olsun! Bunlara, nasihat fâide etmez!) buyurdu.

Tevekkül, kalbin yapacağı bir işdir ve îmândan meydâna gelir. Îmânın çeşidleri vardır. Fekat tevekkül, bunlardan ikisine dayanmaktadır. Bunlar, tevhîde îmân ve lutf ve merhamet-i ilâhînin çokluğuna îmândır.

Tevekkülün esâsı olan tevhîd: Tevhîdi anlatmak, uzun sürer ve tevhîd ilmi, bütün ilmlerin sonudur. Biz burada, yalnız tevekküle lâzım olacak kadarını göstereceğiz: Tevhîdin dört derecesi vardır. Ya'nî bir özü vardır ve özünün de özü vardır. Bir de kabuğu vardır ve kabuğun da kabuğu vardır. Demek ki, iki özü, iki de kabuğu vardır. Tevhîd, tâze cevz gibidir. Cevzin iki kabuğunu ve içini herkes bilir. Özünün özü de, yağıdır.

Tevhîdin birinci derecesi, yalnız dil ile (**Lâ ilâhe illallah**) deyip, kalb ile inanmaktır. Münâfıkların tevhîdi böyledir.

İkinci derece: Bu kelime-i tevhîdin ma'nâsına, kalbin inanmasıdır. Bu inanış, yâ başkalarından görerek, işiterek olur ki, bizim gibi câhillerin inanışı böyledir. Yâhud delîl ile, aklın isbât etmesi ile inanır. Din âlimlerinin, kelâm ilmi üstâdlarının inanması böyledir.

Üçüncü derece: Bir yaratanın, herşeyi yarattığını görmek, her işin, tek bir fâ'il tarafından yapıldığını, başka kimsenin, hiçbirşey yapmadığını anlamaktır. Bu görüş ve anlayış için, kalbde bir nûrun parlaması lâzımdır. Böyle hâsıl olan îmân, câhillerin ve kelâm âlimlerinin îmânına benzemez. Onların îmânı, taklîd ve isbât hîleleri ile kalbe çekilen bir perde gibidir. Bu görüş ve anlayış ise, kalbin açılması, perdelerin kalkmasıdır. Meselâ, bir ev sâhibinin, evde bulunmasına inanmak üç dürlü olur:

1 — Birisinden işiterek inanmaktır. Taklîd ile olan îmân, bunun gibidir.

2 — Ev sâhibinin, hergün kullandığı binek hayvanını, başlığını, ayakkabılarını evde gördüğü için inanmaktır. Bu da kelâm âlimlerinin îmânına misâldir.

3 — Ev sâhibini evde görerek inanmaktır. Bu, âriflerin tevhîdine misâldir. Böyle tevhîd, her ne kadar yüksek derece ise de, bunun sâhibi, mahlûkları görmekte ve Hâlıkı görmekte, bunların Hâlık tarafından yaratıldığını bilmektedir. Mahlûkları gördüğü için, tevhîd tam olamaz.

Dördüncü derece: Bir var görür. Birden başka birşey görmez. Tesavvufcular bu hâle, (**Tevhîdde fenâ**) derler.

Yukarıdaki dört dereceden birincisi, münâfıkların tevhîdi olup, cevzin dış kabuğuna benzer. Cevzin dış kabuğu, acı olduğu gibi ve dış yüzü güzel yeşil ise de, iç yüzü çirkin görüldüğü gibi ve yakılınca bol duman yaparak ateşi söndürdüğü gibi ve birkaç gün cevzi korumaktan başka, bir işe yaramadığı gibi, münâfık tevhîdi de, onu dünyâda öldürülmekten korumaktan başka, birşeye yaramaz. Ölümünden sonra, beden çürüyüp, rûh yalnız kalınca, birşeye yaramaz. İkinci derece olan, câhillerin ve kelâm âlimlerinin tevhîdi, cevzin tahta kabuğu gibidir. Bu tahta kabuk cevzi birkaç zemân korumaktan başka işe yaramadığı gibi, bu derecedeki tevhîd de, yalnız insanı Cehennem ateşinden korumağa yarar. Üçüncü derece, cevzin özü gibidir. Öz, cevzin asl işe yarayan kısmı ise de, cevz yağı ile ölçersek, posayı taşıdığı görülür. Üçüncü derecede de, mahlûkları görmek, posa gibidir. Hakikî tevhîd, dördüncü derecedir ki, Hakdan başka, birşey bulunmaz. Kendini de unuttur.

Süâl — Tevhîdin dördüncü derecesine kavuşmak gücdür. Herşeyi, bir varlık görmek nasıl olur. Çeşidli sebebler görüyoruz ve yeri, gökü, mahlûkları görüyoruz. Bunlar, aynı şey midir?

Cevâb — Birinci, ikinci, üçüncü derece tevhîdleri anlamak kolaydır. Anlaması güc olan, dördüncü tevhîddir. Fekat, tevekkül için, bu tevhîde lüzûm yoktur. Bunu tatmıyana anlatmak gücdür. Kısaca şöyle diyebilirim ki, birçok farklı şeylerin bir bakımdan benzerliği olur. Bu bakımdan aynı birşey gibi düşünülebilir. İşte, bir ârif, herşeyi, hepsinde bulunan birşey olarak görünce, hepsini birşey görür. Meselâ, insanda et, deri, baş, ayak, göz, kulak, mi'de, ciğer gibi şeyler vardır. Fekat, insanlık bakımından, bir şeydir ve bir insanı düşününce, ayrı ayrı parçaları hâtıra gelmeyip, birşey olarak düşünürüz. Bize ne düşünüyorsun denirse, birşeyden başka düşünmüyorum deriz. Bir insanı görünce, birşeyden başkasını görmedim deriz. Tesavvufda, öyle bir ma'rifet [ya'nî bilgi] derecesi vardır ki, bu dereceye yetişen bir ârif, var olan her şeyi, bir bakımdan, birbirlerine bağlı görür. Dünyadaki çeşitli cisimleri, bir insanın uzvları gibi görür. Mahlûkların, yaratana karşı hâlini yalnız bir bakımdan görerek, insan uzvlarının akl ve rûh karşısındaki hâli gibi bulur. **(Allahü teâlâ Âdemi, kendi sûretinde yarattı)**, hadîs-i şerîfinin ma'nâsını anlamıyan kimse, bu sözlerimizi anlayamaz. **(Kimyâ-i se'âdet)** kitâbının başında, bu hadîs-i şerîfi biraz açıklamışdık. Dahâ fazla açmağa gelmez. Akl ermez ve yanlış anlaşılır.

Tevekkül için, tevhîdin üçüncü derecesi yetişir. Bu tevhîdi, **(İhyâ-ül'ulûm)** kitâbımızda uzun açıklamışdık. Oradan okuyabilirsiniz. **(Kimyâ-i se'âdet)** kitâbında, şûkr faslında bildirdiğimiz gibi, güneş, ay, yıldızlar, bulut, yağmur, rüzgâr ve tabîatdeki bütün kuvvetler, hep Allahü teâlânın irâdesinde, emrindedir. Kâtibin elindeki kalem gibidir. Allahü teâlâ irâde etmeyince, hiçbirşey hareket etmez. O hâlde, işleri bu sebepler yapıyor demek doğru değildir. Bir müdürün takdîr emrini, kâğıddan, kalemden bilmeğe benzer. İnsanın irâdesine, ihtiyârına bakarak, insanın elinde birşey vardır zan etmek de yanlıştır. Çünkü, insana ihtiyârı veren de Allahü teâlâdır. İnsan, bir işi kudreti ile yapıyor. Kudreti de irâdesine bağlıdır. Fekat, [Eş'arî mezhebine göre], irâdesi nasıl yaratılırsa, onu ister. Irâde elinde olmadığı için, kudreti de, yaptığı iş de elinde olmaz. Bunu dahâ iyi anlamak için, insanların hareketlerini üçe ayıralım:

1 — Tabîî [Fizik] hareketleridir. Meselâ, suya basınca batmak, fizik harekettir.

2 — Irâdî hareket. Nefes almak gibi.

3 — İhtiyârî hareket. Konuşmak, yürümek gibi.

Tabîî hareketler, insanın elinde değildir. Çünkü, sudan ağır olan her cism gibi, insan da suya batar. Taşın suya batması, taşın istemesi ile olmadığı gibi, insanın batması da, arzûsu ile değildir.

Irâdî hareketler, meselâ nefes almak da böyledir. Çünkü, nefes almamak istemek yapamayız. Nefes almak irâdesi, kendiliğinden hâsıl olur. Bir insanın gözüne iğne uzatsak, ister istemez gözünü yumar. Gözleri kapamak elinde olmaz. Çünkü o ânda gözlerini kapamak irâdesi kendiliğinden hâsıl olur. Tıpkı suda batmak gibi, tabîî sebeplerle göz kendiliğinden kapanır. Demek ki insanlar, irâdî hareketlerinde mecbûrdur.

Söylemek, yürümek gibi ihtiyârî hareketleri incelemek gücdür. Böyle hareketleri, insan isterse yapıyor, istemezse yapmıyor. Fekat, insanın istemesi için, o işi aklın beğenmesi, iyi demesi lâzımdır. Hattâ, yapıp yapmamağı, bir zemân düşünüp, iyi olduğunu bildikten sonra, irâde mecbûrî hâsıl olup, uzvlar hareket ediyor. İğneyi gören gözün kapanması gibi, a'zâ hareket ediyor. Şu kadar fark var ki, iğnenin göze zararı ve göz kapamanın fâidesi, her ân bilinmekde, düşünmeğe lüzûm kalmadan, irâde hâsıl olmakda, irâdeden kudret meydâna çıkmaktadır. Burada, düşünmek olmadığı için, gözün kapanması, suya batmak gibi olmaktadır. Meselâ, bir kimseyi sopa ile kovalasalar, kaçarken önüne uçurum çıksa, zararı az ola-

nı yapar. Ya'nî, uçuruma atlamağı, sopa yemekden az zararlı görürse, atlayıp kaçar. Atlamağı tehlikeli görürse, ister istemez ayakları durur, gidemez. Görülüyor ki, hareket, irâdeye, irâde de akla bağlıdır. Nitekim, bir kimse kendini öldürmek istese, elinde silâh olduğu hâlde, öldüremez. Çünkü, eli hareket ettiren kudret, irâdeye bağlı, irâde de, aklın vereceğı karâra bağlıdır. Akl iyi ve fâideli deyince, irâde harekete geçer. Hâlbuki akl da serbest değildir. Akl, bir ayna gibidir. İyi olan şeyin sûreti, akl aynasında görünür. Fâideli olmazsa görülmez. İnsan bir belâya düşer, buna dayanamayıp, ölümü dahâ iyi bilirse, o zemân görünür. Böyle hareketlere ihtiyârî demenin sebebi, fâideli olduğu görüldüğü içindir. Yoksa, fâideli olduğu kendiliğinden, hemen hâsıl olsa, nefes almak, göz kapamak gibi, mecbûrî olur. Her ikisinin mecbûrluğu, suya batma gibi olur. İşte, sebebler birbirine bağlıdır. Sebebler zincirinin halkaları çokdur. Bunu **(İhya-ül'ulûm)** kitâbımızda dahâ geniş anlatdık. İnsanda yaratılmış olan kudret, bu zincirin halkalarından biridir. Görülüyor ki, insanın, iyi bir iş yapmakla öğrenmesi doğru değildir. İyi işden insanın payı, ona mahal ve vâsita olmakdan başka birşey değildir. Ya'nî fâideli işin yapılmasına sebep olan ihtiyâr ve kudret, kendisinde yaratılmışdır. Ağaçta kudret ve ihtiyâr [ya'nî seçmek] yaratılmadığı için, ağacın rüzgârla sallanmasına zarûrî ve mecbûrî hareket diyoruz. Allahü teâlâ, herşeyi yaratırken, kudret-i ilâhiyyesi, kendinden başka hiçbirşeye bağlı olmadığından, Onun işlerine **(İhtirâ')**, ya'nî yaratmak denir. İnsan böyle olmayıp, kudret ve irâdesi, kendi elinde olmıyan başka sebeblere bağlı olduğundan ve işleri, Allahü teâlânın işlerine benzemediğinden, insanın işlerine halk etmek, ihtirâ' denmez. Fekat insan, ağaç gibi de olmayıp, kendinde ister istemez hâsıl olan kudret ve irâdenin yeri olduğundan, insanın işine cebr, zor ile de denemez. Her iki çeşid işden ayırmak için, başka bir ism aramışlar, **(Kesb)** demişlerdir. Demek ki, insanın işi her ne kadar kendi ihtiyârî ile ise de, ihtiyârî elinde değildir. O hâlde, elinde birşey yoktur.

[Allahü teâlânın emrleri iki nev'dir: **Evâmir-i teklifiyye**, **Evâmir-i tekvîniyye**. Birinci emrlere, insanlara ve cinne verdiği emrleri ve yasaklarıdır. Bunları, insanların, irâde etmelerinden, istemelerinden sonra, kendisi de diler ve yaratır. İkinci nev' emrleri, sebepleri ile birlikde hemen yaratmaktadır. Bütün tabî'at olayları böyledir. Meyvenin uzun zemânda olgunlaşması, bir anda yaratdıklarının topluluğudur.]

Süâl — İnsanın elinde birşey yoksa, niçin sevâb ve azâb oluyor ve niçin dinler, serî'atler gönderiliyor?

Cevâb — Bu süâle **(Şerî'atde tevhîd)** ve **(Tevhîdde şerî'at)** denir ki, burada çok kimseler boğulmuşdur. Bu tehlikeden kurtulmak, ancak bu deryâ üzerinde gidebilenlere veyâ hiç olmazsa, yüzebilenlere nasib olur. İnsanların çoğunun bu tehlikeden kurtulması, bu deryâyâ girmemeleri sâyesinde olmuşdur. Câhil halk, bu deryâda yüzmeyi bilmediğinden, bunlara acıyıp, boğulmaktan korumak için, bu denizin kenârına bırakmamalıdır. Bunlardan, tevhîd deryâsına düşenlerin çoğu boğulmuşdur. Yüzmeyi öğrenmesini de düşünmüyorlar. Çokları, bizim elimizde birşey yoktur. Herşeyi Allahü teâlâ yapıyor. **(Şakî)**, ya'nî kâfir yazılan bir kimse, ne kadar uğraşsa, bunu değiştiremez. **(Sa'id)**, ya'nî Cennetlik yazılan kimsenin de, çalışmaya ihtiyâcı yoktur, diyerek boğulmakta, helâk olmaktadır. Bu sözler, hep câhillikten, yanlış düşünmekden ileri gelmektedir. Bunların hakikatini anlatmak, kitâblara yazmak her ne kadar uygun değilse de, söz bu yola döküldüğü için, az birşey bildirelim:

Sevâb ve azâb nedendir, süâline karşı deriz ki: Azâb, kötü iş yapığundan dolayı, biri sana kızıp, intikam almak için, canını yakması değildir. Sevâb da, işini beğendiği için, mükâfât değildir. O gün, Allahü teâlâdan başka, intikam alacak kimse yoktur. İnsanın kanı, safrası bozulduğu veyâ başka zararlı şeyler vücûdde çoğaldığı zemân, bedendeki değişikliğe, hastalık dediğimiz gibi ve ilâc te'sîr ettiği ze-

mân hâsıl olan hâle sıhhat dediğimiz gibi, insanda şehvet ve asabiyyet artınca, câna bir ateş düşer. İşte insanın felâketinin sebebi, bu ateştir. Bunun için, hadîs-i şerîfde, **(Gadab, ya'nî asabiyyet, Cehennem ateşinden bir parçadır)** buyuruldu. Akl ışığı kuvvetlenip, şehvet ve asabiyyet ateşini söndürdüğü gibi, îmân nûru, Cehennem ateşini söndürür. Nitekim, Cehennem, mü'minlere: **(Ey mü'min! Çabuk geç ki, nûrun ateşini söndürüyor)** diyecektir. Bu söz, ses ile olmayacak, su yangını söndürdüğü gibi, Cehennem, mü'minin nûruna dayanamayıp sönecektir. Şehvet ateşi de, akl nûru ile söner. Kıyâmetde, sana azâb için başka yerden birşey getirmeyecekler. Nitekim, **(Cehennem, dünyâda yaptığınız kötü işlerden başka birşey değildir. Bunların, size geri çevrilmesidir)** buyuruldu. O hâlde, Cehennem ateşinin tohmu, insanın şehveti ve gadabıdır. Bunlar insanın içindedir. İlm-i yakîn ile bilen, bunları görebilir. Nitekim, sûre-i Tekâsürdeki 5.ci ve 6.cı âyet-i kerîmede meâlen, **(İlm-i yakîn ile bilseydiniz, Cehennemi elbette görürdünüz)** buyuruldu.

Zehr insanı hasta yapar. Hastalık da, insanı mezâra sokar. Fekat, zehr ve hastalık insana kızmış ve intikam almış denilemez. Günâh ve şehvet de, kalbi hasta eder. Bu hastalık, kalbin ateşi olur. Bu ateş, Cehennem ateşi cinsinden olup, dünyâ ateşi gibi değildir. Miknâtis taşı, demir parçalarını kendine çektiği gibi, Cehennem ateşi de, bu ateşi taşıyanları kendine çeker. [Cehennem ve Cehennem zebânîlerinin, ya'nî azâb meleklerinin] kızması ve intikam alması olmaz. Sevâb işliyenlerin hâli de böyledir. Anlatması uzun sürer.

[Allahü teâlâ, insanların yaptığı işleri iki kısma ayırdı. Bir kısmını beğendiğini, bunları yapanlardan râzı olduğunu, her iş karşılığında, bunlara ni'metler, râhatlıklar, iyilikler vereceğini va'd etdi. Va'd ettiği iyiliklerin ölçü birimine, **(Ecr)** ve **(Sevâb)** denir. Dünyâda yapılan her iyiliğe karşılık olarak, âhîretde çeşitli mikdârlarda ni'metler verilecektir. Ni'metlerin verileceği yere, **(Cennet)** denir. Allahü teâlâ insanların yaptığı işlerden bir kısmını beğenmediğini, bunları yapanlardan râzı olmadığını, fekat pişmân olup tevbe edenleri veyâ şefâ'ate kavuşanları afv edeceğini, afv edilmeyenlerin kötü işlerine kıyâmetde, çok acı karşılıklar vereceğini, Cehennem ateşinde yakacağını bildirdi. Bu acı karşılıklara, **(Azâb)** denir. Azâbların şiddetlerini, çokluğunu bildiren ölçü birimine, **(İsm)** ve **(Günâh)** denir. Allahü teâlânın beğendiği şeylere **(Hayrât, Hasenât)**, ya'nî iyi şeyler denir. Beğenmediklerine **(Seyyiât)**, kötü şeyler denir. Allahü teâlâ, hangi işlerin Hasenât olduklarını, hangi işlerin de Seyyiât olduklarını bildirdi. Hasenât yapanlara sevâb vereceğini va'd etdi. Allahü teâlâ, va'dinde sâdıkıdır. Sözünden hiç dönmez. O hâlde, Kıyâmet günü, ni'met ve azâb olarak, başka yerden birşey getirilmeyecek, dünyâda yapılanların karşılıklarına kavuşulacaktır.]

İslâmiyyet niçin geldi? Peygamberler “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” neden gönderildi? Bu süâlin cevâbına gelince: Bunların gönderilmesi kahrıdır, cebrdir. İnsanları cebr zinciri ile Cennete çekmek içindir. Nitekim **(Zincirlerle Cennete çekilen insanlara hayret mi ediyorsun?)** buyuruldu. İslâmiyyet, Cehenneme gitmemeleri için, insanları bağliyan bir kemenddir. Nitekim **(Siz, pervâne gibi, kendinizi ateşe atıyorsunuz. Ben kemerinizden tutup geriye çekiyorum)** buyuruldu. Allahü teâlânın cebbârlık [her istediğini yapmak] zincirinin halkalarından biri de, Peygamberlerin “aleyhimüsselâm” sözleridir. İnsanlar, doğru yolu, iğri yollardan, bu sözler ile ayırabilir. Onların gösterdiği tehlikeden, insanda korku hâsıl olur. Bu ayırış bilgisi ile korku, akl aynası üzerindeki tozları temizler. Akl cilâlanıp, âhîret yolunu tutmanın, dünyâ zevklerine kapılmaktan dahâ iyi olacağını anlar. Bu anlayış, âhîret için çalışmak irâdesini hâsıl eder. İnsanın uzvları, irâdesine tâbi olduğundan, uzvlar âhîret için çalışmaya başlar. Allahü teâlâ, bu zincir ile, seni zorla Cehennemden uzaklaştırmış, Cennete sürüklemiş olur. Peygamberler “aleyhimüsselâm”, koyun sürüsünün çobanına benzer. Sürünün sağ tarafında çayır olsa, sol tarafında mağara bulunsa, mağarada kurdular olsa, çoban, mağara tarafın-

da durup, sopa sallayıp, koyunları korkutarak, çayır tarafına kovalar. İşte Peygamberlerin “aleyhimüsselâm” gönderilmesi de, buna benzer.

Cehennemlik olanın çalışması ne fâide verir, süâline gelince: Bu söz, bir bakımdan doğru, bir bakımdan yanlıştır. Doğru olması şöyledir ki, bu söz, söyleyen kimsenin felâketine sebep olur. Çünkü, ezelde Cehennemlik yazılmış olmanın alâmeti, bu süâlin hâtıra gelmesi, bundan dolayı çalışmayıp, tohm ekmemesidir. Dünyâda tohm ekmiyen, âhıretde biçemez. Bir kimsenin açlıktan ölmesi, ezelde takdîr edilmiş olmasına alâmet, (Ezeldede açlıktan ölmek alınma yazılmış ise, yiyip içmek fâide vermez) düşüncesinin kalbine gelmesidir. Böyle düşündüğü için, yiyip içmez ve açlıktan ölür. Bunun gibi, fakîrlik kaderim ise, çalışmanın ne fâidesi olur diyen biri de, çalışmaz, elbette fakîr kalır. Se’âdet, zenginlik kaderi olan kimseye de, şöyle düşünce verir ve der ki, (Zengin olması takdîr edilenler, çalışır, kazanır). Bu düşüncesi, onu çalışmağa sürükler. Demek ki, bu düşünceler boş değildir. Ezeldeki yazı sebebi ile, kalbe gelir. O yazının meydâna çıkmasına sebep olur. Bir insan ne iş için yaratıldı ise, o işin sebeplerini onun önüne getirirler. Yoksa onu, sebepsiz olarak, o iş başına geçirmezler. Bunun içindir ki, **(Çalışınız, herkes, ne iş için yaratılmış ise, o iş, ona kolaylaştırılır!)** buyuruldu. O hâlde, herkes, sürüklenmiş olduğu hâllerden ve işlerden, alınının yazısını ve âhıretde başına gelecekleri anlıyabilir. Derslerine çalışan, vazîfelerini yapan bir talebe, bu hâlini, sınıf geçeceği, ileride mevkî’ sâhibi olacağı takdîr edilmiş olduğuna müjde ve alâmet bilmelidir. Yoksa eğer, kalbine (Câhil kalacağım alınma yazılmış ise, ne kadar çalışsam fâidesi olmaz) düşüncesini getirirler, o da çalışmaz boş vakt geçirirse, alın yazısının câhil kalmaklığı olduğunu anlamalıdır. İşte âhıretdeki hâl için, kazâ ve kaderi de böyle bilmelidir. Nitekim sûre-i Lokmandaki 28.ci âyet-i kerîmede meâlen, **(Hepinizin dünyâyâ getirilmesi ve âhıretde tekrâr diriltilmesi, bir kişinin yaratılması ve diriltilmesi gibidir)** ve sûre-i Câsiyedeki 21.ci âyet-i kerîmede meâlen, **(Onların âhıretdeki hâlleri, dünyadaki hâlleri gibidir)** buyurulmuştur. Bu yazdıklarımızı iyi anlıyanda, tevhit hâsil olur. İslâmiyyetin, aklın ve tevhitin birbirine uygun olduğunu anlar.

Tevakkülün temeli olan ikinci îmân, Allahü teâlânın rahîm, hakîm, latîf olduğuna inanmaktır. Onun inâyeti, şefkati, karıncadan insana kadar, her mahlûka yetişir. Kullarına olan merhameti, iyiliği, bir ananın, yavrusuna olan merhametinden dahâ çokdur. Böyle olduğu hadîs-i şerîfde bildirilmiştir. Lutfü, merhameti o kadar çokdur ki, dünyâyı ve dünyâda olan herşeyi en iyi şekilde yaratmıştır. Bundan dahâ iyisi mümkün değildir. Rahmetinden, lutfünden hiçbir mahlûku mahrûm bırakmamıştır. Yer yüzündeki akl sâhiblerinin hepsi bir araya gelip araşdırsa, Onun yarattığı herhangi birşeyin, dahâ uygun, dahâ iyi bir şeklini bulamaz. Herşeyin, olması gerektiği gibi yaratılmış olduğunu anlarlar. Çirkin yaratılan birşeyin, en uygun, en kâmil şekli, çirkin olmasıdır. Çirkin olmasa noksânlık olur, yersiz olurdu. Çünkü, çirkinlik olmasaydı, meselâ güzelliğin kıymetini kimse bilemez, güzellik tatlı olmazdı. Kusurlu şeyler olmasaydı, kusursuz şeylerin kıymeti bilinmez, kusursuzluk tatlı olmazdı. Çünkü, kâmil ve nâkıs, birbiri ile ölçerek anlaşılır. Meselâ, baba olmasa, çocuk olmaz. Çocuğu olmıyan, baba olmaz. Böyle şeylerden, birinin var olması, ötekinin varlığı ile belli olur. Ölçmek, iki şey arasında olur. İki-lik olmazsa, ölçü ve ölçmenin sonu elde edilemez. Allahü teâlânın işlerinin fâidesini, insanlar anlıyamıyabilir. Fekat, en fâideli, en iyi şeklin, Onun yarattığı şekli olduğuna inanmak lâzımdır. Sözüün kısası, dünyâda bulunan herşey, hastalık, kuvvetsizlik, hattâ günâhlar ve küfr, yok olmak, kusûr, derd ve elem, hikmetsiz, fâidesiz, yersiz değildir. Hepsi, en uygun, en fâideli şekilde yaratılmıştır. Fakîr yarattığı bir kimseye, en uygun şey, fakîr olmaktır. Bu kimse zengin olsaydı, felâkete düşerdi. Zengin yarattığı da, bunun gibidir. Bu da, tevhit kısmı gibi, engin bir denize benzer. Çok kimse, bu deryâda boğulmuştur. Bu da, kader me’alesi gibi anlaşılmaz ve anlatmağa izn yoktur. Bu deryâyâ dalarsak, söz çok uzar. Fekat, buna,

söylediğimiz kadar îmân etmek yetiştir.

Tevekkül, ne demektir? Tevekkül, kalbde hâsıl olan bir hâldir. Tevhîde ve Allahü teâlânın lutf ve ihsânının pekçok olduğuna îmân etmekle hâsıl olur. Bu hâl, kalbin vekîle i'timâd etmesi, güvenmesi ve Ona inanması ve Onun ile râhat etmesidir. Böyle bir insan, dünyâ malına gönül bağlamaz. Dünyâ işlerinin bozulmasından üzülmaz. Allahü teâlânın, rızkı göndereceğine güvenir. Dünyâda, bunun benzeri, bir kimseye iftirâ edip, mahkemeye verseler, kendine bir avukat tutar. Üç şeyde avukata güvenirse, bu kimsenin kalbi râhat olur. Biri, avukatın, iftirâyı, hîleyi iyi bilmesi. İkincisi, bildiğini iyi anlatmak için doğruyu söylemekten çekinmemesi ve iyi ve açık konuşabilmesi. Üçüncüsü, avukatın, buna acıyıp, hakkı kurtarmağa cândan uğraşmasıdır. Avukatına, böyle inanır, güvenirse, kendisi ayrıca uğraşmaz. Sûre-i Al-i İmrândaki 173.cü âyet-i kerîmenin, **(Allahü teâlâ bize yetiştir. O, çok iyi vekildir)** meâlini iyi anlayıp, herşeyi Allahü teâlâ yapar. Ondan başkası birşey yapamaz diyen, ilminde, kudretinde noksân, kusûr olmadığına ve rahmetinin, iyiliğinin sonsuz, çok olduğuna inanan bir kimse, Allahü teâlânın fazlına i'timâd ederek tedbîre, sebeblere güvenmez. Rızk takdîr edilmiş, ayrılmıştır, vakti gelince bana yetiştir der. Allahü teâlâ, bana, kendi büyüklüğüne, merhametine yakışacak işleri yapar der. Ba'zı kimseler, buna inanır. Ammâ, içinde bir korku, bir ümmîdsizlik bulunur. Çok kimse vardır ki, birşeye îmân eder, inanırlarsa da, tabî'atleri, îmânlarına uymayıp, evhâm ve hayâllere uyar. Hattâ bu hayâllerin yanlış olduğunu bildiği hâlde, yine bunlara tâbî' olur. Meselâ, tatlı yirken, başka biri tatlıyı pis birşeye benzetirse yiyemez. Bu sözün yanlış olduğunu, pislîğe benzediğini bildiği hâlde, yine yiyemez. Ve meselâ, ölü bulunan bir odada, yalnız yatamaz. Ölünün taş gibi olup hareket edemeyeceğini bildiği hâlde, yatamaz. Görülüyor ki, tevekkül için, hem kuvvetli îmân, hem de kuvvetli kalb lâzımdır. Böylece, kalbinde şübhe kalmaz. İ'timâd ve râhatlık tam olmadıkça, tevekkül tam olmaz. Çünkü, tevekkül, kalbin, her işde, Allahü teâlâyâ i'timâd etmesi, güvenmesi demektir. İbrâhîm aleyhisselâmın îmânı, yakîni tam idi. Fekat kalbinin râhat etmesi için, **(Yâ Rabbî! Ölülerini nasıl diriltiyorsun? Bana göster!)** dedi. Sûre-i Bekarada 260.cü âyet-i kerîmede bildirdiği gibi, **(İnanmadın mı?)** buyuruldukdâ, **(İnandım. Fekat kalbim râhat etmek için istedim)** dedi. Kalbinde yakîn vardı. Fekat, kalbinin, sü-kûnet, râhatlık bulmasını istedi. Çünkü, kalbin râhat etmesi, önce his ve hayâle bağlı olup, sonra kalb de, yakîne tâbî' olur ve artık açıktan görmeğe muhtâc olmaz.

TEVEKKÜLÜN DERECELERİ — Tevekkülün üç derecesi vardır:

Birinci derecede olan, gayretli, açık konuşan, cesûr ve merhametli bir avukata güvenen bir kimse gibidir.

İkinci derecede bulunan kimse, bir çocuğa benzer. Çocuk kendine verilen herşeyi, annesi gönderdi sanır. Acıkınca annesini arar. Korkunca annesine sığınır. Çocuğun bu hâli, kendiliğinden olup, başkasının öğretmesi ile, zorla değildir. İhtiyârı ile değildir. Bu derecede bulunan kimsenin, kendi tevekkülünden haberi olmaz. Çünkü, vekîlini kendinden ayrı bilmez. Birinci derecede bulunan ise, tevekkülünü bilir ve zor ile, ihtiyârı ile tevekkül eder.

Üçüncü derecede bulunan kimse, yıkayıcının elindeki, ölüye benzer. Kendisini, Allahü teâlânın kudreti ile hareket eden bir ölü gibi görür. Derd ve acılarla karşılaşır, kurtulmak için düâ bile etmez. Hâlbuki bebek, cânı acıyınca anasını çağırır. Bu, öyle bir çocuğa benzer ki, annesini çağırmaz. Çünkü annesinin, hep ona baktığını, imdâdına koşmağa hâzır olduğunu bilir.

Bu üçüncü derecede bulunanların da ihtiyârları ellerinde değildir. Fekat, ikinci derecedekiler vekîle koşar, yalvarır. İhtiyâr, birinci derecede vardır ve vekîlin istediği âdetlere, sebeblere yapışmaktır. Meselâ, avukatın âdeti, bu bulunmadıkça ve dosya hâzır olmadıkça, mahkemeye gelmez ise, bu sebepleri hâzırladık-

dan sonra işi avukata bırakır. Bundan sonra, herşeyi vekîlden bekler. Dosyayı hâzırladığını da, vekîlden bilir. Çünkü, onun âdeti ve işâreti ile hâzırlamıştır. O hâlde, birinci derecede bulunanlar, ticâret, çiftçilik yapar. Bir san'at öğrenir. Allahü teâlânın âdeti olan sebeblere yapışır. Fekat, tevekkül bırakmaz, çalışmasına güvenmeyip, Allahü teâlânın fadlına, keremine, ihsânına güvenir. Kendisini, baş vurduğu sebeblerle, maksada erışdirmesini, Ondan bekler. Nitekim, ticâreti, çiftçilik sebeblerini de, O gönderdi der. Sebeblere yapışıp eline geçeni Allahü teâlâdan bilir. İşte, sûre-i Kehfdeki 39.cu âyet-i kerîmede meâlen, **(Herşeye kuvvet veren, ancak Allahü teâlâdır)** buyruldu. Çünkü havl, hareket demektir. Kuvvet de, kudret [enerji] demektir. Bir insan, kuvvetinin, kendinden olmayıp, Allahü teâlânın yarattığını bilirse, herşeyi Ondan bekler. Hulâsa, işlerin meydâna gelmesinde, sebepleri arada görmiyen kimse, Allahü teâlâdan başka kimseden birşey beklemez, tevekkül etmiş olur.

Tevekkülün en yüksek derecesini, âriflerin sultânı, Bâyezîd-i Bistâmî haber veriyor. Şöyle ki: Ebû Mûsâ Dîneverî “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, tevekkülün ne olduğunu Bâyezîde sordum. Sen, ne dersin? dedi. Âlimler buyuruyor ki, (Sağın, solun, her tarafın yılan, akreb dolu olsa, kalbine birşey gelmemesi tevekküldür) dedim. Buyurdu ki, bunu yapmak kolaydır. Benim yanımda tevekkül, (Kâfirlerin hepsini Cehennemde azâb içinde, mü'minlerin hepsini Cennette ni'metler içinde görüp de, ikisi arasında hiç ayrılık bulmamakdır) buyurdu. Ebû Mûsânın dediği, tevekkülün yüksek derecesidir. Fekat bu, zarardan sakınmamak demek değildir. Ebû Bekr “radıyallahü anh” mağarada, yılanın deliğine mubârek ayağını dayıyarak, ondan korundu. Hâlbuki, onun tevekkülü dahâ üstündü. Fekat o, yilandan korkmuyordu. Yılanı yaratandan, Onun yılanı kuvvet ve hareket vermesinden korkuyordu. Herşeyin kuvveti ve hareketi, ancak Allahü teâlâdan olduğunu görüyordu. Bâyezîdin sözü, tevekkülün aslı olan îmânî göstermekdedir ki, Allahü teâlânın adâletine, hikmetine, rahmetine ve ihsânına îmândır. Her yaptığının yerinde olduğuna îmândır. Böyle îmân sâhibi, azâb ile ni'met arasında fark görmez.

TEVEKKÜL ETMEK NASIL OLUR? — Dinde bulunan her makâm, üç esâsa dayanır: İlm, hâl ve amel. Tevekkülün ne olduğunu bildirdik ve hâlini de anladık. Şimdi amelini, nasıl tevekkül edileceğini bildireceğiz. Çok kimse, tevekkülü, her işi olurluna bırakıp, ihtiyârı ile birşeyi yapmamak, para kazanmak için uğraşmamak, tesarruf yapmamak, yilandan, arslandan, zehreden sakınmamak, hasta olunca ilâc içmemek, dîni, islâmîyeti öğrenmemek, din düşmanlarından sakınmamak sanır. [Din câhilleri, tevekküle, kanâ'at etmeğe, böyle ma'nâ vererek, islâmîyyet tenbeliklidir. Din afyondur, diyor. İslâmîyyete hücum ediyorlar. Gençleri aldatmağa, dinsiz, îmânsız yapmağa uğraşıyorlar. İslâmîyyete alçakca iftirâ ediyorlar.] Tevekkülü böyle düşünmek yanlışdır. İslâmîyyete uygun değildir. Hâlbuki, tevekkül, islâmîyyetin emr ettiği şeydir. İslâmîyyete uygun olmiyan şeyler, nasıl tevekkül olabilir?

İhtiyârî, ya'nî istiyerek yapılan hareketlerde ve para, mal kazanmakta ve mevcûd parayı, malı tesarruf etmekde, zararlardan sakınmakta ve derdleri, hastaları tedâvî etmekde, ayrı ayrı tevekkül vardır. Bu dört tevekkülü sıra ile bildirelim:

1 — Mal kazanmakta, fâideli şeyleri almakta tevekkül:

Burada, bekârların, yalnız yaşıyanların tevekkülü ile evlilerin, bakacak kimse bulunmayanların tevekkülü birbirine benzemez.

Bakacak kimsesi olmiyanların, mal kazanmasında, ihtiyâclarını gidermesinde tevekkül, sebeblere göre üç kısımdır:

I — Birinci kısım sebebler: Allahü teâlânın birşeyi yaratması için [Yaratmak, hiç yokdan var etmek veyâ mevcûd şeyleri, fizik, şimik, fizyolojik veyâ metafizik kanûnlarla, bir şeklden başka hâssalî şekllere çevirmek demektir], arada bulundurması, âdet-i ilâhiyyesi olan sebeblerdir. Bu sebebler, tecrîbe ile anlaşılır. Böyle se-

beblere yapışmamak, tevekkül değil, delilik, ahmaklık olur. Meselâ, aç iken, birşey yimeyip, Allah isterse beni yimeden doyurur veyâ ben elimi sürmeden ekmeği, yemeği ağzıma gönderir demek ve nikâh etmeden, evlenmeden, bana çocuk verir demek, tevekkül değil, abdallıktır. Tecrube ile anlaşılan, sebeblere bağlı işlerde tevekkül, sebebi bırakmak değildir. İlm ile ve hâl ile tevekkül etmektir. İlm ile tevekkül, açlıktan kurtulmak için sebepleri, ya'nî eli, ağzı, dişi, mi'deyi, hazm [sindiririm] sebeplerini, yemekleri, ekmeği, fizyolojik hareketleri, hep Allahü teâlâ yaratmış olduğunu bilmektir. Hâl ile tevekkül, kalbin, Allahü teâlânın ihsânına güvenmesi, yimeğe, ele, ağza, sıhate güvenmemesidir. El, bir ânda felc olabilir. İnsan birgün, hazm hastalıklarına tutulabilir. Yemek, fâideli olmayabilir. O hâlde, gıdânın yaratılmasında ve önüne gelmesinde, hazm edilmesinde kendi hareketine, kuvvetine değil, Allahü teâlânın fazlına, iyiliğine güvenmelidir.

II — İkinci kısım sebepler: Te'sîri yüzde yüz olmayan, fekat çok def'a lâzım olan sebeplerdir. Böyle sebepleri terk etmek de, tevekkül değildir. Meselâ, yola giderken yiyecek ve içeceği berâber almak, çok zemân fâideli ise de, ba'zan böyle sebeblere lüzûm kalmaz. Böyle sebeblere yapışmak, Peygamberimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" sünneti ve âlimlerimizin âdeti idi. Tevekkül bu sebeblere güvenmemektir ki, ba'zan fâideleri olmaz. Sebepleri yaratana ve gönderene güvenmelidir. Böyle sebepleri bırakmak günâh değildir. Tevekkülün çok olmasındandır. Demek ki, yimemek, içmemek günâhdır. Yolcunun yiyecek taşımaması günâh değildir. Fekat, günâh olmaması için iki şart vardır: Birkaç gün açlığa dayanabilecek kadar kuvvetli olması ve yolda bulunan şeyleri yimeğe alışık olmasıdır. İbrâhîm-i Havvâs "kuddise sirruh" tevekkül sâhibi idi. Uzak yolculukta, yiyecek almaz, fekat iğne, çakı, ip, kova alırdı. Çünkü bunlar, yüzde yüz te'sîr eden, ya'nî her zemân fâidesi olan sebeplerdir. Çünkü çölde, kuyudan su, ipsiz ve kovasız çıkmaz. Elbise yırtılınca iğnenin işini, başka birşey yapamaz. Tekrâr bildirelim ki, te'sîri kat'î olmayan sebepleri de terk etmek tevekkül değildir. Sebebe yapışmak ve sebebe değil, Allahü teâlâyâ güvenmek tevekküldür. Demek ki, şehrlerden uzak, bir mağarada oturup tevekkül ediyorum demek harâmıdır. Kendini ölüme atmak demektir. Allahü teâlânın âdetine, kanûnuna karşı gelmek demektir. Böyle kimsenin hâli, bir kimseye benzer ki, avukat tutar ve avukatının âdeti, dosyayı, kâğıtları okumadan mahkemeye gitmez olduğunu bildiği hâlde, dosyayı avukata vermeden, avukata tevekkül eder. Vaktile bir kimse, zâhid olmak, dünyâdan el çekmek ister. Dağda bir mağaraya girip, tevekkül eder, rızık bekler. Günler geçdiği hâlde, birşey gelmez. Açlıktan öleceği sırada, Allahü teâlâ, o zemânın Peygamberine "aleyhissalâtü vesselâm" emr eder ki, git, o ahmak adama söyle! Şehre girip insanlar arasına karışmazsa, onu açlıktan öldürürüm. O, benim âdetimi bozmak mı istiyor? Peygamber haber verince, şehre gelir. Şehirde, her taraftan birşey getirilir. **(Kullarının rızkını, doğrudan doğruya göndermeyip, kullarının eli ile, onlara göndermeği severim)** meâlindeki âyet-i kerîme meşhûrdur. Bir kimsenin, şehirde saklanıp veyâ evinde kapanarak, tevekkül etmesi harâmıdır. Kat'î olan sebepleri bırakmak câiz değildir. Şehirde, evin kapısını kapamaz veyâ gelenlere açarsa, tevekkül etmiş olursa da, aklı kapıda olmamak, birşey getiren var mı diye düşünmemek lâzımdır. Kalbi Allahü teâlâ ile olmalı. İbâdet ile meşgûl olmalıdır. Hiçbir sebep görünmesede, rızkın kesilmiyeceğini iyi bilmelidir. İnsan, rızkından kaçarsa, rızkı onu kovalar demişlerdir ki doğrudur. Bir kimse, cenâb-ı Hakka, yâ Rabbî! Bana rızık verme diye düâ etse, Allahü teâlâ buyurur ki, (Ey câhil! Seni yarattım. Rızkını vermez miyim?). O hâlde, tevekkül etmek, sebeblere yapışmak, fekat sebeblere değil, sebepleri yaratana güvenmek demektir. Herkes, Allahü teâlânın rızkını yimektedir. Fekat, bir kısmı dilencilik zilletini, aşağılığını çekerek, bir kısmı da [meselâ esnâf, tüccâr] beklemek sıkıntısını çekerek, ba'zıları da [san'at sâhibleri, işçiler] yorularak, bir kısmı ise [meselâ ilm adamları], izzet ile, râhatca, Allahü teâlâdan

başka, kimseden beklemeden yiyorlar.

III — Üçüncü kısım sebebler: Te'sîri kat'î olmadığı gibi, her vakt lâzım olmıyan ve düşünerek, arayarak ele geçirilebilen sebeblerdir ki, böyle sebeblerle para kazanmak, fal ile, efsûn ile, dağlamak ile, hasta tedâvî etmeğe benzer ki, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, tevekkülü anlatırken, **(Tevekkül edenler, falcılık, efsûn ve dağlamak ile hastalığı tedâvî etmez!)** buyurdu. Yoksa, (Tevekkül edenler, çalışmaz, şehirde yaşamaz, dağlara gider) demedi.

Sebeblere yapışmakta, tevekkül üç mertebedir:

a) Tevekkülün yüksek mertebesinde olan bekâr bir kimse, kul hakkı altında kalmamak için şehirden uzak yaşar. Yanına birşey almaz. Acıkdığı zemân, eline geçeni yir. Yiyecek bulamazsa, aç ölmekten korkmaz. Açlıktan ölecek olursa, bunu kendisi için hayırlı bilir. Çünkü, yanına yiyecek alan yolcunun, yolda soyulması, hattâ öldürülmesi de çok olmuştur. Bundan sakınmak ise, vâcib değildir.

b) İkinci mertebede olan, para kazanmaz. Fekat, şehirleri terk etmez. Câmî'lerde ibâdet eder. Kimseden birşey beklemez. Allahü teâlâdan bekler. [İstmeden gelen hediyeği kabûl etmenin tevekküle mâni' olmadığı, ikinci kısmın kırkıncı madde sonunda yazılıdır.]

c) Üçüncü mertebede olan, para kazanmak için çalışır. Fekat, her hareketinde ahkâm-ı islâmiyyeyi, sünneti gözetir. Hîle yapmaktan, ince sebebler aramaktan, ticâret bilgileri ile uğraşmaktan sakınır. Bunlardan sakınmıyan kimse, üçüncü kısım sebeblere dalmış olup, tevekkül etmiş olmaz.

Tevekkül etmek, çalışmamak demek değildir. Çünkü Ebû Bekr “radıyallahü anh”, her işinde tevekkül sâhibi idi. Halîfe seçildiği zemân, çarşıda kumaş satıyordu. (Yâ Halîfe! Devlet idâre ederken, ticâret yapmak olur mu?) dediklerinde, (Çocuk çocuğuma bakmazsam, millete nasıl bakarım?) buyurdu. Bunun üzerine, halîfeye Beyt-ül-mâldan aylık vermeği uygun buldular. Bundan sonra, her sâat, millet işleri ile uğraşdı. Kendisi tevekkül edenlerin en yükseği iken, ticâret ederdi. Fekat, para kazanmağı düşünmezdi. Kazancını sermâyesinden, çalışmasından bilmez, Hak teâlâdan bilirdi. Malını, din kardeşlerinin malından dahâ çok sevmezdi.

Tevekkül etmek için zühd lâzımdır. Zâhid olmak için ise, tevekkül lâzım değildir. Ebû Ca'fer-i Haddâd, Cüneyd-i Bağdâdînin hocası idi “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ”. [Haddâd, demirci demektir.] Çok tevekkül ederdi. Yirmi sene, tevekkül ettiğini, kimseye belli etmemişti. Hergün, pazarda bir dînâr kazanırdı. [Dînâr, bir miskal altındır. Bir miskal, dört gram ve seksen santigramdır.] Hepsini fakîrlere sadaka verirdi. Cüneyd onun karşısında tevekkülden söylemezdi. (Onun yanında, Onda bulunan şeyden konuşmağa utanırdım) buyururdu.

Tesavvuf adamlarının çarşıda, pazarda, halk arasında dolaşmaları, tevekkülün az olduğuna âlâmetdir. Evlerinde oturmaları, Allahü teâlâdan beklemeleri lâzımdır. Meşhûr yerde, tekkede oturmaları da, çarşıda oturmak gibidir ki, kalblerinin râhat etmesinin, şöhretlerinden ileri geldiği tehlikesi vardır. Fekat, şöhret hâtırlarına gelmezse, çalışan insan gibi, tevekkül etmiş olurlar.

Hulâsa, tevekkülün esâsi, insanlardan birşey beklememek, sebeblere güvenmemek, herşeyi, yalnız Allahü teâlâdan beklemektir. İbrâhîm-i Havvâs “rahmetullahi teâlâ aleyh” buyuruyor ki, (Hızır aleyhisselâmi gördüm. Benimle arkadaşlık etmek istedi. Ben istemedim. Kalbimin ona güvenerek, tevekkülümün azalmasından korktum). Ahmed ibni Hanbel “rahmetullahi teâlâ aleyh”, bir işçi tutmuşdu. Talebesine, (İşçiye, gündeliğinden fazla birşey ver) dedi. İşçi, almadı. İşçi gidince, talebesine, (Arkasından gidip, o şeyi ver! Şimdi alır) dedi. Talebe, sebebini sordukda: (O zemân, birşey vereceğimizi kalbi umuyordu. Onun için almadı. Şimdi, giderken hiç ümmîdi kalmadığı için, alması, tevekkülüne zarar vermez) dedi.

Demek ki, çalışanların tevekkülü, sermâyeye güvenmemektir. Bunun alâmeti de, sermâye elden giderse, kalbinin hiç sıkılmaması, rızktan ümmîdi kesilmemesidir. Çünkü, Allahü teâlâyâ güvenen bir kimse, hiç ummadığı yerden rızık göndereceğini bilir. Eğer göndermezse, benim için böylesi hayırlı imiş der.

Böyle bir tevekkül elde edebilmek kolay değildir. Bir kimsenin bütün malı çalınır veyâ felâkete uğrayıp da, kalbinin hiç değişmemesi, herkesin yapacağı şey değildir. Böyle tevekkül eden pek az bulunur ise de, yok değildir. Böyle tevekküle kavuşmak için, Allahü teâlânın fazl, rahmet ve ihsânının sonsuzluğuna ve kudretinin kemâl üzere büyüğü olduğuna, kalbin tam inanması, yakîn hâsıl etmesi lâzımdır. Birçok kimseye sermâyesiz rızık gönderdiğini, birçok sermâyesinin de, felâkete sebep olduğunu düşünmelidir. Kendi sermâyesinin elinden gitmesinin, hayırlı olduğunu bilmelidir. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Bir kimse geceyi, yarın yapacağı işleri düşünmekle geçirir. Hâlbuki o iş, bu kimsenin felâketine sebep olacaktır. Allahü teâlâ, bu kuluna acıyıp, o işi yaptırmaz. O ise, iş olmadığı için, üzülür. Bu işim neden olmuyor. Kim yaptırmıyor. Bana kim düşmanlık ediyor diye arkadaşlarına kötü gözle bakmağa başlar. Hâlbuki, Allahü teâlâ, ona merhamet ederek felâketden korumuştur).** Bunun için, Ömer “radiyallahü anh”, (Yarın fakîr, muhtâc kalırsam hiç üzülmem. Zengin olmağı da, hiç düşünmem. Çünkü, hangisinin benim için hayırlı olacağını bilmem) buyurdu.

İkinci olarak, bilmesi lâzım olan şey, fakîrlikten korkmak, uğursuzluğa inanmak şeytândandır. Nitekim, sûre-i Bekaradaki 268.ci âyet-i kerîmede meâlen, **(Seytân, muhtâc hâle düşeceğinizi, size söz veriyor)** buyruldu. Allahü teâlânın merhametine güvenmek, yüksek ma’rifetdir. Ummadık yerlerden, düşünmedik sebeplerle, bol rızık gönderdiği her zemân görülmektedir. Fekat, gizli sebeblere de güvenmemeli, sebepleri yaratana sığınmalıdır. Tevekkül eden birisi, bir mescidde ibâdet ediyorsa, Mescidin imâmı, buna (Fakîrsin, bir iş tutsan iyi olur) dedi. Bu da, (Bir yehûdî komşum, hergün bana lâzım olan şeyleri gönderiyor) deyince, imâm: (Öyle ise, sen işini sağlama bağlamışsın, çalışmazsan zararı yok) dedi. Bu da, imâma: (Öyle ise, sen de, herkese imâm olmakdan vazgeç ki, yehûdînin sözünü, Allahü teâlânın sözünden üstün tutan, imâm olmağa lâyık değildir) dedi. Başka bir mescid imâmı da, cemâ’atden birine, (Nereden geçiniyorsun?) dedi, o da, (Dur! Önce senin arkanda kıldığım nemâzi yeniden kılayım) dedi. Ya’nî senin, Allahü teâlânın rızık göndereceğine inancın yok. Nemâzın kabul olmaz, demek istedi. Böyle, tâm tevekkül eden, her zemân, hiç ummadık yerlerden rızıklanmış, sûre-i Hûddaki 6.cı âyet-i kerîmenin, **(Yer yüzündeki her cânlının rızkını, Allahü teâlâ, elbette gönderir)** meâline îmânı kuvvetlenmiştir. Huzeyfe-i Mer’asî, İbrâhîm-i Edheme hizmet ederdi. Sebebini sorduklarında, “Mekkeye giderken çok acıkmışdık. Kûfeye gelince, açlıktan yürüyemez oldum. (Açlıktan kuvvetsiz mi kaldın?) dedi. (Evet!) dedim. Hokka, kalem, kâğıd istedi. Bulup getirdim. Besmele ve (Her şeyde, her hâlde sana güvenilen Rabbim! Herşeyi veren sensin! Sana her ân hamd ve şükr ederim. Seni bir ân unutmam. Aç, susuz ve çıplak kaldım. İlk üçü, benim vazîfemdir. Elbette yaparım. Son üçünü sen söz verdin. Senden bekliyorum) yazıp, bana verdi ve (Dışarı git ve Allahü teâlâdan başka kimseden birşey umma ve ilk karşılaştığın adama bu kâğıdı ver!) dedi. Dışarı çıktım. İlk olarak, deve üstünde biri ile karşılaştım. Kâğıdı ona verdim. Okudu, ağlamağa başladı. (Bunu kim yazdı?) dedi. (Câmi’de birisi) dedim. Bana bir kese altın verdi. İçinde altmış dînâr vardı. Bunun kim olduğunu sonradan, etrâfdakilere sordum. Nasrânîdir [ya’nî hıristiyandır] dediler. İbrâhîm-i Edheme bunları anlattım. (Keseye elini sürme! Sâhibi şimdi gelir) buyurdu. Az zemân sonra, nasrânî geldi. İbrâhîmin ayaklarına düşüp, öpdü. Müslimân oldu.” Ebû Ya’kûb-i Basrî “rahmetullahi teâlâ aleyh” buyuruyor ki, “Mekke-i mükerremede on gün aç kaldım. Dayanamaz bir hâle geldim. Sokağa atılmış bir şalgam gördüm. Almak istedim. İçimden, sanki bir ses: On gün sabr etdin de,

şimdi çürümüş bir şalgamı mı yiyeceksin? dedi. Almadım. Mescid-i harâma girip oturdum. Biri gelip, önüme, yağda yeni kızarmış ekmek, şeker ve bâdem koydu ve (Denizde idim, fırtına çıktı. Kurtulursam, ilk gördüğüm fakîre, bunları vermeği adadım) dedi. Her birinden bir avuç aldım. Artanı, sana hediyem olsun dedim. Demek ki; Allahü teâlâ, bana rızk göndermek için, denizde fırtına çıkardı. Bu kimseyi kurtarıp, adak ile bana gönderdi diyerek şükr etdim. Sokakda rızk aradığıma pişmân oldum.” İmânı kuvvetlendirmek için, böyle nâdir olayları okumak lâzımdır.

Bekâr bir kimsenin îmânı kuvvetli olur, hiç günâh işlememek için para kazanmaktan kaçınırsa, rızk sebepleri onun önüne gelir. Çocuk, ana rahminde iken, çalışmaktan âciz olduğu için, göbeğinden ona rızk gönderiyor. Dünyâya gelince, anasının göğsünden gönderiyor. Birşey yiyebileceği yaşa gelince, dişleri yaratıyor. Anası, babası ölür, yetîm kalırsa, anasına babasına verdiği merhamet gibi, başkalarına da verip, herkesin kalbini, yetîme karşı merhametle dolduruyor. Önce, ona yalnız anası acırdı. Kimse bakmazdı. Anası ölünce, binlerce kişiyi, ona şefkatle bakdırıyor. Dahâ büyüyünce, çalışmak için kuvvet veriyor. Para kazanmak arzûsunu veriyor. Kendine karşı merhameti, şimdi içine yerleştiriyor. Bir kimse, bu arzûdan vazgeçip, takvâ yolunu tutar, kendini yetîm hâline korsa, ona karşı kalbleri, yine şefkatle doldurur. Herkes, bu kimse Allah yolundadır. Herşeyin iyisini buna vermelidir der. Para kazanırken, kendine, yalnız kendi acırdı. Şimdi herkes acır. Fekat, takvâ yolundan ayrılır, nefesine uyar ve çalışmazsa, kalblerde ona karşı şefkat hâsıl etmez. Böyle kimselerin, tevekkül ediyorum diye çalışmaması, tenbel oturması, hiç câiz değildir. Kendini düşünen kimsenin, çalışıp, ihtiyaçlarını elde etmeği de düşünmesi lâzımdır. Demek ki, Allah yolunda olup, yetîm gibi olana karşı, herkesin kalbinde şefkat, merhamet yaratır. Bunun için, Allah yolunda çalışan kimsenin, açlıktan öldüğü görülmemiştir. Bir kimse, âlemlerin sâhibinin, herşeyi, ne büyük nizâm ve kemâl üzere yaratdığını anlarsa, Hûd sûresi 6.cı âyet-i kerîmesi olan, **(Allahü teâlânın rızk vermediği, yer yüzünde bir mahlûk yoktur)** meâlini pek kolay görür. Âlemi çok güzel idâre edip, kimseyi aç bırakmadığını bilir. Açlıktan öldürdüğü pek az kimse varsa da, onlara hayırlı olduğu için öldürmüştür. Yoksa, çalışmadıkları için değil. Çünkü, çok mal kazanmış olanları da, ba’zan, malını alarak açlıktan öldürür. Hasen-i Basrî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, bu inceliği açık gördüğü için, (Basra ehâlisinin hepsi, benim çocuğum olsa ve bir buğday dânesi bir dînâr olsa, hiç sıkıntı çekmem!) buyurmuşdur. Vehab bin Verd diyor ki, (Gök demir olsa, yer tunc kesilse, rızk için üzülsürsem, kendimi müslimân bilmem!). Allahü teâlâ rızkı gökden göndermekdedir.

[Bunu âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler açıkça haber veriyor. Bugün fen adamları, bu hakîkati anlamağa başlamışdır. Yağmurlu havalarda, şimşekler sebebi ile, havanın azot gazı, oksijen gazı ile kimyâca birleşerek, azot monoksit denilen, renksiz gaz hâsıl oluyor. Bu gaz havada serbest hâlde kalamaz. Tekrâr oksijenle birleşerek azot dioksid hâline dönüyor. Turuncu renkli ve boğucu olan bu gaz da, havadaki nem [su buhârı] ile birleşerek, nitrik asid [ya’nî kezzab ismi ile satılan mâyî] teşekkül ediyor. Yine şimşeklerin te’sîri ile havadaki su buhârının parçalanmasından serbest hâlde geçen hidrogen [müvellidülmâ] gazı da, havanın azotu ile birleşerek amonyak gazı hâsıl oluyor ki, bu gaz, o esnâda hâsıl olan nitrat asidi ile ve havada zâten mevcûd olan karbondioksid gazı ile birleşerek amonium nitrat ve amonium karbonat tuzları meydâna geliyor. Bu iki tuz, diğer bütün alkali ma’denlerin tuzları gibi, suda eridiğinden, yağmurla toprağa iner. Toprak, bu maddeleri kalsium nitrat hâline çevirerek, nebâtlara verir. Nebâtlar, bu tuzları albüminli maddelere [proteinlere] çevirir. Proteinler, bitkiden, ot yiyen hayvanlara ve insanlara geçer. İnsanlar, nebâtâtdan ve ot yiyen hayvanlardan alır. Bu maddeler insanların ve hayvânların hücrelerinin yapı taşıdır. Kuru proteinlerin içinde

% 14 [yüzde ondört] azot gazı vardır. İşte, yağmur suları vâsıtası ile toprağa, her sene dörtyüz milyon tondan ziyâde hava azotunun gelerek gıdâ hâline döndüğü bugün hesâb edilmiştir. Denizlere gelen, elbette dahâ çoktur. Semâdan, bu sûretle rızık indiğini bugün fen yolu ile anlıyabiliyoruz. Dahâ nice şekillerde de inmektedir. Fen, ileride bu yollardan ba'zısını da belki anlıyacaktır].

Allahü teâlâ, herkesin rızıkının gökden indirildiğini bildirmekle, kimsenin rızıkına dokunulamıyacağını anlatıyor. Cüneyd-i Bağdâdıye “kuddise sirruh” (Rızıkımızı arıyoruz) dediklerinde, (Nerde olduğunu biliyorsanız, orada arayınız!) buyurdu. (Allahü teâlâdan istiyoruz) dediklerinde, (Eğer, sizi unutmuş sanıyorsanız, hâtırlatınız!) buyurdu. (Tevekkül ediyoruz, bakalım ne gönderecek) dediklerinde, (İmtihân ederek, deneyerek tevekkül etmek, imânda şübhe bulunmasını gösterir) buyurdu. (O hâlde ne yapalım?) dediklerinde, (Emr ettiği için çalışmalı, rızık için üzülmemeli, tedbîrlerin arkasında koşmamalıdır) buyurdu. Rızık için, Allahü teâlânın verdiği söze güvenmelidir. Emrine uyarak çalışanı, rızıkına ulaştırır.

Evli olanların tevekkülü: Evli olanın, tevekkül etmek için, şehirlerden uzaklaşması doğru değildir. Çalışıp, sebeblere yapışması lâzımdır. Ya'nî, evli olanların tevekkülü, üçüncü mertebede olmak lâzımdır. Ya'nî, çalışmakla tevekkül etmelidir. Nitekim, Ebû Bekr-i Sıddîk “radıyallahü anh” çalışarak tevekkül etmişti. Çünkü, tevekkül iki kısımdır: Birisi açlığa sabr edip, bulduğunu yimekdir. İkincisi, açlık ve ölüm, başına yazılmış ise, kendisi için, bunun hayırlı olduğuna inanmaktır. Çoluğa, çocuğa bu iki tevekkülü emr etmek, kimseye câiz değildir. Hattâ, kendi sabr edemiyen kimsenin de, çalışmadan tevekkül etmesi câiz değildir. Eğer, çoluk çocuk da sabr etmeğe râzı iseler, çalışmadan tevekkül câiz olur. Kısaca deriz ki, kendini, sıkıntıya sabr etmeğe zorlamak câiz ise de, çoluk çocuğu zorlamak câiz değildir.

2 — Mevcûd parayı, malı muhâfaza etmekte tevekkül:

Burada da, kimsesi olmıyan bekârların tevekkülü ile bakacak kimsesi bulunanların tevekkülü başkadır.

Bakacak kimsesi olmıyanların, bir senelik ihtiyâcını, önceden depo etmesi, tevekkülü bozar. Çünkü, sebeblere güvenmiş olur. Doyacak kadar gıdâ ve giyinecek kadar elbise bulduran bekâr kimse, tevekkül etmiş olur. Kırk günlük ihtiyâcı saklamakla tevekkül bozulmaz demişlerdir. Sehl bin Abdüllah-i Tüsterî buyuruyor ki, (Bekâr bir kimsenin, gıdâ maddelerini ne kadar zemân olursa olsun saklaması tevekkülü bozar). Tesavvuf büyüklerinden, Ebû Tâlib-i Mekkî buyuruyor ki, (Sakladığına güvenmezse, kırk günden çok saklasa da, tevekkülü bozamaz). Bişr-i Hâffî, tesavvuf büyüklerindendir. Birgün, huzûruna bir müsâfir geldi. Talebesinden birine bir avuç gümüş verip, (İyi ve tatlı birşeyler alıp gel!) buyurdu. O zemâna kadar, böyle çok şey aldırıldığı görülmemişti. Müsâfir ile yidi. Müsâfir, artan yemekleri de alıp gitti. Talebesinin, bu hâle şaşdığını görünce: (Bu müsâfir, Feth-i Mûsulî idi. Mûsuldan, bize ders vermeğe geldi. Tevekkülü sağlam olana, gıdâ saklamanın zarar vermeyeceğini gösterdi), buyurdu. Demek ki, tevekkül, ilerisi için zihni yormamaktır. Bunun için de, ilerisi için yığmamalı, sakladığını da, elinde olmayıp, Allahü teâlânın ileride göndereceği gibi bilmeli, ya'nî buna güvenmemelidir.

Evli olanların tevekkülü: Çoluk çocuk sâhiblerinin bir senelik mal saklaması, tevekkülü bozamaz. Bir seneden fazlası bozar. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, evdekiler için, onların kalbleri dayanıksız olduğu için, bir senelik eşyâ bulundururdu. Kendisi için ise, bir günlük saklamazdı. Saklasaydı, tevekkülüne ziyan vermezdi. Çünkü, olup olmaması müsâvî idi. Fekat, ümmetine ders vermek için, böyle yapardı. Eshâb-ı kirâmdan “aleyhimürrıdvân” biri vefât etdikde, cebinden iki altın çıkmıştı. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Bu iki azâb alâ-**

metidir) buyurdu. Bu azâb, Cennetde yüksek dereceye yetişememek acısı olsa gerkdir. Nitekim, başka biri vefât edince, **(Kıyâmetde bunun yüzü, ayın ondördü gibi parlardı)**, buyurdu. Eğer, yazlık elbisesini kışdan ve kışlığı yazdan hâzırlamasaydı, güneş gibi parlardı), buyurdu. Bir kerre de, **(Size en az verilen şey, yakîn ve sabırdır)** buyurdu. Ya'nî, elbiseyi, bir yıl önce hâzırlamak, yakînin az olmasındandır. Fekat, bütün büyükler, söz birliği ile buyuruyor ki, su kablari, su te'sisâtı, sofrta takımı, dikiş, temizlik vâsıtaları, ya'nî bir evde her zemân lâzım olan şeyleri saklamak câizdir ve lâzımdır ve tevekkülü bozmaz. Çünkü, Allahü teâlâ, bu dünyâyı öyle yaratmışdır ki, gıdâ ve giyim eşyâsı her sene, tâze olarak husûle gelmektedir. Allahü teâlânın âdetine uymamak câiz değildir. Fekat ev eşyâsı, her lâzım olduğu zemân ele geçmiyebilir.

FASL: Bir kimse, gıdâsını ve elbisesini saklamayınca, kalbi râhat etmez, başkalarının getirmesini bekleirse, böyle kimsenin saklaması, dahâ iyidir. Hattâ tarlası, tezgâhı, herhangi bir geliri olmayınca düşüncesiz, sıkıntısız ibâdet, zıkr yapamıyan kimsenin, bir gelir edinmesi dahâ iyidir. Çünkü, asl maksad, kalbin râhat, üzüntüsüz, Allahü teâlâyı düşünmesidir. Ba'zılarını, mal meşgûl eder. Malının hesabını yapmakdan, râhat ibâdet edemez. Malı olmayınca düşüncesi, sıkıntısı kalmaz. Böyle kimselerin malı olmaması hayırlıdır. Ba'zıları da, geçinecek kadar malı olunca râhat eder. Bunların, geçinecek kadar gelir edinmesi dahâ iyidir. Fekat, geçinecek kadar mal ile râhat etmeyip, dahâ çoğu peşinde koşan, süs, keyf ve zevklerini düşünen kalbler, müslimânlığa bağlı olan kalblerden değildir. Bunları hesâba katmıyoruz.

3 — Zararlardan sakınmakta tevekkül:

İnsanı zarardan koruyan sebebler arasında da, te'siri kat'î olan veyâ te'sir ihtimâli çok olan sebebleri bırakmak, tevekkülün şartı değildir. Hırsız girmesin diye, evin kapısını kapamak, kilitlemek, tevekkülü bozmaz. Tehlûkeli yerde silâh taşımak, düşmandan sakınmak da, tevekküle zararlı değildir. Üşümek için fazla giyinmek de, tevekkülü bozmaz. Fekat, vücûdün ısınması için fazla kalori hâsil olmak için, çok yimekle kışın ısınmak gibi ince düşünmek, böyle sebeblere baş vurmak, tevekkülü bozar. [Hasta olmamak için, sağlam insanı ateşle] dağlamak ve ef-sûn yapmak da böyledir. [Doktorun hastayı dağlaması câizdir.] Tevekkül etmek için, te'siri kat'î olan ve herkesce bilinen sebebleri bırakmak lâzım değildir. Birgün, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" efendimizin yanına bir köylü geldi. **(Deveni ne yaptın?)** buyurdu. (Allaha tevekkül edip, kendi hâline bıraktım) deyince, **(Bağla ve sonra tevekkül et!)** buyurdu.

Bir insandan gelen zararı önlemeyip buna sabr etmek, tevekküldür ve iyidir. Sûre-i Ahzâbda, **(Kâfirlerin ve münâfıkların zararlarına, işkencelerine karşılıkda bulunma! Ben onların cezâsını veririm. Onlardan korunmak, kurtulmak için Allahü teâlâyâ tevekkül et!)** meâlindeki 48.ci âyet-i kerîmesi ve sûre-i İbrâhîmde, **(Yapdıkları işkencelere sabr ederiz. Tevekkül ediciler, yalnız Allahü teâlâyâ tevekkül etmelidir)** meâlindeki 12.ci âyet-i kerîmesi bunu bildiriyorlar.

Akreb, yılan, yırtıcı hayvânların zarar vermesini önlemek lâzımdır. Tevekkülü bozmaz. [Mikropların hastalık yapmasına sabr etmemeli, bunları her sûretle men' etmelidir. Mikroplu hastalığa yakalanınca, antiseptik ilâcları, antibiyotikleri, (penicilin ve benzerleri) kullanmalıdır.]

Düşmandan sakınmak için silâh taşıyan bir kimse, kuvvetine ve silâhına güvenmezse, tevekkül etmiş olur. Kapıyı kilidlemelidir. Fekat kilide güvenmemelidir. Nitekim, hırsızlar, çok kilidleri kırmışdır. Tevekkül edenin alâmeti şudur ki, evine gelip, eşyânın çalındığını görünce üzülmez. Allahü teâlâ, böyle takdîr etmiş deyip, kazâyâ râzi olur. Kapıya kilid takarken, (Yâ Rabbî! Bu kilidi, senin kazânı değiştirmek için değil, senin emrine, âdetine uymak için takıyorum. Yâ Rabbî! Eğer ma-

İma, birini musallat edersen, senin takdîrine râzıyım! Bu malı, benim için mi yaratdın, yoksa başkası için yaratıp, bende emânet olarak mı bıraktın bilemem) diye kalbinden geçirmelidir. Bir kimse, kapısını kilidleyip gider ve gelince, eşyânın çalınmış olduğunu görüp de üzülürse, tevekkül sâhibi olmadığını anlamalıdır. Fekat, bağırıp çağırılmaz, ortalığı, gürültüye boğmazsa, hiç olmazsa, sabr etmek derecesini kazanır. Eğer şikâyet eder, hırsız araştırırsa sabr derecesinden de düşer. Tevekkül sâhibi olmadığını, sabr edici olmadığını anlayıp da, kendini beğenmek-den vaz geçerse, bu da, hırsızın sebep olduğu fâide ve kazancıdır.

Süâl — Bu eşyâya muhtâc olmasaydı, kapıyı kilidlemez, bunları saklamazdı. İnsan, ihtiyâcını gidermek için sakladığı şey çalınınca üzülmemesi elinde midir?

Cevâb — Allahü teâlâ, bu eşyâyı kendine verince, bunların gelmesini, kendi için hayrlı bilmelidir. Allahü teâlânın verdiği herşeyde, bir hayr vardır demelidir. Bunun gibi eşyânın gitmesini de, kendi için hayrlı bilmesi lâzımdır. Allahü teâlânın, vermesi gibi, alması da hayrlıdır. Verdiği zemân, eşyânın bulunması hayrlı olduğu gibi, aldığı zemân da, eşyânın bulunmaması hayrlıdır demelidir. Hayrlı olan şeylere sevinmek lâzımdır. İnsanlar, kendilerine hangi şeyin hayrlı, fâideli olacağını iyi bilemez. Allahü teâlâ, dahâ iyi bilir. Meselâ, bir hastanın babası, mütehasıs tabîb ise, babası buna etli, tatlı verince sevinip, iyi olmasaydım, bana bunları vermezdi der. Babası, etli, tatlı gibi yemekleri vermezse, yine sevinir. Hastalığımı tedâvî etmek için bunları vermiyor der. Allahü teâlânın da vermesine ve vermemesine böyle îmân olmadıkça, tevekkül sağlam olamaz.

Tevekkül eden, malı korumakta, altı edebi gözetmelidir:

1) Kapıyı kilidlemeli. Fekat başka tedbîrlere almağa uğraşmamalı. Odaları, pencereleri kilidlememeli, komşulara nöbet bekletmemeli. İş yerlerine bekci, kapıcı tutmak, tevekkülü bozmaz. Mâlik bin Dînâr “rahmetullahi teâlâ aleyh”, kapısını ip ile bağlardı. Hayvan girmeyeceğini bilsem, bunu da bağlamam buyururdu.

2) Kıymetli eşyâyı, hırsız çeken şeyleri evde bulundurmamalı, bir din kardeşinin, hırsızlık günâhını işlemesine sebep olmamalıdır. Mugayre, Mâlik bin Dînârâ zekât gönderdi. Alıp tekrâr geri gönderdi. Şeytân, hırsız çalar diye kalbime vesvese getirdi. Vesvese etmeği ve bir müslimânın hırsızlık etmesine sebep olmağı istemem dedi. Ebû Süleymân-i Dârânî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, bunu işitince, bu parayı geri çevirmesi, söflerin kalblerinin za’îf olmasındandır. O, zâhiddir, kalbinde dünyânın yeri yoktur. Hırsız çalarsa, ona ne zararı olur buyurdu ki, Ebû Süleymânın bu sözü, görüşünün keskin olduğunu göstermektedir.

3) Evden çıkarken, şöyle niyet etmelidir ki; eğer, eşyâmı hırsız çalarsa, onun olsun, ona halâl olsun! Hırsız belki fakîrdir. Bu eşyâ ile, bir hâcetini giderir. Eğer zengin ise, bu eşyâ ile gözü doyar da, başkasının malını çalmaz. Benim eşyâm, bir din kardeşimin cânının yanmasına mâni’ olur. Böyle niyet etmekle, hem hırsıza, hem de bütün müslimânlara şefkat etmiş olur. Zâten müslimânlık da, mahlûklara şefkat etmekten ibâretdir. Böyle niyet etmekle, Allahü teâlânın kazâ ve kaderi değişmez. Fekat, eşyâ çalınsa da, çalınmasa da, kendisine, bir lirası için, yediyüz lira sadaka vermiş gibi sevâb hâsıl olur. Bu niyet, şuna benzer ki, bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Bir kimse, âilesi ile buluştuğunda, azl eylemez ise, ya’nî çocuk olmasına mâni’ olmazsa, çocuk olsa da olmasa da, bu kimseye, şehîd oluncuya kadar cihâd eden bir yeğid sevâbı verilir)**. Çünkü bu kimse, elinden gelebilene yapışdı. Eğer çocuk cansız olarak dünyâyâ gelseydi, bu kimseye, işinin sevâbı hâsıl olurdu.

4) Eşyâ çalınırsa üzülmemeli, malın gitmesinin, kendisi için hayrlı olduğunu bilmelidir. Eğer halâl ederse, malını aramamalı, geri verirlerse, almamalıdır. Fekat, geri alırsa, kendi mülküdür. Niyet etmekle mülkünden çıkmaz. Yalnız tevekkülü tam yapmak için, geri alınmaz. Abdüllah ibni Ömerin “radıyallahü anhümâ” de-

vesi çaldı. Çok aradı, bulamadı. Alana halâl olsun dedi. Mescide girip nemâz kıldı. Biri gelip, deven şuradadır dedi. Na'ınlarını giyip oraya giderken, geri döndü ve halâl etmişdim, artık alamam dedi. Büyüklerden biri, kardeşini rü'yâda gördü. Cennetde idi. Fekat, üzüntülü idi. Sebebinı sordukda: Kıyâmete kadar, böyle üzüleceğim. Çünkü, Cennetdeki yüksek derecemi gösterdiler. Böyle güzel derece yokdu. Oraya gitmek istedim. Bunu oraya bırakmayınız! Orası, Allah için bırakanlarındırı diye bir ses işitdim. Allah için bırakmak nasıl olur dedim. Sen birgün, bu malım Allah için halâl olsun demişdin, sonra sözünde durmamışdın. Sen sözünde temâm dursaydın, burası da temâmen senin olacaktı dediler, dedi. Birisi Mekke şehrinde uyumuşdu. Uyanınca, para cüzdanını göremedi. Büyüklerden biri orada idi. Paramı sen aldın dedi. Bu zât, para sâhibini evine götürüp, paran ne kadardı dedi. Söylediği kadar altını kendisine verdi. Sokağa çıkınca, bir arkadaşının çantayı, şaka olarak almış olduğunu anladı. Geri dönüp altınları geri verdi ise de, sâhibi almadı. Bu altınları verirken, Allah rızâsı için sadaka niyeti ile vermişdim dedi. Hepsini fakîrlere dağıtmasını söyledi. Bunun gibi, eskiden meselâ, bir fakîre ekmeğe götürselerdi ve fakîri bulamasalardı, bu ekmeği, eve geri getirmezler, başka bir fakîre verirlerdi.

5) Zâlime ve hırsıza bed düâ etmemelidir. Bunlara fenâ düâ edince, hem tevekkülü bozulur, hem de zühd bozulur. Çünkü, elinden birşey gidince üzülen kimse, zâhid olamaz. Rebî bin Haysemin “rahmetullahi teâlâ aleyh” birkaç bin dirhem değerinde, kıymetli bir atını çaldılar. (Çalınırken gördüm) dedi. (Göre göre, niçin ses çıkarmadın), dediklerinde, (Ondan dahâ çok sevdiğim ile berâberdim. Ondan ayrılamadım) dedi. Sonradan anladılar ki, nemâzda imiş. Hırsıza bed düâ etdiler. (Bed düâ etmeyiniz! Atımı ona halâl etdim) dedi. Zâlimin biri, büyüklerden birine zulm ederdi. Buna bed düâ et dediklerinde, o, bana değil, kendine düşmanlık etmektedir. Kendine yaptığı bu zarar ona yetişir. Ayrıca bir zarar ilâve edemem buyurdu. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(İnsan, kendine zulm edene bed düâ eder. Böylece, hakkını, dünyâda almış olur. Belki, zâlimin hakkı da, kendine geçmiş olur).**

6) Hırsıza acımalı, günâh işleyip azâba düşeceğine şefkat etmelidir. Kendinin zâlim olmayıp, mazlûm olduğuna şükr etmelidir. Dîninde noksân olacağına, malında noksânlık olduğuna sevinmelidir. Bir kimse, din kardeşinin günâh işlediğine üzülmese, müslimânlara nasîhat ve şefkat etmemiş olur. Bîş-i Hâfînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” eşyâsını çaldılar. Ağlamağa başladı. Fudayl bin İyâd, (Mal için ağlanır mı?) dedikte, (Mal için değil, hırsızın günâh işlediğini, kıyâmetde, bunun azâbını çekeceğini düşünüp ağlıyorum) dedi.

4 — Hastanın tedâvî olmasında ve ilâc kullanmasında tevekkül:

İlâc üç dürlüdü: Birinci kısım ilâcların te'sîri, fâidesi kat'îdir, meydândadır. Ekmeğin açlığı, suyun susuzluğu gidermesi böyledir. [Kinin bileşiklerinin sıtmaya, salicylatların rumatizmaya, aşı ve serumların, antibiyotiklerin ve sülfamidlerin de bakterilere karşı te'sîri böyledir. (İbni Âbidîn) “rahmetullahi aleyh” beşinci cild, 215. ci sahîfede diyor ki, (Ölmeyecek kadar ve nemâzı ayakda kılabilir kadar yemek, içmek farzdır. Bu kadar yimemek büyük günâhdır. İlâc kullanmayıp ölürse, günâh olmaz. Çünkü, ilâcın fâidesi kat'î değildir.) Görülüyor ki, fâidesi kat'î olan ilâcları kullanmak farz olmaktadır. Te'sîri kat'î olan sebeblere yapışmanın vâcib olduğu ve bunları kullanmayıp zarar görmenin günâh olduğu, Muhammed Ma'sûm Fârûkînin “rahmetullahi aleyh” yüzseksenikinci mektûbunda ve (Hadîka)nın üçyüzküçüncü sahîfesinde de uzun yazılıdır.] Yangını su ile söndürmek de böyledir. Te'sîri muhakkak olan bu gibi ilâcları kullanmamak tevekkül değil, ahmaklıktır ve harâmıdır.

İkinci kısım ilâcların te'sîri kat'î olmadığı gibi, zan ile de değildir. Fâide ihtimâli vardır. Efsûn ya'nî, fen yolu ile tecrîbe edilmemiş maddeler ve Kur'ân-ı kerîm-

den olmayan, ma'nâsız yazılar kullanmak ve ateşle dağlamak ve fal bakarak, uğurlu sanarak kullanılan şeyler böyledir. Tevekkül etmek için, bunları kullanmak lâzımdır. Hadîs-i şerîfde buyruldu ki, bunları kullanmak, sebeblere fazla düşünmek alâmetidir. Bu üçünden, fâide ihtimâli çok olan [sağlam insanı] dağlamaktır. [Falcılık hakkında **(Bey' ve şirâ)** risâlesi sonunda geniş bilgi vardır.]

Üçüncü kısım ilâclar, birinci ve ikinci kısım arasında olanlardır. Bunların fâide-leri kat'î değilse de, fazla zan olunur. Damardan kan alma, deriden hacâmat yapmak, müşhil almak, te'sîrleri şübheli olan [piyasada mevcûd yüzlerce] ilâcı kullanmak böyledir. Bunları kullanmamak, harâm değildir. Fekat, tevekkülün şartı da değildir. Çok kimseler için, bunları kullanmak dahâ iyidir. Ba'zan da, kullanmak dahâ iyi olur. Tevekkül etmek için, bunları terk etmek lâzım değildir dedik. Çünkü Peygamber efendimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", **(Ey Allahın kulları! İlâc kullanın!)** buyurdu. Bir kerre de, **(Her hastalığın ilâcı vardır. Yalnız ölüme çâre yoktur)** buyurdu. İlâc, kazâ ve kaderi değiştirir mi dediklerinde, **(Kazâ ve kader, insana ilâcı kullandırır)** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Bütün Meleklerden işitdim ki, ümmetine söyle, hacâmat yaptırınlar. Ya'nî kan aldırınlar dediler)** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Arabî ayın onyedinci veyâ ondokuzuncu veyâ yirmibirinci günleri hacâmat olunur ki, kan artarsa [ya'nî tansiyon yükselirse], ölüme sebep olur)** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlânın ölüme sebep yaptığı hastalıklardan birisi, kanın artmasıdır)** buyurdu. Tansiyon artınca kan aldırarak ve tansiyon düşürücü ilâc almak ve mikrop hastalıklarında, antibiyotikler ve sülfamidler ve başka antiseptikler kullanmak ve dezenfekte, ya'nî mikrop imhâsı yapmak ile, elbidedeki, yatakdaki akrebi, yılanı öldürmek ve yangını söndürmek arasında bir fark yoktur. Çünkü, hepsi insanı öldüren şeydir. Tevekkül için, bunları terk etmek lâzım değildir. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", Sa'd bin Mu'âz "radiyallahü anh" için, fâsîd ya'nî damardan kan aldırmasını emr buyurmuştu. Hazret-i Alînin "radiyallahü anh" mübârek gözü ağrıdığı zemân da, tâze hurma yemesini, pancar yaprağı, yoğurt ve pişmiş arpa yemesini söyledi. Suheyb-i Rûmînin "radiyallahü anh" gözü ağrıyordu. Bunu hurma yirken görüp, **(Gözün ağrıdığı hâlde hurma yiyorsun)** buyurdukda, ağrı olmıyan tarafda çiğniyorum demiş ve Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", bu cevâba gülmüş idi. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", her gece sürme sürerdi. Her ay hacâmat olurdu. Her sene ilâc içerdi. Vahy geldiği zemân, mübârek başı ağrırdı. Mübârek başına kına bağlardı. Bir yeri yara olsa, oraya kına kordu. Birşey bulunmadığı zemân, temiz toprak tozu ekerdi. Dahâ nice ilâc kullanmışdır. **(Tıbbınnebî)** isimindeki kitâblarda, bunlar yazılıdır. [Bu kitâblardan birini imâm-ı Celâleddîn-i Süyûtî "rahmetullahi teâlâ aleyh" yazmışdır. **(Mevâhib-i ledünniyye)** ikinci cildinde de, oldukça geniş yazılıdır.]

Mûsâ "aleyhisselâm" hastalanmışdı. İlâcını söylediler. İlâc istemem, Allahü teâlâ şifâsını verir dedi. Hastalık uzadı ve ağırlaşdı. Bu hastalığın ilâcı meşhûrdur ve tecrîbe edilmişdir, az zemânda iyi olursunuz dediler. Hayır, ilâc istemem dedi ve hastalık arttı. O zemân vahy gelip, **(İlâc kullanmazsan, şifâ ihân etmem)** buyurulunca, ilâcı içdi ve iyi oldu. Fekat kalbine birşey geldi. Vahy gelip, Allahü teâlâ buyurdu ki, **(Sen tevekkül etmek için, benim âdetimi, hikmetimi değiştirmek istiyorsun. İlâclara, fâideli te'sîrleri kim verdi? Elbette ben yaratıyorum)** buyurdu.

Peygamberlerden biri "aleyhimüsselâm" za'fflikden şikâyet etmişdi. Vahy gelip, **(Et yi ve süt iç!)** buyuruldu. Bir zemânın mü'minleri, çocuklarının çirkin olduğundan Peygamberlerine "sallallahü teâlâ aleyhim ve sellem" şikâyet etmişdi. Vahy gelip, **(Ümmetine söyle, çocuğu olacak kadınlar, ayva yisin!)** buyuruldu. Hâmile iken ayva, çocuk olunca hurma yirlerdi.

Bütün bu misâllerden anlaşılıyor ki, Allahü teâlâ, ilâcları, şifâ için sebep yap-

mışdır. Ekmek ile suyu doyurmağa sebep yaptığı gibi, ilâcları da, hastalıkları gidermeğe sebep yapmışdır. Bütün sebepleri yaratan, bunlara te'sîr kuvveti veren, Allahü teâlâdır. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Mûsâ “aleyhisselâm”, Yâ Rabbî! Hastalığı yapan kimdir, hastalığı iyi eden kimdir, dedi. Cenâb-ı Hak, her ikisini de yapan benim, buyurdu. O hâlde, tabîbe ne lüzûm var deyince, onlar, şifâ için yarattığım sebepleri bilir ve kullarıma verir. Ben de onlara, bu yoldan rızık ve sevâb veririm, buyurdu).**

Görülüyor ki, tabîbe gitmeli, ilâc kullanmalıdır. Fekat, doktora ve ilâca güvenmemeli, şifâyı Allahü teâlâdan istemelidir. İlâc içip de iyi olmıyan, amelîyyât masalarında kalıp can veren az değildir.

FASL — Ateşle dağlamak, ba'zı yerlerde âdet hâlini almışdır. Hâlbuki, dağlamak, tevekkülü bozar. Hattâ islâmîyyet, bunu men' etmişdir. Çünkü, tehlikeli yarlara sebep olabilir. Fâidesi de kat'î değildir. Dağlamanın fâidesi, başka ilâclarla da, te'mîn olunabilir. İmrân bin Husayn “radıyallahü anh” hastalandı. Dağlama yap dediler, yapmadı. Yalvardılar, dağladı ve iyi oldu. Sonra buyurdu ki, önce nûr görüyordum. Sesler duyuyordum. Melekler bana selâm veriyordu. Dağladıktan sonra, bunlar olmadı. Çok tevbe ve istigfâr etdi. Cenâb-ı Hakkın, bunları tekrâr kendisine ihsân eylediğini, Mutrif bin Abdüllaha söylemişti.

FASL — Ba'zan, ilâc kullanmamak dahâ sevâb olur ve bu, Peygamber “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimize uymamak olmaz. Büyüklerimizden çoğu ilâc kullanmadı.

Süâl — İlâc kullanmamak kemâl olsaydı, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” ilâc kullanmazdı. Hâlbuki kullanmışdır.

Cevâb — İlâc kullanmamak için altı sebep vardır:

1) Bir kimse, kalbi uyanık, keşf sâhibi olur. Ecelinin geldiğini anlar. İlâc kullanmaz. Nitekim doktorlar da, çabuk öleceği belli hastaya, ilâc ve perhîz vermiyor. Halîfe-i müslimîn, Ebû Bekr “radıyallahü anh” hasta olunca, (Tabîb getirelim) dediler. (Tabîb beni gördü ve ben, irâde etdiğimi yapacağım dedi) buyurdu.

2) Hasta âhîret korkusu içindedir. İlâc düşünmez ve istemez. Ebüdderdâ “radıyallahü anh” hasta olunca inledi. Sebebini sorduklarında, günâhlarını düşünüp, inliyorum buyurdu. Birşey istiyor musun dediler. Allahü teâlânın rahmetini istiyorum buyurdu. Tabîb çağırılım mı dediler. Beni tabîb hasta yaptı buyurdu. Ebû Zer-i Gıfârîn “radıyallahü anh” gözü ağrıyordu. İlâc yapmaz mısınız dediklerinde, ondan dahâ mühim işim var buyurdu. Bunların hâli, birini i'dâm etmeğe götürürlerken buna, yolda, yiyecek birşey ister misin diye sormağa benzer ki, aç olsa bile yemek acabâ hâtırına gelir mi? Sehl bin Abdüllah-i Tüsterîye, gıdân nedir dediler. Hayy ve kayyûm olanın zikridir dedi. Sana, kuvvetini nerden alıyorsun diyoruz, dediler. İlminden dedi. Gıdân nedir dediler. Fıkr ve zikridir dedi. Vücûdü besliyen gıdâ maddesini soruyoruz dediler. Vücûdü düşünmeyip, rızıkı göndereni düşünmektir dedi.

3) Sebebi bilinmiyen müzmin bir hastalık olup, hasta, tesellî ilâclarını kullanmak istemez. Tıp bilgisi olmıyanlar, birçok ilâcları böyle sanır.

4) Ba'zısı da, hastalığın sevâbından mahrûm kalmamak için, iyi olmak istemiş, sabr etmek sevâbına da kavuşmak istemiş, ilâc kullanmamışdır. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Şübhe edilen altını, ateşle mu'âyene ettikleri gibi, Allahü teâlâ, insanları derd ile, belâ ile imtihân eder. Ba'zısı, belâ ateşinden hâlis olarak çıkar. Ba'zısı da, bozuk olarak çıkar).** Sehl bin Abdüllah-i Tüsterî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, hastalara ilâc verir, kendisi ise kullanmazdı. Hastalığa sabr ederek, oturarak kılınan nemâz, sağlam olanın, ayakda kıldığı nemâzdan dahâ kıymetlidir, derdi.

5) Günâhı çokdur. Hastalık çekmekle günâhlarının afv edilmesini ister. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Sıtma hastalığı, insanın günâhlarının hepsini temizler. Do lu dânesinde toz olmadığı gibi, sıtmanın günâhı kalmaz).** İsâ “aleyhisselâm” buyurdu ki, (Hasta olup, musibete, felâkete uğrayıp da, günâhları afv olacağı için sevinmiyen kimse, âlim değildir). Mûsâ “aleyhisselâm”, bir hastayı görüp: (Yâ Rabbi! Bu kuluna merhamet et!) dedikde, Allahü teâlâ: **(Rahmetime kavuşması için, gönderdiğim sebepler içerisinde bulunan bir kuluma, nasıl rahmet edeyim. Çünkü, onun günâhlarını, bu hastalıkla afv edeceğim. Cennetdeki derecesini, bununla arttıracam)** buyurdu.

6) Sihatın hep yerinde olması, Allahü teâlâyı unutmaya, Ona isyân etmeğe, harâm işlemeğe sebep olacağını düşünüp, hasta kalmağı ister. Allahü teâlâ, acıdığı kullarını derd ile, hastalık ile, gafletten uyandırır. Nitekim, bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Mü'minlerde, üç şeyden biri bulunur: Killet ya'nî fakîrlik, illet ya'nî hastalık, zillet, ya'nî i'tibârsızlık)** ve buyurdu ki, **(Allahü teâlâ buyurdu ki: Hastalık benim kemendim, tuzağımdır ve fakîrlik zındânımdır. Buralara sevdiğilerimi so karım).** Sihat, günâh işlemeğe sebep olur. Âfiyet hastalıkta olur. Alî “radiyallahü anh”, bir kalabalığı eğlence içinde görüp sordukda, bugün bayramımızdır dediler. Günâh işlemediğimiz günler de, bizim bayramımızdır buyurdu. Büyüklerden biri, rast geldiği birine, nasılsın dedikde, âfiyetdeyim dedi. O da, âfiyetde olduğun, günâh işlemediğin gündür. Günâh işlemekten dahâ tehlikeli hastalık yokdur buyurdu. Fir'avnın, herkesin kendine tapınmasını istemesine sebep, dört yüz sene yaşamışdı. Bir kerre başı ağrımamış, ateşi olmamışdı. Bir kerre başı ağrısaydı, o saygısızlık hâtırına gelmezdi. Bir kimse, hasta olup tevbe etmezse, Azrâîl “aleyhisselâm” der ki, ey gâfil! Sana kaç def'a haberci gönderdim. Aklını başına toplamadın. Büyükler buyurur ki, mü'mine kırk gün içinde, her hâlde üzüntü veyâ hastalık veyâ korku yâhud malına ziyân gelir. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, bir hanımı nikâh ile alacaktı. Bu kadın hiç hasta olmamışdır diye medh etdiler. Almakdan vaz geçdi. Birgün baş ağrısını söylüyordu. Bir köylü: Baş ağrısı nasıl olur? Benim başım hiç ağrımadı deyince, **(Benden uzak ol! Cehennemlik görmek istiyen, buna baksın)** buyurdu. Âişe “radiyallahü anhâ”, şehîdlerin derecesine yükselen olur mu? deyince: **(Hergün yirmi kerre ölümü düşünen kimse, şehîdlerin derecesini bulur)** buyurmuşdu. Şübhesiz, hastalar, ölümü çok hâtırlar. İşte, bu altı sebebdan dolayı, ba'zıları ilâc kullanmamışdır.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, bu sebeblere muhtâc olmadığı için ilâc kullanırdı.

(Dürr-ül-muhtâr)da ve bunu açıklıyan **(İbni Âbidîn)**de **(Sular)** kısmı sonunda buyuruyor ki: (Harâm olan şeylerin ilâc olarak içilmesi, bunun hastaya iyi geleceği bilinirse ve halâl olan ilâc bulunmazsa, câiz olur. **(Buhârî)**deki hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlâ, harâm olan şeylerde, size şifâ yaratmamışdır)** buyurulmuşdur. Bunun ma'nâsı, şifâsı olduğu tecrîbe edilen harâm maddeler, ilâc için halâl olur, demektir. Nitekim, susuzluktan ölecek kimseye, ölümden kurtaracak kadar şerâb içmek halâl olur. Harâm olan şeyde, şifâ bulunması, mütehasıs olan müslimân bir doktorun söylemesi ile anlaşılır. Yalnız, domuz eti ve yağı, şifâsı bulunsa da, ilâc olarak da kullanılmaz). Muhammed Zerkânî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, **(Mevâhib-i ledünniyye)** şerhi, sekizinci maksadda diyor ki, (Hadîs-i şerîfde, tedâvî olunuz buyuruldu. Bu hadîs-i şerîfe göre, ölüme veyâ bir farzı terk etmeğe mâni' olacak tedâvî ve kalb hastalıklarının tedâvîsi farzdır. Başka hastalıkların tedâvîsi sünnettir.)

(Tâtârhâniyye)de diyor ki, (Başka çâre olmayınca, ölümden kurtulmak için amelîyyât olmak câizdir.)

Son söz olarak deriz ki, hastalık sebeplerinden kaçınmak, tevekküle mâni' de-

ğildir. Halîfe Ömer “radiyallahü anh”, Şâma gidiyordu. Şâmda tâ’ûn [ya’nî vebâ hastalığı] olduğu işitildi. Yanında bulunanların ba’zısı, Şâma girmiyelim dedi. Bir kısmı da, Allahü teâlânın kaderinden kaçmıyalım dedi. Halîfe de, Allahü teâlânın kaderinden, yine Onun kaderine kaçalım, şehre girmiyelim. Birinizin bir çayırı ile, bir çıplak kayalığı olsa, sürüsünü hangisine gönderirse, Allahü teâlânın takdîri ile göndermiş olur buyurdu. Abdürrahmân bin Avfî “radiyallahü anh” çağırıp, sen ne dersin? buyurdukda, Resûlullahdan “sallallahü aleyhi ve sellem” işitdim. **(Vebâ olan yere girmeyiniz ve vebâ olan bir yerden, başka yerlere gitmeyiniz, oradan kaçmayınız!)** buyurmuşdu, dedi. Halîfe de, elhamdülillah, benim sözüm, hadîs-i şerîfe uygun oldu deyip, Şâma girmediler. Vebâ bulunan yerden dışarı çıkmanın yasak edilmesine sebep, sağlam olanlar çıkınca, hastalara bakacak kimse kalmaz, helâk olurlar. Vebâlı yerde, kirli hava [ya’nî mikroblu hava, vebâ basilleri], herkesin içine yerleşince, kaçanlar, hastalıktan kurtulamaz [ve hastalığı başka yerlere götürmüş, bulaştırmış olurlar]. Hadîs-i şerîflerde buyuruluyor ki, **(Vebâ hastalığı bulunan yerden kaçmak, muhârebede kâfir karşısından kaçmak gibi, büyük günâhdır).** [Muhyiddîn-i Arabî “kuddise sirruh” **(Fütûhât-ül-mekkiyye)** kitabında **(Kazâ, belâ)** bahsinde, (Belâlardan, tehlikelerden, gücünüz yettiği kadar sakınınız. Çünkü, tâkat getirilemeyen, dayanılamayan şeylerden uzaklaşmak, Peygamberlerin âdetidir) buyurmaktadır. Eceli gelen hastanın ölmesine mâni’ olunamaz. Ancak, ölüm hastasının istigfâr okuması, hastalığın veca’larını gidereceği **(Mektûbât-ı Ma’sûmiyye)** ikinci cild, 80.ci mektûbunda yazılıdır. Bu mektûb, **(Hak Sözüün Vesikaları)** kitabımızda mevcûddur.]

(Redd-ül-muhtâr) beşinci cild sonunda ve **(Bezzâziyye)** fetvâsında diyor ki, (Kapalı yerde iken zelzele olursa, oradan açık bir yere kaçmak müstehabdır).

FASL — Tevekkül etmek için, hastalığını herkese bildirmemek lâzımdır. Bildirmek ve şikâyet etmek mekrûhdur. Yalnız fâidesi olacaklara, [meselâ, doktora söylemek] veyâ aczini, zevallılığını bildirmek için söylemek mekrûh olmaz ve tevekkülü bozmadır. Nitekim Alî “radiyallahü anh” hastalanmışdı. Nasılsın, iyi misin dediklerinde, hayır dedi. Şaşıp birbirlerine bakişdılar. (Allahü teâlâyâ aczimi gösteriyorum) buyurdu. Bu söz onun hâline lâyük idi. O cesâret ve kuvveti, yeğitliği ile, aczini biliyordu ve (Yâ Rabbî! Bana sabr ihşân et!) derdi. Tevekkülün kıymeti, **(Cevâb Veremedi)** kitabınının 144.cü sahifesinde yazılıdır.

Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Allahü teâlâdan âfiyet isteyiniz. Belâ istemeyiniz!)**. Hastalığı herkese söyleyip, hâlinde şikâyet etmek harâmıdır. Şikâyet niyeti ile değilse harâm olmaz. Fekat, söylememek iyidir. Çünkü, çok söyleyerek, şikâyet şeklini alabilir.

Hindistânda bulunan islâm âlimlerinin büyüklerinden Muhammed Bâkîbillah buyuruyor ki, (Tevekkül, sebeblere yapışmayıp, tenbel oturmak değildir. Çünkü, böyle olmak, Allahü teâlâyâ karşı edesizlik olur. Müslimânın, meşrû’ olan bir sebebe yapışması lâzımdır. Sebebe yapıştıktan, çalışmağa başladıkdan sonra tevekkül edilir. Ya’nî istenilen şey, bunun hâsıl olmasına sebep olan şeyden beklenilmez. Çünkü, Allahü teâlâ sebebi, istenilen şeye kavuşdurmak için, bir kapı gibi yaratmışdır. Birşeyin hâsıl olmasına sebep olan işi yapmayıp da, sebebsiz olarak gelmesini beklemek, kapıyı kapayıp pencereden atılmasını istemeğe benzer ki, edesizlik olur. Allahü teâlâ, ihtiyâclarımıza kavuşmamız için kapıyı yaratmış ve açık bırakmışdır. Onu kapamamız doğru değildir. Bizim vazifemiz kapıya gidip beklemektir. Sonrasını O bilir. Çok zemân kapıdan gönderir. Dilediği zemân da pencereden atarak verir). Bâkî-billahın bu sözü **(Berekât)** kitabında yazılıdır. Görülüyor ki, çalışmayıp, boş oturup, tevekkül ediyorum demek câiz değildir. Tesavvuf büyükleri, çalışmağa, sebebe yapışmağa başlayıp, bundan sonra tevekkül etmeli demişlerdir.

Hindistânın büyük âlimlerinden Mazher-i Cân-ı Cânân “kuddise sirruh”, onüçüncü mektûbunda diyor ki, cebr ve ihtiyâr üzerinde âlimlerimiz çok şey yazdılar ise de,

insanın zihnine yine şüpheler gelmektedir. Çünkü akl, din bilgilerinden ba'zılarını anlayamıyor. Eğer anlansaydı, insanların işlerinin fâideli ve iyi olması için, Peygamberlere vahy gönderilmesine lüzûm ve ihtiyâc olmazdı. İnsanda tam ihtiyâr vardır demek, ya'nî insan her dilediğini yapar demek ve insanın elinde birşey yokdur, kazâ ve kaderde olamı yapmağa mecbûrdur demek, kitâba ve sünnete inanmamak olur. Çünkü, insanların amellerini de, cesedlerini de, ya'nî maddelerini de, işlerini, hareketlerini de Allahü teâlâ yaratmaktadır. Böyle olunca, tam ihtiyâr vardır denilebilir mi? Cebr ile, zorla yaptırılan iş için hesâba çekmek de zulm olur. Allahü teâlâ zulm yapmaz. O hâlde, insan mecbûrdur demek, nasıl doğru olabilir? İnsanların işlerinin bir titreme gibi cebren yapılmadığı meydândadır. İlm, irâde ve kudretimiz ile yapılmaktadırlar. İnsanın ihtiyârı [istekli hareketi], her üçünden hâsıl olmaktadır. Fekat, insanda bu üçünün hâsıl olması, insanın ihtiyârı ile değildir. Allahü teâlâ dilediği zemân, bunları insana gönderir. Cebr de, bu kadardır. İnsanda tam ihtiyâr ve tam cebr olmadığı için, insanın hareketleri, bu ikisinin arasında hâsıl olmaktadır. İşlerin böyle yapılmasına (**Kesb**) denir. İnsanın kesb ettiği işlerinde bu kâdarcık ihtiyârın bulunması, Allahü teâlânın tekliflerine [emr ve yasaklarına] sebep olmuştur. İhtiyârımız za'îf, az olduğu için de, teklifler hafif olmuş, Allahü teâlânın mü'minlere olan rahmet sıfatı, onların âsilerine olan gadab sıfatını aşmışdır. Diğer sıfatlarından hiçbiri, ötekilerini aşmış değildir. Allahü teâlânın fi'li de, ilmi, irâdesi ve kudreti ile olduğu için, bu bakımdan kulların işlerine benzemektedir. Böyle işlerden dolayı, kullarını hesâba çekmesi adâlete uymuyor denilemez.

[**TENBÎH:** Ölümden evvelki hayâta (Dünyâ hayâtı), ölümden sonraki hayâta (Âhîret hayâtı) denir. Âhîret hayâtı üçe ayrılır: Mezârdan kalkıncaya kadar, (Kabr hayâtı), tekrâr dirildikten, Cennete veyâ Cehenneme gidinceye kadar, (Kıyâmet hayâtı), üçüncüsü (Cennet ve Cehennem hayâtı)dır. Dünyâda yapılan her işden ve düşünceden, dünyâda ve âhîretde fâide veyâ zarar hâsıl olur. Fâide hâsıl olanlara (Hayr), zarar hâsıl olanlara (Şer) denir. Allahü teâlâ, hayırları, şerlerden ezelde ayırmıştır. Bunlar, birbirleri ile hiç karışmaz. Bu ayırmağa, (Kazâ) ve (Kader) denir. Kazâ, kader hiç değişmez. Allahü teâlâ hayr ve şer işlemekte insanları serbest bırakır. İsteyen hayr işler, isteyen şer işler. Allahü teâlâ, merhamet ederek, hangi işlerin hayr, hangi işlerin şer olduğunu, Peygamberler vâsıtası ile kullarına bildirir. İnsanlar da, bunları, Peygamberlerden, aklları ile, ilmleri ile öğrenirler. Akl ve ilm sâhibleri akla, ilme uyarak, hayr işler. Akli ve ilmi olmanın ahmaklar, câhiller, nefslere ve şeytânlara uyarak, şer ya'nî günâh işleyerek, dünyâda ve âhîretde azâba sürüklenir. Görülüyor ki, Peygamberlerin emri, ya'nî dinler, Allahü teâlânın ni'meti, büyük ihsândır. İslâmiyete uyanlar, Cennete gidecekler, uymayanlar Cehenneme gideceklerdir.]

**Bir kişide olmasa ger vecd-ü hâl,
eylese islâmiyete o imtisal.**

**Dâimâ bid'atleri terk eylese,
ehl-i sünnetden hiç ayrılmasa.**

**O kişi, ehl-i se'âdetdir hemân,
şer'i pâke iyi sarıl, ey civân.**

**Ger islâmiyetsiz olursa vecd-ü hâl,
ehl-i istidrâc olur, ol bed fi'al.**

**Uçsa da, aldanma öyle şeylere,
kes kanâdı, tâ ki düşsün yerlere.**

**Anlara aldanma, imânın gider,
şer'i pâki tutmayan bulmaz zafer.**

48 — LEVH-İL-MAHFÛZ VE ÜMM-ÜL-KİTÂB

Allâme Ahmed bin Süleymân bin Kemâl pâşanın “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în” (Levh-il-mahfûz ve Ümm-ül-kitâb) ismindeki risâlesi ile, Muhammed Akkermânînin (İhtiyâr-ı cüz’î) risâlesi ve Ebüssü’ûd efendinin (Kazâ kader) risâlesi, otuzbirinci Osmânî pâdişâhı sultân Abdülmecîd hân “rahmetullahi aleyh” zemânında, [1264] senesinde, bir arada bir kitâb hâlinde, türkçe olarak, İstanbul’da basılmıştır. Üçünü de sâdeleştirerek, yazmayı uygun gördük:

Ra’d sûresindeki, (Allahü teâlâ, dilediğini siler. Dilediğini değiştirmez. Ümm-ül-kitâb, Ondadır) meâlindeki âyet-i kerîmede, levh-i mahfûz bildirilmektedir. Ümm-i kitâb, ezeli olan kelâm-ı ilâhînin ismidir. Melekler, bunu anıyamaz. Zemânî değildir. Ya’nî burada zemân yazılı değildir. Allahü teâlâdan başka, kimse bilmez. Hiç yok olmaz. Levh-i mahfûzda ise, değişiklik olur. Bunu melekler görür. İnsanın, işine göre, ömrü ve rızkı değişir. İyiler kötü, kötüler iyi olarak değiştirilebilir. Böylece birine ölümüne yakın, iyi işler yaptırıp, son nefesde îmân ile gönderir. Başkasına kötü amel işledip, îmânsız gönderir. Bunun için, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” her zemân, (Allahümme, yâ mukallibelkulûb, sebbit kalbî, alâ dînik) düâsını okurdu [ki, Ey büyük Allahım! Kalbleri iyiden kötüye, kötüden iyiye çeviren, ancak sensin. Kalbimi, dîninde sâbit kıl, ya’nî dîninden döndürme, ayırma! demektir]. Eshâb-ı kirâm “aleyhimürrihvân” bunu işitince: (Yâ Resûlallah “sallallahü aleyhi ve sellem”! Sen de, dönmekten korkuyor musun?) dediklerinde: (Mekr-i ilâhîden, beni kim te’mîn eder?) buyurdu. Çünkü, hadîs-i kud-sîde: (İnsanların kalbi Rahmânın kudretindedir. Kalbleri, dilediği gibi çevirir) buyurulmuştur. Ya’nî, Celâl ve Cemâl sıfatları ile, kötüye ve iyiye çevirir. Levh-i mahfûza ilk olarak, (Benden başka Allah yokdur. Muhammed “aleyhisselâm” benim resûlümdür ve habîbimdir ve herşey benim mahlûkumdur. Herşeyin Rabbim, Hâlıkım) yazıldı. Sonra, Peygamberleri “salevâtullahi teâlâ aleyhim ecma’în” ve kıyâmete kadar gelecek insanların iyileri, sa’îd olarak, kötülerini de, şakî olarak yazıldı.

Kader değişmez. Kazâ, kadere uygun olarak meydana gelir. Kazâ, hergün çok değişip, sonunda kadere uygun olunca yaratılır. Kazâ-i mu’allak şeklinde yaratılacağı yazılmış olan birşey, kulun iyi ameli ile değişip yaratılmaz. Evliyâ “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în”, kaderi anbara, kazâyı ölçüğe benzetmiştir.

[(Kâmûs)da, kazâ kelimesinde diyor ki: (Kazâ, kaderin husûsî bir kısmıdır. Kader, anbara doldurulmuş buğday gibidir. Kazâ ise, onu ölçerek vermek gibidir. Ömer “radiyallahü anh”, Şâma geldi. Şehrde vebâ hastalığı olduğunu işitince, şehre girmedi. Allahü teâlânın kazâsından kaçıyor musun? dediklerinde, Allahü teâlânın kazâsından, kaderine kaçıyorum buyurdu ki, kader, kazâ şeklini almadıkça değişebilir. [Kader, ma’âş bordrosu gibidir. Kazâ ise, bu ma’âşın dağıtılmasıdır.] İbni Esîr dedi ki: Kazâ ve kader, birbirinden ayrılmaz, çünkü, kader temel gibi, kazâ da üstündeki binâ gibidir. Kader kelimesinde diyor ki: (Kader, Allahü teâlânın, olacak şeyleri ezelde bilmesidir. Kazâ, kaderde bulunan şeyleri, zemânı gelince yaratmasıdır)].

İmâm-ı Gazâlî, (İhyâ-ül’ulûm) kitâbında buyurdu ki, (Kazâ-i mu’allak, Levh-i mahfûzda yazılıdır. Eğer o kimse, iyi amel yapıp, düâsı kabûl olursa, o kazâ değişir). Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (Kader, tedbîr ile, sakınmakla değişmez. Fekat kabûl olan düâ, o belâ gelirken korur). Düânın belâyı def’ etmesi de, kazâ ve kadedendir. Kalkan, oka siper olduğu gibi, su, yerden otun yetişmesine [ve havanın oksijen gazı, canlıların hücrelerindeki gıda maddelerini yapık harâret meydana gelmesine] sebep olduğu gibi, düâ da, Allahü teâlânın merhametinin gelmesine sebebidir. Bir hadîs-i şerîfde, (Kazâ-i mu’allaki, hiçbirşey değiştirmez. Yalnız düâ değiştirir ve ömrü, yalnız, ihsân, iyilik arttırır) buyuruldu. Allahü teâlânın takdîri-

nin, ya'nî kaderin, Levh-i mahfûzda yazılması kazâdır. Bir kimseye takdîr edilen belâ, kazâ-i mu'allak ise, ya'nî, o kimsenin düâ etmesi de, takdîr edilmiş ise, düâ eder, kabûl olunca, belâyı önler. **(Ecel-i kazâ)**yı da, iyilik etmek geciktirir. Fekat, **(Ecel-i müsemmâ)** değişmez. Ecel-i kazâ denilen, meselâ, bir kimse, eğer iyi iş yapar, yâhud sadaka verir, hac ederse ömrü altmış sene, bunları yapmazsa kırk sene diye takdîr edilmesi gibidir. Vakt temâm olunca, eceli bir ân gecikmez. Birinin üç gün ömrü kalmış iken akrabâsını, Allah rızâsı için ziyâret etmesi ile, ömrü otuz seneye uzar. Otuz yıl ömrü olan kimse de, akrabâsını terk ettiği için, ömrü üç güne iner. **(Lübâb-üt-te'vîl)** [ya'nî **(Tefsîr-i Hâzin)**] kitâbında diyor ki, takdîr, ezelde Levh-i mahfûzda yazılmışdır. Sonradan birşey yazılmaz. Ya'nî, Levh-i mahfûzda olacak değişiklikler ve ömürlerin artması ve kısılması da, ceffelkalem [ya'nî ezelde] yazılmışdır ki, buna kazâ-i mu'allak denir. Allahü teâlânın kaderi, ya'nî ezelde ilmi nasıl ise, Levh-i mahfûzdaki değişiklikler, ona uygun olur. Ömer "radiyallahü anh" yaralanınca, Ka'bül-ahbâr buyurdu ki, Ömer "radiyallahü anh" dahâ yaşamak isteseydi, düâ ederdi. Zîrâ onun düâsı elbette kabûl olur. İştienler şaşırıp, nasıl böyle söylüyorsun, Allahü teâlâ meâlen, **(Ecel, bir ân gecikmez ve vaktinden önce gelmez)** buyurdu, dediklerinde, (Evet, ecel hâzır olduğu vakt gecikmez. Fekat, ecel hâsıl olmadan önce, sadaka ile, düâ ile, amel-i sâlih ile, ömür uzar. Zîrâ Fâtır sûresinde meâlen, **(Herkesin ömrü ve ömürlerin kısılması hep yazılıdır)** buyurulmaktadır) dedi.

Her sene, [Şa'bân ayının onbeşinci Berât gecesinde] o senede olacak şeyler, amel-ler, ömürler, ölüm sebepleri, yükselmeler, alçalmalar, ya'nî herşey Levh-i mahfûzda yazılır.

Dâvüd aleyhisselâmın yanına iki kişi gelip, birbirinden şikâyet etdi. Dinleyip karâr verip giderken, Azrâil "aleyhisselâm" gelip, (Bu iki kişiden, birincisinin eceline bir hafta kaldı. İkincisinin ömrü de, bir hafta önce bitmişti, fekat ölmedi) dedi. Dâvüd "aleyhisselâm" şaşırıp, sebebini sorunca, (İkincisinin bir akrabâsı vardı. Buna dargın idi. Bu gidip, onun gönlünü aldı. Bundan dolayı, Allahü teâlâ, buna yirmi yıl ömür takdîr buyurdu) dedi. [**(Emâlî kasîdesi)** altmışikinci beytinde, (Öldürülen kimsenin eceli, münkatı' değildir). Ya'nî, o ânda, ömrü ortadan kesilmiş değildir. **(Kâmûs)** mütercimi Ahmed Âsım efendi "rahmetullahi teâlâ aleyh", bu beyti şerh ederken diyor ki, (Ehl-i sünnete göre, öldürülen kimsenin, o ânda eceli gelmiştir. Ömrü ortadan kesilmemiştir. Herkesin eceli bir dânedir.)] Görülüyor ki, müslimân olan ve islâmiyyete uygun akrabâyı ziyâret çok lâzımdır. Hiç olmazsa haftada veyâ ayda bir ziyâret etmeli, kırk günü geçirmemelidir. Uzak memleketde ise, mektûbla ve telefonla gönlünü almalıdır. Dargın, kinli ise de, vaz geçmemelidir. Akribâsı gelmezse, cevâb vermezse de, giderek veyâ hediye, selâm göndererek, yâhud mektûb ile ve telefon ile yoklamaktan vazgeçmemelidir. Allahü teâlâ, müslimân olan ve sâlih olan akrabâyı ziyâreti emr ediyor. Söylediğimiz gibi hareket ederek, bu emr yapılmış olur. **(Berîka)** ve **(Hadîka)** kitâblarında diyor ki, (Kat'-i rahm, ya'nî akrabâ ile ilişiği kesmek büyük günâhdır. Erkek olsun, kadın olsun zî rahm-i mahrem akrabâyı ziyâret etmek vâcibdir. Amca kızı gibi mahrem olmiyan zî rahm akrabâyı ve zî rahm olmiyan akrabâyı ziyâret vâcib değildir. Fekat bunlara da hediye, selâm yollamak müstehâbdır). Yetîmlere de acımalı, gücendirmemelidir. Yetîmin başını sıvayana, hac sevâbı verilir. Allahü teâlâ bir kulunu severse, âhirete yarar işler, iyi, güzel ameller yaptırır. Allahü teâlâdan hidâyet olmazsa, yüzlerce kitâb okusa, nasîhat dinlese yola gelmez. Ya'nî terbiye kabûl etmiyen kimseye nasîhat vermek, öküze tecvîd okutmağa benzer.

[Doktor bulmak ve ilâc bulmak da, takdîre bağlıdır. Allahü teâlâ, takdîrine göre sebepleri yaratmaktadır. Çok eskiden bilindiği gibi, bir yeri kesilen insanın eceli gelmedi ise, damarı bağlanır, ilâc verilir, ölmez. Eceli gelmiş ise, damarı bağlayacak biri bulunamaz. Kanı akar, mikrop kapar, ölür. Yürek adalesi bozuk olan ağır

hastaya, ölmek üzere olan bir başkasının sağlam yüreği takılıp takılmaması da, ecelin gelip gelmemesine bağlıdır. Kalbin değiştirilmesi de hastayı muhakkak iyi yapmıyor, çoklarının ölmesine sebep olmaktadır.

Kıyâmetde herkes, öldüğü zemândaki şekli, boyu ve organları ile mezârdan kalkacaktır. Herkesin kuyruk sokumu kemiği değişmeyecek, başka a'zâ, organlar, bu kemik üzerine yeniden yaratılacak, rûhlar bu yeni bedenlerini bulup, te'alluk edeceklerdir. Rûhların bu başka bedenlere te'alluk etmeleri, tenâsüh değildir. Tenâsüh dünyâda düşünülür. Âhiretde tenâsüh olmaz. İnsanın bedeni, organları dünyâda da değişiyor. Kırk yaşındaki insanın eti, yağı, derisi, kemikleri başkadır. Çocukluğunda bulunanlar başkadır. Fekat o, hep aynı insandır. Çünkü insan, rûh demektir. Beden değişiyor ise de, rûh değişmez. İnsanın parmak izi de hiç değişmez. Hiçbir insanın parmak izi, başkasının parmak izine benzemez. Bir insanın parmak uçlarındaki çizgilerin şekli, doğmadan önce, rûh bedene te'alluk ettiği sıralarda teşekkül eder. İnsan ölüp çürüyüncüye kadar hiç değişmez. Beşbin yıllık mumyalarda aynen kaldıkları görülmüştür. Parmak ucundaki çizgilerden herbiri, yan yana dizilmiş deliklerden meydâna gelmiştir. Her delikcikden, ter sızmaktadır. İnsan birşeyi tutunca, sızan ter, o şey üzerinde çizgilerin şekli gibi yapışıp kalır. Teri boyayan bir ilâc sürünce, o kimsenin parmak izi, o şey üzerinde görünür. Büyük âlim, imâm-ı Muhammed Gazâlî, fârisî (**Kimyâ-yı se'âdet**) kitabının sekseninci sahîfesinde diyor ki, (Bir insanın çeşitli yaşlarındaki bedenleri başka başka oldukları gibi, aynı boy ve şekilde, fekat başka zerrelere yapılmış bir bedenle kabrden kalkacaktır. Bu yazımız anlaşılınca, insan insanı yirse, yenilen organın, hangi insan ile yaratılacağı, yiyen ile mi, yoksa yenilen ile mi birlikde yaratılacağı gibi sorulara lüzûm kalmaz. Çünkü, o uzvların kendi değil, benzerleri yaratılacaktır.)]

**Ah, meded Allahım sendendir, meded,
aklım alındığı yerlere geldim.
Düâmı kabûl edip, eyleme red,
sînem delindiği yerlere geldim.**

**Hep, âh ile zârdır, âşıkın işi,
kan ile karışdı gözümün yaşı.
İnci, mercan olmuş toprağı, taşı,
cevher bulunduğu yerlere geldim.**

**Dağların başına, bulutlar çıkar,
bağrımın içinde, şimşekler çakar,
Firdevs-i a'lâdan, bir servi çınar,
çıkıp salındığı yerlere geldim.**

**Sünbülün da'vâsı, servi dalîle,
bülbülün sevdâsı, behâr gülîle,
Muhabbet sunarken, Hakîm dilîle,
gönlüm sızladığı yerlere geldim.**

**Ah! Şimdi bir, ele geçse nigâhın,
bilemedim kıymetini dergâhın.
Âlem-i ervâhdan, bir şems-ü mâhın,
nûrunu saçtığı yerlere geldim.**

49 — İRÂDE-İ CÜZ'İYYE

**İrâde-i cüz'îyye risâlesini Muhammed Akkermânî “rahmetullahi aleyh” yazmış-
dır:**

Dehr [veyâ İnsan] sûresindeki, **(Siz, ancak Allahü teâlânın dilediğini arzû eder-
siniz!)** meâlindeki âyet-i kerîmeden, Ebül-Hasen-i Eş'arî imâmımız “rahmetulla-
hi teâlâ aleyh” (Allahü teâlâ, sizin istemenizi dilemedikçe, birşey isteyemezsiniz!)
ma'nâsını anlamıştır. Ya'nî, Allahü teâlâ dilemedikçe, kul, irâde-i cüz'îyyesini kul-
lanamaz demiştir. Eş'arî mezhebine göre, kullar, irâde-i cüz'îyyelerini kullanmak-
da mecbûr oluyor. Çünkü, Allahü teâlâ, bir kimsenin birşey yapmağa irâde-i
cüz'îyyesini kullanmasını dileyince, o kimse irâde etmeğe, istemeğe mecbûr olur.
İrâde-i cüz'îyye, mevcûd ve mahlûk oluyor. Böyle olunca, şeytân, insana: Ey kul!
Niçin zahmet çekersin? Allahü teâlâ bir işini istemezse, sen o işi irâde edemezsin!
derse, şeytâna cevâb verilemez. Kul fâil-i muhtâr olmaz. İbâdetlerine sevâb, kö-
tülüklerine azâb vermeğe sebep bulunmaz. Kul, Allahü teâlânın dilediğini dilemek-
de, o işin yapılmasına, âlet olmaktadır.

Ebû Mensûr-i Mâtürîdî “rahmetullahi teâlâ aleyh” imâm-ı a'zam Ebû Hanife-
nin “rahmetullahi teâlâ aleyh” anladığını açıklıyarak buyurdu ki, (İrâde-i cüz'îyye,
bir varlık değildir. Var olmıyan şey, yaratılmış olmaz. İrâde-i cüz'îyye, kullar-
da bir hâldir. Kuvveti, birşeyi yapmak ve yapmamakta kullanmaktadır. Kullar, irâ-
de-i cüz'îyyelerini kullanmakta serbestdir. Mecbûr değildir.) Bu mezhebe göre şey-
tâna: İrâde, bende bir hâldir. İyiliğe kullanırsam, Allahü teâlâ iyiliği yaratır. Kö-
tülüğe sarf edersem, onu yaratır. Eğer sarf etmezsem, ikisini de yaratmaz, diye ce-
vâb verilir. Allahü teâlânın, kul irâde etmeden de, yaratması câiz ise de, ihtiyârî
olan işleri yaratmağa, kulların kalblerinin ihtiyâr ve irâde etmesini sebep kılmış-
dır. İrâde-i cüz'îyyemizin sebep olması da, Allahü teâlânın irâdesi iledir. Kul, bir
iş yapmağı ihtiyâr ve irâde edince, ya'nî tercih edip dileyince, Allahü teâlâ da, o
iş irâde ederse o işi yaratır. Kul ihtiyâr ve irâde etmezse, ihtiyârî olan o işi yarat-
maz. Şu hâlde, kul irâde-i cüz'îyyesini ibâdete sarf ederse, Allahü teâlâ, ibâdeti yar-
ratır. Eğer günâhlara sarf ederse, günâhları yaratır. O zemân kul, dünyâda fenâ olur,
âhrette azâb görür. Böyle olduğunu bilen bir kimseye, şeytân birşey diyemez.

Yukarıdaki âyet-i kerîmenin ma'nâsını, Ebû Mensûr-i Mâtürîdî “rahmetullahi
teâlâ aleyh” şöyle açıklıyor: (İhtiyârî işleriniz, yalnız sizin irâdenizle olmaz. Sizin
irâdenizden sonra, Allahü teâlâ da, o işi irâde edip yaratır.) Görülüyor ki, işi
yapmakta, kullar müstekil değildir.

Mu'tezile yolunda olanlar, insan bütün işlerini, kendisi yaratır diyorlar. Yarat-
makta, kulları Allahü teâlâya şerik ediyorlar. [İrânda, kendilerine şî'î adını veren
kimseler de, kazâ ve kadere, mu'tezile fırkası gibi inanıyor. Böylece Ehl-i sünnet
âlimlerinin yolundan ayrılıyorlar. **(Hak Sözü'nün Vesîkaları)** ve **(Eshâb-ı Kirâm)**
kitâblarında, değerli kitâblardan alarak, bunların yazılarına uzun cevâb verilmiş
ve kazâ kader bilgisi anlatılmıştır. **(Mevâhib-i ledünniyye)**de, Bedr gazâsını an-
latırken, irâde-i cüz'îyye uzun bildirilmiştir. **(Eshâb-ı Kirâm)** kitâbında da büyük
âlim, veliyy-i kâmil, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdînin “rahmetullahi teâlâ aleyh”de **(İrâ-
de-i cüz'îyye)** risâlesi vardır. Mevlânânın kardeşi Mahmûd Sâhibin oğlu Muham-
med Es'ad “rahmetullahi aleyhim”, **(Bugyet-ül-vâcid)** kitâbının dokuzuncu mek-
tûbunda, bu risâleyi neşr etmiştir. Kitâb 1334 [m. 1915] de Şâm'da basılmıştır. Ki-
tâbda, risâlenin şerhleri ve şârihleri de bildirilmiştir. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî “rah-
metullahi teâlâ aleyh” **(İkdül-cevherî)** kitâbında kulun ihtiyârını ve irâde-i cüz'îyye-
sini uzun anlatmaktadır. Abdülhamîd Harpûtî, bunu şerh ederek **(Simtul' ab-
karî)** ismini vermiş, 1305 [m. 1888] de İstanbul'da basılmıştır.]

İnsanın ihtiyârî hareketi, dört şeyle meydâna gelmektedir: 1- O işi dimâğında
tesavvur etmek, hâtırlamak. 2- O şeyden lezzet duymak. 3- Sonra, o işi yapmağı

kalbi ile ihtiyâr etmek, seçmek ve irâde-i cüz'iyeyi kullanmak. Ya'nî hareket etmeği dilemek. 4- Hareketin meydâna gelmesi. Birinci ile ikinciye Allahü teâlâ yaratıyor. Çünkü, tesavvur ile şevk, var olan şeylerdir. Var olan, yaratılmağa muhtâcdır. İhtiyâr ve Irâde-i cüz'iyeye, kuldandır. Hareketi yaratan, Allahü teâlâdır. Kuldandan ihtiyâr ve irâdenin meydâna gelmesi de, ancak önce tesavvur ve şevk yaratılması ile olur. Meselâ, bir kimse, sadaka vermeği ve sevâbını tesavvur eylese, kendisinde şevk veyâ nefret hâsıl olur. Bunu ihtiyâr ve irâde eder veyâ etmez. Şevk, irâde demek değildir. Nefret de, irâdeyi kullanmamak değildir.

Allahü teâlânın kazâsı, takdîri ve Levh-i mahfûza yazması, ilm-i ezelsine uygundur. Bilgisi de, bildiği şeylere tâbi'dir. Ya'nî herşeyi, ileride ne zemânda ve nasıl olacak ise veyâ olmayacak ise, ezelde öylece bilmiştir. Bildiğini takdîr eder ve yazar. Bundan dolayı, cebr olmaz. İlerdeki şeyler, ilmüne tâbi' olsaydı, cebr lâzım gelirdi. Allahü teâlânın ilmi, eşyânın yaratılmasını ve sıfatlarını, hâllerini icâb etseydi, cebr olurdu. Fekat, böyle değildir. Bunun aksinedir. Allahü teâlânın yardımı ile sözümüz temâm oldu.

(Dürr-i yektâ) şerhinin sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (İnsanların kalbleri ile veyâ bedenleri ile yaptıkları her işin ve canlılarda ve cansız şeylerde meydâna gelen her işin, Allahü teâlânın ezelde bilmesi ve dilemesi ve halk etmesi ile olmalarına **(Kader)** ve **(Takdîr)** denir. İnsan birşeyi yapmağı veyâ terk etmeği ihtiyâr ve irâde eder ya'nî kuvvetini kullanır. Sonra, Allahü teâlâ da, bunu irâde eder, kudretini kullanırsa, bu şey olur. İlk ikisine **(Kesb)**, son ikisine **(Halk)** denir. Bu şeyi Allahü teâlâ, beğenirse **(Tâ'at)** olur. Bunun için, insana âhîretde **(Sevâb)** verilir. Bir tâ'at yapılırken, sevâb kazanmak niyyet edilirse, **(Kurbet)** olur. Beğenmezse **(Ma'siyet)**, ya'nî günâh olur. Âhîretde **(İtâb)** veyâ **(İkab)** olunur. Mekrûh işliyen veyâ müekked sünneti özsüz terk etmeği âdet edinen, itâb olunur, azarlanır. Farzı terk eden veyâ harâm işliyen, tevbesiz ölür ve şefâ'ate, afva kavuşmazsa, ikab olunur, yanar. İnsanda ihtiyâr ve irâde ve kudret, ya'nî kesb bulunduğu na inanmıyan (Mürted) olur.)

BİR İHTİYÂR MÜSLİMÂNIN, KIZINA NASİHATI VE MÜNÂCÂTI

1 — SE'ÂDET NEDİR?: Dünyâdaki bütün insânlar mes'ûd olmak ister. Fekat, mes'ûd olan, pek azdır. Neden bu böyledir? Çünkü, se'âdetin neden ibâret olduğunu bilinmiyor. Aslî iş, se'âdetin ne olduğunu bilmektir. Se'âdet, yalnız dünyâ se'âdetinden ibâret değildir. Aksine, aslî se'âdet âhîret se'âdetini elde etmektir. Âhîret se'âdeti nasıl elde edilir? Âhîret se'âdeti için Allahü teâlânın kanûnlarına ve emrlerine [ya'nî Kur'ân-ı kerîme ve Peygamberimizin “aleyhisselâm” sözlerine] itâ'at etmek lâzımdır. Allahü teâlânın emrleri arasında: Öldükden sonra tekrâr dirilmek, (ya'nî âhîrete) inanmak da vardır. Cenâb-ı Hak âhîretin nihâyetsiz olduğunu (ebedî olduğunu) bize bildiriyor. Dünyâ hayâtı ise, sayılı günlerden ibârettir. O hâlde, se'âdet iki başlı demektir. Biri âhîret se'âdeti, öteki dünyâ se'âdeti. Bu iki se'âdetden hangisi önemlidir? Bunu akl ve iz'ân sâhibi insanlar kolaylıkla anlayabilir. Aklimız ve iz'ânımız âhîret hayâtının, dünyâ hayâtı ile mukâyese edilemeyecek kadar önemli olduğunu bize gösterir. Buna rağmen, insânların dünyâ için gösterdikleri gayret ve çalışmaların onda birini bile âhîret için göstermedikleri meydândadır. Bunun âkıbetinin ne kadar acı ve ne kadar korkunç olduğunu acaba inanmıyor muyuz? İnanmıyorsak, kurtuluş ümmîdi yoktur. Allahü teâlâyâ inanmıyanların yeri ebedî olarak Cehennemde yanmaktır. Eğer inanıyorsak, Allahü teâlânın emrlerini yapmamak bir gaflet (bir nev'i uyku) ve bir dalâletdir. Bu uykudan uyanamıyanlara yazıklar olsun.

Dünyâ se'âdeti için söz söyleyenler, kitâb yazarlar ve bunu dikkatle okuyanlar,

dinleyenler çokdur. Âhret se'âdetine gelince: Buna dâir Hakkın kitâbı (Kur'ân-ı kerîm) ve Peygamberimizin sözleri (hadîs-i şerîf) ve din âlimlerinin binlerce kitâbları vardır. Fekat, bugün artık bunları okuyan, bunları söyleyen, söyleyenleri ve yazanları dinleyen az insan kalmıştır. Çok ehemmiyetli olan âhret se'âdeti âdetâ unutulmuş, sanki böyle birşey yokmuş gibi bir gaflet içinde bulunmaktayız. Bu ise, felâketin en tehlikelisi ve âkıbetlerin en korkuncudur. İşte kızım, benim yazılarımın asl maksadı, seni bu korkunc felâketden kurtarmaktır. Ya'nî seni Cehennem denen büyük ateşden korumaktır. Sen idrâkin ve anlayışın nisbetinde, bu yazılarımdan hisse alacaksın. Cenâb-ı Hak seni hakîkati iyice anlayacaklardan ve bu anlayışa göre hareket edenlerden eylesin! Âmîn.

Din âlimlerinin yazdıkları kitâblar var iken, ayrıca bu mevzûlarda çocuklara nasihat vermenin lüzûmsuz olduğunu düşünmek doğru değildir. Çünkü, çocuğunun se'âdetini isteyen bir baba, yalnız dünyânın kısa se'âdetini değil, âhretin sonsuz se'âdetini de, çocuğuna bildirmekle vazîfelidir. Babaya bu vazîfeyi veren cenâb-ı Hakdır.

Bir çocuk ne kadar kaydsız olursa olsun, babasının kendisi için yazdıklarını merâk ederek hiç değilse, bir kerre okur. Bu yazılardan ders alacak anlayış ve uyanıklığı da gösterirse, kendisini kurtarmış olur.

Zemânımızda din bilgilerini veren kitâblarımız, öğretmenlerimiz kifâetsizdir. Büyük şehirlerdeki ba'zı mekteb ve cem'iyet muhîtinin din ile ilgisi za'îf görünüyor. Bu şartlar içinde çocuğun doğru ve yeter derecede din bilgisi alması çok zorlaşmıştır. Bunun için, hiç değilse, müslimân dîninin temel kâ'idelerini ve özünü burada söylemek, çok ehemmiyetli bir vazîfe hâline gelmiş bulunuyor. Temel kâ'ideler şunlardır: I- İmânın (inanmanın) şartları: 1- Allahü teâlâyâ inanmak, 2- Meleklerle inanmak, 3- Kitâblara inanmak, 4- Peygamberlere inanmak, 5- Âhrete (öldükten sonra tekrâr dirilmeğe) inanmak, 6- Kaderin ya'nî, hayr ve şerrin Allahü teâlâdan geldiğine inanmak. II- Müslimânlığın şartları: 1- Kelime-i şehâdet, 2- Nemâz, 3- Oruc, 4- Zekât, 5- Hac.

2 — DÜNYÂ ve ÂHRET: Günün birinde iki ellerimiz yanımıza gelecek ve dünyâdaki hayâtımız sona erecektir. Bu dehşetli bir hakîkatdir. Bu hakîkat karşısında, hayât nedir? Ölüm nedir? diye düşünmeyen bir insan olmaması lâzımdır. O hâlde, hayâtın ne olduğunu, dünyâyâ niçin geldiğimizi, ölümün ötesi ne olduğunu bilmek ve öğrenmek, insan olmanın ilk şartıdır. Hayâta niçin geldiğimizi, hayâtın sâhibinden dahâ iyi bilen olur mu? Her şeyin olduğu gibi, hayâtımızın sâhibi de, Allahü teâlâdır. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde, Vezzâriyât sûresi 56.cı âyetinde meâlen, **(İnsanları ve cinnîleri ancak, Beni bilip, itâ'at, ibâdet etmeleri için yarattım!)** buyuruyor. Bu büyük hakîkati, yaşadığımız bu zemândaki insanların kaçda kaç biliyor ve ona göre hareket ediyor? İnsanların büyük çoğunluğunun, bu hakîkati bilmediklerini, bilenlerin de, bu hakîkate göz yumduklarını veyâ ehemmiyet vermediklerini görüyoruz. İşte felâket de, bu noktadan başlıyor. Bu hakîkati bilmemek veyâ bildiği hâlde, ona göre davranmamak, hele bu hakîkate inanmamak, bir insan için, (bilhâssa bir müslimân için) tasavvur edebileceğimiz en büyük bahtsızlık, en büyük fâcia, en büyük felâketdir. Çünkü, Allahü teâlâ, kendi emrlerine inanmayanları ebediyen, inanıp da emrlerini yapmayanları, irâde ettiği kadar Cehennem ateşinde yakacağını kitâb-ı kadîmde, bizlere bildiriyor. Allahü teâlâ, insanlar gibi yalan söylemez. Emrlerini mühimsemeyenleri mutlak cezâlandırır. Allahü teâlânın cezâsı çok ağırdır. Kendini bu cezâdan koruyamayanlara yazıktır. Dünyâdaki kısa hayâtımız için sonsuz âhret hayâtımızı Cehennem içinde geçirmek, akli başında bir insanın işi midir?

3 — MÜSLİMÂNLIK NEDİR?: Müslimânlık, maddî ve ma'nevî temizlikdir, vücûd temizliğini ve kalb temizliğini emr eder.

Müslimânlık, dünyâ ve âhîret se'âdetini sağlayan tek yoldur. Hakîkî müslimân (Allahü teâlânın kaderine inanan müslimân) dünyâda, dâimâ huzûr içindedir. Çünkü bu müslimân, şuna inanmıştır: Kendisine gelen hayr ve şer Allahü teâlâdan-
dır. Allahü teâlânın takdîridir. Allahü teâlâdan gelen herşeyin, kendisi için iyi ol-
duğunu, fenâ zan ettiği şeyin sonunun, iyi olacağını düşünür ve böylelikle iç râ-
hatlığını bozmaz. Felâketlere de, kolaylıkla göğüs gerer. İşte böyle bir insan, Al-
lahü teâlânın sevgili kuludur. Bu sûretle, o insan, âhîret se'âdetine de ulaşmış olur.

Müslimânlığın emrlerini yapan bir insan, dünyâda her türlü kötülükten ve her türlü zarardan kendisini korumuş olur.

Müslimânlık ve islâmlik aynı terimlerdir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîminde, Zümer sûresi 3.cü âyetinde meâlen, (**Allahü teâlânın indinde din, islâm dînidir**) buyurmuş-
dur. Bugün islâmlığın dışındaki dinler, Allahü teâlânın indinde, din değildir. Hıris-
tiyanların ellerindeki İncîl, müsevîlerin ellerindeki Tevrât, Peygamberimizden evvel-
ki zemânların kitâblarıdır. Kur'ân-ı kerîm, bütün bunların hükmlerini kaldırmıştır.

Müslimânlık, iyi ahlâk demektir. Allahü teâlâ, Peygamberimize "sallallahü aleyhi ve sellem", (**Ben seni iyi ahlâkı temâmlamak için yarattım!**) buyurmuştur. Peygamberimizin "aleyhisselâm" her sözünde (hadîs-i şerîflerinde) büyük dersler, güzel ahlâk özellikleri vardır.

4 — İMÂN ve İ'TİKÂD: Bir insanın müslimân olabilmesi için, îmân (i'tikâd) sâhibi olması, ya'nî müslimânlığın kanûnlarına ve emrlerine inanması şarttır. Hattâ, yalnız inanması kâfî değildir; bu emrleri beğenmesi ve sevmesi de lâzımdır. Bu da bir bilgi işidir. İnanma (îmân) çok mühimdir. İmân, ufak bir şübheyi götür-
mez. Şübhesi olan, din âlimlerinden şübhesini sorarak ve öğrenerek, gidermelidir. Aksi takdirde, îmân ni'meti, elden gider.

İmânsız insan, dünyânın en bahtsız insanıdır. Çünkü, ebediyyen Cehennem azâbında yanmaya mahkûmdur.

Allahü teâlânın emrlerinin ve yasaklarının bir kısmına inanıp, bir kısmına inanmamak, doğru değildir. İmân, tam olmalıdır.

İmân sâhibi olmak için, altı şart vardır: 1- Allahü teâlâyâ inanmak, 2- Meleklerle inanmak, 3- Kitâblara inanmak, 4- Peygamberlere "aleyhimüsselâm" inanmak, 5- Âhîrete (öldükten sonra, tekrâr dirilmeğe) inanmak, 6- Kazâ ve kaderin Allahü teâlâdan geldiğine inanmak. Bunların birisine inanmayan, imânsızdır. Bu hâl ile ölüre (Allahü teâlâ cümlemizi muhâfaza buyursun!) ebediyyen Cehennemdedir.

5 — ALLAHÜ TEÂLÂNIN VARLIĞINI İSBÂT: Allahü teâlânın zâtını görmüyoruz. Fekat, Allahü teâlânın eserlerini, yarattıklarını, her zemân, her yerde görüyoruz. Güneş, ay, yıldızlar, denizler, dağlar, taşlar, insanlar, hayvanlar, ağaçlar, gece ve gündüz, yaz, kış, ... ne görebiliyorsak, bütün bunların yaratıcısı hiç şübhesiz, Allahü teâlâdır. Çünkü, Allahü teâlâdan başka, bir varlık, meselâ insanların en akıllıları bir araya gelseler, bu muazzam eserlerden en küçüğünü, meselâ, bir karıncayı yaratabilirler mi? Bir Pastör, hiç yokdan bir mikrop yaratabilir mi? Bir Edison, güneş ışığına mu'âdil bir ışık icâd edebilir mi? Bir Galile, dünyânın dönüşündeki intizâmı değiştirebilir mi? İnsanları göklerde ve deniz altında dolaştıran, radyoları bulan bir insanın beynini yaratan kimdir? Bütün bu azametli varlığı yaratana inkâr etmek için, insanın yâ ahmak olması, yâ koyu câhil olması veyâ kör bir inâdın kurbânı olması lâzımdır. Bu eserlere tabî'at (natür) diyenler var. Göklerdeki muazzam âlemleri, dünyâda gördüğümüz her eseri, dünyânın dönüşünü, gece ve gündüz hâdiselerini, mevsimleri ve herşeyi tabî'at kuvveti, tabî'at kanûnudur diyerek Allahü teâlâyı inkâr edenler var. Bunlara sormak lâzım: Bu muazzam eserlerin sâhibi yok mudur? İnsanların meydâna getirdikleri en ufak bir eser, insan şuûr ve ze-kâsının bir mahsûlü olduğunu kabul ediyoruz. Bu, aklları durduran muazzam

eserler, kendi kendine meydâna gelmiş olabilir mi? Bu eserlerdeki intizâmı ve muvâzeneyi, şuûrsuz ve donuk tabî'at mı meydâna getirmiştir? İnkârcıların bu sözlerini normal bir aklın, hattâ basît bir anlayışın dahî, kabûl etmesi mümkün değildir.

6 — ALLAHÜ TEÂLÂDAN KORKMAK ve ALLAHÜ TEÂLÂYI SEVMEK:

Allahü teâlâdan korkmak ve Allahü teâlâyı sevmek, ibâdetlerin en makbûlüdür. Allahü teâlâdan korkmak ve Allahü teâlâyı sevmek, bir bilgi işi olmakla beraber, aynı zemânda, bir çalışma, bir gayret işidir. Herkes kolaylıkla bunları elde edemiyor.

Allahü teâlâ, istediklerine kendisini sevdirebilir. Korku ve haşyet verir. Bunu herkese nasîb etmiyor. Nasîb ettiği kulunu seviyor demektir. Çok kimse, uzun gayret, telkînler, çalışmalar sonunda bu mertebeye erişiyor.

Allahü teâlâdan korkmak ve Allahü teâlâyı sevmek için pekçok sebep vardır:

Allahü teâlâdan korkmak için sebepler:

Dünyâda insanın başına gelen felâketleri düşünelim: Hastalanmak, yaralanmak, vücûdün bir parçasından mahrûm olmak, aç kalmak, susuz kalmak, fakîr olmak, akıldan mahrûm olmak, çoluk ve çocuğunun başına felâketler gelmek, yangınlar, zelzele.... gibi mahlûklar vâsıtasıyla veyâ doğrudan doğruya Allahü teâlâ tarafından insanlara takdîr edilen felâketler, elemeler, Allahü teâlâdan gelmektedir. Dünyâdaki elemeler nihâyet geçicidir. Âhîretdeki ise, ebedîdir. Oradaki azâb, bitmeyen bir azâbdır. Yâhud, îmânla âhîrete intikâl etmiş günâhkâr bir müslimân ise, Allahü teâlânın irâde ettiği kadar, azâb görecektir. Âhîret azâbı, kabre girildiği ândan i'tibâren başlayacaktır. Bütün bunlar Allahü teâlâdan korkmak için, yeter derecede sebepler değil midir?

Allahü teâlâyı sevmek için de, sebepler pek çoktur: Evvelâ, müslimân olarak dünyâyâ gelmek. Ya'nî, bir müslimân ananın ve bir müslimân babanın evlâdı olarak dünyâyâ gelmek, bütün ömrümüzce, Allahü teâlâyı sevmek, Allahü teâlâyâ şükr ve hamd etmek için, tek başına en büyük sebeptir. Meselâ, hıristiyan ana-babadan dünyâyâ gelmiş olsaydık, artık müslimânlık yolunu bulmak, bizim için, çok zor veyâ imkânsız olurdu. Hıristiyan topluluğu içinde yaşar ve âhîrete îmânsız olarak giderdik. Zemânımızda müslimân olarak doğmak da, kâfî değildir. Müslimânlığı sevmiş, elinden geldiği kadar müslimânlık yolunda yürümeğe gayret etmiş bir âilenin çocuğu olmak da ayrı bir tâlî'dir. İsmi Ahmed veyâ Hadîce olup da, müslimânlık îcâblarını yapmayan, hattâ müslimânlığı hor gören, nice sözde müslimânlar var. Akl ve iz'an sâhibi olmak, iyi ve kötüyü anlayabilecek bir tahsîl ve anlayış seviyesinde bulunmak da, Allahü teâlânın en büyük ni'metlerindedir. Bundan başka, insan haklarını tanıyan bir devletin ferdi olarak yaşamak, sıhhatde olmak, fakîr olmamak vesâire gibi binlerce ni'met hep Allahü teâlânın lutf ve ihsânıdır. Bu saydığımız ni'metlerden mahrûm olan milyonlarca insanın, milyonlarca müslimânın bulunduğunu düşünürsek, Allahü teâlâyı nasıl sevip, şükretmemiz lâzım geldiği kolayca anlaşılır.

7 — ALLAHÜ TEÂLÂNIN KİTÂBI (KANÛNU): Allahü teâlânın kitâbına (Kur'ân-ı kerîme) inanmak, îmânın şartlarındandır. Bir âyetinden bile şübhe etmek, câiz değildir. Şübhe edenler, Allahü teâlâyı seven, doğru din adamlarının (islâm âlimlerinin) kitâblarını okuyarak, şübhesini gidermelidir.

Allahü teâlâ, çok merhametli olduğu için, emirlerini ve yasaklarını dünyâda işitmeyen insan kalmasın diye, yalnız Peygamber göndermemiş, ayrıca Kitâbını (kanûnunu) da göndermiştir. Müslimânların kitâbı Kur'ân-ı kerîmdir. Kur'ân-ı kerîm, Peygamberimizden "aleyhisselâm" evvel dünyâyâ gelen milletlere, Allahü teâlâ tarafından gönderilen kitâblardaki emirleri ve hükümleri de içinde topladığı için, bütün insanlara hitâb eden bir kitâbdır. Ya'nî, Kur'ân-ı kerîm bugünkü dünyâda

mevcûd, hıristiyan, yehûdî, mecûsî, vesâire gibi çeşidli dinlere sapmış insanlara da, doğru yolu gösteren bir kitâbdır.

Kur'ân-ı kerîme inanmayan müslimân sayılmaz. Müslimân olmayan da Allahü teâlânın ateşinden kurtulamıyacaktır.

Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlânın kelâmıdır. Ya'nî, Kur'ân-ı kerîmdeki her söz ve her kelime Allahü teâlâ tarafından, Peygamberimize “aleyhisselâm” bildirilmiştir. Peygamberimize “aleyhisselâm” bu sözler, vahy yoluyla ya'nî, meleklerin büyüklerinden Cebrâîl “aleyhisselâm” vâsıtası ile bildirilmiştir. Cebrâîl “aleyhisselâm” insan şekline girerek bunları Peygamberimize “aleyhisselâm” okumuş ve ezberletmiştir. Peygamberimize “aleyhisselâm” Kur'ân-ı kerîm parça parça (kısm kısm) gelmiştir. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, Allahü teâlânın emrlerini alır almaz, hem kendileri ezberler, hem de kendi yakınlarına ezberletirdi. Vahy kâtiblerine de yazdırırlardı. Sonradan bunlar bir araya toplanarak Kur'ân-ı kerîm meydâna gelmiştir. Dünyânın her tarafındaki bütün Kur'ân-ı kerîmler birbirlerinin aynıdır. Bir kelime, hattâ bir harf bile değişik değildir. Hâlbuki hıristiyanların ellerindeki İnciller birbirlerini tutmuyor ve birbirlerine benzemiyor.

Kur'ân-ı kerîmin her âyetine (her cümlesine) inanmak şarttır. İçinden birisine inanmamak, insanın îmânını giderir. İmânsız insanın âhreti husrândır.

Allahü teâlânın emrleri münâkaşa edilemez. Herkesin kendi anlayışına göre ma'nâ vermesi veyâ işine geldiği şekilde anlaması câiz değildir. Kur'ân-ı kerîmi en iyi anlayan yalnız Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”dir. Peygamberimiz “aleyhisselâm” Kur'ân-ı kerîmin, bizim anlamadığımız taraflarını hadîs-i şerîfleri ile açıklamıştır. Ayrıca büyük din âlimleri, Kur'ân-ı kerîmi tefsîr etmişlerdir. Kur'ân-ı kerîmde pek çok âyetlerin çok geniş ma'nâları vardır. Onun için Kur'ân-ı kerîmi kelime kelime terceme etmekle tam ma'nâsı ifâde edilemez. Ancak, her âyetin salâhiyetli büyük din âlimleri tarafından tefsîr ve îzâh edilmesi ile ma'nâsını öğrenmek mümkündür.

Kur'ân-ı kerîmi, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” sözleridir diyenler vardır. Bunu söyleyenler, hiç şübhesiz îmânsızdır, kâfirdir.

Kur'ân-ı kerîm, Peygamberimize “sallallahü aleyhi ve sellem” âyet âyet gelmeğe başladığı zemân, o zemânın en meşhûr arab şâirleri ve edîpleri bir âyetinin benzerini söylemekden âciz kaldıklarını ifâde etmişlerdir. Bu bakımdan da Kur'ân-ı kerîme bir mu'cize denmektedir. Kur'ân-ı kerîm, Allahü teâlânın insanlara en büyük ni'metidir. Çünkü Kur'ân-ı kerîm, dünyâ ve âhretde insanları se'âdete götürececek yolları açıklamıştır. Bu yolda gidenlere ne mutlu!..

8 — PEYGAMBERLER: Allahü teâlâ, emrlerini ve yasaklarını insanlara Peygamberler “aleyhimüsselâm” vâsıtası ile bildirmiştir. Peygamberler de “aleyhimüsselâm” insandır. Fekat, Allahü teâlânın bilgili, ahlâklî ve kusûrsuz yaratdığı büyük insanlardır. Peygamberler ma'nen Allahü teâlâyâ yakın insanlar olduğu için, onların fikrlerine ve kalblerine bizimkilerden farklı ve dahâ geniş bilgiler ve ilhâmlar verilmiştir. Müslimân âlimlerinin bildirdiklerine göre, dünyânın yaratılışından bizim Peygamberimize “aleyhisselâm” kadar yüzyirmidört binden ziyâde Peygamber “aleyhimüsselâm” gelip geçmiştir. Bizim Peygamberimiz “aleyhisselâm” en son ve en büyük Peygamberdir. Bizim Peygamberimizden “aleyhisselâm” sonra artık dünyâyâ Peygamber gelmiyecektir. Peygamberimiz “aleyhisselâm”, Allahü teâlânın en çok sevdiği kuludur. Allahü teâlâ, Peygamberimize “aleyhisselâm”, **(Sen olmasaydın, bu âlemi [dünyâyı ve semâları] yaratmazdım!)** buyurmuştur. Peygamberimiz “aleyhisselâm”, Mekke-i mükerrerede dünyâyâ gelmiştir. Bir üniversitede okumamıştır. Tahsîlleri yoktur. Ümmîdir. Fekat, dünyâdaki bütün insanların en aklı, en bilgisi, en hayrısıdır. Çünkü, Allahü teâlâ, Onu asrlarca artık Peygambersiz kalacak olan dünyânın son ışığı olarak yaratmıştır. Bu

ışık, kıyâmete kadar nûrunu devâm etdirecektir. Peygamberimize ve bütün Peygamberlere “aleyhimüsselâm” inanmak, îmânın şartlarından. Peygamberimize “aleyhisselâm” inanmayan müslimân sayılmaz. Müslimân olmıyan da, ateşde ebedî yanacaktır. Bunu Kur’ân-ı kerîmde, Allahü teâlâ, bizlere bildiriyor.

9 — ÂHIRETE İNANMAK: İmânın şartlarından birisidir. Öldükden sonra, tekrâr dirileceğimize inanmayan îmânsız olur, kâfir olur. Âhirete böyle giderse, ebedî olarak Cehennem azâbına mahkûm olur. Bugünkü insanların çoğunun buna inmayan bir görünüşleri var. Bunlar, hayâtı yalnız dünyâda râhat etmek ve iyi yaşamaktan ibâret sanıyor. Gâye, sanki dünyâda eğlenmek, gezmek, râhat etmek, zengin olmaktan ibâret. Bu insanlar, öldükden sonra, tekrâr dirileceklerine ve he-sâba çekileceklerine inanmıyor görünüyor. İnsanlar, bu derece hissizlik içinde yaşayamaz. Bu kadar kaydsızlığın ma’nâsı, bu olsa gerektir.

Öldükden ve toprak ve toz hâline geldikten sonra, tekrâr dirilmenin mümkün olmadığını söyleyenlerin sayısı az değildir. Bunu söyleyenler şübhesiz îmânsız, dinsiz, zevallı insanlardır. Tekrâr dirilmek mümkün değildir diyenlere verilecek mantıkî cevâblar vardır. Allahü teâlânın azameti, bir insânı hiç yokdan (bir damla sudan) yaratmağa muktedir de, ikinci def’a yaratmağa muktedir değil midir? Gözümüzün görebildiği âlemlerin ve dünyâdaki muhteşem eserlerin yaratıcısı, bir insanı tekrâr diriltmekten nasıl âciz olabilir? Ağaç, kışın yapraklarını döker. Kuru dallar ile cansız zannedilir. Bunlar, behâr gelince tekrâr canlanmıyor mu? Büyük mevlânâ Celâleddîn “kuddise sirruh”, (Toprağa ekilen hangi tohum toprağın yüzüne canlı olarak çıkmamışdır?) diyerek, toprağa gömülen insânların tekrâr canlanacaklarına işâret etmiştir. Bu mevzû’da hazret-i Alîye “kerremallahü vecheh” atfedilen aşağıdaki mantıkî muhâkeme ne kadar güzeldir. Ahmed, âhirete inanmıştır. Ahmedin arkadaşı Kaya, tekrâr dirileceğine inanmıyor. Ahmed, Kayayı iknâ için, çok uğraşiyor. Muvaffak olamıyor. Nihâyet Ahmed, Kayaya şunları söylüyor: (Ben âhirete inanarak Allahü teâlânın bütün emrlerini yapıyorum. Allahü teâlânın emrlerini yapmak için, belki senden biraz fazla yoruluyorum, zahmet çekiyorum. Nemâz kılıyorum, oruc tutuyorum. Sen bunları yapmıyorsun. İkimiz de ihtiyârladık ve ikimiz de öldük. Dahâ mezâra girer girmez, âhîret var mı, yok mu, belli olacaktır. Eğer âhîret varsa, ben kazandım. Orada i’tibârım ve râhatım yerinde demektir. Eğer âhîret yoksa, ben hiçbir şey gaybetmem, dünyâdaki yorgunluğumla kalırım. Sana gelince: Eğer âhîret yoksa, ne kârdasın, ne ziyândasın. Ammâ, âhîret var olduğuna göre, mahvoldun demektir. Artık Allahü teâlânın bitmiyen, ebedî azâbı senin yakamı bırakmıyacaktır. Bu mantıkî muhâkemeye göre, hangimizin yolu doğru yoldur. Bunu senin anlayışına bırakıyorum). Bu muhâkeme tarzındaki mantığın kuvveti karşısında, söylenecek tek söz yokdur. Şunu da işâret edelim ki, âhirete şübhe ile inanmak iyi bir inanış değildir. Tam ve şübhesiz inanmak lâzımdır.

10 — KADERE, HAYR VE ŞERRE İNANMAK: İmânın şartlarından biri de kadere ve hayr ve şerrin Allahü teâlâdan geldiğine inanmaktır. Kaderin ma’nâsını türkcede (alın yazısı) diye ifâde ediyoruz. Allahü teâlâ, her kulunun başından geçecek herşeyi evvelden bilir. Kaderi değiştirmek kimsenin elinde değildir. Dilerse gene Allahü teâlâ değiştirir. Kader, Allahü teâlânın bir sırrıdır.

Hayr ve şer Allahü teâlâdan gelir. Çünkü, küllî irâde Allahü teâlâdadır. Allahü teâlâ, kullarına da cüz’î irâde vermiştir. İşte, bu cüz’î irâdeyi Allahü teâlânın emr etdiği yolda kullananlar, mükâfâtlanırlar. Fenâ yollarda kullananlar da, cezâlandırılır. İnsanları Cennete veyâ Cehenneme götüren, işte bu cüz’î irâdedir. Bir müslimânın içki içmesi, cüz’î irâdesini Allahü teâlânın emrine muhâlif olarak kullanmasıdır. Başka bir müslimânın içki içmemesi cüz’î irâdenin Allahü teâlânın emrine göre kullanılması demektir. Bunun gibi bir insanın cüz’î irâdesini iyi ve-yâ kötü istikâmetde kullanması kendi elindedir.

Kulun, cüz'î irâdesini kötü istikâmetde kullanması ile, Allahü teâlâ, o kula, şer getirir. O hâlde şerri hâzırlayan gene kuldur. Allahü teâlâ, zâlim değildir. Bil'akis Allahü teâlânın merhameti, bir annenin evlâdına olan merhametinden çok üstündür. Bununla berâber, sebebini bilmediğimiz şerrin hikmetini ancak Allahü teâlâ bilir. Allahü teâlânın her irâdesinin ve her tecellîsinin sebebini ve hikmetini anlamak, kullar için çok zemân mümkün olmaz.

11 — NEMÂZIN FAZÎLETLERİ: Nemâzın maddî ve ma'nevî pek çok fâidesi vardır. Maddî fâideleri şunlardır: Hergün beş def'a abdest alan müslimân, temiz bir insan demektir. Hergün, kırk def'a (kırk rek'at) Allahü teâlânın emri ile eğilerek secdeye kapanarak, ayağa kalkan bir insan, vücûdunun her uzvunu hareket ettiren bir idmâncı demektir. Temiz ve hareketli bir insan ömrünün her yaşında sıhhatini muhâfaza edebilir. Dikkat edilirse, ömrü boyunca nemâz kılanların büyük bir ekseriyeti sağlam insanlardır.

Nemâzın ma'nevî fâidesine gelince: Hergün beş def'a nemâz kılmak, ya'nî beş def'a Allahü teâlânın huzûruna çıkmak, Allahü teâlâyı sık sık hâtırlamak demektir. Allahü teâlâyâ inanan, ondan korkan insan, onun emrlerinin dışına çıkmış ise, nemâz sâatlarında hatâsını anlar. O hatâyı tekrâr etmekten kaçınır, kendini islâh etmek yolunu arar ve bulur. Kendini islâh etmek belki ilk zemânlarda kolay olmaz. Fekat, nemâza devâm etdikce, Allahü teâlânın emrlerini yapar ve yasaklarından kaçınır. Böylelikle kâmil bir insan, sâlih bir müslimân olmak yoluna girer. Nemâz, insanları doğru yola götürmek için en güzel bir vâsıtaadır. Nemâz, her müslimânı kusûrsuz bir insan hâline getirir. Böyle insanların meydâna getirdiği topluluk da, ne mutlu bir topluluk olur.

Nemâz müslimânlığın temel taşıdır. Temelsiz bir binâ sağlam olmadığı gibi, nemâzsız müslimânlık da günün birinde yıkılmağa mahkûmdur.

Nemâz, Allahü teâlâyı sık sık hâtırlamağa sebebedir, demişdik. Nemâzı terk etmek, Allahü teâlâyı unutmağa sebep olur. Allahü teâlâ, kendisini unutanları afv etmiyor. Kendisini unutanlara Bekara sûresinin yedinci âyetinde, meâlen (**onların kalblerini mühürledik**) buyurdu. Bu hâle gelmekden Allahü teâlâ, cümlemizi korusun! Âmîn.

(Nemâz, işlerimizi, kazancımızı aksatıyor. Bilhassa öğle ve ikinci nemâzlarında abdest almak ve nemâz kılmak zordur) diyenler var. Bunların bu sözleri yersizdir. Çünkü, bütün medenî memleketlerde ve her iş yerinde öğle zemânında en az bir sâat, yemek zemânı ayrılmıştır. Bu zemânda abdest almak ve nemâz kılmak için, onbeş dakîka kâfîdir. İkinci zemânında ise, öğle abdesti ile, beş veyâ on dakîka içinde nemâzını kılmak mümkündür.

Nemâz, dünyâ ve âhiret se'âdetlerinin kapısını açan bir anahtardır. Bu anahtarı ele geçirmek, herkesin elindedir. Nihâyet, Allahü teâlâyâ inanan ve tenbel olmayan bir müslimân, bu anahtarı, elde edebilir. Bu bir irâde ve azm işidir.

Nemâzını kılan kimse, Allahü teâlâyâ samimiyyetle inandığının kuvvetli bir delîlini de göstermiş olmaktadır.

Gösteriş için nemâz kılmak riyâkârlıktır. Böyle nemâz kabûl edilmez. Zemânımızda gösteriş için nemâz kılan, hemen hemen kalmamış gibidir. Aksine, nemâz kıldığını saklayanlar çoktur. Çünkü, zemânımızda, nemâz kılanları, gerici, yobaz, mürteci', eski kafalı gibi tahkîr edici ve küçültücü sıfatlarla alaya almak ve onları horlamak gibi hâller almış yürümüşdür. Bunların şerrinden korunmak için, nemâz kılmağı, bu gibilerden saklamak câizdir.

Nemâz kılmanın zevkine eren bir müslimân, artık onu bırakamaz.

12 — ORUCUN FAZÎLETLERİ: Allahü teâlâ senede bir ay (Ramezân-ı şerîf ayında) gündüzleri oruc tutmayı emr etmiştir. Allahü teâlâ, bu emri sebepsiz vermemiştir. Oruc, insanlara hem maddî, hem de ma'nevî fâideler sağlar. Bütün

bir sene, çeşidli yemekleri eritmek için, yorulan insan mi'desi ve bağırsakları, sende bir ay dinlenerek sağlığını korumuş olur. (İftârda çok yimemek şartıyla). Bu maddî fâidesidir. Ma'nevî fâidesi de şudur: Oruc tutan bir insan, aç kalmış bir insanın çektiği ızdırâbı, bizzat his ederek fakîr insanlara yardım etmek ihtiyâcını duyar. Bu da, insanların birbirlerine yardım etmelerine sebep olur. Birbirlerine yardım eden insan topluluğu arasında ise çekişmeler olmaz.

Bundan başka, Allahü teâlânın emrini yerine getirmek için gündüzleri bir ay oruc tutan bir müslimân, Allahü teâlânın emrlerini yapmak i'tiyâdını da kazanır. Böylelikle, Allahü teâlânın başka emrlerini yapmağa da isti'dâd peydâ eder.

13 — KANÂ'AT, RIZÂ: Hergünkü hâlinden memnûn olmak, her hâlinden Allahü teâlâyâ şükr ve hamd etmek, kanâ'at sâhibi olmak demektir. Kendinden dahâ iyi mevki'de, kendinden dahâ zengin, kendinden dahâ kuvvetli, kendinden dahâ güzel bir insanı kıskanmıyarak kendi hâlinden memnûn ve râzı olan insanın evvelâ kalbi râhatdır. Sonra da, en mühimi Allahü teâlânın sevgili kuludur. Sevgili olmanın sebebi şudur: Allahü teâlânın kendisine verdiği için memnûn ve râzıdır. Bunun için, Allahü teâlâ da, ondan râzıdır.

Kanâ'at, bitmez tükenmez bir hazînedir. Kanâ'atkâr olmayan bir zengin, kanâ'atkâr olan bir fakîrden dahâ fenâ durumdadır. Çünkü, o zengin kalbi râhat değildir. Kanâ'atkâr olan fakîr ise, kalbi râhat olduğu için, sanki bir hazîne içinde yaşamaktadır.

Rızâ demek, Allahü teâlâdan gelen herşeye râzı olmak demektir. Allahü teâlâdan bir felâket gelse, ona da rızâ gösterir. Kimseye şikâyet etmez. Bu, her insanın yapabileceği bir iş değildir. Fekat, bunu yapabilen, büyük bir insandır. Böyle insanlarda, Peygamberlere "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât" mahsûs sabr ve tehammül var demektir. Allahü teâlânın büyüklüğüne inandığı derecede insan, bu tehammülü ve bu rızâyı gösterebilir. Gıpta edilecek bir meziyyetdir.

14 — HASED (Kıskançlık): Başkasının, kendinden üstün olan herşeyini kıskanan, ya'nî ondaki üstünlüğün, yalnız kendinde olmasını isteyen insana, kıskanç denir. Bu hâl, insanlığın en kötü huylarından biridir. Kıskanç insan, ömrü boyunca râhatsız insandır. Böyle insanlar, kendinden aşağı olan insanı görmez de, kendinden yüksek ve varlıklı insanın her şeyini görür ve onu kıskanır. Kıskanç insan, Allahü teâlânın kendisine verdiği şeylere râzı olmayan insan demektir. Allahü teâlânın verdiği râzı olmayan insandan Allahü teâlâ da râzı olmaz. Allahü teâlânın bir insandan râzı olmaması ise, felâketlerin en büyüğüdür. Artık o insan, dünyâda da, âhretde de hüsrân içindedir. (Ya'nî zarardadır). Bunun için, kendisinde kıskançlık ve hased duygusu olduğunu görenler yavaş yavaş bu huylarından sıyrılmalıdır. Bu pek mümkündür. İnsanlar, kendilerini istedikleri kadar islâh edebilir. Kıskançlıktan kurtulanlar râhat ve huzûra kavuşur. Bu iş, zenginlik ve fakîrlik işi değildir. Bu iş, kalbin zenginliği ve fakîrliği işidir. Nice fakîrler vardır ki, bir lokma ekmeği kazandığı zemân, Allahü teâlâyâ şükr eder ve zenginlerin hâlini düşünmez bile. Nice zenginler de vardır ki, milyonlarına dahâ birkaç milyon ekliyemediği için üzüntü içindedir. Kıskanç insan, başka bir insanın kendinden iyi giyinmesini, iyi yaşamasını hazm edemez. Ya'nî onun boyunu, posunu, güzelliğini, çalışkanlığını, başarısını kıskanır. Dahâ kötüsü, onun başına gelen fenâlıklara sevinir. İşte bu hâl, kıskançlığın en kötü derecesidir. Böyle insandan Allahü teâlânın yardımı kesilebilir. Dahâ da mahrûm olurlar. İyi kalbli ve herkesin iyiliğini isteyen insan, Allahü teâlânın himâyesinde demektir. Büyük Peygamberimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" çok güzel bir hadîs-i şerifi var: **(Bir müslimân, kendisine istediği bir iyiliği, başka bir müslimân için istemez ve bir müslimân, kendisine gelecek bir kötülüğü, istemediği hâlde, o kötülüğü başka bir müslimân için isterse, onun îmânı tam değildir)** buyurmuşdur. Ya'nî, Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" yal-

nız kendisini düşünenleri beğenmiyor. Başka müslimânları düşünenleri beğeniyor ve öyle yapmalarını istiyor. Düşünün bir kerre; bütün dünyâ, Peygamberimizin “sal-lallahü aleyhi ve sellem” bu emrlerini yapmış olsa, dünyâda kavga, gürültü kalır mı?

15 — İNSANLARA, Bİlhâssa Müslimânlara İyilik EtmeK-KALB KIRMAMAK: Bir insanın başka bir insana, bilhâssa müslimâna iyilik etmesi Allahü teâlânın en çok sevdiği bir hâldir. İyilik çeşidli olur. Para ile olur, vü-cûd yardımı ile, fıkır yardımı ile ve muhtelif yollarla olur. İnsanın elinden hiçbir yardım gelmezse, Allahü teâlânın kuluna, güler yüz gösterirse, onun bile sevâbı vardır. [(**Cevâb Veremedi**) kitâbında, 147. ci mektûba ve (**Mektûbât Tercemesi**)nde 98. ci mektûba bakınız!]

Allahü teâlâ, (**Benim kullarıma yardım edene, ben fazlasıyla yardım ederim**) bu-yuruyor. Elinden yardım geldiği hâlde, yardımı esirgeyen insan, Allahü teâlânın indinde sevgili bir kul olabilir mi? İnsanların kalbini kırmak ise, Allahü teâlânın gadabını üzerine çekmek demektir. Bundan çok kaçınılmalıdır. İnsan kalbi, Alla-hü teâlânın sevgisinin tecelli ettiği bir yerdir. Oraya dokunmak, çok tehlikelidir. Hele o kalbde, Allahü teâlânın korkusu ve Allahü teâlânın sevgisi varsa, onu in-citmekden, son derece kaçınılmalıdır.

16 — ANNE HAKKI: Dünyâda bir insan için, anne hakkından dahâ ehemmiy-yetli bir hak yoktur. Düşünmeli ki anne, çocuğunu dokuz ay karnında taşıyor. Onu kendi kanıyla besliyor. Büyük bir ızdırab, büyük bir heyecânla onu dünyâya ge-tiriyor. Bebek iken, onun için aylarca uykusuz kalıyor. Kendi sütü ile besliyor. Son-ra, onun her yaşdaki yaramazlıklarını çekiyor. Bu zahmetler para ile, menfe’at ile olur işler değildir. Bu zahmetlere anne, ancak Allahü teâlânın verdiği şefkat duy-gusuyla tehammül edebiliyor. Bu büyük zahmet karşısında, çocuğun annesine neler borçlu olduğu meydândadır. Çok zemân çocuk, annesinin hakkını ödeyecek zemânı ve imkânı bulamıyor. Annesine isyânkâr olan bir çocuk, artık bir âsî, bir eşkiyâdan farksız bir insan demektir. Bu çocuğun büyüdülden sonra, annesini din-lememesi, onu üzmesi, ona ziyet etmesi, insanı çileden çıkardığı gibi, Allahü te-âlânın gadabını, cezâsını kendi üzerine çekmiş olmaz mı? Ne yazık ki pek çok ço-cuklar, gençliğin verdiği hoyratlık ve kadr bilmemek yüzünden, annelerinin hak-larını çiğniyorlar. Onları üzüyorlar, böyle anneler ba’zen zor durumda kalarak, ço-cuğu için Allahü teâlâdan bed düâ ederse, bu düâ kabûl olunabilir. O zemân ço-cuk, dünyâda iken bile, cezâsını çeker. Âhıretdeki cezâsı ise, tasavvur edilemiye-cek derecede acıdır. Biraz idrâklı ve anlayışlı olan bir çocuk, annesinin hakkını dü-şünebilir ve onun dediklerini seve seve yapar. Onun gönlünü kazanmağa dikkat eder. Eğer çocuk, annesinin kalbini kırmış ise, hemen afv dilemeli, bir dahâ onu gücendirmemeli. İkinci veyâ üçüncü def’â annesinin kalbini kırmış ise, tekrâr afv dilemeli, artık bir dahâ gönlünü kırmamağa dikkat etmelidir. Anne hakkı üzerin-de olarak âhırete gidenlerin âkıbeti çok acıdır.

17 — İFFET (NÂMÛSKÂRLIK): Allahü teâlâ, insan neslini devâm ettirmek için, erkek ve kadınları birbirlerine karşı câzib kılmıştır. Aynı zemânda, bu kuv-vetli duygu karşısında, insanları dünyâda çetin bir imtihâna tâbi’ tutmuştur. Dün-yâdaki kısa ömrümüz içinde, en zor imtihân iffet imtihânıdır. Bu imtihânda kaza-nan bir insan, dünyâ ve âhıretin kahramanıdır. İnsanların kemâli (ya’nî kusûrsuz olması) veyâ insanın düşüklüğü, dahâ ziyâde iffet içinde belli olur. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmin birçok yerinde, iffetini muhâfaza edenlere, büyük mükâfâtlar va’d etmiş ve müjdeler vermiştir. İffetini muhâfaza etmeyenlere de, Cehennem azâbı-nı göstermiştir. (Allahü teâlâ, iffetsizleri, bir insânı öldüren bir kâtil ile bir tutmak-dadır).

İnsan günâhlarının belki de yüzde doksanı, iffet mevzû’u içindedir.

İffetsiz insan, Allahü teâlânın indinde günâhkâr olduğu gibi, insan topluluğu içinde de, günâhkâr ve şerefsizdir. Bir fâhişenin cem'iyet içindeki haysiyyet ve i'tibârı ile bir köpeğin i'tibârı arasında hemen hiçbir fark yok gibidir. Erkeklik ve dişilik duyguları insanlarda da, hayvânda da vardır. Hayvânlarda utanma hissi olmadığı için, onlar, bu duygularını gizlemezler. İnsanlar ise, (hayâ) şeref ve haysiyyet duygularına sâhib oldukları için, erkeklik ve dişilik hislerine karşı çeşitli ve meşrû' yolları ararlar.

Bir insanın ve bir âilenin şerefi ve i'tibârı, bu duygu karşısındaki tutumu ile ölçülür. Zengin ve çok güzel bir kadın, eğer iffetsiz ise, şerefi yoktur. İ'tibârı kırkardır. Cem'iyet nazârında, o bir fâhişedir. Fakîr ve afif bir kadın ise, her yerde, her zemân i'tibârlıdır. Hurmete lâyıktır. Bu söylediklerimiz, normâl ve temiz bir cem'iyetin iffet ölçüleridir. İffet kâidelerini ayaklar altına almış azgın bir hayvân sürüsü gibi, yalnız hayvânî hisleri peşinde koşan insan toplulukları, bu sözlerle alay ederler. Onlar için konuşulacak sözümüz yoktur. Yalnız onlara (Allahü teâlâ is-lâh etsin) diyebiliriz.

Dünyadaki pek çok rezâletler, cinâyetler, kavgalar, kıskançlıklar, hülâsa bütün fenâlıklar, iffetsizlik yüzünden meydana gelmektedir.

İnsanların pek çoğu, iffetsizliğin fenâlıklarını bildikleri hâlde, kendilerini bu fenâ yollara sapmaktan alıkoymazlar. Bu kuvvetli duygu karşısında, insanları zabt edecek, onları selâmet yoluna çıkaracak çâreler nelerdir? Bu, terbiye ve ahlâk mes'elesidir. Din, ahlâk demektir demişdik. Bu mühim mevzû'da da yine din terbiyesi birinci plânda rol oynamaktadır. Allahü teâlâdan korkmasını öğrenmiş, hakikaten Allahü teâlâdan korkan bir insan iffetsiz olamaz. O hâlde, çocuklarımızı Allahü teâlânın korkusunu öğretmeğe çalışmak bizim için en başda gelen vazife oluyor. Allahü teâlâdan korkmak için, Allahü teâlâyı iyi bilmek lâzımdır. Allahü teâlâyı bilmek için, onun büyüklüğünü ve sıfatlarını öğrenmek mecbûriyyetindedir. Allahü teâlâyı hiç düşünmeyen bir topluluk için, Allahü teâlânın korkusuna sâhib olmak kolay değildir. Allahü teâlâdan korkmak da, bir bilgi, bir çalışma ve bir gayret işidir. Durup dururken, Allahü teâlânın korkusu meydana gelmez. Bu korkuyu, Allahü teâlâ dilediği kuluna kolaylıkla da verir. Allahü teâlâdan korkmak, bir insan için iyi âlâmetdir.

Bilhâssa büyük şehirlerde iffet işi tehlikeli bir istikâmetdedir. Bir genç kızın, kendi başına yalnız kendi aklı ve idrâki ile iffetini muhâfaza etmesi, cidden güçtür. O genç kız, (eğer biraz da güzelse), hâtıra ve hayâle gelmeyen tehlikelerle çevrilmiş demektir. Bu tehlike, mektebde, yollarda, otobüsde, komşularda, hattâ evinin içinde yakasını bırakmaz. Hele o kızcağz kadınlık duygusuna karşı koymasını bilmeyecek derecede za'if ahlâklı ise, o zemân tehlike iki misli artmış demektir. İşte bunun içindir ki, genç kızın beş dakikasını bile kontrolsüz bırakmak aslâ câiz değildir. Ev içinde anne kontrolü, ev dışında baba kontrolü onları, koruyucu melek gibi ta'kîb etmelidir.

Kızım! Belki babanın ömrü, seni korumağa kifâyet etmeyecektir. Annen, belki seni her yerde, her zemân ta'kîb edemeyecektir. Bu takdîrde, sen sâhibsiz, tehlikeler karşısında âciz bir mahlûk olarak, ahlâksızların elinde bir oyuncak mı olacaksın? Allahü teâlâ, seni bu âkıbetden muhâfaza etsin! Âmîn. Seni evvelâ Allahü teâlânın büyüklüğüne ve Onun himâyesine emânet ederim. Ondan sonra da, yine Allahü teâlânın sana verdiği aklını kullanarak, bu tehlikelere düşmeğe çalışmanı sana tavsiye ederim.

Kızım, öyle bir zemânda, öyle bir mekânda yaşıyacaksın ki, herkesden, her yerde sana zarar gelebilir. Bu zarar, senin parana, puluna değil, iffet, şeref ve haysiyyetindedir. Paraya olan zarar telâfi edilebilir. Ma'nevî zarâr, yerine konamaz.

Cem'iyet içinde öyle haşarât (öyle ahlâksızlar) vardır ki, bunların içinde genç kadın ve genç kız için şerefi ile yaşamak cidden güç olur. Bunun güçlüğü, yalnız baş-

kalarından değil, bizzat kendi varlığından gelmektedir. Eğer sen de, kadınlık duygusunun te'sfiri altında kalır ve kendine hâkim olamazsan, iffetsizliğin ve ahlâksızlığın çukuruna düşersin. Bu çukura düşenlerden kurtulabilen azdır.

Sen kadınlık duyguna karşı haysiyetli ve meşrû' yolları aramalsın! Sen de, herkes gibi, evlenebilirsin. Ahlâkın güzel olduktan sonra evlenmemek için, hiçbir sebep yok demektir. Evlenmeden evvel, birçok kızların yaptığı gibi, flört yapmağa aslâ heves etme! Bu tecrübe mutlak tehlikelidir. Esâsen flört yapılan insanla evlenmek, çok zemân se'âdeti getirmez. İffeti muhâfaza için, ikinci bir çâre, genç erkek ve genç kızı zemânında evlendirmektir. Üçüncü çâre, iffeti zedeliyecek her yerden uzaklaşmak yoludur. Meselâ kız ve erkek toplulukları, onlarla berâber gezintiler, danslar, plâja gitmek, erkekle berâber sinemaya gitmek, içki içmek, ahlâksız ve za'if insanlarla arkadaşlık etmek vesâire gibi genç kız veyâ kadını başdan çıkarma yollarının her çeşidinden uzak durmak, tehlikeden uzaklaşmak demektir. Gençliğin hakkı veyâ eğlence ismi altındaki bu gibi davranışlar, genç kızı veyâ kadını elde etmek için birer tuzaktır. Bunun tuzak olduğuna inanmayan bir genç kız, tuzanın içine düşdükdüden sonra, akli başına gelir. Fekat iş işden geçmiştir. Yukarıda saydığımız eğlence veyâ tuzanın zâhirî güzelliğine ve câzibesine kapılan kızlar, erkeklerin elinde yavaş yavaş veyâ çabucak birer oyuncak hâline gelir. En kendine güvenen bir kız bile, onların karşısında sonuna kadar mukâvemet edemez. Yakışıklı bir erkeğin aldatıcı tebsesümü karşısında, mağlûb olabilir. Artık o kız, tuzâğa düşmüş demektir. Hele bunu kız kendisi de istemiş ise, artık tehlikenin içine girmiştir. O tuzaktan kurtulan pek azdır veyâ yoktur. Hâlbuki, o tuzak dediğimiz eğlence yerlerine gitmemek dahâ kolay bir işdir. (Göz görmeyince, gönül tehammül eder) diye bir atasözü vardır. Oraya gitmeyen bir genç kız, oranın câzibesinden ve tehlikesinden kurtulmuş olur. Giderse, kurtulmak da kolay değildir. Bunu nasihat olsun diye söyleyiyoruz. Tecribelere güvenerek söylüyoruz.

İffet, bir genç kızın veyâ kadının, değeri milyonlar eden, bir mücevheridir. Bu mücevheri ele geçirmek için, Allahü teâlâdan korkmayan her erkek bütün şeytânlığını kullanır. Ele geçirdikten sonra, maksadına erişmiştir. Artık o, mücevherlikden çıkmış, âdî bir taş olmuştur. Sokağa atılır. Bu alışverişte, erkek, bir nâmûs hırsızdır. Kadın ise, mücevherini çaldırılmış, bir zevallıdır.

18 — BİR GENÇ KIZIN GİYİNİŞİ NASIL OLMALI?: Genç kız, fazla göze çarpmıyacak tarzda temiz ve ciddî bir kıyâfette görünmelidir.

Kendini beğendirmek için, fazla süslenmek, ahlâk hakkında şübhe uyandırır.

Erkeklerle kendini beğendirmek için, kızın ba'zı uzvlarını, göğsünü veyâ bacaklarını teşhîr etmesi, düşük bir ahlâkın belirtisidir.

Kendisinin ve âilesinin şeref ve haysiyetini düşünen bir kızın, ciddî giyinmesi şarttır. Bir kızın göğsünü mümkün mertebe belirsiz bir hâlde gösterecek tarzda giyinmesi, elbisesinin ve etekliğinin pileli olması, onun bir ciddî ev kızı olduğuna delîl sayılır. Müslimân kızı nasıl giyinmelidir? Bunun cevâbı, birinci kısım, ellisekizinci maddede yazılıdır.

19 — TOPLULUK İÇİNDE, YOLDA, BİR KIZIN HAREKET TARZI (Davranışı) NASIL OLMALI?: Yapmacıksız olarak mütevâzi', iddi'âsız ve terbiyeli bir tavr, genç kıza en yakışan bir davranıştır.

Bir genç kızın etrâfındaki insanları hiçe sayan saygısız ve küstah davranışları terbiyesizlik âlâmetidir. İyi ahlâklı ve normal bir kız, bir erkeğe dikkatle ve alâka ile bakmaz. Mecbûriyyet yoksa ve mümkün ise, bakmamak en sâlim bir harekettir. Bunun da, sun'î olarak değil, tabî'î olarak yapmalıdır.

Bir kızın genç bir erkeğin yüzüne pervâsızca bakması, küstah ve mütecâviz erkeklere, bu tip kızlara musallat olmak için, cesâret verir.

Kızın, bir erkeğe ümmîd verecek tarzda davranışı, o kıza felâket getirebilir. İn-

sânların, yüzlerindeki değişiklik kadar huy ve ahlâkları da değişiktir. Güzel ve iyi yüzlü insan, mutlaka iyi ahlâklı insan demek değildir.

Alâka toplamak ister gibi, değişik bir edâ ve hoppa bir tavır ile yürümek iyi bir intibâ' bırakmaz. Böyleleri, alay mevzû'u ve gülünç olur.

Bir kızın giyişi, yürüyüşü ve hareket tarzları, onun dînî inanışı, ahlâkı ve karakteri hakkında, bir fikir verebilir.

Yâ Rabbî! Senin lutf ve kerem ve inâyetinle, büyük sıkıntılar görmeden, uzun bir ömür yaşadım. Bu hayâtın içinde, sana karşı, pekçok günâh işledim. İrâde-i cüz'iyemi, senin râzî olmadığın şeylere sarf etdim.

Artık sana rücû' etmek zemânım pek yakın. Bundan sonraki, dünyâ ve âhret hayâtımın safhaları şu olacak:

Dünyâ elemeleri, sekerât-ül-mevt, kabr hayâtı, haşr âlemi, mükâfât ve mucâzât ihtimâlleri...

Büyük günâhlarımla, bu tehlikeli geçidlerden, nasıl geçeceğimi bilmiyorum. Afvına kavuşamazsam, hâlim ne olacak?

İstifâr ve düâlarım, kabûle lâayık olacak mı bilmiyorum. Senin afv ve magfîret sıfatın, tek ümmîdim! Senden başka kime sığınabilirim?

Yâ Rabbî! Sana inanıyorum. Kitâbında bildirdiğin gibi inanıyorum. Kitâbına ve Resûlüne "sallallahü aleyhi ve sellem" inanıyorum.

Hudûdsuz büyüklüğünü anlatan kâinâtı, gözlerimle görüyorum. Azametini, bana ihsân ettiğin aklımla, anlıyorum. Günâhlarımın, afv ve magfîret deryân içinde, bir damla bile olmadığını da, biliyorum.

İşlediğim günâhlardan pişmânlık duyuyorum. Pişmânlık duygularımı eksiltme! Bu duygularımı, elem derecesine çıkart yâ Rabbî!

Yâ Rabbî! Sen afv etmeği seviyorsun. Beni de, afv ettiğin kulların içine al! Sen Gafûrürrahîmsin yâ Rabbî!

Emekli tümgeneral

Hayri Aytepe

[Hayri Aytepe "rahmetullahi teâlâ aleyh", 1387 [m. 1967] yılı Eylülün ikinci Cumartesi günü vefât etmiştir. Edirnekapı kabristânındadır].

Allah, İnsan ve Nemâz

Bismillâhirrahmânirrahîm. Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil'aliyyil'azîm.

Herşeyi yaratan ve varlıkta durduran bir Allah vardır. Allah yok denirse, hiç bir şey var olamaz. [980.ci sahîfede **(Hava)** kelimesine bakınız!] Her insanın hayâtı üç zemâna ayrılır. Dünyâ, kabr ve âhret hayâtı. Âhret hayâtı Cennet ve Cehennem olarak ikidir. Allahın sevdikleri, Cennetde ni'metler içinde sonsuz yaşayacak, sevmedikleri ise, Cehennemde sonsuz yanacaktır. Allahü teâlâ, kendisinin var olduğuna inananları ve dünyâda her an Onu düşünenleri ve emrlerini yapmaları sever. Her gün beş vakt nemâz kılan, Onu hiç unutmaz. Nemâz, insanı bu se'âdete kavuşturur. Nemâz kılmıyan ve bunları kazâ etmiyen Cehennemde yanacaktır.

***Yüzüğünde ne yazılıydı, bilsen Süleymânın:
Sakın aldanma, yokdur vefâsı dünyânın!
Mes'ûd, o kimsedir ki, bütün kazandığını,
yiye. Bırakıp, sevindirmeye düşmânın.***

50 — KAZÂ VE KADER

Bu risâleyi, Ebüssü'ûd efendi “rahmetullahi teâlâ aleyh” yazmıştır. Adının Mehmed olmayıp Ahmed olduğu, (Esmâ-ül-müellifin) kitâbında açıklanmaktadır. (Kâmûs-ül-a'lâm) kitâbında da, Ahmed Ebüssü'ûd yazılıdır:

Din bilgisi kuvvetli olan bir kimse, nefesine uyup, gece gündüz günâh işlese, tanıdıkları, kendisine, (Emr-i ma'rûf) ve nasihat ettiklerinde, bunlara karşı: (Benim içki içeceğimi, Allahü teâlâ ezelde takdîr edip, (Levh-i mahfûz)da yazmıştır. Onun için, ister istemez, bu günâhları, bana yaptırmaktadır) dese, ya'nî, insan kazâ ve kadere mağlûb bir hâdedir. Kaderi yerine getirmeğe mecbûr ve günâh işlemekte ma'zûrdur dese ve bu sözünü akl ve nakl ile isbâta kalkışarak dese ki: Allahü teâlâ, hiçbirşeyi yaratmadan önce, yapacağı şeyleri biliyordu. Bunlar, elbette meydâna gelecektir. Yaratmıyacağı şeyleri de, biliyordu. Bunlar da, elbette meydâna gelmiyecektir. İnsanlar bunları, hiç değiştiremez. Allahü teâlânın ezeli kelâmı olan Kur'ân-ı kerîmde haber verdiği şeyler de, ister istemez meydâna gelecektir. Âlimlerimizin büyüklerinden, Fahreddîn-i Râzî “rahmetullahi teâlâ aleyh” de böyle söylüyor. Yasîn sûresindeki, (Onların îmân etmiyeceklerini ezelde söyledik) meâlindeki ve Müddessir sûresindeki, (Onu yalnız yarattım, sonra çok mal, her işine hâzır yardımcı çocuklar ve yüksek rütbe ve mevki' verdim. Fekat o, bunları az görüp dahâ istedi ise de, artdırmadım. Çünkü, benim Kur'ânıma ve Peygamberime inanmadı, inâd etdi. Sonra, onu Cehennemde (Sa'ûd) aındaki ateşden tepelere koyacağım), (Ebû Lehebin elleri kurusun! Sonra kuduru) meâlindeki âyet-i kerîmede Allahü teâlâ, bir kimsenin îmân etmiyeceğini haber veriyor. Bunlar îmân ederse, kelâm-ı ilâhînin yanlış olmasına sebep olur. Bu ise, olamaz. O hâlde, bunlar îmân edemez. Bunun gibi, kâfirlerin îmân etmiyeceklerini biliyordu. Bunlar îmân ederse, İlm-i ilâhînin yanlış olması îcâb eder. Kâfirler îmâna gelemmez. Demek ki, insanlarda ihtiyâr, irâde-i cüz'iyeye kalmıyor.

Günâh işliyen o âlim, Fahreddîn-i Râzînin bu sözlerini bitirdikten sonra dese ki: İnsan, bir işi yapmağı, yapmamaktan iyi görür ve yapar. Bu görüşü, tercihi, insandan değildir. O hâlde insan, işi yapmağa mecbûrdur. Nitekim, Fahreddîn-i Râzî, Bekara sûresinin baş tarafındaki, (**Allahü teâlâ, onların kalblerini mühürlemiştir!**) meâlindeki âyet-i kerîmeden de, cebr lâzım gelir. Çünkü, Allahü teâlâ, kalbde küfr arzûsunu yaratınca, insan kâfir olmağa mecbûr olur, dedi. Demek ki, insanın her hareketi, yaptıkların sallanması, ayın, güneşin hareketi gibidir. Nitekim, onlar da, canlı imiş gibi hareket ediyor. İnsan da, ihtiyârî ile hareket ediyormuş gibi görünüp, mecbûrî hareket etmektedir. Nitekim, Mûsâ “aleyhisselâm”, Âdem “aleyhisselâm” a dedi ki, (Allahü teâlâ seni, kendi kudreti ile yarattı. Rûhundan sana verdi. Melekleri sana karşı secde ettirdi. Seni Cennete koydu. Sonra, insanlar senin yüzünden Cennetden çıktı). Âdem “aleyhisselâm” cevâb verip, (Allahü teâlâ, seni Peygamber yaptı. Sana levhalar hâlinde Tevrât gönderip, herşeyi bildirdi. Tevrât bu levhalara ne zemân yazıldı) deyince: (Seni yaratmadan önce) dedi. Bunun üzerine, Âdem “aleyhisselâm” sorup, (Benim Cennetde hatâ edip çıkarılacağım Tevrâtta yazılı mı?) deyince, (Evet) dedi. Âdem “aleyhisselâm” da, (O hâlde ben, Allahü teâlânın, kitâbında yazdığını yaptım) diyerek, hak kazandığını bildiren hadîs-i şerîf de, sözümün doğru olduğunu gösteriyor dese, bu kimseyi günâh işlemesine bırakmak câiz olur mu? Yoksa bunu, i'tikâdından vaz geçirip, tevbe etmesi emr olunur mu?

Cevâb: Bunu o hâlde bırakmamalıdır. Sözlerinden anlaşıldığı gibi, (İnsan günâh işlemeğe mecbûr ve kötülüklerinde ma'zûrdur. İbâdetlere sevâb, günâhlara azâb olmaz) diye inanıyorsa, zındıktır. Hemen öldürülmesi lâzımdır. Eğer ibâdetlere sevâb, günâhlara azâb vardır amma, insan bunları yapmağa mecbûrdur. Herkes kazâ kader elinde esîrdir diye, günâhlarına üzülyorsa, bu bozuk i'tikâdını düzelt-

mesi emr olunur. Sözlerinin yanlış olduğu bildirilir ve doğrusu anlatılır. Cevâb şöyle verilir: Yapılacak günâhları, Allahü teâlâ, ezelde biliyordu. Fekat, insanın iyiliği, kötülüğü, Cennetlik, Cehennemlik olacağı, son nefesde belli olur. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Bir kimse, bütün ömrünce Cehennem ateşine götürecektir günâhlar yapar. Bu kimse, ömrünün son günlerinde, Cennete götürecektir iyilikler yaparak, Cennete gider)**. Bu günâh işliyen âlim, bu hâl üzere yaşayıp ömrü bu hâlde temâmlanacağını Allahü teâlânın bildiğini nereden anladı ki kendini, son nefese kadar, günâh işlemeğe mecbûr sanıp, iyi olmaktan ümitsiz bulunuyor. Birçok inâdcı, azgın kâfirlerin, son günlerinde, îmâna geldiği çok görülmüştür. Kendinin de, böyle düzeleceğine niçin ihtimâl vermiyor. Niçin iyiliğe dönmüyor? Ölünceye kadar günâh işliyeceği, kendisine bildirildi mi? Belli bir kâfirin ebedî kâfir kalıp kalmıyacağını Allahü teâlâ bilir. Bunun muhakkak kâfir kalacağını, Allahü teâlânın bildiğini kimse söyleyemez. Kur’ân-ı kerîmde haber verilen kâfirlerin, küfre mecbûr olmaları ve bunların îmâna çağrılmaları, ellerinden gelmiyen bir işi istemek demek olacağı da, yanlış sözdür. Çünkü ilm, ma’lûma tâbî’dir. Allahü teâlâ, olacak şeyleri, olacağı için biliyor. Kur’ân-ı kerîmde haber verilen şeyler de, olacakları için bildiriliyor. Bir ressamın, at resmi yapması, at o şekilde olduğu içindir. Yoksa, atın o şekilde olması, ressam öyle yaptığı için değildir. Allahü teâlânın, ba’zı kimselerin îmâna gelmeyeceklerini bilmesi ve Kur’ân-ı kerîmde haber vermesi, onlar, kendi arzuları ile küfr üzere kalmağı niyyet edip, îmân etmek istemedikleri içindir. Yoksa, bunların kâfir olması, Allahü teâlânın bunları kâfir bildiği ve haber verdiği için değildir. Eğer Allahü teâlâ bildiği için, kâfir olmağı mecbûr kalınsaydı, Allahü teâlânın kendi yaratmasında da irâde, ihtiyâr sâhibi olmayıp, mecbûr olması lâzım gelirdi. Çünkü, kendi yaratacaklarını da, ezelde biliyordu. O hâlde bunlar, kendi irâde ve ihtiyârları ile kâfir oluyor. Allahü teâlâ, ezelde bildiği için, haber verdiği için, kâfir olmağı mecbûr değildirler. Îmâna çağrılmaları da, olmayacak şeyi istemek değildir. Kur’ân-ı kerîme topluca îmân etmek yetiştir. Her yerine ayrı ayrı îmân etmek istenmiyor ki, Kur’ân-ı kerîmde yazılı kâfirlerin, kendi îmânsızlıklarına da, îmân etmeleri lâzım gelsin.

İrâde ile yapılan işleri yapmak arzûsunu, Allahü teâlânın yaratması da, cebr olmaz. O arzûyu Allahü teâlâ yaratır ise de, insan kesb etmektedir. Allahü teâlânın irâdesi, birşeyi yalnız yaratmağı veyâ yalnız yaratmamağı mahsûs olmayıp, her ikisine de şâmil olduğu gibi, insanın irâdesi de böyledir. İş yapmağı da, yapmamağı da irâde edebiliriz. Ya’nî, yapmağı istediğimiz ânda, yapmamağı da istiyebiliriz. Bir işi yaparken, hiç kimse, bu işi yapmamak elimde değildi demez. Âdem ve Mûsâ aleyhisselâmın konuşmaları cebr göstermez. Mûsâ “aleyhisselâm”, bu kadar ihsân sâhibinin emrine karşı, irâdeni kullanırken, neden dikkat etmedin demiş. Âdem “aleyhisselâm” da, işin yapılmasını irâde ve ihtiyâr edeceğimi, Allahü teâlânın ezelde bildiğini Tevrâtda okuduğun hâlde ve bu işden meydâna gelecek nice fâideleri bildiğin hâlde, beni ayblamak sana yakışmaz demiştir. Herşeyin doğrusunu Allahü teâlâ bilir. [Seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî, ne güzel söylemiştir: (Kazâ ve kader, bir cebr-i mütehakim değildir. Bir ilm-i mütekaddimdir.)]

***O can ki, dostunu bilmez, niçin talebde değil,
eğer bilirse onu, ya niçin tarebde değil?***

***Perde olursa nefis-i emmâre, ona her dem,
niçin, mücâhede-i düşmen-i la’inde değil?***

***Aceb değil mi ki dil, tenbel ola dilberden,
niçin mütâlebe-i dilber-i acebde değil?***

***Ne hâil oldu, gönül bedrine hüsûf erdi,
niçin şemsin ziyâsını, bu meh, talebde değil?***

51 — İKİNCİ CİLD, 33. cü MEKTÛB

**Bu mektûb, Muhammed Sâlih-i Gülâbîye yazılmış olup, sevgilinin her işi sevi-
leceği, hattâ sevgilinin eziyyetleri, iyiliklerinden dahâ tatlı olduğu ve (Hamd)in,
(Şükr)den dahâ üstün olduğu bildirilmektedir:**

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği kullarına selâm olsun!

Kıymetli kardeşim, mevlânâ Muhammed Sâlih! Biliniz ki, sevilen, sevenin gö-
zünde, hattâ aslında, her zemân ve her hâlinde sevgilidir. İncitirse de sevilir. İyi-
lik ederse de sevilir. Sevmek ni'meti ile şereflenenlerin, sevenin tadını alanların
çoğu, sevgilinin iyiliklerine kavuşunca, sevgileri artar. Yâhud incitmesinde de,
iyiliğinde de, sevgileri değişmez. Hâlbuki, sevenler içinde pek azı vardır ki, sevgi-
linin incitmesi, sevgilerini arttırır. Bu en kıymetli ni'mete kavuşmak için, sevgili-
ye hüsn-i zan etmek, iyimsemek lâzımdır. Hattâ, sevgili, bıçağını, sevenin buğazı-
na dayasa ve her uzvunu parça parça etse, seven, bunun kendi için hayrlı olduğu-
nu bilmeli, bunu büyük iyilik ve se'âdet görmelidir. İşte, böyle hüsn-i zan ele ge-
çerse, sevgilinin hiçbir hareketi çirkin gelmez ve (**Muhabbet-i zâtiyye**) ile şerefle-
nir. Arada hiçbir sıfat, hiçbir nisbet, hiçbir i'tibâr [kayd, bir bakımdan] olmaksızın,
yalnız Zât-ı ilâhiyyeyi [kendisini] sevmek, Habîb-i Rabbil'âlemîne "sallallahü te-
âlâ aleyhi ve sellem" mahsûsdur. Böyle sevmekle şereflenenlere, sevgilinin verdi-
ği elemeler, iyiliklerinden dahâ çok lezzet verir ve ferâhlandırır. Sanıyorum ki, bu
makâm, Rızâ makâmından dahâ üstündür. Çünkü, Rızâ makâmında olan, sevgili-
nin yaptığı elemi çirkin görmez. Bu makâmda ise, elemelerden lezzet almaktadır. Mah-
bûbun cefâsı arttıkça, sevenin ferâhı ve sevinci artmaktadır. Bu ikisi birbirine ben-
zer mi? Sevgili, sevenin gözünde, belki aslında, her zemân ve her hâlde, sevgili ol-
duğu için, sevenin gözünde, belki aslında mahbûb olur. Her zemân ve her hareke-
tinde medhedilir, hamd olunur. Seven, onun elemelerini de, ni'metini de, hep medh e-
der. Bunun için, sâdik olan âşıkların, (**Elhamdülillahi Rabbil'âlemîn alâ küll-i
hâl**) demeleri doğru olur. Sıkıntılı ve neş'eli zemânlarında hep hamd eden, hâmid-
lerden olur. Hamd etmenin, şükr etmekten dahâ kıymetli olmasının sebebi belki
de budur. Çünkü, şükr etmekte, sevgilinin ni'metleri göz önündedir ki, sıfatların-
dan, hattâ işlerinden meydâna gelmektedir. Hamd ederken ise, sevgilinin hüsn-i
cemâli, ya'nî kendisi göz önündedir. Ya'nî zâtı da, sıfatları da, işleri de, ni'metle-
ri de, elem vermesi de, hep sevimlikte, medh olunmaktadır. Çünkü, Allahü teâlâ-
nın verdiği elemeler, ni'metleri gibi güzeldir. Görülüyor ki, hamd, senâ etmenin, öv-
menin en üstün şeklidir ve hüsn-i cemâli, en toplu olarak göstermektedir. Sevinç
hâlinde de, sıkıntı hâlinde de hamd edilmektedir. Şükr ise, ni'met zemânlarında
olup, devâmlı değildir. Ni'met kalmayınca, ihsân bitince, şükr de kalmaz.

Süâl: Ba'zı mektûblarda, rızâ derecesinin, sevmekten ve sevgi derecesinden üs-
tün olduğunu bildirmişsiniz. Şimdi ise, sevmek makâmının rızâ derecesinden üs-
tün olduğunu söylüyorsunuz. Bu iki söz arasını bulmak nasıl olur?

Cevâb: Şimdi bildirdiğimiz muhabbet makâmı, o mektûblarda, yazmış olduğu-
muz muhabbet makâmından başkadır. O sevgide, az da olsa, çok da olsa, başka bağ-
lılıklar ve görüşler de vardır. O sevgiye de, her ne kadar, muhabbet-i zâtiyye di-
yorlar ve yalnız kendisini sevmekdir biliyorlar ise de, yalnız zâta, kendine sevgi de-
ğildir. Çünkü, o sevgi makâmında bulunan bağlılıklardan başka şeyleri de görmek-
den kurtulamıyor. Bu makâmda ise, hiçbir bağlılık, hiçbir başka görüş yoktur. Ba'zı
mektûblarda, Rızâ makâmının üstünde, ancak, Peygamberlerin sonuncusuna
"aleyhi ve aleyhim ve alâ âli küllinissalâtü vesselâm" yol vardır. Başka kimse bu-
radan ileri geçemez demişdik. Herşeyin doğrusunu, özünü, Allahü sübhânehu
bilir.

Şunu bilmelidir ki, herhangi birşeyin, zâhire [nefse, bedene] çirkin gelmesi, bâ-
tının, kalbin beğenmemesi demek olmaz. Görünüşde acı olması hakikatde tatlı ol-

masına mâni' olmaz. Çünkü, olgun olan bir ârifin şeklini, görünüşünü, herkes gibi bırakmışlardır. İnsanlık sıfatlarını, ondan almamışlardır. Böylece, onun kemâlini, başkalarının gözünden örtmüşlerdir. Dünyânın, tecrube, imtihan yeri olmasını sağlamışlardır. Doğru yolda olan ile, yoldan çıkan, birbirine karışmakta, benzemektedir. Kâmil olan ârifin, görünüşü ve şekli yanında, içi ve özü tıpkı bir insanın, üzerindeki elbisesine bağlılığı gibidir. İnsanın kıymeti yanında, elbisenin ne kıymeti vardır? Onun sûretinin, hakikati yanındaki kıymeti de böyledir. Câhiller, ârifin sûretini, dağ gibi görür. Kendi hakikatsiz, özsüz sûretleri, görünüşleri gibi sanır. Bunun için, bu büyükleri inkâr eder, inanmazlar. Bunlardan istifade edemez, mahrûm kalırlar. Allahü teâlâ, doğru yolda gidenlere ve Muhammed Mustafa'nın "sallallahü aleyhi ve sellem" izine yapışanlara selâmet versin! Âmîn.

[Yukarıdaki mektûb, Vehhâbîlere tam bir cevâb vermektedir. (**Feth-ul-mecîd**) adındaki vehhâbî kitâbının birçok yerinde, meselâ beşyüzüçüncü sahifesinde, (Peygamberden, hattâ her diriden istişfâ' etmek, ya'nî düâ istemek câizdir. Ölüye de düâ edilir. Fekat ölüden düâ istemek yasak edilmiştir. Allahü teâlâ, (**İstemiyyenden ve cevâb vermiyyenden istemek şirk olur!**) buyurdu. Ölüler ve uzakda olanlar işitmezler ve cevâb vermezler. Eshâbdan ve âlimlerden hiçbiri, Peygamberlerin "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât" kabrine gelip birşey istemediler) diyor.

Bu sözlerin yanlış ve iftirâ olduğu, ikinci kısmın onyedinci maddesinde uzun yazılıdır. (**Kıyâmet ve Âhret**) kitâbının, (**Müslimâna nasîhat**) kısmında da, misâller ve vesîkalar ile isbât edilmiştir. Eshâb-ı kirâmın hepsi, bütün Evliyâdan dahâ yüksek idi. Hepsi, zât-ı ilâhînin sevgisine kavuşmuştu. Allahü teâlânın kazâ ve kaderinden râzî idiler. Başlarına gelen acı, sıkıntılı şeylerden de zevk alırlardı. Bunun için kendilerine sıkıntı veren şeylerden kurtulmak için, ölüden de, diriden de düâ, şefâ'at istemezlerdi. İbâdete, cihâda, çalışmağa mâni' olacak hastalıktan şifâ için düâ ederlerdi. Hazret-i Ömer, Osmân ve Alî ve Hasen, Hüseyin "radiyallahü anhüm" şehîd olurlarken, Allahü teâlânın bu takdîrinden zevk aldıkları için, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" mübârek rûhundan yardım istemediler. İsteselerdi, Resûlullah elbet işitir, düâ ile veyâ kendisi hemen kurtarırdı. Kabrde işitdiğini hadîs-i şerîfleri bildiriyor. Vefâtından sonraki mu'cizelerini de, Eshâb-ı kirâm haber veriyor.

Allahü teâlâ, kullarına acıdığı zemân, Peygamberlerini "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât" ve Evliyâsını tanınmaları için ve bunlara inanarak, severek, saygı göstererek feyz almaları, se'âdete kavuşmaları için, mu'cize ve kerâmetler yaratdı. Eshâb ve Tâbi'în zemânlarında, kalbler temiz, parlak olduğu için, müslimânlar, Evliyâyı hemen anlıyor, feyz alıyorlardı. Kerâmet yaratılmasına lüzûm kalmıyordu. Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" zemânından uzaklaşınca, bid'atler, fîsk, fücûr artarak, zulmetleri kalbleri karartdı. Evliyâsını tanıtmak için, bol kerâmetler yaratdı. Ancak, kullar böylece gafletten uyanıp, Evliyâdan feyz alabildiler. Bir Velîde kerâmetin çok görülmesi, dahâ yüksek olduğunu bildirmez].

***Şunlar kim, burada, gönüller yapar,
zekâtını verir, hem, fakîre bakar.
Alışda-verişde sünnete uyar,
İslâmiyyeti gözeten eller yanar mı?***

***Hevâ ve hevesden kendini kurtaran,
Allah korkusundan benzi sararan,
Nemâzın dünyâda tadını alan,
Secdeye bükülen beller yanar mı?***

52 — TEGANNÎ VE MÜZİK

Güzel san'atların bir kolu denilen müzik, hisleri ve düşünceleri seslerle ve hareketlerle anlatmak san'atıdır. Müzik, düzenlenmiş ses ve harekettir. Seslerin melodi, armoni ve polifoni gibi şekillerde düzenlenmesidir. İlâhî dinler ve bunların bozulması ile meydana çıkan, eski Mısır, Çin ve Yunan inançları ve Buda, Berehmen kâfirleri, Cennetde müzik olduğunu bildirmektedir. Hattâ müzik kelimesi, yunanlıların büyük putları olan Zeüs'ün kızları sayılan Mousa (Müz) denilen dokuz heykelin adından hâsıl olmaktadır. Müziğin bütün dinlerde büyük günâh olduğu, **(Dürr-ül-müntekâ)**da yazılıdır. İncilin yasak ettiği müziği, sonradan papasların hıristiyan dînine soktukları Zerkânînin "rahmetullahi teâlâ aleyh" **(Mevâhib-i ledünniyye)** şerhi, beşinci cildinde uzun yazılıdır. Bozuk dinler, kalbleri ve rûhları besliyemediği için, müziğin, her nev' çalgı sesinin nefslere hoş gelmesi, nefsleri beslemesi rûhânî te'sîr sanıldı. Bugünkü batı müziği, kilise müziğinden doğdu. Bugün yeryüzünü kaplıyan bozuk dinlerin hemen hepsinde, müzik, ibâdet hâlini almıştır. Müzik ile, her nev' çalgı ile nefsler keyflenmekte, şehvânî, hayvânî arzûlar kuvvetlenmektedir. Rûhun gıdâsı olan, kalbleri temizleyen ve nefsleri ezip, harâmlara olan arzûlarını yok eden, ilâhî ibâdetler unutulmaktadır. **(Mekâtüb-i şerife)**nin doksananıncı ve doksandokuzuncu mektûbları sonunda diyor ki, (Şarkı, tegannî çok dinleme. Simâ' kalbi öldürür. Nifâk hâsıl olur). Doksantıncı mektûbda diyor ki, (Kalbde Allah sevgisini arttıran şi'rleri, çalgısız ve fâsıklar olmaksızın dinlemek câizdir). Müzik, her nev' çalgı, insanları, alkolikler ve morfinmanlar gibi gaflet içinde, uyuşuk yaşatmaktadır. Böylece, nefsleri azdırarak, se'âdet-i ebediyeden mahrûm kalmasına sebep olmaktadır. İslâm dîni, insanları bu âfetden, bu sonsuz felâketden korumak için, müziği kısımlara ayırmış, zararlı olanlarını harâm kılmış, yasak etmiştir.

Müziğin Cennetde de bulunduğunu ve orada nasıl olduğunu, dünyâda erkeklerle de, kadınlara da harâm olan kısımlarını bildiren hadîs-i şeriflerden birkaçı, **(Kurret-ül'uyûn)** kitâbının son bâbında yazılıdır. Bu kitâb, 1302 [m. 1884] de İstanbulda basılan **(Muhtasar-ı tezkire-i Kurtubî)** kitâbının kenârlarında basılmıştır. Her iki kitâb, Hakikat Kitâbevi tarafından 1421 [m. 2001] de yeniden tab' edilmiştir.

(Hadîka)da diyor ki, **(Tâtârhâniyye)** fetvâ kitâbında, (Başkalarını hicv eden ve fuhş, içki anlatan ve şehveti harekete getiren şi'rleri tegannî ile, ya'nî ses dalgaları ile okumak, her dinde harâmdır. Harâma sebep olan şeyler de harâm olur) demektedir. Böyle, kat'î harâm olana güzel okudun diyen kâfir olur. Zinâ, ribâ, ri-yâ ve şerâb içmek gibi harâmlar için de böyledir. Va'z, hikmet, nasîhat, güzel ah-lâk bildiren şi'r ve ilâhîleri tegannî ile okumak câizdir. Devâmlı, böyle vakt geçirmek mekrûh olur. Tarîkatçıların, câmi'lerde, tekkelerde ilâhî, zikr, tesbîh okuyarak, nefslerin şehvetlerini tahrik etmeleri, dahâ büyük harâmdır. Böyle olduğu kat'î olarak bilinen toplanti-lara gitmemelidir. Böyle yerler, ibâdet yeri olmaktan çıkmış, fîsk meclisi olmuştur. Fekat, iyi bilinmedikce, sû-i zan etmemelidir. Kur'ân-ı kerîmi, zikri, düâyı, ezânı, tegannî ile okumak, sözbirliği ile harâmdır. Tegannî, harfleri, kelimeleri değiştirmekte, ma'nâyı bozmaktadır. Bunları kasd ile, bile bile değiştirmek harâm olur. Hatâ ile, tegannî ile ve bilmiyerek bozulunca harâm olmaması, bozulup bozulmayacak yerleri öğrenmeğe çalışanlar içindir. Bunun için, tecvîd öğrenmek lâzımdır. Kur'ân-ı kerîmi, zikri ve ilâhîleri, ma'nâyı bozmıyacak güzel ses ile okumak, müstehabdır. Bu da, tecvîde göre okumakla olur. Bunun kalbe, rûha te'sîri çok olur. Güzel ses ile okumak demek, nağme yapmak, çene oynamak değil, Allah korkusu ile okumaktır. Enbiyâ "salevâtullahi teâlâ aleyhim ecma'in" ve Evliyâ "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in" böyle güzel sesle okurlardı. Fâsıklar [kötü kimseler] ve Ehl-i kitâb gibi tegannî yaparak hazîn okumak ve bunu dinlemek hadîs-i şerif ile men' olundu. Elhân ile, ya'nî mûsikîye uyarak tecvîdi bozmak bid'at ve dinlemesi de büyük günâhdır.

Tegannî, müzik üzerinde tâm bilgi edinmek için, Gazâlînin (**Kimyâ-ı se'âdet**) kitâbı, birinci rûkn, sekizinci aslımı terceme etmek, uygun görüldü. (**Ahlâk-ı alâ'î**) yüz-seksenikinci sahifesinde ve Zehebînin (**Et-tıbbün-nebevî**) kitâbının sonunda da tegannî için güzel ve geniş bilgi vardır. İmâm-ı Gazâlî buyuruyor ki:

İnsanların yüreğinde kalb veyâ gönül denilen bir kuvvet vardır. Çelik, taşa sürtülünce ateş çıktığı, [cam veyâ bakelit çubuk, yün parçasına sürtülünce, çubuk ucunda elektrik hâsıl olup, kâğıd parçalarını çektiği] gibi, güzel ve âhenkli ses işitmek de, gönül denilen bu gizli kuvveti harekete getirir. Güzel ses, insanın elinde olmayarak, kalbine te'sîr eder. Çünkü, kalbin ve rûhun, Arşın üstündeki (**Âlem-i ervâh**) ile bağıllığı vardır. Maddesiz, ölçüsüz olan o âlem, hüsn-i cemâl, güzellik âlemidir. Güzelliğin temeli ise (tenâsüb, uygun, düzgün) olmaktır. Bu dünyâdaki bütün güzellikler, o âlemin güzelliğinden gelmektedir. Güzel, düzgün, âhenkli sesler de, o âleme benzemektedir. İslâmiyyete uyanların kalbi temiz olur. Kuvvetli olur. Böyle kalblerin (**Âlem-i emr**) ile bağıllıkları kuvvetlidir. Bunlara müzik te'sîr edip, harekete getirir. Böyle olan kalb, bir şeye tutulmuş ise, meşgûl olduğu şeyi harekete getirir. Rüzgârın ateşi tutuşdurmasına benzer. Kalbde, Allah sevgisi varsa, güzel ses, bu sevgiyi arttırır. Fâideli olur. Bir kimse islâmiyyete uymaz, Allahü teâlânın düşmanı olan nefsinde uyarsa, kalbi bozulur. Çalgı dinlemek ve her günâhı işlemek nefsi kuvvetlendirir. Sâlim, temiz kalb müzikten zevk alamaz. Müzik nefsi kuvvetlendirip, harekete getirip zararlı olur. Kalbde Allah sevgisi olabileceğini anlamıyanlar, her güzel sese harâm der. Bunlar, insan kendi cinsini sevebilir. İnsanın kalbi, kendi cinsinden başka şeye bağlanamaz diyerek, Allah sevgisine inanmıyor. İslâmiyyet, Allah sevgisini emr ediyor denince, bundan maksad, emrlerini seve seve yapmaktır diyorlar. Güzel ses, kalbe, dışardan birşey getirmez. Sağlam kalbdeki halâl olan bağı harekete getirir. Hasta olmıyan kalbin tegannî dinlemesi halâl olur. Kalbde bir bağıllık yoksa, güzel sesden lezzet alması, kuş sesi dinlemek, yeşillik, akar su, çiçekler seyr etmek gibi olur. Bunları seyr, göze lezzet verdiği gibi, güzel koku, burna hoş geldiği gibi, lezzetli yemek ağza tatlı geldiği gibi ve lise bilgileri, fennî buluşlar, akla hoş geldiği gibi, güzel ses de, kulağa lezzet vermekte olup, onlar gibi mubâh olur.

Kalbi hasta olanın ya'nî Allahdan başka birşeye bağı olanın, ya'nî sevenin nefsi azar. Meselâ, yabancı bir kıızı veyâ oğlanı ister. Çalgı, müzik dinlediği zemân, nefsinde onlara kavuşmak arzusu artar. Kalbi bu yola hareket etdirir. Bunlarla buluşması harâm olduğundan, her çeşid çalgıyı dinlemesi de, harâma sebep olur.

Kalbi hasta olmıyan, ya'nî kalbinde yalnız Allah sevgisi bulunan kimse, kız, aşk, şehvet anlatan sesleri işitince, kalbi bunlardan zevk almaz. Sıkılır. Kalb hasta ise, bunlardan nefsi zevk alıp, kalbi bu yola hareket etdirir. Böyle kimselerin müzik dinlemeleri harâm olur. Erkek ve kız, bütün gençler böyledir. İslâmiyyetin, sönmelerini emr ettiği nefsi ateşini tutuşduran herşey harâmdır. Hasta olmıyan kalbin, halâl şeylere olan sevgisini, bağı arttıran ve nefsi za'ifleten sesleri dinlemek de, ba'zı şartlarla mubâh olur.

Hacca gidecek olanın Kâ'be, hac, Mekke, Medîne şarkılarını dinlemesi, askerlerin harb, kahramanlık şarkılarını dinlemesi mubâh, hattâ sevâb olur.

(**Mevâhib-i ledünniyye**)de diyor ki, (Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" Mekkeye girdiği zemân, önünde İbni Revâha beytler okuyarak gidiyordu. Ömer "radıyallahü anh" bunu görünce, Resûlullahın önünde şi'r okunur mu? diyerek darıldı. Resûlullah da, **Bırak ya Ömer. Mâni' olma! Bu beytler kâfirlere, ok atmadan dahâ çok te'sîrlidir** buyurdu). Buradan anlaşılıyor ki, nefsi azdıran şi'rleri okumak câiz olmayıp, harbde kâfirlere zarar verici, onları üzücü şi'rleri okumak câizdir.

Günâhları, kusûrları, azâbları anlatan kasîdeleri, ilâhîleri dinliyerek, üzülmek, tevbeye sebep olmak sevâbdır. Fekat, ölüme, kazâ kadere karşı üzülmeye sebep

olan ilâhîleri, kasîdeleri dinleyerek üzölmek harâm olur. [Bunun için, mevlidlerde vefât bahsini okumamalıdır.]

Düğün, ziyâfet, sünnet, bayram, sefer dönüğü gibi sevinmesi lâzım olan yerlerde halâl olan ses ile neş’elenmek mubâhdır. Bu sesler, nefse değıl, kalbe kuvvet verir. Kalbi kararmış olanların, kalbimde Allah sevgisi var diyerek ses, ilâhî dinlemeleri insanı ekseriyâ aldatır. Kalbin temiz, kuvvetli olup, nefsi ezmiş olduğunu, yâhud kalb hasta olup, nefsin azmış olduğunu ancak Veliyyi kâmiller “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’in” anlar. [Bunun içindir ki, imâm-ı Rabbânî “kuddise sirruh”, ikiyüzaltmışaltıncı [266] mektûbunda, gençlerin toplanarak kasîde, ilâhî, mevlid okumalarını uygun görmemiştir.] Kalbinde hâller hâsıl olmyan, hâsıl olsa da, nefsi şehvetden temâm kesilmemiş olan tesavvuf yolcularına güzel ses, nağme, fâideden ziyâde zarar verir. **(Kimyâ-yı se’âdet)**den terceme temâm oldu.

(Reşehât)da, Sa’düddîn-i Kâşgarî, hâce Muhammed Pârisâ “kuddise sirrühümâ”dan işterek buyuruyor ki, (İnsanı Allahü teâlâdan uzaklaşdıran perdelerin en zararlısı, kalbin kararması, hasta olması, ya’nî dünyâ sevgisinin kalbe yerleşmesidir. Bu sevgi, kötü arkadaşlardan ve lüzümsüz şeyler seyr etmekden hâsıl olur. Çok uğraşarak, bunları kalbden çıkarmalıdır. Fâidesiz kitâb, [roman, gazete, mecmû’a, hikâyeler] okumak, lüzümsüz şeyler konuşmak, bu sevgiyi arttırır. Kadın ve kadın resmleri, [resmli mecmû’a, filmler, televizyon] seyr etmek, şarkı, çalgı, [kadın sesleri] dinlemek, bu sevgiyi kalbde yerleşdirir. Bunların hepsi, insanı Allahü teâlâdan uzaklaşdırır. Kalbin hasta olması, Allahü teâlâyı unutmastır. Birinci kısımda, 46. cı maddenin sonuna bakınız! Allahü teâlâyı kavuşmak isteyenlerin, bunlardan sakınması, nefsi kuvvetlendiren, azdıran herşeyden ictinâb etmesi lâzımdır. Allahü teâlânın âdeti şöyledir ki, kalbi temizlemeğe ve nefsi ezmeğe çalışmyanlara, zevklerini, şehvetlerini bırakmyanlara bu ni’meti ihsân etmez). [Kalb, muhabbet yeri, sevgi yeridir. Aşk, muhabbet bulunmyan kalb ölmüş demektir. Kalbde, yâ dünyâ sevgisi, yâhud Allah sevgisi bulunur. Burada dünyâ demek, harâm olan şeyler demektir. Zikr, ibâdet yaparak, kalbden dünyâ sevgisi çıkarılınca, kalb temiz olur. Bu temiz kalbe, Allah sevgisi, kendiliğinden dolar. Günâh işleyince, kalb kararır, hasta olur. Dünyâ muhabbeti yerleşerek, Allah sevgisi gider. Kalbin bu hâli, bir işeye benzer. Su doldurunca, havası çıkar. Suyu boşaltınca, hava kendiliğinden dolar.]

Tesavvuf büyüklerinden Mahmûd-i İncirfagnevî “rahmetullahi teâlâ aleyh” buyuruyor ki, (Zikr-i alâniyye, ya’nî yüksek sesle zikr yapabilmek için, kalbinde yalan ve gıybet bulunmamak, buğazından harâm ve şübheli şey geçmemiş olmak, gönü riyâdan ve süm’adan ve sırrı hazret-i Hakdan başka şeylere teveccülden pâk olmak lâzımdır). İşte, tegannî, simâ’ yalnız böyle kimselere fâideli olur. Fıkh âlimleri de, tegannînin, böyle olmyanlar için ve çalgının herkes için, harâm olduğunu bildirmişlerdir. Beyt tercemesi:

***Sevgilimle geziyorduk el-ele,
Haberim yok, bakımışım bir çiçeğe.
Utanmadım mı dedi ve ekledi:
Ben varken nasıl bakıyorsun güle?***

Bu beyt, tesavvufcuların, takvâ ehlinin hâlini göstermekdedir.

Tegannînin mubâh olduğunu bildirdiğimiz yerde, beş şartı gözetmek lâzımdır:

1 — Kadın, kız veyâ parlak oğlan sesini, yanında kendilerini görerek dinlemek, mahremleri olmyan [yabancı] erkeklere harâmdır. Bunları görünce, temiz kalb sıklır, kararır, hasta olur, za’îfler. Nefs zevk alır, kuvvetlenir, azar. Şeytân, nefsin, hareketine yardım eder. Nefs, kötü isteklerini, harâmları, kalbe yaptırır. Çünkü, bütün a’zâlar kalbin emri ile hareket etmektedir. Güzel olmyan oğlanın sesi câiz ise de, çirkin kızın da sesini, yanında dinlemek harâmdır. Kızların, kadınların mevlid

lid, ilâhî gibi okuması câiz olan seslerini, kendilerini görmeden [Meselâ gramofondan, radyodan] yabancı erkeklerin dinlemesi, oğlanın yüzüne bakmak gibidir. Ya'nî, düşünceye göre, halâl veyâ harâm olup, mevlidi dinlemesi câiz, sesini dinlemesi harâm olur. Şübheli şeyden kaçınmalıdır.

(Hadîka)da diyor ki, zarûret olmadan, erkeğin [yabancı kadın], kız ile konuşması harâmdır. Alış veriş gibi işlerde, zarûret mikdârı konuşmak câiz olur.

2 — Ses dinlerken, ud, keman, ney, saz, kaval gibi hiçbir çalgı çalmamalıdır. Keyf için, eğlence için, her çalgıyı çalmak ve dinlemek harâmdır. Çalgı, içki içenlerin âdetidir. İçki ise, nefsi kuvvetlendirir. Kalbi za'ifletir. Yalnız muhârebede, askerinin moralini kuvvetlendirmek için, bando, muzika çalmak ve bunlara sulh zemânında da hâzırlanmak ve düğünlerde davul, def çalmak, her müslimâna câizdir. [Siyâsî toplantılar da, harb sâhası demektir.]

Çalgı âletlerinin, kendileri harâm değildir. Bunları çalmak ve dinlemek harâmdır.

3 — Güzel sesle fuuş, kadın, içki anlatan şi'rleri okumamalı ve bunları dinlememelidir. Müslimânı, din âlimlerini kötülleyen sesleri de dinlemek harâmdır.

4 — Dinleyiciler arasında parlak oğlan, yabancı kadın bulunmamalıdır. Fısk, fuuş, livâta ve zinâ, nefsin istekleri, şevhetleridir. Nefsin kötü arzûlarına [ya'nî şehvete] aşk, muhabbet adı takmamalıdır. Aşk, muhabbet kalbde olur ve kıymetlidir.

5 — Kalbinde mahlûk sevgisi, nefsinde şehvet hissi olmıyanların, zevk için, güzel ses dinlemeleri câiz ise de, devâmlı olmamalıdır. Ba'zı mubâhları, sık sık işlemek, lehv, la'b ve abes olur. Boş yere zemân öldürmek olur. Bunlar ise harâmdır.

[Zâhir bilgilerinde derin âlim ve bâtın ma'rifetlerinde ârif ve kâmil olan Mazher-i Cân-ı Cânân “rahmetullahi teâlâ aleyh” buyuruyor ki, (Simâ' ya'nî kasîde, ilâhî, mevlid dinlemek, hasta olmıyan kalbe rikkat verir, yumuşatır. Yumuşak kalbli müslimâna Allahü teâlâ merhamet eder. Allahü teâlânın merhametine sebep olan şey niçin harâm olsun? Çalgıların, harâm olduğu sözbirliği ile bildirilmiştir. Yalnız, düğünlerde def [davul] çalmak mubâh ve ney çalmak mekrûh denildi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, yolda giderken ney sesi işitti. Mubârek kulaklarını kapadı. Yanında olan, Abdüllah bin Ömerin de kapamasını emr buyurmadı. Demek ki, işitemek takvâdir, azîmetdir. Simâ' için, âlimler arasında ihtilâf vardır. Câiz diyenler de, değil diyenler de oldu. [Fekat, çalgı çalmanın harâm olduğu, icmâ' ile, sözbirliği ile bildirildi.] İhtilâf edilmiş olan birşeyi yapmamak dahâ iyidir. Takvâ ehli, bunun için, yüksek sesle zikir etmemiş, sessiz zikri âdet edinmişlerdir.) Mazher-i Cân-ı Cânânın bu sözleri, **(Makâmât-ı Mazheriyye)**de yazılıdır.]

(Dürr-ül me'ârif)in dördüncü sahîfesinde diyor ki, (Simâ' ancak, Allahü teâlâya müteveccih olanlara câizdir. Herşeyi Allahü teâlâdan bilirler. İhtiyârî olmıyan raksa **(Vecd)** denir. İrâdî ve ihtiyârî olarak raks etmeğe, **(Tevâcüd)** denir. Nizâmüddîn-i Evliyâ hazretlerinin “rahmetullahi teâlâ aleyh” meclisinde, Simâ' vardı, fekat çalgı yokdu. Kadın ve oğlan da yokdu. El şaklatmak bile yokdu. Âletsiz, çalgısız olan sese **(Simâ')** [ya'nî **(Tegannî)**] denir. Âlet ile, çalgı ile birlikde olan insan sesine **(Gınâ)** [ya'nî **(Müzik)**] denir. Gınânın harâm olduğunu bütün âlimler sözbirliği ile bildirmişlerdir. İsrâ sûresinin altmışdördüncü âyetinin, gınâyı harâm ettiğini bildiren âlimler vardır. **(İlk tegannî eden şeytândır)** ve **(Gınâ, kalbde ni-fâk hâsıl eder)** hadîs-i şerîfleri de gınânın harâm olduğunu göstermektedirler. Âlimler, simâ'ın harâm olmasında ihtilâf etdi. Gınânın harâm olduğunda ihtilâf yokdur. Kadın ve oğlan sesi gınâya dâhildir. Simâ'a halâl diyen âlimler de, buna şartlar bildirdiler. Bu şartlar bulunmıyan simâ' da sözbirliği ile harâm olur.) **(Dürr-ül-me'ârif)**den yapılan bu terceme de gösteriyor ki, islâmiyyetde müzik, çalgı yokdur. Son zemânlarda işitilen **(Tesavvuf müziği)** sözünün islâmiyyetde yeri olmadığı an-

laşıyor. Harâma halâl diyenin kâfir olacağı bildirildi. Bunun için, harâmı ibâde-
te karışdırmanın, hem kâfir olacağı, hem de islâmiyeti yıkmak, bozmak için uğra-
şan zındık olacağı hâtıra gelmektedir. Kur’ân-ı kerîmi, tekbîrleri ve ilâhîleri çal-
gı ile, ney çalarak okumak, bunun için tehlikeli bid’atdır. Kur’ân-ı kerîmi güzel
ses ile, tecvîd ile okumalıdır. Tegannî ile, kelimeleri değişdirip nağmeye uydura-
rak okumak harâmıdır.

Genç hâfızların, genç kadınlar, kızlar arasında, Kur’ân-ı kerîm, mevlid, ilâhî oku-
ması da gınâ olur. Harâm olur. Bir kimse, bir yere şehvet ile bakarsa, kalbi de ora-
ya takılıp lekelenir, hastalanır. Kalb hastalanınca, nefis kuvvet bulur, azar.

Kalbinde yalnız Allah sevgisi olanların güzel ses dinlemesi câiz olup, yukarıda
yazılı şartlara uygun olarak, oturup okurlar dedik ise de, Eshâb-ı kirâm “radiyal-
lahü teâlâ anhüm ecma’in” ve Tâbi’in-i ızâm “rahmetullahi teâlâ aleyhim ec-
ma’in” böyle yapmadı. Bid’at olduğu meydândadır. Fâidesi olduğundan câiz de-
dik. **(Siyerül-aktâb)**da, Hasen Basrî buyuruyor ki, (Allah sevgisi ile, simâ’ dinle-
yen, Sıddîk olur. Nefse tâbi’ olarak dinleyen, zındık olur).

Kur’ân-ı kerîmi radyo ile ve ho-parlör ile okurken, çok def’a, harflere mahsûs
ses, ya’nî ağızdaki mahrecleri değişip ma’nâ bozuluyor. Kur’ân-ı kerîm, bayağı,
ma’nâsız, ses dalgaları hâlini alıp ibâdet değil, bir şarkıcının nağmeleri gibi, hissî
bir zevk vâsıtası oluyor. Bundan başka, **(Redd-ül-muhtâr)**, **(Mecma’ul-enhür)** ve
(Dürr-ül-müntekâ)da ve Elmalılı Hamdi efendinin “rahmetullahi teâlâ aleyh”
tefsîrinin üçüncü cildinin, 2361. ci sahîfesinde diyor ki, (Kur’ân-ı kerîm okumak
demek, Kur’ân okuduğunu anlıyacak kadar akli başında olan insanın okuması de-
mekdir). Câ’miler, nemâz kılmak için yapılmıştır. Vâ’ız ve hâfızların sesi, radyo-
larla, ho-parlörlerle, her tarafa yayılınca, câmi’ içinde, nemâz kılmak yer bulun-
mıyor. Nemâz kılanlar şaşıyor. **(İbni Âbidîn)**de, imâmın, yüksek sesle okuması
vâcib olan yerde, başkalarını râhatsız edecek kadar bağırması günâh olduğu yazı-
lıdır. Ho-parlörle okuyanlar, bu bakımdan da günâha giriyorlar.

İbni Hacer-i Mekkî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, **(Fetâvâ-yı kübrâ)**sında, gusl ab-
desti başında buyuruyor ki, (Câmi’de Kur’ân-ı kerîm okumak büyük kurbetdir.
Yüksek sesle okuyup, nemâz kılanları şaşırtan çocukları susdurmak lâzımdır. Ho-
caları susdurmazsa, yetkililer çocukları da, hocalarını da câmi’den çıkarmalıdır).

[Süâl: Ezân, ho-parlörle okununca, uzaklardan da işitiliyor. Mü’minler ezân se-
si duyuyor. Ho-parlör fâideli oluyor denirse:

Cevâb: Ezân sesinin uzaklardan işitilmesi lâzım olsaydı, bu sözün bir kıymeti
olurdu. Ezânın, insan sesinden fazla sesle okunması lâzım olsaydı, Resûlullah
“sallallahü aleyhi ve sellem”, bunun çâresini emr ederdi. Çünkü, dinde lâzım olan
herşeyi bildirmesi, yapırdması vazîfesi idi. Nemâz vaktlerinin geldiğini, hristiyan-
lar gibi çan çalarak veyâ yehûdiler gibi boru ötdürerek uzaklara duyurulam diyen-
ler oldu. Kabûl etmedi. **(Biz böyle yapmayız. Yüksek yere çıkıp ezân okuyunuz!)**
buyurdu. Böylece, insan sesinin varamıyacağı yerlere tek bir ezân sesinin ulaşdı-
rılmasına lüzûm olmadığı anlaşıldı. İbâdetlerde değişiklik yapmanın **(Bid’at)** ol-
duğunu, büyük günâh olduğunu biliyoruz. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sel-
lem” kabûl etmediği, red etdiği birşeyi ibâdete karışdırmak ise, bid’atden dahâ bü-
yük, ondan dahâ çirkin günâh olur. Birinci kısımda, otuzdördüncü maddede, on-
dokuzuncu mektûbda, (Bid’atler nûrlu parlak, fâideli görünseler de, hepsinden ka-
çınmak lâzımdır. Hiçbir bid’atde fâide yoktur) diyor. **(Mektûbât Tercemesi)**nde,
yüzseksenaltıncı mektûbda diyor ki, (Bugün kalbler kararmış olduğundan, ba’zı
bid’atler, güzel görülürse, kıyâmet günü, kalbler uyandıkları zemân, bid’atlerin hep-
sinin zararlı oldukları anlaşılacaktır. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem”,
(Dîninizde yapılan her yenilik zararlıdır. Bunları atınız!) buyurdu) diyor. Allahü
teâlâ, Bekara süresinin ikiyüzonaltıncı âyetinde meâlen, **(Ba’zı şeyleri sever, fâ-
ideli dersiniz. Hâlbuki o şeyler size zararlıdır)** buyurdu. Görülüyor ki, ho-parlör-

le ezân okumak bid'atini savunmak, bir müslimâna yakışacak şey değildir. Bundan başka, (**Dürr-ül-muhtâr**) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” yemîn kısmında, nezri anlatırken buyuruyor ki, (Her beldede, her mahallede mescid yapmak, hükümet üzerine vâcibdir. Beyt-ül-mâl parasından yapıdırılması lâzımdır. Hükümet yapırmazsa, müslimânların yapıdırması vâcib olur). Birinci cild, dörtyüzsekseninci sahîfede diyor ki, (Ezân okunurken, câmi'den çıkmak harâmıdır. Fekat, kendi mahallesindeki câmi'de kılma vâcibdir). Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, her mahallede mescid bulunması, mahalle mescidlerinin hepsinde ezân okunması, herkesin kendi mahallesi veya çarşısı câmi'inde okunan ezânı işitip, buradaki cemâ'ate gitmesi emr edilmiştir. Her mahallede câmi' bulunacak, hepsinde ezân okunacak, herkes ezân sesi duyacaktır. Ho-parlörle uzaklara duyurmağa lüzûm yoktur. Şimdi, ezânı ho-parlör ile okuyorlar. Ho-parlör sesleri birbirine karışarak, ezân oyuncak hâlini alır. Görülüyor ki, ho-parlörle okumak, lüzûmsuz ve zararlı olmaktadır. İslâmiyyetin emrine uyararak her müezzin minâreye çıkıp, sünnete uygun ezân okuyunca, herkes kendine yakın ezânı çok iyi işitir. Uzaklardan ho-parlör sesini duymağa lüzûm olmaz. Ezânı ho-parlörle okuyarak, sesin uzaklardan işitilmesini istemek, ezânın bir yerde okunmasını, her câmi'de okunmamasını istemek demektir.

Beyhekînin bildirdiği ve (**Künûz-üd-dekâk**)da yazılı hadîs-i şerîfde, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, Eshâbına “radıyallahü teâlâ anhüm ecma'ın” hitâb ederek buyurdu ki, (**Sizden sonra, bir zemân gelecektir. O zemânda bulunan müslimânların en sefilleri, en aşağıları, müezzinlerdir**). Bu hadîs-i şerîf, tegannî ederek ve sünnete uymıyarak okuyan ve ibâdetlere bid'atler karıştıran kimselelerin zuhûr edeceklerini haber vermektedir. Allahü teâlâ, müezzin kardeşlerimizi, bu hadîs-i şerîfde kötülenen müezzinler gibi olmaktan muhâfaza buyursun! Âmîn.

Zemânımızda, minâresine çıkılıp sünnete uygun ezân okunan bir câmi' görünmez oldu. Minârede okumamak şehirlere de, köylere de yayıldı. Çok şükr, Diyânet işleri başkanlığı, müftülükler gönderdiği 1.12.1981 târih ve 19 numaralı ta'mîmi ile, müezzinlerin minâreye çıkarak ezân okumalarını mecbûrî hâle getirmiştir.

Ezân okuyanın müslimân, âkil ve sâlih olduğunun bilinmesi lâzımdır. Bunun için teypden ve radyodan okunan ezân sahîh olmaz. Minâreye çıkıp ho-parlörle okumak da, sünnete uygun değildir. Birinci kısımda, 61. maddenin sonuna bakınız! İbâdet ile âdeti ayırd etmek lâzımdır. İbâdet olmayan şeylerde, radyo, ho-parlör kullanılır. İslâmiyyet, buna birşey demez. Fekat, ibâdetlerde ufak değişiklik yapan mezhebsiz olur.

Bütün fıkıh kitâblarında, meselâ fârisî (**Tergîbüssalât**) kitâbında diyor ki, (Abdestsiz ve cünüb ve serhoş olanın ve fâsıkın ve çocuğun ve kadının ve mecnûnun ezân okumaları mekrûhdur. Serhoş, cünüb ve mecnûnun okudukları ezânı tekrâr okumak lâzım olduğu, sözbirliği ile bildirildi. Kâfir, nemâz vaktinde ezân okursa, müslimân olduğu anlaşılır. Çünkü ezân, müslimânlığın şî'ârıdır, alâmetidir). Ezânı, ma'nâsını bilerek, inanarak ve severek okumak müslimân olmanın alâmetidir. Büyük günâh işliyen (**Fâsık**) [kötü kimse] denir. İçki içen, kumar oynayan, kadınlarla, kızlarla arkadaşlık eden, her gün beş vakt nemâz kılmıyan, (Fâsık) olur. Kadınların ezân, Kur'ân, mevlid, ilâhî okuyarak seslerini erkeklere duyurmaları harâmıdır. Hoparlör, radyo ve televizyon ile duyurmaları mekrûh olur. Bu âletlerin harâm sesler için kullanılmaları âdet olan yerlerde, (**âlet-i lehv**) eğlence âletleri olurlar. Bunlarla ibâdet yapmak, meselâ hoparlörle ezân okumak, fâsıkın okuması gibi, câiz olmaz. Fisk yapanlar gibi ezân okumanın harâm olduğu (**Dürer**)de yazılıdır.

Kur'ân-ı kerîmin ma'nâsının değişerek, küfre sebep olmasının misâlleri çoktur. Burada birini bildirelim: Yasîn-i şerîf süresinde seksenbirinci âyet-i kerîmin sonunun meâli, (**Onun yaratdıkları pek çoktur. O, herşeyi bilir**)dir. Hâlbuki, bu âyet-i

kerîme radyoda, ho-parlörde söylenirken ve lâtin harfleri ile okunurken, ma'nâ-sı bozularak, (O berberdir, herşeyi bilicidir), şeklini aldığı vâkı' oluyor ki, okuyan ve dinleyip beğenen kâfir olur. Lâtin harfleri ile, bir dürlü yazılan, bir dürlü okunan (Hallâk) kelimesi, islâm harfleri ile yazılması ve okunması, farklı iki başka kelime olup, biri yaratıcı, öteki ise, berber demektir. Arabîde üç (Z) harfi vardır. Bir kalın (Zı), ikinci ince okunan (Ze), üçüncüsü (Zâl)dir. Bunların üçü ayrı ayrı söylenir. İbni Âbidîn üçyüzotuzikinci sahîfede diyor ki, (Rükû' tesbîhinde (Zı) ile (azîm) denir ki, Rabbim büyükdür demektir. Eğer ince (Ze) ile (azîm) denilirse, Rabbim benim düşmanımdır demek olur ve nemâz bozulur). Kur'ân-ı kerîmi lâtin harfi ile öğrenip okuyan, bu üç harfi ayıramıyacağı için nemâzı sahîh olmaz.

Kur'ân-ı kerîmi lâtin harfleri ile yazmak câiz olmadığı İbni Hacerin "rahmetul-lahi teâlâ aleyh" (**Fetâvâ-yı kübrâ**)sının Necâset bahsinde ve Libyada (Câmi'at-ül-islâmiyye)nin çıkardığı (**El-hedy-ül-islâmî**) kitâbının [m. 1966] baskısında altmışikinci [62] sahîfesindeki fetvâda yazılıdır. Hindistânda bulunan yüzlerce Ehl-i sünnet medresesinin büyüklerinden olan Keralada (Bâkiyâtüs-sâlihât) medresesi müderrislerinin neşr ettiği (**El-muallim**) aylık mecmû'asının 1406 [m. 1985] târihli nüshasındaki fetvâda da uzun yazılıdır. İstanbulda (Hakikat Kitâbevi)nin çıkardığı (**El-edillet-ül-kavâtî'**) hutbe kitâbında bu fetvânın bir sûreti mevcûddur.

Radyodan ve ho-parlörden çıkan sesler, şimdi Hıristiyanların ve Yehûdîlerin ellerinde bulunan, İncil ve Tevrâtlar gibi, Allah kelâmı değildir. Allahü teâlâ tarafından nesh edilmiş ve kullar tarafından değiştirilmiş olan mukaddes kitâblara hakâret etmek, alay etmek ve bunları okumak, dinlemek câiz olmadığı (**Hadîka**) kitâbının yüzonbeşinci sahîfesinde yazılıdır. Bunun için meyhânelerde, oyun yerlerinde, günâh işlenen topluluklarda, radyo ile Kur'ân-ı kerîm ve mevlid dinleyerek keyflenmek küfr olur ve küfre sebep olan da, kâfir olur.

Radyoda, Kur'ân-ı kerîmi ve mevlidi hurmetle dinliyenler, hâfızın nağmeleri ile ağlayanlar olur. Güzel ses, nağme, kalbi hastalanmış olanların nefesine te'sîr etmedir. Nefsi beslemektedir. Nefs, insanı ağlatmaktadır. Hâlbuki, Kur'ân-ı kerîm okumak sünnettir. Harâma, hattâ mekrûha sebep olan sünneti terk etmek lâzım olduğu, fikhda, temel bilgilerden biridir. O hâlde, radyoda Kur'ân-ı kerîm ve mevlid okumamak dahâ doğru olmaktadır. Radyoda her dil ile, dîni bilgiler vermek, Ehl-i sünnet âlimlerinin, dünyâ bilginlerini hayrân bırakan, rûhlara gıdâ olan sözlerini insanlığa duyurmak lâzımdır. Böyle yayınlar çok fâideli ve çok sevâb olur.

Süâl: Evet, uzak memleketlerdeki vericilerden dinlendiği zemân, ses net olarak gelemiyor. Fekat, bir şehirdeki vericiden alınan ses, tam hâfızın okuduğu gibi oluyor. Ma'nâsi da, iyi anlaşılıyor. Radyoda, teypde ve ho-parlörde işitilen bu seslere, Kur'ân-ı kerîm denilmez mi?

Cevâb: Radyoda işitilen ses, fen bakımından (**Aks-i sadâ**) [sesin yankısı] da değildir. (**Nakl-i sadâ**) [sesin iletilmesi] de değildir. Nakl, sesin kendinin götürülmesi demektir. Isı da, reyonman, ışıma ve konveksiyon akımları ile yayıldığı gibi, nakl yolu ile de iletiliyor. Ateşe sokulan maşa, ısıyı değiştirmeden iletiyor. Isı, demirin kristallerinin birinden, ötekine geçerek yayılıyor. Hâfızın yanında, kendi sesini işitemiz (**Nakl-i sadâ**)dır. Buğazdaki ses iplikcikleri [etden iki tell], konuşurken, gerilerek sertleşiyor. Ciğerden gelen hava, bunları titreştirerek ses hâsıl oluyor. Titreşen tellerin hava moleküllerine çarpması, bu molekülleri titreştiriyor. Bu titreşimler de, yanlarındaki hava moleküllerini titreştirerek kulağımıza kadar ulaşıyor. Böylece sesi duyuyoruz. Ses hava içinde, müntezam küreler hâlinde dalgalarla yayılıyor. Havanın kendisi gitmiyor. Sesi iletmış oluyor. Kuru hava, sesi, sâniyede üçyüzkırk metre hızla iletmektedir. Su molekülleri de, sesi iletir. Sesin, sudaki hızı, sâniyede binbeşyüz metre kadardır. Katı cisimler, sesi dahâ çabuk iletiyor. Sesin çelik ve camdaki hızı, sâniyede beşbin metredir.

Havada, suda yayılmakta olan ses dalgaları, dıvar, kayalık gibi sert düz yüzeylere çarpınca, doğrultularını değiştirerek, tekrâr geriye döner. Geri dönen dalgalar, eşit özellikte, ikinci bir ses meydana getirirler. Bu ikinci sese (**Aks-i sadâ**) ve yâ (**yanık**) denir. Aks-i sadâ, kendini hâsıl eden birinci sesin özelliğinde olduğu hâlde, secde âyetinin, aks-i sadâsını işiten kimsenin, ma'nâsını anlasa bile, tilâvet secdesi yapması lâzım gelmiyor. Kur'ân-ı kerîmin aks-i sadâsı, Kur'ân-ı kerîm olmuyor. Bu sese, Allahü teâlânın kelâmı denmiyor. Radyoda işitilen ses, hâfızın sesinin (Nakl-i sadâ)sı, ya'nî sesin kendisi olmadığı gibi, (Aks-i sadâ)sı bile değildir. Hâfızın sesine benzeyen, başka bir sesdir. Kadınların aynadan, sudan aks eden görüntülerine ve kâğıd, perde üzerindeki resmlerine bakmanın da, benzerlerine bakmak olduğunu, birinci kısımda, 58. ci maddenin son sahîfesinde bildirmişdik. Ses, mikrofona gelince gayb oluyor, bitiyor. Elektriğe, sonra miknâtıs dalgalarına çevriliyor. Bu elektro-manyetik dalgalar, antene gelip, radyoda, elektriğe ve sonra yeni bir sese çevriliyor. Ho-parlörde de böyle olmaktadır. Zâten ho-parlör, elektrik dalgalarını ses dalgalarına çeviren âlet demek olduğu, Fransızca (**Larousse**)da bile yazılıdır. Aks-i sadâyâ Kur'ân-ı kerîm okumak denilmiyor da, bu başka sese, nasıl Kur'ân okumak denilir.

Süâl: Radyoda dinlenen ses, fen bakımından, hâfızın sesinin kendisi değilse de, sesinin tâm benzeridir. Ses bütün harmonikleri ile, farksız oluyor. Ma'nâsı da bozulmuyor. Bunu dinlemek, niçin câiz olmasın?

Cevâb: Birşeyin benzeri, kendisi değildir. Sarı metal bilezikler, altın bileziklere tâm benziyor ise de, aynı değildirler. Altın yerine geçmezler. Radyodan, ho-parlörden çıkan ses, hâfızın sesine çok benziyorsa da, insan sesi değildir. Metalik sesdir. Tınısı, yüksekliği, şiddeti ve harmonikleri başkadır. Kadının resmi de, kadına çok benziyor ise de, kendinin aynı değildir. Gayrı da değildir. Bunun içindir ki, kadının avret yerlerine şehvetsiz bakmak harâm olduğu hâlde, bunların resmlerine şehvetsiz bakmak harâm değildir. Fekat benzediği için, resmlerine bakmak mekrûhdur. Bunun gibi, sevilen şeyin benzerine de saygı göstermek lâzımdır. Çünkü, aynı değil ise de, gayrı da değildir.

Kâfirlerin kilisede org çalarak okudukları gibi, Kur'ân-ı kerîmi çalgı çalarak okumanın küfr olacağı, mu'teber kitâblarda yazılıdır. [İkinci kısım, kırkıncı [40] maddeye bakınız!]. Kur'ân-ı kerîmin radyoda ve ho-parlörde söylenen, okunan tâm benzerine de, böyle saygısızlık yapmak küfr olur. Eğer çalgısız ve tecvîd ile okunuyor ise, radyoda saatlerce çalgı ve şehveti harekete getiren şeyler çalıp, birkaç dakîka Kur'ân-ı kerîm okunur, sonra yine günâh olan şeylere başlanırsa, bu hâl, kumar, içki, oyun ve açık kadın gibi günâh bulunan fisk meclisinde, bu kimselerin veyâ başka birinin, birkaç dakîka da Kur'ân-ı kerîmi veyâ bunun tâm benzerini okuması gibi olur. Böyle olan radyodaki Kur'ân-ı kerîmi dinlemek, fisk meclisinde okunan Kur'ânı dışardan dinlemeğe benzer. Bunun için, harâmları kesip, bu aralık zemânında, okumak da, bunu dinlemek de câiz olmaz. Günâh olur. (**Mültekâ**) şerhlerinde diyor ki, (Fisk meclislerinde, alay edenler arasında tesbîh, tehlîl, zikr, tekbîr, hadîs, fikh ve benzerlerini okumak günâhdır). Çünkü, Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", böyle okumağı yasak etmiştir. Meselâ, (**Kimyâ-i se'âdet**) kitâbında diyor ki, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" Rebî bin Sü'ûdün evine geldi. Evde, küçük kızlar def çalıyordu ve şarkı söylüyorlardı. Şarkıyı, [çalgıyı] bırakıp, Resûlullahı medh etmeğe başladılar. (**Beni söylemeyiniz!** [Önce okuduğunuza devâm ediniz!]. **Beni medh etmek** [mevlid, ilâhî okumak] **ibâdetdir. Def** [çalgı] **çalarken, eğlence, oyun arasında ibâdet câiz değildir**) buyurdu. Def, çalgı çalarak veyâ başka la'b, ya'nî oyun oynayarak Kur'ân-ı kerîm okuyanın kâfir olacağı (**Tergîb-üs-salât**)da, cemâ'at ile nemâz bahsinden ve (**Cevâhir-ül-fikh**)da yazılıdır. (**Mizân-ı Şa'rânî**), abdesti anlatırken buyuruyor ki, (İslâm âlimleri, çirkin şeyler söyledikten sonra Kur'ân-ı kerîm okuyan kimse, Mishafı pislik içine sokan kim-

se gibidir. Bunun küfründe şüphe yoktur buyurdular).

(Hadîka)da, dil âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, hadîs-i şerîfde, **(Nikâhî her-kese duyurunuz! Bunun için de, câmi'lerde yapınız ve defler çalınız!)** buyuruldu. İmâm-ı Münâvî, bunu açıklarken, (Mescidlerde def çalınmaz. Hadîs-i şerîf, defle-rin mescidlerde çalınmasını emr etmiyor. Mescidlerin dışında çalınmasını, mescid-de yalnız nikâh yapılmasını emr ediyor) diyor. **(Hadîka)**nın bu yazısından anlaşılı-yor ki, çalınmasına açıkça izin verilmiş olan deflerin bile câmi'lerde çalınması ya-sak olunca, herhangi bir çalğının câmi'de çalınması hiç câiz olmaz.

(Muhtasar-üt-Tezkire)deki hadîs-i şerîflerde, **(Âhır zemânda, câhil din adam-ları ve fâsık hâfızlar çoğalır), (Öyle zemân gelecektir ki, o zemânın din adamları, eşek leşinden dahâ çok bozulmuş, kokmuş olacaklardır)** buyuruldu. Böyle ha-dîs-i şerîfler, Kiyâmet günü yaklaşınca, fâsık ve bozuk din adamlarının türeyecek-lerini haber veriyor. Rusyada husûsî metodlarla yetiştirilmiş komünist ajanlara, anarşistlere, birer sarık ve cübbe giydirilerek, Türkmenistân, Azerbaycân müftî-si... hazretleri denildiğini işittik. Milletler arası yaptıkları propaganda toplantıla-rını yayınlayan mecmû'alarında resmlerini gördük. Bu ajanları, din adamı olarak, halkları müslimân olan Afrika ve arab memleketlerine gönderdiler. Bunlarla anarşi hâzırladılar. Kardeşi kardeşe düşman yaptılar. (Sosyalist islâm cumhûriy-yeti) denilen ülkeleri bu sûretle ele geçirdiler. Azîz yurdumuzda, şerefli milletimi-zin arasında böyle bozuk din adamlarının bulunmadığını şükranla görmekdeyiz.

Teyp bandına ve gramofon plâğına Kur'ân-ı kerîm almak, kâğıd üzerine yazmak gibidir. Teyp ve gramofon, müzik, şarkı, keyf, oyun ve eğlence için kullanılıyor ise de, kâğıd da, roman, açık resm, eğlence ve fuhs dergileri olmaktadır. Kur'ân-ı ke-rîm kâğıda yazılınca **(Mushaf)** olur. Mushaf, Kur'ân-ı kerîmin okunmasına ve öğrenmesine ve ezberlenmesine sebep ve vâsita olduğu için kıymetlidir. Mushaf yazmak ve hediye etmek, bunun için, çok sevâbdır. Band ve plak da, Kur'ân-ı ke-rîmin benzerini işiterek öğrenilmesine ve ezberlenmesine vâsita olmaktadır. Kur'ân-ı kerîmi, bu niyet ile, teyp, plâk üzerine almak câiz olur. Bunlara da, Mus-haf-ı şerîfe olduğu gibi hurmet etmek, bunlara başka şeyler doldurmamak, yükse-ğe koymak, üzerlerine birşey koymamak, abdestsiz tutmamak, kâfirlere, fâsıklara vermemek, başka şeyler bulunan bandlar ve plâklar arasına koymamak, fisk, oyun, eğlence yerlerinde çalmamak lâzımdır. Kur'ân-ı kerîm dinlemek için kulla-nılan gramofon ve teyp hiçbir zemân fisk meclislerine götürülmemeli, bunlarda hiç-bir zemân, harâm olan çirkin şeyler çalınmamalıdır. Çalgı çalmakda kullanılan bir gramofonun ve teybin Kur'ân-ı kerîm dinlemek için de kullanılması, şarkı, gazel okuyan fâsık bir hâfızın okuduğu Kur'ân-ı kerîmi dinlemeğe benzer ki, bunun câ-iz olmadığı yukarıda bildirildi. Kısacası, Kur'ân-ı kerîm bulunan bandlar ve plâk-lar Mushaf-ı şerîf gibi kıymetlidirler. Bunlara da saygısızlık yapmak, küfre sebep olur. Şu kadar var ki, bunlardan Kur'ân-ı kerîmi dinlemek, hâfız dinlemek olmaz. Tam benzerini dinlemek olur. Kur'ân-ı kerîmi dinlemek sevâbı hâsıl olmaz. Çün-ki, Kur'ân-ı kerîmi tilâvet etmek, ya'nî okumak demek, şu'ûrlu bir kimsenin, Kur'ân-ı kerîm okuduğunu bilen insanın okuması demek olduğu **(Redd-ül-muh-târ)**ın beşyüzonaltıncı sahifesinde yazılıdır. Fekat, benzerini de saygı ile dinlemek farzdır. Küçük çocuğun şu'ûrsuz olarak okuduğunu dinlemenin de lâzım olduğu **(Redd-ül-muhtâr)**ın üçyüzaltmışaltıncı sahifesinde yazılıdır.

Radyoda islâmiyyetin yasak ettiği şeyler dinlenmez, hep fâideli ve sevâb şey-ler dinlenirse, bunlar arasında okunan Kur'ân-ı kerîmi ve evde teypde, müslimâna yakışan şeylerin, nasihatların, derslerin arasında okunan Kur'ân-ı kerîmi, öğ-renmek için dinlemek câiz olur. Fekat, bunun Kur'ân-ı kerîmin aslı dinlemek ol-madığı, Elmalılı Hamdi efendi tefsirinin üçüncü cildinin 2361. ci sahifesinde yazı-lıdır. Kur'ân-ı kerîmi, Peygamberimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" ve Eshâb-ı kirâmın okudukları gibi okumak ve dinlemek ibâdet olur. Başka dürlü okumak ve

bunu dinlemek, ibâdeti değiştirmek olur, bid'at olur. Bid'at ise, günâhların en büyüğüdür. [Kitâbımızın üçüncü kısmında, birinci maddeyi okuyunuz!].

Hindistânda, ba'zı câmi'lerde, vehhâbilerin imâmsız olarak cemâ'at ile nemâz kıldıkları bildiriliyor. Bu câmi'lerin, büyük câmi'e elektrik teli ile bağlı olup, oradaki imâmın sesini ho-parlör ile işiterek, o imâma uyulduğu bildirildi. Ho-parlör sesi ile imâma uyanların nemâzlarının sahîh olmayacağı, birinci kısmın altmışdokuzuncu maddesinde bildirilmişti. **(Fetâvâ-yı Hindiyye)**de diyor ki, (İmâma uymağa mâni' olan sebeplerden biri, imâm ile cemâ'at arasında, kayık geçecek kadar nehr veyâ araba geçecek kadar yol yâhud sahrada kılarken, arada iki saflık boşluk bulunmaktır. Câmi'lerin içinde büyük boşluk arkasında, imâma uymak câizdir. Bir başka sebep, mescidin üstünde veyâ dışında kılanın, imâmın veyâ cemâ'atden birinin seslerini işitmeye yâhud imâmın veyâ cemâ'atın hareketlerini görmeğe mâni' büyük duvar bulunmasıdır. [Ho-parlörün sesi, imâmın sesi değildir. Televizyondaki şekli de, hakîkî şekli değildir, benzerleridir.] Mescidin üstünde ve duvar arkasında kılanın, imâmdan veyâ cemâ'atden birinden başkasına tâbi' olması câiz değildir. Mescid kapıya kadar dolu ise, mescide bitişik kılanın imâma uyması sahîh olur. Kapıya kadar dolu değil ise, son saf ile arasında araba geçecek mesâfe yoksa yine sahîh olur. Bundan fazla mesâfe varsa [imâmın sesini işitse de] sahîh olmaz. **(Kâdîhân)**da da diyor ki, mescide bitişik binâda kılanın imâma iktidâ etmesi câizdir. Bu binânın üstünde ve mescide bitişik olmanın binâlarda iktidâ câiz değildir. Bu açık hakîkat karşısında, müslimânlar imâmsız cemâ'at ile nemâz kıldıran bu din adamlarının ibâdeti değil, felâkete önderlik etdikleri anlaşılmalıdır.

Kâfirler, müslimânları hıristiyan yapmağa, câmi'leri kiliseye çevirmeğe uğraşıyorlar. Bu işi sinsice yapabilmek için, müslimân görünüyorlar. Câmi'lere ilerde masa sokabilmek için, secde yerlerini biraz yükseltmekle işe başlıyorlar. Basılan yere baş konulmaz. Hastalık olur diyorlar. Secde yerlerini uzun yıllarda yükselte yükselte, masaya yol açarız diyorlar. Câmi'lere müzik, org sokabilmek için, önce ho-parlörden, teypden başlıyor, ibâdetlerin çalgı âletleri ile yapılmasına, yavaş yavaş alışdırmak istiyorlar. Yapılması günâh olmanın, mubâh birşeyin ibâdet sanılması korkusu olursa, bu mubâh şeyi yapmak harâm olur. Büyük günâh işlemek olur. Bunun için, müslimânların çok uyanık olması, ibâdetleri Eshâb-ı kirâm gibi, dedeleri gibi yapmağa titizlikle ehemmiyet vermeleri lâzımdır. Ho-parlör, teyp ve benzerleri ile ibâdet etmek, iyi ve fâideli görülse bile, bid'at olduğu için ve ibâdetleri değiştirmeye yol açacağı için, câmi'lere sokulmamalı, islâm düşmanlarının plânlarına, tuzaklarına kapılmamağa dikkat etmelidir. Bekara sûresi ikiyüzonaltıncı âyetinde meâlen, **(Beğendiğiniz, sevdiğiniz çok şey vardır ki, sizin için zararlıdır!)** buyuruldu. İbâdetlerde yapılacak ufak bir değişiklik, çok fâideli görünse de, bunu yapmaktan kaçınmalıdır. Radyo ile, ho-parlör ile okunan ezân kabûl olmaz. İmâmın ve müezzinin kendi seslerini işitmeyip, radyo, ho-parlör sesleri ile hareket eden cemâ'atın nemâzlarının sahîh olmayacağı, birinci kısım, altmışdokuzuncu maddede de bildirilmişti.

(Tergîb-üs-salât) kitâbında buyuruyor ki, **(Kitâb-ül-kırâe)** risâlesindeki hadîs-i şerîfde, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", kıyâmet âlâmetlerini sayarken buyurdu ki, **(Hâkimler rüşvet alarak haksız karar verir. Adam öldürmek çoğalır. Gençler, ana babalarını, hısm akrabasını aramaz, saymaz olur. Kur'ân-ı kerîm mizmârdan, ya'nî çalgı âletlerinden okunur. Tecvîd ile, güzel okuyanları, islâmiyete uyan hâfızları dinlemeyip, mûsikî ile şarkı gibi okuyanları dinlerler.)** Muhyid-dîn-i Arabî hazretleri "kaddesallahü sirrehül'azîz" **(Müsâmere)** adındaki kitâbında diyor ki, Eshâb-ı kirâmdan Ebû Hüreyre "radyallahü anh" hazretlerinin haber verdiği hadîs-i şerîfde, **(Bir zaman gelir ki, müslimânlar birbirlerinden ayrılır, parçalanırlar. İslâmiyeti bırakıp, kendi düşüncelerine, görüşlerine uyarlar. Kur'ân-ı kerîmi mizmârdan, ya'nî çalgılardan, şarkı gibi okurlar. Allah için değil, keyf**

çin okurlar. Böyle okuyanlara ve dinleyenlere hiç sevâb verilmez. Allahü teâlâ bunlara la'net eder. Azâb verir!) buyuruldu. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, bunlar gibi, dahâ nice hadîs-i şerîflerle, Kur’ân-ı kerîmin radyo, teyp ve gramofon ve ho-parlör gibi çalgı çalınan âletlerde okunacağını haber veriyor. Böyle okumanın günâh olduğunu bildiriyor. Derin âlim, şeyh-ul-islâm Ahmed ibni Kemâl efendinin kırk hadîsinin tercemesinde, otuzdokuzuncu hadîs-i şerîfde, **(Mizmârları kırmak için ve hınzırları öldürmek için gönderildim)** buyuruluyor. Bunu terceme ederken, (Mizmâr, düdüğü ve bütün çalgı âletleri demektir. Bu hadîs-i şerîfin ma'nâsı, her çeşid çalgıyı ve domuz eti yimeği yasak etmek için emr olundum demektir) diye ma'nâ verilmektedir. Başka bir hadîs-i şerîfde, **(Kur’ân-ı kerîmi arab şivesi ile, onların sesi ile okuyunuz! Fâsiklar, şarkıcılar gibi okumayınız!)** buyuruldu. Şarkı okur gibi okuyan kimsenin imâm olması harâmıdır. Onun arkasında kılınan nemâz, sahîh olmaz. Çünkü, sesi perdeye uydurmak, nağme yapmak için, harf eklemektedir ki, bunlar, insan sözü olur. Kur’ân-ı kerîm olmaz.]

TENBÎH: Yukarıda, Kur’ân-ı kerîmi radyoda okumak ve bunu dinlemek anlatılmaktadır. Radyo kullanmak için, radyo dinlemek için birşey yazılmamıştır. Bu ikisini birbiri ile karıştırmamalıdır. Radyo kullanılması, bir sahîfe sonra bildirilecektir.

(Kimyâ-i se'âdet)de buyuruyor ki, (Kur’ân-ı kerîm okumasını öğrenmek çok sevâbdır. Fekat, Kur’ân-ı kerîm okuyanların ve hâfızların, ona saygı göstermeleri lâzımdır. Bunun için de, her sözü, her işi Kur’ân-ı kerîme uygun olmalıdır. Onun edebi ile edeblenmelidir. Onun yasak ettiği şeylerden sakınmalıdır. Ona, böyle saygı göstermezse, Kur’ân-ı kerîm kendisine düşman olur. Resûlullah “aleyhisselâm” buyurdu ki, **(Ümmetimdeki münâfıkların çoğu, Kur’ân-ı kerîm okuyulardan olacaktır)**. Ebû Süleymân Dârânî buyuruyor ki, (Cehennemde azâb yapan, Zebânî adındaki melekler, puta tapan kâfirlerden önce, islâmiyete uymayan hâfızlara saldıracaklardır). Para kazanmak için mevlid okuyan, mûsikî ile mevlid okuyan hâfızlar da böyledir. Şunu iyi bilmelidir ki, Kur’ân-ı kerîm, yalnız okumak için gönderilmedi. Gösterdiği yolda gitmek, islâmiyete uymak için gönderildi. **(Şir'a-tül-islâm)** şerhinin sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Kur’ân-ı kerîmi şarkı söyler gibi okumak, bid'atlerin en çirkini, en kötüsüdür. Böyle okuyanlar cezâlandırılır).

(Riyâd-un-nâsîhîn)de diyor ki, Kur’ân-ı kerîm, islâmiyete uyan hâfızlara şefâ'at edecektir. **(Müslim)** kitâbındaki hadîs-i şerîfde, **(Kur’ân-ı kerîm, okuyanlarına, yâ şefâ'at edecek veyâ düşman olacaktır)** buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Kur’ân-ı kerîm okuyan çok kimse vardır ki, Kur’ân-ı kerîm, onlara la'net eder)** buyuruldu. Kur’ân-ı kerîmi abdestli olarak okumak, sağ el ile tutmak, dizden aşağı koymamak, bitirince açık bırakmamak, başka şey yaparken kapayıp yüksek bir yere koymak, okurken konuşmamak, konuşursa, tekrâr E'üzü okuyarak başlamak lâzımdır. Mushafı [ve Kur’ân-ı kerîm bulunan teypi] ayağa kalkarak almalıdır.

Radyoda Kur’ân-ı kerîm dinleyen de, hiç olmazsa, radyoyu yükseğe koymalı, bir iş yapmamalı, konuşmamalı, kıbleye karşı edeble oturmalıdır. Kur’ân-ı kerîmi ve mevlidi dinledikten sonra veyâ önce, çalgı, şarkı ve başka küfr ve harâm şeyleri dinlemek, bunlara saygısızlık olur. Kur’ân-ı kerîm, okunup da, kendisine saygı göstermeyenlere la'net eder. Okuyanlar ve söyliyeni için günâh olan herşey, okutanlar ve dinleyenler için de, günâhdır.

Radyoda, hâfızın Kur’ân-ı kerîm okumasına sebep olan dinleyiciler, bir canbazı seyr edenler gibi oluyor. Ya'nî, canbaz, oynarken ipden düşüp ölürse, seyirciler günâha girer. Çünkü, onlar seyr etmeselerdi, canbaz oynamıyacak ve ölmeyecekti. Evet, öldürülen kimse, eceli geldiği için ölür. Fekat, bunu öldüren de, cezâsını görür.

Kur’ân-ı kerîmi, mevlidi ve ezânı mûsikî ile, tegannî ederek okumak da, ma'nâsını bozuyor ve zararlı oluyor. Meselâ, (Allahü ekber), Allahü teâlâ büyüktür, de-

mekdir. Sesi uzatarak, meselâ (Aaaallahü ekber), şeklinde okunursa, Allah, acabâ büyük müdür? demek olur ki, böyle söyliyenerin kâfir olacağı meydândadır.

Bütün fikh kitâblarında ve meselâ, **(Halebî-yi sagîr)**in sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh”, ikiyüzelliikinci sahîfesinde: (Kur’ân-ı kerîmi nağme ile, ya’nî sesi mûsikî perdelerine uydurarak okumak, harfleri bozmaz ise, âlimler mekrûh demişdir. Zîrâ fâsıkların nağmelerine teşebbühdür. Eğer harfler değişir ise, harâmdır. Okuması mekrûh olan birşeyi dinlemek de mekrûhdur. Okuması harâm olan şeyi, dinlemek de harâmdır. Kur’ân-ı kerîmi tegannî ile okuyan hâfızlara emr-i ma’rûf yapmak vâcibdir. İnâdlarına, düşmanlıklarına sebep olacak ise, bunları dinlememeli, orayı terk etmelidir) demektedir. **(Halebî)**nin ikiyüzdoksanyedinci sahîfesinde, (Tegannî ile okuyan bir imâm arkasında kılınan nemâzın i’âdesi, tekrâr kılınması lâzımdır). Başka bir sahîfesinde, (İş görenler ve yatanlar arasında, yüksek sesle Kur’ân-ı kerîm okunursa, okuyan günâha girer) yazılıdır.

(Halebî-yi kebîr)de, dörtyüzdoksantıncı sahîfesinde diyor ki, (Yan yatarak ayakları birbirine bitişdirip, Kur’ân-ı kerîmi, içinden ezbere okumak veyâ yürüyerek, iş görerek, hamâmda, kabr başında oturup okumak câizdir. Kitâb okuyan, yazan, iş yapan yanında Kur’ân-ı kerîm okumağa başlamak, onlar dinlemedikleri zemân günâh olur. Câmî’de veyâ başka yerde, birkaç kişinin, bir zemânda, yüksek sesle Kur’ân-ı kerîm okumaları tahrîmen mekrûhdur. Birinin okuyup, başkalarının sessizce dinlemeleri lâzımdır. İşi olanların dinlemesi farz olmaz. Kur’ân-ı kerîmi dinlemek, farz-ı kifâyedir ve okunmasından ve nâfile ibâdetlerden dahâ sevâbdır. Kadın, Kur’ân-ı kerîmi kadından öğrenmelidir. Yabancı erkeklerden, a’mâdan bile öğrenmemelidir). Kur’ân-ı kerîmi öğrendikten sonra, unutmamanın günâh olduğu, **(Berika)**da ve **(Hadika)**da yazılıdır. **(Hulâsat-ül-fetâvâ)** sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (İş görürken ve yürürken, kalbi ile düşünerek, Kur’ân-ı kerîm okumak câizdir).

Kur’ân-ı kerîmi doğru, güzel okumak için, mûsikî öğrenmeğe lüzûm yoktur. Tecvîd ilmini öğrenmeğe lüzûm vardır. Âlimlerin çoğuna göre, Tecvîd ilminde, harflerin ağızdaki yerleri, medler, harflerin uzatma mikdârları ve dahâ birçok şeyler öğrenmeden okunan Kur’ân-ı kerîm, doğru olmaz ve ezân ve nemâz sahîh olmaz. İkinci kısım, birinci maddeye bakınız!

(Halebî-yi sagîr) kitâbında, tilâvet secdesi kısmından birkaç satır önce, buyuruyor ki, (Kur’ân-ı kerîmi okunamayacak kadar küçük harflerle yazmak, böyle küçük Kur’ân-ı kerîm almak günâhdır. Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmi okumak, dinlemek, içindikileri, öğrenip yapmak için gönderdi. Kur’ân-ı kerîmi okunamayacak kadar küçük yazmak, ona hakâret etmek olur. Halîfe Ömer “radiyallahü anh”, böyle küçük yazan birisini cezâlandırmıştır). Böyle mushafları almak, taşımak, hristiyanların putları gibi, altın mahfaza içinde boyuna takmak, fâidesizdir ve çok günâhdır.

Âyet-i kerîmeleri ve Allahü teâlânın isimlerini, yerde serili şeyler ve secâdeler üzerine yazmanın [Kâ’be-i muazzamanın resmini koymak da böyledir] tahrîmen mekrûh olduğu **(Halebî)**de yazılıdır. Paralar üzerine yazmanın mekrûh olduğu **(İmdâd)**ın Tahtâvî hâşiyesinde yazılıdır. Büyük âlim, seyyid Abdülhakîm efendi “kudise sirruh”, bir mektûbunda buyuruyor ki; Eshâb-ı kirâm ve Tâbi’în-i ızâm “aleyhimürrıdvân” zemânlarında, paralar üzerine mubârek kelimeler yazılmadı. Çünkü, para, alış veriş vâsıtası olduğundan, muhterem değildir, hakîrdir. Üzerlerine resm koymak câiz olur. Ehl-i sünnet olmıyan hükûmetler, meselâ Fâtımîler, Resûlîler gibi, mu’tezile mezhebinde olup, müslimân ismini taşıyan, fekat islâmiyyete uymıyan hükümdârlar, para üzerine âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf yazmışlardır. Mille-ti kandırmak, müslimân görünmek için yaptıkları hilelerden biri de bu idi. Din âlimleri [ya’nî Fûkahâ-ı ızâm], muhterem kelimeleri, paralara değil, mezâr taşlarına bile yazmağa izin vermemişdir. Böyle paraları abdestsiz tutmak mekrûh olduğu, **(Fetâvâ-yi Hindiyye)**de yazılıdır. Harâb olmuş mîshafı gömmek veyâ yakmak lâ-

zım geldiği (**Şi'r'a-tül-islâm**) şerhinde yazılıdır.

İbâdetleri, hoşâ gidecek şekle değişdirmek olamaz. İnsanların beğendiği ibâdeti, Allahü teâlâ da beğenir zan etmek, pek yanlışdır. Böyle olsaydı, Peygamberlerin “aleyhimüsselâm” gönderilmesine lüzûm yokdu. Herkes, hoşuna gitdiği gibi ibâdet eder, Allahü teâlâ da, onu beğenirdi. Hâlbuki, ibâdetlerin kabûl olması için insanların hoşuna gitmesi, dinleyicilerin çok olması değil, insanların akli ermese, fâidelerini anlamasalar bile, islâmiyyete uygun olması lâzımdır.

Bu yazımız, dîni dünyâ kazanlarına âlet edenlerin hoşuna gitmiyebilir. Onlar için değil, hakîkati öğrenmek isteyenler için yazıyoruz.

Süâl: Radyo dinlemek ve televizyon seyr etmek günâh mıdır?

Cevâb: Bu süâl, sinemaya gitmek günâh mı demeğe benziyor. Bu iki süâli birlikde cevâblandırılmıştır:

Süâl: Sinemaya gitmek günâh mıdır?

Cevâb: Radyo, sinema, televizyon neşr vâsıtasıdır. Kitâb, gazete, mecmû'a gibidir. Bunlar, tabanca gibi, bir vâsita, bir âletdir. Tabancayı, bir kabâhatsiz, günâhsız, zararsız kimseye karşı kullanmak günâhdır. Muharebede, düşmana karşı kullanmak ise, çok sevâbdır. Görülüyor ki, tabanca kullanmak, hep günâhdır demek veyâ her zemân sevâbdır diye kesdirip atmak, doğru değildir.

Bunun gibi, radyo ve filmler, iyi insanlar tarafından hâzırlanır, Allahü teâlânın beğendiği şeyleri bildirir, islâmiyyetin fâidelerini, ahlâk, ticâret, san'at, fabrikaların çalışması, târîh olayları, askerlik gibi din ve dünyâ bilgileri verir, böyle radyoyu dinlemek, böyle filmleri ve televizyonları görmek günâh olmaz, mubâh olur. Fâideli kitâb ve mecmû'a okumak gibi, her müslimâna lâzım olur. [Birinci kısımda, 68. ci maddenin 3. cü sahâfesine bakınız!]

Fekat bunlar, din düşmanları, ahlâksızlar tarafından hâzırlanır, harâm, çirkin, şarkılar, çalgılar bulunursa ve zararlı şeylerin propagandası yapılırsa, böyle radyoları dinlemek, televizyonları görmek ve böyle film gösterilen sinemalara gitmek câiz olmaz. Böyle olan gazete ve kitâbları, romanları okumak gibi, harâm olur.

(Hadîka) ve **(Berîka)**nın sonlarında diyor ki, (Def, tanbur ve her nev' çalgıyı evinde, dükkânında bulundurmamak, kendisi kullanmasa bile, satmak, hediye, âriyet, kirâya vermek günâhdır). Mubâh ile günâh karışık olursa ve radyoda, televizyonda, filmde veyâ bunların görüldüğü, dinlenildiği yerde, harâm şeyler varsa, günâha girmemek için mubâhı, hattâ sevâbı terk etmek lâzım olur. Nitekim, mü'minin da'vetine gitmek sünnet olduğu hâlde, harâm bulunan da'vete gitmemeli, harâmdan, mekrûhdan sakınmak için sünneti terk etmelidir.

(Ahlâk-ı alâ'î) kitâbında diyor ki, (Şi'r, veznlî söze denir. Lahn ve nağme bulunmayan güzel sesi dinlemek mutlaka mubâhdır. Sıkıntı gidermek için, nağme ile, kendi kendine okumak câiz diyenler vardır. Fekat, başkalarını eğlendirmek veyâ para kazanmak için okumak harâmdır. Nağme, ya'nî veznlî ses üçdür:

1 — İnsan sesi. Yukarıda uzun bildirdik.

2 — Hayvan sesi. Kuşların ötmesi gibi. Bunları dinlemek, mutlaka halâldir.

3 — Cansızlardan [bütün çalgılardan] vurmamak, üflemek, sürtmekle çıkarılan sesleri dinlemek, mutlaka harâmdır. Suyun akması, dalgaların çarpması, rüzgâr, yaparak seslerini dinlemek günâh değildir. Bunları dinlemek fâidelidir. Sıkıntıyı giderir).

(Eşi'at-ül-leme'ât) hadîs kitâbının sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh”, **(Beyân ve Şi'r)** bâbında diyor ki, Âişe “radiyallahü anhâ”nın bildirdiği hadîs-i şerîfde, **(Şi'r, iyisi iyi olan, çirkin çirkin olan sözdür)** buyuruldu. Ya'nî, vezn ve kâfiye, bir sözü çirkinleşdirmez. Şi'ri çirkin yapan, ma'nâsıdır.

(Hadîka) kitâbının sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Harâm karışma-

mış olan tegannî, sâlih insanın temiz kalbine, rûhuna tatlı geldiği gibi, harâm karışmış olan müzik de, fâsıkların nefslerine tatlı gelir). Onlar, bunların, bunlar da onların müziklerinden zevk almazlar, sıkılırlar. Çünkü kalbe, rûha lezzet veren şey, nefse sıkıntı verir. Nefse tatlı gelen şey, temiz kalblere sıkıntı verir. Bunun içindir ki, kâfirlerin, fâsıkların Cennet hayatı yaşadıkları yerler, müslimânlara, sâlihlere zındân olur. **(Dünyâ, [ya'nî harâmların bulunduğu yerler, fîsk meclisleri] mü'mine zındân, kâfire ise Cennettir)** hadîsi değişmez bir hakîkatdir. Bu hakîkati gözönüne alarak, herkes kendi kalbinin nasıl olduğunu kolayca anlayabilir. Çok kimsenin nefsi, küfr alâmetlerini kullanmakla ve harâmları işlemekle kuvvet bulup, kalbi ve rûhu örttüğünden, nağme nefse te'sîr edip azdırmaktadır. Rûhun, kalbin sıfatları mağlûb olduğundan, müteessir olmamaktadırlar. Nefsin duyduğu lezzet, kalbin, rûhun lezzeti sanılmaktadır. Nağmeden ba'zı hayvanlar da lezzet almaktadır.

Sûre-i Lokmandaki **(Lehvelhadîs)** âyet-i kerîmesinin, mûsikînin men'i için olduğunu, tefsîrler meselâ, **(Tefsîr-i medârik)** bildirmektedir. Fârisî **(Mevâhib-i aliyye)** ismindeki tefsîrde, bu âyet-i kerîme şöyle tefsîr ediliyor: (Ba'zı insanlar, dedikodu yaparak, yalan hikâyeler, romanlar söyleyerek ve yazarak ve para ile şarkıcı kadınlar tutup herkese ses nağmeleri dinleterek, Kur'ân-ı kerîm dinlemelerine, farzları, harâmları okuyup öğrenmelerine ve nemâz kılmalarına mâni' olmağa, ya'nî gençleri islâmîyetden uzaklaşdırmağa çalışıyor ve müslimânlarla ve Allahü teâlânın emrleri ile, alay ediyorlar. İslâmîyete gerilik, müslimânlara da, anormal insan, ibtidâî, örümcek kafalı, hasta adam ve gerici gibi isimler takıyorlar. Bunlara, Allahü teâlânın emrleri, Ehl-i sünnet âlimlerinin sözleri söylenince, kendilerine bir süs vererek, kibrle, gurûrla yüzlerini çevirerek, bu söylenenleri hiç duymuyormuş gibi aldırış etmezler. Onlara Cehennem ateşini, çok acı azâbları müjdele!). Bu tefsîr, türkçeye terceme edilmiş ve **(Mevâkıb tefsîri)** ismi verilmiştir. **(Dürr-ül-müntekâ)** kitâbında buyuruyor ki, (Kur'ân-ı kerîmi ve ezâmî tegannî ile okumak ve dinlemek harâmdır. Burhâneddîn-i Merginânî "rahmetullahi teâlâ aleyh" buyurdu ki, Kur'ân-ı kerîmi tegannî ile okuyan hâfıza, ne güzel okudun diyen kimsenin îmânı gider. Tecdîd-i îmân ve tecdîd-i nikâh etmesi lâzım gelir. Kuhistânî hazretleri de, böyle yazmaktadır. Kasîdeleri, ilâhîleri tegannî ile okuyarak, bunları dinliyerek vecde geliyoruz, kendimizden geçiyoruz diyenlerin sözleri doğru değildir. Dînimizde böyle birşey yoktur. Tekkelerde yapılan rakslar, tegannî ile okunan şeyler [ilâhîler, mevlidler] harâmdır. Buralara gidip oturmak, dinlemek câiz değildir. Tesavvuf büyükleri, böyle şeyler yapmadı. Bunlar sonradan uyduruldu. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" şî'r dinlemiştir. Fekat bu, şarkı, nağme dinlemeğe izn değildir. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" şarkı dinleyip vecde geldi diyenler, yalan söylüyor). [Harâm olan tegannî, mûsikî perdelerine uyarak okumaktır. Sünnet olan tegannî, tecvîde uyarak okumaktır.] Raks ve simâ' hakkında **(Ukûd-üd-dürriyye)** sonunda geniş bilgi vardır.

(Dürr-ül-muhtâr) beşinci cild, ikiyüzyetmişinci sahîfede diyor ki, (Kur'ân-ı kerîm okurken, harf eklemeyecek, kelimeyi bozmıyacak şekilde tegannî etmek câiz ve güzeldir. Aksi takdîrde harâmdır. Böyle tegannî edene, ne güzel okudun demekde küfr korkusu vardır). İbni Âbidîn, şerh ederken buyuruyor ki, (Tegannî eden hâfıza, ne güzel okudun diyen kimse kâfir olur demişlerdir. Çünkü, dört mezhebde de harâm olan birşeye, güzel diyen kâfir olur. Fekat, Kur'ân-ı kerîmin harflerini, kelimelerini değışdirdiği için, güzel okudun diyen kâfir olur. Yoksa, sesi, sadâsı, Kur'ân-ı kerîmi okuması güzel demek istiyen, elbette kâfir olmaz). Böyle kimse, bu hâfızın tegannî etmiyerek okuduğundan da zevk alır ve güzel okudu der. Bununla berâber, tegannî eden hâfızı dinlememelidir. Okuması da, dinlemesi de harâmdır. **(Hadîka)**da, dil âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, (Kur'ân-ı kerîmi mûsikî perdelerine göre okuyarak hareket veyâ medleri değıştirmek ve bunu dinlemek harâmdır. Kur'ân-ı kerîmi tegannî ile süslemek demek, tecvîde uygun

okumak demektir).

(Kimyâ-yı se'âdet) kitâbı, ikiyüzaltmışaltıncı sahîfesinde, çocuk terbiyesini anlatırken, (Çocuklara kadın, kız, aşk bulunan şi'rleri okutmamalı, böyle şi'rler rûhun gıdâsıdır diyen öğretmene göndermemelidir. Talebesine böyle söyleyen, [ve seks bilgileri veren öğretmen], üstâd değil, şeytândır. Çocuğun kalbini bozmaktadır) buyuruyor. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" **(Gınâ kalbi karartır)** buyurdu. Ya'nî insan sesi ile tegannî ve çalgılar kalbi karartır. [Bu hadfs-i şerîfi, İbni Âbidîn, beşinci cild, ikiyüzyirmiikinci sahîfede, îzâh etmektedir.] Mûsikîye özenmemeli, hâsıl ettiği lezzete aldanmamalıdır. Bundan rûh değil, Allahü teâlânın düşmânı olan nefis lezzet almaktadır. Zevallı rûh, nefsin elinde esîr olduğundan, kendi lezzeti sanmaktadır. [Üçüncü kısım, otuzbeşinci maddeyi okuyunuz!]. Mûsikînin tadı, zehirli bala, şekerlenmiş, yaldızlanmış necâsete [pisliğe] benzer.

Mûsikînin harâm ve zararlı olduğunu bildirmekten maksadımız, buna tutulmuş olan binlerce insanı fâsık ve günâhlı olmakla lekelemek değildir. Şunu bildirmek isterim ki, bu satırları yazanın günâhları, okuyucularınınkinden katkat ziyâdedir. Ma'sûm, günâhsız olan, ancak Peygamberlerdir "aleyhimüsselâm". Yayılmış olan günâhları bilmemek de, ayrıca günâhdır. Sözbirliği ile bildirilen harâmları, halâl sanarak, sıkılmadan işliyen kâfir olur. Günâhlarımızın çokluğunu düşünerek, Rabbimize karşı, her zeman mahcûb, boynu bükük olmalıyız. Hergün tevbe etmeliyiz!

Allahü teâlânın aşkı ile dolmuş, Evliyânın büyüklerinden olan, Celâleddîn-i Rûmî "kuddise sirruh", ney ve başka hiçbir çalgı çalmadı. Mûsikî dinlemedi ve raks etmedi. Ya'nî dans etmedi. Kırkyedibinden ziyâde beyti ile dünyâya nûr saçan **(Mesnevî)**sine, her memleketde, birçok dillerde şerhler, açıklamalar yapılmıştır. Bunlardan pek kıymetlisi ve lezzetlisi, mevlânâ Câmînin kitâbı olup, bunu da, birçok kimse, ayrıca şerh etmiştir. Bunların içinde de, Süleymân Neş'et efendinin şerhinden elli altı sahîfesi, yalnız dört beytin şerhi olup, sultân Abdülmecîd hân zemanında, [1263] de matba'a-i Âmirede tab' edilmiştir. Bu kitâbda, mevlânâ Câmî "kuddise sirruh" buyuruyor ki: (Mesnevînin birinci beytinde, [Dinle neyden, nasıl anlatıyor-ayrılıklardan şikâyet ediyor] ney, îslâm dîninde yetişen kâmil, yüksek insan demektir. Bunlar, kendilerini ve herşeyi unutmuşdur. Zihnleri, her ân, Allahü teâlânın rızâsını aramaktadır. Ney, fârisî dilinde, yok demektir. Bunlar da, kendi varlıklarından yok olmuştur. Ney denilen çalgı, içi boş bir çubuk olup, bundan çıkan her ses, onu çalan kimseden hâsıl olmaktadır. O büyükler de, kendi varlıklarından boşalıp, kendilerinden, Allahü teâlânın ahlâkı, sıfatları ve kemâlâtı zâhir olmaktadır. Neyin üçüncü ma'nâsı, kâşık kalem demektir ki, bundan da, insan-ı kâmil kasd edilmektedir. Kalemin hareketi ve yazması kendinden olmadığı gibi, kâmil insanın hareketleri ve sözleri de, hep Allahü teâlânın ilhâmı ile dir). Sultân İkinci Abdülhamîd hân zemanında Ankara vâlisî olan Âbidîn Pâşa "rahmetullahi teâlâ aleyh", **(Mesnevî şerhi)**nde, neyin insan-ı kâmil olduğunu, dokuz dürlü isbât etmektedir.

Mevlevî şeyhleri de, âlim, sâlih zevât idi. Bunlardan Osmân efendi, **(Tezkiye-i Ehl-i beyt)** kitâbında, râfizîlerin **(Hüsniyye)** kitâbına vesîkalarla cevâb vererek, îslâmiyyete büyük hizmet etmiştir. **(Tezkiye-i Ehl-i beyt)** kitâbının türkçesi, **(Hak Sözü'nün Vesîkaları)** kitâbının üçüncü kısmı olarak, Hakîkat Kitâbevi tarafından neşr edilmiştir. Sonraları, ba'zı câhillere, neyi çalgı sanarak, ney, dümbelek gibi, şeyler çalmağa, dans etmeğe başladılar. Oyun âletleri, o tesavvuf üstâdının türbesine konuldu. **(Mesnevî şerhleri)**ni okuyarak, o hakîkat güneşini yakından tanıyanlar, elbette aldanmaz.

Celâleddîn-i Rûmî "kuddise sirruh", yüksek sesle zikir bile yapmazdı. Nitekim **(Mesnevî)**sinde:

***Pes zi cân kün, vasl-ı cânân râ taleb,
bî leb-ü bî gâm mîgû, nâm-ı Rab!***

buyuruyor ki, (O hâlde, sevgiliye kavuşmağı, cân-u gönülden iste. Dudağını ve da-

mağını oynatmadan, Rabbin ismini [kalbinden] söyle!) demektir. Sonradan gelen din câhilleri, ney, saz, def gibi çalgılar çalarak, gazel okuyup dönerek, dans ederek, nefslerini zevklendirmişlerdir. Bu günâhlara ibâdet adını verebilmek ve kendilerini din adamı tanıtılabilmek için, Mevlânâ da böyle çalar ve oynardı. Biz mevlevîyiz, onun yolunda gidiyoruz diyerek, yalan söylemişlerdir.

Zâhir ilmlerinde mütehasıs, tesavvuf derecelerinde çok yüksek olan, derin âlim, büyük velî Abdüllah-ı Dehlevî, yetmişördüncü mektûbunda buyuruyor ki, (Tegannî, hazîn ses ve Allah sevgisini anlatan şi'rlere ve Evliyâ-yı kirâmın hayatını bildiren kasideler, kalbdeki bağlılığı harekete getirir. Hafif sesle zikir etmek ve islâmiyyetin yasak etmediği şi'rleri dinlemek, Çeştiyye yolunda olanların kalblerini inceltir). Seksenbeşinci mektûbda buyuruyor ki, (Tesavvuf büyükleri güzel ses dinlediler. Fekat, çalgı ile değil idi. Oğlanlar ve kızlar yanında değil idi. Fâsıklar arasında değil idi. Çeştiyye yolunun büyüklerinden Sultân-ül-meşâyih Nizâmüddîn-i Evliyâ hazretleri güzel ses dinlerdi. Fekat hiçbir zemân, hiçbir çalgı dinlemediği, **(Fevâid-ül-füâd)** ve **(Siyer-ül-evliyâ)** kitâblarında yazılıdır. **(Simâ')**, ya'nî güzel ses dinlemek, Evliyânın kalbindeki kabz [sıkıntı] hâlini bast [râhatlık] hâline çevirmek içindir. Gâfillerin güzel ses dinlemeleri, fıska yol açar. Hiçbir çalgı halâl değildir. Sekr hâlinde iken, câiz diyenler oldu ise de, bunlar ma'zûrdur. Bunları ileri sürerek câiz dememelidir. İslâmiyyete uygun şartları gözeterek, sesle zikir câiz ise de, sessiz zikir efdaldır. Ud, keman, saz, ney ve her çalgıyı ve gâfillerin şarkılarını dinlemek ve raks [dans] yapmak ve seyr etmek câiz değildir). Doksandokuzuncu mektûbda buyuruyor ki, (Kalbdeki kabzi, bulanıklığı gidermek için, güzel sesle, tecvîde uyarak okunan Kur'ân-ı kerîmi dinlemelidir. Eshâb-ı kirâm böyle yapardı. Kasîde ve şi'r dinlemezlerdi. Şarkı ve çalgı dinlemek ve yüksek sesle zikir yapmak, sonradan meydâna çıkdı. Ebül-Hasen-i Şâzilî ve Hammâd-i Debâs gibi tesavvuf büyükleri "kaddesallahü teâlâ esrârehümâ" şiddetle inkâr ettiler. Abdülhak-ı Dehlevî "rahmetullahi aleyhim", bunu uzun bildirmektedir. Çalgısız olarak ve fâsıklar ve gâfiller arasında olmayarak, Allah sevgisini anlatan şi'rleri dinliyen büyükler de vardı. Behâüddîn-i Buhârî hazretlerinin yanına ney ve saz getirdiklerinde, biz bunları dinlemeyiz. Dinliyen tesavvufcuları da inkâr etmeyiz buyurdu. Çünkü, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", hiç dinlememiştir. Tarikat-i müceddidiyyede, tegannî dinlemenin kalbe te'sîri yoktur. Kur'ân-ı kerîm dinlemek, safâ vermekte ve huzûru artırmaktadır. Nağme ve saz dinlemek kalb seyrinde olanlara zevk verir. Hafif sesle ve hazîn tegannî ile zikir, zevki ve şevki arttırır. İrâde ve ihtiyâr ile olmadan, derd ve hüzn ile içden gelen yüksek sesle zikir etmek yasak değildir. Fekat her zemân yapmamalıdır).

(Eşi'at-ül-leme'ât)da, **(Beyân ve Şi'r)** bâbında diyor ki, Tâbi'nin büyüklerinden Nâfi' buyurdu ki, Abdüllah bin Ömer "radıyallahü anhümâ" ile berâber gidiyorduk. Ney sesi işitdik. Abdüllah, kulaklarını parmakları ile kapadı. Oradan hızla uzaklaşdık. Ney sesi dahâ işitiliyor mu, dedi. Hayır işitilmiyor dedim. Parmaklarını kulaklarından ayırdı. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" de böyle yapmıştı dedi. Nâfi', sonra dedi ki, ben o zemân çocuk idim. Bundan anlaşılıyor ki, Nâfi' a kulaklarını kapamasını emr etmemesi, çocuk olduğu için idi. Yoksa, ney sesi dinlemek tahrîmen mekrûh olmayıp tenzîhen mekrûh olduğu için, Abdüllah vera' ve takvâsı sebebi ile kulaklarını kapattı demek doğru değildir. Nâfi', böyle yanlış anlaşılmasın için, çocuk olduğunu bildirdi. **(Eşi'at-ül-leme'ât)**dan terceme temâm oldu.

Sultân Üçüncü Muhammed hân "rahimehullahü teâlâ" zemânında yaşamış olan İtrî efendi, bir din âlimi değildi. Meşhûr Beethoven gibi, bir mûsikî üstâdı idi. İslâm tekbrini, segâh makâmına bestelemekle, islâmiyyete bir hizmet yapmamış, dîne bir bid'at karıştırmışdır. Müzik perdelere uydurmak için, kelimeler değiştirilmekte, ma'naları bozulmaktadır. İnsanlar, nağmenin kulaklara ve nefse olan

te'sîrine kapılıp, tekbîrin ma'nâsı ve kalbe ve rûha olan te'sîri gayb olmuştur. Kur'ân-ı kerîm ve mevlidler de, böyle mûsikî ile okununca, kelimeler bozularak ma'naları değişiyor. Te'sîri ve sevâbı kalmıyor. Kur'ân-ı kerîmi güzel ses ile ve tecvîd ile okumalıdır. Bu vakt te'sîri ve sevâbı çok olur.

(Berîka) kitâbında, dil âfetlerinin onyedincisi olarak gınâ, ya'nî tegannî uzun anlatılmaktadır. Şeyh-ul-islâm Ebüssü'üd efendinin "rahmetullahi teâlâ aleyh" fetvâsı da yazılıdır. Bu fetvâda halâl ve harâm olan tegannîler bildirilmektedir. Çalgılar hakkında hiçbirşey yazılı değildir. Ney ve çalgı çalanların bu fetvâyı ileri sürmeleri, Ebüssü'üd efendiye iftirâ olmaktadır.

(İbni Âbidîn) dördüncü cildde, şâhidliği kabûl edilmeyenleri anlatırken buyuruyor ki, (Eğlence için ve para kazanmak için başkalarına şarkı söylemek, sözbirliği ile harâmdir. Çalgı çalarak dans etmek büyük günâhdır. Sıkıntısını gidermek için kendi kendine şarkı söylemek günâh değildir. Va'z ve hikmet bulunan şi'r dinlemek câizdir. Çalgı olarak, yalnız kadınların düğünlerde def çalması câizdir). Fekat, erkek kadın bir arada bulunmamalıdır. Tegannî ve çalgı hakkında **(Mevâhib-i ledünniyye)** ikinci kısım sonunda geniş bilgi vardır. **(Hadîka)**da, kulak âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, (Fısk, içki meclislerinde ve kızları oynatarak çalgı çalmak ve bunu dinlemek harâmdir. Hadîs-i şerîfde yasak edilen, böyle çalınan çalgılardır. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" çobanın kavalını iştince, parmakları ile mu bârek kulaklarını kapadı ise de, yanında bulunan Abdüllah bin Ömere kulaklarını kapamasını emr etmedi. Bu da, geçerken duymanın harâm olmadığını göstermektedir). El âfetlerini bildirirken buyuruyor ki, (Çalgıyı, içki, oyun ve kadın bulunan yerlerde keyf için çalmak harâmdir. Düğünlerde def çalmak hadîs-i şerîfde emr edildi. Bu emrin erkeklere de şâmil olması esahdır. [Fekat, İbni Âbidînün yukarıdaki men' eden yazısı tercih olunur.] Harbde, hac yolunda ve askerlikde davul ve benzeri âletleri çalmak câizdir). Mekteplerde, millî ve siyâsî toplantılarda ve bayramlarda bando, müzika çalmak câiz olduğu buradan anlaşılmalıdır.

İmâm-ı Zehabînin "rahmetullahi teâlâ aleyh" **(Tıbb-ün-nebevî)** kitâbının ve İbni Âbidînün "rahmetullahi teâlâ aleyh" **(Ukûd-üd-dürriyye)** fetvâ kitâbının sonlarında, tegannînin harâm olan ve câiz olan kısımları arabî olarak uzun anlatılmaktadır. Bu kitâblardan birincisi, **(Teshîl-ül-menâfi')** kitâbının kenârında olarak, ikincisinin yalnız tegannîyi anlatan yazıları, **(El-Habl-ül-metin fi-ittibâ'is-selefis-sâlihîn)** kitâbının sonuna ek olarak, İstanbul'da, Hakikat Kitâbevi tarafından basılmıştır.

*Izdirâb dolu, rü'yâdır bu hayât,
doğmuşuz ölmek üzere, değil mi?
Zevk ile geçerse de, birkaç sâat,
derd kovalar, zevklerin herbirini!*

*Gideriz her an, cehl ve gafletle,
ölüm denizi dibine hasretle.
Dürlü mihnetle ve bin meşakkatle,
mahvu perişân eder dünyâ bizi.*

*Biz ise seyr eyleyip, bu bünyâdı,
ararız halkı için, nedir bâdî.
Hâlıkı, halkı ve sırr-ı îcâdı,
bilmek isteriz Hakkın hikmetini.*

*Fekat, Hakkın koyduğu sırrın halli,
kulun aklı ile olamaz, bes belli.
İnsâna acz ve gaflet ve cehli,
etdirirler sehv içinde sehvi.*

53 — CİN HAKKINDA BİLGİ

Aşağıdaki yazı, Osmânlı pâdişâhlarının otuzaltıncısı, sonuncusu, sultân Muhammed Vahîdeddîn hân “rahmetullahi teâlâ aleyh” zemânında, medresetülmütehas-sısînde tesavvuf müderrisi olan seyyid Abdülhakîm efendinin “rahmetullahi aleyh” (Keşkül) ismindeki kitâbından alındı. Keşkül basılmamıştır.

Cin var mı, diye soranlara, acele cevâb vermek icâb eder. Çünkü, Cinnin var olmasında şüphe etmek, pek tehlikelidir. Cevâb olarak, islâm âlimlerinin sağlam kitâblarından çıkardığım, aşağıdaki bilgileri, dikkatle ve insâf ile okumak ve doğru düşünerek, anlamak lâzımdır.

Cin, cinnet, cinân, Cennet, cenân ve cenîn gibi C ve N harflerinden meydâna gelen kelimeler (örtülü) demektir. Cennet denilen yer, meyveler, çiçekler, kokular ile örtülü olduğundan, bu ism verilmiştir. Delilere, mecnûn denilmesi de, aklının örtülü olduğu içindir. Geceye (Cünn-i leyl) denir. Çünkü, karanlık, gün ışığını örtmüştür. Cin denilen mahlûklar da, gözümüzden örtülü olduğu için, cin denilmiştir. Cin kelimesi, Cinnî isminin cem'idir. Cin, cinniler demektir. Peri, fârisîde, cin demektir.

Mahlûklar, görülen, görülmiyen diye iki kısımdır. Ayrıca, mekânsız, madde olmayan mahlûklar da vardır. İmâm-ı Mâverdî diyor ki, (Cin, dört ana maddeden yapılmıştır: Su, toprak maddeleri, havadaki gazlar ve ateş. Bunlardan ateş; alev, ışık ve dumandır. Mâric denilen, alev kısmından yaratılan cinnîlerin mü'minleri, kâfirleri, fâsıkları vardır). Bugünkü fen bilgimize göre, bu dört ana madde, yüzbeş elementden (basît cismden) meydâna gelmektedir. Şu hâlde bütün mahlûklar, elementlerden yapılmış olup, enerji (kudret) taşırlar. Normal fizik şartlarında, katı ve sıvı (mâyı') hâlinde bulunan varlıkları ve renkli gazları görebildiğimiz için bunlardan yapılmış cisimler görünür. Meselâ insanda katı maddeler ve su çok (yüzde yetmişden fazla) bulunduğundan, insan görünüyor. Otlar ve bütün hayvanlar da böyledir.

Cinnîler, havadan ve nârdan [ya'nî ateşden] meydâna gelmiştir. [Ateşin alev kısmı görünmez, içindeki katı zerreler, sıcakda ışıklandığı için, parlak görünüyor.] Bunun için, cin de görünmez.

Alev iki kısımdır: Biri zulmânî [görünmiyen], ikincisi nûrânî [bu da görünmez]. Zulmânî olandan cin, nûrânî olandan ise melekler yaratılmıştır. İnsanlar, toprak maddelerinden yaratıldığı hâlde, Allahü teâlâ, bu maddeleri organik ve organize hâle, et ve kemiğe çevirdiği gibi, meleklerde ve cinde alev şekli değişerek, onlara mahsûs latîf, her şekle dönebilen bir hâle gelmiştir.

Cinnin ta'rîfi şöyledir: Cin ya'nî peri, ateşin alev kısmından yapılmış cisimler olup, her şekle girebilirler.

Melekler ise, nûrânî cisimlerdir. Muhtelif şekllere girebilirler. Melek ile cin, yaratılış bakımından birbirine yakındır. Melekler, muhteremdir, kıymetlidir. Cin, hakîrdir, kıymetsizdir. Melekde, nûr [ışık] kısmı, cinde ise, alev maddesi fazladır. Elbette nûr, zulmetden efdaldır. Meleklerin, cinnîlere yakınlığı, insanın hayvana yakınlığı gibidir. İnsanların üstün olanları, melekten kıymetli, cin de hayvandan kıymetlidir.

İslâm âlimlerinin çoğu, meleklerle cism dedi. Doğrusu da öyledir.

Meleklerin varlığına inanmıyan kâfir olur. Cism olduklarına inanmıyan kâfir olmaz, bid'at sâhibi olur.

Cinnin varlığına da inanmıyan kâfir olur. Eski felsefecilerden bir kısmı, Kaderiyye [ya'nî mu'tezile] fırkasının çoğu ve zındıklar, Cin ve şeytânlara inanmadı. Cin, zekî, dâhî insan demektir. Şeytânlar da, kötü kimseler demektir dediler. Din kitâblarını okumıyan ve islâm âlimlerinin sözlerini bilmiyen, elbette inanmaz. Fakat, Kur'ân-ı kerîmde açıkça bildirildiği hâlde ve islâm büyüklerinin kitâbları

dolu olduğu hâlde, Kaderiyye fırkasının inanmaması, şaşılacak şeydir. Çünkü bunlar, Kur'ân-ı kerîme uyduklarını söylüyor. Demek ki, bu kadar uymadadırlar. Hâlbuki, Cinnin var olması, akla uymıyan birşey değildir. Ya'nî aklın red edeceği birşey değildir. Çünkü, Allahü teâlânın kudretinin yapamayacağı birşey değildir. Bugün fen adamları, akl ve din sâhibleri, aklın imkânsız demediği şeyleri red etmiyor. Kur'ân-ı kerîmde bildirilen şeylere, kelimenin açık ve meşhûr ma'nâlarını vermek lâzımdır. Şeyh-i ekber [Muhyiddîn-i Arabî] “kuddise sirruh”, Cinnin var olduğunu, şu âyet-i kerîmeler ile gösteriyor:

1 — Zâriyât sûresinin elliüçüncü âyetinde meâlen, **(İnsanları ve Cinnîleri ancak, beni bilip itâ'at, ibâdet etmeleri için yarattım)** buyruluyor.

2 — Errahmân sûresi, yetmişdördüncü âyetinde, Cinnin Cennete gireceği bildiriliyor.

3 — Errahmân sûresinin otuzbirinci âyetinde **(Sekalân)** buyuruyor ki, **(Ey insanlar ve cinnîler!)** demektir. Resûl-i sekaleyn, müftüyüssekaleyn, gavsüssekaleyn [ya'nî, insanların ve cinnin Peygamberi, müftisi, velisi] gibi isimler de, cinnin varlığını göstermektedir.

Kitâblı kâfirlerin hepsi, ateşe tapanlar, puta tapanlar, budistler, müşrikler ve Yunan felesoflarının çoğu ve tesavvuf büyükleri cinnin var olduğuna inanıyor. Süleymân aleyhisselâmın vak'ası da, cinnin varlığını göstermektedir.

Cinnîleri anlatan âyet-i kerîmelere, akllarına göre, başka ma'nâ verenler mürted olur. **(Milel-nihal)** kitâbında ve imâm-ı Muhammed Birgivînin “rahmetullahi aleyh” yazdığı **(Tarikat-i Muhammediyye)** kitâbındaki fetvâ ve **(Akâ'id-i Neseî)** şerhindeki açıklama, mürted olacaklarını bildirmektedir. Fetvâ şudur:

(Kur'ân-ı kerîmin âyetlerine, kelimelerin açık, meşhûr ma'nâları verilir. Bu ma'nâları değiştirerek, bâtînlere [İsmâ'îllere] uyanlar kâfir olur).

Kul-e'üzü birabbinnâs sûresi ve Cin sûresi, cinnin varlığını açıkca haber vermektedir.

[Bilgileri noksân ba'zı kimselerin, cinnîleri hayâl (illüzyon) sanarak, yok demeleri kıymetsizdir. Korkudan, göz önünde hâsıl olan hayâller, elbette yokdur. Fakat, bu hayâlleri cin sanmak, cinden haberi olmamak demektir. Birşeye yok diye bilmek için, o şeyi tanımak, kavramak lâzımdır. Tanımadan yok demek, çocukca lâf olur. Bu gibilere, ilm adamı demek, yersiz olur. Bütün Peygamberlerin haber verdiği ve hele, Peygamberlerin en üstününün “aleyhi ve aleyhimüsselevâtü vetteslîmât” çeşidli zemânlarda haber verdiği bir bilgiye, akla, tecribeye dayanmadan, zan yolu ile, çala kalem yok demek, ilm adamına yakışır bir şey değildir. Cinne, meleklerle, Cennete, Cehenneme hattâ Allahü teâlâyâ inanmıyanların biricik sözleri, (Kim gitmiş, kim görmüş. Var olsalardı görürdük. Görülmiyen şeye inanmak, abdallık olur) demeleridir. Gözün akla değil, aklın göze bağlı olması lâzım sanıyorlar. Hâlbuki akl, duyu organları üstünde bir kuvvettir ve his edilen şeylerin doğrusunu, yanlışını ayıran bir hâkimdir. İnsanlar, göze tâbî olsaydı, insanlık şerefi, gözün kuvveti ile ölçülseydi, kedi, köpek ve fârenin insandan dahâ şerefli, dahâ kıymetli olması lâzım gelirdi. Çünkü, bu hayvanlar, karanlıkta da görüyor, insan ise göremiyor. O hâlde, göremediğine inanmak istemiyen kimse, insanlığı, hayvandan aşağı düşürmektedir. Demek ki, his organlarımız, aklın uşakları, âletleridir. Kumandan, hâkim, akldır. Akl, görünmiyen, duyulmiyan şeyleri red etmediği gibi, yokluğu isbât edilemiyen ve anlaşılamiyan şeylere de yok demez. Bunlara yok demek, akla uygun bir söz olmaz].

Cinnin varlığı, dînin açıkca bildirdiği birşey olduğundan, inanmıyan müslimânlıktan çıkar, hiçbir ibâdeti kabûl olmaz.

Cinnin insanlara zarar verdikleri, yardım ettikleri, insanları isteklerine kavuşturdukları, çeşidli zemânlarda, birçok müslimân ve kâfirler tarafından görül-

müş ve haber verilmiştir. Buna karşılık, inanmıyanlar, pek azdır. Ya'nî yalnız felesof taklîdcileri ve tıbbî diploması alan birkaç kimsedir. Eski tecribeli doktorlar ve şimdi, tıbbî zevk edinin ihtisâs kazananların çoğu, yok deyip geçemiyor, müslimân-lara uyuyorlar. İslâm âleminin en büyük doktoru olan İbni Sînâ, Yunan felesofla-rının te'sîri altında kalıp, islâmîyyetden bir nasîb alamadığı hâlde, (**Kanûn**) ismin-deki kitâbında, Sar'a hastalığını anlatırken, Cinden bahs etmektedir. Meselâ di-yor ki, (Hastalıklara birçok maddeler sebep olduğu gibi, cinnin hâsıl ettiği hasta-lıklar da vardır ve meşhûrdur).

[Cin hakkında bilgi, her Peygamberin kitâbında vardı. Süleymân aleyhisselâmın emri ile iş görürlerdi. İdrîs "aleyhisselâm" diri olarak Cennete çıkarılınca, onu çok sevenler, ayrılık acısına dayanamadı. Resmini yapıp seyr eyledi. Dahâ sonra ge-lenler, bu resimleri tanrı sandı. Çeşidli heykeller de yapıp tapıldı. Böylece putpe-restlik meydâna çıktı. Peygamberimizden "sallallahü aleyhi ve sellem" bin sene önce, Hicazdaki Huzâ'a hükûmetinin reîsi olan Amr bin Luhay, puta tapınmak dî-nini Şâm'dan Mekkeye getirdi. Putlara tapanlar, putlardan ses işitirdi. Cin, putun, ya'nî heykelin içine girip söylerdi. Peygamberimizin "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" dünyâya teşrîf ettiği, islâmîyyetin başladığı, birçok putlardan işitilmişdi. Bu sözlerle, çok kimselerin müslimân olduğu, (**Mir'ât-i Mekke**) târîh kitâbında uzun yazılıdır. Şeytânlar, diri insanın içine de girer. İnsanın his ve hareket sinirlerine te'sîr ederek, hareket ve ses hâsıl ederler. İnsanın, bu kendi söz ve hareketinden haberi olmaz. Böylece vaktile Romada ve Peştede, son zemânlarda Adanada konuşan çocuk ve hastalar görülmüşdür. Bunları konuşduran cin, uzak memleketlerdeki ve-yâ eski zemânlardaki şeyleri söylediklerinden, ba'zı kimseler, bu çocukların iki rûh-lu olduğunu veyâ başka insanın rûhunu taşıdığını, ya'nî tenâsüh sanmışdır. Böy-le zan etmenin yanlış olduğunu, dînimiz açıkca bildirmektedir. Eskiden kâhinler, cinnîlerden ba'zı şeyler işiterek falcılık yapardı. Bunun için, puta tapanlar, cinnin varlığına inanır ve cinden korkardı. Cinnin var olduğunu, müslimânlar, putperest-lerden işiterek öğrenmedi. Kur'ân-ı kerîmden ve Muhammed aleyhisselâmdan öğ-rendi. Müslimânlar, puta tapanlar gibi, cinden korkmaz. Muhâfaza melekleri, in-sanları cinden koruduğu gibi, âyet-i kerîme ve düâ okuyup, Allahü teâlâyâ sığınan-lara da birşey yapamazlar].

İnsanlar, ilk olarak, topraktan yaratıldığı gibi, cin de, alevden yaratıldı. Cin de, erkek ve dişi olur. Evlenmeleri, evleri, yimleri, içmeleri, üremeleri, ölmeleri hakkında ve Muhammed aleyhisselâmın onlara da Peygamber olduğu, Kur'ân-ı ke-rîmi dinledikleri, Mekke-i mükerrerde ve Medîne-i münevverede toplandıkları ve Resûl-i ekremin "sallallahü aleyhi ve sellem" onlara Kur'ân-ı kerîm okudu-ğu, ibâdet ettikleri, sadaka verdikleri, iyi işlerine sevâb verildiği, cin kâfirlerinin Cehenneme gireceği, mü'minlerinin Cennete gireceği ve Cennetde Allahü teâlâyı görecekleri, Cinnin arkasında nemâz kılanın nemâzının sahîh olup olmayacağı, Cum'a ve cemâ'atler onlar ile de olup olmayacağı ve nemâz kılanın önünden geç-meleri câiz olduğu, çeşidli kitâblarda yazılıdır. İnsanın cin ile evlenmesinin câiz ol-duğu, cinnin insan kadınına te'arruz edince gusl abdesti lâzım olduğu, cin ile in-san arasında hâsıl olan çocuğun nasıl olacağı [Belkıs gibi], Cinnin kesdiği hayva-nın yimesi câiz olduğunu, cinnîlerin insan âlimlerine sûâl sorup fetvâ aldıklarını, insanlara va'z etmelerini, insanlara şi'r söyleyip insanların işitmesini, insanlara, has-talık tedâvîsi, ilâc öğrettiklerini, insandan korkduklarını, insanlara itâ'at ettikle-rini bildiren, âlimlerimizin çeşidli yazıları vardır. Bu kitâblar, cinnin varlığını göstermektedir. Cinnîlerin insanlara olan zararlarına karşı tedbîr alınması, cinnin zararına karşı korunulması, cinnîlerin küçükleri yükseklere ita'at ettikleri, in-sanların iyiliklerine karşı iyilik yaptıkları, kötülüğe karşı kötülük ve zarar yaptık-ları, sar'a hastasının bedenine girip, hastanın hareketleri ve işlerinin, cinnin hare-keti ve işi olduğu, böyle hastanın tedâvîsinde cin ile sorgu, sûâl, cevâblaşma oldu-

ğu, cinnin insanlarla alay ettikleri, cinnin insan gibi, nazarları değeğeği, cinnin harb ettikleri, bilhâssa Ramezân ayında azdıkları, cinnin insanlarla ibâdet ettikleri, cinnin, hadîs-i şerîflerin sahîh olup olmamasında insanlarla müzâkerede bulunmaları, Server-i âlemin “sallallahü aleyhi ve sellem” Ümm-i Ma’bedin çadırında müsâfir olduğunu Mekke ehâlisine haber vermeleri, Ümm-i Ma’bedin müslimân olduğunu haber vermeleri, Bedr muhârebesini haber vermeleri, geçmiş şeyleri cinden sormak câiz olduğu, ileride olacak şeyleri sormak câiz olmadığı, müezzinlerin ezânlarına, kıyâmetde, cinnîlerin şâhid olacakları, Ebû Ubeyde ve arkadaşları vefât edince, cinnîlerin ağlayıp mâtem ettikleri, Ömer “radiyallahü anh” vefât ettiği zemân, mersiye okudukları, Osmân “radiyallahü anh” şehîd olunca, ağlayıp inledikleri, hazret-i Alînin “radiyallahü anh” şehîd olduğunu haber verdikleri, Hüseyin “radiyallahü anh” şehîd olunca ağlayıp, bağırdıkları ve başka Sahâbîler şehîd olunca bildirdikleri, Ömer bin Abdül’azîzin vefâtını haber verdikleri, imâm-ı a’zam Ebû Hanîfenin ve imâm-ı Şâfi’nin “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’in” vefâtlarında ağladıkları, cinnin insan kalbine vesvese getirdiği ve dahâ pek çok meşhûr vak’a ve işler kıymetli kitâblarda yazılıdır. Bunların hepsi, cinnin varlığını göstermektedir. [Keçi, yılan, kedi şekline girdikleri çok görülmüştür. Mikrop şekline de girip, insanın damarlarında dolaşırlar.]

Cinnîler yir, içer. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”; **(Sağ el ile yiyiniz, sağ el ile içiniz! Çünkü, şeytân, sol eli ile yir ve sol eli ile içer!)** buyurdu. Şeytânların hepsi kâfirdir. İnsanları aldatmağa uğraşırlar. İbâdetleri unutturup, günâhları iyi gösterirler. Nefsin arzûlarını kızıştırmaları. Şeytânlar da, ateş ile havadan yaratılmışdır. Fekat cinde hava, şeytânda ateş fazladır. Cin ve şeytânlar, en ufak yerden geçerler, insanın içine, damarlarına girerler.

(Aynî târihi)nde diyor ki, (Cinnîlerin sayısı, insanların on katından fazladır. Şeytânların sayısı, bu ikisinin on katlarından fazladır. Meleklerin sayısı da, bu üçünün sayılarının, on katından dahâ çokdur). [**(Buhârî)** şârihlerinden Mahmûd bin Ahmedin **(Aynî târihi)** ondokuz cildir.] Her insanın yanında, kâfir bir cinnî arkadaşı vardır. Fekat, melekler, insanları bunların kötülük yapmalarından korur. Cinden, Peygamber olmadığı **(Eşbâh)**da yazılıdır. Muhammed aleyhisselâmdan önce, cinnîlere Peygamber gelmediğini, imâm-ı Mukâtil bildirmektedir.

(Eşbâh) kitâbının sâhibi, bunun ikinci kısmında ve imâm-ı Hamevî “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ”, bunun hâşiyesinde diyor ki: İlk insan topraklardan yaratıldı. Bütün insanların bedenleri toprak maddelerinden meydâna gelmektedir. Fekat insanlar, etdir, kemikdir. Toprak değildir. Cin de, ateşden meydâna gelmiş ise de, ateş ve hava değildirler.

(Kurtubî tezkiresi)nde buyuruyor ki, (Cinnin ölümü, yerde gâib olmaktır. İhtiyârları, gençleşmeyince ölmez. Ölecekleri zemân, çocukluk hâline döner ve yerde gâib olurlar. Cin üç sınıftır: Bir sınıfı, rüzgâr ve hava gibidir. Bir kısmı yerdeki böcek ve hayvancıklar gibidir. Birinci kısımda, altmışsekizinci maddeye bakınız! Bir kısmı da emrlerle, ibâdetle vazifelidir. Bunlara hesâb ve azâb vardır).

Seyyid Ömer “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, bana bir cin kızı geldi. Benimle evlenmek istedi. Şemseddîn Hanefîden sordum. Hanefî mezhebinde câiz değildir dedi. Böyle söyledim. Beni aldı. Yer altına, evlerine götürdü. Büyüklerine söyledi. Büyükleri dedi ki, seyyid Şemseddîn’in cevâbı başımızın üstündedir. Fekat, cinnin insan ile evlenmesi, Şâfi’î mezhebinde câizdir. Biz Hanefî değiliz, Şâfi’iyiz.

İnsanların çoğalması, menî ileidir. Cinnin çoğalması ise gaz (hava) ileidir. Ya’nî erkekten dişiye bir gaz geçerek bundan, yavru hâsıl olur. Bundan anlaşılıyor ki, insan ile cin evlenmesi, hayâl ileidir. Hakîkî evlenmek olmaz. Fekat, âlimlerden çoğu, hakîkî evlenmek olmaktadır dedi ve gusl abdesti lâzım olur ve Belkıs, insan ile cin arasında hâsıl olmuştur dediler. [Cin, insan şekline girip evlenmektedir.]

İnsan, cinni ve şeytânları, uyanık iken ve rü’yâda görebilir. Çünkü, onlar her şek-

le girebilir. Çok güzel sûretlere girerler. İhtilâma sebep olurlar. Peygamberlerden “aleyhimüsselâm” ve Evliyâdan çoğu şeytânî görmüş ve konuşmuşdur. Her ne şekilde olursa olsun, cinni gören kimse, hep ona bakarsa cin şeklini değiştiremez. Gözden kaçamaz. Ona sorup cevâb alınabilir. Bir ân başka tarafa bakılırsa, hemen kendi şekline girip gayb olur. İmâm-ı Şâfi’î “rahmetullahi aleyh”, (Cinni kendi şeklinde gördüğünü iddî’â eden kimsenin şahidliği kabul olmaz!) buyurdu. Çünkü, hayâli kuvvetli olanlar, bulunmayan şeyleri görüyorlar sanır. Hayâlleri [illüzyonları] birşey sanır. Sihir yapılmış kimseler de, böyle hayâller görüp, bunları cism zan eder. Hayâli fazla olanlara, çirkin şeyler güzel görünür. Çirkin tarafları görünmez. Dünyâyâ düşkün olanlara, dünyânın herşeyi böyle görünür. Çirkinlikler, güzel görünür. Fekat uyanık olanlar, keskin görüşlüler, herşeyin doğrusunu görüp aldanmaz.

İnsanın cin ile tanışması, arkadaş olması, kıymetli birşey değildir, zararlıdır. Onlarla konuşmak, fâsık insanla arkadaşlık etmek gibidir. Onlarla tanışan kimse, fâide görmemiştir. Muhyiddîn-i Arabî “kuddise sirruh” (**Fütûhât**) kitâbının ellibirinci bâbında buyuruyor ki: (Hiçbir insan, cinden Allahü teâlâyâ âid bir bilgi edinmemiştir. Çünkü, cinnin din bilgileri pek azdır. Onlardan dünyâ bilgileri edineceğini sanan kimse de, aldanmaktadır. Çünkü, fâidesiz şeyle vakt geçirmeğe sebep olurlar. Onlarla tanışanlar, kibrli olur. Hâlbuki, Allahü teâlâ, kibrli olanı sevmez). (**Reşehât**)da molla Câmî hazretlerinin halifesi, Abdülgafûr-i Lârî, Muhyiddîn-i Arabînin bir risâlesinde şöyle buyurduğunu bildiriyor: (Cinnin ilk babaları İblîs değildir. İblîs, cin tâifesindedir. Cin, ateş ve havadan yaratıldığı için çok latîfdirler. Çabuk hareket ederler. İnsan bunlara hafif çarpınca, hemen ölürlük. Bunun için, ömrleri kısadır. Din bilgileri azdır. Kibrli olduklarından, birbirleri ile, hep mücâdele, muhârebe ederler. Ateşden müte’essir olmazlar. Cehennemlik olanları, Zemherîrde, ya’nî soğuk Cehennemde azâb göreceklerdir. İblîs ve çocukları, hak ve sevâb olan iyi şeyleri yapmağı da insana hâtırlatırlar. Fekat, bunları yaparken, nefste ucb, riyâ hâsıl olarak veyâ farzın kaçırılmasına sebep olarak, insan çok günâha girer). Cin ile tanışmağı özenmemeli, Evliyâ-i kirâmın rûhâniyyetlerinden istifâde etmeğı çalışmalıdır. Evliyânın rûhları, görünmeden de, kendi beşerî şeklinde görünerek de, sevdiklerine fâide verir ve belâlardan korur. Onları tanımağı, sevmeğı ve sevilmeğı uğraşmalıdır.

(**Hadikat-ün-nediyye**)de, bütün bedeninin âfetlerini bildirirken, yazılı olan hadîs-i şerîfde buyuruluyor ki, (**Tetayyur eden ve tetayyur olunan ve kâhinlik yapan ve kâhine giden ve sihr, büyü yapan ve yapıdaran ve bunlara inanan, bizden değildir. Kur’ân-ı kerîme inanmamıştır**). Tetayyur, uğursuzluğa inanmaktır. Kâhinlik, cinden bir arkadaş edinip, olmuş ve olacak şeyleri ona sorup, ondan öğrenmek ve bunları başkalarına bildirmektir. Cinle tanışan falcılar ve yıldıznâmeye bakıp, sorulan herşeye cevâb verenler böyledir. Bunlara ve büyücülere gidip, söylediklerine, yaptıklarına inanmak, ba’zan doğru çıksa bile, Allahdan başkasının herşeyi bildiğine ve her dilediğini yapacağına inanmak olup, küfr olur.

İbni Hacer-i Hiytemî, (**Fetâvâ-yı hadîsiyye**)nin yüzyirminci sahîfesinde diyor ki, (Birinin kolunu kesip, sonra yapışdırmak, kendi ağzına, bedenine bıçak, kama sokup çıkarmak gibi gösteriler yapan tarikatçılar, bu gösterilerini sihr, göz boyamak şeklinde yapıp, kerâmet gösterdiğini söylerse, hâkim tarafından öldürülür. Başka şekilde yapıyorsa, öldürülmez. Fekat, ağır cezâlandırılır. Mâlikî âlimlerinden Abdüllah ibni Ebî Zeyd Kayrevânî “rahmetullahi aleyh” (**İsbât-ü kerâmât-il-Evliyâ**) kitâbında diyor ki, sihrende küfre sebep olacak şey yoksa, el çabukluğu yapıyorsa, fekat kerâmet ve tarikatçılık şeklinde gösterirse, cezâlandırılır. Böyle tarikatçıların yanlarına gitmek, seyr etmek câiz değildir. Bir kadın, zevcine, kendisinden veyâ başkasından soğuması için büyü yapıdığını söyledi. Bunu öldürmediler. Cezâlandırıdılar. İbni Ebî Zeyd “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Bir kimse, kitâ-

ba bakarak cin ile konuştuğunu, bu cinne emr ederek, sar'a yapan habîs cinni kovduğunu, büyü çözdüğünü, habîs cinni öldürdüğünü söylerse, buna inanmamalıdır). Cin ile arkadaşlık ettiğini, cin pâdişâhına hizmet ettiğini söyleyen kimsenin büyü olduğu anlaşılır. Mısradaki Fâtımî devletinin altıncı reîsi olan Hâkim bi-emrillah Mansûr, Dırâr ve bunun talebesi Hamzaya uyararak, cin ile tanıştı ve Cin pâdişâhına hizmet ederek, sapıtdı. Şeytânların maskarası oldu. Tanrılık da'vâsına kalkdı. İbni Ebî Zeyd diyor ki, (Cinci tarikatçıya inanmak, insanı cinden kurtardığına inanarak, ona ücret vermek câiz değildir. Büyü çözene de para vermek câiz değildir). Kocasının muhabbet etmesi ve kendisine ziyayet etmemesi için, bir kadına, Kur'ân-ı kerîmden ve Selef-i sâlihînin bildirdikleri düâlardan muska yazmak, karşılık birşey istememek câizdir. Ne olduğu bilinmeyen şeyleri yazmak, okumak ve kendisine okutmak, bunları muska, tütsü yapmak harâmıdır). Kâdî-zâde, (**Bir-givî vasıyyetnâmesi**)ni açıklarken, Birgivînin, (Bir kimse, ben çalınları, gayb olanları bilirim dese, böyle söyleyen ve buna inanan kâfir olur. Bana cin haber verir. Bunun için bilirim dese, yine kâfir olur. Zîrâ, cin de gaybı bilmez. Gaybı yalnız Allahü teâlâ bilir. Ondan başka kimse bilmez) yazısını, (Allahü teâlânın vahy ve ilhâm ettikleri bilir. Cin, herşeyi bilmez. Allahü teâlânın bildirdiğini ve görüp anladığını bilir. Cin, bu iki yoldan öğrendiğini haber verirse, bana cin haber verdi demekde zarar yoktur. Peygamberler kabirlerinde, bilmediğimiz bir hayât ile diridirler. Allahü teâlâ, onlara vahy, ilhâm ve keşf yolu ile, gayb ve gizli şeyleri bildirmiştir. Diri insanların işlerini ve hâllerini onlara ve dilediği mü'minlerin rûhlarına bildirmektedir) şeklinde açıklamaktadır. Cinnin sâlih olanlarına da bildirmesi câizdir. Fekat, mü'min ve sâlih olmıyan, bid'at ehli ve fâsık tarikatçıların, yobazların yalanlarına inanmamak, tuzaklarına düşerek, felâkete sürüklenmemek için, çok uyanık olmalıdır. 909.cu sahîfeye ve (**El-münîre**) kitâbına bakınız!

(**Dürr-ül-muhtâr**)ın Tahtâvî ve İbni Âbidîn hâşiyelerinde, son cildin sonunda diyor ki, (İnsanın, bilmesi lâzım olmıyan şeyleri münâkaşa etmek mekrûhdur. Öğrenmesi emr edilmemiş olan şeyleri sormak câiz değildir. Meselâ, Lokman ve Zülkarneyn Peygamber midir, değil midir? Cebrâil aleyhisselâm, Peygamberlere nasıl gelirdi? Melek ve Cin, insanlara ne şekilde görünürler? İnsan şeklinde görünürken, yine cin ve melek midirler? Cennet ve Cehennem nerededirler? Kıyâmet ne zemân kopacak? İsmâ'îl ve İshak aleyhisselâmdan hangisi efdaldır ve hangisi kurban edildi? Fâtıma ve Âşeden "radiyallahü teâlâ anhümâ" hangisi daha efdaldır? Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" ana babaları ve Ebû Tâlib hangi dinde idiler? İbrâhîm aleyhisselâmın babası kim idi? Bunlar gibi şeyleri sormamalıdır. Bunları öğrenmekle emr olunmadık).

(**Hazînet-ül-esrâr**) kitâbında diyor ki, Sar'a hastasından, rûhânînin def edilmesine ve hastanın şifâsına âid hadîs-i şerîfleri bildirelim: [(**Lugat-ı Nâci**)de cin kelimesinde diyor ki, (Rûhâniyyûn üç sınıftır: Hep iyilik yapan, ahyâr. Melekler böyledir. Hep kötülük yapan esrâr. Şeytânlar böyledir. İyilik de, kötülük de yapan evsât. Cinler böyledir.) (**Herkes Lâzım Olan İmân**) 26.cı sahîfeye bakınız!]

İmâm-ı Beyhekî (**Delâil-ün-nübüvve**) kitâbında ve imâm-ı Kurtubî (**Tezkire**) kitâbında bildiriyor ki, Ebû Dücâne "radiyallahü anh" buyurdu ki, yatıyordum. Değirmen sesi gibi ve ağaç yapraklarının sesi gibi, ses duydum ve şimşek gibi, parıltı gördüm. Başımı kaldırdım. Odanın ortasında, siyâh birşey yükseldiğini gördüm. Elimle yokladım. Kirpi derisi gibi idi. Yüzüme, kıvılcım gibi şeyler atmağa başladı. Hemen Resûlullah'a "sallallahü aleyhi ve sellem" gidip, anlattım. Buyurdu ki, (Yâ Ebâ Dücâne! Allahü teâlâ, evine hayr ve bereket versin!). Kalem ve kâğıd istedi. Alfîye "radiyallahü anh" bir mektûb yazdırdı. Mektûbu alıp, eve götürdüm. Başımın altına koyup, uyudum. Feryâd eden bir ses, beni uyandırdı. Diyordu ki, (Yâ Ebâ Dücâne! Bu mektûbla, bizi yakdın. Senin sâhibin, bizden elbette çok yüksektir. Bu mektûbu, bizim karşıımızdan kaldırmaktan başka, bizim için, kurtuluş yoktur. Artık, se-

nin ve komşularının evine gelemeceğiz. Bu mektûbun bulunduğu yerlere gelemeziz). Ona dedim ki, sâhibimden izin almadıkca bu mektûbu kaldırmam. Cin ağlamasından, feryâdından, o gece, bana çok uzun geldi. Sabâh nemâzını, mescidde kıldıkdan sonra, cinnin sözlerini anlattım. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, (O mektûbu kaldır. Yoksa, mektûbun acısını, kıyâmete kadar çekerler!).

Kefevînin (**Mecmû'a-tül-fevâid**) kitâbında ve Demîrînin (**Hayât-ül-hayvân**) kitâbı, kaf harfindeki (Kunfez) kelimesinde diyor ki, (Bir kimse, bu mektûbu, yanında taşısa veyâ evinde bulundursa, bu kimseye, eve ve etrâfına cin gelmez ve dadanmış olup zarar veren cin de gider). Bu mektûb (**Hazînet-ül-esrâr**) ve (**Hayât-ül-hayvân**)da yazılıdır. Süleymâniyye kütübhânesi, (**Ayasofya**) kısmında, [2912] sayıda (**Hayât-ül-hayvân**)ın fârisisi, [1913] de ise türkçesi vardır. Müslimânlara kolaylık olmak için bu mektûb, (**Teshîl-ül-menâfi'**) kitâbının sonunda da [612.ci sahîfesinde de] yazılıdır. Bu kitâb, (**Hakikat Kitâbevi**)nde satılmaktadır.

Âyet-el-kürsî, İhlâs, Mu'avvizeteyn ve Fâtiha sûrelerini sıklıkla okumak da, insanı cinden muhâfaza eder. Bu âyet-i kerîmeleri okumakla ve bu mektûbu taşımakla ve şifâ âyetlerini okumakla ve yazıp suyunu içmekle fâidelenmek isteyenlerin Ehl-i sünnet i'tikâdına uygun olarak doğru îmân sâhibi olması lâzımdır. Bunları yazanın ve kullananın i'tikâdı doğru olmazsa ve küfr alâmetlerini kullanır, harâm işlerse, fâideleri görülmez.

Fârisî (**Şevâhid-ün-nübüvve**) 163.cü sahîfesindeki hadîs-i şerîfde, (**Yatarken Âyet-el kürsî okuyana, şeytân yaklaşmaz**) buyuruldu.

Kâdî Bedrüddîn-i Şebîlînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Akâm-il-Mercân**) kitâbı arabî olup büyüktür. Hep cinden bahs etmektedir. Bir yerinde diyor ki, (Cinden, geçmiş, olmuş şeyleri sorup öğrenmek câizdir. Gelecekte olacak şeyleri sormak câiz değildir. Geçmiş şeyleri görüp, işitip bilirler. Sar'a hastasını ve başka cin çarpanları cinden kurtarmak için, küfre sebep olan şeyleri yapmak câiz değildir. Cinden kurtulmak için en iyi on çâreyi [kısaltarak] yazıyoruz:

1- E'üzü Besmele ile Fâtiha sûresi okunmalıdır. 2- E'üzü Besmele ile iki Kul-e'üzü okunmalıdır. 3- E'üzü Besmele ile Bekara sûresinin ilk beşe âyetini okunmalıdır. 4- E'üzü Besmele ile Âyet-el-kürsî okunmalıdır. 5- E'üzü Besmele ile Bekara sûresinin son iki âyetini okunmalıdır. 6- E'üzü Besmele ile Ha-Mîm Mü'mîn sûresinin başından (masîr)e kadar ve Âyet-el-kürsî okunmalıdır. 7- (**Lâ ilâhe illallahü vahdehü lâ şerîke leh lehülmülkü ve lehülhamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr**) okunmalıdır. 8- Çok (**Allah**) demelidir. 9- Hep abdestli bulunmalı, farzları ve sünnetleri hiç terk etmemelidir. 10- Kadınlara bakmaktan, çok konuşmaktan, çok yimekten ve galabalıktan sakınmalıdır). (**Berekât**) kitâbında, Muhammed Sa'îdi “rahmetullahi teâlâ aleyh” anlatırken sonunda, imâm-ı Rabbânînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” Cinden korunmak için, (**Lâ havle velâ kuvvete illâ billah-il-aliyyil'azîm**) okuduğunu yazıyor. İmâm-ı Rabbânî hazretleri, yüzyetmişdördüncü mektûbunda, Cini def için bunu okumağı tavsiye etmektedir. Buna, (**Kelime-i temcîd**) denir.

Şeyh-ül-islâm İbni Hacer Hiytemînînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Tezekkürü Âsâr-il-vâride**) kitâbında da, cinden koruyan düâlar yazılıdır. Bu kitâb, Süleymâniyye kütübhânesi, (Reîs-ül-küttâb Mustafâ efendi) kısmında, [1150] sayı ile mevcûddur. (**Hakikat Kitâbevi**) tarafından (**Minha**) sonunda basdırılmışdır.

Cin ve şeytân şerrinden kurtulmak için ve sar'a hastalığına ve sihre karşı (**Teshîl-ül-menâfi'**) kitâbının sonundaki (âyât-ı hırz)ı yedi gün okunmalı ve yazıp, üzerinde taşınmalıdır.

Celâleddîn-i Süyûtînin “rahmetullahi aleyh” (**Kitâbürrahme fittıbb-i velhikme**) kitâbında sihr, nazar ve cinden korunmak için kıymetli bilgi vardır. Yüzellinci bâbında buyuruyor ki, (Şeytânın vesvesesinden, sıkıntıdan kurtulmak için, hergün bu düâyı okunmalıdır: Yâ Allah-ür-rakîb-ül-hafîz-ür-rahîm. Yâ Allah-ül-hayy-ül-ha-

lîm-ül'azîm-ür-raûf-ül-kerîm. Yâ Allah-ül-hayy-ül-kayyüm-ül-kâimü alâ külli nefsin bimâ kesebet, hul beynî ve beyne adüvvî!). Yüzyetmişdördüncü maddesi sonunda diyor ki, (Hiltit veyâ şeytân tersi adındaki zamkı yanında taşıyan kimseye cin gelmez. Sar'a hastası, bunu koklarsa, iyi olur). Asa Foetide denilen bu zamk, esmer, pis kokulu, reçine olup, antispasmodique olarak, ya'nî sinirleri teskîn edici olarak Avrupada, toz, hap ve ihtikan şeklinde adale ve sinir gerginliğini gidermek için, kullanılmaktadır. (**Ütrüc**), ya'nî Ağaç-kavunu bulunan eve cin girmiyecceği, (**Hayât-ül-hayvân**)da ve (**Kâmûs**)da yazılıdır.

İmâm-ı Rabbânî "rahmetullahi aleyh", talebeleri ile, uzak bir yere gidiyordu. Gece, bir hânda kaldılar. (Bu gece, bu hânda bir belâ hâsıl olacak. Şu düâyı okuyunuz!) buyurdu: (**Bismillâhillezî lâ-yedurru ma' asmihî şey'un fil-erdî velâ fisse-mâi ve hüves-semî'ul'alîm**). Gece büyük yangın oldu. Bir odada eşyâlar yandı. Bu odaya haber verilmemişti. Düâyı okuyanlara birşey olmadı. Bu düâ, (**Umdet-ül-islâm**) ve (**Berekât**) kitâblarında yazılıdır. (**Tergîb-üs-salât**) kitâbında ve (**Kıyâmet ve Âhret**) kitâbı 155.ci sahifesinde hadîs-i şerîf olduğu da bildirilmektedir. Derdlerden, belâlardan, fitne ve hastalıklardan korunmak için, sabâh ve akşam, İmâmın bu sözünü hâtırlayarak, üç kerre okumalıdır. Âyât-i hîrz [koruyucu âyetler] da, okumalıdır.

Âlemlerin Rabbinin mahbûbu Muhammeddir.
Cismi pâk, ismi Ahmed, âlemlere rahmetdir.

Hulk-i azîm sâhibi Levlâke.... muhâtabı,
Menba-ı ilm, edeb, feyz, nûr ve muhabbetdir.

Odur gerçek vâsita, Hak'la kul arasına,
Sözü şifâ rûhlara, adı gönül pasına.

Odur hakîkî tabîb, me'yûs kalb hastasına,
Değil kendi, ümmeti, meleklerden yüksektir.

Bu en seçkin kuluna, Hak yardımcıları verdi,
En sevdiği kulları ona Eshâb eyledi.

Resûlullah: yolları, benim yolumdur dedi,
Asrların iyisi bu asrı göstermiştir.

Muhammed Mustafâyı canından çok sevdiler,
Mal, mülk, makâmlarını, uğruna terk etdiler.

İslâmı yaymak için severek can verdiler,
Yâ Rab, bu ne güzel hâl, yâ Rab, bu ne izzetdir.

Onun bir sohbetinde nefsleri pâk oldu.
Kalblerine ma'rifet, feyz, nûr, tecellî doldu.

Evliyâ hâllerini onlar bir anda buldu,
Ve hep Ona uydular, bu ne büyük şereftir.

Onlar hepsi âdildir, kimseye zulm etmezler,
Nefsleri için aslâ, hilâfet istemezler.

Bu yüzden harb etmezler, birbirini üzmezler,
En yüksek makâmdalar ve hepsi müctehiddir.

54 — RÛHLARIN HÂZIR OLMASI HAKKINDA MEKTÛB

Bu mektûb, seyyid Abdülhakîm efendi “rahmetullahi aleyh” tarafından yazılmış olup, Evliyâ rûhlarının, her yerde yardıma geldiklerini bildirmektedir.

İki cihân kardeşim Alî beğefendi!

Son mektûbunuzu aldım. İstibşâr etdim. Hayrlı düâlarıma selâmlarımı terdif etdim. Mektûbunuzun sonunda, pek edeble birşey soruyorsunuz.

Süâl: (Halebî) kitâbının tercemesi olan **(Baba dağı)**nda ve **(Birgîvî vasıyyetnâmesi)**nde [ve **(Bezzâziyye)** fetvâsında] (Bir kimse, Evliyânın rûhları, burada hâzırdır, dese kâfir olur) diyor. Hâlbuki, tesavvufcular arasında, (Pîrimizin rûhu hâzırdır, nâzırdır) sözü de meşhûrdur. Bu iki sözün arasını bulmak nasıl olur?

Cevâb: Efendim! Bu iki kitâbın dediği doğrudur. İki kitâb da kıymetlidir. Kâdî-zâde Ahmed Efendi “rahmetullahi teâlâ aleyh” **(Birgîvî vasıyyetnâmesi)** şerhinde, (Ervâh-ı meşâyih hâzırdir, bilirlere dese kâfir olur dediler) sözünü açıklarken, (Zîrâ, rûhların hâzır olması gaybdir. Gaybe hükm ettiği için kâfir olur) diyor. Görülüyor ki, küfre sebep olan şey, rûhların hâzır olacağına inanmak değil, rûhların hâzır olduğunu söylemektir. Ya’nî rûhların hâzır olduklarını bilmediği hâlde, hâzırdir diyerek, gaybden haber verdiği için kâfir olmaktadır. Allahü teâlâ hâzırdir ve nâzırdir. Böyle olduğunu bildirmek için, Allahü teâlâ, her zemânda ve her yerde hâzır ve nâzırdir derler. Hâlbuki, Allahü teâlâ, zemânlı değildir ve mekânlı değildir. O hâlde, bu söz, görünüş üzere kalmaz, mecâz olur. Ya’nî zemânsız ve mekânsız, ya’nî hiçbir yerde olmayarak, hâzırdir [ya’nî bulunur] ve nâzırdir [ya’nî görülür] demektir. Böyle olmazsa, Allahü teâlâyı zemânlı ve mekânlı bilmek olur.

Allahü teâlâ, hayy, alîm, kadîr ve mütekellim olarak ve sonsuz zemânlarda, hep hâzır ve nâzırdir. Hayât, ilm, kudret ve kelâm sıfatları zemânsız ve mekânsız olduğu gibi, hâzır ve nâzır olması da, zemân ile ve mekân ile değildir. Allahü teâlânın sıfatlarının hepsi böyledir. Böylece, hiçbirşey, Onun gibi değildir. Allahü teâlânın sıfatları, hep vardır. Önlere ve sonları, yokluk değildir. Meselâ, hâzırdir ve bu hâzır olmaktan önce, gâib değil idi. Bundan sonra, bir hayâtsizlik, ya’nî ölüm, câhillik olmayacağı gibi, gâib olmak da, olmaz. Çünkü sıfatları da, kendi gibi ezelî ve ebedîdir. Ya’nî, hep vardır. Hiçbir kimsenin sıfatları, Onun sıfatlarına benzemez.

Melekler ve Peygamberlerin “aleyhimüsselâm” ve Evliyânın rûhları ve sâlih mü’mînlerin rûhları, her kim nerede ve ne zemânda ve her ne hâlde çağırırsa, orada bulunur, yardım ederler. Hızır aleyhisselâmın, sıkıntıda olanların imdâdına yetişmesi böyledir. Fahr-i âlemin “sallallahü aleyhi ve sellem”, ümmetinin her birine, hele ölüm zemânında, imdâda yetişmesi de böyledir. Azrâîl aleyhisselâm, rûh [cân] almak için her ânda, her yere gelmesi de, böyledir. Her Mürşid-i kâmilin, talebesine yetişmesi de böyledir ki, bunlar zemânlı ve mekânlıdır. Ezelî ve ebedî olarak değildir. Devâmli da değildir. Hâzır olmalarından önce, yok idiler. Bir zemân sonra da, oradan tekrâr yok olurlar. Allahü teâlânın hâzır olması ile, rûhların hâzır olması arasında çok fark vardır. Allahü teâlânın hâzır olması gibi, kimse hâzır değildir. Allahü teâlânın sıfatlarının hepsi de böyledir. Ne bir melek, ne bir nebî ve ne de resûl ve velî ve sâlih, cenâb-ı Hakkin hiçbir sıfatına ortak değildir.

Evliyâlık ilminin derecelerine yükselmemiş olana, büyüklerin rûhları, her nerede ve her ne zemân çağırılırsa, imdâda yetişir diye öğretilirdi. Rûh, orada hâzır olmadan önce, yok idi. Bir zemân sonra, orada yine bulunmaz. Cenâb-ı Hak, rûhların hâzır olduğu gibi hâzır olmaz. Çünkü, böyle hâzır olmak, zemânlı ve mekânlıdır. Rûhlar da, Allahü teâlânın hâzır olduğu gibi hâzır olamaz. Çünkü, cenâb-ı Hakkin hâzır olması, zemânlı ve mekânlı değildir, ezelîdir, ebedîdir.

(Birgivî vasiyyetnâmesi) ve benzeri kıymetli kitâblar demek istiyor ki:

Bir kimse eğer, benim üstâdım, dâimî ve ezeli ve ebedî olarak hâzır ve nâzırdır dese, kâfir olur. Fekat, bunlar diyor ki, Allahü teâlâ, benim üstâdımın rûhuna öyle bir kuvvet vermiştir ki, her nerede ve ne zemânda çağırır isem, imdâdima hâzır olur.

Görülüyor ki, Fahr-i âlem “sallallahü aleyhi ve sellem”, yeryüzünün her tarafında, o zemândan bugüne kadar, ümmetinden herhangi biri ve hele, keşf, şühûd sâhibleri çağırınca, imdâdlarına yetişir. Hızır aleyhisselâmın rûhu, çağırılardan ba’zılarının imdâdlarına geliyor. Melekler, rûh [can] almak için, bir ânda, istediği zemânda ve yerde bulunuyor. Şâziliyye yolunun reîsi, Ebül-Hasen Alî Şâzilînin “kuddise sirruh” (Her ân ve zemân, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” mubârek yüzü, gözümün önündedir) buyurduğu, **(Mizân-ı kübrâ)**da yazılıdır.

[Evliyânın rûhları çağrılınca, işiteceklerini ve çağrılan yerde hâzır olacaklarını, Allahü teâlâ, birinci kısmın kırkaltıncı maddesi sonunda yazılı hadîs-i kudsîde açıkca bildirmektedir.]

Kitâbların yazdığı doğrudur. Fekat, tesavvufcuların sözü, başkadır. Ya’nî, Evliyânın rûhları, Allahü teâlâ gibi hâzırdır demek küfrdür. Allahü teâlânın âlim, kâdir ve mütekellim ve hâzır olması gibi, hiç kimse, âlim, kâdir ve mütekellim ve hâzır değildir. Allahü teâlânın ilmi ve hayâtı ve kudreti ve kelâmı ve hâzır olması ve başka bütün sıfatları, Allahü teâlâyâ yakışan bir hayât, ilm ve kelâm ve kudret ve huzûrdur. Mahlûkların hayâtı, ilmi ve kudreti ve kelâmı ise, kendileri gibi, sonradan olma ve zemânli ve mekânli ve çabuk geçip biten ve çeşidli şeylere bağlıdır. Bununla berâber, Peygamberler “aleyhimüsselâm” ve Evliyâ “aleyhimürriydân” ve âlimler “aleyhimürrahme” ve bütün mü’minler “esleha-hümüllah” âlimdir, haydır, kâdirdir, hâzırdır ve mevcûddur denir. Bunlar, Allahü teâlânın âlim, hay, kâdir, hâzır ve mevcûd olması gibi demek değildir. Allahü teâlânın hâzır olması ile Evliyânın rûhlarının hâzır olması arasında, çok fark vardır. O kitâbların yazıldığı zemânda, câhil tarikatçılar, böyle sözler söylüyordu. Kendilerini tesavvuf adamı göstermek için, pîrimiz hâzır ve nâzırdır diyorlardı. Din âlimleri, fıkîh kitâblarını yazanlar, bu büyük günâhın yayılmaması için, böylece yazarak önlemişlerdir. Bununla berâber, bunlardan dahâ büyük olan din imâmlarımız, bu işi dahâ umûmî, dahâ etrâflı ve gereği gibi anlatmıştır. Allahü teâlânın sıfatlarına, kimse şerîk değildir. Bunların hepsi **(Lâ ilâhe illallah)** kelimesinin içine girmektedir. Ya’nî, ilâh olmağa, ibâdet olunmağa hakkı olan kimse yoktur. Ancak, hiçbir sıfatında şerîki bulunmayan Allahü teâlâ vardır. Bu ma’nâ iyi ve derin düşünülürse, iş kökünden çözülmüş olur.

Efendim! Bu cevâbı böyle uzun ve açık yazdım. Çünkü, bu mes’ele, çok kimse-leri şübheye düşürmüştür. Tesavvuf büyüklerinin âlim olması lâzımdır ki, böyle şübheleri herkesin anlayabileceği şekilde çözebilsin. Son zemânlarda, tekkeler câhillerin eline düşdü. Dinden, îmândan haberi olmıyanlara şeyh denildi. Din düşmanları da, bu şeyhlerin sözlerini, oyunlarını ele alarak, dîne hurâfeler karıştırdı, islâm dîni bozulmuşdur dedi. Hâlbuki tarikatçıların sözlerini, işlerini, din sanmak, bunları tesavvuf büyükleri ile karıştırmak, çok yanlışdır. Dîni bilmemek, anlamamaktır. Dinde söz sâhibi olmak için, Ehl-i sünnet âlimlerini tanımak, o büyüklerin kitâblarını okuyup, iyi anlayabilmek ve bildiğini yapmak lâzımdır. Böyle bir âlim bulunmazsa, din düşmanları, meydânı boş bulup, din adamı şekline girer. Va’zları ile, kitâbları ile, gençlerin îmânını çalmağa saldıracak, milleti, memleketi felâkete götürür.

***Gel aldanma bu dünyâyâ, sonu virân olur, birgün,
senin bu sürdüğün demler, elbet yalan olur, birgün.***

55 — İKİNCİ CİLD, 38. ci MEKTÛB

Bu mektûb, hâcî Muhammed Yûsûf Keşmîrî için yazılmışdır. Allah adamlarının gönlünde zerre kadar dünyâ düşüncesi olmadığı bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun seçtiği kullarına selâm olsun! Kalbinde zerre kadar dünyâ sevgisi olan veyâ kalbinde dünyâ ile zerre kadar ilgisi bulunan yâhud kalbine zerre kadar dünyâ düşüncesi gelen kimseye Allahü teâlâyı tanımak nasîb olmaz. Böyle seçilmiş bir kimsenin zâhiri [ya'nî duygu organları ve düşünceleri], bâtından [ya'nî kalbinden ve rûhundan] çok uzak ve ayrıdır. Âhiretten dünyâyâ gelmiş, başkalarına fâideli olmak için, insanlar arasına karışmıştır. Bunun dünyâ işlerinden konuşması ve dünyâ işlerinin sebeplerine yapışması kötü değildir. Hatâ çok iyidir. Böylece, kul haklarını yerine getirmekte ve insanlara fâideli olmakta ve onlardan fâidelenmektedir. Böyle kimsenin bâtını, zâhirinden dahâ iyidir. Arpa satanlar pazarında buğday satan kimse gibidir. Herkes onu, kendileri gibi buğday pazarında arpa satıcısı gibi sanırlar. Onun zâhirini de, bâtından dahâ iyi bilirler. Zâhirde Allah adamı görünüyor, gönlü dünyâ iledir derler. A'râf sûresinin sekendokuzuncu âyetinde meâlen, **(Ey Rabbimiz, bizimle kavmimiz arasında sen hak olan hüküm et. Sen hüküm edenlerin hayrlısın!)** buyruldu. Doğru yolda bulunanlara ve Muhammed Mustafânın “aleyhi ve alâ âlihissalevâtü vetteslîmât” izin de olanlara selâm ederim.

56 — İKİNCİ CİLD, 28. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mevlânâ Sâdık Keşmîrîye yazılmış olup, rûhların cism şekline girebileceği ve tenâsüh olmadığı bildirilmektedir:

Cenâb-ı Hakka hamd ve Resûlüne salât ve sizlere düâ ederim. Kıymetli mektûbunuzu aldık. Güzel hâllerinizi anlayınca, sevindik. Allahü teâlâyı, aklın, ilmin, keşflerin, buluşların dışında, ötelelerin ötesinde anlıyorum. Öyle anlaşıldı ki, sıfatlarının Onunla olduğuna inanamıyorum. Onu herşeyden, her varlıktan uzak anlıyorum diyorsunuz. Buna çok sevindim.

Süâl: (Reşehât) kitâbında, Bâbâ Âbrizin (Allahü teâlâ, dünyâda hiç insan yok iken, Âdem aleyhisselâmın çamurunun yoğurulmasını irâde ettiği vakt, ben de çamura su döküyordum) dediğini yazıyor. Bu sözü ile, ne demek istiyor, diyorsunuz.

Cevâb: Âdem aleyhisselâmın çamurunu melekler yoğurmuş idi. Bu vazîfe, meleklerle verildiği gibi, Bâbâ Âbrizin rûhuna da, su dökmek vazîfesi verilmiş olduğu anlaşılıyor. Kendi bedeni, dünyâyâ gelince, hattâ kendisi kemâle gelince, rûhunun bu vazîfeyi yapmış olduğu, kendisine bildirilmiş oluyor. Allahü teâlânın, rûhlara, bedene gelmeden önce veyâ bedenden ayrıldıktan sonra, cism şekline girip, canlıların yaptığı işleri yapabilmeleri kudretini vermesi câizdir.

Din büyüklerinden birkaçı dünyâyâ gelmeden asrlarca önce, mühim büyük işler yapmış olduklarını haber vermişdir ki, bunlar da, böyle olmuştur. Ya'nî, bu işleri rûhları, bedensiz olarak yapmış, kendilerine dünyâyâ geldikten sonra, bildirilmişdir.

Rûhların, cism şekli alarak iş görmelerini, ba'zı kimseler, tenâsüh sanmıştır. Hâşâ ve kellâ, hiç tenâsüh değildir. Ya'nî rûhlar, başka bir bedene girmemiştir. Bu hâl birçok câhillerin ayaklarının kaymasına sebep olmuştur. Bunun üzerine yazacak şey çoktur. Kalbime şaşılabilecek bilgiler gelmektedir. Nasîb olursa yazarım. Şimdi, yazacak vaktim yok. İnşâallah yazmak nasîb olur.

Selâm ve düâ ederim.

***Derdimi duyurdum, hepsini anlatamam, zîrâ,
korkdum ki, incinirsin, yoksa sözüm çok sana!***

57 — İKİNCİ CİLD, 62. ci MEKTÛB

Bu mektûb, hân-ı hânân Abdürrahîm hâna “rahmetullahi teâlâ aleyh” yazılmıştır. İnsan medenî olmak için yaratılmıştır. İnsan medenî olmak için ve yaşamak için, başka insanlara muhtâcdır. İnsanın üstünlüğü, bu ihtiyâcındandır. Buna benzer şeyleri de bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Görünen ve görünmeyen iyiliklere kavuşmanızı Allahü teâlâdan düâ ederim. Çünkü, sizin iyi ve üstün olmanız, birçok müslimânın iyi ve rahât olmasıdır. Bunun için sizin iyiliğinize düâ etmek, birçok müslimânın iyi olmalarına düâ etmek demektir. Allahü teâlâ, Peygamberlerin efendisi hurmetine “aleyhi ve aleyhim ve alâ Âl-i küllin minessalevâti efdalühâ ve minetteslîmâti ekmelühâ”, sizi, size lâyük olmıyan herşeyden korusun! Sizin, Resûlullahın vârisleri olan büyük âlimlere “kaddesallahü teâlâ esrârehüm” karşı sevginizin, bağlılığınızın ve ihlâsınızın tam ve olgun olduğunu bildiğim için şu yazılarımla başınızı ağrıyorum. Kıymetli efendim! Bu yüksek yolun yolcuları, bu memleketde [ya'nî Hindistânda] garîb oldular, azaldılar. Şimdiki tarikatçıların yoluna bid'atler karıştığı için ve bu yolu bozdukları için, Resûlullahın sünnetine sarılmış olan büyükleri bu millet tanımaz oldu. Bu bilgisizlikten dolayı, bu yolun yolcularının çoğu da, kısa görüşlü oldukları için, bu yüksek yola da bid'atler karıştırdılar. Milletın kalblerini bu bid'atler sebebi ile kazanmağa çalışdılar. Böyle yapmakla, islâm dînini olgunlaştırdıklarını sandılar. Hâşâ öyle değildir! Bunlar, bu yüksek yolu yıkmağa, elden kaçırmağa uğraşıyorlar. Bu yolun büyüklerinin nasıl olduklarını anlıyamamışlar. Allahü teâlâ, bunları doğru yola kavuşdursun! Şimdi, büyük âlimlerden bu memleketde pek az kalmıştır. Bu yolda olanların ve bu yolu sevenlerin, bu yolun büyüklerinin hakîkî kitâblarına ve bu yolun hakîkî talebesine yardım etmeleri, imdâdlarına koşmaları lâzımdır. Çünkü insan, medenî yaşamak için yaratılmıştır. Medenî yaşayabilmesi için, başkalarına muhtâcdır. Allahü teâlâ, Enfâl sûresinin altmışördüncü âyetinde meâlen, **(Ey Peygamberim! Allahü teâlâ ve senin yanında olan mü'minler, sana kâfîdirler!)** buyurdu. Mü'minlerin, insanların en iyisinin işlerine kifâyet edeceğini, yardımcı olacaklarını bildirdi. Başkalarına yardımcı olmak da lâzım olduğu buradan anlaşılmalıdır. Zemânımızın zenginleri, dervişliği kimseye muhtâc olmamak sanırlar. Böyle anlamak yanlıştır. İnsan demek, muhtâc demektir. Değil insanlar, her mahlûk muhtâcdır. Hattâ, insanın iyiliği, güzelliği, muhtâc olmasından ileri gelmektedir. İnsanın kulluk yapması, gönlü kırık olması, hep bu ihtiyâcındandır. İnsan muhtâc olmasaydı, âsî, taşkın, azgın olurdu. İkra' sûresindeki âyet-i kerîmede meâlen, **(İnsan, ihtiyâcsız olunca, elbette azar!)** buyuruldu. Mahlûklara gönül bağlamaktan kurtulmuş olan fakîrler, sebeblere yapışmağa muhtâc oldukları zemân, bu ihtiyâclarını, sebeblerin sâhibine, yaratıcısına söylerler. Sebeblere kavuşunca, Ondan bilirler. Gönderen de O, göndermeyen de O derler. Allahü teâlâ, birçok düzenler ve fâideler olması için, herşeyi sebeble yaratmaktadır. İyiliğe sebep olanlara iyi, kötülüğe vâsıta olanlara kötü demiştir. Bu yolun büyükleri, bunun için, iyiliğe sebep olanlara şükr, kötülüğe sebep olanlardan şikâyet etmektedir. İyiliği ve kötülüğü, görünüşe göre sebeblerden bilirler. Allahü teâlâ, herşeyi sebebsiz olarak, hemen yaratsaydı, âlemde nizâm, düzen kalmaz, karmakarışık olurdu. Yâ Rabbî! Sen hiçbirşeyi bozuk, karışık yaratmıyorsun!

İslâmiyyetin koruyucusu, hakîkatleri bilen, ma'rifetler sâhibi, kıymetli kardeşim Seyyid mîr Muhammed Nu'mânın “rahmetullahi teâlâ aleyh” size yakın yerde bulunması, büyük ni'mettir. Onun düâsına ve teveccühüne kavuşmanın kıymetini biliniz! Öyle sanıyorum ki, devletinizin, kuvvetinizin temeli, dayanağı onun bereketleri, feyz ve teveccühleridir. Yanınızda iken ve uzakda iken, onu yardımcınız ve imdâdcınız görüyorum. Bir seneyi geçiyor, sizin iyi hâllerinizi hep bu fakîre yazmaktadır. Bu fakîre olan sevginizi ve ihlâsınızı her mektûbunda bildirmektedir.

Oranın idâresini bir başkasına vermiş olduklarını yazmışdı ve teveccüh, imdâd edecek bir zemândır demişdi. O mektûbu okuyunca fakîr, bu yolda teveccüh eyledim. Sizin çok yüksek makâmda bulunduğunuz zâhir oldu. O anda, birisi yola çıkıyordu. O mektûba cevâb olarak ancak, Hân-ı hânân çok yüksek makâmda görülmektedir yazıldı. Herşeyi yapan, yaratan yalnız Allahü teâlâdır! Vesselâm.

58 — İKİNCİ CİLD, 25. ci MEKTÛB

Bu mektûb, hâce Şerefeddîn-i Hüseyne yazılmış olup, Resûlullaha uygun her işin, zikr olduğu bildirilmektedir:

Elhamdülillahi ve selâmün alâ ibâdihillezînestafâ. Azîz oğlumun, mevlânâ Abdürreşid ve mevlânâ Cân Muhammed ile göndermiş olduğu mektûbu geldi. Adak meblağı da, berâber idi. Allahü teâlâ, karşılık olarak, en iyi şeyler ihsân buyursun! Sihat haberinizi duymakla çok sevindik.

Ey oğlum! Bu zemânınız fırsattır. Fırsat da, büyük ni'mettir. Sihat ile ve üzüntüsüz geçen vaktler, bulunmaz ganîmetdir. Her sâati Allahü teâlâyı zikr etmek ile geçirmelidir. Resûlullaha uygun olan her iş, hattâ alış veriş bile zikr olur. O hâlde, her hareketin, her duruşun, Resûlullaha uygun olması lâzımdır. Böylece, hepsi zikr olur. (**Zikr**) demek, gafleti tard etmektir. Ya'nî, Allahü teâlâyı hâtırlamaktır. İnsan her hareketinde, her işinde, Allahü teâlânın emrini ve yasağını gözetince, emr ve yasakların sâhibini unutmaktan kurtulur ve dâim zikr etmiş olur.

***Hak irâde eyleyince, yol verir herkes sana,
Halk eder sebeblerini, bol verir herşey sana.***

59 — MU'CİZE, KERÂMET, FIRÂSET VE SİHR

Seyyid Abdülhakîm bin Mustafâ "rahmetullahi aleyh" bir mektûbunda buyuyor ki:

Vâridât-i ilâhiyenin hepsi, âdet-i ilâhiye içinde hâsıl olmaktadır. Ya'nî, Allahü teâlâ, herşeyi bir sebep altında yaratmaktadır. Bu sebeblere, iş yapabilecek te'sir, kuvvet vermişdir. Bu kuvvetlere, tabî'at kuvvetleri, fizik, kimyâ ve biyoloji kanûnları diyoruz. Bir iş yapmamız, birşeyi elde etmemiz için, bu işin sebeblere yapışmamız lâzımdır. Meselâ, buğday hâsıl olması için, tarlayı sürmek, ekmek, ekini biçmek lâzımdır. İnsanların bütün hareketleri, işleri, Allahü teâlânın bu âdeti içinde meydâna gelmektedir. Allahü teâlâ, sevdiği insanlara, iyilik, ikrâm olmak için ve azılı düşmanlarını aldatmak için, bunlara, (**Hârik-ul'âde**) olarak, ya'nî âdetini bozarak, sebebsiz şeyler yaratıyor. [Her insanda nefis vardır. Nefs, Allahın düşmanıdır. Hep kötülük yapmak ister. İslâmiyete uymak istemez. İslâmiyete uyanların nefsi temizlenir, düşmanlıkları kalmaz. Açlık çeken, sıkıntılı yaşayan kâfirlerin nefsi ise za'ifler. Kötülük yapamaz. Bunun için, Evliyâda ve paslarda Hârikul'âde işler hâsıl olur.]

1 — Peygamberlerden "aleyhimüsselâm", tam temiz oldukları için âdet-i ilâhiye dışında ve kudret-i ilâhiye içinde şeyler meydâna gelir. Buna (**Mu'cize**) denir. Peygamberlerin "salevâtullahi teâlâ aleyhim ecma'in" mu'cize göstermesi lâzımdır.

2 — Peygamberlerin "aleyhimüsselâm" ümmetlerinin Evliyâsında, nefslerinin kötülükleri kalmadığı için âdet dışı meydâna gelen şeylere, (**Kerâmet**) denir. İbni Âbidîn, Mürtedleri anlatırken diyor ki, [(**Mu'tezile**) ve (**Vehhâbi**)ler, kerâmete inanmadı. İmâm-ül-haremeyn ve İmâm-ı Ömer Neseffî ve birçok âlimler "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in", kerâmetin câiz olduğunu isbât etmişlerdir.] Evliyânın kerâmet göstermesi lâzım değildir. Bunlar, kerâmet göstermek istemez. Allahü teâlâdan utanırlar.

3 — Ümmet arasında, Velî olmyanlardan meydâna gelen âdet dışı şeylere, **(Fîrâset)** denir.

4 — Fâsıklardan, günâhı çok olanlardan zuhûr ederse **(İstidrâc)** denir ki, derece derece, kıymetini indirmek demektir.

5 — Kâfirlerden zuhûr edenlere ise **(Sihir)**, ya'nî büyü denir.

60 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 86. cı MEKTÛB

Bu mektûb, Dervîş Habîb Hâdim için yazılmışdır. Hârikaların, kerâmetlerin çok veyâ az olmasının sebebi bildirilmektedir:

Mubâhların fudûlüne, ya'nî fazlasına dalmak, kerâmetin azalmasına sebep olur. Hele, şübhelilere ulaşır ve Allah korusun, oradan da, harâmlara yaklaşırsa, kerâmet ve hârikalar yok olur. Mubâhlar az işlendikçe ve zarûret mikdârı olunca, kerâmet ve hârikaların hâsıl olması artar. Hârikaların görünmesi, Peygamberlikde lâzımdır. Evliyâlıkda şart değildir. Çünkü, Peygamberliği herkese bildirmek lâzımdır. Evliyâlığı bildirmek vâcib değildir. Hattâ, Evliyâlığı örtmek, gizlemek iyidir. Çünkü Peygamberlik, insanları Allahü teâlâyâ çağırmaaktır. Evliyâlık ise, Allahü teâlâyâ yaklaşmaaktır. İnsanları çağırma için ortaya çıkmak lâzım olduğunu herkes bilir. Yaklaşma ise, gizli olur. Bir Velîde çok kerâmet görülmesi, onun, az kerâmeti görülen Velîlerden dahâ üstün olduğunu göstermez. Hiç kerâmeti görülmeyen Velî, hârikalar gösteren Evliyâdan dahâ yüksek olabilir. Evliyânın büyüklerinden **(Avârif)** kitabının sâhibi, [Şihâbüddîn-i Sühreverdî "rahmetullahi teâlâ aleyh" hazretleri], bunu uzun yazmışdır. Peygamberlerin hârikalar göstermeleri şart olduğu hâlde, az veyâ çok göstermeleri, dahâ üstün olup olmamalarını bildirmeyince, Evliyâlıkda, şart olmadığı hâlde, dahâ üstün olmağı nasıl bildirir? Öyle sanıyorum ki, Peygamberlerin "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât" riyâzetler ve mücâhedeler yapmaları ve mubâhları bile çok az kullanmaları, hârikalar göstermek içindi. Çünkü, hârikalar göstermeleri vâcibdir ve Peygamberlikde şartdır. Yoksa, Allahü teâlâyâ yakın derecelere yükselmek için değildi. Çünkü Peygamberler "aleyhimüssalevâtü vettehyyât", **(İctibâ)** yoluna seçilmiş, sevilmiş önderlerdir. Allahü teâlâ, onları muhabbet çengelinde takarak kendisine çekmişdir. Yorulmadan, yakınlık derecelerine ulaşıdırılırlar. Allahü teâlâyâ yakınlık derecelerine ulaşma için, riyâzetler, mücâhedeler çekmek, uğraşma, **(İnâbet)**, **(İrâdet)** yolunda olur. Bu yol, **(Tâlibler)** yoludur. Peygamberlerin götürüldüğü ictibâ yolu ise, **(Murâdlar)** yoludur. Birinci yolda, sıkıntı çekerek yürürler. Murâdları nazlı nazlı, okşiyarak götürürler. Hiç sıkıntı çekdirmeyen, yakınlık derecelerine ulaşıdırılırlar.

İnâbet ve irâdet yolunda, riyâzetlere ve mücâhedelere katlanma lâzımdır. İctibâ yolunda, bunlar şart değildir. Bununla berâber, fâideli olurlar. Bir kimseyi, okşiyarak, hizmetinde bulunarak götürürlerken, bu da çabalayıp, götürülmesini kolaylaştırırsa, dahâ çabuk ulaşır ve dahâ yükseklere gider. Kendi de uğraşmazsa, ilerlemesi böyle kolay ve çabuk olmaz. Evet, Allahü teâlâ, dilediğini öyle çeker, öyle yükseltir ki, hepsinden çabuk götürür. Sözün kısası, ictibâ yolunda, uğraşma, sıkıntılar çekmek, ulaşma için şart olmadığı gibi, çabuk ve dahâ yükseklere kavuşma için de şart değildir. Fekat, ba'zan bunların fâideleri olur. Riyâzet ve mücâhede demek, mubâhları zarûret mikdârı kullanma [nefsin aşırı isteklerini yapma-mak] demek olup, bunlar ictibâ yolunda olanlara, başka fâideler sağlar. **(Cihâd-ı ekber)** ve kalbin dünyâ pisliklerinden temizlenmesi, bu fâidelerdendir.

İnsanın muhtâc olduğu şeyleri zarûret mikdârı kullanma ve bunları elde etme için çalışma, dünyâyâ gönül bağlama olmaz. **(Fudûl)**, ya'nî ihtiyacdân fazla ve fâidesiz şeyler, dünyâdır. [Bunların da, Allahü teâlânın rızasına uygun olarak elde edilmeleri ve sarf edilmeleri dünyâ olmaz.] Riyâzet çekmenin ve mubâhları zarûret mikdârı kullanmanın, büyük bir fâidesi de, Kıyâmet günü hesâbın kısa ve ko-

lay olmasıdır. Âhıretdeki derecelerin yükselmesine de sebep olur. Dünyâda ne kadar sıkıntı çekilirse, âhıretde o kadar çok râhatlık olacaktır. Peygamberler “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât”, bu bakımdan da, riyâzât ve mücâhedât çekmişlerdir. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, riyâzet çekmek ve mubâhları zarûret olduğu kadar kazanıp kullanmak, ictibâ yolunda şart olmamakla berâber, bunlar iyi ve fâideli şeylerdir. Fâidelerinin çokluğu düşünülünce zarûrî ve lâzım da diyebiliriz. Yâ Rabbî! Bizlere acı! İşlerimizin doğru ve fâideli olmasını nasîb eyle! Doğru yolda olanlara selâm olsun!

61 — İKİNCİ CİLD, 92. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Seyyid mîr Muhammed Nu'mâna “kuddise sirruh” yazılmış olup, Evliyâlık, Allahü teâlâyâ yakınlık demektir. Velî olmak için hârikalar ve kerâmetler şart olmadığı bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun beğendiği insanlara selâmlar olsun! Kardeşim, çok sevdiğim, Seyyid, mîr Muhammed Nu'mânın âfiyetde olmasına düâ ederim. Vilâyetin [ya'nî Evliyâlığın] hâsil olması için, hârikaların, kerâmetlerin meydana gelmesi lâzım değildir. Din âlimlerinin hârikalar göstermesi lâzım olmadığı gibi, Evliyânın da, hârikalar göstermesi şart değildir. Çünkü vilâyet [ya'nî Velî olmak], kurb-i ilâhî [ya'nî Allahü teâlâyâ yakın olmak] demektir. Allahü teâlâ, bu kurbu [ya'nî yakın olmağı] ise, Fenâdan sonra, [ya'nî Allahü teâlâdan başka, herşeyi unuttuktan sonra], Evliyâsına ihsân eder. Bir kimseye, bu kurb ihsân edilip de bu dünyadaki, bilinmeyen şeyler haber verilmeyebilir. Bir başkasına, hem bu verilir, hem de gaybler bildirilir. Bir üçüncü kimseye ise, kurbdan birşey verilmeyip, gaybler bildirilir. Üçüncü kimse, istidrâc sâhibidir. Nefsi cilâlandığı için, bilinmeyen şeyler, kendisine keşf edilmekte, böylece, dalâlet uçurumuna düşürülmektedir. Süre-i Mücâdele, onsekizinci [18] âyet-i kerîmesinin: **(Onlar iyi bir iş yaptıklarını sanıyor. Biliniz ki, çok yalancılardır. Şeytân onları aldatmış, yoldan çıkarmıştır. Allahü teâlâyı o kadar unutturmuş ki, ne dillerine, ne de gönüllerine getirmezler. Şeytânın askeri, uşakları olmuşlardır. Biliniz ki, şeytânın gürûhü olan bunlar, bitmez tükenmez ni'metleri elden kaçırdı. Sonsuz azâblara yakalandı)** meâli, böyle kimselerin hâlini bildirmektedir. Kurb devleti ile şereflenmiş olan birinci ve ikinci şahslar Evliyâdır. Gaybdan haber vermek, bunların vilâyetini arttırmaz ve azaltmaz. İki arasında fark, kurb derecelerine göredir. Kendine gaybdan birşey gösterilmeyen Velî, kendine ihsân edilen kurbdan üstünlüğü dolayısı ile, dahâ ileride ve dahâ üstün olur. **(Avârif-ül-me'ârif)** kitâbının sâhibi Şihâbüddîn Ömer Sühreverdî “kuddise sirruh”, Evliyânın büyüklerindedir. Velîlerin hepsi, kendisini sevmektedir. Kitâbında kerâmetleri, hârikaları anlatdıktan sonra, buyuruyor ki: (Evliyâdan, yüksek mertebede bulunan birine, hiçbir kerâmet ve hârîka verilmeyebilir. Çünkü, kerâmetler, yakîni [inanmayı] arttırmak için verilir. Yakîn ihsân edilen birinin kerâmetlere, hârikalara ihtiyacı olmaz. Bütün bu kerâmetler, Zât-i ilâhîyi hâtrlamak ile kalbin zînetlenmesinden aşağıda kalır). Sôfiyye-i aliyenin büyüklerinden, şeyh-ül-islâm, Hâce Abdüllah-i Ensârî “rahmetullahi aleyh”, **(Menâzilüssâyirîn)** kitâbında buyuruyor ki: (Firâset iki dürlüdür: Birincisi, ma'rifet sâhiblerinin firâseti olup, talebenin isti'dadını keşf etmek, Allahü teâlânın Evliyâsını tanımaktır. İkincisi, riyâzet çeken, açlıkla nefslerini parlatanların firâseti olup, mahlûklara âid gizli şeyleri bilmektir. İnsanların çoğu, Allahü teâlâyı hâtrlamayıp gece gündüz dünyâyı düşündüğünden, dünyâ işlerinden, ele geçirmek istedikleri şeylerden haber verenleri arıyor. Bunları büyük biliyor. Hattâ, bunları Evliyâ, Allahü teâlâyâ yakın sanıyorlar. Evliyânın me'ârifine, doğru, ince bilgilerine, dönüp de bakıyorlar. Belki, bunlara dil zatıp, bunlar Allahın sevgili kulu olsaydı, gayb olan şeylerimizi, gizli düşüncelerimizi bilirlerdi. Bizim hâlimizden haberi olmayan bir kimse, mahlûkların üstündeki ince bilgileri hiç anıyamaz diyerek,

Evliyânın firâsetine, Zât-ı ilâhiye ve sıfatlarına olan bilgilerine inanmıyorlar. Böyle yanlış ölçüleri sebebi ile, o büyüklerin doğru ilm ve me'ârifinden mahrûm kalıyorlar. Bilmiyorlar ki, Allahü teâlâ, o büyükleri, câhillerin gözünden saklamış, kendine mahsûs kılmıştır. Evliyâsını dünyâ işleri ile meşgûl etmeyip, kendisi ile meşgûl etmiştir. Evliyâ, insanların hâllerine, işlerine bağlansalardı, Allahü teâlânın huzûruna lâıyk olmazlardı). Abdüllah-i Ensârî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, buna benzer dahâ nice şeyler yazmıştır.

Üstâdım hâce Muhammed Bâkî-billahdan “kuddise sirruh” işitdim. Buyurdu ki, şeyh Muhyiddîn-i Arabî “rahmetullahi aleyh” yazıyor ki, (Kerâmet ve hârikaları çok görülen Evliyâ, son nefeslerinde, bunları gösterdiklerine pişmân olmuştur. Keşki hiç kerâmetimiz görülmeseydi demişlerdir). Evliyânın üstünlüğü, hârikalarının görülmesi ile ölçülseydi, bunların görünmesine pişmân olmak yersiz olurdu.

Süâl: Vilâyetde, hârika görünmesi şart olmayınca, hakîkî Vefî ile, yalancı şeyhler birbirinden nasıl ayrılır?

Cevâb: Bu dünyâda Evliyânın belli olması lâzım değildir. Doğru ile yalancının karışması lâzımdır. Bu dünyâda hak ile bâtılın, doğru ile yanlışın karışması lâzımdır. Velînin, kendi vilâyetini bilmesi de şart değildir. Kendi vilâyetini bilmiyen Evliyâ çok idi. Bunları, başkaları nasıl tanıyabilir? Tanımalarına lüzûm da yokdur. Evet, Peygamberlerin “aleyhimüsselâm” hârikalar göstermesi lâzımdır. Böylece, Nebî, Nebî olmıyandan ayrılır. Çünkü, Nebînin Peygamberliğini tanımak herkese lâzımdır. Evliyâ, insanları, kendi Peygamberinin dînine çağırdığı için, Peygamberinin mu'cizeleri kendilerine yetişir. Evliyâ, eğer islâmiyyetden başka birşeye çağırılmış olsaydı, o zemân, hârikalar göstermesi elbette lâzım olurdu. Islâmiyyete çağırıldığı için, hârika göstermesi hiç lâzım değildir. Din âlimleri, herkesi, kitâblarda yazılan emrleri yapmağa çağırıyor. Evliyâ, hem buna çağırıyor, hem de islâmiyyetin bâtınına da'vet ediyor. Önce, islâmiyyete çağırıyor, sonra, Allahü teâlânın ismini zikir etmeği gösteriyor. Her zemân, aralıksız olarak, zikir-i ilâhî ile olmağı ehemmiyyetle istiyorlar. Böylece, vücûdü muhabbet kaplayıp, kalbde Allahü teâlâdan başka birşey bulundurulmaz. Herşey öyle unutulur ki, insan kendini ne kadar zorlasa, Allahü teâlâdan başka birşey hâtırlıyamaz. Bu iki dürlü da'vet için Evliyânın hârikalar göstermesine niçin lüzûm olsun? İrşâd etmek, bu iki da'veti yapmak demektir. Hârikanın, kerâmetin burada hiç yeri yokdur. Şunu da söyliyelim ki, uyanık bir talebe, tesavvuf yolunda ilerlerken, üstâdının nice hârikalarını, kerâmetlerini his eder. O bilinmez yolda, her ân, onun mededine baş vurup, hep yardımına kavuşur. Evet, başkaları için hârikalar göstermesi lâzım değildir. Fekat, talebesine her ân kerâmet göstermekde, hârikalar, üst üste gelmektedir. Talebesi, üstâdının hârikalarını his etmez olur mu ki, ölü olan kalbine hayât vermektedir. Onu, müşâhedelere, keşflere kavuşturmakdadır. Câhiller, ölüyü diriltilip, mezârdan çıkarmağı, büyük kerâmet sanır. Büyükler ise, ölü kalbleri diriltmeğe, hasta rûhları tedâvî etmeğe ehemmiyyet verir. Sôfiyye-i aliyyenin büyüklerinden, hâce Muhammed Pârisâ: (İnsanların çoğu ölüleri diriltene büyük bildiğinden, Allahü teâlâyâ yakın olanlar, bunu yapmak istemeyip, ölü rûhları diriltmişler, talebenin ölü kalblerini diriltmeğe çalışmışlardır. Doğrusu da, kalbleri, rûhları diriltmek yanında, ölüleri diriltmenin hiç kıymeti yokdur. Hattâ abes, ya'nî fâidesiz şeyle vakt gayb etmek olur. Çünkü, ölüyü diriltmek ona birkaç günlük ömür kazandırır. Kalblerin diriltilmesi ise, sonsuz hayâta kavuşdurur. Zâten, Allahü teâlâyâ yakın olanların vücûdleri kerâmetdir. İnsanları Allahü teâlâyâ da'vet etmeleri, Hak teâlânın rahmetlerinden bir rahmetdir. Ölü kalbleri diriltmesi, hârikaların en büyüğüdür. İnsanların selâmeti, onların varlığı iledir. Mahlûkların en kıymetlisi onlardır. Allahü teâlâ, onlar ile rahmet yağdırıyor. Onlar sebebi ile rızık gönderiyor. Onların sözleri devâdir. Acıyarak bir bakışları şifâdır. Onlar, celif-i ilâhîdir. Allahü teâlânın lutf-ları, ihsânları, onların bulunduğu yerden eksik olmaz. Yanlarında bulunanlar kö-

tü olmaz. Onları tanıyanlar mahrûm kalmaz) buyuruyor.

O büyükleri, yalancılardan ayıran farkların en açığı, her sözlerinin, hareketlerinin islâmiyete uygun olması, yanlarında bulunanların kalblerinde, Allahü teâlânın korkusu ve sevgisi hâsıl olmasıdır ve başka şeylerden soğumalarıdır. Evliyâ ile münâsebeti olanlarda, bu alâmetler hâsıl olur. Münâsebetleri olmayanlar, zâten herseyden mahrûmdur. Fârisî beyt tercemesi:

**İyiliğe elverişli olmıyan kimse,
fâidelenemez, Peygamberi de görse.**

[(**Reşhât**)da, Ubeydullah-i Ahrâr “kaddesallahü teâlâ sirrehül’azîz” buyuruyor ki: (**Himmet etmek**), Allahü teâlânın isimleri ile münâsebeti olan bir zâtın, kalbinde yalnız bir işin yapılmasını bulundurması demektir. Bu şeye teveccüh eder. Kalbine bundan başka hiçbir şey getirmez. Yalnız, o işin yapılmasını ister. Allahü teâlâ da o işi yaratır. Allahü teâlânın âdeti böyledir. Kâfirlerin himmet etdikleri şeylerin de hâsıl oldukları görülmüştür. Allahü teâlâ, bana bu kuvveti ihsân etmiştir. Fekat, bu makâmı edeb lâzımdır. Edeb de, beninden kendisini Hak teâlânın irâdesine tâbi’ etmesidir. Hakkı kendi irâdesine tâbi’ etmemektir. Hak teâlânın fermânına muntazır olmaktır. İrâdesi te’alluk edip fermân buyurunca, himmet etmektir). Übeydullah-i Ahrârın oğlu hâce Muhammed Yahyâ buyurdu ki: (Tesarruf sâhibleri üç nev’dir: Bir kısmı, Allahü teâlânın izni ile, her istedikleri zemânda, diledikleri kimselerin kalbinde tesarruf ederek, onu fenâ makâmına erişdirirler. Ba’zısı, Allahü teâlânın emri olmadan tesarruf etmez. Emr olunan kimseye teveccüh ederler. Bir kısmı ise, kendilerine bir sıfat, bir hâl geldiği zemân kalblere tesarruf ederler)].

Kıymetli mektûbunuzda, zemânımız pâdişâhının islâmiyete ehemmiyet verdiğini, adâleti, Allahü teâlânın emrlerini yerine getirdiğini yazıyorsunuz. Bunları okuyunca, pek fazla sevindik. Allahü teâlâ, memleketleri, devlet reislerinin adâlet ışığı ile nûrlandırdığı gibi, islâm dînini de, onların himâye ve yardımları ile kuvvetlendirir. Sevgili kardeşim! (**İslâmiyyet, kılıncın himâyesi altında**) buyuruldu. Ya’nî, islâm dîninin yayılması, yapılması, devlet reislerinin yardım ve himâyesine bağlıdır. [Devlet kuvvetli oldukca, herkes malından, canından emîn olur. İbâdetlerini râhatlıkla, huzûr içinde yapar. Avrupa, Amerika gibi kâfir memleketlerinde insan haklarına mâlik olan, dînî vazîfelerini serbestce yapan müslimânların da, kendilerine hürriyyet veren devlete, kanûnlara karşı gelmemeleri, fitneye, anarşiye sebep olmamaları, vergilerini, borçlarını zemânında ödemeleri, devlete yardımcı olmaları lâzımdır. Ehl-i sünnet âlimleri böyle olmamızı emr etmektedirler.] Ne yazık ki, Hindistânda, devletin müslimânları himâye etmesi, çok zemândan beri gevşemiş idi. Müslimânlık da za’îflemişti. Hind kâfirleri, sıkılmadan, câmi’leri harâb etmiş, buraları, kendi tapınma ve oyun yerleri hâline çevirmişti. Mubârek insanların mezârlarını yıkıp, yerlerini park yapmışlardı. Kâfirler, her günâhı, kâfirlik alâmetini açıkça işliyor, müslimânlar, Allahü teâlânın emrlerini yerine getirebilmek için, zorluklarla karşılaşyordu. Hind kâfirlerinin bayramlarında, yimeleri, içmeleri yasak olduğundan, müslimân şehirlerinde, fırınların, aşçıların ekmek, yemek satmasına mâni’ oluyorlardı. Mubârek Ramezân ayında, umûmî yerlerde, oruçlular karşısında, çılgınca yiyip içiyorlardı. Müslimânlar, birşey söyleyemiyordu. Yazıklar olsun ki, devlet adamları bizden olduğu hâlde, böyle za’îf ve zevallı hâlde düşmüştük. İdârecilerin kıymet verdikleri zemânlarda, islâmiyyet parlamış, âlimlerin yüksekleri, Sôfiyyenin büyükleri “kaddesallahü teâlâ sirrehül’azîz”, herkesden sevgi ve saygı görmüştü. Devletten aldıkları kuvvet ile, islâmiyyetin yayılmasına çalışmışlardı. İşitdiğime göre, sâhibkan emîr Tîmûr “aleyhirrahme”, Buhârâ caddesinden geçerken, uzakda, birçok kimsenin halı silkdiklerini görüp, merâkla sormuş. Hâce Muhammed Behâeddîn-i Buhârî “kuddise sir-

ruh” hânekâhı halıları olduğunu anlayınca, islâmiyyete olan sevgi ve saygısının çokluğundan, oraya yaklaşp, halıların tozları içinde durmuş, misk ve anber sürünür gibi, hânekâhın tozlarını yüzüne gözüne sürerek, Allah yolunda olanların feyz ve bereketleri ile şereflemek istemiştir. Allahü teâlâyâ yakın olanlara karşı gösterdiği sevgi ve saygı sâyesinde, îmânla gitdiği umulur. İştiğimizize göre, Tîmûrun ölüm haberi duyulunca, o zemânda bulunan Evliyâdan birisi “kuddise sirruh”, (Tîmûr öldü. İmânı da birlikde götürdü) buyurmuştur.

Cum’a günleri, hatîb efendiler, hutbe okurken, sultânların isimlerini, en aşağı basamağa inerek okuyorlar. Bunun sebebi, sultânlar kendilerinin, Server-i âlemden “sallallahü aleyhi ve sellem” ve dört halîfesinden aşağı olduklarını göstermek içindir. Kendi isimlerinin, o büyüklerin isimleri ile birlikde okunmasını uygun görmedikleri için böyle okutuyorlar.

Secde, alını yere koymaktır ki, küçüklüğü ve aşağılığı göstermektir. Tevâzu’ ve saygının son derecesidir. Bunun için secde, ancak Allahü teâlâyâ ibâdet için yapılır. Ondan başkasına secde etmek câiz değildir. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” birgün, bir yere gidiyordu. Bir köylü rast gelip, mu’cize gösterirsen îmân ederim dedi. Server-i âlem “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Karşıki ağaca git, de ki, Allahın Peygamberi seni çağırıyor!)**. Köylü, böyle söyleyince, ağaç yerinden ayrılıp Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” önüne geldi. Köylü bu hâli görünce, hemen müslimân oldu. (Yâ Resûlallah! İzn verirsene, sana secde edeceğim) dedi. **(Allahü teâlâdan başka, hiçbirseye secde edilmez. Başkasına secde etmek câiz olsaydı, kadınların, erkeklerine secde etmelerini emr ederdim)** buyurdu. Fıkh âlimlerinden ba’zısı, sultânlarla, selâm niyyeti ile, secde etmeğe izn vermiş ise de, sultânların bu işde, Allahü teâlâyâ karşı edebi gözetmeleri, Allahü teâlâdan başkasına secdeye izn vermemeleri lâıyk olur. Allahü teâlâ, onları herşeye âmir ve hâkim yapmış, herkesi bunlara muhtâc kılmış. Bu büyük ni’mete şükr olarak, aczin, küçüklüğün son şekli olan secdeyi, Allahü teâlâyâ mahsûs edip, Ona şerîk olmamalıdır. Ba’zı âlimler izn vermiş ise de, kendileri, güzel tevâzu’ları sebebi ile, buna izn vermemelidir. İhsân edenlerin karşılığı, ancak ihsân olur. Görüşdüğümüz zemân, dahâ çok anlatırım. Doğru yolda bulunanlara, Muhammed Mustafânın “sallallahü aleyhi ve sellem” izinde yürüyenlere selâmlar olsun!

***Evliyânın efdali, Sıddık-ı ekber, ba’dehu Fârûk,
ve Zinnûreynden sonra, Alîdir ol Velîyullah.***

***Kalan Eshâbı hem ki, cümlesinin zikri hayrolsun,
cemî’i Âl-ü Eshâb-ı kirâmı severim fillah.***

***Aşere-i mübeşşere ve Fâtıma, Hasen ve Hüseyin,
bu ümmetden bunlara Cennet ile neşhedü billah.***

***Ve gayri kimseye aynile Cennetlik denilmez ki,
o gaybe hükm olur, gaybi ne bilsin kimse gayrillah.***

***Ve Eshâb-ı kirâmın cümlesinden sonra ümmetden,
cemî’i Tâbi’în olmuşdur, efdalü Evliyâillah.***

62 — İKİNCİ CİLD, 8. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Hân-ı hânân Abdürrahîme “rahmetullahi teâlâ aleyh” yazılmışdır. Havâssın, ya’nî seçilmişlerin ve câhillerin ve bu ikisi arasında olan tesavvufcuların gaybdan îmânları arasındaki farkı bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Fârisî mısra’ tercemesi:

Her ne olursa olsun, dostdan konuşmak dahâ tatlı!

Bekara sûresinin yüzseksenaltıncı âyetinde meâlen, **(Kullarım senden beni so-ruyorlar. Ben onlara çok yakınum!)** ve Mücâdele sûresinin yedinci âyetinde meâlen, **(Üç adam gizli konuşunca, Allah onların dördüncüsü olur. Beş kişi gizli konuşunca, Allah onların altıncısı olur. Dahâ az veyâ dahâ çok kimseler olunca da, her nerede olursa olsunlar, Allah onlarla berâberdir)** buyuruldu. Allahü teâlânın yakın olması ve birlikde olması, kendisi gibi **(Bî-çûn)**dur. Ya’nî, bizim bildiğimiz ve anladığımız gibi değildir. Nasıl oldukları anlaşılamaz. His organlarının ve aklın yardımı ile anlayabilen insanlar, his edilmeyen ve akl ile düşünemiyen şeyleri anlıyamaz. Yakın ve berâber denilince, aklımıza, düşünçemize ve anlayışımıza gelen ve Evliyânın keşf ve şühûd ile anladıkları herşeyden, Allahü teâlâ uzaktır. Bunlara hiç benzemez. Allahü teâlâyı böyle düşünmek, yetmişiki fırka içinde bulunan **(Mücessime)** denilen bozuk, sapık yola kaymağa sebep olur. Allahü teâlânın bize yakın olduğuna ve bizimle berâber olduğuna îmân ederiz. Fekat, bu yakınlığın ve bu berâberliğin nasıl olduğunu anlıyamayız. Bu dünyâda, en büyük islâm âlimlerinin varabileceği şey, Allahü teâlânın kendisine ve sıfatlarına, gayb yolu ile, ya’nî anlamadan inanmaktır. Fârisî beyt tercemesi:

***Elestü... denildiği zemân, uyanık olanlar,
O vardır! dediler. Fazla birşey söylemediler.***

Seçilmiş, sevilmiş olan yüksek âlimlerin gaybdan îmânları, câhillerin gayba olan îmânları gibi değildir. Câhiller, başkasından işiterek veyâ akl ile istidlâl ederek, gayba îmân şerefine kavuşmuşlardır. Seçilmişler, Allahü teâlânın cemâl ve celâl perdeleri ve tecellîler, zuhûrlar vâsıtası ile gaybın varlığını anlıyarak inanmışlardır. Bu iki kısmın arasında bulunan tesavvufcular ise, perdeleri ve tecellîleri görünce, gaybı anladık sanmışlar, **(İmân-ı gaybî)** yerine, **(İmân-ı şuhûdî)**ye kavuşduk demişlerdir. Bunlar, gaybî îmân, câhillerin, hattâ düşmanların îmânıdır sanırlar. Mü’minûn sûresinin ellidördüncü âyetinde ve Rûm sûresindeki bir âyet-i kerîmede meâlen, **(Her fırkada bulunanlar, kendi anladıklarını doğru sanırlar)** buyuruyor. Sizi bu yazılarımla incitmemin bir sebebi de; mevlânâ Abdülgafûr ve mevlânâ hâcî Muhammed yakınlarımızdan ve sevdiklerimizdendir. Bunlara yapılacak her ihsân, biz fakîrleri de sevindirecektir. Fârisî mısra’ tercemesi:

İhsân sâhibleri ile iş görmek, üzücü olmaz!

Selâm ederim.

***Gel ey âkıl visâl iste, uyan artık hevâdan geç!
hemân rûyî cemâl iste, yeter, hubbi sivâdan geç!***

***Gönül mülkûn tertemiz et, gider kirleri, pasları,
hülûs ile ibâdet et, ucub ile riyâdan geç!***

***Bilirsin, bu fenâ mülkü, değildir kimseye bâkî,
bekâyı lâ yezâl iste, bu mülkü bî vefâdan geç!***

***Parâya pûla aldanma, seni avlamasın dünyâ!
süs ve ziyetine bakma, çürük olan binâdan geç!***

63 — İKİNCİ CİLD, 13. cü MEKTÛB

Bu mektûb, Mirzâ Şemsüddîne yazılmışdır. Onun mektûbuna cevâb vermekde ve zâhir âlimlerinin ve tesavvufcuların ve Peygamberlerin vârisleri olan râsih ilmi âlimlerin hâlini bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun Peygamberine salât ve selâm olsun! Size ve doğru yolda olanlara düâlar ederim. İhsân ederek göndermiş olduğunuz şerefli mektûbunuzu kıymetli kardeşim şeyh Muhammed Tâhir getirdi. Okuyunca bizleri sevindirdi. Sizinle buluşuncıya kadar, (**Mektûbât**)daki nasihat verici mektûbları okumakdayım diyorsunuz. Kıymetli efendim! Nasihat vermek, dînimizin birinci vazîfesidir ve Peygamberlerin en üstününe uymaktır “Ona ve hepsine üstün düâlar ve her dürlü selâmlar olsun”. Âlimlerin dinden ellerine geçen şey ve Resûlullah'a uymaları, önce i'tikâdlarını düzeltmektir. Sonra, ahkâm-ı islâmiyye bilgilerini öğrenmek ve öğrendiklerini yapmaktır. Tesavvuf büyüklerinin ellerine geçen ise, âlimlerin kavuşdukları ile birlikde, hâller, vecdler ve tesavvuf bilgileri ve ma'rifetleridir. Peygamberlerin vârisleri oldukları müjdelenmiş olan (**Ulemâ-i râsihîn**)in dinden ve Resûlullah'a uymaktan ellerine geçenlere gelince, bunlara din âlimlerinin ve tesavvufcuların kavuşdukları nasîb olduğu gibi, kendilerine nice gizli ve ince bilgiler de ihsân edilmiştir. Bu gizli ve ince bilgiler, Kur'ân-ı kerîmdeki (**Müteşâbihât**) denilen örtülü, kapalı âyetlerle gösterilmektedir. Te'vîl ederek, ya'nî meâlen bildirilmişlerdir. [Ehl-i sünnet âlimleri, açık bildirilmemiş olan, ya'nî, ma'nâları şübheli olan âyet-i kerîmeleri (**Te'vîl**) etmişlerdir. Te'vîl, bir kelimenin muhtelif ma'nâlarından, islâmiyyete uygun olanı seçmektir.] Resûlullah'a tam uyan, bu râsih ilmi büyüklerdir. Peygamberlerin vârisleri, yalnız bunlardır. Resûlullah'a tam uydukları için ve Peygamberlere vâris oldukları için, Peygamberlere ihsân olunan ni'metlerden bunlara da pay düşmektedir. O büyüklerin gizli bilgileri, bunlara da duyurulmaktadır. Bunun için, (**Ümmetimin âlimleri, İsrâil oğullarının Peygamberleri gibidir!**) müjdesi ile şereflenmişlerdir. [Bu hadîs-i şerîfin sahîh olduğu, kitâbımızın ikinci kısmının, beşinci maddesinde de yazılıdır.] O hâlde, siz de Peygamberlerin en üstününün ve âlemlerin Rabbinin sevgilisinin yoluna sarılız! Böylece, se'âdet derecelerinin en yükseği olan, Ona vâris olmak derecesine kavuşmağa çalışınız!

64 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 62. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mubârek oğlu Muhammed Ma'sûm “medde zillühül'âlî” için yazılmışdır. İnsanın aslının adem olduğunu, ademde hiçbir iyilik bulunmadığını bildirmektedir:

İnsanın hakîkati, ya'nî zâtı, kendisi, onun nefsidir. Buna, (**Nefs-i nâtıka**) denir. İnsan, ben deyince, nefsini göstermektedir. Bu nefs-i nâtıkanın hakîkati, aslı da, (**Adem**)dir. [Adem, yokluk demektir.] Adem üzerine, vücûd [ya'nî varlık] ışıkları ve vücûdün sıfatları gelmiş olduğu için, kendini var sanmıştır. Kendini diri, âlim, kâdir sanmaktadır. Hayât, ilm gibi güzel sıfatları, kendinin sanmış, bunların bulunmasına kendisi sebep oluyor sanmıştır. Bunun için, kendini kâmil ve iyi bilmektedir. Bütün kötülüklerin kaynağı olan ademden kendisine gelmiş ve öz malı olmuş bulunan kötülükleri, kusûrları unutmuştur. Bir kimse, Allahü teâlânın lutfüne, ihsânına kavuşarak, katmerli câhilliğinden ve yanlış inancından kurtulursa, kendinde bulunan iyiliklerin, güzelliklerin, kendi malı olmadığını, başka yerden geldiklerini, bunların varlıkta kalmalarına kendisinin sebep olmadığını anlar. Kendi hakîkatinin, özünün, bütün kötülüklerin kaynağı olan adem olduğuna inanır. Allahü teâlâ ihsân ederek, bu inanişî kuvvetlenirse ve kendindeki kemâlleri, iyilikleri sâhibine geri verip, bu güzel emânetleri yerine teslîm ederse, kendini yalnız adem bilir. Kendinde hiçbir iyilik göremez. Bu zemân, kendinin ne adı kalır, ne nişânı, izi kalır. Ne maddesi kalır, ne eseri kalır. Çünkü kendi, yalnız ademdir. Adem

de hiçbir şey değildir. Her bakımdan yokdur. Çünkü, herhangi bir bakımdan var olsa, güzelliklerin, iyiliklerin hepsinin onda bulunmadığını söylemez. Çünkü, var olmak, bir güzellikdir. Hattâ bütün güzelliklerin başlangıcı, kaynağıdır.

Bütün bu bildirilenlerden anlaşılıyor ki, insanda tam bir **(Fenâ)**, ya'nî yokluk hâsıl olması için, kendinin yok olması lâzım değildir. Zâten var değildir ki, yok olması düşünülün. Kendini var sanan bir yoklukdur. Bu yanlış zannından kurtulur ve kendini var bilmez ve görmezse, adem olduğunu anlar. Demek ki, fenâya kavuşmak için, **(Zevâl-i şühûdî)** lâzımdır. **(Zevâl-i vücûdî)** hiç lâzım değildir.

[Ademin bütün kötülükleri, nefs-i emmârede toplanmıştır. Nefs-i emmâre, hiç iyilik yapmak istemez. Hep kötülük yapmak ister. Kendisine ve başkalarına zararlı olan şeyleri sever. İnsanın dünyâda ve âhîretde se'âdetle kavuşması için, nefesine uymaması, onu za'îfletip, zarar yapamayacak hâle düşürmesi lâzımdır. Nefsi za'îfletecek birinci ilâc, islâmîyyete uymaktır. Harâmın hepsi, dünyâ malına, mevki'ine, zevklerine düşkün olmak, nefsin gıdâsıdır. Onu besler, kuvvetlendirirler. Nefs kuvvetlenince, bütün iyiliklerin, güzel ahlâkın, fennin ve medeniyetin menbai, kaynağı olan islâmîyyete saldırır. Din ile, îmân ile, Allahü teâlânın emri ile alay eder. Herkesin kendi gibi taşkın, şaşkın olmasını, haksızlık, kötülük, zulm yapmasını ister. Kendisi gibi olanlara ilerici, kendine uymayanlara gerici der. İnsanın en büyük düşmanı, kendi nefsidir ve nefslerini beslemiş, azdırmış olan gâfil, câhil kimselerdir.]

65 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 98. ci MEKTÛB

Bu mektûb, hâcî Abdüllatif Hârezmî için yazılmıştır:

Her nerede bulunursa bulunsun, güzellik, vücûddan, ya'nî hakîkî var olandandır. Vücûd, ya'nî var olmak, her iyiliğin, her güzelliğin kaynağıdır. Yalnız Allahü teâlâ vardır. Mümkünlerin, [ya'nî mahlûkların] vücûdları [ya'nî var olmaları], Allahü teâlâdan zıl yolu ile aks etmiştir. Mümkünlerin güzellikleri de, zıl yolu ile, o mukaddes varlıktan gelmiştir. Mümkünlerin aslı, temeli, ademdir. [Adem, yokluk demektir.] Adem, kötülüktür. Yokluk, bütün kötülüklerin kaynağıdır. Bunun için, mümkünlerin aslı, çirkinliktir, kusûrdur. Mümkünlerde görünen güzellik, her ne kadar vücûddan gelmiş ise de, adem aynasında görüldüğü için, adem aynası gibi olmuş, çirkinlikten ve kusûrdan pay almıştır. Mümkün aslında çirkin olduğu için, mümkünin mümkününe güzel görünmesi, mümkündeki güzelliğe sebep olan vücûdün hâlis güzelliğinden değildir. Çünkü, o hâlis güzellikle ilişiği azdır. Ademe aks etmiş olan, bunun için çirkinleşmiş olan güzellikle ilgisi çok olup, bundan lezzet duymaktadır. Lağımçı, alışmış olduğu pis kokudan aldığı lezzeti, güzel kokudan almaz. İştidimize göre, bir lağımçı, attarlar çarşısından geçerken, güzel kokular, kendine dokunarak bayılmış. Necâset koklatmışlar. Pis koku tatlı gelerek ayrılmış.

66 — İKİNCİ CİLD, 34. cü MEKTÛB

Bu mektûb, Nûr Muhammed Tehârî için yazılmıştır:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği kullarına selâm olsun! Şerefli mektûbunuz geldi. Hâllerinizin hep değişmekte olduğunu yazıyorsunuz. Biliniz ki, Allahü teâlâ, âlemin içinde olmadığı gibi, âlemin dışında da değildir. Âlemden ayrı olmadığı gibi, âlem ile bitişik de değildir. Allahü teâlâ vardır. Fekat, içerde, dışarda, bitişik ve ayrı değildir. Allahü teâlâyı böyle bilmeli, böyle aramalı ve böyle bulmalıdır. Eğer, pek az da olsa, böyle birşey anlaşılırsa, zillere, görüntülere saplanıldığı anlaşılır. Allahü teâlâyı, hiçbirşeye benzemez, hiç anlaşılabilir olarak aramalıdır. O makâma, hiç anlaşılabilir bir şekilde kavuşmağa çalışmalıdır. Bu büyük ni'mete ancak büyük âlimin sohbeti ile kavuşulabilir. Söylemekle, yazmakla anlatılmaz ve anlaşılabilir. Vazîfenizi yapmağa çalışınız! Buluşmamıza kadar hâllerinizi yazınız!

67 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 44. cü MEKTÛB

Bu mektûb, mîr Muhammed Nu'mânın oğlu mîr Abdürrahmân için yazılmışdır. Cennette Allahü teâlânın görüleceğine inanmıyanlara cevâb vermektedir:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahü teâlânın görüleceğine inanmıyanlar, Allahü teâlâ görülemez diyenler, sözlerini isbât etmek için, (Görülen şeyin, görenin karşısında olması lâzımdır. Allahü teâlâ, birşeyin karşısında olamaz. Çünkü O, cihetsizdir. Cihetli olmak demek, sınırı, sonu, etrâfı olmak demektir. Bunlar ise, Allahü teâlâ için kusûrdur, noksânlıktır. İlâhda bu kusûrlar olamaz) diyorlar.

Bunlara cevâb olarak deriz ki, Allahü teâlânın kudreti, kuvveti o kadar çoktur ki, bu geçici ve za'îf olan dünyâ hayâtında, hissiz, hareketsiz, içi boş iki sinir parçasına, karşısında olan şeyleri görebilmek kuvveti vermiştir. Sinirlere bu kuvveti veren yüce Allah, âhîretde, dahâ kuvvetli ve hiç yok olmayacak olan bu iki sinir parçasına, karşısında olmaları, cihetsiz veyâ her cihette olanları da görmek kuvvetini veremez mi? Çünkü O, sonsuz kudret sâhibidir ve âhîretde his edilmesi ve görülmesi kâbilidir. Ba'zı yerlerde ve zemânlarda, görmek için, karşılıklı ve belli yönde bulunmağı şart kılmış, başka yerlerde ve zemânlarda, bu şart olmadan görmek kuvveti vermiştir. Bu iki yer birbirine hiç benzemediği hâlde, birinde lâzım olan şartları, ötekinde de lâzımdır demek, doğrusu pek insâfsızlık olur. Mahlûkları yalnız bu görünen, ölçülen (**Âlem-i mülk**) olarak bilip, akl ile anlaşılmayan (**Âlem-i melekût**)daki şaşılacak varlıklara inanmamak olur.

Süâl: Allahü teâlâ görülürse, çevresi olması ve gözle anlaşılması îcâb eder. Bu da, sonu, sınırlı olduğunu bildirir. Allahü teâlâda, bu kusûrlar olamaz.

Cevâb: Allahü teâlânın görünmesi, fekat çevresi bulunmaması ve gözle anlaşılmasını câizdir. En'âm sûresinin yüzüncü âyetinde meâlen, (**Onu gözler anlayamaz. O ise, gözleri bilir, anlar. O, ihsân sâhibi bilicidir**) buyruldu. Mü'minler, âhîretde Allahü teâlâyı görecekler, gördük diyeceklerdir. Görmekte hâsıl olan zevki, lezzeti duyacaklardır. Fekat, görüneni anlayamayacaklardır. Görmekten birşey elde edemeyeceklerdir. Görmeği anlayacaklar, görmenin tadını alacaklar, fekat gördüklerini anlamayacaklardır. Fârisî beyt tercemesi:

***Ankâ avlanamaz, tuzağını topl!
bu avdan tuzakda kalır ancak hava.***

Allahü teâlâ görülecek, fekat anlaşılamiyacaktır. Görmekte hiç kusûr olmayacaktır. İhsân ve ikrâm ederek, âşıklarına kendini gösterecektir. Kendini görmek lezzetini onlara bol bol verecektir. Bundan, Ona hiç kusûr, noksânlık gelmez. Çevrilmiş, cihetlenmiş olmaz. Fârisî beyt tercemesi:

***O taraftan kemâli noksân kabûl eylemez.
Bu taraftan şerefî, söze, ölçüye gelmez.***

Allahü teâlâyı görmek için, görenin karşısında bulunması, doğrultusunda olması şartdır denilirse, Allahü teâlânın görmesi için de bu şartların bulunması lâzım olur. Çünkü, görülende bu şartların bulunması, görende de bulunması demektir. Allahü teâlânın, mahlûkları görmesinde de bu şartların bulunması lâzım olup, görmemesi îcâb eder. Allahü teâlânın görmek sıfatı inkâr edilmiş olur. Kur'ân-ı kerîme inanılmamış olur. Çünkü, Kur'ân-ı kerîmin birçok sûresinde, (Allahü teâlâ yaptıklarınızı görücüdür) ve (O, işitici ve görücüdür) ve (Allahü teâlâ amelinizi görür) meâllerinde âyetler vardır. Bundan başka, görmemek kusûrdur. İlâhlık sıfatından mahrûm olmakdır.

Süâl: Allahü teâlânın görmesi, ilm sâhibi olması, herşeyi bilmesi demek değil midir? Allahü teâlânın ciheti, sınırı olmasını îcâb etdiren başka birşeyin de bulunduğunu söylemeğe lüzûm var mıdır?

Cevâb: Görmek, bir güzel sıfattır. Başka sıfatlardan başka olarak, Allahü teâlâda bu sıfatın da bulunduğunu Kur'ân-ı kerîm haber vermektedir. Görmek, ilmden başka birşey değildir demek, Kur'ân-ı kerîme uygun olmaz. İlm denilince, bilinenin karşısında bulunmaktan kurtarılmış olmaz. İlm, sanki iki kısımdan hâsıl olur. Birincisinde, bilinen şey ile karşı karşıya olmak şart değildir. İkincisinde ise şarttır. Buna, **(Rü'yet)**, ya'nî görmek denir. Mahlûklarda ilmin en kuvvetlisi, en yüksek derecesi, görmektir. Ancak görmekle, kalbde itmi'nân, emniyyet hâsıl olur. Düşünülen, bilinen şeylere, insanın vehmi karşı çıkabilir. His ederek anlaşılan şeylere, vehm karşı koyamaz. Böyle şeyler, bu tehlikeden kurtulur. Bunun içindir ki, İbrâhîm Halîlürrahmân "alâ Nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm", Allahü teâlânın ölüleri dirilteceğine inandığı ve kalbinde yakîn bulunduğu hâlde, kalbinde **(İtmi'nân)**, ya'nî emniyyet hâsıl olması için, ölülerin nasıl dirildiğini görmek istedi.

Görmek gibi güzel bir sıfat Allahü teâlâda yokdur denirse, bu güzel sıfatın mahlûklara nereden geldiğini sorarız. Çünkü, mahlûklarda bulunan her güzellik, Allahü teâlâda bulunan güzelliğin aksidir, zuhûrudur. Mahlûkda bulunan bir güzelliğin, iyiliğin, Vâcib-ül-vücûdda bulunmaması, olacak şey değildir. Çünkü, mümkünler, kötülükten, noksânlıktan başka birşey değildirler. Onlarda görülen her kemâl, her güzellik, vücûb mertebesinden âriyet olarak verilmiştir. Çünkü vücûb mertebesi; yalnız kemâl, yalnız güzellikdir. Fârisî beyt tercemesi:

**Önceden, evden birşey getirmedim ben,
ben de ve herşeyim de, sendendir senden!**

İlk sülâle cevâb olarak, şöyle de deriz ki, ileri sürdüğünüz sebep, Allahü teâlânın varlığı için de tehlikeli bir düşünüşdür. Onu görmek olamaz derken, Onun varlığı da olamaz demektir. Bu ise, akla uygun düşünüş değildir. Çünkü, Allahü teâlâ var olunca, bu âlemin bir cihetinde bulunması lâzım olur. Yukarıda veyâ aşağıda, önde yahud arkada, sağda, solda olur. Bu ise, Onun çevrilmesi, sınırlanması demektir ki, noksânlıktır, kusûrdur. İlâhda hiçbir kusûr bulunmaması lâzımdır.

Süâl: Onun varlığı, belki âlemin her cihetindedir. Böylece, çevrilmiş ve sınırlanmış olmaz mı?

Cevâb: Âlemin her tarafında olmak, çevrilmiş, sınırlanmış olmaktan kurtarmaz. Âlemin dışında bulunması lâzım olur. Başka olan birşey, dışarda olur. İkilik, başka yerde olmaktır. Bu da, çevrilmiş, sınırlanmış olmaktır.

Böyle yanlış ve aldatıcı düşüncelerden kurtulmak için, bilinmiyen şeyleri, bilinmeyenler gibi sanmak hastalığından kurtulmak lâzımdır. Gâibi şahide kıyâs etmemelidir. Görülen şeyde bulunan güzel bir hâl, görünmiyenin güzelliğini giderebilir. Çünkü şartlar başka olunca, sıfatlar, hâller de başka olur. Hele, şartların başkalığı, ters olacak kadar çok ise, hâllerin başkalığı da ters olmağa kadar gider. Arabî mısra' tercemesi:

Tozlu, topraklı olan, temiz olana benzer mi?

Allahü teâlâ akl ve insâf versin de, Kur'ân-ı kerîmde açıkca bildirilmiş olan **(Nass)**lara karşı gelmesinler. Sahîh hadîsleri inkâr etmesinler. Bunlar gibi, açık bildirilmiş olanlara îmân etmek lâzımdır. Bunların nasıl olduklarını Allah bilir demelidir. Anlamadıkları için, aklım ermiyor demelidir. Kendi aklına güvenip, anlamadığına inanmamak, çok yanlış ve pek haksızdır. Doğru olan çok şey vardır ki, akl bunların doğru ve düzgün olduklarını anlıyamaz. Akl herşeyi doğru olarak kavrayabilseydi, aklına güvenenlerin önderlerinden olan Ebû Alî Sînâ gibiler, herşeyi doğru olarak anlarlar, hiç yanılmazlardı. Hâlbuki, kendisi, (Birşeyden yalnız birşey meydana gelir) diyerek öyle yanılmıştır ki, az düşünmekle hemen anlaşılmaktadır.

İmâm-ı Fahrüddîn-i Râzî, onun bu sözüne çok sert çatmakta, (Bütün ömrünü, insanı yanlış düşünmekten koruyan ilmlerle uğraşmakla geçirmiş iken, bu en kıymetli ve önemli yerde, çocukları bile güldürecek kadar yanlışmıştır) demektedir.

[(**Ahlâk-ı Alâî**) kitâbında diyor ki, (İbni Sînâ, (**Mu'âd**) kitâbında, kıyâmetde dirilmeği inkâr eyledi. Öleceğine yakın, gusl abdesti alıp, vezîr iken yaptığı zulmlere tevbe ettiği söyleniyor ise de, i'tikâdı bozuk olanın guslü, nemâzı ve dûâsı kabûl olmaz buyuruldu). Eflâtun ve Aristo gibi eski Yunan felesoflarının da yanlışlıklarını ve bu yüzden medeniyetin asrlarca geri kalmasına sebep olduklarını yirminci asrın fen adamları bildirmektedir. Birinci kısımda, yirmidördüncü maddeye bakınız! Avrupada, bugünkü modern kimyânın babası denen Fransız kimyâgeri Lavoisier de öyle yanlış ve bozuk şeyler söyledi ki, mütehasısı olduğu kimyâ ilmine yaptığı zararlar hizmetlerini aşmış bulunuyor. İkinci kısımda, otuzuncu maddeye bakınız!

İmâm-ı Gazâlî, (**El-münkız**) kitâbında, kendilerini akllı, ilm adamı ve hiç yanlış sanan dinsizleri üçe ayırmıştır: Birincisi, Dehriyyûn ve maddîciler olup, bunlar, Yunan felesoflarından asrlarca evvel vardı. [Bugün de, fen adamı geçinen ba'zı ahmaklar, komünistler, masonlar bu kısımdadır.] Bunlar, Allahü teâlânın varlığına inanmayıp, âlem, böyle kendiliğinden gelmiş ve böyle gidecektir. Bunun yaratıcı (Hâşâ) yoktur. Canlılar da, böyle birbirlerinden üreyip, sonsuz olarak sürecektir, diyor. Dehrî olup da, müslimân görünerek, müslimânların dînini, îmânını bozmağa, islâmiyeti içerden yıkmaya çalışana (**Zındık**) ve (**Fen yobazı**) denir. İkinci kısmı, tabî'iyeciler olup, canlılarda ve cansızlardaki, akllara hayret veren intizâmı ve incelikleri görek, Allahü teâlânın varlığını söylemeye mecbûr kalmışlardır da, tekrâr dirilmeği, âhireti, Cenneti ve Cehennemi inkâr etmişlerdir. Üçüncü kısım, sonra gelen Yunan felesofları ve bu arada Sokrat ile talebesi Eflâtun ve onun da talebesi Aristonun felsefeleridir. Bunlar dehrîleri ve tabî'iyecileri red ederek, aldandıklarını ve alçaklıklarını bildirmek için, başkalarının sözlerine hâcet kalmıyacak kadar şeyler söyledi. Fekat bunlar da, küfrden kurtulamamıştır. Bu üç kısım da ve bunların yolunda gidenler de, hep kâfirdir. Ba'zı saf kimselerin, bunları din adamı sanması ve hattâ Peygamberlik derecesine yükseltmeleri, bu yolda hadîs bile uydurdukları hayretle işitilmektedir. Kâfirler, herşey söyleyebilir. Fekat, müslimân görünenlerin îmân ile küfrü ayırd edememesi, çok acınacak bir hâldir.

(**Nebrâs**) ve bunun Berhurdâr “rahmetullahi teâlâ aleyh” hâşiyesinde diyor ki: Mahlûkların hepsine (**Âlem**) denir. Âlem, ya'nî herşey yok idi. Allahü teâlâ, herşeyi yokdan var etdi. Dimokrat, (Âlem yok idi. Kendi kendine var oldu) dedi. Tabî'iyecilerin çoğu da böyle dedi. Aristoya göre âlem Heyûlâ [madde]dan yapılmıştır. Şekl almış heyûlâyâ Sûret [cism] dedi. Cism de üç fizikî hâlinde [gaz, sıvı, katı] görünür. Âlem, böyle gelmiş, böyle gider dedi. Dört unsur [ateş, hava, su, toprak] ezeldir, hep var idiler. Cisimler, birbirlerinden hâsıl oluyor ise de, aslları olan bu dört madde kadîmdir dedi. Eflâtun, âlem önce yoktu. Sonradan var oldu diyerek, eski Peygamberlerin kitâblarından işitdiğini söyledi. Fisagors ve talebesi Sokrat da, Aristo gibi söylediler. Dimokrat, maddenin küçük zerrelere [atomlardan] yapıldığını, bunların boşlukta hareket ettiklerini söyledi. Calinos ise, âlemin kadîm veyâ hâdis olduğunu anlıyamadığını söyledi. Onlara göre, (Ezelî bir yaratıcının, yaratıkları da ezeli olur. Sonradan yaratmağa başladı demek, kudretinin önceden noksân olduğunu gösterir). Cevâb olarak deriz ki, (Ezelî olan irâdesi, isteyince yaratmağa başladı. Susamış kimsenin, iki bardak sudan birini seçip alması gibidir. Bu kimsede, dahâ önce irâde ve kudret yokdu denilemez. Şimdi de, irâde edinince, yeni şeyler yaratdığını görüyoruz). (Âlem, önce yokdu demek, âlem yok iken, zemân vardı demektir. Zemân da, âlemdendir. Âlem yok iken, âlemin bir parçasının var olmasını söylemek, olacak şey değildir) derlerse, biz (âlem yok iken, zemân

vardı) demiyoruz. Bu husûsda (**Akâid-i Celâliyye**)de geniş bilgi vardır. Şimdi, bu âlemden sonsuza doğru, sonsuz uzunluk olduğunu söylemek gibi saçma olur.

Ehl-i sünnet âlimleri “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în” diyor ki: (Âlem, ayn ya’nî madde ve araz ya’nî özellikden meydâna gelmiştir. Madde, boşlukta yer kaplıyan, araz ise, yalnız bulunamayıp, başkası ile birlikde bulunan şeydir. Şu’â’ ya’nî ışık arazdır. Cism olsaydı, camdan, sudan geçemezdi. Çünkü, iki başka cism, aynı zemânda, aynı mekânda bulunamaz. Harâret [ısı] da böyledir. Madde, cevher-ül-ferdlerden [atomlardan] yapılmıştır. Madde, basît cevher [Element] veyâ mürekkeb [Bileşik] olur. Maddeyi meydâna getiren atomlar arasında, his edilemeyecek kadar küçük boşluklar vardır. Her cism [maddeler, atomlar] değişmektedir. Değişen şeyler, hâdisdir [yok iken var olmuştur]. O hâlde, âlem hâdisdir. Bu üç cümleden ilk ikisi mukaddemedir. Mantık ilminde, birincisine (**Sugrâ**), ikincisine (**Kübrâ**) denir. Üçüncüsü de (**Netîce**)dir. Madde ezelde var olsaydı, ezelde de değişirdi. Ezel, kendinden önce, başka şey yok demektir. Ezelde, değişiklik yok demektir. O hâlde, madde ezeli olamaz. Nebrâsdan terceme temâm oldu.

Ahmed Âsım efendi, (**Emâlî**) kasidesi şerhinde diyor ki: Âlem, bütün parçaları ile birlikde hâdisdir. Ya’nî, yok iken, sonradan var olmuşlardır. Yerler, gökler, herşey yok idi. Hıristiyanlar, yehûdîler ve mecûsîler de, böyle inanmaktadırlar. Aristo, Fârâbî ve İbni Sînâ, madde kadîmdir dediler. İslâm âlimleri diyor ki, (Ezeli olan şey değişmez. Maddenin [elementlerin] fizik ve kimyâ özellikleri, hep değişmektedir. Maddeler, ezelde değişmemiş olsalardı, ebedî olarak, şimdi de, değişmezlerdi. Önceden değişmek yokdu. Sonradan değişmeler hâsil oldu da denilemez. Çünkü, değişmek için, bir kuvvetin te’sîr etmesi lâzımdır. Değişmek sonradan başlayınca, kuvvetin de, sonradan var olduğu, ezeli olmadığı anlaşılır). Ahmed Âsım efendinin yazısı temâm oldu. Görülüyor ki, maddenin ezeli olduğunu söylemek, tabî’at kuvvetlerinin hâdis olduklarını, ezeli olmadıklarını ortaya koymaktadır.

Fen ve tabî’at âlimleri, birçok bitki ve hayvan nesllerinin tükenip yok olduklarını, birçok türlerin de, sonradan meydâna geldiklerini anlamışlardır. Canlı, cansız herşeyin bir ömrü vardır. Herşeyin ömrü, ya’nî varlıkta kalma zemânı başkadır. Ömrü sâniye ile ölçülen varlıklar olduğu gibi, asrlarca yaşayanlar da vardır. En uzun ömrlü varlıklar, element denilen basît cisimlerdir. Bunların ömrlerinin çok uzun olması, tabî’iyecileri şaşırtmış, (Cisimler yok olur, madde değişir. Fekat, madde yok olmaz) diyenler olmuştur. Hâlbuki, maddenin, cisimlerin değişmelerinin sonsuz olarak, böyle gelip, böyle gideceğini söylemek, ezeli ve ebedî olan varlığa inandığımı söylemektir. Allahü teâlânın varlığının, önceden sonsuz ve sonradan da sonsuz olduğunu, maddecilerin ve tabî’atçıların da inkâr edemeyeceklerini göstermektedir. Bu ahmaklar, canlı cansız, herşeyin sonsuz olarak, birbirlerinden meydâna geldiklerini, bu arada, elementlerin hiç yok olmadıklarını söylüyorlar. Hâlbuki, elementler de atomlardan meydâna gelmiştir. Atom yığındırlar. Allahü teâlâ, atomları da yokdan var etdi. Elementler sonsuz öncelerde var olup, herşey bunların çeşidli birleşmelerinden, sonsuz öncelerde meydâna gelseydi, bunları birleştirmek için, sonsuz öncelerde, mu’azzam enerjinin, sonsuz kudretin bulunması lâzım olurdu. Çünkü, enerji olmadan, atomlar birleşemez. Sonsuz öncelerde bulunması lâzım olan o kudret, işte Allahü teâlânın kudretidir. Atomlar da, elementler de, sonsuz öncelerde yokdu. Sonsuz öncelerde, yalnız Allahü teâlâ vardı. Müslimânlar, Allahın, herşeyi yokdan meydâna getirdiğine inanıyor. Onların söylediğine göre, herşeyin var olması için, o şeyi meydâna getiren şeyin önceden var olması, bunun da var olması için, bunu meydâna getiren şeyin var olması lâzımdır. Sonsuz önce demek, ucu, başlangıcı yok demektir. Başlangıçta birşey olmazsa, ondan meydâna gelecek şeyler de olmaz. Ya’nî, gördüğümüz, bildiğimiz şeylerin hiçbirinin var olmaması lâzım olur. O hâlde, herşeyin, önceden yok iken sonradan var edilmiş,

yaratılmış olan tek birşeyden üremekte oldukları anlaşılmalıdır. Maddecilerin (sonsuz öncelerde var olmak) sözlerinin, maddeler, cisimler için, mümkün olmadığı anlaşıldı ise de, bu sözleri, maddeleri yaratan, fekat madde olmıyan, bir yaratıcı için mümkün, hattâ lâzımdır. Böyle söylemek yukarıda bildirilen çelişkiye sebep olmamaktadır. Görülüyor ki, sonsuz olan bir varlık vardır. Bu varlık, maddecilerin, tabî'atçıların, komünistlerin dedikleri gibi, câhil, âciz, kısa bir zemân varlıkta durabilen, sonra çürüyüp yok olan, bildiğimiz cisimler gibi değildir. Bu sonsuz varlık, madde olmıyan, hiçbirşeye benzemiyen, herşeyi bilen, gören, herşeye gücü yeten, müslimânların inandıkları bir Allahdır. Herşeyi O yaratmıştır ve yaratmaktadır. Tabî'at dediğimiz bu maddeler, cisimler, canlılar ve çeşidli enerjiler, onların zan ettikleri gibi, yaratıcı değildir. Bunların hepsini Allahü teâlâ yaratmış, birbirlerine te'sîr etmek kuvvetini, kendilerine vermiş, yenilerini yaratmasına eskilerini sebebler, vesfeleler yapmıştır. Allahü teâlânın sebeblere, sebeblerin te'sîr etmelerine ihtiyacı yoktur. Hiç sebep olmadan da yaratabilir. Fekat, sebepleri, vâsıtaları araya koyarak yaratmaktadır. Sebebler ile yaratmasında hikmetler, kullarına fâideler vardır. Bu fâidelerden biri, insan oğlu, bu sebeblere verilmiş olan te'sîrleri, özellikleri görerek, başka kimselerden işiterek öğrenip, maddî ve ma'nevî sebepleri kullanır. Bir yandan, yeni sentezler, analizler yaparak, yeni maddelerin, cisimlerin yaratılmasına sebep olur. Çeşidli sanâyî tesisleri, fabrikalar yapılır. Bir yandan da, kalb, ahlâk temizlenerek, insan melek gibi olur. Allahın Velîsi olur. Ma'rifet-ullaha kavuşur. İnsan, istediği şeyin sebebine yapışarak, ona kavuşur. Sebeblere yapışmak, Peygamberlerin "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât" âdetidir. İnsan zekâsı, insan gücü de, Allahü teâlânın yaratmasına sebep olmaktadır. Sebebler zincirinin bir halkası olmaktadır. Tabî'atçıların, komünistlerin, sebepleri yaratıcı zan etmeleri, çocuğun, babası çukolata getirince, (çukolatayı babam yarattı) demesine benzemektedir. Çünkü o, çukolatayı babasının verdiğini görmekte, başka birşey bilmemektedir.

Ahmed Âsım efendi, yine diyor ki: Allahü teâlâ, kadîm olmasaydı, hâdis olsaydı, onu yaratan bir yaratıcı bulunurdu. Bu yaratıcı kadîm ise, Allah odur. Hâdis ise, onu da yaratan biri lâzım olur. Böylece, kadîm olmıyan yaratıcılar zinciri mevcûd olur. Bu zincire, **(Teselsül)** denir. Teselsül ise, muhâldir, olacak şey değildir. Teselsülün muhâl olduğu, **(Burhân-ı tatbîk)** ile isbât olunur: Birşeyin sonsuz yaratıcılarını, birinciden başlayarak, sonsuz olarak, yan yana dizelim. İkinci yaratıcıdan başlayarak, ikinci bir sıra dahâ düşünelim. Sonsuza giden ikinci sıra, birinci sıradan bir noksân olduğu için, kısadır. Kısa olana sonsuz denilemez. İkinci sıra, sonsuz olmadığı için, bundan bir fazla olan birinci sıra da, sonsuz olamaz. Ya'nî, bir ucu sonsuza giden yarım doğru düşünülebilir. Fekat böyle birşey mevcûd olamaz. Teselsül olamaz. Sonsuz sayıda yaratıcılar olamaz. Sonsuz var olan bir yaratıcı olur. Bu tek yaratıcı, ezelîdir, ebedîdir, sonsuz olarak vardır. Varlığı kendindedir, başkasından değildir. Âkıl ve bâliğ olan kimse, Allahü teâlânın sonsuz var olduğunu ve başka herşeyin yokdan var edildiklerini işitdikden sonra, aklını kullanmayıp, düşünmeyip, buna inanmazsa veyâ aklını kullanıp, düşünüp de, bunu akl kabul etmez, fenne uygun değildir diyerek inanmazsa kâfir olur. Cehennemde sonsuz azâb görür, yanar. Ahmed Âsım efendinin yazısı temâm oldu. İnsan, işitmediği için düşünmezse ve düşünmediği için de, anlamaz, îmân etmez ise, yine kâfir olur. Cennete girmez. Fekat, Cehenneme de girmez. Kâfirlere yapılan azâb, buna yapılmaz. Hesâbı görüldükden sonra, hayvanlar gibi, toprak olur, yok olur. Allahü teâlâ, İsrâ sûresinin onbeşinci âyetinde meâlen, **(Peygamber göndermedikçe azâb yapmayız!)** buyurdu. Bu âyet-i kerîmeden anlaşılıyor ki, Allahü teâlânın var olduğunu, bir olduğunu anlamak için, tabî'atdaki nizâmı, düzeni incelemek, Peygamberlerin "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât" haber vermelerinden ve bu haberleri işiterek, okuyarak öğrendikten sonra farz olmaktadır. İbni Âbidîn mürted bâbinda buyuruyor ki, (Buhârâ âlimleri dediler ki, (Peygamber gönderilmeden, teblîg yapılmadan

önce teklîf yapılmaz). Eş'arî mezhebi böyledir. Muhtâr olan kavle budur. Bu âlimler, (Yerleri ve gökleri ve kendini gören, akli başında bir kimsenin Allahü teâlânın varlığını anlamaması özer olmaz) sözünden murâd ve maksad, Peygamberlerden “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” işitdikden sonra, anlamaması özer olmaz demektir, dediler). İmâm-ı Rabbânî “kuddise sirruh” de, 266. cı mektûbunda böyle buyurmuşdur.

Eflâtunun İsâ “aleyhisselâm” zemânında yaşadığı (**Burhân-ı kâtrî**) kitâbında yazılıdır. Avrupa kitâblarında, Eflâtunun, mîlâddan, ya'nî İsâ aleyhisselâmın dünyâyı teşrifinden [347] sene önce öldüğü yazılıdır. Platon ismi de verilen bu Yunan felesofunun dersleri meşhûr olduğundan, ölüm zemânına inanılırsa da, İsâ “aleyhisselâm”, gizli dünyâyâ gelip ve dünyâda az kalıp, göke çıkarıldığından ve kendisini ancak oniki havârî bilip, İsevîler az ve asrlarca gizli yaşadıklarından, mîlâd, ya'nî Noel gecesi doğru anlaşılammamışdır. Mîlâdın, birinci kânûn [aralık] yirmibeşinde veyâ ikinci kânûn [ocak] altıncı veyâ başka gün olduğu sanıldığı gibi, bugünkü mîlâdî senenin beş sene fazla olduğu, çeşidli dillerdeki kitâblarda, meselâ Hasîb beğın 1333 [m. 1915] baskılı (**Kozmografya**) kitâbında ve (**Takvîm-i Ebûzîyâ**)da yazılıdır. O hâlde, mîlâdî sene, müslimânların senesi olan hicrî sene gibi doğru ve kat'î olmayıp, günü de, senesi de şübheli ve yanlışdır. İmâm-ı Rabbânînin “kuddise sirruh” ve (**Burhân-ı kâtrî**)ın bildirdiklerine göre, üçyüz seneden fazla olarak noksândır ve İsâ “aleyhisselâm” ile Muhammed “aleyhisselâm” arasındaki zemân, bin seneden az değildir. (**Mevâhib-i ledünniyye**) ikinci cild, üçüncü fasla diyor ki: (İbni Asâkirin, Şa'bîden “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ” haber verdiği göre, İsâ aleyhisselâm ile Muhammed aleyhisselâm arasında, [963] sene fark vardır).

İmâm-ı Muhammed Gazâlî, imâm-ı Ahmed Rabbânî ve dahâ birçok islâm büyükleri, Yunan felsefesini inceleyip, didik didik etmiş ve o felsefecilerin, ne kadar câhil, ahmak ve kâfir olduklarını bildirmişlerdir. Müslimânların, böyle kâfirleri beğnememelerini, onlara aldanmamalarını, birçok kitâblarında yazmışlardır.

O hâlde, kâfirlerin, mürtedlerin, islâm düşmanlarının (İslâm âlimleri, tesavvuf adamları, Yunan felesoflarının, Roma tesavvufularının, Batlemyus mektebinin te'sîri altında kalmış) demeleri temâmen yersiz ve yanlışdır. İslâm âlimlerini “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in”, onların talebesi ve taklîdcisi şekline sokarak, bunları küçültmek için, düşmanca yapılan iftirâlardır. Hâlbuki, islâm âlimleri, Yunan ve Roma felsefesini ve hukûkunu, çok ince ve kuvvetli bilgileri ile çürüterek yere sermiş, onların hukûk, ahlâk ve tîb üzerindeki sözlerinden doğru olanlarının, eski Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” kitâblarından çalma olduklarını bildirmişlerdir. Söfiyye-i aliyyenin tesavvufa âid sözleri, câhillerin zan ettikleri gibi, kitâbdan okumakla, başkalarından öğrenmekle ve taklîd ile değil, keşf ile ya'nî mubârek kalblerine, temiz rûhlarına akıp gelmekle anladıkları ma'rifetlerdir. Bu hakîkatleri, (**Mektûbât**)ın birçok mektûbu, çok güzel bildirmektedir.

Eski Yunan felsefecileri ve şimdiki komünistler, herşeyi akl ile anlamağa, akla uydurmağa kalkışan ve yalnız aklın beğendiğine inanan kimselerdir. Bunlar, aklın erebileceği şeylerde doğruyu bulabilir ise de, aklın kavrayamadığı, erişemediği birçok şeylerde yanılıyor, aldanıyorlar. Nitekim, eski Yunan felsefecilerinin sonra gelenleri, öncekilerinin yanlışlarını çıkarmış, birbirlerini beğenmemişlerdir.

İslâm âlimleri “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in”, zemânlarına kadar olan fen bilgilerini okuyup ve seksen bilgiyi iyi öğrendikten sonra, islâmîyyetin gösterdiği yolda, kalblerini açarak, nefslerini temizliyerek, aklın erişemediği bilgilerde de doğruyu bulmuşlar, hakîkate varmışlardır. İslâm âlimlerine felesof demek, bunları küçültmek olur. Felsefeciler, yanılıcı olan aklın es'fî, mahkûmu kimselerdir. Bunlar tecrîbe etmeyip, akl ile söylediklerinde ve deneyleri açıklarken vehmlerine kapıldıkları zemânlarda aldanıyor, zararlı oluyorlar. Bunun için ve aklın üstüne çıkamadıkları için, bunlar, islâm âlimi gibi yüksek olamaz.

Aklı olmayan delidir. Aklını kullanmayan sefihdir. Akla uygun iş yapmamak sefâhetdir. Aklı az olan da ahmakdır. Yalnız akla uyup, yalnız ona güvenip, aklın ermediği şeylerde yanılan kimse, felsefecidir. Aklın erdiği şeylerde ona güvenen, aklın ermediği, yanıldığı yerlerde, Kur'ân-ı kerîmin ışığı altında akla doğruyu gösteren yüksek insanlar da, islâm âlimleridir. O hâlde, islâmiyyette felsefe yoktur, islâm felsefesi, islâm felesofu yoktur. Felsefenin üstünde olan islâm ilimleri ve felsefecilerin üstünde olan islâm âlimleri “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'ın” vardır.

Akl, göz gibidir, din bilgileri de ışık gibidir. Ya'nî insanın aklı, gözü gibi za'îf yaratılmıştır. Gözümüz, maddeleri, cisimleri karanlıkta göremiyor. Allahü teâlâ, görme âletimizden fâidelenmemiz için, güneşi, ışığı yaratmıştır. Güneşin ve çeşidli ışık kaynaklarının nûru olmasaydı, gözümüz işe yaramazdı. Tehlükeli cisimlerden, zararlı yerlerden kaçamaz, fâideli şeyleri bulamazdık. Evet, gözünü açmayan veyâ gözü bozuk olan, güneşden fâidelenemez. Fekat, bunların güneşe kabâhat bulmağa hakları olmaz.

Aklımız da, yalnız başına ma'nevîyyâtı, fâideli, zararlı şeyleri anlıyamıyor. Allahü teâlâ, aklımızdan fâidelenmemiz için, Peygamberleri, islâmiyyet ışığını yarattı. Peygamberler, dünyâda ve âhîretde râhat etmek yolunu bildirmeseydi, aklımız bulamaz, işe yaramazdı. Tehlükelerden, zararlardan kurtulamazdık. Evet, islâmiyyete uymayan veyâ aklı az olan kimseler ve milletler, Peygamberlerden fâidelenemez. Dünyâda ve âhîretde tehlikelerden, zararlardan kurtulamaz. Fen vâsıtaları, mevki', rütbe, para ne kadar bol olursa olsun, Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” gösterdiği yolda gitmedikçe, hiçbir ferd, hiçbir cem'iyet mes'ûd olamaz. Ne kadar neş'eli, sevinçli görünseler de, içleri kan ağlamaktadır. Dünyâda da, âhîretde de râhat ve mes'ûd yaşayanlar, ancak, Peygamberlere uyanlardır. Râhata, se'âdete kavuşmak için, müslimân olduğunu söylemek, müslimân görünmek yetişmez. Müslimânlığı iyi öğrenmek ve emrlere, yasaklara uymak lâzımdır].

Ehl-i sünnet âlimleri, dînimizin bildirdiklerini, akl ersin ermesin, isbât etdiler. Allahü teâlâ, onların çalışmalarına bol bol mükâfat versin! Bu bilgilerden hiçbirine, akl ermediği için, karşı gelmediler. Böylece, kabr azâbına, kabrde (**Münker**) ve (**Nekîr**) denilen iki meleğin sülâ soracaklarına, sırat köprüsüne, kıyâmetdeki terâzîye hemen inandılar. Akl ermediği için, olmaz demediler. Çünkü bu büyükler, Kur'ân-ı kerîme ve hadîs-i şerîflere uydular. Aklı bu iki temel kaynağa bağladılar. Anlyabildiklerini anlattılar. Anlyamadıklarına öylece inandılar. Anlamadıklarına, aklımız ermediği için anlyamadık dediler. Eski Yunan felsefecileri gibi yapmadılar. Onlar, akl eren şeylere inanıp, akllarının ermediklerine, anlyamadıklarına inanmadılar. Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” gönderilmeleri, Allahü teâlânın beğendiği şeylerden birçoğuna aklın ermediği için olduğunu bilemediler. Akl huccettir. Fekat, tâm huccet değildir. Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” gönderilmeleri ile tâm huccet olmuştur. [Ya'nî, O büyüklerin gönderilmeleri ile, akl herşeyi öğrenebilmiştir.] İsrâ sûresinin onbeşinci âyetinde meâlen, (**Biz, Peygamber göndermedikçe, azâb yapıcı değiliz**) buyruldu.

Yine sözüme dönerek deriz ki, karşıda bulunan şeyi görmek için, aynı doğrultuda bulunmak lâzım ise de, yanında olmayı görmek için lâzım değildir. Uzakda olan birşey, insanın bir cihetinde olmadığı gibi, görülmesi de bir yanda olmaz. Görmeden önce, bir cihetde olmayı şey, görünürken de bir cihetde olmaz. Anlaşılmalı birşeyi görmek de, anlaşılmalı olacak hâlde olur. Maddeli olan, maddesiz olanı anlyamaz. Arabî mısra' tercemesi:

Sultânın bol hediyelerini, onun vâsıtaları taşıyabilir.

Anlaşılmalıyanın görülmesini, anladığımız şeylerin görülmelerine benzetmek yanlış olur. İnsafsızlık olur. İnsanı doğruluğa kavuşturan yalnız Allahü teâlâdır.

68 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 39. cu MEKTÛB

Bu mektûb, Mevlânâ Muhammed Sâdık Keşmîrîye yazılmışdır. Tesavvufcuların (İlm-ül yakîn) bilgisi ile eski Yunan felsefecilerinin (İlm-ül yakîn) bilgisi arasındaki farkı açıklamaktadır:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Tesavvufculara göre, (İlm-ül yakîn) demek, eserden müessiri, ya'nî işi görerek, bunu yapanı anlamaktır. Eski Yunan felsefecileri de, ya'nî herşeyi akl ile anlayıp beğenmek yolunda olanlar da, böyle söylüyorlar. Bu ikisi arasında ne fark vardır? Tesavvufcuların ilm-ül yakînleri niçin keşf ve şühûd ile olmaktadır? Tesavvufcu olmıyan din âlimlerinin ilm-ül yakînleri ise, niçin felsefecilerin anladığı gibidir? Bunları kısaca bildirelim. Her iki ilm-ül yakînde de, eseri, işi görmek lâzımdır. Görünmeyen müessire eserden yol bulunur. Eserden müessire insanı götüren yol, bu ikisi arasında olan bağlantıdır. Tesavvufcuların ilm-ül yakîninde, bu bağlantı da, keşf ve şühûd ile belli olmaktadır. Din âlimlerinin ve felsefecilerin ilm-ül yakîninde ise, bu bağlantı, akl ile düşünerek, inceliyerek anlaşılmalıdır. Bundan dolayı, tesavvufcuların eserden müessiri anlamaları, (Hadsî)dir. Ya'nî hemen, çabuk hâsıl olur. Hattâ (Bedîhî)dir. Ya'nî meydândadır, apaçıkdır. Ötekilerin, eseri görüp müessiri anlyabilmeleri ise, düşünmekle, incelemekle olur. Görülüyor ki, tesavvufcuların ilm-ül yakîni keşf ile, şühûd ile, Ötekilerin ise, akl ile incelemedikce hâsıl olamaz. Tesavvufcuların ilm-ül yakînine de (İstidlâl), ya'nî düşünmek ve incelemek deniliyor ise de, eserden müessiri anlamağa bu ism verildiği için denilmiştir. Yoksa, istidlâl olmayıp, keşf ve şühûddur. Din âlimlerinin ilm-ül yakînleri, istidlâl ile. Çok kimse, bu ince farkı anlyamamışdır. Bunlardan ba'zıları, tesavvuf büyüklerine “kaddesallahü teâlâ esrârehümül'azîz” dil uzatmışlardır. Herşeyin doğrusunu bildiren yalnız Allahü teâlâdır. Doğru yolda bulunanlara bizden selâm olsun!

*Müslimânım, gece gündüz, tapdığım dergâh bir,
bir dakîka, tevâhidten ayrılmadım, Allah bir!*

69 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 50. ci MEKTÛB

Bu mektûb, kâdî Nasrullaha yazılmışdır. Ulemâ-i râsihîn ve diğer din âlimlerinin “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in” istidlâlleri arasındaki farkı bildirmektedir:

(İstidlâl), eseri görerek, ya'nî yapılan işi görerek, müessiri, bu işi yapanı anlamak ve mahlûkları görerek, hâlıkı anlamak demektir. (Ulemâ-i râsihîn) ve (Ulemâ-i zâhir), hep istidlâl yapmakda, mahlûkların hâlıkı bildirdiklerini söylemektedirler. Peygamberlere vâris oldukları hadîs-i şerîfde bildirilen âlimlere ulemâ-i râsihîn denir “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in”. Din âlimlerinin hepsi böyle değildir. Râsih olmıyan âlimler, mahlûkların varlığını bilerek, hâlıkın varlığını anlarlar. Eserin varlığı, müessirin var olduğunu bildiriyor derler. Böylece müessirin var olduğuna îmân ederler. Ulemâ-i râsihîn ise, vilâyetin ya'nî evliyâlığın üstün derecelerinin hepsini geçip, Peygamberlere mahsûs olan da'vet makâmına kavuşmuşlardır. Kendilerine tecellîler ve müşâhedeler hâsıl olduktan sonra, bunlar da, eserden müessiri istidlâl eder. Bu yoldan da hakîkî müessire, ya'nî Allahü teâlânın var olduğuna îmân ederler. Bunlar, nihâyete kavuşuktan sonra anlarlar ki, müşâhede edilen ve tecellî olunan herşey, hakîkî varlık değildir. Hakîkî varlığın zillerinden, görünüşlerinden bir zildir. Bunlara hakîkî varlık diye îmân edilmez. Hakîkî varlığa istidlâlsiz îmân edilemez derler. İstidlâl yaparak, hakîkî varlığı, ziller araya karışmadan ararlar. Yalnız hakîkî varlığı sev-

dikleri için ve başka herşeyi ona fedâ etdikleri için, böyle istidlâlleri ile, hakîkî var olana kavuşurlar. **(Kişi, sevdiği ile berâber olur)** hadîs-i şerîfinde bildirildiği gibi, zıllarla karışık olan tecellîlerin ve zuhûrların dışında, ötesinde olan hakîkî var olan asla kavuşurlar. Zâhir âlimlerinin bilgilerinin ulaşabildiği asla, bu büyükler, muhabbet bağı ile çekilerek, kendileri kavuşurlar. Nasıl olduğu anlaşılamiyan bir kavuşmak hâsıl olur. Bu iki kavuşmak arasındaki fark, muhabbet-den hâsıl olmaktadır. Seven ve sevgiliden başka herşeyden kesilen, sevdiğine kavuşur. Böyle sevgisi olmıyan ise, bu kavuşmağı ancak öğrenir, bilir ve bu bilgisini büyük ni'met sanır. Hâlbuki, O büyüklerin kavuşdukları makâmı bunlar tâtâm bilemezler. Bilenleri, ancak O makâmın yolunu bilir. Vâsıl olan, kavuşan tâtâm kavuşmuştur, berâber olmuştur. O büyüklerden biri buyuruyor ki, fârisî mısra' ter-cemesi:

Kulun hakka kavuşması, şekerin sütle karışması gibidir.

İşin başı, kul olmandır. Ona kul olmakla, başka şeylerden kurtulmaktadır.

70 — İKİNCİ CİLD, 59. cu MEKTÛB

Bu mektûb, hocasının oğlu hâce Muhammed Abdüillah için yazılmışdır “selle-mehullahü teâlâ”. Akla, hayâle gelen ve keşf ile ve şühûd ile anlaşılan herşey, mahlûkdur. Bunlara (Mâ-sivâ) denildiği bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! Gö-zümün nûrunun göndermiş olduğu kıymetli mektûb geldi. Tesavvuf yolunun oyuncakları gibi yolcuları avutan şeylerin hepsi, Allahü teâlânın yardımı ile yok oldular. Hiçbirşey devâmlı olmuyor. Aklıma, hayâlime gelen herşey, (Lâ) derken yok oluyorlar diyorsunuz. Bunlar gibi dahâ birşeyler yazıyorsunuz. Bunların yok olması için uğraşdığınızı, ileride kendiliklerinden yok olacaklarını ümmîd ettiğini bildiriyorsunuz. Kıymetli yavrum! Akla, hayâle gelen herşey, hattâ keşf ve şühûd ile anlaşılan bilgiler, ister **(Âfâkî)** olsunlar, ya'nî insanın dışında bulunsunlar, ister **(Enfüsî)** olsunlar, ya'nî insanın içinde bulunsunlar, hepsi **(Mâ-sivâ)**dır. [Ya'nî Allahü teâlânın mahlûklarıdır.] Bunlara gönül bağlamak, oyun ve oyuncak gibi şeylerle boş yere vakt geçirmekdir. Fâidesiz şeylerle oynamaktır. Bunların yok olması, eğer uğraşmakla ise, bu iş, **(İlm-ül yakîn)**dir. Yok olmaları, uğraşmadan kendiliğinden ise, çalışmak yolundan kurtulmuş ve ilm sokağından çıkmış olur. **(Fenâ)** ile şerefleşmiş olur. Bunları söylemek kolay ise de, kavuşmak çok güçtür. Ancak, Allahü teâlânın nasîb ettiği kimseler kavuşur. **(Hakîkat)** mertebesindeki işler dahâ sonra hâsıl olur. Fenâdan sonra, **(İsbât)** makâmına kavuşulur. İlm-den sonra **(Ayn)** hâsıl olur. Hakîkatin yanında çalışmanın hiç değeri yoktur. İsbât etmenin [maksada, hakîkî varlığa kavuşmanın] yanında, **(Nefy)** etmenin [mahlûkların bilgisini, düşüncesini kalbden çıkarmanın] hiç i'tibârı yoktur. Çünkü, nefy ederken, mahlûklarla uğraşılmaktadır. İsbât ederken ise, Allahü teâlâdan başka hiçbirşey yoktur. **[(Âlem-i misâl)**de] isbât yanında nefy, sonsuz deniz yanındaki bir damla gibi görünüyor. Nefy ve isbât hâsıl olunca, **(Vilâyet-i hâssa)**ya kavuşulur. Vilâyet-i hâssadan sonra, yâ **(Urûc)** eder, dahâ yükselir, yâhud **(Nüzûl)** edip geri döner, alçalır. Urûc ederse, sonra yine nüzûl etmesi lâzımdır. Yâ Rab-bî! Bize ihsân ettiğın nûru arttır! Günâhlarımızı mağfiret et! Sen herşeyi yapabilirsin. Size ve doğru yolda olanlara ve Muhammed Mustafânın “aleyhissalâtu ves-selâm” izinde olanlara selâm olsun!

***Dünyâda, çok şey gelir, câna tathl,
dostdan konuşmak ammâ, dahâ tathl.***

71 — 61. ci MEKTÛB

Büyük âlim Abdüllah-i Dehlevînin “kaddesallahü teâlâ sirrehül’azîz” (Mekâtib-i şerife) kitâbındaki altmışbirinci mektûb, hâce Hasen Mevdûda yazılmış olup, aşağıdadır:

Üstünlüğünü gösteren kelimeleri yazmağa lüzûm olmıyan kıymetli hâce Hasen Sâhibin [Vahdet-i vücûdü bildiren] yazılarının hepsi doğru, akla uygun, lüzûmlu ve büyüklerin kabûl edeceği, kıymetli bilgilerdir. Evliyâ-yı kirâmın “rahmetullahi aleyhim” beğendikleri şeylerdir. O büyükler şiddetli sıkıntılar çekerek, canlarını tehlikelere atarak bu hâllere kavuşdular. Tevhîdin sırları, çok zikir ve murâkabe yaparak ve aşırı muhabbetden ortaya çıkmaktadırlar. Tevhîd hâllerini böyle açık yazmanız, bu fakîri çok sevindirdi. Allahü teâlâ sizi mubârek eylesin! Bu hizmetinize, iyi karşılıklar ihşân eylesin! Bu konuda bildiğimi yazmazsam, hakkınızı ödememiş olurum. Eğer yazarsam, büyük bir zâta karşı saygısızlık yapmış olurum. Büyüklerimiz, ihlâs ile olan süâllere cevâb vermeği emr buyurmuşlardır. Emre uymak, edebi gözetmekden önce gelir. Onun için yazıyorum. **(Müceddiyye)** büyükleri, [ya’nî, imâm-ı Rabbânî talebelerinden tâ bu zemâna kadar gelenler] buyurdular ki, murâkabe ve zikir ederken, keyfiyetlerin, hâllerin ve nûrların hâsıl olmasına **(İlm-ül-yakîn)** denir. Hadîs-i şerîfde bildirilen **(İhsân)** mertebesinden bir ışığın kalbe parlamasına, **(Ayn-ül-yakîn)** denir. Allahü teâlânın ahlâkı ile huylanmağa da **(Hakk-ul-yakîn)** dediler. Zikir ederken, bunun ma’nâsını düşünmek lâzımdır. Bu ma’nâ insanın şu’ûrunu kaplayınca, kalb nûrlanır. Bu ma’nâ hâsıl oldu sanılır. Hak teâlâ ile ittihâd, birlik varmış görülür. Kıymetli efendim! Büyüklerin bu sözlerine kim karşı gelebilir? Ruzbehân-ı Baklî ve molla Aliyy-ül-kârî, bu ma’rifeti red etmekte inâd etdiler. Bu fakîr, onlara cevâb olarak yazdım ki, Mecnûn-i Âmirî, Leylâya olan aşırı aşkıdan dolayı, yemez içmez oldu. Herşeyden yüzçevirdi. Leylâ adını dilinden düşürmedi. Sonra da Leylâyım demeğe başladı. Herşeyi Leylâ gördü. Çok riyâzetler [sıkıntılar] çekerek, nefis tasfiye bulunca, beden maddî özellikleri, te’sîrleri kalmaz, rûh hâline girer. Çok zikir edince, bunun ma’nâsı kendini kaplarsa, kendisini tenzîh mertebesi ile de birleşmiş görür. Hüseyin bin Mensûr “rahimehullah”, [böyle görünce], **(enel-Hak)** [ben Hakkım] dedi. Biz zevallılar, bu ince ma’rifet üzerinde duramayız. (Ben, mimsiz Ahmedim) [ya’nî Ehadim] ve (Ben, aynsız arabım) [ya’nî, ben Rabbim] gibi sözler, hadîs değildir. Tevhîd mertebesinde olanlara uyanların uydurdıkları sözlerdir “Allahü teâlâ hepsini afv eylesin!”. **(Nehc-ül-belâga)** kitâbındaki, hazret-i Alînin hutbeleri denilerek yazılmış olanlar da doğru değildir.

[(Nehc-ül-belâga) kitâbını Radfî isminde bir şî’î yazmış olduğunu islâm âlimleri sözbirliği ile bildirdiler. Hindistân âlimlerinden Abdül’Azîz-i Dehlevî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, **(Tuhfe-i isnâ aşeriyye)** adındaki büyük kitâbında, bu kitâbı yazan Radfînin yehûdî olduğunu uzun yazmaktadır. Hindistânda Rampur şehrinde, İmtiyâz Alî Arşî isminde bir şî’î 1389 [m. 1969] senesinde, **(İstinâd)** isminde kitâb yazarak, Nehc-ül-belâganın doğru olduğunu isbâta kalkışmış ise de, vesîka olarak ileri sürdükleri, Abdüh gibi masonlar ve belli şî’îlerdir. İstinâdın, 1393 [m. 1973] de Tahranda ikinci baskısı yapılarak islâm memleketlerine dağıtılmakda, **(Sünnî)** olan gençler aldatılmağa çalışılmaktadır. İmâm-ı Zehebî ve İbni Hacer-i Askalânî gibi derin islâm âlimlerinin, (Bu kitâbı, şî’î Radfî yazmıştır) dediklerini, İstinâd kitâbı da önsözünde yazıyor. Bu üç büyük âlimin her sözü hucetdir, sağlam vesîkadır. **(Nehc-ül-belâga)**nın bozuk olduğunu göstermek için, başka şahid aramağa lüzûm yoktur. Müslimânlar böyle bozuk, şübheli kitâbları okumamalıdır. **(Buhârî)** ve **(Müslim)** ve benzerleri sağlam hadîs kitâblarını ve bunların şerhlerini [açıklamalarını] okumalıdır].

(Tevhîd-i vücûdî)nin sırları, riyâzet çekenlerin ve muhabbet deryâsına dalmış

olanların kalblerine doğmuşdur. Bu yüksek insanların sayısı o kadar çokdur ki, inanmamak imkânsızdır. O büyüklerin yolunda olanların, Onların sözlerini isbât etmek için, Kur'ân-ı kerîmin âyetlerine ve hadîs-i şerîflere, değişik ma'nâlar vermeğe kalkışmalarına lüzûm yokdur. Bu ma'rifetin varlığında kimsenin şübhesi yokdur. Fekat, bu ma'rifeti tesavvufun gâyesi ve seyr ve sülûkün nihâyeti sanmak, **(İlmleri Ona varamaz!)** meâlindeki Tâhâ sûresinin 110. cu âyet-i kerîmesi ile men' olunmuşdur. Âlimler de bu ma'rifet üzerinde durmamışlardır. (Bu ma'rifete inanmayan vâsıl olamaz!) sözünüzü açıklıyarak irşâd buyurmamışsınız. Bunun için, önce, vâsıl olmak ne demek olduğunu açıklamak da icâb eder.

72 — 85. ci MEKTÛB

Büyük âlim Abdüllah-i Dehlevînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (Mekâtib-i şerîfe) kitâbının seksenbeşinci mektûbu aşağıdadır:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun sevgili Peygamberi Muhammed aleyhisselâma salât ve selâm olsun! Gulâm-ı Alî ismi ile meşhûr olan fakîr Abdüllah-i Kâdirî müceddidînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” mektûbudur. Hindistânda müslimânlar için yazmışdır. Allahü teâlâ, onun günâhlarını afv eylesin!

(BÎ'AT), söz vermek ve bu sözünde durmak demektir. Tesavvuf yolunda çok kullanılan bir kelimedir. Bunu kullanmak, Eshâb-ı kirâmın sünnetidir “radiyallahü teâlâ anhüm”. Bî'at, üç kısımdır: Birincisi, bir büyüğün önünde, günâh işlemek için söz vermektir. Buna, **(tevbe bî'ati)** denir. Büyük günâhlardan biri işlenince, bu bî'at bozulur. Yeniden bî'at etmek lâzım olur. Gıybet edince bozulup, bozulmamasında şübhe edildi. Bir müslimânı tahkîr ederek, onu kötüleyerek gıybet yapmak, elbet büyük günâhdır. Yanlış söyleyen ve yazan din adamlarını ve bid'at i'tikâdında olan tarikatçıları müslimânlara haber vermek, duyurmak gıybet olmaz. Müslimânların bunlara aldanmaması için bunları söylemek lâzımdır.

Bî'atin ikincisi, intisâb etmek, bereketlenmek için bir Velîye “rahmetullahi teâlâ aleyh” veyâ onun hakîkî mensûblarına bî'at etmektir. Böylece, onlar için bildirilmiş olan müjdelere ve şefâ'atlarına kavuşulur. Meselâ, gavs-üs-sekaleyn Abdülkâdir-i Geylânî “kuddise sirruh”, (Benim talebelerim tevbe etmeden ölmezler) buyurmuşdur. Bu müjdeye kavuşmak için, bu yolun büyüklerinden birine bî'at olunur. Bu bî'ati tekrâr etmek lâzım değildir.

Bî'atin üçüncüsü, Evliyânın feyzlerine kavuşmak, fâidelenmek için yapılır. Tesavvuf büyüklerinden birine bî'at edip, Onun gösterdiği vazîfeleri ve ihlâs derecelerini yapıp fâide elde edemezse, Üstâdî râzı olsa da ve olmasa da, başka birine intisâb etmesi, başka bir âlime bî'at etmesi câizdir. Fekat, birinci âlimi inkâr etmemesi lâzımdır. Ondandır nasîbi, kısmeti yok demektir. Üstâdının islâmiyete uymakda gevşekliğini görürse ve zenginlere yanaşdığını, dünyâyâ düşkün olduğunu anlarsa, Allahü teâlânın feyzlerini, sevgisini ve ma'rifetini başka birinde aramalıdır. Çocuk iken bî'at etmiş olan, akl ve şü'ûr sâhibi olunca, onun hakîkî âlim olduğunu anlarsa, bî'atine ve vazîfelerine devâm eder. Yâhud beğendiği başka birine bî'at eder.

İslâm âlimi, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” sünnetine [ya'nî islâmiyete] tâbi' olan, sımsıkı sarılan ve zâhir ve bâtın bid'atlerden kaçınan ve selef-i sâlihînin i'tikâdında olan kimsedir. Gavs-üs-sekaleyn Abdülkâdir-i Geylânî ve Şeyh-ül-islâm Ferîdeddîn-i Genc-i Şeker hazretlerinin doğru olan i'tikâdında olur. Fıkh bilgilerinden zarûrî lâzım olanları bilir. **(Mişkât-i şerîf)** hadîs kitâbını ve Kur'ân-ı kerîm tefsîrlerini çok okur. İmâm-ı Gazâlî “rahmetullahi teâlâ aleyh” hazretlerinin, **(Minhâc-ül-Âbidîn)** ve **(Kimyâ-yı se'âdet)** kitâbları gibi tesavvuf yolundakilerin yazdığı ahlâk kitâblarını ve tesavvuf büyüklerinin hâllerini ve sözlerini bildiren kitâbları okur. Bu kitâbları okumak, kalbin tasfiyesi ve tezkiyesi için

çok fâidelidir. İslâm âlimi, dünyâyâ düşkün olmaz ve dünyâyâ düşkün olanlarla birlikde bulunmaz. İslâmiyyetin bildirdiği iyi işleri yapar. Çalışdıklarının dünyâdaki ve âhretdeki karşılığını yalnız Allahdan bekler. Ondan başka kimseden birşey beklemez. Kur’ân-ı kerîmi çok okur. Evliyânın kalblerine gelen feyzlerden, ma’rifetlerden nasîb almışdır. Her işinde tevbe, inâbet, zühd, vera’, takvâ, sabr, kanâ’at, tevekkül ve rızâ yolunu tutar. Onu görenler Allahü teâlâyı hâtırlar. Dünyâ düşünceleri kalbinden kaçır. **(Çeştiyye)** yolunun büyükleri ile birlikde bulunan sâdik bir kimsede zevk, şevk, harâret, râhatlık, yalnızlık, ya’nî dünyâyâ düşkün olanlardan uzaklaşmak hâsıl olur. **(Kâdirî)** yolunun büyükleriyle berâber bulunmak, kalbde safâ hâsıl eder. Rûhlar ve melekler âlemi ile bağlılık hâsıl olur. Geçmiş ve gelecek şeylerden çoğu kendisine bildirilir. **(Müceddidî)** yolunun büyükleri ile berâber olanda huzûr ve cem’iyyet ve yâd-i dâst ve dünyâyâ şü’ûrsuzluk ve Allahü teâlânın cezabeleri hâsıl olur. Kalbine, rûhuna birçok şeyler ihsân edilir. İslâm âlimi müceddidî ise, bütün latîffelerinde keyfiyyetler, hâller, safâ ve letâfet ve nûrlar, sırlar hâsıl olur. Bu söylediklerimiz hâsıl olmazsa, sâdik olan tâlib, hakîkî âlime kavuşamadığı için ne kadar âh etse yeridir.

(Tâlib), sâdik olan insan demektir. Allahü teâlânın sevgisi ile ve Onun sevgisine kavuşmak arzûsu ile yanmaktadır. Bilmediği, anlıyamadığı bir aşk ile şaşkın hâdedir. Uykusu kaçır, gözyaşları dinmez. Geçmişdeki günâhlarından utanarak başını kaldıramaz. Her işinde Allahdan korkar, titrer. Allahü teâlânın sevgisine kavuşuracak işleri yapmak için çırpınır. Her işinde sabr ve afv eder. Her geçimsizlikde, sıkıntıda kusûru kendisinde görür. Her nefesde Allahını düşünür. Gaflet ile yaşamaz. Kimseyle münâkaşa etmez. Bir kalbi incitmekten korkar. Kalbleri Allahü teâlânın evi bilir. Eshâb-ı kirâmın hepsini, “radıyallahü teâlâ anhüm ecma’in” diyerek iyi bilir. Hepsinin iyi olduğunu söyler. [Şimdi, böyle hakîkî tâlib kalmadı.] Peygamber efendimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, Eshâb-ı kirâm arasında olan şeyleri konuşmamağı emr buyurdu. Sâlih müslimân, bunları konuşmaz, yazmaz ve okumaz. Böylece, o büyüklere karşı bir edesizlikde bulunmaktan kendini korur. O büyüklere sevmek, Allahın Resûlünü “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” sevmenin nişânıdır, alâmetidir. Kendi bilgisi ile, kendi görüşü ile Evliyâ-yı kirâmı birbirinden aşağı ve yukarı diye ayırmaz. Birinin dahâ yüksek, dahâ üstün olduğu ancak âyet-i kerîme ile ve hadîs-i şerîf ile ve Sahâbe-i kirâmın sözbirliği ile bildirmeleri ile anlaşılır. Muhabbet serhoşluğu elbet başkadır. Aşk sâhibi ma’zûrdur.

(Simâ’), bir kişinin veyâ birkaç kişinin okudukları dîni, îmânî kuvvetlendiren ve ahlâkî güzelleşdiren, şî’rleri, kasîdeleri, ilâhîleri ve mevlidleri dinlemek demektir. Tesavvuf büyükleri, çalgısız olan ve kadın erkek karışık olmyarak okunanları Simâ’ etmişler, dinlemişlerdir. Sultân-ı meşâyih [Nizâmüddîn-i Dehlevî]nin sohbetinde, meclisinde hiçbir çalgı, hiçbir zemân görülmedi. O sohbetde bulunanlar, gizlice ağlar, ciğerleri yanardı. **(Fevâid-ül-füâd)** ve **(Siyer-ül-Evliyâ)** kitâbları bunu uzun anlatmaktadır. Tesavvuf büyüklerinin yolundan ayrılmak kalbi karartır. O büyükler, kalbde hâsıl olan kabzı, bast hâline çevirmek için veyâ inbisâtı ya’nî bast, râhatlık, ferahlık hâlini arttırmak için simâ’a izn vermişlerdir. Simâ’ kalbdeki Allah sevgisini ve rikkatini arttırır buyurmuşlardır. Gâfillerin ya’nî kalblerinde Allah sevgisi bulunmayanların simâ’ları câiz değildir. Böyle simâ’ meclisleri, toplantıları, fîsk [günâh] meclisi olur. Her müslimân böyle simâ’lardan sakınmalıdır. Tesavvufculardan, ney gibi çalgılara câiz diyenler oldu ise de, bunu aşk ve muhabbet serhoşluğu hâlinde söylemişlerdir. İslâmiyyetin yasak ettiği böyle sözlere uyulmaz. [Tahtâvînin **(Merâkıl-felâh)** hâşiyesi yüzyetmişdört (174). cü sahîfesine bakınız!]

Allah ismini yüksek sesle söylemek, kalb hastalığının ilâcıdır dediler. Fekat sessiz söylemek, dahâ fâidelidir. Sessiz yapılan zikrin dahâ efdal olduğu hadîs-i şerîfde bildirildi. Kalbdeki ateşi arttırmak ve gevşekliği gidermek için sesle söylemek câiz olabilir. Çok söyleyince ve riyâzetler çekilince, kalbde Allah sevgisi çoğalır,

(Vahdet-i vücûd) sırları hâsıl olur. **(Vahdet-i vücûd)**, mümkinâtı ya'nî mahlûkâtı tek bir varlık görmektir. Yoksa, mahlûkları Allahü teâlâ bilmek değildir. Aşk-ı ilâhînin kalbde hâsıl ettiği hâl sâhiblerinin vahdet-i vücûd sözlerini işiterek, kendi görüşleri ile ve hayâlleri ile böyle konuşup kendini vahdet-i vücûd sâhibi göstermek akla da, islâmiyyete de uygun değildir. Rûknü'd-dîn Alâüddevle-i Semnânî ve müceddid-i elf-i sâ'nî Ahmed Fârûkî "rahmetullahi aleyhimâ" ve bunların izinde giden büyükler, vahdet-i vücûd ma'rifetinden başka ve Peygamberlerin hepsinde hâsıl olan "aleyhimüssalevatü vesselâm" me'ârif de bulunduğunu görmüşler ve anlamışlardır.

(Tesavvuf), Allahü teâlâ ile olmak ve iyi ahlâk edinmek ve islâmiyyete uymaktır. Allahü teâlâdan başka şeyleri kalbden çıkarıp bütün a'zânın Muhammed Mustafâ "sallallahü aleyhi ve sellem" hazretlerine uymasındır. Allahü teâlâ ile olmağa, **(Hudûr)** denir ki, hadîs-i şerîfde bildirilen **(İhsân)** mertebesidir. İnsanın kalbi bu mertebede olmalıdır. Bu ni'meti kime ihsân ederlerse, büyük se'âdet bilsin!

(Tevhîd-i ef'âlî), mahlûkların bütün işlerini, bütün hareketlerini, tek bir yapıcının işlerinden olarak görmektir.

(Tevhîd-i sıfâtî), mahlûkların sıfatlarını, özelliklerini, Hak teâlânın sıfatlarının görüntüleri bilmek ve her varlığı Allahü teâlânın varlığında yok görmektir. Evliyâyı kirâm "kaddesallahü teâlâ esrârehümül'azîz" hep böyle idiler.

(İcâzet) ve **(Hilâfet)**, tâliblerin kalblerine ihlâs yerleşdirmesi için, olgun birisine izn vermek demektir. Kendisine izn verilen zâta **(Halîfe)** veyâ **(Vesîle)** denir. Kendisine izn verilecek zâtın bâtınının [ya'nî kalbi ve diğer dört latîfesinin] nisbete ve hâllere kavuşmuş olması, kötü huylardan temizlenmiş, iyi huylarla süslenmiş olması ve sabr, tevekkül, kanâ'at, rızâ, teslîm sâhibi olması, dünyâyâ düşkün olmaması lâzımdır. Bu yüksek mertebe, ancak **(Selef-i sâlihîn)**e uymakla ele geçebilir. [Eshâb-ı kirâm ile Tâbi'in-i ızâma **(Selef-i sâlihîn)** denir. Üçüncü ve dördüncü asrlarda gelen islâm âlimlerine, **(Halef-i sâdikîn)** denir.] Bu hâller ve keyfiyetler kalbde hâsıl olmadan, va'z etmesi için izn vermek harâm'dır. Tesavvuf büyüklerinin yolunu bozmak olur. Birisini mağrûr yapmak [kendini beğenmesine sebep olmak], bir tâlibi, bir âşığı da acemi ellere düşürerek mahrûm etmek, akla da, islâmiyyete de uygun değildir. [Şimdi Türkiyede hakîkî tarîkat, mürşid, mürîd, şeyh yoktur. Vardır diyenlere, şeyh olduğunu söyleyenlere inanmamalıdır. Sahte şeyhlerin, câhil tarîkatçıların tuzaklarına düşmemek için uyanık olmalıdır.]

Nemâzı cemâ'at ile kılmak ve **(Tümânînet)** ile kılmak, rükü'dan sonra **(Kavme)** yapmak ve iki secde arasında **(Celse)** yapmak bizlere Allahın Peygamberi tarafından bildirildi. Kavmenin ve celsenin farz olduğunu bildiren âlimler vardır. Hanefî mezhebinin müftülerinden **(Kâdîhân)**, bu ikisinin vâcib olduğunu, ikisinden birisini unutunca **(Secde-i sehv)** yapmak vâcib olduğunu ve bilerek yapmıyanın nemâzı tekrâr kılmasını bildirmiştir. Müekked sünnet olduklarını bildirenler de, vâcibe yakın sünnet demişlerdir. Sünneti hafîf görerek, ehemmiyyet vermeyerek terk etmek küfrdür. Nemâzın kıyâmında, rükü'unda, kavmesinde, celsesinde, secdelerinde ve oturulduğu zemânında, ayrı ayrı, başka başka keyfiyetler, hâller hâsıl olur. Bütün ibâdetler nemâz içinde toplanmıştır. Kur'ân-ı kerîm okumak, tesbîh söylemek [ya'nî sübhânallah demek], Resûlullah'a salevât söylemek ve günâhlara istigfâr etmek ve ihtiyacları yalnız Allahü teâlâdan isteyerek Ona düâ etmek nemâz içinde toplanmıştır. Ağaçlar, otlar, nemâzda durur gibi dik duruyorlar. Hayvanlar, rükü' hâlinde, cansızlar da nemâzda **(Ka'de)**de oturur gibi yere serilmişlerdir. Nemâz kılan, bunların ibâdetlerinin hepsini yapmaktadır. Nemâz kılmak, mi'râc gecesi farz oldu. O gece, mi'râc yapmakla şereflenen, Allahın sevgili Peygamberine uymağı düşünerek nemâz kılan bir müslimân, O yüce Peygamber gibi, Allahü teâlâyâ yaklaşırdan makâmlarda yükselir. Allahü teâlâyâ ve Onun Resûlüne karşı edebi takınarak huzûr ile nemâz kılanlar, bu mertebelere yükseldikle-

rini anlarlar. Allahü teâlâ ve Onun Peygamberi, bu ümmete merhamet ederek, büyük ihsânda bulunmuşlar, nemâz kılmağı farz etmişlerdir. Bunun için Rabbimize hamd ve şükr olsun! Onun sevgili Peygamberine salevât ve tehiyyât ve düâlar ederiz! Nemâz kılarken hâsıl olan safâ ve huzûr şaşılacak şeydir. Üstâdım [Mazher-i Cân-ı Cânân] buyurdu ki, (Nemâz kılarken, Allahü teâlâyı görmek mümkün değil ise de, görür gibi bir hâl hâsıl olmaktadır). Bu hâlin hâsıl olduğunu tesavvuf büyükleri sözbirliği ile bildirmişlerdir. İslâmiyyetin başlangıcında nemâz Kudüse karşı kılındı. Beyt-ül-mukaddese karşı kılmağı bırakıp, İbrâhîm aleyhisselâmın kıblesine dönmek emr olduğu zemân, Medînedeki yehûdiler kızdılar. (Beyt-ül-mukaddese karşı kılmış olduğunuz nemâzlar ne olacak?) dediler. Bekara sûresinin 143. cü âyet-i kerîmesi gelerek, (**Allahü teâlâ îmânlarınızı zâyı' eylemez!**) meâlinde buyuruldu. Nemâzların karşılıksız kalmıyacakları bildirildi. Nemâz, îmân kelimesi ile bildirildi. Bundan anlaşılıyor ki, nemâzı sünnete uygun olarak kılmamak, îmânı zâyı' etmek olur. Resûlullah efendimiz "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem", (**Gözümün nûru ve lezzeti nemâzdadır**) buyurdu. Bu hadîs-i şerîf, (Allahü teâlâ nemâzda zühûr ediyor, müşâhede olunuyor. Böylece gözüme râhatlık geliyor) demektir. Bir hadîs-i şerîfde, (**Yâ Bilâl "radıyallahü teâlâ anh"! Beni râhatlandır!**) buyuruldu ki, (Ey Bilâl! Ezân okuyarak ve nemâzın ikâmetini söyleyerek, beni râhata kavuşdur) demektir. Nemâzdan başka bir şeyde râhatlık arıyan bir kimse, makbûl değildir. Nemâzı zâyı' eden, elden kaçırın, başka din işlerini dahâ çok kaçıır.

Fâidesiz şeyler söylemek, müslimânları gıybet etmek, orucun sevâbını giderir. Gıybet etmek, ibâdetlerin sevâblarını yok eder. Gıybetten sakınmak vâcibdir. Zahmet çekerek, sıkıntılara katlanarak ibâdet yapıp da, bunun sevâbını yok etmek ne kadar akılsızlıktır. İbâdetler Allahü teâlâyâ arz olunur. Gıybeti ve fâidesiz sözleri sâhibinin huzûruna çıkarmak, Ona karşı edepsizliktir.

Şarkı, çalgı ve tanbur dinlemek ve raks [dans] seyr etmek ve hazret-i Hasen ile Hüseyin "radıyallahü anhümâ" şehîd edilmelerini [Kerbelâ vak'asını] anlatmak, yazmak müslimânlığa yakışmaz. Zemânımız şeyhleri, tarikatçılığı bunları yapmak şekline sokdular. Din büyüklerinin resmlerini yaparak ziyâret ediyorlar. Bunları ziyâret, Allahü teâlânın rızâsına kavuşdurur diyorlar. İslâmiyyette böyle şeyler yokdur. Görmeden uydurma yapılan resmlere büyüklerin ismini koymak iftirâ olur. Allahü teâlâ bunlara tevbe etmek nasîb eylesin! Medîne-i münevverenin büyük âlimlerinden, hadîs ilmi mütehasısı seyyid İsmâ'îl efendi "rahmetullahi teâlâ aleyh", ulûm-i müceddidîye kavuşmak için Medîne-i münevvereden Hindistâna kadar bu fakîri görmeğe geldi. Bu zâtı (**Âsâr-ı şerîf**)i [ya'nî mukaddes emânetleri] ziyâret etmesi için büyük mescide [ya'nî Asyânın en büyük câmi'i olan Delhîdeki Şâh Cihân Câmi'ine] gönderdim. Hemen geri gelip, orada Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" nûrları bulunmakla berâber, putların zulmeti de duyuluyor dedi. Câmi'deki vazîfelilerden araştırdım. Odadaki bir sandıkta büyüklerin ismini taşıyan resmlerin bulunduğunu öğrendim. Seyyid İsmâ'îl efendinin, bu zulmetlerin te'sîri altında kaldığını anlamış oldum. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem", hazret-i İbrâhîm aleyhisselâmın resmini gösterdiklerinde, mübârek eli ile bu resmi yırttı. Yûsûf sûresinin 106. cü âyetinin, (**Onların çoğu Allahü teâlâyâ îmân ediyoruz derler. Fekat îmânsızdırlar. Başka şeylere ibâdet ederek müşrik olmuşlardır**) meâl-i şerîfi, bu hâli haber vermektedir. Horoz döğüşdürmek, güvercinle oynamak gibi her oyun harâmdır. Bir taşı yontarak, (**Kadem-i şerîf**) adını takıp, Peygamberin ayağının izidir demek de resmlere, putlara tapınmak gibidir.

Nevruz günü [ve Noel gecesi] mecûsîler gibi bayram yapmak, kâfirlere teşebbüh olur. Tarikatçılar, şeyhler bu çirkin işleri yapınca müridlerine nümüne olur. Sened olur. Onlar da bu felâkete, bu akıntıya kapılırlar. Hakîkî müslimânlık, takvâ ile olur. Şirkden ve harâmlardan sakınmakla olur. Kalbde hâllerin hâsıl olma-

sı ve ba'zı şeylerin keşf olunması, görülmesi ve fen bilgilerinin dışında aklları şaşırtacak işlerin yapılması, kâfirlerde de hâsıl olur. Riyâzetler çekmek, belli şeyleri ibâdet olarak yapmak, muska yazmağı, hastaları, büyülenmiş olanları okumağı, üflemeği, san'at hâline getirmek, din işleri değildir. Câhilleri, ahmakları toplamak ve dünyâlık ele geçirmek için yapılmaktadır. İslâmiyyetde bunların kıymeti ve ehemmiyeti yoktur. İslâmiyyetde kıymeti olan ve ehemmiyeti olan ve insanı Allahü teâlâyâ yaklaştıran şey, ancak, Onun Resûlüne, Peygamberine “sallallahü aleyhi ve âlihi ve sellem” uymak, O yüce Peygamberin izinde bulunmaktır. Eshâb-ı kirâmın ve Ehl-i beyt-i ızâmın “radiyallahü anhüm” yolu budur. Kur'ân-ı kerîm bu yolu göstermek için gönderilmiştir. Allahü teâlâ, hepimizi sevgili Peygamberinin “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” ve Eshâb-ı kirâmın ve Ehl-i beyt-i ızâmın yolunda buldursun! Âmîn.

[(**Dürr-ül-muhtâr**) beşinci cild, 481. ci sahîfede diyor ki, (Nevruz veyâ Mihrican [Martın ve Eylülün yirminci] günlerinde, bunların isimlerini söyliyerek hediye vermek harâmıdır. Bu günleri bayram bilerek vermek, küfr olur. Bu günleri ta'zîm ederek kâfire yumurta veren kâfir olur. Bu günlerde birşey satın almak da böyledir. Her zemân aldığını satın alırsa, kâfir olmaz). (**Bezzâziyye**) fetvâsında diyor ki, (Nevruz günü, mecûsîlerin bayramıdır. O gün, mecûsîlerin yanına gidip, onların yaptıklarını yapmak küfrdür. O gün, bayram yapan müslimânın îmânı gider de haberi olmaz). Noel günü ve gecesinde ve kâfirlerin paskalya ve yortularında, onlar gibi bayram yapanın da kâfir olduğu bu fetvâdan anlaşılmalıdır.

(**Tefsîr-i Mazherî**)de, Mâide sûresinin kırkdördüncü âyetinin tefsîrinde buyuruyor ki, (Hadîs-i şerîfde, (**İsâ aleyhisselâmın yaptığını yapmakta ben herkesden ilerideyim. Peygamberler “aleyhimüsselâm”, babaları bir olan kardeşler gibidirler. Anaları ayırdır. Dinleri birdir**) buyuruldu. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe “rahmetullahi aleyh”, bu hadîs-i şerîfe uyararak, önceki dinlerin, Muhammed “aleyhisselâm” tarafından değiştirilmemiş olan hükmleri ile amel etmemiz vâcibdir buyurdu. Ya'nî, geçmiş dinlerin hükmü olduğu, âyet-i kerîme veyâ hadîs-i şerîf ile bildirilmiş ve nesh edildiği bildirilmemiş olan hükmler ile amel edilir). Amel etmemiz lâzım olan böyle hükmlerin hepsini, fikh âlimlerimiz tesbît etmişlerdir. Fikh âlimlerinin izn verdiklerinden başka olan ibâdetlerine uymamız câiz değildir. Çünkü, yehûdîlerin ve hıristiyanların şimdi yapmakta oldukları ibâdetlerin ba'zısını, sonradan kendileri uydurmuşlardır. Bunlara uymamız, küfr veyâ harâm veyâ mekrûh olur. Doğruyu, yanlış, fikh kitâblarından öğrenmeliyiz! İmâm-ı Şâfi'î “rahimehullahü teâlâ aleyh” ise, önceki dinlerin hiçbir hükmü, bizim için huccet olmaz buyurdu.

(**Birgîvî vasıyyetnâmesi**) şerhi, 115 ve 202. ci sahîfelerinde diyor ki, (Zünnâr denilen papas kuşağını bağlamak ve putlara, heykellere, meselâ haç, salîb denilen, İsâ aleyhisselâmın asılmış hâli dedikleri, birbirine dik kesişen iki çubuğa tapınmak, boynuna asarak ta'zîm etmek ve islâmiyyeti bildiren din kitâblarından birini tahkîr etmek, islâm âlimlerinden birini istihzâ, alay etmek ve küfre sebep olan bir söz söylemek ve yazmak ve ta'zîm etmemiz emr olunan birşeyi tahkîr ve tahkîr etmemiz emr olunan birşeyi ta'zîm etmek küfrdür. Bunları yapanın îmânı gider, kâfir olur. Fekat, büyük bir günâh işliyen, bu işin fenâ olduğunu düşünür, yaptığına pişmân olur, üzülür. Allahü teâlâdan utanırsa, îmânı gitmez, kâfir olmaz. İ'tikâdî sahîh olup, küfr alâmeti olmıyan büyük günâhı işliyen kâfir olmaz. Bu günâhına tevbe eder, Allahü teâlâdan afv dilerse, afv olur. Tевbe etmeden ölürse, Allahü teâlâ dilerse, yine afv eder. Dilerse, günâhı kadar azâb edip, sonra Cennete kor. Fekat îmânsız olarak ölen kâfir ve bid'at sâhibi, âhîretde hiç afv olunmayacak, muhakkak Cehennemde yanacaktır. Kâfir, Cehennemden hiç çıkarılmıyacak, bid'at sâhibi, çıkarılacaktır).

İmânı olmayan kimsenin sonsuz olarak Cehennem ateşinde yanacağını Peygam-

ber efendimiz haber verdi. Bu haber elbette doğrudur. Buna inanmak, Allahü teâlânın var olduğuna, bir olduğuna inanmak gibi lâzımdır. Sonsuz olarak ateşde yanmak ne demektir? Herhangi bir insan, sonsuz olarak ateşde yanmak felâketini düşünürse, korkudan aklını kaçırmaya lâzım gelir. Bu korkunç felâketden kurtulmak çâresini arar. Bunun çâresi ise, çok kolaydır. (Allahü teâlânın var ve bir olduğuna ve Muhammed aleyhisselâmın Onun son Peygamberi olduğuna ve Onun haber verdiği şeylerin hepsinin doğru olduğuna inanmak) insanı bu sonsuz felâketden kurtarmaktadır. Bir kimse ben bu sonsuz yanmaya inanmıyorum, bunun için böyle bir felâketden korkmuyorum, bu felâketden kurtulmak çâresini aramıyorum derse, buna deriz ki, (İnanmamak için elinde senedin, vesîkan var mı? Hangi ilm, hangi fen inanmana mâni' oluyor?) Elbet vesîka gösteremeyecektir. Senedi, vesîkası olmayan söze ilm, fen denir mi? Buna zan ve ihtimâl denir. Milyonda, milyarda bir ihtimâli olsa da, (sonsuz olarak ateşde yanmak) korkunç felâketinden sakınmak lâzım olmaz mı? Az bir akli olan kimse bile, böyle felâketden sakınmaz mı? Sonsuz ateşde yanmak ihtimâlinde kurtulmak çâresini aramaz mı? Görülüyor ki, her akl sâhibinin îmân etmesi lâzımdır. Îmân etmek için vergi vermek, mal ödemek, yük taşımak, ibâdet zahmeti çekmek, zevkli tatlı şeylerden kaçınmak gibi sıkıntılara katlanmak lâzım değildir. Yalnız kalb ile, ihlâs ile, samîmî olarak inanmak kâfidir. Bu inancını inanmayanlara bildirmek de şart değildir. İmâm-ı Rabbânî "rahime-hullahü teâlâ" yetmişüçüncü mektûbda buyuruyor ki, (Sonsuz ateşde yanmaya inanmayanın, buna çok az da bir ihtimâl vermesi, zannetmesi akl îcâbıdır). Sonsuz olarak ateşde yanmak ihtimâli karşısında, bunun yegâne ve kat'î çâresi olan (İMÂN) ni'metinden kaçınmak, ahmaklık, hem de çok büyük şaşkınlık olmaz mı?)

73 — 88. ci MEKTÛB

Derin âlim, büyük Velî, Abdüllah-i Dehlevînin "rahmetullahi aleyh" (Mekâtib-i şerîfe) kitâbındaki seksensekizinci mektûbu onbir sahîfedir. Bu uzun mektûbun son kısmının fârisîden tercemesi, aşağıdadır:

Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde öyle bilgiler vardır ki, bunlar te'vîl edilmeden anlaşılabilir. [Bir kelimenin, Allahü teâlâ ve Resûlullah tarafından, açık bildirilmemiş ma'nâlarından, islâmîyete uygun olanı seçmeğe (Te'vîl) denir. Bunu herkes yapamaz.] Evliyânın sözlerini de te'vîl etmek, meâlen bildirmek lâzımdır. Te'vîl edilmezse, yanlış anlaşılır. Te'vîl edilince, Velîye iftirâ etmek tehlikesi olmaz. İftirâ etmek harâmıdır. Evliyâ-yı kirâmın, sekr hâlinde [şu'ûrsuz] iken veyâ kavuşdukları ni'metleri anlatırken, yâhud talebesini teşvîk için veyâ maksadını anlatacak kelime bulamadıkları zemân, söyledikleri ba'zı kelimeleri te'vîle muhtâc olur. İmâm-ı Rabbânînin de, böyle kelimeleri vardır. Abdülhak-ı Dehlevî "rahime-hullah", Abdülkâdir-i Geylânînin (Fütûh-ul-gayb) kitâbının fârisî şerhinde buyuruyor ki, (Âriflerin kalblerine ince ve anlaşılabilir bilgiler geldiği zemân, bunları anlatacak kelime bulamazlar. Böyle sözlerini işitince, (doğrusunu Allahü teâlâ bilir) demeli, inkâra kalkışmamalıdır). Tesavvuf yolundan maksad, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleri doğru i'tikâda ve islâmın güzel ahlâkına ve fikh kitâblarının gösterdiği işleri yapmağa ve bid'atlerden sakınmağa ve Allah dostlarının kalblerine gelen hâllere kavuşmaktır. Elhamdülillah bizim yolumuzda, bu ni'metler hâsıl olmaktadır. Allahü teâlâ bu yolun feyzlerini, bu fakîre de ve doğru yolu arayan bütün müslimânlarla da nasîb eylesin! Bâtına [kalbe] gelen ni'metlerin sonsuz olduğu, bu zemân anlaşılır.

Bir kimsenin maksadı bilinmeden, yalnız sözüne bakarak, ona kâfir denilemez. Bir müslimânın, bir sözünün, yetmiş ma'nâsı, küfrünü, bir ma'nâsı ise, îmânını gösterse, o kimseye kâfir denilmez. Hadîs-i şerîfde, (Küfrü açık bilinmeyen kimseye kâfir diyen, kâfir olur) buyuruldu. İmâm-ı Rabbânî için, (Her zemân, Resûlullah ta'bî' olmak lâzımdır diyorsunuz. Hâlbuki, Resûlullahın riyâzetleri, mücâhede-

leri ve kâfirlerle cihâdları sizde hiç görülüyor) diyenler var. Buna cevâb olarak deriz ki:

Her müslimânın, farzlarda, vâciblerde ve müekked sünnetlerde, Resûlullahâ tâbi' olması lâzımdır. Âciz olmak, mücâhede ve gazâ yapamamak için özrdür. Hem de, geceleri, mübârek ayakları şişinceye kadar teheccüd nemâzları kılması ve çok açlık çekmesi ve muhârebelerde kahramanlıklar göstermesi, Onun hasâisinden idi. Ya'nî yalnız Ona ihsan olunmuştur. Allahın arslanı, emîr-ül-mü'minîn Alî "radıyallahü anh" buyuruyor ki, (Muhârebenin en şiddetli zemânlarında, Resûlullahın yanına sığınırđık). Cihâd-i asgar olan muhârebeler için ve cihâd-ı ekber olan, nefis ile mücâdele için, kuvvetli olmak şartdır. İmâm-ı Rabbânîye i'tirâz edenler de âcizdir. Hadîs-i şerîfde, **(Kolay şeyleri yapınız! İşlerinizi güçleştirmeyiniz! Gücünüz yettiği şeyleri yapınız! Allahü teâlâ, kolay olanları yapmanızı istiyor)** buyuruldu. Allahü teâlâ, mihnetlere, meşakkatlara katlanmağı kolaylaştırmışdır. [Bunun için, derdlere, belâlara katlanmağı istiyor. Sabr edenleri seviyor.] İmâm-ı Rabbânî, (Resûlullahın her işine tâbi' olmalıdır) demiyor. (İ'tikâdda, fıkıh kitâblarında emr olunan işlerde, ya'nî ahkâm-ı islâmiyyede ve kalb ile yapılan zikrlerde ve terakkîlerde tâbi' olmalıdır) diyor. Siz de biliyorsunuz ki, bunlara tâbi' olmıyan, Velî olamaz. İmâm-ı Rabbânîye i'tirâz edenler, onun sözlerini anlıyamıyanlardır. [İslâm âlimlerinin, kitâbımızdaki sözlerini anlıyamıyan câhillere de, dîni dünyâ kazançlarına âlet eden yobazlar gibi ve ingiliz câsûslarına satılmış olan hâinler gibi, kitâblarımızı kötülüyorlar. Allahü teâlâ, yavrularımızı, bu düşmanlara aldanmaktan muhâfaza buyursun! Âmîn.]

Resûlullahâ tâm tâbi' olunca, insan Onun gibi olur. Tesavvuf büyükleri, bu hâle **(Fenâ firresûl)** demişlerdir. **(Fenâ-fişseyh)** ve **(Fenâ-fillah)** demeleri de böyledir. Bu sözleri de, insanın sıfatları, mürşidin ve Allahü teâlânın kemâl sıfatları gibi olurlar demektir. Câhillere, bu sözlerin ma'nalarını anlamadıkları için, kendilerini ve her mahlûku, Allahü teâlâ ile birleşir sanıyor. Hâlbuki, şer'î şerîf ve Kur'ân-ı mecîd, (Allah başkadır. Mahlûklar başkadır) diyor. Evliyânın sekr hâlindeki, şu'ûrsuz sözleri, bu hakîkati değişdiremez. Resûlullahâ tam tâbi' olanda, Allahü teâlânın kemâl sıfatlarından bir zerrenin zuhûrunu Allahü teâlâ ile birleşmek zan etmişlerdir. Büyüklerimiz, Muhammed aleyhisselâm gibi olmağa, Onunla ittihâd etmek, birleşmek dedi. Mahlûk, Allahü teâlâ gibi olamaz ki, Allah ile birleşmek denilsin. Mahlûk, mahlûk ile ittihâd etdi denilebilir. Mahlûk, hâlık ile birleşti denilemez. Evliyânın sözleri misk gibidir. Güzel ma'nâ saçarlar. Yanlış ma'nalar vermek, miski çalı, çöp ile örtmek gibidir. Çalı yığını, miskin güzel kokusunu örtemez.

(Eskiden, tesavvufcular, fakîrliği zenginliğe tercîh ederlerdi. İmâm-ı Rabbânî ise, zenginliğe ve malı, mülkü tercîh ediyor) demek de, çirkin iftirâdır. **(Mektûbât)**ın çok yerinde, (Fakîrlerin kapı önlerinde oturmaları, zenginlerin, süsler, zînetler içinde oturmalarından iyidir) yazılıdır. (Buradaki fakîrlerin, muayyen, devâmlı gelirleri yok ise de, Allahü teâlânın ezelde taksîm ettiği rızka güvenerek, râhat ve neşelidirler) buyurmaktadır. Zarûrî ihtiyaclarını karşılamak ve fakîrlere yardım etmek için, çalışıp, halâl kazanmak iyidir. Süleymân aleyhisselâm ve Eshâb-ı kirâmdan, emîr-ül-mü'minîn Osmân ve Abdürrahmân bin Avf ve diğerleri, Resûlullahdan sonra, mâl ve mülk sâhibi oldular. Bu servetleri, sahâbîlik derecelerinin azalmasına sebep olmadı. Sabr eden fakîr ile şükr eden zenginden hangisinin dahâ üstün olduğunda, Ehl-i sünnet âlimleri ihtilâf etdi. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" fakîrliğin sıkıntısına katlanabildiği için, fakîrliğe istedi. Hadîs-i şerîfde, **(Geceleri, Rabbimin ziyâfetindeyim. Beni doyuruyor ve içiriyor)** buyurdu. Fakîrlik, ibâdet yapmağı güçleştirse, ibâdete kuvvet veren zenginlik efdal olur. Böyle, şükr eden zenginlere dil uzatmak, Hadîf sûresinin yirmibirinci âyetinden gâfil olmağı gösterir. Bu âyet-i kerîme, meâlen, **(Allahü teâlâ, bu üstünlüğu dilediğine ihsân**

eder)dir. [Bu âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîf, kâfirlere, fâsiklara muhtâc olmamak için ve müslimânlarla hizmet etmek için ve islâm ilmlerini yaymak için ve bunları yapanlara yardım etmek için lâzım olan parayı, mâlî kazanmanın çok sevâb olduğunu gösteriyor.]

Yukardaki satırları yazan, Gulâm-ı Alî Abdüllah-i Dehlevî “rahmetullahi aleyh”, kâdiriyye ve çeştiyye âlimlerinden çok istifâde etdim ve Nakşibendî Müceddidî büyüklerinden feyz aldım. Allahü teâlâ, bu büyükler hurmetine, bu fakîrin yazılarına te’sîr ihsân eylesin! Okuyanlardan ve tâbi’ olanlardan râzî olsun ve cümlemize hüsn-i hâtime nasîb eylesin! Âmîn.

**Çün aşk denizi dalgalandı,
ol dürr-i yetîm, zâhir oldu.
Şânında buyurdu, Hâlıkı pâk,
(levlâke levlâk lemâ halaktül eflâk).
Mahmûdu Muhammedü mübeccel,
mahbûb-i Hudâ, nebiyyi mürsel.
Doğdukda, o şemsin ziyâsı,
doldurdu bütün kâinatı.
Gördü Onu, basîr olanlar,
görmüyor, yalnız, kör olanlar.
O gonca, Mekke de açıldı,
kokusu dünyâyâ saçıldı.
Zerredir, O güneşden el’ân,
âlemdeki ilm ile irfân.
Bugün dolduran, rûy-ı zemîni,
imler, O gülün bir filizi,
Ol güneşin olmasa berkî,
kim parlatırdı şark-ı garbı?
Olmasa, Endülüs okulu açık,
kim Avrupaya tutardı ışık?
İlm merkezi Semerkand, Bağdâd,
etdi, yer yüzün cehlden âzâd.
Böylece, kapladı her yeri,
hızla envâr-ı Muhammedî.
İnsâf et, ey inadcı insâf,
meydânda değil mi, ilm-i eslâf?
Kim eyledi Mustafâ gibi,
tevhîd-i Cenâbı ezelî?
Verdi mi, öyle dersi irfân,
Hitit ve Âsûr, Roma, Yunân?
Ölçülse, Tevrât, Zebûr, İncil,
üstün elbet, Kitâb-ı tenzîl.
Bir mu’cizedir, nûr-i Kur’ân,
değişmez hiç, durdukca cihân.
Kıyâmete dek, olur mer’i,
şübhe edene, (Fe’tû) emri.
Yehûd, mason, komünist şimdi,
Kur’âna, hep, hücûma geçdi.
Her asrda böyle çatdı a’dâ,
biri zafer bulmadı aslâ.**

**Çünkü, onu Cenâb-ı Bârî,
değişikliklerden kıldı ârî.
Ser' ile yaydı, o Nebî,
Yer yüzüne ilmi, edebi.
Kim giderse onun izinde,
iyilik bulur her işinde.
Her kim ki, bu yola özenir,
güzel sıfatlarla bezenir.
Ümmîdir, eğerci, o Nebî,
ilm ile doldurdu heryeri.
Ümmî ki, sözlerinde parlar,
her mahlûka âid haklar.
Ümmî idi, hocası yokdu,
fenne uygun âyet okudu.
Seçilmiş, sevgili iken o,
dâim beğenirdi yokluğu.
Emrine geçmişken memâlik,
üç gömleğe değildi mâlik.
Askeri olurken muzaffer,
açlığı sever idi ekser.
Çok mal bulunmazdı evinde,
fevtinde, görüldü, zırhı rehinde.
Vârını fakîre verirdi,
yoksul olunca, sevinirdi.
Ekser zemân gördüğü şeyler,
yanında, dünyâ neye değer?
İhsânları, herkese çokdu,
birşey yok demek, onda yokdu.
Ba'zan, o kadar çok verirdi,
düşmânları hep, eğilirdi.
Şefkati boldu, her leîme,
müşfik babaydı, her yetîme.
Her işinde vardı, çok hikmet,
hiç etmedi kimseye minnet.
Hastayı ziyâret ederdi,
derdliyi şifâyâb ederdi.
Teheccüdü hiç bırakmazdı,
Allah korkusundan yatmazdı.
Tutardı herkesi, Peygamber,
hep kendi nefsîle berâber.
İftihâr ederdi, kullukla,
huylu idi, ilâhi hulkla.
Bir mektebe oldu, müdâvim,
Allahdı, zâtına muallim.
Anlatmak için Rahmân, anı,
Kur'ânda hoş etdi beyânı.
Haşra dek, Şâh-ı enbiyâya,
olsun salevât, bî nihâye!
Olsun Âline, Eshâbına,
salât, selâmı âcizâne!**

T A M İ L M İ H Â L

SE'ÂDET-İ EBEDİYYE

Ü Ç Ü N C Ü K I S M

1 — İKİNCİ CİLD, 23. cü MEKTÛB

Bu mektûb, üstâdı Muhammed Bâkî Billahın “kuddise sirruh” oğlu Hâce Muhammed Abdüllaha “sellemehullahü ve ebkâhu ve evsalehu ilâ gâyeti mâ yetemen-nâhu” yazılmış olup, işin başı, sünnet-i seniyyeye yapışmak ve bid’atden kaçmak olduğu ve sâireyi bildirmektedir:

Allahü teâlâya hamd ederim. Onun seçtiği insanlara selâmet ve iyilikler ihsân etmesini düâ ederim. Kıymetli oğlum “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ”! Size ve diğer dostlara söyleyeceğim en birinci nasîhat, sünnet-i seniyyeye yapışmak ve bid’atlerden kaçınmaktır. İslâm dîni, garîb olmağa, za’iflemeğe başladı. Müslimânlar, kimsesiz kaldı. Bundan sonra da, dahâ garîb olur gider. O dereceye gelir ki, yer yüzünde Allah “celle celâlüh” diyen kimse kalmaz. Kıyâmet, dünyadaki iyi insanlar kalmayıp, heryeri kötülük kapladığı zemân kopar, buyuruldu.

[Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Bir zemân gelecek ki, ümmetimde müslimânlığın yalnız adı kalacak. Mü’min olanlar, yalnız birkaç islâm âdetini yapacak. İmânları kalmıyacak. Kur’ân-ı kerîm yalnız, okunacak. Emrlerinden, yasaklarından haberleri bile olmayacak. Düşünceleri yalnız yiyip içmek olacak. Allahü teâlâyı unutacaklar. Yalnız paraya tapınacaklar. Kadınlara köle olacaklar. Az kazanmak ile kanâ’at etmeyecekler. Çok kazanınca doymıyacaklar).**

Abdülvehhâb-ı Şa’rânî “rahmetullahi aleyh”, **(Tezkire-i Kurtubî)** muhtasarında diyor ki: İbni Mâcenin bildirdiği hadîs-i şerîfde, **(Bir zemân gelecek. Elbisenin rengi, zîneti solduğu gibi, yer yüzünde islâmiyyet de solup kalkacak. Öyle olacak ki, nemâz, oruc, hac, sadaka unutulacak. Kur’ân-ı kerîmden yer yüzünde bir âyet kalmıyacak)** buyuruldu. İmâm-ı Kurtubî buyuruyor ki, (İslâmın unutulması, İsâ “aleyhisselâm” gökden inip, öldükten sonra olacaktır. Dahâ önce, müslimânlar garîb olacak. Kur’ân-ı kerîme uyulmayacak ise de, büsbütün unutulmayacaktır). **(Ma’rifetnâme)**de diyor ki, (Kıyâmet ââmetleri çokdur. Câmî’ler çok, cemâ’at az olacak. Binâlar yüksek, elbiseler ince, kadınlar emîr olacak. Erkekler kadınlaşacak)].

En mes’ûd, en kazançlı kimse, dinsizliğin çoğaldığı bir zemânda, unutulmuş sünnetlerden birini meydâna çıkarandır ve yayılmış bid’atlerden birini yok eden kimsedir. Şimdi öyle bir zemânda yaz ki, insanların en iyisinden “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm” bin sene geçmiş bulunuyor. Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” zemân-ı se’âdetinden uzaklaşdıkça, sünnetler örtülmekte, yalanlar çoğaldığı için, bid’at yayılmaktadır. Bir kahramân lâzımdır ki, sünnete

yardım edip, bid'ati durdursun, kaçırısın. Bid'ati yaymak, dîn-i islâmı yıkmaktır. Bid'at çıkarana ve işleyenlere hurmet etmek, onları büyük bilmek, islâmiyyetin yok olmasına sebep olur. Hadîs-i şerîfde, **(Bid'at işliyenlere büyük diyen, müslimânlığı yıkmaya yardım etmiş olur)** buyurulmuştur. Bunun ne demek olduğunu iyi düşünmelidir. Bir sünneti meydâna çıkarmak ve bir bid'ati ortadan kaldırmak için, son gayretle çalışmak lâzımdır. Her zemân, hele müslimânlığın çok za'iflediği bu zemânda, islâmiyyeti kuvvetlendirmek için, sünnetleri yaymak ve bid'atleri yıkmak lâzımdır. Eskiden gelen islâm âlimleri, bid'atde bir güzellik görmüş olacaktı ki, bunlardan ba'zılarına, hasene [ya'nî güzel] ismini vermişlerdir. Fekat bu fakîr, bu noktada onlara uymuyorum ve bid'atlerden hiçbirini güzel görmüyorum. Hepsini karanlık ve bulanık görüyorum. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" **(Bid'atlerin hepsi dalâletdir, yoldan çıkmaktır)** buyurdu. Müslimânlığın za'iflediği bu zemânda, selâmet bulmak, Cehennemden kurtulmak, sünnete yapışmakla; dîni yıkmak ise, nasıl olursa olsun, herhangi bir bid'ate kapılmakla olduğunu görüyorum. Bid'atlerin herbirini, islâm binâsını yıkan bir kazma gibi, sünnetleri ise, karanlık gecede yol gösteren, parlak yıldızlar gibi anlıyorum. Zemânımız hocalarına Allahü teâlâ insâf versin de, hiçbir bid'ate güzel demesinler ve hiçbir bid'atin işlenmesine müsâ'ade etmesinler. Bid'at gün doğması gibi, karanlıkları parlaticı görünürse de, bunlara göz yummasınlar! Çünkü sünnetlerin dışında, şeytânlar, işlerini kolay görür. Eski zemânlarda, islâmiyyet kuvvetli olduğundan, bid'atlerin zulmeti belli olmuyordu ve belki de, o zulmetlerden ba'zıları, islâmiyyetin her tarafı kaplıyan kuvvetli ziyâsı arasında, parlak sanılıyordu. Bunun için, güzel deniliyordu. Hâlbuki, bu bid'atlerde de, hiçbir parlaklık ve güzellik yok idi. Şimdi ise, müslimânlık za'iflemiş, kâfirlerin âdetleri, hattâ kâfirlik alâmetleri, müslimânlar arasına yerleşmiş [moda olmuş] olduğundan, herbir bid'at, zararını göstermekde, kimsenin haberi olmadan, müslimânlık sıyrılıp gitmektedir. Hocalarımız, bu husûsda çok uyanık olup, eski fetvâlara dayanarak şu câizdir, bunun zararı yokdur, diye bid'atlerin yayılmasına ön ayak olmamalıdır. Din zemân ile değişir sözünün yeri işte burasıdır. Yoksa, kâfirlerin [Allah düşmanlarının], müslimânlığı yıkmak, bid'atleri, küfrü yerleştirmek için, bu sözü maşa olarak kullanmaları yanlışdır. Bu zemân, bid'atler dünyâyı kapladığından, karanlık bir gece gibi görünmektedir. Sünnetler çok azalmakta, nûrları da, bir karanlık gecede, tektük uçan ateş böcekleri gibi parlamaktadır. Bid'at işlenmesi çoğaldıkça, gecenin karanlığı artmakta, sünnetin nûru azalmaktadır. Sünnetin işlenmesi ise, karanlığı azaltmakta, bu nûru çoğaltmaktadır. İstiyen, bid'at karanlığını çoğaltsın, şeytân fırkasını kuvvetlendirsin! İstiyen de sünnetin nûrunu arttırsın. Allahü teâlânın askerini kuvvetlendirsin! Şunu iyi bilin ki, şeytân fırkasının sonu felâketdir, ziyândır. Allahü teâlânın fırkasında olan, se'âdet-i ebediyyeye erecektir.

[Tehrâr edelim ki, **(Bid'at)** demek, Peygamberimizin "sallallahü aleyhi ve sellem" ve Onun dört halîfesinin "rıdvânullahi aleyhim ecma'in" zemânlarında bulunmayıp da, dinde, sonradan meydâna çıkarılan, uydurulan inanışlara, sözlere, işlere, şekillere ve âdetlere denir. Bunların hepsini din diye, ibâdet diye uydurmak veyâ dînin ehemmiyyet verdiği şeyleri dinden ayırır, din buna karışmaz demek bid'atdır. Bid'atların ba'zıları küfrdür. Ba'zıları da büyük günâhdır. Kur'ân-ı kerîmi ve ezânı ho-parlörle okumak, radyoda okumak, bid'atdır.

(Mektûbât) kitâbının arabî ve fârisî baskılarında, yüzseksenaltıncı mektûb hâşiyesinde diyor ki, (İslâm âlimlerinin çoğu, amelde bid'atleri ikiye ayırdı: Sünnete muhâlif olmıyan yeniliklere, reformlara, ya'nî birinci asrda aslı bulunanlara, Bid'at-i hasene dediler. Aslı bulunmıyanlara Bid'at-i seyyie dediler. İmâm-ı Rabbânî "kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz" hazretleri ise, aslı bulunanlara, bid'at ismini bulaşdırmadı. Bunlara Sünnet-i hasene dedi. Mevlid okumak, minâre, türbe yapmak böyledir. Bid'at ismini, yalnız aslı bulunmıyanlara verdi. Vehhâbîler, bu

bid'at-i hasanelere de, bid'at-i seyyie dedi. Sünnet-i hasanelere de şirk dediler. Câhil din adamları da, bid'at-i seyyielerin çoğuna, bid'at-i hasene diyerek, kötü bid'atlerin yayılmalarına sebep oldular. İmâm-ı Rabbânî hazretleri, bid'atleri kötülemekde, islâm âlimlerine karşı değil, câhil din adamlarına karşıdır.)]

Zemânımızın tesavvuf adamları da, insâfa gelerek ve müslimânlığın za'ifliğini, uydurma şeylerin din ve ibâdet hâlini aldığını düşünerek, kendi pîrlerinin sünnete uymıyan sözlerini ve hareketlerini yapmamalıdır. Dinde bulunmıyan şeyleri, kendi pîrleri yaptı diye, kendilerine din ve ibâdet etmemelidir. Sünnete yapışmak, insanı elbette kurtarır ve iyiliklere, se'âdetlere kavuşdurur. Sünnetden başka şeyleri taklîd etmek, insanı tehlikelere, felâketlere götürür. Bizim vazîfemiz doğruyu bildirmektir. Herkes istediğini yapar, yaptıklarının karşılığını da bulur. [Âkıl bâliğ olan her erkek, kendi işinden, kendisi mes'ûldür.]

Bizi yetiştiren büyüklerimize, Allahü teâlâ çok iyi mükâfât ihsân eylesin ki, bizim gibi câhilleri, bid'atlerden korudular. Kendilerine uyararak karanlık tehlikelere, uçurumlara sürüklemediler. Sünnetden başka bir yol göstermediler. Dînin sâhibine “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm” uymaktan ve harâmlarla berâber şübhelilerden bile kaçmaktan başka yol göstermediler. Bunun için, bu büyüklerin kazançları pek fazladır. Kavuşdukları dereceler, çok yüksektir. Bunlar, tegannî ve raksa dönüp de bakmamış, vecde, tevâcûde [ve kendinden geçmeğe] ehemmiyyet vermemişlerdir. Başkalarının kalbleri ile buldukları, gördükleri, büyüklük dedikleri hâlleri, maksaddan uzak, matlûbdan başka bilmişler, onların kapıldıkları hayâlleri, def' ve tard etmişlerdir. Bunların işleri, görmekle, bulmakla, bilinmekle anlaşılacak şeylerden değildir. İlmin, hayâlin, tecellîlerin ve zuhûrların, keşflerin ve görüşlerin üstündedir. Başkaları, birşey bulmak, birşeye kavuşmak için uğraşiyor. Bu büyükler ise, Allahü teâlâdan başka hiçbirşeyi istemiyor, hepsini kovuyor. Başkalarının Kelime-i tevhîdi tekrâr tekrâr söylemesi, Allahü teâlâyâ yaklaşmak içindir. Kelime-i tevhîdi söylemekle, Allahü teâlânın âciz bir mahlûku olan ve Onunla başka hiçbir münâsebeti bulunmıyan bütün bu kâinâtda, Hak teâlâyı bulmağa, görmeğe uğraşıyorlar. Bu büyükler ise; **(Lâ ilâhe illallah)** kelimesini, herşeyi yok bilmek, bütün görüşleri, buluşları, bilişleri ve hayâlleri, **(Lâ)** derken, red etmek, yok bilmek için tekrâr eder ve varlıkta birşey duyarlarsa, hepsini nefy eder ve hâtırlarına hiçbirşey getirmezler. [Bu mektûbun yarısı terceme edildi. Son kısmı terceme edilmedi.]

***Cihânda iki dürlüdür, mürâi,
ki aldatır bunlar, fakîri, bâyi.***

***Birisi, yürür eski kisvetle,
ki, zâhid sanılsın bu sûretle.***

***Saf kimseleri bunlar, yimek ister,
kendilerine dervîş denmek ister.***

***Giyerler, yamalı, eski câme,
dilerler böyle görünmek avâme.***

***Haftalar geçer taramaz sakalın,
ki, desinler, unutmuş kendi hâlin.***

***İkincisi ise, ehl-i riyânın,
işit imdi alâmetlerin ânın.***

***Gider ardınca dâim nîk-i nâmın,
diler makbûlü ola hâssu âmın.***

***Güzel kumaşları dikdirir ince,
giyinir hergün moda âdetince.***

***Nasîhat verir, kitâb yazar durmaz,
âlim geçinir, nemâz bile kılmaz.***

2 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 41. ci MEKTÛB

Bu mektûb, bir sâliha hanıma “rahmetullahi teâlâ aleyhâ” yazılmış olup, kadınlara lâzım olan nasihatleri bildirmektedir:

Kadınların, Resûlullah’a “sallallahü aleyhi ve sellem” söz verdiklerini bildiren Mümtehine sûresindeki âyet-i kerîme, Mekke şehrinin alındığı gün inmiştir. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” erkeklerle sözleşdikden sonra, kadınlarla sözleşmeğe başladı. Kadınlarla yalnız söz ile olup, mubârek eli, kadınların ellerine dokunmadı. Kötü huylar, kadınlarda, erkeklerden dahâ çok olduğundan, kadınlarla sözleşirken, erkeklerden dahâ fazla şart, araya kondu. Allahü teâlânın emrlerini yapmış olmak için, bunlardan kaçınmak lâzım geldiği bildirildi.

Birinci şart: Allahü teâlâdan başka, hiçbirşeye ibâdet etmemekdir. Bir kimse, başkaları görmek için ibâdet eder veyâ Allahü teâlâ için eder ammâ, başkasının görmesi de hoşuna giderse veyâ ibâdetinde başkasından bir karşılık, meselâ, bir (Âferin!) sözü beklerse, o kimse, şirkden kurtulmuş olmaz ve hâlis muvahhid olmaz. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Küçük şirkden korununuz!).** (Küçük şirk nedir?) diye soruldukda, **(Riyâ)** buyurdu. Ya’nî başkasına göstermek için ibâdet etmektir.

Kâfirlerin bayramlarında, onların yaptıklarını yapmak, hep şirkdir. Hem müslimânlığı, hem de kâfirlik ibâdetlerini yapan, **(Müşrik)**dir. Kâfirliği beğenen de müşrikdir. Müslimân olmak için, kâfirlikden kaçınmak lâzımdır. Mü’min olmak için, şirkden sıyrılmak şarttır.

Hastalıklardan kurtulmak için, putlardan, heykellerden, papaslardan imdâd beklemek şirkdir ki, bu hâl müslimânlar arasında yayılmışdır. İhtiyâclarını putlardan, heykellerden istemek, kâfirlikdir [Allaha düşmanlıktır]. Nisâ sûresi, ellidokuzuncu [59] âyetinde meâlen, **(Onlara, kâfirlere inanmayız dediğim hâlde, onlar kâfirlerin sözleri ile hareket ediyorlar. Şeytân onları aldatıyor)** buyuruldu. Kadınların çoğu, bilmiyerek, bu belâyâ düşüyor. Ne oldukları bilinmeyen bir takım isimlerden meded bekleyip, bunlarla belâdan kurtulmak istiyorlar. Kâfirlerin âdetlerini, kâfirlik alâmetlerini yapıyorlar. Bilhâssa, çiçek hastalığı zemânında, bu belâ, iyilerinde de, fenâlarında da görülüyor. Bu şirkden kurtulabilen ve kâfirlik alâmetlerinden birini yapmayan kadın, çok azdır. Hindûların bayram günlerine [ve ateşe tapınanların Nevruz günlerine ve hıristiyanların Noel gecelerine ve diğer pas-kalyalarına] hurmet etmek ve o zemânlarda, onların âdetlerini, onlar gibi yapmak, şirk olur. Küfre sebep olur. Kâfirlerin bayramlarında, müslimânların câhilleri ve hele kadınlar, kâfirlerin yaptıklarını yapıyor ve bu günleri, müslimân bayramı zan ediyor ve kâfirler gibi, birbirlerine hediyeye gönderiyorlar. Eşyâlarını, sofralarını kâfirlerin yaptığı gibi, süsüyorlar. O geceleri, başka gecelerden ayırd ediyorlar. Bunlar hep şirkdir, kâfirlikdir. Sûre-i Yûsüfdeki âyet-i kerîmede meâlen, **(Biz, Allahü teâlânın varlığına, birliğine, herşeyi yaratan O olduğuna inandık, müslimân olduk diyenlerin çoğu, başkalarına ibâdet ve itâ’at ederek ve dahâ birçok hareketleri ve sözleri ile, müşrik oluyorlar)** buyuruldu. [Üçüncü kısımda, 60. cı maddenin baş tarafına bakınız!]

Şeyhler için, türbeler için kurban adıyorlar. Götürüp mezâr başında kesiyorlar. Fıkıh kitâbları, bunu da şirk saymaktadır. Ba’zı kimseler, dahâ ileri giderek, böyle kurbanları, cin kurbanı oluyor diyorlar. Dînimiz bunu red ediyor ve şirk sayıyor. Adak yapmak, çok şekilde olur. Hayvân kesmeği adamağa ve bunu kesip cin kurbanlarından oldu demeğe ve cinlere tapanlara benzemeğe ne lüzûm var? [Birinci kısımda, seksenikinci maddeye ve **(Hayât-ül-hayvân)** kitâbına bakınız!].

Şeyhler için tuttukları orucular da böyledir. Bir takım isimler uydurup, o isimlere niyyet ediyor, iftâr zemânı her oruc için, husûsî yemekler şart ediyor ve gün de ta’yin ediyorlar. İşleri, bu orucular sâyesinde oluyor sanıyorlar. Bu da, ibâdetde şirk-

dir. İşleri hâsıl olmak için, başkasına ibâdet etmektir. Bunun çirkinliğini iyi anlamak lâzımdır. Hâlbuki hadîs-i kudsîde buyuruldu ki, **(Oruc benim için tutulur. Onun karşılığını ben veririm!)**. Ya'nî oruc, yalnız benim için tutulur. Bana, orucda başkası şerik olamaz. Hiçbir ibâdetde, Allahü teâlâyâ birşeyi ortak etmek câiz değil ise de, yalnız orucu buyurması, bunda şirk yapmamağa çok dikkat olunması içindir. Ba'zı kadınlar, hîle yaparak, bu orucuları, Allah için tutuyoruz ve sevâbını şeyhlerimize hediye ediyoruz diyor. Bu sözleri doğru ise, oruc için, niçin gün ta'yîn ediyorlar ve mu'ayyen iftârlık yiyor ve iftâr zemânında çirkin işler yapıyorlar? Çokları iftârda harâm işliyor. Bu şartları yapabilmek için, dilencilik bile yapıyor ve işlerinin bu harâmlar sâyesinde hâsıl olduğuna inanıyor. Bunlar, hep yoldan çıkmaktır. Şeytânın aldatmasıdır.

[(Redd-ül-muhtâr)da **(Zebâyih)** anlatırken, sonuna yakın diyor ki, (Makâm sâhibleri gelince, hayvan kesmek harâmdır. Çünkü, Allahdan başkası için hayvan kesmek şirk olur. Keserken Allahü teâlânın ismini söylese de, harâmdır. Eğer geleceğe yidirmek için keserse, harâm olmaz. Çünkü, müsâfire ziyâfet vermek, İbrâhîm aleyhisselâmın sünnetidir. Müsâfire ikrâm etmek sevâbdır. (İnsana ikrâm için kesmek, Allahdan başkası için kesmek olur. Bu ise halâl değildir) demenin doğru olmadığı **(Bezzâziyye)** fetvâsında yazılıdır. Böyle söylemek, Kur'ân-ı kerîme, hadîs-i şerîflere ve akla uygun değildir. Kassâb da, para kazanmak için kesiyor. Hâlbuki, kassâbdaki etlere harâm diyen hiç olmamıştır. Para kazanmak niyeti ile kesilen hayvan necs olsaydı, hiçbir kassâb hayvan kesmezdi. Öyle söyliyene câhilin kassâbdan et almaması, düğün için, akıka için kesilen hayvan etinden yimemesi lâzım olur.

Bir kimse gelince kesilen hayvan etinden, ona da ikrâm edilirse, ya'nî yidirilirse, hayvanı Allah için kesmiş, fâidesi müsâfire olmuş olur. Kassâbın kesdiği de Allah içindir. Fâidesi, kazancı, kassâbadır. Eğer etinden müsâfire yidirmeyip, hepsi başkalarına verilirse, Allahdan başkası için kesilmiş olur, harâm olur. Görülüyor ki, bir hayvanın insana ta'zîm için, Allahdan başkası için kesilmesi veyâ Allah rızâsı için kesilmesi, etinin kesilene yidirilip yidirmemesi ile ayırd edilmektedir. Bundan anlaşılıyor ki, temel atılırken, hastalık gelince, hasta iyi olunca hayvan kesmek halâl olmakdadır. Çünkü, etleri fakîrlere yidirmektedir. Hamevî de böyle demektedir. Dileği olursa Allah için hayvan kesmeği adak yapmanın da böyle olduğu, **(Bahr-ür-râk)**da yazılıdır. Fekat etlerinin yalnız fakîrlere verilmesi lâzımdır. Müsâfir gelince kesilen hayvan etinden o müsâfire yidirip yidirmemek mühimdir. Etlerin hepsini ona veyâ başkasına verip vermemek mühim değildir. Onun yidiği hayvanın etinden başkalarına da verilir. Kesen de alır. Bunun ehemmiyeti yoktur. Ona yidirmek ve yidirmemek için, keserken yapılan niyyete bakılır. Keserken onu ta'zîm etmek niyyet edilmezse, ona bu etden yidirmeyip, başka şeyler yidirmemesi, harâm olmasına sebep olmaz. Çünkü, keserken ona yidirilmesi niyyet edilmiştir. Bundan anlaşılıyor ki, hükûmet adamı gelince, hayvanı keserken ona ta'zîm etmeği niyyet ederse, etinden ona yidirse de, halâl olmaz. Keserken ona ikrâm etmeği, yidirmeği niyyet ederse, etinden hiç yidirmeyip, başka şeyler yidirse de, halâl olur.

Kesmek harâm olunca, küfr de olur mu, olmaz mı? İkisini de söyliyene olduğu **(Bezzâziyye)**de yazılıdır. Niyyet gizli olduğu için, müslimâna kötü gözle bakmamak ve ihtilâflı konularda küfr damgası basmamak lâzımdır. Bir müslimânın bir kimseye yaklaşması, gözüne girmesi için ona ibâdet edeceği düşünülemez. Hayvan kesmesi, onu sevdiğini göstermek içindir. Sevdiğini anlatarak, ona yaklaşmak, dünyâlığa kavuşmak istemektir. Allah için kesmeğe, insanı ta'zîm etmek karışınca, harâm olursa da, küfr denilemez. Harâm ile küfr birbirinden çok uzaktır)].

Kadınlardan söz alınan ikinci şart: Hırsızlık etmemektir. Hırsızlık, büyük günâhlardan biridir. Çok kadınlar, bu günâha yakalanmıştır. Hırsızlığın inceliklerinin

den kurtulabilen kadın pek azdır. Bunun için, hırsızlıktan kaçınmak, ikinci şart oldu. Kocalarının malını, kocalarının izni olmadan harc eden kadınlar hırsız oluyor. Bununla, büyük günâha girmiş oluyor. Bu hâl, hemen bütün kadınlarda var gibidir. Hepsinde bu hiyânet hâsıl olmaktadır. Ancak, Allahü teâlânın koruduğu az kimse bundan kurtulmaktadır. Keşki, bunun hırsızlık olduğunu, günâh olduğunu bilselerdi. Bunu, halâl bilenleri çoktur. Halâl bilenlerin kâfir olmaları korkusu çoktur. Allahü teâlâ, kadınları şirkden men' etdikden sonra, ikinci olarak, hırsızlıktan men' buyurdu. Çünkü, bunu halâl sanarak, çoğu kâfir olur. Bundan dolayı, bu günâh, kadınlar için, başka günâhlardan dahâ büyük oldu. Böyle kadınlar, kocalarının mallarını her zemân olarak hiyânete alışdıklarından, böylece, başkasının malını kullanmanın çirkinliği kalblerinden kalkar. Başkalarının mallarını da, habersiz kullanmak kendilerine hafif gelir. Çekinmeden başkalarının mallarına hiyânet ve hırsızlık eder. İyi düşünülürse, böyle olacağı açıkca anlaşılır. O hâlde, kadınları hırsızlıktan men' etmek, dîn-i islâm'da çok ehemmiyetlidir. Şirkden sonra, onlar için ikinci çirkin şey bu oldu. [Bir mü'min, kendine sâdik ve emîn olan zevcesini bu büyük günâhdan kurtarmak için, malını istediği şekilde sarf etmesine önceden izin vermelidir.]

İlâve: Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" birgün Eshâb-ı kirâmına sorarak: **(Hırsızların büyüğü kimdir bilir misiniz?)** buyurdu. Bilmiyoruz. Siz buyurun! dediklerinde: **(Hırsızların büyüğü, nemâzından çalandır ki, nemâzın erkânını temâm yapmaz!)** buyurdu. Bu hırsızlıktan da sakınmalıdır ve büyük hırsız olmaktan kurtulmalıdır. Kalbe hiçbir şey getirmiyerek, niyet etmelidir. Niyet doğru olmazsa, ibâdet sahîh olmaz. Kirâeti doğru okumalıdır. Rükü'ü, secdeleri, kavmeyi ve celseyi, itmînân ile yapmalıdır. Ya'nî, rükü'den kalkınca tam dikilip, bir tesbîh mikdârı durmalı ve iki secde arasında doğru oturup yine bir tesbîh mikdârı öyle durmalıdır. Böylece, kavmede ve celsede, itmînân [ya'nî tumânînet] hâsıl olur. Böyle yapmayanlar, hırsızlardan olur ve çok azâblara yakalanır.

[İbni Âbidîn, **(Lukata)** bahsinin sonunda buyuruyor ki, İbni Hacer ve Nevevî ve başkaları bildiriyor ki, gayb olan, çalınan birşeyi bulmak için, [hergün yirmibeş kerre] (Yâ câmi'annâsi li-yevmin lâ raybe fihi innallahe lâ yuhlif-ül mî'âd icma' bey-nî ve beyne...) düâsını okumalıdır. Buluncaya kadar okumalıdır. Noktaların yerinde, gayb olan şeyin ismini söylemelidir. **(Fetâvâ-i kâri-ül-hidâye)**de diyor ki, (Murâdı olan kimse, yatacağı zemân abdest almalı. Temiz bir örtü üzerinde oturup, üç def'a salevât okumalı. Sonra, herbirine Besmele çekerek on Fâtiha ve sonra onbir İhlâs okumalı. Sonra, üç salevât okumalı. Sonra sağ yanı üzere, yüzü kıbleye karşı olarak ve sağ elini sağ yanağı altına koyarak yatıp uyumalıdır. Niyet ettiği şeyin nasıl olacağını, bi-iznillah rü'yâda görür). **(Bostân-ül-ârifîn)** sonunda diyor ki, İbni Ömer buyurdu ki, birşeyi gayb olan, çalınan kimse, hergün iki rek'at nemâz kılıp, selâmdan sonra, (Allahümme yâ Hâdî ve yâ Râddeddâlleti, erdid aleyye dâlletî bi-izzetike ve sultânike fe-innehâ min fadlike ve atâike) okumalıdır. 110.cu sahîfede yazılı olan istigfâr düâsını okumak da çok fâidelidir.]

Kadınlardan istenilen üçüncü şart: Zinâ etmemektir. Bu şartı, yalnız kadınlardan istemek, bu günâhın hâsıl olması, çok def'a onların râzı olmalarına bağlı olduğu içindir ve kendilerini gösterdikleri [erkeklerin kollarına atıldıkları] içindir. O hâlde, bu günâhın ilk sebebi onlardır. Bu işde, onların rızâları mu'teberdir. Bunun için, bu amelden, kadınların dahâ kuvvetli men' edilmeleri îcâb etdi. Bundan dolayı, Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde, bu günâhda kadını erkekden evvel söyledi ve **(Kadına ve erkeğe yüz sopa vurunuz!)** buyurdu. Bu günâh insana, dünyâda ve âhîretde zarar verir ve bütün dinlerde yasak ve çirkin olmuştur. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: **(Zinânın dünyâda üç fenâlığı vardır: Biri, güzelliği ve parlaklığı giderir. İkincisi, fakîrlige sebep olur. Üçüncüsü, ömrün kısalmasına sebep olur. Âhîretdeki üç zararına gelince, Allahü teâlânın gadabına sebep olur. İkincisi, süâlin, hesâbın fenâ geçmesine sebep olur. Üçüncüsü, Ce-**

hennem ateşinde azâb çekmeğe sebep olur). Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Yabancı kadınlara bakmak, gözlerin zinâsıdır. Onları tutmak, ellerin zinâsıdır. Onlara gîtmek, ayakların zinâsıdır).** Nûr sûresindeki otuzuncu âyet-i kerîmede meâlen, **(Mü'minlere söyle, yabancı kadınlara bakmasınlar ve zinâ etmesinler! Ve mü'min kadınlara söyle! Onlar da, yabancı erkeklere bakmasınlar ve zinâ etmesinler!)** buyruldu. Kalb, göze tâbî'dir. Gözler harâmdan sakınmazsa, kalbi korumak güç olur. Kalb, harâma dalarsa, zinâdan sakınmak güç olur. O hâlde, îmânî olanların, Allahü teâlâdan korkanların, harâma bakmaması lâzımdır. Ancak bu sûretle, kendini korumak, dünyâ ve âhîretde zarardan kurtulmak mümkün olur. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde kadınların, kızların, yabancı erkeklerle yumuşak sesle, nezâketle konuşmalarını, böylece kötü adamların kalblerine fenâlık getirmelerini men' buyurmakta, buna sebep olmayacak şekilde söylemelerini istemektedir. Kadınların, yabancı erkeklerle süslenmelerini yasak etmektedir. Bileyziklerinin sesini duyurmamak için, yavaş, sessiz yürümelerini emr etmektedir. Ya'nî fiska, günâha sebep olan herşey de günâhdır. O hâlde günâha, harâma sebep olan şeylerden kaçmak lâzımdır.

(Safizm), ya'nî kadınların, yabancı kadınlara şehvet ile bakması ve dokunması, kadınların, kocasından başkasına, erkek ve kadın, kim olursa olsun, yabancıya süslenmeleri câiz değildir. Erkeklerin homoseksüel olması, ya'nî oğlanlara şehvet ile bakmaları ve dokunmaları harâm olduğu gibi, kadının da homoseksüel olması, ya'nî kadına şehvet ile dokunması ve bakması harâmdır. Dünyâda ve âhîretde felâketlerden kurtulmak için, bu incelikleri iyi gözetmek lâzımdır. Erkekle kadın, başka cinsden oldukları için, bir araya gelmeleri gücdür. Kadının kadına yaklaşması böyle olmayıp kolaydır. Bunun için kadının kadına bakmasını ve dokunmasını, erkeğin kadına ve kadının erkeğe bakmasından dahâ şiddetle men' etmelidir.

[(Pedérasie)nin, ya'nî gulâmpâreliğin Romalılarda ve eski Yunanlılarda ve İngilterede yaygın olduğu, doktor Fahreddîn Kerîmin 1343 [m. 1925] târîhli, **(Gayr-i tabî'î aşklar)** kitâbında uzun yazılıdır].

Kadınlardan istenilen dördüncü şart: Çocuğunu öldürmemektir. O zemân, kadınlar, fakîrlikten korkarak, kızlarını öldürürlerdi. Bu çirkin hareket, haksız yere cânâ kıymak olduğu gibi, evlâd hakkını da tanımamaktır ve her ikisi de büyük günâhdır. [Çocuk aldırma da böyledir. İbni Âbidîn, beşinci cild, ikiyüzyetmişaltıncı [276] sahîfede diyor ki, (Özrsüz, çocuk düşürmek, herhâlde harâmdır. Ananın veyâ süt emen diğer çocuğun ölümüne sebep olan bir özr varsa, uzvları teşekkül etmeden düşürmek câiz olur.) Uzvlar yüzyirmi gün sonra teşekkül eder denildi. Cânlı çocuğu almak da, aldırma da harâmdır. Çocuk olmaması için önceden tedbîr almak, meselâ prezervatif kullanmak câizdir. Fakîrlikden dolayı iyi bakamamak, besliyememek korkusu, çocuk düşürmek için özr olmaz. Din düşmanlarının yasaklamasından dolayı, din bilgisi verememek, islâm terbiyesi ile yetişdirememek korkusu özr olur. Çocuğun râhat tevellüd etmesi için **(Bostân-ül-ârifîn)** sonunda diyor ki, Abdüllah ibni Abbâs "radıyallahü teâlâ anhümâ" buyurdu ki, bir tas, tabak içine (Bismillâhillezî lâ ilâhe illâ huv El-Halîm-ül Kerîm. Sübhâne Rabbil' Arş-il'azîm Elhamdülillahî Rabbil' âlemîn) ve sonra (Nâzi'ât) sûresinin son âyetini ve Ke-ennehüm'den i'tibâren (Ahkaf) sûresinin son âyetini islâm harfleri ile yazıp, eritip anasına içirmelidir.

İbni Âbidîn, beşinci cild, 249. cu sahîfede ve **(Berîka)**da ve **(Hadîka)**da, ferc âfetlerinde diyor ki, (Kassâb hayvanlarını, semizlemeleri için, ihsâ etmek [kısırlaştırmak] câizdir. Diğer hayvanları ve insânları ihsâ harâmdır.)]

Kadınlardan istenilen beşinci şart: Bühtân ve iftirâ etmemektir. Bu günâh, kadınlarda çok olduğundan onlara şart edildi. İftirâ büyük günâhdır ve çok fenâdır. Bunda yalan söylemek de vardır ki, yalan, her dinde harâmdır. İftirâda bir mü'mini incitmek de vardır ki, bu da, başkaca harâmdır. Bunlardan başka, iftirâ etmek, yeryüzünde fesâd çıkarmağa, ortalığı karışdırmağa sebep olur ki, bu da harâmdır.

Altıncı şart: Peygamber “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimizin her emrine itâ’at etmektir. Bu şart, bütün farzları, sünnetleri yapmak ve bütün yasaklardan kaçınmak demektir ve islâmın beş şartını bildirmektedir.

İslâmın beş şartından biri, nemâzdır. Beş vakt nemâzı üşenmeden, seve seve kılmalıdır. Malın zekâtını, emr edilen yerine, hevesle vermelidir. Ramezân-ı şerif orucu, bir senelik günâhların afvına sebebedir. Oruc tutmaktan zevk almalıdır. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Hac edenin geçmiş günâhları afv olur!)**. Kâ’be-i mu’azzamaya gidip hac etmeği büyük kazanc bilmelidir. Vera’ ve takvâyı elden bırakmamalıdır. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Dînin direği vera’dır)**. İçki içmemelidir. Serhoş yapan herşey, şerâb gibi harâmıdır. Mûsikîden de kaçınmalıdır ki, lehv ve la’bdır. Ya’nî nefsin istediği fâidesiz işdir ve harâmıdır. Bir hadîs-i şerîfde, **(Mûsikî, zinâya yol açar)** buyuruldu. Müslimânları gîbet etmek, ya’nî kötölemek niyeti ile çekiştirmek, iki müslimân arasında söz taşımak, mûsikîden dahâ büyük harâmıdır. [Zimmîyi gîbet etmenin de harâm olduğu, **(Behcet-ül-fetâvâ)**da yazılıdır.] Bunlardan kaçınmak lâzımdır. Müslimânla ayrı etmek, kalbini kırmak da harâm olup, sakınmak lâzımdır.

Uğursuzluğa inanmamalı, te’sîr eder sanmamalıdır. **(Rûh-ul-beyân)**da, Tevbe sûresi, otuzyedinci âyetinin tefsîrinde diyor ki, (Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” teşrîf edince, günlerin mü’minlere uğursuz olmaları kalmadı). Bir hastalığın sağlam insana elbette geçeceğini kabûl etmemelidir. Allahü teâlâ dilerse geçer, dilemezse geçmez. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Müslimânlıkta, uğursuzluk ve hastalığın sağlam kimseye muhakkak geçmesi yoktur)**. [Bununla beraber, tehlikeli şeylerden, şüpheli yerlerden kaçınmak vâcibdir. Hastalığa yakalanmamak için tedbîr almalıdır.] Kâhinlere, falcılara inanmamalıdır. Bilinmeyen şeyleri bunlara sormamalıdır. Bunları gaybleri bilir sanmamalıdır. [**(Şerh-ı akâid)** kitabının başında diyor ki, (İnsanın birşeyi bilmesi, his organı ile, güvenilir haber ile veyâ akl ile olur. His organları beşdir. Güvenilir haber ikidir: Tevâtür ve Peygamber haberleri. Tevâtür, her asrın güvenilen insanların hepsinin söylemesidir. Akl ile bilmek de ikidir: Düşünmeden hemen bilinirse, **(Bedîhî)** denir. Düşünmekle bilinirse, **(İstidlâlî)** denir. Herşeyin, kendi parçasından büyük olduğu bedîhîdir. Hesâbla edinilen bilgiler istidlâlîdir. His organları ve akl ile birlikte hâsıl olan bilgiler, **(Tecrübî)**dir). Görülüyor ki, islâm dîninin, hesâbın ve tecribenin bildirdiği şeylere **(Gayb)** denir. Gaybi ancak, Allahü teâlâ ve Onun bildirdikleri bilir.]

(Sihir), ya’nî büyü yapmamalıdır ve sihr yapdırmamalıdır, harâmıdır ve küfre en yakın olan, en fenâ harâmıdır. Sihre âid ufak birşey yapmamağa çok dikkat etmelidir. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Müslimân sihr yapamaz. Allah saklasın îmânı gittikten sonra, sihri te’sîr eder.)** Sanki sihr yapınca, îmânı gider.

[İmâm-ı Nevevî “rahmetullahi aleyh” dedi ki: (Sihir yaparken küfre sebep olan kelime veyâ iş olursa, küfrdür. Böyle kelime veyâ iş bulunmazsa, büyük günâhdır). Sihir insanları hasta yapar. Sevgi veyâ muhabbetsizlik yapar. Ya’nî cesede ve rûha te’sîr eder. Sihir, kadınlara ve çocuklara dahâ çok te’sîr eder. Sihrin te’sîri kat’î değildir. İlâcın te’sîri gibi olup, Allahü teâlâ, isterse te’sîrini yaratır. İstemezse, hiç te’sîr etdirmez. Açlık çekerek, sıkıntılı işler yaparak, nefsini ezen, harâm işlemekten zevk alamaz hâle getiren kâfirlerin yaptığı sihr te’sîr etmektedir. Böyle papasların sihr çözmeleri de te’sîrli olmaktadır. Şimdiki papaslar, dünyâ zevklerine düşkün ve nefsleri azgın olduğundan, sihr yapamaz ve bozamazlar.

Bir sâhir, sihr ile istediğini elbette yapar, sihr muhakkak te’sîr eder diyen ve inanan kâfir olur. Sihir, Allahü teâlâ takdîr etmiş ise, te’sîr edebilir, demelidir. Büyü yapılmış olan kimse, **(Mevâhib-i ledünniyye)** tercemesi ikinci cildi, yüzseksenyedinci [187] sahîfedeki âyet-i kerîmeleri ve düâları ve arabî **(Teshîl-ül-menâfi’)** sonundaki **(Âyât-i hurz)**ı sabâh ve ikindi nemâzlarından sonra, yedi gün birer

kerre okur ve boynuna asarsa, şifâ bulur. Bir mikdâr suya, (**Âyet-el-kürsî**) ve (**İhlâs**) ve (**Mu'avvizeteyn**) okumalı. Büyülenmiş kimse bundan üç yudum içmeli, kalan ile gusl abdesti almalıdır. Şifâ bulur. (**İbni Âbidîn**)de, hastalık sebebi ile boşanmakta, (**Zerkânî**)nin 7.ci cild, 104. cü sahifesinde ve (**Mevâhib-i ledünniyye**) tercemesinde diyorlar ki, (Sidr ağacının yeşil yaprağından yedi adedi iki taş arasında ezilip su ile karıştırılır. Üzerine Âyet-el-kürsî, İhlâs ve Kul-e'üzûler okunur. Üç yudum içip, gusl edilir). Sidr, Lotus denilen yabânî kiraz [Kâzib abanoz] ağacıdır. (**Mekâtîb-i şerife**)nin doksanaltıncı mektûbunda diyor ki, (Hâcetlere kavuşmak için, iki rek'at nemâz kılıp, sevâbını (**silsile-i aliyye**)nin rûhlarına hediye etmeli, bunların hurmeti için diyerek düâ etmelidir).

Mevlânâ Muhammed Osmân sâhib “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (**Fevâid-i Osmâniyye**) kitâbının yüzüçüncü sahîfesi sonunda buyuruyor ki, (Sîhr ve cadı, ya'nî büyü âfetlerinden kurtulmak için, üç kerre Salevât-ı şerife okumalı, sonra yedi Fâtiha, yedi Âyet-el-kürsî, yedi Kâfirûn sûresi, yedi İhlâs-ı şerîf, yedi Felak ve yedi Nâs sûreleri okuyup kendi üzerine veyâ hasta üzerine üflemelidir. Bunları tekrâr okuyup, büyülenmiş olanın odasına, yatağına, evin her yerine, bağçesine üflelidir. İnşâallahü teâlâ, büyüden halâs olur. [Buna karşılık ücret almamalıdır.] Bütün hastalıklar için de iyidir. Tarlaya bereket gelmesi için, mahsûlün uşrunu vermeli, sonra Eshâb-ı Kehfin isimleri dört kâğıda yazılıp, ayrı ayrı sarılıp, tarlanın ayak basmayan dört köşesine defn edilmelidir. Sabâh ve yatsı nemâzlarından sonra büyük âlimlerin [silsile-i aliyyenin] isimlerini, sonra Fâtiha-i şerîfeyi okuyarak rûhlarına gönderip, onları vesîle ederek yapılan düânın kabul olduğu tecrübe edilmiştir). 148.ci sahîfesinde ve (**Rûh-ul-beyân**)da diyor ki, (Eshâb-ı Kehfin isimleri yazılı kâğıdı evinde, üstünde bulundurmamak da, korur. Bereket verir). Roma imperatörlerinden Domitianus veyâ Dokyanus denilen kimse, çok rezil, zâlim ve putperest idi. Tanrılığını îlân etdi. 95 de öldürüldü. Efsus, ya'nî Tarsus şehrine gelince, yedi genç İsâ aleyhisselâmın dînini bırakmayıp, şehrin onbeş kilometre şimâl garbisinde bir mağarada saklandılar. Üçyüzdokuz sene devâmlı uyudular. İmperatör Teodos zemânında uyanıp Aryüsün talebeleri ile konuştular. Tekrâr uyudular. Teodos putperestliği yıkıdı. Nasrâniyeti yaydı. Mağaraya gidip Eshâb-ı Kehf ile görüşdü. Düâlarını aldı. Mağara kapısında bir mescid yaptı. 395 de öldü. Abbâsî halîfelerinin yedinci olan Me'mûn, Hârûn Reşîd'in oğlu olup, kabri Tarsusdadır. (**Eshâb-ı Kehfin isimleri**), Yemlîhâ, Mekselinâ, Mislinâ, Mernûş, Debernûş, Şâzenûş, Kefestayyûş ve köpekleri Kitmîrdir. Ehl-i Bedrin isimleri ile tevessül, şifâ ve bereket verdiği, Kabânînin (**Esmâ-i Ehl-i Bedr**) kitâbında yazılıdır. Bu kitâb Bombayda basılmıştır.

Nazar değmesi hakdır. Ya'nî, göz değmesi doğrudur. Ba'zı kimseler, birşeye bakıp, beğendiği zemân, gözlerinden çıkan şuâ' zararlı olup cânlı ve cânsız, herşeyin bozulmasına sebep oluyor. Bunun misâlleri çokdur. Fen, belki birgün, bu şuâ'ları ve te'sirlerini anlayabileceklerdir. Nazarı değen kimse, hattâ herkes, beğendiği birşeyi görünce (**Mâşâallah**) demeli, ondan sonra o şeyi söylemelidir. Önce Mâşâallah deyince, nazar değmez. Nazar değen veyâ korkan çocuk için, çöp yapıp etrâfında döndürerek tütsülemek veyâ ergimiş mumu başı üzerinde suya dökmek [ve kurşun dökmek] câiz olduğu, (**Fetâvâ-yı Hindiyye**)de yazılıdır. (Fâtiha, Âyet-el-kürsî ve E'üzü bi-kelimatillâhittâmmeti... okumak) hadîs-i şerîfde emr edildiği (**Teshîl**) 76.cı sahîfede yazılıdır. (**Mevâhib**)de ve (**Medâric**)de diyor ki, (İmâm-ı Mâlike göre “rahmetullahi teâlâ aleyh”, demirle, tuzla, iplik düğümlemekle ve mühr-i Süleymânla Rukye yapmak mekrûhdur).

(**Rukye**), okuyup üfleme veyâ üzerinde taşımak demektir. Âyet-i kerîme ile ve Resûlullahdan gelen düâlar ile Rukye yapmağa, (**Ta'vîz**) denir. Ta'vîz câizdir ve inanan, güvenen kimseye fâide verir. Ta'vîz yazılı muskağa, [muşamba, naylon gibi su geçirmez şeylere] sarılı olarak cünübün taşınması ve halâya girilmesinin câiz olduğu (**Halebî**)de ve (**Dürr-ül-muhtâr**)da, tahâret bahsi sonunda [s. 119 da] yazılıdır.

Ma'nâsı bilinmiyen veyâ küfre sebep olan rukyeyi okumağa, (**Efsûn**) denir. Bunu veyâ nazarlık denilen şeyleri kendi üzerinde taşımağa, (**Temîme**) denir. Muhabbet hâsıl etmek için yapılan rukyelere, (**Tivele**) denir. İbni Âbidîn beşinci cild, ikiyü-zotuzikinci [232] ve ikiyüzyetmişbeşinci [275] sahifelerinde ve (**Mevâhib**)de ve (**Medâric**)de yazılı hadîs-i şerîfde, (**Temîme ve Tivele şirkdir**) buyuruldu. İbni Âbidîn burada, nazar değmemek için tarlaya kemik, hayvân kafası koymak câiz olduğunu bildirmektedir. Bakan kimse, önce bunu görüp tarlayı sonra görür. Mâvi boncuk ve başka şeyleri bu niyyet ile taşımamanın (**Temîme**) olmayacağı, câiz olacağı buradan anlaşılmalıdır. Nazar değen kimseye şifâ için (**Âyet-el-kürsî**), (**Fâtiha**), (**Mu'avvizeteyn**) ve (**Nûn sûresi**)nin sonundaki iki âyeti okumak muhakkak iyi geldiği, fârisî (**Medâric-ün-Nübüvve**) kitâbında ve (**Mevâhib-i ledünniyye**) tercemesi ikinci cild, [179]. cu sahifesinde yazılıdır. Bu iki kitâbdaki ve (**Teshîl-ül-menâfi'**) kitâbının ikiyüzüncü [200] sahifesinde yazılı düâları okumak da fâidedir. Düâların en kıymetlisi ve fâidelisi (**Fâtiha**) sûresidir. (**Tefsîr-i Mazherî**) son sahifesinde diyor ki, (İbni Mâcede yazılı, hazret-i Alînin bildirdiği hadîs-i şerîfde, (**İlâclarm en iyisi Kur'ân-ı kerîmdir**) buyuruldu. Hastaya okunursa, hastalığı hafifler). Eceli gelmemiş ise, iyi olur. Eceli gelmiş ise, rûhunu teslim etmesi kolay olur. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" gam, gussa, sıkıntıyı gidermek için, (**Lâ ilâhe illallâhül'azîm-ül-halîm lâ ilâhe illallâhü Rabbül-Arş-il'azîm lâ ilâhe illallahü Rabbüs-semâvâtî ve Rabbül-Erdü Rabbül'Arş-il-kerîm**) okurdu. (**Bismillâhirrahmânirrahîm ve lâ-havle ve lâ-kuvvete illâ billâhil' aliyil'azîm**) okumak, sinir hastalığına ve bütün hastalıklara iyi geldiğini Enes bin Mâlik haber vermiştir. Harâm işliyenin ve kalbi gâfil olanın düâsı kabul olmaz. Mâide sûresinde Allahü teâlânın yaratması için, vesîleye, ya'nî sebeblere yapışmak emr olunmaktadır. Te'sîri kat'î olan sebeblere yapışmak farzdır. Meselâ, Allahü teâlânın rızâsına, sevgisine kavuşmak için, islâmiyete uymak ve düâ etmek emr olundu. Diğer sebebler ve te'sîrleri açıkca bildirilmediği için bunlara uymak sünnet oldu. Peygamberlerin ve Evliyânın rûhlarından ve ilâclardan şifâ beklemek ve dertlerden, belâlardan kurtulmak için bunları vesîle yapmak sünnet oldu. Vehhâbiler bu sünnete şirk, küfr diyerek, âyet-i kerîmeyi inkâr ediyorlar. Rûhların vesîle olduğu (**Kiyâmet ve Âhret**) kitâbının ikiyüzyirmisekizinci ve sonraki sahifelerinde açıkça yazılıdır. Ehl-i sünnet i'tikâdında olmıyanın düâsı fâide vermez. Allahü teâlâ, herşeyi bir sebep ile yaratmaktadır. Birşeye kavuşmak isteyen, o şeyin sebebine kavuşmak için düâ etmelidir. Sebebine kavuşunca, bu sebebe yapışır. İnsana sıhhat, şifâ vermek için, düâ etmeği, sadaka vermeği ve ilâc kullanmaği sebep yapmıştır. Âyet-i kerîme veyâ düâ bir çanağa yazılır. Yâhud kâğıda yazılıp, kâğıd çanağa konur. Üzerine su konur. Yazı eriyince, hergün içilir. Yâhud, bu kâğıdı muska yapıp, üzerinde taşır. Yâhud, bunları okuyup, iki avucuna üfürür. Avuçları ile vücüdünü sıvar. (**Tibyân tefsîri**) son sahifesinde diyor ki, (Âişe vâldemiz buyurdu ki, Resûlullahın bir yerinde ağrı olsa iki Kûl e'üzü sûresini okuyup, mu bârek avucuna üfler, elini ağrı olan yere sürerdi). Düâ ve ilâc, ömrü uzatmaz. Eceli geleni ölümden kurtarmaz. Ömür, ecel bilinmediği için, düâ etmek, ilâc kullanmak lâzımdır. Eceli gelmemiş olan, sıhhata, kuvvete kavuşur. Şifâyı ilâcdan değil, Allahü teâlâdan beklemelidir. Muhammed Ma'sûm "rahmetullahi aleyh" (**Mektûbât**)da buyuruyor ki, (Murâd için âyet-i kerîme ve düâyı izn alarak okumalı demişlerdir). İzn veren, onu kendine vekil etmiş olur. Meshûr bir Âlimin, Velînin kitâbında (okumalıdır) yazmış olması, izn vermek olur. İzn vereni ve iznini düşünerek okuyunca, o zât okumuş gibi fâidedi, te'sîrli olur. Kur'ân-ı kerîmi ve düâyı ücret ile okumak, ya'nî okuması için, önceden birşey istemek büyük günâhdır. İstemesi ve alması harâm olur ve okuduğunun fâidesi olmaz. Birşey istemeyip, sonradan verilirse, hediye olur. Hediyeyi alması câiz olur. (**Fetâvâ-i fikhiyye**)nin otuzyedinci [37] sahifesinde diyor ki, (Kâfirlere gönderilen mektûbda Kur'ân-ı kerîmden bir iki âyet yazmak câizdir. Fazla yazılmaz. Bir iki âyet de, onlara va'z için veyâ hucet, vesîka olarak câiz olur. Kâfir, muskanın fâidesine inansa bile, ona âyet-i kerîme ile

mubârek isimler ile muska yazmak câiz olmaz. Harâm olur. Harfleri ayrı ayrı yazmakla da câiz değildir. İster müslimân yazsın, ister kâfir yazmış olsun, bir muskayı kullanmak için, içinde küfr veyâ harâm olan yazının bulunmadığını bilmek lâzımdır). (**Mevâhib-i ledünniyye**)de diyor ki, (Üç şart bulununca, Rukye câiz olur: Âyet-i kerîme ile veyâ Allahü teâlânın isimleri ile olmaktır. Arabî lisânı ile veyâ ma'nâsı anlaşılın lisân ile olmalıdır. Rukyenin, ilâc gibi olup, Allahü teâlâ dilerse te'sîr edeceğine, te'sîrini Allahü teâlânın verdiğiğine inanmaktır. Göz değen kimseye, Peygamber efendimizin bildirdiği şu ta'vîzi okumalıdır: (**E'üzü bikelimâtillâhit-fâmmâti min şerri külli şeytânın ve hâmmatın ve min şerri külli aynın lâmmetin**). Bu ta'vîz her sabâh ve akşam üç def'a okunup kendi üzerine veyâ yanındakilerin üzerine üflenirse, göz değmesinden ve şeytânların ve hayvanların zararından korunur). Bir kimseye okurken, E'üzü yerine (**Ü'üzüke**) denir. İki kişiye okurken (**Ü'üzükümâ**) denir. İki kiden fazla kimseye okurken, (**Ü'üzüküm**) demelidir].

Hulâsa, Muhbir-i sâdik [ya'nî hep doğru söyleyici] ne bildirdi ise ve Ehl-i sünnet âlimleri "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in" din kitâblarında ne yazdı ise, onları yapmağa canla başla çalışmalıdır. Bunların aksini şiddetli zehr bilmelidir ki, sonsuz ölüme sürüklerler. Ya'nî, ebedî ve çeşid çeşid azâblara sebep olurlar.

Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" efendimizin huzûrunda bulunan kadınlar, bunların hepsini kabûl etdi ve yalnız söz ile ahd etdiler. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" bunlara hayr düâ etdi ve avflarını diledi. Bu düâlarının kabûl olduğu tam umulur ve hepsinin afv olduğu ma'lûm olur. Ebû Süfyânın zevcesi ve Mu'âviyenin "radıyallahü anhümâ" annesi olan Hind "radıyallahü anhâ" bunların arasında idi ve hattâ başkanları idi. Kadınlar nâmına o konuşmuşdu. Bu ahdından ve bu istigfâr düâsına kavuşmasından dolayı, kazandığı çok umulur.

Müslimân kadınlardan herhangi de, bu şartları kabûl ederek, bunlara uyarsa, bu sözleşmeğe dâhil sayılır ve bu düâdan fâidelenir. Nisâ sûresi, yüz kırkyedinci [147] âyetinin meâl-i şerifi: (**Allahın ni'metlerine şükr eder ve îmân ederseniz, Allah size niçin azâb etsin?**)dir. Ya'nî azâb etmez. Allahü teâlâyâ şükr etmek, Onun dînini kabûl etmek demektir ve islâmiyyetin ahkâmını yapmak demektir. [Bunu, 102.ci sahîfedeki onyedinci [17] mektûb tercemesinde okuyunuz!]. Cehennemden kurtulmak için, i'tikâdda ve amelde, dînin sâhibine "sallallahü aleyhi ve sellem" uymaktan başka çare yoktur. Üstâd aramaktan maksad, islâmiyyeti öğrenmektir. Onlardan görerek, i'tikâdda ve islâmiyyete uymakda kolaylık elde etmektir. Yoksa, istediğini yapıp, istediğini yiyip de, mürşidin eteğine yapıp azâbdan kurtulmak yoktur. Böyle sanmak, tam bir hayâle kapılmaktır. Kıyâmetde izn verilmeyen kimse, kimseye şefâ'at edemeyecektir. İzn alan da, râzı olduğuna şefâ'at edecektir. Râzı etmek için islâmiyyete uymak lâzımdır. Bundan sonra, insanlık icâbı kusûru bulunursa, ancak böyle kusûrlar, şefâ'atle afv olacaktır.

Süâl: Kusûrlu olan, günâhı olan kimseden râzı olurlar mı?

Cevâb: Allahü teâlâ, onu afv etmek isterse ve afv için sebep araya korsa, o kimse, görünüşde günâhı bulunsa bile, elbette râzı olunmuşlardan demektir. Allahü teâlâ hepimizi râzı olduğu kullardan eyliye! Âmîn.

TENBİH: Sihir (**Büyü**): Cinlerin insanlarda yaptıkları hastalıklardır. Müslimân cinlerden insanlara zarar gelmez. Cinler her şekilde görünür. Kâfir cinler, sâlih insan şekline de girer. Kâfir insanlar gibi, bir iyilik yapınca, küfre, fıska da sebep olurlar. Arkadaşlık ettiği insanın göstereceği kimselerde hastalık, sihir yaparlar. Bu hastalıktan kurtulmak için, bu cinni öldürmek veyâ kovmak lâzımdır. Cinnin zararından kurtulmak için, en te'sîrli iki silâh, (**Kelime-i temcîd**) ve (**İstigfâr düâsı**)dir. Kelime-i temcîd, (**Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhil aliyîl azîm**)dir. Bunu okuyandan cinlerin kaçdığını, büyüünün bozulduğunu, imâm-ı Rabbânî 174.cü mektûbunda ve istigfâr düâsının, derdlere devâ olduğu hadîs-i şeriflerde bildirilmiştir.

3 — İSLÂMİYYETDE KESB VE TİCÂRET

Aşağıdaki yazı, (Rıyâd-un-nâsihîn)den terceme edildi:

Kesb, halâl mal kazanmak demektir. Bütün ibâdetlerin kabûl olması, halâl lokmaya bağlıdır. Hadîs âlimi Ahmed bin Abdûllah İsfehânî, (**Hilyet-ül-evliyâ**) kitâbında diyor ki, (Büyüklerden çoğu buyurdu ki, ibâdetler on kısımdır: Dokuz kısmı halâl kazanmaktır. Bir kısmı da bildiğimiz bütün ibâdetlerdir). O hâlde, mü'minler halâl kazanmağa çalışmalıdır. Harâmdan ve şühelilerden kaçınmalıdır. Ebû Hüreyre “radiyallahü anh” buyuruyor ki, Resûlullahdan “sallallahü aleyhi ve sellem” işitdim. Buyurdu ki, (**Allahü teâlâ güzeldir. Yalnız güzel yapılan ibâdetleri kabûl eder. Allahü teâlâ, Peygamberlerine emr ettiği, mü'minlere de emr etdi ve buyurdu ki, ey Peygamberlerim! Halâl yiyecek ve sâlih, iyi işler yapınız! Mü'minlere de emr etdi ki, ey îmân edenler! Sizlere verdiğim rızıklardan halâl olanları yiyecek!**). Resûl “aleyhisselâm” sözüne devâm ederek buyurdu ki, (**Uzak yoldan gelmiş, saç sakalı dağılmış, yüzü gözü toz içinde bir kimse, ellerini göke doğru uzatıp düâ ediyor. “Yâ Rabbî!” diye yalvarıyor. Hâlbuki yidiği harâm, içdiği harâm, gıdası hep harâm. Bunun düâsı nasıl kabûl olur?**). Ya'nî harâm yiyeceğin düâsı kabûl olmaz buyurdu. İşte harâmı, halâli, şühelileri ve fâizi bilmiyen, bunları birbirinden ayıramıyan, harâmdan kurtulamayıp, ibâdetleri boşuna gider.

En üstün kesb yolu, silâhla ve kalemlerle cihâddir. İkinci derecede ticâret, üçüncüsü zirâ'at, dördüncüsü san'atdır. Demek ki, kıymetli kazanç yolu, bu dördüdür.

[Cihâd, insanların islâmiyeti işitmelerine ve müslimân olmalarına mâni' olan zâlimleri, sömürücüleri ortadan kaldıran, insanların müslimân olmakla şereflemeleri için yâhud müslimânlarla kâfir, zâlim ordularına karşı müslimânların mallarını, canlarını ve ırzlarını, nâmûslarını korumak için, can ile, mal ile, propaganda ile harb etmek, savaşmak demektir. Cihâd devlet yapar. Milleti sulh zemânında cihâda hâzırlamak, yetiştirmek, devletin vazifesidir. Müslimânların cihâd yapması, cihâd sevâbına kavuşması, devletin cihâd yapmak veyâ cihâda hâzırlanmak için yaptığı da'vete, çağrıya ve kumandanların emirlerine itâ'at etmesi, askerlik vazifesini yapması demektir. Devletin izni ve kumandanının emri olmadan, herkesin başkasına saldırması, cihâd olmaz. Çapulculuk, eşkiyalık olur. Büyük günâh olur. İbni Âbidîn diyor ki, (Devletin harb etmesi, bunun için de, zemânın en mükemmel silâhlarını yapması, milletin de, devlete yardım, itâ'at etmesi vâcibdir. Devletin, askerce ve silâhca dahâ üstün olan düşmana harb ilân etmesi, câiz değildir. Düşman hücum edince, herkesin cihâd emelleri farz olur ise de, arzû edip de, devlet ve ordu, harb etmediği için veyâ men' olunduğu için cihâd edememek günâh olmaz. Harb edince, boş yere ölecekleri, etmezlerse esîr olacakları biliniyorsa, harb etmeleri lâzım olmaz. Müslimânların herhangi sûret ile helâk olmalarından korkulursa, kâfirlere mal vererek sulh olunur). [Buradan anlaşılıyor ki, zulmden, fitneden kurtulmak için, mal vermek câiz olmaktadır.] Kâfirler istilâ ederse, Dâr-ül-islâma hicret edilir. Hicret edemezse ve gelen kâfir devlet zulm ederse, zulm yapmayan kâfir memleketine hicret edilir.

(**Fetâvâ-yı Hindiyeye**)de diyor ki, (Müslimânların adedi, kâfirlerin yarısından az değil ise ve silâhları var ise, kaçmaları halâl olmaz. Silâhları yok ise, silâhlı olan düşmandan kaçmaları câiz olur. [Meselâ füzesi yok ise, füzesi olan düşmandan kaçması câiz olur.] Bunun gibi, bir kişinin üç kişiden kaçması câiz olur. Adedleri onikibin olan ordunun, katkat fazla olan düşmandan kaçması halâl olmaz. Düşmanın silâh ateşi ile hedef aldığı yerden kaçmak câizdir).

Cihâd hakkında, fikh kitâblarında uzun bilgi verilmektedir. Bilhâssa imâm-ı Muhammed Şeybânînin (**Siyer-i kebîr**) kitâbını, allâme, şems-ül-eimme Serahsî şerh etmiş ve bunu, Ayntablî Muhammed Münîb efendi türkçeye terceme etmiş ve [1241] de basılmış olup, cihâda âid ince bilgileri hâvî büyük bir kitâbdır.

Kesbin beşinci yolu, hizmetdir. Yûsûf “aleyhisselâm”, Enbiyâ-i ülil-emr-i vel-ebşârdan olduğu hâlde, kulların sıkıntıda olduğunu görüp, hükûmet reîsi kâfir olduğu hâlde, ona giderek vazife istedi. Böylece, insanlara hizmet etdi. O hâlde, kullara hizmet edeceğini bilen ve bunu kendinden başka yapacak kimsenin bulunmadığını gören, bu vazifeye bir zâlimin geçmesini önlemek ve müslimânlara hizmet etmek için, kâfir olan âmirden bile vazife istemelidir. Münhal imâmlığı, müftülüğü, vâ'izliği, öğretmenliği, polisliği istid'â, ya'nî taleb etmelidir. Bir iyilik yapamasa da, hiç olmazsa, müslimânların zararına çalışmağı önlemek de ibâdet olur. Vazifeden isti'fâ etmek de, bunun için, câiz değildir.

Kesb, malı arttırır. Fekat, rızıkı arttırmaz. Rızık, mukadderdir. İnsanlar (**Müşev-veş-üz-zihni**) yaratıldığı için, kesb etmek emr olundu. Rızık, ma'âşa, mala, çalışmağa bağlı değildir. Böyle olmakla berâber, çalışmak lâzımdır. Çünkü, ef'âl-i ilâhiyye, sebebler altında tecellî eder. Âdet-i ilâhiyye böyledir. Fekat, ba'zan, deneni- len sebep elde edilir de, fi'l hâsıl olmyabilir. Yâhud, sebebsiz de, hâsıl olabilir].

Abdûllah bin Mes'ûd “radiyallahü anh” buyuruyor ki, alış veriş, ya'nî ticâret il- mini bilmiyen fâiz yir. İmâm-ı Begavî, (**Mesâbîh**) kitâbında bildiriyor ki, gasıl-ül- melâike adı ile şereflenmiş olan Hanzalanın oğlu Abdûllah “radiyallahü anhümâ” dedi ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: (**Bile bile bir dirhem gümüş değerinde fâiz yimek, otuz zinâdan dahâ çok günâhdır**).

Mal mü'minin yardımcısıdır. Çalışınız, halâl kazanınız! Öyle bir zemânda bu- lunuyorsunuz ki, muhtâc olursanız, dîninizi verip alırsınız. Dîni verip de yimemek için, alın teri ile yimelidir. Hadîs-i şerîfde, (**Elinin emeği, alın teri ile yi, dîni- ni satıp yime!**) buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfde, (**Halâle, harâmâ dikkat ederek ça- lışıp kazanan kimseyi, Allahü teâlâ çok sever**). Bir hadîs-i şerîfde, (**Bir dirhem gü- müş kıymetinde harâmı alan kimseyi, yirmibeşbin sene Cehennemde bırakacaklar- dır**) buyuruldu. (**Muhî**) kitâbında diyor ki, (Açlıktan ölmek üzere olan kimse, öl- müş köpek ile başkasına âid koyun eti bulsa, ikisi de harâm ise de, başkasının mal- nı yimeyip, köpeği yimesi lâzımdır. Köpek yok ise, başkasının malını, ölmeyecek kadar yiyebilir). Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (**Bir zemân gelecek ki, insanlar, yalnız malın, paranın gelmesini düşünüp, halâlîni, harâmını düşünmeyecekler**). O hâlde, bir müslimân, her aldığı, halâl mi, harâm mı düşünmeli, harâm ise alma- malıdır. Aldığı şeyde hakkı olanlara vermeği, fakîrlere, garîblere yardım etmeği düşünmelidir. Çünkü, insanların iyisi, insanlara iyilik edendir. İnsanların kötüsü, insanlara kötülük edendir. İnsan, kazandığına kanâ'at etmeli, Allahü teâlânın taksîmine râzî olmalıdır. (**Kanâ'at eden doyar**) buyuruldu. Allahü teâlâ, beş şeyi, beş şey içine koymuştur. Bu beş şeyi alan, içindekine kavuşur: İzzeti, şerefi, ibâ- dete; zilleti, sefâleti, günâha; ilmi, hikmeti, çok yimemeğe; heybeti, i'tibârı, gece nemâz kılmağa; zenginliği, kimseye muhtâc olmamağı da, kanâ'ate tâbi' kılmıştır.

(**Buhârî**)deki bir hadîs-i şerîfde buyuruluyor ki, (**İnsanın yidiklerinin en hayr- lısı, iyisi, bileği ile kazanıp yidiğidir. Allahü teâlânın Peygamberi Dâvûd “aleyhis- selâm” elinin emeği ile kazanıp yirdi**).

Fârisî (**Tezkiret-ül-Evliyâ**) kitâbında diyor ki, İbrâhîm Edhem “kuddise sirruh” hazretlerine, falanca yerde bir genç var. Gece gündüz ibâdet ediyor. Vecde gelip kendinden geçiyor, dediler. Gencin yanına gidip, üç gün müsâfir kaldı. Dikkat et- di, söylediklerinden dahâ çok şeyler gördü. Kendinin soğuk, hâlsiz, habersiz, gen- cin ise, böyle uykusuz ve gayretli hâline şaşıp kaldı. Genci, şeytân aldatmış mıdır, yoksa hâlis ve doğru mudur anlamak istiyordu. Yidiğine dikkat etdi. Lokması hal- lâlden değildi. (Allahü ekber, bu hâlleri hep şeytândandır) deyip, genci evine da'vet etdi. Kendi lokmalarından bir dâne yidirince, gencin hâli değişip, o aşkı, o arzûsu, o gayreti kalmadı. Genç, İbrâhîme sorup, (Bana ne yaptın?) deyince, (Lokmaların halâlden değildi. Yemek yirken, şeytân da mi'dene giriyordu. O hâl- ler, şeytândan oluyordu. Halâl yiyince şeytân giremedi. Asl, doğru hâlin meydâ-

na çıktı) dedi. Harâm yemek, kalbi karartır, hasta eder. Aynı kitâbda Zünnûn-i Mısırî “kaddesallahü teâlâ sirrehül’azîz” buyuruyor ki: Kalbin kararmasının dört âlâmeti vardır: 1- İbâdetin tadını duymaz. 2- Allah korkusu, hâtırına gelmez. 3- Görüklerinden ibret almaz. 4- Okuduklarını, öğrendiklerini anlamaz, kavriyemez.

Ebû Süleymân-ı Dârânî “kuddise sirruh” buyurdu ki, halâlden bir lokma az yi-meği, akşamdan sabâha kadar nemâz kılmaktan dahâ çok severim. Çünkü, mi’de dolu olunca, kalbe gaflet basar. İnsan Rabbini unuttur. Halâlin fazlası böyle yaparsa, mi’deyi harâm ile dolduranların hâli acabâ nasıl olur? Sehl bin Abdüllah-i Tüsterî “kuddise sirruh” buyuruyor ki, yolumuzun esâsı üç şeydir: Halâl yemek, ahlâk ve amelde Resûl aleyhisselâma tâbi’ olmak ve (ihlâs) ya’nî her işi, yalnız Allah rızâsı için yapmaktır. **(Risâle-i kuşeyriyye)**de buyuruyor ki, İbrâhîm Edhem “kuddise sirruhümâ” buyurdu ki: Temiz ve halâl yi de, ister sabâha kadar ibâdet et, ister uyu ve ister, hergün oruc tut, ister tutma!

(Kimyâ-i se’âdet) kitâbı, üçüncü aslında buyuruyor ki: Bu dünyâ, âhret yolcularının bir konak yeridir. İnsana burada yiyecek ve giyecek lâzımdır. Bunlar ise çalışmadan ele geçmez. Her ân mal kazanmak için uğraşan aldanmıştır. Hem âhret için hâzırlanmalı, hem de dünyâ ihtiyâclarını kazanmalıdır. Fekat, bunları da, âhret yolculuğunda lâzım olduğunu düşünerek kazanmalıdır.

Kendinin ve çoluk çocuğunun ihtiyâclarını halâlden kazanmak, kimseye muhtâc kalmamak, cihâd etmektir. Birçok ibâdetlerden dahâ sevâbdır. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, bir sabâh, Eshâbı ile konuşurken, kuvvetli bir genç, erkenden dükkânına doğru geçdi. Ba’zıları, erkenden dünyâlık kazanmağa gideceğine, buraya gelip birkaç şey öğrenseydi iyi olurdu, deyince, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, **(Öyle söylemeyiniz! Eğer kimseye muhtâc olmamak ve ana, baba, çoluk çocuğunu da muhtâc etmemek için gidiyorsa, her adımı ibâdetdir. Eğer, herkese öğünmek, keyf sürmek niyyetinde ise, şeytânla berâberdir)** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Bir müslimân, halâl kazanıp, kimseye muhtâc olmaz ve komşularına, akrabâsına yardım ederse, kıyâmet günü, ayın ondördü gibi parlak, nûrlu olacaktır)**. Bir hadîs-i şerîfde, **(Doğru olan tüccâr, kıyâmetde siddîklarla ve şehîdlerle berâber olacaktır)**. Bir hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlâ, san’at sâhibi mü’mini sever)**. Bir hadîs-i şerîfde, **(En halâl şey, san’at sâhibinin kazandığıdır)**. Bir hadîs-i şerîfde, **(Ticâret yapınız! Rızkın onda dokuzu ticârettedir)**. Bir hadîs-i şerîfde, **(Kendini başkasından sadaka istiyecek hâle düşüreni, Allahü teâlâ yetmiş şeye muhtâc eder)** buyurdu.

[Bu hadîs-i şerîfler karşısında, din düşmanları utansın! İslâmiyyet ticârete, san’ate, ferdin istihsâl kapasitesinin genişlemesine, ekonomik sâhada ilerlememizde mâni’ olmuş diye gençleri aldatmaktan vaz geçsinler!]

Îsâ “aleyhisselâm” birine, (Ne iş yapıyorsun?) dedi. İbâdetle vakt geçiriyorum deyince, (Nerden yiyip geçiniyorsun?) buyurdu. Herşeyimi kardeşim veriyor, deyince, (O hâlde, kardeşin senden dahâ kıymetli ibâdet yapmaktadır) buyurdu.

Ömer “radiyallahü anh” buyuruyor ki, (Çalışınız, kazanınız, Allahü teâlâ rızkımı çalışmadan gönderir, demeyiniz! Allahü teâlâ, gökden para yağdırmaz). Lokman hakîm, oğluna nasîhat verirken, (Çalış, kazan! Çalışmayıp, herkese muhtâc kalanların dîni ve akli noksân olur ve iyilik etmekden mahrûm kalır ve herkesden hakâret görür) buyurdu. Büyüklerden birine sordular ki, özü sözü doğru olan tüccâr mı, yoksa geceleri nemâz kılan, gündüzleri oruc tutan âbid mi yüksektir? (Emîn olan tüccâr dahâ kıymetlidir. Çünkü, şeytânla her sâat cihâd etmektedir. Şeytân, alışda, verişde, dartmada onu aldatmağa uğraşmakta, o ise Allahü teâlânın emrini, rızasını gözetmektedir) dedi. Ömer “radiyallahü anh” buyuruyor ki, (Alış veriş ederken, halâl kazanırken cân vermeği, başka şekilde ölmekten dahâ çok severim). İmâm-ı Ahmed ibni Hanbelden “rahmetullahi aleyh” sordular ki, hergün sabâhdan akşama kadar câmi’de ibâdet edip Allahü teâlâ, benim rızkımı

nerden olsa gönderir diyen bir kimse nasıl bir adamdır? Cevâbında buyurdu ki, (Bu kimse câhildir. İslâmiyetden haberi yoktur. Çünkü, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Allahü teâlâ benim rızkımla, süngümün ucuna koymuştur)**. Ya'nî rızkımla, islâm dînine ve müslimânlarla saldıran kâfirlerle harb etmekle gelmektedir). Görülüyor ki, harbde düşmandan alınan ganîmet ve sulhde, harbe hâzırlananların aldıkları ücret halâl rızktır. İmâm-ı Evzâî, İbrâhîm Edhemî “rahmetullahi aleyhimâ” gördü ki, sırtında bir yığın odun götürüyor. Niçin bu kadar sıkıntı çekiyorsun? Kardeşlerin, seni hiçbirşeye muhtâc bırakmıyor dedi. İbrâhîm Edhemî “kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz” buyurdu ki, öyle söyleme, hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Halâl kazanmak için sıkıntı çekenlere Cennet vâcib olur)**.

Süâl: Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Bana, tüccâr ol, mal topla diye emr olunmadı. Fekat, Rabbini tesbîh et ve ona secde et. Rabbine ölüncüye kadar ibâdet et! diye emr olundu)**. Bu hadîs-i şerîf, ibâdetin, mal kazanmaktan dahâ iyi olduğunu göstermiyor mu?

Cevâb: Kendinin ve çocuklarının ihtiyâclarına mâlik olan zengin bir kimse, vaktlerini ibâdetle geçirmesi, para kazanmaktan dahâ sevâbdır. İhtiyâcî olmıyanların mal kazanmak için uğraşması sevâb değildir. Hattâ kalbini dünyâyâ bağlamak olur. Dünyâyâ bağlamak ise, bütün günâhların başıdır. Malı olmıyan, fekat, vazîfe görüp ma'âş alanların da, mal kazanmak için ayrıca uğraşmaması dahâ iyidir. Meselâ ilm adamlarının, millete ilm öğretmesi, ya'nî din âlimlerinin, tabîblik, hâkimlik, subaylık ve her dürlü fâideli ilmleri bilenlerin ve tesavvuf büyüklerinin, ya'nî kalb gözü açılmış olanların ihtiyâcları, hükümetce veyâ hayr müesseseleri ve hayr sâhibleri tarafından istenmeden veriliyorsa, bunların halkı irşâd etmeleri, onlara yardım etmeleri, mal kazanmaktan dahâ sevâbdır. Fekat, zeman değişir, bunlara, istemeden, boyun bükmeden birşey verilmez olursa, bunların da çalışarak kazanması dahâ iyi olur. Çünkü, istemek harâmıdır. Ancak zarûret hâlinde mubâh olabilir. Mal kazanırken halâle, harâma dikkat edenin, ya'nî Allahü teâlâyı unutmıyanın, kesb etmesi dahâ iyidir. Çünkü bütün ibâdetlerin rûhu, özü, Allahü teâlâyı hâtırlamaktır. **(Kimyâ-i se'âdet)**den terceme burada temâm oldu.

(Hadîka)da, amelde iktisâd faslında diyor ki, (Kesb, yaşamak için lâzım olan malları halâlden kazanmağa çalışmak demektir. Kendine, evlâdına ve iyâline ve borçlarını ödemeğe lâzım olanları kesb etmek farzdır. Bunun için çalışan sevâb kazanır. Örsüz terk edene azâb yapılacaktır. Kendilerine nafaka verilmesi vâcib olanlara **(İyâl)** denir. Borç ödemek farzdır. Ödeyemeden vefât edenin, ödemek niyeti varsa, günâhlı olmaz. Hadîs-i şerîfde, **(Beş vakt nemâzı kıldıktan sonra, çalışıp halâl kazanmak, her müslimâna farzdır)** buyuruldu. Peygamberlerin “aleyhimüselâm” hepsi, çalışıp kazanmışlardır. Çalışmayı, câmi'de oturarak, Allaha tevekül ediyorum diyene inanmamalıdır. Bu, çalışmayı terk ettiği için, günâh işlemektedir. Sâlih değil, fâsıktır. Bunun kalbi, Allahü teâlâyâ değil, kulların mallarına bağlıdır. Önce sebebe yapışmak, sonra bu sebebin te'sîrini Allahü teâlâdan beklemek emr olundu. Muhtâc olduğu malı kazandıktan sonra, fazla çalışmayı, ibâdet etmek câizdir. Bunun için, çalışmayı ibâdet edene sû-i zan ve tecessüs etmemelidir. İkisi de harâmıdır. İhtiyâcdan fazla çalışıp, kazandıklarını, senelerce saklamak mubâhdır. Saklamayıp hayra, hasenâta sarf etmek müstehabdır. Nâfile ibâdetlerden dahâ sevâbdır. Hadîs-i şerîfde, **(İnsanların iyisi, insanlara fâidesi olanlardır)** buyuruldu. Öğünmek için, kibrlenmek için, ihtiyâcdan fazla kazanmak harâmıdır. Görülüyor ki, ehlinin ve iyâlinin nafakalarını ve borçlarını ödemek için çalışıp, halâl kazanmak, nâfile ibâdetleri yapmakdan katkat dahâ sevâbdır. **(Râmûz-ül-ehâdis)** s. 105 deki hadîs-i şerîfde, **(Eshâbım için fakîrlik se'âdetdir. Âhır zemândaki ümmetim için, zenginlik se'âdetdir)** buyuruldu.

Hakîkî islâm âlimi, büyük Velî Abdüllah Dehlevî “rahmetullahi teâlâ aleyh” sekensekizinci mektûbunda buyuruyor ki, (Çocuk çocuğunun ihtiyâclarını te'min için

ve fukarâya yardım ve İslâmiyyete hizmet için, çalışıp halâl mal kazanmak, çok iyidir. Süleymân aleyhisselâm ve emîr-ül-mü'minîn Osmân ve Abdürrahmân bin Avf ve Eshâb-ı kirâmdan ba'zıları çok zengin idiler. Bu zenginlikleri, Allahü teâlâ indindeki derecelerinin azalmasına sebep olmadı. Fukarâ-yı sâbirîn ve agniyâyı şâkirînden hangisinin efdal olduğu ihtilâflıdır. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" fakîrliği ihtiyâr etmişti. **(Rabbim, beni doyuruyor, içiriyor)** buyururdu. Fakîrlik, ibâdet ve hizmete mâni' olursa, tâ'at yapmağa kuvvet hâsıl etmek için, zengin olmak efdaldır. Böyle zenginlik büyük ni'mettir. Allahü teâlâ, bu ni'meti dilediğine ihsân eder).

[Müslimân, dünyâyı sevdiği, dünyâya düşkün olduğu için değil, Allahü teâlâ, çalışmağı emr ettiği için çalışıp kazanır. Nefsinin kötü arzularına, zevklerine kavuşmak için çalışıp para kazanmak ve çalışırken halâli harâmı ayırmamak, başkalarının haklarına saldırmak, onlara olan borçlarını ödememek, kanûnlara karşı gelmek, vergilerini vermemek, dünyâya düşkün olmağı gösterir. Dünyâya düşkün olmak, büyük günâhdır. Allahü teâlâ emr ettiği için çok çalışıp, çok kazanmak ve Onun emr ettiği gibi çalışıp, kazandığını, Onun emr ettiği yerlere sarf etmek, ibâdet yapmak olur. Çok sevâb olur.]

(Hadîka), ikinci cild, ikiyüztatmışyedinci [267] sahîfede diyor ki, (Zarûret olmadan birşey istemek harâm olduğu gibi, ücretsiz olarak başkasına iş gördürmek de harâmdır. Başkasının çocuğuna, kölesine iş gördürmek ise, dahâ büyük günâhdır. **(Müslim)**de Abdüllah ibni Abbâs "radiyallahü teâlâ anhümâ" diyor ki, çocuklarla oynuyordum. Ansızın Resûlullah geldi. Kapı arkasına saklandım. Yanıma gelip, avucu ile sırtımı okşadı. **(Git bana Mu'âviyeyi çağır)** buyurdu. Bu hadîs-i şerîfe göre, çocukların, harâm olmıyan oyunları oynaması ve çocuğa birisini çağırarak için güvenilmesi ve ufak işlerin yaptırılması câizdir. Kendi küçük oğlunu ve kızını ve torunlarını bir işde kullanmak, fakîr olana veyâ çocuğu yetiştirmek için olursa câizdir. Çocuğun, babasına hizmet etmesi vâcibdir).

Başkasından sadaka istemesi harâm olan kimsenin, zekât istemesi de harâm olur. Başkasında olan alacağını istemek, söz birliği ile câizdir. Zengin fakîrdeki alacağını istemesi de böyledir. Fekat fakîrin, ödiyebilecek güce gelmesini beklemesi vâcibdir. Afv etmesi dahâ sevâbdır. Din adamlarının, hâfızların ve din düşmanları ile beden, söz ve kalemlerle cihâd edenlerin, müslimânların mallarını, cânlarını ve haklarını koruyan devlet adamlarının ve hâkimlerin, Beyt-ül-mâldan, geçecek kadar para veyâ mal almak hakları vardır. Bu haklarını istemeleri câizdir.

Kadının ev işlerini yapması, zevcine teberru' ve ihsândır. Çok sevâbdır. Zevc, bunları zevcesine zorla yaptırılmaz. Kadın tutup yaptırması lâzımdır. Kadın, zevcine karşı bu ihsânını esirgememeli, erkek de, zevcesine nafakadan fazla ihsânlarda bulunmalıdır. Allahü teâlâ ihsân edenleri çok sever. Resûlullah efendimizin zemânından bugüne kadar, müslimân kadınları zevclerine bu ihsânı yapmışlardır. Kadının vazîfesi ikidir: Kendini zevcine teslim etmesi ve evden iznsiz ve örtüsüz sokağa çıkmamasıdır. Görülüyor ki, islâmiyyetde kadın, ev içinde de, evin dışında da çalışmağa, para kazanmağa mecbûr değildir. Evli ise kocası, evli değil ise babası, babası yoksa veyâ fakîr ise, zengin olan yakın akrabası çalışıp, kadına lâzım olan herşeyi getirmeğe mecbûrdur. Kimsesi olmıyan kadına, **(Beyt-ül-mâl)** denilen, devletin yardım sandığı bakar. İslâmiyyetde, karı koca arasında, hayât mücâdelesini, ya'nî para kazanmak, müşterek değildir. Erkek kadını tarlada, fabrikada, vel-hâsıl hiçbir yerde çalışmağa zorlayamaz. Kadın isterse ve erkeği izn verirse, yabancı erkekler arasında karışmadan, kadın işi olan yerlerde çalışabilir. Fekat, kazandığı kadının olur. Erkek, ondan zorla birşey alamaz. Kadının kendi ihtiyaçlarını kendisinin alması için de, onu zorlayamaz. İslâmiyyetin kadına böyle hak tanıması ve onu erkeklerin elinde esîr, oyuncak olmaktan koruması, Allahü teâlâ-

nın kadına çok kıymet verdiğini göstermektedir.

Kadın da, erkek de, para kazanmak için harâm işlememelidir ve hiçbir nemâzı kaçırmamalıdır. Ezelde ayrılmış olan rızık değişmez. Aynı rızık, halâlden istiyene halâl yoldan gelir. Harâm işliyerek istiyene de, harâm yoldan gelir. Câhillerin, (Bu zemânda kızım okumazsa aç kalır. Oğlum fâiz almazsa, işi bozulur) demeleri doğru değildir. Harâm işliyerek kazanmamalı demek, boş oturmalı, çalışmamalı demek değildir. Halâl yoldan çalışıp kazanmalı demektir. Harâm yoldan kazanan, hem büyük günâhları işlemiş olur, hem de kazandıklarının hayrını görmez. Kazandıkları, hekime, hâkime ve düşmanlarına gider ve günâh işlemekte kullanılır, insanı felâkete sürükler. Kazançları şüpheli olan, hediyeleşmeli ve ödünç almalı, aldıklarını kullanmalıdır. Hediyeye ve ödünç gelen şeyler halâldir.

(Bey' ve şirâ risâlesi) sonunda diyor ki, (Yetîm oğlana ücretsiz olarak, yalnız anesi iş yaptırabilir. Velîsi, akıllı çocuğu, hocaya veyâ ustaya verip, buna öğret! Bu da sana hizmet etsin dese, bunlar çocuğa hafif iş yaptırabilir. [İlm ve edeb öğreten velîsi de, hocası gibidir.] Fekat, yaptıracağı işin ve sokadaki çeşmeden getireceği suyun, piyasaya göre ücretinin, öğretmek ücretinden fazla olmaması ve hizmet etmeği, velînin söylemiş olması lâzımdır. Âkıl, bâliğ kimsenin kendisi gelip, bana öğret, ben de sana hizmet edeyim demesi de böyledir. Üçüncü kısımda, yirmialtıncı maddeye bakınız! Çocuğun kendisi ve malı için velîsi, ya'nî babası, baba yoksa babanın vasîsi, vasî yoksa dedesi, dedesi de yoksa, bunun vasîsi, bu da yoksa hâkim, ücret ile, hafif işlerde çalıştırabilir. Ücret, yalnız çocuk için sarf edilir). Kadın, velî olamaz.

***Cânân elinden gelmişim, fânî mekânı neyerim,
Ol mülke meylim salmışım, ben bu cihânı neyerim.***

***Hep i'tibârım atmışım, âşıklığa el katmışım,
Ben nefsi dosta satmışım, bu düşmanı neyerim.***

***Aşkı tabîbim kılmışım, derdinde derman bulmuşum,
Abdülhakîmi görmüşüm, yünâniyânı neyerim.***

***Ma'rifet tadın almışım, fenâ tahtına varmışım,
Mahfice sultân olmuşum, dünyâ varlığın neyerim.***

***Her ne gelirse yahşîdir, zirâ o dostun bahşîdir,
Çün cümle onun işidir, ben bed gümânı neyerim.***

***Gerçi zemân devrân ile, pîr etdi cismim şân ile,
Gönlüm civândır can ile, pir-ü civânı neyerim.***

***Yâri bana bes görmüşüm, ağyârı dilden sürmüşüm,
Ünsile tenhâ durmuşum, ben ins-ü cânı neyerim.***

***Dilden dile bin tercümân, varken ne söyler bu lisân,
Çün cân-ü dildir hem zebân, nutk-u beyânı neyerim.***

***Şimdi! cemî'i halkdan, müstağniyim billâhi ben,
Hallâk-ı âlem var iken, halk-ı zemânı neyerim?***

***Allahümme yâ muhavvilel havli vel-ahvâl
havvil hâlenâ ilâ ahsenil hâl!***

***Ey! herkesin hâllerini değışdiren Allahum!
bize iyi hâller ihsân eyle!***

4 — BEY' VE ŞİRÂ

İnsanlar birbirlerine muhtâc olup, birlikde yaşamağa mecbûrdurlar. Bey' ve şîrâ olmasaydı, yer yüzünde nizâm olmazdı. İslâmiyyetde bey' ve şîrâ, arz ve taleb esâsına göre yürür. İslâmiyyet, ferdin iktisâdî hürriyyetine saygı gösterir. Husûsî teşebbüslere ve sermâyeye salâhiyyet verir. Allahü teâlânın emr ettiği bu ticâret ahkâmı, Karl Marks isimli bir yehûdînin serhoş kafası ile ortaya koyduğu, sosyalizm adındaki, siyâsî bir iktisâd rejimi ile taban tabana zıddır. Hür dünyâ devletlerinde tatbîk edilmekte olan liberal iktisâd sistemi, islâmın ticâret ahkâmına yakındır. İslâmiyyetin gösterdiği iktisâd yolu, özel teşebbüsü ortadan kaldıran Marksçı sosyalizm olmadığı gibi, devletin iktisâdî hayâta hiç dokunmamasını istiyen Adam Smith liberalizmi de değildir. Uşr, harâc, âşirin topladığı zekât, cizye, narh koymak, Beyt-ül-mâln diğer gelirlerini toplamak ve sarf etmek, devletin elinde olduğu için, islâm iktisâdî, başı boş bir liberalizm değildir. İstihsalde mümkün olduğu kadar özel teşebbüsü, millî gelirin ferdlere taksîminde de, sosyal adâleti sağlayan hükmlerdir.

Bir kimse imâm-ı a'zam Ebû Hanîfeden “rahmetullahi aleyh” sordu ki, (Vaktlerimi ibâdet ile geçirmek istiyorum. Bana birşey yaz da, hep onu yapayım!) İmâm-ı a'zam alış veriş bilgilerini yazıp verince, (Bu, tüccârlara lâzım olur. Ben evimde oturup ibâdet ile meşgûl olacağım) dedi. Cevâbında, (Yiyecek ve giyecek lâzım olmıyan kimse var mı? Ahkâm-ı islâmiyyenin alış veriş kısmını bilmiyen, harâm lokmadan kurtulamaz ve ibâdetlerin sevâbını bulamaz. Zahmetleri boşa gider ve azâba yakalanır ve çok pişmân olur) buyurdu. (**Bezzâziyye**)de diyor ki, (Alış veriş bilgisini öğrenmiyenin, ticâret yapması harâmdır. İmâm-ı Ebülleyis de “rahmetullahi teâlâ aleyh” böyle buyurmuşdur. İmâm-ı Muhammed Şeybânîye “rahmetullahi teâlâ aleyh”, Zühd hakkında bir kitâb yaz dediklerinde, zühd için bey' bilgisi yetişir buyurdu).

(**Bey'**), satmak demektir. (**Şîrâ**), satın almak demektir. İslâmiyyetde bey' ve şîrâ, iki kişinin mallarını, râzı olarak, birbirlerine (**Temlik**) etmeleri, ya'nî seve seve değışdirmelerine denir ki, türkçesi (**Satış**)dır. Bir kimse, Zeyde ve Amre, şu malımı size bin kuruşa sattım dese, yalnız Zeyd kabul etse, bey' sahîh olmaz. [Gazetelerde, radyolarda yapılan satış i'ânları, bey' olmaz. Tâlib olanlar gelip, satın alınca, sahîh bey' olur.] Bey' ve şîrâ ve bütün mu'âmelât bilgilerini Hanefî mezhebine göre bildireceğim. Bir kimseye zarûrî lâzım olan malı ona satmak vâcibdir. Bey'in sahîh olması için (**İcâb**) ve (**Kabûl**) denilen tüccarlar arasında âdet olan sözlerin söylenmesi veyâ malların karşılıklı verilmesi lâzımdır. Alıcı ve satıcıdan, râzı olduğun hangisi önce söylese, buna (**İcâb**) denir. İkincisinin sözüne, (**Kabûl**) denir.

(**Mal**), insanın arzûladığı, ihtiyâc, ya'nî lâzım olunca, kullanmak için saklanabilen ayn, ya'nî madde, cism demektir. Buğday dânesi mal değildir. Çünkü, kimse saklamaz. Hür insan ve hür insanın her parçası, balık ve çekirgeden başka kendiliğinden ölmüş hayvân leşi ve kan ve yerinde bulunan toprak ve su mal değildir. Sülûk ve yerinden alınıp götürülen toprak, su maldır.

(**Mülk**), insanın mâlik olduğu, ya'nî başkasının rızâsını, iznini almadan kullanmağa hakkı olan şeye denir. Bu şey, maldır veyâ malın kendi değil, yalnız menfe'atidir. Bir kimsenin her malı [meselâ atı], onun mülküdür. Fekat her mülkü, meselâ kirâcının evi, [veyâ bir makinayı kullanma hakkı] malı değildir.

(**Mütekavvim mal**) ya'nî (**Kıymetli mal**), kullanması muhâb ve mümkün olan maldır. Müslimânlar için, şerâb, domuz ve Besmelesiz kesilen veyâ kesmeden öldürülen hayvân, denizdeki balık (**Kıymetli mal**) değildirler. Bir buğday dânesi kıymetli ise de, mal değildir.

Bey'in sahîh olması için, iki malın da mütekavvim olması lâzımdır.

Bir yere götürülmesi mümkün olan mala (**menkûl**) denir. Vakf veyâ mîrî yer üze-

rindeki ağaçlar ve binâlar menkûl kabûl edilir.

(Nakd), külçe veyâ meskûk, ya'nî basılmış para hâlindeki altın ve gümüşlere **(Nakd)**, **(Nakdeyn)** ve **(Nukûd)** denir. Altını, gümüşü yarıdan fazla olan nukûd-dan; altını, gümüşü en çok olanına **(Ceyyid)**, dahâ az olanlarına **(Zü'yûf)** denir. Altın ve gümüş eşyâ nakd değildir.

Mal, ölçü birimine göre beşe ayrılır: Ağırılık ile, hacm ile, yüzey birimi ile, uzunluk birimi ile ve sayı ile ölçülenler.

(Mekîl), kile ile, ölçek ile, ya'nî hacm ile ölçülen mal demektir. Buğday, arpa, hurma ve tuz dâimâ mekîldir. Dartı ile kullanılmaları, mekîl olmalarını değiştirmez. Müsâvî olmaları lâzım olduğu zemân, hacmlarının müsâvî olması lâzım olur.

(Mevzûn) veyâ **(Vezni)**, vezn ile, ya'nî ağırlıkla ölçülen mal demektir. Altın ile gümüş, dâimâ veznîdir. Bildirdiğimiz altı maldan başka şeylerin mekîl veyâ mevzûn olmaları, âdete bağlıdır. Çarşıda, pazarda nasıl ölçülüyorsa, öyle olduğu kabûl edilir.

(Kadr), bir satışta kadr bulunması demek, karşılıklı değiştirilen iki malın ikisinin de mekîl veyâ ikisinin de mevzûn olmaları demektir.

(Cins), kullandıkları yerler arasında çok fark bulunmayan şeylere ortak olarak verilmiş olan isimdir. Deve, hayvan sınıfının bir cinsidir. Tüylü deve, bu cinsden bir nev'dir. Aslı, kaynağı başka olan veyâ kullanıldığı yer çok farklı olan yâhud başka ism alacak kadar değiştirilmiş olan bir mal başka cinsden olur. Sığır eti koyun eti ile, keçi kılı koyun yünü ile ve ekmek un ile başka cinsendir. Keçi eti veyâ sütü ise, koyun eti veyâ sütü ile bir cinsendir.

Mal, **(Misli)** ve **(Kiyemî)** olur. Misli malı telef eden, benzerini öder. Kiyemî malı telef eden, kıymetini öder. **(Misli)**, çarşıda aynı evsâfda benzeri bulunan mal olup, fiyatları başka olmaz. Ağırlıkla, hacm ile ve uzunlukla ölçülenlerden fabrikada, tezgâhda yapılan şeyler ve sayı ile ölçülenlerden aynı büyüklükde olanlar böyledir. Yumurta, aynı büyüklükde karpuz, gibi.

Altın ve gümüşden başka paralara **(Fülûs)** denir. Bunlar, meselâ başka metalden paralar ve kâğıd liralara, geçer akça iseler, nakd gibi mislidirler. Geçmez iseler veyâ geçer oldukları hâlde, niyyet edilmekle urûz gibi kıyemî olurlar. Her iki hâlde de, âdete uyarak, [ağırlık ile veyâ] aded ile, ya'nî sayarak ölçülürler.

(Kiyemî), ya'nî misli olmayan mal, çarşıda benzeri bulunmayan, bulunsa da fiyatları farklı olan maldır. Uzunlukla ölçülenlerden tarla, elde dokunan kumaş, halı ve elbise, ev, dükkân, yazma kitâb, irili ufaklı olan karpuz kıyemîdirler. Hayvândan başka, menkûl olan kıyemî mallara, **(Urûz)** denir. Bakır tencere ve başka cins ile karışık misli mal urûzdur.

Mal, **(Ayn)** ve **(Deyn)** olarak ikiye ayrılır: Ayn, lügatda madde, cism demektir. Fekat, bey' ve şirâ ilminde ayn, belli bir mal demektir. Bey' ve şirâda, bir ev, bir at, bir sandalye gibi kıyemî malların belli birer dânesine ve hâzır olup da gösterilenin hepsine veyâ ayrılmış parçasına, misli olan mallardan da, hâzır olup gösterilen hepsine veyâ ayrı olarak gösterilen yâhud ayrılmamış belli mikdâr bir parçasına yâhud hâzır olmayıp, benzerlerinden ayrı ve yalnız olarak bulunduğu yeri ve cinsi bildirilen mala, **(Ayn)** denir. Ayrı olarak bulunduğu yer, çuval, sandık, oda, ev veyâ şehrdir. Buralarda bulunan malı müşteri biliyorsa veyâ ilk üç yerde bulunamıyorsa ise de, hep **(Ayn)** olur. Görülen bir yığın buğday, görülen bir mikdâr para ayndır. Bu para semen olunca deyn olur. **(Deyn)**: Satış ve ödünce verme veyâ başka sebeplerle ödenmesi lâzım olan borçdur. Alış verişinde ise, hâzır olmayıp ayrı olarak bulunduğu yeri bildirilmeyen her dürlü mala ve hâzır ise de, ayrı olarak gösterilmeyen kıyemî mal parçasına, **(Deyn)** denir. Ödünce alınan karz, deyndir. Fekat her deyn, ödünce alınan borç demek değildir.

Bir malı **(Ta'yîn etmek)** demek, söz kesilirken bu malın ayn olması demektir.

(Te'ayyün etmek) demek, söz kesilirken ta'yîn edilince, ayn olarak kalmak, deyn hâline dönmek demektir. Te'ayyün eden malın kendisini vermek lâzımdır. Benzerini, hattâ dahâ iyisini alması için müşteriyi zorlayamaz. Rızâsı ile alırsa, yeneden mukâyada satışı yapmış olurlar. Teslîmden önce helâk olursa, bey' fâsid olur. Te'ayyün etmeyen mal helâk olursa, bey' fâsid olmaz. Çünkü, bunun yerine, cinsi, mikdârı ve vasfı aynı olan, benzeri verilebilir.

(Ribâ) veyâ **(Fâiz)**, bir satışta kadr varsa veyâ iki mal aynı cins ise, bu satışta fâiz vardır denir. Yalnız, altın ve gümüşün, başka veznî bir mal ile değiştirilmesi bundan müstesnâdır. Bunun için, herhangi bir malın para karşılığı satışında fâiz olmaz. Fâizin iki şartı veyâ birisi bulunan satışın peşin olması lâzımdır. İki maldan biri veresiye olursa harâm olur. Altın ve gümüşün peşin olması, söz kesilince ayrılmadan önce kabz edilmeleri ile olur. Başka mallar, te'ayyün etmekle peşin olurlar. İki maldan yalnız biri ayn olursa da, bey' câiz olur. Fekat, deyn olanın semen yapılması ve bunun ayrılmadan önce kabz olunması lâzım olur. Fâizin iki şartı birlikde bulunursa, peşin olmakla birlikde, iki malın mikdârlarının da müsâvî olması lâzımdır. Bu maddenin son dan üçüncü sahifesine bakınız!

(Mebî') satılan maldır. Mebî' ta'yîn edilir ve ta'yîn edilince, te'ayyün eder.

(Semen): Mebî'e karşılık verilmesi lâzım olan mala, Semen [bedel] denir. Altın ile gümüş semen olarak yaratılmışdır. Her ne hâlde olurlarsa olsunlar, dâimâ semendirler. Külçe ve para hâlindeki altın ve gümüş ve ma'den ve kâğıd paralar, ta'yîn edilince, te'ayyün etmezler. İşlenmiş eşyâ hâlindeki altın ve gümüş ve piyasada geçmiyen ma'den ve kâğıd paralar ve semen yapılan başka mallar, ta'yîn edilince te'ayyün ederler.

[(Hadîka)nın son unda diyor ki, (Semen, para ta'yîn edilince, sahîh olan sözleşmelerde te'ayyün etmez. Ya'nî söz kesilirken ta'yîn edileni vermek lâzım değildir. Misli, benzeri verilebilir. Fâsid olan akdlerde ve sarf satışında te'ayyün eder. Mehrde ve nezrde ve vekîl yapmakta te'ayyün etmez. Emânet, hibe ve sadaka vermekde, şirketde, mudârebe şirketinde ve gasbda te'ayyün eder. Mebî' her zemân te'ayyün eder.

Bir satışta, söz kesilirken, semenin cinsi söylenmeyip, sonradan, harâm semen verilirse veyâ halâl olan semen söylenip yâhud harâm semen söylenip fekat gösterilmez ve harâm semen verilirse, hepsinde mebî' halâl olur. Söz kesilirken harâm semen gösterilir ve bu verilirse, satın alınan şey harâm olur, mülk-i habîs olur. Gasb edilen veyâ vedî'a olan mal satılınca, ta'yîn edilmesi lâzım olduğu ve te'ayyün ettiği için, alınan semen harâm olur. Gasb edilen veyâ emânet olan paraya işâret olunup başka halâl para verilirse veyâ halâl semene işâret olunup yâhud işâret olunmayıp, emânet veyâ gasb olunan para verilirse, mebî' halâl olur.])

Her satışta, söz kesilirken, iki maldan herbiri yâ ayn veyâ deyn olur. Bir satışta da, mebî'in ve semenin ikisi de deyn olurlarsa, ayrılmadan önce kabz edilseler dahî, bey' sahîh olmaz. Akd, ya'nî sözleşme bâtil olur. Sarf satışı bundan müstesnâdır. Mebî'in ve semenin ayn veyâ deyn olmaları ve kabz edilmeleri bakımından dört dürlü bey' vardır:

1 — **Mutlak bey':** Ayn olan malı, deyn karşılığı satmaktır. Ya'nî mebî'i ta'yîn etmek lâzımdır. Kabz etmek lâzım değildir. Semen ta'yîn edilmez. Semen peşin de, veresiye de olabilir. Bu satış meşhûr olduğu için, kısaca **(Bey')** denilmektedir. Bey' kelimesi yalnız olarak görüldüğü zemân, mutlak bey' anlaşılmalıdır.

2 — **Sarf satışı:** Nakd hâlindeki veyâ işlenmiş altını ve gümüşü, birbirleri karşılığında satmaktır. Ya'nî malın ikisi de semendir. Söz kesilirken ikisi de ayn veyâ deyn olabilirler. Ayrılmadan önce, ikisinin de kabz edilmeleri lâzımdır.

3 — **Selem satışı:** Semen peşin olup, mebî' veresiyedir. Semen, söz kesilirken ta'yîn ve ayrılmadan önce kabz edilmesi lâzımdır. Mebî', ta'yîn edilmez ve kabz edil-

mez. Mevcûd olmıyan, mülkünde bulunmıyan mebî', selem yolu ile satılır.

4 — **Mukâyada satışı**: Altın ve gümüşden başka, ayn olan bir malı, yine ayn olan mal karşılığında satmaktır. Şu iki kile buğdayı, bu yüz yumurta karşılığında satdım demek böyledir. Malları, söz kesilirken ta'yîn etmek şart olup, kabz etmek şart değildir.

Mebî'in piyasadaki fiyâtına, değeri (**kıymeti**) denir. Ya'nî kıymet, o maldan anlayan müşterilerin verdikleri değer demektir. Kıymete, (**Semen-i misl**) de denir. (**Bâyı'**) ile (**Müşteri'**) arasında uyuşulan değerine, (**Pazarlık semeni**) veyâ (**Alış Semeni**) veyâ (**Fiyâtı**) denir. Alış fiyâtına, taşıma, işçilik ücretleri, vergi gibi masraflar eklenince, (**Mâliyyet**), ya'nî (**Mal oluş**) fiyâtı denir.

Altın ile gümüşden başka eşyâdan, mislî olmıyanlar, meselâ elbise, ev, hayvan, tarla, arsa, mutlak bey'de dâimâ mebî'dirler.

Mislî olanlar, altın veyâ gümüş ile veyâ kâğıd para ile değiştirilirken ta'yîn edilirse, mebî' olurlar. Meselâ, filân yerdeki şu kadar kile buğdayımı, bu kadar altına sana satdım demek gibi. Eğer ta'yîn edilmez iseler, yine mebî' olurlar. Fekat, satış (**Selem**) olur. Meselâ, şu kadar kile buğdayı, bu kadar liraya satın aldım deyince, selem olur.

Mislî olanlar, mislî olmıyan, ya'nî kıyemî mal ile değiştirilirken, ta'yîn edilirlen ise, bunlar da mebî' olur ve (**Mukâyada satışı**) olur. Meselâ şu atı, bu yağın buğdaya veyâ bu yağın buğdayı, şu ata satdım demek gibi. Mislî mal ta'yîn edilmezse, iki dürlü olabilir: Mislî mal söylenirken, isimleri sonunda (ya, ile) gibi sözcük söyleniyorsa, semen olur. Şu kuzuyu, on kile buğda(ya) satın aldım gibi. Eğer söylenmiyorsa, mebî' olur ve satış selem olur. Bu kuzu (ile) on kile buğday satın aldım demek gibi.

Mislî olan iki mal birbirleri ile değiştirildikleri zemân, ikisi de ayn ise, her ikisi de mebî' olur. Satış (**Mukâyada**) olur. Biri ta'yîn edilirse, satış (**Selem**) olur.

Yukarıda yazılı dört çeşid bey'den herbiri altı dürlü olabilir:

(1) — (**Sahîh olan bey'**): Aslı ve sıfatı islâmiyyete uygun olan bey' [satış]dir.

(2) — (**Bâtıl olan bey'**): Aslı da, sıfatı da islâmiyyete uygun olmıyan bey'dir.

(3) — (**Fâsîd olan bey'**): Aslı islâmiyyete uygun, fekat sıfatı uygun değildir.

(4) — (**Mekrûh olan bey'**): Aslı ve sıfatı islâmiyyete uygun ise de, kendisine, islâmiyyetin yasak etmiş olduğu birşey karışmış olan satışdır.

(5) — (**Mevkûf bey'**): Aslı ve sıfatı sahîh ise de, başkasının hakkı karışan bey'dir.

(6) — (**Vefâ ile satış**): Alıcı ve satıcının, satışdan vazgeçmek hakkı bulunan bey'dir.

Bu satışları ayrı ayrı açıklayalım:

(1) — **Sahîh bey'**: Her çeşid bey'in sahîh olması için, alıcı ve satıcının aynı kimse olmaması, ya'nî bir kimsenin hem satıcıya, hem alıcıya vekîl olarak kendi kendine satış yapmaması, akllı olmaları, (**Akd**) yapılması, ya'nî birinin (**İcâb**), ya'nî teklîf edip, karşındakinin, onu, ayrılmadan önce (**Kabûl**) etmesi, ya'nî söz kesilmesi, mebî'in ve semenin mal olmaları ve mütekevvim olmaları lâzımdır. Mebî'in, bir felsin i'tibârî kıymetinden aşağı olmaması da lâzım olduğu, (**Bahr-ür-râ'ık**) da ve (**Dürr-ül-muhtâr**) da (**Sarf**)dan önce yazılıdır.

Mutlak bey'in sahîh olması için, bu şartlardan başka, mebî'in dâimâ, semenin ise fâiz olduğu hâllerde ta'yîn edilmesi, pazarlık ederken hâzır olmayıp gösterilmeyen mebî'in ve semenin mikdârlarının söylenmesi, mebî'in mevcûd ve satanın mülkü ve müşteriye teslimi mümkün olması ve semenin cinsinin belli olması lâzımdır. Her çeşid satışta, alıcı ve satıcının bâliğ ve hür olmaları ve müslimân olmaları şart değildir. Semeninin mevcûd olması ve mebî'in söz kesilen yerde hâzır olma-

sı şart değildir. Mebî'in ayn olması ve semenin ayn olmaması lâzımdır. Tarlanın sınırlarını bildirmek, mikdârı, ölçüsü demektir. Bunlardan biri noksân olunca, bey' sahîh olmaz ve harâm olur.

Bey' sahîh olunca, akd yapıldığı vakt, semen bâyı'ın mülkü olur. Mebî' de müşterinin mülkü olur. Mebî' sözleşme zemânında bâyı'ın mülkünde değilse, sonra satın alarak teslim etse de, bey' sahîh olmaz. Mülkünde bulunmayıp da, sonra teslim edeceği mebî'i satmak için, (**Selem**) satışı yapmalı, yâhud sözleşme yapmayıp, semeni emânet almalı, satacağı mal eline geçince, pazarlık ve sözleşme yapmalıdır.

(**Berâât satışı**) ve imâm ve hoca efendilerin evkâfdan alacakları malın satışı ve (**Câmekiyye**) satışı câiz değildir. (**Berâât**), zekât toplıyan âmillerin köylüden alacakları zekât ve uşr cinsini ve mikdârını gösteren senedlerdir. Bunlarda yazılı mal, mevcûd değildir. İmâm ve hoca efendiler, evkâfda mevcûd haklarını teslim almadıkça, mâlik olmazlar. Ganîmet, Dâr-i islâma nakl edildikten sonra askerin hakkı olursa da, taksîm edilmeden önce mülk olmaz ve askerin bu hakkını, mülk olmadan önce satması câiz olmaz. Câmekiyye, hizmet karşılığı alacağı ücretin, ma'âşın çeki, bonosudur. Bunları teslim almadan önce satmak, câiz değildir. Ücret, hak edilmiş ise de, kabz edilmemiş, mülk olmamıştır. [Hem mülk değildir. Hem de deyndir.] Deyni peşin olarak, borcludan başkasına satmak câiz değildir. Vereşiye olarak, borcluya da satılamaz.

İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh", (Görülmiyen mebî'de muhayyerlik)de diyor ki: (Söz kesilirken veyâ dahâ önce görülmiyen mebî'in satılması sahîh olur. Görülmiyen mebî' bir cins ise ve hepsi bir yerde bulunuyorsa, [bunu ta'yîn etmekle, ya'nî] yerini bildirmekle bey' câiz olur. Böylece mebî'in çok özellikleri tanınmış olur. Anlaşılamiyan ufak tefek yerleri de, (**Muhayyer olmak**)la düzeltilmektedir). (**Keşf-ü rümûz-i Gurer**)de diyor ki: (Bey'in câiz olması için, mebî'in [ta'yîn edilmesi, ya'nî] kendisine veyâ bulunduğu yere işâret edilmesi lâzımdır. Mebî'in kendisine veyâ bulunduğu yere işâret edilmezse, bey' sözbirliği ile câiz olmaz. O yerde, aynı isimde başka bir malın mebî' ile birlikde bulunmaması lâzımdır). (**Cevhere**)de diyor ki: (Mutlak bey'de söz kesilirken, semenin cins ve mikdârının bildirilmesi ve mebî'in ta'yîn edilmesi lâzımdır. Bu ikisi yapılmazsa, yalnız icâb ve kabûl ile bey' sahîh olmaz). Şernblâlî "rahmetullahi teâlâ aleyh" (**Dürer**) hâşiyesinde, muhayyerliği anlatırken diyor ki: (Hâzır ise de, kapalı olduğu için veyâ hâzır olmadığı için görülmiyen mebî'ler, işâret edilerek tanıtılmazsa, sözbirliği ile bey' câiz olmaz).

[Altından ve gümüşden başka ma'denlerden basılmış paralara, (**Fülûs**) denir. Eskiden, yalnız bakırdan, çeşidli ağırlıklarda fülûsler kullanılırdı. Fülûs, felsler demektir. Bir felse, türkçede mangır, fârisîde (**pul**) denir. Bugünkü pul başkadır. Bir felsin ağırlığının bir santigramdan az olduğu, sekizyüzlüdüncü sahîfedeki yazıdan anlaşılmalıdır. Semen olarak kullanılan fülûsların i'tibârî kıymetleri, ya'nî râ-yic değerleri, şimdi kullanılan kâğıd paralarda olduğu gibi, kendi değerlerinden katkat fazladır ve hep değişmektedir. Evvelce yüz felsin, ortalama, bir dirhem gümüş kıymetinde olduğu, İbni Âbidîn'in "rahmetullahi teâlâ aleyh" fâiz kısmında, (**Bezâziyye**)den alarak yazılıdır. Ahkâm-ı islâmiyyede yirmi miskal altın veyâ ikiyüz dirhem gümüş, fakîrlik ile zenginliği ayıran mal mikdârını gösterdiği için, bir miskal ağırlığındaki altın kıymetinin on dirhem ağırlığındaki gümüş kıymetine müsâvî olduğu ve bir altın liranın, bir buçuk miskal ağırlığında olduğu zekât bahsinde bildirilmişti. On dirhem ağırlığı, yedi miskalin ağırlığı kadar olduğu için, bir miskal altının kıymeti, ahkâm-ı islâmiyyede yedi miskal gümüşün kıymeti kadardır. Bir felsin i'tibârî kıymeti, şimdi bir altın liranın kıymeti olan kâğıd lira adedinin onbeşde biri kadar kuruş olmaktadır. Meselâ, en ucuz altın liranın kıymeti 30.000 kâğıd lira ise, bu fülûsün i'tibârî kıymeti 2000 kuruş olur. Buna göre 20 liradan aşağı olan bir malın sa-

tılması câiz olmamaktadır. Bu kadar ucuz malın, bir fels değerinde olacak fazla mikdârı için veyâ başka cins mallar ile birlikte tek bir sözleşme yaparak topdan satmak câiz olur].

Bey'in sahîh olması için, alıcı ve satıcının yalnız akllı olması şarttır dedik. Bâlig olan akllı insanın bey'i her zemân sahîhdir. Bâlig olmıyan akllı çocuğun bey'i, velîsinin izn vermesi ile sahîh olur. Hamza efendi "rahmetullahi teâlâ aleyh", **(Bey' ve şirâ risâlesi şerhi)** otuzdördüncü [34] sahîfede diyor ki: (Yirmiüçüncüsü budur ki, akllı olmuş bir çocuk, şeker, meyve gibi kendine yarar şey isterse, ona satmak câiz değildir. Çünkü, velîsi izn vermemiş demektir. Eğer tuz, pirinç gibi şey isterse, satmak sahîh olur. Çünkü, velîsinin izn verdiği anlaşılır. Bunun izn ile alış veriş etmesi câizdir. Çocuk akllı olmamış ise, velîsinin izni olsa da, alış veriş etmesi sahîh olmaz. Velî, babasıdır. Baba olmaz ise, babanın vasî ettiği'dir. Bu da olmaz ise, babanın babasıdır. Bu da yok ise bunun vasî ettiği'dir. Bu da olmaz ise, kâdîdir veyâ kâdînin [ya'nî hâkimin] vasî ta'yîn ettiği kimsedir. Ana ve kardeş ve amca velî olmaz. Ancak, kâdî veyâ velîlerden biri bunları vasî yaparsa olabilirler. Çocuk, yedi yaşında akllı olur. Oniki yaşında olan oğlan ve dokuz yaşında olan kız, bâlig olduğunu söyleyince kabûl edilir. Onbeş yaşını doldurunca hayz ve menî olmasa da, bâlig sayılırlar. Yedi ile onbeş arasında iken, akllı çocuk denir).

Mebî', ya'nî satılık mal yedi dürlü olur:

1 — Hâzır ve ayn olur. Satması sahîhdir.

2 — Hâzır değildir. Fekat ayndır. Ya'nî ta'yîn edilmiştir ve teslîmi mümkündür. Hudûdü bildirilen arsa gibi. Satması sahîhdir.

3 — Mülkdür. Fekat teslîmi mümkün olmaz. Firârî hayvânı, gayb olan eşyâyı satmak bâtildir.

4 — Teslîmi mümkün, fekat ayn değildir. Müşterî tanımaz. Fâsiddir. Bir sürüden bir koyun satmak gibi. Teslîmi mümkün, fekat zararlı olursa yine fâsiddir. Evin bir direğini satmak gibi.

5 — Bir kimseye ödünç verilmiştir. Yalnız ona ve peşin satmak câiz olup, başkasına satmak fâsiddir.

6 — Bir kimseye emânet, âriyet, yâhud kirâ veyâ rehn, yâhud sermâye olarak verilmiştir. O kimseye satmak câiz ise de, alıp, tekrâr teslîm etmek lâzımdır.

7 — Mebî, gasb veyâ sirkat yâhud hıyânet sûreti ile müşterîde bulunur. Bu müşterîye satılabilir. İkinci teslîme ihtiyâc yoktur.

Semen olan para veyâ mal sekiz dürlüdür:

1 — Külçe hâlinde veyâ işlenmiş eşyâ hâlinde veyâ para olarak kesilmiş altın veyâ altın yerine kullanılan ma'den ve kâğıd paralar. Bunlar dâimâ semendirler. Bunlarla, herhangi bir mal satın alınırken, hiçbir zemân, fâiz olmaz. Bey' fâsid olabilir. O hâlde, para ile yapılan alış verişde, harâmdan sakınmak için bey'in fâsid olmamasına dikkat etmelidir.

2 — Külçe hâlinde veyâ işlenmiş eşyâ hâlinde veyâ para olarak kesilmiş gümüş veyâ gümüş yerine kullanılan ma'den ve kâğıd paralar, dâimâ semendirler.

3 — Ölçek ile hacmi ölçülen şeyler. Cinsi, mikdârı ve sıfâtı bildirilmek şartı ile bunlarla peşin ve veresiye mal satın almak câizdir.

4 — Dartılarak vezni ölçülen şeyler. Hacmi ölçülenler gibidir.

5 — Uzunluğu ölçülen şeyler. Bunlardan tarla, arsa ve mislî olmıyan kumaş ile yalnız peşin olarak mal satın alınır. Mislî olan kumaş ile veresiye de alınır.

6 — Sayılabilen şeylerin birbirine benziyenleri [mislî mal], hacmi ölçülenler gibidir.

7 — Hayvândır. Hayvân ile yalnız peşin almak câizdir. Hayvân, binâ, tarla, köle gibi kıyemî mallar hiç deyn olamaz. Semen ayn olunca, bey', Mukâyada satışı

olur. Meselâ mu'ayyen bir atı, mu'ayyen bir at ile veyâ mu'ayyen bir halı ile de-
ğişdirmek gibi. Her iki mal, mebî' olur. Satış, (**Mukâyada**) olur. Hayvânın selem-
de de semen olacağı, Alî Haydar beğın Mecelle şerhi, yüzellibeşinci maddesinde
yazılıdır.

8 — Binâdır. Binâ ile yalnız peşın olarak satın alınabilir. Satış, (**Mukâyada**) olur.

Bey', îcâb ya'nî teklîf ve teklîf olunan yerden ayrılmadan önce yapılan kabûl ile
ya'nî sözleşme ile temâm olur. Sözleşme temâm olunca, mebî' müşterînin mülkü
olur. Semenın hepsi veyâ bir kısmı veresiye olduğu zemân, ileride verilecek tak-
sîdleri de, söz kesildiği anda bâyı'ın mülkü olur. Bunlar, müşterînin bâyı'a borcu
olur. Bunların hepsi, bâyı'ın zekâtının nisâbına katılır.

(**İcâb**), karşısındakinin anlayacağı bir lisân ile, satdım, verdim, hediye etdim gi-
bi, (**Kabûl**)de, aldım, aynen kabûl etdim, râzı oldum gibi, mâdî, ya'nî geçmiş ze-
mânı bildirecek şekle söylenmelidir. İcâb ve kabûlün ikisi de, o yerde âdet olan
kelimelerle ve mâdî şeklinde olunca, niyyet etmeleri lâzım değildir. Biri mâdî, ikin-
cisi hâl şeklinde söylenirse, mâdî şeklinde söylenende yine niyyete lüzûm olmaz
ve bey' sahîh olur. Hâl şeklinde söyliyenin niyyet etmesi lâzım olur. Teklîf eden,
kabûlden önce vaz geçebilir veyâ teklîfi değiştirebilir. Bâyı' al dese, müşterî, ay-
nen aldım veyâ kabûl etdim dese, câiz olur. Kabûl edilen şeyin, îcâb, ya'nî teklîf
olunanın aynı olması ve mebî'in ve semenin temâmının kabûl edilmesi lâzımdır.
Kabûl îcâba benzemezse, yeni bir îcâb olur. Diğerini bunu kabûl ederse, ikinci bir
sözleşme yapılmış olur.

Yalnız bir taraftan veyâ her iki taraftan (**Te'âtî**) ya'nî teslim etmek ile de akd
yapılmış olur. Bâyı', bu malı bin liraya sana satdım dese, müşterî dahî birşey söy-
lemiyerek alsın, câiz olur. Ya'nî bey' temâm olur. Bâyı' malı verse, müşterî para-
sını verse, hiçbirşey söylemeden câiz olur.

Bir kimse, bakkala, otuz liradan üç kilo patates dart dese, bakkal da, bir şey söy-
lemiyerek dartsa, akd yapılmış olur. Ya'nî bey' temâm olur.

Müşterî bâyı'a beş lira verip, bu buğdayı kaç satıyorsun diyip, o da kilesi bir
liraya dese, yâhud önce fiyatını öğrenip, beş lirayı sonra verse, bundan sonra, bana
beş kile ver dese, bâyı' yarın veririm dese, bey' akd edilmiş olur. Ertesi gün, fi-
yâtı değişse, beş lira için yine beş kile vermesi lâzım olur. Bu koyunun şurasından,
bana şu kadar liralık dart dese veyâ hepsini dart dese, kassâb da dartsa, akd yapılmış
olur. Parasını vermesi lâzım olur. Fekat, bu koyundan, şu kadar kilo dart dese,
o da dartsa, müşterî kabz etmedikçe veyâ uzatdığı kaba koydurmadıkça, akd yapılmış
olmaz. Çünkü etin her yeri aynı değildir. Müşterî muhayyer olur. Bu hayvan üzerindeki odun yükü kaçadır dese, on liradır dedikde, evime sür dese, odun
eve boşaltılıp semen verilmedikçe, bey' akd edilmiş olmaz. Çünkü, îcâb ve kabûl
sözleşmesi olmadığı gibi, te'âtî, ya'nî teslim de yoktur.

Bir kimse, yanında bulunmayan birine malını satdım dese, işitenlerden biri gi-
dip ona söylese, câiz olmaz. Fekat satan ona birini gönderip, o da kabûl etse, bey'
sahîh olur. Gönderilen adama (**Resûl**) veyâ (**Haberci**) denir.

Bey'de ciddî söylemek şarttır. Şaka ile söylenirse câiz olmaz.

Sûâl şeklinde teklîf câiz olmaz. Şu malı bana şu kadar liraya satar mısın diye-
ne, bâyı' satdım dese, bey', sahîh olmaz. Müşterî kabûl etdim dese, sahîh olur. Alı-
rım, alıyorum ve satarım, satıyorum gibi mudârî' ve hâl şeklinde ve emr şeklinde
söylemekle de, bey' sahîh olursa da, söylerken, şimdi diye niyyet etmeleri lâzım-
dır.

İcâb ile kabûl, söz ile olduğu gibi, bir taraftan veyâ iki taraftan mektûblaşma
ile de veyâ adam göndermekle de olur. Meselâ, bir kimse, mu'ayyen bir malını, şu
kadar liraya satdığını birisine mektûbla bildirirse, o da, mektûbu okuyunca, kabûl
etdim dese veyâ kabûl ettiğini mektûbla bildirirse bey' sahîh olur. Bey'de, kirâda,

hediyeye vermekde ve nikâhda mektûb, söz gibidir. Bir kimse, mu'ayyen malı, şu kadar liraya satın aldığı, birisine yazsa, o da okuyunca satdım dese veyâ mektûb-la bildirse sahîh olur. Mektûb gitmeden veyâ gidip de kabûl edilmeden önce, birinci yazan vaz geçerse, bey' bozulur.

Bir kimse birisine, falan malını bana şu kadar liraya sat diye yazıp, o da, o malı satdım diye cevâb yazsa, bey' olmaz. Birincisinin kabûl etdim diye tekrâr yazması lâzımdır. Bâyı' teklîf edince, müşterî, bir kısmını kabûl etse, sahîh olmaz. Bâyı'nın tekrâr, o kısmı verdim demesi veyâ önceden, o kısmın semenini, ya'nî bedelini ayrıca söylemiş olması lâzımdır. Ekmek, gazete gibi kıymeti ma'lûm birşeyi, bâyı' verse, müşteri alsın, birşey söylemeseler, bey' sahîh olur.

Dellâl ya'nî komisyoncu, mal sâhibinin izni ile malı kendi satdığı zemân, komisyon ücretini bâyı'dan alır. Müşterîden birşey istiyemez. Çünkü, hakîkatde malı satan kendisidir. Burada, tüccârlar arasındaki âdete bakılmaz. Eğer komisyoncu, bâyı' ile müşterî arasında aracılık yapıp, malı bâyı' satarsa, komisyon ücretini, âdete göre bâyı' veyâ müşterî yâhud her ikisi ortaklaşa verirler.

Satışı teklîf eden, öteki kabûl etmeden önce vaz geçerse veyâ cevâb verilmeden, ikisinden biri kalkıp giderse veyâ bâyı' vefât etse, îcâb bâtil olur. Bir adam, hem bâyı'e, hem de müşterîye vekîl olup da, kendi kendine bey' yapamaz. Bey' ve şîrâ, her lisân ile söylenebilir. Müşterî, (Filân malını şu fiyâta, bana satdın mı?) dese, bâyı' de, (Evet) dese, bey' sahîh olur ise de, evet yerine, işâret etse, meselâ başını ileri eğse, müşterî de aldım dese câiz olmaz. Alırım, satarım gibi mudâri' fi'l söylenince hâl, ya'nî şimdi ma'nâsı düşünülürse câiz olup, istikbâl ma'nâsı düşünülür veyâ ma'nâ düşünülmezse câiz olmaz. Alacağım, satacağım gibi söz ile, bey' olmaz.

Müteaddid malların fiyâtlarını ayrı ayrı bildirip veyâ bildirmeksizin fiyâtların toplamı söylenerek, hepsini satdım demek sahîh ve müşterînin hepsini alması lâzım olur.

Bey' akd edilince, bâyı' ve müşterîden biri, satışdan vaz geçemez. Fekat, ikisi birlikde fesh edebilirler. Söz kesildikten sonra, orada veyâ dahâ sonra, başka bir söz kesseler, ikincisi kabûl edilir.

Sahîh bey'de müşterînin mebi'e mâlik olması için, teslîm alması şart değildir. Bir kimse, başka şehirde bulunan ma'lûm eşyâsını, ma'lûm semen ile birisine satdıktan sonra pişmân olsa, müşterîye teslîm etmediği için bey'i bozamaz.

Mutlak bey' peşin ve mebi' hâzır ve müşterî muhayyer değil olsalar bile, mebi'i ve te'cili câiz olan semeni, söz keserken, kabz şart değildir. Akdden sonra, önce müşterî, peşin olan semeni bâyı'a teslîm etmeğe, sonra bâyı' mebi'i müşterîye teslîm etmeğe, öteki de teslîm almağa mecbûr olur. Çünkü, söz kesildiği zemân, mebi' müşterînin mülkü olur. Müşterînin izni olmadıkça, başka kimseye teslîm edemez. Müşterî peşin parayı temâm teslîm edinceye kadar, bâyı' malı vermiyebilir. Peşin satışta, önce, mebi'in teslîm edilmesi şart edilirse, bey' fâsid olur. Mebi' hâzır değilse bâyı' mebi'i hâzırlayınca kadar, müşterî semeni vermiyebilir. Hattâ, başka şehirdeki bir evi satın alan müşterî, semeni hemen vermeğe mecbûr olmaz. Bâyı' veyâ vekîli oraya gidip, evin teslîme hâzır olduğunu müşterîye veyâ müşterînin vekîline gösterir. Semeni sonra alabilir.

Bâyı' üç şeyi yapınca, mebi'i müşterîye teslîm etmiş olur:

1 — Bâyı'nın veyâ vekîlinin, söz kesildikten sonra (Teslîm etdim) veyâ (Teslîm al) demesi.

2 — Mebi' müşterînin önünde olup, kolay tesellümüne mâni' bulunmamak.

3 — Başka maldan ayrı ve başkasının hakkı ile meşgûl edilmemiş olmak.

Bu şartlar bulunduktan sonra, müşterî mebi'i teslîm almağa mecbûr olur. Almazsa telef olursa, bâyı' ödemez. Çabuk bozulan şeyleri söz kesilirken teslîm et-

mek lâzımdır. Hemen teslim edilmezse, bey' fâsid olur.

Müşterî semeni vermeden önce gayb olursa, bâyı' iki şahitle isbât edince, hâkim menkûl olan mebî'i satarak, bâyı'a semeni verir. Müşterînin yeri ma'lûm ise, veyâ mebî'i teslim almış ise yâhud mebî' menkûl değil ise, mebî' satılamaz. Mebî' durmakla bozulacak şey ise, bunu bâyı' da başkasına satabilir. Peşin satışta, müşterî semeni vermeden, bâyı'dan iznsiz mebî'i alırsa, bâyı' geri alabilir. İzn ile almış ise veyâ vedî'a, âriyet olarak müşterîde bulunuyorsa, bâyı' semeni alıncıya kadar saklamak üzere, mebî'i müşterîden alamaz. Semeni hemen ister. Mebî' telef olunca, müşterî teslim almadan önce telef oldu, bâyı' ise, teslimden sonra telef oldu derlerse, müşterînin sözü kabûl edilir. İki de şahid gösterirse, bâyı'ın şahidleri kabûl edilir.

(Sevm-ı şirâ), bâyı'ın ve müşterînin, mebî'a fiyât koymaları demektir. Fiyâtda uyuşup, götür, beğenirsen al deyip, müşteri de, beğenirsem alırım diyerek, götürürken, mebî' telef ve zâyı' olsa, kıymetini veyâ mislini öder. Müşterî birşey söylemeden veyâ bu hayvanı beğenirsem, bin liraya alırım deyip, bâyı'ın cevâb vermeden hayvanı teslim etmesi ile de olur. Teslim ederken, müşteri tazmîn etmiyecektir denilse bile, tazmîn eder. Müşterî vekil ise, sâhibi kabûl etmeyip geri götürürken telef olsa, vekil tazmîn eder. Sâhibinin emri ile oldu ise, sonra sâhibinden ister. Çünkü, şirâ için olan emr, sevm-ı şirâ için emr olmaz. Mebî' telef olmayıp, müşterî helâk etmiş ise, semenini verir. Semende uyuşmamışlar ise, bâyı'ın dediği semeni öder. Semen hiç söylenmemiş veyâ yalnız bâyı' söyleyip müşterî, satın almak için değil de, incelemek veyâ başkasına göstermek için bâyı'ın izni ile götürmüş ise, mebî' müşterîde emânet olur.

Veresiye olduğu söylenen satışta, önce mebî' teslim edilir.

Satışta söz kesilirken, mebî'in teslim yerini söylemek şart değildir ve söylemedi ise, söz kesilirken mebî' nerede ise orada teslim edilir. Semen taşınacak birşey ise semenin teslim yerini bildirmek şart olur. Mebî'in bulunduğu yer söylenince, müşterî sonradan, başka şehirde olduğunu duyunca, satışdan vaz geçebilir. Mebî'i teslim yerinden kaldırmak müşterîye âiddir.

Bey', peşin semen ile câiz olduğu gibi, semenin te'cîli, ya'nî veresiye olması ile de câizdir. Te'cîl, ancak semen ile mebî' aynı cinsden olmadıkları ve ikisi hacm ile veyâ dartarak ölçülmedikleri ve semen ayn olmayıp, deyn olduğu zemân ve mu'ayyen bir vakte kadar olmak şartı ile, câiz olur. Ayn olan semen te'cîl edilirse, bey' fâsid olur. Meselâ, şu keçimi, şu beş kile buğday karşılığı, bir ay veresiye satdım demek fâsid olur. Mebî' dâimâ ayn olduğu için, mebî'in te'cîli olamaz. Meselâ, mebî'in bir ay sonra verilmesi şart edilirse, bey' fâsid olur. Taksitle bey'in sahîh olması için, taksit adedinin ve her taksit ödeme târihlerinin ve her taksitte ödenecek semen mikdârlarının belli olmaları lâzımdır. **(Dürrer-ül-hükkâm).**

Semen ile mebî'in ikisi de hacm ile ölçüldükleri zemân veyâ ikisi de dartı ile ölçüldükleri zemân yâhud ikisi de aynı cins mal oldukları zemân, satışta fâiz bulunur. Fâiz bulunan satışlar veresiye olamaz, ya'nî semen de te'cîl edilemez. Sözleşmede semenin de peşin olması lâzım olur. Deyn olan semenin peşin olması, kabz edilmesi ile olur. Ayn olan semen ise, zâten peşin demektir. Aynın kabz edilmesi lâzım olmaz. Çünkü, aynın te'cîli olmaz. Mebî' ta'yîn edilmezse, ya'nî deyn olursa, bey' fâsid olur. Yalnız selem satışı müstesnâdır. Selemde mebî' deyn olduğu hâlde, selem câizdir. Fekat, selem şartlarına uymak lâzımdır. Semen ve mebî'in ağırlıkla ölçüldükleri zemân, semenin te'cîli câiz olmaz ise de, altın veyâ gümüşün semen olması müstesnâ edilmiştir. Bunun için, para ile yapılan mal satışlarında fâiz olmaz. Peşin satış yapıp, semeni sonra te'cîl etmesi de câizdir. Falan zemâna te'cîl etdim demesi lâzımdır. Falan zemânda ver şeklinde emr etmekle te'cîl olmaz. Satışdaki te'cîl müddetini, bâyı' ve müşterînin bilmesi şarttır. Ödeme müddeti, mebî'i teslim târihinden başlar. Hâcılar geldiği, yağmur yağdığı, gibi iyi

belli olmayan zemânlara te'cîl câiz değildir, fâsiddir. Meselâ, semenin yarısını peşin, yarısını da, yolcusu geldiği zemân vermek şartı ile satın almak fâsid olur. Yolcunun geleceği günü bildirirse sahîh olur. Peşin satıştan sonra yapılan borcun te'cîli zemânının iyi belli olması şart değildir. Veresiye satışta bâyı' vakt gelmeden parayı istiyemez. Bunun için müşterinin bir sened veyâ bono yazıp bâyı'a vermesi iyi olur. Semen belli günlerde taksitle olup, taksitlerin biri vaktinde ödenmezse, sonrakilerin hepsi peşin olması şartı ile bey' câizdir. **(Bey' ve şîrâda fâiz)**in sahîfe sonuna bakınız!

Kirâ karşılığı ve mal telef etmek karşılığı olan borçlar da, iyi belli zemâna te'cîl olunabilir ise de, ödünç verme ile olan borç veyâ sarf satışı bedeli ve ölünün borcu te'cîl olunamaz. Çünkü borcun te'cîli, aynı cins malın, belli zemânda, veresiye bey'i olup, fâiz olur. Müşterî vefât ederse, te'cîl zemânı beklenmeden mîrâsından borcu hemen ödenir. Bâyı' ölünce, vârisleri te'cîl zemânını beklemeğe mecbûrdur. Veresiye pazarlık edip, zemân bildirilmez ise, te'cîl bir ay sayılır. Nitekim selemde ve yemînde de bir ay kabûl olunur. Veresiye veyâ peşin olmasında, sonradan uyuşulmazsa, bâyı'ın sözü kabûl edilir. Ya'nî peşin olduğu kabûl edilir. Te'cîl zemânında uyuşulmazsa, müşterinin sözü kabûl olunur. İstanbulda mal satın alıp, parasını Bursaya gidince gönderirim dese, ödeme günü belli olmadığı için câiz olmaz.

Semenin cinsi söylenmedi ise, söz kesilirken orada kullanılan semen anlaşılır. Burada, piyasadaki paraların mâliyyeti, ya'nî hakîkî kıymeti ve revâcı, ya'nî geçer kıymeti müsâvî ise, bey' sahîh olur. Müşterî hangi parayı isterse verebilir. Geçer kıymetleri farklı ise, en yükseğini verir. Geçer kıymetleri aynı olup, mâliyyetleri farklı ise, cinsi, sıfatı söylenemezse, bey' fâsid olur.

Söz kesilirken, şu kadar lira denildi ise, piyasada kullanılan yüzlük veyâ elliliklerden dilediğini verir. Fekat semenin cinsi söylendi ise, cinsi değiştirilemez. Meselâ Hamîd, Reşâd, İngiliz, Cumhûriyyet altını veyâ kâğıd lira denildi ise, o cinsi vermek lâzım olur. Değeri değişince, adedini değiştiremez. Ödünç ödemek de ve kirâ bedeli de böyle olup aynı cinsden ödemek lâzımdır. Ya'nî semenin kendi ta'yîn edilince, te'ayyün etmez ise de, cinsi, mikdârı ve vasfı ta'yîn edilince, bunlar te'ayyün ederler. Ma'den ve kâğıd paralar **(Kesâd)** olursa, ya'nî kıymetden düşerse, ya'nî geçmez olursa, imâm-ı Ebû Yûsufe göre pazarlıkdaki, imâm-ı Muhammede göre, revâcdan kalktığı zemândaki kıymeti verilir. İmâm-ı Ebû Yûsuf kavli ile hareket olunur. Bâyı', geçer akçadan o kadar parayı almağa mecbûrdur.

(Hadîka) sonunda diyor ki, (Bey' ve şîrâda ve icârede ve ödünç vermekde ve nikâhda altın ve gümüş mikdârını ağırlık olarak bildirmek lâzımdır. Semen sözleşme zemânında hâzır ise, göstermek yetişir. Mikdârını bildirmeğe lüzûm kalmaz. Altının, gümüşün mikdârları ağırlık olarak bildirilmezse, sözleşmeleri sahîh olmaz. Fâsid olur. Sayı ile bildirilince de sahîh olacağı imâm-ı Ebû Yûsüfden haber verildi ise de, bu haber za'îfdir. Buna uymak câiz olmaz. Tarafeyne göre, [ya'nî İmâm-ı a'zama ve imâm-ı Muhammede göre] nass olan yerde urf mu'teber değildir. Lâkin hükûmetler tarafından basılmış olan altınların ve gümüşlerin ağırlıkları bellidir. Söz kesilirken sayıları söylenince, belli olan ağırlıkları kasd olunmaktadır. Eshâb-ı kirâm ve Tâbi'în, sözleşmelerinde yalnız sayı söylerlerdi. Sayı söylemek, ağırlık söylemek yerine geçirdi. Bunun için, bugün de, söz kesilirken gösterilmeyen altın ve gümüş paralar sayı ile söylenince, ağırlıkları düşünülmalıdır. Böyle düşünülerek yapılan sözleşmeler sahîh olur. [Bir altının, bir gümüşün kaç gram olduğunu bilmek ve ağırlığın mikdârını düşünmek şart değildir.] Yeryüzünde, altın ve gümüşden ilk para basan Âdem aleyhisselâmdir. İslâmiyyetde ilk para basan hazret-i Ömerdir. Hicretin onsekizinci senesinde, acem paralarının şeklini ve yazısını aynen basdırdı. Hazret-i Mu'âviyenin basdırdığı altınlar üzerinde, elinde kılıncı bulunan resm vardı. İlk olarak yuvarlak gümüş parayı, Mekkede Abdûllah

bin Zübeyr basdırdı. Ondan evvelki paralar, kısa ve kalın parçalar hâlinde idi. [**(Ha-dîka)**da, Makrîzîden alarak, islâmîyyetde ilk basılan paralar hakkında geniş bilgi vardır. Ahmed bin Alî Makrîzî, islâm âlimi olmayıp, târîhî ve şî'î görüşlü olduğundan bu yazıları almak uygun görülmedi.] İslâmîyyetden evvel Mekkede, altın ve gümüş para vardı. Ağırlıkları, müslimân parasının iki misli idi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” ve hazret-i Ebû Bekr “radiyallahü teâlâ anh”, bu paraları da kullandılar).

(Uyûn-ül-besâir)de, zekât nisâbını anlatırken diyor ki: (Önceleri üç çeşid dirhem vardı. Bir dirhem gümüş yirmi kırât veyâ oniki kırât yâhud on kırât ağırlığında idi. Bunlara, onluk, altılık, beşlik dirhemler denir. Hazret-i Ömer, bu üç dirhem kırâtlarını toplayıp kırkiki oldu. Bunu üçe bölüp ondört kırât ağırlığında ortalama bir dirhem yaptı. Buna yedilik dirhem denir. Çünkü, on dirhem ağırlığı, yedi miskalin ağırlığı kadar olmaktadır. [Bir miskal, yirmi kırât ağırlığındadır.] Dirhemler, önceleri çekirdek şeklinde idi. Bildiğimiz yuvarlak şekilde ilk baskı yapan, hazret-i Ömerdir sözü meşhûrdur. **(Fetâvâ-i Zahîriyye)**de de böyle yazılıdır. **(Mir'ât-ül-haremeyn)**in Mekke kısmında diyor ki, (Belli ağırlıkta basılmış olan altın ve gümüş paralara, **(Meskûkât)** denir. Altın paralara **(Dînâr)**, gümüş paralara **(Dirhem)** denir. Târîhçilerin bulduğu en eski meskûkât, eski yûnânlılar zemânında basılmıştır. Eshâb-ı kirâm zemânında, eski arab meskûkâtı kullanıldığı gibi, basılmamış altın ve gümüş parçaları da, datarak kullanılırdı. O zemân, ağırlıkları başka üç dürlü dirhem vardı. Hazret-i Ömer “radiyallahü anh”, ortalama ağırlıkta başka tek bir dirhem kabul etdi. Kırâtın ağırlığını da değiştirep, dirhem ağırlığının ondörtde birine bir kırât dedi. Yirmi kırâta bir miskâl dedi. Hazret-i Osmân, hicretin yirmisekizinci senesinde Taberistânda **(Hertek)** şehrinde, bu hesâb üzere altın ve gümüş basdı.

İslâm devletlerinin çoğu, kendi zemânlarında çeşidli paralar basdılar. Osmânlılarda ilk zemânlarda Selçuklu sultânlarının paraları kullanıldı. Sultân Orhân hân 729 [m. 1329] senesinde ilk Osmânlı parasını basdırmışdır. Dahâ sonra çeşidli paralar basılmış ve bu işi düzene koyan çeşidli kanûnlar yapılmışdır). Miskâl ve dirhem ağırlıkları, Hanefî ve Şâfi'î mezheplerinde başka başkadır.

1333 hicrî şemsî senesinde Tahranda basılmış olan **(Ferheng-i fârisî)**de, **(Çav)** kelimesini anlatırken diyor ki, (Çince bir kelimedir. Çok eskiden Çinde kullanılan kâğıd paradır. İrân şâhlarından Keyhâtu, 693 hicrî kamerî senesinde İrânda, Çinlilerin çav paraları gibi kâğıd para basdırap, altın ve gümüş yerine kullanılması emr etdi ise de, halk kullanmadı. Terk edildi). **(Burhân-ı kâtî)** tercemesinde diyor ki, (Çav ve çad denilen dikkörtgen şeklindeki mukavva parçaları, Cengizden sonraki Moğol sultânlarından biri tarafından ve sonra Azerbaycan sultânı İzzeddîn Muzaffer tarafından para olarak kullanıldı. Halk kabul etmeyip, İzzeddîni öldürdüler). Osmânlı devletinde ilk kâğıd paranın 1256 hicrî senesinde kullanıldığı, sonra terk edildiği, birinci kısımda, zekât bahsinde bildirilmişdi. [İslâm devletleri ma'denî para kullanmağı tercih etmişlerdir. Bunun bir sebebi de tesarruf idi. 29 Mart 1986 târîhli Türkiye gazetesinde diyor ki, (Türkiyede tedâvülde bin ton kâğıd lira vardır. Bunlar, büyük masraf ile yapılmaktadır. Bunları, kullanırken harâb oldukları için, her sene dörtüyz ton tekrâr basılmaktadır. Bu büyük masraftan kurtulabilmek için, hiç olmazsa bir kısmı yerine ma'denî liralıklar basılması için çalışılmaktadır.)]

Semen, para olmayıp mal ise, hattâ altın veyâ gümüşden işlenmiş eşyâ ise, pazarlıkta ta'yîn edilince, mebi' gibi te'ayyün eder. Satış da, **(Mukâyada)** olur. Ya'nî, onu aynen vermek icâb eder. Meselâ müşterî, bir gümüş kaşığı gösterip, şu kaşık ile, bu horozu satın aldım dese, kaşığı vermesi lâzım olup, aynı ağırlıkta ve şekilde ve aynı kıymetde başka gümüş kaşık veremez. Nakd ve râyic olan diğer paralar da, emânetde ve şirkette ve vekâletde ve kirâ bedelinde ve hibede, ya'nî he-

diyye vermekte ve zekât, sadaka ve satın almak için vekîl olmakda ve gasbda ta'yîn edilince, te'ayyün ederler. Ya'nî, emânetci, emânet bırakılan parayı aynen geri verir. Telef oldu ise, benzerini veremez, kıymetini öder. Satın alma vekîli, sâhibinin verdiği parayı kendi için kullanamaz. Kullanırsa, vekîllîği bozulur. Bir altın lira gasb eden, bunu, aynen öder. Bu yok ise, benzerini veremez. Kıymetini öder.

Pazarlıkda peşin veyâ veresiye denilmezse, peşin demektir. Fekat bu semen, âde-te göre, gelecek hafta veyâ ay başında da verilebilir.

Bâyı'ın, sözleşme yerindeki malı veyâ adamı göstererek, bunu rehn veyâ kefil isterim demesi câizdir. Müşterî kabûl etmezse, bey' sahîh olmaz.

Semenin teslîmi ve satış senedleri masrafları, müşterîye âiddir. Topdan olmiyan satışlarda, mebî'in ölçülmesi ve teslîmi masrafları bâyı'a âid ise de, topdan satış-da mebî'in teslîm masrafları da müşterîye âiddir. Meselâ, bir mavna buğday veyâ odun satıldıkda, bunları mavnadan boşaltmak ve taşımak müşterîye âiddir.

Mebî'in mikdârının bilinmesi bakımından, dört nev' satış vardır:

1 — Hacm ile, vezn ile, metre ile ve sayarak ölçülen mislî malın ölçü biriminin fiyatı ile mebî'in mikdârı bildirilir. Âdet olan satışlar hep böyledir.

2 — Mebî ile semen aynı cinsden değıseler, ölçmeden (**Götürü**) olarak, (**Topdan**) gösterilip verilebilir. Paket, kutu içinde, ölçmeden alınan şeyler, mikdârı yazılı olsa bile, söylenmedikce topdan satış demektir. Hacm ve vezn, belli olmiyan herhangi bir ölçek veyâ taşla ölçülebilir. Selemde semeni böyle ölçmek câiz olmaz.

3 — Bir teneke zeytinyağıının bir litresinin fiyatı söylenip, kaç litre olduğu söylenmezse, İmâm-ı a'zama göre, yalnız bir litresi satılmış olur. Sözleşme yerinde söylemekle veyâ ölçmekle mikdârı anlaşılırsa, hepsi satılmış olur. İmameyne göre, hiç ölçmeden sahîh olur. Fetvâ da böyledir. Koyun sürüsünde ise, sürü de ve bir koyun da satılmış olmaz. Çünkü koyunlar birbirine benzemez. Kumaşda da olmaz. Karpuz gibi sayı ile satılan ve birbirinden farklı kıyemî şeyler de böyledir. (**İmâmeyn**) [ya'nî imâm-ı Ebû Yûsûf ile imâm-ı Muhammedin ikisi], bunlar da zeytinyağı gibidir buyurdular. Fetvâ da böyledir. Bağ, arsa, tarla satışları da böyledir.

4 — Ölçü birimi kadar mikdârının fiyatı bildirilmeyip temâmının mikdârı ve fiyatı bildirilince, temâmı satılmış olur. Ölçülmesi lâzım olmaz. Birinci ve dördüncü nev' satışlarda müşterî, mebî'i teslîm alınca ölçüp, noksân bulursa, dilerse fesh eder. Dilerse semenin farkını geri alır. Mebî'in farkını istiyemez. Çok fazla çıkarsa, farkını bâyı'a geri verir. Çünkü, dâimâ söz kesilirken söylenen mikdâr mu'teber olur. Fark, binde beş dirhem gümüş veyâ bir habbe altın kıymetinden az ise, geri vermez. Dördüncü nev' satışda vezn ile satılan ma'mûl eşyanın, meselâ bakır tencerenin ve uzunluk ile ölçülen şeylerin, meselâ kumaşın, arsanın farkı ayrılmıyacağı için, noksân çıkınca, müşterî muhayyer olup, dilerse fesh eder. Dilerse söz kesilen fiyat ile kabûl eder. Fazla çıkarsa bey' lâzım olup, fazlası müşterînin olur. Birinci nev' satışda, fazla çıkınca da müşterî muhayyer olur. Kıyemî mal dördüncü nev' üzere satışında fazla veya noksan çıkarsa bey' fâsid olur. Bu satış birinci nev' üzere olsaydı, noksan olunca, müşterî muhayyer olup, dilerse bey'i fesh eder. Dilerse, noksanın kıymetini, bâyı'den geri alır. Fazla çıkarsa, bey' fâsid olur. Yüz kile buğday yüz liraya satılsa câizdir. Fekat, müşterî ölçünce noksân çıksa, isterse noksân fiyatı ile alır. İsterse hepsinden vaz geçebilir. Fazla çıkarsa, fazlası satanın olur. Vezn ile ve sayı ile ölçülen misilli şeyler ve ucuz kumaşlar da böyledir. Kıymetli kumaşda noksân çıkarsa, isterse fiyâtdan düşmeden alır. İsterse vaz geçer. Fazla çıkarsa müşterînin olur ve bâyı' vaz geçemez. Kumaşın her metresinin değeri de söylendi ise, müşterî, noksân çıkarsa da, fazla çıkarsa da isterse fiyat farkı ile alır. İsterse vaz geçer. Tarla da böyledir. Yüz hisseli bir arsanın meselâ on hissesi satılabilir. Müşterî istediği taraftan alır. Yüz dönüm arsanın, meselâ on dönümünü satmak câiz değildir. İmâmeyn ise, câiz olur buyurdu. Mislî olmayan şeyin

adedi söylenerek topdan satılsa, meselâ, bir denk elbise, on elbise olarak hepsi bin liraya satılsa, noksân veyâ fazla çıksa, bey' fâsid olur. Çünkü mislî olmıyan şeyler birbirine benzemediği için, satılan şeyin herbiri başka değerde olur.

Bir arsa satılınca, içindeki binâlar, anahtarlar da satılmış olur. Bir bağçe satılınca, içindeki ağaçlar da satılmış olur. Tarla satılınca, içindeki ekini, ağaç satılınca meyvesi, ev satılınca eşyâsı satılmış olmaz. Bâyı' ekini ve meyveyi, eşyâyı topla-yıp tahliye etmeğe mecbûr olur. Ekini ile, meyvesi ile derse, böylece satılmış olur. Bir ağacın tâm belirmiş meyvesini yiyecek hâlde olmasa bile satmak câizdir. Müşterî hemen toplar. Ağaçda kalmasını isterse, bey' fâsid olur. Müşterî istemez, fekat bâyı' izn verirse, iyi olur. Meyveyi satın aldıktan sonra, toplamayıp ağacı kirâlasa, kirâlamak bâtil olup, meyvenin büyümesi halâl olur. Satın aldığı ekini biçmemek için tarlayı kirâlamak da fâsid olur. Bu ekinin büyümesi, müşterîye iyi olmaz. Meyvesi satılan ağaç meyve toplamadan, yeniden meyve verse, bey' fâsid olur. Eğer topladıktan sonra verirse, yeni meyvede, bâyı' ile müşterî ortak olur. Yalnız başına satılması câiz olan birşeyi, mebî'den ayırıp satmamak veyâ bu şeyi kendine bırakıp, geri kalanı satmak câizdir. Yalnız başına satılmıyan şey, mebî'den ayrılamaz. Ağaçda olan veyâ toplanmış olan meyvenin belli bir mikdârını bâyı'a bırakıp, geri kalanı topdan satmak câizdir. Buğdayı başağında iken, başka birşey karşılığı satmak câizdir. Bakla, pirinc ve susamı da, böylece, ya'nî başka şey karşılığı satmak câizdir. Bâdemi, fıstığı, cevizi, iç kabuğu ile satmak da böyledir. Kovandaki arıyı, ipek böceğini ve tohumunu, sülûğü, av köpeğini, avcı kediyi, kuşu, fi-li ve fâidesi olan her hayvânı satmak sahîhdir. **(Hisse-i şâyı'a)** ortağından izn almadan satılabilir.

Mikdârı ile bir ölçüsünün fiyatı bildirilerek satın alınan, kile ile veyâ vezn ederek veyâ sayarak ölçülen birşeyi [satın alırken veyâ sonra] ölçmeden yimek veyâ satmak câiz değildir. Pazarlıktan sonra, satıcının, müşterî önünde ölçmesi kâfidir. [Çocukla veyâ telefonla haber göndererek, bakkaldan ba'zı şeyler ve kassâbdan et istenip, çırak eve getirdiği zemân bunları evde dartmak güç olursa, her paketin üstünde fiyatı yazılmış olmalı, her paketin ağırlığı düşünülme-yip, her biri götürü satın alınmalıdır. Böylece, ikinci bir akd, ya'nî sözleşme yapılmış, birinci akd fesh edilmiş olur. Evde dartmadan yimesi câiz olur.] Ağırlıkla ölçülen şeyleri, dara ile dartınca, daranın ağırlığını düşmek lâzımdır. Bunun için, darayı doldurmadan önce veyâ boşalınca dartmalıdır. Üçüncü kısım, altıncı maddeye bakınız! Ke-se kâğıdı ve benzerleri ile dartılan şeyden, kâğıdın darasını anlayıp düşmek güç olduğundan, harâm yimemek için, dartmadan önce sözleşme, ya'nî icâb ve kabûl yap-mamalıdır. Darttıktan sonra, (Buna ne vereceğim?) veyâ (Bu, kaç liradır?) de-yip, o parayı verip topdan ya'nî götürü olarak satın almalıdır. Yâhud, fiyatını sormadan, meselâ, (Şu kadar liralık peynir ver) demeli. Dartınca parasını verip al-malıdır. Metre ile ölçülen şeyler böyle değildir. Müşterî bunları ölçmeden kulla-nabilir ve satabilir. Peşin veyâ veresiye satılan herhangi bir malı teslim etdikden sonra, semeni almadan önce, bu malı bu müşterîden, dahâ ucuz veyâ dahâ uzun müddetle veresiye olarak, aynı cins semenle satın almak fâsiddir. Bu müşterî bu malı başkasına satmış veyâ hediye etmiş ise, ondan satın almak câiz olur. Bâyı' semenin hepsini aldıktan sonra veyâ satdığı fiyâta veyâ başka cins semenle fark-lı fiyâtla satın alması da câizdir.

Nakl edilebilen birşey satın alındığı zemân, müşterînin veyâ vekîlinin bunu teslim almadan önce, hiç kimseye, ya'nî ne bâyı'a, ne de başkasına satması câiz de-gildir. Fekat hediye, sadaka veyâ ödünç vermesi câizdir. Bununla borc ödenmez. Peşin olan semeni ödenen binâyı teslim almadan önce, ancak başkasına hediye etmesi, satması câizdir. Fekat kirâya veremez. Her dürlü alacak, teslim almadan, kimseye, veresiye satılamaz. Ya'nî deyn, deyn karşılığı satılamaz.

Bâyı', mislî olan her çeşid semeni, teslim almadan ve ölçmeden evvel, semen ayn

ise, dilediğine peşin satabilir, hediyeye, vasiyyet edebilir. Kirâya verebilir. Deyn ise, yalnız müşteriye veyâ vekiline peşin olarak satabilir. Ya'nî müşteriden semen yerine başka mal peşin alabilir. Ona hediyeye ve sadaka verebilir veyâ evini kirâlıyabilir. Yâhud semeni bir mikdâr azaltabilir ve müşteri kabûl ederse arttırabilir. Bâyı'n semenden bir mikdârını müşteriye hibe etmesi şartı ile bey' fâsiddir. Semen deyn ise, bâyı' dilediği alacaklısını müşteriye havâle ve müşterideki alacağını vasiyyet edebilir. Satın alınan mebf'den ve sarf ve selemden başka, herhangi bir alacak, ayn ise, borcluya veyâ başkasına peşin olarak satılabilir. Deyn ise, teslim almadan önce, peşin olarak, yalnız borcluya satabilir. Veyâ bununla borclusundan birşey satın alabilir. Başkasına satılamaz ve semen olarak verilemez. Deyni veresiye, ya'nî deyn karşılığı olarak borcluya da satmak bâtıldır. Ya'nî, alacağı yerine başka birşeyi ileride alması bâtıldır. Senedler, bonolar, alınacak deyni gösterdikleri için, para gibi kullanılmaz. Bunlarla, senedi verenden başka kimseden peşin dahî birşey satın alınamaz. Bu bonoyu bankaya kırdırmak da, deyni başkasına satmaktır. Yalnız havâle edilebilirler. Üçüncü kısımda, altıncı, onikinci ve ondördüncü maddelere bakınız!

Alış verişde şahid bulunması veyâ sened yazılması lâzım değildir. Fekat her ikisi de câizdir ve iyi olur. Sened ücreti müşteriye âiddir.

Birisi, bir kimseye, bu malını bana bin liraya sat deyip, o da binyediyüz liradan aşağıya satmam dese, bir başkası da o kimseye, bin liraya ona sat, semeninden yediyüz lirasını ben veririm dese, satarsa, yediyüz lirayı, o başkasından alır.

Allahü teâlâ, her insanın ve her hayvânın rızkını ezelde takdîr etmiş, ayırmıştır. İnsanların ve hayvânların ecelleri ve nefeslerinin sayısı belli olduğu gibi, her insanın bedeninin ve rûhunun rızkları da bellidir. Rızk hiç değişmez. Azalmaz ve çoğalmaz. Kimse kimsenin rızkını yiyemez. Kimse kendi rızkını yimeden, bitirmeden ölmez. Bir kimse, Allahü teâlâ emrettiği için çalışır, rızkını halâl yoldan ararsa, ezelde belli olan rızkına kavuşur. Bu rızk, ona bereketli olur. Bu çalışmaları için de sevâb kazanır. Eğer, rızkını Allahü teâlânın yasak ettiği yerlerde ararsa, yine ezelde ayrılmış olan o belli rızka kavuşur. Fekat, bu rızk ona hayrsız, bereketsiz olur. Rızkına kavuşmak için kazandığı günâhlar da, onu felâketlere sürükler.

Şimdi, zemâna, modaya uymadan olmuyor diyerek, çocuklarını ve hele kızlarını, para kazanmak için harâm yerlere gönderenler çoğalmaktadır. Aç kalmalarından korkarak, onlara dinlerini öğretmiyor, Kur'ân-ı kerîm okutmuyor, yavrularını câhillerin ellerine bırakıyorlar. Çocukları dinsiz, îmânsız yetiştiriyor. İstikbâllerini kazansınlar diyerek, nâmûsları, hayâları yok edilmesine hangi vicdan râzı olur? Sıkıntılar çekerek, ezelde ayrılmış olan rızklarına kavuşuyorlar. (Nemâz kârın doyurmuyor, kızların ev işlerini öğrenmesi, ekme parası getirmiyor. Zemâna uymazsak, dîne bağlı kalırsak sürünürüz) gibi çılgınca konuşanlar da oluyor. Hâlbuki, oğullarına, küçük iken dinleri, îmânları öğretilir. Kur'ân-ı kerîm okutulur. Bundan sonra da, Allahü teâlânın emrlerine uygun olarak para kazanmağa çalıştırılırsa, yine aynı rızka, hem de kolayca, râhatca kavuşurlar. Anaları, babaları ve çocuklar hem sevâb kazanır, hem de kazançlarının hayrını görürler. Dünyâda ve âhretde mes'ûd olurlar. Aklımızı başımıza topluyalım! Rızklarımızı halâl yoldan arıyalım!

***Biz Allahı severiz, her emrini dinleriz,
Beş vakt nemâz kılar, Ona isyân etmeyiz.***

***Mü'min iyi huyludur, herkes ondan memnûndur.
Kimseye zulm eylemez, kendi de huzûrludur.***

5 — ALIŞ VERİŞDE MUHAYYERLİK

Bâyı' veyâ müşterînin, alış verişden vaz geçebilmek hakkına, (**Muhayyer olmak**) denir. Muhayyerlik, sahîh ve fâsid bey'lerde câiz olup, üç dürlüdür:

1 — **Pazarlık ederken muhayyer olmağı şart koymaktır:** Bu muhayyerlik üç günden fazla olamaz. Bu müddet söylenmez ise, muhayyerlik olmaz. İmâmeyne göre, müddet belli olmak şartı ile çok uzun zemân muhayyer olabilirler. Üç güne kadar parayı vermez isen, satmaktan vaz geçerim demek câizdir. Üç günden fazlası için söylerse, satış câiz olmaz. İmâm-ı Muhammed, câiz olur buyurdu. Bâıy' muhayyerlik şart etdi ise, mal bâıy'ın mülkünde kalır. Müşterî alıp da, onda helâk olursa, benzerini veyâ piyasadaki değerini verir. Müşterî muhayyer ise, mal bâıy'ın mülkünden çıkar. Eğer müşterîde iken helâk olur veyâ zarar görürse, (**Semen-i müsemma**)yı, ya'nî uyuşdukları parayı verir. Muhayyer olan, kabûl ettiğini, uyuşduğu kimsenin yanında veyâ başka yerde söyleyebilir. Fekat red ettiğini ona söylemesi lâzımdır. İmâm-ı Ebû Yüsûf, başka yerde de red edebilir, dedi. Muhayyer olan ölürse, muhayyerlik biter. Ya'nî satış yapılır. Müddet bitince de satış lâzım olur. Bâıy' veyâ müşterî başkasının, belli bir zemâna kadar muhayyer olmasını da şart edebilir. Eğer gün, ya'nî müddet ta'yîn olunmaz ise, bey' sahîh olmaz. Şart edenin kendisi veyâ o başkası red veyâ kabûl edebilir. Biri red, biri kabûl ederse, önce bildirenin sözü yapılır. (**Dürer-ül-hükkâm**) sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh", üçyüzcü maddede diyor ki, (Şart ile muhayyer olmak, söz kesildikten birkaç gün sonra da karârlaşdırılabilir. Fekat, akdden önce şart edilen muhayyerlik hükmsüzdür). İskân belgesi olmıyan evi satın alırken, belli zemâna kadar iskân belgesi alınacaktır deyip de, o zemân içinde alınmazsa, belediyyenin satışa izn vermediği anlaşılır, bey' fesh olur. Eğer zemân belli olmazsa, akd sahîh olmaz. Fâsid olur.

Müşterînin, iki veyâ üç maldan birini seçmek için, üç gün veyâ dahâ ziyâde muhayyer olması câizdir. O şey üçden çok ise, câiz olmaz. Üç şeyden biri, mebî olup ikisi, bâıy'ın malı olur ve müşterîde emânet olur. Helâk olurlarsa, müşterî birini öder. Emânet olanları ödemesi lâzım değildir. Hepsini red edemez. Fekat hepsinde de muhayyerlik şart etdi ise, hepsini red edebilir. Müşterî muhayyerlik zemânı bitmeden ölürse, üç şeyden birini, vârisleri alır. İki kişi bir mal satın alıp muhayyer olduklarında, biri kabûl edince, ikinci red edemez.

2 — **Alırken görmediği şey için muhayyer olmaktır:** Alış veriş esnâsında, mevcûd olduğu hâlde, bâıy'ın yanında bulunmıyan, ya'nî müşterî görmeden, ya'nî iyi tanımadan satış câizdir. Müşterî, malı görünce red edebilir. Görmeden önce semeni vermeğe zorlanamaz. Bu muhayyerlik, bir zemân ile sınırlı değildir. Görmediği için muhayyer olan müşterî, mebî'i görmeden önce de, bey'i fesh edebilir. Mebî' ayn olmazsa, ya'nî müşterînin görmediği mebî'in yerini, sıfatını, arsasının hudûdünü, cinsini, mikdârını bâıy' bildirmezse, bey' fâsid olur.

Bir kimse, cinsini söyleyerek birşey satsa, bu şey başka cinsden çıksa, bey' bâtıl olur. Meselâ karpuz tohumu olarak alıp, hiyâr tohumu çıksa, bâtıl olur. Müşterî, tohum mevcûd ise, geri verir. Mevcûd kalmamış ise, mislini verir. Semeni geri alır.

Bir kimse, malını görmeden satsa, muhayyer olamaz. Ya'nî görünce, satışdan vaz geçemez. At, katır ve merkebin yüzünü ve sağrısını gören muhayyer olamaz. Et için koyun alırken el ile yoklamıyan muhayyer olur. Evin sofasını gören, odasını görmese de muhayyer olmaz. Fekat, imâm-ı Züfere göre "rahmetullahi teâlâ aleyh", odaları da görmek lâzımdır ve fetvâ böyledir. Karışık bir malın bir kısmını gören müşterî, hepsini görünce muhayyerdir. Dartı ile veyâ ölçek ile ölçülen şeyin nümûnesini gören, o şeyin hepsini görünce muhayyer olmaz. Fekat nümûnesinden düşük ise, ayb sebebiyle muhayyer olur. Yinecek şeyleri tatmıyan muhayyer olur.

Müşterînin, satın almak için vekîli veyâ satın aldığı malı teslim almak için gön-

derdiği vekîli, ya'nî [seni vekîl etdim dediği kimse] görünce, müşterî muhayyer olmaz. Fekat, müşterînin, görmeden satın aldığı malı teslim almak için gönderdiği kimsenin görmesi ile, müşterînin muhayyer olmak hakkı gayb olmaz.

A'mânın alıp satması câizdir. Satın aldığı şeyler dokunmakla veyâ koklamakla veyâ tadına bakmakla anlaşılırsa, bunları yapmadı ise muhayyer olur. Bir ev kendisine ta'rîf edildi ise, muhayyer olmaz. Bir kimse, iki elbiseden birini görüp, ikisini de satın aldıktan sonra, ikincisini görünce, ikisini birden kabûl veyâ ikisini birden red etmekte muhayyer olur. Yalnız ikincisini red edemez.

Birşeyi gördükten sonra, satın alan kimse, başka bulursa muhayyer olur. Bâ'yı', farklı değil diye yemîn ederse, buna inanılır.

Müşterî, görmemiş idim dese, bâ'yı', görmüş idin dese, müşterîye inanılır.

(Câmi'ul ezher) hocalarından allâme Abdürrahmân Cezîrînin riyâsetindeki, Mısır ulemâsından bir hey'et tarafından hâzırlanmış olan **(Kitâb-ül-fıkh alel-mezâhib-il-erbe'a)** kitâbı beş cild olup, Mısrda 1392 [m. 1972] de yeniden basılmışdır. Hasen Ege tarafından Türkçeye terceme edilerek, Bahar kitâbevi tarafından 1971-1979 da, yedi cild olarak basılmışdır. Arabîsinin ikinci cildinde diyor ki, (Görülmiyen bir şey için muhayyer olmak, Hanefî mezhebinde dört yerde vardır: Birincisi, ayn olan mal, ya'nî mebî'dir. Mebî' deyn olursa satış selem olur. Selem satışında mebî için muhayyerlik olmaz. İkincisi, kirâlanan yer görüldüğü zemân red edilebilir. Üçüncüsü, bir ayn, ortaklar arasında bölündüğü zemân paylarını sonradan görenler red edebilirler. Mislî olan mal taksîm edilince muhayyerlik olmaz. Dördüncüsü, mal da'vâsında sulh olunca. Ya'nî, birinde alacağı olduğunu söyleyen görmediği bir malın verilmesine râzı olunca, bunu gördüğü zemân red edebilir).

3 — **Ayb, ya'nî kusûr sebebi ile muhayyerlik:** Bir kimse, satın aldığı bir malda kusûr bulsa, tâm fiyâtı ile almakda veyâ red etmekte muhayyerdir. Bâ'yı' râzı olur ise, fiyâtı kırabilir. Piyasada, fiyât düşmesine sebep olan kusûr, **(Ayb)** sayılır.

Müşteri satın alıp, kullanırken veyâ şeklini, sıfatını değiştirdince, eskiden kalma bir ayb görse, fiyât farkını geri alır. Meselâ kumaş alıp, kesdikden sonra kusûr görürse, kumaşı red edemez. Fekat, bâ'yı' kabûl ederse, red edebilir. Kumaşı dikmiş ise veyâ kumaşı boyamışsa, unu yağla yuğurmuş ise, eski ayblarını anlasa, fiyât farkını alır. Bâ'yı' râzı olsa da, red edemez. Aldığı ta'âmı yise, elbiseyi giyip yırtsa, fiyât farkı istiyemez. İmâmeyn, ister dedi. Yumurta, cevz, kavun, karpuz ve kabak satın alıp, kırınca hepsi bozuk çıksa, işe yarar iseler, fiyât farkı alır. Bir işe yaramaz iseler geri verip parasını temâmen geri alır. İyi diyerek satın aldıklarının bozukları yüzde üç ise, bey' sahîh olur. Çok ise fâsîd olur. Hepsini verip, parasını geri alır.

Bir kimse satın aldığı malı başkasına satmış iken, kusûrlu olduğundan mahkeme karârı ile kendisine i'âde edilse, birinci bâ'yı'a red edebilir. Fekat, mahkeme karârı ile değil de kendi arzûsu ile i'âde edildi ise, birinci bâ'yı'a red edemez. Bir kimse, satın aldığı şeyde kusûr bulunduğunu isbât etse veyâ bâ'yı' kusûrsuz olduğuna yemîn edemese, müşterî parayı vermeğe mecbûr olmaz. Bunun gibi, pazarlık edilip, ölçülen şeyin mikdârında uyuşup, teslim alınan mikdârda anlaşamasalar, müşterînin sözü kabûl edilir. Dartı ile veyâ ölçek ile satın alınan birşey, eve götürülünce, bir kısmı kusûrlu görülse, müşterî, hepsini almakda veyâ red etmekte serbestdir.

Müşterî, satın aldığı birşeyin kusûrunu düzeltse, geri vermek hakkı kalmaz. Satın alınan bir hayvâna binmek, kabûl etmek demektir.

(Tagrîr) olunan, ya'nî yalan söylenmekle fâhiş aldatılan kimse, bey'i fesh edebilir. **(Mecelle)**nin yüztaltmışbeşinci [165] maddesinde diyor ki, sarraflıkda piyasadaki fiyâtların en yüksekinden, yüzde ikibuçuk [% 2,5] ve dahâ fazlası kadar yüksek fiyâtle satın alarak aldanmağa **(Gaben-i fâhiş=çok aldanmak)** denir. Bu mik-

dâr, urûz için, ya'nî hayvândan başka menkûl mallar için yüzde beş, hayvân için yüzde on, binâ için yüzde yirmidir. Bu mikdârlardan az olan aldanmağa, (**Gaben-i ye-sîr=az aldanmak**) denir. Meselâ, bâyı', bu mala, şu kadar lira veren oldu deyip sat-sa, piyasadaki en yüksek değerinden fâhiş aldanma kadar fazla olduğu ve başkası, o kadar lira vermediği anlaşılrsa, müşteri bey'i fesh edebilir.

Bâyı' yalan söylemeden, fâhiş fiyatla satsa, aldanan müşteri bey'i bozamaz. Çünkü herkes malını, dilediği fiyatla satabilir. İslâmiyyetde (**kâr haddi**) diye birşey yoktur. Yalnız, sıkışık durumda olanlara, yiyecek, giyecek ve barınacak lüzumlu eş-yâyı fâhiş, yüksek fiyatla satmak harâmdır. [Altıncı maddede, 3 numarayı okuyunuz!]. Yalan söylenerek, yesîr aldatılan kimse, bey'i bozamaz.

***Herkesin var bir kesi,
ben bî kesin, yok kimsesi.
Ben bî kesin, sen ol kesî,
ey kimsesizler kimsesi!***

6 — BÂTIL, FÂSİD, MEKRÛH SATIŞLAR, SARRAFLIK

Bey' ve şirânın altı dürlü olduğunu, bundan evvelki maddenin baş tarafında belirttik. Bunlardan birincisi olan Sahîh satışı yukarıda gördük. Bu maddede, bâtil, fâsid, mekrûh, mevkûf, vefâ ile olan satışları ve sarf satışını kısaca anlatacağız:

(2) — **Bâtil olan satışlar:** Bâtil satışlar, câiz değildir ve harâmdır. Büyük günâhdır. Bâtil satışla, müşteri malı teslim olsa bile mülkü olmaz. Bâyı'ın rızâsı ile almış olduğundan, müşteri elinde emânet olup telef olursa ödemez.

Hiçbir dinde mal olmıyan şeylerin satılması ve bunlarla birşey satın alınması bâtıldır. Kan, kendi ölmüş hayvânın leşi ve hür insan mal değildir. Mütekavvim olmıyan bir malın para veyâ deyn karşılığı satılması da bâtil olup, şerâbdan başkasının ayn olan mal karşılığı satılması fâsiddir. Şerâbın ayn karşılığı satılması da bâtıldır. Şerâb ile domuz ve kesmiyerek, meselâ boğarak, şişliyerek, vurarak, elektrikle öldürülen veyâ kitâbsız kâfirin kesdiği hayvânın leşi, mütekavvim olmıyan maldır. Bunlar ve iki imâma göre her içki alınmaz ve satılmaz. (**Dürr-ül-muhtâr**) beşinci cildde diyor ki: (Müslimân, şerâb satıp semeninden borcunu öderse, alana hâl olmaz. Çünkü, bâtil bey'in semeni, bâyı'ın mülkü olmaz. Gasb edilmiş mal gibidir. Bu parayı bâyı'den almak harâmdır). Müslimânlar, bağ, üzüm yetiştirir. Yaş ve kuru üzümü ve pekmezi ve sirkeyi kullanır ve satarlar. Bunlar dünyâ piyasasında çok rağbet görmekde ve millî serveti arttıran mühim bir kaynak teşkil etmektedir. Bu işle uğraşanlar, bu kaynağın ehemmiyyetini ve büyüklüğünü yakından bildikleri gibi, günlük neşriyyât ve istatistikler de, bu hakîkati herkese göstermektedir. O hâlde, islâm düşmanlarının, gençleri kandırmak için, islâmiyyetde şerâb satışı olmadığından, bağıcılığımız asrlarca geri kalmış, tabî'atin bu zengin veriminden istifâde edememekle, islâmiyyet millî servetimizin büyük bir gayba uğramasına sebep olmuşdur, gibi sözlerine aldanmamalı, hakîkatleri düpedüz inkâr eden bu zevallılara acımalıdır.

Besmele ile kesilmiş hayvân etini, leş ile birlikde satmak da bâtıldır. İmâmeyne göre, fiyatları ayrı ayrı bildirilirse, Besmele ile kesilmiş olan câiz olur. Vakf olan herşeyi satmak câiz değildir. Çünkü, vakf, mülk değildir. Vakf olmıyan yeri, vakf yerle birlikde satmak, vakf olmıyan kısımda câizdir. Vakf toprak üzerine yapılan binâyı satmak câizdir. Mülkü olmıyan şeyi satmak bâtıldır. Meselâ, havadaki kuşu, denizdeki balığı yakalamadan önce satmak bâtıldır. Bunlara akdden sonra mâlik olup müşteriye teslim etse, sahîh olmaz. Bâtil akdi fesh edip, mâlik olduğu mâl için yeniden akd veyâ teâtî yapmaları lâzımdır. Dünyâya gelmeden evvel

yavruyu, memede olan sütü, tarlada yetişen yabancı otları biçmeden önce ve mülkünde bulunan kaynaktaki, nehrdeki suyu, bulunduğu yerde iken satmak bâtildir. Çünkü kendiliğinden yetişen otu, yerden çıkan suyu kullanmak ve birinin ateşinde ısınmak, herkesin hakkı olduğu hadîs-i şerîfde bildirildi. Fekat, bu hakkından istifâde için başkasının mülküne girilemez. Girmeğe izn vermesi veyâ otu, suyu getirmesi istenir. Birinin kazdırdığı kuyuda veyâ sarnıcında toplanan yağmur suyundan başkalarının hakkı olmadığı ve bu suları satabileceği, (**Fetâvâ-i Hayriyye**)de yazılıdır. Yine bu fetvâda, memedeki sütü satabilmek için diyor ki, (Sütü isteyen, hayvanın sâhibine, sütün değerine yakın bir malı ödünç verir. Hayvân sâhibi de ona, hayvânından çıkan sütü hergün ödünç al der. Sonra borçlarını takas yolu ile ödeşirler). Ağaçda belirmemiş olan meyveyi satmak bâtildir. Akıllı olmıyan küçük çocuğun alış verişi, ya'nî pazarlık edip söz kesmesi bâtildir. Babasının dahâ önce yaptığı anlaşma ile alacağı malı, çocuğu gönderip aldırması câizdir. Deyni, deyn karşılığı satmak bâtildir. Bunun için, her çeşid alacak, teslim almadan önce, hiç kimseye veresiye satılamaz.

Cânlı hayvânın etini dartı ile satmak ve koyun üstündeki yünü ve cânlı koyunun derisini satmak bâtildir. İmâm-ı Ebû Yûsûf, koyun üstündeki yünü satmak ve ağaçdaki dut yaprağını satmak câizdir dedi. Cânlı hayvân etini dartı ile satmak veyâ satın almak isteyen kimse, pazarlık yerinde bile, hayvânı dartıp etini kilo üzerinden, kendi kendine hesâb edip çıkardığı fiyata göre, cânlı hayvânı topdan pazarlık etmelidir. Satış, hayvân üzerinden yapılmalıdır. Satışdan gayri bir sebeble ileride eline geçecek birşeyi henüz almadan, yalnız borclusuna ve peşin satmak câiz olup, başkalarına peşin dahî satmak ve ileride yapacağı ayakkabıyı, henüz yapmadan satmak bâtildir. (**İstisnâ**), ya'nî ısmarlama sûreti ile yapmak câizdir. [Onbirinci maddeye bakınız!]. Mer'âların, çayırların ya'nî umûmî yerlerin satılması ve kirâya verilmesi bâtildir. (**Ümm-i veled**) olan câriyeyi satmak bâtildir. Hür kadının sütünü sağdıktan sonra dahî ve domuzun kılını satmak bâtildir. Domuz kılını, iğne yerine kullanıp ayakkabı dikmek zarûrî olunca ya'nî dikecek başka birşey bulamazsa kullanması ve parasız mâlik olamazsa, satın alması câiz olur. Buna satılması mekrûh olur. Leş yağı, bevl, insan sütü ve şerâbın, tıbda ve sanâyî için kullanılmaları da böyledir. İmâm-ı Muhammede göre bu kadar kıl temizdir. Kâfir de olsa, insan kılını ve her uzvunu, bevlini, necâsetini satmak bâtildir. Kullanmak da câiz değildir. Yalnız, insan pisliği kullanılabılır ve toprakla karışık olarak satılabilir. Hayvân pisliklerini satmak ve gübre ve yakacak olarak kullanmak câizdir. Vedek, ya'nî leş yağın satmak ve kullanmak harâmıdır.

(**Redd-ül-muhtâr**)da beşinci cild, ikiyüzkırkdokuzuncu [249] sahîfede ve dördüncü cild, ikiyüzonbeşinci [215] sahîfede diyor ki:

(**Nihâye**), (**Hâniyye**) ve (**Tehzîb**) kitâblarında, (Müsliman, mütehasıs tabîb, şifâ vereceğini ve başka ilâcı olmadığını söyleyince, hastanın idrâr, kan içmesi, leş yimesi câiz olur. Şerâb da böyledir denildi. Fekat ölümden kurtulmak için sözbirliği ile halâl olur) yazılıdır. Yüzonüçüncü [113] sahîfede diyor ki: (Câriyenin sütünü de satmak bâtildir). (**Feth-ul-kadîr**) kitâbında, (Müslimân, mütehasıs tabîb, kadın sütünün muhakkak iyi edeceğini ve başka ilâcı olmadığını söylerse, hastanın, kadın sütü içmesi ve satın alması câiz olur denildi) yazılıdır. [Kan vermek de böyledir.]

Leş derisini dabaglamadan satmak bâtildir. Dabagladıkdan sonra câizdir. Leşin kemikleri, sinirleri, boynuzu, tüyü, kılı ve fil dişi satılır ve kullanılır. Domuzdan başka eti yinmiyen hayvânları ve haşerâtı ve balıktan başka deniz hayvânlarını, ancak kullanmaları fâideli olduğu zemân satmak câiz olur. Fekat yimleri yine harâmıdır. Domuzdan başka eti yinmeyen hayvânlar Besmele ile kesilince veyâ avlayınca derisi sözbirliği ile temiz olur. Eti de temiz olur denildi. Fekat yimesi harâmıdır. Deri ve etlerini satmak ve fâidelenmek câiz olur. Necâset karışmış yağ

satılır ve kullanılır. Fekat yinmez. Domuzu veyâ şerâbı satmak veyâ satın almak için, müslimânın zimmiyi vekil etmesi harâmıdır. Satın alınan şerâbı sirke yapması veyâ dökmesi, domuzu başı boş bırakması ve bâyı'ın de semeni fakırlere vermesi lâzım olur.

Bir binânın üst katı yıkıldıktan sonra, yalnız bu üst katını satmak bâtıldır. Çünkü, mal kalmamışdır. Mevcûd olan mal satılır. Hak, yalnız olarak satılmaz. Bunun için, alınacak ma'âş, erzâkı, almadan önce satmak, bunların çeklerini bankaya kırdırmak bâtıldır. Apartman katları, yapıldıktan sonra satılır. Yapılmadan önce satmak bâtıldır. Bir kimse, kendi üstüne kat yapmak hakkını satabilir. Burada katın tavanı, üst kata taban olmak üzere satılmaktadır. Bu tavan ve taban ikisi arasında ortak olmaktadır. Yirminci maddede yazılı (**Mülk şirketi**) hâsıl olmaktadır. Dere, nehr satılmaz, zîrâ hudûdü belli değildir. Yol satılır. Çünkü, eni, boyu bellidir. Bir yer satılınca, buradan veyâ buraya gelen yerden geçmek hakkı ve burayı sulamak hakkı da satılmış olur. Dişi koyunu, erkek diye satmak sahîh ise de, müşterî muhayyer olur. Parasız, meccânen mal satmak bâtıldır. Aynı cins malı, birbiri karşılığında veresiye satmak her zemân fâiz olur. Peşin satışta, hacm veyâ ağırlıkla ölçülüyorlar ise ve hacm veyâ ağırlıkları farklı ise yine fâiz olur. Ağırlıkları veyâ hacmleri ve vasfları, özellikleri de eşit ise, fâsid olur. Çünkü, fâidesiz bir satış sahîh olur. Ağırlıkları veyâ hacmleri ve cinsleri eşit olup vasfları başka ise, peşin satış sahîh olur. Altın veyâ gümüş parayı kendi cinsi ile bozmak müstesnâ olup, peşin dâimâ sahîhdir. Bey'in sahîh ve bâtil olmasında iki taraf uyuşmaz ise, bâtil olduğu kabûl edilir.

(3) — **Fâsid olan satışlar:** Fâsid satışlar, câiz değildir ve harâmıdır. Büyük günâhdır. Fâsid satışla alınan mal, müşterî teslim alınca, kendi mülkü olursa da, yimesi, giymesi, harâmıdır. Alanın ve satanın bu satışı bozması, geri vermeleri vâcibdir. Geri çevirmezlerse, vâcibi terk ettikleri için günâha girerler. Fâsid satışla alınan mal, müşterî elinde helâk olursa, misli varsa, mislini verir. Misli yoksa, teslim aldığı zemândaki piyasa kıymetini öder. Sahîh bey'lerde ise, kıymet değil, uyuşulan semeni verir.

Fâsid bey' geri çevrilince, önce, bâyı' parayı verir. Sonra malı geriye alır. Bâyı', semeni aldıktan sonra, bey' geri çevrilmeden evvel bundan istifâde etmesi câizdir. Fekat müşterînin maldan istifâde etmesi câiz değildir. Mebî'i, sadaka, hediye etmesi sahîh olur ise de, vâcibi terk ettiği için tevbe etmesi lâzım olur. Kirâya vermesi sahîh olmaz. Satıp kazandı ise, kârı sadaka verir. İkinci müşterînin yiyip içmesi halâl olur.

Fâsid satış, aslında sahîhdir, câizdir. Çünkü, mütekavvim olan mal satışıdır. Fekat, sıfatı islâmiyete uygun olmayıp sahîh değildir. Ya'nî semen, mütekavvim mal olmıyan veyâ mebî' veyâ semenin mikdârı ve evsâfı veyâ veresiye satışta, semenin verileceği zemân bilinmiyen veyâ fâsid şartlar bulunan satışdır.

Kıyemî olan bir malın iki dânesinden hangisini istersen al diyerek satmak fâsiddir. Müşterî hangisini istersem onu alırım derse, muhayyer olarak câiz olur.

Semen belli olmazsa, meselâ, bu malı aldığım fiyâta veyâ hakîkî kıymetine veyâ piyasadaki kıymetine veyâ filân kimsenin aldığı fiyâta deyip de, cinsi ve mikdârı söylenmez ise, bey' fâsid olur. Semen, göstermekle veyâ mikdârı ve cinsi söylenmekle ma'lûm olur. Yalnız, ekmeğe, gazete gibi, kıymeti i'lân edilen ve satanın arzusu ile değişmiyen şeylerde, semeni bildirmeden bey' sahîh olur. (**Hadîka**)da, yimesi harâm olanları anlatırken diyor ki: (Harâm olan semen ta'yin edilmezse, bununla alınan yinmesi halâl olur). İkinci kısım, 40. cı madde, 4. cü sahîfesine bakınız!

Birşeyi [meselâ yağ], kab ile dartıp, kab için mu'ayyen bir mikdâr dara düşmeği şart etmek fâsiddir. Kabı boş dartıp, sonra darasını düşmek lâzımdır. Eğer kabın vezni kadar düşmek şart edilirse veyâ tenekedeki yağ, ölçmeden, topdan sa-

tılırsa, câiz olur. Müşterî, boş kabı dartıp söyleyince, bâyi' inanmazsa, müşterînin sözü kabûl olunur. [Dördüncü maddenin sonuna bakınız!]. Koçun dişiye katılmasını satmak fâsiddir.

Ağacın vereceği meyveyi veyâ tarlanın vereceği mahsûlü, olunciya kadar yerinden ayırmamak şartı ile, olmadan satın almak fâsiddir.

Fakîrin, zekâtı teslîm almadan satması fâsiddir. Ganîmet malını taksîm edilmeden önce satmak fâsiddir.

Hayvânı hayvâna veresiye satmak fâsiddir. Kurtlanmış, bozulmuş eti satmak bâtıldır. Kokmuş eti satmak fâsiddir. Veresiye pahâlî, peşin ucuz demek, ya'nî, meselâ peşin on liraya, veresiye, ya'nî taksitle onbeş liraya vermek şeklinde iki şartlı satışın fâsid olduğu, (**Mevkûfât**)da, (**Cevhere**)de ve (**Tuhfet-ül-fukahâ**)da yazılıdır. Çünkü, semen mechûldür. Hadîsle yasak edilmiştir. Yalnız toplamının fiyâtı söylenip satılan şeylerin [meselâ sürünün] sayısı az veyâ çok çıkarsa, fâsid olur.

Yanında bulunmayan şeyi müşterîye ta'rîf etmeden satmak fâsiddir. Müşterî, malı alırsam, bu para, malın semeni olsun, malı almazsam, parayı geri gönder derse, fâsid olur. Alacağı veresiye satmak fâsiddir. (**Hamza efendi risâlesi şerhi**)nde diyor ki "rahmetullahi teâlâ aleyhimâ": (Yirmibeşincisi budur ki, bir kimsenin, bir kimsede ödünç olarak veyâ satın alarak veyâ mîrâs, hediye, sadaka sûreti ile mal veyâ para alacağı olsa, bu ölçülü veyâ sayılı malı, teslîm almadan, ona veyâ başkasına, veresiye satmak câiz değildir. Satın almak sûreti ile alacağı şey ev, arsa gibi olmayıp, taşınabilen mal ise, bunu teslîm almadan, peşin satmak da, câiz değildir). [Dördüncü maddenin sonuna bakınız!]

Muztar olana, ya'nî sıkışık durumda olana, meselâ aç, susuz, çıplak, evsiz kalana, bunları, semen-i mislinden, ya'nî piyasadaki en yüksek değerinden gaben-i fâhiş ile yüksek fiyâtle satmak fâsiddir. Nafakasını te'mîn etmek için, herhangi bir şeyini satmak zorunda kalan fakîr kimsenin satdığı, gaben-i fâhişle ucuz almak da fâsiddir. (**Gaben-i fâhiş**), beşinci madde sonunda bildirilmiştir.

Kâfirin Kur'ân-ı kerîm satın alması sahîhdir. Fekat, satması için cebr edilir.

Vakf olan eski, yırtık Kur'ân-ı kerîmi satıp, yenisini almak ve harâb mescidi satıp parasını başka mescide sarf etmek câizdir. Vakfı bir insan vakf eder. Evkâfın parası ile yapılan binâlar vakf değildir. Bir vakf binâ yıkılıp bunun parası ile başka binâ yapılırsa, bu, vakf olmaz. Beyt-ül-mâln olur. Vakf binâ bağçesindeki meyveleri yemek harâmdır. Meyve, ot satılıp, parası ile binâ ta'mîr edilir. Ağacı satılamaz.

Şartlı satış iki dürlü olur: Birincisi, falan şey olursa veyâ olmazsa, bu malı sana satdım veyâ senden aldım demesi ve diğerinin kabûl etmesi olup, satışı şarta (**Ta'lik**) olur. Bir şarta ta'lik ederek yapılan satış bâtil olur. İkincisi, bu işi yapar isen, bu malı sana satdım veyâ senden aldım demesi ve diğerinin kabûl etmesi olup, satışı şarta (**Takyîd**) olur. Böyle şart câiz, müfsid veyâ lagv olur. Câiz olan şart yerine getirilir. Lagv olan şart ile yapılan bey' de sahîh olur ise de, şart yerine getirilmez. Bey'in îcâb etmediği birşeyi, ya'nî şart edilmese de yapılması lâzım veyâ câiz yâhud âdet olan birşeyi şart etmek câizdir. Meselâ mal müşterînin olması gibi. Bey'in îcâb etmediği ve fekat alana ve satana fâidesi olmayan şart lagv olur. Söz kesilirken, bey'in îcâb etmediği şart yapılıp ve bu şart alana veyâ satana fâideli olur ise, bey' fâsid olur. Alıcıdan ve satıcıdan başka bir kimseye fâideli olunca da, bey' fâsid olur diyenler oldu. Fâsid şart, sözleşmeden sonra yapılırsa, iki imâma göre câiz olur. Fetvâ böyledir. Müşterînin başkasına satmaması veyâ satması veyâ hibe etmesi yâhud başka şehrdede satması, hediye etmemesi, çayıra salıvermemesi, kesmemesi, binmemesi, kendi yimemesi şartları lagv olur. Evini, ölünceye kadar içinde oturmak veyâ ölünceye kadar müşterînin kendisine bakması şartı ile satmak fâsid olur. Bu şart ile evini hediye etmek câizdir ve evi teslîm etdik-

den ve alan, ona bakmağa râzı olduktan sonra, geri alamaz. [Mecelle, Madde 855.] Kadının, kendini veyâ kızını nikâh etmesi şartı ile, bir malı tekrâr kendisine satması şartı ile, arsanın hepsinin vergisini müşterînin ödemesi şartı ile yarısını satması, müşterîye olan borcundan ödenmemek şartı ile satmak, ağaçdaki meyveyi bâyı' toplaması, buğdayı un yapması, mebî'i bir müddet müşterîye teslim etmemesi, peşin olan semeni vermeden önce mebî'i teslim etmesi, peşin olan semenin başka şehirde verilmesi, satılan evde bâyı'ın bir müddet oturması veyâ malı bir müddet sonra teslim etmesi veyâ müşterînin bâyı'a birşey borc vermesi veyâ hediye etmesi veyâ satması, kirâyâ vermesi, yâhud bâyı' kumaşı dikkikden sonra vermesi şartı ile bey', fâsiddir.

(Hindiyye)de diyor ki, (Bu hayvânı sana bin liraya satdım. Şu hayvânını da, fazla olarak bana vermek şartı ile dese, câizdir. Müşterînin semeni arttırması olur. (Fazla olarak) demeseydi, hediye olup, fâsid olurdu. Başka birine ödunc vermesini şart etmek câiz olur. Bâyı'ın müşterîye veyâ müşterînin oğluna birşey hediye etmesi, sadaka vermesi şartı ile satın almak fâsiddir. Hediye edilecek şey, mebî' yapılırsa, ya'nî birinci mebî' ile birlikte olarak satılırsa, bu satış fâsid olmaz. Bir evi mescid yapılması şartı ile satmak fâsiddir. Fakîrlere sadaka edilmesi için ta'âm satmak ve kabristân yapılması için arsa satmak fâsiddir. Müşterînin bâyı'a bir müddet hizmet etmesi şartı ile bey' fâsiddir. Çünkü, kirâ şartı bulunan bey' olur. Evi, yıkması şartı ile satmak sahîh ve şart bâtil olur. Semeni bâyı'ın alacaklısına vermesi şartı ile satmak câizdir. Müşterînin bâyı'ın alacaklısına kefil olması şartı ile bey' fâsiddir. Falandan alacağım olan para ile diyerek satın almak fâsiddir. [Borcununun hâzırlayıp verdiği bono ile başkasından birşey satın almanın câiz olmadığı buradan da anlaşılmalıdır.] Semeninin, bâyı'ın göstereceği kimseye verilmesi şartı ile birşey satın almak fâsiddir. Semeninden tenzîl etmeği şart ederek satmak câizdir. Semeninden belli mikdâr hediye vermeği şart ederek satmak câiz değildir. Bağçenin etrafına bâyı'ın dıvar çekmesi şartı ile meyveleri satın almak fâsiddir. Bâyı', dıvar çekerim, meyveleri satın al demesi câizdir. Müşterî muhayyer olur. Buhârâda peşin satıp veyâ ödunc alıp, Semerkandda ödemeği şart etmek câiz değildir. Gebe olduğu şartı ile hayvân satmak fâsiddir. Sütü çokdur diyerek hayvân satmak câizdir. Karpuzu, kavunu tatlı olmak, kuşu güzel ötmek şartı ile satın almak fâsiddir.

Fâsid bey'de müşterî bâyı'ın izni ile kabz ederse, mülkü olur. Fekat geri vermesi lâzım olur. Kullanması ve başkasına temlik etmesi harâm olur. Temlikî nâfiz olup, bâyı'ın geri almak hakkı kalmaz. Kirâyâ vermesi ile bâyı'ın hakkı gitmez.

Zimmîlerin bey' ve şirâ yapmaları, müslimânların yapmaları gibidir. Yalnız, birbirlerine şerâb ve domuz alıp vermeleri câiz olur. Sahîfe 810 başına bakınız! Çalgı âletlerini bunları çalanlara satmak, İmâmeyne göre câiz değildir. Kara ve deniz haşerâtını, yemek için satmak câiz değildir. Bunları tıbda ve sanâyî'da kullanmak için satmak câiz olur).

(İbni Âbidîn) diyor ki, (Fâsid olan şart, sözleşmeden önce bildirilip, sonra bu şart üzerine sözleşilirse, bey' fâsid olur). (Dürer-ül-hükkâm)da, (Mecelle)nin 189. cu maddesini şerh ederken diyor ki, (Akdden önce fâsid şartı va'd edip, akd yaparken söylemezler ve akdden sonra va'dini yaparsa, bey' fâsid olmaz).

254. cü ve sonraki maddelerin şerhinde diyor ki, (Bâyı', akdden sonra, orada veyâ başka yerde, mebî'i belli mikdârda arttırabilir. Yâhud, bu değerde başka bir mal vermeği va'd edebilir. Müşterî, bunu işitince, kabûl ederse, bâyı'ın va'dini yapması lâzım olur. Pişmân olursa, yapmakdan vazgeçemez. Bâyı' akdden sonra, semenin bir kısmını veyâ hepsini almış olsa dahî, semenin bir mikdârını müşterîye hediye edebilir. Akdden sonra, bâyı'ın mebî' mikdârını arttırması veyâ semenin bir mikdârını azaltması asl akde dâhil olur. Ya'nî ilk akd, artan mebî' ve azalan semen üzerinde yapılmış olur. Yirmi liraya, yirmi karpuz pazarlık edildikten sonra, bâ-

yı' şu kâseyi dahî verdim deyip, müşterî de bu meclisde kabûl ederse, câiz olur. Yirmi karpuz ile kâse, yirmi liraya satılmış olur. Bâyi', bey'i câiz olmıyan ve ayblı, kusurlu olan birsey ilâve ederse, bey' fâsid olur. Bâyi', akdden sonra, semenin bir kısmını veyâ hepsini müşterîye hediye edebilir. Fekat bu, asl akde dâhil olmaz. Bâyi'in akdden evvel, semeni müşterîye hediye etmesi sahîh olmaz). 958. ci madde şerhinde diyor ki, (Malını beyhûde yere sarf ve telef edene sefih denir. Alışverişte aldanmak sefih olmağı göstereceği gibi, hîle olarak kasden aldananlar da vardır). [Görülüyor ki, bâyi' müşterilere ayrıca hediye vereceğini akdden evvel haber verip, akd esnâsında şart etmezler ise, akdden sonra bu va'dini söylemesi ve yerine getirmesi câiz olmaktadır. Fekat müşteriler arasında piyango çekerek, hediyeği yalnız kazananlarına vermek kumar olur, harâm olur. İkinci kısımda, kırkinci madde sonuna bakınız!]

(Bahr-ül-fetâvâ)da fâsid bey'i anlatırken diyor ki, (Kumar ile ele geçen, mülk olmadığı için, satılması ve satın alınması ve yinilmesi câiz olmaz. Fâsid şart, malın mal ile mübâdelesini ifsâd eder. Çünkü fâsid şart, karşılıksız fazlalık olup, fâiz demektir. Malın mal olmıyan ile mübâdelesini ve hediyeği ifsâd etmez). Kerâhiyyeti anlatırken diyor ki, (Bir kadının, kız kardeşinin zevcine [ya'nî eniştesine] görünmesi câiz değildir. Deniz hayvanlarından balıktan başkasını yemek, hanefî mezhebinde tahrîmen mekrûhdur. Şartlarına uygun olarak, mevlid-in-Nebî okumak câiz ve sevâb olduğu ve Ehl-i sünnete muhâlif vâ'izleri [ve kitâbları] yasaklamak lâzım olduğu, **(Behcet-ül-fetâvâ)**da da uzun yazılıdır. Karşılık vermek şartı ile yapılan hediye, karşılığı verilmedikçe sahîh olmaz). Müşterînin kefil göstermesi veyâ semeni havâle etmesi şartı ile bey' câiz ise de, kefilin ve havâleyi kabûl edenin sözleşme yerinde hâzır olup kabûl etmeleri lâzımdır.

Fırından, bakkaldan veresiye alıp da, ay başında borcunu ödiyen kimsenin, herşeyi satın alırken, fiyatını sorup anlaması lâzımdır. Satın aldığı gün, her birinin semeni belli olmazsa, bey' fâsid olur. Semen belli olup da, müşterî her birini sorup anlamadan kabûl ederse, bey' fâsid olmaz buyurmuşlardır. Bey'in sahîh ve fâsid olmasında iki taraf uyuşmaz ise, sahîh olduğu kabûl edilir.

İmâm veyâ herhangi me'mûr, hava parası olarak, vazîfesini başkasına devr edebilir. Buna bey' denmez. **(Ferâğ etmek)** denir. Çünkü, bey'de alınan ve verilen iki şeyin mal olmaları lâzımdır. Âmirin, ferâğ işini kabûl etmesi şarttır. Hava parası olarak kirâcının binâyı devr etmesi câiz değildir. İkrâh ile, tehdîd ile istemi-yerek satan kimse, satışı bozabilir. Zorlandığını iki şahid ile isbât edince, mahkeme bozar.

(4) — **Mekrûh olan satış:** Cum'a günü öğle ezânı ile imâm selâm verinciye kadar olan zemânda alışveriş yapmak mekrûhdur. Satın almayıacağı bir malın semenini, başka müşteriler arasında yükseltmek mekrûhdur. İki kişi bir malın fiyatında uyuşmuş iken, bu malı, dahâ yüksek fiyatla satın almak istemek mekrûhdur.

İbni Âbidîn "rahmetullahi aleyh", bâgîleri, âsileri anlatırken buyuruyor ki, fitne yapanlara, âsilere silâh satmak, tahrîmen mekrûhdur. Fekat, silâh yapmağa yarıyan eşyâyı, meselâ demir satmak mekrûh değildir. Ya'nî, günâh yapmakda kullanılan şeyin kendini satmak, tahrîmen mekrûh olur. Bu şeyi hâzırlamağa yarıyan maddeleri satmak ise, tenzihen mekrûh olur. Çalgıları satmak da tahrîmen mekrûh olup, çalgı yapılan tahtayı, çalgıcıya satmak, tenzihen mekrûh olur. Şarkıcı câriyeyi, döğüş horozunu da, fâsiklara satmak tenzihen mekrûhdur. Çünkü, câriye, hizmetçi olarak satılır. Şarkı için satılmaz. Şerâb yapana üzüm satmak da tenzihen mekrûhdur. Çünkü, kendileri harâm işlemekte kullanılmaz. Harâm olan şeyin hâzırlanmasında kullanılır. Bunları, halâl olan yere satamıyan kimsenin, tenzihen mekrûh olan yere satması câizdir.

Bir şehre dışardan gelen gıdâ ve ihtiyâc eşyâsını, şehir hâricinde karşılayarak ucuz alıp, şehirde depo ederek pahâlî satmak harâmıdır. Buna **(İhtikâr)** denir. Kıymeti

uyuşulmadan önce, bir malı, yüksek fiyatla almak isteyen başkasına satmak, mekrûh değildir.

Mekrûh satışlar câizdir, ya'nî sahîhdir, lâkin mekrûhdur.

(5) — **Mevkûf satışı:** Bâyi'den başka bir kimsenin hakkı da bulunan bir malın satılması, o kimsenin izn vermesine mevkûfdur. Ya'nî izn vermezse müşteri o mala mâlik olamaz. İçinde kirâcı bulunan evi satın alan kimse, kirâ müddetinin bitmesini bekler. Veyâ kirâcının rızası ile çıkmasını te'mîn edebilir. Bâlig olmıyan aklı çocuğun alışverişi de, babasının iznine mevkûfdur. Rehnde olan, gasb edilmiş bulunan eşyanın ve müzâre'ada olan tarlanın bey'i de mevkûfdur.

(6) — **Vefâ ile bey':** Müşteri, semeni ne vakt bana geri verir isen, mebî'i sana geri vermeliğim üzere, şu kadar liraya satın aldım deyip, bâyi' dahî öylece kabûl edip satsa veyâ bâyi', semeni sana ne zemân red edersem, mebî'i bana red etmen üzere, şu kadar liraya satdım deyip, müşteri dahî aldım dese, vefâ ile satış olup, sahîh olur. Müşteri, mebî'i red edip, bâyi'den semeni geri alabilmesi de sahîh olur. Vefâ ile satılacak malın hisseli olmaması lâzımdır. Mebî', rehn gibi olup, müşteri mebî'i, iznsiz başkasına satamaz. Vefâ ile satılan mebî'in menfe'atinden bir kısmının, müşteriye âid olması şart edilmedi ise, müşteri iznsiz kullanırsa öder. Kirâya verirse ödemez. Bâyi' ve müşteriden biri ölürse hak, vârislerine geçer. Vefâli bey'de, karârlaşdırılan zemân bitince, geri dönülmez.

Vefâli bey', bir bakımdan sahîh, bir bakımdan fâsid bey'ler gibi, bir bakımdan da, rehn gibidir. Vefâ ile, ikrâh ile ve muhayyerlikle olmıyan şartsız satışlara, **(Bat satışı)** denir. Satın alınan mal, geri verilemez.

SARF SATIŞI — Sarraflık, nakd, ya'nî para hâlinde veyâ her şekl eşyâ hâlindeki altını altına veyâ gümüşü gümüşe veyâ birbirlerine satmaktır. Satanın ve alının sözleşmeden sonra, ayrılmadan kabz etmeleri, ya'nî eline veyâ cebine almaları lâzımdır. Çünkü, altın ve gümüş dâimâ ağırlık ile ölçülür. Semen ile mebî'in ikisi de ağırlıkla veyâ hacm ile ölçülürse, bu satışta fâiz bulunur. Fâiz bulunan satış veresiye olamaz. Hep peşin olması lâzımdır. Peşin olmak da, iki malın te'ayyün etmesi ile olur. Deyn olan mal ve altın ile gümüş, ta'yîn etmekle değil, kabz etmekle te'ayyün eder. Bunun için, nakdleri ta'yîn etmek şart değildir. Bir altını bir altına sana satdım dese, öteki de kabûl etse, yanlarında altın bulunmasa, başkasından alıp ayrılmadan teslim etseler sahîh olur. Kabz edilmezlerse, deynin deyn karşılığı satışı olur. Bu ise bâtıldır. Sarf satışı pazarlıkla olur. Muhayyerlik yoktur. İki taraf da te'cîl edemez. Ya'nî sonra veririm diyemez. İkisi de kabz etmeden biri ayrılırsa, akd bâtil olur. Altını gümüşle değıştirirken, ağırlıklarının müsâvî olması lâzım değildir.

Altını altın ile ve gümüşü gümüşle değıştirirken alınanla verilenin ağırlıklarının müsâvî olduğunu bilmeleri lâzımdır. Bilmezlerse, müsâvî olsalar bile câiz olmaz. San'at ve işçilik ile veyâ başka bir sebep ile birinin kıymeti çok olsa bile, ağırlıklarının yine müsâvî olması lâzımdır. Hâlbuki başka ma'denler, işçilik sebebi ile, ağırlıktan çıkıp, sayı ile ölçülebilirler. Verilen ve alınan altınların veyâ gümüşlerin ağırlıkları müsâvî değilse, hafif olan ile birlikde, aradaki fark kadar kâğıd para da veyâ başka birşey de vermelidir. Birlikde verilenin değeri aradaki farkdan az ise, mekrûh olur. Yâhud, nakdi verip, karşılığında, değeri kadar kâğıd para almalı. Sonra ayrı bir pazarlıkla bu kâğıd para ile, istenilen nakdi ondan satın almalıdır.

Sarfda ve selemde semen, kabz edilmeden kullanılamaz. On dirhem [gümüş] karşılığında bir dînâr [altın] satın alsa, kabz etmeden, bunlarla birşey satın alması fâsid olur. Eline almadan, bunları vasiyyet, hibe (hediyeye) etmesi de câiz olmaz.

İki gümüş ile bir altını, iki altınla bir gümüşe satmak câizdir. Altınlar, gümüşlerin karşılığı olur. On gümüşle bir altını, onbir gümüşe satmak câiz olur.

Üzerinde elli dirhem gümüş zîneti bulunan otuz dirhem değerindeki demir kırkıncı satın alırken, elli dirhem veyâ dahâ fazla gümüşü peşin verip birşey söyleme- se veyâ bu, zînetin semenidir dese, gerisi borç kalsa, sahîh olur.

Altının veyâ gümüşün bakırla olan alışimlarında, bunların mikdârı yarıdan fazla ise, bu alışimleri, hâlisleri gibidir. Bunlarla kendi hâlislerini ancak eşit ağır- lıkta satın almak câiz olur. Altını veyâ gümüşü yarıdan az olan bakırlı alışimler, urûz gibidir. Bu alışimlarla kendilerindeki altından veyâ gümüşden dahâ çok ağırlıkdaki hâlislerini peşin satın almak câiz olur. Bunlar da, fülûs gibi para ola- rak, âdete göre dartı ile veyâ sayı ile kullanılırlar. Fekat bunların, söz kesilince, ay- rılmadan önce kabz edilmeleri lâzımdır. Birbirleri ile, başka mikdârlarının satıl- maları, ya'nî değiştirilmeleri câizdir. Çünkü, birinin gümüşü, ötekinin bakırına kar- şılık olur. Bunlar da, para olarak kullanıldıkları zemân, ta'yîn edilince te'ayyün et- mezler. Kullanılmadıkları zemân urûz gibi olup, ta'yîn edilince te'ayyün ederler.

Fülûs denilen bakır, bronz paralar [ve kâğıd liralara], aynı sayıda, [ya'nî i'tibâ- rî kıymetleri aynı olarak] kendi cinsleri veyâ altın gümüş karşılığında satılınca dâ- imâ semen olurlar. Nakdeyn karşılığında satılınca, fâizin iki şartı da yok ise de, iki karşılıktan birisinin, ayrılmadan önce kabz edilmesi lâzımdır. Şernblâf, (**Gurer**) hâşiyesinde buyuruyor ki, (Nakdleri birbirleri karşılığında satarken, ikisinin de kabz edilmesi nass ile şart edildi. Fülûs [ve kâğıd liralara] da semen iseler de, aslında urûz gibi kıyemî maldirlar. Nass bunlara şâmil olmaz. Bunun için, yalnız fülûsü veyâ bu- nunla değiştirilecek semeni kabz etmekle bey' sahîh olur. İkisinden biri kabz edilmezse, deyn deyn karşılığında satılmış olup, bey' bâtil olur). Fülûs aynı sayı- da fülûs karşılığında satılınca, ya'nî kâğıd para bozdukları, ikisinin de, ayrılmad- an önce kabz edilmeleri lâzımdır. [Çünkü, burada fâizin iki şartından birisi bulun- duğundan, ya'nî aynı cinsden oldukları için, veresiye satışı harâm olur. İkisinden birisi, peşin veremeyecek ise, diğeri buna ödünç verir. Bu da, para bulunca, ona öder. Aynı sayıda olmazsa semenlikden çıkacakları, fâiz bahsinde yazılıdır. Yüz liralık kâğıd parayı, tutarı yüz liradan az olarak bozmak câiz ise de, muhtâc olanın ma- lını değerinden aşağı olarak ondan satın almak mekrûh olur.] (**Fetâvâ-i Hindiyîye**)de diyor ki, (Gümüş verip fülûs satın alsa, bâyi'da fülûs yoksa, gümüşü aldıktan sonra, ayrılıp, başkasından ödünç alıp verse, câiz olur. [Çünkü, fâiz satışı degildir.] Fülûsü ayrılmadan alıp da, gümüşü sonra vermesi de câiz olur).

***Derdli oldum, ol Hudâdan derde dermân isterim,
âcizim, bâb-i atâdan lutf-ü ihsân isterim.***

***Yüzüm kara, günâhım çok, dâim isyân eyledim,
ol Cenâb-ı Kibriyâdan afvü gufrân isterim.***

***Doğru yolda bulunmağa, candan karâr vermişim,
rızasına erişmeğe ondan imkân isterim.***

***İslâm dîni deryâsına dalan dalğıç olmuşum,
bu denizden her dalışda inci, mercân isterim.***

***Can kulağıma (Ene eşeddü şevkan) geleli,
maddenin dışındaki âlemde seyrân isterim.***

***Bir tanıyan yok cihânda, söyleyim ahvâlimi,
hâlîmi arz etmeğe bir ehl-i irfân isterim.***

***Matematik, fizik, kimyâ, bu esrârı çözmiyor,
ledünnî ilminde üstâd, bir Süleymân isterim.***

7 — HASTANIN SATIŞ YAPMASI

Musûl vâlisi, hâci Reşîd pâşa, (**Rûh-ul Mecelle**) kitâbında buyuruyor ki: (Hastalık, iki nev'dir: Biri, âdî hastalık olup, şü'uru yerinde oldukça, bütün mal için satışları câizdir. İkincisi, Maraz-ı mevt, ölüm hastalığı olup, borçlarından geri kalan malının üçde birini satabilir. Borçları malından çok olsa bile, nafaka ve tedâvîsine masraf yapabilir). Burada, (**Rûh-ul Mecelle**)nin ilgili maddelerini yazacağız:

Madde 1595 — Bir sene içinde ölüme sebep olan hastalığa, (**Maraz-ı mevt**) denir. Bir yıldan uzun süren hastalık, tehlikeli hâl almadıkça, maraz-ı mevt olmaz. Böyle hastanın yaptığı alışveriş câiz olup, kimse karışamaz.

Madde 1596 — Zevcesinden başka vârisi olmıyan, maraz-ı mevtinde iken bütün malını, zevcesine vasiyyet edebilir.

Madde 1597 — Hasta iken vârislerinden birine mal ikrâr edip, sonra iyi olsa, bu ikrârı bozulmaz.

Madde 1598 — Maraz-ı mevtinde, vârislerinden birine, ayn veyâ deyn ikrâr veyâ hediye edip ölse, başka vârisler izn vermezse, [ölüm hastasının] bu sözleri yerine getirilemez.

(**Redd-ül-muhtâr**) dördüncü cilde buyuruyor ki, (İhtiyâclarını te'mîn etmek için sokağa çıkamıyan hastaya, (**Ölüm hastası**) denir. Bir hastanın ba'zan sancısı, ağrısı olsa, çok zemân sokağa da çıksa, buna (**Ölüm hastası**) denmez. Sıtma, verem, za'fiyyet böyledir. Böyle hasta, bütün malını hediye etse, emânet, başkasınıdır dese, câiz olur. Vârislerinden birine birşey satabilir ve hediye edebilir. Başka vârislerin buna izn vermesine lüzûm olmaz). Mîrâsının kendi arzûsuna göre taksîm edilmeyeceğini anlıyan kimse, dilediğine, dilediği mikdârda hediye ederek, hep-sini dağıtır.

Madde 1600 — Maraz-ı mevtinde, sıhhatde iken yapmışdım dediği satış, alış, hediye gibi sözleri, vârislerin tasdîk etmesine bağlıdır.

Madde 1601 — Maraz-ı mevtinde, vârislerinden başkasına ayn ve deyn aldığı, verdiği söylemesi kabûl olunur. Bunlara hediyesi ise, kalan malın üçde birinden az ise verilir.

Madde 1604 — Maraz-ı mevtinde, alacaklılarından birine olan borcunu ödeyerek, ötekilerin haklarını çığniyemez. Hasta iken yaptığı borçları ödiyebilir.

Madde 393 — Maraz-ı mevtinde, vârislerinden birine birşey satsa, öldükden sonra, diğer vârisler râzı olmazlarsa, bey' geri çevrilir. Vârislerinden birine mal vasiyyet etmesi bâtildir.

Madde 394 — Maraz-ı mevtinde, kendisine vâris olmayacak birine, semen-i misli ile bir mal satması sahîh ve câiz olur. Semen-i mislinden ucuz satmış ise, semen-i mislinden olan noksânlık, semen-i mislin üçde birinden fazla ise, vârisleri semenin üçde ikiden farkını ve borcu ödenemezse, alacaklıları, semen-i mislden farkını müşterîden alırlar. Vermezse, satış bozulur.

Madde 880 — Maraz-ı mevtinde, vârislere veyâ başkasına hediye verse, ölünce, alacaklıları geri alıp paylaşlar.

(**Mecmû'a-i cedîde**)de diyor ki, (Sihhatde iken vârislerinden birine mülkünü hediye etse, ölünce diğer vârisler bunu bozamazlar).

*Gece gündüz dilimde, salât-ü selâm,
o mübârek rûhuna, ey Fahr-ul-enâm!*

8 — ÇEŞİDLİ BİLGİLER

Köpeği ve diğer işe yarıyan hayvânları, kuşları satmak câizdir. Zimmînin, ya'nî gayr-ı müslim vatandaşın alışverişi, müslimânlarınki gibidir. Yalnız onların şerâb ve domuzu da alıp satması câizdir.

Müşterî, parayı vermeden ve malı almadan gayb olsa, o mal, başkasına satılır.

Bir kimse satdığı malın semeni olarak bilmiyerek sahte para aldı ise, yanında ise, geri verip iyisini alır. Sahte parayı kullandı ise, iyisini isteyemez.

Bir bağçede kuş yavrulasa veyâ yumurtlansa veyâ sâhibsiz hayvan girse, bunlar alanın olup, bağçe sâhibinin olmaz. Bağçe sâhibi görüp, kapıyı kaparsa onun olur. Bir yerde şeker veyâ para atılsa, kimin üstüne düşerse onun olur. Bir bağçeye arılar gelip bal yapsa veyâ ağaç çıksa veyâ sular kum getirip yağsa, bağçe sahibinin olur.

Hoca, talebesinden [imâm veyâ müezzîn, cemâ'atinden] hasır [veyâ bunlara vazifelerinde lâzım olan başka birşey] satın almak için para toplasa, toplanan paranın bir kısmı ile o şeyleri satın alsın, artan parayı kendisi kullanması câiz olur. Çünkü, topladığı paralar kendisine temlik edilmiştir. İbni Âbidîn cild 5, s. 271. [Yardım derneklerine verilen paralar da böyle hibedir. Vekîl yaparak değildir.]

(Lukata) yerde bulunup, sâhibi belli olmayan maldır. Sâhibine vereceğinden emîn olanın, korumak için alması sünnettir. Yerde helâk olacak ise, alması farz olur. (Arayan olursa bana gönderin!) diyerek iki kimseyi şâhid yapar ve galabalık bir yerde ta'rîf ederek sâhibini arar. Sâhibi çıkıncaya veyâ durmakla bozuluncaya kadar saklarken helâk olursa ödemez. Sâhibi çıkmıyacağını veyâ bozulacağını anlarsa, artık aramaz. Beyt-ül-mâla verir. Beyt-ül-mâl yoksa, zengin ise, fakîr olan anasına, babasına, evlâdına ve zevcesine sadaka verir. Bunlar, kendisine hediye ederlerse, kendi de kullanabilir. Şâfi'îde, bunlara vermeden de kullanabilir. Fakîr ise, kendi kullanabilir. Sâhibi sonra çıkarsa, yâ kabûl eder. Yâhud, bulana veyâ fakîre tazmîn etdirir. Kabûl eden veyâ tazmîn eden sevâb kazanır. **(Dürr-ül-müntekâ)**da ve **(Hindiye)**de, Lukata sonunda diyor ki, (Para, şeker serpilince, kapan, yerden ve başkasının üstünden alan, buna mâlik olur. Umûmî bir yerden çıkan, na'ln veyâ kundurasının alınmış olduğunu görse, yerine bırakılanı kullanması câiz olmaz. Bunu götürüp sadaka verir, fakîr de, buna hediye ederse, câiz olur). Ağaçdan sokağa düşmüş meyveleri, köyde de, şehirde de, sâhibinin yasakladığı ma'lûm olmadıkça, herkesin alıp yimesi câizdir.

Aşağıdaki bilgiler **(Mecelle)**den alınmıştır:

Madde 912 — Birinin ayağı kayıp da düşerek başkasının malını telef etse öder.

Madde 914 — Kendi malı sanarak, başkasının malını telef eden öder.

Madde 915 — Başkasının elbisesini çekip de yırtan, temâm kıymetini öder. Elbiseyi tutup, sâhibi çekmekle yırtılsa, yarısını öder.

Madde 916 — Çocuk, birinin malını telef etse, çocuğun malından ödenir. Malı yoksa, malı oluncaya kadar beklenir. Velîsi ödemez.

Madde 918 — Birinin binâsını yıksa, sâhibi dilerse, enkâzı ona bırakıp binânın kıymetini alır. Yâhud enkâzı ve değer farkını birlikde alır. Ağaçlarını kesmek de böyledir.

Madde 919 — Yangını durdurmak için bir evi, hükûmetin emri ile yıkan ödemez. Kendiliğinden yıkan öder.

Madde 921 — Mazlûm olanın, başkasına zulm etmeğe hakkı yokdur. Her ikisi de öder. Meselâ sahte para alan, bunu başkasına veremez.

Madde 922 — Birinin malının telef olmasına sebep olan, öder. Ahırın kapısını açıp hayvân kaçarak zâyî' olsa, öder. Hayvânı ürkütüp kaçırana da böyledir.

Madde 924 — Yolda kuyu kazıp, birinin hayvânı düşerek ölse, öder. Kendi mülkünde kazmış ise, ödemez.

Madde 926 — Yoldan geçene zarar veren, öder.

Madde 927 — Hükûmetin izni olmadan yolda oturup satış yapılamaz.

Madde 928 — Dıvârı yıkılıp, birinin malına zarar verirse, önceden, dıvârın yıkılacak, ta'mîr et gibi îkâz yapılmış ise, öder.

Madde 929 — Başı boş bırakılmamış bir hayvânın kendiliğinden yaptığı zararı sâhibi ödemez. Sâhibi görüp, men' etmezse veyâ hayvânın tehlikelidir çâresine bak denilmiş ise, öder.

Madde 934 — Yolda hayvânı bağlamağa, aracını park yapmağa kimsenin hakkı yoktur. Park yerlerinde durdurabilirler.

Madde 1013 — Bir binâyâ ortak olarak mâlik olan kimselere, (**Hisse-i şâyî'a sâhibi**) denir. Bir binânın yarısı Ahmedin, üçde biri Ömerin, altıda biri Alînin olsa, Ahmed hisse-i şâyî'asını satsa, Ömer ve Alî almak isteseler, yarısını Ömer, yarısını da Alî alır. Ömer, hissesine göre iki misli alamaz.

Madde 1023 — Karşılıksız hediye ve vasiyyet gibi karşılıksız temlîklerde şüf'a hakkı olmaz. [İkinci kısımda, yirmidokuzuncu madde sonuna bakınız!].

Madde 1031 — Şüf'â hakkı bulunan kimsenin, satış yapıldığını işitince, hemen hakkını istemesi, iki şahid yanında tekrâr söylemesi ve bir ay içinde mahkemeye başvurması lâzımdır.

Madde 1036 — Müşterînin teslim etmesi ile veyâ hâkimin karâr vermesi ile, şüf'a sâhibi satılan binâyâ mâlik olur.

Madde 1198 — Komşusuna (**Zarar-ı fâhiş**) yapamaz. Kullanmağa mâni' olan şeyler, zarar-ı fâhiştir. Demirci dükkânı, değirmen, bitişik binâyı sallsa veyâ fırın dumanı, yağhânenin pis kokusu, harman tozları, bitişik evde oturulamıyacak kadar sıkıntı verirse, değirmenin, bostanın su yolu, evin temelini, dıvârını gevşetirse, çöplük bitişik evin dıvârını çürütürse, harman yerine bitişik yapılan yüksek binâ, harmanın rüzgârını keserse, manifaturacı dükkânı yanında yapılan aşçı dükkânının dumanları kumaşlara zarar verirse, lağım, kanalizasyon yollarının sızıntılarından komşu dıvârı zarar görürse, sonra yapılanlar zarar-ı fâhiş olup, men' edilirler.

Madde 1201 — Evin havasını, manzarasını, güneş görmesini kapatmak, zarar-ı fâhiş sayılmaz. Bir odanın zıyâsını temâmen kesmek, zarar-ı fâhiş olur.

Madde 1202 — Mutbah, kuyu başı, ev aralığının görünmesi zarar-ı fâhiştir. Araya dıvâr, perde yapması lâzım olur.

Madde 1210 — Arada müşterek olan dıvârı, biri ötekinin izni olmadıkça yükseltemez ve üzerine binâ yapamaz.

Madde 1224 — Yol, su yolu, kanalizasyon zarar-ı fâhişi olmadıkça, eskiden kalkanlarına dokunulamaz.

Madde 1226 — Bir kimse, verdiği iznden vazgeçebilir. Meselâ tarlasından geçmeğe izn vermiş iken, men' edebilir.

Madde 1228 — Arsasından geçmekte olan su yolunun geçmesine ve arsaya girilip ta'mîr olunmasına mâni' olamaz. Yeniden su yolu geçirilmesine mâni' olabılır.

Madde 1243 — Dağlardaki ağaçlar ve otlar herkese mubâhdır. Ağaçları kesen, mâlik olur.

Madde 1249 — Mubâh olan şeyi ele geçiren ona mâlik olur. Ele geçirmek, kasd ile, niyyet etmekle olur.

Madde 1255 — Mubâh şeyleri ele geçirmekde kimse kimseye mâni' olamaz.

Madde 1265 — Denizler, büyük göl ve nehrler, şehirlerden uzak sâhibsiz erâzî ve dağlar, herkese mubâhdır. Fekat, başkasına zarar vermemek şartdır.

Madde 1281 — Şehirden uzak, sâhibsiz yerde kuyu kazan, bunun (**Harîm**)ine mâ-

lik olur. Yirmi metre yarı çapındaki dâire içi, merkezindeki kuyunun harfîmi olur.

Madde 1291 — Şehr içindeki kuyunun harfîmi olmaz. Herkes mülkünde kuyu kazabilir.

Madde 1311 — Hâzır olan ortakdan ve hâzır olmıyan için hâkimden izn almadan ta'mîr eden ortak teberru' etmiş olup, ortaklardan birşey istiyemez.

Madde 1313 — Değirmen, hamâm, apartman gibi taksîm olunamıyan mülk harâb olup, ta'mîrini istemiyen ortak bulunursa, hâkimin izni ile ta'mîr edilip, sonra hissesine düşen para ondan alınır.

Madde 1314 — Müşterek bir binâ yıkılınca, yeniden ortaklaşa yapılmasını istemiyen olursa, buna cebr olunmaz. Arsa taksîm edilir.

Madde 1315 — Apartman yıkılınca, herkes kendi katını yapdırır. Altdaki yapdırmazsa, üstdekiler, hâkimin izni ile, hepsini yapdırıp, altdaki hissesini verinceye kadar, katını kullanamaz.

Madde 1321 — Sâhibsiz nehrleri Beyt-ül-mâl ayıklar. Beyt-ül-mâlde para yoksa, masrafı oradan sulama yapanlardan alınır.

Madde 1327 — Müşterek kanalizasyonu temizlemek masrafı, aşağıdan başlar. Şöyle ki, en aşağıdaki evden, arsadan başlayıp bunun masrafını hepsi öder. Yukarıdaki arsalardaki kısımların masraflarına aşağıdakiler iştirâk etmezler.

9 — ŞART İLE SÖYLENEN ŞEYLER

Fıkh kitâblarında, (**Bey' ve şirâ**) sonunda diyor ki:

Şart ile söylendiği zemân yapması câiz olmıyan şeyler ondördür:

1 — Bey': Meselâ, bir evi, bir ay oturmak şartı ile satmak fâsiddir.

2 — İcâre: Borc vermesi şartı ile birisine birşey kirâyâ vermek fâsiddir.

3 — Taksîm: Mîrâs bölünürken vârislerden birkaçının, ba'zı eşyânın ba'zı kimselere verilmesini şart etmesi câiz değildir.

4 — İcâze: Birisi, bir kimsenin malını satsa, malın sâhibi buna, bana yüz lira borc veyâ bir hediye verirken satışı kabûl ederim dese, bu icâze ya'nî izn, bâtil olur.

5 — Ric'at: Boşadığı âilesinden para isteyerek tekrâr nikâh etmek olmaz.

6 — Malı mal ile sulhdur: Evinde oturursam, alacağımı istemem demek.

7 — Borcu afv etmek: Babam seferden gelirse, alacağımı istemem demek.

8 — Vekîli azl: Bir hediye verirken, seni azl ederim demek.

9 — İ'tikâf: Hastam iyi olursa, i'tikâf edeceğim demek câiz değildir. Hastam iyi olursa, Allah rızâsı için, şu kadar gün i'tikâf edeceğim demek, (**Nezr**) olur.

10 — Müzâre'a: Borc verirken, tarlamı işlet demek.

11 — Müsâkât: Borc verirken, ağacımı veyâ asmamı sana müsâkât eylerim demek gibi. (**Müsâkât**), meyvenin bir kısmını bakana verilmek karşılığında, ağacı veyâ asmayı, birinin bakımına bırakmak demektir.

12 — İkrâr: Para istiyerek, borcu olduğunu i'tirâf etmek.

13 — Vakf: Falan yolcum gelirse, evimi vakf edeceğim gibi.

14 — Tahkîm: Falan şey olursa, sen aramızda hâkim ol demek.

Şart ile söylendiği zemân, yapılması câiz ve şartın yapılmaması lâzım olan şeyler yirmisekizdir:

1 — Karz: Bir zemân hizmet şartı ile borc verilir ve hizmet yapılmaz.

2 — Hibe: Yavrusu benim olmak şartı ile bu hayvânı sana hediye ederim demek câizdir. Yavrusu da hediye olur.

3 — Sadaka: Bir zemân hizmet şartı ile sadaka veririm demek.

4 — Nikâh: Mehr vermemek şartı ile nikâh sahîh olur. Mehr-i misl verilir.

5 — Talâk: Evlenmemek şartı ile seni boşadım demek. Sonra, evlenebilirler.

6 — Hul': Bir kimse, zevcesine, bir ay muhayyer olmak şartı ile seni, hul' eyledim dese, boşamış olur.

7 — Atk [İtk da denir]: Köleye, üç gün muhayyer olmak şartı ile seni âzâd etdim deyince köle âzâd olur.

[Köle, harbde alınan esîrleri öldürmeyip, hizmetçi yapmaktır. Esîrden başka, kimse köle olamaz. Köle âzâd etmek çok sevâbdır. İslâmiyyet, öldürmeğe gelen düşmândan başka, kimseyi köle yapmaz. Bu köleleri âzâd edenleri de, çok beğenir. İslâmiyyet, köle yapmak dîni değil, köle âzâd etmek dînidir.]

8 — Rehn: Evimi sana rehn verdim, oturmaklığım şartı ile demek.

9 — Îsâ: Seni vaî yaptım, kızımı alman şartı ile demek.

10 — Vasiyyet: Filânca izn verirse, sana malımdan vasiyyet ederim demek gibi. İzn almadan vasiyyet edilmiş olur.

11 — Şirket: Hediye verirsen, seni ortak yaparım demek gibi.

12 — Mudârebe: Babam yoldan gelirse, sana bin altın veririm, onun ile ticâret yap. Kâr yarı yarıya olsun demek gibi.

13 — Kâdî olmak: Kimseyi azl etmemek şartı ile seni kâdî yaptım, gibi.

14 — Vâlîlik: Ata binmemek şartı ile seni Van vâlîsi yaptım gibi.

15 — Kefâlet: Hediye verirsen, falanca borcluna kefil olurum gibi.

16 — Havâle: Seni, filân şöyle, filânca üzerine havâle eyledim, onun kahvesini içmemek şartı ile demek gibi.

17 — Vekâlet: Borcumu afv edersen, seni vekil etdim gibi.

18 — İkâle: Para verirsen, bey'i ikâle etdim gibi.

19 — Kitâbet: Bir efendi kölesine, seni bin liraya kitâbet etdim, bu şehirden çıkmamak şartı ile demek gibi.

20 — Efendi kölesine, sana ticârete izn verdim, filân malı almamak şartı ile, demesi gibi.

21 — Bir kimse câriyesine, bu çocuk bendendir, eğer zevcem râzı olursa gibi.

22 — Kâtîli afv: Amden öldürülen kimsenin velîsi, hediye almak şartı ile, kâtîli afv edince hediye lâzım olmaz. Kâtîli afv olur.

23 — Yaralının afv etmesi: Yaralının, bir şart ile afv ederim demesi gibi.

24 — Zimmîlik: Falan râzı olursa, seni zimmî yaptım diye bir kâfire söylemek.

25 — Falanca râzı olursa, ayblı malını red ederim demek.

26 — Falanca râzı olursa, şart ettiğim muhayyerlik ile malını red ederim demek.

27 — Filân kimse isterse, kâdîyı azl ederim demek gibi.

28 — Bey': Bâyı' ve müşterîye fâidesi olmıyan şartla bey' sahîh olup, şart edilen şey yapılmaz. Meselâ, müşterînin, başkasına satmaması veyâ hediye etmemesi veyâ çayıra salmaması veyâ binmemesi şartı ile bir hayvânı satmak. Müşterînin kendi giymemesi şartı ile elbise satmak. Müşterînin kendisi yimemesi veyâ başkasına satmaması şartı ile bir ta'âm satmak. Başkasına satmamak şartı ile satın almak, hep sahîh olup, bu şartların hepsi boşdur, yapılmaz.

Kesmek şartı ile hayvân satın almak sahîhdir ve şart boşdur. Bir malı, bu şehirde satmamak şartı ile satın almak sahîh olup, şart bâtıldır.

Bir kimseye fâidesi olmıyan, belki zararı olan şartla satış da sahîh olup şart bâtıldır. Meselâ, bir evi yıkmak şartı ile satın almak gibi.

Bâyı' ve müşterîden başkasına fâidesi olan şart da bâtıl olup, bey' sahîh olur. Meselâ, müşterînin, başka birisine borc vermesi şartı ile satmak gibi ki, bey' sahîh olup,

borç vermesi lâzım değildir.

Müşteriden başkasının, bâyı' a borç veyâ hediye vermesi şartı ile bey' sahîh olup, bunları vermesi lâzım değildir.

Şart ile câiz olan şeyler (**Mecelle**)nin 82. ci maddesi şerhinde uzun yazılıdır.

10 — SELEM İLE SATIŞ

Belli mikdârda peşin semen ile, ma'lûm zemân sonra, ma'lûm yerde, ma'lûm bir mebî'i satın almak için sözleşmektir. Mebî' bâyı'ın deyni olur. Meselâ, şu evsâfda, yüz kile buğdayı, filân vakt ve filân yerde bana teslîm etmek üzere, elli liraya sana selem verdim deyip, bâyı' de kabûl etdim demekle veyâ on litre veyâ on kilo cevzi, selem olarak sana, şu kadar kuruşa satdım, deyip, müşterî de aldım demekle selem vâkı' olur. Semen hâzır ise de, mikdârı söylemek lâzımdır. Selem, söz kesilirken ve malı teslîm edinceye kadar geçen zemân içinde, çarşıda benzeri hep bulunan ve sıfatı ya'nî iyilik ve aşağılık derecesi ve mikdârı belli edilebilen, ya'nî hacm, vezn, metre ve sayı ile ölçülen ve ta'yîn edilince te'ayyün eden malda sahîh olur. Her deynde olduğu gibi, malın cinsi, ya'nî ismi, sıfatı, mikdârı bildirilerek selem olunur. Ya'nî peşin para ile, veresiye satılır. Ölçü birimi, herkesce bilinmelidir. Karpuz, bal kabağı, odun, balık, nar, ayva gibi irili ufaklı şeyler sayı ile selem yapılmaz. Vezn ve hacmle yapılır. İrili ufaklı olmayıp fiyatları çok farklı olmayın şeyler sayı ile ve hacm ile selem yapılır. Yumurta, cevz gibi şeylerde çürük bulunması, sayı ile ölçmeğe zarar vermez. Etin, sabunun, toprak eşyanın ve kâğıdın, kumaşın cinsi, nev' ve sıfatlarını bildirmek lâzımdır. İpek kumaşın vezni de bildirilmelidir. Gelecek sene toprak mahsûlünün sıfatı ile, şimdi mevcûd benzerinin sıfatı başkadır. Bunun için, gelecek senenin buğdayını, çarşıda devâmlı mevcûd olmadığı için selem yapmak câiz olmaz. Belli bir köyün buğdayı selem yapılmaz. Belli bir şehrin buğdayı yapılır. Balıktan başka hiçbir hayvân selem olmaz. Fekat hayvân, selemde semen olur. Aralarında fâiz bulunan şeylerde, selem câiz olmaz. Fekat, ağırlıkla ölçülen şeylerin para ile, ya'nî altın ve gümüş ile selem yapılmasına izin verilmiştir. Meselâ, demirin pamuk ile selem edilmesi câiz olmadığı hâlde, altın ile selem edilmesi câizdir. Altın ile gümüş işlendikten sonra da ağırlık ile ölçülür. Başka ma'denler işlendikten sonra sayı ile ölçülür. Bunun için, ağırlıkları başka olan bakır leğenin, bakır külçe ile peşin satılması câiz olur. Fekat, selem edilmesi câiz olmaz. Altın ve gümüş para, ta'yîn edilince, te'ayyün etmedikleri için mebî' değildir, selem yapılmaz. Fekat bunlar, selemde semen olurlar. [İmâm-ı Muhammede göre "rahmetullahi teâlâ aleyh", fülûs denilen bakır paralar da altın, gümüş gibidir. Fekat, Şeyhayne göre "rahmetullahi teâlâ aleyhimâ", fülûs, niyyet edilmekle semenlikden çıkıp urûz gibi kıyemî mal olur. Ta'yîn edilince te'ayyün eder. Sayarak selem yapılırlar. Ya'nî altın ve gümüş ve başka mallar karşılığı, selem yolu ile satılırlar. Böylece, altın, gümüş paralarla ve zînet eşyası ile kâğıd liraları değiştirme, ya'nî satın almak sahîh olur. Kâğıd liraları, bir aydan çok olmak şartı ile, belli zemân sonra almak, altını, gümüşü ise, söz kesilirken kabz etmek lâzım olur.] Selem yapılan mal, belli zemânlarda, taksît ile verilebilir. Semen ayn olsun, deyn olsun, pazarlık yerinde hepsi peşin teslîm edilmelidir. Bunun için, bu satışa (**Selem**) denilmiştir. Hepsî peşin verilmezse, selem sahîh olmaz. Borclusuna, (Senden alacağım şu kadar lira, şu kadar litre veyâ kilo buğday için, selem olsun) dese, selem sahîh olmaz. Çünkü semen deyn olup, pazarlık yerinde kabz edilmiştir. Selem müddeti en az bir aydır. Peşin selem câiz olmaz. Selemde muhayyerlik şart edilmez. Mebî' görülünce de muhayyerlik yokdur. Selemden, iki taraf uyuşarak, vaz geçilebilir ve bâyı' semeni veyâ mislini veyâ kıymetini geri verir. Selem olunan mal, teslîm vakti gelmeden önce çarşıda kalmazsa müşterî, isterse, piyasada bulununcuya kadar bekler. İsterse vaz geçerek parasını alır. Yerine başka şey almaz. Mebî', başkasına havâle edilebilir. Bâyı' semeni, müşterî de selem olu-

nan malı teslim almadan önce bey' edemezler. Müşteri, selem malını, bâyı'ına satamaz. Hediye edebilir. Semeni geri alır.

11 — İSTİSNÂ' (İsmarlama yapıdır)

Bir san'at sâhibine, birşey ta'rif ederek, yapıdır. Malzeme san'at sâhibine âid olur. Malzemeyi müşteri verirse, işçilik olur. Başkasının yaptığı şeyi verip, müşteri kabul ederse, sahîh olur. İşin bitme zemânını ta'yîn etmek şart değildir. Bir aydan fazla müddet şart olunursa, Selem olur. Ayakkabı, elbise, kayık, dolap, ma'denî eşyâ ve binâ gibi ismarlamak âdet olan şeylerde, zemân söylenmezse veyâ bir aydan az söylenirse, istisnâ' sahîh olur. Âdet olmıyan şeylerde bir aydan çok zemân söylenirse, Selem olur. Selemde zemân söylenmezse, akd fâsid olur. İstisnâ'da parayı peşin vermek câiz olduğu gibi, belli olmıyan zemânlarda taksitlerle ödemek de şart edilebilir. Belli zemânda ödenmesi şart edilirse, Selem olur. Müşteri, yapılan şeyi görüp beğenmezse vazgeçebilir. Selem olduğu zemân, iki taraf da muhayyer olamaz. İnşa'âta başlamadan evvel ikisi de vazgeçebilirler. Başladıktan sonra, san'at sâhibi yine vazgeçebilir. Müşteriye gösterdikden sonra vazgeçemez. Müşteri görünce, ta'rife uygun bulmazsa, red edebilir. (**Bahr-ür-râik**) sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" diyor ki, (Dülgere, bana bir ev yap dese ve evsâfını bildirse ve bir mukavimin tesbît edeceği piyasa değerine göre kıymetini veririm dese, san'at sâhibi bu değerden dahâ fazla para istese, binâyı teslim etmesi ve piyasa değerini kabul etmesi lâzım olur). [Görülüyor ki, istisnâ' sözleşmesi yapılırken, fiyâtın ta'yîn edilmesi şart değildir. Ta'yîn edilmiş ise, san'at sâhibinin, sonradan fazla para istemesi, câiz ise de, müşteri bunu kabul etmezse, ehl-i vukûfun tesbît edeceği piyasa değerinde anlaşmaları lâzım olur.] İki taraftan biri ölürse, istisnâ' bâtıl olur. Ya'nî yok sayılır. Kirâ dahî, bunun gibi bâtıl olur.

[Mevcûd olmıyan malı satmak câiz değildir. Bunun için, arsayı müte'ahhide verip de, buna karşılık, buraya yapacağı apartmandan kat almak câiz olmaz. Bunun gibi, bir müte'ahhiden, yapacağı binâ, yapılmadan satın alınmaz. Bu binâ ve apartman katı, yapılmadan önce, selem yolu ile de satın alınmaz. Çünkü, malı vermek zemânı gelinceye kadar çarşıda bulunmıyan şey ve misli bulunmıyan şey selem yapılamaz. Fekat, binâyı müte'ahhide istisnâ' yolu ile yapıdır câizdir ve pek kolaydır. Çünkü, (**Mecelle**) kitâbının otuzyedinci [37] maddesinde, (İnsanların kullanması, âdetleri, bir huccettir. Buna uymak vâcib olur) yazılıdır. Ya'nî, islâmiyyetin yasak etmediği âdetlere uymak vâcibdir. Üçyüzseksendokuzuncu [389] maddesinde (İstisnâ' yapılması âdet olan şeylerde istisnâ' yapmak sahîhdir) denilmektedir. Ya'nî binânın teslim zemânı belli olmasa veyâ bir aydan az olsa, sözbirliği ile câizdir. Bir aydan çok olursa, iki imâma göre, istisnâ' yine sahîh olur. Bu maddelere uyularak, arsanın belli bir kısmı, meselâ üçde ikisi, (**Hisse-i şây'a**) olarak müte'ahhide veresiye olarak satılır. Müte'ahhiden alacağı olan paranın karşılığı olarak, istenilen kat, müte'ahhide istisnâ' yolu ile yapıdırılır. Çünkü, kendi arsasına, projesine göre, istisnâ' yolu ile apartman yapıdırılması câizdir. İstisnâ' yolu ile yapıdırılacak apartmanın veyâ katın proje ve plânının ve kullanılacak her malzemenin cinsinin ve fabrikasının önceden söz kesilirken bilinmesi, karârlaştırılması lâzımdır.

(**Fetâvâ-yı Feyziyye**), (icâre) kısmında diyor ki, (Zeyd kendi arsasında kendi malzemesi ile, eni, boyu ve yüksekliği belli, bir oda yapması için, bir usta ile, belli ücret ile sözleşse ve ücretini peşin verse, odayı yaptıktan sonra, ustanın dahâ para istemesi câiz olmaz. Usta kendi malzemesi ile yapsaydı, [ya'nî istisnâ' sözleşmesi olsaydı] câiz olurdu). Bir kimsenin, kendi arsası üzerinde, istisnâ' yolu ile ev yapıdırmasının câiz olduğu bu misâlden anlaşılmalıdır.

Arsası olmıyan kimsenin, bir apartman katını, inşa edilmeden önce, peşin se-

men ile satın alabilmesi için, yâ istisnâ' yapılıır. Yâhud semeni müte'ahhide emânet olarak verir. İnşâ'at temâm olduktan sonra, satış sözleşmesi [**Akd**] yapılır. Müte'ahhidin, apartmandaki ve arsadaki hisse-i şâyı'asını birlikte olarak satmasının câiz olduğu, Mecellenin ikiyüzonbeşinci maddesinde yazılıdır. İkinci kısmın 38. ci maddesine de bakınız!

Peşin semen ile yapılacak binâ temâmlanmadan önce zekât verme vakti gelirse, zekâtı verilmez. Müeccel semen ile olanın zekâtını san'at sâhibi, sarf ettiği paranın kırkda biri kadar verir.

Günlük işlerde ahkâm-ı islâmiyyeye uygun davranabilmek için, her müslimânın (**Mecelle**) kitâbı başındaki yüz maddeyi ezberlemesi ve iyi anlaması lâzımdır.

(**Mecelle**) kitâbında, bir başlangıç ile onaltı kısım vardır. Hepsini binsekizyüzelibir [1851] maddedir.

Başlangıç, (**Fıkh temel bilgileri**) olup, yüz maddedir.

Birinci kısım, (**Bey' ve şirâ**) olup, yüzbirden 403. cü maddeye kadardır.

İkinci kısım, (**Kirâ**) bilgileri olup, altıyüzonbirinci maddeye kadardır.

Üçüncü kısım, (**Kefîl olmak**) bilgileridir. Altıyüzetmişikinci maddeye kadardır.

Dördüncü kısım, (**Havâle**) bilgisi, yediyüzüncü maddeye kadardır.

Beşinci kısım, (**Rehn**) olup, yediyüzaltmışbirinci maddeye kadardır.

Altıncı kısım, (**Emânet**)dir. Sekizyüzotuzikinci maddeye kadardır.

Yedinci kısım, (**Hibe**) bağışlamaktır. Sekizyüzsekseninci maddeye kadardır.

Sekizinci kısım, (**Gasb ve Zarar**)dır. Dokuzyüzkırkinci maddeye kadardır.

Dokuzuncu kısım, (**Hicr ve İkrâh**)dır. Binkırkdördüncü maddeye kadardır.

Onuncu kısım, (**Şirketler ve Sosyal bilgiler**)dir. 1448. ci maddeye kadardır.

Onbirinci kısım, (**Vekâlet**)dir. Binbeşyüzotuzuncu maddeye kadardır.

Onikinci kısım, (**Sulh ve Afv**)dir. Binbeşyüzetmişbirinci maddeye kadardır.

Onüçüncü kısım, (**İkrâr**)dır. Binaltıyüzonikinci maddeye kadardır.

Ondördüncü kısım, (**Da'vâ**)dır. Binaltıyüzetmişbeşinci maddeye kadardır.

Onbeşinci kısım, (**İsbât ve Yemîn**)dir. 1783. cü maddeye kadardır.

Onaltıncı kısım, (**Hâkimlik**)dir. Binsekizyüzellibirinci maddeye kadardır.

Tanınmış hukûkculardan Alî Haydar beğ ve Âtîf beğ ve hâcî Reşîd pâşa “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în”, (**Mecelle**)yi ayrı ayrı şerh etmişlerdir. Herbiri çeşidli cildler hâlinde basılmışdır. Bunları okuyan garb bilginleri, islâm hukûkuna ve islâmiyyetdeki sosyal bilgilerin inceliğine ve çokluğuna hayrân kalmaktadırlar.

Âtîf beğ, (**Mecelle**)nin 1114 ve sonraki maddelerinde diyor ki:

(**Kismet**), hisse-i şâyıya ile müşterek olan kirâ malı, sâhiblerine bölmek demektir. Ayn olan, aynı cinsden karışmış malın taksîminde uyuşamazlarsa, ortaklardan biri talep edince, hâkim tarafından bölünür. Üçüncü kısım, ondokuzuncu madde de bildirildiği gibi, hacm veyâ vezn ile ölçülen şeyleri, ölçmeden bölmek fâiz olur. Deynin taksîmi sahîh olmaz. Başka cinslerden malların karışması ve taksîmi zararlı olan bir malın taksîmini hâkim yapmaz. Bunları uyuşarak bölebilirler. Yâhud satılıp, parası bölünür. Binâ kıymetlendirilerek, kıymetleri müsâvî olacak vech ile taksîm edilir. Kıymeti fazla kısmını alan, kıymeti az olanı alana, aradaki farkın yarısı kadar para verir. Müşterek bir ayn [mal] bâkî kalmak üzere, bunun menfe'atini taksîm etmeğe (**Mühâyee**) denir. Misli eşyâda mühâyee olmaz. Ev, tarla, zemânla veyâ mekân ile mühâyee olunur. Mekânda ve öncelikle uyuşulmazsa, kur'a çekilir. Ağaç, yün, sût gibi ayn olan şeylerde mühâyee olmaz. Eğer, bunları mühâyee edip, hisselerinde hâsil olan farkı halâllaşsalar, halâl olmaz.]

**Âlem içre, mu'teber bir nesne yok, devlet gibi.
Olmaya devlet cihânda, bir nefes sıhhat gibi!**

12 — ÖDÜNC VERMEK

Ödünc vermek, ya'nî (**Karz-ı hasen**) çok sevâbdır. Çarşıda misli, ya'nî benzeri bulunan herşeyi, belirsiz bir zemân sonra, misli geri vermek üzere vermeğe, (**Karz-ı hasen**) denir. Ödünc vermek, îcâb ve kabûl ile [aldım, verdim gibi sözleşme ile] sahîh olur. Bir altın ödünc alan, bir altını öder. Değeri değışdi diyerek önceki veyâ sonraki değerde gümüş veyâ kâğıd lira veremez. Bunlar yerine altın da veremez. Alacaklı kabûl ederse câiz olur. Bir kimse gücü var iken borcunu ödemezse, alacaklı veyâ başkası, bundan zor ile alabilir. Borc ödenince, sened, borc verenin mülkü ise, ödendiğini bildiren vesîka verir. Ölüm hastasının çok alacaklı varsa, hepsine taksîm eder. Borclu, yüz liralık senedimi ver, sana doksan lira vereyim dese, alacaklı senedi istemiyerek verse, on lira dahâ isteyebilir. Züyûf, ya'nî altın ve gümüşden başka para, meselâ kâğıd lira ödünc verdikten sonra, o kâğıdların kıymeti kalmasa, İmâmeyne göre, teslim etdiği zemândaki kıymetinde altın veyâ bu kadar altın karşılığı geçer akça ile ödenir. Kıymeti değışirse, Ebû Yüsûfe göre, yine böyle olduğuna fetvâ verildiği, sarf kısmında yazılıdır. Hacm ile, vezn ile ölçülen her şeyin kıymetlerinin değışmeleri de böyledir. Bir kimse, birindeki alacağını, buna borcu olan başkasından istiyemez. Ev, dükkân, hayvan, elbise gibi kıyemî olan, ya'nî misli bulunmayan şeyleri ödünc vermek fâsiddir ve hemen geri vermek lâzımdır. Kullanılması harâm olur. Satması, harâm ise de, sahîh olur. Çünkü, kabz etmekle mülkü olmuşdur. Ödünc alınan kıyemî şeyin kıymetini ödemek lâzımdır. Ahmede yüz lira borcum var diyenin borclu olduğu anlaşılmaz. Ne sebeble, nasıl borclandığını da bildirmesi lâzımdır.

(**Hamza efendi risâlesi şerhi**) ellidokuzuncu [59] sahîfesinde diyor ki: (Ödünc verirken, zemân ta'yîn etmemelidir. Çünkü, zemân ta'yîn ederse, malı, misli ile veresiye satmış olur. Bu ise fâiz olur. Senede ödeme târihi koymamakla, ödünc veren verdiği geri almak hakkına her zemân mâlik olmakda, belli bir zemânı beklemek zorunda kalmamaktadır. Zemân ta'yîn etmeksizin ödünc vermeli ve arzû ettiği zemân isteyip geri almalıdır. Câhillerin, ödünc verilen şeyin ödenmesi istenirse, sevâbı kalmaz demeleri, doğru değildir. Kalb kırmıyarak, başa kakmıyarak, hakkını istemek câizdir. Kalb kırmak, ayrı bir günâhdır). Ödünc alan kimse, vereceği bonoya ödeme târihi koymamalıdır. Birşey satın alan kimsenin vereceği bonoya ödeme târihi koyması lâzımdır. Ödünc verdiği parayı geri alabilmek için, senede ödeme târihi bulunmak îcâb ediyorsa, ödünc vereceği kimseden keffil ister. Keffil ile, belli bir zemânda ödenmesine keffil olması için anlaşır. Meselâ, keffilden, ödeme târihi belli bono alır. Borclunun da keffilin ödemesi lâzım geldiği zemân ödemesi câiz olur denildi. Fekat keffilin o zemân ödeyip, sonra borcludan alması dahâ iyi olur. Yâhud, borclu, borcunu kendine borcu olan birine havâle eder. Havâle olunanın borcunun ödeme zemânı, belli ise, alacaklıya da o zemânda öder. Belli zemânı yoksa, alacaklı havâleyi kabûl eden ile, belli bir zemânda, ödemesi için uyur. Bunun borcluya borcu yoksa, borclu, belli zemânda ödemek üzere buna borclandığını bildirir. Ya'nî bono verir. İki borc da aynı târihde ödenir. Fekat, burada borclu, ödeme senedini alacaklıya vermiyor. Havâleyi kabûl edene veriyor. Alacaklı, ödeme târihi yazılı bononun kendisine verilmesini isterse, ödünc vereceği parayı, emîn olduğu bir arkadaşına hediye eder. Bu da bu parayı, ödünc istiyene verir. Borcunu para sâhibine havâle etmesini söyler. Para sâhibi havâleyi kabûl ederek dilediği ödeme târihli bono yazıp, arkadaşına verir. Borclu da para sâhibine aynı târih yazılı bono verir. Sonra, havâleyi alan, alacağını arkadaşına hediye ederek, bonosunu geri verir. Yâhud ödünc istiyene, ödünc vereceği kadar fiyâtla ucuz birşeyi veresiye satar. Ondan bu satış için belli târihli ödeme senedi alır. Sonra bu şeyi aynı fiyâtla, peşin olarak, ondan geri satın alır. [Altıncı madde sonuna bakınız!]. (**Hadîka**)da, altıyüzyirminci [620] sahîfede diyor ki: (Bir kimsenin, ödünc vereceği kimseye, hattâ bir kâğıd parçasını bin liraya bile satması câizdir.

Mekrûh değildir). (**Eşbâh**)da diyor ki: (Ödunc verirken, senede ödeme târîhi koyabilmek yollarından biri de, Mâlikî mezhebini taklîd etmektir. Mâlikî mezhebinde, ödunc verirken, ödeme zemânının bildirilmesi lâzımdır). (**Mizân-ül-kübrâ**)da diyor ki: (Mâlikî mezhebinde, ödunc verilen malı ve satış semenini, ödeme zemânından önce veyâ sonra istiyemez. Zemânında istemesi lâzımdır). Fekat, başka mezhebi taklîd etmek, ancak, sıkışık durumlarda câiz olur. Taklîd edilen mezhebin bütün şartlarını öğrenip bunlara uymak lâzım olur. (**Beydâvî**)nin (**Şeyhzâde**) hâşiyesi, birinci cild, 590.cı sahîfesinde diyor ki, (Âyet-i kerîmedeki müdâyene ya'nî borçlanma kelimesi, muâmele ya'nî bey' ve şîrâ demektir. Bu da, dört şekilde olabilir: Aynı ayna satmak, müdâyene değildir. Deyni deyne satmak da, bâtıldır. Aynı deyn karşılığı satmak, bildiğimiz veresiye satışdır. Deyni ayn karşılığı satmak, (selem)dir. Bu iki satışta, deynin belli vaktde ödenmesi için sened yazılır. Ödunc vermek, bu iki satışa dâhil değildir. Ödunc vermekte, belli vakt bildirmek, Hanefîde câiz değildir.) Vakt bildirilirse, fâiz olur.

Ödunc verirken bir menfe'at şart koymak fâiz olur. Harâm olur. Şart koymadığı hâlde, öderken ayrıca birşey fazla vermek câizdir. İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh", ödunc vermeği anlatmağa başlamadan buyuruyor ki, (Falana olan borcumu kefil ol dese, o da kabûl edip ödeyse, kefil borcuya, (Belli zemânda bana ödersin) diyebilir. Fekat, falana olan borcumu öde dese, o da kabûl edip ödeyse, borclunun bunu ona belli bir zemânda ödemesi câiz olmaz. Çünkü, borclu için ödemiş, borclu şimdi buna borclu olmuştur. Borcun belli bir zemânda ödenmesi ise câiz değildir).

(**El-Ukûd-üd-dürriyye**) sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" diyor ki, (Alacaklısına, evini verip ücretsiz otur demek, fâsiddir. Ecr-i misl lâzım olur. Alacaklısına evini rehn verip, ücretsiz oturmasına izin verse, ücret lâzım olmaz. Alacaklıya rehni kirâyaya verirse, rehn fâsid olur. Alacaklının rehnden istifâde etmesi tahrîmen mekrûhdur. Bir kadın, oğlunu evinde, ta'mîr etmek şartı ile oturursa, senelerce oturup, ta'mîr etmeden çıksa, anasına ecr-i misl ödemesi lâzım olur).

Büyük âlim Hayreddîn Remlî hanefî "rahmetullahi teâlâ aleyh", (**Fetâvâ-i Hayriyye**)de diyor ki, (Zimmî zimmîye elli lira ödunc verip, fâizi ile birlikte ellibeş lira alsa, beş lirayı geri vermesi lâzımdır. Çünkü, fâiz her dinde harâmdır.)

Abdülvehhâb-ı Şa'rânî "rahmetullahi teâlâ aleyh", (**Mizân-ül-kübrâ**) kitabında diyor ki, (Dört mezhepte de ödunc vermek müstehabdır. Belli bir zemân sonra alacağı satış parasının bir kısmını, vaktinden önce almak için, geri kalandan vaz geçmesi câiz değildir. Bir kısmını vaktinden önce alıp, geri kalanı, vaktinden sonra, başka vakte bırakması da câiz değildir. Vaktinden önce, bir kısmını aynen, gerisini de, başka şey olarak almak câiz değildir. Vakti gelince, bir kısmını alıp, geri kalanı, başka vakte bırakması veyâ vaz geçmesi câizdir). Peşin olan satış semenini için, yarısını şimdi (veyâ yarın) verersen, gerisi bir sene sonra olsun demek câizdir.

Ödunc verirken veyâ verdikten sonra, alacağının taksidler hâlinde ödenmesine râzı olmak câiz değildir. Taksid ile, uzun zemânda ödenmesini kabûl eden alacaklı, bu sözünden vaz geçebilir. Hepsini birden peşin istiyebilir. Borclu, elinde taksidle ödiyeceğini bildiren sened olduğu hâlde, gücü yeterse, hepsini birden ödemeğe mecbûrdur. Borclu bir kısmını inkâr ederse, mümkün olanı belli zemânda almak câiz olur. Mehr-i mu'accelin de te'cili câiz değildir. Kadın veyâ vârisleri, hepsini hemen alır. Borcludan kefil istemesi ve kefilin belirli târîhlerde taksidlerle ödemesi câizdir.

Bir vakte kadar ödunc vermek câiz olmadığı gibi, bu vakti beklemeden, alacağını istemesi câizdir. (Mâlikî mezhebinde, ödunc verenin, şart olmasa dahî, borcludan hediyeye alması, yemeğini yimesi ve ondan herhangi bir sûretle menfe'atlenmesi câiz değildir. Şâfi'î ve Hanbelî mezheplerinde, söz kesilirken şart edilmezse,

câiz olur). Hanefî mezhebinde, ba'zı âlimler, şart etmeden alması câiz olur dedi ise de, ba'zıları, şartsız hediye almak da câiz olmaz dedi. Birincisi, kendisine her zemân hediye vermesi âdeti olan kimseden alması olup, fetvâ yoludur. İkincisi ise, takvâ sâhibleri içindir. Borç alanın âkıl ve hicr edilmemiş olması lâzımdır.

Ödünç verirken şart edilmediği hâlde, borçlunun, sonradan yüksek fiyatla, alacaklıdan mal satın alması câiz ise de, mekrûhdur. Şems-ül-eimme Hulvânî harâm olur dedi. Fekat, ödünç verme sözleşmesi olmadan önce, meselâ bin lira değerindeki kumaşı binbeşyüz liraya satın alsa, ayrıldıktan sonra, tekrâr gelip dörtbin lira da ödünç alsa, câiz olur ve satana beşbinbeşyüz lira borcu olur. Hâlbuki borcu beşbin olmak lâzımdır. **(Dürr-ül-muhtâr)**da diyor ki, böyle mu'âmeleye yüzde beşden fazla olmamak şartı ile câiz olur denildi. Yüzde beşden fazla farklı ödünç verirse, ya'nî ödünç vermeden önce, **(Mu'âmele)** ile, satacağı malın fiyatı, ödünç verdiği paranın, yüzde beşinden fazla olursa, harâm olur ve böyle ödünç veren habs olunur. İbni Âbidîn "rahmetullahi aleyh" **(Dürr-ül-muhtâr)**ın bu satırlarını geniş açıklıyor. Sultânın emri ile, yüzde onbeşe kadar mu'âmele ile satış fetvâsı verildiğini, buna câiz diyen âlimleri ve büyük fıkıh kitâblarını bildiriyor. **(Bezzâziyye)** fetvâsında, sarf bahsinde diyor ki, (Ribh ile ödünç isteyen muhtâc kimse, buna bir malı on liraya satsa ve teslim etse, ödünç verecek olan da, bu malı, sonra o kimseye on iki liraya satsa câiz olur. Satışı, ödünç verildikten sonra yapmak iyi olur. Mal, ödünç verenin ise, bunu ödünç isteyene, dilediği bir müddetle, meselâ oniki liraya, veresiye satar. Malı teslim alınca, üçüncü kimseye on liraya satın teslim eder. Bu kimse, ödünç verene on liraya peşin satın, malı buna verir. Aldığı on lirayı, ödünç isteyene vererek borcunu öder. **(Bahr)**de diyor ki, (On lira alacağı olan bir kimse, belli zemân sonra onüç lira almak isterse, borçlusundan bir malı bu on lira karşılığı satın alıp, malı kabz etdikden sonra, belli zemân sonra ödemek üzere, ona onüç liraya satar).

İslâm mahkemelerinde yüzde onbeşe kadar mu'âmele ile satış da'vâları kabûl ediliyordu. Meselâ, [1288] de basılan **(Dürr-üs-sukûk)** adındaki kitâbda, sultân Abdülmecîd hân "rahmetullahi teâlâ aleyh" zemânındaki şer'îyye mahkemelerinin birkaçyüz karar sûreti yazılıdır. İkinci cild, altmışbeşinci [65] sahifede diyor ki: Alî ağa, Velî ağa karşısında ikrâr-ı kelâm ediyor. İşbu Velî ağa, malından bana üçbin kuruş ödünç teslim etdikde, ben dahî teslim aldım. Bu para ve semeni işbu târihten bir sene temâmına değin müeccel, yine Velî ağadan satın aldığım bir cild **(Kudûrî)** kitâbı semeninden dahî dörtyüzelli kuruş ki, cem'an üçbindörtyüzelli kuruş deynimdir, dedikde, tasdik olundu). Dörtyüzelli kuruş, üçbin kuruşun yüzde onbeşi olduğundan, câiz görülmüştür.

Fâiz günâhından kurtulmak için **(Iyne)** yolu ile de ödünç vermek câiz olur denilmiştir. İbni Âbidîn **(Sarf)** ve **(Kefâlet)** sonunda buyuruyor ki, (Iyne satışında zengin on lira değerindeki malı fakîre meselâ oniki liraya veresiye satar. Fakîr, malı alıp, başkasına, peşin on liraya satarak, on lira almış olur. Zengine oniki lira borçlu olur. İmâm-ı Ebû Yûsüfe göre câizdir. **(Feth-ul-kadîr)**de mekrûh bile olmadığı yazılıdır. İmâm-ı Muhammede göre câiz değildir.) **(Hadîka)** ve **(Berîka)** kitâblarında diyor ki, (Iyne, bir malı veresiye satın, bunu aynı meclisde, bu müşterîden peşin ve ucuz satın almaktır. İkinci semen ayn, ya'nî peşin olduğu için, böyle satışa, **(Iyne satışı)** denildi. İki semen, önceden karârlaşdırılıp şart edilirse, sözbirliği ile harâmdır. Önceden şart edilmezse, Şâfi'îde câiz olur. Müşterî, bu malı aynı meclisde, başkasına satarsa, câizdir. Hadîs-i şerîfde, **(Iyne satışı yaparsanız ve cihâdî terkedip, zirâ'at ile uğraşsınız, Allahü teâlâ sizi zelîl eder. Dîninize dönmedikçe, bu zilletten kurtulamazsınız!)** buyuruldu. Bu hadîs-i şerîf, harâm olan Iyne satışını bildirmektedir. Eshâb-ı kirâm, halâl olan Iyne satışı yapardı. Meselâ, bir zengin, ödünç isteyen bir fakîre, bir malı ikibin liraya veresiye satar. Başkasını gönderip, bu da kendi için o malı fakîrdan bin liraya peşin alır. Sonra zen-

gine bin liraya satıp, fakîri zengine havâle eder. Zengin de, kendine havâle olunan bin lirayı fakîre öder. Günü gelince, fakîrden iki bin lira semeni alır. Böyle satışı, Resûlullah emr buyurmuştur. (**Kâdîhân**)da yazılıdır).

[(**Bahr**)da diyor ki, (Muhtâc olanın fâiz ile borç alması câizdir). Fekat, buna da fâiz ile ödünç vermek harâmıdır [**Eşbâh**]. Nafakası olmayıp bulamıyanlara muhtâc denir. İslâmiyyet, bu ihtiyâcı zarûret kabûl etmektedir [**Eşbâh**]. Böyle bir fakîr fâizsiz (**Karz-ı hasen**) bulamazsa, harâm olduğu için fâiz ile de ödünç veren bulunmazsa, bu fakîri telef olmakdan kurtarmak için, ihtiyâcı kadar mu'âmele ve îne yolu ile ödünç verilmesi câiz oldu. Nafakasından fazla mal, binâ sâhibi olmak için ve ticâretine sermâye yapmak için fâiz ile ödünç almak ve buna, mu'âmele ve îne yolları ile de ödünç vermek câiz değildir.] Sekizyüzellüçüncü sahîfeye bakınız!

Selem yolu ile ödünç vermek, ya'nî köylüye, ödünç parayı, çok ucuza selem semeni olarak peşin verip, sonra bu para karşılığı olarak, yeni senenin mahsûlünden çok fazla buğday veyâ pancar veyâ pamuk satın almak câiz değildir. Sözleşme zemânında çarşıda bulunmıyan gelecek sene mahsûlü selem yapılmaz. Köylüye, böyle câiz olmıyan, selem yolu ile para vermek, (**Mu'âmele**) ile ödünç vermekden ve (**İyne**)den daha fenâdır. Köylüleri ve köyleri harâb etmektedir.

Âriyet diyerek verilen mal, ödünç verilmiş olur. Zâten ödünç vermek, âriyet vermek demektir. Âriyet, bir malı, kullanmak için vermektir. Malın kendi geri alınır. Ödünç verilen mal ise, geri alınırken, misli satılmış olup, semen alınmış olur. [(**Mecelle**)de diyor ki, (**Âriyet**), ücretsiz olarak kullanmak için verilen mala denir.]

Al, sarf et diye verilip, hediye olduğu söylenmiyen para, teslîm edilince, ödünç verilmiş olur. Al, giy diyerek verilen elbise, hediye olur.

Ödünç verileni kendisi veyâ vekîli teslîm alınca, ona mâlik olur. Veren, verdiğini geri istiyemez. (**Fetâvâ-i Hindîyye**)de diyor ki, (Ödünç alınanı kabz etmeden önce kullanmak câizdir). Borclu, ödünç aldığı malın veyâ paranın mislini, ya'nî benzerini ödemesi lâzımdır. Ödemeden önce, borcunu [ödünç aldığı şeyin kendisini değil] alacaklısından peşin satın alabilir ise de, veresiye satın alamaz. Ödünç aldığı alacaklısına satabilir. Bunun gibi, bir kimsenin, mal satmaktan veyâ ödünç vermekden veyâ mîrâs, hediye, sadakadan ve ücretden ölçülebilen mal veyâ para alacağı olsa, bunu teslîm almadan önce, borclusuna veyâ başkasına veresiye satması câiz değildir, harâmıdır. Pazarlık etdiği yerde semenini alsa, peşin satmış olur. Bu da, yalnız borclusuna câizdir. Altın veyâ gümüş, fûlûs ile bozdururken birinin peşin kabz edilmesi lâzım olduğu buradan da anlaşılmalıdır. Yalnız, taşınabilen bir mal satın alındığı zemân, bunu teslîm almadan önce, peşin de olsa, hiç kimseye satmak câiz değildir. Görülüyor ki, ödünç mal alan kimse, ödemek için bunun benzerini bulamayınca, yerine başka mal veyâ parasını vermek için sözleşirlerse bunu, söz kesilen yerde, hemen peşin vermesi lâzım olur. Malı veyâ parayı ilerde vermek için sözleşmeleri harâm olur. Harâmdan kurtulmak için, borclusundan borç karşılığı az bir malı peşin satın alıp, kabz etdikden sonra, bu malı ona o paraya veresiye satar. Anlaşamazlarsa, benzeri bulununcıya kadar beklenir. Dördüncü madde sonuna bakınız! Buğday ödünç alsa, buğdayın fiyatı çok değişse, yine aynı hacimde buğday ödemesi lâzımdır. Bir kimsenin, birisinden yüz lira alacağı varken, bu kimsenin, alacağı ile takas edilmemek şartı ile ondan yüz liraya mal satın alması fâsiddir.

(**Mecmû'a-i cedîde**)de, (**Kâdîhân**)dan alarak diyor ki, (Ödünç almakla, gasb etmekle veyâ mal satın almakla yüz lira borçlanan kimse, alacaklısına bir altın ödünç verse, bu alacaklarını [ya'nî yüz lira ile bir altını] birbirlerine satmaları câiz olur. Başka cinsden olan böyle borçlarını birbirlerine satmaları, bu mallar ellerinde imiş de birbirlerine satıyorlarmış gibidir. Yüz lirayı ve bir altını birbirleriyle teslîm etmiş gibi olurlar. Borçlarını takas etmeleri, ellerindekilerini mübâdele gibidir. Bunun gibi, bir teneke dolusu buğday borcu olan kimse, alacaklısına bir teneke dolusu arpa ödünç verse, sonra bu buğday ile arpa borçlarını birbirlerine

satmaları câiz olur). Ondokuzuncu madde ortasına bakınız!

Eti dartarak, ekmeği dartarak veyâ sayarak ödünç vermek câizdir.

Alacaklı, borclunun malını görünce, borcun benzeri mal ise, onun rızâsı olmandan alabilir. Başka bir kimse de alıp, alacaklıya verebilir.

Bir kimsenin, birisinde elli altın alacağı varken, borclu, alacaklıya elli altın emânet bırakırsa, her ikisi râzı olmadıkca borca sayılmaz.

Bir kimsenin borcunu başkası ödiyebilir. Borc ödiyenin, borc senedi kendi mülkü ise, geri istiyebilir. Ödünç verilen borc, belli mikdâr ve belli zemânlarda tak-sîde bağlanamaz. Eline geçdiği zemân, geçdiği kadar ödiyerek borcunu bitirir. Fakat borcunu başkasına havâle ederse, havâleyi kabûl eden, belli taksitlerle ödiyebilir.

Ödünç alınan mal karşılığı olarak, iki tarafın uyuşduğu semen, para şeklinde peşin olarak ödenebilir. Bu sûretle, malı alacaklıdan peşin satın almış olur.

Borclu, alacaklının senedi gayb etmesi ile borcu ödemekten kaçınamaz. Sâlih olan iki şahid göstererek, alacaklı olduğunu mahkemede isbât eder. Bunun için, şahid yanında ödünç vermelidir.

Borclu borcunu, aldığı yerde veyâ alacaklının râzı olduğu yerde öder.

Kefil ve havâle olmadan, kimse başkasının borcunu ödemeğe zorlanamaz. Vâris, kendi malından, meyyitin borcunu ödemeğe zorlanamaz. Deliye ve çocuğa ödünç verilmez. (**Bahr-ül-fetâvâ**)da, Hibe bahsinde diyor ki, ([Hükûmetdeki işini ta'kîb etmesi için, borclusuna emr vermek fâiz olur]. Borclu bu işi yapınca, borcundan onu ibrâ eylemek rüşvet olur. Alacağını yine istiyebilir). (**Fetâvâ-yı Feyziyye**)de diyor ki, (Kendi malından zevcine verip, bunu sat! Semeni ile nafaka al dese, zevcini satmağa vekîl etmiş ve semeni ona âriyet vermiş olur. Âriyet olarak verilen mislî mal, karz olur).

Ödünç verilecek parayı almak için (**Vekîl**) olunur. Birisinden ödünç istemek için vekîl olunmaz. Bunun için, yirmi kişiye verilen ödünç parayı almak için içlerinden birini vekîl yapsalar, aldığı paranın yirmide birini öder. Zengin, paranın hepsini sana vermişdim, hepsini sen ödiyeceksin diyemez. Birisinden ödünç istemek için (**Resûl**), ya'nî haberci göndermek câizdir. Malı zenginden isterken, kendi için isterse, vekîl olur ki, câiz değildir. Fakîr için ödünç verilmesini söylerse veyâ falanca kimse, senden ödünç istiyor diyerek alırsa, resûl olur. Falan kimse için bana ödünç ver, yâhud bana ödünç ver derse vekîl olur. Alışverişe de böyledir. Kendi için söz keserse, vekîl olur. Gönderen kimse için söz keserse, resûl olur.

Malı olduğu hâlde, borcu az olsa dahî, ödememek harâmıdır. Böyle kimse ak-rabâsı ve kadın, çocuk olsa bile, habs olunur. Yalnız ana, baba, çocuklarına borclu oldukları için habs olunmaz. Habsde bulunanın, cum'a, bayram, cenâze nemâzlarına, hacca, hastaya gitmesine izin verilmez. Ödeyinceye veyâ fakîr olduğunu isbât edinceye kadar habsde kalır.

(**Fetâvâ-i Hayriyye**), ikinci kısım başında diyor ki, (Malı olan, borcunu ödeme-yince habs olunur. Yine ödemezse, İmâm-ı a'zama göre, ödeyinceye kadar habsde bırakılır. İki imâma göre, kâdî malını, evini satarak öder. Sonra habsden çıkarır. Fetvâ da böyledir. Dayak atmak câiz değildir). Üst katın sâhibi, alt katı, sâhibinin izni ile ta'mîr etse, masrafını alt katın sâhibinden ister. Vermezse habs olunur.

(**Mecelle**)nin altıyüzellialtınıcı [656] maddesinde diyor ki: (Semenin ödeme günü gelmeden evvel borclu başka memlekete gitmek istese, alacaklı hâkime mürâce'at ederek, ondan kefil veyâ rehn isteyince, bunu vermeğe mecbûr olur. Vermezse sefere gitmekden men' olunur. Başka yere gitmiyen borcludan kefil istenemez. Borclunun arzusu ile kefil olan da, borclu başka yere giderken, borcu bana veyâ alacaklıya öde! Yâhud alacaklıya beni afv etdir, sonra git diyebilir). Binaltıyüzdo-

kuzuncu [1609] maddesinde diyor ki, (Bir kimse, kendisi yazıp yâhud bir kâtibe yazdırıp da, imzâlı yâhud mührlü olarak başkasına vermiş olduğu deyn senedi, üsûl ve âdete uygun olarak yazılmış ise, söylemesi gibi kıymetli olur. Senedin, kendisinin olduğunu söyleyip de, seneddeki borcu inkâr ederse, inkârı kabûl edilmez. Ödemesi lâzım olur).

1296 [m. 1879] târihli icrâ kanununun otuzikinci [32] maddesinde, (Borcunu ödemek istemiyen borclunun malı olduğu, vesîka veyâ ihbâr ile anlaşılırsa, mahkeme, borcluyu habs eder veyâ hacz etdirir). Altmışbeşinci [65] maddesinde, (Satılan eşyâ ve mülk parasından, önce icrâ masrafları, sonra borç ödenir). Damga kanûnunun onüçüncü [13] maddesinde, (Makbûz senedleri için damga vergisini, pul harcını, parayı alan öder) diyor. İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh”, hâkim ve müftülerin sened ve evrâk yazmak için ücret almalarının câiz olduğunu açıklamasından anlaşılıyor ki, ödünç verme, sened ve başka masraflarını, âdete göre ödünç veren ve alandan herhangi birinin ödemesi câizdir.

Ödünç istemek ancak lâzım olunca câiz olur. Lâzım olmak üç dürlüdür:

1 — Lüzûm-i icbâbî. Nafakası olmıyanın veyâ kazancı şübheli olanın, halâl nafaka almak için, ödünç istemesidir. Setr-i avret için çamaşır parası da böyledir.

2 — Lüzûm-i aklî. Evi olmıyan kimsenin, memleketin âdetine göre, kirâ veyâ satın almak için ödünç istemesidir. Soğukdan korunmak için, elbise parası da böyledir.

3 — Lüzûm-i istihsânî. Mevkı’i, vazîfesi sebebi ile, âdete uygun giyinmek için, ödünç istemektir. Bu üç lüzûm için, fâizsiz ödünç istemek câiz olur. Yalnız bunlara ödünç verilir. Başkalarına, zâlimlere, fâsıklara ödünç verilmez. İhtiyâcı olana ödünç verilir. İhtiyâcı olmıyana, malını lüzûmsuz yerlere, harâma harc edene verilmez. Başkasına ödünç vererek, kendini sıkıntıya düşürmek doğru değildir. Ni-sâba mâlik olmıyan kimsenin, kurban kesmek için ödünç istemesi câiz değildir.

**Çün ezelde, kün deyip ol perverdigâr,
bir bedîa halk edip, o kirdigâr.
Rûh deyû nâm eyledi, ol dilbere,
kühünü bildirmedi âcizlere.**

**Bu değildi, âlem-i halkdan, meğer,
âlem-i emr-i Hudâdır mu’teber.
Şöyle fermân eyledi, Rabb-i mu’in,
âmir ol nefse, ona uyma sakın!**

**Çünkü rûh, emr-i Celîli dinledi,
ol mübârek, gör ki, oldem neyledi:
Tutdu fermân-ı Hudâyı, o latîf,
başladı seyr-ü sülûke, ol şerîf.**

**Aşk-ı Hakla, uçdu cevân eyledi,
çok âlemler gördü, seyrân eyledi.
Buldu bir âlem ki, nâ mahdûd idi,
mâ verâ-i Arşa dek, memdûd idi.**

**Öyle vâsi’ ki, bulunmaz gâyeti,
şâmil olmuş, Arş-ü nâr-ü Cenneti.
Her hakâyık, orda etmişdi zuhûr,
cism-ü cismânî değildi, cümle nûr.**

13 — KEFÂLET VE HAVÂLE

(Kefil olmak) veyâ **(Dâmin olmak)**, birisinden belli bir veyâ birkaç kimsenin istedikleri bir şeyi, başkasının, kendisinin de ödiyeceğine söz vermesi demektir. Ödenecek şey, ayn ve deyn olduğu gibi, insanın teslim edilmesi de olur. Alacaklının ma'lûm olması şarttır. (Filâna kim ne satarsa kefilim) demekle, kefâlet sahîh olmaz. Görülüyor ki, borç senedleri, bonolar yazılırken, sonraki alacaklılar belli olmadıkları için, kefâlet senedi olamazlar. Son alacaklı, bonoyu yazandan ve ciro [devr] edenlerden birşey istiyemez. Rehn, vedî'a, âriyet ve kirâyâ verilen gibi emânet olan mallar ve mebi' telef olunca ödenmelerine kefil olmak câiz değildir. Bu mallar mevcûd iken verilmeleri için câizdir. Telef olurlarsa, bedellerini ödemez. İcârede kirâciya ve havâlede havâleyi kabûl edene de kefil olmak câizdir. Semene ve mehr parasına kefil olunur. Alacaklı isterse borcludan, isterse kefilinden hakkını alabilir. Müslimânın zimmiye kefil olması câizdir. Filân kimsenin filân şahsa olan şu kadar borcuna kefilim demekle şartsız kefil olduğu gibi, filân adamdaki alacağımı o vermezse ben veririm diyerek şartlı kefil olmak da câizdir. Üç mezhebde ve imâm-ı Ebû Yûsûfe göre, yalnız kefilin söylemesi ile, kefâlet sahîh olur. Borclunun ve alacaklının kabûl etmeleri şart değildir. Fekat alacaklı, haber aldığı zemân, kefilî red edebilir. Borclunun kabûl etmediği kefil, ödediğini borcludan istiyemez ve ödemediği için habs olunursa borcluyu habs etdiremez. **(Tarafeyn)** göre, ya'nî İmâm-ı a'zam ile imâm-ı Muhammede göre, kefâletin sahîh olması için, kefilin teklîf etmesi ve alacaklının veyâ vekîlinin, bunun yanında kabûl etmesi lâzımdır. Zarûret hâlinde imâm-ı Ebû Yûsûfe uyulur. Kefile kefil olmak da sahîhtir. Alacaklı, borcu üçünden de istiyebilir. Bir borcluya birkaç kişinin müstekilen veyâ müştereken kefil olmaları da câizdir. İkrâh ile, ya'nî zorla kefil yapılan, kefil olmaz. Kefil olunan malın cins ve mikdârının belli olması şart değildir. Rüşvet, kumar, leş ve hür adam semeni gibi ödemesi lâzım olmıyan borclara kefâlet sahîh değildir. Evin yıkılır ise ben kefilim, yâhud, müsâfirine, hayvânın telef olursa ben kefilim demekle kefil olmaz. Asîlin, ya'nî borclunun ödememesi şart edilen kefâlet havâle olur. Borclunun emri ile kefil olan, alacaklı ile uyuşup da aynı malı noksân öderse, ödediğini borcludan ister. Başka cins mal öderse, ödediğini değil, kefil olduğunu borcludan ister.

(Fetâvâ-i imâdiyye) sâhibi "rahmetullahi aleyh" diyor ki, (Kefil olacağı malın ödeme şeklini kendi menfe'atine şarta bağlarsa, kefâlet bu şarta bağlı değilse, kefâlet sahîh, şart bâtıl olur. Kefâleti bu şarta bağlarsa, kefâlet de sahîh olmaz). Görülüyor ki, bana para veyâ bir mal verirsen veyâ benimle ortak olursan, kefil olurum, yoksa olmam diyerek, kefil olmak sahîh olmaz. Böylece, **(Te'mînât mektûbu)** vermek için alınan ücret câiz olmadığı gibi, kefâlet de sahîh olmaz. Dâr-ül-harbde kâfiri böyle kefil yapmak, zarûret hâlinde câiz olup, verilen para rüşvet olur. Kefilin, borcludan rehn istemesi câizdir. Borclu ödeme târîhinden önce ölürse, vârisleri hemen veyâ kefil ödeme târîhinde öder. Kefil ölürse, vârisleri hemen öder. Alacaklı ölürse, vârisleri ödeme târîhinde alır. Alacaklı borclusunu afv ederse veyâ peşin alacağımı te'hîr ederse, kefil de afv edilmiş veyâ ödemesi te'hîr edilmiş olur. Borclunun afv edilmesi şartı ile kefil olmuş ise, havâle olacağından kefil de afv edilmez. Kefil afv edilir veyâ peşin borcu te'hîr olunursa, borclu afv edilmiş olmaz ve te'hîr edilmiş olmaz. Fekat kefil, borcludan birşey istiyemez. Alacaklı borcu kefile hediye veyâ sadaka etdimse, kefil bunu borcludan istiyebilir.

Her çeşid peşin borca, veresiye ödemek şartı ile kefil olunabilir. Bu hâlde, borclunun yalnız ödünce verme borcunu yine peşin ödemesi lâzımdır. Kefil, borcu birine havâle etse, alacaklı da bunu kabûl etse, kefil de, borclu da ödemekten kurtulurlar.

(Dürer-ül-hükkâm) sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh", **(Mecelle)**nin binaltı-

yüzondördüncü [1614] maddesini açıklarken diyor ki, (Bir malın edâsına, ya'nî ödenmesine kefil olmak iki dürlüdür: Ayn olan mala kefil olmak, Deyn olan mala kefil olmak. Gasb edilmiş olan mal, ayndır. Ya'nî, hakîkaten maldır. Buna kefil olunur. Ayn telef olursa, bedelini öder. Deyn ise, ele geçmeden önce hakîkaten mal değildir. Çünkü, mevcûd olmayıp, saklaması mümkün değildir. Ele geçtikten sonra, mal olur. Kullanılması mümkün olur. Bunun için, borcluya hediye edilmesi sahîh olup, kabûl etmesi şart değildir. Hiç ayn malı bulunmayan bir kimsenin, başkalarından alacakları olsa, malı olmadığına yemîn etse, yemîninde sâdık olup hânîs olmaz).

Ukûbâtda kefâlet sahîh değildir. Birinin yerine, kefli i'dâm edilmez. Belli bir zemân için kefil olmak câizdir. Şartsız kefil, kefâletten vaz geçemez. Kendinde emânet bırakmış olduğu maldan ödemek şartı ile, emânet sâhibine kefil olmak sahîhdir. Alacaklı, emânet olan maldan fazlasını kefiliden istiyemez. Havâlede de böyledir.

Borclu, ödeme vakti gelmeden, başka memlekete gidecek oldukda, alacaklı hâkime mürâce'at edip, borcludan kefil veyâ rehn isteyebilir. Vermezse, hâkim onu seferden men' edebilir. Borclunun emri ile kefil olan da, borcluyu seferden men' etdirebilir. Borclunun emri [Haberî] olmadan kefil olan, borcu ödeyinca, bunu borcludan istiyemez. Banka (Temînât mektûbu) ile alış-veriş etmek, Dâr-ül-islâmda câiz değildir.

HAVÂLE — Borclunun, alacaklıya, borcumu falan kimseden al deyip, bu ikinci kimsenin, ya'nî alacaklının, bu teklîfe, sözleşme yerinde râzı olmasına, (**Havâle**) etmek denir. Borclu ve borcu ödemeği kabûl eden üçüncü şahs sözleşirken, alacaklı hâzır bulunmazsa, haber alınca izn verse de, Tarafeyne göre, havâle sahîh olmaz. Sözleşme yerinde bulunup râzı olması lâzımdır. Mikdârı ve cinsi bilinen deyn havâle olunur. Aynı ve hakkı havâle etmek câiz değildir. Bir kimse, borclu olmadığı birine, falan kimsedeki alacağımı sen al dese, havâle olmaz. Onu, alacağını teslîm almak için, vekîl etmiş olur. Havâle eden birinci kimsenin havâleyi alana borclu olması, ya'nî havâle olunanın, ya'nî havâleyi alan ikinci kimsenin bundan alacağı olması lâzımdır. Havâleyi kabûl eden üçüncü kimse, havâle veren birinci kimseye borclu olur veyâ olmayabilir.

Havâle üç şekilde olabilir:

1 — Mutlak havâle, havâleyi veren birinci kimsenin, havâleyi kabûl eden üçüncü kimseden alacağı veyâ onda vedî'ası olduğu bildirilmeyen havâledir. Alacağı veyâ onda vedî'ası olup da bildirmedi ise, havâleyi alan da, havâleyi veren de alacaklarını ondan isterler.

2 — Kabûl edendeki alacağı paradan ödenmek üzere verilen havâledir.

3 — Kabûl edende emânet bulunan veyâ gasb ettiği maldan, paradan ödenmek üzere verilen havâledir. Alacaklıya verilen banka çeki böyledir.

İkinci ve üçüncü şekildeki havâlede, havâle kabûl edende, havâle verenin alacağı olmadığı anlaşılırsa veyâ vedî'a helâk olursa, havâle bâtil olur. Sahîh olduğu zemân, havâleyi kabûl eden, borcu, yalnız havâleyi alan ikinci şahsa ödemeğe mecbûr olup, havâleyi verene öderse, havâle alana tazmîn etmesi lâzım gelir. Tazmînden sonra, havâle verenden bunu ister. Havâle kabûl edilince, havâleyi veren, alacağını, havâleyi kabûl edenden artık istiyemez. Buna hediye etmesi de câiz olmaz.

Havâle, verenin, alanın ve kabûl edenin üçünün de sözleşmesi ile olabileceği gibi, yalnız veren ile alanın veyâ veren ile kabûl edenin, yâhud alan ile kabûl eden arasındaki sözleşme [anlaşma] ile de olur. Ancak, veren ile kabûl edenin sözleşmesine, havâle alanın veyâ bunun vekîlinin, sözleşme yerinde izn vermesi, havâle verenin veyâ kabûl edenin bulunmadığı sözleşmenin sahîh olabilmesi için, bunların ayrıca havâleyi vermek veyâ almak için râzı olmaları lâzımdır. Havâle veren

râzı olmazsa, havâleyi kabûl eden ödeyince, ödediğini, havâle verenden istiyemez. Ona olan borcuna da sayamaz. Bu üçüne zor ile yaptırılan havâle sahîh olmaz. Bir alacaklının, borclusuna, sendeki alacağını, falancaya ver demesi ile havâle yapılmış olmaz. Borcunu almağa, falancayı vekîl etmiş olur.

Havâleyi veren ile alanın akllı olması, kabûl edenin ise, hem âkıl, hem de bâliğ olması lâzımdır. Fekat, bunların sözleşmesi ile yapılan havâle ile borcun ödenbilmesi için, havâle veren ve alan çocukların velîlerinin, sonradan izn veremeleri lâzımdır.

Rüşvet, kumar borcu ve hür insan, leş ve kan satışı semenlerinin borçları, sahîh borç olmadıklarından, bunların havâle edilmesi sahîh olmaz. Fâsid satış bedeli için de, havâle sahîh değildir.

Ödemekten ve ibrâ [afv]dan başka yol ile kurtuluş olmiyan borçlara (**Deyn-i sahîh**), ya'nî, sahîh borç denir. Zekât borcu, deyn-i sahîh değildir. Çünkü, borclu ölürse veyâ mal elinden çıkınca zekât vermesi afv olur. Böyle sahîh olmiyan borçlar havâle edilemez. Rehn, âriyet, emânet, mudârebe, şirket ve kirâya verilmiş olan mallar, sahîh borç olmadıklarından, havâle edilemez. Çünkü bunlar, deyn değildir, ayndır. Ayn olan mal, sahîh borç olmadığı gibi, havâle de edilemez. Hak da havâle edilmez. Meselâ ordu kumandanının, ganîmetden hakkı olan bir gâzîyi, başka birine havâle etmesi veyâ mâliyyenin bir me'mûra veyâ emekliye vereceği ma'âş, bankaya havâlesi sahîh olmaz. Çünkü, ganîmet ve ma'âş hakdır. Ele geçmeden önce mülk olmaz ve ordu kumandanı ve mâliyye, bunlara borclu olmaz. Kumandan ve mâliyye, bankayı veyâ başkasını, teslîme vekîl etmiş olur. Fekat, gâzînin veyâ emeklinin, bir alacaklısını, kumandan veyâ mâliyye üzerine havâlesi câizdir. Çünkü, burada hak değil, bir kimseye olan borç havâle edilmektedir. Satılan malın semeni, ya'nî bedeli, kirâ bedeli ve ödunc verilen [mislî] eşyâ, sahîh deyn [borç] olduklarından, havâle olunurlar.

Havâle olunan borcun cinsi ve mikdârı ma'lûm olması lâzımdır. Meselâ, filân da olan alacağını, havâle olarak kabûl etdim dese, havâle sahîh olmaz.

Havâle kabûl eden bir kimse, bu borcunu, bir dördüncü kimseye ve hattâ, havâleyi yapmış olan birinci borcluya da havâle edebilir. Ya'nî havâle ve kefâlet borçları da havâle olunabilir. Fekat bunu, havâleyi ve kefâleti kabûl eden, ya'nî borçlanan havâle edebilir. [Bir şahs, bir alacaklısını, havâle yolu ile alacaklı olduğu kimseye havâle edemez. Ya'nî, tekrâr yapılması câiz olan havâlelerde, alacak şahs hiç değişmemektedir. Bu şahsa ödiyecek olanlar değişmektedirler.]

Şimdi bir kimse, mal satmak veyâ kirâ, ödunc vermek karşılığı alacaklı olunca, borclusu bir sened, ya'nî bono hâzırlayıp, bu kimseye veriyor. Bu kimse, bu bonoyu, borclu olduğu başka birisine verirse, buna olan borcunu, bonoyu hâzırlamış olana havâle etmiş oluyor. Bu havâle fâsiddir. Bu bonoyu alan üçüncü şahs da, bunu bir alacaklına verince, bunu da, yine bonoyu hâzırlamış olana havâle etmiş oluyor. Bu ikinci havâle de câiz değildir. Çünkü bono elden ele dolaşdıca, alacaklılar değişiyor. Ödiyecek olan birinci şahs hiç değişmiyor. Havâlenin tekrâr havâlesinde ise, alacaklının değişmemesi, ödiyecek şahsların değişmeleri lâzım olduğu için, bir tüccârın bonosunun, havâle olarak elden ele dolaşmasının sahîh olmadığı anlaşılmalıdır.]

Havâle yapıldığı zemân, havâleyi veren kimse ve bunun keffili, borcdan berî olur, kurtulurlar. Havâleyi alan, alacağını bundan istiyemez. Hattâ, havâle veren ölürse, vârislerinden de istiyemez. Havâleyi kabûl edenden istemesi lâzım olur.

Havâle alanın, alacağını, havâleyi verenden de istiyebilmesi şart edilebilir. Bu zemân, havâleyi kabûl eden keffil yapılmış olur. Çünkü, alacaklı, alacağını borcludan da, keffilden de istiyebilir. Kabûl eden iki kimse ise, borcu yarı yarıya öderler.

Havâle, iki sebeble bozulur, yok olur:

1 — **(Tevâ)** ile. Ya'nî kabûl edendeki alacağın telef olması ile. **(Telef)** [ya'nî yok olmak] da, iki dürlü olur. Kabûl eden, sözünden döner. İnkâr eder ve yemîn eder. Havâleyi veren ve alan da, isbât edemez. Fekat, ikisinden birisi, sened veyâ şahid ile isbât ederse, tevâ olmaz. Havâle kabûl eden, müflis olarak vefât edince de, tevâ hâsil olur.

2 — Havâle fesh edilmekle bozular. Havâle veren ve alan birlikde fesh eder. Havâleyi veren bunu tekrâr başka birine havâle edince de, birincisi bozular.

Havâleyi alan ve kabûl eden **(Muhayyer)** olabilir. Önceden, bu şart ile râzî olmuşlar ise, ikisi de, yalnız başına fesh edebilir.

Bâyı'nın, satmış olduğu mal karşılığı müşterîden alacağı semenden ödenmek üzere bir alacaklına verdiği havâlede, mebi' teslimden önce helâk olarak, semeni vermek lâzım gelme veyâ muhayyerlik sebebi ile, mebi' bâyı'a i'âde olursa yâhud bey', ikâle [fesh] edilse, havâle bâtil olmaz. Çünkü, havâle sözü kesilirken, müşterî borclu idi. Müşterî ödediğini bâyı'dan alır. Fekat müşterî, bâyı', borclusu üzerine havâle etse ve müşterînin borclusu bunu kabûl etse, mebi' bâyı'a red olunduğu zemân, hâkim bu havâleyi iptâl eder.

Acele olması bildirilmeyen havâlede, borc eski hâli ile ödenir. Acele veyâ zemânı bildirilen havâlede ise, bu şarta göre ödenir.

Belli zemânda ödenecek borc, aynı zemânda veyâ dahâ çok veyâ dahâ az zemânda ödenmek üzere havâle olunabilir. Acele borc, belli bir zemân sonra ödenmek üzere havâle olunabilir. Meselâ, bir kimse, ödünç aldığı birini, bir kimse üzerine bir sene sonra ödemek üzere havâle edebilir.

Havâle kabûl eden, borcu ödemedi, havâle verenden istiyemez. Ödedikten sonra ister. **(Dürr-ül-muhtâr)**da Karz faslından hemen önce diyor ki, ödünç verilen alacak, borclu tarafından başkasına havâle edilince, alacaklının ta'yin edeceği belli zemânda ödenmesi câiz olduğu gibi, borclunun belli zemânda alacaklı olduğu kimseye havâle olunca, havâlenin de, bu belli târîhde ödenmesi câiz olur. Ödünç verirken ödeme târihi koyabilmek için, böyle havâle yapılır. Havâlenin sözleşmesinde, havâle veren de bulundu ise, havâleyi kabûl eden, başka mal ödemiş veyâ havâleyi alan, bunu ona hediye etmiş, sadaka vermiş ise, havâle verenden havâle olunan malı veyâ kıymetini ister veyâ havâleyi verene olan borcu ile ödemişir.

Havâle kabûl eden ile havâleyi alan uyuşarak, havâle olunan borcdan az verirse, havâle verenden, bu verdiği mikdârı istiyebilir. Havâle olunan mikdârı istiyemez. Havâleyi alan, kabûl edene ibrâ, ya'nî halâl ederse, havâleyi kabûl eden, havâle verenden birşey istiyemez. Fekat, havâleyi alan, kabûl edene hediye ederse, kabûl eden, havâle verenden, havâle olunanı istiyebilir. Havâleyi ibrâ, ya'nî halâl ederse, havâle verenden birşey istiyemez.

[Bundan anlaşılıyor ki, bankaların, tüccârların, bono, sened kırmaları câiz değildir. Banka bonoyu getirene az para verip, bonoyu yazandan, bu verdiğini değil, bonoda yazılı dahâ çok parayı alıyor ki, câiz olmadığı anlaşılmaktadır].

Borc, belli bir zemân sonra, kendine veyâ adı yazılı başka bir kimseye ödemesi için, alacaklının, borcluya gönderdiği mektûba, (Polîçe) denir.

Bâyı', semen ile ödenmek üzere bir alacaklısını, müşterîye havâle etmek şartı ile olan bey', fâsiddir. Havâle de bâtil olur. Müşterînin, bâyı'ı semen ile başkası üzerine havâle etmesi şartı ile yapılan bey' sahîh olur. Fâsid satışa bakınız! Müşterînin bâyı'a, yalnız borclusunun hâzırladığı bonoyu vermesi ve bu bononun dahâ önce, havâle alanlar tarafından tekrâr havâle edilmiş olmaması lâzımdır. Elden ele dolaşan bonoların sahîh havâle olmadıkları, fülûs gibi semen olarak kullanıldıkları yukarıda bildirilmişti.

(Mecelle)nin binaltıyüzkırkıncı [1640] maddesinde, (Dâyine medyûnunun med-

yûnu hasm olmaz) diyor. Meselâ ölendeki alacağını, ölüye borcu olandan istiyemez. Binaltıyüzkırkbirinci [1641] maddesinde, (Bâyî'a müşterînin müşterîsi hasm olmaz) diyor. Meselâ bir kimse satın aldığı malın parasını bâyı'a ödemedi, bu malı başkasına satsa, birinci bâyı', ikinci müşterîye, (Bu malı sana satan kimse, benden satın almıştı ve parasını bana ödemişdi. Malımı veyâ parasını bana ver) diyemez.

(**Süftece**) şeklinde havâle yapmak, tahrîmen mekrûhdur. Süftece, yolcuya borç verip, gitdiği yerde, falancaya ödiyeceksin demektir. Borç, yolda tehlikeye uğrarsa, alacaklı, malını bu tehlikeden, böylece kurtarmış oluyor. Çünkü, borclunun tehlike olsa da, borç telef olsa da, gitdiği yerde ödemesi lâzımdır. Ödünç veren, o yerdeki falanca arkadaşını, ödünç verdiği yolcu üzerine, mektûb ile, havâle etmektedir. Süftece şartı olmayarak, yolcuya ödünç vermek câizdir.

14 — VEKÂLET

(**Vekâlet**), bir kimsenin, bir işi yapmak için, başkasını kendi yerine koyması [başkasına iş havâlesi] demektir. Yerine geçirilen başka kimseye (**Vekîl**) denir. Vekîl edene (**Sâhib**) denir. Bir kimsenin sözünü başkasına götürene (**Resûl**) veyâ (**Haberci**) denir.

Birini vekîl yapmak, îcâb ve kabûl ile olur. Ya'nî, (**Seni vekîl yaptım**) ve (**Kabûl etdim**) sözleri veyâ yazıları ile olur. Vekîl, cevâb vermeden, işi yapmağa başlasa, kabûl etmiş olur. İş habersiz yapıldıktan sonra, sâhibinin, izn verdim demesi ile de, vekîl etmiş olur. Kirâci kirâ ile, kirâdaki malı ta'mîr etmeğe vekîl yapılabilir.

Bir iş için emr verince, ba'zan vekîl, ba'zan da haberci yapılır. (**Zahîret-ül-Bürhâniyye**) sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" diyor ki, (Bir kimse, birisine yüz lira verip, bunu filâncaya ödünç vereceğim. Ona git! Bu parayı sana falan kimse ödünç yolladı de! Bunu verip karşılığında rehn al dese, bu da giderek yüz lirayı verip, rehn olarak bir mal alsın, bu (**Haberci**) olur. Emr eden kimse, rehni haberciden alabilir. Çünkü haberci, emr eden kimse için konuşmuştur. Kendi için konuşmamıştır. Sözleşmeden doğan haklar emr veren kimse için olur. Haberci, onun sözünü iletmış, rehni onun için almış olmaktadır. Rehn habercinin elinde helâk olursa, emr veren kimsenin elinde helâk olmuş gibidir. Bu kimse, ona, seni vekîl etdim dese, o da, kabûl etdim dese, bu kimse rehni vekîlden alamaz. Çünkü, vekîl, rehni kendi için istemiştir. Sözleşmesinin hakları vekîle olur. Rehni saklamak da bu haklardandır. Rehni veren, vekîl için vermiştir. Rehn vekîlin elinde helâk olursa, yine emr veren kimse öder. Çünkü, rehn helâk olunca, deyni almış da, rehni geri vermiş gibi olur. Deyni geri alıp da, kendinde iken deyn helâk olsaydı, emr verene ödemezdi). Bir kimsenin emri ile, hizmetcisi gidip mal satın alsın, onun vekîli olmuştur. O kimse, pazarlık ettiği malı almak için gönderse, efendisinin resûlü [habercisi] olur.

Vekîl yapmak, ba'zan şartlı olur. Meselâ, [şu sâatimi yüz liraya satmağa seni vekîl etdim!] demek gibi.

Vekîl edenin, işi yapabilecek kimse olması şarttır. Vekîlin âkıl olması şarttır. Bâliğ olması şart değildir.

Hediye, âriyet, rehn, emânet, ödünç vermek ve da'vâ açmakta, şirket yapmakta, vekîl, sâhibinin adını söyleyerek iş görür. Söylemezse, işleri sahîh olmaz.

Alışverişte, kirâyâ vermekte, da'vâci ile uyuşmakta, kendi adına yapması da câiz olur ise de, o işin haklarından kendi mes'ûl olur. Aldığı şeyler sâhibinin olur. Sâhibinin adını söyleyerek yaparsa, haberci gibi olur. Habercinin yaptığı işlerin mes'ûliyeti, sâhibinin üzerine olur. (**Dürer**) kitâbında, yimeği, içmeği anlatırken diyor ki, (Alışverişte ve vekîl etmekte, bir kişinin sözü kabûl edilir. Meselâ, bir

kâfir, bir kadın, bir fâsık veyâ bir köle, bu eti müslimândan veyâ yehûdîden veyâ nasrânîden aldım dese, yimek halâl olur. Yalan zan ederse halâl olmaz. Ben, filânın vekîliyim dese, onun malını bundan satın almak câiz olur).

Alışverişe, borc vermeğe veyâ ödemeğe vekîl olan kimsenin teslim aldığı mallar, kendinde emânet olur. Kendisi sebep olmadan helâk olunca ödemez. Habercide bulunan mal da emânet gibidir. Haberciyi gönderenin malı gitmiş olur.

Bir kimse, iki kişiyi birlikde, bir işe vekîl etse, vekîller, yalnız başına iş göremez. Ancak avukatlardan ve emâneti, borcu ödemeğe vekîl olanlardan biri de yapabilir.

Vekîl, sâhibinden ayrıca izn almadıkca veyâ (istediğini yap) diyerek (**Umûmî vekîl**) edilmedikce, başkasını kendine vekîl yapamaz. Yalnız, zekât vermek için olan vekîl, iznsiz olarak başkasını, o da başkasını vekîl yapabilirler. İkinci vekîl, doğrudan doğruya sâhibin vekîli olur.

Vekîl ederken, ücret şart edildi ise, iş yaptığı zemân ücreti alır. Ücret şart edilmedi ise, teberru' etmiş olup, ücret istiyemez.

Alışverişde, malın cinsi, nev'i [veyâ fiyatı] vekîle bildirilmelidir. (Umûmî vekîl) ise, bildirmeğe lüzûm olmaz. (Bana bir at al) demek sahîh olur. (Bana bir hayvân al) demek sahîh olmaz. Nasıl olursa olsun, nasıl istersen öyle al! deyince, (Umûmî vekîl) olur. Malın maddesi [pamuk veyâ yün olması], kullanma yeri, işçiliği ayrı olunca, cins ayrılır. Koyunun yünü ile derisi başka cinsdir. Başka cinsden aldığı mal, vekîle kalır. Sâhibinin olmaz. Koç al denilen vekîl, dişi koyun alırsa, vekîlin olur. Süt, pirinc gibi şeyleri al dese, piyasada bulunanın alması câiz olur. Ev alacak vekîle, mahalle ve fiyatını söylemek yetişir. Ölçü ile alınan malın mikdârı veyâ fiyatı söylenir. Evsâfını söylemek lâzım değildir.

Süleymâniyye kütübhânesi (**Es'ad efendi**) kısmında [572] sayılı (**Dürret-ül-beydâ**) kitâbında diyor ki, (Yemeğe çağrılan kimseye, malımdan istediğin kadar yi ve al ve dilediğine ver, hepsi halâl olsun denilse, yidikleri halâl olur. Aldıkları ve başkasına verdikleri halâl olmaz. Çünkü, mikdârı bilinmiyen ta'âmın yimesini halâl etmek câizdir. Fekat mikdârı bilinmiyen malı almak için vekîl etmek ve mechûl ve ayrı olarak teslimi mümkün olan malı ayırmadan hediye etmek sahîh değildir).

Şartı olan vekîl, şarta uymazsa, aldığı mal, kendinde kalır. Şartı, sâhibinin lehine değiştirmesi câiz olur. Veresiye al deyince peşin alsa, mal, kendinde kalır. Peşin al deyip de, veresiye alsa, sâhibi için almış olur. Malın bir kısmını bulup alsa, bölmesi zararlı olan malda [kumaş gibi], sâhibi için olmaz. Zararsız ise [pirinc, şeker gibi] sâhibi için almış olur.

Değeri bildirilmiyen malı, az aldanmak ile alabilir. Fekat, et, ekmeğe, şeker gibi kıymeti meşhûr şeylerde az aldanmak afv olmaz. Fâhiş aldanmakla alınan malı, sâhibi kabûl etmiyebilir.

Belli malı satın almağa vekîl olan, o malı kendisi için satın alamaz. Kendim için aldım dese bile, sâhibinin olur. Sâhibi yanında iken aldığı mal, vekîlin olur.

Vekîl, sâhibine kendi malını satamaz.

Vekîl, veresiye satın aldığı malın semenini, sâhibinden peşin istiyemez. Peşin aldığı malın semenini, sâhibi te'cîl etdirse bile, peşin istiyebilir. Semeni almadan önce, malı sâhibine teslim etmiyebilir. Fekat, bu zemân, mal telef olursa, vekîl başkasını satın alıp öder. Satın alma vekîli, bey'i ikâle edemez.

Umûmî vekîl, sâhibinin malını, dilediği fiyâta satabilir. Fiyât söylenmiş ise, dahâ aşağı satamaz. Satarsa, öder. Vekîl, sâhibinin malını, kendine satın alamaz. Akrahâsına da satamaz. Ancak, bunlar, umûmî vekîl ise veyâ değerinden yüksek satabilir. Umûmî vekîl, peşin de, veresiye de satabilir. Fekat, peşin sat veyâ şu malımı sat da borcumu ver denildi ise, veresiye satamaz.

Veresiye satdığı malın semeni için rehn veyâ kefil alabilir ve bunlardan mes'ûl olmaz. Rehn ile, kefil ile sat denildi ise, böyle satması lâzımdır.

Vekîl, semeni almadan, sâhibine kendi malından vermeğe zorlanamaz. Semeni, müşteriden, sâhibi de alabilir. Ücretsiz vekîl, müşteriden semeni almağa mecbûr değildir. Fekat, semeni almak için, sâhibini vekîl etmesi lâzımdır. Dellâl ya'nî komisyoncu ve simsâr gibi, ücretli vekîller, semeni almağa mecbûrdur. Satmağa vekîl olan, alışverişi ikâle edebilir. Fekat bu ikâle, sâhibi için olmaz. Mal kendinin olup, semeni sâhibine öder.

Borc ödeme vekîli, kendi malından ödese, sâhibinden bunu ister. Kâğıd lira ödemeğe me'mûr olan vekîl, kendi malından altın ödese, sâhibinden kâğıd lira alır. Altın ödemeğe vekîl olan, kâğıd ödese, kâğıd alır. Vekîli, alacaklıya kendi malını satıp, sâhibinin borcunu öderse, sâhibinden borc kadar alır.

Filâna ödunc veyâ sadaka veyâ hediye ver dese, vekîl bunu verince, emr eden den istiyemez. Sonra ben sana veririm dedi ise, istiyebilir.

Herkes, ancak kendi mülkü için emr verebilir. Başkasının malını denize at dese, atılmaz. Atan öder. Borcumu, kendi malından öde dese, vekîl kabûl etse bile, ödemeğe mecbûr olmaz. Fekat, vekilde alacağı veyâ emânet parası varsa, emri yapmağa [ödemeye] mecbûrdur. Malımı satıp öde dese, bu emri, yalnız ücretli vekîl yapmağa mecbûr olur.

Falan alacaklıma ver diye, vekîle para verse, bunu, sâhibin başka alacaklılarına veremez. Parayı alacaklıya vermeden, sâhibi ölse, para vârislerine geri verilir. Alacaklılar mîrâsdan isterler.

Alacaklıma verip, senedin arkasına yazdır veyâ vesîka al diyerek vekîle para verse, vekîl ödeyip, vesîka almasa, alacaklı inkâr ederse, vekîl öder.

Vekîle verilen para, ta'yîn ile te'ayyün eder. Bu para telef olsa, vekîl azl olur. Vekîl, aldığı parayı kendi için harc edip, sâhibinin istediği malı kendi parası ile satın alsa, aldığı mal kendisinin olur. **(Dürer-ül-hükkâm).**

[1288] de İstanbulda basılan **(Dürr-üs-sukûk)** kitâbı, İstanbuldaki islâm mahkemelerinin ba'zı karârlarını bildirmektedir. Birinci cildi, onbeşinci [15] sahifesinde diyor ki: (Bir tüccâr, zekâtı olan beşyüz kuruş beyâz beşliği, hacca gitmekde olan Mûsâ efendiye teslim eder. Bu zekâtı, Medîne-i münevvere şehrinde bulunan İbrâhîm efendiye teslim etmesini ve kendi zekâtı olduğunu ona söylemesini emr ederek Mûsâ efendiyi vekîl yapar. Mûsâ efendi, vekîl olmağı kabûl edip, beşyüz kuruşu teslim alır. Fekat, İbrâhîm efendi vefât etmiş olduğundan, Mûsâ efendi, bu zekâtı, Medîne'de bulunan başka fakîre verir. Vekîl, zekâtı, emre uygun vermediğinden, beşyüz kuruşu, sâhibi geri isteyince, sâhibine geri vermesi lâzım olur). Sadakayı belli bir fakîre vermeğe vekîl olan kimse, sadakayı başkasına verirse, sadakanın sâhibi sadakayı, vekilden geri istiyemez.

Da'vâci ve zanlı, birbirinin gönlü olmasa bile, kendilerine avukat [ya'nî da'vâ vekîli] tutabilir. Avukat, sâhibi aleyhinde, mahkemede konuşabilir, başka yerde konuşamaz. Konuşursa dinlenmez ve vekîllikten çıkar. Aleyhe hiç konuşmamak üzere, avukat tutulabilir. Konuşursa azl olur.

Avukat, mal almağa vekîl değildir. Mal almağa vekîl olan da, sâhibine avukatlık yapamaz.

Sâhibi, başkasının hakkı karışan vekîlini azl edemez. Başkasının hakkı karışmadı ise azl edebilir. Bu takdîrde vekîl de kendini azl edebilir. Azl olunan vekîlin azl haberini alıncıya kadar yaptığı işler, câiz olur. Kendi kendini azl eden vekîl, sâhibine bildirinceye kadar iş yapar. Alacaklı, borclunun bildiği vekîlini, borclunun haberi olmadan azl edemez.

Vekîlin işi bitince, vekîllik de biter. Sâhibin ölümü ile de, vekîllik biter ise de baş-

kasının hakkı karışmış ise bitmez. Vekîlin ölmesi ile de, vekîllik biterek, vârisleri vekîl olamaz.

Herşeye vekîlimsin denilen (Umûmî vekîl), talâk, hediye, sadaka ve vakıf dan başka herşeyi, sâhibi adına yapabilir.

Birinden ödün istemek için başkasını vekîl yapmak bâtıldır. Bunun için haberci göndermek sahîhdir. Ödün istenilen malı almak için vekîl yapmak câizdir.

(Fetâvâ-i Hayriyye)de diyor ki, (Zevcesini, sefer uzaklığında bulunan babasının [veyâ mahreminin] yanından alıp getirmek için, zevcin kendi kardeşini veyâ yabancı bir erkeği vekîl etmesi câizdir. Onlar, zevcenin bu vekîl ile gitmesine mâni' olamaz. Mâni' olmaları günâhdır). Kırküçüncü sahîfesinde diyor ki: (Kıtlık zemânında, bir kadın, bir bileyiğini zevcine verip, bunu sat! Parası ile bize nafaka al! Sonra, aynı değerde bir bilezik bana verisin diyor. Sonra bileyiğin değerinde uyuşamıyorlar. Zevcin yemîn ederek söylediğine inanılır. Çünkü, satmak için, zevcisinin vekîli olmuştur. Satış vekîlinden bileyiğin benzerini geri istemesi sahîh değildir. Sat demeseydi, ödün olurdu. O zemân, kıymeti kadar istemesi fâsid olurdu).

(Fetâvâ-yı Hindiyye)de diyor ki, (Vekîlin, vekîl olmağı kabûl etmesi şart değildir. Red etmezse, kabûl ettiği anlaşılır. Dâr-ül-harbde bulunan mürted, Dâr-ül-islâm da bulunan malını satmak için birini vekîl etse, câiz olmaz. Çünkü, mürted Dâr-ül-harbe [ya'nî, İtalya, Fransa gibi hıristiyan memleketine] gidince, malları mülkünden çıkar. Dâr-ül-islâm da bulunan müslimânın Dâr-ül-harbde bulunan kâfiri vekîl etmesi bâtıldır. Dâr-ül-harbde bulunan kâfirin Dâr-ül-islâmdaki müslimânı vekîl etmesi de bâtıldır. Dâr-ül-harbdeki kâfir, Dâr-ül-islâmdaki alacağını almak için, Dâr-ül-harbde bulunan bir müslimânı veyâ zimmîyi veyâ harbîyi, iki müslimân şâhid yanında vekîl etse, câiz olur. Bu işi alışveriş için yapması da câiz olur. Müslimân ve zimmî, Dâr-ül-islâm da bulunan harbîyi vekîl etseler câiz olur. Dâr-ül-harbe giderse, vekîl olması biter. Mürtedi de vekîl etmeleri böyledir. Alışverişte, kirâya vermekde, nikâhda, talâkda, hul'da, uyuşmak, anlaşmakda, borç ödemekde ve rehnde vekîl tutmak câizdir. Herkes için mubâh olan odun kesmekde, ot toplamakda, yerden ma'den, petrol çıkarmakda câiz değildir. Ya'nî ele geçenler vekîlin olur. Hediye, vedî'a, âriyet, ödün ve rehn vermeğe vekîl olanın bunları geri almağa hakkı yokdur. Mutlak olan, ya'nî (İstediyini yap!) denilen vekîl başkasını da vekîl yapabilir. Bu yenisi, vekâlet sâhibinin vekîli olur. İkinci vekîl, bir üçüncü vekîl yapamaz. [İbni Âbidîn diyor ki, (Vekîl, sâhibinin izni ile, başkasını vekîl yapabilir. Kurban satın almağa vekîl olan, başkasını, bu da başkasını vekîl edip, sonuncu vekîl satın alsa, sâhibi izn verirse câiz olur. Zekât vermek vekîli, izne bağlı olmaksızın başkasını, bu da diğerini vekîl yapabilir. Sonuncu vekîlin vermesi câiz olur.)] Vekîli zemân ve mekân ile sınırlamak câizdir. Müşterî, haberci olduğunu söyler, bâyı' ise vekîlsin diyerek semeni isterse, müşteriye inanılır. Bâyı'nın sözünü isbât etmesi lâzım olur. Satmak için vekîl olan, kendisi için satın alamaz. Çünkü, bir kimse hem alıcı, hem satıcı olamaz. Selem satışında bâyı' vekîl tutamaz. Haberci ile sarf satışı yapılmaz, vekîl ile yapılır. Mu'ayyen bin lira ile birşey satın almak için vekîl edip, vekîl bu bin lirayı almadan önce başka bin lirasını alıp, o şeyi satın alsa câiz olur. O bin lirayı teslim aldıktan sonra başka bin lirası ile satın alsa câiz olmaz. İki kimse birisine para verip birşey satın alması için vekîl etseler, paraları birbiri ile karıştırsa, vekîlligi kalmaz. [Aldığı şeyler kendinin olur. Paralarını geri vermesi lâzım olur.] Hediye ve sadaka veren ve alan, vekîl ta'yin edebilirler. Şerâb veyâ hınzır hediyeleşen iki zimmîye müslimânların vekîl olması câizdir. Sendeki alacağım dan on altını benim için sadaka ver yâhud yemîn keffâretimi yap yâhud zekâtımı ver diyerek fakîri vekîl etmek sahîhdir. Bir zengin, bir fakîre, filâncada alacağım olan elli dirhemi, zekâtım olarak ondan al dese, fakîr de, o değerde altın alsa câiz olmaz. Falancadaki alacağımı sana hediye etdim, ondan

al dese, gümüş yerine altın alsa, câiz olur. Borclunun vekîli, borcu ödeyince, borcludan ister. Yemîn keffâreti veyâ zekât vermek için vekîl olan, verince, emr eden-den istiyebilmesi için, emr verilirken, sonra sana öderim denilmesi lâzımdır. Filâna benim tarafımdan on altın ver dese, yâhud benim tarafımdan demeyip, ona olan borcumu dese, sonra vekîle ödemesi lâzım olur. Mâlımın zekâtı olarak veyâ sadakam olarak veyâ filâna hediye olarak ver dese, sonra öderim demezse, vekîl verdiğini âmirden istiyemez. Vekîl öderken Beyyine [ya'nî iki şâhid] bulunmazsa veyâ makbûz almazsa, mes'ûl olmaz. Emr verilirken, bunlar istenildi ise, mes'ûl olur. Falana olan borcumu ver diyerek vekîl etdikden sonra, alacaklı mürted olsa ve ölse, vekîl borclunun parasını öder. Çünkü mürtedde vermesi câiz değildir. Borcumu öde diyerek vekîline on altın verse, vekîl bunu vermeyip kendi parasından verse veyâ alacaklıya on altınlık mal satsa, yâhud ondan alacağı on altın ile takas etse [ödeşe] câiz olur. Ya'nî borclunun borcu ödenmiş olur. Dâr-ül-harbde harbînin vekîli olsa, biri veyâ ikisi müslimân olunca, vekâlet bâtil olur. Sadaka için verilen parayı kendi ihtiyâcına sarf edip, sonra kendi parasından o kadar sadaka verse, câiz olmaz. Sarf ettiğini geri verir. Aldığı para yanında iken, kendi malından verirse câiz olur. Sendeki buğdayımı falana sadaka ver dese, falan da vekîle buğdayı sat parasını bana ver dese, buğday sâhibinin izni olmadan satamaz. Çünkü, sadaka kabz edilmekçe mülk olmaz. Falandaki alacağımı alıp sadaka ver dese, vekîl de önce kendi malından sadaka verip, sonra borcludan alması câiz olur). (**Fetâvâ-yı Kâdîhân**)da diyor ki, (Birisine, herşeyde vekîlimsin dese, yalnız malını korumak için vekîl etmiş olur. Her şeyde vekîlimsin, emrin câizdir dese, bey' ve şîrâ ve hibe, ya'nî hediye etmek ve sadaka gibi bütün alış verişte vekîl yapmış olur).

İbni Âbidîn (**Hibe**)yi anlatırken diyor ki, (Hibe, ya'nî teberru' ve hediye, karşılık beklemeden, ayn olan malını, zengine vermektir. Menfe'at hediye edilmez. İ'âre edilir. Deyn, ya'nî alacak, ancak borcluya veyâ bundan almasını emr etmek şartı ile, başkalarına hediye edilebilir. Verdiği malın, kendi malı ile meşgûl olmaması ve hisse-i şâyı'alı olmayacak sûrette ayrı olarak kabz olunması lâzımdır. Kurban maddesine bakınız! Verenin, hediye etdim, hibe etdim gibi âdet olan sözü söylemesi, alanın kabûl etdim demesi veyâ kabz etmesi ile temâm olur. Kabz edince, mülkü olur. Tabağı, hayvanı, evi hediye ve teslîm edip de, yemeğini, semerini, evdeki eşyâyı hediye etmez ise, câiz olmaz. Bunların aksi câiz olur. Çünkü, yemek, semer ve eşyâ, verenin mülkü ile meşgûl değil, şâgildirler. Kısaca, şâgil hediye edilir. Meşgûl hediye edilmez. Yalnız, tarladaki ekin, ağaç şâgil oldukları hâlde, hibe edilemezler. Sadakanın ve rehlin kabz edilmeleri de böyledir. İki kimse, ortak oldukları bir evi birine hediye etseler, câiz olur. Bir kimse, evini iki kişiye hediye etse, câiz olmaz. Çünkü, taksîmi mümkün olan şeyi, hisse-i şâyı'alı olarak vermek câiz değildir. On lirayı iki fakîre sadaka veyâ hediye etmek câiz olur. Çünkü, fakîre hediye olarak verilen şey sadaka olur. Ya'nî, sadaka ahkâmına uymak lâzım olur. Sadakanın hisse-i şâyı'alı verilmesi câizdir ve sadakayı geri almak câiz değildir. On lirayı iki zengine sadaka veyâ hediye etmek câiz değildir. Çünkü zengine sadaka diyerek verilen şey hediye olur ve hediye ahkâmına uymak lâzım olur. Şüyü' olmaması için, on lirayı ikiye ayırıp, herbirine beşer lira vermek lâzımdır. Hediye verirken belli olmayan birşey karşılık isterse, bu şart bâtil olur. Belli birşey isterse, ikisinin de birlikde kabz etmesi lâzım olur. Kabzdan evvel hibe ahkâmı, kabzdan sonra bey' ahkâmı cârî olur. Bunun için, kabzdan sonra, yalnız birisi vazgeçemez. Birisi kabz etmezse, herbiri vazgeçebilir).

(**İhtiyâr**)da diyor ki, (**Ömrî**) denilen hibe câizdir. Ya'nî, ömrün boyunca evim senin olsun deyince, öldükden sonra ev, sâhibine, sâhibi ölmüş ise, vârislerine geri verilir. (**Rukbî**) denilen hibe, tarafeyne göre bâtildir. Ya'nî, sen ölürsen benim olsun. Ben ölürsem senin olsun diyerek evini birisine vermek bâtildir. Herbiri, ötekinin ölümünü terakkub ettiği, beklediği için, rukbî denilmiştir. Mülk edinmeği

hatara, zarara ta'lik etmek sahîh değildir. Bir kimseye giyecek gönderilse, hediye olur. Kabz edince mülkü olur. Başkalarına verebilir. Bir kimseyi yemeğe çağırınca, önüne konan şey, hediye edilmiş olmaz, (ibâha), yimesine izn vermek olur. Ancak yidiği mülkü olur. Ondandır izn almadan, başkalarına veremez.

(Fetâvâ-yı Bezzâziyye)de diyor ki, (Bunu sana hediye etdim dese, o da kabûl etdim demeyip onun yanında alsa, yâhud almayıp, kabûl etdim dese sahîh olur. Falcadadaki alacağımı sana hediye etdim, ondan al derse câiz olur. Sana zekât verdim. Ondandır al dese, câiz olmaz. Çünkü zekât ayn olan maldan verilir. [Bunun için, zekât olarak kâğıd para vermek câiz olmaz. Çünkü kâğıd paralar ayn olan mal değildir. Değerleri kadar mal ile değiştirilecek senedlerdir. Kâğıd paraların zekâtları altın verilir.] Sana borcum olan mehrini bana hediye etmezsen, babanın evine hiç gidemezsin dese, zevcesi de hediye etse, sahîh olmaz. Çünkü kerhen, zor ile hediye vermek sahîh olmaz. Mehri zevcine hediye etmeği şarta bağlamak, meselâ şu işi yaparsan mehrim sana halâl olsun demek sahîh değildir. **(Fetâvâ-yı Feyziyye)**de diyor ki, (Eğer diyerek şarta bağlanan hibe, bâtil olur. Üzere diyerek şarta bağlanan hibe sahîh olup, şartı mülâyım ise sahîh, muhâlif ise bâtil olur. Bir işi yapmasını şart ederse, hibe olmaz. Onu ecîr yapmış olur). Küçük çocuğa verilen hediye babası kabz eder. Babası yok ise, babanın vasîsi, o da yoksa, dedesi kabûl eder. Dedesi de yoksa, dedesinin vasiyyet etdiği kabûl eder. Bu dördünden biri varken, çocuğa bakan akrabâsı bile alamaz. Bu dördünden biri yoksa, çocuğa evinde bakan kabûl eder. Akli başında çocuğun kendisi kabûl edebilir. Sâlih olan oğlan ve kızlarına hediye, müsâvî miktârda vermek efdaldır. Ölüm hastası olmyanın malının hepsini oğluna hediye etmek câiz olur ise de günâhdır. Çocuğun mülkü olur ise de babaya günâh olur **[Hindiyye]**. Reşfd ve sâlih veyâ ilm tahsilinde olan çocuklarına dahâ çok vermek câizdir. Salâhları müsâvî ise, müsâvî dağıtmalıdır. Çocukları fâsik olanın mirâs bırakmayıp, sâlihlere, hayrâta vermesi efdaldır. Çünkü, günâha yardım etmemiş olur. [Üçüncü kısımda, yedinci maddeye bakınız!] Fâsik çocuğa nafakadan fazla yardım yapmamalıdır. Çocuğa gelen hediye ananın babanın yimesi câizdir. Çocuğun yapıdiği iyiliklerin sevâbı kendisinedir. Anasına babasına, öğretmek ve yaptırmak sevâbı verilir. Satılan malı teslim etmek, hediye olunandır ise kabz olunması da lâzımdır).

***Ey nazlı yavrum, unutmam seni,
aylar, günler değil, geçse de yıllar!
Yakdı, mahv eyledi, ayrılık beni,
çikar mı gönülden, o tatlı diller?***

***Kıyamaz iken hiç, öpmeğe tenin,
şimdi ne hâldedir, nâzik bedeninin?
Andıkca her zemân, gonca dihenin,
yansın âhım ile, kül olsun güller!***

***Tegayyürler gelip, güzel cismine,
döküldü mü, siyâh kaşlar yüzüne?
Sırma saçlar, dağıldı mı üstüne,
sarardı mı, kokladığım sünbüller?***

***Temiz rûhun, Cennetine uçdu mu?
gül yanağm, tatlı yüzün soldu mu?
Cürüyüp de, şimdi toprak oldu mu,
öpüp kokladığım, o pamuk eller.***

15 — TİCÂRETDE ADÂLET VE İHTİKÂR

Aşağıdaki yazı, (Kimyâ-i se'âdet)den terceme edildi:

Bu kitâbımıza her zemân karşılaşılan şeyleri seçip yazdık. Bu kadarını bilmiyen, harâma ve fâize düşer de haberi olmaz. Sormasını da bilemez. Ahkâm-ı islâmiyyeye uygun birçok alışveriş yapanlar vardır ki, bunların müslimânlara zarar ve ziyânı da dokunuyor. Bunları yapanlar, la'net içinde kalıyor. Alışverişde müslimânlara zi-yân yapmak iki dürlü olur: Birisi, herkese zararı dokunmak olup, bu da iki kısımdır: Biri ihtikârdır, [diğeri ise piyasaya kalp para sürmektir]. İhtikâr eden mel'ûndur.

(İhtikâr) demek, insan ve hayvân gıdâ maddelerini piyasadan toplayıp, yığıp, pa-hâlândığı zemân satmaktır. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyur-du ki, **(Bir kimse gıdâ maddelerini alıp, pahâlı olup da satmak için kırk gün sak-larsa, hepsini fakîrlere parasız dağıtsa, günâhını ödiyemez)**. Yine buyurdu ki, **(Bir kimse gıdâ maddelerini kırk gün saklarsa, Allahü teâlâ ona darılır. O, Alla-hü teâlâyı saymamış olur)**. Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Bir kimse, hâricden gıdâ maddesi satın alıp, şehre getirir ve piyasaya göre satarsa, sadaka vermiş gi-bi sevâb kazanır veyâ köle âzâd etmiş gibi sevâb kazanır)**. İmâm-ı Alî “radıyalla-hü anh” buyuruyor ki, (Gıdâ maddelerini kırk gün saklıyanın kalbi kararır). Ona, bir muhtekiri haber verdiklerinde, emr etdi, sakladığı şeyleri yakdırdı. Âlimlerden birisi, tüccâr idi. Vâsıt şehrinde, Basraya gıdâ gönderip satılmasını vekiline emr etdi. Basrada ucuz olduğu için, vekili bir hafta bekleyip, pahâlı satdı ve âlime müj-de yazdı. Cevâbında buyurdu ki, (Biz, az kâr ile çok sevâb kazanmağı dahâ çok se-veriz. Fazla kazanmak için, dînimizi fedâ etmemeli idin. Çok büyük cinâyet yap-mışsın. Bunu afv ettirmek için sermâyeyi ve kârı hemen sadaka olarak dağıt!). İh-tikârın harâm olması, müslimânlara zararlı olduğu içindir. Çünkü, gıdâ maddele-ri, insanların ve hayvânların yaşiyabilmesi için lâzımdır. Satılınca, herkesin alma-sı mubâhdır. Bir kişi alıp saklayınca, başkaları alamaz. Sanki çeşme suyunu sak-layıp, herkesi susuz bırakmağa benzer. Gıdâ maddelerini bu niyyet ile satın almak günâhdır. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe “rahmetullahi aleyh” buyurdu ki, (Köylü, tar-lasından aldığı gıdâ maddelerini istediği zemân satabilir. Acele satması vâcib de-ğildir. Fekat, acele etmesi sevâbdır. Pahâlı olunca satmasını düşünmesi çirkindir. İlâclarda ve gıdâ maddesi olmıyan ve herkese lâzım olmıyan şeylerde ihtikâr ha-râm değildir. Ekmek ve benzerlerinde çok harâm olup, et, yağ gibilerde az harâm-dır). İmâmeyne göre, bunların hepsi ihtikârdır. İnsanlara lâzım olan herşeyde ihtikâr harâmdır. Hükûmet, ihtikâr edenî, haber alınca, evine yetecek kadar bira-kıp, fazlasını halka satmasını emr eder.

[İmâm-ı a'zam “rahmetullahi aleyh”, ilâcların saklanarak yüksek fiyâtlarla satıl-masını beklemek ihtikâr olmaz, buyurdu. İlâcların çoğu böyle ise de, kininin sıt-maya, ensülinin diyabete ve aşı ile serumların, belli mikroplara karşı kullanılma-sı, ekmeğin açlığa karşı kullanılması gibi, muhakkak şifâyâ sebep olduğundan, bu gibi, te'sîri kuvvetli ilâcları saklıyarak, ihtikâr [kara borsacılık] yapmak harâm olur]. Gıdâ maddelerinde ihtikârın harâm olması, az buldukları zemândadır. Çok olup, herkes kolay alabilirse, ihtikâr harâm olmaz. Fekat, böyle zemânlarda da, mekrûh olur. Çünkü, insanların zararını beklemek, iyi değildir.

Herkese yapılan zararın ikinci kısmı, **(Kalp para sürmek)**dir. Alan, anlamaz-sa, zulm edilmiş olur. Anlarsa, o da başkasını, başkası da, bir diğeri, zincirleme aldatırlar. Elden ele dolaşıkca, günâhı, hep birinci kimseye de yazılır. Bunun için, (Bir sahte lira vermek, yüz lira çalmaktan dahâ fenâdır) buyurmuşlardır. Çünkü, hırsızlığın günâhı bir kerredir. Bunun günâhı ise, öldükden sonra bile devâm eder. En zavallı kimse, ölüp gitdiği hâlde, bıraktığı kötülük sebebi ile günâhı tü-kenmiyen kimsedir. Öldükden senelerce sonra günâhı yazılır ve azâbını çeker. Eli-ne sahte para geçen, onu yok etmeli, kimseye vermemelidir. İnsan paraları iyi ta-

nımalı ve aldanmamakdan ziyâde, kimseyi aldatmamağa dikkat etmelidir. Bilmiyerek alıp vermek de günâhdir. Çünkü, (İnsanın, başına gelen her işin, dindeki ilmini öğrenmesi vâcibdir). Yok etmek niyyeti ile, kalp para almak sevâbdır. Ayârı bozuk ma'den paraları yok etmemeli, söyleyerek emîn kimselere, hükûmete vermemelidir. Hîle edecek kimselere vermesi, silâhı yol kesene satmağa benzer ki, harâmıdır.

Ziyânın ikinci dürlüsü, alışveriş edilen kimseye yapılan zarardır. Zarar veren her iş, zulm olur. Zulm ise harâmıdır. Her müslimân, kendisine yapılmasını istemediği birşeyi, kâfirlere dahî yapmamalıdır.

Başlıca dört şey yapmamak lâzımdır:

1 — Satılan malı, olduğundan aşırı medh etmemelidir. Çünkü, hem yalan söylemiş, hem aldatmış, hem de zulm etmiş olur. Hattâ, doğru olarak da, müşterinin bildiği şeyi söylememelidir. Çünkü, bu da fâidesiz söz olur. Kıyâmet günü her sözden sül olunacaktır. Beyhûde söyliyener, hiç özr bulamayacaktır. Yemîn ile satmağa gelince, yalan yere yemîn etmek harâmıdır. Ya'nî büyük günâhıdır. Doğru yemîn ederse, az birşey için Allahü teâlânın ismini söylemek saygısızlık olur. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Alışverişte vallahi böyledir, vallahi öyle değildir diye yemîn edenlere ve san'at sâhiblerinden, yarın gel, öbür gün gel diye sözünde durmayanlara yazıklar olsun!)**. Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Malını yemîn ederek beğendiren kimseye kıyâmet günü merhamet edilmeyecek, acınmayacaktır)**. Yûnüs bin Abîd "rahmetullahi teâlâ aleyh" ipekli kumaş tüccârı idi. Malını satarken hiç medh etmezdi. Çırağı, birgün, kumaşı gösterirken, müşterinin yanında, (Yâ Rab-bî! Bu Cennet kumaşından bana da nasîb et!) deyince, Yûnüs, bu sözün kumaşı medh etmek olacağına düşünerek, kumaşı kaldırıp satdırmadı.

2 — Malın aybını, müşteriden gizlememeli, hepsini, olduğu gibi göstermelidir. Kusûru gizlemek, hıyânetdir. Mü'mine, nasîhat etmemekdir. Zâlim, âsî olmaktadır. Malın iyi tarafını göstermek, karanlıkta göstermek zulm, hîle olur. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buğday satan birisinin buğdayına, mübârek parmaklarını sokup, içinin yaş olduğunu görünce, **(Bu nedir?)** buyurdu. Yağmur ıslatmışdır deyince, **(Niçin saklayıp göstermiyorsun? Hîle eden, bizden değildir)** buyurdu. Birisi, üçyüz dirhem gümüşe bir deve satdı. Devenin ayağında ârıza vardı. Eshâb-ı kirâmdan "aleyhimürrıdvân" Vâsile bin Eska' orada idi. O ânda dalgın idi. Devenin satıldığını anlayınca, alanın arkasından koşup, devenin ayağı ârizalıdır dedi. Müşterî deveyi geri getirip, parasını aldı. Bâyı', satışını niçin bozdun? deyince, Vâsile dedi ki, Resûlullahdan "sallallahü aleyhi ve sellem" işitdim. Buyurdu ki, **(Satılan birşeyin kusûrunu gizlemek halâl değildir. O kusûru bilip söylememek de, kimseye halâl değildir.)** Vâsile yine dedi ki, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" bizden söz aldı ki, müslimânlara nasîhat edelim. Onlara merhamet edelim. Malın kusûrunu saklamak, nasîhat etmemek olur. Satıcıların, kusûr saklamaları çok gücdür. Büyük cihâd demektir. Bu cihâdi kazanmak için, mal alırken dikkat etmeli, kusûrlu mal almamalıdır. Eğer kusûrlu mal alırsa, müşterîye söylemeği niyyet etmelidir. Eğer aldanırsa, ziyân etmiş olur. Başkasını da ziyâna sokmamalıdır. Kendisi, başkasına incinince, başkalarını da kendinden soğutmamalıdır. Şunu iyi bilmelidir ki, hîle ile rızık artmaz. Belki, malın bereketi gider. Hîle ile azar azar biriktirilen şeyler, ânsızın gelen bir felâketle, birden bire giderek geride yalnız günâhları kalır. Nitekim bir sütcü, süte su katardı. Birgün, ânsızın sel gelip, ineği boğdu. Adam şaşkın bir hâlde düşünürken, çocuğu dedi ki, katdığımız sular birikerek, gelip ineği götürdü. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(Ticârete hıyânet karışınca, bereket gider)**. Bereket demek, az malın çok fâidesi olmak, çok işe yaramak demektir. Az bir mal, bereketli olunca, çok kimsenin râhat etmesine, çok iyi işlerin yapılmasına yarar. Bereketli olmanın, çok mal vardır ki, sâhibinin dünyâda ve âhirette felâketine sebep olur. O hâlde, malın çok olmasını de-

ğil, bereketli olmasını istemelidir. Bereket, emîn olanlarda bulunur. Hattâ çokluk dahî emîn tüccârlarda bulunur. Çünkü, her müşteri, emîn tüccâra gider. Hıyânet edenlere kimse gitmez. Bir tüccâr düşünmeli ki, ömrü yüz seneden çok değildir. Âhıretin ise, sonu yokdur. Birkaç günlük ömrünün altın ve gümüşünü arttırmak için, ebedî ömrünü ziyâna sokmağı kim ister? Böyle düşünen bir satıcı hıyânet yapamaz. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Lâ ilâhe illallah diyenler, dünyâyı dinden üstün tutmadıkça, Allahü teâlânın gadabından, azâbından kurtulurlar. Dîni bırakıp, dünyâya sarılırlarsa, bu kelime-i tevhîdi söyleyince, Allahü teâlâ, onlara, yalan söylüyorsun! buyurur).**

Her san’atde de hîle yapmamak farzdır. Çürük iş yapmak ve gizlemek harâm’dır. İmâm-ı Ahmed ibni Hanbelden “rahmetullahi teâlâ aleyh”, gizli yama yapmağı sordular. Kendi giymesi ve müşteri’nin giymek istemesi ile câiz olup, hîle olarak yapmak, ya’nî gizli yamay, yeni diye satmak günâhdır. Aldığı para harâm’dır, buyurdu.

[İnsanlar fâsıkdır, kâfirdir diyerek, hiyle, hıyânet yapmanın câiz olacağını sanmak doğru değildir. Hiyle, hıyânet ve başkalarının haklarına saldırmak harâm’dır. Harâmlar, zarûret olmadıkça, hiçbir yerde, hiçbir sebeble halâl olmaz. İslâmın güzel ahlâkını her yerde tatbîk etmek lâzımdır. Güzel ahlâklı olmak sûreti ile müslimânlığı tanıtmak, Emr-i ma’rûf yapmak olur. Dâr-ül-harbde de, kâfirlerin haklarına dokunmamak, hükûmetlerinin kanûnlarına uymak, kimseyi dolandırmamak, müslimânlığın îcâbıdır. Hasen el-Bennâ ve Seyyid Kutb ve Mevdûdî gibi mezhebsizler, Hac sûresinin otuzdokuzuncu âyet-i kerîmesine yanlış ma’nâ vererek, gençleri hükûmete karşı isyân etmeğe teşvîk etdiler. Kardeşi kardeşe, düşman yaptılar. Anarşiyi körüklediler. Hâlbuki, bu âyet-i kerîmenin meâlî, **(Mü’minlere saldıran zâlimlerle cihâd yapmağa izn verildi)**dir. Mekkede kâfirler, müslimânlara zulm ediyorlar, yaralıyor, öldürüyorlardı. Bu zâlimlerle döğüşmek için, Resûlullahdan “sallallahü aleyhi ve sellem” tekrâr tekrâr izn istediler. İzn verilmedi. Zâlimlerin zulmünden kurtulamıyacak olanların, kâfir memleketi olan Habeşistâna hicret etmelerine izn verildi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” Medfneye hicret edince, bu âyet-i kerîme gelerek, yeni kurulan islâm devletinin, Mekkede ki zâlimlerle cihâd yapmasına izn verildi. Bu âyet, müslimânların zâlim hükûmete karşı isyân etmeleri için değil, islâm devletinin, insanların islâm dînini işitmelerine, müslimân olmalarına mâni’ olan, zâlim diktatörlerin orduları ile cihâd yapmasına izn vermektedir. Görülüyor ki, müslimân olsun, kâfir olsun, âdil olsun, zâlim olsun, hiçbir hükûmete karşı, isyân etmek, kanûnlara karşı gelmek, hiçbir zemân câiz değildir. Fitne çıkarmamalı, fitne çıkaranların arasına karışmamalıdır. Komünist memleketde bulunan bir müslimân, zulm ve işkenceden usanır, islâmiyete uygun yaşaması, ibâdetlerini yapabilmesi imkânsız olur ise, zâlimlere yine karşı gelmemeli, bir islâm memleketine, hicret etmelidir. İslâm memleketine hicret imkânı bulamazsa, insan haklarına, dîne, ibâdete saldırmıyan herhangi bir memlekette gitmelidir.]

3 — Ölçüde hîle etmemeli, doğru dartmalıdır. Kur’ân-ı kerîmde, Mutaffifîn sûresi, birinci âyetinde meâlen, **(Verirken noksân, alırken fazla ölçenlere acı azâblar yapacağım)** buyuruldu. Büyüklerimiz, her aldıklarını biraz noksân, verdiklerini de, biraz fazla ölçerdi. Bu az fark, Cehennem ile aramızda perdedir derlerdi. Bunu tam doğru ölçmemek korkusundan yaparlardı. Yedi kat yer ve yedi kat gökler genişliğinde olan Cenneti, birkaç kuruşa satanlar ne kadar ahmakdır ve birkaç arpa dânesi için, Cehennem azâbı ile müjdelenenler ne kadar ahmakdır, buyururlardı. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” her ne satın alsaydı, parasını biraz fazla verirdi. Fudayl bin İyâd “rahmetullahi teâlâ aleyh”, oğlunu, birşey satın alıp, vereceği altının kirlerini temizlerken görünce, (Ey oğlum! Bu yapıdığın iş, sana iki nâfile hacdan ve iki umreden dahâ fâidelidir) buyurdu. Büyüklerimiz buyu-

ruyor ki, fâsıkların en kötüsü, alırken çok, satarken az ölçenlerdir. Manifaturacı-lardan, kumaşı alırken gevşek, satarken gergin tutup ölçenler de böyledir. Kemi-ğini, âdetden fazla koyan kasablar da böyledir. Hubûbât içine toz toprak karışdı-rıp satan köylüler de böyledir. Malın iyisi ile kötüsünü karışdırıp, hepsini iyi diye satan pazarcılar da böyledir. Bunların hepsini yapmak harâmdir. Vel-hâsıl, alış-verişde herkese karşı doğru hareket etmek vâcibdir. Hattâ, kendine söylenmesi-ni istemediği sözü başkalarına söylememelidir. Böyle harâmlardan kurtulmak için de, kendini, din kardeşinden üstün görmemek lâzımdır. Bunu da, herkesin yap-ması gücdür. Bunun için Allahü teâlâ, **(Hepiniz Cehennemden geçeceksiniz!)** buyuruyor. Ammâ, herkes Allahü teâlâdan korkusuna göre, oradan çabuk veyâ geç kurtulacaktır.

4 — Satış fiyâtında hîle yapmamaktır. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sel-lem”, (Müslimânların, şehre mal getiren köylüleri karşılayıp piyasa fiyâtını gizli-yerek, ucuz satın almalarını) men’ buyurdu. Köylünün bu sûretle yaptığı satıştan vaz geçmesi câizdir. Köylü ucuz birşey getirince, bunu karşılıyarak, malı bana bı-rak, ben sonra yüksek fiyâtle satarım demekden de men’ buyurdu. Bir malın pa-hâlı satılması için, herkesin yanında, onu yüksek fiyâtle satın almaktan da men’ buyurdu. Müşterîler, böyle bir satış olduğunu anlarsa, satışı bozabilir. Piyasayı bil-miyenlere yüksek fiyâtle mal satmak da harâmdir. Hattâ, acemi olup, ucuz satan veyâ pahâli alanlar ile alışveriş etmemelidir. Bunlarla alışveriş sahîh ve câiz ise de, piyasadaki fiyâtı bunlardan gizlemek günâhdır. Basrada büyük bir tüccâr vardı. İrânda, Süs şehrinde bulunan adamlarından biri, mektûb yazarak, bu sene şeker kamışı verimli olmadı. Başkaları duymadan, çok şeker al dedi. Tüccâr da, çok şe-ker satın alıp, şeker piyasadan çekilince, pahâli satarak, otuzbin dirhem gümüş kâr etdi. Sonra, düşünüp, şeker kamışlarına âfet geldiğini müslimânlardan saklıyarak, onlara hıyânet etdim, bu nasıl müslimânlıktır deyip, otuzbin dirhemi, şekerleri-ni almış olduğu kimselere götürdü. Her birine, bu para senindir dedi. Niçin, dedik-lerinde, yaptığı yanlış işi anlattı. Hiçbiri almayıp, sana halâl olsun dediler. Akşam evinde düşündü ki, belki utanarak almamışlardır. Din kardeşlerime hıyânet etdim, diyerek, ertesi gün tekrâr götürdü. Her birine yalvararak otuzbin dirhem gümü-şü taksîm etdi. Müşterîye doğru söylemeli, hiç hîle etmemelidir. Malda bir ârıza oldu ise, haber vermelidir. Malı, akrabâ veyâ ahabâından, ona yardım olsun diye yüksek fiyâtle aldı ise, müşterîsine bunu söyliyerek, doğru değerini bildirmelidir. Meselâ, on lira etmiyen malı, on lira vererek aldı ise, o malı satarken, on liraya al-dığını söylememelidir. Ucuz aldığı bir malın fiyâtı yükselip pahâli satıyor ise, al-dığı fiyâtı söylemelidir. Böyle misâller pekçoktur. Böyle hıyânetleri bilmiyerek ya-pan çokdur. Hıyânet yapmaktan kurtulmak için, herkes, kendine yapılmasını istemediği şeyleri, başkalarına yapmamalıdır. Çünkü, herkes, dikkat ile, pazarlıkla uğraşarak, tam değerini verip aldığını sanır. O hâlde, aldatarak satmak, hıyânet ve dolandırıcılık olur.

[(Mecelle)nin yirmialtıncı [26] maddesinde, (Çok kimseyi zarardan kurtarmak için, bir kimseye zarar yapılabilir) diyor. Gıdâ maddelerini satanlar, piyasadaki de-ğerin iki misline satarak halka zarar verilerse, hâkim piyasadaki değerine satdı-rır. Kıtık zemânında, hükûmet, **(İhtikâr)** yapanın, ya’nî karaborsacıların yığıdığı gıdâ maddelerini, uygun fiyât ile, aç kalanlara satdırabilir.

Abdülganî Nablûsî hazretleri “rahmetullahi teâlâ aleyh”, **(Hadîka)** kitâbının iki-yüzyedinci [207] sahifesinde buyuruyor ki, (Mezheblerin ruhsatlarını, ya’nî kolay-lıklarını araştırmak, işini bunlara uygun olarak yapan kimseye **(Müleffık)** denir. Böyle yapmak câiz değildir. Ahkâm-ı islâmiyyeye uymak istemiyenin yapacağı şey-dir. İhtiyâcdan dolayı veyâ zarûret ile, bir işini veyâ her işini başka mezhebe uya-rak yapmak câizdir. Kolaylık için başka mezhebe geçmek, nefse uymak olur. Câ-iz olmaz.

Harâmı halâl ve halâli harâm yapmak için, yâhud birinin hakkına mâni' olmak veyâ haksız mal ele geçirmek için, **(Hîle-i bâtıla)** yapmak câiz değildir. Hanefî ve Şâfi'î mezheplerinde, **(Hîle-i şer'iyye)**nin câiz olması, harâm bir işi yapmağa izn vermek değildir. Bir hâkime, bir da'vâ geldiği zemân, bunda hîle olduğunu bilmezse, lâzım gelen hükmü vermesi câiz olur. Hîle olduğunu bilerek hükm verirse günâha girer. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe "radiyallahü anh", müslimânlara böyle hîle öğretti müftî hicr olunur dedi. Evet, İmâm-ı a'zam, hîle-i şer'iyye yapılması câiz olur buyurmuşdur. Fekat bu söz, islâmiyyete uymıyan sebeplerin kullanılmasına izn vermek değildir. Böyle sebep kullanınca, bundan hâsıl olacak hükm mu'teber olur demektir. Meselâ fâsid bey' yapmak câiz değildir, harâmdır. Fekat fâsid bey' yapılıncı, bunun ahkâmına uymak lâzım olur. Cum'a ezânı okununca bey' yapılması da böyledir. İyne satışının harâm kısmını yapmak da böyledir. Harâm sebeble yapılan hileden hâsıl olan hükme uymak, Şâfi'î mezhebinde de lâzımdır. Mâlikîde ve Hanbelîde lâzım değildir. Nisâba mâlik kimsenin, bir sene temâm olmadan önce, mâlını güvendiği birine temlik etmesi, sene temâm olduktan sonra geri alması, böylece zekâtın farz olmasına mâni' olmak için hîle yapması, Hanefîde de câiz değildir. Bir kimse, kadını nikâh etmişdim diyerek, iki yalancı şahid gösterse, kadın inkâr etse de, onun zevcesi olur. Fekat, bu hükmün hâsıl olması için, yalancı şahid kullanmak harâm olur. Ödünç vermekde fâizi, mu'âmele satışı şeklinde câiz yapmak da böyledir. Bid'atdır. [Ödünç alırken fâiz vermesi icâb edenin, mu'âmele satışı yaparak fâiz cezâsından kurtulacağı, üçüncü kısımda, 12. ci maddenin üçüncü sahifesinde bildirilmişdi. Bu fetvâ, nafaka temîninden âciz olup, fâizsiz karz-ı hasen vereni bulamıyan kimse içindir. Ya'nî, fâiz ile ödünç almak zarûreti bulunan fakîri fâiz günâhından korumak içindir. Yoksa, herkes mu'amele satışı yapmak sûreti ile, fâiz vererek ödünç alabilir demek değildir.] Böyle sözleşmelerde, elfâz değil, ma'nâ mu'teberdir. Harâmı halâl yapmak için **(Hîle-i bâtıla)** yapmak yehûdîlerin âdetidir.)

(Fetâvâ-yı Hindiyeye)de altıncı cüz'de diyor ki, (Harâmdan kurtulmak için, halâla kavuşmak için hîle-i şer'iyye yapmak câizdir ve iyidir. Böyle hîlenin câiz olmasına sened, Sâd sûresinin kırkdördüncü âyetidir. Bu âyet-i kerîme, Eyyûb aleyhisselâm, zevcesine yüz sopa vurmağa yemîn edince, bu yemîni yapmaktan kurtulması için yapılacak hîle-i şer'iyyeyi bildirmekteydir.) **(Eşi'at-ül-leme'ât)**da had cezâlarında diyor ki: Sa'îd bin Sa'd dedi ki, babam Sa'd, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" yanına, hasta, sarsak birini getirdi. Bunu zinâ yaparken yakaladık dedi. **(Buna, üzerinde yüz filiz bulunan bir dal ile bir kere vurunuz!)** buyurdu. Böylece, bir vurmağa, yüz sopa vurulmuş, had cezâsı yapılmış olur. Eşi'a tercesmesi, hîle-i şer'iyyenin câiz ve lâzım olduğunu göstermektedir.]

***Ey gönül, yakdı vücûdüm, o gizli nârın senin,
fişkırpıp çıkdı semâya ah ile zârın senin!***

***Çok garîb bir divânesin, niçin hiç uslanmazsın?
Herkesin rüsvâsı oldun, yokmudur ârın senin?***

***Ebedî aşk tuzâğına düşdüğün günden beri,
meyyemî verecek aceb, soldu behârın senin?***

***Alamadı hiçbir kimse, sonsuz sırrından haber,
saçmadı büy-i letâfet, misk-i tâtârın senin.***

***Haklısın sen! Kısâ-i cânâmı izhâr eyleme!
Tatmadan anlamaz aşkı, yâr-u agyârın senin!***

16 — TİCÂRETDE İHSÂN

(**Kimyâ-i se'âdet**) kitâbı, üçüncü asl, dördüncü bâbda buyuruyor ki: Allahü teâlâ, adâlet yapmak emr etdiği gibi, ihsân etmeği de emr ediyor. Bundan evvelki bâbda, adâlet yapmağı bildirdik. Bunları öğrenen, zulm yapmaktan kurtulur. Şimdi ihsân nasıl yapılacağını anlatacağız: A'râf sûresi, ellibeşinci âyetinde meâlen, (**İhsân edenlere, elbette rahmetim çok yakındır**) buyuruldu. Yalnız adâlet yapanlar, dinde sermâyelerini kurtarmış olur. Amma kâr, ihsân edenleredir. Akli olan, âhîret kârını hiç kaçırmı mı? İhsân, emr edilmeyen iyiliği yapmaktır.

[(**Eşbâh**) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, üçüncü kâ'ide (**İsâr**)dır. İsâr, muhtâc olduğu birşeyi almayıp, muhtâc olan din kardeşine bırakmaktır. İnsana lâzım olan şeylerde isâr yapılır. Kurbet ve ibâdetlerde isâr yapılmaz. Meselâ, tahâretlenecek kadar suyu, setr-i avret edecek kadar örtüsü olan, bunları kendi kullanır. Bunları muhtâc olana vermez. Birinci safdaki yerini başkasına vermez. Nemâz vakti gelince abdestsiz kimsenin abdest suyunu başkasına isâr etmesi câiz değildir].

Ticâretde ihsân, altı dürlü elde edilir:

1 — Müşterî, fazla ihtiyacı olduğu için, çok para vermeğe râzı olsa bile, çok kâr istememelidir. Sırrî Sekâtînin “kuddise sirruh” dükkânı vardı. Yüzde beşden ziyâde kâr istemezdi. Bir kerre, altmış altınlık bâdem içi almışdı. Bâdem fiyâtı ânsızın yükseldi. Dellâl, bâdem satmak için geldi. Altmışüç altına sat dedi. Dellâl, bugün, bu kadar bâdemi, doksan altına alıyorlar deyince, ben yüzde beşden fazla kâr almamağa karar verdim. Karârımı değışdirmem buyurdu. Dellâl da, ben de senin malını aşığı fiyâtla satamam dedi ve satmadı. O da, yüksek fiyâtla satmağa râzı olmadı. Bâdemler satılamadı. İşte ihsân böyle olur. Muhammed bin Münkedir, din büyüklerindendi. Mağazası vardı. Çeşidli kumaş satıyordu. Kimisinin zrâ'ı [bir zrâ' 0,48 metredir] beş altın, kimisinin, on altın idi. Birgün, kendisi yok iken, çırağı, bir köylüye, beş altınlık kumaşı, on altına satdı. Kendi gelip, haber alınca, akşama kadar köylüyü aradı. Köylüyü görünce, bu kumaş beş altından ziyâde etmez dedi. Köylü, ben bunu, seve seve aldım deyince, ben kendime uygun görmediğimi din kardeşime de uygun görmem. Yâ satışdan vaz geç, beş altını geri al, yâhud da gel, on altınlık kumaşdan vereyim buyurdu. Köylü beş altını geri aldı. Sonra, birisine, bu merd kimdir diye sordu. Muhammed bin Münkedir dediler. Bu ismi duyunca (Sübhânallah! Bu, öyle kimsedir ki, çölde susuz kalınca yağmur düâsına çıkıp, onun adını söylediğimiz zaman rahmet yağıyor) dedi. Büyüklerimiz az kârla, çok iş yapar, bunu dahâ bereketli bulurlardı. Halîfe Alî “radıyallahü anh”, Kûfe şehri çarşısında dolaşarak, (Az kârı red etmeyiniz! Çok kârdan mahrum kalırsınız!) buyururdu. Eshâb-ı kirâmın “aleyhimürrıdvân” büyüklerinden Abdürrahmân bin Avf'a, o büyük serveti nasıl kazandın? dediler. Çok az kâra da râzı oldum. Hiçbir müşteriyi boş çevirmedim. Hattâ bir gün, bin deveyi sermâyesine satmışdım. Yalnız dizlerindeki ipleri kâr kalmışdı. Her ip, bir dirhem gümüş değerinde idi. O gün develerin yem parasını ben vermişdim. Kazancım ise, bin dirhem olmuşdu, buyurdu.

[Hamza efendinin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Bey' ve şîrâ risâlesi şerhi**), yir-mibeşinci sahîfesinde diyor ki: (Yedincisi: Yüksek fiyâtla satıp, bir kimseyi aldatmaktan sakınmalıdır. Zîrâ piyasada on liraya satılmakta olan bir malı, onbir liranın yukarıya satın almak gaben-i fâhiş ile aldanmaktır. Ya'nî çok aldanmaktır. Yalan söylemekle çok aldatılan bir müşterî, satışdan vaz geçebilir)].

2 — Fakîrlerin malını fazla para ile almalı, onları sevindirmelidir. Meselâ, dul kadınların iğirdiği ipliğine, çocukların satdığı meyvelere çok para vermелidir. Bu sûretle çalışanlara yardım etmek, sadaka vermekten dahâ sevâbdır. Böyle yapanlar, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” düâsına kavuşur. Çünkü, (**Alışveriş-**

de kolaylık gösterenlere, Allahü teâlâ merhamet eylesin!) diye düâ buyurmuşdur. Fekat, zenginden mal alırken aldanmak sevâb değildir ve iyi değildir. Malı zâyı' etmekdir. Belki pazarlık edip, ucuz almak lâzımdır. İmâm-ı Hasen ve Hüseyin "radıyallahü anhümâ", her aldıklarında pazarlık eder, ucuz almağa uğraşırlardı. Kendilerine: Bir günde binlerle dirhem sadaka veriyorsunuz da, birşey satın alırken niçin uzun pazarlık ederek yoruluyorsunuz? dediklerinde, (Verdiklerimizi Allah rızâsı için veriyoruz. Ne kadar çok versek yine azdır. Fekat, alışverişde aldanmak, aklın ve malın noksan olmasıdır) buyururlardı.

3 — Müşteriden para almakda üç dürlü ihsân olur: Fiyâtda ikrâm etmelidir. Es-ki, kirli paraları kabûl etmelidir. Peşin verdiği fiyâtle, veresiye vermelidir. [Veresiye vermek için, fiyâtı arttırmak şart edilirse, bey' fâsid olur. Harâm olur.] Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(Alışverişde kolaylık gösterenlere, Allahü teâlâ, her işinde kolaylık gösterir)**. İhsânın en büyüğü, en kıymetlisi, fakîrlere veresiye vermektir. Parası, malı olmıyanın borcunu uzatmak, zâten vâcibdir. İhsân değil, adl ve vazifedir. Fekat, malı olup da, ziyân ile satmadıkca ve yâ muhtâc olduğu birşeyi satmadıkca, ödiyemiyecek bir hâlde olanların ödemesine zemân vermek ihsândır ve büyük sadakadır. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(Kıyâmetde bir kimseyi hesâba çekerler ki, çok günâh işlemiş, hiç iyilik yapmamış. Sen dünyâda hiç iyilik yapmadın mı? derler. Hayır, yalnız çırağım derdim ki, (Fakîr olan borçluları sıkışdırma! Ne zemân ellerine geçerse, o zemân vermelerini söyle. İstediklerini yine ver. Boş çevirme!))** Allahü teâlâ buyuracak ki, **(Ey kulum! Bugün sen fakîr, muhtâcsın! Sen dünyâda benim kullarıma acıdığı gibi, bugün biz de sana acırız). Onu afv eder.)** Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki: **(Bir müslimâna, Allah rızâsı için ödünç veren kimseye, hergün için sadaka sevâbı verilir. Fakîrden, alacağımı çabuk istemiyene, hergün için malın hepsini sadaka vermiş gibi sevâb verilir)**. Büyüklerimizden öyle kimseler vardı ki, borcun getirilmesini arzû etmezdi. Hergün, o malı sadaka vermiş gibi sevâb kazanmağı tercih ederlerdi. Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Sadaka verilen her dirhem için on sevâb, ödünç verilen her dirhem için ise, onsekiz sevâb vardır. Çünkü, borç, ihtiyâcı olana verilir. Sadaka belki, ihtiyâcı olmayanın eline düşebilir)**. [Üçüncü kısımda, onikinci maddenin sonunu okuyunuz!].

4 — Borç ödemekte ihsân, istemeğe vakt bırakmadan önce vermektir ve paranın en iyisini vermek ve kendi eli ile ve ayağına gidip vermektir. Onu, birisini göndermeğe mecbûr bırakmamaktır. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(En iyiniz, borcunu iyi ödiyeninizdir)**. Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Ödünç alan bir kimse, iyice ödemeği niyyet ederse, borcunu ödemesi için, meleklar ona düâ eder)**. Bir kimse, malı olduğu hâlde, borcunu ödemeği bir sâat gecikdirirse, zâlim ve âsî olur. Nemâz kılarırken de, oruç tutarken de, uykuda da, ya'nî her ân, la'net altında bulunur. Borç ödememek öyle bir günâhdır ki, uykuda bile durmadan yazılır. Malı olmak, parası çok olmak demek değildir. Belki satılık birşeyi olup da, satmazsa, günâh işlemiş olur. Değeri düşük olan para veyâ işe yararıyan mal vererek öder ve bunu hak sâhibi beğenmiyerek alırsa, yine günâh olur. Onu râzı etmedikce, ya'nî gönlünü almadıkca, günâhdan kurtulamaz. Çok kimseler bunu düşünmez, ammâ büyük günâhlardandır.

5 — Alışveriş ettiği kimse pişmân olursa **(İkâle etmek)**, ya'nî yapılan satışı geri çevirmekdir. [Birinin (vazgeçdim) demesi, ötekinin de (kabûl etdim) veyâ (ben de vazgeçdim) demesi ile ikâle yapılır. İkâlede, semenin arttırılması veyâ azaltılması şart edilirse, bu şart bâtil olur. Ya'nî bu şart yerine getirilmez. Semen helâk olması, ikâleye mâni' olmaz. Mebî'in helâk olması mâni' olur. Fâsid ve mekrûh olan satışlarda ve **(Gaben-i fâhiş)** ile aldatılan müşterinin istediği zamanda ikâle yapmak vâcib olur. Sahîh satışda, biri istediği zemân, ötekinin de yapması müstehabdır.] Çünkü, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki: **(Bir kim-**

se [karşısındaki pişmân olunca] **bey'i fesh eder, geri alırsa, Allahü teâlâ, onun günâhlarını afv eder**). Yapılan satışı geri çevirmek vâcib değildir. Fekat, çok sevâbdır ve ihsân etmektir.

6 — Fakîrlere veresiye verip, parası olmayandan, istememeği niyyet etmektir. Borçlusu ölünce halâl etmektir. Büyüklerimizden ba'zısının dükkânında iki defter vardı. Birisine bilinmiyen isimler yazardı ki, hepsi fakîr idi. Ba'zı borçlar karşısında ism de yazılı değildi. Böylece kendisi ölürse, kimse fakîrlerden birşey istiyemezdi. Fekat böyle tüccârlar da, en iyi sayılmazdı. En iyi olanlar, fakîrler için, hiç defter tutmuşlardı. Bunlar, fakîr birşey getirirse alır, getirmiyenlerden birşey istemezlerdi. İşte, din büyükleri, böyle ticâret yapardı. Şübheli bir kuruşu kabûl eden, dinde merdlerden sayılmazdı.

17 — TİCÂRETDE DÎNİNİ KAYIRMAK

(Kimyâ-i se'âdet) kitâbında, beşinci bâbda buyuruyor ki: Bir kimsenin dünyâ ticâreti, âhîret ticâretine mâni' olursa, bu kimse bedbahtdır, zevallıdır. Bir çömlek almak için, altın kupa verene ne denir? Dünyâ, saksı parçası gibidir. Hem kıymetsizdir, hem de çabuk kırılır. Âhîret ise, altından kupa gibidir ki, hem çok kıymetlidir, hem de dayanıklıdır, kırılmaz. Hattâ hiç tükenmez. Dünyâ ticâretinin âhîrete yaraması için ve Cehenneme sürüklememesi için, çok uğraşmak lâzımdır. İnsanın sermâyesi, dîni ve âhîretidir. Bu sermâyeyi kapdırmamak için, çok uyanık olmak lâzımdır. Dînini kayırmak isteyenler yedi şeye dikkat etmelidir:

1 — Her sabâh şöyle niyyet etmelidir ki, kendisinin ve evlâd ve âilesinin rızıkını kazanmak, onları kimseye muhtâc bırakmamak, Allahü teâlâyâ râhat ve temiz ibâdet edebilmek, âhîret yolunda yürüyebilmek için, vazîfeme gidiyorum demelidir. O gün müslimânlara iyilik, yardım ve nasîhat, emr-i ma'rûf, nehy-i münker yapmağı, kalbinden geçirmelidir. Nemâzda kusûr edenlere, günâh işleyenlere, emr-i ma'rûf yapmalı, onlara göz yummamalıdır. Böyle niyyet eden bir tüccâr, bir me'mûr, bir muallim ve bir hâkim ve bir subay, vazîfesini yaptığı kadar, hep sevâb kazanır. Onun her işi, ibâdet olur. Dünyâda kazandığı şeyler de, caba olur.

2 — En az, binlerle insan çalışmayacak olursa, kendisinin birgün bile yaşayamayacağını düşünmelidir. Meselâ, çiftçi, fırıncı, dokumacı, demirci, iplikçi ve dahâ nice san'atkârlar, hep onun için çalışıyor. O hepsine muhtâcdır. Herkes onun için çalışıp, ona hâzırlayıp da, onun boş oturması, kimseye fâideli olmaması doğru olur mu? Bu dünyâda herkes yolcudur. Geldik gidiyoruz. Yolcuların birbirlerine yardım etmesi, el ele vermeleri, kardeş gibi olmaları lâzımdır. Her müslimân böyle düşünmelidir. Vazîfesine başlarken, müslimân kardeşlerime yardım etmek, onları râhat ettirmek için çalışacağım. Din kardeşlerim benim işimi gördükleri gibi, ben de, onlara hizmet edeceğim demelidir. Her müslimân iyi bilsin ki, bütün san'atler, farz-ı kifâyedir. Bunu düşünerek, bir san'ate yapışmak, ibâdet etmek olur. İster kitâbli kâfirler keşf etsin, ister kitâbsız kâfirler bulsun, her san'ati öğrenmek ve hele, harb vâsıtalarını en modern, en ileri şeklide yapmağa çalışmak farzdır. Bu vâsıtaları yapabilmek için, gerekli ilmleri, dersleri mekteplerde, bu niyyet ile okutmak ve okumak hep ibâdet olur. Nemâz kılan insanın bu niyyet ile, her işi ibâdet olur. Nemâz kılmayanların her hareketi de günâh olur. O hâlde, her müslimân, nemâzını kılmalı, sonra farz olduğunu düşünerek, vazîfesini yapmalıdır. İş görürken niyyetin doğru olmasına alâmet, insanlara fâideli olan bir meslek, bir san'at seçmektir. Ya'nî, öyle bir iş görmeli ki, eğer o iş olmasa, müslimânlar sıkıntı çekerdi. O hâlde, keyf, oyun ve benzerlerine, san'at dense de ve harâm işleyenlere san'atkâr ismi verilse de, bunları yapmak ibâdet olmaz. Hattâ, harâm olmayıyan, mubâh olan, fekat insanlara lüzûmlu olmayıyan san'atleri seçmemelidir. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(En iyi ticâ-**

ret, bezzâzlıktır, kumaş satmaktır. En iyi san'at, terziliktir).

3 — Dünyâ işleri, âhîret için çalışmağa mâni' olmamalıdır. Âhîret için ticâret yeri câmi'lerdir. Münâfıkûn sûresi, dokuzuncu âyet-i kerîmesinde meâlen, **(Mal-larınız ve çocuklarınız, Allahü teâlâyı, hâtırlamanıza mâni' olmasın!)** buyuruldu. Halîfe Ömer “radıyallahü anh” buyurdu ki, (Ey tüccârlar! Önce âhîret rızkını kazanın! Sonra dünyâ rızkına çalışın!). Ticâretle meşgûl olan büyüklerimiz, sabâh ve akşamları âhîret için çalışır, Kur'ân-ı kerîm okur, ders dinler, tevbe ve düâ eder, ilm öğrenir ve gençlere öğretirlerdi. Kelle kebâbı, sabâh çorbası gibi şeyleri çocuklar ve zimmîler satardı. Çünkü, müslimânlar, sabâh, akşam câmi'lerde bulunurdu. İnsanların amellerini yazan ikişer melek, her sabâh ve akşam değişmektedir. Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Melekler insanların amel defterlerini götürdükleri zemân, başında ve sonunda iyi iş yazılı ise, gün ortasında yapılanları ona bağışlarlar).** Yine buyurdu ki, **(Gündüz ve gece melekleri, sabâh ve akşam, gidip gelirken birbirleri ile karşılaşırlar. Hak teâlâ, [giden meleklerle], kullarımı nasıl bıraktınız? buyurur. Yâ Rabbî! Nemâzda bulduk ve nemâz kılarırken bıraktık, derler. Allahü teâlâ da, şâhid olun, onları afv etdim buyurur).** Müslimân tüccârlar, san'at sâhibleri, gündüzleri de, ezân sesini duyunca, işini hemen bırakıp, câmi'e koşmalıdır. [Dî-nini seven ve kayıran bir imâm bulursa, ona uymalı, dînini dünyâya değışen, ibâdet harâm, bid'at karışdıran, müslimânlıktan haberi olmıyan imâm ve hâfızların yanına, sesine, sözüne yanaşmamalıdır.] Büyüklerimiz, **(Ticâretleri, satışları, Allahü teâlâyı unutmalarına sebep olmaz)** âyet-i kerîmesine ma'nâ verirken diyor ki, demirciler vardı. Demir döğerken, ezân okununca, çekici kaldırmış iken, demire vurmaz, bırakıp nemâza koşarlardı. Ve terziler vardı. İğneyi sokunca, ezân okunsa, o hâlde bırakıp, cemâ'ate koşarlardı.

4 — Çarşıda, işde Allahü teâlâyı zikir, tesbîh etmeli, her ân Onu hâtırlamalıdır. Dili ve kalbi boş kalmamalıdır. İyi bilmelidir ki, o ânda kaçırıldığını, bütün dünyâyı verse, bir dahâ eline geçiremez. Gâfiller arasındaki hâtırlamanın sevâbı çok olur. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Gâfiller arasında Allahü teâlâyı zikir eden kimse, kurumuş ağaçlar arasında bulunan yeşil fidân gibidir ve ölümler arasındaki cânlı gibidir ve harbde kaçanlar arasında, arslan gibi döğüşenler gibidir).** Bir kerre buyurdu ki, **(Çarşıya giderken, lâ ilâhe illallah, vahde hü lâ şerîke leh, le hül mülkü ve le hül hamdü, yuhyî ve yümît, ve hüve hayyün lâ yemût, bi yedi-hil-hayr, ve hüve alâ külli şey'in kadîr diyen kimseye, iki milyon sevâb yazılır).** [Bu hadîs-i şerîfde olduğu gibi, sevâb veyâ günâh mikdârını, göklerin büyüklüğünü, uzaklıklarını ve âhîretdeki zemânları ve dünyânın yaradılışını ve mah-lûkların sayısını bildiren hadîs-i şerîflerdeki çeşidli rakamlar, mikdâr sayısını göstermek için değil, mikdârın çokluğunu anlatmak içindir. Meselâ bir kimseye, birkaç def'a, zahmet çekerek gidip bulamıyarak cânı sıkılan biri, o kimseyi görünce, seni on def'a aradım, bulamadım, demesi gibidir.] Cüneyd-i Bağdâdî “kuddise sirruh” buyurdu ki, (Pazarda çok kimse vardır ki, sôfiler halkasında oturanlardan dahâ kıymetlidir). Bir kerre de buyurdu ki: (Öyle kimse tanıyorum ki, pazarda hergün üçyüz rek'at nemâz kılmakta ve otuz bin tesbîh okumaktadır). Ba'zısı demişdir ki, bu kimse, kendisidir. Hulâsa, dîne, ibâdetine yardım niyeti ile dünyâyı çalışanlara, hep böyle sevâb vardır. Yalnız para kazanıp, dünyâ malı toplamak için çalışanlar, sevâbdan mahrum kalır. Hattâ bunlar, câmi'de, nemâzda iken de, kalbleri dükkânın hesabındadır. Fikrleri dağınktır.

5 — Dünyâ işlerine çok düşkün olmamalıdır. Meselâ, çarşıya herkesden önce gidip, herkesden sonra çıkmamalı. Tehlûkeli ve uzun yollara gitmemelidir. Mal kazanmak için, deniz [ve hava] yolculuklarına dalmamalıdır. Mu'âz bin Cebel “radıyallahü anh” buyuruyor ki, (Şeytân, pazarda, yalan, hîle, hıyânet ve yemîn etdirerek müslimânları günâha sokmağa çalışır. Önce gidip, geç çıkanlara dahâ çok asılır). Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Tüccârın, esnâfın en kötüsü, erken gidip, geç dö-**

nenlerdir). Sabâh nemâzı kılmadan ve kitâb okuyup birkaç şey öğrenmeden işe gitmemegi âdet edinmelidir. İhtiyacı kadar dünyâlık kazanınca, âhreti kazanmakla meşgûl olmalıdır. Çünkü, âhret hayâtı sonsuzdur ve ona ihtiyâc dahâ çoktur ve âhret ticâretinde iflâs etmek üzeredir. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin hocası Hammâd "rahmetullahi teâlâ aleyh", ticâret yapardı. Baş örtüsü satardı. Hergün, iki habbe kazanınca eşyâyı toplar pazardan çıkardı. Büyüklerden ba'zısı dükkâna, haftada iki gün giderdi. Bir kısmı da, Cum'adan başka hergün gider, öğle nemâzında geri dönerdi. Bir kısmı nihâyet ikindiye kadar alışveriş ederdi. Hepsi ihtiyacı kadar kazanınca câmi'e gider, ibâdetle, ilm öğrenmekle akşamı yapardı.

6 — Şübheli şeylerden kaçınmalıdır. Harâma yaklaşan zâten âsî, fâsık olur. [Şübhe etdiği şeyleri, Ehl-i sünnet kitâblarından öğrenmelidir. Câhil hâfızlara, hocalara ve her kitâba güvenmemelidir.] Kalbine sıkıntı getiren şübheliyi almamalıdır. Zâlimlerle, hîle, hıyânet edenlerle, yemîn ile satanlarla, dükkânında harâm şey satanlarla alışveriş etmemelidir. Zâlimlere, fâsıklara veresiye satmamalıdır. Çünkü, öldükleri zemân üzüldür. Hâlbuki, zâlimler [ya'nî müslimânlarla ve islâmiyyete eli ile, dili ile, kalemi ile zarar yapanlar] ölünce üzülmek günâhdır. Onlara yardım etmek câiz değildir. Meselâ, din ile alay edenlere, yalan yanlış kitâblar yazarak dîni yıkmağa uğraşanlara kâğıd satmak günâhdır. Velhâsıl, herkesle mu'âmele etmemelidir. Doğru insan aramalıdır. Bir zemân vardı ki, bir tâcir, her istediği ile mu'âmele edebilirdi. Çünkü, herkes, alışveriş ilmini biliyor ve bildiğine göre hareket ediyordu. Sonraları öyle zemânlar geldi ki, birkaç kişi ile mu'âmele edilemezdi. Dahâ sonraları ise, ancak birkaç kimse ile mu'âmele edilebilir oldu. Bir zemân gelmek korkusu vardır ki, alışveriş edecek kimse bulunamayacaktır. Bunu çok zemân önce, söylemişlerdir. Bizler, belki de, büyüklerimizin korkduğu o zemâna kaldık. Kim ile olursa olsun, alışveriş edilmektedir. Câhil hâfızlar, yangına körükle gidip, (Bugün dünyânın her tarafı böyle oldu. Her yerdeki mala harâm karıştı. Harâmdan kurtulmak imkânsız oldu) diyorlar. Bu söz, çok yanlışdır. Hiç de dedikleri gibi değildir. Bunu, bundan sonraki fasılda anlatacağız.

7 — Alışveriş yaptığı kimse ile olan sözlerini, hareketlerini, aldığı, verdiği ni iyi ve doğru hesâb etmelidir. Kıyâmetde, bunların hepsinden hesâb vereceğini bilmelidir. Büyüklerden biri, bir bakkalı rû'yâda görüp, Allahü teâlâ sana ne yaptı dedi. Önüme ellibin sahîfe koydular. Yâ Rabbî! Bu sahîfeler kimlerindir dedim. Ellibin kişi ile alışveriş yapmışsın. Her sahîfe, bunların birisi ile olan mu'âmeleleri göstermektedir dediler. Bakdım, her sahîfede bir kimse ile olan mu'âmelemin inceden inceye yazılmış olduğunu gördüm, dedi. Bir gurusu hîle yapan, bir gurusu hak yiyen, cezâsını çekecektir ve hiçbirşeyin yardımı olmayacaktır.

İşte buraya kadar, büyüklerimizin hâllerini ve dînimizin yolunu göstermiş oluyorum. Bugün bu yol unutulmuş, bilen de kalmamıştır. Bugün, bunlardan birisini yapana çok sevâb verilir. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(Bir zemân gelir ki, o zemânın müslimânları, bugün sizin yaptığınız ibâdetlerin onda birini yaparsa, âhretinde azâbdan kurtulurlar).** Sebebini sorduklarında, **(Çünkü, sizler hayr işlemeğe çok yardımcı buluyorsunuz. Onlar yardımcı bulamayacakları gibi, çeşidli engellerle de karşılaşacaklardır. Gâfiller, câhiller arasında garîb kalacaklardır)** buyurdu. Bu hadîs-i şerîfi bildirmekten maksadımız, müslimânların, zemânın hâlini görüp, ümmîdsizliğe düşmemeleri içindir. O hâlde, bu zemânda, yukarıda yazılanların hepsini kim yapabilir diyerek ye'se düşmek doğru değildir. Ne kadar yapılabilirse çok kâr olur. Âhretin dünyâdan dahâ iyi olduğuna inanan kimse, bunların hepsini de yapabilir. Bunların hepsini gözetmek, yapsa yapsa, insanı fakîr yapar. Sonsuz se'âdete, ebedî râhatlığa sebep olacak, birkaç senelik fakîrliğe elbette katlanılır. Nitekim birçok kimse, birkaç şey kazanmak için, fırtınalı, karlı havalarda, sıkıntılı yolculuklara, bir rütbeye, dereceye yükselmek için de nice mahrûmiyetlere katlanıyor. Hâlbuki, ölüm gelince, bütün kazançları elden çıkmakda, boşuna didinmiş olmaktadır.

18 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 116. cı MEKTÛB

Bu mektûb, hâce Ebûlme-kârîm için yazılmışdır. Allahü teâlânın kullarına hizmet etmeği övmektedir:

Allahü teâlâ, aşırı hareketlerden korusun! Ortalama, adâlet üzere doğru yolda bulunmak nasîb etsin! Allahü teâlânın, bir kuluna, fâideli, güzel işler yapmağı, çok kimsenin ihtiyâclarını sağlamlasını nasîb etmesi, çok kimsenin ona sığınması, bu kul için pek büyük bir ni'mettir! Allahü teâlâ, kullarına iyâlim demiş, çok merhametli olduğu için, herkesin rızkını, nafakasını kendi üzerine almışdır. Allahü teâlâ, bu iyâlimden birkaçının rızıkları, nafakaları için ve bunların yetişmeleri, râhat yaşamaları için bir kulunu görevlendirirse, bu kuluna büyük ihsân etmiş olur. Bu büyük ni'mete kavuşup da, bunun için şükr etmesini bilen kimse, çok tâli'li, pek bahtiyârdır. Bunun kıymetini bilip, şükr etmek, kendi sâhibinin, Rabbinin iyâline hizmet etmeği se'âdet ve şeref bilmek ve Rabbinin kullarını, kölelerini yetiştirmekle öğünmek, akl îcâbıdır. Allahü teâlâyâ hamd olsun ki, orada bulunanların hepsi, sizin iyiliklerinizi anlatmaktadırlar. İhsânlarınızın, yardımlarınızın söylentileri her yerde dolaşmaktadır.

NEFS

*Bir ân gelir kabarr, atlasda dalga gibi,
muhit olur rûhuna, kırılmaz halka gibi.*

*Bir ân gelir, durulur, soğuk bir pınar olur,
her sözü kabûl eden, en kıymetli yâr olur.*

*Bir ân gelir, ah çeker, herşey benim olsa der,
bütün dünyâyı versen, nankördür dahâ ister.*

*Bir ân gelir inanır, mevlâsı sözlerine,
nedâmet yaşı dolar, o âsî gözlerine.*

*Bir ân gelir ki gürler, ufkunda şimşek çakar,
yılların mahsûlünü, tutar bir ânda yakar.*

*Bir ân gelir, dalgasız, sessiz bir ummân olur,
bütün yapıdıklarına, utanır, pişmân olur.*

*Bir ân gelir, Fir'avn, Şeddâd ve Nemrûd olur,
damarlarda dolaşan, Hannâs-ı merdûd olur.*

*Bir ân gelir mutî'dir, herşeyi kabûl eder,
dünyâ gözünde olmaz, dâim ibâdet ister.*

*Bir ân gelir, şâhlanır, kükremiş arslan gibi,
yâhud kana susamış, yaralı kaplan gibi.*

*Bir ân gelir, uslanıp bir (seng-i miheng) olur,
her arzûsu, Resûlün sözlerine denk olur.*

*Bir ân gelir, zâlimdir, rûhu inletir zâr zâr,
kendi kötü elîle, kendine mezâr kazar.*

*Ey kalb, böyle bir nefse, uyarsan hâlin yaman!
Onun hilelerine, aldanma hiçbir zemân!*

19 — İSLÂMİYYETDE FÂİZ, BANKA VE VAKF

İslâmiyyetde, banka kurmak, banka ile iş yapmak câiz midir? Önce şunu bildirelim. İslâmiyyetde fâiz harâmıdır. Fâiz, yalnız islâmiyyetde değil, semâvî dinlerin, ya'nî hak olan, doğru olan dinlerin hepsinde harâmıdır. Fâizin azı da, çoğu da harâmıdır. En büyük günâhlardandır. Fâizin ve bankanın ne demek olduğunu iyi anlamak lâzımdır. Dînimiz ticârete ve büyük sını'î teşekküllerin meydana gelmesine ve ferdin istihsâl kapasitesinin genişlemesine yarıyan ve fâiz ile alışveriş yapmayan şirketlerin, bankaların kurulmasına izin, hattâ emr vermektedir.

Dîniyi iyi öğrenen bir müslimân, harâm işlemeyen ve fâiz felâketine düşmeden her çeşid ticâreti yaparak halâl mal kazanır. Halâl ve bereketli kazancı ile millette ve memlekete çok fâideli olur. (**Hadîka**)da diyor ki, (İmâm-ı Muhammed Şeybânîye, mütehasıs olduğu tesavvuf bilgisinde niçin bir kitâb yazmadığını sorduklarında, zühd ve takvâ, ancak, bütün işlerde ahkâm-ı islâmiyyeye uymakla, bâtil, fâsid ve mekrûh sözleşmelerden sakınmakla elde edilebilir. Bunlar da, fıkıh kitâblarından öğrenilir. Alışveriş ve başka sözleşmeleri yapacak kimsenin bunların sahîh ve halâl olması şartlarını öğrenmesi lâzımdır. Bunun için, bu işlerin ilmi hâlini öğrenmek her mükellefe farz-ı ayndır. Bu farzın yerine getirilmesi için, bey' ve şirâ kitâbını yazdım buyurdu).

FÂİZ NEDİR?: Bütün fıkıh kitâbları diyor ki, fâiz, ödünç vermekte, rehnde ve alışverişte, alıcıdan veyâ vericiden birinin ötekine karşılıksız olarak vermesi şart edilen fazla mala denir. Başkasına verilmesi şart edilirse, fâiz olmaz. Fekat bey' fâsid olur denildi. Bey'de, şart edilmeden verilen hediye, fâiz olmaz. Hediyyenin ayrı bir mal olması ve ayrıca teslim edilmesi îcâb eder. Meselâ bir kimse, bir altın lira verip dört çeyrek altın satın alsın ve ayrıca bir miktâr para hediye etse fâiz olmaz. Bey' de fâsid olmaz. Çünkü, satarken hediye vermek şart edilmemiştir. Hediye vermekte şart edilen fazla birşey de, fâiz olmaz. Bir ay bana hizmet etmek şartı ile, şu malı, meselâ evimi sana hediye etdim dese, o da kabûl edip alsa, fâiz olmaz. Fekat, şart fâsid olup, hizmet etmesi lâzım gelmez. Hizmet ederse de, zararı olmaz. (**Hediyye**) veyâ (**Hibe**), mevcûd ve ma'lûm bir aynı birine karşılıksız temlik etmektir. Belli bir karşılık isteyerek vermek de câizdir. Deyni ya'nî alacağını borclusuna veyâ borclusundan başkasına hediye câizdir. Fekat, başkasına hediye ederken, kabz eylemesini de emr eylemesi ve onun kabz etmesi lâzımdır. Kabz edince, deyn ayn olmaktadır. Ya'nî yukarıdaki ta'rîfde bulunan (**Ayn**) kelimesi, (Sözleşmede veyâ sonradan ayn olan) demektir. [Bey' ve şirâda da, görülmiyen nakd, kabz edilince ayn olmakda, sözleşme yerinde lâzım olan ta'yîn hâsil olmakdadır.] Hediyyeyi kabûl etmek sünnettir. Mükellef olmak ve kendi mülkünü hediye etmek şarttır. Hediye, söz veyâ hâl ile olan (**İcâb**) ve (**Kabûl**) ile hâsil ve sözleşme yerinde kabz edilmekle temâm olur. Lüzûmsuz şartla bâtil olmaz. Şartı yapsa da olur, yapmasa da olur. Hediye verirken, belli birşeyi, karşılık istemek, birisine olan borcunu ödemesini şart etmek câizdir. Hediyyenin ve karşılığının, ayrılmadan önce verilmeleri lâzımdır. Ta'âm bulunan çantayı, eşyâ bulunan evi, yük bulunan hayvânı hediye sahîh olmaz. Bunları boş iken veyâ yalnız yüklerini hediye etmek sahîh olur. Ya'nî (**Meşgûl**) değil, (**Şâgil**) hediye edilir. Koyundaki yün, dikili ağaç, ağaçdaki meyve, memedeki süt hediye edilemez. Ayırması zarar verecek parça, ayrılarak hediye edilemez. Bir liralık altını, dört çeyrek altın ile değışdirirken, iki karşılıktan birinin ağırlığı fazla olur, bunu halâl ederse câiz olur. Çünkü, ayırması zarar verecek şeyi ayırmadan hediye etmiş olur. Eti, dahâ ağır ete satarak fazlasını hibe etmek ise, câiz olmaz. Çünkü, fazlasını ayırmak zarar vermez. Alacağını borcluya hibe eden, artık bunu geri isteyemez. Yedi şeyden biri varsa, ayn olan hediye de teslimden sonra geri alınmaz. Bunlar bulunmazsa, hâkim karârı ile geri almak sahîh olur ise de, mekrûhdur. Yedi mâni': Ve-

rilen aynda kıymetini artdıran ziyâdelik hâsıl olmak, ikisinden birinin ölmesi, hediyeenin karşılığı olduğu bildirilerek bir hediyeye vermek [bunu başkasının da vermesi rücû'a mâni' olur], hediyeye edilen malın alanın mülkünden çıkması, ikisi arasında nikâh bulunmak, aralarında nikâhı ebedî harâm eden akrabâlık bulunmak, hediyeye edilen malın helâk olması, geri almağa mâni' olurlar. Sadaka, fakîre verilen hediyedir. Deyn olan hediyeyi ve sadakayı geri almak hiç câiz değildir. Birinin borcunu ondan iznsiz ödeyerek, onu kendine borclu yapmak câiz değildir.

Şâfi'î ve Mâlikî mezheplerinde, fâiz, yalnız gıdâ maddelerinde ve parada olur.

1 — **Ödünc alıp vermekte fâiz:** İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî Serhendî “kuddise sirruh” birinci cildin, yüzikinci mektûbunda buyuruyor ki: (Dahâ fazlasını ödemesi şartı ile ödünc vermek fâizdir. Ya'nî böyle olan sözleşme harâmdır. Harâm anlaşma ile ele geçen malın hepsi harâm olur. Meselâ, oniki kile ödemesi şartı ile, on kile buğday ödünc verilse, alınan oniki kilenin hepsi harâm olur. [Fazla olan iki kilesi kul hakkı olduğu için geri vermesi vâcib olur. On kilesi harâm olduğu için sadaka vermesi lâzımdır.] Fâiz ile ödünc vermek ve almak harâm olduğu, Kur'ân-ı kerîmde açıkça bildirilmiştir. İhtiyâcı olanın da, olmıyanın da, fâizle ödünc alması harâmdır. İhtiyâcı olana fâiz harâm olmaz demek, Kur'ân-ı kerîmin emrini değiştirmek olur. (**Kınye**) kitabı, Kur'ân-ı kerîmin emrini değiştiremez. Lâhor şehrinin büyük âlimlerinden olan mevlânâ Cemâl, (**Kınye**)nin birçok haberleri, kıymetli kitâblara uymamaktadır, böyle haberlerine güvenilmez buyururdu. [İbni Âbidîn de, (**Kınye**)nin birçok haberi za'îfidir, güvenilemez buyurmaktadır. Bu kitâbı, Zâhidî “rahmetullahi teâlâ aleyh” yazmıştır.] (**Kınye**)nin bu yazısını doğru kabul etsek bile, buradaki ihtiyâc kelimesine, zarûret ve ölüm tehlikesi ma'nâsını vermek lâzımdır. Böylece, Mâide sûresinin, (**Ölüme sebep olan sıkışık hâle düşen**) meâlindeki dördüncü âyetinin izninden istifâde edilmiş olur. Çünkü, bu âyet-i kerîme harâmdan afv olunabilecek özrü beyân buyurmaktadır. Fâiz ile ödünc almak için her ihtiyâc özr olsaydı, fâizin harâm edilmesine sebep kalmazdı. Çünkü, fâiz ödemeği ancak ihtiyâcı olan kabul eder. İhtiyâcı olmıyan kimse, açıktan para vermek istemez. Allahü teâlânın bu yasak emri, yersiz, lüzumsuz olurdu. Allahü teâlânın kitâbına, böyle iftirâ edilemez. Abes, yersiz birşey bulunması düşünülemez. Her ihtiyâcı olanın fâiz ile para alması câiz diye bir ân düşünsek, ihtiyâc da, bir nev' zarûretdir. Zarûretin dereceleri vardır. Ziyâfet vermek için, fâiz ile para almak ihtiyâc değildir. Meyyitin bıraktığı malda meyyitin ihtiyâcı, kefen ve cenâze masrafı olduğu, kitâblarda bildiriliyor. Onun rûhu için ziyâfet vermeğe ihtiyâc denilmemiştir. Meyyit, sadakanın sevâbına, herkesden çok muhtâc olduğu hâlde, onun rûhu için yemek [helva] dağıtılmasını islâmiyyet emr etmemiştir. O hâlde, bunları yapmak, fâizle para almak için ihtiyâc, özr olur mu? Ölünün ihtiyâcı kabul edilse bile, fâizle alınan para ile pişen yemekleri yimek halâl olur mu? Çoluk çocuğun çok olması, erkeğin askerde bulunması, özr, ihtiyâc sanılarak, fâizle para almak câiz ve halâl olur demek, bir müslimâna yakışmaz. Böyle belâya yakalanmış olanlara, emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yaparak, doğru yolu göstermek lâzımdır. Bir müslimân, nasıl olur da, böyle harâm işi yapabilir? İhtiyâcları halâlden te'mîn edecek yol çokdur. [Bu yolları aramak lâzımdır. Arayıp bulamazsa, ancak nafaka ihtiyâcı, ya'nî gıda, elbise ve mesken ihtiyâcı, zarûret hâlini alır. Bu da, ancak mesken için vâkı' olmaktadır.]

Bu zemânda, şübheli olmıyan kazanc kalmadı diyorsunuz. Evet öyledir. Fekat, elden geldiği kadar, şübhelilerden kaçınmak lâzımdır. Tarlayı abdestsiz sürmek, tohumunu abdestsiz ekmek, rızıkın bereketini, tayyib [güzel] olmasını giderir demişlerdir. Hindistânda, böyle çalşan, hemen yok gibidir. Fekat, Allahü teâlâ, kullundan, elinden geldiği kadar yapmasını istemektedir. Fâiz ile para alıp ziyâfet vermekten sakınmak, herkes için çok kolaydır. Halâle harâm, harâma halâl diyen kâ-

fir olur. Fekat bu, kat'î, meydânda olan halâl ve harâmlar içindir. [Halâl, harâm oldukları, Nass ile açık bildirilmiş olan yâhud açık Nass yok ise de, dört mezhebe de de sözbirliği ile bildirilenler içindir.] Zan olunanlar için değildir. Hanefî mezhebinde mubâh olan çok şey vardır ki, Şâfi'î mezhebinde mubâh değildir. Bunun aksi de vardır. Muhtâc olduğu şübheli olan birinin, fâizle para alması halâl olur demiyene, açık bildirilen harâma halâl diyemiyene dil uzatılmaz. Sapık, gerici denilmez. Halâl demesi için zorlanamaz. Onun haklı olması dahâ kuvvetlidir. Hattâ, haklı olduğu meydândadır. Ona dil uzatanlar haksızdır ve tehlikelidir. Mevlânâ Abdülfettâh, fâizsiz borç almak iyidir. Niçin fâiz ile alıyorlar demiş. Siz de, böyle söyleme, Halâli inkâr mı ediyorsun? diyerek onu tekdîr etmişsiniz. Yavrum, bu sözünüz, kat'î olan halâl için doğrudur. İhtiyâcı olanın, fâiz ile borç almasına halâl deseniz bile, bunu yapmamak, yine dahâ iyi olur. Vera' sâhibleri, ruhsat, izn verilen şeyleri yapmamış, herkese, azîmet yolunu göstermişlerdir. Lâhor şehrindeki müftîler, ihtiyâcı olana câiz olur demiş ise de, ihtiyâcdan ihtiyâca fark vardır. Her ihtiyâc, ömr sayılırsa, fâizin harâm olacağı yer kalmaz. Fâizin harâm edilmesi abes, lüzûmsuz bir emr olur. Oruc, yemîn keffâreti niyeti ile de, fakîrleri doyurmak için, fâiz ile borç almak câiz değildir. Fakîr doyuramıyan, oruc tutar).

2 — **Rehnde fâiz:** Rehn vermek, ya'nî ipotek (hypotèque) etmek demek, bir sebepten dolayı, birşeyi habs etmek, alkoymak demektir. İslâmiyyetde ise, ödenecek mal karşılığı olarak, bir malı, alacaklıda veyâ başka âdil bir kimsede, emânet bırakmak demektir. Rehn ancak, mal borcu için verilir. Öldürmek, yemîn hakları, işçinin iyi çalışması, müsâfirin hırsızlık etmemesi için rehn istenmez. Rehn zor ile alınmaz. Rehn, akd ile, ya'nî icâb ve kabûl ile, ya'nî sözleşme veyâ mektûblaşma ile yapılır. Rehni verip, almaları, ya'nî malın teslim olunması da lâzımdır. Teslim olunmadan önce, borclu rehni vermektен vazgeçebilir. Rehn bırakılan malın, satılmağa elverişli olması şarttır. Dartı ile, hacm ile ölçülen herşey, altın, gümüş eşyâ, para, rehn verilebilir. Ortak olan birşeydeki kendi payını rehn vermek câiz değildir. Ağaçdaki meyveyi ağacsız olarak, tarladaki ekini tarlasız olarak rehn vermek ve meyveli ağacı meyvesiz olarak, ekinli tarlayı ekinsiz rehn vermek câiz değildir. Evi, eşyâsı ile de rehn vermek câizdir. Hayvân, üzüm sırası rehn verilir. Alacaklı, rehnden vazgeçebilir. Borclu vazgeçemez. Rehn, borç ödeninceye kadar habs olunur. Önce, borç ödenir. Sonra, rehn geri verilir. Borclu ölürse, bunun vârisi, rehni satarak, parası ile borcu öder. Sonra, rehni alıp, müşterîye teslim eder. Geri kalan parası, başka alacaklılara verilir. Satış semeninin ödeme zemânı gelince borclu, rehni satmak için, alacaklıyı veyâ başka bir âdil kimseyi vekîl edip satdırır veyâ kendi satar. Semenden borcu ödeyip, sonra rehn kurtarılır. Borclu, rehndeki malını, alacaklının izni olmadan satamaz. Satmak için, istiyemez. Alacaklı, rehni alırken, bunu ileride satmağa kendisinin vekîl edilmesini şart edebilir. Borclu bunu kabûl edince, sonra azl edemez. Borclu ölürse de, azl olmaz. Rehn helâk olursa, kıymeti az ise, aradaki farkı borcludan ister. Rehn, alacaklının borcu istemesine mâni' olamaz. Malı olup da ödünç aldığı ödemezse, onu habs ettirmesine de mâni' olamaz.

Alacaklı, rehnin, borclunun mülkünden çıkmasına sebep olamaz. Satamaz, kirâyaya veremez. Rehni, ancak borclunun izni ile kullanabilir. İkisinden biri, ötekini izni ile, rehni başkasına âriyet verebilir. Sonra herbiri, onu yine rehn yapabilir. Alacaklı, kendisindeki rehni, rehni veren borclusuna da âriyet verebilir. Saklamıyarak veyâ kullanarak rehn helâk olursa, kıymetini öder. Bir kimsenin, rehnde bulunan malı satın alması sahîhdır. Alacaklı, elindeki rehn malı müşterîye vermiyebilir. Müşterî, borcun ödenerek, rehnin kurtarılmasına kadar bekler. Yâhud, bey'i, mahkeme ile fesh ettirir.

Ödünç verirken, alacaklının rehnden istifâde etmesi için, izn verilmesi şart edilirse, fâiz olur. Meselâ, hayvânı veyâ tarlayı, elbiseyi kullanması, sütünü içme-

si şart edilirse fâiz olur. Sonradan verilen izn ile, alacaklının rehni kullanması câiz olur.

3 — **Bey' ve şirâda fâiz:** Hanefî ve Hanbelî mezheplerine göre, bir satışta fâiz bulunması demek, aşağıda bildirilen iki şeyin veyâ birinin mebî' ile semende ortak olarak bulunması demektir. Şâfi'î ve Mâlikî mezheplerinde, bu iki şart ile be-râber, altın veyâ gümüş yâhud gıdâ maddeleri olmaları da lâzımdır.

1 — Kadr, ya'nî vezn veyâ hacm ile ölçülmeleri,

2 — Bir cinsden olmaları.

Fâiz bulunan satış veresiye yapılamaz. Dâimâ peşin olması lâzımdır. Satışın peşin olması için, mebî'in de, semenin de te'ayyün etmeleri lâzımdır.

Buğday, arpa, hurma ve tuzun, her zemân ve heryerde, hacm ile ölçülmeleri, altın ve gümüşün de dartı ile ölçülmesi emr olundu. Bu altı maddeden başka şeylerin, nasıl ölçüldükleri, âdete göre anlaşılır. 4. cü maddeye bakınız!

Bir satışta, fâiz şartının ikisi de bulunmazsa, bu satışta fâiz bulunmaz. Ya'nî birinin peşin fazla olması veyâ veresiye olması, fâiz olmaz. Meselâ, on metre pazeni, onbeş metre basmaya peşin ve veresiye satmak câizdir.

Bu şartların ikisi de bulunursa, yalnız eşid mikdârda peşin satmak câiz olup, farklı mikdârda peşin ve aynı mikdârda olsa bile, birisini veresiye olarak satmak fâiz olur. Zâten, fazlası peşin harâm olan satışlar, veresiye, eşid mikdârda olsa bile, dâimâ harâm olur. Veresiye başkadır. Peşin pazarlık edip, semeni sonra te'cîl etmek başkadır. Bir teneke buğdayı bir teneke buğdaya peşin satışta, söz keserken ölçmek lâzımdır. Sonradan ölçülürse, eşid bulunsu bile câiz olmaz. Bir kile buğdayı, bir kile buğdaya veresiye veyâ bir kileden az veyâ fazla buğdaya peşin satmak fâiz olur. Ya'nî câiz değildir, harâmdır. Kadr ve cinsleri ortak bulunan iki malın eşid mikdârda peşin satışının câiz olması için, sıfatlarının başka olması lâzımdır. Para bozdurmak, bunun için, câiz olmaktadır. Sıfatları da aynı olursa, satıştan fâide olmayacağı için bey' sahîh olmaz.

İki şarttan birisi bulunup, birisi bulunmazsa, farklı mikdârda peşin câiz olup, eşid mikdârda olsalar da, veresiye satmak yine fâiz olur. Bir kile buğdayı, iki kile arpaya veyâ beş yumurtayı altı yumurtaya peşin satmak [ve peşin kâğıd para bozmak] câiz olur. Fekat beş metre basmayı, beş metre basmaya ve bir kamyonu, başka bir kamyonu veresiye satmak fâiz olur. Burada, yalnız, altın veyâ gümüş karşılığında dartarak ölçülen başka cinsleri veresiye satın almağa izn verilmiştir. Bunun için, para ile yapılan mal satışlarında fâiz yoktur. Kâğıd para karşılığında yapılan mal satışlarında da, hiç fâiz yoktur.

Ağırlık ile ölçülen şeylerin her ikisi de bir habbe, ya'nî bir arpa ağırlığından az ise, hacm ile ölçülenlerin her ikisi de yarım sâ'dan az ise, bunlar ölçüye gelmez, ya'nî birinci şart yok kabûl edilmiştir. Bunun için, bir avuc buğdayı, iki avuc buğdaya ve bir felsi iki veyâ dahâ çok felse, peşin satmak câiz olur. Çünkü, iki avuç içi, yarım sâ'dan azdır ve üç felsin ağırlığı, bir habbeden azdır. İki santigram altını, dört santigram altına peşin satmak fâiz olmaz. Bunları veresiye satmak fâiz olur. Bir kırât-ı şer'î, beş arpa olduğundan, bir habbe, beş santigramdır.

Altını, gümüşü yarıdan fazla olan alaşımlar, sâf altın ve sâf gümüş gibidirler. Satışta ve ödünç vermekde bunların ağırlıklarına bakılır. Altını, gümüşü, yarıdan az olan alaşımlar, urûz gibidir. İçindeki hâlisin ağırlığından fazla hâlis ile ve kendi cinsinden, fazlası ile peşin satılabilirler. Çünkü altının fazlası, karşılık maldaki başka ma'denin karşılığı olur. Böyle paralar ve fülûs denilen metal paralar, âdete göre, ağırlıkla da, aded ile de ölçülmektedir. Fekat, altının ve gümüşün, dâimâ, ya'nî karşımındaki mikdârı az olsa da, kabz edilmeleri lâzımdır. Semen, ya'nî geçer akça olmadıkları zemân, ta'yîn edilince, te'ayyün ederler.

Bir satışın peşin olması demek, pazarlık yerinden ayrılmadan önce, iki malın da

ayn olması demektir. Buna, te'ayyün etmek denir. Altından ve gümüşten başka mallar, söz kesilirken ta'yîn etmekle te'ayyün ederler. Bunların satışı (**Mukâyada**) olur. İki maldan yalnız birisi ta'yîn edilmiş ise, ayn olan, mebî' olur. Deyn olan mal ve altın ve gümüş, ayrılmadan önce kabz olunmakla te'ayyün ederler.

(**Dürr-ül-muhtâr**) sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" buyuruyor ki: (Buğdayı, buğday karşılığında satınca, ikisi de ta'yîn edilirse, ya'nî ayn olurlarsa câizdir. Teslîm alınmaları lâzım gelmez. Çünkü, sarfdan başka satışlarda, mallar, ta'yîn etmekle te'ayyün ederler. Te'ayyün edince, kendilerini vermek lâzım olur. Benzerleri verilemez. Ya'nî, ikisi de hacm ile veyâ dartı ile ölçülen, bir cins veyâ başka cins [altından ve gümüşten başka] iki malı birbiri karşılığında satmak için, söz kesilirken, ikisi de ayn olmalıdır. İster hâzır olsunlar, ister gâib olsunlar, ta'yîn edilmeleri yetiştir. Sözleşme yerinden ayrılmadan önce teslîm alınmaları lâzım olmaz. Altın ve gümüşün ise, ayrılmadan önce kabz olunması şarttır. Ya'nî birbirinin eline, cebine vermek lâzımdır. Ayrıldıktan bir iki dakika sonra verse, sarf satışı sahîh olmaz.

Sarf satışında, alacağı hâzır olup, vereceği yanında değilse, sözleşme etmeyip, hâzır olanı [ödünce veyâ] emânet almalı, vereceği eline geçince, o zemân pazarlık ve söz keserek, ayrılmadan bunu teslîm etmelidir.

Fâiz bulunan satışdaki iki maldan biri ayn, karşılığı deyn ise, ayn olan mebî', deyn olan semen olmak ve [söz kesilirken deyn olan] semeni, ayrılmadan önce kabz etmek şartı ile câiz olur. Çünkü, deyn ancak teslîm alınmakla te'ayyün eder.

Eğer, deyn mebî' ise, söz kesilen meclisde hâzır olsa bile, bey' câiz olmaz. (**İle, ye**) gibi bağ ile söylenen fâiz malı, semen olur. Bu bağlar ile söylenmiyen, mebî' olur. (Bu bir kile buğdayı, bir kile tâze buğdayA satdım. Bu bir kile buğdayı, bir kile tâze arpaYA satdım) diyerek sözleşmeleri câiz olur. Çünkü, her ikisinde de, ayn olan mal, mebî'dir ve deyn olan, semendir. Fekat, sözleşme yerinden ayrılmadan, deyni kabz etmek lâzımdır. Çünkü, fâiz bulunan bey'in câiz olması için, ayrılmadan önce, mebî' ile semenin ayn olmaları lâzımdır. Deynin [misâlimizde, semenin] te'ayyünü, kabz edilmekle olur. Aynı, kabz etmeden ayrılmaları câiz olur. Eğer (Bir kile iyi buğdayı senden, bu bir kile buğday İLE satın aldım) derse, yâhud (İki kile tâze arpayı senden, bu bir kile buğdayA satın aldım) derse, deyn olan, meclisde hâzır bulundurulsa dahî, câiz olmaz. Çünkü, deyn olan mal, mebî' olmuş, ayn olmıyan şeyi satmıştır. Bu ise, câiz değildir.)

Fâiz bakımından yeni ile eski, tâze ile bayat arasında fark yokdur. Meselâ, eski bakırı, yeni bakır ile aynı ağırlıkta ve peşin değişmelidir. Yeni bakır hafif ise, bununla az mikdâr başka mal veyâ para da peşin vermelidir.

Altın ve gümüşten başka ma'denlerde, san'at, işçilik farkı olabilir. Bir bakır semâveri, dahâ ağır bakır semâver karşılığı satmak câiz olur. Çünkü altından ve gümüşten başka ma'denler, san'at te'sîri ile, ağırlık ölçüsünden çıkıp, âded ile satılabilir. Fekat bunları ağırlıkla satmak âdet olan yerlerde, ağırlık farkı yine fâiz olur. Altın, gümüş eşyâ, san'at te'sîri ile semenlikten çıkarak mebî' olabilir. Ya'nî ta'yîn ile te'ayyün eder. Fekat, kabz edilmesi ve altını, gümüşü yarıdan fazla olanların dâimâ ağırlık ile ölçülmesi şarttır.

(**Bedâ'î**) kitabının sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh", beşinci cüz, 236. cı sahîfesinde diyor ki, (Aynı sayıda fülûsü birbirleri ile değiştirirken [kâğıd veyâ metal para bozdururken] veyâ fülûs verip fülûsdan başka şey [altın, gümüş veyâ başka bir ayn] satın alırken, fülûs hep semen olur. Ta'yîn edilince te'ayyün etmez. Kabz edilmedikçe deyn olur. Nakdeyn ile değiştirilirken, ayrılmadan önce, iki karşılıktan birinin kabz olunarak te'ayyün etmesi lâzımdır. Çünkü, burada fâizin iki şartı da yok ise de, deynin deyn karşılığı satılması bâtıldır. Fülûs, aynı sayıda [ya'nî, i'tibârî kıymetleri aynı olarak] fülûs ile değiştirilirken, fâizin bir şartı bulunduğu için [veresiyesi harâm olacağından] iki karşılığın da kabz olunmaları lâzımdır. Fülûs, başka sayıda fülûs ile değiştirilirse, [bir yüzlük verip, kıymetlerinin toplama-

mı yüzden az olan ufaklık alınır], fâizden kurtulmak için, iki karşılığın da ta'yîn edilmeleri lâzımdır. Şeyhayne göre, ancak bu hâlde [ve selem satışında] niyyet etmekle fülûs semenlikten çıkar. Urûz gibi olurlar. Ta'yîn edilince, te'ayyün ederler. Fekat, yine aded ile ölçülürler. Fâizin bir şartı bulunduğu için, ya'nî aynı cins oldukları için, ta'yîn edilmekle, satışın peşin yapılması te'mîn edilmiş olur. Ta'yîn edilen malın kendisi verilir. Benzerleri verilemez). Birisinin ta'yîn edilmesi de kâfi ise de, deynin semen olması ve bunun ayrılmadan önce kabz edilmesi lâzım olur. Bankada, bono kırdırmanın câiz olmadığı buradan da anlaşılmalıdır.

Zimmînin zimmîlerle ve müslimânlarla alışverişi, müslimânların birbirleri ile alışverişi gibidir. Yalnız kendi aralarında domuz ve şerâb satmaları da câizdir. Dâr-ül-harbde [ya'nî, yehûdî, hıristiyan veyâ müşriklerin memleketlerinde] bulunan mürtedin malları onun mülkü değildir.

Altın ve gümüş, ağırlıkla ölçülür. Basılı liralara ağırlığı belli olduğu için, liralara sayı ile de kullanmak câiz olur. Kullanırken, ağırlıklarını düşünmek lâzımdır.

On dirhem gümüş para borcu olan kimse, alacaklısına, bunlar yerine bir altın verse, ya'nî on dirhem borcuna karşı, bir altını peşin olarak satsa câiz olur. Çünkü gümüşler, semen yapılmış olup, te'ayyün etmeleri için, borcunun teslim alınması lâzımdır. Zâten borcluda buldukları için, yeniden teslim almasına lüzûm kalmamıştır. Çünkü, mebî'in ve semenin birlikde te'ayyün etmeleri, veresiye olan satışta fâizden sakınmak için şart edilmiştir. Ödenip biten borcda, böyle fâiz olamaz. Borcda, ileride düşülecek fâiz tehlikesi olabilir. **(Dürr-ül-muhtâr)**. Üçüncü kısım, onikinci maddesinin son sahîfesine bakınız! **(Riyâd-un-nâsîhîn)**de diyor ki:

Satışdaki ve ödünç vermekdeki fâiz için, Ömer Neseffin "rahmetullahi teâlâ aleyh" **(Erba'in-i Selmânî)** kitabındaki otuzüç misâli aşağıya yazıyoruz:

1 — Kile ile satılan birşey, kendi cinsine [meselâ buğdayı buğdaya] peşin satılırken, birinin hacmi ziyâde olursa, fâiz olur.

2 — Hacmleri müsâvî, fekat biri veresiye [ya'nî söz kesilen yerden ayrılıncıya kadar te'ayyün etmez] ise, yine fâiz olur.

3 — Dartarak satılan birşey, kendi cinsine [meselâ beşibiryerdeyi, altın liralara karşılığı] peşin satılırken, verilen ile alınanın ağırlığı müsâvî olmazsa, fâiz olur.

4 — Veznleri müsâvî, fekat biri veresiye ise, fâiz olur. Vezn veyâ hacmleri müsâvî olmıyan peşin satışta, fâizden kurtulmak için, vezni veyâ hacmi az olan malın yanına, aynı cinsden olmıyan, başka az birşey de ilâve edip, iki şey bir arada iken, pazarlık etmelidir. Böylece fâizden kurtulunur ise de, ilâve edilen şeyin kıymeti az ise, harâma yakın mekrûh olur. O şeyi, pazarlıktan sonra ilâve ederse câiz olmaz.

5 — Kile ile satılan şeylerden, aynı cinsden olmıyanlar, birbiri ile [meselâ, arpayı buğdaya] satılırken, hacmleri aynı olsa da, veresiye satmak, ribâ [ya'nî fâiz] olup, hacmleri farklı olsa da, her ikisi peşin câizdir.

6 — Dartılarak satılan şeylerden aynı cinsden olmıyanlar, birbiri ile [altın, gümüş ile] satılırken, ağırlıkları eşit olsa da, biri veresiye olunca fâiz olur. Ağırlıkları farklı olsa da, ikisi peşin [eline teslim etmek] câiz olur. Altın ve gümüşlü eşyâyı, birbiri karşılığı veresiye satmak fâiz olur.

7 — Vezn ile ve kile ile ölçülen ve ölçülmeyen herşey, kendi cinsi ile, veresiye satılınca, mikdârı aynı olsa da, fâiz olur.

8 — Kile ile veyâ vezn ile ölçülen birşeyi, kendi cinsi karşılığı, ölçmeden topdan satmak fâiz olur. Mikdârları müsâvî ise de, fâiz olur. Çünkü, böyle şeylerin satışında, söz kesilirken, ölçülerek, mikdârlarının aynı olduğunu bilmek, bey'in sahîh olması için, şartdır.

9 — Birkaç kimse arasında müşterek olan, kile veyâ vezn ile ölçülen bir malı, ölçmeden paylaşmak fâiz olur. [Çünkü, üçüncü kısım, yirminci maddede bildirildiği gibi herbiri, kendi payında bulunan diğerinin mülkünü, diğerinde kalan ken-

di mülkü ile değişdirmiş olur. Ya'nî bunları birbirlerine ölçmeden satmış olurlar. Herbiri diğerlerine bir defter, ikincisi bir mendil gibi şeyler de verip halâllaşma-
lıdırlar.]

10 — Hacm ile veyâ vezn ile ölçülen bir malı, ölçmeden ödunc vermek ve almak fâiz olur.

11 — Başakdaki buğdayı, buğday ile, müsâvî mikdârda dahî satmak fâiz olur.

12 — Başakdaki buğdayı, başakdaki buğdaya aynı mikdârda dahî satmak fâiz olur. Çünkü, buğdayları başaksız ölçmek lâzımdır.

13 — Ağaçdaki meyveyi, kopmuş aynı meyveye satmak fâiz olur.

14 — Ağaçdaki meyveyi, ağaçdaki aynı meyve ile satmak fâiz olur.

15 — Buğdayı, buğday ununa ve kavrulmuş buğdaya, aynı hacmde dahî satmak fâiz olur. Çünkü, buğdaydan, aynı hacmde un hâsil olmaz.

16 — Unu ve buğdayı, ekmeğe satmak fâiz olmaz. Çünkü ekmek, başka cinsden olmuşdur ve sayı ile ölçülür.

17 — Menşeleri veyâ kullanım yerleri aynı olmıyan veyâ insanlar tarafından sıfatları değişdirilen şeyler, aynı cinsden değildir. Meselâ hurma sirkesi ile üzüm sirkesi ve koyun eti ile sığır eti ve sütleri ve koyun yünü ile keçi kılı ve buğday ile ekme aynı cinsden değildirler. Keçi ve koyun eti ve sütleri, fâiz bakımından aynı cinsdendir.

18 — İmâm-ı Muhammede göre, ekmeği aded ile ve vezn ile ödunc vermek fâiz olmaz. İmâm-ı Ebû Yûsüfe göre yalnız dartı ile fâiz olmaz.

19 — Susam, zeytin, ceviz gibi, yağ çıkarılan cisimler, kendi yağları ile satıldığı zemân, yağ, cismdeki yağ mikdârından ziyâde ise câizdir ve yağın aynı mikdârı yağ karşılığı olup, ziyâdesi posa karşılığı olur. Ziyâde değilse, az veyâ müsâvî ise veyâ belli değilse fâiz olur.

20 — Üzüümü, sırası karşılığı ve koyunu yünü karşılığı ve meyveli ağacı aynı meyve karşılığı ve ekilmiş toprağı, çıplak toprak karşılığı ve başakda yetişmiş buğdayı, yetişmemiş buğday karşılığı, taşlı küpeyi taşsız küpe karşılığı, altınlı kılıncı veyâ kemeri altınsız aynı kılınc ve kemer karşılığı ve kabuklu pirinci kabuksuz pirinc ile satmak da, müsâvî veyâ az ise fâiz olur.

21 — Bir malı, kendisi veyâ vekîli, meselâ on liraya satıp, müşteriye teslim etdikden sonra, parayı teslim almadan, malı müşteri den, meselâ dokuz liraya geri satın almak fâiz olur. Parayı temâm alınca, satın alabilir. Bir malı satdıktan sonra, parasının hepsini temâm teslim almadan, o mal ile birlikde başka birşeyi, aynı fiyatla geri satın almak fâiz olur. Çünkü, aynı fiyatın bir kısmı, o başka şey için olup, o malı dahâ ucuza almış olur ve fâiz olur. O başka şeyi alması ise câizdir.

22 — Bir malı, meselâ iki ay sonra teslim etmek üzere satdıktan sonra, noksân olarak, dahâ önce vermeği karârlaşdırmak fâiz olur.

23 — İki kişi, birer çuval buğdayı, hacmini ölçmeden, karışdırıp un yapırdıktan sonra, unu ikiye taksim etmeği karârlaşdırmak fâiz olur.

24 — Unları karışdırıp, ekme yapıp ekmeği ikiye bölmek de fâiz olur. Unların hacmini önceden ölçmek lâzım idi.

25 — Cevzleri veyâ bâdemleri yâhud zeytinleri ölçmeden karışdırıp, yağ çıkardıktan sonra yağı taksim etmek de fâiz olur.

26 — İki kişinin müşterek bir ineği olsa, sütü birgün benim, birgün benim diye taksim etseler, fâiz olur.

27 — İki kişi, meselâ bir öküz veyâ bir at veyâ bir otomobil veyâ bir dükkân veyâ tarlalarını veyâ tezgâhlarını, herbiri kullanmak üzere, mu'ayyen bir zemân için değişmeler fâiz olur.

28 — İçinde oturmak şartı ile bir evi, ekme şartı ile tarlayı, kendi kullanmak

şartı ile bir otomobili borcludan rehn istemek fâiz olur. Çünkü, rehn alınırken, bunu kullanmağı şart etmek, rehnde fâiz olur.

29 — Birşeyi ucuz satın almak veyâ ona pahâlı satmak şartı ile ödünç vermek fâiz olur.

30 — Mahsûlün yarıdan fazlasına ortak olmak şartı ile, köylüye para veyâ tohm veyâ toprak verip onu çalışdırmak veyâ ona ödünç vererek tarlasını alıp işletip, mahsûlün yarıdan azını ona bırakmak fâiz olur. Çünkü, kirâ mikdârının belli olması ve ödünç verilen malın aynı mikdârda benzerinin ödenmesi lâzımdır.

31 — Az ücretle çalışdırmak, ondan hediye almak, ziyâfet istemek üzere ödünç vermek fâiz olur.

32 — Birşeyi, aldatarak pahâlı satmak veyâ ucuz almak da fâiz olur. [Gaben-i fâhişe bakınız!].

33 — Satılan şeyin aybını ve satın alınan şeyin kıymetini gizleyerek aldatmak fâiz olur.

34 — Libya büyük müftüsü şeyh Tâhir-uz-Zâvî, fetvâsında diyor ki: (Hükûmet, me'mûrlara ödünç mesken parası vererek, yüzde dört fazlası ile aylıklarından kesiyor. Bu, % 4 fazla aldığı, fâiz olur. Harâm olur. Müslimân olan hükûmetin bunu alması, vatandaşların da vermeleri harâmdır. Bu ödünç paranın, fâizsiz olarak, Allah rızâsı için verilmesi lâzımdır). Bu fetvâ, Libyada çıkan 1973 Nisan târihli **(Hedy-ül-islâmî)** mecmû'ası sonunda yazılıdır. Yâhud, oturacak evi olmıyan, mesken parası almak için, bütün mu'ameleleri yaptıktan sonra, parayı alırken (Vekîliniz olarak, bu para ile ev yaptırdığı kabul etdim) demeli. Parayı veren (Ben de kabul etdim) demeli. Tapuyu alırken (Her ay ..... lira ödemek üzere ..... liraya bu evi satın aldım) demeli. Tapuyu veren de (Bu evi sana sattım) demelidir. Böylece halâl olur.

(Dâr-ül-harb)de, ya'nî ahkâm-ı islâmiyenin tatbik edilmediği İtalya, Fransa gibi putlara tapınılan yerlerde, müslimânın, kâfirlere ödünç vererek, onlardan fâiz almasının câiz olduğu bütün kitâblarda, fâiz bahsinin sonunda yazılıdır. Meselâ:

İbni Âbidîn diyor ki, (Dâr-ül-harbde, kâfirlerin mallarını fâiz, kumar, fâsid bey' ile almak halâldir. Bu yollarla müslimânın zarar etmesi halâl değildir).

(Mültekâ) kitâbında, (İmâm-ı a'zam ile imâm-ı Muhammed "rahmetullahi teâlâ aleyhimâ" buyurdu ki, Dâr-ül-harbde, müslimân ile kâfir arasında fâiz olmaz). **(Mecmâ'ul-enhür)**de diyor ki, (Hadîs-i şerîfde, **(Dâr-ül-harbde, müslimân ile kâfir arasında fâiz yoktur)** buyuruldu. Orada, onların malını almak mubâhdır. Gönül rızâsı ile, gadr yapmadan almak câizdir. Diğer üç mezhebde hiç câiz değildir).

(Dürer ve Gurer) kitâbında da bu hadîs-i şerîf yazılarak, Dâr-ül-harbde bir müslimânın fâiz ile ve fâsid bey' ile [meselâ ikrâmiyyeli, piyangolu satış yaparak] kâfirden ve orada müslimân olandan mal çekmesi câizdir. Çünkü, onların malını rızâları ile almak mubâhdır diyor. Fekat, mallarına saldırmak, zorla almak câiz değildir diyor. Şernblâlf, bunu açıklarken, (Kumar ile alması da câizdir) diyor. **(Kudûri), (Cevhere), (Vikâye), (Dürr-ül-muhtâr)** ve **(Redd-ül-muhtâr)**da ve **(Fetâvâyı Hindiyeye)**de de böyle yazılıdır. **(Dâr-ül-harb)**de bulunan müslimânların birbirleri ile ve zimmî kâfir ile yaptıkları sözleşmelerin ahkâm-ı islâmiyyeye uygun olması lâzımdır.

Kâdî zâde, **(Feth-ul-kadîr)** tekmilesinde yukarıdaki hadîs-i şerîfi açıklarken diyor ki: (Hicretten önce Kureyş müşrikleri, ehl-i kitâb olan rumların acem kâfirlerine yenilmelerine sevinmişlerdi. Rum sûresi nâzil olup, acemlerin az zemân sonra yenilecekleri bildirilince, Ebû Bekr-i Sıddîk, Kureyş kâfirleri ile sözleşme yaptı. Acemler yenildi. Ebû Bekr-i Sıddîk da sözleşilen develeri Kureyş kâfirlerinden aldı. Bu sözleşme kumar idi. Mekke şehri de, müşrik memleketi idi. Resûlullah, bu kumar sözleşmesine ve şart edilen develerin kâfirlerden alınmasına izin verdi).

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, Dâr-ül-harbde ya'nî Avrupada, Amerikada, kâfirlerin kurduğu ve yalnız kâfirlerden fâiz alan bir bankaya para yatıran bir mü'minin, bu paranın fâizini bankadan alarak ihtiyâclarına harc etmesi halâldir. Bankaya para yatıran bir kimse, banka ile ortaklaşa, parasını fâiz ile işletmeğe vermiş oluyor. Bu bankadan ödünç para alıp fâiz verenlerin hepsi müslimân veyâ zimmî ise, bankaya yatırılan paranın fâizini almak harâm olur. Bankadan para alıp fâiz verenler, müslimân ve harbî kâfir karışık ise, o bankadan alınan fâiz ve hizmet karşılığı alınan ma'âş mekrûh olur. Müslimân veyâ zimmî müşterisi çok ise, harâma yakın, harbî kâfir müşterisi çok ise, halâle yakın mekrûh olur. Meşihat-i islâmiyenin İstanbulda çıkardığı **(Cerîde-i ilmiyye)** kitâbının 29 Şubat 1336 ve 9 Cemâzil-uh râ 1338 târih ve ellibeşinci sayısının binyediyüzkırkdördüncü sahifesinde yazılı fetvâda da, (Dâr-ül-harbde kâfir bankasına para yatırıp, bankadan fâiz almak, şer'an halâl olur) buyurulmuşdur. Bankada çalışarak ma'âş almak da, böyledir.

Hiçbir memleketde, hiçbir kimseden ve bankadan ve kooperatifden, zarûret olmadıkca, hiçbir sebep ile ödünç para alıp fâiz ödemek câiz değildir. Zarûret başkadır, ihtiyâc başkadır. Zarûret, kendinin veyâ nafakası lâzım olanların aç, susuz, çıplak veyâ sokakda kalarak hasta olması demektir. Zarûret olunca, ya'nî ölümden veyâ hastalıkla, bir uzvun yok olmasından korku olunca, halâl yollardan, fâizsiz olarak, zarûretin giderilmesine çalışılır. Halâl yol bulunamazsa, fâizle ödünç alınıp, bununla zarûret giderilir ise de, sonra, ihtiyâcdan fazla birşeye para sarf etmeyip, borcunu bir ân önce ödiyerek fâizden kurtulması farzdır. Kirâ ile ev tutmak varken, ev satın almak zarûret değildir. Ticâret, san'at için sermâye bulmak da zarûret değildir. Zarûret hâlinde olana da fâiz ile ödünç vermek harâmdır **[Eşbâh]**. Harâmdan kurtulmak için, buna mu'amele ve îne yolları ile ödünç verilir, denilmiştir. Böyle, farzı yapmamaktan veyâ harâm işlemekten kurtuluş yolu aramağa **(Hîle-i şer'iyye)** denir.

Din câhilleri, gençleri aldatmak için, burada da yalan söylüyorlar. İslâmiyyetde fâiz vermek olmadığı için, müslimânlar, ecnebîlerden fâizle para alıp, millî servetimiz yabancılara gidiyordu diyorlar. Hâlbuki, müslimânlar, kimseden, fâizle ödünç almazdı. Bunun, zinâdan dahâ kötü, büyük günâh olduğunu bilirdi. Müslimânlar, birbirlerine, fâizsiz ödünç verirlerdi. Böylece, büyük şirketler ve fabrikalar kurulurdu. Kimse fâizle para almağa mecbûr kalmaz ve hâtırından bile geçirmezdi.

Banka nedir? İslâmiyyetde banka olur mu?

Banka, aşağıdaki işleri yapan bir şirkettir:

- 1 — İstenildiği zemân ödemek şartı ile az bir fâizle (va'desiz) para alır.
- 2 — Mu'ayyen bir zemân sonra ödemek üzere, va'desiz olandan fazla fâiz ile (va'deli) para alır.
- 3 — Fâizini her ay başında ödemek üzere (taksitli va'deli) para alır.
- 4 — Merkez bankaları banknot, ya'nî kâğıd para çıkarmak vazifesi de görür.
- 5 — Fabrikalara, şirketlere hissedâr olur. Onlara sermâye te'mîn eder.
- 6 — Arsa, bağ, tarla satın alıp satar ve binâ yapıp satar. İslâm bankası, her çeşid malı satın alıp, veresiye satar.
- 7 — Kıymetli eşyâyı, aksiyon [ya'nî hisse senedi] ve obligasyon [tahvîl senedi] rehn olarak ve temeli atılmış binâlar, arsalar ve kredi [i'tibâr] karşılığı olarak fâiz ile ödünç para verir.
- 8 — Va'deleri gelmemiş para senedlerini, bonoları, iskonto [tenzîl] yaparak öder. İslâm bankası bunu yapmaz. Çünkü harâmdır.
- 9 — Va'deleri gelen senedlerin paralarını borcludan toplayarak alacaklıya verir.
- 10 — Değerli maddeleri saklamaları için, kasaları şahslara kirâyâ verir.

11 — Şehrlere ve memleketler arası para göndermeği te'mîn eder.

12 — Tüccârların, polîçe veyâ çek ismi verilen te'diye emri senedlerini, bunların bankadaki parasından öder.

13 — Bir tüccârın, diğere bir tüccârdan alacağını, borclunun hesabından düşerek alacaklının hesabına geçirmek sûretiyle tüccârlar arasındaki alışverişi kolaylaştırır.

14 — Borsalarda, hisse ve tahvîl senedleri alıp satar.

15 — Devletin ve anonim şirketlerin tahvîl senedlerini piyasaya sürer.

16 — Fabrikalar açar ve çalıştırır.

17 — Nakl vâsıtaları işletir.

Banka çalışmaları, hicretin altıncı asrında, İtalyada başlamış ve her memlekette yayılmıştır. Memleketimizde ilk olarak, 1279 [m. 1863] da Osmânlı bankası ve birkaç sene fâsıla ile, muhtelif ecnebî bankalar açılmış, gayr-i müslim vatandaşlar ve yabancılar, bunlarla fâizli alışveriş yapmıştır. Meşrûtiyyetin i'lânından sonra, 1327 [m. 1909] de Türkiye Millî Bankası, 1328 [m. 1910] de Türkiye Bankası, aynı senede Millî Banka, 1329 [m. 1911] da İstanbul Bankası, 1331 [m. 1913] de İstanbul Emlâk Bankası ve 1332 [m. 1914] de Osmânlı Ticâret Bankası açılmıştır. Zirâ'at Bankasının, [1329] da sermâyesi 88.577.908 Osmânlı lirası, Emniyet Sandığının 100.767 lira, Türkiye Millî Bankasının 1.000.000 lira idi.

Bankaların yaptığı, yukarıda yazılı onyediyüzden çoğu, islâmîyyetde yasak olmayan, fâideli şeylerdir. Fâizin azı da, çoğu da harâm'dır. Çoğuna harâm, azına halâl demek yanlıştır. Çiftçiye, tüccâra, san'at sâhiblerine yüksek fâizle ödünç veren ve düşük fâizle para toplayan bankalar, milleti sömüren, kapitalistliğe, komünistliğe sürükleyen teşekküllerdir.

Bankaların zararlarından biri de, para sâhiblerini tenbelliğe ve sefâhete alıştırmalarıdır. Eline çok para geçen tenbeller, çalışmazlar. Çalışanlara yardım da etmezler. Paralarını bankaya yatırıp, aldıkları fâiz ile, keyf ve zevk içinde yaşarlar. Mâcerâ peşinde koşarlar. İşçiler, çiftçiler ve zor geçinen me'mûrlar ve hele işleri bozulup bankaya fâiz ödemek için, evini barkını, çiftini çubuğunu satan iş adamları, bu taşkınca, şaşkınca para saçan ve çalışanlara aşağı gözle bakan şımarık sömürücüleri görünce, bunlardan nefret ederler. Bu hâl, vatandaşlar arasında ayrılık ve kin hâsıl eder. Çalışanların gayretleri, hizmetleri gevşer. Memleketde iş sâhaları azalır. İşsizlik, anarşistlik artar. Sosyal adâlet lâfda kalır. Ekonomik ve ahlâkî çöküntülere sebep olur.

Fâiz ile alışveriş yapmıyarak, müşterilerinin çalışmalarına, kârlarına, mudârebe, müzâre'a yolu ile ortak olan, ihtiyâcı olanlara, karz-ı hasen olarak ödünç verip iskonto ve fâiz adı ile birşey almayan, yalnız hizmeti ve masrafı karşılığı olarak ücret alan bir islâm bankasının millete çok fâideli olacağı meydândadır. Çünkü, sened yazmak ücretini ve pul paralarını, ödünç alanın vermesi de câizdir. [Onüçüncü madde başına bakınız!] İslâm bankası, ödünç verirken kefil ister. Kefil ile anlaşma yaparken, ödeme târihi koyar. Ödeme zemânı gelince borclu ödemezse, kefilinden alır. Böyle bankalara para yatıranlar, paralarının işletildiği yerlerin kâr ve zararlarına ortak olacaklarından, çalışanların heyecânlarını paylaşırlar. Onlara yardımcı olurlar. Herkes bunları sever. Memleket, maddî, ma'nevî kalkındır.

İslâm bankası, ticâret, san'at ve inşâ'at yapanlara, ihtiyâcı olanlara, fâiz ile ödünç para vermez. Muhtâc oldukları malları, veresiye olarak taksit ile kendilerine satmak üzere, bunlarla anlaşır. Bunlar, muhtâc oldukları her nev' menkûl ve gayr-ı menkûl malların cinsini, mikdârını ve evsâfını bankaya bildirirler. Banka, onları satın alıp, emânet olarak bunlara teslim eder. Üzerine kâr koyarak, sonra, bunlarla veresiye satış akdi yapar. Uyuşdukları târihlerde, borclarını bankaya, tak-

sît ile öderler. Banka, mallara mâlik olmadan evvel, bunlarla akd yaparsa, bey' bâ-tıl olur.

[(Cemâleddîn-i Efgânînin talebelerinden, Mısırın ileri reformcularından Muhammed Abdüh, Câmî'ül-ezherin (m. 1963) senesinde ölen müdîri Şaltut ile yaptığı Kur'ân-ı kerîm tefsîrinde, banka fâizinin meşrû' olduğuna fetvâ vermiştir. Dahâ sonra, din adamlarının ve çevresinin ağır baskısı altında kalarak, bu fetvâsından rücû' eder görünmüştür. Buna benzer teşebbüsler Hindistânda da yapılmıştır). Çalıştığı müessesenin fâiz ile verdiği mesken parasından istifâde etmek isteyen kimse, (Sizden ev satın almak istiyorum. Aldıktan sonra, bedelinin ma'âşından tak-sîtlerle kesilmesini dilerim) demeli, müessese de, islâm bankasının yaptığı gibi, satın aldığı veyâ inşâ ettirdiği binâyı görünce, tesbît edecekleri semen ile, buna ve-resiye satmalıdır. Binâyı görüp sözleşmeden evvel ma'âşından kesilenleri mües-seseye ödünç verir. Sonra bunlar semenden düşülür.]

VAKF — Bir vakf meşced harâb olup ta'mîr eden bulunmaz ise veyâ etrâfında, ev, insan kalmayıp, kullanılmaz ise de, Tarafeyne göre yine vakf olarak kalır. İmâm-ı Ebû Yûsûfe göre "rahmetullahi teâlâ aleyh", hâkimin izni ile satılıp, pa-rası, aynı cinsden olan başka bir vakfa sarf edilir. Bir kimsenin başka başka vakf-larının gelirleri [paraları] birbirlerine sarf edilemez.

Binâ, tarla, kuyu gibi nakl edilmeyen şeyler sözbirliği ile vakf olunur. Nakl edilmeyen şey ile birlikte buna lâzım olan nakl olunan şey de İmâmeyne [Ebû Yû-sûf ve Muhammede] göre vakf olunur. Vakf edilmesi âdet olan nakl edilebilir şey-ler, imâm-ı Muhammede göre, yalnız olarak da vakf olunur. Bu imâma göre, al-tın, gümüş [ya'nî para] da vakf olunur. Hacm ile ve vezn ile ölçülen herşey de böy-ledir. Tabut, teneşir, tabut örtüsü, Kur'ân-ı kerîm ve başka kitâblar gibi âdet olan vakflar da böyledir. Hacm ile, vezn ile ölçülen eşyâ satılıp, bedelleri ve vakf paraları fakîrlere ödünç verilir ve mudârebe yolu ile sermâye olarak tüccâra ve-rilerek kâra ortak olunur. Vakfın hissesine düşen kârları, fukarâya sadaka olarak dağıtılır. Vakf olunan paranın misli, hep vakfın emrinde kalması lâzımdır. Bunun-la birşey satın alınamaz ve bir borç ödenemez. Buğdaylar, fakîr olan köylüye to-humluk ödünç verilip, yeni mahsûlden ödenmek şartı ile vakf olunur. Sütü fakîr-lere verilmek üzere inek vakf olunur. Ev eşyâsı gibi vakfı âdet olmıyan şeyleri vakf câiz değildir. Vakfın gelirinden, önce ta'mîr, sonra hizmet edenlerin ve nâzırın üc-retleri ödenir.

İbni Âbidîn diyor ki, (Vakf, mükellef kimsenin, kendi mülkü olan ma'lûm mü-tekavim malının menfe'atini, bir şarta bağlamadan, müslim veyâ zimmî, bütün ve-yâ belli fakîrlere terk etmesidir. İmâmeyne göre, vakf edilen mal, vakf edenin mül-künden çıkar. Vakf, ibâdet değil, kurbettir. Sevâb kazanmak niyyeti ile yapılan mu-bâhlara (**Kurbet**) denir. Vakf edilen maldan yalnız veyâ en sonra bir meşcedin ve-yâ fakîrlerin fâidelenmesini bildirmek şarttır. Âdete göre zenginler de istifâde ede-bilir. Malını vakf eden kimse, bunu hâkime tescil ettirdikten yahud mütevellîye teslim ettikten sonra, vazgeçemez. Öldükten sonra vakf olmasını söyleyince, bı-rakacağı malın üçde birinden verilmesini vasiyyet etmiş olup vazgeçmesi câiz olur. Vakf binâların ta'mîrleri, içinde parasız oturmağa hakkı olanların malları ile yapılır. Yapamazlarsa, hâkim bunları çıkarıp, kirâya verip, ücretleri ile ta'mîr et-dirip, sonra bunlara teslim eder. Kirâcı bulunmazsa, hâkim tarafından (İstibdâl) olunur. Ya'nî, harâb binâyı satıp, semeni ile başkasını alıp, mütevellîye teslim eder. Başkasını satın alamazsa, semenini fukarâya dağıtır. Mürted, müslimân olunca, mürted iken yaptığı vakf sahîh olur. Müslimân, mürted olunca, önce yap-mış olduğu vakf bâtıl olup vârislerinin olur. Zimmîlerin de, müslimân veyâ zimmî fakîrlere için vakf yapması câizdir. Kilise için ve harbî fakîrlere için, zimmînin de vakf yapması câiz değildir. Vakf eden kimse, bir (**Mütevellî**) ta'yîn edip, malı buna tes-lim eder. Vakf ebedî olmak lâzımdır. Bir dahâ geri alamaz. Osmânlı türklerinde al-

tın, gümüş para vakfı âdet olduğu için, câiz olmaktadır. Birçok işlerde âdet, nass gibidir). Görülüyor ki, bir işin nasıl yapılacağı nass ile bildirilmemiş ise, müctehidlerin ictihâdları ile yapılır. Bir iş üzerinde çeşidli ictihâdlar varsa, müftü efendi, bunlar arasında, zemâna ve âdete uygun ve elverişli olanını seçer. Zemâna, âdete uyumak, bu demektir. Yoksa, zındıkların söyledikleri gibi, islâmiyyetin emrlerini değiştirmek, ibâdetleri bırakarak, harâmları işlemek demek değildir.

(Fetâvâ-i Hayriyye)de diyor ki, (Vakfın nâzırı veyâ herhangi vazîfelisi, suç işlemedikçe azl olunamazlar. Vakfı kirâyâ vermek, mütevellînin vazîfesidir. Hâkim, vâlf karışamaz. Bir vakfın, bir nâzırı ve bir mütevellîsi olsa, mütevellî nâzırın haberi olmadan birşey yapamaz. Kayyım, mütevellî ve nâzır aynı hakka mâlikdirler. Bir kimse bir çadırı veyâ vagonu mescid yapsa, muhtelif yerlere götürülüp, içinde nemâz kılınsa, böyle mescid olmaz. Mescidin yeri değiştirilemez. Nakl olunan şeyin vakfı, âdet olmadıkça câiz değildir. Fekat bunu yapana sevâb vardır. Mâni’ olmamalıdır. Vâkıfın ta’yîn ettiği kimse nâzır ve mütevellî olur. Nâzır ve mütevellî vâkıfdan sonra ölürse, bunların vasiyyet ettiği olur. Bunlar yoksa, kâdî, ya’nî hâkim bir mütevellî ta’yîn eder. Bu ta’yinde, vâkıfın evlâd ve yakınlarından ehl olanların tercih hakları vardır. Vakfın mütevellîsi emr eder, idâre eder. Akd yapar. Alışveriş yapar. Kâtib de, bunları yazar. Deftere geçirir. Mütevellî, yapacağını kâtibe sormaz. Yapdıklarını bildirir. Harâb olup istifâde edilemeyen bir vakfı, bundan dahâ fâideli olan başka bir mal ile veyâ altın, gümüş ile değiştirmek câizdir ve bunu ancak kâdî yapar. Hâkim-i şer’in, islâmiyyete uygun hükmü değiştirilemez. Çeşidli ictihâd yapılmış olan şeylerde, kâdînin ya’nî hâkimin hükmü, ihtilâfları ortadan kaldırır).

(Behcet-ül fetâvâ) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Gelirinin sarf edileceği cihetleri belli olan vakf paradan hâsıl olan gelirin bir kısmı bu cihetlere verilir, bir kısmı da mütevellîde kalsa, bu para, aynı vâkıfın olsa bile, başka bir vakf câmi’in ihtiyâclarına sarf edilemez).

(Fetâvâ-i Feyziyye)de diyor ki, (Bir kimse, sıhhatde iken evini vakf ve zevcesinin oturmasını, o vefât edince, kirâsının Medîne-i münevvere fukarâsına verilmesini şart etse, mütevellîye teslim edip mahkemede tescil ettirdikten sonra ölse, vârisleri bu vakfı bozamazlar. Bir kimse evini vakf edip, bunun satılarak parasının fakîrlere dağıtılmasını şart etse, böyle vakf câiz olmaz, bâtıl olur. Çünkü, vakf malı satmak sahîh değildir. Mülkümü vakf etdim diyen kimse, tescil ettirmeden önce vazgeçebilir. Tescil ettirdikten sonra vazgeçemez. Bir kimse, birisinde olan alacağını bir cihete, [ya’nî bir yere] vakf etse, parayı alamadan önce ölse, vârisleri bu vakfı bozabilirler. Bir kimse, evini vakf edip kirâyâ verilmesini ve kirâsının, oğullarından yalnız Ahmede verilmesini şart etse, diğer çocuklarına birşey verilmez. Bir kimse, mütevellîsi bulunduğu vakf paranın bir kısmını tüccâra, esnâfa mudârebe ve sermâye olarak verip, birkaç sene bunlardan yalnız kârları alıp vakfın masraflarına harc etse, sonra yerine başkası mütevellî olsa, tüccârlar iflâs veyâ firâr etseler, yeni mütevellî, eskisine sermâyeleri tazmîn etdiremez. Vakf paranın mütevellîsi, bunları tüccârlara mu’âmele ile ödünç verse, sonra azl olsa, yeni gelen mütevellî bu paraları geri isteyince, buna vermeğe mecbûrdurlar. Rehn olarak mu’âmele ile ödünç vermesi şart edilmiş olan vakf parayı, mütevellîsi, rehnsiz ödünç verip, ödünç alan, iflâs ederek ölse, para geri alınmasa, bunu mütevellî öder. Bunun gibi, vekîl, sâhibinin bildirdiği şarta uymuyarak zarara sebep olursa, bu zararı tazmîn eder. Mütevellî, imâm-ı Ebû Yûsûfe göre “rahmetullahi teâlâ aleyh”, vakf sâhibinin vekîlidir. İmâm-ı Muhammede göre “rahmetullahi teâlâ aleyh”, fakîrlerin vekîlidir. Belli bir yerde saklanması şart edilmiş olmanın vakf para, mütevellînin evinde yangında zâyî’ olsa, mütevellî ödemez. Bir vakf dükkânı, mütevellî, ecr-i misli ile kirâyâ verirken, kirâcîdan câize olarak, ya’nî hava parası da olsa, kirâcî bu câize parayı geri alabilir. Vakf parayı, eşkiyâ, mütevellîden zor ile alsın, mü-

tevellî tazmîn etmez. Vedf'a olan eşyâ da böyledir. Mütevellî, vakfın kirâsını almak için birini vekîl etse, vekîl aldığı kirâyı kendi ihtiyaçlarına sarf etse, bunu mütevellî değil, bu vekîl tazmîn eder. Kâdî, vakfda şart edilmiş olmıyan bir vazîfe ihdâs edemez. Meselâ, vakf câmi'de bir müezzin varken, ikinci müezzin berâtı veremez. Zeyd, bir vakfa birkaç sene mütevellî olup, kâdî o senelerin hesâblarını tedkîk ile kabûl ve tasdîk eylese, câiz olur. Şübhe eden olursa, cevâb taleb eder. Bir vakfın nâzırı, bunun tevliyetini de kendi üzerine alamaz. Vakf sâhibinin ta'yîn ettiği mütevellî, nâzırın bilgisi altında, vakfı idâre eder).

(İbni Âbidîn)de diyor ki: (Şart-ı vâkıf, nass-ı şâri' gibidir sözü meşhûrdur. Bu söz, kâdî, vâkıfın şartlarına uymıyan hüküm veremez, herkesin bu şartlara uyması lâzımdır demektir. Yalnız, yedi şart müstesnâdır. Bu yedi şartı kâdî değiştirebilir. Meselâ, hiyânet eden mütevellîyi ve nâzırı azl etmesi vâcib olur).

(Dürr-üs-sukûk)de diyor ki, (Selânikde Abdürrahmân beğ, meclis-i şer'ı şerîfde, beşyüz kuruş vakf edip, bunu mütevellî ta'yîn ettiği Muhammed ağaya teslîm etdi. Şöyle şart ile ki, bu para her sene, onu onbirbuçuk kuruş olarak mütevellî tarafından muâmele yolu ile ödünç verilerek üretilecek, her sene hâsıl olan gelirden her gün onbeş akça sebîlciye verilip su dağıtılacak, her gün iki akça verilerek sebîlin su yolları ta'mîr edilecek. Mütevellîye hergün iki akça verilecek. Selânik müftîsi Mustafâ efendi, bu vakfa nâzır olup, her gün kendisine bir akça verilecek. Bu vakfın her sene teftîş olunacak muhâsebesini tutmak için, bir akça yevmiye ile muhâsebeci tutulacak. Muhammed ağa vefât edince, Selânik müftîleri tarafından seçilen dindâr, sâlih ve bu işe muktedir bir mütevellî bu vakfı idâre edeceklerdir. Yıllardan sonra bu şartlar yapılamazsa, vakf paranın hepsi fukarâyâ dağıtılacaktır. Mütevellî Muhammed ağa, tevliyeti kabûl ve beşyüz kuruşu teslîm alınca, vakf sâhibi, para vakfının üç imâma göre câiz olmadığını, vakfın red edilmesini istedi. Mütevellî ise, para vakfının, âdet olan yerlerde, imâm-ı Muhammede ve Züfere göre câiz olduğunu bildirerek, parayı vermek istemedi. Kâdî, vakfın sıhhatine ve tescîl edilmesine karâr verdi. Mahkeme hükmü ile, bu vakf sahîh oldu.

Kayserinin Kermir köyünde, Devlet-i aliyye tebe'asının rum milletinden ve tüccârdan Aleksan, meclis-i şer'ı şerîfde der ki, Kayserîli merhûm hazînedâr Alî ağa vakfının berât ile mütevellîsi Ahmed efendi, bu vakf paradan bana beşbin kuruş ödünç verdi. Ben de bu parayı teslîm alıp kullandım. Bu beşbin kuruş ve bu vakfın malı olup Ahmed efendiden bir sene sonra ödemek üzere satın aldığım bir ceb sâatinin semeni olan yediyüzelli kuruş ki, cem'an beşbinyediyüzelli kuruş, bu vakf için Ahmed efendiye borcumdur dedikte, mütevellî Ahmed efendi ve aşağıda isimleri yazılı şâhidler ikrâr etdiler ve kefiller mal ile kefil ve zâmin olup, birbirlerinin zimmetine kefil olduklarını bildirdiler. Tasdîk ve tescîl olundu).

Vakf hakkında buraya kadar bildirilenler gösteriyor ki, fâiz ile çalışan zararlı bankalar yerine, para, mal, mülk vakfları kurmak mümkündür. Böylece, din ve dünyâ zararları önlenebilecek, millete ve devlete çok fâideli olacaktır.

Bankalar ba'zan milyonlarca lira ikrâmiyye dağıtıyorlar. Bunu bankaya fâiz ile para yatıranlar arasında kur'a çekerek, kazananlara veriyorlar. Hâlbuki, yılda yüzde onbeşe kadar mu'âmele ile ödünç vermenin câiz olduğunu onikinci maddede bildirmişdik. Bunun için, bankalar fâiz ödemeyip ve ikrâmiyye vermeyip, bu paralar ile, para yatırımlardan ucuz olan bir malı, yüksek fiyât ile satın alarak, bunlara fâiz yerine bu malın bedelini ödeseler ve bankadan ödünç para alanlara ucuz malı, meselâ verdikleri makbûzu, satarak, bunlardan fâiz yerine bu malın bedelini alsalar, böylece fâiz adı ile alıp verdikleri paraları, bu malların semenleri olarak alıp verseler, hem kendilerini, hem de milleti fâiz ve kumar günâhlarından kurtarırlar.

Ticâretde ve bilhâssa sanâyî'de, nakl vâsıtalarında kullanılan büyük sermâyelere, oralarda veyâ başka yerlerde çalışan herkes ortak edilirse, böylece kâra or-

tak olurlarsa, herkes parasını şirketlere yatırır. Bankalar fâizle para alamaz olur. Milleti sömüremez olur. İslâmiyyetin emr ettiği gibi çalışmağa mecbûr olurlar. Köylüyü, altından kalkılmaz fâiz borclarına, felâkete, tenbelliğe sürükliyen ve birkaç kişinin menfe'ati için kurulmuş olan bir bankayı, Allahü teâlânın emrlerine uygun, tüccârlara, san'at adamlarına, fabrikalara sermâyeye vererek ortak olan, binâ, te'sisler yapıp satan, her cihetden verimli, fâideli islâm bankası şekline sokmak, pek mümkün ve çok kolaydır. Bankaların, böylece, milletlerin refâh ve se'âdetine, memleketlerin kalkınmasına çok hizmet edeceği muhakkaktır.

Süâl: Ev yaptırmak için, hiç veyâ lüzümü kadar parası olmayan bir kimse, bankadan fâiz ile ödünç alıp ev yapıyor. Bir yuva sâhibi oluyor. Fekat, fâizi ödemek de çok zor oluyor. Ödiyemese, borcu artıp, evi satılıp, emekleri boşa gidiyor. Sıkıntidan kurtulamıyor. İslâm bankası, bunu nasıl fâideli şekle çevirebilir?

Cevâb: İslâm bankası, buna fâiz ile para vermez. Ondand, istediği evin bütün ev-sâfını öğrenerek, kendi mühendisleri, ustaları ile ve en iyi malzeme ile, onun yapabileceğinden dahâ iyi, medenî ihtiyâcları da karşılayan ev yapıdır. Sonra, banka, bütün masraflarını ve kârını da katarak, bu evi ona taksit ile satar. O kimse, zahmetsizce, iyi bir eve kavuştuğu gibi, banka da, fâizsiz yardım yapmış, kendisi de halâl para kazanmış olur.

Süâl: Dâr-ül-harbde, ya'nî Fransa gibi putlara tapınılan yerde bulunan ve müşterîleri kâfir olan bankaya para yatırıp fâiz almak câizdir. Herhangi bir bankadan, zarûret olmadan para çekip fâiz ödemek, her zemân ve her yerde harâmıdır. Böyle olunca, kâfirler, bankadan yüzbinlerce lira çekip büyük işler yapıyor. Müslimân tüccâr, bankadan hiç para çekemediği için, büyük işler göremiyor. Ticâret kâfirlerin elinde kalıyor. Müslimân tüccâr, onların elinde oyuncak oluyor?

Cevâb: Müslimân tüccâr, müslimân zenginlerden karz-ı hasen olarak, ödünç alır. Böylece, bankaya binlerce lira fâiz ödemekten kurtulur. Ödünç veren de, çok sevâb kazanır. Tüccâr, islâmiyyete uymazsa, emniyyet, güven kazanamaz. Kimseden ödünç birşey alamaz. Ödünç alamıyan bir tüccâr, hisse senedleri çıkarıp, müslimânları kendine ortak yapmalı. Kâra ortak olmak için, zenginler, tüccâra çok para verirler. Bankalar pek az fâiz verdiği için, paralarını bankaya değil, ticârete yatırır. Böylece, yurdda ticâret, san'at gelişir. Memleket kalkınır. Hem de, bankalar, zenginleri soyamaz, milleti sömüremez olurlar. Memleket refâha kavuşur.

Süâl: Zenginler, tüccârlara ve san'at sâhiblerine ortak olmuyor. Paralarını bunlara fâiz ile ödünç vermek istiyorlar. Bunun çâresi nedir?

Cevâb: İslâm dîninde herşeyin çâresi vardır. Her işde islâmiyyete uymak pek kolaydır. Bunun için, fıkıh ilmini iyi öğrenmek veyâ iyi bilen bir Allah adamını bulup, ona sormak lâzımdır. Zengin, san'at veyâ ticâret sâhibine lâzım olan eşyâyı, makineleri, kendisi için satın alır. Sonra, uyuşacakları yüksek fiyâtle, veresiye olarak, bunlara satar. Belli zemânlar için ödeme senedi yaparlar. Böylece, san'at veyâ ticâret sâhibinin işi fâizsiz yapılmış, zengin de, banka fâizinden katkat çok kazanç sağlamış olur. Aralarına banka karışmamış olur.

Süâl: San'at sâhibine lâzım olan demir eşyâ, makina ve benzerleri, zengine satılmıyor. Yalnız san'at sâhiblerine satılıyor. Bu durumda ne yapılabilir?

Cevâb: İslâm dîni, her zorluğu kolaylaştırıcıdır. İslâmiyyetde, çözülemeyecek hiçbir mes'ele yoktur. Ehl-i sünnet âlimleri, kıyâmete kadar yapılacak olan her işin, her yeniliğin, her buluşun, insanların se'âdetleri için kullanılabilmeleri yollarını, Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden çıkarmışlar, kitâblarına yazmışlardır. Kendilerini müctehid sanan ve tanıtın ve yüksek islâm âlimleri ile boy ölçüşmeğe kalkışın din câhillerine, îmân hırsızlarına ve dinde reform istiyenlere, yapacak bir iş bırakmamışlardır. Müslimânların, dinde reform yapmaları, yeni yeni şeyler uydurmaları değil, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarını anlamağa, öğrenmeğe ça-

İşmaları, işlerini bunlara uygun yapmaları lâzımdır. Bu çalışmalarını nefis ile cihâd olur. Felâketden, azâbdan kurtulmak isteyenler için, ya'nî Kur'ân-ı kerîme, islâmiyete uymak isteyenler için, doğru yol budur. Kendi akllarına güvenerek, Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden ma'nâ, hükm çıkarmağa kalkışanlar, yanılır, aldanır ve Ehl-i sünnetden ayrılırlar. Ehl-i sünnetden ayrılan da, yâ sapık olur, yâ kâfir olur.

Kendisi için mal satın alamıyan bir zengin, para vermek istediği san'at sâhibini, (Şu para ile, şu malı almak için, seni umûmî vekîl yaptım) diyerek, vekîl yapar. San'at sâhibi de, vekîl olup, sened karşılığı, parayı zenginden alır. Bu para ile, bu malı, kendi adına satın alır. Zengine teslîm edip, senedini geri alır. Aralarındaki ikinci bir sözleşme ile, bu malı, zenginden veresiye, yüksek fiyatla satın alır. Böylece, ikisi de, fâiz günâhından kurtulmuş ve dahâ çok kazanmış olurlar.

Süâl: Bankalar, zenginlerin, hasîslerin sakladıkları paraları alıp, iş adamlarına veriyor. Kalkınmağa yardım ediyorlar. Müslimânlar, banka ile iş görmezse, bankalar kapanır. Bankada çalışan binlerce insan işsiz kalır. Bu zarar nasıl önlenebilir?

Cevâb: Zengin, parasını az bir fâiz almak için bankaya yatırıyor. İş adamına verince, katkat çok kazanır. Elbet bunu tercih eder. Banka, bunların arasına giremez, iş adamını sömüremez olur. Bankalar, her sene milyonlarca lirayı iş adamlarının cebinden alamayınca, önceki sahîfede bildirdiğimiz fâideli hizmetlerine hız verir. Fâizsiz kazançlarını arttırır. Hem kazanırlar, hem de kalkınmağa dahâ çok yardımcı olurlar. Bankada çalışanların ücretlerini bu halâl kazançlarından öderler.

20 — ŞİRKETLER

(İbni Âbidîn)de ve Âtîf beğîn “rahmetullahi teâlâ aleyh” (Mecelle)nin 1045 ve 1060 ve 1329 uncu maddeleri ve sonrası şerhlerinde diyor ki:

Şirket, ortaklık demektir. İslâmiyyetde, şirketler iki kısımdır:

1 — **Mülk şirketi:** İki veyâ dahâ çok kimsenin, mîrâs veyâ hediye sûreti ile veyâ parasını belirli oranda verip satın alarak, ayn veyâ deyn olan bir mala berâber sâhib olmalarıdır. Yâhud, mallarını, ayrılamiyacak şekilde, karışdırıp ortak olmalarıdır. Birincisinde, ortak malın her parçasında, her dânesinde ortakdırlar. İkincisinde ise, her birinin dâneleri diğerinin dâneleri ile karışmıştır. Birincisinde, hisse-i şâyı'asını dilediğine satabilir. İkincisinde ise, ancak ortaklarına veyâ onlardan izn alarak dilediğine satabilir. Ortak binâdan ve tarladan, kendi malının mikdârı nisbetinde ve diğerlerinin hisselerine zarar vermeyecek şekilde, istifâde edebilir. İznsiz başkalarına kullandıramaz. İzn verenlerin hisselerini de kullanabilir. Misli olanlardan hissesini fâiz olmayacak şekilde ayırıp kullanabilir. Meyveden hissesini yiyebilir. Çürüyecek, bozulacak şeyleri satıp, semenini ortaklarına dağıtır. Hisselerini iznsiz herkese satabilir. Satın al veyâ hissini bana sat diye zorlanılmaz. Ortaklaşa sığır kurban edenlerin, bu kurban etinde olan hisseleri de, mülk şirketi olur. Üçüncü kısımda, onbirinci madde sonuna bakınız!

Mülk şirketinin çeşidleri, ortakların hakları, düyûn-i müştereke, müşterek malın taksîmi, menfe'atlerin taksîmi, apartmanlarda oturanların müşterek hakları, (Mecelle)de binkırkbeşinci [1045] maddeden başlayarak uzun yazılıdır.

2 — **Akd ile ya'nî sözleşerek kurulan şirkettir:** Bir yazılı mukâvele yaparak, ortakların kabûl etmesi ile kurulur. Birinin vazgeçmesi ile şirket bozulur. A'zâdan birine, kârdan mu'ayyen birşey verilmesini şart koymak şirketi bozar. Sermâye mal olduğu zemân, sermâyenin, altın veyâ gümüş veyâ geçer her çeşid para olması ve mevcûd ve ma'lûm olması lâzımdır. Deyn [alacak] olan para ve urûz, ya'nî hacm ile, vezn ile, sayı ile ölçülen şeyler sermâye olamaz. Bunlar ve binâ önceden müşterek bulunurlarsa, imâm-ı Muhammede göre “rahmetullahi teâlâ aleyh”, sermâye olabilirler. Malları önceden müşterek değilse, müsâvî kıymetdeki mallarının ya-

rılarını birbirlerine satarlar. Bir kimse malını başkasının dükkânında satmak şartı ile şirket fâsid olur. Kâr satıcının olmak ve dükkân sâhibine ücret vermek lâzımdır.

Akd ile şirket yedi dürlü olur:

A) **Mufâvada, ya'nî müsâvât şirketi:** Şirket malının hepsini kullanmak hakkı ve koydukları sermâyenin hisse mikdârı ve kâr taksîminin, bütün şerîkler için müsâvî olması ve şerîklerin müslimân olması şarttır. Herbirinin, sermâyesinden başka parası bulunmaması da şarttır. Bu dört şartdan biri bulunmazsa, ikinci kısım şirket (**Inân şirketi**) olur. Şerîklerden herbiri, diğerlerinin kefil ve vekîlidir. Ortaklar, şirketin borclarından ve te'ahhüdlerinden müteselsilen ve bütün malları ile mes'ûldürler. Meselâ, bir şerîk, birşey satın alsa, satıcı, parasını diğer şerîklerden isteyebilir. İmâm-ı Ebû Yûsufe göre, zimmî [gayr-i müslim] de şerîk olabilir. Şirket nizâm-nâmesine (**Mufâvada**) kelimesini yazmak veyâ bütün şartları sıralamak lâzımdır. Hisse bedellerini şirkete teslim veyâ bunları karışdırmak şart değildir.

Mufâvada ve Inân ve mudârebe şirketleri, altın, gümüş lira ve kuruşlarla, altın ile gümüş eşyânın para gibi geçdiği yerlerde, bu eşyâ ile ve [imâm-ı Muhammede göre] her geçer akça [meselâ kâğıd lira] ile kurulur veyâ vezn, hacm, aded ile ölçülen bir cins malı, müsâvî mikdârda karıştırdıktan sonra kurulabilir. Malın herhangi parçası satılınca, parası ve kârı bütün şerîkler arasında müşterek olur. Avrupalılar, mufâvada şirketini müslimânlardan alıp, Kollektif şirket demişlerdir.

B) **Inân şirketi:** Şerîklerin, birbirine vekil olup, kefil olmadıkları şirkettir. Kefil olmaları da ayrıca şart edilebilir. Sermâye hisselerinin müsâvî olması şart değildir. Kârın nasıl taksîm edileceği bildirilmezse, şirket fâsid olur. Şirket, bir veyâ çeşidli ticâret yapar. Kâr nisbeti, hisseye göre değil, şartnâmeye göredir. Şerîklerden bir kısmı, şirkette çalışırsa, kârdan ayrıca ücret alır. Şerîklerin hepsinin veyâ bir kısmının çalışması şart edilirse: (Sermâyeler ve işleri müsâvî olup, ba'zılarına veyâ ba'zıları çalışıp, çalışanlara fazla nisbetde kâr vermek câiz olduğu gibi, sermâyeler farklı olup, sermâyesi az olanlar çalışıp, kârı müsâvî olarak bölmek câiz olur. Sermâyesi çok olanın çalışmasını şart etmek câiz olmaz ve kâr, sermâyeler nisbetinde bölünür. Şirkette çalışmayanlara veyâ işi az olanlara, sermâye nisbetinde fazla kâr câiz değildir). Müşterîye karşı damânı, ya'nî mes'ûliyeti kabûl etmek de, iş görmek sayılır. Bunun için, dükkân sâhibi veyâ usta, çırağının aldığı ücretten de pay alır.

Şerîklerin çalışması şart edilmezse, kendiliklerinden iş görmüş olurlar. İş yapmayanlar da, kârdan fazla nisbetde alabilirler. Yalnız sermâyesi çok olanların vazife almasını şart etmek câiz olur. Sermâyesi olan bir kimse, iki misli para da başkasından alıp, iş yaparak, kazancın bir kısmı kendine, iki katı, para verene olması câizdir. İş şart olmakla berâber, kârın dörtde üçü para verene olması câiz değildir. Sermâyeyi karışdırmak, burada da şart değildir. Kefil olmadıkları için, dışarıya olan borcu, yalnız satın alan öder ve vekil oldukları için de, şirket malından öder. Zararlar, âfetler, dâimâ sermâye nisbetinde bölünür. A ve B şirketlerinde şerîklerin, yabancılara şirketten sermâye, mudârebe ve emânet vermek, ücretle adam ve sâire tutmak ve vekil tutmak hakkı vardır. Fekat başkasına borc ve hediye veremezler. Şirket malı, şerîklerde emânet olduğundan, elinde helâk olunca tazmîn etmezler.

C) **Şirket-i a'mâl** veyâ **Sanâyi' şirketi:** İki veyâ dahâ ziyâde san'at sâhibleri başkasından iş kabûl edip ücretini veyâ bir fabrika kurup i'mâlât kârını taksîm ederler. İş, işçilik müsâvî, kâr farklı olabilir. Bir şirketin alacağı sipârişi, her şerîk yapar. Her şerîk iş kabûl eder ve satış yapar. Herbirinin kazancına ve zararına, her şerîk, sözleşmelerindeki oranda ortakdır. Sanâyi' şirketi, mufâvada ve inân şeklinde olabilir. Inân şeklinde, kârın bölünmesi, çalışma nisbetinde olmayabilir. Dükkân birinin, âlât edavât ötekinin olmak üzere şirket sahîh olur. Hammâlların

şirket kurmaları sahîh olur.

D) **Vücûh, ya'nî i'tibâr [kredi] şirketi:** Sermâyesiz olup, halk arasında emniyet ve i'tibârları ile veresiye mal alıp satmak üzere kurulan şirkettir. Kâr, malın helâki veyâ ziyândaki tazmîn nisbeti şartına göre taksîm edilir. Mufâvadada bu nisbet yarı yarıyadır ve şerîkler birbirine kefil de olur. Mufâvada denmez ise, satın alınan malın tazmîn nisbeti, inân şirketinde hangi nisbetde ise, kâr bu nisbet üzere bölünür. İnânda kâr, bu nisbet dışında da bölünüyor. Burada ise, kâr nisbeti, tazmîn nisbetinden başka olamaz.

Câiz olmıyan [fâsid] şirketler: Vekîl tutmak câiz olmıyan şeylerde, meselâ, odun, ot toplamak, yimek için avlamak, su dağıtmak için ve dağlardaki sâhibsiz ağaçlardan meyve toplamak ve umûma mubâh olan yerden tuz, ma'den çıkarmak ve böyle topraktan yapılmış tuğla ve kiremidi pişirmek gibi mubâh olan şeyleri yapmak için şirket kurmak sahîh değildir. Herkesin topladığı kendisinin olur. Yardım eden olursa, ona ücret verir ve ücret, toplanan şeyin semeninin yarısını geçemez. Çünkü, şirkette ortaklar birbirlerine vekîl olurlar. Vekîl yapmak demek, birşeyi tesarruf etmeğe hakkı olmıyan kimseye, bu şeyi tesarruf etmeğe, ya'nî kullanmağa hak vermek demektir. Herkesin tesarruf etmeğe hakkı olan, ya'nî herkese mubâh olan şeylerde vekîl yapmak sahîh olmaz. Fâsid şirketlerde, kâr sermâye nisbetinde olur. Şerîklerin fesh etmesi ile şirket bozulur.

E) **Mudârebe şirketi:** Mudârebe, yer yüzünde yürümek demektir. Şerîklerden bir kısmı sermâye vermek, bir kısmı da iş yapmak üzere kurulur. İş yapanlara, (Mudârib) denir. Kâr, önceden sözleşilen oranda paylaşılır. Sermâye, iş yapanlarda emânetdir. Telef olursa ödemezler. Helâk olduğunu, yemîn ederek söyleyince, sözleri kabul edilir. Sermâye verenler, iş yapamaz. Sermâyenin, altın, gümüş veyâ başka geçer para olması lâzımdır. Urûz verip, bunu sat, parası ile ticâret yap derse, satıp bedelini sermâye yapınca, mudârebe şirketi olur. Filândaki alacağım olan şu kadar lirayı al da, mudârebe ile kullan dese, sahîh olur.

İbni Âbidîn, inân şirketinde diyor ki, imâm-ı Zeyla'î buyuruyor ki: (Sermâye sâhibi, iş gören tarafından, parasının ödenmesini istiyorsa, paranın çoğunu ona ödünç verir. Sonra, az bir para vererek, iş yapmak şart edilmeksizin onunla inân şirketi kurar. Fekat, mal sâhibi iş yapmaz. Kâr olursa, hâzırladıkları şartnâmeye göre taksîm ederler. Sermâye helâk, ziyân olursa, iş gören, borcunu öder). Burada, iş şart edilmeyip, borclu şartsız çalışıyor ve para sâhibi, kârın yarıdan fazlasını alabiliyor ve ayrıca borcunu da alıyor. İbni Âbidîn şirketler sonunda buyuruyor ki: Bir kimse, birisine bin altın verip, yarısını sana ödünç veriyorum, yarısını da mudârebe için veriyorum. Kâr yarı yarıya olsun! Veyâ yarısını borc verdim, yarı yarıya şirket kuralım. Kâr yarı yarıya olsun, derse câizdir. Kârın hepsi iş yapanlara şart olursa, sermâye bunlara borc verilmiş olur. Kâr mal sâhiblerine ise, iş yapan ücretsiz vekîl olur. Mudârebe fâsid olursa, iş yapan ücretli işçi olur. Kârın hepsi, sermâye sâhibinin olur. Sermâye sâhibi, buna, emsâlinin aldığı ücreti verir. Mudârebede, paranın iş yapana teslîm edilmesi ve sözleşirken kârın taksîm oranının belli edilmesi lâzımdır. Bir tarafa mu'ayyen bir kâr şart olursa, akd bozulur. Zarar, ziyân iş görenlere âid olmak şartı boşdur ve şirketi bozmaz. Zarar, mal sâhiblerine âiddir. Müddeti ve yeri şart olmazsa, iş yapanlar, malı, alışverişinde kullanır, vekîl tutar, sefere çıkar. Emânet, rehn ve kirâya verir. Çünkü, bunlarda hep kâr vardır. Fekat, borc alıp vermek, sadaka vermek, hediye vermek, mal sâhiblerinin arzûsu ile olabilir. Mal sâhibleri, ticâreti bir şeherde ve bir cins eşyâ ticâretinde ve belli zemânda ve belli tüccârlar ile diye şart edince, işi yapanların buna uymaları lâzımdır. Uymayıp ve ziyân ederlerse öderler. Kâr ederlerse kendilerinin olur. İş yapanlar zarar ederse, ödemezler. İş görenler, sermâyeden kendilerine sarf edemezler. Sefer ederse, yime, içme ve yolluk alabilir, âdetden fazla alamaz. İş görecekle olan kimse, aldığı parayı iş için kullanmayıp, kendi ihtiyâclarını karşılamak-

da sarf ederse, bu hâl iki âdil şahid ile isbât edilirse, tazmîn etdirilir. Para sâhibi, dilediği zemân, iş yaparı azl eder.

F) **Müzâre'a şirketi:** Harman yapılan şeyleri yetiştirmek için, tarla ya'nî toprak birinden, işçilik diğerinden olmak ve mahsûlü, sözleşilen nisbetde paylaşmak üzere, iki kişi arasındaki şirkettir. Zirâ'at şirketi, imâm-ı Ebû Yûsûf ve Muhammede "rahimehümallahü teâlâ" göre, aşağıdaki ondört şartla yapılır:

- 1 — Tarla zirâ'ate elverişli olmalıdır.
- 2 — Şirket kuranlar, müslimân, âkıl ve bâlig olmalı. İmâm-ı a'zama göre bâlig olmaları şart değildir.
- 3 — Şirket müddeti belli olmalıdır.
- 4 — Tohum kimden olacağı belli olmalıdır.
- 5 — Tohumun cinsi belli olmalıdır.
- 6 — Tohum vermeyenin mahsûlden alacağı yüzde mikdârı belli olmalıdır.
- 7 — Şeriklerden birine, mahsûlden belli bir mikdâr veyâ tarlanın mu'ayyen yerinden ayrılmıyacaktır.
- 8 — Tarla sâhibi, tarlayı şerikine teslim edecektir.
- 9 — Mahsûl, tohumluk olarak bir mikdâr ayrılmadan taksîm olunacaktır. Mahsûlün uşrunu, taksîmden önce ayırmağı şart etmek câizdir.
- 10 — Mahsûlün dâne kısmı taksîm edilecek, saman taksîm edilecek veyâ tohum sâhibinin olacaktır.
- 11 — Tarladan alınan mahsûlü taşımak, biçmek, harman etmek, savurmak masrafları, taksîmden önce ayrılır. İşçilik yapan şerike âid olmak da câizdir.
- 12 — Mahsûlü almadan önce yapılan masraflar, işçilik eden şerike âid olacaktır.
- 13 — a) Tohum, toprak sâhibine, öküz veyâ makina ise, çalışana.
b) Tohum ve öküz veyâ makina, çalışana.
c) Tohum ve öküz veyâ makina, tarla sâhibine olmak câizdir.
- 14 — a) Öküz veyâ makina, toprak sâhibine, tohum ise çalışana.
b) Tarla sâhibi çalışıp, tohum ve öküz diğer şerike.
c) İş ve öküz, tarla sâhibine, yalnız tohum diğer şerike câiz değildir.

Yukarıdaki maddelere uymıyan şartlar şirketi bozar ve mahsûlün hepsi, tohum sâhibinin olup, diğerine ücret verilir. Ücreti, şartnâmedeki hissesini aşamaz.

Müzâre'aya verilmiş toprağı, toprak sâhibi başkasına satarsa, müşterî toprak kurtuluncya kadar bekler. Yâhud, mahkeme yolu ile bey'i fesh etdirir.

G) **Müsâkât şirketi:** Bağda üzüm, bağçelerde meyve ve bostanlarda sebze yetiştirmek için, toprak sâhibi ile, çalışacak kimse arasında yapılan şirket olup, müzâre'a gibi olur. Çalışan hastalanırsa, şirket bozulur. Ağaç dikip yetiştirmek için şirket kurulmaz. Eğer kurulursa, yetişen ağaçlar, toprak sâhibinin olup, çalışana ücret verir.

***Aşk, öyle ateşdir ki, parlayınca,
ma'sûkdan başka herşeyi yakdı.***

***Hakdan başkasını öldür, (lâ) kılıncıyla,
lâ dedikten sonra, bak ne kaldı.***

***Yalnız (illallah) görürsün, bakımca,
Sevin! Ortaklar, yandı kalmadı.***

21 — KİRÂ, ÜCRET

İcâre, bir malın, kendini değil de, menfe'atini ya'nî kullanılmasını satmak olup, kirâya vermek demektir. İcâb ve kabûl ile yapılır. Bu satışın semenine (**Kirâ, ücret**) denir. Mal sâhibine (**Âcir**) veyâ (**Mûcir**), kirâcıya ve işverene, ya'nî ücreti ödeyene, (**Müste'cir**), kendi kuvvetini veyâ san'atini kirâya verene, ya'nî çalışan kimseye (**Ecîr**) denir. Müste'cir, mûcirin malından, ecîrin de kuvvetinden veyâ san'atinden fâidelenip, buna karşı ücret ödeyen kimsedir.

(**Dürr-ül-muhtâr**)da ve (**Redd-ül-muhtâr**)da diyor ki, bir mal, şer'an ve aklen nerede kullanılabilirse, o maksadla kullanmak için kirâya verilir. Kumaşı, ev ve mutbah eşyasını, süs, gösteriş olarak bulundurmak için; evi, oturmayıp, köleyi, altını, gümüşü ve otomobili kullanmayıp, başkalarına gösteriş yapmak için kirâ ile almak fâsid olur. Ücret vermesi lâzım gelmez. Çünkü, bu mallar, icâb eden yerlerde kullanmak için kirâya verilmemiştir. Bunlar yersiz kullanılsa bile, kirâ vermek lâzım olmaz. Koklamak için çiçeği, kokan şeyi ve okumak için kitâbî kirâya vermek câiz değildir. Ücreti ve zemânı söylenerek âriyet vermekle de kirâya verilmiş olur. Fekat ücreti söylemeden kirâya vermek âriyet olmaz. Fâsid icâre olur.

İcârenin sahîh olması için, ücretin ve menfe'atin bildirilmesi şarttır. Mekânın ve tarlanın menfe'ati, zemân bildirmekle belli olur. San'at sâhiblerinin, menfe'ati, zemânı ve işi birlikde söylemekle, nakl vâsıtalarında ise, bu ikiden herhangi birini söylemekle belli olur. Vakfın, yetîmin, Beyt-ül-mâln olan tarla, üç seneden, ev, dükkân ise, bir seneden fazla kirâya verilemez. Uzun zemân kirâya verilmeleri için, Hanbelî mezhebi taklîd edilmelidir. Fekat, kirâ şartlarının hepsinin Hanbelî mezhebine uygun olması lâzım olur. Kirâ süresi içinde bozulup telef olan veyâ kullanırken helâk olan şeyleri kirâya vermek câiz değildir. Meselâ para kirâya verilmez. Çünkü, kullanırken elden gider. Sütü için hayvânı, meyvesi için ağacı veyâ asmayı, koyun otlatmak için tarlayı, yünü için hayvânı kirâya vermek câiz değildir, fâsiddir. Altından ve gümüşden zînet eşyası süs olarak kullanmak için ve elbise, kumaş, giymek için kirâya verilir. Kadınlar yalnız zevcelerine karşı süslenebilirler.

(**Fetâvâ-yı Feyziyye**)de diyor ki, (Bey'de olduğu gibi, icâre de, lâzım olmıyan şart ile fâsid olur. Meselâ, değeri ma'lûm olan malını gemi ile belli iskeleye götürmesi için, belli ücret ile sözleşirken, gemicinin malın gümrüğünü kendi malından vermesini şart etmek fâsid olur. Fâsid icârelerde, sözleşilen ücret değil, ecr-i misl verilir. Bey'de olduğu gibi, icâreyi de ikâle ve fesh etmek câizdir).

Müslimânın [Dâr-ül-islâmda] kâfire ücret ile hizmet etmesi mekrûhdur. İbni Âbidîn beşinci cild, ikiyüzellibirinci sahîfede diyor ki, (Ücret ile kâfirin şerâbını taşımak, kilise ta'mîr etmek ve hıristiyana zünnâr gibi küfr alâmetlerini satmak İmâm-ı a'zama göre câizdir. Müslimân müşteriye mecûsî mesti yapmak veyâ fâsık elbisesi dikmek mekrûhdur. Çünkü, mecûsiye ve fâsiklara benzemeğe sebep olmaktadır). Kâfir kadının müslimân çocuğa ve müslimân kadının kâfir çocuğa süt anne tutulması câizdir. [Buradan anlaşılıyor ki, ölümden kurtarabilmek için, müslimâna kâfir kanı da vermek câiz olur.] Bir menfe'ati, başka cins menfe'at karşılığı kirâya vermek câizdir. Meselâ evin kirâsı karşılığı olarak tarlayı kirâlamak câizdir. Fekat, elbiseyi kirâya verip, kirâ olarak başka elbise almak câiz olmaz. Bir yeri, nemâz kılmak için kirâya vermek câiz değildir. Bunun kirâsını almak harâm olur. Burasını bir iş yapmak için kirâlamalı ve nemâz da kılmalıdır.

Tahtâvî "rahmetullahi teâlâ aleyh", (**Dürr-ül-muhtâr**) hâşiyesi, son cildin sonunda diyor ki, (Zâlim sultânların uşr olarak milletten alıp kullandıkları malları, uşr denilse dahî, uşr olmaz. Divândan Câmekiyyelerini almış olurlar, ya'nî, millette hizmet edenlere, devletin vereceği ücretleri, milletten toplamış olurlar. Bu al-

dıklarını, hizmet edenlere vermeleri lâzımdır. Tüccârdan aldıkları vergiler de böyledir.)

Bir san'at sâhibine malzeme vererek birşey yaptırmak da, onu kirâ ile tutmak demektir. Kirâ, deyn de, ayn da olabilir. Bey'de olduğu gibi, icâre de şart ile fâsid olur. (**Mecmû'a-i Cedîde**) sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" diyor ki, (Vakf dükkânın kirâcısı, mütevellînin izni ile dükkânı başkasına ferâğ [devr] ederken, dükkândan ölünceye kadar çıkarmamağı şart eylese, bu ferâğ câiz olmaz. Dükkâmı geri alabilir). Burada da, üç dürlü muhayyerlik vardır. İcâre de ikâle olunabilir. Söz kesilince, ücret vermek lâzım olmaz. Ya'nî, âcir ücrete mâlik olmaz. Fekat, kendiliğinden peşin verir ise veyâ sözleşirken peşin verilmesi şart edilmeyip de, ayrılmadan önce, peşin olması şart edilirse, ücret mücirin mülkü olur. Kirâyı vermezse, malı teslîm etmez. Etmiş ise, kirâcıyı habs etdirebilir. Mukâveleyi fesh edebilir. Fekat, malını geri teslîm almadan satamaz. Söz kesilirken şart etmekle, kirâ peşin olmaz. Peşin olan ücret verilmezse, âcir malı vermekden, ecîr de işi görmekten vazgeçebilir. Ücretin, müddet bitince verilmesi de şart olunabilir. Mal sâhibi veyâ başkası, malı kirâcıdan zorla alırsa, kirâcı kullanmadığı zemânın kirâsını vermez.

Mal sâhibi, kirâyı peşin alıp, malı teslîm etmezse, geçen zemânın ücretleri mülkünden çıkar. Kirâcıya geri vermesi lâzım olur. Peşin verilmiş böyle paranın zekâtını hangisinin vereceğini, (**Fetâvâ-i hindîye**) şöyle anlatıyor: Kirâladığı evin on senelik kirâsı olarak bin lira peşin veriyor. Ev kendine teslîm edilmiyor. Âcir, bir sene sonra, elindeki bin liradan dokuzyüz lirasının zekâtını verir. İki sene sonra sekizyüz liranın verir. Her sene yüz lira noksânının ve ödediği zekât noksânının zekâtını verir. Müste'cir, bir ve iki sene sonra zekât vermez. Çünkü, kendine geri verilecek para, nisâb mikdârını aşmaz. Üç sene sonra, üçyüz liranın, her sene, yüz lira fazladan, vermiş olduğu zekâtları düşerek kalanların zekâtlarını verir. Kirâ olarak, bin lira kıymetinde bir câriye vermiş olsaydı, âcir hiç zekât vermezdi. Çünkü, aldığı câriye ticâret malı değildir. Müste'cir ise, eskisi gibi zekâtını verir. Ücret olarak hacm ile veyâ vezn ile ölçülen mal vermiş olsaydı, mal deyn ise, para gibidir. Ayn ise, câriye gibi olurdu. Âcir evi teslîm etmiş, parayı peşin almamış ise, zekât vermeleri aksine döner. Ya'nî âcir, müste'cir için yazdığımız gibi, müste'cir de, âcir gibi zekât verirler.

Mal sâhibi, günlük kirâyı, her akşam isteyebilir. San'at sâhibleri, işçilik ücretini eşyânın sâhibinden alıncıya kadar, eşyâyı vermiyebilir. Eşyâ helâk olup, teslîm edemezse ücret alamaz. Kendisinin yapması şart edildi ise, başkasını çalıştıramaz. İşçiliği olmayan hizmetlerde, meselâ hammâl, kayıkçı, şoför, ücret almadığı için eşyâyı habs edemez. Eşyâ helâk olursa ücretini alır.

Ev ve dükkân kirâyı verilirken içinde ne yapılacağı söylenmez ise, binâyı zarar vermeyecek her iş yapılabilir. Kirâcı evi ve dükkâmı teslîm almadan önce, başkasına da kirâyı verebilir. Taşınabilen şeyleri veremez. Kirâyı verilmiş malı, başka bir kimse kullansa, gasb etmiş olur. Kirâcı kirâ vermez.

Velîsinin izni olmadan, çocuğa iş yaptıran, ücret vermeğe mecbûrdur.

Kirâyı verilen mal, kirâcıya teslîm edilince emânet olup, kirâcının elinde kasdsız telef olunca ödemez. Âdet hâricinde kullanmak kasd sayılır. Tarla kirâyı verilirken, ne ekileceği bildirilmeli veyâ herşey ekilebilir demelidir. Tarla, binâ yapmak, ağaç dikmek üzere de kirâlanabilir. Müddet bitince, bunları kaldırmak veyâ tarla sâhibinin bunları satın alması lâzımdır. Yonca da ağaç gibidir. Ekin yetiştirmeden kirâ müddeti biterse, oluncıya kadar müddet uzatılır. Hayvân, binmek ve yük taşımak için, elbise, giymek için kirâlanır. Şarta uymayıp, hayvân, ev ve elbise zarar görmüşse, kirâcı tazmîn eder. Zarar vermeyen şeyleri şart ederse, yapmak lâzım olmaz. Meselâ, evde iki kişi oturacak denirse, üç, beş de oturabilir. Hayvâna, kamyona konacak eşyânın cinsi değil, ağırlık şart edilir. Fekat, zararlı şey

yüklenmez. Hayvânı çekerek veyâ döğerek sakat ederse öder. Hammâl, kamyon, şart edilen yoldan gitmeyip, eşyâ telef olsa, gitdiği yol işlek değilse veyâ arızalı ise öder. Böyle değilse ödemez. Mektûblaşma ile de kirâlamak câizdir. Kirâlamada cevâb vermemek, kabûl demektir. Kirâcı, tarlaya buğday ekeceğim deyip de yonca ekirse, sâhibi kirâyı artdırabilir. Terzi, caket yerine pantolon dikse, kumaş sâhibi, isterse pantolonu alır, isterse kumaşı ödetir. Mal sâhibi, dahâ fazla kirâ veren bulunca, müddet bitmeden, mukâveleyi bozamaz. Kirâda bulunan malı satın alan başka kimse, kontratı bitmeden kirâcıyı çıkaramaz. Müşterî, kontrat bitinciye kadar bekler veyâ bey’i mahkeme ile fesh etdirir. Senelik kirâsı söylenip, müddet söylenmez ise, müddet bir sene olur. Müddet, söz kesildiği gün başlar. Ücret ise, malı teslîm aldığı gün başlar.

Bir dükkânı kirâlayıp teslîm alan kimse, bir müddet iş yapmayıp, dükkân kapalı kalsa, kirâyı tam vermesi lâzımdır. Bir senelik olmak üzere, her aylığı şu kadar liraya olarak câiz olduğu gibi, senelik toptan söylemek de câizdir. Kirâcı, san’atını değiştirirse, iflâs ederse, başka şehre yerleşirse kirâ fesh olur.

Bir evin, bir odası yâhud bir divârı yıkılsa, kirâcı çıkabilir veyâ tam ücret ile başka odasında oturur.

Kirâdaki binânın ve eşyânın ta’mîri ve zemânla tıkanmış boruların ta’mîri ev sâhibine âiddir. Ta’mîr etmezse, kirâcı evden çıkabilir. Fekat, yapıdırmağa ev sâhibini cebr edemez. Ev sâhibinin izni ile kendi yaparsa, parasını kesebilir. Kendiliğinden yaparsa, kesemez. Kullanmağa lâzım şeylerin [meselâ hamur ocağı] ta’mîr parasını kirâdan kesemez.

Kirâcı, mala zarar verirse, mal sâhibi çıkaramaz. Fekat, mahkemeye verir.

Habshâne ve gardıyan ücretini (Beyt-ül-mâl) öder. Beyt-ül-mâl yoksa, alacaklı öder. Mahkeme masraflarını, da`vâcı öder. Kirâ müddeti hitâmında, ev sâhibi gâib ise, kirâ müddeti, kendiliğinden bir misli uzar. Kirâcı gâib olunca da böyledir. Ya’nî, mal sâhibi, kirâcının çoluk çocuğunu evinden çıkaramaz. Fekat müddet bitmeden önce, başkasına kirâyı vermiş ise, müddet sonunda, birinci akd biter. İkincisi başlar. Birinci kirâcının çoluk çocuğunu evden çıkarabilir. Müddet hitâmında, iki taraf da, icâreyi fesh edebilir. Fekat, akd yapılmış olanın yanında fesh edilmesi lâzımdır.

Kirâ müddeti bitince, mal sâhibi uzatmaz ise, kirâcı çıkar. Malı, olduğu gibi teslîm etmesi lâzımdır. Teslîm etmezse, gasb etmiş olur. Fekat, kullanma sebebi ile, herkes için hâsıl olması âdet olan harâblık, kabâhat sayılmaz.

Bir mahalden, bir mahalle gitmek üzere mu’ayyen bir hayvân, araba, motor, kamyon kirâlandığı gibi, mu’ayyen insanın veyâ eşyânın götürülmesi de sözleşilebilir. Vâsita, yolda kalırsa, birinci şekledeki kirâlamada, müşterî muhayyer olup, dilerse, ta’mîr oluncuya kadar bekler, dilerse, vazgeçip oraya kadar olan parayı verir. İkinci sözleşme hâlinde ise, vâsita sâhibi, başka vâsita ile hemen götürmeğe mecbûrdur. Vâsitadan eşyâyı indirmek de ona âid olur. Yol tehlikeli olup geri dönlürse, hiç ücret verilmez.

Hamâm ve hacâmat parası almak câizdir. Erkek hayvânın dişiyeye aşması ücreti alınmaz, harâmdır. [Dişi, erkeğin köyüne götürülürse, aygırın sâhibine gıdâ ve hizmet masrafi ödenir.] Ustanın, yaptığı şeyi belli zemân için garanti etmesi, sahîh değildir. Bu zemân içinde bozulursa, ta’mîr etmez.

(Hülâsa)da diyor ki, (Dinlemek için hâfızı ve okumak için kitâbı kirâlamak câiz değildir). Kur’ân-ı kerîm öğreten hocaya hediye vermek lâzımdır.

Ezân, imâmlik, Kur’ân-ı kerîm ve mevlid okumak, din bilgisi öğretmek için ücret almak câiz değil ise de, imâmlik, müezzinlik ve ilm öğretmek için almağa izn verilmiştir. Harâm işler için ücret almak câiz değildir.

Her dürlü kirâyı, ücreti vermeyen habs olunur. [Her çeşid nakl vâsıtalarının uc-

retini vermek, hiyle yapmamak lâzımdır. Umûmî hizmetlerde, emniyet ve sıhhat işlerinde çalışan me'mûrların, işçilerin, idârecilerin ücretlerini hükûmetler, belediyeler vermekte ve her dürlü masraflarını karşılamaktadırlar. Bu ödemeleri, milletin vekilleri olarak yapıyorlar. Bu paralara kaynak olmak için, millettten vergi alıyorlar. Bu vergileri ödememek veyâ hiyle yapmak, günâh olur. İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh" (**Redd-ül-muhtâr**)ın uşr bahsi sonunda ve (**Bahr-ür-râik**) sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" Şurb fasllarında diyor ki, (Kimsenin mülkü olmıyan umûmî nehrin temizlenmesi masrafı, Beyt-ül-mâlin cizye ve harâc kısmından verilir. Zekât ve uşr kısmından verilmez. Çünkü zekât paraları, yalnız fakîr olan müs-limânlara verilir. Beyt-ül-mâlin bu kısmının geliri yoksa, oradaki insanlar temizler. Temizlemezlerse, fakîrler zor ile çalışdırır. Zenginlerden de, para alınıp, masraflar karşılanır). (**Mecelle**)nin 1321. ci maddesinde de böyle yazılıdır. Uşr bahsi sonunda ve Beyt-ül-mâlî anlatırken bildirilen umûmî hizmetlerin masrafları da, hep böyle karşılanır. Görülüyor ki, hükûmetin ve belediyelerin, yaptıkları hizmetlerin masraflarını millettten istemeğe, hattâ zor ile almağa hakları vardır.]

(**Dürr-ül-muhtâr**) sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" beşinci cildde, icâreyi anlatırken, otuzdördüncü sahîfede diyor ki: Günâh işliyenleri, meselâ şarkî söyleyenleri, ölü için medhiyye söyleyip ağlıyanları ve çalgıcıları kirâ ile tutmak sahîh değildir. Oyun için davul çalmak da böyledir. Askerler için, düğün için davul çalmak câizdir. Şarkıcının, çalgıcının kazandığı parayı, sâhiblerine geri vermesi lâzımdır. Sâhibleri bilinmezse, fakîrlere sadaka vermelidir. Bunlar, kirâ ile tutulmayıp, önceden şart etmeyip, hediye olarak verilirse, alması halâl olur. Fekat, yine tayyib, iyi para değildir. Çünkü, âdet hâline gelen gelidiyeler, şart edilen ücret gibidir.

İbâdet yapmak için de adam kirâlamak ve nemâz kılamak için ev kirâlamak, Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde sahîh değildir. Meselâ, ücret ile ezân okutmak, hacca göndermek, imâm tutmak, Kur'ân-ı kerîm öğretmek, din dersi öğretmek câiz değildir. Şâfi'î ve Mâlikî mezheplerinde, kabr başında ve sâhibinin yanında ücret ile Kur'ân-ı kerîm okutmak câizdir. Fekat, bu mezheplerde, beden ile yapılan ibâdetlerin sevâbları, başkalarının rûhuna gönderilemez. Sonradan gelen din âlimleri [din düşmanları değil], Kur'ân-ı kerîm ve din dersi öğretmek ve ezân, imâmlık için para ile adam tutmak câiz olur dedi. Bunlara, sözleşilen ücretin verilmesi lâzım olur. Vermiyen habs olunur. İbni Âbidîn bu satırları açıklarken buyuruyor ki: Aslında, ücret ile ibâdet yaptırmak câiz değildir. Çünkü, hadîs-i şerîfde, (**Kur'ân-ı kerîm okuyunuz. Fekat, bunu geçim vâsıtası yapmayınız!**) buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfde, (**Ezân okuyun. Ezân için ücret almayın!**) buyuruldu. Son zemânlarda, dinde gevşeklik olduğundan, Kur'ân-ı kerîmin ve din bilgilerinin unutulmaması ve imâmlığın, müezzinliğin yapılabilmesi için ücret ile yaptırılması zarûret hâline gelmiştir. Fekat bu fetvâ, bütün ibâdetlerin ücret ile yapılabileceğini göstermez. Yalnız saydıklarımız zarûret olup, mezhebin aslından dışarıda bırakılmaktadır. Hâfizlara ücret ile Kur'ân-ı kerîm okutmak zarûret olmadığı için, muhakkak câiz değildir. Tâc-üş-şerî'a, (**Hidâye**) şerhinde diyor ki, (Ücret ile okunan Kur'ân-ı kerîmden, ne ölüye, ne de okuyana sevâb hâsil olmaz.) Aynî, (**Hidâye**) şerhinde diyor ki, (Hâfizlar, para için, mal için okumamalıdır. Hâfiz da, parayı veren de günâha girer.) (**Cevhere**) kitâbında, (Ücret ile, belli bir zemân Kur'ân-ı kerîm okutmak câiz değil diyenler olduğu gibi, câiz diyenler de oldu. Doğrusu da budur) diyor. Burada, (Kur'ân-ı kerîm öğretmek) yerine, yanlışlıkla (Kur'ân-ı kerîm okutmak) yazıldığı hâtıra gelmektedir. Nitekim (**Cevhere**)nin [1301] yılı İstanbul baskısında, (Câiz değildir diyenler haklıdır) diyor. Kur'ân-ı kerîm öğretmek ile Kur'ân-ı kerîm okumağı karışdırmamak lâzım olduğunu, şeyh-ul-islâm Hayreddîn-i Remlî açıklamakta ve (Kur'ân-ı kerîmi ücret ile okumak, bâtildir, bid'atdır. Dört halife zemânında, hiç kimse bunu işlemedi. Kur'ân-ı kerîm öğretmeğe zarûret vardır. Mezâr başında, ücret ile Kur'ân-ı kerîm okutmak için ise zarûret yokdur) buyurmak-

dadır. Câiz olup olmamak şübhesi, Kur’ân-ı kerîm öğretmek için alınan paradadır. Kur’ân-ı kerîm ve mevlid okumak için ücret almağa câiz diyen olmamıştır. Din kardeşinin kabrini ziyâret edip, rûhuna Kur’ân-ı kerîm okumak iyidir. Fekat, ölürlen bunu vasiyyet etmek câiz değildir. Okuyana yardım niyyeti ile de câiz olmaz. Para vererek Kur’ân-ı kerîmden Rukye [muska] yazdırmak câiz buyurmuşlar ise de, bu, tedâvî ücretidir [ve kâğıd, mürekkeb ücretidir]. İbâdet ücreti değildir. İbni Âbidînden terceme temâm oldu.

Hamza efendi “rahmetullahi teâlâ aleyh”, **(Bey’ ve Şirâ)** risâlesinde diyor ki, (Para ile Kur’ân-ı kerîm ve başka şeyler [Mevlid] okutmak harâmıdır. Bu parayı fakîrlere sadaka verip, sevâbını ölüye bağışlamalıdır. Ücret ile yalnız Kur’ân-ı kerîm, din dersi öğretmek, imâmlik, müezzinlik câiz görülmüştür).

(Hadîka) ve **(Berîka)** son sahîfelerinde diyor ki, (Hâfız pazarlık etmeden, Allah rızâsı için hatm, cüz’ veyâ mevlid okursa, okutanın hediye ettiğini alması câiz olur. İ’tirâz ederse, aldığı harâm olur). Okutanın da az vermesi câiz değildir. İmâm-ı Zâhidî “rahmetullahi teâlâ aleyh” **(Hâvî)** kitâbında, (Hatm okutmak için, hâfıza, kırkbeş dirhem [gümüş veyâ dörtbuçuk miskal, ya’nî bir liralık üç altın]den az hediye vermek câiz değildir) buyuruyor. Ne kadar çok verirse, sevâbı o kadar çok olur. İbni Âbidîn, beşinci cild, ikiyüzkırkdokuzuncu sahîfede buyuruyor ki: (Hâkimlik gibi ibâdetleri, ücret şart etmeden kabûl edip işe başlamak, sonra iş veren ne verirse almalıdır. Bu kadar para verirken yaparım, vermezsen yapmam demek bâtil olur, ücreti alması harâm olur). Hâfız, okumak için, çok veren ile az vereni ayırd etmemelidir. Ayırd ederse, para kazanmak için hâfız olmuş demektir. Bu ise, harâmıdır. Hâfızlar, Kur’ân-ı kerîm ve mevlid okumakla geçinmemeli. Bunları, para düşünmeden, Allah rızâsı için okumalıdır. İmâmlikla, san’atle veyâ ticâretle geçinmelidirler. Kur’ân-ı kerîmi basdırıp satanlar, bunu kitâbcılık ticâretine âlet edenler, Kur’ân-ı kerîm öğretilmesine, okunmasına sebep olmak niyyeti ile olursa, câiz ve sevâb olur. Aldığı satış parası halâl olur. Fekat, böyle niyyetin alâmeti vardır ki, mal oluş fiyatına yakın, az bir kârla satmalıdır. Geçimi başka kitâblardan sağlanıyorsa, Kur’ân-ı kerîmi kârsız satmalıdır. **(Şir’a)**da diyor ki, (Mu’âz bin Cebel “radıyallahü teâlâ anh” hazretlerine, falanca, Kur’ân-ı kerîm yazıp satıyor dediklerinde, bu, Kur’ân-ı kerîm satmak değildir. Kâğıd ve işçilik ücreti istemekdir. Kur’ân-ı kerîmi satmak demek, onu para ile, ücret ile öğretmekdir buyurdu). Kur’ân-ı kerîmi, okuyarak geçim vâsıtası yapmak için ezberliyen hâfızlar ve tecvîd ile okumayıp, tegannî ile okuyan hâfızlar, gerçekten hamele-i Kur’ân değildir. **(Çok hâfızlar vardır ki, Kur’ân-ı kerîm, bunlara la’net eder)** hadîs-i şerîfnde bildirilenlerden olurlar].

Kirâyaya verdiği malı teslim etmezse, teslim edinceye kadar habs olunur.

Müşterek olan mal, ancak ortağa kirâyaya verilir. İmâmeyn başkasına da verilebilir buyurdu. Bir evi, birkaç kişiye kirâyaya vermek câizdir. Ma’lûm ücret ile sût ana tutmak câizdir. Çocuğu ve bezlerini yıkamak, yidirmek de ona âid olur. Erkek, âilesini sût analığa göndermiyebilir.

Fâsid icâre: İpliğin bir kısmını, dokumacıya kirâ olarak bırakmak üzere dokutmak, eşyâdan bir kısmını, kirâ olarak vermek üzere taşıtmak için hayvân kirâlamak, onun bir kısmını, kirâ vermek üzere, buğday öğütmek fâsiddir. Bir kimse, birinin malını, iznsiz kullansa, ücret vermez.

Ecîr-i müşterek: Serbest işçi demektir. Ya’nî herkese işler. Yâhud, yalnız bir kişiye, zemân belli olmadan işler. Ancak işini bitirince, ücreti verilir. Eşyâ, elinde, emânet olup, helâk olursa ödemez. Fekat, helâk olmasına kendi sebep olursa, kasd bulunmasa dahî öder. Doktor, dişçi, eczâcı, fen hâricinde, yanlış iş yapıp, hasta zarar görürse öderler.

Ecîr-i hâs: Belli zemânda, belli işi yapmak için husûsî tutulan işçidir. Elindeki mal, kasdsız helâk olursa, ödemez. İşçiye farklı ücret ile iki veyâ üç iş gösterilip,

hangisini yaparsa onun ücretini vermek câizdir. Dört iş göstermek olmaz. Sözleşilen zemân iyi bilinmezse de, ücreti verilir. Ücret söylenmedi ise, tutulan kimse, işçi veyâ san'at sâhibi olarak çalışan biri ise, o memleketdeki ücret üzerinden hakkı verilir. Eğer böyle biri değilse, yardıma gelmiş olduğundan birşey verilmez. Çağırılmadan gelene de ücret verilmez.

Bir işçi, kendi çalışması şart ise, yerine başkasını çalıştıramaz.

Hammâl, yükü eve sokar. Fekat, yerine koyması lâzım değildir.

Dellâl ve simsâr, işçi gibidir. Fekat, bunlar iş karşılığı değil, elindeki malı satar- sa ücret alır. Ücreti alacağına karşı tutmak üzere, borclusunu ücret ile çalıştırmak câiz değildir. [(Dürr-ül-muhtâr)da vakf kısmı sonu.]

Terziye kumaş verip, bir haftada dikersen yüz lira, iki haftada dikersen elli lira veririm demek, İmâmeyne göre câizdir. Dükkânda terzilik yaparsan, kirâsı yüz lira, demircilik yaparsan ikiyüz lira demek câizdir.

Boyacıya kumaş veren kimse, kırmızı istemişdim, sen mavi boyamışsın dese, boyacı da, mâvi istemişdin dese, kumaş sâhibinin sözü kabul olunur. Terzinin caket yerine pantolon dikmesi de böyledir. Bunların ücreti verilmaz. Kumaşı da öderler veyâ sâhibi isterse yapılan şeyi alıp piyasaya göre işçilikden keser.

Malın kullanılacak hâli kalmazsa, icâre fesh olur. Kirâcının övri ile de fesh olur. Meselâ dış tabîbi ile pazarlık etdikden sonra, ağrının kesilmesi veyâ ticâret için dükkân kirâladıkdan sonra, sermâyesinin helâk olması veyâ borcu çıkıp ödeyecek başka malı bulunmaması gibi veyâ sefere gitmek için kamyon tutmuş iken, bir sebeple seferden vazgeçmesi gibi. Fekat, şoför seferden vazgeçerse, mukâveleyi bozamaz ise de, şoförün hastalanması övri olur. Bir tüccâr, san'atkâr iflâs ederse, çırağı ile mukavelesi bozulur. Başkasına çalışan san'atkâr böyle değildir. Kirâyaya verilen şeyin satılması da övri değildir. Ya'nî mukâvele bozulmaz. Kirâladığı dükkânda yaptığı san'atı bırakıp, başka san'ata başlamak övri olur. Bir ev kirâladıkdan sonra, sefere çıkmak da övri olur. İki taraftan birinin ölmesi de övridür. Bir kirâcı, kirâladığı şeyi, dahâ yüksek ücret ile kirâyaya vermesi câiz ise de, kirâ farkını sadaka vermesi lâzımdır. Müşterek bir malı, ortaklar, müşterek kirâyaya verebilir. Ayrı ayrı verilerse fâsid, biri hissesini kirâyaya verirse, bâtil olur.

SİGORTA: İbni Âbidîn "rahmetullahi aleyh", (Redd-ül-muhtâr) kitâbında, kâfirin emân ile, ya'nî izn verilerek islâm memleketine gelmesini anlatırken diyor ki, başka bir memlekete, onların izni ile giren kâfire (Müste'min kâfir) denir. Dâr-ül-islâma müste'min olarak gelen bir kâfir, burada yaşamakta olan bir zimmî gibi, ya'nî bir gayr-i müslim vatandaş gibi korkusuz yaşar. Onun haklarına mâlik olur. Bunun malını da, fâsid sözleşme ile almamız câiz olmaz. Bu müste'mine veyâ zimmîye olan borcunu ödemiye müslimân habs olunur. Şu kadar var ki, müste'mini öldürene kısâs yapılmaz. Yalnız, (Diyet) denilen para cezâsı alınır. İbni Âbidîn, (İstîlâd)ı anlatırken buyuruyor ki, (Kıyâmetde, zimmînin ve hayvânların hakları altından kurtulmak, müslimânın hakkından kurtulmaktan dahâ gücdür. Zimmînin malını gasb eden veyâ çalan bir müslimân, kıyâmetde bunun azâbını çekecektir).

Dâr-ül-harbde bulunan bir (Müste'min müslimân), meselâ, Türkiyeden Fransaya, ticâret için gitmiş olan bir müslimân, kâfirlerin malını, fâsid akd ile alabilir. Çünkü, Dâr-ül-harbde bulunan müste'minin, kâfirlerin mallarını, onların rızâsı ile alması câizdir. Meselâ, onlara para verip fâiz alması, kumar oynayıp alması câiz olur. Çünkü, onların malı, bizlere halâldir. Fekat, gadr, ya'nî sözümüzde durmamak, hıyânet etmek, her yerde harâmdir. Gönül rızâsı ile malını almak, gadr değildir. Malına, cânına, kadınına, kızına saldırmak gadr olur. Harâm olur. Fekat, müslimân memleketinde bulunan müste'min kâfirin malını, gönül rızâsı ile olsa bile, câiz olmayacak yol ile almak, gadr olur. Çünkü, islâm memleketinde, islâmiyyetin emre-

rine uygun hareket edilir. İslâm memleketinde, müste'min ile de, müslimânlar ile yapılması câiz olan sözleşmeler yapılır. Alması islâmiyyetde lâzım olmıyan malları alınamaz. Âdet olsa da, alması yine câiz olmaz. Meselâ Meryem anayı ziyâret için Kudüse gelenlerden ve turistlerden ayakbasdı parası veyâ başka isimlerle birşey almak câiz olmaz. Müslimân hâcıdan ayakbasdı parası almak da harâmıdır.

Dâr-ül-harbde bulunan müslimân esîrin, onların malına, cânına saldırması câizdir. Esîri serbest bıraksalar, râhat dolassa, çalışıp kazansa da, saldırması câiz olur. Çünkü, onlara söz vermiş, müste'min olmuş değildir. Fekat, esîrin de, onların kadınlarına, kızlarına tecâvüz etmesi câiz değildir. Çünkü, nikâhlı âileden ve satın alınan câriyeden başka bir kadını vaty etmek, hiçbir yerde câiz değildir. Bu ikisinden başka kadını vaty ederse, zinâ olur. Mükâteb ve iki kişi arasında müşterek olan ve başkasına nikâhlı olan câriyesini ve başkasının câriyesini vaty etmek câiz değildir. **(Câriye)**, harbde düşmandan esîr alınıp, Dâr-ül-islâma getirilmiş olan kâfir kadını demektir. Ganîmet malları gibi, gâzîlere taksım olunurlar. Harbde esîr alınmıyan bir insanı satmak ve satın almak câiz değildir.

Dâr-ül-harbde, meselâ bir hristiyan ülkesinde bulunan müslimân müste'mine, onların hükûmeti gadr ederse, meselâ, kanûnsuz olarak, malını alırsa veyâ habs ederse, bu da, esîr gibi olur. Bu müslimânın da onlara gadr etmesi câiz olur.

Sigorta parası almak da böyledir. Meselâ, müslimân tüccâr, malını bir harbînin, ya'nî Dâr-ül-harbde bulunan ecnebî, yabancı kâfirin gemisi ile gönderiyor. Gemi sâhibi olan kâfire, navlun, ya'nî yol kirâsı veriyor. Ayrıca, Dâr-ül-harbde meselâ Londrada bulunan bir harbîye, **(Sikürte)** ya'nî sigorta parası denilen, belli bir ücret de veriyor. Gemi yanar veyâ batarsa veyâ soyulursa veyâ başka şekilde, gemideki mal elden giderse, o harbî, bu malın bütün değerini, sigorta parası karşılığı olarak, müslimân tüccâra ödüyor. Bu câizdir. Fekat, harbînin, sultânın izni ile islâm memleketinde oturan müste'min bir vekîli de vardır. Tüccâr sigorta sözleşmesini bu vekîli ile yapıyor. Sigorta parasını, tüccârdan, bu vekîl olan kâfir alıyor. Denizde, tüccârın malından bir parça yok olursa, bu parçanın değerini temâmen, bu vekîl ödüyor. Anladığımız göre, müslimân tüccârın, yok olan malının değerini bu vekîlden alması halâl olmaz. Çünkü, bu para, dâr-ül-islâmda yapılan sözleşme ile islâmiyyetin izn vermediği bir alacaktır. [Kumar parası gibidir.]

Süâl: Emânetci, mal sâhibinden emânet parası alınca, mal helâk olursa, malı ödemesi lâzım geliyor. [Kumar olmıyor.] Sigorta da böyle değil midir?

Cevâb: Sigortacıdan alınan para, emânetcinin ödemesi gibi değildir. Çünkü mal, sigortacıya teslim edilmiş değildir. Gemiciye teslim edilmiştir. Eğer, sigortacı, geminin sâhibi olursa, ecîr-i müşterek, ya'nî serbest, genel işçi olur. Mal elinde emânet olur. Verilen sigorta parası, emânetciye verilen para gibi olur. Bundan başka, emânetci ve ecîr-i müşterek, batma, ölüm ve benzerleri gibi, sakınlamayacak sebeplerle elden çıkan malı ödemezler.

Süâl: Kefâleti anlatmağa başlarken, deniliyor ki, bir kimse, birine, (Bu yoldan git! Bu yol emîndir, korkusuzdur) diyor. O da bu yoldan gidiyor. Yolda soyuluyor. Söyliyen kimse, bunun malını ödemez. (Bu yol emîndir. Eğer korkulu ise, soyulur isen öderim) derse, ödemesi lâzım olur. Sigorta da böyle değil midir?

Cevâb: Yol emîndir demek, emîn olduğunu biliyorum demektir. Bir kimse, bilmiş olduğunu söylemekle kefil olmaz. (Eğer söylediğim gibi değilse, öderim) deyince kefil olur. Kefil olarak aldatsa, ödemesi lâzım olur. (Yolda soyulur isen öderim) demediği için kefil olmaz. Ödemesi lâzım gelmez. Kefil olacağını söylemesi, aldatmadığına alâmetdir. Meselâ, değirmene buğday getiren köylüye, değirmenci, bu kovaya koy dese, köylü de koysa, kovanın deliğinden, buğdaylar suya dökülüp sürüklense, gitse, değirmenci, koy derken kovanın delik olduğunu biliyorsa, buğdayları öder. Çünkü, söylerken aldatmış oldu. Demek ki, aldatmak demek için, söyliyenin, tehlike bulunduğunu bilmesi ve karşısındakinin ise, bilmemesi lâ-

zımdır. Köylü, kovanın delik olduğunu göreyek, bilerek buğdayını koyarsa, malını, kendi isteğı ile ziyân etmiş olur.

Sigortacının, tüccârı aldatmak kasdı olmadığı meydândadır. Geminin batıp, batmıyacağını bilmez. Hırsızların, yol kesenlerin tehlikesi varsa, bunu, sigortacı gibi, tüccâr da bilir. Tüccârın sigorta parası vermesi de, yolda tehlike olduğunu bilip, malı elden çıkınca, bedelini alabilmesi içindir. Sigorta işi, yolcunun veyâ köylünün aldatılmasına benzememektedir.

Müslimân tüccârın, Dâr-ül-harbde, [ya'nî İngiltere gibi putlara tapınılan bir memleketde] bulunan bir harbî ortağı olup, bu ortağı, orada, sigortacı ile sözleşme (anlaşma) yapar ve helâk olan malın bedelini, orada sigortacıdan alıp, buradaki müslimân ortağına gönderirse, müslimân tüccârın, gelen bu parayı alması halâl olur. Çünkü, fâsid olan sözleşme, Dâr-ül-harbde ve iki harbî arasında olmuştur. Onların malı, kendi istekleri ile, müslimâna gönderilmişdir. Alması günâh olmaz.

Müslimân tâcirin, Dâr-ül-harbe gidip, sigortacı kâfir ile orada sözleşme yapması ve helâk olan malın değerini, Dâr-ül-islâmda, sigortacının vekilinden alması câiz olur. Çünkü, Dâr-ül-harbde bir harbî ile yapılan sözleşmenin kıymeti yoktur. Harbînin malını, onun rızası ile almış olur. Kâfir ile sözleşmeğı Dâr-ül-islâmda yapıp, malın bedelini kâfirden Dâr-ül-harbde alırsa, kâfirin isteğı ile olsa bile, alması halâl olmaz. Çünkü, bu parayı Dâr-ül-islâmda yapılan fâsid akd, ya'nî sözleşme sonucu olarak almaktadır. Dâr-ül-islâmda yapılan her akd mu'teberdir. Şer'î hükümleri yapılır. Bu akd, fâsid olduğu için harâmıdır. İbni Âbidînden terceme, burada temâm oldu.

Son asrın büyük âlimlerinden Muhammed Bahît-ül-Mutî-î “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Sükertah**) risâlesinin 24. cü sahâfesinde, (Te'mîn, ya'nî sigorta sözleşmesi, fâsid bir akddir. Çünkü, muhtemel olan bir tehlikeye bağlanan bir sözleşmedir. Bu ise kumardır) diyor. Ahmed İbrâhîm efendi de, (**Mecellet-üş-şübbân-il müslimîn**)in 1941 senesinin 3. cü sayısında, (Hayât sigortası, bir tehlikeye bağlanan bir kumardır) demektedir. Bu âlimlere karşılık, doktor Sıddîk Muhammed Emîn Darîr, (**Hedy-ül-islâmî**)nin 1975 senesi altıncı sayısında, (Sigorta yardımlaşmadır. Bir kimseye gelen tehlikeyi, birçok kimsenin paylaşmasını te'mîn etmektedir. Sigortacı bu yardımlaşmağı kefil olmaktadır. Sigortalı ve sigortacı, alacakları ve verecekleri paradan emîndirler. Sigorta, tehlikenin zararından kurtulmak içindir. Kumar ise kendini tehlikeye atmaktadır. Sigorta ciddî bir sözleşmedir. Kumar ise oyundur. Evet, sigorta, (**Garer**) bulunan, ya'nî sonu muhtemel ve şübheli olan bir (**Akd**)dir, bir sözleşmedir. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, garer bulunan satışı yasak etmiştir. Yakalamadan önce balığı satmak böyledir. Sigortadaki garer, garer-i fâhiştir. Fekat umûmî ihtiyâc olunca ve başka çare bulunmayınca, garer bulunan akdler câiz olur. İmâm-ı Süyûtî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, ihtiyâc şöyle ta'rîf etmektedir: Memnû' olanı kullanmazsa meşakkat hâsil olacak hâldir. Fekat, kullanmazsa ölüm hâsil olmaz). Tehlikeye, zarara düşen insanın, yardıma ihtiyâcî inkâr edilemez. Fekat, kâr, kazanc için kurulmuş olmıyan teberru' yardım şirketleri bu işi görür. Kâr, kazanc için kurulmuş olan sigorta şirketlerine lüzûm yoktur. Yardım şirketlerini, teberru' edenler arasından seçilenler veyâ hükümetler idâre eder.

Muhammed Emîn Darîr, kendi fikri ile, kendi mantığı ile büyük fıkâh âlimlerine karşı geliyor. Hâlbuki, fikri de, mantığı da fıkâh ilmine uygun değildir. Evvelâ kumara yardımlaşma diyor. Düşünmüyor ki, islâmiyyet, kumar şeklinde şübheli olan yardımlaşmayı harâm etmiş, kazâ, felâket gelene, hayr sâhiblerinin teberru' ederek, yardım yapmalarını teşvik etmiştir. Zarar görene, harâm yoldan değil, halâl yoldan yardım etmek lâzımdır. Sigortalı için, alacağından emîn olduğunu söylemesi, felâket geleceğini önceden bildiğini söylemek olur ki, bu sözü fıkâh bilgisine ters düşdüğü gibi, îmâna da dokunmaktadır. Çünkü, gaybı bilmek sözü insanı küfre gö-

türür. Felâket gelirse alacağından emîndir demek istiyorsa, bu söz, sigortanın kumar olduğunu, harâm olduğunu söylemektir ki, sigortayı savunurken, red etmiş olmaktadır. Birçok tüccâr, tehlikeli kazanc yollarına atılmaktadır. Bu tehlikeler ticâreti ve san'atı harâm etmemiştir. Hâlbuki, kumarda bu tehlikelerin hiçbiri yoktur. Hattâ kumar, tehlikesiz, zahmetsiz bir kazanc olduğu için harâm olmuştur. Harbe hâzırlık yarışlarındaki ve ilm öğrenmekdeki kumara oyun demek ise, şaşılacak bir haksızlıktır. Evet, oyunlarda kumar olur. Fekat her kumara oyun demek doğru değildir. Merhûm şeyh Ebû Zühre "rahmetullahi teâlâ aleyh" de, sigortanın kumar olduğunu, garer bulunduğunu ve tehlike olunca, sigortacının, tehlike olmayınca da sigortalının gaben-i fâhiş ile zarar etdiğini, her sözleşmede, iki tarafın zarar ve kârlarında müsâvât, adâlet bulunmasının esâs olduğunu bildiriyor. Hayât sigortasının ise, açık bir kumar ve fâiz olduğunu yazıyor. Ayrıca 1972 yılında Libyada Beydâ şehrinde toplanan konferansda, zarar ve tehlike için olan sigortalar, dört mezhebin fikh ilmlerine uymuyor ise de, âdet hâlini aldığından ve idhâlâtı artırdığından câiz olacağına, hayât sigortasının ise açıkca kumar olup harâm olduğuna karâr verildiğini yazıyor. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, hiçbir sigorta halâl değildir. Tehlike ve zarar sigortasına da câiz denilemez. Yardım sandıkları bu işi yapmaktadır. Fekat, yardım sandıklarına, hayr sâhibleri ve hükümet para koyar. Buraya para koyan, bundan, istifâde edemez. İstifâdeye kalkışırsa kumar olur, harâm olur. Harâmların âdet hâlini alması, halâl olmalarına sebep olamaz.

Görülüyor ki, müslimân olsun, kâfir olsun, herhangi bir sigortacı ile Dâr-ül-islâm'da yapılan sözleşme fâsiddir. Alınan ve verilen paralar harâmdır. Bir müslimânın, kâfir olan sigortacılar ile Dâr-ül-harbde sözleşme yapması ve ondan para alması halâl olur. Dâr-ül-islâm'da semâvî, ya'nî kazâ ile âfet ile olan zararlar, sigorta şirketleri tarafından değil, **(Yardım cem'iyetleri)** tarafından ödenmelidir. Böylece, hem millete hizmet olur. Hem, cem'iyete teberru' [bağış] yapan hayr sâhibleri sevâb kazanır. Hem de, millet büyük bir günâhdan kurtulur.

Sigortaya arabîde **(Te'mîn)** denilmektedir. Sosyalist darbe olmadan evvelki Libya kanûnlarının ve Mısır kanûnlarının 747. ci ve Sûdân kanûnunun 617. ci maddelerinde, **(Ukûd-ül-garer)** başlığı altında ve Libyâ evkâf bakanlığının çıkardığı **(Hedy-ül-islâmî)** mecellesinin 1395 [m. 1975] mart nüshasında sigortalar hakkında geniş bilgi vardır. Bu bilgilerin çoğunun islâmiyete uygun olmadığı **(Hedy-ül-islâmî)**'nin 1975 ve 1976 nüshalarında yazılıdır. İslâmiyette sigortanın hiçbir nev'i yoktur. İslâmiyette **(Vakf)** ve **(Beyt-ül-mâl)**, **(Yardım cem'iyetleri)** vardır. İşçi sigortalılarının ve emekli sandıklarının işlerini Beyt-ül-mâl yapar. Beyt-ül-mâl, işçiden, me'mûrdan hiçbirşey almaz. Aylıklarından ve ücretlerinden, hiçbirşey kesmez. Çünkü bunlar fakîrdirler. İşveren, tüccârdan zekât alır. Bu işi hükümet yapar. İşverenlerin, tüccârların defterlerini, hesâblarını inceliyerek zekâtlarını alır. Beyt-ül-mâla koyar. İşçilere, me'mûrlara, emeklilere buradan ev, ma'âş, geçim te'mîn eder. Böylece her müslimân, râhat, mes'ûd olarak yaşar. İşçi sigortalılarında ve emânetcide toplanan ve ma'âşlardan kesilen malların, paraların **(Lukata)** hükmünde olduklarını, büyük âlim Abdülhakîm efendi, va'zlarında bildirmiştir. Lukata, yerde bulunan mal demektir. Bunlar ve mâl-ı habîs, sâhiblerine geri verilir. Sâhibleri bulunmazsa, fakîrlere verilir. Eline geçen fakîrin mülkü olurlar. Hükümet, ticâret, zirâ'at, hattâ fabrika, ağır sanâyî' yapmaz. Bunları husûsî teşebbüs, ya'nî millet yapar. Her çeşid sigortanın harâm olduğu, Yûsûf Kardâvinin **(El-halâl vel harâm)** kitabında vesîkaları ile yazılıdır.

Kızılay, İhlâs vakfı gibi yardım teşkilâtı, dînin **(Hibe)** ahkâmına tâbi'dirler. Vakf değildirler. Çünkü, altın ve kâğıd liralara vakf edilince, kimsenin mülkü olmazlar. Yardım cem'iyetlerine teberru' edilen malları, paraları ise, alâkalı me'mûr kabz edince, cem'iyet reîsinin mülkü olur. Cem'iyette çalışan me'mûrlar, cem'iyet

reîsinin vekîlleridir. **(Hindiyye)**de diyor ki, (Birisine para verip, bunu falanca fakîre ver dese, o fakîre kendi parasından verirse, aldığı parayı tazmîn etmesi [mislini ödemesi] lâzım olur. O parayı başka fakîre verirse, tazmîn etmez. Verdiği hediyyeye ıvez [karşılık] olarak az birşey [meselâ makbûz denilen kâğıd] verilince, hediyyesini geri istiyemez. Aldığı sadakayı harâma sarf ettiği veyâ muhtâc olmadığı bilinmiyen sâili boş çevirmemelidir. Verdiklerini muhtâclara dağıtacağım deyince, sadaka vermesi lâzım olur). Bunun için teberru' alırken, (Bunları muhtâclara ve hayr yapanlara vereceğiz) demelidir. Hediyye veyâ sadaka vermeğe teberru' etmek denir. Alacağını afv etmeğe ibrâ denir.

**Yeni ilâc bulduk, diyor tabîbler,
Lokman gibi, devâ bilse, ne fayda.
Son nefesde söylemezse, bu diller,
bülbül gibi dilin olsa, ne fayda.**

**Milyonun olsa da, rızkımı yersin,
ecel şerbetini birgün içersin!
Yalın ayak, başın açık gidersin,
dünyâ dolu, malın olsa, ne fayda!**

**İlmin, rütben çok olsa da kardeşim,
îmânın yoksa, günâh ise işin,
Secdeye hiç, koymadın ise, başın,
dünyâya diktatör olsan, ne fayda.**

**Sûr çalınıp, yıldızlar dökülünce,
deniz kuruyup, sular çekilince,
Dağlar da, pamuk gibi atılınca,
harâmdan mal toplamışsan, ne fayda.**

**Cehennem, uzakdan gösterilince,
ateşin, mahşer yerine sürünce,
Sırat köprüsüne, halk yürüyünce,
arслан gibi gücün olsa, ne fayda?**

**Halâl, harâm demez, toplarsın malı,
yüzbin olsa, dersin milyon olmalı.
Gözün aç, bu dünyâ fânîdir fânî!
gidecek, sende çok dursa, ne fayda?**

**Birgün olur, götürürler evinden,
kurtuluş yok, Azrâilin elinden.
(Allah) adını bırakma dilinden,
bin yıl kadar ömrün olsa, ne fayda?**

**Zahmetli iş yokdur, islâmiyyetde,
kalbi, rûhu besler, ibâdetler de.
Ne için müslimân olmazsın, sen de?
kâfir, çok iyilik etse, ne fayda?**

22 — UKÛBÂT (Cezâlar)

Fıkıh ilmi dört büyük kısma ayrılır: (**İbâdât**), (**Münâkehât**), (**Mu'âmelât**), (**Ukûbât**). Kitâbımızda ilk üçünü, lüzûmu kadar yazdık. Aşağıda, ukûbâtı da kısaca bildireceğim. (**Dürr-ül-muhtâr**) üçüncü cüz'de buyuruyor ki:

Döğerek, kolu keserek, recm ederek, ya'nî öldürünceye kadar taş atarak veyâ öldürerek yapılan cezâlara (Ukûbât) denir. Ukûbât, arkadan gelenler demektir. Günâh işledikten sonra yaptıkları için, bu isim verilmiştir. Ukûbât, (**Had**) ve (**Ta'zîr**) ve (**Kisâs**) olarak üçe ayrılır: (**Had**) mikdârı, islâmiyyetde kesin olarak bildirilmiş olan cezâdır. (**Ta'zîr**) cezâsı çeşidli olup, hâkimin dilediği kadar verilir. Had, şübhe ile afv olur. Ta'zîr ise, şübhe ile lâzım olur. Çocuğa had cezâsı verilmez. Ta'zîr cezâsı verilir. Had cezâsını yalnız hâkim verir. Ta'zîr cezâsını zevc ve günâh işleyenî gören her müslimân yapabilir. Had için kadın şahid dinlenilmez. Had zanlısı habs olunur. Ta'zîr zanlısı habs olunmaz. Had cezâsı mahkemeye düşükdükden sonra şefâ'at ve afv olunamaz. Ta'zîr cezâsı tevbe ile sâkit olur. Hâkimin duymadığı günâhın had cezâsı da tevbe ile sâkit olur.

Beş günâh için had cezâsı vardır: Zinâ, şerâb içmek ve alkollü içki ile serhoş olmak, kazf, sîrkat, yol kesicilik. Had cezâları, suç işleyince değil, hâkim karâr verince vâcib olur. Had, günâhın temizlenmesine sebep olmaz. Günâhdan kurtulmak için tevbe etmesi de lâzımdır. Had, lügatde men' demektir. Kapıcıya haddâd denir. Çünkü, herkesin içeri girmesine mâni' olur.

1 — **ZİNÂ YAPARKEN YAKALANANIN HADDİ:** Mükellef olan ve konuşabilen müslim veyâ gayr-ı müslim kimse, Dâr-ül-islâmda, tehdîd edilmeden arzûsu ile, serhoş iken veyâ ayık iken, zinâ yapar, yakalanırsa, kadın ve erkeğe had cezâsı lâzım olur. Dört erkek şahidin birlikde ve hâkim huzûrunda zinâ hâlinde gördük demeleri ile veyâ kadın ve erkeğin, dört kerre i'tirâf etmeleri ile anlaşılır. İkisinden biri inkâr ederse, had lâzım olmaz. İkrârdan sonra vazgeçerlerse, sâkit olur. [Ölüm cezâları, habs ve dayak cezâları, mahkeme tarafından emr edilir ve yalnız devletin bu iş için ta'yîn ettiği me'mûrlar tarafından yapılır. Hâkim karârı olmadan, kimse kimseyi öldüremez, döğemez. Malına, canına, ırzına, nâmûsuna, şerefine dokunamaz. Kâfirlere dahî dokunamaz. Harbi, cihâdı devlet yapar. Devletin, kumandanın emri olmadan, kimse harb yapamaz. Kâfire bile saldıramaz. Bunların hepsi büyük günâhtır. Hattâ, mü'minin kalbini incitmek, Kâ'beyi birkaç kerre yıkmaktan dahâ büyük günâhtır. Zinâ yapanları, o esnâda dört şahidin birlikde görmeleri, olacak şey değildir. Ancak, umûmî yerlerde, açıkca yapılıncâ görebilirler. Bunun içindir ki, Osmaniîlerde, altıyüz sene içinde, bir kerre zinâ şahidliği yapılmamış, bu sebep ile hiç kimse taşlanarak öldürülmemiştir. Buradan anlaşılıyor ki, gizli yapılan günâhı, başkalarına söylemek de, ayrı bir günâh olur. Bu cezâ, zinâ yapıldığı için değil, bu çirkin işin yayıldığı içindir. Fuhşa mâni' olmak içindir.]

Muhsan olan, ya'nî evli olan müslimân erkek ve kadının, boşanmış, dul olsalar bile, had cezâları, bir meydânda ölünciye kadar taşlamakdır. Önce şahidlerin hepsinin taş atmaları şartdır. Şahidlerden birisi ölerse, gâib olarak veyâ hâzir olup da, herhangi bir sebeble taş atmazsa, had sâkit olur. Kendi ikrârları ile ise, önce hâkimin taş atması lâzımdır. Sonra ehâlf, herkes atar. Ölünce, yıkanır, kefenlenir, nemâzı kılınır.

Muhsan olmıyan kimsenin had cezâsı, yüz sopa vurmaktır. Sopa, budaksız olmalıdır. Yaralıyacak kadar kuvvetli vurulmaz. Erkek, önce soyulur. Bir peştemâl ile bırakılır. Ayakda iken başından, yüzünden ve kasıklarından başka, her yerine vurulur. Kadının çamaşırları soyulmaz. Palto, manto gibi kalın elbisesi çıkarılır ve oturularak döğülür. Dayakdan sonra, hâkim dilerse, bir sene şehirden çıkarır. Taşlama ve döğme birlikde yapılmaz.

Zimmîye ukûbât cezâlarının üçü de yapılır. Yalnız içki haddi yapılmaz. Dâr-ül-islâmdaki harbîye ise, yalnız kul hakkı bulunan kazf haddi ve kısâs yapılır.

Zimmî, müslimân kadın ile zinâ etse, recm olunmaz, döğülür. Yatağında buldu-ğu kadını, zevcesi sanarak zinâ yapana ve harbî ile zinâ eden zimmî kadına ve har-bî kadınla zinâ eden zimmî adama had lâzım olur. Bu ikisinde harbîlere lâzım ol-maz. (**Fetâvâ-yi Hindiyye**)de diyor ki, (Ücret karşılığı zinâ yapana [meselâ genel evdeki fâhişe ile zinâ yapana], İmâm-ı a'zama göre had vurulmaz. Mehr-i misl ver-mesi lâzım olur. İkisi de şiddetli ta'zîr olunur ve tevbe edinceye kadar habs olu-nurlar. İmâmeyne göre, ikisine de had cezâsı yapılır. Şartsız olarak mal vererek zi-nâ yapana da had yapılır. Şu parayı al! Bunun karşılığı senden fâideleneyim der-se, had yapılmaz. Çünkü, mut'a nikâhı olur. Bu nikâh şübheli olduğu için had lâ-zım olmaz. Senin mehrin budur deyip para verirse, had îcâb etmez). Fekat hepsi harâmıdır. Büyük günâhdır. Zinânın had cezâsı yapılmıyan kısımlarının da harâm olduğu (**Berika**)da yazılıdır. Kadının aldığı ücret harâmıdır [Şir'a]. (**Pédèraste**) ola-na, ya'ni livâta yapana had lâzım olmaz, habs ve darb ile ta'zîr olunur. Âdet eden öldürülür. Livâta yapılmak için tehdîd olunan, öldürmekten başka yol ile kurtu-lamayınca, öldürmesi câiz olacağı (**Fetâvâ-i Hayriyye**)de yazılıdır. Dâr-ül-harbde zinâ haddi yapılmaz.

El ile istimnâ [Masturbation], zevk için olursa harâmıdır. Ta'zîr olunur. Sükû-net bulmak için câiz, zinâ tehlikesi olursa, vâcib olur [İbni Âbidîn, orucu bozan şeyler]. Cennetde livâta yokdur. Cennetde habîs iş yokdur.

[Hıristiyan memleketlerinde, kadınlar, kızlar, başları, kolları, bacakları açık ge-ziyorlar. Erkekleri fuhşa, zinâyâ sürüklüyorlar. Evde, zevcesi yemek pişirirken, çamaşır yıkarken ve evi temizlerken, erkeği sokakda veyâ iş yerinde hoşuna giden çıplak bir kadınla zevk, safâ, hattâ zinâ yapıyor. Akşam evine düşünceli ve yıpran-mış olarak geliyor. Kötü hayâllere dalarak, vaktile beğenmiş, sevmiş, seçerek al-mış olduğu zevcesinin yüzüne bile bakmaz oluyor. Evdeki yorgunluğunu gidermek için, alâka ve neş'e bekliyen zevcesi, haklarına kavuşamayınca, asabî buhrânlar ge-çiriyor. Âile yuvası bozuluyor. Sokakdaki kadına bakan erkek, onu kirli çamaşır gibi bırakıyor. Bir başkası ile anlaşıyor. Böylece, her sene, binlerce kadın ve er-kek ve çocukları perişân oluyor. Ahlâksız ve anarşist oluyorlar. Cem'iyet, millet çürümeğe, çökmeğe sürükleniyor. Açık, kokulu, süslü dolaşan kadınların, genç-lere, millete ve devlete zararları, alkollü içkilerden ve uyuşdurucu zehrelerden dahâ çok ve dahâ korkunç oluyor. Allahü teâlâ, kullarının dünyâda felâkete, âhi-retde de şiddetli azâblara yakalanmalarını için, kadınların, kızların örtünmele-rini emr etdi. Ne yazık ki, nefslerinin, şehvetlerinin esîri olan ba'zı kimseler, Al-lahü teâlânın emrlerine gericilik, kâfirlerin şaşkın, çılgın işlerine ilericilik diyor. Bu ilericilerden ba'zısı, meslekdaşları vâsıtası ile, bir diploma ele geçirmiş. Köşe başlarını paylaşmışlar. Baykuş gibi ötüyorlar. Her fırsatta islâmîyete saldırı-yorlar. Bu kahramanlıkları(!) ile târîhî düşmanımız olan hıristiyanlardan, yehûdî-lerden ve komünistlerden alkış ve maddî yardımlar toplayarak güçleniyor, binbir hiyle ile, gençleri aldatıyorlar. Allahü teâlâ, kendilerine akl versin! Hakkı bâtil-dan ayırmalarını nasîb eylesin!]

2 — **İÇKİYE HAD CEZÂSİ:** Bir damla şerâb içen müslimâna had cezâsı ya-pılması lâzım olur. Yarıdan fazla su katılmış olanı içen ve başka içkileri içen, ser-hoş olursa had lâzım olur. İspirtonun, şerâb gibi kaba necâset olduğu sözbirliği ile bildirildi. Fekat, buna şerâbın veyâ başka içkilerin haddinin yapılmasında ihtilâf olundu. (**Müslim**)deki hadîs-i şerîfde, (**Serhoş eden her içki şerâb gibi harâmıdır**) buyuruldu. Her içkinin damlasını içmek harâmıdır. Serhoş olarak görülen veyâ ağ-zı şerâb kokan bir kimsenin içki içdiği iki şahidin haber vermesi ile veyâ kendinin ayık iken bir kerre söylemesi ile anlaşılırsa, buna, ayıldıktan sonra had vurulur.

İçki haddi, seksen sopa vurmaktır.

Benc, ya'nî ban otu [jüskiyam] mubâhdır. Çünkü otdur. Fekat bununla serhoş olmak harâmdir. Çoğu serhoş edenin, azı harâm olması, mâyî' ya'nî akıcı, sıvı cisimler içindir. Fazlası serhoş eden safran, anber gibi katı cisimlerin az mikdârına harâm diyen bir âlim yokdur. Bunlara ve benc otuna necs, habîs diyen de olmamıştır. Fazlası zehirli otların azını kullanmak câiz, çok mikdârını kullanmak harâmdir.

İçki ve zinâ hadleri yapıldıktan sonra, suçun tekerrürü ile tekrâr yapılır. Vaktinde haber vermesi mümkün olan, bir aydan fazla eski bir suçun ihbârı, yalnız kazf haddi için ise, kabûl edilir. Suçlunun ikrârı her zemân kabûl edilir.

3 — **KAZF HADDİ:** Kazf, fırlatmak, atmak demektir. İslâmiyyetde muhsan olan erkek veyâ kadına zinâ lâfı atmak olup, büyük günâhdır. Kazf edilen kimse-nin istemesi ile, kazf edene had vurulur. Ölüye kazf edene, babasının veyâ çocuğunun istemesi ile had vurulur. İsbâtı ve mikdârı, içki haddi gibidir. Müslimânı kazf eden harbî de had olunur. Birisi birisine yâ zânî dese, [veyâ türkcesini söylese] o da, sensin dese, ikisine de had vurulur.

4 — **SİRKAT HADDİ:** Sirkat, başkasının birşeyini gizlice almak demektir. Başkasının az veyâ çok malını, haksız olarak ve rızâsı olmayarak almak, ya'nî çalmak veyâ gasb etmek harâmdir. Mükellef olan, ya'nî akllı ve bâliğ olan erkek, kadın, köle, efendi, müslimân veyâ zimmî, gören ve konuşabilen bir kimse, on dirhem hâlis gümüş parayı veyâ değerinde olan ve her dinde mütekavvim olan ve durmakla bozulmayan bir malı, müslimân veyâ zimmî olan sâhibinin mülkünden, ya'nî başkalarının iznsiz olarak açmaları veyâ girmeleri câiz olmadığı yerden, Dâr-ül-islâm-da, hepsini bir def'ada gizlice alırsa ve mal sâhibi de da'vâ ederse, sağ eli bilek mafsaldan kesilir ve kan akmaması için hemen kaynar yağ içine sokulur. Çok sıcak ve çok soğuk havalarda ve ağır hasta olunca kesilmez, habs olunur. Hava veyâ hasta iyi olunca kesilir. İkinci def'a çalanın sol ayağı da oynak yerinden kesilir. Üçüncüsünde bir yeri dahâ kesilmeyip, tevbe edinceye kadar habs olunur. Buradaki dirhem, ondört kırat veyâ 3,36 gramdır ki, on adedinin ağırlığı, yedi miskâl ağırlığındadır. Buna göre, sirkat nisâbı, otuzüç gram ve altmış santigram gümüş paradır.

[Gümüş kullanılmayıp başka cins para kullanılan yerlerde yedi gram gümüşün kıymeti, bir gram altın değeri kadardır. Ya'nî altın, aynı ağırlıktaki gümüşden, her zemân, yedi def'a dahâ kıymetlidir. 33,6 gram gümüşün kıymeti, 4,8 gram, ya'nî bir miskal altın olup, bir altın liranın üçde ikisi kıymetindedir. İmâm-ı Mâlike ve Ahmed bin Hanbel ve Şâfi'ye göre "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in" sirkat nisâbı üç dirhem, ya'nî yedi gram ve yirmialtı santigram gümüş veyâ rubu' dînâr, ya'nî [0,87] gram altındır. Görülüyor ki, [0,87] gram altından aşağı değerdeki malı çalanın kolu hiçbir mezhebde kesilmez. Kesilirse, zulm yapılmış olur].

Et, sebze, meyve, süt, çalınca el kesilmez. Çünkü, bunlar, zemânla bozulur. Müslimân veyâ zimmî, müslimânın şerâbını, içkisini çalarsa kesilmez. Zimmî zimmînin içkisini, hınzırını, leşini çalarsa kesilmez.

Bir kişi, birkaç kimseden, bir def'ada nisâb mikdârı çalarsa kesilir. İki kişi, bir kimseden nisâb mikdârı çarlarsa kesilmez. Çünkü, bir hırsızın hissesine nisâbdan az düşmekdedir. Her birine nisâb mikdârı düşerse, elleri kesilir. Babasının veyâ kendisine bakması lâzım olanın evinden çalarsa kesilmez.

Hırsızlık, çalanın bir kerre söylemesi veyâ iki âdil erkek şahidin haber vermesi ile belli olur. Soruşturma yapıncıya kadar, sanık habs olunur. Çünkü, had sanıkları kefil ile bırakılmaz. Şübheli, sâbıkalı olanı, söyletmek için döğmek câizdir.

İkrâr etmesi veyâ şahid ile hırsızlık anlaşıldıktan sonra, mal sâhibi, bu kimse benim malımı çalmadı veyâ ona hediye, emânet etmişim veyâ şahidler yalan söylüyor dese kesilmez. Hâkimin, böyle söylemesini teklif etmesi sünnettir. Mal sâhibi afv etdim derse, kesilir. Çünkü, had, Allahü teâlânın hakkıdır. Kul, bunu afv

edemez. Müslimânın çaldığına iki kâfir şâhid olursa kesilmez. El kesilirken iki şâhidin de hâzır bulunması şarttır.

Kıymetli taşlar çalınca kesilir. Kıymetsiz olan, parasız ele geçebilen, odun, ot, balık, kuş, hattâ tavuk, av hayvânı, kireç, kömür, tuz, saksı, cam [çünkü ikisi çabuk kırılır], ekmek, süt, her ta'âm, içkiler, çalgılar, salîb, oyun âletleri, kapı, câmi'den ayakkabı, Kur'ân-ı kerîm, çocuk, her çeşid kitâb ve köpek çalmakla, mezâr soymakla, sahrâda saklı malı çıkarmakla, türbeyi, umûmî yerleri, vakf ve Beyt-ül-mâli soymakla, alacaklısından alacağını veyâ benzerini çalmakla had lâzım gelmez. Meselâ, alacağı altın yerine, gümüş çalması câiz olur. İmâm-ı Şâfi'îye göre "rahmetullahi teâlâ aleyh" parası yerine, borclusunun eline geçireceği, aynı kıymetdeki malını alabilir. Zarûret hâlinde Şâfi'î mezhebini taklîd etmek câiz olur.

Zî-rahm-i mahrem olandan, başkasının malını dahî çalarsa kesilmez. Süt ile mahrem olandan çalarsa kesilir. Zî-rahm-i mahreminin malını, başkasının evinden çalarsa kesilir.

Zevcesinden, zevcinden, zî-rahm-i mahrem kadın akrabâsının kocalarından ve zevcesinin zî-rahm-i mahrem erkek akrabâsından çalarsa kesilmez. Bu sonunculara (**Ashâr**) denir. Ganîmet malından, müşteriye açık olan hamamlardan ve dükkânlardan çalarsa, müsâfir ev sâhibinden çalarsa, bir hırsız çaldığı şeyi evden çıkarmadan yakalanırsa kesilmez.

Umûmî yerlerde, meselâ mescidde, trende, vapurda, otobüsde sâhibinin yanında olan şeyi çalana, sâhibi uykuda iken bile olsa, had yapılır.

Elini sandığa, birisinin yakasına, cebine, koluna sokarak çalanın kesilir. Hırsız eve girip eşyâyı toplasa, başkası da girip, hırsız elinde olanlar ile birlikte yüklenip dışarı çıkarsa, yalnız hırsızın eli kesilir. Bunun gibi, nemâz kılan birinin üstüne, necâset bulaşık hayvân konsa, nemâzı bozulmaz. Çünkü, necâset, nemâz kılanı üzerinde değil, hayvânın üzerindedir.

Sağ eli kesildikten sonra, çaldığı bu malın bedelini ödemez. Mal mevcûd ise, sâhibine verilir. Satmış ise, yine sâhibine geri verilir. Sâhibi parasını müşteriye öder. Hırsızın, malı kullanması harâmdır. Müşterî kullanmış ise sâhibi müşteriden kıymetini ister. Müşterî de, hırsızdan fiyâtını geri ister.

Eve hırsız gelip malı götürse, mal nisâb mikdârından az ise de, hırsızla döğüşmek câizdir. Malı bırakırsa döğüşülmez. Hırsız öldürürse, yalnız diyet verir.

5 — **YOL KESMEK:** Kadın, erkek, müslimân veyâ zimmî, bir veyâ çok kimse, gece veyâ gündüz, Dâr-ül-islâmda silâh kuvveti ile şehirler arası yollarda müslimân veyâ zimmîlere saldırırsa, bunlara kâtı'ı tarîk veyâ yol kesici veyâ eşkıyâ denir. Mal soymadan ve cân gaybı yapmadan ele geçerlerse, dövülür ve tevbe hâli görülünceye veyâ ölünceye kadar habs olunurlar.

Eğer mal soymuş ve herbirine, sirkat nisâbı kadar düşmüş ise, had cezâsı olarak sağ eli ile sol ayağı veyâ tersleri kesilir.

Eğer mal almayıp, insan öldürdüler ise, had cezâsı olarak öldürülürler. Meyyitin velîsi afv edemez. Çünkü, had cezâsını kimse afv edemez. Afv etmek, Allahü teâlâyâ isyân etmek olur.

Hem nisâb mikdârı mal almış, hem de adam öldürmüş iseler, devlet reîsi, altı cezâdan dilediğini verebilir:

- 1 — Bir eli ile bir ayağını keser, sonra öldürür.
- 2 — Elini ayağını keser, sonra asar.
- 3 — Elini ayağını kesmeden öldürür.
- 4 — Öldürür, sonra asar.
- 5 — Eli, ayağı kesilmeden asılır.
- 6 — Yere bir direk diker. Buna, birbirlerine paralel, yatay iki direk takar. İki

elini yukarıdaki, iki ayağını aşağıdaki yatay direğe bağlar. Karnına süngü sokup öldürülür. Öldükden üç gün sonra çıkarılıp, akrabasına teslim edilir. Kadın asılmaz. Mallar ele geçerse sâhiblerine geri verilir. Helâk olanları tazmîn etmezler.

Eğer nisâb mikdârı mal almış ve yaralamış iseler, el ve ayak kesilir. Yaralama cezâsız kalır. Zîrâ kesmek ile tazmîn birlikde olmaz.

Eğer nisâb mikdârı mal almamış ve öldürmemişler, yalnız yaralamışlar ise, hiç had yapılmaz. Nisâbdan az mal aldıkları zemân öldürseler bile, yine hiç had yapılmıyacağını imâm-ı Zeylâ'î "rahmetullahi teâlâ aleyh" bildirmektedir. Çünkü, yol kesicilerin maksadı korkutarak mal almaktır. Mal almakla berâber öldürmek de olursa, mal almak için öldürmek zorunda kaldıkları anlaşılır. Hiç mal almadan öldürürlerse, maksadlarının, mal almayı öldürmek olduğu anlaşılır ve ölüm haddi yapılır. Aldıkları mal nisâbdan az olup, öldürmek de bulunduğu zemân, maksadlarının öldürmek olmadığı anlaşılabilir, hiç had yapılmaz ise de, öldürdükleri için kısâs veyâ diyet cezâsı verilmesi ve aldıkları malları tazmîn etmeleri lâzım gelir.

Yol kesenler, döğüşürken öldürülürse, yıkanmaz ve nemâzları kılınmaz. Sonradan had ve kısâs cezâları ile öldürülünce, yıkanır ve nemâzları kılınır.

Eğer mal almış ve öldürmüşler, fekat yakalanmadan önce tevbe etmişler ise, veyâ âkil bâlig değilse veyâ yolculardan birinin zî-rahm-i mahremi ise veyâ yolculardan birkaçı, ötekileri soyarsa veyâ şehride yol keserse had yapılmaz. Yaptıkları zararını tazmîn ederler, öderler. Ya'nî, katl ve yaralama varsa, velî kısâs isteyebilir. Mal zâyî' olmamış ise geri verir, helâk olmuş ise, kıymetini öder.

[(Mecelle)]nin yetmişaltıncı maddesinde, (Mahkemede da'vâ açandan şâhid istenir. Da'vâlı inkâr ederse, yemîn etdirilir) diyor. Önce, da'vâciya şikâyeti sorulur. Sonra, da'vâlinin vereceği cevâb sorulur. Da'vâ olunan, suçunu ikrâr ederse, hâkim da'vâciya hak verir. Da'vâ olunan, suçu inkâr ederse, hâkim da'vâcudan iki şâhid ister. Şâhidlerle isbât ederse, hâkim da'vâ olunana, şâhidler için ne dersin, der. Kabûl ederse, da'vâcının haklı olduğuna karâr verilir. Şâhidler yalan söylüyor derse, hâkim, şâhidleri, güvendiği iki kişiden, önce mektûbla, sonra mahkemede sözlü olarak sorar. Şâhidlerin âdil oldukları anlaşılırsa, da'vâci mahkemeyi kazanır. Âdil oldukları anlaşılmazsa, da'vâcudan yeniden şâhid istenir. Da'vâci şâhid bulamazsa, kendisine da'vâ olunandan yemîn ister misin denir. İsterse, hâkim da'vâ olunana yemîn etdirir. Yemîn istemezse veyâ da'vâci yemîn ederse, hâkim da'vâyı red eder. Yemîn etmezse, da'vâci mahkemeyi kazanır. Kâfir ve mürted ve münâfık, müslimâna karşı şâhid ve hâkim olamaz. Böyle hâkimin hükmü sahîh olmaz.

Yetmişyedinci maddesinde, (Birşeyin değiştiğini söyleyenden şâhid istenir. Değişmedi diyene yemîn etdirilir) diyor. Mal gasb eden, malın telef olduğunu söyleyip, değerini vermek isteyince, mal sâhibi, telef olmadı, malımı isterim dese, gasb eden kimse, iki şâhid getirirse mahkemeyi kazanır.

Yetmişdokuzuncu maddede, (Suçunu ikrâr eden, söyleyen kimse, cezâsını çeker. Sözümden vazgeçdim demesi dinlenmez) diyor. Binaltıyüzyetmişaltı [1676]. cı ve sonraki maddelerde diyor ki, (Beyyine, kuvvetli delîl, huccet demektir. Tevâtür, yalan üzerinde birleşmeleri akla uymıyan cemâ'atin verdikleri haberdir. Tevâtürde adâlet aranmaz. Tevâtür ilm-i yakîn ifâde eder. Tahlîf, iki hasmdan birine yemîn ettirmekdir.

Şehâdet, birinin başkasında hakkı bulunduğunu bildirmek için, hâkim karşısında ve iki hasmın yanında, şehâdet ederim diyerek haber vermektir. Kul hakları için iki erkek veyâ bir erkekle iki kadın şehâdet eder. Şâhidlerin çok olmasının kıymeti yoktur. Muhâkeme dışında yapılan şehâdet mu'teber değildir. Şâhidlerin gördüklerini haber vermeleri lâzımdır. İşitdim diyerek, şâhid olmak câiz değildir.

Kul haklarında şâhidlik yapabilmek için önce da'vâ açılmış olması şarttır. Tevâtür ile bilinene uymıyan beyyine kabûl olunmaz. Beyyine şâhid mevcûd olma-

sı demektir. Beyyine, bir hakkı bildirmek içindir. İnkâr olunan şey için şahidlik yapılmaz. Şâhid ile da'vâli arasında düşmanlık bulunmamak lâzımdır. Şâhidin âdil olması şarttır. Âdil, hasenâtı, seyyiâtına gâlib olan kimsedir. Şâhidlerin sözleri birbirine uymazsa, şehâdetleri makbûl olmaz. Şehâdet etdikden sonra vaz geçen şahid ta'zîr olunur ve hükm olunan malı tazmîn eder.))

ŞÂHİDLİK: (Tercemet-ül-muhtasar) adındaki (**Nikâye**)nin fârisî şerhinde diyor ki: Birinin başkasında bulunan hakkını haber verene (**Şâhid**) denir. Şâhid, üzerinde hak bulunandan öğrendiği veyâ başkasından işitdiği hakkı, mahkemede şehâdet eder. İhbar üç dürlü olur: a) Yukarıda bildirdiğimiz şahidlikdir. b) Kendinin başkasında bulunan hakkını haber vermektir. Buna (**Da'vâ açmak**) denir. c) Başkasının kendinde olan hakkını, ihbâr etmektir. Buna (**İkrâr**) etmek denir. Şâhidlik söz ile olur, yazı ile olmaz. [Vakf sonu.]

Da'vâcının istediği zemân şahid olmak vâcibdir. Bildiğini kâdîdan [ya'nî hâkimden] gizlemek câiz değildir. Had cezâlarında ise, bildiğini gizlemek efdaldır. Zinâ için dört erkek şahid, kısâs için ve diğer had cezâları için iki erkek şahid lâzımdır. Had ve kısâsda kadınların şahidliği kabûl edilmez. Bekâret ve velâdet ve kadın aybaları için bir kadın, başka haklar için iki erkek yâhud bir erkek ile iki kadın şahid lâzımdır. Şâhidin âdil olması ve şehâdet ederim demesi lâzımdır. Büyük günâh işlemiyen ve küçük günâha devâm etmeyen ve hasenesi seyyiesinden çok olan müslimâna (**Âdil**) denir. Raks ile, söz ile [şarkı, çalgı ile] başkalarını eğlendirenin şahid olamayacağı, (**Mecelle**)nin 1705. ci maddesinde yazılıdır. Müslimâni seb' etmek, kötölemek büyük günâhdır. Adâleti giderir. Bunun için, vehhâbîlerin ve şî'îlerin şahidlikleri kabûl olmaz. Had ve kısâsdan başka şeylerde, başkasından işitmekle de şahidlik yapılır. Böyle, şahid sayısı iki kat olmak lâzımdır. Yalancı şahidlik, büyük günâhdır. (**Mecelle**)nin 1660. cı maddesinde diyor ki, (Ödünc vermekten veyâ satışdan ve kirâdan, vedî'a, âriyet, vergi, mülk, akar ve mîrâsdan olan şahsî alacakları için, onbeş hicrî sene özsüz terk edilmiş da'vâlar, borclu inkâr ederse, dinlenmez. Ya'nî mürûr-i zemâna uğrarlar. Fekat, alacaklıların hakkı zâyı' olmaz. Ya'nî, borclu ikrâr edince, borcunu ödemesi her zemân lâzım olur).

İki kimsenin, aralarında uyuşamadıkları kul hakkı için, bir veyâ birkaç müslimâni hâkim ta'yîn etmeleri câizdir. Buna, (Tahkîm) denir. Hâkimin âdil ve fikh bilgisi olması şarttır. [**Rûh-ul Mecelle 1793.**] Bu hâkimin vereceği hükme itâat etmeleri lâzımdır. Ta'yîn ettikleri kimsenin kâdîlık şartlarına mâlik olması lâzımdır. Kâfir ve fâsık tahkîm edilmez. Kısâs ve hudûdda tahkîm câiz değildir. Bunun hükmü bir üçüncü şahsa şâmil olmaz. Meselâ, ayblı olan malın satıcıya reddine karâr verirse, bu satıcı da, kendine satana red edemez. İkisinden birinin ikrâr etmesi veyâ nükûl etmesi, ya'nî vazgeçmesi ile veyâ şahidleri dinlemek ile karâr verir. Kardeş, ana, baba, evlâd ve zevcesi için hâkim olmak câiz değildir. Hükm vermeden evvel, herbiri hâkimi azl edebilir. Verdikten sonra azl edemez, meşrû' ve fitneye sebep olmyan hükmünü red edemezler. [**Mecelle 1841.**]

23 — TA'ZÎR

Ta'zîr, edblendirmek demektir. İslâmiyyetde, hadden dahâ hafif cezâ ile cezâlandırılmaktır. Ta'zîr cezâları çeşitlidir. Tenbîh, ihtâr, tekdîr ve döğmek ve habs ve öldürmeğe kadar gider. Suça ve şahsa uygun olanı verilir. Haddin en hafifi, kölenin cezâsı olan kırk sopadır. Bunun için ta'zîr, otuzdokuz sopaya kadar olur. En azı üç sopadır. Hâkim dilediği kadarını vurdurur. Âlimlere, yüksek me'mûrlara ihtâr etmek yetiştir. Ba'zılarına, mahkemeye çağırıp tekdîr etmek yetiştir. Kaba kimseleler dayak ve habs ile ta'zîr olunur. Mal almakla ve para cezâsı ile ta'zîr olmaz. Ta'zîrin cinsini ve cezâsının mikdârını hâkim takdîr eder. Ta'zîrde sopa, had cezâlarından dahâ kuvvetli vurulur. Had cezâlarında, en kuvvetli sopa zinâda, sonra içki-

de, en hafif kazfde vurulur.

Ta'zîr, katl etmekle de olur. Bir adamı yabancı kadınla zinâ hâlinde gören kimse, bağırarak veyâ döğmekle ayıramıyacağını anlarsa, katli câiz olur. Kadın zinâyâ râzî olmuş ise, kadın da öldürülebilir. Zevcesini veyâ mahremini zinâ hâlinde gören, onu da, adamı da birlikde öldürür. Başka sûretle korkutmağa lüzûm yoktur. Bir kadın veyâ oğlan, kendisini zorlayan adamı öldürebilir. Bütün bunlardan öldürenin isbât etmesi lâzımdır ki, kolay birşey değildir. Kadını aldatıp kocasından ayıran kimse, kadını verinciye veyâ ölünciye kadar habs olunur.

Zulm ile, yol kesmekle, soygunculukla ve kul hakkı olan büyük günâhları, hırsızlık, lûtîlik yapmakla meşhûr olanları günâh işlerken görenler, başka şey ile mâni' olamadıkları zeman, öldürmeleri herkese câiz, hattâ sevâbdır. Hâkimlerin öldürmesi ise vâcibdir.

Ta'zîr, memleketden nefy ederek, sürerek ve evini yıkararak da olur. Halka eziyet edenler, zinâyı âdet eden bekârlar nefy olunur. Çalgı çalınan evin hurmeti kalmaz. Halife Ömer "radıyallahü anh" şarkıcı kadının evine girip kamçı ile vurdu. Başu açıldı. Soruldukdâ, harâm işlemeğî âdet edindiğî için, hurmeti kalmamışdır. Cârîye hâline gelmişdir buyurdu. Fıkh âlimlerinden Ebû Bekr-i Belhî "rahmetullahi teâlâ aleyh", bir köye gitti. Dere kenârında, kadınlar, başları ve kolları açık toplanmışlardı. Niçin kadınların yanına geldin dediklerinde, bunların hurmetleri kalmamışdır. İmânları şübhelidir. Kâfir kadınları gibidirler buyurdu. İkinci kısımda, otuzsekizinci maddeye bakınız!

Her müslimân, günâh işlemekte olana ta'zîr yapar. İşledikten sonra ise, ancak hâkim yapar. Müslimân, şerâba tuz katdım. Sirke yapacağım dese de, şerâb şişesi kırılır. Zimmî, müslimânlar arasında şerâb satınca, bunun şişeleri de kırılır. Bu şişeleri ve çalgıları kıran tazmîn etmez. Hadîs-i şerîfde, **(Günâh işliyenî gören, eli ile mâni' olsun. Buna gücü yetmezse, dili ile mâni' olsun!)** buyuruldu. Kaba avret olmyan yeri açık gezene nasîhat verilir. Fitne çıkacak ise, emr-i ma'rûf yapılmaz. Kaba avreti açık olana sert söylenir. İnâd ederse döğülür. Had cezâları böyle değildir. Bunları yalnız devlet yapar. Kul hakkı karışan günâhlarda da yalnız hâkim ta'zîr eder. Bunun için hak sâhibinin da'vâ açması lâzımdır. Yabancı kadına bakmak, dokunmak, halvet etmek, şerâb satmak, çalgı çalmak, fâiz alıp vermek bu günâhlardandır.

[(**Hadîka**)da dil âfetlerini anlatırken diyor ki, (Emr-i ma'rûfu ve Nehy-i münkeri el ile yapmak, devlet adamlarına, dil ile yapmak, din adamlarına, kalb ile yapmak da her müslimâna farzdır. El ile yapmağa (**İhtisâb**) ve (**Hisbet**) denir. Dil ile yapmağa (**Va'z**) ve (**Nasîhat**) denir. Hisbet yaparak çalgıları, içki şişelerini kırmak yalnız devlet me'mûrlarının vazîfesi olduğı için, başkaları kırsa tazmîn eder, öderler. Hisbet yapmak, din adamlarına farz değil ise de, günâh işlenirken mâni' olmaları câizdir. Fekat, din adamı hisbet yaparken fitne uyandırmamalıdır. Ya'nî, kendinin ve müslimânların dînine veyâ dünyâsına zarar gelecek olursa, hisbeti terk etmesi vâcib olur. Hisbet yaparken kendinde kibr, riyâ, sû'î zan, meşhûr olmak düşüncelerinin hâsıl olması ve müslimânı hakâret, techîl etmesi, fitne olur. Câiz olan birşeyi yapmak harâm işlemeğe sebep olursa, bunu yapmak da harâm olur. Zinâ ederken görünce öldürmek câiz olur denildi. Vâcib olur denilmedi. Bağırarak önlenemezse câiz olur ve öldürülünce, zinâ etmekde olduğunu iki şahîd ile isbât etmesi lâzım olur. Zinâ edenin ikisini de öldürmeyip, suçlarını örtmek dahâ iyi olur. Câiz olmak başkadır, vâcib olmak başkadır. Hadîs-i şerîflere, kendine göre ma'nâ vererek, vâcib olmyan şeyi yapmağa kalkışmamalıdır. Fitne çıkarmamağa dikkat etmelidir. Öldürüleceğini muhakkak bilenin cihâd yapması câiz olmaz. Öldürüleceğini bilenin şartlarına uygun hisbet yapması câiz olur ve ölünce şehîd olur. Fekat, fitne çıkacağını bilenin hisbet yapması câiz olmaz. Zâlim devlet adamlarına, Allah rızâsı için, dil ile emr-i ma'rûf yapmak da böyledir].

(Behcet-ül-fetâvâ) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, hür çocukları, aldatıp, yakalayıp, bunları esîr diyerek, köle diyerek satan kimse, şiddetle döğülür, habs olunur. Bunu huy edinmiş ise, hâkim tarafından ölüm cezâsı verilir.

Bir kimse, birini haksız döğerse, o da bu kimseyi döğerse, hâkim ikisini de ta’zîr eder. Ta’zîre, önce döğenden başlanır. Had cezâsı olmayan suçlara tam karşılığını yapmak câizdir. Afv etmek ise, çok sevâb olur.

Hâkim habsi ve bağlamağı ve döğmeğı birlikte yapabilir.

Müslimânları dili ile, eli ile, haksız inciten ta’zîr olunur. Kendi oğluna, kâfire söğen, kazf eden ta’zîr olunur. Malı toplayıp, dışarıya çıkarmadan yakalanan hırsız ta’zîr olunur. Tenbellikle nemâz kılmıyan, kan akıncaya kadar döğerek ta’zîr olunur. Kadın irtidâd ederse, otuzdokuz sopa vurarak ve habs ederek islâma gelmesi cebr olunur. Fısk ile meşhûr olana veyâ fıski hâkim tarafından bilinen kimseye fâsık diyen ta’zîr olunmaz. Fâsık diyen, onun fıskını misâl ile isbât ederse yine ta’zîr olunmaz. Meselâ, yabancı kadını öpdüğünü iki şâhidle isbât etmelidir. Bu takdîrde, fâsık ta’zîr olunur.

[TENBÎH: Allahü teâlânın hakkı bulunan bir günâhı işliyen gören kimsenin, bir şâhid yanında ta’zîr yapması lâzımdır. Bir müslimâna fâsık diyen kimsenin ta’zîr edilmesi, o müslimânın hakkını korumak içindir. Bu kimse, kendini, o müslimânın hakkı olan ta’zîrden kurtarması için beyyine, ya’nî iki şâhid ile sözünü isbât etmesi lâzım olmaktadır.

Bir müslimâna, yâ zânî veyâ bu ma’nâda türkce çirkin şeyler söyliyen kimse, kazf haddinden kurtulmak için, misâl göstermeden sözünün doğru olduğunu şâhid ile isbât ederse, kabûl edilir.

Öğrenmesi farz veyâ vâcib olan fıkıh bilgilerini öğrenmemek fıskıdır. Fâsıkların şâhidliği kabûl olmadığı için, şâhidlere i’tirâz olduğu zemân, hâkim şâhidlere fıkıhdan sorar. Bilmezlerse, red olundukları gibi, ta’zîr de olunurlar. İbni Âbidîn ön-sözünde buyuruyor ki, (Kur’ân-ı kerîmden nemâz kılacak kadar ezberlemek farzdır. Bunu öğrendikten sonra, fıkıh bilgilerinden farz-ı ayn olanları öğrenmek, Kur’ân-ı kerîmin fazlasını ezberlemekten dahâ iyidir. Çünkü, Kur’ân-ı kerîmi ezberlemek, ya’nî hâfız olmak farz-ı kifâyedir. İbâdetler ve mu’âmelât için lâzım olan fıkıh bilgilerini öğrenmek ise farz-ı ayndır. Halâlden, harâmdan ikiyüzbin mes’ele-yi ezberlemek lâzımdır. Bunların bir kısmı farz-ı ayndır. Bir kısmı da farz-ı kifâyedir. Herkese, işine göre, lüzûmlu olanlar farz-ı ayn olur. Fekat hepsini öğrenmek, Kur’ân-ı kerîmi ezberlemekten dahâ iyidir. Tefsîr ile vakt geçirmek doğru değildir. Çünkü, tefsîr ile, va’z ve kıssa öğrenilir. Fıkıh okuyarak, halâli, harâmı öğrenmelidir. Allahü teâlâ (Hikmet)i övdü. Tefsîr âlimlerinin çoğı (Hikmet, fıkıhdır) dedi. Bir fıkıh âlimi, bin zâhiden dahâ kıymetlidir. Fıkıh bilgileri, dört mezhebin âlimlerinden öğrenilir. Dört mezhebden birinde bulunmayan fıkıh bilgisi câiz değildir. Tefsîr ilminin kâ’ideleri kurulmamış, kollara ayrılmamış, sonuna varılmamıştır. Her âyetin çok tefsîri vardır. Hepsini Allahü teâlâdan başka kimse bilmez). **(Hadîka)**da, üçyüzmüddördüncü sahîfeden başlayarak buyuruyor ki, (Ehl-i sünnet i’tikâdını ve farzları, harâmları öğrenmek farzdır. Bunları öğretmek ve kendine lâzım olandan başka fıkıh bilgilerini öğrenmek ve Kur’ân-ı kerîmin tefsîrini ve hadîs ilmini öğrenmek farz-ı kifâyedir. Fıkıh bilgileri, Kur’ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden öğrenilmesi farz olan bilgilerdir. Fıkıh kitâbı okuyan mukallidler, âyetden ve hadîsden hüküm çıkarmak ihtiyâcından kurtulur. Farz-ı kifâyeye olanları bilen, yapan var iken, bunları öğrenmek müstehab olur. Bunları yapmak nâfile ibâdet olur. Yalnız, cenâze nemâzı böyle değildir. Velîsi kılınca, başkalarının tekrâr kılması câiz olmaz. Nemâz kılacak kadar Kur’ân-ı kerîm ezberliyen kimsenin, boş zemânlarında dahâ çok ezberlemesi, nâfile nemâz kılmasından dahâ çok sevâb olur. İbâdetlerinde ve günlük işlerinde lâzım olan fıkıh bilgilerini öğrenmesi ise, bundan dahâ çok sevâb olur. Lüzûmundan fazla fıkıh bilgilerini öğrenmek de, nâfile ibâdetlerden da-

hâ sevâbdır. Lüzûmundan fazla fıkıh bilgisi öğrenirken, tesavvuf bilgilerini ve hakîmlerin, ya'nî Allahü teâlâyâ ârif olanların sözlerini ve hâl tercemelerini öğrenmesi de müstehab olur. Bunları okumak, kalbde ihlâsı arttırır. Fıkıh bilgilerinin, derin âlimler, âyet-i kerîmelerden ve hadîs-i şerîflerden çıkarmışlardır. Bunlar, ancak fıkıh kitâblarından ve fıkıh âlimlerinden “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în” öğrenilir).

Görülüyor ki, tefsîr okumak farz-ı kifâyedir. Fıkıh kitâbları varken, din bilgilerini tefsîrlerden öğrenmeğe kalkışmak, nâfile olan tefsîr okumak, câiz değildir. Zâten, bizim gibi mukallidlerin, tefsîrden fıkıh bilgisi öğrenmesi imkânsızdır. Cehenneme gidecekleri bildirilen yetmişiki fırkanın âlimleri, tefsîrlerden yanlış ma'nâ anladıkları için, sapıtdılar. Âlimler sapıtınca, bizim gibi câhillerin tefsîrden ne anlayabileceğimizi düşünmeliyiz! Doğru yazılmış tefsîrleri okuyan câhillere, böyle felâkete düşerse, Mehmed Abdüh, Ömer Rızâ ve Seyyid Kutb gibi dinde reformcuların tefsîr adındaki kitâblarını okuyan acabâ ne olur? (**Feth-ul-mecîd**) vehhâbî kitâbı, gençleri aldatmak için yazdığı yalanlara, iftirâlara vesîka olarak, birçok yerinde (**İmâd ibni kesîr**)in tefsîrini göstermektedir. Şâmdaki âlimlerden üstâd Abdülganî, 1391 [m. 1971] baskılı (**Fadl-üz-zâkirîn**) kitâbında, (**İbni kesîr tefsîri**)ni okumamalıdır. Çünkü, içinde dalâlât-i kesîre vardır demektedir. Seyyid Kutb, son zemânlarında yazdığı (**Fî-zılâl-il Kur'ân**) kitâbında, Abdüh masonunu övüyor. Üstâdim dediği o sapık kimsenin yolunda olduğunu, tefsîrine onun yazılarını, fikrlerini koyduğunu bildiriyor. Önceleri bir felsefeci, bir sosyalist iken, son zemânlarında islâm dînini değiştirmeye, kendi hulyâ ve sapık görüşlerini din bilgisi olarak yazmağa başlayan bu adamın, mezhebsiz bir dinde reformcu [bir zındık] olduğu, son yazdığı kitâblarında, açıkca görülmektedir. Muhammed Alî Sâbûnî ismindeki bir kimse de, 1391 [m. 1971] senesinde Mekke-i mükerrerede hâzırladığı (**Revâi'ul-beyân**) kitâbını, Ehl-i sünnet âlimlerinin yazıları ile doldurmuş ve aralarına Muhammed Sıddık Hasen hân Bühüpâlî, Mahmûd Âlûsî, Seyyid Kutb ve İbni Kesîrin vehhâbîliği tervîc eden fikrlerini de karıştırmıştır. Bu zehirli kitâbları okumamalı, çocuklarımıza da okutmamalıyız. Bunları piyasaya sürenlerin yaldızlı reklâmlarına aldanmamalıyız].

Müslimâna, (Ey kâfir) diyen [veyâ, müslimâna mason diyen, komünist diyen] ta'zîr olunur. Onu kâfir i'tikâd ederse, kendisi kâfir olur. Müslimân, kendine kâfir diyene, efendim gibi kabûl gösteren cevâb verirse, o da kâfir olur.

Ey habîs, ey sapık, ey fâcir diyen ta'zîr olunur. Fâcir, kavgacı, geçimsiz demektir. Ey muhannes diyen ta'zîr olunur. Muhannes, kadın gibi olan erkeğe denir. Hâin diyen ta'zîr olunur. Hâin, emânete hıyânet eden, fenâlık eden kimsedir. Sefîh, pelîd, ahmak, mubâhî, avânî, lûtî, zındık, hırsız, deyyûs, kaltaban, ey şerâb içici, ey fâizci diyen ta'zîr olunur. Sefîh, parasını harâm yerlere saçan kimsedir. Pelîd, habîs, kötü demektir. Ahmak, akli az, kötü huylu demektir. Mubâhî, harâmlara halâl diyendir. Avânî, suçsuzları, iftirâ ederek mahkemeye sürükliyendir. Zındık, müslimân görünen kitâbsız kâfir demektir. Deyyûs, zevcesinin nâmûssuzluğunu hoş görendir. Buna kaltaban ve pezevenk de denir. Lûtî, pédêraste ya'nî puşt demektir.

Ey münâfık, ey yezîdî, mübtedî', yehûdî, nasrânî, kahbenin oğlu diyen ta'zîr olunur. Münâfık, kâfir olduğu hâlde müslimân görünen kimsedir. Yezîdî, hazret-i Alî'ye düşman olan, şeytâna tapınandır. Mübtedî', bid'at sâhibi olandır. Bid'at, Ehl-i sünnete uymayan her inanış demektir. Kahbe, ücretli fâhişe, genel ev kadını demektir. İki imâma göre “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ”, kahbenin oğlu demek, zâniye oğlu demek olup had vurulur. Orospu oğlu demek de böyledir.

Nâmûssuzun oğlu, fâcirenin oğlu, kâfirin oğlu, fâsığın oğlu, hırsızların yuvası, zânîlerin başı, harâmzâde, oğlancı diyen ta'zîr olunur. Piç diyene had vurulur.

Kendine deyyûs diyen veyâ böyle meşhûr olan, bunu halâl bilmedikçe öldürül-

mez. Şiddetle ta'zîr olunur. Bir fâsık tevbe etse ve bir dahâ günâh işlersem, şu kimse râfîzî olsun, kâfir olsun derse, günâh işleyince, o kimse kâfir olmaz. Söyliyenin yemîn keffâreti vermesi lâzım olur. Onun kâfir olmayacağını bilmezse, kendisi kâfir olur. Çünkü, başkasının küfrüne râzı olan kâfir olur.

Eşek, domuz, köpek, maymun, öküz, ayı, yılan diyen ta'zîr olunmaz. Yalan olduğu meydânda olup, kendini kötölemektedir. Kötülük, söyliyene râcî' olursa, ta'zîr yapılmaz. Çünkü ta'zîr, harâm işleyene ve sözü ile, hareketi ile, işâreti ile, müs-limâna haksız olarak eziyyet verene yapılır.

Birisine hırsız deyip de isbât edemiyen, ta'zîr olunmaz. Birisine fâhişe, orospu deyip de isbât edemiyene kazf haddi lâzım olur.

Ta'zîrin çoğunda, Allahü teâlânın hakkı ve kul hakkı birlikde vardır. Fekat kul hakkı dahâ çokdur. Kazfde de iki hak karışıkdır. Fekat, kazfde kul hakkı dahâ azdır. Bunun için, hadler afv edilmez. Ta'zîr ise, incitilen kimsenin afv etmesi ile sâ-kıt olur. Fekat, kul hakkını hâkim afv edemez. Bir kimse, birini çeşidli kelimelerle veyâ birkaç kişiyi bir kelime ile söğse, herbiri için ayrı ayrı ta'zîr olunur. Çünkü kulların hakları birbirleri yerine geçmez. Had cezâları ise tedâhul eder. Ta'zîrde, söğen inkâr ederse, yemîni kabûl edilerek, afv olur.

Yabancı kadını öpmek ve günâh işlenen yerde bulunmak gibi ta'zîr lâzım gelen ba'zı suçlarda, yalnız Allah hakkı bulunduğu için, ta'zîr edilmesi afv ve yemîni kabûl edilmez. Bunu yalnız devlet reîsi afv edebilir.

Nemâz kılan biri, eli ile veyâ dili ile insanları incitiyorsa, bunu ıslâh için devlete haber vermek câizdir. Yalnız Allah hakkı olan ta'zîrlerde, âdil bir kimsenin haber vermesi ile hâkim ta'zîr eder. Çünkü, kul hakkı karışmayan suçlarda hâkim kendi bilgisi ile karâr verebilir. Haber, yazı ile verilebilir.

Şerâb, içki satın alan, içen ve nemâz kılmıyan habs olunur ve döğülür, sonra çıkarılır. Adam öldürmekle, hırsızlıkla, insan döğmekle ittihâm olunan, tevbe ettiği hâlden anlaşılınca kadar uzun süre habs olunur. Çünkü, bunun zararı herkesedir. Öncekilerin ise, kendilerinedir. Zimmîye söğen müslimân ta'zîr olunur. Zimmîye söğmek günâhdır. Yehûdînin, mecûsinin yüzüne karşı, yâ kâfir demek günâhdır. Onlar kendilerini kâfir bilmiyor. Kâfir denilince inciniyorlar.

Kadının, zevcine karşı, meşrû' olan zînetlerini giyinerek, takarak güzel koku sürünerek süslenmesi lâzımdır ve çok sevâbdır. Bunu bildiren hadîs-i şerîfler, **(Şir'atül-islâm şerhi)** 465. ci sahîfesinde de yazılıdır. Süslenmezse ve gusl abdesti almazsa, haksız yere evden iznsiz çıkarsa, yatağına gelmezse, küçük çocuğunu ağlayınca, döğerse, zevci buna nasîhat verir. Nasîhati dinlemezse veyâ zevcine söğerse, nâ-mahreme yüzünü açarsa, âdetden fazla malını iznsiz verirse, had cezâsına girmiyen herhangi bir günâhı işlerse, zevcin bunu ta'zîr etmesi, ya'nî açık eli veyâ mendil ile hafif vurması câiz olur. Başka sebeblerle hafif dahî vuramaz. [Kadının yüzü avret değil ise de, fitneye sebep olursa, örtmesi lâzım olur.] Nemâz kımadığı için ta'zîr etmez. Çünkü, nemâzın fâidesi zevc için değildir. Baba bâlig olmıyan oğlunu nemâz kımadığı ve oruc tutmadığı için ta'zîr eder. Ana ve vasî de, baba gibidir. Büyük oğul, yabancı gibidir.

Anası, babası günâh işliyen çocuk, bunlara bir kerre nasîhat eder. Kabûl etmezlerse, susar. Onlara düâ eder. Genç ve dul anası, düğünlere, fitne olan yerlere giderse, oğul men' etmez. Hâkime haber verir. Hâkim men' eder.

Çocuğun, Kur'ân-ı kerîmi, edebleri ve farzları, harâmları, Ehl-i sünnet i'tikâdını öğrenmesi için babası ikrâh eder, zorlar. Çocuğunu döğdüğü işlerde, yetîmi de döğebilir. Çocuk ve zevce sopa ile döğülmez. El ile, mendil ile vurulur. Ayakla, yumrukla vurulmaz. Kul hakkı olan suçlarda, çocuk ta'zîr olunur. İçki, zinâ, sirtat gibi, yalnız Allahü teâlânın hakkı olan suçlar için çocuk ta'zîr edilmez.

Hâkimin had ve ta'zîr cezâsı verdiği suçlu, cezâlandırılırken ölürse, kimse

mes'ül olmaz. Zevc, zevcesini ve mu'allim talebesini ta'zîr ederken ölürse, tazmîn eder. Çünkü, zevcin ta'zîri vâcib değil, mubâhdır. Ya'nî, islâmiyyet erkeğin zevcesini döğmesini aslâ emr etmemişdir. Hafîf vurmasına izn vermişdir. Zevcesini aşırı döğen zevc ve talebesini aşırı döğen mu'allim ta'zîr olunur. Haksız yere, hafîf döğerlerse de ta'zîr olunurlar. Dünyâ menfe'ati için, meselâ bir kız ile evlenebilmek için [veyâ midye gibi ve elektrikle öldürülerek leş olmuş hayvân gibi harâm şeyleri yiyebilmek için] mezhebini değışdiren ta'zîr olunur. Çünkü, müctehid olmiyan kimsenin, dünyâ menfe'ati için, mezhebini değışdirmesi günâhdır. Dînini ve mezhebini beğenmemiş olur. Birinci kısım, 54. cü madde, 3. cü sahîfesine bakınız!

İbni Âbidîn, (**Redd-ül-muhtâr**)ın ellibirinci sahîfesinde buyuruyor ki, (Bir işin, bir ibâdetin sahîh olması için, dört mezhebden herhangi birine uygun olması lâzımdır. Ya'nî, o işin sahîh olması için, bir mezhebde uyulması lâzım olan şartların hepsine uygun olması lâzımdır. Bir ibâdeti yaparken, şartlarından biri bir mezhebe, başka biri de başka mezhebe uygun olursa, bu ibâdet sahîh olmaz. Meselâ, deriden kan akarsa, Hanefî mezhebinde abdest bozulur. Şâfi'î mezhebinde bozulmaz. Bir erkek, yabancı kadının derisine dokununca, Şâfi'îde, ikisinin de abdesti bozulur. Hanefîde ikisinin de bozulmaz. Derisinden kan aksa ve kadına da dokunsa, her iki mezhebe göre abdesti bozulur. Bu abdest ile kıldığı nemâz sahîh olmaz. (Bunun abdesti, bir mezhebe göre sahîh olmadığı zemân, diğer mezhebe göre sahîh oluyor. Nemâzı sahîh olur) denilemez. Bu kimse, iki mezhebi (**Telfîk**) etmekte, karıştırmaktadır. Böyle kimseye (**Müleffîk**) denir. Müleffîkın ibâdetinin sahîh olmiyacağı sözbirliği ile bildirilmiştir. Bir ibâdetin bir şartı bir mezhebe, başka şartı da başka mezhebe göre sahîh olursa, bu ibâdet sahîh olmaz. Abdest alınırken, başının bir parçasını mesh eden kimse, köpeğe değıdikden sonra nemâz kılarsa, bu nemâzı sahîh olmaz. Çünkü, abdesti Mâlikîye göre sahîh değildir. Köpeğe dokununca, Şâfi'îye göre üstü necs olmuşdur. Bunun gibi, tehdîd ile, zor ile yapıdırılan talâk Hanefîde sahîh olur. Boşadığı kadının kız kardeşini alabilir. Şâfi'îde ise sahîh olmaz. Bu adamın, her iki mezhebe uyarak, bu kızkardeşlerin ikisi ile birlikde evli yaşaması sahîh olmaz. Bunlar da (**Telfîk**) olur. Fekat bir kimse, bir ibâdeti, bir işi, bir mezhebin bütün şartlarına uyarak yapıp bitirdikten sonra, bunu tekrâr yaparken veyâ başka bir ibâdeti, başka bir işi yaparken, başka mezhebin şartlarına uyarak yapması, âlimlerin çoğuna göre sahîh olur. İhtiyâc olduğu zemân yapmak ise, sözbirliği ile sahîh olur. Hattâ bir mezhebin şartlarına uyarak yapılan bir işin, bir ibâdetin bu mezhebe göre sahîh olmadığı, başka bir mezhebe göre sahîh olduğu sonradan anlaşılrsa, o mezhebe göre sahîh olduğunu düşününce, o mezhebi taklîd etmiş olur. O işi sahîh olur. [Çünkü o ibâdeti kurtarmak için, mezheb taklîdine ihtiyâc hâsıl olmuşdur. Menfe'ati için, zevki için, çeşidli işlerini, çeşidli mezheblere uyarak yapmak telfîk olur. Bir ibâdeti kendi mezhebine göre yapmasına mâni' olan bir öZR hâsıl olunca, bu ibâdeti başka bir mezhebi taklîd ederek yapmak lâzım olduğu, gusl abdesti bahsinde bildirilmişdi. Başka mezhebi taklîd etmesine mâni' olan ikinci bir öZR de hâsıl olsa ve bu öZR kendi mezhebine uymasına mâni' olmasa, bu ibâdeti, iki mezhebe göre de sahîh olmadığı hâlde, öZR ile, ihtiyâc ile olduğu için, bu hâli telfîk olmaz. İbâdeti sahîh olur.] Başka bir mezheb taklîd edilirken, kendi mezhebinde mekrûh veyâ harâm olsa bile, o mezhebin farzlarına ve müfsidlerine uymak lâzımdır. Kendi mezhebinin harâm demesine bakılmaz). Mezhepleri telfîk eden ta'zîr olunur. (**Seyf-ül-ebâr**) kitâbına bakınız!

[Mâlikî mezhebinde, dokuz yaşına gelmiş kızın önünden, bir sebep olmadan akan kırmızı, sarı veyâ bulanık kana (**Hayz kanı**) denir. Akmağa başlayınca, hayz olur. Devâm ederse, onbeş günden azı âdet olur. Fazlası istihâda olur. Sonraki ayda, âdeti değışirse, âdetlerinden en çoğunun üç gün fazlası hayz olur. Dahâ fazlası ve onbeş günden fazlası istihâda olur. Kürsüf kuru veyâ beyâz ıslak ise, hayzın kesildiği anlaşılır. Yetmiş yaşından sonra gelen kan hayz olmaz, istihâda olur. Kan, fâ-

sıllarla devâm ederse, kesildiği günler temiz kabûl edilir. Temizliğin asgarî müddeti onbeş gündür. Onbeş günden evvel gelen kan, istihâda olur. Böyle temizlik müddeti sonsuzdur. Kesilip, onbeş gün sonra başlarsa hayz olur. Doğumdan evvel gelen kan, hayzdır. Karın yarılarak çocuk alınınca gelen kan nifâs olmaz. Nifâsın a'zamî müddeti altmış gündür. Onbeş gün kan kesilirse, tâhir olur. Sonra gelen hayz olur.]

Kinâye, îmâ ile kazf eden ta'zîr olunur. Kinâye yolu ile sögen ta'zîr olunmaz. Birinin zevcesini aldatıp, nikâhlayan kimse, boşayınca veyâ ölünciye kadar habs olunur. Riyâ olarak vera' ve takvâ gösteren ta'zîr olunur.

Kul hakkı bulunan ta'zîr suçları, had suçları gibi, tevbe ile afv olmazlar.

(Mecelle)nin ondokuzuncu maddesinde, (Birine zarar vermek ve zarar yapana karşılık olarak zarar yapmak câiz değildir) diyor. Mubâh işler, başkasına zarar verirse, câiz olmaz. Malı çalınan kimse, hırsızın veyâ başkalarının malını çalmağa hak kazanmaz. Zararları ahkâm-ı islâmiyyeye uygun olarak gidermek hâkimin vazifesidir. Zarar, kendi kadar veyâ dahâ çok zararlı giderilmez.

(Bahr-ül-fetâvâ)da diyor ki, (İçki satan müslimân, şiddetle ta'zîr olunur. Yol-da bir kadını kucaklıyan, öpen ta'zîr olunur. Karşılığında had cezâsı bulunmayan günâhları işliyen ta'zîr olunur. Ta'zîr cezâsı, yalnız don, gömlek ile ayakda iken sopa vurmak ile yapılır. Kocasını ölen kadın, iddet zemânî temâm olmadan evlenirse, bunu bilerek alan kimse, şiddetle ta'zîr olunur. Zevci uzakda olan kadın ile evlenen kimse ta'zîr ve araları tefrîk olunur. Erkek şeklinde dolaşan kadın ve kadın şeklinde gezen erkek ta'zîr ve tevbe edinciye kadar habs olunurlar. Şarkıcı ve çalgıcı olan da böyledir. Birinin zevcesini zor ile kendi evine götüren, şiddetle ta'zîr olunur ve kadın kocasına teslim edilir. Fâhişe kadını, komşuları evden, mahalleden atamazlar. Hâkim dayak ile veyâ habs ile ta'zîr eder.

Sihir, büyü yapan ta'zîr olunur. İbni Âbidîn “rahmetullahi teâlâ aleyh” önsözde diyor ki, (Öğrenmesi harâm olan bilgilerden biri sihir ve kehânetdir. Sihir, ilme, fenne uymıyan gizli sebepler kullanarak, garîb işler yapmağı sağlıyan ilmdir. Sihri öğrenmek de, öğretmek de harâmdır. Müslimânları zarardan korumak için ve hayrlı işler yapmak için öğrenmek de harâmdır. [Demek ki, yapılmış büyüü çözüp yok etmek, zevc ve zevce arasında muhabbet hâsıl etmek ve harbde düşmanı mağlûb etmek gibi fâideli işler için de sihir yapmak büyük günâhdır. Hayrlı iş yapmak için, bu büyük günâhı işlemenin câiz olmayacağı **(Hadîka)**da, bütün bedene âid âfetler kısmında yazılıdır.] Zevcin zevcesini sevmesi için (Tivele) denilen sihri yapmak, hadîs-i şerîf ile nehy edilmiştir. Bunun harâm olduğu **(Hâniye)** fetvâsında da yazılıdır. Sihirde âyetlerden, me'sûr olan düâlardan başka şeyler yazılır. Sihirbazın ve zındığın tevbeleri kabûl edilmez. Ben her istediğimi yaparım şeklinde küfre sebep olan i'tikâdı olmasa dahî, fitne ve fesâda çalışdığı için, sâhirin hâkim tarafından ta'zîr olunması lâzımdır. Ta'zîri katl ile olur. Sihirde îmânı gideren birşey de yaparsa, kâfir olur. Kehânet, ileride olacak şeyleri haber vermektir. Arrâf, falcı demektir. Çalınan şeylerin yerlerini, çalanları ve sihir yapanları haber verir. Tecrîbe ile, hesâb ile değil, tahmîn ile, zan ile konuşurlar. Yâhud cinden öğreniyoruz derler).

Kalbine, küfre sebep olan şey gelen, bunu söylemese ve üzülse, îmânına zarar vermez. İmânının kuvvetli olduğunu gösterir. Şeyhayne “radiyallahü teâlâ anhümâ” söğen, mürted olur. Katl olunur. Erkeklerin ipek giymeleri halâldir diyen kâfir olmaz. Zîrâ ihtilâflıdır. İslâmiyyete de mürâce'at edelim diyene, islâmiyyet ile işim yokdur diyen kâfir olur. İmânını ve nikâhını tecdîd etmesi lâzım olur. Müslimânın hem islâmiyyete, hem de kanûna uyması lâzımdır. Mürted olup Dâr-ül-harbe gidenin malları vârislerine intikâl eder. Beyt-ül-mâlin olmaz. Müslimân oldum diyen zimmî tasdîk olunur. Kâfir, sünnet olmakla, müslimân olmaz. Müslimân câriyeyi satın alan zimmî şiddetle ta'zîr olunur. Câriyeyi müslimâna satması emr olunur. Müslimân-

ların mahallesinde ev satın alan zimmînin, bu evi bir müslimâna satması emr olunur. Câmî' civârındaki evlerini zimmîlere kirâyaya veren müslimâna, bunlardan alıp, nemâz kılanlara vermesi emr olunur. Zimmînin kâfir köle satın alması câizdir. Köle müslimân olursa, bunu müslimâna satması lâzım olur. Zimmî müslimân kadınla zinâ etse, yüz değnek had vurulur ve uzun zemân habs olunur. Bu kadın muhsan ise recm, değilse darb olunur. Gelini ile zinâ eden recm olunur).

Fuhs söyleyen kimse ta'zîr olunur. Çünkü, fuhs söylemek tahrîmen mekrûhdur. **(Hadîka)** kitâbında, dil âfetlerinin onbirincisinde diyor ki, fuhs, çirkin söz demektir. Haddi aşan herşeye fâhiş denir. Burada, çirkin olan işleri başkalarına açık kelimelerle anlatmak demektir. Cimâ' için ve abdest bozma için kullanılan kelimeleri söylemek böyledir. Bu kelimeleri söylemek fuhsdur ve tahrîmen mekrûhdur. Çünkü bunları söylemek, mürüvvete ve diyânete uygun değildir ve hayâyı, utanmayı giderir ve başkalarını gücendirir. Mürüvvet, insanlık, erkeklik demektir. Cimâ'ı ve abdest bozmağı anlatmak lâzım olduğu zemân, açık olarak söylememeli, kinâye olarak söylemelidir. **(Kinâye)**, birşeyi, açık ma'nâları başka olan kelimelerle anlatmaktır. Edebli olan, sâlih olan, fuhs söylemeğe mecbûr olunca, kinâye olarak söyler. Meselâ, Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde, cimâ' için dokunmak (lems) kelimesini söylemiştir. İbni Ebiddünyânın ve Ebû Nu'aymın "rahmetullahi teâlâ aleyhimâ" bildirdikleri hadîs-i şerîfde, **(Fuhs söyleyenlerin Cennete girmeleri harâmdır)** buyuruldu. Ya'nî, bunun azâbını çekmedikce Cennete girmezler. **(Hadîka)**dan terceme temâm oldu.

(Berîka) kitâbında diyor ki, kalb âfetlerinin otuzaltıncısı, **(Vekâhet)**dir. Vekâhet, hayânın az olması demektir. Hayâ, çirkin şey yapmaktan, ayblanmaktan çekinmektir. Türkçede, utanmak, sıkılmak denir. Hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlâdan hayâ ediniz!)** buyuruldu. Allahü teâlâdan hayâ etmek, şehvetlerini, ya'nî nefsin isteklerini terk etmekle olur. Hayâsı olan, Allahü teâlâdan korkar. Onun, râzı olmadığı işlerden ve sözlerden kaçınır. Bir hadîs-i şerîfde, **(Hayâ, îmândandır. Fuhs söylemek, cefâdandır. İmân Cennete, cefâ Cehenneme götürür)** buyuruldu. Hayâ ve îmân birlikde bulunur. Biri yok olursa, diğeri de yok olur. Kadın hayâsı, erkek hayâsından dokuz kat fazladır. Bir hadîs-i şerîfde, **(Fuhs insanın lekesi, hayâ, zînetidir)** buyuruldu. Hayânın en kıymetlisi, Allahü teâlâdan utanmaktır. Ondandır, Resûlullahdan "sallallahü aleyhi ve sellem" hayâdır. Dahâ sonra, insanlardan hayâ etmektir. **(Berîka)**dan terceme temâm oldu. Kâfirler, müslimânların îmânlarını yok etmek için, hayâlarını yok etmeğe çalışıyorlar. Pilâjlarda, futbol oyunlarında, sporlarda avret yerlerinin, edeb yerlerinin açılmasına önderlik yapıyorlar. Fuhs sözlere seks bilgisi diyorlar. Bu açıklıklara ve seks bilgilerine ilericiлик ve lüzûmlü, fâideli diyerek gençleri hayâsız yapmak istiyorlar. Gençleri aldatmak için, medenî milletlerin yaptıklarını biz de yapacağız. Çağımıza ayak uyduracağız. Gericilikten kurtulacağız diyorlar. Kâfirler teknikde ilerledikleri, madde ve kuvvet üzerinde çok şey keşf ettikleri için, kâfirlik iyidir, fâidelidir denilebilir mi? Onların ibâdetlerini, kötülüklerini biz de yapalım denilebilir mi? Bir müslimân, Allahü teâlânın yasak ettiği şeyleri, kâfirlerin yaptıklarını ileri sürerek, över. Bunlar fâidelidir diyemez. Harâmlar hiçbir sebeble fâideli, iyi olamaz. Kâfirlerin yaptığı şeylerden islâm dîninin yasak etmediklerini, hattâ emr ettiklerini övmek ve yapmak ise, suç olmaz. Fen bilgileri, ağır sanâyî' böyledir. Kâfirlere medenî etiketini koyduran da bu sâhadaki başarılarıdır. Müslimân, kâfirlerin bu başarılarını över. İslâm düşmanı ise, bu başarıları ileri sürerek, onların küfrlerini, ibâdetlerini, ahlâksızlıklarını ve islâmiyyetin yasak ettiği zararlı, kötü şeylerini över. Allahü teâlâ, din yolunda çalışanlara ve din bilgilerini, ma'rifetlerini, kerâmetleri, hârikaları öğretenlere râhat, huzûr veriyor. Dünyâ bilgilerinde, fende çalışanlara da aradıklarını veriyor. Kâfir milletler, yalnız fen bilgileri üzerinde çalışıyorlar. İslâm dînini insâf ile, temiz bir vicdân ile incelemiyorlar. Bunun için, fende iler-

liyor, büyük endüstri kuruyorlar. Fekat, küfr pislüğinden, harâm ve kötü işlerinin zararlarından kurtulamıyorlar. Râhata, huzûra ve se'âdete kavuşamıyorlar. Fende ilerledikleri hâlde, râhat yaşyamıyorlar. Çünkü, küfrden ve harâm işlemekten, hep zarar, hep ziyân, hep fenâlık hâsıl olur. Sonu hep felâket olur. İmândan, ibâdetlerden ve güzel ahlâkdan ise, dâimâ iyilik, râhatlık hâsıl olur. Fende ilerlediklerini ileri sürerek, kâfirlerin küfrlerini, islâmiyete uymayan işlerini övmek, câhillik ve şaşkınlıktır. Müslimânlar, onlar gibi, fen bilgilerinde de çalışmağa, onlar gibi büyük fabrikalar kurmağa özenmelidir. Çünkü, islâmiyet bunu emr etmektedir. İslâmiyet, hem fen bilgilerinde çalışmağı, hem de güzel ahlâklı olmağı, herkese iyilik yapmağı emr etmektedir. Müslimânlar, kâfirlerin, münâfıkların çıplak gezmelerini ve seks bilgisi adı altında fuş söylemelerini fâideli zan etmemelidir. Bunları övmenin, müslimânların hayâlarını, îmânlarını çalmak için bir tuzak olduğunu bilmelidir. Bir işin, bir sözün fâideli veyâ zararlı olduğunu anlamak için, kâfirlerin yapıp yapmadıklarına değil, dînimizin emr veyâ yasak etdiğine bakmalıdır.

24 — CİNÂYETLER

(Redd-ül-muhtâr) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” buyuruyor ki: Cinâyet, yaralamak veyâ öldürmek demektir.

Katl, insan öldürmek demektir. Öldürene kâtil, ölene maktûl denir. Beş durlü katl harâmıdır:

1 — Amden, bilerek, isteyerek öldürmektir. Öldürmek için, bir insanın herhangi yerine, bıçak, tabanca gibi öldürücü şeyle vurmaktır. Demirden olan herşey, bıçak demektir. Her ma'den de demir gibidir. Ağaç, cam ve taşdan yapılan sivri, keskin şeyler de demir gibidir. Ateşde yakmak, ateşi sönmüş sıcak fırında, kaynar su da öldürmek de katldır. Ensesine, kalbine iğne sokup öldürmek, ağır şeyle döğerek öldürmek de iki imâma göre amden katldır.

Amden adam öldürmek, küfre sebep olan şeyleri [ihtiyârî ile] söylemekten dahâ büyük günâhdır. Çünkü, küfr sözü söylemek için, ölüm ile zorlanan kimsenin, kalbi îmân ile dolu olarak söylemesi câizdir. Fekat, başkasını öldürmez isen seni öldürürüz deseler, ölümden kurtulmak için başkasını öldürmek câiz olmaz. Fekat, kalbinden mürted olmak, adam öldürmekten dahâ büyük günâhdır. Mü'mini amden katl eden kimse, kâfir olmaz. Mü'min olduğu için öldürürse veyâ öldürmek halâldir diyerek öldürürse, kâfir olur.

Bir insanı haksız olarak, amden öldüren kimseye **(Kaved)** lâzım olur. Kaved, kısâs olarak, onu da öldürmek demektir. Maktûlün velîlerinden biri afv ederse veyâ velî ile kâtil, belli bir mal, para ile uyuşurlarsa, kısâs yapılmaz. Uyuşulan mal alınır. **(Berika)** da, **(hıkd)** kötü huyu anlatılırken yazılı hadîs-i şerîfde, **(Kul haklarını ödeyen, her nemâzdan sonra onbir ihlâs-i şerîf okuyan ve kâtilini afv ederek ölen Cennete girecektir)** buyuruldu. Amden katilde, keffâret lâzım olmaz. Çünkü, büyük günâhdır. Keffâret ise, ibâdetdir. İkisi bir araya gelemez. **(Buhârî)**deki hadîs-i şerîfde, **(Ekber-i kebâir, birşeyi Allahü teâlâyâ ortak etmek, adam öldürmek, anaya, babaya karşı gelmek, yalancı şahidlik yapmaktır)** buyuruldu. Zinâ, sirkat ve fâiz alıp vermek de, böyle büyük günâhdır.

(Tuhfet-ül-fukahâ) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, bir kimse, babasını birinin silâhla öldürdüğünü görse veyâ babasını öldürdüğünü iki şahid yanında buna söylese, sonra: (O benim velîmi öldürmüştü. Babanı kısâs için veyâ mürted olduğu için öldürdüm) dese, çocuk böyle olduğunu bilmese, bunu öldürmesi mubâh olur. İki âdil şahid, birisine, falan kimse senin babanı öldürdü deseler, o kimseyi öldürmesi mubâh olmaz. Çünkü şahidlerin sözü ancak mahkemede huccet olur. Görmek veyâ ikrâr gibi insana huccet olmaz.

2 — Harâm olan katlin ikincisi, şebehe olan, ya'nî amd ile öldürmeğe benzeyen katldır. Katl âletleri ile olmiyan öldürmektir. Küçük taş, küçük sopa ile döğerek öldürmek böyledir. Büyük taş, büyük sopa ile öldürmek de, İmâm-ı a'zama göre, böyledir. Kuyuya atmak, dağdan, damdan aşağı atmak da böyledir. Burada kaved lâzım gelmez. Büyük günâhdır. Keffâret ve âkilesinin ağır diyet ödemesi lâzım olur. Şebeh ile öldürmek tekerrür ederse, kâtil öldürülür.

Herhangi bir uzvu yok etmek şebeh sayılmaz. Herhangi bir uzv, nasıl yok edilirse edilsin, hep amd sayılır. Bunun için, her uzv karşılığında kısâs lâzım olur. Uyuşurlarsa, kâtilin malından ödenir. Ağır diyet, yüz deve demektir. Âkile, kâtilin yakınları demektir. Âkilenin bu diyeti üç senede ödemesi lâzımdır. Amd ile öldürmeğe benzeyen katilde ve hatâ ile katilde de, malı [veyâ parasını] âkile öder.

3 — Hatâ ile, yanlışlıkla öldürmek olup, iki dürlüdür:

a) Kâtilin yanlışmasıdır: Bir adamı, av veyâ düşman sanarak, atıp vurmaktır.

b) Mermînin yanlışmasıdır: Bir hedefe, bir ava atılan mermînin bir adama gitmesi veyâ hedefden adama sıçraması ile katldır. Elinden düşen odunun, yükün bir adamı öldürmesi de böyledir. Hatâ ile katilde, kâtilin âkilesinin diyet vermesi ve keffâret lâzım olur. Günâhı, birinci ve ikinci katl günâhlarından dahâ azdır.

4 — Hatâya sebep olan şeyle katldır. Yüksekden üstüne düşerek veyâ uyuyan kimsenin yuvarlanarak bir kimseyi öldürmesi böyledir. Bunun cezâsı da keffâret ve diyetdir. Bindığı atın insanı çiğniyerek öldürmesi, [motorlu vâsitaların çiğnemesi] de böyledir.

5 — Başka niyyet ile yapılan işin, ölüme sebep olmasıdır. Mülkü olmiyan yere kazdığı kuyunun veyâ koyduğu taşın ölüme sebep olması böyledir. Âkilesinin diyet vermesi lâzım olur. Keffâret lâzım olmaz. Katl günâhı olmaz. Başkasının mülkünde kuyu kazmak günâhı olur. Hükûmetin izni ile yapıdı ise veyâ kendi mülkünde yapıdı ise veyâ kuyu kazıldığını işitdikden sonra düşdü ise, birşey lâzım gelmez.

İlk dört katilde, mükellef olan kâtil, mîrâsdan mahrûm olur. Beşinci katilde, mahrûm olmaz.

KAVED KİMLERE LÂZIMDIR? — Kanı harâm olan kimseleri, Dâr-ül-islâm da, amden öldürene kaved lâzım olur. Ya'nî, kâtil, kısâs olarak öldürülür. Dâr-ül-islâm da mü'minin ve zimmînin kanı harâmdır. Harbînin ve müste'min kâfirin ve zinâ eden muhsan kimsenin ve mürtedin kanı harâm değildir. Zimmîyi amden öldüren mükellef müslimâna kaved lâzım olur. Zimmînin malını çalan müslimânın eli kesilir. Deliyi, hastayı, çocuğu öldürene, a'mâyı, kadını, anasını, babasını, dedelerini öldürene kaved lâzım olur. Çocuğunu, torununu öldürene kaved lâzım olmaz. Babanın malından diyet lâzım olur. Çünkü amd ile katilde âkilenin diyet vermesi lâzım değildir. Muhârebede, iki tarafın askeri karıştığı zemân, kâfir sanarak, müslimânı amden öldürene kaved lâzım olmaz. Keffâret ve diyet lâzım olur. Kâfirler arasındaki müslimânı hatâ ile öldürene birşey lâzım gelmez. Yılan gibi, öldürmesi câiz olan bir şeyle girmiş cinnîyi öldürmek câizdir. Beyâz olup düz giden yılan cindir. Bunu öldürmeden önce (Çık, git bi-iznillah) demek iyi olur.

Kaved ya'nî kâtili öldürmek, yalnız kılınc ile veyâ silâh ile yapılır. Başka dürlü öldürmek câiz değildir. Kuyuya atarak, taş ile ezerek, üzerine hayvân sürerek, ateşe atarak ve başka şekillerde öldüren ta'zîr olunur.

Mahkeme karâr verdikten sonra, kâtili, maktûlün velîsi öldürür veyâ öldürmek için, başkasını vekîl eder. Velî hâzır olmadıkça, vekîli öldüremez. Kâtili, bunlardan başka bir kimse öldürse, bu kimseye kaved lâzım olur. Hatâ ile öldürse, âkilesinin diyet vermesi lâzım olur.

İki velîden biri kâtili afv etse, ikincisi kısâs yapsa, afv etdiğini işitmemiş ise, birşey lâzım gelmez. İşitmiş ise, kâtili öldürmesi harâm olduğunu bilerek öldürdü ise, bu velîye kaved lâzım olur. Harâm olduğunu bilmiyordum derse, diyetini verme-

si lâzım olur.

Yaralı kimse, beni filânca yaralamadı dese, sonra ölse, vârisleri, filâncaya karşı da'vâ açamaz.

Yaralı veyâ velîler, yaralayanı afv etseler, sonra yaralı ölse, afv câiz olur.

Birisine zehr verse o da bilmiyerek içse ve ölse, zehri verene kısâs ve diyet lâzım olmaz. Yalnız, habs ve ta'zîr olunur. İmâm-ı a'zama göre "rahmetullahi teâlâ aleyh", yaralamayan şeyle öldürmek, amden sayılmaz. Zor ile içirirse, kaved lâzım olur denildi. Fetvâ, kısâs lâzım olmaz, âkilesi üzerine diyet lâzım olur şeklindedir.

Kürekle vursa, demir kısmı yaralayıp öldürse kaved lâzım olur. Yaralamadan öldürse veyâ ağaç kısmı yaralayıp öldürse şebih-i amd olur. Boğazını sıkarak veyâ suya atarak boğsa, İmâm-ı a'zama göre şebih-i amd olur. Boğmağı âdet ederse katl edilir. Mahkemeye düşdükten sonra tevbesi kabûl olmaz. Bir odada habs edip aklıdan ölse, birşey lâzım olmaz. Fetvâ böyledir. İki imâma göre hepsinde diyet lâzım olur. Toprağa gömerek öldürse, âkilesi üzerine diyet lâzım olur.

Bir adamı yırtıcı hayvânın önüne atsa veyâ yılanların, akreblerin arasına koyalı ve o adam ölse, kaved ve diyet lâzım olmaz. Döğer, ölünceye kadar habs ederse, diyet de lâzım olur denildi. Çocuğa bunları yapsa veyâ güneşe, soğuğa bırakılsa, âkilesi üzerine diyet lâzım olur.

Ölüm hâlinde olanı öldürene kaved lâzım olur.

Müslimânlara ve zimmîlere kılınc çeken kimsenin katli vâcib olur. Bunu öldürene birşey lâzım gelmez. Kılıncı kınına soktukdan sonra öldürülmez.

Bir kimseye, gece veyâ gündüz, her nerede olursa olsun, kılınc, silâh çeken veyâ gece şehrdede ve gündüz şehir dışında sopa ile tehdîd edeni öldürene de birşey lâzım gelmez. Deli veyâ çocuk silâh çekerse, bunu öldürene diyet vâcib olur. Saldıran hayvânı öldüren, kıymetini verir. Çocuk ve delinin amd ile öldürmesi, hatâ kabûl edilir. Âkilesi veyâ kendi diyet verir. Keffâret lâzım gelmez. Vâris olamazlar.

Gece eve hırsız gelse, çaldığı malı götürse, ev sâhibi bağırınca bırakmazsa, arkasından gidip öldürse, birşey lâzım gelmez. Eve giren veyâ kapıyı, pencereyi zorlıyan hırsız görse, bağırır. Kaçmazsa, öldürmesi câiz olur, kısâs lâzım olmaz.

Bir kimseye, beni öldür dese, o da metal âletlerle öldürse, kâtilin malından diyet lâzım olur. Başka şeyle öldürse, âkilesi diyet verir. Kardeşimi, oğlumu, babamı öldür deyince de böyledir.

Bir kimseye, elimi veyâ ayağımı kes denilse, o da kesse ve ölse, birşey lâzım gelmez. Çünkü, el, ayak mal gibidir ve bunlar için emr, sahîh olur.

Velînin kâtili afv etmesi, mal ile sulh yapmaktan dahâ iyidir. Mal ile uyuşmak da, kısâsdan dahâ iyidir. Kaved ve diyet, vârisin hakkıdır. Velî afv edince, kâtil dünyâda kavedden ve diyetden kurtulur. Yaralının afvı da böyledir.

Kavede râzı olmadıkca, kâtilin tevbesi kabûl olmaz. Kısâs yapılmakla, velîlerin hakkından kurtulur. Maktûl, kıyâmetde hakkını ister.

Kısâs hudûddan dokuz yerde ayrılmaktadır:

- 1 — Hâkim kendi ilmi ile kısâs yapabilir. Hâlbuki, şâhidsiz had cezâsı veremez.
- 2 — Kısâs yapmak hakkı vârislere geçer. Had hakkı, vârislere geçmez.
- 3 — Kısâs afv olunabilir. Had afv olunmaz.
- 4 — Katl şâhidliği, zemân geçmekle kıymetden düşmez. Kazfdan başka hadlerin şâhidliği, bir ay sonra kabûl olmaz. İçki haddinde ise, ağzından koku gidince kabûl olmaz.
- 5 — Kısâs şâhidliği, dilsizin işâreti veyâ yazısı ile kabûl olur. Had için kabûl olmaz.

6 — Kısâs için şefâ'at câizdir. Had suçu mahkemeye düşdükten sonra, şefâ'at kabûl olunmaz. Dahâ önce şefâ'at etmek câiz olur. Hadden başka günâhlarda, is-

râr etmiyeni afv etmek iyi olur.

7 — Kısâs için da'vâ açmak lâzımdır. Kazf ve sirkatden başka hadler için şâhidler, da'vâ açmadan dinlenebilir.

8 — Had cezâsı yapılırken hâkimin hâzır bulunması lâzımdır. Kısâsda lâzım değildir.

9 — Had suçunu söyleyen, sözünden vazgeçerse kabûl edilir.

Kapıdan kafasını içeri sokup içeriye bakan kimseye taş atıp gözü çıkarsa, birşey lâzım gelmez.

Eve gireni veyâ zevcesinin yanına girip halvet yaparı, başka şeyle kovmak mümkün iken, öldürmek veyâ gözünü çıkarmak câiz olmaz.

Katlden başka şeylerde kaved: Karşılığı yapılabilen her yaralamada kısâs lâzım olur. Öldürmek suçundan başka yaralamalar, hangi âletle yapılırsa yapılsın amden demektir. Bunlarda, ikinci kısım olan şebih-i amd olmaz. Kol kesen adamın eli oynak yerinden kesilir. Ayak, burun, kulak ve göz çıkarmak da böyle kısâs olunur. Her şecce, ya'nî baş yararı için de kısâs olunur. Yalnız kemik kırmakta kısâs yapılmaz. Dış kırmakta kısâs yapılır. Dış kırıncın dışı de, kırdığı kadar eğelenir. Kadınla erkek arasında yalnız katilde kısâs yapılır. Kısâs lâzım olan yaralamalarda, yara iyi olmadan önce kısâs yapılmaz. Çünkü, ba'zı yaralar ölüme sebep olabilir. Bu zemân katil kısâsı lâzım olur. Başka uzvlarında kısâs yapılmaz. Erş, ya'nî diyet alarak para öderler. Kadınlar arasında ve müslimân ile zimmî arasında kısâs yapılır. İyi olan yarada, dil, zeker kesilmesinde kısâs yapılmaz. Dudak kesilmesinde kısâs yapılır.

Yaralı, yaralayandan kısâs veyâ diyet isteyebilir.

Kâtilin ölmesi ile veyâ velîlerin afv etmesi ile veyâ mal vermekle anlaşmaları ile, kısâs sâkıt olur. Anlaşmada, mal az olsa da sâkıt olur. Fekat hatâ ile öldürmede olan diyet mikdârı, islâmiyyetde bildirildiğinden az olamaz. Fazlası da fâiz olur. Malı peşin ödemek lâzımdır. Uyuşurlarsa te'cîl olunur. Velîlerden birinin sulh veyâ afv etmesi ile de kısâs yapılmaz. Diğer vârisler, diyetden hisselerine düşeni, üç seneye kadar, kâtilden alırlar. Bir kaç kişi, bir kimsenin elini veyâ başka uzvunu keseler, hiçbirine kısâs yapılmaz. Ortaklaşa diyet öderler. Öldürseler, hepsine kısâs yapılır.

Evine giren kimse, zevcesi ile bir adamı zinâ yaparlarken görse, adamı öldürmesi halâl olur. Kadın da râzı olmuş ise, ikisini de öldürebilir. Bir kadın veyâ oğlanın, kendisine tecâvüz edeni öldürmesi halâldir.

Hâkimin karârı ile, bir uzvu kısâs edilen kimse, bu yaradan ölürse, birşey lâzım gelmez. Hacâmat, sünnet, kan almak, iğne yapmak ehliyeti olanların ve tabîbin ve baytarın öldürmesi ile de, birşey lâzım olmaz. Çünkü, vâcib olan işlerde selâmet şart değildir. Mubâh olan işleri yapmak ise, selâmet şartı ile câiz olur. Ananın, babanın, vasînin izni ile hocanın, çocuğu, öğretmek için döğmesi vâcibdir. Terbiye için döğmeleri ise mubâhdır. Vâcib olarak döğmekde, mikdârı, şiddeti ve vurduğu yer, âdet hârici olur ve çocuk ölürse, ödemek lâzım olur. Mubâh olan döğmekde, nasıl döğerse döğsün, ölürse ödemek lâzım olur. İki imâma göre "rahmetullahi teâlâ aleyhimâ", te'dîb de ta'lîm gibi vâcibdir. Mu'allimin, talebesini, babasından iznsiz döğmesi vâcib değildir. Çocuk ölürse, sözbirliği ile tazmîn eder. Zevcin, zevcesini te'dîb için döğmesi de vâcib değil, mubâhdır.

Pencereden düşen çocuğun kafası şişse, doktorlar, beyin ameliyyâtı yaparsak çocuk ölür dese, bir doktor ise, bugün kafası açılmazsa ölür dese ve açsa ve sonra çocuk ölse, izn ile ve fennin gösterdiği gibi açdı ise, birşey lâzım gelmez. İznsiz ve yanlış açdı ise, kısâs lâzım olur.

Kâtile kısâs yapmağa hakkı olan velî, maktûlün vârisleridir.

Babamı amden öldürdü diye huccet getiren bir kimsenin kardeşi gâib olsa,

kardeşi gelinciye kadar, kâtile kısâs yapılmaz. İhbâr eden, habs olunur. Kardeşi gelince, huccet ile tekrâr isbât ederse, kısâs yapılır. Kâtil, kardeşinin afv ettiğini isbât ederse, kısâs yapılmaz.

(Hadîka)da, göz âfetlerini anlatırken buyuruyor ki, (Fâsiklar, bid'at ehli sapıklar günâh işlerlerken, mâni' olamıyan kimsenin bunlara bakması, zarûret olmadıkça, câiz değildir. Bunun için, zulm ile öldürülene, i'dâm edilene, eziyet edilene bakmamalıdır. Zulm ile ölmek ihtimâli bulunduğu için, böyle cezâ verilirken hiç bakmamalıdır. Hadîs-i şerîfde, **(Bir kimse zulm ile öldürülürken, orada bulunmayız! Orada bulunup da, kurtarmıyana la'net yağar)** buyuruldu. Bundan anlaşılıyor ki, islâmiyyetin emri ile öldürülürken veyâ dögülürken bulunmak, bakmak câiz olur. Yıldız kayarken bakmak da, göze zarar verdiği için, câiz değildir).

25 — DİYET CEZÂLARI VE KEFFÂRET

Diyet, kâtilin vereceği para cezâsıdır. Erş ise, ölümden başka cinâyetlerin para cezâsıdır. Şebah-i amd ile öldürmenin cezâsı ağır diyet olup, yüz devedir. Yirmibeşi iki yaşına, yirmibeşi üç yaşına, yirmibeşi dört yaşına ve yirmibeşi de beş yaşına basmış dişi deve olacaktır. Âlimlerin birkaçı, bin dînâr altın da verilebilir dedi. Bir dînâr, bir miskâl basılmış altın demektir. Hatâ ile öldürenin diyeti, yine yüz deve olup, adı geçen yavrulardan yirmişer ve yirmi de iki yaşına basmış erkek devedir. Yâhud, bin dînâr altın veyâ onbin dirhem gümüşdür. İki imâma göre "rahmetullahi teâlâ aleyhimâ", bu üç çeşidden, yâhud ikiyüz sığır veyâ ikibin koyun, yâhud don ve gömlek [ceket ve pantolon] gibi iki parça ikiyüz elbiseden dilediğini verir.

Bu iki katlin ve hatâyaya sebep olan şeyle öldürmenin **(Keffâret)**i, mü'min olan bir köle âzâd etmektir. Bunu yapamıyan, iki ay aralıksız oruc tutar. Burada fakîr doyurmak keffâreti yokdur. Öldürülen kadın için diyet, erkek diyetinin yarısıdır. Zimmî ve müste'min diyetleri, müslimân diyeti gibidir.

İnsanın bir uzvunu veyâ güzelliğini gideren cinâyetlerin diyetleri de yukarıdaki katl diyetleridir. Burun, dil, zeker gibi tek olan a'zâ için tâm diyet verilir. Akl, rûh, işitme, tat alma, koklama, görme, söyleme, elin çolak kalması, idrâr tutaması gibi duyu veyâ hareketlerden birinin bozulması için de tâm diyet verilir. Göz, kulak, kaş, dudak, el, kadın memesi ve ayak gibi çift organların ikisi için tâm bir diyet, birisi için yarım diyet verilir. Kirpik gibi dört olanın bir sırası için dörtde bir diyet, bir el veyâ ayak parmağı için onda bir diyet verilir. Bir diş için de, diyetin yirmide biri verilir. Saçı, sakalı, bir dahâ uzamıyacak şekilde kazıtmak için bir yıl sonra tâm diyet lâzım olur. Bir yıl sonra, tekrâr uzarsa, zor kullanarak kesdiren diyet vermez. Halâl olmiyan bir işi yaptığı için cezâlandırılır.

Saç ve sakal için kısâs olmaz. Kadın dişinin diyeti, erkeğin yarısıdır.

Hâmile kadına vurarak veyâ ilâc ile çocuğunu düşürenin âkilesi tâm diyetin yirmide birini verir. Diri düşüp sonra ölürse, tâm diyet verir.

Zevcinden iznsiz çocuk aldırın veyâ ilâc veyâ başka sûretle ölü olarak düşüren kadının âkilesi, diyetin yirmide birini ya'nî beşyüz dirhem gümüşü, kadının zevcine verir. Zevcin izni ile düşürürse, birşey lâzım gelmez.

(Âkile) demek, kâtilin cihâd yaptığı arkadaşları, yardımcıları demektir. Böyle yardımcıları olmiyan kâtilin âkilesi, yardımcısı olan kabîlesi ve sonra akrabasıdır. Köylüleri, şehrlileri, kabîle demektir. Kâtilin diyeti bu yardımcıları taksîm edilir ve üç senede alınır. Üç senede, bir kimseden, dört dirhemden fazla alınamaz. Kadın ve çocuk ve deli, âkileye katılmaz. Kâfir ile müslimân birbirine âkile olmaz.

Müslimân olan kâtilin âkilesi ve vârisi yoksa, diyetini Beyt-ül-mâl verir. Ya'nî hükûmet verir. Beyt-ül-mâl da yoksa, kendi üç senede öder. Zimmînin âkilesi yoksa, kendi üç senede öder. Dâr-ül-harbde müslimânı öldüren müslimân, diye-

tini üç senede kendi malından öder. Dâr-ül-harbde âkile olmaz. Acemin, ya'nî arabî olmyanların âkilesi olmaz.

Süleymâniyye Kütübhânesi (Lala İsmâ'îl) kısmında, [706] sayılı (**Ebüsü'üd efendi**) "rahmetullahi teâlâ aleyh" fetvâsında diyor ki, (Bir evde, dükkânda ölmüş, asılmış bulunan kimsenin diyetini, İmâm-ı a'zama göre mal sâhibi, imâm-ı Ebû Yûsüfe göre "rahmetullahi teâlâ aleyh" kirâcı öder. Fetvâ, Ebû Yûsüf kavline göre-
dir).

**Âlimin bir nazarı, bulunmaz hazînedir,
bir sohbeti, yıllarca, bitmez kütübhânedir.**

26 — İKRÂH (KORKUTMAK) ve HİCR (YASAKLAMAK)

Mü'mini ve zimmîyi ikrâh etmek, korkutmak büyük günâhdır.

İbni Âbidîn "rahmetullahi teâlâ aleyh", beşinci cildde ve (**Dürer-ül-hükkâm**) 949. cu maddede buyuruyor ki, (**İkrâh**), bir insanı, istemediği birşeyi yapması için, haksız olarak zorlamak demektir. Birini zorlamanın ikrâh olması için dört şart lâzımdır. Zorlayanın, korkutduğu şeyi yapabilecek kuvvette olması, zorlananın korkutulan şeyin muhakkak yapılacağını bilmesi, korkutulan şeyin, ölüm veyâ bir uzvun kesilmesi veyâ üzücü birşey olması, zorlanan şeyin, yapılması gereken birşey olması lâzımdır. İkrâh iki dürlü olur: Mülcî olan ve mülcî olmıyan ikrâh. (**Mülcî**) tam, ağır olup, insanın rızasını ve ihtiyârını yok eder. Zorlanan şeyin yapılması zarûrî olur. Bu da, ölüm, bir uzvun telef olması veyâ bu ikisine sebep olacak habs ve dayaktır. Bütün malın telef edilmesi ile ikrâh olunmanın da (**Mülcî**) olacağı İbni Âbidînde yazılıdır. [Zarûrî olan nafakayı te'mîn etmek için çalışmağa mâni' olunması ve başka çalışacak yer bulamamak korkusu, (**mülcî olan ikrâh**) sayılacağı buradan anlaşılmalıdır.] (**Mülcî olmıyan**) ikrâh, yalnız rızâyı yok eder ki, bir günden ziyâde habs veyâ şiddetli dayak ile korkutulmaktır. [Böyle ikrâh da, küfr-i hükmî için özr olur.] İlm, şeref sâhiblerini tekdîr etmek, sert söylemek, bunlar için ikrâh olur. Mahrem akrabânın habs edilmesi de ikrâh olur. Sultânın [Hükûmetin, kanûnların] emrleri ikrâh demektir. İkrâh ile yapıdırılması istenen şey birkaç çeşiddir:

1 — Yapması câiz, yapmaması ise sevâb olan şeylerdir. Mülcî ikrâh ile küfre sebep olan söz söylemek, Resûlullahı kötölemek böyledir. Fekat, bunları söylerken Tevriye etmesi, ya'nî Muhammed ismindeki başkasını düşünmesi, puta, heykele secde ederken, Allahü teâlâyâ secde etmeği düşünmesi lâzımdır. Böyle düşünerek de bunlara secde etmesi mekrûh olur. Tevriye etmek lâzım olduğunu hâtırlayıp da, etmezse, kâfir olur. Hâtırına gelmezse ma'zûr olur. Nemâz kılmamak ve Kur'ân-ı kerîmde bildirilen bütün emrlere, kendinin ve başkasının malını telef ve müslimânı söğmek, iftirâ etmek ve kadının zinâ ile ikrâhı ve livâta böyledir. Başkasının malını almak zulmdür. Zulm, küfr gibi hiç halâl olmaz. Zimmînin dahî malını yimek, şerâb içmekden dahâ büyük harâmdır. İkrâh eden, malı öder. Sultândan başka birinin yaptığı ikrâhda, emr edenin veyâ me'mûrunun hâzır olması lâzımdır. Livâta, zinâdan dahâ büyük harâmdır. Zevcesini boşamak da, bu çeşid ikrâhdır. [Mülcî olmıyan ikrâh ile kadının başını açmasının câiz olacağı anlaşılmalıdır.]

2 — Mülcî ikrâh ile yapması harâm olan şeylerdir. Bir müslimânı veyâ zimmîyi öldürmek veyâ bir uzvunu kesmek veyâ bunlara sebep olacak kadar habs etmek ve döğmek, erkeğin zinâ için ikrâh edilmesi böyledir. Öldürürse, kısâsı ikrâh edene, günâhı ise öldürene olur. İkrâh edilmeyen bir kimse, kolunun kesilmesine izin verse, tıbbî lüzûm olmadıkça, bunun kolunu kesmek günâh olur. Öldürmek için ölüm ile tehdîd edilse, ölecek olan izin verirse, öldürülünce günâha girer. Devlet

başkanı el kesmek için ölüm ile tehdîd edince, kesmesi câiz olur. Kendi elini kesmesi için ölüm ile tehdîd edilenin, kendi elini kesmesi câiz olur. Kendini öldürmesi için ölüm ile tehdîd edilenin kendini öldürmesi câiz olmaz.

[Buradan anlaşılıyor ki, düşmanın eline geçince, ırzlarına saldırılıp, işkence yapıldıktan sonra öldürüleceklerini anlayan kimsenin, kendini ve yakınlarını öldürmesi câiz değildir. Kadının ırzına dokunulması, önceki birinci çeşidde bildirildi]. (**Cihâd bahsi**)nde, (Harb edince öldürüleceğini, etmezse esir olacağını anlayan, düşmana saldırmaz. Düşmana zarar vereceğini bilerek saldırıp öldürülürse, câiz olur. Düşmana zarar vermiyecek ise, saldırmaması câiz olmaz. Müslimân fâsikları günâhdan men' etmek böyle değildir) buyurulmaktadır. [Birinci kısmın kırkıbirinci ve ikinci kısmın dördüncü ve (Mecelle)nin 1003. cü maddelerine bakınız! (**Mektûbât-ı Ma'sûmiyye**) üçüncü cildinin 55. ci mektûbunda, bu husûsda geniş bilgi vardır.]

3 — Mülcî olan ikrâh ile yapması halâl, hattâ farz, yapmayıp ölmesi günâh olan şeylerdir. Şerâb, kan içmek, leş, domuz yimek böyledir. Çünkü, mülcî ikrâh ile bunları yimek zarûret olur. Mülcî ikrâh ile başkasının malı telef edilince, ikrâh eden öder. Mülcî olmıyan ikrâhda ise, telef eden öder.

Mülcî olan veyâ olmıyan bir ikrâh ile yapılan sözleşmeler [akd] sahîh olmaz. Çünkü, sahîh olmaları için rızâları ile yapılması lâzımdır. Meselâ, malını satan veyâ birşeyi satın alan, kirâyâ veren, hediye veren, borcunu ibrâ veyâ te'cîl eden, borcu olduğunu söyleyen kimse, korkudan kurtulunca, isterse bunlardan vaz geçebilir, isterse râzî olur. Zorla satdırılan malı alan kimse, bu mala mâlik olur. Çünkü, böyle bey' fâsiddir. [Suç ikrâh etmesi, evet demesi için karakolda polislerin ikrâh, işkence yapması câiz değildir. Böyle verdiği ifâdeyi, sonra red etmek hakkı vardır.]

Mülcî olmıyan ikrâh ile de yapılan nikâh, talâk, nezr, yemîn, ric'at, ya'nî boşadığı kadını tekrâr alması sahîh olur. İkrâh bitince, nikâhdan ve talâkdan vaz geçebilir. Nezrden vaz geçemez. Nezr olarak verdiğini, ikrâh edenden istiyemez. İkrâh edilerek borclusunu afv etmesi ve mürted olması sahîh olmaz.

Mülcî olmıyan ikrâh ile leş, kan, domuz yinmez. Şerâb içilmez ve müslimânın malı telef edilmez. Çünkü, mülcî olmıyan ikrâh ile zarûret hâsıl olmaz. Ölmek için leş, domuz yinir ve kan, şerâb içilir. Yimez, içmez de ölürse Cehenneme gider.

Mülcî ikrâh ile, bu şerâbı iç, şu malını sat denilse, malını satar. İkrâh bitince, ister fesh eder, isterse kabûl eder. Şerâbı içmesi de câiz olur. Câiz olacağını bilmediği için, içmez ve satmaz da öldürülürse, şehîd olur. Sultânın müsâdere etmesi, ya'nî haksız olarak, zulm ile para, mal istemesi ikrâh olur. Bunları vermek câiz olur.

HİCR — Ba'zı kimseleri, ba'zı sözleşmelerden ve işlerden men' etmek demektir. [(**Mecelle**)nin 941. ci ve sonraki maddelerine bakınız!]. Bir çocuk, satın alınan malın mülk olacağını ve satınca mülkten çıkacağını anlarsa, buna (**Mümeyyiz**), ya'nî akllı denir. Mümeyyiz olmıyan çocukların bütün sözleşmeleri bâtıldır. Mümeyyiz olan çocuğun zararlı olan işlerdeki sözleşmeleri, velîsi izn verse de, sahîh değildir. Talâk vermesi, köle âzâd etmesi, birine borçlu olduğunu söylemesi, ödunc, sadaka hediye vermesi böyledir. Fâideli olan işler için sözleşmeleri velîsi izn vermese de sahîh olur. Hediye, sadaka kabûl etmesi, ücret ile yaptığı işin ücretini alması böyledir. Başkasının vekîli olan akllı çocuğun, vekîli olduğu kimsenin malı için ve talâkı için olan sözleri kabûl edilir. Zararlı da, fâideli de olabilen sözleşmelerinin sahîh olması için, velîsinin izn vermesi lâzımdır. Kendi malı ile bey' ve şîrası böyledir. Bunamış olan ihtiyârlar da, mümeyyiz çocuk gibidir. Alışverişlerini, velîleri isterse kabûl, isterse red eder. Bir malı veyâ canı telef ederlerse, öderler. (**Hadîka**)da dil âfetlerinin yirmincisinde diyor ki: (Çocuğun kendi malını kullanması mahcûr olduğu gibi, başkasına hizmet etmesi de, ancak velîsinin izni ile câiz olur. Bir sabî, bir kabî havuzdan doldursa, sonra tekrâr havuza dökse, kimsenin bu havuzdan su içmesi halâl olmaz. Çünkü, çocuk, havuzdaki, herke-

se mubâh olan sudan doldurup aldığına mâlik olur. Bunu havuza dökünce, havuzdaki suya, çocuğun hakkı karışmıştır. Zengin olan anası, babası ve hiç kimse, bu havuzdan içemez ve kullanamaz. İçebilmeleri ve kullanabilmeleri için, bütün havuzu boşaltarak, tekrâr doldurmak [veyâ (**Mecelle**)nin 1128. ci maddesinde bildirilen (**Şirket-i mülk**) kısmeti, ya'nî dağılması hükmüne uyularak, havuzdan çocuğun dökdüğü su kadar su alıp velîsine vermek] lâzımdır. [Böyle yapılması (**Bey' ve şirâ risâlesi**)nin sonunda da yazılıdır. Velî kendisine verilen suyu çocuk için kullanır. Çocuğun, umûmî çeşmeden alıp getirdiği su da böyledir. Velî, çocuğun malını kimseye hediye edemez. Birine hediye etmek isterse, evvelâ bunun kıymeti kadar parayı ona hediye eder. O da, bu para ile çocuğun malını velîsinden satın alır. Bu para çocuğun olur. Velî, kendi parası ile, çocuğun kullanması için aldığı şeyleri dilediğine hediye edebilir. Çocuk malını anasına babasına verse, bunların mülkü olmaz.].

İbni Âbidinde diyor ki, (İki imâma göre, sefih olan ya'nî, nafaka te'mîn ederken, malını isrâf eden, ya'nî ahkâm-ı islâmiyyenin ve aklın uygun görmediği lüzûmsuz yere harc eden ve harâmlara sarf eden âkıl ve bâlig kimse de, çocuk gibi, hâkim tarafından hicr edilir. Fetvâ da böyledir. Lüzûmsuz yere hayra da verse, meselâ câmi' yapmakda isrâf etse, sefih olur. İçki, zinâ gibi mal sarfı olmyan günâhları yapana sefih denmez, fâsik denir. Alışverişde fazla aldanan da sefih sayılır. İslâmiyetden ayrılmak için hîle-i bâtila öğreten hocalar, câhil tabîb ve eczâcılar ve hîleli iflâs yapan tüccârlar, câhil hâkimler, hîle yapan satıcılar, ihtikâr yapanlar, hicr edilir. İşlerinden men' edilir. Câhil, fâsik müftiler de hicr edilir.) (**Mecma'ul-enhür**)de diyor ki, (İki imâma göre, borclu, alacaklının talebi üzerine, hicr olunur. Hâkim, borcluyu habs ettikten sonra, onu hicr eder. Sonra, onun bilgisi ile, onun mallarını satdırarak, nafakası lâzım olanların nafakasını öder. Geri kalan ile borclarını öder. Parası yetişmezse, ihtiyâcından fazla olan eşyâsını satar. Bu da yetişmezse, ihtiyâcından fazla olan binâlarını satar. Fetvâ böyledir). Hicr edilmiş olan, sefih veyâ iflâs etmiş kimsenin, nikâhda ve talâkda sözü geçer. Çünkü evlenmek masrafı, ihtiyâc eşyâsındandır. Zekât olarak malının kırkda birini ayırması için, kâdî [ya'nî hâkim], sefîhe malını teslim eder. Fekat, bu arada, uygunsuz yere sarf etmemesi için, yanında emîn birini bulundurur. Hacca gitmesine de mâni' olunmaz. Yol parasını isrâf etmesin diye, emîn birine teslim olunur. Baba, ced, çocuğa velî olur, sefih adama olmaz.

Reşid olmyan çocuk, bâlig olunca, malını kullanmağa hak kazanır. Fekat, rüşdü ya'nî sefih olmadığı görülmezse, yirmibeş yaşına kadar, malı kendine verilmez. İki imâma ve üç mezhebe göre, rüşdü görülmedikçe, ihtiyârlasa dahî, malı verilmez. Malında tesarrufu, hâkimin izn verdiği kadar sahîh olur. Bir kimse reşid olduğunu söylese, alacaklıları da, sefâhetden kurtulmadı deseler, iki taraf da şahid gösterse, kâdî rüşdünü kabûl eder.

Oniki yaşını dolduran oğlan ve dokuz yaşını dolduran kız, bâlig olduğunu söylerse, kabûl edilir. Söylemezlerse, onbeş yaşını doldurunca bâlig kabûl edilirler. Çocuğun velîsi, üçüncü kısım üçüncü ve dördüncü maddede bildirilmiştir.

Ölüm hastası, küçük çocuğuna bırakacağı malını, bu çocuğun ihtiyâclarına sarf etmesi için birini vasî ta'yîn edince, çocuk âkıl bâlig oldukda, reşid olmadıkça, vasîden malları alamaz. Vasînin, erkek çocuğu nikâh yapmağa hakkı olmadığı gibi, kız çocukla mahrem olamaz. Evlâdlık edinenlerin, buna dikkat etmeleri lâzımdır.

Ölüm hastası, vasiyyetini yerine getirmek veyâ küçük çocuğuna bakmak için birini vasî ta'yîn etse, bu da vasî olmağı kabûl etse, hasta öldükden sonra, vasîlikden vazgeçemez. Yetîm için babasının veyâ ceddinin veyâ hâkimin ta'yîn ettiği vasî, yetîmi, yalnız malını tasarruf etmek için evlâd edinmiş olur. [Bir adam, bir kızı (**Ev-lâd edinmek**) ile, kendi kızı gibi olamaz. Her zemân kendisine yabancıdır. Büyüdüğü zemân, onun, elinden, yüzünden başka yerlerine bakamaz ve dokunamaz. Kızın, bu adamdan da örtünmesi lâzım olur. Bu adam bununla evlenebilir ve oğlu ile

evlendirebilir. Bununla sefere gidemez ve halvet yapamaz. Birbirlerinden mîrâs alamazlar. Bir adamın evlâd edindiği oğlan da böyledir. Bâlig olduktan sonra, bu adamın zevcesine ve kızına yabancı olur. Bu kızla evlenebilir. Bu oğlan evlenirse, zevcesi bu adamın gelini olmaz. Yabancı bir kadın olur. **(El-halâl vel-harâm)** da diyor ki, (Yabancı çocuğu kendi öz evlâdı olarak i'lân etmek harâmıdır. Ahzâb sûresinin dördüncü âyeti ile yasak edilmiştir). **(Kâdîhân)** da diyor ki, (Bâliga kız veyâ velfsi, noksân mehr ile veyâ küfvü olmiyana nikâh için tehdîd edilse, sonra bunu fesh edebilirler.)]

(Esbâh) da ve bunun şerhi olan **(Uyûn-ül-besâir)** de diyor ki: (Çocuğa hiçbir ibâdet, hattâ, Hanefîde zekât da farz değildir. Hiçbirşey harâm değildir. Çocuğa ta'zîr yapılır. Had vurulmaz. Kısâs yapılmaz. Amden öldürdüğü, hatâ kabûl edilir. Akli olunca, îmân etmesi vâcib olur denildi. Sadaka-i fitr ve kurbanın, kendi malından vâcib olması da ihtilâflıdır. Toprağı varsa, uşr ve harâc vermesi lâzımdır. Zengin ise, zevcesinin ve akrabâsının nafakalarını verir. Fâsid olmiyan ibâdetlerinin sevâblarına kavuşur. Çocuğa ilm öğretenele, iyilik yapıdınlara çok sevâb verilir. Büyüklere imâm olamaz. Bir kimse, bir çocuğa imâm olunca, cemâ'at sevâbı hâsil olur. Çocuk velf olamaz. Cum'a ve bayram hutbesi okuması câiz olur. Sul-tân, ya'nî devlet reîsi olabilir ise de, milleti idâre için bir vâlf ta'yîn eder. İzn verilince da'vâ açabilir ve yemîni kabûl edilir. Ezân okuması sahîh ise de, mekrûhdur. Farz-ı kifâyeyi yapması ile, büyüklerden sâkit olmaz. Birşeyi yapması için çocuğa izn vermek câizdir. Çocuğun iznli olduğunu ve getirdiği şeyin hediye olduğunu söylemesi kabûl edilir. Satdığı şeyi, iznli olduğunu sorup anladıktan sonra, almak câiz olur. Çocuğun [başkasının malından] getirdiği hediyyeyi ve sadakayı almak da böyledir. Çocuğun iznli olduğunda şübhe edilirse, araştırmak lâzım olur. Öğrenmesi için çocuğa Kur'ân-ı kerîm vermek câiz olur. Kız çocuğun küpe için kulağını delmek câizdir. Çocuğa gelen hediyyeyi, çocuğa zarûrî lâzım değilse, yalnız fakîr olan anası babası yiyebilir. [Başka fakîrlere de yidiremezler.] Ana baba fakîr değil, fekat kendilerinde bulunmayan birşey ise, yiyebilirler ve kıymetini çocuğa öderler. Anaya babaya hediye etmek niyyeti ile getirilen şeyi, kıymetsiz olduğunu bildirmek için, çocuğa hediye diyerek verilirse, anaya babaya getirilmiş olur. Bunu, zengin iseler de yiyebilirler ve dilediklerine verebilirler. Aklli çocuk, alış verişe ve zekât vermeğe vekîl yapılabilir. İznli olsa dahî kefil olamaz. Çocuğun selâmına cevâb vermek vâcib olur. Çocuğa selâm vermek câizdir. Müslimân olması sahîh olup, mürted olması sahîh değildir. Mürted olmağa sebep olunca öldürülmez. Besmele ile kesdiği yinir. Kadınlara bakması ve halveti câizdir. Küçük kız, mahrem olmiyan emîn kimse ile sefere çıkabilir. Çocuk kaçırın, kız kaçırın, birinin zevcesini kaçırın, bunları getirinciye veyâ ölüm haberleri gelinciye kadar habs olunur. Çocuğa tehlikeli iş yapıdırınca çocuk ölürse, yapıdın diyetini öder. Çocuk çukura, suya düşüp ölürse, anası babası cezâlanmaz. Elinden düşürüp ölürse, keffâret lâzım olur ki, altmış gün oruc tutar. Çocuğun anasından, babasından iznsiz herhangi bir sefere çıkması câiz değildir. Ananın babanın, günâh olmiyan emrlerine itâ'at etmesi farz-ı ayndır. **(Berîka)** da, ayak âfetleri başındaki hadîs-i şerîfde, **(Ananın, babanın yüzüne merhamet ile bakana, makkûl hac sevâbı verilir)** buyuruldu. Bâlig olan çocuğun da, seferin tehlikeli olması veyâ kendisine muhtâc olmaları hâlinde, iznleri olmadan gitmesi câiz değildir. Ana baba olmazsa, ced ve cedde onların yerine geçer. Bunlardan iznsiz yapılan hac mekrûh olur. Ana-baba veyâ babanın terbiye için izn verdiği hoca, çocuğu elleri ile üç def'a vurarak terbiye edebilirler. Fakîr oğlunu da evlendirmek babaya vâcibdir. Çocuğun malını ona harc etmeğe, babası veyâ dedesi velf olur. Anası olmaz. Anası, kendi yanında kalan çocuğun ihtiyâcını onun parası ile satın alabilir.)

(Hadîka), ikinci cild beşyüzdoksanbirinci sahîfede diyor ki, (Peygamberimiz "sal-lallahü aleyhi ve sellem", **(Allahü teâlâyâ ve âhret gününe inanan kadının üç gün-**

lük yola, zevci veyâ zî-rahm-i mahreminden biri ile gitmesi halâl olur) buyurdu. Yâ Resûlallah! Zevcem hacca gidiyor. Ben cihâda gidiyorum. Yanında bulunamıyacağım denildi. Buna, **(Cihâdı bırak. Zevcen ile birlikte hac yap!)** buyurdu. Bu hadîs-i şerife göre, zevcesini hacca götürmek için, başka mahremi bulunmaz ise, zevcin cihâddan geri dönmesi lâzımdır. Çünkü, zevceyi harâmdan korumak farz-ı ayndır. Kadının, mahremsiz sefere çıkması câiz olmadığı gibi, yabancı erkeklerin ve mahremleri ile giden kadınların da, bir kadını sefere götürmeleri câiz değildir. Kadının hacca gitmesi için de, yanında mahremi veyâ zevci bulunması lâzımdır. Kız kardeşinin zevci, ya'nî enişte ve teyzenin zevci, kadının mahremi değildir. [Bunların mahrem olmadıkları **(Ni'met-i islâm)**ın hac kısmında ve **(Alî efendi fetvâsı)**nda yazılıdır.] Mahrem emîn ve âkıl ve bâlig olması lâzımdır. Müslimân da, zimmi de olabilir. Mecûsî olamaz. Müslimân bir kadın, mecûsî olan mahremi ile ve emîn olmıyan mahremi ile ve bâlig olmamış akllı çocuk mahremi ile sefere çıkamaz. [Böyle çocuğun bulunması, halvete mâni' olamaz.] Bâliga olmamış, gösterişli kız da, kadın gibidir. Ya'nî mahremsiz sefere çıkamaz. Hanefî mezhebinde, kadının mahremsiz sefere çıkması, sözbirliği ile harâmdır. Şâfi'î mezhebinde, kadının mahremi olmadan, emîn kadınlarla birlikte, yalnız hacca gitmesi câizdir). Hanefî kadın, Şâfi'îyi taklîd ederek, böyle hacca gidemez. Çünkü, mezheb taklîdi, ancak emr olunan bir iş yapılırken, meşakkat, sıkıntı olduğu zemân, bu sıkıntıdan kurtulmak içindir. Mahrem bir erkeği bulunmıyan kadının hacca gitmesi emr olunmadı ki, Şâfi'îyi taklîd etmek lâzım olsun. Ya'nî, mahremi olmıyan kadına hacca gitmek farz olmaz.

Aşağıdaki yazı **(Dürr-ül-hükkâm)** [176] maddesi ekinden alınmıştır:

Âdil veyâ hâli belli olmıyan baba, mükellef olmıyan çocuğunun binâ ve her malını, piyasa fiyâtına veyâ aldanarak kendine ve başkalarına satabilir, parasını çocuğa ve fakîr ise, kendine de nafaka yapar. Fâsik ve isrâf eden baba, satamaz. Çocuk bâlig olunca, müşterîden bunları geri alabilir. Fekat, iki kat fiyâtle satması sahîh olup, semeni âdil birine emânet verilir. Fakîr baba, gâib olan büyük oğlunun yalnız menkûl mallarını, kendi nafakası için satabilir. Binâsını, toprağını satamaz. Baba yoksa, vasî de yoksa, babanın babası satabilir. Vasî, çocuğun yalnız menkûl mallarını, yalnız başkalarına satabilir. Vasî, meyyit tarafından ta'yîn edilmiş ise, çocuğun malını yüzde elli kârla kendine de satabilir. Hâkim tarafından ta'yîn edilmiş ise, kendisi hiç satın alamaz. Ammâ, yetîm çocuklarının nafakaları için, menkûl mallarını satabilir. Terekede menkûl mal varken, vasî, meyyitin deyni için, binâ ve toprak satamaz. Deyniden fazla malını da satamaz.

Meyyitin borcunu bir vârisi ödese, bunu terekeden alabilir. Meyyitin borclarını vârisler öderse, alacaklılar, terekeden ödenmesini istiyemezler. Borclar, terekeden fazla olunca, vârisler, tereke kadarını ödeyip, terekeyi kurtarır diyemezler. Vâris olmıyan biri, bütün borcları ödeyip, tereke malları, alacaklılardan zorla alamaz.

Borc, terekeden çok ise, dâyin, ya'nî garîm, ya'nî alacaklı bir ise, terekenin hepsi ona verilir. Çok iseler, tereke, alacaklı ile orantılı olarak, hepsine dağıtılır. Vakf alacağının, diğer alacaklıdan önceliği yokdur. Taksîmden sonra, başka bir garîm ortaya çıksa, yeniden hepsine bölünür. Vârisler, kendi malları ile, meyyitin borclarını ödemeğe zorlanamaz.

**İki şey vardır ki, bunların hasreti,
kimler olursa olsun, yakar herkesi.
Göz kan ağlasa, haklarını ödeyemez,
birisi gençlik, biri de, din kardeşi!**

27 — İKİNCİ CİLD, 46. cı MEKTÛB

Bu mektûb, mevlânâ Hamîd-i Bengâlîye gönderilmiş olup, Kelime-i tevhîdin üstünlüklerini ve islâmiyetsiz Evliyâlık olamayacağını bildirmektedir:

Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah. Bu güzel kelime, zilleri, hakîkati ve islâmiyeti içinde taşımaktadır. Sâlik, nefy [ya'nî (**Lâ**)] makâmında bulundukca, tâlib [yolcu] mertebesindedir. (**Lâ**)yı temâmlayıp, Allahü teâlâdan başka hiçbirşey görmeyince, yolu temâmlamış ve (**Fenâ**) makâmına yetişmiş olur. Nefyden sonra, isbât makâmına [ya'nî (**İllallah**)] diyerek sülûkden cezbeye geçince, hakikat mertebesine] gelir ve (**Bekâ**) hâsıl olur. Bu nefy ve isbât ile [(**Lâ ilâhe**) ve (**İllallah**) demekle] ve yolculuk ve hakikat ile ve bu Fenâ ve Bekâ ile ve bu sülûk ve cezbe ile, (**Vilâyet**) [Evliyâlık] ismine kavuşur. Nefs, emmârelikden kurtulup, itmînâna kavuşur. Müzekkâ ve mutahhar olur [temizlenir]. Demek ki, Evliyâlık, bu güzel kelimenin ilk yarısı olan (**Nefy ve isbât**) sâyesinde ele geçmektedir. Bu kelimenin ikinci kısmı, Peygamberlerin “aleyhi ve aleyhimüssalevât” sonuncusunun, Peygamber olduğunu göstermektedir. Bu ikinci kısım, islâmiyeti hâsıl etmekte ve kemâle getirmektedir. Seyrin başlangıcında ve ortasında hâsıl olan islâmiyet, islâmiyetin sûretidir. İsm ve şeklden başka birşey değildir. İslâmiyetin aslı, özü, vilâyet hâsıl olduktan sonra ele geçer. Bu zemân, Peygamberlerin “aleyhimüssalevât” tam izinde gidenlere, onlara mahsûs olan (**Kemâlât-i nübüvvet**) hâsıl olur. Vilâyetin iki parçası olan, yolculuk ve hakikat, islâmiyetin hakikatini ele geçirebilmek için ve Kemâlât-i nübüvveti kavuşabilmek için, sanki iki şart gibidir. Vilâyet, sanki, nemâzin abdesti ve islâmiyet, nemâz gibidir. İbtidâda, sanki hakîkî [görünen, maddî] necâsetler temizlenmekte, hakikatde ise, hükmî [maddeli değil, görünmez] necâsetler temizlenmektedir. Böyle tam tahâret sâyesinde, ahkâm-ı islâmiyeyi yapmağa elverişli olur. İnsanı Allahü teâlâyâ yaklaştıran mertebelerin en sonu olan nemâzı kılablecek bir hâl alır. Nemâz dînin direğidir ve mü'minin mi'râcıdır. Nemâz kılablecek şekle girer.

Bu güzel kelimenin, bu ikinci kısmını, sonsuz bir deniz gibi gördüm. Bunun yanında, birinci kısmı, bir damla gibi görünüyor. Elbet, Peygamberlik kemâlâtı yanında, Evliyâlık kemâlâtı hiçbirşey değildir. [Atomun, güneşe nazaran ağırlığı ne olabilir?.] Sübhânallah! Ba'zıları, şaşı gibi iğri görerek, Evliyâlığı, Peygamberlikten üstün sanmış ve özün özü olan islâmiyeti, kabuk gibi görmüş. Ne yapsınlar, islâmiyetin yalnız sûretini, dışardan görebilmişler. Özü, kabuk sanmışlar. Peygamberlerin halk ile meşgûl olmalarını, noksânlık bilmişler. Bu meşgûllüğü, insanların birbiri ile görüşmeleri gibi sanmışlar. Evliyâlığı, Allahü teâlâyâ doğru ilerlemek olduğundan, dahâ üstün görmüşler. Vilâyet, nübüvvetden dahâ üstündür demişler. Bunlar bilmiyor ki, kemâlât-i nübüvvetde de yükselirken, vilâyetde olduğu gibi, Allahü teâlâyâ doğru ilerlemek vardır. Hattâ, vilâyetdeki ilerleme, nübüvvetdeki ilerlemenin bir sûreti, görünüşüdür. Nüzûl ederken [ya'nî geri inerken], vilâyetde de, nübüvvetde de, halk ile [mahlûklar ile] meşgûl olmak vardır. Fekat, bu meşgûl olmaklar birbirine benzemez. Vilâyetde, (**Zâhir**), [ya'nî beden ve his uzvları] halk ile olup, (**Bâtın**) [kalb, rûh ve diğer latîfeler] Allahü teâlâ ile dir. Hâlbuki, Peygamberlikde, nüzûl ederken, zâhir de, bân da, hep halk ile meşgûl olur. Bütün varlığı ile, kulları Allahü teâlâyâ çağırılmaktadır. Bu nüzûl, vilâyetdeki nüzûlden, dahâ tam ve kâmindir.

Bu büyüklerin halka teveccühleri, ya'nî halk ile görüşmeleri, halkın birbiri ile görüşmesi gibi değildir. Halk, birbiri ile görüşürken, birbirlerine, ya'nî Allahü teâlâdan başkasına, düşkün, bağı bir hâldedir. Bu büyükler ise, halk ile görüşürken, bunlara bağı değildir. Çünkü, bu büyükler, dahâ ilk adımda, Allahü teâlâdan başka şeylere bağı olmadan kurtulmuş, halkın Hâlikına bağlanmışlardır. Bunların halk ile görüşmesi, halkı, Hakka doğru çekmek içindir. Allahü teâlânın beğendiği yola getirmek içindir. İnsanları, Allahü teâlâdan başka şeylere kul, köle olmak-

dan kurtarmak için, onlarla görüşmek, kendini Hak ile bulundurmak için olan görüşmekten elbet dahâ üstün, dahâ kıymetlidir. Meselâ, bir kimse, Allahü teâlânın ismini söylerken, bir kör geçse ve önünde kuyu olsa ve bir adım atınca kuyuya düşecek olsa, bu kimsenin, Allahü teâlânın ismini söylemeğe devâm etmesi mi efdaldır, yoksa söylemeği bırakıp, körü kuyudan kurtarması mı kıymetlidir? Şübhesiz körü kurtarması, zikr-i ilâhîden dahâ iyidir. Çünkü, Allahü teâlânın, ona ve onun zikrine ihtiyacı yoktur. Kör ise muhtâc bir kuldür. Bunu zarardan kurtarmak lâzımdır. Hele, kurtarmağı islâmiyyet de emr ettiği için, onu kurtarmak, zikrden dahâ mühimdir. Çünkü, emre de uyulmuş olur. Zikir etmekde, yalnız Hak teâlânın hakkı vardır. Onun emri ile körü kurtarmakda, iki hak yerine getirilmiş olmaktadır. Biri kul hakkı, biri de Yaratanın hakkı. Hattâ bu hâlde zikre devâm etmek, belki günâh olur. Çünkü zikir, her vakt iyi olmaz. Ba'zan, zikir etmemek güzel olur. Yasak edilen günlerde ve harâm olan vaktlerde oruc tutmamak ve nemâz kılmamak, oruc tutmaktan ve nemâz kılmaktan dahâ iyidir.

[Din düşmanları, müslimânlar egoist, hodbîn olur sanıyor. Cennet ni'metlerine kavuşmağı düşünür. Başkalarına iyilik etmeğı düşünmez, diye iftirâ ediyor. Yukarıdaki yazı, bu sözlerinin, yalan ve iftirâ olduğunu açıkça göstermektedir].

(Zikir) demek, kendini gafletten kurtarmak demektir. [**(Gaflet)**, Allahü teâlâyı unutmak demektir.] Zikir, yalnız **(Kelime-i tevhîdi)** söylemek ve tekrâr tekrâr **(Allah)** demek değildir. Her ne şekilde olursa olsun, kendini gafletten kurtarmak, zikir olur. O hâlde, islâmiyyetin emrlerini yapmak ve yasaklarından sakınmak, hep zikirdir. Islâmiyyetin emrlerini gözeterek yapılan alışveriş zikrdür. Islâmiyyete uygun olarak yapılan nikâh, talâk [boşanma] zikir olur. Çünkü, bunları yaparken, emrlerin, yasakların sâhibi hep hâtırlanmaktadır. Ya'nî gaflet gitmektedir. Şu kadar var ki, Allahü teâlânın isimleri ve sıfatları ile yapılan zikir, çabuk te'sîr eder ve sevgisini hâsil eder ve çabuk kavuşdurur. Emrlere, yasaklara yapışmakla hâsil olan zikir, böyle değildir. Bununla berâber, böyle zikrlerden ba'zısının da, çabuk netîce verdiği, pek az olarak görülmüştür. Muhammed Behâeddîn-i Buhârî buyurdu ki, (Mevlânâ Zeyn-üd-dîn-i Taybâdî "kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz" ilm ile Allahü teâlâyâ vâsıl olmuştur). Bundan başka, ism ve sıfat ile yapılan zikir, islâmiyyete uyumakla olan zikre sebep olur. Çünkü, dînin sâhibini tam sevmekce, her işde islâmiyyeti gözetmek çok güc olur. Tam muhabbeti elde etmek için de, ism ve sıfatla olan zikir lâzımdır. O hâlde, islâmiyyete uyarak zikir ile şereflenmek için, önce ism ve sıfatla olan zikir lâzımdır. Evet, cenâb-ı Hakkın lutfü ve ihsânı ayrıdır. Hiç sebep olmadan, dilediğini, dilediğine ihsân eder. Nitekim Şûrâ sûresinde, onüçüncü âyet-i kerîmede meâlen, **(Allahü teâlâ, dilediğini seçerek kendine kavuşdurur)** buyruldu.

[Mazher-i Cân-ı Cânân "kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz", **(Makâmât-i Mazheriyye)**deki onbirinci mektûbunda buyuruyor ki, (Üç dürlü zikir vardır:

1— Kalb karışmadan, yalnız dil ile söylemektir. Bunun fâidesi yoktur.

2— Ağızla söylemeyip, yalnız kalb ile yapılan zikrdür. Zikrin nasıl yapılacağı **(Mektûbât-ı Ma'sûmiyye)** c.2, sh.113 de yazılıdır. Buna, tesavvufda **(Zikr-i hafî)** denir. Bu da, yalnız Zât-ı ilâhiyyeyi zikrdür. Yâhud, sıfatlarını düşünerek yapılır. Ni'metleri de düşünülürse, buna **(Tefekkür)** denir.

3— Kalb ile ve dil ile birlikte zikrdür. Dil ile kendi işitecek kadar söylenirse, islâmiyyetde **(Zikr-i hafî)** denir. Âyet-i kerîmede emr olunan, bu zikr-i hafîdir. Başkası da işitirse **(Zikr-i cehrî)** denir. Âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler, zikr-i hafînin zikr-i cehrîden efdâl olduğunu gösteriyor. Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem", hazret-i Alîye öğrettiği zikr-i cehrî, kendi işitecek kadar olan zikrdür ki, hakikatde, zikr-i hafî demektir. Zikrden önce kapıyı kapatdırması da, böyle olduğunu gösteriyor. **(Tefsîr-i azîzi)** sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh", Dehr sûresini açıklarken diyor ki, (Zikir etmek, Allahdan başka şeylerin sevgisini, onlara düşkün olmağı kalbden çıkarmak içindir. Kalbin mahlûklara bağlılığını yok etmek için en

iyi ilâcın zikir olduğu tecrübelerle anlaşılmıştır. Hadîs-i şerîfde, **(Zikir ederek, kalblerinin yükünü hafifletenlerin yolunda olunuz!)** buyuruldu. Bunun için, (Allah, Allahü teâlânın sevgisine kavuşmak için, kalbin mahlûklara olan bağlantılarını kesmek, onu dünyâ zevklerine düşkün olmaktan kurtarmak lâzımdır. Kalbi kurtarmak için de, zikirden dahâ fâideli bir ilâc yoktur) demişlerdir). [Tesavvuf ehlinde meşhûr olan simâ' ve raks iki nev'dir: Birincisi, kalbin ve nefsin fânî olmasından sonra, cemâl veyâ celâl sıfatlarının tecellîsinde hâsıl olur ki, bunda aklın ve nefsin müdâhalesi yoktur. Celâleddîn-i Rûmînin ve Sünbül Sinân efendinin zikir, simâ' ve raksı böyle idi. Şâh-ı Nakşibend "rahmetullahi aleyh" (Biz, bunu inkâr etmeyiz) buyurdu. İkincisi, ba'zı câhil ve gâfil tarikatçıların, noksan akllarına ve azgın nefslere uyararak, bağırmaları ve zıplamalarıdır. (Biz, bunları yapmayız) buyurdu.]

Ra'd sûresindeki âyet-i kerîmede meâlen, **(Biliniz ki kalbler, ancak Allahı zikir etmekle itmînâna kavuşur)** buyuruldu. İtmînân, sükûn, râhat demektir. Harf-i cerli olan zikir kelimesinin fi'lden evvel söylenmesi, hasrı ifâde eder. Ya'nî, itmînâna ancak, yalnız zikir ile kavuşulur denildi. Zikir, hâtırlamak demektir. Allahü teâlâyı hâtırlamak, Onun ismini söylemekle veyâ çok sevdiği bir Velîsini görmekle olur. Çünkü, hadîs-i şerîfde, **(Onlar görüldüğü vakt, Allah hâtırlanır)** buyuruldu. İsmi iştirken, söylerken, başka şey düşünülebilir. Onu hâtırlamak şübheli olur. Onu devâmlı hâtırlamak için, hergün binlerce söylemek lâzım olur. Evliyâyı severek, inanarak görünce, muhakkak hâtırlanacağı müjdelendi. Görmek göz ile olduğu gibi, Velînin şeklini, sûretini, kalbine, hayâlîne getirmekle de, görmüş gibi olup, Allahü teâlâyı hâtırlamağa sebep olur. Böyle, kalb ile görmeğe **(Râbûta)** denir ki, kalbi, Allahü teâlâdan başka şeyleri sevmekten, onları düşünmekten kurtaran vâsıttır. Yukarıdaki âyet-i kerîmede ve hadîs-i şerîfde bildirilen temiz kalbe, ihlâsa kavuşduran yoldur. Evet, islâmiyete yapışmak, ya'nî emrleri yapmak ve harâmlardan sakınmak, insanı Allahü teâlânın rızâsına, sevgisine kavuşdurur ise de, bunları ihlâs ile yapmak şarttır. Hem islâmiyete uymalı, hem de, ihlâs elde etmelidir.]

Yine sözüme dönelim! Bu üçünün, ya'nî tarikat, hakikat ve islâmiyetin dışın-da başka şey de vardır ve bunun yanında, o üçünün hiç kıymeti yoktur. Hakikat mer-tebesinde, **(İlallah)** deyince hâsıl olan şey, bunun bir görünüşü, [hayâlidir] ve bu, o görünenlerin, hakikati, aslıdır. Nitekim, önce herkesde, islâmiyetin sûreti vardır. Tarikat ve hakikat hâsıl olduktan sonra bu sûretin hakikati hâsıl olur. İyi düşünmeli, öyle bir hakikat ki, onun sûreti [görünüşü] hakikat oluyor ve başlangıcı vilâyet oluyor. Bu hakikat, kelime ile anlatılabilir mi? Eğer anlatılabilmiş olsa, kim ve ne anlatabilir? Bu hakikat, ancak ülül'azm [din sâhibi Peygamberler içinden, altı dâne, en büyükleri] Peygamberlerin "aleyhimüssalevatü vetteslîmât vettehyyât velberekât" pek az, hem de pek çok az bulunan vârislerine ihsân olunan bir hakikatdır. Ülül'azm Peygamberler az olunca, bunların vârisleri dahâ az olur.

Süâl: Yukarıda bildirilenlerden anlaşılıyor ki, bu hakikate kavuşan ârif, islâmiyetden dışarı çıkmaktadır. Çünkü, islâmiyetin üstüne yükselmiştir.

Cevâb: Ahkâm-ı islâmiyye, zâhirin [görünen uzvların] yapacağı ibâdetlerdir. Bu hakikat ise, bu dünyâda bâtına [kalbe ve rûha] nasîb olmaktadır. Zâhir, her zemân, ahkâm-ı islâmiyyeyi yapmağa mecbûrdur. Bâtın da, o hakikatin işleri ile meşgûl olur. Bu dünyâda, amel, ibâdet lâzımdır. Bu amellerin, bâtına çok yardımı vardır. Ya'nî, bâtının ilerlemesi, zâhirin ahkâm-ı islâmiyyeye uymasına bağlıdır. O hâlde, bu dünyâda, her zemân, zâhir de, bâtın da ahkâm-ı islâmiyyeye muhtâcdır. Zâhirin işi, islâmiyete uymak, bâtının işi de, islâmiyetin meyvelerini, fâidelerini toplamaktır. İslâmiyet, bütün kemâlâtın kaynağı, bütün makâmların temelidir. İslâmiyetin, fâide, meyve vermesi, bu dünyâyâ mahsûs değildir. Âhiretin kemâlâtı ve sonsuz ni'metleri de, islâmiyetin netîceleri, meyveleridir. Görülüyor ki, islâmiyet öyle bir **(Şecere-i tayyibe)** [mubârek ağaç]dir ki, onun meyveleri ile, bütün âlem, dünyâda da, âhirette de fâidelenmektedir.

Süâl: Demek ki, kemâlât-i nübüvvetde de, bâtın Hak ile, zâhir halk ile dir. Başka mektûblarda, Peygamberlik makâmında, zâhir de, bâtın da halk ile dir ve insanları bu sûretle da'vet etmektedir deniyor. Bu iki sözü birleştirmek nasıl olur?

Cevâb: Kemâlât-i nübüvvet dediğimiz, urûcda, yükselirken erişilen kemâlâtdır. Peygamberlik makâmı ise, inişdedir. Yükselirken, bâtın Hak ile dir. Zâhir halk ile olup, halkın hakları, islâmîyete uygun olarak ödenir. Nüzûlde ise, zâhir de, bâtın da halk ile olup, zâhiri ve bâtını ile, onları Allahü teâlâyâ çağırılmaktadır. O hâlde, iki sözün arasında uygunsuzluk yoktur. Halkla olmak, Hak ile olmak demektir. Bekara sûresi, yüzonbeşinci âyetinde meâlen, **(Nereye dönerseniz, orada Allahü teâlâyı bulursunuz!)** buyruldu. Fekat bu, mahlûklar Allah olur veyâ Allahü teâlânın aynalarıdır demek değildir. Mümkün, hiç Vâcib olur mu? Mahlûk, hiç Hâlık olur mu, Ona ayna olabilir mi? Belki, Vâcib, Mümkine ayna olur denebilir. Evet, nüzûl ederken [geri inerken] eşyâ, sıfât-ı ilâhiyyenin sûretlerine ayna olabilir. Çünkü, mahlûkların aynasında görülen, meselâ sem', basar, ilm ve kudret, bu mahlûkların aynası olan sem', basar, ilm ve kudret sıfatlarının sûretleridir. Bunlar, aynanın sıfatlarıdır ki, görünen mahlûklarda zuhûr etmektedir. Aynada görülen hayâller de aynanın sıfatlarının, eserlerinin aynalarıdır. Meselâ, ayna uzun ise, hayâller uzun görünür ve aynanın uzunluğunu gösteren ayna olurlar. Ayna küçük ise, hayâller, aynanın küçüklüğünü gösteren birer ayna gibidir.

Urûc ederken, yükselirken, Allahü teâlânın aynasında, eşyâ görünüyor sanılır. Eşyâ aynada bulunuyor sanıldığı gibi olur. Hâlbuki, eşyânın hayâlleri, aynanın içinde değildir. Bunun gibi, mahlûklar, Allahü teâlânın aynasında değildir. Aynada birşey yoktur. Hayâller, aynada değil, hayâlimizdedir. Aynada hayâl yoktur. Hayâllerin bulunduğu yerde de ayna olamaz. Hayâller, vehm ve hayâlimizdedir. Yerleri varsa, vehm mertebesindedir. Zemânları varsa, hayâl mertebesindedir. Fekat, mahlûkların vücûdsüz olan bu görünüşü, Allahü teâlânın kudreti ile olduğundan, devâmlıdır. Âhiretin sonsuz azâb ve ni'metleri bunlara olacaktır.

Dünyâ aynalarında, önce hayâller görünür. Aynayı görmek için, ayrıca dikkat etmek lâzımdır. Allahü teâlânın aynasında ise, görülen önce aynadır. Mahlûkları görmek için, ayrıca dikkat etmek lâzımdır. Velî, rücû' etmeğe başlayınca, mahlûkların sıfât-ı ilâhî aynalarındaki hayâlleri görünmeğe başlar. Rücû' ve nüzûl temâm olup, **(Seyr der eşyâ)** eşyâda seyr, hareket edince, şühûd-i ilâhî kalmaz, gayb hâlini alır. İmân-ı şühûdî, imân-ı gaybî hâlini alır. Da'vet vazîfesi temâm olup, vefât edince, gayb kalmaz. Yine şühûd hâsil olur. Fekat, bu şühûd, rücû'dan önceki şühûdden kuvvetli, kâmilidir. Âhiretteki şühûd, dünyâdakinden kuvvetlidir.

Demek ki, bir aynada görülen hayâller, aynada değildir. Varlıkları yalnız hayâldir. Ayna, bu hayâlleri ihâta etmiş, kaplamış denilebilir. Bu hayâllerle berâberdir deriz. Fekat, bu kurb [yakınlık], bu ihâta ve ma'îyyet [berâberlik] cismin cisme olan veyâ cismin, kendi sıfatına [meselâ rengine] olan kurbu, ihâtası ve ma'îyyeti gibi değildir. İnsan akli, hayâllerin aynaya olan kurb, ihâta ve ma'îyyetini düşünemiyor, kavriyemiyor. Hayâllerin aynaya karîb, berâber ve ihâta edilmiş oldukları muhakkaktır. Fekat, nasıl olduğu anlatılamıyor. İşte Allahü teâlânın mahlûklara olan kurbu, ihâtası ve ma'îyyeti de böyledir. Elbette vardılar. Fekat, nasıl oldukları bilinmez. Bunlara inanırız. Fekat, nasıl olduklarını bilemeyiz. Çünkü, Allahü teâlânın bu sıfatları, cisimlerin sıfatlarına benzemiyor, mahlûkların sıfatları gibi değildir. Hakîkatin nümûnesi olan bu âlemde, bu sıfatlara misâl olarak, hayâller ile aynayı söyledik ki, akli olan, bundan onu anlayabilsin! Allahü teâlâ, doğru yolda olanlara selâmet versin! Âmîn.

**Kıl Allaha beş nemâzi,
boş geçirme, kış ve yâzi!
Hakka yaklaşmak istersen,
temâm et, sünnet ve farzı!**

28 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 3. cü MEKTÛB

Bu mektûb, Seyyid mîr Muhibbullah-i Mankpûriye yazılmış olup, kelime-i tev-hîdin ma'nâsını bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâmlar, kusûrsuzluklar olsun! (**Lâ ilâhe illallah!**) Ya'nî ülühiyyete, ma'bûdiyyete hakkı olan, yalnız Allahü teâlâdır. Şerîki, ortağı, benzeri yoktur. Vâcib-ül-vücûddür, varlığı, elbette lâzımdır. Noksânlık ve yaratılmak sıfatları, alâmetleri, Onda yoktur. (**Ma'bûd**), ibâdet olunan şey demektir. (**İbâdet**), kulluk etmek, tapınmak, ya'nî hudû' ve tezellüddür. Ya'nî, kendini aşağılamak, alçaltmak demektir. Bütün kemâlât, yükseklikler, iyilikler kendisinde bulunan, hiçbir noksânlığı olmıyan ve herşey, var olmak için ve varlıkta kalabilmek için, Ona muhtâc olan ve kendisi hiçbirşey için, hiçbirşeye muhtâc olmıyan ve herkese fâide ve zarar yalnız Ondan gelen ve Onun izni ve emri olmadıkça, hiçbirşeyin, hiçbirşeye zarar ve iyilik yapamıyacağı, Ondan başka herşeyin önü ve sonu yokluk olup, hep var olan bir kimseye ancak ibâdet olunur. İbâdet, yalnız böyle bir kimsenin hakkıdır. Allahü teâlâdan başka, böyle bir kimse yoktur ve olamaz. Bu yüksek sıfatlar başkasında da var dersek, Ona, başkası denilemez. Başka olmak için, farklı olmak lâzımdır. Böyle bir başkasını, ondan farklı, ayrı düşünürsek, ülühiyyet ve ma'bûdluk şartları, bu ikincisinde noksân olur. Ülühiyyet ve ma'bûdluk hakkı olamaz. Çünkü, bunun, birinciden ayrı olması için, ma'bûdluk sıfatlarından birinin, bunda bulunmaması lâzımdır. Bunun için de, noksân olmuş olur. Bu ikincisinin, kemâl sıfatlarını temâm kabûl edip de, ayrılık olmak için, noksân sıfatlardan bir dânesini kendisinde bırakırsak, yine kendisi kusûrlu olmuş olur. Meselâ, herşey Ona muhtâc olmasa, muhtâc olmıyanların ibâdet etmesi niçin lâzım olur? Eğer, bir işde, birşeye muhtâc olursa, yine noksânlık olur. Eğer herşeye iyilik ve zarar Ondan olmasa, Ona ne lüzûm olur. İbâdete neden lâyük olur? Eğer, Onun izni, haberi olmadan, bir kimse, birşeye iyilik ve zarar yapabilirse, Ona yine lüzûm kalmaz. İbâdet olunmağa hakkı olmaz. Bütün kâmil sıfatları kendinde toplayan, ancak bir olmak, şerîki, ortağı bulunmamak lâzımdır. İbâdete hakkı olan, yalnız bir olmak lâzımdır. O da bir olan, Allahü teâlâdır.

Süâl: Söylenilen şekilde farklı, ayrı ikinci bir ma'bûd olamaz ise de, belki bizim bilmediğimiz, başka sıfatları bulunan farklı bir ma'bûd dahâ bulunamaz mı? Böylece, O da noksân olmaz.

Cevâb: O bilmediğimiz sıfatları da, yâ kâmil sıfatlardır veyâ noksân sıfatlardır. Her iki şekilde de, yine aynı mâni' mevcûddür. O yine noksân olmuş olur. Allahü teâlâdan başkasının ibâdete hakkı olmadığını göstermek için, şunu da söyleyelim ki, Allahü teâlâ, herşeyin varlığı için, bütün ihtiyâclarına kâfi olunca ve herşeye fâide ve zarar Ondan gelince, başka bir ma'bûd işsiz kalır. Hiçbirşey, Ona muhtâc olmaz. O hâlde, Onun ibâdet edilmeğe niçin hakkı olur. Ya'nî, Ona karşı zillete ve alçak görünmeğe ne lüzûm olur? Kâfirler, Allahü teâlâdan başkasına ibâdet ediyor, yalvarıyor, ihtiyâclarını ondan umuyor. Kendi yaptıkları putlara, heykellere tapınıyor. Bunlar, kıyâmetde bize şefâ'at, yardım edecek diyorlar. Ne kadar aldanıyorlar. Bunların şefâ'at edebileceğini nereden anlıyorlar? Yalnız zan ile veyâ başkasına aldanmakla, birini, ibâdetde, Allahü teâlâyâ şerîk yapmak, ne büyük şaşkınlık, ne büyük zarardır. İbâdet, kolay ve ehemmiyetsiz birşey değildir ki, ölüp giden bir insana, taşa, heykele kulluk edilsin. Elinden birşey gelmiyene, hattâ kendinden dahâ zevallı olana, ibâdet olunmak hakkı verilsin. Ülühiyyet olmadıkça, ibâdet edilmeğe hak olmaz. (**Ülühiyyet sıfatları**) bulunana ibâdet edilir. Bu sıfatları bulunmıyanın ibâdet olunmağa hakkı yoktur. Ülühiyyetin birinci şartı ise, vücûb-i vücûddür. Ya'nî varlığı lâzım olmak, elbette var olması lâzım olmaktadır. Varlığı lâzım olmıyan, ilâh olamaz ve ibâdete müstehak olamaz. Ne kadar ahmaklıktır, şaş-

kinlikdir ki, varlığı lâzım olan, Allahü teâlâdan başka hiçbir şey yoktur, dedikleri hâlde, başkalarına tapınıyorlar. Bilmiyorlar ki, ma'bûd olmak için, ibâdet olunmak için, varlığın lâzım olması şarttır. Allahü teâlâdan başka, varlığı lâzım kimse olmayınca, ibâdete lâyık da, Ondan başkası bulunmaması îcâb eder. Ondan başkasına ibâdet etmek, başkasının vücûdünü de lâzım bilmek olur.

İşte **(Lâ ilâhe illallah)** kelime-i tayyibesini tekrâr tekrâr söylemekle, vücûdü lâzım olanın Allahdan başkası olmadığı ve Ondan başkasının ibâdete hakkı bulunmadığı bildirilir. Bu ikisinden en fâidelisi, başkasının ibâdete hakkı olmadığıdır ki, bunu ancak Peygamberler “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” bildirmiştir. Peygamberlere “aleyhimüssalevâtü vettehiyyât” uymayanlar da, Allahü teâlâdan başkasının vücûdü lâzım değildir diyor. Vâcib-ül-vücûd birdir diyorlarsa da, ibâdete müstehak olmakta aldanyorlar. Allahü teâlâdan başka, ibâdet olunmağa lâyık kimse olmadığını anlıyamıyor, başkalarına tapınmaktan sıkılmıyorlar. Kilise yapmaktan çekinmiyorlar. Kiliseleri yıkan, putlara, heykellere, diri veyâ ölü bir insana tapınmağı önleyen, yalnız Peygamberlerdir “aleyhimüssalevâtü vettehiyyât”. Bunlar, Allahü teâlâdan başkasına tapanlara **(Müşrik)** demişlerdir. Müşriklerin, (Allahü teâlâdan başkasının varlığı lâzım değildir. Ondan başkası, olsa da olur, olmasa da olur. Vâcib-ül-vücûd yalnız Odur) deseler de, başkasına tapdıkları için, yine müşrik olduklarını beyân buyurmuşlardır. Çünkü, Allahü teâlâdan başkasına ibâdet olunmamasına ehemmiyet vermişlerdir. Ya'nî söze değil, işe kıymet vermişlerdir. Çünkü, Ondan başkasının ibâdete hakkı olmayınca, Ondan başka Vâcib-ül-vücûd yok demektir. O hâlde, bir kimse, Peygamberlerin dînine uymadıkça, ya'nî Allahü teâlâdan başkasının ibâdete lâyık olmadığını bilmedikçe, şirkden, müşrik olmaktan kurtulamaz. Şirkin kısımlarından ve insanın kendinde ve dışarda bulunan ilâhlara tapınmaktan sıyrılamaz. İnsanı bundan kurtaran, ancak Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” dinleridir. Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” gönderilmesinden maksad da, insanları bu devlete, bu ni'mete kavuşturmaktır. Bu büyüklere uymadıkça, şirkden kurtulmak nasîb olmaz. Onların milletine girmedikçe, tevhdî mümkün olamaz. Nisâ sûresi, kırksekiz ve yüzonaltıncı âyet-i kerîmelerinde meâlen, **(Allahü teâlâ, müşriki afv etmeyecektir)** buyruldu. Burada, müşrik kâfir demektir. Çünkü, dinlere inanmamak küfrdür. Şirk, küfrün kısımlarından biridir. Bir kısmını söylemekle, hepsi söylenmiş oldu. Bunun için, şirk afv olunacağı gibi, islâmiyetin herhangi bir hükmünü inkâr eden de kâfir olup afv olunmayacaktır. O hâlde, (Niçin âyet-i kerîmede, yalnız şirk afv olunmaz, buyrulmuşdur?) demenin yeri yoktur.

Allahü teâlâdan başkasının ibâdete hakkı olmadığı meydândadır. Hattâ hadsfîdir. Ya'nî düşünmeğe lüzûm kalmadan, akla geliverir. Bir kimse, ibâdetin ma'nâsını iyi anlasa ve Allahü teâlânın yukarıda bildirdiğimiz sıfatlarını iyi düşünse, Ondan başkasının ibâdete hakkı olmadığını hemen bilir. Bunu bildirmek için söylenenler, meydânda olan şeyleri haber vermek gibidir. Böyle haberlerin red olması, i'tirâz olunması, münâkaşa edilmesi olmaz. Bu haberlere lüzûm kalmadan, kendiliğinden görmek için, îmân nûru, îmân ışığı lâzımdır. Meydânda olan, bedîhî, çok şeyler vardır ki ahmaklar, kalın kafalılar göremez. A'zâsı hasta ve a'sâbı bozuk çok kimse vardır ki, göze çarpan ve çarpımayan birçok âşikâr şeyleri göremez.

Süâl: Tesavvuf büyükleri “kaddesallahü teâlâ esrerahüm”, (Arzû etdiklerin, ma'bûdun olur) buyurmuşdur. Bunun ma'nâsı nedir ve doğrusu nasıldır?

Cevâb: Bir insanın maksûdu, arzûsu, teveccüh ettiği, özendiği, sağ kaldıkça ele geçirmek istediği ve ele geçirmek için, her zillete, alçalmağa katlandığı, hiç vaz geçmediği şey ise, bu maksûdu, ma'bûdu olur ve bu hâli ibâdet olur. Çünkü ibâdet, zilletin, inkisârın son derecesidir. Allahü teâlâdan başka ma'bûd tanımamak için, Ondan başka maksûd olmamak, Ondan başka murâd olmamak lâzımdır. Bunun için de, **(Lâ ilâhe illallah)** derken, Ondan başka maksûd olmadığını bilmek lâzımdır.

Bu ma'nâ ile, bu kelimeyi o kadar çok tekrâr ederler ki, hiçbir maksûdları kalmaz. Ondan başka birşey arzû edilmez. Böylece, başka ma'bûdumuz yoktur, sözleri doğru olur ve çeşidli ilâhlardan kurtulmuş olurlar. Ondan başka maksûd bırakmamak sûreti ile, Ondan başka ma'bûd bırakmamağa kavuşmak, îmânın kâmil olması için şarttır ve Evliyâyâ mahsûsdur. İnsanın, kendinde bulunan ma'bûdlarından kurtulmasına bağlıdır. Nefs, itmînâna kavuşmadıkça, bu derece ele geçmez. Nefsin itmînân bulması ise, Fenâ ve Bekânın temâmlanmasından sonradır. Parlak olan islâm dîninin, ışıklı se'âdet-i ebediyye yolunun esâsı, temeli, kolaylık, hafiflik ve kulları zahmetden, yorulmaktan kurtarmaktır. Çünkü, insanlar, za'îf, nâzik yaratılmışdır. Bunun için, islâmiyyet diyor ki, bir kimse, maksadına kavuşmak için, Allah göstermesin islâmiyyetin dışına çıkarsa, [farzlardan birini bırakır, bir harâm işlerse, meselâ nemâzı, orucu bırakır veyâ içki içer, çıplak gezerse], bu maksûdu, onun ma'bûdu olur, ilâhî olur. Maksûdu için islâmiyyetin dışına çıkmazsa, onu ele geçirmek için, harâm işlemezse, islâmiyyet, o maksûdu red etmez, men etmez ve onu maksûd bilmez. Onun maksûdu yalnız Allahü teâlâdır ve Onun dînini gözetmektedir, der. O maksûda karşı, o kimsede, yaradılış îcâbı, bir arzû hâsıl olmuştur. Fakat, bu arzûsu, islâmiyyete olan arzusunun mikdârına yetişememiştir.

Tesavvuf bilgileri îmânı kemâle ulaştırdıklarından, burada Allahü teâlâdan başka maksûd olmamak lâzımdır. Çünkü, başka maksûd olursa, ba'zan, nefsin yardımcı ile, bunun arzûsu, Allahü teâlânın maksûd olmasını aşabilir. Onu ele geçirmek, Allahü teâlânın rızasına kavuşmak arzûsunu basdırarak, ebedî, sonsuz felâkete sebep olabilir. Bunun için, îmânın kâmil olmasında, başka maksûdların kalmaması, mutlaka lâzımdır. Böylece, îmânın azalması veyâ sönmesi önlenmiş, emniyete alınmış olur. Evet, ba'zı bahtiyârlar, ihtiyâr ve irâdelerinden kurtulduktan sonra, bunlara yeniden irâde ve ihtiyâr verilir. İrâde-i cüz'iyeleri kendilerinden gitdikden sonra, bunları, irâde-i külliye ile şereflendirirler.

[Tesavvuf bilgileri îmânı kemâle ulaştırır dedik. Tesavvuf, Muhammed aleyhisselâmın yolunda, izinde yürümek demektir. Ya'nî, her sözünde, her işinde, herşeyde islâmiyyete yapışmaktır. Ne yazık ki, uzun zemândan beri birçok câhiller, fâsiklar, alçak maksadlarına kavuşmak için, büyük âlimlerimizin isimlerini, âlet olarak kullanıp, çeşidli ocaklar kurmuş, islâmiyyetin, dînin bozulmasına, yıkılmasına sebep olmuşlardır. Hele son zemânlarda, bid'atler ve harâmlar az veyâ çok, bütün tekeleri kaplamış, tarikatçılık, islâmiyyeti yıkmak için en te'sîrli bir âlet hâlini almıştı. Tekkelere müzik sokuldu. Çalgı çalarak, tegannî ederek, dans ederek yapılan taşkınlıklara ibâdet denildi. (Dînî türk mûsikîsi) diye bid'atler uyduruldu. Bunların bid'at olduğu, Kâdî-zâdenin (**Birgîvî vasiyyetnâmesi**) şerhinde uzun yazılıdır.

Şeyh ve tarikatçı olarak ortaya çıkan ba'zı kimselerin, ağızlarına ateş koyduklarını, ağızlarından alevler çıktığını, bir yanağına bıçak, şiş sokarak öteki yanağından çıktığını, sokak ortasına yatarak, üzerinden kamyon geçirildiği hâlde, kendilerine hiçbirşey olmadığını görenlerden işitiyoruz. Bunların kerâmet olduğunu söylüyorlar. Görenler de inanıyorlarmış. Allahü teâlâ bunların Mûsâ aleyhisselâm zemânında da bulunduğunu haber veriyor. Bunlara kerâmet değil, sihr diyor. Böyle, göz boyamaları, (**Fetâvâ-yı hadîsiyye**)nin yüzondokuzuncu sahifesinde ve (**Mektûbât**)ın 266. cı mektûbu sonunda ve üçüncü cildinde uzun bildirilmiş, harâm olduklarına fetvâ verilmiştir. Bu büyücü, üfürücü şeyhlerin, tarikatçıların yalan sözleri, (**Hadîka**) ve (**Berîka**)da da uzun yazılıdır. Bunların din adamı değil, müslimânları aldatan şeytân oldukları acı acı bildirilmiştir. Bu gösterileri, din değildir. Dinsizliktir. Avrupadaki, Japonyadaki kâfirler de, sahnelerde, sirklerde, bunlarınkinden dahâ acîb, dahâ garîb şeyler gösteriyorlar. İslâmiyyet, oyun, komedi, maskaralık, müzik dîni, sihrbazlık, canbazlık, hokkabazlık dîni değildir. İslâmiyyet, inanması, yapması, sakınması lâzım olan şeyleri, güzel ve çirkin huyları öğrenmek ve emrlere uymak, herkese iyilik yapmak dînidir. Şeyh-ul-islâm Ahmed ib-

ni Kemâl efendinin (**El-münîre**) kitâbında diyor ki: Müslimâna ilk vâcib olan şey, ahkâm-ı islâmiyyeye uymaktır. Ahkâm-ı islâmiyye, Allahü teâlânın ve Resûlünün “sallallahü aleyhi ve sellem” emr ve yasak etdiği şeyler demektir. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyuruyor ki, (**Bir kimsenin havada uçduğunu ve deniz üzerinde yürüdüğünü yâhud ağzına ateş koyup yutduğunu görseniz, fekat islâmiyyete uymayan bir iş yapsa, kerâmet sâhibiyim derse de, onu büyücü, yalancı, sapık ve insanları doğru yoldan sapdırıcı biliniz!**). (**El-münîre**)den terceme temâm oldu. Bu hadîs-i şerîf hak yolda olan tesavvufcu ile, bâtıl yolda olan tarikatçıları, birbirlerinden kesin olarak ayırmaktadır. Osmânlıların son senelerinde, memleketde, hadîs-i şerîfin haber verdiği sahte, câhil, fâsık tarikatçılar türemişdi. Çok şükr olsun ki, Allahü teâlâ bunu önledi. Ebû Bekr-i Sıddîk ve Alî ibni Ebî Tâlib “radiyallahü anhümâ” ve seyyid Ahmed Rifâ’î, seyyid şerîf Ahmed Bedevî, Ebül-Hasen Alî bin Abdülla Şâzilî, seyyid Abdülkâdir-i Geylânî, mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Muhammed Behâeddîn-i Buhârî, hâcî Bayram-ı velî ve Ziyâuddîn-i Hâlid-i Bağdâdî gibi din büyüklerinin mubârek isimlerini, kâtı’ı tarik-ı ilâhî olan câhillerin elinde ve dilinde oyuncak olmakdan kurtardı. Bugün memleketimizde ve bütün dünyâda bir Mürşid-i kâmil, bir Ârif-i mükemmil bulunduğunu bilmiyoruz. Evet, (**Kutb-i medâr**) her zemân bulunur. Şimdi de vardır. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” zemânında da vardı. Bunlara, (**Kutb-ül-aktâb**) da denir. Fekat, bunlara inzivâ lâzımdır. Bunları kimse tanımaz. Hattâ, ba’zan, kendileri bile kendilerini bilmez. (**Kutb-i irşâd**) ise, kayyûm-i âlemdir. Herkese rüşd ve îmân, bunun vâsıtası ile gelir. İslâmiyyeti korur. Dîn-i islâm başı boş kalmaz. Din düşmanları pervâsızca, dîni yıkmağa, değışdirmeğe saldıramaz. İmâm-ı Rabbânî “kaddesallahü sirrehül’azîz”, (**Me’ârif-i ledünniyye**) kitâbında, otuzbeşinci ma’rifetde buyuruyor ki: (**Kutb-i ebdâl**) [ya’nî Kutb-i medâr] âlemdedir, dünyâda herşeyin var olması ve varlıkta durabilmesi için feyz gelmesine vâsita olur. Kutb-i irşâd ise, âlemin irşâdı ve hidâyeti için feyzlerin gelmesine vâsita olur. Herşeyin yaratılması, rızkların gönderilmesi, derdlerin, belâların giderilmesi, hastaların iyi olması, bedenlerin âfiyetde olması, Kutb-i ebdâlin feyzleri ile olur. İmân sâhibi olmak, hidâyete kavuşmak, ibâdet yapabilmek, günâhlara tevbe etmek ise, Kutb-i irşâdın feyzleri ile olur. Her zemânda, her asrda Kutb-i ebdâlin bulunması lâzımdır. Hiçbir zemân, bunsuz olamaz. Çünkü, âlem bununla nizâm bulmaktadır. Bunlardan biri ölünce, bunun yerine başkası ta’yîn edilir. Fekat, Kutb-i irşâdın her zemân bulunması lâzım değildir. Öyle zemânlar olur ki, âlem îmândan ve hidâyetden büsbütün mahrûm kalır. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, o zemânın Kutb-i irşâdı idi. O zemânın Kutb-i ebdâli de, Ömer “radiyallahü anh” ve Veysel-Karnî “kaddesallahü teâlâ sirrehül’azîz” idi. Kutb-i irşâd ile, bütün insanlara îmân ve hidâyet gelmektedir. Kalbi bozuk olanlara gelen feyzler, dalâlet, kötülük hâline döner. Şeker hastasına verilen kıymetli gıdâların, onun kanında zehr hâline dönmesine benzer. Yâhud safrası bozuk olana, tatlının acı gelmesine benzer. (**Me’ârif**) kitâbından terceme, temâm oldu.

(**Berika**)nın üçyüzseksenbeşinci sahîfesinde diyor ki, (Tesavvuf büyüklerinin çoğu derin âlim ve müctehid idiler. Kutb-i irşâdların hepsi böyle idi. (**Buhârî**)deki hadîs-i şerîfde, (**İlm üstâddan öğrenilir**) buyuruldu. Ma’rifet ise, keşf ve ilhâm ile hâsıl olur. İlm, keşf ile, ilhâm ile hâsıl olmaz. İlmin kaynağı Kur’ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerdir). Üçyüzyetmişyedinci sahîfesinde diyor ki, (Tesavvuf büyüklerinin çoğu müctehid idi. Gazâlî, Sevrî ve İbrâhîm bin Edhem böyle idi. Kutb-i irşâdlar böyle idi). (**Hadîka**)nın üçyüzyetmişsekizinci sahîfesinde diyor ki, (Me’ârif-i ilâhiyye ve hakâyık-ı rabbâniyye bilgileri, keşfle ve ilhâm ile hâsıl olur. Hocadan öğrenilmez. İbâdetlerin yapılması ve bütün islâmiyyet bilgileri ise, üstâddan öğrenmekle elde edilir. İslâmiyyet bilgileri, ilhâm ile hâsıl olsaydı, Allahü teâlânın Peygamberler ve kitâblar göndermesine lüzûm olmazdı). Bugün ve bundan sonra, herhangi bir câhilin, büyüklerin kitâblarından çalarak ezberlediği yaldızlı sözlerden aldanma-

mağa, câhil tarikatçıların tuzağına tutulup, Ehl-i sünnetden ayrılmamağa çok dikkat etmelidir].

Yâ Rabbî! Bizlere ihsân eylediğin îmân ve yakîn nûrunu artırdı. İslâmiyyet ışığı ile aydınlanmamızı nasîb et. Kabâhatimizi ört. Günâhlarımızı afv eyle!

29 — İKİNCİ CİLD, 37. ci MEKTÛB

Bu mektûb, (Mektûbât)ın ikinci kısmını toplamış olan [Allahü teâlâ ondan râ-zı olsun!] fakîr, hakîr Abdülhayy için yazılmış olup, (Lâ ilâhe illallah) Tevhîd kelimesinin üstünlüklerini bildirmektedir:

Rabbimizin “celle sultânüh” gazabını, intikâmını söndürmek için **(Lâ ilâhe illallah)** güzel kelimesinden dahâ fâideli birşey yoktur. Bu güzel kelime, Cehenne-me götüren gazabı söndürünce, dahâ küçük olan başka gazablarını elbette söndürür. Niçin söndürmesin ki, bir kul, bu güzel kelimeyi tekrâr tekrâr söyleyince, On-dan başkasını yok bilmekte, herşeyden yüzçevirip, hak olan bir ma'bûda dönmektedir. Gazabının sebebi, kullarının, Ondan başkasına dönmesi, bağlanmasıdır. Mecâz âlemi olan bu dünyâda da, bu hâli görüyoruz. Zengin bir kimse, hizmetcisine kırılır, ona kızar. Hizmetçi de, kalbi iyi olduğu için, herkesden yüzçevirip, bütün varlığı ile, efendisinin emrlere sarılırsa, efendisi, ister istemez yumuşar. Merhamete gelir. Gazabı söner. İşte bu güzel kelime de, kıyâmet için ayrılmış olan dok-sandokuz rahmet hazînesinin anahtarıdır. Küfr karanlıklarını, şirk pisliklerini temizlemek için, bu güzel kelimedden dahâ kuvvetli, hiçbir yardımcı yoktur. Bir kim-se, bu kelimeye inanınca, îmânın zerresi hâsıl olur.

Bu güzel kelimeye inanarak, kalbinde zerre kadar îmân hâsıl eden kimse, kâ-firlerin âdetlerini ve şirk pisliklerini yaparsa, bu güzel kelimenin şefâ'ati sâyesin-de Cehennemden çıkarılır. Azâbda sonsuz kalmaktan kurtulur. Bunun gibi, bu üm-metin büyük günâhlarına şefâ'at edip azâbdan kurtaracak en kuvvetli yardımcı, Mu-hammed Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”dir. Bu ümmetin büyük günâh-ları dedik. Çünkü, önceki ümmetlerde büyük günâh işliyen pek az olurdu. Hattâ îmâ-nının küfr âdetleri ile ve şirk pislikleri ile karıştıran da az idi. Şefâ'ate en çok ihti-yâcı olan bu ümmettir. Önceki ümmetlerde, ba'zıları küfrde inâd etdi. Ba'zısı da, hâlis olarak îmâna gelip emrlere yapışdı.

Bu güzel kelime ve Peygamberlerin sonuncusu “aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vet-tehiyyât” gibi bir şefâ'atçı olmasaydı, bu ümmetin günâhları kendilerini helâk eder-di. Bu ümmetin günâhları çoktur. Fekat, Allahü teâlânın afv ve magfireti de son-suzdur. Allahü teâlâ, bu ümmete afv ve magfiretini o kadar saçacak ki, geçmiş üm-metlerden hiçbirine böyle merhamet etdiği bilinmiyor. Doksandokuz rahmetini, sanki bu günâhkâr ümmet için ayırmışdır. İkrâm, ihsân, kabâhatliler, günâhlılar içindir. Allahü teâlâ, afv etmeği ve magfiret etmeği sever. Kusûr ve kabâhati çok olan bu ümmet kadar afv ve magfirete uğrayacak hiçbirşey yoktur. Bunun için, bu ümmet, ümmetlerin en hayırlısı oldu. Bunların şefâ'at edicisi olan bu güzel kelime, kelimelerin en kıymetlisi oldu. Bunların şefâ'atçıları olan Peygamberleri, Peygam-berlerin en üstünü oldu “aleyhi ve aleyhimüssalevâtü vettehiyyât”. Furkân sûre-si, yetmişinci âyetinde meâlen, **(Allahü teâlânın, günâhlarını iyiliklerle değışdire-ceği kimseler, onlardır. Allahü teâlânın magfireti, merhameti sonsuzdur)** buyrul-du.

Kerîmler ile yapılacak her iş kolay olur.

Bunu yapmak, Allahü teâlâ için çok kolaydır. Ey Rabbimiz! Günâhlarımızı ve işlerimizde yaptığımız isrâfı, taşkınlığı afv et. Bizi doğru yolda bulundur! Kâfir-lere gâlib gelmemiz için yardım et! Bu kelimenin üstünlüklerini dinleyiniz:

Resûlullah “sallallahü teâlâ aleyhi ve âlihi ve selleme ve bâreke” buyurdu ki:

(Lâ ilâhe illallah diyen kimse Cennete girer). Görüşleri kısa olan kimseler, bu söze şaşar. Bir kerre Lâ ilâhe illallah demekle, Cennete girmek nasıl olur der. Bu güzel kelimenin bereketlerini, fâidelerini bilmiyorlar. Bu fakîr [ya'nî imâm-ı Rabbânî "rahmetullahi aleyh"] anlıyorum ki, bu güzel kelimeyi bir kerre söylemekle, bütün kâfirleri afv edip, Cennete gönderseler yeri vardır. Bu mukaddes kelimenin bereketlerini, fâidelerini, bütün mahlûklara, kıyâmete kadar bölseler, hepsini doyuracağını görüyorum. Hele, bu mukaddes, güzel kelimeye **(Muhammedün Resûlullah)** kelimesi de eklenerek, teblîğ ve tevhîd, inci gibi, yanyana dizilirse ve risâlet vilâyete yaklaşıdırılırsa, vilâyetin ve nübüvvetin bütün üstünlükleri ve yükseklikleri, bir araya toplanmış olur. Bu iki se'âdetin yoluna kavuşduran, bu kelimelerdir. Vilâyeti, zıllerin, akslerin karanlıklarından kurtaran, temizleyen, nübüvveti en yüksek dereceye ulaşıdıran, bu kelimedir. Ey Allahımız! Bizi bu güzel kelimenin fâidelerinden mahrûm bırakma! Bizi bu kelimelerden ayırma! Bu kelimeyi tasdik edici olduğumuz hâlde cânımızı al! Kıyâmet günü, bizleri bu kelimeyi tasdik edenler arasında bulundur! Bu kelime hurmetine ve bu kelimeyi bildirenler "aleyhimüssalevât vetteslîmât vettehıyyât velberekât" hurmetine, bizleri Cennete sok! Âmîn.

Görüşün ve gidişin âciz kaldığı ve arzû, himmet kanatlarının düşdüğü ve her bilgi ve buluşun dışına çıkıldığı zemân, insanı, **(Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah)** tevhîd kelimesinden başka, birşey ilerletemez. Bu kelimenin âgûsuna sığınmadan, oralarda yükselmek olamaz. Sâlik, bu güzel kelimeyi bir kerre söylemekle, o makâma yükseliyor. Bu yüksek kelimenin işâret ettiği hakikat sâyesinde, o makâmdan yukarıya ilerliyor. Kendinden uzaklaşıp, Allahü teâlâyâ yaklaşıyor. O yolun en az bir parçası, bütün bu gökler küresinden katkat çokdur. Bu kelimenin üstünlüğünü buradan anlamalıdır. Bütün mahlûkların, bu kelime yanında varlığı hiç kalır. Duyulmaz bile. Büyük bir deniz yanında, bir damla kadar da değildir. Bu güzel kelimenin derecelerinin meydâna çıkması, söyleyenlerin derecelerine göre olur. Söyleyenin derecesi ne kadar yüksek ise, bu mukaddes kelimenin büyüklüğü, o kadar çok meydâna çıkar. Arabî şî'r tercemesi:

***Güzelliği o kadar çok görünür,
ona bakış, ne kadar çok olursa.***

Dünyâda bundan dahâ kıymetli, dahâ üstün bir arzû olmaz ki, insan, her bulunduğu yerde, [her işinde, her vazifesinde] bu güzel kelimeyi tekrâr tekrâr söylemekle lezzet alsın ve haz duysun. Ammâ ne yapılabilir ki, bütün arzûlar ele geçmiyor. İnsanlarla konuşmak ve gaflete düşmek çâresiz oluyor.

30 — İKİNCİ CİLD, 94. cü MEKTÛB

Bu mektûb, Abdülkâdir-i Enbâlîye yazılmış olup, Fenâ ve Bekâyı anlatmaktadır:

Âlemlerin, her mahlûkun rabbi olan Allahü teâlâyâ hamd ederim. Peygamberlerin seyyidine "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem", en üstününe, salât, düâ ederim!

Bu fakîrin anladığına göre, mahlûkların hakikatleri, aslları, ademler ile ismlerin ve sıfatların, ilm-i ilâhîdeki sûretleri, görünüşleridir. Bu sûretler, ademlere aks etmiş, onlarda görünmüştür. [Adem, yok demektir.] Her kötülük, her kusûr ademlerden hâsıl olur. Bu ademler, felsefecilerin dediği Heyûlâ gibidir. Bunlara aks eden sûretler de, felsefecilerin sûret dediklerine benzer. Ademler, birbirlerinden, üzerlerine aks etmiş olan sûretler ile fark olunur, ayrılır. Bu akslerin, ademlerle birleşmesi, sûretin heyûlâda yerleşmesi gibidir. Bu aksler de, ademlerle birleşdikleri için, birbirlerinden farklı olmuştur. Bunların birleşmesi, sıfatların cism ile birleşmesi gibi değildir. Sûretin, heyûlâ ile birleşmesi gibidir. Heyûlâ, sûret vâ-

sıtası ile tanınabilmektedir. Sâlik, zikir ve murâkabe vâsıtası ile, cenâb-ı Hakka te-veccüh edince ve başka şeylerden her ân yüzçevirince, Allahü teâlânın ism ve sıfatlarının ilmde bulunan bu sûretleri, her ân kuvvetlenir. Arkadaşları olan ademlere gâlib gelmeğe başlar. Öyle bir hâl alır ki, bu akslerin aslı ve heyûlâsı gibi olan ademler, örtülmeğe, gayb olmağa başlar. Ya'nî sâlik, bunları göremez olur. Çünkü, aynanın gayb olması lâzımdır. Bu hâle, **(Fenâ makâmı)** denir ve çok kıymetlidir. Fânî olan bu sâlike, Bekâ da ihsân ederek, bu âleme geri indirirlerse, kendi ademini, bedenini koruyan, sıkı elbise gibi görür. Ademden o kadar ayrılmışdır ki, bir elbise gibi ayrı görür ve kendinden başka bilir. Hâlbuki, adem ondan ayrılmamıştır. Kendisine (ben) dediği zemân, ona da işâret etmektedir. Ancak, asl, öz, temel olmakdan çıkmış, tâbî' olmuşdur. Hattâ, önce kendisi ile durmakta olan, akslerle durabilecek hâle düşmüştür. Bu fakîr, bu makâmda senelerce kaldım. Kendi ademimi, kıldan bir palto gibi, kendimden ayrı gördüm. Fekat, Allahü teâlânın lutf-ü ihsânı imdâda gelince, o mağlûb hâldeki adem, büsbütün eriyip gitdi. O aksler sâyesinde olan görünüşü, temâmen yok oldu. Sanki, hakîkî ademe, aslına karışdı. Meselâ, alçıyı kalıba koyup, şekl verirler, alçı sertleşip o şekli muhâfaza edebilecek hâle gelince, kalıbı kırarlar. Kalıp yardımı ile o şekle durmasına son verip, yalnız kendisini o şekilde durdururlar. Burada da, aksler, adem ile duruyordu. Şimdi, kendi kendilerine, hattâ kendi aslları ile durduklarını anlarlar. Bu zemân, (ben) deyince, yalnız bu aksleri ve bunların asllarını görür. Ademinin kendisi ile sanki bir ilişiği yokmuş gibi olur. Bu makâmda, Fenânın hakîkati hâsıl olur. Önceki fenâ, sanki bu fenânın sûreti idi. Bu makâmıdan bekâyâ getirirler ve âleme geri döndürürlerse, vaktile parçası iken ve gâlib ve hâkim iken, sonra ayrılmış olan ademi, yine getirirler, arkadaş yaparlar. Fekat, şimdi kendinden ayrıdır ve (ben) deyince, işe karışmaz. Ba'zı fâideler için, kıldan bir palto gibi, dışarıya giyilmiş bir hâlde bulunur. Adem geri gelmiş ise de, isimlerin ve sıfatların aksleri şimdi ona muhtâc değildir. Hattâ adem, onların sâyesinde durabilmektedir. Nitekim, birinci bekâda da böyle olmuşdur. Oradaki bekâda bu hâl olunca hakîkî olan bu bekâda şühesiz, dahâ temâm, dahâ mükemmel olur. Elbise giyilince insana te'sîr eder. Elbise sıcak ise, insan ısınır. Soğuk ise, insan üşür. Bunun gibi, bu adem de, elbise gibi, te'sîr eder. Te'sîri bütün bedende görülür. Fekat bu te'sîrlerin, dışardan geldiği, içerden olmadığı anlaşılır. Bu adem sebebi ile olan şer ve kusûrlar da, dışardan ve sonradan gelmektedir. Kendinden değildir, sıfatın sıfat ile bulunmasıdır. Sıfat da, madde de, devâmlı değildir. Bu makâmda bulunanlar, insanlıkda, başkaları gibidir ve insanlık sıfatlarını gösterir. Fekat, bunların bu sıfatları, dışardan gelmektedir. Kendilerinden değildir. Başkalarının sıfatları ise kendilerindedir. Aralarında çok fark var. Câhiller, bunları kendileri gibi görünce, büyükleri, hattâ Peygamberleri "aleyhimüsselâm" kendileri gibi sanır ve inanmaz, karşı koyarlar. Bunun için, o büyüklerden mahrûm kalırlar. Nitekim, Tegâbün sûresi, altıncı âyetinde meâlen, **(Bizim gibi bir insan mı bize yol gösterecek, diyerek kâfir oldular)** ve Furkân sûresinde, yedinci âyetinde meâlen, **(Bu nasıl Peygamberdir? Bizim gibi yiyor ve sokaklarda dolaşiyor dediler)** buyruldu ki, bunların hâlini göstermektedir. Allahü teâlânın büyük ni'meti, ihsânı ile, temâmen ayrıldıktan sonra, yine yaklaşan ademin sıfatlarını kendimde hiç göremiyorum. Allahü teâlâyâ sonsuz şükürler olsun!

Ademin komşuluğundan hâsıl olan bu sıfatların insanda görünmesi, kırmızı elbise giyen kimsenin kırmızı görünmesine benzer. Ahmaklar, elbisenin kırmızılığını, insanın kırmızılığı sanır. Fârisî nazm tercemesi:

***Hikâye olarak dinleyen seni,
bulur ancak, hikâye te'sirini!
Sözün özünü anlarsa bir kişi,
fâide verir ona her dinleyişi.***

**Berrak olarak akan Nil nehri,
çingenenin gözüne kan göründü.
Mûsâ aleyhisselâmın ümmeti,
Nil-i mubâreki, kan değil, su gördü.**

Yâ Rabbî! Bize doğru yolu gösterdikden sonra, ayağımızın kaymasından koru! Sonu olmıyan rahmetinden, bizlere de serp! Merhamet ve ihsân sâhibi, ancak sensin! Doğru yolda gidenlere bizden selâm olsun!

31 — İKİNCİ CİLD, 39. cu MEKTÛB

Bu mektûb, seyyid Abdülbâkî Sârenkpûriye yazılmış olup, Eshâb-ı yemîn ve Eshâb-ı şimâlî ve Sâbıkları bildirmektedir:

Allahü teâlâya hamd olsun. Onun seçtiği kullara selâm olsun. Allahü teâlâ, sana doğru yolda ilerlemek nasîb eylesin!

Zulmânî, karanlık perdeler arkasında kalanlara, **(Eshâb-ı şimâl)** denir. Bu perdeleri aşır, nûrdan perdeler gerisinde bulunanlara **(Eshâb-ı yemîn)** denir. Nûrdan perdeleri de aşanlar **(Sâbikûn)**dur. Bunlar, mahlûkât perdelerini ve vücûb perdelerini aşarak asla varmışlardır. Zât-ı ilâhîden başka, isimleri, sıfatları, şü'ûn ve i'tibârları [ya'nî düşünülen şeyleri] istemezler. Eshâb-ı şimâl, kâfirler ve şakîlerdir. Eshâb-ı yemîn, müslimânlar ve Evliyâdır. Sâbikûn ise, Peygamberlerdir “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât”. Bu büyüklerin izinde gidenlerden ba'zılarını da bu devletle şerefendirirler. Ümmetlerin böyle şereflieleri, dahâ ziyâde, Eshâbın büyükleridir. Eshâbdan başkalarından pek azı da, şereflenmiştir. Bunlar da, Eshâb-ı kirâm arasında sayılır ve Peygamberlerin kemâlâtına kavuşmuşdur. Peygamberimiz “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm”, belki de bunun için **(Önce gelenleri mi dahâ hayırlıdır? Yoksa sonra gelenleri mi? Belli değil)** buyurdu. Evet bir hadîs-i şerîfde, **(Zemânların en hayırlısı benim zemânımdır)** buyurmuşdur. Fekat, bunu, asrlar, zemânlar için, birincisini ise, şahslar için buyurdu. Ehl-i sünnet âlimleri, söz birliği ile diyor ki, (Peygamberlerden “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” sonra, Ebû Bekr ile Ömerden dahâ üstün kimse yoktur ve Ebû Bekrden üstün kimse yoktur. Bu ümmetin üstünlerinin en üstünü odur). Ömer “radiyallahü anh”, Ebû Bekr-i Sıddîkın izinde gittiği için üstün olmuş ve ona uyduğu için, başkalarını geçmiştir. Bunun için, Ömer-ül-Fârûka **(Halife-i Sıddîk)** denildi. Hutbelerde ismi (Halife-i halife-i Resûlillah) diye okundu. Bu yolda ilerliyen süvârî, hazret-i Ebû Bekr-i Sıddîkdir. Hazret-i Ömer-ül-Fârûk “radiyallahü anhümâ” onun seyisi ve reğifidir. Ne güzel seyisdir ki, süvârîye tam uymuş, bütün üstünlüklerde Ona ortak olmuşdur.

Yine sözüme dönelim! Sâbıklar, Eshâb-ı yemîne ve Eshâb-ı şimâle benzemez. Zulmetli ve nûrlu olan işlerin dışındadır. Bunların kitâbları [ya'nî amel defterleri] da, onların kitâbları gibi değildir. Kıyâmetdeki hesâbları da, onların hesâblarına benzemez. Bunlara husûsî mu'âmele yapılır. Kendilerine ayrıca iltifât ve ikrâm olunur. Çünkü, Eshâb-ı yemîn de, Eshâb-ı şimâl gibi, bunların kemâlâtından çok uzaktır. Evliyâ da “kaddesallahü teâlâ esrârehümül'azîz”, diğer mü'minler gibi, bunların sırlarını anlıyamaz. Kur'ân-ı kerîmde ayrı harflerle gösterilen işaretler, bunlara mahsûs sırlardır. Kur'ân-ı kerîmin müteşâbihleri, onların eriştiği dereceleri bildiren hazînelerdir. Asla kavuşarak, zillerden, hayâllerden kurtulmuşlardır. Zillere yetişenlerin, bunlara mahsûs olan makâmlardan haberi yoktur. Mukarrebler, asla yakın olanlar bunlardır. Râhat ve rahmet, bunlar içindir. Kıyâmet gününün korkusundan emîn olanlar bunlardır. Kıyâmetin dehşetinden, başkaları gibi ürkmezler.

Ey büyük Allahımız! Bizi onları sevenlerden eyle! Çünkü, o gün herkes, sevdiği ile berâber olacaktır. Peygamberlerin efendisinin sadakası olarak, düâmızı ka-

bûl eyle “aleyhi ve alâ âlihi ve aleyhim ve alâ âli küllin essalâtü vet-teslimâtü vet-tehiyyâtü vel-berekât”! Âmin.

32 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 45. ci MEKTÛB

Bu mektûb, sultân Serhendîye yazılmışdır. Mü'minin kalbinin kıymetini bildir-mekte, kalbi incitmekden men' etmektedir. Bu mektûb arabî olarak yazılmışdır:

Âlemlerin rabbi olan Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun resûlü Muhammed aleyhisselâma ve bütün âline ve Eshâbına salât ve selâm olsun! Kalb, Allahü te-âlânın komşusudur. Allahü teâlâyâ kalbin yakın olduğu kadar hiçbirşey yakın de-ğildir. Mü'min olsun, âsf olsun, hiçbir insanın kalbini incitmemelidir. Çünkü, âsf olan komşuyu da korumak lâzımdır. Sakınınız, sakınınız, kalb kırmaktan pek sakını-nız! Allahü teâlâyı en ziyâde inciten küfrden sonra, kalb kırmak gibi büyük günâh yokdur. Çünkü, Allahü teâlâyâ ulaşan şeylerin en yakın olanı kalbdır. İnsanların hepsi, Allahü teâlânın köleleridir. Herhangi bir kimsenin kölesi döğülür, incitilir-se, onun efendisi elbette gücenir. Herşeyin biricik mâliki, sâhibi olan efendinin şâ-nını, büyüklüğünü düşünmelidir. Onun mahlûkları, ancak izn verdiği, emr eyledi-ği kadar kullanılabilir. İzni ile kullanmak, onları incitmek olmaz. Hattâ, onun em-rini yapmak olur. Zinâ eden bâkire kıza yüz sopa vurmağı emr etmişdir. Buna bir sopa fazla vuran, zulm etmiş olur. Onu incitmiş olur.

Kalb, ya'nî gönül, mahlûkların en üstünü, en şerefliisidir. İnsan, (**Âlem-i kebîr**)de, ya'nî insanın dışında bulunan herşeyi kendinde topladığı için, mahlûkların en kıymetlisi olduğu gibi, kalb de, (**Âlem-i sagîr**)deki, ya'nî insanda bulunan herşe-yi kendinde topladığı için ve çok basît ve hulâsa olduğu için çok kıymetlidir. Kendinde çok şey bulunan, Allahü teâlâyâ herşeyden dahâ yakındır. İnsanda bulunan şeylerin bir kısmı, (**Âlem-i halk**)dandır. Bir kısmı da, (**Âlem-i emr**)dendir. [Âlem-i halk, madde ve ölçü bulunan mahlûklardır. Âlem-i emr, madde olmıyan ve ölçü-lemiyen şeylerdir.] Kalb, bu iki âlem arasında (**berzah**)dır, vâsıtır. İnsan tesav-vuf yolunda ilerlerken, önce insanda bulunan latîfeler, (**Âlem-i kebîr**)deki aslla-rına yükselir. Meselâ, insan önce, kendindeki suyun aslına yükselir. Sonra, hava-nın aslına, sonra harâretin aslına, bundan sonra, (**Âlem-i emr**)in latîfelerinin asl-larına, sonra kendinin rabbi olan [ya'nî terbiye edicisi, yetiştiricisi olan] bir ismin bir kısmına, sonra Allahü teâlânın bu isminin bütününe, sonra Allahü teâlânın di-lediği derecelere yükselir. Kalb böyle değildir. Bunun yükseleceğı, ulaşacağı bir aslı yokdur. O, doğruca zât-ı ilâhiye yükselir. Onun yükselmesi, bilinmeyen, an-laşılamiyan zâta olur. Fekat, yukarıda bildirilen yükselmeler olmaksızın, yalnız kalb yolundan yükselmek gücdür. Her yükselmeyi ayrı ayrı geçdikden sonra, kalb yo-lundan, doğruca ulaşmak kolay olur. Çünkü, kalbin herşeyi kendinde bulundurma-sı ve geniş olması da, o derecelere yükselmesinden sonra olur. Burada kalb dedi-ğimiz, herşeyi kendinde toplıyan, herşeyden geniş olan latîfedir. Herkesin anladığı et parçası değildir.

***Hakâyık bahrinin ey cân, dürri yektâsıdır Ârif,
meârif gülistânının, gülü ra'nâsıdır Ârif.***

***Fesâhatde, belâgatde, letâfetde mükemmeldir,
gizli olan ma'nâların, geniş deryâsıdır Ârif.***

***Nefse köle olanlara, bunlar tekellüm eylemez,
kalb ve rûh bilgilerinin, fekat üstâdıdır Ârif.***

***Tesavvufdan eğerçi dem, vuran çokdur her tarafda,
dîni, îmânı da bilmez, yalnız esmâsıdır Ârif.***

***Ârif olmak için zîrâ, hayât-ı câvidân ister,
karanlıklarda nûr salan, Hakkın mâhtâbıdır Ârif!***

33 — İKİNCİ CİLD, 76. cı MEKTÛB

Bu mektûb, mevlânâ Hüseyne yazılmış olup, Arşı ve Kürsîyi bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun beğendiği, seçtiği kullarına selâm olsun!

Arş-ı Mecîd, Allahü teâlânın şaşılacak mahlûklarından biridir. Âlem-i halk ile âlem-i emr arasındadır. Âlem-i kebîrdendir. Âlem-i halkın en büyüğüdür. Âlem-i halka da benzer, âlem-i emre de benzer. (**Âlem-i halk**), [madde âlemidir] yerler, dağlar, gökler olup, [bu âleme (**Âlem-i şehâdet**) de denir. (**Âlem-i mülk**) de denildiği, (**Reşehât**)da yazılıdır] bu âlem, altı günde yaratılmışdır. Fussilet sûresinde, dokuzuncu âyetde meâlen, (**Yer küresini iki günde yarattı**) buyuruyor. Arş, âlem-i halkdan önce yaratıldı. Nitekim, Hûd sûresinde, yedinci âyet-i kerîmede meâlen, (**Allahü teâlâ, gökleri ve yeri altı günde yarattı ve Arşı, su üzerinde idi**) buyuruldu. Bu âyet-i kerîme, suyun, yerden ve göklerden önce yaratıldığını gösteriyor. Demek ki Arş, yerin yapısında olmadığı gibi, göklerin yapısına da benzemez. Çünkü Arş, âlem-i emre çok benzer. Bunlar ise, hiç benzemez. Arş, yerden ziyâde, göklere benzer. Bunun için göklerden sayılmaktadır. Fekat o, yer küresi olmadığı gibi, gök de değildir. O hâlde, yere ve göke benzer tarafı yoktur.

Kürsîye gelince, Bekara sûresi, ikiyüzellibeşinci âyeti olan Âyet-el-kürsîde meâlen, (**Onun Kürsîsi, göklerden ve yerden geniştir**) buyuruldu. Demek ki, Kürsî de, göklerden başka bir şeydir. Kürsî, âlem-i emrden değildir. Çünkü, Arşın altında olduğu söylenilmiştir. (**Âlem-i emr**) ise, Arşın üstündedir. [Maddeli ve zemanlı değildir. Âlem-i emre, (**Âlem-i melekût**) ve (**Âlem-i ervâh**) da denir.] Kürsî, âlem-i halkdan olunca ve göklerden ayrı olarak yaratıldığı için, bu altı günün dışında yaratılması lâzım geliyor. Nitekim, âlem-i halkdan olan su, altı günün dışında yaratıldı ve dahâ önce yaratıldı. Kürsî için bize birşey bildirilmediğinden onu başka zemâna bırakıyorum. Bilgi vermesini, Hak celle ve âlânın lutfünden, kere minden bekliyorum. Yâ Rabbî! Bilgimizi arttır!

Yukarıdaki yazı, iki şübheyi aydınlatmış oldu: Biri, yer ile gökler olmayınca, altı gün nasıl belli olur? Pazar günü, pazartesi den nasıl ayırd edilir? Arşın göklerden önce yaratıldığı bilinince, zemânın belli olacağı anlaşılır ve günler hâsıl olur. [Gece gündüz olması lâzım değildir. Nitekim, kutublarda altı ay gündüz ve altı ay gece oluyor. Fekat altı aylık, ya'nî yüzseksen günlük zemân diyoruz.] Günlerin birbirinden ayrı olması için, güneşin doğup batması şart değildir. Nitekim, Cennetde günler ayrı ayrı olacaktır. Hâlbuki, Cennetde güneşin doğup batması yoktur.

İkinci şübhe, bu fakîrin [ya'nî İmâm-ı Rabbânînin] bilgisine göredir. Allahü teâlâ, hadîs-i kudsîde, (**Yere ve göke sığmam. Fekat, mü'min kulunun kalbine sığarım**) buyurdu. Buradan anlaşılıyor ki, tam zuhûr, mü'min kulun kalbine mahsûsdur. Hâlbuki, birkaç mektûbda tam zuhûr, Arşa mahsûsdur demişdim ve kalbdeki zuhûr, Arşdaki zuhûrdan bir şuâ' olduğunu bildirmişdim. [Kelimleri Peygamberimizden "sallallahü aleyhi ve sellem", ma'naları, Allahü teâlâdan olan hadîs-i şerîflere, (**Hadîs-i kudsî**) denir.] Yukarıda bildirilenden anlaşıldı ki, Arş-ı mecîdin hâli, hükmü, yerin ve göklerin hâli, hükmü gibi değildir. Mü'minin kalbine sığmaz ve Arşa sığar. Cevâbı şudur ki, yer ve gökler ve bunların içinde bulunan herşey, böyle geniş değildir. Yalnız mü'min kulun kalbinde bu genişlik vardır. Hadîs-i kudsîde, kalbin, yer ve göklere göre geniş olduğu bildirildi. Bütün mahlûkâta göre geniş buyurulmadı ki, Arş da hesâba katılmış olsun. O hâlde, başka mektûblardaki yazılarımız, hadîs-i kudsîye uymuyor denilemez.

Arş-ı mecîde tam zuhûr vardır. Yeri ve gökleri, içindekilerle berâber, Arşın karışına korsak, hemen yok olurlar ve eserleri bile kalmaz. Yalnız, mü'min insanın kalbi kalır. Çünkü, ona benzemektedir.

Arşın üstündeki âlem-i emre olan zuhûr öyledir ki, Arş da bunun yanında hiç kalır. O hâlde, her üst makâma olan zuhûr, aşağısına göre hep böyledir. Âlem-i emr

bitince, hayret ve cehl âlemi başlar. Bu âlem için, ma'rifet olursa, mahlûkların aklına, anlayışına uymıyan, bilinmiyen bir ma'rifetdir.

İnsanın ve kalbin kemâlini de biraz bildirelim: Arş-ı mecîd her ne kadar en genişdir ve tam zuhûra mâlikdir. Fekat, kavuşmuş olduğu bu ni'metden haberi yoktur. Bu kemâle şü'ûru olmaz. İnsan kalbi ise, şü'ûrludur. Kendini bilir. Kalbin bir ikinci şerefi, üstünlüğü de şudur ki, bir insanın hepsi (**Âlem-i sagîr**) [küçük mahlûk]dir. (**Âlem-i halk**) ile (**Âlem-i emr**)den meydâna gelmiştir. Bunların toplanması ile, bir hey'et, birlik hâsıl olmuştur ki, ayrı bir ehemmiyet, hüküm taşır. (**Âlem-i kebîr**)de [insandan başka, bütün mahlûklarda] böyle bir hey'et yoktur. Eğer varsa, hakîkî değil, görünüştedir. Bu hey'et yolu ile insana ve insanın kalbine gelen feyzler, fâideli şeyler, Âlem-i kebîre ve bu âlemin kalbi gibi olan Arşa pek az nasîb olur. İnsanda bulunan toprak maddeleri, bütün âlemin yapı taşıdır. Çok uzak olduğu hâlde, en çok onda zuhûr etmektedir. Toprak maddelerinin kemâlâtı, âlem-i sagîrin [insanın] bütün hey'etine sirâyet etmiştir. Âlem-i kebîrde böyle bir hey'et [topluluk] bulunmadığından, orada sirâyet etmez. O hâlde, insan kalbi, bu kemâlâta da mâlikdir. Arş ise, mâlik değildir.

Kalbe mahsûs olan bu kemâlât, bu üstünlükler, bir bakımdan olan üstünlüktür. Her bakımdan üstünlük, Arşa olan zuhûrdadır. Arşa, çölleri, ovaları aydınlatan, geniş bir ışık kaynağı dersek, kalb, o kaynaktan yakılmış bir kibrit gibidir. Şu kadar var ki, ba'zı şeyler katarak, bu kibritin ışığı başka dürlü parlatılmaktadır. Bu parlaklık, bir bakımdan olan bir üstünlüktür. Herşeyin hakîkatini, özünü doğru olarak, ancak Allahü teâlâ bilir. Yâ Rabbî! Bizlere verdiğin nûru temâmla, günâhlarımızı magfiret et! Sen herşeyi yapabilirsin! Efendimiz Muhammed aleyhisselâma ve Âline ve Eshâbına "radıyallahü teâlâ aleyhim ecma'in" ve Peygamberlerin ve yakın olan meleklerin hepsine "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât", Allahü teâlâ iyilikler, selâmetler ve bereketler versin!

**Azrâil, başına geldiği zemân,
kırılır ayakla kol, yavaş yavaş.
Mevlâm nasîb etsin din ile îmân,
akar gözlerinden sel, yavaş yavaş.**

**Yüksek uçan gönül, yorulur birgün,
ölçü terâzîsi, kurulur birgün.
Herkesin yaptığı, sorulur birgün,
döner mi, yâ Rabbî, dil yavaş yavaş.**

**Hep nefesine uydun, tevbe etmedin,
her bulduğun yidin, şükr etmedin.
Nihâyet, bu kara toprağa geldin,
çekilir dünyâdan el, yavaş yavaş.**

**Kabrin üzerine dikerler taş,
bir avuç toprağa koyarsın baş.
Baba, oğlun görmez, kardeş kardeşi,
gider, geri dönmez yol, yavaş yavaş.**

**Kâfûrlu, ılık suyu koyarlar,
o nazlı bedeni, tekmîl soyarlar.
Öldüğünü konu komşu duyarlar,
gelir geri ahhâblar, yavaş yavaş.**

34 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 11. ci MEKTÛB

Bu mektûb, seyyid mîr Şemsüddîn Alî Halhalîye yazılmıştır. Âlem-i emrden ve âlem-i halkdan insanda bulunan on parçayı bildirmekte ve insan kalbinin Arşdan dahâ üstün olduğunu açıklamaktadır:

Allahü teâlâya hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! İnsan, on parçadan meydâna gelmiş bir topluluk nümunesidir. Bu on parça, (**Anâsır-ı erbe'a**) dedikleri, normal fizik şartları altında, sulb, mâyî' ve gaz hâlinde bulunan maddeler ve enerji ve insanın nefsi, kalbi, rûhu, sır ve hafî ve ahfâ denilen latîfeleridir.

[(**Nebrâs**)da ve bunun Muhammed Berhurdâr Mültânî “rahmetullahi teâlâ aleyh” hâşiyesinde, yüzondördüncü sahîfesinde diyor ki: Abdüllah bin Ömerin “radıyallahü anhümâ” (Allahü teâlâ, mahlûkları, su, hava, nûr ve zulmetden yarattı) dediği, (**Taberânî**)de yazılıdır. Buradaki nûr, [Yunan felsefecilerinin ateş dedikleri] ısı enerjisidir [ki, başka enerjilere dönebilir]. Zulmet dediği de, toprak maddeleridir. Bundan anlaşılıyor ki, bütün cisimler, katı, sıvı ve gaz hâlindeki maddelerle enerjiden yapılmıştır. Ya'nî, her maddede enerji vardır.]

İnsanda bulunan bütün organlar ve kuvvetler, hep bu on şeyden hâsıl olmaktadır. Bu on parça birbirine benzemez. Birbirine zıddır. [Birbirlerini kendi şekline sokmak isterler.] Başdan beş parçası, (**Âlem-i halk**)dandır. Ya'nî maddelerdir. Bunlar, birbirlerine zid oldukları gibi, (**Âlem-i emr**)den olan diğer beş parça da birbirlerine zid olup herbirinin başka vazîfesi vardır. Bu on parçadan biri olan (**Nefs-i nâtıka**), ya'nî insanın nefsi, hep kendi isteklerinin yapılmasını ister. Başka hiçbirşeye boyun bükmez.

Allahü teâlâ, birbirine zid olan bu on parçayı bir araya toplamış, yeni bir özellik sâhibi, bir birlik meydâna getirmiştir. Buna insan şeklini vermiştir. İnsan bu on parçadan hâsıl olmuş bir birlik olduğu için, Allahü teâlânın yeryüzünde halfesi olmak şerefine mâlik olmuştur. İnsandan başka hiçbir mahlûk bu şerefe mâlik değildir. (**Âlem-i kebîr**) denilen, insandan başka bütün varlıklar, çok büyük oldukları hâlde, hiçbirinde bu on parça bir araya toplanmış değildir. Bütün insanlar, bu şerefde ortaklardır. Âlem-i kebîrdeki mahlûkların en şerefli Arşdır. Ona olan tecellî, başka mahlûklara olan tecellîlerden üstündür. Çünkü, Arşa olan tecellî öteki tecellîlerin toplamıdır. Arşa olan tecellî, Allahü teâlânın bütün isimleri ile ve sıfatları iledir ve dâimî, kesiksiz tecellîdir. Kâmil bir insanın kalbi, birçok bakımdan Arş gibidir. Bunun için, öyle kalbe (**Arşullah**) denir. Bunun için, Arşa olan tecellîye yakın bir tecellîye kavuşur. Arşa olan tecellî, tamdır. Ârifin kalbine olan tecellî ise, bundan bir parçadır. Fekat, kalbde, Arşın mâlik olmadığı başka bir üstünlük vardır. Bu üstünlük, tecellî edene şu'ûrdur. Onu tanımaktır. Kalb, tecellî edene, zâhir olana tutulur, onu sever. Arşda böyle sevgi yoktur. Kalbde bu şu'ûr ve bu sevgi bulunduğu için, kalb ilerleyebilir, yükselebilir. Hem de yükselmektedir. (**İnsan, sevdiği ile berâber olur**) hadîs-i şerîfi bunu bildirmektedir. Kalb, sevgili ile berâber olmaktadır. Allahü teâlânın isimlerini ve sıfatlarını sevdi ise, onlarla berâber olur. Eğer zât-ı ilâhiyyeyi sevdi ise, isimleri ve sıfatları aşarak ötelere ulaşır. Arş, isimlerin ve sıfatların ötesindeki tecellîlere kavuşamaz. Vesselâm.

***Menba-ı feyzu meânî meclis-i Abdülhakîm,
menzil-i kurb-ı ilâhî, sohbet-i Abdülhakîm.
Melce-i bâ-çâre-gândır, derde dermandır Hakîm.
ma'den-i irfân, nûr-ı Sübhân, sırr-ı Kur'ândır Hakîm!***

35 — FENÂ-FİLLAH

İmâm-ı Rabbânî “rahmetullahi aleyh”, (Me’ârif-i ledünniyye) kitâbında, yirmi-altıncı ma’rifetde buyuruyor ki:

(Fenâ) Allahü teâlâdan başka herşeyi unutmak demektir. (**Âlem-i emr**)de bulunan beş latîfenin, insanda, birer sûreti, benzeri vardır. Bu beş latîfeye, (**Kalb**), (**Rûh**), (**Sır**), (**Hafî**) ve (**Ahfâ**) isimleri verilmiştir. Evliyânın çoğu, bunları birbirinden ayırd etmemiş, hepsine rûh demişlerdir. Rûh deyince, beşi de anlaşılmalıdır. İşte bu rûh, ya’nî latîfeler, bu bedene te’alluk etmeden, bununla birleşmeden önce, Allahü teâlâyı biliyordu. Allahü teâlâyâ karşı, biraz teveccühü, tanınması, sevgisi vardı. Kendisine ilerlemek, yükselmek kuvveti, hâssası verilmişti. Fekat, bu bedenle birleşmeden önce bu bedene karşı muhabbet verildi. Sonra bu bedene doğru bırakıldı. Kendini bedene atdı. Çok latîf, yayılma kuvveti pek çok olduğundan, beden her yerine sindi, işledi. Bedende tanınmaz, bilinmez oldu. Kendini unuttu. Kendini beden sandı. Bedende fânî oldu. İşte insanların çoğu, kendini yalnız beden sanıyor. Rûhun varlığını bilmiyor ve rûha inanmıyorlar.

Allahü teâlâ, çok merhametli olduğu için, merhamet ederek, insanlara, ya’nî rûhlara, Peygamberlerle “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” haber gönderdi. Onları kendisine çağırdı. Bu karanlık bedene bağlanmalarını yasak etdi. Ezelde iyi olmaları takdîr edilmiş olanlar, bu emri dinleyip bedene olan bağlılığına son verir. Ona vedâ’ eder. Yükseklerle döner. Bedenle birleşmeden önceki asla olan sevgisi, yavaş yavaş çoğalır. Geçici bir varlığa olan sevgisi azalır. Bu zulmânî, karanlık sevgilisini tam unutunca, onun sevgisi hiç kalmayınca, (**Bedenin fenâsı**)na kavuşmuş olur. Böylece, tesavvuf yolunun iki temel basamağından birincisi aşılmış olur. Bundan sonra, Allahü teâlâ, eğer ihsân ederse, nasîb ederse, buradan da ilerliyerek, kendini de unutmaya başlar. Bu unutkanlık artarak, büsbütün unuttur. Allahü teâlâdan başka hiçbir varlığı bilmez olur. Böylece (**Rûhun fenâsı**)na da kavuşur. İkinci basamağı da atlamış olur. Rûhun bu dünyâyâ gelmesinin sebebi, bu ikinci fenâyâ kavuşmasıdır. Dünyâyâ gelmeksizin, buna kavuşamaz.

(Hakikat-i câmi’a) adı da verilen kalb latîfesi, eğer rûh ile birlikde, bu iki basamağı atlarsa, rûh ile birlikde kendi fenâsına kavuşur. Nefs de, bu yolculukda, kalb ile birlik olursa, bu da tezkiye bulur. Ya’nî fenâsına kavuşur. Fekat, nefis, kalbin makâmına gelince, kalb ile birlikde yükselmeyip orada kalırsa ve bu iki basamağı aşamazsa, nisyâna kavuşamaz. Mutmainne olamaz.

Rûhun fenâsına kavuşan bir kimse, kalbin fenâsına kavuşmayabilir. Rûh kalbin babası gibidir. Nefs, kalbin anası gibidir. Kalbin, babası gibi olan rûha doğru bir isteği olur. Anası gibi olan nefsdan yüzçevirir. Bu isteği çoğalıp, kalbi, babasına doğru çekerse, onun makâmına yetişir. Ya’nî iki basamağı atlar. Kalbin ve rûhun fânî olmaları ile, nefsin de fânî olması lâzım gelmez. Nefsin, oğluna muhabbeti, isteği hâsıl olur. Bu istek çoğalırsa ve babasının makâmına yükselmiş olan oğlunun yanına varırsa, onlar gibi olur. Sır, hafî ve ahfâ latîfelerinin fenâ bulmaları da böyledir.

Kalbden hâtıraların, düşüncelerin gitmesi, silinmesi, onun Allahü teâlâdan başka şeyleri unuttuğunu gösterir. Hiçbir şeyi hâtırlayamamak, bunlara olan ilmin gitmesi demektir. Fenâda, ilmin zevâli, gitmesi lâzımdır.

***Niçin kılmazsın sen, farz-u sünneti,
değil misin, Muhammedin ümmeti “aleyhisselâm”.
Anmaz mısın, Cehennemî, Cenneti,
İmân sâhibi kul, böyle mi olur?***

36 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 123. cü MEKTÛB

**Bu mektûb, Nûr Muhammed Tehârî için yazılmışdır. Allahü teâlâyâ kavuşdu-
ran yolların iki olduğunu bildirmektedir:**

Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! İnsanı Allahü teâlâyâ kavuşduran yollar ikidir: Birincisi peygamberlerin yakınlığı gibi olan (**Nübüvvet yolu**) olup, insanın aslın aslına ulaşır. Peygamberler “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” ve bunların sahâbileri bu yoldan kavuşmuşlardır. Ümmetlerinden sahâbî olmyanlar arasından dilediklerini de bu yoldan kavuşmakla şereflendirirler. Fekat bunlar pek azdır. Bu yolda vâsita, aracı yoktur. Ya'nî vâsıl olduktan sonra, doğrudan doğruya aslıdan feyz alırlar. Hiçbiri, ötekine vâsita olmaz, perde olmaz. İkinci yol, (**Vilâyet yolu**)dur. Kutblar, evtâd, büdelâ ve nücebâ ve bütün Evliyâ hep bu yoldan kavuşmuşlardır. Bu yol, (**Sülûk**) yoludur. Evliyânın cezbeleri de, bu yolun cezbeleridir. Bu yoldan kavuşanlar, birbirlerine vâsita ve perde olurlar. Bu yoldan vâsıl olanların önderi ve en üstünleri ve ötekilere vâsita olanı, hazret-i Alî Mürtedâ “kerremallahü teâlâ vechehül-kerîm”dir. Bu yolda gelen feyzlerin kaynağı odur. Resûlullahdan “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm” gelen feyzler, ma'rifetler hep onun vâsıtası ile gelir. Fâtımat-üz-Zehrâ ve hazret-i Hasen ve hazret-i Hüseyin “radiyallahü teâlâ anhüm”, bu makâmda, hazret-i Alî ile ortakdılar. Öyle sanıyorum ki, hazret-i Alî, dünyâyâ gelmeden önce de, bu makâmda idi. Vefât etdikden sonra da, bu yolda her Velîye gelen feyzler, hidâyetler, yine onun vâsıtası ile gelmektedir. Çünkü kendisi, bu yolun en yüksek noktasında bulunuyor. Bu makâmın sâhibi Odur. Hazret-i Alî “radiyallahü teâlâ anh” vefât edince, ondan yayılan feyzler, hazret-i Hasen ve sonra hazret-i Hüseyin vâsıtası ile geldi. Dahâ sonra oniki imâmdan, sağ olanları da vâsita oldular. Bunlardan sonra gelen Evliyâyâ feyzler, bu oniki imâm vâsıtası ile geldi. Kutblara, nücebâyâ da, hep bunlardan geldi. Abdülkâdir-i Geylânî “kuddise sirruh”, Velî oluncaya kadar hep böyle idi. Sonra, bu da bu vazîfeye kavuştu. Ondan sonraki kutblara ve nücebâyâ ve bütün Evliyâyâ oniki imâmdan “kaddesallahü teâlâ esrârehümül'azîz” gelen feyzler, bunun vâsıtası ile geldi. Başka hiçbir Velî bu makâmı kavuşamadı. Bunun içindir ki, (Önceki Velîlerin güneşleri batdı. Bizim güneşimiz üfk üzerinde sonsuz kalacaktır) buyurmuşdur. Hidâyet, irşad feyzinin akmasını güneş ışıklarının yayılmasına benzetmiştir. Feyzin kesilmesine, güneşin batması demiştir. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerine oniki imâmın vazîfeleri verilmiştir. Rüşd ve hidâyete vâsita olmuştur. Kıyâmete kadar, her Velîye feyzler onun vâsıtası ile gelecektir.

Süâl: Müceddid-i elf-i sâni denilen, hicretin bin senesindeki büyük Velînin gelmesi ile, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin bu vazîfesi bitmez mi? Çünkü, Mektûbâtın ikinci cildinin dördüncü mektûbunda, Müceddid-i elf-i sâni anlatılırken, ikinci bin senelerinde ümmetlere gelen her feyz, kutblara ve evtâda ve büdelâyâ ve nücebâyâ da olsa, hep müceddid vâsıtası ile gelir deniliyor?

Cevâb: Müceddid-i elf-i sâni bu vazîfeyi Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin vekîli olarak yapmaktadır. Kamer, güneşden aldığı ışıkları saçtığı gibi olmaktadır.

Süâl: Müceddid için böyle nasıl söylenebilir? Çünkü, hazret-i İshâ “alâ nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm” gökden incek ve müceddid olacaktır. Hazret-i Mehdî de “aleyhirrıdvân”, çıkacak ve müceddid olacaktır. Bunların, verecekleri feyzleri başkasından almaları düşünülebilir mi?

Cevâb: Feyz için vâsita olmak, yukarıda bildirdiğimiz iki yoldan yalnız ikincisindedir. Birinci yolda, ya'nî (**Kurb-i nübüvvet**) denilen yolda, feyz ve hidâyet, vâsita ile gelmez. Bu yolda yükselen, arada vâsita ve perde olmadan vâsıl olur. Kendisine hiçbir kimse vâsita ve perde olmaksızın feyzlere ve bereketlere kavuşur. Vâsita olmak ve perde olmak, (**Kurb-i vilâyet**) denilen yoldadır. Bu iki yolu birbiri-

ne karıştırmamalıdır. Hazret-i İsa “alâ nebiyyinâ ve aleyhissalâtü vesselâm” ve hazret-i Mehdî “aleyhirridvân”, nübüvvet yolu ile vâsıl olurlar. Şeyhayn, ya’nî hazret-i Ebû Bekr ile hazret-i Ömer “radıyallahü teâlâ anhümâ” da, nübüvvet yolu ile kavuşmuşlardır. Resûlullahın “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm” himâyesi altındadırlar. Şânları çok yüksektir.

Tenbîh: Bir Velînin (**Kurb-i vilâyet**) yolundan ilerliyerek (**Kurb-i nübüvvet**) yoluna kavuşması, böylece her iki yoldan da feyz alması câizdir. Böyle olan Velîyi, Peygamberlerin ni’metlerinin artıkalarına kavuştururlar. Nübüvvet yolundan ulaşırdırlar. Onu, başkalarına feyz vermeğe vâsıta kılarlar. Her iki yolda da talebeyi yetiştirmek nasîb ederler. Fârisî mısra’ tercemesi:

Bir kulunu herkesin yetişmesine sebep kılar.

Bu, Allahü teâlânın öyle bir ni’metidir ki, dilediğine ihsân eder. Allahü teâlânın ihsânı pek çoktur. [İmâm-ı Rabbânî “kuddise sirruh” böyle Velîlerdendir. Nübüvvet yolu ile kemâle gelmiştir. Vilâyet yolu ile de feyz vermektedir.]

Bu hâllerin, zevklerin, tercümânî Mektûbât, kitâbıdır ki, ondan neşr oluyor füyûzât.

İlâhî nûrlar ondan yayılıyor cihâna, her ne müşkilin varsa, yalnız sen başvur ona.

Onu çok oku dostum, bak nûrla dolacaksın, bizzat musannifinden, feyzyâb olacaksın.

öyle kitâbdır ki o, misli islâmiyyetde, ne mâzîde yazılmış, ne yazılır âtîde.

Kur’ândan, hadîslerden sonra gelir bu kitâb, herkese var içinde, kendine göre hitâb.

İlm, ihlâs menba’ı, hârikalar diyârı, onda bulur arayan, eşi olmıyan yârı.

Kayyûm-i âlem diyor, her mektûbu babamın, bir deryâ-yı muhîtdir, sonu görünmez ânın.

Tarîkat ve islâmiyyet, vasl olmuşdur burada, Se’âdet menbaıdır, dünyâda ve ukbâda.

Budur Tabîb-i hâzık, budur her derde devâ, budur kalblere şifâ, budur rûhlara gıdâ.

Budur Hakkın sevdiği, sevgililerin sözü, budur islâmın aslı, hem de ırfânın özü.

Budur Evliyâların, çeşid çeşid lisânı, Ehl-i sünnet yolunun, gâyet açık beyânı!

Aşkla yanan tâlibe, en iyi haber budur, bilinmiyen yollarda, sâlike rehber budur.

Gece gündüz dâimâ, oku bu Mektûbâtı, gayret et duymak için, o lezzeti, o tadı.

Oku, gülen gözlerin yaş doluncaya kadar, oku, hakîkî aşka, kavuşuncaya kadar.

Oku, elbet o güzel, birgün rû-nümâ olur, muhabbetle okuyan mâsivâdan kurtulur.

Sâatlerce, günlerce, hep onunla meşgûl ol, bu sözler te’sîriyle, açılır kalbe bir yol.

Bir kalb ki, meşgûl olur, bu ma’nâyla her zemân, elbet imdâda gelir, birgün bunları yazan.

37 — BİR TESAVVUF MÜTEHÂSSİSİNİN MEKTÛBU

Tesavvuf, kalbi sâf yapmak, temizlemek demektir. Bu da, zikr-i ilâhî ile olur. Bütün insanların se'âdet-i ebediyyeye, ya'nî dünyâ ve âhret iyiliklerine kavuşması, hakîkî sâhibimiz olan Allahü teâlânın ismini çok zikir etmekle hâsıl olur. Şu kadar var ki, zikri, bir Velîden veyâhud onun izn verdiği, ahkâm-ı islâmiyyenin ve hakîkatin edeblerini değışdirmiyen, bid'at karışdırmıyan, ona, doğru bağlanmış bulunan bir zâtdan öğrenmesi, ondan izn alması lâzımdır. Böyle öğrenmeksizin yapılan zikrin fâidesi pekaz olur, belki de hiç olmaz. Çünkü, izn alarak yapılan zikir, mukarreblerin işidir. İznsiz zikir ise, ebrârın işidir. Bunun için, **(Ebrârın ibâdetleri, iyilikleri, mukarreblerle günâh, kusûrdur)** buyurulmuştur. [İmâm-ı Rabbânî "rahime-hullahü teâlâ" yüzdoksanıncı ve Abdüllah Dehlevî doksandokuzuncu mektûbunda buyuruyorlar ki, (Zikrin fâideli olması ve te'sîr edebilmesi için ahkâm-ı islâmiyyeye uymak şarttır. Farzları ve sünnetleri yapmak ve harâmlardan ve şüpheli olan şeylerden sakınmak lâzımdır. Bunları da sâlih olan Ehl-i sünnet âlimlerinden [veyâ bunların kitâblarından] öğrenmelidir). Zikri, bizim kitâblarımızda bildirdiğimiz gibi yapan kimse, izn alarak yapmış olur.]

Zikri merâk etdiğinizi biliyorum. Bunun için açık yazıyorum.^[1]

Zikir, arabî bir kelimedir. Türkçede hâtırlamak, anmak demektir. Hâtırlamak da, kalb ile olur. Söylemekle olmaz. Şimdi üç dürlü zikir bilinmekdedir:

1— Dil ile söylemekle yapılan zikirdir. Söylerken, kalb birlikde hâtırlamaz. Yalnız dil ile söylenen zikrin kalbi temizlemekte fâidesi pek az olur. İbâdet sevâbı hâsıl olur. Zümer sûresinde, meâli, **(Kalbleri Allahü teâlâyı zikir etmiyenlere azâb vardır)** olan yirminci âyetinde bildirilen azâb bunlar içindir.

2— Yalnız kalb ile yapılan zikirdir. Dil söylemez. İşte bizim yolumuza mahsûs olan zikir budur. A'râf sûresi ellidördüncü [54] âyetinde meâlen, **(Rabbinizi, yalvararak ve gizli ve sessiz çağırınız)** ve Ra'd sûresi, otuzuncu [30] âyetinde meâlen, **(Bilin ki, kalbler, yalnız Allahü teâlâyı zikir etmekle râhat bulur)** ve A'râf sûresi ikiyüzdördüncü [204] âyetinde meâlen, **(Rabbini, içinden zikir et!)** buyuruldu ve başka birçok âyet-i kerîmede ve sayısız hadîs-i şerîflerde ve din büyüklerinin kitâblarında bu zikir bildirilmektedir.

3— Dil ile kalbin birlikde yaptığı zikirdir. Allah adamları, Evliyâ "kaddesallahü teâlâ esrârehümül'azîz", yükseklere erişdikden sonra, böyle zikri yapabilirler.

Kalb ile yapılan zikir, en önce Fahr-i âlemin "sallallahü aleyhi ve sellem" hicret gecesinde, Sevr dağındaki mağarada, Ebû Bekr-i Sıddîka "radiyallahü anh", diz üstüne oturup, gözlerini kapamasını emr ederek sessiz yaptırdığı zikirdir.

Büyüklerin yolda bulunanlara öğretdikleri râbita, Tevbe sûresinin yüzyirminci âyetinin, **(Hep sâdıqlarla birlikde bulunun!)** ve En'âm sûresinin elliikinci âyetinin, **(Rablerini istiyenlerle berâber olmağa çalış!)** meâllerinde emr olunan berâberlikdir ve **(Allahü teâlânın sevdiklerini hâtırlamak, rahmet etmesine sebep olur)** hadîs-i şerîfine uymaktır. Bunlar gibi, başka âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler de vardır. Asyada, Mâverâ-ün-nehr ve Buhârâda, oniki asrdan beri gelmiş bulunan Hanefî âlimlerinin büyükleri de, talebesine böyle yaptırmışlardır.

Hergün âdet ederek, sabâh veyâ akşam nemâzından sonra, yâhud uygun gördükleri bir zemânda, abdestli, temiz bir yerde, yalnız olarak, kibleye karşı oturulurdu. Gözler kapanırdı. Dil ile yirmibeş kerre **(Estagfirullah)** denir, herbirini söy-

[1] (Bir kimse, bu mektûbu okuyup, seve seve yaparsa, ona izn verilmiş olur demişlerdir. Zikirden ve râbitadan istifâde edebilmek için, Ehl-i sünnet i'tikâdında olmak ve farzları yapmak, harâmlardan sakınmak lâzım olduğu doksandördüncü ve yüzdoksanıncı mektûbların sonunda ve ikinci cildin kırkyedinci ve elliinci mektûbunda bildirilmiştir. Böyle olmyanlarda, fâide yerine zarar olur) demişlerdir.

lerken, (Günâhlarıma pişmân oldum. Bir dahâ yapmamağa söz veriyorum. Günâhlarımı afv eyle!) diye düşünülürdü. Sonra:

Bir Fâtiha ile üç İhlâs okuyup, sevâbı, Fahr-i âlem “sallallahü aleyhi ve sellem” ile Muhammed Behâeddîn-i Buhârî ve Abdülkâdir-i Geylânînin “kaddesallahü teâlâ esrârehümül’azîz” rûhlarına hediye edilir ve kalb ile düşünerek, rûhlarından yardım istenir. Beni de yolunuzun yolcuları arasında bulundurunuz diye yalvarılırdı.

İhlâs-ı şerîf okumadan, yalnız bir Fâtiha dahâ okur, sevâbını Fahr-i âlem “sallallahü aleyhi ve sellem” ile imâm-ı Rabbânî Müceddid-i elf-i sâni Ahmed Fârûkî Serhendî ve mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî “kaddesallahü teâlâ esrârehümâ”nin rûhlarına hediye eder, bunların da rûhlarına kalb ile yalvararak, kendilerinin talebelerinden, mensûblarından saymalarını ricâ ederlerdi.

Yalnız bir Fâtiha dahâ okunur. Sevâbını Fahr-i âlem “sallallahü aleyhi ve sellem” ile seyyid Abdûllah ve seyyid Tâhâ “kaddesallahü teâlâ esrârehümâ” rûhlarına hediye eder, bâtnlarından kalb ile yardım ve feyz isterlerdi.

Bir Fâtiha dahâ okuyarak, Fahr-i âlem “sallallahü aleyhi ve sellem” ile seyyid Muhammed Sâlih ve seyyid Fehîm-i Arvâsînînin “kaddesallahü teâlâ esrârehümâ” rûhlarına hediye eder, rûhlarından kalb ile yardım ve feyz isterlerdi.^[1]

Bundan sonra, kısaca (**Tezekkür-i mevt**) ederlerdi. Ya’nî, kendini ölmüş ve tenişir tahtası üzerinde yıkanmış, kefene sarılmış ve tabuta konulmuş ve mezâra gömülmüş olarak düşünürlerdi. Mezârdaki hâlde, Allahü teâlâ ile arasında vesîle ve vâsita olan zâtı [meselâ, yukarıda rûhlarına Fâtiha okuduğu Velîlerden birini] karşısında görür gibi, hayâline getirir, nûrlu alnına, ya’nî iki kaşı arasına edeb ile bakar gibi olurlardı. Herşeyi unutarak, dünyâ işlerini düşünmiyerek, sevgi ve saygı ile, onun mübârek yüzünü hayâlinde veyâ gönlünde durdururlardı. Buna, (**Râbita**) demişlerdir. Mâide sûresi, otuzbeş [35]. ci âyetinde, (**Ona kavuşmak için, vesîle, vâsita arayınız!**) emri ile ve başka âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîflerle ve islâm âlimlerinin kitâblarında bildirilmiştir. Tesavvufun bütün yollarında ve en çok büyüklerimizin yolunda en değerli ilerletme vâsıtası olduğu bildirilmiştir. Bu râbita, en az onbeş dakika sürer. Dahâ az olursa, te’sîri de az olur.

Râbitasız zikir etmek, insanı ilerletmez. Zikir etmeden râbita yapmak, ilerletir buyurmuşlardır. Râbita, her işde yardımcıdır. Zikir etmeğe yardımcı ise, pekçokdur. Allahü teâlânın evi olan kalbi, nefsin pisliklerinden ve şeytânın aldatmasından temizler. Zikrin yerleşmesi için kalbi hâzırlar. Râbita, üç kısımdır:

1 — Velînin yüzünü, karşısında bulunuyormuş gibi, hâtırlamaktır. Böyle râbita, zikre başlarken yapılırdı.

2 — Yüzünü kendi kalbinde bulundurmak. Böyle râbita, zikir ederken, kendiliğinden hâsıl olunca, kalbde durduğunu düşünerek, zikir etmek olurdu.

3 — Kendisini, Velînin şeklinde, kıyâfetine görmek, ya’nî böyle râbita yapmaktır. Kur’ân-ı kerîm okurken ve dinlerken, ders, va’z dinlerken, nemâz kılarırken, her ibâdeti yaparken, kendini o kıyâfette düşünür. Bunları yapan, kendi değıl, odur der. Böyle yapılan ibâdetlerden çok lezzet duyulurdu.

Râbita yapmakla çabuk ilerlerdi. Allahü teâlânın rızâsına kavuşurdu. Üçüncü kısma (**Tam râbita**) denirdi.

Tam râbita yapan, kendi kalbini düşünürdü. Kalb, ya’nî gönül, sol memenin altında ve iki parmak aşağıda, yürek denilen bir parça etde bulunan nûrdan bir kuvvettir. Yürek, yumurta veyâ kozalak gibidir. Buna, (**Kalb-i sanevberî**) denir. Burada bulunan nûrdan kuvvete, (**Kalb-i hakîkî**) denir. Kalb-i sanevberî, kalb-i hakîkînin yuvası gibidir.

Kendine sıkıntı vermeden, nemâzda oturur gibi edeble otururlardı. Başını ve vü-

[1] Bunlara, seyyid Abdülhakîm efendi de ilâve edilir.

cûdünü azıcık kalbe eğer. Gözlerini yumar, ya'nî kaparlardı. Çünkü göz, kalbin kılavuzu gibidir. Göz ne ile meşgûl olur ise, kalb de onunla meşgûl olur. [Bütün his organları da böyledir.] Bunun için, duygu organlarının hiçbiri birşey duymamalıdır. Hiçbir uzvunu oynatmazlardı. Dudaklar birbirine yapışırdı. Dil damağa değer, **(Allah)** kelimesini, hayâli ile, düşünerek, o (nûrdan kuvvet) üzerinden geçirir. Hayâl ile, zevk, şevk, saygı ile, **(Onun gibi, hiçbirşey yokdur)** âyet-i kerîmesine uyarak, hiçbirşeye benzemiyen bir zâtın ismi olan Allah, Allah, Allah derlerdi. Söylerken, hiçbir sıfatını düşünmez. Hattâ hâzır ve nâzır olduğunu bile hâtırlamazlardı. Tesbîhi alıp, sağ elinin baş parmağı ile Allah, Allah diyerek, tesbîh dânelerini atar. Kalbine bir düşünce gelmemesi için uygun göreceği gibi çabuk veyâ ağır ağır zikir ederlerdi. Zikrin, kalbin yakınında olması lâzımdır. Zikir günde, en az beşbindir. Ramezân-ı şerîfde onbeşbin, başka aylarda yedibin, mümkünse her zemân onbeşbin olurdu. Zikir, bu kadar anlatılabilir. Yapınca anlaşılır. İyi yapmak çok yapmakla olur. (Ölüm gelmeden önce zikir et! Çünkü, kalbin temizliği zikir ile olur. Allahü teâlânın zikrinden başka, her ne olursa olsun, can çıkarmaktır) sözü meşhûrdur.

Tesavvuf bilgilerinin mütehasısları, (Zikir etmekle kalb temizlenir. Zikir etmekle, Allahın sevgisi elde edilir. Zikir etmekle, ibâdetin tadı duyulur. Zikir etmekle, îmân kuvvetlenir. Zikir etmekle, nemâz kılmak hevesi artar. Zikir etmekle, ahkâm-ı islâmiye kolaylıkla yapılır. Zikir etmekle, taklîdcilikden kurtulup, vicdânîliğe kavuşulur. Kur'ân-ı kerîmdeki **(Allahü teâlâyı çok zikir ediniz!)** emri bunu göstermektedir) derlerdi. [Zikrin nasıl yapılacağı, Muhammed Ma'sûm hazretlerinin, cild 2, 113.cü mektûbunda yazılıdır. Bu mektûbun tercemesi, **(Kıyâmet ve Âhret)** kitâbı 165.ci sahifede vardır.]

Tesavvuf yolunda ilerlemek için, önce tevbe, sonra istihâre yapılırdı. Tevbe yapmak için kısaca, (Yâ Rabbî! Bulûğum ânından şimdiye kadar yaptığım günâhlara pişmân oldum. Şimdiden sonra da, inşaallahü teâlâ hiç günâh işlememeğe söz veriyorum) denir. Günâhlar ayrı ayrı sayılmaz. Sonra gusl abdesti alınır. Guslden sonra, o gece (İstihâreye niyyet etdim) diyerek iki rek'at nemâz kılıp, yatılırdı. Birinci rek'atde (Kâfirûn), ikinci rek'atde (İhlâs) sûresi okunurdu. Hergün, böyle zikir ederlerdi. Tevfîk Hak teâlâdandır derlerdi.

İmâm-ı Birgivînin **(Kırk hadîs)**i, yirmibirinci hadîsine göre, her mü'minin istihâre yapması sünnettir. İbni Âbidînde diyor ki, (İstihâre nemâzından sonra şu düâ okunur: Allahümme innî estehîrûke bi-ilmike ve estakdirûke bi-kudretike ve es'elûke min fadlikel'azîm fe inneke takdiru ve lâ akdiru ve ta'lemü velâ a'lemü ve ente allâmül-guyûb). Yedi gece böyle istihâre yapılır. Sonra, kalbe gelen şey yapılır. İstihâreden sonra, abdestli olarak, kıbleye dönüp yatılır. Rü'yâda beyâz veyâ yeşil görmek hayra alâmetdir. Siyâh veyâ kırmızı görmek şerre alâmetdir denildi. İstihâre nemâzını başkasına kıldırarak sünnet değildir. İstihâre yapmasını öğrenmeli, bu sünneti kendisi ifâ etmelidir. Bedenle yapılan ibâdetleri başkasına yaptırmak câiz değildir.

31 Mayıs 1339 [1923]

Zil-ka'de 1341
Esseyid Abdülhakîm

*Resûlullahın vârisi, müceddid-i elf-i sâni,
İlm-i zâhirde müctehid, tesavvufda Veysel Karâni.*

*Dini yaydı yeryüzüne, nûrlar saçdı her mü'mine,
Uyandırdı gâfilleri, yüce imâm-ı Rabbânî.*

*İyi bildi ilm-i hâli, şer'a uygundu her hâli,
Küfr sarmışken cihâni, oldu Ebû Bekr misâli.*

*Sohbetinden feyz aldılar, hem kumandan, hem de vâlî,
Ömer Fârûk soyundandır, buna şâhid oldu adlî.*

38 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 52. ci MEKTÛB

Bu mektub, Mektûbâtın üçüncü cildini toplamış olan Muhammed Hâşim-i Keş-mîye “rahmetullahi teâlâ aleyh” yazılmıştır. Kalbin ve nefsin fenâsını ve ilm-i husûlînin ve ilm-i huzûrînin yok olmalarını bildirmektedir:

(Fenâ), mâ-sivâyı unutmak demektir. **(Mâ-sivâ)**, Allahü teâlâdan başka herşey demektir. Mâ-sivâ, iki kısımdır: **(Âfâk)**, insanın dışında olan mahlûklardır. **(Enfûs)**, insanda bulunan şeylerdir. Âfâkı unutmak, âfâkı tanıtan ilm-i husûlînin yok olmasıdır. Enfûsü unutmak, enfûsü tanıtan ilm-i huzûrînin yok olmasıdır. Çünkü âfâk, ilm-i husûlî ile bilinir. Enfûs, ilm-i huzûrî ile bilinir. İlm-i husûlînin yok olması, zordur ve Evliyâyâ nasîb olur. İlm-i huzûrînin yok olması, dahâ çok zordur ve Evliyâyâ “kaddesallahü teâlâ esrârehümül’azîz” içinden ancak çok yüksek olanlara nasîb olur. Yalnız akıl ile iş görenlerin çoğu, buna inanmaz. Hattâ, böyle şeyi düşünmek bile imkânsızdır derler. İdrâk sâhibi bir kimsenin, kendini unutmaması, olacak şey değildir derler. Bir insanın kendini bilmesi lâzımdır. Bir insanın kendini bir an bile unutmaması olamaz, hele devâmlı, hep unutmaması hiç olamaz derler.

İlm-i husûlînin yok olması, **(Fenâ-yı kalb)** denilen makâmda hâsıl olur. İlm-i huzûrî yok olunca, **(Fenâ-yı nefis)** hâsıl olur ki, bu tam fenâdır ve hakîkî fenâdır. Fenâ-yı kalb, fenâ-yı nefsin sûreti gibidir, gölgesi gibidir. Çünkü ilm-i husûlî, ilm-i huzûrînin gölgesidir, görünüşüdür. Bunun için, ilm-i husûlînin fenâsı, ya’nî yok olması, ilm-i huzûrînin fenâsının gölgesi, sûreti olur. İlm-i huzûrî fenâ bulunca, nefis itmînân makâmına gelir. Allahü teâlâdan râzı olur. Allahü teâlâ da, ondan râzı olur. Bekâdan ve geriye rücû’dan sonra, tâlibleri irşâd etmek ve kemâle ulaştırarak vazîfesi, nefse verilir. Bedende bulunan ve her birinin istek ve meyleri birbirine ters olan ve özellikleri başka başka olan ve her biri başka şey isteyen **(Anâsır-ı erbe’a)**nın dördü ile de cihâd ve gazâ yapmak nefse nasîb ve müyesser olur. Bedende bulunan diğer dokuz parçadan hiçbirisi, bu ni’mete kavuşamaz. İnsanda bulunan enerjinin artması, güçlenmesi, insanı şeytâna çevirir. (Benim gibi bir dahâ var mı?) dedirir. Mutmainne olmuş olan nefis, cihâd ederek, insanı bu belâdan kurtarır. İnsanda bulunan şehvet ve gadab ve başka kötü sıfatlar, başka hayvanlarda da vardır. Nefis, bunları da terbiye ederek iyi hâle çevirir. Sübhânallah! Pek şaşılacak şeydir ki, on latîfenin en kötüsü olan nefis, en iyisi oluyor ve kötülüklerle cihâd ediyor. Bir hadîs-i şerîfde, **(Câhiliyye zemânında iyi olanlarınız, müslimân olup din bilgilerinizi öğrenince de, en iyiniz olur!)** buyuruldu.

Tenbîh: Kalbin mâ-sivâyı unutmamasının alâmeti, mâ-sivâyı hiç düşünmemesidir. Mâ-sivâyı düşünmek için kendini zorlasa, kalbine hiçbir düşünce gelmez. [Akl, dünyâyâ işleri ile meşgûl olduğu hâlde] kalb mâ-sivâ düşüncesini kabûl etmez. Nefsin ilm-i huzûrîsinin yok olduğunu bildiren alâmet, insanın yok olmasıdır. İnsan kendini ve sıfatlarını bilemez. Bu zemân ilm de, ma’lûm da yok olur. Çünkü, ilm ve ma’lûm, insanın kendisidir. İnsanın kendisi yok olmadıkça, ilm ve ma’lûm yok olmazlar. Kalbin fenâsı, âfâkın fenâsıdır. Nefsin fenâsı, fenâ-yı enfûsdür ki, hakîkî fenâ budur.

***Gel ey gurbet diyârında, esîr olup kalan insan,
gel ey dünyâ harâbında, yatıp gâfil olan insan!***

***Gözün aç, etrâfa bir bak, nice beğler gelip geçdi,
ne mecnûndur bu fânîye, gönül verip duran insan!***

***Kafesde bülbüle şeker verirler, fekat hiç durmaz,
aceb niçin karâr eder, bu zındâna giren insan!***

***Aklını başına topla, elinde var iken fırsat,
sonsuz azâb çekecektir, (Adam sen de) diyen insan.***

39 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 63. cü MEKTÛB

Bu mektûb, mîr Mensûr için yazılmışdır. Allahü teâlânın ihâta, kurb ve ma'iyet sıfatları üzerinde ince bilgiler vermektedir:

Allahü teâlâ için söylenen Kurb ve Ma'iyet ve İhâta ve Sereyân ve Vasl ve İttisâl ve Tevhîd ve İttihâd gibi sözler, Müteşâbihât ve Şathiyât cinsindedirler. Bu sözlerle, bizim anladığımız şeyler bildirilmemiştir. Bu sözleri işitince, akla, hayâlde gelen şeylerin hiçbiri Allahü teâlâda yoktur. Allahü teâlânın bunlarla hiçbir ilgisi, ilişiği yoktur. Tesavvuf yolunun sonuna doğru şu kadar anlaşıldı ki, Allahü teâlânın kurb ve ittisâli, aynada görülen şeylerin aynaya olan kurb ve ittisâli gibidir. Aynada görünen şeylerden hiçbiri aynada yoktur. Görüntüden başka birşey değildirler. Bunların aynaya olan kurb ve ittisâli, vehm olunan, hayâlde bulunan şeylerin, dışarda var olan şeylere yakın ve bitişik denilmeleridir. Allahü teâlâ, hakîkî vardır. Âlem ise, his ve vehm mertebesinde var görünmektedir. Bunun için, Allahü teâlânın mahlûklara yakın olması ve bitişik olması, dışarda var olan şeyin, hayâlde bulunan, vehm olunan şeye yakın olması, bitişik olmasıdır. Bundan dolayı, kurb ve ma'iyet gibi sözleri, Allahü teâlâ için söylemek câiz olmaktadır. Pis, çirkin şeylerin aynada görünmesi ve aynanın bunlar ile kurb ve ihâtası bulunması, ayna için bir ayb ve kusûr olmaz. Çünkü, ayna dışarda vardır. Aynada görünenler ise, dışarda yokdurlar. Yok olan şeyin kötülükleri, kusûrları, var olan şeye te'sîr etmez. Böyle olmakla beraber, Allahü teâlâ, âlemi his ve vehm mertebesinde yaratdığı hâlde, bunların geçici olmamalarını, sonsuz kalmalarını istedi. Bunun için, dışarda var olanın hâssalarını, özelliklerini bunlara verdi. Vehmde var olanlara, dışarda var olanın sıfatlarını, işlerini ihsân eyledi. Bunun için vehmde olan kurb, ihâta gibi şeyleri, dışarda bulunan kurb ve ihâta gibi yaptı. Hayâl olan şeyleri, hakîkat şekline soktu. Bunu iyi anlatabilmek için, misâl olarak deriz ki, dışarda güzel birşeyi görmek tatlı geldiği gibi, onun aynadaki hayâlini görmek, vehmde bulundurmak da tatlı gelmekte, sevilmeştir. Hâlbuki, o şeyin kendisi dışarda vardır. Aynada görmek ise, hayâl ve vehm olup, kendisi değildir. Fekat, te'sîrleri, işleri birbirlerine benzemektedir. Allahü teâlâ, lutf ve ihsân ederek, mevhûm olan şeylerin te'sîrlerini, işlerini, mevcûd şeylerin te'sîrlerine, işlerine benzetdiği için, mevhûm olanlarda, mevcûda ihsân edilen ni'metlerden pay almak ümmîdi hâsıl oldu. Hakîkî var olana yakın olmak, kavuşmak devletinin müjdeleri belirdi. Arabî beyt tercemesi:

***Ni'mete kavuşanlara âfiyet olsun.
Zevallî âşık da, birkaç damlayla doysun!***

Allahü teâlâ, bu çok kıymetli ni'metini dilediğine ihsân eder. Allahü teâlâ, büyük ni'metler sâhibidir.

İyi biliniz ki, Kurb [yakın olmak] ve İttisâl [kavuşmak] gibi sözleri, yukarıda bildirdiğimizden başka dürlü anlamak, Allahü teâlâyı, mahlûklarına benzetmek, maddeleştirmek olur. En iyisi, Kur'ân-ı kerîmde bildirilmiş olan bu kelimelere inanamalı, nasıl olduklarını düşünmemelidir. Nasıl olduklarını araştırmamalı, Allahü teâlâ bilir demelidir. Bunlar, yukarıda bildirdiğimiz gibi düşünülürse, müteşâbih olmakdan çıkar, mücmel ve müşkil olabilirler. Herşeyin doğrusunu yalnız Allahü teâlâ bilir.

***Resûlullah, gündüz olurdu sâim,
Gece de, nemâza olurdu kâim.***

***Ümmet isen, ol Müctebâya,
Sünnete, mekrûha dikkat et dâim.***

40 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 68. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Mektûbâtın üçüncü cildinin toplayıcısı olan Muhammed Hâşim-i Keşmîye “kaddesallahü teâlâ sirrehül’azîz” yazılmışdır. Âlemin vehm mertebesinde yaratılmış olduğu bildirilmektedir:

Âlem mevhûmdur demek, vehmin yaptığı şeydir demek değildir. Vehm de âlemden bir parçadır. Kendi kendini nasıl var edebilir. Âlem mevhûmdur demek, Allahü teâlâ âlemi vehm mertebesinde yarattı demektir. Âlem yaratılırken vehm yoktu. Fekat, Allahü teâlânın ilminde vardı. (**Mertebe-i vehm**) demek, var olmayıp görünen demektir. (**Nokta-i cevvale**)den meydâna gelen dâirenin varlığı, vehm mertebesindedir. [Ya’nî, bir ipin ucuna bir taş bağlayıp, öteki ucundan tutup, ipi elimiz etrafında çevirirsek, dönen taş, karşıdan dâire şeklinde görünür. Dönen taş nokta-i cevvalerdir. Görünen dâire de, dâire-i mevhûmedir.] Dâire yokdur. Yalnız bir görünüşdür. Allahü teâlâ, bütün mahlûkları bu mertebede yarattı. Fekat, görünüşlerini devâm ettirmektedir. Böylece, var olmaları yanlış değil, doğrudur. Vehm mertebesinden kurtulup (**Nefs-i emri**) olmuşlardır. Ya’nî, yalnız geçici bir görünüş olmayıp, kalıcı bir varlık olmuşlardır. Allahü teâlâ, dilerse, çirkinlikleri güzel yapar. Vehm mertebesi, şaşılacak bir varlıktır. Nefs-i emr mertebesindeki varlığa benzemez. Onunla ilgisi, ilişiği yokdur. Zemân, mekân ve cihet bakımlarından onunla hiç bağılılığı yokdur. Onunla bitişik, Ona uzak değildir. Nokta-i cevvale nefis-i emr mertebesinde vardır. Bundan hâsıl olan dâire ise, vehm mertebesindedir. Dâirenin bu nokta ile hiç ilgisi yokdur. Noktanın hiçbir cihetinde değildir. Dâire hâsıl olunca, bu nokta sınırlanmamıştır. Nokta, dâirenin sağındadır, solundadır veyâ önündedir, arkasındadır yâhud üstündedir, altındadır denilemez. Dâire için böyle şeyler, ancak onun gibi vehm mertebesinde bulunan varlıklar için söylenebilir. Başka mertebede bulunan varlıklarla dâire arasında böyle cihetler yokdur. Dâirenin meydâna gelmesi ile, bu nokta hiç sınırlanmamış ve bir sonu olmamıştır. Eskisi gibidir.

Yukarıda bildirilen misâl iyi anlaşılınca, Allahü teâlânın bu âlem ile olan hâli anlaşılır. Bu âlemin yaratılması ile, Allahü teâlâ sınırlanmamış, bir sonu olmamıştır. Bir ciheti olmamıştır. Allahü teâlâ için böyle şeyler nasıl söylenebilir ki, o yüksek mertebede böyle şeyler yokdur. Kısa görüşlü birkaç uğursuz kimse, Allahü teâlâ ile mahlûklar arasında, böyle bağılıklar hâsıl oldu sanmış, Allahü teâlâ için cihet olmuş demiş, bunun için, Kıyâmet günü Allahü teâlânın görüleceğine de inanmamışlardır. Böyle şey olamaz demişlerdir. Câhilliklerini ve yalan inanışlarını, Kur’ân-ı kerîmden ve hadîs-i şeriflerden üstün tutmuşlardır. Allahü teâlâ görülürse, görenin bir cihetinde bulunur. Bu ise, Onun sınırlanması, bir sonu olması demektir demişlerdir. Yukarıdaki misâlden ve açıklamadan anlaşıldı ki, Allahü teâlâ ile mahlûkları arasında böyle bir nisbet, bağlantı hiç yokdur. Görüleceğini söyleseler de, söylemeseler de, yokdur. Görülecek ve cihet olmayacaktır. Bunu aşığıda dahâ açık anlatacağız. Bunlar anhyamıyorlar ki, bu yanlış düşünceleri, mahlûkların yaratılmalarına da engel olmaktadır. Çünkü, mahlûklar yaratılırken, Allahü teâlânın, mahlûkların bir cihetinde bulunması düşüncesi ortaya çıkar. Bu da, Onun sınırlı olmasını, sonu bulunmasını îcâb eder. Mahlûkların bir tarafında değil, her cihettedir derlerse, yine sınırlanmış olur, bir sonu olur.

Bu dar düşüncelerden kurtulmak için, tesavvuf büyükleri gibi söylemelidir. Bu büyükler, âleme mevhûm dediler. Böylece, Allahü teâlânın ciheti olması, sonu bulunması gibi dar düşüncelerden kurtuldular. Âleme mevhûm demenin hiç zararı yokdur. Bu mevhûmluk, hakîkî varlık gibidir. Sonsuz var olmak, sonsuz ni’metler ve azâblar olmak, bunlar içindir. Eski Yunan felsefecilerinden (**Sofistâ-iyye**) denilen ahmakların, âleme mevhûm demeleri böyle değildi. Vehmin yapma-

sı, hayâlin var sanmasıdır demişlerdi. Bu iki (mevhûm olmak) arasında çok fark vardır.

Tekrâr bildirelim ki, nokta-i cevâleden hâsıl olan, mevhûm dâire, bu noktanın hiçbir cihetinde değildir. Nokta, dâirenin cihetlerinin dışındadır. Bu dâirenin hepsini göz olarak düşünsek, noktayı cihetsiz görür. Çünkü, ikisi arasında cihet bağlantısı yoktur. Cennetde de, insanın her yeri göz olsa, Allahü teâlâyı cihetsiz görür. Bunda inanılmıyacak birşey yoktur. Cennetde, mü'minlerin her yeri göz olup görecektir. Cihetsiz olarak görecektir. Dünyâda, Vefiler, Allahü teâlânın ahlâkı ile ahlâklandıkları için, her yerleri göz gibi olur. Dünyâda görülmez ise de, görmüş gibi olurlar. Çünkü, (Allahü teâlânın kendisi hep görür, hep işitir, hep bilir) buyurdular. Onunla ahlâklanmış olan da, böyle olur. Sıfatlarının herbiri de göz olup görür. Başka mü'minlere bu ni'met, inşaallahü teâlâ Cennetde ihsân edilecektir. Bunda inanılmıyacak birşey yoktur. Herşeyin doğrusunu yalnız Allahü teâlâ bilir [ve dilediğine bildirir].

41 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 90. CI MEKTÛB

Bu mektûb, Muhammed Hâşim-i Keşmîye “kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz” yazılmış olup, âriflerin, kalbleri ile Allahü teâlâyı nasıl gördükleri anlatılmaktadır:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahü teâlâyı hamd olsun. Onun seçtiği kullarına selâm olsun!

Süâl: Tesavvuf büyüklerinden ba'zıları, kalb gözleri ile, Allahü teâlâyı gördüklerini söylemişdir. Meselâ, Şeyh-ul'ârif “kuddise sirruh” [Şihâbüddîn Ömer Sühververdî] (**Avârif-ül-me'ârif**) kitâbında, (Allahü teâlâ, kalb gözü ile müşâhede olunur) diyor. Hâlbuki, Ebû İshak Gülâbâdî “kuddise sirruh” Sôfiyye-i aliyyenin eskilerinden ve reislerindedir. (**Te'arrüf**) ismindeki kitâbında diyor ki, (Büyüklerimiz, söz birliği ile dedi ki, dünyâda Allahü teâlâ, baş gözü ile de, kalb ile de görülemez. Ancak, kalbde bir yakîn, kanâ'at hâsıl olur). Bu iki sözün arasını bulmak nasıl olur?

Cevâb: Bu mes'elede, bu fakîr, (**Te'arrüf**) kitâbının sözünü beğenmekteyim. Bu dünyâda, kalblerin Allahü teâlâdan nasîbi, yakîn hâsıl olmaktan başka değildir. Buna, ister rü'yet desinler, ister müşâhede desinler. Kalb göremeyince, göz elbette göremez. Bu dünyâda gözün Allahü teâlâyı görmesi mümkün değildir. Kalbde hâsıl olan yakîn, Âlem-i misâlde, rü'yet şeklinde görülmektedir. Çünkü, Âlem-i misâlde her düşüncenin, her ma'nânın bir şekli vardır. Bu dünyâda, insana en iyi yakîn hâsıl eden şey, rü'yetdir. Kalbdeki yakîn de, âlem-i misâlde, rü'yet şeklinde görünür.

Kalbde hâsıl olan yakîn, rü'yet şeklinde görüldüğü için, yakîn hâsıl olunan şey de (görünen şey) şeklinde oluyor. Sâlik, bu yakîni, âlem-i misâlde aynasında görünce, âlem-i misâlin ayna olduğunu unutarak, sûreti [görünüşü] hakikat [asl] sanıyor. Rü'yet hâsıl oldu diyor. Yakînin sûretini gördüğünü anlıyamıyor. Bu hâl, tesavvufcuların meşhûr olan hatâlarından biridir. Âlem-i misâldeki sûreti görmek kuvvetlenirse, sâlik, gözümle gördüm zan ediyor. Hâlbuki göz ile de, kalb ile de görülemez. Sôfiyye-i aliyyenin çoğu, böyle yanılarak, kalb ile gördük sanmışlardır.

Süâl: Kalbde kendisine yakîn hâsıl olan şeyin âlem-i misâlde sûreti bulununca, Allahü teâlânın sûreti, görünüşü olmak lâzım gelmez mi?

Cevâb: Allahü teâlânın misli yoktur. Fekat, misâli vardır dediler. Âlem-i misâlde sûret görünür dediler. Nitekim (**Füsûs**) kitâbının sâhibi [Muhyiddîn-i Arabî] “rahmetullahi aleyh” Cennetde görmediği de, âlem-i misâldeki sûret olacak demiştir. Âlem-i misâldeki sûret, Allahü teâlânın âlem-i misâldeki sûreti değildir. Kalbde yakîn hâsıl olan şeyin sûretidir. Kalbde yakîn hâsıl olan, keşf olan ise, Zât-ı ilâhî değildir. Zât-ı ilâhînin, nisbetleri, i'tibârlarıdır. Ârifin işi, Zât ile olunca, böyle

hayâller meydâna çıkar. Hiç rü'yet ve mer'î yokdur. Çünkü, Zât-ı ilâhînin âlem-i misâlde sûreti yokdur. Yakînin sûretini, rü'yetin sûreti sanmışlardır.

Âlem-i misâlde maddelerin, zâtların sûreti olmaz. Ma'nâların sûreti olur. Âlemler [mahlûklar], Allahü teâlânın isimlerinin ve sıfatlarının görünüşleridir. Zâtlıkları, kendi varlıkları yokdur. Bunun için, âlemin hepsi, ma'nâ demektir. [Âlemde madde yokdur.] Onun için, âlemin, âlem-i misâlde sûreti vardır. Allahü teâlânın isimleri ve sıfatları da, Zât-ı ilâhî ile durabildiği için, ma'nâ gibidirler. Bunların âlem-i misâlde sûretleri olabilir. Fekat, Zât-ı ilâhînin hiç sûreti olamaz.

Sûret, hudûdlü olur ve kaydı olur. Âlemler, Onun mahlûkudur. Hiçbir mahlûk, Onu hudûdlayamaz. Bir kayd ile bağliyamaz. Allahü teâlânın misâli var demek, yalnız zât-ı ilâhînin değil ba'zı bakımlardan, ba'zı cihetlerden misâli olur demektir. Fekat, Zât-ı ilâhînin değil, ba'zı i'tibârlarla, ba'zı bakımlardan misâli olur demek, bu fakîre ağır geliyor. Belki, zillerinden uzak bir zıllın misâli olabilir. Tekrâr edelim ki, âlem-i misâlde, sıfatların ve ma'nâların sûreti vardır. Zâtın sûreti yokdur. O hâlde, (**Füsûs**) kitâbının sâhibinin (Allahü teâlâ, Cennetde, âlem-i misâldeki sûreti olarak görünecektir) demesi, Onu rü'yet değildir. Hattâ, sûretini bile rü'yet değildir. Çünkü, Zât-ı ilâhînin sûreti yokdur ki görülebilsin. Âlem-i misâldeki sûret, Onun zıllarından uzak bir zıllın sûretidir. Bunu görmek, Zât-ı ilâhînin rü'yeti değildir. Muhyiddîn-i Arabî "kuddise sirruh", Cennetde Allahü teâlânın görünmesine inanmamakda, mu'tezileden ve felsefecilerden geri kalmamaktadır. Cenâb-ı Hakkın görünmesini, öyle bir şekilde isbât etmiş oluyor ki, isbâtından, görülemeyeceği anlaşılıyor. Ya'nî görülemeyeceğini mükemmel isbât etmiş oluyor. Çünkü, kinâye söz, açık sözden dahâ mükemmel anlatır. Fekat, mu'tezile ile felsefeciler, akllarına uyuyorlar, Muhyiddîn-i Arabî ise, yanlış olan keşfine uymaktadır. Belki de felsefecilerin ve mu'tezilenin delîlleri, şahidleri, Muhyiddîn-i Arabînin hayâlinde yerleşerek, keşfinin yanlış olmasına ve onlara uymasına sebep olmuştur. Fekat, Ehl-i sünnetden olduğu için, bu keşfini, rü'yeti isbât olarak göstermiştir.

(**Te'arrüf**) kitâbı sâhibinin "kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz" (söz birliği) demesi, zemânındaki tesavvufcuların söz birliği olsa gerektir. Herşeyin doğrusunu Allahü teâlâ bilir.

**İlâhî nedir bu aşk, yakdı cismü cânımı?
bundaki zevk başkadır, duyulur izhâr olmaz.
Ne tarafa giderim, bırakıp sultânımı,
Seni sevdi bu gönül, ölse ele yâr olmaz!**

**Herkeseye nasîb olmaz, huzûrundaki ânlar,
ebedî hâtradır, bu bulunmaz zemânlar.
Kadrinizi biz gibi, bir nebze anlayanlar,
derler ki, bu devrde, sen gibi serdâr olmaz.**

**Feth etdiniz kalbimi, gizli bir miftâh ile,
bundan sonra, nefsimin ısyânları nâfile!
Her bülbül âşık olur, böyle vefâli güle,
kim demiş zemherîrde, ilk bir behâr olmaz.**

**Her sözünüz kalbime âb-ı hayât katresi,
senden başka rûhumun yok kurtuluş çâresi.
Ey! Cihânın şu ânda, bir teki, bir dânesi!
biz günâhkârlar için, bundan büyük kâr olmaz!**

42 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 92. ci MEKTÛB

Bu mektûb, yine Muhammed Hâşim-i Keşmîye “kuddise sirruh” yazılmış olup, tesavvuf büyüklerinin Allahü teâlâ ile konuşmalarını bildirmektedir:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği kullarına selâm olsun!

Sûâl: Ba’zı Ârifler “kaddesallahü teâlâ esrârehümül’azîz” diyor ki, Allahü teâlânın kelâmını işitiyoruz veyâ Hak teâlâyâ söylüyoruz. Meselâ, imâm-ı hümmâm Ca’fer-i Sâdik “radiyallahü anh” buyurmuş ki, (Her âyet-i kerîmeyi sâhibinden [söyleyicisinden] işitdim). Bunun gibi, Abdülkâdir-i Geylânî “kuddise sirruhül’azîz, (**Rî-sâle-i gavsîyye**)sinde böyle buyurmaktadır. Bunların ma’nâsı ne demektir?

Cevâb: Hak teâlânın kelâmı, Zâtı gibi ve diğer sıfatları gibi bîcûn ve bîcîgûnedir. [Ya’nî hiçbirşeye benzemez, nasıl oldukları anlaşılabilir.] Bu bîcûn olan sözlerin işitilmesi de, bîcûn olur. Çünkü, cûn olan [anlaşılabilen], bîcûnu bilemez. O hâlde, o sözü işitmek, kulak ile, [hava dalgaları, sinir sistemi ile] olmaz. Çünkü, [bunların hepsi] cûndur. İnsan, bu sözü işitirse, ancak rûhunun alması ile işitir. Çünkü, rûh, oldukça bîcûndur. Harf ve kelimeler olmaksızın duyulur. İnsanın Ona söylemesi de, rûh ile ve harfsiz ve kelimesizdir. Bu sözler de, oldukça bîcûndur. Çünkü, bîcûn olan işitmektedir.

Allahü teâlâ, insanların [ve her mahlûkun sözünü ve] sesini, bîcûn olarak işitmektedir. Harf ve kelime olmaksızın ve önce, sonra sıralanmış olmaksızın duyar. Çünkü, Allahü teâlâ üzerinden zemân geçmez. [Zemân yok iken O vardı. Zemânı sonradan yarattı.] İnsan, o kelâmı işitiyorsa, her zerresi ile bütün varlığı ile duyar. Eğer söylüyorsa, bütün varlığı söyleyicidir. Herşeyi kulaktır. Herşeyi ağızdır. Mîsâk günü, çıkarılan zerrelere, (**Elestü bi-rabbi-küm?**) sâ’âlini, arada [hava, kulak zarı, sinirler gibi] hiçbirşey olmadan, bütün varlıkları ile duydular. Bütün varlıkları ile (**Belâ**) [Evet] dediler. Bütün kulak idiler. Bütün ağız idiler. Çünkü, kulak, ağızdan ayrı olsaydı, işitmek ve söylemek, bîcûn olmazdı. Bîcûn ile konuşulmuş olmazdı. Mîsrâ’:

Sultânın eşyâsını, ancak kendi hayvânları taşır.

Rûh ile alınan ma’nâ, insanın hayâlinde, harfler ve kelimeler şekline girer. İnsanın hayâli, Âlem-i kebîrdeki, Âlem-i misâle benzer. Burada, harf ve kelime şekline girince, kulak ile işitilmiş gibi olur. Çünkü, her ma’nânın, o âlemde bir sûreti, görünüşü vardır. Ma’nâ bîcûn olsa bile, sûreti vardır. Fekat, orada cûn sûretinde görünerek anlaşılabilir.

Sâlik, hayâlinde, sıraya dizilmiş harfleri ve kelimeleri bulunca, bu harfler ve kelimeler, asıldan geldi sanır. Bunları oradan işitdim der. Bu harflerin ve kelimelerin, rûhunun aldığı ma’nâların hayâldeki sûretleri olduğunu ve işitmenin ve işitilen Kelâm-ı lafzînin, bîcûn olan işitmenin ve bîcûn olan kelâmın timsâli [sûreti] olduğunu anlayamaz. Ma’rifeti tam olan bir ârif, her mertebenin hükmünü birbirinden ayırır. Birbiri ile karıştırmaz. Görülüyor ki, bîcûn olan mertebenin kelâmı ve bunun işitilmesi, rûha bildirilmesi ve rûhunun alması demektir. Rûha gelen ma’nâları gösteren kelimeler ve harfler ise, bu ma’nâların, Âlem-i misâl gibi olan hayâldeki sûretleridir. Ba’zıları, harfleri ve kelimeleri, Allahü teâlâdan işitiyoruz sandı. Böyle zan edenler, iki dürlüdür: Birincileri, bu harfler ve kelimeler, hâdis [mahlûk] olup, ebedî olan Kelâm-ı nefsiyi bildiriyor diyorlar. İkincileri, doğrudan doğruya, Kelâm-ı ilâhîyi işitiyoruz diyorlar ve sıralı, dizili olan bu harfleri, kelimeleri, Kelâm-ı Hak sanıyorlar ve Allahü teâlâyâ lâyık olan [yakışan] ile lâyık olmayı ayırd edemiyorlar. Bunlardan birincileri dahâ iyidir. İkincileri ise, câhil, bozuk kimselerdir. Allahü teâlâ, insanların en iyisine ve Onun temiz olan Âline ve Eshâbına selâmet versin! Âmîn.

43 — İKİNCİ CİLD, 98. ci MEKTÛB

Bu mektûb, gizli bilgilerin hazînesi oğulları Muhammed Sa'îd ve Muhammed Ma'sûma "rahmetullahi aleyhimâ" yazılmış olup, Allahü teâlânın mahlûklara yakın olması açıklamakta, ademin ve iblîsin kötülükleri arasındaki farkı bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd ederim. Onun seçtiği kullarına selâm ederim!

Süâl: Âlimler diyor ki, Allahü teâlâ, bu âlemin içinde değildir. Dışında değildir. Âleme bitişik değildir. Ayrı değildir. Bunun açıklanması nasıl olur?

Cevâb: İçinde, dışında olmak, bitişik ve ayrı olmak gibi şeyler, var olan iki şey arasında düşünülebilir. Hâlbuki sülûmimizde, iki şey mevcûd değildir ki, bunlar düşünülebilir. Çünkü, Allahü teâlâ vardır. Âlem, ya'nî Ondan başka herşey vehm ve hayâldir. Âlemin var görünmesi, Allahü teâlânın kudreti ile devâmlı olup, vehm ve hayâlin kalkması ile yok olmuyor. Âhıretdeki sonsuz ni'metler ve azâb- lar bunlara oluyor. Fekat, âlemin varlığı vehm ve hayâldedir. [Ya'nî dışarda var olmayıp, vehme ve hayâle var görünmektedir.] Vehm ve hayâlin dışında bir varlık değildirler. Allahü teâlânın kudreti, vehm olunan, hayâl olan bu görünüşleri devâm ettirmektedir. [Hâricde varmış gibi, yok olmaktan korumaktadır.] Var gibi göstermektedir. Görünüşe aldanan, varlıkta kaldıklarını görenek, var sanır. Var olan ikidir der. Bunun üzerinde, başka mektûblarda geniş bilgi verilmiştir.

Hayâlde bulunan birşey, dışarda var olan birşeyle bitişikdir, onun içindedir denemez. Fekat, var olan, mevcûd olan birşey, hayâlde olan şeyin içinde değildir, dışında ve ayrı da değildir, bitişik de değildir denilebilir. Çünkü, mevcûdün bulunduğu yerde, hayâldeki şey yoktur ki, birbirine göre yerleri söylenebilir. Bu sözümüzü bir misâl ile açıklayalım: Taş, demir gibi küçük birşeyi, bir ipe bağlayıp [parmağımızda zinciri döndürür gibi] elimizin etrafında çevirelim. Bir dâire üzerinde dönen bu küçük cisme (**Nokta-i cevvalé**) denir. Nokta-i cevvalé, hızlı döndüğü için, uzakdan, bir dâire olarak görünür. Hâlbuki, hâricde mevcûd olan, noktadır. Hâricde dâire yoktur. Dâirenin varlığı vehmedir. Dâirede, noktanın varlığı gibi bir varlık yoktur. Nokta, dâirenin içinde veya dışındadır denilemez. Birbirlerine bitişik ve ayrı da değildirler. Noktanın bulunduğu yerde, dâire yoktur ki, birbirlerine göre yerleri söylensin.

Süâl: Allahü teâlâ, âleme yakınım, ihâta ediyorum buyuruyor. Bu nasıl oluyor?

Cevâb: Bu kurb ve ihâta, cismin cisme yakın olması ve kaplaması gibi değildir. Bilinmiyen, anlaşılamiyan bir kurb ve kaplayışdır. Allahü teâlânın yakın olduğuna ve ihâta ettiğine inanırız. Fekat, nasıl olduğunu bilemeyiz. Ona, âlemin içindedir, dışındadır, bitişikdir, ayrıdır demeyiz. Çünkü, islâmiyyet, bu dördünü bildirmemiştir. Misâlimizde nokta-i cevvalé, mevhum olan dâireye yakındır. Onu kaplamıştır ve onunla berâberdir diyebiliriz. Fekat nasıl olduğunu bilemeyiz. Çünkü, mevcûd olan yalnız noktadır. Bitişikdir, ayrıdır, içindedir, dışındadır deriz. Fekat bunlar nasıl olur bilinmez de diyebiliriz. Çünkü, iki taraf arasında bulunan hâlin nasıl olduğu bilindiği zemân, iki tarafın da hâricde varlıkları lâzımdır. İki taraf arasında bulunan hâlin nasıl olduğu bilinmediği zemân, iki tarafın da var olması lâzım gelmez. Bilinmiyen şeyleri, bilinen şeyler gibi sanmak yanlıştır. Başka bir sözle (Gâibi, şâhide kıyâs etmek, bâtıldır).

Tenbîh: Âlem mevhumdur, hayâldeki varlıktır dedik. Bunun ma'nâsı, âlem, vehm ve hayâl mertebesinde yaratılmıştır demektir. His olunan ve idrâk edilen fekat hâricde bulunmayan bir varlıktır. Meselâ, dışarda bulunmayıp, yalnız hayâlde bulunan dâire, bu hâlde devâmlı durdurulabilse ve vehmler, hayâller yok olunca da, o hâlde kalsa, bu dâire, hâricde bulunmadığı hâlde, hâricde varmış gibi olur. Hâlbuki hâricde nokta bulunmazsa, dâire de olmaz. Fârisî beyt tercemesi:

**Ne hoş olur, güzellerin edâsı,
başkaların sözünde yer alması.**

Dâire, noktanın görünmesini örtüyor denirse yeri vardır. Dâire, noktanın varlığını gösteren bir ayna gibidir denirse, yine doğru olur. Eğer noktanın varlığına âlâmetdir denirse, yine olur. Noktayı örtüyor demek, câhillerin sözüdür. Aynadır demek Evliyâliğe uygundur ve buna (**Îmân-ı şühûdî**) denir. Alâmet ve işâret olduğunu söylemek, (**Îmân-ı gaybî**)ye mahsûsdur. Îmân-ı gaybî, îmân-ı şühûdîden dahâ kuvvetli, dahâ kıymetlidir. Çünkü, şühûdde zıl [hayâl] görülür. Gaybde ise, bu hatâ yokdur. Îmân-ı gaybîde, ele birşey geçmez. Fekat vâsıldır, kavuşmuştur. Şühûdde, ele birşeyler geçerse de, vâsıl değildir, başka şeye, zıllere, hayâllere bakmaktadır. Sözüün kısası, şühûd, noksânlıktır. Vüsûl ise kemâldir. Bu sözümü-zü tesavvufcu geçinen herkes anlıyamaz. Bunlar, şühûdü, vüsûlden dahâ üstün sanır. Yunân felsefecilerinden, sôfistâyeye [Sophiste] denilen kimseler, âleme, hayâl, vehm dedi. İnsanın hayâlinde, bir görünüşdür. Vehm ve hayâl değişirse, bu görünüşler de değişir dedi. Meselâ, vehm, birşeyi tatlı görürse tatlı olur. Başka bir zemânda bu şeye acı derse, acıdır dediler. Ne kadar câhil, ne kadar aklsızlar ki, Allahü teâlânın yaratmasını göremediler. Hattâ inanmadılar. [Âlemin varlığının], hâricdeki varlığa olan yakınlığını anlamadılar. Böylece hâricdeki varlığa yakışan işlerin bu âlemde bulunduğuna ve böylece sonsuz azâb ve ni'metlere inanmadılar. Hâlbuki, Muhbir-i sâdik [hep doğru söyleyici] “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem”, bunları haber verdi. Elbet olacaktır. Bu felsefeciler, şeytânın askeridir. Mücâdele süresinin, ondokuzuncu âyetinde meâlen, (**Şeytânın askeri elbette mağlûb olacak, ziyân edecektir**) buyruldu.

Süâl: Vehmde ve hayâlde olsa bile, âlemin varlığı, devâmlı olduğu ve bu varlığa sonsuz ni'metler ve azâblar olacağı hâlde, âleme niçin var denmiyor ve mevcûd bilinmiyor?

Cevâb: Tesavvufculara göre vücûd, en şerefli, en kıymetli şeydir. Vücûd [ya'nî var olmak], bütün hayrların, üstünlüklerin başlangıcıdır. Herşeyden kıymetli olan vücûdü, Allahü teâlâdan başkasına yakıştıramıyorlar. Çünkü, Ondan başka herşey noksân ve kötüdür. En kıymetli şey, kötüye verilebilir mi? Tesavvufcuların bu sözleri, keşfe ve firâsete dayanmaktadır. Keşflerine göre, vücûd, yalnız Allahü teâlâyâ mahsûsdur. Mevcûd [var] yalnız Odur. Ondan başkasına mevcûd demeleri, O varlığa, bilinmiyen bir bağılılıkları olduğu içindir. Gölge aslı sâyesinde durabildiği gibi, herşey O varlıkla durmaktadır. Vehm mertebesinde bulunan sübût [görünüş], O vücûdun zıllarından bir zıldır. [Türkçede, vücûd deyince, beden sanıyoruz. Hâlbuki vücûd, madde, cism, beden demek değildir. Vücûd, var olmak demektir. Ya'nî bir sıfattır.] O vücûd, hâricde mevcûd olduğundan, Allahü teâlâ, hâricde mevcûddür. Devâm verilen vehm ve hayâl mertebesine de, hâric mertebesinin zıllarından bir zıl dersek, ikisi de zıl olunca, vehmdeki sübûta, (**Vücûd-i hâricî**) demek uygun olabilir. Bu bakımdan, âleme de, hâricde mevcûd denebilir. Görülüyor ki, mümkün [ya'nî mahlûk] her neye mâlik ise, vücûd mertebesinden gelmektedir. Ona, zıl olması düşünülmeden, hâricde var demek, doğru olmaz. Allahü teâlâyâ, vücûd sıfatında ortak edilmiş olur. Bu fakîr [ya'nî Îmâm-ı Rabbânî “kadde-sallahü teâlâ sirrehül'azîz”], âleme hâricde mevcûd demiş isem, bu ma'nâda anlamak lâzımdır. Kelâm âlimleri, vücûd ile sübût aynıdır diyor ki, iki kelimenin lügat ma'nâsı aynı demektir. Yoksa, vücûd nerde, sübût nerde? Keşf ve şühûd sâhiblerinden çoğu ve âlimlerden çoğu, (Allahü teâlânın kendisi, vücûddür) dedi. Sübût ise, nazarî, aklın düşündüğü birşeydir.

Fâide: Vücûd, her hayr ve kemâlin kaynağı ve her güzelliğin başlangıcı olduğu gibi, bunun karşılığı olan adem de, elbette her kötülüğün, her kusurun kaynağı ve her çirkinliğin ve bozukluğun başlangıcıdır. Günâhlar, ondan hâsıl olmakda, yoldan çıkmağa, o sebep olmaktadır. Buna karşılık, hünerleri, güzellikleri de vardır.

Vücûd karşısında, kendini tâm yok etmek en büyük meziyyetidir. Vücûdun karşısında bulunarak, kötülükleri, kusûrları kendinde toplamak, hüneridir. Vücûde ayna olarak, onun kemâlâtını göstermek ve bu kemâlâtı, ilmin dışında, birbirlerinden ayırmak, onları icmâlden tafsîle getirmek, onun güzel sıfatıdır. Kısaca, vücûdun hizmetlerini görmekte, vücûdun hüsn-i cemâli, onun, kötülük, çirkinlik ve kusûr aynasında meydâna çıkmaktadır. Vücûdün ginâsı, bunun ihtiyâcından, onun izzeti bunun zilletinden, onun yüksekliği, bunun alçaklığından, onun efendiliği bunun köleliğinden anlaşılmalıdır. Fârisî beyt tercemesi:

***Hocamı üstâd yapan, ben oldum,
beği âzâd eden köle, ben oldum.***

Her bozukluğun, her sapıklığın sebebi olan mel'ûn İblîs, ademden dahâ fenâdır. Ademde bulunan hünerlerin, onda hiçbirisi yoktur. A'râf sûresi, onikinci âyetindeki, **(Ben ondan dahâ hayrlıyım)** sözü, ondaki iyilik sıfatlarını, söküp çıkarmış, onu herşeyden kötü yapmıştır. Adem, hiçbirşeye varamadığı, yok olduğu için, vücûde alâmet, güzelliklere ayna olmuştur. Mel'ûn ise, varlık ve iyilik iddî'âsı ile, karşı gelerek tard edilmiştir. Güzel karşılamaya ademden öğrenmeli ki, varlığı yoklukla karşılamakta, kemâl karşısına, kusûr ile çıkmaktadır. İzzet ve celâl görününce zül ve inkisârını göstermektedir. İblîs mel'ûnu, kibr ve inâd ettiği için, ademdeki kötülükleri sanki kendisine çekmiş, ademde iyilikden başka, sanki birşey kalmamış gibidir. Elbet iyiliğe ayna olabilmek için, iyi olmak lâzımdır. (Sultânın eşyâsını taşımak şerefi, ancak kendi hayvânlarına mahsûsdur) sözü meşhûrdur. İblîsin, kıymetli vazîfesi vardı. Mahlûkları kötülükten temizliyordu. Fekat, kendini beğendiği, büyük sandığı için, hizmetlerinin fâidesini göremedi. Dünyâda da, âhîretde de ziyân etti. Adem ise, kusûrlu, kötü olduğu hâlde, yokluğu sâyesinde, mahrûm kalmadı. Vücûda ayna olmakla şereflendi. Fârisî beyt tercemesi:

***Kamış boşum dedi, şekerlendi,
ağaç, yükseldi, baltayı yidi.***

Süâl: İblîse bu kötülük nereden geldi? Ademden başkası vücûddür. Bunda ise, kötülük yoktur. O hâlde, kötülük nereden geldi?

Cevâb: Adem, vücûda ayna olup, onun hayrı ve kemâlini gösterdiği gibi, vücûd de, ademin aynasıdır ve onun kötülüğünü ve kusûrlarını göstermektedir. [İblîs de, her mahlûk gibi adem ile vücûddan yapılmıştır.] İblîs kendi ademindeki kötülükleri aldığı gibi, vücûdüne ademden aks eden kötülükleri de almıştır. Hem kendinde olan hem de hâricden gelen kötülükleri yüklenmiştir. Kötülükleri aks etdiren vücûdünün kuruntuları, ademin iyi sıfatlarından olan yokluğunu, ona göstermedi. Vücûdün aynasında görünen kötülükler de meydâna çıkınca, sonsuz ziyâna girdi. Yâ Rabbî! Bize hidâyet verdikten sonra, kalblerimizi, düşmanlarının tarafına kaydırma! Bizlere merhametini bol eyle! Lutf, ihsân sâhibi ancak sensin!

***Kalbini, Cennet bağı yap, çeşme-i tevhîd ile,
rûh bağceni gülşen eyle, gonca-i tevhîd ile.***

***Hem mekânsız, hem zemânsız, nihâyetsiz yolları,
kat'ider gönül erbâbı, kuvvet-i tevhîd ile.***

***Her ne kadar, yüz karası, yapıdıysa isyân sende,
temizlenir her yerin, sâbûn-i tevhîd ile.***

***İns ve cin âlemlerini, aşarak arşa çıkar,
kim ki mi'râc eylediyse, cezbe-i tevhîd ile.***

***Ey Niyâzî! Ârif-i billah gönülden kaldırır,
yetmiş bin perdeyi hep, bir lem'a-i tevhîd ile.***

44 — İKİNCİ CİLD, 42. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Mirzâ Hüsâmeddîn oğlu hâce Cemâleddîn Hüseyne yazılmış olup, nihâyetin, âfâk ve enfûsün dışında olduğunu bildirmektedir:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Âlemlerin rabbi olan Allahü teâlâyâ hamd olsun. Âlemlere rahmet olarak gönderdiği O büyük Peygambere “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” düâ ve selâm olsun. Onun kıymetli olan Âline, akrabâsına ve yüksek olan Eshâbına “rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma’in”, kıyâmete kadar düâ ve selâm olsun!

Bir sâlik niyyetini düzelttikden ve kendini dünyâ arzûlarından kurtarıldıktan sonra, Allahü teâlânın ismini zikr etmeğe başlar ve güc riyâzetler çeker [(**Riyâzet**) nefsin arzûlarını yapmamak demektir] ve şiddetli, ağır mücâhedeler yapar [(**Mücâhede**) nefsin istemediği şeyleri yapmaktır] ve tezkiye hâsıl eder [ya’nî nefsi temizlenir] ve kötü huyları iyi huylara döner ve günâhlarına tevbe eder ve Allahü teâlâyâ dönmek nasîb olur, dünyâ sevgisi kalbinden çıkar ve sabr, tevekkül ve rızâ hâsıl olur ve bu kazandıklarının ma’nâlarını, işaretlerini yavaş yavaş ve sıra ile, âlem-i misâlde görmeğe başlar ve bu âlem-i misâl aynasında kendini insanlığın kirlilerinden ve insanlık sıfatlarının aşağılıklarından temizlenmiş görürse, (**Seyr-i âfâkî**)yi [ya’nî kendinin dışında ilerlemeği] temâmlamış olur. Ba’zıları, bu yolculukta ihtiyâtlı davrandı. İnsanın yedi latifesinden her birini âlem-i misâl aynasında, renkli bir nûr olarak gördüler. Her latifenin temizlendiğini, kendi nûrunun, âlem-i misâlde görünmesiyle anladılar. Bu seyre [yürüyüşe] kalb ismindeki latifeden başladılar. Yavaş yavaş ve sıra ile, latifelerin sonuncusuna ilerlediler. Meselâ sâlikin kalbinin temizlendiğinin alâmeti olarak, (**Âlem-i misâl**) aynasında, kırmızı nûrun görünmesini kabûl etmişlerdir. Rûh ismindeki latifenin temizliğinin alâmeti, sarı nûrdur. Böylece, beş latifenin temizliğini gösteren beş nûr vardır. Demek oluyor ki, seyr-i âfâkîyi temâmlıyan bir sâlik, sıfatlarının ve ahlâkının değişmesini âlem-i misâl aynasında görüyor. Kendindeki zulmetleri, kötülükleri, o âlem aynasında his ederek temizlendiğini anlıyor. Sâlik bu yürüyüşde, her ân, hâllerindeki değişikliği, âlem-i misâlde görüyor. Kendindeki değişiklikleri haber veren o âlemdeki değişiklikleri görüyor. Âlem-i misâl âfâkdandır. [Ya’nî insanın dışında bulunan şeylerdendir.] Böylece insan, âfâkda ilerlemiş oluyor. Evet sâlik, hakîkatde kendinde seyr etmekde, değişiklik yapmaktadır. Ya’nî, onun sıfatlarında ve ahlâkında keyfî, kalitatif bir hareket olmaktadır. Fekat, o, bu hareketini âfâkda görmektedir. Kendinden haberi yoktur. Bunun için, seyr-i âfâkî denilmiştir. Âfâkda olan bu seyr temâm olunca, seyr-i ilallah temâm olmuş olur. Fenâ hâsıl olmuş olur demişlerdir ve bu seyr-i ilallaha, (**Sülûk**) demişlerdir.

Bundan sonra olan seyre, (**Seyr-i enfûsî**), (**Seyr-i fillah**) derler. Bu seyrde, (**Be-kâ-billah**) hâsıl olur derler. Bu makâmda, sülûkden sonra, cezbe hâsıl oluyor derler.

Sâlikin latifeleri, birinci seyrde, tezkiye bulduğu, insanlık kusûrlarından temizlendiği için, bu latifeler, sâlikin rabbi [terbiye edicisi, yetiştiricisi] olan ism-i ilâhînin akslerini, zıllarını, kendilerinde gösterecek bir ayna gibi olmuşlardır. Bu ismin çeşitli kısımlarının tecellîsine, görünmesine ayna olmuşlardır.

İkinci seyre, enfûsî şunun için denir ki, sâlikin enfûsü, ya’nî kendisi, isimlerin akslerine, zıllarına ayna olmuşdur. Yoksa sâlik, kendinde seyr etmekde değildir. Nitekim seyr-i âfâkîye de, âlem-i misâl ayna olduğu için, Seyr-i âfâkî denmişti. Yoksa, sâlik âfâkda seyr etmiyordu. Bu ikinci seyr, hakîkatde, enfûs aynalarında isimlerin zıllarının, hayâllerinin seyridir. Hattâ bunun için, (Âşıkda ma’şûkun seyri) demişlerdir. Fârisî beyt tercemesi:

***Hareket eden, ayna değildir,
aynadaki sûretlerdir.***

Bu seyre, seyr-i fillah da denmesine sebep, sâlik bu seyrde, Allahü teâlânın sıfatları ile sıfatlanır. Bir sıfatdan bir sığata geçer. Çünkü, aynadaki sùretlerin sıfatlarının ba'zısından aynanın da nasıbi olur. Bundan dolayı, sanki Allahü teâlânın isimlerinde seyr etmiş gibidir.

İşte tesavvufcuların sözlerinin ma'nâsı budur. Makâm sâhiblerinin hâli ve söz sâhiblerinin murâdi herkesin anladığı gibi olmaz. Herkes anladığı kadar söyler. Bu sözden, başkaları da anlayışı kadar ma'nâ çıkarır. Bir kimse, sözü ile birşeyler anlatmak ister. Dinleyenler, bu sözden başka şeyler anlıyabilir.

Tesavvufcuların seyr-i enfüsîye sıkılmadan seyr-i fillah demeleri ve çekinmeden Bekâ-billah ismini vermeleri ve kavuşmak, yetişmek bilmeleri bu fakîre ağır geliyor. Bu sözlerine doğru ma'nâ vermek, düzeltmek için güçlük çekiliyor.

Seyr-i âfâkîde, sanki, kötülüklerden temizlenmek ve seyr-i enfüsîde, iyi ahlâk ile ahlâklanmak vardır. Çünkü, kötülüklerden ayrılmak, Fenâ makâmına uygundur. İyiliklere kavuşmak, Bekâ makâmına uygun olur. Bu seyr-i enfüsînin nihâyeti yok demişlerdir. İnsanın ömrü sonsuz olsa, bu seyr bitmez sanmışlardır. Çünkü, mahlûkun sıfatlarının nihâyeti yok demişlerdir. Allahü teâlânın sonsuz sıfatları, sâlikin latîfeleri aynasında tecellî etmekde, Onun kemâlâtından bir kemâl görünmekdedir. O hâlde, bu seyr bitmez ve sonu gelmez.

Seyr-i âfâkîde hâsıl olan Fenâ ile seyr-i enfüsîde hâsıl olan Bekânın ikisine birden, vilâyet [Evliyâ olmak] demişler ve kemâlin, yükselmenin sonu buraya kadardır sanmışlardır. Bundan sonra, seyr [yolculuk] olursa, geriye doğru olur ki buna **(Seyr-i anillah)** demişlerdir. Geriye inerken, bir dördüncü yolculuk vardır ki, buna da **(Seyr-i fil-esyâ)** demişlerdir. Üçüncü ve dördüncü seyrler, başkalarını kemâle getirmek ve irşâd etmek içindir. İlk iki seyr, vilâyeti hâsıl etmek içindir, demişlerdir.

Hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlâ ile kul arasında, yetmişbin nûrdan perde ve yetmişbin zulmetden perde vardır)** buyuruldu.

Tesavvufculardan bir kısmına göre, seyr-i âfâkîde yetmişbin perde aşılmaktadır. Çünkü, yedi latîfeden her birinde onbin perde geçilir dediler. Bu seyr temâm olunca, perdelerin hepsi aradan kalkmış olup, sâlik, seyr-i fillah yapmağa başlar ve **(Vuslat)** makâmına erişir sandılar.

İşte, Evliyânın seyr ve sùlûk dedikleri şeyler bunlardır. İnsanın kemâle gelmesi ve başkalarını da irşâd etmesi böyle olur derler.

Allahü teâlânın lutf ederek, ihsân ederek, bu fakîre bu bilgilerden zâhir ettikleri ve ne sùretle yetişdirdiklerini, ni'meti bildirmek ve şükürünü yapmak maksadı ile, aşağıya yazıyorum. Kalbi uyanık olanlar istifâde eder.

Hak teâlâ, bî-çûn ve bî-igûnedir. Ya'nî hiçbirşeye benzemez. Nasıl olduğu anlaşılamaz. Âfâkda olmadığı gibi, enfüsde de bulunmaz. O hâlde, seyr-i âfâkîye, seyr-i ilallah demek ve seyr-i enfüsîye seyr-i fillah ismini vermek doğru olmaz. Bu her iki seyr de, **(Seyr-i ilallah)** olur. Seyr-i fillah, âfâk ve enfüs ile ilişiğı olmayan ötelere ötesi bir seyrdir. Şaşılacak şeydir ki, seyr-i enfüsîye, seyr-i fillah demişler. Bu seyri bitmez tükenmez bilip, sonsuz olarak seyr edilse, temâmlanamaz sanmışlar. Hâlbuki, enfüs de, âfâk gibi mahlûk olduğundan, mahlûklarda seyr etmiş oluyorlar. Böylece, büyük hatâyâ, sonsuz husrâna düşüyorlar. Sonra, ebedî olarak Fenâ hâsıl olamayınca, Bekâ hiç hâsıl olmaz. Vüsûl, kavuşmak, nasıl olur? Yaklaşmak ve kemâl nasıl elde edilir? Sübhânallah! Tesavvuf büyükleri, böylece, serâbı su sanarak ve seyr-i ilallaha seyr-i fillah diyerek, mahlûku Hâlık düşünerek ve zemânli mekânli olana, bî-çûn diyerek kendilerini avutunca, küçüklerden ve görümleri kısa olanlardan şikâyet etmeğe sıra gelir mi? Yazıklar olsun! Nasıl oluyor da, enfüse Hak teâlâ diyorlar. Hudûdü ve sonu olan bu seyri, nihâyetsiz sanıyorlar. Seyr-i enfüsîde sâlikin latîfeleri aynasında, Allahü teâlânın isimleri ve sıfatla-

rı görünüyor diyorlar. Hâlbuki, bu görünenler, isimlerin ve sıfatların akslerinden, zillerinden bir zıldır. İsmilerin ve sıfatların kendileri değildir. Burasını bu mektû-bun sonunda dahâ açıklayacağız, inşaallahü teâlâ.

Allahü teâlâ, bî-çûn ve bî-çigûnedir. Anlaşılabilen, düşünülebilen herşey, On-dan uzaktır. O hâlde, âfâk ve enfüs aynalarında yerleşemez. Bu aynalarda görü-lenler, zemânlı, mekânlı şeylerin görünüşüdür. Âfâk ve enfüsü geçerek, Onu, âfâk ve enfüsün ötesinde aramak lâzımdır. Âfâk olsun, enfüs olsun, Onun Zâtı, mahlûklar aynasına yerleşmeyeceği gibi, isimleri ve sıfatları da, bunlara yerleşmez. Buralara aks eden herşey, isimlerin ve sıfatların aksleri, zilleri ve misâlleridir. Hattâ, isimlerin ve sıfatların zilleri ve nümûneleri de, âfâk ve enfüsün dışındadır. Burada, kudretin görünmesinden başka birşey yoktur. Çünkü, Allahü teâlânın isim-leri ve sıfatları da, kendisi gibi bî-çûn ve bî-çigûnedir. Benzerleri ve nümûneleri yoktur. Âfâk ve enfüsten dışarı çıkılmadıkça, isimlerin ve sıfatların akslerinin ve zillerinin ne demek olduğu anlaşılabilir. Nerde kaldı ki, isimler ve sıfatlar anlaşıl-mış olsun. Şaşılacak şeydir ki, bu fakîre bildirilenler, gösterilenler, o büyüklerin tatdıklarına ve gördüklerine hiç uymuyor. Bunlardan birini söylesem, kim inanır? Kim kabûl eder? Eğer söylemeyip saklasam, yanlışın doğru ile karışmasına ve Hak teâlâyâ câiz olmıyan şeylerin söylenmesine göz yummuş olurum. Onun için, ister istemez, doğrusunu ve Allahü teâlâyâ söylenmesi yakışanı bildireceğim. Uygun ol-mıyanları red edeceğim. İster inansınlar, ister inanmasınlar. Bunu düşünmüyorum ve üzülmiyorum. Kendi bilgisinden, keşflerinden şüphesi olan, başkalarının inan-mamasından korkar. İşin doğrusu güneş gibi açıkta olunca, keşflerin doğruluğu, ayın ondördü gibi meydânda olunca ve akslerden, hayâllerden kurtulmuş ve mi-sâllerin, nümûnelerin üstüne çıkarılmış olunca, bilgilerde hiç şüphe olur mu? Ho-cam [Muhammed Bâkî] “kuddise sirruh” buyurdu ki, (Hâllerin doğru olmasına alâ-met, bunlara tam bir yakîn ve inanmaktır). Bundan başka, Allahü teâlânın lutfü, ihsânı ile, bu büyüklerin söyledikleri hâllerin herbiri, ayrı ayrı bu fakîre [ya'nî İmâm-ı Rabbânîye “kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz] bildirildi. Tevhîd, ittihâd, ihâ-ta ve sereyân ma'rifetleri gösterildi. O büyüklere gösterilen ve bildirilenlerin iç-yüzü hâsıl oldu. İlmlerinin, ma'rifetlerinin incelikleri meydâna çıkarıldı. Bu ma-kâmda çok zemân kaldım. Bütün bunların, azına çoğuna kavuşdum. Bunlarda art-ık şüphe ve tereddüd kalır mı?

Nihâyet Allahü teâlânın lutfü ile anlaşıldı ki, bu görünenlerin, anlaşılmanın hep-si, zillerin, akslerin, hayâllerin oyunlarıdır, görünüşleridir. Misâllere, hayâllere ka-pılmaktan başka birşey değildir. Aranılan, bunların ötesindedir. İstenilen, bun-lardan başkadır. Bunu anlayınca, çâresiz, bu ma'rifetlerin hepsinden yüzçevirdim. Bî-çûn olan Zât-ı ilâhîye teveccüh eyledim. Yeri, mikdârı ve sıfatı olan herşeyden uzaklaştım. Hâlim böyle olmasaydı, büyüklere uymayan söz söyleyebilir mi idim? Bu ayrılık, Allahü teâlânın zâtında ve sıfatlarında olmasaydı ve Allahü teâlânın tak-dîs ve tenzîhi için olmasaydı, bu büyüklere uymayan sözü yine söylemezdim. Ağ-zımı açamazdım. Çünkü, onlara ihsân olunan ni'metlerin artıklarını toplayan bir dilenci gibi idim. Onların ni'met sofralarını temizleyen bir hizmetciyim. Yine söylüyorum ki, bu fakîri [ya'nî İmâm-ı Rabbânîyi “kaddesallahü teâlâ sirre-hül'azîz”], lutf ederek terbiye eden, yetiştiren onlardır. Katkat ihsânları ile fâide-lendiren onlardır. Fekat, ne yapayım? Allahü teâlânın zâtında ve sıfatlarında ol-duğundan ve Onun mukaddes cenâbına yakışmıyan kelimeler kullanıldığından, bu-nun karşısında susmak ve başkalarının inanmamasından korkmak, dîne ve diyâ-nete sığmaz ve kulluğa uymaz.

Vahdet-i vücûd ve benzeri ba'zı bilgilerde, âlimlerin tesavvufculardan ayrılma-sı, akl yolu ile ve istidlâl iledir. Bu fakîrin ayrılması ise, keşf ve şühûd, ya'nî gör-mek iledir. Âlimler, tesavvufcuların bilgilerinin çirkin olduğunu söylüyor. Bu fa-kîr ise, güzel olduğunu, fekat maksadın, arzûnun bunlar olmadığını, bunları bira-

kıp ilerlemek lâzım geldiğini söylüyorum. Şeyh Alâüddevele “kaddesallahü teâlâ sirrehül’azîz” de, vahdet-i vücûd bilgilerine uymuyor. Âlimlerin bildiği gibi, çirkin biliyor. Buna şaşılır. Çünkü, onun bilgisi, keşf yolu iledir. Keşf sâhibi, bu bilgileri çirkin bilmez. Çünkü, vahdet-i vücûdda garîb hâller, şaşılacak ma’rifetler vardır. Bu bilgiler, çirkin değildir. Fekat bu bilgilere saplanıp kalmak da güzel değildir.

Süâl: Bu sözlerden, tesavvuf büyüklerinin bâtil bir yolda buldukları ve hakîkatin, onların keşf ve buluşlarından başka olduğu anlaşılıyor.

Cevâb: Bâtil, hiçbir hakîkate dayanmayan şey demektir. Hâlbuki, bu hâller ve ma’rifetler, muhabbetin fazla olmasından hâsıl oluyor. Allahü teâlânın sevgisi, bu büyükleri o kadar kaplıyor ki, başka şeylerin ismi ve cismi hâtırlarına gelmiyor. Başka birşey görmiyorlar. İster istemez, sevmek serhoşluğu ile, üzerlerini bu hâlin kaplaması ile, başka şeyleri yok biliyorlar. Allahü teâlâdan başka birşey görmüyorlar. Bu hâle bâtil denir mi? Burada bâtil yoktur. Bunları, hak kaplamıştır. O büyükler, Allahü teâlânın sevgisine dalarak, kendilerini ve her şeyi yok etmişlerdir. Bâtil, bunların yanına yaklaşabilir mi? Bunlar temâmen haklıdır ve hak içindirler. Yalnız görünüşü bilen âlimler, bunların hakikatini anlayabilir mi? Görünüşde uygunsuzluktan başka ne anlarlar? Onların büyüklüğünden ne elde edebilirler?

Sözün doğrusu şudur ki, bu hâllerin ve ma’rifetlerin ötesinde, başka kemâller ve üstünlükler vardır ki, o kemâlâtın yanında bu hâller ve ma’rifetler, okyânus yanındaki bir damla su gibi kalır. Fârisî beyt tercemesi:

**Gök, Arşa bakınca, aşağıdır,
fekat, toprağa nazaran çok yüksektir.**

Yine sözüme dönelim! Perdelerin yırtılmasında diyorlar ki, seyr-i âfâkîde nûrlu ve zulmetli perdelerin hepsi aradan kalkar. Bu fakîre göre, bu sözleri de yerinde değildir. Hattâ, temâmen başka dürlü anlıyorum. Görüyorum ki, zulmetli perdelerin kalkması için mahlûkların hepsini aşmak, ya’nî seyr-i âfâkîyi ve seyr-i enfüsîyi temâmlamak lâzımdır. Nûrdan perdelerin aradan kalkması için de, Allahü teâlânın isimlerinde ve sıfatlarında seyr etmek lâzımdır. Ya’nî isimleri, sıfatları, şânları ve i’tibârları hiç görmemelidir. Ancak bu zemân, nûrdan perdelerin hepsi kalkarak, (**Vasl-ı uryânî**) hâsıl olur. Böyle olanlar pek azdır. Seyr-i âfâkîde, zulmetten olan perdelerin yarısı bile aradan kalkmaz. Nûrdan perdeler hiç kalkar mı? Perdeler çok çeşidlidir. Onun için şaşırılmışlardır. Meselâ, nefsin perdelerinin zulmeti, kalbin perdelerinin zulmetinden çokdur. Zulmeti az olan perdeler, nûrânî perde gibi görünmüştür. Görüşü keskin olanlar, zulmânî perdeyi nûrânî perde ile karıştırmaz. Zulmete nûr demez. Bu, öyle bir ni’metdir ki, dilediğine ihsân eder. Allahü teâlâ, büyük ihsân sâhibidir.

Bu fakîri [ya’nî İmâm-ı Rabbânîyi “kaddesallahü teâlâ sirrehül’azîz”] yetiştirme için şereflendirdikleri yolda hem cezbe, hem sülûk vardır. Latîfeleri [insanların kötü huylarından] temizlemek ve Allahü teâlânın sıfatları ile doldurmak, bir aradadır. Tasfiye [sülûk] ve tezkiye [cezbe], bu yolda berâberdir. Seyr-i enfüsîde, seyr-i âfâkî dahî yapılmış olur. Tasfiye içinde, tezkiye de hâsıl olur. Cezbe, sülûkü de hâsıl eder. Âfâk, enfüsün içinde bulunur. Fekat, latîfeleri temizlemek cezbeden önce ve tasfiye, tezkiyeden öncedir. Bu yolda, göz önünde olan enfüsdür. Âfâk değildir. Bunun için, bu yol ile çabuk varılır. Hattâ, diyebilirim ki, bu yol, elbette kavuşdurur. Kavuşdurmamak ihtimâli yoktur. Allahü teâlâdan istikâmet ve fırsat dilemek lâzımdır.

Bu yol, elbette kavuşdurur dedim. Çünkü, bu yolun başlangıcı cezbedir ki, elbette kavuşdurur. Sâlikleri yolda bırakan, yâ sülûk konaklarıdır veyâ sülûkü bulunmayan kuru cezbelerdir. Bu mâni’lerin ikisi de, bu yolda yoktur. Çünkü, sülûk, cezbeye bağlıdır. Cezbe ile berâber, cezbenin içinde hâsıl olur. Burada, hâlis sülûk ol-

madığı gibi, kuru cezbe de yokdur. Onun için, sâlikin yolu kesilmez. Bu yol, Peygamberlere “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” mahsûs olan cadedir. Bu büyükler, çeşidli derecelerine göre, bu yoldan vâsil olmuşlardır. Âfâkı ve enfüsü bir adımda geçmişler, ikinci adımı, âfâk ve enfüsün ilerisine koymuşlardır. Sülûk ve cezbe-yi geride bırakmışlardır. Çünkü, sülûkün nihâyeti, Seyr-i âfâkînin sonuna kadardır. Cezbenin nihâyeti, Seyr-i enfüsînin sonuna kadardır. Seyr-i âfâkî ve enfüsî temâm olunca, sülûk ve cezbe de temâm olur. Bundan sonra ne sülûk kalır ne cezbe. Bu sözümüzü sülûk ve cezbe sâhibleri anlayamaz. Çünkü, onlara göre, âfâk ve enfüsün üstünde yol yokdur. İnsanın ömrü sonsuz olup, hep seyr-i enfüsî yapsa, yine temâmlıyamaz. Bu büyüklerden biri buyuruyor ki, fârisî beyt tercemesi:

***Eğer bütün ömrünce yürüse de insan,
Kendinden dışarı çıkmağa bulmaz imkân.***

Bu yolu bana gösterenler o kadar büyükdür ki, Onların sâyesinde gözümü açtım. Onların sâyesinde bunları söyleyebiliyorum. Tesavvufun elifbâsını Onlardan öğrendim. Mevlevîyyet derecesine Onların teveccühü ile kavuştum. Eğer ilmim varsa, Onların ilm deryâlarından birkaç damladır. Eğer ma’rifet sâhibi isem, Onların iltifâtlarının eseridir. Nihâyetin başlangıcında yerleşmiş bulunduğuy yolu Onlardan öğrendim. Kayyümlük cihetine çeken ipin ucunu Onlardan aldım. Onların bir bakışı ile, öyle şeylere kavuştum ki, başkaları kırk gün çile çekmekle göremez. Onların sözünden öyle şeyler edindim ki, başkaları senelerle çalışmakla ele geçiremez. Fârisî iki beyt tercemesi:

***Şemseddînin bir bakışına Tebrîzde kavuşan kişi,
Çile çıkararlara güler, ayblar dâim herkesi.***

***Nakşibendiyye, nasıl kâfile sürücüdür?
Kâfilesini gizlice maksada götürür.***

Bu büyükler, yola, seyr-i enfüsîden başlıyor. Seyr-i âfâkîyi bununla berâber yapmış oluyor. Bu hâle, (Sefer der vatan) sözü ile işâret ediyorlar.

Bu büyüklerin yolu pek kısadır. Maksada çabuk ulaştırır. Başkalarının yolunun sonu, bu yolun başlangıcına varır. Bunun içindir ki, (Biz, nihâyeti, başlangıca yerleşdirdik) buyurmuşlardır. Velhâsıl, bu büyüklerin yolu, başka tesavvuf yollarından çok yüksektir. Diyebilirim ki, bunların huzûru ve âgâh olmaları [Allahü teâlâ ile her ân beraber olmaları], Onların çoğunun huzûrunun üstündedir. Bunun içindir ki, (Bizim bağlılığımız, bütün bağlılıkların üstündedir) buyurmuşlardır. Fekat, âfâk ve enfüsün dışında ve sülûk ve cezbenin üstünde Evliyâyâ yol olmadığı için, bu büyükler de, ister istemez âfâk ve enfüsün ötesinden konuşmamışlar. Cezbe ve sülûkün dışından haber vermemişler. Evliyâlık kemâlâtına uygun olarak, (Evliyâ, Fenâ ve Bekâdan sonra herşeyi kendilerinde görür. Kendilerinde bulurlar) buyurmuşlardır. Kendilerinde seyr ettikleri için, Zâriyât sûresinin (Kendinizde bulunmaktadırlar, niçin görmüyorsunuz?) meâlindeki âyet-i kerîmesine uymuşlardır.

Allahü teâlâyâ hamd ve şükrlers olsun ki, bu büyükler, enfüsün dışından haber vermedi iseler de, enfüse bağlanıp kalmış da değildirler. Enfüsü de, âfâk gibi (Lâ) deyip yok etmek istiyorlar. Allahü teâlâdan başka olan herşey gibi, onu da yok biliyorlar. Muhammed Behâeddîn-i Buhârî “kuddise sirruh” buyurdu ki, (Her gördüğün, her işitdiğin ve her bildiğin, O değildir. Bunların hepsini, (Lâ) derken, yok etmek lâzımdır). Fârisî beyt tercemesi:

***Nakşibendirler fekat, her nakşa bağlanmazlar,
insanlar, şaşkınlıktan, başka nakş ararlar.***

Başka şeyleri yok etmek başkadır. Başka şeylerin yok olması başkadır.

Evliyâlıkta cezbe ve sülûkdan ve âfâk ve enfüsden dışarı çıkılmaz dedik. Çünkü, vilâyetin bu dört temelinin üstünde, (**Kemâlât-i nübüvvet**) başlar. Evliyâlık, buraya ulaşamaz. Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” Eshâbının çoğu ve Eshâb olmıyanlardan pek az bahtiyârlar, Peygamberlere “aleyhimüssalevâtü vettehiyyât” tam uydukları için, bu devlete kavuşmuşdur. Cezbe ve sülûkü içinde bulunduran bu yoldan seyr ederek ilerlemişler, sülûk ve cezbenin dışına çıkmışlardır. Zillerden, hayâllerden kurtulmuşlar, enfüsü de, âfâk gibi, geride bırakmışlardır. Burada, başkalarına şimşek gibi çakıp biten (**Tecellî-yi Zâtî**)ler, devâmlı olmuşdur. Hattâ bunların işi, ister şimşek gibi olsun, ister devâmlı olsun, bütün tecellîlerin üstündedir. Çünkü, bütün tecellîlerde [görünüşlerde] az da olsa, zıl, aks bulunur. Hâlbuki, bu büyüklere, nokta kadar zıl, büyük dağ gibi gelir. Bu büyüklerin kazançlarının başlangıcı, Zât-ı ilâhînin çekmesi ve sevgisidir. Cenâb-ı Hakkın lutfû ile, bu sevgi her ân artarak, başka şeylerin sevgisi yavaş yavaş azalır. Başka şeylere bağlılık, yavaş yavaş yok olur. Bir se’âdetli kimseyi, Allah sevgisi kaplıyarak, başka herşeyin sevgisi kalmayınca ve Allah sevgisi, bütün bu sevgilerin yerine yerleşince, onun aşağı sıfatları ve bütün kötü huyları yok olur. Seyr-i âfâkîde ele geçen şeylere, uzun bir sülûke ve sıkı riyâzetlere ve çetin mücâhedelere lüzûm kalmadan kavuşur. Çünkü, sevmek, sevgiliye, itâ’at etmeği ister. Sevgi son haddini bulunca, itâ’at da temâm olur. Sevgiliye, insan gücünün yetiştirdiği kadar, tam bir itâ’at hâsıl olunca (**Makâmât-i aşere**) ele geçer. [Makâmât-i aşere: Tevbe, zühd, vera’, sabr, fakr, şükr, havf, recâ, tevekkül ve ridâ olduğu (**Neşrül-mehâsin**)de yazılıdır.] Bu (**Seyr-i mahbûbî**) ile, seyr-i âfâkî gibi, seyr-i enfüsî de temâmlanmış olur. Çünkü, hep doğru söyleyici “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm” (**İnsan, sevdiği ile berâberdir**) buyurdu. Sevgili, âfâk ve enfüsün dışında olduğundan seven de Onunla berâber olduğundan âfâk ve enfüsün dışına çıkar. Böylece, seyr-i enfüsîyi de, geride bırakmış olur. Berâberlik devletine kavuşur. İşte, bu büyükler, muhabbet devleti sâyesinde, âfâk ve enfüs ile uğraşmazlar. Âfâk ve enfüs, onlara tâbî’ olur. Sülûk ile cezbe, bunların işlerine bağlı bulunur. Bu büyüklerin sermâyesi, muhabbetdir. Muhabbet, sevgiliye itâ’at etmeği ister. Sevgiliye itâ’at ise, ahkâm-ı islâmiyyeye uymakla olur. Çünkü, sevgilinin beğendiği şey, yol, ahkâm-ı islâmiyyedir. O hâlde, muhabbetin çok olmasına alâmet, ahkâm-ı islâmiyyeye çok uymaktır. (**Ahkâm-ı islâmiyye**)ye uymak, farzları yapmak ve harâmlardan sakınmak demektir. Ahkâm-ı islâmiyyeye tam uya bilmek ise, ilm, amel ve ihlâs ile olur. Her sözde, her işde, her hareketde, her duruşda, kendiliğinden hâsıl olan ihlâs, muhlas olan kimseye nasıf olur. Muhlisler, bu mu’ammâyı anlıyamaz. (**Muhlisler, büyük tehlikededir**) buyuruldu.

Yine sözüme dönelim! Seyr ve sülûkden maksad ve cezbe ve tasfiyeden beklenen şey, nefsi kötü huylardan ve çirkin sıfatlardan temizlemektir. Bu çirkin sıfatların başı, nefse düşkün olmak ve onun arzularına, isteklerine tutulmaktır. O hâlde, Seyr-i enfüsî lâzımdır. Kötü sıfatlardan güzel sıfatlara dönmek lâzımdır. Seyr-i âfâkî lüzûmlü değildir. Maksad, gâye bu seyre bağlı değildir. Çünkü, âfâka düşkünlük, nefse düşkün olmaktan ileri gelir. İnsan, herşeyi, kendini sevdiği için sever. Çocuğunu, malını sevmek, onlardan istifâde edeceği içindir. Seyr-i enfüsîde, insanı, Allahü teâlânın sevgisi kaplıyarak, insan, kendini sevmekten kurtulduğu için evlâd ve mal sevgisi de, bununla berâber yok olur. O hâlde, seyr-i enfüsî muhakkak lâzımdır. Seyr-i âfâkî, buna bağlı olarak, bununla berâber müyeser olur. Peygamberlerin “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” seyrleri, yalnız seyr-i enfüsî idi. Seyr-i âfâkî, bununla berâber yapıyordu. Evet, seyr-i âfâkî de, ara yerde, hiç durmadan, devâmlı yapılır. Sonuna varılırsa, bu da iyidir. Fekat, arada takılıp kalırsa ve sonuna varılmazsa, hemen hemen fâidesiz olur. İstenilen gâyeye mâni’ olan şeylerden biri sayılır.

Seyr-i enfüsî ne kadar ilerlerse, o kadar kârlı olur. Bu seyri temâmlıyarak enfüsden dışarıya çıkmak, çok büyük ni’metdir. Enfüsdeki değişiklikleri âfâk ayna-

sında görmeğe, kendindeki değişmeleri âfâkda görmeğe ne lüzûm var. Kalbin temizliğini âlem-i misâlde anlamak ve bu temizliği, âlem-i misâlde kırmızı nûr olarak görmek de böyledir. Niçin kendi vicdânına bırakmıyor ve değişliklerini ve temizliğini kendi firâseti ile anlamıyor. Meşhûrdur ki, birisi oniki sene tabîbe muhtâc olmamış, hâllerindeki değişikliği kendi vicdânı ile anlamıştır. Sıhhatini ve hastalığını kendi firâseti ile bilmiştir. Evet, seyr-i âfâkîde, ilmler, ma'rifetler, tecellîler ve zuhûrlar çok olur. Fekat, bunların hepsi zıllerin görünüşüdür. Misâllerle, hayâllerle avunmaktadır. Ba'zı mektûblarda bildirdiğimiz gibi, seyr-i enfüsî zıllere, akslere bağlıdır. O hâlde, Seyr-i âfâkî, zıllerin zılline bağlı olur. Çünkü, âfâk, enfüsün zılleri gibidir ve enfüsü gösteren ayna gibidir. Enfüsdeki değişiklikleri, âfâk aynasında görmek ve latîfelerin temizlenmesini ve sıfât-ı ilâhiyye ile sıfatlanmasını âfâk aynasından anlamak, insanın rü'yâda, âlem-i misâlde kendini pâdişâh görmesine veyâ zemânın kutbu görmesine benzer. Hâlbuki, ne pâdişâhdır, ne de kutb olmuştur. Bu rü'yâdan, onun, hâricde, uyanık iken de pâdişâh ve kutb olabileceği anlaşılır. Tezkiye [latîfelerin temizlenmesi] seyr-i enfüsîde olur. Seyr-i âfâkîde görülen bu tezkiyenin kâbil ve mümkün olmasını haber verir. Seyr-i enfüsîde kendini temiz görmedikçe ve vicdânı ile, kendini temizlenmiş bulmadıkça, Fenâ hâsıl olmaz. Makâmât-i aşereye kavuşamaz. Yedi hâlden eline ancak hava girer. Görülüyor ki, Seyr-i enfüsî de, Seyr-i ilallahın içindedir. Seyr-i ilallahın temâmlanması ile, Fenânın hâsıl olması, Seyr-i enfüsînin temâm olmasına bağlıdır. Seyr-i fillah, Seyr-i enfüsîden çok sonra hâsıl olur.

Ey mes'ûd insan! Seyr-i enfüsîde, insanın kendine olan bilgisi ve sevgisi kalmadığı için, kendine bağlılığı da kalmaz. Bunun sonucu olarak, başkalarına bağlılığı da yok olur. Çünkü, kendine bağlı olduğu için, başkalarına da bağlanmıştır. O hâlde, Seyr-i âfâkî, Seyr-i enfüsînin altında yapılmaktadır. Sâlik, yalnız Seyr-i enfüsîyi yapınca, hem kendine bağlılıktan, hem de başkalarına bağlanmaktan kurtulur. İşte bu söylediklerimizden, Seyr-i enfüsînin ve Seyr-i âfâkînin ma'nâsı kolayca anlaşıldı. Çünkü, enfüsde seyr, âfâkda da seyrdir. Kendine olan bağlılıkları yavaş yavaş ortadan kaldırmak, enfüsde seyrdir. Seyr-i enfüsî yaparken, âfâka olan bağlılıkların çözülmesi de, seyr-i âfâkîdir. Hâlbuki başkalarının anlattığı seyr-i âfâkî ve Seyr-i enfüsîyi açıklamak güçtür. Evet, doğru olan şeylerde güçlük olmaz.

Seyr-i enfüsîde, sâlikin latîfeleri aynasında, Allahü teâlânın isimleri ve sıfatları görünüyor diyorlar. Buna tahliyeden [boşaltmaktan] sonra doldurmak diyorlar. Bu görünenler, hakîkatde isimlerin ve sıfatların zıllarından bir zıllın görünüşüdür. Önce isimlerin ve sıfatların zıllarından bir zıl, tâlibin aynasında görünür. Onun zulmetlerini ve kötülüklerini temizler. Ya'nî, tasfiye ve tezkiye yapar. Bu tasfiye ve tezkiye, Seyr-i enfüsî temâm olunca hâsıl olur. Latîfeler tahliye olup, isimlerin ve sıfatların görünmesine elverişli olur. Seyr-i enfüsîde elde edilen (**Tahliye**), tasfiye ve tezkiyenin temâm olmasına bağlıdır. Seyr-i âfâkîde görünen tahliye, hakîkî tahliye değildir. Bunun için, seyr-i enfüsîde isimler ve sıfatlar görülmez. Demek oluyor ki, zille kavuşmak, sevgiliden başka herşeyden ayrılmaktan önce olur. Ya'nî, sevgilinin zıllarından bir zıl, sâlikin aynasında görülmedikçe, sevgiliden başka şeylerden kesilmek olamaz. Fekat, sevgiliye kavuşmak, başkalarından kesilmekten sonra hâsıl olur. Şu hâlde, tesavvuf büyüklerinden, kavuşmak [peyvesten] öncedir diyenler, bir zille kavuşmağı demek istemişlerdir. Kavuşmak sonradır diyenler ise, asla kavuşmağı bildirmişlerdir. Böylece, her iki tarafın ayrılığı, yalnız kelimededir. Şeyh Ebû Sa'îd-i Harrâz "kuddise sirruh" burada başka dürlü söylüyor ve (Kurtulmadıkça bulamazsın ve bulmadıkça kurtulamazsın! Hangisi önce olduğunu bilmiyorum) demiştir. Anlaşıyor ki, zilli bulmak, kurtulamaktan öncedir. Aslı bulmak kurtulmaktan sonradır. Burada şübhe edecek birşey yoktur. Nitekim sabâh vakti güneş doğmadan evvel, güneş ışınlarının zılleri görünüp, yer yüzünü karanlıktan temizler. Zulmetler gidip, her taraf tasfiye bulduktan sonra, güneşin ken-

di doğar. Burada da, güneşin zıllinin görünmesi, zulmetlerin gitmesinden öncedir ve güneşin doğması, zulmetlerin tahliyesinden ve zıllin tasfiyesinden sonradır. Fekat, burada zulmetlerin tahliyesi ve ortalığın tasfiyesi, zıllerin zuhûrundan önce oluyor.

45 — İKİNCİ CİLD, 35. ci MEKTÛB

Bu mektûb, hocası Muhammed Bâkînin [971-1012 Delhîde] “kuddise sirruh” oğlu, Muhammed Abdüllaha “rahmetullahi teâlâ aleyh” yazılmış olup, iki süâline cevâb vermekte ve ayn-ül-yakîni anlatmaktadır:

Allahü teâlâyâ hamd ve Muhammed Mustafâyâ “sallallahü aleyhi ve sellem” salât ve size düâ ederim. Kıymetli mektûbunuz geldi. Okuyunca, bizi çok sevindirdi. Her ân hâtırladığınızı bildiriyorsunuz. Ne güzel, ne mubârekdir. Üç ayda sizin elinize geçen ni’met, başka yollarda, eğer on senede nasîb olursa, büyük kâr bilirlere. Bu ni’mete şükr ediniz! Yaradılışınızın yüksek olduğunu ve böyle hâllerin kıymetini işitince, ucb, kibr ile lekelenmeyeceğinizi bildiğim için, bu ni’metin büyüklüğünü yazdım. (**Şükr ederseniz, ni’metimi arttırırım**) meâlindeki âyet-i kerîmeyi hiç unutmayınız!

Önceden, tevhid bilgileri hâsıl olmağa başladı diyorsunuz. Bunlar da, bereketli kazancıdır. Bu hâlin hâsıl olmasını isteyiniz. Fekat islâmiyyetin edeblerini gözetmeğe çok gayret ediniz! Kulluk vazîfelerini yerine getiriniz! Eğer, bu hâller doğru ise, kusûrlu değil ise, sevgiliye muhabbetin çokluğundan hâsıl olur. Çünkü, âşık nereye giderse gitsin, sevgiliden başka birşey görmez ve bilmez. Her nereden bir zevk, lezzet duyarsa, bunu sevgilisinden geliyor sanır. Bu hâlde olan âşık, mahlûkları görmekte, fekat hepsini, bir mahbûb sanmaktadır. Bu hâlde, Fenâ hâsıl olmaz. Çünkü, Fenâ hâsıl olunca, bir mevcûdün görülmesi insanı kapladığından mahlûklar temâmen görünmez olur. Buna da Fenâ denilmesi, mahlûklar görülmediği içindir. Hakîkî Fenâ ise, sıfât-i ilâhînin ve isimlerinin ve hiçbir bağılılığın, ayrı bir görünüşün de, temâmen görülmediği zemân hâsıl olur. Zât-ı ilâhîden başka hiçbirşey görülmez ve düşünülmez. Seyr-i ilallah [Allah yolculuğu], işte burada sona erer. Zıllerin, görünüşlerin hepsinden temâmen kurtulmak, burada hâsıl olur. Ârif, bu zemân, aslların aslı iledir. Alâmetlerden geçip, kendisine kavuşmuştur. İlm, ayn olmuştur. İşitmek, erişmek hâlini almıştır. Vasl-ı uryânî [ancak Ona kavuşmak] se’âdeti ve neler neler ve neler neler olmuştur. Bu makâm, bu üstün derece, ancak, işâret, sembol, şifre ile anlatılabilir. Bu da kapalı ve perdeli olabilir.

Süâl: Kıymetli evlâd! Bizden, bu ayn-ül-yakînin anlatılmasını istiyor. Bu aynı anlaşılabilir mi sanıyor?

Cevâb: Bunu anlatmak zor bir işdir. Ne yapayım? Ne söyleyeyim? Ne bildireyim? Akla nasıl uygun getireyim? Kıymetli yavrum! Ma’zûr görmenizi umarım. İşitmeği, öğrenmeği değil, edinmeği, hâllenmeği isteyiniz!

Süâl: Kur’ân-ı kerîmdeki müteşâbihâtın ma’nalarını, râsih olan âlimler bilir. Bu ma’nalar nasıl anlaşılır?

Cevâb: Bu süâlin cevâbı, birincinin cevâbından dahâ ince ve dahâ örtülü ve dahâ örtülmesi lâzımdır. Bu iki süâl, bu kıymetli yavrunun yaradılışının çok yüksek olduğunu göstermektedir.

Allahü teâlânın kitâblarındaki müteşâbihlerin ma’nasını anlamak, ancak Peygamberlere mahsûsdur “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât”. Ümmetlerinden pekaz kimseye, onlara tâm uydukları, vârisleri olmakla şereflendikleri için, bu bilgiden bir yudum tatdırabilirler. O güzelin yüzündeki perdeyi, bu dünyâda, bunlar için de açarlar. Kıyamette, ümmetlerden, çok kimseleri, Peygamberlerine uydukları için, bu devlete kavuşturacakları umulur. Anladığıma göre, bu dünyâda da, o pekaz kimselerden başkalarını da, bu devletle şereflendirirler. Ammâ, bunlara işin iç yüzü-

nü bildirmezler, ma'nâyı açmazlar. Ya'nî, müteşâbihlere, doğru ma'nâ verirler. Fekat bu ma'nâların ne olduğunu bilmezler. Müteşâbihât, mu'âmeleleri, hâlleri gösteren işâretlerdir. Bunlara, bu hâller hâsıl olabilir. Fekat, bu hâllerin ne olduğu bildirilmez. Sevdiklerimizin birinde bu hâli görmekteyiz. Başkalarını, artık düşünün. Sizin, bundan süâliniz, ümmîd kapısını açmıştır.

Yâ Rabbî! Bizlere ihsân eylediğin nûrumuzu artdır! Günâhlarımızı, kusûrlarımızı ört! Sen herşeyi yapabilirsin! Selâm ederim.

46 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 77. ci MEKTÛB

Bu mektûb, kıymetli oğlu Muhammed Sa'îd "kuddise sirruh" hazretlerine yazılmış olup, Kâ'be-i mu'azzamanın hakikatinde olan sırları ve nemâzın ve Kelime-i tevâhidin hakikatlerindeki incelikleri bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ki, bize doğru yolu gösterdi. Eğer O, merhameti ile, doğru yolu bildirmeseydi, kim bulabilirdi? Rabbimizin Peygamberlerine inanırız "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât". En yüksek mertebede yalnız nûr idi. [Bu nûr, nasıl olduğu bilinmiyen bir nûrdur.] Burayı, Kâ'benin hakikati bulmuş ve yazmışdım. Bu mertebenin üstünde, dahâ yüksek bir mertebe var ki, Kur'ân-ı kerîmin hakikatidir. Kâ'be-i mu'azzama, Kur'ân-ı kerîm sebebi ile, herkesin kıblesi olmuş ve kendine karşı secde olunmakla şerefleşmiştir.

İmâm, Kur'ândır. Önde Kur'ân-ı kerîmdir. Öne alınan ise, Kâ'bedir. Bu mertebe, Allahü teâlânın, nasıl olduğu bilinmiyen vüs'atinin başlangıcıdır. Anlaşılmıyan âlemin ayrıldığı derecedir. Bu pek yüksek mertebede vüs'at, uzunluğun ve genişliğin çokluğu ile değildir. Böyle vüs'at, mahlûkda olur ve noksânlık, kusûr alâmetidir. Orası, öyle bir makâmdır ki, yetişemiyen, tatmıyan anlayamaz. O mertebede ki ayrılık da, bildiğimiz iki başka şeyin ayrı olması, benzemedikleri için, ayrılmaları değildir ki, bunlar parçalanmakla, dağılmakla olur ve maddenin, cismin hâssasıdır. Allahü teâlâ, cism değildir. Orada, birşey ve başka başka iki şey düşünülemez. Çünkü, orada ayrılık gayrılık ve ikilik yoktur. Düşünmek de olamaz. Fârisî iki beyt tercemesi:

*Bir kuş var ammâ, nasıl bildireyim sana,
Çünkü, Ankâ ile bulunur, her ân, yan yana.*

*Ankânın adını duymuş herkes, bilmese de cismini,
Bu kuşun ise, kimse duymamıştır ismini.*

Orada, her ne kadar, birşey düşünülemez ise de, birşey düşünüle ve bu şey incelense, o mertebede bu şeye mahsûs olacak ve başka birşeyde bulunmıyacak hiçbir hâl, hâsıl olmaz. Zâten orada, birşeyi incelemek de olmaz. Bununla berâber, düşünülen o iki şey arasında, ayrılık vardır. Biri diğerinden başkadır. İnsanlardan, kendisine hiçbir yol açmıyan, yalnız tanıyamamak, anlayamamak yolunu açık bırakan Allahım! Sen, insanların düşünemesinden çok uzaksın! Onu anlayamamak, anlaşlamıyacağını anlamak, Evliyânın en büyüklerine nasîb olur. Anlamamak başkadır, anlayamamak başkadır. Meselâ, o mukaddes mertebede, ayrılık olmadığını söylemek ve Zât-ı ilâhînin her kemâlini, birbirlerinin aynı bulmak, ya'nî ilm, kudretin aynıdır demek ve kudret, irâdenin aynıdır demek, o mertebede ki ayrılığı anlamamaktır. Hâlbuki, o mertebede ayrılıklar olduğunu söylemek, fekat bu ayrılıkların nasıl olduğunu anlayamadığını söylemek, o mertebede ki ayrılığı anlayamamaktır. Anlamamak, cehâletdir. Anlamaktan acz ise, ya'nî anlayamamak ise ilmdir.

Anlayamamak, hattâ iki ilmdir: Birisi, birşeyi bilmektir. İkincisi, o şeyin özünü, büyüklüğünden dolayı anlayamadığını bilmektir. Bir üçüncü ilm dahâ da söyleyebiliriz ki, o da, kendinin kul olduğunu gösteren aczini ve kusûrunu bilmektir. Bil-

memek, cehldir demişdik. Ba'zan bu cehl, cehl-i mürekkeb olur ve bilmediğini bilmez de, biliyorum sanır. Bilememekte ise bu hastalık yokdur ve hattâ olamaz. Çünkü, aczini, kusûrunu söylemekdedir. Bilememek ile bilememek aynı olsaydı, bütün câhiller ârif olurdu ve cehlleri, kemâllerine, üstünlüklerine sebep olurdu. Hattâ, o mertebede, cehli çok olan dahâ çok ârif olurdu. Çünkü, orada ma'rifet, bilememektir. Hâlbuki bu söylediklerimiz, bilememek için doğrudur. Çünkü, bilememesi çok olan, dahâ ârif olur. Bilememek, kötülemeğe benzeyen bir medh, kusûra benzeyen bir kemâldir. Bilememek ise, tam bir kötülemedir ki, medh etmenin kokusunu bile duymaz. Yâ Rabbî! Seni tanımaktan aczimizin büyüklüğünü, ya'nî tanıyamayacağımızın çokluğunu bilememizi artırdı! Muhyiddîn-i Arabî "kuddise sirruh", bu fakîre gösterilen bu farkı düşünseydi, ma'rifetden acze, ya'nî tanıyamamağa cehl demezdi ve (Bilen de ve "Anlamanın bilinmemesi, anlamaktır" diyen câhil de, bizdendir) demezdi. Bundan sonra, birinci kısmın ilmlerini, ya'nî bilenlerin, bildiklerinden birşeyler söylemiş ve bununla mübâhât eylemiş, ya'nî öğünmüştür. Bu ilmler, yalnız bana bildirildi deyip, Peygamberlerin sonuncusu "aleyhi ve aleyhimüssalevatü vetteslîmât" bile bu bilgileri, Evliyânın sonuncusundan [ya'nî kendisinden] alıyor demiştir. Kendisine Evliyânın sonuncusu dedi. Bu sözlerinden dolayı, birçok kimseler onu beğenmiyor. Onu sevenlerden (**Füsûs**) kitâbını şerh edenler de, bu sözlerle ma'nâ bulmak için, çok uğraşmışlardır. Bu fakîre göre, diyebilirim ki, Şeyh-i ekberin bu sözleri, ya'nî bu bilgileri, o aczden katkat aşağıdır. Belki o acz ile hiç ilişiği bile yokdur. Çünkü, onun ilmi zillere, sûretleredir. O acz ise, asldadır. Sübhânallah! Bu sözü söyleyen, Ebû Bekr-i Sıddîkdır "radiyallahü anh". Bu acze mazhar olan odur ki, Âriflerin başı ve Sıddîkların reîsidir. Bu aczden ileride olan ilmin ne kıymeti vardır? Bu âcizden ileri, hangi kâdir vardır. Fekat o, Sıddîkın "radiyallahü anh" üstâdına "aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm" böyle söylenince, ona da bunu söylerse, ne denebilir? Ne tuhaf şey ki, Şeyh-i ekberi "kuddise sirruh" böyle sözleri ile ve câiz olmyan bir çok bilgileri ile, yine makbûller, sevilenler arasında görüyorum. Evliyâ arasında bulunuyor. Fâri-sî mısra' tercemesi:

Kerîmler ile yapılan işler kolaydır.

Evet, ba'zıları düâ edene gücenir. Bir kısmı da, sögene, kötüleylene güler. Şeyh-i ekberi red eden, beğenmeyen, tehlikededir. Onu, sözleri ile birlikte kabûl eden de, tehlikededir. Onu kabûl etmelidir. Fekat, islâmiyete uymıyan sözlerini red etmelidir. Onu kabûl ve red etmek arasında orta yol da, bu fakîrin beğendiği ve gösterdiği, işte bu yoldur. Herşeyin doğrusunu, ancak Allahü teâlâ bilir.

Yine sözüme gelelim. Kur'ân-ı kerîmin hakîkati dediğimiz bu mukaddes mertebeye, nûr da denemez. Zât-i ilâhînin diğer kemâlâtı gibi, buraya da, nûr yanaşamaz. Burada, nasıl olduğu bilinmeyen bir vüs'atden ve anlaşılmyan ayrılıklardan başka birşey bulunamaz.

Bu mertebenin üstünde, dahâ yüksek bir mertebe vardır ki, bu da nemâzın hakîkatidir. Bunun âlem-i şehâdetdeki sûreti, nihâyete yetişmiş büyüklerin kıldığı nemâzıdır. Bu mertebenin vüs'ati, pekçokdur. Bilinemyan ayrılıkları, farklılıkları vardır. Çünkü, Kâ'benin hakîkati, ondan bir parçadır. Kur'ân-ı kerîmin hakîkati, onun bir kısmıdır. Nemâzda, ibâdetlerin kemâlâtının hepsi bulunur. Hâlis ma'bûd- lük olan aslın aslı ile berâberdir. Ya'nî, bütün ibâdetleri kendinde toplamış olan nemâzın, hakîkati bulunan mertebenin üstü, herşeyin aslıdır ve bağlandıkları mertebedir. Bu mertebede vüs'at da, kısalıktır. Bilinemyan ayrılık da yokdur. Ma'bûd- lük ancak bu mertebenin hakkıdır.

Peygamberlerin olgunları ve Evliyânın büyükleri "aleyhimüssalevatü vetteslî- mât" nemâzın hakîkati olan makâmın sonuna kadar yükselebilirler ki, burası ibâ- det edenlerin, ibâdetlerinin mertebesinin nihâyetidir. Bu makâmın üstü, yalnız

ma'bûdluk mertebesidir. Hiç kimse, hiçbir sûretle bu devlete ortak olamaz. Nerede kaldı ki dahâ yukarı çıkıla.

İbâdet ve ibâdet edicilik bulaşan her mertebeyi, kalb gözü ile görmek mümkün olduğu gibi, buralara yükselmek de olabilir. Hâlis ma'bûdluk makâmına yükselmek olamaz. Tesavvuf yolu, oraya götürmez. Fekat, Allahü teâlâyâ hamd olsun ki, orayı göstermekden mahrûm bırakmadılar. İsti'dâda, kâbiliyyete göre müsâ'ade etdiler. Mi'râc gecesi (**Dur yâ Muhammed!**) buyurulması, belki bu hâlis mertebenin üstü, vücûb mertebesidir. Zât-i ilâhînin tecerrüd ve tenezzüh mertebesidir. Buraya yol yokdur. (**Lâ ilâhe illallah**) kelime-i tayyibesinin hakîkati, buradadır. Ondan başka ibâdete lâyıq ve müstehak kimse bulunmıyan hakîkî ma'bûdün isbâtı, bu makâmda hâsıl olur. Âbidlik ve ma'bûdluk arasındaki tâm ayrılık, burada âşikâr olur. Âbid, ma'bûdden, olduğu gibi, ayrılır. Nihâyete kavuşanlar (**Lâ ilâhe illallah**) kelimesini (Allahü teâlâdan başka ma'bûd yokdur) olarak bilirler ki, islâmiyyet de, böyle bildirmekdedir. Allahü teâlâdan başka mevcûd yokdur veyâ maksûd yokdur gibi ma'nâlar, başlangıçta ve yolun ortasında olanlar içindir. Maksûd yokdur ma'nâsı, mevcûd yokdur ve vücûd yokdur ma'nâlarından yüksek olup (Allahü teâlâdan başka ma'bûd yokdur) ma'nâsına dahâ yakındır.

Şunu bilmelidir ki, bu mertebede, nazarın, görmenin ilerlemesi ve kalb gözü'nün kuvvetlenmesi, nemâz kılmakla olur. Nihâyete erenlerin ibâdetleri, hep nemâz kılmaktır. Başka ibâdetler, belki nemâzın kemâline yardımcı olurlar. Nemâzda bir kusûr olursa, onu temâmlarlar. Bunun için olabilir ki, (Nemâzın güzelliği, îmânın güzelliği gibi, kendisindedir. Başka ibâdetlerin güzellikleri, kendilerinden değildir) demişlerdir. Vesselâm.

[İbâdet, Allahü teâlânın râzı olduğu işleri yapmaktır. Ubûdiyyet, Allahü teâlânın işinden râzı olmaktır. Ubûdet, Allahü teâlânın, nelerden râzı olduğunu bilmektir. (**Reşhât**)da, Ubeydullah-i Ahrâr buyuruyor ki, (İbâdet, Allahü teâlânın emrlerini yapıp, yasaklarından kaçınmaktır. Ubûdiyyet, Allahü teâlâyâ teveccüh ve ikbâldir. Ya'nî, kalbin huzûru, âğahlığıdır)].

47 — İKİNCİ CİLD, 44. cü MEKTÛB

Bu mektûb, hâce Muhammed Mü'minin oğlu Muhammed Sâdık yazılmış olup, vahdet-i vücûd [panteizm]ü bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd ederim. Onun beğendiği, seçtiği kullarına selâmet vermesini düâ ederim! Soruyorsunuz ki, tesavvufcular, vahdet-i vücûd söylüyor. Âlimler ise, bu söze küfr ve zındıklık diyor. Hâlbuki, her iki taraf da Ehl-i sünnettir. Siz bu işe ne dersiniz?

Sevgili yavrum! Bu işi, birçok mektûblarımda ve risâlelerimde uzun uzun anlatmışdım. İki taraf arasında, kelime farkından başka bir ayrılık olmadığını bildirmişdim. Bununla berâber, mâdemki siz de soruyorsunuz, süâle cevâb lâzımdır. İster istemez birkaç kelime yazıyorum. Biliniz ki, Sôfiyye-i aliyyeden (Vahdet-i vücûd vardır ve herşeyde Hak teâlâyı görüyoruz ve herşey Odur) diyen, herşey, Hak teâlâ ile birleşmiş, O, herşeyden ayrı değil, herşeye benzer, bu âlem ile berâber ve birlikde var oldu, işte O görünüyor, gibi şeyler demek istemiyor. Böyle söyleyen, kâfir olur, zındık, dinsiz olur. Allahü teâlâ mahlûkları ile birleşik değildir. Onların aynı değildir. Onlara benzer değildir. O hep var idi, hep öyledir. Zâtında ve sıfatlarında, isimlerinde hiç değişiklik olmaz. Birşeyi yaratmakla, bunlarda değişiklik olmaz. O, hiçbir bakımdan mahlûklarına benzemez. Onun varlığı, lâzımdır. Ondandır başkası, olsa da olur, olmasa da. O büyüklerin, (Herşey Odur) demeleri, hiçbirşey yokdur. Yalnız O vardır, demektir. Meselâ, Hallâc-ı Mensûr, enelhak [ben Hakkım] dedi. Böylece, ben Hakkım, Hak teâlâ ile birleşdim demek istemedi. Böy-

le diyen kâfir olur ve öldürülmesi lâzım olur. Onun sözünün ma'nâsı, (Ben yokum, Hak teâlâ vardır) demektir. İşte sôfiyye, herşeyi, Hak teâlânın isimlerinin ve sıfatlarının görünüşü, onların aynası bilir. Zâtın [kendisinin] bunlarla birleştiğini, zâtında değişiklik olduğunu söylemez. Meselâ, bir insanın gölgesi, kendinden hâsıl oluyor. Gölge, o kimse ile birleşmiş, onun aynadır veyâ o kimse inerek, o gölge şekline girmiştir, gibi şeyler söylenemez. O kimse, kendi kendinedir. Gölge, onun bir görünüşüdür. Bu kimseyi aşırı seven, gölgeyi filân görmez. Ondan başka birşey görmez. Gölge, o kimsenin aynadır diyebilir. Ya'nî gölge yokdur, yalnız o insan vardır der. Bundan anlaşıldı ki, sôfiyye, eşyâya, Hak teâlâdan meydâna gelmiştir, Hak teâlâ değildir diyor. O hâlde, sôfiyyenin (Herşey Odur) sözleri, (Herşey Ondanır) demektir ki, âlimler de böyle söylemektedir. İki taraf arasında bir fark yoktur. Yalnız şu fark vardır ki, Sôfiyye, eşyâya, Hakkın görünüşü diyor. Âlimler bunu söylemekten çekiniyor. Eşyâ ile birleşmek, eşyânın içinde bulunmak anlaşılmasın diye, bu sözü söylemiyor.

Süâl: Sôfiyye, eşyâya, Hak teâlânın görünüşü dedikleri gibi, bunları dışarda yok biliyor. Hâricde Allahü teâlâdan başka birşey yokdur, diyor. Âlimler ise, eşyâyı hâricde mevcûd biliyor. O hâlde, iki tarafın bilgisi de, kelimeleri gibi, farklı değil midir?

Cevâb: Sôfiyye, hâricde birşey yokdur diyorsa da, eşyânın hâricde (**Vücûd-i vehmî**) ile var olduğunu söylüyor. Hâricde hiç yokdurlar demiyor. Hâricde kesret-i vehmiyye vardır, diyor. Fekat, hâricde görünen bu (**Vücûd-i vehmî**), bizim vehm ve hayâl ve düşüncelerimizde olan vücûd, ya'nî varlık gibi değildir. Çünkü, vehm, hayâl ve düşüncemizi durdursak, bunlardaki varlıklar kalmaz, yok olur. Ya'nî, vehmlerimiz, hayâllerimiz devâmlı değildir. Hâlbuki, bu kâinâtın (**Vücûd-i vehmî**)leri ve hayâlî görünüşleri, bizim vehm ve hayâllerimizde olmayıp, Hak teâlânın yaratması ile ve Onun kâmil, [ya'nî sonsuz] kudreti ile olduğundan, yok olmuyor. Varlıkları devâm ediyor. Âhretin ebedî, sonsuz işleri, dünyadaki bu varlığa bağlı bulunuyor. Yunân feylesoflarından Sofistâî [sophiste] denilen mugâletacılar, safsatacılar, bu kâinâtı, evhâm ve hayâlât sandı. Hayâlimiz olmasa, bir şey olmazdı dedi. Eşyânın varlığı, bizim inancımıza bağlıdır, hakikatde hiçbirşey yokdur. Gökleri yer kabûl edersek, yer olurlar, yerler de, i'tikâdımıza göre gök olur. Tatlıyı acı bilirsek, acı olur. Acılık, bizim inancımıza göre tatlı olur, dediler. Bu ahmaklar, ihtiyârî, isteği olan Yaratamı inkâr etdi. Aldandılar ve çoklarını aldatdılar. Sôfiyye-i aliyye, eşyâyı, hâricde, vücûd-i vehmî ile var biliyor. Böyle vücûd, devâmlıdır. Ya'nî bizim vehmimizin yok olması ile yok olmaz. Âhretin sonsuz hayâtını, bu vücûda bağlı bilirler. Âlimler, eşyâyı hâricde mevcûd bilir. Âhretin sonsuz hayâtı, bu eşyâya göre olacaktır der. Bununla berâber, eşyânın hâricde varlığını, Hak teâlânın varlığı yanında za'îf, kuvvetsiz ve hattâ, yok bilir. Görülüyor ki, her iki taraf da, eşyâya hâricde var diyor. Dünyâ ve âhret işlerini, bu varlık üzerine kuruyor. Vehmin, hayâlin yok olması ile yok olmaz, diyor. Yalnız, sôfiyye, bu varlığa vehmî diyor. Çünkü, bunlar, tesavvuf yolunda yükselirken, hiçbirşey görmiyor. Hak teâlânın varlığından başka, birşey gözlerine görünmüyor. Âlimler ise, bunların varlığına vehmî demekden kaçınıyor, câhillerin, yanlış anlayıp, hayâlin yok olması ile, yok olur sanacaklarından ve ebedî, sonsuz azâbı ve sevâbı inkâr etmelerinden korkuyorlar.

Süâl: Sôfiyye, eşyânın vücûd-i vehmîsi vardır demekle, bu varlık devâmlı olmakla berâber, hakîkî değildir vehmdir diyor. Âlimler ise, eşyâ hâricde hakikatde vardır diyor. Böylece, iki taraf arasında, yine ayrılık bulunmuyor mu?

Cevâb: Vücûd-i vehmî ve hayâlde görünüş, vehm ve hayâlin yok olması ile yok olmadığından, hakîkatde var demektir. Çünkü, bu varlık, devâmlıdır. Bütün vehmlerin yok olması ile, yok olmuyor. Hakîkî varlık da, bu demektir. Yalnız şu kadar varki, mahlûkların hakîkî varlıkları, Vâcib teâlânın hakîkî varlığı yanında,

yok gibidir, vehm ve hayâl gibidir. Böylece, iki taraf arasında fark kalmamış olur.

Süâl: Eşyânın vücûd-i vehmîsi hakîkî olunca, hakîkî var olan, birden çok olur. Bu ise vahdet-i vücûdü bozar. Vahdet-i vücûd, hakîkî var olanın bir olması değil midir?

Cevâb: Her iki varlık da, hakîkîdir. Var olan hakikat de ikidir: [Yaratan ve yaratılanlar.] Fekat, iki varlığın hakîkî olmaları, aynı bakımdan değildir. Meselâ, bir kimsenin şekli, aynada görülünce, aynada hakikatde bir cism yoktur. Görünen şekil, aynanın ne üzerindedir, ne de içindedir. Aynadaki o şeklin varlığı, hayâlimizdedir. Bu vücûd-i vehmî ve hayâlî görünüş ise, bir rü'yâ değildir. Hakikatde mevcûd-
dur. Bir kimse, Ahmedî aynada gördüm dese, akl ve âdet ona inanır. Yemîn etse, günâha girmez. Görülüyor ki, Ahmed, hakikatde aynada değildir. Vehm ve hayâl bakımından, aynada olması da hakikatdir. Fekat, birincisi, her bakımdan hakîkî, ikincisi ise, vehm ve hayâl bakımından hakîkîdir. Şaşılacak şeydir ki, hakikatin zıddı olan vehm ve hayâl, burada varlığı hakîkî yapmağa sebep oluyor. Çünkü, vehm ve hayâl bakımından demeseydik, aynadaki görünüş hakîkî olmayacaktı. İkinci bir misâl de, **(Noktâ-i cevâle)**dir. [Ya'nî, dâire şeklinde hızlı dönen, bir noktadır.] Vehm ve hayâl, bunu, hâricde dâire görür. Hâlbuki, hakikatde, dâire yoktur. Nokta vardır. Fekat, vehm ve hayâl bakımından, hâricde dâirenin bulunması hakîkîdir. Şu kadar var ki, noktanın hâricde bulunması, her bakımdan hakîkî iken, bundan meydâna gelen dâirenin hâricde bulunması, yalnız vehm ve hayâl bakımından, hakîkîdir. İşte vahdet-i vücûd, her bakımdan hakîkîdir. Birden ziyâde varlık ise, vehm ve hayâl bakımından hakîkîdir. Bu iki varlıktan birincisi (Her bakımdan), ikincisi de (Yalnız bir bakımdan) hakikat oluyor. Zıd birşey olmuyorlar.

Süâl: Vehm ve hayâl bakımından var olan birşey, vehm ve hayâl yok olunca, niçin yok olmuyor?

Cevâb: Bu vücûd-i vehmî yalnız vehm tarafından hâsil olmamışdır ki, vehm ile berâber o da yok olsun. Bunları, Allahü teâlâ vehm mertebesinde yaratmışdır. Fekat, sâbit, devâmlı olmuşlardır. Allahü teâlâ, bunları vehm ve hayâl mertebesinde yarattığı için, Vücûd-i vehmî demişlerdir. Hangi mertebede olursa olsun, hattâ hakîkî varlık olmıyan mertebede olsa da, O yarattığı için, o mertebede var olmaları, hakîkîdir. Allahü teâlâ, bu eşyâyı his ve vehm mertebesinde yaratmışdır demek, eşyâyı öyle bir mertebede yaratmışdır ki, o mertebe, yalnız his ve vehmde vardır. Hâricde yoktur. Meselâ bir hokkabaz, mevcûd olmıyan şeyleri, var imiş gibi, gösteriyor. Birşeyi, on dâne gösteriyor. Bu on dâne şey, hakikatde yoktur. Yalnız, his ve vehmde vardır. Hakikatde, yalnız birşey vardır. Görülen bu on şey, eğer Allahü teâlânın sonsuz kudreti ile kuvvet ve devâm kazanıp, çabuk gayb olmaktan korunursa, varlıkları, bu mertebe için hakîkî olur. Bu vakt bu on şey, hakikatde hem vardır, hem de yoktur. Fekat, iki ayrı bakımdan düşünülmededir. Ya'nî his ve vehm mertebesini düşünmezsek, yokdurlar. His ve vehm düşünülürse, vardırılar. Hindistânda meşhûr olan bir hikâye vardır. Bir Hind şehrinde, hokkabazlar, pâdişâhın karşısında oyun yaparken, göz boyamakla, aynada bağçe ve ağaçlar gösterirler. Hakikatde bulunmıyan bu ağaçların büyüyerek meyve verdiklerini gösterirler. Meyveleri koparıp sultâna ve seyrçilere yidirirler. O vakt, sultân emr eder. Oyuncuları hemen öldürürler. Çünkü, oyun yaparken, hokkabazlar öldürülürse, görülen oyunlar, Allahü teâlânın kudreti ile, o hâlde kalır, yok olmazlar diye iştmiş, imiş, Hokkabazlar öldürülünce, o ağaçlar, aynada öylece kalır. Bu zemâna kadar durdukları, meyvelerini herkesin yidikleri söyleniyor. Bu hikâyenin hepsi veyâ bir kısmı doğru veyâ yanlış olması bir tarafa, sözümüzü aydınlatdığı için burada söyledik.

Hâricde ve hakikatde, Allahü teâlâdan başka, mevcûd yoktur. Allahü teâlâ, kudreti ile, kendi isimlerinin ve sıfatlarının kemâlâtını mümkinât sûretlerinin perdesinde göstermiş, ya'nî eşyâyı, kendi kemâlâtına uygun olarak, his ve vehm merte-

besinde, icâd etmiş, var etmiştir. Böylece, eşyâ, vehmde görünmekte, hayâlde devâm etmekdedir. O hâlde eşyâ, hayâlde görüldüğü için vardır. Lâkin Allahü teâlâ, bu görünüşe devâm verdiği, yok olmaktan koruduğu eşyânın yapısına sağlamlık verdiği ve ebedî mu'âmeleyi de bunlara bağlı kıldığı için, vehmdeki varlık ve hayâldeki devâm da, hakîkî varlık olmuştur. Bunun için, eşyâ hâricde [ilmde, hayâlde değil], bir bakımdan, hakîkaten vardır deriz. Bir bakımdan da yoktur diyebiliriz. Bu fakîrin babası, hakîkate varmış âlimlerden idi “kuddise sirruh”. Buyurdu ki, kâdî Celâleddîn-i Egrî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, derin âlimlerden idi. Bir gün bana sordu ki, (Nefs-ül-emr, vahdet midir, yoksa kesret mi? Ya'nî hakikatde var olan, bir mi, yoksa çok mu? Eğer bir ise, bu emrler, sevâblar, azâblar, kime dir? Bu âmirlik, me'mûrluk nedir? Yok eğer hakîkî var olan çok ise, sôfiyenin vahdet-i vücûd sözleri yanlış olur). Pederim buyurmuş ki, (Her ikisi de, nefsi emrîdir). Ya'nî hakikatde, hem vahdet vardır, hem kesret. Ve bu cevâbî îzâh etdiler. Fekat neler söylediklerini, şimdi hâtırlamıyorum. Bu fakîrin kalbine akıtılan bilgileri size yazdım. Demek ki, Vahdet-i vücûd söyliyene tesavvufcular haklıdır. Âlimlerin kesret-i vücûd sözleri de haklıdır, ya'nî doğrudur. Tesavvufcuların hâli, vahdete uygundur. Âlimlerin hâli de, kesrete uygundur. Çünkü, islâmiyyet kesret üzerine kurulmuştur. Çeşidli emrler kesret ile olur. Peygamberlerin “aleyhimüssalevatü vetteslîmât” gönderilmesi, Cennet ni'metleri ve Cehennem azâbları, hep kesrete bağlıdır. Allahü teâlâ (**Bilinmeyi, tanınmayı sevdim**) buyurduğu için ve kesreti istediği için ve zâhir olmağı sevdiği için kesret mertebesine de inanmalıyız! Çünkü, Allahü teâlâ, bu mertebeyi seçmiş, beğenmiştir. Büyük bir sultânın, hademeleri de, askerleri de vardır. Onun büyüklüğü, yalvaranların, titriyenlerin, Ona muhtâcların çokluğu ile ölçülür. Vahdet-i vücûd dahâ doğru ve kesret-i vücûd, bunun yanında, mecâzdır. Ya'nî hakîkate benzemekdedir. Bunun için, o âleme (**Hakikat âlemi**) ve bu âleme (**Âlem-i mecâz**) derler. Fekat bu zuhûrâtı, Allahü teâlâ sevdiği için ve eşyânın varlığını sonsuz yaptığı için ve kudretine hikmet elbisesi giydirdiği ve kendi fi'lini, yaratmasını sebebler altında gizlediği için, o hakikat, ikinci derecede kalmış ve bu mecâz, meşhûr olmuştur. Hakikatde var olan, nokta-i cevvalerdir. Bunun dönmesinden görünen dâire, mecâzdır. Fekat, hakikat gayb olmuş, mecâz görünmüş, tanınmıştır.

(Allahü teâlâ bir kulunu severse, günâh işlemek ona zarar vermez) sözünün ma'nâsını soruyorsunuz. Şöyle biliniz ki, Allahü teâlâ, bir kulunu severse, onu günâh işlemekten korur. Evet onlar, günâh işleyebilir. Ya'nî Peygamberler “aleyhimüssalevatü vetteslîmât” gibi değildirler. Çünkü, Peygamberler günâh işlemekten ma'sûmdur, temizdir, günâh işleyemezler. İşte Evliyâ günâh işlemeyeceği için, günâhın zararından kurtulmuş olur. Bu sözdeki günâh, belki de evvelki günâhlar, ya'nî vilâyet derecesine varmadan önce işlediği günâhdır. Çünkü, islâm, evvelki günâhları yok etmekdedir. Herşeyin doğrusunu Allahü teâlâ bilir. Yâ Rabbî! Unutarak, yanılarak söylediklerimizi ve yaptıklarımızı afv et! Bizi bunlar için cezâlandıрма! Allahü teâlâ, size ve doğru yolda gidenlere selâmet versin. Âmîn.

**Üç nişan olur velîlerde, demiş, erbâb-ı dil,
biri ol ki, görenin gönlü ona mâil olur.**

**Onun ikinci nişânı, oldur ki, iyi bil,
her ne dese, dinleyenler, sözüne kâil olur.**

**Üçüncüsüne gelince, cümle a'zâsı anın,
şer' ile âdâb ile, her zemân, âmil olur.**

48 — İKİNCİ CİLD, 24. cü MEKTÛB

Bu mektûb, hâci Muhammed Firketîye yazılmış olup, hiçbir maddenin Allahü teâlâyâ ayna olamayacağını bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve seçtiği, beğendiği kullarına selâm olsun!

Bu fakîrlere karşı olan sevginizin, bağlılığınızın çokluğundan dolayı gönderdiğiniz kıymetli mektûb, bizleri pek sevindirdi. Bağlılığınız, sizi dâimâ, bağlandığınız ile berâber bulundurur. Onun nûrlarının size akmasına, aks etmesine sebep olur. Bu büyük ni'mete, çok şükr etmelisiniz! (**Kabz**), ya'nî sıkıntı ve (**Bast**), ya'nî neş'e insanı uçuran iki kanad gibidir. Sıkıntı hâsıl olunca, üzülmeziniz. Neş'eli olunca da, sevinmeziniz!

Her yerde, herşeyde Allahü teâlâyı görmek istediğinizi yazıyorsunuz.

Sevgili yavrum! Kulun, kölenin arzûsu ve emrleri unutmaması olur mu? Kulun istekleri, kendi kısa görüşü kadar olur. Herşeyde Allahü teâlâyı görmek arzûsu, kısa görüşlü olmaktadır. Bu cisimler, maddeler, Allahü teâlâyâ ayna olabilir mi? Bu mahlûklar aynasında görünen, ancak Onun sıfatlarının sayısız akslerinden biridir. Allahü teâlâyı, verâların verâsı [uzakların uzağı] olarak aramak lâzımdır. İnsanın içinden ve kendinden başka şeylerden uzakda, dışarda aramalıdır. Sizin şimdi ilerlediğiniz derece, arzûnuzun çok üstündedir. Sakın, başkalarına bakarak, geriye dönmeyiniz ve yüksekten, aşağıya düşmeyiniz! Bu büyüklerin yolu, çok yükseklere gider. Allahü teâlâ, yükselmek isteyenleri sever. Onu bir ân unutmamanıza ve herkesle iyi olmanıza düâ ederim!

49 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 67. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mîr Mensûr için yazılmışdır. Kâinâtın hakikatini bildirmekte ve kendi keşfi ile Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin keşfi arasındaki farkı açıklamaktadır:

Gördüğümüz ve geniş, düz, uzun ve yassı olarak anladığımız bu Kâinât, ya'nî bütün varlıklar, Muhyiddîn-i Arabî hazretlerine göre ve Onun izinde bulunanlara göre, hâricde mevcûd olan, var olan tek bir varlıktır. Bu tek varlık Allahü teâlânın kendisidir. Kâinât, bu tek varlığın zuhûrudur, görünüşüdür derler. Bu kâinâta (**Zâhir-i vücûd**) dediler. Allahü teâlânın ilminde bulunan çeşidli sûretler, bu tek varlığa aks etmiş, burada çeşidli şekillerde görünmüşlerdir derler. İlmdeki bu şekillere (**Bâtın-ı vücûd**) ve (**A'yân-ı sâbite**) demişlerdir. Tek ve basît olan o varlık, geniş, uzun, yassı gibi şekillerde hayâl olunmaktadır. Câhil olsun, âlim olsun, herkesin gördüğü çeşidli şekiller, Allahü teâlâdır. Câhiller bu görünenleri âlem sanır. Hâlbuki âlem, ilm-i ilâhîden dışarı hiç çıkmamıştır. Hâricde var değildirler. Çeşidli şekillerde, sûretlerde ilmde bulunan âlem, ayna gibi olan vücûd-i ilâhîye aks etmiş, hâricde görünmüşdür. Câhiller, bu görünenleri, âlemin kendisi sanmışlardır derler. Molla Abdürrahmân Câmî "aleyhirrahme", böylece buyuruyor ki:

***Mahlûkları, eskidenberi,
çeşid çeşid ayırmakdayız.***

***Pek iyi anladık ki, hepsi,
birdir, O da Zât-i ilâhî!***

Bu fakîrin [ya'nî imâm-ı Rabbânînin] keşfi ve i'tikâdı şöyledir ki, bu görünenler varlık değil, vehmdir. Allahü teâlâ, bu çeşidli mahlûklarını (**Mertebe-i vehm**)de yaratmıştır. Hepsini çeşidli şekillerde, bu mertebede durdurmaktadır. Görülen, duyulan, bilinen herşey, mahlûktur. Tesavvuf yolcularından birçoğu, bunları vâcib, [ya'nî Allahü teâlânın kendisi] sanmış, hakikî varlık olarak görmüşler ise de, hepsi âlemdir. Hepsî mahlûktur. Allahü teâlâ, ötelere ötesidir. Onu hiç göremeyiz,

bilemeyiz. Keşf ile, şühûd ile bilinemez. Fârisî beyt tercemesi:

***Mahlûk, Onu nasıl görebilir?
Hangi aynada görülebilir?***

Hâricde mevcûd olan, yalnız Allahü teâlâdır. Mahlûkların hepsi, vehm mertebesinde olup, Onun kudretinin görünüşleridir. Vehm mertebesi, hakîkî varlık mertebesinin zıllıdır, görüntüsüdür. Vehm mertebesine, hâric mertebesinin zıllı olduğu için, **(Hâric)** demek mümkündür. Bunun gibi, vücûdün zıllı olduğu için, mevcûd denilebilir. Vehm mertebesindeki varlıklar [ya'nî mahlûklar], hâricdeki varlık gibi [ya'nî Allahü teâlâ gibi], **(Nefs-ül emrî)**dirler. [Ya'nî bir hayâl, bir düşünce olmayıp, kendileri vardır.] Sıfatları, işleri vardır. Sonsuz var olucaklardır. **(Muhbir-i sâdik)**, ya'nî hep doğru söyleyici Peygamber “aleyhissalâtu vesselâm” böyle olacağını haber vermiştir.

Yukarıda bildirilen iki keşfden hangisinin, Allahü teâlâyı iyi tenzîh ettiğini, **(ülûhiyyet sıfatları)**na dahâ yakışır olduğunu iyi düşünmelidir. Hangisinin, tesavvuf yolunun başlangıcı ve ortası ile, hangisinin de yolun sonu ile ilgili olduğunu iyi anlamalıdır. Bu fakîr de, senelerce onlar gibi inanıyordum. Bu i'tikâda uygun, şaşılacak hâller ve garîb müşâhedeler hâsıl oluyordu. O makâmda çok lezzetler duyuyordum. Sonra, Allahü teâlâ lutf ederek, anlaşıldı ki, görülen, bilinen şeylerin hiçbiri, O değildi. Hepsini yok etmek lâzımdır. Cenâb-ı Hakkın ihsânı ile kendileri yok oldular. Hak sanılan bâtil yok oldu. Gaybın sevgisi hâsıl oldu. Mevhûm, mevcûddan ayrıldı. Kadîm, hâdisden temizlendi.

50 — İKİNCİ CİLD, 50. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Mirzâ Şemseddîne yazılmıştır. İslâmiyyetin bir sûreti, bir de hakîkati olduğu ve tesavvuf yolunun başında da, sonunda da islâmiyyete uymak lâzım olduğu bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun! Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! İslâmiyyetin bir sûreti, ya'nî dış görünüşü, bir de hakîkati, ya'nî aslı, özü vardır. İslâmiyyetin sûreti, Allahü teâlâyâ ve Onun Resûlüne ve bu Resûlün Ondan getirdiği bilgilere inanmak ve islâmiyyetin ahkâmına uymaktır. [**(İslâmiyyet)**, hükmler, emrler ve yasaklar demektir. Ahkâma uymak demek, emr edilen şeyleri yapmak, yasak edilen şeylerden kaçınmaktır.] İnsanın nefsi-i emmâresi îmân etmez ve islâmiyyetin sûretine uymak istemez. Onun yaratılışı böyledir. Bundan dolayı islâmiyyetin sûretine uyanların îmânı, îmânın sûretidir. Ya'nî, görünüşde îmândır. Nemâzları, oruçları ve bütün ibâdetleri, ibâdetlerin sûretidir. Ya'nî, hep görünüşde ibâdetdirler. Çünkü, insan deyince, insanın nefsi anlaşılır. Herkes **(Ben)** deyince nefsinin bildirmektedir. İnsan ibâdet yaparken, nefsi küfr hâlindedir. Yaptıklarının yerinde bir iş olduğunu inkâr etmektedir. Böyle bir insanın îmânı ve ibâdetleri, hakîkî ve doğru olabilir mi? Allahü teâlâ, çok merhametli olduğu için îmânın ve ibâdetlerin sûretlerini, görünüşlerini, hakîkî olarak, doğru olarak kabûl buyuruyor. Böyle kullarını Cennete koyacağını söz veriyor, müjdeliyor. Cenneti ve Cennetde olan kullarını Allahü teâlâ sever. Onlardan râzıdır. Allahü teâlâ, sonsuz ihsân sâhibi olduğu için, yalnız kalbin tasdik etmesini, inanmasını îmân olarak kabûl buyurmuştur. Nefsin iz'ân etmesini, inanmasını istememiştir. Böyle olmakla berâber Cennetin de hem sûreti, hem de hakîkati vardır. Dünyâda islâmiyyetin yalnız sûretine kavuşanlar, Cennetin de yalnız sûretine kavuşacaklar, yalnız onun zevkını, tadını alacaklardır. Dünyâda islâmiyyetin hakîkatine kavuşanlar, Cennetin de hakîkatine kavuşacaklardır.

Cennetin yalnız sûretine ve yalnız hakîkatine kavuşanlar, aynı ni'metlerden meselâ aynı meyvesinden yidikleri hâlde, başka başka lezzet duyacaklardır. Resûlullahın zevceleri, mü'minlerin anneleri olup, Cennetde Resûlullahın yanında bulu-

nacaklar, aynı meyveyi yiyecekler ise de, başka başka tad alacaklardır. Duydukları lezzet, hep aynı olsa idi, mü'minlerin annelerinin, bütün insanlardan dahâ üstün olmaları lâzım gelirdi “aleyhinnessalâtü vesselâm ve ridvânullahi teâlâ aleyhinne”. Bunun gibi, her dahâ üstün olan kimsenin zevcesinin de, başkalarından dahâ üstün olması lâzım gelirdi. Çünkü zevceler, Cennetde, zevcelerinin yanında bulunacaklardır. İslâmiyyetin sûretine uyanlar, âhiretde azâbdan kurtulacak, sonsuz se'âdete kavuşacaklardır. Evliyâlık da, iki dürlüdür: **(Vilâyet-i âmme)** ve **(Vilâyet-i hâssa)**, ya'nî, seçilmiş olanların vilâyeti. İslâmiyyetin yalnız sûretine uyanlar, vilâyet-i âmmeye kavuşmuş olurlar. Meâl-i şerfi **(Allahü teâlâ, îmân edenlerin velîsidir)** olan âyet meşhûrdur.

İslâmiyyetin sûretini elde eden, ya'nî vilâyet-i âmmeye, Allahü teâlânın sevgisine kavuşanlar, tarîkatda, ya'nî tesavvuf yolunda ilerliyerek, vilâyet-i hâssaya kavuşabilirler. Bu yolda ilerliyen müslimâna **(Sâlik)** denir. Sâlikin nefsi yavaş yavaş, emmârelikden kurtulup itmînâna, râhata kavuşur. Azgınlığı gider. Şunu iyi bilmelidir ki, vilâyet-i hâssaya kavuşmak için çalışan sâlikin, hep islâmiyyetin sûretine uyması şarttır. Tesavvuf yolunda en önemli vazife olan **(Zikr-i ilâhî)**, islâmiyyetin emrlerinden biridir. İslâmiyyetin yasaklarından sakınmak da, bu yolda lâzımdır. Farzları yapmak, sâlikin ilerlemesini kolaylaştırır. Tesavvuf yolunu iyi bilen ve sâlike yol gösteren âlim aramağı da islâmiyyet emr etmektedir. Çünkü, Mâide sûresinde, **(Ona kavuşmak için vesîle arayınız!)** buyurulmuştur. **[(Künûz-üd-dekâik)**deki hadîs-i şeriflerde buyuruluyor ki, **(Âlimler, Peygamberlerin vârisleridir), (Evliyâ ol kimselerdir ki, Onlar görülünce, Allah hâtırlanır), (Herşeyin hâsıl olduğu yer vardır. Takvânın elde edildiği yer, âriflerin kalberidir), (Bâtın ilmi, Allahü teâlânın esrârından bir sırdır!).** (Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, müslimânların fakîrlerini vesîle ederek düâ ederdi), **(Âlimin yüzüne bakmak ibâdetdir!), (Onlar, öyle kimselerdir ki, yanlarında bulunanlar şakî olmaz!), (Ümmetin âlimlerine saygılı olunuz! Çünkü onlar yeryüzünün yıldızlarıdır), (Allahın öyle kulları vardır ki, birşey için yemin etseler, Allah o şeyi yaratır), (Âlimlerin yanında bulunmak ibâdetdir), (Talebesi arasında âlim, ümmeti arasında Peygamber gibidir), (Bir âlimin ölmesi, bir şehh halkının ölümünden dahâ büyük ziyândır), (Derecesi en üstün olanlar, Allahü teâlâyı zikr edenlerdir), (İnsanların en kıymetlisi, mü'minlerin âlimleridir), (Zikr etmek, nâfile oruc tutmaktan dahâ iyidir), (Allah sevgisinin alâmeti, Onu çok zikr etmektir),** (Resûlullah, Allahü teâlâyı çok zikr ederdi), **(İnsan, sevdiği için çok zikr eder).]**

Görülüyor ki, islâmiyyetin hakîkatine kavuşmak için, islâmiyyetin sûretine uymak şarttır. Çünkü, vilâyetin ve nübüvvetin bütün kemâlleri, islâmiyyetin sûreti üzerine kurulmuştur. İslâmiyyetin yalnız sûretine uyan, vilâyetin kemâllerine kavuşur. Hem sûretine, hem de hakîkatine uyan ise, nübüvvetin kemâllerine de kavuşur. Bunu, aşağıda inşâallah dahâ açıklayacağız.

Vilâyete kavuşmak, tesavvuf yolunda çalışmakla olur. Vilâyete kavuşmak için, ya'nî Velî olmak için, mâ-sivâyı kalbden çıkarmak lâzımdır. **(Mâ-sivâ)**, Allahdan başka şeyler demektir. Ya'nî bütün mahlûklardır. Allahü teâlânın, lutfü ve ihsânı ile, mâ-sivânın hepsi, kalb gözünden silinince, isimleri bile unutulunca, **(Fenâ)** hâsıl oldu denir. **(Seyr-i ilallah)** temâm olur. Bundan sonra **(Seyr-i fillah)** denilen **(İsbât)** makâmına kavuşmak için çalışılır. Bu makâmda, kalb yalnız Allahü teâlâyı hâtırlamaktadır. Bu makâma **(Bekâ)** makâmı ve **(Hakîkat)** denir. Vilâyetin sonu, bekâ makâmıdır. Birincisinde fenâ makâmına ve hakîkatde bekâ makâmına kavuşan sâlik, vilâyete kavuşmuş, Velî olmuştur. Nefs-i emmâresi mutmainne olmuş, küfrden, inkârdan kurtulup, Rabbinden râzı olmuştur. Rabbi de ondan râzıdır. Yarattılışında bulunan kötülük, azgınlık yok olmuştur. Tesavvuf büyükleri “kadde-sallahü teâlâ esrârehümül'azîz” itmînâna kavuşan nefis, azgınlığından kurtulmaz demişler. Fârisî beyt tercemesi:

**Mutmainne olsa da nefis,
kötülükleri hiç gitmez.**

demişler ve bir gazâdan dönüşde buyurulmuş olan (**Küçük cihâddan döndük, büyük cihâda başlayacağız!**) hadîs-i şerîfinde bildirilen büyük cihâd, nefse karşı yapılan cihâddir demişlerdir. Bu fakîre keşf olunan ve vicdânım ile anladığım ise, bunların dediği gibi değildir. İtmînân hâsıl olunca, nefste hiç azgınlık ve taşkınlık bulmuyorum. İslâmiyete tam uyduğunu görüyorum. Öyle ki, nefis de, mâ-sivâyı temâmen unutmüş olan kalb gibi olmakda, Allahdan başka hiçbirşeyi görmez ve bilmez hâle gelmektedir. Mevki' sevgisi, birşeye kavuşunca sevinmek, kaçırınca üzülme onda hiç kalmıyor. Bunun islâmiyete uymaması, azgınlık, taşkınlık yapması nasıl olabilir? İtmînâna kavuşmadan önce, islâmiyetden kıl kadar ayrılmasına, azgınlık, taşkınlık derlerse, sözlerinin yeri vardır. Fekat, itmînâna kavuşduktan sonra, islâmiyete uymaması, taşkınlık yapması olamaz. Bu fakîr [ya'nî İmâm-ı Rabbânî hazretleri] çok inceledim. Bu bilmeceyi çözmek için pek uğraşdım. Nefis mutmainne olunca, kıl kadar azgınlık, taşkınlık yapamamaktadır. İslâmiyete tam teslim olmuş, her kötülüğü yok olmuştur. Sâhibi için kendini yok etmiştir. Böyle olan nefsin islâmiyete uymaması, olacak şey değildir. Nefis, Allahü teâlâdan râzı olunca, Allahü teâlâ da ondan râzı olunca, artık taşkınlık, azgınlık yapabilir mi? Azgın olandan râzı olunmaz. Allahü teâlânın râzı olduğu nefis, râzı olmayacak bir şey yapabilir mi?

Hadîs-i şerîfde bildirilen (**Cihâd-ı ekber**), bu fakîrin anladığına göre, bedene, cesede karşı yapılan cihâd olabilir. Çünkü, insanın bedeni, birbirine zıd, ters olan dört dürlü maddelerden yapılmıştır. Her çeşid madde, başka şeyler istemekde ve başka şeylerden kaçmaktadır. Herşeyin doğrusunu ancak Allahü teâlâ bilir. İnsanın şehvânî istekleri, bedenden doğmaktadır. Gazab etmesi, istememesi de bedenden ileri gelmektedir. Hayvanlarda (**Nefs-i nâtıka**) yoktur. Onlarda da şehvet, gadab, hırs, hased vardır. İnsanda bu cihâdın sonu olmaz. Nefsin itmînâna ermesi, bu cihâdı ortadan kaldırmaz. Kalbin vilâyet makâmına kavuşması ile, bu cihâd yok olmaz. İnsanda bu cihâdın bulunması, çeşidli fâideler sağlamaktadır. Böylece, beden temizlenir. Âhıretde yüksek derecelere kavuşur. Dünyâ hayâtında, beden, kalbe tâbî'dir. Âhıretde, iş bunun tersinedir. Orada, kalb bedene tâbî olur. İnsan ölünce, âhıret hayâtı başlar. Bu cihâd da biter.

Allahü teâlâ, lutf ederek, ihsân ederek, nefis itmînân makâmına gelince ve islâmiyete uymakla şereflenince, (**İslâm-ı hakîkî**)ye kavuşulur ve îmânın hakîkati hâsıl olur. Bundan sonra yapılacak her iş, islâmiyetin hakîkati olur. Nemâz kılınca, nemâzın hakîkati kılınmış olur. Oruc tutunca, orucun hakîkati tutulmuş olur. Hac yapınca, haccin hakîkati yapılmış olur. İslâmiyetin bütün hükmlerine uymak da, hep böyledir. Görülüyor ki, ilk yol ile hakîkat, islâmiyetin sûreti ile islâmiyetin hakîkati arasında bir geçiddir. Vilâyet-i hâssa ile şereflenmedikçe, islâm-ı mecâzîden kurtulup, islâm-ı hakîkîye kavuşulmaz. [İslâmiyetin sûretine uymak, islâm-ı mecâzîdir. İslâmiyetin hakîkatine uymak ise, hakîkî müslimânlıktır.] Bir müslimân, Allahü teâlânın ihsânı ile, islâmiyetin hakîkatine kavuşur, islâm-ı hakîkî ile şereflenirse, Peygamberlere tam uyararak ve O büyüklere vâris olarak, (**Kemâlât-i nübüvvet**) denilen makâma kavuşabilir. O yüksek derecenin ni'metlerini bol bol elde edebilir. İslâmiyetin sûreti, kemâlât-ı vilâyet meyvelerini meydana getiren mubârek bir ağaç olduğu gibi, nübüvvet kemâlleri de, mubârek bir ağaç gibi olan islâmiyetin hakîkatinin meyveleri gibidir. Vilâyetin kemâlâtı, sûretin meyveleridir. Nübüvvet kemâlâtı ise, bu sûretin hakîkatinin meyveleridir. Bunun içindir ki, vilâyetin kemâlâtı, Peygamberlik kemâlâtının sûretleridir. Peygamberlik kemâlâtı, bu sûretlerin hakîkatleridir.

Şunu iyi anlamalıdır ki, islâmiyetin sûreti ile islâmiyetin hakîkati, nefsdan dolayı birbirinden ayrılmaktadır. İslâmiyetin sûretine kavuşanın nefis-i emmâresi taşkınlık yapmakda ve inanmamaktadır. İslâmiyetin hakîkatine kavuşunca, nefis

mutmainne olmaktadır. Müslimân olmakla şereflemektedir. Bunun gibi, sûret gibi olan (**Kemâlât-i vilâyet**) ile, bu sûretlerin hakikatleri gibi olan (**Kemâlât-i nübüvvet**) arasındaki ayrılık da, bedenden ileri gelmektedir. Vilâyet makâmında, bedeni meydâna getiren dört dürlü maddeler, kendi isteklerinde, kendi azgınlıklarındadır. Meselâ, nefsi itmînâna kavuşmuş olan bir Velînin bedenindeki enerji, kudret, iyi olduğu, üstün olduğu da'vâsındadır. Bedendeki toprak maddeleri, kötülük ve aşağılık yaptırmak istemektedir. Sıvı ve gaz hâlindeki maddeler de, fizik ve kimyâ özelliklerini ve reaksiyonlarını meydâna getirmek çabasındadır. Kemâlât-i nübüvvet makâmına kavuşunca, bedendeki maddelerin hepsi, adâlet, denge hâlini alır. Aşırı ve zararlı hâlleri kalmaz. Resûlullahın “aleyhi ve alâ âlihissalâti vesselâm” (**Şeytânım müslimân oldu**), ya'nî teslim oldu buyurması, belki de bu denge hâlini haber vermektedir. Çünkü, insanın dışında şeytân bulunduğu gibi, içinde de vardır. İnsanın içindeki şeytânı, onun kudretinin, enerjisinin taşkınlığıdır. Enerji artınca, insanda kibr ve yükseklik hâsil olur. Kötü sıfatların en aşağısı da, bu kibr sıfatıdır. Enerjinin teslim olması, selâmet bulması, bu kötülüğün ondan gitmesidir.

(**Kemâlât-i nübüvvet**) hâsil olan bir Velînin hem kalbi, hem de nefsi itmînâna kavuşmuştur. Hem de bedendeki üç çeşid maddesi ve enerjisi denge hâline gelmiştir. Vilâyetde ise kalb temâmen, nefis de şöyle böyle itmînâna kavuşmuştur. Nefsin itmînâna kavuşmasına şöyle böyle dedik. Ya'nî az çok, yaklaşık olarak dedik. Çünkü, nefsin itmînâna tam olarak, olgun olarak kavuşması, beden maddelerinde denge hâsil olduktan sonra olur. İşte bundan dolayı vilâyet sâhiblerinin bedenlerindeki maddeler dengeye gelmedikleri zemân, mutmainne olan nefsin eski sıfatlarına döneceğini bildirmişlerdir. Bedendeki maddelerin i'tidâle gelmesinden sonra, itmînâna kavuşan nefis, eski sıfatlarına dönmez. Görülüyor ki, nefsin eski kötülüklerine dönmesini ve dönmemesini söylemek, makâm sâhiblerinin görüşlerinin başka olmalarından ileri gelmektedir. Her Velî, kendi makâmına uygun olanı söylemiştir.

Süâl: Bedendeki maddeler de dengeye geldikten ve islâmiyete uymayan taşkınlıkları kalmadıktan sonra, bunlarla cihâd etmek nasıl olur? Mutmainne olan nefis ile cihâd yapılmadığı gibi, bu maddelere karşı da cihâd yapmak lüzûmu ortadan kalkmaz mı?

Cevâb: Nefsin mutmainne olması ile bedendeki maddelerin dengeye gelmeleri, birbirine benzemez. Nefis mutmainne olunca, yok gibi olur. Âlem-i emrden olan beş latife nasıl yok gibi oluyorsa, nefis de böyle olur. Bedendeki maddelerin, dünyâda kaldıkça, islâmiyyetin ahkâmına uymaları lâzım olduğundan sekr ve istihlâk ile ilgileri yoktur. İstihlâk olanda, ya'nî benliği yok olanda, emre karşı durmak, taşkınlık etmek kalmaz. Sahv hâlinde olan, ya'nî benliği, şu'ürü gitmiyen ise, emrlere uygunsuz davranabilir. Bu davranış her emre karşı değildir ve çeşidli fâidelere sebep olmaktadır. Bu davranış, Allahü teâlânın lutf etmesi ve koruması ile, yalnız müstehabları yapmamak olup, bundan ileriye gitmez. Bundan dolayı, dengeye gelmiş olan beden maddelerine karşı cihâd yapılabilir. Mutmainne olan nefis ile cihâd yapmak ise câiz değildir. Bu bildirdiklerimi, Mektûbâtın birinci cildinde, büyük oğlum [Muhammed Sâdik “rahmetullahi aleyh”] için yazmış olduğum mektûbda [ikiyüztaltmışıncı mektûbda] dahâ uzun bildirmişdim. Anlaşılamiyan yer kaldı ise, o mektûba da bakınız!

Allahü teâlâ, lutf ederek, ihsân ederek, islâmiyyetin hakikatinin netîceleri ve meyveleri olan (**Kemâlât-i nübüvvet**) makâmları da aşılınca, artık ilerlemek, çalışmakla, ahkâm-ı islâmiyyeye uymakla olmaz. O makâmlarda nasîb olan herşey, rahmân olan Allahü teâlânın yalnız lutf etmesi ile ve ihsânı ile olur. Bu makâmlarda îmânın, ilmin te'sîri yoktur. Kazanılanlar, yalnız ihsân ile, ikrâm iledir. Bu makâmlar, önceki makâmlardan pekçok dahâ yüksek ve pekçok geniştir. Öyle nür-

ludurlar ki, önceki makâmlarda bu nûrlar hiç bulunmaz. Bu makâm, yalnız **(Ülûl'azm)** olan Peygamberlere “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” verilmiştir. Bunlara tam uyan pek az seçilmişlere de ihsân ederler.

İslâmiyyet, bütün bu yüce makâmın temelidir. Bütün kazançların sermayesidir. Ağaç ne kadar dal budak verse de ve duvar ne kadar yükselse ve üzerine yüksek binâlar yapılsa da, köksüz ve temelsiz olamaz. Köke, temele her zemân muhtâc olurlar. Bir binâda ne kadar çok kat yükselirse yükselsin, aşağıdaki katlara hep muhtâcdırlar. Hiçbir kat, altındaki kata olan ihtiyâcından kurtulamaz. Aşağıdaki katlardan biri çürük olursa, yukardaki katların hepsi de çürük sayılır. Onlardan biri yıkılınca, yukardakiler de yıkılır. Demek ki, islâmiyyet her zemân ve her makâmda lâzımdır. Hangi makâmda olursa olsun, herkes islâmiyyete uymağa muhtâcdır. Allahü teâlâ, ihsân ederek, bu makâmdan da yukarı çıkılırsa, ele geçenler, ihsân ile değil, muhabbet ile olur. Bu makâmın bu yüksek derecesi, Peygamberlerin sonuncusu olan Muhammed aleyhisselâma mahsûstur “aleyhi ve aleyhim ve alâ Âl-i küllinissalevâtü vetteslîmâtü vettehiyyâtü velberekât”. Bu yüce Peygambere tam uyanlardan ve izinde gidenlerden dilediklerini de bu ni'metle şereflendirirler. [Bu en yüksek makâm, âlem-i misâlde bir köşk şeklinde görünmektedir.] Bu köşk çok yüksek görünüyor. Ebû Bekr-i Sıddîk, O yüce Peygambere tam uyduğu için, vâris olarak, bu köşkün içinde görünüyor. Hazret-i Ömer-ül-Fârûk da, bu ni'metle şereflenmiştir. Mü'minlerin annelerinden Hazret-i Hadîce ve Hazret-i Âişe-i Sıddîka da zevcelik bağı ile, bu köşkte görülmektedir “radıyallahü anhüm ecma'in”. Her işin doğrusunu yalnız Allahü teâlâ bilir. Yâ Rabbî! Bize merhamet et! Bizleri doğru yola kavuştur! Kıymetli kardeşim, ma'rifetler sâhibi şeyh Abdülhay, senelerce sohbetde bulundu. Şimdi memleketine gidiyor. Oraların makâmı kendisine verilmiştir. Bunu size birkaç satır ile bildirmek lâzım oldu. Ehlullah [ya'nî Allah adamları, ya'nî Evliyâ], hangi memleketde bulunursa, oradaki insanlar için büyük bir ni'mettir. Bunların se'âdete kavuşmaları için büyük müjdedir. Onları tanıyabilenlere, anılabilenlere ne mutlu!

[İmâm-ı Rabbânî “rahmetullahi aleyh”, birinci cild, 97. ci mektûbunda buyuruyor ki, (İnsânın yaratılması, ibâdet yapmak içindir. İbâdet yapmak da, yakîn ya'nî hakîkî îmâna kavuşmak içindir. Hicr sûresinin son âyetindeki (**hattâ**) kelimesi, belki de (için) demektir. İbâdet yapmadan önceki îmân, sanki îmânın sûretidir. İbâdet yapınca, îmânın hakîkati hâsıl olur. (**Vilâyet**) ya'nî evliyâlık, Fenâ ve Bekâ demektir. Fenâ, Allahü teâlânın râzı olmadığı şeylerin, kalbden çıkmaları, kalbde kalmamalarıdır. Bekâ, yalnız Allahü teâlânın râzı olduğu, beğendiği şeylerin kalbde bulunmasıdır. İbâdet, Resûlullahın sünnetine, yoluna tâbî' olmak demektir. Bu yola (**İslâmiyyet**) denir. İslâmiyyete tâbî' olmak için, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleri gibi îmân etmek, Allahü teâlânın emrlerini yapmak ve harâmlardan, bid'atlerden sakınmak lâzımdır. Harâmların en kötüsü, kul hakkıdır. Hükûmet adamları buna çok dikkat etmelidir. Adâlet yapmaları, islâmın en büyük düşmanı olan ingilizlere aldanmamaları, sulh zemânında, zevk ve safâya sapsapmayıp, düşmanlardaki silâhları temîn etmeleri, milleti tıb, ticâret, zirâat, san'at ve harb işlerinde yetiştirmeleri emr olundu. Bunlar, hakîkî bir âlimden öğrenilir. Bu âlime (**Mürşid**) denir. Bir mürşid bulup, onun sözlerinden, hâllerinden öğrenilir. Mürşid bulamazsa, bir mürşidin kitâbından öğrenilir. Mürşidin sohbeti veyâ kitâbı, en büyük bir ni'mettir. Ebedî se'âdete sebebedir. İnsân, bu sebebi çok sever. (**İhsân sâhibini sevmek, insânların yaratılışında vardır**) hadîs-i şerîfi meşhûrdur. İnsân, mürşidini sevdiği kadar, onun kalbinden feyz alır. Fenâ makâmına kavuşur. İbâdetlerini ihlâs ile yapmak nasîb olur. Her hareketi zikir olur. Kalb ile zikir söylemek de, fenâ makâmına kavuşdurur ise de, kalbine feyz gelerek kavuşmak, dahâ sür'atli olur.]

51 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 121. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Mirzâ Hüsâmeddîn Ahmede yazılmışdır. Mektûbâtın üçüncü cildinin seksenyedinci mektûbundaki ince bilgilerden birkaçını açıklamaktadır:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği kullarına selâm olsun! Şefkat ve merhamet ederek bu fakîre [ya'nî İmâm-ı Rabbânîye “kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz”] gönderdiğiniz kıymetli mektûbu okuyarak şerefledim. Diyorsunuz ki, Ecmîrde iken yazmış olduğunuz mektûbun birkaç yerine buradaki büyüklerden biri karşı gelmektedir. Bunları açıklayınız! O mektûbda şübheli görülen yerleri birkaç sevdiğimiz de bildirmişdi. Bu şübheleri çözmek için, Allahü teâlânın yardımını ile, birkaç önsöz yazıyorum. Allahü teâlâ hepimize doğru yolu göstersiz!

Kıymetli efendim! **(Seyr-i murâdî)** ve **(Seyr-i mürîdî)** denilen tesavvuf yolculukları, bu yolcuların vicdânları ile, ya'nî kalbleri ile anladıkları bir yolculuktur. Başkasına bildirilmesi, inandırılması lâzım olan şeylerden değildir. Bu sözleri isbât etmek için delîl göstermeğe lüzûm yoktur. Böyle olmakla berâber, keskin görüşlü, anlayışlı yaratılan bir kimse, böyle yolculukları söyleyenlerin hâllerini, gi-dişlerini inceler, bereketlerini, ilmlerini ve ma'rifetlerini görürse, onun **(Seyr-i murâdî)** dediği bir yoldan ilerlemiş, yükselmiş olduğunu hemen anlar. Sözüünü isbât etmesini, delîl, sened göstermesini istemez. Gökde kamerin her gece doğuş ve batış yerlerini ve aldığı şekilleri gören anlayışlı bir kimsenin, ayın güneşden aldığı ışıkları yaydığını anlaması gibidir. Keskin görüşlü, bilgili olmıyanlar için, bu kadar görmek ve incelemek delîl olmaz. Üstâdım hâce Bâkî Billah hazretleri, bu fakîrin ilerlemesinin **(Seyr-i murâdî)** olduğunu dahâ başlangıçta bildirmişdi. Orada bulunan kardeşlerimiz arasında, bu müjdeyi işitmiş olanlar vardır. Mesnevînin aşağıdaki beytlerinin bu fakîrin hâline uygun olduğunu buyurmuşlardı. Fârisî mesnevî tercemesi:

*Ma'sukların sevgisi, gizlidir gizli,
Âşıkın aşkı da, davul sesi gibi,
Fekat aşk, âşıkları üzer eritir,
Ma'sûkları ise, besler, sevindirir.*

Murâdlardan vâsıl olanlar, **(Râh-i ictibâ)** ile, [seçilmişlerin yolu ile] kavuşurlar. Bu yol, Peygamberlerin ilerledikleri yoldur “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât”. **(Avârif)** kitâbının sâhibi [Şihâbüddîn-i Sühreverdî] “kuddise sirruh”, **(Meczûb-i sâlik)** ve **(Sâlik-i meczûb)**ları anlatırken, bunu açıkca bildirmişdir. İkinci yola, **(Râh-i mürîdân)** ve murâdların yoluna **(Râh-i ictibâ)** demişdir. **(Şûra)** sûresindeki âyet-i kerîmede meâlen, **(Allahü teâlâ, dilediğini kendine seçer, kendine kavuşmak isteyenlere de, kavuşduran yolu gösterir)** buyruldu. Evet, ictibâ yolu, aslında Peygamberlere mahsûsdur “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât”. Ümmetlerinden onlara tâbî' olanlara da, onlara mahsûs olan kemâllerden ihsân olunduğu gibi, bunu da nasîb ederler. Yoksa, ictibâ yolu, yalnız Peygamberlere “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” mahsûs olup, ümmetlerinden hiç kimseye verilmez demek değildir. Böyle olduğu işitilmemiştir.

Kıymetli efendim! Sâlike feyzlerin Resûlullah vâsıtası ile gelmesi “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm”, **(Muhammedî-meşreb)** olan bu sâlikin hakîkatinin, **(Hakîkat-i Muhammedî)** ile birleşinceye kadardır. Resûlullaha tam uymakla, belki de Allahü teâlânın lutfü ve ihsânı ile urûc makâmlarında bu hakîkat, o hakîkat ile birleşince, Resûlullah artık vâsıta olmaz. Çünkü, birşeyin başka birşeye vâsıta, aracı olması, bu iki şeyin başka başka oldukları zemândadır. İkiyi birleşince, bunlar için, birbirlerine vâsıta olmak, perde olmak, perdelenmek gibi şeyler düşünülemez. İkiyi birleşince, her işleri ortak olur. Sâlik, tâbî' iken, uymakda iken, tufeyl' iken, ikisi arasındaki işler, hizmetci ile hizmet olunan kimsenin işleri gibi başka başkadır.

Sâlikin hakîkati, Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” hakîkati ile birleşir sözünü açıklayalım: **(Hakîkat-i Muhammedî)** “aleyhi ve alâ âlihissalâtü ves-selâm”, bütün hakîkatleri kendinde toplamaktadır. Bunun için, bu hakîkate **(Hakîkat-ül-hakâik)** de denir. Başkalarının hakîkatleri bu hakîkatin parçaları gibidirler. Muhammedî-meşreb olan sâlikin hakîkati, o hakîkatin bir parçasıdır ve onun özelliğindedir. Muhammed-il-meşreb olmıyan sâlikin hakîkati de, o hakîkatin bir parçası ise de, onun özelliği başkadır. Böyle sâlik, urûc ederken, yükselirken, hakîkati eğer hakîkat-i Muhammedî ile birleşirse, önce aynı özellikte olan bir Peygamberin hakîkati ile birleşir. O Peygamberin kemâlâtına ortak olur. Fekat, tekrâr bildirelim ki, bu ortaklık hizmetcinin hizmet olunana olan ortaklığı gibidir. Sâlik, Resûlullaha tam uyarsa, belki de yalnız Allahü teâlânın ihsânı ile, bunun hakîkatinde Resûlullahın hakîkatine karşı sevgi hâsıl olur. Onunla birleşmek ister, iki hakîkat birleşir. İki hakîkat arasındaki sevgi, Allahü teâlânın ihsânı ile, bu fakîrde hâsıl olmuştu. Bu sevgi kapladığı zemân, (Allahü teâlâyı Muhammed aleyhisselâmın Rabbi olduğu için seviyorum) demişdim. Meyân şeyh Tâc ve başkaları, benim bu sözüme şaşmışlardı. Sizin de, bunu hâtırlayacağınızı sanıyorum. Böyle fazla sevgi hâsıl olmadıkça, iki hakîkat birleşemez. Bu, Allahü teâlânın öyle bir ni'metidir ki, dilediğine ihsân eder. Allahü teâlâ, pek çok ihsân sâhibidir.

Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem”, sâliklere feyz gelmesine vâsîta olmasını açıklıyorum. İyi dinleyiniz! **(Cezbe)** yolunda, Allahü teâlâ çektiği için ve tâlibe çok ihsânda bulunduğu için, vesîleye, vâsîtaya lüzûm yoktur. **(Sülûk)** yolunda ise, tâlib ilerlemeğe çalıştığından, vâsîta lâzımdır. Cezbe yolunda vâsîta lâzım değil ise de, cezbenin temâm olması için sülûk lâzımdır. Sülûk, tevbe ve zühd ve başka belli şeyleri yapmağa çalışmaktır. Ya'nî islâmiyyete uymaktır. Sülûksüz olan cezbe, temâm olmaz, noksân kalır. Hind kâfirlerinden ve mühlidlerden, sapıklardan, cezbesi olan çoklarını gördüm. Fekat, bunlar, islâmiyyetin sâhibine uymadıkları için cezbeleri noksân ve bozuktur. Cezbeleri bir görünüşden ileri gide-memiştir.

Süâl: Cezbeye kavuşmak için, hiç olmazsa biraz seçilmiş ve sevilmiş olmak lâzımdır. Allahü teâlânın düşmanı olan kâfirlerde nasıl oluyor da cezbe bulunuyor?

Cevâb: Kâfirlerden bir kısmının hakîkatlerinde biraz muhabbet bulunabilir. Bu yoldan, kendilerine cezbe hâsıl olabilir. Fekat, islâmiyyetin sâhibine “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” uymadıkları için bu cezbelerin sonu gelmez. Ellerinden kâçırırlar. Bu cezbeleri, onlar için huccet olacak, bu yoldan da sorguya çekileceklerdir. Cehl ve inâd ile bunu elden kâçırdukları için, suçlanacaklardır. Allahü teâlâ, hiçbir kuluna zulm etmez. Onlar kendilerine zulm ediyorlar. Cezbe yolunda sülûk ederek, ya'nî islâmiyyetin sâhibine uymağa çalışarak kavuşanlar, arada vâsîta ve perde olmadan kavuşurlar. (Yerin dibine bir ip uzatsaydınız, Allahü teâlâyı kavuşurdunuz!) sözü bunu göstermektedir ki, Allahü teâlâyı çekilirseniz, en biliniyen makâmlara varırsanız, sizinle Allahü teâlâ arasında bir vâsîta, bir perde bulunmaz demektir. Belki hâtırlıyacaksınız, üstâdımız Bâkî-billah hazretleri “kud-dise sirruh”, (Ma'îyyet, ya'nî Allahü teâlâ ile berâber olmak yolundan kavuşmak nasîb olursa, aracı, vâsîta olmaksızın kavuşulur. Terbiye yolu ile, ya'nî sülûk ile kavuşmakta, aracı, vâsîta lâzımdır) buymuştu. Ma'îyyet yolu, cezbe yollarından biridir. **(Kişi, sevdiği ile berâberdir)** hadîs-i şerfi bu sözüümüzü kuvvetlendirmektedir. Çünkü bir kimse, sevdiği ile berâber olunca, aradan vâsîta kalkar. Dikkat buyurunuz! Her zıllın, görüntünün, kendi aslı ile bağlılığı vardır. İki arasında hiçbir şey perde olmaz. Allahü teâlâ lutf ederek, zıl aslına doğru çekilirse ve islâmiyyetin sâhibine uymak ni'metine de kavuşursa, bu zil aslına ulaşır. Bu ulaşmak, aralarında vâsîtasız, perdesiz olur. Bu asl, Allahü teâlânın isimlerinden bir isim olduğu için, isim ile ismin sâhibi arasında da bir perde yoktur. Zil böylece, aslının aslına, ya'nî ismin sâhibine kavuşur. Demek ki, Allahü teâlânın zâtına, kendisine, bî-

çün olarak, ya'nî bilinmiyen, anlaşılamiyan bir şekilde kavuşanlar için, vâsita ve perde bulunmaz. Böyle kavuşana Allahü teâlânın sıfatları vâsita ve perde olmayınca, başka şeyler perde olabilirler mi?

Süâl: Allahü teâlânın sıfatları, kendisinden ayrı değildirler. Allahü teâlâyâ kavuşanlara sıfatların vâsita, perde olmaması, nasıl olur?

Cevâb: Sâlikin aslı, Allahü teâlânın isimlerinden bir ismdir. Sâlik, bu aslının zıllıdır, görüntüsüdür. Sâlik, bu aslına kavuşunca, kendisi ile zât-ı ilâhî arasında bir vâsita, bir perde yoktur. Çünkü ism ile ism sâhibi arasında bir vâsita yoktur. Bunun için, sıfatların aradan kalkması lâzım gelmez. Bunu yukarıda, sâlikin hakîkatinin hakikat-i Muhammedî ile birleşmesini anlatırken bildirmişdim. Zıllın aslına kavuşmasını bildirirken de biraz geçmişti.

Tenbîh: Cezbe yolunda aracı, vâsita bulunmaz sözünden, ba'zı kimseler için Resûlullahın "aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm" vâsita olmasına lüzûm olmayacağı anlaşılmalıdır. Resûlullahı "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" uymalarına ihtiyâcları kalmıyacağı sanılmamalıdır! Böyle anlamak küfr ve ilhâd ve zındıklık ve Onun dînine inanmamak olur. Sülûk yapmadan, ya'nî islâmiyyete uymadan mevcûd olan cezbe noksân olur, bozuk olur ve ni'met şeklinde görünen azâb olur. Kıyâmetde hesâba çekilmesine, azâb yapılmasına sebep olur. Doğru keşfler ve açık olan ilhâmîlar, kesin olarak bildirmişdir ki, Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" vâsita olmadıkça ve Ona uymadıkça, tesavvuf yolunun hiçbir ma'rifetine kavuşulamaz. Başlangıçta ve yolda bulunanlar için olduğu gibi, sona varmış olanlar için de, O yüce Peygambere uymadıkça ve Ona nasîb olan ni'metlerin artıklarını toplamadıkça, tesavvuf yolunun hiçbir feyzi ve bereketi hâsıl olmaz. Fârisî beyt tercemesi:

***Ey Sa'dî! Safâ yolunda ilerlemek,
Mustafâya uymakla nasîb olur hep!***

Ahmak Eflâtun, yaptığı mücâhedelerle ve riyâzetlerle nefsinde hâsıl olan safâyı görünce, Peygamberlere "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât" uymak lâzım olmadığını sandı. (Biz temizlenmiş insanlarız. Temizleyicilere ihtiyâcımız kalmamıştır) dedi. Peygamberlere uymadan, yalnız riyâzet çekmekle hâsıl olan safânın, altın yaldızla örtülen bakır gibi veyâ şekerle kaplanan zehr gibi olduğunu anlıyamadı. Bakırla karışık altını saf hâlde ayırmak için ve nefsi, emmârelikden kurtarıp itmînâna kavuşturmak için, Peygamberlere uymak lâzımdır "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât". Hakîkî hakîm ve tabîb olan Allahü teâlâ, Peygamberleri ve bunların dinlerini "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât", nefsi emmâreyi yıkmak, azgınlıktan kurtarmak için gönderdi. Onu yıkmak, belki islâh etmek, kurtarmak için bu büyüklere "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât" uymaktan başka çâre olmadığını bildirdi. Bu büyüklerle "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât" uymadıkça, binlerle riyâzetler ve mücâhedeler yapılsa, onun emmâreliği kıl kadar azalmaz. Tersine, azgınlığı artar, onun hastalığını giderecek yegâne ilâc, Peygamberlerin dinleridir "aleyhimüssalevâtü vettehîyyât". Bundan başka hiçbir şey, nefsi felâketden kurtaramaz!

Cezbe için sülûk lâzımdır. İster cezbeden önce olsun, ister sonra olsun, sülûksüz cezbe fâidesizdir, kıymetsizdir. Cezbenin sülûkdan önce olması dahâ kıymetlidir. Böyle olunca, sülûk cezbe yardımcı olur. Sülûkdan sonra olan cezbe ise, sülûke hizmetçi olur. Sülûk ni'meti, onu cezbeye kavuşturur. Cezbenin önce olması, böyle değildir. O önceden çekilmektedir, da'vetlidir, (**Murâd**)dır. Sülûkü önce olan ise, (**Tâlib**)dir. Murâd olunanların başı ve sevilenlerin önderi Muhammed aleyhisselâmdir. Bu da'vet Ona yapılmış, önce O çağırılmışdır "aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm". Başkaları, Ona tufeyl olarak, yanısıra kabûl olunmaktadırlar. İster murâd olsunlar, ister tâlib olsunlar, Onun arkasındadırlar. Hadîs-i kudûsîde, (**O olmasaydı, Allahü teâlâ mahlûkları elbette yaratmazdı ve rübûbiyyetini**

belli etmezdi) buyuruldu. Başkaları Onun gerisinde buldukları için ve bu da'vet yalnız Ona yapıldığı için, herkes Ona muhtâcdır. Fezylere, bereketlere Onun vâsıtası ile kavuşurlar. Bunun için, bütün insanlara Onun Âli denilse yeri vardır “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm”. Bütün insanlar, Ondan sonradırlar ve arada O olmayınca kemâle kavuşamazlar. Hepsinin varlığı, Onun varlığına bağlı olunca, varlıktan hâsıl olan kemâller, O vâsita olmayınca nasıl hâsıl olabilir? Âlemlerin Rabbinin sevgilisi, elbet böyle olur “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm”!

İyi dinleyiniz! Keşf yolu ile anlaşıldı ki, Allahü teâlânın sevgilisi olması “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm”, zât-i ilâhîye muhabbeti iledir. Araya hiçbir sıfat ve şân ve i'tibâr karışık değildir. Allahü teâlâ, kendisini de bu muhabbet ile sevmektedir. Başka kullarını sevmesi böyle değildir. Şuyûn ve i'tibârât ile veyâ esmâ ve sıfat ile, hattâ isimlerinin ve sıfatlarının zılleri ile sevmektedir.

Bunu dahâ açıklyalım. Resûlullahın vâsita olması, iki dürlüdü: Birincisinde, sâlik ile matlûb arasında perde olur. İkincisinde ise, sâlik Ona takılarak, Onu vâsita ederek, Ona uyarak, matlûba kavuşur. Sülûk yolunda ve hakikat-i Muhammedîye varmadan önce, vesîle olmanın bu iki dürlüsü de vardır. Öyle sanıyorum ki, bu yolda vâsita olan âlim, sâlikin şühûduna vâsita ve perde olmaktadır. Yolun sonunda, cezbe imdâda yetişmezse ve perde aradan kalkmazsa, çok yazık olur. Çünkü, cezbe yolunda ve hakikat-ül-hakâika kavuşduktan sonra, yalnız ikinci dürlü vâsita olmak vardır. Ya'nî, arkasına takılmakla ve uymakladır. Perde olmakla değildir. Ya'nî, şühûd ve müşâhede için ve bunların benzeri için, perde olmak yokdur.

Süâl: Yalnız bir ma'nâda olsa bile, Resûlullahın vâsita olmaması, Resûlullah için bir kusûr, bir noksânlık olmaz mı “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâmü vettehiyye”?

Cevâb: Arada vâsita olmaması, Resûlullahın “aleyhissalâtü vesselâm” kemâlini, üstünlüğünü gösterir. Onun için kusûr olmaz. Hattâ, arada vâsita olması kusûr olur. Çünkü, tâbî' olunanın arkasına takılmakla, Ona uymakla, yüksek derecelerin hepsine kavuşmak, Onun kemâlini gösterir. Bu ise, Onun vâsita olmamasında vardır. Vâsita olduğu zemân, böyle değildir. Vâsita olmadığı zemân, şühûd perde-sizdir. Bu ise, kemâl derecelerinin en üstünüdür. Vâsita olunca, hâsıl olan şühûd ise, perdelidir. Görülüyor ki, vâsita olmamak kemâldir, üstünlüktür. Vâsita olmak, kusûrdur, noksânlıktır. Hizmet eden, her makâmda Ona uymaktadır. Ona uymakla, Onun ni'metlerine ortak olmaktadır. Bu ise, hizmet olunanın büyüklüğünü, şerefine çokluğunu gösterir. Bunun içindir ki, Resûlullah “aleyhi ve alâ âlihissalâtü vesselâm”, (**Ümmetimin âlimleri, İsrâil oğullarının Peygamberleri gibidir!**) buyurdu. Âhiretde Allahü teâlâyı görmek de, vâsitasız ve perdesiz olacaktır. Sahîh olan hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (**İnsan nemâza başlayınca, Allahü teâlâ ile kul arasında olan perde kalkar**). Bunun için, nemâz mü'minin mi'râcıdır. Nemâzın mi'râc olması, tesavvuf yolunda sona kavuşanlar için tamdır. Çünkü, perdenin kalkması, sonda olanlar içindir. Görülüyor ki, vâsita ve perde aradan kalkmaktadır. Bu ma'rifet, Allahü teâlânın lutf ederek, ihsân ederek bu fakîre [ya'nî imâm-ı Rabbânîye] bildirilen ma'rifetlerin en incelerindedir. Fârisî beyt tercemesi:

***Ben o toprağım ki, behâr bulutları,
saçıyor üzerime sâf damlaları.***

Şu beyt de ne güzel söylenmiştir:

***Fakîrin kapısına gelirse şâh,
şaşırp ey hoca, sakın çekme âh!***

Tesavvuf büyüklerinden çoğu, Resûlullah vâsita olur dedi. Çoğu da, olmaz buyurdu. Hiçbiri sözlerini açıklamadı. Hangisinin kemâl, hangisinin kusûr olduğunu bildirmediler. Zâhir âlimleri, vâsita olmaması tam îmân iken, buna küfr dedi-

ler. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” vâsita olmaz diyenler dalâlete düşer, sapık olur sandılar. Vâsita olmağı, îmânın kemâli zan etdiler. Böyle söyliyeneri kâmil sandılar. Hâlbuki, Resûlullahın vâsita olmaması, Ona uymanın tâm olduğunu gösterir. Vâsita olması ise, Ona uymanın noksân olmasını bildirir. Böyle olduğunu yukarıda bildirmişdik. Bunlar, işin özünü anlamamışlardır. Yûnus sûresindeki âyet-i kerîmede meâlen, **(Belki anlamadıkları için inanmıyorlar. Onun sözünün özünü anlamadılar. Bunlardan önce olanlar da, böyle inanmamışlardı)** buyruldu.

Efendim! Tesavvufcuların **(Üveysî)** demeleri, üstâdı yokdur demek değildir. Çünkü, üveysî demek, onun yetişmesinde rûhânîyânın da hizmeti olmuştur demektir. Hâce-i Ahrâr “kuddise sirruh” [Mevlânâ Ya’kûb-i Çerhînin hizmetinde yetiştiği hâlde], üstâdı bulunduğu hâlde, Behâüddîn-i Buhârînin rûhânîyyetinden de yardım gördüğü için, Hâce-i Ahrâra Üveysî denilir. Bunun gibi, Behâüddîn-i Buhârînin üstâdı, Seyyid Emîr Gilâl hazretleri idi. Fekat, ayrıca hâce Abdülhâlık Goncdüvânînin rûhânîyyetinden de istifâde ettiği için, Behâüddîn-i Buhârîye Üveysî denilmiştir. Bir kimse, üstâdı bulunduğunu söylemekle beraber, Üveysî olduğunu da bildirince, ona üstâdını inkâr ediyor demek şaşılacak insâfsızlık olur.

[(Dürr-ül-me’ârif) kitâbının seksenyedinci sahîfesinde, Abdüllah Dehlevî hazretleri buyuruyor ki, Resûlullaha “sallallahü aleyhi ve sellem” veyâ Evliyâdan birine üveysî olmak için, hergün tenhâ bir yerde iki rek’at nemâz kılıp, bir Fâtîha okuyarak, sevâblarını onun mübârek rûhuna göndermeli, bir müddet oturup, hep onun rûhunu düşünmelidir. Birkaç gün sonra, onun üveysîsi olur. **(Hüvelganî)** risâlesi, **(Makâmât-i Mazheriyye)**nin sonunda Hindistânda basılmışdır. Bu risâlede, Abdüllah Dehlevî hazretlerinin melfûzâtında diyor ki, (Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” üveysîsi olmak istiyen, yatsı nemâzından sonra, hayâlinde, Resûlullahın iki mübârek ellerini tutup, yâ Resûlallah! Beş şey için sana bî’at eyledim: Bunlar, Kelime-i şehâdet, nemâz kılmak, zekât vermek, Ramezân ayında oruc tutmak ve yola gücü yetenin hacca gitmesidir demelidir. Birkaç gece böyle yapınca, murâdına kavuşur. Bir Velînin üveysîsi olmak için, tenhâ bir yerde, iki rek’at nemâz kılıp, sevâbını O Velînin rûhuna göndermeli ve rûhunu düşünerek beklemelidir). Ehl-i sünnet i’tikâdında olup ahkâm-ı islâmiyyeye uyan, elbette O Velînin üveysîsi olur. **(Mektûbât-ı ma’sûmiyye)**, ikinci kısım, otuzsekizinci mektûbunda diyor ki, (İnsanın Allahü teâlânın rızâsına kavuşmasına mâni’ olan en büyük hicâb, onun nefsidir. Nefsin aradan kalkması kitâb okumakla, işitmekle olmaz. İnsân-i kâmilin sohbeti lâzımdır. Bu sohbet nasîb olmazsa, uzaklardan kalb ona bağlanırsa, çok sevilirse, onun kalbinden, feyzler, bereketler, muhabbet mikdârınca, tâlibin kalbine akararak kemâle kavuşur. Hadîs-i şerîfde, **(Kişi sevdiği ile berâberdir)** buyuruldu.)]

Efendim, (Abdülbâkî) sözü, bâkî olan Allahü teâlânın kulu, kölesi demektir. Yoksa bir insanın ismi olarak söylenilmiş değildir. Bu söz her ne kadar insanların ismi olarak da kullanılmış ise de, benim mürşidim, Allahü teâlânın bir kulu ise de, beni terbiye eden, yetiştiren, bâkî olan Allahü teâlâdır demektir. Burada kelimeyi değiştirmek ve edebe uygunsuz davranmak nasıl düşünülebilir?

Efendim, Bâyezîd-i Bistâmî “kuddise sirruh”, sekr hâlinde, ya’nî şu’ûrsuz iken **(Sübhânî)** dedi. Bu söze kusûr denilse, bu kusûrun onda her zemân bulunması lâzım gelmez. Bunun için, başkasının ondan üstün olmasına sebep olmaz. Çünkü, Evliyâdan hâle, vakte göre ba’zı ma’rifetler hâsil olur ise de, başka vakte ve başka hâlde, o ma’rifetlerin noksânlık olduğunu anlıyarak, bunları bırakır. Bunların üstündeki ma’rifetlere ve makâmlara yükselir. Mektûbunuzda diyorsunuz ki, çok zemân sekr hâlinde bulunan Evliyânın böyle uygunsuz söylemeleri suç sayılmıyabilir. Fekat, sahv hâlinde bulunanların, ya’nî hep şu’ûrlu olanların böyle şeyler söylememeleri lâzımdır. Efendim, böyle şeyleri söyliyenerin ve yazarların, sekr hâlinde oldukları anlaşılmalıdır! Sekr karışmıyan hâllerde böyle şeyler yazılamaz. Fe-

kat, şunu da bilmelidir ki, sekrin çeşidli dereceleri, muhtelif mertebeleri vardır. Sekri çok olanın, sözlerindeki uygunsuzluk da çok olur. Bâyezîd-i Bistâmînin sekri çok olduğundan, (Benim bayrağım, Muhammed aleyhisselâmın bayrağından dahâ yüksektir) demiştir. Sahv hâlinde olanlarda, sekr hiç bulunmaz sanmamalıdır. Sekrsiz olan sahv, noksânlıktır. Hâlis, karışksız sahv, avâmda bulunur. Sahv hâline kıymet verenler, sahvın çok olduğu hâli demişlerdir. Sekr bulunmayan sahvı demek istememişlerdir. Sekre kıymet verenler de, sekrin dahâ çok bulunduğu hâli söylemişlerdir. Çünkü, sahv kıymat verenler olan hâlis sekr, âfetdir, felâketdir. Cüneyd-i Bağdâdî “kuddise sirruh”, sahv sâhiblerinin reîsi olduğu hâlde ve sahv sekrden dahâ kıymetlidir dediği hâlde, sekr karışık olan o kadar sözleri vardır ki, saymakla bitmez. (Bilen de Odur. Bilinen de Odur) ve (Suyun rengi, içinde bulunduğu kabın rengidir) ve (Hâdis, kadîme yaklaşıncı, eseri, izi kalmaz) sözlerini o söylemiştir. (**Avârif**) kitâbının sâhibi [Şihâbüddîn-i Sühreverdi], sahv sâhiblerinin üstünlerinden iken kitâbında sekr karışık o kadar çok ma’rifetler vardır ki, sayılmakla bitmez. Bu fakîr [ya’nî İmâm-ı Rabbânî hazretleri], onun sekr karışık ma’rifetlerinden birkaçını toplamışım. Evliyânın gizli ma’rifetleri açığa vurmaları, hep sekr karışık hâllerinde olmuştur. Övünmeleri, üstünlük göstermeleri de, hep sekrdendir. Kendisinin başkasından dahâ kıymetli olduğunu bildirmeleri, hep sekrden ileri gelmektedir. Hâlis sahv hâlinde, esrârı meydâna çıkarmak, bu yolda küfr sayılır. Kendini başkasından üstün bilmek de, şirk olur. Sahv hâlinde biraz sekr bulunması, yemeğe lezzet vermek için tuz karışdırmağa benzer. Tuzsuz ta’âm, tatsız olur. Kimse beğenmez. Fârisî beyt tercemesi:

***Eğer aşk olmasaydı, aşk derdi olmasaydı,
Bu kadar tatlı sözü, kim söyler, kim duyardı!***

Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî “kuddise sirruh” hazretlerinin, (iki ayağım, Evliyânın hepsinin boyunları üzerindedir) sözünü sekr hâlinde söylemiş olduğunu, (**Avârif**) kitâbının sâhibi “kaddesallahü teâlâ sirrehül’azîz” bildiriyor. Böyle bildirmesi, bu sözün kusûr olduğunu anlatmak için değildir. Onu övmek içindir. Çünkü bildiğini söylemiştir. Övünmeği, üstünlüğü bildiren böyle sözler, ancak sekr karışık hâllerde söylenir. Hiç sekr bulunmayan sahv hâlinde böyle konuşamazlar. Bu fakîr [ya’nî İmâm-ı Rabbânî “kaddesallahü teâlâ sirrehül’azîz”], bütün yazılarımda, bu tâife-i aliyenin ilmlerini, esrârını açıklamakdayım. Bütün bunların tam sahv hâlinde yazılmış oldukları hâtır-ı şerîfinize gelmesin! Hiç öyle değildir. Çünkü, bunları açıklamak, bu yolda harâmdır ve çirkindir ve gevezelik olur. Çok kimseler vardır ki, hiç sekr karışmamış sahv hâlinde, çok konuşurlar. Bunlar, niçin böyle esrâr söylemezler? İnsanları hayrete düşürmezler? Fârisî beyt tercemesi:

***Hâfızın feryâdı boşuna değildir,
Sözlerinde şaşılacak çok şey vardır!***

Efendim, esrârı ortaya dökmek olan böyle sözler, herkesin anladığı ma’nâ ile söylenmiş değildirler. Bu yolun büyükleri “kaddesallahü teâlâ esrârehüm”, her zemân böyle şeyler söylediler. Bunları söylemek, bu büyüklerin âdeti olmuştur. Bu fakîrin ortaya çıkardığı bir yenilik değildir. (Bu, islâmda ilk kırılan şişe değildir) sözünü burada tekrârlamak yerinde olur. O hâlde, bu gürültüler, bu sataşmalar niçindir? Eğer islâmiyete uygun görünmeyen bir söz varsa, ufak bir yardımda bulunarak, ona islâmiyete uygun ma’nâ verilebilir. Böylece, bir müslimâna kötü gözle bakmaktan kurtulmak lâzım olur. Kötü işleri yaymak ve fâsıkın yüz karasını ortaya koymak, dînimizde harâmdır ve çirkin bir işdir. Bir zan ile, bir şübhe ile, bir müslimâna kötü damgası basmak uygun mudur? Yer yer dolaşıp, onu sapık olarak yaymağa çalışmak bir din adamına yakışır mı? Müslimân olan ve müslimânları seven bir kimse, bir insandan islâmiyete uygun görünmeyen bir söz işitince, bu söyleyeni incelemelidir. Söz sâhibi, sapık ve zındık ise, buna cevâb vermeli, doğrusunu söyle-

meli, sözüne iyi ma'nâ aramamalıdır. O sözün sâhibi müslimân ise, Allaha ve Re-sûlüne îmân etmiş ise, onun sözünü düzeltmeğe çalışmalı, iyi ma'nâ vermeğe uğ-raşmalıdır. O söze iyi ma'nâ bulamazsa, söz sâhibinden sormalıdır. O da bulamaz-sa, kendisine nasîhat vermelidir. (**Emr-i ma'rûf**) ve (**Nehy-i münker**) islâmiyyetin emridir. [**Ahkâm-ı islâmiyye**], Allahü teâlânın emr ve yasak etdiği şeyler de-mekdir.] Fekat bunun fâideli olması için, tatlı sözle ve yumuşak yapılması lâzım-dır. Eğer fâideli olmak için değil de, bir müslimânı kötölemek için yapıyorsa, bu-na birşey diyemem. Allahü teâlâ, hepimizi iyi yolda bulundursun! Şuna dahâ çok şaşdım ki, bu fakîrin mektûbunu [üçüncü cildin seksenyedinci mektûbunu] göste-rip dedikodusunu yapamı görünce, sizin talebelerinizde de, bu fakîre karşı şübhe ve soğukluk hâsıl olduğu, şerefli mektûbunuzdan anlaşılmaktadır. Sakın bu hâl, onlara mürşidlerinden aksetmiş olmasın. Şübheli sanılan yerleri sizin çözmeniz, ay-dınlatmanız, işi bu fakîre kadar uzatmamanız lâzım gelirdi. Fitneyi söndürmeniz îcâb ederdi. Oradaki sevdiklerimize de ne diyeyim ki, şübheyi gidermeğe güçleri yetdiği hâlde, susmuşlar, yardım etmekden kaçınmışlardır. Yâ Rabbî! Bizlere acı, doğru yolda bulunmamızı nasîb eyle!

52 — DÖRDÜNCÜ CİLD, 230. cu MEKTÛB

Bu mektûbu, babasının üstâdı Muhammed Bâkî-billahın “kuddise sirruh” oğ-lu hâce Muhammed Ubeydullahın mektûbuna cevâb olarak yazmış olup, vücûd-i ilâhînin, Zât ile aynı olup olmadığı ve fen taklîdcilerinin, tabî'atde var olan yok ol-maz ve yok olan, var olmaz sözlerinin yanlış olduğu ve nemâzın kemâlâtı bildiril-mektedir:

Âlemlerin Rabbi, yaratamı ve yetiştireni olan Allahü teâlâyâ hamd ederim. Onun sevgili Peygamberi Muhammed “aleyhissalâtü vesselâm” için ve Ona yakın olan-ların hepsi için düâlar ederim. O büyük insanın kıymetli oğlunun, lutf ve inâyet bu-yurduğu mubârek mektûbu, bu câhili şereflendirdi. Ey merhamet sâhibi, alçak gö-nüllü, yüksek efendim! (**Vahdet-i vücûd**) mes'elesi, bize dedelerimizden mirâs ka-lan bir ilmdir. Bunu tekrâr bu muhtâca yazmanız, ma'lûmu i'lâm ve belli olan şe-yi izhâr etmektir. Bundan evvel sizi râhatsız etmekden maksad, vahdet-i vücûd bil-gisinden dahâ yüksek, başka ilm de bulunduğunu bildirmek idi. Bu iki ilm arasın-daki fark, cevzin kabuğu ile içi arasındaki fark gibidir. Demek ki, maksadımız an-laşılmadı. Yazdıklarımız, ma'nâsız, boş lâf sanılmış. Hasbünallah ve ni'mel-vekîl!

(Zât-i ilâhî tecellî etdikden sonra, sıfatları tecellî etmeğe, görünmeğe başlar ki, bunların tecellîlerinin sonu yokdur) buyurmuşsunuz. Maksadı yüksek olan kim-senin, Tecellî-i zâtından sonra, tecellîlerin arkasını bırakıp, tecellî eden Zâtı arama-sı lâzımdır. Sıfatların tecellîlerine niçin tenezzül etsin? (Bu yolda nihâyete kadar yükseldikten ve geri dönüp temâmen indikten sonra, hiçbirşeye benzemiyen, hakîkî varlık, bu kâinâtın her zerresinde, her bakımdan münezzeh olarak, birşe-ye benzetilmiyerek görülür) demeğe cesâret etmek de, ne kadar ağır ve çirkindir. Her zerrede görülenin, mutlak-ı hakîkî olan zât-ı ilâhî olduğunu nerden anladınız? Fârisî mısra' tercemesi:

Rü'yâda meğer fare deve sanıldı!

Kevsir şerâbından elinize yalnız hava girmiş. Te'ayyünleri, hakîkî mutlak sanıp, bunları, başka şeylerden münezzeh bulmuşsunuz. Belki de hakîkî mutlakı, mukay-yedlerin, ya'nî te'ayyünlerin içinde sanmışsınız. Bu hâl, Zât-ı ilâhiyyeyi yok bilmek olur. Nitekim bunu evvelki mektûbunda bildirmişdim. Böyle olsa bile, mutlak olan hakîkîye âşik kimse, mukayyedler Onun aynı olsa bile, mukayyedlere bağlanıp kal-maz. Mukayyedler, mutlakın aynı olsa da, herbiri ayrıdır, farklıdır. Bunları birbir-lerine karışdırıp, birine tutulmağı, ötekine tutulmak bilmek, kısa görüşlülüktür. Evet orada ayrılık, farklılık yok ise de, fekat bu iki ibtilâ arasında çok fark vardır.

Hayvân istiyen biri, her ikisi de hayvân olduğu hâlde, at yerine koyunu istemez. Hâlbuki, hayvânlık ikisinde de aynıdır. Hayvânlık mertebesinde ayrılık yoktur. Büyük üstâd Behâeddîn-i Buhârînin “kuddise sirruh” sözüne ma’nâ verirken, gayrı olmak, hakkın başkası değil, matlûbun başkasıdır, demişsiniz. Bu, yukarıdakine uygun olmuyor. Her zerrede hakîkî mutlakın varlığı görülünce, matlûbun başkası nasıl olur ve nasıl nefy ve red olunur? Gayr kelimesine, kullanılabilecek uymayan, bir ma’nâ vermek de doğru değildir. Evet o büyük üstâd yalnız vahdet-i vücûdün tadanlardan olsaydı, sözüne ma’nâ aramanın yeri olurdu. Mubârek sözlerinde bulunan, Mutlak [ya’nî her bakımdan mahlûklara benzemiyen] kelimesi, **(Lâ te’ayyün)** ve **(Gayb-i hüviyyet)** mertebesidir. Çünkü, hakîkî mutlak, her bakımdan tecerrüd ve tenezzüh ile, bu mertebeye uygundur. İşte bu yolun büyükleri, ilmin, ma’rifetin ve müşâhedenin yetişemeyeceği, böyle münezzehe mertebeyi istemeği men’ ediyor ve bunu talep etmeği vakt öldürmek sayıyorlar. O hâlde bunun her zerrede görülmesini söylemek, ma’nâsız olur. Onda ayrılık olmayınca ve her görülen O olunca, Onun şevki ve talebi men’ olunur mu? Eğer murâd, vahdet mertebesi ise, bu mertebe, bir bakımdan mutlakdır. Her bakımdan mutlak olan, dahâ üstündeki mertebedir. O hâlde, vahdet mertebesine, hakîkî mutlak demek, uygun değildir. Matlûb, bundan sonradır ve sâlik, henüz yoldadır. Böylece, matlûbu bırakıp da, yolda kalmak, tam bir isteğe uymaz. Her ne kadar bu te’ayyüne, müte’ayyinden başka demiyorlarsa da, te’ayyün, te’ayyündür. Himmeti, arzûsu yüksek olan, aldanıp burada kalmaz. Muhammed aleyhisselâmın yolunda yükselenler, bu yol, mahbûb-luk, ma’şûkluk yolu olduğu için, burada kalmaz. Bu te’ayyünün, bütün eşyâ ile aynı olması ve gayrı olmaması sebebi ile, lâ te’ayyünün talebinden mahrûm kalmazlar. Fârisî beyt tercemesi:

***Dostun firâkı, az sürse de, az değildir,
Gözde bir kılın bulunması çok ağır gelir!***

Süâl: Bu te’ayyün, müte’ayyinin kendisidir. O hâlde birini bulup görmek, ötekini bulmak, görmek olmaz mı?

Cevâb: Bu te’ayyünü bulmak, Onu bulmuş olmak ise, niçin bunun üstünü aramaktan korkutuyor ve men’ ediyorlar. Demek ki, bu iki mertebeyi bulmak başka başkadır. O memnû’ oldu, bu ise men’ edilmedi.

Süâl: O mertebe bulunamaz ve kavuşulamaz olunca, niçin Ona âşık oluyorlar. Onu aramakla vakt gayb ediyorlar?

Cevâb: Bu süâli kabûl edersek, cevâbımız şöyle olur ki, aşk ve muhabbet, insanın elinde değildir ki, aklın gösterdiği sebeplerle men’ olunabilsin ve sâdik olan âşık, kavuşulamıyacağı belli olan sevgilisini aramaktan vazgeçirilebilsin. Fârisî beyt tercemesi:

***Saçının kıvrımlarını pekçok seviyorum,
Ele geçmezsin bilirim, yine de istiyorum.***

Zevallı âşıklar, sevgililerine kavuşmak için yanıp, kül olmak ister. Belki isimleri, nişânları unutulsun isterler. Ondandır başkası ile râhat bulmazlar. Ondandır ellerine birşey geçmezse de, azar işitseler de, red edilseler de, yine ma’şûku isterler. Şâ’ir bunu ne güzel anlatıyor. Fârisî beyt tercemesi:

***Elime geçmese eteğin bile,
Başkasına bakmam, şekerim yine!***

Zevallı âşıklara, sevgilinin, kendisini aradıklarını bilmesi se’âdeti yetişir. Bu bîçârelerin, ayrılık dardını çekdiklerini gördüğünü bilmeleri kâfî gelir. (Sen onu görmedin ise de, O seni elbette görüyor). Çok olur ki aşkdan maksad, dert ve gam çekmektir. Kavuşmak hiç hâtıra gelmez. Bu aramak dardına, nasıl, vakt öldürmek de-

nebilir ki, bu dert ve elem, o zevallî âşıkın ömrünün sermâyesi olmuştur.

Fârisî beyt tercemesi:

***Derd-i gamın olmadan geçen ömrüme yazık, yüzlerce!
Keşki gamına yakalanmış olsaydım, dahâ evvelce!***

Bu ma'rifetin, tanımanın hâssaları, alâmetleri vardır, buyurmuşsunuz! Tevhîd, hakikatde şühûdîdir, görmektedir. Vücûdî, ya'nî hakikatde mevcûd değildir ki, bu alâmetlerin hâsıl olması lâzım gelsin. Tevhîd hâllerinin hepsi, sâlikin görüştür. Onun sıfatları değişmez. Allahü teâlânın sıfatları hâline dönmaz. Hakikatleri değişmez. Mümkünin, ya'nî mahlûkun sıfatları, Allahü teâlânın sıfatlarının aynı olabileseydi, Muhammed aleyhisselâmın hidâyeti, Allahü teâlânın hidâyeti olurdu. Hâlbuki Allahü teâlâ, **(Ey Habîbim “sallallahü aleyhi ve sellem”! Sen, sevdiğini hidâyete, doğru yola getiremezsin. Fekat, Allahü teâlâ istediğine hidâyet ih-sân eder)** buyurdu. Bunun gibi, hadîs-i şerîfde, **(Siz dünyâ işlerinizi dahâ iyi bilir-siniz!)** buyuruldu. Bunlar ne demektir? Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, ilm-i ilâhî için bu sözü söyleyebilir mi idi? Bunun gibi, **(Sen gaybi bilmiş ol-saydın!)** ve **(Bana ve size ne yapacağımı bilmem)** meâlindeki âyet-i kerîmeler, bu-nu hikâyeye buyuruyor. Bunların hepsi mahlûkla Hâlıkın sıfatlarını ayırmıyor mu? Burada, elverişli olan sâliklere, çok fâideler vardır. Çünkü, seyr-ü sülûkden, ya'nî tesavvuf yolunda yürümekten ve riyâzet, mücâhede, sıkıntı çekmekten maksad, Allahü teâlâdan başka, herşeyin sevgisinden kurtulmaktır. Bu da Tevhîd-i şühûdî ile hâsıl oluyor. Bütün bu uğraşmalar, kulluğun, aczin, zevallılığın meydâna çık-ması ve hiç olduğumuzun anlaşılması içindir. Yoksa, kullukdan kurtulmak için ve (hâşâ) Allah olmak için ve Onun zâtının kemâlâtına kavuşmak için değildir. Bun-ları istemek benlik ve kendini büyük bilmek olur. Büyük üstâd buyurdu ki: (Kul-luk ile sâhiblik, âmirlik ve me'mûrluk bir arada olamaz).

(Vahdet mertebesinde hakîkî fânî olmak, bu yolun nihâyetidir) sözüne gelin-ce; Vahdet-i vücûd erbâbı, hep enfüse âşık olduklarından, kemâl üzere fânî ola-cakları söylenebilir mi? Fânî olmak demek, Allahü teâlâdan başka, herşeyin sev-gisinden kurtulmak demektir. Hâlbuki bunlar, her ân, her zerreye âşıktır. Her ne kadar zerrelere Ondan başka bilmezler ise de, hakikatde O değildirler. Onun gayrisından temâmen ayrılmak ve yok olmak için, bu girdâbdan kurtulmak, Onu âfâk ve enfüsün dışında aramak lâzımdır. Yâhud şöyle cevâb veririz ki, bu hâssa-lara ve alâmetlere mâlik olmak, bu Fenâda olmuyor. Bekâ makâmında hâsıl olu-yor. Çünkü, Fenâ ve yok olmak zemânında, mahlûkat bilinmiyor. Mahlûklar, madde ve sıfat hâlinde olmuyor. O hâlde, tevhîd mertebesinin nihâyetine yetişip hakîkî Fenâ hâsıl olur da, kendisinde bu alâmetlerden hiçbirisi bulunmıyabilir. Bu alâmetlerin hâsıl olması, nihâyet ve kemâl olursa, Fenâ bulmağa nihâyet demek nasıl doğru olur?

Asl sözümüze dönelim! Mümkünâtın, mahlûkatın varlığı olsaydı, o zemân **(Fe-nâ-i vücûdî)** olurdu. Hâlbuki, onların vücûdleri, yalnız görünüştedir. Emânet bı-rakılan şey, emânetcinin olmaz, sâhibinindir. Burada ilmin değişmesinden başka birşey yoktur. Fekat **(Kulumu, beni zan ettiği gibi karşılarım)** buyurduğu için, bu-rada da, bu tevhîd-i şühûdî olgunlaşdıca, sâlike dahâ başka mu'âmele ederler. Bu alâmetleri, dahâ çok hâsıl ederler. Başkaları bu mu'âmelelere inanmıyabilir. Çün-ki onlar, tevhîd yolunda henüz ilerlemektedir. Hâlbuki bunlar, tevhîdin hakikat-lerine varmış ve inceliklerine öyle dalmışlar ki, özüne işlemişler, yüksek derece-sine ermişlerdir. Sonra, Allahü teâlânın imdâdı ile bu makâmı geçerek, Peygam-berler “aleyhimüsselâm” için ayrılmış olan ilmlere kavuşmuşlardır.

Ey merhametli kardeşim! Tevhîd-i vücûdî ma'rifetlerinden bildiklerinizi yazı-nız ki, bunlar kıymetli hâllerdir. Bunlara kim ne diyebilir? Evliyânın büyükleri, bun-dan çok şeyler söylemiştir. Her ne kadar muhabbet serhoşluğu ve aşkın çokluğu

ile söylemişler ise de, onların söylemeleri, kıymetini göstermektedir. Büyük pe-
 derim Abdül-Ehad “kuddise sirruh”, tevhîd-i vücûdde çok ileride idi. Bu yolda yük-
 sek kitâblar yazmışdı. Bununla berâber, islâmiyyetin edeblerinden hiçbirini bırak-
 mazdı. Hakîkati bilenlerin hepsi de böyle idi. Fekat, başka büyükleri beğenme-
 mek, yalnız kendi bilgilerinin doğru olduğuna inanmak ve bunlardan başkasına kıy-
 met vermemeğin, sizin gibi büyükler için, çok şaşılacak şeydir. Bunun gibi, Muhyid-
 dîn-i Arabîyi “kuddise sirruh” Evliyânın sonu bilmek, kendi büyüklerimizin hep-
 sinin Evliyâlîğine inanmamak olur. Yüksek yaradılışlı olanların, böyle sözlere ce-
 sâret etmelerine doğrusu şaşılır. Bunlardan dahâ şaşırtıcı birşey de, İbni Sînâyı çok
 sevgi ile anlatıyorsunuz. Hâlbuki, onun bozuk inanışları, Ehl-i sünnet i'tikâdına
 uygun değildir ve kâfirliğine ve dalâletine sebep olmuştur. İmâm-ı Gazâlî “rah-
 metullahi aleyh”, eski Yunan felsefecilerinin sözlerini bildirdikten sonra, (Onlar
 ve onların yolunda bulunanlar ve meselâ Fârâbî ve İbni Sînâ, kâfir olmuşlardır)
 diyor. [O hâlde, bu kâfirlerin ve Avrupadaki inkilâb önderlerinin kitâblarında ve
 tercemelerinde bulunan, din hakkındaki, câhilce uydurma, zehirli yazılara inanma-
 malı, aldanmamalıdır. İbni Sînânın, felsefeci görüşü ile yazdığı nemâz kitâbını oku-
 mamalıdır. İmâm-ı Rabbânî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (**Me'ârif-i ledünniyye**) ki-
 tâbının sonunda, İbni Sînânın (**Müstezâd**) kitâbından parçalar yazarak, bunların
 küfr ve zındıklık olduğunu bildirmektedir.] Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve
 sellem”, büyüklerden birine rü'yâda, İbni Sînâ için, (Allahü teâlâ, onu ilmi ile da-
 lâlete götürmüştür) buyurmuştur. Başka biri de, buna benzer rü'yâ görmüştür.
 Böyle sözleri yabancılardan duysaydık, bu kadar şaşmazdık. Fekat, sizin gibi zât-
 lardan, bu gibi sözlerden az birşeyin, hurmetkârlarınızın kulaklarına çarpması, ne
 kadar şaşırtsa yeri vardır. Şaşkınlıkla bu yazılara cesâret olundu. Afv buyurma-
 nızı ümmîd ederim. Efendim! Âriflerin reîsi olan, yüksek üstâdımız, dînin müey-
 yidi, vefât edecekleri zemân, buyurmuşdu ki, (İyi anladım ki, tevhîd dar bir yol imiş.
 Geniş cadde başka imiş). Mektûbunuzda, onlar [ya'nî Muhammed Bâkî “kuddise
 sirruh”] kesrette vahdeti görmek mertebesinde idi, buyuruyorsunuz. Şu hâlde,
 vefâtları sırasındaki bu sözlerini ne sebeble söylediklerini duymamız olacaksınız
 ki, buna başka ma'nâ vermeğe kalkışıyorsunuz. O hazret, yalnız bu sözü söyleme-
 di ki, buna ma'nâ aranılsın. Zâten ma'nâsı meydândadır. Ma'nâsı meydânda olan
 bir söze başka ma'nâ verilmez. Sonra bu sözü de durup dururken söylemediler. Fâ-
 risî beyt tercemesi:

***Râhat bir gece ve hoş mehtâb bul bana!
 O zemân söyleyeyim bak, herşeyi sana!***

O böyle söyleyince ve bu makâmda olunca, sizin ona [ya'nî babanıza] herkes-
 den dahâ çok uymanız lâzımdır. Keşfe, hâle kapılısanız da, üstâdımızın yolundan ay-
 rılmamasınız! (Bu ma'rifetler, bilgiler, akla da, nakl olunan haberlere de uygundur)
 buyuruyorsunuz. Burada gösterdiğiniz haberlerin çoğu müteşâbihât kısmın-
 dandır. [Ya'nî ma'nâları, diğer meşhûr haberlere uymayıp, başka ma'nâ veril-
 mesi lâzım olan haberlerdir.] Aklın kabûl etmesi de, aklın ereceği, anlayacağı
 şeylerdedir. Akl kuşu, tevhîd mertebesine uçamıyor ve buradan haber alamıyor.
 Derin âlimlerden Celâleddîn-i Devânî “rahmetullahi teâlâ aleyh” buyuruyor ki,
 bu mes'ele, akl çerçevesinin dışındadır. Mevlânâ Abdürrahmân-ı Câmî “rahme-
 tullahi teâlâ aleyh” buyuruyor ki, aklın dışında olan şeyler, keşf ve müşâhede ile,
 [ya'nî kalb gözü ile] görülür, akl bunları anlayamaz. His uzvları da, aklın anladığı
 şeyleri anlayamıyor.

İşte keşf ve müşâhede yolu ile anlaşılmışdır ki: Varlığı lâzım olan hakîkî varlık,
 ne küllîdir, ne de cüz'îdir [ya'nî ne parçalanamayan bir zerredir, ne de parçalanabi-
 len bir topluluktur]. Maddîciler diyor ki, (Yok olan, var olmaz ve var olan da,
 yok olmaz. Bunu isbât etmeğe lüzûm bile yoktur, bunu herkes bulabilir). Bu
 sözleri insanlar için doğrudur. İnsanlar, elbette, birşeyi yokdan var edemez. Hiç-

birşey yaratamaz. Fekat, bu sözü Allahü teâlâ için söylemek yanlıştır. Herkes değil, kimse böyle söylemez ve isbâta gelmez, vehm ve hayâldir. Allahü teâlânın kudretine inanmamaktır. Allahü teâlânın yokdan var etmesi ve bütün âlemleri hiçden yaratması ve hepsini yok etmesi, Onun kudretine göre, şaşılacak bir şey değildir. Bunu söylemek, âlemin kadîm olduğunu, yokdan, sonradan yaratılmadığını söylemek demektir ki, küfrdür. Çünkü, kâinâtın, bütün zerrelere ile yokdan var edildiğini, bütün dinler sözbirliği ile bildirmişdir. **(İnsan düşünmüyor mu ki, biz onu önceden yaratdık. Hâlbuki o, birşey değildi)** meâlindeki âyet-i kerîmeye de uygun değildir. Kur'ân-ı kerîmi tefsîr eden büyüklerin başlarının tâcı, Kâdî Beydâvî "rahmetullahi teâlâ aleyh", tefsîrinde, (İnsan, adem idi, ya'nî yok idi) diye ma'nâ vermişdir. Bu sözleri, hem de Allahü teâlânın birşey yapmıyacağını bildirir. Çünkü, yok olanı var etmiyor diyorlar. Var olanın, var edilmesi de olmaz. Onların dedikleri gibi, var olan, yok olmaz ise, varlıkların varlıkta kalabilmeleri için de, Yaratana ihtiyaçları olmayacaktır. Hattâ, Allahü teâlâ, eşyâyı yok edemeyecektir. Bunlar, cismlerin hâssaları, hareketleri için acabâ ne diyecek? Bunların her zemân yeniden meydâna geldiklerini ve yok olduklarını herkes görüyor. Vel-hâsıl, bu sözü söylemek, Allahü teâlâyı inkâr etmektir. Allahü teâlâ, böyle şeylerden çok yüksektir.

Allahü teâlânın sıfatları kendinin aynıdır demek de, Ehl-i sünnete uygun değildir. **(Te'arrüf)** kitâbının sâhibi [Şeyh Ebû Bekr Muhammed bin Ebî İshak Gülâbâdî "rahmetullahi teâlâ aleyh"], (Tesavvuf büyüklerinin hepsi, sıfatların, Onun kendi olmadığı gibi, ayrı da olmadığını söylemişlerdir) diyor. Bunu kabûl etsek bile, sıfatların mukâbili olan ademlerin [adem, yok olmak demektir], ilm-i ilâhîdeki ayrılıkları bize yetişir. Vücûd [ya'nî var olmak] sıfatının, Zât-i ilâhîden ayrı olduğunu, evvelki mektûbunda uzun uzun bildirmişdim. Fekat, sırası gelmiş iken, burada da kısaca söyliyeim. Muhterem kardeşim! Yaratılışı kusûrsuz olan ve yakînliği arayan biri, sahîh vicdânına, ya'nî buluşlarına bakar ve iyi düşünürse, anlar ki, Allahü teâlâyı, kendi varlığında, kendinden başkasına muhtâc olmasını ve kendisinde vücûd, varlık bulunmamasını, ayrıca vücûd sıfatına muhtâc olmasını lâ-yık görmez. Fekat, yine anlar ki, Allahü teâlânın kendi hakîkati ve mâhiyeti, vücûdün, varlığın aynı değildir. Çünkü, vücûdü, varlığı başkasına muhtâc olmadığı için, Allahü teâlânın hakîkati, o varlıktan ibâretdir demek, ma'nâsızdır. Kendi varlığı ile hâricde mevcûd olan bir Zâta, başkalarına sıfat olan, başkaları ile bulunabilen bir kelimeyi ism vermeğe ne lüzûm vardır? İslâmîyyet de, bu ismi, zâten bildirmemişdir. Tesavvuf büyükleri, Allahü teâlânın zâtından, kendinden, bütün nisbetleri ve i'tibârları, düşünceleri ayırdıklarına göre, bunlardan birkaçı, niçin vücûdü de ayırmıyor? Allahü teâlânın Zâtından vücûdü ayırmak, Ona yokluk kondurmak olmaz. Zîrâ, yokluk da, bir nisbet, bir sıfattır. Allahü teâlânın Zâtında hiçbir nisbet ve i'tibâr olmaz. Sonra bu büyükler, vücûd, Onun aynıdır demekle, vücûdü inkâr etmiyor. Allahü teâlâ kendisi vardır ve vücûd bir sözden başka birşey değildir, demiyorlar. Çünkü, bu büyükler, Allahü teâlânın hakîkati, mutlak vücûddür biliyor. Vücûdü inkâr etmiş olurlar mı? Bir şeyin kendisi inkâr olunur mu? Doğrusu şöyledir ki, Allahü teâlânın hakîkati, kendisi, vücûdden başkadır. Kendi varlığında, vücûd sıfatına muhtâc değildir. Kendi kendine vardır. Onun vücûd sıfatına muhtâc olmadığını göstermek için, kendisi, vücûdün aynıdır demeğe lüzûm yoktur. Kendisi vücûd sıfatından dahâ yüksektir desek ne olur?

Allahü teâlânın âdeti şöyledir ki, hakîkat âleminde ne varsa, hepsinin nümûnesini ve misâlini bu mecâz ve görünüş âleminde göstermiştir. Böylece insan, bu sûretlerden hakîkatlere yol bulur. Allahü teâlânın, vücûd ile var olmayıp, kendi kendine var olmasının da, bu dünyâdaki örneği, vücûd sıfatıdır. Varlık sıfatı, kendiliğinden vardır. Ayrı bir vücûdle mevcûd değildir.

Allahü teâlâ kendisi vardır, sözü de, ancak bir bildirmektir. Yoksa, kendisi ile

olabilen bir vücûd vardır, demek değildir. Şeyh Emân “rahmetullahi teâlâ aleyh”, (Allahü teâlânın hakîkati mevcûddür. Ondan başkası ademdir, yoklukdur. Adem ise, eşyânın başlangıcı olamaz. Çünkü hakikat değişmez. Ya’nî, varlığa sebep olamaz. O hâlde, başlangıç da vücûddür. O da, tecezzî ile değil temessül ile) diyor ki, birçok bakımdan, doğru değildir. Çünkü, evvelâ deriz ki, Allahü teâlânın hakîkati vücûddür demek, Ehl-i sünnet i’tikâdına uygun değildir. İkinci cevâb olarak deriz ki, Allahü teâlânın sıfatları, Ehl-i sünnete göre, Zâtından ayrıdır. Bunun için, Allahü teâlâdan başkası, ancak ademdir demek doğru olmaz. Bu hâlde, belki sıfatlar, eşyâya başlangıçtır. Üçüncü cevâb da, adem, vücûd olursa, hakikat değişmiş olur. Fekat eğer adem mevcûd olursa, birşey lâzım gelmez. Âlimler, vücûd yoktur demişlerdir ki, bu sözde hakikat değişmesi hiç yoktur. Dördüncü nokta da şudur ki, adem mevcûd olursa, hakikat değişmesi olur. Fekat, adem mevcûd görünürse, hakikat değişmesi olmaz. Beşincisi de, yukarıdaki sözünde geçen başlangıç kelimesinden maksad, heyûlâ ve esîr denilen şeydir. Çünkü bunu ancak parçalanarak ve şekil olarak başlangıç yaptı. Allahü teâlâyâ, kâinâtın heyûlâsı ve aslı demek kadar alçaklık olmaz.

Îcâd edici, ya’nî yokdan var edici ma’nâsına başlangıç, Zât-i ilâhîdir. Fekat bu ma’nâda tecezzî ve temessül lâzım değildir. Yasîn sûresi, son âyetinin meâl-i şerîfi, **(Biz istediğimiz şeye ol deriz, hemen var olur)**dir. Altıncı nokta, Zât-i ilâhînin mukâbili, zıddı ademdir demek, ma’nâsızdır. Zıddı adem olan vücûd başkadır ki, hâsıl olmak ma’nâsınadır. Yedinci nokta, vücûd, ademin zıddı değildir ki, izâfî adem [ya’nî her bakımdan değil de, ba’zı bakımlardan yok olan adem] kalmayınca, vücûd lâzım olsun. (İlm-i ilâhîde bulunan ademler de, eşyânın aslı olamazlar. Çünkü, Allahü teâlânın ilmi, ilm-i huzûrîdir. Ya’nî ezelde bilmiştir. Orada değişiklik yoktur ki, ademler orada hâsıl olsun ve eşyânın aslı olsunlar. Bu ademler, ilme nereden geldi? Bir bakımdan mevcûd olmıyan şey, ilmde yer bulamaz) demişlerse de doğru değildir. Çünkü, evvelâ, Allahü teâlânın ilmine, ister huzûrî desinler, ister başka ism versinler, Allahü teâlânın izâfî ademlere ilmi yoktur demek, bunları bilmez demektir. Allahü teâlâyâ karşı böyle söylemek yakışmaz. Sonra, bir bakımdan mevcûd olmıyanın, ma’lûm olmıyacağını da kabûl etmeyiz. Çünkü, birçok şeyleri düşünerek biliriz ki, hiçbiri yoktur. Üçüncü olarak, deriz ki, var olacak şeyler, yok iken, izâfî adem idi. Bunlara her bakımdan yok demek, doğru değildir. Sadreddîn-i Konevî “kuddise sirruh” buyuruyor ki, şey olmak, iki dürlüdür: Sâbit olan şey, mevcûd olan şey. Mevcûd olan şey, hâricde bulunan şeydir. Sâbit olan şey ise, ilmde bulunan, hâricde bulunmıyan şeydir ve bu şeyin bir yapıcısı yoktur. O hâlde, mutlak ma’dûm [ya’nî her bakımdan yok olan], şey değildir. Çünkü sübûtü de, vücûdü de yoktur. Fekat izâfî ademler, sâbit olan şeydir. Bu şeylikten dolayı bunlara **(Kün)** [ya’nî **(Ol!)**] emri veriliyor ve hâricde var oluyorlar. Şeyh Konevî “rahmetullahi teâlâ aleyh” buyurdu ki, Allahü teâlânın, var olacak şeyleri ademe iken bilmesi, ma’dûmu bilmesi değildir. Çünkü, böyle sonsuz ademler, Ümm-ül-kitâbdadır. Kalem-i a’lâ, bunların ba’zısını almış, Levh-i mahfûz da bu ba’zıları, tafsîl etmiştir. Celâleddîn-i Devânî “rahimehullahü teâlâ” diyor ki, adem de, hakîkî vücûdün zuhûrlarındandır. Nitekim, imâm-ı Gazâlî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, ba’zı kitâblarında buyuruyor ki, (Kâinâtın aslı ademdir. Ademe merhamet edip, vücûde getirdiler. Adem aslında yok idi. Önce adem yaratıldı. Ademe kadîm dersek, onu, Allahü teâlâyâ kadîmlikde ortak etmiş oluruz. Demek ki, adem, kadîm değildir. Kâinâtın aslı olan adem kadîm olmayınca, kâinât da kadîm olmaz, hâdis olur. Ehl-i sünnetin (Ma’dûm, şey değildir) sözünün ma’nâsı işte budur). Dördüncü olarak deriz ki, bu söz, kendi kendini bozuyor. Çünkü, izâfî ademler, ilmde bulunur. Eşyânın aslı olamazlar dedi. Sonra da, ilm, huzûrîdir diyerek, bu sözünü red etdi. Bir bakımdan sâbit olmıyan, ilmde bulunmaz diyerek de red etdi. Beşinci olarak deriz ki, Sôfiyye-i aliyye, a’yân-ı sâbiteye, izâfî ademlerdir demiştir. Bunları, mahlûkâtın hakikatleri, aslları bilmiştir.

Bundan sonra yazıyorsunuz ki, ilm-i ilâhîde bulunan şeylerin aslı vardır. Bu aslı da, ilm ve belki âlimdir. Fekat, ademlerin aslı nedir? Cevâbında deriz ki, ademlerin aslı ve mensei, ilm-i ilâhîde birbirlerinden ayrılmış olan kemâlât-i ilâhîdir. Bu cevâbımız kime uygun gelmez?

Yine yazıyorsunuz ki, hakîkî kulluk, Onu sevmek ve Ondan başka herşeyden vazgeçmektir. Ya'nî dünyâ gibi, âhreti de terk etmektir. Evet böyledir. Fekat herkes böyle olduğunu söyler. Doğru ile yalancıları ayıran alâmet, islâmiyyete yapışmaktır. Bu sevginin çokluğuna alâmet, sünnete [ya'nî ahkâm-ı islâmiyyeye] çok yapışmak ve bid'atden çok kaçmaktır. Bu alâmetler bulunmayan lâfları beğenmezler. Herşeyden vazgeçtim demelerini, hepsine sarıldım anlarlar.

Muhterem efendim! Düşüncelerin, vesveselerin çokluğundan şikâyet ediyorsunuz. Mahlûkâta ilm oldukça, vesvese de olur. Onları unutulunca, vesveseler de kalmaz. O hâlde, eşyâyı bilmek ve unutmak üzerinde durmak lâzımdır. Herşeyden, her mahlûktan Allahü teâlâyâ giden bir yol vardır. Çünkü, her mahlûkun kendisi ve sıfatları Onun kudretinin eseridir. Bu eserlerin sâhibini bulan uyanık bir kimse, o gizli yolu ve o ma'nevî bağı görür, anlar. Eşyânın Allahü teâlâyâ delâlet etmesi, Onu göstermesi için, Onunla ittihâd etmesi, birleşmesi niçin lâzım olsun? Duman ateşi haber verir ise de, ateşle ne münâsebeti, ne ittihâdı var? Allahü teâlâyı çok seven, az bir alâka ve işâret ile hemen Ona döner. Hiçbirşey Onu unutmamasına sebep olmaz. Her gördüğü şeyi, kudretin eseri görüp, eser sâhibine döner. Bunun için, hiçbirşey, ârifi kendine çağırmaz, eser sâhibine çağırır. Ârifin kalb gözünü, kendinden, sâhibine aks etdirir, çevirir. Hâlbuki Allahü teâlâyı eşyâ ile ittihâd etmiş bilen zevallıları, herşey kendilerine çağırır. Kendilerine tutulmasına sebep olup çeker. Kendilerini mahbûb, ma'sûk olarak gösterirler. Her çirkin şeytân, cilve ile, nâz ile kendini ma'sûk yapıp, sedd-i İskender gibi perde olur. Fârisî beyt tercemesi:

***Güzeller yanaklarını saklamış, şeytân nâz ediyor,
Şaşırdım kaldım, hayretten, aklım gidiyor.***

Mümkünün, mahlûkun varlığı ve kemâl sıfatları, o mukaddes mertebenin zılleri, aksleri ise, zılden asla yol vardır. Fekat zıl, asl değildir.

Bu fakîr, ârif kemâle geldikten sonra, bunun eşyâyâ olan ilmüne hiçbir zemân ilm-i huzûrî demedim. İlm-i husûlî değildir dedim ise de, bu, ilm-i huzûrîdir demek değildir. Çünkü, Allahü teâlânın eşyâyâ olan ilmi [ya'nî herşeyi bilmesi] huzûrî ve husûlî ilmlerden değildir. İlm-i ilâhînin, yalnız bir inkişâfıdır ki, bilinen şeyleri birbirinden ayırır. İlmde hiçbirinin sûreti hâsıl olmaz. Allahü teâlânın ilminde bulunan şeyler demek, ilm-i ilâhî ile birbirlerinden ayrılan şeyler demektir. Bu şeyler, her nerede bulunursa bulunsunlar, Allahü teâlâyâ münkeşifdir [ilmine açıktır]. Allahü teâlânın eşyâyı bilmesine ilm-i huzûrî veyâ ilm-i husûlî demek, tevhd-i vücûd erbâbına uygun gelir. İşte bir ârif kemâle geldikten sonra, bunun ilmi de böyle olur. Herşey, nerde olursa olsun, ârifin ilmüne münkeşif olur. Ârifin zihninde, sûretleri hâsıl olmaz. Bu ilm de, ne husûlîdir, ne de huzûrî. Herşeyi akllarına uydurmak isteyen, bu söze inanmaz ve kabûl etmez ise de, biz zâten onlara söylemiyoruz. Bunlar, zevk ile, tadarak bilinen şeylerdir. Vicdânî [ya'nî kalb ile bulunan] şeylerdir. Anlatarak inandırılacak, ilzâmî şeyler değildir. Bu ma'rifetin şaşılacak tarafı şudur ki, ilm, huzûrî değildir. Bilinen şeyin sûreti de hâsıl olmaz. Tatmadan bunlar anlaşılamaz.

Efendim! Nemâz, tecellilerden, müşâhedelerden dahâ üstündür demenin sebebi şudur ki, muhakkak biliyoruz ki, Allahü teâlâ, bu tecelliden ve müşâhedelerden gayridir. Bunlara kapılıp kalmak, zillere, zillere, hattâ benzerlere, misâllere bağlanıp kalmak olup, bunlar, matlûb değil, başka şeylerdir. Herşey, Allahü teâlânın ayındır diyen, aşk serhoşudur. Matlûbun, maksadın kendinden haber veren, yalnız nemâz-

dır. O nişâni olmıyanın, biricik nişâni nemâzdır. Nemâzda olan yakınlık, başka hiç bir yerde yoktur. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Nemâzda, kul ile Allahü teâlâ arasındaki perdeler kalkar)**. Bunun için, nemâza, mi’râc bu yurmuşdur. Onun için, nemâzı temâm kılmağa çok dikkat etmelidir. Nemâzın kemâlîne çalışmak, bu müşâhedeleri ve tecellîleri, Ona yaklaştırmamakla olur. Bu büyük ihsânı, Allahü teâlâ dilediğine nasîb eder. Onun ihsânları büyükdür, boldur.

Nemâzın kemâl üzere kılınması, nübüvvet yolundan yükselen büyüklere nasîb olur. Vilâyet yolunda bulunanların çoğu, bu dereceye yetişemez. O büyüklerin yakınlığı başkadır. İlmîleri ve esrârî kendilerine mahsûsdur. Onları ulaştırın yol, bu yola benzemez. Öyle bir caddedir ki, Peygamberler “aleyhimüssalevâtü velbere-kât” ve onların Eshâbı ve bu ümmetden seçilmiş çok yüksek olanlar, matlûba bu yoldan yetişmişlerdir. Âriflerin reîsi olan üstâdımız [ya’nî Muhammed Bâkîbillah “rahmetullahi aleyh”], (Ana cadde başkadır) sözleri ile belki bu yola işâret buyurmuşlardır. Vilâyet yolundan da, bir kimsenin bu yüksek zirveye ulaşması mümkündür. Belki de olmuşdur. Nemâzı yalnız yatıp kalkmak sanmamalıdır. Nemâzın gayb âleminde bir hakîkati vardır ki, bütün hakikatlerin üstündedir. O hakîkate kavuşanları tanımayanlar, nemâzın kemâlinden ne anlar? Nemâz, gönülleri çeken bir güzeldir. Onun güzelliği bu mecâz âleminde, sanki bu şekl içine sokulmuşdur. O sevgilinin cilveleri, nemâzın huşû’ ve edebleri şeklinde bu dünyâda görünmektedir. Nemâzın bu şekl ve sûretini sevmiyen, bunun hakikatinden ne anlayabilir? O güzelin cilve ve edâlarına âşık olmıyan, huşû’ ve tumânînetin kıymetini nasıl bilir? Velhâsıl, nemâzın letâfeti, güzelliği o kadar yüksektir ki, saçma sapan sözlerimizle bildirilemez. Kıymetleri o kadar üstündür ki, bu kırık kalemim, ona tercümânlık edemez. Fekat, bu büyük devlete sâhib olanların, nefis nefeslerine sığınıyorum! Onlara hizmet etmeğe ve sevmeğe karşılık olan müjdelere güveniyorum. Fârisî beyt tercemesi:

***O güzelin saçı, avucuma girse, misk saçılır elimden,
O ay yüzlü, kucağıma gelse, gün doğar her yerimden.***

Yâ Rabbî! Sen, onların sandığı ve söylediği gibi değilsin! Seni bize haber veren, bildiren Peygamberlere “aleyhimüssalevâtü vetteslîmât” selâmlar olsun, selâmetler olsun! Bu âlemleri yaratan, her ân varlıkta durduran, cesedlerin rızkını, rûhların gıdâsını, kalblerin nûrunu ihsân ederek, kullarının gelişmesini lutf eden Allahü teâlâyâ hamdler, şükrler olsun!

Herkese yayılan merhamet ve ikrâmırlarınızdan şunu umar ve istirhâm ederim ki, bundan sonra, Allahü teâlânın bu âsî ve insanlıktan uzak kulunu aramayınız. Onu, ümmîdsizlik köşesinde yalnız bırakınız da, günâhlarının mâtemini tutmakla ve münâsebetsizliğinin acılarını tatmakla inliyebilesin! Allahü teâlâ, Peygamberlerin gösterdiği yolda yürüyenlere selâmet versin! Âmîn.

53 — İKİNCİ CİLD, 45. ci MEKTÛB

Bu mektûb, hakîkatleri bilen, ma’rifetler sâhibi, hâce Hüsâmeddîn Ahmede yazılmış olup, bu kâinâtın hepsi, Allahü teâlânın isimlerinin ve sıfatlarının aynası olduğu, Zât-i ilâhîden ise, hiç nasîbleri olmadığı ve maddenin kendi kendine varlıkta duramayacağı, maddenin hakîkî varlık olmadığı ve birçok şeyler bildirilmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd-ü senâlar olsun. Onun seçtiği, sevdiği kimselere selâmetler olsun! Muhterem efendim. Fârisî mısra’ tercemesi:

Her ne olursa olsun, dostdan konuşmak dahâ tatlı!

İşitilmemiş, duyulmamış ma’rifetleri yazıyorum. Lütfen iyi dinleyiniz! En yüksek insanların murâkabe yolunu bildiriyorum. Çok dikkatli okuyunuz! Biliniz ki,

âlem [ya'nî herşey], Allahü teâlânın isimlerinin ve sıfatlarının nümûnesi, örneği, aynasıdır. Mahlûkun hayâtı, Onun hayâtının aynası, bilgisi, Onun ilminin aynası, kudreti de, Onun kudretinin görünmesidir. Kulların herşeyi de böyledir. Fekat âlemde, Zât-i ilâhînin, [ya'nî kendisinin] aynası yokdur. Hattâ, Zât-i ilâhînin bu âlem ile hiç münâsebeti yokdur. Hiçbirşeyle ortaklığı yokdur. Ne ismde, ne de sûret ve görünüşde, iştirâk, benzerlik yokdur. O, âlemlerden ganîdir, [hiçbirşeye muhtâc değildir]. Hâlbuki, Onun isimleri ve sıfatları böyle değildir. Sıfatlarının bu âlem ile, isimleri münâsebetli ve sûretleri, görünüşleri müsterekdir. Allahü teâlâda ilm sıfatı vardır. Mahlûkda da, o ilmin sûreti, benzeri vardır. Onda, kudret sıfatı olduğu gibi, bunda da, o kudretin sûreti vardır. Zât-ı ilâhî, böyle değildir. Mahlûkların, bundan nasîbleri yokdur. Kendi kendilerine varlıkta kalabilmek, onlara verilmemiştir. Mahlûklar, Onun isimleri ve sıfatları sûretinde yaratıldıkları için, kendileri, sıfatdır. Hakîkatde hiçbir madde değildir. Maddelikle alâkaları bile yokdur [ya'nî kendi kendilerine varlıkta durmuyorlar]. Varlıkta durabilmeleri, Zât-i ilâhî ile dir. Fizikçiler, kimyâgerler, eşyâyı, madde ve maddenin sıfatları, ya'nî hâssaları, özellikleri diye ikiye ayırıyor [ve yaratılmıyan, yok olmıyan sandıkları madde, varlıkta kendi kendine duruyor ve dünyânın temel taşıni teşkil ediyor diyorlar]. Bu sözleri, maddeyi bilmediklerindedir. [Bugünkü tecrübeler de, Lavoisier, Dalton ve Robert Boylenin ve dahâ sonra gelen kimyâgerlerin anladıkları madde bilgisini, çok mühim bir şekilde değiştirmiştir. Bugünkü fiziğin temellerinden biri olan Einsteinin relativite nazariyesine göre, enerjinin de, madde gibi, bir kütlesi vardır. Belki de madde, teksif edilmiş kudretten başka birşey değildir.]

Kimyâcılar der ki: Sıfat, ya'nî özellik yalnız başına bulunamaz. Hep madde ile birlikde bulunur ve maddenin nasıl olduğunu bildirir. Bunların, sıfat madde ile bulunur demeleri, hakîkatde, sıfatın sıfat ile bulunmasıdır. Sıfat da, madde de, Zât-i ilâhî ile kâim olmakda, varlıkta kalmaktadır. Kendi kendine duran madde yokdur. Bütün cisimleri, herşeyi varlıkta durduran, ancak Odur. Ya'nî Allahü teâlâ, kayyûm-i âlemdir. Madde kendi kendine varlıkta durmuyor ki, sıfatları da onunla durabilsin. Sıfatlar, maddenin zâtı, kendisi olmadığı gibi ve yalnız madde ile bulunup, kendi kendilerine bulunamayacakları gibi, bütün eşyâ da, madde de, Zât-i ilâhî ile bulunmaktadı. Hiçbirinin zâtı yokdur. Maddenin zâtı, [kendisi] olmayınca, sıfatları onunla bulunamaz. Zât, yalnız Allahü teâlânındır. Herşey, Onun zâtı ile varlıktadır. Herkesin, kendine, zâtına, ben demesi, hakîkatde, herşeyi varlıkta durduran bir Zâtı göstermektedir.

(Ben) diyenler, neye işâret ettiğini bilse de, bilmese de, bu böyledir. Bununla berâber, Allahü teâlâ, hiçbir işâretle gösterilemez. Hiçbirşeyle birleşmiş değildir. Bu ince bilgileri iyi anlamıyan, tevhd-i vücûd ile karıştırmasın! Vahdet-i vücûdü söyleyen, bir zâtdan başka mevcûd yokdur der. Onun isimlerini ve sıfatlarını, nazârî kabûl edilmiş bilir. Mahlûkların hakîkatleri bile vücûd [varlık] görmemiştir. (A'yân [eşyâ], varlığın kokusunu duymamıştır) der. Hâlbuki bu fakîr, sıfat-i ilâhiyyeyi, hâricde [ya'nî ilmde değil, nazârî değil] ayrıca var bilirim. Ehl-i sünnet âlimleri de, böyle bilmektedir. Esmâ ve sıfat-ı ilâhînin aynaları olan bu âlemi de mevcûd bilirim. Kendi kendine varlıkta durmağı, ya'nî maddeliği bu âlemde göremem. Herşeyin, Zât-i ilâhî ile kâim olduğunu [varlıkta durduğunu] iyi bilirim.

Süâl: Demek ki, mahlûkların zâtı, Zât-i ilâhîden başka değildir. Herşey, Zât-i ilâhî ile birleşmiştir. Bu ise, olamaz. Mahlûk, kadîmin aynı olur mu?

Cevâb: Mahlûkların zâtı, ya'nî mâhiyyet ve hakîkati, Allahü teâlânın isimlerinin ve sıfatlarının aynaları olan birçok a'râz, ya'nî hâllerdir ki, bunlar, Zât-i ilâhînin aynı değildir. Zât-i ilâhî ile birleşik değildir. Yalnız bu hâller, Zât-i ilâhî ile vardır. Herşeyin kayyûmu [varlıkta durdurucusu] Odur.

Süâl: Herkes kendi zâtına ben deyince, Zât-i ilâhîyi gösterirse, mahlûkların zâtı, mâhiyyet ve hakîkatleri, Zât-i ilâhînin aynı olur. Çünkü, herkes ben deyince, ken-

di hakikatini, mâhiyyetini gösterir. Tevhîd-i vücûdî sâhibleri de böyle demiyor mu?

Cevâb: Evet, herkes, ben deyince, kendi hakikatine işâret eder. Fekat, hakikatleri, a'râz ya'nî hâller topluluğu olduğundan, bunlara işâret olunamaz. Çünkü, hâllere, yalnız olarak işâret edilemez. İnsanın hakikati, işâret kabûl etmeyince, bu işâret, bu hakikatin kayyûmu olan Zât-i ilâhîye olur. O hâlde mahlûk başkadır. Hâlık başkadır. Tevhîd-i vücûdî sâhiblerinin sözü gibi değildir. Şaşılacak şeydir ki, mahlûkun ben demesi ile Hâlık teâlâyâ işâret edilmiş olmakla berâber, mahlûk, kendi hâlinde mahlûk olarak kalıyor. (**Sübhânî**) demek ve (**Enelhak**) demek doğru olmuyor. Belki de, ayrılığı görerek, bunları söyleyemiyor.

Süâl: Mahlûkun Zât-i teâlâ ile varlıkta durabilmesi, Zât-i teâlâda değişiklik olması değil midir? Bu ise olamaz.

Cevâb: Mahlûk, Zât-i teâlâyâ hulûl etmemiş, birleşmemiştir. Yalnız varlıkta kalması, Zât-i teâlâ ile dir.

Süâl: Mahlûklar hep a'râz, hâller ve sıfatlar olunca, bir yerde bulunması lâzımdır. Çünkü hâl, kendi kendine bulunamaz dedik. Bu yer, Zât-i teâlâ olamaz. Adem [yokluk da] olamaz. Bu yer neresidir?

Cevâb: A'râz [ya'nî hâller, özellikler] kendi kendine varlıkta kalamaz. Başka birşeyde bulunur. Fizikçiler, bu berâberliği, hulûl şeklinde anladıklarından, a'râz için bir yer arar. A'râz [hâller] yersiz olmaz der. Hâlbuki, söylediğimiz ma'nâda varlıkta durmak için, yer lâzım değildir. Biz anlıyoruz ki, herşey, Zât-i teâlâ ile durmaktadır ve hulûl ve yer, hiç yoktur. Fizikçiler, bu sözüme ister inansın, ister inanmasın. Onların inanmaması, bizim gördüğümüzü, bildiğimizi değiştiremez. Böyle olduğunu biliyoruz. Onların şübhesi; bilgimizi bozamaz. Bu sözüme, bir misâl ile açıklıyalım: Hokkabazlar, birçok garîb şeyler gösterir. Herkes, bu gösterilerin, kendiliklerinden varlıkta durmadıklarını bilir. Hokkabaz ile durduklarını ve bir yerde de olmadıklarını bilir. Yine bilirler ki, bunlar hokkabaza hulûl etmemiştir. Yalnız onun ile varlıkta bulunuyorlar. İşte Hak teâlâ, eşyâyı his ve vehm mertebesinde yaratmıştır. Onları varlıkta durdurmaktadır. Ebedî işleri ve sonsuz azâb ve ni'metleri bunlara bağlı kılmıştır. Bu eşyâ, varlıkta kendi kendilerine durmuyor. Hulûl olmadan, birleşmeden, Zât-i ilâhî ile durmaktadır. İkinci bir misâl, bir dağın veyâ gök yüzünün, aynada görünmesidir. Akli olmanın, bunları cism sanır. Kendiliklerinden aynada duruyor der. Fekat birisi, aynadaki şekli sıfat sanır ve ayna ile bulunuyor der ve sıfat oldukları için, bunlara bir yer lâzımdır, bilirse, bu kimse de abdaldır ki, başkalarına uyarak, meydânda olan bilgisini inkâr etmektedir. Çünkü, akli olan, bu şekillerin yeri olmadığını, yere muhtâc olmadıklarını bilir. İşte, keşf ve şühûd erbâbı, bütün eşyâyı, aynadaki sûretler gibi görür. Allahü teâlâ, bu sûretlere kuvvet vermiş, yok olmadan korumuştur. Âhîretdeki sonsuz işleri, bunlara bağlamıştır. Kelâm ilmi büyüklerinden ve mu'tezile mezhebi âlimlerinden Nizâm, herşeyi sıfat bilmiş, maddeyi inkâr etmiştir. Kısa görüşlü olduğundan, bu sıfatların, Hak teâlâ ile durduğunu bilemedi. Akli olanlar tarafından ayblandı. Çünkü, sıfatın, başkası ile bulunması lâzımdır. Sôfiyye-i aliyyeden (**Fütûhât-i Mekkiyye**) kitâbının sâhibi [Muhyiddîn-i Arabî] "kuddise sirruh", herşey sıfatdır ve hepsi, bir varlık ile durmaktadır demiş ve bu varlık da, Zât-i ilâhîdir demiştir. Fekat bu sıfatlar, bir ân için vardır ki, iki zemânda varlıkta duramaz. Âlem, her ân, yok olur ve bir benzeri yerine gelir. Her ân böyle olur demiştir. Bu fakîre göre, bu bir görüştür. Hakikat değildir. Bunu, (**Serh-i rubâ'yyât**) hâşiyesinde açıklamışım. Ya'nî, tesavvuf yolunda yürüyenler, nihâyete varmadan önce, bütün âlem gözünde gayb olmadan evvel, bir ânda âlemi yok görür, ikinci ânda var görür. Üçüncü zemânda yine yok görür. Dördüncü ânda yine var görür. Tâmm Fenâ ile şerefleninceye kadar, ya'nî bütün âlemi her zemân yok görünceye kadar, böyle olur. Fenâ hâsil olunca, âlemi hep yok bilir.

BÜYÜK ÂLİMLER (Silsile-i aliyye)

*Nebî, Sıddîk ve Selmân, Kâsım, Ca'fer, Bistâmî,
irfân kaynağı oldu, Ebül-Hasen Harkânî.
Ebû Alî Fârmedî geldi sonra bu meydâna,
çok Velî yetişdirdi, hem Yûsûf-i Hemedânî.
Abdülhâlık Goncdüvânî, ma'rifetler semâsında,
dünyâyı aydınlatdı, hem Ârif-i Rivegerî.
Mâverâ-ün-nehr ili, Tûr-i Sînâ gibi oldu,
nûrlandırarlardan biri, Mahmûd-i İncirfagnevî.
Alî Râmîtenîdir Azîzân ve pîr-i Nessâc,
çok kerâmet gösterdi, Muhammed Bâbâ Semmâsî.
Seyyid Emîr Gilâl de, ilm deryâsında sadef,
andan meydâna geldi, Behâüddîn-i Buhârî.
Alâ'üddîn-i Attâr, zemânının kutbu idi,
Ya'kûb-ı Çerhîde oldu zâhir, envâr-ı rahmânî.
Ubeydullah-i Ahrâr ve Hâce Muhammed Zâhid,
Dervîş Muhammed geldi ve Hâcegî Muhammed Emkenegî.
Bâkî billahdan gelen, nûrlara kendi de katıp,
binlerce kalb temizledi, imâm-ı Ahmed Rabbânî.
Urvet-ül-vüskâ Ma'sûm ve Seyfeddînle seyid Nûr,
ve Mazherle Abdüllah, sonra Hâlid-i Bağdâdî.
Feyz verdiler bunlar da, sonra bu nûru Abdüllah,
Anadoluya yaydı, hem de Tâhâ-yı Hakkârî.
Hem seyid-i Sâlih de, kardeşin yerini tutup,
fenâ-fillâha kavuştu Sıbgatullâh-i Hîzânî.
Bu üç Velînin sohbetlerinde yükselip,
mürşid-i kâmil oldu, seyid Fehîm-i Arvâsî.
Bu otuzdört Velînin kalbleri, bir ayna gibi,
yaydılar hep cihâna, envâr-ı Resûlillâhî.
Bütün bu nûrlar en son, toplandı bir hazînede,
ismi bu hazînenin: Abdülhakîm-i Arvâsî.
Gelince kalblere müceddid-i elfin feyzi,
yetişdi her yerde birer hakîkî Velî.
Bu hâli görünce mason ile yehûdî,
müslimânlara saldırdı, canavar gibi.
Bu hücûmları, islâmı yok etmek içindi,
bunu haber veriyor, Mâide sûresi.
Hem bu sûre, islâma müşrikler saldıracak diyor,
masonların müşrik olduklarını haber veriyor.
Meşhûr yalanları ile aldatıp câhilleri,
Ehl-i sünnetden ayırdılar, binlerce müslimânî.
Hücûmlardan korunur, (Âyet-el kürsî) okuyan,
hıfz-ı ilâhîde olur, (istıgfâr düâsı) okuyan.^[1]*

[1] İstıgfâr düâsı, (Estagfirullahel'azîm, ellezî lâ ilâhe illâ huv elhayyel kayyûme ve etû-bü ileyh)dir. İstıgfâr, (Estagfirullah)dir. Ma'nâsı, (Beni afv et Allahım)dir. Urvet-ül vüskâ Ma'sûm-ı Müceddidî, beş vakt nemâzdan sonra, üç kerre istıgfâr düâsı ve 67 kerre istıgfâr okurdu ve yüz kırkbin talebesine okumasını emr ederdî.

Resûlullah buyurdu ki, (Âhıretde azâb görmez,
dünyâ işlerinde, bana tâbi' olan).

**Se'âdete kavuşamaz, önderi şeytân olan!
dostlar, ahbâblar kaldı mı, ne oldu anan baban?
Bir hocamız, mason olmuş, dîne çatdı hiç durmadan,
ingiliz diploması var, lâkin, kafası bomboş nâdân.
Güler yüzle, tath dille, bol numara vermekle,
arkadaşlarımı aldatdı, yalan sözlerle hemân.**

**Îmânım var diyor, her bozuk inanan,
Ehl-i sünnetdedir, iyi bil, hakîkî îmân!**

**Çok şükr islâm âlimi gördüm, sözleri ilm ve irfân,
dedi ki, (aldatılamaz, fen dersleri okuyan!)**

**Dînimi ondan öğrendim, rûhu olsun şâdümân!
Avrupa, hem Amerika, kısacası bütün cihân.**

**Dinleri bozuk ise de, diyorlar vardır Nîrân!
kâfirler yanacak, kurtulur ancak iyi insan!**

**İyi insan olmak için, Muhammed aleyhisselâma inan,
Cehenneme girmeyecek, bu son Peygambere uyan.**

**Târîhi dikkat ile oku, ey körpecik Nev-civân!
mala, makâma aldananın sonu olmuş âh, figân.**

**Aman yâ Rabbî, el-aman! Garîb oldu âhir zemân!
İslâmiyyet unutuldu, moda oldu harâm, yalan!**

**Pârisde, Profesör olunca, Resûlullaha çatan,
Hamîdullah kurtulamaz, ebedî azâbdan.**

**(Fâideli Bilgiler) kitâbı, sözlerini yazıyor,
Çok alçak olduğunu anlar, bunları okuyan.**

**Seyyid Kutb denilen bir ahmak da, kendini müctehid zan ediyor,
Mahv olur, doğru sanarak, sözlerine aldanan.**

**Ömür geçer, herşey biter, kâfirlerin gideceği mekân.
karanlık bir çukurdur, arkadaş olur yılan, çiyân,**

**Hak teâlâ, bu vatânı pek kıymetlendirdi,
toprağının çok yerine mü'minler secde etdi.**

**Bu topraklardan gelen, ecdâdımızın seslerini duyan,
anlar ki, Cennete kavuşur, Muhammed aleyhisselâma uyan.**

**Yâ Rabbî! Bu vatânı koruyan kumandanlara yardım et,
bu millete hizmet etmeği, herbirine nasîb et.**

**Mü'minlere hizmet, çok büyük ni'metdir,
bu ni'mete kavuşanın gideceği yer Cennettir.**

**Müslimânın kabri, Cennet bağçesi olur,
bu ni'mete kavuşamaz, mü'minin kalbini kıran.**

**Vandan gelen bir Velî İstanbulda, senelerce,
bunları hep söyledi, yerleşdi hakîkî îmân.**

**Ankaranın toprağı, binüçyüztmişikide,
cem'i zıddeyn yaparak, şâd oldu Hâcî Bayram.**

**Düâ edeceğin zemân, Silsileyi oku hemân!
Sâlihleri söyleyince, yağar rahmet-i Rahmân!**

**Selâm olsun, düâ olsun, bu yazardan dâimâ,
Silsile-i aliyyenin ervâhına yâ Sübhân!**

Sonra, bir Fâtiha ile istîgfâr düâsı okuyup, sevâbını Muhammed aleyhisselâ-
mın mübârek rûhuna ve Enbiyânın ve Evliyânın ve Silsile-i aliyyenin ve Âbâ ve
Ecdâdının ervâhına hediye ve nûrlu kalblerine ilticâ etmelidir.

1960 Erzincan.

54 — MADDE ÜZERİNDE YENİ BİLGİLER

Bundan önceki maddede yazılı mektûbla bağlılığı olduğu için ve Allahü teâlânın sonsuz kudretinin inceliklerini çok açık gösterdiği için, bugünkü tecrübelerin meydâna çıkardığı, âlem ve madde üzerindeki yeni bilgileri din kardeşlerime buradâ kısaca yazmağı uygun gördüm. Bu maksadla, Almanca (Der Mensch) kitabının [m. 1940] senesi baskısından mühim gördüğüm yerleri de aşağıya terceme ediyorum:

Bu âlem, topraklar, cânlılar ve hava hep maddeden yapılmıştır. Terâzide dar-tılan, ya'nî ağırlığı olan herşeye, (**Madde**) denir. Maddeler belirli, husûsî özellikleri ile birbirinden ayrılır. Her maddede enerji, kudret bulunur. Maddelerin şekli almış parçalarına, (**Cism**) denir. Anahtar, maşa, çivi, makas birer cismdir. Fekat hepsi, aynı demir maddesinden yapılmıştır. Bir maddeden yapılmış cismlere, (**Sâf cism**) denir. Sâf cismde, bir maddenin belirli özellikleri vardır. Bir sâf cismden, başka bir madde çıkarılamaz ise, bu maddeye (**Basît cism, eleman**) denir. Demir, bakır, kükürt, oksijen birer elemandır. Bugün, yüzbeş eleman biliyoruz. İki veyâ dahâ çok eleman, birbirleri ile birleşerek, başka sıfatları taşıyan, yeni bir madde meydâna getirilebilir ki, bu yeni maddeye (**Mürekkeb veyâ bileşik cism**) denir. Su, ispirto, şeker, tuz bileşik cisimlerdir. Bileşik bir cisimden başka başka, basît cisimler çıkarılabilir. Başka maddelere ayrılabilen sâf cisme (**Bileşik cism**) denir. Bugün, yüzbinlerce bileşik cism bilinmekte ve elemanlar birleştirilerek yenileri yapılmaktadır. Elemanları insanlar yapamaz, arar, bulur.

Cismlerde, dâimâ değişiklik olduğunu görüyoruz. Su akıyor, rüzgâr esiyor, kuş uçuyor, çocuk büyüyor, yaprak sallanıyor, yüreğimiz işliyor, dünyâ dönüyor. Cismlerde meydâna gelen değişmelere, (**Hâdise, olay**) denir. İki dürlü hâdise vardır:

1 — (**Fizik hâdisesi**): Bir cismde meydâna geldiği zemân, cismin özünü, yapısını değiştirmiyen hâdiselerdir. Kâğıdın yırtılması, fizik hâdisesidir. Çünkü, kâğıdın şekli değişti, fekat özü, yine kâğıddır.

2 — (**Kimyâ hâdisesi**): Bir cism üzerinde meydâna geldiği vakt, cismin mâhiyetini, yapısını değiştiren hâdiselerdir. Kâğıdın yanması, kimyâ hâdisesidir. Çünkü, kâğıdın yapısı bozuldu. Kül oldu.

Fizik hâdiselerini inceliyen ilme, fizik ilmi [hikmet] denir. Kimyâ hâdiselerini inceliyen ilme, kimyâ ilmi [şimi] denir.

Bir madde üzerinde, bir fizik hâdisesinin meydâna gelmesi için, bu maddeye bir kuvvetin te'sîr etmesi lâzımdır. Suya, harâretin kuvveti te'sîr edince, buhâr hâline geçerek, fizik hâdisesi oluyor. Fizik hâdiseleri, bir madde üzerinde meydâna geliyor. İki şişe, birbirine çarparak kırılınca, bunların maddeleri birbirine te'sîr ederek kırılmıyor. Taşydıkları enerji [Zinde kuvveti= $1/2 m v^2$] te'sîri ile kırılıyorlar.

Kimyâ hâdiseleri ise, iki veyâ dahâ çok cism arasında, madde alışverişi sonucu olarak meydâna gelir. Bir bileşik cisimden madde ayrılır veyâ madde eklenir. Basît cisimler, birbiri ile veyâ bir bileşik cisimle birleşir. Maddelerin birbirine te'sîr etmesine (**Reaksiyon, tepkime**) denir. Kimyâ reaksiyonlarında, maddelerin birbiri ile birleşen veyâ ayrılan en küçük parçasına (**Atom**) denir. Basît cism, yalnız bir cinsden atomların yığındır. Yüzbeş basît cism olduğu için, yüzbeş dürlü atom var demektir. Bir atomun ağırlığı, bir miligramdan milyarlarla dahâ azdır. Yüzbeş atomun büyüklükleri ve ağırlıkları başka başkadır.

Bir borudan su akdığı gibi, bir elektrik telinden de, elektrik dânecikleri akar. Su, borunun içinden akar. Elektrik dânecikleri ise, iletken telin dış yüzeyinden akar. Elektrğin, hiç bölünmeyen en küçük parçasına (**Elektron**) denir. Bir elektron, en küçük atom olan hidrogen atomundan binsekizyüzotuzbeş def'a dahâ hafiftir. Ya'nî, elektronun ağırlığı, yok gibidir. Elektronlar, menfi, ya'nî eksi elektriktir. Müsbet, ya'nî artı elektrik yoktur. Eksi elektrik noksânlığına artı elektrik denil-

mişdir. Bir yerde eksi elektrik azalınca, müsbet elektrik artıyor diyoruz. Bir yerde elektrik sıfırda, ya'nı yoksa, bu yerde bulunan eksi ve artı elektrik mikdârı, birbirinin aynısıdır, eşittir diyoruz.

Erd denilen yer küremizi kaplıyan, nihâyetsiz sandığımız boşlukta [birinci gökde] yıldızlar yüzmektedir. Bunlardan sekiz dânesi ve peykleri [uyduları] katı ve karanlıktır. Geri kalan yüzbinlerle yıldızın herbiri, parlak bir güneşdir. Bu güneşlerin hepsi, bizim güneşimiz gibi, tâ merkezlerine kadar gaz hâlidir. Hiçbirinde, ne su, ne de taş, toprak, ağaç, hayvân ve insan gibi katı cisimler yoktur. Bu yıldızların arasındaki mesâfe, pek fazla olup (**Ziyâ senesi**) ile ölçülür. Bir ziyâ senesi, sâniyede üçyüzbin kilometre giden ışığın, bir senede gitdiği yoldur. Yıldızlar, birbirinden o kadar uzaktır ki, ışık bir yıldızdan, başka komşu bir yıldıza, yüzlerce ışık senesinde varabilir. Meselâ Atlas okyânusunda [Atlantikde] uçan bir tayyâre pilotunun, her üç saatde bir nohud dânesini atdığını düşünürsek, yıldızların fezâ boşluğundaki büyüklük ve uzaklıkları, bu nohud dânelerinin, denizdeki hâli gibidir. Birbirlerinden bu kadar çok uzak olmakla beraber, fezâ dâhilinde, milyarlarca yıldız vardır. Bir kerre, fezânın [birinci semânın] büyüklüğünü düşünelim. Sonra da, vatanımız olan şu, küçük demeğe lâyıq, Erdimize bakalım. Erdimizin çapı, güneşin çapından yüzdokuz def'a dahâ küçüktür. Bu yıldızların hepsi, boşlukta, sâniyede ortalama yüz kilometre hızla gitmektedir. Fekat, gelişi güzel, alabildiğine gitmeyip, birer helezon [spiral] içinde uçmaktadırlar. Yüzmilyonlarca yıldız, aynı bir helezonda bulunuyor. Bugün böyle, yüzbinlerle helezon biliyoruz. Bir helezonun çapı, onbinlerce ziyâ senesidir. Bizim güneşimiz de, böyle bir helezona mensûb bir yıldızdır. Güneşimizin helezonunun kıvrımını, geceleri, şerîd hâlinde görmekdeyiz ve saman yolu [Kehkeşân] ismini vermekdeyiz. Erd küremiz, büyüklüğü, kâinât yanında hardal tohumu kadar da diyemeyeceğimiz, karanlık bir cism olup, güneşimize yüzellimilyon kilometre uzaktadır. Güneşimizin etrâfında Erdimiz gibi dönen, sekiz karanlık küre dahâ vardır ki, bunlar da, katıdır. Hiçbirinde hava, su, ot ve hayvân yoktur. Bu karanlık yıldızlar, güneşe yakınlık sırası ile; Utârid [Merkür], Zühre [Venüs], Erd, Merih [Mars], Müşterî [Jüpiter], Zühal [Satürn], Uranüs, Neptün, Plütondur.

Güneşimize, bu dokuz seyyâresi ile birlikde (**Güneş manzûmesi, sistemi**) diyoruz.

FEZÂ GEMİSİ: Dünyâ etrâfında bir yörüngeye oturmak, bunu ta'kîben dünyâ ile ay ve ondan sonra da, dünyamız ile güneş sistemindeki diğer gezegenler arasında seferler te'sisi maksadı ile i'mâl edilmiş olan hava gemileridir. Fezâ seyâhati, [m. 1957] de fezâya atılan ilk fezâ gemisi Sputnik I ile birdenbire başladı. [m. 1966] ya kadar, fezâya fırlatılan fezâ teknelerinin sayısı yüzotuzu geçmiştir. Fezâ tekneleri, dünyâ üzerindeki üslerden fezâya iki veyâ dahâ çok kademeli dev füzelerle yollanmaktadır. Bu füzelerin ateşleme ânındaki ilk hızı, saatde 100 kilometre civârında olduğu hâlde, dünyâ etrâfındaki bir yörüngeye girebilmek için hızlarının saatde 25.000 kilometreyi aşması şarttır. Yine dünyâ dışında yıldızlararası boşlukta, bir hedefe doğru yollanacak fezâ gemilerinin, yerçekiminden kurtulabilmeleri için hızlarının 40.000 kilometreye ulaşması lâzımdır. Ruslar ve Amerikalılar, aya, güneşe, merih ve zühre yıldızına fezâ gemileri yollamışlar ve ikisi Amerikalı, dördü Rus olmak üzere dünyâ etrâfında çeşidli yörüngelere altı gemi oturtulmuşdur. Hâlen dünyâya üçyüzseksendörtbin [384.000] kilometre uzakta bulunan aya giden fezâ gemileri inşâ edilmektedir. İlmî ve teknik bakımdan, fezâ gemileriyle güneş sistemindeki seyyâreler arasında seyâhat, artık imkân dâhiline girmiştir. Bununla beraber, kozmik ışınlar, meteor tehlikeleri ve dahâ birçok güçlükler vardır.

Kâinâtdaki güneşler çok büyük olduğu gibi, elektronlar da düşünilemeyecek kadar küçüktür. Bir santimetre uzunluğu doldurmak için 10^{26} dâne elektronu yan-

yana dizmek lâzımdır. İnsan vücûdünün hulâsası olan insan dimâğı, ancak insan büyüklüğü nisbetinde düşünülebilir. Yıldızların birbirinden uzaklığını kavrayamadığı gibi, milimetrenin milyarda biri kadar olan elektron mesâfelerini de şübhesiz anlıyamaz. Hele Peygamberlerin büyüklüğünü, Allahü teâlânın sıfatlarını hiç kavrayamaz.

ATOM: Elektronlar, fezâdaki yıldızlar gibi mecmû'alar meydâna getirir. Elektron manzûmelerine atom diyoruz. Güneş sisteminde olduğu gibi, atom da, karışık bir teşekküle mâlik ve atom çekirdeği dediğimiz, ortada bulunan bir güneş ile, bu güneş etrafında, seyyâreler gibi dönen, elektronlardan yapılmıştır. Çekirdeğin çapı, bütün atom çapından 100.000 def'a küçüktür. Bir elektronlu, iki veyâ üç veyâ sıra ile yüzbeş elektronlu atomlar vardır. Bu atom sistemlerinden herbiri, hûsûsî ve müstekil hâssalara mâlik olup, birer basît cismi (Elemanı) meydâna getirir. Erd küresi yüzbeş muhtelif elemandan yapılmıştır. Atomlar, bir elektrondan binlerce dahâ büyük oldukları hâlde, tesavvur edilemeyecek kadar küçüktür. Hava balonlarının doldurulmasında kullanılan Hidrogen gazının bir gramında yüzlibin kerre trilyon [bilyon] atom vardır. Böyle bir rakamı yazmağı ve hattâ düşünmeğı kim ister? Allahü teâlânın sayılamıyacak kadar çok olan hikmetlerinden biri de şudur ki, atomun insan büyüklüğü yanındaki hacmi, insanın güneş büyüklüğüne nisbeti gibi olup, bu nisbet 10^{28} dir. Ya'nî 10^{28} atom bir insanı, 10^{28} dâne insan da, güneşi meydâna getirir. Demek ki, insanın kâinâtdaki mevki'i, güneş büyüklüğü ile, atom büyüklüğü ortasındadır.

Kimyâ reaksiyonlarında, hiçbir atom parçalanmıyor. Bunun için, elli sene evveline kadar, kimyâgerler (Atom, maddenin bölünemiyen en küçük parçasıdır) dedi. Hâlbuki bugün (**Çekirdek reaksiyonları**) denilen hâdiselerde, atomun çekirdeği parçalanıyor, atom bölünüyor. Bugün, bölünemiyen en küçük parçalar, atomların çekirdeğinin yapı taşı olan (**Proton**) ve (**Nötron**) ismindeki dâneciklerdir. Bölünemiyen parçanın var olduğunu, islâm âlimleri, asrlarca önce isbât etmiş ve böyle dâneciklerin varlığına inanmak lâzımdır demişlerdir. O hâlde bugün de, bölünemiyen parça, ya'nî (**Cüz'î lâ yetecezzâ**) vardır. Fekat bu, atom değil, proton ve nötrondur.

ŞUÂ'LANMA (Strahlung): Bir seyyâre, güneşe ne kadar yakın ise, güneş etrafında o kadar hızlı döndüğünü biliyoruz. Elektronlar da, atom çekirdeğine olan uzaklığına göre değişen hızla çekirdek etrafında döner. Elektronların çekirdekten uzaklıkları, bir milimetrenin milyarda biri kadardır. Ya'nî çok az olduğundan, hızları, pek fazladır. Mahrekleri etrafında bir kerre dönme müddeti, Erdimizin üçyüztaltmışbeş veyâ Utâridin seksensekiz gününe nazaran pekazdır. Ya'nî sâniyede 1000-150.000 km yol alırlar ki, bu sür'atle giden bir tren, bir sâniyede Haydarpâşadan Erzuruma birkaç kerre gidip gelebilir. Demek ki, elektronlar, çekirdekleri etrafındaki küçükük yollarında, bir sâniyede, milyarlarca def'a dönmektedir. Atom çekirdeğinin çapı, en küçük elektron yörüngesinden yüzbin def'a küçük olduğundan, atomların içi boşdur. Bir nokta sâniyede enaz yirmi devr yapınca, hayâlimizde dâire gibi görünür. Elektronlar çok hızlı döndüğü için, atomların içi dolu sanılıyor. Boşluk olduğu hâlde, maddelerin hayâlimizde dolu sanıldığını ilk olarak yazan, İmâm-ı Rabbânî hazretleridir "rahmetullahi teâlâ aleyh". Bir atom, devri milyonlarca olan, ya'nî mu'azzam kuvvetli bir dinamo demektir. Bu kuvveti atomdan çıkarabilirsek, şimdiye kadar tanıdığımız kuvvetlerin üstünde bir enerjiye mâlik oluruz. Bir kuruş kadar bir bakır parçasının atomları, mikrodinamosunda mevcûd kudret ile, ellibin tonluk bir gemiye birkaç def'a devr-i âlem seyâhati yapdırabilir. Bir kahve kaşığı kömür tozunu yakmadan, atomunu parçalamak sûreti ile, bütün İstanbul şehri en soğuk bir kışda bir hafta ısıtılabilir. Atom dinamosundaki enerjinin elde edilmesi, ma'den kömürü ocakları fe'âliyyetine ve petrol sanâyi'ine son verecektir. Bugün, keş edilmiş olan atom enerjisi başkadır. Çekir-

dekdeki enerjidir.

Elektronlar, eksi elektriktir demişdik. Atomların ortasındaki çekirdekler, hep artı elektriktir. Artı elektrik, eksi elektriği çeker. Elektronlar, atomun ortasındaki çekirdek tarafından kuvvetle çekildikleri için, atomun dış halkasında bulunanları, dâhildeki halkalara sıçramak ister. Dış enerji katmanında bulunan bir elektronun, iç enerji katmanına sıçramasında, merkeze yaklaşan her cismde olduğu gibi, [meselâ su düşünce, ya'nî şelâlelerde görüldüğü gibi] bir enerji meydana gelir. Bu enerji, atom etrafındaki esîrin elektromanyetik gerilimini değiştirir. Bu değişme, dalgalar hâlinde, sâniyede, üçyüzbin kilometre hızla esîrin her tarafına yayılır. Bu dalgalara şua' diyoruz.

Bugün şua' meydana getirmek, tekniğin ve ilmin mühim bir şua'besi olmuştur. Ampuller, triyod lâmbaları, radyo âletleri ve röntgen boruları, birer şua' âletleridir. Şua'lar, kendilerini meydana getiren dalgaların uzunluğuna göre, başka başka isim alır. Meselâ:

Dalga uzunluğu binde bir milimetre olanlar (**Isı şua'ları**), dalga uzunluğu onbinde dört ile sekiz milimetre arasında olanlar (**Işık şua'ları**), dalga uzunluğu onmilyonda bir milimetre olanlar (**Röntgen şua'ları**), dalga uzunluğu onmilyarda bir milimetre olanlar, (**Gamma şua'ları**), dalga uzunluğu ontrilyonda bir milimetre olanlar (**Kozmik şua'ları**)dır.

En uzun elektromanyetik dalgalar, radyoda kullanılan Hertz dalgaları olup, boyları kilometre ile ifade olunur. Boyları milimetrenin ontrilyonda birinden başlayarak kilometrelere kadar uzanan milyarlarca dalga cinsinden, yalnız 4/10.000 mm ile 8/10.000 mm arasında olanları, ışık hâlinde görebiliyoruz. Dahâ büyük ve dahâ küçük dalgalı şua'ları göremiyoruz. Bu, gözümüzün kabâhatidir.

Gamma şua'ları: Radium atomunun çekirdeği, kendiliğinden parçalanarak gamma şua'ları neşr eder. Bir evde açıkta bırakılan bir radium kırıntısının gamma şua'ları bin metre uzağa yayılır ve aylarca devam eder. Yüzelli metre mesâfedeki evlerde bulunanların ölümüne sebep olur. Zîrâ, gamma şua'ları, insanları, hayvânları ve bitkileri öldürür.

Kozmik şua'lar: Bugün bilinen şua'ların en kısa dalgalısı bunlardır. Bunlar, kâinât boşluğunun, bugün bilinmiyen derin noktalarından gelen şua'lardır. Bunlar, gamma şua'larından dahâ kuvvetli olup, çok sert ve kalın tabakalardan geçerler.

Ölüm şua'ları: Bir milyon voltun ziyâde gerilim ile çalışan modern röntgen makineleri ile, dalga boyları ve te'sîrleri, gamma şua'larına yakın olan şua'lar elde edilebilmektedir. Bu şua'lar, kalın divârlardan geçerek arkalarındaki canlıları öldürür. Bu sûretle kuş ve fâreler derhâl öldüğü gibi, bir öküz de, iki dakikadan az bir şua'lama ile öldürülebilir. Harblerde kullanılabileceklerinden, bunlara ölüm şua'ları (Todesstrahlen) denir. Bu şua'larla çalışan bir fizikçi, farkında olmayarak, kendini ve bir mahalle halkını zehirleyebilir. Bir milyon voltluk yüksek gerilimli röntgen mermileri, düşmana ve şehirlere atılarak ölüm şua'ları, yeni harblerde kullanılabilecektir. Beşeriyet, medeniyete yaklaşır ve insânî düşüncelere dönerse, bu şua'lar, tarla fâreleri, yaban domuzları ve sıtma sinekleri gibi hayvânlara karşı kullanılacaktır.

MOLEKÜL: Yıldızların binlerce derecelik sıcaklığında serbest hâlde uçan atomlar, erdımızın mu'tedil sıcaklığında, birbirleriyle birleşerek molekülleri vücûde getirmişlerdir. Molekül, az ve belirli sayıda ametal atomlarının, ortak elektron çiftleri vâsıtası ile, birbiri ile birleşmesinden meydana gelen kapalı bir birlikdir. Metal bileşikleri molekül değildir. (**Polar**) denilen iyon şebekeleridir. Ya'nî, metal atomları, elektronlarını temâmen vermiş, ametal atomları da bu elektronları almıştır. Ortak elektronlar yoktur. Moleküller, canlıların yapı taşıdır. Aynı

atomların birbiri ile birleşmesinden meydana gelen moleküllerden yapılan uçucu cismlere basît cism, birbirine benzemiyen atomların birleşmesinden de bileşik cism hâsıl olur. Meselâ, oksijen bir basît cism olup, gaz hâlinindedir. Hidrogen gazı da, bir basît cismdir. Hidrogen atomları ile oksijen atomları birleşirse, su molekülleri meydana gelir ki, Erdımızın dörtde üçü su ile örtülüdür. İnsan ve bitkilerin de dörtde üçü sudur. Su, serbest moleküllerden veyâ kolay kopan molekül zincirlerinden yapılmıştır. Ya'nî molekülleri birbirine çeken, bağlayan kuvvet azdır. Bu kuvvetlere (**Koheziyon**) kuvvetleri denir. Böyle cismlere sıvı (**Mâyi'**) hâlinindedir diyoruz. Soğukda, moleküller arasındaki koheziyon kuvvetleri artar. Moleküller, hareket edemeyip, grup hâlinde toplanarak, buz olur. Ya'nî katı (**Sulb**) hâl alır. Bileşik cismleri ikiye ayırıyoruz: Yapısında dâimâ karbon [ya'nî sâf kömür] ile hidrogen elemanları bulunanlara (**Uzvi**) [ya'nî organik] cism deriz. İçinde karbon ile hidrogen birlikde bulunmayanlara (**Ma'deni**) [ya'nî anorganik] bileşikler deriz. Uzvi bileşiklerin hemen hepsi ve uzvi olmıyanlardan yalnız, sıcakda uçabilenler molekülden yapılmıştır. Çok sıcakda bile uçmayan anorganik bileşikler ise, molekülden yapılmamıştır. Bunlar iyon şebekesidir ve sulb ve billûr hâlinindedir ve ısıtılınca parçalanır. İyon şebekesi, çok sayıda, artı ve eksi atomların, ya'nî iyonların dizisi demektir.

Bugün yüzbinlerle uzvi cism tanıyoruz. Bunların molekülleri çok büyük olabilir. Meselâ, kanımızın kırmızı boyası olan molekül, 16.669 atomdan yapılmıştır. [m. 1936] yılında İstanbul Üniversitesinde ord. profesör F.Arnd yanında travay yapan Hüseyin Hilmi Işık "rahmetullahi teâlâ aleyh", (**Fenil-siyan-nitro-metan metil ester**) isminde bir sentez yaparak, bunun her molekülü içinde yirmibir aded atom bulunduğunu tesbit etmiştir.

HAYÂT NEDİR?: Bugün, bunun kat'î cevâbını veremiyoruz. Erdımızda hayâtın nasıl ve ne zemân başladığına Âdem oğlu akl erdiremiyor.

İlk canlı madde (Protoplazma): Protoplazma, plâstik ya'nî balçık çamuru hâlinindedir. Dışardan bakıldıkda bulanıktır. Yumurta sarısı ortasındaki esmer leke, civcivin protoplazmasıdır. Protoplazma, muhtelif makinalardan müteşekkil bir organizasyon ve bundan dolayı uzviyyet ismini verdiğimiz fe'âl, cânlı bir teşekküldür. Hayâlimizde, bir cep sâatini, binlerce def'a küçültelim: Bir mercimek, bir kum, bir toz ve nihâyet görünmez şekilde düşünelim. Nokta kadar tesavvur ettiğimiz ve işlemekte olan sâate, mikroskopla bakdığımızı düşünürsek, bunu tekrâr binlerce def'a büyütmüş ve hiçbir parçası ve fe'âliyeti değişmemiş bir hâlde görürüz. İşte, protoplazmayı böyle, ya'nî fevk-al'âde küçük ve mükemmel tanzim olunmuş bir makine olarak düşüneceğiz. Bu makinanın, bugüne kadar mikroskopla ancak büyük parçalarını tanıyoruz.

Protoplazmanın yarından ziyâdesi sudur. Ya'nî, cenâb-ı Hak, cânlıları sudan yaratmıştır. Bu su, sâf olmayıp, muhtelif tuzların bir eriyiğidir. Bu muhtelif tuzların muhtelif vazîfeleri vardır. Elektrik iletirler, osmotik basıncı yaparak protoplazmayı gergin tutarlar. Eriyikdeki şeker yanarak, bu makinanın enerjisini te'mîn eder. Protoplazmanın demiri, teneffüse lâzım olan gazı içeri çeker. Kireç, protoplazmanın kanalizasyon teşkilâtını idâre eder... ve sairé...

HÜCEYRE (Cellule): Cânsız âlemde, tuz, elmas gibi birçok cisimler, billûr hâlinde buldukları gibi, protoplazma da, mu'ayyen vazîfelere göre gruplanmış mikroskopik parçalar hâlinde bulunur. Bu parçalara, hüceyre diyoruz. Hüceyre hayâtın ilk müstekıl parçasıdır. Cânlılar, hüceyrelere yapılmıştır. Hüceyre hayâtından başka hayât göremiyoruz. Bir buğday filizi, hüceyre kulesi, küçük hayvânlar bir hüceyre serâyi, insan da, büyük bir hüceyre şehri demektir. Bir hüceyrenin genişliği, ortalama (0,02 mm)dir. Bir kesme şeker içinde ikiyüzellimilyon hüceyre yaşayabilir. Bir insan vücûdünde ortalama otuztrilyon hüceyre vardır. Mısır ehrâm-

larının biri yerine, bir insan heykeli yapılırsa idi ve birisi, o günden i'tibâren, hergün, bu heykelden, el parmaklarından başlayarak her sâniyede birer hüceyre koparsa idi, bugün heykelin ancak bir elinin yarısı gitmiş bulunurdu. Zîrâ, bir sene de otuzmilyon sâniye vardır. Bu heykel, cânlı olsa idi, her sâniyede bir hüceyre gayb etmesine rağmen, bugün yaşar ve cânlı bir târîh olurdu.

Yukarıda söylediğimiz muhtelif şuâ'lar, birer enerji taşıyıcıdır. Şuâ' alan, emen bir cism, enerji almış olur. Meselâ, ısınır. İnsan hüceyrelere ziyâ ve bilhâssa harâret dalgalarını alır. Bu sûretle kazandığı kudretle çalışır. Ya'nî insan hüceyreleri, bir elektrik makinesine, bir radyoya benzer. Şu hâlde insan vücûdü otuztrilyon hüceyre motorundan yapılmış mu'azzam bir fabrikadır. Kimyâ reaksiyonlarında, atomların dışarı verdikleri enerjinin, kesik kesik, ya'nî küçük dânecekler hâlinde salındığı anlaşılmıştır. Bu enerji dâneceklerine (**Kvant**) denilir.

KALB VE DAMARLAR: Vücûd fabrikasının çalışma merkezi kalbdir. Kalbin tekallüsü [kasılması], yumruk sıkmak gibi, basit bir sıkışma olmayıp, kanın hareketi istikâmetinde giderek kalbin ucunda nihâyetlenen bir titreşim dalgası şeklindedir. Böyle bir tekallüs dalgası, yarım sâniye devâm edip, sâniyenin altıda biri kadar süren bir aralıkla tekerrür eder. Bu tekerrürler, kalb fe'âliyyetinin nizâm ve âhengidir. Kalbimiz, günde yüzbin def'a çarpıp, yüzbin def'a, bir sâniyenin altıda biri kadar zemân istirahat ediyor. Ya'nî, günde beş sâate yakın dinleniyor. Demek ki ortalama bir insan ömrü altmış sene kabul edilirse, böyle bir insanın kalbi, oniki sene kadar istirahatde kalıyor. Kalbimiz, her çarpışında 100 cm³ kan çekerek, günde damarlara 10.000 litre kan gönderiyor. Buna göre kalb, her darbesinde, bir kilo ağırlığı yarım metreye kaldıracak kadar iş yapmaktadır ki, bir insan, kendi kalbinin kuvveti ile işlemekte olan bir asansörle, bir sâatde, yerden bir apartmanın beşinci katına çıkabilecektir. Ya'nî insan kalbi 1/375 beygir kuvvetinde bir motördür. Parmaklarımızı, diğer kolumuzun baş parmak hizâsına korsak, nabz atmasını duyarız. Nabz atması, bize kalbin çarpmasını gösterir. Nabzın dakîkadaki adedi vücûdün kan ihtiyâcına tâbi'dir. Bu sebeble nabz, kuşlarda, dakîkada 200, insanda 75, atda 35, filde 25 dir. Birkaç aylık çocuk kalbi bizimkinin iki misli çarpar. Nabz adedi, sıcak havada azalır. Kalb, bir otomobil gibi olmayıp, bir elektron motörü gibidir. Kanda erimiş tuzlardan biri olan potassium atomu radioaktiftir. Bir insanda otuz gram potassium olup, hergün birmilyar elektron neşr eder. Kalbin giriş kapısında bir sinir makinesi vardır. Bu makine tıpkı bayram yerlerinde çocukların atış tecrübelerinde, mermî hedefe isâbet edince, hedef olan cismde hareket meydana geldiği gibi, bir elektron isâbeti ile, kalbi harekete getirir. Kalbden çıkan kan, damarlarla, vücûdün her tarafına dağılır. Bu damarlar çok sağlamdır. Kalbe bağlı epher damarı [Aort], yirmi atmosfer basınca mukavemet eder. Lokomotifler, 10-16 atmosferlik buhâr tazyiki ile işlediğinden, yanmakdan korunabildiği takdirde bu damarlarla lokomotif boruları yapılabilecektir. Damarlar, kalbden uzaklaşıkça dallara ayrılır. Ya'nî incelik. En ince damarlara şa'rfî damar [**Kapiller**] diyoruz. Kapiller bir kıldan elli def'a dahâ incedir.

İğne kalınlığındaki bir et parçasında bin kapiller vardır. Bir insanda elli kilo ağırlıkta bulunduğuna göre, kapiller adedi kolay hesâb olunabilir. Her kapiller, ortalama yarım milimetre uzunluğundadır. İnsandaki bütün kapiller ucuca konursa, dünyâyı dört def'a saracak bir boru elde edilir. Herbirinin ağız genişliği yanyana getirilirse 60000 m² bir sath meydana gelir. Hâlbuki, en büyük olan epher damarının ağız genişliği beş santimetre karedir. Epherden ve tekâmül kapillerden aynı zamanda geçen kan mikdârı eşittir. Zîrâ, epherdeki kan birkaç metre sür'atle akdığı hâlde, etrafda sür'at azalarak, kapillerde hemen hemen sıfır olur. Kan, yarım milimetre uzunluğundaki kapillerden bir sâniyede geçer. Bu sâniye içinde gaz mübâdelesini vukû' bulup, kan avdet eder. Kan, kalb içinden 1,5 sâniyede geçmekte, 5-7 sâniyede ciğerleri dolaşmakta, dimâğı 8 sâniyede, elleri ayakları 18 sâniyede do-

laşmaktadır. Ya'nî bir kan hüceyresi, yirmidört saatde, üçbin def'a kalbden vücûde gönderilmektedir. İş esnâsında veyâ âteşli hastalıklarda, kalbin çarpma kuvveti azalınca, kan sür'atı iki misline kadar artar. Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh! Beyt:

*Müntezamdır cümle ef'âlin senin,
Akl ermez, hikmetine kimsenin!*

KAN: Bir insanda beş-altı litre kan bulunur. Kanının üçde biri giden kimse tehlikesiz yaşayabilir. Kan suyuna (**Plasma**) denir. Plasma içinde alyuvarlar [**Hemati**] ve akyuvarlar [**Lökosit**] yüzer. Bundan başka, (**Fibrinogen**) denilen azotlu bir madde, erimiş hâlde bulunur. Kesilen yerden çıkan kandaki fibrinogen, iplikler hâlinde pıhtılaşır. Bu pıhtıya (**Fibrin**) denir. Fibrin, kan akmasını durdurur. Fibrin çökelirken, kandaki yuvarlar da, pıhtı içinde çökelir. Bir cam tüpe alınan kan da, böyle pıhtılaşır. Pıhtı üstündeki berrâk sıvıya (**Serum**) denir. Serum içinde erimiş albümin maddesi, tuzlar bulunur. Bulaşıcı hastalık zemânlarında kanda hâsil olan (**Anti-toksin**)ler de, serumda erir. Cam tüpe alınır alınmaz, içine pıhtılaşmayı önleyen madde [meselâ sodium sitrat tuzu eriyiği] konan kan, pıhtılaşmaz. Yalnız, kandaki yuvarlar çöker. Çökme hızı, serumdaki albüminin cinsine ve mikdârına göre değişir. Hastalıklar, serum albüminini değiştiriyor. Çökme hızı, birçok hastalığın tanınmasına yarıyor.

Bir milimetre küp kanda, beşmilyon hemati vardır. Eritrosit de denilen bu alyuvarlar kemik iliğinde hâsil olur ve otuz-kırk gün çalıştıktan sonra, ihtiyâr olurlar. İhtiyâr eritrositleri, dalak, kandan alarak öldürür. Kan zâyı' edince veyâ ba'zı hastalıklarda kandaki eritrosit sayısı azalır. Renk solar, iştihâ gider. Hâlsizlik, baş ağrısı, kulak çınlaması, kalb çarpıntısı, el, ayak soğuması olur. Bu hâlde anemi (**Kansızlık**) denir. Hâlbuki, kan azalmamış, kandaki eritrosit azalmıştır. Çabuk ihtiyâr-hıyarak veyâ az hâsil olarak, kanda azalıyorlar. Bâsur, mi'de, barsak gizli kanamaları, deriden, damardan, burundan ba'zan akan kanamadan dahâ tehlikeli olan anemilere sebep olur. Çünkü onlar hep akar. Yılan ve mantar zehri, eritrositleri öldürüyor ve hâsil olmalarını azaltıyor. Kurşunla zehrlenme, sıtma ve başka birkaç bulaşıcı hastalık, barsak solucanı, ba'zı tehlikeli şişler [tümörler], ba'zı vitamin noksânlığı ve bebeğin iyi beslenmemesi, ba'zan çok yorulmak da eritrositleri azaltır. Başka sebepten meydâna geldiği için buna (segonder=bilvâsita, ikinci anemi) denir. Bundan başka, primer veyâ essansiyel (asl hastalık) olan, kendiliğinden olan (**Kloroz**) ve (**Pernisiyöz anemi**) adında iki kansızlık hastalığı dahâ vardır. Kloroz, yetişkin kızlarda olur. Eritrosit sayısı değişmez veyâ azalması cüz'î olur.

Lökositler, kanın polis me'mûrları gibidir. Sağlam insanın bir milimetre küp kanında, altıbin ile sekizbin arası lökosit vardır. Vücûde mikrop girince sayıları artar. Bir damla kandaki lökosit sayısından, vücûdde mikrop gavgası olup olmadığı anlaşılır. Lökositler de, kemik iliğinde hâsil oluyor. Bunların lenfosit denen çeşidleri, lenfa bezlerinde hâsil olmaktadır. Hastalığın cinsine göre, lökosit ve lenfosit artışları başka başka olur. Bir yarada bulunan kıyh [irin], akyuvar ölülerinin yığıdır. Bunlar, mikrop savaşında ölmüştür.

Bilemediğimiz bir sebeple, kanda lökosit çoğalmasına (**Lösemi**) kan kanseri denir. Lökosit artması fazla ise, (**Miyole lösemi**) denir. Lenfosit artması dahâ çok ise (**Lenfatik lösemi**) denir. Bu hastalıkta, ateş, buğaz ağrısı, lenfa bezleri şişmesi, dalak şişmesi, diş etleri ve deri altı kanaması, hâlsizlik olur.

Bir milimetre küp kanda, ikiyüz-üçyüzbin kadar (**Trombosit**) denen, çok küçük dânecikler de vardır. Bunlar da, kemik iliğinde hâsil oluyor. Bunlar, kan çıkan yerde yığılarak, kanın pıhtılaşmasını kolaylaştırıyor. Kanın ömrü yüziki gündür. Ya'nî, yüziki gün sonra, insanın kanı temâmen değişir.

TANSİYON: Kan basıncı demektir. Her boruda bulunan suyun basıncı vardır.

Bağçe sularken hortumdaki deliklerden suyu fışkırtan, su basıncı olduğu gibi, damarlardaki kanın da bir basıncı vardır. Aortdaki kan basıncı, ince damardaki kanın basıncından çokdur. Kol atardamarında tansiyon onikidir. Ya'nî, oniki santimetre yüksekliğindeki cıvanın, tabanına yaptığı basınca eşittir. Bu da $12 \times 13,6 = 163$ gram/santimetre karedir. (**Basıncı**), bir santimetrekare yüzey üzerine, dik etki eden kuvvet demektir. Normal tansiyon mikdârı, yaşa göre ve insanın yapısına göre değişir. Bâzû atardamarı tansiyonu onaltı olan sağlam insan çokdur. Damar kireçlenerek veyâ üzülmek, kızmak sonucu sinir bozulması ile, kasları büzülerek [kramp] daralırsa, tansiyon artar. Nikotin gibi ba'zı zehirler ve böbrek hastalığında kana yayılan toksinler de, damarları daraltarak tansiyonu yükseltir.

Kan tazyikının yükselmesi devâmlı ise, sebeblerini aramalı, bunları tedâvî etmelidir. Bedeni ve âsâbı yormamalı, üzülmemelidir. Âsâbı teskîn edici ilâc almamalıdır. Kâfî mikdârda uyumalıdır. Az tuzlu ve az yağlı perhîz yapmalıdır. İdrâr söken ilâc vermelidir. Kramp, kabz olursa, potassium vermelidir. Baş ağrısına aspirin değil, antihistaminler vermelidir. Nöbet hâlinde, pirinc, meyve ve şekersiz perhîz yapılır. A vitamini, ökse otu [**Gui**], sarmısak fâidedir. Menopose zemânında kadınlarda olan tazyik artması mühim değildir. Tuzu az perhîz, ikinci kısmın kırkaltıncı maddesinin yirmidokuzuncu sırasında yazılıdır. Diyastolik tazyik, ya'nî ölçü âletinin gösterdiği küçük tazyik onüçden yukarı ise, kalb veyâ böbrek üzerinde durulur. Tuzsuz perhîz ve yatakta istirahat lâzım olur. Tazyik düşürücü ilâclar verilir. Böbrek, kalb, kebed, bağırsak hastalarında, bunlar tedâvî edilince, tansiyon normale iner. Bu tedâvîlerin tabîb tarafından yapılması lâzımdır. Bilhâssa kadınlarda, kan kaybını durdurmak için, sabâh akşam aç karna, nohud kadar damla sakızı yutmak ve (Sang-Dragon) kardeşkanı denilen kırmızı sakızdan 1-5 gram kadar yemek fâidedir. Altıyüzellidördüncü [654] sahîfeye bakınız!

Tansiyon düşmesi de tehlikelidir. Düşük tansiyonu tabî'î hâle yükseltmek için tuzlu ayran ve bol su içmeli, yine düşerse tabîbe mürâce'at etmelidir.

KAN GRUBLARI: Birinci cihân harbinden önce, kansız bir kimseye, başka bir insanın kanı şırınga edilince, ba'zan, hemen ölüyordu. Bunun önüne geçilemiyordu. Ba'zı kimselerin kanının serumunda, belli iki maddenin bulunduğu görüldü. Agglütinin denen bu maddeler birbirine benzemez. Biri α [alfa] ile ikincisi β [beta] ile gösterilir. Ba'zı kimsenin alyuvarlağında da, pıhtılaşabilen iki madde bulunuyor. Bunlar da, birbirine benzemez. Birine A, ikincisine B denir. Bir insana kan verildiği zeman, A özellikli alyuvarlar, α maddesi bulunan seruma gelince veyâ B özellikli alyuvarlar, β bulunan seruma gelince (**Agglutination**) olur. Ya'nî, dışardan gelen kandaki alyuvarlar bir araya yığılıp, pıhtı hâlinde çöker ve kan verilen kimse hemen ölür. Her insanın kan serumunda, kendi alyuvarlarındaki pıhtılaşabilen maddeyi pıhtılaşdırmıyan agglütinin bulunur. Yoksa, herkesin kanı, kendiliğinden pıhtılaşarak ölürdü. Bu bakımdan dört dürlü kan grubu vardır:

1 — 0 [sıfır] grubu: Bu grubda bulunanların alyuvarlarında A ve B maddeleri yoktur. Serumlarında α ve β vardır. Bunların alyuvarları hiç bir serumda pıhtılaşmaz. Herkese kan verebilirler. Verdikleri kan az olduğundan, serumla verilen α ve β agglütinileri, kan alan kimsenin alyuvarlarını pıhtılaşdırmaz. Bu grubdakiler, başka grubdakilerden kan alamazlar.

2 — A grubu: Bu grubda olanların alyuvarlarında, yalnız A maddesi vardır. Serumlarında yalnız β bulunur. Bunlara yalnız kendi grublarında veyâ 0 grubunda bulunan kimselerin kanı verilebilir. Bunlar, yalnız kendi grublarında veyâ AB grubunda bulunanlara kan verebilirler.

3 — B grubu: Bu grubda bulunanların alyuvarlarında yalnız B vardır. Serumlarında, yalnız α bulunur. Bu grubdan veyâ 0 grubundan kan alabilirler. Ancak kendi grubuna veyâ AB grubundakilere kan verebilirler.

4 — AB grubu: Bu grubda olanların alyuvarlarında hem A ve hem de B bulu-

nur. Serumlarında hem α hem β bulunmadığından, dışardan gelen alyuvarları çökdürmezler. Her grubdan kan alırlar. Çünkü dışardan gelen α ve β agglütinineri hem azdır, hem de bunların kanında dağılarak dahâ te'sirsiz kalıp, alyuvarları çökdürmez. Bunlar AB den başka grubdakilere kan veremezler.

Bir insan bütün hayatı boyunca, bu dört grubdan birisinde bulunur. Herkes kendi kan grubunu öğrenmeli, nüfûs cüzdanına yazılmalıdır. Fekat gebelik, lohusalık, narkoz, radioterapi ve arsenikli ilâcların, kan grubunu ba'zan değışdirdiğı görülmeğdedir.

Yüz kişi üzerinde yapılan tecribede, kırkbeş kişi 0, onbir kişi A, kırk kişi B ve dört kişi AB grubunda bulunmuşdur.

Kan grubu ölçülmesi, adlı işlerde de fâideli olmaktadır. Şübheli birinin elbisesinde görülen kan lekесinin grubu, bu kimsenin kan grubuna uygun bulunmazsa, (Elim kesildiğı zemân üstüme kan damlamışdı) gibi sözünün yalan olduğunu meydâna çıkarır.

Çocuğın kan grubu, babasının veyâ anasının kan grubuna benzer. Bir çocuğın kan grubu, anasının kan grubuna benzemezse, babasının kan grubunda olduğı anlaşılır. Bu çocuğın babası olduğı sanılan adamın kan grubu, çocuğın kan grubuna benzemezse, bunun babası olmadığı anlaşılır. Fekat, bu çocuğın grubunda olan bir adamın, bu çocuğın babası olduğı kesin olarak söylenemez. Çünkü, aynı grubda bulunan, başka çok adam vardır.

Grubu belli olan (test serum)dan, bir cam üzerine, bir damla konur. Üzerine bir damla % 10 luk sodium citrat eriyiğı konur. Bir damla da kan konur. İki dakıka sonra berrâk kalırsa, agglütinasyon yokdur. Bulanırsa, vardır. (Test serum) piyasada satılmaktadır. Bozulmadan iki-üç ay saklanabilir.

TENEFFÜS CİHÂZİ: Sıhhatli bir insân, sâatde bin nefes alır. Vücûd fabrikasının mikrop ve gazlara karşı mühim kapısı, nefes yollarıdır. Ağız ve burun boşluğunu ciğەرlere rabt eden onbeş santimetrelilik hava borusu [Trake]nin yukarı ucu gırtlak [Hançere] olup, burada hava borusu, ses iplikleri vâsıtası ile daralmış, bir ince yarık hâline gelmişdir. Bu yarık, nefes yolunun otomatik kapanabilen kapısı olup, toz, balık kılçığı ve tahrîş edici gazların te'siri ile kendiliğinden kapanır. İnsân arzû etse de, klor, amonyak ve diğەر zehirli gazları teneffüs edemez. Hava borusu, göğüs boşluğunda, yarım milimetre inceliğinde, yirmibeşmilyon kadar ince kollara ayrılır. Her kol, yine 15-20 dâne son kollara ayrılır. Her son kolun ucu kese gibi şişkin olup, bu hava kesecikleri, kollar ucunda üzüm salkımına benzer. Bu hava keseciklerinin hepsine (**Akciğەر**) diyoruz. Akciğерde, kalbden gelen kan damarları da, kollara ayrılır. Ayrıla ayrıla nihâyet ciğерde dörtüzmilyon kapiller meydâna gelir. Bu kapiller, hava keseciklerini sarar. Gaz basıncından dolayı, kandaki CO₂ nin fazlası, hava kesesine ve kesedeki oksijen de kapillere, ya'nî kana geçer. Bu gaz mübâdelesini, bir sâniyede vukû' bulur. Orta bir nefes almada, keselerin mecmû' sathı yüzelli, derin teneffüsde dörtüç metre karedir. Ciğерde birinci hâlde üç litre hava mevcûd olup, bunun yarım litresi, ya'nî altıda biri mübâdele olur. Bir insanın ciğەرlerinden dakıkada yatarken sekiz, otururken onaltı, yürürken yirmidört, koşarken elli litre hava geçmektedir. Harb maskeleri süzgeçlerinin mukavemeti ölçülerinde bu mikdâr, otuz litre kabul edilmişdir. Devâmlı spor ve mümârese ile, ciğерlerde bir teneffüsde mübâdele edilen hava mikdârı, beşbuçuk litreye çıkabilmektedir. Tecribeli dalğıçlar, su altında dörtbuçuk dakıka, nefes almadan durabilmektedir. Bir hayvânın kanına oksijen verirsek, teneffüs ya-vaşlar, hattâ durur. Zîrâ dimâğdaki teneffüs merkezi, artık, göğsü karından ayıran perdeye hareket emri veremez. Kandaki karbon dioksid gazının artması ise, teneffüs merkezini ikâz ederek, teneffüsü hızlandırır.

HAVA (ATMOSFER): Bir hava deryâsinin dibinde yaşamaktayız. Hava, orta-

lama yüz kilometre yükseklikde olup, yukarısında dahâ haff gaz tabakaları ile örtülüdür. Okyânusların sekizyüz metre derinliğinde yaşayan balıklar, havaya çıkarılınca parçalandığı gibi, insanlar da, hava basıncı altından çıkarılınca yaşayamaz. Hava, deniz kenârında, bir santimetre kare satha, bir kilogram tazyîk yapmaktadır. Bu basıncı mikdârına, bir (**Atmosfer**) denir ki, yetmişaltı santimetre [76 cm] yüksekliğindeki cıvanın basıncına eşittir. Cıvanın özgül ağırlığı $13,6 \text{ gr/cm}^3$ olduğu için, binotuzüç santimetre [76x13,6=1033,6] suyun basıncı, ya'nî on metre ve otuzüç santimetre yüksekliğindeki suyun basıncı, bir atmosferdir. İnsan derisinin yüz ölçümü, ortalama birbuçuk metre kare olduğuna göre, hava, hepimizi onbeş ton kuvvetle ezmektedir. Bu büyük kuvvet altında, pestil hâline gelmeyişiğimiz, teneffüs sâyesindedir. Teneffüs yolları, akciğer keseleri, kapiller ve kan damarları ile, vücûdümüzün bütün hücrelerine hava gittiğinden, içimizde de, hâricdeki tazyîka müsâvî bir basıncı mevcûddür. Sıcak havada tazyîk azalır, barometre düşer. Soğukda ise yükselir. Bu tazyîk tehavvülü, sıhhatimiz için çok mühimdir. Bu tehavvül olmasaydı, bildiğimiz hastalıkların dörtde biri mevcûd olmazdı. Sıhî ıklîmler, kırların ve kışın yaylaların, ilkbehârda hâtt-ı üstüvâ [ekvator] adalarının ıklîmleridir.

Hava ile yeryüzü, elektrik bakımından birbirine karşı, bir pilin kutupları vaz'iyetindedir. Hava artı, erd eksi yüklüdür. Bu iki kutup arasında yaşamakta olan insan elli litre tuzlu su taşıdığından, kuvvetli bir nâkildir. Üzerimiz yüzbinlerce kıl ile örtülü olduğundan bir verici istasyonu hâlindeyiz.

Yüz litre havada, yetmişsekiz litre azot, yirmibir litre oksijen, bir litre argon gibi necîb gazlar ve 0,03 litre karbondioksit gazı [CO₂] bulunur. Hava, bu gazların karışımıdır. Havada gaz hâlinde bulunan azot, yumurta akı, ekmeç, et gibi cismelerin yapı maddesidir. Böyle azotdan yapılmış maddelere (**Protein**) diyoruz. Proteinler, aminoasitlerin peptidleşmesinden hâsıl olan polipeptid yapısındadır. Bunlar, protoplazmanın yapı taşı olduğundan, proteinsiz, ya'nî azotsuz yaşanamaz. Yalnız yağ, şeker, nişasta gibi azotsuz gıdâlarla beslenen bir hayvân, yaşayamaz. İnsan, hergün gıdâlardan sekiz gram azot almak mecbûriyetindedir. Lâkin ne insan ve ne de hayvân ve ne de nebâtlar, havadaki azotu alamıyoruz. Zîrâ, azot moleküllerindeki ikişer atom, birbiri ile kuvvetli bağlı olup, kolay ayrılmıyor. Bileşik cism yapmak için atomlar birleşir demişdik.

Havada oksijen bulunmasaydı veyâ oksijen mikdârı yüzde 21 den az veyâ çok olsaydı, zararlı olur, hiçbir canlı nefes alamaz, yaşayamazdı. Yer yüzünde hiçbir insan, hayvan, nebât bulunmazdı. Yağmurlu, karlı ve fırtınalı havalarda oksijen mikdârı hiç değişmiyor. Allahü teâlâ değişmekden muhâfaza ediyor. Allahü teâlâ, insanlara büyük ni'met olarak, Peygamberleri gönderip imânı bildirdi. Havadaki oksijen mikdârını yüzde 21 olarak sâbit tutuyor. Bu ni'metlerin kıymetlerini anlamalı, her nefesde hamd etmeliyiz. Görmek, işitmek ve söylemek ni'metlerinin kıymetlerini hiç düşündünüz mü? Bu ni'metler için, gece gündüz durmadan hamd etsek karşılık yapabilir miyiz? Lâzım olan hamd ve şükr yapılmadığı için, bunları geri alıyor mu? Almıyor. Afv ediyor. Hamd ve şükr etmeyenlerin, hattâ inkâr edenlerin, dünyâ ni'metleri içinde, râhat ve mes'ûd yaşadıklarını, ba'zı sevilmişlerin de sıkıntıları çekdiklerini görüyoruz. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin zındanda işkence yapılarak öldürülmesi ve imâm-ı Rabbânînin üç oğlunun bir günde vefât etmeleri böyledir. Bunun sebebini ârifler anlamakta ve talebelerine bildirmektedir. Bunlar sizi aldatmasın! Çünkü, Allahü teâlânın afv ve sabr sıfatları, diğer sıfatları gibi sonsuzdur. Bizim gibi câhiller, böyle afv ve merhamet sâhibi Rabbimize karşı kusûrlarını bilmeli, Ona karşı şükrde hiç kusûr yapmamalı, emrlerine ve yasaklarına, ya'nî islâmîyete bütün gayretimiz ile sarılmalyız.

Bir azot deryâsı olan hava içinde yaşadığımız ve hergün bin litre azot ciğerlerimize azot girdiği hâlde, hayâtımıza çok lüzumlu olan bu azotu, hücrelerimize havadan alamıyoruz. Mahlûkatı sıkın en büyük derdlerden biri açıktır. Her sene

milyonlarca hayvân ve nebât açlık derdinden telef olmaktadır ve şu sâatde binlerce aç insan mevcûd olup, doyusya yimeğe muvaffak olamamaktadır. Bu açlar, bilhâssa pahâlı olan protein maddelerine, ya'nî içinde yüzdükleri azot deryâsına, ciğerlerine kadar girmiş iken, istifâde etmekden âciz oldukları azot maddesine açdır. Bu hâl, insanların aczini göstermeğe kıymetli bir misâl teşkil etmektedir. Zîrâ, eğer teneffüs ile oksijen gazını alıp kanımıza katığımız gibi, azot gazını da tutmak hâssası kanımıza bahş edilmiş olsaydı, yeryüzündeki bütün açlık ihtiyâcımız, bir soluma ile te'mîn edilebilecekti ve artık aç kimse kalmıyacak, avcılık nihâyet bulup, milyonlarca cânlı, açlık sıkıntısından kurtulacak, açlık dolayısı ile ekmek ve et için insanlar birbirlerine saldırmıyacak, yeryüzü bir harb sâhası hâline çıkarak, bir Cennet ravzası hâline dönecekti. Bunların hepsi, insanın hergün ciğerlerine giren bin litre azotdan, sekiz gram (yedi litre)sini uzviyyetine alabilmesi ile olacaktı.

Havanın yüksek tabakaları hafif ve oksigence fakîrdir. Böyle havada, hem teneffüs güçleşir, hem de rûhî teşevvüşler hâsıl olur. Teneffüs güclüğü, ya'nî oksijen azlığının te'sîri, alkolün te'sîrine benzer. Bu te'sîrler insanlara göre değişir. Dörtbin metreye kadar birşey duyulmaz. Bundan sonra nefes darlığı, boğulma hissi, baş ağrısı, ateş basması gibi dağ hastalığı alâmetleri başlar. Fekat, bu şartlara alışarak teessür zâil olur. Dokuzbin metreden sonra diğer ârızalar baş gösterir ki, vücûd bu şartlara uymaz. Bu zemân, oksijen bombaları ile sun'î hava verilmezse veyâ diğer tedbîrlere alınmazsa ölüm hâsıl olur.

Hüceyrelimizde, oksijen, gıdaları yakınca, karbondioksid meydâna geliyor. Bu da, ciğerlerden havaya veriliyor. İnsan sâatde 20-40 ve günde 500-1000 litre karbondioksid gazı hâsıl ediyor. Şehr havasında (CO₂) mikdârı, binde bire ve hattâ dahâ yukarıya çıkar. Bu gaz, öldürücüdür. Yüzde yedi mikdârında teneffüs güçleşir. Yüzde ondört olunca öldürür. Kalküta şehrinde, bir odaya tıklan 146 mahbûsdan 123 ü, kendi (CO₂)leri ile ölmüşdür. Karbondioksid gazı havadan ağır olduğundan çukurlarda, mahzende toplanır. Gazoz şişeleri açılınca, aşağı doğru köpük hâlinde, masa örtüsü üzerine akar. Bu gaz, ısıyı fenâ iletir. Hava tabakasının erd üzerinde sıcaklığı koruması, dahâ ziyâde karbondioksid sâyesindedir. Hava olmasaydı, yer yüzünün ortalama sıcaklığı (+15⁰C) yerine (-23⁰C) olacaktı. Bu otuzsekiz derece farkın yirmibir derecesi, havadaki onbinde üç karbondioksid sâyesindedir.

İnsan vücûdü, içinde elli litre sıcak mâyi' bulunan bir fıçı gibidir. Fıçının serbest sathı ciğerler olup, takriben ikiyüz metrekaaredir. Bu sıvı, bu yüzeyden ve bütün derimizden, buhârlaşır. Ağız ve burnumuzdan havaya su buhârı veriyoruz.

MİKROP: Mikrop nedir? Mikroplar, dünyâmızda en ziyâde yayılmış mahlûklar olup, o kadar çoktur ki, diğer bütün cânlıların mecmû' sayısı, bunların yanında sıfır gibidir. Üzerinde binlerle mikrop yaşamayan bir toprak parçası, havada, bir toz, bir su damlası, bir sinek ayağı ve hiçbir insan kılı mevcûd değildir. İnsan bir camı ağzına sürünce, cam üzerinde düzinelerle mikrop kümesi meydâna gelir. Her insan bûsesi, insanların birbirine binlerce mikrop vermesi demektir. Masa üzerinde yürüyen bir sinek, karda gezen insanın izleri gibi, mikrop yağınları bırakır. Süt hayvândan bakraca akdığı zemân, her kahve kaşığında binlerce mikrop bulunur. Bu mikdâr, her sâatde katkat artar. Bir mikrobonun yirmidört sâatde çoğalarak yetmiş milyona çıktığı görülmüşdür. Tereyağındaki mikroplar, sütden on kat fazladır. İnsan ve hayvânların bulunduğu yerde, mikrop mikdârı fevk-al'âde artar. Bir kaşık nehr suyunda, şehre girmeden evvel otuzbin, şehrden çıkınca milyarlarca mikrop vardır. Mikroplar havada uçmaz. Havadaki herbir toz, yüzlerce mikrop taşıyan birer balondur. Mikroskop 998 [m. 1590] de keşf edildi.

İNSAN VE MİKROP: Mikroplar, diğer hayvân ve nebâtlar gibi canlı mahlûklar olup, insanlara zararlı veyâ fâideli olmak gâyesinde değildir. Bunların, yegâne gâyesi, her cânlıda olduğu gibi, yaşamak arzûsudur. Birçok insan, mikrop deyince,

yanlış olarak, insana düşman olan mahlûk zan eder. Hâlbuki Allahü teâlâ, çok şeyleri yaratmasına, mikropları sebep ve vâsita kılmıştır. Cenâb-ı Hakkin irâdesi ile, dilemesi ile, muhtelif işlerin yapılmasında vazîfe görüyorlarsa da, umûmî olarak zararsız, fâideli ve zararlı [pathogene] olmak üzere üç sınıfdırlar. Onbinlerce nev'leri olup, hemen yüzde sekseninin insanlarla alâkası yoktur. Yüzde iki kadarı, fâidelidir. Meselâ, bize, peynir, sirke, hamur, maya ve sâire yaparlar. Bir kısmı ile de, berâber yaşamaktayız. Her nefesde, binlercesi içimize girer. Bunlar, tavuk, kedi, köpek, koyun ve sâire gibi, ehli hayvanlarımız gibidir. Lâkin bunlar, bize dahâ yakın olup kümesde, ahırda değil, hârice açık bulunan a'zâmızda ikâmet eder. Cild, ağız, burun, tenneffüs yolları, mi'de, bağırsak ve sâire yerlerimiz bunlarla doludur. Bunlar, basit ve beceriksiz değildir. İçlerinde san'atkârları ve mütehassısları mevcûddür. Yalnız ağızımızda, elli çeşid mikrop çalışmaktadır. İnce bağırsaklarda da, muhtelif ihtisâslara mâlik yirmibeş dürlü mikrop nev'i vardır. İnsan, bu işçilerinin yevmiesini gıdâ olarak verip, güc hazm olan gıdâların hazmını bunlara yaptırır. Bir def-i hâcetde, abdesthâneye, yüzbinlerce mikrop terk edilmektedir.

Her insanda mevcûd bu sayısız mikroplar, zararlı değildir. Hâricden durmadan vücûdümüze zararlı mikrop da girmektedir. Hiçbir gün yoktur ki, hepimiz verem mikrobunu yutmamış olalım. Süt ineklerinin yarısından fazlası tüberkülozdur. Pastörize edilmeyen her sütte verem mikrobunu üçbine kadar çıktığı nâdir değildir. Hemen her tereyağının yüz gramında, binlerce verem mikrobunu vardır. Öldüğü zeman vücûdünde verem hastalığı başlamamış insan, yok gibidir. Tüberkülozdan bademcikleri şişmemiş çocuk azdır. Diğer hastalık mikropları da, her yerde mevcûddür. Herkesin ağız ve burnunda difteri ve grip mikropları yaşamaktadır. Cildimizde, çiban mikropları, kanı zehirleyen mikroplar dâimî müsâfirimizdir. Hâlbuki üzerimizi saran bu düşmanlardan zarar görmüyoruz. Yalnız veremli sütte bir damla içen kimse birkaç haftada ölmeli idi. Bunun sebebi: Bir bardak sütte, meselâ üçbin verem mikrobunu yanında, ayrıca kırk muhtelif nev'den milyarlarca zararsız mikrop vardır. Diğer mikropların yanında verem mikrobunun milyonda bir azlığı, olgun bir insan kalabalığını isyâna teşvik etmek isteyip, birşey yapamayan üç-beş fesâdcının azlığına benzer. Diğer taraftan, uzviyyete giren zararlı mikroplar zarar yapamaz. Zîrâ durmadan ta'kîb olunurlar. Küçük çocuklarda bu ta'kîb kuvveti olmadığından, bunlara kaynamamış süt vermemelidir. Lâkin büyükler senelerden beri her gün zararlı mikropları yuta yuta bunlarda, müdâfe'a vâsitaları teşekkül etmiştir. Alışan insanın günde içtiği sigara mikdârını, birisi birdenbire içerse, hasta yapmasına benzer. Bizi zararlı mikroplardan koruyan üçüncü ve en mühim vâsita, içimizdeki sâdik arkadaşlarımız olan mikropların, yabancı mikropları istememeleridir. Bunlar, yerlerini yabancı mikroplara bırakmak istemez. Demek ki, hastalığın insana geçmesi muhakkak olmıyordur. Hadîs-i şerîfde de böyle buyurulmuştur.

SÂRÎ HASTALIKLAR NE ZEMÂN MEYDÂNA GELİR?: Bir taraftan (İnfection) ya'nî hastalık mikrobunun gelmesi, diğer taraftan, berâber yaşamakta olduğumuz mikropların azalması sebebiyle meydâna gelir. Ekmek üzerinde küflerin tufeyli olarak yaşadığı gibi, mikropların üzerinde yaşayan parazitler de vardır. Bakteriophage denilen bu parazitler, mikropların za'ff zemânında çoğalır, büyük ve yardımcı mikroplarımızı yırlar. Bu sûretle vücûdümüz, yardımcı mikroplardan fakîrleşir.

Ada, yayla, sayfiye havalarında mikrop bulunmadığından, buralara seyâhat eden, bilhâssa gençlerde yardımcı mikroplar azalarak, mukavemet görmeyen, meselâ herkesde, her zemân mevcûd anjin mikropları fe'âliyyete geçerek, Klimatik anjin meydâna gelir. Yine bu sebepten, seyâhate çıkan gençlerde, şiddetli tüberküloz zühûr eder. Ormanlık yaylalarda, meselâ bizim güzel Uludağımızın Kirazlı yaylasında, aslâ verem mikrobunu yoktur. Lâkin genç seyâyâh, çadırında yerde yatmaktadır. Burası ile, odada karyolasında yatmak arasındaki muhtelif şartları pek farklıdır. Gençin, Patogen mikroplara karşı müdâfe'asında, sâdik yardımcıları ve ön-

cüleri olan kendi mikropları, bu şart değişmesinden müteessir olarak kuvvetden düşerler. Hava ve mevsim değişmelerinde sârf hastalıkların çoğalması da bu sebebdendir. Mevsim değişmesinden maksad, hava şartlarının bozulması değil, değişmesidir. Meselâ, latîf behâr mevsiminin ânsızın gelmesinde, yardımcı mikropların hayât şartları ânsızın değişerek, mukavemetleri bir müddet için sarsılır.

Mikroplar pek küçükdür. Bir milimetreküp kanda beşmilyon kırmızı yuvarlar (Hematie) vardır. Bir hemati içine bir tifo basili kolayca yerleşir. Bir tifo basili içinde de, tüberküloz basili kolayca yerleşip gezebilir. Verem basili, mikropların en küçüğü değildir. Çubuk şeklindeki bir verem mikrobu üzerine, virüs sınıfından binüçyüz uzviyyet yerleşebilir. İnsanın vereme yakalanması için, asgarî bin tâze kuvvetli mikrobun ciğerlere girmesi lâzımdır. Bir tüberkülozluunun sabâh kahvaltısı yaptığı masa örtüsünde onbinlerce tükürük damlası ve her damlada binlerce mikrop görülmektedir. Bir öksürükle meydâna gelen damlacıklar, mikrop mermîleri olup, üçbuçuk metre kadar uzağa gider. Bu mermîlere rastlıyan ve bilhâssa çocuklar, tehlikededir. Çocuklar, tüberküloza, büyüklerden on def'a dahâ kolay yakalanır.

VİRÜS: Bir mikrop kümesi, Şamberlan [ya'nî pişmiş porselen] süzgecinden süzülürse, mikroplar geçmez. Bir sıvı süzülür. Difteri, dizanteri ve verem mikroplarından bu sûretle elde edilen mâyi'ler, hastalık hâsil etmez. Fekat nezle, grip gibi mikroplardan elde edilen mâyi'ler hastalık yapar. Demek ki, böyle hastalıklar, yalnız mikroplar ile değil, süzülebilene, pek dahâ küçük virüs dediğimiz cisimlerle bulaşır. Virüsler, mikropdan yirmibin def'a dahâ küçükdür. Bunlar da, mikroplar gibi, yetişir, ürer ve sirâyet eder. Bugün üçyüz çeşid virüs tanınmış ve bunlardan yirmibeşi görülmüştür. Bunların, sâdece stoplazmadan ibâret oldukları anlaşılmıştır. Bugün virüsler dondurularak billûr hâle getirilebiliyor. Bu şekildeki virüs temâmen cânsız, bir kimyâ maddesi gibidir. Fekat, müsâid bir yere konduğu zemân, cânlılığını göstererek ürer ve hastalık yapar. Ancak, elektron mikroskopla görülebilir. Virüsle bulaşan hastalıklar, kızıl, kızamık, su çiçeği, nezle, grip, çocuk spinal felci, kuduz, papağan hastalığı, domuz vebâsı ve sâiredir. Virüsler, bu hastalıkların mikroplarını kuvvetlendirirler. Mikropları za'îfleten ve hattâ mahv eden virüsler de vardır ki, bunları yukarda bakteriofaj diye söylemişdik. Fen, bakteriofaj vermek sûreti ile belki birçok hastaları tedâvî etmeğe muvaffak olacaktır.

TOXİN: Mikroplar insanlara çeşidli yoldan zarar verir. İnsanı bir eve benzetirsek, tüberküloz basilleri, bu evin divârlarını yıkar. Difteri basili, açık bırakılmış hava gazı musluğuna benzer. Bu basilin kendi birşey yapmaz. Bademciklerde oturup, beyâz ve kırmızı kana Toxin dediğimiz bir zehr gönderir. Bu zehr, kalb ve böbrekleri bozar. Tetanoz basili de, ufak bir yara üzerinde usluca oturup, vücûde tetanoz toksini gönderir. Bu toksin, en kuvvetli zehrlere olan Strikninden ikiyüz def'a te'sirli olup, bir gramı, yirmimilyon fâreyi veyâ dörtbin insanı öldürür. Vücûde yayılan bu toksin, mırdar iliği zehrliyerek, insan gerile gerile ölür.

ANTİTOXİN: Vücûdümüz, içeri giren her yabancı maddeye karşı bir koruyucu madde (**Antikor**) husûle getirip, bununla kimyâca birleşdirerek, zararsız hâle sokmağa çalışır. İçeri bir toksin girince, antitoksinler meydâna gelerek, yeniden gelecek toksinlerle birleşirler. Kızıl, kızamık ve su çiçeğine karşı meydâna gelen antitoksinler, kanda dâimî kalıp, insan ikinci def'a bu hastalıklara yakalanmaz. Nezle, grip, difteri ve başka hastalıkların antitoksinleri ise, zemânla vücûdden dışarı atılır.

Düşmanı mikropla yenmek, ikinci cihân harbinde düşünöldü. Mikrop silâhları ve koruma vâsıtaları üzerinde çalışıldı. Yer küremiz etrafında dönen sun'î peykleri mahreklerine oturtan büyük füzeler gibi birkaç roketle, meselâ, İngiltereye saçılacak mikropların, kısa bir zemânda İngiliz milletinin üçde birini harb edemez hâle getireceği hesablanmaktadır. Bu füzelerde, mikrop yüklü tüyler bulunacak,

bu tüyler havada dağılıp, çok geniş s haya, s ri hastalık mikropları saacaktır. Bu-
gün, mikrop sil hleri üzerinde, çok çalışılmaktadır.

YORGUNLUK: Zararlı maddeler, mikrop, toksin, virüs, zehirli gazlar gibi, v c d m ze yalnız h riciden gelenler değildir. Adalelerimiz hareket ederken, v c d m z n derinliklerinde zehirli madde h sil olur. Yorgunluk hissini yapan bu zehr, süt asidi dediğimiz alfa oksii propiyonik asiddir. Yorgun bir adalede teşek-
k l etmiş olan bu asid dışarı çıkarılırsa, adale eski fe’ l h lini alır. Yorulan bir uzv-
da diğer maddeler de teşekkül edip, kan ile her tarafa ve bilh ssa dim ga girerek
yorar. şu h lde yorgunluk, süt asidi ve diğer toksinlerle kanın zehrlenmesinden ib -
retidir. Bir köpek kuvvetten düşerek yatıp uyuyunciya kadar alışdırılır ve uyuyun-
ca bundan kan alınarak, r hat ve keyfli bir köpeğe verilirse, bunun yorularak uyuy-
duğu görülmekte ve bunun aksi de vuk ’ bulmaktadır. Yorgun ve yıpranmiş bir
insana, r hat bir insanın kanı verilerek, fe’ l bir h le getirilmektedir. Fekat, ya-
rının insanına verilerek bunu yorgunluktan ve uykudan dev mlı kurtaracak, b -
t n ömrünü fe’ liyyet ve r hatlıkla geçirmesine yarıyacak bir antitoksin buluna-
cağı zan edilmemelidir. Z r  yorgunluk, yalnız bir kimy  h disesi değil, diğer b -
t n v c d h diseleri gibi, insanların anlayamadığı , mübhem bir hay t h disesidir.
Yorgunluğu gidermek, çalışmaktan meyd na gelen zehrleri temizlemekle ber -
ber, h ceyreleri dinlendirmek de demektir.

Bir otomobil, ancak yakma tertibatının, gazı patlatması ile hareket etdiği gibi,
adale motorlarımız da, dim gımızın sinir cerey nını vermesi ile hareket eder.
Her adale parçası, bir tel, bir sinir ile dim ga bağlıdır. Yalnız hareket için, adale-
leri dim gımıza bağlıyan milyonlarca sinir olup, bunların milyarlarca ince kolla-
rı mevc dd r. Amerikadaki vahşilerin oklarının ucuna sürdükleri K rar [Curare]
ismindeki zehr, bu sinirlerin uçlarını felce uğratır. Adale hareket edemez. Ağrı yap-
madığından, insan zehlendiğini anlamaz. Elini, ayağını oynatamıyarak yere yıkı-
lır vey  taş gibi dikili kalır. Görür ve iştir ise de, gözünü kırpamaz, dilini oynatıp
bağıramaz. Kabr az bı da bunun gibidir. Meyyit, elem, acı duyar. Fekat, k pırdı-
yamaz. K rar, zehrlerin en fen sıdır. En son, teneffüs adaleleri uyuşarak, zeval-
lı ses çıkaramadan ölür. D ny da tabi’i ve sun’i kötülükler çoktur. Bunların en k -
t s  k rardır.

ZEHR NEDİR?: Um m  bir zehr ta’rifii yapılamaz. Keçi, yirmi gram morfin yi-
yip, sıçramasına dev m eder. şu h lde morfin zehr değil midir? Ada tavşanları zevk-
le belladon yir de müteessir olmaz. Tuz r hu zehr olamaz. Z r  mi’delerimiz biz-
z t bunu yapıyor ve hiçbir zararı olmuyor. Zehirli ve f ideli cismlerin t m ta’rifini
yapmak çok gücdür. Z r :

a) Zehr, bunu alan c nlinın nev’ine t bi’dir. Keiye zehr olmayan morfin, insan
için zehrdir.

b) Zehr, aynı nev’e mens b c nluların şahsiyyetine de t bi’dir. Babaya zararsız
olan sigara,   yaşındaki çocuğunu öldürür.

c) Zehr, alışmağa da t bi’dir; alışmış bir ihtiya’a dokunmıyan sigara mikd rı, ilk
def’a içen ihtiya’ı öldürebilir.

d) Zehr, alınan mikd ra t bi’dir. Her cismin bir dayanabilecek mikd rı vardır.
Ancak bu mikd rdan fazlası zehrdir. En şiddetli zehr bildiğimiz siyanürlerin kan-
da dolaşan mikd rı zehrlemez. Mi’deye doldurulan beş litre su ise, insanı öldüren
zehrdir. Hatt  yeni doğan bir nevd d için, bir bardak su zehrdir.

e) Zehr, zem na da t bi’dir. Sab h a karna içilen bir büyük sigaranın zehr te’s -
ri, ögle yemeğinden sonra ilen aynı sigaranın te’s rinin on katıdır.

f) Zehr, ber ber alındığı diğer maddelere de t bi’dir. Aynı mikd r kafeini h -
v  çay ve kahvenin te’s rleri başka başkadır. Aynı s retle, aynı mikd rda ispierto-
yu h v  Absent ile şer bın zehr te’s rleri farklıdır.

Bu altı misâl, dahâ başka dürlü 6x6 kadar çoğaltılabilir. Lâkin, zehrin ta'rîfinin güçlüğüne anlatmağa bu kadarı da yetiştir.

TÛTÛN: Bugün fırın sayısında satış mağazaları bulunan ve hükûmetlerce rek-lâmları yapılarak değeri ekmeğin üstüne çıkmış bulunan tütünün müessir madde-si nikotindir. Korkunç zehrlere arasında yer alan bu cismin bir damladan az mik-dârı, insanı öldürür. Gagası önünde nikotine batırılan bir cam çubuk tutulan bir serçe, derhâl ölür. Bir sigara içinde bulunan nikotin, deri altına şırınga edildikde, iki insanı öldürür. Tütün dumanında nikotinden başka birçok şiddetli zehrlere vardır. Meselâ, bir sigara dumanında bir miligram sîyan asidi, yüzde beş karbon-monoksid, amonyak, yüzde birbuçuk kükürtlü hidrojen mevcûddur. Tıbbî ki-tâblar, sigaranın fizyolojik te'sîrini îzâhdan evvel şu misâli söylüyor: Almanyada yüzsekiz yaşında bir ihtiyâr, yeni yaşını tebrik edenlere, yüz seneden beri dur-madan sigara içtiğini ve şimdiki kuvvet ve zindeliğini sigaraya medyûn bulundu-ğunu söylemektedir.

Sigara içmek, tütünü kuru tebhîr etmek, ya'nî kuru cisimleri damıtmak, gaz hâle geçirmek demektir. Sigara yanarken nikotinin yüzde yirmibeşi harâb oluyor. Yüzde otuz kısmı dumanla havaya gidiyor. Yüzde kırkbeşi de sigara içinden ağ-za doğru çekiliyor ise de, bunun üçde ikisi sigaranın soğuk kısmında mâyi' hâlde kalıp, ağza, sigaradaki nikotinin, ancak yüzde onbeşi dâhil oluyor. Sigaranın yan-an mahalli ile ağız arasındaki mesâfe ne kadar az ise, vücûde o kadar çok niko-tin gelir. Şu hâlde, ince uzun sigaralar, kısa kalın sigaralardan dahâ hafiftir. Niko-tin te'sîrinden korunmak isteyenler, sigarayı ağızda değil, elde tutmalıdır. Ağır si-garalar, nikotini çok sigaralar değil, içerken vücûde yüzde onbeşden çok nikotin veren sigaralardır. Kuru tütünler, yaşlarından fazla, gevşek sigaralar, sıkı ve sert sigaralardan fazla, hızlı çekenler, yavaş çekenlerden fazla, ciğerlerine çekenler, bur-na çekenlerden ve burna çekenler, dudak tiryâkilerinden fazla nikotin alır. Ağza giren nikotinin mühim bir kısmı, tükürük ile mi'deye gidip mi'de ifrâzını azaltarak iştihâyı keser. Şu hâlde, yemek yiyenlerin bulunduğu yerde sigara içmek ve oda havasını sigara dumanı ile karıştırmak büyük kabâhatdir. Bunun içindir ki, birçok fikh kitâblarında, sigara, tab'an [şer'an değil] mekrûh denilmektedir. Nikotin, ağız ve mi'de zarlarında kana karışır. Bunun da büyük kısmını, karaciğer tutarak par-çalar ve asid üriğe çevirir. Bundan dolayı, fazla sigara içenler, nekris ve rumatiz-maya yakalanabilir. Zâten herşeyin fazlası zararlıdır. Kanla dolaşan nikotin, böb-rek üstü bezlerini tahrîş ederek adrenalini ifrâzı artırıp kan tazyîki yükselir ve de-rideki damarlar sıkışarak, renk solar. Bağırsakları harekete getirip, ishâl yapar. Saf-ra yollarını daralttığından, safrası ve karaciğeri za'îf olan, fazla tütüne dayanamaz. Dimâğa te'sîri henüz iyi bilinmiyor. Nikotin uzviyyetden çok yavaş atılır. Cum'a günü sigaraya başlayan insanın idrârında, ancak gelecek Cum'a nikotin görülme-ğe başlar. Nikotinin en iyi tanıma vâsıtası sülûkdür. Nikotine çok hassas olan bu hayvân, dörtmilyonda bir nikotinli suda bile büzülmeğe başlar. Sigarayı fazla iç-menin zehr olduğu muhakkaktır. Birbirine rekâbetle tütün kullanan iki birâde-rin, onyedinci pipoda, birlikte öldüklerini, bir babanın sigara içtikten sonra, iki günlük çocuğu yirmi dakika kucağında tutması ile, çocuğun nikotin tesemmümü ile ağır hastalandığını ecnebî kitâblar yazmaktadır. Bununla berâber, kendileri-ni zemânla ve yavaş alışdıran ve mu'tâdına göre kullanan büyüklere, hiç zarar ver-memektedir. Sigaranın tüberkülozu, kanseri ve damar sertliğini kolaylaştırdığı hak-kındaki korkunç hikâyelerin, temâmen yanlış olduğu tesbît edilmiştir. Bu hasta-lıklara yakalananlarda, sigara içmeyenlerin mikdârı içenlerden az olmadığı muhak-kaktır.

[m. 1964] yılı şubat ayında, Amerikada New-York eyâleti tıp derneğinde konu-şan göğüs hastalıkları mütehassısı Dr. Alvan L. Barach, sigara içerken dumanı içe-riye çekmeyenlerde akciğer kanseri yapıldığını gösterecek bir delîl yoktur demiş-

dir. Birleşik Amerika sağlık işleri bakanlığının yüzlerle tabîb ve kimyâger çalışdırarak aylarca yapdırdığı incelemelerin sonucu, [m. 1963] sonbehâr gazetelerinde devletce açıklandı. Bu yazıda, (Sigarayı çok içenlerde, kanser dahâ çok görülmüşdür. Kansere sebep, tütün değil, sigara kâğıdının yanmasından hâsıl olan katran olduğu tesbît edilmiştir. Bunun için, tütünü, sigara şeklinde değil, tütün yaprağının sarması, pipo ve nargile, lüleli çubuk şeklinde içmelidir) denilmektedir. Tütün dumanında, kanserojen bir maddenin, ya'nî kanser yapan bir prodüinin bulunduğu idantifiye edilememiştir. Fazla duman verilen hayvanlarda tümör tevlid etmek kâbil olmamıştır. Bunun içindir ki, araştırıcılar, işi istatistiklere dökmüşlerdir. Yukarıda yazılı Amerikan raporu da, tıbbî, fennî isbât sonucuna değil, istatistiklere dayanarak bildirilmiştir. O hâlde bu rapor, problemi îzâh ve hal etmiş değildir. Nitekim Avrupa ve Amerikada birçok doktorlar, bu raporu ve açıklamaları körü körüne kabûl etmemektedirler. (**Eczâcılık mecmû'ası**), [m. 1970] yılı (12) ci sayısında diyor ki, (**İnfarktüs**) denilen kalb sektesinden sonra görülen ölümün, çok sigara içenlerde, sigara içmiyenlere nazaran onaltı def'a dahâ az olduğu Amerikada tesbît edildi. Nikotinin norepinefrin teşekkülüne te'sîr ettiği Amerikada görüldü. Bu da, sigaranın zihn yorulmasını önlediğini göstermektedir.

Ba'zı şahslar, nikotine karşı hassâs olabilir. Bu keyfiyyet, yumurtaya, çileğe karşı hassâs insanların bulunmasına benzer. Bunlar, sigara içince, hazm ve sinir bozukluğu, çarpıntı, damar tekallüsü, tansiyon yükselmesi gibi hâller görülür. Lâkin tütün içenlerin yüzde doksanda ve hele az içen büyüklerde hiçbirşey görülmemektedir. O hâlde, büyük bir insanın az mikdârda içtiği tütüne, sıhhi bakımdan harâm denemez. Böyle bir iddi'â, tecribeye, fenne uygun olmaz.

Doktor Gautier, Pârisde basılan fransızca (**Formulaire**)de koyu çayın ve kahvenin, sigaranın zararını giderdiğini yazmakta, tütünle zehrlenmeğe karşı, bir bardak suya bir kahve kaşığı tanen veyâ mazı tozu, yâhud bir damla tentürdiyod koyup içmeli ve yatıp çok örtünmelidir demektedir.

ZEHLİ GAZLAR VE KORUNMA ÇÂRELERİ: Zehirli bir cismin harbde kullanılabilmesi için, bir takım taktik şartları da hâiz olması lâzımdır ki, bunları her zehrde toplamak kolay değildir. Bundan dolayı, kimyâ sanâyi'nin birinci cihân harbine verdiği üçbinden ziyâde zehirli maddeden, ancak otuzu kullanılmış ve bunlardan oniki kadarı işe yaramıştır. Bu savaşta gaz atışı, düşmana zâyi'ât verdirerek değil, rûhî te'sîr yapmak sûreti ile rol oynamıştır. Her yeni çıkan gaza karşı korunma vâsıtalarının bulunması ve kıt'alarda gaz disiplini meydâna gelmesi ile bu silâhın korkusu kalmamıştır.

Bugün iyi korunma vâsıtalarına ve bunların kullanılması ta'lîm ve terbiyesine mâlik olan bir millet için gaz tehlikesi yoktur. İlerdeki harblerde, ilk olarak meydâna çıkarak, eldeki korunma vâsıtalarından geçecek olan her yeni bir silâh ve bomba, korunma çâresi bulununcuya kadar rol oynayacak ve belki de savaş neticesi üzerine mühim te'sîr yapacaktır.

ELEKTRONİK ÂLETLER: Elektronik kelimesini,elektron kelimesi ile karıştırmamalıdır. Elektronik kelimesi, bir ilm koluna verilen isimdir. Bu ilm kolu, elektro-manyetik dalgaların üzerine kurulmuştur.

Bir endüksiyon makarasının ikinci makarasındaki ince bakır telden, çok sayıdaki sargıların iki ucu, iki küçük küreye bağlanır. Birbirine yakın olan iki kürenin biri antene [gerilmiş bakır tele], ikincisi, su borusuna, böylece toprağa bağlanır. Kalın bakır telden içerdeki az sayıda sargılara pilden akım verilince, iki küre arasında kıvılcım şeklinde elektron atlaması olur. Elektronlar, anten ile, toprak arasında, sâniyede milyonlarca def'a gidip gelir. Sâniyedeki gidip gelme sayısına (**Titreşimli akımın frekansı**) denir. Evlerimizde kullandığımız elektrik akımının frekansı ellidir. Frekansları onbinleri aşan alternatif akımlara, (**Yüksek frekanslı**) de-

nir. Elektrik akımı geçen tellerin etrafında, bir miknâtis sâhası hâsıl olur. Anten ile toprak arasında hâsıl olan akım [elektrik titreşimi] de, kuvvetli miknâtis meydana getirir. Bu miknâtis, dalgalar hâlinde, fezâda [boşlukda] her tarafa yayılır. **(Elektro-manyetik dalga)** denen bu dalgaların yönü ve şiddeti değiştiği için rast geldikleri kapalı devrelerde, meselâ antenlerde, endüksiyon akımı meydana gelir.

Bugün yüksek frekans alternatörleri ile ve triyod lâmbaları ile, elektrik titreşimleri ve böylece, elektro-manyetik dalgalar yapılmakta, bunlarla, telsizler, radyolar, radar ve elektronik beyinler çalışdırılmaktadır. Elektronik beyin [**Computer**]lerin iç yapısını, beşbin dânesi bir yüksüğe sığan küçük transistörler ve diodlar ve bunları bağlayan binlerce karışık elektrik devreleri teşkil eder. Bunların i'mâl ve tesbîti, elektronik beyin ve otomatik makinelerle yapılır.

Elektronik beyin giriş kısmında, husûsî daktilolarda delinmiş ve üzerindeki delikler, belli harf veyâ işareti bildiren kartlar veyâ delikli şeritler yâhud da bir yazıcı daktilo ile yapılacak işi gösteren bir program, makineye verilir. Program, makinenin özel işaretleriyle ve istenen işi yapdıracak şekilde, mütehasıslar tarafından hâzırlanır. Bir kerre hâzırlanan program, belli bir iş için her seferinde kullanılabilen bir deste delikli kart olabilir. Programdan sonra ma'lûmât verilir. Girişde kullanılan vâsıtalarla, kısa zemânda netîce alınır. Kartdaki delikler, devrelerin açılıp kapanmasını sağlar.

Elektronik beyin, kendisine verilen ma'lûmâtı ve programı hâfıza kısmı denen yerde kayd eder. Bu kısım, içinden tel geçen ferromagnetik halkalardan ibâret, kor denen, [**Core: çekirdek**] yüzbinlerce magnetik devreden ibârettir. Altı kor birleşip, bir postahânedeki numaralı posta kutuları gibi düşünülebilen pozisyonları teşkil eder. Her pozisyon, korlarındaki akımın yönüne göre magnetize olarak teyp gibi ma'lûmâtı kayd eder. Bunlara ma'lûmâtın girişi çıkışı, sâniyede beşbin def'a olabilir.

İşlemler merkez kısmında yapılır. Sâniyede, bin ile dört bin arasında toplama, çıkarma, yirmibeş ile ikiyüzelli arasında çarpma, bölme, beşbin Lojik işlem yapabilir. Sekizyüz bilinmeyenli, sekizyüz denklemi bir insan, hiç yimeden, içmeden, ikiyüzelli senede, kompütür, ya'nî bilgisayar ise, birkaç sâatde yapar. Fen kollarındaki yeni keşfler için ve nemâz vaktlerini anlamak için lüzümlü hesâbların yapılmasında, hastalıkların teşhîsinde, fabrikaların az mütehasısla çalışdırılmasında, elektronik âletlerle çalışan tertîbli [programlı] hesâb makinaları (**Robot**)lar kullanılıyor. Robot, makine adam demektir. Bunlar, mekteplerde, evlerde öğretmen yerine ders vermekde, problem çözmektedirler. Gemilerin, tayyârelerin yerlerini bulmakda, menzil hesâblarını yapmakda, harb gemilerinde atış kontrolünde, hava tahmînlerinde, tayyârelere ve rampadan atılan füzelere yol gösteren radar Beaconlarında hep elektronik âletler kullanılmaktadır. Telsizle idâre edilen tayyâreler, roketler, kıt'alar arası füzeler, elektronik bilgilerin kullanıldığı yerlerdir.

Amerikalılar, 1975 de elektronik beyinle incelemeler yapan, (**Viking 1 sonda cihâzi**)nı Merih yıldızına yolladılar. Bu cihâz, elli altı milyon kilometrelik yolu onbir ayda kat' etdikden sonra, 1976 temmuz ayında Merih üzerine kondu. Çalışmağa başladı. Toprak alıp, biyolojik ve fizik ve kimyâ tahlilleri yapıp, Pasadena ilm merkezine bildirdi. Merih toprağında bol oksijen gazı olduğu ve radio-aktif karbon bulunduğu anlaşıldı. Pasadenadaki hayâtî tecribeler mütehasıslarından Dr. Herold Klein, Viking 1 cihâzının gönderdiği haberlerin çok heyecân verici olduğunu söylemiştir.

Ruslar, askerî harcamalarının çoğunu, câsûsluk işlerinde kullandılar. Elektronik sanâyi'in sırlarını, Amerikalılardan çaldıkları tesbît ve resmî raporlarla neşr edildi.

55 — ÖLÜM, ÖLÜME HÂZIRLANMAK

Aşağıdaki bilgiler, seyyid Abdülhakîm bin Mustafâ efendi “rahmetullahi aleyh”in (Sefer-i âhîret) risâlesinden alınmıştır. Bu risâle basılmamıştır:

Îmânî olan ve akli olan ve bâliğ olan erkek ve kadınlara, (Mükellef) denir. Mükellef olanların, ölümü çok hâtırlaması sünnettir. Çünkü, ölümü çok hâtırlamak, emrlere sarılmağa ve günâhlardan sakınmağa sebep olur. Harâm işlemeğe cesâreti azaltır. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, (**Lezzetleri yıkan, eğlencelere son veren ölümü çok hâtırlayınız!**). Tesavvufçulardan ba’zıları, hergün bir kerre hâtırlamağı âdet edinmişti. Muhammed Behâeddîn-i Buhârî “kuddise sirruh” hergün yirmi kerre, kendini ölmüş, mezâra konmuş düşünürdü.

Ölmek, yok olmak değildir. Varlığı bozmayan bir işdir. Mevt, rûhun bedene olan bağlılığının sona ermesidir. Rûhun, bedenden ayrılmasıdır. Mevt, insanın bir hâlden başka bir hâle dönmesidir. Bir evden, bir eve göç etmektir. Ömer bin Abdül’azîz “rahmetullahi aleyh” buyurdu ki, (Sizler, ancak ebediyet, sonsuzluk için yaratıldınız! Lâkin bir evden, bir eve göç edersiniz!). Mevt, mü’mine hediyedir, ni’metdir. Günâhî olanlara musibettir. Fakîrlere râhat, zenginlere azâbdır. Akl, Allahü teâlânın hediyesidir. Cehâlet, doğru yoldan çıkmağa sebebedir. Zulm, insanın çirkinliğidir. İbâdet, gözün nûru olan, sevinc ve neş’edir. Allah korkusundan ağlamak, kalbin cilâsidir. Kakhaha ile gülmek, kalbin zehridir. İnsan, ölümü ister. Hâlbuki mevt, fitneden hayrlıdır. İnsan yaşamağı sever. Hâlbuki mevt, ona hayrlıdır. Sâlih olan mü’min, mevt ile, dünyânın eziyyet ve yorgunluğundan kurtulur. Zâlimlerin ölümü ile, memleketler ve kullar râhata kavuşur. Din düşmanlarından bir zâlimin ölümünde, hâtıra gelen eski bir beyti buraya yazmak uygundur. Beyt:

***Ne kendi etdi râhat, ne âleme verdi huzûr,
yıkıldı gitti cihândan, dayansın ehl-i kubûr.***

Mü’minin rûhunun bedenden ayrılması, esîrin habsden kurtulması gibidir. Mü’min öldükten sonra, bu dünyâyâ geri gelmek istemez. Yalnız şehîdler, dünyâyâ geri gelip, bir dahâ şehîd olmak ister. Dünyânın iyiliği gitdi. Kederleri kaldı. Bundan dolayı ölüm, her müslimân için hediyedir. Bir adamın dînini, ancak kabri korur. Mü’minlere yapılacak ikrâmlardan birincisi, ölümdeki sevincidir. Mü’mini râhatlandırın, ancak Allahü teâlâyâ kavuşmaktır. Her mü’mine mevt, hayâtından dahâ iyidir. Kâfirlere de mevt fâidelidir.

Çabuk tükenen şeyin peşinde koşuyorsunuz. Sonsuz kalacak şeye bakmıyor, ondan kaçuyorsunuz! Bir kimsenin ölümünde hayr yok ise, hayâtında da hayr yoktur. Allahü teâlâyâ kavuşdurduğu için, mevt sevilir. Sevdiğim adamın kalmasını da severim. Ölmesini de severim. Dost dosta kavuşmak istemez mi? Azrâîl “aleyhisselâm”, İbrâhîm aleyhisselâmdan rûhunu almak için izn istedikde, (Dost, dostun cânını alır mı?) dedi. Allahü teâlâ, Azrâîl “aleyhisselâm” ile haber gönderip, (Dost dosta kavuşmaktan kaçınır mı?) buyunca, (Yâ Rabbî! Rûhumu hemen al!) diye düâ eyledi.

Allahü teâlânın emrlerine uyan bir mü’mine, ölümünden dahâ sevincli birşey olmaz. Allahü teâlâyâ kavuşmağı seven mü’min, mevti ister. Mevt, dostu dosta kavuşduran bir köprüdür. Kavuşmak şevkı, büyük ve yüksek derecedir. Bu dereceye yükselen mü’min, mevтин gecikmesini istemez. Rabbine iştiyâkıdan dolayı, Ona kavuşmağı, Onu görmeğı sever. Cenneti seven ve ona hâzırlanan insan mevti sever. Çünkü, mevt olmayınca, Cennete girilmez.

Bir kimsenin îmân ile öleceğı son nefesinde belli olur. Bir insan, bu devlete kavuşunca, Allahü teâlânın ihsânları başlar. Bu ânda, elbette sevinir. Se’âdet sâhibi ol kimsedir ki, Azrâîl “aleyhisselâm” gelip, (**Korkma, Erhamürrahimîne gidi-**

yorsun. Asl vatanına kavuşuyorsun. Büyük devlete erişiyorsun!) der. Böyle kimseye, bundan dahâ şerefli bir gün yokdur. Bu dünyâ, bir konaktır. O cihâna bakınca zindândır. Bu geçici varlık, bir görünüştür. Gölge gibi, yavaş yavaş çekilmektedir. geçip gitmekdedir. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(İnsanlar uykudadır, ölünce uyanırlar)**. Dünyâ hayâtı, rü'yâ gibidir. Mevt uyandırıp, rü'yâ bitecek, hakikî hayât başlayacaktır. Müslimânın ölümü, hayâtdır. Hem de, sonsuz hayât!

Bir köylüye sen öleceksin demişler. O da, ölünce nereye giderim diye sormuş. Allahü teâlâyâ! cevâbını alınca, hayrı ancak kendisinde bulduğumuz Rabbime kavuşuracak olan ölümden korkum kalmamışdır der.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî “kuddise sirruh”, Azrâîl aleyhisselâmı görünce: (Çabuk gel, cânım çabuk gel. Beni Rabbime çabuk kavuşdur!) demişdir.

Cân vermek acısı, dünyâ acılarının hepsinden dahâ acıdır. Fekat, âhîret azâblarının hepsinden dahâ hafiftir. Mü'min, rûhunu teslim edeceği vakt, rahmet meleklerini, Cennet hûrilerini görüp, onların zevkî ile, cân verme acısını duymaz. Rûhu, tereyağından kıl çeker gibi, kolay çıkar. Ni'metlere kavuşur.

Her müslimânın, ölüme hâzırlanması lâzımdır. Bunun için de, tevbe etmelidir. Kul hakkı altında kalmamağa dikkat etmelidir. Ya'nî, hakları sâhiblerine verip hallâşmalıdır. Allahü teâlânın haklarını da ödemek lâzımdır. Bu hakların en mühimmi, islâmın beş şartını yerine getirmektir. Nemâz kılmiyan bir kimse, müslimânların hakkını da vermemiş oluyor. Çünkü, her nemâzda oturunca, (Ve alâ ibâdillahissâlihîn) diyerek mü'minlere düâ etmek vazîfemizdir. Nemâz kılmiyanlar, mü'minleri bu düâdan mahrûm bırakıyor. Hakları olan bu düâyı yapmıyor.

Borçları ödiyerek, emânetleri sâhiblerine vererek, ölüme hâzırlanmak ve vasiyyet yazmak vâcibdir. 816. cı ve 1028. ci sahîfelere bakınız!

Ölüm, bir ânda gelebileceğinden, afvı kabûl olmıyan ve kabûl olabilir ise de, henüz afv edilmemiş olan **(Had)** ve **(Ta'zîr)** cezâlarının yapılmasına imkân bırakmak vâcibdir. Ya'nî, meydâna çıkmış olan günâhlarının dünyâdaki cezâlarının yerine getirilmesini te'mîn etmelidir. Afvı kabûl olmıyan suç, Server-i âlemi “sallallahü aleyhi ve sellem” sövmekdir. Afvı kabûl olan hadler, ya'nî cezâlar, zinâ, sîrkât, iftirâ, içki içmek gibi suçların dünyâdaki cezâlarıdır.

Hasta olanların, bu vâcibleri dahâ çabuk yerine getirmesi lâzımdır.

Hastanın yatağı, çarşafı ve çamaşırları temiz olmalıdır. Sık sık değışdirmelidir. Çünkü, temizliğin kalbe ve rûha büyük te'sîri vardır. Ölüm zemânında ise, temizliğin kalbe ve rûha te'sîri, başka zemânlardan dahâ mühimdir. Tedâvî câizdir. Fekat, şifâyî halk eden, devâda te'sîri yaratan Allahü teâlâdır. Allahü teâlâ, isterse, kullanılan ilâcda te'sîr halk etmez. Eğer öyle olmasaydı, her tedâvî edilen hasta, iyi olurdu.

Ağır hastalara iğne yaparak tesellî ilâcları vermemelidir. Hastaya eziyyetdir. Câiz değıldir. Ağır hastaları hastahâneye kaldırmamalıdır. Evde, âilesinin, sâlih kimselerin yanında, Kur'ân-ı kerîm okuyarak ve Kelime-i şehâdet telkîn ederek, cân vermesine çok uğraşmalıdır.

Hastalıkda, îmân, i'tikâd bilgileri çok konuşulmalıdır. Gelen ziyâretçiler, bunlardan konuşmalı, kimse gelmezse, hasta kendisi, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarından âhîret bilgilerini okumalıdır. Kitâbdan okuyamazsa, düşünmelidir. Cenâb-ı Hakkın rahmetinin bol olduğunu gösteren hikâyeler söylenmeli, günâhların, Allahü teâlânın merhameti yanında hiç oldukları hâtırlatılmalıdır. Afv ve magfiret ümmîdi çok olmalıdır.

Hasta, nemâzlarını geçirmemeğe, her zemândan dahâ çok dikkat etmelidir. Kalbini Allahü teâlânın sevgisi ile doldurmalı, Kelime-i tevhîdi çok söylemelidir. İslâmiyyetin emrlerini yapmağa dikkat etmelidir. Vasiyyet etmeli veyâ yazmalıdır.

Hastaya, imâm-ı Alînin “radiyallahü anh” ve çocuklarının sevgisi pek lâzımdır. Çünkü, Ehl-i beyti sevmek, son nefesde îmân ile gitmeğe sebep olacağını, Ehl-i sün-

net âlimleri “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în” sözbirliği ile söylemektedir.

Ölüm hastası, İhlâs sûresini [ya’nî Kulhüvallahü ehad] çok okumalıdır. Yatağı karşısında (**Kelime-i tevhîd**) yazılı levha asılı olmalıdır.

Karyola ve yatak yerini ve odayı değiştirmek, hastaya ferahlık verir. Kâbil ise hasta, abdestli olmalıdır. Hizmetçi, aşçı, hemşire kadınlar, mahrem olmadıklarından, çok büyük mahzûrdur. Hastaların, ihtiyârların kızı, âile yerini tutamaz. Mahrem hizmetleri yapamaz. İhtiyârların, hastaların harâmından kurtulmak için, hizmet eden kadını nikâh etmeleri lâzımdır. Dedikoduya ehemmiyet vermemeli, genç de olsa, hizmet edecek nikâhlı âile edinmelidir.

Ziyâretçiler, hasta yanında çok oturmamalıdır. Sevdiği insanlar olsa da, çabuk kalkmalıdır. Hasta teklif ederse, biraz dahâ oturup, kalkmağa teşebbüs etmeli, tekrâr teklif etmezse gitmelidir. Ağır hastanın yanına kimseyi sokmamak doğru değildir. Hasta istemese de, sâlih insanlar, gidip, bir İhlâs okuyacak kadar oturmalıdır. Doktor, kimse görüşmesin, konuşmasın dedi diyerek, hastayı mahrûm etmemelidir. Yanına sulehâ girip, Yasîn-i şerif okumalıdır. Gizli okumak da fâidedir.

Hasta yanında, hastalığı arttıracak, merâklî sözler söylememeli, gazetelerden, hikâyelerden, mâl, ticâret, siyâset ve hükûmetden lâf açmamalıdır.

Ölüm hastası halâlden ve mümkün olduğu kadar abdestli ve kalbi uyanık kimselerin Besmele ve düâ ile hâzırladığı şeyleri yimelidir.

Hasta yanında, Velîlerin, âlimlerin ve sâlihlerin “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în” hikâyeleri ve sözleri konuşulmalı, bunlara sevgisi arttırılmalıdır. Evliyâyı kirâmın “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’în” söylenmesi, rahmete sebep olur.

Ölüm alâmetleri görülünce, yanında, çocuk, cünüb, özlü kadın bulundurulmamalıdır. Odada ve hattâ evde resm bulunmamasına çok dikkat etmelidir. Yanında âlim, sâlih birkaç kimse bulunup, zorlamamak üzere, Kelime-i tevhîd söylemesi te’min edilmelidir. Söylemesi için sıkıştırmamalıdır. Yanındakiler söyleyip ona duyurmalı, usandırmamalıdır. Bir kerre söyler ise, bir dahâ söyletmemeli, başka şey söyler ise, Kelime-i tevhîdi bir dahâ söylemesi hâtırlatılmalıdır. Ya’nî, son sözü, Kelime-i tevhîd olmalıdır. Zorlamadan, bir kerre, (Lâ ilâhe illallah) demek, yanındakilere sünnettir. Kelime-i tevhîdi hâtırlatanların, hastanın düşmanı, vârisi olmaması uygundur. Kimse yok ise, vâris hâtırlatır.

Hasta yanında (**Yasîn**) sûre-i şerifesini okumak mühim sünnettir. Hadîs-i şerifde buyuruldu ki, (**Yanında Yasîn-i şerif okunan hasta, suya doymuş olarak vefât eder ve doymuş olarak kabre girer**). Ya’nî, cân vermenin hâsıl edeceği susuzluğu duymaz. Yasîn sûre-i şerifesi, kıyâmetde olan şeyleri, dünyânın geçici olduğunu, Cennet ni’metlerini ve Cehennemdeki azâbları bildirdiğinden, hasta yanında okununca, îmân ile gitmeğe sebep olan şeyleri işitmiş olur. (**Ra’d**) sûresini okumak, rûhun çıkmasını kolaylaştırır. İnsan ölünce, Hanefîde necs olur. Kur’ân-ı kerîm, yanında değil, karşısında ve sessiz okunabilir. Diğer üç mezhebe göre necs olmaz.

Kur’ân-ı kerîmi, ölümler de işitir ve fâidelenir. Cenâze taşıyanların, kabir ziyâret edenlerin, maddî bir karşılık düşünmiyerek, Kur’ân-ı kerîmden bir parçayı, Allah rızâsı için okuyarak, sevâbını meyyitin rûhuna hediye etmeleri sünnettir.

Ölüm hâlinde su içirmek sünnettir. İhtiyâci görülürse vâcib olur. İçince ferahladığı görülürse vâcibliği artar. O ânda şeytân, sâf su gösterip, senden başka ma’bûdüm yokdur dersen, sana içiririm dediği, hadîs-i şeriflerde bildirilmiştir. Yasîn sûre-i şerifesi okumanın on fâidesi vardır:

- 1 — Aç olan, tok olur. Ya’nî, ummadığı yerden rızık gelir.
- 2 — Susuz olan, kanıncıya dek su bulur.
- 3 — Elbisesi olmıyan, elbise bulur.
- 4 — Eceli gelmiyen hasta şifâ bulur.

- 5 — Eceli gelen hasta ölüm acısı duymaz.
- 6 — Ölürken, Cennet melekleri gelip, görünür.
- 7 — İnsan korkduğundan emîn olur.
- 8 — Müsâfir ve garîb yardımcı bulur.
- 9 — Bekârların evlenmesi kolay olur.
- 10 — Gayb olan şey bulunur.

Fekat bunlara niyyet ederek ve inanarak okumak lâzımdır.

Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki, **(Ölüm hastası yanında, bir sûre okununca, her harfi için bir melek gelip, rûhun kolay çıkmasına düâ eder. Yıkanırken yanında bulunurlar. Cenâzesi ile birlikte giderler. Nemâzında bulunurlar. Gömülürken bulunurlar. Hep düâ ederler)**. Bir hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Müslimân bir hasta yanında Yasîn-i şerîf okunursa, Rıdvân ismindeki melek Cennet şerbeti getirir. Suyu doymuş olarak rûh teslîm eder. Doymuş olarak kabre girer. Suyu ihtiyâcı olmaz.)**

Hasta, Allahü teâlânın afvına, merhametine güvenmeli, Rabbim beni mağfireder demelidir. Allahü teâlâ, hadîs-i kudsîde buyuruyor ki, **(Kulum, beni nasıl umarsa, onu öyle karşılarım. Öyle ise, benden hep iyilik bekleyiniz!)**. Server-i âlem “sallallahü aleyhi ve sellem”, vefâtından üç gün önce buyurdu ki, **(Allahü teâlâdan iyilik umarak cân veriniz!)**. Hasta yanındakilerin, iyilik ümmîdini arttıracak şeyler söylemesi, Rabbimizin rahmetini umduğumuz hâtırlatmaları sünnettir. Ölüm hâli görülünce, rahmet ümmîdini arttıracak şeyler söylemek vacib olur. Kılmamış nemâzları varsa, tevbe etmesine teşvîk eylemek sünnettir.

Ölür ölmez, borclarını bir ân önce ödemelidir. Borcları ödenmedikçe, rûhu, iyiler derecesine kavuşamaz. Zevcesine, vaktile ödemediği **(Mehr)**, ya'nî nikâh parası da, borcudur. Verilmemiş, birikmiş zekât, fitra da borcudur. Hırsızlık etmesi, zor ile alması da borcudur. Kabre koymadan, borclarını ödemek mümkün olmaz ise, meyyitin velîlerinden [ya'nî yakın akrabâsından] biri, borcu **(Havâle üsûlü)** ile, kendi üzerine alır. Ya'nî borclar bunun olur. Böylece, hak sâhiblerinin kabûl etmesi ile, meyyit borcdan kurtulmuş olur. Borclar, velî üzerinde kalır. Bu yol, havâle üsûlüne tam uymuyor ise de, meyyitin ihtiyâcı çok olduğu için, islâmîyyet izn vermişdir. Server-i âlem “sallallahü aleyhi ve sellem” borclu olan birinin nemâzını kılmak istemedi. Ebû Katâde-i Ensârî “radiyallahü anh” ismindeki bir sahâbî, borcunu, bu üsûl ile, kendi üzerine alarak kabûl edince, cenâze nemâzını kılmak kabûl buyurdu. Bu meyyitin borcu iki dînâr, ya'nî iki miskâl [4,8 gramlık sikke]li, ya'nî kesilmiş, ölçülü iki altın] olup, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, Ebû Katâdeye, **(Bu iki altın borc, senin üzerine oldu mu ve meyyit borcdan kurtuldu mu?)** buyurdu. Ebû Katâde (Evet) deyince, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, cenâzenin nemâzını kıldı. Görülüyor ki, yabancı bir kimse de borcu kendi üzerine alırsa, meyyit borcdan kurtulmaktadır. Borcu üzerine alan kimsenin alacaklıya (Meyyiti halâl et!) demesi uygun olur. Böyle halâllaşma ile, meyyit borcdan temâmen kurtulur.

Gerek böylece, gerekse, islâmîyyetin gösterdiği başka yollar ile, meyyit, haklardan kurtarıldıktan sonra, vasiyyeti yerine getirmek lâzımdır. Günâh olan bir şeyi yapmak için vasiyyet etmek sahîh olmaz. Böyle vasiyyetler yerine getirilmez. Böylece, meyyit, vasiyyetden hâsıl olan sevâbdan ve düâdan mahrûm bırakılmamış olur.

Hastalıktan ve dünyâ sıkıntılarında kurtulmak için ölümü istemek câiz değildir. Dinde sıkıntı ve fitnelerden korkarak, Allahü teâlâdan ölümü istemek sünnettir. Allah yolunda şehîd olmağı istemek de böyledir. Mekte-i mükerrermede ve Medîne-i münevverede olduğu zemânda ve Evliyâ-yı kirâm “kaddesallahü teâlâ es-rârehümül'azîz” türbelerinin yanında ölümü istemek de câizdir.

Allahü teâlâyâ kavuşmağı sevdiği için ölümü istemek müstehabdır. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Bir kimse, Allahü teâlâyâ kavuşmağı severse, Allahü teâlâ da ona kavuşmağı sever).**

Tedâvî, ya'nî doktora gitmek, ilâc kullanmak sünnetdir. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, **(Hastalığınızı tedâvî ediniz! Çünkü, Allahü teâlâ, ölümden başka her hastalık için, devâ, ilâc yaratmıştır).**

(Mevâhib-i ledünniyye) ikinci cildde diyor ki, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” üç dürlü ilâc kullanırdı: Kur’ân-ı kerîm veyâ düâ okurdu. Fen ile bulunan ilâcları kullanırdı. Her ikisini karışık kullanırdı. **(Kur’ân-ı kerîmden şifâ beklemiyene şifâ nasîb olmaz)** buyururdu. **(Fâtîha)** sûresini okumanın, hastalıklara şifâ olduğunu bildiren hadîs-i şerîfler **(Beydâvî)** ve **(Cerhî)** tefsîrlerinde ve Senâullah-ı Dehlevî “rahmetullahi aleyh”nin yazdığı **(Tefsîr-i Mazherî)**de yazılıdır. İmâm-ı Kuşeyrî “rahmetullahi aleyh” buyuruyor ki, Kur’ân-ı kerîmdeki altı şifâ âyetini bir tabağa yazıp, su koyarak eritilir. Hasta içerse Allahü teâlâ şifâ ihsân eder. Âyet-i kerîme ve düâ elbette şifâ verir. Fekat şartların gözetilmesi de lâzımdır. Okuyanın veyâ yazanın ve hastanın buna inanması şarttır. Hastanın, zararlı olan gıdâlardan, şübheli ilâclardan perhîz etmesi, soğuktan sakınması, lüzümlü şeyleri yapması, harâmdan, zulmden sakınması lâzımdır. Hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlâyı unutarak, gaffletle edilen düâ kabûl olmaz)** buyuruldu. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimiz hasta olunca, **(Kul e’ûzü)**leri okuyup, kendi üzerine üflerdi.

(Şifâ âyetleri) şunlardır: Tevbe sûresi, ondördüncü âyetinin sonu, Yûnûs sûresi, elliyedinci âyetinin ortası, Nahl sûresi, altmışdokuzuncu âyetinin orta kısmı, İs-râ sûresi, seksenikinci âyetinin baş tarafı, Şü’ârâ sûresinin sekseninci âyeti, Fus-silet sûresi, kırkdördüncü âyetinin orta yeridir. Bunlar, safranlı su gibi, renkli bir sıvı ile bir çanağa yazılıp, yağmur suyunda eritilir. Zevceden mehr parasından hediye isteyip, bu para ile bal alınır. Balı bu su ile karışdırıp içmelidir. Şifâ âyetlerini, abdestli olarak, bir kâğıda yazıp, bu kâğıdı, bir kapdaki suya koymak da olur.

(Tuhfe) kitâbının sonlarında, şî’ilerin onüçüncü te’assublarını anlatırken buyuruyor ki, imâm-ı Alî Rızâ hazretleri Nişâpûra gelince, Ehl-i sünnetden yirmibinden çok âlim ve talebe, kendisini karşıladı. Dedelerinden gelen bir hadîs-i şerîf okuması için yalvardılar. İmâm hazretleri, bütün dedelerinin isimlerini sayarak, şu kud-sî hadîsi okudu: **(Lâ ilâhe illallah kal’amdır. Bunu okuyan, kal’ama girmiş olur. Kal’ama giren de, azâbımdan kurtulur).** İmâm-ı Ahmed ibni Hanbel hazretleri buyurdu ki, bu hadîs-i şerîf, bildirenlerin isimleri ile berâber, deliye okunursa, akli başına gelir. Hastaya okunursa, şifâ bulur. Böyle olduğunu, İbni Esîr “rahmetullahi teâlâ aleyh” de, **(Kâmil)** kitâbında bildiriyor. Bu hadîs-i şerîfin hastaya nasıl okunacağı **(Hak Sözü’n Vesîkaları)** kitâbının **(Birleşelim-Sevişelim)** kısmında bildirilmiştir.

Yirmibeş kerre **(Estagfirullah)** denir. Sonuncusunda **(ve etûbü ileyh)**e kadar okunur. Sonra, onbir **(İhlâs)** ve yedi kerre **(Fâtîha-i şerife)** ve otuzüç kerre **(Allahümme salli ve sellim alâ seyyidînâ Muhammedin ve alâ âli seyyidînâ Muhammed)** okuyup sevâbını Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” ve Eshâb-ı kirâmın “rıdvânullahi aleyhim ecma’in” ve Evliyânın “rahmetullahi aleyhim ecma’in” rûhlarına ve sonra büyük âlimlerin isimlerini söyleyip, bu büyüklerin rûhlarına hediye edilir. Bu büyükler hurmetine şifâ vermesi için Allahü teâlâyâ düâ edilir. Her gün sabâh ve akşam böyle düâ edilir ve gerekli ilâc alınıp, perhîz yapılır. Büyük âlim Abdüllah-ı Dehlevî, **(Mekâtîb)** kitâbının yirmisekizinci mektûbunda buyuruyor ki, (Düâ istiyorsunuz. Büyükleminizin isimlerini gönderiyorum. Birincisindeki isimlerin rûhlarına, başka zemânda da, ikincisindeki büyüklerin rûhlarına Fâtîha okur, bunların vâsıtası ile Allahü teâlâyâ düâ edersiniz!). Yüzyonedinci mektûbda bu

yuruyor ki, (Her işiniz için, büyüklerin temiz rûhlarını vesîle ederek, Allahü teâlâya yalvarınız! Ona sığınınız! Allahü teâlâ sevdiklerinin vâsıtası ile yapılan düâları kabûl ederek, din ve dünyâ ihtiyâclarınızı ihsân eder). Yâ, doğruca şifâ ihsân eder, yâhud, şifâ için sebep yaptığı tabîbi, ilâci karşınıza çıkarıp, onun vâsıtası ile şifâ verir. Çünkü, sebebler vâsıtası ile yaratmak âdetidir. Bunun için, sebeblere yapışmak sünnettir. **(Silsile-i aliyye)**, ya'nî büyük âlimlerin isimleri, üçüncü kısım, el-lüçüncü madde sonunda yazılıdır. Şifâ için **(Kaside-i Bürde)** okumanın çok fâide-li olduğu, **(Kıyâmet ve Âhret)** 126.cı sahîfesinde uzun yazılıdır.

(Tefsîr-i Azîzî) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, kırk gün sabâh ne-mâzının sünneti ile farzı arasında kırkbir kerre Fâtiha okunur. Bismelinin sonundaki Mîmi Fâtihanın Lam harfi ile birlikde okunur. [Ya'nî (Rahîm-ilhamdü) denir.] Sonra yapılan düâ kabûl olur. Suya üfleyip hasta veyâ büyülenmiş kimseye içirilirse, [eceli gelmemiş olan hasta] şifâ bulur ve büyü çözümlür. Baş, diş, mi'de ve her ağrı için, yedi Fâtiha okuyup, üflemelidir. Bir Fâtiha okuyup edilen düâ kabûl olur.

(Tefsîr-i Mazherî) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh”, **(Talâk)** sûresinin üçüncü âyetinin tefsîrinde buyuruyor ki, (İmâm-ı Rabbânî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, din ve dünyâ zararlarından kurtulmak için, hergün beşyüz kerre **(Lâ havle velâ kuvvete illâ billah)** okurdu. Buna **(Kelime-i temcîd)** denir. [İkinci kısım, onbirinci maddeye bakınız!] Okumağa başlarken ve okudukdan sonra da yüzer kerre **(Salevât)** okurdu. Hadîs-i şerîfde, **(Allahü teâlânın bir ni'met vermesini ve bunun devâm-ı olmasını isteyen, Lâ havle velâ kuvvete illâ billah çok okusun!)** buyuruldu. **(Sahîhayn)**daki hadîs-i şerîfde, **(Bu, Cennet hazînelerinden bir hazînedir!)** buyuruldu. Bir hadîs-i şerîfde de, **(Lâ havle velâ kuvvete okumak, doksandokuz derde devâdır. Bunların en hafifi, hemmdir)** buyuruldu. Hemm, gam, hüzn, sıkıntı demektir.)

(Fevâid-i Osmâniyye) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, **(Fâtiha)**, **(Âyet-el-kürsî)** ve **(Dört Kul)** yedişer kerre okunup hastaya üflenirse, bütün âfetler, derdler için ve sihr, nazar için ve hayvân sokması ve ısırması için iyi gelir. Tuz üzerine okunup, suda eritip içirmek ve ısırılan yere sürmek de tecrîbe edilmiştir. Dört Kul, Kâfirûn, İhlâs ve Mu'avvizeteyn sûreleridir. Süleymâniyye kütübhânesi Lâleli kısmında, 3653 sayılı risâlenin 211.ci sahîfesinde diyor ki, (Cum'a günü seher vaktinde sağ elinin avucuna şu âyet yazılıp, sonra dili ile yalayıp yutulur. Kırk senelik sihr dahî olursa, def' olur. Zâil olur. Nisâ sûresi 99.cu âyeti **(ve men yahruc)**den **(rahîmâ)**ya kadardır.)

(Bostân-ül-Ârifin) sonunda diyor ki, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, Osmân bin Ebil'âsî “radiyallahü teâlâ anh” ziyârete geldi. Hasta idi. Çok ağrısı ve sancısı vardı. **(Ağrıyan yeri sağ elin ile yedi kerre mesh eyle! Her def'asında E'üzü bi'izzetillahi ve kudretihî min şerri mâ-ecidü ve ühâzirü oku!)** buyurdu. Osmân diyor ki, buyurduğum gibi yaptım. Hastalığım hiç kalmadı. Abdüllah ibni Mes'ûd buyurdu ki: Bir kimse sabâh ve akşâm, Bekara sûresinin başından dört âyet ve Âyet-el-kürsî ile sonraki iki âyeti ve bu sûrenin sonundaki üç âyeti okursa, evine şeytân girmez. Mecnûn üzerine okunursa, iyi olur. Sıkıntısı olan kimse, çok **(istigfâr)** okusun!

(Hazînet-ül-esrâr)da diyor ki: Ömer-ül-Fârûk “radiyallahü teâlâ anh” dedi ki, Resûlullah “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Yağmur suyunu toplayıp, üzerine, Fâtiha-i şerîfe, Âyet-el-kürsi, İhlâs-ı şerîf ve Kul-e'üzü sûreleri yetmişer kerre okunur. Bu sudan aralıksız yedi sabâh içenlerin hastalıkları, ağrıları zâil olur.)** [Beş, on sâlih müslimân toplanıp, okuyup, suya üflemelidirler.] İmâm-ı Ahmed ve Tirmüzî ve Nesâî ve Hâkim ve Beyheki bildirdiler ki, Sa'd ibni Mâlik “radiyallahü teâlâ anh” dedi ki, Resûlullah “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Yûnüs aley-hisselâm balğın karnında, Enbiyâ sûresinin 87. ci âyetini söyliyerek düâ etdi.** [Düâsını kabûl eyledi ve kıyâmete kadar bunu okuyan mü'minlerin düâlarını kabûl edeceğîni bildirdi.] **Bir müslimân, bu âyet-i kerîmeyi okuyup düâ edince, Allahü teâlâ düâsını muhakkak kabûl eder).** Kırk kerre okumalıdır. 1249.cu sahîfeye bakınız!

56 — MEYYİTE YAPILACAK DÎNÎ VAZİFE, KEFEN

Aşağıdaki yazılar, (Dürr-ül-muhtâr) kitâbından ve bunun (İbni Âbidîn) hâşiyesinden terceme edilmiştir:

Cenâze, ölü, ya'nî meyyit demektir. Bugün, içinde meyyit bulunan tabuta, cenâze diyoruz. Cinâze, tenesir tahtası demektir. Mevt, ölüm demektir.

Ölümün yaklaştığına alâmet, ayakların gevşeyip uzaması, burnun kıvrılması, şakakların çukurlaşmasıdır. Böyle bir hasta, sağ yanı üzere yatırılıp, yüzü kibleye çevrilir. Böyle yatırmak sünnettir. Ayakları kibleye doğru, sırt üstü yatırmak da câizdir. Şimdi böyle yapılmaktadır. Fekat, baş altına birşey koymalıdır. Böylece yüzü kibleye karşı olur. Bunlar güc olursa, kolayına gelecek şekilde yatırmak da câiz olur.

Kelime-i tevhid telkin ederken (**Muhammedün resûlullah**) da söylemek iyi olur. Fekat bir kâfirin imâna gelmesi için (**Eshedü**) ile başlaması ve (**Muhammeden abdühü ve resûlüh**) de demesi şarttır.

Ölüm başladığı, hayâtdan ümmid kesildiği zemân, tevbe kabul olabilir ise de, kâfirin imâna gelmesi kabul olmaz.

Ölüm hâlinde iken küfre sebep olan şey söyleyen kimse, mü'min kabul edilir. Çünkü, o anda akli başında değildir.

Ölüm alâmeti, sertleşme, soğumak ve kokmaktır. Bu alâmetlerden önce de ölüm anlaşılınca [soluğun kesilmesi, ağzına tutulan aynanın buğulanmaması ile, kalbin durduğu, nabz ile anlaşılır] gözlerini kapamak ve çenesini bağlamak sünnettir. Çenesi, geniş bez ile başı üstüne bağlanır. Gözlerini kaparken (**Bismillâh ve alâ millet-i resûlillah**) demek ve düâsını okumak sünnettir. Soğumadan önce, el parmaklarını, dirseklerini, dizlerini açıp kapayıp, kollarını ve bacaklarını düz bırakmak sünnettir. Böylece, yıkaması ve kefene sarması kolay olur.

Soğumadan önce, elbisesi çıkarılıp, geniş, hafif bir çarşaf ile örtülür. Çarşafın bir ucu başının altına, diğer ucu ayakları altına sokulur. Karnı üzerine, çarşafın üstüne veyâ altına, birşey [bıçak veyâ başka demir] konup, şişmesi önlenir. Yüz gramdan çok olması uygundur. Muhterem ilmlerin kitâblarını koymamalıdır. Elden geldiği kadar, cenâzeyi çabuk kokutacak, çürütecek şeylerden korumak lâzımdır. Rûhu çıkarken, yatağı yanında (**Behûr**) denilen koku yakılmalıdır. Ölüm haberi komşulara ve akrabâya, ahhâba, hemen bildirilmelidir.

Meyyit yıkanmadan evvel yanında Kur'ân-ı kerim okumak mekrûh diyenler varsa da, üzeri örtülü iken ve yatağına bitişik olmyarak, sessiz okumak câizdir.

Ölüm belli olunca, acele etmek sünnettir. Bozulmak, kokmak ihtimâli varsa, acele etmek vâcib olur. Ölüm belli olmaz, şüpheli olursa, belli oluncuya kadar beklenir. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" cenâzenin, ehli, âilesi arasında kalmasını uygun görmezdi. Kalb sektesi ile ölenleri, soğumak, kokmak ile öldüğü iyi anlaşılincuya kadar geciktirmek vâcibdir.

Serîr, ya'nî tenesir etrafında, önce (**Behûr**) yakılıp üç def'a dolaştırılır. Beş def'a da olur. Behûr bir otdur. Buna öd ağacı talaşları ve günnük denilen ağacın zamkı da karıştırılıp, bir kapdaki ateşe koyup, tenesir, çıkan dumanlara tutulur.

Cenâze, örtülü olarak, tütsülenmiş serîr üzerine, sırt üstü veyâ kolay olan şekilde yatırılır. Göbek ile diz arası örtülü olarak yıkanır. Çünkü, kadının kadınlar için avret yeri, erkeğin erkekler için olan avret yeri gibidir. Serîr üzerinde kibleye karşı yatırmak sünnettir. Gömleği uzun ise, gömlek içinde yıkanır.

Yıkamak, kefenlemek, cenâze nemâzı kılmak ve gömmek farz-ı kifâyedir. Ya'nî, lüzümü kadar kimse tarafından yapılınca, başkalarına farz olmaz. [Bu farzları, ücretsiz olarak, Allah rızâsı için yapmak lâzımdır. Böyle yapanlara farz sevâbı verilir ki, bütün hayrâta, hasenâta verilen sevâblardan katkat dahâ çoktur.

Bu farzları yapan olmazsa, haber alıp da gelmeyenlerin hepsi günâha girer, fâsık olurlar. Bu farzları vazîfe bilmiyenin, ehemmiyyet vermeyenin îmânı gider, mürted olur.] Çocuğun yıkaması da câizdir. Kâfir, yıkanmaz. Bir beze sarılıp, gömülür.

Kadın bulunmadığı zemân, kadını erkek yıkayamaz. Fekat, cenâze başdan ayağa örtülü olarak, akrabâsı, akrabâ yoksa, başkası, eline bez sararak, elini örtü altına sokup, teyemmüm yapdırır. Çünkü, ölünün avreti, dirinin avreti gibidir. Bakması harâm olan yere dokunmak da, harâmıdır. Dahâ iyisi, çocuğa öğretilip, yıkatılır.

Serîr, göbeğe kadar yüksek ve az eğik olmalıdır. Su, pek sıcak olmamalı, tuzlu olmalıdır. Serin ve tuzlu su, çürümeği geciktirir. Meyyit, çocuk da olsa, önce abdest aldırılır. Fekat, ağzına, burnuna su verilmeyip, bez ile temizlenir. Ağzına su kaçarsa çabuk çürümesine sebep olur. Önce yüzü yıkanır. Sonra kolları yıkanıp, başı, kulakları ve ensesi mesh edilir ve ayakları yıkanır. Sedr ağacı yaprağı veyâ çevgen, ya'nî sabun otu ile kaynatılıp ıltılmış veyâ kâfûr (**Camphre**) denilen beyâz, kokulu şey konmuş su ile, bunlar yok ise, yalnız su dökerek, başı ve sakalı, hatmi veyâ sabun ile yıkanır. Sonra sol yanına çevrilip, sağ yanına su dökülür. Su, tenesir tahtasına değen yerlerine kadar akıtılmalıdır. Sonra, sağ yanına yatırılıp, sol tarafına, omuzdan ayağa kadar su dökülür. Sonra oturtulup, karnı hafifce basdırılır. Birşey çıkarsa, yıkanır [ya'nî su döküp giderilir]. Sonra sol yanına yatırıp, sağ yanı tekrâr yıkanır [ya'nî omuzdan ayağa kadar su dökülür]. Böylece sünnete uygun, ya'nî üç kerre yıkanmış olur. Her yan yıkanırken, üç def'a su dökülür.

Hasta, cünüb olarak vefât ederse, yine bir kerre yıkanır. Yıkandıktan sonra, abdesti bozan şeyler çıkarsa, tekrâr yıkanmaz ve abdest aldırılmaz. Yalnız çıkan şeyler, su dökerek giderilir. Meyyiti yıkarken niyyet etmek sünnettir. Niyyetsiz, temiz olur ise de, farz sâkit olmaz.

Meleklerin ve cinnin yıkadığı anlaşılırsa, yine yıkanır. Yıkama yerine, yıkayandan ve yardımcıdan başkası girmez. Yıkayanlar, emîn kimse olmalıdır. Cenâzede gördüğü se'âdet alâmetlerini söyler, şekâvet alâmetlerini söylemez. Meyyitin aybını açığa çıkarmaz. Velî içeri girebilir.

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" efendimizi, Abbâsın oğlu Fadl ile Alî "radiyallahü anhüm" yıkadı. Üsâme "radiyallahü anh" su döküyordu. Abbâs "radiyallahü anh" girip çıkıyordu.

Cânliya eziyyet veren şey, ölüye de verir. Bunun için, çok soğuk ve çok sıcak su ile yıkanmaz. [Kokmaması için buzhâneye de konmaz. Kokmaması için, çabuk gömmeli, yolcu gelecek diye bekletmemelidir.] Zemzem suyu ile yıkamak câiz değildir. Saçları dökülürse, kefeni içine konur. Çünkü, insanın her parçası muhteremdir, gömülür. Diri insandan düşen ve kesilen tırnakları, saçları ve dişleri de defn etmek sünnettir.

Yıkandıktan sonra, tenesir üzerinde, bez ile kurulanır. Saçları ve sakalı arasına, hanût denilen kokulu şeylerin karışımı veyâ kâfûrî konur. Safran koymak mekrûhdur. Secde etdiği uzvlarına [alnına, burnuna, dizlerine, el, ayak parmaklarına], kâfûrî serpilmiş pamuk konur.

Meyyitin saçlarını taramak, saç, sakal, bıyık ve tırnaklarını kesmek, Hanefî mezhebinde câiz değildir. Ağzı, burnu, kulağı deliğine, gözlere pamuk koymak câizdir.

Hanefî mezhebinde, kadını, efendisi yıkayamaz ve dokunamaz. Çünkü, kadın ölünce, nikâh hemen bozulur. Bakması, câizdir. Kadını, zevci yıkaması, diğer üç mezhebe câizdir. Kadının, zevcini yıkaması, Hanefîde de câizdir. Çünkü, zevcin vefâtından sonra, nikâh, iddet bitinceye kadar [dört ay] devâm eder. Kadını erkek, erkeği kadın yıkayamaz. Eline bez sarıp teyemmüm yapar. Teyemmüm yapan

erkek, yabancı kadının kollarına bakamaz. Akrabâsı ise, eline bez sarmak istemez. Çünkü, mahrem olan akrabâsının kollarına ve yüzüne bakması ve dokunması câizdir.

İnsanın yalnız başı veyâ bedeninin yarısı ele geçerse, yıkanmaz ve nemâzı kılınmaz. Öylece gömülür. Bedenin yarıdan fazlası, başı olmasa bile veyâ bedeninin yarısı ve başı bulunursa, yıkanır ve nemâzı kılınır.

Parasız yıkamak çok sevâbdır. Para istemek de câiz ise de, parasız yıkayan başkası yok iken para istemek câiz olmaz. Cenâze taşımak, kabr kazmak ücreti de böyledir. Suda boğulan da, üç kerre yıkanır veyâ yıkamak niyyeti ile, suda üç kerre hareket ettirilir. Yağmurda ıslanan da yıkanır.

Meyyiti yıkamak, her dinde var idi. Âdem aleyhisselâmı melekler yıkadı. (Ölülerinizi böyle yıkayınız) dediler.

Sâhibsiz bir ölü bulunsa ve müslimân veyâ kâfir olduğu bilinmese, islâm alâmeti varsa, yıkanır ve nemâzı kılınır. İslâm alâmeti, sünnet olmak, sakal boyamak ve kaskı traş etmektir. Bugün, bunların üçü de islâm alâmeti olmaktan çıkmıştır. İslâm alâmeti yoksa, islâm memleketinde ise, müslimân kabûl edilir.

Müslimân ve kâfir cenâzeleri karışık ise ve alâmetleri yok ise, çoğu müslimân ise, hepsinin nemâzı kılınır. Hepsi müslimân mezârlığına gömülür. Müsâvî sayıda veyâ azı müslimân ise, hepsi yıkanır. Kefenlenir, nemâzları, müslimân olanları niyyet edilerek kılınır. Hepsi kâfir mezârlığına gömülür.

Su bulunmadığı zemân, teyemmüm yaptırılıp, nemâzı kılınır. Sonra su bulunursa, yıkanır. Fekat, nemâzı tekrâr kılınmaz. Diri insan da, su bulunca tekrâr kılmaz. Ölü yıkayacak kimsenin, önce gusl abdesti alması müstehabdır. Cünübün ve özlü kadının yıkaması mekrûhdur. Cenâze yıkanmış su, (**Mâ-i müsta'mel**) olur. Nece, pis olur. Bunun için, yıkayanların üstüne sıçramaması, peştemâl sarınmaları lâzımdır. Cenâze, yıkandıktan sonra temiz olur.

(**Bahr-ür-râk**)da diyor ki, meyyitin kefeni, diri iken giydiği gibi yapılır. Bunun için fakîr kadınlara (**Kefen-i kifâye**) olarak izâr, lifâfe ve himâr sarılır. (**Tebyîn-ül-hakâik**)da diyor ki, (Kadının kefen-i kifâyesi, izâr, lifâfe ve himârdır. Çünkü, hayâtta iken, en az giydiği bunlardır. Bunlarla nemâz kılması, kerâhetsiz câizdir). (**Halêbî-i kebîr**)de diyor ki, (Kadınlar Der' ile örtünürdü. Önü gökse kadar açıldı. Ayaklara kadar uzundu). [Görülüyor ki, Selef-i sâlihîn zemânında, müslimân kadınları, antâri, geniş uzun manto ve baş örtüsü ile örtünürlerdi. Çarşaf dediğimiz iki parça ile örtünmezlerdi.] Erkeğin kefeni üç parça olmak sünnetdir:

1 — **İzâr**: Başdan ayağa kadardır. Genişliği bir metreden fazladır.

2 — **Kamîs** [antâri gibi uzun gömlek]: Bunun uzunluğu omuzlardan ayaklara kadar olan uzunluğun iki katıdır. Bu uzunluk, ortadan ikiye katlanıp, kat yerinden, baş geçecek kadar, düz kesilir. Kol ve etek yerleri kesilmez.

3 — **Lifâfe**: Başdan ve ayaklardan aşırı uzunlukta olup, dahâ geniştir. Baş üstünden ve ayak altından uçları büzülüp, bezle bağlanacaktır.

(**Berekât**)da diyor ki, (Meyyitin başına imâme [sarık] sarmanın mekrûh olduğu, seyid Şerîf Cürçânînin (**Şerh-i Sirâci**)sinde de yazılıdır. Tabut üzerine sarık sarmak ve süslü şeyler koymak da mekrûhdur. Kefenin üçden fazla olması câiz olur ve olmaz demişlerdir. İmâm-ı Rabbânî bid'at olur buyurmaktadır. Kefenin, yeni, temiz, kıymetli olması sünnetdir. Zenginliğine uygun kefen yapılır. Beyâz pamuklu [patiska] olması sünnetdir. Erkeğe ipek kefen harâmıdır. Tabutunu da ipek ile örtmek harâmıdır. Kadınlara ipek câizdir. Kefenin, meyyitin kendi halâl malından olması, başkasının vermesinden dahâ iyidir. Diri iken halâl kefen hâzırlamak iyidir. Zemzem ile yıkanmış kefen Hanefîde câiz, Şâfi'î mezhebinde harâmıdır. Hanefî mezhebinde, kuruyunca zemzemin hepsi gider. Şâfi'îde ise, eseri kalıp, meyyitin kanı, irini ile kirletmeğe sebep olur. Besmele-i şerîfeyi, âyet-i kerîmeleri, muh-

terem isimleri kefene yazmak ve kabre koymak câiz değildir. Sâlihlerin, Velîlerin çamaşırından, elbisesinden kefen yapmak veyâ kefen içine, yüzüne, göğsüne koymak fâideli olduğu **(Ma'sûmiyye)** cild 1, üçüncü mektûbunda da yazılıdır.

Kadının kefeni beş parça olmak sünnettir: Kamîs, izâr, lifâfe, himâr ve göğüs bezi. Himâr, baş örtüsü olup, yetmişbeş santim kadar uzundur. Uçları yüze sarkıktır, başa sarılmaz. Göğüs bezi: Omuzdan dize kadardır.

Fakîr olan veyâ çok borcu olan erkeklere **(Kefen-i kifâye)** olarak izâr ve lifâfe, kadınlara kamîs, lifâfe ve baş örtüsü câiz olur ise de, dahâ azı mekrûhdur. Zarûret hâlinde, erkeğe ve kadına yalnız lifâfe lâzımdır. Meyyitin malı yoksa, başkalarının, Beyt-ül-mâlin [ya'nî devletin] vermesi farzdır. Avret yerini örtmesi kâfi değildir. Bez küçük ise, açık kalan kısımlar, yaprakla, otlâ örtülür.

Tabutun içine, önce lifâfe serilir. Sonra üzerine izâr yayılır. Kamîs de, tabutun içine konur. Kadınlarda, izârdan önce veyâ sonra göğüs bezi serilir. Sonra, tabutun etrâfında üç veyâ beş kerre behûr dolaştırılır. Behûr, tütsüdür. [Meselâ, bir kürek içindeki ateşe öd ağacı, günnük, misk, sandal ağacı, çendene [candana], zerîre, aselbend gibi kokulu maddeler koyup dumanı çıkarılır.] Kefenleri tabuta koymadan, herbirini ayrıca tütsülemek dahâ iyidir. Böyle tütsüleme, rûhu çıkarken ve yıkamağa başlarken de yapılır. Cenâze taşırken ve kabre koyarken yapılmaz.

[(Fetâvâ-i fıkhiyye)de yazılı hadîs-i şerîfde, (Âdem "aleyhisselâm" vefât edince, melekler Cennetden hanût ve kefen getirdiler. Su ve sedr yaprağı ile yıkadılar. Üçüncüsünde kâfûr koydular. Üç kefen ile kefenlediler. Nemâzını kıldılar. Lahd yaptılar. Defn etdiler. Sonra çocuklarına dönerek, ey Âdem oğulları! Ölülerini böyle yapınız dediler) buyuruldu].

Kefen yeni olursa da, önceden yıkanmış olarak hâzır bulundurulmalıdır. Kefeni önceden hâzırlamak lâzımdır. Kefenlerin her üçü üzerine de hanût serpilir.

Meyyit kurulandıktan sonra, kamîs tabutdan alınarak, başından geçirilip, yarısı önünden, yarısı arkasından, ayaklarına kadar uzatılır. Tabutun içine, izârın üstüne Besmele ile yatırılır. İzârın önce sol tarafı, sonra sağ tarafı, meyyit üzerine kapatılır. Lifâfe de böyle kapatılır. Ya'nî sağ kenârları sol kenârlarının üstüne kapatılır. Nitekim diri iken de, ceket, gömlek ve sâire böyle kapatılır.

Kadınlardan kamîsi kapandıktan sonra, saçları ikiye bölünüp, iki yandan göğsü üzerine, kamîs üstüne konur. Saçları üstüne himâr konup, üzerine izâr kapatılır. İzârdan önce veyâ sonra göğüs bezi sarılır. Sonra lifâfe kapatılır. Lifâfenin baş ve ayak uçları ve ortası [ya'nî mi'de hizâsından] bir bezle sararak bağlanır. Büyük oğlan, adam gibi kefenlenir. Büyük kız, kadın gibi kefenlenir. Küçük oğlan bir, küçük kız, iki parça kefene sarılır. Ölü doğan çocuk, düşük ve insan uzvu [meselâ kolu] kefenlenmez, bir beze sarılıp gömülür.

Mezârdan çıkarılmış, çıplak görülen bir ölü, kokmamış ise, sünnet üzere kefenlenip gömülür. Kokmuş ise, bir beze sarılıp gömülür.

Sünnet mikdârı kefen, meyyitin malından alınır. Borcundan, vasiyyetinden ve mîrâsından önce, kefen parası ayrılır. Malı olmıyan meyyitin kefenini, nafakasını vermek vâcib olan akrabâsı, mîrâs mikdârları hesâbı kadar ortaklaşa alır. Nitekim, diri iken nafakasını da mîrâs mikdârları nisbetinde verirler. Fekat, oğulları ve kızları varsa, bunlar müsâvî mikdârda verir. Çünkü, çocukların nafaka vermesi, mîrâsa göre olmayıp, müsâvî mikdârdadır.

Babası ve oğlu kalan kimsenin kefenini yalnız oğlu verir. Kadının kefenini, kadının zengin olsa bile, zevci verir. Nafakasını verecek kimsesi olmıyan meyyitin kefenini, Beyt-ül-mâl verir. Beyt-ül-mâl müntezam işlemiyorsa, haberi olan her müslimânın vermesi, farz-ı kifâye olur. Haberi olanlar fakîr ise, başkalarından zarûret kefeni, ya'nî bir kefenlik bez isterler. İstanbulda kefen için, erkeklere yedi metre, kadınlara sekiz metre patiska almak âdetdir. Eni 130-140 santimetredir. Ta-

but kapatılıp, üzeri yeni bir yatak çarşafı ile sarılıp, çamaşır ipi ile bağlanır. Bu ip, tabutu kabre indirirken de işe yarar. Üzerine yeşil ve yazılı örtü konup bunun kenarları iğnelerle çarşafa rabt edilir. Kadınlarda, bu örtünün baş tarafına üç köşe yemeni de örtülür. Tabutun, çivisiz, tahtadan geçme olması lâzımdır. Kısa bir düâ ve hak halâl edildikten sonra, musallâya götürülüp nemâzı kılınır.

Üç dürlü (**Şehîd**) vardır: 1- Cünüb, hâiz olmıyan, âkıl ve bâlig bir müslimân, zulm ile, haksız olarak, vurucu veyâ kesici vâsıtalarla öldürülünce ve harbde din düşmanları ile, Allah için cihâd ederken, düşman tarafından, sulhda âsîler, yol kesiciler, şehir eşkiyâları, gece hırsız tarafından, herhangi bir vâsita ile öldürülünce, hemen ölürlerse veyâ müslimânların ve ehl-i zimmetin cânlarını, mallarını korumak için olan çarpışma yerinde bulunan ölü üzerinde yara, kan akması gibi öldürülme alâmetleri görülürse veyâ şehrdede öldürülmüş bulunup, kâtili bilinir ve kısâs yapılması lâzım gelirse, bunlara (**Dünyâ ve âhret şehîdi**) ve (**Tâm şehîd**) denir. Tâmi şehîd yıkanmaz. Kefene sarılmaz. Kefen mikdârından fazla olan elbisesi soyulup, çamaşır ile defn olunur. Cenâze nemâzı, Hanefîde kılınır. Şâfiî mezhebinde kılınmaz. Âhretde de şehîd sevâbına kavuşurlar. 2- Allah rızâsı için cihâd yapmağa niyet etmeyip, dünyâ kazancı için harb eden, yalnız (**Dünyâ şehîdi**) olur. Bunlar, yıkanmaz ve kefenlenmez. Fekat, âhretde şehîd sevâbına nâil olmazlar. 3- Allah için olan cihâdın hâzırlığı ta'lîmlerinde ölürse, zulm ile öldürülünce veyâ cihâdda ve eşkiyâ, âsî, yol kesici, gece hırsız savaşında yaralanınca, hemen ölmez, bir nemâz vakti çıkıncaya kadar aklı başında kalır veyâ başka yere götürülüp orada ölürse veyâ cünüb, hâiz iseler, yalnız (**Âhret şehîdi**) olurlar. Bunlar yıkanır ve kefenlenirler. Had, ta'zir, kısâs cezâları ile öldürülenler [kurşuna dizilenler, i'dâm edilenler] ve hayvan tarafından öldürülenler de yıkanır.

Boğularak, yanarak, garîb, kimsesiz olarak, dıvâr ve enkâz altında kalarak ölenler ve ishâlden, tâ'undan [sârî hastalıklardan], lohusalıkda, sar'a hastalığında, Cum'a gecesinde ve gününde, din bilgilerini öğrenmekde, öğretmekde ve yaymakta iken ölenler ve âşık olup, aşkını, iffetini, nâmûsunu saklarken ölenler, zulm ile habs olunup ölenler, Allah rızâsı için müezzinlik yaparken, islâmiyyete uygun ticâret yaparken, çocuk çocuğuna din bilgisi öğretirken ve ibâdet yapmaları için çalışırken vefât edenler, hergün yirmibeş kerre (**Allahümme bârik lî filmevt ve fî-mâ ba'd-el-mevt**) okuyanlar, Duhâ ya'nî kuşluk nemâzı kılanlar, her ay üç gün oruc tutanlar, yolculukda da vitr nemâzını terk etmeyenler, ölüm hastalığında, kırk kerre (**Lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü min- ez-zâlimîn**) okuyanlar, her gece Yasîn okuyanlar, abdestli olarak yatanlar, devâmlı olarak mudârâ edenler [ya'nî dîni korumak için dünyâlık verenler], gıdâ maddeleri getirip ucuza satanlar, soğukda gusl abdesti alınca hastalanıp ölenler, her sabâh veyâ akşam devâmlı olarak üç kerre (**E'ûzü billâhissemî'il'alîmi mineş-şeytânirracîm**) ile (**Haşr**) sûresinin sonunu [Hüvallahüllezî..yi] okuyanlar (**Âhret şehîdi**) olurlar. [Hiç harâm lokma yimemiş, (**Takvâ ehli**) çürümez. Başka sebeble çürümemenin, şehîdlik ile alâkası yoktur.]

Mâlikî âlimlerinden Alî Echürî diyor ki, (Yol kesici haydûd, suda boğulursa ve çaldığı at üzerinde cihâd ederken öldürülen kimse ve bir odada günâh işleyenler üzerine ev çökse, bunların hepsi şehîd olur. Çünkü, günâh sebebi ile ölenler şehîd olmaz. Günâh işlerken, şehîdliğe sebep olan bir sebeble ölürse, Âhret şehîdi olur ve günâhının cezâsını da yüklenir. Bunun gibi, şerâb içip çatlayan şehîd olmaz. Fekat şerâb içip, serhoş hâlde iken, zulm ile öldürülen kimse şehîd olur. Çünkü, şerâbdan ölmemiş, başka sebeble ölmüştür. Fekat, şerâb günâhını da yüklenir.). Bunlar İbni Âbidinde yazılıdır. İbni Nuceymin (**Eşbâh**) kitabının şârihlerinden Hayreddîn-i Remlînin ve Müeyyed zâde Abdürrahmân efendinin "rahmetullahi teâlâ aleyhim" Fetâvâlarında da diyor ki, (Şerâb içen kimse, serhoş iken öldürülse, şehîd olur. Şerâb içmek büyük günâhdır. Fekat şehîd olmağa mâni' olmaz).

57 — CENÂZE NEMÂZI

Bir mü'minin vefât ettiği haber alan erkeklere, erkek yoksa, kadınlara cenâze nemâzı kılmak, gasl, techiz ve defn farz-ı kifâyedir. Ehemmiyet vermeyen, kâfir olur. Cenâze nemâzını bir kadının yalnız kılmaması ve çok kadının cemâ'at ile kılmaları mekrûh olmaz. Nemâzın kabul olması için, altı şart lâzımdır:

1 — Meyyit müslimân olmalıdır.

2 — Yıkanmış olmalıdır. Yıkanmadan gömülen, üzerine toprak atılmamış ise, çıkarılıp yıkanır, sonra nemâzi kılınır. Cenâzenin ve imâmın bulunduğu yerin temiz olması lâzımdır. Cemâ'atın şartı değildir. Çünkü, yalnız imâmın kılmaması ile, farz yapılmış olur. Elbise, ayakkabı ve basılan yer necs ise nemâz sahîh olmaz. (**Tah-tâvî**) "rahmetullahi teâlâ aleyh" (**İmdâd**) hâşiyesinde diyor ki, (Meyyit temiz tabut içinde ise ve üst yüzü temiz olan ayakkabı çıkarılıp, üzerine basılırsa, yerin necs olması zarar vermez). Kadının, câriyenin imâm olması ile, farz yapılmış olur. Çünkü, kadına uyan erkeklerin nemâzi kabul olmaz ise de, kadının cenâze nemâzı kabul olur ve bir kişinin kılmaması ile farz yerine gelmiş olur. Çocuğun, cenâze yıkaması câiz ise de, nemâzını kıldırması câiz değildir.

3 — Cenâzenin veyâ bedeninin yarısı ile başının veyâ başsız yarıdan fazla beden, imâmın önünde bulunması lâzımdır.

4 — Cenâze, yerde veyâ yere yakın, ellerle tutulmuş veyâ taşa konmuş olmalıdır. Başka bir yerde bulunan veyâ hayvân üstünde veyâ el ile yüksekde tutulan cenâzenin nemâzi kabul olmaz. Cenâzenin başı, imâmın sağına, ayağı soluna gelecektir. Tersine koymak günâhtır.

5 — Cenâze, imâmın önünde hâzir olmalıdır.

6 — Cenâzenin ve imâmın avreti örtülü olmalıdır.

Cenâze nemâzının farzı ikidir:

1 — Dört kerre tekbîr getirmektir.

2 — Ayakda kılmaktır. Özsüz, oturarak veyâ hayvân üstünde kılmak câiz değildir. Yağmurdan, çamurdan dolayı hayvândan inemezse câiz olur.

Cenâze nemâzının sünneti üçdür:

1 — Sübhâneke okumak.

2 — Salevât okumaktır. Çünkü, düâdan önce salevât okumak, düânın sünnetidir.

3 — Kendine ve meyyite ve bütün müslimânlara afv ve magfiret için bildirilmiş olan düâlardan bildiğini okumak.

Dört müslimânın nemâzi kılınmaz:

1 — Bâgî, ya'nî âsîlerin, ya'nî haksız olarak halîfeye ısyân edenler, döğüşürken öldürülünce, nemâzi kılınmaz. Bunları yıkamak da lâzım değildir.

2 — Müslimânların yolunu kesen hırsızlar, döğüşürken öldürülünce, yıkanmaz ve nemâzları kılınmaz.

Bâgîler ve yol kesenler, kaçarak sonradan (**Had**) ve (**Kısâs**) cezâları ile ölürlerse, yıkanır ve nemâzları kılınır.

3 — Zulm ile meşhûr olan kabîleler, döğüşürken ölünce, nemâzi kılınmaz.

4 — Silâh ile ev basan kimse, o zemân öldürülürse, nemâzi kılınmaz.

İntihâr eden, ya'nî kendini öldüren kimse, hemen ölse bile, yıkanır ve nemâzi kılınır. İntihâr etmenin, başkasını öldürmekden dahâ büyük günâh olduğu (**Hindiyje**)de yazılıdır.

Anasını, babasını öldüren kimse, kısâs ile öldürülünce, nemâzi kılınmaz.

Cenâze nemâzının dört tekbîrinden herbiri, bir rek'at gibidir. Dört tekbîrin yal-

nız birincisinde eller kulaklara kaldırılır. İndirilince, göbek altına bağlanır. Sonraki üç tekbîrde eller kaldırılmaz. İki el bağlanınca (**Sühbâneke**) okunur ve okunurken (**Ve celle senâüke**) de denir. Fâtiha okunmaz. İkinci tekbîrden sonra, teşehhüde otururken okunan salevât okunur. Üçüncü tekbîrden sonra, cenâze düâsı okunur. Dördüncü tekbîrden sonra, hemen sağa ve sonra sola selâm verilir. [Ellerin ne zemân indirileceğini, kitâblarda bulamadık. (**Dürer**) ve (**Halebî-yi sa-gîr**) hâşiyelerinde, (Ayakda, okurken eller bağlanır. Okumak yoksa, eller indirilir. Evvelâ eller indirilir. Sonra iki tarafa selâm verilir) diyor. Büyüklerimizin, sağa selâm verirken, sağ ellerini, sola selâm verirken, sol ellerini salıverdıklarını gördük. Selâm vermeden evvel, iki elin birlikte indirileceği de anlaşılmaktadır.] Selâm verirken, cenâzeye ve cemâ'ate niyyet edilir. İmâm yalnız dört tekbîri ve iki omuza selâmı, yüksek sesle söyler, başkalarını içinden okur. [Cenâze düâsı yerine, Rabbenâ âti-nâ..., veyâ yalnız Allahüm-magfir leh demek veyâhud düâ niyyeti ile besmelesiz Fâtiha-i şerife okumak da olur. Düâ okumak, meyyitin afvına sebep olur. Peygamberlerin ve çocukların derecelerinin yükselmesine sebep olur. Kırk yâhud yüz kişi üç saf olarak kılsa, meyyitin afvına sebep olur. Gömmeden önce kılınır.] Son safda kılmak dahâ sevâbdır.

İmâm dördüncü tekbîrde selâm vermeyip beşinci tekbîri söylerse, cemâ'at söylemez. Sessizce bekleyip, imâmla birlikte selâm verirler.

İmâm, cenâzenin göğsü hizâsında durur. Nemâza geç yetişen hemen durmaz. Bekleyip, imâm herhangi bir tekbîri getirirken, berâber tekbîr getirip nemâza başlar. Bu tekbîre (**İftitâh tekbîri**) olarak niyyet eder. İmâm selâm verdikten sonra, kaçırdığı tekbîrleri birbiri arkasından söyleyip, birşey okumadan selâm verir. Dördüncü tekbîre yetişemiyen, nemâzı kaçırmış olur.

Birkaç cenâze birlikte ise, herbirinin nemâzını ayrı kılmak efdaldır. Hepsini için bir nemâz kılması da câizdir. Bunun için, birinin başı ötekine ayağına gelmek üzere sıralanır. İmâm, derecesi yüksek olanın önünde durarak kılar. Cenâzelerin bir kısmı imâmın sağında, bir kısmı da imâmın solunda bulunur. Yâhud, hepsini imâmın önünde olarak yan yana koyup, imâm hepsinin göğsü hizâsında durur. Önce erkekler, sonra oğlan, sonra kadın, en sonra kız cenâzesi konur. [Bunlar için niyyet ederken, erkek veyâ kadın olduklarını söylemek şart değildir.]

Cenâze nemâzını, devlet reîsi kıldırır. O yoksa, hükümet reîsi, o yoksa vâlî, sonra hâkim, sonra kaymakam, sonra bunun vekîli, sonra hâkim vekîli, sonra mahalle imâmı kıldırır. Meyyitin velîsi sâlih ise, imâm yerine, velî kıldırır. Velî, erkek olur. Kadın olmaz. Çocuk da olamaz. Velî, kan ile olan yakınlarıdır. Zevc de velî olmaz. Ancak başka velîsi hâzır bulunmaz ise, zevc de, imâm olabilir. Küçük çocuğun nikâhını kıydırmağa, evlendirmeğe hakkı olanlar, velîdir. Baba, oğuldan önce velîdir, ya'nî sâhibidir, koruyucusudur. Oğul, kardeş, amca, dayı ve nihâyet zevci de yoksa, komşuları imâm olur. Velîler, herhangi bir yabancıyı vekîl edebilir. İznisiz imâm olurlarsa, velî tekrâr kıldırabilir.

Nemâzı kılınmadan veyâ yıkanmamış olarak nemâzı kılınan, gömülüp toprak örtülmüş ise, kokduğu zan edilmedikçe, kabri üstünde nemâzı kılınır. Kokmağa başlama zemânı, toprağın cinsine, mevsimine, sıcaklığa, soğukluğa, za'ff, şişman olmasına göre değişir. Üç gün ile bir ay arasında değişir.

[Kırkinci gün burnu düşmesi, elliüçüncü gecesini çürümeğe başlaması ve bu gecelerde mevlid okutmalı gibi sözler doğru değildir. Ahmed isminde bir türbedârın rü'yâda gördüm diye söylediği şeylerdir. Meyyite yapılan her hizmet ibâdetdir. İbâdetler, yalnız âyet-i kerîme, hadîs-i şerîfler ve müctehidlerin sözü ile belli olur. Şunun, bunun emri ile, rü'yâ ile ibâdetler değiştirilemez. İbâdetleri değiştirmek, bozmak istiyenler kâfir olur. Ölülere Kur'ân-ı kerîm okumak, sadaka vermek, düâ etmek gibi yardımları yapmak için, elliüçüncü gecesini beklemeli, birinci günü yaparak, imdâdına bir ân önce yetişmelidir. Bu yardımları, yedinci, kırkın-

cı, elliüçüncü gecelere bırakmak, boğulmak üzere olan birine, biraz bekle yardıma birkaç gün sonra geleceğim demeğe benzer. Muhammed Ma'sûm hazretleri (**Mektûbât**)ının birinci cildi, onbirinci mektûbunda buyuruyor ki, (Âdet olarak, ri-yâ, gösteriş olarak değil de, Allah rızâsı için, fakîrlere yemek, sadaka verip, sevâb-larını meyyitin rûhuna göndermek, iyi olur ve büyük ibâdet olur. Fekat, bunun bel-li gün veyâ gecede yapılması için güvenilir bir haber yoktur. Ya'nî aslı yoktur). İstanbul gazetelerinde, hıristiyan ölülerine, kırkinci günlerinde mezârlıklarında âyîn yapılacağını, tanıdıklarını oraya çağırıldıklarını çok okudum. Onlara sordum. Kır-kinci gün ölüye yardım yapmak âdetimizdir dediler. Ölüler için sadaka, mevlid gi-bi hayrâtın belli günlerde yapılmasının müslimânlar hıristiyanlardan sirâyet et-miş olduğu anlaşılmaktadır.]

Meyyiti câmi' içine koyup nemâzını kılmak Hanefî ve Mâlikî mezheplerinde ha-râm'dır. Cenâze dışarda, cemâ'atin bir kısmı câmi'de olursa, mekrûh olmaz diyen-ler varsa da, böyle de kılmak harâm olur. Cemâ'at de dışarda kılmalıdır. Çünkü, câ-mi'ler beş vakt nemâz kılmak için ve buna bağlı olan sünnet ve nâfile [ve kazâ] ne-mâzları kılmak için ve okumak, va'z, ders için yapılmıştır. Yağmur, fırtına ve has-talık gibi özrlere, cenâze nemâzı câmi'de kılınabilir. Fekat, cenâze câmi'e soku-lamaz.

Doğduktan sonra hemen ölen çocuk yıkanır ve nemâzı kılınır ve vâris olur ve mîrâsı kalır ve ismi konur. Cânsız doğan çocuk, dört aylık değil ise, yıkanmaz ve nemâzı kılınmaz. Dört aylık olmuş ise, yıkanır bir kefenle sarılıp gömülür, nemâ-zı yine kılınmaz. Anası, babası ile birlikte esîr alınan çocuk ve esîr alınan büyük deli de ölünce böyle yapılır. Bunlar Cehenneme girmez ise de, dünyâda kâfir mu'âmelesi yapılır. Anasız ve babasız esîr alınan çocuk veyâ anası, babası ile al-nıp da ana, babasından biri islâma gelen veyâ akllı, ya'nî yedi yaşında olarak kendi îmâna gelen çocuk ölünce, nemâzı kılınır. Bir kâfirin îmâna gelmesi için, Ke-lime-i şehâdeti temâm söylemesi ve îmânın altı şartını [ya'nî Âmentü...yü] işitin-ce inanması lâzımdır.

Câhillere, îmânın, islâmın şartını sormamalı, ona, bunları sayıp, söyleyip, bun-lara inandın mı? demelidir. Evet inandım deyince müslimân olduğu anlaşılır. Câ-hile îmân ve islâm sorulduğu vakt, cevâb vermezse, zararı olmaz. Çünkü, bunun ce-vâbını, belli, müntezam kelimeleri söylemek sanarak, bilmiyorum derler. Ya'nî îmân-ı bilmiyorum değil de, îmânın nasıl söyleneceğini bilmiyorum derler. Müslimân-ın, kâfiri yıkaması, kefenlenmesi ve gömmesi vâcib değildir. Kâfirler verilir. Kâ-firler yoksa, kirli çamaşır yıkar gibi yıkayıp bir beze sararak kâfir mezârlığına göm-mek câiz olur. Mürted ölüsü ise, yıkanmaz, kefenlenmez, hangi dîne geçdi ise, on-lara da verilmeyip, köpek ölüsü gibi, bir çukura bırakılır. Kâfirlerin ve müslimân-ın, hiç kimsenin ölüsü yakılmaz. Külü saklanmaz. Kâfir ölüsünün bile kemiğini kırmak, kesmek câiz değildir.

Müslimânın, kâfir olan akrabâsı tarafından yıkanması câiz değildir.

Birinci kısım altmışıncı maddede, üç vaktde nemâz kılmak câiz olmadığı bildi-rilmişdi. Bu vaktlerden önce hâzırlanmış olan cenâzenin nemâzını, bu vaktlere ge-cikdirmek câiz değildir. (**Merâkıl-felâh**)da diyor ki, (Bu vaktlerde cenâze defn et-mek mekrûh değildir, câizdir). Günün her vaktinde cenâze nemâzı kılmak câizdir. Beş vakt nemâzdan sonraya bırakmak şart değildir.

Cenâze nemâzı bir kerre kılınır. Bir kadın kıldıkdan sonra bile, tekrâr kılınır-sa, nâfile olur. Cenâze nemâzını nâfile olarak kılmak mekrûhdur.

Cenâze nemâzı ve gasli ve techîzi, tekfîni, defni, farz-ı kifâye, bayram nemâzı ise vâcib ise de, cemâ'ate geç gelenlerin bunu bayram nemâzı sanarak şaşırma-maları için önce bayram nemâzı kılınır. Hâzır olan cenâzenin nemâzı, bayramın hut-besinden ve akşamın, Cum'anın, yatsının ve öğlenin son sünnetlerinden önce kıl-nacağı, Bayram nemâzları anlatılırken bildirilmektedir. Fekat (**Hilye**) ve (**Bahr**)

kitâblarının sâhibleri “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ” da, önce son sünnetlerin farz ile birlikde kılınmaları lâzımdır diyor. Techîz, tekfîn ve nemâzı çabuk yapmak mendûbdur.

[Görülüyor ki, cenâze nemâzı, sünnetlerden önce veyâ sonra kılınır denilmiştir. Fekat, cenâze nemâzı için sünnetin terk edileceğini hiçbir âlim bildirmemiştir. Bunun için, cenâze nemâzı kılınacağı zemân, câmi’lerde tesbîhleri terk etmemelidir. Cenâze nemâzını acele kılmak vâcib olduğu için tesbîhleri terk ediyoruz diyenler yanılıyorlar. Cenâze nemâzını acele kılmak vâcib değildir, müstehabdır. Cenâze nemâzını, cemâ’at çok olsun diyerek bekletmek mekrûh olduğu hâlde, cemâ’at çok olmak için, cenâzeyi sâatlerce bekletip, sonra acele etmek vâcib diyerek, Âyet-el-kürsîyi ve nemâz tesbîhlerini terk etmek pek yanlıştır. Bu yanlış âdeti ortadan kaldırarak, cenâze olunca da Âyet-el-kürsîyi ve tesbîhleri okuyan müezzîn efendilere müjdeler olsun. Birinci kısım, 64. cü madde sonundaki düâ bahsine bakınız!].

Cenâze nemâzı kılındıktan sonra tabutun yanında düâ etmek câiz değildir. **(Zübdet-ül-makâmât)**da diyor ki, (İmâm-ı Rabbânî “kaddesallahü teâlâ sirrehül’azîz” hazretlerinin cenâze nemâzı kılındıktan sonra, durup düâ yapılmadı. He men mezârlığa götürüldü. Cenâze nemâzından sonra, ayakda düâ etmenin mekrûh olduğu, fikh kitâblarında yazılıdır. Ba’zı imâmlar yapıyorlar ise de, sünnete uygun değildir.) [Câiz olmadığı **(Bezzâziyye)** fetvâsında da yazılıdır.]

**Gözlerimi kapayıp, derin düşünüyorum,
hayâlimde, rûhumda, bir delîl görüyorum.**

**Kalpleri temizliyen, bakışlar önündeyim,
fekât bu, rü’yâ değil, bilmiyorum nerdeyim.**

**Bir teveccühle, gâflet perdelerini gideren,
bir tebessümle, sonsuz se’âdetleri veren.**

**İlm, irfân, kerâmet, hârikalar menba’ı,
bu dünyâ nazarında, sanki örümcek ağı.**

**Âşıkları ma’sûka, bu delîl kavuşdurmuş,
onun ardından giden, ebedî sultân olmuş.**

**Her sözünde rûhlara, âb-ı hayât damlıyor,
her kelâmı, kalplerden, pasları kaldırıyor.**

**Yalnız bir arzûsu var, bir mahbûb peşindedir,
tecellî ile yanan, dağın ateşindedir.**

**Sohbeti, ehl-i soffa, huzûru andırıyor,
derdlere devâ olan, tiryâki dağıtıyor.**

**(İnsanların üstünü, doğru yolun rehberi,
hayât sırrını çözen, âriflerin serveri.**

**Güzellerin güzeli, rûhların tek matlûbu,
değil mahlûkun yalnız, Hâlıkın da mahbûbu).**

**Ya’nî, Resûlullahı, gösteren aynadır bu!
hadîsde bildirilen, (Sıla) sâhibidir bu!**

**İkibin müceddidi, o vâris-i enbiyâ,
hurmeti için yâ Rab, bizi ondan ayırma.**

58 — CENÂZE TAŞIMAK VE DEFN

Cenâze taşımada önce ön tarafda, meyyitin sağ tarafı, sağ omuza alınıp, on adım taşınır. Sonra, arka sağ bacak tarafı sağ omuzda, on adım taşınır. Sonra meyyitin sol tarafına, ya'nî arkadan bakıldığına göre, tabutun sağ tarafına geçip, sol omuzda, on adım önde, on adım arkada taşınır. Hepsi kırk adım eder. Hadîs-i şerîfde buyruldu ki: **(Cenâzeyi kırk adım taşıyanın kırk büyük günâhı afv olur.)**

Dükkânda, kahvede olan müslimânlar, bir cenâze görünce, gidip hiç olmazsa kırk adım taşımali ve biraz arkasından yürümeli, rûhuna Fâtiha ve düâ okumalıdır. Cenâzeyi görünce, olduğu yerde ona karşı dikilip beklemenin tahrîmen mekrûh olduğu, **(Merâkıl-felâh)**da ve **(Halebî-i kebîr)**de yazılıdır. Cenâzeyi taşıdıktan sonra, arkasından yürümelidir. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, Sa'd bin Mu'âzin “radiyallahü anh” cenâzesini taşıdı. Ne büyük bahtiyârlık!

Cenâzeyi **(Beynel'amûdeyn)** taşımak, ya'nî sedye gibi, biri önde, biri arkada olmak mekrûhdur. **(Terbî)** şeklinde, ya'nî omuzda, kolundan el ile tutarak dört kişinin taşınması sünnettir. Omuz, kolu altına geçirilmez. Tabutun kolu el ile tutulup omuz üstüne alınır. Cenâzeyi sırtda ve hayvân üstünde taşımak câiz değildir.

[Cenâzeyi, zarûret olmadıkça kâfirlerin âdetine göre, araba ve otomobil ile götürmek kerîhdür ve meyyite zulmet ve zarar verir. Taşıyanlara günâh olur. İbâdet yaparken, İslâm âdetlerini bırakıp, ecnebî âdetlerini almak büyük günâhdır. Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” ve Eshâb-ı kirâmın “aleyhimürrıdvân” zemânlarında, cenâze yalnız terbî sûretinde taşınırdı. Hükûmet, kanûn, arabada taşımağı emr ederse, emre uyulur. Üçüncü kısımda, 26. cı maddeye bakınız!]

Süt çocuğunu ve biraz büyüğünü, bir kişi iki eli üzerinde götürür. Bu kişi, hayvân üzerinde de olabilir. Büyük çocuklar, tabut ile götürülür.

Cenâzeyi, meyyiti sarsımiyacak kadar, hızlı götürmelidir.

Cemâ'at çok olsun diye Cum'a nemâzından sonraya bırakmak mekrûhdur. Cenâzeyi gömerken, Cum'a nemâzını kaçırmak tehlikesi olursa, bu zemân cenâze nemâzı, Cum'a nemâzından sonraya bırakılabilir. [Uzak yerlerdeki akrabâsının yetiştirmesi için, cenâzeyi bir veya birkaç gün sonra kaldırmak câiz değildir.]

Bayram nemâzı cenâze nemâzından önce, hâzır olan cenâzenin nemâzı da bayram hutbesinden önce kılınır. Musallâda cenâze nemâzı için bekleyenler, cenâze yere konmadan önce ayağa kalkmazlar. **(Surret-ül-fetâvâ)** sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Musallâda oturanlar, cenâze gelince, ayağa kalkmamalıdır.)

Cenâzede bulunanlar, arkasında ve ona yakın yürümelidir. Cenâzede bulunmak sünnet-i müekkededir. Şâfi'î mezhebinde cenâzenin önünde gidilir. Kadınlar cenâzede bulunmaz. Sessiz götürülür. Yüksek sesle tekbîr, tehlîl, ilâhîler okumak bid'at ve günâh olduğu **(Halebî-i kebîr)** ve **(Merâkıl-felâh)** ve Tahtâvî hâşiyesinde ve **(Ni'met-i islâm)**da ve **(Şir'atül-islâm şerhi)** sonunda uzun yazılıdır. Câhillerin yapmalarına ve yazmalarına aldanmamalıdır. Böyle bid'atlar bulunan cenâzeyi terk etmemeli, mümkün ise, mâni' olmalıdır. Fekat, bid'at bulunan ziyâfeti terk etmek lâzımdır. Cenâzenin ön ve yan taraflarında yürümek câiz ise de, arkasında gitmek dahâ iyidir.

Hayâtda iken, kendi için kabir kazdırmak câizdir. Kendi mülkünde ise, ona mahsûs olur. Kendi mülkünde değil ise ve kabristânda yerini satın almamış ise, başkası da oraya gömülebilir.

Meyyiti büyük mezârlıkda gömmek lâzım ve sünnet ve çok fâidelidir. Sâlihlerle ve Evliyâyâ “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in” yakın defn etmelidir. Fâsıkların, fâcirlerin ve hele kâfir ve mürtedlerin kabirlerinden uzak olmalıdır. Rutûbetli yerlerde defn etmek iyi değildir. Mümkün olduğu kadar kuru yerlere defn etmelidir. Nemli yerde defn, çabuk çürümesine sebep olur. Dîn-i islâmda, meyyitin geç

çürümesi lâzımdır. Toprak nemli veyâ gevşek olursa, tabut ile gömmek iyi olur.

Cenâze ile çiçek ve çelenk götürmek ve bunları mezâr üstüne koymak ve mâtem alâmetleri taşımak, yakaya rozet, resm gibi şeyler takmak, kâfirlerin âdetidir. Müslimânların bunları yapması harâmıdır ve meyyit için zararlıdır. **(Künûz-üd-de-kâk)**da yazılı ibni Mâcenin bildirdiği hadis-i şerîfde, **(Cenâzeyi yüksek sesle ve ateş, ışık ve başka şeyler taşıyarak götürmeyiniz!)** buyruldu. Türbe, oda içindeki kabr üzerine ipekli veyâ başka bez serip üzerine gül serpmek, böylece türbenin güzel kokmasını sağlamak iyi olur. Bunun câiz olduğu, Ahmed Sa'îd-i Serhendînin "rahmetullahi teâlâ aleyh" fârisî **(Tahkîk-ul-hakk-ıl-mübîn)** kitabında yazılıdır.

Kabr kazıp, kabrin içine defn etmek farz-ı kifâyedir. [Defn için lâzım olan müslimân bulunmazsa, bunu haber alan her müslimânın defnde bulunması farz olur. Hizmet eden bulunmayıp, ücret vererek mezârcılara defn ettirmek lâzım olursa, haberi olup hizmet etmeyen bütün müslimânlar günâha girer. Fâsık olurlar. Ölü-yü defn etmek, cenâze nemâzı kılmak gibi, ibâdetdir. Bu ibâdeti de ücretsiz yapmak farzdır. Alınan ücret harâm olur. Ücretsiz yapan bulunmadığı zemân, bu farzın yapılması ve müslimânların ölülerinin açıkta kalmaması için, fakîrlerin bu farzı ücret ile yapması câiz olur. Bunun alacağı ücret halâl olur ise de, ücretsiz hizmetten kaçanlar günâhdan, fıskdan kurtulamazlar. Meyyiti toprağa gömmek farz olduğu için, bu farza ehemmiyet vermiyerek hizmetten kaçanın ve ilmi, fenni ile-ri sürerek, ölüleri gömmek gericiliktir. Buda, Berehmen, komünist kâfirleri gibi, ölüleri yakmak dahâ iyidir diyenin îmânı gider. Mürted olur.]

Toprağı kazmayıp, yer yüzüne, binâ içine, mermerler içine koymak câiz değildir. Gemide ölen, karaya götürülemezse, gömmek farz olmaz. Zarûret olmadıkca, bir kabre, iki kişi gömülmez. Bir ölü çürüyüp, kemikleri toprak olmadan, bu mezâra başkası gömülemez. Başka mezâr kazılamazsa, kemikler toplanıp, mezâr içinde, toprakla örtülerek, başkası, toprağın öte yanına gömülebilir. Meyyit çürüyüp, toprak olunca, bu mezâra başkası defn olunabilir. Toprak vakf olmayıp birinin mülkü ise, mâliki tarafından kabr üzerine tarla ve ev yapılabilir. Fetvâ da böyledir. **(Hadîka)**da, el âfetlerinde diyor ki, (Meyyit çürüyüp toprak olduktan sonra, buraya başkasını gömmek veyâ toprak üzerine tarla, binâ yapmak câiz olur. Mezârlar, sel, nehr suları altında kalırsa, çıkarıp başka yere gömmek câiz değildir). Eski kâfir mezârlarında, kâfirlerin alâmetleri kalmayınca, buraya mü'minler gömülebilir ve câmi' yapılabilir. Nitekim, Medîne-i münevverede (Mescid-i nebî)nin yeri önce kâfirlerin kabristânı idi. Kazılıp, kemikler başka yere götürülüp, buraya mescid yapıldı.

(Câmi'-ul-fetâvâ)da diyor ki, (Kabrin derinliği, insanın göğsüne kadar olmalıdır. Adam boyunca olması dahâ iyidir.) Kabr, su girmemesi, koku çıkmaması ve hayvanların açmaması için, derin olmalıdır. Uzunluğu meyyitin boyu kadar, genişliği, boyunun yarısı olmalıdır. Kabrin uzunluğuna istikâmeti, kible ciheti ile dik açı yapacak şekilde olmalıdır. Lahd yapmak sünnettir. Lahd, kabr kazıldıktan sonra, kabrin taban sathından kible cihetine ve kabr boyunca, içine meyyit sığacak kadar genişlik ve yükseklikte kazılan yerdir. Meyyit, lahd içine, sağ yanı üzere konur. Şak yapılmaz. Ya'nî kabr kazıldıktan sonra ortasına çukur açıp, meyyit buraya konmaz. Toprak çürük, nemli ise, erkeği lahdin veyâ doğruca kabrin içine tabut ile koymak câiz olur. Toprak kuru ve sağlam ise, erkeği tabut ile gömmek mekrûh olur. Meyyitin altına keçe, hasır gibi şeyler sermek de mekrûhdur. Tabut ile gömünce tabut içine biraz toprak konur. Kadınları, her zemân tabut ile gömmek efdaldır.

Gemide ölen kimse, karaya gidinceye kadar kokacak ise, yıkanır, kefenlenir, nemâzı kılınır. Kâfir memleketi yakın ise, ağır birşey bağliyerek denize bırakılır. İslâm sâhili yakın ise, ağır şey bağlanmaz.

Öldüğü odayı kazıp, buraya gömmek câiz değildir. Mekteb, tekke yanına da göm-

meyip, islâm mezârlığına götürmelidir.

(Şir'at-ül-islâm)da diyor ki: (Cenâzeyi kabr başına koyunca, iş yapmıyanlar oturmalı veyâ çömelmelidir. Yehûdîler ve hıristiyânlar gibi ayakda durmamalıdır. Meyyit defn edilirken, yedi sûreyi okumak müstehabdır. Bu yedi sûre, İnnâ enzel-nâ ve Kâfirûn, İzâ câe, İhlâs, iki Kul e'üzü ve Fâtiha sûreleridir. Defnden sonra bir hafta hergün sadaka verip, sevâbını meyyitin rûhuna hediye etmek de müstehabdır.)

Kabre tek veyâ çift sayıda kimse girip, kibleye dönüp, kabrin kible tarafına ve kabre muvâzî [paralel] olarak bırakılmış olan meyyiti alıp, kabr içine veyâ lahd içine, yüzü kibleye karşı korlar. Koyarken, (Bismillâh ve billah ve alâ millet-i Resûlillah "sallallahü aleyhi ve sellem") derler. Ezân okumazlar. Meyyitin yüzü, lahdin içine doğru olup, arkasına toprak ve kerpiç konur. Sonra mezârın içi toprakla doldurulur. Ters konmuş meyyiti kibleye çevirmek için mezâr açmak câiz değildir. Çünkü, mezârı açmak harâmdır. Kabrde unutulmuş bir malı almak için açılabilir. Kabrde kefenin uçları çözülür.

(Mîzân-ül-kübrâ) sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" diyor ki, (Dört mezheb sözbirliği ile bildiriyor ki, lahdin kabr tarafı, kerpiç dizerek veyâ hasırla kapatılır. Burasını pişmiş tuğla ile, tahta ile kapatmak mekrûhdur. [Çivi, tuğla gibi fırınlanmış şeyler, zînet eşyâsıdır. Bunları kabrin içinde kullanmak mekrûhdur.] Kabrin üstünü, dışardan tuğla, ağaç ve mermerle örtmek câizdir. Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" mubârek lahdi, dokuz dâne kerpiç ile kapatılmışdır. Kadınlar kabre tabutsuz konurken, büyük bez ile perde tutulur.)

Kabr toprakla örtülür. Kabr bir karışandan yüksek olmamalıdır. Kabr üzerine baş tarafından üç avuc toprak atmak müstehabdır.

Defn etdikden sonra, birkaç dakîka etrâfında oturup veyâ çömelip, Bekara sûresinin başını ve sonunu okumak, meyyit için düâ ve istigfâr etmek müstehabdır. [Papaslar, kabr yanında ayakda okuyorlar. Müslimânlar papas gibi ayakda okumamalı, çömelip okumalıdır.] Sâlih müslimânlar, aralarında paylaşıp, bir evde toplanarak veyâ herkes kendi evinde, ücretsiz olarak hatm ve hatm-i tehlîl okumaları ve sevâbını meyyitin rûhuna göndermeleri çok fâidedir. [Kabir yanında nutk söylemek kâfirlerin âdetidir. Kâfirler gibi nutk söylemek, meyyiti kendinde bulunmayan şeylerle övmek câiz değildir. Kendinde bulunan sıfatlar ile de övmekte fâide ve lüzûm yoktur. Meyyit için sessiz ağlamak câizdir. **(Şerh-us-sudûr)** ve **(Berekât)**da, (Mü'minin ölümüne gökler ağlar) yazılıdır. Meyyit için yüksek sesle ağlamak, mâtem tutmak, siyâh elbise giymek, siyâh perdeler ve rozetler, işâretler asmak, mâtem işâretleri, resmini taşımak câiz değildir. **(Hazânet-ür-rivâyât)** sâhibi "rahmetullahi teâlâ aleyh" diyor ki, (Cenâzeye ve cenâze çıkan yere siyâh örtmek ve siyâh giyinmek câiz değildir.)]

Kabr üzerine su dökmek sünnettir. Kabrin üzerine terbî yapmak, ya'nî düz yapmak Hanefîde sünnet değildir. Müsennem, ya'nî balık sırtı gibi yuvarlak yapmak sünnettir. Kabr içini kireç ve çimento ile sıvamak câiz değildir. Âlimlerin, büyüklerin kabirlerini korumak için, türbe, binâ yapmanın, Hanefî mezhebinde câiz olduğu, **(Halebî-yi kebîr)** sonunda bildirilmiştir. **(Mîzân)**da ve **(Ukûd-üd-dürriyye)** sonunda da yazılıdır. Fekat, süs için yapmak harâmdır. Kabr üzerine taş, çimento, demir parmaklık yaparak korumak câizdir.

Mezâr taşı dikmek câizdir. Taş üzerine âyet-i kerîme, mubârek isimler, şi'r, medhiye gibi şeyler, Fâtiha kelimesini yazmak, resmini koymak câiz değildir. Asrardan beri yazılıyor ise de, kötü bir bid'atdır. Kötü âdetler, câiz olmağı göstermez. Mezâr taşına, isim ve ölüm hicrî senesi yazılabilir dediler.

Hâmile kadın ölünce, çocuk diri ise, batını sol taraftan yarıp, çocuk çıkarılır. Hâmile bir kadının çocuğı ölmüş ise ve anasının ölümüne sebep olacaksa, ebe eli-

ni ferce sokup âlet ile çocuğu parçalayıp çıkarır. Çocuk diri iken, anasının ölümüne sebep olacak ise, çocuğu parçalamak [öldürmek] câiz olmaz. Çünkü, anasının ölümüne sebep olacağı kat'î değildir. Zan ve ihtimâldir. Zan edilen bir tehlûke için insan öldürmek câiz değildir. Birinin malını yutup ölen kimsenin, ödeyecek malı yoksa, karnı yarılıp malı çıkarılır. Komşusunun, akrabâsının, arkadaşının cenâzesine gitmek, erkekler için nâfile ibâdet yapmaktan dahâ çok sevâbdır.

Cenâzeyi, bulunduğu şehrdede gömmek müstehabdır. İki veyâ dört kilometreden az uzağa götürmek sözbirliğı ile câizdir. Dahâ uzağa götürmek ihtilâflıdır. Ya'kûb ve Yûsûf aleyhimesse lâmin cenâzeleri Mısrdan Şâma nakl edildi ise de, onların dinlerinde nakl câiz idi. Defnden sonra câiz değildir. (**Redd-ül-muhtâr**) beşinci cild. Başka yere götürülmesini vasiyyet etmek bâtıldır.

Meyyit sâhiblerinden büyük, küçük erkeklere ve yaşlı kadınlara rast gelince, ta'ziye etmek, ya'nî, başın sağ olsun demek gibi, sabr tavsiye etmek müstehabdır. Ta'ziye için, (**A'zamallahü ecrek ve ahsene azâek ve gafere limeyyitik**) denir ki, (Allahü teâlâ, sevâbını, derecenı artdırsın ve güzel sabr etmeni nasib eylesin ve meyyitinin günâhlarını afv eylesin) demektir. Musîbetlere, elemlere sevâb olmaz. Bunlara sabr etmeğe sevâb verilir. Fekat, elemlere sabr edilmese de, günâhların afvına sebep olurlar. Hastalık da musîbetdir. Meyyit sâhibinin, ta'ziye için, üç günden az, bir yerde bulunması câiz ise de, câmi'de beklemesi ve kadınların hiçbir yerde beklemeleri câiz değildir. Defnden sonra düâ edilir. Sessiz olarak Kur'ân-ı kerîm okunur. Yüksek sesle okumak mekrûhdur. Sonra cemâ'at ve meyyit sâhibi, işleri başına dağılmalıdır. Üç günden sonra ta'ziye yapmak mekrûhdur. Ancak uzakda olanlar ve yakın olup da, geç haber alanlar için mekrûh olmaz. İki kerre ta'ziye etmek ve kabr başında ve meyyit sâhiblerinin kapılarında ta'ziye mekrûhdur. Ta'ziye, mektûb ile de olur. Cenâze çıkan eve komşuların ve yakında oturan akrabânın, bir gün ve gecelik yemek göndermeleri müstehabdır. Ca'fer-i Tayyâr "radıyallahü anh" yetmişden ziyâde kılınç ve ok yarası alarak şehîd olunca, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" bunun evine yemek gönderilmesini emr buyurdu. Ölü evinden yemek, helva dağıtılması mekrûh ve çirkin bir bid'atdır. Birinci, üçüncü, yedinci [kırkını ve elliüçüncü] gibi günlerde helva, çörek gibi şeyler yapmak ve kabr başında yemek dağıtmak ve hâfızları, hocaları, mevlidcileri toplayıp, okutup yemek vermek mekrûhdur. Bunların çoğu, gösteriş için, şöret için yapılmaktadır. Bu bid'atler yapılırken, araya nice harâmlar da karışmaktadır. Bunların yapılmasını vasiyyet etmek de bâtıldır. Dinlenmez ve günâhdır. Kırkını günü beklememeli, düâ, hatm, sadaka ve kadın ile erkek karışık olmayarak mevlid okutmak gibi ibâdetler, hemen yapılıp, sevâbları meyyitin rûhuna hediye edilmelidir. Câmi'lerde, ölüler için, islâmiyete uymıyan toplantılar yapmak günâhdır. Dışarda, kadın erkek birlikde oturmak günâh olduğı gibi, mevlid için bir araya toplanmaları dahâ fenâdır. İbâdet şeklinde günâh işlemek, başka yerde işlemekten dahâ günâhdır. Üç harâm sâatde nemâz kılmak yasak olması da bunun gibidir. Yasak olan zemânda ve yerde kılınan nemâzın sevâbı olmaz. Günâh da olur. Çünkü, yasak edildiğı hâlde yapılmaktadır. Kadınların, örtülü olarak dahî, yabancı erkeklerle karışık oturmaları yasak edilmişdir. Bu yasak, ibâdethâne olan câmi'lerde ibâdet şeklinde olursa, dahâ büyük günâh olur.

Defnden sonra [kabre ve kibleye karşı ayakda durarak] telkîn vermek sünnettir. Verilmese de olur denildi. (**Mecmâ'ul-enhür**)de diyor ki, (Öldükden sonra da telkîn verilir denildi. Çünkü, rûhu ve aklı geri verilir ve yapılan telkîni anlar. Şâfi'î mezhebinde de böyledir. Telkîn emr olunmadı, yasak da olunmadı, câiz değil diyenler de oldu ise de, yapılması iyi olur). Kabrdeki meyyite telkîn yapmanın meşru' olduğı (**Cevhere**)de yazılıdır. (**Nûr-ul yakîn fî mebhas-it telkîn**) kitâbında, telkînün sünnet olduğı çeşidli deliller ile isbât edilmektedir. (**Cilâ-ül-kulûb**)de ve (**Gâliyye**)de diyor ki: (Resûlullah "aleyhissalâtü vesselâm", defnden sonra telkîn ver-

meği emr eyledi. Kendisi de telkîn verdi). Kâdî-zâdenin (**Birgivî vasiyyetnâmesi**) şerhinde (**Telkîn**)in nasıl verileceği uzun yazılıdır. Kabr süâli olmıyan kimselere telkîn verilmeğe lüzûm yokdur. (**Sirâc**)da diyor ki, (Bütün insanlara kabr süâli olacağını, Ehl-i sünnet âlimleri sözbirliği ile bildirmektedir. Sabî iken ölene de cenâb-ı Hak, cevâb vermesini ilhâm edecekdir). İbni Abdül-Berr ve imâm-ı Süyûtî (Mü'min ve münâfık olan ehl-i kibleye süâl vardır) buyurdu. Buna göre, hazret-i Ömere kabr süâli olduğunu ve verdiği cevâbı bildiren haber doğru olmaktadır. Süyûtînin talebesi olan Muhammed bin Alkamî, hicretin 929. cu senesi vefât etdi. Hocasının (**Câmi'us-sagîr**) hadîs kitâbını şerh ederken diyor ki, (Kâfirlere kabr süâli olmaz. Mü'minlerden dokuz kimseye de süâl olmaz: Şehîd, düşmân karşısında nöbetde iken ölen, vebâ, kolera gibi bulaşıcı hastalıktan ölen, böyle hastalıklar yayıldığı zemân kaçmayıp, sabr ederek başka sebeble ölen, Sıddıklar, bâlig olmıyan çocuklar, Cum'a günü veyâ gecesi ölenler, her gece (**Tebâreke**) sûresi [ve Secde sûresini] okuyanlar ve ölüm hastalığında (**İhlâs**) sûresi okuyanlara kabr süâli olmaz. Peygamberler "aleyhimüsselâm" da, Sıddıklara dâhildir). Birkaç gün tabutda kalan mevtâyâ tabutda iken süâl olmaz. Süâl kabrde olur. Kâdî-zâde Ahmed efendi, (**Ferâid-ül-fevâid**) ismindeki (**Âmentü şerhî**)nde diyor ki, (Kabr süâli, ba'zı akâidten veyâ akâidin hepsinden, yâhud çeşidli akâid ile amelden veyâ herkese başka şeylerden olur denildi). Müderris Muhammed Demir hâfızın (**İmân ve İbâdet**) kitâbı 1344 [m. 1926] da basılmış ve diyânet reîsliği tedkîk heyetince tasdîk edilmişdir. Bu kitâbda diyor ki, (Kabrde Münker ve Nekîr meleklerine cevâb olarak şunları ezberlemelidir: Rabbim Allahü teâlâ, Peygamberim Muhammed aleyhisselâm, dînim dîn-i islâm, kitâbım Kur'ân-ı azîmüştân, kiblem Kâ'be-i şerîf, i'tikâdda mezhebim Ehl-i sünnet vel-cemâ'at, amelde mezhebim imâm-ı a'zam Ebû Hanîfedir). Ahmed Âsım efendi, (**Emâlî**) şerhinde diyor ki: (Bir kimseyi kurtlar parçalayıp yiseler yâhud ateşde yaksalar, denizde çürüse, süâl olunup, kabr azâbını veyâ ni'metini bulur. Kâfirlere ve tevbesiz ölen fâsiklara kabrde azâb yapılır. Hadîs-i şerîflerde, (**Kabr, Cennet bağçelerinden bir bağçe yâhud Cehennem çukurlarından bir çukurdur**) ve (**Kabr azâbından Allaha sığınırız**) ve (**Üzerinize idrâr sıcratmayınız! Çok kimseye kabr azâbı bundan olacaktır**) ve (**Meyyit, ehlinin, evlâdının ağlamalarından azâb duyar**) buyuruldu. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", iki kabr yanında durup, (**Bunlardan biri, idrâr sıcramasından sakınmadığı için, diğeri ise, müslimânlar arasında söz taşıdığı için, kabr azâbı çekiyorlar**) buyurdu). Ölürken kaç yaşında olursa olsun, Cennetde erkekler de, kadınlar da, hep otuzüç yaşında olacaktır.

(**Necât-ül-müsallî**)de diyor ki, (**Hisn-ül-hasîn**)de diyor ki, hadîs-i şerîfde, (**Bir hasta, lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü minezzâlimîn kırk def'a okursa, şehîd olarak vefât eder. Şifâ bulursa, günâhları afv olur**) buyuruldu.

*Ey, yerin gökün sâhibi, ey vasfı Allahüssamed!
sayısız isyânla geldim, kapına, beni kılma red!*

*Lutfunla bu biçâyeye, fadlınla bu âvâyeye,
afvınla yüzü kâyeye, ey Rabbim sen eyle meded!*

*Âsîlere gufrân senden, derdlilere dermân senden,
adâletle ihsân senden, rahmetine yokdur aded!*

*Sen canların cânânısın, derdlilerin dermânısın,
âlemlerin sultânısın, ben bir garîb-i hâcetmend!*

*Derdime kılmazsan devâ, senden başka kime varam,
her iyilik ancak senden, hâlık, ma'bûd Allah ehad!*

59 — KABR ZİYÂRETİ ve KUR'ÂN-I KERÎM OKUMAK

İmâm-ı Birgivî “rahmetullahi aleyh” (Etfâl-ül müslimîn) kitâbında buyuruyor ki, müslimânların kabrlerini ziyâret etmek sünnettir. (İhyâ-ül-ulûm)de diyor ki, (Ölümü hâtırlamak ve ölüden ibret almak için kabr ziyâret etmek ve Sâlihlerin, Velîlerin kabrlerinden bereketlenmek müstehabdır). İbret almak için, meyyitin çürüdüğü, yanaklarının, dudaklarının döküldüğü, ağzından pis sular akdığı, karnının şişip patladığı, içine kurtların, böceklerin dolduğu düşünülür. Hâtim-i Esâm diyor ki, (Kabristândan geçen kimse, onları düşünmezse ve düâ etmezse, kendine ve onlara hıyânet etmiş olur). Erkeklerin kabr ziyâret etmeleri emr olundu. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, kabr ziyâret eden kadınlara la’net etdi. Sonradan izn verdi diyenler vardır. Ba’zıları da mekrûhdur dedi. Kadınlarin cenâze götürmeleeri sözbirliğı ile câiz değildir. Fâtıma “radıyallahü anhâ”, hazret-i Hamzanın kabrini her sene ziyâret eder, düzeltir, ta’mîr ederdi. Hadîs-i şerîfde, (Ana-babasının veyâ ikisinden birinin kabrini her Cum’a günleri ziyâret edenin günâhları afv olur. Haklarını ödemiş olur) buyuruldu. Muhammed bin Vâsi’, her Cum’a kabr ziyâret ederdi. Pazartesi günleri ziyâret etsen dahâ iyi olmaz mı? dediklerinde, (Meyyitler, Cum’a, Perşembe ve Cumartesi günleri kendilerini ziyâret edenleri tanırlar) buyurdu. Dahhâk diyor ki, (Cumartesi günü güneş doğmadan önce kabr ziyâret edeni meyyit tanıır. Bu, Cum’a gününün fazîletini göstermekdedir.) Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, mü’min olan akrabâsının ve Eshâbının kabrlerini ziyâret ederdi. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (Bir mü’minin kabrini ziyâret ederken, Allahümme innî es’elüke-bi-hurmet-i Muhammed aleyhisselâm en lâ tü’az-zibe hâzelmeyyit derse, o meyyitin azâbı kıyâmete kadar ref’ olur). (Şir’a)da diyor ki, (Sünnete uygun ziyâret yapmak için, abdest alınır. İki rek’at nemâz kılıp, sevâbı meyyitin rûhuna gönderilir. Kabristâna gelince ve aleyküm selâm denir. Yurkarıda yazılı düâ okunup, meyyitin yüzüne karşı oturulur. Yasîn-i şerîf veyâ bildiğı sûreleri okur. Tesbîh okuyup, meyyit için düâ eder). Ebül Kâsım diyor ki, (Kabır yanında Kur’ân-ı kerîm okununca, meyyit sesi işiterek râhat eder). Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (Bir kimse, tanıdığının kabri yanından geçerken selâm verirse, meyyit bunu tanıır ve selâmına cevâb verir). Abdüllah ibni Ömer “radıyallahü anh”, bunun için, bir kabır yanından geçerken durup selâm verirdi. Nâfi’ diyor ki, Abdüllah ibni Ömer, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” kabri yanına gelir, (Esselâmü alennebiyy, esselâmü alâ Ebî Bekr, esselâmü alâ Ebî) derdi. Böyle söylediğini yüzden fazla gördüm. İmâm-ı Gazâlî “rahmetullahi aleyh”, (İhyâ) kitâbında buyuruyor ki, (Kabır ziyâret ederken, kibleyi arkada bırakıp, meyyitin yüzüne karşı oturup selâm vermek müstehabdır. Kabre el, yüz sürülmez, öpülmez). Kibleyi arkada bırakıp, ayak tarafında, ayakda durmak efdaldır (İbni Âbidîn). Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (Bir kimse, kabristândan geçerken, onbir kerre İhlâs sûresi okuyup sevâbını meyyitlere hediye ederse, kendisine ölüler adedince sevâb verilir). Ahmed bin Hanbel “rahmetullahi teâlâ aleyh” buyurdu ki, (Kabristâna girince, Fâtıha, Kul-e’üzûler ve İhlâs sûrelerini okuyunuz! Sevâbını meyyitlere gönderiniz! Sevâbı hepsine vâsıl olur.)

İbâdetler üçe ayrılır: Birincisi, yalnız mal ile yapılır. Zekât, sadaka böyledir. İkincisi, hem mal ile ve hem beden ile yapılır. Hac ve cihâd böyledir. Üçüncüsü, yalnız beden ile yapılır. Kur’ân-ı kerîm okumak, nemâz kılmak, tesbîh, tehlîl ve tahmîd okumak ve düâ etmek böyledir. Birincilerin sevâbını meyyitlere hediye etmenin câiz olduğunu, sevâbın onlara vâsıl olup fâide vereceğini, Ehl-i sünnet âlimleri sözbirliğı ile bildirdiler. Üçüncüden düâ da böyledir. İkincilerin de böyle olduğunu âlimlerin çoğı bildirdi. Üçüncüden düâdan başkası için dört mezheb arasında ayrılık oldu. Hanefî ve Hanbelî mezhebinde, üçüncüler de birinciler gi-

bidir. Hasen “rahmetullahi aleyh” diyor ki, (Kabristâna girince, **Allahümme Rabbel-ecsâdil bâliyeh vel’izâmin-nahiret-illetî harecet mineddünyâ ve hiye bîke mü’minetün. Edhil aleyhâ ravhan min indike ve selâmen minnî** okursa, meyyitlerin sayısı kadar sevâb verilir). (**Etfâl-ül-müslimîn**)den terceme temâm oldu. İmâm-i Şâfi’î ve imâm-ı Mâlik “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ”, yalnız beden ile yapılan ibâdetlerin sevâbları meyyite vâsıl olmaz dediler. Fekat, sonradan gelen şâfi’î âlimleri, meyyitin yanında okuyup hediyeye edince veyâ uzakda okuyup sonra, (Yâ Rabbî! Okuduğumdan hâsıl olan sevâbın mislini vâsıl et!) gibi düâ edince, vâsıl olur dediler.

(**Şir’at-ül-islâm**) şerhindeki hadîs-i şerîfde, (**Ümmetimin yaptığı ibâdetlerin en kıymetlisi, Kur’ân-ı kerîmi, Mushafa bakarak okumaktır**) buyuruldu. (**Kitâb-üt-tibyân**)da, (Kur’ân-ı kerîm okumanın en efdali, nemâzda okumaktır) buyuruldu. [Muhammed Ma’sûm hazretlerinin (**Mektûbât**)ının üçüncü cildi, doksanüçüncü mektûbunda yazılı hadîs-i şerîfde, (**Nemâzda okunan Kur’ân, nemâz dışın-da okunan Kur’ândan dahâ hayırlıdır**) buyuruldu. Bu hadîs-i şerîf, senedleri ile birlikde, (**Hazînet-ül-esrâr**)da da yazılıdır.] Hazret-i Alî “radiyallahü anh” buyurdu ki, (Nemâzda ayakda iken okunan Kur’ânın her harfi için yüz sevâb verilir. Nemâz dışında abdestli okuyunca, her harfi için yirmibeş sevâb verilir. Abdestsiz okuyunca, on sevâb verilir. Yürürken ve iş yaparken okuyunca, dahâ az sevâb verilir.) Ma’nâsını düşünerek bir âyet okumak, başka şey düşünerek, bütün Kur’ânı hatm etmekden dahâ çok sevâbdır. Son zemânlarda, hâfızların, Kur’ân-ı kerîmi tegannî ederek müsikî perdelerine uyarak okumaları, çok çirkin bid’atdır. Çok günâhdır. Kur’ân-ı kerîmi, güzel ses ile, Allahdan korkarak ve hüzn ile okumalıdır. Kerderî, (**Bezzâziyye fetvâsı**)nda diyor ki, (Tegannî ile, şarkı söyler gibi Kur’ân okuyana sevâb verilmez). Süre veyâ âyet okumağa başlarken E’üzü okumak vâcibdir. Fâtiha okumağa başlarken Besmele okumak da vâcibdir. Diğer sûrelere başlarken Besmele okumak sünnetdir. Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (**Kur’ân-ı kerîmi tecvîd bilgisine uyarak okuyunca, her harfine yirmi sevâb verilir. Tecvîde uymazsa, on sevâb verilir**). Bir âyeti ezberledikten sonra unutmak, en büyük günâhlardandır. (**Kur’ân-ı kerîm okunan evden, Arşa kadar nûr yükselir**) hadîs-i şerîfdir. Ebû Hüreyre “radiyallahü anh” buyurdu ki, (Kur’ân okunan eve, bereket, iyilik gelir. Melekler oraya toplanır. Şeytânlar oradan kaçar). Kur’ân-ı kerîmi dinlemek çok sevâbdır. Hadîs-i şerîfde, (**İnsanın dinlediği bir âyet, kıyâmetde kendine nûr olur**) buyuruldu. Kur’ân-ı kerîm okumağı geçim vâsıtası yapmamalıdır. Hadîs-i şerîfde, (**Kur’ân-ı kerîm okuyunca, Allahü teâlânın rızâsını ve Cennetî isteyiniz! Dünyâlık istemeyiniz! Bir zemân gelir ki, hâfızlar, Kur’ân-ı kerîmi, insanlara yaklaşmak için vâsıta yaparlar**) buyuruldu.

(**Şir’a**)da diyor ki, (Kur’ân-ı kerîmi kırk günde hatm etmek, ya’nî başından sonuna kadar okumak müstehâbdır. Üç günden önce hatm etmek câiz değildir. Hatm sonunda yapılan düâ kabûl olur. Hatm düâsında bulunmağa çalışmalıdır. Hatm bitince, yeniden hatme başlamak niyyeti ile Fâtiha okumalıdır. Hadîs-i şerîfde, (**İnsanların en iyisi, hatmi bitirince, yeniden başlıyandır**) buyuruldu. (**Kadîhân**), nemâzda kırâeti anlatırken diyor ki, Ramezânda ve başka zemânlarda cemâ’at ile hatm düâsı yapmak mekrûhdur diyenler vardır. Sonra gelen âlimler ise iyi olur dedi. Buna mâni’ olmamalıdır.)

(**Tenbîh-ül-gâfilîn**)deki hadîs-i şerîfde, (**Kur’ân-ı kerîm okuyanın ana-babası kâfir olsalar bile, azâbları hafifler**) buyuruldu. Haberde bildirildi ki: (Cennet derecelerinin sayısı, Kur’ân-ı kerîmin âyetlerinin sayınsıcadır. Kur’ân-ı kerîmi hatm eden kimse, bütün derecelere kavuşur). (**Künûz-ü-d-ekâ’ık**)da yazılı, Taberânînin ve İbni Hibbânın bildirdikleri hadîs-i şerîfde, (**Kur’ân-ı kerîmi hatm edenin düâsı kabûl olunur**) buyuruldu. (**Kitâb-üt-tibyân**)da diyor ki, (Kur’ân-ı kerîmin hatm edildiği yere rahmet yağar. Hatmden sonra düâ etmek müstehâbdır. Kur’ân-ı kerîm

hatm olunurken toplanmak müstehabdır. Abdüllaħ ibni Abbâs hazretleri, hatm okuyan kimsenin yanında adamını bulundururdu. Hatm biteceği zemâni işitince, kendi de hâzır olurdu. Enes bin Mâlik hazretleri, hatm etdiği zemân, çoluk çocuğunu toplayıp düâ yapardı. Hatm bitince, ikincisine başlamak müstehabdır. Hadis-i şerifde, **(İbâdetlerin en iyisi, hatm okuyup, bitince yenisine başlamaktır)** buyuruldu. **(Hazînet-ül-esrâr)**daki hadis-i şeriflerde, **(Kur’ân-ı kerîmi hatm eden kimseye altmışbin melek hayr düâ eder)** ve **(Hatm düâsı yapılan yerde bulunan, ganîmet dağılırken bulunan kimse gibidir. Hatme başlanan yerde bulunan, cihâd eden kimse gibidir. İkisinde de bulunan, iki sevâba da kavuşur ve şeytânı rezîl eder)** buyuruldu. Sa’d ibni Ebî Vakkâs buyurdu ki, (Bir kimse, gündüz hatm okursa, melekler ona akşama kadar düâ eder. Gece okunursa, sabâha kadar düâ ederler).

(Künûz-üd-dekâ’ık)da yazılı, Deylemînin bildirdiği hadis-i şerifde, **(Kur’ân-ı kerîmi tecvîde uygun okuyana şehîd sevâbı verilir)** buyuruldu.

Görülüyor ki, her âyetini okumağa ayrı sevâblar vardır. Kur’ân-ı kerîmin hepsini hatm edene verilen sevâb, dahâ çokdur. Nemâz kılmak, oruc tutmak ve Kur’ân-ı kerîm okumak ve zikir etmek, yalnız bedenle yapılan ibâdet oldukları için bunları herkesin kendisi yapması lâzımdır. Başkasını vekîl edip yaptırmak câiz değildir. Bunun için **(Behcet-ül-fetâvâ)**da diyor ki, (Kur’ân-ı kerîmi Fâtihadan başlayıp Fil sûresine veyâ İhlâs sûresine kadar okuyup, sonra olan birkaç sûreyi başkasına emr edip okutsa, o da birinciye vekîl olarak kalan sûreleri okursa, Kur’ân-ı kerîmi başından beri okumuş olan, **(Hatm)** okumuş olmaz. Bunlardan birisini dinleyen kimseler, hatm dinlemiş olmazlar. Hiçbiri hatm sevâbına kavuşamazlar). Okumuş olanlar, sevâbını, meyyitlerin rûhlarına ayrı ayrı hediye etseler veyâ birisi, hepsi için hediye etse, ya’nî hatm düâsı yapsa, okuyanlar da **(Âmîn)** deseler, âyetlerin sevâblarının toplamı, meyyitlere de verilir. Fekat, hatm için va’d olunan sevâba kavuşamazlar. Bir hatmi, yalnız bir kişinin okuması ve sevâbını, bunun bağışlaması lâzımdır. Meyyit için, çeşidli kimselerin sessiz olarak çeşidli cüz’ler okuyup, Kur’ân-ı kerîmi hatm etmeleri ve herbirinin okuduğunun sevâbını ölüñün rûhuna göndermeleri veyâ birinin hepsi için hediye etmesi, ya’nî hatm düâsını yapması, okuyanların da **(Âmîn)** demeleri câiz olur ve çok fâideli olur. Fekat, bu sûretle hatm sevâbı hâsıl olmaz. Hatmi bir kişinin okuması veyâ bir kişi, evvelce okumuş olduğu hatmin sevâbını hediye etmesi lâzımdır. Secde âyetini okumak da böyledir. **(Dürr-ül-muhtâr)** sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Birkaç kişiden herbiri, secde âyetinden birer kelime okusalar, bunu işitenlere tilâvet secdesi yapmak lâzım olmaz. Çünkü, secde âyetini bir kişi okuyan, bunu işitenlerin secde yapması vâcib olur). Çeşidli kimselerin okudukları kelimeler toplanarak, bir kişi bütün âyeti okumuş gibi yapılamaz. Çünkü, Kur’ân-ı kerîm okumak için, kimse başkası yerine vekîl yapılamaz.

(Hülâsat-ül-fetâvâ) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Kur’ân-ı kerîmin hatmi sonunda, ayrıca üç İhlâs okumağı, Irâk âlimleri iyi bulmamışlardır).

İbni Âbidîn buyuruyor ki, (Mevtâ, Cum’a günü kabrini ziyâret edeni tanır. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” her sene Uhud dağındaki şehîdleri ziyâret edip, **(Esselâmü aleyküm bi-mâ sabertüm fe-ni’me ukbeddâr)** okurdu. Hâcılar burasını perşembe, sabâh erken ziyâret edip, öğle nemâzını **(Mescid-i Nebî)**de kılmalıdır. Uzak kabrleri ziyâretin mendûb olduğu buradan anlaşılmaktadır. Halîl-ür-rahmân, seyyid Ahmed-i Bedevî gibi Evliyâ bunun için ziyâret edilmektedir. İmâm-ı Gazâlî diyor ki, hadis-i şerifde, **(Üç mescidden başka mescidlere ziyâret için gidilmez)** buyuruldu. Çünkü, başka mescidlerin fazîletleri birbiri gibidir. Fekat, Evliyânın Allahü teâlâya kurları hep bir değildir. Ziyâret edenler, herbirinden başka başka fâidelere kavuşurlar. İbni Hacer fetvâlarında, günâh işliyenler bulunsa da, **(Kurbet)**leri terk etmemeli, gitmeli, bid’at işliyenler görölürse, onlara mâni’ olmalıdır buyurdu. Cenâzede bulunmak da böyledir). Hâfız

Ahmed ibni Teymiyye, Peygamberimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” rûhuna, ancak islâmiyyetin izn verdiği şey, meselâ, salevât ve ezân düâsı okunur. Kur’ân-ı kerîm okunamaz dedi ise de, **(Fetâvâ-i fıkhiyye)** kitabında buyuruyor ki, sevâb hediye etmek için, izn lâzım değildir. Nitekim, Abdüllah ibni Ömer “radiyallahü anhümâ”, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” için, vefâtından sonra, umre yaptı. Hâlbuki, umre yapmasını vasiyyet etmemişdi. Bunun gibi, İbnül-muvafık, Cüneyd-i Bağdâdî için yetmiş hac yaptı. İbni Serrâc, Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem” için, onbinden fazla hatm okudu ve kurban kesdi. **(Fetâvâ-i hadîsiyye)** sâhibi buyuruyor ki, ümmetin hediyeleri sebebi ile Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” derecesi yükselir. Nitekim, kendisi, **(Yâ Rabbî! İlimimi arttır!)** diye düâ buyururdu.

Kabr ziyâret ederken, kabr üzerinde oturmak, uyumak mekrûhdur. Mezârlık-daki yolu, kabrlar üzerinde, sonradan yapılmış zan eden kimse, bu yoldan geçmez. Bir kabre Kur’ân-ı kerîm okumak için, yanındaki eski kabrlerin üstüne basmak ve oturmak icâb ederse, mekrûh olmaz. Yeni kabr üzerine, yine oturulmaz.

Mezârlıkdaki yeşil otları, dalları koparmak da mekrûhdur. Kuru otları koparmak câizdir. Kabr üzerine çiçek ve ağaç dikmek meyyite fâideli, iyidir. Buna verilecek parayı, nemâz kılan fakîre sadaka vermek dahâ iyidir.

(Fetâvâ-i Hindiyye)de, Kerâhiyyet kısmının onbirinci bâbında diyor ki, (Kabristânda bulunan ağaç, orası kabristân yapılmadan evvel yetmiş ise, toprak sâhibinin mülkü olur. Ağacı ve meyvelerini dilediğine verir. Sâhibsiz toprak olup, halk tarafından kabristân yapılmış ise, ağaçlar, meyveler ve toprak, önceden gelen âdete göre kullanılır. Ağaçlar, kabristân yapıldıktan sonra yetmiş ise, bunları diken ma’lûm ise, o kimsenin mülkü olurlar. Bunları ve meyvelerini fakîrlere sadaka verir. Ağaçlar, kendiliklerinden yetmiş iseler, diken kimse bilinmiyorsa, hâkimin karârı ile amel olunur. İsterse, satdırıp, parasını kabristânın ihtiyâclarına sarf etdirir. Şehrde olsun, köyde olsun, ağaçdan sokağa düşmüş, ceviz gibi çürümeyen meyveleri, sâhibinin izn vermiş olduğu haber alınır, alıp yemek câiz olur. Çürüyecek meyve ise, sâhibinin yasak ettiği bilinmedikçe alıp yinilebilir. Alıp, evine götürmek câiz değildir. Nehrin götürdüğü meyveleri, tahta parçalarını alıp toplamak câizdir. Sokakda çeşitli yerlerden toplanan ceviz dâneleri, satılabilecek miktârı bulsa dahî, halâl olur. Hepsini birlikde, bir yerde bulursa, **(lukata)** olur). Vakf kabristândaki ağaçlar, meyveler, vakfın şartına göre kullanılır. Şartı bilinmiyorsa, hâkimin karârı ile amel olunur. **(Hindiyye)**de ve **(Kâdîhân)**da, lukata ve vakf bahsleri sonuna bakınız!

Cenâzeyi gündüz gömmek müstehab olup, gece gömmek de câizdir.

Kemikleri kırmak, açıkda bırakmak, yakmak, diriye olduğu gibi, ölüye de eziyet verir, harâmıdır. Zimmînin, ya’nî gayr-i müslim vatandaşların da kemiklerini kırmak, yakmak câiz değildir. Çünkü bunları, diri iken incitmek harâm olduğu gibi, ölülerini de incitmek câiz olmaz. Ehl-i harbin kabrini açmak câizdir. Onların ölüsünü de yakmak câiz değildir. **(Kâmûs-ül-a’lâm)**da diyor ki, (Hindistânda, Berehmen kâfirleri, mevtâlarını Ganj [Kenk] nehrine atıyorlar. Timsahlar parçalıyor, yiyorlar. Pis kokular ve kolera gibi, sârî hastalıklar hâsıl olduğundan, ma’bedlerinde yakıp, küllerini bu nehre atmağa başladılar.) Abdül’Azîz Dehlevî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, Abese sûresinin tefsîrinde diyor ki, (Allahü teâlâ, meyyitin toprağa gömülmesini emr eyledi. Hindû kâfirleri ölülerini yakıyorlar. Ölü yakılınca, beden gözden gayb oluyor. Rûhun beden ile bağılılığı hiç kalmıyor. Ölü gömülünce, rûh bedene ve beden bulduğu mezâra bağlı kalır. Rûhun bağlı bulunduğu belli yer olur. İnsanlar burasını ziyâret ederek, rûhları meyyitin rûhu ile tanışıyorlar. Fâideleşirler. Okunan âyetlerin, düâların ve sadakaların sevâbları rûha kolay vâsıl olur. Dirilerin de, Evliyânın, sâlihlerin rûhlarından istifâdeleri kolay olur). Bundan sonraki, altmışıncı maddede, bu konu dahâ geniş açıklanmıştır.

Meyyit için gözyaşı ile ağlamak câizdir. Sesle ağlamak, meyyite azâb yapar.

Meyyitin başına, kefenine (ahdnâme) yazmak, ya'nî dîni, îmânı bildiren yazı, düâ ve sûreler yazmak ve yazılı kâğıd veyâ başka şey koymak fâideli olur diyen âlimler var ise de, meyyitin kanı, irini ile bulaşacağı için câiz değildir. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem" zemânında yazıldığı bildirilmemiştir. Paraların, câmi' mihrâbının, divârlarının ve yerdeki halıların üzerine Kur'ân-ı kerîmi ve Allahü teâlânın isimlerini yazmak câiz olmadığı gibi, mezâra koymak da, elbet câiz olmaz. Çünkü, buraya yazmakta, hurmetsizlik ve hakâret dahâ çoktur. Meyyitin alınına ve göğsü üzerine kalem ile yazmayıp, gaslden sonra parmak ile, Kelime-i tev-hîd ve Besmele yazar gibi yapmak câizdir.

**Gönlüm nûru, feyz kaynağım, oldu bizden irak,
zulmet-i hicrânda kaldı rûhum pür iftirâk.**

**Göz yumup dâr-ı fenâdan baş açık, çıplak endâm,
can atıp dâr-ı bekâya eyledi azm-i hirâm.**

**Etdi ol sabî, genc gibi, zîr-i zemînde durak,
söylerim alevlenince canda nâr-ı iştiyak.**

**Hasret kaldım, hep karardım, oldum nûrumdan cüdâ,
feyz kaynağım, el-vedâ', âh el-vedâ', âh el-vedâ'.**

**Uğrayıp bâd-i hazân, gitdi bizden ol hî-bedel,
sohbetine mahrûm kaldım, götürdü bir soğuk yel.**

**Uçdu çün ol rûh-ı ma'sûm, bizlere verdi melel,
kapdı nâ-geh ol kuzuyu sürüden gürk-i ecel.**

**Gam çölünde vâlüh-ü hayrân kaldım pür kesel,
dâr-ı ukbâda haşr ede onu bizle Lem-yezel.**

**Nûr haznesi, mahmel-i tâbûta olunca sürûr,
menzil-i ashna azm etdi o rûh-ı pür-nûr.**

**Kaldı dil, râh-i felâket içinde bî-kes-ü zâr,
âteş-i hasret yakıp etdi vücûdüm hâk-i sâr.**

**Netdiğim, ne söylediğim bilmezem mecnûn gibi,
gözlerim yaşı akar, selle olur bî-ihtiyâr.**

**Zilhicce başlamışdı, giydi kefen ihrâmını,
dedi lebbeyk, işitince ecelin peygâmını.**

**Bakmadı dünyâ-yı denîye, fehm etdi encâmını,
sa'y edip, kurb-i hudâda eyledi bayrâmını.**

**Dilerim Safâ üzre bula Hakkın in'âmını,
cânını kurban edip, nûş etdi mevtin camını.**

**Hâfız-ı Kur'ân olmuşdu oniki yaşındayken,
şâfi'î Zinnûreyn Osmân, yoldaşı gilmân ola,**

**Hem de o yaşda kavuşdu bir Velî nazarına,
bağ-ı Cennetde makâmı ravda-i Rıdvân ola.**

**Sohbeti olmadıkca, dünyâ bana zından ola,
kabri içre mûnisi îmân ola, Kur'ân ola.**

**Kabr-i pâkin her Cum'a varıp ziyâret edelim,
meşhed-i tâşına yüz sürüp, kanâ'at edelim.**

*Kur'ân-ı kerîmi rûh-ı pâkine tilâvet edelim,
rûz-u şeb hayr ile yâd etmeği âdet edelim.*

*Îş-ü nûşundan fânî dehrin ferâgât edelim,
çünkü takdîr-i Hudâdır buna itâ'at edelim.*

*Şiddetli ecel rûzgârı buldu, o körpe dalı,
kara toprak aldı altına o feyz menba'ını.*

*Ağla ey Dâ'î kaçırдың kalbinin devâsını,
Resûlullahdan gelen silsilenin halkasını.*

*Göz yaşların gam değil, yıkarsa dehrin çarkını,
diyelim hasretle her ân, âh ölüm târîhini (1057).*

*Hasret kaldım, hep karardım, oldum nûrumdan cüdâ,
feyz kaynağım, elvedâ', âh elvedâ, âh elvedâ'.*

[Yukarıdaki şi'r Nevha-tül-uşşakdan alınmıştır.]
Devâmı 1038. ci sahifededir.

60 — KABR ZİYÂRETİNİN FÂİDESİ

Mezhebsizler, ölüden fâide ve zarar gelmez diyorlar. (**Feth-ul-mecîd**) kitâblarının ikiyüzdoksandokuzuncu sahîfesinde, (Allah, takvâ sâhibi olan mü'min kullarının elinde kerâmet hâsıl eder. Onların düâsı veyâ sâlih amelleri ile kerâmet hâsıl olur) diyor. Beşyüzcü sahîfesinde, (Peygamberden veyâ sâlih olan her mü'minden diri iken düâ istenebilir. Fekat, ölüden düâ istenmez. Ölüye düâ edilir) diyor. İkiyüzsekizinci sahîfesinde, (Ölüden birşey, yardım istemek şirkdir. Ölü, fâide ve zarar yapmaz. Allahdan şefâ'at istiyemez. Ondandır şefâ'at isteyen müşrik olur) diyor. Dört yüzseksenbeşinci sahîfesinde, (Kabr ziyâret edilir. Ölüye düâ edilir. Şimdi müşrikler bunu tersine çevirdi. Kabrlere tapıyorlar. Ondandır düâ istiyorlar. Ondandır yardım bekliyorlar. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", Medîne kabristânına geldi. Kabrlere karşı durup, (**Esselâmü aleyküm yâ ehlel-kubûr! Allah, bizi ve sizleri mağfîret etsin! Siz önce gitdiniz. Biz sonraya kaldık**) dedi. Ümmetine de, böyle ziyâret yapmalarını bildirdi) diyor. Hemen sonra da, (Selef-i sâlih, Resûlullahı ziyâret ederdi. Selâm verdikten sonra kabre arkasını dönüp, kıbleye karşı düâ ederdi. Dört mezhebin imâmları böyle bildirdi) diyor. İkiyüzyetmiş ikinci sahîfesinde, (Evlüyâdan diri iken de, öldükten sonra da yardım istiyorlar. Kerâmet olarak fâide ve zarar yapacaklarına inanıyorlar. Bunun gibi taşkınlıklar, Allahdan başkasına ibâdet etmektir) diyor. İkiyüzellisekizinci sahîfesinde, (Her nerede bana salevât okursanız, bana bildirilir. Nemâz kılmak için mescide girenin, selâm vermek için Resûlullahın kabrine gelmesi yasaktır. Eshâbdan kimse, selâm vermek için Peygamberin kabri önünde durmadı) diyor. Görülüyor ki, kitâbın yazıları birbirini tutmamakta, dört mezheb imâmına da "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în" iftirâ etmektedir.

Mezhebsizlerin bu yalanlarına karşı Ehl-i sünnet âlimleri "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în" vesikalarla, misâllerle cevâb verdiler. Âlûsûf bile (**Gâliyye**) kitâbında, (**Kabrîm yanında salevât okuyanı işitirim. Uzakda okuyanları, melek bana haber verir**) hadîsini bildiriyor. (**Câmi'u-kerâmât-il-evliyâ**)dan alınan aşağıdaki yazıları, anlayışlı ve insâflı olan, okuyunca, yapıcı ile yıkıcıyı kolayca ayırabilir:

Fahr-üd-dîn-i Râzî, tefsîrinde, Sûre-i Kehfde diyor ki, Ebû Bekr-i Sıddîkın cenâzesini, vasıyyeti üzerine, Resûlullahın kabri yanına getirdiler. Selâm verip, kapına gelen Ebû Bekrdi yâ Resûlallah dediler. Türbenin kapısı açıldı. İçerden (**Sevgiliyi sevgilinin yanına koyunuz!**) sesi işitildi. Beyheki, Abdûllah-i Ensârîden bildiriyor ki: Sâbit bin Kays, Yemâme cenginde şehîd oldu. Kabre korkun, (Muham-

medün resûlullah ve Ebû Bekr-i Sıddîk ve Ömer-i şehîd ve Osmân-ı rahîm) sesi ni duyduk. Ebû Nu'aym ve İbni Asâkir bildiriyorlar ki, (Bir sapık, hazret-i Hase- nin kabri üzerine pisledi. Hemen deli oldu. Sonra öldü) Beyhekî ve Vâkîdî bildi- riyorlar ki, Fâtıma-i Huzâ'ıyye, hazret-i Hamzanın kabrini ziyâret etdi. Selâm verince, (Ve aleyküm selâm) denildiğini işitti. Şeyh Mahmûd-i Kürdî, hazret-i Ham- zanın kabrini ziyâret edip selâm verince, kabrden (Ve aleyküm selâm. Oğlunun is- mini Hamza koy!) sesini işitti. Evine gelince, oğlu oldu. Adını Hamza koydu. **(Üsüd-ül-gâbe)**de diyor ki, Resûlullahın kölesi Sefîne gemide idi. Gemi batdı. Bir tahtaya sarıldı. Dalgalar sâhile getirdi. Karaya çıkınca, bir arslan gördü. (Ey arslan! Ben Resûlullahın kölesi Sefîneyim) dedi. Arslan, koyun gibi, Sefîneyi yola ka- dar götürdü. Kuyruğunu sallayıp vedâ' etdi. İbni Mende, Talha bin Ubeydullah- dan haber veriyor: Talha, bir gece, Abdûllah bin Amr bin Hirâmın kabrini ziyâ- ret etdi. Kabrden Kur'ân sesi işitti. Gelip Resûlullaha söyledi. **(O Abdûllahdır. Al- lahü teâlâ, şehîdlerin rûhlarını Cennete koyar. Her gece rûhları bedenleri ile bu- luşur. Sabâh olunca, yine Cennetde olurlar)** buyurdu. Beyhekî, Sa'îd bin Müsey- yibden haber veriyor ki, hazret-i Alî ile Medîne kabristânına geldik. Selâm verip, (Hâlinizi bize bildirir misiniz? Yoksa, biz mi hâlimizi haber verelim?) dedi. Bir ses işitdik: (Ve aleykesselâm yâ Emîr-el mü'minîn. Bizden sonra olanları sen söyle!) dedi. İbni Ebiddünyâ diyor ki, hazret-i Ömer kabristâna gelip selâm verince, (Yâ Ömer! Dünyâda yaptıklarımızın karşılığını bulduk) sesi işitildi. İbni Asâkir diyor ki, hazret-i Ömer, bir gencin kabri yanına gelip selâm verdi. (Allahdan korkarak harâmıdan sakınan için iki Cennet vardır) dedi. Kabrden bir ses gelip, (Yâ Ömer! Rabbim bana iki Cenneti de ihsân eyledi) dedi. Sehâvî diyor ki, bir kimse, Amr ib- ni Âs hazretlerinin kabrini ziyârete geldi. Orada duran birine kabrin yerini sordu. O da, ayağını uzatarak gösterdi. Ayağına felc gelip yürüyemedi. Beyhekî, Ya'lâ bin Mürreden haber veriyor: Ya'lâ, Resûlullah ile bir kabr yanına geldi. Kabrde azâb olduğunu işitip, Resûlullaha haber verdi. Resûlullah, **(Ben de işitdim. Söz taşıdı- ğı ve üzerine idrâr sıçratdığı için, azâb yapılmaktadır)** buyurdu.

Büyük islâm âlimi Ahmed bin Süleymân bin Kemâl pâşa "rahmetullahi aleyh" hazretlerinin [934] hicrî yılında yazdığı kırk hadîs-i şerîf, [979] yılında, seyyid pîr Muhammed Nitâî "rahmetullahi teâlâ aleyh" tarafından türkçeye çevrilmiştir. [1316] da İstanbulda basılan bu tercemenin onsekizinci hadîs-i şerîfinde, **(Bir işi- nizde şaşırırsanız ölmüşlerden yardım isteyiniz!)** buyuruldu. Şeyh-ul-islâm Ahmed efendi, bu hadîs-i şerîfi açıklarken diyor ki:

Rûhun bedene bağlanması, kuvvetli bir aşk ile olmuştur. İnsanın ölmesi, rûhun bedenden ayrılması demektir. Fekat, rûh ayrıldıktan sonra, bu aşkı bitmez. Rû- hun bedene olan sevgisi, kuvvetli çekmesi, öldükten sonra, uzun zemân bitmez. Bunun içindir ki, ölümlerin kemiğini kırmak, mezârı üstüne basmak yasaktır.

Bir insan, kuvvetli, olgun ve te'sîri çok olan bir zâtın mezârı yanında durup, o toprağı ve o zâtın bedenini düşünse, o zâtın rûhunun, bedenine ve dolayısı ile, o toprağına bağlılığı olduğundan, bu iki rûh karşılaşır. Gelen insanın rûhu, o zâtın rû- hundan çok şeyler edinir ve güzelleşir, olgunlaşır. İşte bu fâideden dolayı, kabr zi- yâretine izin verilmiştir. Bundan başka sebepler de yok değildir. İmâm-ı Fahred- dîn-i Râzî "rahmetullahi aleyh", **(Metâlib-i âliyye)** ve **(Zâd-ı Me'âd)** kitâblarında diyor ki, (Gelen insanın rûhu ile, kabrdeki zâtın rûhu, birer ayna gibidir. Birbiri- nin karşısına gelince, herbirinin ışığı, ötekinde aks eder, yansır. Gelen kimse, o top- rağına bakıp, Hak teâlânın büyüklüğünü, öldürmesini, diriltmesini düşünüp, kazâ ve kaderine râzî olup, nefsi kırılırsa, rûhunda ma'rîfet, feyz hâsıl olur. Bunlar, o zâtın rûhuna sirâyet eder. Bunun gibi, o zât, öldükten sonra, rûh âleminden ve rahmet-i ilâhîden ona gelmiş olan ilmler, kuvvetli eserler, onun rûhundan, gelen insanın rûhuna sirâyet eder, geçer.)

(El a'lâm) kitâbının sâhibi diyor ki, Peygamberlerin rûhları "aleyhimüsselâm"

göklere ve diledikleri yerlerde ve kabirlerinde zuhûr eder. Kabirlerinde her ân bulunmadıkları gibi, hep de ayrı kalmazlar. Kabirleri ile ilişkileri ve o toprağa ayrı bir bağlılıkları vardır. Bunun nasıl olduğu bilinemez. Bunun için, onları ziyâret etmek müstehabdır. Her müslimânın rûhu ile kabri arasında, devâmlı bir bağlılık vardır. Kendilerini ziyâret edenleri anlarlar. Selâmlarına cevâb verirler. Bunun içindir ki, hâfız Abdülhak-ı İsbîlînin “rahmetullahi teâlâ aleyh” (**Âkıbet**) kitâbındaki hadîs-i şerîfde, (**Bir mü’min, tanıdığı bir mü’minin kabrine gelip selâm verince, onu tanıır ve cevâb verir**) buyuruldu. Onsekizinci hadîs-i şerîfin açıklaması temâm oldu.

(**Râbita-i şerîfe**) kitâbının [1324] hicrî yılında yapılan ikinci baskısının yirminci sahifesinde diyor ki, (Büyük bir zâtın kabrini ziyâret eden kimse, ona râbita ederse, ya’nî dünyâ işlerini hiç düşünmeyip, kalbine hiçbirşey getirmeyip, o zâtın rûhunu, his organları ile anlaşılamıyan bir nûr farz ederek, bunu kalbinde bulundursun, o rûhdan, kendi kalbine birşeyler akmağa başlar. O zâtın feyzlerinden bir feyz ve hâllerinden bir hâl, kendinde hâsıl oluncuya kadar, bu nûru kalbinde saklamalıdır. Çünkü, Evliyânın rûhları, feyzlerin kaynağıdır. Kaynağı kalbine koyan, bunun feyzine, ni’metine, bilinmeyen ihsânlarına elbette kavuşur. Rûhu kuvvetlenir, olgunlaşır. Kabir yanına gelince, önce selâm verilir. Mezârın sağ yanına, ya’nî kible tarafına, ayak ucuna yakın durur. Tanıdığı gibi, şeklini, sûretini hâtırına getirir. E’ûzü ve besmele ile bir Fâtiha ve onbir İhlâs okur. Sevâbını Resûlullah efendimizin ve bütün Peygamberlerin “aleyhimüsselâm” ve Eshâb-ı kirâmın ve Evliyâ-i izâmın “aleyhimürriydân” rûhlarına ve bu zâtın rûhuna hediye eder. Sonra oturur. Onun rûhunu, gönlünde bulundurur. Kalbinde birşey hâsıl oluncuya kadar durur. Gelen kimse almasını bilir ise, o zât da vermeğe ehl, olgun bir Velî ise ve şartları gözeterek beklerse, elbette birşey ele geçer. Bu şartlar, o zâtın kendisini tanıdığına, selâmını işitip cevâb verdiğiğine, rûhunun, kâmil, olgun olduğuna, rûhunun bir zemâna ve yere bağlı olmadığına, nerede hâtırlarsa, orada imiş gibi feyz vereceğine, Allahü teâlâ, feyzini, rûhun gıdâsını, onun rûhu ile gönderdiğine inanmaktır. Üzüm istiyen, bağa gidip asmadan koparır. Erik ağacına gitmez. Su istiyen, kaynağa, çeşmeye gider. Ağaca veyâ sobaya gitmez. Buğday istiyen, tarlasını sürer, eker, biçer. Çocuk istiyen, evlenir. İlâc istiyen bir hasta, tabîbe ve eczâhâneye gider. Bakkala, avukata gitmez. Kalbin gıdâsını, rûhun temizliğini istiyen de, Evliyânın “kaddesallahü teâlâ esrârehümül’azîz” kalbine, rûhuna başvurur. Allahü teâlâ, bu ni’metlerini, Evliyânın kalbinden göndermektedir. Herşeyi yaratan, gönderen, yalnız Allahü teâlâdır. Fekat, herşeyi belli bir sebeple göndermek, Onun âdetidir. Onun ni’metine kavuşmak istiyenin, Onun âdetine uyması, sebebi arayıp, bulup, öğrenip, Onun sebebine yapışması lâzımdır. Sebepleri aramak ve öğrenmek istememek, Allahü teâlânın âdetini bozmak olur. Fen derslerini, fen bilgilerini öğrenmek, Onun âdetine uymak, sebepleri öğrenmek demektir. Bir kabirden feyz almak için, o zâta karşı, diri imiş gibi, edeb ve saygı göstermek, kabri üzerine basmamak da lâzımdır. O zât, mürşid-i kâmil ise, kalbdeki nisbet, geç hâsıl olup, uzun zemân kalır. Mürşid olmıyan Velî ise, hâsıl olan feyz ve nisbet, keskin ve çabuk gelip geçici olur. Bu hâlleri bilmeyenler, yukarıdaki hadîs-i şerîfe inanmaz, mevdû’dur derler. Üsûl-i hadîs âlimleri, bir hadîsin sahîh olması için koydukları şartları taşımayan bir hadîse (**Mevdû’**) der ki, (Benim ictihâdımına göre sahîh olmamıştır) demektir. Hadîs değıldir demezler.

Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimizin mübârek rûhundan feyz almağa ermiş olan bir zât, bulunduğu yerden Ona teveccüh edince, Resûl-i ekrem “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimizin mübârek rûhu, Medîne-i münevverede bulunan kabri-i se’âdetinden, bu zâta feyz verir. Bunun gibi, ehl olan, başarabilen de, Evliyânın rûhlarından fâide görür.) Kırkıncı sahifede buyuruyor ki, (Hanbelî mezhebi âlimlerinden Şemseddîn ibn-ül-Kayyim-ı Cevziyye (**Kitâb-ür-rûh**) adındaki kitâbında diyor ki, (Rûhun bedendeki hâliinden başka hâlleri vardır.

Mü'min öldükden sonra, rûhu, Refîk-i a'lâ denilen mertebede bulunur. Bedene il-gisi de vardır. Bir kimse, mezârdaki bedene selâm verse, Refîk-i a'lâda bulunan rûhu, bu kimseye selâm verir). [Mezhebsizleri red etmek için, İbn-ül-Kayyımın bu yazısı yetişir. Çünkü, (**Feth-ul-mecîd**) kitâblarında, buna (**Allâme**) diyerek, yazılarını sened olarak göstermekdedirler.] İmâm-ı Süyûtî de, (**Kitâb-ül-müncelî**) de, İbn-ül-Kayyım gibi yazmaktadır. [Rûhun işitdiği ve cevâb verdiği, İstanbulda Hakîkat Kitâbevi tarafından müteaddid baskıları yapılan arabca (**Minhâtül-veh-biyye fî redd-il-vehhâbiyye**) kitâbında ve bunun tercemesi (**Kiyâmet ve Âhret**) ki-tâbının (**Müslimâna Nasihat**) kısmının 24.cü maddesinde yazılıdır.] Evliyâ vefât etdikden sonra bir nev' tesarrufa, iş yapmağa sâhib olur demişlerdir. (**Muhtasar**) ki-tâbının sâhibi, Mâlikî âlimlerinden şeyh Halîl "rahmetullahi teâlâ aleyh" diyor ki, (Allahü teâlâ, Evliyânın rûhlarına öyle bir kuvvet verir ki, çeşidli şekillerde görü-nebilirler. Bedenleri mezârdan çıkmaz. Rûhları şekil alıp görünür.)

Alâüddevlê Ahmed-i Semnânîden "rahmetullahi teâlâ aleyh" sordular ki, me-zârdaki beden rûhsuzdur. İşitmez. Rûh ise, mekânsızdır. Her yerde hâzır olabilir. Evliyânın mezârına gidip, ziyâret etmeğe ne lüzûm var? Nerde olursa olsun, bir Ve-lînin rûhuna teveccüh olunursa, rûhu orada hâzır olmaz mı?

Cevâbında buyurdu ki, kabr başına gitmenin çok fâidesi vardır: Evliyâyı ziyâ-rette giden kimse, yolda hep onu düşünür. Ona teveccühü, her adımda artar. Me-zâr başına gelip, toprağını görünce, hep onunla meşgûl olur. Teveccühü çok artar. Teveccühü arttıkça, ondan fâidesi de artar. Evet rûhlar için bir mâni', perde yok-dur. Onlar için, her yer birdir. Fekat, dünyâda iken, yıllarca berâber bulunduğu ve âhretde sonsuz olarak berâber kalacağı beden, o toprakdadır. Onun için, rûhun bu toprağa uğraması, nazarı ve te'alluku, bağlılığı, başka yerlere olandan dahâ çok-dur. Alâüddevlê diyor ki, birgün, Cüneyd-i Bağdâdînin "kaddesallahü teâlâ sirre-hül'azîz" vaktile çile çekmiş olduğu odaya girdim. Burada çok zevklendim. Son-ra, Cüneydin mezârına gittim. Orada, önceki zevki bulamadım. Sebebini mürşî-dime sordum. O zevkler, Cüneyd sebebi ile mi hâsıl oldu? dedi. Evet dedim. Öm-ründe birkaç gün kaldığı yerde zevk hâsıl olduğuna göre, senelerle birlikde bulun-duğu bedeni yanına gidince, elbette dahâ çok zevk hâsıl olmak lâzım gelir. Belki, mezârı başında başka şeyleri görerek, ona teveccühün azalmış olabilir dedi. Bir kim-se, kendi memleketinde iken, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" rûhâniy-yetine teveccüh ederse, fâide bulur. Fekat Medîne-i münevvereye giderse, Resû-lullahın rûhâniyetinin, onun yolculuğundan ve yolda çektiği zahmetlerden haberi olur. Oraya erişip, Ravda-i pâkini görünce, teveccühü tam olur. Fâidelemesi de öyle çok olur ki, memleketinde iken olan fâide, onun yanında hiç kalır. Evli-yâ-i kirâm, bu bildirdiğimizi kalbleri ile duyarak anlamaktadır.

Celâleddîn-i Rûmî "kuddise sirruh", son hastalığında buyurdu ki, (Ben ölünce üzülmeyiniz! Her yerde benimle olunuz, beni düşününüz! İmdâdınıza yetişir, size yardım ederim. Rûhumun, bu dünyâda iki dürlü bağlılığı vardır: Biri, bedenime olan bağlılığı, ikincisi, sizlere olan bağlılığı. Allahü teâlânın inâyeti ile, ferd ve mücer-red olunca, ya'nî rûhum bedenden ayrılınca, bedene olan bağlılığı da, size olur.)

Evliyânın büyüklerinden Abdüllah-ı Dehlevî "kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz", (**Mekâtib-i şerife**) kitâbının sekizinci mektûbunda buyuruyor ki, (Bâtındaki, ya'nî kalbindeki nisbetin [bağlılığın] artmasına çalış! Allah ismini, ba'zan da Kelime-i tehlîli çok zikir ederek, ba'zan salevât okuyarak, Kur'ân-ı kerîm okuyarak, Alla-hü teâlâyâ yaklaşmağa uğraş! Bu çalışmalarda gevşeklik olursa, bu fakîrin rûha-niyyetine teveccüh ediniz! Yâhud, Mirzâ Mazher-i Cân-ı Cânânın kabrine geliniz! Ona teveccüh edince, çok terakkî edilir. Ondan hâsıl olan fâide, bin dirinin fâide-sinden dahâ çokdur. Gavs-üs-sekaleyn Abdülkâdir-i Geylânî ile ve Behâeddîn-i Bu-hârî ile de murâkabe ediniz!) Sâlihlerin kabirlerini ziyâret ve bunlara tevessül ve istigâse etmenin câiz olduğu, (**Et-Teveccülü bin Nebî ve bis-sâlihîn**) kitâbında

ve mevlânâ Hamdullah Sehârenpûrînin (**El-besâir-li-münkirit-tevessül-i bi-ehl-il-mekâbir**) kitâbında uzun yazılıdır. Bu iki kitâb 1395 [m. 1975] de İstanbulda ara-bî olarak neşr edilmiştir.

61 — RESÛLULLAHIN (Sallallahü aleyhi ve sellem) TA'ZİYE MEKTÛBU

Bu mektûb, Allahü teâlânın Peygamberi, Muhammed “aleyhisselâm” tarafın-dan, Mu'âz bin Cebele “radiyallahü teâlâ anh” yazdırılmıştır:

Allahü teâlâ sana selâmet versin!

Ona hamd ederim. Herkese iyilik ve zarar, yalnız Ondan gelir. O dilemedikce, kimse kimseye iyilik ve kötülük yapamaz.

Allahü teâlâ, sana çok sevâb versin. Sabr etmeni nasîb eylesin! Onun ni'metle-rine şükr etmenizi ihsân eylesin!

Muhakkak bilmeliyiz ki, kendi varlığımız, mallarımız, servetimiz, kadınlarımız ve çocuklarımız, Allahü teâlânın, sayısız ni'metlerinden, tatlı ve fâideli ihsânların-dandır. Bu ni'metleri, bizde sonsuz kalmak için değil, emânet olarak kullanmak, sonra geri almak için vermiştir. Bunlardan, belli bir zemânda fâideleniriz. Vakti gelince, hepsini geri alacaktır.

Allahü teâlâ, ni'metlerini bize vererek sevindirdiği zemân, şükr etmemizi, vak-ti gelip geri alarak üzüldüğümüz zemân da, sabr etmemizi emr eyledi. Senin bu öğ-lun, Allahü teâlânın tatlı, fâideli ni'metlerinden idi. Geri almak için sana emânet bırakmış idi. Seni, oğlun ile fâidelandirdi. Herkesi imrendirecek şekilde sevindir-di, neş'elendirdi. Şimdi, geri alırken de, sana çok sevâb, iyilik verecek, acıyarak, doğru yolda ilerlemeni, yükselmeni ihsân edecektir. Bu merhamete, ihsâna kavu-şabilmek için sabr etmeli. Onun yaptığını hoş görmelisin! Kızır, bağırır, çağırır-san, sevâba, merhamete kavuşamazsın ve sonunda pişmân olursun. İyi bil ki, ağ-lamak, sızlamak, derdi belâyı geri çevirmez. Üzüntüyü dağıtmaz! Kaderde olan-lar başa gelecektir. Sabr etmek, olmuş bitmiş şeye kızmamak lâzımdır.

Allahü teâlâ, hepinize selâmet versin! Âmîn.

***Kabristândan geçer idim,
dedim burda, kimler yatr.***

***Etrâfına şanlar saçan,
kimbilir ne erler yatr.***

***Kimi yiğit, kimi koca,
kimi vekîl, kimi paşa.***

***Kimi doçent, kimi hoca,
zengin nice beğler yatr.***

***Sırma gibiydi saçları,
hergün yıkanır başları.***

***Renkli, parlak kumaşları,
devşiren gelinler yatr.***

***Liseyi, tıbbiyeyi hep,
okumuş, yıllar uğraşmış.***

***Çok hastaya, şifâ veren,
professör hekimler yatr.***

***Allah, Resûlullah için,
îmânı korumak için.***

***Kahbe düşmana saldıran,
arslan Mehmedcikler yatr.***

62 — BİRİNCİ CİLD, 104. cü MEKTÛB

Bu mektûb, Perkene şehri kâdîlarına yazılmış olup, baş sağlığı dilemektedir:

Merhûm hazretin ölümünün acısı, her ne kadar pek şiddetli ve çok çetin ise de, kul için, sâhibinin işinden râzı olmaktan başka çâre yoktur. İnsan, bu dünyâda kalmak için yaratılmadı. Dünyâda iş yapmak, çalışmak için yaratıldı. Çalışmalısınız! Çalışıp da, kazanıp da ölen bir kimse için korkacak birşey yoktur. Hattâ, böyle ölmek, bir devlet ele geçirmektir. Ölüm bir köprü gibidir. Sevgiliyi sevgiliye kavuşturur. Ölmek, felâket değildir. Öldükden sonra başına gelecekleri bilmemek felâketdir. Ölülere, düâ ile, istigfâr etmekle, onun için sadaka vermekle yardım etmek, imdâdlarına yetişmek lâzımdır. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buyurdu ki: **(Ölünün mezârdaki hâli, imdâd diye bağran, denize düşmüş kimseye benzer. Boğulmak üzere olan kimse, kendisini kurtaracak birini beklediği gibi, meyit de, babasından, anasından, kardeşinden, arkadaşından gelecek bir düâyı gözler. Kendisine bir düâ gelince, dünyânın hepsi kendine verilmiş gibi sevinmekden dahâ çok sevinir. Allahü teâlâ, yaşayanların düâları sebebi ile, ölülere dağlar gibi çok rahmet verir. Dirilerin de ölülere hediyesi, onlar için düâ ve istigfâr etmektedir.)**

[(Düâ), istemek demektir. Aç bir adamın, iştihâl olduğu bir zemânda yiyecek istemesi gibidir. İmân ile ölenlere hatm-i tehlîl yapmak, ya'nî yetmişbin Kelime-i tevhîd okuyup, sevâbını rûhuna hediye etmek çok fâidelidir. Fekat, bu zemânda imân ile giden pekazdır. **(Makâmât-i Mazheriyye)**de diyor ki: (Hadîs-i şerifde, **(Bir kimse, kendisi için veyâ başkası için yetmişbin aded Kelime-i tevhîd okursa, günâhları afv olur)** buyuruldu. Mazher-i Cân-ı Cânân “kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz” hazretleri, fâhişe bir kadının kabri yanına oturmuşdu. Kabre teveccüh eyledi. [Ya'nî hâtırına başka hiçbirşey getirmeyip; yalnız onu düşündü.] Bu mezârda Cehennem ateşi var. Kadının imânlı olmasında şübhe ediyorum. Rûhuna **(Hatm-i tehlîl)** sevâbı bağışlıyacağım. İmânı varsa, afv olur buyurdu. Hatm-i tehlîlin sevâbını bağışladıktan sonra, elhamdülillah imânı varmış, Kelime-i tayyibe te'sirini gösterip azâbdan kurtuldu buyurdu.) **(Menâhic-ül-ibâd)**da diyor ki: (Yetmişbin Kelime-i tevhîdi bir kimse veyâ birkaç kimse okur). **(Mekâtîb-i şerife)** yüz-yirminci mektûbunda, (Hatm-i tehlîlin dirilere de fâidesi çokdur) buyurmaktadır. Süleymâniyye kütübhânesi İbrâhîm efendi “rahmetullahi teâlâ aleyh” kısmında, [520] sayılı fetvâ kitâbında diyor ki, (Düâ sessiz olur. Cum'a nemâzından sonra cemâ'at ile düâ yapmak câhillikdir. Vâ'zdan sonra toplanarak vâ'ızın yüksek sesle düâ yapması bid'atdır. Selefden böyle bir haber gelmemiştir. Böyle yapmak, yehûdîlerden ve hıristiyanlardan sirâyet etmiştir)].

*Göç zemânıdır dedi mevt, ammâ ki cân duymıyor,
asker-i a'zâya lerze düşdü, sultân duymıyor.*

*Düşdü ömür binâsından, hergün bir taşı yere,
can yatır gâfil, binâsı oldu vîrân duymıyor.*

*Gönlüm kalmak, dostum almak istiyor bu bedenim,
bir devâsız derde düşdüm, âh ki Lokman görmiyor.*

*Bir ticâret yapamadım, ömr sermâyesi bitdi,
yola geldim, gemi kalkdı, beni kaptan görmiyor.*

*Azığım yok, yazığım çok, yolda dürlü korku var,
âh-u figân eyliyorum, dîv-ü şeytân duymıyor.*

*Yol eri yolda gerekdir, çok sıkıntı çekse de,
ey Niyâzî uyan sen de, sanma cânân görmiyor!*

63 — MEYYİT İÇİN İSKÂT

(Nûr-ül-îzâh)da ve bunun (Tahtâvî) hâşiyesinde ve (Halebî) ile (Dürr-ül-muh-târ)da, nemâzların kazâsı sonunda, (Mültekâ)da ve (Dürr-ül-müntekâ)da ve (Vi-kâye)de, (Dürer)de ve (Cevhere)de ve Kâdî-zâdenin (Birgîvî vasiyyetnâmesi) şerhinin sonunda ve başka kıymetli kitâblarda, meyyit için iskât ve devr yapmak, hanefî mezhebinde lâzım olduğu yazılıdır. Meselâ, (Tahtâvî) hâşiyesinde diyor ki, (Tutulmamış orucuların fidye vererek iskât edilmesi için nass vardır. Nemâz oruc-dan dahâ mühim olduğundan, şer’î bir özr ile kılınmamış ve kazâ etmek istediği hâlde, ölüm hastalığına yakalanmış bir kimsenin, kazâ edemediği nemâzları için de, orucda yaptığı gibi iskât yapılması için, bütün âlimlerin sözbirliği vardır. Ne-mâzin iskâtı olmaz diyen kimse câhildir. Çünkü, mezheplerin sözbirliğine karşı gel-mektedir. Hadîs-i şerîfde, (Bir kimse, başkası yerine oruc tutamaz ve nemâz kı-lamaz. Fekat, onun orucu ve nemâzı için fakîri doyurur) buyuruldu. Ehl-i sünnet âlimlerinin üstünlüklerini anlıyamayan ve mezheb imâmlarımızı da, kendileri gi-bi hayâl ile konuşuyor sanan ba’zı kimselerin, (İslâmiyyette iskât ve devr yokdur. İskât, hıristiyanların günâh çıkartmasına benziyor) gibi şeyler söylediklerini işiti-yoruz. Bu gibi sözleri, kendilerini tehlikeli duruma düşürmektedir. Çünkü, Pey-gamber efendimiz, (Ümmetim dalâlet üzerinde birleşmez) ve (Mü’minlerin güzel gördüğü şey, Allah indinde de güzeldir) buyurdu. Bu hadîs-i şerîfler, (Berîka)nın 94. cü sahîfesinde yazılıdır ve devr yapmanın elbette doğru olduğunu gösteriyor demektedir. Devr yapmağa inanmıyan, bu hadîs-i şerîflere inanmamış olur. İbni Âbidîn, vitr nemâzını anlatırken, (Dinde zarûrî olan, ya’nî câhillerin de bildikle-ri icmâ’ bilgilerine inanmıyan kimse, kâfir olur) buyuruyor. (İcmâ), müctehidle-rin sözbirliği demektir. İskât, günâh çıkartmağa nasıl benzetilebilir? Papaslar, gü-nâh çıkartıyoruz diyerek, insanları soyuyorlar. Hâlbuki, islâmiyyette din adam-ları iskât yapamaz. İskâtı yalnız ölünün vasîsi, vasiyyeti yoksa, vârisi yapabilir ve para din adamlarına değil, fakîrlere verilir.

Bugün, hemen her yerde, iskât ve devr işleri islâmiyyete uygun yapılmamakda-dır. İslâmiyyette iskât yokdur diyenler, böyle söylemeyip de, bugün yapılmakda olan iskât ve devrler islâmiyyete uygun değildir deselerdi, çok iyi olurdu. Biz de kendilerini desteklerdik. Böyle söylemeleri ile, hem korkunç bir tehlukeye düş-mekden kurtulurlardı, hem de islâmiyyete hizmet etmiş olurlardı. İskât ve devr-lerin nasıl yapılacağı İbni Âbidîn, kazâ nemâzlarının sonunda geniş yazılıdır.

Fâite nemâzları olan [ya’nî özr ile kaçırıp, kazâyâ kalmış nemâzları bulunan] bir kimse, bunları imâ ile de kılmağa gücü yeter iken kılmamış ise, öleceği zemân, keffâretinin iskât edilmesi için vasiyyet etmesi vâcibdir. Kazâyâ gücü yetmemiş ise, vasiyyet etmesi lâzım olmaz. Ramezân-ı şerîfde oruc yiyen müsâfir ve hasta da, ka-zâ edecek zemân bulmadan ölürse, vasiyyet etmeleri lâzım gelmez. Allahü teâlâ, bunların özrlerini kabûl eder. Hastanın keffâretlerinin iskâtı, öldükden sonra ve-lîsi tarafından yapılır. Ölmeden önce yapılmaz. Diri insanın, kendi için iskât yap-dırması câiz değildir. Şâfi’î (Envâr) kitâbında, (Meyyitin kılmadığı nemâzlar için fidye vermek, şâfi’î mezhebinde vâcib değildir. Verilirse, iskât olmaz) diyor. Ha-nefî âlimlerinden imâm-ı Birgîvî “rahmetullahi teâlâ aleyh” (Cilâ-ül-kulûb) kitâ-bında diyor ki, (Üzerinde Allahü teâlânın hakkı veyâ kul hakkı bulunan kimsenin, iki şahid yanında vasiyyet söylemesi veyâ yazmış olduğunu bunlara okuması vâ-cibdir. Üzerinde hak bulunmıyanın vasiyyet etmesi müstehabdır.)

Keffâret iskâtı için vasiyyet eden meyyitin velîsi, ya’nî mîrâsını yerlerine sarf için vasiyyet ettiği vasîsi, vasî yoksa vârisi olan kimse, mîrâsın üçde birinden, herbir vakt nemâz için ve vitr nemâzi için ve kazâ edilmesi lâzım olan bir günlük oruc için, birer fitra mikdârı, ya’nî yarım sâ’ [beşyüzyirmi dirhem veyâ binyediyüzelli gram] buğdayı fakîrlere [veyâ fakîrlerin vekîllerine] fidye olarak sadaka verir.

Vasıyyet etmedi ise, velînin keffâret iskâtı yapması, Hanefîde lâzım olmaz. Şâfi'î mezhebindeki (**Nef'ul-enâm fi-iskâtıssalâti vessiyâm**)da diyor ki, (Bâcûrî^[1], İbni Kâsımın, Ebû Şücâ metni şerhinin hâşiyesinde diyor ki, meyyitin kılmadığı nemâzları için fidye verilmez. Verilir kavli de vardır. Hanefîyi taklîd ederek, iskâtının yapılması iyi olur. Şâfi'înin kavli-i kadîmine göre, velîsi meyyitin nemâz ve orucularını kazâ eder.) Kul hakkını, vasıyyet olmasa da, meyyitin bıraktığı maldan velînin ödemesi, her mezhebde lâzımdır. Hattâ alacaklılar, mîrâsı ele geçirince, mahkemesiz alabilirler. Kazâyâ kalan orucuların fidyesini, ya'nî mal ile ödenmesini vasıyyet etdi ise, bunu yerine getirmek vâcibdir. Çünkü, islâmiyyet emr etmektedir. Vasıyyet etmedi ise, vârisi kendi malı ile yapabilir. Nemâzı vasıyyet etdi ise, nemâz fidyesini vermek vâcib değil, câiz olur. Bu son ikisi kabûl olmaz ise, hiç olmazsa sadaka sevâbı hâsıl olup, günâhlarını temizlemeğe yardım eder. İmâm-ı Muhammed böyle buyurmuşdur. (**Mecma'ul-enhür**)de diyor ki, (Nefsine ve şeytâna uyarak nemâzlarını kılmamış, ömrünün sonuna doğru buna pişmân [olup kılmamağa ve kazâ etmeğe başlamış] olanın, kazâ edemediği nemâzlarının iskâtının yapılması için vasıyyet etmesi câiz olduğu (**Müstasfâ**)da yazılıdır.)

(**Cilâ-ül-kulûb**)da diyor ki: (Kul hakları, ödenecek borçlar, emânet, gasb, sirkat, ücret ve bey' sebebi ile verecekler ve döğmek, yaralamak, haksız olarak kullanmak gibi beden hakları ve söğmek, alay, gîbet, iftirâ gibi kalb haklarıdır.)

Vasıyyet eden meyyitin malının üçde biri iskât yapmağa kifâyet ediyorsa, velînin bu mal ile fidye vermesi lâzımdır. Kifâyet etmiyorsa, sülûsden fazlasını vârisin teberru' etmesi câiz olduğu, (**Feth-ul-kadîr**)de yazılıdır. Bunun gibi, farz olan hacının yapılması için vasıyyet etse, vârisi veyâ başka biri, hac parasını hediye verse, câiz olmaz. Ölmeden vasıyyet etmeyip, vârisi kendi parası ile iskât yapsa veyâ hacca gitse, meyyitin borcu ödenmiş olur. Vârisden başkasının parası ile bunlar câiz olmaz diyenler varsa da, (**Dürr-ül-muhtâr**) ve (**Merâkıl-felâh**) ve (**Cilâ-ül-kulûb**) kitâblarının sâhibleri "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in" olur dediler.

Keffâret iskâtı, yalnız hanefîde, buğday yerine un veyâ bir sâ' arpa, hurma, üzüm ile de hesâb edilerek, bunlar da verilebilir. [Çünkü, bunlar buğdaydan dahâ kıymetli oldukları için, fakîre dahâ fâidelidirler.] Hepsi yerine kıymetleri olan altın veyâ gümüş de verilebilir. Diğer üç mezhebin hanefîyi taklîd etmeleri câizdir. [Kâğid para ile iskât yapılmaz.] Secde-i tilâvet için fidye vermek lâzım değildir.

Fidye parası, mîrâsın üçde birini aşarsa, vârisler izn vermedikçe, velî üçde birden fazlasını sarf edemez. (**Kınye**) kitâbında diyor ki, meyyitin borcu da olsa, alacaklısı, vasıyyetin yapılmasına izn verse de, vasıyyetin yapılması câiz olmaz. Çünkü, islâmiyyet, önce borcun ödenmesini emr etmektedir. Borcu ödemek, alacaklının râzı olması ile sonraya bırakılamaz. Bütün nemâzların iskât edilmesi için vasıyyet eden kimsenin kaç yaşında öldüğü bilinmiyorsa, bıraktığı mîrâsın üçde biri, nemâzlarının iskâtına yetişmediği zemân, bu vasıyyeti câiz olur. Mîrâsın üçde biri, iskât için yetişir ve artarsa, bu vasıyyeti câiz olmaz, bâtil olur. Çünkü, malın üçde biri, iskâta yetişmediği zemân, üçde biri ile iskât edilecek nemâzların sayısı belli olduğundan, vasıyyeti bu nemâzları için sahîh olur. Geri kalan nemâzları için olan vasıyyeti, lagv, ya'nî boş lâf olur. Üçde biri, çok olduğu zemân, ömrü ve dolayısı ile nemâz sayısı belli olmadığı için, vasıyyeti bâtil olur. Kâdî-zâde, (**Birgivî**) şerhinde diyor ki:

Kerâhet ve fesâd bulunması ihtimâlden dolayı, bütün nemâzlarının iskâtı için vasıyyet eden meyyitin hiç malı yoksa veyâ üçde biri, vasıyyete yetişmiyorsa veyâ hiç vasıyyet etmemiş olup, velî kendi malı ile iskât yapmak istiyorsa, (**Devr**) yapar. Fekat velî devr yapmağa mecbûr değildir. Devr yapmak için, velî, bir aylık veyâ bir senelik iskât için lâzım olan altın liralık veyâ beşibiryerde veyâ bileyzik,

[1] Bâcûrî İbrâhîm, Câmi'ul-ezherde müderris idi. 1276 [m. 1859] da vefât etdi.

yüzük veyâ gümüş geçer para ödünç alır. Meyyit erkek ise, yaşından oniki sene, kadın ise dokuz sene düşerek, kaç sene borcu olduğunu hesaplar. Bir kız 9 yaşına, bir oğlan 12 yaşına gelince (Âkıl ve bâlig) olur. Buna (**Mükellef**) de denir. [9 yaşını bitiren kız ve 12 yaşını bitiren oğlan, bâlig olduğunu söylerse, (**Âkıl-bâlig**) oldu denir. Bu çocuk (**Mükellef**) olur. Ya'nî islâmiyyete uyması lâzım olur. Dört mezhebde de harâm olan bir şeyi severek, beğenerek yapan, söyleyen kâfir olur. Mecbûr olarak, âdete uyarak, nefesine uyarak veyâ nafaka te'mîni için, istemiyerek, üzülerek yaparsa, kâfir olmaz. Fekat, tevbe etmezse, harâm işlemek azâbını çekecektir. Hürriyyet bulunan memleketde halâli, harâmı bilmemek özr değildir. Dizleri açık olan sporcuları, hanbelî mezhebi küfrden kurtarmaktadır. Liseli ve üniversiteli kızlar, mektebi bitirip, tevbe edince, harâmdan kurtulur. Me'mûr olan kadınlar da böyledir. Harâmı inkâr eden kâfir olur. Harâma devâm edenin kâfir olma tehlikesi vardır.] **Hanefî mezhebinde, bir günlük altı nemâz için, onbuçuk kilo, bir güneş yılı için, üçbinsekizyüz kilo buğday vermek lâzımdır.** Meselâ, bir kilo buğday yüz seksen kurus olduğu zemân, bir senelik nemâz iskâtı altıbinsekizyüzdoksansekiz veyâ kısaca altıbindokuzyüz lira olur. Bir altın lira [yedi gram ve yirmi santigram olup], buğdayın kilosu yüzseksen kurus olduğu zemân yüzyirmi lira idi. Ya'nî bir kilo buğday bedeli, bir gram altın kıymetinin takriben onda biri [9,26 da biri]dir. Bir aylık nemâz iskâtı için dört ve üç çeyrek, **bir senelik için elliyedi buçuk veyâ ihtiyâth olarak altmış altın lâzım olur.** Bir aylık nemâz iskâtı için, beş altın lira vermek lâzım demektir. Meyyitin velîsi beş altın lira veyâ bu ağırlıkda [36 gr] bileyzik ödünç alsa ve dünyâya düşkün olmıyan, dînini bilen ve seven bir veyâ birkaç, meselâ dört fakîr bulsa: [Bunların fitra veremiyecek, ya'nî zekât alabilecek fakîr olmaları şarttır. Fakîr olmazlar ise, iskât kabûl olmaz.] Meyyitin velîsi, ya'nî vasiyyet ettiği kimse veyâ vârislerinden biri veyâ bunlardan birinin vekîl ettiği kimse, (Merhûm ..... efendinin iskât-ı salâtı için, bedel olarak, bu beş altını sana verdim) diyerek, beş altını birinci fakîre sadaka niyyet ederek verir. Sadakayı fakîre verirken (hediyeye ediyorum) demek câizdir. Sonra fakîr, (Aldım, kabûl etdim. Sana hediyeye ediyorum) diyerek bunu vârise veyâ vârisin vekîline hediyeye eder. O da teslim alır. Sonra, yine buna veyâ ikinci fakîre verir ve hediyeye olarak ondan geri teslim alır. Böylece, aynı fakîre dört kerre veyâ dört fakîre birer kerre verip ve almakla bir devr olur. Bir devrde, yirmi altınlık nemâz keffâreti iskât edilmiş olur. Meyyit erkek ve altmış yaşında ise, kırksekiz senelik nemâz için, $48 \times 60 = 2880$ altın vermek lâzım olur. Bunun için de, $2880 : 20 = 144$ kerre devr yapar. Altın adedi on veyâ bunların ağırlığında bileyzik ise, 72 devr; altın yirmi ise, 36 devr yapar.

Fakîr adedi on ve altın adedi de on ise, 48 senelik nemâz keffâretinin iskâtı için, yirmidokuz devr yapar. Çünkü:

Nemâz kılmaadığı yıllar x bir yıllık altın sayısı = fakîr sayısı x bir fakîre verilen altın sayısı x devr sayısıdır. Misâlimizde yaklaşık olarak:

$$48 \times 60 = 4 \times 5 \times 144 = 4 \times 10 \times 72 = 4 \times 20 \times 36 = 10 \times 10 \times 29 \text{ dur.}$$

Görülüyor ki, nemâz iskâtında, devr sayısını bulmak için, **bir yıllık altın sayısı ile meyyitin nemâz borcu yılı çarpılır. Ayrıca, devr olunan altın lira sayısı ile, fakîr sayısı da çarpılır. Birinci çarpım, ikinci çarpıma bölünür.** Bölüm, devr sayısı olur. Buğdayın ve altının kâğıd lira karşılığı değerleri her zemân yaklaşık olarak aynı oranda değişmektedir. Ya'nî, iskat için, bir yıllık buğday mikdârı değişmediği gibi, altının kıymeti, dünyâ piyasasına bağlanarak, aşırı yükselmediği zemânlarda, bir yıllık altın sayısı da, ya'nî hanefî mezhebi için, yukarda bulduğumuz altmış altın lira da hemen hemen aynı olmaktadır. Bunun için, böyle fevkal'âde hâller hâricinde:

Bir aylık nemâz iskâtı beş altındır.

Bir aylık Ramezân orucu iskâtı takriben bir altındır.

kabûl edilmektedir. Devr edilecek altın lira ve devr sayısı, buradan bulunur.

Altın lira yok ise, velî, bilezik, yüzük gibi altın eşyâ, bir hanımdan ödünç alır. Bundan, (nemâz kılmadığı sene adedi x 7,2) gram dartılıp, bir mendile konur. Mendilde, nemâz kılmadığı sene adedi kadar altın lira vardır. 60 adedi, devre oturan fakîr adedine bölününce, devr adedi ma'lûm olur. Altın az ise, birincidekinin yarısı kadar dartılır. Devr adedi, birincinin iki misli olur. Misâlimizde, $48 \times 7,2 = 350$ gram altın ve on fakîr ile altı devr, 70 gram altın ile otuz devr yapılır. Devr bitince, sondaki fakîr, elindeki altınları velîye hediye eder. Bu da borcunu öder. Velîde altın liralara varsa, nemâz kılmadığı seneler adedince, altın lira ile devr yapılır. 60 adedi, devre oturan fakîr adedine bölününce, devr adedi ma'lûm olur. Altın adedi, nemâz borcu olan seneler adedinden birkaç def'a az olursa, devr adedi, o kadar def'a çok olur. Yukarıdaki misâlde, 48 altın lira ve bir fakîr ile 60 devr ve 4 fakîr ile 15 devr, 10 fakîr ile 6 devr yapılır. Altın lira 10 aded ise, 48 yerine 50 kabûl edip, 4 fakîr ile 75 devr yapılır. Fakîr adedi de 10 olursa, 30 devr yapılır.

Nemâz iskâtı bitdikden sonra, tutulmıyan, kazâ edilmeleri lâzım olan, 48 senelik, oruçların iskâtı için, beş altını dört fakîre üç kerre devr eder. Çünkü, bir senelik ya'nî, otuz günlük oruç keffâret iskâtı, ellikibuçuk kilo buğday veyâ 5,25 gram altın, ya'nî 0,73 aded altın lira olmaktadır. Görülüyor ki, hanefîde **bir altın bir senelik oruç keffâretini iskât eder** ve kırksekiz sene için kırksekiz altın vermek lâzım olur. Beş altın ile, dört fakîre bir devr yapınca, yirmi altın verilmiş oluyor. Kazâ edilmeleri lâzım olan oruçların iskâtı yapıldıktan sonra, zekât için, sonra kurban ve sadaka-i fitr, nezr ve vârisleri bilinmeyen kul hakları için de birkaç devr yapılır.

Mâlikî ve şâfi'î mezheplerinde, nemâz için de fidye verilir kavline göre, vitr nemâzı sünnet olduğu için, bir günde beş nemâz fidyesi verilir. Bu iki mezhebde, bir nemâz ve bir oruç fidyesi olarak bir müd' buğday verileceği (**El-Envâr**) ve (**Nef'ul-enâm**)da yazılıdır. Bir müd' 173,3 dirhem olup, bir günlük beş nemâz fidyesi 2,1 kgr. bir ay için 63 kgr. buğday, ya'nî 0,875 aded altın lira, bir sene için 705 kgr. buğday veyâ 10,5 aded altın ve bir aylık oruç fidyesi 5,2 kgr. buğday, 0,07 aded altın olur. Mâlikî ve şâfi'îler, hanefî mezhebini taklîd ederken, bir aylık nemâz fidyesi 5 altın, bir aylık oruç fidyesi bir altın hesab eder.

Bir yemîn keffâreti için, bir günde on fakîr ve özrsüz bozulup keffâret lâzım olan bir günlük oruç keffâreti için, bir günde altmış fakîr lâzımdır ve bir fakîre bir günde, yarım sâ' buğdaydan fazla verilemez. Ya'nî, birkaç yemîn keffâreti bir günde on fakîre verilemez. O hâlde, yemîn ve oruç keffâretleri için bir günde devr yapılamaz. Birinci kısım, 83. cü maddeye bakınız! Yemîn vasiyyeti varsa, bir yemîn için, bir günde on fakîrin herbirine ikişer kilo buğday veyâ un veyâ bu değerde herhangi bir mal, altın, gümüş verilir. Bunları, bir fakîre, on gün arka arkaya vermek de olur. Yâhud bir fakîre kâğıd para verip, (Seni vekîl ediyorum. Bu para ile, hergün, sabâh ve akşam olmak üzere, iki kerre on gün karnını doyuracaksın!) demelidir. Karnını böyle on gün doyurmayıp, kahve, gazete parası yaparsa, câiz olmaz. En iyisi, bir aşçı ile pazarlık edip, on günlük parayı aşçıya verip, fakîr, bu aşçıda, hergün, sabâh ve akşam olmak üzere iki kerre on gün karnını doyurmalıdır. Niyet etdikden sonra bozulan oruç ve zihâr keffâretleri de böyle olup, bu ikisinde, bir günün keffâreti için, altmış fakîre bir gün veyâ bir fakîre altmış gün yarım sâ' buğday veyâ bu değerde başka mal vermek veyâ hergün iki kerre doyurmak lâzımdır.

Vasiyyet edilmeyen zekât iskâtı yapılması lâzım değildir. Vârisin, zekât iskâtı için de, kendiliğinden devr yapabileceğine fetvâ verilmiştir.

Velî, altınları fakîrlere her verişde, nemâz veyâ oruç iskâtı diye niyyet etmelidir. Fakîr de, velîye geri verirken, hediye ediyorum demeli ve velî teslim aldım demelidir. (**Eşi'at-ül lemeât**)da, sadaka, zekât alması câiz olmıyan anlatırken diyor ki, (Aişe "radiyallahü anhâ" buyurdu ki, (Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" odama geldi. Çömlekte et kayınıyordu. Ekmek ile evde bulunan birşey ikrâm etdim. (**Et pişdiğini gördüm**) buyurdu. Hizmetçimiz Berîreye sadaka verilen et idi.

Siz sadaka [zekât] yemediğiniz için, bundan vermedim dedim. **(Bu et Berîre için sadakadır. Onun bize verdiği ise hediye olur)** buyurdu). Fakîr aldığı zekâtı, zengine verebilir. Verdiği hediye olur. Zengin bunu alması halâl olur. Çünkü fakîr kendi mülkünden vermiştir. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” zengin, fakîr ayırmadan, herkesin hediyesini kabûl eder, hepsine, dahâ fazla karşılığını verir.) [Velî, iskât yapamıyacak hâlde ise, o meyyitin iskâtlarını yapmak için yabancı birini vekîl eder. Iskâtları, devri, başkalarına tercihen bu vekîl yapar].

[İmâm-ı Birgivînin **(Vasıyyetnâme)** kitabının sonunda ve bunun Kâdî zâde Ahmed efendi şerhinde “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ” diyor ki, fakîrlerin nisâba mâlik olmaması şarttır. Meyyitin akrabâsından olsa, câizdir. Fakîre verirken, (Falancanın şu kadar nemâzının iskâtı için, şunu sana verdim) demesi lâzımdır. Fakîr de, (Kabûl etdim) demelidir ve altınları alınca, kendinin mülkü olduğunu bilmesi lâzımdır. Bilmezse, önceden öğretmelidir. Bu fakîr de lutf edip, kendi isteği ile (Falancanın nemâzının iskâtı için, bedel olarak şunu sana verdim) diyerek başka fakîre verir. O fakîr de, eline alıp, (Kabûl etdim) demelidir. Alınca, kendi mülkü olduğunu bilmelidir. Emânet, ödunc gibi alırsa devr kabûl olmaz. Bu ikinci fakîr de, (Aldım, kabûl etdim) dedikten sonra, (Ol vech ile sana verdim) diyerek üçüncü fakîre verir. Böylece nemâz, oruc, zekât, kurban, sadaka-i fitre, adak ve kul hakları, hayvân hakları için devr yapılmalıdır. Fâsîd ve bâtil alışveriş de, kul hakları içindedir. Yemîn ve oruc keffâretleri için devr yapmak câiz değildir.

Ondan sonra, altınlar hangi fakîrde kalırsa, lutf edip, arzûsu ve rızâsı ile, velîye hediye eder. Velî alıp, kabûl etdim der. Eğer fakîr hediye etmezse, kendi malıdır, zor ile alınmaz. Velî bir mikdâr altını veyâ kâğıd para veyâ meyyitin eşyâsından bu fakîrlere verip, bu sadaka sevâbını da meyyitin rûhuna hediye eder. Borcu olan fakîr ve bâlig olmamış çocuk devr yapmağa katılmamalıdır. Çünkü borcunun, eline geçen altınlar ile borcunu ödemesi farzdır. Bu farzı yapmayıp, altınları meyyitin keffâreti için yanındaki fakîre hediye vermesi câiz olmaz. Devr kabûl olur ise de, kendisi hiç sevâb kazanmaz. Hattâ günâha girer. Çocuğun da hediye vermesi sahîh olmadığı İbni Âbidîninde “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ” yazılıdır.]

Malı olmıyan meyyit, devr yapılmasını vasıyyet ederse, velînin devr yapması vâcib olmaz. Meyyitin keffâretlerini iskât edecek kadar malının hepsini, mîrâsın üçde birini aşmamak üzere vasıyyet etmesi vâcib olur. Böylece, devre lüzûm kalmadan, iskât yapılır. Üçde biri iskâta yetiştirildiği hâlde, üçde birinden az malın devr edilmesini vasıyyet ederse, günâha girer. İbni Âbidîn, beşinci cild, ikiyüzyetmişüçüncü [273] sahîfede buyuruyor ki, (Küçük çocukları olan veyâ fakîr olup mîrâsa muhtâc hâlde bâlig çocukları sâlih olan hastanın, nâfile olan hayrât ve hasenâtı vasıyyet etmeyip, sâlih çocuklarına bırakması dahâ iyidir). **(Bezzâziyye)**de, hediyyeyi anlatırken diyor ki, (Malını hayrâta sarf edip, fâsık olan çocuğuna mîrâs bırakmamalıdır. Çünkü, günâha yardım etmek olur. Fâsık çocuğa da nafakadan fazla para, mal vermemelidir.)

Çok sayıda nemâz, oruc, zekât, kurban ve yemîn borçları olup da, bunlar için, mîrâsın üçde birinden az bir malın devr edilmesini ve geri kalan mal ile, Kur’ân-ı kerîm, hatm-i tehlîl ve mevlid okutulmasını vasıyyet etmek câiz değildir. Bunları okumak için para veren ve alan günâha girer. Kur’ân-ı kerîm öğretmek için para alıp vermek câizdir. Okumak için câiz değildir.

Meyyitin borclu olduğu nemâzları, oruçları, vârislerin ve herhangi bir kimsenin kazâ etmesi câiz değildir. Fekat, nâfile nemâz kılıp, oruc tutup, sevâbını meyyitin rûhuna hediye etmek câiz ve iyi olur.

Meyyitin borcu olan haccını, vekîl ettiği kimsenin, meyyitin parası ile kazâ etmesi câiz olur. Ya’nî, meyyiti borcdan kurtarır. Çünkü hac, hem beden ile, hem de mal ile yapılan ibâdetdir. Nâfile hac, başkası yerine her zemân yapılır. Farz hac ise, ancak ölüncüye kadar hacca gidemeyecek kimse yerine, vekîli tarafından yapılır.

(Mecma’ul-ehür)de ve **(Dürr-ül-müntekâ)**da diyor ki, (Meyyitin iskâtını defn-

den önce yapmalıdır.) Definden sonra da câiz olduğu, (**Kuhistâni**)de yazılıdır.

Meyyit için yapılan nemâz, oruc, zekât, kurban keffâretlerinin iskâtında, bir fakîre nisâbdan fazla verilebilir. Hattâ, altınların hepsi, bir fakîre verilebilir.

Ölüm hastasının, kılmadığı nemâzların fidyesini vermesi câiz değildir. Oruc tutamıyacak kadar ihtiyâr olanın, tutamadığı orucuların fidyesini vermesi câizdir. Hastanın, nemâzlarını başı ile îmâ ederek de kılmaması lâzımdır. Böyle îmâ ile bir günden fazla nemâz kılamıyacak hastanın, kılmadığı nemâzları afv olur. İyi olursa, bunları kazâ etmesi lâzım gelmez. Tutamadığı orucuları, iyi olunca tutması lâzımdır. İyi olmayıp, vefât ederse, bu orucuları afv olur.

Şimdi, İstanbulda, bir kimse ölünce, hemen nüfûs kâğıdı ve iki şâhid ile, belediye tabbliğine gidilip, (**Defn ruhsatiyyesi**) alınır. Mezarlıklar müdürlüğüne götürülür. Buraya, yıkama, cenâze arabası ve mezâr ücreti yatırılır. Buradan, mezarlıkdaki me'mûra hitâben defn emri alınır. Meyyit, yâ evde yıkanır. Yâhud mezarlıklar müdürlüğü yıkatır. Her iki şekilde de, cenâze arabası, meyyiti evden alır. Câmi'ye ve sonra mezarlığa götürür.

Hemen kabristâna gidilip, mümkün olduğu kadar derin bir mezâr kazdırılır.

Verâset i'lâmî lâzım ise, mahkemeye, şöyle bir dilekçe verilir. Meselâ:

İstanbul sulh hukûk nöbetçi hâkimliğine

Da'vâcı: Nefise Sîret Işık — Fâtih, Şeyh resmî mah.

Müstakim zâde sokak No. 23.

Annem Sü'adâ Akışık, dul olarak, 1.9.1958 târihinde, vefât ile benden başka mîrâscısı bulunmadığından ve işin mühim ve müsta'cel mevâddan bulunması hasebîle, her ne kadar, adlî ta'til ise de, fekat bu verâsetin alınmasında, acele mühim bir iş zuhûr etmiş bulunduğundan, müsta'celiyyet kararı ile, da'vânın kabûlünün ve bu sûretle, verâset vesîkası verilmesine müsâ'ade buyurulmasını saygı ile diler, arz eylerim.

Bu dilekçe, doğruca hâkime verilip, imzâdan sonra kalem odasına verilir. Kayd etdirilip üzerine yazılan para, mahkeme veznesine yatırılır. Tekrâr kalem odasına gelip, dilekçe nüfûs me'mûrluğuna havâle etdirilir. Nüfûs me'mûrluğuna götürülüp, tasdikli nüfûs sûreti alınarak mahkemeye getirilir. Mahkemenin bildireceği günde, iki şâhid ile mahkemeye gelip, muhâkemedden sonra, kalem odasından üç aded verâset i'lâmî istenir. Parası vezneye yatırılıp bildirilen günde, gidip alınır.

Bu işleri sıcağı sıcağına, derhâl yapmalıdır. Hemen yapılmazsa, senelerle sürünce mede kalır ve birçok işlerin yapılması, bu yüzden geri kalır. Verâset i'lâmî birçok işler için lâzım ise, noterlikden, lâzım olduğu kadar sûret çıkarmalıdır.

Ölüm vardır, gâfil olma, sakın meyl etme dünyâyâ!

Kapılma mal-ü emlâke, sakın aldanma dünyâyâ.

Çalış emri ilâhîyi yetdikçe icrâyâ!

Gelenler hep sefer eyler, muhakkak dâr-ı ukbaya!

Yüzün dön, ilticâ eyle, Cenâb-ı Zât-i Mevlâyâ!

Bu dünyâ bir köprüdür, her gelen bir bir geçer durmaz!

Hani âbâ-ü ecdâdın, ne oldu, kimseler sormaz.

Hani annen, baban nerde, bu dünyâ kimseye kalmaz.

Gelenler hep sefer eyler muhakkak dâr-ı ukbaya.

Yüzün dön, ilticâ eyle, Cenâb-ı Zât-i Mevlâyâ!

Ecel bir gelir, ondan aceb kurtulan var mı?

Hiç ölmeyen diyenler ölmüş, bakın hiç kurtulan var mı?

Hani şahlar ve sultânlar, bakın hiç nişan var mı?

Gelenler hep sefer eyler muhakkak dâr-ı ukbâyâ,

Yüzün dön, ilticâ eyle, Cenâb-ı Zât-ı Mevlâyâ.

64 — FERÂİZ BİLGİSİ

Vefât eden kimsenin bıraktığı malın kimlere verileceğini ve nasıl dağıtılacağını öğreten ilme, (**İlm-i ferâiz**) denir. Allahü teâlânın Kur’ân-ı kerîmde, en açık ve en geniş bildirdiği şey, meyyitden kalan mîrâsın nasıl dağıtılacağıdır. Burada yapılacak işlerin çoğu farz olarak emr olunduğu için, hepsine (**Ferâiz ilmi**) denilmiştir. (**Tezkire-i Kurtubî**) muhtasarında, İbni Mâce ve Dâre Kutnînin “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’in “bildirdikleri hadîs-i şerîfde, (**Ferâiz ilmini öğrenmeğe çalışınız! Bu ilmi gençlere öğretiniz! Ferâiz ilmi, din bilgisinin yarısı demektir. Ümmetimin en önce unutacağı, bırakacağı şey, bu ilm olacaktır**) buyuruldu.

(**Dürr-ül-müntekâ**) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki: (Gayb olan kimse, hükmen öldü sayılır. Ana rahminde öldürülüp diyeti verilen cenîn, takdîren ölü sayılır. Bu ikisinin de malları vârislerine taksîm edilir. Ölüm zemânında ana rahminde bulunan vâris, takdîren diri sayılır. Bu cenîn, bir oğlan veyâ bir kız imiş gibi iki dürlü ferâiz hesabı yapılp, ikisinden hissesi çok olanı ayrılıp, geri kalan, diğer vârislere taksîm edilir. Bu cenîn iki seneden önce, diri olarak doğarsa, hemen ölse bile vâris olur ve ölünce mîrâs bırakır.) (**İbni Âbidîn**)de ve (**Dürr-ül-müntekâ**)da diyor ki, (İki kardeşden biri Çinde, diğeri Endülüste, aynı gün, güneş doğarken ölseler, Endülüste ölen, diğerine vâris olur. Çünkü, [Erd küresi garbdan şarka doğru döndüğü için], güneş şarkda dahâ önce doğmaktadır.)

1 — Meyyitin bıraktığı maldan ve mülkten, sıra ile, yıkama, kefenleme, defn masrafları ve sonra kul borçları ayrılıp verilir. Geriye kalan mal, mülk, piyasaya göre değerlendirilip, üçe bölünür. Bir kısmı ile, islâmiyyete uygun olan vasiyyetleri yerine getirilir. Diğer iki kısım eşyânın, değerlerine göre kendileri veyâ satılıp paraları vârislerine şöyle dağıtılır:

(1): Önce, eshâb-ı ferâiz denilen oniki kişiye, Kur’ân-ı kerîmde bildirilen hakları verilir. Bu haklara, (**Farz**) adı da verilmiştir. Bunlardan dördü erkektir.

(2): Eshâb-ı ferâizden artan mal, asabe denilen akrabâdan meyyite en yakın olanına verilir. Asabelerin ismi sonra bildirilecektir. Asabe yok ise, bu artanlar da, eshâb-ı ferâize dağıtılır. Fekat, zevc ve zevceye, bu sefer verilmez.

(3): Eshâb-ı ferâizden ve asabelerden kimse yok ise, zevil-erhâm denilen akrabâya verilir. Zevil-erhâm beş sınıftır. İsmeleri, üçüncü kısım, 65. madde sonuna doğru yazılıdır.

(4): Zevil-erhâmdan da kimse yoksa, mevlel-muvâlât denilen adama verilir. [On numaraya bakınız!] Bu da yok ise, kardeşimdir demesi gibi, bir vâsita ile soyu olduğunu söylediği, fekat o vâsitanın kabul etmediği kimseye verilir.

(5): Yukarıdaki vârislerden hiçbiri yok ise, mîrâsın üçde ikisi dahî, vasiyyete harcanır. Vasiyyeti de yok ise, meyyit zimmî olsa bile, Beyt-ül-mâl alır.

2 — Eshâb-ı ferâizi Kur’ân-ı kerîm altı sınıfa ayırmıştır: Her sınıfın hissesini [farzını] şöyle bildirmiştir:

NİSF: Mîrâs kalan maldan vasiyyet edilen mikdârı ayrıldıktan sonra, geriye kalanın yarısını, aşağıdaki beş cins insandan biri alır. Şöyle ki, ilk dört cinsin birinden bir kişi varsa, o ve zevc alır. Bu dört cinsden ikisi bir arada bulunamaz.

Kızı: Meyyitin oğlu yok ise, kızı yarısını alır.

Oğlunun kızı: Çocuğu [ya’nî oğlu ve kızı] ve oğlunun oğlu yok ise, yarısını alır.

Kız kardeşi: Meyyitin çocuğu, oğlunun çocuğu ve erkek kardeşi veyâ babası olmadığı zemân, yarısını alır.

Babadan kız kardeş: Kız kardeşi olmadığı vakt, onun yerine, yarısını alır.

Zevc: Meyyitin çocuğu veyâ oğlunun çocuğu olmadığı zemân yarım alır.

Bu beş kimseden ilk dördü, kendi erkek kardeşi ile birlikte olunca, farzını

alamaz. Yalnız asabe olur. Asabe olunca, erkek, kız kardeşinin iki katını alır. Bunun sebebi, 588. ci sahîfede izâh edilmiştir. Bu dört cinsin birinden birden fazla bulunursa, nısf yerine Sülûsân alıp paylaşırlar.

RUBU': Dörtde birini alacak olanlardır. Bunlar iki kimsedir:

Zevc: Çocuğu veyâ oğlunun çocuğu varsa, zevc dörtde bir alır.

Zevce: Çocuğu veyâ oğlunun çocuğu olmadığı zemân rubu' alır.

Zevc ve zevce, talâk-ı ric'ide, kadının iddet zemânında, birbirlerine vâris olurlar.

SÜMÜN: Sekizde birini alacak olan, yalnız bir kimsedir.

Zevce: Çocuğu veyâ oğlunun çocuğu olduğu zemân sekizde bir alır.

SÜLÛSÂN, ya'nî üçde iki: Hissesi nısf olanlardan zevcden başka birinden, birden fazla olunca, üçde ikiyi alıp aralarında müsâvî olarak bölerler.

SÛLÛS, ya'nî üçde birini iki kimse alır:

Anası: Meyyitin çocuğu, oğlunun çocuğu veyâ her dürlü kardeşden birden fazla yok ise, anası, üçde birini alır. Babası ve zevc veyâ zevcesi de varsa, anası, zevc veyâ zevceden ve babadan kalanın üçde birini alır. Baba yerine ced varsa, ana tek-mîl malın üçde birini alır.

Anadan kardeşler: Bunlara, (**Benûl-ahyâf**) denir. Birden fazla oldukları zemân, üçde birini alıp aralarında paylaşırlar. Erkeği ve kadını hep aynı mikdârda alır. Meyyitin çocuğu veyâ oğlunun çocuğu yâhud babası, dedesi var ise, benûl-ahyâf mîrâs alamaz.

SÛDÛS, ya'nî altıda birini yedi kimse alır:

Babası: Meyyitin çocuğu veyâ oğlunun çocuğu olduğu zemân, baba altıda birini alır.

Anası: Meyyitin çocuğu, oğlunun çocuğu veyâ her dürlü kardeşden birden fazla varsa, anası altıda birini alır.

Sahîh dede ve nineler: Meyyitin babası olmaz, oğlu varsa, ced ve ceddeler, altıda bir alır.

Oğlunun kızları: Meyyitin bir kızı ile birlikte buldukları zemân, oğlunun kızları altıda bir alıp paylaşırlar.

Babadan kız kardeşi: Meyyitin bir kız kardeşi ile birlikte olduğu zemân, sÛdÛs alır.

Anadan kardeş: Anadan kız veyâ erkek kardeşi bir dâne ise, sÛdÛs alır.

İhtâr: Baba altıda bir aldığı zemân, önce baba sÛdÛs alıp, geri kalanın üçde birini ana alır. Ana olmazsa, nineler yine sÛdÛs alır. Ana yerine geçemeyip, sÛlûs alamazlar.

3 — Erkek vâris on kişi olup, dokuzu asabedir. Zevc, asabe olamaz.

Baba: Meyyitin çocuğu veyâ oğlunun çocuğu yoksa, baba yalnız asabe olur. Kızı veyâ oğlunun kızı varsa, hem eshâb-ı ferâizden olur, hem de asabe olur. Oğlu veyâ oğlunun oğlu varsa, yalnız sÛdÛs alır.

Sahîh ced: Meyyite ana taraflarından bağlı olmıyan dedeler demektir. Meyyitin çocuğu ve babası bulunmazsa, baba yerine asabe olur. Oğlu bulunursa, baba yerine yalnız sÛdÛs alır. Baba varsa, hiç vâris olamaz.

Oğul: En kuvvetli asabe olup, oğul bulunduğu zemân, diğer asabelerin hiçbiri asabe olamaz. Dünyâya gelecek çocuk varsa, oğul kabûl edilerek hissesi ayrılır.

Oğlunun oğlu: Meyyitin oğlu bulunmadığı zemân, oğlunun oğlu, en kuvvetli asabe olur ve başka asabeler, asabe olamaz.

Birâder: Şakîk, yalnız babadan, yalnız anadan birâder olmak üzere üç dürlüdür:

Şakîk, ya'nî anadan ve babadan erkek kardeş, birâder veyâ baba bir birâder, meyyitin oğlu, oğlunun oğlu, babası ve dedeleri bulunmadığı zemân asabe olurlar.

Birâder oğlu, amca ve babadan amca veyâ babanın amcası ve bunların oğulları ve meyyit âzâd olmuş köle veyâ câriye ise, bunu âzâd eden adam, kendilerinden dahâ kuvvetli asabe bulunmazsa, sıra ile asabe olurlar.

Zevce: Yalnız eshâb-ı ferâizdendir. Asabe olmaz.

4 — Kadın vâris yedi kişidir: Meyyitin kızı, oğlunun kızı, anası, sahîh cedde-leri, üç dürlü kız kardeşi, zevcesi, meyyit âzâd olmuş köle veyâ câriye ise, bunu âzâd eden kadın. Birden fazla zevce bir farz alarak paylaşır.

5 — Meyyitin kızı birden çok olursa, oğlunun kızları vâris olamaz. Fekat, oğ- lu olmıyarak, oğlunun oğlu da bulunursa, oğlunun kızları, bununla birlikde asabe olarak, kızlardan artanı, oğlunun oğulları ile, oğlunun kızları arasında, erkeğe iki kat olarak taksîm edilir. Oğul varsa, oğul çocukları vâris olamaz.

6 — **(Benûl-a'yân)**, ya'nî şakîkler, ya'nî ana baba bir erkek kardeşler ve **(Benûl'allât)**, ya'nî yalnız baba bir kardeşler; oğul, oğul oğlu, baba, dededen biri bulunduğ u zemân vâris olamazlar.

Kız kardeşler; meyyitin kızı veyâ oğlunun kızı bulunduğu zemân veyâ kendi birâderi bulunduğu zemân, yalnız asabe olurlar. Oğul, oğlun oğlu veyâ baba varsa, vâris olamazlar.

Meyyitin şakîkası, ya'nî ana baba bir kız kardeşi birden fazla ise, babadan kız- kardeşleri, yalnız iken vâris olamaz. Fekat, babadan birâderi de varsa, babadan kız- kardeşleri asabe yaparlar ve meyyitin kız kardeşlerinden artan mal, baba bir kar-deşler arasında, erkeğe iki kat olmak üzere taksîm edilir.

Babadan kız kardeşler; meyyitin kızı veyâ oğlunun kızı bulunduğu zemân ve- yâ kendi erkek kardeşi bulunduğu zemân, yalnız asabe olurlar ise de, meyyitin iki kız kardeşi, oğul, oğlun oğlu veyâ baba varsa, vâris olamazlar. Meyyitin ana baba bir kardeşlerinin bulunması, anadan olan kardeşleri vâris olmaktan çıkarmaz. Ya'nî benûl-ahyâf, benûl-a'yân sebebi ile vârislikden düşmez.

7 — Meyyitin zevcesinden veyâ câriyesinden olan oğul ve kızı, babası, anası, zevci ve zevcesi, mîrâsdan hiç mahrûm kalmaz. Bunlardan başka asabelerden, meyyite bir kişi ile bağı olan kimse, bu kişi bulunduğu zemân, vâris olamaz. Meyyite yakın olanlar, uzak olanları mahrûm bırakır. [Meselâ, kız kardeş asabe olduğu ze- mân, amcası veyâ erkek kardeşin oğlu asabe olamaz.] Yalnız, ana bir kardeşler bun- dan müstesnâdır. İki yakınlığı olan, bir yakınlığı olanı mahrûm eder. Meselâ, ba- ba bir birâderler, ana ve baba bir erkek kardeş bulununca, mîrâs alamazlar. Ba- ba bir kız kardeşler, asabe oldukları zemân, meyyitin erkek kardeşi bulununca, asa- belikden düşerler. Bunun gibi, meyyitin kızı bulunduğu zemân, baba bir erkek kar- deşi düşürmeyip, anadan kardeşi düşürür.

Eshâb-ı ferâiz, bir sahîfe önce yazılı olan şartlara göre, mîrâs alabilir.

8 — Ceddelerin, ya'nî büyük annelerin hepsi, meyyitin anası bulunduğu zemân, mîrâsdan düşerler. Baba tarafından olan ceddeler, baba bulunması ile de, düşer- ler. Fekat, ceddin bulunması ile düşmezler.

9 — Köle, meyyiti öldüren, başka dinden olanlar ve mürtedler mîrâs alamaz. [Şu hâlde, müslimân evlâdı olduğu hâlde, halâle, harâma, farzlara, meselâ, nemâ- za, gusl abdesti almağa ehemmiyet vermiyen, oruc tutmak istemiyen, günâh iş- leyince pişmân olmayan mürted olur, müslimândan mîrâs alamaz.] Babası sâhib çıkmıyan veled-i zinâ, babasına vâris olamaz. Hâlbuki, müslimânın kâfire, kâfirin de müslimâna mal vasiyyet etmeleri câizdir.

10 — Bir zimmî [ya'nî gayr-i müslim vatandaş] veyâ harbî [ya'nî vatandaşımız olmıyan kâfirler], bir müslimânın yardımı ile îmâna gelir ve bu müslimânı velî ka- bûl ederse, ya'nî onun emrine girerse ve bu müslimân da, bunun ile muvâlâtı ka-

bül ederse, ya'nî bunun borclarını ödemeği kabûl ederse, bu müslimân, onun **(Mevlel-muvâlâti)** olur.

Birinci kısımda, yetmişsekizinci maddede, toprak mahsûlleri zekâtını bildirirken, erâzî kanûnu şerhinde, beş nev' toprak olduğunu yazmışdık. Birincisi mülk olan topraklar idi. Bunların sâhibi vefât edince, toprak satılıp, parası ile, sâhibinin borcu ödenebilir. Kalanın üçde birinden vasiyyeti yapılır. Üçde ikisi vârislerine, mîrâsları mîkdârında verilir. İkinci nev' topraklar, Beyt-ül-mâlin olan mîrî topraklardır. Bunlar, şahslara peşin para karşılığı, tapu senedi ile kirâya verilir. Alanın mülkü olmaz. Sâhibi ölünce, satılıp borcu ödenmez, vasiyyeti yapılmaz. Vârislerine mîrâs olmaz. Başkasına kirâya verilir. Fekat, millete iyilik olmak için, sâhibinin mîrî toprağı, para karşılığı başkasına devr etmesi veyâ hediye etmesi ve ölünce, peşin para almadan çocuklarına devr olunması devletce kabûl edilmişdi. Tapunun, çocuklarına devr edilmesi mîrâs olmayıp, devletin ihsânıdır. Vârise mülk olmaz. Kirâ ile verilmiş olur. Kanûnun ellidördüncü ve sonraki maddelerine göre, tapu sâhibi ölünce, toprak, erkek ve kız çocuklarına müsâvî olarak verilir. Çocukları yok ise, torunlarına, bunlar da yok ise, babasına, baba da yok ise, anasına parasız verilir. Fekat, devr hakkı babaya veyâ anaya verilirken, dörtde biri zevc veyâ zevceye verilir, dörtde üçü baba veyâ anaya verilir. Çocuk veyâ torun varken, zevc veyâ zevce, mîrî toprakdan pay alamaz. Meyyitin torunları, çocukları ile birlikde eşit pay alırlar. Şimdi mîrî toprak kalmamış, herkesin mülkü olmuştur. Şimdi, mîrâs gibi bölünmeleri lâzımdır. **(Berika)** ve **(Hadika)** kitâblarının sonuna bakınız!

Her müslimân, ölüm hastalığında bir **(Vasiyyet)** yazmalıdır. **(Mâ-lâ-büdde)**de diyor ki, (Vasiyyetnâmeysi maraz-ı mevtde yazmak vâcib, sıhhatde iken yazıp, yanında taşımak müstehabdır.) Burada evlâdına, ahhâbına son nasihatini yapmalıdır. Kendinde hakkı bulunanlardan, halâllaşmalarını, alacaklarını, vereceklerini, borcların ödenmesini, iskât yapılmasını, hac borcu varsa, vekil gönderilmesini istemeli, cenâze hizmetindeki ve definden sonraki isteklerini bildirmelidir. Zevcesine olan **(Mehr-i müeccel)** borcunun ödenmesi için vasiyyet etmesini unutmamalıdır. Bu isteklerinin ahkâm-ı islâmiyyeye uygun yapılması için, âdil iki şâhid yanında bir vasî seçmelidir. **(Kâdîhân)** “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, (Tarlasının kabristân yapılması veyâ malının üçde biri ile yolcular için hân, mescid yapılması yâhud yolcular için çeşme yapılması, müslimânlara kefen, tabut alınması, kabr kazdırılması, bir mescide sarf edilmesi için vasiyyet etmek, imâm-ı Muhammede göre “rahmetullahi teâlâ aleyh” câizdir. Malının sülüsü ile habshâne yapılmasını vasiyyet câiz değildir. Bunu yaptırmak hükûmetin vazîfesidir. Hac yapılmasını vasiyyet edince, bulunduğu şehrden gönderilir. Malı az ise, malının yetiyeceği yerden gönderilir. Gazâ edilmesi için vasiyyet edince, harb edenlere ve harb malzemesi için verilir. Ehl-i kitâb kâfirlerin fakîrlere verilmek için vasiyyet câizdir. Kilise yapmaları için vasiyyet câiz değildir. Kâtilinin afv edilmesini vasiyyet bâtıldır. Yalnız ev bırakan kimsenin, birinin evde oturmasını vasiyyet etmesi câizdir. Ölünceye kadar evde oturur. Maraz-ı mevt hâsıl olmadan önce, çocuklarından birine, fazla hizmet ettiği veyâ muhtâc olduğu için, birşey hediye etmek câizdir. Malının sülüsünün bir şehrdaki fakîrlere dağıtılmasını vasiyyet edince, başka şehrdaki fakîrlere dağıtılması câiz olur. Bu parayı on fakîre dağıt denilip, hepsinin bir fakîre verilmesi ve bunun aksi de câiz olur. On günde dağıt denilip, hepsini bir günde dağıtsa câiz olur. Malının sülüsünü akrabâma dağıtın dese, vârislerin gayrisına dağıtılır. Vârisler arasında küçükler olsa veyâ meyyitin borcu olsa da, büyükler mîrâsdan yiyebilirler. **(Şirketler)** maddesine bakınız! Bir kimse vasiyyetini ibtâl edebilir. Vasiyyetini inkâr etmesi, ibtâl olmaz. Vasiyyeti kabûl eden vasî, hasta öldükden sonra vazgeçemez. Emîn olmyan fâsık veyâ zimmî vasî yapılırsa, hâkim bunları değiştirir. Ücret ile vasî yapmak câiz değildir. Fekat, söylediği

ücret, ona vasiyyet edilmiş olup, onu alır ve vasî olur. Vasî ta'yîn etmiyenin babası küçük torunlarına vasî olur ise de, borç ödemek için birşey satamaz. Vasî ve baba, yetîmin malını ödünç veremezler. Hâkim verebilir. Vasî, meyyitin borclarını yetîmin malı ile ödeyemez. Onun fitrasını veremez. Kurbanını kesdiremez. Baba, ödeyebilir. Vasî muhtâc olunca, yetîmin malından yiyebilir. Kimseye hibe edemez. Helâk ederse, azl olunur. Vasî, yetîmin malından kendi için kullanıp sonra benzerini yerine korsa, câiz olmaz. Büyüdüğünde vermesi lâzım olur.) [1288] târihli **(Dürr-üs-sukûk)** kitâbında şer'î mahkeme karârları yazılıdır. Vasî ta'yîni bildiren huccetlerden biri şöyledir:

İslâmbol şehrinde Gedikpâşa yakınında, filân mahallede oturan bezzâz [manifaturacı] Osmân efendi meclis-i şer'î şerîf-i enverde ve Ahmed ağanın yanında der ki, Allahü teâlânın emri ile vefât ettiğim zemân, bıraktığım malın hepsi ve bütün alacaklarım alınarak, önce âdet üzere techîz ve tekfînin yapılp, sonra, borcum çıkarsa, bunları ödeyip geriye kalanın üçde biri ayrılınsın. Bu ayrılan sülüs içinden şu kadar kuruşu ile nemâz iskâtı ve oruc, yemîn ve adaklarım için keffâretlerim yapılsın. Ahkâm-ı islâmiyyeye uygun olarak iskât yapılarak müslimân fakîrlere dağıtılsın. Şu kadar kuruşu ile de tatlı [helva ve lokma] pişirip, fakîrlere yidirilsin. Şu kadar kuruşu ile kabrim yapılsın! Bu ayrılan sülüs malımın arta kalanını da, seçtiğim vasîm, dilediği hayrât ve hasenâta harc etsin, diye vasiyyet etdi. Bu vasiyyetimi yerine getirmeğe yanımdaki Ahmed ağayı seçtim ve ta'yîn eyledim dedi. Ahmed ağa da bu vasiyyeti dinleyip kabûl etdi ve hepsini en iyi şekilde yapmağı üzerine aldı. Biz de hâzir bulunup gördük, işittik, şahid olduk.

İmzâ   İmzâ   Şâhid   Şâhid
Hasen oğlu Osmân   Alî oğlu Ahmed   Süleymân oğlu Ömer   Velî oğlu Bekr

(Behcet-ül-fetâvâ) da diyor ki, (Malının üçde birini hayrlı işlerde kullanması için biri vasî ta'yîn edilip, vasî de bu kadar malı hayrlı işlere verse, ölünün vârisleri, bu malı nerelere verdin diye vasîye soramazlar.)

Vasî ta'yîn etmeden ölen kimsenin vasiyyetini yerine getirmek için, hâkim bir vasî ta'yîn eder.

(Redd-ül-muhtâr) sâhibi “rahmetullahi teâlâ aleyh” fâsid bey'leri anlatırken buyuruyor ki, (Vârisler, mîrâs kalan malda, başkalarının hakkı bulunduğunu bildiği zemân, hak sâhiblerini de biliyorlarsa, bunlara haklarını vermek lâzımdır. Bu mal, vârislere harâm olur. Hak sâhiblerini bilmiyorlarsa, fekat başkasının olan malı ayırd edebiliyorlarsa, bu belli mal, vârislere yine harâm olur. Sevâbı sâhibine olmak niyyeti ile, bunu fakîrlere sadaka vermelidir. Bu mal, meyyitin halâl malı ile karışmış ise ve sâhibi de belli değilse, vârislerine halâl olur, denildi. [Bir me'mûr vefât ederken, vârislerden birine, tazmînât veyâ ma'âş olarak, para verirse, bu para, alanın mülkü olur. Diğer vârisler, bu paradan bir hak talep edemez.]

Zulm ile, rüşvet ile, gasb ile, sirkat ile edindiği veyâ alacakları böyle harâm para ile ödendiği bilinen bir kimsenin yemeğini yimek câizdir. Yemeğin kendisi harâmdan geldiği bilirse, câiz olmaz. Kadının, zevcinin getirdiğini yimesi de böyledir.

Borcları, bıraktığı maldan çok olan meyyitin vârisleri, kalan malı satdırmayıp, kıymetlerini, alacaklılara kendi mallarından ödiyebilirler. Alacaklılar, borcun hepsini ödemezseniz, malları size bırakmayız diyemezler.)

Mîrâs bölünürken, erkek çocuklara kız çocukların iki katı verilmesi, ba'zı kimselerin yanlış düşünmesine sebep oluyor. Din câhilleri, buradan da islâmiyyete saldırıyorlar. Müslimânlıkda kadınların hakkı çiğneniyor diyorlar. Ziyâ Gökâlpin bu yolda düzdüğü çok aşağı bir şi'ri **(Fâideli Bilgiler)** kitâbının **(Doğru Söze İnan, Bölücüyü Aldanma)** kısmında, kırkıbirinci maddesinde yazılıdır. Hâlbuki, islâmiy-

yetde kadın, mîrâsdan hiçbirşey almağa muhtâc bırakılmamıştır. Onun bütün ihtiyâclarını, kocası, babası, erkek kardeş ve amca gibi mahrem yakınları, çalışıp, kazanıp, ona vermeğe mecbûr tutulmuştur. Erkeklerin, bu güc vazîfelerinden dolayı, mîrâsın hepsini almaları lâzım gelirken, islâmîyyet kadınlara iltimâs ederek, erkeğe verilenin yarısını da onlara vermektedir. Erkek, kadına bakmağa mecbûr, kadının ise, kendine bile bakması lâzım olmadığı hâlde, islâmîyyet kadını kayırmakta, ona ayrıca mîrâs da vermektedir. İslâmîyyetde kadınların çok kıymetli oldukları, buradan da anlaşılmalıdır. Bir kız, (Ben, erkek kardeşim kadar isterim) derse, mîrâsı altı kısma bölerek, erkek dört kısmı, kız iki kısmı alıp, (Allahü teâlânın bu emrine râzı olduk) derler. Sonra erkek dört hisseden birini kız kardeşine hediye eder.

65 — FERÂİZ HESÂBLARI

Ferâiz problemlerini çözebilmek için, bundan evvelki maddede bildirilmiş olan on bilgiyi iyi anlamak ve ezberlemek lâzımdır. Kur'ân-ı kerîmde açıkca emr edilmiş olan, yukarıda, ikinci numarada yazılı, altı farzdan, nisf, rubu', sümün cinslerine (**Birinci nev'**), sülûsân, sülûs ve sūdüs cinslerine (**İkinci nev'**) denir. Ferâiz hesâbı iki kısma ayrılır:

BİRİNCİ KISM: Eshâb-ı ferâiz ve asabe, birlikde mevcûddür. Bu kısımda beş hâl olabilir:

1 — Nisf, ikinci nev' ile birlikde bulunursa, mîrâs altıya bölünür. Buna, mes'elenin [problemin] aslı altıdan oldu denir.

Meselâ, zevc ve iki aded anadan kız kardeş ve bir aded amca varsa, problemin aslı altıdan olup, zevc üç hisse, anadan iki hemşire iki hisse alıp, geri kalan bir hisse amcaya verilir. Bir kadın ölünce dokuzbin liralık mal bıraksa, kadının zevci: $9000 \times 3 / 6 = 4500$ lira, anadan iki hemşire: $9000 \times 2 / 6 = 3000$ lira, amca: $9000 \times 1 / 6 = 1500$ lira alır. Kız kardeşin herbirine binbeşyüz lira düşer.

İkinci misâl: Zevc, ana ve ced bulunduğu zemân, zevc üç hisse, ana iki hisse alıp, geri kalan bir hisse dedenin olur.

2 — Rubu', ikinci nev' ile birlikde bulunursa, mes'elenin aslı onikiden olur.

Meselâ, zevce ve ana ve iki kız kardeş ve anadan iki kız kardeş bulunduğu zemân, mîrâs onikiye taksîm edilip, zevceye üç hisse, anaya iki hisse, iki kız kardeş sekiz hisse [herbirine dört hisse], ana bir kız kardeşe dört hisse [herbirine ikişer hisse] verilir ki, hisseler mecmû'u onyedi oluyor. Şu hâlde, mes'elenin aslı onyediyeye (**Avl**) etdi denir ve mîrâs onyediyeye taksîm edilir.

İkinci misâl: Meyyitin zevcesi, babasının anası ve babadan amcası kaldığı zemân, oniki hisseden üç hisse zevceye, iki hisse ceddeye ve geri kalan yedi hisse, asabe olan babadan amcaya verilir.

3 — Sümün, ikinci nev' ile birlikde bulunduğu zemân, mes'elenin aslı yirmi-dörtten olur. Meselâ, zevce, iki kız, ana ve amca bulunduğu zemân, problemin aslı yirmidörtten olup, $[24 \times 1 / 8 = 3]$ üç hisse zevceye, $[24 \times 2 / 3 = 16]$ onaltı hisse iki kıza, dört hisse anaya verilip, geri kalan bir hisse amcanın olur.

İkinci misâl: Zevce, kız, oğul kızı, ana ve kız kardeş bulunduğu zemân, yirmi-dört hisseden üç hisse zevceye, dört hisse oğul kızına, dört hisse anaya, oniki hisse kıza ve geri kalan bir hisse de asabe olan kız kardeşe verilir.

4 — Bir hisse, birkaç kişiye bölünemezse, mes'elenin aslı, bu kişilerin sayısı ile çarpılarak, mes'elenin yeni aslı elde edilir. Mîrâs, bu yeni asla bölünür.

Meselâ, zevc ve beş kız kardeş bulunduğu zemân, mes'elenin aslı altıdan ise de, hisselerin toplamı yediyeye avl ediyor [ya'nî hisselerin toplamı yedi oluyor] ve beş

kız kardeşe, dört hisse düşüyor. Dört hisse, beş kız kardeşe bölünemeyeceği için, mes'elenin aslı, $5 \times 7 = 35$ olur. Beş kıza, $[4 \times 5 = 20]$ yirmi hisse verilir. Zevc, $[3 \times 5 = 15]$ onbeş hisse alır.

5 — Birkaç hisse, bu hisselerin sâhiblerine bölünemezse, böyle hisselerin sâhiblerinin sayılarının en küçük ortak katı ile, mes'elenin aslı çarpılarak, yeni aslı bulunur. Mîrâs, bu yeni asla bölünür.

Meselâ, üç kız ve üç amca bulunduğu zemân, mes'elenin aslı üç olup, kızlara iki, amcalara bir hisse düşerse de, hisseler, şahs adedine bölünemediği için, mes'elenin aslı, $[3 \times 3 = 9]$ dokuz olup, $[9 \times 2 / 3 = 6]$ altı hisse kızlara ve $[9 \times 1 / 3 = 3]$ üç hisse amcalara verilir.

İkinci misâl: İki zevce, on kız, altı cedde, yedi amca bulunduğu zemân, mes'elenin aslı yirmidört olup, üç hisse zevcelere, onaltı hisse kızlara, dört hisse büyük annelere verilip, geri kalan bir hisse amcaların olur ise de, hisse sâhiblerinin sayısı, hisse sayısı ile bölünemediğinden iki, on, altı ve yedinin en küçük ortak katı olan (ikiyüzon) adedi mes'elenin aslı olan (yirmidört) ile çarpılarak, mes'elenin aslı, $[24 \times 210 = 5040]$ beşbinkırk bulunur. Zevceler $[5040 \times 1 / 8 = 630]$ altıyüzotuz hisse, kızlar $[5040 \times 2 / 3 = 3360]$ üçbinüçyüzaltmış hisse, nineler $[5040 \times 1 / 6 = 840]$ sekizyüzkırk hisse ve amcalar $[5040 \times 1 / 24 = 210]$ ikiyüzon hisse alırlar. Böylece, bir zevce 315 hisse, bir kız 336 hisse, bir cedde 140 hisse ve bir amca 30 hisse alır.

İKİNCİ KISM: Yalnız eshâb-ı ferâiz vardır. Asabe yoktur. Asabe bulunmadığı için eshâb-ı ferâizden geri kalan mal, yine eshâb-ı ferâize, hisseleri oranında bölünür. Ya'nî eshâb-ı ferâize geri verilir, red olunur. Fekat, zevc ile zevceye geri verilmemez. Bu ikisine, **(Red olunmıyanlar)** denir. Zevc ve zevceden başka eshâb-ı ferâize, **(Red olunanlar)** ya'nî tekrâr verilenler denir. İkinci kısım problemlere, **(Reddiyye mes'eleleri)** denir. Reddiyye mes'elelerinde iki hâl vardır:

1 — Reddiyye mes'elesinde red olunmıyan bulunmazsa, iki şekl vardır:

A: Red olunanlar, bir sınıftan farz sâhibi oldukları zemân, mes'elenin aslı ikiden olur.

Meselâ, iki kız kardeş bulunduğu zemân, herbiri, mîrâsın yarısını alır.

İkinci misâl: Cedde ve anadan kız kardeş bulunduğu zemân, herbiri yarısını alır. Çünkü, her ikisinin farzı da sūdüsdür.

B: Red olunanlar, aynı sınıftan farz sâhibi olmadıkları zemân, reddiyye mes'elesinin aslı, hisse sayılarının toplamı olur.

Meselâ, mes'eledede sülüs ve sūdüs sınıfları varsa, mes'elenin aslı altıdan olacaktır ve farzı sülüs olanın hissesi $6 \times 1 / 3 = 2$, farzı sūdüs olanın $6 \times 1 / 6 = 1$ olacaktır. Fekat, asabe bulunmadığı için, mes'elemiz, reddiyye mes'elesi olur. Mes'elenin aslı altı yerine $[2 + 1 = 3]$ üç olur. Ana ve anadan iki kız kardeş gibi ki, burada ananın farzı sūdüs, anadan iki kız kardeşin farzı sülüs olduğundan, bu reddiyye mes'elesinin aslı üç olup, iki hissesi kardeşlere, bir hissesi anaya verilir.

İkinci misâl: Reddiyye mes'elesinde, nisf ve sūdüs sınıfları varsa, mes'elenin aslı altı olacaktı. Farzı nisf olanın hissesi $6 \times 1 / 2 = 3$ ve farzı sūdüs olanın hissesi $6 \times 1 / 6 = 1$ olacaktı. Reddiyye mes'elesinin aslı ise $[3 + 1 = 4]$ dört olur. Kız ve oğul kızı bulunduğu zemân üç hisse kız için, bir hisse oğul kızı için olur.

Üçüncü misâl: Reddiyye mes'elesinde, nisf ve sülüs yâhud sūdüsân [iki aded altıda bir] ve nisf veyâhud sülüsân [iki aded üçde bir] ve sūdüs varsa, mes'elenin aslı, altı yerine, beşden olur. Kız kardeş ve anadan iki kız kardeş bulunduğu zemân, reddiyye mes'elesinin aslı $[3 + 2 = 5]$ beş olup, üç hisse kız kardeşe, iki hisse anadan iki kız kardeşe verilir.

2 — Reddiyye mes'elesinde, red olunmayan da bulunuyorsa, yine iki şekl vardır:

A: Red olunanlar, bir sınıftan farz sâhibi iseler, iki hâl vardır:

Birinci hâl: Red olunmayan, hissesini aldıktan sonra, geri kalan mal, red olunanlar sayısına bölünebiliyor ise, red olunmayan, hissesini alır, geri kalan, red olunanlar sayısına bölünür.

Meselâ, zevc ve üç kız bulunduğu zemân, zevc dörtde bir hisse alıp, geri kalan üç hisse, kızlara taksîm olunur.

İkinci hâl: Red olunmayan hissesini aldıktan sonra, geri kalan mal, red olunanlar sayısına bölünemezse, red olunan kimselerin sayısı, red olunmayanın farzının [hissenin] paydası ile çarpılarak, mes'elenin aslı elde edilir.

Meselâ, zevc ve beş kız bulunduğu zemân, zevc rubu' alıp, geri kalan üç hisse, beş kıza bölünemediğinden, mes'elenin aslı, $[4 \times 5 = 20]$ yirmi olup, zevc beş hisse, kızlar onbeş hisse alır. Bir kıza üç hisse verilir.

B: Red olunanlar, iki veyâ üç ayrı sınıftan farz sâhibi iseler, red olunmayan kimse, hissesini alır. Geri kalan mal, reddiye mes'alesi gibi çözümlür. Burada da, iki hâl vardır:

Birinci hâl: Red olunmayanlardan kalan hisseler, reddiye mes'alesinin aslına bölünebiliyor ise, mes'elenin aslını bulmak için, red olunan ve red olunmayan kimselerin sayılarının en küçük ortak katı ile, red olunmayan farzının [hissenin] paydası çarpılır.

Meselâ, bir zevce, dört cedde ya'nî büyük anne, anadan altı kardeş varsa, zevce rubu' alınca, geriye üç hisse kalır. Red olunanların mes'alesinin aslı ise, ceddelerin hissesi $6 \times 1 / 6 = 1$, kardeşlerin hissesi $6 \times 1 / 3 = 2$ olduğundan $1 + 2 = 3$ olur. Geri kalmış olan üç hisse, reddiye mes'alesinin aslı olan üçe bölündüğünden, mes'elenin aslı, $[12 \times 4 = 48]$ kırksekiz olur. Çünkü, cedde sayısı olan dört ile, kardeş adedi olan altının en küçük ortak katı onikidir. Zevceye $48 \times 1 / 4 = 12$ hisse, dört ceddeye $1 \times 12 = 12$ hisse ve birine üç hisse, altı kardeşe $2 \times 12 = 24$ hisse ve her birine dört hisse düşer.

İkinci hâl: Red olunmayan, hissesini aldıktan sonra, geri kalan hisseler, reddiye mes'alesinin aslına bölünemiyor ise, mes'elenin aslını bulmak için, reddiye mes'alesinin aslı ile, red olunmayan farzının paydası [ya'nî kesrin mahreci] çarpılıp, bulunan aded ile, tekrâr, red olunan ve red olunmayan kimselerin sayılarının en küçük ortak katı çarpılır.

Meselâ, dört zevce, dokuz kız, altı cedde bulunduğunu farz edersek, zevceler sümün alıp, geriye yedi hisse kalır. Reddiye mes'alesinin aslı ise, dokuz kız $6 \times 2 / 3 = 4$ hisse, altı cedde $6 \times 1 / 6 = 1$ hisse alacağı için, $4 + 1 = 5$ olur. Geri kalan yedi hisse, reddiye mes'alesinin aslı olan beş sayısına bölünemediğinden, mes'elenin aslı, $[5 \times 8 \times 36 = 1440]$ bindörtüyzkırk olup, zevcelere $[1440 : 8 = 180]$ yüzsekse hisse, kızlara $[(1440 - 180) \times 4 / 5 = 1008]$ binsekiz hisse, ceddelere $[(1440 - 180) \times 1 / 5 = 252]$ ikiyüzelliiki hisse verilir ki, herbir zevceye kırkbeş hisse, her kıza $[1008 : 9 = 112]$ yüzoniki hisse, her ceddeye $[252 : 6 = 42]$ kırkiki hisse verilir.

(Kâdîhân) “rahmetullahi teâlâ aleyh” diyor ki, vefât eden kadının yalnız zevci kalsa ve malının yarısını yabancı birine vasiyyet etmiş olsa, malın yarısını bu yabancı alır. Üçde birini zevci alır. Altıda biri de Beyt-ül-mâle kalır. Çünkü, yabancı kimse önce üçde birini alacaktır. Kalan üçde ikinin yarısını zevc alır ki, mîrâsın üçde biridir. Geriye mîrâsın üçde biri kalır. Bunun altıda biri yabancıya verilerek, buna vasiyyet edilmiş olan mîrâsın yarısı temâmlanır. Geriye kalan altıda biri de Beyt-ül-mâlin olur. Çünkü kalan, zevc'e veyâ zevceye verilmez. Malının yarısını zevcine vasiyyet etseydi, mîrâsın hepsi zevcin olurdu.

(Fetâvâ-yı Hindiyeye) de diyor ki, meyyitenin zevci, kızkardeşi ve babadan kızkardeşi olsa, zevc yarısını ve kızkardeş de yarısını, babadan kızkardeş altıda birini alıp, mes'elenin aslı, altıdan yediye avl eder. Babadan erkek kardeş de bulunsaydı, babadan kızkardeşi, farz hissesinden düşürüp asabe yapardı. Zevcden ve kız-

kardeşden geriye birşey kalmadığı için, babadan kızkardeş, hiçbirşey alamazdı.

ZEVİL-ERHÂM

1 — Eshâb-ı ferâizden ve asabelerden kimse bulunmazsa veyâ bunlardan yalnız zevc, zevce varsa, mîrâs zevil-erhâma verilir. Mîrâsdan, cenâze kaldırma, ya'nî yıkama, kefenleme, defn ve kul borçlarını ödeme masrafları çıkdıktan sonra, geri kalanın üçde birinden vasiyyetler yapılır. Geri kalan üçde ikisi, zevil-erhâmdan en yakın olana verilir. (**Zevil-erhâm**) beş sınıf olup, meyyitin yakınlık sırası ile şunlardır:

I — Birinci sınıf, meyyitin Fürû'udur. Fürû', fer'ler, çocuklar demektir. Bu sınıfta, kızlarının çocukları ve oğlunun kızlarının çocukları ve bunların çocukları vardır.

II — İkinci sınıf, meyyitin aslıdır. Bunlar, fâsid cedler ve fâsid ceddeler ve bunların anaları ve babalarıdır. Meyyitin anasının babası ve bunun babası veyâ anaları bunlardır.

III — Üçüncü sınıf, meyyitin babasının fûrû'udur. Her nev' kızkardeş çocukları veyâ torunları ve anadan erkek kardeş çocukları ve her nev' erkek kardeş kızları veyâ torunları bunlardır.

IV — Dördüncü sınıf, ceddin ve ceddinin fûrû'udur. Halalar, teyzeler, dayılar ve anadan amcalar bu sınıftandır. Anadan amca, babanın anadan erkek kardeşidir. Babanın ana-baba bir kardeşi ve baba bir kardeşi olan amcalar, asabedir. Her nev' amca kızları ve hepsinin çocukları da dördüncü sınıftandır.

V — Beşinci sınıf, babanın ve ananın ceddinin fûrû'udur. Ananın veyâ babanın halaları, teyzeleri, dayıları, babanın anadan amcaları, ananın amcaları, ananın ve babanın amcalarının kızları, ananın amcalarının çocukları beşinci sınıftandırlar.

2 — Zevil-erhâmdan, bir kişi bulunur ve başka hiç vâris bulunmazsa, mîrâsın hepsini bu alır. Zevil-erhâmın beş sınıfından birinde bulunanlardan bir kişi varsa, bundan sonraki sınıflarda bulunanlar, meyyite dahâ yakın olsalar bile, vâris olamazlar. Bir sınıftan birkaç kişi varsa, bunlardan meyyite dahâ yakın derecede olan, uzak derecede olanları mîrâsdan mahrûm eder. Meselâ, ananın babası bulunursa, bunun anası veyâ babası vâris olamaz. Bunun gibi, dayı ve dayı oğlu bulunursa, dayının oğlu mîrâs alamaz. Bundan sonra, meyyite iki yoldan yakın olan, bir cihetden yakın olanı mahrûm eder. Meselâ ana baba bir olan dayı varken, yalnız baba cihetinden olan dayı vâris olamaz. Bunlar dahî müsâvî olursa, meyyite vâris ile bağlanan vâris olur. Meselâ, oğul kızının kızı bulunursa, kız kızının oğlu vâris olamaz. Çünkü birinci, farz sâhibinin çocuğudur.

3 — Yakınlık ciheti farklı ise, meselâ baba anasının babası ile, ana babasının babası birlikte bulunduğu zemân, babası cihetinden olan, üçde iki alır. Anası cihetinden olan, üçde bir alır.

4 — Meyyite yakınlık dereceleri ve yakınlık kuvvetleri ve cihetleri berâber olursa ve içlerinde vâris ile bağlanan yoksa, erkekler, kadınların iki katı olarak bölünür. Kızın oğlu ile kızın kızı bulunduğu zemân böyledir.

Katle yardım eden de, kâtil gibi mîrâs alamaz. Bunların âkıl ve bâlig olmaları da şarttır. Mürtede vâris olunur. Fekat mürted, müslimâna vâris olamaz.

(**Hadîka**) ve (**Berîka**) sonunda ve (**Seyf-üs-sârim**) ve (**İnkaz-ül-hâlikin**) ve (**Cilâ-ül-kulûb**) kitâblarında diyor ki, (Bir kimse, altın veyâ gümüş vakf etse ve bunlarla Kur'ân-ı kerîm okunmasını veyâ nâfile nemâz kılınmasını, tesbîh, tehlîl, mevlid, salevât okutulmasını, bunların sevâblarını kendisinin veyâ isimlerini bildirdiği kimselerin rûhlarına hediye edilmesini şart etse, böyle vakf, vasiyyet sahîh değildir, bid'atdır. Sevâbları onlara vâsıl olmaz. Bunların karşılığı olarak alınan para, ibâdetin ücreti olur, harâm olur. Bu tâatları kendiliklerinden yapıp, sevâbları

nı ölü veyâ diri, dilediklerine hediye ederlerse, sevâbları onlara da vâsıl olur. Bunlara karşılık olarak pazarlıksız, hediye olarak verileni almaları halâl olur. Böyle vakf sahîh olur.)

İstanbul barosu avukatlarından Toma Andonyaki beg, 1310 [m. 1892] târihinde İstanbulda neşr ettiği büyük (**Kâmûs-i kavânîn**) kitâbında, Osmânlı kanûnlarını bildirmekde, mîrâs taksîmi hakkında mufassal ma'lûmât vermektedir. Adana avukat Kasbaryan beg de 1312 [m. 1894] de İstanbulda basılan (**Cüzdân-ı kavânîn-i Osmâniyye**) kitâbında, (**Mecelle**)yi ve diğer ondört Osmânlı kanûnunu madde madde yazmaktadır.

66 — İKİNCİ CİLD, 16. cı MEKTÛB

Bu mektûb, Bedî'uddîn-i Sehârenpûriye yazılmış olup, kabr hayâtını ve tâ'ün sevâbını bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun. Onun seçtiği iyi insanlara selâm olsun! Kıymetli mektûbunuz geldi. O taraflarda, iki korkunç hâdise başladığını, birinin tâ'ün [ya'nî vebâ hastalığı], ötekinin de kaht [ya'nî kıtlık, gıdâ maddelerinin azlığı] olduğunu yazıyorsunuz. Allahü teâlâ, bizi ve sizi belâlardan korusun. Hepimize âfiyet versin!

Bu büyük sıkıntı arasında, gece gündüz ibâdet ve murâkabe etmekteyiz. Kalbimiz her ân Onun iledir yazıyorsunuz. Bunu okuyunca, Allahü teâlâyâ hamdyledik. Böyle zemânlarda dört (**Kul**)u çok okuyunuz! [Ya'nî, Kul yâ eyyühel kâfirûn ve Kul hüvallahü ve Kul e'üzüleri okuyunuz! Cinnin ve insanların şerrinden korur!].

Erkeklerin kefeni, üç parça olmak sünnettir. Sarık sarmak bid'at olur. (**Ahd-nâme**) denilen [süâl meleklerine verilecek cevâbları ve düâ ve istigfâr] yazılı kâğıdı, kabre koymamalıdır. Mubârek yazıların, isimlerin, meyyitin pislikleri ile karışmasına sebep olur ve [islâmiyyetin dört delîlinden] bir sened ile bildirilmemiştir. Mâverâ-ün-nehr [Aral gölüne akan Seyhûn ve Ceyhûn nehrleri arasındaki şehirler] âlimleri, böyle birşey yapmamıştır. Meyyite kamîs yerine, bir âlimin gömleğini giydirmek iyi olur. Şehîdlerin kefenleri, elbiseleridir. [Silâh yarası olarak ölen şehîdler yıkanmaz ve kefenlenmez. Muhârebede yara almadan ölen ve sulhda, sârî hastalık ve âfetlerle ölenler, şehîd sevâbı kazanırsa da, bunlar yıkanır ve kefenlenir.] Ebû Bekr-i Sıddîk "radiyallahü anh", (Beni, bu iki çamaşırım ile kefenleyiniz!) buyurmuşdu.

Kabrdeki hayât, bir bakımdan, dünyâ hayâtına benzediği için, meyyit terakkî eder, derecesi yükselir. Kabr hayâtı, insanlara göre değişir. Peygamberler "aleyhimüsselâm", kabirlerinde nemâz kılar buyuruldu. Peygamberimiz "sallallahü aleyhi ve sellem", mi'râc gecesinde, Mûsâ aleyhisselâmın kabri yanından geçerken, mezârda nemâz kılararken gördü. O ânda göke çıkınca, Mûsâ aleyhisselâmı gökde gördü. Kabr hayâtı, şaşılacak birşeydir. Bu günlerde, merhûm büyük oğlum [Muhammed Sâdık "rahmetullahi aleyh"] dolayısı ile, kabr hayâtına bakarak, şaşılacak gizli şeyler görülüyor. Bunlardan az birşey bildirsem, akl ermez. Fitnelere, karışıklığa sebep olur. Cennetin tavanı, Arşdır. Fekat, kabr de, Cennet bağçelerinden bir bağçedir. Akl gözü bunu göremiyor. Kabrdeki şaşılacak şeyler, başka bir gözle görülüyor. Evet îmân [inanmak], nasıl olursa olsun, azâbdan kurtulmağa sebebdir. Fekat, o güzel kelimenin [Kelime-i tevhîd] Hak teâlâ tarafından kabûlü için, [dünyâda islâmiyyete uymak], sâlih amelleri işlemek lâzımdır.

Ölmek için, vebâ hastalığı bulunan yerden kaçmak büyük günâhdır. Muhârebede, düşmân karşısından kaçmak gibidir. Vebâ bulunan yerden kaçmayıp sabr eden kimse, ölüne, şehîdlerin sevâbına kavuşur. Kabr sıkıntısı çekmez. Sabr eden kimse, ölmezse, gâzîler sevâbına kavuşur.

67 — İKİNCİ CİLD, 17. ci MEKTÛB

Bu mektûb, Mirzâ Hüsâmeddîn Ahmede gönderilmiş olup, bu dünyâ sıkıntıları, acı görünse de, insanı yükseltirler ve tâ'ûndan ölmenin kıymetini bildirmektedir:

Önce, Allahü teâlâyâ hamd ve Peygamberimize “sallallahü aleyhi ve sellem” salevât eder, size de düâ ederim. Yazılarımla sizi râhatsız ediyorum. Başımıza gelenlere sabr tavsiye buyurduğunuz, kıymetli mektûbu, şeyh Mustafâ getirdi. Okumakla şereflendik. Hepimiz, Allahü teâlânın mülküyüz. Hepimiz, Onun huzûruna gideceğiz! Başımıza gelenler, görünüşde çok yakıcı, çok acıdır. Fekat, hakîkatde ilerletici, yükseltici ilâclardır. [İlâclar, elbette acı olur.] Bu acıların, dünyâda sebep olduğu fâideler, âhîretde beklediğimiz ni'metlerin yüzde biri olamaz. O hâlde evlâd, Allahü teâlânın büyük bir ihsânıdır. Yaşadıkları müddetce, insan, çok fâidelerini görür. Ölümleri de, sevâb kazanmağa, yükselmeye sebep olur. Büyük âlim, Muhyissünne [Nevevî] “rahmetullahi aleyh” (**Hilyet-ül-ebâr**) isimindeki kitâbında diyor ki: (Abdullah ibni Zübeyr “radıyallahü anhümâ” halîfe iken, tâ'ûn hastalığı oldu. Bu tâ'ûnda, Enes bin Mâlikin “radıyallahü anh” seksenüz çocuğu öldü. Kendisi, Peygamber efendimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” hizmetcisi idi ve bereket, bolluk için düâsını almışdı. Bu tâ'ûnda, Abdürrahmân bin Ebû Bekr Sıddîkin “radıyallahü anhümâ” kırk çocuğu ölmüşdü). İnsanların en iyisi, en kıymetlisi olan Eshâb-ı kirâma “aleyhimürriydân” böyle yapıncı, bizler gibi günâhı çok olanlar, hesâba dâhil olur mu? Hadîs-i şerîfde buyuruldu ki, (**Tâ'ûn, eski ümmetlere, azâb olarak gönderildi. Bu ümmet için şehîd olmağa sebebdir**). Doğrusu, bu vebâda ölenler, şaşılacak bir huzûr, Allahü teâlâyâ teveccüh içinde ölüyor. Bu belâ gününde, insan, bu mubârek cemâ'ate karışmağa hevesleniyor. Onlarla birlikde, dünyâdan ayrılıp, âhîrete gitmeye özeniyor. Tâ'ûn belâsı, bu ümmete gazab, azâb gibi görünmekde ise de, iç yüzü rahmetdir. Meyân şeyh Tâhir dedi ki, tâ'ûn günlerinde, Lâhorda, bir kimse sesler duyduğunu ve, (Bu günlerde ölmeyene yazıklar olsun!) dediklerini söyledi. Evet öyledir! Bu şehîdlerin hâline dikkat olunduğu zemân, şaşılacak hâller, anlaşılamiyan işler görölüyor. Böyle ikrâmlar, yalnız Allah için cânını fedâ edenlere mahsûsdur.

Efendim! Çok sevgili oğlumun ayrılığı, pek büyük musîbet oldu. Beni yakdı. Bu kadar yakan bir elem, kimsenin başına gelmemişdir. Fekat, Allahü teâlânın, bu felâket karşısında, kalbi za'îf olan bu fakîre ihsân eylediği sabr ve şükr ni'meti de, en büyük ihsânlarından olmuşdur. Allahü teâlâdan dilerim ki, bu musîbetin karşılığını dünyâda vermesin. Hepsini âhîretde versin! Bu dileğin de, yüreğimin darlığından olduğunu bilmez değilim. Çünkü, Onun rahmeti sonsuz, merhameti boldur. Dünyâda da, âhîretde de bol bol vericidir. Kardeşlerimizden umarız ki, son nefesde îmân ile gitmemize ve insanlık îcâbı yaptığımız kusûrların afv edilmesine düâ buyurarak yardım ve imdâd edeler. Yâ Rabbî! Bizi afv et, doğru yoldan ayırma! Kâfirlere karşı korunmakta yardımcıımız ol! Âmîn. Size ve hidâyetde olanlara selâm ederim.

68 — İKİNCİ CİLD, 88. ci MEKTÛB

Bu mektûb, molla Bedî'uddîne yazılmışdır. Kazâyâ râzı olmağı ve sâhibinin yapıdığından lezzet duymak lâzım olduğunu bildirmektedir:

Allahü teâlâyâ hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kullarına selâm olsun! İyi kul, sâhibinin yapıdıklarından râzı olan, onları beğenen kuldur. Kendi isteklerini beğenen kimse, kendine kuldur. Sâhibi, kulunun buğazına bıçak dayasa, kulun bundan râzı olması, sevinmesi lâzımdır. Allah korusun, eğer bunu beğenmez, istemezse, Onun kulluğundan çıkmış olur. Sâhibinden uzaklaşmış olur. Tâ'ûn [gibi sârî ve tehlikeli hastalıklar], Allahü teâlânın dilemesi ile gelmektedir. Kendi isteği ile gel-

miş gibi sevinmek lâzımdır. Tâ'ûn [ya'nî vebâ ve her bulaşıcı hastalık] gelince, kızmamalı, üzülmemelidir. Sevgilinin yaptığı şey olduğunu düşünerek sevinmelidir. Herkesin belli bir eceli, ya'nî ölüm zemânı vardır. Bu zemân hiç değişmez. Onun için, hastalıkda sıkılmamalı, telâşa düşmemelidir. Böyle derd ve belâlar gelince, Allahü teâlâya sığınmalı, âfiyet vermesi, kurtarması için düâ etmeli, Ona yalvarmalıdır. Allahü teâlâ düâ edenleri, sıhhat ve selâmet isteyenleri sever. Mü'min sûresindeki âyet-i kerîmede meâlen, **(Düâ ediniz! Düânızı kabûl ederim!)** buyuruyor. [Bunun için her nemâzda, fâtiha okurken, Allahü teâlâdan hidâyet istiyoruz.] Allahü teâlâ, sizi, görünür ve görünmez belâlardan korusun! Âmîn.

[Ya'kûb bin Seyyid Alî "rahmetullahi teâlâ aleyh", **(Şir'a-tül-islâm)** şerhinde diyor ki, hadîs-i şerîfde, **(Düâ etmek, ibâdetdir)** buyuruldu. Kabûl olmazsa da, sevâb hâsıl olur. Düânın kabûl olması için şartlar vardır: Halâl yimelidir. Harâm lokma yiyenin düâsı kırk gün kabûl olmaz. Düâ ihtiyacı gideren, se'âdete kavuşduran kapının anahtarıdır. Bu anahtarın dişleri, halâl lokmadır. Giydiği de tîb olmalıdır. Hazar olmayan, men' edilmiş olmayan mala halâl denir. Hazer olmıyan, ya'nî şübhelı olmıyan mala tîb denir. Düâ ederken, kalb uyanık olmalı, kabûl edileceğine inanmalıdır. Söylediğinden haberi olmıyan gâfilin düâsı kabûl olmaz. Düâdan evvel tevbe ve istıfâr etmelidir. Düânın kabûlü için acele etmemelidir. Düâya devam etmeli, usanmamalıdır. Allahü teâlâ, düâ etmeği ve düâ edenı sever. Kabûl etdiği hâlde, istenilenı vermeği geciktirerek, düânın ve sevâbının çok olmasını ister. Düâyı, hiç olmazsa, yedi kerre tekrâr etmelidir. Râhat ve huzûr zemânlarında çok düâ edenin, derd ve belâ zemânlarındaki düâları çabuk kabûl olur. Düâdan evvel, Allahü teâlâya hamd ve Resûlullaha salât ve selâm söylemelidir. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" düâya başlarken, **(Sübhâne Rabbiyel alıyyil a'lle-Vehhâb)** derdi. Evvelâ, günâhlarına tevbe etmeli, sonra bütün mü'minlerin sıhhat ve selâmetleri için düâ etmeli ve her dileğini söyleyip, vermesini cân ve gönülden istemelidir. Akla ve şer'a uymıyan şey istememeli, meselâ, Cennetin sağ tarafında beyâz bir köşk ver dememelidir. Kalbine gelen hayrlı şeyi istemeli, söylediğinin ma'nâsını öğrenmelidir. Düâ, bir temennî olmamalı, istediği şeye kavuşduracak sebeblere yapışmalıdır. Meselâ, önce tâ'at ve ibâdâta sarılmalı, sonra Allahın rızâsına kavuşmak için düâ etmelidir. Tâ'atler, ibâdetler, rızânın, muhabbetin sebebleridir. Sebeblere yapışmadan yapılan düâ kabûl olmaz. Buna düâ denmez. Fâidesiz temennî denir. Ümmîd edilmıyen şeyi istemeğe temennî denir. Ümmîd edilen şeyi istemeğe recâ denir. İstenilen şeyin sebeblerine kavuşdurmasını dilemelidir. Hadîs-i şerîfde, **(Çalışmadan düâ eden, silâhsız harbe giden gibidir)** buyuruldu. Abdest alıp, diz üstüne, kibleye karşı oturup, elleri göğüs hizasında ileri uzatıp, avuçları [semâya karşı] açıp, Peygamberlere ve Evliyâyâ tevessül ederek, Onların hâtırları ve hurmetleri için istemeli, sonunda **(Âmîn)** demelidir. Herşeyden önce, afv ve mağfıret ve âfiyet için düâ etmelidir. Bunların hepsini ihtivâ eden çok kıymetli düâ, **(Allahümme rabbenâ âti-nâ fiddünyâ haseneten ve fil-âhreti haseneten ve kı-nâ azâbennâr)**dır. Kendisi, ehli ve evlâdı için zararlı düâ yapmamalı, [meselâ (Yâ Rabbî! Canımı al) dememelidir]. Kabûl olursa, pişmânlık fâide vermez. Şir'a şerhinden terceme temâm oldu.]

69 — ÜÇÜNCÜ CİLD, 15. ci MEKTÛB

Bu mektûb, mîr Muhammed Nu'mâna "kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz" yazılmış olup, sevgiliden gelen sıkıntılarını, acılarını, seven kimseye, Onun ni'metlerinden, tatlılarından dahâ tatlı olduğunu bildirmektedir:

Allahü teâlâya hamd olsun ve Onun seçtiği, sevdiği kimselere selâmlar olsun! Kıymetli seyid kardeşim! Dikkatle dinleyiniz! İyi düşünceli olan kardeşlerimizin derdlerden kurtulmamız için, her çâreye baş vurduklarını, hiçbirinin fâide vermediğini haber aldım. **(Allahü teâlânın yarattıklarında, gönderdiklerinde hayr, iyi-**

lik vardır) hadîs-i şerîfi meşhûrdur. İnsan olduğumuz için, başımıza gelenlerden, bir aralık üzölmüşdük. İçimiz sıkılmışdı. Birkaç gün sonra, Allahü teâlânın lutfü ile, üzöntü ve sıkıntılar gitti, hiç kalmadı. Onların yerine sevinc, genişlik geldi ki, bizimle uğraşanlar, Allahü teâlânın istediğini istemekte ve yapmaktadırlar. Böyle olunca, sıkılmanın, üzölmünün yersiz olduğu, Allahü teâlâyı seviyorum diyenin böyle olmaması gerektiği anlaşıldı. Çünkü, sevene, sevgilinin gönderdiği acıların da, Ondan gelen iyilikler gibi sevgili ve tatlı olması lâzımdır. Sevgilinin iyilikleri tatlı geldiği gibi, Onun acıtması da tatlı gelmelidir. Hattâ, Ondan gelen acılarda, tatlılardan dahâ çok lezzet bulmalıdır. Çünkü, acılar, sıkıntılar nefse tatlı gelmez. Nefs, böyle şeyleri istemez. Her bakımdan güzel olan, herşeyi güzel olan Allahü teâlâ, bir kulunu incitmek dileyince, Onun irâdesi, isteği, bu kula elbette güzel gelmelidir. Dahâ doğrusu, bundan zevk almalıdır. Bizimle uğraşanların diledikleri, istedikleri, Allahü teâlânın dilediğine uygun olduğu için ve bunların dilekleri, O sevgilinin dilediğini gösterdiği için, bunların diledikleri ve yaptıkları da, elbette güzeldir ve tatlı gelmektedir. Sevgilinin işini gösteren bir kimsenin işi de, sevene sevgilinin işi gibi, sevimli ve tatlı gelir. Bunun için bu kimse de, sevene sevgili olur. Şaşılacak şeydir ki, bu kimsenin vereceği acılar, sıkıntılar, ne kadar çok olursa, sevenin gözüne o kadar çok tatlı görünür. Çünkü, onun verdiği sıkıntılar, sevgilinin düşman gibi olduğunu göstermektedir. Bu yolda aklı gidenlerin işlerine akl ermez. Demek ki, o kimseye karşılık yapmak, onu kötü bilmek, sevgiliyi sevmeğe uymaz. Çünkü, o kimse, sevgilinin işlerini gösteren bir ayna gibidir. Bizimle uğraşanlar, incitenler, başkalarından dahâ sevimli görünüyorlar. Kardeşlerimize, dostlarımıza söyleyiniz! Bizim için üzölmeyinler, sıkılmasınlar. Bizi incitenleri kötü bilmesinler. Onlara kötölük yapmasınlar! Bunların yaptıklarına sevinseler, yeridir. Evet, düâ etmekle emr olunduk. Allahü teâlâ, düâ edenleri, Ona boyun bükenleri ve yalvaranları, sızlıyanları sever. Böyle yapmak, Ona tatlı gelir. Belâların, sıkıntılarının gitmesi için düâ ediniz! Afv ve âfiyet için yalvarınız!

O kimsenin incitmesi, sevgiliyi düşman gibi göstermektedir dedim. Evet çünkü, sevgilinin düşmanlığı, düşmanlar içindir. Dostlarına düşmanlığı, görünüştedir. Bu ise, merhametini, acımasını bildirmektedir. Böyle düşman görünmesinin, sevene nice fâideleri vardır ki, anlatılmakla bitmez. Bundan başka, dostlarına düşmanlık gibi görünen işler yapması, bunlara inanmıyanları harâb etmekte, onların belâlarına sebep olmaktadır. Muhyiddîn-i Arabî “kaddesallahü teâlâ sirrehül’azîz”, (Ârifin niyyeti, maksadı olmaz) buyuruyor. Ya’nî, Allahü teâlâyı tanıyan kimse, belâdan kurtulmak için birşeye başvuramaz demektir. Bu sözün ne demek olduğunu iyi anlamalıdır. Çünkü, derd ve belâların, sevgiliden geldiğini, Onun dileği olduğunu bilmektedir. Dostun gönderdiği şeyden ayrılmak ister mi ve o şeyin geri gitmesini özler mi? Evet düâ ederek, gitmesini söyler. Fekat, düâ etmeğe emr olduğu için, bu emre uymaktadır. Yoksa, gitmesini hiç istemez. Ondand gelen herşeyi de sever, hepsi kendine tatlı gelir. Doğru yolda bulunanlara, Allahü teâlâ selâmet versin! Âmîn.

[**(Miftâh-un-necât)** da yazılı hadîs-i şerîfde, **(Bir kimse, mü’minler için, hergün yirmibeş kerre, istigfâr okursa, Allahü teâlâ, bu kimsenin kalbinden gıl ve hasedi çıkarır. İsmi, Ebdâl isimleri arasında yazılır. Ona, bütün mü’minler adedince, sevâb yazılır. Kıyâmet günü, bütün mü’minler: Yâ Rabbî, bu kulun bizim için, istigfâr okurdu. Sen de onu afv eyle! derler)** buyuruldu. Gıl, hiyle demektir. Ebdâl, Evliyâdan bir sınıfın ismidir. Hergün **(Allahümmagfir lî ve li-vâlideyye ve lilmü’minîne vel-mü’minât vel-müslimîne vel-müslimât el-ahyâ-i minhüm vel-emvât bi-rahmetike yâ Erhamerrâhimîn)** okumalıdır. Bu düâ, **(Kitâbüssalât)** kitabımızda da yazılıdır.]

M Ü N Â C Â T

*Gel ey Dâ'î, hemen başla düâya,
elin aç bârgâh-i kibriyâya.*

*Nice zemânların âh boşuna geçdi,
yapdıkların hep mâziye karışdı.*

*Şimdiden sonra insâfa gel bârî,
tevbe et, yalvar da, afv ede Bârî.*

*Kalbimden söyledim (Estagfirullah),
rücû' etdim dedim (Tübtü ilallah).*

*Olup nâdim elim çekdim hevâdan,
pâk etdim kalbimi hubb-i sivâdan.*

*Hevây-i nefse ve şeytâna uydum,
hatâ etdim ilâhî, şimdi duydum.*

*Înâbet eyleyip geldim kapına,
yüzüm yere sürüp durdum bâbına.*

*Yüzüm kara, günâhım çok, elim boş,
lâfa geldikde ammâ sözlerim hoş.*

*Beni gören sanır ki bir Velîyim,
fekât bilmez ki, bir ahmak deliyim.*

*Eğer bende olaydı akl-i kâmil,
muhakkak olmaz idim böyle gâfil.*

*Temizler rahmetinin suyu İlâhî,
benim gibi nice rûy-ı siyâhı.*

*Ümmîdim kesmem hiç senden İlâhî,
ki Sensin cümle mahlûkun penâhı.*

*Yüzüm karasına bakma İlâhî,
Cehennem nârında yakma İlâhî.*

*Yüzüm yokdur, sözüm yokdur İlâhî,
yaşım çokdur, gamım çokdur İlâhî.*

*Bu Beykozlu Dâ'î kapında bir aç,
fakîrim, bî-kesem gufrâna muhtâc.*

*Atâ eyle, ganîsin yâ İlâhî,
ki Sensin pâdişâhlar pâdişâhı.*

*Beni sen yokdan var etdin yâ Rabbî,
nice ni'metler lutf etdin yâ Rabbî.*

*Aldandım ins ve cin şeytânlarına,
uyamadım Habîbinin yoluna.*

*Nasîb oldu şimdi bana hidâyet,
gelip sığındım afvına nihâyet.*

*Niyâz edip, yüzüm sürmeğe geldim,
merhamet için yalvarmağa geldim.*

*Düâma eyle yâ Rabbî icâbet,
hem dahî şu dileğimi kabûl et.*

*Kanâ'at ver, tâ olmasın gözüm aç,
senden gayrıya yâ Rab etme muhtâc.*

*Boyun eğdirme yâ Rab bir habîse,
şükr edeyim lutfuna her ne ise.*

**Rızkımı halâl yoldan nasîb eyle,
 rızânı her işime karîb eyle.**
**Azrâile verdiğin zemân fermân,
 beni hıfz et ki, aldatmaya şeytân.**
**Vereyim îmân ve Kur'ânla cânı,
 göreyim fadlınla dâr-ı cinânı.**
**Eyleme kabrimi hufre-i nîrân,
 beni o kara yerde etme hayrân.**
**Gelince Münker ve Nekîr melekler,
 yine Senden budur o dem dilekler.**
**Bana yumuşak etsinler süâli,
 vereyim lutfunla doğru cevâbı.**
**Geldiğinde (Men Rabbüke) hitâbı,
 kolayca diyeyim (Allahü Rabbî).**
**Hem, (Men nebiyyüke) deyince bana,
 (Muhammed nebiyyî) diyeyim ona.**
**Sorduklarında dîn-i mübîni,
 diyeyim avninle (vel-islâmü dînî).**
**Diyem sordukda kıbleme imâmım,
 ki, kıblem Kâ'bedir, Kur'ân imâmım.**
**Sen et yâ Rab bana o zemân telkîn,
 ede o iki melek beni tahsîn.**
**Diyem ol demde Münkerle Nekîre,
 Senin ihsânın ile bu fakîre.**
**Hayâtımda bunu her vakt der idim,
 nice mevtâyâ telkîn eyler idim.**
**Diyeler bana ol dem (tâbe mesvâh)
 (henîen lek) murâdın verdi Allah.**
**Râhat et, tâ olunca rûz-i mahşer,
 ede Hak kabrini vâsî' münevver.**
**Yâ Rab! Kabrimi (Ravda-i Cennet) et,
 yalnız bırakma, refîkım rahmet et.**
**Hem et âbâ ve ecdâdıma rahmet,
 olalar, tâ cinânın içre râhat.**
**Husûsâ vâlideynim eyle magfûr,
 ola her birisinin kabri pür nûr.**
**Ölen ma'sûmlarıma magfiret et,
 bana onları mahşerde şeffî' et.**
**Kimin evinde yidimse bir kez nân,
 nasîb eyle ona da âb-ı cinân.**
**Kelâmında buyurdun çünkü ey Hak,
 (Ücübü da'veteddâ') muhakkak.**
**Dahî evlâdımı, ey yüce Hâlık,
 hatâdan hıfz eyle beynel-halâyık.**
**Önümde bunları izzü şeref kıl,
 sonunda her birin hayrül-halef kıl.**
**Masûn et sû-i ef'âlden İlâhî,
 nasîb eyle râzı olduğun râhî.**

*Edeler dâimâ tahsîl-i irfân,
olalar herbiri bir kâmil insân.
Îlâhî eyledim sana emânet,
kimse etmeye kasd-i hiyânet.
Edip sâlih amellerle mu'ammer,
rızân et bunlara her ân müyesser.
Bu Dâ'îden edenler istifâde,
irişe iki âlemde murâde.
Husûsâ Muhammed ve Mustafâya,
rahmetler eyle bî-nihâye.
Ayırmadın cihânda birbirinden,
ayırma hem cinânda birbirinden.
Olunca yâ Îlâhî rûz-i mahşer,
gele karşıma o iki birâder.
Mülâkat nasîb et Cennetde yâ Rab,
ola yanımda her iki müeddeb.
Hele Muhammedin kalbi pür nûrdu,
ledünnî bir ilmle konuşurdu.
Onbeş yaşındayken o fener söndü,
hak âşıkları hep mecnûna döndü.
Kamu üstâdına hem rahmet eyle,
her birinin makamın Cennet eyle.
Cenâbından budur bir dahî maksûd,
atâ kıl anı da, ey Hayyu Ma'bûd.
Bu günlerdir husûsâ ıyd-i edhâ,
dolacak rahmetinle hâk-i Bathâ.
Bu günlerde açıkdır bâb-ı rahmet,
düâmı red etme yâ Rab rahmet et.
Bu aşkla dökdüm gözyaşımı bol bol,
benim bu nevhâmı sen eyle makbûl!*

[Yukarıdaki münâcât, Beykozda muallim Muhammed bin Receb efendinin 1059 [m. 1649] da yazdığı (Nevha-tül-uşşak) kitâbından alınmıştır.]

70 — SE'ÂDET-İ EBEDİYYENİN SON SÖZÜ

Etrâfımızı beş duygu organımız ile tanıyoruz. His organlarımız olmasaydı, hiçbir şeyden haberimiz olmayacaktı. Kendimizi bile bilemeyecekdik. Yürüyemiyecak, birşey yapamıyacak, yaşyamıyacakdık. Anamız, babamız olamıyacak, var olamıyacakdık. Rûhumuza tatlı gelen güzelleri göremiyecak, güzel sesleri duyamıyacak, onları sevemiyecakdık. Allahımıza yalnız duygu organlarımız için, durmadan şükr etsek, şükrünü ödemiş olamayız.

Duygu organlarımıza etki eden herşeye (**Varlık**) veyâ (**Mevcûd**) diyoruz. Kum, su, güneş birer mevcûddür. Çünkü, bunları görüyoruz. Ses de bir mevcûddür. Çünkü, işitiyoruz. Hava, bir mevcûddür. Çünkü, elimizi açıp yelpâze gibi sallayınca, havanın elimize çarptığını duyuyoruz. Rüzgâr da yüzümüze çarpıyor. Bunun gibi, sıcaklık, soğukluk da birer mevcûddür. Çünkü, derimizle bunları duyuyoruz. Elektirik, harâret, ya'nî ısı ve miknâtis gibi enerjilerin [kudretlerin] de mevcûd olduklarına inanıyoruz. Çünkü, elektrik akımının harâret ve miknâtis veyâ kimyâ reaksiyonları meydâna getirdiğini, ısı gelince sıcaklık olduğunu, ısı azalınca soğukluk

olduğunu ve miknâtısın demiri çektiğini his ediyoruz, anlıyoruz. (Ben havanın, ısının, elektriğin mevcûd olduklarına inanmam. Çünkü, bunları görmüyorum) sözüne yanlıştır diyoruz. Çünkü, bunlar görülemezlerse de, kendilerini veyâ yaptıkları işleri, duygu organlarımız ile anlıyoruz. Bunun için de, görülemiyen birçok varlıklara inanıyoruz. Göremediğimiz için, yok olmaları lâzım gelmez diyoruz. Bunun gibi, (Ben Allaha inanmam. Melek, cin gibi şeyler yoktur. Var olsalardı görürdüm) sözü de doğru değildir. Akla, fenne uygun olmayan bir sözdür.

Fen dersleri bildiriyor ki, ağırlığı ve hacmi olan varlıklara (**Madde**) denir. Buna göre, hava, su, taş, tahta maddedirler. Işık, elektrik akımı birer varlık iseler de, madde değildirler. Maddenin şekil almış parçalarına, (**Cism**) denir. Çivi, kürek, maşa, iğne birer cismdirler. Hepsisi, aynı demir maddesinden yapılmışlardır. Duran bir cismi harekete getiren, hareketde olan bir cismi durduran veyâ hareketini değiştiren sebebe (**Kuvvet**) denir. Duran bir cisme kuvvet etki etmezse, hep durur. Hareket eden bir cisme, kuvvet etki etmezse, hareketi değişmez ve hiç durmaz.

Maddelerin, cismlerin ve maddelerde bulunan enerjilerin hepsine (**Âlem**) veyâ (**Tabî'at**) denir. Âlemde her cism hareket etmekte, değişmektedir. Demek ki, her cisme, her ân çeşitli kuvvetler te'sir etmekte, değişiklik hâsıl olmaktadır. Cismlerde meydana gelen değişikliğe (**Hâdise**) veyâ (**Olay**) denir.

Cismlerin yok olduklarını, başka cismlerin meydana geldiklerini görüyoruz. Dedelerimiz, eski milletler yok olmuşlar, binâlar, şehirler yok olmuş. Bizden sonra da başkaları meydana gelecek. Fen bilgimize göre, bu mu'azzam değişiklikleri yapan kuvvetler vardır. Allaha inanmıyanlar, (Bunları tabî'at yapıyor. Herşeyi tabî'at kuvvetleri yaratıyor) diyorlar. Bunlara deriz ki, bir otomobilin parçaları, tabî'at kuvvetleri ile mi bir araya gelmiştir? Suyun akıntısına kapılan, sağdan soldan çarpan dalgaların te'siri ile biraraya yığılan çöp kümesi gibi biraraya yığılmışlar mıdır? Otomobil tabî'at kuvvetlerinin çarpmaları ile mi hareket etmektedir? Bize gülerek, hiç böyle şey olur mu? Otomobil, akl ile, hesâb ile, plân ile, birçok kimselerin, titizlikle çalışarak yaptıkları bir san'at eseridir. Otomobil, dikkat ederek, akl, fikr yorarak, hem de trafik kâ'idelerine uyarak, şoför tarafından yürütülmektedir demez mi? Tabî'atdeki her varlık da, böyle bir san'at eseridir. Bir yaprak parçası, mu'azzam bir fabrikadır. Bir kum dânesi, bir canlı hücre, fennin bugün biraz anlayabildiği ince san'atların birer meşheri, sergisidir. Bugün fennin buluşları, başarıları diye öğündüklerimiz, bu tabî'at san'atlarından birkaçını görebilmek ve taklîd edebilmekdir. İslâm düşmanlarının, kendilerine önder olarak gösterdikleri, İngiliz doktoru Darwin bile, (Gözün yapısındaki san'at inceliğini düşündükçe, hayretimden tepem atacak gibi oluyor) demiştir. Bir otomobilin tabî'at kuvvetleri ile, tesâdüfen hâsıl olacağını kabûl etmiyen kimse, başdan başa bir san'at eseri olan bu âlemi tabî'at yaratmış diyebilir mi? Elbette diyemez. Hesâblı, plânlı, ilimli, sonsuz kuvvetli bir yaratıcının yaptığına inanmaz mı? Tabî'at yaratmıştır. Tesâdüfen var olmuşdur demek, câhillik, ahmaklık olmaz mı?

Allahü teâlâ herşeyi en güzel ve en fâideli olarak yaratdı. Meselâ, Erd küresini güneşden yüzelli milyon kilometre uzakda yaratdı. Dahâ uzakda yaratsaydı, hiç sıcak mevsim olmaz, çok soğuktan ölürdük. Dahâ yakın yaratsaydı, çok sıcak olur, hiç bir canlı yaşayamazdı. Etrâfımızı saran hava, hacmen yüzde yirmibir oksijen, yüzde yetmişsekiz azot ve onbinde üç karbondioksit gazlarının karışımıdır. Oksijen hücrelerimize kadar girip, oraya gelmiş olan gıdâ maddelerini yakarak, bize kuvvet, kudret veriyor. Oksijenin havadaki mikdârı dahâ çok olsaydı, hücrelerimizi de yakar, hepimiz kül olurduk. Mikdârı 21 den az olsaydı, gıdâlarımızı yakamazdı. Yine, hiçbir canlı yaşayamazdı. Yağmurlu, şimşekli havalarda, oksijen azotla birleşerek, havada nitrat tuzları hâsıl olup, yağmurla toprağa iniyor. Bunlar, nebâtâtı besliyor. Nebâtâtlar da, hayvanlara, hayvanlar da insanlara gıdâ oluyor. Görülüyor ki, rızkımız semâda hâsıl olmakta, göklerden yağmaktadır. Havadaki karbon dioksit gazı, dimâğçedeki kalb ve teneffüs merkezlerini tenbîh ediyor, çalıştırıyor.

Havadaki karbon dioksit mikdârı azalır, kalbimiz durur ve nefes alamayız. Mikdârı artarsa boğuluruz. Karbon dioksit mikdârının hiç değişmemesi lâzımdır. Bunun için de, denizleri yarattı. Karbon dioksit mikdârı artınca, kısmî tazyîki de artıp, fazlası denizlerde eriyerek, sudaki karbonat ile birleşerek, onu bi-karbonat hâline çeviriyor. Bu da, dibe çökerek deryâların dibinde çamur tabakası hâsıl oluyor. Havada azalınca, çamurdan ayrılıp suya ve sudan havaya geçiyor. Bütün canlılar havasız yaşayamaz. Bunun için, havayı, her yerde, her canlıya çalışmadan, parasız veriyor ve ciğere kadar gönderiyor. Susuz da yaşayamayız. Suyu da her yerde yarattı. Fekat, susuzluğa dahâ fazla tehammül edildiği için, bunu arayıp bulacak, taşıyacak şekilde yarattı. Fe-tebârekâllahü ahsenül-hâlikîn! İnsanlar, bunları yapmak şöyle dursun görebilenlere, anlayabilenlere ne mutlu!

Allahü teâlânın, sayamıyacağımız kadar çok nizâm ve âhenk içinde, halk ettiği sayılamıyacak kadar çok varlıklar tesâdüfen olmuşdur diyenlerin sözleri câhilcedir. Şöyle ki: Üzeri birden ona kadar numaralanmış on taşı bir torbaya koyalım. Bunları elimizde torbadan birer birer çıkararak, sıra ile, ya'nî önce bir numaralı, sonra iki numaralı ve nihâyet on numaralı olacak şekilde çıkarmağa çalışalım. Çıkarılan bir taşın numarasının sıraya uymadığı görülürse, çıkarılmış olan taşların hepsi hemen torbaya atılacak ve yeniden bir numaradan başlamak üzere çıkarmağa çalışılacaktır. Böylece, on taşı numaraları sırası ile ardarda çıkarabilmek ihtimâli on milyardadır. On aded taşın bir sıra dâhilinde dizilme ihtimâli bu kadar az olur, kâinatdaki sayısız düzenin tesâdüfen meydana gelmesi imkân ve ihtimâl yokdur.

Daktilo ile yazmasını bilmeyen bir kimse, bir daktilonun tuşlarına gelişigüzel meselâ beş kerre bassa, elde edilen beş harfli kelimenin türkçe veyâ başka bir dilde bir ma'nâ ifâde etmesi acabâ ne derece mümkündür? Şâyed gelişigüzel tuşlara basmakla bir cümle yazmak istenilse idi, bir ma'nâ ifâde eden bir cümle yazılabilecek mi idi? Kaldı ki, bir sahife yazı veyâ kitâb teşkil edilse, sahifenin ve kitâbın, tesâdüfen belli bir konusu bulunacağını sanan kimseye akllı denilebilir mi?

Cisimler yok oluyor. Bunlardan, başka cisimler meydana geliyor ise de, bu işde, yüzbeş madde hiç yok olmuyor. Yalnız yapıları değişiyor denilirse, radioaktif bozulmalar, elementlerin ve hattâ atomların da yok olduklarını, maddenin enerjiye döndüğünü haber vermektedir. Hattâ, Einstein adındaki Alman fizikcisi, bu dönüşmenin matematiksel formülünü ortaya koymuştur.

Cisimlerin, maddelerin durmadan değişmeleri, birbirlerinden hâsıl olmaları, sonsuz olarak gelmiş değildir. Ya'nî, böyle gelmiş böyle gider denilemez. Bu değişmelerin bir başlangıcı vardır. Değişmelerin başlangıcı vardır demek, maddelerin var oluşlarının başlangıcı vardır demektir. Ya'nî hiçbir şey yok iken, hepsi yokdan yaratılmışdır demektir. İlk, ya'nî birinci olarak maddeler yokdan yaratılmış olmasalardı ve birbirlerinden hâsıl olmaları, sonsuz öncelere doğru uzasaydı, şimdi bu âlemin yok olması lâzımdı. Çünkü, âlemin sonsuz öncelerde var olabilmesi için, bunu meydana getiren maddelerin dahâ önce var olmaları, bunların da var olabilmeleri için, başkalarının bunlardan önce var olmaları lâzım olacaktır. Sonrakinin var olması, öncekinin var olmasına bağlıdır. Önceki var olmazsa, sonraki de var olmayacaktır. Sonsuz önce demek, bir başlangıç yok demektir. Sonsuz öncelerde var olmak demek, ilk, ya'nî, başlangıç olan bir varlık yok demektir. İlk, ya'nî birinci varlık olmayınca, sonraki varlıklar da olamaz. Her şeyin her zemân yok olması lâzım gelir. Ya'nî, herbirinin var olması için, bir öncekinin var olması lâzım olan sonsuz sayıda varlıklar dizisi olamaz. Hepsinin yok olmaları lâzım olur.

Âlemin şimdi var olması, sonsuzdan var olarak gelmediğini, yokdan var edilmiş bir ilk varlığın bulunduğunu göstermekte olduğu anlaşıldı. Âlemin yokdan var edilmiş olduğunu, o ilk âlemde hâsıl olan, bugünkü âlemin var olduğunu anladık.

Âlemi yokdan var eden bir yaratıcının bulunduğunu ve bu yaratıcının kadîm olması, ya'nî hep var olması, hiç değişmeden, sonsuz var olması lâzım geldiğini,

(**Şerh-i mevâkıf**) kitâbı, beşinci mevkıfın birinci mersadında uzun isbât etmektedir. Kısacası şöyledir ki, değişmek, başka şey olmak demektir. Yaratıcı değişince, başka olur. Yaratıcılığı bozulur. Kitâbımızın üçüncü kısım, 28. ci maddenin 2. ci sahifesinde bildirildiği gibi, yaratıcının değişmemesi, hep aynı kalması lâzımdır. Âlemin sonsuz olamayacağını anlatdığımız gibi düşünürsek, değişmeyen yaratıcının kadım olması, sonsuz var olması lâzımdır. Bunun için, hiç değişmeyen sonsuz var olan bir yaratıcı vardır. Bu hiç değişmeyen bir yaratıcının ismi (**Allah**)dır. Allahü teâlâ, kendini tanıtmak için, insanlara Peygamberler göndermiştir. Son ve en üstün Peygamberi olan Muhammed aleyhisselâmin hayâtını, üstünlüklerini, doğru yazılmış kitâblardan okuyan anlayışlı ve insâflı bir kimse, Allahü teâlânın var olduğunu ve Muhammed aleyhisselâmin Onun Peygamberi olduğunu hemen anlar. Seve seve müslimân olur. Allahü teâlânın var olduğuna, bir olduğuna ve Muhammed aleyhisselâmin Onun Peygamberi olduğuna ve Peygamberlerinin en üstünü olduğuna ve bunun her sözünün doğru, fâideli olduğuna inanmağa (**İmân etmek**) ve (**Müslimân olmak**) denir. Böyle inanan kimseye (**Mü'min**) ve (**Müslimân**) denir. Muhammed aleyhisselâmin sözlerine (**Hadîs-i şerif**) denir. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şeriflerde açık olarak bildirilenlerden birine bile inanmıyana (**Kâfir**) denir. Aslları Hak teâlânın kelâmı olan ve sonradan değiştirilip, birer târîh kitâbı hâline çevrilmiş bulunan, Tevrât, Zebûr ve İncîli, Allah kelâmı zan eden kâfirlere (**Ehl-i kitâb**), kitâblı kâfir denir. Yehûdîlerin ve Hıristiyanların çoğu kitâblı kâfirdir. Kendisinde ülühiyyet sıfatı bulunduğu inandıkları bir insanın heykeli, mezârı karşısında secde ederek, onun herşeyi yapacağına inananlara (**Müşrik**) veyâ (**Putperest**) denir. Berehmen, Budist ve Atesperestler böyledir. Yehûdîlerin ve hıristiyanların bir kısmı, büyük Kostantinden sonra, müşrik oldu. Hiçbir dîne inanmayanlara (**Ateist**) ve (**Dehrî**) denir. Komünistler ve Masonlar ve bunların tuzaklarına düşen din câhilleri böyledir.

Müslimânın öğrenmesi lâzım olan ilmlere (**Ulûm-i islâmiyye**) denir. İslâm bilgileri, iki kısımdır: Birinci kısmı, (**Din bilgileri**)dir. Bunlara (**Ulûm-i nakliyye**) denir. Ulûm-i nakliyye de ikiye ayrılır: Zâhirî ilmler ve bâtinî ilmler. Birincileri, (**İmân bilgileri**) ve (**Fıkâh bilgileri**) veyâ (**Ahkâm-ı islâmiyye**) denir. İmân ve ahkâm-ı islâmiyye bilgileri, Tefsîr, Kelâm, Fıkâh ve ahlâk kitâblarında yazılıdır. İkincisi, (**Ulûm-i bâtinîyye**), kalb bilgileridir. Bunlar, Resûlullahın mubârek kalbinden çıkıp, Evliyânın kalblerine gelen bilgilerdir. Bu bilgilere (**Tesavvuf**) denir. Ahkâm-ı islâmiyye ve tesavvuf bilgileri, hiç değişmez. İkinci kısmı, (**Fen bilgileri**) veyâ (**Ulûm-i akliyye**)dir. Bunlar, maddelerin, cismlerin yapılarını, değişmelerini inceler. Tecrîbe ve hesâb ile öğrenilir. Bu bilgiler, zemân ile değişir. Birinci kısım, 11.ci ve ikinci kısım, 5.ci maddeye bakınız! Din bilgilerini, fen bilgilerine göre değiştiren kâfirlere (**Felesof**) ve (**Dinde reformcu**) denir. Bunlar nakle değil, akla inanırlar. Din bilgilerini, fen bilgileri ile isbât eden mü'minlere (**Hukemâ**) denir. Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şeriflerde açık bildirilmemiş, şübheli bilgilere islâm âlimleri muhtelif ma'nâlar verdi. Böylece, îmân edilecek şeylere, birbirlerinden farklı inanan yetmişüç fırka meydana geldi. Bunlardan îmânları doğru olan bir fırkaya (**Ehl-i sünnet**) ve (**Sünnî**) denildi. Yanlış ma'nâ verenlere (**Bid'at ehli**) ve sapık denir. Şî'îler ve Vehhâbîler böyledir. Fen bilgilerine yanlış ma'nâ vererek müslimânın îmânını bozana (**Zındık**) ve (**Fen yobazı**) denir.

Allahü teâlâ, Cenneti ve Cehennemi yarattı. Her ikisini de dolduracağını bildirdi. İnsanların ve cinnin çoğu Cehenneme girecektir. Fekat, mahlûklarının çoğunu Cennete koyacak, rahmeti gazabını aşacaktır. Çünkü, cinnîler, bütün insanların on katından dahâ çoktur. Melekler de, cinnîlerin on katından dahâ çoktur. Meleklerin hepsi Cennetde olduğundan, Cennetdekiler dahâ çok oluyor.

Cehennemde kimler sonsuz kalacak? Nemâz kılmıyanlar mı? Günâh işliyenler mi? Hayır! Cehennemde, Allahü teâlânın düşmânları, sonsuz yanacaktır. Günâh işliyen müslimânlar, Allahü teâlânın düşmanı değildir. Kabâhatli kullarıdır. Bunlar, yaramaz, suçlu çocuğa benzer. Yaramaz çocuğa, anası, babası düşman olur mu?

Cehennem yedi tabakadır. Birinci tabaka, en hafiftir. Fekat, dünyâ ateşinden yetmiş kat dahâ şiddetlidir. Adı (**Cehennem**)dir. Burada, müslimânlardan bir kısmı yanıp, günâhlarından temizleneceklerdir. Bid'at sâhibi olanlar, muhakkak Cehennemde bir müddet yanacaklardır.

İmâm-ı Muhammed Birgîvinin (**Vasıyetnâmesi**)ni şerh eden Kâdî zâde Ahmed Emîn efendi diyor ki, (Cehennemden en son çıkacak mü'min, yedibin âhiret senesi yanacaktır. Âhiretin bir günü, dünyânın bin senesi kadar uzundur.)

Cehennemin ikinci tabakası dahâ şiddetlidir. Adı (**Sa'îr**)dir. Burada, Tevrâtı değiştirenler yanacak [**İbni Âbidîn**]. Bunlar, Allahın Peygamberi olan İsâ aleyhisselâma da inanmıyor ve bu büyük Peygambere, (Bilinmeyen babanın çocuğu) diye iftirâ ediyorlar. Tevrâtı değiştirip, Allahü teâlânın kitabını bozdular ve Mûsâ aleyhisselâmdan sonra, kendilerine nasihat için gönderilen bin Peygamberi şehîd etdiler.

Cehennemin üçüncü tabakası dahâ şiddetli olup, adı (**Sekar**)dır. Burada İncîli değiştirenler yanacaktır. Çünkü bunlar, İsâ aleyhisselâma inanmamış oldukları gibi, onda (**ülûhiyyet sıfatı**) bulunduğuna inanıyorlar. Tanrı üçdür. İsâ tanrıdır [ba'zıları ise, İsâ tanrının oğludur] diyerek, yehûdîlerden kötü oluyor, müşrik oluyorlar [**İbni Âbidîn**]. Hıristiyanlık çıkmadan ve putlara tapınmak başlamadan önce, İsevîler mü'min idi. Muhammed aleyhisselâma inanmadıkları için, kitâblı kâfir oldular. Yehûdîler, islâmiyyete, bunlardan dahâ uzaktır. [(**Ma'rifetnâme**) ve (**Tezkire-i Kurtubî**)]

Dördüncü tabakanın adı da (**Cahîm**)dir. Burada, güneşe, yıldızlara tapanlar, (**Hutame**) denilen beşincisinde, ateşe, ineğe tapanlar, müşrik olan Budistler, Berehmenler yanacak. Altıncı tabakası, (**Lazy**)dir. Burada hiç dîni olmıyanlar, müşrikler yanacak.

Cehennemin yedinci tabakası, en dibi, en şiddetli tabakası olup, adı (**Hâviye**)dir. Burada münâfıklar, mürtedler yanacak. Bu yedi tabakanın isimlerinin sırası, (**Tefsîr-i Mazherî**)de ve (**Gâliyye**)de başka dürlü yazılıdır. Bir kimsenin Cehenneme gideceği ve îmânsız olduğu, son nefesinde belli olur. Bir kâfir, müslimân olursa ve günâhı, suçu çok olan veyâ bid'at sâhibi olan bir müslimân tevbe ederse, tertemiz müslimân olurlar. Cehenneme girmekten kurtulurlar.

Mürtedler, anaları, babaları müslimân olduğu hâlde, islâm terbiyesi ile büyüdüğü hâlde, câhil veyâ okuyup, diploma alıp, kendilerini âlim, fen adamı sanan dinsizlerdir. İlm, fen denizinden bir damla tatmakla, deryâyı yutduk sanan bu zevallıların islâm âlimlerinden, din bilgilerinden haberleri olmadığı için, küçük yaşda işitdikleri kelimelelere, hayâlleri ile ma'nâlar uydurarak, müslimânlık bunlardır sanıyor, islâmiyyeti inkâr ediyorlar. Analarına, dedelerine örümcek kafalı, müslimânlara gerici diyorlar. Nefslerine uyarak yalnız dünyâ arkasında koşanlara, zevk ve safâya dalanlara, aydın, ilerici diyor. Dünyâ ile berâber âhireti de düşünenlere, başkalarının hakkını gözetenlere yobaz, ahmak diyor. Bu dünyâ böyle gelmiş, böyle gider. Cennet, Cehennem boş lâfdır, kim görmüş, burada ne yaparsan kârdır diyorlar. Başkaları ne olursa olsun, yalnız kendi kazançlarını, nefslerini, şehvetlerini düşünüyorlar. Herkesi aldatmak için ve geçinmek için de, iyiliği, insanlığı dillerinden düşürmüyorlar. En fecî, en alçak suç olarak da, gençleri, islâm yavrularını aldatmağa, bunların dinlerini, îmânlarını çalarak, kendileri gibi felâkete sürüklemeye uğraşıyorlar.

İslâm dîninin inançlarını, emrlerini ve yasaklarını bildiren binlerce kıymetli kitâb yazılmış, bunların çoğu, yabancı dillere çevrilerek, her memlekete yayılmışdır. Buna karşılık, bozuk düşünceli, kısa görüşlü kimseler, her zemân, islâmın fâide-i feyzli ve ışıklı prensiplerine saldırmış, onu lekelemeğe, değiştirmeğe, müslimânları aldatmağa uğraşmışlardır. Dahâ çocuk iken, böyle yanlış yolda olanlara acırdım. Niçin doğruyu göremediklerine, İslâm dîninin yüksekliğini anlıyamadıklarına şaşardım. Herkesin doğru yolu bulmasını, dalâletden, dünyâ ve âhiret felâketlerinden kurtulmalarını istiyordum. Bu yolda, insanlara hizmet için çırpınıyordum.

Kıymetli gençleri, asil ve temiz yavruları, şehîd evlâdlarını, bozuk yazılardan ve sözlerden koruması için ve müslimânlığın tam ve doğru ve ana kaynaklarına uygun olarak anlaşılması için, Allahü teâlâya yalvarıyordum.

Din câhilleri, islâmiyete ilm ile, fen ile, ahlâk ile, sıhhat ile, temizlik ile saldıramadıklarından, yalan söyleyerek, nâmerdce hücum ediyorlar.

İslâmiyete ilm ile nasıl karşı durulabilir? İslâmiyyet, ilmin tâ kendisidir. Kur'ân-ı kerîmin birçok yeri, ilmi emr etmekte, ilm adamlarını övmektedir. Meselâ Zümer sûresi, dokuzuncu âyetinde meâlen, **(Bilen ile bilmiyen hiç bir olur mu? Bilen elbette kıymetlidir)** buyruldu. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” ilmi öven ve teşvîk buyuran sözleri o kadar çoktur ve meşhûrdur ki, düşmanlarımız da, bunları biliyor. Meselâ **(İhyâ-ül'ulûm)** ve **(Mevdû'ât-ül'ulûm)** kitâblarında, ilmin fazîleti anlatılırken, **(İlmi, Çinde de olsa, alınız!)** hadîs-i şerîfi yazılıdır. Ya'nî dünyânın en uzak yerinde ve kâfirlerde de olsa, gidip ilm öğreniniz! Bu gâvur icâdidir, istemem, demeyiniz. Bir hadîs-i şerîfde de, **(Beşikden mezâra kadar ilm öğreniniz, çalışınız!)** buyruldu. Ya'nî, bir ayağı mezârda olan seksenlik ihtiyârın da çalışması lâzımdır. Öğrenmesi ibâdetdir. Bir def'a da, **(Yarın ölecekmiş gibi âhurete ve hiç ölmeyecekmiş gibi dünyâ işlerine çalışınız!)** buyurdu. Bir hadîs-i şerîfde, **(Bilerek yapılan az bir ibâdet, bilmiyerek yapılan çok ibâdetten dahâ iyidir!)** buyurdu. Bir kerre, **(Şeytânın bir âlimden korkması, câhil olan bin âbidden korkmasından dahâ çokdur!)** buyurdu. İslâm dîninde kadın, kocasının izni olmadan nâfile hacca gidemez. Sefere, müsâfirliğe gidemez. Fekat, kocası öğretmezse ve izn vermezse, ondan iznsiz, ilm öğrenmeğe gidebilir. Görülüyor ki, büyük ibâdet olan hacca iznsiz gitmesi günâh olduğu hâlde, ilm öğrenmeğe iznsiz gitmesi günâh olmuyor.

O hâlde, kâfirler, islâmiyete ilm ile nasıl saldırabilir? İlm, ilmi kötüler mi? Elbette beğenir. Kıymetlendirir. İslâmiyete, ilm ile saldıran, mağlûb olur.

Fen ile de saldıramazlar. Fen (Mahlûkları, hâdiseleri görmek, inceleyip anlamak ve deneyip benzerini yapmak) demektir ki, bu üçünü de, Kur'ân-ı kerîm emr etmektedir. Fen bilgilerine, san'ate, en modern harb silâhlarını yapmağa uğraşmak, farz-ı kifâyedir. Düşmanlardan dahâ çok çalışmamızı, dînimiz emr etmektedir. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” fenni emr eden pek canlı sözlerinden birini kitâbımın birinci kısım, 11. ci madde, ikinci sahîfesinde bildirmişdim. O hâlde, islâmiyyet, fenni, tecribeyi, müsbet çalışmayı emr eden dinamik bir dindir.

İslâm dînine karşı olanlar, ona doktorluk ile de saldıramıyor. Peygamberimiz “sallallahü aleyhi ve sellem”, tıb bilgisini çeşidli şekillerde medh buyurdu. Meselâ, **(İlm ikidir: Beden bilgisi, din bilgisi)**. Ya'nî ilmler içinde en lüzümlusu, rûhu koruyan din bilgisi ve bedeni koruyan sıhhat bilgisidir diyerek, herşeyden önce, rûhun ve beden zindeliğine çalışmak lâzım geldiğini emr buyurdu. Bu hadîs-i şerîf, **(Riyâd-un-nâsîhîn)** üçyüzseksenbirinci [381] sahîfesinde yazılıdır ve **(Zübdet-ül-ahbâr)**dan aldığını bildirmektedir. Bunun, imâm-ı Şâfi'înin “rahmetullahi teâlâ aleyh” sözü olduğunu bildirenler de vardır. Bu yüce imâmın her sözü, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerin açıklamasıdır. İslâmiyyet, beden bilgisini, din bilgisinden önce öğrenmeği emr ediyor. Çünkü, bütün iyilikler, bedeninin sağlam olması ile yapılabilir.

Bugün, bütün üniversitelerde okutuluyor ki, doktorluk iki kısımdır: Biri hijiyen, ya'nî sıhhati korumak. İkincisi, terapötik, ya'nî hastaları, iyi etmektir. Bunlardan birincisi başda gelmektedir. İnsanları hastalıktan korumak, sağlam kalmağı sağlamak, tıbbın birinci vazîfesidir. Hasta insan, iyi edilse de, çok kerre, ârizalı, çürük kalır. İşte islâmiyyet, tabâbetin birinci vazîfesini, hijiyeni garanti etmiş, te'mî-nât altına almışdır. **(Mevâhib-i ledünniyye)** ikinci kısımda, Kur'ân-ı kerîmin, tıbbın iki kısmını da teşvîk buyurduğu, âyet-i kerîmeler gösterilerek isbât edilmiştir. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, Rum imperatörü Heraklius ile mektûblaşardı. Birbirlerine elçi gönderirlerdi. Her iki tarafın sözlerini, mektûblarını, kitâblarda okuyoruz. **(Mevâhib-i ledünniyye)** tercemesi, ikiyüzotuzsekizinci [238]

sahîfesinde mektûbların aslı da var. Sefîrlerin isimleri, hayâtları, vak'aları ile mey-dânda iken, bindörtyüz sene sonra, bunlar yalandır demek, hangi ilm, hangi iz'ân sâhibine yakışır. Din düşmanlığı, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" efendi-mize karşı kinleri, akllarını örtmüş, muhâkemelerini işlemez hâle getirmiş olacak ki, gençleri aldatmak için, vak'aları, senedleri, vesîkaları göremiyor, açık yalan-lar söylemekden de çekinmiyorlar. Yalan, iftirâ, insanı herkese karşı rezil eder, yüz karasını meydâna çıkarır! Yâ Rabbî! Senin adâletin tâm yerindedir. İslâmiyyete, insanların se'âdetine saldıranlar, sonsuz azâbları hak etmektedir!

Bir def'a, Herakliüs birkaç hediyeye göndermişti. Bu hediyelerden biri, bir dok-tor idi. Doktor gelince dedi ki, (Efendim! İmperatör hazretleri, beni, size hizmet için gönderdi. Hastalarınıza bedâva bakacağım!). Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", kabûl buyurdu. Emr eyledi, bir ev verdiler. Hergün nefis yiyecek, içecek götürdüler. Günler, aylar geçti. Bir müslimân, doktora gelmedi. Doktor, utanıp gelerek, (Efendim! Buraya, size hizmet etmeğe geldim. Bugüne kadar, bir hasta gelmedi. Boş oturdum, yiyip içip, râhat etdim. Artık gideyim) diye izn isteyince, Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" tebessüm buyurdu. **(Sen bilirsin! Eğer da-hâ kalırsan, müsâfire hizmet etmek, ona ikrâm etmek, müslimânların başda gelen vazîfesidir. Gidersen de uğurlar olsun! Yalnız şunu bil ki, burada senelerce kalsan, sana kimse gelmez. Çünkü, Eshâbım hasta olmaz! İslâm dîni, hasta olmamak yo-lunu göstermiştir. Eshâbım temizliğe çok dikkat eder. Acıkmadıkca birşey yimez ve sofradan, doymadan önce kalkar!)** dedi. Görülüyor ki, müslimân, ya'nî islâmiy-yetin emrlerine uyan, hastalık çekmez. Müslimânlardan hastalık çekenler, emrle-ri öğrenmeyenler ve yapmıyanlardır. Evet, ölüm hastalığı herkese gelecektir. Bu hastalık mü'minlere bir ni'mettir. Âhret yolculuğunun habercisidir. Hâzırılmak, tevbe, vasıyyet etmek için, alârm işâretidir. Cenâb-ı Hak, çeşidli hastalıkları, ölü-me sebep kılmıştır. Eceli gelen, bir hastalığa yakalanacaktır:

***Ecel geldi cihâna,
baş ağrısı behâne.***

Ahkâm-ı islâmiyyeye uyan, ya'nî islâmiyyetin gösterdiği yolda giden kimsenin hayâtı hastalıkla geçmez. Fekat, Peygamberlerden başka herkes, nefisine uyabilir. Günâh işliyebilir. Cenâb-ı Hak, günâh işliyen müslimânları, illet, killet veyâ zillet-le ikâz etmekde, gafletten uyandırmaktadır.

Din câhilleri, islâmiyyete temizlik ile de hiç saldıramıyor. Çünkü, Tâbi'inden gençler, Eshâb-ı kirâma "rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma'in", Allahü teâlâ sizi çok seviyor. Kur'ân-ı kerîmde sizi övüyor. Bunun sebebi nedir? Bize söyleyin de, biz de, sizin gibi olalım, bizi de çok sevsin dediklerinde, (Bizi çok seviyor. Çünkü biz, temizliğe çok dikkat ederiz) diye cevâb verdiler. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde çeşidli yerlerde, **(Temiz olanları severim!)** buyuruyor. Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" o güzel nûrlu yüzünü gören kimseye, **(Sahâbî)** denir. Birkaç dâne-sine **(Eshâb)** denir. O güzeli göremeyip de, yalnız, Sahâbîyi görenlere **(Tâbi'in)** de-nir. Müslimânlar, câmi'lere, evlere ayakkabı ile girmez. Halılar, döşemeler, toz-suz, temiz olur. Her müslimânın evinde hamâm olur. Kendileri, çamaşırları, yemek-leri hep temiz olur. Onun için, mikrop ve hastalık bulunmaz. Fransızların dünyâ-ya övündükleri Versay serâyında bir hamâm yok. Kâfirler pis oluyor.

İslâmiyyete, ahlâk, fazîlet, adâlet, insanlık meziyyetleri ile de, hiç saldıramıyor-lar. İslâm dîni, başdan başa ahlâk ve fazîletdir. İslâm dîninin, dostlara ve düşman-lara karşı yapılmasını emr ettiği iyilik, adâlet, cömertlik, aklları şaşırtaacak dere-cede yüksektir. Ondört asrlık hâdiseler, bunu düşmanlara da, pek iyi göstermiş-dir. Sayılamıyacak kadar çok vesîkalarдан hâtıra geleni bildirelim:

Bursa müzesi arşivinde [ya'nî evrâk mahzeninde] ikiyüz sene öncesine âid bir mahkeme kaydında diyor ki, Altıparmakdaki yehûdî mahallesi yanında bir arsa-ya müslimânlar câmi' yapıyor. Yehûdîler, arsa bizimdir, yapamazsınız diyerek, iş,

mahkemeye düşüyor. Arsanın yehûdîlere âid olduğu anlaşıl原因 olarak, mahkeme, câmi'in yıkılmasına, arsanın yehûdîlere verilmesine karar veriyor. Adâlete bakınız!

Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" buyurdu ki, **(İyi huyları temâmlamak, iyi ahlâkı dünyâyaya yaymak için gönderildim)**. Bir hadîs-i şerîfde, **(İmân yüksek olanınız, ahlâkı güzel olanınızdır!)** buyuruldu. İmân bile, ahlâk ile ölçülmektedir! **(İslâm ahlâkı)** kitâbında, islâmın güzel ahlâkı yazılıdır.

İslâmiyyete karşı olan câhiller, ahlâkla da hiç hücum edemedikleri için, müslimân yavrularını aldatmak, bu ma'sûmların imânını çalmak için, **(İngiliz üsûlü)** ile, ya'nî yalan ile, iftirâ ile, alçakca hücum ediyorlar. Çok def'a, müslimân şekline girip abdestsiz, guslsüz nemâz kılarak, câmi' yapılırken para vererek, müslimân görünüyorlar. Yalanlarına, hîle ve uydurmalarına inandırmaya çalışıyorlar.

Mevkî'i, etiketi ne olursa olsun, dîne saldıranların, din câhili oldukları, islâmiyyetden birşey bilmedikleri anlaşılır.

Kâfirlerin tuzaklarına düşmemek için ne lâzım olduğunu Peygamberimiz bildiriyor: **(Nerede ilm varsa, orada müslimânlık vardır. Nerede ilm yoksa, orada kâfirlik vardır!)** buyuruyor. İşte burada da, ilmi emr etmektedir.

O hâlde, kâfirlere aldanmamak için dînimizi öğrenmekden başka çâre yoktur.

Dînimizi nereden öğreneceğiz? Gençleri aldatmak için iftirâ ve yalanlarla hâzırlanan veyâ papas, mason kitâblarından terceme edilmiş olan süslü yazılardan, radyolardan, filmlerden, gazetelerden mi? Yoksa, para kazanmak için yanlış kitâbları, Kur'ân tercemeleri yazan câhillerden mi? 1960 senesi Ramezân-ı şerîfinde de Moskova radyosu, çok iğrenç, pek alçak yalanlarla, islâmiyyete küstâhca saldırdı. Düşman filmleri, Peygamberlerin "aleyhimüssalevâtü vetteslîmât" hayâtını, islâm târîhini, yanlış, iğrenç olarak gösteriyor, uydurma resimler yapıyorlar. Müslimânlar, bu bozuk filmleri, doğru sanarak, seyr ediyor. Dinleri, imânları bozuluyor. Düşmanların radyosu, filmleri, mecmû'aları, böyle yayılma ateşine devam etmektedir. Bu hücumlardan korunmak için, dînimizi nereden öğrenebiliriz!

Gözü ağrıyan kime baş vurur? Çöpçüye mi, avukata mı, matematik öğretmeni ne mi, yoksa göz mütehasşısı olan doktora mı? Elbet, mütehasşısı gidip, çâresini öğrenir. Dînini, imânını kurtarmak için çâre arayanın da, avukata, matematikçiye, gazeteye, sinemaya değil, din mütehasşısına baş vurması lâzımdır. Din mütehasşısı nerede ve kim? Beyrutta, Mısrda, Süriyede, İrâkda arabca öğrenen tercümânlar mı? Hayır. Din mütehasşısı, şimdi toprak altında! Dünyâda bulmak çok güç!

Din âlimi olmak için, edebiyât ve fen üzerinde, fen ve edebiyât fakültelerinden diploma almış olanlar kadar bilgi sâhibi olmak, Kur'ân-ı kerîmi ve ma'nâlarını ezberden bilmek, binlerle hadîs-i şerîfi ve ma'nâlarını ezber bilmek, islâmın yirmi ana ilminde mütehasşısı olmak ve bunların kolları olan seksen ilmi iyi bilmek, dört mezhebin inceliklerine vâkîf olmak, bu ilmlerde ictihâd derecesine yükselmek, tesavvufun en yüksek derecesi olan **(Vilâyet-i hâssa-i Muhammediyye)** denilen kemâle yetişmiş olmak lâzımdır. Böyle bir âlim şimdi nerede? Şimdi, din adamı tanınanlar, mükemmel arabca bilenler, acabâ bu büyüklerin kitâblarını okuyabilir ve anlayabilir mi? Şimdi böyle bir âlim meydâna çıksa idi, kimse dîne saldıramaz, hayâsızca iftirâlar savuran kahramânlar(!) kaçacak yer arardı. Eskiden medreselerde, câmi'lerde, zemânın fen bilgileri de okutulurdu. İslâm âlimleri fen bilgilerini öğrenmiş olarak yetişirdi. Sultân Abdülmecîd zemânında, mason Reşîd pâşanın, ingiliz seffri ile berâber hâzırladığı ve 26 Şa'bân 1255 [m. 1839] da i'lân ettiği tanzîmât kanûnu, fen derslerinin medreselerde okutulmasını yasakladı. Böylece, din adamlarının câhil olmalarına ilk adım atıldı.

Hakîkî din âlimi, vaktile çok vardı. Bunlardan biri, imâm-ı Muhammed Gazâlîdir "rahmetullahi aleyh". Din bilgilerindeki derinliğine, ictihâdda derecesinin yüksekliğine, eserleri şâhiddir. Bu eserleri okuyup anlayabilen, onu tanır. Onu tanıyamayan, kendi kusûrunu Ona yüklemeye yeltenir. Âlimi tanımak için, âlim olmak

lâzımdır. O, zemânının bütün fen bilgilerinde de, mütehasıs idi. Bağdâd Üniver-sitesinin rektörü idi. O zemânın ikinci dili olan rumcaı iki senede öğrenmiş, es-ki Yunân ve Roma felsefesini, fennini incelemiş, yanlışlarını, yüz karalarını kitâb-larında bildirmişdir. Dünyânın döndüğünü, maddenin yapısını, ay, güneş tutulma-sının hesablarını, dahâ nice teknik ve sosyal bilgileri yazmıştır.

İslâm âlimlerinden biri de, İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkîdir “rahmetullahi teâlâ aleyh”. Bunun din bilgilerindeki derinliği ve ictihâd derecesinin yüksekliği, hele tesavvufdaki, vilâyetdeki kemâli, aklın, idrâkin üstünde olduğunu, dinde söz sâhibi olanlar, ittifakla söylediği gibi, Amerikada yeni çıkan kitâblar da, bu se’âdet güneşinin ışıkları ile aydınlanmağa başlamıştır. İmâm-ı Rabbânî “rahme-tullahi teâlâ aleyh”, zemânının fen bilgilerinde de mütehasıs idi. (**Mektûbât**)ın birin-ci kısmının ikiyüzaltmışaltıncı mektûbunda, (Oğlum Muhammed Ma’sûm “rahme-tullahi teâlâ aleyh”, bugünlerde, (**Şerh-i mevâkıf**) kitabını temâmladı. Derslerin-de, Yunân felsefecilerinin hatâlarını anladı) buyuruyor. Bu kitâb, islâm medrese-lerinin, yüksek [Üniversite] kısmında son zemânlara kadar okutulan bir fen kitâ-bıdır. Kâdî Adûd yazmış, seyyid şerif Alî Cürçânî “rahmetullahi teâlâ aleyhimâ” şerh etmiştir. Bin sahîfe kadar olup, o zemânın fen bilgilerini anlatmaktadır. Kitâb, altı mevkife ayrılmış olup, her birinde mersadlar vardır. Dördüncü mevkif, birinci mersad üçüncü kısım, ikinci maksadda yer küresinin yuvarlak olduğunu, al-tıncı maksadda da, batıdan doğuya doğru döndüğünü isbât etmekle, atomu, mad-denin çeşidli hâllerini, kuvvetleri ve psikolojik olayları bildirmektedir.

Avrupalılar, fen bilgilerinin çoğunu ve hepsinin temelini islâm kitâblarından al-dı. Avrupalılar, dünyâ tepsi gibi düz, etrâfi divar çevrili zan ederken, müslimân-lar yer küresinin yuvarlak olup döndüğünü buldular. (**Şerh-i mevâkıf**) ve (**Ma’ri-fetnâme**) kitâbları, bunu uzun yazmaktadır. Mûsul ve Diyâr-ı Bekr arasındaki Sin-câr sahrasında, meridyenin uzunluğunu ölçdüler ve bugünkü gibi buldular. 581 [m. 1185] de vefât eden Nûr-üd-dîn Batrûcî “rahmetullahi teâlâ aleyh”, Endülüs İslâm Üniversitesinde astronomi profesörü idi. (**El-hayât**) kitabında bugünkü astrono-miyi yazmaktadır. Galile, Kopernik, Newton, dünyânın döndüğünü müslimân kitâblarından öğrenip söyleyince, bu sözleri suç sayıldı. Galile, papaslar tarafın-dan muhâkeme edilip habs olundu. Tanzîmâta kadar medreselerde fen dersleri oku-tuluyordu. Aydın din adamları yetişiyordu. Dünyâya önderlik ediyorlardı. Fen ders-leri kaldırılınca, keşfler, buluşlar da durdu. Batı, doğuyu geçmeğe başladı.

Bugün, dînimizi, o büyük âlimlerin kitâblarından okuyup, öğreneceğiz! Din bil-gileri, Ehl-i sünnet âlimlerinden veyâ bunların kitâblarından öğrenilir. Keşf ile, il-hâm ile, ilm elde edilmez. Bunların kitâblarını okuyan, hem ilm öğrenir, hem de kalbleri temizlenir.

İnsânların, sıhhatli, sağlam ve râhat, neş’eli yaşamalarına ve âhîretde sonsuz se’âdete kavuşmalarına sebep olan fâideli şeylere (**Ni’met**) denir. Allahü teâlâ, çok merhametli olduğu için, kullarına lâzım olan bütün ni’metleri yarattı. Bunlardan na-sıl istifâde edileceğini, nasıl kullanacağımızı, Peygamberleri ile gönderdiği kitâbla-rında bildirdi. Bu bilgilere (**Din**) ve (**Ahkâm-ı islâmiyye**) denir. Müslimân olsun, kâ-fir olsun, herhangi bir insan, bu kitâblara uygun yaşarsa, dünyâda râhat ve huzûr için-de olur. Meselâ, bir eczâhânedede yüzlerce fâideli ilâc vardır. Her ilâcın kutusunda tâ-rifnâmesi vardır. İlâcı, târifeye uygun kullanan, fâidesini görür. Târifeye uymayan ilâcdan zarar görür. Kur’ân-ı kerîme uygun yaşayan da ni’metlerden fâide görür.

Dünyâda ve âhîretde se’âdete kavuşmak, râhat ve neşeli yaşamak için müslimân olmak lâzımdır. İmânı olan ve ahkâm-ı islâmiyyeye uyan, ya’nî harâmlardan sakı-nıp ve ibâdetlerini yapan kimseye, müslimân denir. İmân, belli altı şeye ve bütün emr ve yasakların hepsine inanmak demektir. Allahü teâlâ hakîkî müslimândan râzî olur. Onu sever. Hakîkî müslimân olmak için, Ehl-i sünnet âlimlerinin bildir-dikleri gibi imân etmek ve ibâdetlerini doğru ve (**İhlâs**) ile yapmak lâzımdır. Al-

lahü teâlâ doğru ve ihlâs ile ibâdet yapanları seveceğini, bunların kalblerine dünyâda feyzler, nûrlar vereceğini, âhîretde de (**Sevâb**), ya'nî iyilik vereceğini va'd etti. (**İbâdet**), emrleri yapmak, (**Takvâ**) harâmlardan, yasak edilmiş olanlardan sakınmak demektir. İbâdetlerin doğru olması için, nasıl yapılacaklarını öğrenmek ve öğrendiklerine uygun olarak yapmak lâzımdır. (**İhlâs**), gerek beden ile, gerek mal ile yapılan farz veyâ nâfile bütün ibâdetleri, meselâ hayrât ve hasenât yapmağı, müslimânları sevindirmeğı, onları sıkıntidan kurtarmağı, zikri, istigfârı Allah rızâsı için yapmaktır. Mal, mevki', hurmet, şöhret kazanmak için yapılan ibâdetde ihlâs olmaz, riyâ olur. Böyle ibâdetle sevâb verilmez. Günâh olur, azâb yapılır. Bid'at işliyenlerin, harâm işliyenlerin ve böyle kimselerle ve kâfirlerle, mezhebsizlerle arkadaşlık, komşuluk yapanların kalblerinde, ihlâs kalmaz. Zulmet, kara lekeler hâsıl olur. İmâm-ı Rabbânî "rahmetullahi aleyh" birinci cildin elli dokuzuncu mektûbunda buyuruyor ki, (Bütün mü'minler ibâdet yaparken, Allahü teâlâ emr ettiği ve beğendiğı için yapmağı niyyet ediyorlar. Böylece ihlâs ile yapıyorlar. Fekat bütün işlerin, iyiliklerin hep ihlâs ile yapılması ve bu ihlâsın kalbe hemen gelmesi lâzımdır. Ba'zı kimselerde, ibâdetlere başlarken yapılan niyyet, ihlâs, zahmet çeker, kendini zorliyerek hâsıl oluyor ve kısa bir zemân devâm ediyor. Sonra kalbe nefsin arzuları geliyor. Devâmlı ihlâs sâhiblerine (**Muhlas**) denir. Zahmet çeker elde edilen, devâmsız ihlâsın sâhiblerine (**Muhlis**) denir. Muhlas olana, ibâdet yapmak, tatlı ve kolay olur. Çünkü bunlarda, nefsinin arzûsu ve şeytânın vesvesesi kalmamıştır. Böyle ihlâs, insanın kalbine ancak bir Velînin kalbinden gelir). İbâdetle başlarken nefs ve şeytân ile mücâdele ederek, devâmsız olan ihlâs elde edilebilince, böyle ihlâs ile yapılan ibâdetler de, zemânla nefsi za'îfetir, devâmlı ihlâs elde etmeğı sebeb olur. Fekat buna kavuşmak senelerce sürer.

Şimdi biliyoruz ki, ultra viyole şua'lar, mikropları öldürüyor. Verem hastaları senatoryumlarda şua' tedâvisi ile ciğerlerini temizliyor. Ultra viyole ışınlar, ciğerleri temizlediğı gibi, kalb aynasını temizleyen, kalbi hastalıktan kurtaran şua'lar da vardır. Bu şua'lara (**Nûr**), (**Fez**) denir. Kalbin hasta olması, nefse uyarık harâmları beğenmesi, bunlara düşkün olması demektir. Ultra viyole ışınlarını güneş yayıyor. Nûrların saçıldığı kaynak ise, Evliyânın kalberidir. Evliyânın kalberi, on dördüncü ay gibidir. Ay güneşden aldığı ışıkları saçıyor. Velîlerin kalbi de, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" güneş gibi nûr saçan mübârek kalbinden saçılıp, kendilerine gelen nûrları cihâna yaymaktadır. Evliyâ, öldü. Bugün bulunanın da nerede olduğu bilinmiyor. Fekat, insan ölünce, kalb ve rûh ölmez. Hattâ, beden kafesinden kurtulduğu için, dahâ kuvvetli olur. Bugün, her yerde, her odada elektro manyetik dalgalar var. Fekat, haberimiz olmuyor. Bunları almak, duymak için, alıcı kuvvet, meselâ radyo lâzım. Her yerde nûr şua'ları da vardır. Fekat, bunlardan da haberimiz yok. Bunları almak, fâidelenmek için de, bir kuvvet, bir âlet lâzımdır. Bu alıcı kuvvet, yine kalbidir. Kalbler, fosforessans hâssası olan madde gibidir. Aldığı nûrları, karanlık kalblere saçarak, onları parlatır. Mü'min çok yaşayıp, ibâdetleri ve takvâsı arttıkça, kalbinin alabileceğı nûr mikdârı da artar. Fekat, bu nûrları, feyzleri çabuk ve çok alabilmek için, bir Velîyi sevmek lâzımdır. Sohbetinde, yanında bulunarak, onun sevgisini de kazanırsa, dahâ çok feyz alır.

Kalb, göğsümüzün sol tarafındaki et parçası demek değildir. Ona yürek denir. Yürek, hayvanda da bulunur. İnsana mahsûs olan kalbe (gönül) diyoruz. Kalb, bir kuvvettir, görünmez. Te'sîrleri ile, eserleri ile tanınır. Elektrik cereyânı da görünmüyor. Ampulden geçdiği zemân, rezistans telini ısıtarak, ışık saçtığı için, ampulde bulunduğunu anlıyoruz. Hâlbuki, elektrik madde değildir. Bir yer kaplamaz. Kalb dediğimiz kuvvet de, madde değildir. Yer kaplamaz. Yürek denilen et parçasında eserleri görüldüğü için, kalbin yeri yürekdir diyoruz.

[Kalb adalesi veyâ kapakları bozuk olup ameliyyat ile düzeltilemeyen kimsenin yüreğı çıkartılarak, ölüm hâline gelmiş olan başkasının sağlam yüreğı buna takılmaktadır. Kalb takılanların birkaç günde öldüklerini işitiyoruz. Yaşayacaklarını dü-

şünürsek, bunların gönül dediğimiz kalb latîfesi değişmemekte, kalbinde ve rûhunda bir değişiklik olmamaktadır. Yürek veyâ başka bir organ takılan kimse gençleşmez. Yaşı ilerlemesine devâm eder.]

Elektrik, bakır tel ile iletiliyor. Radyo vericisi ile alıcısı, birbirine elektromanyetik titreşimlerle bağlanıyor. Kalbleri birbirine bağlayan bağın da, muhabbet olduğu (**Mektûbât**)ın dördüncü cildinin yirmibirinci mektûbunda yazılıdır. Bir insan, bir Velfiyi görüp konuşarak veyâ kitâblarını okuyarak, onun islâmiyyete tâm bağlı olduğunu, deryâ gibi ilm sâhibi olduğunu, güzel ahlâkını, herkese iyilik yaptığını anlayıp sever. Resûlullahı çok sevdiği için, Onun izinde bulunana da sever. Fakat, bu güzel sıfatları sevmesi yetişmez. Bu sıfatların sâhibini iyi tanıyıp sevmesi lâzımdır. Çünkü, bu sıfatlar münâfıklarda, kâfirlerde, masonlarda da görülebilir. Bunun için, mürşid olduğunu anlayıp, onu görmekten ve kendini göremeyince, şeklini, sûretini kalbine, hayâline getirmekten zevk almak lâzımdır. Bu hâle (**Râbita**) yapmak denir. Ona her zemân râbita yaparak, görmüş gibi olur. His uzvlarına te'sîr eden herşey kalbe de te'sîr eder. Güzel birşeyi görmek kalbe te'sîr ettiği gibi, o şeyi düşünmek de kalbe te'sîr eder. Ya'nî, (**Râbita**) yapmak, yanında bulunmak gibi olur. Ne kadar çok sevişirlerse, o kadar çok feyz alır. Ubeydullah-ı Ah-râr, (Kalbi, mala, mülke ve her çeşid dünyâ işlerine bağlamak suç olmuyor da, bir mü'mine bağlamak için suç olsun?) buyurmuşdur.

Güneşin karşısına bir ayna koyalım. Bu ayna karşısına, ikinci bir ayna, bunun karşısına da üçüncü bir ayna, bunun karşısına dördüncü, böylece otuzuncu aynaya bakınca, güneş bu aynada görünür. Çünkü, her ayna birbirine güneşi göstermektedir. Bunun gibi, Eshâb-ı kirâmın "aleyhimürrıdvân" hepsinin kalbi, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" mubârek kalbinden saçılan nûrların te'sîri ile, ayna gibi cilâlandı. Çünkü Onu, çok, pekçok seviyorlardı. Onun güzel ahlâkını, tatlı sözlerini ve mu'cizelerini ve nûrlu yüzünü görerek, kendisine âşık olmuşlardı. Her işlerinde Onun gibi olmağa çalışıyorlardı. Herbiri, canını, Onun bir işâreti ile fedâ ediyordu. Onu iyi anlayıp, çok severek ve sohbetinde bulunarak, bol bol aldıkları nûrları, kendilerine âşık olan, bağlanan genç kalblere yayıp, bunları temizlediler. Bu nûrlar, bu kalblerden de, bunlara bağlanan başka gençlerin kalbine geldi. Böylece, binüçyüz sene kadar, aynı nûrlar, Evliyânın kalbinden saçılarak, her asrda, bu kalblere bağlanan kalbleri temizleyip ayna gibi yaptılar. Ya'nî, kalb gözleri açıldı. Bu se'âdete kavuşan bahtiyârlara, (**Velî**), (**Evliyâ**) denildi. Evliyânın büyüklerinden, zemânının kutbu, Mazher-i Cân-ı Cânân buyuruyor ki, (Bütün kazancılarıma, mürşidlerimi çok sevmekle kavuştum. Se'âdetlerin anahtarı, Allahü teâlânın sevdiğilerini sevmektir). Alf Râmîtenî "kaddesallahü teâlâ sirrehül'azîz" hazretleri buyurdu ki, (Allah adamlarının kalbleri, Hakkın nazargâhıdır. O kalblere girmiş olanlara da, o nazardan nasîb erişir.)

Kalb, hem nefse, hem his uzvlarına bağlıdır. His uzvları ne ile meşgûl olursa, kalb ona bağlanır. İnsan güzel bir şeyi görünce, güzel bir ses duyunca, tatlı birşey alınca, kalb bunlara bağlanır. Bu sevgi insanın elinde olmaz. İnsan güzel birşey okuyunca, kalb, bunların ma'nalarına, yazarına bağlanır. Güzel, tatlı demek, kalbe güzel, tatlı gelen şey demektir. İnsan, çok def'a hakîkî güzelliği anlıyamaz. Nefse güzel gelen ile, kalbe güzel geleni birbiri ile karışdırır. Kalb kuvvetli ise, hakîkî güzelliği anlayıp, onu sever, bağlanır. Âyet-i kerîmeler, hadîs-i şerîfler, Evliyânın sözleri, düâ, tesbîh gibi kıymetli şeyler, aslında güzeldir. Çok tatlıdır. Kalbin nefse bağlılığı azalınca ve nefsin elinden kurtulunca, bunları okuduğu, duyduğu zemân, bunların güzelliğini anlar ve bağlanır da, insanın haberi olmaz. Kur'ân-ı kerîm okuyunca veyâ dinleyince, zıkr yapınca, ibâdetleri yapınca, Allahü teâlâyı sever. Kalbi, nefsin elinden, baskısından kurtarmak için, nefsi ezmek, kalbi uyandırıp kuvvetlendirmek lâzımdır. Bu da, Resûlullahı uymakla olur. Muhammed aleyhisselâma uyarak, kalbini nefsinin pençesinden kurtaran bir kimse, bir Velfiyi incelerse, onun Resûlullahın vârisi, Allahın sevgili kulu olduğunu anlar. Allahü teâlâyı

çok sevdiği için, Allahın sevdiğini de çok sever. Fekat, sevebilmek kolay birşey değildir. Nefsin sevdiklerini, kalbin sevdiği hakikî güzellikler sanarak aldananlar çok olmuş, felâkete sürüklenmişlerdir.

Allahü teâlânın sevgisine kavuşmak için çalışana (**Sâlih**) denir. Bu sevgiye kavuşmuş olana (**Ârif**) veyâ (**Velî**) denir. Başkalarının da kavuşmalarına vâsita olana (**Vesîle**) ve (**Mürşid**), bunların üçüne de (**Sâdik**) denir. Allahü teâlâ, Âl-i İmrân sûresinin otuzbirinci âyetinde, meâlen buyuruyor ki, (**Onlara söyle! Eğer Allahı seviyorsanız, bana tâbi' olunuz! Allah, bana tâbi' olanları sever**). Allahü teâlâyı sevenin alâmeti, Onun Resûlüne tâbi' olmaktır. Tâbi' olmak, emrlerine ve yasaklarına uymak demektir. Onun emrlerine ve yasaklarına (**İslâmiyyet**) ve (**Ahkâm-ı islâmiyye**) denir. Allahü teâlâyı seviyorum diyenin, islâmiyyete uyması lâzımdır. İslâmiyyete uyan kimseye (**Müslimân**) denir. Allahü teâlâ, müslimânların, birbirlerini sevmelerini emr etdi. Kâfirleri ve münâfıkları ve mürtedleri sevmemeği emr etdi. Bunun için, (**Hubb-i fillah**), ya'nî Allahı sevenleri sevmek ve (**Bugd-ı fillah**) ya'nî Allahü teâlânın düşmanlarını sevmemek, îmânın şartı oldu. Müslimân olmıyana (**Kâfir**) denir. Müslimânlıktan ayrılp, kâfir olana (**Mürted**) denir. Müslimân olmıyan, fekat, müslimân görünen kâfire (**Münâfık**) denir. Bunların üçünü de sevmemek, îmânın şartıdır. Tevbe sûresi, yüzyirminci âyetinde meâlen, (**Ey mü'minler! Dâimâ, her zemân, sâdiklar ile birlikte bulunun!**) buyuruldu. Bu âyet-i kerîme, berâber olmağı emr etmektedir. Bir hadîs-i şerîfde, (**Allahü teâlânın, kalbime akıttığı, doldurduğu feyzlerin, nûrların hepsini Ebû Bekrin kalbine akıttım!**) buyuruyor. Ebû Bekr "radıyallahü teâlâ anh", takvâsı ve ibâdetleri herkesden çok olduğu için ve Resûlullahın büyüklüğünü ve Ona nazaran kendinin hiç olduğunu herkesden çok anladığı ve Resûlullahın sevgisini herkesden çok kazandığı için, feyzler, Ona başkalarına gelenden dahâ çok geldi ve gelen feyzlerin hepsini aldı. Bunlardan ve benzerlerinden anlaşılıyor ki, dînimiz, Evliyâ ile berâber bulunmağı, Resûlullahın yolunu bunlardan öğrenmeğı istemektedir.

Eshâb-ı kirâm ile Tâbi'în-i izâma (**Selef-i sâlihîn**) denir. Bunlardan sonra, hicretin dört yüz senesi sonuna kadar gelen Ehl-i sünnet âlimlerine, (**Halef-i sâdikîn**) denir. Halef-i sâdikîn, îmân ve amel bilgilerinde ve kalb ma'rifetlerinde, hep Selef-i sâlihîne tâbi' olmuşlar, bunların yolundan hiç ayrılmamışlardır. Dört yüz senesinden sonra, mutlak müctehid kalmadığı gibi, bindört yüz senesinden sonra da, insân-ı kâmil görülemez oldu. İnsân-ı kâmil olmıyan, Evliyâ ve müctehid olmıyan müceddidler "rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'în", kıyâmete kadar, yeryüzünde bulunacaktır. Bu müceddidler, müctehidlerin kitâblarını her tarafa yayacaklar, unutulmuş olan hak yolunu, Ehl-i sünnet bilgilerinin insanlara bildireceklerdir. Dünyâya yayılmış olan, bid'at sâhiblerinin ve sahte tarikatçıların ve zındıkların, fen ve din yobazlarının, yalanlarına, iftirâlarına cevâblar vereceklerdir. Bunların yazdıkları doğru kitâbları bulup okuyanlar, dünyâda ve âhîretde se'âdete kavuşacaklardır.

Büyük islâm devleti olan Gaznevî imparatorluğunun kurucusu, sultân Mahmûd-i Gaznevî, Ebûl-Hasen-i Harkânîye, (Bâyezîd-i Bistâmî nasıl bir zât idi?) diye sordu. Cevâbında, (Bâyezîd, öyle kâmil bir Velî idi ki, Onu görenler hidâyete kavuşurdu. Allahü teâlânın râzı olduğu kimselerden olurdu) dedi. Sultân Mahmûd, bu cevâbı beğenmedi. (Ebû Cehl, Ebû Leheb gibi kimseler, Fahr-i kâinâtı, Server-i âlemi "sallallahü aleyhi ve sellem" nice kerre gördüler. Bunlar hidâyete gelmedi de, Bâyezîdi görenlerin hidâyete geldiklerini nasıl söylüyorsun? O, Resûlullahdan "sallallahü aleyhi ve sellem" dahâ yüksek mi ki, iki cihânın efendisini, üstünlerin üstünü olan, Allahü teâlânın sevgili Peygamberini gören, küfrden kurtulamadı da, Bâyezîdi görenler nasıl kurtulur?) dedi. Ebûl-Hasen "rahmetullahi aleyh" buyurdu ki, (Ebû Cehl ve Ebû Leheb gibi ahmaklar, Allahü teâlânın sevgili Peygamberini "sallallahü aleyhi ve sellem" görmediler. Ebû Tâlibin yetîmi, Abdüllahın oğlu Muhammedi "sallallahü aleyhi ve sellem" gördüler. O gözle bakdılar. Eğer, Ebû Bekr-i Sîdîk gibi bakarak, Resûlullah olarak görselerdi, eşkiyalıktan, küfrden kurtulur,

Onun gibi kemâle gelirlerdi). Meâl-i şerîfi, **(Onların sana baktıklarını görürsün. Onlar, seni anlıyamıyorlar. Üstünlüğünü göremiyorlar)** olan A'râf sûresinin yüzdoksanyedinci [197] âyeti bu inceliği bildirmektedir. Sultân Mahmûd hân "rahmetullahi teâlâ aleyh" bu cevâbı çok beğendi. Din büyüklerine olan sevgisi arttı.

(Se'âdet-i Ebediyye) kitabını okuyarak anlıyan bahtiyâr bir kimse, hem din bilgilerini öğrenir, hem de İmâm-ı Rabbânîyi "rahmetullahi aleyh" tanıyarak, kalbi Ona meyl eder, bağlanır. Onun bütün dünyâya saçtığı nûrları alıp, olgunlaşmağa, kemâle gelmeğe başlar da haberi olmaz. Ham bir karpuz, güneşin ışıkları karşısında zemânla olgunlaştığı, tatlılaştığı gibi yetişerek kâmil bir insan olur. Bu dünyâyı, hayâtı görüşünde değişiklikler olduğunu his eder. Hâller, zevkler, tatlı rü'yâlar görmeğe başlar. İmâm-ı Rabbânîyi, Evliyâyı, Eshâb-ı kirâmı ve Resûlullahı "sallallahü aleyhi ve sellem" rü'yâda görmeğe, uyanık iken rûhlarını insan şeklinde görmeğe, bunlarla konuşmağa başlar. Nefsi de gafletten kurtulup, nemâzın tadını duymağa, ibâdetlerden zevk almağa başlar. Günâhlardan, harâm olan şeylerden, kötü huylardan nefret duyar. İyi huylar onun âdeti olur. Herkese iyilik eder. Cem'iyete, millete fâideli olur. Se'âdet-i ebediyyeye kavuşur ve başkalarını da kavuşturur. Hanefî mezhebinin büyük âlimlerinden seyyid Şerif Cürcânî hazretleri, **(Şerh-i mevâkıf)** sonlarında ve **(Şerh-ul-metâli' hâşiyesi)** baş tarafında ve **(Berika)**nın ikiyüzyetmişinci sahifesinde buyurduğu gibi, Evliyânın sûretleri, öldükden sonra da talebesine görünüp feyz verirler. Fekat, bunları görebilmek ve rûhlarından feyz alabilmek kolay değildir. Ehl-i sünnet i'tikâdını ve ahkâm-ı islâmiyyeyi, kitâblardan öğrenmek ve öğrendiklerine uymak ve Evliyâyı sevmek, saygılı olmak lâzımdır. **(Merec-ül-bahreyn)**de diyor ki: (Tesavvuf büyüklerinin hepsi, Ehl-i sünnet idi. Bid'at sâhiblerinden hiçbiri, Allahü teâlânın ma'rifetine yaklaşamamıştır. Vilâyet nûrları, bunların kalblerine girmemiştir. Amelde ve i'tikâdda olan bid'atin zulmeti, vilâyet nûrunun kalbe girmesine mâni' olur. Kalb, bid'at pisliklerinden temizlenmedikçe ve Ehl-i sünnet i'tikâdi ile süslenmedikçe, hakikat güneşinin ışıkları oraya giremez. O kalb, yakîn nûru ile aydınlanamaz). **(Mekâtib-i şerife)**de altmışdokuzuncu mektûba bakınız!

(İrşâd-üt-tâlibîn)de diyor ki, (Büyük âlim vefât edince, feyz vermesi kesilmez. Hattâ artar. Fekat [kalb hastalıklarına şifâ olan bakışları ve sözleri devâm etmediği için] bir insanın meyyit ile olan bağlılığı, diri ile olan gibi olmaz. Bunun için, **(Üveysî)** olmak, ya'nî meyyitin rûhâniyyetinden feyz almak az olur. Fenâ ve Bekâya yükselen dirilerin meyyit ile irtibâtları, diri iken olduğu kadar değil ise de, çok olur ve bunlar meyyitden çok feyz alırlar. Fekat, diri iken dahâ fazla alırlar. Çünkü diriler, yanındakilerin ahkâm-ı islâmiyyeye yapışmalarını sağlar. Bütün hâlleri ve sözleri ile kalblerine te'sîr ederek, muhabbetin artmasına, böylece dahâ çok feyz almalarına sebep olurlar). Görülüyor ki, bir Mürşid aramak lâzımdır. Sâdık ve temiz bir müslimân, Evliyâ diri iken de, kabrde iken de, rûhlarından feyz alır ise de, diri olan Evliyâ, bunun yapması lâzım olan vazîfeleri söyler. Hatâlarını düzeltir. Böylece, feyz alması kolaylaşır ve çok olur. Ölüler ise birşey söyleyemez. Yol gösteremez. Kusûrlarını bildiremez. Feyz alması azalır veyâ durur. İlhâm ve rü'yâ ile meyyitden ders almak da olmaz. Çünkü, ilhâmlara ve rü'yâlara, vehm, hayâl ve şeytân karışabilir. Karışmamış olanları da, te'vîlli, ta'bîrli olabilir. Doğruları, iğrilerinden ayırd edilemez. Kazanç pek kıymetli ise de, zarar da, o derece tehlikelidir. Böyle olmakla berâber, hakîkî âlim bulunmadığı zemânlarda, mürşid geçinen câhillere aldanmayıp, mevtâların rûhlarından feyz almağa çalışmalıdır. Buna kavuşmak için, Ehl-i sünnet i'tikâdında olmak ve ahkâm-ı islâmiyyeye uymak ve hakîkî âlimlerin kitâblarını okumak ve okuyan ile sohbet etmek şarttır. Küçük çocuk, en çok anasını sever ve ona sığınır. Akli başına gelince, babasına dahâ çok güvenir, buna sığınır ve bundan fâidelenir. Mektebe veyâ san'ata başlayınca, hocasına, ustasına sarılır. Bunlardan fâidelenir. Allahü teâlânın âdeti böyledir. Rûhun kazançları da, bunun gibi, önce ana, baba ve âlim, sonra Resûlullah "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" vâsıtası ile alınıyor.

Süâl: Hicrî ondördüncü asrın yarısından sonra, dünyânın hiçbir yerinde Velf görülemediğine göre, eski Velflerin sözlerini okuyup, onları tanıyarak, kalbimizi, kalblerine bağlayacağımıza, niçin doğruca, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimizin kalbine bağlamıyor, Onun kuvvetli olan nûrunu almıyoruz. Ona intisâb, ya'nî bağlanmak, ya'nî inanmak ve sevmek, zâten îmânın şartı değil midir?

Cevâb: Doğruca Resûlullah’a “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem”, vefâtından sonra da, mubârek rûhuna bağlanmak, elbet dahâ fâideli, hattâ lâzım ve vâcibdir. (**Me-kâtîb-i şerife**)nin seksenbirinci mektûbunda diyor ki, (Evliyâyı bir gözlük olarak düşünüp, Resûlullah’a ve Allahü teâlâyâ bu gözlük ile bakmalıdır.) Bir Velfiyi veyâ kitâblarını bulup, bunu tanımak, buna râbîta yapmak, Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” mubârek rûhuna bağlanmak içindir. Bir insânın hiç görmediği kimsenin şeklini, sûretini, yalnız işitmekle, okumakla öğrenerek, hayâline getirmesi çok zordur. Onun kendisi değil, başkası görünebilir. Bunun için, Resûlullah’a râbîta yapılmaz. Çünkü, başkasının Resûlullah olduğuna inanmak küfr olur. Evliyâyı düşünmekte, bu tehlike yoktur. Bir Velfiyi düşünen, gönül gözü ile, onun mubârek kalbine bakmış olur. Orada Resûlullahın mubârek kalbini görür. Böylece, Resûlullah’a bağlanmış olur. Bizim gibi câhillerin, gâfillerin, Resûlullahı düşünmemiz ancak böyle olur. Bu sûret ile, Ondan feyz aldıktan sonra, doğruca kendisine bağlanmak ve Evliyânın kabirlerinden, rûhlarından feyz almak, mümkün ve kolay olur. Resûlullah’a bağlanarak feyz alan kimse, Onu çok sever. İmâm-ı Gazâlî “rahmetullahi aleyh” (**Eyyühel-veled**) kitâbının sonunda buyuruyor ki, (Her müslimân, terbiye edici bir üstâda muhtâcdır. Üstâd onu terbiye ederek, kötü huylardan kurtarır. Bunların yerine iyi huyları yerleşdirir. Terbiye etmek, çiftçinin tarladaki dikenleri, zararlı otları temizliyerek ekdiği tohumların kuvvetli, iyi olmasına çalışması gibidir. Allahü teâlâ, kullarına doğru yolu göstermek için, Peygamber “sallallahü aleyhi ve sellem” gönderdi. Peygamber vefât edince, Ona vekîl olarak Evliyâyı yarattı. Velînin alâmeti şunlardır: .....) Bu kitâbın arabî olan aslı ile türkçe ve fransızca tercemeleri Hakîkat Kitâbevi tarafından basdırılmışdır. Velf, Resûlullahı “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” iyi tanıdığı ve bağlandığı için, Onun mubârek kalbinden feyz almakta ve bu feyzler, bunun kalbinden, kendisine bağlananların kalblerine akmaktadır. [Feyz gelen kalbler temizlenir. Ahlâkî güzel olur.] İmâm-ı Rabbânî “kuddise sirruh” ikiyüztüncü mektûbda diyor ki, (Velînin kalbindeki feyzler, nûrlar, güneşin ziyâsı gibi, her yere yayılmaktadır. Ahkâm-ı islâmiyyeye uyan ve Onu seven müslimânların kalblerine akar. Onların bu feyzleri aldıklarından haberleri olmaz. Kalblerinin temizlendiğini anlarlar. Karpuzun güneş karşısında olgunlaştığı gibi, kemâle gelirler. Eshâb-ı kirâm “rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma’in”, Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” sohbetinde, böyle kemâle geldiler. Müslimânın feyz almasına mâni’ olan en zararlı şey, bid’at sâhibi olmasıdır.) Altmışbirinci mektûbda diyor ki, (İnsanda Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak arzûsunu yok eden en zararlı şey, yalancı, câhil tarîkatçılardır. Bunların kitâbları, sözleri, kalbleri karartır. Bunların tuzaklarına düşen kimse, sahte, câhil doktora giden hastaya benzer.) Hakîkî Velîyi, yalancı sahte şeyhden ayıran en açık alâmet, hakîkî Velînin vera’ ve takvâ sâhibi olmasıdır. (**Takvâ**), Ehl-i sünnet i’tikâdına uygun olarak îmân edip, harâmlardan sakınmak demektir. Şübheli olan şeylerden de sakınmağa (**Vera’**) denir. Ehl-i sünnet âlimleri, vera’ ve takvâ sâhibleri idi. Muhammed Ma’sûm “rahmetullahi aleyh” (**Mektûbât**)ının ikinci cildinin 112. ci mektûbundaki hadîs-i şerîfde, (**Vera’ sâhibi ile birlikde oturmak ibâdetdir**) buyuruldu. Böyle islâm âlimleri küfre sebep olan şeyleri ve harâmları ve şübheli olanları bildiren çok kitâb yazdılar. İbni Nüceym-i Mısırînin “rahmetullahi aleyh” (**El-kebâir**) kitâbı meşhûrdur. Türkçe tercemesi ile birlikte, 1304 de İstanbulda basdırılmışdır. Seyyid Abdülhakîm Arvâsînin “rahmetullahi aleyh” (**Küfr ve kebâir**) risâlesinde, üçyüzüç büyük günâh ile yüzonbir küfre sebep olan şey yazılıdır.

Resûlullahdan “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” gelen din bilgileri, ikiye ayrılır:

Beden bilgileri ve kalb bilgileri. Beden bilgilerini, ya'nî kalb ile inanılması ve yapılması ve beden ile yapılması ve sakınılması lâzım olan îmân ve ibâdet bilgilerinin hepsini Eshâbının hepsine teblîğ etmek, öğretmek vazîfesi idi. Bunları bizzât ve bilvâsîta bildirdi. Ma'rifet ve tesavvuf denilen kalb bilgileri ise, güneş şu'â'ları gibi, mubârek kalbinden her ân etrâfa yayılıyordu. Bunlara **(Nûr)** ve **(Feyz)** denir. Her Sahâbî, kendi kalbine gelen feyzlerden [akanlardan] kendi isti'dâdi, kâbiliyeti kadarının hepsine hemen kavuştu. Resûlullah muhabbetleri pekçok olduğu için, yayılan nûrlardan isti'dâdları kadarına hemen kavuşdular. Kavuşdukları nûrlar, ihlâslarının çabuk ve çok artmasına sebep oldu. Birinci kısım, 46. cı maddenin sonuna bakınız! Beden bilgileri **(Edille-i şer'iyye)** denilen dört kaynaktan öğrenilmiş, fikh kitâbları vâsıtası ile bizlere gelmiştir. Resûlullah'a uymak isteyenlerin, fikh kitâblarının bildirdiği ve mürşid-i kâmilin söylediği gibi ibâdet etmeleri lâzımdır. Kalb bilgileri ise, bizlere Evliyânın kalbleri vâsıtası ile gelmiştir. Resûlullahın mubârek kalbinden bu bilgileri almak isteyen, bir Velînin yanında bulunarak, bunun kalbinden alması lâzımdır. Velî, insanın kalbi ile, Resûlullahın "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" mubârek kalbi arasında, bir vâsitadır, yoldur. Kalb bilgilerine, tesavvuf kitâblarını okumakla kavuşulamaz. Bu bilgileri sunan menba', âriflerin kalbleridir. Böyle olduğu, **(Semerât-ül-füâd)** kitâbının sonunda da yazılıdır. Her Sahâbî de, Resûlullahdan aldıkları, beden ve kalb bilgilerini, isteyen müslimânlara bildirdiler. Dahâ sonra gelen müslimânlar da, beden bilgilerini fikh kitâblarından, kalb bilgilerini, Evliyânın kalblerinden aldılar. (Ben, beden bilgilerini, doğruca Resûlullahın sözlerinden, ya'nî hadîs-i şerîflerden öğreneceğim) diyenler, hadîs-i şerîfleri yanlış anlıyarak, nefsin ve şeytânın tuzaklarına düşdüğü gibi, (Ben kalb bilgilerini doğruca Resûlullahın kalbinden alacağım) diyenler de, nefsin ve şeytânın tuzaklarına düşmüşlerdir. Beden bilgilerinin, Ehl-i sünnet âlimlerinin sözlerinden veya kitâblarından, kalb bilgilerinin de, bu âlimlerin, hayâtda olanlarının kalblerinden, vefâtlarından sonra da, rûhlarından alınması lâzımdır. Bu bilgilerin mütehasısları, ya'nî Müctehidler ve Velîler, böyle söylemişlerdir. **(Künûz-üddekâk)** da yazılı olan, **(Talebesi arasında âlim, Eshâbı arasındaki Peygamber gibidir), (Âlimin talebesinden üstünlüğü, Peygamberin ümmetinden üstünlüğü gibidir), (Her şeyin bir kaynağı vardır. Takvânın menba'ı âriflerin kalbleridir), (Fikh dersinde bulunmak, bir sene ibâdet yapmaktan dahâ iyidir), (Âlimin yüzüne bakmak ibâdetdir)** hadîs-i şerîfleri, yukarıdaki yazımızın vesîkasıdır. Allahü teâlâ, islâm dîninin kıyâmete kadar devâm edecekleri va'd etdi. Beden bilgilerini muhâfaza için Os mânî devletini, kalb bilgilerini muhâfaza için Evliyâyı yarattı. İslâmın en büyük düşmanı olan İngiliz devleti asrlarca çalışarak, bu iki muhâfızı yok etdi. Allahü teâlâ, yeni muhâfizlar yaratmakta, islâmiyyet devâm etmektedir.

Şunu da bildirelim ki, kalbin, rûhun hastalığı, herkesde başkadır ve herkesin (İdi-osynkrasie=Überempfindlichkeit gegen bestimmte Reize) denilen hassâsiyyeti, isti'dâdi ayırır. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem" yalnız kalbin hastalıklarını ve tedâvîsini bildirmekle kalmamış, ferdlere, âilelere, cem'iyetlere, harblere, mîrâs hesâblarına, ya'nî her çeşid dünyâ ve âhîret işlerine âid yüzbinlerle bilgiyi söylemiştir. Kendi hastalığını ve kalbinin ilâcını bilmiyen bizim gibi câhillerin, bu hadîs-i şerîflerden kendine uygun olanları seçip alması imkânsız gibidir. İkinci cild, 54. cü mektûbda diyor ki, (Şimdi hadîsler unutuldu. Bid'atler yayıldı. Doğru ve îğri kitâblar birbirine karıştı.) Evliyâ, kalb, rûh mütehasısları olup, herkesin bünyesine ve hastalığına ve zemânının zulmetine ve fesâdına uygun rûh ilâclarını, hadîs-i şerîflerden seçerek söylemişler ve yazmışlardır. Resûlullah "sallallahü aleyhi ve sellem", dünyâ eczâhânesine yüzbinlerce ilâc hâzırlayan baş tabîb olup, Evliyâ da, bu hâzır ilâcları, hastaların derdlerine göre dağıtan, emrindeki yardımcı tabîbler gibidir. Yüzondokuzuncu mektûba bakınız! Hastalığımızı bilemediğimiz, ilâcları tanımadığımız için, yüzbinlerce hadîs içinden, kendimize ilâc aramağa kalkarsak, (Allergie) aks-i te'sîr hâsîl olarak, câhilliğimizin cezâsını çeker, fâide yerine zarar görürüz. İşte bunun için, hadîs-i şerîfde, **(Kur'ân-ı kerîmi kendi anladığına göre tefsîr eden kâfir olur)** buyruldu. Mezhebsizler, bu inceliği anlayamadık-

ları için, (Herkes Kur’ân ve hadîs okumalı, dînini bunlardan kendi anlamalı, mezheb kitâblarını okumamalıdır) diyerek, Ehl-i sünnet âlimlerinin kitâblarının okunmasını yasak ediyorlar. Bütün müslimânları felâkete sürüklüyorlar. Fârisî (**Reddi vehhâbî**) kitâbı, mezhebsizlerin bu iftirâlarına, çok güzel cevâb vermektedir. İmâm-ı Rabbânî de, ikinci cildin, 97. ci mektûbunda, cevâb vermektedir.

Sonsöz olarak, yine bildireyim ki, Velî demek, Allahü teâlânın rızâsına, sevgisine kavuşmuş olan, Ehl-i sünnet âlimi demektir. (**Ehl-i sünnet**) demek, Kur’ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin gösterdiği yol demektir. Ehl-i sünnet âlimleri, bu yolu Eshâb-ı kirâmdan öğrendiler. Kendi anladıklarına değil, Eshâb-ı kirâmdan işitdiklerine sarıldılar. Ehl-i sünnetten ayrılmak, Kur’ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin doğru yolundan ayrılmak olur. Ehl-i sünnetten ayrılanlar arasında, Kur’ân-ı kerîmdeki ve mütevâtir olan hadîs-i şerîflerdeki açıkca anlaşılamiyan delîlleri yanlış te’vîl edenler, kâfir olmazlar ise de, bid’at sâhibi oluyorlar. Bu delîllerden çıkardıkları yanlış ve bozuk bilgilere, (Kur’ân yolu), (Eshâb yolu) diyerek, ahmakları, câhilleri aldatıyorlar.

Allahü teâlânın rızâsına, sevgisine kavuşmak için, ihlâs, kalb-i selîm sâhibi olmak lâzımdır. Kalb de, ancak Resûlullah’a “sallallahü aleyhi ve sellem” inanmak, Onu sevmek ve Ona tâbî’ olmakla temizlenir. Bunun için, birinci yol, hayâtda olan bir Velîyi tanıyıp, Onun sözlerinden, kitâblarından Ehl-i sünnet i’tikâdını, ahkâm-ı islâmiyyeyi ve tesavvufun edeblerini öğrenmek ve bunlara uymak şartı ile, Ona (**Râbita**) yapmak, ya’nî kalbini Onun kalbine bağlamaktır. Bir Velî, kendi üstâdlarından almış olduğu yazılı vesîkadan ve bütün sözlerinin, hareketlerinin ahkâm-ı islâmiyyeye uygun olmasından anlaşılır. Böyle bir Velî görülemediği zemân, herhangi bir Velîye râbita yapan Onun (**Üveysî**)si olur. Birinci cildde ikiyüzseksenaltıncı ve ikinci cildde seksendokuzuncu mektûbda diyor ki, (Bir Ârifin sohbetine kavuşamıyana, büyüklerin rûhlarından feyz almak nasîb olur. Allahü teâlâ onun ilerlemesi için, bunların rûhlarını vâsita yapar.) Ârifler, Velîler, birinci kısmın kırkaltıncı maddesinin sonunda bildirdiğimiz hadîs-i kudsîde, Allahü teâlânın va’d ettiği müjdeye kavuşdukları için, öldükten sonra da, tâliblere feyz verirler. İkinci kısımda, ellidördüncü maddeye bakınız! Ve ikiyüzdoksanbirinci mektûba da bakınız! Vefât etmiş olan Velînin rûhundan nasıl feyz alınacağı, ikinci kısmın, onyedinci maddesinde bildirildi. Muhammed Masûm-i Fârûkî “rahmetullahi aleyh” üçüncü cildin yüz kırk ikinci mektûbunda buyuruyor ki, (İmâm-ı Rabbânînin “kuddise sirruh” kabri-i şerîfini ziyâret niyyeti ile Serhend şehrine gelmeniz çok iyi olur. Buradaki feyzlere ve bereketlere kavuşursunuz. Medîne-i münevveredeki menba’dan buraya gelen nûrlardan ve esrârdan istifâde edersiniz. Hindistândaki küfr ve isyân zulmetleri, kalbleri karartmakta, rûhları hasta yapmakta ise de, rûhlara hayât veren ve kalbleri temizleyen şifâî su, karanlık ormanlarda bulunduğu gibi, bugün Serhend şehri, Medîne-i münevveredeki kaynakdan [Evliyânın mübârek kalbleri vâsıtası ile] gelen feyzlerin, nûrların yayıldığı yerdir. Burasını Hindistânın küfr, zulm yerleri gibi sanmayınız. Burası, [insanı Allahü teâlânın rızâsına, sevgisine kavuşduran] vilâyet yolunun kapısıdır. Resûlullahın “sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem” mübârek kalbinden gelen envâr ve esrâr, buradan fişkırılmaktadır. Allahü teâlânın rızâsına kavuşmak isteyenler, inanarak bu mezârî ziyâret ediyor, sevgileri nisbetinde, bu feyzlere, bereketlere kavuşuyorlar. Bu mübârek makâmda bulunanların çoğu, inanmadıkları, kıymetini bilmedikleri için, bu ni’metden mahrûmdurlar. Misk bulunan odaya giren, güzel kokuyu duyar. Miski, nezle hastasının burnuna soksan, kokusunu duyamaz.) Bunların, Eşrefzâde Abdûllah Rûmînin, (**Müzekkin-nüfûs**) kitâbının sonunda da yazılı olduğu, arabî (**Tuhfet-ül-uşşak**)da bildirilmektedir. (**Tuhfe**), (**El-münkız**) sonunda basılmıştır. Sohbetde feyzler, ma’rifetler bol bol alındığı hâlde, Üveysiler damla damla alabilir. Fekat bunun tek damlası, bütün dünyâ kazançlarından dahâ kıymetli ve pek lezzetlidir. Kabrini ziyâret etmek, damlaların artmasına, mezhebsizlerin, sapıkların ve sahte, yalancı şeyhlerin tuzaklarına düşmek de, büsbütün kesilmesine sebep olur. Kalblerin, rûhların arasındaki bağ, inanmak, sevmek ve istemektir.

Bir müslimân, bir Velînin sohbetine kavuşursa veyâ hep onu düşünürse, ya'nî onun sûretini, yüzünü hayâline getirirse, yâhud hayâtını, sözlerini öğrenip, severek, ağlayarak düşünürse, onun kalbindeki feyzler, ma'rifetler, bunun kalbine akar. Yalnız uzaktan düşünerek yetişmiş, Velî olmuş mes'ûd, bahtiyâr zatlar çok vardı. Bu kazançlarını ve kavuşdukları yüksek dereceleri, kitâblarında bildirmişlerdir. Allahü teâlânın bu merhameti, bu ihsânı, kıyâmete kadar devâm edecektir.

Bir kimseyi seviyorum deyince, ona karşı sûrî, mecâzî muhabbeti olduğu anlaşılır. Câhil ve bid'at sâhibi ve sâlih ve sâdik her müslimân, Resûlullahî böyle sevmektedir. Müslimân olmak için de, bu kadar muhabbet kâfidir. Feyz getiren hakîkî sevginin hâsıl olması için, onun sözlerini, işlerini, hâllerini ve ahlâkını öğrenmesi ve bunları sevmesi lâzımdır. Sevilene itâ'at edilir. Herşeyde ona tâbî olunur. Hakîkî sevgi pekçok olursa, sevdiğinden başka herşeyi unuttur. Bu unutmaya **(Fenâ-yi kalb)** denir. Hattâ kendini de unuttur. Kendini de unutmaya **(Fenâ-yi nefis)** denir. **(Mekâtîb-i şerife)**nin doksanıncı mektûbunda diyor ki, (Fenâ-yi kalb hâsıl olunca, kalbde hatara [mahlûkların düşüncesi] kalmaz. Fekat dimâgdan gitmezler. Fenâ-yi nefis olunca, dimâgdan da giderler. Bu yazımızı tesavvuf ehli anlar. Liselerde, üniversitelerde okumakla öğrenilmez.) Böylece, **(Fenâ)** hâsıl olunca, ya'nî bir Ârif böyle çok sevince, onun kalbine Resûlullahdan "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" gelmiş olan feyzler, ilâhî ma'rifetler, nûrlar, sevenin kalbine akarak, hakîkî ihlâsa kavuşur. Böylece hakîkî ibâdet yapmak nasîb olarak, Allahü teâlânın rızâsına, sevgisine kavuşur. Bundan sonra **(Fenâ fir-Resûl)** hâsıl olur. Ya'nî Resûlullahî "sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem" hakîkî muhabbet ile severek, feyzleri doğruca Onun mubârek kalbinden alır. Artık, vesîleye ihtiyâc kalmaz.

Dünyâ ve âhîret se'âdetine kavuşmak için biricik yol, müslimân olmaktır. Müslimân olmak için, Allahü teâlânın var olduğuna, bir olduğuna, herşeyi gördüğüne, bildiğine, herşeyi Onun yaptığına [yaratdığına] ve Muhammed aleyhisselâmın Peygamber olduğuna ve öldükden sonra, Cennet denilen yerde sonsuz ni'metler, tatlı hayât olduğuna ve Cehennem denilen yerde sonsuz olarak ateşde yanmak olduğuna ve müslimân olanın Cennete gideceğine, müslimân olmanın, ya'nî işitdikden sonra inananın, inkâr edenin, Cehennemde sonsuz olarak yanacağına inanmak lâzımdır. Dünyâ nüfusunun yüzde doksandandan fazlası, ya'nî bütün hıristiyanlar, bütün yehûdîler, Avrupadaki, Amerikadaki bütün siyâset ve devlet adamları, bütün fen adamları, kumandanlar, berehmenler, budistler, ateşe, putlara tapanlar, öldükden sonra tekrâr dirileceğimize, Cehennemde sonsuz azâb olduğuna inanıyor. İnanmamak, dünyâdaki bütün ilm, fen ve siyâset adamlarına uymamak olur. Böyle kimse tam gerici ve ahmakdır. İnanmak yalnız laf ile olmaz. Kalb ile olur. Kalbde îmân bulunduğunun iki alâmeti vardır: Söz ve iş.

İslâm dîninden, islâmın güzel ahlâkından ve insan haklarından haberi olmayan ba'zı câhilleri, ahmakları işitiyoruz. Gündüzleri spor sâhalarında, plajlarda, geceleri de eğlence yerlerinde, kızlarla, oğlanlarla, zevk, safâ, fuhs içinde, çalgı, oyun, kumar, içki ile ömrlerini ziyân ediyorlar. Zevkleri için lâzım olan parayı, hak, hukuk, kanûn tanımadan topluyorlar. Bu taşkınlıkları, hîleleri, azgınlıkları ile hem kendilerine, hem de cem'iyete, insanlara, canlara, ırzlara zarar veriyorlar. Dinsizliğe, îmânsızlığa (ilericilik), (aydın gençlik) diyorlar. Akli olan böyle yaşar diyorlar. Böyle yapmakla Avrupalılara, Amerikalılara benziyoruz diyerek övünüyorlar. Dîni, îmânı, temiz ahlâkı olan, herkesin hakkını tanıyan, doğru, nâmûslu müslimânlara, gerici, yobaz diyorlar. Böylece kendilerini avutuyorlar. Bütün Avrupalılar, Amerikalılar, dinlerine bağlı oldukları için, aksız da, yalnız bunlar mı akli? Felâket yolunda olduklarını, birkaç senelik zevk için, sonsuz azâblara sürüklendiklerini anlyamıyorlar. Târîhden de ibret almıyorlar. Hâlbuki islâmiyet, dünyâ zevklerinden hiçbirini yasak etmemiştir. Bunların, hayvanlar gibi, açıkça, azgınca, zararlı olarak yapılmasını men' etmiştir. Bunların tuzaklarına düşenlere, ancak acınır! Dünyâ zevklerine düşkün, gâfil, can yakan ve başkasının

malına, nâmûsuna saldıranlar islâm dînini gençlerden saklıyorlar ise de, akılı olan bir insanın, fen, biyoloji ve astronomi bilgilerini öğrenince, dînleri inceliyerek, akla, ilme uygun olan islâm dînini seçmesi icâb eder. Bunu başaramıyanın da, bütün dünyânın inandığı, Cehennemde sonsuz yanmak tehlikesi karşısında, korkarak, titriyerek hemen müslimân olması lâzımdır. Yine inanmazsa, akla uymamış olur.

Hulâsa, dünyâ ve âhret se'âdetlerinin başı, en iyisi, Allahü teâlânın rızâsına, sevmesine kavuşmaktır. Allahü teâlâyâ yakın olmak, Onun sevmesine kavuşmak demektir. Bu se'âdete kavuşana (**Velî**) ve (**Ârif**) denir. Velî olmak için, farzları yapmak lâzımdır. Farzlar, sıra ile, evvelâ Ehl-i sünnet âlimlerinin bildirdikleri gibi îmân etmek, sonra harâmlardan sakınmak, farz olan ibâdetleri yapmak ve sâlih olan mü'minleri sevmektir. İhlâs ile yapılmıyan ibâdetin fâidesi olmaz, sevâbı olmaz. (**İhlâs**), herşeyi yalnız Allah rızâsı için yapmaktır. İhlâs, Allahü teâlâdan başka hiçbir şeyi sevmemekle, yalnız Onu sevmekle, kendiliğinden hâsıl olur. Kalbin yalnız Onu sevmesine (**Kalbin tasfiyesi**), (**Kalbin itmînâmı**) veyâ (**Fenâ fillah**) denir. Kalbin itmînâna kavuşması, ancak Onu çok hâtırlamakla, büyüklüğünü, ni'metlerini düşünmekle olacağını, Ra'd sûresinin yirmisekizinci âyeti bildirmektedir. İnsanda, akl, kalb ve nefis denilen üç kuvvet vardır. Aklın ve nefsin yeri dimâğdır. Kalbin yeri yürekdir. Akl, mektep dersleri, san'at hesâbları, mâl sâhibi olmak, âhireti kazanmak yolları gibi şeyleri düşünür. İsterse düşünür. İstemezse düşünmez. Aklın bu düşünceleri ve insanın bunlara kavuşmak için çalışması câizdir. Hattâ, çok sevâb olur. Bunların kalbe sirâyet etmeleri zararlıdır. Nefis dâimâ harâmları, zararlı şeyleri yapmağı düşünür. Kalbin kendinde hiç düşünce yokdur. Ona, aklın ve nefsin ve his uzvarlarından dimâğa ve dimâğdan kalbe ulaşan harâm şeylerin düşünceleri gelerek hasta yapar. Kalbi bu hatarlardan kurtarmak güçdür. Bu düşüncelerden kurtulursa, Allahü teâlâyı hâtırlar, düşünür. Ya'nî kalb, hiç düşüncesiz kalmaz. Kalbin hatarlardan kurtulması Allahü teâlânın ismini çok söylemekle veyâ bir Velîyi severek görmek ile olur. Bir Velî bulamazsa, ismini işitdiği bir Velînin hayâtını okuyup öğrenir. Onu çok sever. Hep onu düşünür. Bir Velîyi görmek, Allahü teâlâyı hâtırlamağa sebep olacağı, (**Onlar görüldükleri zemân, Allahü teâlâ zikr edilmiş olur**) hadîs-i şerîfi ile bildirilmiştir. Bu hadîs-i şerif, (**İrşâd-üt-tâlibîn**), (**İbni Mâce**), (**Ezkâr**) ve Abdülhakîm efendinin (**Râbîta-i şerîfe**)sinde ve Dost Muhammed Kandihârînin onbirinci mektûbunda vardır. Bir insan, kendisine islâmiyeti doğru olarak öğreten, kendisini dünyâ ve âhiretde felâketlerden kurtaran, ebedî se'âdete kavuşduran vesileyi görerek veyâ kitâblarından tanıyarak, onu cânî gibi sever. Onu görünce, göremezse, severek düşündükçe, Resûlullahdan ona gelen feyzler bunun kalbine de akar. (**Makâmât-i Mazheriyye**), 74. cü sahîfesinde diyor ki, (Mükerrrem hân öleceği zemân, başına Ubeydullah-ı Ahrârın takkesini koydular. Onu alın! Yerine üstâdımın külâhını geçirin! Çünkü, beni se'âdetlere kavuşduran odur, dedi). Düşünülen şeklin, Velînin tam kendisi olması şart değildir. Hergün, sabâh ve akşam gözleri kapatıp, beş-on dakika aynı sûret düşünülürse, bir müddet sonra, bu Velînin rûhu, o sûretde görünerek, rü'yâda olduğu gibi, konuşmağa başlar. İhsânlarda bulunur. İkinci kısım 17. ci maddesinde bildirdiğimiz hadîs-i kudsiden anlaşılıyor ki, bir müslimân, sohbetlerinde bulunarak veyâ kitâblardan okuyarak, tanıdığı ve sevdiği, uzakda veyâ kabrde bulunan bir Velîyi, ismi ile çağırır ve yalvarırsa, Allahü teâlâ, o Velîye işitdirir. Velî de, ona imdâd eder. Bir Velî, olmuş veyâ ilerde olacak birşeyi öğrenmek isterse, Allahü teâlâ, ona bildirir. Allahü teâlânın, Velîlere olan, bunlar gibi ihsânlarına, ikrâmalarına (**Kerâmet**) denir. Bedreddîn-i Serhendî, (**Hadârât-ül-kuds**) kitâbında, imâm-ı Rabbânînin kerâmetlerinden binlerce gördüğünü ve işitdiğini yazıyor ve bunlardan yüzden fazlasını bildiriyor. Kalb fânî olunca, ya'nî hiçbirşeyi hâtırlamayınca, aklın, fikrin ve hâfızanın da dünyâ işlerini unutması icâb etmez. Kalb, fânî iken de, bütün organlara, akla, fikre, hâfızaya, her nev' dünyâ işlerini yapdırır, başka insanlar gibi dünyâ işlerine de çalışır. Bütün insanlık vazifesini, her iyiliği Allah rızâsı için yapar. Bütün yaptıkları ibâdet olur. Birinci kısımda, 46. cü madde sonuna bakınız!

ALLAH VARDIR:

Ulemâ-i meşhûreden şeyh Muhammed Rebhâmî, (**Riyâd-ün-nâsîhîn**) sahîfe 15.de diyor ki: (**Zâd-ül-mukvîn**) kitâbında diyor ki, Rûm kayseri, yedinci Abbâsî halifesi Me'mûn bin Hârûna bir haberci gönderdi. Bunun yanında, heybetli, kendini beğenmiş biri vardı. Haberci, halîfeye, (Bu adam dinsiz, kâfirdir. Bir yaratıcı olduğuna inanmıyor. Rûm papasları buna cevâb veremedi. İslâm âlimleri bunu susdurursa, milyonlarca hıristiyanı ve müslimânı sevindirecektir) dedi. Bağdâd âlimleri, buna ancak Ahmed Nişâpûrî cevâb verir, dediler. Halîfe serâyda, belli gün ve saatde âlimlerin toplanmasını emr etdi. Nişâpûrî meclise geç geldi ve (yolda, acâib, şaşılacak birşey gördüm. Onu seyr edince, buraya geç kaldım. Dicle kenârında gemi bekliyordum. Yerden büyük bir ağaç çıkdı. Sonra yıkıldı, parçalandı. Tahtalar hâsıl oldu. Sonra tahtalar birleşerek, bir gemi oldu. Gemici olmadan, su da hareket etdi) dedi. Rûm kâfiri bu sözleri işitince, yerinden fırladı ve (bu adam deli olmuş. Hiç böyle şey olur mu? Böyle söyleyen, yalancıdır ve buna akli olmıyanlar inanır) dedi. Nişâpûrî, söze karışarak, (Bunlar, kendi kendine olamayınca, yer yüzündeki şaşılacak şeyler, kendi kendilerine nasıl var olur? Bunları yaratan biri olmadığını söyleyen dahâ ahmak ve alçak olmaz mı?) dedi. Kâfir, (Her şeyin bir yaratıcısı olduğunu şimdi anladım ve buna inandım) diyerek LÂ İLÂHE İL-LALLAH diyerek müslimân oldu. Böyle bir hâdisenin, imâm-ı Gazâlî zemânında da vâki' olduğu rivâyet edilmektedir. Halîfe Me'mûn, hicretin 218.ci senesinde vefât etdi.

KALB TEMİZLİĞİ:

Tenbîh: İnsanda iki dürlü kalb vardır. Birisi, bildiğimiz, göğsümüzdeki et parçasıdır. Buna (**Yürek**) diyoruz. İkincisi, bu et parçasında bulunan bir kuvvettir. Buna (**Gönül**) diyoruz. Biz, kalb deyince, bu gönlü bildireceğiz. İnanmak ve inanmamak, muhabbet ve düşmanlık bu kalbde olur. İnsanın a'zâları bu kalbin emrindedir. Temiz kalbin sâhibi akla uyar, hep iyi işler yapar. Kalbi bozuk, hasta olan, nefse uyar, hep zararlı işler yapar. İhlâs ile yapılan ibâdetler, bilhâssa nemâz kılmak, kalbi temizler. Allahü teâlâ, kalbi bozan, hasta yapan şeyleri harâm etmiştir. Günâh işliyenin kalbi hasta olur. Günâhın büyüklüğüne göre, hastalık hafif veyâ ağır olur. Kalb hasta olunca, ibâdet yapmak güç olur. Kalb hastalığının birinci ilâcı, tevbe ve istigfârdır. Tevbenin kabûl olması için, günâhı terk etmek ve ibâdet yapmak lâzımdır. Kalb hastalığının ilâcı olan tevbenin kabûl olması için, en fâideli ibâdet, nemâz kılmaktır. Hergün bir kerre nemâz kılmak, çok kolaydır. Hergün beş kerre nemâz kılmak, kalbi hasta olanlara güç gelir. Hâlbuki, nemâz çok kılınırsa, kalbde Allah sevgisi hâsıl olur. Allah sevgisi zemânla kalbi doldurur. Se'âdetlerin en büyüğü, kalbe Allah sevgisini yerleştirmektir. [Dünyâ işleri ile uğraşanların ve geçici olan dünyâ ni'metlerine ve lezzetlerine kavuşmağı düşünenlerin kalblerinde Allah sevgisi kalmaz. İnsanı bu felâketden kurtaran en kuvvetli ilâc, kelime-i tevhdî okumaktır. Bunun için, Allahü teâlâ, sonsuz merhametinden dolayı, hergün bir vakt değil, beş vakt nemâz kılmağı emr buyurmuşdur. Allahü teâlânın bu emri, insanlara sıkıntı vermek için değil, onları kalb hastalığından kurtarmak içindir.]

Nemâz dînin temelidir. Nemâz kılanın dîni sağlam olur.

Nemâz kılmyanın dîni yıkılır, yok olur.

Osmânîliler zemânında gençler, dinlerini ve vatan sevgisini öğrenmek için, bir âlimin, bir velînin etrâfına toplanırlardı. Büyük âlimlerin gösterdiği yola (**Tarîkat**) denildi. Tarîkatlar etrâfa yayıldı. Müslimânlar ve vatan sevgisini öğrenen gençler, çoğaldı. Hükûmetleri ele geçiren masonlar, bu hâli görünce, tarîkatlara dinsiz, soy-suz kimseleri karıştırdılar. Hakîkî müslimânlar azalıp, kalmayınca, tarîkatlar, dinsizlerin, ahlâksızların elinde kaldı.

SE'ÂDET-İ EBEDİYYE KİTÂBINDA ADI GEÇENLERİN HÂL TERCEMELERİ

Kitâbda yazılı binyirmi [1020] ism, harf sırası ile aşağıdadır. Herbirinin kitâb-
da bulunduğu sahîfelerin numarası, hâl tercemelerinin sonuna yazılmıştır. Târîh-
ler hicrî seneye göredir. Başında (m.) bulunanlar milâdî senedir.

1 — ABBÂS “radıyallahü anh”: Abdülmuttalibin en küçük oğludur. Resûlulla-
hın amcasıdır. Üç yaş büyüktür. Bedr gazâsında düşman askeri arasında idi. Müs-
limânların eline esîr düştü. Kendisi için ve kardeşlerinin oğulları Ukayl ve Nevfel
bin Hâris için para verip kurtuldular. O sene îmân etdi. En son hicret eden budur.
Mekkenin fethinde ve Huneyn gazâsında Resûlullahın yanında bulundu. 32 [m. 652]
senesinde seksensekiz yaşında vefât etdi. Bakî’de medfûndur. Uzun boylu, beyâz
ve güzel idi. Abbâsî halîfeleri hazret-i Abbâsın soyundandır. Abbâsî devletin bay-
rağının rengi siyâh idi. Me’ûn yeşile çevirdi. (**Eshâb-ı Kirâm**) kitâbında geniş bil-
gi vardır. 62, 350, 376, 389, 447, 450, 506, 995, 1065, 1068, 1098, 1129, 1185.

2 — ABDUH: Muhammed Abduh, islâm âlimlerinin büyüklüğünü, üstünlükleri-
ni anlıyamayan bir din adamıdır. Kâhire mason locası reîsi olan Cemâleddîn-i Efgâ-
nînin (din adamı perdesi altında islâmı içerden yıkmak) propagandalarına aldanmış-
tır. 1265 [m. 1849] de Mısrda tevellüd, 1323 [m. 1905] de vefât etdi. (**Fâideli Bilgiler**)
kitâbında Abduh hakkında geniş bilgi verilmiştir. 195.ci sırada Cemâleddîn ismine
bakınız! 461, 462, 765, 861, 887, 1086, 1117, 1140, 1141, 1154, 1160, 1162, 1169, 1192.

3 — ABDÜL’AZÎM-İ MÜNZİRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hâfız Abd-
ül’azîm-i Münzirî Kayrivânî, Mısrlıdır. Şâfi’î mezhebindedir. 581 [m. 1185] de
tevellüd, 656 [m. 1258] de vefât etdi. (**Ettergîb vetterhîb**) hadîs kitâbı çok kıymet-
lidir. Türkçe tercemesi, yedi cild hâlinde, İstanbulda (Hikmet Kitâbevi) tarafın-
dan m.1993 de neşr edilmiştir. 313, 419, 458.

4 — ABDÜL’AZÎZ HÂN: Osmânî pâdişâhlarının otuzikincisi ve islâm halife-
lerinin doksanyedincisidir. Sultân ikinci Mahmûdun ikinci oğludur. 1245 [m. 1830]
de tevellüd edip, 25 Haziran 1277 [m. 1861] de halîfe oldu. 1288 [m. 1871] de tram-
vay işletti. 1292 [m. 1875] de galata tüneline yaptırdı. 1293 [m. 1876] de Dolma-
bağçe serâyından alınıp, Topkapı serâyına habs edildi. Birkaç gün sonra Midhat
pâşa ve serasker [savunma bakanı] Hüseyin Avnî pâşa ve arkadaşları tarafından,
Fer’iyye serâyında Kur’ân-ı kerîm okurken bilek damarları kesirilerek şehîd
edildiği, sultân Vahîdeddîn’in baş kâtibi Alî Fuad beğın hâtralarında yazılıdır.
Fer’iyye serâyı, Beşiktaş ile Ortaköy arasında, Galata-serây lisesinin orta kısmı olan
yalıdır. Sultân Mahmûd türbesindedir. Sultân Murâd, bu ölümü işitince, korkudan
aklı bozuldu. (**Eshâb-ı Kirâm**) kitâbında Abdül’azîz ismine bakınız! Vâlidesi Per-
tevniyal Vâlide Sultân olup, İstanbulda Akserâyda bir mescid ve bir mekteb yap-
dırmıştır. Kabri mescidin yanındadır. 51, 1063, 1153, 1161, 1197.

5 — ABDÜL’AZÎZ-İ DEHLEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdül’azîz bin
Hamîdeddîn-i Dehlevî, 741 [m. 1340] senesinde Hindistânda vefât etdi. Fârisî
(**Umde-tül-islâm**) kitâbı çok kıymetlidir. m.1989 da, Hakîkat Kitâbevi basdırmış-
tır. Abdürrahmân bin Yûsûf bunu 950 [m. 1543] de türkçeye çevirmiş ve (**İmâd-
ül-islâm**) adı ile 1290 [m. 1872] da İstanbulda basılmıştır.

6 — ABDÜL’AZÎZ-İ DEHLEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şâh Abdül’azîz Gu-
lâm Halîm-i Fârûkî Dehlevî, 1159 [m. 1745] da Delhîde tevellüd, 1239 [m. 1824] se-
nesinde orada vefât etdi. Hind âlimlerinin büyüklerindedir. Meşhûr şâh Veliyyul-
lah Ahmed Sâhib Dehlevînin oğludur. Derin hadîs âlimidir. Çok kitâb yazdı. Eser-
lerinin en kıymetlisi (**Tuhfe-i isnâ aşeriyye**)dir. Fârisî olup, bin sahîfeye yakındır. 1266
[m. 1849] senesinde Delhîde basılmıştır. İstanbul Üniversite ve Süleymâniyye ve Bur-
sa kütübhânelerinde vardır. Yeniden tab’ edilerek, m.1988 de, Hakîkat Kitâbevi ta-

rafından neşr edilmiştir. Şîî adındaki kimselerin yanlış yazılarına vesîkalarla cevâb vermektedir. 1227 [m. 1811] senesinde, Hindistânda hâfız Muhammed bin Muhyid-dîn Eslemî tarafından arabîye terceme edildi. Bu arabîyi Irâk âlimlerinden Ebülfevz Muhammed Emîn bin Alî Süveydî ve ayrıca seyyid Mahmûd Şükri Âlûsî 1301 [m. 1883] de arabî olarak kısaltmışlardır. (**Muhtasar-ı Tuhfe**) adındaki ikincisi, 1315 [m. 1896] de Bombayda ve 1373 [m. 1953] de Kâhîrede ve 1396 [m. 1976] da, ofset yolu ile İstanbulda basıldı. Bekara sûresinin yüzseksendördüncü âyetine kadar ve yirmidokuzuncu ve otuzuncu cüz'lerin fârisî tefsîri olan (**Tefsîr-i Azîzî**)si de çok kıymetlidir. 1386 [m. 1966] da Kâbil şehrinde basılmıştır. 455, 765, 903, 993, 1011.

7 — ABDÛL'AZİZ BİN SÛ'ÛD: Sû'ûd oğullarından iki Abdül'azîz vardır. Birincisi Abdül'azîz bin Muhammed bin Sû'ûd olup, 1134 [m. 1721] de tevellüd, 1217 [m. 1802] de Der'ıyye câmi'inde bir şîî tarafından hançerle öldürüldü. 1178 [m. 1765] de vehhâbîlerin ikinci reîsi oldu. 1217 [m. 1802] de Tâifde Ehl-i sünnet âlimlerini ve kadın, çocuk, binlerce müslimânı katl etdi. Açlıktan ölenler de çoktu.

İkincisi, Abdül'azîz bin Abdürrahmân bin Faysal olup, 1297 [m. 1880] de Rıyâdda tevellüd, 1372 [m. 1953] de vefât etdi. Sû'ûdî hükûmetinin ondokuzuncu reîsidir. Birinci cihân harbinde İngilizlerle birlikde Osmânlılara karşı harb etdi. O zemân Necdde bundan başka, ibn-ür-Reşîd kabîlesi de vardı. İbn-ür-Reşîd, Osmânlılara sâdik kalıp, Türklerle birlikde İngilizlere ve Sû'ûd oğullarına karşı harb etdi. Sulh olduktan sonra, Abdül'azîz, İbn-ür-Reşîdi öldürttü. 13 Ramezân 1338, 1 Hazîran 1920 târifhli İstanbul gazetelerinde şu haber okundu:

(Arabistânın başlıca iki hâkiminden biri olan Necd emîri İbn-ür-Reşîdin öldürüldüğünü on Mayıs târifhli The Times gazetesi yazmıştır. Harb esnâsında İbn-ür-Reşîd Türkiye ile işbirliği yapmıştı. İbn-üs Sû'ûd ise, İngilizlerle birlikde İbn-ür-Reşîde ve Türklere karşı harb etmişti.) 1337 [m. 1919] ilk aylarında Kuwaitden Riyâda gelerek vehhâbîlerin başına geçdi. 1342 [m. 1924] de İngilizler Tâifi ve Mekkeyi, şerîf Hüseyin efendiden alarak, buna verdiler. 1351 [m. 1932] de Sû'ûdî hükûmeti kurmasını sağladılar. 9 Eylül 1926 da İstanbulda çıkan Son Sâat gazetesi şu haberi vermişti:

MEDÎNE BOMBARDIMANI

Abdül'azîz tarafından Medîne-i münevverenin bombardıman edilmesi, Hindistân halkı arasında galeyân yapıldığını yazmışdık. Hindistânda çıkan (The Times of India) diyor ki: Son zemânlarda Medîneye hücum ve Kabr-i Nebevîyi bombardıman haberlerinin Hind müslimânlarında husûle getirdiği te'sîri hiçbir hâdise vücûde getirmemiştir. Hindistânın her tarafında bulunan müslimânlar, bu hâdise dolayısı ile o makâm-ı mukaddese ne derece hurmetkâr olduklarını göstermişlerdir. Hindistânda ve İrândaki bu mühim teessürât, hiç şübhesiz İbni Sû'ûd üzerinde te'sîr yapacak ve onu bütün İslâm memleketlerinin nefretini kazanmamak için, böyle hareketlerde bulunmaktan men' edecektir. Hind müslimânları, İbn-üs-Sû'ûde bu fikrlerini açıkça bildirmişlerdir. 461.

8 — ABDÛLBEHÂ ABBÂS: Behâullahın büyük oğludur. Bu da zındık idi. Sul-tân Hamîd hân, hal' oluncaya kadar Akkada habs edildi. Hayfaya yerleşdi. Mısır, Avrupa ve Amerikaya giderek Behâîliği yaydı. 1339 [m. 1921] da öldü. Hayfaya gömüldü. Bâbın kemikleri de İrândan buraya getirildi. Yerine, oğlu Şevkî geçdi. 483, 1179.

9 — ABDÛL EHAD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Rabbânînin babasıdır. [927] de tevellüd etdi. Genç iken, Hindistânın büyük Evliyâsından olan Abdülkuddûs “kuddise sirruh” hazretlerinin sohbetinde bulundu. İlm öğrenmesini emr etdi. Tahsilden dönünce, hocası [944] de ölmüşdü. Oğlu olan Rükneddîn-i Çeştî “kuddise sirruh” hazretlerinin sohbetinde yetişdi. Kâdirî ve Çeştî yolunda kemâle erdi. Seksen yaşında iken 1007 [m. 1598] senesinde vefât etdi. Serhend şehri dışında şimâl tarafında medfûndur. Yedi oğlu vardı. Dördüncüsü, İmâm-ı Rabbânî

hazretleri idi. 93, 946, 962, 1064, 1163.

10 — ABDÜLFETTÂH-I BAĞDÂDÎ AKRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hâlid-i Bağdâdînin talebelerindendir. Senelerce İstanbul halkını irşâd etdi. Binikiyüzseksenbir 1281 [m. 1865] Muharrem ayının dokuzuncu Cum’a günü vefât etdi. Üsküdârda Eski vâlîde câmi’inden Karaca-Ahmed mezârlığına çıkan yol ile (Selîmiye-Bağlarbaşı) caddesinin kesiştiği kösedeki, Şeyh-ul-islâm Ârif Hikmet beğ’in kabristânındadır. Ârif Hikmet beğ yüzbeşinci şeyh-ul-islâm olup, 1275 [m. 1858] de vefât etmiştir. Dedesi vezîr İsmâ’îl Râif pâşa ile, babası kadı-asker İsmet efendi de bu kabristândadır. Medîne, büyük kütübhâne yaptırmıştır. 1198.

11 — ABDÜLGANÎ NABLÜSÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası İsmâ’îl Nablüsîdir. 1050 [m. 1640] de Şâmda tevellüd, 1143 [m. 1731] de vefât etdi. Şâmdadır. Fıkh, tefsîr ve hadîs ilmlerinde ve tesavvufda çok derin âlim idi. Alâüddîn At-târîm “kuddise sirruh” rûhâniyyetinden de feyz aldı. İstanbul, Mısırda ve Hicâzda da ders verdi. Yüzen fazla değerli kitâb yazdı. (**Hadîka**) kitâbı, Birgivînin (**Tarîkat-i Muhammediyye**)sinin şerhidir. (**Keşf-ün-nûr an eshâb-il-kubûr**) kitâbında, Tâcüddîn-i Hindînin, râbitayı isbât eden (**Tâciyye**) risâlesine yaptığı şerhde, Evliyânın öldükden sonra da kerâmet sâhibi olduklarını ve rûhlarından istigâse ve istifâde edileceğini çok güzel anlatmaktadır. Birinci kitâb, Süleymâniyye kütübhânesinde (**Es’ad efendi**) kısmında [3601] sayı ile mevcûddur. (**Hulâsat-üt-tahkîk**) kitâbı, mezheplerin birleştirilemeyeceğini isbât etmektedir. (**Keşf-ün-nûr**) ve (**Hülâsat-üt-tahkîk**) kitâbları, Hakikat Kitâbevi tarafından yeniden tab’ edilmiştir. Şâm matba’asında ilk basılan, bunun (**Evrâd**) kitâbidir. 248, 419, 438, 458, 463, 497, 629, 635, 639, 730, 843, 1074, 1083, 1132, 1153, 1159, 1191.

12 — ABDÜLHAK-I DEHLEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Seyfedîndir. Hindistânın büyük âlimlerindendir. 958 [m. 1551] de tevellüd, 1052 [m. 1642] de vefât etdi. Muhammed Bâkî-billahın talebelerindendir. Hicâzda hadîs âlimi oldu. Delhîdedir. Çok kitâb yazdı. (**Medâric-ün-nübüvve**) ve (**Merec-ül-bahreyn**) ve (**Es’at-ül-leme’ât**) isimdeki (**Mişkât**) şerhî kitâbları fârisî olup, Hindistânda basılmıştır. 278, 349, 357, 426, 455, 456, 457, 478, 730, 733, 771.

13 — ABDÜLHAK-I SÜCÂDİL SERHENDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed Ma’sûm-i Fârûkînin yetiştirdiği büyüklerdendir. Urvetül-vüskâ Muhammed Ma’sûmu gasl etdi. Fârisî (**Şerh-ı Vikâye**) ve (**Mesâil-i şerh-ı Vikâye**) fikh kitâbları meşhûr olup, her ikisi de Hindistânda basılmıştır. 181.

14 — ABDÜLHAKÎM EFENDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Zâhir ve bâtin ilmlerinde kâmil ve dört mezhebin de fikh bilgilerinde mâhir, veliy-yi kâmil idi. Rûh bilgilerinin mütehasısı idi. Binikiyüzseksenbir 1281 [m. 1865] senesinde Van vilâyetinin Başkale şehrinde tevellüd, 1362 [m. 1943] de, Eyyûbde Murtedâ efendi tekkesi câmi’i imâmı iken, tevkîf edilip, Ankarada vefât etdi. Bağlumda medfûndur. Babası seyyid Mustafâ, seyyid Tâhâ-i Hakkârînin “kuddise sirruh” oğlu olan, seyyid Ubeydullahın talebesi idi. Seyyid Mustafâ çok kâmil idi. Gördüğü kimsenin, hangi nemâzı kılmadığını, yüzünden anlardı. Bunun babası, seyyid Muhyiddîndir. Onun babası, seyyid Muhammed, bunun babası da, seyyid Abdürrahmândır. İmâm-ı Alî Rızâ bin Mûsâ Kâzım soyundan olup, Seyyid oldukları, Irâkdaki şer’î mahkeme defterlerinde yazılı olduğu gibi, seyyid Abdülkâdir-i Geylânînin torunu olan seyyid Abdürrezzakın mübârek el yazısı ile de tasdik edilmiş olduğu, Van mebusu İbrâhîm Arvâsın 1371 [m. 1952] de basırdığı (**Seyâhatnâme-i Kâsım-ı Bağdâdî**) kitâbında yazılıdır. 4, 10, 33, 46, 50, 73, 76, 146, 238, 260, 276, 291, 334, 378, 386, 393, 402, 413, 421, 454, 462, 486, 534, 579, 617, 639, 651, 656, 715, 729, 735, 743, 747, 791, 877, 917, 922, 923, 969, 988, 1053, 1057, 1075, 1112, 1134, 1169, 1171, 1191, 1193.

15 — ABDÜLHAKÎM-İ SİYALKÛTÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sınıf arkadaşı idi. Hocaları mevlânâ Kemâleddîn-i Kişmîrî idi. Ba-

başı Şemseddîn Muhammeddir. 1067 [m. 1656] senesinde, Siyâlkût şehrinde vefât etdi. Hanefî fikh ve kelâm âlimidir. (**Beydâvî**)ye hâşiyesi, Sa'deddîn-i Teftâzânînin (**Şerh-ı akâ'id**)ine hâşiyesi ve Ahmed Hayâlînin Teftâzânî şerhine yaptığı hâşiyenin de (**Siyâlkûtî hâşiyesi**) ve Teftâzânînin (**Mevâkıf şerhi**)ne ve (**Mutavvel**) adındaki Beyân ve Me'ânî kitâbına hâşiyesi ve (**Ed-Dürret-üssemîne fi-İsbât-il-vâcib-i teâlâ**) kitâbı meşhûrdur. 864. cü isme bakınız! 456, 1124.

16 — ABDÜLHÂLIK-I GONCDÜVÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Vilâyet yolunun rehberlerindendir. İslâm âlimlerinin büyüklerindendir. Buhârâda Goncdüvân köyünde tevellüd ve 575 [m. 1180] de orada vefât etdi. Yirmiiki yaşında iken Buhârâda Yûsûf-i Hemedânî hazretlerinin sohbetinde kemâle geldi. İmâm-ı Mâlik soyundandır. Babası Abdülcemîl, Malatyalı idi. Hızır aleyhisselâmdan ders aldı. Tesavvufda meşhûr olan (**Onbir temel kelime**) Abdülhâlık Goncdüvânînin sözlerindendir. (**Vasıyyetnâme**) kitâbında diyor ki, (Sana vasıyyet eylerim ey oğul ki, her hâlinde ilm ve edeb ve takvâ üzere ol! İslâm âlimlerinin kitâblarını oku! Fikh ve hadîs öğren! Câhil tarikatçılarından sakın! Şöhret yapma! Şöhretde âfet vardır. Çok simâ' eyleme! Çok simâ', kalbde nifak yapar, kalbi öldürür. Simâ'ı inkâr da etme ki, büyüklerin çoğu simâ' yapmışlardır. Arslandan kaçır gibi, câhillerden kaç! Bid'at sâhibi, sapıklar ile ve dünyâya düşkün olanlar ile arkadaşlık etme! Halâldan yi! Çok gülme! Kahkaha ile gülmek, gönlü öldürür. Herkese, şefkat ve merhamet et! Kimseyi hakîr görme! Kimse ile münâkaşa, mücâdele etme! Kimseden birşey isteme! Tesavvuf büyüklerine dil uzatma! Onları inkâr eden felâkete düşer. Mayan fikh ve evin mescid olsun!) Pencere camı bunun zemânında keşf edildi. 957, 969, 1098, 1105, 1191, 1193.

17 — ABDÜLHAMÎD HÂN-I “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Osmânlı pâdişâhlarının yirmiyedincisi ve İslâm halifelerinin doksanikincisidir. Sultân üçüncü Ahmedin oğlu, sultân dördüncü Mustafâ ile, sultân ikinci Mahmûdun babalarıdır. 1137 [m. 1725] de tevellüd etdi. 1187 [m. 1773] de halife oldu. 1203 [m. 1789] de vefât etdi. Sirkeçide, dördüncü vakf hânı karşısında, köşedeki türbededir. Oğlu dördüncü Mustafâ hân da bu türbededir. Türbede, Yeni câmi' tarafındaki divardaki dolaba yerleşdirilmiş taşda Resûlullahın mubârek ayaklarının izleri mevcûddur. Türbe yanındaki ince san'atlı olan sebili, cumhûriyyet devrinde Gülhâne parkı kapısı karşısına nakl edilmişdir. Yerine üçüncü Selîm hân geçdi. Vâlidesi Râbî'a sultânın rûhu için, [1192] de, Beğlerbeğinde, deniz kenârında, bir minâreli câmi' yapırdı. İkinci minâresini sultân Mahmûd yapırdı. Emîrgân câmi'ini de birinci Abdülhamîd hân yaptırmışdır. Eski ismi Emîrgün idi. Çünkü, dördüncü Murâd hân Revân [Erivan] kal'asını feth edince, kal'a kumandanı Mirgün oğlu, afv diledi. Kabûl edilip, şî'îlik propagandası yapmamak şartı ile, pâşalık rütbesi ve ayrıca Emîrgânda bir serây kendine verildi. Mirgün oğlu burada kaldı. Fekat, sultân Murâd vefât edince, yerine geçen kardeşi, sultân İbrâhîm hân zemânında, kızılbaşlık propagandasına başlayıp, müslimânları aldatdığı görülünce, başı kesildi. Halk arasında kesikbaş denilen mezârda, işte bu hurûfî babası yatmaktadır. Hurûfîler ve mülhîdler, bundan dolayı sultân İbrâhîme düşman oldular. Bu mubârek Türk sultânına deli İbrâhîm dediler. Gençler de, bu yalana ve uydurma hikâyelere inanıyor. Bu temiz sultâna ve affife zevcesi Turhân sultâna bilmiyerek dil uzatıyorlar. Sultân İbrâhîm, amcası Mustafâ hânın Ayasofyadaki türbesindedir. Emîrgân korusu şimdi belediyenin olup halk için umûmî bağçedir. 850 dönüm olup Mısır Hidîvi İsmâ'îl pâşanın bağçesi idi. Köşkü, tepededir. İsmâ'îl pâşa, İbrâhîm pâşanın oğlu olup, 1246 [m. 1830] da tevellüd ve 1313 [m. 1895] de vefât etdi. 1279 [m. 1863] da hidîv oldu. 1296 [m. 1879] da azl edildi. Yerine oğlu Tevfîk pâşa geçdi. Bu, yirmialtı yaşında idi. İngilizler bunun zemânında Mısırın idâresine karışdı. 1309 [m. 1892] da vefât etdi. Yerine oğlu Abbâs Hilmi pâşa geçdi. Onsekiz yaşında idi. Çubukludaki köşk ve kuru bunun idi. Bunun yerine, 1332 [m. 1914] de İsmâ'îl pâşanın oğlu

Hüseyin Kâmil pâşa geçip, ittihâdcılara karşı oldu. 1335 [m. 1917] de Mısırda vefât etdi. Yerine kardeşi Ahmed Fûâd geçip, 1340 [m. 1922] da, türklere ayrılarak, devlet reisi demek olan melik adını aldı. 1354 [m. 1936] de vefât etdi. Yerine oğlu Fârûk melik oldu ise de, 1371 [m. 1952] de, askerî ihtilâl olarak yurd dışına çıkarıldı. 347, 1119, 1120, 1131, 1167, 1184.

18 — ABDÜLHAMÎD HÂN-II “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Osmânî pâdişâhlarının otuzdördüncüsü ve islâm halifelerinin doksandokuzuncusudur. Sultân Abdülmecîd hânın ikinci oğludur. 21 Eylül 1258 [m. 1842] de tevellüd, 1 Şubat 1336 [m. 1918] da Beğlerbeği serâyında vefât etdi. Çenberlitaşda, dedesi sultân ikinci Mahmûdun türbesindedir. Sultân Abdül’azîz hânı şehîd eden Midhat pâşa ve arkadaşları 30 Mayıs 1293 [m. 1876] günü serây hazînesini ve sultân Azîz hânın şahsî servetini de yağma ettikten sonra, sultân Abdülmecîd’in Şevk-efzâ vâlide sultânından olan birinci oğlu beşinci Murâdî o gün halife yaptılar. Otuzaltı yaşında idi. Beş gün sonra, 4 Hazîran 1293 [m. 1876] de sultân Abdül’azîz Fer’iye serâyında şehîd edilince, sultân Murâdın şü’uru bozuldu. Üç ay ve bir gün süren saltanatından sonra, 31 Ağustos günü tahttan indirildi. Çırağan serâyına götürüldü. Yirmisekiz sene dahâ burada yaşadı. 29 Ağustos 1322 [m. 1904] de vefât edince, Eminönünde Turhân vâlide sultân türbesine defn edildi. 11 Şa’bân 1293 ve 31 Ağustos 1876 da ikinci Abdülhamîd hânı halife yaptılar ve devlet işlerine karışmaması, yalnız millet meclisinin çıkaracağı kanunlara göre hareket etmesi için söz aldılar. (**Tanzîmât-i hayriyye**)ye sâdik kalacağını bildiren (**Kanûn-ı esâsî**)yi i’lân etdirdiler. Abdülmecîd hânın ikinci oğlu olan sultân Abdülhamîd onbir yaşında iken annesi Tîr-i Müjgân ikinci kadın efendi vefât etmişti. Dördüncü kadın efendi Perestu sultân tarafından büyütüldü. Pâdişâh olunca, bunu Valîde sultân i’lân etdi. Büyük kardeşi ile berâber tahsîl gördü. Arabca, farsca, fransızca ve dînî ilmlerde çok iyi yetişdirildi. (**Türkiye târihi**)nde diyor ki, (İkinci Abdülhamîd hân, ittihâdcıların propaganda ettikleri gibi câhil değil, onların hemen hepsinden dahâ bilgili idi.)Merkezi Selânikde bulunan üçüncü ordunun genç subayları, İstanbul’a gelerek, 1327 [m. 1909] de halîfeyi tahtından indirip, Selâniğe götürdü. Mâbeyn başkâtibi Es’ad beğ (**Hâtrât-ı Abdülhamîd hân**) kitâbında, ikinci Abdülhamîd hânın memlekete hizmetlerini uzun yazmaktadır. 377, 399, 542, 636, 732, 1072, 1078, 1083, 1097, 1098, 1138, 1140, 1154, 1189, 1196, 1197.

19 — ABDÜLHAYY “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hindistânda Safâ şehrinde dir. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbetinde yıllarca bulundu. Çok feyzlere kavuştu. Muhammed Ma’sûm hazretlerinin emri ile, (**Mektûbât**)ın ikinci cildini topladı. Tesavvufu âşıklara bildirmek için, Pütne şehrine gönderildi. Orada bulunanları irşâd eyledi. Velîler, halîfeler yetişirdi. Kutb olduğu müjdelendi. Abdülhayy Luknevî için 82. ci isme bakınız! 910, 952.

20 — ABDÜLKÂDİR-İ GEYLÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhyiddîn Ebû Muhammed bin Ebû Sâlih Mûsâ Cengî dost, İrânın Geylân şehrinde, 471 [m. 1078] de tevellüd, 561 [m. 1166] de Bağdâdda vefât etdi. Babası hazret-i Hasenin oğlu Hasen-i müsennânın oğlu Abdüllahın soyundandır. Hazret-i Hüseyin’in kızı Fâtımanın Abdüllahın vâidesi olduğu (**Kısas-ı Enbiyâ**)da yazılıdır. Bunun için Abdülkâdir-i Geylânî, hem seyyid, hem de şerîfdir. Anası Fâtıma binti Ebû Abdülâh seyyidedir. Fıkıh ve hadîs ilmlerinde müctehid idi. Önceden Şâfi’î mezhebinde idi. Hanbelî mezhebi unutulmak üzere olduğundan, Hanbelî mezhebine geçti. Böylece, bu mezheb yayıldı. Önceleri ders verirdi. Çok meşhûr oldu. Sonra tesavvufa daldı. Cüneyd-i Bağdâdî yolundaki Ebû Sa’îd Alî Mahzûmîden feyz aldı.

İnsanı Allahü teâlânın sevgisine kavuşduran yol ikidir: Birisi (**Nübüvvet yolu**) olup, aslın aslına kavuşdurur. Eshâb-ı kirâmın hepsi, bu yoldan vâsîl oldular. Sonra gelenlerden pekaz zevât da, bu yoldan ermişdir. Bu yolda sebebe, vâsıtaya lü-

zûm yokdur. Bir kâmil ve mükemmilin sohbetinde kemâle geldikten sonra, feyzi asıldan alıp ilerlerler. İkinci yol, (**Vilâyet yolu**)dur. Kutblar, Evtâd, Nücebâ, Büdelâ ve bütün Evliyâ bu yoldan vâsil olmuşdur. Bu yola, (**Sülûk yolu**) da denir. Bu yolda, vâsîta, aracı lâzımdır. Her iki yolun reîsi ve rehberi Resûlullahdır. Vilâyet yolunun imâmı, feyz kaynağı, hazret-i Alîdir. Bu yolda, Resûlullah onu vekil etmiştir. Hazret-i Fâtıma ve Hasen ile Hüseyin onunla ortakdırlar. Bu yolda gidenlerin hepsine feyz ve hidâyet, hazret-i Alînin aracılığı ile gelir. Ondan sonra hazret-i Hasen ve Hüseyin bu vazifeyi teslîm aldı. Bunlardan sonra, sıra ile, oniki imâmın evlâdına verildi. Sonları olan Muhammed Mehdîden sonra, başkasına verilmedi. Bütün Evliyâyâ feyz ve hidâyet bunlardan gelmeğe devâm etdi. Abdülkâdir-i Geylânî kemâle gelince, bu mansıb, ona verildi. Bundan sonra da, kimseye verilmediği keşf ve müşâhede ile anlaşılmaktadır. Vefâtından sonra da, kıyâmete kadar, herkese, feyz, rûşd ve hidâyet, onun rûhâniyyetinden gelmektedir. Her asrda gelen müceddidler, onun vekilleridir. İmâm-ı Rabbânî (**Nübüvvet yolu**) ile vâsil olduğundan, vâsîtaya ihtiyâcları yokdur. Ebû Bekr-i Sıddîk, nübüvvet yolunda Resûlullahın vekilidir. 50, 60, 66, 90, 91, 120, 278, 281, 357, 456, 458, 509, 511, 766, 771, 909, 919, 922, 929, 958, 1016, 1061, 1164, 1169, 1171, 1180, 1181, 1193.

21 — ABDÜLKERİM “radıyallahü anh”: Eshâb-ı kirâmdandır. Mu’âviye “radıyallahü anh”ın İstanbullu feth etmek için, gönderdiği askerler arasında iken hastalanarak, Akyazı ile Pazarköy arasında vefât etmiştir.

22 — ABDÜLKERİM-İ RÂFİ’Î “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Muhammeddir. 623 [m. 1226] de Kazvinde vefât etdi. Şâfi’î âlimlerindedir. (**Muharrer**) adındaki fıkıh kitâbı meşhûrdur. Bunu birçok âlimler şerh etmiştir. İmâm-ı Nevevînin (**Minhâc**) adındaki muhtasarı çok kıymetlidir. (**Minhâc**) da şerh etmişlerdir. Bunların en kıymetlisi İbni Hacer-i Mekkînin (**Tuhfe-tül-muhtâc**) adındaki şerhidir. Dört cildir. 415, 1156.

23 — ABDÜLKUDDÜS: Babası Abdüllahdır. Muhammed bin Muhammed Ârif Çeştînin ve Derviş Muhammed Sühreverdînin halîfesi, imâm-ı Rabbânînin babası Abdül-Ehad hazretlerinin üstâdı idi. Çok kitâbı vardır. Bunlardan (**Envârül-uyûn**) meşhûrdur. Buyururdu ki, (Hataralar, vesveseler iki dürlüdür: Birincisi, ibtilâ ve imtihan için gelir. Bunlara günâh, cezâ olmaz. Yükselmeğe sebep olurlar. İkincisi, sonsuz felâkete sebep olur.) Oğlu ve halîfesi Rükneddîne yazdığı mektûbda buyuruyor ki, (Vaktin kıymetini bil! Gece gündüz ilm öğrenmeğe çalış! Her zemân abdestli bulun! Beş vakt nemâzı, sünnetleri ile ve ta’dîl-i erkân ile, huzûr ve huşû ile ve dînin sâhibinin bildirdiği gibi kılmağa çalış! Bunları yapınca, dünyâda ve âhirette, sayısız ni’metlere kavuşursun. İlm öğrenmek, ibâdet yapmak içindir. Kıyâmet günü, işden sorulacak, çok ilm öğrendin mi diye sorulmıyacaktır. İş ve ibâdet de, ihlâs elde etmek içindir. İhlâs da, hakîkî ma’bûd ve kaydsız, şartsız var olan sevgiliyi sevmek içindir.) 944 [m. 1538] de, Hindistânda, Kenküh şehrinde vefât etdi. Hâcî Abdülvehhâb-ı Buhârî bir tefsîr yazmıştı. Abdülkuddüs hazretlerine gönderdi. Bir yerini açınca, Ehl-i beytin temizliğini bildirirken, (Fâtıma son nefesinden emîn idi. Onun sonu, elbette hayrlı idi) yazılmış gördü. Bunun kenârına, (Bu yazı, Ehl-i sünnet mezhebine uygun değildir) yazıp geri gönderdi. Abdülkuddüsün yazısının doğru olduğu anlaşıldı. Hâl tercemesi, 1036 da te’lif ve 1336 da tab’ edilen fârisî (**Siyer-ül-aktâb**) kitâbında yazılıdır. 1060, 1163.

24 — ABDÜLLAH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Resûlullahın Hadîce-tül-küb-râdan olan son çocuğudur. Nübüvvetden sonra tevellüd edip, memede iken vefât etdi. Tayyib ve Tâhir de denilir. Abdüllah vefât edince, Âs bin Vâil (Muhammed ebter oldu) ya’nî soyu kesildi dedi. (**İnnâ a’taynâ**) sûresi gelerek, Âs kâfirine Allahü teâlâ cevâb verdi.

25 — ABDÜLLAH AĞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Üçüncü Murâd hânın bostancı başıdır. 1000 [m. 1591] de Kısıklı câmi’ini yaptırdı. Beğlerbeğinde istavroz

câmi'i ve Langada da bir câmi'i vardır. Kabri Kısıklı câmi'inin yanındadır.

26 — ABDÜLLAH BİN ABBÂS “radiyallahü anhümâ”: Resûlullahın en küçük amcası olan Abbâsın oğludur. Hicretten üç yıl önce Mekke'de tevellüd, 68 [m. 687] de, Tâifde vefât etdi. Uzun boylu, beyâz, güzel idi. 3, 71, 82, 208, 210, 376, 383, 387, 391, 392, 416, 452, 467, 505, 514, 516, 553, 620, 643, 781, 790, 1010, 1070, 1116, 1139, 1165.

27 — ABDÜLLAH BİN ABDÜLMUTTALİB “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed aleyhisselâmın mübârek babasıdır. Babasının onuncu oğludur. Onsekiz veyâ yirmibeş yaşında iken, hazret-i Âmine ile evlendi. Birkaç ay sonra, Medîne'ye giderken yolda, Resûlullah efendimiz dünyâya gelmeden yedi ay önce vefât etdi. Hazret-i Hamza, Abdüllahdan, hazret-i Abbâs da, Hamzadan dahâ küçük idi. 350, 375, 376, 378, 390, 391, 1051, 1068, 1078, 1139.

28 — ABDÜLLAH BİN CAHŞ “radiyallahü anh”: Resûlullahın halası Ümeyme ile Cahşın oğludur. Zevcât-ı tâhirâtdan Zeyneb binti Cahşın kardeşidir. Habeşe iki kerre hicret etdi. Birkaç kerre ordu kumandanı yapıldı. Bedr gazâsı esîrleri için, Resûlullah hazret-i Ebû Bekre ve Ömere ve buna danışmıştı. Uhudda şehîd olup, dayısı olan hazret-i Hamza ile bir mezâra defn edildi. 1196.

29 — ABDÜLLAH BİN EBÎ EVFÂ “radiyallahü anh”: Eshâb-ı kirâmdan, Kûfe şehrinde, en son vefât eden budur. 86 [m. 705] senesinde vefât etdi. 441.

30 — ABDÜLLAH BİN FAYSAL: Terkînin torunudur. 1306 [m. 1888] da Vehhâbî emîri idi. Babası Faysal zemânında, 1271 [m. 1854] senesinde, Ummâna karşı harb ederek, vergiye bağlamıştı. Medîne şimâlindeki (**Hâil**)de bulunan Muhammed ibnür-Reşîde mağlûb ve esîr oldu. 447.

31 — ABDÜLLAH BİN HANZALA “radiyallahü anhümâ”: Ensâr-ı kirâmın büyüklerindedir. Uhud gazâsından bir yıl sonra dünyâya geldi. [63] yaşında Abdüllah bin Zübeyr vak'asında Medîne'de şehîd oldu. Babası Hanzala, Uhud gazâsına çıkılacağı gece evlenmişti. Ertesi gün şehîd olup, melekler yıkamıştı. Bunun için (**Gasil-ül-melâike**) ismi ile şereflelenmişti. 787.

32 — ABDÜLLAH BİN KEVÂ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Tâbi'indedir. Deve vak'asında Alî “radiyallahü anh”ın yanında idi. 510.

33 — ABDÜLLAH BİN MAHMÛD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Meceddîn-i Mûsulî denir. Hanefî mezhebi fikh âlimlerindedir. [599] da tevellüd, 683 [m. 1285] de vefât etdi. (**Muhtâr**) ve bunun şerhi olan (**İhtiyâr**) kitâbları meşhûrdur. 444, 617.

34 — ABDÜLLAH BİN MES'ÛD “radiyallahü anh”: İslâma gelenlerin altıncısıdır. Genç iken îmân etdi. Kur'ân-ı kerîmi ve çok hadîs-i şerîf ezberledi. İki kerre Habeşe ve Medîne'ye hicret etdi. Bütün gazâlarda ve Yermük muhârebesinde bulundu. Cennetle müjdelendi. 32 [m. 651] senesinde vefât etdi. Bakî'dedir. 3, 95, 268, 439, 440, 447, 628, 641, 644, 787, 993, 1077, 1185.

35 — ABDÜLLAH BİN MUBÂREK “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Tebe'i tâbi'nin büyüklerindedir. Hanefî, hadîs ve fikh âlimidir. [118] de tevellüd, 181 [m. 797] de vefât etdi. 99, 211, 467, 607, 611.

36 — ABDÜLLAH BİN MUHAMMED BİTÛŞÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Bağdâd şimâlinde Zûr şehrinde tevellüd ve 1211 [m. 1796] senesinde Basrada vefât etdi. (**Hadîkatüs-serâir**) kitâbı meşhûrdur.

37 — ABDÜLLAH BİN ÖMER “radiyallahü anhümâ”: Eshâb-ı kirâmın büyüklerindedir. Hicretten ondört sene önce tevellüd ve 73 [m. 692] senesinde Mekke'de vefât etdi. Babası ile birlikte îmân etdi. Çocuk olduğundan önce Hendek gazâsında bulundu. Çok müttekî idi. Hilâfet için, bir tarafa karışmamağa ihtihâd etmiştir. (**Kısas-ı Enbiyâ**)da, Hayber gazâsını anlatırken diyor ki, (Eshâb-ı kirâm arasında, en çok hadîs bilen, Abdüllah bin Ömer idi. İşitdiklerini yazardı. Ondan

sonra, en çok hadîs bilen, Ebû Hüreyre idi). 209, 258, 287, 457, 477, 607, 643, 691, 721, 733, 734, 780, 917, 1008, 1011, 1092.

38 — ABDÜLLAH BİN SÂLÎH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: 900. cü sırada, Tâhâ-yı Hakkârî ismine bakınız!

39 — ABDÜLLAH BİN SELÂM “radiyallahü anh”: Ensâr-ı kirâmın büyüklerinden. Yehûdî âlimlerinden idi. Fahr-i âlemi “sallallahü aleyhi ve sellem” işitince, yanına gitdi. Bunu, nübüvvet nûru ile tanıyıp, (**Sen Medîne âlimi İbni Selâm mısın?**) buyurdu ve İhlâs-ı şerîf okudu. Abdüllah, hemen (Tevrâtın haber verdiği âhur zemân Peygamberi budur) diyerek, îmân etdi. Osmân “radiyallahü anh” vak’asında âsîlere çok nasîhat etmişdi. [43] senesinde vefât etdi. 364.

40 — ABDÜLLAH BİN SÜ’ÛD: Sultân ikinci Mahmûd hân zemânında, [1231] de vehhâbî emîri oldu. Ehl-i sünnete çok zulm yaptı. 1233 [m. 1818] de yakalanarak Mısra ve sonra İstanbula getirilip i’dâm edildi.

41 — ABDÜLLAH BİN TÂHİR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Me’mûn halîfe zemânında Horâsân vâlîsi idi. Onyedî sene adâlet ile idâre edip, 230 [m. 844] da Nişâpûrda vefât etdi. 211.

42 — ABDÜLLAH BİN ZEYD “radiyallahü anhümâ”: Tâbi’înin büyüklerinden. Ensârdan Zeyd bin Erkâmın “radiyallahü anh” oğludur. Babası Zeyd bin Erkâm, küçük olduğundan Uhud gazâsına götürülmemiş, diğer gazâların hepsinde hâzır bulunmuşdu. 61 [m. 680] senesinde Kûfede vefât etmişdi. 392.

43 — ABDÜLLAH BİN ZÜBEYR “radiyallahü anhümâ”: Aşere-i mübeşşereden olan Zübeyr bin Avvâmın oğludur. Ebû Bekr-i Sıddîkın kızı Esmânın oğludur. Medîne Muhâcirlerden ilk önce dünyâya gelen çocuk budur. Çok cesûr idi. Çok ibâdet ederdi. Tunus muhârebesinin kazanılmasına sebep olmuşdu. Deve harbinde babası ile birlikde, Âişe “radiyallahü anhüm” yanında idi. Yezîde bî’at etmedi. Hazret-i Hüseyin şehîd olunca, Mekkede halîfe oldu. Yezîdin vefâtından sonra da, dokuz sene halîfelik yaptı. Abdülmelikin gönderdiği Haccâc bin Yûsûf tarafından 73 [m. 692] de yetmişüç yaşında şehîd edildi. 172, 801, 1035, 1135.

44 — ABDÜLLAH BİN ZÜBEYR “radiyallahü anh”: Abdül-Muttalibin oğlu Zübeyr, babası hayâtda iken vefât etdi. Oğlu Abdüllah îmâna gelip, Huneyn gazâsında Resûlullahın yanından hiç ayrılmadı. Hazret-i Ebû Bekr zemânında Filistinde (**Ecnâdeyn**) muhârebesinde çok kahramânlık gösterip, şehîd oldu. Cesedini on rum ölüsü arasında buldular. Hepsini bunun öldürdüğü anlaşıldı. 1065.

45 — ABDÜLLAH BOSNEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdüllah Abdî bin Muhammed, Bayrâmiyye meşâyihinden olup, 1054 [m. 1645] de Konyada vefât etdi.

46 — ABDÜLLAH HÂŞİMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ürdün Emîri idi. Şerîf Hüseyin oğludur. 1299 [m. 1882] da tevellüd, 1370 [m. 1951] de mescidde şehîd edildi. Yerine oğlu Talâl geçdi ise de, [m. 1953] de yerini oğlu Hüseyne terk etdi. Emîr Hüseyin 1354 [m. 1936] de tevellüd etdi. Ürdün devletini çok iyi idâre etmişdir. Komünist komandolarla mücâdele edip zafer kazanmışdı. m. 1999 da vefât etmişdir. 376.

47 — ABDÜLLAH-İ DÂRİMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İkiyüzdokuzuncu [209. cu] sırada, Dârimî ismine bakınız!

48 — ABDÜLLAH-İ DEHLEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Seyyiddir. Babası şâh Abdüllatîf, rû’yâda hazret-i Alînin emri ile adını Alî koymuşdur. Kendisi Gulâm-ı Alî yaptı. Tesavvuf mütehasıslarının büyüklerindedir. Müslimânların gözbebeğidir. 1158 [m. 1744] de Hindistânın Pencâb şehrinde tevellüd, 1180 [m. 1765] de, Mazher-i Cân-ı Cânân ile teşerrüf eyledi. Çok kerâmetleri görüldü. En büyük

kerâmeti, gelen sâdık kimselerin kalblerine bir teveccüh ederek feyz ve bereketle doldururdu. Binlerce âşkı, bir bakışta cezbelere ve vâridât-i ilâhiyyeye kavuşurdu. 1240 [m. 1824] da Delhîde vefât eyledi. Şâhcihân câmi'i yakınındaki kendi Dergâhında, çok san'atle yapılmış mermer divâr içinde üstâdının yanında ve onun garb tarafında medfûndur. Çeşidli memleketlere göndermiş olduğu mektûblarından yüzymibeş adedi talebelerinden Rauf Ahmed müceddidî tarafından toplanarak (**Mekâtîb-i şerîfe**) ismi verilmiş ve önce 1334 [m. 1915] senesinde Madrasda ve sonra binüçyüzetmişbir 1371 [m. 1951] senesinde Lâhorda ve 1396 [m. 1976] senesinde, İstanbulda, basılmışdır. Şâh Rauf Ahmed, bir sene içinde işitdiklerini de bir kitâb hâlinde toplamış, buna (**Dürr-ül-me'ârif**) ismini vermişdir. 1394 [m. 1974] senesinde İstanbulda yeniden tab' edilmişdir. Rauf Ahmed, İmâm-ı Rabbânînin küçük oğlu Muhammed Yahyâ soyundan olup, 1253 [m. 1837] de hacca giderken, Yemende, denizde şehîd oldu. Behûpal şehrinde irşâd ile meşhûr idi. 459, 466, 486, 733, 765, 766, 771, 773, 789, 921, 957, 969, 992, 1016, 1072, 1073, 1086, 1095, 1105, 1121, 1133, 1143.

49 — ABDÜLLAH-İ ENSÂRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası, Muhammed bin Alîdir. 396 [m. 1005] da Hirâtda tevellüd, 481 [m. 1088] de orada vefât etdi. Şeyh-ul-islâm idi. Hanbelî idi. (**Te'arrüf**) kitâbına şerhî ve (**Menâzil-üs-sâyirîn**) kitâbı meşhûrdur. 91, 92, 312, 749, 750, 1013.

50 — ABDÜLLAH-İ KURTUBÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: 551. ci sırada Kurtubî ismine bakınız!

51 — ABDÜLLAH-İ NESEFÎ: 717. ci sırada Nesefî ismine bakınız!

52 — ABDÜLLAH-İ RÛMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Yeni-şehrli Abdül-lah efendi, 1130 [m. 1717] da şeyh-ul-islâm oldu. Buğaziçinde Kanlıcada 1156 [m. 1743] senesinde vefât etdi. Kanlıcada, İskender pâşa câmi'i yanındadır. (**Behce-tül-fetâvâ**) fetvâ kitâbının sâhibidir. 319, 390, 392, 490, 542, 592, 602, 862, 886.

53 — ABDÜLLAH-İ TERCÛMÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Akdenizde Blear adalarının büyüğü olan Mayorka adasında bir hıristiyanın tek çocuğudur. Asl ismi Anselmo Turmeda olup bir İspanyol papası idi. Nebuniye şehrinde, en meşhûr papas olan Nikola Mertilin yanında yetişti. İncîli ezberledi. Bu papasın yol göstermesi ile Tunusa geldi. Müslimân oldu. Arabca'yı ve islâm ilmlerini iyi öğrendi. Hıristiyanlığın iç yüzünü, nasıl bozulduğunu gösteren (**Tuhfe-tül-erîb**) adında bir kitâb yazdı. Kitâbı 823 [m. 1420] de temâmladı. 1290 [m. 1873] da Londrada ve (**Elmünkız**) kitâbı ile birlikde 1402 [m. 1981] de Hakikat Kitâbevi tarafından, İstanbulda basdırılmışdır. Hâcî Zihni efendi türkçeye çevirdi. Oğlu Abdül-Halîm, bu kitâbı arabca kısaltmışdır. Yazması Berlin kütübhanesinde. Türkçesi, Osmânlılar zemânında İstanbulda basıldığı gibi, lâtin harfleri ile, 1385 [m. 1965] de tekrâr basdırılmışdır.

54 — ABDÜLLATÎF-İ HARPÛTÎ: 1330 [m. 1912] senesinde İstanbul Dâr-ül-fünûnunda (**İlm-i kelâm**) mu'allimi [profesörü] idi. (**Tenkîh-ul kelâm**) adındaki kitâbında, islâm dînini ilm, akl ve fen ile çok güzel müdâfe'a etmektedir. 543.

55 — ABDÛLMECÎD HÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Osmânlı pâdişâhlarının otuzbirincisi ve islâm halîfelerinin doksantıncısıdır. Sultân ikinci Mahmûdun oğludur. Sekiz oğlundan dördü pâdişâh oldu. 1237 [m. 1821] de doğdu. 1255 [m. 1839] de pâdişâh oldu. 24 Haziran 1277 [m. 1861] de vefât etdi. Sultân Selîm câmi'i bağçesinde. Dolmabağçe serâyını ve galata köprüsünü yaptırdı. (**Eshâb-ı kirâm**) kitâbında geniş bilgi vardır. 538, 698, 732, 826, 1047, 1063, 1083, 1131, 1153, 1167, 1187.

56 — ABDÛLMESÎH: Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimize sülâ sormak için Necrandan gelen hıristiyanların reîsi idi. 369, 370.

57 — ABDÛLMUTTALİB: İsmi Şeybedir. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimizin dedesidir. Kureys kabilesinin reîsi idi. Hâşimin oğludur. Amcası Muttalib, Mekkelilere bunu, kölesi olarak tanıttığı için, Abdülmuttalib ismi ile

şöhret bulmuşdur. Hazret-i İsmâ'ilden kalmış olan zemzem kuyusu, Cürhüm hükümeti zemânında gayb olmuşdu. Bu kuyuyu bularak temizletti. Oniki oğlu ve altı kızı vardı. En büyükleri Ebû Tâlib, en küçükleri Abbâs idi. Abdüllah, Resûlullahın tevellüdünden yedi ay önce vefât ettiği için, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” dedesinin yanında büyüdü. Sekiz yaşında iken dedesi de vefât etdi. İsmâ'îl aleyhisselâmin dînine göre ibâdet ederdi. 378, 390, 1059.

58 — ABDÛLVEHHÂB-İ ŞA'RÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Aliy-yül-Havâsın talebesidir. 973 [m. 1565] de vefât etdi. Dört mezhebin fikh bilgilerini anlatan (**Mîzân-ül-kübrâ**) kitâbı iki cildir. [1275] de Mısrda basılmışdır. (**Letâif-ül-minen**) kitâbının birinci cildi 56. cı sahîfesinden i'tibâren kimyâ ilmini ve Câbir bin Hayyânı uzun anlatmaktadır. Buna (**Minen-ül kübrâ**) da denir. 1357 de basılmışdır. Kenârında Tâcüddîn-i İskenderînin (**Letâif-ül minen**) ve (**Miftâh-ul-felâh**) kitâbları vardır. (**Envâr-ül-kudsiyye**)si, (**Tabakât-ül-kübrâ**)sının kenârında basılmışdır. Hadîs ve Şâfi'î fikh âlimidir. Çok kitâbı vardır. 80, 388, 458, 775, 825, 1005, 1129.

59 — ABDÛ-MENÂF: Resûlullahın ikinci dedesi olan Hâşim, Abdü-Şems, Mutalib ve Nevfelin babaları ve Kusayyin oğludur. İsmi Mugîredir. Menâf, Kureys ve Huzeyl kabîlelerinin bir putu idi. Abd-üd-dâr ve Abd-ül-Uzzâ adındaki kardeşleri arasında en şerefli ve Kâ'be bekçisi oldu. Kâ'benin anahtarı Abd-üd-dâr oğullarında idi. 390.

60 — ABDÛRRAHÎM: Tütün içmenin günâh olmadığını bildirmişdir. 639.

61 — ABDÛRRAHÎM SEMERKANDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Bekr-i İmâdînin oğlu olup, Merginânî, Fergânî ve Semerkandî lakabları ile meşhûrdur. Hanefî fikh âlimidir. (**Hidâye**) kitâbının sâhibi olan Burhân-üd-dîn Alînin torunudur. Altıyüzellibir 651 [m. 1253] de hayâtda idi. (**Füsûl-i imâdî**) fikh kitâbı meşhûrdur.

62 — ABDÛRRAHMÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Zebid müftîsi idi. Seyyiddir. (**Vehhâbîleri Reddiyye**)si çok kıymetlidir. 454.

63 — ABDÛRRAHMÂN BİN AVF “radiyallahü anh”: Abd-i Avf bin Hars bin Zühre bin Kusay torunudur. Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden ve aşere-i mübeşşeredendir. Önce îmân eden sekiz kişiden biridir. Uzun boylu, beyâz idi. Bütün gazâlarda bulundu. Uhudda iki kâfir öldürdü. Hazret-i Ömerin halife olmak için seçtiği altı kişiden biridir. Uhud gazâsında yirmi yerinden yaralandı. Topal oldu ve oniki dişi düşdü. Çok zengin idi. Çok sadaka verirdi. [31] senesinde, yetmişbeş yaşında vefât etdi. Beyâz, iri, güzel idi. 133, 510, 621, 696, 772, 790, 845, 1095.

64 — ABDÛRRAHMÂN BİN EBÛ BEKR “radiyallahü anhümâ”: Babası, dedesi ve oğlu hep Eshâbdandırlar. Bedr ve Uhudda düşman ordusunda idi. Hudeybiyede müslimân oldu. Yemâme cenginde çok kahramânlık etdi. Yedi kâfiri öldürdü. Deve günü, kız kardeşi Aîşenin “radiyallahü anhümâ” yanında idi. 53 [m. 673] senesinde vefât etdi. Mekkededir. 506, 1035.

65 — ABDÛRRAHMÂN BİN MUHAMMED “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Gelibolulu Süleymân efendinin torunudur. Şeyhîzâde denir. Dâmâd adı ile meşhûrdur. Rumeli kâdfi-askeri idi. Şeyh-ul-islâmın dâmâdı idi. 1078 [m. 1668] de vefât etdi. (**Mecma'ul-enhür**) adındaki (**Mültekâ şerhî**) meşhûrdur.

66 — ABDÛRRAHMÂN CEVZÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Alîdir. Hanbelî fikh âlimidir. [508] de tevellüd, 597 [m. 1202] de Bağdâdda vefât etdi. Ebülferec ibni Cevzî adı ile meşhûrdur. Tefsîr, hadîs ve Hanbelî fikh ve târîh bilgilerinde derin âlim idi. Yüzden fazla kitâb yazdı. (**El-mugnî**) tefsîri meşhûrdur. 210, 311, 442, 457, 458, 494, 497, 641, 1070.

67 — ABDÛRRAHMÂN İMÂDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Mu-

hammed Imâd-üd-dîndir. Şâm müftüsü idi. 978 [m. 1571] de tevellüd, 1051 [m. 1641] de vefât etdi. Hanefî fikh âlimlerindendir. (**El-hediyye fil-ibârât-il-fıkhiyye**) kitâbı meşhûrdur. 487, 629, 639.

68 — ABDÜRREZZAK KÂŞÎ: Tesavvuf ve fikh âlimidir. Tefsîr, Füsûs şerhü ve kıymetli eserleri vardır. 730 da vefât etdi.

69 — ÂBİDÎN PÂŞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: [1259] da tevellüd, 1324 [m. 1906] de vefât etdi. Fâtih câmi’i şerfi bağçesinde. Ankara vâlîsi iken (**Mesnevî**)yi şerh etmişdir. 732.

70 — ADAM SMİTH: İngiliz iktisâdcısıdır. 1135 [m. 1723] de İskoçyada tevellüd, 1214 [m. 1799] de vefât etdi. Yirmibir yaşında iken Glaskow üniversitesine mantık profesörü oldu. [m. 1759] da yazdığı (Ahlâk duyguları teorisi) kitâbı ile devrinin filozofları arasına girdi. [m. 1776] da neşr ettiği (Milletlerin tabîatleri ve zenginlikleri) kitâbında, ticâretde serbest rekâbeti ve iktisâdda liberalizmi savundu. (Servetin kaynağı çalışmadır. Paranın değeri, arz ve talep üzerine kurulmuşdur. Bunlar hükûmetler tarafından zorlanamaz) dedi. 792.

71 — ADDÂS “radiyallahü anh”: Mekkede Utbe ve Şeybe kâfirlerinin kölesi, Nusaybinli nasrânî idi. Resûlullahı bir görüşde îmân etdi. 353.

72 — ÂDEM “aleyhisselâm”: Yeryüzünde yaratılan ilk insandır ve ilk Peygamberdir. Bütün insanların babasıdır. Çeşidli memleketlerden getirilen toprakları melekler su ile çamur yapıp, insan şekline koydu. Mekke ile Tâif arasında kırk sene yatıp (**Salsâl**) oldu. Pişmiş gibi kurudu. Önce Muhammed aleyhisselâmın nûru alınma kondu. Sonra Muharrem’in onuncu Cum’a günû rûh verildi. Herşeyin ismi ve fâidesi bildirildi. Boyu ve yaşı kesin olarak bildirilmedi. Bir rivâyette boyu beşyüz zrâ’ [ikiyüzelli metre] idi. Cennetden çıkınca altmış zrâ’ oldu. Allahü teâlânın emri ile, bütün melekler, Âdeme doğru secde etdi. Meleklerin hocası olan İblîs, emri dinlemedi. Secde etmedi. Kırk yaşında iken (**Firdevs**) adındaki Cennete götürüldü. Cennetde yâhud dahâ önce, Mekke dışında uyurken sol kaburga kemiğinden, hazret-i Havvâ yaratıldı. Allahü teâlâ, bunları nikâh etdi. Cennetde, bin sene kadar yaşayıp, yasak edilen ağaçdan unutarak, önce Havvâ, sonra kendisi, buğday yidikleri için çıkarıldılar. Âdem “aleyhisselâm”, Hindistânda, Seylân (Seredip) adasına, Havvâ ise, Ciddeye indirildi. İkiyüz sene ağlayıp yalvardıktan sonra, tevbe ve düâları kabûl olup, hacca gelmesi emr olundu. Arafât ovasında, Havvâ ile buluştu. Kâ’beyi yaptı. Her sene hac yaptı. Arafât meydanında veyâ başka meydânda, kıyâmete kadar gelecek çocukları, belinden zerrelere hâlinde çıkıdı. (**Ben sizin Rabbiniz değil miyim?**) soruldu. Hepsi (**Evet**) dedi. Sonra, hepsi zerrelere hâline gelip, beline girdiler. Yâhud, belinden yalnız kendi çocukları çıkıdı. Her çocuğun belinden, bunun çocukları çıkıdı. Böylece, herkes, kendi babasından zâhir oldu. Sonra Şâma geldiler. Burada yirmi def’a ikiz evlâdı, bir def’a da yalnız Şît “aleyhisselâm” oldu. Neslinden kırkbin kişiyi gördü. Binbeşyüz yaşında iken evlâdına Peygamber oldu. Evlâdı çeşidli dil ile konuştu. Cebrâîl “aleyhisselâm” oniki kerre gelmişdir. Oruc, her gün bir vakt nemâz, gusl abdesti emr edildi. Kitâb gelip, fizik, kimyâ, tıb, eczâcılık, matematik bilgileri öğretildi. Süryânî, İbrânî ve Arabî diller ile kerpiç üstünde çok kitâb yazıldı. Hiç sakalı yok idi. İlk sakalı çıkan Şît aleyhisselâmdır. Çok güzel idi. Siyâh saçlı, buğday renkli idi. Havvâ da böyle idi. Bir rivâyete göre, ikibin yaşına gelince, onbir gün hasta olup, Cum’a günû vefât etdi. Havvâ, kırk sene sonra Ciddede vefât etdi. Kabrleri, Kudüsde veyâ Minâda mescid-i Hıfde veyâ Arafâtdadır. Hayâtlarını bildiren rivâyetler de çok farklıdır. 3, 18, 26, 57, 64, 79, 80, 81, 83, 84, 95, 106, 208, 210, 265, 290, 344, 354, 355, 356, 364, 378, 379, 387, 390, 391, 440, 442, 450, 451, 482, 488, 501, 502, 507, 519, 525, 541, 544, 545, 574, 601, 679, 714, 715, 745, 801, 996, 997, 1109, 1157, 1180, 1188.

73 — ADNÂN: Resûlullahın yirmibirinci babasıdır. Alnında Resûlullahın nû-

ru parlıyordu. Hicâzda bulunan arab kabîleleri hep bunun soyundandır. Resûlullahın bundan önceki dedelerinin adı kesin olarak belli değildir. Abdüllah ibni Abbâs buyurdu ki, (Adnân ile İsmâ'îl “aleyhisselâm” arasında otuz baba vardır. Fakat, kimler oldukları belli değildir). 390, 1157.

74 — AHMED ÂSİM “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ayntablıdır. Seyyiddir. 1235 [m. 1820] de İstanbulda vefât etdi. Üsküdârda Nûh kuyusundadır. Fîrûzâbâdînin arabî (**Kâmûs**) ve fârisî (**Burhân-ı kâtr'**) lûgat kitâblarını türkceye terceme, (**Emâ-lî kasîdesi**)ni türkce şerh etmiştir. Üçü de basılmışdır. 699, 759, 760, 1007.

75 — AHMED BABA: Hurûfî babalarındandır. Samatyada hurûfî şeyhi olan Halîl babanın çömezi idi. Merdiven köyündeki tekkeyi kurmuşdur. 501.

76 — AHMED-İ BEDEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Alî efendidir. Şeriflerdendir. 596 [m. 1199] da Fasda tevellüd, 675 [m. 1276] de Mısrda Tantada vefât etdi. Yüzüne peçe örterdi. (**Câmi'u kerâmât-il-evliyâ**)da diyor ki, (Ahmed Bedevî, hem seyyiddir, hem şerifdir. Mısrdaki Evliyâ arasında, imâm-ı Şâfi'îden sonra en üstünü Ahmed-i Bedevîdir. Ondan sonra seyyidet Nefîsedir. Sonra Şerfeddîn-i Kürdî, sonra Abdüllah Menûfî Şâzilîdir.) (**Mir'ât-ı Medîne**)de diyor ki, (Kutb-i rabbânî seyyid Ahmed Bedevî hazretlerinin vefâtından altmışbeş sene sonra, Tantadaki türbesinin bulunduğu câmi'i şerîfde her sene, Rebî'ulevvel ayının birinci Cum'a gecesi mevlid okumak âdet olmuşdur. Bu mevlide her memleketden binlerce âlim, Velî toplanır. Bir hafta sürer. İmâm-ı Bedevî, şeyh Berînin, bu da Alî bin Nu'aym Bağdâdînin, bu da seyyid Ahmed Rıfâ'înin halifesidir.) Allahü teâlâ, Evliyâsının kimine az, kimine çok kerâmet vermişdir. Ahmed Bedevî hazretlerine, vefâtından sonra da çok kerâmet vermişdir. 331, 909, 1010.

77 — AHMED-İ BEZZÂR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Amr'dır. Hadîs âlimlerindendir. 292 [m. 905] de Remle kasabasında vefât etdi. (**Müsned**) kitâbı meşhûrdur. 340, 424.

78 — AHMED BİN ABDÜLLAH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Nu'aym İsfahânî adı ile meşhûrdur. Şâfi'îdir. Hadîs âlimidir. 336 [m. 948] da tevellüd, 430 [m. 1039] da vefât etdi. Kıymetli kitâbları vardır. (**Hilye-tül-Evliyâ**)sı Beyrutda, (Mekteb-üt-ticârî) tarafından ve Berlinde basılmışdır. 70, 208, 786, 891, 1014.

79 — AHMED BİN ATÂULLAH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sekizyüzdoksanaltıncı [896] sırada Tâcüddîn-i İskenderî ismine bakınız!

80 — AHMED BİN HANBEL “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hanbelî mezhebini reîsidir. Dedesi Hanbeldir. 164 senesinde Bağdâdda tevellüd, 241 [m. 855] de orada vefât etdi. Üçyüzbinden fazla hadîs ezberlemişdi. İmâm-ı Şâfi'înin talebesidir. Hâl tercemesini, Beyhekî ve İbni Cevzî ve başka âlimler yazmışlardır. (**El-Müsned**) hadîs kitâbında otuzbin hadîs-i şerîf vardır. Mu'tezile fırkası ile çok mücâdele ve onları rezîl ettiği için, Me'mûn tarafından habs edildi. 50, 211, 415, 424, 458, 476, 567, 581, 582, 609, 629, 643, 686, 788, 842, 881, 992, 993, 1008, 1184.

Ahmed bin Muhammed Nâtûfî Taberî başka olup, 446 da vefât etmiştir.

81 — AHMED CÂMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebül-Hasen Ahmed bin Alî Nâmîkî Câmî, büyük âlim ve büyük velîdir. Eshâb-ı kirâmdan Cerîr bin Abdüllah soyundandır. Cerîr “radıyallahü anh”, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” vefât edeceği sene îmân etmişti. Çok güzel, boylu idi. Ahmed Câmînin otuzdokuz oğlu vardı. Ölünce, ondördü kaldı. Hepsisi derin âlim ve âmil ve kâmil idi. Çok kitâb yazmışlardı. [441] de tevellüd ve 536 [m. 1142] da vefât etdi. Altıyüzbin kimsenin îmâna gelmesine sebep oldu. (**Miftâh-un-necât**) ve (**Üns-üt-tâ-ibîn**) kitâbları basılmışdır. (**Miftâh-un-necât**) kitâbı, Hakîkat Kitâbevi tarafından yeniden basılmışdır. 61, 419, 1197.

82 — AHMED DAHLÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Seyyid Zey-

nî Dahlân, Mekkenin müftüsü ve reîs-ül-ulemâsı ve Şâfi'î şeyh-ul-hutebâsı idi. 1231 [m. 1816] de Mekke'de tevellüd, 1304 [m. 1886] de Medîne'de vefât etdi. Birçok eserleri olup (**Hulâsat-ül-keîâm fî beyân-i umerâ-i beled-il-harâm**), (**Firredd-i alel-vehhâbiyye-ti-etbâ-ı mezheb-i İbni Teymiyye**) ve (**Ed-Dürer-üs-seniyye firredd-i alel-vehhâbiyye**) kitâblarında vehhâbîlerin, yanlış yolda olduklarını âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerle göstermektedir. (**Hulâsat-ül-keîâm**)'ın ikinci cüz'ü ve (**Ed-Dürer-üs-seniyye**) ve (**El-Fütûhât-ül-İslâmiyye**) kitâbının bir parçası olan (**Fitne**) isimlerindeki eserleri Hakîkat Kitâbevi tarafından ofset yolu ile basdırılmışlardır. Hindli Muhammed Beşîr bin Bedreddîn, (**Siyânet-ül-insân**) kitâbında, Ahmed Dahlâna reddiyye yazdı ise de, mevlânâ Abdülhay bin Abdülhalîm Lüknevî, Beşîri rezîl etmiştir. Abdülhay Lüknevî binüçyüzdört, Beşîr binüçyüzyirmiüç 1323 [m. 1905] senelerinde vefât etdi. 450, 453, 454, 458, 460, 595.

83 — AHMED HAMEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Muhammed Mekkidir. Seyyiddir. Hanefî fikh âlimidir. Mısrda müderris [profesör] idi. 1098 [m. 1686] de vefât etdi. Çok sayıda kitâb yazmıştır. (**Uyûn-ül-besâir**) ismindeki (**Eş-bâh**) şerhi ve (**Nefehât-ül-kurb vel-ittisâl bi-isbâtittesarrufi li-evliyâ ba'del-intikal**) kitâbları çok kıymetlidir. 245, 250, 388, 443, 460, 623, 629, 738, 779.

84 — AHMED HÂN-I “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İslâm halîfelerinin yetmiş-dokuzuncusu ve Osmânlı pâdişâhlarının ondördüncüsüdür. Binoniki 1012 [m. 1603] de halife oldu. 1026 [m. 1617] da, yirmisekiz yaşında vefât etdi. Nemçe ile ya'nî Avusturya ile ve İrânla ve Celâlî eşkiyâsı ile harb edip gâlib geldi. Akllı ve iyi idâreli idi. Devlet idâresindeki başarılarında zevcesi Mâhpeyker sultânın çok yardımcı olmuşdur. At meydânında, sultân Ahmed Câmî'ini, mekteb ve imâretini yaptırmıştır. Câmî'in altı minâresi, dördünde üçer olmak üzere, onaltı şerefesi vardır. İki kerre Edirneye, bir kerre de Bursaya seyâhat etdi. Câmî' yanındaki türbededir. Beytullahın ve Hucre-i se'âdetin perdeleri Mısrda dokunurdu. Ahmed hân, İstanbulda dokutup saygı ile göndermiştir. 1119, 1125, 1128, 1132, 1135, 1144, 1150, 1158.

85 — AHMED HÂN-III “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İslâm halîfelerinin seksen-sekizinci ve Osmânlı pâdişâhlarının yirmüçüncüsüdür. [1084] de tevellüd, 1149 [m. 1736] da vefât etdi. Turhân sultân türbesindedir. 1115 [m. 1703] de cülûs edip, 1143 [m. 1730] de hal' edildi. İsveç kralı onikinci Şarl, ruslara mağlûb olarak, Ahmed hâna sığınmıştır. Bunun üzerine başlayan Osmânlı-Rus harbinde ruslar bozguna uğramış, büyük Petro, zor kurtulmuştur.

Üçüncü Ahmed hânın ve ikinci Mustafâ hânın vâlideleri (**Gülnûş Emetullah**) sultân, 1109 [m. 1696] da (**Galata yeni câmi'**) demekle meşhûr (**Vâlide câmi'i**)ni yaptırdı. Üsküdârda (**Yeni vâlide câmi'i**), vâlide sultân için, 1120 [m. 1707] senesinde, Ahmed hân tarafından yapıdırılmışdır. Bu vâlide sultân 1127 [m. 1714] de, Edirne'de vefât etdi. Üsküdâra getirilip, câmi'i önüne defn edildi. Ahmed hânın kızı Zeyneb sultân Gülhâne parkı karşısındaki mescidi yaptırdı. 1062, 1092, 1099, 1100, 1119, 1123, 1126, 1153, 1184, 1191.

86 — AHMED İBNİ KEMÂL “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şemseddîn Ahmed efendi, Süleymân efendinin oğludur. Dedesi, Kemâl pâşadır. Kânûnî sultân Süleymân hân zemânında, 932 [m. 1526] den 940 [m. 1534] senesine kadar Osmânlıların dokuzuncu şeyh-ul-islâmı idi. Cinnîlere de fetvâ verirdi. Bunun için (**Müfti-yüs-sekaleyn**) adı ile meşhûr oldu. Edirnelidir. İstanbulda Edirnekapı mezârliğindedir. Buğaz köprüsünün çevre yolu yapılırken, etrafındaki kabirler nakl edilmiş, kendi kabri, on metre kadar geri alınmıştır. Tefsîr, hadîs ve fikhda derin âlim idi. Çok kitâb yazdı. Fetvâları ve arabîden fârisiye lügat kitâbı ve (**El-münîre**)si ve (**Hadîs-i erba'in**) şerhi çok kıymetlidir. 940 [m. 1534] da vefât etdi. 234, 286, 365, 444, 476, 698, 728, 908, 1014, 1164.

87 — AHMED KÂDIYÂNÎ: Hindistânda Pençabda, 1296 [m. 1879] da, ingilizlerin yardımı ile, (**Kâdiyâniyye**) veyâ (**Ahmediyye**) adında yeni bir din kurdu. Peygamber olduğunu söyledi. İstanbulda ofset baskısı yapılan (**El-mütenebbî**) kitabında uzun bilgi vardır. 1326 [m. 1908] de öldü. 484, 485, 486.

88 — AHMED NA'İM EFENDÎ: Mustafâ Zihnî pâşanın oğludur. Babanzâde adı ile meşhûrdur. 1290 [m. 1872] da tevellüd, 14 Ağustos 1352 [m. 1934] de kalb sektesinden vefât etdi. Edirnekapıdadır. Galataserây Lisesinde ve mülkiyye mektebinde okudu. Orta boylu, sakallı idi. Galataserâyda ders verdi. Felsefe üzerinde fransızcadan tercemeler yaptı. 1346 [m. 1928] da (**Buhârî hulâsası**)nı terceme ve iki cildini neşr etdi. Dâr-ül-fünûnda lâğv edilince, kıymeti bilinmiyerek açıkta bırakıldı. Tâ'm ve hâlis müslimân idi. Arabî ve fransızca iyi bilirdi. Felsefe âlimi idi. Tevfik Fikretle Abdüllah Cevdetin islâm düşmanlıklarını hiç beğenmezdi. Kuru mütercim değil, mütefekkir. Tevfik Fikret için (Ma'nevî en büyük destekten mahrum, bedbaht, ölmeğe mahkûm bir kimsedir) derdi. Garb felesoflarından iki üç kimseden başka hiçbir felesofun ulûhiyyeti inkâr etmediğini söylerdi. Fikretin niçin dalâlete düşdüğüne şaşardı. Onu felsefede olgunlaşmamış sayardı. Na'ım beğen eserleri: (**Ahlâk-i islâmiyye esâsarı**), (**Buhârî tercemesi**), (**Da'vâ-yı kavmiyyet**), (**Felsefe dersleri**), Nevevînin (**Hadîs-i erba'in**) i tercemesi, (**İlm-ün-nefs**) [psikoloji], (**Mantık**), (**Temrînât**) ve sâiredir. 422.

89 — AHMED RIFÂ'Î “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebül Abbâs Ahmed bin Ebül Hüseyin Alî, seyyiddir. Evliyânın büyüklerinden. Basra civârında [512] de tevellüd, 578 [m. 1183] de Basrada vefât etdi. Şâfi'î idi. Türbesi ve mescidi, ikinci Abdülhamîd hân tarafından ta'mîr edilmiştir. 909, 1070, 1093.

90 — AHMED SA'İD-İ FÂRÛKÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed Sa'îd ibni Ebî Sa'îd bin Safî bin Azîz bin Muhammed Îsâ bin muhtesib-ül-ümme şeyh Seyfeddîn-i Fârûkî Serhendî “rahmetullahi aleyhim”, hicretin [1217] senesinde Hindistânda Rampur şehrinde tevellüd ve 1277 [m. 1861] de Medîne-i münevverede vefât etdi. Bakî kabristânında, Osmân “radiyallahü anh” türbesi yanındadır.

Ahmed Sa'îd hazretlerinin üç oğlu vardı. Birinci Muhammed Mazher, binikiyüzkırksekiz [1248] de tevellüd ve 1301 [m. 1884] de Medîne-i münevverede vefât etdi. Babasının yanındadır. 1277 senesinde yazdığı (**Makâmât-ı sa'îdiyye**) kitabı fârisî olup, babası Ahmed Sa'îdin ve müridlerinin “kuddise sirruhüm” hâllerini ve yüksek makâmlarını bildirmektedir. Kitâb 1281 de Delhîde basdırılmışdır. İmâm-ı Rabbânîyi bildiren risâlesi (**Hak Sözü'n Vesîkaları**) kitabında basılmışdır. Mekke'de seyyid Fehîm Efendi ile sohbet eylemiştir.

İkinci oğlu mevlânâ Ebüsse'âdet Muhammed Ömer, binikiyüzkırkdört [1244] de tevellüd ve binikiyüzdoksansekiz 1298 [m. 1881] de Rampurda vefât etdi. Oğlu Ebülhayrın müridi idi. Ebülhayr, binüçyüzkırkbir [1341] de Delhîde vefât etdi. Kabri, Abdüllah-i Dehlevî dergâhında, dedesi Ebû Sa'îdin yanındadır. Mermerden tabut şeklindeki dört kabir, mermerden pek san'atlı dört dıvâr içinde ve Dergâhın ortasındadırlar. Ebülhayrın oğlu Ebül-Hasen Zeyd-i Fârûkî, 1324 [m. 1906] senesinde, Delhîde Abdüllah-i Dehlevî dergâhında tevellüd etdi. Bu dergâhda vefât etdi. 1391 [m. 1971] Şa'bân ayında Delhîyi ziyaretimde, sohbeti ile iki def'a şereflendim. 1376 [m. 1957] da basdırmış olduğu fârisî (**Menâhic-üs-seyr**) kitabını bu fakîre hediye etdi. Câmî'ul-ezherde okuduğunu, Mısrda şeyh-ül-islâm Mustafâ Sabrî efendi ile çok sohbet ettiğini de söyledi. 1394 [m. 1974] de, Kandihârda basdırdığı, fârisî (**Makâmât-i ahvâr**) kitabında dedelerini uzun anlatmaktadır. Zeyd efendi, kitabında diyor ki, abam, Peygamberimizi rü'yâda görmüş. Çok üzüntülü imiş, sebebini sormuş. (Türkler benim halîfemi bugün makâmından ayırdılar. Bunun cezâsını çok acı çekeceklerdir) buyurmuş.

Üçüncü oğlu Mevlânâ Abdürreşîd, binikiyüzotuzuyedi [1237] de Lucknowda tevellüd ve binikiyüzsekseneyedi 1287 [m. 1870] de Mekke-i mükerremede vefât etdi. Bu da, oğlu Şâh Muhammed Ma'sûm-i Ömerînin mürşidi idi. Muhammed Ma'sûm [1263] de Abdüllah-i Dehlevî hazretlerinin tekkesinde tevellüd etdi. 1274 [m. 1858] de İngilizler Delhîde büyük fitne çıkardı. Sultân ikinci Behâdır şâhı, iki zevcesi ve iki oğlu ile Kalkuteye götürüp habs etdiler. Hindistânın her tarafında müslimânlar şehîd edildi. Müslimânlar, Medîne-i münevvereye hicret etdi. [1290] da Hindistâna döndü. Otuzüç sene sonra akrabâ ve talebesinden altmış kişi ile [1323] de Medîneye döndü. Burada İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin (**Mebde' ve me'âd**) kitâbını arabîye terceme etdi ve çok kitâb yazdı. Bunlardan (**Ahsen-ül-kelâm fî-İsbât-i mevlid-i vel-kıyâm**) kitâbı, Hindistânın Urdu dilinde olup, vehhâbîleri red ve rezîl etmektedir. Hindistânda basılmış ve arabîye terceme edilmiştir. (**Es-sebe'ul-esrâr fî medâric-il-ahyâr**) kitâbı, tesavvufu çok açık anlatmaktadır. Urdu dilindedir. Oğlu Muhammed Abdülkâdir Medenî tarafından [1329] da arabîye terceme edilmiş, 1331 [m. 1913] de İstanbulda basılmıştır. İkinci oğlu şeyh Ebülfeyz Muhammed Abdürrahmânın kitâbın başına yazdığı takrîz çok istifâdelidir. Mütercim, önsözünde buyuruyor ki, (Şâh Veliyyullah muhaddis Ahmed-i Dehlevî (**Mukaddeme-tüs-seniyye fî İsbât-i mezheb-is-sünniyye**) kitâbında, İmâm-ı Rabbânîyi uzun övmekte ve mü'minler onu sever, münâfiklar, şakîler ise kötüler demektedir). Şâh Muhammed Ma'sûm, 1341 [m. 1923] de Mekke-i mükerremede vefât etdi.

Ahmed Sa'îd-i Serhendî, babası ile birlikte Abdüllah-ı Dehlevî hazretlerinin sohbetinde bulunup, on yaşına varmadan tarikat-i Nakşibendiyyeye intisâb etdi. Onbeş yaşına kadar bu sohbetde kemâle geldi. Abdüllah-ı Dehlevî hazretleri evlenmemiş idi. Bunu oğulluğa kabûl buyurdu. Hilâfet-i mutlaka ile şereflendirdi. Çok Velî yetiştirdi. Çok kitâb yazdı. (**El-hakk-ul-mübîn fî-redd-i alelvehhâbîn**) kitâbı vehhâbîlere cevâb vermektedir. (**Mektûbât-i Ahmediyye**)si çok kıymetlidir. (**Tahkîk-ul-hakkılmübîn**) kitâbı 1386 senesinde Karaşide basılmış olup, (**Mesâil-i erba'în**)e cevâb vermektedir. 455, 459, 1004, 1095, 1146.

91 — AHMED-İ YEKDEST “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Dokuzyüzaltmışşekizinci [968] sırada, Yekdest ismine bakınız!

92 — AHMED-İ ZERRÛK “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şihâb-üd-dîn Ahmed bin Ahmed Fâsî, 846 [m. 1442] da Trablus-garbda tevellüd, 899 [m. 1493] da orada vefât etdi. Mâlikî fikh âlimi ve tesavvuf büyüklerindedir. Çok sayıda kıymetli eserleri vardır. (**Şerh-ı hizb-il-bahr**) ve (**Kavâ-id-üttarîka fil-cem'-i beyneşşerî'at-i vel-hakîka**) ve (**Kavâid-üt-tesavvuf**) kitâbları meşhûrdur. Sonuncusu büyük olup, Mısırda basılmıştır. 50, 456, 458, 627, 1187.

93 — AHMED-İ ZEYNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Seksenikinci [82] sayıda Ahmed Dahlân ismine bakınız!

94 — ÂİŞE “radıyallahü anhâ”: Resûlullahın zevce-i mutahherasıdır. Ebû Bekr-i Sıddîkın kızıdır. Çok akllı, zekî, âlime, edîbe ve affe ve sâliha idi. Hâfızası pek kuvvetli olduğu için, Eshâb-ı kirâm, birçok şeyleri ondan sorup öğrenirdi. Âyet-i kerîme ile medh edildi. İctihâdî hazret-i Alîye uymadığı için, Deve vak'asında hazret-i Alî ile harb eden Eshâb-ı kirâm ile birlikde idi. Hazret-i Alî şehîd edilince pek üzüldü. Şî'iler kendisine çok iftirâ ediyor. Hazret-i Alîyi sevmezdi diyorlar. Hâlbuki (**Alîyi sevmek İmândandır**) hadîs-i şerîfini, hazret-i Âişe haber verdi. Böylece, onu sevdiğini ve herkesin de sevmesi lâzım geldiğini bildirdi. Hicret-den sekiz sene önce tevellüd, üç sene evvel nikâh ve ikinci yıl Şevvâl ayında zifâf, 57 [m. 676] senesinde Medîne vefâtı vâkı' oldu. 60, 349, 380, 381, 382, 398, 457, 473, 503, 574, 601, 643, 646, 695, 730, 740, 784, 952, 1022, 1066, 1068, 1077, 1169, 1197, 1198.

95 — ÂİŞE HANIM: Hüseyin Hilmi Işıkın vâlikesidir. 1374 [m. 1954] de vefât etdi. Ankarada Bağlımdadır.

96 — AKKERMÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Mustafâ 1174 [m. 1760] de Mekke-i mükerrermede kâdî iken vefât etdi. Akkermân, Karadeniz sâhilinde Dinyester nehri yakınındadır. Çok kitâb yazdı. 698, 701.

97 — AKREME (yâhud İkrime) “radıyallahü anh”: Resûlullahın en büyük düşmanı olan Ebû Cehlin oğludur. Önceden, babası gibi düşman idi. Mekke feth edildiği gün öldürülmesi emr olunan sekiz erkek ile dört kadından biri idi. Gemiye binip Yemene kaçtı. Yolda fırtına çıkıp gemi batıyordu. (Kurtulursak, Resûlullahın ayaklarına kapanacağım) diye niyyet etdi. Kurtuldular. Yemende müslimân oldu. Zevcesi ve amcasının kızı olan Ümm-ül-Hakîm bint-il Hâris dahâ önce müslimân olmuştu. Medînedede onun için emân aldı. Yemene gidip, (İnsanların en hâfîmi ve kerîmi olan zât tarafından sana emân getirdim) dedi. Müslimân olduktan sonra, Eshâb-ı kirâmın kahramânlarından oldu. Ummanda, Yemende cihâd edip, 13 [m. 634] senesinde, Yermük muhârebesinde şehîd oldu. 383, 1090.

98 — AKŞEMSEDDÎN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Hamza, Şihâbüddîn-i Sühreverdî neslindedir. Şâmda tevellüd etmiştir. Hâcî Bayram-ı velînin halîfesi olup, Göynükde yerleşti. İstanbulun fethinde bulunup, hazret-i Hâlidin kabrini keşf etdi. 864 [m. 1460] de Göynükde, ya'nî Torbalıda vefât etdi. (**Risâlet-ün-nûriyye**) ve (**Maddet-ül-hayât**) kitâbları vardır. İstanbulda, Hırka-i şerîf câmi'i civârında mescidi ve sübyan mektebi ve mahallesi vardır. 1092.

99 — ALÂÜDDEVLE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Rükneddîn Ahmed, Semnân pâdişâhının oğludur. Tesavvufa intisâb etdi. Kübreviyye tarîkatinde kemâle geldi. 659 [m. 1260] da Semnânda tevellüd, 736 [m. 1335] senesinde vefât etdi. Sofî Âbâd şehrinde dir. 112, 768, 936, 1016, 1076. [(**Mesmû'ât**)da sahîfe 110.]

100 — ALÂ'ÜDDÎN-İ ATTÂR: Muhammed bin Muhammed Buhârî, Muhammed Behâ-üddîn-i Buhârî hazretlerinin dâmâdı ve talebesi idi. Zemânının kutb-i irşâdı idi. Buhâranın Cağanyân nâhiyesinde sekizyüziki 802 [m. 1400] de vefât etdi. (Evliyânın kabirlerini ziyâret etmenin te'sîri çokdur. Rûhlarına teveccüh etmek dahâ fâidelidir) buyururdu. Abdülganî Nablûsînin, bunun mubârek rûhundan çok feyz aldığı (**İrgâmül-merîd**) de yazılıdır. Büyük âlim Seyyid Şerîf-i Cür-cânî diyor ki, (Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetine kavuşunca, Rabbimi tanıyabildim). 458, 480, 969, 1061, 1098, 1137, 1163, 1171, 1185, 1190.

101 — ALÂ'ÜDDÎN-İ BAĞDÂDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Alî bin Muhammed, Şâfi'î fikh ve tefsîr âlimidir. [678] de Bağdâdda tevellüd, 741 [m. 1340] senesinde Halebde vefât etdi. (**Hâzin**) tefsîrini yazmışdır. 418.

102 — ALÂ'ÜDDÎN-İ HASKEFÎ: Muhammed bin Alî, [1021] de Haskefde tevellüd, 1088 [m. 1677] de vefât etdi. Şâm müftîsi idi. (**Dürr-ül-muhtâr**) kitâbına İbni Âbidîn, Burhâneddîn İbrâhîm bin Mustafâ Halebî ve Ahmed Tahtâvî hâşiyeler yapmışlardır. 292, 299, 318, 392, 612, 723, 855, 872, 1010, 1020, 1025, 1109.

103 — ALB ARSLAN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Dâvüd 425 [m. 1033] de tevellüd etdi. Selçûkî sultânlarının ikincisidir. 455 [m. 1063] de amcası Tuğrul beğ vefât edince, tahta çıktı. İstanbul imparatoru Diyojenin ordusunu Malazgirdde [463] hicrî, [1071] mîlâdî yılında mağlûb etdi. Rey şehrindeki Selçûkî devleti, 429 [m. 1037] dan 590 [m. 1193] senesine kadar devâm etdi. Konyadaki Selçûkîler 477 [m. 1083] den 699 [m. 1299] a kadar devâm etdi. 533, 1107, 1134, 1157.

104 — ALEKSANDRUS: Mîlâdın [325]. ci senesinde büyük Kostantin'in İznikde topladığı üçyüzonsekiz papasın başkanı idi. İskenderiyye patriki idi. [Bu ism, (**Fâideli Bilgiler**) kitâbındadır.]

105 — ÂLEMĞÎR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed Evrenkzîb, Şâhcihâ-

nın üçüncü oğlu olup, 1028 [m. 1619] de tevellüd ve 1118 [m. 1707] de vefât etdi. Birinci oğlu Dârâ Şekve çok âlim ve kâdirî idi. (**Hasenât-ül-ebrâr**) kitâbında islâmiyeti Hindû dîni ile birleştirdiği için, 1069 [m. 1658] da Evrenkzîb tarafından i'dâm edildi. Fârisî (**Sefînet-ül-Evliyâ**) kitâbı (Pişâver)de basılmışdır. Âlemgîr, 1068 [m. 1657] de babasını habs edip, tahta çıktd. Çok müttekî ve âlimleri severdi. Berehmenlerle ve şî'ilerle mücâdele etdi. Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî ve oğlu Muhammed Seyf-üd-dîn hazretlerinden feyz aldı. Elli sene adâletle hüküm sürdü. Şeyh Nizâm Münüddîn-i Nakşibendî başkanlığındaki bir hey'ete, Hanefî mezhebi üzerine (**Fetâvâ-i hindiyye**) adındaki çok kıymetli fetvâ kitâbını hâzırlatdı. Binüçyüzon 1310 [m. 1891] da Mısrda basılmış, 1393 [m. 1972] de üçüncü baskısı yapılmışdır. Daken şehirlerini de ele geçirdi. Ölünce, yerine oğlu birinci Şâh-ı âlem Behâdır tahta çıktd.

106 — ALÎ “radiyallahü anh”: Resûlullahın amcası olan Ebû Tâlibin oğlu idi. İslâm halifelerinin ve Cennetle müjdelenen on kişinin dördüncüsüdür. Resûlullahın dâmâdıdır. Ehl-i beytin birincisidir. Hicretten yirmüç yıl önce Mekke'de tevellüd etdi. On yaşında iken îmân etdi. Bütün gazâlarda kahramânlıklar gösterdi. Yalnız Uhudda onaltı yerinden yaralandı. Otuzbeş [35] senesinin Zilhicce ayında halife oldu. 40 [m. 660] da, Ramezân-ı şerîf ayı onyedinci Cum'a günü sabâh nemâzına giderken Abdürrahmân ibni Mülcem isminde bir hâricî tarafından kılıncı alına vurularak şehîd edildi. Kûfede ya'nî Necef denilen yerde medfûndur. Buğday benizli, uzun gerdanlı, güler yüzlü, iri ve siyâh gözlü, geniş göğüslü, iri yapılı idi. Sakalı sık idi. Muhârebe zemânlarında uzatırdı ve omuzlarına kadar yayılırdı. Son zemânlarda saç ve sakalı pamuk gibi beyâz olmuştu. Evliyânın büyüğü, Vilâyet yolunun reîsidir. Her tarîkatde herkese Vilâyetin feyzleri ve ma'rifetleri hazret-i Alîden gelmektedir. 18, 27, 59, 60, 61, 62, 85, 98, 109, 114, 258, 278, 281, 311, 328, 356, 357, 367, 381, 384, 388, 390, 392, 393, 408, 412, 421, 441, 442, 443, 449, 472, 473, 487, 489, 497, 498, 501, 502, 503, 504, 506, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 516, 570, 605, 620, 621, 633, 650, 652, 693, 695, 696, 707, 717, 738, 740, 752, 765, 772, 784, 840, 845, 887, 903, 909, 919, 989, 995, 1009, 1014, 1064, 1065, 1066, 1073, 1077, 1082, 1084, 1085, 1087, 1088, 1091, 1094, 1096, 1100, 1107, 1108, 1111, 1114, 1116, 1117, 1138, 1142, 1160, 1176, 1180, 1182, 1185, 1186, 1188, 1189, 1196, 1198.

107 — ALÎ BİN AHMED HÎTÎ: (**Seyf-ül-bâtir li-rikâbişî'at-i verrâfida-til-kevâfir**) kitâbı çok kıymetlidir. Bu kitâbı 1025 [m. 1616] da İstanbul'da yazmışdır.

108 — ALÎ BİN EMRULLAH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: 916 [m. 1509] da tevellüd, 979 [m. 1571] da Edirne'de vefât etdi. (**Ahlâk-ı Alâî**) kitâbını yazdı. Tefsîr, kelâm ve fıkıh şerhleri de vardır. 758.

109 — ALÎ BİN HÜSEYN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hüseyin vâ'ız-ı Kâşifinin oğludur. Fahrüddîn ve Safî isimleri ile meşhûrdur. 867 [m. 1462] de tevellüd ve 939 [m. 1533] senesinde Hirâtda vefât etdi. Fârisî eserleri arasında (**Reşehât**) kitâbı çok kıymetlidir. Şeyh Ahmed Allân-ı Mekki ve sonra Muhammed Murâd-ı Kazânî tarafından arabîye terceme edilmişdir. Üçüncü Murâd hân zemânında, 993 [m. 1584] senesinde, Muhammed Şerîf-i Abbâsî tarafından türkçeye terceme edilmişdir. Türkçesi çeşidli târihlerde basılmışdır. Binikiyüzdoksanbirde İstanbul'da taşbasması hareketli olup, sonunda mevlânâ Hâlid-i Bağdâdînin arabî (**İrâde-i cüz'iyye**) kitâbı ve kenârında, mevlânâ-i mezkûrün (**Râbita**) risâlesinin arabîsi ve ayrıca türkçesi ve yine onun (**Âdâb-ı tarîkat**) risâlesinin türkçesi ve fârisî (**Silsile-i aliyye**)si ve ayrıca İsmâ'îl Hakkî Bursevînin (**Huccet-ül bâliga**) risâlesi ve (**Hatm-i hâcegân**) ve Niyâzî Mısrînin (**Süâl-cevâb**) risâlesi ve şeyh Sâdık efendinin (**Abdestin âdâbı**) ve (**İnsân-ı kâmil**) ve Edirne müftüsü Feyzi efendinin (**Ayn-ül hakîka**) adındaki çok kıymetli kitâbları ve hazret-i Alînin “radiyallahü anh” kırk sözü ve tercemeleri vardır. Sözü'nün kısası, Reşehât tercemesinin bu baskısı bir hazînedir. Eline geçip okuyan, dünyânın en tâlî'i insanıdır. Abdülhakîm efendi, (Reşehât okumak, insanın ihlâsını arttırır) buyururdu.

110 — ALÎ BİN İSMÂ'ÎL “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Alâüddîn Konevî olup, [668] de tevellüd ve 729 [m. 1329] da vefât etdi. Şâfi'î fikh âlimidir. Mısrda ders verdi. Şâmda kâdîlık yaptı. (**El a'lâm fî-hayât-il-Enbiyâ aleyhimüssalâtu vesselâm**) ve (**Hâvî**) ile (**Te'arrûf**) şerhleri ve (**Minhâc**) muhtasarı meşhûrdur.

111 — ALÎ BİN MA'BED “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Muhammedin talebesidir. Onun (**Câmi'ul-kebîr**) ve (**Câmi'üs-sagîr**) kitâblarını rivâyet etmiştir. Mervden Mısra geldi. 218 [m. 833] Ramezânında vefât etdi. 608.

112 — ALÎ BİN YÛSÛF: Nûreddîn 741 [m. 1340] senesinde vefât etdi.

113 — ALÎ CÛRCÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Abdül'azîzdir. 392 [m. 1001] senesinde Cürcânda vefât etdi. Şâfi'î fikh ve tefsîr âlimidir. Rey şehrinde kâdî idi. 375.

114 — ALÎ ECHÛRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İkiyüzdoksanbirinci [291] sırada, Echürî Alî ismine bakınız! 398, 629, 632, 633, 639, 998.

115 — ALÎ EFENDİ “Çatalcalı” “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Osmânlı Şeyh-ül-islâmının kırküçüncüsüdür. 1041 de Çatalcada doğdu. Dördüncü Muhammed hân zemânında, 1084 [m. 1673] de Şeyh-ül-islâm oldu. Onüç sene sonra azl edildi. 1103 [m. 1692] de vefât etdi. (**Alî efendi fetvâsı**) meşhûrdur. 167, 901.

116 — ALÎ HAYDAR BEĞ: Ahiskalı hoca Emîn efendi zâde, temyîz mahkemesi a'zâlığında ve başkanlığında, fetvâhâne-i âlî emnliğinde ve adliye nezâretinde bulunmuştur. Dâr-ül-fünûn hukûk fakültesinde ve medresetül-kuddâtta ve mülkiye [siyasal bilgiler] okulunda müderrislik ya'nî profesörlük yaptı. (**Mecelle**) kitâbına yaptığı (**Dürrer-ül-hükkâm**) adındaki şerhi çok kıymetlidir. Bu şerhin 1323 [m. 1905] de basılan (**Kitâb-ül-kefâle**) sonunda bildirildiği gibi, (**Erâzî kanûnu şerhi**) ve (**Evkâfda muvâda'a**) ve (**Risâle-i mefkûd**) ve (**İntikâl kanûnu**)na şerhi vardır. 1355 [m. 1937] de vefât etdi. 1321 [m. 1903] de vefât ederek Üsküdüarda Nesûhî kabristânına defn edilmiş olan büyük Alî Haydar beğ başkadır. O da, hukuk fakültesinde usûl-i fikh ve mecelle profesörlüğü yapmıştı. 616, 798, 806, 823, 830.

117 — ALÎ HULLÎ: Babası Hasendir. [601] de vefât etdi. 418.

118 — ALÎ KUŞCU “rahmetullahi aleyh”: Alâüddîn bin Muhammed, Semerkanda Ulug beğın doğancı başısı idi. İstanbula geldi. Ayasofya medresesine müderris oldu. Akâid ve astronomi kitâbları vardır. 879 [m. 1474] de vefât etdi. Eyübdedir.

119 — ÂLİM BİN ALÂ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hanefî fikh âlimidir. 688 [m. 1289] de vefât etdi. Büyük tatâr hânı için hâzırladığı (**Tatârhanıyye**) adındaki fetvâ kitâbı çok kıymetli olup, (**Zâd-ül-müsâfir**) adı ile meşhûrdur. 299.

120 — ALÎ RÂMİTENÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İslâm âlimlerinin büyüklerinden. (**Hâce azîzân**) ve (**Pîr-i nessâc**) isimleri ile meşhûrdur. Mahmûd-i İncîr-fagnevînin talebesidir. Dokumacılık yapardı. Şeyh Alâüddevle-i Semnânî ile mektûblaşırdı. Celâlüddîn-i Rûmî ile sohbet ettiği (**İrgâm-ül-merîd**) de yazılıdır. Buhârânın Râmiten köyünde tevellüd ve yediyüzyirmibir 721 [m. 1320] de yüzotuz yaşında Hârezm şehrinde vefât etdi. Eshâb-ı hâcât ziyâret edip teberrük etmedir. 449, 969, 1050, 1105, 1141.

121 — ALÎ RIZÂ: Yediyüzyetmişikinci [772] sırada Rızâ ismine bakınız!

122 — ALÎ ÜŞÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Osmândır. [569] da (**Sirâciyye**) fetvâ kitâbını ve ayrıca Ehl-i sünnet i'tikâdını bildiren (**Emâlî kasidesi**)ni yazdı. Fergânelidir. 575 [m. 1180] de vefât etdi.

123 — ALÎ-ÛL-A'LÂ: Hurûfî babalarındandır. Fadlullah-ı Hurûfînin mürîdlerinden idi. Tîmûr hândan kaçıp, Kırşehir geldi. Bektâşî şekline girdi. Bektâşîlik tarîkâtini, islâm düşmanlığı hâline çevirdi. (**Câvidân**) kitâbını Anadoluya, el altından yaydı. Binlerle müslimânın dinden, îmândan çıkmasına sebep oldu. 500.

124 — ALİYY-ÜL-KÂRÎ: Hirâtlıdır. Babası Muhammeddir. Yazıcılıkla geçirdi. Çok kitâb terceme ve şerh etdi. (**Ehâdîs-ül-mevdû'ât**) adındaki kitâbında, sahîh hadîslere mevdû' demektedir. İmâm-ı a'zamın (**Fıkh-ı ekber**)ini şerh ederken, Resûlullahın "sallallahü aleyhi ve sellem" mubârek ana ve babasının kadr ve kıymetlerini küçültücü yazılarından ve tesavvuf büyüklerinin şânlarına yakışmıyacak iftirâlarından dolayı islâm âlimlerinin gözlerinden düşmüştür. 1014 [m. 1606] de Mekke-i mükerrermede vefât etdi. Fıkh-ı ekberin (**El-Kavl-ül-fasl**) adındaki şerhinde, böyle saygısız yazı yoktur. (**El-Müstened-ül-mu'temed**) kitâbında ve (**Mektûbât-ı Ahmediyye**)nin altmışüçüncü mektûbunda, Aliyy-ül-kârîye cevâb verilmiştir. (**Fâideli Bilgiler**) kitâbına bakınız! (**Mektûbât-i Ahmediyye**) kitâbı, 1372 [m. 1953] senesinde, Karaşide basdırılmışdır.

(**Turub-ül-emâsil bi-terâcim-il-efâdul**) kitâbının sonunda diyor ki, (Alî Hirevî, Hiratda doğdu. Mekkede yerleşti. İbni Hacer-i Hiytemîden de okudu. Çok eser bıraktı ise de, din büyüklerine i'tirâzları çirkin oldu. İmâm-ı Şâfi'înin ve imâm-ı Mâlikin ihtihâdlarına dil uzatdı. Büyük âlim Muhammed Miskin, ona lâıyk olan reddiyyeyi yazdı.) (**Sedâd-üd-dîn fi-ısbâtin-necât-i lil-vâlideyn**)de diyor ki, (Aliyy-ül-kârî, Fıkh-ı ekberi şerh ederken, Resûlullahın vâlideynine dil uzatmış, bu yetmiyormuş gibi, ayrıca bir risâle de yazmışdır. Şifâ kitâbını şerh ederken, küfrlerini bildiren risâle yazmış olduğunu, öğünerek bildirmişdir. Mekke-i mükerrreme müftîsi iken, 1033 de vefât eden İmâm-ı Abdülkâdir Taberî, o risâleyi red için bir risâle yazmışdır.) (**Turub-ül-emâsil**) 1393 [m. 1973] de Karaşide basılmışdır. 391, 418, 442, 765, 1156.

125 — ALKAMA "rahmetullahi teâlâ aleyh": Babası Kayıdır. İbrâhîm-i Nehâînin dayısı idi. Abdüllah ibni Mes'uddan ve Alî ve Âişe "radiyallahü anhüm"den ders almışdır. 62 [m. 681] senesinde vefât etdi. 268, 439.

126 — ÂLÛSÎ: Şihâbüddîn seyyid Mahmûd bin Abdüllah Âlûsî-i kebîr Bağdâdî, Bağdâdda müftî idi. Şâfi'î âlimlerindendir. 1217 [m. 1803] de Bağdâdda tevellüd, 1270 [m. 1853] de orada vefât etdi. İstanbula da geldi. Şîflere cevâb olarak, (**El-ecvibe-tül-İrâkıyye anil es'iletil-Îrâniyye**) kitâbı ve (**Nehc-üs-selâme**) ve (**El-ecvibe-tül-İrâkıyye anil-es'ile-til-Lâhûriyye**), (**Nefehât-ül-kudsiyye fi-mebâhîs-il-imâmiyye**) kitâblarını yazmışdır. Birincisi 1317 [m. 1899] de İstanbulda sanâyi' mektebinde, üçüncüsü 1301 [m. 1883] de Bağdâdda basılmışdır. (**Rûh-ul-me'ânî**) adındaki tefsîri, dokuz cildir. Gençler arasında şöhet bulan bu tefsîr, din âlimleri arasında bir kıymet kazanamamışdır. İçindeki haberlerden ba'zısının doğru olmadığı, (**Dürerüs-seniyye**)de yazılıdır. İbni Teymiyyenin fikrlerini benimsemiştir. 349, 887.

127 — ÂLÛSÎ: Seyyid Mahmûd Şükrî bin Abdüllah, şîflere cevâb olarak, (**Minhatül-ilâhiyye muhtasar-ı tuhfe-i isnâ aşeriyye**) ve (**Se'âdetül-dâreyn**) ve (**Süyûf-i müşrika**) ve (**Sabbül'azâb**) kitâbları yazmışdır. Alûsî-i kebîrin torunudur. İbni Teymiyyecidir. [6]. cı sırada Abdül'azîz ismine bakınız! 1060, 1181.

128 — ÂLÛSÎ: Nu'mân bin Mahmûd bin Abdüllah Âlûsî, Bağdâdda [1252] de tevellüd, 1317 [m. 1899] de vefât etdi. Mevtâ işitmez derdi. (**Cilâ-ül-ayneyn**) kitâbında İbni Teymiyyeyi övmekde, İbni Hacer-i Mekkî hazretlerine dil uzatmaktadır. Yûsüf Nebhânî (**Şevâhid-ül-hak**) kitâbında, bunun haksız olduğunu isbât etmektedir. (**Gâliyye-tül-mevâ'ız**) kitâbında dört mezheb imâmıların çok övüyor ve İmâm-ı a'zamı müjdeliyen hadîs-i şerifleri yazıyor ve Hanefî fikh kitâblarından bilgiler bildiriyor ise de, yûzondokuzuncu [119] sahîfesinde, Evliyânın kabrini ziyâret için (**Cilâ-ül-ayneyn**) kitâbını tavsiye etmektedir. 60, 349, 450, 467, 469, 1013, 1159.

129 — ÂMİDÎ "rahmetullahi teâlâ aleyh": Seyf-üddîn Alî bin Muhammed, şâfi'î fikh ve kelâm âlimidir. 551 de Âmid, ya'nî Diyâr-ı Bekrde tevellüd, 631 [m.

1234] de Şâmda vefât etdi. 490.

130 — ÂMİNE “rahmetullahi teâlâ aleyhâ”: Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” muhterem annesidir. Veheb bin Abd-i Menâf bin Zühre bin Kilâb kızıdır. Ondört yaşında iken Abdüllah ile evlendi. Abdüllahın alnındaki nûr, Âminenin alnına geçip parladı. İki ay sonra Abdüllah vefât etdi. Yirmi yaşında iken, Medîne ile Mekke arasında, (**Ebvâ**) denilen yerde vefât etdi. [Kusayy adına bakınız!]. 375, 376, 378, 387, 1065, 1129.

131 — AMR İBNİ ÂS “radiyallahü anh”: Âs bin Vâil-i Sehmînin oğludur. Eshâb-ı kirâmın meşhûrlarındandır. Hicretin sekizinci [8] senesinde, Mekkenin fethinden altı ay önce, Hâlid bin Velîd ile birlikde Medîneye gelerek müslimân olmuşlardır. Fethden önce îmâna gelenlerin şereflerine ve yüksek derecelerine kavuşmuşlardır. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” Ummânda vâlîsi idi. Hiç azl olunmadı. Ebû Bekr-i Sıddîk tarafından Şâmın fethine gönderildi. Mısra vâlî yapıldı. Doksan yaşında iken 43 [m. 663] senesinde Mısrda vefât etdi. Çok zekî idi. Meşhûr dâhîlerden idi. (**Amr ibni Âs, Kureyşin sâlihlerindendir**) hadîs-i şerîfi (**Medâric-ün-nübüvve**)de yazılıdır. 469, 641, 1014, 1090, 1094, 1104, 1142.

132 — AMR İBNİ LUHAY: Hicâzda Huzâ'a hükûmetinin reîsi idi. Şâmdaki puta tapınma dînini Mekkeye getirdi. Hicretten bin sene önce öldü. 737.

133 — A'RÂBÎ PÂŞA: Mısrda millî cebhe reîsi idi. İngilizlerin zulmüne karşı mücâdele etdi. 1329 [m.1911]de vefât etdi.

134 — ARFECE “radiyallahü anh”: Arfece bin Es'ad Temîmî, Eshâb-ı kirâmındandır. Altın burun takmasına izin verilmişdir. 133, 1090.

135 — ÂRİF-İ RİVEGERÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Buhârânın Rîvgir köyündendir. İslâm âlimlerinin büyüklerindendir. Çok yaşadı. 616 [m. 1219] da Rîvgirde vefât etdi. 969.

136 — ARİSTO: Yunan felesoflarındandır. Mîlâddan [384] sene önce doğdu. Babası tabîb idi. Eflâtunun talebesi idi. İskenderin hocası oldu. Sonra, Atınada Lisyonda mekteb yaptı. Onun için mekteblere lise denildi. Altmışiki yaşında Agriboz adasında öldü. Rûh kadîmdir, derdi. Tecribeden ziyâde, aklına dayandığından, yanılmışdı. Orta çağda unutuldu. Eserleri, sonradan arabcadan lâtinceye çevrildi. 41, 539, 758, 759, 1097, 1123.

137 — ARND: Yirminci asrın büyük kimyâgerlerindendir. Sultân ikinci Abdülhamîd hân zemânında İstanbul Dâr-ül-fünûnunda, uzun yıllar kimyâ profesörü idi. [m. 1934] de İstanbul üniversitesine tekrâr getirildi. Fritz Arnd iyi türkçe konuşurdu. [m. 1969] sonunda Hamburgda öldü. Kıymetli din kitâbları yazarlığı ile tanınmış Hüseyin Hilmi Işık, [m. 1936] senesinde, Arndın yanında çalışarak organik bir cism keşf etdi. Bu buluş, İstanbul fen fakültesi dergisi, 1937 senesi, ikinci cildin ikinci sayısında ve Berlinde çıkan [m. 1937] yıl ve [2519] sayılı almanca (**Zentral Blatt**) kimyâ kitâbında (**Işık Hilmi**) adı ile yazılıdır. 41, 975.

138 — ARŞİMED: Eski yunan fizik ve matematikcisidir. Mîlâddan [278] sene önce, Sicilya adasında doğdu. [212] sene önce öldürüldü. İskenderiyyede Öklidin talebesi idi. Kaldıraçlar üzerinde çok uğraşdı. (Bana bir destek noktası veriniz! Dün-yâyı yerinden oynatayım) demişdir. Kitâbları Me'mûn zemânında arabcaya çevrildi. 433.

139 — ARYÛS: Mîlâdın [270] senesinde doğdu. [336] da öldürüldü. Büyük Kostantin mîlâdın üçyüzyirmibeşinde [325] İznikde topladığı üçyüzonsekiz [318] papasa karşı, yeni yapılan (**İncil**)in yanlış olduğunu, Barnabas İncilinin doğru olduğunu, orada Allah birdir denildiğini söyledi. Mısra kaçdı. 43, 411, 783, 1080, 1099, 1128.

140 — ÂTIF BEĞ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kuyucaklı zâde Âtîf beğ, mül-

kiyye mektebi [siyâsal bilgiler okulu] mecelle [hukûk] mu'allimi idi. 1316 [m. 1898] da, Bağdâdın Süleymâniyye kazâsında vefât etdi. 305, 535, 823, 865.

141 — ATTİLÂ: (**Kâmûs-ül a'lâm**)da diyor ki, (Orta çağlarda, Avrupayı basan vahşî Hunların reisi idi. Milâdın [432] senesinde idâreyi ele aldı. Çok zâlim ve kan dökücü bir kumandan idi. [451] de Galyaya, ya'nî Fransaya girdi. [453] de içki içerken öldü. Allahın gadabı denirdi). 431, 532, 533, 1135.

142 — AYNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: (**Buhârî**) şârihidir. Bedreddîn Mahmûd bin Ahmeddir. (**Hidâye şerhî**) ve (**Akd-ül-cümân**) adındaki ondokuz cild târîhi ve (**Keşf-ül-lisân**) adındaki İbni Hişâm şerhî meshûrdur. 760 [m. 1359] da Ayn-tâbda tevellüd, 855 [m. 1451] de Kâhirede kâdî iken vefât etdi. 738, 872, 1114.

143 — AYNÜLKUDÂT HEMEDÂNÎ: Sôfiyyedendir. İmâm-ı Gazâlî ile sohbet etmiştir. 533 [m. 1138] de vefât etdi.

144 — ÂZER: İbrâhîm aleyhisselâmın amcası ve üvey babası idi. Kâfir idi. İbrâhîm aleyhisselâmın kendi babası Târuh idi. 375, 387, 389, 390, 391, 1118, 1182.

145 — BÂBÂ ÂBRİZ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: (**Reşehât**) kitâbında diyor ki, (Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin dedelerinden Ömer Dağistânî, Hasen-i Bulgârînin, bu da Muhammed Râzînin, bu da Hasen-i Sekânın, bu da Ebünnecîb-i Sührverdînin talebesidir. Bâbâ Âbriz, şeyh Ömerin talebesi olup, çok kerâmetleri görülmüştür.) 745.

146 — BÂBERTÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Altıyüzkırkyedinci [647] sırada, Muhammed bin Mahmûd Bâbertî ismine bakınız!

147 — BÂBÜR ŞÂH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Emîr Tîmûr Gürgân hânın oğlu olan Esterâbâd fâtihi Mîrân şâhin torunu sultân Ebû Sa'îdin torunudur. Sultân Ebû Sa'îd, Ubeydullah Ahrârın düâsını almışdı. Bâbür, 888 [m. 1482] de tevellüd, 933 [m. 1526] de Hindistânı alıp büyük bir islâm devleti kurdu. Bu devlet 1274 [m. 1858] senesinde İngilizlerin işğaline kadar, 342 sene sürdü. 937 [m. 1530] de vefât etdi. Kâbildedir. Âlim, âdil ve edîb idi. Hayâtını kendi yazdı. (**Tüzük Bâbüri**) dediği bu kitâbı, Ekber şâh zamanında Çagatay dilinden fârisiye, sonra İngilizceye terceme ve neşr edildi. Bâbüri'nin kurduğu (**Tîmûr oğulları**) veyâ (**Gürgâniyye**) devletinin onyedî hükümdârı vardır. 1097.

148 — BACON: İngilterenin büyük fizikcisi idi. Fransisken tarîkatinde papas idi. 610 [m. 1214] da tevellüd, 691 [m. 1292] de vefât etdi. 27.

149 — BÂKÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Nûreddîn Mahmûd Bâkânî Kâdirî, Hanefî fikh âlimidir. Dokuzyüzsekseneydi 987 [m. 1579] de vefât etmiş olan al-lâme şeyh-ul-islâm Muhammed Behnesînin talebesidir. (**Mecrel-enhür**) adındaki (**Mültekâ**) şerhî çok kıymetlidir. Bu şerhîni dokuzyüzdoksanbeş 995 [m. 1577] de temâmlamışdır. (**Risâletü-fişşürût-is-salât-il-cum'a**) ve (**Şerh-ün-nikâye-muhtasar-il-vikâye**) kitâbları da vardır. 1003 [m. 1594] senesinde vefât etdi. 269, 1084.

150 — BÂKÎ EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Mahmûd Abdülbâkî efendi, hem şâ'ir, hem âlim idi. 933 [m. 1526] de tevellüd, 1008 [m. 1600] de vefât etdi. Edirnekapıdadır. Nişâncı pâşayı cedîd yanında (**Bâkî efendi mescidi**)ni yaptırdı. Kâdîasker iken vefât eyledi. Önce sarâc çırağı idi. Sonra ilm adamı oldu. Müderrislik yaptı. Hazret-i Hâlid bin Zeydin bildirdiği hadîs-i şerîfleri toplamışdır. 374.

151 — BARNABAS: Pâkistânda çıkan (**Müslimmerks**) mecmû'ası 1393 [m. 1973] târîhli nüshasında diyor ki: (Joseph Barnabas, Kıbrısta doğdu. Yehûdî idi. İsa aleyhisselâma îmân etdi. Eshâbindan oldu. Fekat oniki Havârîsinden olup olmadığı belli değildir. İsa aleyhisselâma inandığı ve çok sevdiği için, Havârîler, ona (**Barnabas**) ismini verdiler. Fransızlar (**Saint Barnabe**) diyorlar. 11 Hazîranda yortusunu yapıyorlar. Yunan felsefesine saplanmış olan Bolüs, buna yanaşdı. Yıkıcı fikrleri-

ni aşlamak için, kendisi ile senelerce arkadaşlık yaptı. Avlıyamıyacağını anlayınca, düşmanlığını açığa vurdu. İkisinin taraftarları çoğalarak İseviler ikiye ayrıldı. Polcüler Avrupa krallarını elde edip kuvvetlendiler. Barnabacıların ise sayıları arttı. Bunlardan Antakya piskoposu Lucian, teslîse inanmadığı için 312 de öldürüldü. Bunun talebesi, Libyalı Ariusa, İskenderiyye piskoposu Peter tarafından kilisede vazîfe verildi. Sonra aforoz edildi. Çünkü, bu da, Barnabas gibi, İsâ insanıdır. Ona tapılmaz diyordu. Büyük Kostantin'in zevcesi Polcü, kızkardeşi Kostantinia ise Ariuscu olmuştu. İskenderiyyenin yeni piskoposu Aleksander ile Ariusun düşmanlığı, Kostantin'in milletini ikiye bölüyordu. İznik toplantısında Ariusun aforoz edilmesine ve Barnabas İncilinin yok edilmesine ve bu İncili okuyanların öldürülmelerine karar verildi. Ariuscular yok edilmeğe başlandı. Kostantin pişmân olup, Ariusu İstanbul'a da'vet etti ise de, gelirken öldürüldü. F.P. Sozzini 1562 de bir kitâb yazarak teslîsi red etti. 1578 de Transilvanyada Kalusenberge gitti. Buranın hükümdârı Ariuscu idi. Buranın piskoposu Francis David de [1510-1579] teslîse karşı idi.

Barnabasın yazdığı İncil, milâdın 325. ci senesine kadar İskenderiyye kiliselerinde okunuyordu. 383 senesinde Papa bu İncilden bir nüsha elde ederek husûsî kütübhânesine koydu. Papa beşinci Sixtus, (1585-1590) arasındaki papalık zamanında, arkadaşı F.O. Marinoya bunu ibrâniceden italyancaya terceme etdirdi. Prusya kralının müşâviri J.F. Gramer, bunu bulup 1713 de, Osmânlılarla yaptığı mühârebeleri ile meşhûr olan, kitâb meraklısı prens Eugene hediye etti. Prens 1149 [m. 1736] da öldükten iki sene sonra, kütübhânesi Viyana (**Hofbibliothek**) kütübhânesine katıldı. Bu el yazma İncil, Viyana imperatorluk kütübhânesinde, hâlâ durmaktadır. Aynı senelerde, Madridde bir italyanca nüsha dahâ bulundu ise de, kilise baskısı ile yok edildi. Viyanadaki İncil, 1325 [m. 1907] de Oxfordda, Ragg ve hanımı tarafından ingilizceye terceme edildi. Bu tercemenin birçok nüshaları da, ingilizler tarafından yok edildi. Bu nüshadan foto-ofset yolu ile, 1973 de Pâkistânda ikibin nüsha basılmıştır. İkiyüzelli sahîfedir. S.Alî Yûsûf, P.O.Box 2120, Karachi -18- den istiyenlere gönderilmektedir.) 42, 43, 411, 1078, 1109, 1122, 1128, 1161.

152 — BATLEMYÛS: Buna Batlemyus ve Ptolemee de denir. Mısrda Sa'îdde tevellüd ve milâdın [167] senesinde İskenderiyyede vefât etti. Astronomi, târîh ve coğrafya ile uğraşdı. (Dünyâ duruyor, gökler dönüyor) derdi. Astronomi üzerindeki eski yunanca yazdığı Mecistî kitâbı meşhûrdur. (**Mecistî**), ekber [büyük] demektir. Arabîye terceme edilmiştir. Arabîden de lâtinceye çevrilmiştir. 538, 761.

153 — BATTÂL GÂZÎ "rahmetullahi teâlâ aleyh": Seyyid Battâl gâzî, islâm mücâhidlerindedir. Rumlarla çok cihâd etti. Mesleme kumandasındaki ordu ile, doksanaltı 96 [m. 715] senesinde İstanbul'a geldi. Yüzyirmibir [121] senesinde şehîd oldu. Eskişehirin Seyyid gâzî kazâsındadır. 1136.

154 — BÂYEZÎD-I "rahmetullahi teâlâ aleyh": Yıldırım sultân Bâyezîd, Osmânlı pâdişâhlarının dördüncüsüdür. Murâd-ı Hüdâvendigârın oğlu ve Çelebî sultân Muhammedin babasıdır. 761 [m. 1360] de tevellüd etti. 791 [m. 1388] de, babası şehîd olunca, tahta çıktı. Rumelide ve Anadolu'da çok şehirler aldı. Macaristana kadar fethettti. İstanbul'u almak için Anadolu hisârını yaptı ise de, 791 [m. 1388] de İstanbul imperatörü, senede onbin altın cizye vermeği ve şehirde bir müslimân mahalle ve câmi' yapmağı istedi. Fekat üç sene sonra, bunları yıkdı. Yıldırım, şehri on sene muhâsara etti. Alman, Macar, Fransız orduları yardıma gelirken, 799 [m. 1396] da Yıldırım hücum ederek Niğboluda hepsini perişân etti. 805 [m. 1402] de, Ankarada Tîmûr ile harb ederken, oğlu Süleymân efendinin emrindeki asker Tîmûr tarafına geçince, mağlûb ve esîr oldu. Tîmûr çok i'zâz ve ikrâm etti ise de, kederinden sekiz ay sonra nefes darlığından vefât etti. Bursaya defn edildi. Tîmûr, Yıldırımın ölümünü işitince, (Yazık oldu. Büyük bir mücâhid gayb etdik) dedi. Çok cesûr ve âdil

idi. İslâm düşmanları, bu kahramân mücâhidi lekelemek için, içki içerdi diye iftirâ etdi ise de, bunu bildiren hiç bir veska yoktur. 797 [m. 1394] de Bursada yaptırdığı (Câmi'-i kebîr), islâmiyyete olan bağlılığının büyük bir vesîkasıdır. 1097, 1149, 1175, 1183.

155 — BÂYEZİD-İ BİSTÂMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Evliyânın büyükle-rindendir. Üveysî idi. [136] veyâ [188] senesinde Îrânda, Hazer denizi kenârında, Bistâmda tevellüd, 231 [m. 846] veyâ 261 [m. 875] senesinde burada vefât etdi. Adı Tayfur, babası İsâ idi. İmâm-ı Ca'fer-i Sâdıkın vefâtından kırk sene sonra tevel-lüd ederek, imâm-ı Alî Rızânın sohbetinden ve bunun bereketi ile imâm-ı Ca'fer-in rûhâniyyetinden istifâde etmişdir. (**Şerh-ı mevâkıf**) altıyüzyonedinci [617] sa-hîfesinde diyor ki, (Ebû Yezîd, imâm-ı Ca'fer-i Sâdık zemânında yokdu. Fekat, imâm-ın rûhundan istifâde etdi. Bundan feyz alması ile meşhûr oldu.) Bu husûsda Ebûl-esfâr Alî Muhammed Belhînî (**Târîh-u evliyâ**) kitâbında geniş ma'lûmât vardır. Otuz sene Şâm civârında dolaşmış, yüzonüç Velî ile sohbet etmişdir. 50, 94, 503, 564, 684, 957, 958, 969, 1051, 1093, 1094, 1162, 1178.

— **Bedr Gazâsı**: Hicretin ikinci senesinde Ramezân ayında Cum'a günü oldu. Müslimânlar 313, Kureyşliler bin kişi idi. Yüzü süvârî idi. 14 Sahâbî şehîd oldu. Ebû Cehl ile yetmiş kâfir katl edildi. 506.cı sahîfeye bakınız!

156 — BEDRÜDDİN-İ LÜ'LÜ: Mûsul atabeklerinden Nûreddîn-i Arslan şâ-hın kölelerinden idi. 607 [m. 1210] senesinde, şâh ölünce oğlu adına idâreyi ele al-dı. Elli sene hükm sürdü. Hülâgüye itâ'at etdi. 657 [m. 1259] de öldü. 489, 1120.

157 — BEDRÜDDİN SAMÂVNEVÎ: Samavne kâdîsi oğlu Mahmûd Bedred-dîn, Mısrda okuyup, sultân Ferruh bin Berkuka hoca olmuş, şeyh Hüseyin Ahlâ-tîden tesavvuf öğrenmişdir. Tebrîzde Tîmûrun sohbetlerinde bulundu. Edirne'de Mûsâ çelebînin kâdî-askeri oldu. Mehmed çelebî, Mûsâ çelebîyi öldürünce, bu-nu afv edip, İznikde vazîfe verdi. Buradan İsfendiyar beğе kaçdı. Sonra ilhâda sap-pıp, mürîdleri halkın îmânlarını bozmağa başladılar. Üzerlerine Bâyezîd pâşa gön-derilip dağıtıldılar. Kendisi Bosnaya kaçdı. Mürîdler topladı. Yine sapık yol tut-dular. Üzerlerine yine asker gönderildi. Tevbe eden mürîdleri tarafından yaka-lanıp teslîm edildi. Mevlânâ Hayder Hirevînin başkanlığındaki ilm heyeti tarafın-dan muhâkeme olunarak, verdikleri fetvâ ile, sekizyüzonsekiz 818 [m. 1415] veyâ 823 [m. 1420] de Serezde i'dâm edildi. 504, 1143.

158 — BEETHOVEN: Almandır. Mûsîkîcidir. Dokuz symphonisi meşhûrdur. 1184 [m. 1770] de tevellüd, 1243 [m. 1827] de vefât etdi. 46, 733.

159 — BEGAVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hüseyin bin Mes'ûd, Muhyissün-ne denir. Horâsânda (Bâğ) şehrinde tevellüd ve 516 [m. 1122] da vefât etdi. Şâfi'î fikh âlimidir. (**Me'âlim-üt-tenzîl**) adındaki tefsîri ile, (**Mesâbih**) hadîs, (**Tehzîb**) fikh kitâbı meşhûrdur. 389, 391, 412, 507, 644, 787, 1141.

160 — BEHÂEDDİN MUHAMMED BİN MUHAMMED BUHÂRÎ “rahme-tullahi teâlâ aleyh”: Şâh-ı Nakşibend denir. Evliyânın büyüklerindedir. Müslimân-ların gözbebeğidir. Seyyiddir. Buhârâda (**Kasr-ı ârifân**) şehrinde 718 [m. 1318] de tevellüd ve 791 [m. 1389] de orada vefât etdi. İki def'a hacca gitti. Çok evliyâ ye-tişirdi. (**Evrâd**), (**Tuhfe**) ve (**Hediyye**) kitâbları çok kıymetlidir. Hâl tercemesi ve kerâmetleri, fârisî (**Enîs-üt-tâlîbîn**) de uzun yazılıdır. Bu kitâb, Fâtihde, Hakîkat Ki-tâbevi tarafından m.1993 de, ofset ile basdırılmışdır. İzzî Süleymân efendi türkçe-ye terceme ve tab' edilmiş ve 1168 [m. 1851] de vefât etmişdir. Murâd-i Münzâvî kab-ristânındadır. (**Mekâtîb-i şerîfe**)nin seksenyedinci mektûbunda da, uzun yazılıdır. Muhammed Hucetullah Nakşibend-i sâni, Muhammed Ma'sûm hazretlerinin oğ-lu olup, 1115 [m. 1703] de vefât etdi. Serhenddedir. 89, 106, 112, 459, 733, 751, 903, 904, 909, 922, 937, 957, 960, 969, 988, 1016, 1074, 1098, 1134, 1146, 1190, 1197.

161 — BEHÂÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Osmânlı şeyh-ul-islâmalarının otuzi-

kincisidir. 1064 [m. 1654] de vefât etdi. Tütün câiz derdi ve içerde. 639.

162 — BEHÂULLAH: Mirzâ Hüseyin Alî Nûrî denir. 1232 [m. 1817] de Îrân-da Nûr kasabasında doğdu. 1309 [m. 1892] da Akkâda öldü. Bunun için Filistin Behâîlerin mukaddes yeridir. Elbâb Alî Muhammed adında bir acemin talebesi idi. Hocasının düşüncelerini, yüzden fazla mektûb ve kitâbları ile dünyâya yaydı. Bu fikrlere (**Behâîlik**) dedi. Îrânda, habs edilip, Bağdâda kaçdı. Bağdâddan İstanbulla, buradan da Akkâya sürüldü. Burada yirmidört sene habsde kaldı. (**Hüvallah**) adındaki kitâbı 1326 [m. 1908] senesinde Petersburgda basılmışdır. 483, 484, 1060.

163 — BEL'AM BİN BÂÛRÂ: Mûsâ “aleyhisselâm” zemânında idi. İsm-i a'zamı biliyor, her düâsı kabûl oluyordu. Bulunduğu Belka şehrinin vâlisî Belâk, Mûsâ aleyhisselâmın askerinin şehre girmemesi için, düâ etmesini istedi. Ölüm ile tehdîf etdi. Cân korkusu ile ve halkın verdiği rüşvete aldanarak, Mûsâ aleyhisselâma karşı düâ etdi. Mûsâ aleyhisselâmın askeri tarafından öldürüldü. (**A'râf**) sûresinde soluyan köpeğe benzetildi. 64.

164 — BELKIS: Yemende Sebe' şehrinde hükûmet süren Himyerîlerden bir kâdın sultândır. Süleymân “aleyhisselâm” bunu Filistine çağırdı. Geldi ve îmân etdi. Mûsâ aleyhisselâmın vefâtından beşyüztuzbeş sene sonra, Dâvûd “aleyhisselâm” vefât edince, oniki yaşındaki oğlu Süleymân “aleyhisselâm” babasının yerine geçdi. Sultân ve sonra Peygamber oldu. Dört sene sonra, Mescid-i aksâyı yapmağa başladı. Yedi senede temâmlandı. Sonra hükûmet serâyına başladı. Bu da onüç senede yapıldı. Bundan bir sene sonra, Belkis gelip, görüşdüler. Süleymân “aleyhisselâm” kırk sene hükûmet eyledikten sonra, vefât etdi. Belkısın Süleymân “aleyhisselâm” ile mektûblaşması ve Kudüse gelmesi, Kur'ân-ı kerîmde Neml sûresinde uzun beyân olunmaktadır. 737, 738, 1172.

165 — BERÂ' BİN ÂZİB “radıyallahü anh”: Eshâb-ı kirâmdandır. Ensârdandır. Bedr gazasında çocuk idi. Diğer gazâlarda bulundu. Hazret-i Alî ile birlikde Cemel, Sıffîn ve Hâricî savaşlarında bulundu. 72 [m. 691] de Kûfede vefât etdi. 394.

166 — BERGSON: Fransız fikr adamıdır. 1275 [m. 1859] de tevellüd, 1360 [m. 1941] da vefât etdi. (**Madde ve hâfıza**), (**Din ve ahlâkın iki kaynağı**), (**Şu'ûrun vergileri**) kitâbları meşhûrdur. 27, 405.

167 — BEŞİR AĞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: 1129 [m. 1717] da Dâr-üs-seâde ağası, ya'nî İstanbul vâlisî olmuş, otuz sene bu vazîfede bulunmuşdur. 1159 [m. 1746] da, doksanaltı yaşında vefât etmişdir. Bâb-ı âlîde bir câmi' ve burada ve Eyyûbde Baba-Haydarda mekteb, kütübhâne ve çeşme yaptırmışdır. Ahmed Yekdestin talebesidir. Kabri Eyyûb sultân türbesinin kapısı yanındadır. 1191.

168 — BEYDÂVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kâdî Abdüllah bin Ömer, Şîrâz civârında Beydâ şehrinde tevellüd, 685 [m. 1286] senesinde Tebrîzde vefât etdi. Şîrâzda kâdî idi. Tefsîr ilminin büyük üstâdıdır. (**Envârüttenzîl**) tefsîr kitâbı çok kıymetlidir. Şâfi'î mezhebinde fikh âlimidir. İlminden, takvâsından bir parçası (**Mevdû'ât-ül-ulûm**)da yazılıdır. Okuyup anlıyan, onun tefsîrine dil uzatamaz. Fikh ve ahlâk ilminde de kitâbları vardır. (**Tavâli'ul-envâr**) ismindeki kelâm kitâbında, eski yunan felesoflarının birçok yazılarını bildirip, bunlara cevâblar vermişdir. Bu kitâbı gören câhiller, (İmâm-ı Beydâvî, kitâblarına yunan felsefecilerinin yazılarını, fikrlerini karışdırmışdır) demişlerdir. Hâlbuki, onların fikrlerini benimsemiş, onları cevâblandırmış, red etmişdir. Tefsîrinde, onların fikrleri hiç mevcûd değildir. 389, 392, 416, 417, 475, 479, 490, 491, 537, 644, 963, 1179.

169 — BEYHEKÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Nişâpûrun Beyhek kasabasında 384 [m. 994] de tevellüd ve 458 [m. 1066] de orada vefât etdi. Ebû Bekr Ahmed bin Hüseyin, hadîs ve Şâfi'î fikh âlimi idi. Kitâblarının adedi binden fazladır. Bunlar arasında (**Delâil**), (**Sünen**) ve (**Şu'abül-îmân**) kitâbları çok kıymetlidir. 164, 279, 313, 419, 424, 465, 476, 511, 643, 723, 740, 993, 1013, 1014, 1070.

170 — BEZM-İ ÂLEM SULTÂN “rahmetullahi teâlâ aleyhâ”: Abdülmecîd hânın vâlidésidir. Câmî’i, çeşme ve mekteb gibi çok hayrâtı vardır. Topkapıda (Gurebâ hastahânesi)ni ve Dolma-bağçe serâyı yanındaki vâlide câmî’ini yaptırdı. 1269 [m. 1852] de vefât etdi. Sultân Mahmûd türbesindedir. 1143.

171 — BİLÂL-İ HABEŞÎ “radiyallahü anh”: Babası Ribâhdır. Resûlullahın müezzini idi. Umeyye bin Halefin kölesi idi. Müslimân olduğu için karnına taş bağlayıp kızgın kum üzerinde iple, ayağından çekerlerdi. Ebû Bekr-i Sıddîk satın alıp azâd etdi. Her gazâda bulundu. [20] senesinde Şâmda vefât etdi. Sesi çok güzeldi. Ezân okurken, herkes ağlardı. 204, 376, 511, 644, 769.

172 — BİRGİVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Zeyn-üd-dîn-i Muhammed efendi. Babası Alîdir. 928 [m. 1521] de Balikesirde tevellüd, 981 [m. 1573] de (**Birgi**)de tâ’ûndan vefât etdi. (**Vasiyyetnâme**), (**Tarîkat-ül-Muhammediyye**), (**Avâmil**) ve (**İzhâr**) kitâbları ve (**Etfâl-ül-müslimîn**) risâlesi ve kadınların hayz hâllerini bildiren (**Zuh-rul-mütehhilîn**) risâlesi çok kıymetlidir. İbni Âbidîn (**Zuhr**)u şerh ederek (**Menhel-ülvâridîn**) ismini vermişdir. (**Tarîkat**)i Abdülganî ve Hâdimî şerh, Süleymân Fadıl efendi, ihtisâr etmişlerdir. Bu muhtasara (**Miftâh-ul-felâh**) ismini vermiş, bu üçünü ve (**Menhel**)i Hakîkat Kitâbevi ofset ile basdırmışdır. (**Ziyâret-ül-kubûr**) risâlesine, (**İğâse-tül-lehfân**)daki sapık yazılardan karışdırmışdır. 449, 640, 646, 736, 740, 923, 1008, 1019, 1023, 1044, 1061, 1164.

173 — BİŞR-İ HÂFÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Evliyânın büyüklerindedir. 150 [m. 767] de Mervde tevellüd, 227 [m. 841] de Bağdâdda vefât etdi. 564, 565, 608, 609, 689, 692, 1101.

174 — BOHR: Danimarkalı fizikçidir. [m. 1885] de doğdu. 1340 [m. 1922] da atomların devâmlı değil, kesik kesik enerji verdiklerini tesbit ederek, enerjinin ve atomun yapısının son şeklini gösterdi. Nobel mükâfâtı aldı. 550.

175 — BOLÜS: Yediyüzellidördüncü [754] sırada Paulus ismine bakınız! 42.

176 — BOYLE: Robert Boyle İngiliz fizikçisi ve kimyâgeridir. 1034 [m. 1624] de tevellüd, 1102 [m. 1691] de vefât etdi. Fransız fizikçisi olan Mariot ile aynı zamanda gazların basıncı kanûnunu buldu. 967.

177 — BROCKELMANN: Alman müsteşrikdir. Arabî din kitâblarının kılavuzunu almanca olarak yazmışdır. 1362 [m. 1943] de Hollandada Leiden şehrinde basılmışdır. 22.

178 — BUHÂRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin İsmâ’il 194 [m. 810] de Buhârâda tevellüd, 256 [m. 870] da Semerkandda vefât etdi. Kur’ân-ı kerîmden sonra dünyânın en kıymetli kitâbı olan (**Câmî-i sahîh**) hadîs kitâbı, (**Buhârî-i şerîf**) adı ile meşhûrdur. İçinde [7275] sahîh hadîs vardır. Bunları altıyüzbin hadîs-i şerîf arasından seçmişdir. Bu kitâbını onaltı senede vücûde getirmişdir. Çok şerhleri ve baskıları yapılmışdır. 1312 [m. 1894] senesinde sultân Abdülhamîd hân tarafından Mısrda yapıdırılan iki cild baskısı, pek nefîs cildlenmiş, altın tugra ve nukûş ile tezyîn edilmişdir. 1315 senesinde, İstanbulda (Matbaa-i âmire) baskısı da latîf olup, 1413 [m. 1992] de ziyâ üsûlü ile teksîr edilmişdir. Başka çok kitâbları da vardır. Zeyn-üd-dîn Ahmed Zübeydînin 889 da hâzırladığı, iki cild, Buhârî muhtasarı, (**Tecrîd-i sarîh**) ismi ile, 1347 de Mısrda basılmış, 1390 [m. 1970] da Beyrutda ofset baskısı yapılmışdır. 423, 449, 1152.

179 — BUHTUNNASAR: Nabuchodonosor, Âsûrî devletinin en meşhûr hükümdârıdır. Mîlâddan [603] sene önce, Filistinı alıp Kudüsü yıkdı. Tevrât nüshalarını imhâ etdi. Yehûdî âlimlerini ve Danyal aleyhisselâmı Bâbilde esîr etdi. Esîrlik yetmiş sene sürmüşdür. Sûriye ve Mısrı da çöllere kadar aldı. Mîlâddan [562] sene önce vefât etdi. Ateşe tapardı. 62.

180 — BURHÂNEDDİN-İ BUHÂRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Beşyüzyet-

mişdördüncü [574] sırada, Mahmûd-i Buhârî ismine bakınız!

181 — BURHÂNEDDÎN-İ MERGINÂNÎ: Burhâneddîn Alî bin Ebî Bekr, Fer-gâne kasabalarından Merginânda tevellüd ve 593 [m. 1197] de Cengiz askeri tara-fından şehîd edildi. Çok kitâb yazdı. Bunlardan (**Hidâye**) ve (**Tecnis**) meşhûrdur. Cengizin Buhâra şehrini tahrib ve ehâlisini katl etmesi 616 hicri senesinde oldu-ğu ve Burhâneddîn Mahmûd Buhârînin bu esnâda şehîd olduğu (**Kıyas-ı enbiyâ**) ve (**Kâmûs-ul-a'lâm**)da yazılıdır. (**Hidâye**)si Milton tarafından ingilizcesi ile bir-likde 1206 [m. 1791] de basıldı. (**Hidâye**) şerhleri çokdur. Talebesi, Hüseyin bin Alî Hüsâmeddîn Sagnâkî, yaptığı şerhe (**Nihâye**) ismini vermiş, 710 [m. 1309] da ve-fât etmişdir. Ekmeleddîn-i Bâbertînin (**İnâye**) adındaki şerhine Sa'dî Çelebînin hâ-şiyesi meşhûrdur. 392, 393, 444, 731, 1068.

182 — BURHÂN-ÜŞ-ŞERÎ'A “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Mahmûd bin Sadr-üş-şerî'a-tül-evvel Ahmed bin Ubeydullah Mahbûbî, 673 [m. 1274] de Moğol as-kerlerinin işkencelerinde yüzlerce âlimler ile birlikde şehîd oldu. (**Vikâye**) kitâ-bı meşhûrdur. (**Vikâye**) kitâbını, kızının oğlu olan Sadr-üş-şerî'a-i sâni Ubeydül-lah bin Mes'ûd için yazmışdır. (**Hidâye**) kitâbından önemli gördüğü yerleri alarak yazmışdır. Bu da, (**Vikâye**)yi kendisi hem şerh etmiş, hem de ihtisâr etmişdir. Şer-hı (**Sadr-üş-şerî'a şerhi**) adı ile meşhûrdur. (**Muhtasar**)ına da, (**Muhtasar-ı Vikâ-ye**) veyâ (**Nikâye**) adını vermişdir. (**Nikâye**)nin çeşidli arabî şerhleri vardır. Bâkâ-nînin şerhi ve Kuhistânînin (**Câmi'ur-rümûz**) adındaki şerhi en meşhûrlarından-dır. (**Nikâye**)nin fârisî şerhlerinden, Celâleddîn Mahmûd bin Ebû Bekrin (**Terce-me-tül-muhtasar**) adındaki şerhi 1317 [m. 1898] de İstanbulda basılmışdır.

Mahmûd bin Ubeydullah, Burhâneddîn-i Merginânînin torunlarından. Dâ-mâdı, Mes'ûd bin Tâc-üş-şerî'a Ömerdir. (**Vikâye**)nin şerhleri arasında İznik medresesinde müderris Alâüddîn Alî bin Ömerin (**İnâye**) adındaki şerhi meşhûr-dur. (**Vikâye**)nin Sadr-üş-şerî'a şerhine yapılan hâşiyeler arasında Ehî Çelebînin (**Zahîre-tül-ukba**)sı ve Şeyhülislâm Mevlânâ İsmâmeddîn İsferyânînin hâşiyesi çok kıy-metlidir. İsmâmeddîn İbrâhîm bin Muhammed 944 [m. 1536] de Semerkandda ve-fât etdi. 1164, 1181.

183 — BUSAYRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Muhammed bin Sa'îd Şe-ref-üd-dîn, büyük islâm şâ'iridir. Hadîs ilminde ve hattâtlıkda mâhir idi. Ebül Ab-bâs-ı Mürsînin talebesidir. 609 [m. 1213] da Mısrda Busayr şehrinde tevellüd ve 695 [m. 1295] de Mısrda vefât etdi. (**Bürde**) ve (**Hemziyye**) kasîdeleri olup, çeşidli dil-lerde doksandan fazla şerhleri vardır. 386, 1093.

184 — CÂBİR BİN ABDÜLLAH “radiyallahü anh”: Eshâb-ı kirâmdandır. İst-anbulu muhâsara ederken, 74 [m. 693] senesinde şehîd olduğu ve Koca Mustafâ pâşada bulunduğu sanılmakda ise de, kitâblar Medîne-i münevverede vefât etdi-ğini yazmaktadır. 210, 313, 384, 507, 642, 644.

185 — CÂBİR BİN SÜMRE “radiyallahü anh”: Eshâb-ı kirâmdan olup, Sa'd ibni Ebî Vakkâs hazretlerinin hemşresi Hâlidinin oğludur. Kûfede yerleşti. 66 [m. 685] senesinde vefât etdi. 384.

186 — CA'FER-İ SÂDİK “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Abdüllah da denir. Hazret-i Alînin torununun torunudur. Muhammed Bâkırın oğlu ve Mûsâ Kâzımın babasıdır. Oniki imâmın altıncısıdır. [83] de Medîne'de tevellüd, 148 [m. 765] de ora-da vefât etdi. İmâm-ı a'zam ve kimyâger Câbir, bunun talebesi idiler. Büyük oğ-lu İsmâ'îl, babasından önce vefât etdi. Yedinci imâm İsmâ'îldir ve ondan sonra ço-cuklarıdır diyen sapıklara (**İsmâ'îli**) denir. Şî'iler, kendilerine (**Ca'ferî**) diyor. Hâlbuki, bu büyük imâm, Ehl-i sünnet idi. Ehl-i sünnet âlimlerinin ve Evliyânın üstâdı idi. Büyük islâm âlimlerinin gözbebeğidir. Din bilgisi üzerinde hiç kitâb yaz-madı. Şî'ilerin dört esâs kitabı olan Küleynînin (**Kâfî**)si, İbni Bâbeveyh Ebû Ca'fer Muhammed bin Ahmed Alî Kummînin (**Menlâ yahdur**)u, Ebû Ca'fer Mu-

hammed bin Hasen Tûsinin (**Tehzîb**) ve (**İstibsâr**) kitâblarında, imâm-ı Ca'fer Sâdıkdan emrler, haberler yazılı ise de, bunları bildirenlerin sağlam ve sahîh olmadıklarını kendileri de bildirmektedir. İmâmiyyenin otuzikinci fırkasına (**Ca'feriyye**) denilir. Bunlar, Hasen-i Askerî öldükden sonra, kardeşi Ca'fer bin Alî imâm oldu. Hasen-i Askerînin evlâdı yokdu derler. Bu Ca'ferîlerin, imâm-ı Ca'fer Sâdıkla bir ilgileri yokdur. Şî'lerin bugün ellerinde bulunan hadîs ve fıkıh kitâblarını Ebû Ca'fer Muhammed bin Ya'kûb Küleynî ile Ebû Ca'fer Muhammed bin Hasen Kummî yazdıkları için, kendilerine Ca'ferî diyorlar. 62, 361, 416, 441, 488, 538, 648, 929, 969, 1081, 1126, 1141, 1152.

187 — CA'FER TAYYÂR “radiyallahü anh”: Ebû Tâlibin oğludur. Hazret-i Alî'den on yaş büyük, hazret-i Ukayyden on yaş küçük idi. Habeşe hicret edip, Hayber günü avdet buyurmuşdu. Hicretin sekizinci [8] senesinde, üçbin askerle, Şâm civârında (Mü'te)de rumlarla harb ederken, çok hücum etdi ve kırkbir yaşında şehîd oldu. O gün yetmişden fazla yara almışdı. Resûlullah'a çok benzeyen yedi kişiden biri bu idi. 350, 1006, 1094, 1100, 1195.

188 — CALVİN: Kalven, protestanlığı kuran papaslardandır. 914 [m. 1509] de tevellüd, 971 [m. 1564] de ölmüşdür. 43.

189 — CÂMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: 615.ci sırada Molla Câmî ismine bakınız!

190 — CÂMÎ AHMED: Seksenbirinci [81] sırada Ahmed Câmîye bakınız!

191 — CELÂLEDDÎN-İ DEVÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed Es'ad, büyük âlimdir. 833 [m. 1426] de tevellüd, 908 [m. 1502] de vefât etdi. Şîrazda yaşadı. Çok kitâb yazdı. (**Akâid-i Adûdiyye**) şerhi meşhûrdur. (**Levâmî'ul işrak**) ismindeki (**Ahlâk-ı celâlî**) kitâbı ingilizceye terceme edilmişdir. 962, 964, 1117, 1124.

192 — CELÂLEDDÎN-İ EGRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hindistânda kâdî idi. Derin âlim idi. 946.

193 — CELÂLEDDÎN-İ HİNDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Mahmûd Celâleddîn-i kebîr pânî-pütî, Çeştiyye meşâyihindendir. Hazret-i Osmân soyundandır. Şems-üddîn-i pânî-pütînin halifesidir. O da, hâce mahdûm Alî Sâbirin, bu da Ferîdeddîn Genc şekerin halifesidir. Yediyüzaltmışbeş 765 [m. 1363] de vefât etdi. Pânî-püt şehrinde büyük türbesi vardır. (**Fevâid-ül-füâd**) ve (**Zâd-ül-eb-râr**) kitâbları çok kıymetlidir. Senâullah-i pânî-pütî ismine bakınız! 1168.

194 — CELÂLEDDÎN MUHAMMED RÛMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Evliyânın büyüklerindedir. (**Mekâtib-i şerife**)nin yüzyedinci mektûbunda diyor ki, (Mevlânâ Celâlüddîn Rûmî, Ehl-i sünnet Evliyâsının büyüklerindedir.) Kâdirî tarîkatinde idi. 604 [m. 1207] de Belh şehrinde tevellüd, 672 [m. 1273] de Konyada vefât etdi. Babası sultân-ül-Ulemâ Muhammed Behâeddîn-i Veled büyük âlim ve Velî idi. Dahâ çocuk iken babasının kalbindeki feyzlere kavuşdu. (**Nefehât**)da diyor ki, (Beş yaşında iken kirâmen kâtibîn meleklerini, Evliyânın rûhlarını ve sokakda dolaşan cinnîleri görürdü.) Pederi, oğlu ile Hicâza, sonra Şâma ve Konyaya geldi. Babası ölünce, oğlu ders verirdi. Önce Pederinin halifesi olan Seyyid Bürhâneddîn Tirmüzîden dokuz sene feyz aldı. Seyyid Bürhâneddîn Kayseride medfûndur. Bundan sonra, Şemseddîn-i Tebrîzî gelip irşâd eyledi. Ney ve dümbelek çalmadı. Dönmedi, raks etmedi. Bunları, sonra gelen câhiller uydurdu. Dîvânında otuzbin, (**Mesnevî**)sinde kırkyedibin beyt vardır. Fârisîdirler. Türkçe şerhleri çokdur. Oğlu Behâüddîn Ahmed sultân Veled, 712 [m. 1311] de Konyada vefât etdi. Torunlarına çelebî denir. Yerine Husameddîn Çelebî ve sonra oğlu sultân Muhammed Burhâneddîn Veled çelebî halife oldu. Nakşibendî tarîkatinin büyüklerinden Abdüllah-i Dehlevî hazretleri, (Üç kitâbın eşi yokdur. Bunlar, (**Kur'an-ı kerîm**) ve (**Buhârî-i şerîf**) ve Celâleddîn-i Rûmînin (**Mesnevî**)sidir) buyurdu. Ya'nî, Evliyâlık yolunun kemâlâtını bildiren kitâbların en üstünü (**Mesnevî**)dir. Evliyâ-

lık ve nübüvvet yollarının kemâlâtını ve inceliklerini bildirmekte ise, imâm-ı Rabbânînin (**Mektûbât**)ının eşi yokdur. Görülüyor ki, tesavvuf büyükleri, birbirlerini sever ve överlerdi. Abdüllah-ı Dehlevî hazretleri, yüzyedinci mektûbda buyuruyor ki, (Mollâyı Rûm, Evliyânın büyüklerinden ve Ehl-i sünnet ve cemâ'at âlimlerinden idi.) 50, 93, 388, 707, 732, 904, 909, 989, 1016, 1076, 1164, 1178.

195 — CEMÂLEDDİN-İ EFGÂNÎ: Mason idi. Mısırlı Edîb İshak, (**Ed-dürer**) kitâbında, bunun Kâhire mason locası reîsi olduğunu yazmaktadır. 1380 [m. 1960] de Fransada basılan, fransızca (**Les franco-maçons**) kitâbının yüzyirmiyedinci sahifesinde, (Mısırda kurulan mason localarının başına Cemâleddîn Efgânî ve ondan sonra Muhammed Abdüh getirildi. Bunlar, müslimânlar arasında masonluğun yayılmasına çok yardım etdiler) diyor. Bu sahîfesinde, bir şarklının mason locası başkanlık elbisesi ile büyük bir resmi de vardır. Erzurum üniversitesi profesörlerinden M.Kaya Bilgegil (**Ziyâ pâşa**) adındaki kitâbında, Ziyâ pâşanın ve Cemâleddîn-i Efgânînin mason olduklarını yazmaktadır. Bütün masonlar gibi, çeşidli kıklara girerek, islâmiyeti içerden yıkağa çalışmışdır. 1254 [m. 1838] de Efganistânda tevellüd ve 1314 [m. 1897] de İstanbulda vefât etdi. Din bilgisi azdı. Zındıkların kitâblarını okuyarak dinden çıkmışdır. Bir aralık ruslar tarafından satın alınarak, ana vatani olan Efganistâna karşı câsûsluk yaptı. Dînine ve vatanına hiyânet etmekden çekinmedi. İngiliz masonları ile de işbirliği yaparak zengin oldu ise de, Osmânî şeyh-ul-islâmı Hasen Fehmî efendi, onun câhilliğini ve zındıklığını ortaya koydu. (**Fâideli Bilgiler**) kitâbında hâl tercemesi uzun yazılıdır. 1944 senesinde, kemikleri, İstanbuldan, Kâbile nakl edildi. Abdüh ismine bakınız! 461, 861, 1059.

196 — CEMŞİD: Cem de denir. Îrânda ilk hükûmet kuran Pişdânî oğullarının dördüncü hükmdârı olup, sekizyüz sene saltanat sürmüş, beşyüz sene Îrânda kimse hasta olmamış. Bunun için, milleti kendine tapdırmışdır. Martın yirminci günü tahta çıktığı için, bugüne Nevruz diyerek yılbaşı ve dînî bayram yapmışdır. Bu kâfir bayramı, Îrânda bugün de kutlanmaktadır. Câhiller, Îrânda ve başka islâm memleketlerinde, islâmiyetden önce yaşamış olan kâfirlerin âdetlerini, tapınmalarını, bugün meydâna çıkararak, ecdâd yâdigârı diyor, millete bunları yapıdırıp, dinden çıkarıyorlar. İngilizler de, bu islâm düşmanlığını körüklüyorlar. Cemşid bin yaşında iken, Şeddâdın birâderzâdesi olan Dahhâk ile muhârebede yakalanmış, destere gibi olan balık kemiği ile ikiye biçilmişdir. 53, 405.

197 — CENGİZ HÂN [Dechingis-chan]: Cengiz veyâ Timoçin denir. Türk değildir. Moğol olduğu bütün dillerdeki târiflerde yazılıdır. Kitâbsız kâfir olduğu, (**Kıssas-ı Enbiyâ**)nın sekizyüzonbirinci sahîfesinde yazılıdır. 551 [m. 1155] da tevellüd, 624 [m. 1227] de vefât etdi. (**Kâmûs-ül-a'lâm**)da diyor ki, Cengiz, dünyânın en büyük cihângirlerinden ve en meşhûr zâlim ve kan dökücülerindendir. Moğoldur. Islâmiyete çok zararı dokunmuş olan bu adam, bir kabîle reîsi iken, 599 [m. 1202] da (**Kara-kurum**)da moğol ve tatâr hânlarının başı, ya'nî hakâmı oldu. Câhil ve vahşî moğollardan ve tatârlardan büyük bir ordu, dahâ doğrusu yağmacılar gürûhu toplayıp, doğu Türkistânı, Çini aldı. 616 [m. 1219] da, sultân Kutb-üd-dîn Muhammed Hârizm şâhin memleketine saldırdı. Horâsân, Kandihar, Mültañ gibi medeniyet merkezlerini yakdı, yıkdı. Milyonlarca müslimânı öldürdü. Çoğunu câmi'lerde kılıncdan geçirdi. 290.cı sahîfeye bakınız! 119, 377, 577, 802, 1084, 1101, 1110, 1154, 1157, 1158.

198 — CEVDET PÂŞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed Cevdet pâşa 1238 [m. 1823] de Lofcada tevellüd, 1312 [m. 1894] de vefât etdi. Fâtiñ câmi'i şerfi bağçesinde mermer kabri vardır. Bütün milletlerin çok kıymet verdiği (**Mecelle**) adındaki kitâbı hâzırlamakla, islâmiyete büyük hizmet etmişdir. (**Kıssas-ı Enbiyâ**) ve (**Ma'lûmât-i nâfi'a**) kitâbları meşhûrdur. 514, 515, 528.

199 — CEZÛLÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Altiyüzellibirinci [651] sırada Muhammed bin Süleymân Cezûlî ismine bakınız!

200 — CİHÂNGİR ŞÂH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sekizyüzonikinci [812] sıradada Selîm şâh ismine bakınız!

201 — CİRCİS: İbnül’amîd, rûm târîhcilerindedir. 601 [m. 1205] de tevellüd, 671 [m. 1273] de Şâmda vefât etdi. Bu ism, (**Fâideli Bilgiler**) kitâbında geçmektedir.

202 — CÜNEYD-İ BAĞDÂDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Seyyid-üt tâife ismi ile meşhûrdur. Babası Muhammed Zeccâcdır. Hanefidir. 207 [m. 821] de Nehâvendde tevellüd, 298 [m. 910] de Bağdâdda vefât etdi. Dayısı ve mürşidi Sırrî Sekâtînin yanındadır. Sırrî Sekâtînin mürşidi Ma’rûf-i Kerhîdir. Ma’rûf-i Kerhî, imâm-ı Alî Rızâdan ve Dâvüd-i Tâiden feyz almışdır.

Tarîkatlerin çeşidli isimler alması, başka başka olduklarını göstermez. Aynı Velînin talebeleri, birbirlerini tanımak ve üstâdları ile öğünmek için, buldukları yola, üstâdlarının ismini vermişlerdir. Tarîkatler başlıca ikidir: (**Zikr-i hafî**), ya’nî sessiz zikir yapan ve (**Zikr-i cehrî**), ya’nî yüksek sesle zikir yapan tarîkatler. Birincisi hazret-i Ebû Bekrden gelmiş olup, üstâdlarının adına göre, (**Tayfûriyye**), (**Yeseviyye**), (**Medâriyye**), hakikî olan (**Bektâşiyye**), (**Ahrâriyye**), (**Ahmediyye-i müceddidiyye**) ve (**Hâlidiyye**) gibi isimler almışlardır.

Zikr-i cehrî hazret-i Alîden oniki imâm vâsıtası ile gelmiştir. Bunlardan sekizincisi olan imâm-ı Alî Rızâdan Ma’rûf-i Kerhî almış ve Cüneyd-i Bağdâdînin çeşidli halîfelerinin silsilelerinde bulunan meşhûr Velîlerin ismi verilerek, kollara ayrılmışdır. Böylece Ebû Bekr-i Şiblî yolundan (**Kâdirî**) ile (**Şâzilî**), (**Sa’dî**) ve (**Rıfâî**), Ebû Alî Rodbârî yolundan Ahmed Gazâlî ve Diyâ-üd-dîn Ebû-Necîb-i Sühreverdi vâsıtaları ile (**Kübrevî**), Mîmşâd-i Dîneverî yolundan yine Ebû Necîb-i Sühreverdi meydâna gelmiştir. İmâm-ı Alîden Hasen-i Basrî vâsıtası ile (**Edhemî**) ve bundan (**Çeştî**) hâsıl olmuşdur. (**Bedeviyye**), Rıfâ’iyyeden hâsıl olmuşdur.

Ebû Necîb-i Sühreverdi, Şihâbüddîn Ömer-i Sühreverdinin mürşidi ve amcası idi. [563] de Bağdâdda vefât etdi. Şihâbüddînden (**Sühreverdi**) hâsıl olmuş, Ebû Necîbden bir kol da Rûkn-üd-dîn Muhammed Sencâsiye gelmiş, bundan Şems-i Tebrizî ile Rûkneddîn İbrâhîm-i Zâhid feyz almışlardır. Birincisinden (**Mevlevî**) meydâna gelmiş, ikincisi ikiye ayrılmışdır. Birincisinden Safiyyeddîn Erdebîlî yolu ile (**Bayrâmî**) ve bundan da (**Celvetî**)ler hâsıl olmuş, ikincisinden Muhammed bin Nûr Halvetî yolu ile (**Halvetî**) ve (**Zeyniyye**) meydâna gelmiştir. Halvetîlerden seyyid Yahyâ Şîrvânî hâsıl olup, 868 [m. 1464] senesinde vefât etmiştir. Bunun bir talebesinden (**Gülşeni**) meydâna geldi. Şîrvânînin diğer talebesi pîr Muhammed Erzincânî 876 [m. 1472] da vefât etmiştir. Bundan ayrılan bir koldan (**Niyâzî Mısırî**), (**Ümmî Sinân**) ve (**Cerrâhî**) tarîkatleri hâsıl oldu. Cerrâhî pîri olan Nüreddîn Cerrâhî, Kara-güm-rükde Kedhudâ câmi’i yanındaki tekke de onsekiz sene vazîfe yapıp, 1133 [m. 1720] senesinde orada vefât etdi. Pîr Muhammedin diğer halîfesi Çelebî halîfe Muhammed Cemâleddîn efendinin bir talebesinden (**Sa’bâniyye**) hâsıl oldu. İkinci talebesi Sünbül Sinân Yüsüf efendidir. 852.ci sırada bu isme bakınız! Topkapıda otobüs durak yerinin ismi olan Pazar tekkesinin şeyhi Ümmî Sinân efendi 958 [m. 1551] senesinde vefât etmiş ve Eyyûbde talebesi Nasûh dedenin Dügmeçilerdeki tekkesine defn edilmiştir. Bunun yerine, talebesi Kazzâz Muhammed Harîrî efendi şeyh olmuş, bu makâmda doksan sene kalarak, 1050 [m. 1639] de vefât etmiştir. Bu tekke ile kürkcübaşı Ahmed beğ câmi’i arasındaki türbesindedir. Tekke yerinde şimdi benzin istasyonu vardır. Eyyûbdeki Ümmî Sinân tekkesinin son şeyhi Yahyâ Gâlib, dedelerinin yolundan ayrıldı. Halk partisine girerek, Kırşehir vâlîsi ve sonra meb’ûs oldu. İslâmın son halîfesi Vahîdeddîn hâna Ankaradan gönderdiği iğrenç tehdîd mektûb-ları ile halîfeyi İstanbulu terke mecbûr ettiğini, Cumhûriyyet gazetesinde neşr ettiği hâtîrâtında yazmaktadır. İngiliz askerleri, halîfeyi yatağınan kaldırarak, harb gemisi ile, Malta adasına götürdü. Vahîdeddîn hân 1344 [m. 1926]de vefât etdi. Yahyâ Gâlib 1359 [m. 1940] da öldü. Eyyûbde, Bahâriyyededir.

Hacı Bayram-ı Velînin talebesi Ömer Sekînînin talebesi Hızır Dede, Üftâde efendiye rûhsat verdi. Bunun talebesi de, Hüdâyî Azîz Mahmûd efendidir.

(Uşâkî) yolunun reîsi Hasen Hüsâmeddîn efendidir. Buhârâda seyyid Ahmed-i Semerkandîden feyz aldı. Uşakda yerleştiği için Uşâkî denildi. 1003 [m. 1594] de Konyada vefât etdi. **(Ticânî)** yolu, Afrikanın batısında yayılmıştır. Ticânî ismine bakınız! 50, 94, 312, 686, 689, 848, 958, 1011, 1016, 1063, 1090, 1091, 1094, 1119, 1156, 1171, 1172.

203 — CÜVEYRİYYE “radıyallahü anhâ”: Benî Mustalak kabîlesi reîsi olan Hârisin kızı idi. Hicretin beşinci senesinde yapılan **(Müreysi)** gazvesinde esîr alınmıştı. Amcasının oğlu olan zevci muhârebeye katlı edildi. Yirmi yaşında, çok hasnâ idi. Cüveyriyye satılığa çıkarıldıkda, bir rivâyetde babası satın almak için Medîneye bir sürü deve getirdi. İki a'lâ deveye kıyamayıp şehîr dışında sakladı. Resûl “aleyhisselâm”, filân yerde sakladığın iki deveyi de getir dedi. Hâris, şaşırıp, iki oğlu ve dahâ nice kimse ile îmân etdi. Resûl “aleyhisselâm” develeri alıp, kızını geri verdi. Kız da îmâna geldi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, Cüveyriyyeyi babasından isteyip nikâh buyurdu. Hicretin ellialtı 56 [m. 675] senesinde vefât etdi. 381, 1106.

204 — DAHHÂK “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Dahhâk bin Kays, Tâbi'ındendir. Cemel harbine karışmadı. Sıffînde hazret-i Alî ile birlikte idi. Hazret-i Mu'âviyenin huzûrunda pek acı konuştuğu hâlde, hazret-i Mu'âviye, riâyeti ve hurmeti bırakmayıp, buna yine ihsân ederdi. 37 [m. 657] senesinde, yetmiş yaşlarında vefât etdi. Semerkandın fethinde bir gözü sakatlandı. Tefsîr sâhibi Dahhâk-i Belhî 102 de vefât etdi. 391, 537, 1008.

205 — DALTON: İngiliz fizikcisi ve kimyâgeridir. 1179 [m. 1766] da tevellüd, 1260 [m. 1844] da vefât etdi. 967.

206 — DANYAL “aleyhisselâm”: Hazret-i Dâvûd evlâdından bir Peygamberdir. Mîlâddan [606] sene önce Bâbile götürülüp, Buhtunnasar serâyında büyüdü. 1083.

207 — DÂRÂ: Eski İrânın Kiyâniyân şâhlarının dokuzuncusu ve sonuncusudur. Mîlâddan önce [342] den [330] senesine kadar hüküm sürdü. Erbilde İskendere mağlûb olup kaçarken öldü. Sonra İşkâniyân, dahâ sonra Sâsâniyân devletleri kurulmuşdur. 1123.

208 — DÂRE KUTNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Alî bin Ömer, hadîs âlimidir. 306 [m. 918] senesinde Bağdâdda Dâre kutnda tevellüd, 385 [m. 995] de vefât etdi. **(Sünen)** kitâbı meşhûrdur. 424, 476, 1025.

209 — DÂRİMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdüllah bin Abdürrahmân hâfız Ebû Muhammed, 181 [m. 798] de Semerkandda tevellüd, 255 [m. 869] de vefât etdi. Hadîs âlimidir. **(Müsned)** adındaki kitâbı çok kıymetlidir. 61, 424, 465.

210 — DARWİN: İngiliz tabî'iyecisidir. 1224 [m. 1809] de doğdu. 1299 [m. 1882] da öldü. 81, 540, 1041.

211 — DAVENPORT: John Davenport. Ondokuzuncu asrın sonunda yaşamış olan lord Davenport, İngiliz müşteliklerindedir. (Hazret-i Muhammed ve Kur'ân-ı kerîm) adındaki İngilizce kitâbı, önce Londrada, sonra birkaç kerre de Hindistânda basılmıştır. 1346 [m. 1928] da Ömer Rızâ tarafından türkcesi neş edilmiştir. [m. 1966] sonunda türkcesi latin harfleri ile basılmıştır. Misyonerlerin [m. 1925] de çıkardıkları (The Islamic World Today) ya'nî (Bugünkü islâm âlemi) adındaki kitâbın yirminci faslında Davenport ve kitâbı hakkında geniş bilgi vardır. 534.

212 — DÂVÜD “aleyhisselâm”: Hem Nebî, hem sultân idi. Mîlâddan [1086] sene önce Kudüsde tevellüd, [1016] sene önce orada vefât etdi. Kumandanlarından

Urya, muhârebede öldürülünce bunun zevcesini alıp, bundan Süleymân “aleyhis-selâm” tevellüd etdi. Çok güzel ve te’sîrli sesi vardı. Kendisine ibrânî dilinde (**Zebûr**) kitâbı geldi. 381, 479, 482, 545, 677, 699, 787, 1082, 1088, 1130, 1135, 1172, 1182, 1189.

213 — DÂVÜD BİN SÜLEYMÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hâlid-i Bağdâdînin talebelerindendir. 1222 [m. 1807] de Bağdâdda tevellüd, 1299 [m. 1881] da orada vefât etdi. Onsekiz sene Mekke’de kaldı. (**Minhat-ül-vehbiyye fî reddil-Vehhâbiyye**) kitâbı [1305] de Bombayda ve [1389] da İstanbulda basıldı. Arabîdir. Türkcesi (**Kıyâmet ve Âhret**) kitâbının (**Müslimâna nasîhat**) kısmındadır. 453.

214 — DÂVÜD-İ TÂÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Süleymân Dâvüd bin Nasîr, Hanefî fikh âlimi ve çok zâhid idi. Horâsânlıdır. İmâm-ı a’zamın talebesi ve Habîb-i Acemînin halffesi idi. 165 [m. 781] de vefât etdi. 211, 1087, 1103.

215 — DÂVÜD-İ ZÂHİRÎ: Dörtüzyüksekbeşinci [445] sırada İbni Hazm ismi-ne bakınız!

216 — DEBBÛSÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Zeyd Ubeydüllâh bin Ömer, Buhârânın meşhûr yedi kâdisından biridir. Debbûs, Semerkandda bir kasabadır. Hanefî fikh âlimlerindendir. 432 [m. 1039] de Buhârâda vefât etdi. (**Te’sîs**) fikh kitâbı Mısırda basılmışdır. (**Esrâr fil-üsûl-i vel-fürû’**) kitâbı, (**Hazâne**) fetvâ kitâbı ve imâm-ı Muhammedin (**Câmi’ul-kebîr**)ine şerhî vardır. 308

217 — DEMÎRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kemâleddîn Muhammed bin Îsâ, Mısır Şâfi’î âlimlerindendir. [742] de tevellüd, 808 [m. 1405] de vefât etdi. (**Hayât-ül-hayvân**) kitâbı Beyrutta (Mektebe-tül-ticârî)de satılmaktadır. İki cildir. Kenârında Zekeriyâ Kazvînînin (**Acâib-ül-mahlûkât**) kitâbı vardır. 418, 741.

218 — DERVÎŞ MUHAMMED “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Evliyânın büyük-lerindendir. Rûh ilmlerinin mütehasısı idi. Dayısı Muhammed Zâhid hazretlerinden feyz aldı. Dayısının vefâtından sonra, bu da Semerkandda dalâlet ve bid’at-leri yok etdi. Önce onbeş sene zühd ve riyâzetle, zikr ve fikrle çalışdı. Sonra Hızır aleyhisselâmın tavsiyesi ile hâce Muhammed Zâhid hazretlerinin sohbetine kavuşup kemâle erdi. Çok Velî yetişirdi. Hicretin dokuzyüzyetmiş 970 [m. 1562] senesinde Mâverâünnehrde Büster nâhiyesinin Dasferâr köyünde vefât etdi. Silsile-i aliyyenin yirminci ferd-i kâmilidir. 969, 1148.

219 — DEYLEMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şehrdâr bin Ebû Şücâ’ Şireveyh [483] de Hemedânda tevellüd, 558 [m. 1163] senesinde vefât etdi. Ebû Nasr Deylemî, hadîs âlimidir. (**Müsned-ül-firdevs**) kitâbı meşhûrdur. 89, 419, 420, 452, 465, 476, 1010.

220 — DIHYE-İ KELBÎ: Geç îmâna geldi. Zengin tüccâr idi. Müslimân olmadan önce de Resûlullahı sever, uzakdan geldikçe hediyeye getirirdi. Müslimân olunca, Resûlullah çok sevindi. İyi rumca bilirdi. Rum devletine sefir olarak gönderildi. Yermük ve Şâm savaşlarında bulundu. 50 [m. 670] senesinde vefât etdi. 376.

221 — DİOSKORÛS: İskenderiyye patriki idi. [m. 451] senesinde Kadıköyünde toplanan beşinci mecliste, fikrleri red edildi. Fikrlerine (**Monofisiyye**) veyâ (**Ya’kûbiyye**) denir. 490.

222 — DIRÂR: Mısırda, Fâtımîler zemânında bulunan bir yehûdî dönmesidir. Halife Hâkimi aldatdı. İslâmiyeti yıkmâğa uğraşdı. Bunun ve talebesi Hamzanın yolunda olanlara (**Derezî**) veyâ (**Dürzî**) denir. 487, 740, 1104.

223 — DRAPER: William Draper, hristiyan dînine düşmânlığı ile meşhûr ingilizdir. 1226 [m. 1811] da tevellüd ve 1299 [m. 1881] da vefât etdi. 537.

224 — EBÛ ABDÛLLAH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Mûsâ bin Nu’mân Merâkişî Tilimsânî, tesavvuf büyüklerindendir. Mâlikîdir. 683 [m. 1284] de vefât etdi. (**Misbâh-uz-zulâm**) kitâbı çok kıymetlidir. 458.

225 — EBÛ ALÎ DEKKAK “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Adı, Hasen bin Muhammeddir. Ebül-Kâsım Kuşeyrînin kayın pederi ve üstâdı idi. 405 [m. 1014] senesinde Nişâpûrda vefât etdi. 265.

226 — EBÛ ALÎ FÂRMEDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Adı Fadl bin Muhammeddir. Ebül-Kâsım Kuşeyrînin talebesi ve Ebül-Kâsım Gûrgânî ile Ebül-Hasen Harkânînin halifesidir. Ebül Kâsım da, Ebû Osmân-ı Magribînin, bu da Cüneyd-i Bağdâdînin halifesidir. Rûh ilmlerinin mütehasısı idi. Ebû Sa’îd-i Ebül-Hayr hazretlerinden de feyz aldı. Zâhir ilmlerinde derin âlim idi. İmâm-ı Gazâlînin ve Yûsûf-i Hemedânînin mürididir. Dörtüyotuzdörtde [434] tevellüd ve dörtüyüzetmiş yedide 477 [m. 1085] Meşhedde, ya’nî Tusda vefât etdi. 969, 1193.

227 — EBÛ BEKR BİN ALÎ HADDÂD-İ YEMENÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hanefîdir. 800 [m. 1397] senesinde vefât etdi. (**Kudûrî Muhtasarı**)nı şerh etdi. Bu şerhî üç cild olup, (**Sirâc-ül-vehhâc**) adını vermiştir. Bunu ihtisâr ederek (**Cevheretün-neyyire**) demiştir. İbrâhîm İbnül-Lakânînin ilm-i kelâmı yazdığı (**Cevhere-tüt-tevhîd**) başkadır. İbrâhîm Lakânî Mâlikî kelâm âlimi ve büyük Velî olup, 1041 [m. 1632] senesinde vefât etmiştir. Abdülganî ganîmî Meydânînin (**El-lübâb**) ismindeki Kudûrî şerhî meşhûrdur. İbni Âbidînînin talebesi olup, 1274 [m. 1857] de vefât etmiştir.

228 — EBÛ BEKR-İ BÂKILLÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kâdî Muhammed bin Tayyib, Basrada tevellüd, 403 [m. 1013] de Bağdâdda vefât etdi. Kelâm âlimi idi. Eş’arî mezhebinde idi. İlmi ve zekâsı çok idi. İstanbula elçi gönderildi. Çok kıymetli eserleri vardı. 431.

229 — EBÛ BEKR-İ BELHÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hamîdeddîn-i Belhî, Belh kâdîsı idi. Babası, Ömer bin Mahmûddur. 559 [m. 1165] senesinde vefât etdi. Fârisî (**Makâmât**) kitâbı meşhûrdur. 578, 885.

230 — EBÛ BEKR-İ SİDDÎK “radıyallahü anh”: Adı Abdüllah bin Ebû Kuhâfe bin Âmir bin Amr bin Kâ’b bin Sa’d bin Teym bin Mürredir. İlk îmâna gelen hür adamdır. Büyük tüccâr idi. Bütün malını, evini, barkını Resûlullah uğruna verdi. Gençlikde de arkadaş idiler. Müslimânların birinci halifesidir. Resûlullah “salallahü aleyhi ve sellem” âhirete teşrîf edince, Mekkededen ve Medîneden ve Tâifden başka, bütün Arabistân mürted oldu. Halîfe, önce Medîneye yakın dört kabîle üzerine yürüyüp, bunları itâ’ate getirdi. Sonra, onbir kabîleye bölükler gönderdi. Bunlardan İkrime emrindeki asker, Yemâmede, Müseylemenin kırkbin aske-rine karşı gelemedi. Halîfe, Hâlid bin Velîdi imdâda gönderdi. Hâlid, Talîha ve Sücâh ve Mâlik bin Nüveyreyi perişan edip Medîneye dönmüşdü. Yemâmede de büyük zafer kazandı. Yirmibin mürted öldürdü. İki bine yakın müslimân şehîd oldu. Amr ibni Âs da, Huzâ’a kabîlesini îmâna getirdi. Alâ bin Hadremî, Bahreynde çetin muhârebeler yapıp mürtedleri dağıtdı. Huzeyfe ve Arfece ve İkrime, Ummân ve Bahreynde birleşip, mürtedleri bozdular. Onbin mürted öldürüldü. Halîfe, Hâlid bin Velîdi Irâk tarafına gönderdi. Hîreden yüzbin altın cizye aldı. Hürmüz kumandasındaki İrân ordusunu bozdu. Basrada otuzbin kişilik orduyu perişan etdi. İmdâda gelen büyük ordudan yetmiş bin kâfir öldürüldü. Sonra, çeşidli muhârebelerle, büyük şehirler aldı. Halîfe, Medînede ordu toplayıp, Ebû Ubeyde kumandasında Şâm tarafına, Amr ibni Âsı da Filistine gönderdi. Sonra Yezîd bin Ebû Süfyânı Şâma yardımcı gönderdi. Sonra asker toplayıp, hazret-i Mu’âviye kumandasında, kardeşi Yezîde yardımı gönderdi. Hâlid bin Velîdi de, Irâkdan Şâma gönderdi. Hâlid, askerinin bir kısmını Müsennâya bırakıp, birçok muhârebe ve zaferlerle Sûriyeye geldi. İslâm askerleri birleşerek (**Ecnâdeyn**)de büyük rum ordusunu yendiler. Sonra, (**Yermük**)de kırkaltı bin islâm askeri, Herakliüsün ikiyüzkırk bin askeri ile uzun ve çok çetin savaşlar yapıp gâlib geldi. Yüzbinden ziyâde rum askeri öldürüldü. Üçbin müslimân şehîd oldu. Bu muhârebede islâm kadınları da harb etdi. Başkumandan Hâlid bin Velîdin ve tümen komutanı İkrimenin şaşıla-

cak kahramanlıkları görüldü. Bütün bu zaferler, halifenin cesâreti, dehâsı ve güzel idâresi ve bereketi ile oldu. Yermük savaşı yapılırken, halife Medîne'de vefât etdi.

Hazret-i Ebû Bekr, Aşere-i mübeşşerenin birincisidir. Peygamberlerden sonra, bütün insanların en üstünüdür. Bütün gazâlarda bulundu. Âyet-i kerîmeler ile medh olundu. Kur'ân-ı kerîmi kitâb hâlinde ilk toplıyan budur. 13 [m. 634] senesinin Cemâzil-âhır yirmisekizinci salı gecesi, altmışüç yaşında vefât etdi. Resûlullahın yanındadır. Beyâz idi. Yüzü ve göğdesi za'îf, yanakları üstünde sakalları az, gözleri çukurca, alını yumruca idi. 44, 45, 59, 60, 89, 98, 108, 109, 114, 210, 249, 252, 307, 349, 354, 355, 379, 380, 381, 442, 447, 452, 473, 480, 503, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 514, 516, 607, 621, 684, 686, 689, 694, 752, 802, 858, 909, 913, 920, 921, 923, 942, 952, 969, 1013, 1014, 1034, 1035, 1051, 1064, 1065, 1066, 1073, 1078, 1083, 1087, 1098, 1126, 1129, 1138, 1144, 1152, 1158, 1160, 1163, 1168, 1180, 1182, 1186.

231 — EBÛ BEKR-İ ŞİBLÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Evliyânın büyüklerindendir. Adı Ca'fer bin Yünüsdür. 247 [m. 861] de Samrâda tevellüd, 334 [m. 945] de Bağdâdda vefât etdi. Mâlikî idi. Cüneyd-i Bağdâdînin talebelerindendir. 50, 60, 109, 1087.

232 — EBÛ BERZE “radiyallahü anh”: Adı Fadl bin Muhammed Eslemîdir. Eshâb-ı kirâmdandır. Gazâlarda bulundu. Hazret-i Alî ile birlikde hâricîlerle harb etdi. Horasanda, çok yaşlı iken vefât etdi. 640.

233 — EBÛ CA'FER “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Haddâd denir. Cüneyd-i Bağdâdînin hocalarından idi. 686.

234 — EBÛ CA'FER-İ MENSÛR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası, Muhammed bin Alî bin Abdüllah bin Abbâs'dır. Abbâsî hükümdârlarının ikincisi, islâm halîfelerinin yirmibirincisidir. [95] senesinde tevellüd, 158 [m. 775] senesinde Mekkede vefât etdi. [136] da, kardeşi Abdüllah ölünce, halife oldu. [137] de, devletin kurucusu olan Ebâ Müslimi öldürdü. [145] de Bağdâd şehrini yaptı. 441, 444, 1092, 1106.

235 — EBÛ CEHL: Adı Amr bin Hişâm bin Mugîre bin Abdüllah bin Amr bin Mahzûmdur. Ebû Hakem ve İbni Hanzala da denir. İslâmîyyetin en azılı düşmanı idi. Bedr gazâsında yetmiş yaşında iken öldürüldü. 376, 509, 513, 1051, 1074, 1081, 1104, 1188.

236 — EBÛ DÂVÛD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sekizyüztüzdördüncü [834] sırada, Sicstânî ismine bakınız! 164.

237 — EBÛDDERDÂ “radiyallahü anh”: Eshâb-ı kirâmdandır. Hazrec kabîlesindedir. Bedrden sonraki gazâlarda bulundu. 33 [m. 653] senesinde Şâmda vefât etdi. 694.

238 — EBÛ DÛCÂNE “radiyallahü anh”: Hazrec kabîlesindedir. Bedr ve Uhud gazâlarında ve Yemâme cenginde çok kahramanlık yaptı. 11 senesinde, Hâlid bin Velîdin idâresinde, Müseylemetül-kezzâb ile yapılan Yemâme cenginde şehîd oldu. Bu cengde müslimânlardan iki bin, mürtedlerden yirmi binden ziyâde telef oldu. 740, 1152.

239 — EBÛ EYYÛB-İ ENSÂRÎ “radiyallahü anh”: Hâlid bin Zeyddir. Eshâb-ı kirâmın büyüklerindendir. Resûlullah Medîneye hicret edince, bunun evinde yedi ay müsâfir oldu. Bütün gazâlarda bulundu. Yüzelli hadîs-i şerîf bildirmişdir. 50 [m. 670] de, Süfyân bin Avf emrinde İstanbula gelen ve içlerinde Yezîdin de bulunduğu asker arasında otuzüç Sahâbî vardı. Bunlardan hazret-i Hâlid dizanteriden vefât etdi. Fâtih sultân Muhammedin hocalarından Akşemseddîn efendi kabirini keşf etdi. Üzerine güzel türbe ile bir câmi' yapıldı. Ramezânlarda câmi'lere mahya kurulması emr olununca, 1136 [m. 1723] da uzun iki

minâre yapıldı. (**Mir'at-ülharemeyn**) sekizyüzikinci sahîfede diyor ki, (Çifte minâreli câmi'lere mahya kurulması, sultân üçüncü Ahmed hân devrinde oniki sene kadar sadr-ı a'zamlık yapmış olan dâmâd İbrâhîm pâşanın 1132 [m. 1719] senesinde ihdas eylediği bid'atdır.) Eyyûb sultân câmi'i, üçüncü Selîm hân tarafından 1215 [m. 1800] de yeniden yapıldı. İlk Cum'a nemâzında sultân da bulundu. Câmi'in son ta'mîrini 1380 [m. 1960] de başvekîl şehîd Adnan Menderes yaptırmıştır. Türbenin son ta'mîrini ikinci Mahmûd hân yaptırmıştır. Sanduka üzerindeki yazılar, sultânın el yazısıdır. Türbede asılı levhadaki iki beyti üçüncü Selîm hân söylemiş, Yesârîzâde yazmıştır. Nakş-i kadem-i Peygamberî, Birinci Mahmûd hânın emri ile 1044 [m. 1634] de serâydan türbeye getirildi. Türbe civârındaki kabirler, (**Hadîkat-ül-cevâmî'**) de uzun yazılıdır. 333, 1074, 1079, 1105, 1131.

240 — EBÛ EYYÛB-İ SAHTİYÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Bekr-il Basrî, Tâbi'înin büyüklerinden ve fikh âlimlerindedir. Çok kerâmetleri görüldü. Basrada deri satardı. Yüzotuzbir 131 [m. 748] senesinde tâ'undan, altmışbeş yaşında vefât etdi. 211, 1098.

241 — EBÛ EYYÛB-İ SÜLEYMÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Medîne-i münevverede bulunan yedi büyük âlimlerden biridir. 104 [m. 722] de vefât etdi. 66.

242 — EBÛ HANÎFE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı a'zam Nu'mân bin Sâbit, İslâm âlimlerinin en büyüklerindedir. 80 [m. 699] senesinde Kûfede tevellüd, 150 [m. 767] de Bağdâdda şehîd edildi. İkinci Abbâsî halîfesi Ebû Ca'fer Mensûr zâlim idi. İmâmı, hergün on sopa artdırarak, zındanda döğdüdü. Sopa adedi yüz olduğu gün, İmâm yıkıldı. Yatarken ağzına zehr akıtdılar, şehîd oldu. Fikh bilgilerini, Ehl-i sünnet i'tikâdını topladı. Yüzlerce talebesine öğretip, kitâblara geçirilmesine sebep oldu. Müslimânlar tarafından kâğıd i'mâli bunun zemânında başladı. 22, 23, 49, 50, 59, 95, 106, 114, 115, 120, 125, 126, 133, 134, 136, 137, 144, 149, 155, 176, 178, 179, 194, 215, 223, 228, 229, 231, 234, 244, 258, 260, 268, 270, 271, 273, 294, 303, 304, 307, 318, 321, 322, 324, 339, 349, 352, 388, 393, 408, 435, (437), 439, 440, 441, 442, 443, 444, 451, 455, 457, 466, 467, 470, 490, 491, 503, 513, 574, 575, 595, 611, 619, 621, 625, 626, 637, 701, 738, 770, 792, 801, 803, 828, 830, 840, 844, 849, 858, 868, 869, 880, 893, 894, 897, 980, 1007, 1077, 1084, 1089, 1094, 1097, 1106, 1107, 1108, 1119, 1127, 1142, 1147, 1156, 1175, 1191, 1193, 1194, 1198.

243 — EBÛ HASEN-İ SÜBKÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Alî bin Abdülkâfi hâfiz Takıyyüddîn Sübkî, 683 [m. 1284] de Mısrda Sübk kasabasında tevellüd, 756 [m. 1355] da Kâhireda vefât etdi. Tâc-üddîn-i İskenderînin talebesidir. Mısrda ve Şâm'da Şâfi'î âlimlerinin reîsi idi. Şâm'da kâdıl-kudât ya'nî temyîz reîsi iken imâm-ı Nevevînin evini ziyâret ettiği zemân, Nevevînin mubârek ayakları basmıştır diyerek halılara yüzünü, sakalını sürmüştü. Yüzelliden fazla kitâb yazdı. İbni Teymiyyeye çok nasîhat etdi. Ona reddiyye olan kitâblarından (**Şifâ-üs-sikâm**), Beyrutda (Dâr-ül-âfâk-ı Cedîde) kitâbevi tarafından ve ofset yolu ile İstanbul'da yeniden basılmıştır. Oğlu Abdülvehhâb Tâc-üddîn-i Sübkî, Şâfi'î âlimlerinden olup, 771 [m. 1370] de Şâm'da vefât etmiştir. 136, 341, 348, 360, 448, 450, 454, 458, 496, 498, 499, 1117, 1156, 1181.

244 — EBÛ HÂTİM-İ TEMÎMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Dörtüzkırkaltıncı [446] sırada İbni Hibbân ismine bakınız!

245 — EBÛ HÜREYRE “radıyallahü anh”: Adı Abdürrahmândır. Hayberde müslimân oldu. Hazret-i Ömer zemânında Bahreyn vâlîsi, hazret-i Osmân zemânında Mekke kâdîsi ve hazret-i Mu'âviye zemânında Medîne vâlîsi oldu. 57 [m. 676] senesinde, yetmişsekiz yaşında Medîne'de vefât etdi. Abdüllah bin Ömerden sonra, en çok hadîs bilen budur. 99, 289, 313, 350, 383, 415, 419, 449, 644, 727, 786, 1009, 1066.

246 — EBÛ HUZEYFE BİN UTBE “radıyallahü anh”: Babası Utbe bin Rebî'a bin Abd-i Şems, Bedr gazâsında Kureyş ordusunun kumandanlarından idi. Ut-

be, kardeşi Şeybe ve oğlu Velîd ile birlikte katl edilmişdi. Ebû Huzeyfe ise ilk îmâna gelenlerdendir. Gazâların çoğunda bulundu. Bedr gazâsında, babası Utbey ve kardeşi Velîde karşı harb etdi. Yemâme harbinde ellidört yaşında şehîd oldu. Uzun boylu, beyâz, çok güzeldi. Utbe ismine bakınız! 506, 1152, 1185, 1188.

247 — EBÛ İSHAK GÛLÂBÂDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Bekr Muhammed bin İbrâhîm Buhârî Gülâbâdî, Sôfiyye-i aliyyedendir. 380 [m. 990] senesinde vefât etdi. (**Te’arrüf**) kitâbı çok kıymetlidir. İsmâ’îl bin Muhammed tarafından yapılan fârisî şerhi 1330 [m. 1912] de Lüknovda basılmışdır. Şârih 434 [m. 1042] de vefât etmişdir. 1388 [m. 1969] de Câmî’ul-ezherde basılmışdır. 927, 928, 963.

248 — EBÛ İSHAK ŞÎRÂZÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İbrâhîm bin Alî, Şâfiî fıkh âlimlerindendir. 476 [m. 1082] da Bağdâdda vefât etdi. Ebû İshak İbrâhîm İsferrânî 418 [m. 1026] de Nişâpûrda vefât etdi. (**El-Mühhezzeb**) kitâbı meşhûrdur. 1193.

249 — EBÛ KATÂDE “radiyallahü anh”: Ensâr-ı kirâmdan olup, süvârilerden idi. 45 [m. 665] de yetmiş yaşında, Medîne de veyâ Kûfede vefât etdi. 991.

250 — EBÛ KEBŞE “radiyallahü anh”: Ensâr-i kirâmdan idi. 641.

251 — EBÛL ABBÂS-İ MÛRSÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Ömer il-ensârî, Mâlikî olup, zemânının kutbu idi. Ebül-Hasen-i Şâzilînin halîfesi ve Tâc-üddîn-i İskenderî ile İmâm-ı Busayrînin ve Abdüllah-i İsfehânînin mürsidleridir. 686 [m. 1287] da İskenderiyyede vefât etdi. 386, 419, 1084, 1181.

252 — EBÛL-BEKÂ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şeyh-ül-islâm idi. Tütün günâh değildir derdi. Ebülbekâ Muhammed bin Ahmed bin Diyâüddîn Sâgânî başkadır. Yedyüzseksendokuzda tevellüd, sekizyüzellidört 854 [m. 1450] senesinde vefât etmişdir. (**Kâfi**) şerhi olan (**Şâfi**) ve Neseffînin (**Vâfi**)sine şerhi ve (**Diyâülma’neviyye alâ mukaddime-til-gazneviyye**) ve (**Mecma’ul-bahreyn**) şerhi ve (**Menâkıb-ül-İmâm-il-a’zam**) kitâbları meşhûrdur. 638.

253 — EBÛLBEREKÂT NESEFÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Yedyüzonyedinci [717] sırada, Neseffî Abdüllah ismine bakınız!

254 — EBÛLHÂRİS BİN ALKAMA: Necrandan Resûlullaha gelen altmış hıristiyanın en âlimi idi. 369.

255 — EBÛL-HASEN-İ ALÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Alî bin Müzeyyen idi. Sôfiyye-i aliyyedendir. 323 [m. 934] de Mekke de vefât etdi. 91.

256 — EBÛL-HASEN-İ EŞ’ARÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Adı Alî bin İsmâ’îl dir. Ehl-i sünnetin i’tikâddaki iki imâmından biridir. 260 veyâ 266 [m. 879] da Basrada tevellüd, 324 veyâ 330 [m. 941] da Bağdâdda vefât etdi. (**Kitâb-ül’ulûm**)u [1953] de ingilizceye terceme edilmişdir. 22, 60, 409, 491, 492, 701.

257 — EBÛL-HASEN-İ HARKÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sôfiyye-i aliyyenin büyüklerindendir. Hâl tercemesi (**Reşhât**)da ve (**Tezkiret-ül Evliyâ**)da ve (**Nefehât**)da yazılıdır. Adı, Alî bin Ca’ferdir. Bâyezîd-i Bistâmînin rûhâniyyetinden terbiye gördü. (**Esrâr-ı sülûk**) kitâbını Salâhâddîn-i Uşâkî türkçeye çevirmişdir. (**Beşâret-nâme**) kitâbı çok kıymetlidir. 425 [m. 1034] de Harkanda vefât etdi. 395, 969, 1051, 1090.

258 — EBÛL-HASEN-İ ŞÂZİLÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Nûr-üddîn Alî bin Abdüllah şerîfdir. Mâlikîdir. 592 [m. 1196] de Tûnusda Şâzile kasabasında tevellüd etdi. Silsilesi, Sırrî Sekâtiden gelmektedir. Bir yoldan da, seyid Ahmed Rıfâ’îye bağlanmaktadır. İskenderiyyede Şâzilî tarikatini te’sîs etdi. (Her istediğim zemân, Resûlullahı baş gözümlerle görmezsem, kendimi Onun ümmeti saymam) buyururdu. (**Hizb-ülbahr**) düâ kitâbı meşhûrdur. Mekke yolunda 654 [m. 1256] de vefât etdi. Ebül Hasen Alî bin Nâsirüddîn Şâzilî Mâlikî başkadır. 386, 497, 733, 744, 909.

259 — EBÛL-HÜSEYN BİN SEM’ÛN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed

bin Ahmeddir. (**Nâtık-ı bil-hikme**) adı ile meşhûrdur. Birgün Bağdâdda, minberde va'z veriyordu. Minberin önünde oturanlardan biri uyudu. İbni Sem'un hemen susdu. Uyandığı zemân (Resûlullahı rü'yâda gördün değil mi?) dedi. Evet gördüm dedi. (Seni uyandırıp da, tatlı rü'yânı yarıda bırakmamak için susdum) buyurdu. Zâhid olmağı, dünyâya gönül bağlamamağı söylüyorsun, kendin yeni, şık giyiniyorsun ve çeşidli yemekler yiyorsun dediklerinde, Allahü teâlâyı, islâmiyyetin emr etdiği gibi bilen kimseye, dünyâ malı zarar vermez buyurdu. (Allahü teâlânın adı bulunmıyan söz, kıymetsizdir. Allahü teâlâyı hâtırlamadan susmak, boşuna vakt geçirmekdir. İbret almadan bakmak fâidesizdir) buyururdu. 387 [m. 997] senesinde vefât etdi. Evinin bağçesine defn edildi. Otuz dokuz sene sonra kabristâna nakl etmek icâb etdi. Kefeni hiç solmamış, yepyeni görüldü. 92.

260 — EBÛL-HÜSEYN MÜSLİM “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Altıyüzdoksan-yedinci [697] sırada Müslim ismine bakınız!

261 — EBÛL-HÜSEYN-İ NÜRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Muhammed, Cüneyd-i Bağdâdînin arkadaşı idi. 295 [m. 907] de ölünce, Cüneyd, (İlmin yarısı gitdi) buyurdu. 564.

262 — EBÛ LEHEB: Resûlullahın amcası idi. Düşmanı idi. Bedr gazâsından yedi gün sonra çiçek hastalığından Mekkede öldü. Kokdu. Karısı Ümm-ı Cemîl, Ebû Süfyân bin Harbin hemşiresi idi. 376, 378, 389, 391, 509, 513, 714, 1051, 1162, 1186.

263 — EBÛL-KÂSİM-I SEMERKANDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Yüsûf, Hanefî fikh âlimlerindendir. 556 [m. 1161] senesinde vefât etdi. (**Câmi'ul-fetâvâ**) kitâbı meşhûrdur. Buna (**Câmi'ul kebîr**) de denir. (**Mültekit**) ve başka kitâbları da vardır. 286.

264 — EBÛLLEYS-İ SEMERKANDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Nasr bin Muhammed, hanefî fikh ve tefsîr âlimidir. (**Bostân-ül'Ârifîn**), (**Tenbîh-ül-gâfilîn**), (**Mukaddime**) kitâbları meşhûrdur. (**Ebülleys tefsîri**)nin türkçe Mûsâ İznikî tercemesi m. 1983 de basılmıştır. 373 [m. 983] de vefat etdi. 45, 268, 583, 611, 644, 792.

265 — EBÛLVEFÂ: Ebülvefâ bin Ma'rûf Hamevî, halvetî meşâyihindendir. 1016 [m. 1607] da Hamâda vefât etdi. Tâc-ül-ârifîn Muhammed Ebül-Vefâ 501 h. [m. 1107] de İrâkda vefât etdi. Şeyh Müslîh-uddîn Mustafâ Vefâ bin Ahmed, 896 [m. 1490] da İstanbulda vefât etdi. Abdüllatif-i Kudsinin, bu da Zeyn-üddîn-i Hâfînin halifesidir. Hocası Bursada Zeynîlerde, kendisi Vefâdadır. 1197.

266 — EBÛ MENSÛR-I MÂTÜRÎDÎ: Muhammed bin Mahmûd, Ehl-i sünnetin iki i'tikâd imâmından birincisidir. Hocası Ebû Nasr-ı İyâd, Ebû Bekr-i Cürcânînin talebesi, o da Ebû Süleymân-i Cürcânînin talebesi idi. Bu da imâm-ı Muhammed Şeybânînin talebesi idi. 333 [m. 944] de Semerkandda vefât etdi. Kabrini bir yehûdî ruslardan satın alarak eğlence yeri yaptı. İstanbuldan gelen İhlâs şirketi, bu çirkin hâli görünce, 1416 h.k. [1996 m.]de, [yehûdîden 30000] dolara satın alarak kıymetlendirdi. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfeden gelen kelâm bilgilerini kitâblara geçirdi. İzâh ve isbât etdi. 22, 439, 491, 492, 701.

267 — EBÛ MÛSÂ DÎNEVERÎ: Bâyezîd-i Bistâmînin talebesinden idi. Adı Ahmed bin Dâvüddür. Çok kitâb yazdı. 281 [m. 894] senesinde vefât etdi. 684.

268 — EBÛ MÛSEL-EŞ'ARÎ “radıyallahü anh”: Abdüllah bin Kays, Eshâb-ı kirâmdandır. Hicret-i seniyyeden evvel, Yemenden iki kardeşi ve arkadaşları ile Habeşistâna gitdi. Orada Ca'fer-i Tayyar “radıyallahü anh” ile konuşarak müslimân oldu. Hayberin fethinde Medîne-i münevvereye geldi. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” Zebîd, Aden ve Yemende vâlîsi idi. Ömer “radıyallahü anh” zemânında da Basra ve Kûfe vâflıklarında bulundu. Çok memleketler feth etdi. Sıffîn muharebesinden sonra, sulh için hazret-i Alînin “radıyallahü anh” vekîli idi. Hazret-i Mu'âviyenin vekîli olan Amr ibni Âsın “radıyallahü anhümâ” dehâsı kar-

şısında mağlûb olmuşdu. Kırkiki 42 [m. 662] senesinde Kûfede veyâ Mekke-i mükerremede vefât etdi. Yazılarda islâm târîhini ilk kullanan budur.

269 — EBÛ NASR-I AKTA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Muhammed, fikh âlimidir. 474 [m. 1082] senesinde İsfehânda, Ram Hürmüz şehrinde vefât etdi. 161.

270 — EBÛ NU’AYM: Yetmişsekizinci [78] sırada, Ahmed ismine bakınız!

271 — EBÛ SA’ÎD-İ FÂRÛKÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: [1196] da Rampurda tevellüd ve binikiyüzelli 1250 [m. 1834] senesinde fitr bayramında, hacdan dönerken (Tonk) şehrinde vefât etdi. Delhîye getirilip, mürşidi Abdüllah-i Dehlevînin yanına defn edildi. Fârisî (**Hidâyet-üt-tâlibîn**) kitâbı çok kıymetlidir. Urdu tercemesi ile birlikde 1385 [m. 1965] de Karaşinin Nâzımâbâd kasabasında basılmışdır. Bunun babası Safiyyülkadr, [1165] de tevellüd ve 1236 [m. 1820] senesinde (Lucknow)da vefât etdi. Ebû Sa’îd hazretlerinin üç oğlu vardı. Birincisi Ahmed Sa’îddir. [Bu isme bakınız!] İkincisi Abdülganî Müceddidî, [1235] de tevellüd ve binikiyüzdoksanaltı 1296 [m. 1879] da Medîne-i münevverede vefât eyledi. (**Hüvelganî**) adındaki Abdüllah-i Dehlevî hazretlerinin makâmâtını fârisî olarak yazmıştır. Bu eseri [1296] da Hindistânda basılmışdır. Üçüncü oğlu, Abdülmugnî, 1291 [m. 1874] de Medîne-i münevverede vefât etdi.

272 — EBÛ SA’ÎD-İ HAREZMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Mensûr, üçüncü selçûkî sultânı Melikşâhın vezîrlerindedir. 494 [m. 1101] senesinde vefât etmiştir. Mirzâ Ebû Sa’îd bin Muhammed başka olup, Mîrân şâhın torunu idi. Ubeydüllah-ı Ahrâr hazretlerinin sohbetinde bulundu. Düâsını alıp, Semerkand sultânı oldu. 873 [m. 1468] senesinde Uzun Hasenle harb ederken şehîd oldu. Yerine geçen oğlu mirzâ Ahmed de, Ubeydüllah hazretlerinden feyz almış ve 899 [m. 1494] senesinde vefât etmiştir. 441.

273 — EBÛ SA’ÎD-İ HARRÂZ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Îsâ, Sôfiyye-i aliyyededir. 277 [m. 890] de Bağdâdda vefât etdi. 91, 420, 939.

274 — EBÛ SA’ÎD-İ HUDRÎ “radiyallahü anh”: İsmi Sa’ddir. Kendisi ve babası Mâlik bin Sinân Sahâbedendir. Babası Uhud gazâsında şehîd olmuşdu. Uhudda onüç yaşında idi. Diğer gazâlarda bulundu. 64 [m. 683] senesinde vefât etdi. İstanbulda Ka’riyye câmi’i yanında denilmektedir. 383, 392.

275 — EBÛ SA’ÎD KÛKBÛRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Erbil meliki idi. İsmi El-Muzaffer ibnü Zeynüddîn-i Alf bin Büktekindir. Salâhüddîn-i Eyyûbünin eniştesidir. Mevlid gecelerinde yaptığı büyük ziyâfetleri meşhûrdur. 630 [m. 1232] da haçlı ordularına karşı Akkâ kal’ası cihâdında şehîd olmuşdur. 378, 1120.

276 — EBÛ SELEME “radiyallahü anh”: Resûlullahın halası Berre ile Abdül-Esed bin Hilâl Mahzûmünin oğludur. İsmi Abdüllahdır. Resûlullahın ve hazret-i Hamzanın Süveybeden süt kardeşidir. Habeşistâna ve Medîneye zevcesi ile ilk hicret eden budur. Bedr ve Uhud gazâlarında akrabâları olan Mahzûm oğullarına karşı kahramanca cihâd etdi. Uhudda aldığı yaradan kan akarken, Resûlullah mubârek elleri ile gözlerini kapayıp hayr düâ etdi. Böylece şehîd oldu. 1186.

277 — EBÛ SELEME “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Aşere-i mübeşşereden Abdürrahmân bin Avfın oğludur. Tâbi’înin büyüklerindedir. Yirmiiki [22] senesinde tevellüd, 94 [m. 713] senesinde vefât etdi. 66.

278 — EBÛSSÛ’ÛD EFENDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Mustafâ, onüçüncü şeyh-ul-islâmdır. Cinnilere de fetvâ verirdi. Eyyûbde yazılı medresedeki odası, şimdi de duruyor. 896 [m. 1490] da tevellüd, 982 [m. 1574] de vefât etdi. Eyyûb câmi’i karşısındadır. 952 [m. 1544] de şeyh-ul-islâm oldu. Tefsiri ve fetvâları çok kıymetlidir. 156, 233, 244, 248, 249, 271, 297, 305, 464, 604, 698, 714, 734, 897, 1125, 1171.

279 — EBÛ SÜFYÂN BİN HARB “radiyallahü anh”: Dedesi Ümeyye bin Abd-i Şems bin Abd-i Menâfdir. Hazret-i Mu’aviyenin babasıdır. İslâmın büyük düşmanı idi. Kureyş ordusunun baş kumandanı olup, çok müslimân şehîd etdi. Resûlullahın kayın pederi idi. Mekke feth olunacağı zemân islâm ordusuna gelip müslimân oldu. Tâif gazâsında bir gözü, Yermük harbinde ikinci gözü şehîd oldu. 31 [m. 651] senesinde seksensekiz yaşında vefât etdi. 380, 785, 1094, 1110, 1129, 1138, 1186.

280 — EBÛ SÜFYÂN BİN HÂRİS “radiyallahü anh”: Resûlullahın amcası oğlu ve süt kardeşidir. Önce çok severken, Nebî olduğunu bildirince çok düşman oldu. Mekke fethine gidilirken yolda îmâna geldi. Yapdıklarına utandığında Resûlullahın yanında başını eğip, mübârek yüzüne bakamazdı. Huneyn gazâsında Resûlullahın yanından hiç ayrılmadı. Düşmana kılınc sallarken, Resûlullahın mübârek ayağını öper, afv dilerdi. (**EBû Süfyân Cennet yiğitlerindedir**) hadîs-i şerîfi ile şereflendi. 20 [m. 641] senesinde Medîne’de vefât etdi. Resûlullah’a çok benziyen yedi kişiden biri bu idi. 506.

281 — EBÛ SÜLEYMÂN-İ DÂRÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdürrahmân bin Ahmed, âlim ve müttekî idi. 205 [m. 820] senesinde Şâmda vefât etdi. 691, 728, 788.

282 — EBÛ TÂLİB: Resûlullahın amcası ve hazret-i Alînin babası idi. Resûlullah sekiz yaşında iken dedesi vefât edince, Ebû Tâlibin yanında kaldı. İslâma düşmanlık etmedi. Hicretten üç sene önce, seksen yaşını aşmış olarak vefât etdi. Diriltirerek îmân ettiği, İbni Hacer-i Mekkînin (**Ni’met-ül-kübrâ**) mevlid kitâbında ve (**Mir’ât-i Mekke**) 1096 sahîfesinde yazılıdır. Dört oğlu ve Ümm-i hânî ve başka bir kızı vardır. 353, 388, 389, 740, 1051, 1068, 1075, 1085, 1100, 1139, 1185, 1186.

283 — EBÛ TÂLİB-İ MEKKÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Alî mâlikî, Söfiyye-i aliyyenin meşhûrlarındandır. 386 [m. 996] senesinde Bağdâdda vefât etdi. (**Kût-ül-kulûb**) kitâbı meşhûrdur. 689.

284 — EBÛTTUFEYL ÂMİR BİN VÂSİLE “radiyallahü anh”: Uhud günü tevellüd, 100 [m. 718] senesinde Mekke’de vefât etdi. Eshâb-ı kirâmdan en son vefât eden budur. 441.

285 — EBÛ UBEYDE BİN CERRÂH “radiyallahü anh”: Âmir bin Abdüllah bin Cerrâh bin Kâ’b bin Dabbe bin Hars bin Fehr, bütün gazâlarda bulundu. Çok kahramân idi. Bedrde pederini katli etdi. Uhudda Resûlullahın yanına batan iki demir halkayı dişleri ile çekip çıkardı. Rumlar ile olan muhârebeye, senelerce nefer olarak savaşırken, halîfe Ömer “radiyallahü anh” tarafından Şâm ordularına baş kumandan yapıldı. Adâleti ile rum halkını hayrette bıraktı. Şâmlıların seve seve îmân etmelerine sebep oldu. Onsekiz [18] senesinde, ellisekiz yaşında, Kudüs ile Remle arasında tâ’ûndan vefât etdi. 370, 510, 738, 1090.

286 — EBÛ ÜMÂME “radiyallahü anh”: Sadî bin Aclân-ı Bâhilî, sahâbîdir. Yüzzelli hadîs-i şerîf haber vermişdir. Mısrda yerleşti. Humsda, 81 [m. 700] senesinde vefât etdi. Şâmda en son vefât eden budur. 164, 365.

287 — EBÛ YA’KÛB-İ BASRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Söfiyyedendir. 687.

288 — EBÛ YA’LÂ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Alî, hadîs âlimidir. (**Müsned**) kitâbı meşhûrdur. [210] da tevellüd, 307 [m. 920] senesinde Mûsulda vefât etdi. 392, 424.

289 — EBÛ YÛSÛF “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ya’kûb bin İbrâhîm Ensârî, Ebû Hanîfenin talebesinin en büyüğüdür. Hanefî mezhebinde ilk kitâb yazan budur. 113 [m. 731] senesinde Kûfede tevellüd, 182 [m. 798] de Bağdâdda vefât etdi. (**Kitâb-ül-harâc**) fransızcaya terceme edilmiştir. 72, 120, 132, 133, 137, 139, 155, 167, 202,

231, 234, 240, 268, 288, 293, 294, 300, 301, 304, 324, 414, 415, 439, 444, 567, 575, 586, 591, 593, 616, 621, 625, 637, 648, 801, 803, 806, 809, 824, 826, 830, 857, 861, 862, 866, 868, 897.

290 — EBÛ ZER-İ GİFÂRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Müncidde Zer kelimesinde Gaf-fârî yazıyor. İlk müslimân olanlardandır. Hendekden sonra Medîneye geldi. 32 [m. 652] senesinde Medîneye yakın Rebzede vefât etdi. Hadîs-i şerîf ile medh edilmiş-dir. 364, 447, 694.

291 — ECHÛRÎ ALÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Mısrdaki Mâlikî âlimlerinin büyüklerindedir. [967] de tevellüd, 1066 [m. 1656] da vefât etdi. Tütün içmenin mübâh olduğuna fetvâ verdi. 398, 629, 632, 633, 639, 998.

292 — EDİSON: Thomas, Amerikalı fizikcidir. 1263 [m. 1847] de tevellüd, 1350 [m. 1931] de vefât etdi. Phonograph, megaphon, elektrik ampulüne son şek-lini vermiştir. 433, 704.

293 — EFLÂTUN: Platon, eski yunan felsefecisidir. Sokratın talebesi, Ariston-un hocasıdır. Avrupalılar, milâddan [429] sene önce tevellüd etmiş diyorlar ise de, İsâ “aleyhisselâm” zemânında yaşadığı (**Burhân-ı kâtî**)da yazıldığı. Mısra da git-di. Sekseniki yaşında vefât etdi. Çok kitâb yazdı. Tenâsüha inanırdı. (**Trinite**) den-ilen (**Teslîs**) inancını ilk olarak ortaya çıkaran budur. İsâ “aleyhisselâm” göke çı-karıldıktan sonra, dört İncîli yazanlar, bu inancı karışdırarak, beşeriyeti büyük felâkete sürüklediler. 43, 758, 761, 955, 1078, 1128, 1171.

294 — EHÎ CELEBÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Dokuzyüzyetmişdokuzuncu [979] sırada Yûsûf bin Cüneyd ismine bakınız! 90, 454, 467, 1084.

295 — EİNSTEİN: Aynştayn, Alman fizikçisi bir yehûdîdir. 1296 [m. 1879] da tevellüd, 1375 [m. 1955] de vefât etdi. 539, 554, 967, 968, 1042.

296 — EKBER ŞÂH: Celâleddîn Muhammed, Hindistânda Bâbü şâhın torunu ve Hümâyûn şâhın oğludur. 949 [m. 1542] da tevellüd, 1014 [m. 1605] de vefât etdi. [963] de hükûmet reisi oldu. Mecûsî, Berehmen ve Hıristiyanlara hürriyyet tanır. Müslimânlara zulm, işkence ederdi. Egrede büyük türbesi vardır. 1079, 1106, 1167.

297 — EKMELÜDDİN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Altıyüzkirkyedinci [647] sı-rada Muhammed bin Mahmûd ismine bakınız! 636.

298 — ELBÂB ALÎ: Alî Muhammed, Îrânda 1236 [m. 1821] da tevellüd etdi. Tesavvuf ile felsefeyi karışdıranlardan (Ahmed Zeyneddîn İhsârî)nin talebesi idi. Îrân ve Hindistânda dolaşdı. Birkaç def’a hacca gitdi. [1260] da Şîrâzda yeni bir din kurdu. Şîrâzda bir büyük câmî’, Kâ’be ve kible yaptı. Yalnız iki rek’at sabâh ne-mâzî ile senede bir ay oruc farzdır dedi. (Bâbî) denilen bu dîne girmiyenleri öldür-mek halâldir dedi. Öldürüldükden sonra, Kurre-tül-ayn adında bir acem kızı, bu dîni yaymağa çalışdı. Mini etek ve çıplak gezmek modasını çıkardı. Yakalanıp di-ri olarak yakıldı. Bâb fikrlerini, yirmüç kitâbda bildirdi. Buna Behâlik denildi. 1266 [m. 1850] da Îrân hükûmeti tarafından, Tebrîzde kurşuna dizildi. 483, 1082.

299 — ELMALILI HAMDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed Hamdi bin Nu’mân, Antalyanın Elmalı kazâsında [1294] de tevellüd, 1361 [m. 1942] de, İstan-bulda vefât etdi. Erenköydedir. Sultân ikinci Abdülhamîd hân zemânında yetişen din adamıdır. Zemânının âlimi idi. Tefsîri meşhûrdur. 198, 207, 216, 461, 722, 726.

300 — EMÎR GİLÂL “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Seyyididir. Muhammed Bu-hârînin üstâdîdır. Buhârânın Sûhârî kasabasında tevellüd, 772 [m. 1370] de orada vefât etdi. Hâce Bâbâ Semmâsînin talebesi idi. Gençliğinde gürüş yapardı. Sonra, çömlökcilik yaptığı için Gilâl ismi ile meşhûr olmuştur. 89, 957, 969.

301 — EMÎR SULTÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Adı Muhammed Şemsüd-dîndir. Buhârâda tevellüd etdi ve oradaki Evliyâdan feyz aldı. Kerâmetleri görül-dü. Bursada molla Fenârîden okudu. Yıldırım Bâyezîde dâmâd oldu. 833 [m. 1430]

de vefât etdi. İsmi ile anılan câmi' yanındaki türbesindedir. 1103, 1138.

302 — ENES BİN MÂLİK BİN NADR “radiyallahü anh”: Ebû Hamza Ensârî Huzrecîdir. Dokuz yaşında Resûlullaha hizmete başlayıp, vefâtlarına kadar ayrılmadı. Yüz yaşlarında, [91] de vefât etdi. İmâm-ı Mâlikin babası Enes başkadır. 374, 383, 384, 441, 616, 641, 642, 643, 646, 651, 784, 1010, 1035, 1106.

303 — ENGELS: Fredirik Engels bir Alman fabrikatörünün oğludur. 1235 [m. 1820] de tevellüd, 1313 [m. 1895] de vefât etdi. Karl Marx ile birlikde komünist be-yânnâmesini neşr etdi. 523, 1126.

304 — ENVER PÂŞA: (İslâm Ahlâkı) 474.cü sahîfeye bakınız!

305 — ENVER ÖREN: Hüseyin Hilmi Işıkın en çok sevdiği talebesi ve dâmâdıdır. 1939 da Denizlide tevellüd etdi. İhlâs Holdingin ve Türkiye gazetesinin sâhibi idi. 1434 [m. 2013] de vefât etdi. Kaşgârî dergâhı yakınında, çok sevdiği hocası Hüseyin Hilmi Işık “rahmetullahi aleyh” yanında medfûndur. Ehl-i sünnet bil-gelerinin basılmasına ve yayılmasına çok hizmet etmiştir. 628

306 — ESİRÜDDİN-İ EBHERÎ: Müfaddal bin Ömer, matematik, astronomi, fizik ve mantık âlimi idi. Mûsulda ve Anadolu da bulundu. (**Hidâye**) fizik kitâbı-nı yazmış, Hüseyin Kâdî mîr bunu şerh etmiştir. (**İsâgûcî**) mantık kitâbı da meş-hûrdur. İsâgûcî yunancada başlangıç demektir. 663 [m. 1265] de vefât etdi. Esîred-dîn Muhammed Ebû Hayyân Endülüsi 745 [m. 1344] de Mısrda vefât etdi. 538.

307 — ESMÂ “radiyallahü anhâ”: Hazret-i Ebû Bekrin büyük kızı, aşere-i mübeşşereden Zübeyr bin Avvâmın zevcesi idi. 73 [m. 692] senesinde, yüz yaşın-da vefât etdi. 1066, 1185.

308 — EŞREFZÂDE-İ RÛMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdüllah bin Eşref bin Muhammed Mısrî, babasının ismi ile şöret bulmuştur. Kâdirî meşâyihindedir. Çok kitâb yazdı. (**Müzekkin-nüfûs**) kitâbı meşhûrdur. Sekizyüzseksendokuz 889 [m. 1484] senesinde İznikde vefât etdi. 1055.

309 — EVZÂÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdürrahmân bin Amr Evzâî, 88 [m. 707] de Ba’lebekde tevellüd, 157 [m. 774] de vefât etdi. Şâmın en büyük fikh âlimi idi. Beyrutun cenûbunda, kendi adını taşıyan câmi’ kiblesindedir. 219, 789.

310 — EYYÛB “aleyhisselâm”: Benî-İsrâîl Peygamberlerindedir. Yedi kişi îmân etdi. Çok malı ve on oğlu vardı. Çocukları öldü. Malı, mülkü gitdi. Hasta oldu. Hep şükür etdi. Yaralarının kurtlandığını büyük âlim Alâüddîn-i Attâr yazmaktadır. Ye-niden sıhhat verildi. Çok malı ve çocukları oldu. Yüzkırk sene yaşadı. 356, 482, 844.

311 — EYYÛB SABRİ PÂŞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İkinci Abdülhamîd hânın amirallerinden idi. 1308 [m. 1890] de vefât etdi. Türkçe (**Mir’ât-ül-Haremeyn**) târîh kitâbı beş cildir. Türkçe (**Târîh-i Vehhâbiyan**) kitâbı 1296 [m. 1879] da İs-tanbulda basdırılmışdır. 377, 458, 525.

312 — EYYÛB-İ SAHTİYÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İkiyüzkırkıncı [240] sırada, Ebû Eyyûb ismine bakınız! 211.

313 — FADL “radiyallahü anh”: Resûlullahın amcası olan hazret-i Abbâsın bü-yük oğludur. Annesi, Meymûne vâlidemizin hemşfresi olan Lübâbe idi. Huneyn-de çok kahramânlik gösterdi. Resûlullah yıkanırken su döküyordu. Çok güzel idi. Yermük gazâsında şehîd oldu. 995.

314 — FADL BİN RUZBEHÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İsfehânlıdır. Ehl-i sünnet âlimlerindedir. Şî’lerden İbnül-Mutahhiri red eden (**İbtâl-ül-menhec-il-bâ-tıl**) kitâbı çok kıymetlidir. 852 [m. 1448] senesinde yazmıştır. Abdül-Hâlik-ı Gonc-düvânînin vasıyyetlerini şerh eden (**Şerh-ul-vasâyâ**) kitâbı da meşhûrdur.

315 — FADLULLAH-I HURÛFÎ: Fadlullah bin Abdürrahmân Tebrizî, hurûfî-lik denilen sapık inançların kurucusudur. Bir acem yehûdîsidir. 741 [m. 1340] de Îrâ-

nın kuzeyinde Esterâbâd şehrinde tevellüd, 796 [m. 1393] da Tîmûr hânın oğlu Mîrân şâh tarafından, babasının emri ile öldürüldü. Karâmîî fırkasının döküntülerinden idi. (**Câvidân**) adında fârisî büyük bir kitâb yazdı. Burada Kur'ân-ı kerîmdeki harflere ma'nalar vererek, kendisinin tanrı olduğunu bildirdi. Bütün dinleri inkâr ve islâmîyyet ile alay etdi. Talebesinden Şemseddîn adındaki hurûfinin halîfesi Bâyezîd'in talebesinden olan Ferîşteh oğlu denilen Abdülmecîd İzzeddîn (**Aşknâme**) adı ile, bu kitâbı genişletti. Kitâblarında dinsizlik, ahlâksızlık olduğundan ve herşeye halâl dediklerinden gizli tutarlar. (**Sır**) derler. Tîmûr hân, Fadlullahı öldürdü. Tekkelerini dağıttı. Esterâbâd şehrini yakdı, yıkdı. İslâmîyyeti bu sapıklardan temizledi. Yavuz sultân Selîm hân, şî'îliğin yayılmasını önlediği gibi, Tîmûr hân da bu din ve ırz düşmanlarının yayılmasını önleyerek, islâmîyyete çok büyük hizmet etmiştir. Hurûflik sonradan bektâşî tekkelerine yayıldı. Bektâşî adını müslimânlardan alarak, kendilerine mâl etdiler. 500, 501, 502, 503, 1076, 1101, 1155, 1183.

316 — FAHRÜDDÎN-İ RÂZÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Ömer, büyük islâm âlimidir. Tefsîr, kelâm, fıkıh, fizik, matematik ve tîb üzerinde çok kitâb yazmıştır. Tefsîr ve Şâfi'î fıkıh âlimidir. Allâme ve şeyh-ul-islâm isimleri verilmiştir. 544 [m. 1149] de Rey şehrinde tevellüd, 606 [m. 1209] da Hiratda vefât etdi. 370, 371, 391, 417, 458, 480, 490, 491, 537, 538, 644, 714, 758, 1013, 1014.

317 — FAHR-UL-İSLÂM “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Alî bin Muhammed Pezdevî, Hanefî fıkıh âlimlerindedir. 400 senesinde tevellüd, 482 [m. 1089] de Semerkandda vefât etdi. Çok kitâb yazdı. 444, 636.

318 — FÂRÂBÎ: Muhammed bin Turhân, felsefeci ve mûsikî üstâdı idi. 259 [m. 873] da Seyhûn nehrine yakın Fârâb kasabasında tevellüd, 339 [m. 950] da Şâm'da vefât etdi. Çok kitâb yazdı. 759, 962.

319 — FÂTİH MUHAMMED HÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Osmânlı pâdişâhlarının yedincisidir. Halîfe değildi. İkinci Murâd hânın oğlu, ikinci Bâyezîd hânın babasıdır. 833 [m. 1429] de Edirne'de tevellüd, 886 [m. 1481] da Gebze'de vefât etdi. Türbesi Fâtîh câmi'i yanındadır. 855 [m. 1451] de pâdişâh oldu. Bosna Herseği ve birçok yerleri aldı. 857 [m. 1453] Mayıs ayının yirmidokuzuncu Salı günü İstanbulu Bizans rumlarından alarak, orta çağa son verdi. Ayasofya kilisesini câmi' yaptı. Kıyâmete kadar câmi' kalmasını yazılı vasiyyet ve vakf eyledi. Fekat, 1354 [m. 1935] Ramezân ayında müze yapıldı. 1990 Ramezân ayında, bir kısmı ibâdete açıldı. Ayasofya [Sainte Sophie] câmi'i, İstanbul'da, Topkapı serâyı yanındadır. Mîlâdın 325 senesinde, büyük Kostantin tarafından ahşap olarak yapıldığı, Aryüs mezhebinde olup, 408'de vefât eden Arkadyus zemânında yandığı, bunun oğlu Teodosyusun yeniden yaptırdığı, Jüstinyanus zemânındaki ihtilâlde yine yandığı, bunun tarafından şimdiki binânın yapıldığı (**Kâmûs-ül-a'lâm**)da yazılıdır. Justinyanus, 565'de ölmüştür. Bunun zemânında, zelzelede kubbesi yıkılmış, şimdiki kubbe 548'de yapılmıştır. Şarkdan garba 81, şimâlden cenûba 73, yüksekliği 57 metredir. Makedonyalı Vasil [Balis I.] ve Roman ve Andronik zemânlarında tâmir edilmiştir. Fâtîh, bir tuğla minâre yaptırmıştır. Serây kapısı köşesindeki minâreyi ikinci Bâyezîd, diğer iki minâreyi ikinci Selîm hân yaptırmıştır. Şadırvanı birinci Mahmûd hân, büyük top kandili üçüncü Ahmed hân yaptırmıştır. Bağçesinde, ikinci Selîmin, üçüncü Murâdın, üçüncü Muhammedin, birinci Mustafânın ve üçüncü Murâd şahzâdelerinin olarak beş türbe vardır. Kumkapıdaki küçük Ayasofyayı da Jüstinyanus yaptırmıştır. Sultân Mahmûd türbesi yanındaki kırmızı mermerden (**Çemberli taş**)ı büyük Kostantin Romadan getirmiştir. Üzerinde Apolonun heykeli vardı. Sonra Jülyanus ve Teodosyüs heykellerini koydurdular. Komnus zemânında yıldırım heykelleri yıkdı, yerlerine haç kondu. Bu da yandı. Demir çemberlerle bağladılar. Fâtîh câmi'i, Yedikule câmi'i, Kireç iskelesi câmi'i, Şehremîni câmi'i ve Rumeli-hisârî, Fâtîh sultân Muhammedin türklere bıraktığı yâdigârlarının en kıymetlilerindedir. Rumeli-hisârî câmi'ini hâcî Kemâleddîn efendi yaptırmış-

dır. Kabri de oradadır. 1159 [m. 1746] da yandığı için birinci Mahmûd hân yeniden yaptırdı. Ayvanserâyda Tahta-minâre ve Akserâyda Horhor çeşmelerine bitişik Hindiler tekkesi mescidlerini de Fâtih yaptırdı. Havan topunu ilk yapdıran Fâtihdir.

Fâtih sultân Muhammedin vezîrlerinden Murâd pâşa, 870 [m. 1465] de Akserâyda Murâd pâşa câmi'ini yaptırdı. 879 [m. 1474] de Ak-koyunlu uzun Hasen ile harb ederken Diyâr-ı Bekrde şehîd oldu. Şadırvanını yapdıran Kara Dâvûd pâşa ikinci Osmân hânı şehîd eden zorbalarla işbirliği yaptığından, i'dâm olunup Murâd pâşa câmi'i yanına defn edilmişdir. Sadr-ı a'zam Mesîh Alî pâşa ve şeyh-ul-islâm pîrî zâde Osmân Sâhib efendi de oradadır. Fâtih sultân Muhammed, Kâsım pâşada Dîvânihâne mescidini de yaptırmışdır. Sultân Süleymân, bu câmi'in etrafına bir serây ve bir dîvânihâne yaptı. Osmânlılarda ilk tersâneyi 922 [m. 1516] de Yavuz sultân Selîm hân yapmışdır. Okmeydâni câmi'ini de Fâtih yaptırmışdır. İstanbulu kuşatınca, yetmiş gemiyi Balta limanından kızaklarla karadan Kâsım pâşaya indirdi. Bir sene sonra Bâyezîd kulesinin olduğu yerde, ilk türk serâyını yaptırdı. Bu büyük serây (Eski serây) denir. 25, 1092, 1103, 1128, 1132, 1137, 1138, 1168, 1174, 1183, 1185, 1189.

320 — FÂTİMA “radiyallahü anhâ”: Resûlullahın dördüncü kızı, hazret-i Alînin zevcesi ve hazret-i Ömerin kayın vâlidesidir. Nikâh yapılırken onbeş yaşında idi. Mehri dört yüz miskal gümüş olduğu (Mevâhib-i ledünniyye)de Sevîk gazvesinde yazılıdır. 57,14 miskal altın demektir. Bugün için 38 altın liradır. Alî “radiyallahü anh” yirmibeş yaşında idi. Ehl-i beytdendir. Beyâz, çok güzel idi. Hicretten onüç sene önce, Mekkede tevellüd, onbirinci [11] senede yirmidört yaşında vefât etdi. Hasen, Hüseyin ve Muhsîn adında üç oğlu ile Ümm-i Gülsüm ve Zeyneb adında iki kızı oldu. Resûlullahın soyu, Fâtımadan türedi. Zeyneb, Abdüllah bin Ca'fer Tayyâr ile nikâhlanıp, Alî ve Ümm-i Gülsüm ve zürriyyetleri oldu. Bunlara (Şerîf-i Ca'feri) denir. 60, 349, 519, 575, 740, 752, 919, 1008, 1063, 1064.

321 — FÂTİMA BİNTİ ESED “radiyallahü anhâ”: Ebû Tâlibin zevcesi, Alî, Ukayl ve Ca'fer Tayyâr hazretlerinin annesidir. Mekkede müslimân oldu. Medîneye hicret etdi. Resûlullahla annelik etdi. Çok iyi bakdı. Medînede vefât etdi. Resûlullah nemâzını kıldırıldı. Elleri ile kabre koydu. 449.

322 — FÂTİMA SULTÂN “rahmetullahi teâlâ aleyhâ”: Üçüncü Ahmed hânın kızıdır. [1140] da Bâb-ı âlîde bir câmi' yaptırmışdır. İbrâhîm pâşanın zevcesi idi. 1145 [m. 1732] de vefât edip, Turhân sultân türbesinin hâricine defn edildi.

323 — FÂTİMA SULTÂN “rahmetullahi teâlâ aleyhâ”: Yâvuz sultân Selîm hânın kerîmesidir. Topkapıda, zevci kara Ahmed pâşanın câmi'ine yakın (Fâtıma sultân mescidi)ni yaptırmışdır. Kara Ahmed pâşanın yaptırdığı (Topkapı câmi'i), (Pazartekke mescidi)nin yanındadır. Ahmed pâşa dokuzyüzaltmışiki 962 [m. 1554] senesinde şehîd edilince, inşası yarım kalmışdı. Dokuzyüz yetmişkide [972], kardeşi Rüstem pâşa temâmlamağa başladı. Yedi senede temâm oldu. Ahmed pâşa câmi'i yanındaki türbededir. Zevcesi Fâtıma sultân, bu türbenin yanındadır.

324 — FAYSAL: Sü'ûdî devlet reislerindedir. İkinci Abdül'azizin oğludur. Kardeşi Sü'ûd müsrif hareketleri ile memleketi felâkete götürdüğünden, 1384 [m. 1964] de tahtdan indirildi. Yerine, ellisekiz yaşındaki Faysal geçdi. m.1975 de, serâyında yeğeni tarafından öldürüldü. Yerine kardeşi Hâlid geçdi. Hâlid de, 1402 [m. 1982] de öldü. Yerine kardeşi Fahd geçdi. 1174.

325 — FEHÎM-İ ARVÂSÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sekizyüzyirmialtıncı [826] numarada, seyyid Fehîm kelimesine bakınız!

326 — FENÂRÎ ŞEMSÜDDİN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Hamza, Osmânlı şeyh-ul-islâmıların birincisidir. 751 de tevellüd, 834 [m. 1431] de vefât etmişdir. Bursada, Keşiş dağı eteğindeki mescidi yanındadır. Din ve fen bilgilerinde, zemânının en meşhûru idi. Çok talebe yetişirdi. Kütübhanesinde on-

binden fazla kitâb vardı. Tesavvufda yüksek dereceye kavuşmuştu. İki oğlu da, kendisi gibi âlim idi. Soyundan Alî bin Yûsûf, Akserâyda vatan caddesindeki kiliseyi câmi' yapmıştır. İmâmı, İsâ efendi, câmi'e çok vakf yapıdığından, **(Fenârî İsâ)** mescidi denilmiştir. Bursada kâdî iken 903 de vefât etmiştir. Ahfâdından Muh-yiddîn bin Muhammed Fenârî, onüçüncü şeyh-ul-islâm olup, Beykoza bağlı (De-re-seki)de ve Rumeli-hisârında birer mescid yaptırmış, dokuzyüzedört [954] de vefât etmiştir. Eyyûb sultândadır. 1097, 1124, 1127, 1146, 1164.

327 — FERİDÜDDİN-İ ATTÂR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin İbrâhîm, Sôfiyye-i aliyededir. **(Mantik-ut-tayr)** kitâbında, tesavvufu kuşlar ağzından anlatmaktadır. Fârisî **(Tezkiret-ül-Evliyâ)**sından bir kısmı (Hakikat Kitâbevi) tarafından **(Akâid-i Nizâmiyye)** içinde tab' edilmiştir. [513] de Nişâpürda tevellüd, 627 [m. 1230] de Cengiz askeri tarafından, orada şehîd edildi. Babası attâr idi. Ya'nî, ilâc, esans satardı. Ferîdeddîn-i Genc-i şeker başkadır. Sekizyüztaltmış-dokuzuncu [869] sırada Şeker Genç ismine bakınız! 312.

328 — FERİŞTEH OĞLU: Hurûfî babalarındandır. Hurûfliğin kurucusu olan Fadlullah-ı Hurûfinin müridlerindedir. Adı Abdülmecid İzzeddîndir. 874 [m. 1469] de öldü. Hurûfî dedelerinin dinden çıkmalarına sebep olan **(Aşknâme)** kitâbını yazmıştır. 500, 501, 1099.

329 — FERRÛH SİR ŞÂH: Hind sultânlarının dokuzuncusu Ferrûh Sîr Şâh 1122 [m. 1710] de vefât etdi. Muhammed Ma'sûmun oğlu Muhammed Sıddîkın mürîdi idi. **(Umdetül-makâmât)** sahîfe 395.]

330 — FETH-İ MÛSULÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Alî efendidir. Bîşr-i Hâffinın arkadaşı idi. 220 [m. 835] senesinde Bağdâdda vefât etdi. 689.

331 — FEYZULLAH EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Erzurumludur. Şem-seddîn-i Tebrîzî soyundandır. Osmânlı şeyh-ul-islâmının kırkaltıncısıdır. Edirne-de 1115 [m. 1703] senesinde şehîd edildi. Medrese, kütübhâne, mektebler yaptırdı.

Feyzullah Erzincânî, Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdînin **(İ'tikâdnâme)** kitâbını türk-çeye terceme etmiş, **(Herkeseye Lâzım Olan İmân)** kitâbının birinci risâlesi olarak basılmıştır. 1323 [m. 1905] de vefât etmiştir. 579.

332 — FİHR: Resûlullahın onbirinci babasıdır. Mâlikin oğlu, Gâlibin babasıdır. Fihir, avuc dolusu taş demektir. İsmi Kureyşdir. Bunun soyundan olanlara **(Kurey-şî)** denir. Kureyş, köpek balığı demektir ve cem' olmak ve toplanmak demektir. Hac için Mekke'de toplandıkları için Kureyş denildi. 390, 1128.

333 — FİR'AVN: Eski Mısır hükümdârlarına verilen isimdir. Yirmialtı Fir'avn sülâlesi vardır. Her sülâlede çeşidli Fir'avnlar asrlarca hükümdârlık etdi. Çoğu, insanları kendilerine tapındırdı. Mûsâ “aleyhisselâm” zemânındaki Fir'avn, Muharrem ayının onuncu günü, askeri ile birlikte bahr-i ahmerin Süveyş kısmında boğuldu. İmânî kabûl olmadı. 105, 356, 452, 485, 525, 640, 641, 695, 850, 1105, 1123, 1151.

334 — FİRÛZÂBÂDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Ya'kûb, **(Kâ-mûs)** lügâtini yazmıştır. İrânda Şîrâzın cenûbunda, Fîrûz-âbâdda, 729 [m. 1329] da tevellüd, 816 [m. 1414] da Yemende Zebîdde kâdî iken vefât etdi. Tefsîr, hadîs, fıkıh ve lügât âlimi idi. Yıldırım ve Tîmûr ile görüşüp ihsânlarına kavuştu. 390, 1070, 1164.

335 — FİRÛZ ŞÂH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Delhîde hüküm süren Tuğluk sülâlesindedir. [752] de tahta çıktı. Çok âdil idi. Bendler, barajlar, kal'a ve mektebler yaptı. Çeştiyye meşâyihından Kutb-ı zemân Celâl-i Buhârînin halîfesi idi. Mürşidinin emri ile Serhend şehrinin yaptı. 790 [m. 1388] da, seksen yaşında vefât etdi. Yaptırdığı su yolu, Serhend kısmını sulamaktadır. İkiyüztürek kilometre uzunluğundadır. Geçtiği yerleri sulamaktadır. 1121, 1129.

336 — FUDAYL BİN İYÂD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Evliyânın büyüklerindedir. [107] de tevellüd, 187 [m. 803] senesinde Mekke'de vefât etdi. Sırrî-yi Se-

kâtfın mürşidlerindendir. (**Hicâb-ül-aktâr**) kitâbı Pârisdedir. 90, 497, 692, 842, 1171.

337 — GALİLE: İtalyan astronomlarından. 981 [m. 1574] de Pizede tevellüd, 1051 [m. 1642] de vefât etdi. Yirmiiki yaşında, Üniversite matematik profesörü oldu. Dünyâ dönüyor dediği için, yetmiş yaşında habs edildi. Habshânedede gözleri kör oldu. 704, 1048.

338 — GANİM-İ BAĞDÂDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Muhammeddir. Hanefî âlimlerindendir. Çok kitâb yazdı. Tütün içmenin harâm olmadığına fetvâ verdi. 1030 [m. 1621] da vefât etdi. 639.

339 — GAZÂLÎ MUHAMMED “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Muhammed Gazâlî, islâm âlimlerinin en büyüklerindendir. 450 [m. 1058] senesinde, Îrânın Tus ya'nî Meşhed şehrinin Gazâl kariyyesinde tevellüd, 505 [m. 1111] de orada vefât etdi. Müctehid idi. İctihâdı, Şâfi'î mezhebine uygun oldu. O kadar çok kitâb yazdı ki, ömrüne bölününce, bir güne onsekiz sahife düşmektedir. [484] de Bağdâdda Nizâmiyye üniversitesine profesör oldu. Hacca gidip gelince, Şâmda profesörlük yaptı. Sonra Nişâpûrda profesörlüğü zorla kabûl etdi. Kitâbları çok kıymetlidir. Garb dillerine çevrilmektedir. (**Eyyühel-veled**) kitâbı arabîdir. Fârisî tercemesi, Bursada, Orhân câmi'i kütübhânesinde mevcûddür. Bu kitâbı, 1364 [m. 1945] de kurulmuş olan milletler arası ilm yayma (Unesco) teşkilâtı tarafından 1370 [m. 1951] de fransızcaya, ingilizceye ve ispanyolcaya terceme edilerek, hepsi basılmıştır. [m. 1959] da, dört alman ordinaryüs profesörünün, Gazâlînin kitâblarını okuyarak, islâm dînine âşık olduklarını ve imâmın kitâblarını almancaya çevirmekte olduklarını gazetelerde okuduk.

İmâm-ı Gazâlîye islâm felesofu diyenler oluyor. Bu büyük imâm, felesof değildir. Bir islâm âlimi, bir müctehid idi. Onun kitâblarında mevdu' hadîs var sanan kimse, yâ onu tanımayan, din imâmı ve müctehid ne demek olduğunu bilmiyen câhillerdendir. Yâhud Ehl-i sünnete düşman olan vehhâbilerin tuzağına düşmüş bir zevallıdır. İslâm âlimlerinin hiçbirisi felesof değildir. Felesof, islâm âlimi olamaz. Nasıl ki, cam parçası pırlanta olamaz. İslâm felesofu diye birşey yoktur. İslâmiyyette felsefe yoktur. Binüçyüzseksenüç 1383 [m. 1963] senesinde Pâkistânda basılan (**Me'ârif-üs-sünen**) adındaki yedi cild kitâbın birinci cildinde de (İslâm âlimlerine göre rûh cismidir. Eski yunan felsefecileri rûh cism değildir dedi. İmâm-ı Gazâlî de böyle dedi. Onun felsefeye bağlılığı birçok yerde kendine hâkim olmuştur) diyor. Mücessimeden olan İbni Teymiyyenin rûh hakkındaki sözlerini, islâm âlimlerinin sözü diye yazarak koca Gazâlîyi küçümsemek gafletine düşmektedir. Arabî beş cild (**İhyâ-ül-ulûm**) kitâbı 1387 [m. 1968] senesinde Beyrutda ve fârisî bir cild (**Kimyâ-i se'âdet**) kitâbı Muhammed Şâh Rızâ Pehlevî zemânında 1374 [m. 1955] de Tahranda ve 1398 [m. 1977] de İstanbulda basılmıştır. Bu Ehl-i sünnet kitâbının ve benzerlerinin Tahranda basılması ve Îrânda Ehl-i sünnet medrese ve tekelerinin açılması sebebi ile taşkın şî'iler, Humeynî ismindeki bir âhundun teşvîki ile şâha karşı isyân ederek, Îrânda Şî'î Cumhûriyyeti kurdular. (**Dürret-ül-fâhire**) kitâbının arabîden türkçeye tercemesi, (**Kıyâmet ve Âhret hâlleri**) ismi ile basılmıştır. İsâ aleyhisselâmın, Allahü teâlânın kulu ve Peygamberi olduğunu vesfîkalarla isbât eden (**Er-reddül-cemîl li-ülûhiyyet-i İsâ bi-sarih-il İncil**) kitâbı, fransızca tercemesi ile birlikte, 1359 [m. 1939] senesinde Robert Chidiac tarafından Parisde basdırılmış, 1407 [m. 1986] da İstanbulda Hakikat Kitâbevi tarafından, ikisi de ofset ile basdırılmıştır. 18, 26, 34, 42, 82, 105, 108, 116, 120, 132, 279, 412, 415, 418, 419, 420, 430, 455, 470, 490, 491, 497, 600, 605, 677, 698, 700, 719, 758, 761, 766, 909, 962, 964, 1008, 1010, 1047, 1053, 1058, 1079, 1090, 1103, 1116, 1118, 1173, 1184.

— **Gazevât-ı Peygamberî: (İslâm Ahlâkı)** sahîfe 195 e bakınız!

340 — GÖTE (Goethe): Ünlü alman şâ'iridir. 1162 [m. 1749] de tevellüd, 1248 [m. 1832] de vefât etdi. Hikâye ve tiyatro kitâbları yazdı. Faust tiyatrosu çok

meşhûr oldu. Kur'ân-ı kerîmin büyüklüğünü söylerdi. 543.

341 — GÜLŞENÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İbrâhîm bin Muhammed Gülşenî, tanınan velîlerdendir. [830] da Azerbaycanda tevellüd, 940 [m. 1534] senesinde Mısırda vefât etdi. Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî halifelerinden Ömer Rûşenîden feyz aldı. Şâh İsmâ'îlin işkenceleri zemânında Mısra gitti. (**Ma'nevî**) adındaki kırkbin beytlik mesnevîsinin bir kısmını halifelerinden Muhammed Fenâî efendi türkçeye terceme etmiştir. Bu terceme ve sonunda Gülşenî hazretleri ile Gülşenî meşâyihinden Hasen Sezâî efendinin mektûbâtı ve hâl tercemelerini eklemiştir. 1289 [m. 1871] da İstanbulda basılmıştır. Sezâî efendi, Edirne'de Muhammed Sırrî efendiden ve sonra Fenâî efendiden feyz alıp, 1151 [m. 1737] de vefât etmiştir. Torunları asrlarca Edirne'de irşâdda bulundular. 1087.

342 — HABÎB-İ ACEMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Dâvûd-i Tâînîn mürşidi ve Hasen-i Basrînin halifesidir. 120 [m. 739] senesinde vefât etdi. 1089.

343 — HÂCEGÎ MUHAMMED İMKENEGÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hicretin dokuzyüzonsekiz [918] senesinde Buhârânın İmkene kasabasında tevellüd, binsekiz 1008 [m. 1600] de orada vefât etdi. Rûh ilmlerinin mütehasısı idi. Babası, Derviş Muhammed hazretlerinden feyz aldı. Çok Velî yetiştirdi. 969, 1141.

344 — HÂCE-ZÂDE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muslih-uddîn Mustafâ bin Yûsûf, Bursalıdır. Fâtih sultân Muhammed hânın hocası ve İstanbul kâdîsı oldu. Fâtihin emri ile, Gazâlînin (**Tehâfüt-ül-felâsife**)si ile, İbnür-Rüşdün buna olan reddiyyesini incelemiş, Gazâlînin haklı olduğunu bildiren kıymetli bir kitâb yazmıştır. 893 [m. 1487] de vefât etdi. Bursada, Emîr Sultân kabristânındadır.

345 — HÂCI BAYRAM-I VELÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sôfiyye-i aliyye'dendir. Ankarada Zülfadl [Sol-Fasol] köyünde tevellüd ve orada 833 [m. 1429] senesinde vefât etdi. Kayseride Somuncu baba denilen Hamîdüddîn Hâmid-i Akserâyîden feyz aldı. Edirne'de eski câmi'de va'z etdi. Ankaradadır. 909, 970, 1074, 1088, 1132, 1164.

346 — HÂCI BEKTÂŞ-I VELÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Adı seyid Muhammed bin İbrâhîm Atadır. Hicrî [680] senesinde Horâsânın Nîşâpûr şehrinde tevellüd etdi. 738 [m. 1338] de vefât ettiği (**Kıyas-ı Enbiyâ**)da yazılıdır. Anadolu'da Kırşehir'dedir. Şeyh Lokmân-ı Horâsânînin halifesi idi. Bu da, şeyh Ahmed-i Yesevînin, bu da, Yûsûf-i Hemedânînin halifesi idi. Hâci Bektâş-ı Velî hazretleri, sultân Orhân ile sohbet etdi. Yeni-çeri askeri kurulurken düâ etdi. Bundan feyz alanlara Bektâşî denildi. Bu temiz, iyi bektâşiler, zemânla azaldı. Hurûfî denilen zındıklar, bu mübârek ismi kendilerine mal edindi. 499, 500, 501, 502, 503, 504.

347 — HADÎCE SULTÂN “rahmetullahi teâlâ aleyhâ”: Dördüncü Muhammed hânın kerimesidir. Binyüzelebirdir [1151] Defterdâr ile Ayvânserây arasında (**Sultân câmi'i**)ni yaptırdı. Buna (**Yâ-Vedûd câmi'i**) de denir. Çünkü, önceden şeyh Abdül-Vedûd yaptırmıştı. Kendisi, Buhârâdan, İstanbulu almak için gelenlerdendir. 860 [m. 1456] senesinde vefât edip, orada defn olundu. Sonra, halifelerinden Tokmak dede, vakfını ta'yîn etdi. Bu da orada medfûndur. Bunun için oradaki kabristâna (**Tokmaktepe**) denir. Hadîce sultân, buradaki sâhil serâyıları yerine çeşme, sebil ve mektep ve mektebin altında Muhammed Ensârînin “radiyallahü anh” türbesini yaptırdırken, bu mescidi yeniden yaptırmıştır. Rumeli-kavağı câmi'ini de Hadîce Turhân sultân yaptırmıştır. 1156 [m. 1743] de vefât etdi. Turhân sultân türbesindedir. Zevci Hasen pâşa, Üsküdârda (**Nesûhî tekkesi mescidi**)ni yaptırmıştır.

348 — HADÎCE-TÛL-KÛBRÂ “radiyallahü anhâ”: Huveylid bin Esed bin Abdil-Uzza bin Kasıyy kızıdır. Resûlullahın ilk zevcesidir. Çok zengin ve âlim ve âkıl idi. Bütün malını Resûlullah'a bağışladı. Yirmibeş sene çok iyi hizmet etdi. Hicretten üç yıl önce, altmışbeş yaşında Mekkede vefât etdi. İlk îmâna gelen hür kadındır. Resûlullahın bütün kızlarının ve iki oğlunun annesidir. 379, 380, 388, 574,

598, 952, 1064, 1126, 1139, 1164, 1195, 1196, 1198.

349 — HÂDİMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Mustafâ, Konya'nın Hâdim kasabasında tevellüd, 1176 [m. 1762] da, orada vefât etdi. 264, 629, 638, 643, 1083.

350 — HAFÎDZÂDE SÂDİK “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Altıyüzyetmişüçüncü [673] sırada Muhammed Sâdik ismine bakınız!

351 — HÂFİZ-I ŞÎRÂZÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şemseddîn Muhammed bin Kemâleddîn, [720] de Şîrâzda tevellüd, 791 [m. 1389] de orada vefât etdi. Büyük islâm şâ'iridir. Nakşibendî idi. Tîmûr hân ile görüşdü. Dîvânı fârisîden garb dillerine terceme edildi. 958.

352 — HÂFİZ ES'AD: Kanlı bir ihtilâl ile Sûriye devlet reîsi oldu. Şî'ilerin en kötüsü olan Nusayrî fırkasındandır. Çok zâlim idi. Yalnız Hamâ şehrinde binlerce Ehl-i sünnet müslimânı öldürdü. 1421 [m.2000] de öldü.

353 — HAFSA “radıyallahü anhâ”: Hazret-i Ömerin kerîmesi idi. Zevci ile Habesistâna ve Medîneye hicret etmişdi. İlk zevci Huneyns bin Huzâfe Bedrde bulundu. Sonra vefât etdi. Hicretten iki buçuk sene sonra Resûlullah'a zevce olmakla şereflendi. Kırkbeş 45 [m. 665] senesinde altmış yaşında iken vefât etdi. 380, 381.

354 — HAHN: Atom çekirdek enerjisini ve bombasını bulanlardandır. Alman kimyâgeridir. 1296 [m. 1879] da Frankfurtda tevellüd etdi. Nobel mükâfâtı aldı. 563.

355 — HÂKİM-Bİ-EMRİLLAH: Altıncı Fâtımî hükümdârıdır. Babası Azîzdir. 375 [m. 985] de tevellüd etdi. Onbir yaşında tahta çıkdı. 411 [m. 1020] senesinde öldürüldü. Dîrâra aldanarak, dînini sapıtdı. Tanrılık da'vâsına kalkışdı. 487, 740, 1106.

356 — HÂKİM NÎŞÂPÛRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Abdül-lah hadîs âlimlerindendir. [321] de tevellüd ve 405 [m. 1014] senesinde Nîşâpûrda vefât etdi. (**Buhârî**)de ve (**Müslim**)de bulunmayan sahîh hadîsleri topluyarak meydana getirdiği (**Müstedrek**) kitâbı çok kıymetlidir. Beyrutda (Mekteb-üt-ticârî)de satılmaktadır. 164, 194, 450, 993.

357 — HÂKİM-İ ŞEHÎD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Muhammed bin Ahmed, fıkıh âlimidir. 334 [m. 946] senesinde şehîd edildi. (**Gurer**), (**Kâfi**) ve (**Müntekâ**) kitâbları meşhûrdur. 268.

358 — HAKÎM-İ TİRMİZÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Abdül-lah Muhammed bin Alî, hadîs imâmıdır. 320 [m. 932] senesinde şehîd edildi. Çok kitâb yazdı. (**Nevâdir-ül-üsûl**) kitâbı çok kıymetlidir. 515.

359 — HALEBÎ İBRÂHÎM “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İbrâhîm bin Muhammed, fıkıh âlimidir. [866] da Halebde tevellüd ve 956 [m. 1549] da vefât etdi. İstanbulda Fâtih câmi'inin imâmı idi. Edirnekapı kabristânından, Buğaz köprüsü yolu yapılırken, yanındaki Sakızağacı kabristânına nakl edilmiştir. (**Mültekâ**) kitâbı fransızcaya terceme edilmiştir. (**Halebî**) kitâbı meşhûrdur. Ayasofya ders-i-âm-larından ve nakşî meşâyihından Alî Yektâ efendi, buna hâşiye yapmıştır. Siyer sâhibleri Nûreddîn Alî Halebî Hanefî 1044 [m. 1633] de ve Burhâneddîn Alî Halebî şâfi'î 1014 [m. 1604] de vefât etmişlerdir. 269, 274, 729, 1074.

360 — HALEBÎ MUHAMMED: 439.cu sırada, İbni Emîr ismine bakınız!

361 — HÂLİD BİN VELÎD “radıyallahü anh”: Velîd bin Mugîre bin Abdül-lah bin Amr bin Mahzûm oğludur. Ebû Cehl bin Hişâm ile ve Velîd bin Abd-i Sems ile kardeş çocuklarıdır. Velîd bin Velîdin kardeşidir. Kardeşi Velîd, Bedrde esîr olup fidiye ile kurtulunca, Mekkeye gitdikden sonra îmâna gelmiş, Medîneye hicret etmişdi. Hâlid, Mekkenin fethinden evvel kardeşi Velîdin tavsiyesi ile, Amr ibni Âs ile beraber Medîneye gelip îmân etdiler. Uhudda ve Hudeybiyyede düşman ordusunda idi. Mekkenin fethinde Resûlullahın yanında idi. Mûte gazâsında üçbin

kişi ile yüzbin rûma gâlib geldi ve (**Seyf-ullah**) ismi ile şereflendi. Yemâme cenginde ve İrân, Rûm gazâlarında hep zafer kazandı. Hicretin yirmibirinde [21] Humsda vefât etdi. 1078, 1090, 1091, 1129, 1152, 1187, 1195.

362 — HÂLİD KARSIALAN: Hâlid pâşa, Kars fâtihidir. Meclis kürsüsünde konuşma yaparken, vurularak şehîd edildi.

363 — HÂLİD-İ BAĞDÂDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sôfiyye-i aliyyenin büyüklerinden. İslâm bilgilerinin mütehasşislerindendir. Hayâtı, (**Mecd-i tâlid**) ve (**Şems-üş-şümûs**)da ve hesâb, hendese ve heyet ilmlerinde ve (Rub-i-dâire) üzerinde mâhir olduğu (**El-Hadâik-ul-verdiyye**)de yazılıdır. Yüzlerce büyük âlim yetiştirdi. Bağdâdın şimâlinde Zûr şehrinde 1192 de tevellüd ve Şâmda 1242 [m. 1826] de vefât etdi. Cenâze nemâzını allâme İbni Âbidîn kıldırdı. Ehl-i sünnet düşmanları, bu büyük âlime kürd aslı diyor. Bu sözleri, temâmen yanlış ve iftirâdır. Üçüncü half-e Osmân “radiyallahü anh” soyundan olduğu vesikalarla sâbitdir. 1224 [m. 1809] de Bağdâddan hareket ederek, bir senede Dehlîye geldi. Abdüllah-ı Dehlevîden dokuz ay feyz aldı, 1226 da Bağdâda avdet etdi. (**İkdül-cevherî**) kitâbında irâde-i cüz’iyyeyi uzun yazmaktadır. (**İ’tikâdnâme**) kitâbı, fârisî olarak, hadîs-i Cibrîlin şerhidir. Arabî tercemesi, (**El-îmân vel-islâm**) ismi ile 1981 de İstanbulda basılmışdır. Türkçe tercemesi ve arabî (**Câliyet-ül-ekdâr**) düâ kitâbı Hakîkat Kitâbevi tarafından basdırılmışdır. Fârisî divânı çok kıymetlidir. 188, 460, 506, 579, 639, 701, 909, 922, 969, 1061, 1075, 1089, 1112, 1121, 1132, 1143, 1158, 1169, 1174, 1181, 1187, 1198.

364 — HALÎL (ŞEYH) “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Mâlikî fıkâh âlimlerindedir. Babası İshakdır. 767 de vefât etdi. (**Muhtasar**)ı meşhûrdur. 458, 632, 1016.

365 — HALÎL BİN OSMÂN: Kârî’lerdendir. 811 [m. 1408] de vefât etdi. 418.

366 — HALÎMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hüseyin bin Hasen bin Muhammed bin Halîm Cürcânî, Şâfi’î fıkâh ve hadîs âlimidir. 338 de tevellüd ve 403 [m. 1012] de vefât etdi. (**Minhâc-üd-dîn**) kitâbı meşhûrdur. 242, 465.

367 — HALLÂC-İ MENSÛR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sôfiyye-i aliyyededir. Tarîkat serhoşluğunda gördüklerini, islâmiyyete uymıyan kelimelerle söylediğinden 306 [m. 919] da Bağdâdda şehîd edildi. Alî Râmitenî hazretleri buyurdu ki, (Hüseyin Mensûr zemânında, hâce Abdülhâlık-ı Goncdüvânînin oğullarından biri bulunsaydı, Mensûr i’dâm edilmezdi.) Hâcenin ma’nevî oğullarından biri bulunsaydı, Hüseyin Mensûru terbiye ederek, o makâmdan geçirirdi. 94, 497, 765, 943.

368 — HALVÂNÎ: Dörtüyzonbeşinci [415] sırada, Hulvânî ismine bakınız!

369 — HÂMÂN: Fir’avnın vezîri idi. İmâna gelmesine mâni’ oldu. Âsiyenin şehîd edilmesine sebep oldu. Mûsâ aleyhisselâmın da öldürülmesini istedi.

370 — HAMDAN KURMUT: Karmat da denir. Gözleri kırmızı demektir. İsmâ’îlî mezhebinde iken, mürîdleri çoğalınca (**Kurmutî**) tarîkatını kurdu. Kûfe şehrinde tüccâr idi. (**Dâr-ül-hicre**) adında bir tekke yaptı. 277 [m. 890] senesinde öldü. (**Karamita**) devletini kurdu. Müslimânlara çok zulm yaptılar. 488.

371 — HAMDÎ AKSEKÎ: Diyânet işleri reîsi idi. Mezhebsiz Reşîd Rızânın (**Muhâverât**) kitâbını türkçeye terceme ederek (**Mezheblerin telfîki**) ismini vermişdir. 1162.

372 — HAMEVÎ AHMED ve HAMEVÎ SA’DEDDÎN: [83] numarada, Ahmed-i Hamevî ve [784] de Sa’düddîn Hamevî isimlerine bakınız!

373 — HAMÎDULLAH: 1326 [m. 1908] senesinde Hindistânın güneyinde Haydarâbâtda tevellüd etdi. [m. 1971] de İstanbulda kendisi ile konuşuldu. İslâm âlimlerine, Selef-i sâlihîne güvenmediğini, Haydarâbâtdaki hocasının sözlerine uymıyan bilgilere inanmadığını söyledi. Orada Osmâniye üniversitesinde okudu. Devletler hukûku üzerinde doktora yaptı. [m. 1947] de Hindistân hükûmeti kendisini vatandaşlıktan çıkardı. Pârisde CNRS ilmî araştırmaya a’zâsı idi. İsmâ’îlî mezhe-

binde, koyu Ehl-i sünnet düşmanı olarak yetişti. Açıkca ve sinsice, islâmiyeti bozmağa, Ehl-i sünnet âlimlerini lekelemeğe çalıştı. (**İslâma Giriş**) ve (**İslâm Peygamberi**) kitâblarında, bozuk düşüncelerini açığa vurmaktadır. Sebe' sûresinin yirmisekizinci [28] âyetinin meâl-i şerîfi, (**Seni bütün insanlara Peygamber gönderdim**)dir. O ise, kitâbına, yalnız müslimânların Peygamberi olduğunu anlatan ism takmıştır. Kâfirlerin çoğunun inançları böyledir. (**Fâideli Bilgiler**) kitâbımızın sonundaki 63.cü maddede, bozuk yazılarına cevâblar verilerek, azgın bir islâm düşmanı olduğu, isbât edilmiştir. 1424 [m. 2003] de öldü. 307, 310, 410, 462, 571, 970.

374 — HAMMÂD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû İsmâ’îl bin Ebî Süleymân Müslim, İmâm-ı a’zamın hocasıdır. İbrâhîm-i Neha’înin ve Enes bin Mâlikin talebeleridir. 120 [m. 738] senesinde vefât etdi. 268, 439, 440, 441, 443, 849, 1119.

375 — HAMZA “radıyallahü anh”: Resûlullahın amcasıdır. Hicretten yedi yıl önce İmâna geldi. Bedr gazâsında çok kahramânlık gösterdi. Uhud gazâsında Vahşî tarafından şehîd edildi. Uhud gazâsında şehîd olanların isimleri (**Mir’ât-i Medîne**)de yazılıdır. (Vahşîye niçin bed düâ etmiyorsunuz) dediklerinde, (**Mi’râc gecesi, Hamza ile Vahşîyi kolkola Cennete giderken gördüm**) buyuruldu. Uhud gazâsı, hicretin üçüncü senesi Şevvâl ayında oldu. Kâfir ordusu üçbin [3000] kişi olup, yediyüzü zırhlı ve ikiyüzü atlı idi. Onbeş de kadın olup def çalar, şarkı söylerlerdi. Düşmandan otuza yakın kişi öldürüldü. İslâm askeri yediyüz [700] olup, yüzü zırhlı idi. İki at vardı. Eshâb-ı kirâmdan yetmiş kişi şehîd oldu. Altısı Muhâcirlerden, kalanı Ensârdan idi. Uhud gazâsından dört ay sonra, Necd halkına da’vet için, yetmiş genc gönderildi. (**Bi’ri Me’ûne**) denilen yerde, hücûm edip, hepsini şehîd etdiler. Yalnız, iki sahâbî kurtuldu. 1008, 1014, 1065, 1095, 1110, 1152, 1179, 1185, 1186, 1187.

376 — HAMZA BİN AHMED: Derezîlerin bozuk inanışlarını yayan, Mısrılı bir sapıktır. Fâtımî hükmdarı olan Hâkim-bi-emrillah da, bunun yalanlarına aldanaarak, yoldan çıktı. 487, 740, 1089.

377 — HAMZA EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: (**Bey’ ve şirâ risâlesi**) çok istifâdelidir. Bu kitâbı İsmâ’îl bin Osmân şerh etmiş, 1306 [m. 1890] da İstanbul’da basılmıştır. 640, 797, 811, 845, 873.

378 — HÂN-I HÂNÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Mirzâ Azîz Abdürrahîm, Ekber şâhin ve Selîm şâhin devlet adamlarındandır. Şâ’ir idi. Gücerat vâlîsi iken 1036 [m. 1627] da vefât etdi. Delhîdeki büyük türbesi harâbe hâlinindedir. İmâm-ı Rabbânî hazretlerini çok severdi. Hân-ı a’zam ise, 1033 de vefât etmiştir. 54, 97, 746, 747, 753, 1147.

379 — HÂRİCE TEBNİ-ZEYD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Tâbi’inden ve fukahâ-i seb’a [yedi büyük âlim]dan idi. Doksandokuz 99 [m. 717] senesinde Medîne’de vefât etdi. Babası Zeyd bin Sâbit, Sahâbenin büyüklerinden idi. 66.

380 — HARİRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Alî, Halvetî idi. Tütün içmenin harâm olmadığını bildirdi. 1048 [m. 1639] de vefât etdi. 638.

381 — HÂRİS “radıyallahü anh”: Arabistânda Benî-Mustalak kabîlesinin reîsi idi. Hicretin beş veyâ altıncı yılında, islâmiyeti kabûl etmediğinden harb edilerek esîr alındı. Mu’cize görünce müslimân oldu. Kızı Cüveyriyyeyi Resûlullah’a nikâh eyledi. 381, 1088.

382 — HÂRÛN “aleyhisselâm”: Beni-İsrâîl Peygamberlerindedir. Mûsâ aleyhisselâmın büyük kardeşi idi. Mûsâ aleyhisselâmdan üç sene önce, yüzyirmiiç yaşında, yolda vefât etdi. 482, 1151, 1152.

383 — HÂRÛNÜRREŞİD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed Mehdînin oğlu, Ebû Ca’fer-i Mensûrun torunu idi. Beşinci Abbâsî halifesi idi. [148] de tevelüd, 193 [m. 809] de Tus ya’nî Meşhed şehrinde vefât etdi. [170] de büyük kardeşi Mûsâ Hâdînin yerine halife oldu. Orduları ile Üsküdâra kadar geldi. Fransa kra-

lı birinci Şarl, ya'nî büyük Şarlmanla mektûblaşırđı. Ona bir divâr sâati hediye göndermişdi. Avrupalılar, sâatin kendi kendine işlediğini görünce, içinde şeytân var diyecek kadar câhil idiler. Çalar sâat 516 [m. 1022] de yapıldı. Muhammed bin Alî ibni Sââtî, sâat i'mâlinde mâhir idi. Rakkaslı sâati, ilk olarak papa ikinci Silvestr Endülüs müslimânlarında görerek Avrupaya getirdi. 1003 [m. 1594] de öldü. 172, 300, 465, 467, 649, 783, 1115, 1127, 1152, 1177.

384 — HASEN ADVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hasen bin Advî Hamzâvî Mıs-rî, Mâlikî âlimlerindendir. 1220 [m. 1806] de Advede tevellüd, 1303 [m. 1885] de vefât etdi. Câmi'ul-ezherde yetişdi ve müderris oldu. Çok kitâb yazdı. (**İrşâd-ül-mürîd fi-hulâsa-ti ilmi tevhîd**) ve (**En-nefehât-üş-şâziliyye fi şerh-ı Burde-til-Bu-sayriyye**) kitâbları çok kıymetlidir. 458.

385 — HASEN BİN ALÎ “radiyallahü anhümâ”: Resûlullahın kızı hazret-i Fâtı-manın oğludur. Beyâz ve güzel yüzlü olup, yüzü Resûlullahın yüzüne çok benzeyen yedi kişiden biri bu idi. Resûlullahı bundan dahâ çok benzeyen kimse yokdu. Oni-ki imâmın ikincisi, islâm halîfelerinin beşincisidir. Hicretin üçüncü [3] senesi, Me-dîne'de tevellüd, [49] da Medîne'de vefât etdi. Babası hazret-i Alî şehîd olunca, kırk [40] senesinde Kûfede halîfe seçildi. Kûfe, Basra, Irâk, Horâsân, Mekke, Medîne, Hicâz ve Yemen ehâlisine, pederi gibi halîfe oldu. Diğer memleketler, hazret-i Mu'âviyenin elinde idi. Yedi ay sonra, Bağdâd yanında Anbar denilen yerde, ikisi-nin ordusu harbe hâzır iken, müslimân kanı dökülmemesi için, hilâfeti hazret-i Mu'âviyeye bıraktı. Hazret-i Mu'âviye kendisine dörtüzbün akça gümüş para he-diyye gönderdi. Sonra hazret-i Hasen Medîneye geldi. Ölünciye kadar orada yaşa-dı. Hazret-i Mu'âviye, kendisinden sonra hazret-i Hasenin halîfe olmasına karar ver-di. Bu haber her tarafa yayıldı. Fekat, hazret-i Hasen, kadın yüzünden, zevcesi ta-rafından zehrlendi. Soyundan olanlara (**Şerîf**) denir. 60, 62, 377, 381, 421, 511, 513, 514, 609, 621, 717, 752, 769, 846, 919, 1014, 1063, 1064, 1100, 1118, 1138, 1171.

386 — HASEN BİN ALÎ ASKERÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Oniki imâmın onbirincisi, Alî Nakînin oğludur. [232] de Medîne'de tevellüd, 261 [m. 875] senesinde Bağdâdda vefât etdi. 62, 487, 1116.

387 — HASEN BİN SABBÂH: Yemen âmirlerinden Yüsûf-i Humeyrî neslin-dendir. Nizâm-ül-mülk ve Ömer Hayyâm ile birlikde, imâm-ı Muvaffak-ı Nîşâpû-rînin talebesi idiler. Alb Arslanın hâcibi oldu. [472] de Nizâm-ül-mülkle arası açılarak Mısra kaçdı. Şî'î olduğu için, Fâtımî hükümdârı Müstansırdan iltifât gör-dü. Orada İsmâ'îl bin Ca'fer Sâdik torunlarından birisi ile tanışıp, İsmâ'îliyye yolunu tuttu. Tevellüd yeri olan Rey şehrine geldi. Câhilleri aldatdı. Yol kesici-liğe, eşkiyalığa, meşhûr adamlara pusu kurup öldürmeğe başladı. [473] de Selcû-kilere isyân edip birkaç kal'a aldı. İsmâ'îliyye devletini kurdu. Afrikadaki (İsmâ'îliyye) devletinden ayırmak için, buna (Şarkî), doğu devleti denir. [654] senesine kadar sekiz hükümdâr geldi. Hasen, kırkbeş sene hükm sürüp, 518 [m. 1124] de ve-fât etdi. İsmâ'îl fırkasını yaymak için çok zulm yaptılar. Ortalığı kana boyadılar. Ehl-i sünnet âlimlerini şehîd etdiler. [498] de Hind, Türkistân ve Horâsân hâcılarının, Rey yakınında, yollarını kesip öldürdüler. 488, 500, 1110.

388 — HASEN BİN ZİYÂD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hanefî fikh âlimlerin-dendir. 204 [m. 819] senesinde vefât etdi. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin talebesi-nin meşhûrlarındandır. İbni Ziyâd şâfi'î Yemenî başkadır. 120, 268, 439.

389 — HASEN HULÛSÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Karadeniz sâhilindeki Çar-samba kasabası müftüsü idi. Türkçe (**Mecma'ul-âdâb**) kitâbı meşhûrdur. 392.

390 — HASEN-İ BASRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Tâbi'înin en büyüğüdür. Babası, Eshâb-ı kirâmdan Zeyd bin Sâbitin kölesi olan Ca'fer idi. Annesi de, Ümm-i Seleme “radiyallahü anhâ” vâlidemizin câriyesi idi. Hadîs ve fikhda çok de-rin idi. [21] de tevellüd, yüzon 110 [m. 728] da vefât etdi. Basradadır. Alî “radiyal-

lahü anh” ile sohbet ettiği (**Fetâvâ-yı hadîsiyye**)de uzun yazılıdır. 99, 688, 722, 1087, 1103, 1161, 1188.

391 — HASEN-İ BERKÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hindistânda Ahmed-i Berkinin talebesidir. İmâm-ı Rabbânînin bereket-i sohbeti ile şereflenmiştir. Öleceği zemân buyurdu ki, bana bağlı olanların afv olunacakları müjdesini aldım. Dahâ fazla istedim. Sana inananlar mağfûrdur denildi. Dahâ ziyâdesini istedim. Seni işi tip de sevenler, kıyâmete kadar mağfûrdurlar buyuruldu. [Ya’nî kalbi yumuşuyarak tevbe eder ve Cennete girmeğe sebep olan sâlih amelleri yapması nasîb olur.] 397.

392 — HASSÂF “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Bekr Ahmed bin Ömer, fikh âlimidir. (**Edeb-ül-kâdî**) kitâbı meşhûrdur. 261 [m. 874] de Bağdâdda vefât etdi. 444.

393 — HÂŞİM: Resûlullahın üçüncü babasıdır. İsmi Amr’dır. Mekkede Tirid çorbasını ilk yaptığı için Hâşim denildi. Kureyşlilerin Şâmda ticâret yapmaları için Kayserden izn aldı. Nevfelin, Muttalibin ve Benî-Ümeyyenin cediti olan Abd-i Şemsin birâderidir. Abd-i Şems ile ikiz olarak tevellüd etmişlerdir. Abd-i Şemsin oğlu Ümeye, Kureyş kabîlesinin büyüklerinden idi. Resûlullahın ve amcalarının oğullarına (**Hâşimî**) veyâ (**Benî-Hâşim**) denir. 386, 390, 1067, 1068, 1175, 1178.

394 — HÂŞİM-İ KEŞMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: 660. cı sırada, Muhammed Hâşime bakınız!

395 — HATÎB-İ BAĞDÂDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hâfız Ahmed bin Alî, hadîs âlimlerindendir. Çok sayıda, kıymetli kitâb yazdı. Şâfi’î idi. 392 [m. 1002] de Bağdâdda tevellüd, 463 [m. 1071] de orada vefât etdi. İmâm-ı a’zama ve imâm-ı Ahmede dil uzatdı ise de, mağlûb edildi. 392, 472, 476.

396 — HÂTİM-İ ESÂM “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İsmi Ebû Abdürrahmân bin Alvân olup, Sôfiyye-i aliyyedendir. Şakîk-i Belhînin eshâbındandır. Belh şehrinde tevellüd ve ikiyüzotuzyedi 237 [m. 852] de vefât etmiştir. 1008.

397 — HÂTİM-İ TÂÎ: Cömertliği ile meşhûr bir şâ’irdir. Dîvânı ilk olarak 1289 [m. 1872] da Londrada, sonra 1315 [m. 1897] de almanca tercemesi ile basıldı. Bi’setden önce ölmüşdür. 644.

398 — HATTÂT HÂFİZ OSMÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hattât şeyh Hamdullahın talebesi olup, hocasını geçmiştir. Ayasofyada bulunan mushafından foto-kopiler yapılarak çoğaltılmışdır. 1110 [m. 1699] da vefât etmiştir. Koca Mustafa pâşa câmi’i bağçesinde dir.

399 — HAVÂRÎLER: İsâ aleyhisselâmın Eshâbı, ya’nî kendisini görüp de îmân edenler azdı. Kendisinden sonra İsevîliği dünyâya yaymak için. Eshâbı arasından seçtiği oniki mü’mine (**Havârî**) denir. Fransızlar (**Douze Apotres**), Almanlar (**Apostel**), Müncid ise, (**Resûller**) diyor. Bunlar; 1- (**Petrus**) veyâ (**Pierre**) olup, asl ismi Kâmûsda (**Sem’ûn**), Lexiconda (**Simon**), Müncidde ise (**Sim’ân**) olarak yazılıdır. Çok kimseleri îmâna getirdi. Antakyada büyük bir ma’bed yaptı. Kırkıncı senede Romaya gitti. Birkaç kerre Kudüse geldi. Altmışbeşde, Neron tarafından haça gerilerek i’ dâm edildi. İsâ aleyhisselâm sanarak (**Yehûdâ**)yı da böyle çarşıya germişlerdi. Papaların birincisi sayılmaktadır. Mezârı üzerine (**Saint pierre**) kilisesi yapılmıştır. Hazîranın yirmidokuzunda yortusu yapılır. 2- (**Andreas**), Petrusun kardeşidir. (**André**) de denir. X şeklindeki çarşıya gerilerek öldürüldü. İkinci teşrinin [kasım] otuzunda yortusu yapılır. 3- (**Yuhannâ**) olup, (**Yahyâ**) demektir. Buna (**Johannes**), (**Jean**) ve (**Jani**) de denir. Ortodokslar (**Juvan**), İngilizler (**John**), ermeniler de (**Ohannes**) derler. Yüz senesinde Efesde ölmüşdür. Onikinci ayın yirmiyedisinde yortusu yapılır. 4- (**Büyük Ya’kûb**)dur. İngilizler (**James**), Fransızlar (**Jacque**) diyor. Yuhannânın kardeşidir. Temmuzun yirmibeşinde yortusu yapılmaktadır. 5- (**Filip**), Anadolu da öldü. Mayısın birinci günü yortusu yapılmaktadır. 6- (**Toma**), yahud (**Thomas**), İrân ve Hind taraflarına gidip, oralarda şehîd edilmiş, Urfaya getirilmiştir. Son ayın yirmibirinde yortusu yapılır. Barnabas İncîlinde bunun ismi yazılı değildir. 7- (**Bartelemi**) veyâ (**Bartolome**), 71 se-

nesinde Erzurumda şehîd edildi. Ağustosun yirmidördünde yortusunu yaparlar. 8- (**Matthias**) veyâ (**Mathias**) olup, mürted olan ve İsâ aleyhisselâmın bulunduğu yeri yehûdîlere haber veren ve onun şekline çevrilerak çarımha gerilen (**Yudas İsharyot**) [**Yehûdâ**]nın yerine, havârîler tarafından havârî seçilmiştir. Habeşe ve İrâna gitmiş, 61 de İrânda şehîd edilmiştir. Şubâtın yirmidördünde yortusu yapılır. İsâ aleyhisselâmdan sekiz sene sonra, ondan işitdiklerini yazmış olan (**Mettâ**) [**Matthaus=Mattieu**] başka olup, havârîlerden değildir ve yortusu eylülün yirmi-birindedir. 9- (**Küçük Ya'kûb**) veyâ (**Jacque**), altmışiki senesinde şehîd edildi. Mayısın ilk günü yortusu yapılır. 10- (**Simon**) veyâ (**Şem'ûn**), hazret-i Meryemin hemşiresinin oğlu olduğu ve yüzyedi senesinde şehîd edildiği (**Kâmûs**)da yazılıdır. (**Müncid**)de buna (**Sim'ân**) denilmektedir. Yirmisekiz ekimde yortusu yapılmaktadır. 11- (**Yehûdâ**) veyâ (**Yudas**), küçük Ya'kûbun kardeşidir. Yirmisekiz ekimde yortusu yapılmaktadır. 12- (**Taddeus**) [**Thaddaus**]un havârî olduğu Markusun İncilinde yazılıdır. Lukanın İncilinde, bunun yerine, (**Judas Yakobi**) yazılıdır. Mettânın İncilinde ise (**Lebbaus**) denildiğini Knaurs Lexikon bildiriyor.

İsâ aleyhisselâmdan gördüklerini ve işitdiklerini doğru olarak yazmış olan (**Barnabas**), kendisinin oniki Havârîden biri olduğunu bildiriyor. Hâlbuki hristiyan kitâblarında bunun yerinde Thomas yazılıdır. İsâ aleyhisselâmdan işitdik dediklerini yazmış olan (**Marko**) ve (**Luka**)nın Havârî olmadıkları ve (**Yuhannâ**)nın Havârî olduğu bellidir. 42, 389, 448, 534, 761, 1079, 1122, 1152, 1161, 1190, 1192.

400 — HAVVÂ: Âdem aleyhisselâmın zevcesidir. Cenâb-ı Hak, Âdem aleyhisselâmı toprakdan halk buyurdudan sonra, sol kaburga kemiğinden hazret-i Havvâyı yaratdı. İkisini Cennete koydu. İblîs, Havvâyı aldatıp, yasak edilen meyveden yediler. Cennetden çıkarıldılar. İbni İshak, kırkbir erkek, kırk kızı oldu diyor. Kitâbların çoğunda ise, yirmi def'a ikiz evlâdı, bir def'a da yalnız Şît “aleyhisselâm” olmuşdur denilmektedir. Âdem aleyhisselâmdan sonra Ciddede vefât etdi. 344, 386, 387, 574, 601, 1069.

401 — HAYÂLÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Mûsâ, büyük âlimlerdendir. İzniklidir. Mısra gitti. 870 [m. 1465] senesinde Bursada vefât etdi. (**Şerh-i akâid hâşiyesi**) çok kıymetlidir. 1062, 1147.

402 — HAYÂTÎ HALÎL EFENDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Elbüstânlı seyid Halîl bin Hayâtî, 1267 [m. 1851] de vefât etdi. 538, 1138.

403 — HAYREDDÎN-İ REMLÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Ahmeddir. Hanefî mezhebinde büyük fikh âlimidir. 993 [m. 1585] de Remlede tevellüd, 1081 [m. 1670] de orada vefât etdi. Fetvâları, İstanbulda Süleymâniyye kütübhânesi, Yeni Câmî' kısmında vardır. 1300 senesinde Mısrda Bulakda, gâyet nefis basılmış, 1974 de Beyrutda ofset baskısı yapılmıştır. (**Levâih-ul-envâr**) isimindeki (**Minah-ul-Gaffâr**) hâşiyesi ve (**Eşbâh**) hâşiyesi çok kıymetlidir. (**Dürr-ül-muhtâr**) sâhibi Alâ-üd-dîn-i Haskefînin hocasıdır. 393, 395, 398, 591, 616, 825, 872, 998, 1162.

404 — HEİSENBERG “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Atomun yapısı ile uğraşdı. Müslimân oldu. 1376 [m. 1956] da İstanbulda konferans verdi. 563.

— **Hempher:** (**İngiliz Câsûsunun İ'tirâfları**) kitâbındadır.

405 — HERAKLİÜS: Rum imperatörü idi. Resûlullah ile mektûblaşırđı. Karşılıklı elçi ve hediye gönderirlerdi. İmâna gelmedi. 20 [m. 641] senesinde, otuzbir yıl hüküm sürdükdan sonra altmışaltı yaşında öldü. 376, 1045, 1046, 1091, 1118.

406 — HERDER (Von): Alman dinler târihi profesörü idi. 1157 [m. 1744] de tevellüd, 1218 [m. 1803] de vefât etdi. Dünyâ çapında bir teolog idi. İnsanlık târihinin felsefesi üzerinde uğraşdı. Hristiyanlığa karşı yapılan düşmanlığın, körü körüne islâmîyete de yapılmasının yanlış olacağı fikrini ortaya koydu.

407 — HEREM BİN HAYYÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Veysel Karâniyi gördü. Ondan çok nasihat aldı. 677.

408 — HEROD (Büyük): Romalıların emrinde Filistin vâlisi idi. Yehûdî idi. İsâ aleyhisselâmi çocuk iken, öldürmek için emr verdi. Hazret-i Meryem bunu işittince, oğlunu Mısra götürdü. 1190.

409 — HİND “radıyallahü anhâ”: Mekke kâfirlerinden Utbe bin Rebî’a bin Abd-i Şems bin Abd-i Menâf kızı, Ebû Süfyânın zevcesi idi. Uhud gazâsında düşmân askerlerine cesâret veriyordu. Hazret-i Hamzanın şehîd edilmesine sebep oldu. Mekke fethinde müslimân oldu. Kadınlar adına Resûlullah ile sözleşme yapıldı. Hayrlı düâya mazhar oldu. 11 senesinde yapılan Yermük gazâsında, islâm ordusunda bulunup, askeri harbe teşvîk etdi. Onüç [13] senesinde vefât etdi. Hazret-i Mu’aviyenin annesidir. 785, 1138, 1185, 1186, 1187.

410 — HİTLER: 1307 [m. 1889] da tevellüd etdi. 1353 [m. 1934] de alman devlet başkanı oldu. Çok sayıda yehûdî öldürdü. 1358 [m. 1939] Eylöl ayında ikinci dünyâ harbini açdı. İspanyadan başka bütün Avrupayı, Balkanları, Libyayı aldı. Moskova kadar yayıldı. Sonra mağlûb oldu. 1364 [m. 1945] de intihâr etdi.

411 — HIZIR: İbrâhîm aleyhisselâmdan sonra yaşamış bir Nebî veyâ Velîdir. Zülkarneyn askerinin reîsi idi. Mûsâ aleyhisselâm ile yolculuk etdi. Ümmet-i Muhammedden değildir. Fekat rûhu, ba’zı Velîlere feyz vermişdir. Öldükden sonra, rûhu insan şeklinde görünüp garîblere yardım etmektedir. 686, 743, 744, 1062, 1089, 1123, 1193.

412 — HÛD “aleyhisselâm”: Yemende bulunan Âd kavmine Peygamber idi. İnanmadılar. Rüzgâr ile helâk oldular. Hûd “aleyhisselâm”, îmân edenlerle Mekkeye gelmişti. Orada vefât etdi. İbnî Âbidîn, ön sözünde diyor ki, (Şâmda Ümeyye câmi’inin kible divarının yeri, Hûd aleyhisselâmın makamı idi. (Kurtubî tefsîri)nde, Câmi’-i Ümeyyeyi Velîd bin Abdülmelik yapırdımadan önce, burası zeytinlik idi. Vaktîle Hûd aleyhisselâmın bostanı idi yazılıdır. Bu câmi’in dört divarını ilk önce Hûd “aleyhisselâm”, bostan divarı olarak yapmışdır.) 142, 482, 1128.

413 — HUGO DE VRİES: Hollandalı nebâtâtçıdır. Mutasyon teorisini kurdu. 1264 [m. 1848] da tevellüd, 1353 [m. 1934] da vefât etdi. 540.

414 — HÛLÂĞÛ HÂN: Cengizin torunudur. Onun gibi kâfir idi. Îrânda ilhânî devletini kurdu. 656 [m. 1258] da Bağdâdı yakdı, yıkdı. Sekizyüzbin müslimân öldürdü. Buna karşılık, Hasen Sabbâhın kurmuş olduğu İsmâ’îliyye devletinin son reîsleri olan Rükneddîni öldürdü. Horâsân ve Azerbaycândaki İsmâ’îliyye eşkıyâlarını kılıncdan geçirdi. Yüzlerce kal’a ve sığınaklarını yıkdı. Müslimânları büyük bir felâketden kurtardı. Yalnız Süriyedeki kal’a ve tekkeleri kaldı. 663 [m. 1265] senesinde Îrânda Merâgada öldü. 377, 388, 1081.

415 — HULVÂNÎ ŞEMS-ÜL-EİMME “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sekizyüz yetmişbeşinci [875] sırada, Şems-ül-eimme-i Hulvanî ismine bakınız! Halvânî de denir. Halvânî, tatlıcı demektir. 216, 223, 271, 309, 444, 826.

416 — HÛMÂYÛN ŞÂH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hindistândaki büyük islâm devletinin ikinci sultânıdır. 913 [m. 1508] de Kâbilde tevellüd edip, [937] de tahta çıkdı. [947] de hükûmetden ayrılıp, Îrâna ilticâ etdi. [962] de Efganlılarla harb edip, Delhîde tekrâr hükümdâr oldu. 963 [m. 1556] da vefât etdi. Delhîde türbesi, müze hâlinedir. Âlim ve âdil olup, islâmiyyete çok hizmet etdi. 1097.

417 — HÛSÂMEDDÎN AHMED “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kâdî Nizâmüddîn Bedahşînin oğludur. Hindistânda Hâce Bâkî-billahın eshâbındandır. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin büyüklüğünü de herkesden iyi bilirdi. İmâm-ı Rabbânî vefât edince, Muhammed Hâşim-i Keşmîye yazdığı başsağlığında, (Allahü teâlâ, o sûrî ve ma’nevî kemâllerin, fazîletlerin, toplandığı yer olan zâtı, dostların kalblerinin ve gözlerinin ışığı eylesin! O Evliyâların sığınağının ayrılık acısı hangi kelime ile anlatılabilir ki, yalnız onu tanıyanlara değil, bütün müslimânlara yazık oldu. İmânî olan herkes, ciğerleri yakan bu olaydan ağlamalı, sızlamalıdır) demiştir. Her tanıdığını, imâm-ı Rabbânînin hizmetine, sohbetine, derslerine sarılmağa teşvîk ederdi. Binkırküz 1043 [m. 1634] da vefât etdi. Kabri, Delhîde hâce Bâ-

kî-billah türbesinin yanındadır. 398, 933, 953, 966, 1035.

418 — HÜSÂMEDDÎN ÖMER “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ömer bin Abdül’azîz, Hanefî fikh âlimidir. [483] de tevellüd, 536 [m. 1142] da Semerkandda şehîd oldu. Sadr-üş-şehîd de denir. Muhammed Şeybânînin kitâblarını şerh etdi. (**Fetâvâ-i kübrâ**)sı ve (**Umdetül-müftî**)si çok kıymetlidir.

419 — HÜSÂMEDDÎN-İ RÂZÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hanefî fikh âlimidir. Adı, Alî bin Ahmeddir. 598 [m. 1203] senesinde Şâmda vefât etdi.

420 — HÜSEYN “radiyallahü anh”: Resûlullahın torunu, hazret-i Alînin ikinci oğludur. Oniki imâmın üçüncüsü, Ehl-i beytin beşincisidir. Bunun soyundan olanlara (**Seyyid**) denir. Hicretin altıncı [6] senesinde tevellüd, 61 [m. 680] senesinin Muharrem ayının onuncu günü Kerbelâda şehîd oldu. Mubârek başı, Mısrda, Karâfe kabristânındadır. Resûlullahın torunu ve çok sevdiği olduğu için, Ehl-i sünnetin gözbebeğidir. Şî’îler, kendisini, hazret-i Alînin oğlu olduğu için, aşırı seviyoruz diyerek, Muharrem’in onuncu günü mâtem tutuyorlar. 60, 62, 356, 377, 421, 513, 514, 538, 717, 738, 752, 769, 846, 919, 1063, 1064, 1066, 1100, 1126, 1141, 1171, 1191, 1196.

421 — HÜSEYN BİN ALÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şerif Hüseyin, Mekke emîri idi. [1268] de tevellüd, 1349 [m. 1930] da vefât etdi. Birinci cihân harbinde, İngilizler Arabistân çöllerinde yaşayan câhilleri silâhlandırıp, Mekkeye saldırdı. Şerif Hüseyini, seni koruyacağız diye aldatıp, Kıbrısta bir otele habs etdi. Hicâz [m. 1924] de vehhâbîlerin eline geçince, Kıbrıstan çıkardı. Otel parasını da kendisinden aldılar. 461, 1060, 1066.

422 — HÜSEYN HİLMİ İŞİK “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Nâm-ı müsteârî (**Siddîk Gümüş**)dür. Babası Sa’îd, dedesi Lofcanın Tepova köyünden İbrâhîm Pehlivândır. İki de Eyyûb Sultânda medfûndur. Balkan harbinde şehîd olduğu tepeye ismi verilen Bursalı Kâmil efendi ile hemşiresi Âişe hanımın anneleri Fâtıma hanım İbrâhîm Pehlivânın birâderinin kızıdır. Çeşidli din ve fen kitâblarının yazarıdır. Türkçe, arabî, fârisî, fransızca, almanca ve İngilizce kitâbları neşretmiştir. Kitâbları bütün memleketlerde okunmaktadır. Teğmenlikden albaylığa kadar türk ordusunda zehirli gazlar mütehassıslığı ve kimyâ öğretmenliği yapmış, çok subay yetiştirmiştir. İstanbul üniversitesinde çalışarak, (Phenyl-ciyan-nitrometan) cisminin sentezini yapmış ve formülünü bulmuştur. Bunu bildiren raporunu Fen fakültesi 1937 de, (Fritz Arndt, Lotte Loewe, Hilmi İşik) isimleri ile Devlet matbaasında, İngilizce olarak, 2. ci cild numarası ile basdırmıştır. Ayrıca fen fakültesinin 1937 senesi ikinci kânûn târîhli (Fen fakültesi mecmu’asında) 139. cu sahifesinde neşredilmiştir. Bu başarılarından dolayı çok tebrikler almıştır. Din bilgilerinde derin âlim ve tesavvuf ma’rifetlerinde kâmil ve mükemmil olan, kerâmetler, hârikalar sâhibi seyid Abdülhakîm efendinin yetiştirdiği salâhiyyetli bir din adamıdır. 1929 dan 1362 [m. 1943] senesine kadar o büyük zâtdan ders almış, arabî ve fârisî tercemeler yaparak gençliğe hizmet için çalışmıştır. (**Hakikat Kitâbevi**)nde, 1415 hicrî ve 1995 mîlâdî senesinde, kendi hâzırladığı 60 arabî ve 25 fârisî ve 14 türkçe ve bunlardan terceme etmediği, fransızca, İngilizce, almanca, rusca ve arnavudca ve diğer dillerdeki kitâbların mikdârı yüzden fazladır. Vehhâbî, râfîzî ve teblîg-i cemâ’at denilen Ehl-i sünnet düşmanlarını rezil etmiştir. Hakikat Kitâbevinin basdırdığı kitâblar, (**İnternet**) vâsıtası ile bütün dünyâya dağılmaktadır. (Çok kitâb okudum. Ehl-i sünnet âlimlerinin yükseklikleri yanında, pek câhil, bir hiç olduğumu anladım. Onları tanıyabilmek, yollarında bulunmak, büyük ni’metdir. Resûlullahın yolu, onların gösterdikleri yoldur. Resûlullahın güzel ahlâkı, onların ahlâkıdır. Dünyâda ve âhîretde se’âdet kavuşmak isteyen, o büyüklerin yoluna, sımsıkı sarılsın!) derdi. 1911 de, Eyyûb Sultânda, (Vezîr tekkesi)nde tevellüd etdi. İlk tahsîlini Eyyûb sultân Reşâdiye nümüne mektebinde, lise tahsîlini Halıoğlu askerî lisesinde yaptı. 1960 da tekâ’üd oldu. 2000 ve sonraki senelerde Boğaziçinde Sarıyerdeki yalısında, kitâblarına ilâveler yaparak ve tevbe ve istigfâr ile vaktlerini kıymetlendirdi. Talebelerinden başka hiç kimse ile görüşmez-

di. Hüseyin Hilmi Işıkın “rahmetullahi aleyh” babası Sa’îd efendi 1929 senesinde Eyyüb Sultânda vefât etmiş, Eyyüb Sultân kabristânında medfûndur. Annesi Âişe hanım, Mamakda vefât etmiş, Bağlumda medfûndur. Büyük birâderi Mustafâ efendi, astsubay mektebini bitirip, bu mektebde öğretmen iken, Şifâ yokuşundaki babasının evinde hastalanarak vefât etmiş, Eyyübde defn edilmiştir. Diğer birâderi İbrâhîm efendi, deniz astsubay mektebini bitirip, Almanyada ihtisâs yaptıktan sonra, Karaköyde polis me’mûru iken, bir kazâ kurşunuyla şehid olmuş ve karakol civârındaki kabristâna defn edilmiştir. Küçük birâderi, Mehmed Sedâd efendi, Türkiye gazetesinde yazar iken, 1997 de vefât etmiş, Kaşgârî dergâhı yanında medfûndur. Hemşireleri Zehrâ, Fâika ve Nazîme hanımlar evlenmemiş, Zehrâ ve Nazîme hanımlar İstanbulda vefât etmişler, Fâika hanım, Fâtihdeki evinde oturmakta iken, 1424 [m.2003]de vefât etmiştir. Mehmed Sedâd beğın hanımı Fâtıma hanım, Fâtihdeki evinde oturmaktadır. Hüseyin Hilmi Işıkın amcası Halîl efendi, Ca’fer ve Mustafâ efendiler vefât etmişlerdir. İki teyzesi, Cemîle ve Fevziye hanımlardır. Fevziye hanımın oğlu Şemi’ beğ ve kızı Suhandan hanımdır. Şemi’ beğın üç kızı ile Suhandan hanım Fâtihde oturmaktadırlar. [Hüseyin Hilmi Işık “rahmetullahi aleyh” 26 Ekim 2001 [9 Şa’bân 1422]de vefât etmiş olup, Kaşgârî dergâhı yanında medfûndur. Kıymetli insan Abdülhakîm Işık, 25 Mart 2001 [30 Zilhicce 1421]de vefât etmiş olup, kabri babasının yanındadır.] 89, 359, 975, 1078, 1145, 1193.

423 — HÜSEYN-İ BUHÂRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Yahyâdır. 400 [m. 1010] senesinde vefât etdi. 466.

424 — HÜSEYN VÂ’İZ-İ KÂŞİFÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hüseyin bin Alî Hirâtda vâ’iz idi. 910 [m. 1505] da orada vefât etdi. Çok kitâb yazdı. Fârisî (**Mevâhib-i aliyye**) tefsîri meşhûrdur. [1246] da İsmâ’îl Ferrûh Kırîmî, türkçeye çevirmiş, (**Mevâkib**) ismini vermiştir. Muhammed Bitlîsî [vefâtı 982] başka bir tercemesini yapmıştır. (**Ahlâk-ı Muhsinî**) kitâbı ingilizceye terceme edilmiştir. 70, 392, 1075.

425 — HUSRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed Alî bin İbrâhîm Husrî Basrada tevellüd etdi. Hanbelî idi. Bağdâdda büyük Velî Ebû Bekr Muhammed Şiblînin talebesinden idi. 371 [m. 981] de vefât etdi. 92.

426 — HUZEYFE-İ MER’AŞÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İbrâhîm Edhem’in talebesindedir. 207 [m. 822] de vefât etdi. Mer’âş Şâmdadır. (**Sohbet az da olsa, te’sîr eder**) hadîsini okur. Dünyâ ehlinin sohbetinden kaçınırdı. 687.

427 — HUZEYFE-TÜBNİ YEMÂN “radıyallahü anh”: Babası Yemân ile berâber Medîneye gelip müslimân oldu. Uhud gazâsında bulundu. Münâfıkları yalnız bu bilirdi. İrân fütûhâtında bulundu. Nusaybin vâlîsi oldu. Hazret-i Osmânın şehâdetinden kırk gün sonra vefât etdi. 415, 633, 1090.

428 — İBNİ ABDİLBERR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hâfız Cemâleddîn Ebû Ömer Yûsûf bin Abdüllah, Mâlikî fikh ve hadîs âlimidir. 368 [m. 978] de Kurtubada tevellüd, 463 [m. 1071] de Şâtıbede vefât etdi. (**El-isti’âb fi-ma’rife-til-eshâb**) kitâbı iki cild olup, Hindistânda basılmıştır. Berlinde el yazısı ile mevcûddür. 1328 de Mısrda basılan (**El-isâbe fi-temyîz-is-sahâbe**) kitâbının kenârında da vardır. Beyrutda ofsetle yeniden basılmıştır. 1007.

429 — İBNİ ÂBİDİN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Seyyid Muhammed Emîn bin Ömer bin Abdül’azîz fikh âlimlerindedir. 1198 [m. 1784] de Şâmda tevellüd, 1252 [m. 1836] de orada vefât etdi. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdînin sohbeti ile şeref lenerek kemâle geldi. O vilâyet güneşinin Şâmda cenâze nemâzını bu kıldırdı. Çok kitâb yazdı. (**Dürr-ül-muhtâr**) a yaptığı hâşiyesi beş cild olup, (**Redd-ül-muhtâr**) adı ile, birkaç def’a basılmıştır. Hanefîde en sağlam fikh kitâbıdır. (**Se’âdet-i ebediyye**) kitâbının her üç kısmındaki yüzotuz madde tutan fikh bilgilerinin çoğu bu hâşiyenin [1272] hicrî senesinde Mısrda, Bulak matba’asında basılan beş cildinden terceme edilmiştir. Fetvâları da basılmıştır. 9, 19, 20, 21, 34, 35, 52, 53, 72, 96, 97, 113, 120, 125, 130, 132, 134, 142, 143, 145, 148, 151, 154, 157, 158, 159, 163, 167,

177, 181, 194, 207, 208, 210, 215, 216, 221, 237, 245, 248, 249, 257, 258, 259, 260, 268, 278, 279, 282, 284, 285, 287, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 300, 302, 304, 307, 308, 309, 310, 311, 315, 317, 319, 320, 322, 323, 324, 325, 326, 330, 333, 335, 336, 337, 351, 357, 364, 365, 382, 388, 393, 407, 409, 418, 421, 432, 434, 435, 437, 439, 450, 454, 462, 465, 471, 472, 473, 477, 479, 487, 546, 572, 581, 586, 588, 599, 602, 613, 614, 615, 616, 622, 626, 629, 634, 636, 637, 692, 731, 732, 734, 747, 761, 780, 786, 796, 812, 813, 825, 826, 829, 837, 838, 852, 858, 861, 863, 867, 872, 874, 886, 889, 890, 897, 899, 1010, 1019, 1023, 1074, 1083, 1090, 1105, 1110, 1115, 1190.

430 — İBNİ ADÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Ahmed Abdüllaah ibnül’adî, hadîs imâmıdır. [242] de Cürcânda tevellüd, 323 [m. 935] de Esterâbâdda vefât etdi. Hadîs-i şerîf toplamak için, Irâk, Mısır, Şâm ve Hicâzı dolaşdı. 61, 465, 476.

431 — İBNİ ASÂKİR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Alî bin Hasen fikh ve hadîs âlimidir. 499 [m. 1105] da Şâmda tevellüd, 571 [m. 1176] de orada vefât etdi. Seksen cild (**Şâm târihi**) yazmışdır. 511, 761, 1014.

432 — İBNİ BATTÂL: Alî bin Halef, Kurtubada Mâlikî âlimlerindendir. 449 [m. 1057] senesinde Valensiyada vefât etdi. (**Buhârî**)yi şerh etmişdir. 644.

433 — İBNİ CERÎR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sekizyüzdoksanbeşinci [895] sırada Taberî ismine bakınız! 391.

434 — İBNİ CEVZÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Altmışaltıncı [66] sırada Abdürrahmân Cevzî kelimesine bakınız! 210, 311, 442, 457, 458, 494, 497, 641, 1070.

435 — İBNİ CEZERÎ: Şemseddîn Muhammed bin Muhammed bin Alî, Şâfi’î âlimlerindendir. 751 [m. 1350] de Şâmda tevellüd, 833 [m. 1429] de Şîrâzda vefât etdi. Yıldırımından ve Tîmûr hândan çok iltifât gördü. (**Hısn-ül-hasîn**) düâ kitâbı, arabî ve fârisî şerhleri ile birlikde basılmışdır. Bunu okuyan hastanın iyi olacağı, (**Hadarât-ül-kuds**) 191. ci sahîfesinde yazılıdır. 1249.

436 — İBNİ CÜREYC “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdülmelik bin Abdül’azîz Kureysî ve Emevî, [80] senesinde tevellüd, 149 [m. 766] senesinde, Mekkede vefât etdi. İslâmda, ilk kitâb yazan budur. (**Tefsîr**) ve (**Sünen**) kitâbı vardır. 644.

437 — İBNİ EBİDDÜNYÂ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Bekr Abdüllaah bin Muhammed, târihçidir. Üçyüze yakın kitâb yazdı. 208 [m. 823] de tevellüd, 281 [m. 894] de Bağdâdda vefât etdi. Kureyslidir. Şâfi’î idi. 418, 643, 891, 1014.

438 — İBNİ EBİ ŞEYBE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Bekr Abdüllaah bin Muhammed, hâfız idi. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvileri ile birlikde, ezber bilene (**Hâfiz**) denir. 234 [m. 850] senesinde vefât etdi. (**Müsned**) kitâbı meşhûrdur. 392, 457, 476, 477.

439 — İBNİ EMÎR HÂC HALEBÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Emîr hâc Muhammed bin Muhammed Halebî, Hanefî âlimlerindendir. İbni Hümâmın talebesidir. Kâdî idi. 879 [m. 1474] da vefât etdi. İbni Hümâmın (**Tahrîr**) adındaki fikh kitâbını ve (**Münyetül-musallî**) fikh kitâbını ve (**Muhtâr**) fikh kitâbını şerh etmişdir. Birincisine (**Takrîr**), ikincisine (**Hilye-tül-mücellî**) adını vermişdir. 134, 148, 1001.

440 — İBNİ ESİR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebül-Hasen İzzeddîn Alî bin Ebilkerem Cezrî 555 [m. 1160] de Cezîre-i İbni Ömerde tevellüd, 630 [m. 1232] da Mûsulda vefât etdi. Hadîs âlimi ve târihçi idi. (**Kâmil**) adındaki târihi 1282 [m. 1866] de Felemenkde Leiden şehrinde ve Beyrutda basıldı. (**Üsüd-ül-gâbe**) kitâbı, beş cild olup, yedibinbeşyüz Sahâbînin hâl tercemesini bildirmekdedir. 698, 992.

441 — İBNİ HACER-İ ASKALÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şihâbüddîn Ahmed bin Alî, hadîs imâmı ve Şâfi’î fikh âlimidir. 773 [m. 1371] de Mısırda tevellüd, 852 [m. 1448] de orada vefât etdi. Yüzelliden çok kitâbı vardır. (**El-isâbe fi-temyizissahâbe**) kitâbı İbni Esîrin (**Üsüd-ül-gâbe**) kitâbından daha mükemmeldir. Dört cildir. [1280] de Hindistânda ve [1328] de Mısırda ve Beyrutda basılmışdır.

(Buluğ-ul-merâm) kitâbının ve bunun **(Sübül-ü-selâm)** adındaki arabî şerhının 1379 [m. 1960] senesinde Beyrutda ofsetle dördüncü baskısı yapılmıştır. Beyrutda (Mekteb-üt-ticârî)de satılmaktadır. 442, 458, 500, 644, 765, 1117, 1155.

442 — İBNİ HACER-İ MEKKÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şihâbüddîn Ahmed bin Muhammed Hiytemî, Mekke-i mükerrerinin büyük âlimi ve Şâfi’î fukahâsından idi. 899 [m. 1494] da tevellüd, 974 [m. 1566] de Mekke’de vefât etdi. Fetvâları ve **(Savâ’ik)** kitâbı ve **(Minhâc)** şerhî olan **(Tuhfesi)** ve **(Zevâcir)** ve **(Kalâid-ül-ukbân)** kitâbı çok kıymetlidir. **(Savâ’ik-ül muhrîka)**sı, Mısırda ikinci def’a olarak, 1385 [m. 1965] de basılmıştır. **(Hayrât-ül-Hisân)** kitâbı 1304 de Mısırda ve Urdu tercemesi Pâkistânda ve Hakikat Kitâbevi tarafından İstanbulda, **(El-i’lâm bi-kavâti’ül-islâm)**ı, **(Zevâcir)**inin ve **(Sebîl-ün-necât)**ın sonlarında basdırılmıştır. 47, 63, 172, 238, 247, 280, 297, 390, 391, 420, 441, 442, 443, 449, 452, 453, 457, 458, 469, 477, 496, 498, 722, 724, 739, 741, 780, 1010, 1064, 1077, 1096, 1116, 1117, 1123, 1134, 1144, 1156, 1162.

443 — İBNİ HALDUN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdürrahmân bin Muhammed büyük islâm târihçisidir. 732 [m. 1332] de Tûnusda tevellüd, 808 [m. 1406] de vefât etdi. Târîhi yedi büyük cildir. Türkçeye ve Avrupa lisânlarına terceme edilmiştir. 541.

444 — İBNİ HANEFİYYE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Hanefiyye, hazret-i Alînin oğludur. Annesi Havle binti Ca’fer bin Kays-il-Hanefiyye olduğu için, İbni Hanefiyye denilir. Hicretin yirmibirinde [21] tevellüd, 71 [m. 690] senesinde de, Medîne’de vefât etdi. Verâ’ ve takvâsi çoktu. Çok cesûr idi. 452.

445 — İBNİ HAZM: Ebû Muhammed Alî bin Ahmed, Endülüs felsefeci ve âlimlerindedir. Vezîr [bakan] idi. 384 [m. 994] de Kurtubada tevellüd, 456 [m. 1064] da vefât etdi. Çok kitâb yazdı. Selef-i sâlihîni beğenmeyip, doğru yoldan çıktığı, **(Keşf-üz-zünûn)**da, **(Mîl-el-nihal)** kelimesinde yazılıdır. **(Zâhiriyye)** mezhebinde olduğu, Dâvüd-i Bağdâdînin **(Eşeddül-cihâd)** kitâbı sonunda yazılıdır. Bu mezhebin kurucusu Dâvüd bin Alî İsfehânî olup, 202 [m. 817] de Kûfede tevellüd, 270 [m. 883] de Bağdâdda vefât etmiştir. Şâfi’î idi. Fekat taklîde ve kıyâsa karşı idi. Mezhebi tutunamamış, kalmamıştır. 272, 463, 467, 532, 538, 1089, 1184.

446 — İBNİ HİBBÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Hâtim Muhammed bin Ahmed Temîmî, hadîs imâmı ve Şâfi’îdir. Semerkand kâdîsı idi. Sicistânda Bust kasabasında tevellüd ve 354 [m. 966] de Semerkandda vefât etdi. 391, 392, 450, 1009.

447 — İBNİ HİŞÂM “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Muhammed Abdümelik bin Hişâm-i Humeyrî, Basrada tevellüd, 218 [m. 833] senesinde Mısırda, Füstât şehrinde vefât etdi. Resûlullahın hayâtını anlatan **(İbni İshak sîreti)**nin şerhî olan **(Sîret-i İbni Hişâm)** kitâbı çok kıymetlidir. **(Sîret-i İbni Hişâm)** târihini çok kimseler şerh etmiştir. Bu şerhler arasında Süheylînin **(Ravd-ül-enf)**i ve **(Aynî şerhî)** meşhûrdur. 374, 1079.

448 — İBNİ HÜMÂM “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kemâleddîn Muhammed bin Abdülvâhid Sîvâsî, Hanefî fikh âlimlerindedir. 790 [m. 1388] da tevellüd, 861 [m. 1456] de vefât etdi. **(Hidâye)** şerhî olan **(Feth-ul kadîr)** kitâbı ve **(Tahrîr)** kitâbı çok kıymetlidir. [988] de vefât eden onaltıncı şeyh-ül-islâm Kâdî zâde Şemsüddîn Ahmed efendi **(Feth-ul-Kadîr)**e hâşiye yapmıştır. Sekiz cild olup Mısırda basılmıştır. 1006 [m. 1597] da vefât eden, halvetî meşâyihinden Ahmed Şemsüddîn bin Muhammed Sîvâsî başka olup, **(İrşâd-ül-avâm)** ve **(Mevlid-ün Nebî)** kitâbları meşhûrdur. 120, 136, 271, 275, 629, 1113.

449 — İBNİ İSHAK: Muhammed bin İshak, ilk islâm târihçisidir. 151 [m. 768] senesinde Bağdâdda vefât etdi. **(Sîret-i Resûl)** kitâbını İbni Hişâm şerh ederek **(Tezhîb-i siyer-i İbni İshak)** demiş, alman Westenfeld basdırılmıştır. **(Sîret-i Resûl)** târihini çok kimseler şerh etmiştir. Bunlar arasında (Aynî) ve (Süheylî) meşhûrdur. Süheylî şerhine **(Ravd-ül-enf)** denir. Abdürrahmân bin Abdüllah-i Süheylî 508 de Endülüste tevellüd ve beşyüzseksenbir 581 [m. 1186] senesinde Merrâküşde ve-

fât etmiştir. Başka kitâbları da vardır. Hadîs âlimi İbni İshak başkadır. 374, 391, 1109, 1189.

450 — İBNİ İSHAK-I KİNDÎ: Ebû Yûsûf Ya'kûb bin İshak-ı Kindî, meşhûr felsefecidir. Tıb ve matematikde yüzlerce kitâb yazdı. 260 [m. 873] de vefât etdi. Babası, Mehdî ve Hârûn-ür-Reşid zemânlarında Kûfe emiri idi. Büyük dedesi Eş'as bin Kays Sahâbedendir. 361, 409.

451 — İBNİ KAYYİM-İ CEVZİYYE: Ebû Abdüllah Muhammed bin Ebû Bekr Zer'î, Şâmda ibni Teymiyyenin yetiştirdiği, Hanbelî âlimlerindedir. 691 [m. 1292] de tevellüd, 751 [m. 1350] de vefât etdi. Hocasının bozuk fikrlerine kapılmıştır. Çok sayıda kıymetli kitâbları da vardır. Tesavvuf büyüklerinin keşflerini, akli ile çözmeğe kalkmış, (**Hed-yün-Nebevi**) ismi ile meşhûr olan (**Zâd-ül-me'âd**) kitâbında Ehl-i sünnetden ayrılmıştır. Kâfirlere Cehennemde azâb sonsuz değildir, derdi. 349, 454, 459, 463, 467, 490, 491, 1015, 1016, 1172.

452 — İBNİ KESÎR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İsmâ'il bin Ömer, Şâfi'î hadîs âlimidir. 774 [m. 1372] de Şâmda vefât etdi. On cild tefsîrini hadîs-i şeriflerle açıklamış ve kendi görüşlerini de karıştırmış olduğu (**Keşf-üz-zunûn**) da yazılıdır. 887.

453 — İBNİ MÂCE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Abdüllah Muhammed bin Yezîd, hadîs âlimlerindedir. (**Sünen**) kitâbı çok kıymetlidir. 209 [m. 824] da Kazvinde tevellüd, 273 [m. 886] de vefât etdi. 424, 449, 467, 643, 775, 784, 1004, 1025.

454 — İBNİ MELEK (veyâ MELİK) “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Adı Abdül-latîfdir. Hanefî fikh âlimlerindedir. İzmir (Tire) kasabasında ders verirdi. 801 [m. 1399] de vefât etdi. (**Üsûl-i fikh**) kitâbı olan (**Menâr**) şerhi meşhûrdur. 279, 473.

455 — İBNİ MENDE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Abdüllah Muhammed bin İshak bin Muhammed bin Yahyâ bin Mende, hadîs âlimidir. Üçyüzonda tevellüd ve üçyüzdoksanbeş 395 [m. 1005] senesinde vefât etdi. (**Esmâ-üs-sahâbe**) ve (**Tâ-rîh-i isbehân**) kitâbları meşhûrdur. 1014.

456 — İBNİ MERZÛK “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Ahmed bin Merzûk Şemseddîn Ebû Abdüllah Tilmsânî, Mâlikî fikh âlimidir. 711 [m. 1311] de Tilmsânda tevellüd ve 781 [m. 1379] de vefât etdi. İBNİ MERZÛK, Muhammed bin Ahmed bin Muhammed, birincinin torunu olup, 842 de Kâhireda vefât etdi. Çok kitâb yazdı. İBNİ MERZÛK, Osmân bin Merzûk, tesavvuf büyüklerinden ve Hanbelî idi. 564 de Mısrda vefât etdi. 632.

457 — İBNİ MUVAFFİK: Alî bin Muvaffık Bağdâdî, Zünnûn-i Mısrînin arkadaşı idi. Yetmişdört hac yaptı. 265 [m. 879] senesinde vefât etdi. 1011.

458 — İBNİ NASR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Nasr bin İbrâhîm bin Nasr Mukaddesî Şâmda hadîs ve Şâfi'î reis-ül-ulemâsı idi. 490 [m. 1097] senesinde vefât etdi. (**Hucce**) kitâbı meşhûrdur. Çok âlim, müttekî idi. 465.

459 — İBNİ NÜCEYM-İ ÖMER “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ömer bin İbrâhîm ibni Nüceym-i Mısrî, Hanefî fikh âlimidir. 1005 [m. 1597] senesinde Mısrda vefât etdi. Büyük kardeşi ve hocası olan Zeynel'âbidîn ibni Nüceym-i Mısrî yanındadır. İmâm-ı Nesefînin (**Kenz**) fikh kitâbını şerh ederek, (**Nehr-ül-fâik**) adını vermiştir.

460 — İBNİ NÜCEYM ZEYNÛL'ÂBİDÎN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Zeynel'âbidîn bin İbrâhîm ibni Nüceym-i Mısrî, [926] da tevellüd ve 970 [m. 1562] de Mısrda vefât etdi. Hanefî fikh âlimidir. (**Eşbâh**), (**Zeyniyye**), (**Kebâir**) kitâbları ve üsûl-i fikhdan (**Menâr**) şerhi meşhûrdur. (**Kenz**) kitâbını şerh ederek (**Bahr-ür-râ-ik**) adını vermiştir. Yedi cild olup, bir cild tekmilesi ile ve İbni Âbidîn bunlara Hâşiyesi ile birlikte 1311 de Mısrda ve 1393 [m. 1973] de Beyrutda basılmıştır. 219, 282, 284, 310, 316, 318, 319, 341, 365, 587, 619, 629, 822, 845, 872, 998, 1001, 1053.

461 — İBNİ NUSAYR: Onbirinci imâm olan Hasen bin Alî Askerînin adamlarından olduğunu söylemiştir. Buna inananlar, kendilerine (**Nusayrî**) dediler. İrân'da, İrâk'da ve Süriyede çokdurlar. Şî'ilerin bir fırkası olduğu (**Milel ve Nihal**)de yazılıdır. Allah, hazret-i Alîye ve çocuklarına hulûl etmiştir. Onların şeklinde görünmüştür. Bâtın esrârını ancak onlar bilir dedi. 259 [m. 873] da öldü. 487.

462 — İBNİ RÂVENDÎ: Ahmed bin Yahyâ, İsfehanlı bir yehûdî dönmesinin oğludur. Bağdâdda Mu'tezilî fırkasında iken, taşkınlık yaparak mühlid olmuştur. Ya'nî mezhebsizdir. Çok hadîs uydurmuştur. Yehûdîlerden para alarak müslimânları aldatici kitâblar yazardı. 293 [m. 906] senesinde öldü. 650.

463 — İBNİ SÎNÂ: Ebû Alî Hüseyin bin Abdüllah, felesof ve tabîb idi. 370 [m. 980] de Buhârâ civârında tevellüd, 428 [m. 1037] de Hemedânda vefât etdi. Arabî ve fârisî, çok kitâb yazdı. Vezîr iken, işlediği haksız işlerine hastalandığında tevbe etdi ise de, eski Yunan felesoflarının küfre sebep olan fikirlerinden sıyrılmadığı, (**Mu'ad**) ve (**Müstezâd**) kitâblarından anlaşıldığı, imâm-ı Rabbânînin 245. ci ve 266. cı mektûblarında ve imâm-ı Gazâlînin (**El münkız**) kitâbında bildirilmektedir. 81, 497, 737, 757, 758, 759, 962.

464 — İBNİ SÎRÎN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Bekr Muhammed bin Sîrîn Tâbi'îndendir. Basralıdır. [33] de tevellüd, 110 [m. 729] senesinde vefât etdi. Hadîs âlimi ve rü'yâ ta'bircisi idi. 600.

465 — İBNİSSÂ'ATÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Alî Ba'lebekî, hanefî fikh âlimidir. 694 [m. 1294] senesinde vefât etdi. (**Mecma'ul-bahreyn ve Mültekânehreyn**) ve bunun şerhi meşhûrdur. İbni Sâatî Muhammed bin Alî başka olup, sâat i'mâlinde mâhir idi. Sultân Nüreddîn Zengînin emri ile, Şâmda câmi'i kebîr kapısındaki saatları yapmış, 628 [m. 1230] da vefât etmiştir. 444.

466 — İBNİSSERRÂC “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Bekr Muhammed bin Sırrı nahv âlimi idi. 316 [m. 928] senesinde vefât etdi. Bir de Muhammed bin Sa'îd vardır ki, Endülüste tevellüd, 549 [m. 1155] senesinde Mısırda vefât etdi. Mâlikî idi. Nahv âlimi idi. 478, 1011.

467 — İBNİ TEYMİYYE: Ahmed bin Abdülhalîm Harrânî, Şâmda hanbelî fikh ve hadîs âlimi idi. 661 [m. 1263] de Harrânda tevellüd, 728 [m. 1328] de Şâmda kal'ada habsde iken, hastalanarak vefât etdi. Çok kitâb yazdı. Şî'ileri ve eski Yûnân felesoflarını red etdi. Ehl-i sünnete uymıyan yazılarından dolayı Mısırda iki def'a habs edildi. (**El-ubûdiyyet**) kitâbında, Allahü teâlânın ismini zikr etmenin bid'at ve dalâlet olduğunu bildirmekte ve tesavvuf âlimlerine çirkin iftirâlar yapmakdadır. Bu kitâbını, Pâkistânda Sadrüddîn Sâhib isminde bir vehhâbî, urdu diline terceme etmiş ve 1401 [m. 1981] de, (**Hakikat-i ubûdiyyet**) ismi ile neşr edilmiştir. Merdan şehrinin kâdısı, allâme Habîb-ül-Hak Permûlî, buna bir reddiyye yazarak, (**Zikrullah**) ismi ile neşr eylemiştir. Bu reddiyyeye Pâkistân âlimleri, takrîzler, tasdikler yazmışlardır. İbni Teymiyyeden önce vefât etmiş olan, Tâcüddîn Ahmed ibni Atâullah İskenderânînin (**Miftâh-ul-felâh fî-zikrillah**) kitâbı da, bu iftirâları, kuvvetli delîllerle, vesikalarla red etmektedir. Allâme İbni Hacer-i Mekki hazretleri (**Fetâvâ-yı hadîsiyye**) kitâbında, buna, (Allahü teâlânın, sapıtmasına ilmini sebep ettiği kimsedir) buyurdu. Câmi'ul-ezherdeki hanefî âlimlerinden Muhammed Bahîtin (**Tathîr-ül-füâd min-denisil i'tikâd**) kitâbı ve (**Et-Tevessülü bin Nebî ve bis-Sâlihîn**) ve (**Şevâhid-ül-hak**) ve (**Cevâhir-ül-bihâr**) kitâbları, İbni Teymiyyenin dalâlete düşdüğünü vesikalarla isbât etmektedirler. İlk iki kitâb, 1396 [m. 1976] senesinde, İstanbul'da, ofset yolu ile basdırılmıştır. İkinci kitâb (**Berâet-ül-Eş'ariyyîn**) adı ile Şâmda basılmıştır. (**Cevâhir**)in bu kısmı, (**En-ni'met-ül-kübrâ**) mevlid kitâbına ek olarak, İstanbul'da basdırılmıştır. (**Essırât-ül-müstekîm**) kitâbında, Abdüllah ibni Abbâs gibi büyük sahâbîleri tekfir ettiği (**Keşfüzzünûn**)da yazılıdır.

Hindistândaki büyük âlimlerden Muhammed Abdül'azîz Ferhârevî, (**Nebrâs**)

ismindeki, şerh-i Akâid şerhinin hâşiyesi, yüzonaltıncı sahifesinde diyor ki: İbni Hacer Askâlânî, **(Ed-dürer-ül-kâmine)**de diyor ki, (İbni Teymiyye, kabrin-Nebî-yi “sallallahü aleyhi ve sellem” ziyâret için sefere çıkmak harâmdir dedi. Alî “radıyallahü anh” îmân ettiği zemân çocuk olduğu için müslimânlığı sahîh olmadı dedi. Osmân ibni Affân “radıyallahü anh”, malı çok severdi dedi. **(Sünen)** kitâblarındaki hadîslerden za’îf olanları bile red etdi. Âlimler, bunun hakkında ihtilâf etdiler.) Onu övenlerden, imâm-ı Zehebî bile, (O da insandır. Günâhları, hatâları elbet olacaktır) dedi. Allâme Ahmed ibni Hacer-i Mekkî **(El-cevher-ül-munzam)**da diyor ki, (İbni Teymiyye öyle bir kimsedir ki, bozuk sözlerine ve çürük vesîkalarına, büyük âlimler cevâb vermişler ve düşüncelerinin çirkinliğini ortaya koymuşlardır. [Şâm, Mısır ve Kudüsde kâdîlık yapmış olan şâfi’î fikh ve hadîs âlimlerinden Muhammed] İzz-ibni Cemâ’a, onun için, Allahü teâlânın dalâlete sürüklediği, azdırdığı ve zillet gömleği giydirdiği kimsedir. İslâm âlimlerine ve bilhâssa Hulefâ-i râşidîne karşı ahmakca i’tirâzlarda bulunmuşdur demişdir. Aklı noksan olan kimsede irfân bulunur mu?). İmâm-ı Ebül-Hasen Sübkî diyor ki, (İbni Teymiyye, ilmi aklından çok olan bir kimsedir. Ona Şeyh-ul-islâm diyenin kâfir olacağını söyleyenler vardır.) Celâlüddîn-i Devânî **(Akâid-i Adudiyye şerhi)**nde diyor ki, (İbni Teymiyyenin ba’zı kitâblarında, Arş kadîmdir dediğini gördüm.) Celâliyye yapılan hâşiyede, (İbni Teymiyyenin sapık sözleri haddi aşınca, Kâhirede Kal’a-i Cebelde, Kadilkudât Zeynüddîn-i Mâlikî başkanlığında, derin âlimler toplandı. İbni Teymiyye bunlara cevâb veremedi. Yediyüzbeş senesi idi. Habsine karâr verildi. Şâmda ve başka yerlerde, (İbni Teymiyyeye uyanın malı ve canı halâldir) denildiği **(Mirâtül-cenân)**da yazılıdır. Yediyüzyedide tevbe edip, serbest bırakıldı. Sözünde durmadı. Tekrâr habs edildi. Yine tevbe etdi. Şâmda yerleşti.) Nebrâsın hâşiyesinden terceme temâm oldu. İbni Teymiyyenin (Kazâ nemâzı kılmak lâzım değildir. Her hayrlı iş kazâ nemâzı olur) sözü, dalâletinin büyük şahididir.

Büyük âlim Cemâlüddîn Muhammed Muzcâcî, **(Hidâyet-ül-hâlik)** kitâbında, Muhyiddîn-i Arabî hazretlerini medh ve müdâfe’â ve İbni Teymiyyeyi red ve ibtâl etmektedir. Bu kitâb, İstanbulda Süleymâniyye umûmî kütübhanesinde, Vehbî efendi kısmında altıyüzkırkaltı [646] numarada mevcûddur.

İbni Teymiyye, Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklüğünü anlamamış, tesavvufu inkâr etmiş, Ehl-i sünnetden ayrılmışdır. Kitâbları, kendilerine **(Selefiyye)**ci diyen mezhebsizlere kaynak olmaktadır. Mezhebsizler, onu övmekte, islâm müceddidlerinin pîri demektedirler. İbni Teymiyyenin şakî ve dalâletde olduğu **(Seyf-ül-Cebâr)** ve fârisî **(Ta’lîm-üs-sübyân)**da da yazılıdır. Abdürrâzık pâşa diyor ki, (Vehbîlik, bir bakımdan ibni Teymiyyeye bağlı olduğu gibi, son asrın islâm müceddidi bilinen Muhammed Abdühdeki dinde reform fikrleri de, bir bakımdan, ibni Teymiyyeye bağlıdır.) Abdürrâzık pâşa, 1366 [m. 1946] da öldü. Hocası Abdühün ve yardımcısı Reşîd Rızânın Câmî’ul-ezherde yaydıkları yıkıcı fikrleri yerleştirmek için uğraşmaları başarısız kaldı. Sudândaki mâlikî âlimlerinden Tâhir Muhammed Süleymân, **(Zahîretül-fikhil-kübrâ)** kitâbında diyor ki, (İbni Teymiyyenin sözlerinin kıymeti yokdur. O, dalâletdedir ve müslimânları dalâlete sürüklemektedir. Müslimânların icmâ’ından ayrılmış, bid’at yolunu tutmuşdur. İslâm âlimleri, onun dalâletde [sapık] olduğunu, sözbirliği ile bildirdi. Kutbüd-Berdîrî, **(Şerh-i Muhtasar)**da, bunu uzun yazmaktadır.) **(Zahîre)**nin ikinci baskısı, 1409 [m.1989]da yapılmışdır. Dâl ve mudil olduğu, **(Sâvî tefsîri)** 107.ci sahifesinde de yazılıdır. Dahâ çok bilgi almak için ikinci kısımda, onyedinci maddeyi ve **(Fâideli Bilgiler)** kitâbını okuyunuz!

Yukarıda adı geçen, bid’at sâhibi Ahmed ibni Teymiyye ile Ehl-i sünnet olan Fahrüddîn Muhammed bin Ebilkâsım ibni Teymiyyeyi birbiri ile karıştırmamalıdır. Bu, 542 [m. 1146] de Harrânda tevellüd ve 621 [m. 1223] de vefât etmişdir. Hanbelî fikh

kitâbı ve tefsîri vardır. 58, 131, 262, 272, 280, 310, 348, 349, 408, 419, 442, 447, 448, 450, 453, 454, 459, 461, 462, 463, 467, 469, 482, 490, 491, 492, 494, 496, 497, 498, 499, 531, 1011, 1077, 1092, 1102, 1115, 1127, 1136, 1148, 1168, 1179, 1181, 1183, 1184, 1192, 1194, 1198.

468 — İBNİ VERDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Zeyneddîn Ömer ibni Verdî Halebî, edîb ve Şâfi’î fıkıh âlimidir. 688 [m. 1289] de tevellüd, 749 [m. 1348] da Halebde vefât etdi. (**Lâmiyye**) kasidesi meşhûrdur. 1136.

469 — İBNÜRRÜŞD: Kâdî Muhammed bin Ahmed ibnürüşd, âlim değil, Endülüsde yetişen bir felesof idi. 514 [m. 1120] de Kurtubada tevellüd, 595 [m. 1198] de Merrâküşde vefât etmiştir. Çok kitâb yazdı. Kitâbları latinceye terceme edilmiştir. Fransız (Ernest Renan), bunun hayatını, fikirlerini yazmış, bu kitâbı üçüncü olarak 1272 [m. 1856] de Pârisde basılmışdır. Din bilgilerini, kendi görüşüne göre anlatmış, imâm-ı Gazâlîye karşı, felsefecileri müdâfe’ada bulunmuşdur. Ehli-sünnet âlimi olan Muhammed İbnürüşd, bunun dedesi idi. 462, 463, 532, 1103.

470 — İBN-ÜS-SAKKÂ: 982. ci sırada Yûsüf Hemedânî ismine bakınız!

471 — İBRÂHİM “aleyhisselâm”: Muhammed aleyhisselâmın dedelerindendir. Ondan sonra, Peygamberlerin en üstünüdür. Halîlullahdır. İshak aleyhisselâmın babasıdır. İshak aleyhisselâmın annesi Sârâ idi. İsmâ’îl aleyhisselâmın da babasıdır. Bunun annesi Hâcer idi. İbrâhîm aleyhisselâmın babası, Târuh adında bir mü’min idi. Kâfir olan Âzer, üvey babası ve amcası idi. Irâkda, eskiden hükûmet süren Geldânîler yıldızlara tapardı. Cenâb-ı Hak, bunlara İbrâhîm aleyhisselâmı peygamber olarak gönderdi. Ona on suhûf [forma] indirdi. Bunlar Süryânî konuşurdu. Süryânî yazısı, islâm yazısına benzemektedir. Başşehrleri Bâbil idi. İnanmadılar. Başları olan Nemrud, onu ateşe atdı. Ateş, onu yakmadı. İbrâhîm “aleyhisselâm”, kardeşinin oğlu Lût “aleyhisselâm” ile amcasının kızı ve zevcesi Sârâyı ve kendisine inananları alıp önce Şâma, sonra Mısra ve oradan Ken’ân iline gitti. İsmâ’îl “aleyhisselâm” ile birlikte Kâ’be-i mu’azzamayı yeniden yaptılar. Yüzyetmişbeş yaşında vefât edip, Kudüsde Halîlürrahmân civârına defn edildi. 30, 343, 354, 356, 364, 373, 375, 379, 386, 387, 389, 390, 391, 420, 482, 488, 677, 683, 740, 757, 769, 779, 988, 1079, 1110, 1122, 1123, 1130, 1139, 1154, 1182.

472 — İBRÂHİM “radiyallahü anh”: Resûlullahın oğullarının üçüncüsü ve bütün çocuklarının sonuncusudur. Herakliüsün Mısır vâlîsi olan Mukavkasin hediye gönderdiği Mâriyenin oğludur. Hicretin sekizinci [8] senesi tevellüd edip, birbuçuk yaşında iken, vefât etdi. Hasta iken, Resûlullah kucığına alıp mubârek gözlerinden yaş akardı. Vefâtı için güneş tutuldu dediler. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” bunu işitince, (**Ay ve güneş Allahü teâlânın varlığını ve birliğini gösteren iki mahlûkudur. Kimsenin ölmesi, kalması ile tutulmazlar. Onları görünce Allahı hâtırlayınız!**) buyurdu. İbrâhîm vefât edince, (**Yâ İbrâhîm! Ölümüne çok üzüldük. Gözlerimiz ağlıyor, kalbimiz sızlıyor. Fekat, Rabbimizi gücendirecek birşey söylemeyiz**) buyurdu. Mâriye hâtun müslimân olup, hicretin onaltısında Medînede vefât etdi. Cenâze nemâzını Ömer “radiyallahü anh” kıldırdı. 329, 453.

473 — İBRÂHİM AĞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Üçüncü Murâd hânın bâbüsse’âde ağasıdır. Haydarpâşa ile Koşuyolu arasında bir mescidi vardır. 988 [m. 1580] senesinde yapılmıştır. Sürre alayları hacca giderken, burada veda’laşmışlardır.

474 — İBRÂHİM BİN ABDÜLLAH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Hasanin soyundandır. Halîfe olmak istedi. Mensûr askeri ile yaptığı savaşta 145 [m. 763] senesinde şehîd edildi. 444.

475 — İBRÂHİM BİN EDHEM: Belh pâdişâhının veyâ kızının oğludur. Babası Edhemdir. Ömerül-Fârûk neslindedir. Şâmda Çeştiyye Evliyâsının büyüklerindedir. [96] da tevellüd, 162 [m. 779] senesinde vefât etdi. 73, 644, 677, 687, 787, 788, 789, 909, 1112.

476 — İBRÂHİM BİN ŞEYBÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kazvinlidir. Sôfiyye-i aliyyedendir. İbrâhîm-i Havvâsın arkadaşı idi. 337 [m. 949] de vefât etdi.

477 — İBRÂHİM HAKKI “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sôfiyye-i aliyyedendir. Erzurumda, Hasen kal'a kasabasında tevellüd, 1195 [m. 1781] senesinde Si'ridde, Tilloda vefât etdi. Kâdirî idi. Fakîrullah İsmâ'îl Tilevînin halifesidir. (**Ma'rifetnâme**) kitabı ve 1263 [m. 1846] de divânı basılmışdır. 187, 541.

478 — İBRÂHİM HÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sultân İbrâhîm, İslâm halifelerinin seksenüçüncüsü ve Osmânlı pâdişâhlarının onsekizincisidir. Birinci Ahmed hân ile Mâh-ı peyker kösem Sultânın oğludur. Binyirmidörtde tevellüd etdi. Binkırkdokuz 1049 [m. 1640] da halife oldu. 1058 [m. 1648] de şehîd edildi. Girid adasının fâtihidir. Dînine çok bağlı olduğu için, kâfirler, bunu çok kötüler. Yalan hikâyeler yurdurdular. Gençleri aldatdılar. Onyedinci sırada, Abdülhamîd hân (I) ismine bakınız! 1062, 1132, 1144, 1184.

479 — İBRÂHİM-İ HAVVÂS “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Cüneyd-i Bağdâdînin eshâbından idi. 291 [m. 903] de Rey şehrinde câmi'de vefât etdi. Babası İsmâ'îldir. Havvâs, hurma yaprağından, zenbil dokuyucu demektir. 685, 686.

480 — İBRÂHİM-İ MÜTEFERRİKA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Macar iken islâm dînini tercih etmiş, müslimân olmuştur. [1139] da ruhsat alıp, metal harfler dökerek ilk islâm matba'asını kurmuştur. En önce (**Vankuli**) lügatini basdı. İlm ve fen adamı idi. Latineden tercemeleri ve fennî kitâbları vardır. 1158 [m. 1744] senesinde vefat etdi. 542.

481 — İBRÂHİM-İ NEHA'Î “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Fıkh âlimlerindedir. Hammâdın hocası idi. Hammâd da, imâm-ı a'zam Ebû Hanîfenin hocası idi. 96 [m. 715] senesinde Kûfede vefât etdi. 211, 268, 439, 1077, 1106.

482 — İBRÂHİM PÂŞA (Dâmâd) “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Bosnalıdır. 991 [m. 1582] de Mısır vâfisi oldu. Derezîleri terbiye etdi. 992 [m. 1583] de sultân üçüncü Murâdın dâmâdı oldu. 1004 [m. 1595] de sultân üçüncü Muhammedin sadr-ı a'zamı [Başvekîli] oldu. 1010 [m. 1601] senesinde vefât etdi. Şâhzâde câmi'i şerîfi yanındaki türbededir. 487.

483 — İBRÂHİM PÂŞA (Dâmâd) “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Nevşehirlidir. Üçüncü Ahmed hânın dâmâdı ve sadr-ı a'zamı idi. 1143 [m. 1730] de, patrona Halîl isyânında şehîd edildi. Şâhzâde başında yapırmış olduğu mescid yanındadır. Çengelköyünde, kuleli lisesi önündeki câmi'i İbrâhîm pâşanın dâmâdı, kaptan-ı der-yâ Kaymak Mustafâ pâşa 1137 [m. 1724] de yapırdı. 1143 [m. 1730] de patrona Halîl isyânında şehîd edildi. Divân yolunda Parmakkapı Kara Mustafâ pâşa medresesi kabristânındadır. Üsküdârda (**Kaptan pâşa câmi'i**)ni de 1140 [m. 1727] da bu yapırmışdır. 1092, 1100.

484 — İBRÂHİM PÂŞA (Kavalalı) “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Mehmed Alî pâşanın büyük oğlu idi. 1204 [m. 1789] de Kavalada tevellüd, 1265 [m. 1848] de Mısrda vefât etdi. Cidde vâfisi oldu. Sultân Mahmûd hânın emri ile vehhâbîlerle harb etdi. 1233 [m. 1818] sonunda, başşehirleri Der'iyyeyi aldı. Vehhâbîler, sonra Riyâdî hükûmet merkezi yaptılar. Sonra Mora isyânını basdırdı. 1247 [m. 1831] de de sultân ikinci Mahmûda isyân ederek Sûriyeyi aldı. Kütahyaya kadar geldi. 1248 [m. 1832] de Sûriye ve Adana, Mısra verildi. 1264 [m. 1847] de tekrâr isyân etdi ve ilerledi ise de, İngiltere işe karışıp Sûriyeyi Osmânlılara bıraktı. 1262 [m. 1845] de, babası Mısrın idâresini buna bıraktı. 1265 [m. 1848] de halifeden, müstekil vâlî demek olan (**Hidîv**) unvânını aldı ise de, o senede babasından birkaç ay evvel vefât etdi. Yerine Tosun pâşanın oğlu birinci Abbâs hidîv oldu. Bu da 1271 [m. 1854] de vefât edince, yerine İbrâhîm pâşanın oğlu Sa'îd pâşa geçdi. Sa'îd pâşa 1238 [m. 1822] de tevellüd etdi. Süveyş kanalını ve Port Sa'îd şehrinin yapırdı. 1280 [m. 1863] de vefât etdi. Yerine kardeşi İsmâ'îl pâşa hidîv oldu. Onyedinci [17] sırada Abdülhamîd hân (I) adına bakınız! 1062.

485 — İDRİS “aleyhisselâm”: Şîr aleyhisselâmın torunlarındanır. Allahü te-âlâ, buna otuz sahîfe [forma] gönderdi. Eski Yunânlıların Hermens dedikleri kimse ve dahâ sonraki felesofları, fizik, kimyâ ve tıb bilgilerini, İdrîs aleyhisselâmın kitâbından çaldılar. Kalem ile kitâblar yazan ve iğne ile dikiş diken budur. Dahâ önce, deriden elbise giyilirdi. Diri olarak göke kaldırıldı. 79, 81, 356, 482, 525, 737, 1157.

486 — İLYÂS: Resûlullahın onyedinci babasıdır. Kâ'beye sel basınca ye'se düşdüğü için İlyâs denildi. Kâ'beye kurban kesmek bundan kalmışdır. Hac yaparken belinde Resûlullahın tekbîr, telbiye sesini işitirdi. 390.

487 — İMÂD İBNİ KESİR: Ebül-fidâ İsmâ'îl bin Ömer 774 [m. 1372] de vefât etdi. Şâfi'îdir. Dörtüyzelliikinci sırada, İbni Kesîr ismine bakınız! 887.

488 — İMÂDÜDDİN-İ ZENGÎ: Atabek sultânlarından üçünün ismidir. Birincisi, Mûsulda ve Halebde hükümet süren Atabek devletinin kurucusudur. Selçuk hükümdârı sultân Mahmûd bin Muhammed bin Melikşâhın Mûsulda vâlfisi iken 521 [m. 1127] de Halebi aldı. 524 [m. 1130] de Haçlılarla harb edip gâlib geldi. Ondokuz yıl hükümet sürüp 540 [m. 1146] senesinde vefât etdi. Mülkü ikiye ayrıldı. Oğlu Nûreddîn Mahmûd Zengî Haleb sultânı oldu. Diğer oğlu, Kutbüddîn Mevdûd, Mûsul sultânı oldu. İkinci İmâdüddîn bin Kutbüddîn Mevdûd Zengînin babası, beşyüzaltmışbeş [565] de ölünce, kardeşi Seyfuddîn bin Kutbüddîn, sonra diğer kardeşi İzzeddîn Mes'ûd, Mûsul sultânı, İmâdüddîn de Sincâr sultânı oldular. Haleb sultânı İsmâ'îl Sâlih bin Nûreddîn beşyüzyetmişyedi [577] de vefât edince, İmâdüddîn Haleb sultânı oldu. Beşyüzdoksaniki [592] de vefât edince, yerine oğlu Kutbüddîn Muhammed geçdi. İzzeddîn Mes'ûd beşyüzseksendokuz [589] da vefât edince, oğlu Nûreddîn Arslan Şâh, Mûsul sultânı oldu. Bedreddîn Lülü, bunun kölesi idi. Bu da altıyüzyedi 607 [m. 1210] de vefât edince, yerine oğlu Kahir İzzeddîn Mes'ûd geçdi. Bu da altıyüzyonyedi 617 [m. 1220] senesinde vefât etdi. Yerine oğlu ikinci Arslan Şâh geçdi. Bu on yaşında olduğundan, Lülü idâreyi eline aldı. Az zemânda Arslan Şâh ölünce, oğlu üçüncü İmâdüddîn, Nusaybin ve Hakârîde sultân oldu. İmâdüddînün zevcesi, Erbil hâkimi Muzafferüddîn Ebû Sa'îd Kükbürrînün kızı idi. Kükbürrî, mevlid cem'iyetleri yapmakla meşhûrdur. Bunun zevcesi Rabî'a hâtun, Salâhuddîn-i Eyyübînin hemşiresi idi. İmâdüddîn ile birleşerek Bedreddîni mağlûb etdiler. İmâdüddînün mülkü genişledi. Bedreddîn Lülü şeyh Hasen-i Yezîdî üzerine gönderildi. Yezîdîler dağıldı. 489.

489 — İMÂM-İ RABBÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Abdülehad, derin âlim, büyük Velî idi. Müctehid idi. İslâm âlimlerinin gözbebeğidir. Tesavvuf bilgilerinin mütehasısı idi. Âlimlerin önderi, Velîlerin baş tâcı idi. (**Mektûbât**) kitâbı, üç cild olup, beşyüzotuzaltı mektûbunun toplanmasından meydâna gelmiştir. Kelâm, fıkâh bilgilerinin ve Resûlullahın güzel ahlâkını açıklıyan bir deryâdır. Bu deryâdan inci mercan çıkarmak, ancak usta dalgıçlara nasîb olur. Fârisî aslı Hindistânda ve Efganistânda basılmış ise de, 1392 [m. 1972] senesinde Pâkistânda basılmış olanı pek nefisdir. Bu fârisî baskının, foto-kopisi 1397 [m. 1976] senesinde, İstanbulda Hakîkat Kitâbevi tarafından gâyet nefis olarak basdırılmışdır. Birinci cildi türkçeye terceme edilerek (**Mektûbât Tercemesi**) adı ile basdırıldı. Fârisî el yazması, İstanbul Bâyezîd kütübhânesinde [1790] sayıda ve Süleymâniyyenin çeşidli kısımlarında vardır. 971 [m. 1563] de Hindistânda, Serhend şehrinde tevellüd etdi. Ömrünün sonuna doğru, mezhebsizlerin iftirâları üzerine, 1027 senesinde Selîm şâh tarafından Gwaliyar şehrinde habs edildi. [1029] da çıkarıldı. Bin rüpye ih-sân olunup, iki sene dahâ askerde kaldı. Kış aylarında nefes darlığı olurdu. [1624] Kanûn-ı evvel [aralık] ayının onuncu ve binotuzdört 1034 Safer ayı yirmidokuzuncu salı günü, Serhendde vefât etdi. Evinin yanına defn edildi. Efganistân pâdişâhı Şâh-i zemân, imâm için büyük ve çok san'atlı bir türbe yaptırdı. İki oğlu Muhammed Sâdik ve Muhammed Sa'îd de bu türbededirler. Şâh-i zemân, on metre

uzakdaki türbede zevcesi ile birlikdedir.

(Mektûbât) kitâbını Muhammed Murâd-ı Kazânî fârisî dilinden arabîye terçeme etmiştir. Bundan seçilen yüzdoksandört ve fârisî **(Mektûbât)** dan seçilen yüzelli üç mektûb **(Müntehabât)** adı ile iki kitâb hâlinde basdırılmışdır. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hâl terçemesi, Muhammed Hâşim-i Keşmî tarafından fârisî olarak yazılmış, buna **(Berekât)** veyâ **(Makâmât-i Ahmediyeye)** ve **(Zübde-tül-makâmât)** denilmiştir. Muhammed Ma'sûm-i Fârûkînin torununun oğlu olan Gulâm Muhammed Ma'sûmun torununun torunu hâce Muhammed Fadlullah, **(Umde-tül-makâmât)** adındaki fârisî kitâbında, dedelerinin hayâtlarını uzun bildirmektedir. 1397 de Kâbilde ve 1416 [m.1996] da İstanbulda basılmışdır. 99.cu sahifesinde diyor ki, (İmâm-ı Rabbânînin ondördüncü dedesi Şihâbüddîn Alî Ferrûh Şâh, Gaznevî sultânlarının Kâbil vâlisi idi. Gaznevî hükûmeti yıkılınca, Kâbilde hükûmet reîsi oldu. Birkaç sene sonra, hükûmeti terk ederek, tesavvufda çalışarak büyük velî oldu. Kâbil civârında medfûndur. Mahdûm-ı cihâniyân seyyid Celâlüddîn-i Buhârî Buhârâdan Hindistâna gelirken, dâmâdı ve halifesi olan imâm-ı Refî'üddîni berâber getirdi. İmâm-ı Refî'üddîn, imâm-ı Rabbânînin altıncı ceddidir. Delhî sultânı Firûz Şâhin emri ile, ormanlık olan Serhendi şehir hâline koydu. Şehr hâricindeki türbededir. İmâm-ı Rabbânînin validesi de burada medfûndur). Hakikat Kitâbevinin İstanbulda neşr ettiği **(Documents of the Right Word)** kitâbında, ingilizce olarak yazılıdır. Muhammed Fadlullah, [1238] de Kandihârda vefât etdi. Bedrüdîn-i Serhendînin fârisî **(Hadarât-ül-kuds)** kitâbında da, hâl terçemesi uzun yazılıdır. Bu kitâb 1391 [m. 1971] de Pâkistânda çok güzel basılmışdır. İstanbul Bâyezîd kütübhanesinde [1788] sayıda el yazısı ile vardır. Hâce zâde Ahmed Hilmi efendinin İstanbulda [1318] de basılan türkçe **(Hadîka-tül-evliyâ)** kitâbı da, İmâm-ı Rabbânînin ve üstâdlarının hayâtlarını ve kerâmetlerini uzun bildirmektedir.

Şâh-ı Dehlevî Gulâm Alî Abdüllah “kuddise sirruh”, talebesinin büyüklerinden mevlânâ Hâlid-i Bağdâdiye “kuddise sirruh” gönderdikleri bir mektûbda, Mevlânânın derece ve fazîletlerini uzun uzun anlatdıktan sonra, İmâm-ı Rabbânî “kuddise sirruh” hakkında şöyle buyuruyor: (Âlimler ve ârifler söylemişler ve yazmışlardır ki, imâm-ı Rabbânîyi sevenler, mü'min ve müttekî olanlardır. Sevmiyenler de, münâfik ve şakîlerdir. İslâm memleketleri hazret-i Müceddidin feyz ve nûrları ile doldu. Bütün müslimânlara, hazret-i Müceddidin “rahmetullahi aleyh” ni'metlerine şükr ve hamd etmesi vâcib oldu.) Başka bir mektûbunda, (İnsanda bulunabilecek her kemâli, her üstünlüğü, Allahü teâlâ, İmâm-ı Rabbânî hazretlerine vermiştir. Vermediği yalnız Peygamberlik makâmı kalmıştır) demiş ve aşağıdaki rubâ'iyi yazmıştır:

*Her letâfet ki, nihân bûd pes-i perde-i gayb,
heme der sûret-i hûb-i tû iyân sâhte end,
Herçi ber safha-i endîşe keşed kilk-i huyâl,
sekl-i matbû'î tû zibâ-ter ezân sâhte end.*

1394 [m. 1974] senesinde, Pâkistânın Şeyhûfûre şehrinde, Urdu dili ile basılmış olan **(Meslek-i Müceddid)** kitâbında ve **(El-Hadâik-ul-verdiyeye)** kitâbında da, imâm-ı Rabbânî hazretlerinin hâl terçemesi yazılıdır. Bu iki kitâbdaki hâl terçemeleri bir arada olarak, 1396 [m. 1976] senesinde, İstanbulda ofset yolu ile basdırılmışdır. **(Hak Sözü'n Vesikaları)**nda da çok güzel yazılıdır.

Muhammed bin yâr Muhammed Burhânîpürînin **(Atıyyet-ül-vehhâb El-fâsıla-tü beynel-hakkı vessavâb firreddi alelmu'terîdî aleşşeyhi Ahmed-el-Fârûkî)** kitâbında kerâmetleri yazılıdır. Bu kitâb, arabî mektûbâtın üçüncü cildi hâşiyesinde basılmışdır. Muhammed beg 1110 [m. 1698] da vefât etdi.

İmâm-ı Rabbânînin fârisî **(Redd-i revâfid)** kitâbı ve türkçe terçemesi ve **(İsbât-ün-nübüvvet)** ve **(Mebde ve me'âd)** kitâbı İstanbulda neşr edilmiştir. **(Âdâb-ül-**

mürîdîn), (Ta'likât-ül-avârif), (Tehlîliyye), (Şerh-ı rubâ'ıyyât-i Abd-il-Bâkî), (Me'ârif-i ledünniyye), (Mükâşefât-i gaybiyye) ve başka eserleri de vardır. **(Çehl hadîs-i mubârek)** risâlesi, **(Mükâşefât)** kitâbının sonunda basılmıştır. 9, 10, 11, 16, 20, 33, 43, 50, 70, 78, 84, 120, 125, 135, 148, 215, 263, 280, 282, 314, 365, 372, 398, 400, 404, 419, 438, 462, 509, 510, 604, 646, 713, 720, 741, 742, 761, 765, 768, 771, 772, 776, 777, 785, 852, 909, 911, 915, 918, 920, 921, 922, 923, 931, 935, 936, 947, 950, 952, 953, 956, 958, 962, 969, 973, 980, 993, 996, 1002, 1048, 1049, 1052, 1053, 1055, 1057, 1060, 1061, 1063, 1064, 1067, 1072, 1073, 1086, 1106, 1108, 1111, 1116, 1129, 1134, 1141, 1142, 1144, 1145, 1146, 1147, 1148, 1149, 1154, 1163, 1165, 1167, 1182, 1195.

490 — İMÂM-ÜL-HAREMEYN: İki dânedir. Biri, haneffî âlimlerinden Ebû Muzaffer Yûsûf Cürcânîdir. İkincisi, Abdülmelik bin Abdüllah Nîşâpûrî olup, Şâfi'î hadîs ve fikh âlimidir. [419] da Nîşâpûrda tevellüd ve 478 [m. 1085] de orada vefât etdi. Uzun zemân Bağdâdda, Mekkede ve Medînede bulundu. Vezîr Nizâmül-mülk bunun için Nîşâpûrda medrese yaptı. 465, 633, 747.

491 — İSÂ “aleyhisselâm”: İnsan idi. Peygamber idi. Allahü teâlâ, Onu baba-sız yaratdı. Annesi hazret-i Meryem, Hunnenin kızı idi. Hunne, Imrânın hem üvey kızı, hem zevcesi idi. Kudüsün Beyt-i Lahm kasabasında tevellüd etdi. Annesi yirmi yaşında idi. Rum Kayserinin Şâmda vâfisi olan Herdüs, babasız doğdu-ğu için, ikisini öldürmek istedi. Meryemin amcası oğlu Yûsûf Neccar, bunları Mısra götürdü. Oniki sene sonra, Herdüsün öldüğünü haber alınca, Şâmın Nâsıra kasabasında cebel-i Halîl köyüne getirdi. Otuz yaşında Peygamber oldu. Otuz-üç yaşında, diri olarak göke kaldırıldığı, bütün islâm kitâblarında yazılıdır. Kendisine az kimse inandı. Kıyâmet yaklaşınca Şâmda, Ümeyye câmi'i minâresine inecek, evlenecek, çocukları olacak, hazret-i Mehdî ile buluşacak, kırk sene yaşayıp, Medînede vefât edip, Hucre-i se'âdete defn edilecektir. Allahü teâlâ, buna **(İncil)** kitâbını gönderdi. İncilde Allahü teâlânın bir olduğu, İsâ aleyhisselâmın, Allahın kulu ve Peygamberi olduğu, âhır zemânda, Ahmed isminde bir Peygamber geleceği yazılı idi. Bolüs [Pavlos] isminde bir yehûdî, İsevî görünüp, Havâriler arasına karıştı. İsâ aleyhisselâmdan sonra, ilk işi, hakîkî İncili yok etmek oldu. Havârilerden olan Barnabas, İsâ aleyhisselâmdan gördüklerini ve işitdiklerini doğru olarak yazdı ise de, Bolüs bunun yayılmasına mâni' oldu. Dahâ sonra, bozuk İncil kitâbları her yere yayıldı. Kitâbın sonundaki ism cedvelinde Barnabas ismine bakınız! Şimdi elde bulunan İnciller birbirlerine benzemiyor. Katolikler, ortodokslar ve protestanlar, hep başka başka İnciller okuyorlar. Birbirlerini beğenmiyorlar. İsâ aleyhisselâm kendisine inananlar arasından oniki kişiyi seçti. Bunlara **(Havârî)** denir. Yehûdîlerin çoğu inanmadı. Kendisine ve annesine çok kötü şeyler söylediler. İsâ aleyhisselâm göke çıkarıldıktan kırk sene sonra, Romalılar Kudüse hücum etdi. Yehûdîlerin çoğunu öldürdü, bir kısmını da esir etdiler. Şehri yağma etdiler. Kitâblarını yaktılar. Yehûdîler, sonra hakîr, zelîl oldular. 22, 36, 38, 42, 43, 49, 57, 62, 63, 106, 256, 327, 334, 355, 356, 358, 369, 370, 371, 372, 379, 388, 389, 411, 482, 484, 485, 486, 488, 490, 501, 545, 564, 570, 695, 740, 761, 770, 775, 783, 788, 919, 920, 1044, 1079, 1080, 1097, 1102, 1108, 1109, 1110, 1128, 1130, 1133, 1134, 1135, 1136, 1151, 1155, 1161, 1189, 1190, 1191, 1192, 1194.

492 — İSHAK “aleyhisselâm”: İbrâhîm aleyhisselâmın ikinci oğludur. İshak, (gülüyor) demektir. Annesi Sârânın gençlikde çocuğu olmamıştı. İhtiyârlıkda, çocuğu olacağı, Allah tarafından müjdelence, şaşırıp güldüğü için oğluna bu ism verilmişdi. Bunun da, İys ve Ya'kûb adında iki oğlu oldu. 389, 740, 1118, 1190.

493 — İSHAK BİN RÂHEVEYH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Haneffî âlimlerindendir. [161] de tevellüd, 233 [m. 848] senesinde vefât etdi. 211.

494 — İSHAK EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Tokatlıdır. Şeyh-ul-islâm Mustafâ Sabri efendinin amca zâdesidir. Onun gibi Kayseri medresesinde Divrik-

li hâci Emîn efendiden ders okumuşdur. Hurûflerin iç yüzünü bildiren türkçe (**Kâşif-ül-esrâr**) kitâbı ve yetmişiki fırak-ı dâlleyi açıklayan kitâbı meşhûrdur. 499, 501.

495 — İSHAK EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Harputludur. 1309 [m. 1891] de vefât etdi. Hıristiyanlara cevâb olarak, (**Diyyâ-ül-kulûb**) ve (**Şems-ül-hakîka**) kitâblarını yazmışdır. Birincisi türkçe olup, (**Cevâb veremedi**) ismi ile, ingilizceye terceme edilmiş, her iki dilde, Hakîkat Kitâbevi tarafından basdırılmışdır.

496 — İSKENDER: Üç İskender vardır: 1- Makedonya kralı Filipin oğludur. Mîlâddan [356] sene önce tevellüd, [323] sene önce otuzüç yaşında vefât etdi. Onüç yaşında Aristonun terbiyesine bırakıldı. Yirmi yaşında hükümdâr oldu. Yunanistânı, İrân ve Anadoluyu aldı. Ayaş yanında Dârâyı esir aldı. Sûriye ve Mısırı aldı. İskenderiye şehrini yaptı. Erbilde Dârâyı ikinci def’a bozguna uğratdı. Dârâ kaçarken öldü. Horâsân, Hirât ve Belhi de aldı. Bu zaferleri, ahlâkını bozdu. Zulme başladı. İşret ve sefâhetle öldü. 2- İkinci İskender, çok eski Yemen hükümdârı olup, birinci İskenderden ikibin sene önce idi. Çine kadar gitmişdi. Adı Münzir idi. 3- Üçüncü İskender, Kur’ân-ı kerimde Zülkarneyn adı ile bildirilen, mubârek bir zâtdır. Peygamber veyâ Evliyâdandır. Doğuya ve batıya gitdiği için Zülkarneyn denildi. Yâfes soyundan idi. Hızır “aleyhisselâm” bunun kumandanlarından idi ve teyzesinin oğlu idi. Birinci ve ikinci İskenderlerden önce idi. Hazret-i İbrâhîm ile görüşdü. Düâsını aldı. Avrupa ve Asya kıt’alarının bir kısmına mâlik oldu. Asyanın şark şimâlindeki, ya’nî kuzey doğusundaki mü’min türklerin ricâsı üzerine Ye’cûc ve Me’cûc kavminden korunmak için büyük divar yaptı. Bu sed, iki dağ arasında, altı kilometre uzunluğunda, yirmibeş metre genişlik ve yüz metre yükseklikde idi. Taş ve demirden yapıldı. Bugün, bilinen Çin seddi başkadır. Ye’cûc ve Me’cûc sed arkasında kaldı. Sedden dışarı kalanlar, türklerdir. Târîhler, hattâ ba’zı tefsîrler, bu üç İskenderi birbiri ile karıştırmaktadır. 62, 740, 1078.

497 — İSMÂ’İL “aleyhisselâm”: İbrâhîm aleyhisselâmın büyük oğludur. Annesi, Fir’avnın hediye etmiş olduğu Hâcer adındaki câriyedir. Hâceri oğlu ile Kudüsden Mekkeye götürdü. Kendi geri döndü. Annesi su ararken, yatan çocuğu tepindi. Ayaklarının vurduğu, yâhud Cebrâîl aleyhisselâmın vurduğu yerden Zemzem suyu çıkdı. Konuşmağa başlayınca, bunu kesmesi için İbrâhîm aleyhisselâma emr verildi. Bıçak buğazını kesmedi. Üzülüp taşa vurdu. Taşı kesdi. Sonra gökden gönderilen koçu kurban etdi. Büyüdükte babası ile birlikte Kâ’benin yerini bulup, temelinden yaptılar. Sonra, Mekkeye Yemenden Cürhüm kabilesi gelip yerleşdi. Bunlardan kız aldı. Bunlara Peygamber oldu. Bunun dîni, islâmiyete kadar doğru olarak, devâm etdi. Muhammed aleyhisselâmın bütün dedeleri, bunun soyundan ve bunun dîninden idi. İsmâ’îl aleyhisselâmın ve vâlidesi hazret-i Hâcerin, Kâ’be-i muazzama şimâl divarı önündeki Hatîm denilen yerde medfûn oldukları, (**Dürr-ül-muhtâr**)da yazılıdır. 241, 386, 387, 389, 390, 391, 492, 740, 1068, 1070, 1118, 1128, 1129.

498 — İSMÂ’İL AĞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Üçüncü Ahmed hân zemânında, ellialtıncı Şeyh-ul-islâm idi. Alâiyyelidir. Binyüzotuzaltıda [1136], Fâtih Çarşambasında (**İsmâ’îl ağa câmi’i**)ni yaptırmışdır. Binyüzotuzyedide 1137 [m. 1724] de vefât etmişdir. Câmi’in yanındadır. İsmâ’îl ağa mescidî, iki kat olup, eni, boyu ve yüksekliği Kâ’benin eni, boyu ve yüksekliği kadardır.

499 — İSMÂ’İL BİN ABDÜLGANÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Nablüslüdür. Önce Şâfi’î idi. Sonra Hanefî oldu. 1062 [m. 1652] de vefât etdi. Hanefîde oniki cild (**Dürer şerhi**) ve Şâfi’îde, İbni Hacerin (**Tuhfe**)sine hâşiyesi vardır. 629, 1061.

500 — İSMÂ’İL HAKKI “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Söfiyye-i aliyeden, Celvetî meşâyihındandır. 1063 [m. 1652] de Aydosda tevellüd edip, Üsküdarı Atpazarında Osmân efendiden hilâfet aldı. 1137 [m. 1725] de Bursada vefât etdi. Çok kitâb yazdı. (**Kenz-i mahfi**)si meşhûrdur. Tütün içmeğe önceleri harâm diyordu.

Sonra, mubâh dedi. (**Rûh-ul-beyân**) tefsiri on cild olup, Beyrutda ve İstanbulda 1389 da basdırılmışdır. Üsküdârdaki Ahmediyye câmi'inde Cum'a vâ'ızı idi. Bu câmi'i [1134] de tersâne emîni Ahmed ağa yapdırmışdır. 433, 500, 501, 632, 1075, 1155.

501 — İSMÂ'İL İSFEHÂNÎ: İsmâ'îl bin Muhammed Kavvâmüssünne, hadîs âlimidir. [459] da tevellüd, 535 [m. 1141] senesinde vefât etdi. Çok kitâb yazdı. 419.

502 — İSMÂ'İL MER'ASÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Fıkh âlimlerindendir. Tütün içmek harâm değildir derdi. 639.

503 — İSMÂ'İL NABLÜSÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Dörtüzdoksandokuzuncu [499] sırada İsmâ'îl bin Abdülganî ismine bakınız! 629.

504 — İSMÂ'İL PÂŞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Bağdâdlıdır. Jandarma genel kumandanlığı ikinci şu'be müdürlüğünden emekli iken 1339 [m. 1921] da vefât etdi. (**Keşf-üz-zünûn**) kitâbına iki zeyl [ek] yapmış, ayrıca iki cild (**Esmâ-ül-müellifin**) kitâbını yazmışdır. Hepsi arabîdir. 1941-1955 de İstanbulda basılmışdır. Bunlar için otuz seneden fazla çalışmışdır. 22.

505 — İSMÂ'İL RÛMÎ: 576. cı sırada Mahmûd Hân-II ismine bakınız!

506 — İSMÂ'İL SİVÂSÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şeyh Şemseddîn-i Sivâsînin kardeşinin torunudur. 1048 [m. 1639] senesinde vefât etdi. 365.

507 — İŞBÎLÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdülhak, Endülüste Mâlikî âlimlerindendir. [510] da tevellüd, 582 [m. 1187] senesinde vefât etdi. 1015.

508 — İTKANÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Lutfullah bin Emîr Ömer, Hanefî fıkh âlimlerindendir. [685] de tevellüd, 758 [m. 1356] de Mısrda Kâhiredede vefât etdi. (**Gâyet-ül-beyân**) adındaki (**Hidâye**) şerhi meşhûrdur. 144.

509 — İTRÎ: Mustafâ İtrî efendi, sultân üçüncü Muhammed hân zemânında bulunan mûsikî meraklısı idi. Tekbîri segâh makâmına besteledi. 1039 [m. 1630] senesinde vefât etdi. Edirnekapıda Eyyûb sultâna inen yolun sağındadır. 733.

510 — KÂ'B “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Resûlullahın sekizinci babasıdır. Lüvey'in oğlu ve Gâlibin torunudur. İlk olarak Cum'a günleri Kureyşlileri toplayıp hutbe okuyan budur. Kendi soyundan Peygamber geleceğini söyler, ona yetişeceklerin îmân etmelerini emr ederdi. Söylediği şi'r ve sözleri meşhûrdur. 390, 1129, 1151.

511 — KÂ'B “radiyallahü anh”: Eshâb-ı kirâmdandır. 641.

512 — KA'B-ÜL-AHBÂR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Tâbi'ındendir. Yemen yehûdîsi iken îmâna geldi. Tevrât âlimi idi. 32 [m. 652] senesinde Humusda vefât etdi. 699.

513 — KÂDÎ ADÛD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdürrahmân bin Ahmed Adûd-üd-dîn-i İcî [700] senesinde Şîrâzda İc kasabasında tevellüd, Fâris vilâyetinde kâdî [hâkim] oldu. 756 [m. 1354] da vefât etdi. (**Mevâkıf**) kitâbını seyyid Şerîf-i Cürçânî şerh etdi. Hasen Çelebî, Kara Kemâl ve Celâleddîn-i Devânî ve Abdülhakîm-i Siyalkûtî birer hâşiye yapıdı. Kendi (**Mevâkıf**)ını kendisi kısaltarak, (**Cevâhir**) adını vermişdir. Şemseddîn-i Fenârî, (**Cevâhir**)i şerh etdi. 1048.

514 — KÂDÎ BEDRÜDDÎN MUHAMMED: Kâdî Bedrüddîn Muhammed bin Abdüllah-i Şebîlî, Trablusda ve Şâmda Hanefî kâdîsı idi. Yediyüzaltmışdokuz 769 [m. 1367] da vefât etdi. (**Akâm-ül-mercân**) ve başka kitâbları vardır. 741.

515 — KÂDÎ HÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hasen bin Mensûr Fergânî, 592 [m. 1196] da vefât etdi. Şerhleri ve (**Hâniyye**) isminde bir fetvâ kitâbı meşhûrdur. Hanefî fıkh âlimidir. Fetâvâsı çok kıymetli olup, (**Fetâvâyı Hâniyye**) ve (**Mecmû'ayı Hâniyye**) de denir. 1310 hicrî senesinde Mısrda basılan (**Fetâvâ-yı Hindiyeye**)nin kenârında basılmışdır. 1393 [m. 1973] de ofset tarfki ile yeniden basılmışdır. 133, 247, 282, 444, 768, 1028, 1032.

516 — KÂDÎ İYÂD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Mûsâdır. Mâlikîdir. Hadîs âlimidir. [476] da tevellüd, 544 [m. 1150] de Merrâküşde vefât etdi. Çok kitâb yazdı. (**Meşârik-ul-envâr**) adındaki hadîs kitâbı ile (**Şifâ**) kitâbı pek kıymetlidir. Çeşidli şerhleri yapılmıştır. 262, 458.

517 — KÂDÎ-ZÂDE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed Emîn bin Abdüllah, [1133] da tevellüd, 1197 [m. 1783] senesinde vefât etdi. (**Birgîvî vasıyyetnâmesi**)ni şerh etdi. (**Âmentü şerhi**) olan (**Ferâid**) kitâbını yazdı. İki de çok kıymetlidir. 108, 110, 140, 164, 395, 431, 434, 435, 462, 613, 740, 743, 908, 1007, 1019, 1020, 1023, 1044, 1170.

518 — KÂDÎ-ZÂDE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şemseddîn Ahmed bin Mahmûd efendi, Osmânî şeyh-ul-islâmîlarının onaltıncısıdır. Dokuzyüzonsekizde tevellüd, dokuzyüzseksenekiz 988 [m. 1580] senesinde vefât etdi. Kabri küçük Karamandır. Çivi-zâdeden ve Ebüssü’ûd efendiden okudu. (**Hidâye**) şerhi olan (**Feth-ul-kadîr**)e tekmilesi, (**Miftâh**) ve (**Tecrîd**) şerhlerine hâşiyeleri çok kıymetlidir. (**Feth-ul-kadîr**), (**Vekâlet**) bahsine kadar olup, sonra (**Tekmile**) başlamaktadır. İki birlikde sekiz cild hâlinde 1318 de Mısrda basılmış ve 1388 [m. 1968] de Beyrutda foto-kopisi yapılmıştır. Kenârına da, (**İnâye**) kitâbı ve Sa’dî Çelebînin buna yaptığı hâşiyeye basılmıştır. 858, 1114.

519 — KÂDÎ-ZÂDE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed Ârif efendi, 1173 [m. 1759] senesinde vefât etdi.

520 — KARABAŞ EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Karabaş Tecvîd kitâbının sâhibi olarak üç kişi vardır. Bunlardan birincisi, Kastamonî şeyh Şa’bân-ı Velî silsilesinden Alî efendidir. Bindoksanyedi 1097 [m. 1685] senesinde vefât etmiştir. İkincisi, Ahmed efendi, Eyyûbde Şâh sultân türbesinin Eyyûb tarafında, Defterdâr caddesi üzerindeki türbesindedir. Başvekîl Adnan Menderes, Câmî’leri ve türbeleri ta’mîr ederken, bunu da yenilemiştir. Üçüncüsü, Abdürrahmân Karabaş efendidir. Karagümrukde Karabaş mescidini yaptırdı. Dokuzyüz kırk 940 [m. 1534] senesinde vefât etdi. Mîhrâbı önündeki türbesindedir. Bu mescid yanında, Öküz Mehmed pâşa câmî’i vardı. Câmî’ yapılırken, taş taşıyan arabanın öküzü sakatlanınca, pâşa yerine girip arabayı çektiği için, bu isle şeref duymuştur. Birinci Ahmed hânın Sadr-ı a’zamı idi. 1029 [m. 1620] da Halebde vefât etdi. 1156.

521 — KARÂFÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şihâb-üddîn Ahmed bin İdrîs Karâfî, Mâlikî fikh âlimidir. [626] da tevellüd ve 684 [m. 1285] de Mısrda vefât etdi. Çok kitâb yazdı. 632.

522 — KARAMÂNÎ KEMÂLEDDİN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İsmâ’îl Kemâleddîn, Hanefî âlimlerindedir. 920 [m. 1514] da vefât etdi. (**Şerh-i mevâkıf**)a ve (**Vikâye**)ye hâşiyesi ve (**Beydâvî tefsiri**)ne ve (**Keşşâf**)a şerhleri meşhûrdur.

523 — KARLAYL [Carlyle]: İngiliz müsteşriklerindedir. Aleksî Karlayl 1176 [m. 1762] da tevellüd, 1220 [m. 1805] da vefât etdi. Arabîyi Bağdâdda öğrendi. Kemric üniversitesinde arabî profesörü idi.

524 — KARLAYL [Carlyle]: İngiliz yazarlarındandır. Thomas Karlayl 1210 [m. 1795] da tevellüd, 1298 [m. 1881] da vefât etdi. Fransız ihtilâlini, büyük Friedrich târifini yazdı. (Kahramânlar ve kahramânlara saygı) kitâbında, Muhammed aleyh-hisselâmın üstünlüğünü, başarılarını uzun yazmakda ve çok övmektedir.

525 — KARL MARX: Sosyalizm rejimini ortaya çıkartan bir Alman yehûdisidir. 1233 [m. 1818] da tevellüd etdi. 1300 [m. 1883] da öldü. Sosyalizm, bir iktisâdî metod diyerek kuruldu. Tatbîkâtde tiranlığa, diktatörlüğe döndü. Komünistliğe yol açtı. Sosyalizm, işçinin, çiftçinin doymasını sağlamadı. Şarlatanların, nutk çekenlerin, akademik aydınların yüksek mevki’, bol ma’âş almalarına yaradı. Bunlar da dizgini ellerinden kaçırmamak için, dîne, islâmîyete, âileye, cem’iyetlerin cânlı kaynaklarına saldırdılar. İnsan haklarını yok etmek için çalışdılar. İlk

sosyalist devlet olan Rusyada, kendi milletini ve bütün dünyâyı aldatmak ve korutmak için, ağır sanâyı', aya gitmek gibi ilerlemeler gösterilmektedir. Fekat, iktisâdın asl gâyesi olan (**sosyal refâh**) elde edilememiştir. Sovyet rejimi, fezâya insan yolluyabilmek için, halkın günlük çorbasını azalttı. Millete leş yidirdi. Doymıyan halk, Gagarin ve Sputnikden önce, ne yiyeceğini, ne cezâyâ çarpdırılacağını düşündü. Ferdin her hakkını elinden alarak, herşeyi devlet kapitalizminin eline vermeği istiyen Marx usûlü, Rusyada da, liberalizmden alınan çârelerle değiştirildi. Sovyet idârecileri, Marksist iktisâdî gidişe (geri dön) emrini vermek zorunda kaldılar. Birçok fabrikalar, liberal nizâmda olduğu gibi, kâr esâsına göre çalışmağa başladılar. [m. 1917] den beri Moskova meydânlarında Marksın, Engelsin ve Leninin dev gibi heykellerinde putlaşan komünizm, silinmekte, yerini ilâhî hak dînin gösterdiği ticâret ahkâmına yakın olan liberalizme bırakılmaktadır. Hak gelmekte, bâtil uzaklaşmaktadır. 523, 524, 526, 792, 1098, 1126, 1130.

526 — KÂRÛN: Mûsâ aleyhisselâmın ümmetinden ve akrabâsından idi. Ondan kimyâ öğrenerek, çok mal mülk sâhibi oldu. (**Tevrât**)ı pek iyi okurdu. Fakîr iken iyi huylu idi. Zengin olunca kibrli oldu. Emr olunan zekâtı vermedi. Mûsâ benimle zinâ etdi demesi için bir kadına iki kese altın verdi. Kadın, herkesin arasında, Allahdan korkarak doğruyu söyledi. Kârûn, bütün malı ile yere batdı. 64.

527 — KÂSİM “radıyallahü anh”: Resûlullahın üç oğlundan birincisidir. Bunun için, Resûlullaha (**Ebül-Kâsım**) denildi. Nübüvvetden önce Mekke'de dünyâyâ geldi. Annesi, Hadîcet-ül-kübâdır. Onyediy aylık iken vefât etdi. 1139.

528 — KÂSİM BİN MUHAMMED “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Bekr-i Sıddîkın torunudur. (**Reşehât**)da diyor ki, (Îrândaki Sâsânî devletinin yirmidokuz hükümdârından sonuncusu, üçüncü Yezdecerdin orduları Kadsıye ve Nehâvendde mağlûb olunca, halîfe Ömer “radıyallahü teâlâ anh” esîrler arasında bulunan şâhin üç kızını, Hüseyin bin Alîye, Muhammed bin Ebû Bekre ve oğlu Abdüllaha verdi. Bu üç câriyeden, Zeynel'âbidîn, Kâsım ve Sâlim tevellüd etdi.) Buradan, Kâsımın 19. cu senede tevellüd ettiği anlaşılmaktadır. Tâbi'nin büyüklerinden, Medîne-i münevveredeki yedi âlimdendir. Selmân-ı Fârisînin teveccühleri ile kemâle geldi. 106 [m. 725] senesinde Mekke ile Medîne arasında Kudeyd denilen yerde vefât etdi. İmâm-ı Ca'fer-i Sâdık hazretleri, bunun sohbetinden feyz aldı. 66, 969.

529 — KÂSİM PÂŞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kânûnî sultân Süleymân hânın serâyında terbiye olup, dokuzyüzyirmidokuz 929 [m. 1523]da Mısır vâlisi olmuştur. (**Güzelce Kâsım Pâşa**) câmi'ini yaptırmış, bunun için Halicin bu tarafına Kâsım-pâşa adı verilmiştir. Üçüncü Ahmed hân zemânında ta'mîr edildi.

530 — KASTALÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Ahmed bin Muhammed Şihâbüddîn, Şâfi'î âlimlerindedir. 851 [m. 1448] de tevellüd, 923 [m. 1517] de Mısırda vefât etdi. Çok kitâb yazdı. (**Mevâhib-i ledünniye**)si türkçeye terceme edilmiş [1313] ve 1392 [m. 1972] senelerinde İstanbul'da basılmıştır. 374, 458, 1195.

531 — KÂŞÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Bekr bin Mes'ûd Alâüddîn-i Şâfi, Türkistânda Kâşânda tevellüd, 587 [m. 1191] senesinde Halebde vefât etdi. Hocası Alâüddîn Muhammed bin Ahmed Semerkandînin, (**Tuhfe-tül-fukahâ**) fikh kitâbını şerh ederek (**Bedâyi-us-sanâyı' fi-tertîb-iş-şerâyi'**) adını vermiştir. Bu kitâbı 1328 [m. 1910] senesinde Mısırda basılmıştır. Üç cildir. Semerkandîye dâmâd olmuştur. 855.

532 — KÂTİB ÇELEBÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Mustafâ bin Abdüllah, büyük târihçidir. Hâcı halîfe ismi ile meşhûrdur. 1017 [m. 1608] de İstanbul'da tevellüd, 1067 [m. 1656] de vefât etdi. Kabri, Vefâdan Unkapanındaki Mahmûdiyye Koprüsüne inen büyük caddenin sağ kenârındadır. Târîh kitâbları ve (**Keşf-üz-zünûn**)u çok kıymetlidir. (**Keşf-üz-zünûn**)da onbine yakın islâm kitâbını ve yazarla-

rını tanıtmaktadır. Mısrda, İstanbulda ve Almanyada basıldı. Lâtinceye de terce-me ve tab' edildi. Arabîsi Beyrutda (Mekteb-üt-ticârî)de satılmaktadır. 22.

533 — KEFEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hüseyin bin Rüstem, Mekke'de Hanefî kâdîsi idi. 1010 [m. 1601] da vefât etdi. 741.

534 — KEHVÂKÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed Kehvâkî fikh âlim-lerinden idi. Tütün günâh değil buyurdu. 639.

535 — KELEBÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebün-Nasr Muhammed bin Sâib, Tâbi'ındendir. 146 [m. 764] da Kûfede vefât etdi. Abdüllah bin Sebe' ile çok sohbet etdiğinden, tefsîri sağlam sayılmaz. Oğlu Hişâm ibnül-Kelbî şî'î idi. 391, 537, 1165.

536 — KEMÂLEDDİN MUHAMMED “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Taşköprü zâde Muhammed bin Ahmed Usâm-üd-dîn, [959] da tevellüd, 1032 [m. 1623] de İstanbulda vefât etdi. (**Mevdû'ât-ül-ulûm**) tercemesi meşhûrdur. 22, 1182.

537 — KERDERÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İbn-ül-Bezzâz Muhammed bin Muhammed Kerderî, hanefî fikh âlimidir. (**Müncid**) lügat kitâbında Bizzâz denilmektedir. Bursada molla Fenârî ile çok sohbet etdi. 827 [m. 1424] de vefât etdi. (**Bezzâziyye**) fetvâsı (**Fetâvâ-yı Hindîyye**) ile bir arada 1310 da ve 1393 [m. 1973] de Mısrda basılmışdır. (**Menâkıb-i imâm-ı Ebî Hanîfe**)si meşhûrdur. 309, 1009.

538 — KERHÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ubeydüllah bin Hüseyin Ebül-Hasen, Hanefî fikh âlimlerindenidir. [260] da tevellüd, 340 [m. 952] senesinde Bağdâd-da vefât etdi. (**Câmi'us-sağîr**), (**Câmi'ul-kebîr**) ve (**Muhtasar**) kitâbları çok kıymetlidir. (**Muhtasar**)ı Kudûrî şerh etmişdir. 97, 444, 611.

539 — KİLÂB “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İsmi Hakîmdir. Resûlullahın altıncı babasıdır. Mürrenin oğludur. 390, 1129.

540 — KİLÂ'Î “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Süleymân bin Mûsâ, Mâlikî hadîs âlimidir. 567 [m. 1172] de Gırnatada tevellüd, 634 [m. 1237] de cihâd ederken şehîd oldu. İmâm ve kâdî idi. Çok kitâb yazdı. (**Misbâh-uz-zulâm fil-müstegîsin bi-hayril-enâm**) kitâbını okuyan, İbni Teymiyyenin bozuk ve sapık düşüncelere aldana-rak doğru yoldan ayrıldığını iyi anlar. 458.

541 — KILINC ALÎ PÂŞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Üçüncü Murâd hân ve babası zemânlarında kaptan-ı deryâ idi. Dokuzyüzseksenekiz 988 [m. 1580] de Top-hânede kendi adına câmi' yaptı. 995 de vefât etdi. Câmi'i yanındadır. Birinci Mahmûd hân bu câmi' yanında 1145 [m. 1732] de güzel bir çeşme yaptı.

542 — KİRMÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Rûkn-üd-dîn Ebû Bekr Muhammed bin Abdürreşîd, Hanefî fikh âlimidir. İshak-ı Kirmânî soyundan olup, Abdürrahmân-ı Kirmânînin talebesidir. Beşyüzaltmışbeş 565 [m. 1169] senesinde vefât etdi. (**Cevâhir-ül-fetâvâ**)sı meşhûrdur. 457.

543 — KİSÂÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Alî bin Hamza, kurrâ-i seb'a ya'nî ye-di meşhûr hâfızdan biridir. Hârûn Reşîd ile Rey şehrinde iken 189 [m. 805] senesinde vefât etdi. Nahv ve lügat âlimi idi. 418.

544 — KLAUDİUS: İkinci Klaudius Roma imperatörlerindenidir. Milâdın [215] senesinde tevellüd, [m. 271] de vefât etdi. 1192.

545 — KOPERNİK: Polonyalı astronomi âlimidir. 877 [m. 1473] de Prusyada tevellüd, 949 [m. 1543] da vefât etdi. Fraynburg şehrinde papas idi. Dünyânın ve diğer seyyârelerin güneş etrafında döndüğünü islâm kitâblarından okuyarak, isbât etdiğinden, buna Kopernik Usûlü dediler. Beğenilmez diyerek, bunu çok ze-mân açıklayamamışdır. Ömrünün sonlarında yazdı. 27, 1048.

546 — KOSTANTİN: Avrupalılar buna Constantine derler. İstanbuldaki Roma imperatörlerinin birincisidir. Milâdın [274]. cü senesinde Sırbistânda Niş şehrin-

de tevellüd etdi. m.306 da imperatör oldu. m.337 de vefât etdi. Yerine üç oğlundan ikincisi olan Kostans bizans imperatörü oldu ve m.361 de öldü. Ayasofya camii'ni 360 da bunun yaptırdığı söylenilmekte ise de bu, babasının yaptığını tevsi' etmişdir. Büyük Kostantin Galyayı, ya'nî Fransayı, İngiltereyi, İtalyayı, Afrikanın şimâlini, Yunânistânı aldı. Bayrağına haç resmi koydu. m.325 de İznikde üçyüzonsekiz papas toplayıp, yeni İncil yazdırdı. İsa aleyhisselâmın dînine sonradan karışdırılmış olan, Eflâtunun ortaya çıkarmış olduğu teslîs [Trinite] inancını bu yeni İncile de koydurdu. Bu dinde teslîs bulunmadığını, Allahın bir olduğunu söyleyen Aryüsü aforoz etdirdi. Doğru olan Barnabas İncilini yasak etdi. Noel gecisini bayram i'lân etdi. m.330 da Bizans kasabasını büyültüp, Kostantîniyye ismini verdi. Sonradan İstanbul, İstambol, İslâmbol, Derseâdet isimleri de verilmiştir. İstanbul şehrini (**Sûr**) denilen büyük bir duvar ile çevirdi. Sonra gelen kayserler tarafından ta'mîr edilmiştir. Kara tarafında yedi, deniz tarafında dokuz kapusu vardır. Yedi Kule zıندانları, sur ile birlikte yapılmıştır. Asrlar boyunca, binlerce hıristiyana, zulm, işkence yapılmış olan bu zıندانlar, Fâtih tarafından kapatıldı. Hiçbir pâdişâh zemânında kullanılmadı. Osmânî sultânlarının onaltıncısı olan ikinci Osmân bin birinci Ahmed hân, onsekiz yaşında iken, 1031 [m. 1622] senesinde bu zıندانda şehîd edilmiştir. Şehîd eden sadr-ı a'zam Bosnalı Dâvûd pâşada, bir sene sonra bu zıندانda katl edilip, Akserâydaki Murâd pâşa câmi'ine defn edilmiştir. 42, 43, 53, 535, 1043, 1074, 1078, 1080, 1099, 1138, 1176.

547 — KUDÛRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebül-Hüseyn Ahmed bin Muhammed Bağdâdî, hanefî fikh âlimlerindedir. 362 [m. 973] de tevellüd, 428 [m. 1037] de Bağdâdda vefât etdi. (**Muhtasar**) kitâbı meşhûrdur. Şerhleri ve türkçesi vardır. 1127.

548 — KUDSÎ: Altıyüzyonedinci [617] sırada Molla Kudsî ismine bakınız!

549 — KUHİSTÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şemseddîn Muhammed bin Hüsameddîn, Hanefî fikh âlimi ve Buhârâ müftüsü idi. 962 [m. 1555] de Buhârâda vefât etdi. (**Câmi'ur-rumûz**) adındaki (**Nikâye**) şerhi ve (**Câmi'ul-mebânî**) adındaki fârisî (**Fikh-ı Gîdânî**) şerhi meşhûrdur. 731, 1024, 1084.

550 — KUREYS “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kureys, Resûlullahın onbirinci babası olan Fihrin ismidir. Nûh aleyhisselâmdan sonra Arabistân yarım adasında yerleşenlere (**Arab-ı bâide**) denir. Âd, Semûd ve Amâlika bunlardandır. Hûd aleyhisselâm Âd kavmine, Sâlih aleyhisselâm Semûd kavmine gelmişlerdir. Hepsi (**Sâm**) soyundandır. Bunlardan sonra, gelip Yemene yerleşen (**Kahtân**) evlâdlarına (**Arab-ı âribe**) denir. Bunlar Yemende (**Himyey**) devletini kurdu. Bu devlet çökünce, önce Habeşliler, sonra İrânîliler Yemene vâlî ta'yîn etdiler. Etrâfa dağılan Himyerîlerden Medfinede (**Evs**) ve (**Hazrec**) kabîleleri meydâna geldi. Şâm tarafına gelenler, (**Gassân**) devletini kurup hıristiyan oldular. İrâka gelenler (**Hîre**) devletini kurdu. İsmâ'îl aleyhisselâmın oniki evlâdının (**Arab-ı âribe**) ile karışmasından (**Arab-ı müsta'ribe**) meydâna geldi. Arablar, islâmîyyetden sonra yabancılarla karıştı. Lisânları değışerek (**arab-ı müsta'cime**) meydâna geldi.

Arab-ı müsta'ribeden (**Benî Adnân**) ve bunlar arasında da (**Mudar**) ve (**Rebîa**) kabîleleri meşhûr oldu. (**Benî Mudar**)dan (**Kenâne**), (**Kureys**), (**Hevâzîn**), (**Sakîf**), (**Temîm**) ve (**Müzeyne**) kabîleleri meydâna geldi. Bunlardan (**Kureys**) Mekke'de yerleşmekle ayrıca şeref kazandı. Kabîle reisleri, mühim işlerde anlaşmak için, Mekke'de (**Dâr-ün-nedve**) denilen yerde toplanıp meşveret ederlerdi.

Kureys kabîlesi de, (**Hâşimî**), (**Emevî**), (**Nevfel**), (**Abdüddâr**), (**Esed**), (**Teym**), (**Mahzûm**), (**Adîy**), (**Cumah**) ve (**Sehm**) adında on kola ayrılmıştı. Zemzem dağıtmak ve Kâ'beyi ta'mîr ve tezyîn, Hâşimîlere, Kâ'be kapısını açmak, Abdüddâr oğullarına, Ukâh denilen Kureys sancağını taşımak Emevîlere, hac zemânı ziyâfet vermek Nevfel oğullarına, Dârünnedve reisliği Benî Esede, mahkeme hâkimliği

Teym oğullarına, asker toplamak Benî-Mahzûma, başka kabîlelerle görüşmek, anlaşmak Adîy kabîlesine, (**Ezîlâm**) denilen kur'a ve fal işleri Cumah kabîlesine, putlara adak yapmak da Benî-Sehme mahsûs vazîfeler idi. Kureyşden Abbâs, Teymeden Ebû Bekr, Adîyden Ömer-ül-Fârûk, Mahzûmdan Hâlid bin Velîd, Umeyyeden Ebû Süfyân bu vazîfeleri yapıyorlardı. Teym, Mürrenin oğlu olup, hazret-i Ebû Bekrin ceddidir. Adî, Kâ'b bin Lüvey oğlu olup, hazret-i Ömerin ceddidir. (**Mahzûm**) kabîlesi, Mürrenin oğlu (**Yakaza**)dan meydâna gelmiştir. 386, 1068, 1101.

551 — KURTUBÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Abdullâh Muhammed bin Ahmed, Endülüs âlimlerinin büyüklerindedir. Ensâr-ı kirâm sülâlesindedir. 671 [m. 1272] de vefât etdi. Mâlikî mezhebi âlimlerindedir. (**Câmi'ul-ahkâm**) adındaki tefsîri ve birçok kıymetli eserleri vardır. Abdülvehhâb-ı Şa'rânî, bunun (**Tezkire**) kitâbını ihtisar etmiş, (**Muhtasar**) ismini vermiştir. 1302 [m. 1884] de Mısrda ve (**Hakikat Kitâbevi**) tarafından 1421 [m. 2000] de İstanbulda basılmışdır. Ebül-Abbâs Ahmed Kurtubî, (**Müslim**) şârihi olup, 656 [m. 1258] da vefât etmiştir. 80, 388, 740, 775.

552 — KUS BİN SA'İDE: İslâmiyyetden evvel Arabistânda bulunan hatîblerdendir. Allahın bir olduğuna inanır. Herkesi İsmâ'îl aleyhisselâmın dînine çağırır-
dı. Konuşurken kılınca veyâ bastona dayanırdı. 367.

553 — KUSAYY “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kilâbın oğludur. İsmi Mücemmi'dir. Çünkü, dağılmış olan Kureyşlileri toplayıp Mekkede bir kuvvet meydâna getirdi ve bunun reîsi oldu. Kâ'benin hizmeti, İsmâ'îl oğullarından Cürhüm kabîlesine ve sonra Huzâ'a kabîlesine geçmişti. Kusayy, bu şerefli vazîfeyi Huzâ'adan aldı. (**Dâr-ün-nedve**) denilen danışma evini kurdu. Kusayyin Zühre ismindeki kardeşi soyundan Âmine hazretleri oldu. 390, 1068, 1078.

554 — KUŞEYRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebül-Kâsım Abdülkerîm bin Hevâzın, 376 [m. 986] da tevellüd, 465 [m. 1072] de Nişâpûrda vefât etdi. Şâfi'î âlimidir. (**Risâle-i Kuşeyriyye**)si 1379 [m. 1959] da Mısrda basılmışdır. 992.

555 — KUTB-I ZEMÂN: Bendegî mahdûm-i cihâniyân seyyid Celâl-i Buhârî, 707 de tevellüd, 785 [m. 1383] de Küceratın Ahmedâbâd şehrinde vefât etdi. Hindistânda Çeştiyye ve Sühreverdîyye Evliyâsının büyüklerindedir. Şeyh Nasîred-dîn-i Mahmûd Dehlevînin halifesidir. Bu da, Nizâmüddîn Evliyânın halifesidir. (**Hazâne-i Celâlî**) kitâbı meşhûrdur. İmâm-ı Rabbânî (**Mektûbât**)ının ellidördüncü mektûbunda kitâbları tavsiye olunmaktadır. İmâm-ı Rabbânînin altıncı cediti imâm-ı Refî'uddînin ve Delhî sultânı Fîrûz şâh Tuglukun mürsidleridir. Hâl tercemesi, fârisî (**Ahbâr-ül-ahyâr**)da uzun yazılıdır. Fîrûz şâh ismine bakınız! 1101.

556 — KUTBÜDDÎN-İ İZNİKÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Muhammed Rûmî, Hanefî fikh âlimi ve tesavvuf büyüklerindedir. Tîmûr hân kendisine çok saygı göstermiştir. Sekizyüzyirmibir 821 [m. 1418] senesinde İznikte vefât etdi. Türkçe (**Râhat-ül-kulûb**) kitâbı Ayasofya, (**Mukaddime-tüs-salât**)ı Nûr-ı Osmâniyye kütübhanesinde. Tefsîri ve başka eserleri de vardır. Oğlu Muhammed İznikî de derin âlim idi. Çok kitâb yazdı. Sekizyüzyüksekbeş 885 [m. 1480]de Edirne'de vefât etdi. Meşhûr (**Mürşid-ül-müteehhilîn**) kitâbını ve (**Mızraklı ilmihâl**) de denilen (**Miftâh-ül-Cennet**) kitâbını oğlu yazmıştır. 585.

557 — LAKÂNÎ: 227. ci sırada Ebû Bekr bin Alî ismine bakınız! Muhammed Nâsır Lakânî mâlikî 958 [m. 1551] de vefât etmiştir. 1090.

558 — LAMARCK: Fransız doktordur. 1157 [m. 1744] de tevellüd, 1244 [m. 1829] de vefât etdi. Cânlıların basîtden mükemmele doğru değiştiğini ilk yazan budur. 540.

559 — LÂMÎ'Î: Bursada tevellüd ve 938 de orada vefât etdi. (**Şevâhid-ün-nübüvve**) ön sözüne bakınız! 1137.

560 — LAWE: Alman fizikçisidir. 1269 [m. 1852] da tevellüd etdi. Işığın dalga

boylarının ayrılmasını [tayf] buldu. [m. 1914] de Nobel mükâfatı aldı. 550.

561 — LAVOÏSİER: Fransız kimyâgeridir. 1156 [m. 1743] da tevellüd etdi. 1209 [m. 1794] da cumhûriyetçi ihtilâlciler tarafından giyotinle başı kesildi. Kimyâ reaksiyonlarında, maddenin yok olmadığını ve yaratılmadığını, insanların birşeyi yok edemeyeceklerini ve yaratıcı olmadıklarını deney ile açıklamıştır. 539, 758, 967.

562 — LEMOÏNE ve GERARD: İki Fransız doktorudur. Birlikde (**Formulaire medicales**) doktorluk kitâbını yazdılar. 652.

563 — LENİN: Vladimir Lenin, Rusyadaki biricik siyâsî parti olan komünist partisinin kurucusudur. Karl Marx'ın ortaya koyduğu sosyalist fikrlerin ilk tatbikcisidir. 1286 [m. 1870] da tevellüd, 1342 [m. 1924] de vefât etdi. Rus tatâdır. [m. 1900] den beri Rusyada sınıf kavgalarını hâzırladı. [m. 1917] de Alman orduları Rusyaya girince, Stalin ile birlikde bolşevik ihtilâlini çıkardı. Komünist idâresini kurdu. Ölünciye kadar kan dökdü. Lenine göre komünizmin başarılı olması için, kullanacağı birinci vâsita (yalan) söylemek, aldatmaktır. Ne kadar büyük yalan söyler-seniz, o kadar muvaffak olmuş sayılırsınız demiştir. Çok yalancı ve o kadar da çok zâlim ve kan kusdurucu idi. Yedi senelik iktidârı içinde, otuzikimilyon insanın cânına kıydı. 2 Aralık 1917 de, Stalinle birlikde, Rusyadaki müslimânlara (Çarlar ve zâlimler tarafından dinleri tahkîr edilen müslimânlar! Dîninizin ve kültür müesseselerinizin serbest olduğunu bildiriyoruz) dedi. Anayasaya da din ve vicdân hürriyyetini koydu. Hâlbuki, kitâblarında, (Din ile mücâdele edeceğiz. Dinleri yok etmek materyalizmin, marksizmin alfesidir) diyordu. Ateistler birliğini kurdu. Leninizm denilen, din düşmanlığı, önce yalan ve yaldızlı sözlerle aldatmak, sonra zulm ve işkence ile yok etmek prensibine dayanmaktadır. 524, 526, 1126, 1172.

564 — LOKMAN HAKÎM “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Peygamber veyâ Velîdir. Dâvüd “aleyhisselâm” zemânında idi. Arabistânın Ummân tarafında idi. Ahlâkî sözleri meşhûrdur. 99, 482, 740, 788, 878, 1018.

565 — LOTHER MEYER: Alman kimyâgeridir. 1245 [m. 1830] de tevellüd, 1312 [m. 1895]de vefât etdi. Elementlerin periyodik sistemini bulanlardandır. 549.

566 — LUI [LOUIS]: Fransa kralı yedinci Lui, altıncı şişman Luinin oğludur. 514 [m. 1120] de doğdu. 576 [m. 1180] da öldü. Vitri şehrini alınca, kiliseyi ateşe verdi. İçindeki binüçyüz kişiyi yakdı. Pişmân olup, buna karşılık, kendi askerlerini öldürdü.

567 — LUKA: Antakyalı bir papasdır. İsâ aleyhisselâmı görmedi. Göke çıkarıldıktan sonra, yehûdî dönmesi olan Bolüs tarafından İsevî dînine alınmıştır. Bolüsün zehrli fikrleri ile aşılansak, şimdi elde bulunan dört (İncîl)den, en yanlısını yazmıştır. 1109, 1161.

568 — LÛT “aleyhisselâm”: Peygamberdir. İbrâhîm aleyhisselâmın kardeşinin oğludur. Lût gölü yanında Sedum şehri halkına Peygamber oldu. Onları çirkin işlerinden men' etdi. Karısı da dinlemedi. Kendisi şehirden çıkdı. Şehr yerin dibine geçdi. Seksen yaşında Hicâzda vefât etdi. Yehûdîlerin ve hıristiyanların (**Mukaddes kitâb**) dedikleri ve her memlekete yaymağa çalışdıkları kitâbın (**Ahd-i atîk**) kısmındaki (**Genesis**) veyâ (**Tekvîn**)in ondokuzuncu bâbının otuzuncu ve sonraki âyetlerinde diyor ki, (Lut şehirden çıkıp iki kızı ile berâber dağda sâkin oldu. Büyük kızı küçüğe dedi ki, pederimiz ihtiyâr oldu. Yer yüzünde erkek dahî kalmadı. Gel, pederimize şerâb içirip, onun ile yatarak, pederimizden zürriyyet peydâ edelim. O gece pederine şerâb içirerek pederi ile yatdı. O dahî onu tanımadı. Ertesi gece pederlerine yine şerâb içirdiler ve küçük kız onun ile yatdı. Lûtun iki kızı balarından hâmile oldular. Büyük kız oğluna (Muâb), küçük kız da oğluna (Amî) ismini koydu. Muvâbî ve Amûnî denilen kimselerin cedleri bu iki çocuktur.) Kitâb-ı mukaddesin bu yazısı, açık bir fuş hikâyesidir. Bu yazı, bugün, dünyânın

her yerinde pornografi [müstehten] neşriyyât sınıfına girer ve neşr edilmesi yasaklanır. Kitâbı mukaddesde buna benzer dahâ birçok gayr-i ahlâkî bahsler vardır. İslâm âlimleri bunları bulup açıklayarak, bugünkü Tevrât ve İncil denilen kitâbların Allah kelâmı olmadıklarını, sonradan insanlar tarafından değiştirmeler ve ilâveler yapılarak ortaya çıkarıldıklarını, bu sûretle de isbât etmişlerdir. Bu kıymetli İslâm kitâblarından birkaçının isimleri, birinci kısım, 93. cü madde sonunda yazılıdır. Bunlardan (**Tuhfe-tül-erîb**) arâbî ve (**Mîzân-ül-mevâzîn**) fârisî olup, İstanbulda, Hakikat Kitâbevi tarafından basdırılmıştır. 140, 482, 640, 641, 1118.

569 — LUTHER MARTİN: Alman papasıdır. Protestanlığı kurdu. 888 [m. 1483] de tevellüd, 953 [m. 1546] de öldü. İtalyadaki papa onuncu Leon ile arası açıldı. Tel'in edildi. 931 [m. 1524] de Nürnbergde protestanlığı i'lân etdi. Çok kitâbı vardır. İslâmiyyete karşı çirkin hücumları vardır. Katoliklerle protestanlar birbirlerine düşmandırlar. 43.

570 — LUTFULLAH EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Lutfullah bin Abdüllah, Kastamonilidir. Latîfî ismi ile meşhûrdur. 990 [m. 1582] da vefât etdi. (**Tezkire-tüş-şu'ara**) kitâbı basılmıştır. 1155.

571 — MAHDÛM-İ CİHÂNİYÂN: (Kutb-i zemân) ismine bakınız! 1129.

572 — MAHMÛD BİN MUHAMMED BUHÂRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebûlmeâmîd Mahmûd bin Muhammed bin Dâvûd Buhârî, fıkıh âlimlerindedir. 671 [m. 1272] de Buhârâda vefât etdi. (**Hakâyık-i manzûme**) kitâbı meşhûrdur. Bu kitâb, (**Manzûme-i Nesefî**) şerhî olup iki cildedir. Fıkıh kitâbıdır.

573 — MAHMÛD BİN SADR-ÜŞ-ŞERÎ'A “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Yüzseksenikinci [182] sırada Burhân-üş-şerî'a ismine bakınız!

574 — MAHMÛD BUHÂRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Burhâneddîn Mahmûd bin Tâc-üd-dîn Ahmed bin Abdül'azîz Buhârî, Hanefî âlimlerindedir. 551 [m. 1156] de tevellüd, 616 [m. 1219] da şehîd oldu. (**Tecrîd**), (**Muhît-i Burhânî**), (**Zahîre**), (**Fetâvâ-i Burhânî**) ve (**Vâkı'ât**) kitâbları meşhûrdur. 622.

575 — MAHMÛD GAZNEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Sübektekin, Buhârâdaki Sâmânî devletinin Horâsândaki vâlisinin kölesi iken, vâli ölünce, yerine vâli oldu. Sultân Mahmûd 357 [m. 967] de tevellüd etdi. Horâsân vâlisi oldu. Babası ölünce, 387 [m. 997] de hükûmet kurdu. Türkistânı, Irâkın bir kısmını, Lâhoru, Delhîyi aldı. Çok kiliseleri câmi' yaptı. Hindûların hazînelerini Haremeyn-i şerîfeyne [Mekkeye ve Medîneye] hediye etti. Berehmenlerin, kadınların, kocalarının cenâzesi ile birlikde, diri diri yakılması, ölümlerin nehre atılması gibi, insanlığa yakışmayan âdetlerini yasak etdi. Âlimleri, edîbleri severdi. Çok kitâb yazdırdı. Firdevsînin (**Şâh-nâme**)si bunlardan biridir. Ehl-i sünnet âlimleri yetiştirdi. 421 [m. 1030] de Gaznede vefât etdi. Devleti 543 [m. 1148] senesine kadar devâm etdi. 1051, 1052.

576 — MAHMÛD HÂN-II “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İslâm halifelerinin doksanbeşincisi ve Osmânlı pâdişâhlarının otuzuncusudur. Birinci Abdülhamîd hânın oğlu, sultân Abdülmecîd hânın babasıdır. 1199 [m. 1785] de tevellüd, 1255 [m. 1839] de vefât etdi. 1223 [m. 1808] de halife oldu. Yeniçerileri kaldırdı. Vehhâbîleri Hiçâzdan çıkardı. Harbiyye ve tibbiyye-i mülkiyye mekteplerini vücûde getirdi. 1241 [m. 1826] de Tophânede Nusratiyye câmi'ini yaptırdı. 1244 [m. 1828] de Bâyezîdde Eski serây bağçesine yangın kulesi yaptırdı. 1253 [m. 1837] de Unkaparı ile Azapkapı arasında (**Mahmûdiyye**) köprüsünü yaptırdı. 1247 [m. 1831] de İstanbulda ilk gazete çıkarıldı. Dünyâda ilk gazete 1051 [m. 1641] de çıkarıldı. 1253 [m. 1837] de mâliye nezâretini kurdu. 1254 [m. 1838] de karantina vücûde getirdi. Bağçekapıda (**Hidâyet câmi'i**), Üskûdârda Şemsî pâşa câmi'i yanında, 1232 [m. 1816] de (**Adliye**) câmi'ini, yağlı boyalı ahşâb Beğlerbeyi ve Çırağan serâylarını yaptırdı. 1235 [m. 1819] de hazret-i Hâlidin türbesini ta'mîr etdi. Sandûkası pûşidesi üzerindeki kendi el yazılarıdır. 1241 [m. 1825] de hurûfî tekkelerini kapattı. 1235 [m. 1819] de Beyoğlun-

da Galata-serây lise binâsını yaptırdı. Burası 1250 [m. 1834] de Tıbbiye mektebi yapıldı ise de, 1266 [m. 1850] da yandı. 1267 [m. 1851] de (**Tıbbiyye-i şâhâne**) yaptırdı. Arnavutköy sâhilinde (**Tevfikiyye**) câmi'ini yaptırdı. Çeşidli yerlerde çeşmeler yaptırdı. Tophânede Kâdirî câmi' ve tekkesini Tosyalı İsmâ'îl Rûmî yaptı ve 1053 [m. 1644] de vefât etdi. İkinci Mahmûd hân 1239 [m. 1823] da yeniden yaptı. Türbesi Çenberlitaşdadır. 461, 500, 533, 1059, 1062, 1063, 1066, 1067, 1083, 1092, 1119, 1168, 1174, 1189.

577 — MAHMÛD HÛDÂYÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Azîz Mahmûd Hüdâyî efendi, Celvetiyye meşâyihindedir. Koçhisârlıdır. Bursada, hâcî Bayram-ı Velînin halifelerinden, Muhammed Üftâde hazretlerinden feyz aldı. 1007 de Üskü-dârda câmi' ve tekke yaptı. Dördüncü Murâd hân tahta çıkınca Eyyûbde kılınıcını Hüdâyî efendi takdı. 1038 [m. 1628] de vefât etdi. Tekkesi yanındaki türbesindedir. Üftâde efendi 989 [m. 1581] da Bursada vefât etmiştir. 1088, 1191.

578 — MAHMÛD İNCİRFAGNEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İslâm âlimlerinin büyüklerinden bir ferd-i kâmilidir. Buhârânın Fagne köyünde tevellüd edip, Akbenî nâhiyesinde yerleşdi. Mi'mârlık ile geçinirdi. Yediyüzonbeş 715 [m. 1315] de vefât ettiği (**Sebe'ul-esrâr**) ve (**Tâc-ül-asfiyâ**) da yazılıdır. 720, 969, 1076.

579 — MAHMÛD KİRMÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Tâc-ül-Kurrâ Mahmûd bin Hamza Kirmânî 500 [m. 1106] senesinde vefât etdi. 419.

580 — MAHMÛD-İ KÛRD-İ ŞEYHÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: (**Câmi'u kerâmât-i Evliyâ**) da diyor ki, (Mahmûd-i Kürdî, Medîneye yerleşdi. Abdül-ganî Nablusî diyor ki, (1205 [m. 1790] senesinde Medîne'de Mahmûd-i Kürdîyi gördüm. Beni evine götürdü. Uyanık iken Resûlullahı “sallallahü aleyhi ve sellem” çok gördüm dedi. Kıymetli sözlerinden ve güzel hâllerinden doğru söylediğini anladım.) Uykuda iken de, uyanık iken de Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” görüldüğünü ve görenleri (**Se'âdet-üd-dâreyn**) kitabında uzun bildirdim). 1014.

581 — MAHMÛD NÛREDDÎN ZENGÎ: Mahmûd Nûreddîn Zengî, Haleb sultânı idi. 569 [m. 1173] de vefât etdi. Salâhuddîn-i Eyyûbî, bunun kumandanlarından idi. Şâmda Eyyûbî devletini kurmuş, 589 [m. 1193] de vefât etmiştir.

582 — MAHMÛD PÂŞA: Fâtih sultân Muhammed zemânında iki def'a sadr-ı a'zâm olmuşdur. Nûr-i Osmâniyyede câmi' ile hamâm ve yokuşda çarşısı vardır. Sofyada da büyük bir câmi'i vardır. 878 [m. 1473] de vefât etmiştir.

583 — MAHMÛD SÂMİNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Alî Septînin sohbetinde kemâle gelmiştir. Alî Septînin İcâzetnâmesi Mahmûd Sâhib tarafından hâzırlanıp mevlânâ Hâlid tarafından tasdik edilerek, Abdüllah-i Mekki ile kendisine gönderilmiştir. Mahmûd Sâmînî, seyyiddir. Palu kasabasının Hun köyünde tevellüd ve 1313 [m. 1895] senesinde Paluda vefât etdi. Kabri Murâd suyu kenârındadır. Şâfi'î mezhebinde ve tesavvufda mütehasıs idi. Ârif-i billah idi. Alî Septîye onüç sene hizmet yaptı. Tütün içerdi. Birisi buna, kalbinden i'tirâz edince, (Bizim çubugumuzu düşüneneğine, Allahü teâlâyı zikr et. Başka birşey düşünme!) buyurdu. Yirmiye yakın ârif yetiştirdi. Bunlardan Harputlu Osmân Bedreddîn efendi ve o zemân Erzurumun kazâsı olan Kiği kasabasında hâcî Yûsuf efendi ile oğlu Muhammed efendi ve Kiği müftüsü Muhammed Nûreddîn efendi meşhûrdur. Nûreddîn efendi [m. 1964] yılında Antalyada vefât etdi. Alî Septî 1287 [m. 1870] de Paluda vefât etdi. Kabri bir tepede mescidinin yanındadır. Bunun torunu Sa'îd efendi 1926 da Diyâribekrde vefât etdi. 639, 1158.

584 — MÂHPEYKER SULTÂN “rahmetullahi teâlâ aleyhâ”: Sultân Ahmed hânın zevcesi ve sultân dördüncü Murâd ile Sultân İbrâhîmin vâlidesidir. (**Kösem sultân**) da denir. 1000 [m. 1592] de tevellüd, 1061 [m. 1651] de şehîd edildi. Hüsn-i cemâli, aklı ve zekâsı ve hayrât ve hasenâtı ile meşhûr sâliha ve affe bir sultân idi. Yeni câmi'in temelini atdı. Çarşambadaki (**Vâlîde medresesi mescidi**)

ve 1050 [m. 1640] de Üsküdârda Çinili câmi'ini yaptırdı. Çakmacılar yokuşunda büyük vâlîde hânî ile içindeki mescid de, bunun eseridir. Rumelinde milyonlar değerinde vakfları ve hayrâtı vardır. Otuz sene, devletin idâresinde hizmetleri oldu. Âsiler ve şakîler tarafından serâyda şehîd edildi. Sultân Ahmed türbesindedir. Sultân dördüncü Murâdın kızı Safiyye sultân da bu türbededir. Hayrât ve hasenâtı ile millete hizmetleri (**Naîmâ Târihi**)nde uzun yazılıdır. 1033 [m. 1623] de, Anadolu kavağı câmi'ini yaptırmıştır. Bu mescid şimdi gazinodur. İki kavağın kal'aları da 1033 [m. 1623] de yapılmıştır. 1071, 1119, 1150, 1184.

585 — MAKDONYUS: Papas idi. İsâ aleyhisselâma tapılmaz. O mahlûkdur, di-yordu. Mîlâdın [381]. ci senesinde İstanbulda kurulan ikinci meclisde, tel'in edildi.

586 — MÂLİK: Resûlullahın onikinci babasıdır. Nadrın oğludur. Nadr, altun demektir. Nadrın ismi Kaydır. Nadr, Kinânenin oğludur. 390.

587 — MÂLİK BİN DÎNÂR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Âlim ve velî idi. 131 [m. 748] senesinde Basrada vefât etdi. 691.

588 — MÂLİK BİN ENES: Ebû Abdüllah Mâlik bin Enes bin Mâlik bin Ebî Âmir bin Umeyr Teymî Esbahî Humeyrî, Cennet ile müjdelenmiş olan (**Ehl-i sünnet vel-cemâ'at**)in dört büyük mezhebenden biri olan (**Mâlikî**) mezhebinin reîsidir. Doksan [90] senesinde Medînede tevellüd, 179 [m. 795] da orada vefât ettiği (**İbni Âbidîn**) mukaddemesinde yazılıdır. Bir hadîs-i şerîf okumak için abdest alır, edeble diz çökerdi. Medîne hayvana binmezdi. Haksız bir fetvâyı vermediği için, yetmiş kırbaç vuruldu. Abdesti sık bozulan hastalar ve ihtiyârlar için ve necâsetden tahâret için çok kolaylık gösterdiğinden, diğer üç mezhebde olan müslimânlar, Mâlikî mezhebini de taklîd ederek, ibâdetlerini râhatlıkla yapmaktadırlar. (**Muvattâ**) adındaki hadîs kitâbı çok kıymetlidir. 50, 125, 132, 159, 172, 251, 288, 423, 465, 466, 467, 575, 783, 881, 1009, 1062, 1077, 1098, 1175, 1195.

— **MANASTIRLI İSMÂ'ÎL HAKKİ:** Ehl-i sünnet âlimi olduğu meşhûr ise de, sinsi bir mason idi.

589 — MARKO: St. Marc, dört (**İncîl**)den birini yazmıştır. İsâ “aleyhisselâm” göke çıkarıldıktan sonra İsevî oldu. Petrosdan işitdiklerini Romada Yunanca yazmış, bu yazılarına (**İncîl**) denilmiştir. [68] senesinde Mısrda âyin yaparken tutulup öldürüldü. Meşhûr Marko pâşa, [1874] den 1309 [m. 1891] e kadar İstanbulda Tıbbiyye mektebi nâzırı idi. (Derdini Marko pâşaya anlat) sözü meşhûrdur. 1109.

590 — MARCONİ: İtalyan fizikcisidir. 1874 de tevellüd, 1355 [m. 1937] de vefât etdi. Telsiz-telgrafa son şeklini verenlerdendir. 1910 da nobel mükâfâtı aldı.

591 — MA'RÛF-İ KERHÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Alî Rızânın halîfesi ve Sırrî Sekâtînin mürşidi idi. İkiyüzde Bağdâdda vefât etdi. 120, 448, 456, 1087, 1171.

592 — MÂVERDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Alî bin Muhammed Mâverdî, 364 [m. 974] de Basrada tevellüd, 450 [m. 1058] de Bağdâdda vefât etdi. Şâfi'î fikh ve tefsîr âlimidir. (**Hâvî**) fikh kitâbı çok kıymetlidir. (**Ahkâm-üs-sultâniyye**) adındaki sosyal kitâbı Mısrda ve 1269 [m. 1853] da Almanyada Bonn şehrinde basıldı. Mısrda ikinci baskısı 1386 [m. 1966] da yapıldı. 735.

593 — MAZHER-İ CÂN-I CÂNÂN: Şemsüddîn Habîbullah seyyiddir. Tesavvuf mütehasıslarının büyüklerindedir. Müslimânların gözbebeğidir. 1111 [m. 1699] de Hindistânda Ramezân-ı şerîfin onbirinci Cum'a günü tevellüd ve 1195 [m. 1781] de şehîd edildi. Abdüllah-ı Dehlevî kabrinin yanındadır. Şâhchihân câmi'inin civârında, Dergâh câmi'indeki dört kabrden birincisidir. Yirmiiki yaşında iken, Seyyid Muhammed Nûr-i Bedevânî hazretlerinin vâris-i ekmeî oldu. Seyyid Abdüllah-ı Dehlevînin üstâdıdır. Yetiştirdiklerinden biri de kâdî allâme Muhammed Senâullah-ı Dehlevî hazretleridir. Abdüllah-ı Dehlevî hazretleri, (**Makâmât-i maz-**

heriyye) kitâbında diyor ki, Hadîs âlimi Şâh Veliyyullah buyurdu ki, (Allahü teâlâ, bize sahîh keşfler ihsân eyledi. Bu zemânda, hiçbir yerde mirzâ Cân-ı Cânânın benzeri yokdur. Makâmlarda ilerlemek istiyen onun hizmetine gelsin!) Hadîs öğrenmek için kendisine gelenleri istifâde etmek için, Mazher-i Cân-ı Cânân hazretlerine gönderirdi. Ona yazdığı mektûblarda, (Allahü teâlâ, fazîletlerin tecellî yeri olan sizlere uzun zemân selâmet versin ve bütün müslimânları bereketlerini ze kavuşdursun!) derdi. (**Makâmât-ı Mazheriyye**)de, Mazher-i Cân-ı Cânân “kud-dise sirruh” buyuruyor ki, Evliyânın mezârlarını ziyâret edip, cem’iyyet için feyz dilemelidir. Meşâyih-ı kirâmın rûhlarına fâtiha ve salevât sevâbı göndererek, onları Allahü teâlâyâ kavuşmak için vesîle yapmalıdır. Zâhir ve bâtın se’âdetlerine ancak onların güzel ahlâkına sarılmak ile kavuşulur. Başlangıçta olan sâliklerin, kalbleri tasfiye bulmadan, temizlenmeden önce, Evliyânın kabrlerinden feyz almaları güçtür. Bunun için Behâeddîn-i Buhârî “kaddesallahü sirrehül’azîz”, (İslâmın güzel ahlâkına mâlik bir kimse ile olmak, Evliyânın kabrleri ile olmaktan dahâ iyidir) buyurdu. İkinci kısımda, dörtyüzellidokuzuncu sahîfedeki yazı böylece açıklanmış oluyor. Fârisî (**Kelimât-i tayyibât**) denilen kitâbda 87 mektûbu ve mefûzâtı vardır. 38, 113, 366, 410, 412, 459, 462, 466, 696, 721, 769, 903, 969, 1016, 1018, 1050, 1066, 1168, 1171, 1176.

594 — MEHDÎ: Hazret-i Mehdî, âhir zemânda dünyâya gelecektir. Adı, Muhammed, babasının adı Abdüllahdır. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimizin soyundan olacaktır. İsâ aleyhisselâmla buluşacak, mezhepleri kaldıracak, yalnız onun mezhebi kalacak, her yeri alacak, her yerde adâlet olacak, Eshâb-ı Kehf, uyanıp mağaradan çıkarak, Mehdînin askeri olacaktır. Ba’zı saf kimseler, büyük zan ettikleri kimselere Mehdî demektedir. Mehdînin alâmetlerini Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” efendimiz bildirmiştir. İbni Hacer-i Mekkînin (**Alâmet-ül-Mehdî**) kitâbında ve Süyûtînin (**Cüz’ün minel ehâdis velâsârîl vârideti fî alâmetil mehdî**) kitâbında bunlardan ikiyüze yakın alâmet yazılıdır. (**El-fütûhât-ül-islâmiyye**), ikinci cüz, ikiyüzdoksanyedinci sahîfesinde diyor ki, (Beklenen Mehdî, hazret-i Fâtımanın soyundan olacaktır. Mekkede zühür edecektir. O zemân, müslimânlar halifesi olacaktır. İstemediği hâlde, zor ile halife yapılacaktır. Zühür edeceği zemân ve yaşı ve ömrü kesin belli değildir.) Mehdî çıkacağı zemân yeryüzünde halife bulunmayacağı ve Mehdîliklerini i’lân edenlerin Mehdî olmadıkları, buradan anlaşılmalıdır. İmâm-ı Rabbânî hazretleri, birinci cildin ikiyüzellibeşinci mektûbunda, Mehdînin Medînedeki sapık din adamlarını öldüreceğini yazmaktadır. 62, 63, 398, 484, 485, 488, 919, 920, 1122.

595 — MEKKÎ EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed Mekkî efendi, âlim, ârif, veliy-i kâmil olan seyyid Abdülhakîm efendinin büyük oğludur. Annesi, büyük velî, kerâmetler sâhibi seyyid Fehîm efendinin torunu Âişe hanımdır. Mekkî Üç-Işık, [1314] de tevellüd, 1387 [m. 1967] de vefât etdi. Medrese tahsîlini bitirdikten sonra, peder-i âlflerinden ulûm-i zâhirenin inceliklerini alarak icâzetle şerefleşmiş, yüksek teveccühlerine ve himmetlerine mazhar olarak, tesavvuf bilgilerinde de kemâle gelmiştir. Son derece edeb ve şaşılacak bir tevâzu’ ile, kendilerini ağıyârdan setr ederdi. Sâf kalbli, temiz rûhlu olan yüzlerce genci ilm ve fazîletle süsledi. Cenâb-ı Hak, bu feyz ve bereket kaynağından, İstanbul halkını, yıllarca fâidelenirdi. Edirnekapı kabristânında iken Ankarada Bağluma nakl edildi. 2, 5, 376.

596 — MELİKŞÂH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Celâlüddîn, Selçûkî pâdişâhlarından üçüncüsüdür. Alb Arslanın oğludur. 447 [m. 1054] de tevellüd, 485 [m. 1091] de Bağdâdda zehr verilerek vefât etdi. İsfehânda defn edildi. Babası şehîd olunca, vezîr Nizâm ül mülkün yardımı ile 465 [m. 1072] de sultân oldu. Mâverâünnehri, Şâmı, Mısır, Anadolunun çoğunu aldı. Abbâsî halifesini emrine aldı. Çok hayrât yaptı. [471] hicrî senesinde, güneş takvîmi yaptırdı. Buna (**Takvîm-i Celâlî**) denir. 441, 1095, 1157.

— **ME’MÛN BİN HÂRÛN:** Yedinci Abbâsî halifesidir. 218 [m. 832] de vefât etdi.

597 — MENDELEYEF: Dimitri, Rus kimyâgeri olup, 1249 [m. 1834] da tevel-

lud, 1325 [m. 1907] de öldü. Elementlerin devrî [Periyodik] sistemini bulanlardandır. Petrollerin teşekkülü teorisi meşhûrdur. 549.

598 — MERGINÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Yüzseksenbirinci [181] sırada, Burhâneddîn-i Merginânî ismine bakınız!

599 — MER'Î “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Mer'î bin Yûsûf Mukaddisî, Hanbelî fikh âlimlerindedir. 1033 [m. 1623] de vefât etdi. Çok kitâb yazdı. (**Tahkîk-ul burhân fi şân-id-duhân**) ve (**El-Kevâkib-üd-dürriyye fi menâküb-il-imâm-ı İbni Teymiyye**) kitâbları meşhûrdur. 633, 638.

600 — MERKEZ EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muslih-ud-dîn Mûsâ efendi, Kütahyadan İstanbula gelip molla Hızır beğ oğlu Ahmed pâşadan okurken, Halvetî Sünbül Sinân yanında yetişti. Önce Koğacı tekkesinde, sonra Eyyûbde Şâh sultân tekkesinde iken, Sultân Süleymânın Topkapı dışında, vâlidisi nâmına yaptırdığı tekkede yerleşti. Sünbül efendi, 936 [m. 1529] da vefât edince, Koca Mustafa pâşadaki yerine geçti. 959 [m. 1551] da vefât etdi. Türbesi karşısındaki mektebi Abdülbâkî pâşa yaptırdı. Tokat vâlîsi iken 1034 [m. 1625] senesinde vefât edince, İstanbula getirilip, mektebi yanına defn edilmiştir.

Merkez efendi vefât edince, yerine oğlu ve halîfesi seyyid Ahmed efendi, bundan sonra da, şeyh Ya'kûb efendi geçti. Ya'kûb efendi, Sünbül Sinân efendinin halîfesidir. Bu da, 978 [m. 1570] de vefât edince, oğlu Yûsûf Sinân efendi şeyh oldu ise de, altı sene sonra, Medîne-i münevverede Şeyh-ul-harem oldu ve 989 [m. 1580] da vefât etdi. Bakî'dedir. Bunun yerine Hasen Necmüddîn efendi şeyh oldu. Alaca-hisârlıdır. Ya'kûb efendinin halîfesidir. Eğri seferinde bulundu. Sonra hacca ve Yemene gitti. Orada, mevlid gecesini, 1019 [m. 1610] senesinde vefât etdi. Mevlid geceleri minârede kandil yakmak âdeti idi. Sultân birinci Ahmed hân beğenerik bütün câmi'lerde kandil yakılmasını fermân eyledi. 1167, 1174.

601 — MERKYÂNUS: Bizans ya'nî şarkî Roma devleti kırıklarındandır. Buna Marsıyanus da denir. Mîlâdî [391] senesinde tevellüd etdi. Asker iken, ilerliyerek senatör oldu. İkinci Teodosyus [m. 450] de ölünce yerine kız kardeşi Polherya kraliçe oldu. Merkyânus bununla evlendi. Bu kadın ölünce, kral oldu. Cesûr idi. Attilânın tehdîdlerine cevâb verip, geri çevirdi. Rumlar kendisi ile zevcesi için, Şubatın onyedisinde yortu yapıyorlar. [Bu ism, (**Fâideli Bilgiler**) kitâbındadır.]

602 — MERVÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası, Hakem bin Ebil'âs bin Ümeyye bin Abd-i Şems bin Abd-i Menâfdır. Mekkenin fethinde imân etdiler. Emevî halîfelerinin dördüncüsüdür. Hicretin ikinci yılında tevellüd etdi. 65 [m. 683] senesinde boğduruldu. Yerine, büyük oğlu Abdülmelik geçti. Hazret-i Osmân bin Affânın amcası oğlu ve dâmâdı ve baş kâtibi idi. Çocuk iken, babası Tâife sürülüp, oraya götürüldü. Sohbetden mahrûm kaldı. Hazret-i Osmân halife olunca, babasını afv etdi. Babası ile Medîneye geldi. Halîfeye kâtib oldu. Deve harbinde, hazret-i Talhayı kazârâ şehîd etdi. Hazret-i Mu'âviye zemânında Medîne vâlîsi olup, [48] de azl edildi. [64] de İkinci Mu'âviye halîfelikden çekilince, Abdüllah bin Zübeyr ile harb ederek, halife oldu. Zâlim idi. Kardeşi Abdürrahmân bin Hakem ve ikinci oğlu Abdül'azîz bin Mervân âdil ve sâlih idiler. 1159, 1196.

603 — MERVÂN BİN MUHAMMED: Mervân bin Hakemin torunudur. Emevî devletinin ondördüncü ve son halîfesi idi. [72] senesinde tevellüd, [127] de halife oldu. 132 [m. 750] senesinde, Abbâsîler tarafından Mısrda yakalanıp öldürüldü. 441, 1191.

604 — MERYEM: İsâ aleyhisselâmın annesidir. Dâvûd “aleyhisselâm” soyundan olan İmrân ile Hunnenin kızı idi. Annesi ölünce, Kudüsde Beyt-ül-mukaddesin imâmî Zekerıyyâ aleyhisselâmın zevcesi olan teyzesi İsâ'nın yanında büyüdü. Onbeş yaşında iken, amcasının oğlu Yûsûf-i Neccârla nişânlandı ise de, onunla hiç evlenmemişti. Allahü teâlâ, buna babasız olarak İsâ aleyhisselâmı verdi. İsâ “aley-

hisselâm” (**Beyt-ül-lahm**)da tevellüd etdi. Rum kayserinin Şâmda bulunan vâfisi, zinâ etdiğini zan ederek, ikisini de öldürmek istedi. Yûsûf-i Neccâr, bunları Mısra götürdü. Oniki sene orada kaldılar. Sonra, Kudüse gelip (**Nâsıra**) kasabasında yerleştiler. İsâ “aleyhisselâm” göke çıkarıldıktan altı sene sonra, ellidokuz yaşında vefât etdi. Kudüsedir. Yehûdîler, bunu kötülüyor. Hıristiyanlar da, Allahın anası, bir kısmı da Allahın zevcesi diyor. 334, 448, 875, 1109, 1110, 1122, 1155, 1189, 1194.

605 — MESLEME “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdülmelik bin Mervânın oğludur. 122 [m. 740] de Şâmda vefât etdi. Seyyid gâzî ile Muhammed Battâl gâzî de bu senede vefât etdiler. Başkumandan olarak çok cihâd yaptı. 86 [m. 704] senesinde Erzurumu ve Trabzonu feth etdi. Emevî halifelerinin altıncısı, kardeşi Velîd bin Abdülmelikin emri ile, hicretin doksanaltıncı 96 [m. 714] senesinde büyük bir ordu ile Ankara, Eskişehir ve Amûriyyede kanlı savaşlar yapıp, Çanakal’adan Gelibolu ve Edirneye, sonra İstanbula geldi. Kardeşi Süleymân da denizden gemilerle geldi. Bizans imperatörünü korkutdu. Galatayı ele geçirdi. İmperatör ile yaptığı sözleşme ile Ayasofyada nemâz kıldı. Halic kenârında (**Arab câmi’i**)ni yaptı. İstanbulda yedi sene kalıp geri döndü. Hastalık ve sıkıntı yüzünden, Câmî’in bulunduğu yere (**Kahr köyü**) adını verdi. Şimdi Kara-köy deniliyor. Muhyiddîn-i Arabî hazretleri (**Musâmere**) kitâbında Meslemenin İstanbul seferini uzun anlatmaktadır. Mesleme çekilince, Rumlar verdikleri sözü bozup câmi’i kilise yaptılar. Dördüncü Murâd hân zemânına kadar kilise olarak kalıp, 1046 [m. 1637] da eski yeri keşf olunarak mescide çevrildiği 1288 [m. 1870] de İstanbulda basılmış olan (**Fezleke-i târîh-i Osmânî**)nin yüzaltmışaltıncı [166] sahifesinde yazılıdır. Birinci Mahmûd hânın vâlidesi Sâliha sultân, câmi’i 1147 [m. 1734] de yeniledi. Binikiyüzyirmiiki yangınında yapıp yeniden ta’mîr edildi.

Karaköydeki Yeraltı câmi’inin adı (**Kurşunlu Mahzen**) câmi’idir. Mesleme tarafından yapılmış bir mescid iken sonra depo olarak kullanılmıştır. Sadr-ı a’zam Mustafâ pâşa 1166 [m. 1749] senesinde mahzeni temizletmiş, içinde birkaç kabr olduğu görülmüştür. Bin seneden fazla kapısı kapanarak kilidine kurşun akıtılmış, terk edilmiş idi. Birinci Sultân Mahmûd hân tarafından câmi’ hâline getirilmiş, sonradan minâre de yapılmıştır. Sultân Mahmûd hân ilk Cum’a nemâzında bulunmuştur. Mustafâ pâşaya samur kürk hediye etmiştir. Câmî’de üç kabr vardır. Şehîd Alî pâşa önceden 1128 [m. 1812] de câmi’ üstüne bir binâ yapmıştı. Bu binâ, 1237 [m. 1821] de yenilenmiştir. 1080.

606 — MES’ÛD KANÂVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Seyyid Mes’ûd bin Hasan Kanâvî, Mısrda şâfi’î âlimlerindendir. 1205 [m. 1790] hicrî senesinde yazdığı (**Feth-ur-rahîm**) kitâbında İbnül-Verdînin (**Lâmiyye**) kasidesini şerh etmektedir. Bu kitâbı Mısrda [1281] ve 1315 [m. 1897] senesinde basılmıştır. Burada, tütünün harâm olmadığını yazmaktadır. 632.

607 — MEVDÛDÎ: Hicretin [1321]. ci senesinde Hindistânda tevellüd ve 1399 [m. 1979] da Amerikada vefât etdi. İbni Teymiyyenin fikrlerine saplanmıştı. Siyâsî düşüncelerini islâmiyyet olarak tanıtarak (**Cemâ’at-ül İslâmiyye**) dediği bir islâm fırkası meydana getirdi. Mevdûd-i Çeştî hazretlerinin soyundandır. Mevdûd-i Çeştî, 527 [m. 1133] de vefât etdi. İstanbul yüksek islâm enstitüsü eski müdürü ve öğretim üyesi Ahmed Dâvüdoğlu (**Din tahrîbcileri**) kitâbında, (Mevdûdî bir felesofdur, şaşırabilir) diyor. Hindistânda molla İlyâsın kurmuş olduğu (**Tebliğul-cemâ’at**)cılar da Mevdûdî gibidirler. Her ikisinin sapık fikrine (**El-üstâd-ül Mevdûdî**) ve (**Fâideli Bilgiler**) kitâblarında uzun yazılmış ve cevâb verilmiştir. 310, 399, 410, 462, 499, 842, 1176.

608 — MEYMÛNE “radıyallahü teâlâ anhâ”: Resûlullahın zevcelerindendir. İsmi Birre iken Resûlullah Meymûne yaptı. Hayberin fethinden sonra Mekkeye umre için gidildikde Meymûnenin zevci vefât etmişti. Resûlullahın nikâhı ile şereflendi. 53 [m. 673] senesinde Mekke hastalandı. (Beni Mekkedden çıkarınız!

Çünkü, Resûlullah benim Mekkenin dışında vefât edeceğimi haber verdi) dedi. Çıkarıldılar. Resûlullahı nakîhî yapılmış olduğu yerde vefât etdi. 1098.

609 — MİDHAT PÂŞA: İngiliz masonudur. Tâifde sürgünde iken, ingilizler tarafından boğduruldu. 51, 1059, 1063. (**Eshâb-ı Kirâm**) sahîfe: 370

610 — MİHAEL KİROLARIUS: Ortodoks kilisesinin kurucusudur. İstanbul patriki iken, hicretin [446]. cı ve milâdın [1054]. cü senesinde Romadaki papadan ayrıldı. Şark kiliselerine ortodoks denildi. Mihael-i Süryânî başkadır. 490.

611 — MİHR-İ MÂH SULTÂN “rahmetullahi teâlâ aleyhâ”: Kânûnî sultân Süleymân hânın kızıdır. Zevci Rüstem pâşa, Eminönü ile Unkapanı arasındaki meşhûr câmi’i yapmıştır. Mihr-i Mâh sultân da, Edirnekapı yanında büyük câmi’i ve 954 [m. 1546] senesinde Üsküdâr iskelesindeki Mihri-Mâh câmi’ini yaptırmıştır. 985 [m. 1578] senesinde vefât etmiştir. Süleymâniyyede babasının türbesindedir. Rüstem pâşanın kardeşi kapdân-ı deryâ Sinân pâşa, Beşiktaş iskelesi yanında meşhûr câmi’i yaptırdı. 961 [m. 1553] senesinde vefât edip, Üsküdârda Mihr-i Mâh sultân câmi’i mihrâbı önüne defn edildi. Câmi’i Rüstem pâşa 963 [m. 1555] de temâmladı. Rüstem pâşa 968 [m. 1560] de vefât etdi. Şâhzâde câmi’i bağçesindeki türbesindedir. 953 [m. 1545] de kapdân-ı deryâ olan Barbaros Hayreddîn pâşa, Akdenize gideceği vakt, gemileri bağlamak için, sâhile beş taş direk yaptırmıştı. Buraya zemânla Beşiktaş denildi.

612 — MİHR-İ ŞÂH SULTÂN “rahmetullahi teâlâ aleyhâ”: Üçüncü Selîm hânın vâlidesidir. Halıcıoğlu kışlası ile yeni köprü arasındaki câmi’i yaptırmıştır. Ey-yüb câmi’i ile Bostan iskelesi arasında 1210 [m. 1796] da yaptırdığı türbesindedir. Kızı Hadîce sultân da yanındadır. 1145, 1184.

613 — MİLTON: İngilterenin büyük şâ’irlerindedir. [m. 1608] de Londrada doğdu. 1085 [m. 1674] da öldü. Meşhûr Kromwell bunu genel sekreter yapınca şöhreti arttı. Onun ölümünden sonra bir kenâra çekildi. İki gözü kör oldu. Çok kıymet verilen (Gâib olmuş se’âdet) şi’rini zevcesine ve iki kızına yazdırdı. Târîh, lügat ve mantık üzerine eserleri vardır. Kur’ân-ı kerîmi incelemiş ve çok övmüştür. 535, 1084.

614 — MİRÂN ŞÂH “rahmetullahi teâlâ aleyhâ”: Tîmûr hânın üçüncü oğludur. [769] da tevellüd, 810 [m. 1407] da Âzerbaycânda Karakoyunlu Yûsüfle harb ederken şehîd oldu. Tîmûrden sonra üç sene saltanat sürdü. Delhîdeki Gûrgâniyye sultânları bunun soyundandır. 500, 1079, 1095, 1099, 1183.

615 — MOLLA CÂMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyhâ”: Abdürrahmân bin Nizâmedîn Ahmed Nûreddîn-i Câmî, şeyh-ul-islâm idi. Âlim, veliy-yi kâmil idi. 817 [m. 1414] de, İrânda Câm kasabasında tevellüd, 898 [m. 1492] Muharreminin onsekizinci günü, Cum’a ezânı okunurken, Hirâtda vefât etdi. İmâm-ı Muhammed Şeybânî hazretlerinin soyundandır. Beş yaşında iken Muhammed Pârisâ hazretlerinin huzûruna götürülüp teveccühüne mazhar oldu. Ubeydullah hazretlerine yazdığı mektûblardan ikisi (**Reşehât**) da mevcûddur. Mevlânâ Sa’düddîn-i Kaşgarîden feyz alarak kemâle geldi ve irşâda me’zûn oldu. Sa’düddîn hazretleri, Nizâmeddîn-i Hâmûşün halîfesi olup, sekizyüzyaltmış senesinde Hirâtda vefât etmiştir. Nizâmüddîn-i Hâmûş hazretleri, Alâ’üddîn-i Attâr hazretlerinin halîfelerinin en üstünü idi. Molla Câmî hazretleri çok kitâb yazdı. (**Şevâhid-ün-nübüvve**) kitâbı, Mahmûd bin Osmân Lâmi’î ve Ehî-zâde Abdülhalîm tarafından, farscadan türkçeye terceme edilmiş ve fârisîsi ve türkçe tercemesi Hakîkat Kitâbevi tarafından basdırılmıştır. Kerâmetleri görüldü. Fâtihsultân Muhammed, kendisini İstanbula da’vet etdi. Konyaya kadar geldi. Fâtihin vefâtını haber olarak geri döndü. 387, 732, 739, 947, 962, 1085, 1156, 1163, 1185, 1192.

616 — MOLLA HÜSREV “rahmetullahi teâlâ aleyhâ”: Muhammed efendi, Osmânlıların üçüncü şeyh-ul-islâmı idi. Hanefî fikh âlimidir. Babası dönme idi. Bir düğünde, Fâtihsultân Muhammed, molla Gûrânîyi sağ yanına, molla Hüsrevi sol

yanına aldı. [865] de şeyh-ul-islâm oldu. Yirmi sene, bu vazîfeyi çok iyi yaparken 885 [m. 1480] de vefât etdi. Nemâzı Fâtih câmi'inde kılınıp, Bursaya götürülüp, Emîr Sultânın doğusunda defn edildi. (**Dürer ve gurer**) fikh kitâbı, çok kıymetlidir. 1319 [m. 1900] da İstanbulda, Şernblâfî şerhı basılmışdır. Vefâda Ekmekci medresesi yanında mescidi vardır. 138, 285, 393, 586, 620.

617 — MOLLA KUDSÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh” : Hindli Abbâs kulu molla Kudsî, arabî (**Esrâr-ı melekût**) astronomi kitâbının sâhibidir. 1262 [m. 1846] senesinde Mekke-i mükerrermede vefât etdi. Bu kitâbı Elbüstânlı Hayâtî zâde Halîl Şeref efendi türkceye terceme ederek (**Efkâr-ül-ceberût**) adını vermişdir. Şeref efendi [1211] de Elbüstânda tevellüd, 1267 [m. 1851] de orada vefât etmişdir. 538.

618 — MOLYER: Molière, Fransız komedi yazarıdır. 1031 [m. 1622] de Pârisde tevellüd, 1083 [m. 1673] de vefât etdi. Tiyatroculuk yaptı. Yazdığı komedileri oynardı. 46.

619 — MOSELEY: Henri Mosli, ingiliz fizikcisidir. 1304 [m. 1887] de tevellüd, 1334 [m. 1916] de vefât etdi. [m. 1913] de Mosli kanûnunu buldu. Buna göre, bir elementin hâsıl ettiği Röntgen şua'larının frekanslarının kare kökleri, bu elementin periyodik sistemdeki sıra numarası [atom numarası] ile orantılıdır. Mosli, böylece, elementlerin atomlarındaki proton sayısını hesablamış oldu. Mosli [m. 1916] da İngiliz subayı olarak Çanakkalede Türklere karşı harb etdi. 549, 550.

620 — MOZART: Avusturyalı bestekârdır. 1169 [m. 1756] da tevellüd, 1205 [m. 1791] de vefât etdi. Kilise müziğine hizmet etdi. Figaronun evlenmesi meşhûrdur. 46.

621 — MU'ÂVIYE “radiyallahü anh” : Babası Ebû Süfyân bin Harb bin Ümeyyedir. Annesi Hind bint-i Utbe bin Rebî'a bin Abd-i Şemsdir. Hicretten ondokuz sene önce tevellüd, 60 [m. 680] senesinde, Receb ayında vefât etdi. Mekkenin feth edildiği gün, babası ile beraber, Resûlullahın önünde müslimân oldu. Eshâb-ı kirâmın büyüklerindenidir. Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” vahy kâtibi ve kayınbirâderi idi. Hazret-i Ömer zemânında dört yıl, Osmân zemânında oniki yıl, Alî zemânında beş yıl, imâm-i Hasen zemânında altı ay olarak Şâmda yirmibirbuçuk sene vâlf oldu. [41]. ci senede, Şevvâl ayında Kûfede halîfe seçildi. Ondokuz sene, dört ay halîfelik yaptı. Bir islâm devletinin reîsine (**Halîfe**) denir. İslâmiyyetde ilk seçilen halîfe, Ebû Bekr-i Sıddîkdir. Bundan sonra sıra ile Ömer, Osmân, Alî, Hasen ve Mu'âviyedir. Emevî ve Abbâsî halîfelerinin isimleri, (**Eshâb-ı Kirâm**) ve (**Fâideli Bilgiler**) kitâblarında yazılıdır. Akı, zekâsı, fesâhatı, sabrı, yumuşaklığı, ikrâmı, cömertliği fevkal'âde çok idi. Müslimânların başına geçeceği, hadîs-i şerîfde bildirilmişdi. Kendisinden çok hadîs-i şerîf alınmış, kitâblara yazılmışdır. Bu da, büyüklüğünü ve kendisine güvenildiğini göstermektedir. Şâmdaki Emevî devletinin kurucusudur. Şâmda medfûndur. Hicretin 42 senesinde Sicistânı, 43 de Sudanı, 44 de Efganistânı ve Kâbil şehrini ve Hindistânın şimâl kısmını, 45 de Tunusda Efrîkiyye şehrini aldı. 48 de gemilerle kendisi Kıbrısa giderek Bizans devletinden feth etdi. [Ada 586 [m. 1191] de İngilizlerin ve 878 [m. 1473] de Venediklilerin eline geçdi. 978 [m. 1570] de İkinci Selîm hân tarafından feth edildi. 1295 [m. 1878] Ayastefanos muâhedesi ile Balkan yarım adası ve Anadolunun mühim kısımları Ruslara verilince, ikinci Abdülhamîd hân, devletin idâresini eline alıp, ingilizleri Kıbrısın idâresine ortak ederek, Berlin muâhedesini hâzırladı. Bütün toprakları kurtardı. Balkan harbinin fecî bozgunundan sonra, 1331 [m. 1913] de Londra muâhedesinde, İttihâdcılar, bütün Rumeliyi ve Kıbrısı, Edirneyi düşmanlara terk etdi.] Hazret-i Mu'âviye, 50 de İrânda büyük Kuhistan şehrini aldı. Yine 50 [m. 670] senesinde, Bizans imperatoru dördüncü Kostantin zemânında, oğlu Yezîdi büyük bir ordu ile İstanbulla cihâd etmeğe gönderdi. Her sene büyük vergi almak şartı ile sulh yapıldı. 54 de Ubeydüllah bin Ziyâdı Horâsândaki orduya kumandan yapıp, Cey-

hûn nehrini develerle geçerek, Buhârâyı aldı. Kudüs-i şerîfi hazret-i Ömer feth etmişti. Sonra, kâfirler geri almışlardı. Hazret-i Mu'âviye tekrâr feth etdi. Yemen, Mısır, Kayruvan, Irâk, Azerbaycan, Anadolu, Horâsân ve Mâverâ-ün-nehr şehirlerine hâkim oldu. Bütün millete kendini sevdi. Büyük saltanata nâil oldu. Resûlullahın sohbetinin ve hayrlı düâlarının bereketi ile islâmiyyetden hiç ayrılmadı. 114, 204, 469, 472, 489, 502, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 621, 785, 790, 801, 1064, 1088, 1090, 1092, 1094, 1096, 1107, 1110, 1135, 1160, 1185, 1186, 1191.

622 — MU'ÂZ BİN CEBEL “radıyallahü anh”: Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden. İkinci Akabede îmân eden yetmiş Ensârdandır. Bütün gazâlarda bulundu. Onsekiz yaşında îmân etdi. 18 [m. 639] senesinde tâ'undan vefât etdi. Resûlullahın Yemende vâlisi idi. 474, 644, 651, 848, 873, 1017.

623 — MÜCÂHİD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası, Cebr-i Mahzûmîdir. Tâbi'nin ve tefsîr imâmının büyüklerindedir. [24] senesinde tevellüd, 104 [m. 723] senesinde Mekke'de, nemâzda secdede vefât etdi. Abdüllah ibni Abbâsın talebesi idi. Tefsîri vardır. 99, 391, 644.

624 — MUDAR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Resûlullahın onsekizinci babasıdır. Nizârın oğludur. Mudarın sesi çok güzel idi. Deve yanında okuyup onu harekete getirmek Mudardan kalmışdır. İbrâhîm aleyhisselâmın islâm dîninde idi. 390.

625 — MÜDRİKE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Resûlullahın onaltıncı babasıdır. İsmi Amr idi. Tavşan arkasından koşup yakaladığı için, babası buna Müdrike demişti. Dedelerinin şereflerini kendinde topladığı için de Müdrike denilmiştir. 390.

626 — MUHAMMED “aleyhisselâm”: Allahü teâlânın Resûlüdür. Habîbidir. Peygamberlerin en üstünü ve sonuncusudur. Babası Abdüllahdır. Mîlâdın beşyüz yetmişbir [571] senesi nisan ayının yirmisine rastlayan, Rebî'ul-evvel ayının onikinci pazartesi gecesi, sabâha karşı, Mekke'de tevellüd etdi. Babası, dahâ önce vefât etmiş idi. Altı yaşında iken annesi, sekiz yaşında iken dedesi vefât etdi. Sonra, amcası Ebû Tâlibin yanında büyüdü. Yirmibeş yaşında iken, Hadîce-tül-küb-râ ile evlendi. Bundan dört kızı, iki oğlu oldu. İlk oğlunun adı Kâsım idi. Bundan dolayı, kendisine (**Ebûl-Kâsım**) da denir. Kırk yaşında iken, bütün insanlara ve cinne Peygamber olduğu bildirildi. Üç sene sonra, herkesi îmâna çağırmağa başladı. Elliiki yaşında iken, bir gece Mekke'den Kudüse ve oradan göklere götürülüp getirildi. Bu yolculuğuna (**Mî'râc**) denir. Mî'râcda, Cennetleri, Cehennemleri ve Allahü teâlâyı gördü. Beş vakt nemâz, bu gece farz oldu. Târîhcilere göre mîlâdın 622 senesinde, Allahü teâlânın emri ile, Mekke'den Medîneye gitdi. Bu yolculuğuna (**Hicret**) denir. Medîne şehrinin Kubâ köyüne geldiği, Rebî'ul-evvel ayının sekizinci pazartesi gününe tesâdüf eden efencî Eylûl ayının yirminci günü müslimânların (**Hicrî şemsî**) târîh başlangıcı oldu. Müslimânların (**Hicrî kamerî**) seneleri de, o senenin Muharrem ayından başlar ve gökdeki ayın, dünyâ etrafında oniki def'a dönmesi bir kamerî sene olur. Hicrî 11 [m. 632] senesinde, Rebî'ul-evvel ayının onikinci pazartesi günü, öğleden evvel vefât etdi. Salıy çarşambaya bağliyan gece [Çarşamba gecesi] yarısı, vefât etmiş olduğu odaya defn edildi. Vefâtında, kamerî 63, şemsî seneye göre 61 yaşında idi.

Muhammed “aleyhisselâm” beyâz idi. Bütün insanların en güzeli idi. Güzelliğini, herkese belli etmezdi. Onun güzelliğini bir kerre gören, hattâ rû'yâda gören kimsenin ömrü, lezzet ve neş'e ile geçmektedir. O, her zemânda, dünyânın her yerinde olan ve gelecek olan her insandan, her bakımdan üstündür. Akı, fikri, güzel huyları, bütün organlarının kuvveti her insandan ziyâde idi.

Çocuk iken iki kerre, ticâret edenlerle Şâm tarafına gitdi ve Busrâ denilen yerden geri döndüler. Ondört veyâ onyediy yaşında amcası Zübeyr ile Yemene git-

di. Başka hiçbir zemân, hiçbir yere gitmedi. Ümmî idi. Ya'nî hiç mektebe gitmedi. Kimseden ders almadı. Fekat, herşeyi biliyordu. Ya'nî her neyi düşünse, her neyi bilmek istese, Allahü teâlâ Ona bildiriyordu. Cebrâil “aleyhisselâm” adındaki melek gelip, Ona her istediğini söylüyordu. Mubârek kalbi, güneş gibi, nûr saçıyordu. Onun saçtığı ilm, ma'rifet nûrları, radyo dalgaları gibi, yerlere, göklere, heryere saçılıyordu. Şimdi, kabrinden de yaymaktadır. Yayma kuvveti, her ân artmaktadır. Elektro-manyetik dalgaları almak için, radyo alıcısı lâzım olduğu gibi, Onun nûrlarını almak için de, Ona inanan ve seven ve gösterdiği yolda giderek temizlenen kalb lâzımdır. Böyle kalbi olan insan, bu nûrları alır ve bu da, etrâfa neşr eder, yayar. Böyle büyük insanlara (**Velî**) denir. Bu Velîyi tanıyan, inanan ve seven kimse, bunun karşısında edeble oturur veyâ uzakda, onu edeb ile, sevgi ile düşünürse, bu kimse-nin de kalbi, nûr, feyz almağa, temizlenmeğe, olgunlaşmağa başlar. Allahü teâlâ, bedenimizi, maddemizi, yetiştirmek için güneş enerjisini sebep kıldığı gibi, rûhlarımızı, kalblerimizi olgunlaştırmak, insanlıkta yükseltmek için de, Muhammed aleyhisselâmın kalbini, oradan fıskıran nûrları sebep kılmıştır. İnsanı besliyen, yapısını ve enerjisini sağlıyan bütün besi maddeleri, güneş enerjisi, özümleme ile hâsil oldukları gibi, kalbe, rûha gıdâ olan, Evliyânın sohbetleri, sözleri ve yazıları da, hep Resûlullahın mubârek kalbinden fıskıran nûrlarla hâsil olmuştur.

Allahü teâlâ, Cebrâil “aleyhisselâm” adındaki bir melek ile, Muhammed aleyhisselâma (**Kur'ân-ı kerîm**)i gönderdi. İnsanlara dünyâda ve âhîretde lüzümlü, fâideli olan şeyleri emr etdi. Zararlı olanları yasak etdi. Bu emrlerin ve yasakların hepsine (**İslâm dîni**) veyâ (**İslâmiyyet**) denir.

Muhammed aleyhisselâmın her sözü doğrudur, kıymetlidir, fâidelidir. Böyle olduğuna inanan kimseye (**Mü'min**) ve (**Müslimân**) denir. Muhammed aleyhisselâmın sözlerinden birine inanmayan, beğenmeyen kimseye kâfir denir. Allahü teâlâ, mü'min olanı sever. Bunu Cehennemde sonsuz olarak bırakmaz. Yâ Cehenneme hiç sokmaz, yâhud, kabâhati için, soksa da, sonra Cehennemden çıkarır. Kâfir olan kimse, Cennete giremez. Doğru Cehenneme girer ve oradan hiç çıkmaz. Ona inanmak, Onu sevmek, bütün se'âdetlerin, râhatlıkların, iyiliklerin başıdır. Onun Peygamber olduğuna inanmamak ise, bütün felâketlerin, sıkıntıların, kötülüklerin başıdır. Akıllı, zekâsı, güzel ahlâkı ve deryâ gibi olan her nev' ilmi ve mu'cizeleri, islâmiyyetin hak din olduğunu gösteren vesikalarlardır. 4, 9, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 32, 33, 36, 40, 41, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 56, 57, 59, 60, 65, 66, 69, 71, 89, 94, 98, 99, 102, 103, 104, 106, 109, 166, 209, 229, 263, 267, 274, 276, 285, 289, 311, 313, 327, 329, 332, 337, 352, 353, 354, 355, 356, 358, 364, 367, 368, 369, 370, 372, 373, (374), 378, 380, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 390, 393, 399, 404, 407, 408, 411, 435, 449, 450, 451, 457, 475, 479, 480, 482, 485, 486, 488, 489, 493, 495, 501, 509, 510, 512, 525, 528, 531, 535, 564, 575, 598, 625, 698, 717, 737, 738, 761, 770, 771, 908, 910, 943, 952, 954, 955, 960, 961, 969, 995, 1008, 1017, 1043, 1050, 1051, 1056, 1065, 1069, 1070, 1075, 1118, 1123, 1125, 1157.

627 — MUHAMMED ÂKİF “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Osmânlı şâ'irlerindedir. 1290 [m. 1873] da tevellüd, 1354 [m. 1936] de İstanbul'da vefât etdi. Edirnekapı kabristânındadır. Fâtih rüşdiyesinden sonra, mülkiye i'dâdîsini bitirdi. Baytar mektebini okuyup, veteriner oldu. Dînî, millî şi'rleri çok heyecanlıdır. Her müslimân türkün kalbine yerleşmiş olup ve her evde saygı ve sevgi ile okunan türk istiklâl marşının yazarıdır. (**Safahât**) kitâbı heyecanlı şi'rlerle dolu ise de, seksenaltıncı sahîfesinde (İstibdâd) adındaki yazısında ve dörtyüzbeşinci sahîfesinde, müslimânların halîfesi ve islâmiyyetin bekçisi olan sultân ikinci Abdülhamîd hânın şânını ve kıymetini zedeleyen çok çirkin ve bayağı iftirâları ve Mısır müftîsi sicilli mason, Muhammed Abdühü öven ve bir çalgıcıyı, çalgısının seslerini nidâ-yı ilâhîye benzeterem öven şi'rleri kendisini lekelemekde, imânlı kalblerde nefret hâsil etmektedir. İstanbul'daki yüksek islâm enstitüsü eski müdürlerinden ve öğretim

üyelerinden Ahmed Dâvüdoğlu, 1394 [m. 1974] senesinde İstanbulda basılan (**Dî-ni ta'mîr da'vâsında din tahrîbcileri**) kitâbında, Muhammed Âkifin de sâir reformcular gibi, ilhâmî doğrudan doğruya Kur'ân-ı kerîmden almak istediğini bildirmektedir. 44, 1160, 1170.

628 — MUHAMMED AKKERMÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Doksanaltıncı [96] sırada, Akkermânî ismine bakınız!

629 — MUHAMMED ALÎ PÂŞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: 1183 [m. 1769] de Kavalada tevellüd, 1266 [m. 1849] da Mısrda vefât etdi. [1215] de Mısr vâlisî oldu. Dînine bağlı iyi adam idi. Bundan sonra, Mısr bozuldu. 461, 1119, 1184.

630 — MUHAMMED ARABÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Tebânî Magribî, (**İfâde-tül-ahyâr**) kitâbının yazarıdır. Bu kitâbı iki cildedir. Mekke'de basılmışdır. Burada, Abdühün Ehl-i sünnete karşı yapığı haksız hücumları açıklamakda, herbirine cevâb vermektedir. 461.

631 — MUHAMMED BÂBÂ SEMMÂSÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İslâm âlimlerinin büyüklerindedir. Râmîten ile Buhârâ arasında Semmâs köyünde tevellüd, 755 [m. 1354] de orada vefât etdi. Alî Râmîtenînin halîfesidir. Çok kerâmetleri görüldü. 969, 1097.

632 — MUHAMMED BÂKÎ-BİLLAH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası kâdî Abdüsselâm Semerkândîdir. Sôfiyye-i aliyyenin büyüklerindedir. Rûh ilmlerinin mütehasısı idi. İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkînin “kuddise sirruhümâ” üstâdıdır. 971 [m. 1563] senesinde Kâbil şehrinde tevellüd etdi. Kâbil'den Semerkanda gidip, zâhir ilmlerinde yüksek dereceye yetişdikden sonra, hâce İmkenegî hazretlerinin sohbet ve teveccühleri ile de şereflenerek vilâyetin yüksek mertebelerine kavuştu. Şâh-ı Nakşibend ve Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin rûhâniyyetlerinden de feyz alarak (**Üveysî**) oldu. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin eshâbından mevlânâ Bedreddîn-i Serhendî (**Hadarât-ül-kuds**) adındaki fârisî kitâbında, hayâtını ve kerâmetlerini uzun yazmaktadır. Bu kitâb, fârisî olup, Bâyezîd kütübhânesi (**Veliyyeddîn**) kısmında [1788] sayıda mevcüddür. Muhammed Bâkî-billah, Delhîde 1012 [m. 1603] senesinde vefât etdi. Kutabrol denilen yerdeki mescidinin yanında ziyâret edilmektedir. Türbesinin şarkında vâlidesi ile oğlu Ubeydullah, garbında diğer oğlu Abdüllah medfündür. 1387 [m. 1967] de Lâhorda basılan (**Külliyât-i Bâkî-billah**) kitâbında, hayâtı ve mektûbları yazılıdır. (**Hadarât-ül-kuds**) kitâbı da, 1391 [m. 1971] de Lâhorda basılmışdır. 312 sahifedir. 696, 750, 775, 935, 940, 953, 954, 959, 962, 966, 969, 1061, 1111, 1179.

633 — MUHAMMED BÂKİR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Oniki imâmın beşincisidir. Zeynel'âbidîn Alî bin imâm-ı Hüseyin oğlu, imâm-ı Ca'fer-i Sâdıkın babasıdır. [57] senesinde Medîne'de tevellüd, 113 [m. 732] senesinde vefât etdi. Medîne'de, Bakî'de, babasının yanındadır. 62, 442, 1084, 1197.

634 — MUHAMMED BÂKİR-I LÂHORÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Şerefeddîndir. Muhammed Ma'sûm Fârûkînin halîfelerindedir. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin (**Mektûbât**)ını 1080 [m. 1669] senesinde fârisî olarak hulâsa etmiş, (**Kenz-ül-hidâyât**) adını vermişdir. Ayrıca fârisî (**Ürve-tül-vüskâ**) kitâbını yazmışdır. 1080 [m. 1669]de vefât etmişdir.

635 — MUHAMMED BEDEVÂNÎ: Seyyid Nûr ismine bakınız! 1170.

636 — MUHAMMED BEHÂEDDÎN-İ BUHÂRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Yüzaltmışıncı [160] sırada Behâeddîn-i Buhârî ismine bakınız!

637 — MUHAMMED BİN ABDÜLLAH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Veliyyüddîn hatîb-i Tebrîzî, şâfi'î hadîs âlimlerindedir. 749 [m. 1348] senesinde vefât etdi. İmâm-ı Begavînin (**Mesâbih**) kitâbına ek ve açıklamalar yaparak (**Mişkât-ül-Mesâbih**) adını verdiği kitâbı meşhûrdur. 458.

638 — MUHAMMED BİN ABDÜLVEHHÂB: 1111 [m. 1699] senesinde, Necdde, Hureymile kasabasında tevellüd, 1206 [m. 1791] da öldü. Genç yaşında iken, 1125 [m. 1713] de Basrada, Hempher isminde bir İngiliz câsûsunun tuzağına düştü. Ehl-i sünnet i'tikâdından ve islâmın güzel ahlâkından ayrıldı. İngilizlerin (İslâmiyeti yok etmek) çalışmalarına âlet oldu. Hempherin yazdırdığı bozuk şeyleri, 1150 [m. 1737] de (**Vehhâbilik**) ismi ile neşr eyledi. (**İngiliz Câsûsunun İ'tirâfları**) kitâbımızda, vehhâbiliğin kurulması uzun yazılıdır. 447, 449, 454, 459, 468, 472, 1172, 1176.

639 — MUHAMMED BİN ABDÜRRESÛL: Berzencî âlimlerindendir. Seyyidir. [1040] da Zûr şehrinde tevellüd, 1103 [m. 1692] de Medîne'de vefât etmiştir. Şî'ileri red eden mirzâ Mahdûmun (**Nevâkid**) kitâbını ihtisâr etmiştir. Çok bilgili olduğu hâlde, tesavvufdan nasibi olmamıştır. İmâm-ı Rabbânî hazretlerine karşı edeb dışı hücûmlarda bulunmuştur. (**Makâmât-i Mazherî**)de diyor ki, (İmâm-ı Rabbânînin "rahmetullahi aleyh" torunlarından Muhammed Ferruh Şâh bin Muhammed Sa'îd, çok âlim idi. Hacca gitdi. Muhammed Berzencî bunu mahcûb etmek için, Medîne'den Mekkeye gitmek istedi. Ağır hastalandı. Muhammed Ferruh, Medîneyi de ziyâret edip gemi ile Hindistâna döndü. Berzencî iyi oldu. Kayıkla gemiye yetişmek istedi. Yolda boğuldu.)

640 — MUHAMMED BİN AHMED EBŞÎHÎ: Behâeddîn Muhammed, [790] senesinde tevellüd, 850 [m. 1446] de Mısrda vefât etdi. (**Mustatraf**) kitâbı, Rat tarafından Fransızcaya terceme edilmiş, [m. 1902] de Pârisde basılmıştır. 418.

641 — MUHAMMED BİN AHMED SEMERKANDÎ "rahmetullahi teâlâ aleyh": Alâüddîn-i Semerkandî 540 [m. 1145] da vefât etdi. 531. ci isme bakınız!

642 — MUHAMMED BİN AHMED ZÂHÎD "rahmetullahi teâlâ aleyh": Hindistânda 632 [m. 1234] de vefât etdi. Hanefî fikh âlimlerindendir. (**Tergîb-üs-salât**) kitâbı meşhûrdur. Nûr-i Osmâniyye kütübhanesinde vardır. 283.

643 — MUHAMMED BİN EBÛ BEKR "rahmetullahi teâlâ aleyh": Onuncu [10] senede, Vedâ' haccına giderken tevellüd etdi. 38 [m. 659]. ci senede işkence ile öldürüldü. Sahâbî değildir. Tâbî'ındendir. Hazret-i Osmânî şehîd edenler arasında idi. Deve ve Siffîn harblerinde hazret-i Alî ile birlikde idi. Hazret-i Alî tarafından Mısr vâlîsi yapıldı. Amr ibni Âs ile yaptığı muhârebeye şehîd oldu. 1126.

644 — MUHAMMED BİN EBÎ BEKR "rahmetullahi teâlâ aleyh": İmâmzâde ve Rûkn-ül-islâm denir. Buhârâda müftî idi. 573 [m. 1178] senesinde vefât etdi. Bunun (**Şir'atül-islâm**) kitâbını Ya'kûb bin Seyyid Alî şerh etmiştir. 392.

645 — MUHAMMED İBNİ HANEFİYYE "rahmetullahi teâlâ aleyh": Dört-yüzkırkdördüncü [444] sırada İbni Hanefiyye ismine bakınız!

646 — MUHAMMED BİN İSHAK "rahmetullahi teâlâ aleyh": Dedesi Huzeymedir. [223] yılında tevellüd, 311 [m. 923] senesinde Nişâpûrda vefât etdi. İmâm-ül-eimme denir. Yüzkırkdan fazla kitâbı vardır. Hadîs âlimidir. 313, 391.

647 — MUHAMMED BİN MAHMÛD BÂBERTÎ "rahmetullahi teâlâ aleyh": Ekmelüddîn-i Mısrî, Hanefî fikh âlimidir. 712 [m. 1312] de Bağdâdın Bâberta kasabasında tevellüd ve 786 [m. 1384] da, Mısrda vefât etdi. (**Tercih-u mezheb-i İmâm-ı a'zam**) risâlesi ve (**İrşâd**) ismindeki (**Fikh-ı ekber**) şerhi ve (**Envâr**) isminde (**Menâr**) şerhi ve (**Tuhfe-tül-ebrâr**) ismindeki (**Meşârik**) şerhi ve (**Takrîr**) ismindeki (**Pezdevî usûli**) şerhi ve (**İnâye**) isminde (**Hidâye**) şerhi ve dahâ şerhleri ve tefsîri vardır. Sa'dî Çelebînin bu (**İnâye**)ye hâşiyesi vardır. 636, 1084.

648 — MUHAMMED BİN MAHMÛD HAREZMÎ: İmâm-ı a'zamın (**Müsned**)ini toplamıştır. 665 [m. 1266] de vefât etmiştir. Celâlüddîn-i Pânî-pütî, başka olup, yüzdoksanüçüncü sırada bildirilmiştir. 1085.

649 — MUHAMMED BİN MÜNKEDİR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Söfiye-i aliyyededir. Bezzâz idi. 130 [m. 748] senesinde Medîne’de vefât etdi. 845.

650 — MUHAMMED BİN SÜLEYMÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Medîne-i münevverenin Şâfi’î âlimlerinden idi. 1124 [m. 1712] de Şâmda tevellüd, 1194 [m. 1780] de Medîne’de vefât etdi. Çok kitâb yazdı. İki cild fetvâsı meşhûrdur. Vehhâbîlerin i’tikâdlarının bozuk olduklarına fetvâ verdi. 453.

651 — MUHAMMED BİN SÜLEYMÂN CEZÛLÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Abdüllah Cezûlî [veyâ Cüzûlî], hadîs âlimidir. Şerîflerdendir. Fasda yetişti. Şâzilî tarikatinde yükseldi. 870 [m. 1465] senesinde zehrlenerek Fasda şehîd edildi. Yetmişyedi sene sonra Merrâkûşe nakl edildi. Bunun (**Delâil-ül-hayrât**) salevât kitâbını Kara Dâvûd Muhammed bin Kemâl İzmîti türkçeye terceme ve şerh etmiş, 948 [m. 1541] de Bursada vefât etmiştir. 1087.

652 — MUHAMMED BİN SÜ’ÛD: Arabistânda, Necd çölünde kabîle reîsi idi. Vehhâbîlik meydâna çıkınca, hâkimiyetini arttırmak için vehhâbî oldu. İngilizlerin yardımı ile herkesi zorla vehhâbî yaptı. Vehhâbî olmıyan çok müslimânı öldürdü. Birinci Vehhâbî Sü’ûdî devletini kurdu. 1178 [m. 1765] de öldü. 447, 1060.

653 — MUHAMMED BUHÂRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Mensûr Nevkadî, Semerkand müftüsü iken 434 [m. 1043] de ve Kâdî Muhammed Zahîrüddîn Buhârî 619 [m. 1222] de ve Muhammed bin Abdürrahmân Zâhid Buhârî 546 [m. 1151] de vefât etdi.

654 — MUHAMMED CEVÂD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Oniki imâmın dokuzuncusudur. Takîy ismi ile meşhûrdur. İmâm-ı Alî Rızânın oğludur. Yüzdoksanbeş [195] senesinde Medîne’de tevellüd ve ikiyüzyirmi 220 [m. 835] senesinde Bağdâdda vefât etdi. Zevcesi Ümm-ül-fadlın amcası olan Mu’tesım halîfe ile görüşmek için Bağdâda gidince vefât etmiştir. Zevcesi serâya alınmıştır. 62, 1162.

655 — MUHAMMED ES’AD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâmzâde Muhammed bin Abdüllah, Konyalı olup, İstanbulda tevellüd etdi. 1267 [m. 1851] de vefât etdi. (**Dürr-i yektâ**) ve (**Hilyetün-nâcî**) fıkıh kitâbları İstanbulda basılmıştır. 392, 702.

656 — MUHAMMED ES’AD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Seyyiddir. Nakîb-ül-eshrâf idi. (Sahhâflar şeyhi zâde) adı ile meşhûrdur. 1264 [m. 1848] senesinde, meclis-i me’ârif-i umûmiyye reîsi iken vefât etmiştir. Ayasofya câmi’i yanındaki meşhûr (Es’ad efendi) kütübhânesi, şimdi Süleymâniyye umûmî kitâblığındadır. Yeniçeri askerinin ilgâsını anlatan (**Üss-i zafer**) târîh kitâbı çok kıymetlidir. Başka eserleri de vardır. Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdînin seyid Es’ad efendiye yazdığı arabî mektûb, türkçe tercemesi ile beraber, (**Reşehât**) kitâbının kenârında basılmıştır. (**Ulemâ-ül-müslimîn ve Vehhâbiyyûn**) kitâbının sonunda da vardır. 282, 283, 420, 670, 701, 835.

657 — MUHAMMED HAKKI “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Seyyid Muhammed Hakkı bin Alî, Hanefîdir. Nâzillide tevellüd, Mekke-i mükerrermede 1301 [m. 1884] de vefât etdi. Üstâdları Ödemişli Halîl efendi ve Muhammed Cân Mekkî vâsıtası ile Abdüllah-i Dehlevîye vâsıl olmaktadır. Bezm-i âlem sultân, Muhammed Cân için Mekke’de bir tekke yaptırmıştır. (**Sakal-bıyık risâlesi**), (**Hazîne-tül-esrâr**) arabî olup, Beyrutda (Mekteb-üt-ticârî)de satılmaktadır. 418.

658 — MUHAMMED HÂN-I “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Osmânlı pâdişâhlarının beşincisi ve Osmânlı devletinin ikinci kurucusudur. Tîmûr bozgununda esîr olmadan Amasyaya geldi. Pederinin vefâtından sonra, burada saltanatını i’lân etdi. Bursadaki İsâ çelebiye ve sonra Rumelide Mûsâ çelebiye gâlib geldi. Oniki sene aralıktan sonra 816 [m. 1413] da Osmânlı sultânı oldu. Anadoludaki isyânları basdırdı. Rumelide Macaristâna kadar aldı. Herekeyi ve Gebzeyi de Bizansdan aldı. Serezde ilhâd ve isyân çıkaran Samâvne kâdîsî oğlu denilen şeyh Bedreddîni yakalayıp i’dâm etdi. 824 [m. 1421] senesinde Edirne’de vefât edip Bursaya ge-

tirildi. Haremeyne her sene Surre alayı göndermek güzel âdetini çıkarmıştır. 1080, 1081.

659 — MUHAMMED HÂN-III: İslâm halîfelerinin yetmişsekizincisidir ve Osmânlı pâdişâhlarının onüçüncüsüdür. Üçüncü Murâd hânın oğlu ve birinci Ahmed hânın babasıdır. Eğri fâtihidir. 974 [m. 1566] de tevellüd, 1012 [m. 1603] de vefât etdi. Ayasofya câmi’i bağçesindeki türbesindedir. Bu türbede, Ahmed hânın vâlidesi Handan sultân ve Ahmed hânın üç şâhzâdesi ile altı kerîmesi ve Murâd hânın onbeş kerîmesi olmak üzere yirmialtı sandûka vardır. Türbenin hâricinde de Murâd hânın dört kerîmesi vardır. Üçüncü Muhammed hânın oğlu, birinci Mustafâ hân, babasının türbesi yanındaki türbesindedir. Sultân Mustafâ türbesinde onbeş sanduka olup, birâder zâdesi İbrâhîm hân ve dördüncü Murâd hânın kerîmesi İsmihân sultân ve şâhzâde ve sultânlar vardır. 1003 [m. 1593] de halife oldu. Celâlî eşkiyâsı ile ve Macarlarla uğraşdı. İçkiyi sıkı yasak edip, bütün meyhâneleri kapattı. Bunun zemânında, 1012 [m. 1603] de tütün içilmeğe başlandı. 733, 1099, 1119, 1124, 1149, 1150.

660 — MUHAMMED HÂŞİM-İ KEŞMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Asyada Bedaşhânın Keşm kasabasındandır. Seyyid Muhammed Nu’mân hazretlerinin huzûrunda tevbe ve inâbet eyledi. Sohbetinde yetişip, Seyyid hazretlerinin işâreti ile, [1031] senesinde, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbeti ile şereflendi. İmâm-ı Rabbânî iki sene askerde kaldığı zemân hep hizmetinde bulunup, teveccüh ve ihsânlarına kavuştu. Hâşim-i Keşmî diyor ki, seyyidim Muhammed Nu’mân buyurdu ki, Burhânpur şehrinin câmi’inde Resûlullahı “sallallahü aleyhi ve sellem” dört halîfesi ile rü’yâda gördüm. Beni görünce, hazret-i Sıddîk-ı ekbere karşı buyurdu ki, (Şeyh Ahmedin kabûl ettiği kimseyi biz de ve Allahü teâlâ da kabûl ederiz. Şeyh Ahmedin red ettiği kimseyi, biz de ve Allahü teâlâ da red ederiz.) Bu sözü işitince, İmâm-ı Rabbânînin makbûllerinden olduğum için, Cenâb-ı Hakka şükr eyledim.

Hâşim-i Keşmî, hazerde ve seferde, İmâm-ı Rabbânînin meclis-i şerifinde bulunmakla şereflendi. Binotuzüç senesinde (**Mektûbât**)ın üçüncü cildini toplamağa başladı. 1040 da temâm oldu. [1037] hicri senesinde (**Berekât**) veyâ (**Zübde-tül-makâmât**) isimlerini verdiği kitâbı yazarak, bu se’âdet güneşinin ve üstâdlarından ve talebesinden meşhûr olanların kerâmetlerini, hâl tercemelerini insanlığa duyurdu. (**Berekât**) kitâbı, fârisî olup, Bombayda basılmıştır. İstanbulda (**Murâd molla**) kütübhanesinde, [1317] numarada (**Makâmât-i Ahmediyeye**) adı ile, el yazması mevcûddür. Binüçyüziki ve binüçyüzedyen senelerinde Hindistânın Rampur ve Lüknov şehirlerinde basılmış, 1396 [m. 1976] da İstanbulda ikincisi ofset yolu ile tekrâr basılmıştır. İkinci cildin altmışbeşinci mektûbu buna yazılmıştır. 1054 [m. 1645] de Burhânpur şehrinde vefât etdi. Muhammed Hâşim sâhib cân başkadır. 905, 924, 926, 927, 929, 1111, 1121.

661 — MUHAMMED HAYÂT “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şeyh Muhammed Hayât muhaddis Medenî Sindî 1163 [m. 1749] de Medîne’de vefât etdi. Babası İbrâhîmdir. Hanefî fikh âlimidir. Nevevînin (**Erba’în**)ini, Münzirînin (**Tergîb**)ini ve (**Hikem-i Atâiyeye**)yi şerh, İbni Hacerin (**Zevâcir**)ini ihtisâr etmiştir. Mezheb taklîdini bildiren (**Gâyet-üt-tahkîk**) ve (**Nihâyet-üt-tedkîk**) risâlesini 1413 [m. 1992] de, Hakîkat Kitâbevi basdırmıştır. 208, 466. (**Misbâh**)ın 103.cü sahîfesi.

662 — MUHAMMED KASSÂB : Sôfiyye-i aliyyedendir. Dâmeganda va’z verir. (Kör olanlar yalnız sîfata bakar. Ni’metleri, ihsânları görür. Sôfiyye ise, zâta, ihsân yapana bakar. Zâtdan başka olan şeyler perdedir, mâni’ olur) derdi.

663 — MUHAMMED MA’SÛM-İ FÂRÛKÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Rabbânî “kuddise sirruhümâ” hazretlerinin üçüncü oğludur. [1007] yılında Serhendde tevellüd, binyetmişdokuz 1079 [m. 1668] da orada vefât etdi. Mu-

bârek babası türbesinin birkaçyüz metre şimâlindeki büyük türbededir.

[1068] de hacca gitti. Hacdaki hâlleri (**Yevâkît-ül-Haremeyn**) kitâbında ve Yüsûf-i Nebhânînin (**Câmi'u kerâmât-il-evliyâ**) kitâbında yazılıdır. İmâm-ı Rab-bânînin mescidini Şâh-ı Cihân mermerden yenilemiş, yanında Muhammed Ma'sûm hazretleri için bir oda yaptırmıştır. (**Urve-tül-vüskâ**) adı ile meşhûrdur. İmâm-ı Rabbânî müceddid-i elf-i sâni Ahmed-i Fârûkî Serhendînin “kuddise sirruhü-mâ” halef-üs-sıdk ve vâris-i a'zamı idi. Aklî ve naklî ilmlerin, sûrî ve ma'nevî ke-mâlâtın câmi'iyetini edinmiş idi. (**Kutbiyyet**) makâmına ve (**Kayyûmiyyet**) man-sıbına, yüce pederinden beşâretler almış idi. Tarîk-i Ahmedînin nisbetini, peder-inin teveccühlerinden, bütün âleme yaymış idi. Uzak memleketlerden kendine bağ-lı olanlara, filân (Vilâyet-i Müseviyye)ye kavuşmuştur, filân (Vilâyet-i Muham-mediyye) ile şereflenmişdir diye bildirirdi. Dokuzyüzbin kişi, onun vâsıtası ile, (**Al-lah**)ı irâde etmişlerdir. Yüzkırkbin talebesini vilâyet mertebesi, yedibin kimseyi hilâfet makâmı ile mümtâz eyledi. Hizmetlerinde ve huzûr-ı âlîlerinde, tâlibler ba'zan bir ayda, ba'zan bir haftada kemâlât-i vilâyete erişirlerdi. Ba'zılarını, bir te-veccühde, makâmın hepsine ulaştırırlardı. Makâmı, keşfleri ve kerâmetle-ri, bu yüksek hânedânın hâllerini bildiren kitâblarda uzun uzun yazılı olduğundan, burada açıklamaya lüzûm görülmedi. Bu kitâblar arasında beşi, her memlekete ya-yılmışdır. Birincisi, Muhammed Hâşim-i Bedahşînin (**Berekât**) kitâbı olup, fârisî-dir. (**Zübde-tül-makâmât**) adı ile Murâd molla kütübhânesinde [1317] sayda ve Süleymâniyye Pertevniyâl kısmında [406] sayı ile mevcûddür. Hindistânda Kan-pur şehrinde 1307 senesinde ve İstanbulda (Hakikat Kitâbevi) tarafından 1408 [m. 1988] de tab' ve neşr edilmiştir. İkincisi Bedreddîn-i Serhendînin (**Hadarât-ül-kuds**) kitâbıdır. 1391 [m. 1971] de Lâhorda çok güzel basılmışdır. Üçüncüsü (**El-hadâik-ul-verdiyye fî hakâik-i ecellâ-in nakşibendiyye**) olup basılmışdır. Dördüncüsü, (**Ha-dîkat-ül-evliyâ**) türkçedir. [1318] hicrî senesinde İstanbulda basılmışdır. Beşinci-si (**Umdet-ül-makâmât**) kitâbıdır. Hakikat Kitâbevi tarafından basdırılmışdır. Altı oğlu ve bütün nesl-i necîbleri, zemânlarının kutbu olmuştu. Bütün islâm memleketleri, kalblerinden saçılan nûrlarla nûrlanmıştı. Cenâb-ı müstetabının vâ-risleri, yer yüzünde meşhûr olmuşlardır. Hidâyet ve irşâdda yüksek derece kazan-mışlardır. İrfân ehlinin ve yakîn sâhiblerinin anladıkları gibi, feyz kaynakları, bu âna gelinceye kadar, akmaktadır. İnşâallah, âhur zemâna kadar da, böylece câri olacaktır. Üç cild olan fârisî (**Mektûbât-ı Ma'sûmiyye**) kitâbı 1396 [m. 1976] se-nesinde Pâkistânın Karaşi şehrinde basdırılmışdır. Bu üç cildin içinde bulunan al-tıyüzelliiki mektûbdan yüzaltmışbeş adedi seçilerek, (**Müntehabât-ı Ma'sûmiyye**) adı ile, 1979 senesinde İstanbulda ofset baskısı yapılmıştır. Bunun sonunda, Hü-seyn Hilmi Işıkın eserleri bildirilmektedir. Muhammed Ma'sûmun altı kızının her biri velî idi. [(**Umdet-ül-makâmât**) sahîfe 395.] 11, 65, 89, 110, 113, 118, 181, 219, 427, 472, 512, 596, 651, 692, 754, 784, 923, 930, 969, 1001, 1009, 1048, 1053, 1055, 1061, 1063, 1075, 1081, 1121, 1141, 1142, 1150, 1169, 1185, 1190, 1198.

664 — MUHAMMED MA'SÛM-İ ÖMERÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Dok-sanıncı [90] sırada Ahmed Sa'fd ismine bakınız!

665 — MUHAMMED MER'AŞÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kâdı Muhammed bin Reşid Mer'aşî İstanbulda yerleşmiştir. Hanefîdir. Vehbî ve Sünbülzâde ism-leri ile meşhûrdur. 1224 [m. 1809] de vefât etdi. (**Tuhfe-i Vehbî**) lügati çok basıl-mıştır. Eyyûb câmi'i ile Bostan iskelesi arasındaki Mihr-i şâh sultânın türbesi ve imâreti dışında yazılı kasîdeler bunun olup, Yesârî-zâdenin yazısıdır. 1174.

666 — MUHAMMED MURÂD-I KAZÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: [1272] hicrî senesinde Rusyada, Kazan vilâyetinin Ufa kasabasında tevellüd etdi. Mem-leketinde medrese tahsilini bitirip, 1293 [m. 1876] de Buhârâya geldi. Buhârâ ve Taşkendde tahsilini temâmlayıp 1295 [m. 1878] de Hindistâna ve Hicâza geldi. Med-dîne-i münevverede tarikat-ı Nakşibendiyyeye intisâb edip, rûh âleminde terak-

kî etdi. 1352 [m. 1933] de vefât etdi.

1302 [m. 1884] de (**Reşehât**) kitâbını ve sonra, İmâm-ı Rabbânînin (**Mektûbât**)ını fârisiden arabîye terceme etdi. (**Mektûbât**)ın arabîsine (**Dürer-ül-meknûnât**) adını verdi. İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hâl tercemesini de arabî uzun yazıp, 1317 [m. 1898] de Mekke-i mükerremede (Mîriyye) matba'asında, (**Mektûbât**)ın kenârında basıldı. İstanbulda Bâyezîdde belediye kütübhanesinde elliüç [53] numarda mevcûddür. Bunun foto-kopisi 1383 [m. 1963] de İstanbulda basılmışdır. Bu bas-kılardaki hâl tercemesinin uzun bir kısmı (**Eshâb-ı Kirâm**) ve (**Hak Sözü'n Vesika-ları**) kitâblarında mevcûddür. Bu arabî mektûbâtdan yüzdoksandört mektûb seçilerek, (**El-Müntehabât**) ismi ile 1392 [m. 1972] senesinde İstanbulda ofset yolu ile basdırılmışdır. 1075, 1121.

667 — MUHAMMED NU'MÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Mîr Muhammed Nu'mân bin Seyyid Şemseddîn, 977 [m. 1567] senesinde Semerkanda tevellüd etdi. Binaltmış 1060 [m. 1650] senesinde Egre şehrinde vefât etdi. Hindistâna gelip, hâce Bâkîbillah hazretlerinin sohbeti ile şereflendi. Vefâtına kadar Delhîde hizmetinde bulundu. Hâce hazretlerinin vefâtında, İmâm-ı Rabbânî Dehlîye teşrîf etmişdi. Merhamet buyurup, seyyid Nu'mânı, Serhinde götürdü. Uzun zemân hizmet ve sohbetde bulunduktan sonra, talebe yetiştirmesi için Burhânपुरa gönderildi. 101, 267, 481, 515, 746, 749, 756, 1036, 1144, 1148.

668 — MUHAMMED OSMÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hacı Muhammed Osmân Sâhib, Hindistânda yetişen Evliyânın büyüklerindendir. Hicretin biniki-yüzkırkdört [1244] senesinde Pencâbın Loni kasabasında tevellüd, 1314 [m. 1896] de Pencâb Musâ zey kasabasında vefât etdi. Binikiyüztaltmışaltı senesinde, Ahmed Sa'îd-i Serhendî hazretlerinin talebesinden hâcı Dost Muhammed Kandihârînin sohbetine kavuştu. Onsekiz sene feyz aldı. Zâhir ve bâtın ilmlerinde kemâle geldi. Üstâdı [1284] senesinde vefât edince yerine geçmekle şereflendi. Binlerle Velî yetiştirdi. Yirmidokuz sene, tâlibleri irşâd eyledi. Vefâtından bir sene sonra, babasının yerinde onyediyâşında irşâda başlayan oğlu Muhammed Sirâcüddîn'in emri ile talebelerinden seyyid Ekber Alî Dehlevînin yazdığı (**Fevâid-i Osmâniyye**) kitâbında mektûbları ve kerâmetleri uzun bildirilmiştir. 1382 [m. 1962] de Mültanda basılmışdır. Sirâcüddîn binüçyüzotuzüç 1333 [m. 1915] senesinde vefât edince, oğlu Muhammed Zâhid “rahmetullahi aleyh” zâhir ve bâtın ilmlerinin menbâı oldu. Sirâcüddîn'in halîfelerinden Muhammed Fadl Alî Şâh 1354 [m. 1935] de vefât etdi. Yerinde irşâda başlıyan Muhammed Sa'îd Kureyşî Ahmed purî de 1363 [m. 1944] de Pânî-püt şehrinde vefât etdi. Dost Muhammed Kandihârînin (**Mektûbât**)ındaki otuz mektûbu Muhammed Âdil toplamış, Muhammed Zâhid bin Sirâcüddîn'in emri ile Atâ Muhammed tarafından 1383 [m. 1964] de Mültanda basılmışdır. 783, 1198.

669 — MUHAMMED PÂRİSÂ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Muhammed bin Mahmûd [756] da Buhârâda tevellüd, 822 [m. 1419] de Medîne de vefât etdi. Nemâzını, Molla Fenârî kıldırdı. (**Umdet-ül-makâmât**)da diyor ki, (Zeyneddîn Hâfî, kabr taşını Mısr'dan gönderdi. Taş 1212 de yerinde idi. 1225 de görmedim. Vehhâbîler kırmış.) Medrese tahsîlini bitirip, hadîs ve fikh bilgilerinde ihtisâsını ilerletti. Sonra Muhammed Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin sohbet ve teveccühlerine kavuşarak kemâle geldi. (**Risâle-i kudsiyye**), (**Tuhfe-tüs-sâlikîn**), (**Tahkîkât**) ve (**Faslül-hitâb**) kitâbları meşhûrdur. Hepsî de fârisîdir. (**Tuhfe**)si 1390 [m. 1970] senesinde Delhîde basılmışdır. 49, 106, 470, 720, 750, 1137, 1185.

670 — MUHAMMED REBHÂMÎ : “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hindistânın fikh âlimlerindendir. 835 [m. 1432] de yazdığı fârisî (**Riyâd-un-nâsîhîn**) isimindeki ilmi-hâl kitâbı 1313 de Bombayda basılmış, 1981 de İstanbulda ofset baskısı yapılmış-

dır. Bunu dörtyüzkırkdört kitâbdan toplamıştır. 210, 420, 1058.

671 — MUHAMMED SÂDİK “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin birinci oğludur. Vilâyet bostanının meyveli ağacı idi. Bin [1000] senesinde Serhendde tevellüd, 1025 [m. 1616] senesinde tâ’undan, orada vefât etdi. Babası, kabri üzerine kubbe yaptırdı. [1008] senesinde, pederi ile birlikte hâce Muhammed Bâkî ile teşerrüf edip, zikir almakla, murâkabe, cezbe ve nisbet-i şerîfe ile şereflendi. İsti’dâdı ve fitrati yüksek olduğundan, onların terbiyesi ve merhametli nazarlarının bereketleri sâyesinde kıymetli hâllere ve büyük işlere kavuştu. Da-hâ çocuk iken, uzak yerlerdeki şeyleri, mezârdaki hâlleri keşf ederdi. Sonra, kendi peder-i âlisinden feyz alarak kemâl mertebelerinin sonuna erişti. Babasının esrârına mahrem oldu. Hazret-i İşân her Cum’a nemâzlarından sonra, kabri şerîfine gelip, bir müddet mürâkabe buyururdu. 951, 1034, 1121.

672 — MUHAMMED SÂDİK “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Alîdir. Sakızlıdır. 1059 [m. 1649] senesinde vefât etdi. (**Surre-tül-fetâvâ**) kitâbı meşhûrdur. 1003.

673 — MUHAMMED SÂDİK EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hafîdzâde Muhammed Sâdik bin Muhammed efendi 1230 [m. 1815] da vefât etdi. (**Nevâdir-i fıkhiyye**) kitâbı meşhûrdur. 282.

674 — MUHAMMED SA’ÎD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin ikinci mahdûmudur. [1005] senesinde tevellüd, 1070 [m. 1660] senesinde vefât etdi. Babasının türbesindedir. Ahlâkının güzelliği, fazîletlerinin çokluğu, güler yüzü, yumuşak sözü, işlerinin hâlis olması ile zînetlenmişti. Tahsîlini genç yaşında bitirdi. Aklî ve naklî bilgilerde mütehassıs oldu. Babasının tesarrufu ve teveccühleri sâyesinde, büyüklerinin nisbetine ve yüksek hâllere kavuştu. On yedi yaşında sûrî ve ma’nevî kemâlâta vâsıl oldu. Birçok kıymetli kitâblara ta’lîkler ve hâşiyeler yaptı. (**Mişkât-i Mesâbih**) ve Hayâlî hâşiyesine ta’lîkleri çok kıymetlidir. Nemâzda otururken parmak kaldırmamak için, Hanefî mezhebine göre yazdığı risâlesi şâh-eserdir. Parmak kaldırmamanın dahâ iyi olduğunu isbât etmiştir. Pederinin garîb sırlarına, acib ma’rifetlerine mahrem idi. (**Mektûbât-i Sa’îdiyye**) kitâbında yüz mektûb vardır. 1385 [m. 1965] de Pâkistânda basılmıştır. 271, 425, 741, 930, 941, 1121.

675 — MUHAMMED SİDDİK “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hidâye ismi ile meşhûrdur. Bedahşânın Keşm kasabasındadır. Küçük iken, Hân-ı Hânân Abdürrahîmin sohbetinde bulundu. Bunun vâsıtası ile, Hâce Bâkî-billahın sohbeti ile şereflendi. Vefâtından sonra, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin sohbet ve hizmetine kavuştu. Vilâyet-i hâssa ile müşerref oldu. 1032 [m. 1622] de izn alarak hacca gitti. Hicâzda iken, İmâm-ı Rabbânî buyurdu ki, (Şimdi, uzakda olan kardeşlerimizden ba’zısının ahvâline müteveccih idim. Mevlânâ Muhammed Sıddîk göründü. Tam bir sevgi ve ihlâs ile bize müteveccihdir. Şu ânda Mâverâ’ün-nehrde, Bedahşânda yolcudur. Hâli hoş olsun!). 1019 senesinde, İmâm-ı Rabbânînin (**Mebde’ ve me’âd**) risâlesini toplamıştır. Fârisî olup, Urdu tercemesi ile birlikte, 1388 [m. 1968] de Pâkistânda basılmış, 1977 de İstanbulda ofset baskısı yapılmıştır.

676 — MUHAMMED ŞEYBÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfenin derslerinde yetişen islâm âlimlerinin en üstünlerindedir. Büyük müctehid idi. İmâm-ı a’zamin derslerini, sözlerini kitâblara geçiren budur. Adı, Muhammed bin Hasen bin Abdüllah bin Tâvus bin Hürmüzdür. Bu Hürmüz, imâm-ı a’zam Ebû Hanîfenin cediti olup, Bağdâd sultânı idi. Hazret-i Ömerin elinde îmân etmiş idi. 135 [m. 752] senesinde Vâsit şehrinde tevellüd, 189 [m. 805] senesinde Reyde vefât etdi. 120, 133, 134, 137, 138, 144, 154, 155, 231, 234, 268, 269, 285, 293, 294, 301, 303, 304, 324, 325, 340, 413, 415, 439, 443, 444, 565, 566, 568, 576, 586, 595, 621, 625, 626, 630, 634, 636, 637, 786, 792, 801, 803, 806, 809, 821, 826, 830, 851, 857, 858,

861, 862, 863, 865, 866, 868, 1020, 1028, 1076, 1089, 1094, 1111, 1137, 1178, 1194, 1196.

677 — MUHAMMED TARSÛSÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Ahmed bin Muhammed, Hanefî âlimlerindendir. 1117 [m. 1705] senesinde vefât etdi. Birçok kitâblara hâşiyesi vardır. Tütün harâm değildir, derdi. 639.

678 — MUHAMMED ZÂHİD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hâce Muhammed Zâhid-i Semerkandî, derin âlim ve veliy-yi kâmil idi. Rûh bilgilerinin mütehasısı idi. Dokuzyüzotuzaltı 936 [m. 1530] senesinde Hisârın Vahş köyünde vefât etdi. Önce çok riyâzet ve mücâhede yaptı ise de, Ubeydullah-i Ahrâr “kuddise sirruh” hazretlerinin teveccühü ile birinci sohbetinde kemâle kavuştu. Ya’kûb-i Çerhî hazretlerinin kızının oğludur. (**El-Hadâik-ul-verdiyye**) kitâbında kerâmetleri yazılıdır. Mevlânâ Muhammed Kâdînın (**Silsile-tül’ârifîn**) kitâbı meşhûrdur. (**Mesmû’ât**) kitâbı Mîr Abdülevvele âid olup, Süleymâniye kütübhânesi (Es’ad efendi) kısmında [1715] sayıda mevcûddur. (**Hakikat Kitâbevi**) tarafından 1414 [m. 1993] de neşr edilmiştir. Ubeydullah-i Ahrâr hazretlerinin fârisî sözleridir. Yetiştirildiği Velîler arasında, hemşfresinin oğlu mevlânâ Dervîş Muhammed, bu silsilenin büyüklerindendir. 969, 1089, 1184.

679 — MUHAMMED ZİHNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hâce Zihnî efendi, Osmânî devleti me’ârif meclisi a’zâsından idi. [1262] de tevellüd, 1332 [m. 1914] senesinde vefât etdi. Beğlerbeği küplücesindedir. (**Ni’met-i İslâm**) kitâbı, (**Kimyâ-i se’âdet mukaddimesi**) ile (**Elmünkzû aniddalâl**) tercemeleri meşhûrdur. 462, 1067.

680 — MUHİBBULLAH-I MANKPÛRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hindistânda, Burhânpurda, şeyh Muhammed bin Fadlullah sohbetine devâm ile halffe olmuş, irşâda icâzet almış iken, seyyid Muhammed Nu’mânın hizmetine devâm etmiş, burada İmâm-ı Rabbânînin ismini işiterek ve (**Mektûbât**) dinliyerek aşk ve şevk ile Serhende gelmiştir. Hizmet ederek, icâzet aldı. Mankpûra irşâda gönderildi. 401, 426, 906.

681 — MUHYİDDÎN-İ ARABÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Bekr ibnû Arabî ismi ile de meşhûrdur. Sôfiyye-i aliyyenin büyüklerindendir. Adı şeyh-i ekber Ebû Bekr-i Muhammed bin Alîdir. 560 [m. 1165] da, Endülüsde Mürsiye kasabasında tevellüd, 638 [m. 1240] de Şâmda vefât etdi. Büyük Velî ve müctehid idi. Konyaya gelip, Sadreddîn-i Konevînin üvey babası oldu. Nakl ettiği bilgilerin hepsi, birer vesikadır. Devlet ve mevkî’ sâhiblerinden çok hediye gelir, hepsini fakîrlere dağıtırdı. Beşyüzden fazla kitâb yazdı. Câhiller, buna zındık dedi. İbni Teymiyye gibiler kâfir dedi. Âlimler, Ârifler ise, veliy-yi kâmil olduğunu anladı. (**Fütûhât-i Mekkiyye**)si dört büyük cild hâlinde 1393 [m. 1973] de Beyrutda basılmışdır. 50, 79, 84, 90, 93, 94, 279, 388, 414, 458, 497, 696, 727, 736, 739, 750, 927, 928, 942, 947, 962, 968, 1037, 1117, 1136, 1164, 1193.

İbn-ül-arabî ismi ile meşhûr olan Kâdî Ebû Bekr ibn-ül-arabî başkadır. İsmi Muhammed bin Abdüllahtır. Endülüsde 468 [m. 1076] de tevellüd etmiş, 543 [m. 1149] de Fasda vefât etmiştir. Mâlikîdir. 391, 431.

Muhyiddîn Muhammed bin Behâüddîn başka olup, (**El-Kavl-ül-fasl**) ismindeki (**Fikh-ı ekber**) şerhi çok kıymetlidir. Bu şerh, yeniden yazdırılıp 1979 da, Hakikat Kitâbevi tarafından İstanbulda basdırılmışdır. Dokuzyüzelli altıda vefât etmiştir. 1077.

682 — MU’İNÜDDÎN-İ ÇEŞTÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hindistânda yetişen Evliyânın büyüklerindendir. Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyârın üstâdıdır. Hâce Osmân-ı Hârûniden Bağdâdda feyz alıp, Hâce hazretleri altıyüzyonyedi 617 [m. 1220] senesinde vefât edinceye kadar hizmetinde bulundu. [1312] de Hindistânda basılan (**Enis-ül-ervâh**) kitâbında, hocasının sohbetini anlatmaktadır. Kitâb otuzaltı sahife olup fârisîdir. Hâce Osmân-ı Hârûnî, hâce Şerîf-i Zendenînin, bu

da Mevdûd-i Çeştînin talebesidir. Mu'în-üd-dîn-i Çeştî, [531] de tevellüd, 633 [m. 1235] senesinde Ecmîrde vefât etdi. Çeşt, Hirâta bir sâat mesâfede bir kariyyedir. İmâm-ı Rabbânî Ahmed-i Fârûkî “kuddise sirruh” hicretin binotuzüç [1033] senesinde Ecmîr şehrine gitmişti. Orada hâce Mu'înüddîn-i Çeştînin kabrini ziyâret etdi. (Hoca hazretleri merhamet eyledi. İhsânda bulundu. Husûsî bereketlerinden ziyâfetde bulundu. Çok konuştuk. Esrâr açıldı. Bana, asker arasında kalmamak için uğraşma! Allahü teâlânın rızâsına tâbî' ol dedi) buyurdu. Kabre bakan türbedârlar gelip, kabr üzerinden kaldırılmış olan örtüyü hediye verdiler. Kabûl ederek, (Hâce hazretleri en yakın elbisesini bize ihsân etdi. Bunu kefenim olmak için saklıyalım) dedi. Bir sene sonra, buna kefenlendi. 90.

683 — MUKÂTİL “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Mukâtîl bin Süleymân, tefsîr âlimlerindedir. Belhde tevellüd edip, Mervde yetişti. Basrada yerleşti. 150 [m. 767] de orada vefât etdi. Tefsîri meşhûr olup, Londrada basılmıştır. 391, 738.

684 — MÜNÂVÎ [veyâ Menâvî]: Abdürraûf-i Münâvî Şâfi'î âlimi idi. 924 [m. 1518] de tevellüd, 1031 [m. 1621] de Kâhiredede vefât etdi. Çok kitâb yazdı. (**Künûz-üd-dekâ'ik**) kitâbı, [1285] de İstanbulda basılmıştır. İçinde onbin hadîs-i şerîf vardır. 398, 419, 420, 448, 458, 465, 469, 631, 633, 638, 726.

685 — MÜNİB EFENDİ: Hâce Muhammed Münîb efendi, Ayntablıdır. [1182] de İstanbula geldi. Anadolu kâdf-askeri oldu. (**Siyer-i kebîr**) şerhini türkçeye terceme etmiştir. 1238 [m. 1823] senesinde Aydın Güzelhisârında vefât etdi. 786.

686 — MURÂD HÂN-I “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sultân Murâd-ı Hüdâvendigâr, Osmânlı pâdişâhlarının üçüncüsüdür. Sultân Orhânın oğlu, Yıldırım sultân Bâyezîdin babasıdır. 726 [m. 1326] da tevellüd etdi. Bursa vâlisi oldu. Babası zemânında altın para basılmasında hizmeti görüldü. 763 [m. 1362] de, pederi vefât edince tahta çıktı. Selçûkî devleti parçalanınca Ankarada bir devlet kuran Ehîlerin, Konyadaki Karaman oğulları ile, Osmânlı aleyhine birleşdikleri işitilince, 763 de Ankarayı aldı. Lala Şâhin pâşayı ilk serdâr ve sadr-ı a'zam yaptı. Çorlu, Keşân, Edirne, Gümülceyni alıp Bursaya döndü. Bigayı aldı. Haçlı ordusu geldiğinden Rumeliye geçip (Sırp Sındığı) muhârebesini kazandı. Tunaya kadar aldı. İki yüzbin kişilik ikinci haçlı ordusu geldi. Kosova ovasında çetin savaşı kazandı. Sırb Kralı Lazari ve kumandanları öldü. Sırb devleti yok edildi. 791 [m. 1389] de, bir yaralı sırbın hâlini sorarken şehîd edildi. Bursada Çekirgede defn edildi. Dîni bütün, âdil, merhametli, fazîletli idi. Otuzyedi gazâ etdi. 1080, 1155.

687 — MURÂD HÂN-III “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İslâm halîfelerinin yetmişyedincisi, Osmânlı pâdişâhlarının onikincisidir. İkinci Selîm hânın oğlu, sultân üçüncü Muhammed hânın babasıdır. 953 [m. 1546] de tevellüd, 1003 [m. 1595] de vefât etdi. Türbesi Ayasofya câmi'i yanındaki, babası ikinci Selîm hân türbesinin yanındadır. Selim hânın türbesinde kırkdört sandûka olup, üçüncü Murâd hânın vâlidisi Nûr Bânû sultân ve iki pâdişâhın şâhzâdeleri ve kerîmeleri vardır. 1288 [m. 1871] de beşinci baskısı yapılan (**Fezleke-i Târîh-i Osmânî**) kitâbında diyor ki: (İkinci Selîm hân, serâydaki yangında yanıp yeniden yapılan dâireleri ve hamâmı gezerken, ayağı kayıp mermerler üzerine düştü. Bu kazâ, ölümüne sebep oldu.) İslâm düşmânları, (Sarı Selîm hamâmında zevk, safâ yaparken serhoş olduğundan düşüp öldü) diye gençleri aldatıyorlar. Uydurma târîh kitâblarına da, bu yalan ve çirkin iftirâları yazarak ecdâdımızı lekeliyorlar. Evlâdları, babalarına düşman yapıyorlar. Hâlbuki, ikinci Selîm hân halvetiyye meşâyihinden Süleymân Âmedîden feyz almış, sâlih müslimân idi. Murâd hânın türbesinde ellidört sandûka olup, Muhammed hânın vâlidisi Safiyye sultân ve şâhzâde ve sultânlar buradadır. 982 [m. 1574] de halîfe oldu. Tûnusu aldı. Azerbaycâmı, Tebrîzi aldı. Âlimleri çok severdi. Nakşibendî meşâyihinden hâce Ahmed Sâdık Kâbilîden feyz alarak kemâle geldi. Rasadhâne ve astronomik araştırmalar ile logaritma hesabları yapırdı. Toptaş tumarhânesini yaptı. Çok hayrât yaptı. Mescid-i harâma kârgir kubbeler yap-

dırdı. Çok para sarf ederek su da getirtti. Türkçe divânını Şems-üd-dîn-i Sîvâsî şerh etmiştir.

Murâd hânın vâlidesi Nûr Bânû sultân 991 [m. 1582] senesinde Üsküdârda Zeyneb Kâmil çocuk hastahânesi yakınında bulunan Atfık Vâlide câmi'ini yaptırmıştır. İki minârelidir. Nûr Bânû sultân 991 [m. 1582] de vefât etmiştir. Bu câmi'in artıklarından Dabaklar mescidini yapmıştır. Câmi'e yakın olarak bir de (Dâr-üş-şifâ) mescidi yaptırmıştır. 267, 487, 1064, 1075, 1099, 1118, 1119, 1127, 1144, 1156, 1171.

688 — MURÂD HÂN-IV “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İslâm halîfelerinin seksenikincisi, Osmânî pâdişâhlarının onyedincisidir. 1018 [m. 1609] de tevellüd, 1049 [m. 1640] da vefât etdi. Babası, birinci Ahmed hânın türbesindedir. Kardeşi ikinci Osmân hân da buradadır. 1032 [m. 1623] de halife oldu. Yavuz gibi cesûr idi. Annesi Mâhpeyker Kõsem sultânın yardımı ile, iş başına, kıymetli adamlar getirerek, ortalığı düzeltti. Şâh Abbâs Bağdâdı alıp, otuzbin Ehl-i sünneti kadın, çocuk ayırmadan kesdi. Sadr-ı a'zam hâfiz Ahmed pâşa Bağdâdı geri aldı. İrân askeri telef oldu. Tütün, enfiye ve içkiyi yasak etdi. Kendi harbe giderek Tebrîzi geri aldı. İkinci def'a giderek Bağdâdı tekrâr aldı. Kâ'be-i mu'azzamayı yeniden yaptırdı. Hâfiz Ahmed pâşa, Fâtihde Malta çarşısındaki câmi'inin kible dıvarı önündedir.

Murâd hân, Revân seferine çıkarken Kandillide bir serây yapılmasını emr eyledi. 1042 [m. 1632] de seferden dönüşde bu serâyaya yerleşti. Burada Muhammed adında oğlu oldu. Yedi gece kandiller asılıp şenlik yapıldı. Bu sebeble, buraya, Kandilli denildi. Kandilli câmi'ini, 1165 [m. 1751] de birinci Mahmûd hân yaptırmıştır. Birinci cihân harbinden sonra yeniden yapıldı. Topkapı serâyında Bağdâd köşkünü de yaptırdı. 1033 [m. 1623] de Kavaklardaki kal'aları yaptırdı. 347, 629, 632, 1062, 1132, 1133, 1136, 1144.

689 — MURÂD-İ MÜNZÂVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed Murâd bin Alî Keşmîrî, İstanbuldaki meşâyihin büyüklerindedir. Buhârâda 1054 [m. 1643] de tevellüd etdi. Şâm ve Hicâz taraflarında çok seyâhat etdi. Hindistânda Serhend şehrinde Muhammed Ma'sûm-i Fârûkî hazretlerinden feyz aldı. Kemâle erip hilâfetle şereflendi. Şâmda yerleşip, bir medrese yaptı. 1092 [m. 1680] de İstanbulla geldi. Eyyûbde beş sene kalıp, Şâma ve hacca gitdi. 1120 [m. 1707] de İstanbulla geldi. Sultân Selimde yerleşti. Çorlulu Alî pâşa tarafından Bursaya sürüldü. 1129 [m. 1716] da tekrâr İstanbulla gelip, Eyyûbde reis-ül-etibbâ Nûh efendi yalısında ikrâm edildi. 1132 [m. 1719] senesinde vefât etdi. Edirnekapı dışında, Münzevî câmi'i karşısında, birinci sultân Mahmûd hân şeyh-ül-islâmlarından Ahmed Ebül-hayr efendinin kabri yanındaki türbesini ziyâret edenler, mubârek rûhundan feyz almaktadırlar. Türkçe (**Âdâb-ı tarîkatin-nakşibendiyye**) risâlesi meşhûrdur. (**El-müfredât-ül-Kur'âniyye**) tefsîri çok kıymetlidir. Tefsîrler, arabî, fârisî ve türkce bir aradadır. Ebül-hayr efendi 1154 [m. 1741] senesinde vefât etmiştir. 666. cı sırada Muhammed Murâd bin Abdüllah Kazânî ismine bakınız! 1081.

690 — MURÂD MOLLA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Dâmâd zâde Murâd efendi, İstanbulda Çarşambada 1189 [m. 1775] da bir tekke ve bir büyük kütübhâne yaptırmıştır. [1332] deki sayımda, burada [2276] kıymetli kitâb vardı. 248, 271, 1144, 1145.

691 — MURÂD PÂŞA: Nemçe, ya'nî Avusturya muhârebesinden başarı ile dönünce, 1015 [m. 1605] de Sadr-ı a'zam oldu. Üçüncü Muhammed hânın son senesi 1012 [m. 1602] de Şâh Abbâsa yenilen ordunun kaçakları, hurûfî kızılbaşları ile birlikde Celâlî isyânı çıkardılar. Bu isyân Anadolunun yarısına yayıldığından, Murâd pâşa, 1017 [m. 1607] de bunların üzerine yürüdü. Reisleri Canpolad, Kallenderzâde ve Kara Saîd gibi şakîleri ve otuzbinden ziyâde kızılbaşı, çoğunu kullulara gömerek öldürdü. Doğru Karahisârdaki yuvalarını da basarak, yüzbin âsiyi imhâ etdi. 1019 [m. 1610] da İrâna yürüdü. Zafer kazandıktan sonra, hastala-

narak 1020 [m. 1610] senesinde vefât etdi. İstanbula getirilip medresesine defn edildi. Doksan yaşında idi. Gayretli, dindâr, Nakşibendî idi. Üçyüzondokuzuncu [319] sırada Fâtih ismine bakınız! 1100.

692 — MÜRRE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Resûlullahın yedinci babasıdır. Kâ’bin oğludur. 390, 1127, 1129.

693 — MÛSÂ “aleyhisselâm”: Büyük Peygamberdir. Benî İsrâîle gelen Resûldür. Avrupalılar, buna Möise, Moşe der. Ya’kûb aleyhisselâmın soyundandır. İmrân adında bir zâtin oğludur. Yûsûf aleyhisselâmdan sonra, Benî İsrâîl, Mısrda çoğaldı. Dinlerine sarılıp, ibâdet ederlerdi. Fekat, zulm ve hakâret görürlerdi. İsâ aleyhisselâmdan bir rivâyete göre, binyediyüzbeş [1705] sene önce, Mûsâ “aleyhisselâm” tevellüd etdi. Annesi bunu bir beşiğe koyup, Nil nehrine bıraktı. Beşik Fir’avnın serâyî önünden geçerken, Fir’avnın zevcesi (Âsiye) bunu alıp büyüdü. Kırk yaşına gelince, akrabâlarını öğrenip, onların yanına gitti. Kendisinden üç yaş büyük olan Hârûn ile buluştu. Birgün, bir Mısrî kâfirin [kıptînin], Benî-İsrâîlden birine işkence ettiğini gördü. Kurtarıken, kıptî öldü. Korkup, Medyen şehrine gitti. Orada Şu’ayb aleyhisselâmın kızı ile evlendi. Ona, on sene hizmet etdi. Mısra dönmek için yola çıktı. Yolda Tûr dağında, Allahü teâlâ ile konuştu. Mısra gelip Fir’avnı dîne da’vet etdi, Benî İsrâîle serbestlik verilmesini istedi. Fir’avn kabûl etmedi. (Mûsâ büyük sihrbâzdır. Bizi aldatıp, memleketimizi elimizden almak istiyor) dedi. Yanındaki vezîrlere sordu. Onlar da, (Sihrbâzları topla, onu mağlûb etsinler) dediler. Sihrbâzlar geldiler. Mısr halkı önünde, ipleri yere atdılar. Her ip, yılan görünüp, Mûsâ aleyhisselâma doğru yürüdü. Mûsâ “aleyhisselâm” asâsını yere bıraktı. Büyük yılan oldu. İpleri yutdu. Sihrbâzlar şaşırdı. İmân etdiler. Fir’avn kızdı. (O, sizin ustanız imiş. Ellerinizi, ayaklarınızı keseceğim. Hepinizi hurma dallarına asacağım) dedi. (Biz Mûsâya inandık. Onun Rabbine sığınıyoruz. Yalnız Onun afv ve merhametini isteriz) dediler. Kâfirlerin suları kan oldu. Kurbağa yağdı. Cild hastalıkları ve üç gün karanlık oldu. Fir’avn, bu mu’cizeleri görünce korktu. İzn verdi. Mûsâ aleyhisselâm, Benî İsrâîl ile, Mısr’dan çıkıp, Kudüse doğru giderken, Fir’avn pişmân oldu. Askerleri ile arkalarına düşdü. Süveyş körfezi açılıp, mü’minler karşıya geçti. Fir’avn geçerken, deniz kapandı. Fir’avn askeri ile birlikde boğuldu. Benî İsrâîl, yolda öküze tapanları gördüler. (Biz de böyle tanrı isteriz) dediler. Mûsâ aleyhisselâm, (Allahdan başka ma’bûd yokdur. Allah sizi kurtardı) dedi. Sonra Tih çölüne düşdüler. Yolu şaşırıldılar. Aç ve susuz kaldılar. Gökden (Men) ve (Selva) inerdi. Bunları yirlerdi. Asâsı ile yere vurdu. Su çıktı. Bundan içerlerdi. (Helva ile etden bıkdık. Bakla, soğan gibi şeyler isteriz) dediler. Mûsâ aleyhisselâmı gücendirdiler. Bunun için, kırk sene çölde kaldılar. Mûsâ “aleyhisselâm”, Hârûn “aleyhisselâm”ı vekîl bırakıp, Tûr dağına gitti. Orada kırk gün ibâdet etdi. Allahü teâlânın kelâmını işitti. (**Tevrât**) kitâbı kendisine indirildi. Tih çölünde, Sâmirî adında bir münâfık, herkesdeki altınları, süs eşyâsını eritip, bunlardan bir buzağı yaptı. (Mûsânın ilâhı budur. Buna tapınız!) dedi. Tapmağa başladılar. Hârûn aleyhisselâmı dinlemediler. Mûsâ “aleyhisselâm” Tûr’dan gelip bu hâli görünce çok kızdı. Sâmirîye la’net etdi. Kardeşinin sakalından tutup darıldı. Pişmân olup kendisine yalvardılar. (**Tevrât**)a göre ibâdet etmeğe başladılar. Mûsâ “aleyhisselâm” ümmeti ile Lût gölünün cenûb tarafına geldi. (**Üc bin Unk**) adında bir melik ile harb etdi. Şer’â nehri şarkındaki yerleri ele geçirdi. Erîha şehri karşısındaki dağa çıktı. Ken’ân ilini uzaktan gördü. Yerine Yûşa’ aleyhisselâmı halife bırakıp, yüzyirmi [120] yaşında, orada vefât etdi. Erîha şehrini, sonra Kudüsü, Amâlîka kâfirlerinden Yûşa’ “aleyhisselâm” ele geçirdi. Yûşa’ “aleyhisselâm”, Mûsâ aleyhisselâmın hemşîresinin oğludur. Yûsûf aleyhisselâmın soyundan olan (**Nûn**)un oğludur. Mısrda dünyâya gelmiştir. İstanbula geldiği ma’lûm değildir. Mûsâ aleyhisselâmdan yirmiyedi sene sonra, yüzyirmiyedi [127] yaşında vefât etdi. Kabri Nablüs şehrinde veyâ Halebe yakın Me’arre şehrinde veyâ İstan-

buldadır. Hıristiyanlar buna Yeşû' diyor.

(Hadîka-tül-cevâmi') de diyor ki: (İstanbulda, Beykoz tepelerinden birinde ziyâret edilmekte olan kabrin, Yûşa' Nebî olduğu söyleniyor ise de, târîhî bilgilere uygun değildir. Bir Velî veyâ havârîlerden birinin kabri olabilir. Böyle ise, yine kıymetlidir. Yûşa' Nebînin kabri olup olmadığını kesin olarak söylemek câiz değildir. Buradaki mescidi, 1169 [m. 1755] da üçüncü Osmân hânın sadr-ı a'zamı Muhammed Sa'îd pâşa yaptırdı. Mescidde sık sık mevlid okunur. Dinlemeğe akın akın gidilirdi. Çok toplanıldığından, üçüncü Selîm hân, fitneye sebep olmamak için, burada meşâyih'in zikir yapmasını men' ve yalnız mevlid okunmasına izn verdi.)

Mûsâ aleyhisselâmdan sonra yine bozuldular. Yetmişbir fırkaya ayrıldılar. Tevrâtı değiştirdiler. **(Talmud)** denilen din kitâbı yazdılar ki, **(Mişnâ)** ve **(Gamârâ)** diye iki kısımdır. **(Mizân-ül-mevâzîn)** kitâbı, yehûdîlerin ve hıristiyanların ellerindeki Tevrât ve İncil dedikleri kitâbların Allah kelâmı olmadıklarını isbât etmektedir. Kitâb fârisîdir. Hakikat Kitâbevi tarafından basdırılmıştır. İkiyüzel-liyedinci sahîfesinde diyor ki, (Yehûdî i'tikâdına göre, Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma, Tûr dağında Tevrât kitâbını verdiği gibi, ba'zı ilmleri de ilhâm eylemiş. Mûsâ, bu ilmleri Hârûna, Yûşa'a ve El-Ye'âzâra bildirmiş. Bunlar da, sonra gelen peygamberlere ve nihâyet mukaddes Yehûdâya bildirmişler. Bu da, milâdın ikinci asrında, bu ilmleri, kırk senede, bir kitâb hâline getirmiş. Bu kitâba **(Mişnâ)** denilmiş. Milâdın üçüncü asrında Kudüsde ve altıncı asrında Bâbilde Mişnâya birer şerh yazılmış. Bu şerhlere **(Gamârâ)** denilmiş. Mişnâ ile iki Gamârâdan birini, bir kitâb hâline getirip, bu kitâba **(Talmud)** demişlerdir. Kudüs Gamârâsından meydâna gelen Talmuda **(Kudüs Talmudu)**, Bâbil Gamârâsından meydâna gelene **(Bâbil Talmudu)** demişlerdir. Hıristiyanlar bu üç kitâba düşmandır. Bu düşmanlıklarının sebeplerinden birisi, İsa aleyhisselâmı asmak için hâzırladıkları çarmıhı taşıyan ve çarmıha gerilme hâdisesinde bulunan Şem'un, Mişnâyı rivâyet edenler arasındadır derler. Talmudda müslimânların inandığı şeyler de bulunduğu için, hıristiyanlar, müslimânları bu bakımdan da inkâr ediyorlar.) Yehûdîler kendi din adamlarına (Haham) derler. El-Ye'âzâr, Şuayb aleyhisselâmın oğlu idi. 22, 43, 64, 92, 99, 105, 356, 370, 372, 379, 389, 448, 452, 482, 488, 501, 522, 545, 693, 694, 695, 714, 715, 908, 913, 1034, 1044, 1082, 1101, 1105, 1106, 1110, 1126.

694 — MÛSÂ CÂRULLAH BEYKIYEF: Rusyada dinde reformcudur. Ehl-i sünnet düşmanıdır. **(Fâideli Bilgiler)** kitâbımıza bakınız!

695 — MÛSÂ KÂZİM: Oniki imâmın yedincisidir. Ca'fer-i Sâdıkmın oğlu, imâm-ı Alî Rızânın babasıdır. 128 [m. 745] de Medîne'de tevellüd ve 183 [m. 799] de Bağdâdda habshâne'de vefât etdi. Kâzimiyyededir. Mehdî, sonra Hârûn Reşîd kendisini Medîne'den Bağdâda getirip habs etdiler. İsmâ'îliyye fırkası bunun imâmlığını inkâr etdi. 62, 455, 1061, 1084, 1162, 1175.

696 — MÛSEYLEME-TÛL KEZZÂB: Yemâmede, Peygamber olduğunu iddi'â eden bir yalancıdır. Önce îmâna gelmişti. Mürted oldu. Ebû Bekr-i Sıddîkin "radıyallahü anh" hilâfetinin ikinci senesinde, Hâlid bin Velîdin askeri ile Yemâmede büyük muhârebe yaptı. Mürtedlerden yirmibin, müslimânlardan ikibin kişi öldü. Müseyleme askeri mağlûb oldu. Hazret-i Hamzanın "radıyallahü anh" kâtili olan Vahşî, hazret-i Hamzayı şehîd etmiş olduğu kılınc ile Müseylemeyi öldürdü. Hazret-i Ömerin büyük kardeşi Zeyd bin Hattâb bu muhârebede bayrak taşıyordu. Bu ve hatîb-i nebevî Sâbit bin Kays Ensârî ve Ebû Düccâne ve Ebû Huzeife-tebni Utbe ve üçyüztalmış Muhâcîr ve o kadar Ensâr ve binden fazla Tâbi'în şehîd oldu. Yetmişden ziyâdesi kurrâ hâfız idi. 423, 1090, 1091, 1187.

697 — MÛSLİM "rahmetullahi teâlâ aleyh": Ebül-Hüseyn Müslim bin Haccâc Kuşeyrî, Şâfi'îdir. Hadîs âlimlerinin en üstünlerindedir. 206 [m. 821] da Nişâpûrda tevellüd, 261 [m. 875] de orada vefât etdi. **(Sahîh-i Müslim)** kitâbı, **(Buhâ-**

ri)den sonra, müslimânların en kıymetli temel kitâbıdır. İçinde yedibinikiyüz-yetmişbeş [7275] hadîs vardır. Bu iki kitâba (**Sahîhayn**) denir. İmâm-ı Buhârî ile Nîşâpûrda buluştu. 386, 423, 476.

698 — MUSTAFÂ ÂTIF: Defterdâr Mustafâ Âtif efendi, İstanbulludur. [1104] de Vefâda kütübhâne yaptı. 1155 [m. 1742] senesinde vefât etdi.

699 — MUSTAFÂ BEKRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kutb-üd-dîn Mustafâ bin Kemâlüddîn 1099 [m. 1688] da Şâmda tevellüd, 1162 [m. 1749] de orada vefât etdi. Fıkhı Abdülganî Nablüsiden, tesavvufu Abdüllatif-i Halvetîden aldı. Yazdığı kitâblar [222] yi aşmaktadır. (**El-hikem-ül-ilâhiyye vel-mevârid-ül-behiyye**) ve (**El-vasıyyet-ül-celiyye**) ve (**Ber-ül-eskâm**) kitâbları çok kıymetlidir. 458.

700 — MUSTAFÂ HÂN-II: Sultân dördüncü Muhammedin oğlu, birinci Mahmûd ile sultân üçüncü Osmânın babalarıdır. 1074 [m. 1664] de tevellüd, 1115 [m. 1703] de vefât etdi. 1106 [m. 1695] da halîfe oldu. Yeni Câmi’ yanında, Turhân sultân türbesindedir. Babası da bu türbededir. Mustafâ hânın silâhdârı olan Çorlulu Alî pâşa tarafından tersâne içinde iki katlı bir câmi’ yapılmıştır. Mihrâbı üstünde Kâ’be taşı yerleştirilmiştir. İkinci Mustafâ hânın zevcesi Sâliha sultân, oğlu Birinci Mahmûd hân zemânında, Azâbkapısı dâhilinde sebîl ve çeşme, hamâm, mekteb yapmış ve Arab câmi’ini tecdîd ve tevsî’ eylemiştir. Ta’mîr târihinin 1147 [m. 1734] olduğu, şâdirvânı etrâfındaki beytlerde yazılıdır. 347, 622, 1071, 1184, 1188, 1191.

701 — MUSTAFÂ HÂN-III: Sultân üçüncü Ahmedin oğlu, üçüncü Selîm hânın babasıdır. 1129 [m. 1717] da tevellüd, 1187 [m. 1774] de vefât etdi. 1171 [m. 1757] de halîfe oldu. Yapdırmış olduğu Lâleli câmi’inin yanındaki türbededir. Dört kerîmesi ile iki oğlu da buradadır. Fâtih câmi’ini yeniden yaptırdı. Çakmakçılar yokuşunda kendi adında bir câmi’i vardır. [1174] de Kâdî-köy İskele câmi’ini yaptırdı. 1177 [m. 1763] de Pâşabağçe İncirliköy câmi’ini yaptırdı. Üsküdârda Ayazma câmi’ini de 1174 [m. 1760] de yaptırmıştır. 1167, 1176, 1184.

702 — MUSTAFÂ KEMÂL PÂŞA: 1881 de Selânikde doğdu. Osmânlı ordu-sunda subay oldu. 1923 de Lozan antlaşması ile Osmânlı devletine son verip, Türkiye Cumhûriyyetini kurdu. 1934 de Atatürk soyadını aldı. 1938 de İstanbulda vefât etdi. Ankaradadır.

703 — MUSTAFÂ NÂİLÎ: Sultân Abdül’azîz hân zemânında sadr-ı a’zam [Baş vekîl] idi. Kabri Fâtih Câmi’i yanındadır.

704 — MUSTAFÂ REŞİD PÂŞA: 1262 [m. 1846] da sadr-ı a’zam oldu. 1274 [m. 1857] de öldü. 1252 [m. 1836] de Londra sefîri iken mason oldu. Bir sene sonra hâriciye nâzırı oldu. İngilterenin Osmânlı sefîri lord Redcliffe ile berâber hâzırladıkları (**Tanzîmât fermânı**)nı sultân Abdülmecîd hâna tasdik ettirerek, Osmânlı türklerinin din, ahlâk, fen, teknikteki muvâffakiyyetlerine büyük darbe indirdi. 26 Şa’bân 1255 [m. 1839] da Gülhâne meydânında okunan bu fermâna göre, birçok şehirlerde mason locaları açılarak, gençler dinsiz yetiştirilmeğe başlandı. Medreselerden fen dersleri kaldırılarak, din adamları câhil bırakıldı. İktisâd doktoru profesör Ömer Aksu, 22 Ocak 1989 târihli Türkiye gazetesine verdiği beyânâtta, (Bizde batılılaşma hareketinin başlangıcı olarak, 1839 Tanzîmât fermânı gösterilir. Biz, batıdan almamız gereken şeyin teknoloji olduğunu, kültürün ise millî olması gerektiğini görememiştir. Batılılaşma hareketine, hristiyanlığı benimseme olarak bakmışız. Mustafâ Reşîd Pâşanın, ingilizlerle yaptığı ticâret anlaşması, sanâyileşmemize büyük darbe vermiştir) demektedir. 1047.

705 — MUSTAFÂ SABRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İslâm halîfelerinin sonuncusu olan sultân Vahîdeddîn hân zemânındaki islâm âlimlerindedir. Tokad mebr’üsü idi. 4 Mart 1337 [m. 1919] de şeyh-ul-islâm oldu. Yedi ay sonra yerine Hayderî zâde İbrâhîm efendi geçti. 31 Temmuz 1920 de ikinci def’a şeyh-ul-islâm olup, iki ay sonra yerine, son şeyh-ul-islâm olan Medenî Mehmed Nûrî efendi geçti. Kay-

seri medresesinde Divrikli hâcî Emîn efendiden ders okudu. [1277] de Tokadda tevellüd, 1373 [m. 1954] de Mısrda vefât etdi. 1340 [m. 1922] senesinde, İstanbuldan Kâhireye hicret etdi. Orada yazdığı arabî eserleri ile, zemânının âlimlerini hayretde bıraktı. (**Mevkîf-ül'akl**) kitâbı dört cildir. Burada Abdühün islâmı yıkmak için çalıştığını göstermekde, fikrlerini red etmektedir. 399, 461, 485, 1072, 1122, 1193.

706 — MUTRİF BİN ABDÜLLAH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Tâbî'ındendir. Çok takvâ sâhibi idi. Doksanbeş 95 [m. 714] senesinde vefât etdi. 694.

707 — NÂBÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Yûsüf Nâbî efendi Osmânî şâ'irlerindendir. Urfalıdır. 1124 [m. 1712] senesinde vefât etdi. 44.

708 — NÂMIK KEMÂL: Yenişehirli Mustafâ Âsım beğın oğlu, Râtıb bin Osmân pâşanın torunudur. İstanbulda doğmuş, 1306 [m. 1889] da Sakız adasında ölmüşdür. Anası Arnavuddur. Tanınmış masonlardandır. Bir yandan, ikinci Abdülhamîd hâna, (Zemânımızın kutbu, asrımızın imâm-ı Rabbânîsi) diye mektûblar yazar ve Ziyâ pâşa gibi mesâî arkadaşlarını jurnal ederdi. Öte yandan da, halife-yi kötuleyici yazılar yazıp hürriyet kahramanı olmağa çalışırdı. Riyâkârca yazdığı mektûb ve jurnallarından birçoğu, İstanbulda başvekâlet arşivinde mevcûdudur.

709 — NAPOLYON: Bonapart âilesinin birincisidir. 1182 [m. 1769] de Korsika adasında tevellüd, 1236 [m. 1821] da öldü. Ondokuz sene sonra kemikleri Fransaya götürüldü. General ve kumandan iken, kendinden kat kat fazla Avusturya ordularını mağlûb etdi. İngilizlere karşı gönderilmek istendi ise de, önce Hindistânın yolunu kesmek için Mısrı almak lâzım dedi ve 1212 [m. 1798] de Mısrâ geldi. Şâma da yürüdü. Sayda vâlîsi Cezzâr Ahmed pâşa Akkâ kal'asını kahramanca müdâfe'a edip, Napolyonun ordusu dağıldı, kaçtı. Ahmed pâşa Şâm vâlîsi yapıldı. 1219 da Şâmda vefât etdi. Napolyon, [m. 1804] de Fransız imperatörü oldu. [m. 1812] de Moskovaya kadar ilerledi. [m. 1814] de mağlûb olup hükûmetden çekildi. Tekrâr iş başına geldi ise de, Belçikada Vaterlo muhârebesini gayb edip, çekildi. Yerini oğlu ikinci Napolyona bıraktı. İngiliz harb gemisine sığındı. İngilizler, iyi karşılamadı. (Sent Halen) adasına habs etdiler. Orada öldü. 406, 460.

710 — NASREDDİN HOCA: Latife sözleri ve hikâyeleri ile meşhûrdur. Akşehirde 683 [m. 1284] de vefât etdi. 1183.

711 — NECÂŞÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Habeş pâdişâhlarının hepsine (**Necâşî**) denir. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” zemânındaki Necâşînin adı Eshame idi. Nasrânî iken müslimân oldu. Cenâze nemâzını Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” Medîne'de kıldırıldı. 380, 1186.

712 — NECMEDDİN-İ GAZZÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Muhammed Gazzî, Şâfi'î fikh âlimlerindendir. [977] de tevellüd, 1061 [m. 1651] senesinde vefât etdi. 629, 635.

713 — NECMEDDİN-İ KÜBRÂ: Ahmed bin Ömer, Hârezmlidir. Bir kimseye teveccüh edince, vilâyet derecesine yükselirdi. Amcası olan Ebû Necîb-i Sührverdîden ve Mısrda şeyh Rûz-i Behân hazretlerinden feyz aldı. 539 [m. 1145] da tevellüd etdi. 618 [m. 1221] senesinde Hârezme Cengiz askeri tatârlar hücum edince, talebelerine: (Memleketinize gidiniz! Şarkdan fitne ateşi geliyor. Her tarafı yakacaktır. İslâmiyyetde bu kadar fitne görülmemişdir) dedi. (Düâ buyursanız, bu belâ müslimân memleketlerinden uzaklaşsın) dediler. Bu, (Kazâ-i mübremdir. Düâ bunu gideremez) buyurdu. Eshâbı Horâsâna gitti. Kâfirler şehre girince cihâda çıktı. Şehîd oldu. Kübreviyye veyâ Zehebiyye tarîkatının reîsidir. 1163.

714 — NEMRÛD: Keldânî pâdişâhlarına denir. Birinci Nemrûd, Nûh aleyhisselâmın oğlu Hâm soyundandır. Bâbil şehrini yaptı. Heykellere tapardı. İbrâhîm aleyhisselâmı ateşe atdı. Sivri sineklerle öldü. 62, 356, 391, 850, 1118.

715 — NERON: Roma imperatörlerinin beşincisidir. Milâdın [37]. ci senesinde doğdu. [m. 68] de vatan hâini i'lân edildi. Mağarada saklanıp kama ile intihâr etdi. [m. 54] de üvey babası birinci Klavdiyos ölünce tahta çıktı. Çok zulm yaptı. Tiyatrolarda oynardı. [m. 64] de, tiyatro piyesi hâzırlamak için Romanın büyük bir kısmını yakdı. Kendi annesini öldürdü. Etrâfına nâmüssuzları topladı. Zevcesini de öldürdü. Çok işkence yaptı. Çok adam öldürdü. 1108, 1161.

716 — NESÂÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Abdürrahmân Ahmed bin Alî, 215 [m. 829] de Horâsânda, Nesâ şehrinde tevellüd, 303 [m. 915] de Remle şehrinde vefât etdi. Hadîs âlimidir. (**Sünen-i kebîr**) ve (**Sünen-i sagîr**) adında iki hadîs kitâbı çok kıymetlidir. (**Sünen-i sagîr**) kütüb-i sittedendir. 424, 993.

717 — NESEFÎ ABDÜLLAH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebülberekât Hâfîzüddîn Abdüllah bin Ahmed, Hanefî fikh âlimidir. 710 [m. 1310] da Bağdâdda vefât etdi. (**Vâfi**) ve bunun şerhi (**Kâfi**) ve (**Kenz-üd-dekâik**) kitâbları ve (**Medârik**) tefsîri ile (**Menâr**) adında üsûl-i fikh kitâbı meşhûrdur. Ömer Neseffin (Manzûme)si ni şerh edip, (**Müstasfâ**) adını vermişdir. (**Umde-tül-akâid**) kitâbı, William Courton tarafından 1259 [m. 1843] da Londrada basılmışdır. 229, 1067, 1093, 1115.

718 — NESEFÎ LÜTFULLAH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hanefîdir. (**Hulâsa-i Gîdânî**) fikh kitâbı meşhûrdur. 750 [m. 1349] de vefât etmişdir.

719 — NESEFÎ ÖMER: Necm-üd-dîn Ebû Hafs Ömer bin Muhammed, Îrânın Fâris vilâyetinde, Nesev kasabasında 461 [m. 1068] de tevellüd, 537 [m. 1143] de Semerkandda vefât etdi. (**Akâid-i Nesevî**) kitâbı ve Teftâzânînin şerhi ve Abdül'azîz Ferhârevî Hindînin bu şerhe yaptığı (**Nebrâs**) hâşiyesi çok kıymetlidir. Çeşidli şerhleri vardır. (**Zahîr**) fikh kitâbı ve (**Manzûme**)si meşhûrdur. 48, 292, 747, 856.

720 — NESEFÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Meymûn bin Muhammed Nesevî, Hanefîdir. (**Temhîd**) akâid kitâbı meşhûrdur. Beşyüzsekiz 508 [m. 1114] senesinde vefât etmişdir. Ebû Şekür Muhammed Sülemînin (**Temhîd**)i başkadır.

721 — NESİMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Seyyid İmâd-üddîn-i Nesîmî, şâir ve tesavvuf ehlinden idi. (**Kâmûsül-a'lâm**)da, Bağdâdın Nesîm nâhiyesinde doğduğu yazılıdır. Sultân birinci Murâd-ı Hüdâvendigâr zemânında Bursaya geldi. Mısrda ki Çerkes sultânlarının elinde bulunan Haleb şehrinde yerleşti. Orada iken, Vahdet-i vücûd serhoşluğundaki ba'zı yazıları ve sözleri, islâmiyyete uygun görülmiyerek, 820 [m. 1417] de i'dâm edildi. Mesnevî şâirlerinden sarî Abdüllah efendi, (**Semerât-ül-füâd**) kitâbında ve İsmâ'îl Hakkî efendi, (**Rûh-ul-beyân**) tefsirinde, kendisinin Ehl-i sünnet ve ehl-i tarik olduğunu yazmaktadırlar. (**Müncid**)de ve 990 da ölen, Tokatlı şâir Lutfullah efendinin türkçe (**Tezkiret-iş-şu'arâ**)sında, Nesîmînin hurûfî zındıklarından olduğu bildirilmektedir. Alî Cânib beğ, (**Edebiyyât**) kitâbında diyor ki, (Bu türk şâiri hakkında en mevsûk ma'lûmâtı, kendi asrında yaşamış olan meşhûr âlim İbni Hacer-i Askalânî vermektedir. İbni Hacere göre, seyyid Nesîmî Tebrîzlidir. Asl ismi şeyh Nesîmeddîndir. Hurûfîlik denilen yolun müessisi Fadlullah Esterâbâdînin talebesidir. Dîvânının en doğru olanı Bâyezîd kütübhanesindedir. Âzerî lehcesi ile yazmıştır.) Önce hurûfî olduğu, sonra tevbe ettiği anlaşılıyor. Sarı Abdüllah efendinin hâl tercemesi, (**Mesnevî**) şerhinin önsözünde yazılıdır. 504.

722 — NESLİ ŞÂH SULTÂN: 813. cü sırada Selîm hân I ismine bakınız!

723 — NESTORİUS: Hıristiyanlığın Nestûriyye fırkasını kurdu. Milâdın [428]. ci senesinde, Kostantîniyye patriki oldu. [m. 421] senesinde, İstanbulda yapılan toplantıda, bunun kitâbı incelendi. Kabûl edildi. Buna göre, Allah birdir. Bunun vücûd, hayât ve ilm sıfatlarından, ilm uknûmu [kelime] İsâya hulûl etmiş, ilâh olmuştur. Meryem, ilâh anası değil, insan anasıdır. İsâ, Allahın oğludur diyordu. Bu fikirleri, şark memleketlerinde yayıldı. [m. 431] senesinde, Efesus [Efes]de, dördüncü papas meclisi kurulup, Nestorius red ve tekfir edildi. Mısra gitti. [m. 439] da orada öldü.

724 — NESÛHÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Nesûh, Halvetî meşâyihindedir. Kastamonili şeyh Şa'bân-i Velî torunlarından. Şa'bân-ı Velî silsilesinden Karabaş tecvîd sâhibi Alî efendinin halîfesidir. 1130 [m. 1717] Ramezânında vefât etdi. Üsküdârda, Doğancılarda, 1099 [m. 1687] senesinde Dördüncü Muhammed hânın dâmâdı Hasen pâşanın yaptırdığı câmi' yanında medfûndur. On cild tefsîri, Niyâzî Mısırî gazelinin şerhi ve çeşitli risâleleri vardır. 1087.

725 — NEŞ'ET EFENDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hoca Süleymân Neş'et efendi, Osmânî âlim ve şâ'irlerindedir. 1148 [m. 1735] de Edirne'de tevellüd, 1222 [m. 1807] de İstanbul'da vefât etdi. (**Mesnevî**) dersi verirdi. Mesnevînin iki beytine Molla Câmî tarafından yapılan fârisî manzum şerhi türkçeye terceme etmiştir. Bu şerh ve tercemesi, [1263] de basılmıştır. Dîvânı vardır. 732.

726 — NEVEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Yahyâ bin Şeref Nevevî, büyük islâm âlimlerindedir. Şâfi'îdir. 631 [m. 1233] de tevellüd, 676 [m. 1277] da Şâm'da vefât etdi. Çok kitâb yazdı. (**Minhâc-üt-tâlibîn**) fıkıh kitâbı, Râfi'nin (**El-muharrer**)inin muhtasarıdır. Minhâcın çok şerhleri vardır. Sübkînin ve Süyûtînin ve ibni Hacer Mekkînin ve Celâlüddîn Mehallînin şerhleri ile Nevreddîn Alî bin Yahyâ Ziyâdînin Mehallî şerhine hâşiyesi meşhûrdur. (**Ravda-tüt-tâlibîn**), (**Riyâd-us-sâlihîn**) ve (**Hilye-tül-ebrâr**) da denilen (**Ezkâr**) kitâbları çok kıymetlidir. 47, 113, 243, 248, 352, 415, 422, 434, 513, 632, 780, 782, 1035, 1064, 1072, 1092, 1144, 1162.

727 — NEWTON: İngiliz matematik ve fizikcisidir. 1052 [m. 1642] de tevellüd, 1140 [m. 1727] da vefât etdi. Yer çekimi kanûnunu buldu. Işık üzerinde de buluşları vardır. Bir gök dürbünü yaptı. 539, 545, 551, 1048.

728 — NİŞÂNCI MUHAMMED PÂŞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Haleb kâdîsi pîr Ahmed efendinin oğludur. Üçüncü Murâd hânın nişancısı iken bindört 1004 [m. 1596] de vefât etdi. Fâtih ile Kara-gümrük arasında yaptırdığı Nişancı câmi'i yanındaki türbesindedir. Câmî', harâb olmakta iken, 1380 [m. 1960] de başvekil Adnan Menderes tarafından temelden ta'mîr ve tezyîn edilmiştir.

729 — NİŞÂNCI ZÂDE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Ramezân, Edirne'de kâdî idi. [898] de tevellüd ettiğini (**Mir'ât-i kâinât**) kitâbında yazmıştır. 1031 [m. 1622] de Edirne yolunda vefât etdi. (**Mir'ât-i kâinât**) ve (**Fetâvâ-i rûmiyye**) ve başka eserleri vardır.

730 — NİYÂZÎ-İ MISRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sôfiyenin meşhûrlarından, Halvetî meşâyihindedir. Anadolu'da Soğanlı'da tevellüd, Mısır'da tahsîl etdi. Bursa'da yaşadı. Midilliyeye nefy edildi. 1105 [m. 1693] de Limni adasında vefât etdi. Türkçe divânı çok yanık ve tatlı olup, birkaç kerre basılmıştır. Ba'zı yazarlar, bunun için, sonradan sapıttı diyorlar. (Peygamberimiz Muhammed Mustafâ hepimizden üstündür. Âli güzel, Eshâbı çok temizdir) beytleri, sapık olmadığını göstermektedir. İkiyüzikinci [202] sırada Cüneyd-i Bağdâdî ismine bakınız! 220, 504, 651, 932, 1018, 1075, 1087.

731 — NİZÂMÜDDİN EVLİYÂ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sultân-ül meşâyih Evrenk-Âbâdîdir. Babası Buhârâdan Hindistâna gelip, Bedâyün kasabasında yerleşmiştir. Kendisi 633 de tevellüd, yediyüzyirmibeş 725 [m. 1325] de vefât etdi. Delhî civârında Gıyâspurda, Emîr Hüsrev Dehlevî türbesine yakın büyük türbesi ziyâret edilmektedir. Yirmi yaşında iken Çeştiyye meşâyihinden Ferîdeddîn-i Genc-i şekere intisâb ederek kemâle gelmiştir. (**Ferâid-ül-fevâid**) ve (**Râhat-ül-muhibbîn**) kitâbları vardır. Talebesinden Hasen Sencerînin yazdığı (**Fevâid-ül-füâd**) kitâbında hâl tercemesi uzun bildirilmiştir. Talebesinden M.Fahrüddîn, İmâm-ı a'zamın (**Fikh-ı ekber**)inin Molla Aliyy-ül-kârî tarafından yapılan şerhini kısaltarak fârisî ve urdu dillerine terceme ederek (**Akâid-i nizâmiyye**) ismini vermiş, (**Hakikat Kitâbevi**) tarafından 1993 de baskısı yapılmıştır. 721, 733, 767, 1129, 1171, 1177.

732 — NİZÂM-ÜL-MÜLK “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hâce Kıvâm-üd-dîn Ebû Alî Hasen bin Alî, İrân Selçûkîlerinden Alb Arslanın ve oğlu Melikşâhın vezîridir. 408 [m. 1018] de Tus şehrinde tevellüd, 485 [m. 1092] de Nihâvendde Hasen Sabbâhın adamı tarafından şehîd edildi. Fıkh ve hadîs âlimi idi. Akl, tedbir ve adâleti ile devleti idâre etdi. Âlimlere, zâhidlere çok ihsân ederdi. Çok sayıda câmi’, medrese, hayrât yaptı. Bağdâdda (Medrese-i nizâmîyye) adında bir üniversite yaptı. İsfehânda da büyük mekteb yaptı. 1107, 1122, 1134.

733 — NİZÂR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Resûlullahın ondokuzuncu babasıdır. Nizâr, az demektir. Dünyâya gelince, babası Me’add, bunun alındaki nûru gördü. Çok sevinip, büyük bir ziyâfet vermişti. Böyle oğul için, bu kadar ziyâfet az birşey demişti. Bunun için oğlunun ismi Nizâr kaldı. Bu nûr, Âdem aleyhisselâmdan beri oğuldan oğula gelmiş, nihâyet, asl sâhibi olan Muhammed aleyhisselâmda kalmıştır. Böylece Adnân oğulları arasında, nûrlu bir soy vardır. Her asrda, bu soydan olan zât, alındaki nûrdan belli olurdu. Bu zât hangi kabîlede ise, o kabîle şerefli olurdu. Nizâr oğulları arasında bu şeref, Mudar ve İlyâs kabîlesinde bulundu. Sonra Kureyş kabîlesinde kaldı. 387, 390, 1139.

734 — NÛH “aleyhisselâm”: İdrîs “aleyhisselâm” göke çıkarıldıktan sonra, insanlar azdı. Doğru yoldan ayrıldı. Putlara ya’nî heykellere tapmağa başladılar. Cenâb-ı Hak, bunlara Nûh aleyhisselâmı gönderdi. O zemân, elli yaşında idi. Nice yıl, onları dîne da’vet etdi. Yalnız oğulları Sâm, Hâm, Yâfes ile az kimse îmân etdi. Çoğu kulak asmadı. Kendi oğlu Yâm, ya’nî Ken’ân bile îmân etmedi. Alay ve işkençe etdiler. Onlara bed düâ etdi. Beşyüz yaşından sonra, gemi yapması emr olundu. Gemi bitince, tûfân oldu. Mü’minler ile gemiye bindi. Gemiye binenlerin seksen kişi olduğu ve geminin üç kat olduğu (**Arâis-ül-mecâlis**)de yazılıdır. Bu kitâb Mısrda basılmıştır. Her hayvandan da birer çift aldı. Oğlu Ken’ânı da gemiye çağırıldı. Ben, dağa çıkar kurtulurum dedi. Bir dalga geldi. Oğlunu alıp boğdu. Sular dağları aşdı. İnsanlar ve hayvanlar telef oldu. Altı ay sonra, yağmurlar durdu. Sular çekildi. Gemi, Hakkârîde Cûdî dağına oturdu. İnsanlar, üç oğlundan üretti. Nûh aleyhisselâma ikinci Âdem “aleyhisselâm” denildi. Sâmdan arab, fars ve rum, Hâmdan Hindistân, Habeş ve Afrika halkı, Yâfesden de Asyalılar ve türkler meydâna geldi. Behreng buğazından Amerikaya da geçip yerleşenler oldu. Nûh “aleyhisselâm”, bin yaşında vefât etdi. 26, 62, 81, 83, 106, 354, 356, 377, 379, 431, 482, 483, 488, 525, 1128, 1154, 1166, 1180, 1189.

735 — NÛH BİN MUSTAFÂ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Allâme Nûh efendi, Konyalıdır. Mısra gitti. 1070 [m. 1659] de Kâhiredde vefât etdi. 416, 1180.

736 — NÛZHET “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Me’ârif mektûbcusu idi. 1244 de İstanbulda tevellüd ve 1304 [m. 1886] de, Sivâsda vefât etdi. Hıristiyanlara cevâb olan (**İzhâr-ul hak**) kitâbının birinci kısmını türkceye terceme ederek (**İzâh-ul-hak**) ismini vermiştir. 1161.

737 — OĞUZ HÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Eski türkler, şark ve garb türklere diye ikiye ayrılmıştı. Şark türklere, beş, garb türklere, onbeş kabîle idi. Uygurlar şark, Oğuz ve Kırgızlar da, garb türklere idi. Hicretten beşbin sene önce, Hind, İrân ve Irâka yayılmışlardı.

Oğuz türklere hicretten binüçyüz sene önce, Oğuz hânın kumandasında, Şâma kadar gelmişti. İslâmîyyet yayılınca, Mâverâünnehr ve Buhârâ tarafları (Horâsân) emâretine verildi. Me’mûn halife tarafından buraya vâlî ta’yîn edilen Sâmân oğulları, sonra [261] de hükûmet kurdu. Merkezleri Buhârâ idi. Oğuz türklere ve Selçuk türklere, Abbâsî halifesi Mutî’ zemânında [334] de müslimân oldu. Oğuzların en kıymetlisi, Kayı hânın kabîlesi idi. Bunun torunlarından Süleymân şâh, Cengiz zemânında Anadolu tarafına gelip, 626 [m. 1229] senesinde Fıratda boğuldu. Dört oğul kaldı. Bunlardan Ertuğrul beğ, Cengizlerden uzaklaşmak için, kabîle-

si ile Sivâs tarafına geldi. Bir tatâr ordusu ile, Selçuk sultânı Alâ'üddîn harb ediyordu. Selçuklulara yardım etdi. Sultân, Ertuğrul beğın Kayı hân kabilesini Ankara civârına yerleşdirdi. Sonra, beşyüz kişi ile Söğüde yerleşti. 680 [m. 1281] senesinde vefât etdi. Üç oğlundan küçüğü olan Osmân beğ, babası yerine emîr seçildi. 699 [m. 1299] da Osmânlı devletini kurdu. 533.

738 — OSMÂN AĞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sultân Ahmed hân-ı evvelin bâb-üs-seâde ağası idi. Binyirmibir 1021 [m. 1612] senesinde Kadıköyünde Osmân ağa câmi'ini yaptı. Bunun yerinde kadı Muhammed efendi câmi'i vardı. Bunun için oraya Kadı-köyü denilmiştir.

739 — OSMÂN BEDREDDİN: Seyyid Selmân efendinin oğludur. 1274 [m. 1857] de Erzurumda tevellüd, 1340 [m. 1922] da Harputda vefât etdi. 1293 [m. 1875] de Karsda üçüncü tabur imâmı oldu. O yıllarda seyid Tâhânın oğlu ve halifesi seyid Ubeydüllah ile ve mevlânâ Hâlidin halifelerinden Kufrevî şeyh Muhammed ve Gümüşhâneli Ahmed Ziyâeddîn ve Erzincanlı Terzi baba demekle meşhûr Vehbî Hayyâtın talebelerinden hâci Fehmi efendilerle sohbet eyledi. 1297 [m. 1879] de Palu kasabasında yirmisekizinci alayın üçüncü tabur imâmı iken seyid Mahmûd-i Sâmîni ile mülâkî oldu. Sâmîni, sekizinci müceddid demektir. Onsekiz günde icâzet aldı. 1325 [m. 1906] de emekli olunca, Harputda birçok zevâtı sülûk ile, bir kısmını da yalnız sohbet ile cehâletten kurtardı. İkiyüzbine yakın teşnedilân, çeşme-i feyzinden sîrâb olmuştur. 1327 [m. 1908] de Hicâz seferinde, Şâm, Mekke ve Medîne âlimlerinin ta'zîm ve tekrîmlerine mazhar olmuştur. (**Gülzâr-ı Sâmîni**) adındaki mektûbâtı ve (**Gülbün-i irşâd**) ve (**Mecâlis-i sâmîniyye**) adındaki beş cild kasîdeleri vardır. Beyâz fes üzerine beyâz sarık sarardı. Oğulları Nûreddîn ve Ziyâeddîn Uz birer cevher idi. 639, 1132.

740 — OSMÂN BİN AFFÂN “radiyallahü anh”: Ebul'âs bin Ümeyye bin Abd-i Sems bin Abd-i Menâf torunudur. Aşere-i mübeşşeredendir. Üçüncü halifedir. Resûlullahın iki kızını aldığı için (**Zinnûreyn**) denir. Önce müslimân olanların beşincisidir. Zevcesi Rukayye “radiyallahü anhâ” ile iki kerre Habeşistâna ve sonra Medîne-i münevvereye hicret etdi. Çok zengin tüccâr idi. Bütün malını, dîn-i islâm için sarf etdi. Hilm ve hayâ ile meşhûrdur. Hicretin yirmidördüncü [24] sene başı olan Muharrem'in birinci günü halife seçildi. Kıbrıs adasının ilk fâtihidir. [35]. ci senenin Zil-hicce ayında, Kur'ân-ı kerîm okurken şehîd edildi. Mubarek kanı bulunan Kur'ân-ı kerîm için, 388. ci sahîfeye bakınız! Hadîs-i şerîflerle medh-u senâ edilmiştir. Orta boylu, gür sakallı, sarışın güzel yüzlü, doğan burunlu idi. Salanan dişlerini altın tel ile sardırması. Bedr gazâsından başka her gazâda bulundu. Bedrin fazîletine de dâhil edildi. Nemâzda bir rek'atde bütün Kur'ân-ı kerîmi okuyan dört kimseden biridir. Çok okumaktan iki mushaf eskitti. Hazret-i Ebû Bekrin topladığı bir Kur'ân-ı kerîmden altı nüsha dahâ yazdırıp, altı vilâyete gönderdi. 44, 47, 59, 60, 114, 204, 242, 261, 350, 376, 380, 381, 388, 440, 510, 511, 621, 628, 717, 738, 752, 772, 790, 802, 1012, 1014, 1066, 1072, 1085, 1092, 1105, 1112, 1117, 1135, 1138, 1142, 1162, 1163, 1165, 1168, 1186, 1187.

741 — OSMÂN GÂZÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sultân birinci Osmân hân, Ertuğrul beğın oğlu ve Süleymân şâhın torunudur. Süleymân şâh, Cengiz fitnesinde Ahlat taraflarına yerleşmişti. Osmân hân, Osmânlı devletinin kurucusudur. 656 [m. 1258] da Söğüde tevellüd, 726 [m. 1326] da Söğüde vefât etdi. Bursadadır. 680 [m. 1281] de babası Ertuğrul beğ vefât edince yerine geçdi. İnegölü, Karacahisârı ruumlardan aldı. 699 [m. 1299] da Konyadaki Selçuk sultânı üçüncü Alâüddîn Keykûbâd, Gazân hâna esîr olunca, Yenişehirde Osmânlı devletini kurdu. Cesûr, zekî ve tam bir müslimân idi. Çok cömerd idi. Şeyh Edebâlî hazretlerinin kızı ile tehhül edip, bundan Alâüddîn pâşa oldu. Ömer beğın kızı Bâlâ hâtundan da sultân Orhân oldu. Konya Selçukî sultânı Alâüddîn şâhın altıyüzseksenekiz [688] senesinde sultân Osmâna gönderdiği takdîr ve iltifât ve nasihatlerle dolu uzun

mektûbu ve sultân Osmânın edeb ve nezâket dolu cevâbı, (**Mir'ât-i kâinât**) kitâbında yazılıdır. Ömrü, rum kâfirleri ile savaşmakla ve islâmiyyeti yaymakla geçti. Müslimânları râhata, huzûra kavuşturmak için çalıştı. Vefât edeceği zemân, oğlu Orhân beğе gönderdiği vasiyyetnâmesi, islâmiyyete olan sevgi ve saygısını ve türk milletinin râhat ve huzûrunu düşündüğünü ve insan haklarına olan gönülden bağlılığını açıkça bildirmektedir. Vasiyyetnâmenin özü şöyledir:

(Allahü teâlânın emrlerine muhâlif bir iş işlemiyessin! Bilmediğini islâm ulemâsından sorup anlıyasın! İyice bilmeyince bir işe başlamıyasın! Sana itâ'at edenleri hoş tutasın! Askerine in'âmı, ihsânı eksik etmiyesin ki, insan ihsânın kulcağızıdır. Zâlim olma! Âlemi adâletle şenlendir. Ve Allah için cihâdı terk etmiyerek beni şâd et! Ulemâyâ ri'âyet eyle ki, ahkâm-ı islâmiyye işleri nizâm bulsun! Nerede bir ilm ehli duyarsan, ona rağbet, ikbâl ve hilm göster! Askerine ve malına gurûr getirip, islâmiyyet ehlinden uzaklaşma! Bizim mesleğimiz Allah yoludur ve maksadımız Allahın dînini yaymaktır. Yoksa, kuru gavga ve cihângirlik da'vâsı değildir. Sana da bunlar yaraşır. Dâimâ herkese ihsânda bulun! Memleket işlerini noksânsız gör! Hepinizi Allahü teâlâyâ emânet ediyorum.) Osmânlı sultânları, bu vasiyyetnâmeye cândan sarılmış, devletin altıyüz sene hiç değışmiyen anayasası olmuştur. 532.

742 — OSMÂN HÂN-III: İslâm halifelerinin doksanıncısı ve Osmânlı pâdişâhlarının yirmibeşincisidir. Binyüzaltmışsekiz 1168 [m. 1754] de cülûs etdi. Binyüzyetmişbir 1171 [m. 1757]de vefât etdi. Yeni câmi' yanında, Turhân sultân türbesindedir. Kardeşi birinci Mahmûd hân da buradadır. 1169 [m. 1755] da Üsküdârda (**İhsâniyye câmi'i**) ile (**İhsâniyye mescidi**)ni ve aynı senede İstanbulda (**Nûr-i Osmâniyye**) câmi'ini yaptırmıştır. Bu câmi'i, kardeşi birinci Mahmûd hân yaptıрмаğa başlamıştı. Vâlidesi Şâhsuvâr sultân, câmi' yanındaki türbededir. 666, 1152, 1153, 1184.

743 — OSMÂN HOPAVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Babası Hasendir. 1241 [m. 1825] de vefât etdi. (**Dürre-tün-nâsîhîn**) tefsîri ve hadîs kitâbları vardır. 419, 732.

744 — OSMÂN KARABIYIK: Hüseyin Hilmi Işıkin talebesi ve Hakikat Kitâbevinin müdürüdür. İslâm kitâblarının basılması ve yayılmasına çok hizmet etmiştir.

745 — OSMÂNLI SULTÂN LARI “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in”: Osmânlı devleti 699 [m. 1299] da kuruldu. Dîn-i islâm ile idâre edildi. Osmânlı sultânları 923 [m. 1517] den itibaren bütün müslimânların halifeleri oldular. Her işlerinde islâmiyyete uydular. Altıyüzyirmüç sene islâmiyyete hizmet etdiler. Ehl-i sünnet olup, haneff mezhebinde idiler. Üçüncü kısım, 65. ci maddenin sonuna bakınız! İslâmiyyeti yaymak ve müslimânları korumak için kâfirlerle cihâd yaptılar. İslâmiyyeti bozmak, müslimânları bölmek için saldıran mezhebsizleri terbiye etmek için çok uğraşdılar. Âlûsî (**Gâliyye**)nin doksanbeşinci sahîfesinde diyor ki, (**Yeryüzünü sâlih kullarıma mîrâs bırakırım**) meâlindeki âyet-i kerîmenin Osmânlı sultânlarını övdüğünü Abdülganî Nablûsî bildirmektedir. (**Burhân**) kitâbı da bunu yazmaktadır. 940 [m. 1534] da Hindistân sâhillerine girdiler. Masonların ve İngilizlerin oyunları ile 1326 [m. 1908] da halifelerin salâhiyyetleri sınırlandı. 1340 [m. 1922] da Devlete ve 3 Mart 1342 [m. 1924] de hilâfete son verildi. Azgın islâm düşmanlarından İngiliz câsûsu Lawrence'in bu işlerde çok te'sîri oldu. Osmânlı toprakları üzerinde kurulan küçük arab devletleri, Avrupalıların kontrolü altında kaldı. İkinci cihân harbinden sonra da, başlarına geçen din câhili devlet adamları, islâmiyyeti içerderykdılar. Doktor Muhammed Harb tarafından 1413 h. [m. 1991]de Şamda üçüncü baskısı yapılan arabî (**Müzekkiratü sultân Abdülhamîd**) kitâbında Osmânlı devletinin yıkılması ve islâmiyyetin yok edilmesi için, ingilizlerin hileleri ve askerî hücumları uzun yazılıdır. 350, 441, 460, 532, 621, 802.

746 — ÖMER BİN ABDÛL'AZİZ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Mervân bin Ha-

kemin torunudur. Emevî halífelerinin sekizincisidir. Annesi, Ömer bin Hattâbın oğlu Âsımın kızıdır. [60] senesinde Medîne'de tevellüd, 101 [m. 720] senesinde zehrlenerek şehîd edildi. [99] da halife oldu. Amcası olan halife Abdülmelikin dâmâdı idi. Adâletde ikinci Ömer idi. Hazret-i Mu'âviyeden sonra hutbelerde, Ehl-i beyte la'net edilmeğe başlanmışdı. Bu kötü âdeti kaldırdı. Beyâz, ince ve nâzik yüz-lü, za'îf, güzel sakallı, sevimli bir zât idi. İmâmlığı, Resûlullah efendimize çok benzerdi. Malatyayı rumlardan, yüzbin esîr karşılığı satın aldı. 120, 350, 465, 512, 513, 609, 738, 988.

747 — ÖMER BİN ALÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İbni Mülkın Sirâcüddîn Ebû Hafıs Mısırî, Şâfi'î hadîs ve fikh âlimlerindedir. [723] de tevellüd, 804 [m. 1401] senesinde vefât etdi. Çok kitâb yazdı.

748 — ÖMER BİN FÂRID “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Tesavvuf büyüklerinden ve Resûlullahın âşıklarındandır. Benî-Sa'd kabilesindedir. 576 [m. 1180] da Mısırda tevellüd, 636 [m. 1238] da orada vefât etdi. (Kurâfe)dedir. Onbeş sene Hi-câzda kaldı. (**Hamriyye**) ve (**Tâiyye**) kasîdeleri çok makbûldür. (**Tâiyye**)sinde din bilgilerinin hakîkatini ve Evliyânın zevklerini toplamışdır. Böyle olgun kasî-de yazmak başkasına nasîb olmamışdır. Yediyüzelli beyt kadardır. 497.

749 — ÖMER BİN HATTÂB “radiyallahü anh”: Resûlullahın ikinci halîfesidir. Aşere-i mübeşşeredendir. Hicret-i Nebeviyyede kırk yaşında idi. Kureyşin eş-râfından idi. Önce, islâma düşman oldu. Bi'setin altıncı yılında, kırkıncı veyâ kırkbeşinci olarak îmâna geldi. Bununla müslimânlar çok kuvvetlendi. Silâhli olarak, açıkca hicret etdi. Resûlullahın gelmekte olduğunu Medînedeki müslimân-lara müjdeledi. Bütün gazâlarda bulundu. Çok kahramânlık gösterdi. Fârûk adını aldı. Ebû Bekri halife yaparak, karışıklık çıkmasını önledi. Onüçüncü yılın Cemâzil'âhır ayı yirmisekizinci Salı günü halife seçildi. Çok memleket aldı. İslâmın adâletini bütün dünyâya tanıttı. Yirmiüçüncü [23] senenin son ayında, câmi'de sa-bâh nemâzına durunca, Mugîre bin Şu'benin kölesi Ebû Lü'lü Fîruz kâfiri tarafın-dan bıçakla, karnından yaralanıp yirmidört sâat sonra vefât etdi. Resûlullahın yanına defn edildi. Oğluna, islâmîyetin emr ettiği kadar değnek vurulmasını emr etdi. Eshâb-ı kirâm yalvardığı hâlde, bir değnek az vurulmasına izn vermedi. Dayakdan oğlu bayıldı. Çok üzüldü ise de, pişmân olmadı. Çok hadîs-i şerîf ile medh edildi. Bunların çoğunu hazret-i Alî haber vermişdir. İri yarı, buğday renkli, uzun boylu, gözleri kızıl, bıyıklarının ucu sarı idi. Üzüntülü veyâ düşünceli olun-ca uclarını bükerti. Sakalı ve bıyıkları sık idi. Yanaklarının üzerinde az idi. Sol elini, sağ eli gibi iyi kullanırdı. Eğere dokunmadan ata binerdi. Çok heybetli, yüreği çok kuvvetli idi. Edebinden, hayâsından, Resûlullahın huzûrunda o kadar ya-vaş konuşurdu ki, (**Yüksek söyle yâ Ömer! İşitmiyorum**) buyurulurdu. Resûlul-lahın kayın pederi idi. Hazret-i Alînin dâmâdı idi. Benî-Adiy kabîlesi büyüklerin-den olup, soyu Hattâb bin Nüfeyl bin Abdül'uzza bin Rebâh bin Abdûllah bin Ku-rat bin Rezâh bin Adiy bin Kâ'b'dır. 21, 28, 44, 45, 59, 60, 71, 108, 109, 114, 204, 235, 249, 252, 259, 263, 347, 349, 350, 379, 380, 381, 388, 442, 447, 448, 450, 452, 457, 471, 473, 478, 497, 498, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 516, 532, 578, 583, 584, 595, 607, 608, 609, 610, 616, 621, 645, 687, 696, 698, 699, 717, 719, 729, 738, 752, 788, 801, 802, 848, 885, 909, 913, 920, 923, 952, 993, 1014, 1065, 1068, 1092, 1094, 1096, 1100, 1104, 1118, 1126, 1129, 1138, 1139, 1147, 1152, 1165, 1168, 1169, 1176, 1180, 1186, 1189, 1195, 1197.

750 — ÖMER FEHMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Seyyid Ömer Fehmî bin Ha-sen 1292 [m. 1875] de (**İzhâr-ül-hak**) ikinci kısmını terceme ederek, (**İbrâz-ül-hak**) ismini vermişdir. 1161.

751 — ÖMER RIZÂ: Şâ'ir Muhammed Âkifin dâmâdıdır. 1310 [m. 1893] da Kâ-hirede tevellüd, 1371 [m. 1952] de İstanbulda vefât etdi. Edirne-kapıdadır. Câ-mi'ulezherde okudu. Muhammed Abduhun reformcu fikirlerine saplandı. Mu-

hammed Alî ismindeki bir Kadyânînin ingilizce tefsîrini türkçeye terceme ederek (**Tanı buyruğu**) ismini verdi. Burada, İsâ aleyhisselâmın babası vardır demekde ve Nahl sûresinin altmışsekizinci âyetine verdiği ma'nâ da küfre sebep olmaktadır. İngilizceden çevirdiği (**Asr-ı se'âdet târihi**) de, onun gibi düşünen bir zümre tarafından halkın önüne sürülmektedir. 468, 499, 887, 1088.

— **PÂNİ-PÛTÎ**: Senâüllah ismine bakınız!

752 — PASKAL: Fransız fizikcisidir. 1032 [m. 1623] de tevellüd, 1072 [m. 1662] de vefât etdi. Papas idi. Fizikte sıvıların basıncı kanûnu ile ve geometride bilhâssa koniler üzerindeki buluşları ile meşhûrdur. Dahâ onsekiz yaşında iken bir hesâb makinesi yapmışdır. Dînî düşünceleri fransız papasları ve papa tarafından kabûl edilmemişdir. Hıristiyanlık dîni, ilm ve fen adamlarını kabûl etmemektedir. 27.

753 — PASTÖR: Fransız kimyâgeridir. 1237 [m. 1822] de tevellüd, 1312 [m. 1895] de vefât etdi. Bulaşıcı hastalıklar, mikroplar ve aşılarda keşfleri vardır. Cenâzesinin hıristiyan merâsîmi ile kaldırılmasını vasiyyet etmişdir. 27, 704.

754 — PAULUS: Bolüs adında bir yehûdî idi. Fransızlar (**Saint Paul**) derler. Mîlâdın ikinci yılında Tarsusda doğdu. İsevî görünüp, kendini din âlimi tanıttı. İsâ aleyhisselâmdan sonra ilk işi, semâdan inen İncîli yok ettirmek oldu. İsâ, Allahın oğludur dedi. Şerâbı ve domuzu halâl etdi. Kiblelerini Kâ'beden şarka, güneşin doğduğu tarafa döndürdü. Allahın kendisi birdir. Sıfatları üç dürlüdür dedi. Bu sıfatlara (Uknûm) dedi. Dönme yehûdînin bu sözleri ilk yazılan dört (**İncîl**)e, bilhâssa Lukanın İncîline karıştı. Havârîlerden olan Barnabas, bunun yalanlarına aldanmadı. İsâ aleyhisselâmdan gördüklerini ve işitdiklerini doğru olarak yazdı. Fekat bozuk dört İncîle aldananlar, fırka fırka ayrıldı. Birbirine uymaz yetmişiki fırka hâsıl oldu. Paulusun düşmanlığı anlaşılacak Kudüsde iki kerre habs edildi. Sonra Romaya götürüldü. Mîlâdın altmışyedinci [67] senesinde Neron tarafından orada başı kesildi. Kemikleri, Sen Piyer kilisesindedir. Hazîranın yirmidokuzunda yortusu yapılır. 42, 1079, 1083, 1122, 1130.

755 — PETRUS: Sen Piyer de denir. Eski ismi Şem'un idi. Havârîlerdendir. Andriyasın kardeşidir. Üçyüzdoksandokuzuncu [399] sırada (**Havârîler**) ismine bakınız! 1108, 1133.

756 — PEZDEVÎ: Üçyüzyonedinci [317] sırada Fahr-ul-islâm ismine bakınız!

757 — PİSAGOR: Eski yunan filosofudur. Bunun felsefesine (İşrâkiyyun) denir.

758 — RÂBÎ'A-İ ADVİYYE "rahmetullahi teâlâ aleyhâ": Babası İsmâ'îldir. Zühd ve salâh ile meşhûr bir hâtundur. Basralıdır. Süfyân-ı Sevri ve Hasen-i Basrî, Râbî'adan feyz alırlardı. 135 [m. 752] de Kudüs civârında vefât etdi. 212.

759 — RÂFÎ'Î: Yirmiikinci [22] sırada Abdülkerîm-i Râfî'î ismine bakınız!

760 — RAHMETULLAH EFENDİ "rahmetullahi teâlâ aleyh": Rahmetullah bin Halîl-ür-rahmân Hindî, Hanefî fikh âlimidir. Delhîde yetişti. Abdül'azîz hân kendisini İstanbula da'vet etdi. Madalya verdi. Ma'âş bağladı. Hıristiyanlara bir reddiye yazmasını istedi. İstanbulda, arabca (**İzhâr-ül-hak**) kitâbını yazdı. Kitâb dört cilttir. Mekke baskısı pek nefisdir. Londradan Hindistâna gelen protestân papasları ile yaptığı mücâdelesini ve onları kaçırdığı yazılıdır. Kitâbı Sultân Abdül'azîz Hân için yazmışdır. İngiliz gazeteleri, (Bu kitâb yayılırsa, hıristiyanlık mahv olur) yazmışlardır. Nüzhet efendi bunun birinci kısmını, Ömer Fehmî efendi de ikinci kısmını türkçeye terceme etdi. Delhîde hıristiyan papasları ile mücâdele edip, hepsini mağlûb etdi. Bu mücâdeleleri (**Beyân-ül-hak**) kitâbında ve türkce tercemesinde yazılıdır. 1306 [m. 1889] da 75 yaşında iken Mekke'de vefât etdi. 389.

761 — RÂKİM EFENDİ "rahmetullahi teâlâ aleyh": Mustafâ Râkım efendi, meşhûr hattâtlardandır. Yedi-kulelinin talebesidir. 1181 [m. 1767] de vefât etmişdir. Merkez efendindedir. Yüz kadar Mîshaf-ı şerîf yazdı.

762 — RÂKİM EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Meşhûr hattâtdır. Anadolu kâdı-askeri idi. 1242 [m. 1826] de vefât etdi. Kara-gümrükde Zincirli kuyu civârındadır. Mezâr taşındaki yazı kendisindedir.

763 — RÂSİM EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Eğri kapılı Muhammed Râsim efendi, hattât ve şâ’irdir. 1099 da İstanbulda tevellüd, 1185 [m. 1771] de vefât etmişdir. Ahmed Yekdest hazretlerinin talebesi olan Tatâr Ahmed efendiden feyz almışdır. Nûr-i Osmâniyye câmi’i şerîfi orta kapı hâricindeki âyet-i kerîmeler bunun yazısıdır. Câmi’in târihini gösteren (**Humâyûn ola bu nev’u câmi’i sultân Osmânın**) beytini de bu yazmışdır. Kabri Eğri kapı hâricinde, kapıya karşı parmaklık içindeki Eshâb-ı kirâmdan Abdüs-Sâdik Âmir bin Ubâdenin ayak tarafındadır.

764 — RAT: Fransız müsteşriki olup, kıymetli islâm kitâblarını fransızcaya terceme etmişdir. 1142.

765 — REBÎ BİN HAYSEM “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Zühd ve takvâsi ile meşhûrdur. 68 [m. 687] de Tus şehrinde vefât etdi. 633, 692.

766 — REMLÎ HANEFÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Dörtüyüzüçüncü [403] sırada Hayreddîn-i Remlî ismine bakınız! 825.

767 — REMLÎ ŞÂFÎ’Î “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Hüseyin Şihâbüddîn-i Remlî, Şâfi’î olup, 753 de tevellüd, 844 [m. 1440] de vefât etmişdir.

768 — REMLÎ ŞÂFÎ’Î “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Ahmed Şihâbüddîn-i Remlî, şâfi’î âlimlerinden olup, 973 [m. 1565] de vefât etmişdir.

769 — REMLÎ ŞEMSÜDDÎN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Allâme Şemseddîn Muhammed bin Ahmed bin Ahmed Menûfî, 919 da tevellüd ve 1004 [m. 1596] de vefât etmişdir. Çok eser yazmış ve babasının fetvâlarını toplamışdır. Bu fetvâlar, İbni Hacerin (**Fetâvâ-yı kübrâ**)sı kenarında Mısrda 1357 de basılmışdır. Nevevînin (**Minhâc**)ını da şerh etmişdir. 223, 323.

770 — REŞİD PÂŞA: Şerîf Ahmed Reşid bin seyyid Nu’mân Fikri, Mûsul vâlîsi idi. Tekaüd olunca, 1325 [m. 1907] de (**Rûh-ul-Mecelle**) kitâbını, sekiz cild olarak, İstanbulda, bir senede yazmış, bu ve (**Dîn-i mübîn-i islâm**) kitâbı basılmışdır. 367, 816, 823.

771 — REŞİD RIZÂ: Muhammed Reşid Rızâ, 1281 [m. 1865] de Lübnânda Kalemun kasabasında tevellüd ve 1354 [m. 1935] de vefât etdi. Muhammed Abdühün talebesi olduğu (**Müncid**)de de yazılıdır. Hocasının dinde reformcu fikirlerini yaymak için Mısrda (**El-Menâr**) mecmû’asını çıkardı. (**Elda’vetü vel-irşâd**) medresesinde hocalık yaptı. (**El-muhâverât**) kitâbında, Ehl-i sünnet mezhebine ve fikh kitâblarına saldırdı. Diyânet işleri reîslerinden Hamdi Akseki bu kitâbı türkçeye çevirmişdir. (**Fâideli Bilgiler**) kitâbında, buna cevâb verilmişdir. 310, 1105, 1117.

772 — RIZÂ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Alî Rızâ, oniki imâmın sekizincisidir. İmâm-ı Mûsâ Kâzımın oğlu ve Muhammed Cevâd Takînin babasıdır. 153 [m. 770] de Medîne de tevellüd ve 203 [m. 818] de Tus, ya’nî Meşhedde vefât etdi. Nemâzını halife kıldırdı. Me’mûn halife, İmâm hazretlerini çok sever ve sayardı. İmâmî dâmâd yaptı. Yerine halife olmasını emr ve i’lân edip, paralara ismini yazdı. Bayrağı ve asker elbisesini siyâh yerine yeşil yaptı. Fekat, İmâm önce vefât etdi. Bâyezîd-i Bistâmî, İmâmın sohbeti ile şereflendi. 62, 992, 1061, 1081, 1087, 1133, 1143, 1152.

773 — RİŞLİÖ: Fransada onüçüncü Louisnin başvekîli idi. 993 [m. 1585] de tevellüd, 1052 [m. 1642] de vefât etdi. Papas idi. Kardinal olmuşdu. Protestan düşmanı idi. Çok kurnaz ve zâlim idi. 27.

774 — RUKAYYE “radiyallahü anhâ”: Resûlullahın kızıdır. Otuzüç yaşında iken tevellüd eyledi. Çok güzel idi. Ebû Lehebin oğlu Utbeye nikâh edildi. (**Tebbet ye-**

dâ) sûresi gelince Utbe, düğünden önce boşadı. Vahy gelerek hazret-i Osmâna ni-kâh edildi. Birlikde iki kerre Habeşistâna hicret etdiler. Yirmiiki yaşında iken, Bedr gazâsında hasta oldu. Hazret-i Osmâna Bedre gelmeyip zevcesine hizmet etmesi emr olundu. Bedr zaferinin müjdesi Medîneye geldiği gün defn olundu. 1158, 1186.

775 — RUTHERFORD: 1288 [m. 1871] de Yeni Zelândada tevellüd, 1356 [m. 1937] de vefât etdi. Fizikcidir. Radio-aktif şu'âların üç çeşid olduğunu buldu. Atomun yapısını keşf etdi. Gazların ionisation teorisini kurdu. 1326 [m. 1908] da Nobel mükâfâtını aldı. 549, 550.

776 — RUZBEHÂN-I BAKLÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şeyh Ebû Muhammed Şîrâzî, Kübrevîyye meşâyihindendir. Necmüddîn-i Kübrânın mürididir. Ebû Necîb-i Sühreverdinin halifesi olan Ammâr Yâserin halifesidir. Altıyüzaltı 606 [m. 1209] târihinde Şîrâzda vefât etdi. (**Tefsîr-i arâyis**), (**Kitâb-ül envâr**) ve (**Şerh-ul-sathiyât**) kitâbları vardır. 765, 1154.

777 — RÜKNEDDÎN-İ ÇEŞTÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Rabbânînin “kuddise sirruh” babası olan Abdül-Ehadın üstâdıdır. Şeyh Abdül-kuddüsün ikinci oğlu ve halifesidir. Tesavvufun ve islâmîyyetin esrârını bildiren (**Merec-ül-bahreyn**) kitâbı ve (**Mektûbât**)ı çok kıymetlidir. 983 [m. 1575] senesinde vefât etdi. Hindistânda babasının yanındadır. 93, 1060, 1064.

778 — RÜKNEDDÎN-İ HÂFÎ: (**Mesmû'at**) 99.cu sahîfesinde ismi geçmektedir. 99.cu sırada Alaüddevele ismine bakınız!

779 — SÂBÎT BİN KAYS “radıyallahü anh”: Ensâr-ı kirâmdandır. Resûlullahın hafîbi idi. Bütün gazâlarda bulundu. Hazret-i Ebû Bekr zemânında, Arabistânın ortasındaki Yemâme cenginde şehîd oldu. 644, 1013, 1152.

780 — SA'D BİN EBÎ VAKKÂS “radıyallahü anh”: Mâlik bin Übeyd bin Abd-i Menâf bin Kâ'b bin Zühre bin Hakîm bin Mürre torunudur. İlk müslimân olanların yedincisidir. Cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Onyediyâşında müslimân oldu. Mekke'de nemâz kılarlarken, alay eden kâfirin başına deve kemiği atarak ilk kâfir kanı akıtan bu oldu. Bütün gazâlarda bulundu. Düşmana ilk ok atan budur. İrânı alan, Kadiye zaferini kazanan ordunun başkumandanı idi. Sonra İrâk vâlisî oldu. Hazret-i Osmân zemânında Kûfe vâlisî oldu. Deve ve Siffîn muhârebelerine karışmadı. Ellibeş 55 [m. 675] senesinde vefât etdi. Medîne-i münevverededir. 510, 607, 643, 1010, 1084.

781 — SA'D BİN MU'ÂZ “radıyallahü anh”: Evs kabîlesinin reîsi idi. Hicret-den evvel Medîne'de îmân etdi. Bedr, Uhud ve Hendek gazâlarında bulundu. Beşinci yılda, Hendek'de aldığı yaradan vefât etdi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buna çok ağladı. Cenâze nemâzını kendisi kıldırdı. Hadîs-i şerîflerle medh edilmiştir. 506, 693, 1003.

782 — SA'DÜDDÎN-İ CEBÂVÎ: Sa'dî tarîkatinin reîsidir. Babası, Mûsâ Şeybânîdir. Şâmda Havran ile Kuds arasında Cebâ kasabasıdır. Üç vâsita ile Ebû Medyen-i Magribîden feyz almıştır. Yediyüz 700 [m. 1300] senesinde vefât etmiştir.

783 — SA'DÜDDÎN-İ KAŞGARÎ: Molla Câmî'nin üstâdı, Nizâm-i Hâmûşun halifesidir. Bu da, Alâüddîn-i Attârın talebesi idi. Vefâtı 860 dadır. 720, 1137.

784 — SA'DÜDDÎN-İ MUHAMMED HAMEVÎ: Büyük Velîdir. Necmüddîn-i kübrâdan feyz almıştır. Sadr-eddîn-i Konevî ile de sohbet etmiştir. (**Mahbû-bül-muhîbbîn**) kitâbı meşhûrdur. 650 [m. 1252] senesinde vefât etmiştir.

785 — SA'DÜDDÎN-İ TEFTÂZÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Mes'ûd bin Ömer, en büyük şâfi'î âlimlerindendir. 722 [m. 1322] de Horâsânda, Teftâzânda tevellüd, 792 [m. 1389] de Semerkandda vefât etdi. (**Mutavvel**) kitâbı, (**Telhîs**) şer-

hi olup, bedî, beyân, me'âni ve belâgat ilmlerini bildirmektedir. 1309 İstanbul bas-kısı nefesdir. (**Telhîs**)i Celâlüddîn Muhammed Kazvîni yazmış, 739 da vefât etmiş-dir. (**Akâid-i Neseîî şerhi**) meşhûrdur. Sadr-üş-şerî'anın (**Tenvîh**) kitâbına şerhi olan (**Telvîh**) kitâbından, imâm-ı Rabbânînin ders verdiği, (**Berekât**)da, Bedî'ud-dîn isminde yazılıdır. İlm-i kelâmda yazdığı (**Mekâsîd**) kitâbı ve buna yaptığı şerhi çok kıymetlidir. 1062, 1183.

786 — SA'DÎ ÇELEBÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sa'dullah bin Îsâ, Kastamonilidir. İstanbul kâdîsı ve müftüsü idi. Kemâl pâşa zâdeden sonra, onuncu Şeyh-ul-islâm oldu. 945 [m. 1539] de vefât etdi. Eyyûbdedir. Beydâvî tefsîrine ve (**Înâye**) adındaki Hidâye şerhine ve Fîrûzâbâdî Kâmûsuna yaptığı hâşiyeleri çok kıymetlidir. 518. ci sıraya bakınız! 1084, 1125.

787 — SA'DÎ ŞÎRÂZÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Müslîh-ud-dîn şeyh Sa'dî, Ehl-i sünnet âlimlerindedir. Tesavvuf büyüklerindedir. 589 [m. 1193] da Şîrâzda tevellüd ve 691 [m. 1292] de orada vefât etdi. Abdülkâdir-i Geylânînin halîfesinin talebesidir. İlm öğrenmekle, tâlibleri irşâdla ve kâfirlerle cihâdla uğraşdı. Nazm ve nesr üzere kitâblar yazdı. (**Gülistân**) kitâbında Etabekler devletinin beşinci sultânı Ebû Bekr bin Sa'dî çok medh etmektedir. (**Gülistân**) ve (**Bostân**) kitâbları çeşidli dillere terceme edilmiştir. Ondört kerre hacca gitti. Haçlı ordularına esîr düşdü. Şîrâzdaki Etabekler devleti 543 den 662 ye kadar devâm etdi. 621, 955.

788 — SADREDDÎN-İ KONEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebülme'âlî Muhammed bin İshak, Sôfiyye-i aliyyeden ve şâfi'î kelâm âlimlerindedir. Konyalıdır. Üvey babası olan Muhyiddîn-i Arabîden feyz aldı. Celâleddîn-i Rûmînin ve Sa'îdeddîn-i Fergânînin hocaları idi. 671 [m. 1272] senesinde vefât etdi. Konyadadır. 964, 1148, 1163, 1165.

789 — SADR-ÜŞ-ŞEHÎD HÛSÂMEDDÎN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Dört-yüzonsekizinci [418] sırada Hüsâmeddîn Ömere bakınız!

790 — SADR-ÜŞ-ŞERÎ'A-İ SÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ubeydullah bin Mes'ûd bin Tâc-üş-şerî'a Ömer, Burhân-üş-şerî'a Mahmûd bin Ubeydullahın kızının oğludur. Birinci Sadr-üş-şerî'a Ahmed bin Ubeydullah, anasının da, babasının da dedesidir. Dedesinin (**Vikâye**) kitâbını hem şerh etmiş, hem de kısaltmıştır. Kısalttığına (**Muhtasar-ı Vikâye**) veyâ (**Nikâye**) adını vermiştir. Bunun (**Vikâye şerhi**)ne çeşidli hâşiyeler yapılmıştır. Bunlar arasında, Ehî Çelebînin ve Hasen Çelebînin ve imâm-ı Birgivînin hâşiyeleri meşhûrdur. (**Tenkîh**) ve bunun şerhi (**Tevdîh**) üsûl kitâbları çok kıymetlidir. 750 [m. 1349] de Buhârâda vefât etdi. Hasen bin Muhammed Çelebî, molla Fenârî neslinden olup, 886 [m. 1480] da vefât etmiştir. 1084.

791 — SAFİYYE “radiyallahü anhâ”: Resûlullahın halasıdır. Halaları arasında yalnız bu îmâna geldi. Zevci Hâris, nübüvvetden evvel ölmüş, Hadîce-tül-küb-rânın kardeşi Avvâm ile nikâhlanmış, Zübeyr tevellüd etmişdi. Safiyye, Hendek gazvesinde bir yehûdî öldürüp, ganîmetden hisse aldı. 20 [m. 641] senesinde yetmişüç yaşında Medîne'de vefât etdi. 1198.

792 — SAFİYYE “radiyallahü anhâ”: Hayber yehûdîlerinin başı olan Huyey ibni Ahtabın kızı idi. Hayberde bir yehûdîye nişanlı idi. Sonra çok zengin olan Kenâne bin Hakîk ile evlenmişdi. Hicretin yedinci senesinde Hayber feth olundukda Safiyye de esîr edilmişdi. Resûlullahın hissesine düşüp âzâd buyurdu. İmân eyledi ve Resûlullahın nikâhı ile şereflendi. 50 [m. 670] senesinde Medîne'de vefât etdi. 166.

793 — SAFİYÜDDÎN-İ ERDEBİLÎ: Tanınmış tesavvufçularındandır. Muhammed Geylânîden feyz almıştır. Yediyüzotuzbeş 735 [m. 1335] senesinde Erdebilde vefât etdi. Hâcî Bayram-ı velînin feyzi, Erdebîlî yolundan gelmektedir. Erdebil, Tebrîz civârında bir kasabadır. 1087, 1175.

794 — SALÂH [İbni]: İbni Salâh Osmân şâfi'î şehri-zûrî, 643 [m. 1277] de vefât etdi.

795 — SA'İD BİN CÜBEYR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Tâbi'înin büyüklerindedir. Hadîs ve tefsîrde bir dâne idi. 95 [m. 714] de Vâsıtta vefât etdi. 440, 677.

796 — SA'İD EFENDİ: Hüseyin Hilmi Işıkın pederidir. Eyyûb sultânda Vezîr tekke mahallesinin eşrâfından idi. 1929 da vefât etdi.

797 — SA'İD BİN MENSÛR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hadîs âlimlerindedir. Horâsânlıdır. 229 [m. 844] senesinde Mekke'de vefât etdi. 392.

798 — SA'İD BİN MÜSEYYİB “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Muhammed Medenî, Tâbi'înin büyüklerinden ve Medînedeki yedi büyük âlimdendir. Onbeşinci [15] senede tevellüd, 91 [m. 710] senesinde Medîne'de vefât etdi. Kırk hac yaptı. 66, 628, 641, 1014.

799 — SA'İD BİN ZEYD “radiyallahü anh”: Aşere-i mübeşşeredendir. Dede-si Amr, hazret-i Ömer'in amcasıdır. Yine bunun kayın birâderi ve eniştesi idi. Bedrden başka gazâlarda bulundu. Yermük muhârebesinde ve Şâmın fethinde bulundu. 51 [m. 671] senesinde vefât etdi. 510.

800 — SA'İDEDDİN-İ FERGÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Ahmed, Sôfiyye-i aliyeden ve fıkıh âlimlerindedir. Necîbeddîn Alî Şîrâzîden, bu da Şihâbüddîn-i Sühreverdîden ve Sadreddîn-i Konevîden feyz aldı. 699 [m. 1299] senesinde vefât etdi. (**Füsûs**)u şerh etmiştir. (**Menâhic-ül-ibâd**) fıkıh kitâbını dört mezhebe göre fârisî yazmıştır. 1409 [m. 1988] senesinde, Hakîkat Kitâbevi tarafından, ofset baskısı yapılarak neşr edilmiştir. 1164.

801 — SA'LEBE: Sa'lebe bin Ebî Hâtıb, Ensârdan idi. Bedr gazâsında bulunmadı. Tefsîrlerin çoğuna göre, (Hazret-i Osmân zemânında vefât etdi. Malının çok olması için düâ istedi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, (**Kanâ'at et!**) buyurdu. Düâ için, tekrâr tekrâr isrâr etdi. Düâ buyurunca malı, hayvânları çoğaldı. Onlarla uğraşıp nemâza gelmez oldu. Resûlullahın gönderdiği zekât toplama me'mûrlarına zekât vermedi. Hakkında Tevbe sûresinin yetmişaltıncı [76] âyeti nâzil oldu. Bunu işitince, sadakasını getirip yalvardı ise de, kabûl buyurulmadı. (**Sa'lebeye yazıklar olsun!**) hadîs-i şerîfine hedef olmak felâketine düçar oldu.) Yukarıdaki âyet-i kerîmenin çeşitli kimseler hakkında geldiği ve bunlardan Sa'lebe bin Ebî Hâtıbın meşhûr olduğu (**Beydâvî**) hâşiyesinin tercemesi olan (**Tibyân**) tefsîrinde ve (**Hüseyinî**), (**Ebüsü'ûd**) ve (**Râzî**) tefsîrlerinde uzun yazılıdır. (**El-isâbe fî-temyîz-is-sahâbe**)de birinci cüz, yüzdoksansekizinci sahîfede diyor ki, (Münâfık olan Sa'lebe, Bedr gazâsında bulunan Sa'lebe “radiyallahü anh” değildir. Çünkü, Bedr gazâsında bulunan Sa'lebenin Uhud gazâsında şehîd olduğunu İbni Kelbî bildirmektedir. Bundan başka, Ahmed bin Mûsâ ibni Merdeveyh tefsîrinde yazdığı üzere, İbni Abbâs “radiyallahü anh”, Sa'lebenin zekât vermediğini anlatırken, Sa'lebe bin Ebî Hâtıb demektedir. Bedr gazâsında bulunan ise Sa'lebe bin Hâtıbdır. Bundan başka, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, (**Bedr gazâsında ve Hudeybiyede bulunanların hiçbiri Cehenneme girmez!**) buyurdu. Bunlardan biri münâfık olabilir mi?) Bunun gibi, iki Hâtıb vardır. (**Tefsîr-i Mazherî**)de, Nisâ sûresinin altmışbeşinci âyetinde diyor ki, (Hâtıb İbni Ebî Beltea muhâcirînden idi. Bedr gazâsında bulundu. [Otuz senesinde vefât etdi.] İkincisi, Hâtıb İbni Beltea ise, Ensârın arasında olup, bir münâfık idi.) Eshâb-ı kirâmın hepsi Cennete gireceklerdir. Allahü teâlâ, hepsinden râzî olduğunu bildirmiştir. Bu müjde, hepsinin îmân ile öleceklerini haber vermektedir. Fekat, Aşere-i mübeşşereden başkasının îmân ile öleceği önceden bilinemezdi. Çünkü, aralarına karışmış olan münâfıkları Resûlullahdan başka kimse bilmezdi. Bu münâfıklar îmânsız gitdi. Resûlullahın vefâtından sonra, Eshâb-ı kirâmdan hiçbiri mürted olmadı. Hepsi Sahâbî olarak öldü. Cennete girdiler. 64.

802 — SA'LEBÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû İshak Ahmed bin Muhammed, fıkıh âlimidir. Nişâpûrda tevellüd, 427 [m. 1035] de orada vefât etdi. 416.

803 — SÂLİH GÜLÂBÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Rabbânî “kuddise sirruh” hazretlerinin eshâbındandır. İbrik tutmak hizmetini görürdü. Kemâle yetişdi. İrşâda izn verildi. Mevlânâ Muhammed Sâlih bir mektûbunda diyor ki: (O mukaddes makâmın süpürgeçilerinin en aşağısı olan Muhammed Sâlih, o kapının hizmetçilerine arz ederim ki, bu garîb zerre, o makâmın kölelerinin sadakasına kavuşarak, muhlislerinize ihsân buyurduğunuz hâller içindeyim. Hep tecellîlerle şereflemekdeyim. Her tecellîde, başka bir fenâ hâsıl olmaktadır. Bir tecellîde, bundan başka tecellî olmaz sanıyorum. Bu sonsuz tecellîlerden anlaşılıyor ki, isimlerde ve sıfatlarda ayrı ayrı seyr edip ilerlemek nasîb olmaktadır. Böyle ayrı ayrı tecellîlerle, bu yolda ilerlemek pek güç olacaktır. O hakîkî kıblenin kapısına sığınarak, bu hiçbirşeye yaramıyan beceriksizi, alçak olan yerinden kaldırdığınız, böyle şerefli hâllere ulaştırdığınız ve bu alçağın hâtırına, hayâline bile gelmeyen ni’metlere kavuşturduğunuz gibi, lutf ve ihsân buyurarak, husûsî bir teveccühünüz ile, bu yolun sonuna ulaştırmanızı, noksânlıktan, yolda kalmaktan kurtarmanızı, kendi murâdlarından, isteklerinden vaz geçerek, Allahü teâlânın rızâsından başka hiçbirşey söylememek, yapmamak ve düşünmemek se’âdetine kavuşturmanızı, yalvarırım. Arayanların özlediği o yüksek teveccühünüz ve ihsânınız olmadıkça, bunlara kavuşmak imkânsızdır. Ucu bucağı olmayan, o merhamet der-yânızdan bu fakîre birkaç damla serpmekle şerefli olduğunuzu ümmîd ediyorum. Bunları yazmak, bunları istemek, bu alçak için çok yersiz olduğunu düşünüyorum. Bu garîbi, doğru olarak, size lâîk olarak sevebilmekle şerefli ediniz. İnsanı, bütün se’âdetlere, bütün yüksekliklere kavuşturacak, ancak, sizi böyle sevebilmektedir. Allahü teâlâ, sizin yetiştirme, yükseltme gölgenizi, bütün insanların başları üstünden ayırmasın! Âmîn.)

Mevlânâ Sâlih, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin hergün ve her gece yaptığı ibâdetleri ve vazîfeleri, mübârek oğullarının işâret ve emrleri üzerine, toplamış ve yazmıştır. Bir yerinde diyor ki, (İbâdetlerinin, vazîfelerinin hepsini yapmaktığım için izn vermelerini ricâ etdim. Yapılacak, uyulacak iş yalnız Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” yaptıklarıdır. Bunları, hadîs kitâblarından öğrenip, hepsini yapmağa çalışmalı buyurdu. Efendim sizin her hareketiniz, her işiniz, o insanların ve cinnin en yükseklerinin işleri gibidir dedim. Evet öyledir. Ammâ, her yapacağınızı iyi düşününüz! Sünnete uygun olan her sözü, her işi yapınız. Uygun olmıyanı yapmayınız, buyurdu.) Mevlânâ Sâlih, 1038 [m. 1628] senesinde Hindistânda vefât etdi. 716.

804 — SÂLİH “aleyhisselâm”: Semûd kavmine gönderilen Peygamberdi. Bunlar, Hicâz ile Şâm arasında idi. Âd kavminden sonra idiler. Putlara, heykellere tapıyorlardı. Dinlemediler, inanmadılar. Kayadan deve çıktı, yavruladı. Yine inanmadılar. Deveyi öldürdüler. Dağları, taşları oyup, sağlam sığınaklar yaptılar. Sâlih “aleyhisselâm”, îmân eden birkaç kişi ile, Mekkeye veyâ Kudüse gitti. Kâfirlere gökden azâb gelip helâk oldular. 482, 1128.

805 — SÂM: Nûh aleyhisselâmın büyük oğlu idi. Keldânîler, Âsûrîler, Süryânîler, Finikeliler, İbrânîler ve Arablar, bunun soyundandır. 1128, 1157.

806 — SAN’ÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdûllah bin Îsâ, Yemen âlimlerindendir. (**Seyf-ül-hindî fî-ibâneti tarikatis-şeyhincedî**) kitâbında vehhâbîleri red etmektedir. Bu kitâbı 1218 [m. 1803] senesinde yazmıştır.

807 — SAN’ÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdürrezzak Ebû Bekr San’ânî, fıkıh âlimidir. Yüzyirmiyedide [127] tevellüd ve 211 [m. 826] de vefât etmiştir. (**El-musannef**) kitâbı 1392 [m. 1972] de Beyrutda basılmıştır. Altı cildir.

808 — SEDİDEDDİN-İ KAŞGARÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed, 705 [m. 1305] de vefât etdi. (**Münye-tül-musallî**) fıkıh kitâbı meşhûrdur.

809 — SEHL-İ TÜSTERÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Muhammed Sehl bin

Abdullah, Söfiyye-i aliyyedendir. 200 [m. 815] senesinde tevellüd, 283 [m. 896] de Basrada vefât etdi. 22, 607, 689, 694, 788, 1198.

810 — SEHL BİN SA'D “radiyallahü anh”: Ensâri ve Sâ'idî, Eshâb-ı kirâmdandır. Resûlullahın vefâtında onbeş yaşında idi. Seksensekiz 88 [m. 707] senesinde vefât etdi. Medîne-i münevverede en son vefât eden Sahâbî budur. 441.

811 — SELÂMÎ EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Selâmî Alî efendi, İstanköy müftüsü iken Zâkirzâde Abdullah efendiden hilâfet almışdır. Kısıklıda tekke, Selâmsızda ve Acıbâdemde ve Bulgurluda birer câmi' ve Bursada bir tekke yapdırmışdır. 1104 [m. 1693] senesinde vefât edip Kısıklıda defn edilmişdir. Pîrdâşi olan seyyid Osmân efendi, Üsküdâr Atpazarında bir câmi' yapdırmışdır. 1103 [m. 1692] de vefât etmişdir. Selâmî efendinin halîfesi Kütâhyalı seyyid Alî Fenâyî efendi, eski vâlîde câmi'ine yakın bir tekke ve mescid yapmışdır. Mağnîsâda da bir câmi'i vardır. Baltacı Muhammed pâşanın Rusya seferinde bulunarak bayrak taşımışdır. 1151 [m. 1738] de vefât etmişdir. Kendi adındaki câmi'i yanındadır.

812 — SELÎM CİHÂNGÎR ŞÂH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hindistândaki Tîmûr sultânlarının dördüncüsüdür. Ekber şâhın oğlu, Hurrem Şâhçihânın babasıdır. 977 [m. 1569] de tevellüd edip, [1014] de babasının yerine geçdi. 1037 [m. 1627] de vefât etdi. Lâhordadır. İmâm-ı Rabbânî hazretlerini 1027 [m. 1617] de habs etdi. İki sene sonra pişmân olup özr diledi. Fekat iki sene dahâ askerde bıraktı. Hindistânda ingilizlere ilk ticâret te'sisleri veren budur. Yerine geçen oğlu, otuzbir sene hükûmet sürmüş ve sekiz sene Egrede habs olmuşdur. Zevcesi için burada yapdırmış olduğu (**Tâc mahal**) türbesine 1076 [m. 1665] da defn edilmişdir. 400, 1087, 1106, 1120.

813 — SELÎM HÂN-I “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İslâm halîfelerinin yetmişdördüncüsü ve Osmânlı pâdişâhlarının dokuzuncusudur. İkinci Bâyezîd hânın oğlu, sultân Süleymân hânın babasıdır. Hilâfeti Osmânlı pâdişâhlarına bağlayan budur. 875 [m. 1470] de tevellüd, 926 [m. 1520] da vefât etdi. Fâtihde sultân Selîm câmi'i bağçesinde. 920 [m. 1514] de Çaldıranda İrân şâhı İsmâ'il-i Safevîyi mağlûb ederek, bozuk inanışlarının yayılmasını önledi. Böylece islâmiyyete büyük hizmet etdi. Tebrîzi de aldı. 922 [m. 1516] de İstanbulda ilk tersâneyi yaptı. Burada gemiler inşa edildi. 923 [m. 1517] de Mısır aldı. Haremeyn-i şerîfeyn de ele girmiş oldu. Hutbelerde, (Mekke ve Medînenin hizmetçisi) diye ismini okutdu. Mısradaki son Abbâsî halîfesi olan Ya'kûb bin Müstemşik-billahdan emânetleri alarak halîfe oldu. Büyük donanma yaptı. 926 [m. 1520] da Çorlu ovasında hastalanarak vefât etdi. Sekiz buçuk senede devleti iki kat büyüdü. Yavûz adını kazandı. Türbesinin yanındaki bir türbede, kızı Hadîce sultân ile bunun da kızı Hânım sultân vardır. Başka bir türbede, sultân Süleymânın vâlidesi Hafsa sultân ile sultân Süleymânın üç oğlu Murâd, Mahmûd ve Abdullah efendiler vardır. Bir türbede de sultân Abdülmecîd hân medfûndur. Kızı Şâh sultân, Dâvûdpâşada bir câmi' ve tekke ve Eyyûbde Bahâriyye caddesi ile deniz arasında (Şâh Sultân câmi'i)ni ve yanında, ilk şeyhi Merkez efendi olan tekkesini 963 [m. 1555] de yapdırmış olup, bu câmi' yanındaki türbededir.

Selîm hânın kızkardeşi Gevher Mülûk sultânın kızı Nesli-şâh sultân, Edirnekapıda ve İstinyede birer câmi' yapdırmışdır. Zevci İskender beg ile birlikde Eyyûbde zâl Mahmûd pâşa câmi'i yanındadır. Gevher Mülûk sultân ve zevci Muhammed beg de buradadır. 487, 500, 504, 1100, 1173, 1175, 1176, 1195.

Çaldıran bozgununda Anadoluya dağılan kızılbaşlardan yirmibin kadarı Bozok şeyhi Celâl adında bir sapık yanında toplanarak Turhalda ısyân etdiler. Ankaraya yürüdüler. Mer'âş vâlîsi Şâhsuvâr oğlu Alî beg, 926 da bunları imhâ etdi. Böyle kızılbaş ısyânlarına (**Celâlî vak'ası**) denildi. 1099.

814 — SELÎM HÂN-III “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İslâm halîfelerinin doksanüçüncüsü ve Osmânlı pâdişâhlarının yirmisekizincisidir. Sultân üçüncü Mustafânın oğludur. 1175 de tevellüd etdi. 1203 [m. 1789] de amcası birinci Abdülhamîd

hândan sonra halife oldu. 1222 [m. 1807] de ingiliz câsûslarının teşviki ile, yenice-ri zorbalari isyân ederek tahtdan indirildi. 1223 [m. 1808] de Topkapı serâyında şe-hîd edildi. Halîm, selîm ve çok zekî idi. Dâhilde, hâricde düşmanların saldırdığı sı-rada tahta çıktı. Vehhâbîlik bunun zemânında ortaya çıktı. Yeni, modern ordu kur-mağa başladı. 1205 [m. 1791] de Bahriye mektebi ve Halıcıoğlundan mühendis ve topçu mektepleri yaptı. Üsküdârda Selimiye kışlasını ve 1220 [m. 1805] de Seli-miye câmi'ini ve Çiçekçi câmi'ini yaptı. Eyyûb câmi'ini yeniden büyük olarak yap-dı. Bunu önce Fâtih, küçük yaptırmıştı. Karaca-Ahmedde Miskînler tekkesi de-nilen (Dedeler Mescidi)ni yaptı. Küçük Mustafâ pâsada (Gül câmi'i)ni kiliseden çevirdi. Yeni bölükler kurdu. Tâml islâhata başlayacağı sırada şehîd edildi. Lâleli câmi'i yanında, babasının türbesindedir. Yerine amcasının oğlu sultân dördüncü Mustafâ hân ve bir yıl sonra bunun kardeşi, ikinci Mahmûd hân geçdi. 406, 460, 461, 1062, 1092, 1137, 1152, 1153, 1173.

815 — SELMÂN-I FÂRİSÎ “radiyallahü anh” İsfehânlı idi. Mecûsî idi. İrân-da iken kiliseye girip hristiyan oldu. Anadoluya kaçıp, kiliselerde hizmet etdi. Şa-ma geldi. Medîne'de âhir-zemân Peygamberinin çıkacağını bir papasdan işitdi. (**İn-cîl**)i öğrendi. Âlim oldu. Medîneye girerken, köle yaptılar. Hicretten sonra, Medîneye gelerek, evvelce işitmiş olduğu alâmetleri gördü. Hemen îmân etdi. Çok hâlis müslimân oldu. Ehl-i beytten sayıldı. Hendek gazâsında, hendek kazılma-sında istedi. Ondan sonraki gazâların hepsinde bulundu. Hazret-i Ömer zemânında Medâyn vâlîsi oldu. Resûlullahın huzûrunda ve sohbetinde kemâle geldi. Zâ-hir ve bâtın ilmlerinde çok yüksek derecelere kavuştu. Eshâb-ı kirâmın hepsi de böyle olmuştu. Fekat, Resûlullahdan herkes, kendi kâbiliyeti ve kapasitesi ka-dar feyz alırdı. Hazret-i Ebû Bekrin kavuştuğu derecelere hiçbir Sahâbî kavuşa-madı. Selmân-ı Fârisî, Resûlullahdan sonra, hazret-i Ebû Bekrin sohbetinde ve hizmetinde de çok bulunarak, hazret-i Ebû Bekrin almış olduğu kemâlâtdan da ba'zılarına kavuştu. Resûlullaha kendi kalbi ile bağlanmış olduğu gibi, hazret-i Ebû Bekrin dahâ parlak olan kalb aynası ile de bağlanarak, dahâ çok feyzlere, ma'rifetlere kavuştu. İkiyüzelli yaşında Medâynda, bir rivâyete göre, 33 senesinde vefât etdi. 47, 313, 487, 969, 1126.

816 — SEMHÛDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Nûr-üd-dîn Alî bin Abdülla, 844 [m. 1440] de Mısrda tevellüd, 911 [m. 1506] de Medîne'de vefât etdi. Şâfi'îdir. Şe-riflerdendir. Mescid-i Nebînin ta'miri, kütübhâne inşâsı ile uğraşdı. Çok kitâb yazdı. (**Hulâsat-ül-vefâ**) ve (**Cevâhir-ul-akdeyn**) kitâblarını okuyan, İbni Teymiyye-nin ve Vehhâbîlerin bozuk yola sapmış olduklarını iyi anlar. 458.

817 — SEMNÂNÎ: Doksandokuzuncu sırada, Alâüddevele ismine bakınız!

818 — SENÂÛLLAH-İ PÂNÎ-PÛTÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed Senâullah, Şeyh Celâl-i kebîr-i Çeştînin onikinci torunudur. Hazret-i Osmân bin Affân soyundandır. Haneffî, Mazherîdir. 1143 [m. 1730] senesinde Hindistânda Pânî-püt şehrinde tevellüd etdi. Yedi yaşında Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Naklî ve aklî ilmlerde ihtisâs kazandı. Delhîye giderek Şâh Veliyyullah-i Dehlevîden hadîs ilminde kemâle geldi. Önce mevlânâ Muhammed Âbid-i Semânînin, bundan sonra, Mazher-i Cân-ı Cânânın teveccühleri ile büyük Velî oldu. Sonra, vatanına gidip, ölünceye kadar kâdîlik ile hizmet etdi. 1225 [m. 1810] de Pânî-püt şehrinde vefât etdi. Mazher-i Cân-ı Cânân hazretlerinin zevcesinin kabri yanındadır. Şeyh Celâlüddîn de orada büyük bir türbe-dedir. Otuzdan fazla kitâb yazmışdır. (**Tefsîr-i Mazherî**)si arabîdir. 1384 [m. 1964] se-nesinde Delhîde basılmışdır. On cildir. Büyük fık kitâbı ve (**İrsâd-üt-tâlibîn**) tesav-vuf kitâbı da çok kıymetlidir. (**Kıyâmet ve Âhret**) kitâbı, 290.cı sahîfeye bakınız! Fâ-risî (**Mâ-lâ-büdde**) fık kitâbı 1409 [m. 1989] da Hakîkat Kitâbevi tarafından da bas-ırılmışdır. (**İbn-ül-hüdâ**) adı ile meşhûr oldu. Mazher-i Cân-ı Cânân buyurdu ki, (Kıyâmet günü, bana, ne getirdin denilince, Senâ-ullah-ı pânîpütîyi getirdim, diyece-ğim.) Muhammed Âbid hazretleri, Abdül-ehad hazretlerinin talebesidir. Abdül-ehad

hazretleri de, Muhammed Sa'îd-i Fârûkî hazretlerinin oğlu ve talebesi olup, 1126 [m. 1714] de vefât etmiştir. (**Gülşen-i vahdet**) adındaki fârisî mektûbâtı, 1386 [m. 1966] da Karaşide basılmıştır. 165, 263, 390, 461, 604, 992, 993, 1085, 1133.

819 — SERAHSÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şems-ül-eimme Ebû Bekr Muhammed bin Ahmed, Türkistândaki islâm âlimlerindedir. 483 [m. 1090] de vefât etti. On sene habsde kaldı. Habsde iken yazdığı (**Usûl**) kitâbı ve (**Câmi'-i kebîr**) ve (**Câmi'-i sagîr**) ve (**Siyer-i kebîr**), (**Muhtasar-ı Tahâvî**) şerhleri ve (**Mebûsât**) adındaki (**Kâfî şerhi**) ve (**Muhît**) kitâbları meşhûrdur. 444, 786.

820 — SEVDE “radiyallahü anhâ”: Sevde binti Zem'a, Resûlullahın üçüncü zevcesidir. Zevci ile îmâna gelip Habeşistâna hicret etmişlerdi. Mekkeye dönünce zevci vefât etti. Resûlullah önce hazret-i Âişeyi, sonra Sevdeyi nikâhladı. Sevdeyi Mekke'de, hazret-i Âişeyi ise Medîne'de evine aldı. Yaşlı olduğundan Medîne'de sırasını hazret-i Âişeye bağısladı. Hazret-i Ömer zemânında vefât etti. 349.

821 — SEYF BİN ZİLYEZEN: Habeş pâdişâhı iken, Abdülmuttalibi Yemen'de serâyına da'vet etti. Konuşmaları, (**Şevâhid-ün-nübüvve**)de yazılıdır.

822 — SEYFEDDÎN-İ FÂRÛKÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed Ma'sûm-i Fârûkînin altı oğlu da kemâle gelmiş, vilâyet-i hâssa-i Muhammediyyeye kavuşmakla şerefleşmişlerdir. Bunlardan Muhammed Seyfeddîn, tesavvuf bilgilerinin mütehasısı idi. (**Muhyis-sünne**) adı ile meşhûr oldu. Binkırkdokuz [1049] senesinde Serhend şehrinde tevellüd, 1096 [m. 1684] da orada vefât etti. Mubârek babasının türbesinin birkaç yüz metre cenûbundaki büyük türbededir. Çok kerâmetleri görüldü. (Açlık çekmeğe lüzûm yoktur. Açlık ve nefisle mücâhede hârika ve kerâmeti arttırır. Evliyânın sohbeti ise, kalbe zikir etmeği yerleşdirir. Sünnete tâbi' olmağı kolaylaştırır) buyururdu. Her sâat emr-i ma'rûf yapardı. Bindörtü yüz Velî yetiştirdi. (**Mektûbât-ı Seyfiyye**) adındaki kitâbı, 1331 [m. 1913] de Haydarâbâdda basılmıştır. İçinde yüzdoksan [190] mektûb vardır. 969, 1075, 1170.

823 — SEYYÎD ABDÛLHAKÎM EFENDÎ: 14. cü sıradadır.

824 — SEYYÎD ABDÛLLAH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdüllah-i Şemdfînî, Hâlid-i Bağdâdînin Süleymâniyye kazâsındaki medresede arkadaşı ve talebesinin büyüklerinden. 1229 [m. 1813] da ruhsat aldı. Abdülkâdir-i Geylânînin onuncu torunu ve Tâhâ-i Hakkârînin amcasıdır. Şemdinanın Nehri köyünde medfûndur. 922, 969, 1181.

825 — SEYYÎD EMÎR GİLÂL “rahmetullahi teâlâ aleyh”: 300. cü sırada, Emîr Gilâl ismine bakınız!

826 — SEYYÎD FEHÎM EFENDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İslâm âlimlerinin büyüklerinden ve Söfiyye-i aliyyedendir. Tâhâ-i Hakkârînin sohbetinde kemâle geldi. Seyyid Tâhâ “kuddise sirruh”, 1269 [m. 1852] de vefât edince, kardeşi olan seyid Muhammed Sâlihi ziyâret ederdi. Muhammed Sâlih [1281] de vefât etti. Nehride Seyyid Tâhâ yanındadır. Fazla bilgi almak için, (**Abdülhakîm Efendi**) ve (**Tâhâ-yı Hakkârî**) “rahmetullahi teâlâ aleyh” isimlerini ve (**Eshâb-ı Kirâm**) kitâbında, bu isimleri okuyunuz! Seyyid Fehîm efendi [1241] de tevellüd, 1313 [m. 1895] de vefât etti. Vanda, Müküs kazâsının Arvâs köyünde medfûndur. Babası, molla Abdülhamîd efendidir. Vâlidesi Âmine hânım, hâci İbrâhîm efendinin kızıdır. Dedesi seyid Abdürrahmân, seyid Abdülhakîm efendinin dedesinin dedesidir. Seyyid Fehîm efendinin kardeşi Molla Safiyyüddîn torunu Abdülhamîd efendi [m. 1967] de hayâtda idi. 291, 922, 969, 1072, 1134, 1171.

827 — SEYYÎD KUTB: 1321 [m. 1903] de Mısrda doğdu. Kâhire ilm enstitüsünde okudu. Önce sosyalist fikrlerini yaydı. Sonra din adamı şekline girerek, eski Kâhire müftüsü ve mason locası başkanı olan Abdahun dinde reformist yolunu tuttu. Bütün kitâblarında olduğu gibi, (**Fî-zılâl-il-Kur'ân**) ismindeki tefsîrinin birinci

cildinde de, cihâdın bir kısmını kabûl, esâs kısmını inkâr etmekde, (İnsanların dîne girmelerini kolaylaştırmak için cihâd edilmez) demektedir. Seyyid Kutb hakkında bize sorulanları ve cevâbları, **(Fâideli Bilgiler)** kitabında uzun yazılıdır. Lütfen oradan okuyunuz! **(Cihâd, zulm edenlere ve zâlimlere karşıdır)** meâlindeki âyet-i kerîmeyi ileri sürerek hükûmetlere karşı ayaklanmağa, isyâna ve fitne çıkarmağa kışkırtmaktadır. Hâlbuki, zâlim sultânlarla, hattâ kâfir hükûmetlere bile ayaklanmağı dînimiz yasak etmektedir. Böyle ayaklanmak, cihâd değil, ahmaklıktır. Böyle zemânlarda yapılacak cihâd, islâm bilgilerini yaymak, îmânlı gençlik yetişmesine çalışmaktır. Hac sûresinin otuzdokuzuncu âyetinde meâlen, **(Mü'minlere saldıran zâlimlerle cihâd etmeğe izin verildi)** buyruldu. Mekke'de kâfirler, müslimânlarla, zulm edip, öldürünce, bunlarla döğüşmek için, tekrâr tekrâr izin istediler. İzin verilmedi. Medîneye hicret edince, bu âyet gelerek, yeni kurulan islâm devletinin, Mekke'deki zâlimler ile cihâd etmesine izin verildi. Bu âyet, müslimânların kâfir, zâlim hükûmete isyân etmesi için değil, islâm devletinin, insanların islâm dînini iştîmelerine, müslimân olmalarına mâni' olan, zâlim diktatörlerin orduları ile cihâd etmesine izin vermektedir. Seyyid Kutbun bu câhilce, ahmakca yazıları, Mısırda fitne çıkarmasına, onbinlerce müslimânın zindânlarda çürümesine, çoklarının ölmesine sebep oldu. Bu fâci'â ve fitnelerin cezâsını kıyâmetde çekecektir. Câhilce davranışları ve gâfilce yazıları ile devlete karşı ihtilâl sebebinde olduğu için, kendisi de 1386 [m. 1966] da i'dâm edildi. İlmi, akli ve ihlâsî olmanın din adamları târîh boyunca, hep böyle felâketlere sebep olmuşlardır. İslâm bilgilerini sessizce yayan ilmi ve akli din âlimleri, hep başarı sağlamışlardır. Kâdî zâde Ahmed efendi, **(Birgivî vasıyyetnâmesi)** şerhinde 200. cü sahîfesinde buyuruyor ki, (El ile, güc kullanarak emr-i ma'rûf ve nehyi münker yapmak, ya'nî günâh işliylene mâni' olmak; devlet adamlarının vazîfesidir. Söz ile, yazı ile cihâd etmek, âlimlerin vazîfesidir. Kalb ile, düâ etmekle mâni' olmak ise, her mü'minin vazîfesidir. Te'sîrli, başarılı olacağı zan olunursa, bu vazîfeleri yapmak vâcib olur. Fitneye sebep olacağı zan olunursa, terk etmek vâcib olur. Fitne bulunan mahalle zarûretsiz varmak câiz değildir. Eğer dînini korumak için hicret ederse, güzel olur. Cennete girmeye lâayık olur. Şefâ'ate mazhar olur. Emr-i ma'rûf ve nehy-i münker yaparken niyetin hâlis olması ve işi anlayıp, Allahü teâlânın buradaki emrini iyi bilmesi ve sabırlı olup münâkaşa ve kavga etmemesi, yumuşak ve tatlı dil ve yazı ile yapması lâzımdır.) Görülüyor ki, zor kullanarak cihâdî devlet yapılar. Cihâd, Seyyid Kutbun anladığı gibi değildir. Eğer cihâd ile emr-i ma'rûfı iyi anlamış olsaydı, kendi başını yimez ve kırkbinden fazla müslimânı felâkete sürüklemeydi. İstanbul'daki yüksek islâm enstitüsü eski müdürlerinden ve öğretim üyelerinden Ahmed Dâvudoğlu, 1394 [m. 1974] de İstanbul'da basılan **(Dîni ta'mîr da'vâsında din tahrîbcileri)** kitabında, (Seyyid Kutb bir edîbdir. Biraz dînî kültürü vardır. Mehmed Âkife benzetmektedir. Sözü dinde sened olamaz. Çünkü, din âlimi değildir) demektedir. Seyyid Kutb, Zümer sûresinin üçüncü âyetinin tefsîrinde, (Tevhîd ve ihlâs sâhibi, Allah'dan başka kimseden birşey istemez. Hiçbir mahlûka i'timâd etmez. İnsanlar, islâmîyyetin bildirdiği tevhîdden ayrıldı. Bugün bütün islâm memleketlerinde Evliyâyâ ibâdet ediliyor. Câhiliyye zemânındaki arabların meleklerle, heykellere tapınmaları gibi, onlardan şefâ'at istiyorlar. Tevhîd ve ihlâs sâhibleri, Allah ile kul arasına vâsita koymaz. Kimseden şefâ'at istemez) diyor. Bu sözleri ve Ehl-i sünnet âlimlerinin bunlara verdikleri cevâblar **(Fâideli Bilgiler)** kitabımızın ve arabî olarak **(Fitne-tül-vehhâbiyye)** kitabımızın sonunda da yazılıdır. Bu sözleri ile de, vehhâbî, mezhebsiz olduğunu i'lân etmektedir. 310, 399, 409, 452, 461, 462, 842, 887, 970.

828 — SEYYİD NÛR: Muhammed Bedâyûnî, Berillî şehrine yakın Bedâyûn kasabasıdır. Zâhir ve bâtin ilmlerinde mütehasıs idi. Seyf-üd-dîn-i Fârûkînin talebesi ve Mazher-i Cân-ı Cânânın üstâdıdır. Kerâmetleri şöhret bulmuşdu. 1135 [m. 1722] senesinde vefât etdi. Türbesi, Delhînin cenûbunda, Nizâmeddîn-i Evli-

yânın garbindadır. Bir teveccühü ile tâliblerin kalbleri zikre başlardı. Tecellî-i sıfat hâsil olurdu. (Sokakda fâsıkla karşılaşmak, kalbde zulmet hâsil eder) buyurur, talebesinin hangi fıski işliyenle karşılaştığını haber verirdi. 969, 1133.

829 — SEYYİD SÂLİH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin onbirinci torunu ve seyyid Tâhâ-i Hakkârînin kardeşidir. 1281 [m. 1865] de Nehrîde vefât etdi. Halîfelerinden şeyh Ezrâî, Giride ve oradan Brezilyaya hicret edip, orada islâmiyeti neşr etdi. Şeyh Ezrâînin kerîmesi, seyyid Fehîm Arvâsînin zevcesi ve seyyid Reşîdin annesidir. Bir halîfesi de, seyyid Fehîm-i Arvâsî olup, seyyid Abdülhakîm-i Arvâsînin müşşididir. 922, 969, 1181.

830 — SEYYİD ŞERİF-İ CÜRCÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Alî bin Muhammed Cürcânî, 740 [m. 1339] da Cürcânda tevellüd, 816 [m. 1413] da Şîrâzda vefât etdi. Hanefî âlimlerindedir. Alâeddîn-i Attâr hazretlerinin sohbetinde bulundu. Çok kitâb yazdı. 42, 411, 489, 996, 1048, 1052, 1074, 1124.

831 — SEYYİDET NEFİSE “rahmetullahi teâlâ aleyhâ”: Hazret-i Hasenin oğlu Zeyd’in oğlu Hasenin kızıdır. [145] de Mekkede tevellüd, Medînede ikâmet, Mısra hicret edip, 208 [m. 823] senesinde Mısırda vefât etdi. İshak bin Ca’fer Sâdıkın zevcesi idi. Vefî idi. Çok kerâmeti görüldü. Buna nezr olunarak yapılan düâ kabul olunmaktadır. (**Tabakât-ül-kübrâ**)ya, 1290 senesinde Mısırda basılmış olan (**Nûr-ül-ebşâr**) kitâbının 188. ci ve kenârındaki (**İs’âf**) kitâbının 212. ci sahîfelerine bakınız! 479, 1070.

832 — SEYYİDET SÜKEYNE: Hazret-i Hüseyin’in kızı idi. Akıllı, zekâsı, ilmi ve şîr’leri ve edebi ve hüsn-i cemâli ile meşhûrdur. 117 [m. 735] de Mısırda vefât etdi. 538.

833 — SIBGATULLÂH-İ HÎZÂNÎ: Seyyid Tâhâ-i Hakkârînin halîfelerindedir. (**Eshâb-ı Kirâm**) kitâbına bakınız! 969.

834 — SİCSTÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hâfız Ebû Dâvûd Süleymân bin Eş’âs, hadîs âlimlerindedir. Hanbelî mezhebindedir. 202 [m. 817] de tevellüd, 275 [m. 888] de Basrada vefât etdi. (**Sünen**) ve (**Delâil-ün-nübüve**) kitâbları meşhûrdur. 164, 338, 364, 424, 452, 651, 1091.

835 — SIRRI PÂŞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Muhammed Sâlih, Osmânî vâlî ve ilm adamlarındandır. [1260] da Giride tevellüd, 1312 [m. 1895] de vefât etdi. Sultân Mahmûd türbesi kabristânındadır. (**Şerh-i akâid**) tercemesi ve (**Sırr-ül-Furkân**) tefsîri basılmıştır. 367, 368.

836 — SIRRÎ-Yİ SEKÂTÎ: Ebül-Hasen denir. Söfiyye-i aliyyededir. Ma’rûf-i Kerhîden ve Fudayl bin İyâddan feyz aldı. Cüneyd-i Bağdâdînin dayısı ve müşşididir. 251 [m. 865] de Bağdâdda vefât etdi. 312, 845, 1087, 1093, 1102, 1133.

837 — SİRET NEFİSE: Hüseyin Hilmi Işıkın zevcesidir. Annesi Sü’adâ hânım, babası Yûsûf Ziyâ Akışıkdır. 1024.

838 — SOKRAT: Eski yunan hakîmlerindedir. Milâddan [470] yıl önce Atinada tevellüd etmiş, yetmiş yaşında habs olunarak, zehr içirilerek öldürülmüştür. Bir yaratana bulduğuna inanmış ise de, madde ve rûha kadîm demiş, küfrden sıyrılamamıştır. Hiç kitâb yazmadı. Eflâtun, Ksenefon ve Oklidis, Sokratın talebeleridir. Kendisi de, Fisagorsun talebesidir. Din bilgilerini, eski Peygamberlerin kitâblarından ve kendi zemânına kadar ağızdan ağıza gelen sözlerden öğrenmiştir. 377, 758, 1097.

839 — SOKULLU MUHAMMED PÂŞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kânûnî sultân Süleymân hân ve ikinci Selîm hân ve üçüncü Murâd hân zemânlarında onbeş sene kadar Sadr-ı a’zamlık yapmıştır. Bosnanın Sokol kasabasındandır. [969] da dâmâd-ı şehriyârî olmuştur. [972] de Sadr-ı a’zam olmuş, [985] de Azâbkapı câmi’ini yaptırmış, 987 [m. 1579] de dîvân kurmuş iken, bir meczûb tarafından şehîd edilmiştir. Eyyûbde Şeyh-ül-islâm Ebüssü’ûd efendinin kabri yanındaki tür-

besindedir. Türbesi yanındaki (**Yazılı medrese**)yi de kendisi yaptırmıştır. Zevcesi İsmi-hân sultân, ikinci Selâm hânın kızıdır. Sultân Ahmed câmi'i ile Kumkapı arasındaki Muhammed pâşa câmi'ini, Sokullu, zevcesi İsmi-hân sultân için yaptırmıştır. Orta kapısı, mihrâbı ve minber kapısı üstlerinde birer (**Hacer-i esved**) taşı parçaları vardır. Câmi' [979] da yapılmıştır. Sultânın kabri, Ayasofyada babasının türbesindedir.

840 — STALİN: Josef Cugaşvilî, 1295 [m. 1879] de Rusyada tevellüd, 1371 [m. 1952] de Moskovada vefât etdi. Teflisde yetişmiştir. [m. 1920] de komünist partisinin genel sekreteri oldu. [m. 1924] de, Lenin ölünce, Rusyanın idâresini eline aldı. Ölüncüye kadar Rus milletini ve hele Rusyadaki müslimânları işkence altında inletti. Yirmisekiz sene içinde ellibeşmilyon vatandaşın cânına kıydı. Milleti kendine tapındırdı. Ölümünden sonra, heykelleri yıkıldı. Resimleri her yerden kaldırıldı. Stalingrad dediği büyük şehrin adı Volga-grad yapıldı. Rus târihlerine kötü adam diye yazıldı. Cugaşvilî, gürcü lisânında, yehüdfi oğlu demektir. 524, 526, 1130.

841 — SÜ'ADÂ AKIŞIK: Hüseyin Hilmi Işıkın kayın vâlidresi olup, 1958 de vefât etmiştir. Edirnekapı kabristânında, zevci Yûsuf Ziyâ Akışıkın yanında medfûn iken, 2000 senesinde, Eyyûbde Kaşgârî dergâhı yanındaki kabrlerine nakl edilmişlerdir. 1024.

842 — SÜBKÎ: İkiyüzkırkçüncü [243] sırada, Ebû Hasen ismine bakınız! 136, 341, 348.

843 — SÜFYÂN BİN UYEYNE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Muhammed, müctehid idi. Mezhebi zemânla unutuldu. [107] de Kûfede tevellüd, 198 [m. 813] senesinde Mekke-i mükerrerede vefât etdi. 91, 443.

844 — SÜFYÂN-I SEVRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Abdüllah bin Sa'îd, büyük islâm âlimlerindedir. Müctehid idi. Mezhebi zemânla unutuldu. 95 [m. 713] senesinde Kûfede tevellüd, 161 [m. 778] de Basrada vefât etdi. Cüneyd-i Bağdâdî bunun mezhebinde idi. 50, 565, 607, 609, 641, 909, 1161.

845 — SÜHEYB-İ RÛMÎ “radiyallahü anh”: Ebû Yahyâ Süheyb bin Sinân, ilk islâma gelenlerindedir. Rumların elinde köle idi. Bütün gazâlarda bulundu. Hadîs-i şerîfle medh olundu. Otuzsekiz 38 [m. 659] senesinde, yetmiş yaşında, Medîne-i münevverede vefât etdi. İyi rumca bilirdi. 693.

846 — SÜLEMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Abdürrahmân Muhammed bin Hüseyin, Nişâpûrludur. [330] da tevellüd, 412 [m. 1021] de vefât etdi. Tefsîr, hadîs ve tesavvuf âlimidir. (**Tabakât-i sôfiyye**)si ve (**Hakâyık**) tefsîri meşhûrdur. Hâl tercemesi (**Nefehât**)da yazılıdır. (**Temhîd**) kitâbının sâhibi olan Ebû Şekûr Muhammed Ebû Bekr Sülemî başkadır. 415.

847 — SÜLEYMÂN “aleyhisselâm”: Dâvûd aleyhisselâmın oğludur. Hem Peygamber, hem sultân idi. Kudüsde, Mescid-i aksâyı yedi yılda, çok san'atlı yaptı. Serâylar yaptırdı. Akabe körfezinden Fırat kenârına kadar kırk sene adâletle hükûmet sürdü. Ticâret gemileri yaptı. Kızıl deniz ve Ummân denizinde ticâret yaptırdı. Yemendeki Sebe' sultânı olan Belkıs ile evlendi. Vezîri (Âsâf) çok akllı ve hakîm idi. 62, 381, 482, 736, 737, 772, 790, 1082, 1089, 1194.

848 — SÜLEYMÂN BİN ABDÛLVEHHÂB “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ehl-i sünnet âlimlerinden idi. Kardeşi Mehmedin kitâblarına reddiyyeler yazdı. Bunlardan (**Savâik-ul-ilâhiyye firredd-i alel-vehhâbiyye**) kitâbında diyor ki, (İbn-ül-kayyim-i Cevziyye (**Şerh-ul-menâzil**) kitâbında, Allâhü teâlâ bir kimseyi bir bakımdan sever, başka bir bakımdan sevmez diyor. Böylece bir kimsede îmân ile küfür birlikte bulunur. Peygamberlere inanmazsa, îmânının fâidesi olmaz. Peygamberlere inemiş ise, çeşidli şirkleri onu îmândan çıkarmaz, diyor. Vehhâbîlerin her biri, bir müslimânda başka başka küfür bulunduğunu söylüyor. Her birine göre, bir müslimâna başka çeşid kâfir diyenlerin kendilerinin de kâfir olmaları lâzım ge-

lir. Vehhâbiler, kendilerinin Hanbelî mezhebinde olduklarını söylüyorlar. Hanbelî mezhebinin çok kıymetli (**İknâ'**) kitabında, Peygamberlerin ve Evliyânın mezârlarına ilticâ ve istigâse etmenin mekrûh olduğu yazılıdır. Küfr, şirk diyen hiç yoktur. Vehhâbiler ise, mezârlardan istigâse eden müşrik olur diyor. Kendi kendilerini yalanlıyorlar.) Süleymân hazretleri, ölünciye kadar onlarla mücâdele etdi. Onları tasvîb eden bir eser bırakmadı. 454.

849 — SÜLEYMÂN BİN CEZÂ' “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Birçok kitâbdan ve en çok hüccet-ül-islâm imâm-ı Gazâlînin kitâblarından toplayarak hâzırladığı (**Ey oğul**) ilm-i hâl kitabını 960 [m. 1552] senesinde yazmıştır. Çok kıymetlidir. Hakîkat Kitâbevi tarafından (**İslâm Ahlâkı**) kitabının üçüncü kısmı olarak çeşidli basıkları yapılmıştır. Yanlış olarak (**Huccet-ül-islâm**) adı ile de sık sık basılmaktadır.

850 — SÜLEYMÂN ÇELEBÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Süleymân bin Ivez pâşa bin Mahmûd, meşhûr türkce mevlidin yazarıdır. Mevlidin asl adı (**Vesîle-tün-necât**)dır. Süleymân Çelebî 800 [m. 1398] senesinde Bursada vefât etdi. Çekirgedir. Dedesi Mahmûd beg, 738 [m. 1338] senesinde, Süleymân pâşa ile, Rumeliye sal ile geçenlerdendir. Mevlid cem'iyeti, ilk olarak 604 [m. 1207] de yapıldı. 386.

851 — SÜLEYMÂN HÂN-I “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kânûnî sultân Süleymân, islâm halifelerinin yetmişbeşincisi ve Osmânlı pâdişâhlarının onuncusudur. Yavuz sultân Selîm hânın oğlu, ikinci Selîm hânın babasıdır. Dokuzyüz 900 [m. 1494] senesinde tevellüd, 974 [m. 1566] de vefât etdi. Süleymâniyye câmi'i yanındaki türbededir. İkinci Süleymân ve ikinci Ahmed hân da bu türbededirler. 926 [m. 1520] de halife oldu. Onüç kerre cihâd yaptı. Hepsinde zafer kazandı. Yaptığı donanma, Avrupada birinci idi. Atlas okyânusundan Ummân denizine kadar ve Macaristân, Kırım ve Kazandan Habeşistâna kadar geniş yerleri, Allahü teâlânın dîni ile, adâlet ile idâre etdi. Almanya İmparatoru ve İspanya kralı olan Şarlkent ya'nî beşinci Şarl 932 [m. 1526] senesinde Fransaya saldırdığı zemân, Fransızlar Osmânlı devletinden yardım istedi. Sultân Süleymân, Barbaros Hayreddîn pâşayı büyük bir donanma ile imdâda gönderdi. Şarlkent, Fransa ile sulh yapmağa mecbûr oldu. Karada da, sultân Süleymânın idâre ettiği Osmânlı ordusuna mağlûb oldu.

Sultân Süleymân hân pekçok hayr ve hasenât yaptı. Sultân Selîm, Şâhzâdebaşı, Cihângir ve Süleymâniyye câmi'lerini ve Anadolu ve Rumelinin her yerinde, Rodos ve başka adalarda müzeyyen câmi'ler, medrese, hastahâneler, aşhâneler, yollar, köprüler yaptı. Kızları, dâmâdları, kumandanları da sayılamıyacak kadar çok hayrlı eserler bıraktı. 969 [m. 1561] da İstanbulda kahve içilmesine başlandı. Kur'ân-ı kerîmi sekiz kerre yazdı. 932 [m. 1526] de Fransa hükûmeti, sultân Süleymâna sığındı. 945 [m. 1539] de Osmânlı donanması, Avrupalıların birleşik deniz kuvvetlerini bozguna uğrattı. 963 [m. 1555] de Süleymâniyye câmi'i ve külliyesi yapıldı. 967 [m. 1559] de Avrupalıların donanmaları ikinci bozguna uğradı. Eyyûbde (**Baba Haydar**) câmi'ini yaptırdı. Baba Haydar, Ubeydullah-ı Ahrâr halifelerinden olup, 957 [m. 1549] de vefât etdi. Edirne-kapı mezârlığında, Münzevîye giden yol üzerinde (Emîr Buhârî Tekkesi) mescidini yaptırdı. Bu tekkenin ilk şeyhi Mahmûd Çelebî efendi, câmi'in karşısında medfûndur. Seyyid Ahmed-i Buhârînin dâmâdıdır. Kayınpederi vefât edince, yerine geçerek Maltadaki Emîr Buhârî tekkesine nakl etdi. 1391 [m. 1971] de Buğaz köprüsü çevre yolu yapılırken, tekke ve kabirler yıkılıp kaldırıldı. Süleymâniyye câmi'ini ve Edirnedeki Selîmiye câmi'ini mi'mâr Sinân yaptı.

(**Kâmûs-ul a'lâm**)da diyor ki, (Sultân Süleymânın torunu ve sultân ikinci Selîm hânın kızı Şâh sultân ile dâmâdı Zâl Mahmûd pâşa, Eyyûbde Defterdâr caddesinde büyük bir câmi' yapmışlardır. İkisi de 988 [m. 1580] senesinde vefât etdiler.) Câmi' yanındaki türbededirler. Sultân üçüncü Selîm hânın büyük hemşiresi Şâh sultân bu câmi'in yanına bir mekteb ve kendi için bir türbe yaptırdı. Türbede zevci Mustafâ pâşa ile vâlidisi sultân da vardır. Sultân Mahmûd hân ve son olarak 1380 [m. 1960] de, başvekîl Adnân Menderes, câmi'i ve türbeyi ta'mîr etdiler.

Oğlu sultân Cihângirin rûhu için, 967 [m. 1559] de Cihângir câmi'ini yaptı. Cihângir 960 [m. 1552] da Halebde vefât etmiş, Şâhzâde câmi'i yanında ağabeğsi Muhammed sultânın türbesine defn edilmişdir. Cihângir câmi'i üç def'a yandı. Son olarak, ikinci Mahmûd hânın sadr-ı a'zamı silâhdar Alî pâşa 1239 [m. 1823] da yaptırmışdır. 978 [m. 1570] de, İskender pâşa, Kanlıca câmi'ini yaptırdı. Aynı senede Kıbrısta Magosa kal'asını feth etdikden iki gün sonra orada vefât etdi. Câmi'i önündeki türbede hangi İskender pâşa olduğu kesinlikle belli değildir. Câmi'in sağ tarafında Yenişehrli Abdûllah efendi medfûndur. 297, 504, 1071, 1100, 1126, 1135, 1137, 1167, 1171, 1176, 1185, 1190, 1195.

852 — SÜNBUĞL SİNÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şeyh Sinân-üd-dîn-i Yûsûf efendi, Merzifonludur. Halvetî tarikatının Sünbülî kolunun reîsidir. Çelebî halife Muhammed Cemâleddîn efendinin halîfesi ve Merkez efendinin mürsididir. 936 [m. 1529] da vefât etdi. Koca Mustafâ pâşadaki tekkesindedir. Çelebî halife, sultân Bâyezîd-i Velî vezîrlerinden Koca Mustafâ pâşanın da mürsididir. Pâşa bir câmi' ve tekke yaptı. Fâtih sultân Muhammedin oğlu Cem sultânı Napolide, Koca Mustafâ pâşa veyâ papa zehrledi. Pâşa 918 [m. 1511] de Bursada katl edildi.

Sünbül Sinân efendi, önce Efdâlzâdeden ilm tahsîl eyledi. Sonra Mısra gitdi. Mürsîdi hacca giderken, kendisini Koca-Mustafâ pâşadaki tekkesine halife bıraktı. Mürsîdinin kızı Safiyye hânımı aldı. 936 [m. 1529] da vefât edince, yerine Şâh sultân tekkesindeki Merkez efendi geldi. Simâ' ve raksın ve cenâze taşırken, cehren ilâhî, zikr okumanın efdal olduğunu bildiren (**Tahkikiyye**) risâlesi vardır. Büyük âlim, büyük velî Ya'kûb-i Çerhî ve Sa'ideddîn-i Fergânî “rahmetullahi aleyhimâ”nın (**Ünsiyye**) ve (**Menâhic-ül 'ibâd**) kitâblarında, simâ' hakkında geniş bilgi verilmektedir. Üçüncü kısım, 27. ci maddeye ve (**Mektûbât Tercemesi**)nde 286.cı mektûba bakınız! Efdâlzâde Hamîdüddîn efendi, yedinci şeyh-ul-islâm olup, 908 [m. 1501] de vefât etdi. Eyyûbdedir. Fâtih Maltasında medresesi vardır. 904, 1087, 1135.

853 — SÜNBUĞLZÂDE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Altıyüzaltmışbeşinci [665] sırada Muhammed Mer'aş ismine bakınız!

854 — SÜ'ÛD: Sü'ûd bin Abdül'azîz, iki kimsedir. Birincisi Sü'ûdî Arabistânın üçüncü meliki olup, 1217 [m. 1802] de idâreyi ele aldı. Çok müslimân kanı dökdü. [1231] de öldü. İkincisi, yirminci melikidir. 1372 [m. 1953] de hükûmet reîsi oldu. Ehl-i sünnete işkence yaptı. Zevk ve safâya daldı. 1384 [m. 1964] de tahtdan indirildi. Yunanistâna gidip, Atınada içkili, kadınlı kötü hayât geçirdi. 1388 [m. 1968] de orada öldü. Yerine kardeşi, ellisekiz yaşındaki Faysal getirildi. 1100.

855 — SÜVEYDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed Emîn bin Şeyh Alî, Şâfi'î fikh âlimlerinden ve Hâlid-i Bağdâdînin talebelerindedir. 1246 [m. 1830] da hacdan dönerken Necde Büreyde şehrinde vefât etdi. Çok kitâb yazdı. (**El-cevâhir vel-yevâkîf fî ma'rifetil-kibleti vel-mevâkîf**) ve (**Behce-tül-merdiyye fî ihtisâr-il-tuhfe-til-ismâ aşeriyye**) kitâbları çok kıymetlidir. 1060.

856 — SÜVEYDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şeyh Alî bin Muhammed, Şâfi'î âlimlerindedir. Bağdâdda tevellüd, 1237 [m. 1821] senesinde Şâmda vefât etdi. (**Reddü alel-imâmiyye**) kitâbı çok kıymetlidir.

857 — SÜVEYDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdûllah bin Hüseyin Bağdâdî, Şâfi'î fikh âlimidir. 1104 [m. 1692] de tevellüd, 1174 [m. 1760] de vefât etdi. Nâdir şâh tarafından hâzırlanan mecliste, yetmiş şî'î âlimi ile münâzara edip, alandıklarını hepsine tasdik etdirdi. O meclisteki konuşmaları (**Hucec-i kat'riyye**) kitâbında yazmıştır. Arabca olup, 1323 [m. 1905] ve 1981 senelerinde Mısırda ve İstanbulda basdırılmışdır. Yine kendisi tarafından Türkçeye terceme edilip, [1326] da Mısırda ve (**Hak Sözüün Vesîkaları**) ismi ile İstanbulda (**Hakikat Kitâbevi**) tarafından basdırılmışdır. Nâdir şâh, 1148 de İrân şâhi oldu. 1160 da vefât etdi.

858 — SÜYÛTÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Celâleddîn Abdürrahmân bin Muhammed, şâfi'î âlimlerinin büyüklerindedir. Hadîs imâmı, müctehid idi. 849

[m. 1445] da Mısrda tevellüd, 911 [m. 1505] de orada vefât etdi. Her biri çok kıymetli olan, beşyüzden fazla kitâb yazdı. Çoğu Mısrda ve Avrupada ve İstanbulda basıldı. Dahâ yirmiiki yaşında iken, Celâleddîn Muhammed bin Ahmed Mehallînin İsrâ sûresine kadar yaptığı ve [864] de vefât edince, yarıda bıraktığı tefsîri temâmladı. Bunun için (**Celâleyn tefsîri**) denildi. Ahmed Sâvînin bu tefsîre hâşiyesi meşhûrdur. Almanca (Meyer Lexikon) adındaki kitâbda, (Yorulmadan, yılmadan yazan Süyûtînin üçyüzden fazla eseri vardır) diyor. Yetîm olarak büyüdü. Sekiz yaşında hâfız oldu. Tefsîr, hadîs, fikh, nahv, me'ânî, beyân, bedf' ve lûgat ilmlerinde mütehasıs oldu. Şâma, Hicâza, Yemene, Hindistâna, Fasa gitdi. 45, 63, 120, 390, 391, 418, 421, 442, 445, 450, 458, 463, 465, 467, 469, 504, 693, 741, 876, 1007, 1016, 1134, 1156.

859 — ŞA'BÂN-I VELÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kastamonilidir. Hayreddîn-i Tokâdî 941 [m. 1535] de vefât edince, halîfesi olmuştur. Hayreddîn efendi de, Çelebî halife Muhammed Cemâleddîn efendinin halîfesidir. Çelebî halife, 899 [m. 1493] de, hacca giderken Şâmda vefât etmiştir. 1125, 1156.

860 — ŞA'BÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Amr Âmir, Tâbi'înin büyüklendendir. Kûfenin en büyük âlimi idi. İmâm-ı a'zamın hocalarındandır. Yirminci [20] senede Basrada tevellüd, 104 [m. 723] senesinde Kûfede vefât etdi. (**El-Ki-fâye**) kitâbı meşhûrdur. 504, 761.

861 — ŞÂFÎ'Î “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Ebû Abdüllah Muhammed bin İdrîsin dedesinin dedesi Şâfi', Kureys kabîlesinden ve Eshâb-ı kirâmdan olduğu için, Şâfi'î adı ile meşhûr olmuştur. Şâfi'in dedesinin dedesi de Hâsim bin Abd-i Menâf'dır. Büyük müctehid ve mezheb reîsidir. 150 [m. 767] senesinde Gazze de tevellüd, 204 [m. 820] de Mısrda vefât etdi. Kurâfe kabristânındadır. İki yaşında Medîneye götürüldü. İmâm-ı Mâlikden okudu. Yedi yaşında hâfız oldu. Hadîs, fikh, lûgat ve edebiyâtta çok yükseldi. Vera', takvâ ve salâhda eşi yok idi. İmâm-ı Ahmedin hocasıdır. [195] de Bağdâda, [197] de Mekkeye, [199] da Mısra geldi. Üsûl-i fikh ilmini ilk yazandır. Hadîsde (**Sünen**) ve (**Müsned**)i, fikhda (**Kitâb-ül-ümm**)ü çok kıymetlidir. 49, 50, 59, 60, 120, 223, 251, 288, 340, 341, 352, 408, 414, 415, 439, 443, 453, 455, 491, 512, 516, 567, 581, 582, 586, 587, 590, 621, 738, 739, 770, 881, 882, 1009, 1045, 1070, 1077.

862 — ŞÂH İSMÂ'ÎL: Şeyh Safiyyeddînün torunlarından olduğu için, Safevî denir. İrânda, Tebrîzde 908 [m. 1502] de Safevî şî'î hükûmetini kurdu. İmâm-ı Mûsâ Kâzım “rahmetullahi aleyh” soyundan olduğunu söylerdi. Fekat, Hüseyin Şirvânînin, (**Ahkâm-üd-dîniyye**) kitâbında, bu sözü tekzib ve red ettiği (**Kâmûs-ül-lâm**)da yazılıdır. Hatay denilen türk kabîlesindedir. Babası şeyh Haydar, İrânın Erdebîl şehrinde yerleşen Hatay kabîlesinden şeyh Cüneydin oğlu olup, kızıl başlık giyerdi. 1355 [m. 1937] yılında İrânın edebiyât târihini yazan ingiliz Eduard Braun (Yavûz sultân Selîm mektûblarında, kendisini efsânevî İrân şâhlarına, şâh İsmâ'îli ise, türk Efrâsyâba benzetiyordu. Şâh İsmâ'îlin ordusu, Mûsullu, Şâmlu, Rumlu gibi türk kabîlelerinden askerlerle dolu idi. Türkçe konuşuyorlardı) diyor. [Efrâsyâb, eski Tûrân hükümdârı idi. İrân şâhlarından Ferîdûnün oğlunun torunu idi. İrânı aldı. Çıkarıldı. Tekrâr aldı. Zâl oğlu Rüstemin kahramânlıkları ile yine çıkarıldı. Nihâyet Keyhusrev tarafından öldürüldü. (**Şâhnâme**)de uzun yazılıdır.] Şâh İsmâ'îlin türkçe şî'rleri, el yazma dîvânı, Erdebîlde türbesindedir. [892] de tevellüd etdi. Babasından kalan Hataylı tekkesinde şeyh oldu. [905] de, müridleri ile Şirvâna saldırdı. Şî'îliği i'lân edince, Ehl-i sünneti öldürdü. Bunu haber alan Yavuz Selîm hân, 920 [m. 1514] senesinde, Çaldıranda şâhı ve askerlerini perişan etdi. Kaçdılar. 930 [m. 1524] da Erdebîlin Serab kasabasında öldü. İntikâmcı, sefîh, alçak bir zındık idi. (**Mir'ât-i kâinât**)da diyor ki, Yıldırım Bâyezîd zemanındaki Evliyâdan Abdürrahmân-ı Erzincânî, Safiyyeddîn-i Erdebîlî hazretlerinin halîfelerinden idi. Amasyada, bir sabâh çok üzgün olup, sebebi soruldukda, (Erdebîlî oğullarının i'tikâd ve tak-

vâları güzel idi. Şimdi şeytân onları doğru yoldan sapdırdı) buyurdu. Sonra, şeyh Haydarın şîfî olduğu haberi geldi. 61, 500, 502, 504, 515, 1103, 1167.

863 — ŞÂH SULTÂN “rahmetullahi teâlâ aleyhinne”: Osmânlı pâdişâhlarından, birinci Selîm hânın ve birinci Süleymân hânın ve üçüncü Mustafâ hânın kızlarıdır. Selîm hân ve Süleymân hân isimlerine bakınız! 1167, 1173.

864 — ŞÂH VELİYYULLAH-I DEHLEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Abdürrahîm, 1114 [m. 1702] de Delhîde tevellüd, 1176 [m. 1762] da Delhîde vefât etdi. Babası, hazret-i Ömer, vâlidesi hazret-i Alî soyundandır. Mevdûdînin yazdığı gibi, mezhebsiz değildir. Ehl-i sünnet âlimi idi. (**Fâideli Bilgiler**) kitâbına bakınız! Büyük Velî, Mazher-i Cân-ı Cânân buyurdu ki, (Şâh Velîyyullah derin hadîs âlimidir. Ma’rifet esrârının tahkîkinde ve ilmin inceliklerini bildirmekte, yeni bir çığır açmıştır. Bütün bu bilgileri ve üstünlükleri ile birlikte, doğru yolun âlimlerindenendir.) Çok kitâb yazdı. Eserleri Pâkistânda yeniden basılmaktadır. Şîîle-re karşı (**Kurretül ayneyn fî tafdîl-i şeyhayn**) ve (**İzâle-tül hafâ an hilâfet-il-hulefâ**) kitâblarından birincisi türkçe kısaltılarak (**Müslimânların iki gözbebeği**) adı ile (**Eshâb-ı kirâm**) kitâbının içinde, 1394 [m. 1974] de İstanbulda neşr edilmiştir.

Şâh Velîyyullah-ı Dehlevînin dört oğlu oldu. Birincisi, Şâh Abdül’Azîz [1159-1239] olup, hâl tercemesi altıncı sırada bildirilmiştir. Bunun kızının oğlu Muhammed İshak bin Muhammed Efdal, Nezîr Hüseyin Dehlevînin hocasıdır. (1262 [m. 1845]). (**Mesâil-i erba’in**) kitâbı, vehhâbî olduğunu gösteriyor. Şâh Refî’uddîn (1163-1233) ile Şâh Abdülkâdir (vefâtı 1230) de büyük âlim idiler. Dördüncü oğlu Şâh Abdülganî (vefâtı 1227) genç iken vefât etdi. Bunun oğlu Şâh İsmâ’îl 1195 [m. 1781] de Delhîde tevellüd etdi. Büyük ehl-i sünnet âlimi olan dedesinin yolundan ayrılarak vehhâbî oldu. Vehhâbîlik inançlarının Hindistânda yayılmasına önderlik yaptı. Bu fitnenin başı olan Muhammed bin Abdülvehhâb-ı Necdînin (**Kitâb-üt-tevhîd**)ini urdu diline terceme ederek (**Takvîyet-ül îmân**) ismi ile basdırdı. Böylece, vehhâbîliğin Hindistânda yayılmasına önyak oldu. 1396 [m. 1976] da Pâkistânda, fârisîye terceme edilip, (**Takvîm-ül beyân**) ismi ile basdırıldı. (**Sirât-ı müstekîm**) ve başka kitâblar da neşr etdi ise de, ehl-i sünnet âlimlerinin “rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma’in” reddiyyeleri karşısında, 1243 [m. 1828] senesinde Pişâvur şehrine kaçtı. Müslimânlara önder olmak düşüncesi ile, orada Sîh (Sikhs)lere cihâd i’lân etdi. Çok müslimânın telef olmasına sebep oldu. Kendisi de bu harbde, 1246 [m. 1831] târihinde öldürüldü. Dedesinin şöhretine aldanarak, bunun tuzağına düşmüş olanlardan Abdüllah-ı Gaznevî ve Nezîr Hüseyin Dehlevî ve Muhammed Sıddîk Hasen hân Pühüvâlî ve Reşîd Ahmed Kenkühî ve Diyobend şehrindeki medresenin ba’zı hocaları, vehhâbîliğe kendi düşüncelerini de karışdırıp, kitâblar neşr ederek, Hindistânda vehhâbîlik ismi altında, yeni bir çığır açdılar. Vehhâbîler, islâmiyeti içerden yıkmak için ve sapık düşüncelerini bütün islâm memleketlerine yaymak için, şimdi (**Râbitat-ül-âlem-il-islâmî**) teşkîlâtı te’sîs etdiler. Her memleketde, bilhâssa Afrikada câhil din adamlarını aldatarak satın alıyorlar. Bu din adamları, bunların sapık kitâblarını kendi dillerine terceme edip parasız dağıtıyorlar. Böylece, islâmiyetin kal’ası olan, Ehl-i sünnet mezhebini içerden yıkmaya çalışarak islâm düşmanlarının ekmeklerine yağ sürüyorlar. 165, 263, 467, 1059, 1073, 1134, 1168, 1184, 1194.

865 — ŞÂHZÂDE SULTÂN MUHAMMED “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kânûnî sultân Süleymânın oğludur. 949 [m. 1541] da vefât etdi. Sultân Süleymân, bunun adına Şâhzâde câmi’ini yaptı. Câmi’ 955 [m. 1547] de temâm oldu. Câmi’ yanında ki türbesindedir. Bu türbede, sağında birâderi Cihângîr sultân, sol yanında da kızı Hümâ şâh sultân yatmaktadır. Şâhzâde Cihângîr Halebde 960 [m. 1552] da vefât edip İstanbula getirildi. Babası, bunun için Beyoğlunda Cihângîr câmi’ini yaptırdı. 1173.

866 — ŞARL: Fransa, Almanya, İngiltere, İsveç, Napoli, Sicilya, Navara ve Sardanya kralları arasında çok Charle vardır. Fransadaki onbir Şarl şunlardır:

Şarl Martel 69 [m. 689] dan 124 [m. 741] e kadar yaşadı. 113 [m. 732] senesinde Puvatiyye yakınında Endülüs müslimânlarına gâlip gelmiş ve papa üçüncü Greguvar [Grégoire] tarafından tebrik edilmiştir.

1. ci Şarl, buna Şarlman, ya'nî büyük Şarl denir. Şarl Martelin torunudur. [m. 742-814] Endülüs müslimânlarına mağlûb oldu. Almanyanın çoğunu aldı. Hârû-nürreşid buna sâat ve başka hediyeler göndermiştir. Senelerin, mîlâd gününden başlanmasını, ilk olarak 192 [m. 808] de, bunun kabûl ettiği, sonra Kostantin tarafından kânunlaştırıldığı Hasîb beğın Kozmoğrafya kitâbında yazılıdır. 761, 1107.

2. ci Şarl [m. 823-877] âciz idi. Ömrü, kardeşleri ile harb etmekle geçti.

3. cü Şarl [m. 879-929], ömrü iç harblerle geçti ve harbde öldü.

4. cü Şarl [m. 1294-1328], güzel Filipin oğludur. İngiliz kralı ikinci Edvard bunun eniştesi idi. Edvarda hiyânet edip, öldürülmesine sebep oldu.

5. ci Şarl [m. 1368-1380], Fransayı İngiliz işgâlinden kurtardı. 1173.

6. ci Şarl [m. 1368-1422] zemânında, İngiltere kralı beşinci Hanri Fransayı alıp Fransa krallığını i'lân etdi.

7. ci Şarl [m. 1403-1461], Jandark isminde bir kızın yardımı ile Fransayı İngiliz işgâlinden kurtardı.

8. ci Şarl [m. 1470-1498], Napoliyi almış, yine gayb etmiştir.

9. cu Şarl [m. 1550-1574], on yaşında kral oldu. Annesi Katerina saltanat sürüp, kadınlar saltanatı Fransayı karıştırdı. Katoliklerle protestanlar arasında harbler oldu. Kral, hemşiresini, protestan olan Navara prensi dördüncü Hanriye verdi ise de, düğünde [Sent Bartelemi] yortusu gecesı, Fransadaki protestanların öldürülmesini emr etdi. Kendisi de, serây penceresinden silâh atmışdır. Sefâhat içinde öldü. 358, 534.

10. cu Şarl Filip [m. 1757-1836], onbeşinci Louinin torunu ve onaltıncı Loui ile onsekizinci Louinin birâderidir. 1203 [m. 1789] ihtilâlinde Fransadan kaçdı. 1795 de İngilizlerin yardımı ile Fransaya girmek istedi ise de, 1824 de girebildi. 1830 da zâlim idâresine karşı isyân çıkararak yine kaçdı.

Şarl-kent başka olup, Alman imperatörleri olan yedi Şarl'den beşincisidir. Bütün Avrupayı aldı ise de, 932 [m. 1526] de Osmânlılara mağlûb oldu. 1071.

867 — ŞÂZİLÎ: İkiyüzeşsekizinci [258] sırada Ebül-Hasen ismine bakınız!

868 — ŞEHÂBÜDDİN SÜHREVERDÎ: 888. ci sırada (Şihâbüddîn-i Sühreverdî) ismine bakınız!

869 — ŞEKER-GENC “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ferîd-üd-dîn Mes'ûd Genc-i şeker, Hindistândaki Çeştiyye Evliyâsındandır. 569 [m.1173] da Delhîde tevellüd, 664 [m. 1265] de Mültanda vefât etdi. Kutbeddîn-i Bahtiyârın talebesi ve Nizâm-üd-dîn-i Evliyânın üstâdıdır. Bahtiyâr Üşî, 633 [m. 1234] de Delhîde vefât etdi. Ağzına aldığı taş, toprak, çömlek parçaları şeker gibi tatlı olurmuş. Bunun için, (**Şeker hazînesi**) demek olan Genc-i şeker adı ile meşhûr olmuştur. Fârisî (**Râhat-ül-kulûb**) ve (**Fevâid-üs-sâlikîn**) kitâbları ve başka eserleri ve kerâmetleri bilinmektedir. Hicretin binellialtı [1056] senesinde yazılıp 1331 [m. 1913] de Lüknov şehrinde basılmış olan (**Siyer-ül-Evliyâ**) kitâbında hâl tercemesi fârisî olarak uzun yazılıdır. (**Mülfân şeyhi**) adı ile her sene, Muharrem'in beşinde kabri ziyâret edilmektedir. 766, 1085.

870 — SEMSÜDDİN SÂMÎ: 1266 [m. 1850] da Arnavutlukta tevellüd, 1322 [m. 1904] de İstanbulda vefât etdi. Erenköydedir. Fransızcadan türkçeye resmli lügât kitâbı ve altı cild (**Kâmûs-ül-a'lâm**)ı basılmışdır. 388, 431, 441, 514.

871 — SEMSÜDDİN SEHÂVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Ab-

dürrahmân-ı Sehâvî, 830 [m. 1427] da Mısırda Sehâ kasabasında tevellüd, 902 [m. 1496] de Medîne-i münevverede vefât etdi. Şâfiî idi. Çok kitâb yazdı. 415, 1014.

872 — ŞEMSÜDDİN TÎMÛRTÂŞÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şemsüddîn Muhammed bin Abdüllah Gazzî, Hanefî fikh âlimlerindendir. 1004 [m. 1595] de Gazzede vefât etdi. (**Tenvîr-ül-ebâr**) kitâbı ile (**Kenz**) ve (**Vikâye**) ve (**Minah-ul-gaffâr**) adını verdiği (**Tenvîr-ül-ebâr**) şerhleri meşhûrdur. Gazze, Filistindedir. Hâşim bin Abd-i Menâf oradadır. 462, 1183.

873 — ŞEMS-İ TEBRÎZÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Mevlânâ Muhammed bin Alî, ilk mektebe giderken Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” aşkıdan, yemez, içmez olmuştu. Ebû Bekr-i Kermânîden ve Bâbâ Kemâl-i Cündîden de feyz aldı. Bâbâ Kemâlin yanında şeyh Fahreddîn-i Irâkî de yetişmekte idi. Şeyh Fahreddîn, her keşf ve hâlini, şi’rler hâlinde, Bâbâ Kemâle bildirirdi. Bâbâ Kemâl, Şemseddîne, (Sana bu esrârdan ve hakikatlerden birşey hâsıl olmuyor mu? Neden hiç söylemiyorsun?) dedi. (Ondan dahâ çok oluyor. Fekat, ben onun gibi şi’r söylemiyorum) dedi. Bâbâ Kemâl buyurdu ki, (Allahü teâlâ, sana öyle bir arkadaş ih-sân eder ki, o senin adına her ma’rifet ve hakikatleri söyler) buyurdu. 642 [m. 1244] de Konyaya geldi. Şekerrîzân hânına yerleşti. Celâleddîn-i Rûmî talebesi ile geçerken karşılaştılar. Celâleddîne Resûlullah ile Bâyezîdin derecelerini sordu. Aldığı cevâblardan bayıldı. Birgün, Mevlânâ havz kenârında idi. Yanında kitâblar vardı. Şemseddîn gelip, kitâbları sordu. (Sen bunları anlamazsın) dedi. Şemseddîn kitâbları suya atdı. Mevlânâ, âh babamın bulunmaz yazıları gitdi, diyerek çok üzüldü. Şemseddîn elini uzatıp herbirini aldı. Hiçbiri ıslanmamış görüldü. Mevlânâ (Bu nasıl işdir?) dedi. (Bu zevk ve hâldir. Sen anlamazsın) buyurdu. Bir kâfir, Allah nerede, kendisi ve bulunduğu yer bilinmeyen şey yok demektir. O hâlde Allah yokdur dedi. Şeyh hazretleri, elindeki kerpiçi kâfirin başına atdı. Baş çok acıdı. Seni mahkemeye vereceğim dedi. Ağrıyı ve başının neresinde olduğunu göster, sana hak vereyim buyurdu. Kâfir bunları gösteremeyince, Allahın var olduğuna inandım deyip, müslimân oldu. 645 [m. 1247] de, bir gece Mevlânâ ile otururken, yedi kişi gelip dışarı çağırıldılar ve şehîd etdiler. Bunlardan biri, Mevlânânın oğlu Alâüddîn Muhammed idi. Kuyuya atdılar. Mevlânânın diğer oğlu Behâüddîn Sultân veled rü’yâda görüp çıkardı. Mevlânânın medresesinde defn edildi. Sultân Veled 712 [m. 1311] de vefât edip, oraya defn edildi. 937, 1085, 1101.

874 — SEMSİ AHMED PÂŞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: 988 [m. 1580] de Üsküdar’da, Şemsi pâşa câmi’ini yaptırmışdır.

875 — SEMS-ÜL-EİMME HULVÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Abdül’azîz bin Ahmed, Hanefî fikh âlimidir. 456 [m. 1064] da Buhârâda vefât etdi. Muhammed Şeybânînin (**Câmi’ul-kebîr**) ve (**Siyer-ül-kebîr**)ini şerh etmiş, (**Nevâdir**), (**Mebûât**), (**Vâkı’ât**) ve başka kitâblar yazmışdır. 216, 223, 271, 309, 444, 826.

876 — SEMS-ÜL-EİMME-İ SERAHSÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sekizyüzon-dokuzuncu [819] sırada Serahsî ismine bakınız!

877 — ŞEREFÜDDİN AHMED MÜNİRÎ: Babası Yahyâdır. Fârisî mektûbâtı vardır. 782 [m. 1380] de Bihârda vefât etdi. (**Ahbâr-ül-Ahyâr**) da hâl tercemesi yazılıdır. (**Herkese Lâzım Olan İmân**) kitâbının 72.ci sahîfesine bakınız!

878 — ŞERHABÎL “radiyallahü anh”: Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” ile konuşmak için Necrandan gelen altmış süvârî hristiyanın en âlimi idi. Buna Seyyid derlerdi. Sonradan müslimân oldu. Sohbet ile şereflendi. 370.

879 — ŞERNBLÂLÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebül-İhlâs Hasen bin Ammâr Şernblâlî, Hanefî fikh âlimidir. Şürnblâlî de denir. Câmi’ul-ezherde müderris idi. (Câmi’ul-ezher), Mısırda Fâtımîler zemânında [361] de yapılan câmi’ olup, medrese olarak kullanılmaktadır. [994] de tevellüd, 1069 [m. 1658] da Mısırda vefât etdi. (**Nûr-ül-izâh**) ve bunun şerhî olan (**İmdâd-ül-Fettâh**) veyâ (**Merâkıl-felâh**)

isimlerindeki kitâbı ve kelâm ilminde (**Merak-ıs-se'âde**) kitâbı ve (**Dürer**) hâşiyesi çok kıymetlidir. 97, 269, 279, 298, 316, 356, 393, 629, 796, 815, 858, 1020.

880 — ŞEVBERÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şems-üd-dîn Muhammed bin Ahmed Şevberî, Şâfi'î fikh âlimidir. [977] de Şevberde tevellüd, 1069 [m. 1658] da vefât etdi. Kıymetli kitâbları vardır. Şevber Mısrdadır. 633, 638.

881 — ŞEVKÂNÎ: Kâdî Muhammed bin Alî Şevkânî, 1173 [m. 1759] de San'a şehrinin Şevkân kasabasında tevellüd, 1250 [m. 1834] de San'ada vefât etdi. San'ada kâdî idi. Babasından ve başkalarından (**Ezhâr-ül-fidda**) ve (**Bahr-ül-zehhâr**) şî'î kitâblarının şerhlerini senelerce okuyarak, şî'î mezhebinde yetişirildiği, (**Feth-ul-kadîr**) tefsîri Mısrda basılırken eklenen önsözde yazılıdır. Şî'ilerin Zeydî fırkasından olduğu Kuveyt müftüsü Muhammed bin Ahmed Halefin (**Cevâb-üs-sâil**) kitâbının 69. cu sahîfesinde yazılıdır. Zeydî mezhebinde olduğunu saklar, hanefî görünürdü. Şî'iler, gittikleri şehirlerdeki mezhebden olduklarını söylerler. Kendi mezheplerini saklarlar. Şevkânî de hanefî olduğunu söyler, fekat zeydî mezhebine göre fetvâ verirdi. Böylece şî'î mezhebini yaymağa çalışırdı. Şî'iler böyledir. Bu yola (**Takiyye**) yapmak denir. Çok sayıda, istifâdeli kitâbları vardır. Ehl-i sünnete uymayan yazıları zararlıdır. 1976 senesinde Pâkistânda Siyalkût şehrinde urdu dilinde basılmış olan (**Vehhâbî mezhebinin iç yüzü**) kitâbında, İbni Teymiyyenin ve Şevkânînin mezhebsiz oldukları, vesîkalarla isbât edilmektedir. Hindistânın büyük âlimlerinden Abdülhay Lüknevînin, Şevkânî için (Şevkânînin kötü hâllerini ve bozuk kitâblarını öğrenmek istiyen, benim (**Ferhat-ül-müderrişin bi-zikrîl-müellefât-i vel-müellifîn**) kitâbımı okusun! Burada İbni Teymiyyenin (**Minhâc-üssünne**) kitâbını anlatırken, Şevkânînin de İbni Teymiyye gibi olduğunu, onun gibi ilmi çok ve akli az olduğunu ve ondan da aşağı olduğunu uzun bildirdim) dediğini yazmaktadır. Abdülhay Lüknevî (**Fevâid-ül-behiyye**) kitâbının sâhibidir. 415, 416, 417, 492.

882 — ŞEVKÎ: Behâîlik dinsizliğini yaymağa uğraşanlardan biridir. Babası Abdülbehâ Abbâs 1339 [m. 1921] da Hayfada öleceği zemân büyük oğlu Şevkîyî, ilâhî emrin reîsi olarak rûhânî reis ve Behâîliğin açıklayıcısı ta'yîn etdi. Şevkî, 1315 [m. 1897] de Akkâda doğdu. Oksford üniversitesinde okudu. Amerikalı bir kızla evlendi. Her yerde Behâî teşkilâtının ve ma'bedlerinin kurulmasına çalıştı. 1377 [m. 1957] de Londrada öldü. 483, 1060.

883 — ŞEYBE: Rebî'anın oğlu, Utbenin kardeşi ve Abd-i Şems bin Abd-i Menâfın torunu idi. Ümeyyenin kardeşi oğlu [yeğeni] idi. Bedr gazâsında hazret-i Hamza tarafından öldürüldü. 353, 506, 1069, 1093, 1186.

884 — ŞEYH EMÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sôfiyyedendir. 964.

— **Şeyh Müzzemmil: (Mektûbât Tercemesi)** sahîfe 236 ya bakınız!

885 — ŞEYH-İ NECDÎ: Şeytânın ismidir. Muhammedi öldürmek lâzım, bu işi Şeyh-i Necdî yapar dedi. (**Fâideli Bilgiler**) kitâbının 84.cü sahîfesine bakınız!

886 — ŞEYH TÂCEDDÎN BİN ZEKERİYYÂ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hindistân asîlzâdelerinden idi. Delhî köylerinden birinde Şeyhullah Bahş hazretlerinden icâzeti olduğu hâlde, hâce Muhammed Bâkî-billah “kuddise sirruh” Mâverâün-nehr seferinden dönüp irşâda başlayınca, sohbetine koştu. Tevâzu' ve insâfına karşılık teveccühe ve husûsî ve mahrem halvetlere kavuştu. Kemâle erdi. Tekrâr icâzet aldı. Hazret-i Hâce vefât edince, şeyh Tâc, şaşkına döndü. Seyâhate çıktı. Hacca gitdi. Hicâzda çok kimselere nasîhat etdi. Mekke âlimlerinden Ahmed ibni Allân, (**Reşehât**) kitâbını arabîye terceme etmişdi. Şeyh Tâcın sohbeti ile şereflendi. Kemâle erdi. 1031 [m. 1621] senesinde vefât etdi. Şeyh Tâceddîn, arabî olarak çeşidli kitâb yazdı. Tesavvuf büyüklerinin fârisi kitâblarını arabîye çevirdi. Bu büyüklere dil uzatan din adamlarına, güzel cevâb yazdı. (**Reşehât**) ve (**Nefehât**) arabîye terceme etdi. 1050 [m. 1641] de vefât etdi. 954.

887 — ŞEYHZÂDE MUHAMMED “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed

bin Mustafâ, Hanefî âlimlerindendir. Müderris idi. 951 [m. 1544] de vefât etdi. Beydâvînin (**Envâr-üt-tenzil**) tefsîrine hâşiyesi çok kıymetli olup, hicretin 1306 [m. 1888] senesinde İstanbulda matba'a-i Osmâniyyede basılmış ve Hakikat Kitâbevi tarafından, dört cüz hâlinde basdırılmışdır. (**Kasîde-i bürde**), (**Meşârik**) ve (**Vikâye**) şerhleri meşhûrdur. Babası şeyh Mustafâ Müslîh-uddîn efendi, Bâyezîd-i Velî zemânî meşâyihından olup, Abdüllah-i ilâhînin halifesi idi ve Hırka-i şerîfde (**Müslîh-uddîn**) mescidini yaptırmıştır. Buna Tahta minâreli mescid de denir. Kabri, câmi'inin yanındadır. 491, 825.

888 — ŞİHÂBÜDDÎN-İ SÜHREVERDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Hafs Ömer bin Muhammed, Şâfi'î fikh âlimi ve Söfiyye-i aliyyedendir. Ebû Bekr-i Sıddîkın soyundandır. 539 [m. 1145] da tevellüd, 632 [m. 1234] de, Bağdâdda vefât etdi. Ebû Necf Sühreverdînin halifesidir. Abdülkâdir-i Geylânînin sohbeti ile şeref lenip kemâle erdi. Kitâbları arasında (**Avârif-ül-me'ârif**) kitâbı Beyrutda (Mekteb-üt-ticârî) kitâbevinde satılmaktadır. Ayrıca Beyrutda (**Dâr-ül-ma'rife**) tarafından basdırılan (**Ihyâ-ül-ulûm**) beşinci cildine de ilâve edilmiştir. Tesavvuf bilgilerini çok iyi bildirmektedir. Şihâbeddîn Yahyâ bin Hüseyin Sühreverdî başka olup, felsefeye bağlanmıştı. 586 [m. 1189] da, Salâhaddîn-i Eyyübînin emri ile Halebde katil edildi. 748, 749, 927, 953, 958, 1074, 1087, 1165.

889 — ŞİHRİSTÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebül Feth Muhammed bin Abdülkerîm, fikh ve kelâm âlimidir. 479 [m. 1086] da Horâsânda tevellüd, 548 [m. 1154] de Bağdâdda vefât etdi. Eş'arî mezhebinde idi. Yetmişüç islâm fırkasını geniş anlatan (**Milel-nihal**) kitâbı 1070 [m. 1660] senesinde vefât eden Nûh bin Mustafâ tarafından Mısrda türkceye terceme edildiği gibi, çeşitli Avrupa dillerine de çevrilmiştir. Arabîsi Beyrutda (Mekteb-üt-ticârî)de satılmaktadır. 416.

890 — ŞİLLER: Alman doktoru ve şâ'iridir. 1172 [m. 1759] de tevellüd, 1219 [m. 1805] da vefât etdi. Papaşlar elinde din terbiyesi ile büyüdü ise de, hristiyanlıkta, akl ve ilm dışı olan bozuklukları göyerek, fâci'a [trajedi] tiyatro şi'rleri yazarak şöhret kazanmıştır. 27.

891 — ŞİT “aleyhisselâm”: Âdem aleyhisselâmın oğludur. Babası ölünce, Peygamber oldu. Allahü teâlâ, buna elli suhuf (forma) gönderdi. Kâ'beyi taşdan yaptı. Nûh “aleyhisselâm” bunun soyundan olduğu için tûfândan kurtulanlar ve bütün insanlar bunun çocukları olmaktadır. Bunun için, ikinci Âdem sayılır. 81, 386, 387, 482, 1069, 1109, 1120.

892 — ŞOPEN: Chopin Polonyalı müzicidir. 1225 [m. 1810] de tevellüd, 1265 [m. 1849] de vefât etdi. Romantizm üzerinde idi. (Polonya) yazısı meşhûrdur. 46.

893 — ŞÜREYH (KÂDÎ) “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Ümeyye bin Hars, Tâbi'înin büyüklerindendir. Kırk yaşında iken hazret-i Ömer tarafından Kûfeye kâdî [hâkim] yapıldı. Hazret-i Alî halife iken, bunun karşısında, bir zimmî yehûdî ile muhâkeme edilmişti. Çok âdil idi. Fikhda ve tecribî ilmlerde çok bilgisi vardı. Yetmişdokuz 79 [m. 698] senesinde, yüzyirmi yaşında vefât etdi. Babasının adı Hani idi. Elçi olarak Medîneye gelmişti. Resûlullahı görünce, müslimân oldu. Resûlullah, buna Ebû Şüreyh diye soy adı verdi. Kâdî Şüreyk başkadır.

894 — TABERÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Süleymân bin Ahmed Taberânî, hadîs âlimidir. Şâmda Taberiycede [260] da tevellüd, 360 [m. 971] da orada vefât etdi. (**Kebîr**), (**Evsat**) ve (**Sagîr**) hadîs kitâblarını yazmak için, otuzüç sene, Irâk, Hicâz, Yemen, Mısr ve başka yerleri dolaşdı. 289, 386, 392, 450, 452, 472, 476, 645, 917, 1009.

895 — TABERÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr, tefsîr ve hadîs ve Şâfi'î fikh âlimidir. 224 [m. 839] de Taberistânda tevellüd ve 310 [m. 923] da Bağdâdda vefât etdi. (**Târîh-ul-ümem**) ve yirmiüç cild (**Câmi'ul-beyân**) tefsîri çok kıymetlidir. Alî bin Muhammed Şimşâtî adında bir şi'î bu târîhi ihtisâr

etmiş, bu şî'î kitâbı, (**Taberî târihi**) adı ile türkçeye terceme edilmiştir. Okuyanlar aldanmaktadır. Muhammed bin Cerîr bin Rüstem Taberînin şî'î olduğu, Âlûsînin (**Tuhfe-i isnâ-âşeriyye muhtasarı**) kitâbının altmışsekizinci [68] sahifesinde yazılıdır. Muhammed bin Ebil-Kâsım Taberînin de şî'î olduğu (**Esmâ-ül-müelli-fîn**)de yazılıdır. Bunları İbni Cerîr hazretleri ile karıştırmamalıdır. 548 [m. 1153] de vefât eden imâmiyye fırkasından Fadl bin Hasen Taberînin (**Mecma'ul-beyân**) adındaki (**Tabersî**) şî'î tefsîri de, (**Taberî**) tefsîri ile karışdırılmaktadır. Muhibbud-dîn Ahmed Taberî şâfi'î 694 de vefât etdi. 391, 445.

896 — TÂC-ÜD-DÎN-İ İSKENDERÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Muhammed, İbni Atâullah İskenderî adı ile meşhûr olmuştur. Mâlikî âlimlerinin ve Şâzilî tarikatının büyüklerindedir. Ebül Abbâs-ı Mürsînin talebesi ve Ebül-Hasen-i Sübkînin mürididir. 709 [m. 1309] senesinde Mısrda vefât etdi. Kurâfe kabristânındadır. (**Hikem-i Atâ-iyye**) ve (**Letâif-ül-minen**) kitâbları ve İbni Teymiyyeye reddiyyesi meşhûrdur. [Hindli şeyh Tâc-üd-dîn-i Nakşibendî başka olup, râbitayı isbât eden (**Tâciyye risâlesi**), Hâlid-i Bağdâdînin (**Tahkîk-ı râbita**) risâlesinde mevcûddur. Bu risâle (**İslâm Âlimleri**) kitâbının sonunda basdırılmışdır. Tâcüddin 1050 de Mekkede vefât etmiştir.] 1061, 1068, 1070, 1092, 1093.

897 — TÂC-ÜD-DÎN-İ SÜBKÎ: İkiyüzkırküçüncü [243] sırada Ebû Hasen-i Sübkî ismine bakınız! 496, 498, 1092.

898 — TÂC-ÜŞ-ŞERİ'A “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ömer bin Sadr-üşşerî'at-ül-evvel Ahmed bin Ubeydullah Mahbûbî, Burhân-üş-şerî'a Mahmûdun kardeşidir. Tâc-üş-şerî'a Ömerin oğlu Mes'ûd, amcası olan Burhân-üş-şerî'a Mahmûdun dâmâdıdır. Tâc-üş-şerî'a, Buhârâda Hanefî fikh âlimi idi. 673 [m. 1274] de, Moğol fitnesinde şehid oldu. (**Hidâye**)yi şerh edip (**Nihâye-tül-kifâye**) adını vermiştir. 872.

899 — TAHÂVÎ: Ebû Ca'fer Ahmed bin Muhammed, Hanefî fikh âlimidir. 238 de Mısrda tevellüd, 321 [m. 933] de orada vefât etdi. 264, 307, 444.

900 — TÂHÂ-İ HAKKÂRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Seyyid Tâhâ, Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin onbirinci torunudur. Ya'nî Peygamberimizin soyundan seyyid olup, kürdlikle bir ilgisi yokdur. Hâlid-i Bağdâdînin talebelerinin büyüklerindedir. Rûh bilgilerinin mütehasısıdır. Mevlânâ Hâlidin halîfesi olan seyyid Abdüllahın kardeşi molla Ahmedin oğludur. Seyyid Abdüllah, ma'kûl ve menkûl ilmlerde mâhir idi. 1229 da Bağdâda gelerek, tesavvufda da kemâle erdi. Seyyid Tâhâ, Nehri kasabasında ders vermeğe me'mûr edildi. 1269 [m. 1853] senesinde orada vefât etdi. Bütün hocaları gibi, islâmın güzel ahlâkını yaymış, siyâsete karışmamış, müs-limânları hükûmete hizmet, kanûnlara itâat etmeğe ve herkese iyilik yapmağa teşvik eylemiştir. Hâl tercemesi, Hakikat Kitâbevinin İstanbulda neşr ettiği (**The proof of prophethood**) kitâbında ingilizce olarak yazılıdır. Oğlu, seyyid Ubeydullah, Mekkede vefât etdi. Bunun dört oğlundan seyyid Abdülkâdir efendi İstanbulda a'yân [Senato] başkanı idi. 1344 [m. 1926] de Diyâr-ı Bekrde oğlu seyyid Muhammed ile birlikde şehid oldu. Seyyid Muhammedin iki oğlundan seyyid Mûsâ, 1391 [m. 1971] de Şâh Rızâ Pehlevînin izni ve yardımı ile, Îrânın Rıdâiyye şehrinde Ehl-i sünnet bilgilerini ve tesavvuf ma'rifetlerini neşr etmekte idi. İkinci oğlu Ahmed Hıdır beğ Amerikada yüksek mühendislik tahsîli yaptı. Seyyid Ubeydullah efendinin ikinci oğlu Muhammed Sıddîk efendi, Şemdinanda Katûne köyünde medfûndur. Bunun dört oğlu Râşid, Tâhâ, Şemseddîn ve Müslihüddîndir. Abdülkâdir efendinin ikinci oğlu Abdüllah efendi Rıdâiyyede neşr-i ilm ederken [m. 1969] da vefât etdi. Dize kasabasıdadır. İki oğlundan Abdülkâdir efendi Rıdâiyyededir. Büyük oğlu Abdül'azîz efendi, 1401 [m. 1981] de şî'î lideri Humeynî tarafından Îrândan çıkarıldı. Bağdâddadır. Seyyid Tâhânın babası Ahmed ve dedesi Seyyid Sâlih ve bunun babası Seyyid İbrâhîm, Nehridedirler. 922, 969, 1061, 1158, 1169, 1171.

901 — TÂHİR-İ BEDAŞÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Önce subay idi. Bir kal'a

almağa giderlerken, rü'yâda Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” buna, (Bu muhârebeden dönüşde askerlikten ayrıl, tesavvuf büyüklerinin sohbetinde bulun!) buyurdu. Seferden dönüşde, askerliği bıraktı. Delhîye geldi. Sorup, araştırdı, İmâm-ı Rabbânî “kuddise sirruh” hazretlerinin sohbetine kavuştu. Yalvardı. Cân ve gönülden hizmet etdi. Yüce İmâmın merhametine kavuştu. Nasîbini aldı. Uyanık iken, tenhâda ve galabalıkda, hergün Resûlullahı “sallallahü aleyhi ve sellem” görürdü. Sâf ve temiz rûhlü idi. Ba’zı keşflerini ve hâllerini, öylece bildirir, İmâm hazretlerini güldürürdü. Yüksek ma’rifetleri iştirken, (Evet öyledir, evet doğrudur) buyurur, mübârek başını sallardı. Tâliblere ta’lîm için icâzet verilip, Cumbura gönderildi. 287.

902 — TAHTÂVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Muhammed bin İsmâ’îl, Kâhiredede Hanefî müftüsü idi. 1231 [m. 1815] de vefât etdi. (**Dürr-ül-muhtâr**)a ve (**Merâkûl-felâh**)a hâşiyeleri basılmışdır. Dürr-ül-muhtâr hâşiyesini Ayntablî Abdürrahîm efendi, arabîden türkçeye terceme etmiş ve basılmışdır. 134, 135, 142, 143, 181, 186, 200, 201, 238, 250, 262, 269, 278, 281, 283, 298, 316, 317, 318, 330, 344, 364, 468, 628, 635, 638, 767, 869, 999, 1074.

903 — TALHA “radıyallahü anh”: Talha bin Ubeydullah bin Osmân bin Amr, ilk îmâna gelenlerden ve aşere-i mübeşşeredendir. Dedesi, Ebû Bekr-i Sıddîkın dedesinin kardeşidir. Bedr gazâsında, Şâm tarafında vazîfede idi. Diğer gazâlarda bulundu. Uhudda Resûlullahı korumak için çok yara aldı. Arkasında taşıyarak kayaya çıkardı. (**Talha ile Zübeyr, Cennette komşularımızdır**) hadîs-i şerîfi ile medh edildi. Çok zengin olup bütün malını Allah yolunda dağıtdı. Deve harbinde hazret-i Alîye karşı idi. Orada, ok ile şehîd oldu. Hazret-i Alî, buna çok üzüldü. Ağlıyarak, mübârek eli ile, yüzünden toprağı sildi. Nemâzını kendi kıldırdı. 510, 621, 1014, 1135, 1198.

904 — TÂLÛT: Benî-İsrâîlin ilk hükümdârı idi. İsmôîl “aleyhisselâm” ta’yîn buyurmuştu. Filistinliler ve Amâlîka ile harb edip, gâlib geldi. Askeri arasında bulunan Dâvûd “aleyhisselâm”, onsekiz yaşında idi. Filistin ordusundaki, cesûr ve çok kuvvetli olan Câlûtu öldürdü. İsmôîl “aleyhisselâm” Tâlût yerine Dâvûd aleyhisselâmı hükûmet reîsi yaptı. O sırada Tâlût, harbde öldü. Kırk sene hükûmet sürdü. Yerine Dâvûd “aleyhisselâm” melik oldu. 510.

905 — TARSÛSÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Ahmed, Hanefî fikh âlimlerindendir. 1117 [m. 1705] de vefât etdi. (**Üsûl**) ilminde (**Mir’ât**) kitâbına hâşiyesi meşhûrdur. 639.

906 — TÂRUH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İbrâhîm aleyhisselâmın asl babası idi. Mü’min idi. (**Mir’ât-i kâinât**)da ve (**Tefsîr-i teysîr**)de ve molla Miskîn Mu’inin fârisî (**Me’âric-ün-nübüvve**) kitâbında ve tefsîrlerde, İbrâhîm aleyhisselâmın babası Târuhdur yazılıdır. Kâfir olan Âzer, İbrâhîm aleyhisselâmın öz babası değildi. Amcası idi. Târuh ölünce Âzer, İbrâhîm aleyhisselâmın annesini aldı. Böylece, üvey babası oldu. Târuh ile Âzer, iki kardeş idi. Âzerin (**Tevrât**)daki adı Târuh idi demek yanlıştır. 375, 389, 390, 391, 1079, 1118.

907 — TAŞKÖPRÜ ZÂDE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Mustafâ, Osmânlı âlimlerindendir. 901 [m. 1495] de Bursada tevellüd, 968 [m. 1561] de İstanbulda Âşıkpâşa mahallesinde vefât etdi. (**Şakâ’ik-i Nu’mâniyye**) târîh kitâbı ile (**Miftâh-üs-se’âde**) kitâbı meşhûrdur. Oğlu Kemâleddîn Muhammed, (**Miftâh**)ı türkçeye terceme ederek (**Mevdû’ât-ül ulûm**) ismini vermişdir. 22, 299, 442, 1127.

908 — TAYYIBÎ: Şerefüddîn Hasen bin Muhammed 743 [m. 1342] de vefât etdi. (**Mişkât**) şerhi meşhûrdur.

909 — TEFTÂZÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Yediyüzseksenbeşinci [785] sırada Sa’düddîn ismine bakınız!

910 — TEMÎM-İ DÂRÎ “radıyallahü anh”: Ensâr-ı kirâmdandır. Nasrânî âlim-

lerinden idi. Hicretin dokuzuncu senesinde Filistinden Medîneye gelip, Resûlullahı görünce, hemen îmân etdi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” Filistindeki Hebron, ya’nî Halîl-rahmân idâresini buna vermişdi. Şimdiki idârecileri bunun soyundandır. Şâmda vefât etdi. 440.

911 — Terman: Amerikalı felsefeci ve fikr adamıdır. 1380 [m. 1960] senesinde hayâtda idi. 405.

912 — Tezveren Dede: Sultân Mahmûd türbesinden, Nûr-i Osmâniyye cad-desine giden yolda, solda ufak bir türbededir. Fâtih sultân Muhammed zemânında idi. İstanbul halkı, hâcetlerinin hâsıl olması için, bu türbeye adak yapar idi. Bursa-da medfun olan seyyid Atâullah hazretlerine de Tezveren dede denilmektedir. 334.

913 — Ticânî “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebül’Abbâs Ahmed ticânî, büyük tesavvuf âlimidir. Ahmed bin İdrîs hazretlerinin halifesidir. Cezâirin cenûbunda (**Ayn-ı mâdî**) denilen yerde 1150 [m. 1737] de tevellüd ve Fasda 1230 [m. 1815] da vefât etdi. Halvetînin bir kolu olan (**Ticânî**) tarikatının reîsidir. (**Cevheret-üt-hakâik fissalât-i alâ hayril-halâik**) ve (**Cevâhir-ül-me’ânî**) ve (**Kitâb-ür-remâh**) ve (**Fid-difâ’an turuk-ı ehl-il-hüdâ**) ve (**Câmi’u-kerâmât-il-Evliyâ**) ve (**Nasara-tüz-zâkirîn**) kitâblarında ve (**Gâyet-ül-emânî**) kitâbında kendisi ve tarîkati uzun anlatılmaktadır. İlk ikisi birlikde 1344 [m. 1926] da Mısrda, diğerleri Beyrutda basılmışdır. 1088.

914 — Tîmoçin: Cengizin adıdır. 197. ci sırada Cengiz ismine bakınız! 1086.

915 — Tîmûr Hân “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Emîr Tîmûr Gürgân, 736 [m. 1336] da Mâverâ-ün-nehrde, Semerkandla Belh arasında, Keş kasabasında tevellüd, 807 [m. 1405] de vefât etdi. Semerkanddadır. Cengiz gibi Moğol soyundandır. 770 [m. 1369] de Belhi alıp, hânlığını i’lân etdi. Çok harb etdi. Hep gâlib geldi. Çine ve Delhîye kadar bütün Asyayı, Irâk, Sûriye ve İzmire kadar Anadoluyu aldı. İkiyüzbin kişi ile Çine giderken vefât etdi. Âlimleri severdi. Çok medrese ve kütübhaneler yaptı. Kanûnlar çıkardı. Kendi târihini kendi yazdı. Teftâzânî gibi büyük âlimleri meclisinde bulundurur, nasihatlerini dinlerdi. Nasreddîn hoca ile sohbeti vâki’ değildir. Yıldırım ile harb ettiği için, Osmânî târihleri bunu haksız olarak kötölemekte, harb sâhasında ölenleri, zulm ve ortalığı kana boyamak şeklinde bildirmektedir. Dört oğlundan ikisi kaldı. Biri Mîrân şâh olup, üç sene sonra, Kara-koyunlu askeri ile harb ederken öldürüldü. İkinci oğlu Mu’in-üddîn Şâhruh 779 [m. 1377] da Semerkanda tevellüd etdi. Babasının devletine hâkim oldu. 850 [m. 1445] de vefât etdi. Bunun oğlu Uluğ beğ 797 [m. 1395] de Semerkanda tevellüd etdi. Semerkand vâlîsi idi. İlme, fenne çok hizmet etdi. Babası ölünce, idâreyi ele aldı ise de, 853 [m. 1448] de, oğlu Abdüllatîf tarafından öldürüldü. Bu da, altı ay sonra öldürüldü. Tîmûr hân, hurûfiliği kuran Fadlullah-ı Tebrîzîyi öldürterek ve yanındakileri dağıtarak, çoğalmalarını önleyerek, islâmîyete büyük hizmet etmişdir. 500, 751, 752, 1076, 1079, 1080, 1081, 1099, 1101, 1104, 1113, 1129, 1137, 1143.

916 — Tîmûrtâşî “rahmetullahi teâlâ aleyh”: 872. ci sırada, Şemseddîn Tîmûrtâşî ve dokuzyüzseksenyedinci [987] sırada Zahîrüddîn Hârezmî isimlerine bakınız! Doğrusu Tîmûrtâş olup, Hârezm şehrinde bir kasabadır. 1178.

917 — Tîrmüzî “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin İsâ, hadîs âlimlerindedir. Buhârânın cenûbunda, Ceyhûn nehri kenârında Tîrmüz kasabasında 209 [m. 824] da tevellüd, 279 [m. 892] da Boğ şehrinde vefât etdi. (**Sahîh-i Tîrmizî**) ve (**Semâil-i şerife**) kitâbları çok kıymetlidir. (**Semâil**) kitâbını Hüsâmeddîn-i Nakşibendî 1248 [m. 1832] de türkçeye çevirmiş, tekrâr tekrâr basılmışdır. (**Sünen-i Tîrmizî**) adındaki sahîhinin, Hindistânda, Diyobend şehrindeki (**Dâr-ül-ulûm**) müderrislerinden Muhammed Enver şâh Keşmîrî tarafından arabî şerhi yapılmış, (**Me’ârif-üs-sünen**) adı verilerek 1383 [m. 1963] senesinde, Muhammed Yûsûf Benûrî tarafından Pâkistânda basılmışdır. Altı cildir. Enver şâh, burada İbni Teymiyyeyi mezheb imâmı derecesine çıkararak, onun sapık fikrlere de yer vermiş, hattâ

birinci cildde, rûhun madde olduğunu söyleyerek, imâm-ı Gazâlînin madde değildir demesini felsefeye kaymakla ithâm etmiştir. Hâlbuki, çok övdüğü Şâh Veliyullah-ı Dehlevî, (**İzâle-tül-hafâ**) kitabının ikinci cildinde, Gazâlînin fıkıh âlimi olduğunu, beşinci yüzyılın müceddidi olduğunu bildirmekte, onu çok övmektedir. Yûsûf-i Benûrî, altıncı cildin yüz kırk dokuzuncu sahifesinde, (İbni Teymiyyenin, kendi mezheb imâmı olan Ahmed bin Hanbelden ayrılarak, Dâvûd-i Zâhirî mezhebi ni tutduğunu) ve (İbni Teymiyye, birçok üsûl ve fîrû' mes'alesinde Ehl-i sünnet âlimlerinden ayrılmış, asrının âlimleri ve sonra gelenler, onu red etmişlerdir) diyerek, (**Me'ârif-üs-sünen**) kitabının kıymet kazanmasını sağlamıştır. 194, 338, 386, 424, 620, 640, 641, 993.

918 — TOKÂDLI EMÎN EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed Emîn efendi, İstanbulda bulunan meşâyihın büyüklerindedir. Mekke-i mükerrreme Ahmed Yekdest-i Cüryânîden 1114 [m. 1701] senesinde icâzet almakla şereflendi. Üç sene sonra İstanbula geldi. Ayvanserâydaki Emîr Buhârî tekkesinin şeyhi olan Kurîmî Ahmed efendi 1156 [m. 1743] da vefât edince, buna halef oldu ve 1158 [m. 1745] de vefât etdi. (**Savâ'ık-ı Muhrika**)yı türkçeye terceme etdi. Unkapanına inen cadde ile Zeyrek yokuşunun kesiştiği tepe üzerinde Soğuk kuyu Pîrî pâşa medresesi kabristânında, âşıkları ziyâret edip feyz almakda, murâdlarına kavuşmakdadırlar. Talebesi Müstekîmzâde de orada medfûndur. Muhammed Emîn efendi kahve ve tütün içerdi. 419, 1190.

919 — TOSUN PÂŞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Mısır hâkimi Kavalalı Mehmed Alî pâşanın oğludur. Vehhâbiler Mekke ve Medîneyi ele geçirip yedi sene Ehl-i sünnet hâcılarını Mekkeye sokmadı. Tosun pâşa 1226 [m. 1811] de Mısrda gönderildi ise de, muvaffak olamadı. Sonra Mısrda vefât etdi. 461, 1119.

920 — TURHÂN SULTÂN “rahmetullahi teâlâ aleyhâ”: Sultân İbrâhîmin zevcesi ve dördüncü sultân Muhammedin vâlidesidir. Hadîce Turhân sultân, sâliha ve hayrı sever bir hânım idi. Eminönünde büyük Yeni câmi'in temelini Mâhpeyker Kösem sultân atmışdı. Turhân sultân temâmlatıp, 1074 [m. 1664] de ibâdete açıldı. Mekteb, medrese, imârethâne, kütübhâneler, çeşmeler yapdırdı. 1094 [m. 1682] de vefât etdi. Yeni câmi' yanındaki, Turhân sultân türbesindedir. Oğlu sultân dördüncü Muhammed ile torunları sultân ikinci Mustafâ ve üçüncü sultân Ahmed ve birinci sultân Mahmûd ve sultân üçüncü Osmân hân ve sultân beşinci Murâd ve sultân Mahmûdun vâlidesi Sâliha sultân ve diğer şâhzâdeler de buradadırlar. Üçüncü Mustafâ hânın vâlidesi Mihr-i şâh Emîne sultân ile birinci Abdülhamîd hânın vâlidesi Râbi'a sultân da buradadır. 1062, 1071, 1100, 1103, 1153.

921 — TÜR-PÜŞTÎ: Fadlullah bin Hasen, hanefî fıkıh âlimlerinden olduğu (**Esmâ-ül-müellifîn**)de yazılıdır. 661 [m. 1262] senesinde vefât etdi. Tesavvufda (**Tuhfe-tüs-sâlikîn**) kitabı ve (**Müeyssir**) adındaki (**Mesâbîh**) şerhi çok kıymetlidir. (**El-mu'temed fil-mu'tekad**) adındaki akâid risâlesini Hakikat Kitâbevi 1990 da basdırmıştır. (**Herkese Lâzım Olan İmân**) kitabında, 53.cü sahifeyi okuyunuz!

922 — UBEYDÜLLAH-İ AHRÂR “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ubeydullah bin Mahmûd bin Şehâbüddîn, Sôfiyye-i aliyyenin büyüklerindedir. Müslimânların gözbebeğidir. Sekizyüzaltı [806] da Taşkente tevellüd, 895 [m. 1490] de Semerkanda vefât etdi. Ya'kûb-ı Çerhînin talebesi, Mevlânâ Hâce Muhammed Zâhid hazretlerinin üstâdı idi. Zâhirî ve bâtınî ilmlerin hazînesi idi. Dahâ çocuk iken kerâmetleri görülüyordu. Halâl kazanmak için, zirâ'at ile meşgûl olurdu. O kadar bereket oldu ki, binüçyüzden fazla çiftliği vardı. Herbirinde üçbin amele çalışırdı. Her sene sekizyüzbin batman zahîre uşr verirdi. (Tesavvuf bilgilerinin maksad ve neticesi, kendini zorlamadan, uğraşmadan, her ân Allahü teâlâyâ teveccüh ve ikbâldir. Ya'nî, her ân, Allahü teâlâyı hâtırlamaktır) ve (Bir kimse, erbâb-ı cem'iyet sohbetinde oturup, gönlünü Hak teâlâyâ verebilirse, ona zikr yapmağa ihtiyâc yoktur) buyururdu. (Râbita edenler için, bedenin uzak olması, ma'nevî yakınlığa

mâni' olmaz) derdi. (Çok açlık ve çok uykusuzluk dimâğı yorar. Hakîkatleri ve ince bilgileri anlamağı önlür. Bunun için, riyâzet çekenlerin keşfleri hatâlı olur) ve (Zikr ve murâkaba, bir müslimâna hizmet yapılamadığı zemânda olur. Gönül kabûlüne sebep olan hizmet, zikr ve murâkabadan önce gelir) buyururdu.

Ubeydullah-i Ahrârın talebelerinden biri, Abdûllah-i İlâhîdir. Simavlıdır. İlm edindikden sonra Semerkanda, Buhârâyâ giderek feyz aldı. İcâzetle şereflenip Ubeydullah-i Ahrâra intisâbı bulunan Emîr Ahmed-i Buhârî ile İstanbula geldi. Yolda Molla Câmî ile sohbet eyledi. Zeyrek kilise câmi'inde va'z ve halkı irşâd etdi. Emîr Buhârîye icâzet verdi. Vardar Yenicesinde 896 [m. 1491] da vefât etdi.

Ubeydullah-i Ahrârın bir talebesi de Abdûllah-i Semerkandîdir. Önce, Ya'kûb-i Çerhîye intisâb etmiş ve Alâüddîn-i Attârın halifelerinden olan Nizâmeddîn-i Hâmûşdan da feyz almışdır. Uluğ beğ medresesinde müderris idi. Yûsûf-i Nebhânî diyor ki, (Sokakda giderken, ansızın atını istedi. Eshâbı ile Semerkandın dışına çıkdı. Onlardan ayrılıp, çok zemân sonra yanlarına geldi. Türk sultânı Muhammed hân, kâfirlerle harb ediyordu. Onun yardımına gitdim. Gâlib geldi dedi.) Fâtih, İstanbulu bu sûretle aldı. Sekizyüzyetmişbeş 875 [m. 1470] de vefât etdi. Ubeydullah-i Ahrârın bir talebesi de Haydar babadır. Kırk sene devâmlı Eyyûb câmi'inde i'tikâf etdi. Sultân Süleymân bu zâtın üstün hâllerini işitince, Eyyûb Nişâncası ile Halic arasında, Cezrî Kâsım pâşa câmi'ine inen yol üzerinde (Haydar baba mescidi)ni yapırdı. Haydar baba, 957 [m. 1550] de vefât etdi. Mescide girerken soldadır.

Muhammed Ma'sûm-i Fârûkînin oğlu Muhammed Ubeydullah 1083 de, bunun oğlu Muhammed Pârisâ 1142 de vefât etdi. 93, 95, 112, 388, 751, 943, 957, 969, 1050, 1057, 1079, 1095, 1137, 1141, 1148, 1173.

923 — UBEYDÜLLAH BİN CAHŞ: Reşûlullahın halası Ümeymenin oğludur. Önce îmâna geldi, Eshâbdan oldu. Zevcesi Ümm-i Habîbe ve kardeşi Abdûllah ile Habeşistâna hicret etdi. Orada, mal ve mevki' için, mürted oldu ve öldü. 380, 1186.

924 — UBEYDÜLLAH BİN MES'ÛD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Yediyüzdoksanıncı [790] sırada Sadrüşşerî'a ismine bakınız! 1163.

925 — UBEYDÜLLAH BİN UTBE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Abdûllah Ubeydullah bin Mes'ûd bin Abdûllah bin Utbe, Tâbi'înin büyüklerinden ve Medînedeki yedi fikh âlimlerindendir. Abdûllah ibni Mes'ûd “radiyallahü anh” hazretlerinin kardeşi olan Utbenin torunudur. 102 [m. 721] senesinde Medînede vefât etdi. 66.

— **Uhud Gazvesi:** Hamza ismine bakınız!

926 — UKÂŞE “radiyallahü anh”: Ebû Muhsin Esedîdir. Bedr gazâsında kılınacı kırıldı. Resûlullahın verdiği hurma dalı ile harb edip, çok kâfir katl etdi. Bütün gazâlarda bulundu. Çok yerinden yaralandı. Cennetle müjdelendi. Bir muhârebede Tuhayla bin Huveylid ismindeki bir papas tarafından sırtından hançerlenerek, kırkbeş yaşında şehîd edildi. Beyâz ve çok güzel idi. Kabri, Gâzîayntabda Nûrdağı kazâsı, Durmuşlar köyündedir. 677.

927 — UKAYL “radiyallahü anh”: Ebû Tâlibin dört oğlundan ikincisidir. Bedr gazâsında esîr oldu. Hazret-i Abbâs kendisi ile bunun fidyelerini verip Mekkeye gittiler. Hudeybiyyeden önce Medîneye gelip îmân etdi. Gazâlarda bulunup, iltifâta mazhar oldu. Neseb bilgisi çok idi. Kardeşi hazret-i Alîye karşı hazret-i Mu'âviye ile birlikde idi. 506, 1059, 1085, 1100.

928 — URVE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Urve-tebniz-Zübeyr, Tâbi'înin büyüklerinden ve Medînedeki yedi büyük âlimden biridir. Zübeyr bin Avvâmın oğludur. Annesi, Esmâ bint-i Ebû Bekrdir. Yirmiikinci [22] senede tevellüd, 94 [m. 712] senesinde Medîne yanında Fer' ovasında vefât etdi. 66.

929 — UTBE: Utbe bin Reb'â bin Abd-i Şems bin Abd-i Menâf, Bedrde Ku-reyş ordusunun reislerinden idi. Velîdin ve Ebû Huzeyfenin ve Hindin babası idi. Hind de, hazret-i Mu'âviyenin annesidir. Babası Reb'â, Ümeyyenin kardeşi

idi. Âyet-i kerîmeleri işitince, (Bu söz şî'r değil, sihr değil, kehânet değildir. Ey Ku-reyşliler! Beni dinlerseniz, bu adama dokunmayınız!) demişdi. Bedrde, kardeşi Şey-be ile birlikde, hazret-i Hamza tarafından öldürüldü. 353, 506, 1069, 1093, 1110, 1179, 1188.

930 — ÜMM-İ GÜLSÜM “radiyallahü anhâ”: Resûlullahın kızıdır. Ebû Lehe-bin ikinci oğlu Uteybeye nikâhlandı ise de, (**Tebbet yedâ**) sûresi gelince, dahâ dü-ğünleri olmadan boşadı ve Resûlullaha üzücü sözler söyledi. Resûlullah “sallalla-hü aleyhi ve sellem” da, (**Yâ Rabbî! Buna canavarlarından birini musallat et!**) di-ye beddûâ eyledi. Şâm yolunda bir arslan bunu parçaladı. Rukayye öldükden sonra vahy gelerek, Ümm-i Gülsüm hazret-i Osmâna “radiyallahü anhüm” nikâh-landı. Hicretin dokuzunda [9] vefât etdi. Nemâzını Resûlullah kıldırıp, defn olu-nurken kabri yanında durup, mübârek gözlerinden yaş akardı.

931 — ÜMM-İ HABÎBE “radiyallahü anhâ”: Ebû Süfyân bin Harb bin Ümey-yenin kızı idi. Hazret-i Mu'âviyenin kız kardeşi idi. Annesi Hind idi. Zevci Ubey-düllah bin Cahş ile birlikde müslimân olup, Habeşistâna hicret etdiler. Zevci, orada papaslara aldanıp mürted oldu ve öldü. Bu, yalnız, garîb, fakîr kaldı. Resû-lullahın dîninden ayrılmam, dedi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” onu se-vindirmek için nikâh etmek istedi. Necâşiye, ya'nî Habeş sultânına hicretin yedin-ci [7] senesinde mektûb yazdı. Necâşî, bu emr-i nebevî üzerine, bunu Resûl-i ek-reme nikâh etdi ve Medîneye gönderdi. Babası Ebû Süfyân, o zemân, henüz îmâ-na gelmemişdi. Mekke kâfirlerinin reîsi idi. 44 [m. 664] senesinde Medîne'de ve-fât etdi. 380, 1185.

932 — ÜMM-İ HÂNÎ “radiyallahü anhâ”: Ebû Tâlibin kızı ve hazret-i Alînin “radiyallahü anh” kızkardeşidir. Hübeyre bin Amrin zevcesi idi. Öz adı Fâkite idi. Mekke-i mükerremenin feth edildiği gün, Hübeyre kaçtığı zemân, kendisi îmâ-na geldi. Resûlullah, bunun evinde gusl abdesti alıp, sekiz rek'at duhâ ya'nî kuş-luk nemâzı kıldı ve su ile ekmek ıslatıp tuz ve sirke koyup yidi. (**Ey Ümm-i Hâ-nî! Sirke ne iyi yemekdir. Sirke bulunan ev fakîr olmaz!**) buyurdu. 353, 354, 1096.

933 — ÜMM-İ MA'BED “radiyallahü anhâ”: Adı Âtike idi. Resûl “aleyhisse-lâm”, Hicretde bunun çadırına uğrayıp, za'îf koyunu sağınca, çok süt çıkmışdı. Bu mu'cizeyi zevcine söyledi. Sonra ikisi de, Medîneye gelip müslimân oldu. 738.

934 — ÜMM-İ SELEME “radiyallahü anhâ”: Adı Hind idi. Zevci Ebû Seleme ile Habeşistâna ilk olarak hicret etdiler. Ebû Seleme, Resûlullahın halası Berrenin oğlu olup, Medîne'de, hicretin dördüncü [4] senesi Uhud gazâsında aldığı yaradan vefât etdi. Ümmü Seleme, Ebû Bekr ve Ömerin “radiyallahü anhümâ” nikâh taleb-lerini kabûl etmedi. Resûlullahın nikâhı ile şereflendi. 59 [m. 678] senesinde Me-dîne'de seksendört yaşında vefât etdi. Son vefât eden zevceleri bu idi. 629, 1107.

935 — ÜMRİ-ÜL-KAYS: İslâmiyyetden önce yaşayan şâ'irlerdendir. Hîre hü-kümdârının oğludur. Ankarada, kralın Kayseriden gönderdiği zehirli gömleği giy-mekle vefât etdi. Kâ'beye asılan şî'ri edebî san'at bakımından çok kıymetlidir. Oğul-ları, zemân-ı se'âdeteye yetişmişdir. Şî'rleri Avrupa lisânlarına çevrilmiş, ilk olarak 1294 [m. 1877] de Pârisde basılmışdır. 367.

936 — ÜSÂME BİN ZEYD “radiyallahü anh”: Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden-dir. Anası Ümm-i Eymen ve babası, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” âzâd-lılarından. Onsekiz yaşında iken, bir birliğe kumandan yapıldı. [54] veyâ 59 [m. 678] senesinde Medîne'de vefât etdi. 376, 995, 1195, 1196.

937 — ÜSTÜVÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Ahmed, Ha-nefî âlimlerindedir. Şâmda tevellüd ve 1072 [m. 1662] de orada vefât etdi. Aya-sofya câmi'inde yıllarca va'z etdi. Fıkhdâ (**Üstüvânî risâlesi**) meşhûrdur. 207.

938 — VAHÎDEDDİN HÂN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sultân altıncı Muham-

med, İslâm halifelerinin yüzbirincisi ve sonuncusudur. Osmânlı pâdişâhlarının otuzaltıncı ve sonuncusudur. Sultân Abdülmeccid hânın en küçük oğludur. 1277 [m. 1861] de tevellüd, 1344 [m. 1926] de, İtalyada San Remoda vefât etdi. Şâmda, sultân Selîm câmi'i kabristânındadır. 4 Temmuz 1336 [m. 1918] da büyük kardeşi sultân Reşâdın öldüğü gün halife oldu. İngilizlerin türk ve islâm düşmanı olduğunu iyi biliyordu. İsmâ'îl Hâmî Danişmend, (**Osmânlı Târîhi Kronolojisi**) kitâbının dördüncü cildinde, Vahideddîn hân hakkında geniş bilgi vermektedir. 735, 1059, 1087, 1153, 1193.

939 — VÂHİDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebül-Hasen Alî bin Ahmed, tefsîr âlimi idi. (**Basît**), (**Vesît**), (**Vecîz**) adında üç tefsîri meşhûrdur. 468 [m. 1075] de, Nîşâpûrda vefât etdi. 416, 629.

940 — VAHŞÎ “radiyallahü anh”: Vahşî bin Harb Habeşî, hazret-i Hamzanın Bedr gazâsında öldürdüğü Tu'avme adındaki kâfirin kardeşinin oğlu Cübeyr bin Mut'im'in kölesi idi. Uhud gazâsında, Cübeyr, buna, Hamzayı öldürürsen âzâd ol demişdi. Hind de babasının ve amcasının intikâmı için, Hamzayı öldürene çok altın va'd etmişdi. Bunlar için Vahşî, hazret-i Hamzayı, ok atarak ağır yaraladı ve kırkıncı ile şehîd etdi. Ciğerlerini çıkarıp Hinde götürdü. Her ikisi de, dünyâ zîneti için, bu işi yaptı. Uhudda, Resûlullah, birkaç kâfire beddûa etmişdi. Vahşîye niçin la'net etmiyorsun dediklerinde, (**Mi'râc gecesi, Hamza ile Vahşîyi kolkola, birlikde Cennete girerlerken görmüşdüm**) buyurdu. Mekkenin fethinden sonra, Vahşî, Tâiflilerle birlikde Medînede mescide gelip, îmân etdi. Afva kavuştu. Fekat, Yemâme tarafına gitmesi emr olundu. Resûlullah'a karşı çok mahcûb olup, başı önünde yaşadı. Bir dahâ Medîneye gelmedi. (**Muhammediyye**) kitâbında (Adı da Vahşî, kendi de vahşî) yazısı, müslimân olmadan önce Vahşî olduğunu bildiriyor. İmân edince, tertemiz oldu. Bütün Evliyâdan yüksek oldu. Hicretini onbirinci [11] senesi Yemâmede mürtedler ile çok şiddetli harb oldu. Müseyleme ordusundan yirmibin, Hâlid ibni Velîd askerinden ikibin kişi öldü. Önce müslimânlar bozuldu. Sonra, Vahşî hazretleri kahramanca saldırıp, hazret-i Hamzayı şehîd etmiş olduğu kılınc ile Müseyleme-tül-kezzâbı öldürdü. Bunu gören müslimânlar hücûm edip, zafer elde edildi. Resûlullahın vaktile, Vahşîyi Yemâme tarafına göndermesinin, büyük mu'cize olduğu böylece meydâna çıktı. Yermük gazâsında da bulunup, rumlara karşı çok kahramânlıkları görüldü. Humsda yerleşdi. Hazret-i Osmân zemânında orada vefât etdi. Vahşînin îmân etdikden sonra, şerâb içtiğini ve bu yüzden had cezâsı verildiğini söyleyenler oluyor. Bu haberlere sahîh diyemeyiz. Sahîh desek bile, bu yüzden bir sahâbîye hattâ herhangi bir müslimâna dil uzatmak câiz olmaz. Her müslimânı ve Eshâb-ı kirâmın hepsini iyilikle yâd etmemiz emr olundu. Büyük âlim ve onüçüncü asrın müceddidlerinden mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî, (**Âdâb-ı tarîka-i aliyye**) kitâbında buyuruyor ki, (Ehl-ullaha i'tirâz eden kimsenin küfr üzere öleceğini gösteren hadîs-i şerîfler vardır. Velînin ma'sûm olması şart değildir. Eshâb-ı kirâm arasında had cezâsı verilen ve eli kesilen oldu. Hâlbuki, Sahâbenin en aşağı derecede olanı da Velî idi. Hepsî, Sahâbî olmıyan Velîlerin hepsinden dahâ yüksek idiler. Velîlerin hepsî, günâha devâm etmekden mahfûzdurlar. Hepsî tevbe ve istigfâr eder. Belki, ba'zan günâh işlediği için pişmânlıkları, ağlamaları, Allahü teâlâyâ yalvarmaları dahâ çok olur. Dereceleri artar. Bu sebeble, (**Hikem-i Atâiyye**)de, (Zillet ve inkisâra sebep olan günâh, izzet-i nefse ve kibere sebep olan tâ'atden dahâ hayrlıdır) denilmiştir. Amelleri ve sıfatları müsâvî olan iki Velîden, tevbesi dahâ çok olanın, ma'sûm olandan dahâ üstün olduğu bildirildi.) (**Buhârî**)de diyor ki, (Eshâb-ı kirâmdan Abdûllah adında birine, şerâb içtiği için had cezâsı verildi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, buna la'net edildiğini işitince, (**Ona la'net etmeyiniz! Çünkü O, Allahı ve Resûlünü sevmektedir**) buyurdu.) (**Merec-ül-bahreyn**)de, Ahmed Zerrûkdan alarak diyor ki, (Ma'sûm olmak, kusûrsuz olmak, Peygamberlere mahsûsdur. Velînin ma'sûm olması şart de-

ğildir. İsrâr ve devâm olmadan, büyük günâh işlemek, vilâyeti bozmaz. Velî, günâhından vazgeçer ve tevbe eder. Günâh işlemek, insanı helâk etmez. Günâha devâm etmek, tevbeyle terk etmek, helâk eder. Âdem aleyhisselâmın zellesi ile, İblîs inşâyını, bundan dolayı farklı oldular.) Eshâb-ı kirâmın hepsini sevmekle ve hepsine saygılı olmakla emr olunduk. Sevimeleri az veyâ çok olabilir. Fekat, hiçbirine dil uzatmamız, kötü bilmemiz câiz değildir. Kendi kusûrlarımıza bakmamız, hiçbir müslimânı gybet etmememiz lâzımdır. 1106, 1152.

941 — VÂNÎ MUHAMMED EFENDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kendisi Vanlıdır. Fâzıl Ahmed pâşa 1072 [m. 1661] senesinde Vandan getirmiştir. Serâyda sultân dördüncü Muhammed hâna, va’z ederdi. İkinci Mustafâ hânın hocası oldu. Binyetmişaltı 1076 [m. 1665] da Mevlevîlerin simâ’larını ve Halvetîlerin raksalarını yasak ettirdi. Babaeskideki Hurûfî tekkesini yıkdırdı. Binseksebir 1081 [m. 1670] de, şerâb satılmasını yasak ettirdi. Yeni câmi’de ilk Cum’a va’zı yapan budur. 1094 [m. 1682] de, sadr-ı a’zam Merzifonlu kara Mustafâ pâşa Viyanada haçlı orduları karşısında bozguna uğradığında, Vânî Muhammed efendi ordu şeyhi idi. Bunun için, Bursada Kestel köyüne sürüldü. Kestelde büyük câmi’ ve mekteb yapırdı. 1096 [m. 1684] da orada vefât etdi. Boğaziçinde Vanıköy câmi’ini de yapırdır.

942 — VÂSİL BİN ATÂ: Mu’tezile fırkasının kurucusudur. 80 [m. 699] de Medîne de tevellüd, 131 [m. 748] de vefât etdi. Hasen-i Basrî hazretlerinin talebesi idi. Bunu dersinden kovdu.

943 — VÂSİLE BİN ESKA’ “radıyallahü anh”: Eshâb-ı kirâmdan idi. Tebük gazâsından önce îmâna geldi. Bu gazâda bulundu. 841.

944 — VEHBÎ: Muhammed Vehbî bin Hüseyin Çelik, [1280] hicrî yılında, Konyanın Hâdim kazâsında tevellüd, 1362 [m. 1943] de Konyada vefât etdi. Siyâsî hayâta atıldı. Şer’iyye vekîli iken, hilâfetin ilgâsı için fetvâ vermiştir. 45.

945 — VEHBÎ EFENDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Altiyüzaltmışbeşinci [665] sırada Muhammed Mer’âşî ismine bakınız!

946 — VEHEB BİN VERD MEKKÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: 153 [m. 770] senesinde vefât etdi. 608, 688.

947 — VELİD BİN MUGİRE: Kureyş kâfirlerinin ileri gelenlerindedir. Ebû Cehlin amcasıdır. Babasına Mugayre de denir. Birgün Resûlullahın yanına gelip, bana bir mikdâr Kur’ân oku dinleyeyim dedi. Dinledi. Çok tatlı, latîf, derin ve çok fâidedeli, bunu insan söyleyemez, dedi. Kâfirlerin yanına gidip, içinizde, şi’ri benden iyi bilen yokdur. Muhammedin okuduğu kelâm, insan ve cin şi’rlerine benzemiyor. O kâhin değildir. Sözlere kâhin sözüne benzemiyor. Deli dersek kimse inanmaz. Onda cünûn alâmeti yokdur. Şâ’ir de değildir. Sihirbâz da diyemeyiz. Sihre benziyen bir işi yok. Okuyup, üflemiyor, düğüm bağlamıyor, dedi. Öyle ise, ne diyelim, dediler. Velîd, ne demeli bilmem. Fekat, şu sözlerimizin hiçbirini yakışmıyor. Hangisini söylesek inanılmaz dedi. Diyecek birşey bulamadılar. Çünkü, Peygamberdir demekden başka birşey yakışdıramadılar. Hicretin birinci [1] senesinde Mekke de öldü.

948 — VELİD BİN UTBE: Kureyş kâfirlerinden Utbenin oğludur. Babası gibi, İslâm düşmanı idi. Kardeşi Ebû Huzeyfe ise, hâlis müslimân olup, bütün gazâlarda bulundu. Velîd, Bedrde babası ve amcası ile, meydâna yürüdü. Hazret-i Alî çıkıp, Velîdi bir hamlede katli eyledi. 506, 1093, 1185.

949 — VELİYYÜDDİN TEBRİZÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Altiyüzotuzyedinci [637] sırada Muhammed bin Abdûllah ismine bakınız!

950 — VELİYYULLAH DEHLEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Sekizyüzaltmışdördüncü [864] sırada Şâh Veliyyullah ismine bakınız!

951 — VELVÂLİCÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kâdî Zahrüddîn Abdürreşîd

467 de Bedahşânın Velvâlc kasabasında tevellüd ve 540 [m. 1146] da vefât etmişdir. Semerkandda kâdî idi. Fıkhdâ (**Emâli**) kasîdesi ve fetvâları vardır.

952 — VEYSEL KARÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Üveys bin Âmir Karnî de denir. Tâbî’înin büyüklerinden olduğu hadîs-i şerîfde bildirilmiştir. Yemenlidir. Resûlullah sağ iken, görmediği hâlde müslimân oldu. Fekat, Sahâbî olamadı. Hazret-i Ömer zemânında Medîneye geldi. Çok hurmet gördü. Basrada yaşadı. Sıfîn muhârebesinde hazret-i Alînin yanında bulundu ve 37 [m. 657] de şehîd oldu. Anadoluya hiç gelmemiştir. Veysel Karânîye hediye edilen hırka-i se’âdet, Van civârında İrisân beğlerine kadar gelmiş ve bunlardan Şükrullah efendi, 1027 [m. 1618] senesinde, halîfe-i müslimîn ikinci Osmân hâna getirip hediye etmiştir. Abdülmeccid hân, bu hırka-i se’âdet için, Fâtih civârında (**Hırka-i şerîf**) câmi’ini yaptırmıştır. Her sene Ramezân-ı şerîfde camekân içinde olarak Şükrullah efendinin torunları tarafından halka ziyâret etdirilmektedir. İstanbuldaki bütün câmi’ler hakkında, geniş bilgi veren (**Hadîkatül-cevâmi’**) kitâbında (**Akseki mescidi**)ni anlatırken diyor ki, (Bu mescidi Kemâleddîn efendi yapmıştır. Fâtih sultân Muhammed hân ile gelenlerdendir. Mescidin karşısında, Çorlulu Alî pâşanın yaptırdığı binâda (**Hırka-i şerîf**) ziyâret edilmektedir. Binânın yanına bir imâret ve çeşme de yapmıştır. Sultân Mahmûd-i Adlî, binikiyüzkırkaltı [1246] da, bu binâyı yeniden yaptı.) Bu kitâb 1193 [m. 1779] de te’lîf ve 1253 de tevsî’ ve 1281 [m. 1864] de tab’ edilmiştir. Rûhların terbiye ettiği kimseye (**Üveysî**) denir. 677, 678, 909, 923, 1110.

953 — VOLTER: Fransız şâ’irdir. 1105 [m. 1694] de tevellüd etdi. 1192 [m. 1778] de öldü. İslâm düşmanı idi. Resûlullahın hazret-i Zeynebi nikâh etmesini, tiyatro olarak yazmış, âdî, alçak iftirâlar etmiştir. Bu yüzden, düşmanı olan papadan tebrîk mektûbu almıştır. İkinci Abdülhamîd hân, bu tiyatronun Avrupada oynatılmasına, çok şiddet göstererek mâni’ olmuştur. 381, 1197.

954 — WEGENER: Meteoroloji âlimi ve kutub kâşifidir. 1297 [m. 1880] de tevellüd, 1348 [m. 1930] de vefât etdi. Grönland seyâhatinde, buzlar arasında öldü. Kayaların kayması teorisini kurdu. 83.

955 — WESTENFELD: Alman müsteşriklerindedir. İbni İshakın (**Sîret-i Resûlillah**) kitâbını basdırmıştır. 374, 1115.

956 — WILLIAM CEYMS: Amerikalı felsefecidir. 1258 [m. 1842] de tevellüd etdi. 1328 [m. 1910] de öldü. (**Pragmatizm**)in kurucusudur. (**Dînî tecribeler**) ve başka kitâblarında, îmânlı olmağı övmüştür. 27.

957 — WILLIAM STERN: Alman psikolog ve pedagoglarından. 1287 [m. 1871] de tevellüd etdi. Zekâyı ta’rîf ederken, zekâ, düşüncüyü hayâtın yeni şartlarına uydurmakdır, demiştir. 405.

958 — YÂFES: Nûh aleyhisselâmın üç oğlundan biridir. Çin, rus, slav ve türkler, bunun soyundandır. Yâfes beşyüz yaşında suda boğuldu. Binlerle torunu, Asyaya ve o zemân mevcûd olan kara yolları ile, okyânus adalarına yayıldılar. Nûh aleyhisselâmın ve Yâfesin dînini ve nasihatlerini unutarak, yıldızlara, güneşe, heykellere tapınmağa başladılar. 62, 377, 431, 483, 1123, 1157.

959 — YÂFÎ’Î “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Aff-üddîn Abdullah bin Es’ad Yâfi’î, Şâfi’î mezhebi âlimlerindedir. 698 [m. 1298] senesinde Yemende tevellüd etdi. Mekkede yerleşti. Kutb-i Mekke denir. 768 [m. 1367] de Mekkede vefât etdi. (**Ravd-ur-riyâhîn**), (**Neşr-ül-mehâsin-il-gâliyye**) ve (**Menâkıb-i Abdülkâdir**) kitâbları meşhûrdur. (**Neşr-ül-Mehâsin**)de (**Makâmât-i aşere**)yi anlatmaktadır. Bu kitâbı, (**Câmi’ul Kerâmât**) kenârında basılmıştır. 419, 458.

960 — YAHYÂ “aleyhisselâm”: Zekeriyâ aleyhisselâmın oğludur. Annesi Elisâ, İmrânın kızı idi. Hıristiyanlar Elizabeth diyor. Hazret-i Meryemin teyzesi oğlu idi. Dâvûd “aleyhisselâm” soyundandır. (**Tevrât**)da yazılı olan İisâ aleyhisse-

lâmin geleceğini haber verdi. İsa “aleyhisselâm” göke çıkarıldıktan sonra, (**İncil**)e uyduğu için, zâlim yehûdî hükümdarı büyük Herodun torunu, birinci Herod tarafından şehid edildi. Mubârek bedeninin parçaları başka şehrlere dir. İbni Âbidîn, önsözünde diyor ki, (Mubârek başı, Şâmda Ümeyye câmi’indedir.) 482, 507, 1194.

961 — YAHYÂ BİN MU’ÂZ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Zekeriyâ Sôfiyyedendir. Rey şehrinde tevellüd ettiği için Râzî denir. 258 [m. 872] senesinde Nîşâpûrda vefât etdi. 419, 607, 610.

962 — YAHYÂ BİN MUHAMMED “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Kâdî İbn-ül-Hâşim-il-Bağdâdî [228] de tevellüd, 318 [m. 930] de vefât etdi. Fıkh ve hadîs âlimidir. (**Kitâb-ül-kırâet**) ve fıkhda (**Sünen**) ve hadîsde (**Müsned**) kitâbları vardır.

963 — YAHYÂ EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Beşiktaş ile Ortaköy arasındaki câmi’i şerîfi yaptı. Amasyalıdır. Dokuzyüz [900] de Trabzonda tevellüd, 977 [m. 1569] de vefât etdi. Kabri üzerine ikinci Selîm hân tarafından türbe yapıldı. Tıb, matematik ve fizik bilgisi çok idi. Trabzonda vâlf olan sultân Süleymân ile süt kardeşi idi. Sultân Süleymân halîfe olunca, İstanbulda meşhûr olan yere yerleşirdi. Babası Şâmlı Ömer efendi Trabzonda kâdî iken tevellüd etdi. Şi’r ve dîvânı vardır. Üveysîdir. Türbesinde dört erkek, dört kadın dahâ vardır. Yanındaki üç türbenin herbirinde birer Alî pâşa yatmaktadır. Yanında bir de niyyet kuyusu vardır. Bir niyyet kuyusu da, Eyyûbde Kaşgarî dergâhı yokuşunda 16 numaralı evin bağçesindedir.

Fetvâ sâhibi Minkârî-zâde Yahyâ efendi başkadır. Kırkikinci şeyh-ul-islâm idi. 1088 [m. 1677] de vefât etdi. Üsküdar’da medresesi yanındadır. 250, 339, 631.

964 — YA’KÛB “aleyhisselâm”: İshak aleyhisselâmın oğlu, Yûsuf aleyhisselâmın babasıdır. Adı İsrâîl idi. Oniki oğlunun torunlarına (**Benî-İsrâîl**), ya’nî İsrâîl oğulları denir. Sonradan yehûdî denildi. Şâmdadır. İshak aleyhisselâmın ikinci oğlu İys idi. Bunun oğlu Rûm sarışın olduğu için bunun soyundan olanlara (**Rûm**) veyâ (**Benî-Asfer**) denildi. 356, 389, 390, 391, 482, 1006, 1122, 1151.

965 — YA’KÛB BİN SEYYİD ALÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Edirne’de kâdî idi. Sonra Bursada müderris iken 931 [m. 1525] senesinde vefât etdi. (**Gülistân**) şerhi ve (**Mefâtih-ul-cinân**) ismindeki (**Şir’a-tül-islâm**) şerhi meşhûrdur. Bu şerh 1288 [m. 1871]’de İstanbulda basılmış ve Hakikat Kitâbevi tarafından 1413 [m. 1992]’de İstanbulda ofset baskısı yapılmıştır. 392, 596, 1036, 1142.

966 — YA’KÛB-İ ÇERHÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Alâüddîn-i Attâr hazretlerinin talebelerinin büyüklerindedir. Derin âlim, veliy-yi kâmil idi. Gazne’de Çerh köyünde tevellüd ve 851 [m. 1447]’de Hülfe’de vefât eyledi. Hirâtda ve Mısırda tahsîl edip, Buhârâda Behâeddîn-i Buhârî hazretlerinin sohbeti ve teveccühleri ile şereflendi. Tebâreke ve Amme cüz’lerinin tefsîri ve fârisî (**Risâle-i ünsiyye**) kitâbı Hindistân’da basılmıştır. 957, 969, 1148, 1174, 1184, 1185.

967 — YEHÛDÂ: İsa aleyhisselâma îmân eden oniki havârîden biridir. Bunun mürted olup, İsa aleyhisselâmı otuz dirhem gümüş karşılığında yehûdîlere haber verdiği söylenmektedir. Yudas İsharyot da denilmektedir. Üçyüzdoksan dokuzuncu [399] sırada (**Havârîler**) ismine bakınız! 1108, 1109.

968 — YEKDEST “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed Yekdest Cüryânî, Buhârânın Cüryân kasabasında tevellüd etdi. 1069 [m. 1658]’de ticâret için Hindistâna giderken Cüryân’daki tâ’ûnda çoluk çocuğunun öldüklerini işitti. Yolda eşkiyâlar basıp mallarını aldılar ve sol kolunu kesdiler. Çok üzüntülü Serhend şehrine geldi. 1069 [m. 1658] senesinde Muhammed Ma’sûm-i Fârûkînin hizmeti ile şereflendi. Onbir sene kahvesini pişirdi. Sonra hilâfet verilip Mekke-i mükerrerede irşâda emr olundu. Otuzdokuz sene bu vazifeyi yaptıktan sonra 1119 [m. 1707]’da Mekke’de vefât etdi. Şeyh Ahmed Yekdest hazretlerinin çok talebesi vardır. Bunlardan biri, Muhammed Emîn Tokâdî hazretleridir. Bir talebesi de, Eğrikapı dâhilinde Emîr

Buhârî mescidi tekkesindeki tatâr Ahmed efendidir. 1156 [m. 1743] da vefât etmiştir. Bu mescid, İvez pâşa câmi'inden Ayvanserâya inerken sağda sed üzerinde olup, 1384 [m. 1964] de kasden yakılmış, dört divârı ve mihrâbı dışındaki tatâr Ahmed efendinin ve başka birkaç taş kabr kalmıştır. Ahmed Yekdestin bir talebesi de, seyyid Abdülhakîm efendi hazretlerinin ikâmet ettiği, İdrîs köşkü civarındaki evi, Kaşgarî tekkesini ve câmi'i yaptıran, hâci Murtezâ efendi olup, hesâb uzmanı idi. 1160 [m. 1747] da vefât etmiştir. Bu tekkenin bağçesinde medfûndur. Bunları 1158 [m. 1745] de yaptırmıştır. Tekkenin ilk şeyhi olan Abdüllah-i Kaşgârî, ondört sene sonra 1174 [m. 1760] de vefât etmiştir. Birinci sultân Mahmûd zemânındaki altmışüçüncü şeyh-ul-islâm seyyid Mustafâ efendi de, 1112 [m. 1699] de Ahmed Yekdest hazretlerine intisâb etmiştir. 1090 [m. 1678] da tevellüd ve 1158 [m. 1745] de vefât edip Üsküdârda medfûndur. 1157 [m. 1744] de, Eyyûb Nişâncasında şeyh-ul-islâm tekkesini ve mescidini yaptırdı. Bu mescid kapısında ve ayrıca Sarâhâne'de birer çeşmesi vardır. Ahmed Yekdestin bir halifesi de dördüncü Muhammed hânın baş çuhâdârı Kahramân ağadır. 1147 [m. 1734] de vefât eden târihçi Muhammed Râşid efendi, bunun halifesi Emîr ağaya mensûbdur. İki cild târih kitâbı çok kıymetlidir. Kahramân ağanın bir halifesi de, Enderûnlu Sührâb efendi olup, sonra Abdülganî Nablûsîden de feyz almıştır. Üsküdârda Azîz Mahmûd-i Hüdâî tekkesindeki mürşidlerden Mudanyalı zâde Muhammed Revşen efendi, Sührâb efendiden feyz almıştır. Ahmed Yekdestin halifelerinden biri, kâdî Ziyâüddîn efendi, biri de rûznâmecî başı Muhammed Kumul beğdir. 1132 [m. 1719] de vefât etmiştir. Fındıklı'da sâhilde molla Çelebî câmi'i yanında, 1121 [m. 1708] de vefât eden şeyh-ul-islâm Muhammed Sâdik efendinin kabri yanındadır. Sâdik efendi, kırksekizinci şeyh-ul-islâm olup, ikinci Ahmed hân zemânında, 1105 [m. 1691] de şeyh-ul-islâm olmuş, dokuz ay sonra, ikinci Mustafâ hân tarafından azl edilmiştir. Üçüncü Ahmed hân zemânında tekrâr şeyh-ul-islâm yapılmış, ihtiyâr olduğundan bir sene sonra azl edilmiştir. Bu câmi'i yaptıran Molla Muhammed Çelebî, İstanbul kâdîsî [hâkimi] idi. 998 [m. 1590] de vefât etdi. Eyyûbde Defterdâr caddesi ile Kızılmesciden gelen yolun keşiştiği yerde büyük türbededir. Ahmed-i Yekdestin bir talebesi de, 1117 [m. 1704] de vefât edip, Karaca Ahmed kabristânında defn edilen Muhammed Semerkandîdir. Bir talebesi de, Dâr-üs-se'âde ağası [ya'nî İstanbul vâlîsî] Beşîr ağadır. Bu isme bakınız! 1073, 1082, 1162, 1184.

969 — YESEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin Muhammed Yesevî, Yûsûf-i Hemedânînin üçüncü halifesidir. Türkistânda Yesi kasabasında tevellüd, 590 [m. 1194] da orada vefât etdi. Hâce Atâ-i Yesevî denir. Nevâyî dilinde (**Atâ**), baba demek ise de türkler meşâyih ulularına (Atâ) derler. Buhârâda irşâd edip, sonra Türkistâna gitti. Vedâ' ederken, hâce Abdülhâlık-ı Goncdüvânîye tâbî' olmaları için talebesine vasiyyet etdi. Türkistân meşâyihinin birincisidir. 503, 1103, 1193.

970 — YEZÎD: Emevî halifelerinin ikincisidir. Hazret-i Mu'âviyenin oğludur. Yirmialtıncı [26] yılda Şâm'da tevellüd etdi. [64] de vefât etdi. [60] senesinde halife oldu. 61 [m. 681] senesinin Muharrem ayında Kerbelâ fâci'ası oldu. Yezîd buna üzüldü. (Allah ibni Mercâneye la'net eylesin! Hüseyin istediklerini kabûl etmeyip de, onu katl etdirdi. Böylece, beni kötü tanıtdı) dedi. İbni Mercâne, Ubeydüllah bin Ziyâdın adıdır. Yezîd, müslimân idi. Nemâz kılardı. İslâmiyyete düşmân değildi. Yüzüğünün taşı üzerinde (Rabbünallah) yazılı idi. 490, 1066, 1092, 1139.

971 — YEZÎD BİN AMR HÜBEYRE: Emevîlerin son halifesi olan Mervân bin Muhammed zemânında Irâk ve Horâsân vâlîsî idi. Ebâ Müslim ile çok harb etdi. İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfeyi habs etdi. Başına kamçı vurdurdu. 132 [m. 750] senesinde Ca'fer Mensûr tarafından öldürüldü. 441, 443.

972 — YUHANNÂ: Îsâ aleyhisselâma îmân eden oniki havârîden biridir. İbrânî dilinde Yahyâ demektir. Rumcada Yohannes, yâhud Yani, ermenilerde Ohan-

nes, ingilizlerde Con, fransızcada Jan denir. Dört İncil yazarlardan biridir. İsa aleyhisselâmın teyzesinin oğlu idi. Üçyüzdoksandokuzuncu [399] sırada, (**Havâriiler**) ismine bakınız! 372, 1109.

973 — YÛNÛS “aleyhisselâm”: Yûnüs bin Metâ, Mûsul yanındaki Nineve ehâlisine Peygamber idi. Dinlemediler. Heykellere tapmaktan vazgeçemediler. Yûnüs “aleyhisselâm” üzüldü. Dicle kenârına geldi. Gemiye bindi. Hâlbuki, Allahü teâlâ, böyle emr vermemişdi. Gemi yürümedi. Kur’a çekdiler. Buna isâbet etdi. Suçlu benim buyurdu. Denize atdılar. Balık yutdu. Tevbe etdi. Balık, bunu bir kenâra çıkardı. Ölüm hâlinde idi. Tekrâr kuvvet buldu. Tekrâr Nineveye gitmesi emr olundu. Yûnüs “aleyhisselâm” gelmeden önce, hava kararmış, her yeri kara duman kaplamışdı. Kavmi korkup, tevbe etmiş, tevbeleri kabul olup, azâb geri alınmışdı. Gelince sözlerini dinlediler. Yıllar geçti. Şarkda Midyahılar Bâbilde Keldânîler meydâna geldi. 353, 356, 427, 482, 993.

974 — YÛNÛS BİN ABÎD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Takvâ ehli idi. Bezzâz idi. Ya’nî kumaş tüccârı idi. 841.

975 — YÛNÛS EMRE “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Tesavvuf ehli ve halk şâ’iridir. Boluludur. Porsuk çayının Sakaryaya karıştığı mahalde türbesi vardır. Tapdık Emreden feyz aldı. 843 [m. 1439] de vefât etdi. İlâhîleri zevkle okunmaktadır.

976 — YÛNÛS ŞEMMÂS: Roma İmperatörlerinden ikinci Klaudius zemânında [m. 268-270] Antakya patriki idi. Allahü teâlânın bir olduğunu, İsa aleyhisselâmın Onun kulu ve Peygamberi olduğunu i’lân etdi. Çok kimseleri doğru yola getirdi. (**Kâmûs**)da Şemmâs kelimesinde diyor ki, (Hiristiyanlıkta, Patrik, müctehid, mezheb sâhibidir. Papa, halîfedir. Matrân, Kâdî, hâkimdir. Üskuf, müftüdür. Kıs-sîs, hâfız, okuyucudur. Câsilîk, imâmdir. Şemmâs, müezzindir.)

977 — YÛSÛF “aleyhisselâm”: Yâ’kûb “aleyhisselâm” oniki oğlundan en çok Yûsüfü severdi. Kardeşleri, onu kıra götürüp kuyuya atdı. Onu kurt yidi dediler. Fekat Allahü teâlâ Onu korudu. Hem Peygamber yaptı, hem de Mısra hükümdâr yaptı. Dahâ çok bilgi için, (**Eshâb-ı Kirâm**) kitâbına bakınız! 356, 482, 522, 787, 1006, 1151, 1190.

978 — YÛSÛF BİN AHMED SİCSTÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: (**Münyetül-müftî**) ve (**Gunye-tül-fukahâ**) kitâblarını yazmışdır. Altıyüzotuzsekiz 638 [m. 1240] senesinden sonra Sivâsda vefât etmişdir.

979 — YÛSÛF BİN CÛNEYD “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ehî Çelebî denir. İkinci Bâyezîd hân devri âlimlerindendir. Tokatlıdır. Bursada, Edirne ve İstanbulda müderrislik yaptı. Vikâyenin (**Sadr-iş-şerî’a-şerhî**)ne hâşîye yaparak (**Zahîret-ül-Ukbâ**) ismini vermişdir. Bu hâşîyesi ve (**Hediyyet-ül-mehdiyyîn**) adındaki (**Elfâz-ı küfr**) kitâbı ve (**Beydâvî hâşîyesi**) meşhûrdur. (**Hediyyet-ül-mehdiyyîn**) kitâbı da arabî olup, Hakîkat Kitâbevi tarafından 1394 [m. 1973] de İstanbulda basdırılmışdır. Akserây ile Topkapı arasında (**Ehî zâde**) câmi’ini yaptı. 905 [m. 1499] de vefât etdi. Câmi’i yanındadır. Kızının torunu Ehî-zâde Abdülhalîm bin Muhammedin (**Riyâdüssâdâd fî-İsbât-il-kerâmât lil-Evliyâ-i hâlel-hayât ve ba’del-memât**) kitâbı ve Molla Câmînin fârisî (**Şevâhid-ün-nübüvve**) kitâbının tercemesi meşhûrdur. 85, 90, 454, 467, 1084, 1097, 1164.

980 — YÛSÛF BİN ÖMER “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hanefî fikh âlimlerindendir. 832 [m. 1429] de vefât etdi. (**Kudûrî muhtasarı**)nı şerh edenlerdendir. Bu şerhine (**Câmi’ul-mudmerât**) veyâ kısaca (**Mudmerât**) denir. Yûsûf bin Ömer Sakafî başka olup, Emevîlerin Irâk vâlisî idi.

981 — YÛSÛF DECVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Decve, Mısırda Dimyât yakınındadır. Fikh âlimidir. İbni Teymiyyeyi ve Muhammed Abdühü red etmektedir. Tütün içmek harâm değildir derdi. 1365 [m. 1945] de vefât etdi. 366, 461, 639.

982 — YÛSÛF-İ HEMEDÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Ya’kûb Yûsûf bin Eyyûb Hemedânî, Ehl-i sünnet âlimlerinden ve Evliyânın büyüklerindedir. Büyük âlimlerdendir. (**Umdet-ül-makâmât**) da diyor ki, (Piyâde olarak otuzyedî hac yaptı. Kur’ân-ı kerîmi binlerce hatm eyledi. Gece nemâzlarında, her rek’atde, bir cüz’ okurdu. Tefsîr, hadîs, kelâm ve fıkhdan yediyüz cüz’ ezberinde idi. İkiyüzonüç mürşid-i kâmilten istifâde etdi. Yedibin kâfirin îmâna gelmesine sebep oldu. Hızır aleyhisselâm ile çok sohbet etdi. Hastalara ve nazar değenlere ta’vîz ve mıska yazardı. İmâm-ı a’zam soyundan idi). [440] da Hemedânda tevellüd, 535 [m. 1141] senesinde Hirâtda vefât etdi. Merv şehrinde dir. Onsekiz yaşında Bağdâda gelip, Ebû İshak-ı Şîrâziden okudu. Hanefî fikh ve münâzara âlimi oldu. Ebû Alî Fârmedîden feyz alıp, kemâle geldi. Muhyiddîn-i Arabî hazretleri bir kitâbında diyor ki, [602] senesinde şeyh Evhâd-eddîn-i Hâmid Kezmânî Konyaya geldi. Hemedânda Yûsûf-i Hemedânî, altmış yıldan ziyâde irşâd etmişdir. Birgün bir yere gitmek istedi. Hayvânın yularını serbest bıraktı. Hayvân bunu, şehr hâricinde bir mescide götürdü. Mescidde bir genç, buna birşey sordu. Cevâbını verdi, dedi. Muhyiddîn-i Arabî hazretleri, burada buyuruyor ki, (Sâdik olan talebe üstâdı kendi yanına çeker.) (**Fetâvâ-i hadîsiyye**) sonunda diyor ki, (Ebû Sa’îd Abdüllah ve İbn-üs-sakkâ ve Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri, ilm tahsîli için Bağdâda gelmişlerdi. Yûsûf-i Hemedânî Bağdâdda, Nizâmîyye medresesinde va’z ediyordu. İbn-üs-sakkâ adındaki meşhûr derin âlim, kalkıp birşey sordu. Otur, senin sözünden küfr kokusu geliyor buyurdu. Hakîkaten İstanbula sefir olarak gidip, orada hıristiyan oldu.) Abdülhâlık-i Goncdüvânî ve Ahmed-i Yesevî gibi büyük Velîler yetiştirdi. (**Zînet-ül-hayât**), (**Menâzil-üs-sâyirîn**) ve (**Menâzil-üs-sâlikîn**) kitâbları meşhûrdur. 969, 1062, 1090, 1103, 1191.

983 — YÛSÛF NEBHÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Yûsûf bin İsmâ’îl bin Yûsûf Nebhânî, Hayfada Eczîm kariyyesinde 1265 [m. 1849] de tevellüd, 1350 [m. 1932] Ramezân ayında Beyrutda vefât etdi. Ondördüncü asrın büyük âlimlerindedir. Câmi’ul-ezheri bitirdi. Çok kitâb yazdı. Bunlardan 46 sının isimleri, vehhâbîleri red eden (**Şevâhid-ül-hak**) kitâbının başında yazılıdır. Bunların hepsi basılmışdır. Fazla bilgi için (**Eshâb-ı kirâm**) kitâbına bakınız! 454, 458, 459, 469, 1077, 1185.

984 — YÛSÛF ZİYÂ AKIŞIK “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Bosnada, Foçalıdır. [1303] de tevellüd, 1378 [m. 1958] de Fâtihde vefât etdi. Edirne-kapı kabristânında iken, mübârek cesedi m. 2000 senesinde, zevcesi Sü’adâ hanımın cesedi ile birlikde, Eyyûbde Kaşgârî dergâhı yanındaki kabirlerine nakl edilmişdir. Ahmed bin hâcî Sâlih bin Zülfikâr pâşa oğludur. Zülfikâr pâşa, Akkoyunlu soyundandır. Yûsûf Ziyâ beğ, Vefâda Karamürsel kumaş fabrikası müdürü idi. Yüzlerce müslimân fakîrin sığınağı idi. Yüzlerce gencin hidâyete kavuşmasına sebep oldu. Seyyid Abdülhakîm efendinin sohbeti ve hizmeti ile şereflenmiş, teveccüh ve feyzlerine mazhar olmuş, derece-i kemâle vâsıl olmuşdur. Halk içinde, Hak ile idi. Seyyid Abdülhakîm efendi, 1348 [m. 1929] de Ziyâ beğ hediye ettiği (**Mektûbât**) kitâbı iç kapağına (Bu kitâb, Yûsûf Ziyâ ibni Ahmede, din kardeşi hattâ babası yerindeki Abdülhakîm vâsıtası ile, Allahü teâlâ tarafından ihsân edilmişdir) yazmışdır. Bu kitâbı, altı cild bir arada, fârisî olarak, 1166 [m. 1752] da Fâtihde Mesîh pâşa câmi’i civârındaki (Hâcî İlyâs Mescidi) imâmı Vâsık İbrâhîm efendi, çok nefis olarak yazmışdır. Hüseyin Hilmi Işık, Ziyâ beğ’in dâmâdır.

— **YÛŞA’**: Mûsâ aleyhisselâmın dînini yayan peygamberlerdendir. Kur’ân-ı kerîmde ismi yazılı değildir. Mûsâ aleyhisselâmın hemşiresinin oğludur. Kabri, İstanbulda, Beykozda Yûşa’ tepesinde olduğu söylenmektedir. 482, 1152.

985 — ZÂHİDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhtâr bin Mahmûd, Hanefî fikh âlimlerindedir. İrânda Hârezmde tevellüd, 658 [m. 1259] senesinde vefât etdi. (**Hâvî**), (**Müctebâ**), (**Kudûrî şerhî**) kitâbları çok kıymetlidir. (**Kınye-tül-fetâvâ**) kitâbında za’if bilgiler de vardır. 269, 375, 852, 873.

986 — ZÂHİD-ÛL-KEVSERÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed Zâhid bin Hasen, sultân Vahîdeddîn hân zemânında, şeyh-ul-islâm Mustafâ Sabrî efendinin

ders vekîli idi. Kafkasyalı çerkesdir. 1295 [m. 1878] de tevellüd, 1370 [m. 1951] de Mısrda vefât etdi. Zemânının tefsîr, hadîs ve fıkıh âlimi idi. Vehhâbliği red eden (**Esseyf-üs-sakîl**) kitâbı ile (**Makâlât**)ı çok kıymetlidir. (**El-işfâk alâ ahkâm-ıt talâk**) kitâbı Kâhireda ve (**İrgâmül-merîd**) kitâbı Hakikat Kitâbevi tarafından İstanbulda basılmışdır. (**Hüsn-üt-tekâdî**) kitâbında Şâh Veliyyullahı tenkîd etmektedir. 454.

987 — ZAHİRÜDDİN-İ HÂREZMÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed bin İsmâ’îl Zahîrüddîn-i Tîmûr-tâşî Hârezmî, 601 [m. 1204] de vefât etmiştir. Hanefî fıkıh âlimlerindedir. İmâm-ı Muhammedin (**Câmi’us-sagîr**)ini şerh etmiştir. 1183.

988 — ZAHİREDDİN-İ İSHÂK: Ebül Mekârim Velvâlicî. (**Velvâliciyye fetvâsı**) İstanbulda basılmışdır. 710 [m. 1310] da vefât etdi.

989 — ZEBÎDÎ [Zübeydî]: Ahmed bin Ahmed, 893 [m. 1488] de vefât etdi. (**Tecrîd-üs-sarih**) adındaki iki cild (**Buhârî**) muhtasarı meşhûrdur. Şerkâvî ve İbni Kâsım-ı Gazzînin hâşiyeleri ile birlikde 1347 [m. 1928] de Mısrda basılmışdır. 1083.

990 — ZEHEBÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: İmâm-ı Ebû Abdüllah Şemseddîn Muhammed bin Ahmed bin Osmân bin Kaymaz Türkânî Mısrî, hadîs ve târîh âlimlerindedir. 673 [m. 1274] de Şamda tevellüd, 748 [m. 1348] de Mısrda vefât etdi. Eserlerinden (**Mîzân-ül i’tidâl**), oniki cild (**Târîh-ül-islâm**), (**Tecrîd fî-esmâ-i Sahâbe**) ve (**Es-sahîfe fî-menâkıb-i Ebî Hanîfe**) kitâbları vardır. (**Et-tubbün-Nebevî**) çok fâidedeli olup, İbrâhîm Ezrakın (**Teshîl-ül-menâfî**)’i hâmişinde olarak Mısrda ve 1396 [m. 1975] da İstanbulda basılmışdır. (**Tecrîd**) Beyrutda, (Mekteb-üt-ticârî)de satılmaktadır. İbni Teymiyyenin talebesidir. 442, 443, 652, 719, 734, 765, 1117.

991 — ZEKERİYYÂ “aleyhisselâm”: Süleymân aleyhisselâmın soyundandır. Kudüsde Beyt-i mukaddesde (**Tevrât**) yazmağı, kurban kesmeğı idâre ederdi. Zevcesi İsâ’ hâtûn veyâ Elîsa’, hazret-i Meryemin hemşiresi idi. Babaları İmrân idi. İmrân, önce İsâ’ hâtûnunun annesi ile, sonra bunun başka erkekden olan kızı Hunne ile evlenmişdi. Hazret-i Meryemin annesi Hunne, (Cenâb-ı Hak bana bir oğul ihsân ederse, Beyt-ül-mukaddese hizmetçi yapacağım) diye adadı. Kızı oldu. Adını Meryem koydu. Hazret-i Meryem dünyâya gelmeden önce, babası İmrân vefât etdi. Hunne, kızını Beyt-ül-mukaddese hediye etdi. Zekerîyyâ “aleyhisselâm”, onu evine götürdü. Teyzesi İsâ’ büyüttü. Sonra, ona Beyt-ül-mukaddesde oda yaptırdı. Hazret-i Meryem, bu odada ibâdet ederdi. Yanına Zekerîyyâ aleyhisselâmdan başka kimse giremezdi. Cebrâîl “aleyhisselâm”, Zekerîyyâ aleyhisselâma gelip, İsâdan Yahyâ adında oğlu olacağını haber verdi. Yahyâ aleyhisselâmdan altı ay sonra, (Beyt-üllahm) denilen yerde, hazret-i Meryemin oğlu İsâ “aleyhisselâm” tevellüd etdi. Yehûdîler, Zekerîyyâ aleyhisselâma iftirâ etdiler. Sonra, şehîd etdiler, şehîd olurken, yüz yaşında idi. 482, 507, 1135, 1189.

992 — ZEMÂHŞERÎ: Zimâhşerî de denir. Allâme Ebül-Kâsım Mahmûd Cârullah bin Ömer, tefsîr, fıkıh ve lügat âlimi idi. Mu’tezile mezhebinde idi. Ölürken tevbeye etdiği söylenmektedir. 467 [m. 1074] de Hârezmde Zemâhşer kasabasında tevellüd, 538 [m. 1144] de arefe gecesinde Cürcâniyyede vefât etdi. Belâgat ilminde çok yüksek idi. (**Esâs-ül-belâga**) kitâbı iki cildir. Mısrda basılmışdır. (**Mukadde-me-tül edeb**) lügat kitâbı, [1117] de Bursada Murâdiyye medresesi müderrisi tarafından türkçeye terceme edilmiş, İstanbulda basılmışdır. (**Keşşâf tefsîri**) Kur’ân-ı kerîmin belâgatini göstermekde bir şâheserdir. Hanefî mezhebine göre ibâdet ederdi. (**Kudûrî muhtasarı**)nı şerh etdi. İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfenin menâkıbını yazdı. Ayasofya câmi’i hakkında da bir risâlesi vardır. Bir ayağı kırık, takma idi. Mekke-i mükerrerede beş yıl kaldı. Bunun için Cârullah denir. 416, 417, 644.

993 — ZEMÂN ŞÂH “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Şâh-ı zemân da denir. Efganistân hükümdârlarındandır. Ahmed Şâh-ı Ebdalînin torunu ve Tîmûr Şâhın oğludur. 1207 [m. 1793] de pederi ölünce, Kâbilde hükümdâr oldu. 1210 da Lahore ve Delhîye ziyârete giderken Hirât hâkimi küçük kardeşi Mahmûd şâh Kâbile te-

câvüz edince, geri döndü. 1214 de Mahmûda mağlûb oldu. 1255 [m. 1839] de ingilizler, Kâbile en küçük kardeşi şâh Şücâ'ı getirdiler ise de, 1258 de Şâh-ı zemân hükûmeti tekrâr eline aldı. Serhend şehrinde imâm-ı Rabbânî hazretlerinin küçük türbesini ta'mîr edip üzerine büyük, çok müzeyyen, mermerden bir türbe yaptırdı. Bunun yanındaki türbede zevcesi ile birlikde medfûndur. 1120.

994 — ZENBİLLİ ALÎ EFENDİ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Osmânlı Şeyh-ul-islâmının sekizincisidir. Karamanlıdır. Mevlânâ Muslih-uddîn efendinin talebesi ve dâmâdır. 908 [m. 1502] de Şeyh-ul-islâm oldu. 932 [m. 1526] de vefât edinceye kadar ikinci Bâyezîd ve Yavuz sultân Selîm ve Kânûnî sultân Süleymân zemânlarında, bu makâmda başarı ile çalıştı. Yavuz sultân Selîmin şiddetli hareketlerini bile teskîne muvaffak oldu. Zühd ve takvâsi ve istikâmeti ile şöhrat yaptı. İbni Kemâl Ahmed Şemseddîn efendi, kendisine halef oldu. Cemâlî ismini kullanırdı. **(El-muhtârât)** fikh kitâbı çok kıymetlidir. Zeyrek yokuşundaki türbesindedir.

995 — ZENON: Eski yunan filosofudur. Bunun felsefesine **(Revakuyyun)** denir.

996 — ZERDÜŞT: Mecûsî ya'nî ateşe tapma dîninin kurucusudur. Mîlâddan altıyüz [600] sene önce Hindistânda doğdu. Berehmen din adamları tarafından kovuldu. Belhde Mecûsî dînini yaydı. İyilik tanrısı **(Îzed)** veyâ **(Ormüzd)** ile kötülük ve karanlık tanrısı **(Ehrimen)** olmak üzere iki tanrı vardır dedi. **(Zend)** kitâbı ve **(Avesta)** denilen şerhi Avrupada basılmışdır. Îrân şâhi İsfendiyâr, bu dîni yaymak için Tûranlılarla çok harb etdi. Mejdek, Mecûsîliğe **(İştirâkiyye)** i'tikâdını da katdı. Ondan önce Îrânlılar **(Sâbi'î)** idi. Güneşe ve yıldızlara taparlardı. Hazret-i Ömer Îrânı alınca, acemler müslimân oldu. Mecûsî dîni Hindistânda kaldı. Bugün, Îrânlılar, eski millî âdetler diye mecûsî âyinlerini ve sayılı günlerini ortaya çıkarıyorlar. 528.

997 — ZERKÂNÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Muhammed bin Abdülbâkî Ezherî, Mısırda, Mâlikî hadîs ve fikh âlimlerindedir. Babası gibi, Zerkânî adı ile meşhûrdur. 1055 [m. 1645] de Zerkânda tevellüd, 1122 [m. 1710] de vefât etdi. İmâm-ı Mâlikin **(Muvattâ)**ını ve Kastalânînin **(Mevâhib)**ini şerh etdi. Bu, sekiz cild olup, 1329 [m. 1911] senesinde Mısırda ve 1393 [m. 1973] de Lübnanda basılmışdır. 43, 281, 378, 387, 391, 458, 633, 639, 695, 718, 783.

998 — ZERKEŞÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Bedreddîn Muhammed bin Behâdır, Şâfi'î fikh âlimidir. 745 [m. 1344] de tevellüd, 794 [m. 1391] de Mısırda vefât etdi. Şâmda kâdî idi. **(Ukûd-ül-cemân fi-vefiyyât-il-a'yan)**ı meşhûrdur. 419, 632.

999 — ZEYD BİN HÂRİSE “radiyallahü anh”: Resûlullahın kölelerinin en sevdiği idi. Hazret-i Hadîcenin kölesi idi. Resûlullahı hediye etti. O zemân sekiz yaşında idi. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” âzâd edip, evlâd edindi. Babası yıllarca oğlunu aramış, haber alınca Mekkeye gelip oğlunu istemişti. Resûlullah, **(Çocuğun re'yine bırakalım. Kimi isterse, onun olsun)** buyurdu. Zeydi getirip sordular. Benim anam babam budur diyerek, Resûlullahın yanından ayrılmak istemedi. Resûlullah, bunun üzerine, **(Zeyd benim oğlumdur)** buyurdu. Babası ve amcası, sevinip geri döndüler. İlk îmân edenlerdendir. Bütün gazâlarda kahramânlık gösterdi. Resûlullah, Zeydi, kendi âzâdlısı Ümm-i Eymen ile nikâhladı. Üsâme tevellüd etdi. Sonra, Resûlullah kendi halası Ümeymenin kızı Zeyneb bint-i Cahşî da, Zeyde nikâh etdi. Zeyd, Zeynebin ri'âyetine kâdir olamayıp, hicretin üçüncü [3] senesinde, arzuları ile ayrıldılar. Hicretin sekizinci [8] senesinde, Şâm civârında Mu'te denilen yerde üçbin islâm askeri, yüzbinden ziyâde ve tam techîzâtı rum ordusu ile cihâd ederken kumandan idi. Şehîd oldu. Yerine Ca'fer bin Ebî Tâlib kumandayı ele aldı. O da şehîd oldu. Sonra sancağı Abdûllah ibni Revâha eline aldı. O da şehîd oldu. Sonra Hâlid bin Velîd, kumandan oldu. Ansızın hücum etdi. Elinde dokuz kılınc kırıldı. Düşman bozuldu. Resûlullah, Medînede Mesci-

dinde, bu hâli görüyor. Eshâbına haber veriyordu. Eshâbının şehîd olduğuna çok üzüldü. Zeydden başka hiçbir Sahâbînin ismi, Kur’ân-ı kerîmde açıkça bildirilmemiştir. Zeyd beyâz, güzel idi. Üsâme ise esmer idi. Çünkü, Ümm-i Eymen, Resûlullah’a annesinden mîrâs kalan habeşî câriye idi. 353, 381.

1000 — ZEYD BİN SÂBÎT “radiyallahü anh”: Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden- dir. Hazrec kabîlesindedir. Hicretde on yaşında idi. Babası dört sene önce ölmüş- dü. Hendek ve sonraki gazâlarda bulundu. Ferâiz ilminde derin bilgisi vardı. Sür- yânî öğrenmesi emr olundu. Resûlullahın komşusu idi. Vahy gelince, Resûlullah buna adam gönderir, çağırır, vahyi yazardı. Deve ve Siffinde ictihâdı, hazret-i Alî- nin ictihâdına uymadı. Kur’ân-ı kerîm toplanırken, kendisi yazdı. [45] veyâ 55 [m. 674] de vefat etdi. Nemâzını Mervân bin Hakem kıldırdı. 440, 534, 1106, 1107.

1001 — ZEYD BİN VEHB “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebû Süleymân Cühnî, Resûlullahı uzakdan işitip îmâna geldi. Cemâlini görmeye şereflenmeğe gelirken vefât ettiğini yolda haber aldı. Tâbî’inin büyüklerinden oldu. Kûfede yerleşti. Haz- ret-i Alînin sohbetinde bulundu. 289.

1002 — ZEYD BİN ZEYNEL’ÂBİDÎN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Hazret-i Hü- seynin torunudur. Hişâm bin Abdümelik zemânında, Kûfeliler Zeyde, halîfe olur- san sana kırkbin asker veririz dediler. Fekat, sözlerinde durmadılar. Ehl-i beyte hı- yânet etdiler. Bunların sözlerine aldanarak, yüzyirmiiki 122 [m. 739] de Kûfede ha- lîfelîğini i’lân etdi. Irâk vâlîsi Yûsûf bin Âmirin askeri ile harb ederken yanında- kilerin çoğu dağıldı. Zeyd şehîd oldu. (**Eshâb-ı Kirâm**) kitâbına bakınız! 61, 1197.

1003 — ZEYLA’Î: Osmân bin Alî, Hanefî fikh âlimlerindedir. 743 [m. 1343] de Mısrda vefât etdi. İmâm-ı Muhammedin (**Câmi’ul-kebîr**)ini şerh etmiş ve (**Kenz**) kitâbını şerh ederek (**Tebyîn-ül-hakâik**) adını vermişdir. (**Tebyîn**) kitâbı, Ahmed bin Muhammed Şelbînin hâşiyesi ile birlikde 1313 [m. 1895] senesinde Mısrda ve sonra Beyrutda basılmışdır. Şelbî 1031 [m. 1621] de Mısrda vefât etmişdir. 284, 323, 867, 883.

1004 — ZEYNEB “radiyallahü anhâ”: Resûlullahın dört kızından birincisidir. Otuz yaşında iken tevellüd etdi. Nübüvvetden önce, annesi Hadîcenin hemşîrezâ- desî Ebul’âs bin Rebî ile evlendi. Ebul’âs îmân etmedi. Bedr gazâsında esîr olup, zevcesini Medîneye göndermek şartı ile bırakıldı. Kendi kardeşi ile gönderdi ise de, kâfirler Zeynebi yolda geri çevirdi. Resûl “aleyhisselâm” Zeyd bin Hâriseyi Mekkeye gönderip Zeynebi gece Medîneye kaçırıldı. Ebul’âs, Hudeybiye gazâsın- dan sonra îmâna geldi. Zeyneb tekrâr kendisine verildi. Hicretin sekizinci [8] se- nesinde otuzbir yaşında vefât etdi. Oğlu Alî, Mekkenin fethinde Resûlullahın devesinde ve arkasında idi. Zeynebin kızı Ümâmeyi hazret-i Alî kendine nikâh ey- ledi.

1005 — ZEYNEB BİNT-İ CAHŞ “radiyallahü anhâ”: Resûlullahın halası olan Ümeyyenin kızı, Abdüllah bin Cahşın kardeşi idi. Babasının adı Burre idi. İmân etmediği için, Cahş denildi. Zeyneb ilk îmân edenlerdendir. Resûlullah “sallalla- hü aleyhi ve sellem” bunu, önce, oğulluğu olan Zeyd bin Hâriseye nikâh etdi. Zeyd, Zeynebin hakkını gözetemediğinden, hicretin üçüncü [3] senesinde ayrıldılar. Resûl “aleyhisselâm” nikâh etmek istedi. Zeyneb bunu işitince, sevincinden iki rek’at nemâz kılıp, (Yâ Rabbî! Senin Resûlün beni istiyor. Eğer Onun zevceliği ile şereflenmemi takdîr buyurdun ise, beni Ona sen ver!) diye düâ etdi. Düâsı kabûl olup, Ahzâb sûresinin, (**Zeyd, onun hakkında istediğini yaptıktan sonra** [ya’nî Zey- nebi boşadıktan sonra], **biz, onu sana zevce eyledik**), meâl-i şerîfnde olan otuz- yedinci âyeti nâzil oldu. Zeynebin nikâhını Allahü teâlâ yaptığı için, Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem” ayrıca nikâh yapmadı. Hazret-i Zeyneb “radiyalla- hü anhâ” bununla her an öğünür ve her kadını babası evlendirir. Beni ise, Allahü teâlâ nikâhladı, derdi. O zemân otuzsekiz yaşında idi. Hicretin yirminci [20] yılın-

da, elliüç yaşında vefât etdi. Hayrı, ihsânı, sadakayı pekçok severdi. El işlerinde de mâhir idi. İşlediği şeyleri ve eline geçen herşeyi akrabâsına ve fakîrlere verirdi. Hattâ, halîfe Ömer “radıyallahü anh” Ezvâc-ı Mutahherâtın herbirine oniki bin dirhem verirdi. Bu, alır almaz hepsini sadaka eder, dağıtırdı. Resûlullahdan sonra, Zevcât-i tâhirât arasında, en önce vefât eden budur. Hazret-i Âişe, bunu çok medh ve senâ eyledi. (**Zevcelerim arasında, bana en önce kavuşacak olanı, eli uzun olanıdır**) hadîs-i şerifi, bunun önce vefât edeceğini haber vermişti. Çünkü, en çok sadaka veren bu idi. Fransız edebî şâ’iri Volter, Resûlullahın “sallallahü aleyhi ve sellem” hazret-i Zeynebi “radıyallahü anhâ” zevceliğe kabûl buyurmasını, târihlere, vak’a ve haberlere taban tabana zıd ve uydurma, alçak iftirâlarla, şî’r düzerek bir tiyatro kitâbı yazmıştır. Edebiyyât ve fikr adamına yakışmayan bu çirkin, iğrenç yazısı, kendisini aforoz etmiş olan, büyük düşmanı papanın hoşuna gitmiş, kendisini okşayıcı mektûb yazmıştır. Müslimânların halîfesi, sultân ikinci Abdülhamîd hân, bu piyesin sahnede oynatılacağını işitince, Fransa ve İngiltere hükûmetlerine ültimatom vererek hemen önlemiş, bütün insanlığı, yüz kızartıcı, aşağılıklardan kurtarmıştır. 381, 1065, 1189, 1195.

1006 — ZEYNEB BİNT-İ HUZEYME “radıyallahü anhâ”: Resûlullahın zevcelerindendir. Çok ibâdet eder, çok sadaka verirdi. Önce Abdüllah bin Cahşın zevcesi idi. Abdüllah, Resûlullahın halası Ümeyyenin oğlu idi. Uhud gazâsında şehîd oldu. Resûlullahın nikâhı ile şereflendi ise de, sekiz ay sonra vefât etdi. 381.

1007 — ZEYNEL’ÂBİDİN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Oniki imâmın dördüncüsüdür. Zeydin ve Muhammed Bâkırın babalarıdır. Alî bin Hüseyin bin hazret-i Alîdir. Bir ismi de Seccâddır. 46 da tevellüd, doksandört 94 [m. 713] de halîfe Velîd’in emri ile, Medîne vâlîsi Osmân bin Hayyân tarafından zehretilerek şehîd edildi. Mubârek başının, Mısrda Kurâfe kabristânında olduğu, (**Tezkîre-i Kurtûbî muhtasarı**)nda yazılı ise de, bunun Zeynel’âbidîn hazretlerinin oğlu Zeydin mübârek başı olduğu (**Tuhfetürrâğıb fî sîreti cem’ati min ayânı Ehl-i beytil atayib**) kitâbının 31. sahîfesinde tashîh edilmektedir. 62, 1126, 1141.

1008 — ZEYNÜDDİN-İ HÂFİ: İsmi Ebû Bekr Muhammeddir. Büyük Velîlerdendir. Nûreddîn Abdürrahmân Mısrînin halîfesi ve Abdüllatif Kudsî Bursavînin müşdididir. [**Nefehât.**] Bu da, İstanbuldaki Ebül Vefâ hazretlerinin müşdididir. Halvetiyye kolundan Zeyniyye tarikatının müessisidir. 838 [m. 1435] de vefât etdi. Horasânın Haf kasabasındandır. [**(Mesmû’ât)**da sahîfe 110.] 1094, 1146.

1009 — ZEYNÜDDİN-İ TAYBÂDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Mevlânâ Zeyneddîn-i Ebû Bekr, mevlânâ Nizâmeddîn-i Hirevînin talebesi idi. İslâmiyyete yapışmakla, sünnete uymakla, bâtinî ilmlere kavuştu. Evliyânın hâlleri, makâm-ları ihsân olundu. Üveysî idi. Şeyh-ul-islâm Ahmed-i Nâmıkî Câmînin rûhâniyyetinden feyz aldı. Onun türbesine çok gitdi. Şâh-ı Nakşibend Behâeddîn-i Buhârî hazretleri hacca giderken, Hirâtdan geçdi. Taybâda uğrayıp, mevlânâ Zeyneddîn ile görüşdü. 791 [m. 1388] senesinde vefât etdi. 903.

— **ZİYÂ BEĞ**: 984 numarada YÛSÛF ZİYÂ ismine bakınız!

1010 — ZİYÂDÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Nûr-üd-dîn Alî bin Yahyâ Ziyâdî, Mısrdaki Şâfi’î âlimlerindendir. 1024 [m. 1615] de vefât etdi. (**Minhâc şerhi**)ne hâşiyesi, âlimler arasında çok makbûldür. (**Muharrer**)i şerh etmiştir. 633.

1011 — ZİYÂ PÂŞA: Osmânlı devlet adamlarından ve şâ’irlerindendir. Erzurumludur. Abdül’azîz hân zamanında Mâ-beyn kâtibi idi. İkinci Abdülhamîd hân zamanında Adana vâlîsi oldu ise de, İstanbuldan ayrı kalmak zor geldi. 1295 [m. 1878] de vefât etdi. Kabri Adanadadır. Mason olduğu meydâna çıkmıştır. 1086, 1154.

1012 — ZİYÂ-ÜD-DİN-İ GÜMÜŞHÂNEVÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed Ziyâ-üd-dîn efendi, [1235] de Gümüşhânenin Emîrler mahallesinde tevellüd ve 1311 [m. 1893] de İstanbulda vefât etdi. Süleymâniyye câmi’i bağçesindedir. Hâ-

lid-i Bağdâdînin talebelerinden Ahmed bin Süleymân Ervâdîden [1264] de icâzet aldı. İcâzet alırken, Hâlid-i Bağdâdînin talebelerinden veliy-yi kâmil Abdülfettâh-i Akrî hâzır idi. Bâb-ı âlîde Fâtîma sultân câmi'i yanında ders verirdi. Çok kitâb yazdı. (**Râmûz-ül-ehâdîs**) hadîs kitâbı çok kıymetlidir. 399, 460, 1158.

1013 — ZÜBEYR BİN AVVÂM “radıyallahü anh”: Huveyled bin Esed bin Abdil’uzzâ bin Kusay torunudur. Eshâb-ı kirâmın büyüklerinden ve aşere-i mübeşşeredendir. Hazret-i Hadîcenin erkek kardeşinin ve Resûlullahın halası olan hazret-i Safiyyenin oğludur. Onsekiz yaşında dördüncü olarak îmâna geldi. İslâm’da ilk kılıncı çeken budur. Bütün gazâlarda bulundu. Çok yaralandı. Mısırın fethinde de bulundu. Zengin idi. Bütün malını Allah için dağıttı. Eshâb-ı kirâm şehîd olunca, yetimlerine vasî olur, onları beslerdi. Deve vak’asında hazret-i Talha ve hazret-i Âişe ile birlikte, hazret-i Alîye karşı idi. Harbden çekilip nemâz kılar-ken, İbni Cermuz tarafından [36]. cı senede, şehîd edildi. Altmışyedi yaşında idi. Hazret-i Alî bunu işitince, çok üzüldü. Nemâzını kendi kıldırdı. Zübeyr bin Ebül’ulâ müceddidî, Muhammed Nakşibend-i sâninin hafîdi olup 1152 de Serhendde vefât etdi. 133, 509, 510, 621, 1066, 1098, 1164, 1182.

1014 — ZÜFER “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Züfer bin Hüzeyl, Hanefî fikh âlimlerindedir. İmâm-ı a’zam Ebû Hanîfenin talebesindedir. [110] da İsfehânda tevellüd, 158 [m. 775] de Basrada vefât etdi. Zarûret hâlinde imâm-ı Züferin sözü ile amel câizdir. 120, 304, 439, 443, 806, 863.

1015 — ZÜHDÜ PÂŞA “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ahmed Zühdü pâşa sey-yiddir. Me’ârif nâzırı idi. 1319 [m. 1901] da vefât etdi. Türkçe (**Mecmû’at-üz-Zühdiyye**) fikh kitâbı çok fâidelidir. 1311 de İstanbulda basılmıştır.

1016 — ZÜLKARNEYN: 496. cı sırada, İskender ismine bakınız! 62, 740, 1110.

1017 — ZÜLYEDEYN: Resûlullahın bir öğle veyâ ikinci nemâzında, ikinci rek’atde selâm verdiğini edeble soran, bu zâtdır. Resûlullah “sallallahü aleyhi ve sellem”, sonra kalkıp iki rek’at dahâ kıldı ve secde-i sehv yapdı. 506.

1018 — ZÜNNÜN-İ MISRÎ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Ebülfadl Sevbân bin İbrâhîm, Sôfiyye-i aliyyedendir. Sehl-i Tüsterînin mürsîdidir. Mısırda, tesavvufu ilk olarak açıklayan bu zâtdır. 245 [m. 860] de vefât etdi. 609, 788, 1115.

1019 — ZÜVVÂR HÜSEYN “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Pâkistânda Karaşi şehrinin Nâzimâbâd kısmında, 1401 [m. 1981] de vefât etmiştir. Pâkistânda Haydarâbâd üniversitesi profesörlerinden gulâm Mustafâ hânın mürsîdidir. Muhammed Sa’îd-i Kureyşinin halîfesidir. İmâm-ı Rabbânî Ahmed Fârûkînin “rahmetullahi aleyh” üç cild fârisî (**Mektûbât**) kitâbını 1392 [m. 1972] senesinde ve Muhammed Ma’sûm-i Fârûkînin “rahmetullahi aleyh”, üç cild fârisî (**Mektûbât**)ını 1396 [m. 1976] senesinde, Pâkistânda Karaşi şehrinde tab’ etdirdi. İstanbulda Hakikat Kitâbevi, birincinin hepsini 1397 [m. 1977] de ofset yolu ile basdırmış, bu üç cildden seçtiği yüzelliüç mektûbu ve arabîlerinden seçtiği yüzdoksan-dört mektûbu (**El-müntehabât**) ismi ile ayrı birer kitâb hâlinde basdırmıştır. Ma’sûmiyyeden seçtiği yüzaltmışbeş mektûbu da, (**Müntehabât-i Ma’sûmiyye**) ismi ile, 1399 [m. 1979] da basdırmıştır. Altıyüzaltmışsekizinci sırada Muhammed Osmân ismine bakınız! 1146.

1020 — ZÜVÂVÎ İSÂ “rahmetullahi teâlâ aleyh”: Mâlikî fikh âlimidir. İbni Teymiyyeyi red eden risâlesi ve (**Müdevvene**) şerhî meşhûrdur. 743 [m. 1342] de Kâhiredde vefât etdi.

Yâ Allah! Yâ Rahmân! Yâ Rahîm! Yâ Afüvvü yâ Kerîm! Fa’fü annâ, vagfirle-nâ, verhamnâ, vensurnâ alel-kavmil kâfirîn!

Se'âdet-i Ebediyye kitâbına ilâve edilen meşhûr insanların isimleri ve kitâbdaki sahife numaraları aşağıdadır. Parantez içindeki rakamlar, vefât târîhleridir:

- A -

Abbâs Hilmi Pâşa (1332), 1062.
Abdal Mûsâ (hurûfî babası) 502.
Abd-i Yesû (1318), 367.
Abdüddâr 1068.
Abdül'aziz Bâz vehhâbî 471, 1218.
Abdül'aziz bin Abdüllah 1181.
Abdül'aziz bin İbrâhîm (1222), 489.
Abdül'aziz Debbâg (1131 Fasda)
Abdül'aziz Dirî (694), 1209.
Abdül'aziz Ferhârevî (1239), 511, 1116, 1155.
Abdül'aziz Menâfî (703 Kâhire).
Abdül'aziz Mervân (85), 1135.
Abdülcebbâr Râzî Esterâbâdî (415), 409.
Abdül Ehad (1007), 94, 946, 962, 1064, 1162.
Abdül Ehad müceddidî 1169.
Abdül Ehad Nûrî Sivâsî (1061), 390.
Abdülesed bin Hilâl Mahzûmî 1095.
Abdülgafûr-i Lârî (912), 739.
Abdülganî 887.
Abdülganî Müceddidî (1296), 1095.
Abdülhakîm Arvâsî 1061.
Abdülhâmid Harpûtî (1320), 701.
Abdülhâfîm (Abdüllah-i Tercümânin oğlu) 1067.
Abdülkâdir Cezâirî (1301 [m. 1883] Şâmda)
Abdülkâdir efendi (seyyid şehîd) 399, 1181.
Abdülkâdir Enbâlî 911.
Abdülkâdir Gazzî (1005), 308.
Abdülkâdir Taberî (1033), 1077.
Abdülkâhîr Ebû Mensûr Bağdâdî (429).
Abdükerîm ibni Sem'anî (562), 419.
Abdükerîm Muhammed (1405), 1195, 1216.
Abdüllah (hazret-i Mehdînin babası) 1134.
Abdüllah (Kânûninin oğlu) 1167.
Abdüllah Abdî bin Destân Mustafâ Manâstrî (1303), 1213.
Abdüllah bin Abdürrahmân 1210, 1216.
Abdüllah bin Ebî Zeyd mâlikî (386), 739.
Abdüllah bin İbâd 489.
Abdüllah bin Sebe' 61,62, 1127.
Abdüllah bin Zeyd bin Sa'lebe 204.
Abdüllah Desûkî 366.
Abdüllah Geylânî Hakkârî (1383), 1181.
Abdüllah Efendi [sarî] (1071 [m. 1661]), 1155, 1174.
Abdüllah Efendi "Yenişehrî" (1156), 542, 1067.
Abdüllah-i Gaznevî 1176.
Abdüllah-i İlâhî (896), 1185.
Abdüllah-i Kâşgârî (1174), 1191.
Abdüllah-i Mekki 1132.
Abdüllah-i Menûfî Şâzilî 632, 1070.
Abdüllah-i Semerkandî (875), 1185.
Abdüllatif Harezmi 755.
Abdüllatif Halvetî Halebî 1153.
Abdülmecid bin Muhammed Hânî (1319 İstanbul).
Abdülmelik bin Abdüllah (478), 1122.
Abdülmelik bin Mervân (86), 204, 1066, 1159.
Abdülmugnî (1291), 1095.
Abdülvehhâb-ı Buhârî 1064.
Abdürrahîm Ayntablî (1303), 1182.
Abdürrahmân (III. Endülüs sultanı) (350), 532.
Abdürrahmân Abdüllah-i Süheyfî (581), 1115.
Abdürrahmân bin Ebî Bekr (53), 506.
Abdürrahmân bin Muhammed İmâdî 639.
Abdürrahmân bin Yûsûf 1059.
Abdürrahmân Cezîrî (1384), 807.
Abdürrahmân Erzincânî 1175.
Abdürrahmân Hasen-i Vehhâbî (1258), 447.

Abdürrahmân ibni ebû Leylâ (83).
Abdürrahmân Şeref 297.
Abdürraûf Münâvî (1031), 398, 419, 448, 465, 631, 1149.
Abdürrâzık Pâşa 1117.
Abdürrüşid İbrâhîm efendi (1363 Japonyada) 484.
Abdürrrezzak (Seyyid) (603), 1061.
Abdüssâdik Âmir bin Ubâde 1162.
Abdüssamed Sultânpurî 429.
Abdüsselâm Semerkandî 1141.
Abdüsselâm kadyânî 310, 462, 499.
Âdem Benûrî müceddidî (1054 Medîne).
Adî (Yezîdliğı yayan Suriyeli) 489.
Adnan Menderes (1381), 1092, 1125, 1156, 1173.
Ahmed Allân-i Mekki (1031), 1075.
Ahmed Berkî (1028), 1108.
Ahmed bin Alî Harîrî (1048), 638.
Ahmed bin Alî Makrîzî (845), 802.
Ahmed bin İdrîs (1253 Yemen) 1183.
Ahmed bin Muhammed Nişâpurî (427).
Ahmed bin Muhammed Selbî (1301), 1196.
Ahmed bin Mûsâ ibni Merdeveyh (410), 1165.
Ahmed bin Süleymân Ervâdî (1264), 1198.
Ahmed Dâvûdoğlu (1403 [m. 1983]), 9, 1136, 1141.
Ahmed Didad 310, 462, 499.
Ahmed Efendi (Tecvîd yazarı) 1125.
Ahmed Gazâlî (520), 1087.
Ahmed Hamdi Akseki [m. 1951], 1162.
Ahmed Rizâ Hân Berîlevî (1340), 455, 472.
Ahmed Sâvî Mâlikî halvetî (1241), 209, 1175.
Ahmed Zeyneddin İhsânî (1241), 1097.
Ahmed Ziyâ Beğ (1355), 171, 178, 185, 187, 197, 198, 361, 379.
Ahmed Ziyâeddin (Gümüşhânevî) (1311), 399, 460, 1197.
Ahterî Mustafâ bin Şemsüddin (968).
Alâ bin Hadremî (14), 1090.
Alan Bean 553.
Alâüddin Keykûbat (700), 1158.
Alâüddin Muhammed Semerkandî (540), 1126.
Alâüddin Pâşa (737), 1158.
Aleksandr "birinci" (1241), 533.
Aleksandr (İskenderiye'nin yeni başpiskoposu) 1080.
Alevî şâfi'î (1008 Mekke).
Alî Arşî "şî" 765.
Alî bin Ebil Hazm (687), 538.
Alî bin Muhammed hanefî (1184).
Alî bin Muhammed Şimşâtî (380), 1180.
Alî bin Müzeyyen 91.
Alî bin Nu'aym Bağdâdî 1070.
Alî bin Osmân Bağdâdî 187, 1246.
Alî bin Yahyâ Ziyâdî (1024), 633, 638, 1156.
Alî Fuâd Beğ 1059.
Alî Harâzem
Alî Mahfûz (1361), 219, 366.
Alî Muhammed Beblâvî 469.
Alî Nakî (254), 62, 1107.
Alî Pâşa "silâhdâr" (1244), 1174.
Alî Septî 1132.
Alî Şevberî 633, 638.
Alî Yektâ efendi (1320), 1104.
Aliyyül Havâs 1068.
Allâme Abdül'aziz Ferhârevî (1239), 511, 1117, 1155.
Allâme Abdürrahmân (Şâm müftisi) 487.
Allâme Kullî 638.
Allâme Muhammed Abdülhay Ketânî İdrîsî Fâsî 469.

Allâme Muhammed Beşir 350.
 Allâme Seyyid Ahmed Beğ şâfi'i 469.
 Allâme Şeyh Muhammed Halebî şâfi'i 469.
 Amr (hazret-i Ömerin amcası) 1165.
 Amr bin Abdürrahmân-i Kirmânî (458), 538.
 Amr bin Şuayb 621.
 Amr Câhiz Basrî 409.
 Andriyas 1161.
 Arbeyry 544.
 Ârif Hikmet Beğ (1275), 1061.
 Ârif Allâme Süleymân Şübrâvî şâfi'i 469.
 Âsâf (Süleymân aleyhisselâmin veziri) 1172.
 Âsiye (Fir'avnın zevcesi) 1105, 1151.
 Âs bin Vâil-i Sehmî 1078.
 Âşık efendi "küçük" 460.
 Âşık Pâşa (710), 1182.
 Atâ bin Ebî Rebâh (115), 391.
 Âtîf beğ 535, 823, 865.
 Âtike 1186.
 Atâullah Şeyhul-islâm (1228), 454.
 Attâbî Ahmed Buhârî (586), 255.
 Avnî Pâşa (1293), 1059.

- B -

Baba Haydar (957), 1082, 1173.
 Baba Kemâl Cündî halîf-i Necmeddîn-i Kübrâ 1178.
 Bâcûrî İbrâhîm (1256 Kâhire), 1020.
 Bağirof 527.
 Bahtiyâr Uşî Buhârî (633 Delhî), 1177.
 Baltacı Muhammed Pâşa (1124), 1167.
 Barbaros Hayreddîn Pâşa (952), 1137, 1173.
 Bâyezîd Hân II. (918), 504, 1099, 1167, 1174, 1180, 1192, 1195.
 Bediüddîn Sehârenpûrî 1034.
 Bedî'uz zemân Hibetullah Usturlâbî Bağdâdî (534).
 Bedrüddîn-i Serhendî 1057, 1121, 1141, 1145.
 Behâullah 483.
 Behlül Dâna (190 Bağdâd)
 Bekrî Muhammed Tevfik Sadefî (1350), 469.
 Belkinî Ömer şâfi'i (805).
 Beowart-Smith 543.
 Berre (Resûlullahın halası) 1095.
 Berzencî Ca'fer şâfi'i (1317 Medine)
 Beşîr (Kâdiyânînin oğlu) (1385), 484, 485.
 Bezzâr Ahmed Remlî (292), 340, 424.
 Bezzâz Muhammed kerderî 1127.
 Bilâl bin Hâris (60), 451.
 Bosnalî İbrâhîm Pâşa (1010), 487.
 Brejnev (1983), 524.
 Bryan Williyam Jennings (1925), 584.
 Bunsen (1317), 549.
 Burhânüddîn İbrâhîm Halebî (1190), 1074.
 Bükâ'i İbrâhîm şâfi'i (885).

- C -

Câbir bin Hayyân (160), 538, 1068, 1084.
 Câhız mu'tezilî (255), 409.
 Câlût 479, 1182.
 Cehm bin Safvân (124), 65.
 Celâleddîn Melikşâh 1134.
 Celâleddîn Muhammed Mısırî (864), 1174.
 Cemâleddîn Hüseyin 933.
 Cemâleddîn İsfehânî (589), 350.
 Cemâleddîn Muhammed Müzcâcî 1117.
 Cemil Sıdkı Zehâvî (1357), 459.
 Cem sultân (900 Bursada), 1174.
 Cezerî 1213, 1249.
 Cezzâr Ahmed Pâşa (1219), 1154.
 Cihângir sultân (960), 1173, 1176.
 Claparede 405.
 Cübeyr bin Mut'im (57), 1187.

- Ç -

Çelebi Halîfe Muhammed Cemâlî 1087, 1174.
 Çelebi Sultân Muhammed 1080.
 Çivizâde Muhyiddîn (954), 1125.
 Çorlulu Alî Pâşa (1112), 1150, 1153.
 Çörçil (1384), 27.

- D -

Dârâ Şekve 1074.
 Dârendeli Hilmi efendi 460.
 Dâtâ Genc Bahş Alî (465), 1192.
 Dâvüd-i Antâkî (1008), 652.
 Dâvüd-i Bağdâdî (1299), 1114.
 Dâvüd bin Alî İsfehânî (270), 1114.
 Dâvüd Pâşa (1032), 1167.
 Demir hâfiz Muhammed Efendi 1007.
 Derviş Habîb Hâdim 748.
 Derdîr Ahmed Mâlikî (1201).
 Desûkî İbrâhîm (676).
 Desûkî Muhammed Mâlikî (1230).
 Dirâr bin Amr 66.
 Diyâuddîn Ebû Necib-i Sühreverdî (563), 1087.
 Dr. Alvan L.Barache 985.
 Dr. Domarrus 660.
 Dr. Gautier 986.
 Dr. Muhammed Harb 1159.
 Dr. Necmüddîn Ârif beğ 21.
 Dr. Sâlih Efendi (1081), 664.
 Domityanus (Dokyanus) 783.
 Dost Muhammed Kandihârî (1284), 1057, 1146.

- E -

Ebâ Müslim Horâsânî (137), 1091.
 Ebbân bin Osmân (86), 204.
 Ebû Abdûllah Muhammed Şemsüddîn Ukaylî
 Behnesî (1001), 47.
 Ebû Abdürrahmân Sülemî (412), 1172.
 Ebû Alî Cübbârî (303), 409.
 Ebû Alî Ahmed Rodbârî (321 Mısır), 1087.
 Ebû Âmir Şa'bi (104), 392.
 Ebû Âsim Muhammed (458), 465.
 Ebû Azîz (eshâb-ı kirâmdan) 506.
 Ebû Bekr Ahmed Râzî (370), 82, 444, 538.
 Ebû Bekr bin Sa'd bin Zengî (638), 1164.
 Ebû Bekr Cürcânî 439, 1094.
 Ebû Bekr Muhammed ibnül'arabî mâlikî (543), 391.
 Ebû Bekr ibni Ebî Şeybe (234), 211.
 Ebû Bekr Kermânî (697), 1178.
 Ebû Bekr Muhammed Gülâbâdî 963.
 Ebû Bekr Muhammed Râzî (311), 538.
 Ebû Bekr [Muhammed bin] Râzî hanefî (660).
 Ebû Bekr Şatâ (Şeyh-i Ezher 1310), 1191.
 Ebû Berze (61), 640.
 Ebû Ca'fer Mensûr (158), 441, 444.
 Ebû Ca'fer Muhammed bin Hasen (460), 1085.
 Ebû Ca'fer Muhammed Kummî (381), 1085.
 Ebû Ca'fer Muhammed Ya'kûb Kuleynî (329), 1085.
 Ebû Emâme (81), 365.
 Ebû Hafs-ı Kebîr Ahmed (217 Buhârâda), 565.
 Ebû Hâmid bin Merzûk 459, 468.
 Ebû Hayyân Esrîrüddîn Muhammed (745), 497.
 Ebû İshak Kâzrûnî (426).
 Ebû İshak-ı Şîrâzî (476), 1193.
 Ebû Lübâbe 349.
 Ebû Lü'lû Firuz (23), 1160.
 Ebû Medyen Şu'ayb Endülüsi (594).
 Ebû Muhammed Abdûllah bin Sa'îd 409.
 Ebû Muhammed Halîl 458.
 Ebû Muhammed Viltôrî 1213.
 Ebû Muhammed Yüsûf Cürcânî 1122.

Ebû Mutî' Belhî 598.
 Ebû Nasr-ı İyâd 439, 1094.
 Ebû Necîb-i Sühreverdi (563), 1079, 1087, 1163.
 Ebû Osmân Magribî (373), 1090.
 Ebû Sa'îd Abdüllah 1193.
 Ebû Sa'îd Ebül-hayr (440), 1090.
 Ebû Sa'îd Muzafferüddîn Kükbûri (630), 378, 1120.
 Ebû se'âdet Muhammed Ömer (1258), 1072.
 Ebû Süleymân Mûsâ Cürcânî (201), 439.
 Ebû Şa'bî 392.
 Ebû Şâme Abdürrahmân şâfi'î (665).
 Ebû Şekûr Muhammed Sülemî 1155.
 Ebû Tâhir Süleymân Kirmîti (332).
 Ebû Tâhir Muhammed Embârî (596).
 Ebû Zühre 453, 494, 877.
 Ebû Zur'a İrâkî Râzî Ahmed (375).
 Ebül Abbâs-ı Hadremî 456.
 Ebül Âs bin Rebî (12), 506, 1198.
 Ebül-Esfâr Alî (1370 [m. 1935]), 1081.
 Ebül Hasen Alî bin Muhammed Müzeyyen 91.
 Ebül Hasen Bahâdir 505.
 Ebülhattâb Ömer Endülüsi (633).
 Ebül Hayr Ahmed Efendi (1154), 1150.
 Ebülhayr müceddidi 1072.
 Ebül Kâsım Gürgânî (450), 1090.
 Ebül Kâsım Abdülkerîm Kuşeyri (465), 1008, 1090.
 Ebül Kâsım Ahmed Saffâr (336).
 Ebül Yesr Muhammed Pezdevî (493), 409.
 Ebünnecîb Sühreverdi (563), 1079.
 Edebâli (726 Bilecikde), 1158.
 Edîb İshak (1302), 1086.
 Efdalzâde Hamîdüddîn Efendi (908), 1174.
 Ehî-zâde Abdülhalîm (1013), 85, 1192.
 Elkâi Hibetullah şâfi'î (418), 458.
 Emîr Ahmed Buhârî (922), 1185.
 Emîr Hüsrev Dehlevî (725), 1156.
 Enver Ören 628.
 Enver Şâh (1352), 486.
 Ertuğrul Gâzi (680), 1158.
 Eşref Kaytbay (901), 350, 504.
 Evhâdeddîn-i Hâmid Kezmânî 1193.
 Ezrâ'î Ahmed şâfi'î (783).

- F -

Fâdil Allâme Şeyh Sa'îd-i Mûcî şâfi'î 469.
 Fadl bin Hasen Taberî (554), 1181.
 Fadl-ül-Hak çeşti (1278), 1210.
 Fadl-ür-Resûl Bedâyûnî (1289), 458, 1218.
 Fahreddîn-i İrâkî (709), 1178.
 Fahreddîn Kerîm (Dr) 781.
 Fâkihânî Ömer mâlikî (734), 1210.
 Fâtıma-i Huzâiyye bint-i Hamza 1014.
 Fâzıl Ahmed Pâşa (1087), 1188.
 F.D. Ruzvilt (h. 1366), 27.
 Fehmî efendi 399.
 Ferezak Hümâm şâir (110).
 Ferîdûn Ahmed beğ [târîhcî] (991).
 Ferîşteh oğlu Abdüllatîf 500.
 Ferîşteh oğlu Abdülmecid (874), 500, 1099.
 Ferrûh Şân Kâbilî 1121.
 Feth Hân 288.
 Fezî Efendi (1302), 1075.
 Feyzullah Kemâhli (1323), 579.
 Firdevsî 1131.
 Fisagors 758.
 F.P. Sozzini 1080.
 Francis David (h. 987), 1080.

- G -

Gagarin 1126.

Gâlib bin Fihri (Kureys) 390, 1101, 1124.
 Gazân Hân (703), 1158.
 Gevher Mülûk Sultân 1167.
 Gelenbevî İsmâ'îl (1205), 185.
 Genç Osmân Hân (1031), 1128.
 Gregoryos 533.
 Greguvar (h. 124), 1177.
 Gülâbâdi Muhammed bin Ebû İshak Buhârî 927, 928, 963.
 Gulâm Muhammed Ma'sûm (1161), 1121.
 Gülnûş Emetullah (1127), 1071.

- H -

Habîb bin Abdürrahmân 204.
 Habîb-ül-Hak permûli Hindistânî 1116.
 Haccâc bin Yûsûf (95), 172, 1066.
 Hâce Ahmed Sâdık Kâbilî 1150.
 Hâce Cemâleddîn Hüseyin 933.
 Hâce Ebül Mekârim 850.
 Hâce Hasen Mevdûdi 765.
 Hâce Kudbidîn Bahtiyâr (635), 1148.
 Hâce Mahdûm Alî Sâbir (664), 1085.
 Hâce Muhammed Abdüllah 764, 775.
 Hâce Muhammed Eşref (1117), 425.
 Hâce Muhammed Fadlullah (1238), 1121.
 Hâce Muhammed Sa'îd 425.
 Hâce Muhammed Ubeydullah (1083), 959.
 Hâce Muhammed Yahyâ 751.
 Hâce Osmân-ı Hârûnî 1148, 1149.
 Hâcer 1118, 1123.
 Hâce Şerâfeddîn Hüseyin 77, 100, 747.
 Hâce Şerîf Zendenî 1149.
 Hâcî Emîn Efendi (Divrikli) 1122, 1153.
 Hâcî Firketi 947.
 Hâcî Kemâleddîn Efendi 1100.
 Hâcî Mürtazâ Efendi (1160), 1191.
 Hâcî Yûsûf 209.
 Hadîce Sultân (Yavuz Sultân Selîmin kızı) 1167.
 Hafâcî Ahmed hanefî (1069).
 Hafsa Sultân 1167.
 Hâfız Ahmed Pâşa (1040), 1150.
 Hâherzâde Muhammed Kerderî (651).
 Hâherzâde Muhammed Ebû Bekr Buhârî (483).
 Hakem bin Ebil' As 1135.
 Hakem bin Uteybe 211.
 Hakîm Nureddîn (1332), 484.
 Hakîm Muhammed Tirmüzi (320 de şehid oldu).
 Haldene 81.
 Hâlide 1084.
 Halîl Hilmi Efendi 1143.
 Halîl Si'ridî şâfi'î (1259), 135, 155, 1214, 1217.
 Halîme-i Sa'diyye 378.
 Halve bint-i Ca'fer bin Kaysıl Hanefiyye 1114.
 Hâm 1157.
 Hâmid-i Akşerâyî (Somuncu baba) 1103.
 Hammâd [İmâm-ı a'zamin oğlu] 444.
 Hammâd-ı Debbâs 733.
 Hamza Efendi 1208.
 Hân-ı Cihân 54, 425.
 Hanım Sultân 1167.
 Hârizmî Muhammed bin Mahmûd (665), 442.
 Hasen bin Ammâre 467.
 Hasen bin Muhammed Çelebî (866), 1164.
 Hasen bin Muhammed Nişâpûri (728).
 Hasen bin Zeyd bin Zeynel'âbidîn 1171.
 Hasen-i Bulgârî 1079.
 Hasen el-Bennâ (1949), 409, 842.
 Hasen Can Fârûkî (1349), 454, 455.
 Hasen Fehmî (1294), 1086.
 Hasen Hayrullah Efendi (1316), 147, 870.
 Hasen Hüsâmeddîn Efendi 202.
 Hasen Hüsâmeddîn Uşâkî (1003), 1088.

Hasen Hüsnü Erdem 46.
 Hasen Necmüddîn (1019), 1135.
 Hasen Sabbâh (518), 488, 1157.
 Hasen-i Sekân 1079.
 Hasen Sencerî (707), 1156.
 Hasen Sezâî 1103.
 Hasîb beğ 183, 358, 761, 1177.
 Hasnî Ebû Bekr şâfi'î (839).
 Hatîb hoca (Burdurda) 463.
 Hattât Şeyh Hamdullah (920), 1108.
 Haydar Baba (957), 1082, 1173.
 Hayâtî zâde M.Ernîn Efendî (1160), 666.
 Hayderî-zâde İbrâhîm Fasîh (1299), 1153.
 Hayderî-zâde İbrâhîm (1352 [m. 1933]).
 Hayri Aytepe (1387 m. 1966)], 713.
 Hayri Ürgüblü (1921), 399.
 Hayyât-i Vehbî Abdülvehhâb Erzincânî (1264).
 Hempher (İngiliz cäsüsü) 447.
 Hezargradlı Hasen Şevki 187.
 Hısnî Ebû Bekr şâfi'î şâmî (829).
 Hızır Dede 1088.
 Hindüvânî Muhammed (362 Buhârâda) 250.
 Hocasâde Ahmed Hilmi 1121.
 Humeynî (1409 [m. 1989]), 1102, 1181.
 Hüneys bin Huzâfe 1104.
 Hunne 1135.
 Hurrem Şâh Cihân 1167.
 Husrev Pervîz şâh (6), 382.
 Hübeyre bin Amr 1186.
 Hüma Şâh Sultân 1176.
 Hürmüz 1090.
 Hüsâmeddîn Bursâvî (1925 İst. Kozlu) 399.
 Hüsâmeddîn-i Nakşibendî (1282), 202, 1183.
 Hüseyin Ahlâtî 1081.
 Hüseyin bin Talâl 1066.
 Hüseyin Cürcânî 242.
 Hüseyin Hilmi Işık 1111.
 Hüseyin Kâmil Pâşa (1335), 1062.
 Hüseyin Mensûr (306), 1105.
 Hüzeyme 390, 1142.

- İ -

İbni Abdil Hâdî Muhammed (774), 469.
 İbni Abdüsselâm Sülemî (660), 448.
 İbni Bâdis (1358), 410.
 İbni Batûta Muhammed (780).
 İbni Cermus 1198.
 İbni Dakîk Takıyyüddîn 314.
 İbni Dakîk-ul-lyd (702), 632.
 İbni Ebî Hâtem Nişâpûrî (320).
 İbni Ebî Leylâ (83), 621.
 İbni Ebî Şeybe Muhammed (234), 392, 457.
 İbni Ebî Zeyd Kayrevânî (386), 739, 740.
 İbni Hâcib Osmân Mâlikî (646), 465.
 İbni Halîfe Alivî 494.
 İbni Hibbân Muhammed (354).
 İbni Hilligân 378.
 İbni Huzeyme Muhammed (311).
 İbni Kâsım şâfi'î Ezherî Ahmed (994), 1020.
 İbni Kesîr İmâd 1120.
 İbni Mercâne Ubeydullah (67), 1191.
 İbni Merdeveyh Ahmed İsfehânî (410).
 İbni Merzûk Hanbelî (564).
 İbni Müflih Muhammed hanbelî (762).
 İbni Mülcem (40), 1075.
 İbni Mulkim Sirâcüddîn Ömer (804).
 İbni Nâsır-üd-dîn 388.
 İbni Revâha 719.
 İbni Rüsûlan Ahmed Remlî (844).
 İbni Sabbâğ Abdüsseyyid Şâfi'î (477).

İbni Sa'd Muhammed Basrî (320).
 İbni Salâh Osmân şâfi'î (643).
 İbni Sebe' 62, 1127.
 İbni Seb'in Abdülhak Endülüsi (699 Mekkede), 497.
 İbni Şâhin Ömer (385).
 İbni Şâtîr (777), 188, 1210.
 İbni Ukayl Abdülhak hanbelî (769), 497.
 İbni Uyeyne Süfyân (198 Mekkede)
 İbni Veheb Abdülhak mâlikî (197).
 İbni Zemlikânî Muhammed (727).
 İbni Ziyâd 1107.
 İbnül'amîd Circis (671), 1087.
 İbnül Arabî (Şeyh Muhyiddîn Arabî), 1148.
 İbnülhâc Muhammed Mâlikî (737).
 İbnülü'mâd Abdürrahmân (1051).
 İbnül-Kâsım Abdürrahmân Mâlikî (191), 159.
 İbni Kayyim Cevziyye 1015.
 İbnül-münzir Muhammed şâfi'î (318).
 İbn-ün-nefis (687), 538.
 İbrâhîm Arvâs (1965), 1061.
 İbrâhîm Esterâbâdî (958), 61.
 İbrâhîm Ezrak (895), 652, 1194.
 İbrâhîm Fasîh Hayderî (1299), 1210, 1219.
 İbrâhîm Fezârî Bağdâdî 1246.
 İbrâhîm Muhammed Neşat 272.
 İdris Bitlîsî (930), 1212.
 İlyâs Dehlevî 499.
 İmâm-ı Muvaffak Nişâpûrî 1107.
 İmâm-ı Refî'üddîn 1121, 1129.
 İmrân (Hazret-i Mûsânın babası) 1151.
 İmrân (Hazret-i Meryemin babası) 1135.
 İmrân bin Husayn 471, 694.
 İsâ Çelebî Sultân 1143.
 İsâ Efendî 1101.
 İsâmüddîn İbrâhîm İsfarayîni 1084.
 İsfehânî Ahmed Ebû Nu'aym 1070.
 İsfendiyâr Beğ (864) 1081.
 İsfendiyâr Şâh İrânî [m.ö. 549] 1195.
 İshâk Dehlevî vehhâbî 1176.
 İskender Beğ (Nesli şâhin babası) 1167.
 İskender Pâşa 1174.
 İskilipli Âtîr Efendî (1926), 110, 625.
 İsmâ'il bin Ca'fer Sâdik 488, 1107.
 İsmâ'il bin Osmân 1106.
 İsmâ'il Cîlâtî (749), 489.
 İsmâ'il Dehlevî vehhâbî 1176.
 İsmâ'il Fehîm bin İbrâhîm Hakkı 185.
 İsmâ'il Ferrûh Kırîmî (1256), 1112.
 İsmâ'il Hâmî Danîşmend 1187.
 İsmâ'il Süddî 391.
 İsmihân Sultân 1144, 1172.
 İstikrârî 409.
 İys (İshak aleyhisselâmın oğlu) 1122, 1190.
 İzzeddîn ibni Cemâ'a (733), 1117.
 İzzeddîn Abdül'Azîz bin Abdüsselâm (660), 136.
 İzzeddîn Muzaffer 802.

- J -

Jûles Masserman 544.
 Juryô (1125), 534.

- K -

Kabakçı Mustafâ (1223), 461.
 Kâ'bi Mu'teziî 409.
 Kâdî Abdülhak bin Ömer (696), 1082.
 Kâdî Bedrüddîn Muhammed Şebî (769), 741, 1081.
 Kadîbüllân Hasen Müsulî (570 h.)
 Kâdî Ebû Bekr Bâküllânî (403), 431.
 Kâdî Hüseyin şâfi'î (462), 243, 465.
 Kâdî imâm-ı Ebû Zeyd Debbûsî (432), 279.

Kâdî Nasrullah 763.
 Kâdî Şüreyk (87), 1180.
 Kâdî-zâde Muhammed Ârif Erzürûmî (1173), 1208.
 Kahramân Ağa 1191.
 Kara Ahmed Pâşa (962), 1100.
 Kara Çelebi-zâde Abdül'aziz (1068), 275.
 Kara Dâvûd Muhammed Efendi 1143.
 Kara Dâvûd Pâşa (1032), 1100.
 Kara Kemâl İsmâ'îl Kemâli (920), 1124.
 Karakoyunlu Yûsûf (923), 1137.
 Kara Mustafâ Pâşa (1053), 1119.
 Kara Sa'îd 1150.
 Kardâvî Yûsûf 262, 263, 877.
 Kâsim bin Katlûbuga hanefî Mısırî (879), 136.
 Katherine (Kraliçe) (997 [m. 1589]), 534.
 Kaya Bilgegil 1086.
 Kayı Hân (lys bin Ishak) 1190.
 Kays 1077.
 Kazzaz Muhammed Harîrî (1050), 1087.
 Kedûsî 171, 187.
 Kemâl Pâşa 1071.
 Kemâleddîn Efendi (Fâtih zemânî) 1189.
 Kemâleddîn Kişmîrî 1061.
 Kenâne Hakîk 1164.
 Kepler (alman 1040 h, 1630 m), 184, 545.
 Keyhâtû (İrân şâhlarından) 802.
 Keyhüsrev (m. dan 530 yıl önce) 1175.
 Kızıldeli (hurûfî babası) 502.
 Kirchof [1304 (m. 1887)], 549.
 Kinâne (Resûlullahın dedelerinden) 390, 1133.
 Kindî Ya'kûb 361, 409.
 Klavdiyos (m. 54), 1155.
 Klâvun Sâlihî (689), 350.
 Koca Mustafâ Pâşa (918 Bursada), 1174.
 Kromwell (h. 1068), 1137.
 Krutçef 524.
 Ksenefon (m.dan 355 yıl önce), 377, 1171.
 Kubat (İrân şâhı) (m. 531), 527.
 Kuffrevî Şeyh Muhammed 1158.
 Kurretül'Ayn (1288) 1097.
 Kutbeddîn Bahtiyâr Üşî (633), 1177.
 Kutbüddîn Muhammed ibnû Seb'in 497.
 Kürkçübaşı Ahmed Beğ 1087.

- L -

Lala Şâhin Pâşa 1149.
 Lalkâî Ebülkâsım Hibetullah (418).
 Lamartine 544.
 Lâmi'î Mahmûd 1137.
 Lawrence (1343 [m. 1925]), 473, 1159.
 Leibniz 545.
 Leylâ 482, 522, 765.
 Leys bin Sa'd (175 Kurâfe)
 Lokmân-ı Horâsânî 503, 1103.
 Lûbâbe 1098.
 Lüveyy bin Gâlib 390, 1124.

- M -

Mahmûd Bedreddîn 1081.
 Mahmûd bin Ahmed (855), 738.
 Mahmûd bin Ebû Bekr 1084.
 Mahmûd Çelebî (938), 1173.
 Mahmûd Hân I (1168), 666, 1092, 1100, 1127, 1150.
 Mahmûd Pişâvûrî 443.
 Mahmûd Sâhib (Hindistân âlimlerinden) 459.
 Mânpeyker Kösem Sultân 1119, 1132.
 Makkarî Ahmed Mâlîkî (1041).
 Maksimilyan Bütner 489.
 Malenkov 526.
 Mâlik bin Nûveyre 1090.

Mâlik bin Sinân (Uhûd şehidi) 1095.
 Marmaduke Pisthall 544.
 Mariot (1096 [m. 1684]) 1083.
 Markos (İncil yazarı) 1109.
 Max planck (m. 1947), 494, 544, 545.
 Me'add bin Adnân 387, 390.
 Mecnûn Hays 482, 765.
 Medenî Mehmed Efendi 1153.
 Medinelî Osmân Efendi (1387 [m. 1967]), 82.
 Mege-Mourîé 657.
 Mehdî (Abbâsî halifesi) 348, 350,
 Mejdek mecûsî 528.
 Melîk Eşref Kaytebay (901), 504.
 Melîk Nâsir Muhammed (741), 204.
 Me'mûn bin Hârûn (218), 52, 350, 538, 783, 1059,
 1066, 1070.
 Mensûr Halîfe (158), 444, 1092.
 Merzifonlu Kara Mustafâ Pâşa (1059), 1188.
 Mesîh Hâdim Alî Pâşa (917), 1100.
 Mesleme bin Mahled (62), 204.
 Mes'ud bin Tâcûşşerî'a Ömer 1084.
 Mevdûd-i Çeştî (527), 1149.
 Mevlânâ Abdülfettâh 853.
 Mevlânâ Abdülgafûr 753.
 Mevlânâ Abdürreşid (1287), 1072.
 Mevlânâ Alîmullah 267.
 Mevlânâ Bingâlî 902.
 Mevlânâ Hâcî Muhammed 753.
 Mevlânâ Hamdullah Sehârenpûrî 1017.
 Mevlânâ Hâmid Ahmedî 116.
 Mevlânâ Haydar Hirevî 1081.
 Mevlânâ Hüseyin 915.
 Mevlânâ Nizâmeddîn-i Hirevî 1197.
 Mevlânâ Sâdik Kişmîrî (1018), 745, 763.
 Meyân Şeyh Tâhir 1035.
 Michael H.Hart 544.
 Midhat Pâşa (1300 [m. 1883]), 1059, 1063.
 Mihâel-i Süryânî (594 [m. 1199]), 490, 1137.
 Mi'mâr Sinân Kayserilî (996) 1173.
 Mîmşâd-ı Dîneverî (299), 1087.
 Mirgün oğlu Yûsûf Pâşa (1049), 1062.
 Mîr Abdürrahmân 756.
 Mîr Muhammed Emîn 115.
 Mîr Mensûr 925, 947.
 Mîr Muhibbullah 69, 79.
 Mirzâ Ahmed (899), 1095.
 Mirzâ Ebû Sa'îd bin Muhammed (873), 1095.
 Mirzâ Kılıçullah 427.
 Mirzâ Mahdûm 1142.
 Mirzâ Menû Cehr 116.
 Mirzâ Muzaffer Hân 427.
 Mirzâ Şemseddîn 754, 948.
 Mirzâ Ubeydullah 90.
 Miskîn Mu'în Muhammed (954), 1182.
 M.Leoper 655.
 Molla Ahmed Ciyû Hindî (1130), 1218.
 Molla Ahmed Şemdinî 1181.
 Molla Alî Keşmî 428.
 Molla Maksûd Alî Tebrîzî 70.
 Molla Arab Bursavî (938), 504.
 Molla Ârif-i Huteni 372.
 Molla Bedi'uddîn 1035.
 Molla Bedreddîn-i Serhendî 87.
 Molla Fenârî (834), 1101.
 Molla Gürânî Ahmed (893), 1138.
 Molla Halîl Si'ridî 135, 155.
 Molla Hızır beğ oğlu Ahmed Pâşa 1135.
 Molla İbrâhim 68.
 Molla Muhammed Çelebî (998), 1191.
 Müeyyed-zâde Arvâsî (922).
 Mugayre 691.
 Mügire bin Şu'be (50), 1160.

Muhammed Abdŭllah 764, 940.
 Muhammed Abd-i Semânî (1160), 1168, 1169.
 Muhammed Abdŭlkâdir Medenî 1073.
 Muhammed Abdŭrrahmân 1073.
 Muhammed Abdŭrrahmân Silhetî 459, 1217.
 Muhammed Alî Kadyânî 1160.
 Muhammed Alî Zemlikânî (727), 454.
 Muhammed Âşik Çelebî Nitâ'î (979), 1014.
 Muhammed Atâullah (1226), 454.
 Muhammed Bahît hanefî Ezherî (1354), 495, 876, 1116.
 Muhammed Berhurdâr Mŭltânî 917.
 Muhammed Berzencî (1103), 1142.
 Muhammed Beşîr bin Bedreddîn (1323), 1071.
 Muhammed bin Abdŭl'azîm (1051).
 Muhammed bin Abdŭllah Cevzakî (388), 1210.
 Muhammed bin Abdŭlvehhâb Necdî 447, 1141.
 Muhammed bin Ahmed Halef 1179.
 Muhammed bin Alî 1067.
 Muhammed bin Alî (386), 1096.
 Muhammed bin Alkamî (929), 1007.
 Muhammed bin Allân (1031), 1179.
 Muhammed bin Ebil Kâsîm Taberî (525), 1180.
 Muhammed bin Hamza Ayntâbî (1111), 1219.
 Muhammed bin Hasen ibni Haysem (430), 538.
 Muhammed bin Hasen Şeybânî (183), 413.
 Muhammed bin Hîsŭm 409.
 Muhammed bin İbrâhîm (318).
 Muhammed bin Mensŭr Buhârî 1209.
 Muhammed bin Muhammed Hânî (306), 187.
 Muhammed bin Muhyiddîn Eslemî 1060.
 Muhammed bin Nasr Merŭzî (294 Semerkand).
 Muhammed bin Nŭr Halvetî 1087.
 Muhammed bin Ömer (320), 1213.
 Muhammed bin Receb Beykozlu (1070), 1040.
 Muhammed bin Safvân 620.
 Muhammed bin Sa'îd (549), 1116.
 Muhammed bin Sŭleymân-i Baĝdâdî (1234), 453.
 Muhammed bin Vâsî' (112), 1008.
 Muhammed bin Yâr Muhammed (1160), 1121.
 Muhammed bin Yŭsŭf (942), 443.
 Muhammed Bitlisî (982), 1112.
 Muhammed Cemâleddîn Efendi (899), 1175.
 Muhammed Cân Mekkî Bâcŭrî (1266), 1143.
 Muhammed Demir Hâfiz 1007.
 Muhammed Ebŭ Bekr Semerkandî (552).
 Muhammed Efendi 1132.
 Muhammed Emin Darîr 876.
 Muhammed Ensârî 1103.
 Muhammed Enver Şâh (1352), 485, 486, 1183.
 Muhammed Es'ad 702.
 Muhammed Es'ad bin Mahmŭd Sâhib (1347 [m. 1928]) 701.
 Muhammed Fadl Alî Şâh (1354), 1146.
 Muhammed Fadl-ı Hak Hayr-âbâdî
 Muhammed Fadlullah 1121.
 Muhammed Fenâ'î 1103.
 Muhammed Ferruh mŭceddidî (1122), 1142.
 Muhammed Geylânî 1164.
 Muhammed Hân IV. 664, 1076, 1103, 1153, 1184, 1188.
 Muhammed Hanîf Kâbilî (1075), 118, 119.
 Muhammed Hamîd 460.
 Muhammed Hasen Cân Serhendî (1349), 454, 455.
 Muhammed Hâşîm Sâhib 1144.
 Muhammed Hızır Efendi 1181.
 Muhammed Hilmi (1334), 460.
 Muhammed ibnŭr-reşîd (1338), 1060, 1065.
 Muhammed ibnŭr-rŭşd (520), 1118.
 Muhammed İshak (1262), 1176.
 Muhammed Kandihârî (1284), 1146.
 Muhammed Kehvâkî 639.
 Muhammed Kutty (Kerelada Prof.) 460.
 Muhammed Mâzerî 497.
 Muhammed Mazhar Fârŭkî (1301), 1072.
 Muhammed Mazhar Vânî (m. 1962), 157.
 Muhammed Mehdi (64), 62, 1064.
 Muhammed Mŭ'min 943.
 Muhammed Miskîn (954), 1077.
 Muhammed Murâd-ı Bedahşî 289.
 Muhammed Murâd Kâzânî (1352), 1121.
 Muhammed Mŭnib Efendi (1238), 786.
 Muhammed Nureddîn Efendi (1384), 1132.
 Muhammed Râzî 1079.
 Muhammed Sâdik 281, 943.
 Muhammed Sa'îd Kureyşî (1363), 1146.
 Muhammed Sa'îd Pâşa (1172), 1152.
 Muhammed Semerkandî (1117), 892, 1191.
 Muhammed Siddîk Hasen hân (1307), 410, 484, 887, 1176.
 Muhammed Sirâcuddîn (1333), 1146.
 Muhammed şâh (1161 Delhî)
 Muhammed Şerîf-i Abbâsî (1002), 1075.
 Muhammed Ūbeydŭllah Serhendî (1083), 651.
 Muhammed Ūftâde (989), 1088, 1132.
 Muhammed Takî 79, 480.
 Muhammed Tarsŭsî 638.
 Muhammed Vâsî' 477.
 Muhammed Viltorî 259.
 Muhammed Yahyâ bin imâm-ı Rabbânî (1098), 1067.
 Muhammed Yŭsŭf Benŭrî (1398), 485, 486, 1183.
 Muhammed Yŭsŭf Dehlevî 499.
 Muhammed Yŭsŭf Keşmirî 745.
 Muhammed Zeccâc 1087.
 Muhsin bin Alî 1100.
 Muhyiddîn bin Muhammed Fenârî (954), 1101.
 Muhyiddîn Muhammed (956), 1148.
 Muhyissunne Begavî Hŭseyin (516), 1141.
 Mŭ'inŭddîn-i Şahrŭh (850), 1183.
 Mŭjdek Nişâpŭrî (m. 531), 528.
 Mukavkas (17), 1118.
 Mŭnzirî Abdŭl'azîm (656), 1059, 1144.
 Murâd Hân II. (855), 1099.
 Murâd Hân V. (1321 [m. 1904]), 1059, 1184.
 Mŭrtedâ Alî (436), 61.
 Mŭrtedâ efendi (1160), 1061, 1191.
 Mus'ab bin Umayr 506.
 Mŭsâ bin Hŭseyin İznikî (850), 1094.
 Mŭsâ Çelebî (816), 1081, 1143.
 Mŭsâ Hâdî (170), 1107.
 Mŭsâ Kâzîm (1920), 147, 399.
 Mŭsâ Şeybânî 1163.
 Mustafâ Âsîm (Namîk Kemâlin babası) 1154.
 Mustafâ bin İbrâhîm Siyâmî 459.
 Mustafâ Ebŭlfeyz 664, 666.
 Mustafâ Fehîm bin Osmân Akşehrî 1216.
 Mustafâ Fevzi (1934), 399.
 Mustafâ Hân I. (1048), 1144.
 Mustafâ Hân III. (1178), 1167, 1176, 1184.
 Mustafâ Hilmi 187.
 Mustafâ Kîrimî (1164), 453.
 Mustafâ Pâşa (1175), 1136, 1174.
 Mustafâ Rŭşdŭ (1260), 638.
 Mustafâ Sabrî (1954), 399, 461, 486.
 Mustafâ Şatti Hanbelî 458.
 Mustafâ Zihnî Pâşa 1072.
 Mustansîr (Fâtîmî hŭkŭmdârî) (487), 1107.
 Mŭstekîmzâde Sŭleymân (1202), 10, 1184.
 Mŭ'tesim bin Hârŭn (227), 1143.
 Mŭneccimbaşı Mustafâ efendi 194.
 Mŭstagfirî Ca'fer (432).
 Mutî Halîfe (364), 1157.
 Muttalib (Abdŭlmuttalibin amcası) 1067,

Muzafferüddîn Kükbûrî (630), 378, 1095, 1120.
Müzenî Bekr şâfi'î (264), 443.

- N -

Nâdir Şâh (1160), 1174.
Nadr bin Kînâne 390, 1133.
Nâfi' 733, 1008.
Nahcivânî Ni'metullah (920), 1219.
Napier (1026 [m. 1617]), 171, 190.
Napolyon III. (1290 [m. 1873]), 657.
Nâsır Salâhuddîn 204.
Nâsireddîn Mahmûd Dehlevî (757), 1129.
Nâsır-üddîn Seyyid Ebülkâsım Semerkandî 286.
Nasr-ül Mukaddesi (490), 465.
Nasr bin Muhammed (373), 1094.
Nasreddîn hoca (683), 1154, 1183.
Nasûh Dede 1087.
Nazzâm İbrâhîm Mu'tezilî (231), 409.
Neccâr Hüseyin bin Muhammed (230), 66.
Neccârzâde Mustafâ Rıdâüddîn (1159). Hâl tercemesi (**Eshâb-ı kirâm**) kitabımızdadır.
Necibeddîn-i Alî Şirâzî 1165.
Nesli-şâh sultân 1167.
Nevfel bin Abd-i Menâf 1068.
Nevreddîn Alî Ziyâdî (1024), 1156.
Nevfel bin Hâris (15), 506, 1059.
Nezîr Hüseyin Dehlevî (1320), 1176.
Nişâpûrî İmâmül haremeyn Abdülmelik Nuaym bin Hammâd Merâzî (229).
Nizâmeddîn-i Hâmûş (830), 1185.
Nu'mân bin Beşîr Ensârî (64), 621.
Nûr Abdürrahmân 756.
Nüreddîn Alî şâfi'î (749), 458.
Nüreddîn Alî bin Abdüllah (654), 1093.
Nüreddîn Arslan şâh (607), 1081, 1120.
Nüreddîn Batrûcî (581), 1048.
Nüreddîn şehîd sultân 1116, 1131.
Nüreddîn Cerrâhî (1133), 1087.
Nûr Muhammed Tehârî 755, 919.
Nusret Efendi (1208), 1216.
Nûşirvân (m. 593), 528.

- O -

Orhân Hân (761), 622, 802, 1103, 1149, 1158.
Osmân bin Ebil'âs 993.
Osmân bin Huneyf "radıyallahü anh" (56), 450.
Osmân efendi (At pazarlı) (1103), 1123, 1167.
Osmân sultân II. (1031) 1100, 1128, 1189.

- Ö -

Öklid 1171.
Ömer Dağıstânî 1079.
Ömer Fehmi efendi 1161.
Ömer Fülî 1214.
Ömer ibni Nüceym (1005), 1115.
Ömer Hayyâm (517), 1107.
Ömer Rüşenî (892), 1103.
Ömer Sekî 1088.

- P -

Papa v. sixtüs 1080.
Patrona Halîl (1143), 1119.
Perestü sultân 1063.
Peter 1080.
Petro (deli) (1725), 1071.
Pir Muhammed Erzincânî (976), 1087.
Pirî zâde Osmân Sâhib (1183), 1100.
Polherya (m. 453), 1135.
Prens Eugen (1149), 1080.

Ptolema (m. 167), 1080.

- R -

Râbi'a sultân 1062, 1184.
Radî bin Tâhir "şî'î" (406), 61, 765.
Rag 1080.
Râgıb-ı İsfahanî Hüseyin (500).
Râmizül-mülk 287.
Râşid efendi 1181.
Râtîb bin Osmân (1175), 1154.
Raûf Ahmed (1253), 1067.
Rebia 353.
Reis-ül-küttâb Mustafâ efendi 390, 741.
Reşid Ahmed Kenkuhî (1323), 1176.
Rızâ Nûr (m. 1943), 21.
Ribâh 1083.
Rişliyö 27.
Romen Diojen (463 [m. 1071]), 533, 1074.
Rozen 538.
Rûm (İys oğlu. İshak aleyhisselâmin torunu) 1190.
Rûkneddîn İbrâhîm-i Zâhid 1087.
Rûkneddîn Muhammed Sencâsi 1087.
Rüstem Pâşa (968), 1100, 1137.
Rüstem (Zaloğlu) 1175.
Rûz-i behân (606), 1154.

- S -

Sâbit (İmâm-ı a'zamin babası) 441.
Sâbu'nî Ahmed Buhârî (580), 1208.
Sa'd bin Mu'az (5), 1003, 1163.
Sâdık Keşmirî (1018), 745, 763.
Sadr-üş şer'â Ahmed bin Ubeydullah (630), 1164.
Sa'düddîn-i Kaşgârî (860), 720, 1137.
Sa'dül Haremeyn 350.
Safiyye Sultân 1133, 1149.
Sa'id bin İsmâ'il-i Ebû Osmân (298), 449.
Sa'id bin Müseyyib (93), 66, 628, 1165.
Sa'id bin Sa'd 844.
Salân bin Mubârek 1210.
Sâliha Sultân 1136, 1153, 1184.
Sâm 1157.
Sâmirî 1151.
Sârâ 1118, 1122.
Sarî Abdüllah Efendi (1071), 1155.
Sâriye 447, 448.
Sefîne "radıyallahü anh" 1014.
Sehâvî Şemsüddîn Muhammed (902), 415, 1012, 1178.
Selâhaddîn-i Eyyübî (589 Şamda), 1131, 1180.
Selîm Hân II (982), 1149, 1173.
Sersem Alî (hurûfî) 502.
Seyfeddîn-i Fârûkî (1096), 967, 1169.
Seyyid Ahmed (Molla Ahmed) 1181.
Seyyid Ahmed Buhârî (922), 1173.
Seyyid Ahmed Efendi 1134.
Seyyid Ahmed Rif'at beğ 500.
Seyyid Ahmed-i Semerkandî 1088.
Seyyid Abdülbâkî Sârenkpûrî 913.
Seyyid Abdülkâdir Efendi (1344), 1181.
Seyyid Abdürrahmân 1061.
Seyyid Alevî 458.
Seyyid Alî Fenâî (1151), 1167.
Seyyid Ekber Alî Dehlevî 1146.
Seyyid Gâzî (122), 1136.
Seyyid İbrâhîm 1181.
Seyyid İsmâ'il Efendi 769.
Seyyid Muhammed Ârif 176, 177, 185.
Seyyid Muhammed Sâlih (1281), 922, 967.
Seyyid Mürtezâ Hanefî 458.

Seyyid Mustafâ Efendi (1158), 1191.
 Seyyid Osmân Efendi (1103), 1123, 1167.
 Seyyid Ömer 738.
 Seyyid Ubeydullah 1181.
 Seyyid Ubeydullah 1061, 1158.
 Seyyid Yahyâ-i Şirvânî (868), 1087, 1103.
 Sıbeveyh Amr nahvî (194).
 Siddîk Hasen Hân (1307), 410, 887, 1176.
 Siddîk Muhammed Emin Darîr 876.
 Sinân Pâşa (Kaptân-ı Deryâ) (961), 1137.
 Somuncu Baba (815 Akserâyda), 1103.
 Spinoza (1089 [m. 1677]), 93.
 Sultân II. Bâhâdir Şâh (1274), 1073.
 Sultân Cihangîr bin Süleymân (960), 1173.
 Sultân Muhammed Burhâneddîn 1085.
 Sultân Muhammed Hârizm Şâh (617), 1086.
 Sultân Mustafâ IV. (1223), 1062.
 Sultân Orhân Hân (761), 622, 802, 1103, 1149, 1158.
 Sultân Sâlih Mensûr (793), 204.
 Sultân Serhendî 914.
 Sultân-ul-meşâyih 1156.
 Sultân Veled Çelebî (712), 1085.
 Sun'ullah-ı Halebî 455.
 Sücâd, imâm-ı zeynel'Âbidîn 1197.
 Süddî İsmâ'il "müfessir" (127), 391.
 Süfyân bin Avf 1092.
 Süheylî Abdürrahmân (581), 1114.
 Süleymân Amedî 1149.
 Süleymân bin Abdüllah Si'rîdî 155.
 Süleymân bin Hasen 489.
 Süleymân Cezûlî (870 Merâkeşde), 1143.
 Süleymân Efendi (Gelibolulu) 1068.
 Süleymân Efendi (Kemâlpâşazâde) 1071.
 Süleymân Fadıl bin Ahmed (1134), 1083.
 Süleymân (Yıldırım oğlu) (813), 1080.
 Süleymân Pâşa (626), 1158.
 Süveybe 378, 1095.

- Ş -

Şâh Abbâs (Şâh İsmâ'ilin torunu) (1038), 1150.
 Şâh Abdül'azîz (1239), 1176.
 Şâh Abdülganî (1227), 1176.
 Şâh Abdülkâdir (1230), 1176.
 Şâh Abdüllatîf 1066.
 Şâh Ahmed Sa'id-i Dehlevî (1277), 455.
 Şâh Behik bin Zeki bin Ebû Hanîf bin Abdül'ehad bin Muhammed Sa'id Fârûkî 113.
 Şâh-ı Âlem Behâdir (1124), 1075.
 Şâh-ı Cihân (1076), 769, 1074, 1104.
 Şâh Ferîdün (Cemşîdin torunu) 1175.
 Şâh İsmâ'il bin Abdülganî Dehlevî (1246), 1176.
 Şâh Refi'uddîn (1233), 1176.
 Şâh Rızâ Pehlevî (1401), 60, 1102, 1181.
 Şahsuvar oğlu Alî Beğ (926), 1167.
 Şahsuvar Sultân 1159.
 Şakik-i Belhî (174), 1108.
 Şaltut "câmi' ulezherde" 861.
 Şarlkent (966 [m. 1558]), 1177.
 Şarlman (199 [m. 814]), 1107.
 Şarl Russel (1334 [m. 1916]), 490.
 Şeddâd 850, 1086.
 Şehîd Alî Pâşa (1128, mezârı Belgradta), 1136.
 Şehrdâr bin Ebû Sücâ' (558), 1020, 1089.
 Şelbî (1031), 218, 1196.
 Şemseddîn Ahmed Efendi (940), 1071.
 Şemseddîn Ahmed Sürûci Hanefî (710).
 Şemseddîn Alî Halhalî 917.
 Şemseddîn Efendi 1181.
 Şemseddîn Günaltay (1961), 399.

Şemseddîn Hanefî 738.
 Şemseddîn Hurûfî 1099.
 Şemseddîn Muhammed bin Kemâleddîn (791), 1104.
 Şemseddîn Sivâsî (1006), 1114, 1150.
 Şemseddîn Türk Çeşti (715 Pânîpütde), 1085.
 Şerefüddîn Hüseyin 77, 100, 425, 747.
 Şerefüddîn Kürdî (701), 1070.
 Şerhabîl bin Âmir 204.
 Şerîf Hüseyin bin Alî (1349 [m. 1931]), 1111.
 Şevk-efzâ vâlide Sultân 1063.
 Şeybe (2), 353.
 Şeyh Abdüllah 68.
 Şeyh Abdülkerîm Râfî'î 469.
 Şeyh Abdülvedûd (860), 1103.
 Şeyh Abdürrahmân Şerbînî 469.
 Şeyh Ahmed Besyânî Hanbelî 469.
 Şeyh Ahmed Hüseyin Şâfî'î 469.
 Şeyh Alî Mahfûz 219, 366.
 Şeyh Bedreddîn (823), 504, 1144.
 Şeyh Ber'î 1070.
 Şeyh Cüneyd (760), 1175.
 Şeyh Ebülfeyz Muhammed Abdürrahmân 1073.
 Şeyh Ebülhasen 632.
 Şeyh Ebû Zühre 453, 494, 877.
 Şeyh Ezrâ'î 1171.
 Şeyh Hasen Yezîdî 489.
 Şeyh Haydar 1175.
 Şeyh İsmâ'il Sencîdî 638.
 Şeyh Muhammed bin Fadlullah 1148.
 Şeyh Muhammed Nihîrî 632, 638.
 Şeyh Muhammed Tâhir (1040), 754.
 Şeyh Mustafâ 1035.
 Şeyh Mustafâ Muslihüddîn 1179.
 Şeyh Nizâm Mu'înüddîn-i Nakşibendî 319, 1075, 1211.
 Şeyh Ömer 1079.
 Şeyh Resûlan (540 Sâmda).
 Şeyh Rükneddîn-i Sencâsî 1087.
 Şeyh Sâdik Efendi 1075.
 Şeyh Sa'id-i Mücî Şâfî'î 469.
 Şeyh Sa'bân-ı Velî (977), 1156, 1175.
 Şeyh Tâhir-üz Zâvî 586, 618, 858.
 Şeyh Üdebâlî (726), 1158.
 Şeyh-ül-islâm Arîf Sühreverdi (632), 927, 1180.
 Şeyh-ül-islâm Muhammed Atâüllah (1126), 454, 1218.
 Şeyh-ül-islâm Muhammed Behnesî (987), 1079.
 Şiblî Ebû Bekr Muhammed (334), 1112.
 Şiblî Nu'mânî Hindî 499.
 Şihâbüddîn Haffâcî 458.
 Şu'ayb Aleyhisselâm 1151.
 Şücâ'eddîn (hurûfî babası) 502.

- T -

Tâcüddîn-i Nakşibendî (1050), 1181.
 Tâhâ Efendi 1181.
 Tâhâ Habîb (Nûrül-islâm mecellesi yazarı) mezheb-sizdir.
 Tâhir Müneccimbaşî 185.
 Tâhir Sünbül 458.
 Takıyyüddîn Husnî Şâmî (829).
 Talâl bin Abdüllah Hâşimî 1066.
 Tabdik Emre 1192.
 Tahsin Yılmaz Öztuna 1219.
 Tatar Ahmed Efendi (1156), 1161, 1191.
 Teodos II. (m. 450), 783, 1099, 1135.
 Terkî 1065.
 Terzi Baba (Hayyât-ı Vehbî) (1264), 1128.
 Tevfik Fikret (1332), 1072.
 Tevfik Pâşa (Hidiv) (1309), 1062.
 Thomas (Havârlerden) 1109.

Timürtaş Pâşa 52, 379.
Tuğrul Beğ Selçûkî (455), 1074.
Tuhayla bin Hüveylid 1185.
Turtüşî 497.
Tüsterî Sehl bin Abdüllaḥ 22, 1166.

- U -

Ubeydullah Serhendî (1083), 651, 1185.
Ubeyye İbnül-Ka'b-il Hazrecî (22), 440.
Uluğ Beğ bin Şahrûh (853), 361, 362, 1076, 1183.
Uteybe bin Ebî Leheb 1186.
Utîhâ 490.
Uzun Hasen (Akkoyunlu) (882), 1095, 1100.

- Ü -

Übeyy ibni Halef 479.
Üc bin Unk 1151.
Üftâde Efendi (989), 1088, 1132.
Ümeyye bint-i Abdülmuttalib 1065, 1196.
Ümeyye bin Abd-i Şems 1108, 1179, 1186.
Ümeyye bin Halef (2), 1083.
Ümm-i Eymen 1158.
Ümm-i Hirâm (Eshâb-ı kîram kitabında).
Ümm-i Sinân Muhammed (1068), 1087.
Ümmül Fadl 1143.
Ümmül Hakîm binti Hâris bin Hişâm 1074.
Üstüvânî Muhammed (1072), 1186.

- V -

Vahîdüzzemân Hindü vehhâbî (1338), 1212.
Vâkıdî Muhammed (207), 1014.
Vâsıtî Abdürrahmân Şâfi'î Rufâ'î (734).
Vâsıtî Ebû Bekr Muhammed bin Mûsâ (320).
Veheb bin Abdümenâf 1078.
Veki' Muhammed (306 Bağdâd).
Velîd bin Abdülmelik (96), 348, 350, 1110, 1136.
Velîd bin Velîd 1104.

- W -

William Courton 1155.

- Y -

Yahyâ Gâlip (1360 [m. 1941]), 399, 1087.
Yahyâ Tefvik 281.
Yakaza bin Mürre 1129.
Ya'kûb-i Berdeî (m. 578), 490.
Ya'kûb Kindî 361, 409.
Yâm (Ken'ân) 1157.
Yâ-Vedûd=Abdülvedûd 1103.
Yesârî-zâde 1092, 1145.
Yezdi-cerd 1126.
Yezîd bin Ebî Süfyân (19), 1090.
Yezîd Enise 489.
Yezîd-i Şeyh Emâvî 489, 490.
Yûsûf Benûrî (1398), 485, 486, 1183.
Yûsûf Erdebilî Şâfi'î (799), 1210.
Yûsûf-i Kardâvî 262, 263, 877.
Yûsûf-i Neccâr 485, 1136.
Yûsûf-i Sekafî 62.
Yûsûf Sinân Efendi (989), 1135.
Yûşa' aleyhisselâm 482, 1151, 1152.

- Z -

Zâhidî, Tergîb kitabı müellifidir 1219.
Zâkîrzâde Abdüllaḥ 1167.
Zâti Efendi (876), 213.
Zekeriyyâ Ensârî Şâfi'î (926),
Zekeriyyâ Kazvîni (765), 1089.
Zelihâ 522.
Zendevistî Hüseyin (400), 466.
Zeyd bin Erkam (61), 1066.
Zeyd bin Hattâb (11), 1152.
Zeyneb Sultân bint-i Ahmed-i Sâlis 1071.
Zeyn-üddin Alî bin Ahmed Ermevî 68.
Zihni Efendi (1332 [m. 1914]), 1067.
Ziyâ Gökâlp (1341), 1029.
Zübeyr bin Harb 211.
Muhammed Zübeyr bin Hucetullah-i Nakşibend bin
M.Ma'sûm 1152 de vefât etdi. Tabûtü Delhiden
Serhende götürüldü.
Zühre bin Kilâb 1129.

Çok mühim ilâve: Peygamberler vâsıtası ile, Allah tarafından bildirilmiş olan yaşamak yoluna (**Din**) denir. İnsanların yaptığı yaşamak yoluna (**Kanûn**) denir. Din, anadan, babadan ve kitâbdan öğrenilir. Dinsiz insan olamaz. Her insan, dîninin emirlerine uygun olarak yaşar. Dînine uyanın, dünyâda râhat yaşayacağına ve âhîretde Cennete giderek, sonsuz se'âdete kavuşacağına, başka dinde olanların, dünyâda sıkıntı çekeceklerine ve âhîretde Cehennem ateşinde sonsuz yaşayacaklarına inanır. Herkes, dînini övmektedir. Propagandalarla, reklâmlarla herkesi kendi dînine çağırarak, böylece kendi dîninin doğru olduğunu inanmakta ve herkesi inandırmaktadır. İnsanın dünyâ ve âhîret se'âdeti, dînine bağlı olduğu için, insan, anasından, babasından öğrendiği dînine bağlı kalmamalı ve propagandalara ve reklâmlara aldanmamalı, mevcûd dinlerin hepsini incelemeli, doğru olduğunu anladığı dîne sarılmalıdır.

Hakikat Kitâbevinin çıkardığı kitâblar, bütün dinleri tarafsız olarak bildiriyor. Uzun senelerin tedkiki netîcesinde, bütün dinleri okuyucularına haber veriyor. İslâm dîninin ise, hiç değışdirilmemiş hak din olduğunu, bütün insanlara se'âdet yolunu gösterdiğini, inanılacak dînin yalnız islâmiyyet olduğunu bildiriyor. Tahsîlli, akllı her gencin, Hakikat Kitâbevinin kitâblarını muhakkak okumalarını tavsiye ederiz. Akllı ile, ilmi ile, vicdânî ile karâr vererek, se'âdete kavuşmaları, yalan ve hîleli yazılar ile okuyucularını aldatanların tuzaklarına düşmemeleri, dünyâda ve âhîretde felâketlere, sonsuz azâblara uğramaları için düâ ederiz.

SE'ÂDET-İ EBEDİYYE KİTÂBINDA ADI GEÇEN KİTÂBLAR

**Kitâb isimlerinin karşısındaki rakamlar sahîfe numarasıdır.
Her kitâbın müellifi parantez içinde yazılmıştır.**

Bir âlim kitâb yazarsa, bu kitâba (te'lîf), yazana (müellif) denir. Bunu kendi veyâ başkası açıklarsa, buna (şerh) ve açıklığına (şârih) ve bu kitâba (metn) denir. Şerh de açıklanırsa, (hâşiyeye) olur. Hâşiyeyi yazana (Muhaşşî) denir. Kur'ân-ı kerîm âyetlerini yalnız Peygamber efendimiz açıklar. Bu açıklamalara (Tefsîr) denir. Tefsîrleri de islâm âlimleri açıklar. Bu açıklamalara (Meâl) denir.

- A -

Abdülhakîm Arvâsî kasidesi 291, 917.
Abdestin âdâbı (Şeyh Sâdık Efendi) 1075.
acâ'ib-ül-Kur'ân (Mahmûd) 419.
acâ'ib-ül-mahlûkât (Zekeriyâ Kazvîni) 360, 1089.
âdâb-ül müridîn (imâm-ı Rabbânî) 1121.
âdâb-ı tarikat (Hâlid-i Bağdâdî) 1075, 1187.
âdâb-ı tarikatın-naşibendiyye (Murâd-ı Münzâvî) 1150.
ahbâr-ül-ahyâr (Abdülhak Dehlevî) 1129, 1178.
âhîrül işârât (İbni Sinâ) 497.
âhîretnâme (hurûfî babası) 503.
ahlâk-ı alâî (Alî bin Emrullah) 719, 730, 758, 1075.
ahlâk-ı celâlî (Celâleddîn-i Devânî) 1085.
ahlâk-ı islâmiyye esâsı (Ahmed Na'im) 1072.
ahlâk-ı muhsinî (Hüseyn vâ'iz) 1112.
ahkâm-üd-dîniyye (Hüseyn Şirvânî) 1175.
ahkâm-üs-sultâniyye (Mâverdî) 1133.
ahsen-ül kelâm fî isbât-ı mevlid-i vel-kıyam (şâh Muhammed Ma'sûm-i Ömerî) 1073.
ahterî lugat kitâbı (Mustafâ) 1199.
ahvâl-i etfâl-ül-müslimîn (Birgivi) 388, 449, 1008, 1083.
akâid-i Adudiyye şerhi (Celâleddîn-i Devânî) 1085, 1117.
akâid-i Celâliyye (.....) 759.
akâid-i nefesiyye (Neseî Ömer) 48, 736, 1155, 1164.
akâid-i nizâmiyye (M. Fahrüddîn) 1101, 1156.
akâm-ül-mercân (Kâdî Bedrüddîn Şebî) 741, 1124.
akdes (Behâullah) 483.
akdül-cümân (Aynî) 1079.
âkıbet (İşbil) 1015.
akîdet-ül-islâm (Enver Şâh Keşmîrî) 485.
akîdet-ün-necâh (.....) 284.
akîdetüs-selef-i vel halef (İbni Halîfe) 494.
âlâmet-ül Mehdî (İbni Hacer-i Mekki) 63, 1134.
âlem-i islâm (Abdürreşid) 484.
alf efendi fetvâsı 167, 901, 1076.
amelî cerrâhî (Necmüddîn Ârif) 21.
âmentü şerhi (Kâdî-zâde Ahmed) 108, 110, 1007, 1125.
ankaravî fetvâsı (Muhammed bin Hüseyin) 1157.
arâis-ül-mecâlis (Ahmed Nîşâpûrî) 1157.
asr-ı se'âdet târihi (Ömer Rızâ) 499, 1161.
aşk kasidesi 173, 446, 585, 639, 928.
aşknâme (Ferişteh oğlu) 500, 503, 1099, 1101.
atıyyet-ül vehhâb firreddi alel mu'teridî Ahmed-el-Fârûkî (Muhammed Burhan pûrî) 1121.
avâmil (Abdül-kâhir Cürçânî) (474).
avâmil (Muhammed bin Alî Birgivi) 1083.
avârifül me'ârif (Şihâbüddîn) 748, 749, 927, 953, 958, 1180.
aynî [(Kenz) ve (Hidâye) şerhleri] (Aynî) 269, 1114.
aynî târihi (Aynî Mahmûd) 738.
aynül-hakîka (Fevzi Efendi) 1075.
azîziyye Vikâye tercemesi (Fehîm pâşa) 1214.

- B -

Baba dağı (İbrâhîm bin Abdûllah) 743.
bahr-ül-fetâvâ (Kâdî-zâde Muhammed Ârif) 167, 207, 576, 591, 813, 828, 890.
bahr-ül-mevrûd (Abdülvehhâb-i Şa'rânî) 458.

bahr-ür-râ'ik (İbni Nüceym) 135, 264, 286, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 355, 589, 594, 779, 795, 822, 826, 827, 872, 996, 1001, 1115.
bahr-üz-zehhâr (Ahmed bin Yahyâ) 1179.
barnabas incili (Barnabas) 42, 1079, 1109.
basîret-üs-sâlikîn (Muhammed Osmân) 82, 421.
basîret (Vâhidî) 1187.
battâlgâzî (Hurûfîler) 501.
bedâyî' (Kâşânî) 258, 260, 321, 337, 612, 620, 855, 1126.
behcet-ül-esrâr (Alî bin Yüsûf) 420.
behcet-ül-fetevâ (Abdullah-ı Rûmî) 224, 237, 319, 328, 392, 393, 394, 395, 490, 541, 542, 579, 591, 592, 602, 624, 782, 813, 862, 886, 1010, 1029, 1067.
behcet-ül-merdiyye (Süveydî) 1174.
bektâşî sırrı (A.Rıfki) 503.
berâet-ül eş'ariyyîn (Ebû Hamîd bin Merzûk) 459, 468, 1116.
berâhîm-ül ahmediyye (Ahmed Kadiyânî) 486.
berekât (Muhammed Hâşim-i Keşmî) 696, 741, 742, 1005, 1121, 1144, 1145, 1164.
berekât-i ma'sûmiyye (Sefer Ahmed) [(Umdet-ül makâmât) sahîfe 387].
beşâretnâme (Ebul Hasen Harkânî) 1093.
berîka (Hâdimî) 21, 23, 39, 70, 72, 123, 135, 164, 205, 206, 219, 226, 237, 241, 242, 243, 246, 252, 263, 264, 280, 365, 397, 398, 414, 436, 442, 461, 462, 465, 490, 599, 603, 618, 622, 629, 631, 634, 638, 699, 729, 730, 734, 781, 826, 873, 880, 891, 892, 900, 908, 909, 1019, 1028, 1033, 1052.
ber'ul-eskâm (Mustafâ Bekrî) 458, 1153.
ber'üs-sâ'a (Ebû Bekr-i Râzî) 538.
beyân-ül-hak (Rahmetullah Hindî) 389, 1161.
beydâvî hâşiyesi (Abdülhakîm-i Siyalkûtî) 1062.
beydâvî hâşiyesi (Burhâneddîn-i Merginânî) 1084.
beydâvî hâşiyesi (Ehî Çelebi) 1192.
bey' ve şirâ risâlesi (Hamza Efendi) 640, 693, 791, 797, 845, 873, 899, 1106.
bidâye muhtasar-ı hidâye (Sâbûnî)
birgivi vasiyyetnâmesi (Birgivi) 52, 433, 477, 740, 743, 744.
birgivi vasiyyetnâmesi şerhi (Kâdî-zâde) 89, 110, 140, 164, 431, 434, 435, 462, 613, 740, 743, 770, 908, 1007, 1019, 1020, 1125, 1170.
bostân (Sa'dî Şirâzî) 621, 1164.
bostân-ül-ârifîn (Ebülleys) 44, 780, 781, 993, 1094.
bugünkü islâm âlemi (The Islamic World today) 1089.
bugyet-ül-ahkâm (Nureddîn Alî) 458.
bugyet-ül-vâcid (Muhammed Es'ad) 701.
buhârî-yi şerîf (Buhârî Muhammed bin İsmâ'il) 20, 210, 300, 313, 386, 407, 423, 442, 447, 449, 451, 467, 470, 476, 502, 633, 641, 643, 644, 646, 695, 737, 765, 787, 892, 909, 1079, 1083, 1085, 1104, 1152, 1187.
buhârî tercemesi (Ahmed Na'im) 1072.
burhân-ı kâtî' (Hüseyn bin Halef) 528, 761, 802, 1070, 1097.
bülûğ-ül merâm (İbni Hacer Askalânî) 1114.
bürde kasidesi (Busayrî) 1084.

- C -

Câliyet-ül-ekdâr (Hâlid Bağdâdî) 332, 506, 604, 1105.
câmi'ul-beyân (Taberî) 1180.
câmi'ul-fetâvâ (Ebul-Kâsim-i Semerkandî) 275, 307, 452, 611, 1004, 1094.
câmi'ul-kebîr "fikh" (Muhammed Şeybânî) 1076, 1089, 1178.
câmi'ul kebîr şerhi (Debbûsî) 1089.
câmi'ul kebîr "hadîs" (Süyûtî) 418.
câmi'ul-kebîr (Serahsî) 196.
câmi'ul-kebîr (Kerhî) 1127.
câmi'ul-kebîr şerhi (Zeylâ'î) 1196.
câmi'u-kerâmât-il-Evliyâ (Yüsûf Nebhânî) 456, 469, 1013, 1070, 1132, 1145, 1183, 1189.
câmi'ul-mebânî (Kuhistânî) 1128.
câmi'ul-mudmerât (Yüsûf bin Ömer) 1192.
câmi'ur-rümûz (Kuhistânî) 143, 216, 218, 269, 299, 1084, 1128.
câmi'us-sagîr (Kerhî) 1127.
câmi'us-sagîr "fikh" (Muhammed Şeybânî) 268, 1076, 1178, 1194.
câmi'us-sagîr "hadîs" (Süyûtî) 418, 458, 465, 1007.
câmi'us-sagîr (Serahsî) 268, 1169.
câmi'us-sagîr şerhi (Münâvî) 448, 631.
câmi'us-sahîh "hadîs" (Buhârî) 423, 1083.
câmi'us-sahîh "hadîs" (Müslîm) 423.
câmi'us-sahîh "hadîs" (Tirmüzî) 424.
câmi'ul-ezher mecellesi (Yüsûf-i Decvî) 461.
câvidân (Fadlullah-i Hurûfî) 500, 501, 502, 503, 504, 1076, 1099.
celâl-ül hak (İskenderiyyede) 633.
cem'ül-esrâr (Abdülganî Nablûsî) 458.
cennete götüren ilmihâl (Muhammed bin Kudbüd-dîn) 1129.
cerîde-i ilmiyye (Meşihat-i islâmiyye) 859.
cevâb-üs-sâil ve delîl-ül âkîl (Muhammed-ül Müftî) 1179.
cevâb veremedi (İshak efendi) 41, 89, 368, 371, 372, 400, 696, 710, 1123.
cevâhîr (Kâdî Adudî) 1124.
cevâhîr-ül akdeyn (Semhûdî) 458, 1168.
cevâhîr-ül-bihâr (Yüsûf Nebhânî) 1116.
cevâhîr-ül fetâvâ (Kirmânî) 247, 1127.
cevâhîr-ül-fikh (Muhammed bin Mensûr Buhârî) 569, 725.
cevâhîr-ül-me'ânî (Alî Ticânî) 1183.
cevâhîr-üz-zekiyye (Ahmed bin Türkî) 296.
cevâzût-tevessül (Ahmed bin Zeynî Dahlân) 460.
cevhere-tün-neyyire (Ebû Bekrî Ali) 69, 140, 168, 206, 222, 275, 279, 281, 283, 294, 319, 323, 325, 328, 344, 620, 626, 796, 811, 858, 872, 1006, 1019, 1090.
cevheret-üt-hakâik (.....) 1183.
cevhere-üt-tevhîd (Lakânî) 1090.
cezb-ül-kulûb (Abdülhak-ı Dehlevî) 349, 350, 457.
cihân sulhu ve islâm (Seyyid Kutb) 310.
cilâ-ül-ayneyn (Âlûsî Nu'mân) 469, 1077.
cilâ-ül-kulûb (Birgivi) 1006, 1019, 1020, 1033.
cilâ-üz-zulâm (Seyyid Alevî bin Ahmed) 458.
cürçâniyyât (Muhammed Şeybânî) 268.
cüzüdân-ı kavânin-i Osmâniyye (Kasbaryan) 1034.
cüz'ün minel-ehâdis (Süyûtî) 63, 1134.

- Ç -

çehl hadîs (îmâm-ı Rabbânî) 1122.

- D -

Da'vâyî kavmiyyet (Ahmed Na'im) 1072.
dâmâd (Abdürrahmân bin Muhammed) 294, 337.
delâil-ül-hayrât (Cezûlî) 332, 420, 1143.
delâil-ün-nübüvve (Müstagfirî)
delâil-ün-nübüvve (Beyhekî) 740, 1082.

delâil-ün-nübüvve (Sicstânî) 1171.
der Mensch (Almanca) 971.
der stern mecmû'ası 626.
der Strom (Max Planck) 494, 545.
dictionnaire thérapeutique (L.Perlemuter) 665.
dîn-i mübin-i islâm (Reşid Pâşa) 1162.
dîn tahricileri (A.Dävüdođlu) 1136, 1141, 1170.
din ve ahlâk (Bergson) 27, 1082.
dîni sözlük (Türkiye gazetesini) 1994 de İstanbulda basılmıştır.
dîni tecribeler (William Ceyms) 27, 1189.
dîvân-ı cezrî (Ahmed bin Muhammed) (1050).
dîvân-ı mevlânâ Hâlid 1105.
diyâ-ül-kulûb (Harputlu İshak efendi) 372, 1123.
diyâ-ül-ma'nevî (Ebûlbekâ) 309, 440, 1093.
dürer (Molla Husrev) 127, 232, 239, 285, 316, 338, 586, 616, 617, 723, 834, 858, 1019, 1138.
dürer hâşiyesi (Şerablâlî) 97, 279, 393, 796, 1000, 1179.
dürer şerhi (İsmâ'il Nablûsî) 629, 1123.
dürer-ül-hükkâm (Alî Haydar Beğ) 28, 800, 806, 812, 830, 836, 897, 901, 1076.
dürer-ül-meknûnât (Murâd-ı Kazânî) 1146.
dürer-üs-seniyye (Ahmed Zeynî) 349, 450, 453, 1071, 1077.
dürerüs-seniyye fi-fedâil-i devletil-Osmâniyye (Muhammed bin Velî İzmir müftisi) (1165).
dürer-ül-mültekte (Abdül'Aziz Dirî) 166.
dürret-ül-beydâ (Muhammed Berdûsî-zâde) 835.
dürret-ül-fâhire (îmâm-ı Gazâlî) 18, 108, 1102.
dürret-ül-madiyye firred-i alâ ibni Teymiyye (Muhammed ibni Zemlikânî) 454.
dürret-ün-nâsihin (Osmân Hopavî) 419, 1159.
dürri yektâ (Muhammed Es'ad) 59, 110, 119, 136, 186, 300, 307, 308, 392, 393, 702, 1143.
dürri-ül-me'ârif (Abdullah-i Dehlevî) 721, 957, 1019, 1067.
dürri-ül-muhtâr (Alâ-üd-dîn-i Haskefî) 20, 39, 72, 133, 148, 154, 159, 160, 167, 204, 210, 217, 218, 219, 224, 226, 229, 231, 236, 241, 246, 249, 260, 262, 269, 272, 275, 278, 279, 282, 284, 285, 294, 297, 300, 307, 315, 318, 321, 323, 333, 335, 336, 339, 348, 392, 393, 434, 437, 440, 441, 442, 445, 462, 477, 490, 577, 586, 595, 600, 612, 616, 622, 629, 637, 638, 695, 723, 731, 740, 770, 783, 795, 808, 826, 833, 855, 856, 858, 869, 872, 874, 879, 994, 1010, 1019, 1020, 1074, 1109, 1112, 1123.
dürri-ül muhtâr hâşiyesi (Tahtâvî) 134, 286, 468, 595, 635, 740, 869, 1182.
dürri-ül-müntekâ (Alâ-üd-dîn-i Haskefî) 141, 143, 226, 229, 275, 281, 292, 294, 299, 342, 620, 718, 722, 731, 817, 1023, 1025.
dürri-üs-sukûk (Muhammed Aziz) 826, 836, 863, 1029.

- E -

ecvibe (Muhammed Necmüddîn Gıfî)
ecvibet-ül merdiyye (Abdülvehhâb-ı Şa'rânî) 458.
eczâcılık mecmû'ası 650, 661, 986.
edebiyât (Alî Cânib beğ) 1155.
edeb-ül-kâdî (Hassâf) 1108.
ed-da've mecmû'ası 350.
ed-dürer (Edîb İshâk) 1086.
ed-dürer ül-kâmine (İbni Hacer Askalânî) 1117.
ed-dürret-üs semine fi isbât-il vâcib-i tealâ (Abdül-hakîm-i Siyalkûtî) 1062.
efkâr-ı ceberût (Hayâtî Zâde Halîl) 538, 1138.
ehâdis-ül-mevdû'at (Alî-ül-kârî) 418, 1077.
ehl-i sünnet kasidesi 114.
el-akâidüssahiha (Hasen Cân) 454.
el-a'lâm (Alî bin İsmâ'îl) 1014, 1076.
el-berâet-ül-eş'ariyyûn (Ebû Hâmid) 459, 468.
el-besâir (Hamdullah-i Hindî) 459, 468, 1017.
el-burhân (Süyûtî) 1159.

el-câmi' (Hatîb-i Bağdâdî) 472.
 el-câmi'ul kebîr (imâm-ı Muhammed) 268.
 el-câmi'us-sağîr (imâm-ı Muhammed) 268.
 el-cevâhîr (Süveydî) 1174.
 el-cevher-ül-munzam (İbni Hacer-i Mekki) 458, 1117.
 el-cürçâniyyât (imâm-ı Muhammed) 268.
 el-ecvibe-tûl irâkiyye (Âlûsî) 1077.
 el-ecvibe-tûl-irâniyye (Âlûsî) 1077.
 el-edilletül-kavâti' (Muhammed Viltori) 259, 724.
 el-envâr (Yûsûf Erdebîlî) 181, 192, 250, 296, 323, 604, 1019, 1022.
 el-esmâ'î Ehl-i Bedr (Abdürrahmân) 506.
 el-fârûk (Şiblî Nu'mânî) 499.
 el-fasl (İbni Hazm Alî bin Ahmed) 538.
 el-fâz-ı küfr (Ehî Çelebi) 1192.
 el-feth-ul kebîr (Yûsûf Nebhânî) 469.
 el-fecr-üs-sâdik firred-i a'el-münkir-i-tevessül-i vel havârik (Cemil Sidki) 459.
 el-fıkh-u a'el-mezâhib-il erbe'a (Abdürrahmân Cezîrî) 130, 155, 158, 163, 212, 221, 229, 238, 250, 271, 568, 604, 807.
 el-fütûhât-ül islâmiyye (Dahlân) 454, 1071, 1134.
 el-habl-ül-metîn (Sa'îd-ürrahmân) 455, 734.
 el-hakâikul-İslâmiyye (Mâlik bin Dâvûd Beh) 460.
 el-hakk-ul-mübîn (Ahmed Sa'îd) 455, 457, 1004, 1073.
 el-halâl-vel-harâm (Y. Kardâvî) 262, 263, 605, 877, 900.
 el-hâmil-ül-fil-fülk (Abdülganî Nablûsî) 419.
 el-hârûniyyât (imâm-ı Muhammed) 268.
 el-hayât (N. Batrûcî) 1048.
 el-hediyye fil ibârât-il fıkhiyye (Abdürrahmân İmâdî) 1069.
 el-hedy-ül-islâmî (Câmi'a-tûl-islâmiyye) 618, 724.
 el-hikem-ül Atâiyye (Tâcüddîn) 279.
 el-hikem-ül-ilâhiyye ve mevârid-ül behiyye (Mustafâ Bekrî) 1153.
 el-ibdâ' (Alî Mahfûz) 219, 338, 366.
 el-i'lâm (İbni Hacer-i Mekki) 1114.
 el-îmân (Hâlid-i Bağdâdî) 1105.
 el-intisâf (Şâh Veliyullah) 467.
 el-intisâr (Tâhir Sünbül) 458.
 el-lübâb (Abdülganî ganimî Meydânî) 1090.
 el-isâbe (İbni Hacer-i Askalânî) 1112, 1113, 1165.
 el-isti'âb fi ma'rife-til-eshâb (İbni Abdülberr) 1112.
 el-işfâk alâ ahkâm-ı talâk (Zâhid-ül Kevserî) 1194.
 el-kavl-ül-fasl (Muhyiddîn Muhammed) 491, 1077, 1148.
 el-kavl-ül muhtasar (İbni Hacer) 63, 1134.
 el-kevâkib-üd-dürriyye fi menâkib-il İbni Teymiyye (Mer'î bin Yûsûf) 1135.
 el-kisâniyyât (imâm-ı Muhammed) 268.
 el-kitâbü'l-madnûn (Gazâlî) 497.
 el-makâmât-i Harîrî (Kâsım bin Alî) (516).
 el-mebisût (imâm-ı Muhammed) 268.
 el-medâricüseniyye firred-i a'el vehhâbiyye (Âmir-ül-kâdir Pakistânî) 351, 455.
 el-mekâsîd-fi-fedâil-il-mesâcid (Molla Arab) 504.
 el-mekâsîd-ül-hasene (Sehâvî) 415, 465.
 el-mesâil-ül müntehabe (Kâdî Habîbülhak) 455.
 el-metâlib-ül-âliyye (Fahrüddîn-i Râzî) 480.
 el-mevrid fi-amelil-mevlid (fâkihânî) 1201.
 el-muallim (Hindîstân âlimleri) 46, 250, 593, 724.
 el-müdevvene (İbnül-Kâsım Abdürrahmân) 159.
 el-müfredât-ül Kur'âniyye (Murâd-ı Münzâvî) 1150.
 el-mugnî (İbni Cevzî) 210, 1068.
 el-muhâverât (Reşid Rizâ) 1162.
 el-mukaddemet-ül-hadremiyye (Abdullah bin Abdürrahmân) 221, 250, 296.
 el-mukaddemet-ül-izzîyye (Ebül-Hasen Alî bin Nâsirüddîn Şâzîlî Mâlikî) 146, 192.
 el-mühezzeb (Ebû İshak İbrâhîm) 1093.

el-münkizü aniddalâl (Gazâlî) 41, 105, 116, 758, 1055, 1116, 1148.
 el-münîre (Ahmed İbni Kemâl) 740, 909, 1071.
 el-müsannef (San'ânî) 1166.
 el-müstened (A. Rizâ hân) 391, 468, 1077.
 el-mütenebbi-ül-kâdiyânî (Müftî Mahmûd) 486, 1072.
 el-müttefak (Muhammed bin Abdüllah)
 el-muhtârât (Zenbilli Alî Efendi) 1195.
 el-mu'temed (Türpüştî) 1184.
 el-tebsire filhey-e (Muhammed Merûzî) (533).
 el-ubûdiyyet (İbni Teymiyye) 1116.
 el-üstâd-ül-Mevdûdî (M. Yûsûf Benûrî) 1136.
 el-varakat fil'amel-i bi-rub'il-mukantarât (Abdüllah Mardîni) (779), 1245.
 el-vasiyyet-ül-celiyye (Mustafâ Bekrî) 1153.
 el-vasiyyet (Ahmed Kadiyânî) 484.
 el-yevâkîf (Şa'rânî) 388, 458.
 emâlî "fıkh" (Velvâlic) 1189.
 emâlî "fıkh" (Ebû Yûsûf) 268.
 emâlî kasidesi (Alî Üşî) 4, 89, 479, 699, 758, 1070, 1076.
 emâlî şerhî (Tahâvî) 307.
 emâlî şerhî (Abdül Asım) 699, 758, 1007, 1070.
 enbâ-i fadî (İbni Hacer-i Askalânî) 500.
 endless Bliss (Hakikat Kitâbevi) 9.
 enîs-ül-celîs (Alî Hullî) 418.
 enîs-ül-ervâh (M. Çeştî) 1148.
 enîs-ül-va'izin (Hindli Ebû Bekr) 355.
 enîs-üt-tâlibin fi-menâkib-i Şâh-ı nakşibend Be-hâüddîn (Salâh bin Mubârek Buhârî 793), 1081.
 en-nâhiye (Abdül'azîz) 511.
 en-nefehât-üş-şâziyye (Hasen-i Advî) 458, 1107.
 en-nef'ul'âm fil'amel-i birrub'ittâm il-mevâlit-il-islâm (İbni Şâtr) (777), 188.
 en-ni'met-ül-kubrâ (İbni Hacer-i Mekki) 390, 459, 1096, 1116.
 envâr (Bâbertî) 1142.
 envâr li-a'mâl-il-ebrâr (Yûsûf Erdebîlî) 181, 192, 250, 296, 323, 604, 1019, 1022.
 envâr-ül Muhammediyye (Yûsûf-i Nebhânî) 33, 374, 390, 450.
 envâr-ül kudsîyye (Abdülvahâb-ı Şa'rânî) 1068.
 envâr-ül-uyûn (Abdülkuddûs) 1064.
 envâr-üt-tenzil (Beydâvî) 1082, 1180.
 erâzî kanûnu (Atîf Beğ) 305, 1076.
 erâzî kanûnu şerhî (Alî Haydar Beğ) 1076.
 erba'in (Nevevî) 628, 1144.
 erba'in-i selmânî (Neseffî Ömer) 856.
 erravdurrâid (Alî bin Muhammed Hanefî) 579.
 erreddü a'el-imâmiyye (Süveydî) 1174.
 erreddü li-İbni Teymiyye (Sübkî) 348.
 erreddül cemil (Gazâlî) 372, 1102.
 erriyâd-ut tesavvufiyye (Abdülhakîm Efendi) 486.
 errukiyyât (imâm-ı Muhammed) 268.
 esâs-ül-belâga (Zemahşerî) 1194.
 eshâb-ı kirâm (Abdülhakîm Efendi) 50, 61, 348, 387, 434, 454, 516, 701, 1059, 1067, 1146, 1176, 1192, 1193, 1196.
 eshâb-ı kirâm kitabı 1212.
 esmâ-i ehl-i bedr (Kabânî) 506, 783.
 esmâ-ül-müellifin (İsmâ'il Pâşa) 22, 61, 714, 1124, 1181, 1184.
 esmâ-üs-sahâbe (İbni Mende) 1115.
 esnel-metâlib (İbni Hacer-i Mekki) 420.
 esrâr (Debbûsî) 1089.
 esrâr-i melektût (Molla Kudsî) 538, 1138.
 esrâr-ı sülûk (Ebül-Hasen Harkânî) 1093.
 es-sahîfe fi-menâkib-i Ebi Hanîfe (Zehebî) 443, 1194.
 es-seâdetül-ebediyye (Abdülmecid bin Muhammed) (1319). 103.
 es-sebe'ül-esrâr fi medâric-il-ahyâr (Şâh Muhammed Ma'sûm bin Abdürreşid) 1073, 1132.

es sedât-î fedâil-il-cihâd (Molla Arab) 504.
es-sevretül-Hindiyye (M.Fadlül-Hak Hayr-âbâdî)
esseyf-üs-sakîl (Zâhid-i Kevserî) 454, 1194.
essirât-ul-müstekîm (ibni Teymiyeye) 1116.
es-sırât-ul-müstekîm (İbrâhîm Hayderî) 372.
es-sihâm-üs-sâibe (Yûsûf-i Nebhânî) 454.
es-sîretünnebeviyye (Şiblî Nu'mânî) 499.
es-siyer-üs-sagîr (imâm-ı Muhammed) 268.
es-siyer-ül-kebir (imâm-ı Muhammed) 268, 1149.
essulhu beynel-ihvân (Nablûsî) 629.
eşbâh (ibni Nüceym) 154, 167, 282, 284, 285, 301,
310, 321, 324, 334, 341, 344, 443, 618, 629,
737, 825, 827, 845, 859, 900, 998, 1115.
eşbâh hâşiyesi (Abdülkâdir Gazzî) 308.
eşbâh hâşiyesi (Hayreddîn Remlî) 1109.
eşbâh serhî (Karaçelebizâde) 275.
eşbâh serhî (Hamevî) 245, 250, 388, 623, 629, 1071.
eşedd-ül-cihâd (Dâvûd bin Süleymân) 1114.
eşî'at-ül-leme'ât (Abdülhak-i Dehlevî) 252, 258, 263,
314, 422, 456, 605, 633, 730, 733, 844, 1022,
1061.
eş-şakîkân 499.
eşşihâb mecmû'ası 287.
etfâl-ül-müslimîn (Birgivî) 449, 1008, 1083.
et-te'akkub-ül-müfid (Ebû Hâmid) 459.
ettergîb vetterhîb (Abdül-azîm) 313, 419, 458, 1059.
ettergîb vetterhîb (İsmâ'il İsfehânî) 419.
et-tevessülü bin nebî (Ebû Hâmid) 459, 468, 492,
1016, 1116.
et-tıbb-ün-nebevî (Zehebî) 652, 715, 1194.
evkâfda muvâda'a (Alî Haydar) 1076.
evrâd (Behâeddîn-i Buhârî) 1081.
evrâd (Abdülganî Nablûsî) 1061.
evsât (Taberânî) 289, 1180.
ey oğul imihâlî (Süleymân bin Cezâ') 110, 132,
1173.
eyyühel veled (imâm-ı Gazâlî) 1053, 1102.
ezhâr-ül Fidda 1179.
ezkâr (Nevevî) 47, 352, 1057, 1156.
ez-zehîre lil kurâfî (Ahmed) (684), 159.
ez-ziyâdât (imâm-ı Muhammed) 268.

- F -

Fadl-üz-zâkirîn (Abdülganî) 887.
fâideli bilgiler (A.Cevdet Pâşa) 27, 89, 113, 165,
310, 348, 391, 412, 417, 448, 458, 466, 499, 970,
1029, 1059, 1074, 1077, 1086, 1087, 1106, 1117,
1135, 1136, 1138, 1152, 1162, 1170, 1176, 1179.
faslül-hitâb (Muhammed Pârisâ) 1146.
faust (Göte) 1103.
felsefe dersleri (Ahmed Na'im) 1072.
fenn-i hitân (Rizâ Nûr) (1943), 21.
ferâid (imâm-ı A'zam Ebû Hanîfe) 441.
ferâid-ül fevâid (Kâdî-zâde) 395, 1007, 1125.
ferâid-ül fevâid (Nizâmüddîn-i Evliyâ) 1156.
ferâid-us-sirâciyye (Muhammed Sicâvendî)
ferhat-ül müderrisîn (Abdülhay Lüknevî) 1179.
ferhengi fârisî (Dr. Muhammed Mükri) 802.
fetâvâ-i Alî Efendi 167, 901.
fetâvâ-i attâbî (Ahmed Attâbî) (586), 255.
fetâvâ-i bezzâziyye (Muhammed Kerderî) 143, 154,
167, 168, 206, 220, 227, 234, 241, 269, 292,
303, 308, 309, 338, 395, 410, 413, 414, 434,
582, 590, 596, 611, 618, 696, 743, 770, 779,
792, 796, 826, 839, 1002, 1009, 1023, 1127.
fetâvâ-i burhânî (Mahmûd Buhârî) 1131.
fetâvâ-i ebülleys (Ebülleys) 567.
fetâvâ-i Ebüssü'ûd (Ebüssü'ûd) 156, 233, 244, 248,
271, 305, 897.
fetâvâ-i feyziyye (Şeyh-ül-İslâm Feyzullah efendi)
241, 536, 576, 579, 591, 822, 828, 839, 862,
869.
fetâvâ-i fikhiyye (ibni Hacer-i Mekki) 47, 172, 245,

280, 297, 453, 477, 784, 996, 1010, 1011.
fetâvâ-i garâib (Ahmed bin Muhammed) 268.
fetâvâ-i hadîsiyye (ibni Hacer-i Mekki) 135, 458,
496, 498, 739, 908, 1011, 1108, 1116, 1193.
fetâvâ-i hâmidîyye (Hâmid Konevî) 471.
fetâvâ-i hâniyye (Kâdîhân) 241, 568, 808, 890, 1124.
fetâvâ-i haremeyn (Ahmed Rizâ Hân) 455, 472.
fetâvâ-i hassî (Yûsûf Hârezmî) (634).
fetâvâ-i hayriyye (Hayreddîn-i Remlî) 39, 128, 135,
164, 330, 390, 393, 395, 487, 536, 573, 575,
591, 592, 616, 809, 825, 828, 837, 862, 880.
fetâvâ-i hindiyye (Şeyh Nizâm) 143, 205, 207, 219,
226, 228, 240, 241, 242, 245, 247, 259, 260,
292, 294, 301, 315, 316, 318, 319, 395, 409,
434, 462, 465, 466, 568, 575, 590, 591, 620,
648, 727, 729, 783, 786, 812, 815, 817, 827,
837, 839, 844, 858, 870, 878, 880, 999, 1011,
1032, 1075, 1124.
fetâvâ-i ibni nüceym (ibni Nüceym) 998.
fetâvâ-i imâdiyye (Abdürrahmân-i Semerkandî) 487,
830.
fetâvâ-i Kâdîhân (Kâdîhân) 133, 158, 163, 226, 281,
245, 315, 316, 435, 583, 611, 827, 838, 900,
1011, 1028, 1032.
fetâvâ-i kâri-ül hidâye (Ömer bin İshak) 247, 366,
780.
fetâvâ-i kerhî (imâm-ı Kerhî) 611.
fetâvâ-i kübrâ (Hüsameddîn Ömer) 593, 1111.
fetâvâ-i kübrâ (ibni Hacer) 223, 284, 722, 724, 1162.
fetâvâ-i Müeyyed-zâde (Abdürrahmân Arvâsî) 993.
fetâvâ-i Radeviyye (Ahmed Ridâ hân) 472, 1207.
fetâvâ-i rûmiyye (Nişancı-zâde) 1156.
fetâvâ-i sirâciyye (Alî Uşî) 148, 242, 243, 269, 364,
1076.
fetâvâ-i şemseddîn (Şemseddîn-i Remlî) 183, 323.
fetâvâ-i tatârhanîyye (Âlim bin Alâ) 216, 242, 264,
287, 299, 448, 465, 477, 567, 695, 718, 1076.
fetâvâ-i zahiriyye (Kâdî Muhammed bin Ahmed Za-
hîreddîn-i Buhârî) (619), 802.
fetâvel-Rüstagfenî (Alî Saîd hanefî)
feth-ül bârî (ibni Hacer-i Askalânî) 458.
feth-ul kadîr (ibni Hümâm) 43, 120, 134, 154, 207,
262, 274, 583, 809, 826, 858, 1020, 1114, 1125.
feth-ul-mecid (Vehhâbî Abdürrahmân) 442, 447,
450, 451, 453, 454, 457, 484, 717, 887, 1013,
1016.
feth-ur-rahîm (Mes'ûd Kânevî) 632, 1136.
fethurrahmân (Bir kelimenin hangi âyetde olduğunu
bildirir. Feyzullah. 1323 h. Beyrut)
fetvâ (Muhammed ibni Süleymân) 453.
fevâid-i câmi'a (Abdül'azîz Dehlevî) 650.
fevâid-i Ebî Hafs-il kebir (Ahmed 217), 565.
fevâid-i Osmâniyye (Muhammed Osmân müced-
didî) 662, 783, 993, 1146.
fevâid-ül behiyye (Muhammed Abdülhay Lüknevî)
1179.
fevâid-ül-füad (Muhammed bin Mahmûd Celâleddîn
Pâni-putî) (765), 733, 767, 1085, 1156.
fevâid-üs-sâlikîn (Ferîdüddîn Genc-i Şeker) 1177.
fezleke-i Târih-i Osmânî (Matbaa-i âmire) 1136,
1149.
fikh-ı ekber (Ebû Hanîfe) 388, 490, 491, 1077, 1148.
fikh-ı gidânî (Lutfullah) 127, 419.
fikh-ı gidânî serhî (Kuhistânî) 127, 419, 1128.
fid-difâ'an turuk-ı ehl-il-hüdâ (Muhammed Ticânî)
1183.
filozofî zoolojik (Lamarck) 540.
fir redd-il vehhâbiyye (Dâvûd bin Süleymân) 453.
fir redd-i alevi vehhâbiyye (Ahmed Zeynî Dahlân)
450, 1071.
fir redd-i ales-sübki (İbni Abdül-Hâdî) 469.
fitnet-ül vehhâbiyye (Ahmed Zeynî Dahlân) 250,
1071, 1170.

fi-zilâl-il-Kur'ân (Seyyid Kutb) 409, 410, 887, 1170.
formulaire (Doktor Gautier) 986.
formulaire medical (Lemoine) 652, 1130.
friedrich târîhi (Kartayl) 1125.
furûk nişâpûri (Es'ad) (539).
fûsûl-i imâdî (Abdürrahim) 1068.
fûsûl-i sitte (Muhammed Pârisâ) 106.
fûsûs (Muhyiddîn-i Arabî) 93, 388, 390, 927, 928, 1165.
fûtûhât-ı mekkiyye (Muhyiddîn-i Arabî) 79, 388, 696, 739, 970, 1148.
fûtûh-ul-gayb (Geylânî) 278, 357, 771.
fûtûh-ul gayb şerhi (Abdülhak-ı Dehlevî) 357.

- G -

Gadâ-ül-mülâhazât (papas kitabı) 41.
gâliyye-tül-mevâ'iz (Alûsî) 60, 349, 441, 443, 450, 467, 1006, 1013, 1044, 1077, 1159.
gavsiyye (Abdülkâdir-i Geylânî) 929.
gâyret-ül beyân (İtkânî) 1124.
gâyret-ül beyân (Alî Echûrî) 632.
gâyret-ül-emânî (...) 1183.
gâyret-ül-İtkân (Doktor Sâlih efendi) 664, 674.
gâyretüt-tahkîk (M.Hayât Sindî) 208, 1144.
gayri tabî'i aşklar (F.Kerim Gökay) 781.
gerçek islâmiyyet (Beşir Kadıyânî) 484.
geschichte (Brockelmann) 22.
gıyâsiyye (Dâvud bin Yûsuf) 269.
grundriss der inneren medzin (Dr. Domarrus) 660.
gunyet-ül-fukahâ (Sicstânî) 1192.
gunyet-üt-tâlibin (Abdülkâdir Geylânî) 60, 66, 90, 132, 510.
gurer (Hâkim ve Molla Hüsrev) 138, 338, 1104.
gurer şerhi (Şernblâfî) 815.
gülbün-i irşâd (Osmân Bedreddîn) 1158.
gülistân (Sa'dî) 1164, 1190.
gülşen-i vahdet (Abdülehad Serhendî) 1169.
güzlâr-i sâminî (Osmân Bedreddîn) 1158.

- H -

hadâik-ül-hakâik (Ömer bin Alî) 383.
hadârât-ül-kuds (Bedreddîn-i Serhendî) 20, 1057, 1113, 1121, 1141, 1145.
hadâik-ül-verdiyye (Abdülmecid bin Muhammed Hânî 1319 İstanbul). 188, 1105, 1121, 1145, 1148.
hâd-id-dâllîn (hâci Tûsî) 70, 208, 637.
hadd-i fâsil der hak ve bâtil (Muhammed Ferruh) 1142.
hadîka (Abdülganî Nablûsî) 8, 19, 21, 23, 45, 70, 72, 90, 96, 113, 123, 135, 142, 155, 168, 211, 226, 237, 238, 239, 241, 248, 249, 252, 263, 264, 280, 281, 310, 338, 340, 365, 394, 397, 408, 409, 413, 414, 434, 435, 436, 438, 448, 449, 465, 468, 469, 470, 471, 490, 497, 536, 546, 588, 593, 594, 595, 596, 599, 602, 603, 611, 621, 631, 635, 638, 642, 692, 699, 718, 721, 724, 726, 729, 730, 731, 734, 739, 781, 789, 790, 794, 801, 802, 810, 824, 826, 843, 851, 873, 885, 886, 890, 891, 896, 898, 900, 908, 909, 1004, 1005, 1028, 1033, 1061.
hadîka-tün-nediyye (Muhammed Bağdâdî) 594.
hadîkat-ül-cevâmî' (Hüseyn bin Alî) 1092, 1152, 1189.
hadîkat-ül evliyâ (A.Hilmî) 1121, 1145.
hadîkat-üs-serâir (Abdullah Bitûşî) 1065.
hadîs-i erba'in (Nevevî) 113, 422.
hadîs-i erba'in tercemesi (Ahmed Na'im) 422, 1072.
hâdîyyi mudillîn (Hâci baba İbrâhîm Tûsî) (1044).
hakâyık-ı manzûme (Mahmûd bin Muhammed Buhârî) 352, 1131.
hakîkat-ül-yehûd (Füâd efendi: Kuveytde mektebetü-Sahâbet-il-İslâmiyyede)
hakikatnâme (hurûfîler) 503.

hak sözü vesikalari (Süveydî) 61, 94, 110, 434, 596, 696, 701, 992, 1072, 1121, 1146, 1174.
halebî-yi kebîr (Halebî İbrâhîm) 127, 133, 153, 154, 166, 175, 207, 216, 217, 223, 235, 237, 240, 241, 244, 248, 251, 252, 266, 272, 274, 281, 285, 603, 729, 743, 996, 1003, 1005, 1104.
halebî-yi sagîr (Halebî İbrâhîm) 122, 123, 125, 149, 156, 212, 217, 222, 237, 249, 270, 274, 275, 283, 284, 729, 743, 784, 1000, 1019.
hâlid-i bağdâdî divânî (H.Bağdâdî) 4,
halîmî (Hüseyn bin Hasen Cürcânî) 243,
hamriyye kasidesi (Ömer bin Fârid) 1160.
hamza efendi risâlesi [Bey' ve şîrâ risâlesi] 575, 811, 824.
hamzanâme (hurûfîler) 501.
hâniyye (Kâdîhân) 241, 567, 809, 890, 1124.
hasenât-ül-eberrâr (Dârâ sekve) 1075.
hâtem-ün-nebiyyîn (Enver şâh Keşmirî) 485.
hâtrât-ı Abdülhamîd hân-ı sâni (Es'ad beg) 1063.
hatm-i hæceğân (Hâlid-i Bağdâdî) 1075.
havenet-ül islâm (Aga Sûriş Keşmirî) 486.
hâvî (şâfi'î) (Mâverdî) 241, 1133.
hâvî (hanefî) (Zâhidî) 241, 873, 1193.
hâvî şerhi (Alî bin İsmâ'îl) 1076.
hayât-ül hayvân (Demîrî) 418, 668, 741, 742, 778, 1089.
hayâtüssahâbe (Muhammed Yûsuf) 499.
hayrât-ül hisân (ibni Hacer-i Mekki) 440, 442, 443, 1114.
hazâne (Debbûsî) 1089.
hazâne-i Celâlî (Kutb-ı zemân) 1129.
hazânet-ül fikh (Ebûlleys Semerkandî)
hazânet-ül-müftîn (Hüseyn bin Muhammed) 324, 440.
hazânet-ür-rivâyât (Kâdî Hindî) 269, 592, 1005.
hazînet-ül-esrâr (Muhammed Hakkî) 277, 279, 395, 418, 740, 741, 993, 1009, 1010, 1143.
hazînet-ül-me'ârif (Ubeydullah Serhendî) 207, 651.
hazret-i Muhammed (Davenport) 534, 1088.
hediyye (Muhammed Behâeddîn-i Buhârî) 1081.
hediyye (İmâdî) 629.
hediyye-tül-ihvân türkçe zikr (Muhammed Saîd)
hediyyet-ül-mehdiyyîn (Ehî Çelebî) 90, 467, 648, 1192.
hediyyet-ül-mühdi (Vahidüz-zemân)
hedy-ül-İslâmî (Libya evkâf dairesi) 586, 858, 876, 877.
hest behişt (İdrîs Büdlîsî) Osmânî târihi
hemziyye (Busayrî) 390, 1084.
herkese lâzım olan îmân (Feyzullah) 32, 34, 368, 482, 499, 579, 740, 1178, 1184.
hey'et-i felekiyye (Mustafâ Hilmî) 187, 1245.
hicâb-ül-aktâr (Fudayl bin İyâd) 1102.
hidâye "fikh" (Burhâneddîn-i Merginânî) 20, 224, 271, 392, 444, 477, 628, 1084, 1114, 1181.
hidâye "fizik" (Esireddîn-i Ebherî) 538, 1098.
hidâyet-ül-hâlik (Celâleddîn Muhammed) 1117.
hidâyet-ül ibâd (Molla Arab) 504.
hidâyet-ül-mübtedî fî-ma'rifetil-evkat (Alî bin Osmân) 187, 1246.
hidâye şerhi (Aynî, Tacûş-şerî'a) 872, 1078, 1181.
hidâyet-üt-tâlibin (Ebû Sa'îd) 1095.
hikem-i atâiyye (Tâcüddîn) 1144, 1181, 1187.
hikmetül'ayn fil-mantık (Alî Kazvînî) (675).
hilye-tül-mucellî (ibni Emîr Hâc) 134, 1001, 1113.
hilye-tül-eberrâr (Nevevî) 1035, 1156.
hilyet-ül-Evliyâ (Ahmed bin Abdüllah) 70, 208, 786, 1070.
hilyet-ül-Evliyâ (Ebû Muhammed Halîl) 458.
hilyet-ün-nâci (Muhammed Es'ad) 1143.
hindistânda ingiliz hâkimiyyeti (W.J.Bryan) 484.
hindiyye (Fetâvâ-i hindiyye) 226, 228, 240, 241, 245, 260, 294, 301, 315, 316, 318, 325, 327, 328, 337, 395, 434, 435, 462, 465, 568, 575, 590, 591, 620,

727, 729, 786, 812, 815, 817, 827, 837, 839, 844, 858, 870, 878, 880, 999, 1011, 1032.

hıristiyanlık (İncil hey'eti) 42, 372.

hısn-ül-hasın (İbni Cezerî) 449, 457, 1007, 1113, 1249.

hizb-ül-bahr (Şâzilî) 497, 1093.

hizb-ül-kebîr (Şâzilî) 497.

hucce (İbni Nasr) 448, 465, 1115.

hucce-ül-bâliga (İsmâ'il Hakkı) 433, 500, 501, 1075.

hucce-tüllahi alef'alemin (Yûsuf Nebhânî) 43, 62, 374, 378, 458, 459.

hucec-ül-beyyinât (Alî Belhî) Hadîka ile cildirid.

hucec-i kat'iyye (Süveydî) 1174.

hucce-ül-islâm (Mahmûd Pişâvürî) 443.

hukûkul-islâm (Senâüllah-i Pâniputî)

hulâsa-i gidânî (Nesefî Lutfullah) 1155.

hulâsat-ül-fetâvâ (Tâhir-i Buhârî) 134, 269, 464, 618, 643, 729, 1010.

hulâsat-ül-keâm (Ahmed Dahlân) 450, 453, 454, 461, 462, 595, 871, 1071.

hulâsat-ül-vefâ (Semhûdî) 458, 1168.

hulâsat-üt-tahkîk (Abdülganî) 409, 1061.

hurûfî kitâbları (hurûfîler) 503, 504.

hüsniyye şî'i kitâbı (mürteda) 61, 732.

hüsn-üt-tenebbüh (Necmüddin M.Gazzî) 72.

hüsn-üt-tekadîf (Zâhid-ül-Kevserî) 1194.

hüvelganî (Abdülganî Fârûkî) 957, 1095.

hüvallah (Behâullah) 1082.

- İ -

Işık kasîdesi 89, 114.

I'ânet-üt-tâlibîn (Ebû Bekr Şatâ) 223.

İbni Haldun Târîhi (İbni Haldun) 541.

İbrâz-ül-hak (Ömer Fehmî) 372, 1160.

İbrîz (İbnulmubârek Fâsî (te'lîf 1129).

İbtâl-ül-menhec (Fadl bin Ruzbehân) 1098.

İbtigâül-vüsûl (Viltorî)

i'câz (Mahmûd Konevî) (777).

İfâdet-ül-ahyâr (Muhammed Arabî) 461, 1141.

İfsâh-ül-metîn (M.Tâhir Sünbül Mekkî) 101.

İğâset-ül-lehfân (İbni Kayyim) 469, 1083.

İhtiyâr-i cüz'î (Akkermânî) 698, 701.

İhtiyâr (Abdüllah-i Mûsul) 444, 617, 838, 1065.

İhvân-us-safâ [51 risâle] (Ebû Süleymân Muhammed ve arkadaşları) 497.

İhyâ-ül-ulûm (Muhammed Gazâlî) 365, 409, 420, 468, 607, 610, 679, 680, 698, 1008, 1045, 1102, 1180.

İkdül-cevherî (Hâlid-i Bağdâdî) 701, 1105.

İkdül-ceyyid (Şâh Velîyyullah) 300, 302, 467.

İkfâr-ül-mülhidîn (Enver Şâh Keşmirî) 485, 486.

İknâ' (Alî bin Abdüllah) 1173.

İlcâm-ül-avâm anil kelâm (Gazâlî) 490, 491.

İlm ile dînin çatışması (William Draper) 537.

İlm-i hey'et (Ahmed Ziyâ) 178, 191, 379.

İlm-i nokta (Mahmûd) 500.

İlmiyye sâlnâmesi 188.

İlm-ün nefis (Ahmed Na'im) 1072.

İmâd-ül-islâm (Abdürrahmân) 304, 320, 1059.

İmân ile ibâdet (Demir Hâfız) 1007.

İmân vel-islâm 1105.

İmdâd [Merâkîl-felâh] (Şernblâî) 219, 255, 260, 277, 279, 308, 356, 1178.

İmdâd hâşiyesi [Tahtâvî] 134, 135, 142, 154, 182, 219, 221, 238, 278, 283, 287, 330, 628, 729, 999.

İnâye [vikâye şerhi] (Alî bin Ömer) 127, 1084.

İnâye [hidâye şerhi] (Muhammed bin Mahmûd Bâbertî) 1084, 1142.

İnâye hâşiyesi (Sa'dî Çelebi) 1084, 1125, 1142, 1164.

İncil (İsâ aleyhisselâma nâzil olan kitâb) 33, 42, 43, 104, 368, 369, 372, 382, 388, 498, 570, 704, 706, 718, 724, 773, 1043, 1044, 1078, 1122,

1133, 1161, 1168, 1190.

İngiliz câsüsünün i'tirâfları 372, 447, 1142.

İnkazül-hâlikin (Birgivî) 1033.

İnsân-ı kâmil (şeyh Sâdık efendi) 1075.

İnsan ve kâinat (Türkiye Gazetesi) 639.

İntikâl kanûnu şerhi (Alî Haydar) 1076.

İrâde-i cüz'iyye (Akkermânî) 698, 701.

İrâde-i cüz'iyye (Hâlid-i Bağdâdî) 701, 1075.

İrân edebiyât târihi (Edvard Braun) 1175.

İrgâm-ül-merîd (Muhammed Zâhid Kevserî), 1074, 1076, 1194.

İrşâd (Muhammed Bâbertî) 1142.

İrşâd (İsmâ'il bin Hibetullah) 620.

İrşâd-ül-avâm (Ahmed Şemseddin) 1114.

İrşâd-ül-hiyâra (Yûsuf Nebhânî) 372, 595.

İrşâd-ül-mürîd (Hasen Advî) 1107.

İrşâd-üt-tâlibîn (Senâ-ullahi Dehlevî) 1052, 1057, 1168.

İrtifâ-i sems risâlesi (Kedûsî) 187.

İs'âf 1171.

İsâgücî (Esirüddin-i Ebherî) 538, 1098.

İsbâtü-kerâmâtîl-Evliyâ (Abdüllah Kayrevânî) 739.

İsbât-ün nübüvvet (İmâm-i Rabbânî) 1121.

İslâm ahlâkî (Hakikat Kitâbevi) 110, 121, 207, 355, 430, 434, 450, 587, 645, 1047.

İslâma giriş (Hamîdullah) 307, 310, 571, 1106.

İslâm dîni ve diğere dinler (Hakikat Kitâbevi) 368.

İslâm kültürü (İbrâhîm Neşet) 272.

İslâm Peygamberi (Hamîdullah) 1106.

İslâm yolu (İskilipli Âtîf efendi) 110.

İstibsâr (Muhammed bin Hasen Tûsî) 1085.

İstinâd (Alî Arşî) 765.

İ'tikâdnâme (Hâlid-i Bağdâdî) 579, 1105.

İzâh [Kudûrî şerhi] (Kermânî) 292, 309.

İzâh-ul-hak (Nûzhet efendi) 372, 1157.

İzâh-ul-menâsik (İbni Hacer-i Mekkî) 452.

İzâh-ul-merâm fi keşf-izzulâm fi-esâs-ı dîn-i Nasârâ (Abdüllah Abdî bin Destân) 372.

İzâlet-ül-hafâ (Şâh Velîyyullah) 193, 1176, 1184.

İzhâr-ul-esrâr finnahv (Birgivî) 1083.

İzhâr-ül-hak (Hindli rahmetullah) 372, 1157, 1160, 1161.

İzziyye (Zerkânî) 633.

- K -

Kâdîhân (Hasen bin Mensûr) 133, 158, 163, 226, 245, 282, 315, 316, 435, 583, 611, 727, 827, 838, 900, 1011, 1028, 1032.

Kâfi (Hâkim şehid) 268, 1104.

Kâfi (Kuleynî) 1084.

Kâfi (Nesefî Abdüllah) 229, 1093, 1155.

Kahramanlar ve kahramanlara saygı (Karlayl) 1125.

Kalâid-ül-ukbân (İbni Hacer Mekkî) 443, 1114.

Kâmil târihi (İbni Esîr) 992, 1113.

Kâmûs-i kavânîn (T.Andonyadi) 1034.

Kâmûs-ul a'lâm (Şemseddin Sâmî) 52, 145, 381, 388, 390, 431, 441, 490, 514, 532, 714, 742, 1011, 1079, 1084, 1086, 1099, 1109, 1155, 1173, 1175, 1177, 1192.

Kâmûs (Firûzâbâdî) 323, 390, 698, 699, 1070, 1101, 1164.

Kanûn (İbni Sînâ) 737.

Karabaş tecvidi (Abdürrahmân) 1125, 1156.

Kara dâvud (Delâil terciyesi) 1143.

Kasîde-i bürde (Busayrî) 993, 1084, 1180.

Kasîde-i emâlî (Alî Üşî) 4, 89, 479, 699, 758, 1070, 1076.

Kasîde-i hamriyye (Ömer bin Fârid) 1160.

Kasîde-i hemziyye (Busayrî) 386, 1084.

Kasîde-i tâiyye (Ömer bin Fârid) 1160.

Kâşif-ül-esrâr (İshak Tokatlı) 499, 501, 502, 503, 1122.

Kavâid-ül-islâm (İsmâ'il İbâdî) 489.

kavâid-üt-tarîkâtîl cem'-i beyneşşerî'at-i vel hakîka (Ahmed Zerrûk) 1073.
kavâid-üt tesavvuf (Ahmed Zerrûk) 1073.
kavlüssedîd (Muhammed bin Abdül'Azîm)
kazâ ve kader (Ebüssü'üd) 698, 714.
kebâir (ibni Nüceym) 284, 1053, 1115.
kebir "hadîs" (Taberânî) 1180.
kedûsî (Süleymân Murâd) 187, 199.
keffür-reâ'an muharremât-il lehvi vessimâ' (İbni Hacer) 247.
kelimât-i tayyibât (Muhammed Murâd-âbâdî) 1134.
kenz (Abdüllah bin Ahmed Neseffî) 444, 1116.
kenz-i mahfî (İsmâ'îl Hakki) 90, 420, 1123.
kenz-üd-dekâik (Neseffî Abdüllah) 504, 1155.
kenz-ül-hidâyât (Muhammed Bâkir) 1141.
kerâmât-ül Evliyâ (Lâlâikâ) 458.
kerhî muhtasarî [kudûrî şerhî] (Ubeydullah) 206.
keşf-i rûmüz-i gurer (Şâm kâdisi Abdülhalîm) 297, 796.
keşf-ü gavâmız (Ebû Ca'fer Hindüvânî) (693).
keşf-ü hüccubil-mahcûb (Dâtâ Genc bahş Alî)
keşf-ül-esrâr (Pezdevî)
keşf-ül-kınâ'ân ma'rifet-il-vakt minel-irtifâ' (Muhammed Hânî) 188.
keşf-ül-lisân (Aynî) 1079.
keşf-ül-mahcûb (Dâtâ-Genc bahş Alî Hecvîrî Gaznevî lâhorî) (465).
keşf-ün-nûr (Nablûsî) 419, 452, 458, 463, 1061.
keşf-üş-şübühât (İbni Abdülvehhâb) 106, 468.
keşf-üz-zünûn (Kâtib Çelebi) 22, 1114, 1116, 1124, 1126.
keşkûl (Abdülhakîm Efendi) 454, 656, 735.
keşşâf (Zemâhşerî) 416, 513, 1125, 1194.
kinyetülfetâvâ (Zâhidî) 852, 1020, 1193.
kırk hadîs (Ahmed ibni Kemâl) 727, 1014.
kırk hadîs (imâm-ı Birgivî) 923.
kırk hadîs (imâm-ı Rabbânî) 1121.
kısas-ı enbiyâ (Kisâî) 418.
kısas-ı enbiyâ (Cevdet Pâşa) 387, 514, 1063, 1065, 1084, 1086, 1087, 1103.
kıyâmet ve âhîret (imâm-ı Gazâlî) 108, 113, 401, 448, 452, 461, 478, 717, 742, 784, 923, 993, 1016, 1089, 1102.
kibrît-i ahmer (Şa'rânî) 388.
kifâye (Âmir Şa'bî) 1175.
kifâye (Alî Mardînî) (750).
kifâye (Mahmûd hafîd-i Tâcüşşerî'a) 120.
kimyâ-i se'âdet (Muhammed Gazâlî) 22, 34, 38, 64, 65, 108, 127, 297, 323, 383, 430, 570, 600, 605, 607, 622, 677, 679, 700, 719, 720, 725, 728, 732, 766, 788, 789, 840, 845, 847, 1102.
kimyâ-i se'âdet mukaddimesi (Muhammed Zihni) 1148.
kısâniyyât (Muhammed Şeybânî) 268.
kitâb-ı mukaddes 327, 1130.
kitâbül'amel-i bil-üstürlâb (Muhammed bin Ömer) 1245.
kitâb-ü fil'amel-i bil-üstürlâb (İbrâhîm Fezârî) 1246.
kitâb-üd-derc-il-münife (Süyûtî) 390.
kitâb-ül-celve (ibâhîler) 489.
kitâb-ül-envâr (Ruzbehân) 1163.
kitâb-ül-eymân (ibni Âbidîn) 454.
kitâb-ül-ferâid (Ahmed ibni Kemâl) 365.
kitâb-ül-fıkh alel-mezâhibil-erbe'a (Abdürrahmân Cezirî) (1391), 130, 155, 158, 163, 212, 221, 229, 250, 271, 568, 604, 807.
kitâb-ül-harâc (Ebû Yûsuf) 300, 1096.
kitâb-ül-hâvî (Ebû Bekr-i Râzî) 538.
kitâb-ül-irşâd (İsmâ'îl bin Hibetullah) 620.
kitâb-ül-izâ'a (Siddîk Hasen Hân) 484.
kitâb-ül-kefâle (Alî Haydar beg) 1076.
kitâb-ül-kırâe (Kâdî Yahyâ) 727, 1190.

kitâb-ül-mikyâs-iz-zevâl (İbrâhîm Fezârî) 1246.
kitâb-ül-müncelî (Süyûtî) 1016.
kitâb-ül-ulûm (Eş'arî) 1093.
kitâb-ül-ümm (Şâfi'î) 1175.
kitâb-ün-nil (Abdül'aziz İbâdî) 489.
kitâb-ür-rahme (Süyûtî) 128, 662, 673, 741.
kitâb-ür-remâh (Ömer Ticânî) 1183.
kitâb-ür-rûh (ibni Kayyîm) 1015.
kitâb-üs-sünnet (Zâhid-i Saffâr) 366.
kitâb-üs-sunnî (Muhammed Kutty) 460.
kitâb-üs-sünnet-i vel cemâ'at (İbrâhîm) 366.
kitâb-üt-tevhîd (Abdülvehhâb oğlu) 447, 1176.
kitâb-üt-tibyân (Nevevî) 394, 1009.
kitâb-üz-zühd (Ahmed bin Hanbel) 458.
knaurs lexikon (T.H.Knauer Nacht) 1109.
kozmozografya (Hasib beg) 183, 358, 761, 1177.
kudûrî muhtasarî (Ahmed bin Muhammed Bağdâdî) (428), 69, 444, 826, 858, 1090, 1194.
kudûrî muhtasarî tercemesi (M.Emin Fehîm pâşa)
kudûrî şerhî (Ebû Nasr-ı Aktâ') 161.
kudûrî şerhî (Zâhidî) 1193.
kudûrî şerhî (Yûsuf bin Ömer) 1192.
kuhistânî nikâyehi (Kuhistânî) 1024, 1128.
külliyyât (Bakîbillah) 1141.
kur'ân-ı kerîm ve incîller (Hakîkat Kitâbevi) 368.
kurretil-ayneyn (Şâh Velîyullah) 516, 1176.
kurretil-uyûn (Ebülleys) 213, 718.
küt-ül-kulûb (Ebû Tâlib-i Mekki) 420, 515, 1096.
kübrâ (Hüsameddîn-i Ömer) 269.
küfr ve kebâir risâlesî (Abdülhakîm Arvâsî) 1053.
künüz-üd-dekâik (Münâvî) 114, 194, 212, 340, 398, 419, 452, 465, 616, 627, 723, 949, 1004, 1009, 1010, 1054, 1149.
kürriyet-ül-Erd (Ebû Bekr Râzî) 82.
kütüb-i sitte (Buhârî, Müslîm) 407, 423, 486.

- L -

Lâmiyye (ibni Verdî) 1118, 1136.
larousse (Claude Aaugé) 725.
larousse medical (Fransız akademisi) 142.
lem'u berk-il makâmât (Mustafâ Bekrî) 458.
les franco-macons (Serge Hutin) 1086.
letâif-ül işârât fittesîr (Kuşeyrî) 142.
letâif-ül-minen (Tâc-üd-dîn) 419, 1068, 1181.
letâif-ül-minen (Abdülvehhâb-i Şa'rânî) 1068.
levâih-ul-envâr (Remlî) 1109.
levh-il-mahfûz (Ahmed ibni Kemâl) 698.
lüzüm-ü itibâ'î mezâhib (Muhammed Hâmid) 460.
lübâb-üt-te'vil (Alâüddîn) 418, 699.
lügat-ı Nâcî (muallim Nâcî [1893]) 604.
lü'lu'ıyyât (Ebû Mutî Belhî) 598.

- M -

maddet-ül-hayât (Akşemseddîn) 1074.
madde ve hâfıza (Bergson) 27, 1082.
ma'den-ül cevâhir (Sefer Ahmed) [(Umdet-ül makâmât) sahîfe 251, 387, 526].
ma'fuvât (Molla Halîl) 135, 154, 155.
ma'fuvât şerhî (Süleymân bin Abdüllah) 135, 155.
mahbûbül-muhibbin (Sa'düddîn-i Muhammed Hamevî) 1163.
mahşernâme (Emîr Alî) 503
mahzen-ül-esrâr (M.Safiyullah müceddidî) (1212).
mahzen-ül-ulûm (Muhammed Tâhir) 422,
makâlât (Zâhid-ül Kevserî) 454, 1194.
makâlâtüssüneniyye fi-keşfi dalâlati Ahmed İbni Teymiyye (Câsûs S.98).
makâmât (Ebû Bekr-i Belhî) 1090.
makâmât-ı Ahmedîyye (Muhammed Hâşim) 1121, 1144.
makâmât-ı Ahyâr (Zeyd-i Fârûkî) 1072.
makâmât-ı Dehleviyye (Abdülganî) 1095.
makâmât-ı Mazheriyye (Abdüllah-ı Dehlevî) 21, 351,

395, 459, 462, 466, 616, 623, 721, 903, 957, 1018, 1057, 1133, 1134, 1142.
makâmât-üs-sa'îdiyye (Muhammed Mazher) 1072.
mâ-lâ-büdde (Senâullah Dehlevî) 266, 365, 1028.
ma'lûmât-i nâfi'a (Cevdet Pâşa) 1087.
ma'nevî (Gülşenî) 1103.
mantık (Ahmed Na'im) 1072.
mantık-ut-tayr (Feridüddîn) 1101.
manzûme-i Neseî (Ömer Neseî) 1131, 1155.
ma'rifetnâme (İbrâhîm Hakkî) 24, 33, 42, 77, 78, 82, 94, 170, 217, 236, 241, 284, 360, 419, 541, 599, 775, 1044, 1048, 1119.
me'âlim-üt-tenzîl (Begâvî) 389, 507, 1081.
me'âric-ül-hidâye (Alî bin Ebî Bekr Alevî) (Misbâh)ın 90, 96, 111.ci sahifeleri.
me'âric-ün-nübüvve (Molla Miskîn Muhammed Mü'in) (954 h.) 1182.
me'ârif-i ledünniyye (imâm-ı Rabbânî) 909, 918, 962, 1122.
me'ârif-üs-sünen (Enver şâh) 1102, 1183, 1184.
mebde ve me'ad (imâm-ı Rabbânî) 1073, 1121, 1147.
mebsût (Hulvânî) 1178.
mebsût (Serahsî) 268, 1169.
mecâlis-i sâmiyye (Osmân Bedreddîn) 1158.
mecc-i tâlid (İbrâhîm Hayderî) 1105.
mecelle (Cevdet Pâşa) 28, 57, 67, 120, 221, 226, 288, 535, 571, 594, 597, 605, 623, 806, 812, 817, 821, 822, 827, 828, 830, 833, 843, 865, 872, 883, 884, 890, 898, 899, 1034, 1076, 1086.
mecelle-i menâr (Reşid Rızâ) 1162.
mecelle şerhî (Alî Haydar beğ) 616, 798.
mecellet-üş-şühân (Ahmed İbrâhîm) 876.
mecistî (Batlemyus) 538, 1080.
mecma'ul âdâb (Hasen Hulûsî) 392, 393, 395, 1107.
mecma'ul bahreyn (İbnissâ'ati) 279, 444, 1093, 1116.
mecma'ul beyân (Fadl bin Hasen) 1181.
mecma'ul enhür (Abdürrahmân Şeyhizâde) 70, 164, 182, 260, 274, 287, 316, 436, 452, 579, 593, 603, 634, 722, 823, 858, 899, 1006, 1020, 1023, 1068.
mecma'ul-fetâvâ (Ahmed bin Muhammed) 392, mecmû'at-ül fevâid (Kefevî) 741, mecmû'a-i cedîde (H.Hayrullah) 244, 304, 816, 827, 870.
mecmû'a-i zühdiyye (Ahmed Zühdü) 110, 133, 147, 316, 325, 344, 437, 444, 445, 573, 582, 1198.
meccel-enhür (Bâkânî) 1079.
medâric-ün-nübüvve (Abdülhak-ı Dehlevî) 204, 219, 284, 374, 478, 783, 784, 1061, 1078.
medâric-üs-seniyye firreddi aiel-vehhâbiyyeyi Hindiyye (Âmirül-Kâdirî) 351, 455.
medhal (Ubeydullah Kerhî)
medhal (İbnülhac Muhammed Mâlikî) (737).
mefâtih-ul-cinân (Ya'kûb bin Seyyid Alî) 1190.
mefâtih-ul gayb (Fahreddîn Râzî) 417.
mekârim-i ahlâk (İbni Ebiddünyâ) 418,
mekâsîd (Teftâzânî) 1164.
mekâsîd-ül-hasene (Şemseddîn Muhammed Se-hâvî) (902), 415, 465.
mekâtib-i şerîfe (Abdüllah Dehlevî) 120, 238, 486, 718, 765, 766, 771, 783, 992, 1016, 1018, 1053, 1056, 1081, 1085.
mektûbât (Muhammed Kandihârî) 1146.
mektûbât (Rükneddîn Çeştî) 1163.
mektûbât-i Ahmediyye (Ahmed Sa'id) 459, 1073, 1077.
mektûbât kasidesi 131, 617, 920, 1002.
mektûbât-i Ma'sûmiyye (Muhammed Ma'sûm) 11, 115, 230, 472, 512, 596, 616, 696, 898, 903, 923, 957, 997, 1001, 1053, 1067, 1145.
mektûbât-i şerîfe (imâm-ı Rabbânî) 9, 10, 11, 19, 33,

43, 48, 78, 135, 148, 314, 408, 419, 420, 438, 462, 510, 530, 617, 754, 761, 772, 776, 784, 908, 910, 920, 924, 926, 951, 1009, 1048, 1050, 1063, 1086, 1120, 1121, 1129, 1141, 1144, 1146, 1148, 1193, 1198.
mektûbât-i sa'îdiyye (Muhammed Sa'id) 1147.
mektûbât-i seyfiyye (Seyfuddîn Fârûkî) 1169.
mektûbât tercemesi (Hüseyn Hilmi Işık) 10, 16, 78, 351, 512, 710, 722, 1120, 1174, 1179.
menâfi' (Muhammed Semerkandî) (656).
menâfi'un-nâs tıb kitabı (Derviş Nidâî) 128, 676,
menâhic-ül-ibâd (Sa'ideddîn) 126, 150, 155, 283, 323, 324, 564, 1018, 1165, 1174.
menâhic-üs-seyr (Zeyd-i Fârûkî) 1072.
menâkib-ı Abdülkâdir (Yâfi'î) 1189.
menâkib-ı çihâr yâr-ı güzîn (Eyüb bin Sıddîk) 61.
menâkib-ı imâm-ı a'zam (Ebûlbeke) 1093.
menâkib-ı imâm-ı ebî hanife (Kerderî) 1127.
menâr (Neseî Abdüllah) 413, 1142, 1155.
menâr şerhî (İbni Melek) 279, 473, 474, 1115.
menâr şerhî (İbni Nüceym) 1116.
menâzil-üs-sâlikîn (Yüsûf Hemedânî) 1193.
menâzil-üs-sâyirîn (Abdüllah-ı Ensârî) 749, 1067.
menâzil-üs-sâyirîn (Yüsûf Hemedânî) 1193.
menhel (İbni Âbidîn) 139, 1083.
men'i müskirât (İskilbilî Âtîf Efendi) 625.
men-lâ-yahdur (Muhammed bin Ahmed Alî) 1084.
mensek (Halîl Mâlikî) 458,
merâkûl-felâh (Şerablâî) 141, 154, 206, 224, 237, 274, 279, 281, 298, 314, 349, 450, 623, 1001, 1003, 1020, 1178.
merâkûl-felâh hâşiyesi (Tahtâvî) 134, 135, 142, 154, 181, 186, 200, 207, 218, 275, 283, 316, 318, 344, 349, 364, 450, 623, 638, 767, 1182.
merâk-is-se'ade (Şerablâî) 1179.
merâsîd (İsmâ'îl Gelenbevi) 185,
merec-ül-bahreyn (Rükneddîn-ı Çeştî) 1163.
merec-ül-bahreyn (Abdülhak-ı Dehlevî) 50, 515, 627, 1052, 1061, 1187.
mesâbih (Begâvî Hüseyn) 241, 383, 787, 1081, 1141.
mesâil-i erba'in (Muhammed İshak) 1073, 1176.
mesâil-i vikâye (Abdülhak Sücâdil) 137, 181, 1061,
mesalik-ül hünefâ (Kastalânî) 458,
mesânîd (Çeşidli) 424.
meslek-i müceddid (Cemil Ahmed Şarkpürî) 1121.
mesmû'ât (Mîr Abdülevvel) 66, 112, 1074, 1148, 1163.
mesnevî (Celâleddîn-ı Rûmî) 93, 388, 402, 420, 732, 953, 1085, 1156.
mesnevî şerhî (Âbidîn Pâşa) 732, 1069.
mesnevî şerhî (Sarı Abdüllah Efendi) 1155.
meşârik-ul-envâr (Kâdi İyâd) 1125, 1179.
meşârik-ul-envâr (Radiyuddîn Hasen Sagânî) 1179.
metâli'ul-envâr [fil-mantık] (Mahmûd Ermevî) 1052.
metâli'un-nûr (Abdüllah-ı Rûmî) 390,
metâlib-i âliyye (Fahreddîn-ı Râzî) 458, 1014.
metâlib-ül-mü'minin (Fıkh-ı hanefî) 365,
mevâhib-i aliyye (Hüseyn Vâ'iz) 355, 392, 475, 479, 731, 1112.
mevâhib-i ledünniyye (Kastalânî) 33, 110, 166, 204, 329, 374, 381, 387, 391, 422, 439, 450, 458, 465, 511, 553, 620, 621, 648, 693, 695, 701, 718, 719, 734, 761, 782, 783, 785, 992, 1045, 1100, 1126, 1195.
mevâkîf (Kâdi Adûd) 1048, 1124.
mevdû'ât-ül-ulûm (Kemâleddîn Muhammed) 22, 48, 183, 424, 440, 441, 442, 443, 1045, 1082, 1127, 1182.
mevkîf-ül-akl vel-ilm vel-âlem (Mustafâ Sabri) 461, 485, 1154.
mevkûfât (Muhammed Mevkûfâtî) 110, 228, 255, 302, 306, 583, 811.
mevlid kitabı (İbni Hâcer Mekki) 1114.

mevlid-ün-Nebî (Ahmed Şemseddîn) 1114.
mevlid manzûmesi (Süleymân Çelebi) 386, 1173.
mevlid-i şerîf (Abdülhakîm Efendi) 378.
meyer Lexikon (Meyer) 1175.
miftâh-ul-Cennet (Muhammed bin Kutbiddîn) 110, 207, 1129.
miftâh-ul felâh (Tâcüddîn) 1068, 1116.
miftâh-ul felâh (Tarîkat-i Muhammediyye özetî) 1083.
miftâh hâşiyesi (Kâdzâde) 1125.
miftâh-ul-hayât (Aliyyül-a'lâ) 500.
miftâh-ul-kenz (Hayyât Vehbî)
miftâh-un-necat (Ahmed Câmî) 18, 19, 419, 1037, 1070.
miftâh-us-se'âde (Kemâleddîn-i Şirvânî) 299.
miftâh-us-se'âde (Taşköprü-zâde) 22, 1182.
milel-nihâl (Şihristânî) 19, 63, 211, 408, 416, 419, 476, 487, 489, 491, 736, 1114, 1116, 1180.
minân-ul-gaffâr (Timürtâşi) 1109, 1178.
minhâc (Nevevî) 1064, 1156, 1162.
minhâc (şî'î) 50.
minhâc (Alî bin İsmâ'îl) 1076.
minhâc-ül-âbidîn (Gazâlî) 766.
minhâcüddîn (Halîmî) 242, 1105.
minhâc-üs-sünne (ibni Teymiyye) 1179.
minhâc şerhî (Rafî'î) 1064.
minhâc şerhî (Ziyâdî) 1197.
minhat-ül-ilâhiyye (Mahmûd Şükri) 1077.
minhat-ül-vehbiyye (Dâvûd bin Süleymân) 453, 463, 512, 741, 1016, 1089.
mir'ât-ı kâinât (Nişancı Zâde) 382, 388, 440, 441, 443, 504, 1156, 1159, 1175, 1182.
mir'ât-ı medîne (Eyyûb Sabrî) 222, 348, 1070.
mir'ât-ı mekke (Eyyûb Sabrî) 737, 1096.
mir'ât-ül cenân (Muhammed Abdüllah Yâfi'î) 1117.
mir'ât-ül haremeyn (Eyyûb Sabrî) 204, 377, 447, 461, 525, 802, 1092, 1098.
mir'ât-ül mekâsîd (Ahmed Rif'at) 19, 500.
mirsâd-ül ibâde fârisî (Necmüddîn Ebû Bekr Râzî) (654).
misbâh-un-necat (Muhammed Mazher) 157, 250, 296.
misbâh-ul-enâm (Habîb Alevî) 460, 1144.
misbâh-uz-zulâm (Ebû Abdüllah) 458, 1090.
misbâh-uz-zulâm (Kilâ'î Süleymân) 458, 1127.
misbâh-uz-zulâm (Muhammed Merâkîşî) 683)
mişkât-ül-envâr (Gazâlî) 497, 766.
mişkât-ül-mesâbîh (Muhammed bin Abdüllah Tebrîzî) 20, 212, 261, 458, 1141, 1147, 1182.
mişkât şerhî (Abdülhakîm Dehlevî) 365, 455, 1061, mi'yâr-ül-evkat (İsmâ'îl Fehîm) 185, 188, mi'yâr-ül-hak (Nezîr Hüseyin Dehlevî) (1320)
mizân-ül hak (papas yazmışdır)
mizân-ül i'tidâl (Zehebî) 1194.
mizân-ül-kübârâ (Abdülvehhâb) 135, 166, 192, 300, 303, 324, 439, 440, 443, 444, 445, 465, 468, 471, 566, 567, 575, 725, 744, 825, 1005, 1068.
mizân-ül-mevâzin (Alî bin Hasen) 372, 1131, 1152.
mizân-üş-şerî'a (Muhammed Hilmi) 460.
mızraklı ilmihâl (Muhammed bin Kutbüddin) 1129.
mu'ad (ibni Sînâ) 758, 1116.
mudmerât (Yûsüf bin Ömer) 269, 1192.
muhammediyye (Gelbolulu Muhammed) 1187.
muharrer "şâfi'î" (Râfi'î) 1064, 1156, 1197.
muharrer (Hasen bin Ziyâd) 268.
muhâverât (Reşid Rizâ) 1105, 1162.
muhit (Serahsî) 787, 1169.
muhit (Mahmûd Buhârî) 268, 269, 365, 622, 1131.
muhtâr (Abdüllah bin Mahmûd) 444, 1065, 1113.
muhtar-ul-fetâvâ (Alî Merginânî) (593).
muhtasar (Kudûrî) 1128.
muhtasar (Tahâvî) 1169.
muhtasar (ibni Hâcib) 465,
muhtasar (Halîl Efendi) 1016, 1105.

muhtasar (Kerhî) 1127.
muhtasar-ı kurtûbî (Abdülvehhâb-ı Şa'rânî) 80, 718, 726, 1129.
muhtasar-ı mevâkid (Muhammed bin Abdürresûl)
muhtasar-ı tuhfe (Âlûsî) 1060.
muhtasar-ı tuhfe (Süveydî) 1160.
mukaddimet-ül-edeb (Zemahşerî) 1194.
mukaddimet-ül-hadremiyye (Abdüllah bin Abdür-rahmân) 221, 250, 296,
mukaddimet-ül-hakâyık (hurûfî babası) 503.
mukaddimet-ül-izzîyye (Ebül Hasen bin Nâsır) 146, 192,
mukaddimet-üs-salât (Kutbiddîn İznîkî) 175, 1129.
mukaddime (Ebülleys) 1094.
mukaddimet-üs-seniyye (Şâh Veliyyullah) 1073.
mutavvel (Teftâzânî) 1062, 1163.
mutavvel hâşiyesi (Abdülhakîm Siyakkûtî) 1062.
muvâfaka-tül-ukûl-fittevevsüli liirresûl (Muhammed bin Sa'îd mâlikî)
muvattâ (Mâlik bin Enes) 423, 424, 467, 1133, 1195.
mücteba (Zâhidî) 242, 1193.
müdevvene (İbnül-Kâsım Abdürrahmân Mâlikî) (191), 159.
müdevvene şerhi (Ebül Hasen) 632.
müdevvene şerhi (Züvâvî İsâ) 1198.
mükâşefât (imâm-ı Rabbânî) 1122.
mültekâ (Halebî) 39, 137, 281, 314, 318, 335, 634, 725, 858, 1019, 1104.
mültekit (Debbûsî) 308, 1094.
mültekit (Ebül-Kâsım Ahmed Saffâr) 448,
müncid (Louis Ma'lûf) 45, 61, 70, 247, 473, 487, 490, 502, 538, 604, 1109, 1155, 1162.
münîre (Ahmed ibni Kemâl) 740, 909, 1071.
münşeât-üs-salâtîn (Ahmed Ferîdûn) (991 Eyyûbde)
müntehabât-ı Ma'sûmiyye (imâm-ı Ma'sûm) 1145, 1198.
müntehabât (H. Hilmi Işık) 1121, 1146, 1198.
müntekâ (Hâkim) 1104.
münye-tül-müftî (Yûsüf Sicstânî) 242, 243, 1192.
münye-tül-musalî (Sedîdeddîn) 134, 1113, 1166.
mürşid-ül-müteehhilîn (Muhammed İznîkî) 570, 585, 599, 1129.
mürşid-ün-nisâ (Mustafâ Fehîm bin Osmân Akşehrî) 34, 139, 585,
musaffâ muhtasar-ı şerh-i manzûme (Abdüllah Nesefî)
müsâmere (Muhyiddîn-i Arabî) 727, 1136.
müslim merks mecmû'ası (Pâkistân) 1079.
müslim sahihi (Müslim) 193, 262, 312, 386, 388, 407, 423, 434, 442, 467, 476, 478, 633, 641, 642, 644, 646, 728, 765, 790, 880, 1104, 1152.
müslim şerhi (Nevevî) 248, 513,
müslimânların iki gözbebeği (Veliyyullah-ı Dehlevî) 348, 516, 1176.
müslimâna nasihat (Hakikat Kitâbevi) 452, 454, 461, 478, 717, 1016, 1089.
müslimânlık ve hristiyanlık (Hakikat Kitâbevi) 368.
müsned (Ahmed, Dârimî, Deylemî, Ebû Ya'lâ) 392, 424, 476, 1070, 1088, 1089, 1096.
müsned-i kebir Ebû Hanîfe (Câmî Muhammed bin Mahmûd Hârezmî) (665).
müsned (ibni Ebî Şeybe) 1113.
müsned (Şâfi'î) 1175.
müsned (Yahyâ bin Muhammed) 1190.
müstasfâ (Abdüllah Nesefî) 1020, 1155.
müstatraf (Muhammed bin Ahmed) 418, 1142.
müstedrek (Hâkim) 1104.
müstevfâ (Abdüllah Nesefî)
müstezad (ibni Sînâ) 962, 1116.
müyessir (Tür-püşti) 1184.
müzekkin-nüfûs (Eşrefzâde Abdüllah) 1055, 1098.
Müzekkiratü Sultân Abdülhamîd (...) 1159.
müzilüşşübêhât fi-isbâtikerâmât (İsmâ'îl 635)

- N -

Nâhiye (Abdül'aziz Ferhârevî) 511.
na'imâ târîhi (Na'imâ) 1133.
nasaratüz-zâkirîn (Ganalı Ahmed Bâbe) 1183.
nâtrîf (Ahmed bin Muhammed) 133,
nebrâs (Muhammed Abdül'aziz Ferhârevî Hindî)
758, 917, 1117.
nebrâs hâşiyesi (Berhurdâr) 758, 917, 1116.
necât-ül-müsallî (Ahmed Şevki) 115, 1007, 1249.
nefehât-ül kudsiyye (Âlûsî) 1077.
nefehât-ül kurb vel-itissâl (Ahmed Hamevî) 460,
1071.
nefehât-i şâziliyye (Hasen Advî) 458, 1107.
nefehât-ül üns (Molla Câmi) 91, 486, 1085, 1093,
1172, 1179, 1197.
nef'ul-enâm (Süleymân bin Abdüllah Hâlidî Es'irdî)
1020, 1022.
nehc-ül-belâga (Radî Râfîzî) 765.
nehc-ül-enâm fil'akâid (Halîl Si'ridî şâfi'î) (1259).
nehc-us-selâme (Âlûsî) 1077.
nehr-ül-fâik (ibni Nüceyr Ömer) 135, 308, 1115.
nemâz risâlesi (Abdülhakîm Efendi) 146.
nemâz risâlesi (ibni Sinâ) 962.
neşr-ül-mehâsin (Yâfi'î) 419, 458, 938, 1189.
nevâdir (Hulvânî) 1178.
nevâdir-i fikhîyye (Muhammed Sâdik) 282, 1147.
nevâdir-ül-üsûl (Hakîm Muhammed bin Alî Tirmüzi)
(320), 1104.
nevâkid (Mirzâ Mahdûm) 1142.
nevâzil (Ebülleys-i Semerkandî) 268, 465.
nevhatül'uşşak (Muhammed Beykozlu) 1013, 1040.
nev'lerin mense'i (Darwin) 540.
nihâye (Hüseyn bin Alî) 224, 250, 1084.
nihâye (Tâc-üş-şerî'a) 809, 1181.
nihâye (Molla Arab) 504.
nikâye (Ubeydüllah bin Mes'ud) 224, 250, 269, 586,
588, 1084, 1164.
ni'met-i islâm (Muhammed Zihni) 135, 154, 167,
220, 236, 266, 281, 314, 339, 450, 462, 566,
568, 571, 574, 580, 583, 599, 901, 1003, 1148.
ni'met-ül-kubrâ (ibni Hacer-i Mekki) 390, 459, 1096,
1116.
nisâb-ül-ahbâr (Muhammed Üşî) 239.
nisâb-ül-fikh (Tâhir Buhârî)
niyâz-i mısır divânı (Niyâzi Mısırî) 1156.
nuhab-ül mültekita (Süleymân bin Hasen) 489.
nuhbet-ül-le'âlî (Muhammed bin Süleymân) 89, 479.
nükûl-üş-şer'iyye (Mustafâ Şattî) 458.
nûr-ul-ebşâr (Mü'min bin Hasen bin Mü'min Şeble-
ci) 1171.
nûr-ül-islâm (Abdülkerîm Muhammed) 450.
nûr-ül-izâh (Şerablâî) 229, 249, 269, 316, 1019, 1178.
nûr-ül-izâh Tahtâvî şerhi (Tahtâvî) 243, 249, 259,
282, 285.
nûr-ül-yakîn (Mustafâ bin İbrâhîm Siyâmî) 459, 1006.
nusret efendi risâlesi (Harpıtlı Nusret) 652.
nûzhet-ül-ebdân (Mustafâ Ebülfeyz) 626, 664, 666,
675.

- O -

osmânî târîhi (İsmâ'il Hâmî) 1187.

- P -

peygamberler ve mu'cizeler (imâm-ı Rabbânî) 1121.
pezdevî şerhi (Ekmelüddîn) 636.
plantes medicinales (Dr. A.Heraud) 637.

- R -

râbita-i şerîfe (Abdülhakîm Efendi) 421, 528, 1015,
1057.
râbita-i şerîfe (Hâlid-i Bağdâdî) 1075.
râhat-ül-kulûb (Genc-i şeker) 1177.
râhat-ül-kulûb (Kutbuddîn İznîkî) 1129.

râhat-ül-muhîbbîn (Nizâmüddîn Evliyâ) 1156.
râmûz-ül-ehâdis (Ziyâ-üd-dîn) 789, 1198.
ravda-tül-ulemâ (Hüseyn Buhârî) 466.
ravda-tüt-tâlibîn (Nevevî) 1156.
ravd-ul-enf (Süheylî) 1114.
ravd-ur-riyhân (Yâfi'î) 1189.
redd-i ael-imâmiyye (Süveydî Alî) 1174.
redd-i revâfid (imâm-ı Rabbânî) 509, 1121.
redd-i vehhâbi (Müftî Mahmûd) 51, 120, 459, 465,
467, 1055.
redd-ü alâ-men-enkeret tesavvuf (Ahmed Cezâirî)
(1034).
redd-ül-cemîl (Gazâlî) 372, 1102.
redd-ül-muhtâr (ibni Âbidîn) 9, 19, 20, 21, 34, 35, 43,
50, 51, 52, 54, 72, 80, 96, 112, 115, 123, 124, 130,
132, 134, 135, 142, 143, 148, 156, 157, 158,
159, 160, 163, 165, 177, 181, 182, 184, 200,
204, 205, 207, 210, 211, 215, 216, 217, 218,
221, 230, 231, 236, 237, 238, 243, 244, 249,
253, 257, 263, 275, 277, 278, 280, 281, 282,
283, 285, 287, 288, 294, 296, 300, 301, 302,
304, 309, 314, 317, 320, 321, 323, 330, 335,
336, 338, 352, 356, 357, 363, 364, 382, 388,
407, 408, 409, 410, 422, 432, 434, 435, 437,
440, 441, 443, 444, 445, 448, 450, 453, 462,
463, 468, 487, 546, 568, 572, 575, 577, 579,
583, 588, 592, 593, 594, 598, 599, 601, 602,
613, 614, 615, 616, 617, 618, 620, 622, 624,
626, 634, 635, 646, 692, 695, 696, 722, 726,
734, 740, 760, 779, 780, 781, 783, 784, 796,
809, 812, 816, 817, 838, 863, 865, 869, 872,
873, 874, 876, 880, 886, 889, 892, 897, 899,
923, 994, 1006, 1025, 1029, 1044, 1112.
redd-ül-muhtâr tercemesi (Ahmed Dâvüdoğlu) 9.
reşehât (Alî bin Hüseyn) 458, 501, 720, 745, 751, 943,
1075, 1079, 1093, 1126, 1137, 1143, 1146, 1179.
revâ'ilulbeyân (Muhammed Alî) 887.
risâle-i bedreddîn (Hurûfî babası) 503.
risâle-i gavsîyye (Abdülkâdir Geylânî) 929.
risâle-i hurûfî (Hurûfî babası) 503.
risâle-i kudsiyye (Muhammed Pârisâ) 1146.
risâle-i küseyriyye (Küseyrî) 448, 788, 1129.
risâle-i mevkûd (Alî Haydar) 1076.
risâle-i nokta (Hurûfî babası) 503.
risâle-i samsâmiyye fi reddin-nasârâ (Abdüllah bin
Destân Mustafâ)
risâle-i ünsîyye (Ya'kûb-i Çerhî) 132, 1174, 1190.
risâletü fişşürûr-is salât il cum'a (Bâkânî) 1079.
risâle-tül-eş-ariyye (Beyhekî) 465.
risâle-tül-kirâe (Yahyâ) 727, 1190.
risâle-tün-nüriyye (Akşemseddîn) 1074.
risâle-tüs-sünniyyîn fi redd-i ael-mübtedî'n (Mustafâ
Kırımî) 453.
riyâd-ün-nâsihîn (Muhammed Rebhâmî) 47, 64, 164,
182, 210, 212, 231, 265, 286, 312, 313, 316,
352, 364, 375, 383, 420, 569, 598, 627, 628,
641, 728, 786, 856, 1046, 1058, 1146.
riyâdüssâdat fi-İsbât-il-kerâmât lil-Evliyâ-i hâlel-
hayât ve ba'del memât (Abdülhalîm bin Muham-
med Siyâlkütî) 85, 454, 1192.
riyâdussâlihîn (Nevevî) 364, 1156.
rubâ'ıyyât (Muhammed Bâkî) 970, 1121.
rub-ı dâirenin sûret-i isti'mâli (Ahmed Ziyâ Beğ)
187, 189, 198.
rubu'ı mukantarât (Abdüllah bin Alî Mardîni) 1245.
rûh-ul-beyân (İsmâ'il Hakkî) 281, 355, 390, 418,
531, 782, 783, 1124, 1155.
rûh-ul-meânî [Âlûsî tefsiri] (Âlûsî) 451, 1077.
rûh-ul-mecelle (hâci Reşid Pâşa) 816, 884, 1162.

- S -

Sabbül'azâb (Mahmûd Şükrî Âlûsî) 1077.
sadrüşşerî'a şerhi (Sadrüşşerî'a) 1084.

safahat (Muhammed Âkif) 1140.
safve-tüs-safve (ibni Cevzî) 458.
safve-tüs-safve (ibni Merzûk)
sagîr (Taberânî) 1180.
sahîhayn 212, 993, 1153.
sahîh-i meslek (Redd-i vehhâbiyyet Şems-ül-hak
Efgânî)
sakal bıyık risâlesi (Muhammed Hakki) 1143.
salât-ı Mes'ûdî (Mes'ûd bin Muhammed Se-
merkandî) 419.
sârim-ül-Hindî fî-unuk-in-Necdî (Atâi Mekkî) Mis-
bâh 4.
savâ'ik verru'üd reddan aleşşakiyyî Abdül'aziz Su'üd
(Afifuddîn) Misbâh 6.
savâ'ik-ul-ilâhiyye (Süleymân bin Abdülvehhâb) 454,
1172.
savâ'ik-ul-muhrika (ibni Hacer-i Mekkî) 465, 472,
495, 1114, 1184.
se'âdet-i ebediyye 3, 8, 9, 10, 11, 16, 17, 131, 208,
280, 401, 713, 1052, 1112.
se'âdet-üd-dâreyn (Âlûsî) 1077.
se'âdet-üd-dâreyn (Yûsüf Nebhânî) 458, 1132.
sebe'ul-esrâr (.....) 1132.
sebîl-ün-necât (Abdürrahmân Kuttî) 455, 1114.
sebîl-ür-reşad (Mecmû'a) 197.
sedâd-üd-dîn (Muhammed bin Abdürresûl) 1077.
sefer-i âhîret (Abdülhakîm Efendi) 988.
sefer-üs-se'âdet şerhi (Abdülhak-ı Dehlevî)
sefinet-ül-Evliyâ (Dârâ Şekve) (1070) 1075.
segâir ve kebâr (ibni Nuceym) 365, 1053, 1115.
sell-ül-hisâm-il-hindî (ibni Âbidîn) 448.
semerât-ül-fuâd (Sarî Abdüllah) 1054, 1155.
serhend-i şerîf (Ahmed Tuncer)
seyâhatnâme-i Kâsım Bağdâdî (İbrâhîm Arvas) 1061.
seyf-ül-bâtır (Alî bin Ahmed Hîtî) 1075.
seyf-ül-cebbâr (Fadl-ı Resûl Bedâyûnî) 458, 1117.
seyf-ül-cihâd reddü aiel-müddeî-fil ictihâd (Abdül-
lah bin Abdülâtîf) Misbâh 5.
seyf-ül-ebraîr (M.Abdürrahmân) 459, 468, 889.
seyf-ül-Hak (Ahmed Bâbe) 460.
seyf-ül-hindî (San'ânî) 1166.
seyf-ullah (Sun'ullah-ı Halebî) 455.
seyfüssârim (Birgivi) 1033.
sîrât-ül-müstekîm (İbrâhîm Fasîh Hayderî) (1299),
372.
sîrât-ı müstekîm (İsmâ'îl Dehlevî) 1176.
sîrr-ı fûrkan (Sırrı Pâşa) 367, 1171.
sîrac-ül-vehhâc (Ebû Bekr) 1007, 1090.
silsile-i aliyye (Hâlid-i Bağdâdî) 966, 993, 1075.
silsile-tül-ârifîn (Kâdî Muhammed) 1148.
simtul'abkarî (Abdülhamîd Harpûtî) 701.
sîret-i ibni Hişâm (ibni Hişâm) 374, 1114.
sîret-i resûlullah (ibni İshak) 374, 1114, 1189.
sîret-i şâmî (Muhammed bin Yûsüf) (942), 443.
sîret-ün-nebeviyye (Ahmed Dahlân)
siyerül-aktâb (Hediyye bin Abdürrahîm Çeştî) 722,
1064.
siyer-ül evliyâ (Muhammed bin Mahmûd) 733, 767,
1177.
siyer-ül-kebir (Muhammed Şeybânî) 268, 786, 1149,
1178.
siyer-üs-sagîr (Muhammed Şeybânî) 268.
siyâlkûtî hâşiyesi (Abdülhakîm Siyâlkûtî) 1062.
siyânet-ül insan (Muhammed Beşîr) 1071.
surre-tül-fetâvâ (Muhammed Sâdik) 1003, 1147.
sûâl-cevâb (Niyâzî Mısırî) 1075.
sübül-üs-selâm (Emîr Muhammed bin İsmâ'îl
San'ânî) 1114.
süddî tefsiri (İsmâ'îl Küfî) 391.
sükertah (Muhammed Bahît) 876.
sülûk risâlesi (Tokatlı Muhammed Emîn) 419.
sünen (Dâre Kutnî) 424, 1088.

sünen (Sicstânî) 424, 1171.
sünen (Sâfî'î) 1175.
sünen (Yahyâ bin Muhammed) 1190.
sünen "hadîs kitâbları" (Ebû Dâvûd, Tirmüzî, Nesâî,
ibni Mâce, Beyhekî) 63, 313, 424, 534, 1057,
1082, 1115, 1155, 1183.
sünen (ibni Cüreyc) 1113.
süyûf-i müşrika (Âlûsî) 1077.
süyûf-ullahil-ecille (Muhammed Âşık-ur-rahmân) 250.

- Ş -

Şâfî (Ebûlbekâ) 1093.
şahnâme (Firdevsî) 1131, 1175.
şakâ'ık-i nu'mâniyye (Taşköprü-zâde) 22, 504, 1182.
şâm târihi (ibni Asâkir) 1113.
şemâil-i şerîfe (Tirmüzî) 620, 1183.
şemâil-i şerîfe tercemesi (Hüsâmeddîn) 202.
şems-ül-hakîka (İshak Harputlu) 1123.
şems-üş-sümûs (Hasen Şükri) 1105.
şerh-i akâid (Teftâzânî) 782, 1062.
şerh-i akâid hâşiyesi (Hayâlî) 1062, 1109.
şerh-i akâid tercemesi (Sırrı Pâşa) 1171.
şerh-il ihyâ (Seyyid Mürtedâ Hanefî) 458,
şerh-i hadîs-i erba'in (ibni Kemâl) 286, 1071.
şerh-i hizb-il bahr (Ahmed Zerrûk) 458, 1073.
şerh-i mekâsîd (Teftâzânî) 472, 479.
şerh-i menâr (ibni Melek) 279, 473, 474, 1115.
şerh-i mevâkîf (Seyyid Şerîf) 20, 82, 232, 411, 419,
431, 1043, 1048, 1052, 1081, 1124, 1125.
şerh-i mevâkîf hâşiyesi (Abdülhakîm Siyâlkûtî) 1124.
şerh-i muhtasar-il Vikâye (Bâkânî) 1079.
şerh-i mühezzeb (Nevevî) 632.
şerh-i rubâ'iyât-i Abd-il Bâkî (imâm-ı Rabbânî) 968,
1122.
şerh-i sirâci (Seyyid şerîf Cürçânî) 996.
şerh-i şifâ (Şihâbeddîn Haffâcî) 458.
şerh-ul ma'fûvât (Süleymân Es'irdî) 397.
şerh-ul metâlî' il envâr hâşiyesi (Seyyid Şerîf) 1052.
şerh-ul menâzil (ibn-ül Kayyûm) 1172.
şerh-ül mevâhib (Muhammed Zerkânî) 43, 281, 378,
387, 458, 783.
şerh-ul şathiyât (Ruzbehân-ı Baklî) 1163.
şerh-ul vasâya (Fadl) 1098.
Şerh-ün-nikâye-muhtasar-il-vikâye (Bâkânî) 1079.
şerh-ur-risâlet-ir-reddiyye alâ tarîfet-il vehhâbiyye
(Şeyh-ül-islâm Muhammed Atâullah) 454, 1206.
şerh-uş-şemâil (Münâvî) 458.
şerh-us-südûr (Süyûtî) 1005.
şerh-us-sünne (Begavî ve Lalkâî)
şevâhid-ül hak (Yûsüf Nebhânî) 443, 449, 451, 454,
458, 469, 471, 1077, 1116, 1193.
şevâhid-ün-nübüvve fârisî (Câmî) 387, 1137.
şevâhid-ün-nübüvve tercemesi 1137, 1169.
şifâ-i şerîf (Kâdî İyâd) 458, 1125.
şifâ-üs-sikâm (Alî Sübkî) 348, 450, 454, 492, 499,
1092.
şir'at-ül-islâm (Muhammed bin Ebû Bekr) 19, 286,
329, 365, 366, 401, 439, 440, 601, 615, 634,
1005, 1008, 1009, 1142.
şir'at-ül-islâm şerhi (Ya'kûb bin Seyyid Alî) 127, 209,
219, 271, 392, 476, 595, 596, 598, 605, 648, 728,
730, 888, 1003, 1009, 1036, 1142, 1190.
şu'âbü'l-imân (Beyhekî) 1082.
şûrût (Ebû Hanîfe) 441.
şu'ûrun vergileri (Bergson) 27, 1082.

- T -

Tabakât-i sôfiyye (Abdürrahmân Sülemî) 1172.
tabakât-ül kübrâ (Abdülvehhâb-ı Şa'rânî) 1068,
1171.
taberî târihi (Alî bin Muhammed Şimşâtî) 1181.
tâciyye fî isbât-i râbita (Tâcüddin-i Hindî) 1181.

tâc-ül-asfiyâ (...) 1132.
tahkîk ve îzâh (Abdül'azîz Bâz vehhâbi) 471.
tahkîkât (Muhammed Pârisâ) 1146.
tahkîkiyye (Sünbül Sinân) 1174.
tahkîk-ul-burhân (Mer'î) 633, 1135.
tahkîk-ul hakk-ül mübin (Ahmed Sa'îd) 455, 457, 1004, 1073.
tahrîr (ibni Hümâm) 629, 636, 1113, 1114.
tahrîr şerhi (ibni Emir Hâc) 134, 148.
tahtâvî İmdâd hâşiyesi (Tahtâvî) 126, 204, 218, 219, 221, 226, 250, 251, 259, 262, 279, 360, 445, 465, 1003, 1019.
tahzîr-ül-müslimîn (Ezherî Muhammed Beşîr) 419.
tâ'iyye kasîdesi (Ömer bin Fârid) 1160.
takrîb-ül-üsûl (Ahmed Dahlân) 458,
takrîr (ibni Emir Hâc) 120, 1113.
takrîr (Muhammed Ebâbertî) 1142.
takvîm-i Ebûzziyâ (Ebûzziyâ Tevfîk) 358, 361, 761.
takvîm-i Ziyâ 197.
takvîyet-ül-beyân (Gulâm Resûl Dervâzî) 1176.
takvîyet-ül imân (İsmâ'îl Dehlevî) 1176.
ta'likât-ül-avârîf (imâm-î Rabbânî) 1122.
talmud (Yehûdîler) 1152.
ta'lim-üs-sübyân (M.Yüsûf Horasân) 1117.
tanrı buyruğu tefsîri (Ömer Rızâ) 1161.
ta'rîfât (Seyyid Şerîf) 489.
târîh-i celâlî (Melîkşâh) 1134.
târîh-i evliyâ (Ebül-esfâr Alî) 1081.
târîh-i devlet-i Osmâniyye (Abdürrahmân Şeref) 297.
târîh-i hanbelî (Ahmed ibni Hanbel) 390,
târîh-i isbehân (ibni Mende) 1115.
târîh-i vehhâbiyyân (Eyyüb Sabri pâşa) 458, 1098.
târîh-ul-islâm (Zehebî) 1194.
târîh-ul-ümem (Taberî) 1180.
târîh-ul-mezâhib-ül-islâmiyye (Ebû Zühre) 453, 494,
tarîkat-i bektâşîyye (Müncî baba) 504.
tarîkat-i Muhammediyye (Birgivi) 337, 640, 646, 736, 1061, 1083.
tarîk-un-necât (Hasen Cân) 455,
tâtârhanîyye (Âlim bin Alâ) 242, 264, 269, 287, 299, 448, 465, 477, 567, 695, 718, 1076.
tathîr-ül-cenân (ibni Hacer-i Mekkî)
tathîr-ül-füâd (Muhammed Bahî) 492, 495, 1116.
tavâli'ul envâr (Beydâvî) 457, 1082.
te'arrûf (Ebû İshâk Gûlâbâdî) 927, 928, 962, 1067, 1082, 1093.
te'arrûf şerhi (Alî bin İsmâ'îl) 1075.
tebsîr-ür-rahmân (Zeyn-üddîn Alî bin Ahmed) 68,
tebyîn (Zeylâ'î) 204, 262, 996, 1196.
tebyîn hâşiyesi (Şelbî) 218, 262, 314, 1196.
tecnîs (Burhâneddîn-i Alî Merginânî) 264, 269, 285, 392, 393, 395, 1084.
tecrîbî kimyâ (F.Arnd) 41.
tecrîd (Zehebî) 1194.
tecrîd (Mahmûd Nasîrüddîn Tûsî)
tecrîd "fikh" (Mahmûd Buhârî) 1125, 1131.
tecrîd hâşiyesi (Kâdîzâde) 1125.
tecrîd-i sarîh (Zübeydî) 66, 1083, 1194.
tecvîd (Abdürrahmân) 1125.
tefhîmât (Şâh Velîyyullah) 165, 263,
tefsîr Ahmedî fârisî (Ahmed ciyû Hindî) (1130).
tefsîr-i Alî Cürçânî (Alî Cürçânî) 375,
tefsîr-i Âlûsî (Âlûsî Şihâbüddîn) 451, 1077.
tefsîr-i arâyîs (Ruzbehân) 1163.
tefsîr-i Attâbî (Ahmed Hanefî) (586).
tefsîr-i azîzî (Abdül'azîz-i Dehlevî) 82, 530, 903, 993, 1060.
tefsîr-i basît (Vâhidî) 311, 1187.
tefsîr-i begavî (Begavî) 389, 507, 1081.
tefsîr-i beydâvî [envâr-üt-tenzîl] (Kâdî Beydâvî) 45, 82, 379, 389, 390, 463, 475, 825, 992, 1082, 1125, 1180.

tefsîr-i celâleyn (Süyûtî) 390, 1175.
tefsîr-i çerhî (Ya'kûb-i Çerhî) 992
tefsîr-i ebülleys (Semerkandî) 45, 1094.
tefsîr-i ebüssü'ûd (Ebüssü'ûd) 417, 604, 1165.
tefsîr-i hakâik (Sülemî) 415, 1172.
tefsîr-i hâzin (Alâüddîn-i Bağdâdî) 418, 699, 1074.
tefsîr-i hüseyîni (Hüseyin Vâ'iz) 9, 70, 355, 475, 479, 1165.
tefsîr-i ibni cüreyc (Abdülmelik) 1113.
tefsîr-i ibni kesîr (ibni Kesîr) 887.
tefsîr-i ibni Merdeveyh (ibni Merdeveyh) 1165.
tefsîr-i kebîr (Fahreddîn Râzî) 417, 480, 1013, 1165.
tefsîr-i kelbî (Kelbî) 415,
tefsîr-i kurtubî (Kurtubî) 264, 1110, 1129.
tefsîr-i mazherî (Senâullah) 9, 175, 252, 261, 262, 390, 391, 427, 448, 461, 476, 479, 553, 604, 770, 784, 992, 993, 1044, 1165, 1168.
tefsîr-i me'âlim-üt-tenzîl (Begavî) 389, 507, 1081.
tefsîr-i medârik (Nesefî Abdüllah) 731, 1155.
tefsîr-i mevâkib (İsmâ'îl Ferrüh) 45, 392, 475, 604, 731, 1112.
tefsîr-i mugnî (ibni Cevzî) 210, 211, 311, 1068.
tefsîr-i mukâtil (Mukâtil) 415,
tefsîr-i nahcivânî (Ni'metullah) (920), 1205.
tefsîr-i nesûhî (Muhammed bin nesûh) 1156.
tefsîr-i nişâpûrî [Garâib] (Hasen bin Muhammed)
tefsîr-i rûh-ul beyân (İsmâ'îl Hakkî) 281, 355, 390, 418, 530, 782, 783, 1124, 1155.
tefsîr-i Rüstagfenî (Abdürrezzak Hanbelî) (661).
tefsîr-i sa'lebî (Sa'lebî) 416,
tefsîr-i sâvî (Ahmed bin Sâvî) 82, 209, 1117.
tefsîr-i sülemî [Hakâik] (Sülemî) 415, 1172.
tefsîr-i süddî (İsmâ'îl Kûfî) (127), 391.
tefsîr-i şeyhzâde (Şeyhzâde) 82, 491, 825, 1180.
tefsîr-i taberî (ibni Cerîr) 1180, 1181.
tefsîr-i tabersî (Fadl Şî'î) 1181.
tefsîr-i teysîr (Nesefî Ömer) 1182.
tefsîr-i tîbyân (Muhammed bin Hamza) 45, 604, 784, 1165.
tefsîr-i Vâhidî [Vesit] (Vâhidî) 311, 416, 629, 1187.
tefsîr-i vecîz (Vâhidî) 1187.
tefsîr-i zâhidî (Muhammed bin Abdürrahmân Buhârî) (546), 375.
tehfâ-ül-felâsife (Gazâlî) 82, 1103.
tehlîliyye (imâm-ı Rabbânî) 1122.
tehzîb (Hüseyin Begavî) 809, 1081.
tehzîb (tehzîb şerh-i câmi'ussagîr Şeybânî) (Mu-tahhar Yezdî) (591).
tehzîb (Molla Arab) 504.
tehzîb (Ebû Ca'fer) 808, 1085.
tehzîb-i siyer (ibni İshak) 1115.
telhîs (Muhammed Kazvînî) 1164.
telvîh şerh-i tenkîh (Sa'deddîn Teftâzânî) 630, 1163.
temhîd (Ebû Şekûr Muhammed Sülemî) 1155, 1172.
temhîd (Meymûn bin Muhammed Nesefî) 1155.
temrînât (Ahmed Na'im) 1072.
tenbîh-ül-gabî (Süyûtî) 463.
tenbîh-ül-gâfilîn (Ebülleys) 442, 598, 644, 1009, 1094.
tenkîh (Sadrüşşerî'a-i sâni) 1164.
tenkîh-ül-keilm (Abdüllatif) 543, 1067.
Tenvîh (Sadrüş-şerî'a) 1164.
tenvîr-ül-ebşâr (Şemsüddîn Timûrtaşî) 452, 462, 1178.
tenvîr-ül-ezhân (Mustafâ) 204,
tenvîr-ül-halek (Süyûtî) 463,
terceme-tül-muhtasar (Celâleddîn) 884, 1084.
tergîb (Abdül'azîm Münzirî) 1144.
tergîbüssalât (Muhammed bin Ahmed Zâhid) 98, 110, 154, 164, 175, 236, 238, 239, 242, 244, 250, 263, 265, 269, 283, 427, 723, 725, 727, 742, 1142.
te'sîs (Debbûsî) 1089.

teshîl-ül-menâfi (İbrâhîm Ezrak) 626, 649, 652, 656, 661, 665, 666, 670, 673, 734, 741, 783, 784, 1194.
tetimme-tül-mazher (.....) 384.
tetimmet-ül-fetâvâ (Mahmûd Buhârî) (616).
tevdîh şerh-i tenkîh (Sadrüşşerî'a) 1164.
tevrât (Mûsâ aleyhisselâma nâzil olan kitâb) 33, 43, 104, 368, 382, 388, 389, 498, 704, 714, 715, 724, 773, 1043, 1044, 1126, 1151, 1182, 1189, 1194.
tezekkürü âsâril-vâride (ibni Hacer) 741.
tezkire-tül Evliyâ (Ferideddîn-i Attâr) 312, 395, 787, 1093, 1101.
tezkire-i kurtubî (Ebû Abdüllah Kurtubî) 80, 442, 477, 738, 740, 775, 1025, 1044, 1129, 1197.
tezkire-i şu'arâ (Lutfullah) 1131, 1155.
tezkiret-ülil-elbâb (Dâvûd Antâkî) 652.
tezkiye-i Ehl-i beyt (Mevlevî Osmân efendi) 61, 732, the gospel in many tongues (İngiliz İncil Cem'iyeti) 376.
the Proof of Prophethood (Hakikat Kitâbevi) 1121, 1181.
tıbbî nebâtlar (Dr. Heraud) 674.
tıbbinnebevî (Zehebî) 652, 693, 719, 734, 1194.
toprak (Şemseddin Sâmî) 514.
tuhe (Behâeddîn-i Buhârî) 1081.
tuhe (ibni Hacer-i Mekkî) 269, 1064.
tuhe hâşiyesi (İsmâ'îl Nablûsî) 1123.
tuhe-i isnâ aşeriyye (Şâh Abdül'aziz Dehlevî) 61, 765, 992, 1059, 1181.
tuhe-i Vehbî (Muhammed Mer'aşî) 1145.
tuhe-tül-ibrâr (Muhammed Bâbertî) 1142.
tuhe-tül-erib (Abdüllah-i Tercümân) 372, 1067, 1131.
tuhe-tül-fukahâ (Muhammed Semerkandî) 269, 811, 892, 1126.
tuhe-tül-ihvân (Halîl bin Osmân) 418.
tuhe-tül-ihvân (Mustafâ Rüşdî) 638.
tuhe-tül-muhtâc (ibni Hacer-i Mekkî) 462, 1114.
tuhe-tül-uşşak (Hayder-i zâde İbrâhîm) 1055.
tuhfetürâğîb (Ahmed bin Selâme eş-şâfi'î) 1197.
tuhe-tüs-sâlikîn (Muhammed Pârisâ) 470, 1146.
tuhe-tüs-sâlikîn (Tür-püşti) 1184.
tuhe-tüz-züvvar (ibni Hacer-i Mekkî) 458.
turâbnâme (hurûfî babası) 503.
türkiye gazetesi (Enver Ören) 162, 187, 471, 628, 654, 802.
türkiye târihi (T. Yılmaz Öztuna) 1063.
türpüşti risâlesi (Fadlullah) 89.
turub-ül-emâsil (Abdülhay Lüknevî) 1077.
tüzük bâbüri (Bâbü Şâh) 1079.

- U -

Ukûd-üd-dürriyye (ibni Âbidîn) 205, 334, 341, 471, 575, 591, 638, 731, 734, 825, 1005.
ukûd-ül cem'an fi vefiyât-il a'yân (Zerkeşî) 1195.
ulemâ-ül müslimîn vel muhâlifîn (Hakikat Kitâbevi) 458, 492, 512, 1143.
umdet-ül-akâid (Abdüllah Neseffî) 1155.
umdet-ül-islâm (Abdül'aziz) 163, 255, 256, 275, 283, 401, 742, 1059.
umdet-ül-kitâb (Ebülkâsım Yüsüf) (415).
umdet-ül-makâmât (M.Fadlullah) 1121, 1145, 1146, 1193.
umdet-ül-müftî (Sadr-üş-şehîd Ömer) 269, 1111.
urvet-ül-vüskâ (Muhammed Bâkrî) 1141.
uyûn-ül-besâir (Hamevî) 157, 232, 248, 254, 279, 285, 287, 338, 391, 594, 629, 802, 900, 1071.

- Ü -

Ünsiyye (Ya'kûb Çerhî) 132, 1174, 1190.
üns-üt-tâibîn (Ahmed Câmî) 60, 419, 1070.
üss-i zafer (Muhammed Es'ad) 1143.
üstüvânî risâlesi (Üstüvânî) 207, 1186.

üsüd-ül-gâbe (ibni Esîr) 1014, 1113.
üsûl (Serahşî) 1169.
üsûl-i fikh (ibni Melek) 1115.
üsûl-ül-erbe'a fi-terdîd-il vehhâbiyye (Muhammed Hasen Cân) 442, 447, 448, 466, 468, 469.
üsûl-üt-tevhîd (Ebül-Kâsım Ahmed Saffâr) (336).

- V -

Vâfi (Abdüllah Neseffî) 1093, 1155.
vakfunniyyât (Ahmed ibni Kemâl) 444.
vâk'at (Hulvânî) 1178.
vâk'at (Muhammed Buhârî) 1131.
vâkîdî târihi (Muhammed bin Ömer) 1014.
vankuli (Lügat) 1119.
vâsita (ibni Teymiyye) 491, 496, 499.
vasiyyetnâme (Abdülhâlîk) 1062.
vasiyyetnâme (Birgivî) 52, 110, 140, 164, 434, 1023, 1044, 1083.
vecîz (Vâhidî) 1187.
vehbâniyye şerhi (Şernblâli) 629.
vehhâbi mezhebinin iç yüzü (Ebül-Hâmid Muhammed Ziyâ) 1179.
vehhâbilere reddiyye (Atâullah) 454.
velvâliciyye (Zahirüddîn-i İshak) 257, 260, 269, 1194.
vesîlet-ül-kabûl (Nakşibend-i sâni'nin Mektûbâtı) vesîlet-ün-necât (Süleymân Çelebî) 1173.
vesit (Vâhidî) 1187.
vikâye (Burhân-üş-şerî'a Mahmûd) 444, 858, 1019, 1084, 1125, 1164.
vikâye şerhi (Abdülhak-ı Sücdâlî) 269, 1061.
vikâye şerhi (Sadr-üş-şerî'a) 1084, 1164.
vikâye şerhi (Şeyhzâde Muhammed) 1180.
vikâye şerhi (Timurtâşî) 1178.
vilâyetnâme (hurûfî babası) 503.
virân abdal risâlesi (hurûfî) 503.

- Y -

Yahyâ efendi fetvâsi (Yahyâ Efendi) 339, 631, yenâbî' (Muhammed İsferrânî) (747).
yeni dünya nizâmı (Beşir Kâdiyanî) 485.
yeni türkçe lügat (M.Behâüddîn)
yevâkit-ül-Haremeyn (Muhammed Ma'sûm) 1145.
yüz karası (Hilmi İşik) 8.

- Z -

Zâd-i me'âd (Fahr-üd-dîn-i Râzî) 1014.
zâd-ül-ibrâr (Celâleddîn-i Hindî) 1085.
zâd-ül-lebbî (Abdülhakîm Siyalkûtî) 456.
zâd-ül-me'âd (ibni Kayyim-i Cevziyye) 1115.
zâd-ül-mukvîn (...) 211, 384, 1058.
zahîret-ül fetâvâ (Mahmûd Buhârî) 834, 1131.
zahîre (Neseffî) 292, 1155.
zahîretül-fikh-il-kubrâ (Tâhir Muhammed Mâlikî) 296, 453, 1117.
zahîret-ül-ukbâ (Ehî Çelebî) 1084, 1192.
zebûr (Dâvûd aleyhisselâma nâzil olan kitâb) 104, 368, 773, 1043, 1089.
zehîre il-Kurâfî (Şihâbüddîn Ahmed Mâlikî) 159.
zemaşşerî tefsîri (Zemaşşerî) 416, 513, 1125, 1194.
zend (Zerdüşti) 1195.
zentroll Blatt (Alman Kimyâ Merkezi) 1078.
zevâcir (ibni Hacer-i Mekkî) 132, 238, 453, 603, 627, 1114, 1144.
zeyniyye (ibni Nuceym) 1115.
zikrullah (Allâme Habîb-ül-Hak) 1116.
zînet-ül hayât (Yüsüf Hemedânî) 1193.
ziyâdât (Muhammed Şeybânî) 268, 292.
ziyâ pâşa (Kaya Bilgegil) 1086.
ziyâret-ül kubûr (Birgivî) 1083.
zührul-müteehhilîn (Birgivî) 1083.
zübdet-ül-ahbâr (Rükneddîn Bağdâdî) 1045.
zübdet-ül-makâmât (Muhammed Hâşim Keşmî) 1002, 1121, 1144, 1145.

SE'ÂDET-İ EBEDİYYE FİHRİSTİ

Rakamlar sahife numaralarıdır

Parantez içindeki sahife numarası, madde başı olduğunu göstermektedir.

- A -

Abbâsiler 52, 119, 350, 489, 515, 535, (1059), 1135.
abdest almak (122), 123, 124, 149, 150, 151, 161, 643.
abdestin edebleri (123).
abdestin farzları (122).
abdestin sünnetleri 86, (122).
abdest suyu nasıl olmalı 155, (160), 161, 162.
abdesti bozan şeyler (125), (126), 127, 129, 130.
abdestsiz nemâz (122), 127.
abdest bozmak âdâbı 122, 123, 124, (125), 242.
Abdülhakîm efendinin bir mektûbu 10.
Abdülhâlîk Goncdüvânînin oğluna nasîhati 1062.
abes (236), 399, 518, 594, 601, 637, 721, 750, 853.
açık gezenler 35, (163), 164, 165, 166, 167.
açlık kerâmeti arttırır (749), 1169.
âd kavmi 1110, 1166.
adâk sadaka (330), 448.
adâk kurbanı 325, (332), 479, 778.
adâk orucu 314, (330), 336.
adâlet 28, 39, 315, (403), 523, 527, 532, 533, 840, 1046.
adam öldürmek 54, 728, 874, 881, 882, (892), (893), 894, 895, 1005.
adem 73, 521, (754), 755, 911, 912, 930, 932, 963, 964.
âdet ve ibâdet (51), 52, 67, 96, 113, 164, 165, 286, (302), 336, 337, 723, 862, 1000.
âdetler delîl-i şer'î olamaz 67, (302).
âdet-i ilâhiyye 433, (434), 478, 479, 518, (683), 684, 685, (747), 788, 963, (1015).
âdet-i islâm 28, (52), 165, 302.
âdetde bid'at 52, 70, (630), 631.
âdet zemânî (136), 137, 138, 139, 602, 889.
adevîler 489.
âdil kime denir 133, 315, (403), 884.
adliyye câmi'i 1131.
âfâk 372, 522, 764, 924, (933), 934, 936, 937, 938, 939.
âfiyyet nedir (695).
afv-i ilâhî 17, 59, (98), 99, 132, 357, (519), 846, 910, 989, 991.
afyon otu 618, 626, 627, (632).
ağırlığın sakımı kanûnu 539.
ağır su 556, 557.
ağız ile niyyet etmemelidir 123, 214, (215).
ahdnâme yazmak 1012, (1034).
âhîret senesi (68), 1044.
âhîr zemân 118, (775), 970, 1145.
âhîr zuhûr nemâzi (258).
âhîret hayâtı 32, 68, (88), 89, 283, 682, 707, 988.
âhîret kardeşi 570.
âhîrete inanmak 27, 40, 58, 107, 700, (707).
âhîrete inanmıyanlar 31, 107, (758).
ahkâm-ı islâmîyye 9, (18), 20, 23, 25, 30, 34, 42, 48, 50, 57, 63, 68, 95, 100, 103, 230, 401, (437), 469, 959, 1048.
ahkâm zemânla değişir (28), 57, (67), 148, 470, 493.
ahlâk 24, 28, 42, 430, 532, 601, 760, 788, 842, 1045, 1046, 1047.
ahmaklık 32, 37, 41, 66, 67, 104, 470, 520, 601, (650), 758, 762, 771, 842, 907, 912, 1045, 1170.
ahmediyye câmi'i 1124.
ahmediyye fırkası (484), 1072.
ahmed pâşa câmi'i 1100.

aids hastalığı 140.
akâid bilgisi (103).
akar sular (161).
akça denilen para 297.
akîka kesmek (329).
âkîl ve bâliğ olmak 175, 226, (1021).
akıl nedir 32, 40, 78, 102, 106, (404), 405, 482, 491, (529), 530, 736, 762, 973, 988, 1057, 1248.
akla uymak 26, 27, 32, 104, 252, 404, (405), 492, 646, 679, 680, 729, (762), 771, 782, 928, 1044, 1117.
akıl göz gibidir (762).
akıl hastası için ilâç (992), 993.
akılın alâmeti 27, 41, 66, 307, (762), (899).
akılın hudûdu (41), 404, (405), 406, 467, 482, 492, 753, 756, 761, 962, 1117.
akl-ı sakîm (405).
akl-ı selîm 32, (405), 530, 1248.
aklılı [âkîl] çocuk 226, 307, (797), (898), 1001.
akrabâyı ziyâret 118, 266, 356, 365, 590, 595, (699).
aksırmak 231, 363, (365).
aks-i sadâ (724), 725.
akşam nemâzi 121, (178), 182.
alay etmemeli 39, (99), 1020.
albûminûri (652).
âlem 101, (116), 371, 756, (759), 926, 928, 930, 947, 967, 968, 1041.
âlem-i ecsâd (87), 88.
âlem-i emr 719, 914, (915), 916, 917.
âlem-i ervâh (87), 88, 719, 915.
âlem-i halk 914, (915), 916, 917.
âlem-i kebir 86, (914), 915, 916, 917, 929.
âlem-i misâl 79, 80, 84, 85, 86, (87), 88, 764, 928, 929, 933.
âlem yokdan var edilmiştir 1043.
âlem-i mülk ve melekût (756), 758, 915.
âlem-i sagîr (86), 914, 916.
âlem-i şehâdet 80, 84, 87, (915).
alev (548), 735.
alevîler 61.
alfa ışınları 549.
alın yazısı 682.
alış veriş 337, 607, 610, 786, (792).
alış verişde aldanmak 642, (807), (808), 841, 845, 846.
alış verişde kâfire inanılır (622), 817, 835.
alış verişde muhayyer olmak (806), 810, 821, 870.
alkol pisdir 153, (154), 155, 624, 626.
alkollü içkiler 39, 98, 154, 274, 357, 487, 618, (624), 625, 673, 718, 721, 782, 880, 888.
Allah baba diyenler 36, 104.
Allahdan ümmîdi kesmek küfrdür 401.
Allahü teâlânın kulundan râzî olması 60, 785, (950).
Allahdan başka ism ile yemin edilmez 335, (338).
Allahdan başkası için hayvan kesilmez 333, 334, (778).
Allahü teâlâ çalışana verir 698, 760, 788, (789), (805), 891.
Allahü teâlâ hulûl etmez 55, (104), 372, 755, 943, 965, 969.
Allahü teâlâ vardır 56, (103), 116, 372, 541, 902, (906), 931, 962, 963, 1043.
Allahü teâlâ zulm etmez (30), 75, (403), 404, 481, 519, 701, 715, 955, 956.
Allahü teâlânın fi'li 86, (101).
Allahü teâlânın isimleri 47, 56, 86, 95, 327, 335, 338, (431), 432, 434, 521, 935, 943, 954, 955, 956.

Allahü teâlânın kudreti 4, 42, **(73)**, 74, 75, 80, 117, 442, 456, **(478)**, 479, 519, 520, 541, **(685)**, 756, 930, 945, 963.

Allahü teâlânın ni'metleri 5, 6, 30, **(31)**, **(102)**, 113, 478, 683.

Allahü teâlânın sevdikleri 21, 29, 43, 85, 118, 338, 426, **(448)**, 456, 695, **(904)**, 922, 946, 1057.

Allahü teâlânın sıfatları 43, **(55)**, 86, 101, **(103)**, 335, 433, 743, 744, 905, 929, 935, 936, 943, 955, 963.

Allahü teâlânın şer'î olmaz 55, 66, 76, 86, **(103)**, 209, 372,403, 432, 475, 478, 744, 756, 757, 778.

Allahü teâlâyâ yaklaşmak 92, 99, **(113)**, 278, **(449)**, 1057.

Allahü teâlânın yakın olması 55, 95, 99, **(113)**, 373, 743, 749, 752, 904, 925, **(930)**, 943, 1057.

Allahü teâlâyı görmek 56, **(104)**, 252, 265, 354, 379, **(756)**, 757, 769, 926, 927, 928, 947, 956.

Allahü teâlâyı sevmek 21, 118, **(426)**, **(428)**, 610, 719, 733, 767, 768, **(917)**, 923, 938, 950, 965.

altı günde yaratılanlar 915.

altın diş 133, 142, 143, **(144)**.

altın eşyâ kullanmak 133, 134, 143, 146, **(620)**, 621.

altın oluk 348.

altın para basılması 622, **(802)**.

altın yüzük 292, 378, **(620)**, 621.

altın zekâtı 115, 292, **(294)**.

a'mâl-i şer'iyye **(109)**.

amel **(19)**, 102, 480, 1249.

amel defteri **(58)**, 913.

amel üçe ayrılır **(19)**, 139, 143.

amelîyat olmak 39, 895.

âmentü **(579)**, 1001.

amonyak gazı 155, 688.

ampul 433, 548.

ana baba hakkı 164, 312, 351, 357, 591, **(595)**, 596, 601, 710, 790, 888, 892, 900, 1008.

anaya, babaya ve hükümete karşı gelmek büyük günâhdir 601, **(842)**.

ana babanın vazîfeleri 13, 34, 35, **(595)**, 888, 895.

anadolu hisârı 1080.

anadolu kavağı câmi'i 1133.

anâsır-ı erbe'a **(917)**, 924.

and vermek 335, 336, 337, **(338)**.

anemi hastalığı **(653)**.

angstrom uzunluk birimi 548.

anlamamak ve anlıyamamak 941.

anti-biotik ilaçlar 666, 667, 671, 673, 690, 692.

anti-septik ilaçlar 690.

anti-toksinler 977, **(983)**.

antropoloji 541.

anyon 547.

apartman hayâtı **(604)**, 810, 819, 822.

apollo fezâ gemisi 552.

arab edebiyâtı 45, 46, 47, 376.

arab ne demektir **(375)**, 376, 1128.

arab câmi'i 1136, 1153.

arab kabileleri 1070, **(1128)**, 1166.

arabada nemâz kılmak **(223)**.

arabî ayın birinci günü **(359)**.

arabî ilmler 45, 47.

arabî öğrenmek çok sevâbdır 47.

arafât meydânı 140, 203, 258, 266, 343, 344, 345, 346.

arefe gecesi 346, **(352)**, 356, 357.

arefe günü 140, 266, 326, 339, 343, 346, 352, **(357)**, 360.

arı sokması **(674)**.

ârif kime denir 430, 679, 717, 927, 929, 940, 942, 950, 965, 1037, **(1051)**, 1055, **(1057)**.

âriyet vermek **(606)**, 800, 827, 837, 853, 869.

arkadaşlık 35, 38, 118, 365, 378, 627, **(645)**, **(646)**, 1062.

arnavutköy câmi'i 1132.

arraf (falci) **(890)**.

arş-ı ilâhî 55, 354, **(915)**, 916, 917.

artıklar **(162)**.

asâ-ı mûsâ 372, 1151.

ashâr **(882)**.

asr-ı sâni **(178)**.

asr-ı sâni [ikindî] vakti 178.

astronomi ilmi 20, **(42)**, 239.

âsûrîler 431, 1083, **(1166)**.

aşere-i mübeşşere **(510)**, 752, 1066, 1068, 1091, 1095, 1098, 1158, 1160, 1165, 1182, 1198.

aşı **(24)**, 318, 692.

âşir **(307)**, 308, 309, 310.

aşk ne demektir 32, **(520)**, 721.

aşûre gecesi **(356)**.

aşûre günü **(356)**.

at zekâtı **(306)**.

ateistler (tanrısızlar) 525, 1044, 1130.

ateşe tapanlar 240, 325, **(488)**, 577, 578, 736, 770, 1044, 1084, 1195.

atf-i beyân 389.

atîk vâlide câmi'i 1150.

atlet, fanilâ ile nemâz 236,

atmosfer **(979)**.

atom bombası 25, 556, **(560)**, 561.

atom dinamosu 973.

atom generatörü 558.

atom nedir 432, **(546)**, 759, 971, 972, **(973)**.

atom pili 558.

atom reaktörü 558, 559.

atomun yapısı **(550)**, 560, 561, 973, 1083, 1138, 1162.

atomun yarılması 554, 560, 561.

av etleri 328, 536, **(619)**, 650.

avret yeri 141, **(163)**, 165, 166, 593, 598, 603, 880.

avret yerini açmak harâm'dır 35, 125, 132, 141, **(163)**, 166, 593, **(603)**, 891.

avrupa taklîdçiliği 7, 24, 26, 36, 404, 529, **(542)**, 589, **(891)**, 1045, 1057.

avukat tutmak 683, 836.

ay tutulması 63, 82.

ay yolculuğu 315, **(551)**, 987.

aya tapanlar 483.

ayak bastı parası 340, **(875)**.

ayak açık nemâz kılmak 237.

a'yân-ı sâbite **(947)**, 964.

ayasofya câmi'i **(1099)**, 1128, 1144, 1172, 1194.

âyât-i hîrz **(741)**, 742, 782.

ayazma câmi'i 1153.

âyet-el kürsî 70, 111, **(218)**, 258, 476, **(741)**, 783, 784, 970, 993, 1002.

âyeti, hadîsi inkâr edenler 107.

âyet-i kerîmeler iki dârlüdür **(389)**.

âyise kadın **(137)**.

ayn denilen mal 300, 301, **(793)**, 794, 800, 851, 855.

ayın ilk gününü bulmak **(359)**.

ayn-ı sâbite 95.

ayn-ül-yakîn 87, **(765)**.

aynada görülen kendisi değildir, benzeridir 88, 101, 905, **(925)**, 944.

ayvanın fâidesi **(650)**, 693.

ayvanşerây sultân câmi'i 1103.

azâbkapı câmi'i 1171.

azâbkapı çeşmesi 1153.

azâb niçin yapılır 20, 32, 40, 43, 404, 519, **(680)**, 955.

âzâd etmek 19, 385, **(820)**, 1164.

a'zânın şehâdet etmesi **(58)**.

azîmet ile hareket etmeli 72, **(426)**.

azot gazı 688, 980.

azrâil "aleyhisselâm" 312, 695, 699, 743, 988.

Baba haydar câmi'i 1173.
bağdâd katl-iâmî 377, 388, 1110, 1150.
bâgî (âsi) (473), 512, 813, 999.
bahriye (deniz) mektebi 1168.
bakması câiz olmayanlar (163), 167.
bâlig olmak 121, 164, (226), 227, 292, 339, (797), (899).
balığın her cinsi avlanıp yinir 619.
ban otu (bak beñç otu) 627, (632), 637, 881.
bankalar 833, (851), 859, 864.
bâsur hastalığı 126, 158, (665), 666, 977.
baş açık nemâz kılmak 217, (236), 240.
baş ağrısı 668, 695.
başkası için ibâdet yapmak 341, 477, (1010).
bâtıl satışlar 795, (808), 809, 855.
bâtın 416, 745, (904).
bâtıniyye fırkası 416, (462), 487, 736.
batman denilen ölçek 323.
bâyezîd câmi'i 4.
bâyezîd kulesi 1100, 1131.
bayılmak 127, 141, 274, 344.
bayrağın şekli ve rengi (52), 379, 506, 1059.
bayram gecesi (352), 356.
bayram ne demektir 52, (266).
bayram nemâzi 199, (266), 322, 326.
bayram tekbirleri 255, (266).
bayramlaşmak (364).
beden fenâsı (918).
bedevî tarikatı 1070, 1087.
bedr gazâsı 313, 478, 506, 510, 519, 621, 1059, 1068, 1081, 1091, 1095, 1162, 1165, 1185, 1196.
behâiler (483).
bekâ-billâh 428, (521), (912), 934, 949, 952.
belâ ve derdler 75, 110, 229, 291, 425, 426, 427, (518), 694, 695, 960, 1034.
benc (jüskiyam) otu 627, 632, (637), 881.
benî-asfer 1190.
benî-isrâîl 63, 419, (1151), 1190.
berâet gecesi 253, (352), 356, 357, 420, 699.
berehmenler 94, 410, (411), 483, 1011, 1044.
berekat 242, 265, 477, 642, 649, 805, (841), 842, 1009.
besmele düâsı 54, 427, (742).
besmele ne zemân okumalı (3), 54, 121, 260, 357, 619, 648.
besmelenin fâidesi (3), 54, 742, 1009.
besmelenin ma'nâsı (3), 54, 98, 1009.
beş cevher (917).
beşiktaş ismi 1137.
beş vakt nemâz (121), 122, 175, 210, 279, 379.
beta ışınları 550, 556.
beykoz dere-seki mescidi 1101.
beylerbeyi câmi'i 347, 1062.
beylerbeyi serâyı 1063, 1131.
beyt-ül-mâl 290, 305, 306, (309), 310, 311, 435, 438, 527, 536, 591, 790, 811, 817, 871, 877, 997.
bey' ve şirâ 159, 337, 608, 609, 611, 622, (792).
bey' ve şirâda fâiz (854).
bıyık kesmek 262, (264), 502.
bî'at (766).
bî'at-ı rıdvân (507).
bid'at ne demektir 51, 69, (70), 91, 204, 205, 207, 215, 247, 250, (252), 254, 261, 286, 334, 356, 364, 408, 448, 470, 472, 473, 630, 631, 726, 776, 887, 1003, 1006, 1009.
bid'at işlememek için sünnet terk edilir 123, 262, 264, (286).
bid'at sâhibleri 8, 16, 19, 23, 37, 38, 51, (66), 91, 107, 250, 252, 260, 262, 280, 286, 315, 345, 365, 408, 448, 470, 472, 473, 496, 726, 776, 887, 1043.
bid'at üç dürlüdür (70), 630.

bilgisayar 10, 563.
bilmece çözmek 614.
bilmemek özr değildir 19, (52), 408, 615.
bioloji ilmi 20, 432.
bira içmek harâmıdır 623, 625.
bira kanser hastalığı yapmaktadır 626.
bira mayası (625), 626, 655.
bi'ri me'üne şehidler (1106).
birleşelim-sevişelim 8, 364, 465.
bir şeye kavuşmak için (291).
bono senedi 292, 801, 805, 824, (829), (832), 856, 859.
borç ödemek 97, 98, 294, 295, 339, 801, 804, 824, 832, 836, (846), 853.
boşamak 330, 335, 336, 436, 568, 572, 574, 575, (580), 581, 582, 583, 605, 837, 890, 897.
boza içmek câizdir 625.
bozuk dinler (483).
bölünmiyelim 364, 464.
breeders atom reaktörü 557.
buda dîni 410, 483, 1044.
Budîn şehri (Cevâb Veremedi) s.363.
buğd-i fillah (38), 90, 91, (92), 94, 276, 1051.
buhârî-i şerîf (423), 892.
bulama denilen tatlı 625.
bulaşıcı hastalıklar 667, 982, 1007, 1035.
bulunan çocuk [Lakît] (591).
bulunan şey [Lukata] 310, 780, (817).
burak denilen hayvan 354.
bükreş mu'âhedesi 460.
bursa ulu câmi'i 1081.
büyü (sihr) yapmak 483, 739, (748), (782), 783, 784, 890, (993), 1151.
büyük âlimler 457, 783, (969), 993.
büyük günâhlar 64, 276, 277, 283, 884, (892).

Ca'ferî fırkası 62, 408, 416, (1084).
ca'ferî şerifler 1100.
câhil din adamları 20, (23), 103, 112, 145, (147), 244, 249, 259, 269, 277, 309, (410), 442, 472, 491, 638, 726, 727, 744, 777, 1019, 1062, 1170.
câhillere îmânı sormamalı 1001.
câiz ne demektir 38, 146, 249, 885.
cam 547, 1062.
câmi' yapmak 19, 40, 100, (244), 330, 350, 613.
câmi'de ayakkabıları arkaya bırakmamalı (241).
câmi'de ho-parlör 205, 206, (207), 231, 253, 255, 722.
câmi' ile mescid arasındaki fark (235), 251.
câmi'de yasak şeyler 142, 237, 243, (244), 245, 246, 364, 637.
câmi'lere hurmet 20, 140, 142, 243, (244), 245, 637, 726, 1001.
câmi'lerin efdali (246).
câmi'ulezher medresesi 272, 469, 1072, 1107, 1160, (1178), 1193.
canlı resmi 163, 168, (239), 240, 365, 411.
canlılarda tekâmül teorisi 80, 81, (540), 1129.
cârîye 13, 166, 490, 577, 593, 813, (875), 885, 890.
cebel-i nûr 379.
cebire sarğı üzerine mesh (130).
cebrâîl aleyhisselâm 24, 43, 45, 58, 95, (353), 354, 355, 357, 376, 379, 528, 612, 706.
cebriyye fırkası 420.
cehâletin zararı 8, 10, 196, 316, 595, (988).
cehennem 26, 32, 34, 40, (58), 66, 68, 354, 406, 408, 529, 681.
cehennem azâbı 32, 34, 40, (58), 66, 67, 68, 87, 107, (108), 265, 311, 520, 714, 728, 842, 990, (1044).
cehennemden kurtulmak için 22, 31, 34, 37, (40), 43, 54, 59, 89, 92, 94, 103, (110), (112), 164, 276,

282, 481, 776, 785.
cehennemini yedi tabakası (1044).
cehl ömrü değildir 19, 37, 52, 272, 275, 408, (436), 615, 760.
cehmiyye fırkası 66.
celâli takvimi 1134.
celâli vak'aları 1071, 1144, 1150, 1167.
celvetî tarîkati 1087.
cemâ'ati islâmiyye fırkası (499).
cemâ'at-üt-tebliğiyye (499).
cemâ'at ile nemâz 21, 63, 118, 136, 147, 204, 205, 212, 218, 243, (248), 261, 276, 289, 290, 768.
cenâze görülünce ayağa kalkılmaz 1003.
cenâze nemâzi 91, 204, 252, 266, 330, 477, (999).
cenâze taşımak 91, 330, (1003).
cenâze yıkamak 140, 151, (994), 1001.
cennet 26, 38, (58), 59, 265, 353, 354, 404, 529, 681, (1044).
cennet ni'metleri (58), 66, 98, 107, 353, 518, (949), 990, 1007.
cennete gidecek on kişi (510), 1066.
cennetde güneş yoktur 68.
cennetde hayât sonsuzdur (58), 407.
cennetde konuşma dili 374.
cevher 759.
cevşen-i kebîr (şî'î düâsi)
cezbe ve sülûk 919, 933, 937, (954), 955.
cezrî kâsım pâşa câmi'i 1185.
cihâd 23, (38), 89, 90, 91, 95, 290, 377, 400, 437, 516, 546, 596, 618, 786, 788, 841, 865, 879, 885, 901, 951, 1159, 1170.
cihâd-ı ekber 32, 92, 748, (950).
cihâd sevâbı (35), 38, 92, 107, 138, 139, 290, 311, 437, 546, 641.
cihângir câmi'i 1173.
cilbâb uzun gömlek (ya'nî manto)dur 604.
cimâ' 140, 141, 244, 345, (602), 603, 628.
cimrilik 384, (640).
cinâyeter (892).
cin çarpmasına karşı 427, 740, (741), 742.
cin görünmesi 84, 85, 240, (739), 740, 741.
cine tapanlar 483, 778.
cinni öldürmek 240, 893.
cinnîler 26, 84, 141, 240, 251, 543, (735), 785.
cins 793, 854, 856, 857.
cism nedir 433, (546), 971, 1041.
cizye 29, 39, (310), 437, 577.
computer (elekt. beyin) 987.
cömertlik 377, 383, (644), 1108, 1159.
cum'a günü 257, (265), 477, 1008.
cum'a hutbeleri (259), 265, 752, 900.
cum'a nemâzi 204, 254, (257), 261, 265, 1018.
curie ölçü birimi 559.
cünüb olmak 122, 132, (140), 149, 206, 244.
cüz'î lâ yete-cezzâ 973.

- Ç -

Çalgı çalarak kur'ân-ı kerîm okumak 36, (725).
çalgı harâmıdır 39, 98, 115, 239, 241, 357, 365, 596, 602, (721), 727, 731, 732, 769, 885.
çalışmak lâzımdır 8, 24, 25, 30, 37, (42), (50), 546, 607, 618, 641, 646, (682), 772, 786, 790, 805, (848), 850, 852, 891, 1018, 1057.
çarşaf giymek 165, 166, 590, (604).
çek ile ödeme 796, (810), 859.
çemen (buy) tohmu 665, (673).
çengelköy kuleli câmi'i 1119.
çeşidli bilgiler (817).
çeştiyye tarîkati 733, 767, (1087), 1118, 1129, 1156, 1177.
çihâr yângüzün 66.
çıkık (675).

çırağan serâyı 1063, 1131.
çiçek aşısı (668).
çiçekci câmi'i 1168.
çiğ dâneleri 85.
çinili câmi'i 1133.
çin seddi 1123.
çocuk aldırmaç (781), 896.
çocuk hakkı 34, 110, 434, 578, (579), 591, 595, 616, 781, 789, 839, 898, 901, 1023.
çocuk kaçırmak 900.
çocuk oyuncağı 240, 790.
çocuk terbiyesi 34, 35, 103, 110, 115, 210, (365), 398, (579), 595, 596, 600, 730, 805, 888, 900.
çocuğa inanılır mı? (159), 172, 206, 229, 307, 790, 797, 900.
çocuğa ism koymak (434), 1001.
çocuğu dövmek 115, (210), 888, 895, 900.
çocuğun dîni (404), 579, 612, 900.
çocukların sünnet edilmesi 21, (167), 263.
çok yemîn etmek 337, 338.
çokluk gösteren sözler 284, (848).

- D -

dabağlar mescidi 1150.
dabbe-tül-erd 62.
dağ başında yetişenler 404.
dağlama 677, (686), 690, 693, 694.
dahve-i kübrâ vakti (179), 314, 318.
dâire-i hindiyye (181).
dâimâ seçmek 605.
damarlar 653, (976).
dank sūdüs dirhemdir
dans etmek 90, 602, (732), 769.
darginları barışdırmak 337.
dâr-ül-harb 13, 45, 70, 224, 257, 274, 435, 438, 490, 577, 578, 579, 594, 612, 615, 616, 837, 856, 858, 859, 864, 876, 877, 880, 896, 897.
dâr-ül-islâm 257, 292, 435, 439, 577, 578, 615, 837, 876, 877, 880, 882, 893.
dâr-ün-nedve 1128.
dâr-üş-şifâ mescidi 1150.
darwin teorisi 540.
da'va etmek (883), 884, 900.
da'vete gitmek 365, 574, (730).
davul çalmak 574, (734), 872.
deccâl (62), 63.
dedeler mescidi 1168.
dedi-kodu [söz taşımak] 39, 107, (115), 782, (1014).
defn 478, (1003).
defn ruhsatıyyesi 1024.
dehriiler 81, (410), 758, 1043.
deli olmak 125, (127), 229, 322.
defillerin te'villeri 9, 23, (83), (389), 390, 403, (414), 435, 472, 492, 754, 771.
dellâl ile satış 799, 836, (874).
derdlerden ve belâlardan korunmak için düâ 65, 427, (741), 742, 783, 784, 970, 992.
derd ve elemeler 111, 229, 265, 291, 385, 427, 479, 517, (518), 519, 696, 961, 992, 1035, 1037, 1046.
dereziiler (dürziiler) 327, (487), 1090, 1106.
derviş 746.
deve zekâtı (306).
devlet toprakları (305).
devr hatmi 1010.
devr, iskât (1019).
devri sistem (549).
deyn olan mal 294, 295, 300, 301, (793), 804, 805, 855.
deyr-i za'ferân killisesi 368.
deyyûs 887.
dezenfeksiyon 626.
dirâriyye fırkası 66.
dilencilik 245, 309, 320, 527, (613), 788.

din âlimleri (23), 46, 82, 244, 269, 281, 311, (410), 414, 439, 461, 467, 470, 754, 886, 1046.
 din bilgileri 25, (45), 65, 281, (413), 414, 480, 887, (1043), 1053, 1056.
 din bilgisi lâzımdır 18, 20, 21, (23), 25, 35, 45, 52, 102, (409), 439, 444, 529, 530, 543, 593, 595, 608, (886), 887.
 din câhilleri 7, (23), 28, 36, 41, 59, 81, 94, 103, 144, 243, 249, 257, 259, 270, 277, 309, 316, 319, 388, 402, 414, 421, 430, 437, 470, 475, 529, 542, (604), 637, 684, 725, (865), 1029, 1048, 1052, 1054, 1056.
 din düşmanları iki kısımdır 6, 27, (39).
 dîne karşı olanların siyâseti 7, (24), 25, 26, 35, 36, 49, 81, 82, 210, 239, 380, 388, 418, 430, 438, (485), 492, 533, (539), 727, 1047, 1048, 1086, 1106, 1117, 1125, 1130, 1160, 1179.
 din işlerinde kâfîre inanılmaz 120, (172), 316, 399, 410, 621, (623), 626.
 din kardeşini sevmek 36, (38), 118, 845.
 din kitâbları 7, 22, 45, 82, (110), 112, 119, 316, 410, (413), 444, 461.
 din ne demektir (18), 102, 528, 1048, 1207.
 din öğretmek sevâbı 34, 35, (288), 397, 595.
 din ve akl 25, 27, 41, 42, (402), 406, 414, 481, 757.
 din ve dünyâ 30, 425, 463, (528).
 din ve fen 7, 24, 25, 42, 81, 82, 402, 532, (537), 538, 761, 1045.
 din zemânla değişmez 25, 28, 42, (57), 67, 468, 776.
 dinde kolaylık 28, 30, (57), 147, 465.
 dinde reform 7, 25, (37), 70, 309, 464, 473, 722, (776), 864, 887, 1043, 1117, 1170.
 dinde reformcular 7, (37), 410, 413, (491).
 dîni dünyâyâ âlet edenler 7, 23, 244, 464, 473, (493), 617.
 dîn-i islâm 17, 18, (528).
 dîni nereden öğrenmeli 9, 21, 23, 46, 52, 54, 82, 100, 103, 110, 112, 118, 120, 244, (408), 410, 413, 461, 494, 770, 849, (1047), 1048.
 dînini dünyâyâ satanlar 7, 23, 35, 67, 244, (493), 859, (1056), 1117, 1176, 1191.
 dinlerin hepsinin temeli birdir (18), 102, 106.
 dinsiz milletler 5, 762, (1086), 1126, 1130.
 dinsizlere aldanmamalı 4, 7, 8, 23, 24, 26, 29, 36, 61, 117, 119, 147, 166, 168, 210, 316, 319, 398, (410), 413, 477, 541, (542), 761, 808, 891, 962, (1045), 1149.
 dinsizliğin sebebi 24, 28, 35, 47, 66, 410, (541), 758, 778, (886), 1044.
 dînâr denilen para (802).
 dirhemden çeşidleri 123, 153, 154, (296), 802.
 dirhem-i şer'î 153, (296), 516, 802, 881.
 dış doldurtmak (133), 134, 135, 142, 146, 147.
 dış kaplatmak 71, 72, (133), 135, 142, 146, 147, 251.
 dışların bağlanması 133, 134, (142), 143, 145.
 dış temizliği 133, (142), 145, 649.
 divânihâne mescidi 1100.
 diyânât (159), 172.
 diyânet işleri başkanlığının ta'mimi 723.
 diyet cezâsı (874), 883, 893, 894, 895, (896), 900.
 doğru yol 37, 43, 66, 89, (95), 264, 288, 481, 770, 864.
 doktor sözü 145, (149), 162, 215, 618, 630, 985.
 dolmabağçe serâyı 1067.
 domuz 39, 155, 162, 435, 593, 613, 615, (619), 655, 695, 856, 898.
 dört evlilik 571, (599).
 dört halîfe 37, 59, 60, 66, 109, 259, (480), 505.
 dört mezheb imâmı (50).
 dört mezheb rahmetdir (136), 302, (464), 467, 492.
 dört ana madde (646), 758, 917, 924, 951.
 döteryum gazı 556, 557.
 duhâ nemâzı (111), 179, (200), 201, 1186.
 düâ belâyı önler, giderir 400, 427, (698), 1036, 1170.

düâ etmek ibâdetdir 100, (1036).
 düâ nasıl yapılır 73, 142, 212, 218, 219, 259, 338, (395), 449, 450, 451, 456, 457, 477, 607, 784, 993, 1000, 1002, 1010, 1018, (1036).
 düânın en kıymetlisi 211, 218, 219, 262, 265, 356, 357, 400, 427, 450, 607, 784, 1018, (1036).
 düânın kabûl olması için (73), 100, (111), 401, 1036.
 dünyâ âhretin tarlasıdır 32, 40, (77), (78), 287, 425, 988.
 dünyâ hayâtı (77), 1057.
 dünyâ âhretin zıddıdır 30, (32), 77, 89, 517, 731.
 dünyâ imtihân yeridir (517), 518.
 dünyâ lezzetleri 20, 30, 32, 40, 77, 96, 100, 118, 425, (517), 719, 1056, 1094.
 dünyâ ne demektir (30), 77, 118, 607, 988.
 dünyâ sevgisi (77), 607, 609, 641, (720), 748, 790, 1057.
 dünyâ sıkıntıları 32, 77, 89, 425, (426), 427, 516, 748.
 dünyânın dönmesi (82), 188, 972, 1048, 1102, 1127.
 dünyânın hakikati 37, (77), 116, 925, 930, (944), 945, 947, 988.
 dünyâyı terk etmek 30, (77), 100, 609, (848), 1094.
 düşman karşısında okunacak düâ (291).
 düşmana yalan câizdir (337).
 düşmandan alınan ganîmet (310).

- E -

Ebced hesabı 359.
 ebrâr 420, (921).
 ecdâdımız 5, 6, 7, 8, 36.
 ecel-i kazâ (699), 1036.
 ecel-i müsemmâ (699).
 ecnâdeyn zaferi 1066, 1091.
 ecr 19, (681).
 edâ 52, 214, 257, (272).
 edeb (20), 90, 123, 237, (355), 383, 388, 394, 434, 440, 751, 767, (1062), 1134, 1140, 1158, 1160.
 edille-i şer'iyye 25, 50, 136, (230), 271, (437), 472, 493, 1054.
 edirnekapı câmi'i 1137, 1167.
 ef'âl-i mükelleffin (18), 413.
 efes konferansı 43.
 efsûn okumak 677, (686), 690, 692, 784.
 eğilmek 366.
 egoist kimdir (430), 903.
 ehîler 1149.
 ehl-i beyt 4, 476, 513, 769, (989), 1064, (1075), 1100, 1111, 1168.
 ehl-i kible 68, 252, 315, (408), 411, 472, 473, 1007.
 ehl-i kitâb 27, 72, (327), 372, 411, 570, 858, 1043.
 ehl-i sünnet âlimleri (22), 23, 31, 54, 58, 59, 81, 89, 115, 118, 309, 408, 420, 461, 462, (464), 469, 470, 476, 491, 494, 759, 762, 864, 1007, 1054.
 ehl-i sünnet i'tikâdi lâzımdır (22), 54, 58, 89, 95, 110, 115, (286), 408, 445, (468), (470), 471, 510, 513, 640, 784, 864, 886.
 ehl-i sünnet kasidesi "kısa" 114.
 ehl-i sünnet kasidesi "uzun" 89.
 ehl-i sünnet kitâbları (110), 115.
 ehl-i sünnet nedir (54), 56, 57, 63, 94, 286, (408), 415, 420, (464), 466, 468, 491, 492, 493, 964, 1044, 1055.
 ehl-i sünnetin dört mezhebi 49, 50, 408, 415, (437), 444, 466, 468, 471, 473.
 ehl-i sünnetin kıymeti 22, 61, (89), 94, 95, 356, (408), 453, 462, 470, 491, 532, 865, 1053.
 einstein hesabı 554, 968.
 ekber-i kebâr 276, 283, (892).
 ekmek öpülür 365.
 ekviproduktif molekül 81.
 ekzema (668).
 el ile selâm vermek (365), 366.

elbise nasıl olmalı 112, 153, 164, 166, 217, **(593)**, 604.
eldiven ile abdest ve nemâz **(149)**, 240.
elektrik nedir 432, 971, 1050.
elektromanyetik dalgalar 548, 550,
elektron 432, 550, **(551)**, 554, 560, 971.
elektronik âletler 558, **(986)**.
elemen (element) 432, **(546)**, 547, 549, 557, 759,
971, 973, 1138.
elem çekmek 426, **(517)**, 716, 960, 1006, 1035.
ellidört farz 121.
elliüçüncü gece 1001, 1006.
el öpmek 365.
emânet vermek 97, 309, 363, 536, **(605)**, 611, 794,
800, 803, 832, 835, 875.
emekli sandığı 877.
emevî ve abbâsî halîfeleri 1138
emevîler 513, 532, 535, 1135, **(1138)**.
emîr buhârî tekkesi mescidi 1191.
emîrgân bağçesi 1062.
emîrgân câmi'i 1062.
emperyalist devletler **(525)**, 526.
emr-i ma'rûf farzdır 20, 35, **(89)**, **(90)**, 91, 94, 95, 259,
290, 397, 437, 529, 714, 847, **(885)**, 888, 959,
1170.
emri yapmak edebi gözetmekten öncedir **(765)**.
emvâl-i bâtına **(309)**, 310.
emvâl-i zâhire **(309)**, 310.
endülüs devleti 532, 1048, 1177.
enerji 548, 551, 554, 560, 759, 968, 971, 976, 1083.
enfûs 372, 521, 522, **(764)**, 924, **(933)**, 934, 936, 937.
ensâr-ı kirâm **(507)**, 621, 1066.
erâzî kanûnu 305.
erd ile güneş arasındaki mesâfe 202.
erd küresinin dönmesi **(82)**, 189, 537.
erd küresinin ömrü **(79)**, 116.
erkeklerin kadınlar gibi olması 165, 263, **(593)**.
erken kalkmak için **(110)**.
eserden müessiri anlamak **(763)**, 965.
eshâb-ı ferâiz **(1025)**, 1030.
eshâb-ı kehf 63, 398, **(783)**, 1134.
eshâb-ı kirâm âlim idi 45, 47, 50, **(60)**, 61, 109, 467,
470.
eshâb-ı kirâm birbirini sever idi **(60)**, 61, 67, 93,
(109), 464, 507, 509, **(512)**.
eshâb-ı kirâm fakîr değildi **(621)**.
eshâb-ı kirâmın hepsini sevmeliyiz 60, **(61)**, 93,
(109), 252, 467, 507, 508, 767, 1187.
eshâb-ı kirâmın büyüklüğü 48, 60, **(61)**, 63, 377,
442, 445, 466, 468, 473, 476, 505, **(506)**, **(508)**,
509, 510, **(516)**, 517, 564, 717, 913, 1045, 1046,
1051, 1054, 1090, 1197.
eshâb-ı soffa **(621)**.
eshâb-ı şimâl (solcular) 633, **(913)**.
eshâb-ı yemin (sağcılar) **(913)**.
esîr 506, **(820)**, 875.
eski serây 1100, 1131.
eski vâlide câmi'i 1137, 1167.
esmâ-ül-hüsnâ **(431)**.
esmâ-i ilâhiyye 431.
esnemek 238.
esrâr içmek 618, 626, 627, **(632)**.
estagirullâhel'azim çok okumalı 65, **(110)**, 785, 970.
eş'arî mezhebi 409, 490, 491, 492, 679, **(701)**, 1090.
etabekler devleti 1164.
e'üzünün fâidesi **(3)**, 1009.
e'üzünün ma'nâsı **(3)**.
e'üzü okumak **(3)**, 260, **(1009)**.
evâmîr-i teklifiyye, evâmîr-i tekvîniyye **(680)**.
evde cemâ'at ile nemâz 194, **(205)**.
evlâd edinmek **(899)**, 1195.
evlâdı terbiye etmek 34, 35, 94, 110, 164, 210, 242,
365, 398, 413, 578, 579, **(595)**, 600, 605, **(644)**,

731, 805, 900, 1147.
evlîlik hayâtı **(564)**, 585, 599.
evliyâyı sevmenin fâidesi 398, 458, 459, 479, 717,
739, 887, 938, 952, 990, 1010, **(1050)**, **(1051)**,
1145, 1187.
evliyâ islâmîyyetden ayrılmaz 50, 94, 449, **(750)**,
946, 949.
evliyâlık nedir 53, 78, 95, **(113)**, 486, 748, **(749)**,
750, 902, 934, 938, 952, 1055, 1145.
evliyânın kerâmeti hakkı **(85)**, 398, 449, 456, 457,
479, **(747)**, 1013, 1145.
evs kabilesi 1128.
evsâf-ı peygamberî 706.
evvâbîn nemâzı **(183)**.
eyyûb câmi'i 1092, 1096, 1145.
eyyûb yazılı mesdresi 1096, 1171.
ezân-ı cavk **(205)**.
ezân okumak 70, **(204)**, 205, 206, 207, 247, 254,
261, 382, 432, 722, 726, 769.
ezânın ma'nâsı 204, **(209)**.
ezândan sonra düâ **(207)**.
ezânî sâat makinesinin ayarını tashîh 188.
ezânî sâati vasatiye çevirmek 194.
ezik **(675)**.

- F -

fadl-ı dâir zemânî **(187)**, 195, 202.
fâidesiz şeylerden vazgeçmelidir 30, 282, 384, **(480)**,
(481), 614, 637, 720, 748, 764, 769, 782, 841,
1094.
fâiz harâmdır 39, 118, 302, 336, 357, 607, 608, 611,
(640), 641, 787, 844, 851, 859.
fâiz ne demektir 333, 794, 801, 810, 814, 824, 827,
(851), 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859.
fakîh **(437)**, 439.
fakîr kimdir **(307)**, 324, 592.
fakîrlüğün kıymeti 68, 400, 687, **(695)**, 787.
falaka, islâmîyyetde yokdur **(210)**.
falciya inanmamalı 357, 677, 686, 693, **(782)**.
faraziyye 79, **(81)**, 83, 402.
farz ile sünnetin farkı 99, 111, 223, 275, **(276)**, 277,
280, 282, 357, 449.
farz ne demektir **(17)**, 52, 94, 98, 100, **(230)**.
farz olan ilimler 25, **(413)**, 414, 546, **(886)**, 1043.
farz-ı kifâye 25, 410, **(413)**, 437, 438, 729, 847,
887, 994, 997, 999, 1001, 1004.
farzı yapmamak büyük günâhıdır 94, 132, 210, **(272)**,
274, 275, 276, 278, 339, 357.
farzı yapmayan sünneti kabûl olmaz 19, 213, **(277)**,
278, 279, 357.
farzların ehemmiyyeti 99, 100, 110, 132, **(210)**, 272,
273, **(276)**, 278, 279, 280, 282, 283, 351, 357.
fâsid satışlar harâmdır 608, 611, 613, 801, 803,
804, 806, **(810)**, 811, 812, 844, 846.
fâsık 30, 38, 98, 108, 157, 159, 206, 211, 249, 259,
284, 340, 470, **(608)**, 609, 789, **(886)**, 896, 899.
fâsiklardan kaçınmak **(38)**, 39, 120, **(1170)**.
fâtih câmi'i 1069, 1099, 1153.
fâtîha sûresi şifâdır 400, 427, **(992)**.
fâtîma sultân mescidi 1100, 1198.
fâtîmîler 119, 487, 532, 729, 740, 1089, 1104, 1106.
fayans kanûnu 550.
fecri-i sâdik **(176)**, 319.
fels denilen para **(796)**, 797, 854.
felsefeciler 41, 42, 55, 56, 68, 93, 117, **(409)**, 410,
479, 490, 491, 492, 532, 541, 736, 758, **(761)**, 763,
928, 931, 962, 1043, 1072, 1078, 1097, 1120.
fen adamları **(27)**, 1044.
fen taklîdçileri 8, 402, 492, **(541)**, 563.
fen ve islâmîyyet 7, 24, 25, 41, 42, 80, 81, 82, 238,
315, 402, 409, 413, 433, 531, 533, **(537)**, 542,
543, 783, 891, **(971)**, 1015, 1045.

fen ve medeniyet 413, 534, (537), 563, 891.
fen yobazları 8, 81, 473, (541), 758, 1043.
fenâ arkadaşın zararları 35, 94, (645), 720.
fenâ fillâh 78, 428, (521), 749, 755, 764, 772, 902,
(911), 912, (918), 933, 940, 949, 961, 1056, 1057.
fenârî câmi'i 1101.
fenâyî câmi'i 1167.
ferâğ etmek (813).
ferâhlık ilâcı 229, 427, (741).
ferâiz hesapları (1025), (1030).
fer'iyye serâyı 1059, 1063.
fes giymek 52.
fetvâ (120), 133, 145, 147, 148, 268, 271, 324, 393,
394, 395, 397, (444), 462, 586, 611, 632, 872, 894.
fey-i zevâl (182).
fey denilen mal 435, (577), 578.
feyz almak (113), 927, 1049, (1053), 1055, 1057.
fezâ gemisi 972, 987.
fıkh âlimleri (444).
fıkh ilmi 103, 268, 413, (437), 438, 439, 467, 480,
770, 879, (886), 1092.
fıkh kitâbları 46, 110, 118, 257, (268), 269, 439,
(462), 480, 1112, 1175.
fıkh öğrenmek lâzımdır 49, 50, 100, 110, 145, 268,
413, (437), 438, 439, 444, 462, 468, 480, 608,
612, 615, 640, 851, 864, (886), 1062.
fırka-i dâlle 401.
fırsat ganîmetdir (747).
fısk (169), 602, 727, 728, 730, 734, 767, (886), 887,
1004.
fıtıra vermek 266, 307, (322), 323, 324.
fidye 272, 321, (1019), 1020, 1023.
fil hastalığı (670).
film seyretmek 36, (168).
firâset 747, (748), 749, 939.
fir'avn 105, 452, (1101), 1151.
fitne çıkarmamalı 8, 28, 96, 164, 167, 263, 276,
326, 397, 398, (399), 437, 495, 590, 595, 599,
(602), 604, 751, 842, 888, 959, 1170.
fizik ilmi 20, 27, 239, 402, 432, (971), 1120.
flüoressan lâmbası 548.
fransanın osmânîlîlara sığınması 1173.
frekans 548, 986.
fudûl ile uğraşmak 18, (428), (480), 594, 748.
fuhs söylemek 641, (891).
fukahâ-i seb'a (66), 1106.
fûlûs denilen para 299, 300, 302, 321, 337, 793,
(796), 815, 821, 855.
füze 551, 562.

- G -

Gaben-i fâhis 151, (807), 811, 845, 846, 877.
gaben-i yesir (az aldanmak) (808).
gadab sıfatı 267, (530).
gadabı ilâhiyye 4, (64), 337, 628.
gaflet uykusu (112), 290, 472, 609, 747, 788.
gâib, şâhîde kıyâs edilmez (404), 757, 930.
galata serây lisesi 1059, 1072, 1132.
galata yeni câmi'i 1071.
ganj nehri 1011.
gamma ışınları 550, 554, 561, 974.
ganîmet 292, 307, 310, (577), 796, 882.
garba [batıya] uymak 7, 533, (534).
gasb etmek 96, 97, 276, 292, 326, 339, (536), 608,
611, 613, 881.
gassân devleti 1128.
gayb olan şeyi bulmak için 452, 739, 749, (780), 991.
gaybı kimse bilemez 25, 26, 48, 739, 782, (961).
(gâyе irtifâ'i-gölge boyu) cedveli (197).
gayr-ı müslim vatandaş (39), 817, 888.
gazete okumak 4, 36, 1131.
gaznevîler 535.

gece gündüz 915.
gece ibâdetleri 628.
geiger sâati 558.
geldâniler 1118.
gelincik hastalığı 670.
gemide nemâz (172), 215, (223), 224.
gençleri yetiştirmek 26, (35), 36, 82, 210, 398, 410,
539, (595), (891), 892, 1134, 1170.
gençlikde ibâdet 115, 747.
genç osmân 1150.
gericilik (891), 1056.
gîbet 39, 99, (115), 317, 318, 363, 365, 398, 449,
612, 630, 720, 766, 769, 782, 1020, 1188.
gîtmesi câiz olmiyan yerler (365), 596.
göbek kaçması ilâcı 662.
gökde hilâlî aramak 314, (315).
görülmiyen şeye yok denemez 26, (736), 1041.
gösteriş yapmak 20, 339, 365, (594), 620, 1005.
göz ağrısı ilâcı 650, (693).
gözlüğün keşfi 547.
göze mi, akla mı uymalı (26), 736, 1041.
gramofonda Kur'an-ı kerim 229, (726), 728.
gusl abdesti 71, (132), (133), 134, 140, 141, 146,
149, 150, 158, 160, 162, 262, 265, 349.
gusl abdesti almiyanlar (132), 888.
gusle sebep olan şeyler 127, (140).
guslün farzları 72, (132), 140.
guslün sünnetleri (133).
gübre satmak (612).
gül câmi'i 1168.
gülşenî tarîkati (1087).
gümüş eşyâ kullanmak 143, 144, 146, (620), 621.
gümüş zekâtı (294).
günâh ne demektir 18, 19, 64, 65, 249, (519), 608.
günâha devâm edenler 19, 59, (98), 260, 428, 470,
840, 1188.
günâha sebep olanlar (276), 609, 1005.
günâhî gizlemelidir 64, (324), 398, 958.
günâhların tadı zehrdir 30, 63, (96), 115.
güneş tutulması 63, (82), 1048, 1118.
güneşe tapanlar 239, 431, (483), 1044, 1189, 1195.
güneşin sıcaklığı 549, (560).
gürgâniyye devleti (1079).
güzell huylar 8, 29, 96, 430, 532, 767, 842, (1047).
güzellik nedir 754, 780, (1050), 1139.

- H -

Habbe 803, (854).
haberci 159, 623, 695, 798, (828), 834, 835, (837),
888.
habeşler 376.
habîs nelerdir 97, 292, 303, (611), 613, 629, (630).
habs cezâsı 584, 590, (828), 853, 870, 871, 872, 874,
880, 884, 885, 886, 888, 891, 894, (896), 899, 900.
hacâmât olmak 319, 637, (693), 871, 895.
hac için vasiyyet 293, 340, (341), 342, 1028.
hac nedir 63, 111, 172, (339), 340, 341.
hac parası 295, (339).
hacc-ı ekber (339), 346.
hacer-i esved denilen taş (345), 347.
had cezâları 280, 438, 624, 626, 632, 640, (879),
989, 998, 999, 1187.
hadesden tahâret 19, (122).
hadîs âlimleri 418, (423), 466, 478, 1083, 1152.
hadîs ilmi (413), 417, 422, 423.
hadîs-i kudsî 43, (422), 915, 955.
hadîs-i şerîfler (413), 418, 419, (422), 423, 465,
470, 472, 476, 477, 603, 607, 727, 1043.
hafaza melekleri 239, (240), 364.
hâfız ahmed pâşa câmi'i 1150.
hâfız ne demektir 313, (423), 872, 873, 886, 1009,
1113.

hakikat kitâbevi (531).
 hakikat kitâbevindeki 10 kitâb, eshâb-ı kirâm kitâ-
 bında yazılıdır 1210.
 hakikî müslimân nasıl olur? 20, 21, 36, 112, (115).
 hak satılmaz (810), 832.
 hakayıkl eşyâ 101, 944, (967).
 hâkimlik 884.
 hakkı bâtıldan ayırmak (891).
 hakkın büyük ni'meti (531).
 hakkulyakîn (87), 765.
 halâl kazanmak 97, 112, 565, 600, (607), 643, 786,
 (788), 789, 805, 851, 864.
 halâl ne demektir 18, 97, (406), 613.
 halâya girmek âdâbı 20, 122, 123, (125), 240, 242.
 halef-i sâdikîn ne demektir 492, 768, (1051).
 halîfe ne demektir (1138).
 halîfeler 59, 60, 108, 109, 305, (480), 505, 509, 511,
 1059, 1072, 1075, 1090, 1158, 1160.
 halîl-ür rahmân ziyâreti (1010), 1118.
 halvet 167, 252, 568, (570), 603, 885, 900.
 halvetî tarîkatı (1087).
 hamâma gitmek (141), 241, 343, 603.
 hamd etmek (3), 54, 96, 102, 716.
 hammallık 87, (874).
 hanbelî mezhebi 50, 101, 127, 132, 136, 141, 154,
 166, 167, 168, 203, 211, 215, 221, (271), 272,
 296, 299, 300, 336, 341, 570, 582, 584, 588,
 604, 869, 872, 881, 1008.
 hanefî mezhebi (49), 50, 71, 101, 122, 123, 125, 127,
 128, 132, 133, 136, 140, 141, 146, 151, 154,
 166, 167, 170, 172, 178, 202, 211, (258), 267,
 269, 270, 271, 280, 296, 299, 302, 336, 341,
 393, (441), 466, 570, 575, 581, 582, 584, 588,
 604, 858, 872, 881, 1008.
 harac (güçlük) ne demektir? 57, 72, 134, (135),
 144, 397.
 harâc vermek 257, 293, 296, (310), 575, (611).
 harâm işleyenler 19, 30, 64, 65, 95, (286), 406, 472,
 594, (604), 605, 608, 617, 784, 786, 885.
 harâm mal ile ibâdet 19, 292, 339, (613).
 harâm malı geri vermeli (97), 99, 288, 292, 339,
 609, 613, (615), 1029.
 harâm malı satmak (97), 611, 613.
 harâm ne demektir (18), 98, 100, 230, (406), (607),
 610, 627, 718, 782, 787, 885.
 harâma aldırış etmeyenler 30, 66, (111), 164, 252,
 290, 570, 578, 598, 612, 613, 781, 787, 805,
 852, (885), 887.
 harâmda şifâ yokdur (695), 782, 790.
 harâmdan kaçmak önce gelir 30, (98), 99, 118, 133,
 157, 159, 167, 262, 277, 282, (286), 342, 365,
 608, 621, 730, 785, 790.
 harâmlar zehrdir 30, (64), 99, 607, 784, (787).
 harâmların tadına aldanmamalı 30, 96, (100), 164,
 730.
 harâret (ısı) 759.
 harbîler 93, 571, 595, (880).
 harbîyye mektebi 1131.
 hareket enerjisi 555.
 hâriciler 66, (472), 489.
 hârika (748), 749.
 hasenât 19, 101, 339, (681).
 hasislik 357, 384, (640).
 hasta yemekleri (652).
 hasta ziyâreti 39, 330, 365, 377, 384, (990).
 hastalık ni'metleri 427, (695).
 hastalık sirâyeti 696, (782), 982.
 hasta tedâvisi lâzımdır 111, 427, 741, (784), 970,
 993.
 hastalıkda nemâz 125, 149, (215), 217, 223, 261,
 273, 274, 1023.
 hastanın satış yapması (816).
 haşevîler (420), 486.

hâşimîler 1108, 1128.
 haşr ve neşr 23, 58, (107), 481, 700.
 hatîm denilen yer (241), 344, 348, 1123.
 hatm okumak 216, 314, 440, 443, 478, 1005, (1009),
 1010, 1023.
 hatm okumak parası (872), 873, 1009.
 hatm-i tehlîl 341, 1005, (1018), 1023.
 hava (atmosfer) (979).
 hava parası ile satış câiz değildir 813.
 havâle 813, 820, 824, 828, (830), 831, 832, 833,
 991.
 havârîler 42, 389, 448, 534, (1108), 1122, 1161, 1190.
 havf ve recâ 26, 31, (97), 165, 178.
 havl (lâhavle) 207, 684, (741), 977, 993.
 havz-ı kebir (161).
 hayâ (29), 355, 377, 383, 528, (891), 1096, 1134,
 1158, 1159.
 hayâllere aldanmamalı (89), 93.
 hayâlin ehemmiyeti (86), 89, 373, 521, 738, 905,
 922, 925, 930, 944.
 hayât müsterekdir (589), 591, 790.
 hayât nedir? 433, 540, (975).
 hayber gazâsı 166, 1065, 1095, 1164.
 haydar baba mescidi 1185.
 hayr ve şer 642, (707).
 hayrât, hasenât 20, 100, 101, 292, 339, 607, (681),
 839, 877.
 hayvan etleri 162, (327), 328, 618, 619, 623.
 hayvan hakkı (39).
 hayvanı ve insanı kısırlaştırmak (166), 781.
 hayvan kesmek 54, (327), 778, 779.
 hayvanda nefis yokdur (950).
 hayvan üstünde nemâz 172, (222), 223.
 hayvan zekâtı 292, (306).
 hayz hâli 132, (136), 137, 138, 139, (140), 320, 337,
 345, 602, 889.
 hazrec kabîlesi 1091, 1128.
 hediye almak 151, 378, 611, 612, (616), 817, 826,
 838, 839, 872.
 hediye vermek 151, 155, 267, 325, 333, 378, 449,
 568, 613, 616, 699, 810, 813, 816, 819, (838),
 839, (851), 852, 872, 878.
 helium madeni 560.
 hendek gazâsı 375, 1164, 1168, 1196.
 herkese mubâh şeyler 809, (818), 867.
 heroik maddeler 626, (632).
 herşey yokdan yaratıldı (116), 432, 539.
 hesâb günü (58), 640, 748, 780, 841, 849.
 heykellerle tapınmak 66, 232, 238, (411), 431, (462),
 483, 906, (1154), 1157, 1166, 1189, 1192.
 heyûlâ (911), 964.
 hıçkırık (661).
 hıristiyanlar 22, 27, 35, 36, (42), 365, 366, (372), 411,
 490, 532, 535, 537, 564, 578, 1001, 1005, 1044,
 1108, 1155.
 hıristiyanlık bozuldu (42), 1248.
 hırka-i se'âdet 1189.
 hırka-i şerîf câmi'i 1074, (1189).
 hırsızlık 610, (611), 691, 692, 779, 780, (881), 882,
 888, 999.
 hıyânet 337, 342, 605, (611), 780, 841, 842, 843,
 (848), 863, 874, 887, 1086, 1196.
 hîle-i bâtilâ 28, 36, 93, 301, 302, (844), 899.
 hîle-i şer'iyye 301, (844), 859.
 hicr 645, (898), 899.
 hicret 91, 379, 842, (1139), 1169.
 hicrî, kamerî ve şemsî seneler 355, (358), 379, 1139.
 hicrî yılı mlâdiye çevirmek (358), 362.
 hidâne (585).
 hidâyet 30, 59, (961), 1036.
 hidâyet câmi'i 1131.
 hidivler (1062), 1119.

hidrogen bombası 562.
hidrogen gazı 556, (557), 562.
hil denilen yer (343), 348.
hilâfet 59, 108, 508, 509, (768).
hilâf-ı evlâ (241).
hilye-i se'âdet (374).
himmət etmek (751).
himyer devleti 1082, 1128.
hindiler tekkesi câmi'i 1100.
hind sultânları 1073, 1074, (1079), 1097, 1101,
1111, 1121, 1129, 1131, 1137, 1167.
hipnotik (uyutucu) maddeler (632).
hipotez (81).
hîrâ dağı 379.
hîre devleti 1128.
his organları ve akl 26, 31, 41, 646, 753, (782), 962.
his ve vehm mertebesi 521, 905, 925, (926), 930,
944.
hisse senedi (aksiyon) 292, (859).
hisse-i fecr, hisse-i şefak (198), 315.
hisse-i şâyi'a 804, (818), 822, 865.
hişâmiyye fırkası (61).
homoseksüel olmak harâmdır (781).
ho-parlör 70, (168), (204), 205, 206, 207, 208, 218,
231, 243, 247, 250, 253, 260, 337, 722, (723),
724, 776.
ho-parlör ile ezân ve nemâz 70, (168), 204, (205),
218, 247, 250, 302, (727).
horoz döğüşdürmek (769), 813.
hubb-i fillah 29, (38), (92), 94, 276, 1051.
hucce'tül islâm (423).
huceyre (selûl) 80, (975).
huddâm 486.
hudeybiye gazâsı 1068.
hukbe denilen zemân 98, (283).
hukemâ (1043).
hul' (584), 837.
hulefâ-i râsîdîn "radiyallahü anhüm" 66, (480), 510.
hulle 436, 568, (581), 584.
huluk-i azîm 23, (383).
hulul etmek (85).
huneyn gazâsı 1059, 1066, 1096.
hunlar (431), 532, 1079.
hüriler (381), 989.
hurmet-i musâhere (167), 568.
hurûfiler 61, (499), 500, 501, 502, 503, 504, 1099,
1101, 1155, 1188.
hurumiyye fırkası (488).
huşû 208, (241), 966, 1064.
hutbe okumak 244, (259), 260, 261, 345, 752.
huzâ'a hükûmeti 1078, 1129.
hücre-i se'âdet 261, (348), 349, 1071, 1122.
hükûmete isyân edilmez 8, 9, 29, 257, (399), 437,
599, 631, (842), 897.
hükûmet reisleri 257, 397, (751).
hükûmete karşı gelmek câiz değildir (397), 438,
595, 599, 616, 751, 1170.
hükûmetin câmi' yapdırması farzdır (244), 331.
hüsn-i zan etmek (29), 65, 68, 251.

- I -

ismarlama satış 810, (822).
ışığın dalga boyu (548).
ışık nedir (548), 759.
ışık usûlü ile ayın ilk gününü bulmak 326, (359).
ışımâ (548), 973.
iyâl 308, (789), 850.

- İ -

İmâ ile nemâz kılmak 130, (215), 222, 224, 274,
275, 1024.

îmân artar mı? (59), 407.
îmân düâsı (436), 698.
îmân ile küfr birbirinin zıddıdır (29).
îmân nasıl olmalı 18, 23, 30, 41, 52, 54, 58, 91, 98,
113, 372, (407), 435, 436, 445, 461, 464, 467,
481, 613, 678, 682, (753), 758, 778, 842, 907,
931, 947, 952.
îmân nedir? (17), 18, 20, 21, (58), 63, 100, (108),
(407), 408, 409, 435, 579, 678, 770, 948, 950,
1043, 1048, 1056.
îmân etmek çok kolaydır (100).
îmân son nefesinde belli olur 59, (108), 627, 628,
698, 988.
îmânın alâmeti 24, 29, 30, (38), 58, 63, 92, 113,
210, (373), 842.
îmânın altı şartı (103), 108, 117, (703), 704.
îmânsız gitmeğe sebep 18, 45, (64), 91, 147, 168,
211, 435, 445, 627, (640), 715.
îsâ "aleyhisselâm" tanrı değildir (369), (370), 371,
529.
îsâr (845).

- İ -

İbâdât beşe ayrılır (437).
ibâdât başka, âdet başkadır (51), 52, 67, (70), 432,
723, 1003.
ibâdât değişdirilemez 28, (67), 102, 205, 237, 249,
259, 432, (723), 727, 1000.
ibâdetin sebebi dörttür (52).
ibâdet etmemek sebebi (113), 787.
ibâdet için kime inanılır 110, (120), 134, 143, 145,
158, 159, 205, 228, (315), 316, 317, 466, 623,
962, 1001.
ibâdet için ücret alınmaz 252, 341, 728, (784), 872,
1023, (1033).
ibâdet on derecedir (607), 786.
ibâdet sevâbı hediye edilir 341, (477), 479, 922,
1006, 1010, 1023.
ibâdet üç kısımdır (340), 1008.
ibâdet yapana kolaylık gösteren 72, 262, (313), 314,
430.
ibâdet zemânı takvimle anlaşılır mı? (172), 183, 198,
315, 360.
ibâdete vekil tutmak 337, (340), 341, 1000, 1010.
ibâdetin kıymetlisi 64, 92, 95, 99, (101), 111, 115,
210, 284, 356, 357, 429, (439), 607, 779, 786.
ibâdetin ma'nâsı 19, 20, 98, 162, 260, (289), 316,
339, 357, 373, 430, (452), 789, 840, 902, 906,
943, 948, 961.
ibâdetin sahih olması için 20, 215, 432, (889).
ibâdetleri sonraya bırakılır (98), 99, 166.
ibâdiler (489).
ibâha etmek (839).
ibâhî fırkası 420, 462, (500).
iblîs 64, 489, (739), 932, 1069, 1109.
ibrâhîm aleyhisselâmın babası 375, 387, (389), 390,
391, 1118, 1182.
ibrâhîm ağa câmi'i 1118.
icâre 819, (869).
icmâ'-i ümmet 46, 50, 243, 407, 408, (437), 470,
(473), 474, 634, 1019.
ictibâ yolu (748), 953.
ictihâd 28, 48, 49, (50), 60, 120, 393, 408, 444, 464,
466, 468, 470, 493, 506, 512, 634, 635, 862.
ictimâ'-ı neyyireyn (314), 360.
içki harâmdır 64, 154, 357, 365, 618, (624), 637, 695,
734, 782, 809, 880, 888, 898.
iddet zemânı 340, 436, (584), 591, 890, 995.
idrâr içmek harâmdır 618, (626), 640.
idrâr kaçırınlar (126), (128), 130, 148, 672.
idrâr sıçratanlar 107, (1014).
idrârda şeker aramak 659.

idrisîler 532.
 iftâr zemânî 186, **(314)**, 316, 317.
 iftitâh tekbîri **(215)**, 255.
 iftirâ 15, 39, 60, 143, 147, **(398)**, 491, 493, 495,
 508, 509, 511, 512, 516, 523, 529, 603, 633,
 760, 769, **(781)**, 903, 1020, 1045, 1047, 1149.
 ihlâs 10, 16, 20, **(113)**, 212, 486, 788, 887, 904,
 971, 1048, **(1057)**, 1064, 1075, 1249.
 ihlâs sûresini okumak 218, 219, 357, **(892)**.
 ihrâm 339, **(343)**, 348.
 ihsân 377, 404, 595, 765, 768, **(845)**, 952, 1159.
 ihsâniyye câmi'i 1159.
 ihtikan 318, **(319)**, 586, 624.
 ihtikâr 813, **(840)**, 843, 899.
 ihtilâm olmak 140.
 ihtiyâç eşyası **(295)**, 322, 323, 324, 339, 593, 851,
 876, 899.
 ihtiyârî hareket 57, 433, 679, **(701)**, 714, 715.
 ikâle **(846)**.
 ikâmet okumak **(204)**, 254.
 iki nemâzî cem' etmek 147, **(172)**, 173, 203, 223,
 271.
 iki rûhlu insan olmaz **(737)**.
 iki yüzlü insan 531.
 ikindi nemâzî 121, **(178)**, 182.
 ikrah (tehdîd) 618, 814, 889, **(897)**.
 ikramiyeli satışlar 614, 813, 858.
 ilâ **(584)**.
 ilâc kullanmak lâzımdır 131, 162, 318, 586, **(618)**,
(652), 692, 693, 694, 699, 840, 992.
 ilâhiyyât **(409)**, 413, 414, **(491)**, 492, 563.
 ilericiilik 529, **(891)**, 1056.
 ilhâd **(93)**, 416, 488, 955, 1144.
 ilhâm 49, **(93)**, 909, 955, 1052.
 ilk insanlar **(80)**, 83, 541, 1069, 1157.
 ilk üniversite **(532)**.
 illet ne demektir **(122)**.
 illizyon **(736)**, 739.
 ilm ma'lûma tâbi'dir **(715)**.
 ilm sıfatı 55, **(104)**, 411, 715, 756, 757.
 ilm iki kısımdır **(25)**, 924, **(1043)**, 1054.
 ilm-i hâl kitâbları 103, 414, **(462)**.
 ilm-i kelâm **(103)**, **(409)**, 413, 414, 439, 480, 490,
 491.
 ilmin kıymeti 16, 20, 25, 28, 257, 260, 401, **(410)**,
 467, 476, 533, 535, 546, 596, 598, **(641)**, 848,
 909, 1045, 1046, 1047, 1054, 1249.
 ilm öğrenmek lâzımdır 18, 19, 20, 25, 35, 46, 52, 402,
(409), 413, 438, 439, 461, 468, 469, 541, 545,
(595), 602, 608, 611, 615, 740, 849, 864, 886,
 952, 1064.
 ilm-ül-yakîn **(87)**, 681, 763, 764, 765.
 ilm ve akl 40.
 ilm ve amel 33.
 imâm olmak 69, 131, 205, 213, 248, **(249)**, 250,
 251, 252, 253, 259, 848.
 imâma uymak 213, 215, **(249)**, 257, 276, 726.
 imâma geç yetişmek 136, 214, 233, 254, **(255)**.
 imâmeyn kimlerdir **(803)**, 861.
 imâm-ı a'zamın büyüklüğü 22, 23, 49, **(439)**, **(440)**,
 441, 442, 443.
 imâm-ı Rabbânînin düası **(742)**.
 imâmın yüksek sesle okuması 207, **(216)**.
 imâmîyye fırkası 62, **(416)**, 467.
 imsâk vakti 176, 198, **(316)**.
 inâbet **(748)**.
 inân şirketi **(866)**.
 incirin fâideleri 656.
 îne (iyne) denilen satış **(826)**, 827, 844, 859.
 ingilizlerin islâm düşmanlığı 8, 27, **(51)**, 316, 401,
 447, 460, 471, 472, 473, 484, 492, 529, 952,
 1047, 1060, 1142, **(1159)**, 1213.
 ingilizlerin hindistânî işgâli 484, 1073, 1079, 1213.

insan dögölmez 39, 210, **(288)**, 377, 886.
 insan kıymetlidir **(74)**, 115, 433, 534, 589, 618, 736.
 insan sevdiği ile olur 54, 764, 913, 946, **(957)**.
 insan ve maymun 75, **(540)**, 541.
 insan birşey yaratamaz 57, 66, 74, 105, 116, 373,
(433), 434, 456, 540, 542, 962, 963, 1130.
 insanın kudreti 41, 57, 74, 106, **(433)**, 456, 479,
 745.
 insanın yapısı 41, 74, 433, 697, 738, 754, **(917)**.
 insanın siyâh olması kusûr değildir **(376)**, 377.
 insan ile hayvan arasındaki fark 26, **(541)**, 950.
 insanların birbirine bakmaları 163, **(165)**, 167.
 insanlık vazifesi 38, 64, 103, 586, **(595)**, 746.
 internet 563.
 intihar büyük günâhdır 897, **(999)**.
 intikâm 64.
 ipek giymek 34, 163, 406, **(594)**, 622.
 irâde-i cüz'îyye 4, 57, 75, 106, 429, 679, **(701)**, 714.
 irâde-i ilâhiyye 4, 429, **(679)**.
 irisân beğleri **(377)**, 1189.
 irşâd 30.
 (irtifâ-gölge uzunluğu cedveli) **(197)**.
 isfirâr-ı şems 200, **(201)**.
 ishâl hastalığı 656, **(659)**.
 iskât 333, **(1019)**.
 islâm ahlâkı 36, 96, **(365)**, **(383)**, 430, 533, 842,
 891, 1046, 1098, 1102.
 islâm âlimleri 23, 45, 49, 50, 52, **(54)**, 81, 91, 120,
 260, 265, 278, 279, 399, 410, 413, **(414)**, 437,
 463, 464, 469, 470, 475, 537, 543, 754, 759,
 766, 887, 949, **(956)**, 1148, 1193.
 islâm bankası 860, **(864)**.
 islâm bilgileri 24, **(25)**, 28, 44, 110, 119, 120, 260,
 309, 315, 409, **(413)**, 414, 891, **(1043)**, 1045,
 1053.
 islâm düşmanına aldanmamalı **(100)**, 316, 529,
 1248.
 islâm iyiliklerin kaynağıdır 5, 6, **(28)**, 399, **(528)**,
 533, 864, 892, 1134, 1181.
 islâm dîni herkes içindir **(22)**, 28, 30, 39, 528, 532,
(589), 1140.
 islâm câhiline cevâb 24, **(25)**, 26, 41, 108, 380, 414,
 438, 535, 685, **(788)**, 808, 891.
 islâm hukûku **(28)**, 589, 791.
 islâm kadınının hürriyeti 572, 583, **(589)**, **(598)**,
 790.
 islâm, önceki günâhları yok eder 946.
 islâm üniversiteleri 376, **(532)**, 1048.
 islâmda âile 28, 564, 585, **(598)**, 790.
 islâmda adâlet 28, 39, 41, **(403)**, 528, 529, 533,
 535, 842, 1046, 1096, 1160.
 islâmda ilk kitâb yazan **(1113)**, 1196.
 islâmda mülkîyyet hakkı 159, 292, 303, **(523)**, 528,
 535, 611, 613, 798, 799, 808, **(818)**, 870, 1028,
 1046.
 islâmda sosyal hükümler 28.
 islâmın beş şartı 18, 63, 109, **(703)**, 782.
 islâmîyyet dünyâ zevklerini yasak etmedi **(100)**,
 1056.
 islâmîyyet faziletler 6, 29, 40, 41, 96, **(528)**, 529, 530,
 531, 532, 1046.
 islâmîyyet garîb olacaktır 7, 470, 472, **(775)**.
 islâmîyyet nedir? **(18)**, 25, 41, 57, 102, 411, **(528)**,
 529, 579, 909, 1140, 1248.
 islâmîyyet hayâllere inanmak imiş **(24)**.
 islâmîyyetin temeli 16, **(38)**, 1249.
 islâmîyyet sıhhati korur 28, 528, 586, **(1046)**.
 islâmîyyet ve fen 5, 7, 24, 25, 28, 41, 42, 81, 82, 239,
 332, 402, 433, 532, **(537)**, 541, 542, 563, 847,
 891, 1045.
 islâmîyyet ve kadın 572, 589, **(598)**, 601, 790, 791,
 1029.
 islâmîyyetde felsefe yoktur 41, 407, 532, **(762)**,

1102.
islâmiyyetde kâr haddi yokdur 616, (808), 811.
islâmiyyetde müsikî 596, 626, (718), 731, 908.
islâmiyyeti işitmiyenler 403, (404).
ismâ'îl ağa câmi'i 1123.
ismâ'îlî fırkası 416, 420, (487), 503, 736, 1084, 1106,
1107, 1110, 1152.
ism-i a'zam 64.
ispirto necsdir 153, 154, 156, (624), 626, 632, 880.
isrâf etmemeli 69, 118, 133, 308, 383, 384, 636,
(640), 641, 644, 645, 899.
isrâfın ilâcı (645), 646.
isrâîl oğulları 42, 63, 419, (1151), 1190.
istanbul surları 1128.
istanbulun fethi (1099), 1138, 1185.
istekli hareketler 105, (701).
istibrâ 146, (158), 670.
istidlâl 404, (763).
istidrâc nedir? 16, 31, 40, 95, 288, 517, (748), 749.
istifâ câiz midir? (787).
istigâse (449), 451, 453, 454, 457, (479), 1016,
1061, 1172.
istigfâr 64, (65), 96, 98, (110), 118, 218, 219, 265,
401, 427, 519, 531, 669, 780, 921, 969, 992.
istigfâr düâsı 15, (65), (110), 265, 401, 652, 785, 969,
970.
istihâre nemâzi (923).
istihâza (137), 139, 140.
istikbâli kazanmak 110, (805).
istikbâl-i kible (170).
istinnâ (el ile) 64, (880).
istincâ (157), 158, 242, 282.
istinye câmi'i 1167.
istisnâ 809, (822).
iş elbisesi ile câmi'e girmemeli (236).
iş görenler arasında Kur'ân okunmaz 246, 728,
(729).
işçilik 788, (873), 874.
işçi sigortaları (877).
iş sonraya bırakmamalı (99).
isrâk nemâzi vakti 199, (200), 201, 266.
iştibâk-ün-nücûm vakti (178).
iştirâkiyye mezhebi (523), 1195.
itâ'at kime edilir? 357, (397), 595, 938.
i'tikâd nedir? 54, 102, (103), 112, 445, 480.
i'tikâf 20, (246), 819.
ittihâdcılar 147, (399), 1063, 1138.
ittikâ (96), 440.
iyi insan olmak 970.
iyiyi kötüden ayırmak 32.
iyon şebekesi 432, 547, 974.
izn alarak okumalıdır (784).
izn almadan içeri girilmez 159, (365).
izotop atomlar 550, 554, 556, 557.
izzet-i nefis (113), 118.

- J -

Jüpiter füzesi 562.
jüskiyam (ban-benç) otu (627), 632, 637, 881.

- K -

Kabataş molla çelebi câmi'i 1191.
kâ'be içinde nemâz (345), 440.
kâ'be-i mu'azzama 170, 172, 245, 267, 339, 344,
345, 346, (347), 348, 354, 440, 1069, 1120, 1123,
1128, 1150, 1180.
kâ'be perdesi 346, (347), 1071.
kâ'be resmi bulunan halılar (239).
kâ'be taşı (1153), 1172.
kabr azâbı 23, 57, 86, 88, (107), 119, 204, 213,
265, 449, (762), 984.
kabrden feyz almak (459), 1052.
kabr hayâtı (88), 265, 449, 452, 476, 481, (1034).

kabr-i se'âdet 349, (350), 458, 1008.
kabr kazılması (1004).
kabr sū'âlî 107, (1007).
kabr yanında nemâz kılmak (241), 443.
kabr ziyâreti 447, 448, 455, 456, 457, 475, 476,
477, 478, 479, (1008), 1010, 1011, (1013), 1016,
1134, 1147, 1149.
kabrde çürümek 623, (998), 1004.
kabz olmağa karşı ilâc 656.
ka'de-i ahire (218).
kadere îmân 75, 402, (411), 698, (707).
kaderiyye fırkası (735), 736.
kadiköy iskele câmi'i 1153.
kadiköy ismi 1158.
kadiköy toplantısı (43), 490, 1089.
kâdî [hâkim]lik 883, (884).
kadîm olmak (55), 84, 103, 963, (1043), 1117.
kadın cennetde kocası yanındadır (380), 949.
kadının çalışıp kazanması 589, 592, (598), 1029.
kadının kendini erkeğe benzetmesi 164, 263, (593).
kadınlara âid bilgiler (136), 137, 138, 139, 158, 163,
164, (166), 220, 252, 264, 340, 585, (778).
kadınlara bakmamalı 64, 98, 99, 146, 163, (164),
165, (166), 167, 363, 437, 438, 603, 781, 899.
kadının nemâz kılması (220).
kadınların câmi'e gitmesi 129, 130, 140, (249), 252,
259, 260, 602.
kadınların uzun yola gitmesi 167, (226), 340, 342,
437, 575, 602, 901.
kadının hacca gitmesi (340), 901.
kadınların hakları 588, (598), 600, 790, 888, 1029.
kadınların örtünmesi 35, (163), 164, 165, 166, 249,
263, 437, 570, 578, 589, 593, (598), 603, 604,
781, 880, 888, 901.
kadınların saç kesmesi 144, 164, 263, (593).
kadınların seslerini erkeklere duyurmaları harâmıdır
(164), 720, 781.
kadınların süslenmesi 164, 168, (593), 603, 781,
869, 888.
kâdirî tarikatı 767, 1063, (1087).
kâdiyânî fırkası (484), 1072.
kadr gecesi 4, 43, 253, 313, (352), 356.
kadsiyе zaferi 1126.
kâfirler aldanmaktadır 7, 21, (23), 24, 26, 27, 36, 40,
(66), 103, 105, 244, 475, (520), 604, 621, 906.
kâfirler aldanmamalı (100), 316, 529.
kâfirler cehennemde sonsuz kalacak 27, 30, 31,
58, 59, (68), 103, 107, 476, 478, 517, 520, 531,
(1044).
kâfir çocukları (404), 1001.
kâfir hakkı (39), 874.
kâfir kime denir? (17), 24, 30, 65, 98, 252, 408,
411, (464), 484, 598, (1043), 1140.
kâfir sevilmez 23, 24, 30, (32), 39, 65, (92), 259, 363,
778.
kâfir ile evlenilmez 565, (570), 577, 605.
kâfirin evlenmesi (577).
kâfirler pisdir 29, (71), 72, 387, 610.
kâfirlere gelen ni'metler (31), 520.
kâfirlere ibâdetler emr edilmedi (101), 211, 338,
519.
kâfire inanılır mı? 24, 26, 27, 36, 39, (159), 172,
316, 542, (622), 835, 1047.
kâfirler uymak 7, 24, 51, (52), 165, 232, 237, 238,
241, 257, 265, 364, 626, (770), 778, 869, 891,
1003, 1005.
kâfirlerin çeşidleri 7, (27), 39, 553, 579, (758).
kâfirlerin iftirâları 5, 6, 7, (24), 26, 36, 61, 166, 316,
413, 520, (525), 542, 603, 761, 765, 903, 1043,
(1045), 1080, 1148.
kâfirlerin yaptıkları iyilikler 40, (101).
kâğıd paralar 298, 299, 300, 302, 796, (802), 813,
821.

kâfid para zekâtı (299), 300, 301, 302, 839.
kâhbe 887.
kâhinler 553, (739), 782.
kâhve içmek (631), 1173, 1184, 1191.
kalb bilgileri (914), 951.
kalb (yürek) çalışması (976).
kalb, his organlarına tâbî'dir 721, 781, 923, (1050).
kalb nakli 593, 618, (699), (1049).
kalb (gönül) nedir? (31), 78, 646, 719, 720, 923, (1049).
kalb istigfâr ile temizlenir 64, 65, (67), (110), 401.
kalb kırmak harâmıdır 167, (612), 767, 782, 824, (914).
kalbin fenâsı 904, 918, (924), 949, 1057.
kalbin hasta olması 31, 78, 95, (110), 111, 426, 607, 623, 645, 719, (720), 722, 731, 750, 767, 788, 903, 1057.
kalbin temiz olması (19), 70, 95, 119, (288), 401, 476, (720), 730, 767, 921, 923, 933, 1050, 1056, 1058.
kalbin üstünlüğü (914), 915, 927.
kalenderler (486).
kan 126, 153, 154, (977).
kanâ'at 99, (787), 1165.
kandil geceleri (352), 356.
kandilli câmi'i 171, 1150.
kandilli serâyı 1150.
kan grubları (978).
kan kanseri 977.
kanlıca câmi'i 1067, 1174.
kanser [seretan] hastalığı 626.
kan tansiyonu 693, (977).
kan vermek (586), 593, 618, 809, 869.
kanûnlara karşı gelmemelidir 8, 9, (29), 37, 96, 574, 599, (842), 897.
kapı çalmak âdâbı (365).
kapitalizm (523), 527, 1126.
karabaş mescidi 1125.
kara borsacılık (840), 843.
kara kediyeye arab demek çok fenâdır (376).
karaköy ismi 1136.
karâmitalar 488, (500), 1099, 1105.
kâr haddi yokdur 616, (808), 811.
karın ağrısı (661).
ka'riyye câmi'i 1095.
karz-i hasen (824), 825, 826, 860, 864.
kasabdan et almak (327).
kâsîmpâşa câmi'i 1126.
kaşgarî tekkesi 1190, 1191.
kaşları yolmak (264).
katalizör madde 80, 433.
katl 727, 874, 879, 882, 885, (892), 894, 1033, 1107, 1111, 1130, 1154, 1173.
katot ışınları 549, 551.
katyon 547.
kaved (893), 894.
kavme (289), 768, 780.
kaylûle uykusu (20), 439, 648.
kazâ ve kader (402), (411), 425, (698), 702, (707), (714).
kazâ ve kader iki kısmıdır (698), 699, 1154.
kazâyâ rızâ lâzımdır 38, 425, (426), 427, 696, (1035), 1154.
kazâ nemâzı nasıl kılınır? 98, 205, 254, (272), 275, 276, 285.
kazâ nemâzı kılmak 98, 111, 205, (272), 273, 275, 278, 280, 281, 531, 1019.
kazf haddi 398, 584, (881), 888.
kefâlet 824, (830), 875, 900.
kefen 643, (996), 1034, 1149.
keffâretler 274, 318, 319, 320, 333, (334), 337, 584, 643, (896), 900.
keffâret orucu 314, (318), 336.

kefil olmak 812, 824, (830), 900.
kefir denilen içki (625).
kehânet (890).
kehkeşân yıldızları (972).
kelâm kitâbları 46, 103, 409, (413), 414, 418, 480.
kelâm sıfatı 43, (55), 56, 103, 104, 929.
kelime-i şehâdet (109), 124, 313, 994, 1001.
kelime-i tehlîl (218).
kelime-i temcid (427), 434, 741, 785, 977, (993).
kelime-i tenzîh (111), 434.
kelime-i tevhdin fâidesi 119, 373, 401, 842, (902), 910, 943, 994, 1018.
kelime-i tevhdin ma'nâsı 372, 373, 450, 678, 902, (906), 943.
kemâlât-i nübüvvet 522, (902), 904, 938, 951, 952.
kemâlât-ı vilâyet (902), 951, 1145.
kemik hastalığı (671).
kerâhet zemânı 178, (201), 202.
kerâmetin çok olması (748), 1169.
kerâmet 73, 85, 398, 449, 456, 717, 739, (747), 748, 749, 1014, (1057), 1061, 1066, 1070, 1144, 1193.
kerbelâ: Bağdâd civârında bir şehîr 1111.
kerbelâ vak'ası (356), 769, 1111, 1191.
kesb 32, 56, (57), 105, 479, 680, 697, 702, (786), 789.
kesret-i vücûd (93), 94, 946, 962.
keşfde hatâ 50, 88, 93, (373), 770, 928, 1185.
kible sâati (171).
kibleye dönmek 124, (170), 171, 172, 223, 242, 270, 769, 921.
kıbrıs adası 1138.
kîl-ü kal 213, 396.
kılları yolmak (264).
kına sürmek (693).
kırâet 47, 109, (216), 227, 233, 236, 241, 248, 252, 255.
kırâ'et-i şâzze (47).
kırât (ağırlık birimi) 154, 295, (296), 802, 854.
kırkinci gece (1000), 1006.
kısa kollu gömlek ile nemâz 217, (236).
kîsâniyye fırkası (61).
kîsas (48).
kîsâs 874, (880), 893, 998, 999.
kısıklı câmi'i 1064.
kîyâm (ayakda durmak) 159, (215).
kîyâmet âlâmetleri 23, 58, (62), 63, 107, 158, 190, 398, 611, (727), 775.
kîyâmetde dirilmek 27, 40, 58, (80), 86, 476, (700).
kîyâs-ı fûkahâ 48, (437), 464, 468, 471, 473, 474, 506, 634.
kıymetli geceler (352).
kıymetli yerler 245, (267).
kızılbaş (408), 1062, 1150.
kibr 64, 99, 286, 357, (429), 494, 622, 638, 739, 789, 885, (932), 951, 1126, 1187.
kilâbiyye fırkası (66).
kilisede nemâz (241), 334.
kîmyâ ilmi 20, 64, 239, 432, 539, (549), 550, 560, 1068, 1120.
kîmyâ olayı 432, 433, 551, 560, (971), 1130.
kînin ilâcı 692.
kîrâcılık 805, (869), 870, 871, 872, 873.
kîrâmen kâtîbin 132, (240), 364, 476, 848.
kîreç iskelesi câmi'i 1099.
kitâblara îmân 56, 108, (705).
kitâblı kâfirler 27, (72), 372, 619, 622, 736, 1043.
koca mustafâ pâşa câmi'i 1108.
kocasının malını çalan kadın (780).
kohezion kuvvetleri 975.
kokmuş et yinmez (811).
koku sürünmek 20, (262), 343.
kolesterin 652, 654, 667, 672.

kolları açık nemâz kılmak 217, 232, (236).
kolonya ile nemâz (154).
komisyoncu 799, 836.
kompütür 10, 987, 1207.
komşu hakkı 118, 535, (596), 602, 818.
komünistler 26, 411, 489, (523), 524, 525, 526, 598,
604, 792, 1043, 1098, 1125, 1130, 1172.
konuşmak âdâbı (384), 886.
konyak 624.
korkulu yerlerde okunacak düâ (291), 427, 457,
784, 991.
koyun zekâtı 298, (306).
kozmetik şua'lar 974.
kölelik 71, 593, 790, (820), 1027.
köle azâd etmek 19, 320, 337, (820).
köpek bulunan ev (132), 162, 240.
kötü huylar (640).
kromanyon iskeleti (541).
kubâ mescidi (246), 349.
kucaklaşmak 364, (365).
kudret-i ilâhiyye 55, 103, (432), 433, 553, 560, 561,
563, 968, 970, 1043.
kudret nârî kıymetli ilâcdır (661).
kudüs 170, (246), 354, 379, 769, 1083, 1089, 1108,
1122, 1161, 1166.
kullanması harâm olanlar 365, 586, 594, 613, 614,
(618), 620.
kulleteyn denilen ölçü (72), 161, 271.
kul hakkı 16, 65, (98), 99, 276, 288, 289, 294, 295,
337, 438, 441, 531, 536, (597), 610, 612, 790,
874, 888, 903, 952, 989, 1020.
kumandanlar 531.
kumâr harâmıdır 39, 54, 239, 292, (614), 637, 813,
858, 874.
kumis denilen içki (625).
kunût düâsı 227, (228), 255, 393.
kur'a çekmek (614), 1192.
kur'ân-ı kerîm Allah kelâmıdır 33, 43, 46, 56, (367),
368.
kur'ân-ı kerîm dinlemek 245, 246, 724, (726), 731,
1009, 1010.
kur'ân-ı kerîmdeki âyetler iki kısımdır (389).
kur'ân-ı kerîmdeki bilgiler üç kısımdır (48).
kur'ân-ı kerîm mahlûk değildir 43, (367), 368.
kur'ân-ı kerîm mu'cizedir 33, (43), 44, 475, 493.
kur'ân-ı kerîm nedir? (43), 367, 368, 1158.
kur'ân-ı kerîm okunması 33, 36, 47, 130, 142, 206,
216, 229, 231, 253, 260, 277, 340, 429, 440,
477, 722, 726, 727, 728, (731), 784, 872, 873,
(1008), 1009.
kur'ân-ı kerîm öğrenmeli 33, 34, 248, 253, 311, 477,
(728), 1010.
kur'ân-ı kerîm satmak (873).
kur'ân-ı kerîm tefsîrleri 23, (44), 45, 68, 309, 390,
391, (413), 461, 471, 475.
kur'ân-ı kerîm tercemeleri 23, 44, (45), (46), 82,
461, 543, 1160.
kur'ân-ı kerîme saygı 3, 36, 125, 127, 140, 142,
242, (243), 246, 368, 434, (726), 727, 728, 729,
886, 1009, 1010.
kur'ân-ı kerîm şifâdir 6, 886, 991, (992), 1049, 1051.
kur'ân-ı kerîmi değiştirmek 23, (46), (393), 394,
395, 462, 475, 1099.
kur'ân-ı kerîm kursları 311, 351, (595).
kur'ân-ı kerîmin ma'nâsı 23, 43, (45), 260, 389, 390,
449, 462, 464, 469, 471, 475, 487, 544.
kur'ân-ı kerîmi yazmak 44, 47, 723, 726, (1158),
1161, 1173, 1196.
kurban adamak 325, 326, (332).
kurban hayvanı (326), 327.
kurban kesmek 54, 222, 323, (324), 325, 326, 332,
339, 343, 345, 346, 829, 1123.
kurbet (19), 161, 449, (702), 722, 861, 1010.

kureviyyin üniversitesi [ilk üniversite] 532.
kureyş dili (43), 47.
kureyş kabilesi 420, 1067, 1101, 1124, (1128).
kurtuluş yolu 22, 60, 95, (100), 482.
kuş yuvası bozmak (247).
kuşluk nemâzı (111), 179, 201, 1186.
kutb-i aktâb (909), 1064.
kutb-i irşâd (909), 1064, 1145.
kutb-i medâr 486, (909).
kutub (909), 1064.
kutublarda ibâdet vakti (315).
kübrevî tarifâtı 1074, (1087), 1154, 1163.
küfr alâmeti (52), 66, 70, 94, 212, 241, 370.
küfr îmânın zıddıdır 23, (776), 1172.
küfr nedir? (17), 54, 67, 78, 252, (408), 467, 483,
537, 578, 907, 955, 957, 1000.
küfr-i hükmî (53), 232, 770, 897.
küfre sebep olan şeyler 18, 23, 24, 30, 36, 47, 52, 54,
58, (59), 64, 65, (67), 81, 94, 119, 120, 211, 212,
232, 233, 239, 252, 290, 334, 335, 336, 348,
355, 363, 365, (408), 411, 413, 429, 432, 434,
435, 436, 472, 484, 485, 486, 507, 516, 543,
578, 579, 598, 603, 611, (612), 623, 626, 723,
731, 735, 739, 743, 769, 770, 778, 782, 852,
877, 887, 943, 1000, 1004, 1019, 1053.
küfrün cezası 40, 54, 58, (67), 103, 107, 519, (520).
küfv 211, 567, (573), 899.
kümün ve bürüz (85).
kürdler 489.
kürk giymek 164, (593).
kürsiyi ilâhi (915).
kütüb-i sitte 407, (423), 486.
kvant parçacıkları 548, 976.

- L -

Lâ havle okumak 207, 684, (741), 785, 993.
lâ'b [oyun] 546, (601), 637, 721, 725, 782.
lâf taşımak 107, 115, 782, (1014).
lahd kazmak 1004, (1005).
lâhor şehri 852, 1067, 1167.
lakîti (sokakda bulunan bebek) (591).
lâleli câmi'i 1153, 1168.
la'net etmek 383, 512, (513).
latîfe (84), 918, 924.
lazer şua'ları (559).
lavazye teorisi (539), 968.
lehv 546, (602), 637, 721, 782.
leş 80, (153), 154, 155, 156, 159, 327, 610, 613, 618,
619, 630, 636, (809), 898.
levh-il mahfûz 3, 23, 43, 352, (698), 699, 964.
levlâke-levlâk (33), 450, 955.
li'ân (584).
liberal iktisâd sistemi (792), 1069, 1126.
li-ilâfi süresi (291).
limmî yolu ile anlama (103).
lipoid maddeler 654, 673.
lise ne demektir? 1078.
livâta (140), 141, 357, 880, 885, 887.
livâ (bayrak) (52), 379.
logaritma hesabları 170, 1150.
lohusalık (139), 781, 998.
lokman hakimin nasîhati (99), 1130.
Lozan sulhunun gizli maddeleri 484.
lökositler 561, 977.
lösemi hastalığı 977.
lukata (yerde bulunan) (310), 780, 817, 877, 1011.
lüzümsüz şeyleri sormamalı (740).

- M -

Madde nedir? (546), 735, 755, 759, 968, (971),
1041, 1130.
maddenin aslı 101, 412, 944, (945), 946, 968, 1042.
maddenin enerjiye dönüşmesi (539), 554, 968, 1042.

maddîciler 22, 27, 540, **(758)**, 760, 962.
mahalle câmi'i **(251)**.
mahkemede da'vâ nasıl açılır? **(883)**.
mahlûkların hakikatı 24, 101, 755, 925, 943, 944, **(947)**.
mahrem olan kadınlar 167, 307, **(569)**, 590, 602.
mâ-ı câri **(160)**.
mâide süresi 969.
makâm sâhibi olmak 99.
makâmât-i aşere **(938)**, 939, 1189.
mal kötü değildir 30, 77, **(641)**, 1057, 1094.
mâlâyâ'ni 282, **(384)**, 480.
malazgirt muharebesi 533.
mâl-ı habîs **(96)**, 292, 303, **(611)**, 613, 629.
mâlikî mezhebi 50, 101, 122, 123, 124, 126, 128, 130, 132, 135, 136, 140, **(146)**, 151, 153, 154, **(158)**, 159, 166, 170, 172, 178, 211, 221, 223, 228, 253, 271, 288, 296, 299, 303, 322, 323, 336, 341, 570, 581, 582, 583, 584, 604, 619, 825, 844, 872, 881, **(889)**, 1001, 1133.
mâlikî mezhebini taklîd 125, 130, 135, 136, 145, **(146)**, 147, **(158)**, 233, 825.
mâlîye bakanlığı 1131.
mantık ilmi 637, **(759)**.
maraz-ı mevî 693, **(816)**, 988, 989, 1028.
margarin yağı 657.
marko pâşa 1133.
ma'rîfet 94, **(749)**, 761, 766, 767, **(909)**, 936, 956, 1052, 1054, 1056, 1169.
maronî denilen hıristiyanlar 490.
ma'rûf nedir **(90)**.
ma'siyet **(19)**, 702.
mâ-sivâ 78, 764, **(924)**, 949.
masonlar **(25)**, 35, 94, 147, 411, 461, 503, 533, 604, 887, 967, **(1043)**, 1059, 1140, 1143, 1159, 1197.
masonların islâm düşmanlığı **(25)**, 531, 969.
matba'a açılması **(542)**, 1119.
mâtem tutmak 356, 1004, **(1005)**, 1111.
mâ-türîdî mezhebi 439, 490, 491, **(701)**, 702.
mâverâ-ünnehr **(431)**, 1034.
mâverâ-ünnehr âlimleri **(921)**, 1034.
maymun ve insan 75, **(540)**, 541.
mazmaza ve istinşak **(122)**, 132, 262.
meâl, Kur'âna âlimlerin verdiği ma'nâlar **(1208)**.
mebde-i te'ayyün **(95)**, 522.
mebî' **(794)**.
meccûn için ilâc **(992)**.
meccûsler 240, 325, 366, 411, **(488)**, 528, 577, 578, 736, 770, 901, 1043, 1084, **(1195)**.
medeniyet nedir? **(532)**, 792, 881, 882, 1248.
medînenin bombalanması **(1060)**.
medyum (rûhlara vâsita olan) **(84)**.
mehdî 62, 63, **(1134)**.
mehr parası 288, 295, **(568)**, 571, 585, 839, 991, 1028.
Mekkenin fethi 507.
mekke şehri 267, 345, 346, 347, **(348)**, 378, 379, 612.
mekr-i ilâhî **(31)**, 698.
mekrûh işlemek için sünnet terk edilir **(157)**, 244, **(254)**, 275, 277, 730.
mekrûh nedir? **(18)**, 157, 216, 230, **(236)**, 259, 261, 596, 635, 1002.
mekrûh satışlar **(813)**.
mektûbla sözleşme **(573)**, 798.
melâmiler **(486)**, 499.
melekler 26, 27, **(58)**, 85, **(106)**, 210, 335, 543, 633, 735, 738, 743, 848, 989, 991, 1069.
meleklerle inanmak 58, 85, **(106)**, 704, 735.
mendûb 123, **(240)**.
menn denilen ölçek **(323)**.
merhale denilen ölçü **(221)**, 222.
merhamet-i ilâhiye 4, 31, **(98)**, 102, 212, 338, 387, 479, 531, 846, **(910)**, 917, 949, 991.

meryem ana ayazması **(875)**.
mesbûkun nemâzı 233, **(255)**.
mescid-i aksâ **(246)**, 1082, 1172, 1194.
mescid-i nebi **(246)**, 348, 349, 369, 1004, 1010.
mescid-il-harâm 241, **(246)**, 252, 345, **(347)**.
mescidin yeri değiştirilemez 862.
mest üzerine mesh **(128)**, 129, 130, 253.
meşakkat ne demektir? 144, **(147)**.
meşveret sünnetidir 94, **(506)**.
metafizik **(402)**, 563.
metres hayâtı 387, **(599)**.
mevdû' hadîs 82, **(417)**, 418, 419, 423, 442, 1015.
mevki' sâhibi olmak 99.
mevkûf satış **(814)**.
mevlevîler **(732)**, 1087, 1188.
mevlid kandili **(352)**, 378, 1095.
mevlid okumak 100, 164, 246, 334, 378, 386, 398, 432, **(459)**, 602, 609, 720, 721, 728, 731, 776, 813, 873, 1006, 1070, 1173.
mevlid okutmak çok sevâbdır **(459)**.
meyyitden yardım istemek 338, **(449)**, 450, 455, **(456)**, **(457)**, 459, 460, 475, 477, 479, 480, 1008, 1014, 1052, 1134.
meyyit için düâ 427, 1005, **(1008)**, 1009, 1018.
meyyit için iskât **(1019)**.
meyyit için ibâdet 293, 477, 872, 1000, 1008, **(1023)**.
meyyit için mâtem 356, 1004, 1005, 1111.
meyyit için sadaka **(452)**, 477, 613, 1001, 1005, 1006, 1008, 1018.
meyyite hizmet 307, 427, 455, **(475)**, 477, 873, **(990)**, 994, 1000, 1009, 1010, 1011.
meyyitin borçları 901, 989, **(991)**, 1020, 1029.
meyyitin çürümesi 998, **(1003)**.
meyyitin işitmesi **(456)**, 478, 1008, 1010, 1014, 1015.
mezâr taşına yazı **(1005)**.
mezârlara adak 333, 398, **(449)**, 479, 778.
mezâr toprağını öpmek
mezheb değiştirmek **(148)**, 889.
mezheb taklîdi 71, 72, 125, 130, **(134)**, 136, 145, **(147)**, 148, 159, 172, 223, 397, 445, 464, **(468)**, 469, 470, 581, 582, 602, 604, 825, 843, 882, 889, 901.
mezhebler 49, 50, 136, 145, 147, 272, 323, 324, 408, **(437)**, 463, **(464)**, 465, 466, 471, 492.
mezhepleri telifk câiz değildir 72, 135, 136, 468, **(470)**, 602, 604, **(843)**, 889, 1061.
mezhebsizler 143, 244, 252, 302, 310, 315, 466, 470, 472, 490, **(491)**, 492, 494, 496, **(499)**, 621, 887, 1013, 1054, 1115, 1179.
mi'de hastalığı **(660)**, 661, 662.
midye yemek harâmıdır **(619)**.
mihrab nedir? **(238)**.
mihrican günü 314, **(770)**.
mikât denilen yerler 341, 342, **(343)**, 344.
mikrop 433, 626, 693, **(981)**.
mil ölçüsü 149, 151, **(221)**, 222.
milâdî yılı hicriye çevirmek **(358)**.
milletleri idâre edenler 27, **(67)**, 952.
minâ denilen yer **(345)**, 346.
minâre **(204)**.
minârelerde kandil yakılması **(204)**, 334, 1135.
minârelerde mahya kurulması **(1092)**.
minârelerde salât okunması **(204)**.
minber-i nebevî **(267)**.
mini etek modası **(1097)**.
mi'râc mu'cizesi 105, **(353)**, 379, 420, 1139.
mi'râc gecesi 210, 224, **(352)**, 364, 381, 420, 1106, 1187.
mîrâs taksîmi 97, 591, 611, 613, 816, 839, 901, 1023, **(1025)**, **(1030)**.
mirî topraklar 304, **(305)**, 536, 1028.
mıska kullanmak 125, 740, **(741)**, **(783)**, 873.

miskal denilen ağırlık 123, 154, 295, (569), 686, 796, 881.
miskin kime denir (307).
misvâk kullanmak (124), (142), 262, 266, 375, 630.
misyoner teşkilâtı (460), (490), 492, 527, 535.
mizân hakdır 23, (58), 762.
mizmâr 70, (168), 247.
mizyâ'=radyo dinlemek 206, 722, (730).
modaya uymak 67, 113, 364, (533), 534, 805.
molekül 432, 547, (974).
molla çelebî câmi'i 1191.
monazit minerali 559.
monofisiye inancı (490), 1089.
mu'âmelât (159), 172, 438.
mu'âmelâtda bir kişiye inanılır (159), 172, 619, 622.
mu'âmele ile satış (827), 844.
mubâh nedir? (18), 19, 20, 30, 51, 67, 96, 409, 428, 594, 609, 615, 618, 626, 631, 634, 636, 647, 727, 818.
mubârek geceler (352).
mubârek yazıları ve resimleri yere sermemeli (239).
mu'cize 43, 371, 383, 478, 717, (747), 752, 1151, 1166, 1186, 1192.
mufâvada (müsâvât) ortaklığı (866).
muhabbet 32, 53, 78, 92, 95, 119, 364, (716), 764, 765, 767, 890, 936, 938, 952, 960, 961, 1050.
muhâcirin-i kirâm 400, (506), 621.
muhammed aleyhisselâm beyâz idi 33, (375), (1139).
muhammed aleyhisselâm habîbullahdır (33), 354, 378, 450, 956, (1139).
muhammed aleyhisselâm misk kokardı (374), 384.
muhammed aleyhisselâm resûlullahdır 41, 57, 353, (370), 379, 531, 1043, (1139).
muhammed aleyhisselâma salevât okumak (382).
muhammed aleyhisselâma uymak 17, 21, 23, 24, 32, 33, 39, 43, (53), 69, 90, 92, 94, 287, 382, 747, 754, 909, 957, 1051.
muhammed aleyhisselâmın ahlâkı 33, (383), 384, 1139, 1140.
muhammed aleyhisselâmın ana ve babaları 375, (386), 387, 388, 389, 390, 391, 1069, 1077, 1123.
muhammed aleyhisselâm hâtem-ül enbiyâdir 45, (106), 352.
muhammed aleyhisselâmın hayâtı 32, 33, (374), 375, 376, 377, 383, 1114, 1139.
muhammed aleyhisselâmın nûru 375, 376, (386), 387, 1069, 1140, 1157.
muhammed aleyhisselâmın ta'ziye mektûbu. (1017).
muhammed aleyhisselâm ümmî idi 33, 382, (1140).
muhammed aleyhisselâmın çocukları 380, 1118, (1139).
muhammed aleyhisselâmın zevceleri 349, (380), 381, 952, 1103, 1139, 1169, 1186, 1196.
muhammed pâşa câmi'i 1172.
muharrem ayı 314, (355), 375.
muhasabe (94).
muhtâriyye fırkası (61).
mukaddes kitâblar 81, (327), 724, 1130.
mukallidin bilgisi delil-i şer'i olamaz 148, 268, (269), 279, 470, (471), 586.
mukarrebler 420, 610, (913), 921.
mukâyada satışı (795), 798, 802, 855.
mukim olmak 128, (222), 255.
mum adamak (333), 334.
murâbitin devleti (532).
murâd hâsil olmak için (780), 784.
murâd pâşa câmi'i 1100.
murâkabe 765, 912, (966), 1016, 1034, 1147.
mushaf [mishaf] (44), 125, 127, 142, 242, 243, 336, 365, 726, 728.
mushafa [mishafa] saygı 3, 36, 98, 125, 127, 140, 142, 217, 242, 243, 246, 365, (726), 728, 729, 996, 1009, 1012.

mûsikî 90, 233, 357, 432, (718), 732, 782, 872, 908.
muska [miska] taşımak 125, 740, (783), 873.
muska [miska] yazmak 740, 770, (784), 873.
mûte gazâsı 1085, 1104, (1195).
mu'tezile sapık fırkası 55, 56, 66, 161, (409), 420, 433, 448, 477, 497, 701, 729, 735, 747, 928, 969, 1194.
muvahhidin devleti (532).
muzâre'a ortaklığı 819, 860, (868).
mübâhele âyet-i kerimesi (369).
mücâhede 636, 748, (933), 938, 955, 961, 1169.
müceddidler 51, (120), 1051.
mücessime fırkası (409), 486, 494, 753, 1102.
müctehid 16, 23, 48, 49, (50), 120, 145, 169, 302, 415, 423, (444), 464, 470, 471, 492, 493, 586, 631, 633, 634, 1051, 1102, 1147, 1175.
müctehide uymak lâzımdır 49, (50), 72, 120, 145, 269, 279, 586.
müd denilen ölçek (133), 323, 516.
müdâhene harâmıdır (398).
müdârâ câizdir 398, 998.
müdârebe ortaklığı 860, (867).
müekked sünnetler (52), 263, 357.
müezzinlerin bağırması (204), 219.
müftî kime denir? (119), 120, 394, 444.
mühendis mektebi 1168.
mühr-i süleymân 783.
mükellef olmak 163, 210, 292, 322, 881, 988, (1021).
müleffik (135), 602, 843.
mülessimin devleti (532).
mülhid 94, 288, 408, (463), 473, 487, 1116.
mülk-i habîs (96), 292, (303), 611, 613, 629.
mülkiyyet hakkı 159, 292, 303, 523, 534, (535), 611, 612, 792, 799, 809, 817, 818, 870, 1028.
mü'min kime denir? (17), 435, (1043), 1140.
mü'minin alâmeti (18), 111, 210, 382, (408), 410, 603, 695, 1121, 1140.
mü'minin artığı 161, (420).
mü'minin kalbini kırmak 970.
münâcât (713), 1038.
münâfiklar (92), 210, 265, 290, 596, 678, 728, 883, (1044), 1073, 1121, 1165.
münâkaşa etmemelidir 91, 167, (267), 343, 398, 590, 596, 740, (1062), 1170.
münker (90).
münker ve nekîr 57, 73, (107), 762, 1007.
mürâhik çocuk (226), 227, 340.
mürchie fırkası (66).
müreysi' gazvesi 1088.
mürşid (78), 96, 743, (952), 1051.
mürted kime denir? (24), 141, 435, 436, 445, 612, 1004, (1051).
mürtedler 24, 67, 94, 211, 274, 404, (436), 438, 570, 577, 612, 619, 622, 837, 856, 861, 890, 1027, 1033, 1044, (1051).
mürûr-i zemâna kalan da'vâlar (884).
mürüvvet (640), 891.
müsâfeha 167, (363), 364, 383.
müsâfir nemâzi 206, (221), 222, 224, 256, 261.
müsâfir olmak 128, (221), 319, 321, 322, 365, 779.
müsâfirin su araması (151).
müskirât 627, (632).
müslimân çalışır 10, 24, 25, 29, 36, 37, (39), 40, 42, 47, 445, 607, 618, 641, (645), 646, 682, 696, 772, 788, (790), 805, 849, 851, 1018.
müslimân çocukları 26, (35).
müslimân yaşadığı memleketde hükûmete isyân etmez 28, (397), 438, 574, 595, (842), 890, 1170.
müslimân kadını (163), 165, 166, 202, 249, 565, 570, 578, 585, 593, (598), 599.
müslimân kime denir? 17, (18), 21, 63, 103, (408), 430, 486, 579, 612, 691, 766, 768, 769, 778, 1043, 1048, 1086, 1140.

müslimân olmak için 21, 36, 37, 38, 39, 63, 78, 99, 109, 111, 115, 290, 292, 311, 373, 385, 414, 433, 434, (445), 530, 572, 577, 579, 604, 691, 769, 778, 785, 994, 1001, 1048, 1056.
müslimân temiz olur 20, 71, (989).
müslimâna hüsn-i zan olunur 29, (68), 98, 250, 610, 779, 959.
müslimânın beş hakkı (365).
müslimânın birinci vazîfesi 20, 22, (28), 35, 37, 69, 98, (103), 109, (288), 382, 430, 480, (531), 538, 546, 579, 615, 754, 805.
müslimânın kıymeti 43, (99), 251, 534, 612, 618, (787).
müslimâna eziyyet edenler 19, 26, 27, 35, (36), 38, 65, 94, 212, 245, 252, 262, 357, 430, (525), 535, 612, 641, 751, 782, 841, (885), 886, 887, 890, 1088, 1107, 1144, 1174.
müslimânların parçalanması 401.
müsta'mel su 141, (155), 160, 161, 162, 996.
müstehab 18, 121, (123), 133, 149, 241, 248, 262, 308, 326, 329, 363, 398, 594, 887, 1002.
müste'min 439, (874), 875.
müşebbihe fırkası (66), 486.
müşrik kimdir 71, 76, (327), 372, 410, (411), 452, 475, 529, 570, 628, 907, 967, 1043, 1044, 1171.
müşrik pisdir 29, (71), 72, 529, 610.
müvakkit efendiler (193).
müt'a nikâhı (575), 880.
müteşâbihât 48, 389, (754), 913, 925, 940, 962.
müzdelife denilen yer 344, (346).
müzik 90, 233, 432, (718), 731, 732, 782, 908.

- N -

Nabz atması 976.
nafaka 295, 300, (588), 589, 590, 591, 592, 593, 618, 647, 789, 850, 899, 901, 997, 1023.
nâfile hac ve umre 111, (348), 351.
nâfile ibâdet (52), 64, 111, 278, 279, 280, 281, (282), 283, 314, 324, 341, 348, 351, 356, 357, 887.
nâfile nemâz 111, (202), 222, 224, 227, 252, 254, 258, 273, 278, 279, 280, (282), 449, 477.
nakl-i ilimler 25, 41, (413), 543, 1043.
nakl-i sadâ (724).
nakşî kadem-i nebî (769), 1062, 1092.
na'leyn ile nemâz kılmak 236, (237), 245, 265.
nasârâ (42), 63, 262, 265, 411.
nasîhat kime verilir? 90, (398), 437, 699, 885, 888, 959.
nasîhat nasıl olmalı 14, 96, (398), 959.
nasîhatların birincisi (115), (288), 430, 480, 754, 775.
nas olunca ictihâd yapılmaz 48, 67, 93, (252), 393, 492, 757.
nautilus deniz altısı 558.
nazar değmesi (783), 784, 785, 993.
nazariyye (81).
nebî ne demektir (18).
necâset iki dürlüdür (154).
necâsetden tahâret 122, (153), 154, 155, 156, 232.
necçariyye fırkası (66).
necdî fırkası (401).
nefse uymak (31), 32, 77, 99, 168, 210, 279, 428, 470, (530), 565, 731, 747, 938, 1050, 1057.
nefs-i emmâre (31), 32, 109, 113, (428), 429, (529), 530, 647, 730, 755, 949, 1057.
nefsi nâtika (754), 917, 950.
nefsin itmi'nânı 53, 521, 908, (918), 924, 949, 950.
nefsin tasfiyesi 40, 748, 765, 939, (1056), 1166.
nefsin tezkiyesi 401, 918, 924, (939), 1050, 1166.
nehavend zaferi 1126.
nehy-i anil münker 28, 35, (89), (90), 94, 95, 96, 165,

259, 398, 437.
nemâz dînin direğidir (109), 118, 212, 283, (287), 848.
nemâz farz-ı ayndır 63, 98, (118), 121, 210, 212, 272, 768.
nemâz için iskât 274, (1019).
nemâz içindeki sünnetler dahâ kıymetlidir (277).
nemâz kılmamak büyük günâhdır 64, 98, 111, 118, 210, (276), 284, 357, 430, 989.
nemâz mü'minin mi'râcidir 119, 287, (768), 902, 956.
nemâz nasıl kılınır 121, (214), 251, 252, 289, 780.
nemâz rek'atları (121), 254, 255, 471.
nemâzdan sonra düâ 70, 111, 218, (219), 892.
nemâzdan sonra secde etmek (230).
nemâzdan sonra tesbîh okumak 70, (218), 219.
nemâza ehemmiyet vermeyenler 63, 98, 119, (211), 212, 217, 280, 284, 289, 357, 430.
nemâzda abdestin bozulması (127), (232), 253.
nemâzda gülmek (127).
nemâzda otururken parmak kaldırmak 218, (267), 268, 269, 270, 271, 1147.
nemâzda şaşırma (227).
nemâzi bozan şeyler 108, 153, 207, (231), 232, 233, 234, 235, 238, 253.
nemâzi bozmağa ömr 110, 237, (242), 253, 254.
nemâzi en iyi elbise ile kılmalı 112, (217).
nemâzi geciktirmeğe ömr 138, 172, 272.
nemâzin farzları (122), 214, 260.
nemâzin hakikati 119, (768), 942, 943, 950, 965, (966).
nemâzin ehemmiyeti 98, (210), 713, 768.
nemâzin mekrûhları 163, 216, (236), 237, 238, 239, 240, 241, 260.
nemâzin sünnetleri 163, 214, (240), 277.
nemâzin vâcibleri (227), 288.
nemâz kılanın önünden geçmek (235), 252.
nemâz vakleri (175), 176, 177, 180, 186, 190, 202.
nemâzları cem' etmek 147, (172), (203), 223, 271.
Nemçe, Macaristanın eski ismidir.
nemîme [lâf taşımak] harâmıdır (115), 1014.
neptünün ma'deni 555.
nesh ne demektir 18, (57), 72, 389, 471, 770.
nesli şâh câmi'i 1167.
nestûri fırkası 1155.
nesûhî tekkesi mescidi 1103.
nevâdir haberleri (268), 269, 578.
nevruz günü 53, 314, 503, 769, (770), 778, 1086.
newton prensibi 539.
ney çalmak 602, 721, (732), 733, 767, 1085.
nezr 282, 322, 325, (330), 332, 449, 479, 778, 819, 898.
nisf fadla zemânı (191).
nisfünnehâr 172, (177), 182, 199.
nifâs 132, 136, (139), 140, 320, 345.
nikâh 122, 246, (564), 565, 566, 567, 568, 570, 572, 574, 575, 820, 900.
nikâh için vekil (566), 567, 573, 574.
nikâhî câiz olmyanlar 167, 364, 462, (569), 586.
nikâhın bozulması 159, 167, 435, 436, (567), 570, 572, 578, 579, 587.
nikâhlanmada küfv olmak 211, 573.
nikâr ne demektir 91.
nikotin 635, 978, 985.
ni'met-i ilâhiyye 5, 6, 30, 289, 641, 1048.
nisâb mikdârı 292, 298, 303, 306, 322, 324.
nişân yüzüğü 622.
nişancı câmi'i 1156.
nitrik asid (kezzab) 688.
niyyet kalb ile olur 52, 123, (214), (215), 253, 293.
niyyetin ehemmiyeti 19, 20, 111, 123, 135, 149, 150, 214, 215, 250, 258, 263, 282, 284, 290,

292, 325, 339, 357, 477, 594, 610, 617, 638, 842, 847.
niyyet kuyusu 1190.
niyyet etmekle mülk gitmez 691.
noel gecesi 42, 53, 355, 761, 769, 778, 1128.
nokta-i cevvaile (926), 945.
nötron 554, 555, 556, 560, 561, 973.
nûh "aleyhisselâm" tufânı 26, 81, 83, 356, 1157.
nûr 939, 941, 1009, 1049, 1051, 1052, 1053, 1054, 1140, 1145.
nûr-ı osmâniyye câmi'i 1159, 1161.
nusayriler 98, 327, 1116.
nusratiyye câmi'i 1131.
nükleer enerji 556, 558, 561.
nükleon 560.

- O -

Oğlanlara bakmak 163, (164).
oğuz türklere (533), 1157.
ok meydanı câmi'i 1100.
oksidlenme 432, 548, 981.
oniki imâm (62), 919, 1084, 1087, 1111, 1143, 1162.
on latife (917), 924.
organ nakli 593, 618, (699), 1050.
ortaklık 536, 818, (865).
ortodoks kilisesi 1137.
oruc bozmak için özl 140, 222, 319, 320, (594), 1023.
oruc kazâsi 319, (320).
oruc keffâreti 272, 314, (320), 332, 1022.
oruc nasıl tutulur 198, (314), 429.
oruc tutanlara kolaylık gösterenler 313, (314), 751.
oruc tutmak farzdır 63, (313), 314.
orucu bozanlar 39, (317), 318.
orucu bozmayan şeyler (318).
orucun çeşidleri (314).
orucun ehemmiyeti 92, 99, 111, (313), 320, 779.
osmân ağa câmi'i 1158.
osmânîlar 22, 28, 302, 305, 460, 461, 492, (533), 534, 574, 595, 604, 621, 622, 1060, (1159).
osmânîlarda ilk takvim 316.
osmânî türklere 460, 463, 532, 1059, 1143, 1144, 1149, (1159).
otobüsde nemâz (223).
otobüsde yer ayırmak (246).
oturarak nemâz (215).
otuzüç farz 18, (121).
oyunla vakt geçirmemeli (118), 365, 438, 546, (601), (602), 614, 637, 769.

- Ö -

Ödem [su toplanması] 652, 657, (670).
ödeme senedi (134), 300, 796, 805, (824), 832.
ödünc vermek 134, 294, 572, 645, 801, (824), 825, 827, (828), 837, 844, 846, 852, 857, 858.
öğle nemâzi 121, (177), 182.
öğrenmesi lâzım olan bilgiler 25, 51, 339, 365, (413), 616, 886.
öğrenmesi lâzım olmayan şeyler 414, (740).
öğünmek 20, (594), 614, 620, 1005.
ölçü birimleri 222, 296, (323), 881.
ölmek ne demektir 80, 88, 89, 455, 479, 480, (988), 1014, 1018.
ölüden yardım istemek 85, 338, (448), (450), 451, 456, 457, 459, 460, 476, 477, 478, 1014, 1015, 1052, 1134.
ölü için adak 332, 398, (449), 778.
ölü için ağlamak 479, (1012).
ölüleri yakmak harâmıdır 455, (1001), 1004, 1011, 1131.
öülere yardım 308, 427, 455, (475), 478, 852, 872, 991, 994, 1000, 1008, 1009, 1010, 1011, 1018.

ölüm hastalığı 693, 816, 989, (990).
ölüm işinlar 974.
ölüme hâzırlık 98, 477, 695, (988), 989.
ömr 98, 312, (699), 784.
örf ve âdet 28.
özr ne demektir? (130), 172, 264, 274, 276.
özr sâhibi olmak 126, (130), 137, 148, 233, 249.

- P -

Paleontoloji (541).
panteizm=vahdet-i vücûd 92, 93, 94, 768, 935, (943), 944, 947, 959.
papa 534, 1108, 1189.
papaslar 27, 45, 238, 532, 564, 1019.
para bozdurmak (815), 827, 854, 855.
para çeşidleri 296, (802), 824.
para karşılığı ibâdet 340, 783, (872), 873, 1023.
parada resm, yazı 142, (729), 802.
parayı halâl yere harcetmeli 99, (118), 787.
parmak izi (700).
parmakla selâmlaşmak (365), 366.
paşabağçe incirliköy câmi'i 1153.
patrona halî vak'ası 1119.
pazarlık etmek 341, 843, (846).
pazar tekkesi mescidi 1087, 1100.
pekmez 625.
penicilin ilâcı 667, 690.
perhîz etmek (652), 660, 661, 992.
peruk (takma saç) (593).
peygamber gelmesi ni'metdir 23, 31, 34, 41, 92, (102), 106, 290, 480, 481, (681), 729, 762, 907, 955, 956.
peygamber yanılabilir 48, (505), 506.
peygamberimizin "aleyhisselâm" şefâ'ati 38, 58, (476), 479, 910.
peygamberimizin yolu 49, (50).
peygamberler harâm olacak birşeyi yapmaz (71), 946, 1188.
peygamberlere inanmak 40, 57, 58, 63, 95, 106, 481, (482).
peygamberlik 18, 41, (481), 486, 748, 750, 760.
pil nedir 556.
piramidon ilâcı kanser yapmaktadır 626.
piyango çekmek (614), 813, 858.
plâk ile ezân (206).
plutonium bombası 561.
plutonium ma'deni 556, 557, 561.
polaris denizaltısı 558, 562.
polaris füzesi 562.
poliçe 833, 860.
pragmatizm (27), 1189.
prezervatif kullanmak 141, 781.
prostat hastalığı 126, (670).
proteinler 688, 980.
proton 554, 560, 973, 1138.
protoplazma 975.
pusula ile kible ta'yini 25, (171), 172, 183.
puta tapanlar 66, 238, 411, 431, 452, (462), 476, 479, 483, (529), 570, 628, 728, 736, 737, 769, 907, 1044, 1151, 1157, 1166.

- R -

Râbita 113, 457, (904), (922), 1050, (1053), 1055, 1057, 1184.
(râbitat-ül-âlem-il-islâmîyye) merkezi (471), 1176.
rad ölçü birimi 559.
radar (551), 562.
radium ma'deni 559.
radyoaktiflik sâati 80.
radyo aktivite (549), 550, 556, 559, 560, 1042, 1162.
radyo izotoplar 557.

radyo dinlemek 100, 605, 724, (725).
 radyoda kur'ân-ı kerîm, ezân 168, 204, 206, 246,
 247, 337, 726, (728), 776.
 râhib 564.
 rahmet melekleri 240, (989).
 rahmet-i ilâhiyye 32, (107), 212, 324, 357, (465), 682,
 1035, 1062.
 rakı içmek harâmıdır 154, (624), 626.
 raks etmek 90, 627, (732), 733, 769, 904, 1085.
 ramezân nasıl başlar 172, (314), 315, 360.
 ramezânın kıymeti (313), 315, 321.
 rasadhâne 1150.
 rasyonel ilmler (413).
 râşid târihi 1191.
 ravda-i mutahhera 267, (348), 1016.
 reaktör 555, 556, 557.
 receb ayı (355), 357, 359, 375, 376, 420.
 receb ayının ilk cum'ası (355), 357, 375.
 reformcular 25, 37, (66), 70, 142, 252, 310, 414, 463,
 466, 491, (776), 861, 864, 887, 1043, 1105, 1116,
 1136, 1140, 1160, 1170.
 regâib kandili 253, (355), 357, 375.
 rehn 825, 834, (853), 857.
 rek'at (nemâz rek'ati) (121), 253, 254.
 renkli elbise giymek (594).
 resm bulunan ev 132, 238, 239, (240), 990.
 resm yapmak 168, (239), 769.
 resmî elbise giymek 238, 239.
 resûl ne demektir (18).
 resûle tâbi' olmak 21, 34, 40, 43, (52), 53, 92, 95,
 407, 470, 471, 481, 603, 747, 754, 762, 788,
 955, 1111.
 resûlîler 119, (532), 729.
 resûlullahın bayrağı 379.
 resûlullahı ziyâret (348), 380, 457, 458, 476.
 resûlullahın dedeleri 375, (386), 388, 390, 740,
 1067, 1068, 1069, 1101, 1118, 1123, 1124, 1127,
 1128, 1133, 1139, 1151, 1157.
 resûlullahın çocukları 380, (1064), 1118, 1126.
 resûlullahın kâğıd istemeleri 505, (506), 507.
 resûlullahın papaslara cevâbı (370).
 reşid olmak (899).
 revâtib sünnetler (263), 284.
 rezonans enerjisi 555.
 ridâ (586).
 ritl denilen ölçü birimi (133), 323, 516.
 rızk ezelde ayrılmıştır 30, 433, (687), 787, 791, 805.
 rızk gökden iner 74, (688), 1042, 1151.
 rıfâî tarîkati (1087).
 ri'yâ 101, 240, 339, 365, (645), 735, (778), 885, 890,
 1001, 1049.
 ri'yâzet çekmek 647, (748), 749, 765, 770, 933, 938,
 955, 961, 1169, 1185.
 robot 558, 987.
 roket 552, 558, 562.
 roma felsefesi 758, (761).
 röntgen ışınları (550), 974, 1138.
 rub'î dâire (187), 188, 190, 198, 199, 203, 1245.
 rûh nakli (84), 85.
 rûh nedir? 85, 87, 455, 480, 917, (929), 1183.
 rûhânîler 27, (740).
 rûhlar tecessüm eder 84, 354, 459, 480, 739, (745),
 957, (1016), 1182.
 rûhlardan yardım 84, 85, 395, 421, 454, (459), (480),
 739, 745, (922), 957, 993, 1016, (1052), 1081, 1134.
 ruhsatla hareket (72), 426, 843.
 rûhun fenâsı (918).
 rûhun gıdâsı 718, 731, (732).
 rûhun hastalığı 96, (720).
 rukye (783), 873.
 rumlar 1190.
 rumatizma hastalığı (663), 692.

rumeli hisârı ve câmi'i 1099.
 rumeli kavağı câmi'i 1103.
 rusların türkistânı işgâli 388.
 rûkn (122), (228), 233, 347.
 rûkü' (216), 235, 241, 255, 287, 288, 289, 365, 780.
 rüşvet 340, 611, (615), 616, 630, 727.
 rû'yâ nedir 87, (88), 989.
 rû'yâya güvenmemeli (87), 88, 89, 93, 467, 1000,
 1052.
 rû'yet (757), 927, 928.

- S -

Sâat ayarlaması 189.
 sâat farkları 188.
 sâat makinaları 184, (188), 1107.
 sâ' denilen ölçek 133, 303, (323), 337, 1022.
 sabâh-akşam düâsı (111), 436.
 sabâh nemâzı (176), 194, 202, 273, 275, 276, 281, 284.
 sâbikûn [sâbıklar] 530, (913).
 sabr 36, 313, 426, 645, 690, 1007, (1017), 1034.
 saç boyamak 375, 594.
 saç dökülmesi (674).
 sadaka vermek 19, 96, 245, 303, 307, (309), 345,
 356, 384, 449, 589, 600, 607, (641), 644, 652,
 794, 837, 838, 845, 878, 1197.
 sadaka istemek 245, (309), 613.
 sadaka sevâbı 97, 98, 101, 308, 325, 607, 613,
 (641), 644, 840.
 sadaka vermeyenler (211).
 sadaka-i fitr 298, 307, (322).
 sa'dî tarîkati (1087).
 sağdan başlamalıdır 248, 648, (738).
 sahûr vakti 198, (316), 319.
 sahv hâli (958).
 sa'îd olanlar (680).
 sâime zekât hayvanı 299, (306), 307.
 saint pierre kilisesi 1108.
 sakal boyamak (263), 375, 594.
 sakal traş 249, (262), (263), 264, 286, 326, 375, 454.
 sakız çiğnemek (142), 319.
 sâlihler (78), 118, 476, 608, 610, 636, 743, 1008,
 (1051).
 sâlik (87), 515, 517, 911, 912, 929, (933), 949, 955,
 1134.
 sallanan dişleri bağlamak 133, (143), 144.
 san'at edinmeli 534, 595, (786), 788, 847, 848.
 sandalyada oturarak nemâz kılmak câiz değildir
 (274).
 sanem (put) 411, (452), 529, 628.
 sapıklar 66, 327, 445, (1043).
 sapma açısı (171).
 sar'a hastalığı 127, 620, 737, 740, (741), 998.
 sarf satışı (sarraflık) 299, 794, (814), 837, 855.
 sargı üzerine mesh 129, 135, (151), 253.
 sarık sarmak 129, (217), 378.
 sarılık hastalığı (656), 666.
 sâsânî devleti 1126.
 satması câiz olmiyan şeyler 612, (808), 809, 810,
 811.
 sa'y yapmak 339, (344), 345.
 se'âdete kavuşmak için 21, 23, 28, 29, 30, 32, 34,
 37, 39, 43, 93, 95, 102, 107, (118), 287, 383,
 401, 528, (531), 762, 777, 792, 805, 849, 891,
 921, (1051), 1052.
 sebbiyye fırkası 61, (488).
 sebebe yapışmak lâzımdır 73, 398, (432), 433, (451),
 456, 479, 519, 680, 683, 693, (696), 746, 784,
 (787), 993, 1015, 1042, 1054.
 secâvend (234).
 secde (217), 218, 237, 239, 241, 254, 289, 364,
 768, 780.
 secde yerine yüksek şey koymamalı 217, (218),
 237, 274.

secde-i sehv 147, 202, 216, 224, (227), 255, 261.
secde-i şükr (230).
secde-i tilâvet 100, 103, 201, 207, (229), 255, 724, 1010, 1020.
sedd-i zülkarneyn 1123.
sedef otu 634.
sefâhet (645), 762.
sefer-der-vatan (937).
seferî olmak 147, 172, (221), 225, 226, 293, 325, 471, 901.
sefilh kime denir? (645), 762, 813, 887, 899.
seher vakti 118, 219, (316).
sekr hâli (957), 958.
seks bilgileri 731, (891), 892.
selâmlaşmak 39, 91, 219, (363), 364, 571.
selçûkî devletleri 1074.
selef-i sâlihîn 47, 286, 309, (407), 408, 437, 490, 491, 492, 493, 495, 498, 766, 768, 1013, (1051).
selefiyye (silfiyye) (408), (490), 491, 494, 1117.
selem satışı 794, 795, 800, 807, 814, (821), 856.
selimiyye kışlası ve câmi'i 1168.
semen (fiyât) 97, (794), 797, 798, 800, 801, 802, 810, 855.
semûd kavmi 1128, 1166.
sene başının hangi gün olduğu (358), 379.
sene başında tebrikleşmek (355), 356.
sened yazmak 572, 801, (824), 829.
serhend şehri Hindistândadır 1120.
serhoş olmak 125, 127, 141, 154, 249, 624, 626, (627), 879, 880, 881, 998.
serum 977.
setr-i avret 35, 39, 122, 124, 125, 132, 157, (163), 164, 263, 589, (593), 598, 604.
sevâb kazanmak 18, (20), 101, 325, 357, 617, 1048, (1049).
sevâb neye denir (18), 19, (702).
sev'eteyn 127, 136, (165), 166, 604.
sevk-i tabî'i (405), 646.
sevmenin âlâmeti 17, 30, 92, 427, 518, 519, 716, 720, 764, 767, 949, 965, (1036), 1050, 1051.
seyr-i âfâkî ve enfûsî 87, 522, (933), 934, 935, 936, 938, 939.
seyr-i fillah 522, (949).
seyr-i ilallah 934, 939, (949).
seyyidler 376, (377), 1061, 1111, 1116, 1171, 1181.
sıddıklar 355, (609), 942, 1007.
sıfât-ı selbiyye 55, (104).
sıfât-ı sübûtiyye 55, (103), 905.
siğir zekâtı (306).
sihhatli olmak 20.
sıkıntidan kurtulmak için 229, 427, (742), (784), 993.
sıla-i rahm 167, 302.
sırât köprüsü 3, 23, (58), 98, 107, 158, 211, 762.
sıtma hastalığı 692, (695).
sidre-tül münthehâ 354, (420).
sigara içmek 54, 124, 125, 246, 598, (629), 646, 647, 985, 986, 1093, 1097, 1102, 1106, 1123, 1127, 1136, 1184.
sigortacılık 309, (874).
sih kâfirleri 411.
sihr (büyü) 483, 739, 741, (747), (748), (782), 783, 784, (890), 908, (993), 1151.
silâh yapmak farzdır 546.
silis-ül-bevl hastalığı (128), 672.
silsile-i aliyye 783, (969), 970, 993.
simâ' 90, 627, 721, (767), 904, 1062, 1174.
sinan pâşa câmi'i 1137.
sinemaya gitmek 605, 730.
sinir hastalığı 601, (669), (784), 993.
sirkatin cezâsı 276, (881).
sis 85.
siyâh başlık ve elbise 378, (593).

siyâh derili olmak kusûr değildir (376).
siyer kitâbları (374).
skolastik ilimler (413).
snap atom pili 558.
sôfiler 90, (486).
sôfiyye-i aliyye (91), 103, 390, 395, (749), 751, 761, 943, 944, 1119, 1144.
sohbetin fâideleri 4, 93, 118, 402, (515), 517, 755, (1053), 1112, 1126, 1140, 1147, 1158, 1168.
son nefes 108, 715, (988).
sorması câiz olmiyan şeyler (740).
sosyal adâlet 309, (523), 535.
sosyalizm (523), 528, 792, 1125, 1130.
sömürücülük 523, (527), 860, 864.
söz taşımak [dedi-kodu] harâmdır 39, 107, (115), 168, 782, (1014).
spektroskopi 548, 551, 559.
spor-toto (615).
sputnik 972.
stronsium ma'deni 558.
su buhârı 85, 971.
suç ne demektir 253, (519), 537.
suların çeşidleri 156, (160), 161.
sultân ahmed câmi'i 347, 1071.
sultân selim câmi'i 1067, 1167, 1173.
sun'î ilhak (605).
sun'î katı yağlar (656), 657.
sun'î peyk 25.
sûret (86).
surre alayları 1144.
sûâl hakdri (58), 762, 780, 841.
sûâl melekleri 58, 73, (107), 762.
sübhâ nemâzi (124).
sübhâne rabbike âyeti 219, (392).
süftece havâlesi (834).
sühreverdî tarîkati (1087).
sû'î zan (29), 99, 453, 517, 610, 612, 958.
süleymâniyye câmi'i 1173, 1197.
sülfamid ilâçları 666, 671, 692.
sülûk 902, 919, (933), 936, 937, 954, 955, 956, 961, 1064.
sünbül efendi câmi'i 1174.
sünen-i hüddâ (52), 240, 263, 264.
sünen-i zevâid (52), 240, 263, 264, (357).
sünnet neye denir? 18, 49, (52), 69, 230, 240, 263, 286, 357, 465, 471, 476.
sünnet olmak (21), (167), 263, 378, 420, 890.
sünnet nemâzları ne demektir 276, (279), 280, 281, 282, 285, 287.
sünnet yerine kazâ kılmalıdır 276, 278, (280), 281, 282, 283, 285.
sünnete yapışmak 18, 52, 215, (286), (401), 473, 766, 1170.
sünneti beğenmeyenler 18, 52, 249, 280, (287), (768).
sünnet kazâ edilmez (273), 275.
sünneti terk edenler 52, 123, 251, (275), 287, 316, (768).
sünneti terk etmek için öZR 157, 262, (277), 316.
sünnî olan müslimânlar 22, 23, 89, 270, 439, 492, (1043).
sürme çekmek 164, 356, 375, (693).
süryâniler (490), 1166.
süslenmek 593, (594), 603, 620, 781, 869.
süt kardeşlik 134, 159, 167, 569, 570, (586), 869.
sû'üdi arabistân 1143, 1174.

– Ş –

Şa'bân ayı (357), 359.
şafak 178.
şâfi'î imâma uymak 228, (250).

şâfi'î mezhebi 50, 71, 101, 122, 123, 126, 135, 136, 140, 141, (146), 153, 154, 157, 166, 178, 211, 214, 215, 221, 222, 223, 253, 271, 280, (288), 296, 303, 322, 323, 324, 336, 341, 477, 570, 581, 582, 584, 586, 590, 598, 602, 604, 619, 637, 738, 770, 825, 844, 853, 854, 872, 882, 889, 998, 1003, 1175.

şâfi'î mezhebini taklîd 71, 72, 133, (134), (135), 136, 140, 145, (146), 172, 250, 296, 341, 581, 590, 602, 882, 901.

şâhid olmak 159, 194, 284, 315, 566, 567, 573, 587, 805, 828, (884), 886.

şâh sultân câmi'i 1167.

şâhzâde başı câmi'i 1137, 1173, 1176.

şakî olanlar (680), 1073, 1121.

şakk-ı sadr hâdisesi (354).

şâm rumlarının müslimân olması 532, 1096.

şâmâniler (483).

şâmda ümeye câmi'i 1110, 1122, 1190.

şapka kânûnu [m. 1925].

şarkî söylemek 357, 728, (731), 733, 769.

şart ile söylenen şeyler 282, 330, 568, 573, 583, 811, 815, (819).

şâzilî tarîkati (1087), 1093, 1143.

şefâ'at 58, 107, 286, 385, 438, 451, 457, (475), 476, 477, 478, 785, (910).

şehîd kime denir? 290, 438, (998), 1034.

şehîd sevâbı kazananlar 219, 286, 290, (397), 695.

şehremini câmi'i 1099.

şehvet (164), 166, 167, 168, 530, (628), 681, 721, 781, 950.

şeker hastalığı (657), 658.

şemsi pâşa câmi'i 1131, 1178.

şerâb içmek ve kullanmak harâmıdır 487, 613, 618, (624), 626, 627, 808, 809, (880), 888, 890, 898, 998.

şerâb necsdir 154, 155, (624), 626, 627.

şerîfler (377), 1107.

şey ne demektir? (964).

şeyhayn kimlerdir? (60), (324), 516, 821.

şeyh-ul hadîs (423).

şeytân nedir? 64, 95, (738), 739, 932.

şeytân tersi reçinesi (742).

şeytânın aldatması 32, 72, (89), 95, 111, 164, 211, 279, (280), 428, 470, 513, 701, 739, (741), 776, 787, 848, 990, 1052, 1054, 1109.

şık giyinmek (20).

şifâ âyetleri ve düâlar 65, 783, 784, (992), 1113.

şif'î fırkası (61), 122, 217, 220, 269, 364, 416, 434, (701), 1043, 1060, 1098, 1111, 1116, 1174, 1175, 1183.

şif'î kitâbları 50, (61), (765), 1085, 1180.

şif'ilere nasîhat kitâbları 61, 509, (512), 1077.

şif'r okumak 33, 44, 246, 378, 718, (730), 731, 733, 1188.

şira içmek 155, (624).

şirk 54, 76, 373, 436, (452), 529, 628, 769, (778), 784, 907.

şirketler (865).

şişmanlık perhîzi 669.

şöhretde âfet vardır 101, 165, 594, (1062).

şuâ' (ışın) nedir? 548, 549, 550, 559, 560, 759.

şubheli şeyler 30, 96, 99, 118, 127, 158, 228, 365, (607), 608, 610, 611, (623), 633, 849.

şûf'a hakkı (536), 818.

şühûd-i hak 373, (763), 764, 931, 956.

şûkr (4), 98, 100, 111, 118, 429, 640, 642, 716, 752, 785, (938), 940, 1017, 1035.

şûkr düâsı (111).

şûkr kurbânı 339.

şûkr nemâzi 349.

şûkr secdesi (230), 331.

şûkr islâma uymaktır 4, (102), 785.

Tâ'at (19), 20, 1159.

tabî'at kuvvetleri 25, 82, (117), (432), 433, 747, 1041.

tabîb-i hâzık 130, 149, 320, (618), 632, 809.

tâbi'in 66, 441, 464, 490, (492), (495), 511, 516, 564, (768), 1046.

tabî'iyeciler 22, 81, 117, 409, 433, (758).

tabut 997, 998, (1003), 1004, 1005.

tâc mahal 1167.

ta'dîl-i erkân 63, 77, 227, 287, (289), 1064.

ta'dîl-i zemân (184), 193.

tafdîliyye fırkası (61).

tağrîr [aldanmak] (807).

tahâretlenmek 123, 133, (157).

tahkîm yolu ile da'va açmak 884.

tahrîme [iftitâh tekbirî] (215), 255, 282.

tahta minâre câmi'i 1100, 1180.

tahvîl senedi [obligasyon] 292, (859).

takdîm ve tehir ile nemâz (172), 223.

takvâ (96), 99, 100, 113, 136, 300, 443, 611, 630, 782, 949, 998, 1049, (1053), 1062.

takvîm kullanmak 172, (194), 198, 316, 317, 360, 379.

takvîmi Celâlî 1134.

talâk 331, 335, 336, 435, 574, (580), 581, 582, 583, 584, 588, 605, 898.

Tanrı ismini söylemek (431).

tanrı ne demektir 56, 371, (431).

tansiyon yükselmesi 654, 693, (978).

tanzîmat 1047, 1048, 1063.

tarafeyn kimlere denir (234), 801, (830), 831, 861.

târîh kitâbları 5, 512, 513, (515), 1114.

tarîkatçılar 7, 9, (112), 766, 768, 1053, (1058), 1062.

tarîkat, tesavvuf demektir 53, 766, 771, 933, (949), 953.

tâ'un (vebâ) 696, 998, (1034), 1035, 1147.

tavâf yapmak 140, 142, (344), 345, 346.

ta'vîz ile tedâvî (783).

tavşan yimek günâh değildir (620), 650.

tavuk hastalığı 651.

tayf (spektr) 548, 549, 551, 1130.

ta'yin edilen mal 569, (793), 795, 802, 814, 836, 851.

tayyârede nemâz, otobüsdeki gibidir (172).

ta'zir cezâsı 39, 244, 319, 879, (884), 885, 886, 887, 888, 894, 989, 998.

ta'ziye (1006), 1017.

tazmîn etmek (97), 292, 303.

te'ayyün eden mal 569, (794), 803, 814, 836, 855.

te'ayyün-i evvel 960.

tebe-i tâbi'in 464, 490, (495), 511, 564.

teberrî etmedikçe tevellî olmaz (92).

teberru' 876, (877).

teblîgutcemâ'a fırkası (499).

tebzîr nedir (640).

tecdîd-i imân ve nikâh (436), 566, 731.

tecellî 50, (373), 753, 763, 917, 933, 934, 938, (959), 1166, 1171.

tecessüs harâmıdır (612).

tecribî ilimler 24, 25, 42, 533, (1043).

tecvîd ilmi 248, 253, 397, (729), 731, 1010.

tedâvî sünnetidir 618, (652), 693, 782, (992).

tefekkür 99, 100, (903).

tefsîr kitâbları 23, 45, 47, (413), 414, 415, 416, 417, 418, 461, 471, 475, 887, 1082, 1170.

tefsîr nedir 44, (45), 461, 471, (475), 886, 887, 1054, 1208.

tefvîd yolu ile, kadın boşanmağa hak kazanır 568, (582), 583.

tegannî harâmıdır 204, 245, (718), 721.

tegannî ile Kur'ân okumak 204, 206, 233, 245, 248,

432, 722, **(728)**, 1009.
teğanni ve müzik 115, 233, 432, **(718)**, 731, 1009.
teharrî [anlamak için araştırmak] **(622)**.
teheccüd nemâzı 77, **(110)**, 111, 265, 284, 290.
tehiyyet-ül-mescid nemâzı 219, **(245)**, 283, 349.
tehlükeden kaçınmalı 631, **(782)**.
tekbîr okumak 115, **(209)**, 215, **(266)**, 356, 733, 1124.
tekkeler **(112)**, 731, 744, 908.
tekrar dirilmeğe inanmayanlar 27, **(84)**, 487.
telefon etmek âdâbı **(365)**.
tele idâreli âletler 558.
televizyon 100, 168, 355, 730.
telfik-i mezâhib 44, 72, 445, 464, 468, 470, 602, 843, **(889)**, 1061.
telkîn **(1006)**, 1007.
temîme (nazarlık) 784.
te'mînât mektûbu **(830)**, 831.
temizleme şekli 153.
temizlik îmândandır 20, 262, 649, 989, **(1046)**.
temkin zemânı 186, 188, 192.
temlik etmek 574, 582, **(583)**.
tenâsuh yokdur 84, **(85)**, 700, 737, 745.
tenbellik 30, 283, 528, 610, 645, **(646)**.
teneffüs organı 979.
tenvîr dâiresi 183.
teori **(81)**.
ter, artık gibidir **(162)**.
terâvîh düâsı **(243)**.
terâvîh nasıl kılınır 214, **(243)**, 284.
terâvîh nemâzı sünnettir **(243)**, 313, 314.
terâvîh nemâzına kazâ niyyet ederek kılmalı **(277)**.
terâzi **(58)**, 107.
termik nötronlar 555, 556, 557.
tersâne 1100, 1167.
tersâne câmi'i 1153.
tertîb sâhibi **(272)**.
terviye günü 339, 345, **(356)**.
tesarruf sâhibleri **(751)**.
tesavvuf büyükleri 50, 90, 91, 420, 517, 744, 746, 749, 750, **(754)**, 909, 949, 1052, 1053, 1062.
tesavvuf dereceleri 86, 87, 95, **(748)**.
tesavvuf nedir 10, 50, 53, 90, 96, 112, 413, 486, 640, **(768)**, 771, 919, 935, 1063.
tesavvuf serhoşluğu 517, 627, **(957)**, 958, 1105.
tesavvuf yolu ikidir 95, 486, 919, 948, **(953)**, 1063.
tesbîh kullanmak **(240)**.
tesbîh okumak **(111)**, 356.
teslîs (trinite) **(43)**, 372, 1080, **(1097)**, 1128.
teşrîk tekbîrleri 115, 255, **(266)**.
tevâtür **(782)**, 883.
tevâzû' (tevâdu') 178, **(752)**, 932, 1134.
tevbe etmek farzdır **(64)**, 65, 67, 68, 96, 97, 276, 356, 363, **(531)**, 732, 989.
tevbe nasıl olmalı? 59, 65, **(67)**, 97, 272, 276, **(277)**, 284, 770, 923, 991.
teveccüh 85, **(459)**, 746, 751, 935, 1015, **(1016)**, 1018, 1067, 1147, 1154, 1166, 1171.
tevekkül 524, **(677)**, 682, 687, 690, 696, 933.
tevessül etmek 395, **(448)**, 450, 479, 495, **(1016)**, 1055.
tevfîkiyye câmi'i 1132.
tevhdîd **(678)**, 768.
tevhdîd düâsı **(1248)**.
tevhdîd-i şühûdî **(961)**.
te'vîl 9, 23, 83, 389, 390, 403, 414, 435, **(472)**, 492, 754, 771.
teyemmüm câiz olan şeyler **(150)**.
teyemmüm ne zemân yapılır 125, 130, 141, 146, **(149)**, 150, 159, 162, 165, 223, 275.
teyemmümün bozulması 128, **(149)**, 150.

teyemmümün farzları **(149)**.
teyemmümün sünnetleri **(150)**.
teypde kur'ân-ı kerîm 99, 100, 247, **(726)**.
tezek 155, 245, **(612)**, 619.
tezekkür-i mev't 922, **(988)**.
tezkiye **(933)**, 936, 939.
thorium ma'deni 556, 559.
tıb fakültesi 532, 1131.
tımarhâne 1150.
tırnak kesmek 127, 132, **(262)**, 264, 326, 343, 995.
ticânî tarîkati **(1088)**, 1183.
ticâretde adâlet 611, 787, 788, **(840)**, 845.
ticâret eşyasının zekâtı 293, **(294)**.
tîmûr devleti 532, 1080, **(1183)**.
tırnak **(619)**.
tîvele nedir? **(784)**.
tokmak dede 1103.
tophâne çeşmesi 1127.
topkapı câmi'i 1100.
topkapı serâyı 1059.
toprak sâhibi olmak 304, **(305)**.
transistör 558, 987.
traş olmak 127, 132, **(262)**, 263, 344, 346.
trende nemâz 172, 215, **(223)**.
triton denizaltısı 558.
tritium denilen madde 557.
triyod lâmbaları 987.
tuğra **(621)**.
tumânînet 110, 287, 288, **(289)**, 768, 780.
tüb bebek harâmıdır **(605)**.
tüccâr olmak **(789)**, 790.
türbelere mum, bez adamak 333, 334.
türbe yapmak 241, **(452)**, 453, 1004.
türk bayrağı **(52)**.
türkçe kur'ân olur mu? **(46)**, 723.
türkiye gazetesi 162, 187, 203, 529, 654.
türk kabîleleri 431, **(533)**, 1157.
türklerin islâmiyyete hizmeti 431, **(533)**.
tütün içmek 54, 124, 125, 246, 598, **(629)**, 646, 647, 985, 986, 1093, 1097, 1102, 1106, 1123, 1127, 1136, 1184.

- U -

Ubûdiyyet **(943)**.
ucb, ibâdetini beğenmekdir **(429)**, 739.
ufk-ı şer'î **(181)**, 186, 187.
uğursuzluk yokdur 687, 739, **(782)**.
uhud gazâsı 356, 519, 1065, 1068, 1095, **(1106)**, 1110, 1165, 1182, 1187.
uknum 501, 1155, **(1161)**.
ukûbât (cezâlar) 438, 831, **(879)**.
ulemâ-i râsihîn 53, **(754)**, 763.
ultraviyole ışınlar 549, 1049.
ulul'azm peygamberler 426, **(482)**, 904, 952.
ulûm-i islâmiyye 25, 402, **(413)**, 1043.
umre sünnettir 111, **(339)**, 351.
umûm-ı belvâ **(302)**.
unkapanı köprüsü 1131.
unutmak özdür 151, **(273)**, 275, 318.
uran bombası 561.
uran pili 561, 563.
uranium ma'deni 549, 554, 555, 556, 557, 560, 561.
urûc **(764)**, 905.
urûz denilen eşyâ 293, 298, 323, **(793)**, 808, 821, 856, 865.
uşâkî tarîkati **(1088)**.
uşur (uşr) vermek 118, 293, **(303)**, 304, 310, 869, 900.
uşur vermeyenler 100, 211, 311.
uykuda görünen şeyler 87, 89.
uykunun ibâdet olması 20, 113.
uyuşturucu maddeler 274, 618, 626, **(632)**, 637.
uzunluk ölçü birimleri 221.

- Ü -

Ücret 292, 611, 791, (869), 873.
ücret karşılığı ibâdet 252, (341), 783, 784, 871, 1022, 1023.
ülûhiyyet sıfatı 27, 103, 327, (452), 487, 529, (906), 948.
ülül'emre itâ'at 533, 629, (631).
ülül-emr kimlerdir? (397), 398, 631.
ümeyye câmi'i (1110), 1122, 1190.
ümme't 43, (408), 476, 910.
ümm-i veled câriye 577, (809).
ümm-ül-kitâb (698), 964.
unesco teşkilâtı 1102.
üniversiteliye cevâb (73).
üşküdar iskele câmi'i 1137.
üşküdar kaptanpaşa câmi'i 1119.
üstâd hakkı 90, 92, (401).
üstün kime denir? 108, (516), 1140.
üstürlâb [Rub'-i dâire] (187), 1245.
üşûl haberleri (268), 269, 480.
üşûl-i hadîs ilmi (413), 417, 418.
üveysî olmak 455, (957), 1052, 1055, 1189, 1197.
üzücü haber işitince 231, (427), 1006.

- V -

Vâcib ne demektir (52), (230), 275, 279, 322, 324, 382, 471, 616.
vâcib-ül-vücûd 55, (103), 116, 906, 907, 943.
vahdet-i vücûd (panteizm) 92, 93, 94, 768, 936, (943), 944, 959, 961.
vahy 43, 58, 355, (505), 506, 507, 693, 1196.
vakf 19, 241, 304, 612, 808, 811, (861), 877, 1033.
vâkiât haberleri (268), 271.
vakt, nemâzin şartı değil, sebebidir 122, (179).
vaniköyü câmi'i 1188.
vârisden mal kaçırmak (816).
vasatî sâatî ezâniye çevirmek 195.
vasî ta'yini 308, 341, 797, 839, (899), 1019, (1029).
vasiyyet 274, 320, 322, 326, 340, 387, 477, 839, (899), 989, 1019, 1020, (1028), 1029, 1033, 1159.
vasî-i uryâni (87), 936, 940.
vatan nedir? 89, (224).
vatan sevgisi 420.
va'z dinlemek 20, (246), 249, 885.
vazife ne demektir? 102, (430).
vazîfenin birincisi 20, 22, 25, 37, 63, (69), 99, 103, 109, (288), 382, 430, 481, 537, 546, 579, 615, 759.
vazîfeden isti'fâ etmemeli 271, (787).
vebâ hastalığı 696, (1034), 1096, 1147.
vecde gelmek 627, 721, (731), 754.
vedâ haccı 388.
vedî'a 97, 363, 536, (605), 794, 831, 837, 863.
vefâ ile bey' (814).
vehhâbî 106, 220, 347, (447), 453, 454, 455, 459, 460, 461, 471, 484, 717, 747, 777, 1043, 1071, 1117, 1119, 1131, 1143, 1168, 1173, 1176, 1184.
vehhâbîlerin Tâif katli-î âmî 1060.
vehm mertebesi 521, 905, 925, (926), 930, 944, 948, 969.
vekâhet [hayânın az olması] (891).
vekâlet 159, 799, 829, (834), 866, 900.
vekîl tutmak 259, 293, 308, 325, 338, 340, 341, 566, 572, 611, (835), 837, 853, 866.
veled-i zinâ 249, 578, 591, (605).
velî (evliyâ) 49, 78, 85, (113), 338, 445, 448, 455, 456, 486, 747, 949, 1050, (1051), 1053, (1057), 1140, 1148, 1187, 1188.
vellik 292, 322, (797), 893, 1000, 1019.
velînin nikâh yapması (565), 572.
velî öldükden sonra da işitir 1015, (1057).
vera' (96), 98, 99, 251, 607, 608, 609, 630, 631, 782,

(1053).

verâset i'lâmî çıkarmak 1024.
verem hastalığı (672), 1049.
veresiyye satışı 799, (800), 835, 847, 849, 856.
vergileri ödemelidir 28, 29, 37, 96, 438, 790, (872).
versay serâyı 1046.
veseniyye (410), 578, 628.
vesîle aramak 401, 453, (457), 479, 922, 949, 992, 993, 1055, 1134.
vesk denilen ölçü (304).
vesvese fenâdir 126, 127, 155, 228, 428, (608), 609, 610, 619, 738, 890, 965, 1064.
vicdânî şeyler 93, 94, 939, (965).
vilâyet nedir? 50, 53, 428, 764, 902, 934, (949), 950, 952, 1064.
virüs (983).
vitaminler (676).
vitr nemâzi 121, (228), 255, 273.
viyana (hofbibliyotheke) kütübhanesi 1080.
vücûd sıfatı 755, (963).
vücûd-i vehmî 412, 926, 931, (944), 945.

- Y -

Yabancı dil öğrenmeli (534), 1048.
yabancı kadına bakmamalı 64, 98, 99, 163, (164), 165, 166, 167, 570, 578, 600, (780), 901.
yabancı kadınla konuşmak (164), 165, 166, 167, 720, (721).
yağmur düâsi (İslâm ahlâkî kitâbında uzun yazılıdır) 450, (451), 457.
yahova (yehve) şahidleri 36, (490).
ya'kûbiyye, hıristiyanlar (490), 1089.
yalan harâmıdır 18, 39, 99, (115), 140, 334, 338, (781), 841, 892.
yalan yere yemin (334), 337, (338), 841.
yanık (674).
yara üzerine mesh 127, 129, (130).
yaratmak Allaha mahsûsdur 3, 4, 56, 66, 80, 82, 105, 116, 373, 403, 411, (432), 433, 434, 435, 451, (456), 478, 479, 680, 683, 963.
yardım cem'iyyetleri 308, (877).
yariş etmek (614).
yasaklamak [hicr] 645, 790, 827, (897), 898.
yasın süresi 477, 479, 714, 723, (990), 991, 998, 1008.
yatmak âdâbı (65), 127, 365, 378, 649.
yatsı nemâzi 121, (178), 194.
yâ-vedûd câmi'i 1103.
yazının târihçesi 450, (1069).
ye'cûc me'cûc (62), 1123.
yedikule câmi'i 1099.
yedikule zindanları 1128.
yehûdiler 22, 27, 35, 42, 94, 241, 262, 265, 365, 366, 382, 411, 529, 537, 578, 770, 888, 969, 1005, 1018, 1122, (1190), 1194.
yehûdîlerin islâm düşmanlığı 61.
yemâme cengi 1013, 1068, 1090, 1091, 1105, (1152), 1163, 1187.
yemin 330, (334), 337, 338, 841.
yemin keffâreti 320, 330, 331, (334), 335, 853.
yemin nasıl yapılır? (334), 335, 336, 337, 338.
yeni câmi' 1133, 1153, 1184.
yeni-çeri askerleri 1103, 1131, (1143), 1168.
yeni vâlide câmi'i 1071.
yeraltı câmi'i 1136.
yer çekimi kuvveti 58.
yer küresinin dönmesi 82, (189), 537, 538, 972, 1048, 1102, 1127.
yer küresinin ömrü (79), 80, 116.
yermük gazâsı 1065, (1090), 1096, 1110, 1165, (1187).
yeryüzünde en kıymetli yer 245, (267).

yeryüzündeki diller 376.
 yetimler 688, 699, **(888)**, 899, 901, 1029.
 yetmişiki fırka 63, 66, **(68)**, 103, 433, 1161.
 yetmişüç fırka 54, 63, **(68)**, 408, **(419)**, 1180.
 yezidiler **(489)**, 887.
 yılan öldürmek **(240)**, 684.
 yılbaşı 355, 358, 379, **(761)**, 1086, 1139, 1177.
 yıldızlar birinci semâdadır **(82)**, 553, 972.
 yıldızlara tapanlar 239, 431, 462, **(483)**, 489, 1044,
 1189, 1195.
 yimeği, içmeği harâm eden sebebler **(630)**, 1029.
 yimek, içmek âdâbı 110, 112, 141, 290, 378, 619,
 620, 643, **(648)**, 649, 650, 651.
 yimekten sonra düâ 218, **(651)**.
 yimesi harâm etler 155, 162, 325, **(619)**, **(623)**, 635,
 779, 813.
 yimesi ve kullanması günâh olanlar 156, **(618)**, 626,
 629, 635.
 yobaz 8, 81, **(244)**, 473, 542, 758, 1056.
 yol kesmek 610, **(882)**, 885, 999, 1107.
 yolcular birini emir seçmelidir **(226)**.
 yolculukda abdest almak 149.
 yolculukda iki nemâzı birlikte kılmak 134, 135, **(172)**.
 yolculukda nemâz 172, **(221)**, 222, 223, 224, 225,
 226, 256, 271.
 yolda satıcılık (pazarda satıcılık) 818.
 yorgunluk **(984)**.
 yunan felesofları 84, 117, 488, 926, 931, 944, 1048,
(1078), 1097, 1171.
 yürürken nemâz kılınmaz **(222)**.
 yûşa' mescidi 1152.
 yüzük takmak 124, 143, 146, 378, **(620)**, 621.
 yüzün güzel olması **(628)**, 1140.

- Z -

Zâhid 53, **(486)**, 1094.
 zâhiriyye mezhebi 1114.
 zâlime beddûâ etmemelidir 90, **(692)**.
 zâlime karşı yalan câizdir **(337)**, 398.
 zâlimler 38, 310, 353, 365, 444, 519, **(524)**, 525,
(609), 610, 611, 846, **(849)**, 1086, 1130, 1154,
 1190.
 zal mahmûd pâşa câmi'i 1167, 1173.
 zann-ı gâlib 151, 155, 156, **(159)**.
 zannın ibâdetde yeri 151, 156, 159, **(162)**, 172.
 zarar-ı fâhiş 151, **(818)**.
 zararlı hayvan öldürülür **(39)**.
 zararlı şeylerden sakınmalı 93, 232, 240, 247, **(635)**.
 zarûret ne demektir 71, 134, **(135)**, 143, 144, 145,
 222, 302, 428, 593, **(594)**, 618, 647, 852, 859.
 zât-i ilâhî 86, 101, **(103)**, 373, 914, 917, 927, 935,
 938, 959, **(963)**, 968, 970.
 zehr 618, 620, **(984)**.
 zehrlî gazlardan korunma **(986)**.
 zekâ **(405)**, 406, 1189.
 zekât kime verilir? 71, **(307)**, 308, 309.
 zekât malı arttırır **(641)**.
 zekât nasıl verilir? 97, 100, 293, 301, 302, 303,

(308), 333, 342, 611, 835, 838, 870.
 zekât vermeyenler 64, **(111)**, 211, 276, 279, 310,
(311), 312, 322, 1126.
 zekâtın ehemmiyeti 21, 64, 92, 100, 111, 211, 302,
 310, **(311)**, 312, 527.
 zellet-ül-kâri' **(233)**.
 zekeriyya sofrası **(334)**.
 zelzele **(696)**.
 zemâna uymak **(67)**, 113, 533, 604, 611, **(805)**, 862.
 zemherîr soğuk azâbı **(108)**, 739.
 zemzem kuyusu 246, 344, **(347)**, 1123.
 zemzem suyu 151, 160, **(354)**, 649, 996, **(1128)**.
 zenciler 376.
 zengin olmak 323, **(324)**, 593, 641, 875.
 zerre îmânî olanlar 58, 59, **(910)**.
 zevâl mahalli dâireleri **(181)**, 182.
 zevâl vakti 178, **(182)**, 191.
 zevâid sünnetler **(52)**, 357.
 zevcenin hakkı 34, 136, 322, 337, 340, 342, 346,
 588, 598, **(600)**, 628, 791, 901, 997, 1029.
 zevce döğülmez 115, 592, **(600)**, 889, 895.
 zevcin hakkı 115, 140, 340, 342, 357, **(590)**, 598,
 888.
 zeydiyye fırkası **(61)**, 467.
 zeyneb sultân câmi'i 1071.
 zeyniyye tarîkati **(1087)**, 1197.
 zeyrek kilise câmi'i 1185.
 zihâr **(584)**.
 zil tecellîleri 86, 101, 373, 764, **(931)**, 935, 938,
(939), 948.
 zındık kimdir? 8, 29, **(50)**, 51, 81, 93, 94, 119, 166,
(414), 445, 462, 463, 473, 487, 541, 543, **(758)**,
 862, 887, 955, 1043.
 zikr ne demektir 78, 112, 115, **(747)**, 765, 777,
(903), 904, 910, 921.
 zikr-i hafî, zikr-i cehrî 90, 401, 767, **(903)**, 921, 1174.
 zilhicce ayı 326, 339, **(356)**, 357, 375.
 zimmi 29, **(39)**, 293, 304, 307, 364, **(437)**, 439, 592,
 595, 602, 613, 782, 810, 812, 817, 856, 874,
 880, 888, 891, 893, 897, 1011, 1027.
 zinâ 39, 64, 98, 164, 357, 387, 487, 570, 578, 607,
 627, 637, **(780)**, 875, **(879)**, 891, 893, 914.
 zînet eşyâsı 297, 593, **(594)**, 603, 620, 622, 869.
 zirâ'at [çiftçilik] 24, 526, 528, 783, 786, 826, 860,
(868), 877.
 ziyâfet vermek **(365)**, 574, **(643)**, 720.
 ziyâret 91, 339, 348, 356, **(365)**, 597, **(699)**.
 ziyânın sür'ati **(202)**.
 zoocoğrafî **(83)**.
 zrâ' ölçüsü 149, **(221)**, 222, 845.
 zulm 5, 30, 37, 39, 76, 91, 403, 430, 438, 519,
(535), **(611)**, 613, 640, 642, 817, 841, 881, 896,
 914, 988, 998, 1154.
 zühd 60, **(96)**, 99, **(686)**, 770, 792.
 zülkarneyn seddi 1123.
 zünnâr denilen kuşağı bağlamak **(232)**, 869.
 züyûf para **(302)**, 793, 824.

***Kıl nemâzı, elin harâma salma,
 çok yaşarım, dünyâ hep kalır sanma!
 Beş nemâza sarıl, gençlik çağında!
 Ekdüğünü biçersen, Cennet bağında.***

***İki kişi ölümü hâtırlamaz,
 harâm işler, biri de nemâz kılmaz!
 Birgün gelir, tutmaz olur bu eller,
 söyleyemez, Allah demeyen diller!***

Temkin Cedveli

Sıfır dereceden altmış derece arzına kadar ve yirmibeş metre fark ile, beşyüz metre irtifâ'a kadar hesâb olunmuş temkin cedveli.

Birinci satırdaki rakamlar arz derecelerini göstermektedir.

İrtifâ' (m)	0	3	6	9	12	15	18	21	24	27	30	33	36	39	42	45	48	51	54	57	60
	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn	dak/sn
0	3.49	3.49	3.51	3.53	3.55	3.58	4.02	4.06	4.12	4.20	4.29	4.42	4.57	5.13	5.33	5.57	6.28	7.09	8.06	9.25	11.44
25	4.38	4.38	4.39	4.41	4.45	4.49	4.54	5.01	5.08	5.19	5.31	5.41	5.59	6.20	6.42	7.13	7.52	8.40	9.54	11.20	14.20
50	4.58	4.58	5.00	5.02	5.06	5.10	5.16	5.23	5.31	5.42	5.54	6.08	6.27	6.48	7.14	7.46	8.28	9.19	10.38	12.19	15.27
75	5.16	5.16	5.18	5.21	5.24	5.29	5.36	5.43	5.52	6.03	6.12	6.27	6.50	7.10	7.38	8.12	8.59	9.54	11.11	13.05	16.26
100	5.27	5.27	5.29	5.30	5.35	5.40	5.47	5.55	6.05	6.15	6.27	6.44	7.04	7.28	7.56	8.33	9.19	10.16	11.39	13.39	17.06
125	5.38	5.39	5.40	5.42	5.46	5.53	6.00	6.07	6.17	6.27	6.41	6.58	7.19	7.44	8.14	8.51	9.38	10.39	12.05	14.08	17.42
150	5.49	5.50	5.52	5.54	5.58	6.03	6.11	6.19	6.29	6.40	6.54	7.12	7.34	7.59	8.30	9.08	9.57	11.00	12.28	14.35	18.17
175	5.58	5.59	6.01	6.03	6.08	6.14	6.21	6.29	6.40	6.52	7.06	7.24	7.47	8.13	8.45	9.24	10.14	11.18	12.51	15.00	18.49
200	6.08	6.09	6.10	6.13	6.17	6.23	6.31	6.39	6.50	7.03	7.18	7.36	7.59	8.26	8.59	9.39	10.30	11.36	13.11	15.23	19.21
225	6.17	6.17	6.18	6.22	6.26	6.32	6.40	6.48	7.00	7.13	7.28	7.46	8.10	8.38	9.12	9.53	10.45	11.53	13.31	15.45	19.51
250	6.25	6.25	6.26	6.30	6.35	6.41	6.49	6.57	7.09	7.22	7.38	7.57	8.21	8.49	9.24	10.06	10.59	12.09	13.49	16.06	20.20
275	6.31	6.33	6.34	6.38	6.41	6.47	6.57	7.06	7.18	7.32	7.48	8.06	8.31	9.00	9.35	10.18	11.13	12.25	14.06	16.26	20.48
300	6.40	6.41	6.42	6.46	6.51	6.57	7.05	7.14	7.26	7.40	7.57	8.16	8.41	9.12	9.46	10.30	11.26	12.40	14.23	16.46	21.15
325	6.47	6.48	6.49	6.53	6.58	7.05	7.12	7.22	7.34	7.49	8.05	8.25	8.52	9.21	9.57	10.41	11.39	12.54	14.38	17.05	21.41
350	6.54	6.55	6.56	7.00	7.05	7.13	7.20	7.30	7.42	7.57	8.13	8.32	9.01	9.31	10.07	10.52	11.51	13.07	14.53	17.25	22.05
375	7.01	7.02	7.04	7.07	7.12	7.19	7.27	7.37	7.49	8.05	8.22	8.42	9.10	9.40	10.17	11.03	12.03	13.20	15.08	17.44	22.31
400	7.08	7.09	7.11	7.14	7.19	7.25	7.34	7.45	7.57	8.12	8.30	8.51	9.18	9.49	10.27	11.14	12.15	13.32	15.23	18.03	22.55
425	7.14	7.15	7.17	7.20	7.25	7.32	7.41	7.51	8.04	8.20	8.37	8.58	9.26	9.58	10.34	11.24	12.26	13.44	15.38	18.22	23.17
450	7.20	7.21	7.23	7.26	7.32	7.38	7.47	7.58	8.11	8.26	8.44	9.06	9.34	10.07	10.42	11.34	12.37	13.56	15.53	18.40	23.38
475	7.26	7.27	7.29	7.32	7.38	7.44	7.54	8.04	8.18	8.34	8.52	9.13	9.42	10.15	10.50	11.44	12.48	14.08	16.08	18.58	23.59
500	7.32	7.33	7.35	7.39	7.44	7.51	8.00	8.11	8.25	8.41	8.59	9.21	9.50	10.23	10.58	11.53	12.58	14.20	16.18	19.15	24.20

İrtifâ': Bir mahallin en yüksek yerinin en aşağı yerinden i'tibâren yüksekliğidir. Kitâbımızın birinci kısmında (**Nemâz Vaktleri**) maddesinde temkin hakkında bilgi verilmiştir. Muhammed bin Mûsâ Bağdâdî ve Ebû Bekr Muhammed bin Ömer Münecim Bağdâdî, Rub'-i dâire [üstürlab] ile vakt ta'yini (El'amelü bil-üstürlâb) kitâblarında bildirmektedirler. Birincisi 205 de, ikincisi 320 [m. 932] de vefât etmiştir. Abdüllah bin Alî Mardîninin (**Rubu' mukantarât**) kitâbı da çok kıymetlidir. 779 [m. 1377] de vefât etmiştir. (Mekteb-i bahriye-i şâhâne), fenn-i hey'et muallimi yüzbaşı Mustafâ Hilmi efendi, 1306 [m. 1888] baskılı (**Heyet-i felekiyye**) kitâbında, nemâz vaktlerini ve arabî ay ibtidâlarını çok güzel hesâb etmektedir.

Her arz derecesi için ikinci nemâzı vaktinin irtifâ'ları

Gâye irtifâ'ı ° ' "	Fey-i Zevâl m.	Gâye irtifâ'ı ° ' "	Fey-i Zevâl m.	Gâye irtifâ'ı ° ' "	Fey-i Zevâl m.	Gâye irtifâ'ı ° ' "	Fey-i Zevâl m.	Gâye irtifâ'ı ° ' "	Fey-i Zevâl m.
0 15	229.182	10 30	5.395	25 30	2.097	40 30	1.171	61	0.554
0 30	114.589	11 00	5.145	26 00	2.050	41 00	1.150	62	0.532
0 45	76.390	11 30	4.915	26 30	2.006	41 30	1.130	63	0.510
1 00	57.290	12 00	4.705	27 00	1.963	42 00	1.111	64	0.488
1 15	45.829	12 30	4.511	27 30	1.921	42 30	1.091	65	0.466
1 30	38.188	13 00	4.331	28 00	1.881	43 00	1.072	66	0.445
1 45	32.730	13 30	4.165	28 30	1.842	43 30	1.054	67	0.424
2 00	28.636	14 00	4.011	29 00	1.804	44 00	1.036	68	0.404
2 15	25.452	14 30	3.867	29 30	1.767	44 30	1.018	69	0.384
2 30	22.904	15 00	3.732	30 00	1.732	45 00	1.000	70	0.364
2 45	20.819	15 30	3.606	30 30	1.698	45 30	0.983	71	0.344
3 00	19.081	16 00	3.487	31 00	1.664	46 00	0.966	72	0.325
3 15	17.611	16 30	3.376	31 30	1.632	46 30	0.949	73	0.306
3 30	16.350	17 00	3.271	32 00	1.600	47 00	0.933	74	0.287
3 45	15.257	17 30	3.172	32 30	1.570	47 30	0.916	75	0.268
4 00	14.301	18 00	3.078	33 00	1.540	48 00	0.900	76	0.249
4 15	13.457	18 30	2.989	33 30	1.511	48 30	0.885	77	0.230
4 30	12.706	19 00	2.904	34 00	1.483	49 00	0.869	78	0.213
4 45	12.035	19 30	2.824	34 30	1.455	49 30	0.854	79	0.194
5 00	11.430	20 00	2.747	35 00	1.428	50 00	0.839	80	0.179
5 30	10.385	20 30	2.675	35 30	1.402	51 00	0.810	81	0.158
6 00	9.514	21 00	2.605	36 00	1.376	52 00	0.781	82	0.141
6 30	8.777	21 30	2.539	36 30	1.351	53 00	0.754	83	0.123
7 00	8.144	22 00	2.475	37 00	1.327	54 00	0.727	84	0.105
7 30	7.596	22 30	2.414	37 30	1.303	55 00	0.700	85	0.087
8 00	7.115	23 00	2.356	38 00	1.280	56 00	0.675	86	0.070
8 30	6.691	23 30	2.300	38 30	1.257	57 00	0.649	87	0.052
9 00	6.394	24 00	2.246	39 00	1.235	58 00	0.625	88	0.035
9 30	5.976	24 30	2.194	39 30	1.213	59 00	0.601	89	0.017
10 00	5.671	25 00	2.145	40 00	1.192	60 00	0.577	90	0.000

Meselâ, İstanbul'da 2 Şubâtda, Meyl-i şems -16 derece 48 dakika olduğundan, gâye irtifâ'ı -16 derece 48 dakika + 49 derece = 32 derece 12 dakika, bir metre, dik çubuğun en kısa gölgesi 1.58 m. ve ikinci gölgesi 2.58 m. ve ikinci irtifâ'ı 21 derece 20 dakika olur. Hesâb makinesi ile fadl-ı dâir 2 sâat 41 dakika bulunur. İkinci vakti, ezânî 9 sâat 42 dakika ve müşterek 3 sâat 9 dakika olur. Çünkü, Ta'dil-i zemân -13 dakika 39 saniyedir. Yukarıdaki cedveli kullanmadan da, privileg hesâb âletinin $90-32.12 \Rightarrow \tan + 1 = \text{arc tan MS } 90 - MR = \Rightarrow$ işaretlerine parmak ile basınca, güneşin asr-ı evveldeki irtifâ'ı 21 derece 8 dakika olur. Yâhud rub-ı dâirede, hayt, kavs-i irtifâ' üzerinde gâye-i irtifâ' rakamına getirilince, haytın (zıll-i mebsût) kavsinde rastladığı rakam, fey-i zevâl gölge uzunluğu olur.

TA'DİL-İ ZEMÂN VE MEYL-İ ŞEMS CEDVELİ
GÜNEŞ 1986
0^h UNIVERSAL (GREENWICH) ZEMÂNI

Târih	Tâdil-i zemân dak. s	Meyl-i şems °,	Târih	Tâdil-i zemân dak. s	Meyl-i şems °,	Târih	Tâdil-i zemân dak. s	Meyl-i şems °,	Târih	Tâdil-i zemân dak. s	Meyl-i şems °,
Ocak	0-02 48	-23 07	Şubat	15-14 12	-12 51	Nisan	1-04 06	+04 20		17+03 40	+19 13
	1 03 16	23 03		16 14 09	12 31		2 03 48	04 44		18 03 38	19 26
	2 03 44	22 58		17 14 06	12 10		3 03 30	05 07		19 03 36	19 40
	3 04 12	22 52		18 14 01	11 49		4 03 13	05 30		20 03 33	19 52
	4 04 40	22 47		19 13 56	11 28		5 02 55	05 53		21 03 30	20 05
	5-05 07	-22 40		20-13 51	-11 06		6-02 38	+06 15		22+03 26	+20 17
	6 05 34	22 33		21 13 44	10 45		7 02 21	06 38		23 03 22	20 29
	7 06 01	22 26		22 13 37	10 23		8 02 04	07 01		24 03 17	20 40
	8 06 27	22 19		23 13 29	10 01		9 01 47	07 23		25 03 12	20 51
	9 06 52	22 11		24 13 21	09 39		10 01 31	07 45		26 03 06	21 02
	10-07 17	-22 02		25-13 12	-09 17		11-01 15	+08 08		27+03 00	+21 13
	11 07 41	21 53		26 13 02	08 55		12 00 59	08 30		28 02 53	21 23
	12 08 05	21 44		27 12 52	08 32		13 00 44	08 52		29 02 46	21 32
	13 08 28	21 34		28 12 42	08 10		14 00 28	09 13		30 02 38	21 42
	14 08 51	21 24	Mart	1 12 31	07 47		15-00 13	09 35		31 02 30	21 51
	15-09 13	-21 13		2-12 19	-07 24		16+00 01	+09 56	Haziran	1+02 21	+21 59
	16 09 34	21 02		3 12 07	07 01		17 00 15	10 18		2 02 12	22 07
	17 09 55	20 51		4 11 54	06 38		18 00 29	10 39		3 02 02	22 15
	18 10 15	20 39		5 11 41	06 15		19 00 43	11 00		4 01 52	22 22
	19 10 34	20 27		6 11 28	05 52		20 00 56	11 21		5 01 42	22 29
	20-10 52	-20 14		7-11 14	-05 29		21+01 09	+11 41		6+01 31	+22 36
	21 11 10	20 01		8-10 59	05 05		22 01 21	12 01		7 01 20	22 42
	22 11 26	19 48		9 10 45	04 42		23 01 33	12 22		8 01 09	22 48
	23 11 42	19 34		10 10 30	04 18		24 01 44	12 42		9 00 58	22 53
	24 11 58	19 20		11 10 14	03 55		25 01 55	13 01		10 00 46	22 58
	25-12 12	-19 05		12-09 59	-03 31		26+02 06	+13 21		11+00 34	+23 02
	26 12 26	18 51		13 09 43	03 08		27 02 16	13 40		12 00 22	23 07
	27 12 39	18 35		14 09 26	02 44		28 02 25	13 59		13+00 09	23 11
	28 12 51	18 20		15 09 10	02 20		29 02 34	14 18		14 -00 03	23 14
	29 13 02	18 04		16 08 53	01 57		30 02 43	14 37		15 00 16	23 17
	30-13 13	-17 48		17-08 36	-01 33	Mayıs	1+02 51	+14 55		16-00 29	+23 20
	31 13 22	17 32		18 08 19	01 09		2 02 58	15 13		17 00 42	23 22
Şubat	1 13 31	17 15		19 08 01	00 46		3 03 05	15 31		18 00 54	23 24
	2 13 39	16 58		20 07 44	-00 22		4 03 11	15 49		19 01 07	23 25
	3 13 46	16 40		21 07 26	+00 02		5 03 17	16 06		20 01 20	23 26
	4 13 53	-16 23		22-07 08	+00 26		6+03 22	+16 24		21-01 33	+23 26
	5 13 59	16 05		23 06 50	00 49		7 03 26	16 40		22 01 46	23 27
	6 14 04	15 46		24 06 32	01 13		8 03 30	16 57		23 01 59	23 26
	7 14 08	15 28		25 06 13	01 37		9 03 34	17 13		24 02 12	23 25
	8 14 11	15 09		26 05 55	02 00		10 03 36	17 29		25 02 25	23 24
	9-14 13	-14 50		27-05 37	+02 24		11+03 39	+17 45		26-02 38	+23 23
	10 14 15	14 31		28 05 19	02 47		12 03 40	18 00		27 02 50	23 21
	11 14 16	14 11		29 05 00	03 11		13 03 41	18 15		28 03 03	23 18
	12 14 16	13 52		30 04 42	03 34		14 03 42	18 30		29 03 15	23 16
	13 14 16	13 32		31 04 24	03 57		15 03 42	18 45		30 03 27	23 12
	14 14 14	-13 12	Nisan	1-04 16	+04 20		16+03 41	+18 59	Temmuz	1-03 39	+23 09
	15 14 12	-12 51		2-03 48	+04 44		17+03 40	+19 13		2-03 50	+23 05

NOT: Bu değerler 1986 + 4N (N=0, 1, 2, 3...) yılları içindir. 1987+ 4N için 6 saat önceki, 1988 + 4N için Martta kadar 12 saat önceki Marttan itibaren 12 saat sonraki, 1989 + 4N için 6 saat sonraki değerler kullanılır. Meselâ 0 Ocak 1989 (31 Aralık 1988) için:

$$\text{Meyl} = -23^{\circ} 07' - (-23^{\circ} 07' - (-23^{\circ} 03')) \times 6 \div 24 = -23^{\circ} 06' \text{ olur.}$$

Rub'î daîre, ya'nî Üstürlâb âletini yapıp, güneşin irtifâ'ını ilk ölçen müslümân, İbrâhîm Fezârî Bağdâdîdir. (**Zeyc-i Fezârî**) ve (**Amel-i bil-üstürlâb**) ve (**Kitâb-ül-mikyâs-iz-zevâl**) ve diğer kitâbları çok kıymetlidir. 188 [m. 803] de vefât etmiştir. 426' da vefât eden Üsbu' Gırnâtînin (**Kitâb-ül-üstürlâb**) ı ve 801 [m. 1398] de Mısrda vefât eden Alî bin Osmân Bağdâdînin (**Hidâyetül mübtedî**) ş çok kıymetlidir.

TA'DİL-İ ZEMÂN VE MEYL-İ ŞEMS CEDVELİ
GÜNEŞ 1986
0^h UNIVERSAL (UT)

Târih	Tâdil-i zemân dak. s	Meyl-i şems ° '	Târih	Tâdil-i zemân dak. s	Meyl-i şems ° '	Târih	Tâdil-i zemân dak. s	Meyl-i şems ° '	Târih	Tâdil-i zemân dak. s	Meyl-i şems ° '
Temmuz	1-03 39	+23 09		16-04 24	+13 54	Ekim	1+10 06	-02 59	Kasım	16+15 21	-18 36
	2 03 50	23 05		17 04 12	13 35		2 10 25	03 22		17 15 10	18 51
	3 04 02	23 00		18 03 59	13 16		3 10 44	03 46		18 14 58	19 06
	4 04 13	22 55		19 03 46	12 57		4 11 03	04 09		19 14 46	19 20
	5 04 24	22 50		20 03 32	12 37		5 11 21	04 32		20 14 32	19 34
	6 04 34	+22 45		21-03 17	+12 17		6+11 39	-04 55		21+14 18	-19 48
	7 04 45	22 39		22 03 03	11 57		7 11 57	05 18		22 14 03	20 01
	8 04 54	22 32		23 02 47	11 37		8 12 14	05 41		23 13 48	20 14
	9 05 04	22 25		24 02 32	11 17		9 12 31	06 04		24 13 31	20 27
	10 05 13	22 18		25 02 16	10 56		10 12 47	06 27		25 13 14	20 39
	11-05 21	+22 11		26-01 59	+10 36		11+13 03	-06 50		26+12 55	-20 51
	12 05 29	22 03		27 01 42	10 15		12 13 19	07 12		27 12 37	21 02
	13 05 37	21 54		28 01 25	09 54		13 13 34	07 35		28 12 17	21 13
	14 05 44	21 46		29 01 07	09 33		14 13 48	07 57		29 11 57	21 23
	15 05 51	21 37		30 00 49	09 11		15 14 02	08 20		30 11 35	21 34
	16-05 57	+21 27	Eylül	31-00 31	+08 50		16+14 16	-08 42	Aralık	1+11 14	-21 43
	17 06 03	21 17		1-00 13	08 28		17 14 29	09 04		2 10 51	21 53
	18 06 08	21 07		2+00 06	08 06		18 14 41	09 26		3 10 28	22 02
	19 06 12	20 57		3 00 25	07 45		19 14 53	09 48		4 10 04	22 10
	20 06 16	20 46		4 00 45	07 23		20 15 04	10 09		5 09 40	22 18
	21-06 20	+20 34		5+01 05	+07 00		21+15 15	-10 31		6+09 15	-22 26
	22 06 23	20 23		6 01 24	06 38		22 15 24	10 52		7 08 50	22 33
	23 06 25	20 11		7 01 45	06 16		23 15 33	11 13		8 08 24	22 40
	24 06 27	19 59		8 02 05	05 53		24 15 42	11 34		9 07 58	22 46
	25 06 28	19 46		9 02 26	05 31		25 15 50	11 55		10 07 31	22 52
	26-06 28	+19 33		10+02 46	+05 08		26+15 57	-12 16		11+07 04	-22 57
	27 06 28	19 20		11 03 07	04 45		27 16 03	12 36		12 06 36	23 02
	28 06 28	19 06		12 03 28	04 23		28 16 08	12 57		13 06 09	23 07
	29 06 26	18 53		13 03 49	04 00		29 16 13	13 17		14 05 40	23 11
	30 06 25	18 38		14 04 11	03 37		30 16 17	13 37		15 05 12	23 15
	31-06 22	+18 24		15+04 32	+03 14		31+16 20	-13 56		16+04 43	-23 18
Ağustos	1 06 19	18 09		16 04 53	02 51	Kasım	1 16 23	14 16		17 04 14	23 20
	2 06 16	17 54		17 05 15	02 27		2 16 24	14 35		18 03 45	23 22
	3 06 12	17 39		18 05 36	02 04		3 16 25	14 54		19 03 15	23 24
	4 06 07	17 23		19 05 58	01 41		4 16 25	15 13		20 02 46	23 25
	5-06 02	+17 07		20+06 19	+01 18		5+16 24	-15 31		21+02 16	-23 26
	6 05 56	16 51		21 06 41	00 54		6 16 22	15 50		22 01 46	23 27
	7 05 49	16 34		22 07 02	00 31		7 16 20	16 08		23 01 16	23 26
	8 05 42	16 17		23 07 23	+00 08		8 16 17	16 25		24 00 47	23 26
	9 05 34	16 00		24 07 44	-00 16		9 16 13	16 43		25+00 17	23 25
	10-05 26	+15 43		25+08 05	-00 39		10+16 08	-17 00		26-00 13	-23 23
	11 05 17	15 25		26 08 26	01 02		11 16 02	17 17		27 00 43	23 21
	12 05 08	15 08		27 08 46	01 26		12 15 55	17 33		28 01 12	23 19
	13 04 58	14 50		28 09 07	01 49		13 15 48	17 50		29 01 42	23 16
	14 04 47	14 31		29 09 27	02 12		14 15 40	18 06		30 02 11	23 12
	15-04 36	+14 13		30+09 47	-02 36		15+15 30	-18 21		31-02 40	-23 08
	16-04 24	+13 54	Ekim	1+10 06	-02 59		16+15 21	-18 36		32-03 09	-23 04

Zevâl Vakti (UT=Greenwich zemânı olarak) = 12^h - doğu
+ batı tül derecesi kadar zemân - tâ'dil zemân

Ta'dil-i zemân = Hakikî zemân - Vasatî zemân

Yukarıdaki değerler Londrada o gün sâat sıfır, ya'nî bir evvelki gün sâat 24 (gece yarısı) iken tesbît edilmiştir. İlgili tül derecesi ve zemâna göre doğru orantı kabul edilerek tashîh edilip kullanılır. Meselâ müşterek (standard) bir vakt (V) için meyl (δ) $\delta = \delta_1 + (\delta_2 - \delta_1) \times (V - S / 15) / 24$ formülü ile hesap edilir. Burada, δ_1 ve δ_2 sırasıyla o günkü ve ertesi günkü meyl, S = Standard (memleket sâatbaşı) tül derecesidir. İşaretleri ile kullanılırlar.

Allahü teâlâ, rahmân sıfatı ile, iyi şeyleri, kakhâr sıfatı ile kötü şeyleri yaratmakdadır. Dünyâda iyi, fâideli şeylerle, kötü, zararlı şeyler karışıktdır. Allahü teâlâ, çok merhametli olduğu için, insanda, iyi işleri kötülerinden ayıran bir kuvvet yarattı. Bu kuvvete (**Akl**) denir. Akl da bu ayırma işini tam yapamıyacağı için, Allahü teâlâ, kullarına çok acıyarak, bu ayırma işini kendisi yaptı. İyi ve kötü işleri ayırarak bunları Peygamberleri vâsıtası ile kullarına bildirdi ve iyi işlerin yapılmasını emr ve kötülerin yapılmasını yasak etdi. Allahü teâlânın bu emr ve yasaklarına (**Din**) denildi.

Eflâtun gibi eski yunan felesoflarının ve benzerlerinin bozuk yazıları İsevîliğe ve Müsevîliğe karıştı. Bu iki din, ilâhî olmaktan çıkıp, müşriklerin dinleri hâlini alarak zararlı oldu. Muhammed aleyhisselâmın bildirdiği dîne (**İslâmiyyet**) denir. Dinleri, Allahın gönderdiğine inanmıyan (**Kâfir**) olur. Abdüllah bin Sebe' ve benzerlerinin bozuk fikirleri de islâmiyyete karışdırılmak istendi ise de, Ehl-i sünnet âlimleri buna mâni' oldular. Eshâb-ı kirâm ve Ehl-i sünnet âlimlerinin bulunduğu yerlerde yaşıyanların akları, iyiyi-kötüden ayırma işini çok iyi yaparak râhat etdiler. Ortaçağda islâm medeniyetini kurdular. Bu akllara (**Akl-ı selîm**) denir. İmânları aynı olan Ehl-i sünnet müslimânlar, ibâdetlerinde başka mezheblere ayrıldılar. Ehl-i sünnetin dört mezhebi böyledir. Bozuk mezheb uyduranların imânları da bozuktur. Şî'iler ve Vehhâbîler böyledir.

Muhammed aleyhisselâma inanıp da, başka bir Peygambere inanmıyan kimse, buna da inanmamış olur. Çünkü, Muhammed aleyhisselâma inanmak için, Peygamberlerin hepsine inanmak lâzımdır. Müslimânlık, medeniyete sebep olmaktadır. Medeniyet, jet ve elektronik âletler yapmak değil, bunları zulm yapmak için kullanmayıp, insanlara hizmet için kullanmaktır. Avrupada, Amerikada ba'zı fen adamları, dinlerinden uzaklaşınca, başarılı oldu. Müslimân ismini taşıyan ba'zı ahmaklar, islâmiyyetden uzaklaşınca başarısız oluyor. Bunun sebebini iyi anlamalıdır.

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Yâ Allah, yâ Allah, yâ Allah, yâ Rahmân, yâ Rahîm. İlâhî! Bi hakkı Muhammedin “aleyhisselâm” igfir lî ve liebî Sa'îd efendi Lofcavî ve liümmî Âişe hanım ve liebnâi ve benâtî ve liceddî ve liesâtizetî seyyid Abdülhakîm-i Arvâsî elmerhûm senete 1943 fî karyeti Bağlûm min kurâ Ankara ve seyyid Fehîm-i Arvâsî ve seyyid Tâhâ-i Hakkârî ve Mevlânâ Hâlid-i Bağdâdî “rıdvânullahi teâlâ aleyhim ecma'in” ve lil-mü'minîne vel mü'minât vel müslimîne vel müslimât elahyâi minhüm vel emvât birahmetike yâ erhamerrâhimîn. Velhamdülillahi Rabbil âlemîn. Âmîn! Hüseyin Hilmi bin Sa'îd İstanbûlî gafarallahü teâlâ lehü ve li âlihi ve ümmehâtihî ecma'in.

TEVHÎD DÜÂSI

Yâ Allah, yâ Allah. Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlullah. Yâ Rahmân, yâ Rahîm, yâ afüvvü yâ Kerîm, fa'fü annî verhamnî yâ erhamerrâhimîn! Teveffenî müsliimen ve elhuknî bissâlihîn. Allahümmagfirlî ve li-âbâi ve ümmehâtî ve li âbâ-i ve ümmehât-i zevcetî ve li-ecdâdî ve ceddâtî ve li-ebnâi ve benâtî ve li-ihvetî ve ehavâtî ve li-a'mâmî ve ammâtî ve li-ahvâlî ve hâlâtî ve li-üstâzî Abdülhakîm-i Arvâsî ve li kâffetil mü'minîne vel-mü'minât. “Rahmetullahi teâlâ aleyhim ecma'in.”

